

ACTA

SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

Dedit illi scientiam Sanctorum. Sap. 10.

In plenitudine Sanctorum detentio mea. Eccli. 24.

ACTA SANCTORVM SEPTEMBRIS

ex Latinis & Græcis aliarumque gentium antiquis monumentis
Seruata primigeniâ Scriptorum phrasi

COLLECTA DIGESTA
Commentariis & Observationibus illustrata

IOANNE PINIO
IOANNE STILTINGO
IOANNE LIMPENO, IOANNE VELDIO
E SOCIETATE IESV PRESBYTERIS THEOLOGIS

TOMVS VII

Quo dies vigesimus quintus, vigesimus sextus
vigesimus septimus et vigesimus octavus,
continentur.

EDITIO NOVISSIMA
curante
IOANNE CARNANDET

ERVDITIO. VERITAS.

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M. DCCC. LXVII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE STILTINGO, CONSTANTINO SUYSKENO, JOANNE PERIERO
JOANNE CLEO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS SEPTIMUS

QUO DIES VIGESIMUS QUINTUS, VIGESIMUS SEXTUS, VIGESIMUS SEPTIMUS
ET VIGESIMUS OCTAVUS CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ

APUD VICTOREM PALME, BIBLIOPOLAM

1867

JOANNÆ GABRIELÆ

REGIÆ PRINCIPI

HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, CROATIÆ, SLAVONIÆ, ETC.

ARCHIDUCI AUSTRIÆ

DUCI BURGUNDIÆ,

BRABANTIÆ, LUXEMBURGI, GELDRIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLIÆ, MEDIOLANI,

COMITI FLANDRIÆ,

HANNONIÆ, NAMURCI, TYROLIS ETC. ETC.

Prolixi Operis de Actis Sanctorum, quod sub patrocinio Augustissimæ Matris Tuæ in molem ingentem pergit excrescere, volumen quadragesimum quintum ad Te, SERENISSIMA ARCHIDUX, devotissimo animo deferimus, et Sanctorum omnium, quorum in eo res gestæ exponuntur, favorem ac patrocinium Tibi venerabundi precamur. Ut autem breviter intelligere valeas, quibus de rebus in eo disseratur, necesse non erit pleraque hic recensere Sanctorum nomina, aut inquirere, qua singuli fuerint indole, quo genere orti, quibus disciplinis exculti, quæ vitæ instituta secuti : nam et longum id esset, et abunde factum est in ipso volumine. Si tamen breviter disputemus de virtute aliqua, Sanctis omnibus communi et necessaria; id non ingratum Tibi fore confidimus, cum a tenera ætate pietatis amantem Te exhibueris; et non alienum a proposito Augustissimæ Imperatricis et Apostolicæ Reginæ, Matris Tuæ, quæ Te patronam Operis de Actis Sanctorum sibi benigne adjungit, et ad mores Sanctorum imitandum verbis invitat et exemplis. Itaque eximiam Sanctorum justitiam, eamque generalem, quæ ab ipsa sanctitate vix differt, in Sanctis, de quibus agitur, paucis expendemus. Perfecta erit hominis justitia, SERENISSIMA ARCHIDUX, si ea semper fecerit, quæ Deo sunt grata et placita, sicut se fecisse testatur Christus Dominus : *Quæ placita sunt ei, facio semper*. Cum enim omnia a Deo acceperit et quotidie accipiat homo, ut eidem fideliter serviat; eum perfectissimum et numeris omnibus absolutum habeat Dominum; agnoscere omnino debet, se sui juris non esse, sed Creatoris ac Domini sui; hujusque lege sibi vivendum, et voluntati in omnibus obsequendum. Non potuerunt quidem Sancti pro humana infirmitate ad justitiam prorsus perfectam ascendere. Dei tamen gratia excitati et adjuti, pro viribus allaborarunt, ut ad illam accederent quam poterant proxime. Hoc autem ut facilius consequerentur, crebra meditatione perpenderunt, ad quid ex nihilo educti fuerint a Creatore Deo, quem in finem acceperint corporis sensus, animæ potentias, omniaque ad vitam sustentandam necessaria; quo conducere debeant Dei cognitio, fides Christiana, reliquaque Dei dona naturæ vires excedentia. Igitur et intellectu perspexerunt, et fideli memoria sibi frequenter repetiverunt, se divina clementia hunc in finem creatos, redemptos, conservatos, ut Dominum Deum suum perpetuo laudarent, revererentur, amarent; eique fideliter serviendo beatitatem acquirerent sempiternam : eumdem quoque in finem reliqua omnia tribui divinæ munificentiæ dona, sive externa illa sint, sive interna; sive naturalia, sive naturæ viribus sublimiora. Ejusmodi autem meditationibus permota et incensa Sanctorum voluntas, sibi proposuit, nihil agere, nisi quod Dei præceptis esset con-

consonum; nihil desiderare, nisi quod ad serviendum Deo conduceret; nihil appetere, nisi quod divinæ voluntati existimarent consentaneum; atque in omnibus vitæ suæ vicissitudinibus providentiæ Domini quam promptissime voluntatem et intellectum suum subjicere. Cum porro in præsenti vita hominibus multa se offerant ardua, et humanæ fragilitati perquam difficilia, ingentem fiduciam de auxilio Dei semper habebant, idoneasque adhibebant considerationes, ut et hanc roborarent, et divinam providentiam pro regula voluntatis suæ haberent, in iis etiam, quæ maxime videntur ardua et molesta. Cogitaverunt nimirum, Dominum suum, sine cujus favore nec in præsenti vita felices esse possumus nec in futura, infinitæ esse sapientiæ, infinitæ potentiæ, infinitæ bonitatis; ut per sapientiam perspecta habeat omnia ad veram beatitatem nostram conductura, per potentiam omnia illa vel solo nutu dare valeat, et per bonitatem re ipsa in bonum servorum suorum, quos providentiæ suæ fideliter subjectos habet, omnem humanorum casuum varietatem peramanter convertat. Hisce ergo aliisque id genus veritatibus, quas omnes recencere non valemus, edocti et animati Sancti, et vel maxime divina roborati gratia, unice desiderarunt, in omnibus Dei præcepta servare, in omnibus divinæ voluntati se submittere, in omnibus, sive læta occurrerent sive tristia, Deo constanter servire. Parati semper erant in utramque partem, tam ad aggredienda pro Deo ardua, quam ad perficienda facilia; tam ad probra pro Deo perferenda, quam ad ministeria honorifica obeunda, tam denique ad moriendum pro Deo, quam ad vivendum. Hæc sensa erant virorum Apostolicorum, ex quibus *Cleophas*, *Joannes Marcus*, et *Zenas* in præsenti leguntur volumine. Non ignorabant illi, SERENISSIMA ARCHIDUX, ad labores durissimos se vocari : abstrahi se a patria, a consanguineis, ab amicis, a commodis et voluptatibus omnibus : ad peregrinas terras se mitti per longa itinera, in quibus frequenter famem paterentur et sitim; in quibus nunc æstu cruciarentur, nunc frigore, corpusque fatigatum multis aeris injuriis exponerent; in quibus plurima subirent vitæ pericula, et modo timerent latrones in viis insidiantes, modo feras in montibus et silvis vagantes, modo flumina difficulter transmittenda, modo maris agitati naufragia. Noverant, in civitatibus se plerisque contemptui fore et odio; irrisiones, contumelias, calumnias sibi sustinendas; plagas, carceres, cruciatus sibi imminere patienterque tolerandos; ad judicum et principum tribunalia se verisimiliter pertrahendos, ubi sapienter quidem, Deo verba subministrante, rationem redderent; sæpe tamen apud judices ira et odio corruptos ad supplicia vitanda nihil proficerent. Hæc omnia, ut jam diximus, sibi metuenda esse, et plerisque eventura, non ignorabant Christi et Apostolorum discipuli, qui missi erant, ut viverent sicut agni in medio luporum. Neque illa ignoraverunt viri Apostolici sequentium seculorum, qui in longinquas regiones ad infideles convertendos ad nostra usque tempora sunt profecti. Attamen non detrectarunt tantos labores et dolores; nimirum quia servi erant fideles et justi, qui vel nutum Domini sui pro lege habebant; qui noverant, Domini esse imperare, suum obedire; qui existimabant, æquissimum esse, ut pro Domino, a quo omnia gratis acceperant, omnia libenter impenderent : nam et singulari de Deo fiducia, et variis considerationibus, quales jam dedimus, ad obediendum se munierant. Currentes etiam stimulabat amor in Christum Dominum, qui ad gravissima et acerbissima ducem se præbuit, discipulosque suos ad sequendum benigne invitavit. Neque vero deerat idonea consolatio in laboribus, cum et amor Dei labores redderet leviores, ipsisque perpetuo ante oculos observaretur amplitudo præmiorum, quæ et fideliter servientibus promissa sunt, et ad eos in laboribus ac doloribus consolandos sufficiunt. Si modo sensa sanctorum Martyrum investigare velimus, SERENISSIMA ARCHIDUX, inveniemus, et hosce justissime credidisse, non esse proborum servorum in suavibus tantum et mollibus Domino suo obedire; amara vero et dura detrectare ministeria; sed æque in omnibus obtemperare. Multi quoque ex iis, singuli pro sua conditione, Apostolico ad fidem propagandam fuerunt animo, et nonnulli ipsos Apostolorum labores exercendo viam sibi ad martyrii coronam aperuerunt. Talis omnino fuit *Firminus*, primus Ambianorum episcopus, qui ardore Apostolico fidem in pluribus Galliarum provinciis prædicavit, eamque tandem fuso sanguine confirmavit. Tales fuerunt *Cosmas* et *Damianus* medici, qui et corporibus sanitatem et animabus salutarem fidem pro viribus instillabant, eaque occasione in manus persequentium inciderunt. Similis fuit causa martyrii, quo coronata est virtus *Annemundi* antistitis Lugdunensis. Fidem quidem in aliis provinciis propagasse non legitur : at fidei puritatem in sua studuit conservare, et justitiam contra improborum molitiones tueri. Dum autem hunc in finem regi suo, cui pergratus erat, proba suggerit consilia, calumniis appetitus est, *quasi regnum evertere moliretur occulte*. Itaque ad regem vocatus, ut se purgaret, in itinere sacrilegorum gladiis fuit occisus. At cordium scrutator Deus, qui non quærit, quo quisque prætextu patiatur, sed veram novit odiorum causam, gloria mira-

miraculorum Martyrem suum vindicavit, eumdemque posteritas coluit. *Wenceslaus*, sanctissimus Bohemiæ dux et patronus, tanta constantia a teneris annis regni et vitæ amittendæ pericula pro Dei servitio contempsit, acsi semper præ oculis habuisset illud Apostoli: *Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur; Domini sumus.* Felicia fidei semina et piam educationem Puer accepit ab avia sua S. Ludmilla. Sed et hanc religionis causa deinde occisam luxit, et se vidit reductum sub imperium matris Dragomiræ, quæ et mortem S. Ludmillæ machinata, et Christianis sacris erat inimicissima. Multis illa modis Filium a vera fide, aut saltem a pio religionis exercitio, et a morum probitate et modestia avellere tentavit; sed incassum. Matrem venerabatur, ut par erat, *Wenceslaus*; sed magis reverebatur Deum. Ut ab hujus recederet servitio, nullis unquam artibus aut dolis induci potuit. Non capiebatur blandimentis, non flectebatur minis, nullis cedebat illecebris. Contra vim apertam prudenti usus est consilio: nam doctores pietatis et sacerdotes, qui prohibebantur ad sanctum Ducem accedere, nocturno tempore clanculum ad se admittebat, multumque quieti suæ adimebat, ne quid de religione et cultu Dei detraheret. Tandem Dux piissimus invenit modum, quo et pietatem suam, et oppressam in Bohemia fidem Catholicam in libertatem assereret, assumpta subito regni sui administratione. Tum vero Catholicam religionem magno studio recreavit et propagavit, cultum divinum promovit, molitiones improborum compescuit; hisque aliisque id genus recte factis, quibus exacerbabantur impii, gloriosam Martyrum coronam, ad quam pie inter improbos vivendo ab adolescentia viam sibi fecerat, matura ætate obtinuit. Transeamus ad sanctos Confessores, SERENISSIMA ARCHIDUX: nam et hi probe intellexerunt, modicum vitæ suæ tempus non esse impendendum ad commoda aut voluptates quærendas, sed ad constanter Deo famulandum; justumque esse, ut hæc prima et maxima sit hominis cura, et ad hanc dirigantur reliquæ. Ea mente erat *Bernardinus* Feltriensis, celeberrimus Evangelii prædicator ex Ordine S. Francisci. Impendebat pro Domino omne corporis robur, omnes animæ potentias, omnia vitæ tempora. Famæ et honoris sui pro Dei servitio negligens, non blanda utebatur oratione ad placendum, sed acri ad emendandum, omnesque a vanis mundi studiis ad amorem Dei transferendos. Judæorum injusta commercia gravesque usuras frequenter redarguere, Christianosque a familiaritate perfidi populi cum publicis orationibus tum privatis sermonibus avellere, numquam destitit; etiamsi illorum maxime causa, alias prohiberetur ad concionem dicere, alias urbibus expelleretur, alias calumniis impetitus, rationem reddere cogeretur, imo e insidias vitæ suæ structas ignorare non posset. Nimirum Vir beatus et nomen et, famam, et locum commorationis suæ, et commoda omnia, et vitam ipsam, magis absolute Deo obtulerat, quam ut illorum amore vera et justa vellet tacere, aut in perniciosam Christianorum cum Judæis familiaritatem ignavo silentio quasi consentire. Difficile esset, SERENISSIMA ARCHIDUX, enucleatim exponere, quam ingenioso Dei amore allaboraverit illustrissimus comes *Elzearius*, ut omnes facultates suas ad Dei servitium et gloriam dirigeret, ut opes, quas possidebat, honores, quibus afficiebatur, dignitates, quibus augebatur, gratiam, qua plurimum valebat in aula regia Neapolitana, converteret ad victum egenorum, ad levamen oppressorum, ad subsidium afflictorum, ad justitiam contra improborum molitiones sustentandam. Quanta vero fuerit ejusdem cura, ut domesticos suos in proba et pia vita contineret, ut statas preces inusitato fervore persolveret, ut virginitatem servaret illibatam, ut mundanas inter occupationes vitam duceret religiosissimam, pluribus verbis explicari vix posset. Sic magis cogitatione, quam verbis, assequemur, quanta fuerit caritas *Exuperii* Tolosani, qui monachis in Palæstinam usque et Ægyptum paupertatis subsidia mittebat, tantaque egenis largiebatur, ut ipse aliquando egeret. Mittimus plurimos, ac nominatim *Charitonem*, *Nilum*, aliosque abbates et monachos sanctos, qui paupertatem, solitudinem, habitationemque in montibus et speluncis elegerunt, alienique fuerunt ab omnibus, quæ mundus *bona* vocat et *magna*, ut Domino suo purius, securius, ferventius, constantius famularentur. De sacris tamen Virginibus pauca saltem dicenda sunt, SERENISSIMA ARCHIDUX, cum et illæ intellexerint, cui omnes hominum facultates servire debeant, ne ingratorum more donis male abutantur contra Datorem. Hinc nobilissima *Eustochium*, ut Domino suo serviret perfectius, summum generis sui splendorem, amplas divitias, Romanæ urbis delicias, ultro contempsit, vitamque humilem et pauperem duxit in Bethleem, ubi et multarum virginum facta est magistra, et fautrix S. Hieronymi pro Ecclesia laborantis. At hac pietate commovit odia perversorum hominum, quorum furore monasterium suum ferro flammaque vastatum vidit. Numquam tamen bene pro Deo cœpta omisit, sed in iisdem constanter ad mortem usque perseveravit *Lioba*, virgo Angla, primum mundanæ amplitudinis spem abdicavit, ut Deo in statu Religioso securius famularetur. Deinde, vocante per S. Bonifacium Domino, et patriam et ipsam religiosæ vitæ quietem reliquit, spiritu Apostolico in Germaniam profecta, ubi apud gentem recenter conversam mulieres monasticam vitam docuit, multasque

virgines

virgines verbo et exemplo ad Sponsum cœlestem adduxit. *Maria de Socos*, illustris virgo Barcinonensis, cujus cultum, SERENISSIMA ARCHIDUX, nuper per ditiones suas propagandum curavit Apostolica Regina, Mater Tua, multas quoque Virgines et exemplis suis ad Christum pertraxit, et verbis erudivit. Tribus hisce virginibus quarta accedit *Hiltrudis*, quæ simili morum sanctitate in Belgio nostro fidelem Domino dominantium servivit servitutem. Quis digne eloquatur, quam insigni conatu sacræ illæ Virgines universa, quæ ad serviendum Deo acceperant, pro Domino suo impendere studuerint? Etenim omnem mundanæ magnitudinis spem a se relegarunt, rerumque temporalium cupiditatem abjecerunt, ut ad incensum Dei amorem facilius pervenirent; omnesque corporis vires, omnes animæ potentias sine impedimento ad ejus servitium rectius applicarent. Itaque si sanctarum Virginum memoriam examinemus; in ea reperiemus perpetuam recordationem beneficiorum Dei, quæ, quamvis innumera sint, prolixe tamen recensere frequenter nitebantur; insculptas eidem deprehendemus veritates plurimas, quæ ad serviendum Deo eumque totis viribus amandum, recta deducunt. Si inquiramus, quid Sanctarum illarum intellectus fuerit operatus; perspiciemus, eum crebra meditatione investigasse, quibus operibus divinæ Majestati placere possent; diligentique consideratione expendisse; qua ratione perfectius ea exsequi valerent, omnesque ab iisdem arcere defectuum nævos, ut non solum bona operando, sed magis etiam bono operandi modo gratum Domino suo præstarent famulatum. Si porro voluntatem earumdem Virginum ex sanctis operibus consideremus; intelligemus promptissimam fuisse ad amplectenda omnia, quæ noverant Deo grata, ad fugienda omnia contraria, ad amputanda omnia inutilia, aut certe noxia et impedientia; ad se tam in tristibus quam in lætis divinæ providentiæ penitus submittendam. Sic igitur laudatissimæ Virgines animæ facultates, hunc in finem a Creatore datas, quemadmodum et corporis vires, justissimo usu conabantur Domino suo reddere, ejusque perpetuis precibus opem implorabant, ut omnia perfectius exsequerentur. Hanc justitiam, PRINCEPS REGIA, qua immortalem sibi gloriam acquisiverunt Sancti, diligenter imitatæ sunt et etiamnum imitari feliciter conantur Serenissimæ Archiduces, quæ Te ætate præcesserunt, et Tecum Augustissimam Matrem Tuam præ oculis habent; hanc et Te more Austriaco imitaturam prorsus confidimus. Ut porro Deus Optimus Maximus, Sanctis omnibus patrocinantibus, diutissime Te cum tota Domo Augustissima incolumem servet, ardentissimis votis flagitamus.

SERENISSIMA ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes

JOANNES STILTINGUS,
CONSTANTINUS SUYSKENUS,
JOANNES PERIERUS,
JOANNES CLEUS,
SOCIETATIS JESU.

SYNOPSIS

SYNOPSIS TOMI SEPTIMI

DE ACTIS SANCTORUM

SEPTEMBRIS

Quadragesimus hic quintus totius Operis tomus complectitur dies quatuor, vigesimum quintum Septembris cum tribus sequentibus, Sanctos utriusque sexus nominatim cognitos centum circiter et decem, Anonymos forte plures. Hosce in quatuor classes de more distinctos breviter recensemus.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Primus se offert *Cleophas*, Christi discipulus, ejusque apparitione in Emmaus honoratus, probabilius frater S. Josephi, et pater quatuor Christi discipulorum, qui passim *Fratres Domini* vocantur; maritus vero Mariæ Cleophæ. De gestis aliis *Cleophæ*, aut prædicato per ipsum Evangelio nihil invenitur. Christi quoque verisimiliter discipulus fuit *Joannes Marcus*, aut certe discipulus Apostolorum, ac S. Barnabæ consobrinus, in Epistolis S. Pauli *Marcus* solum nominatus. De gestis Apostolicis *Joannis Marci* disputatum est; examinatumque, an idem videatur cum Marco Evangelista; quod nobis probabilius est. At idem non est cum *Joanne Seniore*, quem probamus a Joanne apostolo minime distinguendum. *Zenas*, alias *Zenon* dictus, fuit S. Pauli discipulus et adjutor. Mediolanum tempore Apostolorum episcopum habuit *Anathalonem*, et hujus successorem *Caium*, de quorum gestis actum. Non diu post *Aderitus* Ravennam docuit episcopus. Plures alios sanctitate celebres Italia dedit antistites; Roma *Eusebium* Papam, Bononia *Eusebium* episcopum, Brixia *Vigilium* et *Silvinum*, Fulginium *Bonfilium*, Genua *Salomonem*. Postremum hunc aliqui frustra Genevam transferre voluerunt, et cum Salonio, S. Eucherii Lugdunensis filio, eumdem facere. Accedit *Amantius* presbyter, non Tudertinus nec Tiburtinus, sed Tifernas in Umbria. Unicus ex Orientis imperio episcopus est *Cyprianus*, isque sedis non satis certæ, quam Antiochiam Pisidiæ suspicamur. Martyrio coronatus est *Cyprianus* prope Nicomediam cum *Justina* virgine, quam antea, cum famosus esset magus, seducere tentaverat, et *Theoctisto*. Data cum Actis est Confessio S. Cypriani et ab objectionibus vindicata. Unum quoque episcopum dedit Hibernia, *Barrum* aut *Finbarrum* Corcagiensem, cujus occasione inquiritur de alio ejusdem nominis, qui forsan sit Cathenensis in Scotia. De pluribus disserendum fuit Galliæ episcopis. *Firminus*, post fidem in variis Galliæ provinciis prædicatam, martyrio coronatus est Ambianis, coliturque ut primus ejusdem civitatis episcopus. Patria fuit Pompelonensis, non sede episcopali. *Principius* Suessionibus cathedram tenuit, *Solennis* Carnoti, *Aunarius* Autissiodori et *Alodius*; *Austindus* Ausciæ in Vasconia, *Ceraunius* Parisiis, *Ismido* Diæ, *Faustus* Tarbis, *Exuperius* Tolosæ, *Lupus* et *Annemundus* Lugduni. Ultimus, utpote violenta morte sublatus, ut martyr colitur: alii sanctis moribus inclaruerunt. Eos omnes celebritate nominis in vita superavit *Faustus*, Regiensis in Gallia episcopus. Postea tamen vehementer oppugnata fuit doctrina *Fausti* de gratia et libero arbitrio. Quæstionem hanc postremis seculis a privatis scriptoribus agitatam, prolixe deduximus, nec existimamus, talem esse *Fausti* doctrinam, qualem nonnulli asseruerunt.

EX STATU MONASTICO.

Primis vitæ monasticæ propagatoribus annumerandus est *Chariton* abbas in Palæstina, qui tres monachorum habitationes, (*Lauras* vocant) seculo IV construxit. Nonnulli vetustiorem crediderunt, sed sine justa ratione. Vita ejus Græca non est Metaphrastæ; sed Anonymi vetustioris, nec tamen contemporanei. Varia monasteria incoluit *Nilus* abbas, cœnobii Cryptæ ferratæ in agro Tusculano fundator, licet istud exstructum non viderit. Hujus Vita a discipulo fuse et enucleate scripta est. Primus abbas Cusantiensis in comitatu Burgundiæ, suique monasterii fundator, fuit *Ermenfredus*, cujus Vita a suppare ejusdem cœnobii præposito composita fuit. Gesta *Ceolfridi*, Girwensis et Wiremuthensis in Anglia abbatis, ex Beda, qui ejusdem fuit discipulus, aliisque scriptoribus collecta dedimus. *Joannes de Meda* ditionem Mediolanensem illustravit, et tertium tempore, primum vero dignitate, Humiliatorum Ordinem instituit. Ea occasione de Ordine Humiliatorum, deinde a S. Pio V pro viris exstincto, non pro monialibus, ejusque Ordinis initio et progressu disputatum est. Accedit ex Ordine Minorum Observantium *Bernardinus Feltriensis*, vir morum sanctitate et miraculorum gloria insignis, perpetua prædicatione Verbi Dei, qua totam fere magno cum fructu commovit Italiam, plane maximus, cujus res gestæ ex vetustis monumentis prolixo Commentario illustratæ sunt.

EX STATU SECULARI.

Martyres plerique sunt, quorum ex hoc statu gesta venerunt examinanda. Hos inter celebri fama a multis seculis eminuerunt *Cosmas* et *Damianus* fratres, nobiles corporum et animarum medici, quibuscum Ægis in Cilicia passi leguntur *Anthimus*, *Leontius* et *Euprepius*. Pleraque horum Acta fabulis fœdata sunt. Damus tamen Acta Græca, quæ partim proconsularia credimus, partim adjunctis aliquot improbabilibus interpolata. Græci scriptores medii ævi existimarunt, plures esse eorumdem nominum martyres, et nonnulli voluerunt, tria esse paria Sanctorum, quibus *Cosmas* et *Damianus* sint nomina, eosque omnes et *fratres* faciunt, et arte *medicos*, et ἀναργύρους sive *argento carentes*, quod gratis

tis curarent. Hanc opinionem amplexi sunt præterito seculo viri aliquot eruditi, sed nobis minime probatur. Cultus *Cosmæ* et *Damiani* latissime per Orientem et Occidentem propagatus est. Alios Martyres non paucos subministravit Ecclesia Orientalis. Asia stricte dicta dedit *Bardomianum*, *Eucarpum* et Socios XXVI; Damascus in Syria *Paulum*, *Tattam* ejus uxorem, *Sabinianum*, *Maximum* et *Rufum*, illorum filios; Minor Asia *Marcum*, *Alphium*, *Alexandrum*, *Zozimum*, *Niconem*, *Heliodorum* cum Sociis, et triginta Militibus, in variis lociis occisos: Cæsarea Cappadociæ *Eleutherum* vel *Eleutherium*. Ad Orientalem ecclesiam etiam pertinere existimamus *Callistratum* militem, qui cum aliis quadraginta novem Militibus martyrio coronatus est. Quamvis enim in Actis per Metaphrastem scriptis *Romæ* dicantur fuisse; rationes tamen variæ persuadent, passos potius Byzantii, quæ civitas deinde *nova Roma* fuit dicta. Africa ingentem simul producit Martyrum catervam. Primi sunt *Martialis* et *Laurentius*: aliorum nomina hic omitto. Italia habet, Romæ *Privatum* militem, *Stacteum* et *Turturinum* parum notos; *Joannem* Camulii in agro Genuensi; *Herculanum* in via Claudia; *Fidentinum* et *Terentibium* Tuderti in Umbria. Gallia sibi vindicat *Florentinum* et *Hilarium* martyres, Pseuduni in Æduis passos, quos aliqui in Vallesiam frustra transferre moliuntur; ibique *Florentinum* episcopum facere Sedunensem, *Hilarium* diaconum. Hispania *Adulphum* et *Joannem* fratres profert; Cordubæ sub Mauris coronatos; colit etiam in Alava *Formerium*, de cujus palæstra martyrii non constat. Magis etiam obscurum est, ad quam provinciam spectent *Magginus*, *Nabor*, et *Faustinus*, in Martyrologiis sine loco commemorati. Bohemia ducem suum *Wenceslaum*, ut martyrem celebrat et patronum. Hujus Vita a multis scripta est, et data a nobis gemina. Prioris auctor est Christannus, ipsius Sancti ex fratre nepos et monachus; alterius Carolus IV imperator. Gesta quoque *Wenceslai* et gloria posthuma operose examinata sunt. Inter confessores, qui hoc volumen auxerunt, reperitur *Salomon*, rex Hungariæ vivente patre coronatus, expulsusque a patruo, ac regno privatus. At, eo defuncto, regnum obtinuit, et ultra decennium fortiter administravit. Postea vero intestinis rursum bellis impetitus, et aliquot cladibus fractus, maluit cœleste regnum studiose quærere, quam pro terreno diutius decertare: vitamque amplexus solitariam et austeram, eamdem cum æterna feliciter commutavit Polæ in Istria. *Elzearius de Sabrano*, baro Ausoysii et comes Ariani, Galliam et Italiam suis virtutibus illustravit. Uxorem habuit B. Dalphinam, sed virgo obiit. Mundo servivit usque ad mortem, sed mundana desideria aut ignoravit, aut potius vicit. Vita graviter scripta est ab Anonymo suppare, multisque apud nos observationibus elucidata. Accedunt *Eberhardus* opilio, qui in Bavaria prope Frisingam colitur; et *Deodatus* in diœcesi Sorana in Latio.

EX FEMINEO SEXU.

Pauciores ex hoc sexu se obtulerunt. Præter martyres cum viris passas, Romæ memoratur *Epicharis* martyr, sed fortasse Constantinopoli potius tribuenda. *Doda* in diœcesi Ausciensi ut virgo colitur, in Officio etiam *martyr* dicta. In Italia *Aureliam* et *Neomisiam* virgines veneratur Anagnia; *Luciam* virginem tertii Ordinis S. Francisci Salernum; *Antiliam*, forte etiam martyrem, Arretium. Restant in diversis provinciis quatuor sanctæ Virgines, quæ magis innotuerunt. *Eustochium* Romanam, genere nobilissimam, virtutibus nobiliorem, frequenter celebravit S. Hieronymus, sub cujus institutione primum Romæ, deinde usque ad mortem in Bethleem vitam traduxit. Nobili similiter sanguine orta erat *Hiltrudis*, quæ Lætiis in Hannonia virginitatem colere maluit, quam principi viro nubere; ibique demum defuncta est. Celebris apud Germanos merito est *S. Lioba*, quæ nata in Anglia, et institutis vitæ monasticæ ibidem imbuta, in Germaniam profecta est ad S. Bonifacium, præfectaque ab eodem monasteriis monialium generalis magistra. Vitam ejus scripsit Rudolfus monachus Fuldensis ex testimoniis discipularum Sanctæ, aliarumque gravium personarum. Barcinone in Hispania et nata et defuncta est *Maria de Cervello*, vulgo *de Socos* dicta, virgo Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, genere et virtutibus illustris. Vitam ejus varii conscripserunt. Una auctoris coævi apud nos data, et adjecta recentior altera.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDROBELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hipaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 Decembris 1692, et 19 Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumqve exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Laurentio Ricci, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem*

tatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum septimum de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Stiltingum, Constantinum Suyskenum, Joannem Perierum, et Joannem Cleum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antuerpiæ 12 Martii MDCCLX.

JOANNES FRAEYS.

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Stiltingi e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die XXVI Septembris anno MDCCLIII.

Signat J. H. HENRICY.

Et ego Joannes Stilting Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum septimum de Actis Sanctorum Septembris, nostro permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antuerpiæ 14 Martii MDCCLX.

APPROBATIO ORDINARII

Legi mensis Septembris Tomi septimi Acta Sanctorum, quorum memoria celebratur vigesimo quinto et tribus sequentibus diebus. Idem de hoc Tomo, quod de tribus præcedentibus, Censeo. Actum Antuerpiæ x Martii MDCCLX.

J. F. DE BRUYN

Præses Seminarii Episcopalis, S. T. L. Cathed. Ecclesiæ B. M. V. Canonicus Graduatus Pœnitentiarius, Examinator Synodalis, librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve hic relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ: idem ante hunc septimum tomum Septembris denuo protestamur.

INDEX

INDEX

SANCTORUM

AD TOMUM VII SEPTEMBRIS

Aderitus, episc. Ravennas in Italia. COMM. HIST. § I. Scriptores præcipui, qui Sancti meminerunt. Acta ipsi falso attributa 372 § II. Sancti episcopatus; obitus; locus sepulturæ 374 § III. Inventio et translatio reliquiarum, cultus hodiernus 376

27 Adulphus et Joannes fratres MM. Cordubæ in Hispania. COMM. PRÆV. De cultu et gestis 474. ACTA sublestæ fidei, *ex legendario MS. Asturicensi edita a Joanne Tamayo in Martyrologio Hispanico* 478

Alexander cum Marco etc. Vide *Marcus.*

28 Alodius episc. conf., Autissiodori in Burgundiæ ducatu. COMM. Memoria in Fastis: gesta aliquot; locus sepulturæ; corporis translatio et inspectio; cultus 607

Alphius cum Marco. etc. Vide *Marcus.*

26 Amantius presb. Conf. Tiferni in Umbria. SYLLOGE. De cultu, gestis et ætate 254

25 Anatalo. episc. Mediolanensis conf., in Insubria. COMM. PRÆV. § I. Sancti memoria in aliquot Martyrologiis: cultus Mediolani et Brixiæ: gesta edenda 9. § II. Controversia de ecclesiæ Mediolanensis fundatione, cujus primus episcopus S. Anatalo fuisse videtur: tempus episcopatus et obitus ejusdem 11. § III. Controversia de SS. Anatalonis, Antigii et Evasii episcopatu Brixiensi: Anataloni martyrium olim perperam adscriptum: corpus ejus Brixiæ 15. VITA, *auctore anonymo ex MS. Mediolanensi Michaelis Picolpassi, collato cum editione Muratorii* 19

28 Annemundus, alias Dalfinus, episc. Lugdunensis M., in territorio Cabilonensi in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Memoria Sancti in aliquot Martyrologiis; diversa ejus appellatio apud scriptores Gallos et Anglos; inde et ex corrupto Bedæ textus ortus error putantium, duos fuisse episcopos diversos; argumentorum in oppositum allatorum refutatio 673. § II. Gesta aliquot Sancti ab Eddio, Beda, aliisque Anglis conscripta; Acta item ipsius ab anonymo Gallo; Martyrium sub S. Bathilde regina, sed ipsa inscia vel invita 676. § III. Quæstio, an idem sit Sanctus cum Sigoberrando, etiam sub S. Bathilde occiso; negativa sententia nobis probabilior 679. § IV. Sancti natales: nomen familiæ; episcopatus; et gesta quædam elucidata 682 § V. Monasterium S. Petri Lugdunense a Sancto restauratum et bonis ac privilegiis auctum; tempus, modus ac genus martyrii 685. § VI. Locus sepulturæ et de eo ac corporis possessione deinde orta et diu continuata controversia; reliquiæ an et ubi nunc serventur 687. § VII. Cultus antiquus ejusque continuatio; inspectio reliquiarum 690. § VIII. Festi celebritas et Officium ecclesiasticum Lugduni in collegiata S. Nicetii et monialium S. Petri aliisque alibi ecclesiis, Parisiis præsertim in nomini ipsius dicata ecclesia Seminarii puellarum Unionis Christianæ 692. ACTA, *auctore anonymo, ex variis MSS. collecta per Petrum Franciscum Chiffletium S. J.* 694 TRANSLATIO ET MIRACULA, *ex Officio impresso* 697

Anthimus cum Cosma. etc. Vide *Cosmas.*

25 Antilia V. ac forte M. Aretii in Tuscia. Sylloge de ejusdem cultu et gestis: cum monito de corpore S. Donati Aretini 149

Aphrodisius cum Florentino. Vide *Florentinus.*

25 Aunarius seu Aunacharius episc. Conf. Autissiodori in Burgundiæ ducatu. COMM. PRÆV. § I. Nominis diversimode corrupti annuntiatio in Fastis sacris; recentiorum de Actis ejus duplicibus judicia 79. § II. Sancti illustre genus ac patria; tempus nativitatis et aditi episcopatus 81. § III. Aliquot sancti Episcopi gesta; concilia, quibus interfuit; synodus ab ipso instituta; preces indictæ; cura ejus, ut scribantur Vitæ Sanctorum 83. § IV. Sancti ab Aunario ecclesiastica disciplina imbuti; Epistolæ Pelagii II Papæ ad eumdem datæ 86 § V. Sedis duratio; obitus, sepultura, corporis translationes, cultus 90 § VI. Calvinistarum in abbatiam S. Germani Autissiodorensis sacrilegus furor, et impietas in sacras ejus reliquias; ossium S. Aunarii et aliorum a Catholicis collectio et conservatio 91. VII. Sacrorum ossium post stragem Calvinistarum occultatio; inspectio; sanctitas prodigio confirmata; hodiernus situs 93. § VIII. Reliquiæ Sancti aliis in locis; Officia ecclesiastica antiqua et nova 95. ACTA, *auctore anonymo, ex editione Labbei tom.* I *Bibliothecæ MSS. pag.* 528 *collata cum MS. Senonensi et aliis* 97. ACTA ALIA, *ex Historia pontificum Autissiodorensium, edita apud Labbeum tom.* I *Biblioth. MSS. pag.* 419, 99

25 Aurelia et Neomisia VV. Anagniæ in Italia. COMM. HIST. CRIT. § I. Memoria earum in Martyrologiis et ecclesiasticus cultus Anagniæ: Vita non edenda: tempus emortuale et mortuale et mortis genus 126. § II. Sacrorum corporum translationes Anagniæ, ubi hodiedum quiescunt; Tamayi commenta rejecta 128

25 Austindus, archiepiscopus Ausciensis Conf., in Vasconia Superiore. SYLL. HIST. CRIT. § I. Notitia archiepiscopatus ipsius: memoria in Martyrologiis, et cultus: gesta pauca colligenda: patria et conditio usque ad episcopatum: hujus suscepti tempus 139. § II. Monasterium Sanctimontis Cluniacensibus concedit: ecclesiam Nogarolli condit: præsidet concilio Jaccetano: interest

terest dedicationi ecclesiæ Moiassiacensis 142. § III. Concilium provinciale cum legato Apostolico Ausciæ celebrat : alia quædam de ipso asserta examinantur : annus et dies obitus ejus : corpus Ausciæ 146

B

Bardomianus, Eucarpus et socii XXVI MM. in Asia, *ex Martyrologiis* 52

25 Barrus *vel* Finbarrus, episc. Corcagiensis in Hibernia, ac forte alius episcopus Cathenensis in Scotia. COMM. HIST. CRIT. § I. Nominis varietas, etymon et in Martyrologiis annuntiatio : Corcagiensis episcopatus notitia, et primi ejus episcopi cultus 130. § II. Vitæ ejus fabulosæ, nec edendæ : pauca gesta aliunde cognita : ætas, qua floruit, monasterium et discipuli 132 § III. Conjecturæ de S. Barro vel Fymberro, in Cathenensi et Aberdonensi diœcesibus in Scotia culto : Opuscula eidem attributa 135. § IV. Neuter S. Barrus vel Finbarrus fuit magister S. Columbæ : Cathenensis a Magbilensi et Clonardensi distinguendus est 137

28 Bernardinus Feltriensis, Ord. Minorum observantium S. Francisci Conf., apud Ticinum in Italia. COMM. HIST. § I. Beati memoria in Martyrologiis : gesta a variis scripta, et quomodo tradenda : locus ejus natalis et familia 814. § II. Beati pueritia, adolescentia et profectus in litteris : accessus ad Ordinem Minorum, professio, sacerdotium, gestaque usque ad annum MCDLXIX, 817. § III. Sacri concionatoris munus ipsi impositum : præfecturæ in suos ab illo gestæ, Mantuæ, Feltriæ et Tridenti : conciones habitæ, aliaque ejusdem facta anno MCDLXIX et quinque sequentibus 820 § IV. Conventui Tridentino præfectus, sancti pueri Simonis cædem præsagiisse narratur : prædicavit Novellariæ, Regii Lepidi et Patavii, ubi suis præfuit, et peste infectis succurrit. 823. § V. Leges adversus scelera ferri curat : peste infectis servit, eadem corripitur et sanatur : alia ejusdem variis in locis gesta annis MCDLXXIX et duobus sequentibus 826 § VI. Romam profectus, sermones Quadragesimales habet : in provinciam suam regreditur : prædicat in obsessa Ferraria : fit vicarius suæ provinciæ : exsulat e statu Veneto : alia gesta ejus usque in annum MCDLXXXIV, 829. § VII. Pace Italiæ reddita, permittitur Minoribus Observantibus in dominium Venetorum reditus, præterquam Bernardino ; qui vicariatum deponit ; Montem pietatis Mantuæ erigit ; multis in locis prædicat, et a variis civitatibus, etiam interposita summi Pontificis auctoritate, expetitur 833. § VIII. Post variata Pontificis mandata prædicat ac multa bona præstat Parmæ , Mutinæ, Eugubii, et Assisii, miraculis aliquot illustratus ; a Pontifice Romam evocatur, ac deinde mittitur Perusiam et Tudertum ad civiles discordias componendas 836. § IX. Tuderti pacem inter cives conciliat : Perusiæ cultum B. Mariæ Virginis, sanctique Josephi, ac sanctissimi Sacramenti multum promovet : miracula patrat : alia ejusdem gesta variis in locis anno MCDLXXXVII, 840 § X. Gesta Parmæ anno MCDLXXXVII et sequenti pro immaculata B. M. V. Conceptione, reformandis cleri populique moribus ac Monte pietatis erigendo : Montem pietatis etiam Florentiæ fundare conatus, pellitur, et a Senensibus honorifice excipitur, ac multa eis bona præstat 843. § XI. Senas redire jubetur ; ejusdem gesta hoc eodem anno MCDLXXXVIII, Perusiæ, Brufæ, Assisii, Tuderti, Corbaræ, Urbeveteri, Interamniæ, Teate, Aquilæ etc. 848. § XII. Acta ejus anno MCDLXXXIX Aquilæ et Teate in Aprutio, aliisque in provinciis ; civitates pacificatæ ; Montes pietatis erecti ; mirum populorum erga illum studium : conciones plurimis in locis habitæ 851. § XIII. A multis expetitur concionator : Genuenses excolit ; moniales reformat : Mediolani herniam passus, sermones continuat : variis in civitatibus concionatur : pro Montibus pietatis laborat : alia ejusdem gesta annis MCDXC et sequenti 855. § XIV. Montes pietatis Patavii, apud Plebem Sacci et Ravennæ ab eo instituti : Mantuanus instauratus et auctus : Faventiæ inveterata odia extincta : sermones ab eo habiti variis in locis, gestaque anno MCDXCI et initio sequentis 859. § XV. Beati gesta eodem anno MCDXCII Mantuæ, Vicentiæ, Patavii, et in oppido Campi S. Petri, aliisque in locis, ac Feltriæ, ubi monasterium Clarissarum erigi curat, et miraculis claret 863. § XVI. Conciones multis in locis habitæ reliquo anni MCDXCII ; gesta ejus Genuæ, et Vicentiæ : Montes pietatis anno MCDXCIII erecti in oppido Campi S. Petri et Ticini ; mores hic mirabiliter reformati, et miracula patrata 868. § XVII. Florentiam petens epilepticum sanat : gesta ejus ibidem anno MCDXCIII : ingens civitatum pro illo audiendo studium : Aretium ab eo pacificatum : reditus Florentiam et postrema illius in eadem urbe acta 872. § XVIII. Perusiam missus, ruptaque inter concionandum pectoris vena, Senis convalescit : Perusinos et Assisiates civilibus discordiis dissidentes conciliare frustra nititur : alias civitates revisit : prædicat Brixiæ, ubi mores corrigit, cives pacificat, puerum sanat : expetitur a variis : Vicentiæ tandem utiliter concionatur anno MCDXCIV, 875. § XIX. Sermones a Beato dicti, gestaque Vicentiæ anno MCDXCIV : oratorium S. Hieronymi, illo auctore, ibidem erectum : angeli, eodem concionante, conspecti 878. § XX. Conciones Patavii, aliisque in locis habitæ ; duo Montes pietatis instituti : gesta illius Brixiæ : litteræ ab Alexandro VI Papa acceptæ : afflicta valetudo et iter versus Ticinum, atque sermones hic cœpti 881. § XXI. Postremi Beati in afflicta valetudine sermones Ticini : secessus in conventum S. Jacobi : pia ad mortem præparatio et obitus : hujus tempus et locus : scripta ejus edita : Opus aliud synonymi in Romano Indice prohibitum 884 § XXII. Beati mors divinis prodigiis illustrata : ingens populi ad sacrum corpus concursus et beneficia impetrata : solemnia justa funebria : sepultura : corporis integritas et bina elevatio : pretiosa arca dono data 887. § XXIII. Novum sacellum exstructum, in quo Beati corpus positum, hodieque integrum honoratur ; cultus mox ab obitu cœptus ac continuatus 890. § XXIV. Causa beatificationis Bernardini sub Urbano VIII introducta et suspensa : resumpta sub Innocentio X, cultusque approbatus : alia pro ejusdem canonicatione gesta : Officium et Missa a Benedicto XIII concessa : pia oratio in illius sacello appensa 894 BREVE ELOGIUM, *auctore Luca Waddingo tom.* 15 *Annal. Minor.* 896 MIRACULA ET BENEFICIA, *ab eodem Luca Waddingo collecta.* CAP. I. Contracti erecti : epilepsia, morbus articularis, Hydrops, hernia, lues venerea et apostemata abacta : cæci, surdi, muti, claudi, vulnerati, ulceratique curati 897. CAP. II. Multa alia corporum mala depulsa : proles obtentæ : conjugalis amor redintegratus : obtrectatores castigati : propinquæ morti subducti : mortui vitæ redditi 899. APPENDIX ALTERA. De miraculis ac beneficiis per Innocentium Ticinensem collectis. CAP. I. Pueri variis malis per Beati patrocinium libe-

liberati : pestilentia depulsa : puerperis subventum : proles resuscitata ; febres, calculi, aliaque mala abacta 906. Cap. II. Alii aliis morbis liberati : alii vitæ periculis subducti : lethalia vulnera sanata : mulier a Beato mirabiliter protecta 908. Cap. III. Alia beneficia ac miracula ab anno MDCLIV usque in MDCLXII impetrata 911

27 Bonfilius, episc. Fulginas, prope Cingulum in Piceno. Comm. Præv. § I. Cultus antiquus hodiernus ; ecclesia Beato dicata ; Corporis translationes ; festivitates annuæ 479. § II. Vita ejusque auctor : adjuncta quædam recentiorum examinata 482. § III. De Beati episcopatu, peregrinatione in Terram sanctam, reditu in Italiam, et tempore felicis obitus 484. Vita *auctore B. Silvestro Silvestrinorum fundatore, ex editione juxta autographum facta anno* MDCXIII *et collata cum ejusdem autographi fideli apographo MS.* Prologus 486. Cap. I Beati natales ; vita monastica ; regimen monasterii 487. Cap. II. Electio ad episcopatum ; gubernandi ratio ; iter in Terram Sanctam ; mora ibidem et reditus in Italiam 488. Cap. III. Abdicatio episcopatus ; reditus ad monasterium ; injuriæ ibidem Beato illatæ 490. Cap. IV. Recessus e monasterio ; vita solitaria ; obitus ; sepultura ; miracula 492.

C

Caius episc. Mediolanensis, Conf. in Insubria. Comm. Præv. De ejus cultu, gestis, tempore episcopatus, die et genere mortis 365. Vita *auctore anonymo, ex MS. Mediolanensi, collato cum editione Ludovici Muratorii* 368

26 Callistratus et Socii XLIX, milites et martyres, probabilius Bysantii in Thracia. Comm. Præv. De cultu, Actis, loco et tempore martyrii 174. Acta, *auctore Simeone Metaphraste, ex editione Latina Lipomani et Surii, collata et variis locis emendata ex textu Græco* 176

Candidus aut Candida cum Martiali, etc. Vide *Martialis*

Celerina cum Martiali, etc. Vide *Martialis*.

25 Ceolfridus, abbas Gerwensis et Wiremuthensis in Anglia, prope Lingones in Campania Galliæ. Comm. Hist. § I. Notitia utriusque monasterii, cui abbas præfuit : depositio et translatio ipsius cum vario errore in Martyrologiis signata : translationes ejusdem, et veterum honorifica de ipso æstimatio 113. § II. Sancti Vita ex Beda colligenda : ejus tempus natale et patria : priora vitæ gesta incerta : presbyteratus : gesta cum S. Benedicto pro condendo Wiremuthensi monasterio 116 § III. Girwense monasterium conditum, eique S. Geolfridus præfectus abbas : Regula utrique monasterio præscripta : S. Beda ab eodem institutus : S. Easterwino suffectus S. Sigfridus 118 § IV. Utriusque monasterii regimen a Sancto susceptum et strenue gestum : privilegium a Romano Pontifice impetratum : colloquium cum S. Adamnano : Picti ad canonicum Pascha et tonsuram Romanam adducti 120 § V. Postrema Sancti Romana peregrinatio : obitus et sepultura apud Lingones : totius vitæ chronotaxis : Opuscula aliquot ipsi adscripta 124

27 Ceraunius vel Ceraunus, episc. Parisiensis in Gallia. Comm. Sancti virtutes generatim notæ ; tempus episcopatus ; memoria in Fastis recentioribus ; locus sepulturæ ; reliquiæ et cultus 454

28 Chariton abb. Conf., in Palæstina. Comm. Præv. § I. Sancti in Fastis sacris, maxime Græcorum, commemoratio ; et cultus ecclesiasticus 568. § II. Vita non est scriptoris contemporanei aut supparis : nec tamen videtur Metaphrastæ, sed antiquioris ; in chronotaxim et gesta aliqua inquiritur 479. Vita Græca, *auctore anonymo, ex Codice MS. cum interpretatione apud Lipomanum edita* Præfatio 572. Cap. I. Sancti patria, fidei confessio, tormenta tolerata, aliaquæ vitæ monasticæ prævia 573. Cap. II. Anachoretica Sancti vita : constructio trium laurarum : habitatio prorsus solitaria in spelunca : monita discipulis data : pius obitus 577

Christophorus cum Martiali, etc, Vide *Martialis*

25 Cleophas, Christi discipulus. Sylloge. § I. Memoria Sancti in Fastis Latinis et Græcis : cultus : Gesta ex Evangelio, et aliunde addita 4 § II. Cognatio Cleophæ cum S. Josepho, beata Virgine, Christo Domino : ejus filii Fratres Domini passim vocati : si tamen ille idem sit cum Discipulo 6

27 Cosmas, Damianus, Anthimus Leontius et Euprepius MM. Ægis in Cilicia. Comm. Præv. § I. Memoria Martyrum in Fastis Latinis et Græcis et cultus diebus variis 400 § II. Acta varia Græca et Latina : prima examinantur, reliquaque deinde recensentur. 402 § III. Utrum plures admittendi sint Sancti fratres, quibus nomina fuerunt Cosmas et Damianus 407. § IV. Locus et tempus martyrii : Sanctorum ecclesiæ, reliquiæ, et cultus antiquus in Oriente 409 § V. Sanctorum ecclesiæ, reliquiæ et cultus Romæ, et in reliqua Italia et in Sicilia, 412 § VI. Sanctorum reliquiæ, ecclesiæ, monasteria in Gallia 416 § VII. SS. Cosmæ et Damiani reliquiarum pars magna seculo X Premam translata : indeque seculo XVII Monachium, ubi cum capitibus olim Bambergæ servatis in ecclesia Societatis Jesu sunt depositæ 418 § VIII, Alia quædam de translatis ad ecclesiam Societatis Jesu sacris ossibus : Cultus ibidem et miracula 422 § IX. Ecclesia Sanctorum Kaufburæ in Suevia, ubi plurima miracula et beneficia clientibus præstita 426 § X. Aliæ reliquiæ et loca sacra in Germania, Belgio, Hispania, aliisque provinciis 428. § XI. Miracula olim scripta : nonnulla hic recitantur : multa edita a Dehnio : quomodo hæc a nobis danda 430 § XII. Recensentur decem priora ex editis miracula 432. § XIII. Alia novem miracula ex eodem codice apud Dehnium edita 434. § XIV. Reliqua miracula apud Dehnium impressa 436. Acta, *auctore anonymo, ex codice MS. bibliothecæ Vaticanæ Interprete J. S.* 439 Acta Altera *auctore anonymo, ex editione Mombritii* 441. Acta Tertia *auctore anonymo, ex codice nostro MS. P.* CLV, 443. Acta Partim fabulosa, *ex codicibus MSS. inter se collatis.* Cap. I. Sanctorum gesta ante martyrium, partim fabulosa, partim incerta 444. Cap. II. Martyrium Sanctorum ; ex primis Actis compositum et interpolatum 445. Cap. III. Sepultura et miracula, sed prorsus fabulosa 447

26 Cyprianus episc., Justina virg., Theoctistus sive Theognitus MM. Prope Nicomediam in Bithynia. Comm. Præv. § I. Sancti Martyres a Græcis et Latinis diebus diversis celebrantur elogiis vitiosis. Eorumdem Acta edita et MSS. Sanctorum Cypriani et Justinæ meminit S. Gregorius Nazianzenus 180 § II. Eudociæ Augustæ de sanctis Martyribus nostris lucubratio. Conferuntur cum illa Gregorii Nazianzeni asserta, et de occasione, qua is in errorem, confundendo duos SS. Cyprianos, inductus sit, inquiritur 184 § III. Examinantur monumenta cetera de Sanctis nostris scripta ; quæ et qualia edenda 186 § IV. Examinatur Joannis Felli episcopi Oxoniensis intemperans

temperans de rebus ad SS. Cyprianum et Justinam spectantibus critica 189. § v. Discutiuntur reliquæ difficultates a Fello adversus Martyrum nostrorum historiam motæ. Actorum aliqualis chronotaxis 193 § vi. Examinantur Tillemontii critica, illique contrariæ Bailleti et Marani censuræ. Disseritur de Sanctorum patria et Antiochena S. Cypriani sede. Scripta quæpiam S. Cypriano nostro non satis certo tributa 195. Acta Interpolata; *auctore anonymo, ex MSS. collata cum editis a Martenio tom. 3 Thes. Anec.* Pars i. Conversio S. Justinæ virginis et S. Cypriani episcopi 200. Pars ii. Confessio seu Pœnitentia S. Cypriani, editore et interprete Prudentio Marano Benedictino, cum aliis editis collata. Cap. i. Narrat S. Cyprianus, quomodo a parentibus idolis consecratus, omnes superstitionis scholas frequentarit, quidque in singulis didicerit 204 Cap. ii. Ab Aglaida, S. Justinæ proco, inductus S. Cyprianus omnes artis modos Virginis pudicitiæ expugnandæ experitur, quos S. Justina signo Crucis vanos reddit. Dæmon virtutem Crucis suamque contra Christianos impotentiam fassus a S. Cypriano repellitur 210. Cap. iii. Cyprianus enarrat, quomodo Antiochiæ apud cœtum fidelium publice sua crimina confessus sit, quomodoque horum atrocitate et multitudine perculsus ad desperationem pene devolutus fuerit 215. Cap. iv. Eusebius consolatur et ad spem firmam veniæ hortatur S. Cyprianum, qui ejus oratione animatus ad episcopum adducitur, instruitur fidei mysteriis et baptizatur. Quibus auditis etiam Aglaidas, ejurato dæmone, ad Christum convertitur 220. Pars iii. Martyrium sanctorum martyrum Cypriani et Justinæ, *auctore anonymo, ex bibliothecæ regiæ Parisinæ codice* 520, *collato cum cod.* 1485. *Interprete J. C.* 224 Gloria Posthuma SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti martyrum. § i. Narrata in antiquis monumentis prima sacrarum reliquiarum translatio et depositio Romæ, illustratur. Earumdem inventio depositioque in basilica Lateranensi et Sanctorum in urbe Romana cultus hodiernus 228 § ii. Monumenta, quibus nituntur Placentini, contendentes, SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti corpora fuisse Placentiam translata ibique quiescere 231. § iii. Examinatur historia Translationis S. Justinæ, ex codice MS. ecclesiæ Placentinæ a Campio laudata et nobis submissa 233. § iv. Inquiritur, an merito Placentini corporibus SS. Cypriani ac Theoctisti glorientur. Synonymorum, vel nostrorum martyrum alibi sacræ exuviæ 236. Translatio Beatæ Justinæ Virginis et Mart. a Roma in Placentia, cujus corpus una cum Mart. Cypriano tradidit Sigifredo episcopo venerabilis Papa Joannes, qui hujus civitatis antea fuit antistes, *ex MS. codice ecclesiæ Placentinæ* 239

D

Dalfinus. Vide *Annemundus.*

Damianus cum Cosma. etc. Vide *Cosmas.*

27 Deodatus Conf., in diœcesi Sorana in Latio. Comm. Præv. Sancti paucis noti cultus ex Actis inventionis et translationis 451. Acta Inventionis et translationis, *ex authentico instrumento MS. archivi episcopatus Sorani* 452

28 Doda V. et forsan M., in diœcesi Ausciensi in Novempopulania 567

Donata vel Donatula cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*

E

Eberhardus opilio, prope Frisingam in Germania. Sylloge. De cultu 786

27 Eleutherus *vel* Eleutherius M., Cæsareæ in Cappadocia, *ex Fastis Hieronymianis et aliis* 451

27 Elzearius de Sabrano, baro Ausoysii et comes Ariani, Parisiis in Francia. Comm. Præv. § i. Sancti festi natalis et translationis in Martyrologiis memoria : monumenta pro illius gestis illustrandis : Vita edenda, aliæque MSS. et editæ 494 § ii. Sancti illustris prosapia, avi, consanguinei et parentes : locus et annus natales : personæ, a quibus primo institutus est 498 § iii. B. Dalphina Sancto sponsa destinatur : hujus virginis genus, opes et amor virginitatis : sponsalia primum, deinde matrimonium ab iisdem contracta 501. § iv. Felices B. Dalphinæ conatus in virginitate S. Elzeario persuadenda : hujus de eadem servanda primo propositum, deinde utriusque votum et castissimus convictus 505. § v. Utriusque Conjugis molesta apud avos habitatio, deinde tranquillior in castro Podii-Michaelis : Sancti in hereditatem mortui patris successio et mira mansuetudo : præcepta ab eo promulgata : ejusdem ad equestrem Ordinem promotio, et militia 509. § vi. Sancti reditus in Provinciam, et perpetuæ virginitatis votum ab ipso et B. Dalphina ibidem nuncupatum : professio ejusdem tertiæ Regulæ S. Francisci expensa : testamentum ab illo conditum : reditus in Italiam et munia ibidem obita 512. § vii. Sancti legatio ad aulam Parisiensem pro sponsa Carolo Calabriæ duci impetranda : gesta ibidem, morbus, et sancta mors, quæ B. Dalphinæ revelatur : apparitio ejusdem eidem facta 516 § viii. Sacri corporis in habitu Ordinis S. Francisci sepultura Parisiis, et hinc translatio facta Aptam ; prodigiosa translationis adjuncta non probata : ejusdem tempus 519. § ix. Supplicatio Joanni XXII Papæ pro canonizatione Elzearii facta, effectu irrito : item altera Clementi VI, et ex hujus mandato confectus processus, nec tamen tunc secuta canonizatio 521 § x. Elzearii canonizatio per Urbanum V, summum Pontificem : hujus obitus : bulla ejusdem canonizationis a Gregorio XI edita 525. § xi. Miracula aliquot ex Raphaele eprompta, et partim ex Summario processus canonizationis confirmata 528. § xii. Solemnis sacris corporis elevatio anno mccclxxxi facta, quam forte alia præcessit : reliquiæ profanationis periculo subductæ, et Aptæ superstites : aliquæ Ariani in Apulia honoratæ : an etiam Avenione 532, § xiii. Sancti cultus et solemne festum in civitate Aptensi : vetera et nova ejusdem Officia ecclesiastica ibidem : item cultus et Officia in abbatia S. Victoris prope Massiliam, Ariani, Avenione, et in Ordine Seraphico 536. Vita, *auctore anonymo, ex Bodecensis cœnobii, Ordinis Regularium S. Augustini, Passionali pergameno MS. insigni mensis Septembris, collato cum MS. Bernardi Rottendorffii.* Cap. i. Illustres Sancti natales : pia pueritia et adolescentia : conjugium cum B. Dalphina, et virginitas in eo servata : insignis ecstasis 539. Cap. ii. Aliæ Sancti ecstases, et ejusdem virginitas aliis divinitus revelata 542 Cap. iii. Pium Sancti in familia sua regimen : virtutes variæ : misericordia in pauperes et leprosos miraculis illustrata : ægri ab eodem sanati 545. Cap. iv. Sancti Comitis in rebelles et calumniatores mansuetudo : Ordo equestris ipsi collatus : votum virginitatis ab eo emissum : integritas in suscepto Calabriæ ducis ma-

magisterio et cura pauperum 549. Cap. v. Aliæ sancti Comitis virtutes : militia : morbus et convalescentia : legatio in Franciam : obitus, sepultura, translatio et miracula 553

Emilus cum Martiali. Vide *Martialis*.

27 Epicharis matrona M. forte Constantinopoli, *ex Fastis sacris* 448

25 Ermenfridus, primus abbas Cusantiensis, in comitatu Burgundiæ. Comm. Præv. § i. Notitia monasterii Cusantiensis : Sancti in Martyrologiis memoria, non ubique sine errore : ejusdem cultus, Officia et reliquiæ 102 § ii. Vitæ edendæ scriptor Egilbertus, et hujus ætas : Sancti qualiscumque Chronotaxis : observationes quædam de fratre ipsius Waldaleno 104. Vita *auctore Egilberto, præposito Cusantiensi ex codice MS. Joannis Jacobi Chiffletii, collato cum altero MS.* Epistola auctoris ad Luxovienses. Vetus Capitum Partitio. Incipiunt capitula de vita beatissimi Ermenfredi Cusantiæ ecclesiæ abbatis 106. Cap. i. Incerta quædam de Warascis : Cusantiense monasterium puellare conditum : Sancti parentes et frater : ejusdem gesta usque ad monachatum 107. Cap. ii. Monachatus ejus Luxovii : congregati ab eo monachi Cusantiæ, quam Luxovio subjicit : acta ejusdem ibidem 109. Cap. iii. Beata Sancti mors et sepultura : aliquot discipuli ejus et miracula 111

Eucarpus cum Bardomiano. Vide *Bardomianus*.

Eugenius cum Paulo. etc. Vide *Paulus*.

Euprepius cum Cosma. etc. Vide *Cosmas*.

26 Eusebius Papa conf. Romæ Syll. Hist. § i. Sancti in Fastis vetustissimis memoria : dies mortis, et reliqua Pontificatus chronotaxis 245. § ii. Asserta de gestis S. Eusebii dantur et examinantur : cultus ipsius in ecclesiis particularibus 248

26 Eusebius episc. Conf. Bononiæ in Italia. Sylloge. De cultu, gestis, ætate etc. 251

28 Eustochium virgo in Bethleem. Syll. Hist. § i. Memoria Sanctæ in Martyrologiis : Cultus probatus 589. § ii. Nobile genus Sanctæ, priora ejus gesta Romæ 591. § iii. Sancta in Palæstinam cum matre proficiscitur : ejus vita monastica in Bethleem usque ad matris morbum supremum 595. § iv. Officia matri in supremo morbo ab Eustochio præstita : præfecturam monasterii suscipit : Opera eidem dicata ab Hieronymo 599 § v. Paulam fratris filiam præclare instituit : multa patitur a Pelagianis : annus beati obitus investigatur 602

28 Exuperius episc. Conf., Tolosæ in Gallia. Syll. Hist. § i. Sancti memoria in Martyrologiis et cultus : elogia aliquot generalia : Acta non edenda 583. § ii. Patria Sancti ignota : nisi forte sit Burdigalensis : quæritur, an sit idem cum aliquot synonymis 584. § iii. Gesta S. Exuperii ordine chronologico exposita ab initio episcopatus usque ab obitum 586

F

Faustinus cum Magigno. Vide *Magignus*.

Faustinus aut Faustina cum Martiali. etc. Vide *Martialis*.

28 Faustus episc. Regiensis, in Provincia Galliæ. Comm. Hist. § i, Sancti cultus antiquus : memoria in Fastis sacris, verisimiliter etiam in Hieronymianis : sanctitas agnita a Baronio 609. § ii. Sancti patria, mater, studia, eloquentia, vita monastica Lerini, monasterii præfectura 612 § iii. Nonnulla de Sancti gestis in monasterio, et in ejus præfectura examinantur 614. § iv. Episcopus fit Regiensis : morum integritas in episcopatu : Romam profectus, anno cdlxii assistit concilio sub S. Hilaro Papa 617 § v. Respondet Faustus ad tres quæstiones, ac in eo scripto sustinet, nullam creaturam dicendam esse incorpoream : scriptum illud a Mamerto Claudiano refutatur 618. § vi. Epistola Fausti ad Benedictum Paulinum : an quædam ex illa sint improbata a S. Avito Viennensi 621. § vii. Gesta S. Fausti cum Lucido presbytero, qui errores Prædestinatianos retractat : concilia Arelatense et Lugdunense, in quibus illi damnati 623. § viii. Faustus, petentibus concilii Patribus, scribit libros de Gratia et Libero arbitrio : varia antiquorum et recentiorum de illis judicia 627. § ix. Faustus probabilius initium fidei gratiæ attribuit, non naturæ aut libero arbitrio : Suarezii multum dubitantis crisis expenditur 633. § x. Reliquæ Suarezii objectiones diluuntur 638. § xi Respondetur ad objectiones Norisii, volentis Faustum esse damnatum in concilio Arausicano, et contrarium esse S. Augustino 646. § xii. Refutantur asserta Tillemontii, contra Fausti sanctitatem disserentis 649. § xiii. Annus, quo Faustus prædictos scripsit libros, non omnino certus : videntur illi iidem, quos miris laudibus effert S. Sidonius 650 § xiv. Sanctus fuit inter legatos ad pacem cum Gothis componendam : scripsit duo Opuscula contra Macedonianos et Arianos, primum Paschasii nomine editum, alterum probabiliter Breviarium 654 § xv. Sancti exsilium : monita data Felici, et Ruricio, quorum subsidiis in exsilio utitur 657. § xvi. Annus mortis incertus, uti et ætas, sed certo grandæva : Homiliæ sub nomine Eusebii Gallicani editæ, non omnes sunt Fausti, sed multæ ex illis, et aliæ nonnullæ 660

28 Faustus, episc. Tarbensis in Novempopulania. Sylloge. De cultu, ætate et gestis 667

27 Fidentius et Terentius MM. Tuderti in Umbria Sylloge. De cultu, et Actis 448

Finbarrus. Vide *Barrus*.

25 Firminus episc. mart., Ambianis in Gallia. Comm. Præv. § i. Diversa Actorum exemplaria, eorumque in quibusdam notabilis varietas : non sunt scriptoris contemporanei, nec defectibus aliquot carent 22 § ii. Patria S. Firmini : vitæ qualiscumque chronotaxis : tempus martyrii 23. § iii. De episcopatu S. Firmini, et aliquot successoribus 26. § iv. Memoria Sancti in Martyrologiis et cultus diebus pluribus 29. § v. Inventio et translatio corporis 30. § vi. Tempus episcopatus S. Salvii, sive inventionis S. Firmini 33. § vii. Translatio corporis in thecam magis pretiosam, aliaque ad gloriam Sancti posthumam spectantia 35. § viii. Corpus thecæ aureæ impositum : aliquot S. Firmini ecclesiæ : cultus in aliis Galliæ diœcesibus 37. § ix. Utrum corpus S. Firmini translatum sit ad abbatiam Sancti Dionysii 39 § x. Insignis cultus et reliquiæ Sancti Pompelone, cujus uti et totius regni Navarræ est patronus : cultus etiam in tota Hispania 42. Vita, *ex duobus MSS. Ambianensi et Antuerpiensi, collatis cum sex aliis et editione Bosqueti*. Cap i. Sancti patria, parentes horumque conversio : pueritia, juventus, consecratio episcopalis 46. Cap. ii. Prædicatio S. Firmini : varia certamina et martyrium 48

27 Florentinus, Hilarius et forte Aphrodisius MM. Pseuduni in Æduis. Com. Præv. § i. Memoria in Fastis; palæstra martyrii 377. § ii. Episcopatus S. Florentino et diaconatus S. Hilario perperam adscriptus 380 § iii. Tempus martyrii; Acta duplicia et eruditorum de iis judicia 382. § iv. Tres

Tres reliquiarum translationum Historiæ et quo pretio dignæ hæ sint, judicium 384 § v. Difficultates in translationum Historiis occurrentes, et noster ad eas tollendas qualiscumque conatus; translatio aliquot reliquiarum ad Bonevallense monasterium, nunc S. Florentino sacrum 387. § vi. Ecclesiæ Sanctis consecratæ; hodiernus reliquiarum status et cultus 390. Acta Dubiæ fidei, *auctore anonymo, ex MSS. inter se collatis* 392 Acta Breviora, *ex MS. Ultrajectino Salvatoris.* 395. Translatio et Miracula, *auctore anonymo coævo, ex MSS. collatis cum editione Mabillonii.* Pars i. 395. Pars ii. 398
25 Formerius M., cultus in vico de Vannares, in Alava Hispaniæ provincia 54
Fymberrus. Vide *Barrus.*

G

Gagilus cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*
Gurgilus aut Gargilus cum Martiali etc. *Vide Martialis*

H

Heliodorus cum Marco etc. Vide *Marcus.*
25 Herculanus mart., Via Claudia in Italia, *ex Martyrologiis et Actis S. Alexandri episcopi martyris* 20
Hilarius cum Florentino. Vide *Florentinus.*
27 Hiltrudis virgo, Lætiis in Hannonia. Comm. Præv. § i. Memoria Sanctæ in Fastis sacris, Acta a quo, quando et quibus adjumentis conscripta; judicia recentiorum 457. § ii. Rationes, quibus Actorum auctoritas utcumque defendi queat, proponuntur, et *MSS.*, unde hic excudenda sint, designantur 459. Acta, *auctore anonymo monacho Valciodorensi seculo* xi *scripta, ex MS. Lætiensi collato cum Lobiensi, Annalibus Hanoniæ MSS. Jacobi Guisii et editione Mabilloniana.* Pars i 461. Pars ii. 465. Appendix. De cultu a seculo undecimo usque ad decimum octavum. § i. Ecclesiæ et monasterii Ltiensis restauratio; pretiosæ lipsanothecæ constructio 469 § ii. Miracula; sacellum ac statua ipsi erecta; lipsanothecæ noviæ admodum elegantes; duplex quotannis festivitas; reliquiæ aliis in locis 472

I

Ismido vel Ismione episcopi Conf., Diæ in Gallia Sylloge De cultu, ætate et gestis 788
Ismion. Vide *Ismido.*

J

Joannes de Meda, presb. et Primarii Ordinis Humiliatorum Fundator Mediolani in Insubria. Comm. Præv. § i. Ordo Humiliatorum in viris exstinctus: Sancti memoria in Martyrologiis: Officium proprium apud Humiliatas: cultus et corpus Comi: an ab Alexandro iii canonizatus 320 § ii. Vita qualis edenda: patria et natales illustres: priora vitæ gesta ignota: apparitio Deiparæ Virginis ab aliquibus asserta 323. § iii. Notitia Ordinis Humiliatorum in cujus primæ originis tempus inquiritur 325. § iv. Secundi Ordinis Humiliatorum initia: Tertius institutus per S. Joannem: omnes tres a Romanis Pontificibus approbati 327 § v. Notitia monasterii Rondenarii a Sancto conditi; Ordinis per ipsum propagatio, et insignia de Ecclesia Dei merita, ac demum exstinctio: ejusdem Sancti obitus, translatio et sepultura 329. § vi. Ecclesiæ Rondenarii per exundantem Coxiam violatio: sacri corporis inventio, recognitiones, et post separatas aliquas ab eo reliquias, ad novam ecclesiam translatio 332 Vita, *auctore anonymo Humiliato, ex MS. Comensi* 334
27 Joannes Marcus, Christi aut Apostolorum discipulus. Syll. Hist. Crit. § i. Memoria Sancti in Fastis sacris: gesta ejus examinata 334. § ii. S. Joannes Marcus fuit consobrinus S. Barnabæ. An idem S Marcus evangelista 356. Joannes Marcus non videtur Joannes senior aut presbyter, imo hoc nomine designatus videtur ipse Joannes Apostolus 361
Joannes cum Adulpho. Vide *Adulphus.*
28 Joannes M., Camulii in agro Genuensi 566
Julianus aut Julius cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*
Justina cum Cypriano. etc. Vide *Cyprianus.*

L

Laurentius cum Martiali. etc Vide *Martialis.*
Lea forte cum Martiali. etc Vide *Martialis.*
Leobgytha al. Truthgeba. Vide *Lioba.*
Leontius cum Cosma etc. Vide *Cosmas.*
28 Lioba seu Leobgytha alias Truthgeba, virgo abbatissa, in Germania. Comm. Præv. § i. Memoria in Fastis sacris; Acta a quo et quibus adjumentis conscripta 698. § ii. Sanctæ natales; triplex nomen; vita in Winburnensi Angliæ monasterio; epistola ad S. Bonifacium; tempus, quo ad eumdem in Germaniam profecta est 700. § iii. Regimen sanctimonialium in Germania Sanctæ commissum a S. Bonifacio; hujus et S. Lulli ad ipsam epistolæ; sociæ ac discipulæ ipsius 703. § iv. Tempus et locus mortis ac sepulturæ; translationes corporis; præsens reliquiarum status; cultus antiquus et hodiernus 705. Acta, *auctore Rudolfo presbytero et monacho Fuldensi seculo* ix. *Ex Surii editione et MSS.* Epistola Dedicatoria 709. Prologus. Pars i. Winburnensis cœnobii notitia; Tettæ abbatissæ virtutes; Sanctæ natales et vitæ religiosæ primordia 710. Pars ii. Sanctæ evocatio in Germaniam a S. Bonifacio; regimen sanctimonialium; virtutes eximiæ; miracula 713 Pars. iii. Postrema Sanctæ gesta; obitus: sepultura; miracula post mortem 716
Longa cum Martiali etc. Vide *Martialis.*
Longesa aut Longa cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*
26 Lucia virg. tertii Ordinis S. Francisci, Salerni in Regno Neapolitano. Comm. Præv. § i. Beatæ memoria in Martyrologiis, in quorum aliquot Benedictinis male adscribitur: corpus ejus Salerni: reliquiæ Calatagironi: Officium ejusdem Salerni, et in Ordinibus S. Francisci 336. § ii. Beatæ Vita edenda mutila: ætas incerta, late assignata: patria Sicula: professio non Benedictina, sed Franciscana 339. § iii. Professio in tertio Ordine S. Francisci: præfuit novitiis ac forte toti monasterio: tempus emortuale ignotum: miracula vel beneficia aliqua post mortem 341. Vita mutila, *auctore anonymo, ex veteri MS. Salernitano. collato cum edita ab Octavio Cajetano.* 344 Officium Vetus, *ex editione Octavii Cajetani* 347
Luciosa cum Martiali. Vide *Martialis.*
25 Lupus episc. Conf., Lugduni in Gallia. Comm. Præv. Sancti memoria in Fastis; ætas; gesta aliquot, reliquiæ, cultus, miracula 74 Acta, *ex veteri Breviario Lugdunensi* 77

M

Magignus, Nabor et Faustinus MM. *ex Apographis Hieronymianis* 243
28 Marcus, Alphius, Alexander, Zosimus, Nicon, Neon,

Neon, Heliodorus et socii. Item Triginta milites MM. in variis Asiæ Minoris locis, *ex Martyrologio Romano et Fastis Græcorum* 561

25 Maria de Cervello, vulgo de Socos, virgo Ordinis S. Mariæ Virginis de Mercede Redemptionis captivorum, Barcinone in Catalonia, COMM. PRÆV. § I. Acta antiqua quando et a quibus collecta; qui et quomodo iis usi sint recentiores, quomodo a nobis exhibenda 152 § II. Beatæ illustre genus; parentes; nativitas; virtutes in pueritia et juventute; fuga nuptiarum; votum virginitatis 155. § III. Obitus parentum; professio religiosa; patrocinium naufragantibus; beata mors; corporis miraculis illustrati sepultura 158. § IV. Miracula post obitum; corporis translationes; situs lipsanothecæ; cultus in aliis locis Cataloniæ 160. § V. Instructio processus ad canonizationem; solemnis inspectio corporis; nova varii generis miracula 162 § VI. Cultus immemorabilis decreto Apostolico approbatus; Officium proprium pro toto Ordine B. Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum, extensum ad omnes ditiones augustissimæ imperatricis Reginæ Hungariæ etc., nomen Martyrologio Romano inscriptum 163. ACTA, *auctore Joanne de Laes coævo inchoata, et ab alio vel aliis continuata, ex vetusto codice MS. archivi conventus B. Mariæ de Mercede Barcinone.* PARS I. Beatæ natales: virtutes ante et post professionem religiosam 165. PARS II. Miracula ante et post obitum; corporis translatio 166. VITÆ COMPENDIUM, *auctore anonymo ex variis recentiorum scriptorum lucubrationibus extractum* 168

Marius aut Marcus cum Martiali, etc. Vide *Martialis*

28 Martialis, Laurentius, Gurgilus aut Gargilus, Marius aut Marcus, Faustinus aut Faustina, Victor, Candidus aut Candida; Valeria, Longesa aut Longa, Celerina, Donata vel Donatula, forte Lea, Luciosa, Emilus, Gagilus Placidus, Longa, Victoria, Prisca aut Priscus et forte cum Anonymis, Julianus aut Julius, Christophorus, Nobilis et Secundula MM. in Africa, *ex Martyrologiis* 564

Maximus cum Paulo etc. Vide *Paulus*.

N

Nabor cum Magigno. etc. Vide *Magignus*.

Neomisia cum Aurelia. Vide *Aurelia*.

Neon cum Marco. etc. Vide *Marcus*.

Nicon cum Marco. etc. Vide *Marcus*.

26 Nilus abbas Cryptæ Ferratæ in Agro Tusculano Italiæ. COMM. PRÆV. Notitia locorum: Vita Sancti scripta a contemporaneo: ejus chronotaxis aliqua 259. VITA, *auctore Sancti discipulo, forte B. Bartholomæo, editore et interprete Joanne Matthæo Caryophilo archiepiscopo Iconiensi.* CAP. I. Nascitur S. Nilus, Deiparæque offertur. Magnum in ipsa adolescentia in virtutibus et scientiis progressum facit. Variis a dæmone tentationibus appetitur, iisque superatis, fit monachus 262. CAP. II. In cœnobium admissus, vixque habitum nactus, destinatur alteri monasterio prælatus, sed sollicite illam ceterasque dignitates refugit, abstinentiæ et humilitati studens. Prophetiæ spiritu claret. Ad cellam solitariam se recipit 267. CAP III. S. Nilus jejuniis vigiliisque carnem domat et spiritui subjicit: varie orationes occupationesque diurnas dividit ad vitandum tædium: antiquorum Patrum singulas vivendi normas experitur; jejunia et mortificationem usque ad stuporem colit, varieque a dæmone tentatus, in morbum incidit 271. CAP. IV. Ad cœnobium æger reductus, convalescit, rursumque ad speluncam reversus a diabolo graviter fuste vulneratur, quo malo prodigiose sanatur. Stephanum vitæ monasticæ institutis instruit. 275 CAP. V. Georgium virum nobilem Rossanensem post varias probationes in disciplinam recipit S. Nilus; miranda illius humilitas propriæque voluntatis abdicatio, et sanctus obitus 281. CAP. VI. S. Nilus gloriæ suique contemptor Caniscam, suum olim magistrum, ad despectum divitiarum hortatur: fratres oratione contra dæmonis insidias munit cæcamque illorum obedientiam experitur: avari præpositi bona sibi testamento legata pauperibus elargitur: parthenonem restaurat: populi turbam fugit 285. CAP. VII. Propositas sibi ex sacris Litteris quæstiones resolvit, ex iisque proponentes ad judicii timorem vitæque emendationem hortatur: cum Judæo agere de Deo recusat: habitum monasticum irridentibus imminentem divinam ultionem prædicit 289. CAP. VIII. S. Nilus fugitans adulationis, Eupraxium Calabriæ præfectum increpat, morboque castigatum et pœnitentem monachali habitu induit, qui paulo post pie moritur. Testamento legata ab illo bona sanctus Pater administrare recusat: ducis filium aliosque plures malo dæmone et variis morbis liberat 29?. CAP. IX. Popularibus suis Rossanensibus rebellionis pœnas imminentes deprecatur: in visione a doloribus ex vulnere cruris sanatur: oblatas in subsidium monachorum pecunias recusat: frustraque tentatus, ut ad aulam proficiscatur, cubicularium imperatoris ad divitiarum contemptum et solitudinem hortatur 295. CAP. X. Insidias a dæmone structas S. Nilus et episcopatum Rossanensem sibi destinatum fuga declinat: archiepiscopo consilio suo acquiescere nolenti mortem funestam prædicit: a dynasta Saracenorum sua epistola famaque moto abductos tres monachos liberos cum variis insuper donis recipit 299. Cap. XI. Ad monasterium Casinense, Saracenorum incursiones declinans, profectus festive ab abbate Aligerno excipitur, monachosque ibidem animæ et corporis infirmitatibus liberat et piis doctisque exhortationibus imbuit 303. CAP. XII. Abaræ Pandulphi ducis Capuani viduæ, impositam pro machinato homicidio pœnam implere recusanti, filii mortem ducatusque amissionem vaticinatur: nepotem suum, qui erga rem sacram irreverentem se præbuerat, videre usque ad mortem renuit: malum bono remunerat: dissolutæ vitæ monachis imminentes pœnas minatur 307. CAP. XIII. S. Nilus abbatiam Vallis-Lucii, ut locum sibi suisque nimis commodum, relinquit, migratque ad alium magis solitarium in agro Cajetano; feminas, etiam principes, non nisi coactus ad colloquium admittit: ad principes magnatesque tantum pro miseris acturus, accedit. Romam profectus pro Joanne antipapa apud Pontificem et imperatorem deprecatur 311. CAP. XIV. Stephani pius obitus. S. Nilus, ne sibi honores deferantur, studiose cavet, et monasterium ideo relinquens Romam tendit: at in monasterio S. Agathæ subsistens, nactus ab agri Tusculani domino locum construendo monasterio, dum hoc parat, sancte moritur, et a suis cum magno luctu sepelitur 316

Nobilis cum Martiali. etc. Vide *Martialis*.

P

Paulus, Tatta, uxor ejus, Sabinianus, Maximus, Rufus et Eugenius, eorum filii MM. Damasci in Syria, *ex Martyrologiis* 53

Placidus cum Martiali etc. Vide *Martialis*.

25 Principius episc. Conf. Suessionibus in Gallia. SYLLOGE 55
Prisca aut Priscus cum Martiali. etc. Vide *Martialis*
28 Privatus, miles M., Romæ, *ex Martyrologiis et Actis S. Callisti Papæ martyris* 559

R

Rufus cum Paulo etc. Vide. *Paulus.*

S

Sabinianus cum Paulo etc. Vide *Paulus.*
28 Salomon, Salon aut Salonius Episc. Conf. Genuæ in Italia. SYLLOGE CRITICA ex Martyrologiis 669
28 Salomon, ex rege Hungariæ eremita Polæ in Istria. COMM. HIST. § I. Cultus, reliquiarum honorifica conservatio, elogia 790 § II. Gesta Sancti ordine chronologico examinata usque ad obtentum Hungariæ regnum 792 § III. Gesta Salomonis regnantis, nimirum pax inita cum Geisa fratrueli, et bella cum eodem adversus hostes fortiter gesta 794 §. IV. Bellum cum Bessis et Bulgaris gestum, capta Alba Græca, ejusque occasione inter Salomonem et Geisam orta discordia 798. § V. Aucta inter Regem et Geisam discordia, bellum inter eos exoritur : Geisa tandem prævalet. et regnum sibi vindicat 801. § VI. Varii conatus Salomonis ad regnum recuperandum usque ad mortem Geisæ 805. § VII. S. Ladislaus rex eligitur : varia sub ejus regno B. Salomonis fortuna : victus in prælio, se clam subducit 809. § VIII. Vitam solitariam amplexus B. Salomon, pœnitentiam agit, et pie moritur, nullis relictis liberis 812
Salon aut Salonius. Vide *Salomon.*
Secundula cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*
26 Senator, *ex Martyrologiis* 243
28 Silvinus episc. Brixiensis, in Longobardia. COMM. Memoria in Fastis ; reliquiarum inventiones et Translationes : cultus 603
25 Solemnis episc. conf. Carnoti in Gallia COMM. PRÆV. § I. Varie luxatum Sancti nomen, et mentio variis diebus apud martyrologos et auctores alios. Actorum ejus notitia 57. § II Examinantur antiquiora S. Solemnis Acta. Quæ Vitæ edendæ 60. VITA, *auctore anonymo, ex MS. Ultrajectino S. Salvatoris cum aliis collato* 65. VITA INTERPOLATA, *ex MS. serenissimæ reginæ Sueciæ notato* DXXVIII. CAP. I. Sancti natales, dotes animi, virtutes. Miraculum ab eo patratum. Fuga infularum, quas reluctans accipit. Clodoveum ad prælium proficiscentem signo Crucis munit, eique victoriam obtinendam promittit 66 CAP. II. Clodoveo, victoria potito et in hostiles ditiones incurrere meditanti, S. Solennis apparet, et dissuadet concepta consilia exsequi. Regis baptismo adest Sanctus, accitusque, ut eum in alia expeditione comitetur ægrotat et Malliaci decedit. Miraculum, quod ad Sancti funus contigit 68. HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM, *ex apographo Parisiis submisso per R. P. Combefisium, et verisimiliter excerpto ex MS. codice bibliothecæ regiæ* 69. MIRACULA, *ex eodem apographo Parisiensi R. P. Combefisii* 71
28 Stacteus M. et Turturinus, Romæ, *ex Martyrologiis et Vita B. Rabani*

T

Tatta cum Paulo. Vide *Paulus,*
Terentius cum Fidentio. Vide *Fidentius.*
Theoctistus cum Cypriano. Vide *Cyprianus.*

V

Valeria cum Martiali. etc. Vide *Martialis*
Victor cum Martiali. etc. Vide *Martialis.*
Victoria cum Martiali, etc. Vide *Martialis.*
26 Vigilius epitc. Brixiensis in Longobardia. COMMENTARIUS. Memoria in Fastis ; tempus, quo floruit; locus sepulturæ ; reliquiæ, earumque translationes ; cultus 256

W

28 Wenceslaus M., Bohemiæ dux et patronus, Vetero-Boleslaviæ in Bohemia. COMM. PRÆV. § I. Præcipuus sancti Ducis biographus Christannus variæ aliæ Vitæ, auctoribus partim cognitis, partim anonymis, recensentur ; ex omnibus tantum duæ edendæ 718. § II. Illustris Sancti familia et nativitas ; sancta educatio et studium litterarum 722 § III. Sancti successio in paternum ducatum et successionis tempus ; ejusdem et fratris Boleslai educatio ob teneram ætatem sanctæ aviæ commissa : aliorum de hisce asserta discussa 724 § IV. Dragomira filiorum et ducatus Bohemiæ tutelam sibi vindicat : ejusdem impietas in S. Ludmillam, tyrannicum regimen, et exauctoratio per S. Wenceslaum 727. § V. Sancti gesta initio ducatus sui : corpus S. Ludmillæ ab ipso translatum: bellum cum Henrico Aucupe , cui fit vectigalis : singulare certamen cum principe Gurimensi, quem divinitus territum in gratiam recipit 730. § VI. Inquiritur, quid statuendum sit de S. Wenceslao alia occasione inter duos angelos viso, ac propterea dignitate regia, aliisque mueribus donato 733. § VII. Ecclesiæ S. Viti martyris a sancto Duce ædificatæ tempus et adjuncta quædam ; aliquorum asserta de aliis ecclesiis et xenodochiis ab eodem erectis, deque singulari quodam facto charitatis ipsius 736 § VIII. Sancti Martyris cædis causa, occasio, auctores et locus 740 §. IX. Sancti annus emortualis, de quo variant scriptores, probabilius stabilitur ; Boleslai in ejusdem amicos sævitia; Podevini mors. sepultura et fama sanctitatis 742 § X. Sacri sanguinis effusi prodigiosa vestigia : corporis sepultura Boleslaviæ, et hinc facta translatio Pragam : ejusdem mirabilis tunc temporis integritas 746. § XI Sancti corpus in Pragensi S. Viti ecclesia miraculis clarum : principum in ipsum munificentia : caput auro ornatum, sacellum magnificum et tumba aurea eidem facta 749. § XII. Magnificæ ipsius tumbæ, sub Carolo IV imperatore factæ, quæ non superest, descriptio : recentior ejusdem ornatus 751. § XIII. Aliquot reliquiæ a reliquo Sancti corpore separatæ Pragæ : variæ reliquiarum translationes : ipsius sacellum et tumulus ab iconoclastis illæsa : ejusdem reliquiæ Pragæ et alibi 753. § XIV. Ecclesia Boleslaviensis aucta ædificio et collegio canonicorum : peregrinationibus frequentata : ejusdem descriptio : Sancti primum sepulcrum, sanguis et aliæ reliquiæ ibidem 757. § XV. Aliquot ecclesiæ sub S. Wenceslai invocatione Deo exstructæ : examinatur, quid censendum sit de apparitione Daniæ regi facta pro ecclesia eidem Sancto ædificanda 760. § XVI. Vetus ac novum altare in basilica Vaticana nova et veteri Romæ ipsi erectum : item aliud Aquisgrani a Carolo IV imperatore 763. § XVII : Memoria ipsius in Martyrologiis ; Officia ecclesiastica in variis locis et Romanorum Pontificum pro illius cultu favores ante canonizationem æquipollentem : ejusdem Officii primum ad libitum,

libitum, deinde de præcepto ad universam Ecclesiam extensio 766. VITA, *auctore Christanno de Scala monacho, ipsius Sancti nepote ex fratre, ex editione Bohuslai Balbini lib.* I, *cap.* 10 *Epitomes Rerum Bohemicarum*. CAP. I Sancti natales et in ducatum successio ; educatio : S Ludmillæ cædes ab eo prædicta : gesta pro religione : ejusdem S. Ludmillæ translatio 769. CAP. II. Insignes sancti Ducis virtutes, et eximia in SS. Eucharistiam pietas : contemptus ducatus et vitæ monasticæ desiderium : ejusdem fraterno scelere cædes et sepultura 771. CAP. III. Sancti Martyris amicorum cædes ; parricidarum pœnæ : corporis translatio Pragam et mira integritas : Podevini mors et elogium : S. Wenceslai miracula : certamen cum Radislao, dum viveret 775. VITA ALTERA, *auctore Carolo IV imperatore et Bohemiæ rege, ex Breviario membranaceo MS. ecclesiæ S. Viti Pragensis, olim Joannis episcopi Litomislensis* 780. APPENDIX DE ALIQUOT MIRACULIS, *ex variis* 782.

Z

Zenas, alias Zenon dictus, S. Pauli discipulus 364

Zosimus cum Marco etc. Vide *Marcus*.

INDEX

CHRONOLOGICUS

SECULO I.

Sanctus Cleophas Christi discipulus 4
S. Joannes Marcus, Christi aut Apostolorum discipulus 354
S. Zenas, alias *Zenon* dictus, S. Pauli discipulus 364
Anno 61, Obiit S. Anathalon episcopus Mediolanensis 9
Circa 75, S. Aderitus fit episcopus Ravennas 374 f
Probabilius anno 85, Defunctus S. Caius episcopus Mediolanensis 365, 367 a b c

SECULO II.

Circa initium hujus seculi, Defunctus S. Aderitus. episcopus Ravennas 372, 375 a
S. Herculanus martyr Via Claudia in Italia 20

SECULO III.

Verisimilius hoc seculo, Passi Pseuduni in Æduis SS. Florentinus et Hilarius, ac forte Aphrodisius MM. 377, 382 d et seqq.
An. 222 *vel* 223, S. Privatus miles martyrio coronatur 560
Circa 290, Martyrio coronatus S. Firminus episcopus Ambianis in Gallia 22
Probabilius anno 297, Passi Ægis in Cilicia SS. Cosmas, Damianus, Anthimus, Leontius et Euprepius 400, 409 e f

SECULO IV.

Sub Diocletiano, Passus S. Callistratus cum Sociis 174
Item, SS. Marcus, Alphius, Alexander, Zozimus, Nicon, Neon, Heliodorus cum Sociis 561
304, Passi SS. Cyprianus et Justina cum Sociis prope Nicomediam 180
310, Defunctus S. Eusebius Papa Conf. 245, 247 d
Inter 328 *et* 335, S. Chariton lauram construit in Palæstina 571
Hoc seculo, probabilius post medium, Obiit S. Chariton abbas in Palæstina 572
381, Habitum concilium Aquileiense, cui adest S. Eusebius Bononiensis 252.
385, S. Eustochium. relicta Roma, cum S. Paula matre in Palæstinam navigat 595 b
393, Reperta Bononiæ corpora SS. Vitalis et Agricolæ 252 c

Circa 400, obiit S. Eusebius Bononiensis episcopus 251, 253 e f

SECULO V.

404, Obiit S. Paula, mater S. Eustochii, in Bethleem 599 e
Post annum 410, Defunctus S. Exuperius episcopus Tolosanus 583, 589 d
419. Obiit in Bethleem S. Eustochium virgo 590 b 603 e
433 *aut* 434. S. Faustus fit abbas Lerinensis 613 e f
Ante medium hujus seculi, defunctus S. Silvinus episcopus Brixensis 604. b c e f
Post medium hujus seculi Vitam finivit S. Alodius episcopus Autissiodorensis 607, 608
Probabilius circa 452, S. Faustus fit episcopus Regiensis 617
472 *aut* 473, Habita consequenter concilia Arelatense et Lugdunense, in quibus damnati errores Prædestinatiani et S. Faustus libris suis de Gratia et libero arbitrio ex mandato illorum conciliorum Prædestinatianos refutat 650 f e et seqq.
Circa 490, Obiit S. Faustus episcopus Regiensis 609, 661 b et seqq.
Sub finem hujus seculi, obiit S. Principius episcopus Suessionensis 55
Item, Defunctus S. Faustus episcopus Tarbensis 667, 668 e f

SECULO VI.

Circa hoc seculum, Vixit S. Vigilius Brixiensis episcopus 256, 257 a b
Circa 508, Defunctus S. Solennis episcopus Carnotensis 57
Circa 540, Natus S. Aunarius Autissiodorensis 82 c
Ante medium hujus seculi, Obiit S. Lupus episcopus Lugdunensis 74 c 76 b
Circa 571, S. Aunarius fit episcopus Autissiodorensis 83 b c
Circa 600, Defunctus Amantius presbyter Tiferni in Umbria 254, 255 f

SECULO VII.

Sub initium hujus seculi, Episcopus fuit S. Salvius Ambianensis, et sub eo inventum ac translatum corpus S. Firmini episcopi martyris 33 c et seqq.
Item, Obiit S. Aunarius episcopus Autissiodorensis 79, 89 f
Hoc seculo, S. Barrus aut Finbarrus episcopus Corcagiensis in Hibernia 130, 133 d
Intra 601 *et* 625, Obiit S. Ceraunius episcopus Parisiensis 454 456 a
Circa medium hujus seculi, Defunctus S. Ermenfredus, primus abbas Cusantiensis in comitatu Burgundiæ 102 c, 106 b
Circa 659, S. Annemundus, alias Dalphinus, episcopus Lugdunensis occiditur 673 a 688
674, Conditum monasterium Wiremuthense in Anglia 117 b c d
682, Conditum monasterium Girwense in Anglia, eique præfectus S. Ceolfridus 118 e f

SECULO VIII.

Probabilius anno 714 *aut* 715 Picti, et Scoti ad Pascha Romanum traducti 123 d
Et anno 716, Etiam monachi Hiienses 133 e f
716, Apud Lingones in Gallia obiit S. Ceolfridus abbas Girwensis et Wiremuthensis in Anglia 113
Ante 732, Scripta Vita S. Ermenfredi abbatis ab Egilberto Cusantiæ præposito 104 e f, 105 a b
Circa 748, S. Lioba virgo ex Anglia in Germaniam proficiscitur ad S. Bonifacium 702 a b
750, S. Lioba fit abbatissa Bischoffsheimensis 703 d
Circa 779, Obiit S. Lioba virgo, alias Truthgeba, abbatissa Bischoffsheimensis 698, 705 f
Circa finem hujus seculi, Obiit S. Hiltrudis virgo Lætiis in Hannonia 457

SECULO IX.

Verisimillime anno 819, Translatum corpus S. Liobæ virginis in ecclesiam novam S. Bonifacii 706 c, 707
Circa 825, Passi Cordubæ sub Mauris SS. Adulphus et Joannes fratres 474, 478 e f
865, Prima translatio corporis S. Aunarii Autissiodorensis 900 et seqq.

SECULO X.

Hoc seculo, Inventa corpora trium Sanctorum, et Ravennam translata 376 d et seqq.
Anno 908, Natus creditur S. Wenceslaus Bohemiæ dux 724 a
Circa 916 *vel* 918, S. Wenceslaus fit dux Bohemiæ 724
Probabilius anno 936, Cæsus est S. Wenceslaus, dux Bohemiæ et martyr 718, 742 d et seqq.
939 *vel* 940, Corpus S. Wenceslai Pragam translatum 747 b c
964 *aut* 965, Pars magna reliquiarum SS. Cosmæ et Damiani Roma Bremam translata 418 f, 419 a
967, Ecclesia Pragensis fit cathedralis 749 c

SECULO XI.

Forte sub initium hujus seculi Obierunt SS. Aurelia et Neomisia virgines, et eodem seculo earum corpora Anagniam translata 126, 128
1005, Obiit S. Nilus abbas Cryptæ-Ferratæ 259, 260 b c
Circa 1048, Natus B. Salomon, postea Hungariæ rex 792 c
1061, Bela Polonorum subsidio vincit Andream Hungariæ regem, eoque in pugna occiso, regnum Hungariæ obtinet 793 c d e
1063, Habitum concilium Jaccetanum in Aragonia 144 c et seqq.
Item, B. Salomon, mortuo Bela patruo suo, fit rex Hungariæ 793 f
1068, Habitum concilium Ausciense, et defunctus S. Austindus archiepiscopus Ausciensis 139, 146 d, 148 e
1074, Aliquot præliis victus B. Salomon, maximam regni Hungariæ partem amittit, et fratruelis ejus Geisa rex coronatur 804 c d e, 805 a b
1077, S. Ladislaus, mortuo fratre Geisa, eligitur rex Hungariæ 809 b c d e
1080 *aut* 1081, Pax inter S. Ladislaum et B. Salomonem, Hungariæ reges, conciliata 809 e f
1083, Elevatum corpus S. Stephani Hungariæ regis, eaque occasione B. Salomon eductus carcere, in quem ob sinistras suspiciones fuerat conjectus 810 f, 811
Circa 1084 *aut* 1085, Salomon cum Chunis victus a S. Ladislao, et iterum a Bulgaris, omnem regnandi spem abjicit, et vitam solitariam eligit 811 f et seqq.
Ante finem hujus seculi, S. Ismido factus episcopus Diensis 788 c
Hoc aut sequente seculo, Defunctus B. Salomon, ex rege Hungariæ eremita 790, 813 e f

SECULO XII.

Circa 1110, In novam thecam translatum corpus S. Firmini episc. Mart. 36 b
1115 Combusta fere tota urbs Ambianensis 36 b
Post 1115, Obiit B. Bonfilius episcopus Fulginas 479, 486
1120 *aut* 1121, Defunctus S. Ismido Diensis episcopus 788, 789 e f
1128, Reliquiæ S. Hiltrudis in pretiosam thecam illatæ 471 b c et seqq.
1159, Obiit S. Joannes de Meda, fundator primarii Ordinis Humiliatorum 320, 331 c d
1186, Cultus S. Firmini Ambianensis auctus Pompelone, acceptis ibidem ejus reliquiis, et deinde variæ festivitates ejus institutæ 42 c, 43 et seqq.
Hoc seculo sub finem, Corpus S. Firmini E. M. Ambianensis in thecam auream translatum 37 d

SECULO XIII.

1230, Nascitur B. Maria de Cervello 156 c
Circa 1235, Translatum corpus B. Bonfilii Fulginatis episcopi 480 e
1290, Obiit B. Maria de Cervello, vulgo de Socos, virgo Ordinis B. M. V. de Mercede 152, 159 e

SECULO XIV.

S. Firminus episcopus Martyr Ambianis claret miraculis 38 a
1323, Obiit S. Elzearius de Sabrano 494, 517 b
1335, Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani Bremæ solemniter elevatæ 419 b c
1347, Carolus IV imperator coronam auream, qua coronantur reges Bohemiæ, donat S. Wenceslao 750 b c
1368, Elzearius de Sabrano ab Urbano V Sanctis

ctis adscriptus, sed ejus Bulla solum anno 1371 per Gregorium XI vulgata 525 c et seqq.
1381, Inventum integrum corpus B. Mariæ de Cervello, ejusque in novam thecam translatio prodigio impedita 160 f
Item, Elevatum solemniter corpus S. Elzearii 533 e

SECULO XV.

1411, Wenceslaus Bohemiæ rex reliquias Sanctorum ex Pragensibus ecclesiis ad arcem Carlsteinam metu hæreticorum transferri jubet 753 f 754 a
1438, Reliquiæ Sanctorum, quæ Pragam relatæ erant, iterum Carlsteinam translatæ 754 f,
1439, Natus B. Bernardinus Feltriensis 816 a b
1456, Facta inspectio reliquiarum S. Annemundi episcopi Lugdunensis 691 d e f
Item, B. Bernardinus Feltriensis ingreditur Ordinem Minorum Observantium 818 d e f
1494, Obiit B. Bernardinus Feltriensis, Ordinis Minorum insignis prædicator 814, 885 d
1496, Corpus B. Bernardini, integrum repertum, elevatur 889 c d e f

SECULO XVI.

1508, Reliquiæ S. Silvini Ep. Brixiensis Brixiam translatæ 604 d e
1513, Imagines B. Bernardini Feltriensis radiis ornatas permittit Leo X Papa 892 d e
1524, Translatum corpus S. Vigilii Brixiensis 257 f
1529 Aliæ S. Silvini reliquiæ prope Brixiam inventæ, et in civitatem translatæ, et anno 1532 in novo altari depositæ 605 d e f, 606
1542, Visitatæ reliquiæ S. Silvini Brixiensis 604 e f
1567, Autissiodorum a Calvinistis captum, et Sanctorum reliquiæ ab iisdem dissipatæ 91 c et seqq.
1571, Extinctus Ordo Humiliatorum in viris 320 b c
Item, Recognitum corpus S. Caii episcopi Mediolanensis 366 b
1581 *et* 1628, Insula Barbara a peste libera patrocinio S. Lupi episcopi Lugdunensis 77 b c
1599, Pestis patrocinio S. Firmini Episc. M. Pompelone extincta 44 a
Hoc seculo exeunte aut sequenti ante medium, Altera facta est translatio B. Bernardini Feltriensis 889 f, 890 a b

SECULO XVII.

1613, Translatum iterum corpus B. Bonfilii Fulginatis 413 f, 414 a
1618, Inventum et translatum corpus S. Deodati in diœcesi Sorana 452 c et seqq.
1619, Fredericus comes Palatinus coronatur Bohemiæ rex, et Calvinistæ in res sacras Pragæ debacchantur 755 e 756
1629, Inspectio corporis B. Mariæ de Cervello, miraculis honorata 162 d et seqq.
1633, Translatum iterum corpus S. Vigilii Brixiensis 257 e f
1636, Inventum corpus S. Joannis de Meda sub aquis, quarum usu morbi sanantur, et interim decentiori loco deponitur 332 d e f
1645, Corpus S. Joannis de Meda recognitum transfertur 333
1649, Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani Brema Monachium translatæ, ibique deinde in ecclesia Societatis Jesus depositæ 419 d et seqq.
1654, Cultus B. Benardini Feltriensis ab Innocentio X approbatus 894 f
1655, Corpus B. Bernardini Feltriensi tertia translatione deponitur in ara novi sacelli, eidem exstructi 891 a b c d
1657, S. Firminus Episc. Mart. et S. Franciscus Xaverius patroni æque principales in regno Navarræ statuti 45 c et seqq.
Item, Inventum visitatumque Polæ in Istria corpus B. Salomonis et aliorum quinque Sanctorum 790 c e f
1670, Concessum universæ Ecclesiæ a Clemente X Officium ad libitum de S. Wenceslao M. Bohemiæ duce 768 d e
1681, Translatum tertio corpus B. Bonfilii Fulginatis 481 a b c d
1692, Cultus B. Mariæ de Cervello approbatus 163 f, 164 a b

SECULO XVIII.

1725, Officium S. Firmini E. M. Ambianensis ad totam Hispaniam extensum 44 d
Item, Restitutus episcopatus civitati Cingulanæ 481 f
1726, Translatum quarto corpus B. Bonfilii Fulginatis 481 e
1728, Officium de B. Bernardino Feltriensi a Benedicto XIII cum Missa concessum pro toto Ordine Franciscano, et civitatibus Papiensi et Feltriensi 895 e f
1729. Præscriptum a Benedicto XIII Officium semiduplex de S. Wenceslao M. Bohemiæ duce 768 f
Item, ut Nomen B. Mariæ de Cervello Martyrologio Romano adscriberetur, ab eodem Pontifice concessum 165 a b
1752, Officium ejusdem Beatæ a Benedicto XIV extensum ad omnia regna et ditiones Imperatricis reginæ Hungariæ 164, 165 b

ACTA SANCTORUM
SEPTEMBRIS
TOMUS SEPTIMUS
DIES VIGESIMA QUINTA
SANCTI QUI VII KAL. SEPTEMB. COLUNTUR.

Sanctus Cleophas, Christi discipulus.
S. Anatalo episcopus Mediolanensis conf. in Insubria.
S. Herculanus Martyr, Via Claudia in Italia.
S. Firminus episc. Mart., Ambianis in Gallia.
S. Bardomianus, S. Eucarpus, SS. Socii xxvi — MM. in Asia
S. Paulus, S. Tatta, uxor ejus, S. Sabinianus, S. Maximus, S. Rufus, eorum filii — MM. Damasci in Syria.
S. Formerius M., cultus in vico de Vanhares, in Alava Hispaniæ provincia.
S. Principius Episcopus Conf., Suessionibus in Gallia.
S. Solennis Episcopus Conf., Carnoti in Gallia.
S. Lupus Episc. Conf., Lugduni in Gallia.
S. Aunarius seu Aunacharius Episc. Conf., Autissiodori in Burgundiæ ducatu.
S. Ermenfridus, primus abbas Cusantiensis, in comitatu Burgundiæ.
S. Ceolfridus, abbas Gerwensis et Wiremuthensis in Anglia, prope Lingones in Campania Galliæ.
S. Aurelia Virgo, S. Neomisia Virgo — Anagniæ in Italia.
S. Barrus vel Finbarrus, episcopus Corcagiensis in Hibernia, ac forte alius episcopus Cathenensis in Scotia.
S. Austindus, archiepiscopus Ausciensis Conf., in Vasconia Superiore.
B. Maria de Cervello, vulgo de Socos, Virgo, Ordinis S. Mariæ Virginis de Mercede Redemptionis captivorum, Barcinone in Catalonia.
S. Antilia Virgo et forte Martyr, Aretii in Tuscia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Pelagii Papæ *mentio est in MSS. additionnibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Duo fuerunt* Pelagii *inter summos Pontifices; sed neutrius cultum invenio. Benedictus Papa XIV, quem divina bonitas Ecclesiæ suæ diu conservet, diligenter enumeravit summos Pontifices, qui coluntur in ecclesia etiam aliqua particulari. At in toto ipsius Opere de cultu alterutrius* Pelagii *nihil invenio. De Pelagio I plura dicta sunt in Prætermissis ad* 2 Martii et xxviii Augusti.

De Pelagio II *consule Prætermissos* viii Februarii.

S. Euphrosynæ *virginis, quæ sub veste virili diu latuit, et cum monachis vixit, hoc die festivitas fit apud Græcos in Menæis impressis et in Anthologio. In annuntiatione etiam fit mentio* Paphnutii, *non ut* Sancti *aut* Beati, *sed ut Patris* Euphrosynæ. *In Menologio tamen Sirletiano* Paphnutius *pater seorsum etiam annuntiatur, ut Beatus. Verum, cum in Officio nihil fiat de illo* Paphnutio, *et memoria* Euphrosynæ *sine mentione* Paphnutii *etiam legatur in Martyrologio Arabico-Ægyptio; et apud Moscos, qui hodie similiter* Euphrosynam *celebrant, de* Paphnutio *patre nihil etiam fiat; nequeo illi attribuere cultum proprie dictum. Ceterum si omnino coleretur, nihil de gestis ejus addi posset ad ea, quæ leguntur in Vita* S. Euphrosynæ, *data ad* xi Februarii.

S. Quinidii *ep. conf. translationem hac die celebrari jussit Thomas du Prat, episcopus Claromontanus, edito ad hoc decreto, quod datum est ad* 8 *Junii, in Commentario de S. Mario presbytero. Vita vero ipsius* Quinidii *apud nos data est ad* xv Februarii.

S. Hippolyti *martyris Officium fit hoc die in ecclesia Antoniana, diœcesis Viennensis in Gallia, ob reliquias ibi conservatas. Nullus hodie colitur alias* Hippolytus: *cumque Officium dicatur de communi unius martyris, et plures reperiantur* Hippolyti; *edicere nequeo, cujus* Hippolyti *ibi conserventur Reliquiæ. At de eo, reliquisque ibidem ob reliquias cultis breviter actum est pag.* 262 *ad diem* xiii Martii.

S. Rodberti episcopi et conf. *mentio est in MS. Martyrologio, quod olim fuit abbatiæ Centulensis, deinde S. Vedasti Atrebatensis. Puto, designari festum translationis* S. Ruperti *sive* Roberti *Salisburgensis, cum illud ab aliis* 24 *Septembris, ab aliis hoc die celebretur, ut dictum est ad Acta die* xxvii Martii.

Formerii *et* Sigismundi, *ut* monachorum martyrum, *memoria annuntiatur apud Ferrarium in* Hispania apud Victoriam. *Verum satis negligenter hæc coacervavit Ferrarius, qui jam ante* Formerium *martyrem, de quo hodie agimus, annuntiaverat. Occasio repetendi* Formerium *fuit, quod Marieta de eo agat primum lib.* 1 *de Sanctis Hispaniæ, et rursum lib.* 22 *de civitatibus Hispaniæ, ubi fol.* 52 *in civitate* Victoria *memorat* Formerium *et* Sigismundum. *At* Formerium *clare* martyrem *vocat, non* monachum, *eumque*

eumque locat in vico comitatus Trevinniensis, non in ipsa civitate Victoria; nec ullum est dubium, quin idem sit, de quo antea Ferrarius egerat, et de quo hodie nos agimus. In Sigismundo *etiam accuratus non est: neque enim apud Marietam* martyr *dicitur, nec Victoriæ annuntiatur*, *sed* in vico Bolivar. *Verba Marietæ Latine reddita ita sonant*: In alio vico Alavæ (*provinciæ*) prope Victoriam, dicto Bolivar, servatur corpussancti monachi Benedictini, qui vocatur Sigismundus. *Agit de eodem* Sigismundo *Marieta lib.* 18 *cap* 13, *ibique vocat* abbatem Benedictinum; *sed nihil de ipso innotuisse ait præter capitis translationem, non diu ante factum*, *nec indicat diem, quo colitur. Porro nec dictis Marietæ de* S. Sigismundo *fidem adhibere possum, cum Ægidius Gonzales Davila in Theatro ecclesiastico Hispaniæ tom.* 2 *pag.* 338 *asserat de* Sigismundo *multum diversa. Consentit de loco* Bolivar, *ubi corpus servari dicitur in ecclesia parœciali; sed* Sigismundum *vocat* regem *et* martyrem, *additque, crediab incolis* Sigismundum *fuisse nationis Gallicæ. Hæc autem omnia clarissime designant* S. Sigismundum *Burgundionum regem, qui non quidem ex Francorum natione prodiit, in Gallia tamen regnavit. Quare videri possunt apud nos Acta* S. Sigismundi *regis et martyris, cujus corpus servari in vico Bolivar, Alavæ, provinciæ, necdum ibi inveniet. Inveniet tamen, nonnullos voluisse,* S. Sigismundi *corpus in Cataloniam fuisse translatum. At alii illud sibi non minus attribuunt. Tot disputationes et contentiones frequenter oriuntur, quia omnes fere volun reliquias suas majores credi, quam revera sint; dicuntque nonnulli se corpus habere, quandone decimam quidem partem habent. Verum de* S. Sigismundo *actum apud nos ad* I Maji.

S. Quadratus *Atheniensis episcopus ad hunc diem refertur in Appendice Adonis. De eo actum est ad* XXVI Maji.

Zachariæ episcopi, *sine illis adjunctis, meminit solus Grevenus, qui ipse verisimiliter ignoravit, quem vellet designare* Zachariam. *Datus est* Zacharias *Viennensis ad* XXVII Maji.

S. Majani episcopi *translatio memoratur apud Saussayum in Supplemento Martyrologii Gallicani, ubi ait natalem celebrari Kalendis Juniis. Pauca de illo* Majano *dicta sunt in paralipomenis, ad* 1 *Junii, quæ sunt ante tomum* 2 *Junii pag.* LXXXIII; *si ulterior de illo notitia accedat, plura dici poterunt in Supplemento Operis ad* I Junii.

Juditha, *virgo sanctimonialis Ordinis Præmonstratensis in Bohemia, et soror B. Hrosnatæ martyris ejusdem Ordinis, hac die obiisse dicitur, et* beata *subinde vocatur a Balbino in Miscellaneis Bohemiæ Dec.* 1 *lib.* 4 § 38 *pag.* 59; *sed ipse Balbinus satis innuit,* Juditham *non coli ut Beatam. Vide itaque de* Juditha *Acta beati Hrosnatæ fratris ipsius, data ad* XIV Junii.

Franco de Laken, *conversus Villariensis in Brabantia*, beatus *vocatur apud Chalemotum. Jam ut cultu carens in Prætermissis est ad* XX Aug.

S. Marcellus, *episcopus Tungrensis, est in Florario MS. Breviter de* Marcello *actum ad* IV Septemb.

S. Euphemia *V. M. Vicentiæ hodie annuntiatur apud Ferrarium in Catalogo generali. Vide dicta de* S. Euphemia *Vicentina in Prætermissis ad* XVI Sept.

S. Ludmillæ *M., aviæ S. Wenceslai Bohemiæ ducis, memoria est in Florario MS. Acta data sunt ad* XVI Septembris.

S. Meletii, *aut potius* Mileti, *episcopi Trevirensis, meminit hodie Ferrarius. De* S. Mileto *apud nos actum ad* XIX Septembris.

S. Faustam *virginem* in Luca *hodie memorant additiones MSS. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Accedit Arturus a Monasterio, qui translationem* Faustæ virginis *annuntiat* Lucæ, *et in Annotatis observat, non esse eam* Faustam *martyrem Cyzicenam, quæ cum Evilasio die* 20 *Septembris colitur; sed* Faustam *conjugem S. Cassii Narniensis episcopi, quæ perpetuam cum viro virginitatem coluisse creditur. Ea sententia jam tribus locis in Opere nostro probata est, videlicet in S. Juvenale episcopo Narniensi ad* 3 *Maji; in S. Cassio episcopo item Narniensi ad* 29 *Junii; et demum in Fausta et Evilasio MM. ad* 20 *Septembris. Cum enim Franciotus aliique, qui Lucensibus attribuunt* S. Faustam *Cyzicenam, agnoscant corpus* Faustæ *cum corpore S. Cassii Narnia Lucam fuisse translatum, nec unquam Narniæ videatur fuisse corpus* S. Faustæ *Cyzicenæ; omnino existimamus, Lucam potius translatum fuisse corpus* Faustæ *Narniensis, quod certo Narniæ fuit, et apud quod sepultum fuerat corpus S. Cassii, quocum Lucam delatum est. Verum, quia de* Fausta *Narniensi non innotuerunt plura, quam quæ dicta sunt locis jam allegatis, in Juvenale, Cassio, Fausta et Evilasio, consuli possent illa Acta ad* III Maji, XXIX Junii et XX Septembris.

S. Adamnani, *ut episcopi, meminit hodie Camerarius. Vide Acta* S. Adamnani *ad* XXIII Septembris.

S. Paphnutius *M. celebratur in plerisque Fastis Græcorum. Nos eum dedimus cum Martyrologio Romano ad* XXIV Septembris.

Germani abbatis et confessoris, *sine aliis notis, meminit Grevenus. Erit verisimiliter* Geremarus, *alias subinde* Germanus *vocatus*, *de quo actum ad* XXIV Septembris.

S. Gerardi, *episcopi* M., *festivitas hodie celebratur in Hungaria, ut habent impressa Officia patronorum regni Hungariæ. At de* S. Gerardo *cum Martyrologio Romano egimus ad* XXIV Septembris.

Anatolius, Antolius, *aut potius* Antiolius *episcopus, ut vocatur in Epistola Sidonii, ex qua innotuit, ponitur inter Sanctos Lerinenses ad hunc diem a Vincentio Barrale in indice. At pag.* 370 *fatetur, nullam in albo Sanctorum de* Antiolio *apud Lerinenses fuisse notitiam; et consequenter nullum cultum. Epistola vero Sidonii, quæ est lib.* 7 *Ep.* 14, *de vivente loquitur* Antiolio. *Ex illa igitur sanctitas aut cultus erui nequiit. An autem omnia de* Antiolio *dicta fuerint, quæ de ipso explicat Barralis, examinabitur hodie in S. Principio Suessionensi, ad quem illa Sidonii Epistola data fuit.*

Antoninus de Valentia, *Ordinis Prædicatorum, cum titulo* Beati *refertur apud Marchesium, ut hoc die et anno* 1530 *defunctus. Eumdem ut venerabilem dat Lafon in Anno Dominicano ad hunc diem, ubi plures alii venerabiles videri possunt.*

Ægidius, *S. Francisci discipulus, alius tamen a B. Ægidio laico, memoratur apud Arturum a Monasterio in Martyrologio Franciscano, ut Beatus,* Sagii in Neustria, *sive in hodierna Normannia. Fortunatus Hueberus in Menologio videtur eidem* Ægidio *titulum* Beati *tribuere. Quod verisimiliter fecit præter morem suum, quia reperit* Beatum *nominatum apud Waddingum. Hic enim in Annalibus Minorum ad annum* 1226 *num.* 62, *agens de conventu Sagiensi, ita loquitur:* Jacet in ecclesia beatus Ægidius ex Francisci sociis, sed alius ab Assisiate. *Verumtamen nec plura de* Ægidio *dat Waddingus, nec ulla invenio publici cultus indicia apud alios; imo nec nomen hujus* Ægidii *apud Saussayum aut Castellanum, etiamsi hi non raro aliquos solum venerabiles commemorent. Plures Ordinis sui viros et mulieres de more dat Arturus cum titulis Beatorum, quorum cultum non invenimus. Itaque ad ipsum aut Hueberum studiosos lectores pro illis remitto.*

Aurelii Cassiodori, *cum titulo* Sancti, *memoriam hodie celebrat Bucelinus in Menologio Benedictino. Novimus*

Novimus Cassiodorum, *ut virum celeberrimum, et ex senatore monachum, non item ut cultum inter Sanctos.*

Cæsarius *Heisterbacensis cum titulo* Beati *memoratur apud Henriquez in Menologio Cisterciensi, et apud Bucelinum. Imo et Henriquez Barnabæ de Montalbo hæc adducit verba de* Cæsario *in suo monasterio sepulto :* Ubi sepultus jacet, et ut Sanctus colitur, per quem Dominus noster aliqua miracula fecit. *Verum cura investigandi veritatem facit, ut Montalbo dicenti non facile credamus, et* Cæsarium *solum cum Chalemoto veneremur ut virum* piæ memoriæ.

Dedicatio ecclesiæ cathedralis Conchæ in Hispania, *annuntiatur hoc die in Martyrologio Hispanico.*

Enkua-Marjamus, *et* Stephanus filius ejus, *leguntur in Fastis Coptitarum apud Jobum Ludolfum. Priorem adoptavit Castellanus in Martyrologio universali. At neuter nobis est cognitus, nec legitur in aliis earumdem partium Fastis MSS., apud nos servatis.*

Francisci Suarez, *viri Societatis Jesu doctissimi, et theologicis scriptis celeberrimi, memoria hodie recolitur in Menologio domestico MS. Societatis, in quo non minorem virtutibus et pietate quam doctrina laudem obtinuit. Plura de eo videri possunt in Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu, et apud alios scriptores.*

Gerardi, *ut viri vitæ sanctæ, ac* bonæ memoriæ, *et* Ordinis Minorum *mentio est apud Grevenum, Canisium, et Gelenium, ex quo Coloniæ videtur defunctus, etiamsi id nullus edicat.*

Joannes Baptista Vitellius, *Fulginii natus, et anno* 1621 *hoc die defunctus, celebratur ut vir venerabilis et maxime pius apud Jacobillum in Sanctis Umbriæ tom.* 2, *ubi pag.* 281 *ait, corpus ipsius anno* 1653 *integrum fuisse repertum et incorruptum.*

S. Romani *passio commemoratur in Kalendario Neapolitano nuper invento. At, cum plures sint martyres istius nominis, sed nullus aut Neapoli hodie colatur aut in aliis Fastis celebretur, dici nequit, quis sit ille* Romanus.

Rogeri *et* Theodorici, *abbatum Ordinis Præmonstratensis, cum titulo* Beatorum *memoria habetur apud Joannem Chrysostomum Vander Sterre in Natalibus Sanctorum Ord. Præmonstratensis, ubi annuntiantur* in cœnobio S. Pauli Virdunensis. *At nulla proferuntur publici cultus indicia.*

Susanna Casta *legitur hoc die in Fastis Alexandrinis apud Ludolfum. De ea videri potest Prophetia Danielis cap.* 13, *ibidemque interpretes; cum ex Sanctis Veteris Testamenti illos tantum demus, quos annuntiat Martyrologium Romanum.*

Sergius *hegumenus, sive abbas Ruthenus, hodie reperitur in Ephemeridibus Moscorum figuratis, ibique Papebrochius noster ipsum pro Sancto habuit. Verum dubitamus modo, an colatur apud Ruthenos Catholicos, imo secundum instructiones nobis missas non colitur a Catholicis.*

Theodoricus *abbas*, Elfgetus *diaconus*, Savinus *subdiaconus*, Egelredus *et* Wlricus *pueri ceroferarii*, Askerus *præpositus*, Lethwinus *subprior*, Grimketulus *et* Agamundus *senes, aliique plures cum ipsis* in Croylandia, *Angliæ insula, a Danis occisi, memorantur a Menardo et Bucelino, tamquam* beati Martyres. *At nullum allegant Martyrologium vetustum, nec alio modo ostendunt, ipsos unquam fuisse cultos. Castellanus* Theodoricum *et socios annuntiat ut venerabiles.*

Theodorus *patriarcha Antiochenus memoratur in Martyrologio Arabico-Ægyptio, quod Latinum fecit Gratia Simonius. At nullum ex patriarchis Antiochenis* Theodorum *invenio in Fastis Latinorum aut Græcorum, ut dubitem, an forte* Theodorus *ille non fuerit patriarcha Jacobita, de quo consuli potest Catalogus Patriarcharum Antiochenorum ante tomum 4 Julii pag.* 114.

Urraca, *regina Lusitaniæ, ponitur cum titulo* Beatæ *apud Arturum in Gynæceo, ubi in Annotatis ait, uxorem fuisse Alphonsi; sed nulla dat indicia cultus publici.*

Terræ-motus celeberrimi, quando raptus in aera puer trisagion protulit, Sanctus Deus, sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nostri, *mentio fit in Menæis, et in Menologio Græcorum. Res contigit sub Theodosio II, et nota est apud Historiographos.*

S. Eusebius *Papa in aliquot apographis Hieronymianis ad hunc diem refertur, in aliis, uti et in Romano Martyrologio, ad sequentem* XXVI Septembris.

S. Senator *similiter in quibusdam ad hunc, in pluribus Fastis ad sequentem annuntiatur* XXVI Septembris.

Apollinaris, *episcopus Arvernensis, videtur in codice Epternacensi apud Florentinium id Annotatis referri ad hunc diem; sed in plerisque ad sequentem, ubi in Prætermissis examinabimus, quis videatur esse ille* Apollinaris, XXVI Septembris.

S. Luxurius, *martyr Sardiniæ, et alii tres, ad hunc diem referri videntur in codice Epternacensi; sed in aliis Hieronymianis ad sequentem, ubi de illis plura dicentur, aut in Prætermissis, si jam dati sunt, aut sub eorum titulo* XXVI Septembris.

S. Liobæ *Virg. memoria est in Florario MS.; in Romano ad* XXVIII Septembris.

Mariæ *pœnitentis meminit Arturus in Gynæceo, ut Beatæ, quia memoratur in Vita S. Quiriaci eremitæ, de quo agemus ad* XXIX Septembris.

SS. Sergii et Bacchi *MM. memoria est in codice Bruxellensi Usuardini Martyrologii, in uno similiter Adonis Martyrologio MS. et in MS. Florario Sanctorum, ubi recte additur, ipsorum passionem alias notari* VII Octobris.

Marci, *sine loco, fit mentio in Martyrologiis Hieronymianis, et addita voce* depositio *videtur potius confessor designari, quam martyr. In Florario MS. dicitur :* Depositio S. Marci episcopi. *Fateor, me certo edicere non posse, quis designetur* Marcus. *At omissio loci persuadet, memorari hic die sibi non proprio; ideoque suspicor,* S. Marcum *Papam, qui colitur 7 Octobris, potuisse a* VII *die Octobris ad* VII *Calendas Octobris transponi, posteaque die suo repeti, ut alii plurimi frequenter redeunt in Fastis Hieronymianis. Quidquid de his sit, non dubito, quin* Marcus *ille alio die sit notior. De* S. Marco *Papa agetur ad* VII Octobris.

Abraham, Isaac et Jacob *patriarchæ leguntur in Fastis ecclesiæ Alexandrinæ apud Ludolfum, qui notat, ipsorum memoriam repeti* singulis mensibus hoc die apud Æthiopes, apud Coptitas tantum semel die XVIII Augusti. *Nos de Abrahamo agemus cum Martyrologio Romano, in quo duos alios non invenio, ad* IX Octobris.

S. Sanctini doctoris *translatio his verbis memoratur in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. De* S. Sanctino *episcopo Meldensi, quem designatum credo, agetur ad* XI Octobris.

Balduinus de Bocla, *primus abbas Baudeloensis in Flandria, ut beatus, memoratur apud Chalemotum, Henriquesium et Bucelinum. De cultu nihil novimus, et jam mentio in Prætermissis facta est ad* 13 *Aprilis, et rursum ab aliis ponitur die* XVI Octobris.

S. Nepotiani, *episcopi Arvernensis, memoria est apud Ferrarium. De eo agendum ad* XXII Octobris.

S. Ammon *vel* Amon, *episcopus Tullensis, hodie memoratur*

A *moratur a Ferrario. Eumdem repetit, ubi et alii plures* Amonem *memorant, ad* XXIII Octobris.

S. Hilarius, *episcopus Gabalitanus, ad hunc diem refertur a Castellano; sed eumdem repetit cum Martyrologio Romano ad* XXV Octobris.

S. Pharaonis, *(lege* Faronis *aut* Pharonis) *episcopi Meldensis, memoria ad hunc diem est in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis; in Martyrologio Romano ad* XXVIII Octobris.

S. Aurelii *episcopi corporis inventio annuntiatur hoc die apud Ferrarium,* apud Hirsaugiam *in Suevia. Trithemius in Annalibus Hirsaugiensibus, aliique plures asserunt, id esse corpus* S. Aurelii *Armeni, qui defunctus est Medialani. Quapropter res examinanda veniet ad Acta* S. Aurelii *die* IX Novembris. D

S. Cuniberti *ep.* ordinatio, *memoratur in editionibus Usuardi Lubeco-Coloniensi et Greveni : eadem est apud Canisium. Natalis* S. Cuniberti *Coloniensis episcopi celebratur in Romano ad* XII Novembris.

S. Reolum, *episcopum Remensem, ad hunc diem refert Ferrarius : nos de eodem agemus ad* XXV Novembris.

S. Vivinæ *Virginis translatio in Brabantia annuntiatur in Falsis Benedictinorum, et apud Ferrarium. Natalis est in Martyrologio Romano ad* XVII Decembris

DE S. CLEOPHA DISCIPULO CHRISTI

SYLLOGE.

§ I. Memoria Sancti in Fastis Latinis et Græcis : cultus : Gesta ex Evangelio, et aliunde addita.

E

B

Sec. I. Cleophas a Latinis ad XXV *Septembris*

Baronius *in Martyrologio Romano ad hunc diem primo loco sic habet.* In castello Emmaus natalis beati Cleophæ Christi discipuli, quem tradunt in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Judæis occisum, et gloriosa memoria sepultum. *In Annotatis martyrologos laudat Bedam, Adonem, Usuardum, aliosque Latinos; Græcos vero in Menologio* ad III Idus Octobris. *At Græci* S. Cleopham *memorant, non ad* XIII *Octobris, sed ad ejusdem mensis diem* XXX. *Præterea genuinum Bedæ Martyrologium de* S. Cleopha *non meminit. Primus fuisse videtur inter Latinos auctor Romani Parvi, per Rosweydum editi, in quo ad* XXV *Septembris ita legitur;* Cleophæ, cui Dominus post resurrectionem in via apparuit. *Eadem habet Ado ad illum diem. At in libello de Festivitatibus Apostolorum plura de* S. Cleopha *memorat hoc modo ad* VII *Kalendas Octobris :* Natalis Cleophæ, qui unus fuit de septuaginta Christi Discipulis. Cui post resurrectionem eunti cum alio condiscipulo in castellum nomine Emmaus, quod Nicopolis nunc dicitur, Dominus apparuit. Quem tradunt in eadem urbe in eademque domo, in quo mensam, quasi peregrino, Domino paraverat, pro confessione illius, quem ipse C ibi recognoverat, a Judæis occisum, et gloriosa memoria etiam sepultum. *Eadem paulo brevius habet Usuardus, ad cujus textum Sollerius noster antiquos martyrologos, qui* S. Cleopham *aut omiserunt aut annuntiarunt, enumerat his verbis :* De Cleopha nihil est apud Hieronymiana, Bedam, Florum, Rabanum, Wandelbertum. Primus eum signavit Auctor Romani Parvi,.. Ado in suo Martyrologio,.. et ita ferme descripsit Notkerus. At Usuardi elogium ex Apostolorum festivitatibus ad verbum contractum est. Qua autem fide assertum ab Adone martyrium nitatur, hactenus non reperi.

in Martyrologiis memoratus, a Græcis ad XXX *Octobris.*

2 *Petrus de Natalibus lib.* 8 *cap.* 118 *eadem fere tradit, ita scribens :* Cleophas discipulus unus ex septuaginta duobus fuit. Hic unus ex illis duobus exstitit, quibus, in castello Emaus euntibus, in die resurrectionis suæ Dominus apparuit; et ab ipsis invitatus, cum eis discubuit : quem et ipsi in panis fractione cognoverunt. Alius vero Lucas evangelista fuisse dicitur. Hunc autem tradunt apud ipsum castellum Emaus in eadem domo, qua mensam Domino paraverat, post Discipulorum in Judæa dispersionem pro confessione Christi a Judæis occisum, et gloriosa memoria sepultum : qui passus est VII Calendas Octobris. Hæc in Martyrologio Adonis, sumpto ex Hieronymi scripturis et Chronicis antiquis. *Martyrologium Autissiodorense editum a Martenio tom.* 6 *Collect. Amp. eadem brevius habet. Similia etiam tradit Auctor Florarii MS., additque occisum esse* anno Salutis XXXVI. *Verum nec ille annum mortis* S. Cleophæ *noverat, opinor; nec diem Petrus de Natalibus. Hic diem, quo ab Adone signatum videbat, dixit emortualem : sed ille dies ab auctore Romani Parvi electus videtur pro arbitrio, quia de die obitus non constabat. Alter vero ex conjectura plerisque Sanctis annum obitus solet assignare, sed raro sine errore. Mitto recentiores martyrologos, qui* S. Cleopham *passim annuntiant. Græci in Menæis et in Menologio Sirletiano brevissimam de* S. Cleopha *mentionem faciunt ad* XXX *Octobris, et* Apostolum *more suo nominant.*

Cultus S. Cleophæ in Ordine Teutonico,

3 *Colitur* S. Cleophas *in Ordine Teutonico, ut dudum annotaverant Majores nostri, et mihi ulterius confirmatum est ex Breviario gemino dicti Ordinis, in cujus Kalendario festivitas* S. Cleophæ *habetur ad* XXV *Septembris. Totum Sancti Officium ex gemino Breviario Ordinis Teutonici, altero anni* 1500, *altero anni* 1609, *exscriptum mihique Mechlinia transmissum est cura R. P. Martini Raepsaet S. J. In utroque celebratur, ut Domini discipulus et martyr, Officio trium lectionum, in quo antiphonæ ad* Magnificat *et ad* Benedictus *ex verbis Lucæ sunt compositæ, oratio vero hæc habetur.* Beati Cleophæ martyris tui atque discipuli, quæsumus, Domine, supplicatione placatus, et veniam nobis tribue et remedia sempiterna concede. Per Dominum *etc. Lectionibus antiqui Breviarii in illo, quod anno* 1609 *editum est Oeniponti jussu Maximiliani archiducis, qui Ordini Teutonico tunc præerat Magister, tres aliæ fuerunt substitutæ, eæque breviores. Priores ita inchoabantur :* Hodie natalem B. Cleophæ martyris atque discipuli Domini Ecclesia celebrat. Qui fuit vir Mariæ, sororis Genitricis Dei : et fuit frater custodis Domini nostri Jesu Christi : et fuit etiam unus ex septuaginta duobus discipulis : qui Dominum post resurrectionem in fractione panis cognovit : qui etiam apud castellum Emaus in eadem domo, in qua Domino mensam paraverat, pro confessione illius a Judæis fuerat occisus, et cum gloriosa memoria sepultus. *Hæc omnia de* S. Cleopha *creduntur, et infra prolixius disputabuntur. Reliqua mitto, quia historica non sunt; sed dicta generalia de martyrio, aut monita moralia.* F

et lectiones Officii ejus.

4 *Lectiones posterioris Officii totas subjungo :* Cleophas unus ex discipulis, quibus euntibus in Emaus, et de his, quæ Hierosolymis in Christi morte gesta, sermonem

A sermonem conferentibus, Dominus noster Salvator ita apparuit, ut non cognosceretur ab illis, donec, Scripturis et Prophetis ab Christo explicatis, sensim ad majorem Domini notitiam proficerent. Die jam igitur in vesperam inclinante, cum coegissent Dominum, fingentem se longius ire, una secum manere, tandem inter cœnandum oculi eorum aperti sunt. Quippe recumbentem simul ad mensam cognoverunt in fractione panis. Cujus rei nuntium ipsi, mox Hierosolymam regressi, ad undecim Apostolos pertulerunt, quodque Domini fuissent conspectu potiti, testati sunt. In locis Hebraicis non dubitat S. Hieronymus tradere, sanctum Cleopham Emmauntis, nobilis quondam oppidi, fuisse indigenam. Hinc et veterum Actis proditur, beatum Cleopham Christi discipulum in castello Emmaunte, eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Judæis occisum, et gloriosa morte sepultum. *Hactenus lectiones, in quibus plane omissum est, quod de consanguinitate ejus cum S. Josepho ejusque sponsa beatissima Virgine Maria in prioribus legebatur. At de omnibus istis latius disseram.*

Cleophæ, eunti in Emmaus cum socio, apparet Dominus ignotus,

B 5 *Quæ sola fere certa sunt de gestis* S. Cleophæ, *tradit S. Lucas in Evangelio cap.* 24. *Locus ille evincit*, S. Cleopham *fuisse ex Christi Discipulis. Cum autem non fuerit ex duodecim Apostolis, oportet dicamus, fuisse unum ex Septuaginta duobus. Ibat ipso die Resurrectionis Christi cum alio Discipulo ad castellum Emmaus, ubi domum* S. Cleophæ *fuisse videbimus. Cum autem spem de Christo conceptam per mortem ipsius fere abjecisset, videtur interim domum se recipere voluisse, forte cum uno ex filiis (nam et filios habebat Christi Discipulos, si fuerit frater S. Josephi) ut ibi maneret, donec disceret, quid sibi deinceps esset agendum. Sic dubitanti per viam Christus apparere dignatus est, omnemque paulatim eximere dubitationem, quemadmodum refert laudatus Lucas his verbis :* Et ecce duo ex illis *(Christi Discipulis)* ibant ipsa die *(qua resurrexit Dominus)* in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta *(sive itinere duarum horarum et mediæ)* ab Jerusalem, nomine Emmaus. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, quæ acciderant. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent : et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis : oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos : Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et C estis tristes ? Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei. Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti, quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit : Quæ? Et dixerunt : De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone, coram Deo et omni populo : et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel : et nunc super hæc omnia tertia dies est hodie quod hæc facta sunt. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum : et ita invenerunt, sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.

eosque in via instruit : eum in cœna agnoscunt, et Apostolis omnia referunt.

6 Et ipse dixit ad eos : O stulti et tardi corde ad credendum, in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ : Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ? Et incipiens a Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant. Et appropinquaverunt castello, quo ibant : et ipse se finxit longius ire. Et coegerunt illum, dicentes : Mane nobiscum, quoniam D advesperascit, et inclinata est jam dies, Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum : et ipse evanuit ex oculis eorum. Et dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem : et invenerunt congregatos undecim, et eos, qui cum illis erant, dicentes : Quod surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant, quæ gesta erant in via : et quomodo cognoverunt eum in fractione panis. *Relata autem Christi apparitio apud Marcum cap.* 16 *ita breviter narratur :* Post hæc autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie, euntibus in villam : et illi euntes nuntiaverunt ceteris : nec illis crediderunt.

AUCTORE I. S.

Non abfuisse sequenti quoque apparitioni Cleopham, probabilius est ;

7 *Cum autem apud laudatos Lucam et Marcum continuo referatur alia Christi Domini apparitio, quæri potest, an huic quoque adfuerit* S. Cleophas, *et consequenter, an bis Dominum ipsa resurrectionis die viderit. Si verba solius Lucæ perpendenda venireat ; omnino dicerem, illam contigisse, quando* Cleophas *cum* E *socio suo erat apud Apostolos, illisque exponebat visa in itinere ac in domo, dum cœnabant cum Jesu. Nam apud Lucam* ℣ 36 *hæc de sequenti apparitione mox subduntur :* Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, et dicit eis : Pax vobis *etc. Hæc sane videntur insinuare, apparuisse Jesum in medio Discipulorum, dum* Cleophas *cum socio apparitionem sibi factam exponebat Apostolis. Verum ex reliquo capite luculenter patet, S. Lucam ibidem facta in variis apparitionibus ita consequenter narrasse, ut non nisi unica videatur apparitio, ipsaque Christi ad cælum ascensio cum eadem quoque apparitione connecti videatur. Quapropter considerandum est, quid aliorum Evangelistarum relatio exigere videatur, cum illa verba,* Dum autem hæc loquuntur, *facile intelligi valeant de Apostolis, qui post abscessum* Cleophæ *ejusque Socii pergebant loqui de illorum et Petri visione : nec fidem illis præbebant, saltem plerique, ut Marcus testatur, verbis mox datis,* Nec illis *(nimirum* Cleophæ *et socio)* crediderunt. *Hæc autem incredulitas plerorumque, quam ipsis Christus in sequenti apparitione exprobravit, utcumque insinuat, abscessisse* S. Cleopham *et socium, postquam frustra laboraverant, ut Christi resurrectionem Apostolis persuaderent.* F *Nimirum Apostolis cœna erat sumenda, quam illi jam sumpserant, eaque forsan occasione abscesserunt, ut fatigati ex itinere quieti se darent.*

quia Marcus eum omnino excludere videtur ;

8 *Quæcumque porro fuerit abeundi ratio, laudatus Marcus* ℣ 14 Cleopham *sequenti apparitione omnino videtur excludere, ita scribens :* Novissime recumbentibus illis undecim apparuit : et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis ; quia iis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. *Hanc apparitionem refert etiam Joannes cap.* 20, *ita ordiens* ℣ 19 : Cum ergo sero esset die illo *(Resurrectionis)* una Sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant Discipuli congregati propter metum Judæorum ; venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis : Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo Discipuli, viso Domino *etc. Jam vero eamdem esse apparitionem, quam refert Marcus, cum relata a Joanne et Luca, omnino dicendum existimo, cum verba ipsa id luculenter insinuent, etsi nullus Evangelistarum omnia illius apparitionis adjuncta narraverit. Apparitionem, quam Lucas et Joannes narrant, ipso die Resurrectionis Dominicæ contigisse omnes consentiunt.*

9 *Verum S. Augustinus lib.* 3 *de Consensu Evangelistarum*

A *gelistarum cap.* 25 *multa ambigue in utramque partem disserit, an eadem quoque apparitio relata sit a Marco. Primum movet illud* novissime, *quod omnium postremam apparitionem videtur designare; sed illam difficultatem levem fatetur, cum facile possit intelligi de postrema illius diei apparitione. Altera difficultas est, quod* Undecim *apparuisse Dominum Marcus dicat, cum non adfuerit Thomas, ut constat ex Joanne. At hæc objectio rursum evanescit, si consideremus* undecim *sumi pro collegio Apostolorum, qui undecim erant post lapsum Judæ, ut Lucas eamdem vocem sumit* ℣ 33, et invenerunt congregatos Undecim. *Tertia difficultas ab Augustino mota est, quod Marcus memoret eo modo ascensionem Christi, acsi contigisset post illam apparitionem. At idem rursus facit Lucas, et posteriora Marci verba non minus facile possunt ad aliud tempus referri, quam verba Lucæ. Quapropter exprobratio incredulitatis, quam in apparitione refert Marcus, videtur istis omnibus præponderare, cum primo illo die incredulitatem decem Apostolis exemerit Dominus, et post octiduum etiam Thomæ. Itaque illa exprobratio non videtur congruere ultimæ apparitioni, quando omnes Apostoli resurrectionem Christi firmiter credebant. At* B *quam maxime congruit ultimæ diei Resurrectionis, quando Apostoli nec Mariæ Magdalenæ, nec aliis mulieribus, nec Petro, nec* Cleophæ *ejusque socio, qui omnes Dominum resuscitatum viderant, nec demum oculis suis, secum stantem videntibus, fidem habebant, donec pluribus verbis, manusque et pedes et latus ostendendo, et demum cibum petendo ac manducando, iis incredulitatem eximeret. Quare vix ullum mihi relinquitur dubium, quin eamdem apparitionem narraverint Marcus, Lucas et Joannes; licet duo priores aliqua posteriora statim subjunxerint. Jam vero* S. Cleopham *non adfuisse dictæ apparitioni, sed cum socio et forte cum S. Thoma et aliis exivisse, antequam veniret Dominus, insinuat relatio S. Marci, qui solos nominat Apostolos discumbentes, præsertim cum nec Joannes nec Lucas alios memorent, eaque tunc Dominus dederit mandata, quæ videntur solis congruere Apostolis.*

AUCTORE J. S. Marcus autem æque ac Lucas et Joannes de illa apparitione videtur agere.

10 *Quis fuerit* S. Cleophæ *socius in itinere, certo dici nequit, cum de eo scriptores antiqui, æque ac neoterici, in diversas abierint sententias. Cum autem* Cleophas *domum iret, ut mox probabo, suspicor, unum fuisse ex filiis ejus, quos Domini discipulos fuisse novimus. Quare nec Lucam fuisse crediderim, nec Nathanaelem, nec S. Petrum. At præplacet sententia Origenis lib.* 2 *contra Celsum num.* 62, *ubi* Simon C *vocatur. Huic etiam assentitur S. Basilius in Isaiam cap.* 6 *num.* 186. *Nam inter filios* Cleophæ *(si idem hic sit cum Cleopha S. Josephi fratre, ut plerique credunt) fuit* S. Simon *aut* Simeon, *secundus episcopus Hierosolymitanus, et Christi discipulus, qui cum patre suo domum ire potuit. Domum enim* Cleophæ *fuisse in oppido* Emmaus, *quod postea instauratum est a Romanis, qui* Nicopolim *nominarunt, testatur S. Hieronymus in libro de Locis Hebraicis, ad vocem* Emmaus *ita scribens:* Emmaus, de quo loco fuit Cleophas, cujus Lucas evangelista meminit: hæc est nunc Nicopolis insignis civitas Palæstinæ.

Socius Cleophæ forte fuit Simon ejus filius,

11 *Rursum Hieronymus in Epitaphio S. Paulæ, sive in Epistola* 108 *(alias* 27*) ad Eustochium num.* 8 *de S. Paula hæc scribit:* Repetitoque itinere Nicopolim, quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in ecclesiam dedicavit. *Calmetus in Dictionario Biblico ad vocem* Cleophas *contra illa S. Hieronymi asserta hanc ponit observationem:* Verum si Cleophas pater SS. Jacobi, Judæ, Simeonis et Jose, nec non frater Josephi credatur, non alibi potius, quam in Galilæa, unde originem traxisse videtur, illius domicilium statuitur. *At ego non video, quare velit,* Cleopham *ex Galilæa originem traxisse, cum fuerit* D *ex tribu Judæ, æque ac S. Joseph, et ex stirpe Davidis, qui originem trahebat ex Bethleem Juda, licet habitaret in Nazareth ob rationes nobis ignotas. Si autem Joseph origine erat ex Bethleem, erat et frater ejus* Cleophas, *ut hac ipsa ratione multo verisimilius fiat, Emmauntis fuisse incolam, quam Galilææ. Unica igitur occasio potius, quam ratio, qua ex Galilæa oriundum voluit Calmetus, hæc est, quod nonnullos ex nominatis ejus filiis inter duodecim Apostolos recensere velit: qua etiam de causa alio nomine* Alphæum *credidit dictum ad vocem* Alphæus. *Verum de illa Calmeti opinione satis actum est in Dissertatione præcedenti tomo præfixa.*

cum videatur se recepisse in domum suam, quam habebat in Emmaus.

§ II. Cognatio Cleophæ cum S. Josepho, Beata Virgine, Christo Domino: ejus filii Fratres Domini passim vocati: si tamen ille idem sit cum Discipulo.

R*estant inquirenda nonnulla de cognatione* S. Cleophæ. *Hegesippus, antiquissimus scriptor, apud Eusebium lib.* 3 *cap.* XI *asserit, S. Josephum, beatissimæ Virginis sponsum, et* S. Cleopham, *quem Græci* Clopam *et* Cleopam *vocant, fuisse fratres.* Nam, *inquit* E *Eusebius,* Cleopam fratrem fuisse Josephi testatur Hegesippus. *Hinc ipse Eusebius, Hegesippo consentiens, Simeonem,* Cleophæ *filium, quem episcopum Hierosolymitanum electum docet post Jacobum, ait credi* patruelem *fuisse Christi Domini, eo nimirum sensu, quo S. Josephus Christi* pater *dicebatur, ut sponsus Mariæ ejus Matris. Idem variis locis apud Eusebium dicit Hegesippus, nimirum lib.* 3 *cap.* 32, *ubi agitur de martyrio S. Simeonis, qui bis ibi vocatur* Cleopæ filius, *additurque uno loco* ὁ ἐκ Θείου τοῦ Κυρίου qui filius erat patrui Domini, *sive* qui natus erat ex patruo Domini. *Idem rursum dicit Hegesippus apud Eusebium lib.* 4 *cap.* 22, *ubi Simeonis electio narratur, qui et* Simeon Cleopæ *ibi vocatur, et ex patruo Domini natus dicitur, et tandem* ἀνέψιος fratruelis *Christi nominatur, ut nullum remaneat dubium, quin Hegesippus* Cleopham *crediderit fratrem S. Josephi, patruumque Christi Domini secundum opinionem hominum, ejusque filium Simeonem Christi fratruelem. Posset quidem hic dici, voces Græcas* Θεῖος *et* ἀνέψιος *ambiguas esse, ac priore significari* patruum *vel* avunculum, *secunda* fratruelem *vel* consobrinum. *Verum ambiguitatem illam abstulit ipse Hegesippus, dum do-* F *cuit,* S. Cleopham *fuisse fratrem S. Josephi, ut non maneat dubium, quin* patruus *vocetur Christi, non avunculus, ejusque filius Simeon* fratruelis, *non consobrinus. Hic autem* Simeon, *aut* Simon, *quod idem est nomen, fuit unus ex illis, qui in Evangelio vocantur* Fratres Domini. *S. Epiphanius Hær.* 66. *cap.* 19 S. Cleopham *similiter S. Josephi fratrem esse dicit, Christique patruum, ac patrem S. Simeonis. Quapropter gravissima in hisce ob ætatem Hegesippi auctoritas videtur sufficere, præsertim consentientibus Eusebio et Epiphanio, ut sententiam illam de fratribus Josepho et* Cleopha *pro historice certa habeamus, uti passim modo habetur ab historicis præcipuis.*

Cleophas fuit S. Josephi frater, ac patruus Christi:

13 *Habemus fratrem* S. Cleophæ *et unum filium. Progrediamur ad uxorem investigandam, ut ejus ope alios quoque filios inveniamus. Apud S. Joannem in Evangelio cap.* 19 *hæc leguntur:* Stabant autem juxta crucem Jesu Mater ejus et soror Matris ejus Maria Cleophæ et Maria Magdalene. *Matthæus cap.* 27 ℣ 56 *ex mulieribus has recenset, omissa sanctissima Virgine Maria:* Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi, *quæ* Salome *vocabatur. Marcus cap.* 15 ℣ 40 *eadem sic exprimit.* Inter quos erat

Maria Cleophæ, quæ soror erat Matris Domini,

A erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi Minoris et Joseph, mater et Salome. *Ex allegatis locis duplex oritur dubitatio, nimirum an eadem sit* Maria Cleophæ, *cum Maria, quæ a Matthæo et Marco vocatur* Jacobi et Joseph *mater, sicut certo eadem est* Salome *et* mater filiorum Zebedæi. *Altera est, utrum* Maria Cleophæ *a patre suo, an a marito,* Cleophæ *dicatur. Hoc enim in feminis ambiguum est. S. Hieronymus in libro contra Helvidium, qui Matris Domini virginitatem ex allegatis locis oppugnabat, ubi nonnulla disseruerat in utramque partem ad solvendum Helvidii argumentum, quæstionem propositam tandem relinquit indecisam his verbis :* Verum in hac parte contentiosum funem non traho : alia fuerit Maria Cleophæ, alia Maria Jacobi et Josetis, dummodo constet, non eamdem Mariam Jacobis et Joseti esse, quam Matrem Domini. *Hac sane de re nemo Catholicus dubitat; sed in quæstione, quam ibi Hieronymus junior noluit decidere, multum divisi sunt eruditi posteriorum seculorum.*

eadem videtur cum Maria Jacobi et Josetis matre,

14 *Videtur tamen postea S. Hieronymus quæstionem decidisse, quando scribebat in Evangelium S. Matthæi, ubi ad allegata verba sic habet :* Sed videamus, quales comites *(mulieres Christus)* habuerit : B Mariam Magdalenam,... et Mariam Jacobi et Joseph matrem, materteram suam, sororem Mariæ Matris Domini *etc. Unde noverat S. Hieronymus, Mariam illam esse sororem Matris Domini, nisi ex allegato S. Joannis loco, ubi* Maria Cleophæ *nominatur, et* soror Matris *Christi dicitur. Ex nullo certe alio Scripturæ loco id habere potuit Hieronymus. Hoc autem ex Joanne se habere Hieronymus ipse luculenter alibi insinuat. In Catologo Scriptorum ecclesiasticorum cap. 2 ait de S. Jacobo Fratre Domini,* Ut autem mihi videtur, Mariæ sororis Matris Domini, cujus Johannes in libro suo meminit, filius. *Meminit Joannes Mariæ Cleophæ, quam sororem Matris Domini asserit; sed nullam præter hanc memorat sororem Matris Domini, ut jam luculentissime eamdem faciat Hieronymus cum Maria Jacobi, de quo ibi agit, et Joseph aut Josetis matre. Eadem est sententia Chrysostomi, qui, ut infra videbimus, Jacobum Fratrem Domini credit* Cleophæ *filium: eadem aliorum omnium, qui* Cleopham *credunt S. Jacobi patrem.*

ut variis rationibus ostenditur :

15 *Mihi quoque probabilissima et quasi certa videtur ob has rationes. Primo præter Matrem Domini, Magdalenam et Salomen, nullibi duæ simul commemorantur Mariæ, nec sub cruce, nec in emptione aro-* C *matum, nec in visitatione sepulcri; sed in his omnibus* altera Maria *cum Magdalena frequenter memoratur, ut mirum sit duas illas, Mariam Cleophæ et Mariam Jacobi, si distinguantur, numquam simul fuisse commemoratas. Secundo necesse est, ut Maria Jacobi et Josetis mater cognatione aut affinitate proxima fuerit conjuncta cum Matre Domini, cum illius filii fuerint vocati* Fratres Domini. *Constat autem, Mariam Cleophæ sororem fuisse Matris Domini, sive sanguine sive affinitate per maritos. Ex hac igitur parte verisimillimum est, Mariam Cleophæ ipsam esse Jacobi et Josetis matrem, ne cogamur beatissimæ Mariæ duas attribuere sorores, ambas Marias. Baronius in Apparatu num. 67 Mariam Cleophæ a Maria matre Jacobi distinguere voluit, aitque de aliis mulieribus loqui Joannem, de aliis Matthæum et Marcum, cum Joannes dicat, eas stetisse* juxta crucem, *alii stetisse* a longe. *Verum Maria Magdalena ab omnibus dictis mulieribus annumeratur, ut certum sit, de iisdem agi a Joanne et aliis Evangelistis. Itaque aut ita longiuscule steterunt, ut possent dici* a longe *stare, aut etiam stare* juxta *crucem : aut forte initio præ metu longe a cruce abfuerunt, ac deinde per tenebras propius cum Joanne accesserunt. Utcumque se res habeat, Baronii argumentum ex Maria Magdalena ostenditur vitiosum, et* D *verisimillima opinio nostra ex dicendis etiam magis firmabitur.*

AUCTORE J. S.

Maria Cleophæ videtur fuisse uxor Cleophæ,

16 *Progredior ad alteram dubitationem, utrum Maria Cleophæ uxor fuerit, an filia* Cleophæ ; *aut potius probare aggredior, uxorem fuisse, non filiam, uti etiam censuit Baronius loco mox allegato. Primo varii Patres* S. Cleopham *S. Jacobi Fratris Domini patrem existimant, et consequenter Mariam Cleophæ, quæ ejus est mater, existimant* S. Cleophæ *uxorem. Chrysostomus in Commentario Epist. ad Galatas cap. 1 observat, Jacobum a Paulo honoris causa vocari Fratrem* Domini ; *aitque, alio nomine vocari potuisse* Jacobum Cleophæ, quod cognomen posuit Evangelista, *nimirum Joannes, dum matrem Jacobi vocavit* Mariam Cleophæ, *id est,* Cleophæ *uxorem. Theodoretus in eum Epistolæ ad Galatas locum Chrysostomo consentiens, Jacobum similiter filium dicit* Cleophæ, *et sororis Matris Domini, id est, Mariæ Cleophæ. Eusebius lib. 3 cap. 32 eamdem sententiam obscurius insinuat, cum colligat, S. Simeonem* Cleophæ *filium, Christi fuisse discipulum ob* Mariam Cleophæ *in Evangelio memoratam, utcumque insinuans, hanc Domini discipulam Simeonis fuisse matrem et* Cleophæ *uxorem.*

hic vero pater quatuor illorum, qui Fratres Domini vocantur :

E 17 *Quod laudati Patres existimarunt, sacra Scriptura probabiliter insinuat. Marc. 6 ℣ 3 Christus Dominus vocatur frater* Jacobi et Josephi et Judæ et Simonis. *Certe hic loquendi modus insinuat, omnes istos quatuor fuisse fratres. Aliunde quoque confirmatur, omnes fuisse fratres, saltem ex eodem patre. Nam Simon erat filius* Cleophæ, *ut constat ex Hegesippo. Jacobus et Joseph sive Jose erant filii Mariæ Cleophæ, et consequenter etiam* Cleophæ. *Nam si quis contendere voluerit, Mariam fuisse* Cleophæ *potius filiam, Simonem faciet duorum aliorum avunculum, et sic non fuerunt in eodem consanguinitatis gradu cum Christo quod improbabile est, cum eodem modo* fratres *vocentur. Nihil igitur probabilius dicere possumus, quam tres illos fuisse Christi fratrueles, utpote filios* Cleophæ, *qui S. Josephi erat frater. Idem rursum dicendum de Juda, qui initio Epistolæ suæ* Jacobi fratrem *se asserit. Accedit hæc ratio, quod nomen* fratrum Domini, *quo frequenter honorantur in Scripturis, omnino suadeat, propinqua admodum cognatione Christo fuisse conjunctos. Non potest autem probabiliter inveniri cognatio magis propinqua, quam si* Cleophæ *filii, et sic Domini fratrueles credantur. Nam opinio illa quorumdam antiquorum, qua S. Josephus statuitur pater quatuor Fratrum Domini, passim ut improbabilis a re-* F *centioribus repudiatur, ut contraria virginitati S. Josephi. S. Hieronymus in cap. 12 Matthæi ℣ 47 eam explodit his verbis :* Quidam Fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, et quamdam Melcham vel Escham mulierculam confingentes. *Falsitas illius opinionis brevi ratiocinio sic ostenditur. Vivebat ultimis Christi annis mater Jacobi Minoris et Josetis, vivebat et beatissima Virgo Maria. Quare aut S. Josephus priorem uxorem repudiasset, ut alteram duceret; aut duas simul habuisset uxores. Utrumque est æque absurdum, et de Josepho, viro justo, prorsus incredibile.*

videtur Maria Cleophæ soror Matris Domini, quia duobus fratribus erant nuptæ.

18 *Alia rursum ratio, quæ suadet, Mariam Cleophæ fuisse hujus uxorem, petitur ex eo, quod a Joanne vocatur* soror Matris *Domini. Etenim probabilior sententia asserit, beatissimam Virginem Mariam fuisse unicam suis parentibus filiam, nullosque eidem fuisse fratres aut sorores, quemadmodum expositum est in S. Anna ad XXVI Augusti. Accedit utriusque nomen* Maria, *quo minus fit verisimile, sorores fuisse stricte dictas. Et certe* Cleophas *non erat pater Matris Domini, ut jam nequeat esse soror stricte dicta beatissimæ Virginis, si fuerit* Cleophæ *filia, ut volunt illi, qui concedunt*

AUCTORE J. S.

A *tendunt ejus non fuisse uxorem. Nam si Maria Cleophæ hujus erat filia, Mater Domini erat ejus amita, non soror. Quare undique intricatas invenient difficultates, qui non admittent, Mariam illam fuisse* Cleophæ *uxorem. Contra in opinione nostra nihil est insolens, nihil inusitatum, nihil intricatum. Etenim duæ illæ Mariæ dicuntur* sorores, *quia uxores erant duorum fratrum : quod adeo usitatum et ordinarium est nostris etiam temporibus, ut nesciam, an ullæ mulieres, tali affinitate conjunctæ, aliis uti soleant nominibus. Quapropter existimo, omnes facile hanc sententiam amplexuros, nisi alia consideratione retinerentur. Perspexerunt nimirum, Fratres Domini non posse* Cleophæ *simul et Alphæi filios esse. Cum autem omnino velint, Jacobum Alphæi et Jacobum Fratrem Domini eumdem esse, pro* Cleopha *libenter Alphæum aliquem Mariæ Cleophæ maritum assignarent. Verum neque ex Scripturis, neque ex Hegesippo aut simili scriptore antiquo, oritur illa necessitas, sed ex opinione, quam contra totam antiquitatem (vide Dissertationem præcedenti tomo præviam) defendere conantur.*

Refutatur opinio, qua Maria Cleophæ statuitur hujus filia.

19 *Breviter igitur consideremus, quam multa fluant absurda ex illa opinione, quæ Mariam Jacobi et Josetis matrem, statuit* Cleophæ *filiam, et Alphæi Scripturis* B *incognitiuxorem. Primo Simonem* Cleophæ *filium faciunt Jacobi et Josetis avunculum, ut jam dixi. Hoc autem est improbabile, quia sic ille solus aut cum solo Juda fuisset Christi fratruelis, et duo alii uno gradu remotiores a Christo. Præterea filii* Cleophæ *fuissent ætate multo majores, quam Jacobus et Joseph. Hæc autem incredibilia sunt, cum omnes eodem modo vocentur* Fratres *Domini. Secundo Maria* Cleophæ *filia Matrem Domini, ut jam dixi, habuisset amitam. Hoc rursum incredibile est, cum quia soror ejus vocatur, tum quia filii ejus Jacobus et Jose fuerunt natu majores, quam Christus, ut certe communior habet sententia. Tertio, cum eumdem faciant,* Cleopham *cum eo, cui Dominus apparuit ; non videntur considerasse, quantam eidem ætatem attribuere debeant post Passionem Domini, si fuerit avus S. Jacobi Minoris. Tillemontius tom.* I *Nota* 3 *in S. Jacobum Minorem de hujus ætate disserens, ex conjectura undecim aut duodecim circiter annis Christo seniorem facit, id est, annos quadraginta quatuor aut quinque eidem attribuit. Si ergo avum ejus quadraginta solum annis majorem credamus, quod certe parum est, erat annorum octoginta quatuor aut quinque, dum iter sexaginta stadiorum bis eodem die confecisse legitur. An autem satis verisimile sit, senem adeo grandævum quinque unius horæ mil*C*liaria pedibus emensum esse, prudentibus considerandum relinquo. At illi in omnibus, quæ de* S. Cleopha *narrantur, non invenient ulla tantæ ætatis indicia. Non respondebo iterum illis, qui* S. Cleopham *alio nomine* Alphæum *dictum voluerunt, aut nomen* Cleophæ *et* Alphæi *idem esse Syriace dixerunt : nam ea commenta dudum refutavit Papebrochius noster ad* XXVI *Maji in S. Alphæo.*

Silentium Hegesippi non obest,

20 *Restat, ut examinemus rationem, quæ movit Baronium in Apparatu num.* 67, *ut crederet, Jacobum Fratrem Domini et Simonem aut Simeonem* Cleophæ *filium non esse fratres. Meminit sæpe utriusque Hegesippus apud Eusebium,* et non dicit eos fuisse inter se germanos, *inquit, eaque de causa credit, fratres non fuisse. Verum est, quod Eminentissimus scriptor observat, Jacobum et Simeonem nullibi* fratres *disertis verbis vocari ab Hegesippo. Verum hæc ratio non urget, cum nec Judas, unus ex Fratribus Domini, qui se ipse* fratrem Jacobi *dixit, ab Hegesippo vocetur* frater Jacobi, *licet de eo ejusque posteris meminerit lib.* 3 *cap.* 20 *et* 32. *Quare dicendum est, Hegesippum non exposuisse genealogias et cognationes illorum de quibus scribebat; sed solum subinde aliqua de eorum cognatione breviter insinuasse, ut eos ab aliis synonymis distingueret, aut illos ipsos clarius indicaret. De Jacobo,* D *quem aut* Fratrem Domini *cognominare solet aut* Justum ; *quibus nominibus maxime notus erat, nullibi dicit, quo patre fuerit natus, quosve habuerit fratres. Ex Scripturis tamen certum est, duos saltem Jacobo fuisse fratres, Josetem scilicet et Judam de Juda ait Hegesippus, unum fuisse ex Fratribus Domini, nec tamen patrem aut fratres ejus nominat. De Simeone variis locis edicit, natum fuisse* ex patruo *Domini, ejusque fuisse* fratruelem ; *sed non indicat disertis verbis, unum fuisse ex illis, qui* Fratres Domini *vocabantur. At asserta cognatio cum Christo satis insinuat, Simeonem ex illis esse, præsertim cum ætas Simeonis congruat, qui, cum ætate centum et viginti annorum circa annum* 107 *passus dicatur, Christo Domino certe aliquot annis natu major erat. Quare silentium Hegesippi obesse non debet.*

quo minus quatuor fratres Domini credamus Cleophæ filios :

21 *Verum Hegesippus apud Eusebium lib.* 4 *cap.* 22 *utcumque etiam insinuat, fratres fuisse Jacobum et Simeonem, dum hæc Græce scribit :* Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρῆσαι Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ Θείου αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλωπᾶ καθίσταται ἐπίσκοπος. ὃν προέθεντο πάντες, ὄντα E ἀνέψιον τοῦ Κυρίου δεύτερον. *His verbis insinuatur, Jacobum æque ac Simeonem fuisse fratrueles Domini, ideoque simul innuitur, fratres eos fuisse, præsertim cum nullum alium Domini patruum commemoraverit Hegesippus præter* Cleopham. *Interpretationem Latinam, quæ minus accurata videtur apud Valesium, dabo ad verbum.* Postquam martyrio sublatus erat Jacobus Justus, quemadmodum et Dominus, ob eamdem rationem, iterum natus ex patruo ipsius *(Domini)* Symeon Cleophæ constituitur episcopus : quem prætulerunt *(vel proposuerunt)* omnes, utpote fratruelem Domini secundum. *Primum voce* iterum *innuitur, Jacobum similiter fuisse* ex patruo *Domini natum, idemque clarius insinuatur, dum* fratruelis Domini secundus *vocatur Simeon. Valesius sensum verborum liberiore dictione exprimere voluit ; sed a vero sensu aberravit, dum* secundum antistitem *renuntiatum dixit : vox enim* secundum *omnino videtur referri ad* fratruelem. *Nihil igitur prohibet, quo minus omnes istos quatuor, qui* fratres Domini *vocantur, credamus fuisse* Cleophæ *filios, ut communior et verior habet sententia.*

at minus constat, an omnes sint ejusdem matris.

22 *Minus certum est, an omnes etiam fuerint ex eadem matre Maria Cleophæ. Etenim Marc.* 15 ℣ 40 Maria *dicitur* Jacobi Minoris et Joseph mater. *Illi* E *quoque ejus filii tantum nominantur Matth.* 27 ℣ 56. *Hinc oritur suspicio, alios Mariæ filios non fuisse, sed Judam et Simonem ex priore quadam conjuge* Cleophæ *natos fuisse. Hoc tamen admodum incertum est. Cum enim Evangelistæ non susceperint ibi enumerandos Mariæ filios, sed illos duos nominarint, ut Maria innotesceret, et a synonymis distingueretur, quod per illos satis fiebat, necesse non est dicamus, aliorum quoque matrem non fuisse. Hoc igitur dubium relinquere malo, quam sine idoneis rationibus alterutram partem amplecti.*

Dubitari etiam potest, an pater fratrum Domini

23 *Ceterum aliam rursum de* S. Cleopha *dubitationem motam video, nimirum, an idem censendus sit* Cleophas, *cui apparuit Dominus, cum patre fratrum Domini et marito Mariæ. Papebrochius noster ex ætate* S. Cleophæ, *qui pater fuit fratrum Domini, aliquot locis suspicatur, hodiernum esse* Cleopham *quemdam juniorem et alium. Addi posset hæc ratio. Hodierni* Cleophæ *domus fuit in Emmaus prope Hierosolymam. At fratres Domini habitarunt cum Jesu et Maria Matre Domini in Galilæa. Videntur igitur alterius* Cleophæ *fuisse filii. Certe Nazarethani Matth.* 13 *et Marc.* 6 *dicunt, quatuor Jesu fratres apud se esse, ut nullum sit dubium, quin notabili saltem tempore apud beatissimam Virginem habitaverint in Galilæa. Verum hæ*

A *hæ rationes dubitationem quidem ingerunt, sed certo non evincunt, alium fuisse* Cleopham *Fratrum Domini patrem, alium vero discipulum, cui apparuit Dominus. Nam verisimile est, hunc provectioris fuisse ætatis, cum non legatur Evangelium prædicasse, aut diu post Passionem Domini superfuisse. Ætas autem filiorum ejus non exigit, ut majorem* Cleophæ *ætatem attribuamus, quam intra sexaginta et septuaginta annos.*

Idem sit Cleophas cum discipulo, cui apparuit Dominus.

24 *Qua vero de causa* Cleophæ *filii habitaverint apud beatissimam Virginem, et antea fortasse apud S. Josephum, certo edicere non possumus. At nepotum apud patruum aut amitam habitatio non est tam insolens aut inusitata, ut ea de causa cogamur alium quærere* Cleopham, *præsertim cum præter alias rationes* Cleopham *movere potuerint amabiles Jesu et Mariæ mores ad eo mittendum filios, ubi perfectissima virtutum omnium haberent exemplaria. Vel sic tamen minime fit certum, hodiernum* Cleopham *eumdem esse cum fratre S. Josephi et patre Fratrum Domini, qui dudum poterat esse defunctus : neque enim ullus S. Scripturæ locus id certo indicat : nec Hegesippi aut aliorum antiquorum auctoritas. Quare non intelligo, qua ratione id nonnulli plane certum et indubitatum velint. Malim ego fateri, incertum videri, an* Cleophas *Christi discipulus, an alius senior fuerit pater Fratrum Domini. De illa cognatione disserendum tamen censui, quia ea saltem probabiliter hodierno* Cleophæ *attribuitur : cum nullus antiquorum asseruerit duos fuisse diversos; nec ulla ratio id certo persuadeat. Si forte duo fuerint, de utroque simul fuerit disputatum; sed præter Discipulum nullus colitur.* D

AUCTORE J. S.

DE S. ANATALONE

MEDIOLANENSI EPISCOPO ET CONFESSORE

B

IN INSUBRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

§ I. Sancti memoria in aliquot Martyrologiis : cultus Mediolani et Brixiæ : gesta edenda.

C. S.

PROBABILITER ANNO LXI. *Mediolanenses et Brixienses hunc ut suum episcopum colunt.*

Sanctum Anatalonem, *qui ab aliis nonnumquam etiam* Anathalo, Nathalo, Anatolo, Anathalius, *et* Anathalonus *appellatur, duæ antiquæ insignesque in Italia ecclesiæ, Mediolanensis scilicet ac Brixiensis, velut episcopum suum venerantur; non quod alterutra ipsum sibi soli vendicet, sed quod idem ipse utrique præfuisse credatur. Mediolanum veteris Insubriæ caput, nominis sui celebritate, quam hodieque sustinet, urbs vulgo notissima est, ideoque plura de ea notare hic supersedeo. Nota pariter est et ab antiquis scriptoribus celebrata ejusdem Insubriæ civitas Brixia, de cujus vetustate et fundatore varias opiniones refert Elias Capreolus, seu Cavriolo, lib.* 1 *Historiæ Brixianæ, ubi consuli potest. Hæc ampla muntaque civitas, quæ nunc in dominio serenissimæ reipublicæ Venetæ est, et ab Italis* Bresciæ *vocitatur, cum cognomine agro suo, cujus caput est, jacet* inter agros Veronensem ad Ortum, Bergomensem ad Occasum, Cremonensem ad Austrum, et Vallem Telinam comitatumque Tirolis ad Boream, *inquit Baudrandus in Lexico, eam sese pluries vidisse affirmans. Inter alia decora episcopatum perantiquum habet sub archiepiscopo Mediolanensi.*

C

In Martyrologio Romano et aliquot aliis nuntiatur

2 *In vetustioribus Martyrologiis nulla de* S. Anatalone *exstat mentio, ne in Auctariis quidem Usuardinis, quæ Sollerius exhibuit. Inter recentiores tamen martyrologos Petrus Galesinius ipsum ad diem* XXV *hujus mensis Septembris Romano his verbis inscripsit :* Mediolani, sancti Anathalonis episcopi, qui B. Barnabæ discipulus tum Mediolani, tum Brixiæ, Christi fidem propagavit. *Post hunc Cardinalis Baronius eumdem hoc etiam die in Martyrologio suo ita recensuit :* Eodem die, S. Anathalonis episcopi, qui B. Barnabæ apostoli discipulus, in ejus locum ecclesiæ Mediolanensis episcopus successit. *De die consentiens Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, sequens ei elogium texuit :* Anatholo genere Cyprius, S. Barnabæ apostoli discipulus, et in episcopatu Mediolanensi successor, eam ecclesiam, Lino Pontifice, aliquot annos sanctissime administravit, multis in ea urbe ad Christi fidem perductis, cum prius ecclesiæ Brixiensi, cujus primus fuit episcopus, ab eodem Apostolo præfectus fuisset. Ubi multa a fidei persecutoribus passus, illud effecit, ut civitas, abjecta inanium deorum superstitione, Christianam religionem maxima ex parte susciperet. Denique multis pro utraque ecclesia laboribus perfunctus, VII Kal. Octobris vita fungitur, et sancto fine quievit, Brixiæ sepultus. *Ita ipse, laudans Breviarium Mediolanense, et utriusque ecclesiæ monumenta, quæ inferius examinabimus.*

hoc die, quo Mediolani colitur,

3 *Ex similibus tabulis sua etiam hausit Constantinus Ghinius, qui in Natalibus sanctorum Canonicorum quasi hic canonicus Regularis fuisset, dicto die sic ait :* S. Anathalonis episcopi, qui natione Græcus, B. Barnabæ apostoli discipulus, in ejus locum ecclesiæ Mediolanensis episcopus successit, Mediolani et Brixiæ, aliisque Cenomanorum locis Christi fidem prædicavit. propagavit, ac miraculis confirmavit. Tandem post labores ad præmia volavit in cœlum. Cujus sacræ reliquiæ in ecclesia cathedrali Brixiæ asservantur, et honorifice ipse colitur, tamquam primus ejusdem urbis episcopus. F *Ad eumdem Septembris diem* sancti Anatolonis episcopi *memoria signata est in Kalendario Mediolanensi, quod Dominicus Georgius ex* Breviario Ambrosiano, scripto, *ut inquit,* initio anni MCDLXV, *depromptum edidit post Martyrologium Adonianum Rosweydi nostri, recusum et illustratum. Consonat Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensi, in quo verba Baronii adoptavit, et Joannes Baptista Carisius in Diario ejusdem civitatis, in quo Italice ait :* S. Anatalon archiepiscopus Mediolanensis. Festum ad sacrum fontem S. Barnabæ ad Portam Ticinensem. *Hactenus de Martyrologiis, quæ* S. Anatalonem *annuntiant die* XXV *Septembris, quo Mediolani colitur.*

in Brixiano pridie, quando Brixiæ honoratur.

4 *Brixienses eumdem pridie celebrant, sive* XXIV, *ad quem diem Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano de eo hæc ait :* Brixiæ, natalis sancti patris Anathalonis in cathedrali, qui primus hujus ecclesiæ episcopus ab apostolo Barnaba consecratus, oves suas apostolicis virtutibus auxit et enutrivit; quod etiam Mediolani effecit. Multos autem labores et ærumnas perpessus, Nerone imperatore, episco-

A pale munus sancto fine coronavit. *Quod ad diem attinet, in catalogis episcoporum Mediolanensium et elogio ipsius Sancti, infra memorandis, quibus etiam consentiunt recentiores Mediolanenses scriptores, dicitur ipse* depositus VIII Kalendas Octobris, *quo die Brixienses ipsum colunt. Faynus in Annotatis ad Martyrologium Brixianum credidit*, S. Anatalonis *natalem a Brixiensibus, a Mediolanensibus vero ejusdem depositionem celebrari. Contra Papebrochius noster ante tom.* VII *Maji in Exegesi de episcopis Mediolanensibus in* S. Anatolone *censuit hujus memoriam Mediolani in diem* XXV *translatam fuisse, quia S. Thecla solemniori festo ibidem pridie colebatur ; quæ ratio mihi præplacet.*

AUCTORE C. S.

In diœcesi Mediolanensi colitur Officio

5 *Porro quam antiquus apud Mediolanenses sit cultus* S. Anatalonis, *certo assequi non potui. Si constaret, inscriptionem num.* 16 *referendam, a S. Myrocle Mediolanensi episcopo revera factam esse, dicenda esset ejusdem sacra veneratio sub finem seculi* III, *vel initio* IV *ibidem jam recepta fuisse ; sed de hac inscriptione infra sermo recurret. Quod ad ejusdem ecclesiasticum Officium annuum attinet, hoc non admodum vetustum in ecclesia Mediolani esse, suspicari me jubet antiquum* Antiphonarium de universis festivitatibus B anni circuli Mediolanensis ecclesiæ, *in quo nulla de* Anatalone *fit mentio. Festa in hoc Antiphonario signata recensuit Mabillonius tom.* I *Musei Italici, parte* 3, *pag.* 109 *et seqq., ubi illud exstare ait in codice bibliothecæ Ambrosianæ, quem ante annos quingentos, sive seculo* XII *exaratum fuisse judicabat. Verumtamen annuam ejus memoriam ibidem seculo* XIV *recoli jam soluisse, colligimus ex Calendario Breviarii Mediolanensis, quod ex Dominico Georgio num.* 3 *laudavimus.*

et Missa, ritu Ambrosiano et Romano etc.

6 *Exstat in Museo nostro Missale Ambrosianum insigne, anno* 1522 *typis editum, in cujus Kalendario* sancti Anathalonis archiepiscopi Mediolani *memoria die* XXV *Septembris recolenda præscribitur, sed sine Missa propria. Eodem die cum Officio ex Communi signatur in Breviario item Ambrosiano Musei nostri, anno* 1539 *Venetiis excuso. Crevit deinde sancti Episcopi veneratio sub S. Carolo Borromæo, qui in Breviario Ambrosiano, quod anno* 1582 *vulgavit, quodque Federicus Borromæus S. R. E. Cardinalis et Mediolanensis archiepiscopus deinde recognitum recudi jussit,* solemne *ipsi Officium cum Lectione tertia propria dedit. Anno* 1642 *Cæsar Cardinalis Montius, ejusdem* C *sedis archiepiscopus, idem illud Officium, Romanis ritibus accommodatum, sub ritu duplici ad omnes diœcesis suæ clericos, qui Ambrosiana liturgia non utuntur, extendit. Eadem utrobique est Lectio, quæ hic quarta est, ceteris ex communi adjectis. Peculiarem denique ritum sequebantur Religiosi Humiliati, quorum Ordinem S. Pius V Papa exstinxit ; sed supersunt adhuc in diœcesi Mediolanensi ejusdem Ordinis moniales, in quarum Breviario, a Paulo III Papa olim approbato, et supra laudati Federici Borromæi jussu ab iisdem retento,* S. Anatalonis *Officium ritus duplicis cum tribus Lectionibus secundi Nocturni propriis hoc die* XXV *Septembris assignatur, saltem in ejusdem Breviarii exemplari, quod anno* 1751 *Mediolani recusum in Museo nostro habemus. Hæ autem Lectiones eadem prorsus continent, quæ habet Lectio unica Breviarii Ambrosiani, quam hic subjungo.*

cum Lectione propria, quæ hic recitatur.

7 Anatalo Græcus, B. Barnabæ apostoli, a quo primum Christi sacris civitas Mediolanensis imbuta est, discipulus, in ejus locum episcopus successit. Cum autem et Evangelii prædicatione et præclara sanctitatis laude et divinarum virtutum splendore non modo eorum, qui a Christiana religione aversi erant, ingentem multitudinem per annos tredecim, quibus ecclesiæ Mediolanensi præfuit, ad Christum Dominum perduxisset, sed hæsitantes Christianos D confirmasset, atque adeo in omnium animis charitatis divinæ studium excitasset ardentius, demum fidei propagandæ studiosus Brixiam venit, ubi etiam id curavit, ut, idolorum superstitione abjecta, omnis civitas Dei religionem susciperet. Itaque pro fide multis perfunctus laboribus, sancte quievit in Domino. Ejus corpus sepultum est Brixiæ. *Desumpta hæc maximam partem sunt ex Vita seu elogio ejusdem Sancti, quod infra discutiemus, postquam cetera, quæ ad ejusdem cultum pertinent, exposuerimus.*

Brixiæ olim Officio martyris, nunc confessoris colitur.

8 *Jam diximus supra*, S. Anatalonem *Brixiæ coli pridie, sive die* XXIV *Septembris. Faynus in Observationibus ad Martyrologium suum Brixianum laudans MS. Catalogum episcoporum ejusdem (nisi fallor) ecclesiæ, per Joannem Franciscum Florentinium, notat sanctum Episcopum nostrum ibidem præteritis seculis Officio unius martyris celebratum fuisse. Verum addit, a S. Carolo Borromæo, dum is Apostolica auctoritate visitatorem ageret,* re maturius consulta, *sancitum esse,* Officium hujus sancti Antistitis deinceps de confessore et pontifice tantum celebrari debere. *Nullum hujusmodi Officium, quo* S. Anatalon *velut martyr unquam cultus fuerit, ad manus meas pervenit ; nec defuere tamen scriptores, quorum aliquot inferius recensebo, qui ipsum martyrio coronatum fuisse,* E *ex temporum, ut existimo, conjectura affirmarunt. Ut ut sit, in Ordine divini Officii ecclesiæ Brixiensis, auctoritate illustrissimi Bartholomæi Gradonici episcopi anno* 1684 *Brixiæ vulgato,* S. Anathalonis primi episcopi confessoris Brixiensis *Officium eodem die sub ritu duplici præscriptum est. De Sancti corpore Brixiæ deposito, elevato et hactenus culto opportunius infra agemus.*

Gesta Sancti scripta per anonymum

9 *Papebrochius noster ante tomum* VII *Maji in Exegesi de episcopis Mediolanensibus scribit, in perantiquo codice membranaceo bibliothecæ Ambrosianæ Mediolani, signato* P. 246, *exstare quasdam Vitas Sanctorum, præsertim Mediolanensium, sive Historiam MS. primorum episcoporum ejusdem civitatis, quam seculo circiter* VI *scriptam opinatus est, et ad illustrandum eorumdem episcoporum Catalogum adhibuit. Tantam tamen istius Opusculi antiquitatem minime persuadere potuit Cupero nostro, uti hic ipsemet fatetur in Actis S. Materni, Mediolanensis episcopi, tom.* IV *Julii ad diem* XVIII *illustratis. Nec magis eam suasit Ludovico Muratorio, qui tom.* 1 *parte* 2 *Rerum Italicarum scriptorum Opusculum istud ex MS. codice bibliothecæ Ambrosianæ signato* C. 133 *typis edidit, et in præmissa Præfatione non contemnendis argumentis censuit, illud ad seculum potius* IX *vel* X *referendum esse. Auctor,* F *qui alicujus episcopi Mediolanensis jussu scripsisse se profitetur, quis fuerit, non indicat, imo ut lateret, nomen suum siluit,* In tota hujus, *inquiens,* materiæ fabrica titulum frontis eradam, ut muta sit pagina, nec loquatur auctorem, retexens rei gestæ tenorem.

multis seculis ab ejus ætate remotum.

10 *Josephus Ripamontius Hist. eccles. Mediol. decade* I, *lib.* I *censuit, Michaelem Picolpassum laudati Opusculi auctorem esse. Sic enim ibidem pag.* 46 *ait :* Est in Ambrosiana bibliotheca scriptus manu codex, auctore Michaele Piccolpasso Bononiensi, quo in codice de Anatholonis Vita et institutis ad eamdem pæne formam omnia, de reliquiis autem contraria et diversa penitus traduntur. *Et rursus pag. seq. de eadem Vita loquens, ait :* Id consensu Galvanus et Piccolpassus affirmant. *Habeo et ego Vitam* S. Anatalonis *MS. ex quadam, ut notata est, antiqua membrana, cui subscriptum :* Michael Picolpassus. *Hæc eadem prorsus continet, quæ laudatus Ripamontius in isto Ambrosiano Picolpassi codice referri memorat ; sed et eadem est cum edita a Muratorio. Porro Michaelem Picolpassum, vel de Pizolpassis, floruisse seculo* XV, *discimus ex Philippi Argelati Bibliotheca Mediolanensi*

A *Mediolanensi tom.* 2, *col.* 1081 *et* 1083, *ubi occasione Francisci Picolpassi, archiepiscopi Mediolanensis, de eodem mentio fit. Non esse tamen ipsum laudati Opusculi auctorem, luce clarius est ex Præfatione Muratorii mox laudata, in qua hic ostendit, id ipsum a Landulpho seniore, qui Historiam suam Mediolanensem post medium seculum* XI *conscripsit, manifeste laudari velut* annosum librum. *Dicendum itaque est, Picolpassum anonymi lucubrationem descripsisse vel describi curasse, atque ex adscripto ipsius nomine in eum errorem Ripamontium inductum esse, ut ipsum ejusdem auctorem crederet.*

quæ ex MS. Mediolanensi

11 *Ex dictis collige, laudatum anonymum a* S. Anatalonis *ætate longius abfuisse, quam ut ejusdem gesta feliciter tradere potuerit; nisi dum aliquot seculis vetustiora monumenta habebat, quæ an et qualia hic habuerit, nescimus. In fine elogii S. Barnabæ, in quo aliqua etiam de* S. Anatalone *præmisit, apud Muratorium tantum ait :* Huc usque de primis ecclesiæ Mediolanensis propagatoribus, prout parvi tulit captus ingenii, ex diversis collecta utriusque linguæ paginis, ceu discolor in amœnis solet pratis compingi coronula, satis adnotasse et conglutinasse sufficiat. Nunc vero ab ipso Anatelon tempore usque ad hæc, quæ in præsenti decurrunt, secula gressu, licet pendulo, stili hujus cursum dirigam, quem nisi tu, præsul excellentissime, dexteram extendens, benedicas et acuas, asperitate retusus incedet per devia. *Inter scriptores, quos hic generatim laudavit, pseudo-clementem fuisse, mox dicemus. Ceterum obiter hic observo, scriptorem hunc, qui in S. Dionysio desinit, ad sua, ut promiserat, tempora historiam hanc non perduxisse, nisi quis suspicari malit, ejusdem partem longe maximam deperditam esse aut adhuc latere.*

B

collato cum editione Muratorii excudemus.

12 *Verisimile quoque est, quod de toto illo Opusculo censuit Muratorius in Præfatione, ipsum etiam traditionem sui temporis secutum esse, et ex suo ingenio ac probabilibus conjecturis quædam addidisse, ne lectores suos sæpe sæpius nimis jejunos dimitteret. Nihilominus fatendum est, eumdem in hoc toto* Anatalonis *elogio satis parcum et veritatis amantem apparere. Sic dum de ejusdem corpore ac sepultura loquitur, candide profitetur, sibi nihil certi hac de re constare, ideoque eum divinæ providentiæ relinquere. Hanc itaque Vitam, qua vetustiorem non habemus, ex apographo nostro Mediolanensi, cum editione Muratorii collato, edam; quæ vero de eodem Sancto laudatus anonymus in elogio S. Barnabæ, ut mox monui, apud Muratorium commemorat, huic Commentario inseram. Sed antequam id agam, præcipua Vitæ edendæ capita pro more nostro discutienda sunt.*

C

§ II. Controversia de ecclesiæ Mediolanensis fundatione, cujus primus episcopus S. Anatalo fuisse videtur : tempus episcopatus et obitus ejusdem.

An S. Barnabas cum S. Anatalone Mediolani prædicaverit,

A*nonymus noster, laudans epistolam S. Clementi suppositam, S. Barnabam apostolum Romæ prædicantem facit. Deinde eumdem cum aliquot sociis, inter quos* S. Anatolo *eminebat, Mediolanum deducit; ubi dum ipse fundaret ecclesiam ,* Anatalonem *prædicandi gratia Brixiam misit, ac tandem post felicia cœpta eumdem episcopum ordinatum utrique præfecit ecclesiæ, atque in Palæstinam regressus est. Verba ejus dedit Papebrochius noster in S. Barnaba apostolo, tom.* 2 *Junii pag.* 425 *et sequenti, ubi legi possunt. Itaque laudatum Apostolum ecclesiæ Mediolanensis fundatorem primumque episcopum, ejusdem successorem proximum* S. Anatalonem *statuit; quam sententiam Mediolanenses scriptores passim omnes tuentur. Dixi* passim omnes, *quia Tristanus Chalcus lib.* 1 *Historiæ patriæ seu Mediolanensis, ea de re satis dubie loquitur.* Invaluit, *inquit,* apud quosdam opinio, Barnabam, Pauli apostoli socium, ejus rei *(susceptæ Mediolani Christianæ religionis)* principem fuisse; memorantque id scriptum a D. Hieronymo in Epistola ad Cromatium et Heliodorum; item a Dorotheo, Dionysii Areopagitæ discipulo, in libro, quem is fecerit de Actibus Apostolorum. Alius ex Epistola Clementis idem constare adstruit; quæ ego testimonia, etsi alieno quoque studio usus peravide conquisiverim, hactenus tamen non inveni. D

AUCTORE C. S.

fundaveritque ecclesiam,

14 Unum quidem apud Clementem in Itinerario observavi, Barnabam Roma in Gallias profectum, Christi nomen primum vulgavisse, ex quo facile potuit in amplissimam tunc urbem Mediolanum divertere. Cæterum magis convenit, Anathalonem, genere Græcum, primum in episcopatu a Barnaba ipso institutum, qui injuncto munere constanter perseverans, ad octavum Neronis annum pervenit. *Opuscula hic a Chalco citata, laudantur in Catalogo episcoporum Mediolanensium, a Muratorio typis edito tom.* 1 *parte* 2 *Rerum Italicarum pag.* 228, *sed supposititia sunt et ad fidem faciendam inepta, etiamsi ista in iis legerentur. Multo favorabilius de S. Barnabæ Apostolatu Mediolanensi judicavit Baronius tom.* 1 *Annal. Eccles., ad annum Christi* 51, *num.* 54, *ubi de S. Barnaba indubitanter hæc ait :* Ipsum in Italiam venisse, et in Liguria prædicasse Evangelium, nobilissimamque Mediolanensem ecclesiam erexisse, ac longe lateque Christi fidem feliciter propagasse, firmæ traditiones, ejusdemque ecclesiæ monumenta, complurium scriptorum testimoniis confirmata, fidem certam atque indubitatam faciunt. *De monumentis tamen istis ac scriptoribus plura non addit, quod instituti sui, ut ait, non esset privatarum ecclesiarum historias prosequi.* E

merito in dubium revocatur;

15 *A Baronio longe dissentit Tillemontius, tom.* 1 *Monument. Eccles., Nota* 4 *in S. Barnabam non dubie asserens, nullo argumento probari, hunc sanctum Apostolum Mediolani unquam prædicasse, censensque* S. Anatalonem *fuisse primum Mediolanensium episcopum, saltem qui notus sit; sed de ejusdem gestis nihil singulare traditum fuisse. Eamdem quæstionem pluribus tractavit Papebrochius noster ad diem* XI *Junii* § 3 *in S. Barnaba, ubi considerato S. Ambrosii Mediolanensis, S. Gaudentii Brixiensis, aliorumque utrobique et in vicinia primis post illos seculis scriptorum ea de re silentio, expensisque monumentis, quæ pro ejusdem Sancti Mediolanensi Apostolatu faciunt, non audet ipsis certam fidem adhibere, suspicaturque, eam traditionem non alium forte auctorem habere, quam pseudo-Dorotheum in Synopsi , nullius fidei fabulosumque scriptorem. Deinde mentem suam ulterius sic aperit :* Certius igitur credam, Anatalonem Cyprium fuisse et discipulum S. Barnabæ, ut fortassis Mediolanensis ecclesia solum hanc causam habuerit suam originem a Barnaba accersendi; *nempe quod* Anatalon *S. Barnabæ auditor, ac ab eodem missus, fidem ibi primus prædicaverit et fundaverit ecclesiam. Papebrochii rationes ibidem videri possunt; neque enim ego eas hic, ne actum agam, repetiturus sum. Solum addam hic aliqua, quæ pro Mediolanensibus præterea adduci possunt.* F

neque id evincit inscriptio a Baronio laudata;

16 *Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hoc die monumentum quoddam profert, ex quo quæstio solvi posset, si constaret, illud vere genuinum esse.* Libuit, *inquit,* hic describere pervetustam inscriptionem S. Miroclis, ejusdem civitatis *(Mediolanensis)* episcopi, de S. Anathalone in lapide incisam juxta ejus imaginem, his versibus, quos præsens inscriptio præcedit :

D. ANATHALONI ATTICO SECUNDO EPISCOPO.

Petri

A AUCTORE C. S.

Petri hospes, sancteque Anathalon, domne pro- [bate,
Atque idem socius Barnabæ Apostolici :
Qui Mediolani Verbi mysteria tradens,
Te jubet agnatos visere Cenomanos.
Dum tua membra metu rigidis subducta tyrannis
Brixia vicino detinet in loculo :
Hic titulum et picto venerandos pariete vultus
Mirocles reddit, præstitit alma fides.

MIROCLES EPISCOPUS.

Alibi legitur :

Miroclis reddit præstitis alma fides.

Tum denuo subdit Baronius : Accepimus ex MS. Commentario Andreæ Alciati, quem scripsit de Rebus patriis, non edito. Erat apud illustriss. ac R. D. Franciscum Alciat. S. R. E. Cardinalem.

quia non constat, eam ut prafert,

17 *Enim vero insigne hoc foret ac venerabile monumentum, si, ut dixi, certo constaret, illud S. Myroclem, qui initio seculi* IV *Mediolanensi ecclesiæ præerat, auctorem habere. Verum unde id probetur, nihil profert Baronius; qui nec locum quidem indicat, in quo ea inscriptio insculpta lapidi vel ab Alciato reperta fuerit. Faynus in Martyrologio Brixiano, et Argelatus in Bibliotheca Mediolanensi, eamdem Brixiæ in ecclesia SS. Gervasii et Protasii exstitisse, aiunt, sed solum* B *Baronium laudant, ex quo præter dicta nil habemus. Adhæc ipsam Alciati Historiam Mediolanensem, in quatuor libros partitam, ex MS. codice bibliothecæ Ambrosianæ edidit Georgius Grævius in Thesauro antiquitatum et historiarum Italiæ tom.* 2, *parte* 1 ; *sed in hac nec inscriptionem ipsam, nec ullam de ea mentionem factam reperio; licet Alciatus ibidem lib.* 2 *col.* 35 *de* S. Anatalone *ejusque sepultura, et lib.* 3 *col.* 52 *de S. Myrocle, utrobique magna cum laude, meminerit. Hinc nescio, utrum laudata inscriptio ex Alciati Opere sponte exciderit, an ab editoribus ex industria prætermissa sit.*

a S. Myrocle positam fuisse.

18 *Argelatus tom.* 1 *Bibliothecæ Mediolanensis in Andrea Alciati scribit, idem Opus ante Grævium a Joanne Baptista Bidellio Mediolani excusum esse; quæ editio cum mihi ad manum non sit, non potui eam consulere. Forsitan etiam Baronius Commentarium de rebus patriis ex memoriæ lapsu laudavit pro Mediolanensium monumentorum Inscriptionibus, quarum collectionem per eumdem Alciatum factam in duobus codicibus MSS. in dicta bibliotheca Ambrosiana exstare, mox laudatus Argelatus affirmat. Denique utcumque* C *hæc se habeant, inscriptio, de qua agimus, non satis asserta nobis est, ut a S. Myrocle initio seculi* IV *posita fuisse sine certiori argumento credatur. Venio jam ad veteres Mediolanensium episcoporum catalogos. Ludovicus Muratorius tom.* 1, *parte* 2 *Rerum Italicarum, pag.* 228 *et sequentibus unum edidit ex pervetusto, ut ait, codice MS. bibliothecæ metropolitani capituli Mediolanensis, in quo cum ceterorum episcoporum nomina cum tempore sedis, dieque ac loco depositionis, obitus vel sepulturæ tantum breviter recenseantur, de S. Barnaba tamen primo omnium loco sequens elogium exhibetur.*

Catalogus episcoporum a Muratorio editus, in quo S. Barnabas

19 Primus pontifex Mediolanensis ecclesiæ extitit B. Barnabas, apostolus Jesu Christi, sicut B. Hieronymus inter alia, quæ scribit Cromatio et Heliodoro, attestatur, dicens : » Barnabas, qui cum Paulo » verbum ministravit, primum in Roma Christum » prædicavit, et post Mediolani episcopus factus » est. » Quod etiam B. Barnabas fuerit primus pontifex Mediolanensis ecclesiæ, B. Dorotheus, B. Dionysii Areopagitæ discipulus, in libro, quem composuit de Apostolorum Actibus, asserit manifeste : » In ipso namque Apostolo Mediolanensis ecclesia » est fundata. » Legitur etiam in antiquissimis Historiis, quæ hodie habentur in civitate Mediolanensi, quod ipse B. Barnabas de Romana civitate ad urbem Mediolani transtulit se, et in ea verbum vitæ D prædicans, cives Mediolanenses ad cultum Christi convertit, et fide et moribus informavit; et Brixienses cives per Anathelonem, suum socium, ab ipso Apostolo ad eos missum, similiter ad Christum convertit.

primo loco recensetur,

20 Qui quidem B. Barnabas Mediolanensem ecclesiam metropolitanam ordinans, sanxit, ut ipsa principalis culminis sedes, et aliorum in sua provincia ecclesiarum metropolis perpetualiter haberetur, ac primum post ipsum præfatum Anathelonem præfecit et consecravit in archiepiscopum Mediolanensis ecclesiæ, et primum episcopum ecclesiæ Brixiensis, committens sibi curam simul utriusque ecclesiæ ; unde versus :

Mediolanensis præclarus Barnabas urbis
Præsul Pontificem sibi consecrat Anathelonem,
Metropolitano quem sublimavit honore ;
Ad fidei lumen ducit morum quoque lucem.
Primum pastorem accepit simul Anathelonem
Brixia, quæ Christo fuerat fide juncta per ipsum.
Nobilis hæc regio, tanto fundata patrono,
Ipsum collaudet merito, reverenter honoret.

Deinde sequuntur ceteri episcopi, ac primo loco : Sanctus Anathelon sedit annos XIII. Depositus VIII Kal. Octobris, et jacet apud Brixiam urbem in monte S. Florani. *Hæc ibi, quæ quanti valeant, modo inquirendum est.* E

non est seculo XIII *antiquior, ejusque auctor*

21 *Hujus Catalogi scriptor certe antiquior non est seculo* XIII, *cum teste Muratorio desinat in morte Philippi de Lampugnano, quæ in id seculum paucis annis inchoatum incidit. Quæ deinde sequuntur usque ad annum* 1251, *(forte annum* 1257 *et paulo etiam serius voluit dicere Muratorius; nam eo usque catalogus deductus est) ab alio quopiam addita fuisse monet. Non esse autem eumdem reliqui catalogi ab initio usque ad prædictum Philippum auctorem, manifestum ex stilo est : nam a* S. Anatalone *usque ad S. Honoratum, qui anno* 570, *vel ut aliis placet, paucis annis serius defunctus est, semper vox* depositus, *deinde vero voces* obiit, *et* sepultus est *occurrunt. Dicendus itaque est, primam Catalogi partem descripsisse ex vetustiori instrumento, quod in S. Honorato terminabatur. Ne tamen hinc inferas, S. Barnabæ elogium, quod supra dedimus, in eodem illo vetusto instrumento ab eodem repertum fuisse, vetat ipse auctor, dum pro stabiliendo ejusdem sancti Apostoli episcopatu Mediolanensi meminit de* antiquissimis Historiis, quæ, *ut ait,* hodie habentur in civitate Mediolanensi.

F *supra dictas Vitas episcoporum laudat*

22 *Etenim, ut recte observavit Muratorius in Præfatione, antiquissimæ illæ Historiæ sunt ipsum Opusculum* de Situ civitatis Mediolanensis, *sive Vitæ primorum episcoporum, de quibus supra egimus, et inter quas Vita S. Barnabæ eadem habet, quæ dicti elogii auctor commemorat. Itaque cum Vitæ istæ, ipso judice Muratorio, ad seculum* X, *vel ut summum ad seculum* IX *tantummodo referendæ sint, non potuit catalogi Muratoriani compilator elogium istud in tam vetusto monumento reperire, nisi forte jam tum additum fuisset a recentiori interpolatore, cujus tempore eædem illæ Vitæ jam pro antiquissimis Historiis habebantur. Ut vero hoc certum est, ita mihi multo verisimilius apparet, ne Barnabæ quidem nomen in vetustiori illo Catalogo, quem dicti elogii auctor descripsit, exaratum fuisse. Rationem accipe. Henschenius noster cum anno* 1662 *Mediolani degeret, vetustum episcoporum ejusdem civitatis catalogum propria manu transcripsit ex perantiquo codice bibliothecæ Ambrosianæ signato P.* 246. *Hoc Henschenii ecgraphum Papebrochius noster cum originali diligenter denuo conferri curavit per eximium ac R. D. Petrum Paulum Boscham, dictæ bibliothecæ præfectum, sicque examinatum observationibus suis illustravit, ediditque ante tom.* VII *Maji.*

A

In vetustioribus catalogis S. Barnabas non legitur,

23 *In hoc catalogo stilus eodem loco et modo, quo supra diximus in Muratoriano, mutatur in Laurentio, qui post Frontum vel Frontonem S. Honorato successit; unde merito suspicari licet, utriusque catalogi scriptori idem aliquot vetus instrumentum, aut hujus simile exemplar præluxisse. Occurrunt quidem hinc et inde aliquot lectiones variantes, sed ex partim transcribentium incuriæ adscribi possunt, partim etiam pro additamentis haberi. Præcipuum discrimen est in prædicto Fronto; nam ubi Papebrochianus Catalogus habet :* Frontus, sedit annis XI, depositus in Genua ad S...; *in Muratoriano legitur :* Frontus sedit ann. XI. Iste primus ascendit cathedram Ambrosianam simoniace, cui condigna pœna pro meritis respondente, ipsum terra absorbuit, sicut Dathan et Abiron; nec corpus ejus ultra visum vel repertum, Catholicam sepulturam recepit. *Verum videtur tantum additio esse illius, qui eumdem Catalogum continuavit. Verane tamen, an falsa sit hæc narratio, quæ in duobus aliis catalogis mox laudandis non exstat, hic non inquiro, quia ad propositum meum non pertinet.*

nisi in Mabilloniano, cui recentissima manu adscriptus est.

24 *Illud vero huc spectat, quod Papebrochianus catalogus, nulla facta S. Barnabæ mentione, episcoporum ordinem a* S. Anatalone *sic ordiatur :* Anatolon, sedit annos XIII, depositus est VIII Kalendos Octobris. *Simili modo in Muratoriano legitur :* S. Anathelon, sedit

B

annos XIII. Depositus VIII Kal. Octobris; *ac tum additur;* et jacet apud Brixiam urbem in Monte sancti Florani. *Dum Papebrochius laudatum catalogum jam commiserat prelo, Mabillonius tom. 1 Musei Italici suum edidit, quem ex ejusdem bibliothecæ Ambrosianæ veteri codice signato* B. n°. 245 *deprompserat, quemque Papebrochius tam similem suo deprehendit, ut non obstantibus variis hinc inde lectionibus, variaque codicis adscripta nota, utrumque ex eodem codice transscriptum esse opinatus sit. Sed sive hic idem, sive alius fuerit, in eo quoque S. Barnabas, teste Mabillonio, non occurrit, nisi* manu recentissima *primo loco, et unica voce* Barnabas *adscriptus. Nulla quoque de S. Barnaba exstat mentio in altero catalogo, a Muratorio tom. 4 Rerum Italic. pag.* 141 *et seqq. edito, qui in S. Galdino, anno Christi* 1176 *defuncto, desinit, atque ita orditur :* Anatolon sedit XIII; obiit VIII Kal. Octobris.

Auctor supra dicti Catalogi Muratoriani.

25 *Verisimillimum itaque est, nec auctorem alterius catalogi Muratoriani S. Barnabam in illo vetustiori reperisse, sed pro suo sensu addidisse, ac laborasse, ut sanctum Apostolum suæ patriæ ecclesiæ fundatorem*

C

fuisse, ceteris persuaderet. Videamus igitur, quam feliciter id præstiterit. In primis ex epistola S. Hieronymi ad Cromatium et Heliodorum laudat sequentia : Barnabas, qui cum Paulo verbum ministravit, primum in Roma Christum prædicavit, et post Mediolani episcopus factus est. *Verba hæc non leguntur in prædicta epistola S. Hieronymo supposita, sed eadem, paucis mutatis, legere est in Synopsi de Vitis Apostolorum, Opusculo fabuloso, sanctoque Dorotheo episcopo Tyrensi ac martyri falso adscripto. Exstat illud in Bibliotheca Patrum editionis Lugdunensis tom. 3, ubi pag. 427 hæc habentur :* Barnabas, cum Paulo verbi minister constitutus, primus Romæ Christum prædicavit, et postea Mediolanensium episcopus factus est.

cujus sublesta fides ostenditur.

26 *Deinde subdit anonymus ex Dorotheo, ut inquit, S. Dionysii Areopagitæ discipulo, aliud testimonium :* In ipso namque Apostolo Mediolanensis ecclesia est fundata. *At nescio, quem hic Dorotheum S. Dionysii discipulum, aut quod ejus Opus laudet; nisi forte id ipsum sit, quod mox memoravimus, quodque, ut diximus, ex fabulis consutum est, et Tyrensi Dorotheo perperam adscriptum. Non habentur quidem ista in dicto Opusculo; sed anonymus, qui supra memorata, quæ in illo legebantur, paululum mutata S. Hieronymo adscripsit, facile potuit etiam ista aliunde desumpta, Dorotheo, nescio cui, S. Dionysii Areopagitæ discipulo, attribuisse. Tertium denique testimonium anonymus ille petit ex libello de Situ urbis Mediolanensis, sive de Vitis primorum episcoporum ejusdem civitatis, de cujus exigua antiquitate supra egimus, quique Opusculum Clementi suppositum laudat. Ex hisce utique concludere licet, Catalogum illum Muratorianum, qui tam ineptum, nec seculo* XIII *antiquiorem scriptorem habet, Mediolanensium opinioni de fundato per S. Barnabam episcopatu suo patrocinari non posse; nec ex eo verisimile fieri, quod Muratorius ibidem in Præfatione pag.* 202 *velut certum affirmavit,* Ambrosiano Catalogo *(per Mabillonium et Papebrochium edito)* ex una incuria primitus adjectum non fuisse Barnabæ nomen.

D

AUCTORE C. S.

S. Barnabam adjecisse videtur.

27 *Nam ut prorsus insolens fuisset incuria primum ecclesiæ suæ fundatorem et episcopum Apostolum, si is vere fuisset, in Catalogo episcoporum prætermittere; ita pronum erat recentiori cuidam eumdem post aliquot secula ex qualicumque traditione scriptisque apographis ad ecclesiam suam illustrandam adsciscere; nimirum simili modo, quo etiam alias ecclesias episcopatuum suorum origines ab Apostolis vel Apostolorum discipulis olim perperam repetiisse, hodiedum exploratum est. Id*

E

autem hic quoque factum esse, suadent rationes a Papebrochio in S. Barnaba allatæ, ac inter ceteras S. Ambrosii silentium, qui istum S. Barnabæ episcopatum nec ignorare potuisset, nec videtur fuisse taciturus, quando in Concione adversus Auxentium Arianum, cui ecclesiam tradere a Valentiniano imperatore jussus erat, sic effatus est : Absit, ut tradam hæreditatem patrum, hoc est, hereditatem Dionysii, qui in exsilio in causa fidei defunctus est, hereditatem Eustorgii confessoris, hereditatem Myroclis, atque omnium retro fidelium episcoporum. *Enimvero opportunus hic, si unquam alias, locus erat S. Barnabam commemorandi, si sanctus doctor ipsum suæ sedis fundatorem credidisset.*

Nostra de hisce conjectura. Sanctus dicitur sedisse

28 *Probabilius itaque credimus,* S. Anatalonem *ecclesiæ Mediolanensis primum episcopum fuisse, uti etiam appellatur in illa ipsa sæpe laudata Historia primorum episcoporum Mediolanensium apud Muratorium, ubi* S. Anatalonis *Vitæ præfixus hic titulus est :* Depositio sancti Anatalon episcopi Mediolanensis primi. *Non tamen negamus, ipsum S. Barnabæ discipulum aliquando fuisse, et ab eodem forte missum ad prædicandum. Imo hinc forsitan lapsu temporum factum est, ut Mediolanenses eumdem sanctum Apostolum pro ecclesiæ suæ fundatore primoque episcopo habuerint.*

F

Nomen Anatalon *vel,* Anatelon *certe Græcum est, ab* ἀναθάλλω *vel* ἀνατέλλω, germino, orior, *similive verbo deductum. De sedis ejus tempore ita habet Catalogus a Papebrochio editus :* Sedit annos XIII. depositus est VIII Kalendas Octobris; *consentiuntque ceteri Catalogi, Mabillonianus scilicet et ambo Muratoriani, quos supra laudavimus. Eumdem depositionis diem notat etiam auctor Vitæ edendæ, qui de initio ac fine episcopatus ejus hæc præterea memorat :* Fuit autem in pastorali cura utrarumque sedium *(Mediolanensis ac Brixiensis, de qua infra)* annis tredecim, ab anno septimo Claudii usque ad octavum Neronis.

annis 13, ab anno 7 Claudii

29 *Verum hæ notæ chronologicæ difficultatem pariuntur. Annus septimus Claudii imperatoris cœpit a die* XXV *Januarii anni* 47 *æræ vulgaris; Nero autem annum imperii sui octavum non nisi a* XIII *Octobris anni ejusdem æræ* 61 *auspicatus est. Jam vero, etsi* S. Anatalonis *episcopatum ordiamur a Januario anni* 48, *cujus die* XXV *annus septimus Claudii expletus erat, jam habebimus annos tredecim episcopatus ejusdem completos eodem mense Januario anni Christi* 61, *cujus die* XIII *Octobris annus octavus Neronis primum inchoandus erat. Ut hæc inter se concilientur, dicendus est anonymus per ista verba* usque ad annum octavum Neronis *indicare*

A indicare voluisse non annum octavum jam tum inchoatum, sed haud ita multo post inchoandum; nimirum quia inter diem XXIV Septembris, quo S. Anatalonem depositum fuisse cum Catalogis asserit, diemque XIII Octobris, quo Nero octavum imperii sui annum exorsus est, solum dies octodecim intercesserunt, ac propterea S. Anatalon ad annum circiter octavum Neronis reipsa pervenit.

AUCTORE C. S.

usque ad 8 Neronis, quæ notæ chronologicæ

30 Hac interpretatione admissa, poterit, stantibus prædictis nobis chronologicis, episcopatus ipsius a Januario anni æræ vulgaris 48 usque ad diem circiter XXIV Septembris anni 61 perduci; sic tamen, ut tunc octo circiter mensibus supra annos tredecim sedisse debuerit. Fateor equidem, dubitari posse, an notæ istæ omnes sinceræ sint; nam quis spondere pro re tam antiqua sub fide testis tanto posterioris ausit? recte hic inquit Papebrochius. Quia tamen anonymus noster eas ex vetustioribus ecclesiæ Mediolanensis catalogis aliisve monumentis forte didicit, contemnendæ non sunt, quando recte conciliari possunt, nec quidquam aliunde producitur, ex quo falsitatis arguantur. Objici tamen hic posset idem ipse anonymus in Vita S. Caii, qui S. Anataloni in episcopatu successit. Ait enim Caium, dum anno episcopatus sui quinto Romam peteret, in B via divinitus cognovisse, SS. Petrum et Paulum martyrium consummasse. Porro hosce duos Apostolorum Principes passos esse die XXIX Junii anni 65, non uno in loco Operis nostri ab Henschenio et Papebrochio probatum est, consentiente Pagio in Critica Baronii. Secundum hæc S. Caius mense Junio anni Christi 65 numerabat annum quintum episcopatus sui; atque adeo non potuit primum sub finem Septembris anni 61 mortuo Anataloni successisse.

expenduntur.

31 Ad hæc respondeo primo, anonymum eo loco satis insinuare, sibi hac de re non satis constitisse, cum addat: Ut fertur. Secundo locus iste certe vitiosus est, cum annus quintus Caii cum Neronis ultimo ibidem componatur his verbis: Qui erat Neronis ultimus, quæ Papebrochius a sciolo quodam adjecta censuit. Tertio denique observandum est, S. Caium, etsi Anataloni dicto tempore primum successerit, ab eodem tamen, teste anonymo, episcopum et successorem suum ante, non addito tempore, ordinatum fuisse. Fuerit igitur ante diem XXIX Junii anni 61 episcopus ordinatus; ita annum episcopatus, seu ordinationis suæ quintum inchoasse potuit, quando SS. Petri et Pauli martyrium in Romano itinere, ut fertur, divinitus intellexit. Minus etiam difficultatis est in sententia Tillemontii, qui C eorumdem martyrium anno Christi 66 affixit: sed nihil cogit nos ab ante dicta recedere. Itaque S. Anatalonis episcopatum ab anno 48 usque in Septembrem anni 61 ex allatis notis chronologicis deducimus, donec quis certiora protulerit. Papebrochius in Exegesi fere nobiscum sentit, dum in Catalogo prævio eosdem terminos, deinde vero annum 49 et 60 assignat.

Respondetur ad argumenta Tillemontii,

32 At longe a nobis dissidet Tillemontius tom. I Monument. eccles., Nota 4 in S. Barnabam, ubi initium ac finem sedis S. Anatalonis multo serius collocavit, sic scribens Gallice: Catalogus patris Mabillonii non nisi novem episcopos inter ipsum (Anatalonem) sanctumque Ambrosium recenset; et quamvis aliquibus eorum annos LIII et LIX episcopatus tribuat, omnes tamen simul solum annis CCLXV sedere facit: secundum quæ mors S. Anatalonis anno CIX illiganda esset, et initium (episcopatus ejusdem) anno XCVI; cum tredecim anni ei assignentur. Hoc valde serum est, ut a S. Barnaba ordinatus fuisse credatur. Quin et ab ista antiquitate aliquid recideudum est: Catalogus enim annos LXVIII inter mortem S. Myroclis sanctique Dionysii reponit. S. Myrocles tamen etiam anno CCCXIV interfuit concilio Arelatensi; S. Dionysius vero non serius, quam anno CCCLXII, obiit; quod (spatium intermedium) non nisi annorum XLVIII est. Et revera patet ex tempore, D quod Catalogus ille SS. Ambrosio et Simpliciano adscribit, in eo episcoporum tempora ampliari potius, quam imminui. Hactenus Tillemontius, cujus dicta perpendamus.

qui ejusdem episcopatus initium

33 Fateor equidem, solum annos 265 novem episcopis, qui S. Anatalonem inter et S. Ambrosium sedisse dicuntur, in Mabilloniano Catalogo assignari; in Papebrochiano vero tantum 262; quia in hoc dumtaxat anni 22 S. Protasio tribuuntur, cui apud Mabillonium dantur 25. Non inficior etiam, si istos annos 265 vel 262 subducamus ab anno Christi 374, quo S. Ambrosius ordinatus episcopus est, proditurum annum Christi 109 et 112; sed nego, inde quidquam contra prædictam chronotaxim nostram statui posse. Non advertit scilicet Tillemontius, vacantis sedis tempora in laudato Catalogo non annotari, sed tantum, quot annis quilibet episcopi sederint; non advertit etiam, in iisdem Catalogis non esse adscriptum nomen Auxentii, episcopi Ariani, qui Mediolanensem cathedram multis annis occupavit, et quo mortuo, S. Ambrosius ad eamdem evectus est. Quid mirum igitur, si nulla habita istorum omnium annorum ratione, multo minus temporis spatium quam dicta chronotaxis exigat, inter S. Anatalonem sanctique Ambrosii ordinationem ex hujusmodi calculis E prodierit.

et mortem

34 Nolo hic ista pluribus exponere: adeat modo lector laudatam Papebrochii Exegesim, ac facile perspiciet, nihil deesse, quo minus tota illa annorum series, qui secundum chronotaxim nostram a S. Anatalone usque ad S. Ambrosium effluxere, commode expleri possit. Nec dubito, quin Tillemontius argumentum istud suum non fuisset objecturus, si dictam Exegesim consuluisset. Alterum Tillemontii argumentum errorem in Catalogis probat, quo in eadem Exegesi per Papebrochium aliunde correcto, nostra chronotaxis salva manet. Nimirum in laudatis Catalogis Myrocles proxime sequitur Monam, deinde Maternus; quem tamen sæpe dictus auctor Historiæ episcop. Mediol. proximum Monæ successorem diserte facit, ac revera fuisse, probat Papebrochius, assentiente Cupero in S. Materno ad diem XVIII Julii, quos et ego ad diem XVIII Septembris in S. Eustorgio I, Mediolanensi item episcopo, secutus fui. Hoc autem posito, clarum est, S. Myroclem concilio Arelatensi anno 314 interesse potuisse.

multo serius figenda esse

35 Ceterum facile admisero, in annorum numero, singulis episcopis adscripto, errores aliquos cubare; at F non propterea tamen credam, S. Anatalonis episcopatus initium ad annum Christi 96, ac mortem ad 109, aut etiam ulterius protrahenda esse, ut suadere voluit Tillemontius. Nec aliter visum est Papebrochio, qui tom. 2 Junii in S. Barnaba pag. 426 num. 32 post expensas ipsius rationes in sua sententia perstitit, Vide, inquiens, in mea ante VII tomum Maji Exegesi illius (S. Anatalonis) episcopatum definitum intra annos XLIX et LX: neque inde recedimus propter calculum Tillemontii pag. 1192 (in editione qua utor, ista habentur pag. 657) quo initium Anatalonis differtur usque in annum XCVI. Porro, ut in hujusmodi incertis rebus fieri assolet, inter neotericos alii alium mortis annum, seculo tamen primo, assignant. Ughellus tom. 4 Italiæ sacræ auctæ col. 36 annum Christi 64 statuit; Puccinellus in Zodiaco annum circiter 63; Ripamontius in Hist. Mediol. decad. I, pag. 47 annum 70; Paulus Morigia lib. 2 Hist. Mediol. annum 93; Joannes de Deis in Successoribus S. Barnabæ in ecclesia Mediolanensi nullum annum consignans, S. Anatalonem sub SS. Petro et Lino sedisse memorat.

opinatus fuit

36 Petrus Galesinius in Tabula archiepiscoporum Mediolanensium ex decreto quarti concilii provincialis ejusdem ecclesiæ edita, ac deinde aucta, S. Anatolium annis tantum decem, et sub S. Lino Pontifice sedisse statuit. Denique Carolus a Basilica Petri, deinde Novariensis

A *variensis episcopus, in Historia item Mediolanensis ecclesiæ pariter fatetur annum ejus certum determinari non posse; videri tamen sibi, ipsum usque ad annum 8 Neronis, qui fuit Christi* 61 *et* 62 *vivendo pertigisse, ac forte superasse. Neque ego Historiæ episcoporum Mediolanensium sæpe laudatæ tantum tribuendum existimo, ut sine omni erroris periculo ipsi in omnibus tuto credi possit; attamen nihil video obstare, quo minus* S. Anatalonis *episcopatus intra eos terminos statui queat, quos ex eadem et Catalogis supra assignavimus. Hactenus de sede ipsius Mediolanensi egimus, nunc de Brixiensi inquirendum est; nam et Brixienses hunc sibi a S. Barnaba apostolo primum episcopum datum, et utramque ecclesiam rexisse affirmant, eumdemque ut episcopum suum annuo Officio ecclesiastico venerantur, uti superius dictum est. Iidem etiam ex dicendis sacrum ipsius corpus jam a multis seculis, imo ab ipso ejusdem obitu possident.*

§. III Controversia de SS. Anatalonis, Antigii et Evasii episcopatu Brixiensi: Anataloni martyrium olim perperam adscriptum: corpus ejus Brixiæ.

Dicitur S. Anatalo a S. Barnaba

B Historia *episcoporum Mediolanensium in Vita S. Barnabæ ad propositum nostrum hæc habet:* Tum *(S. Barnabas Mediolani)* alloquens præclarissimum virum Anatelon, æque Apostolico dogmate fartum; Perge, inquit, ab urbe hac ad Orientalem versus plagam, lapide sexagesimo Brixiam, quæ est Alpibus contigua, et una ex Venetiarum urbibus haud ignobilis, civibusque ejus salutaria verbi pabula impertire. Credo equidem, collatam tibi a Domino gratiam; et non modica post paululum ibidem adolescet, te prædicante, turba fidelium. Quam illi gratanti mente jubentis legationem suscipiens, ad eamdem properanter accessit urbem. Cumque agrestibus et ferocibus gentilium animis dulcia vitæ perennis relatu mellifluo mysteria reseraret, mox, cooperante ineffabili Omnipotentis providentia, aliquanti ex plebe fidei monumenta perceperunt ore sagaci. Quod ubi Vir Dei aspexit, illico ad magistrum rediens, prosperatum iter sui legati nuntiavit. At ille immenso repletus gaudio, festivas bonitati Creatoris gratias egit; iterum iterumque commonens, ut insisteret credita sibi talenta cum nummulariis erogare; quatenus cum bono ac fideli servo vocem illam desiderabilem audire mereretur: « Euge, serve C « bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui; » alludensque ad nomen ejus Anatelon, ait: Frater et coapostole, super multa constituendus, plura oportet lucra tua Domino repræsentes.

etiam Brixiensibus

38 Orans ergo, et imponens illi manus, episcopalem deinceps curam commissarum sibi a Christo ovium vigilanter exercere jussit inter Mediolanenses ac Brixienses accolas, doctrinæ magisterio et fidei Christianæ institutis delegatum. Hinc factum est, ut secundum quod præceperat, impleretur; scilicet ut omni tempore, quoad viveret, utriusque ecclesiæ plebibus pari tenore pastoralem curam impenderet. Præter quod sanxit, ut Mediolanensis, quam ipse fundaverat, principalis ecclesiastici culminis sedes, aliarumque in ea provincia ecclesiarum metropolis perpetualiter habeatur. His ita decursis, beatissimus Christi apostolus Barnabas suam cœpit accelerare profectionem, accitisque discipulis indicat diem festum Paschæ adventare, et se, Christo opitulante, una cum confratribus et coapostolis ex voto celebraturum esse. Fit mœror ingens tam Christianorum quam paganorum, qui se totius in eo felicitatis detrimentum pati clamabant, hoc est, si discederet, si illos pauxillum relinqueret.

39 Præcipue vir Dei Anatelon lacrymaliter ac graviter ingemiscebat pro eo, quod dixerat, se non D ultra reversurum, quia reliquo vitæ tempore cum suis esset compatriotis ac fratribus permansurus, illum suæ semper resolutionis diem gratabunda mente operiens, quo sui laboris a Christo coronam recipiat immarcessibilem. Quem ita consolabatur magister, ut diceret: quid tantum mea delectaris præsentia, cum tibi Christi Jesu, Domini mei, numquam defutura sit? Sic enim nobis polliceri voluit: Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. An non de omnibus ejus dictis et operibus, ut ego a beatissimis Petro et Jacobo, magistris Ecclesiæ, sic et tu a me eruditus es? Numquid aliquid tibi deesse poterit in vinea Patris familias desudanti? En cum doctrina fidei virtutum quoque tibi efficacia non deerit, et quæ postulaveris, impetrabis. His et hujuscemodi allevatum adstipulationibus dimisit in omnibus diligenter instructum; protinusque ad Romanum regrediens portum, ingressus navim ad Palæstinæ gremium repedavit. *Hæc ipse, de quibus consule Papebrochium ad diem* XI *Junii in S. Barnaba. Ego de Sancti episcopatu Brixiensi hic tantum ago.*

primus episcopus datus

40 *Ughellus tom.* 4 *Italiæ sacræ recusæ ab eodem* E *Sancto, quem* Anathalonem *vocat, Brixiensium episcoporum seriem orditur, habetque consentientes scriptores Brixienses fere omnes, qui de hoc argumento tractarunt. Dissensit tamen ab illis eruditus vir Paulus Gaheardus, Brixiensis canonicus, censuitque,* S. Anatalonem *ex ecclesiæ suæ episcopis potius expungendum esse, nec aliter ipsi præsedisse, quam ut metropolitanum, sive ut Mediolanensis ecclesiæ episcopum, cui suberat Brixia. Hanc sententiam suam in Annotatis ad prælaudatam Ughellianæ Italiæ sacræ editionem Venetam his verbis exponit:* Si jam anno a Christi nativitate LI Mediolanensem cathedram conscendit D. Anathalonus, ut vult in Mediolanensibus Ughellus, seu potius anno XLVII, ut ibi diximus ex Papebrochii calculo, quomodo constitutus est a S. Barnaba Brixiensis antistes anno LIII, ut hic asserit auctor? In eam equidem propendo sententiam, quæ S. Anathalonem e Brixiensium episcoporum numero expungit, Ramperti innixus auctoritate, qui Philastrium septimum Brixiensem episcopum vocat in Sermone, quem in ejus translatione habuit. Quod utique verum esse nequit, nisi omittatur præfatus Anathalonus: neque enim alter ex ejus antecessoribus dubius esse potest. Eam vero Ramperti, qui adolescente seculo IX claruit, auctoritatem esse hoc in loco censeo, ut sine temeritatis nota eludi nullatenus queat. Anathalonus porro præfuerit huic ecclesiæ, non ut urbanus F episcopus, sed ut metropolitanus.

Horum Catalogi contra Ramperti auctoritatem

41 *Hæc ipse, quæ modo paulo pluribus examinanda et illustranda sunt. Rampertus, quem hic laudat Galeardus, quemque Ughellus col.* 532 *anno Christi* 814 *episcopatui Brixiensi initiatum esse scribit, corpus S. Philastrii, ejusdem sedis episcopi, solemniter transtulit anno* 838, *eamdemque translationem scriptis consignavit in Sermone, quem ea occasione ad clerum populumque suum habuit. Hunc laudatus V. C. Galeardus una cum S. Gaudentii, Brixiensis episcopi Sermonibus et Adelmanni ejusdem ecclesiæ antistitis Opusculis correctius edidit Patavii anno* 1720, *ex eoque Cuperus noster in S. Philastrio ad diem* XVIII *Julii recudit. Porro Rampertus in eo Sermone de S. Philastrio inter cetera sic ait:* Etenim hic septimus episcopus, Brixiensem ecclesiam Christo tunc prædicando congregans, sanctum dogma custodivit. *etc. Antiquus quoque hymnus, Ramperto multo vetustior, quem Galeardus et Cuperus exhibent, de eodem S. Philastrio hæc habet:* Septimus sedis solio resedit Brixiensis. *Hinc laudatus Galeardus in Annotatis ad Italiam sacram Ughelli, et Cuperus in S. Philastrio merito monent*

tribus episcopis

AUCTORE C. S.

A *nent, corrigendum esse Ughellum, et quotquot cum ipso S. Philastrium inter Brixienses episcopos decimum fecerunt. Adi, si lubet, Cuperum nostrum loco supra citato.*

in priori parte aucti sunt.

42 *Videamus itaque, an* S. Anatalo *inter tres illos censendus sit, qui Brixiensium episcoporum catalogo perperam inserti fuere. Ughellus catalogum suum usque ad S. Philastrium hoc ordine texuit :* 1. S. Anathalonus; 2 *S. Clathæus :* 3 *S. Viator;* 4 *S. Flavius Latinus;* 5 *S. Apollonius;* 6 *S. Antigius ,* 7 *S. Evasius;* 8 *S. Ursicinus;* 9 *S. Faustinus;* 10 *S. Philastrius. Contra Galeardus, omisso* S. Anatalone, *seriem orditur a S. Clathæo, ac prætcrea SS. Antigium atque Evasium ex eadem tollendos statuit. De S. Clathæo seu Claleo breviter egit Henschenius noster ad diem* IV *Junii; nec ulla ratio se offert, ob quam hunc ex dicto Catalogo expungendum opinemur. De S. Viatoris episcopatu Brixiensi consentiunt non modo Brixienses scriptores, sed etiam Bergomates, qui hunc inter suos quoque episcopos reponunt; sive quod is ex Brixiensi sede ad Bergomensem post S. Narnum translatus fuerit, ut censuit Ughellus; sive quod post ejusdem S. Narni obitum utramque sedem aliquo tempore rexerit, quod verisimilius apparet. S. Narnus colitur* B *die* XXVII *Augusti, ubi de ipso apud nos Actum est; sanctus vero Viator ad diem* XIV *Decembris Romano Martyrologio inscriptus est.*

Eorum unus, S. Antigius qui

43 *De S. Latino, seu Flavio Latino, sanctoque Apollonio, Brixiensibus episcopis pariter consuli potest Opus nostrum ad diem* XXIV *Martii et* VII *Julii. S. Ursicinum ejusdem sedis episcopum fuisse, constat etiam ex concilio Sardicensi anni* 347 *apud Labbeum tom.* 2 *Collect. Concil., col.* 659 *et* 664, *ubi* Ursacius *appellatur, legiturque subscripsisse* Ursacius ab Italia de Brixia. *Hujus gesta illustrari poterunt ad Kalendas Decembris, ad quas colitur et in Martyrologio Romano locum habet. Similiter constat de S. Faustino, cujus memoria celebratur die* XIV *Februarii, ubi et Majores mei de eodem egerunt. Jam vero videamus, cur SS. Antigium et Evasium Galeardus ex Brixiensium episcoporum serie expunctos velit.* Antigium hunc, *inquit in Annotatis ad Ughellum,* non fuisse Brixiensem episcopum, edocemur ab Adone MS. ecclesiæ Telonensis, postea Reginæ Sueciæ, in quo codice de S Antigio ad XVIII Kalendas Decembris hæc legi testantur collectores Actorum Sanctorum, Februarii tom. 2, pag. 808, num. 15.

apud Lingones obiit, et Normannorum metu

44 « Lingonis, civitate Galliæ, in territorio Ma- C » gnomontense transitus S. Antigii, confessoris et » episcopi, qui primo ibidem sepultus, postea vero » inde translatus et in Caiciaco villa in ecclesiam » S. Mariæ et S. Martini a domno Aymone, venerabili sacerdote, honorifice reconditus est. Deinde » post non plurimos annos ob metum Nortmannorum, qui tunc maximam partem Franciæ ac Burgundiæ vastaverunt, ab ipso sancto sacerdote » perlatus, et in Italiam adductus, atque in civitate » Brixia, in monasterio sanctorum martyrum Faustini et Jovitæ, quod ipse jam dictus venerabilis » abbas* postea per annos octo, menses IV, dies XXIII » honorifice rexit, venerabiliter quiescit. » *Hæc ipse, verbis, quæ virgulis distinxi, ex citato ab ipso Operis nostri loco ubi ea ex dicto Martyrologio reipsa transcripta sunt, relatis. Porro hunc S. Antigium eumdem esse cum illo, quem Ughellus aliique inter Brixienses episcopos sexto loco recensent, omnino suadent dies cultus, et locus, in quo sacra ipsius ossa quiescere dicuntur.*

* *al.* abba

Brixiam inde translatus est,

45 *Eodem enim die, quo in laudato Adonis auctario Lingonis* transitus S. Antigii confessoris et episcopi *annuntiatur, nempe* XVIII *Kalendas Decembris, etiam in Martyrologio Brixiano memoratur, et Brixiæ colitur ut episcopus confessor ritu semiduplici, uti habet ejusdem diœcesis Ordo divini Officii, jussu Bartholomæi Gradonici, Brixiensis episcopi, anno* 1684 *vulgatus. Eamdem quoque ecclesiam, in qua hujus Sancti corpus honoretur, prædictum Martyrologium et Brixienses assignant. Brixiense Martyrologium ad præcitatum diem* XVIII *Kalendas Decembris sic habet :* Brixiæ, S. Antigii episcopi; in sancto Faustino Majore. *Consonat Ordo Officii divini ad eumdem diem :* Antigii episc. conf. Brix. Habetur in SS. Faustino et Jovita. *Faynus ejusdem Martyrologii collector, in Cœlo Brixiano, in catalogo secundo episcoporum :* S. Antigius... Brixiæ quievit in Domino die XIV Novembris .. Ejus ossa divisim, sed honorifice collocata, in parochiali SS. Faustini et Jovitæ sunt in honore. *Certum itaque videtur, S. Antigium, quem Brixienses ut episcopum suum colunt, eumdem esse cum illo, de quo Telonense in Provincia Martyrologium meminit; cum et nomen et confessoris episcopi titulus, et dies obitus cultusque, et depositi corporis locus omnino consentiant.* D

non fuit episcopus Brixiensis,

46 *Hunc autem Brixiensem episcopum non fuisse, sed potius Gallum, supra dicta Martyrologii Telonensis annuntiatio satis indicat; quippe secundum quam is non aliter ad Brixienses pertinet, quam quod sacra ejusdem ossa ob Normannorum metum Brixiam transvecta sint. Hinc etiam factum reor, ut nonnulla Usuardini Martyrologii in Galliis auctaria, inferius memoranda, S. Antigium eodem die annuntient, et Castellanus eumdem in Martyrologio suo universali inter Galliæ Sanctos recensere non dubitaverit, Gallice ipsum* Antege, *Latine* Antidium *appellans, atque ita inquiens :* Lingonis, S. Antidii episcopi; cujus corpus tempore irruptionis Normannorum translatum fuit Brixiam in ecclesiam S. Faustini. *Porro Normanni post medium seculum* IX *Burgundiam dire depopulati sunt, eoque tempore etiam aliorum Sanctorum corpora asportata fuere, ne in eorum manus inciderent. Ut vero hæc translatio etiam verisimilior fiat, juverit hic pauca annotasse.* E

nec ut talis

47 *Rampertus Brixiensis episcopus paulo ante medium seculum nonum ad ecclesiam SS. Faustini et Jovitæ monasterium ædificaverat, tradideratque Leutgario abbati et Hildemaro monacho, quos ex Galliæ partibus evocaverat, ut monasticam disciplinam ibidem inducerent. Consule, si lubet Ughelli Italiam sacram auctam tom.* 4, *col.* 532 *et seqq., ubi fundationis charta, signata anno* 841 *recensetur. Ad hoc itaque monasterium potuit Haymo ille, verisimiliter monachus, cum sacris Antigii lipsanis, velut ad fratres suos refugere, iisdemque in ecclesia SS. Faustini ac Jovitæ depositis, deinde eidem loco* annos octo, menses quatuor, dies viginti tres, abbas præsidere, *uti in laudato Martyrologio diserte asseritur. Porro licet Martyrologium illud Telonensis in Provincia ecclesiæ primum fuerit, Brixiam tamen jam olim delatum, ibidemque auctum fuisse, merito suspicatus est Henschenius noster loco superius laudato, sive in Commentario prævio ad Acta SS. Faustini et Jovitæ tom.* 3 *Februarii pag.* 808 *num.* 15, quod, *ut ibidem inquit,* accuratissima de Sanctis Brixiensibus encomia complectatur. F

ab ipsis Brixiensibus antiquitus agnitus

48 *Hoc ipsum quoque certum videtur ex prædicta S. Antigii annuntiatione, in qua et ipsius transitus sive obitus, atque sepultura Lingonis, et translatio primum ad villam Caiciacum, deinde Brixiam per Haymonem facta et hujus denique prælatura in Brixiensi SS. Faustini ac Jovitæ monasterio tam accurate memorantur, ut ego quidem dubitare nequeam, quin ea annuntiatio Brixiæ addita sit. Quo tamen tempore ea primum facta fuerit, ignoro, verum ex ea ipsa satis liquet, S. Antigii episcopatum Brixiensem auctori illius ignotum fuisse. Neque hic satis solide reponi potest. S. Antigium, Brixia peregre profectum, apud Lingones obiisse; etenim si id ita esset, haud dubie auctor, qui*

cetera

A *cetera diligenter annotavit, verbulum addidisset, ex quo Brixiensis episcopatus ipsius innotesceret, aut saltem non ita scripsisset, ut S. Antigius, si non Lingonensis, certe cujuscumque alterius loci episcopus credi potius debeat, quam Brixiæ, prout consideranti, manifestum erit.*

sed vel Lingonensis fuisse videtur,

49 *An tamen Lingonensis episcopus fuerit, non ausim asserere, cum eum in istius sedis antistitum catalogis, a Claudio Roberto, et a Benedictinis in Gallia Christiana editis, non reperiam; quamquam et in his aliquot episcoporum sola nomina referantur, nec locus desit, ubi S. Antigius inseri posset. Nescio, an prædictum Martyrologium idem sit cum eo, quod Mabillonius tom. 2 Annalium, ad annum Christi 843, num. 75 laudans, ait Telonense fuisse, sed tum temporis in bibliotheca Ottoboniana servatum, ex quo eadem fere, quæ retulimus, verbis suis memorat, sed S. Antigium* confessorem *tantummodo appellat, et memoriam ejus ibidem ad diem* decimum septimum Kalendas Decembris *signari affirmat. Nescio, inquam, utrum illud idem sit Martyrologium, an diversum; et an Mabillonius ex facili memoriæ lapsu unum pro alio diem notaverit et* episcopi *titulum prætermiserit, an vero istud Ottobonianum exemplar accurate secutus sit. Id* B *unum asserere possum, annuntiationem illam, prout eam ex Henschenio retuli, integriorem esse, quam periodum Mabillonii, ut utramque conferenti patebit.*

vel certe Gallus.

50 *Diem* XVIII *Kalendas Decembres cum Henscheniano exemplari etiam servant aliquot Usuardi auctaria apud Sollerium, sed* episcopi *titulum prætermittunt. Codices Aquicinctinus et D. du Cheval habent :* Ipso die natalis sancti Antigii confessoris : *Caudiacensis :* Natale sancti Antigii confessoris : *Grevenus :* Attingi confessoris. *Sed utut hæc se habeant, quæ ad prædictum Novembris diem latius examinari poterunt, ex dictis satis liquere arbitror, S. Antigium, quem Brixienses eodem die colunt, non alium esse ab illo, qui in sæpe laudato Telonensi Martyrologio memoratur, et hunc non fuisse Brixiensem episcopum. Forsitan id ipsum suboluit Baronio, qui S. Antigium, etsi apud Galesinium ut episcopum Brixiæ memoratum reperisset, Romano Martyrologio minime inseruit in quo is etiam locum nondum accepit. Hæc eadem infra confirmabuntur, postquam quæ ad S. Evasii episcopatum specialim spectant, paucis recensuero.*

S. Evasius, quem Brixienses pro suo episcopo colunt,

51 *Ughellus de eo hæc habet :* S. Evasius episcopus Brixiensis anno CCVI, de quo in eodem Martyrologio (*Brixiano*) IV Non. Decemb. : "Brixiæ » S. Evasii ejusdem civitatis episcopi et martyris ;» C ut in cedula vetustissima reperta in arca, ubi etiam requiescit corpus ipsius sancti martyris apud ecclesiam S. Petri in Oliveto. *Hæc ipse, quæ Galeardus ibidem sic excipit :* Hunc S. Evasium martyrem tantum et non episcopum fuisse, satis abunde docet inscriptio in schedula vetustissima, ejus arcæ inclusa, reperta anno MCDLIII, hujus tenoris, ut ex publicis monumentis patet : EVASIUS SANCTUS MARTYR ; quæ utique de ejus præsulatu, si re vera episcopus fuisset, præter morem nequaquam tacuisset. Præterquam quod si septimus ex Ramperto locus S. Philastrio assignandus est, nullus huic Evasio hic potest obvenire. Martyrologii vero Brixiani nupera inscriptio, quam Ughellus profert : et in qua episcopus et martyr dicitur, nullo antiquo teste fulcitur.

non videtur episcopus fuisse, sed tantum martyr ;

52 *Faynus in Annotatis ad Martyrologium Brixianum, ubi S. Evasii episcopatum propugnat, eamdem inscriptionem,* Evasius sanctus martyr *eodem anno* 1453 *in ejus arca inventam esse consentit, additque, ob eam multos de ejusdem episcopatu incertos redditos fuisse.* Sed cum ex antiquis, *subdit,* monimentis et ecclesiastica traditione acceptum fuerit, Evasium hanc Brixianam sedem tenuisse ; propterea ibidem D ad omnem tollendam ambiguitatem addita fuit sequens alia, ab Obitio Capuccino relata, inscriptio : CORPUS S. EVASII EPISC. ET MARTYRIS BRIXIÆ. *Ad manum mihi non est Martyrologium Brixiense præter mox laudatum Fayni, in quo nec* martyris *nec* confessoris *ulla facta mentione, tantum dicitur :* Brixiæ, S. Euasii episcopi, in sancto Petro Oliveto ; qui sedem suam prædicatione verbi Dei, et vitæ sanctimonia exornans, bonis operibus cumulatus, migravit ad Christum. *In Ordine quoque Officii divini pro eadem diœcesi, anno, ut dixi,* 1684 *typis edito, ad Diem* 2 *Decembris legitur :* Evasii Episc. conf. Brix. semid. Hab in S. Petri in Oliv. *Credunt itaque Brixienses, istud S. Evasii corpus, quod in S. Petri ecclesia in Oliveto servatur, sui episcopi esse, quem tamen non ut martyrem, sed ut confessorem venerantur.*

AUCTORE C. S.

nec proferunt illi de episcopatu ipsius

53 *Laudatus Faynus id ipsum admiratus,* Quare autem, *inquit,* hic Sanctus Officio martyris non colatur, ut cedula illa indicabat, non invenimus. Sed forsan, quia illa sola non erat sufficiens testimonium ad probandum martyrium ; vel ne antiquitati, quæ illum ut solummodo episcopum celebrabat, detraheretur. *At mihi contra videtur, ex ista schedula sic inventa potius statuendum fuisse, aut sacrum illud* E *corpus Brixiensis episcopi non esse, aut si esset, hunc non confessorem sed martyrem fuisse. Quod ad antiqua monumenta et ecclesiasticam traditionem, a Fayno generatim laudata, attinet, vereor, ut ea tam vetusta sint, quam scriptor ille præferat. Certe ea; quæ ibidem nominatim laudaverat, inventione corporis posteriora sunt; aut si qua sint vetustiora, oportet hæc obscura atque ipsam traditionem admodum incertam fuisse; cum Faynus in Vindiciis MSS. Martyrologii Brixiani apud me pag.* 44, *ad Jacobi Malvecii et Eliæ Capreoli in suis Chronicis de S. Evasio silentium, non dubitaverit reponere, id mirum non esse, eo quod horum primus ante dictam inventionem scripserit, alter vero quidem post, sed tamen eam schedulam non viderit.*

antiqua monumenta ; nec consentiunt

54 *Quid hoc est aliud, quam dicere, aut nullam aut exiguam de S. Evasii episcopatu memoriam apud Brixienses fuisse, antequam sacrum istud corpus inventum esset, quod tamen Brixiensis episcopi esse, quomodo ex addita schedula probabit? Contra utriusque Sancti, Antigii scilicet ac Evasii, episcopatum Brixiensem pariter facit scriptorum Brixiensium partim de utroque silentium, partim in iisdem episcoporum catalogo inserendis de loco et tempore diversa opinio Laudatus Capreolus, qui ceteros Brixienses episcopos recensuit, non magis de Antigio, quam de Evasio meminit. Per Capreolum hic intelligo Historiam ejus Brixianam, libris* F *quatuordecim Latine scriptam, editamque in novo Thesauro scriptorum Italiæ per Grævium et Burmannum tomi 9 parte 7 ; a qua multum discrepat ea, quam Patricius Spini Italice versam vulgavit. Evasium pariter prætermisit Joannes Franciscus Florentinius in Indice sive Catalogo episcoporum ejusdem sedis; Antigium vero ibidem sic memoravit, ut satis innuat, hujus quoque episcopatum Brixiensem sibi non probari.*

de tempore et ordine, quo sederit, nec eorumdem opiniones

55 *Verba ejus accipe :* S. Antigius. Hunc anno DCCC, cum SS. Faustini et Jovitæ corpora ex æde eorumdem, nunc S. Afræ, eo, ubi etiam nunc coluntur, transferret, inter orandum animam Deo reddidisse, quidam, sed minus probabiliter, asserunt. Neque hic a Ramperto memoratur. Celebratur XVIII Cal Dec. *De utroque similiter silere Camillum Maggium in Chronico de Rebus patriis, et Hieronymum Covum in antiquo Catalogo, fatetur Faynus in laudatis Vindiciis MSS. apud me fol.* 41 ; *sed neutrius Opusculum legi. Dixi supra, non convenire inter scriptores Brixienses de tempore, quo duo isti Sancti episcoporum suorum albo inscribendi sint. Florentinius, cujus verba mox dedimus, S. Antigium proximum successorem* facit

A AUCTORE C. S. *facit sancti Deusdedit, qui versus finem seculi VII floruit. Consentit Ascanius Martinengus in Vitis Sanctorum Brixiensium etc. pag. 230 et seq., ubi deinde S. Evasium proxime post Antigium collocat. Verum hæc opinio manifesti erroris convincitur ex Ramperto, ejusdem ecclesiæ episcopo, in Translatione S. Philastrii, ubi omnes venerabilis memoriæ episcopos, qui ipsum inter eumdemque S. Philastrium sederant, nominatim recensens, de SS. Antigio et Evasio non meminit.*

cum Ramperti dictis componi possunt,

56 *Eodem argumento confutantur illi, qui corpora SS. Faustini et Jovitæ anno* 806 *a S. Antigio translata esse scripserunt, confundentes hunc cum Amphridio vel Amphrigio, cui laudatus Rampertus se post Petrum successisse asseverat. In horum sententia etiam fuit Jacobus Malvecius, qui dictam translationem ab eodem S. Antigio tempore Caroli Magni factum ait. Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* 2 *Decembris SS. Antigium et Evasium post Rampertum sedisse statuit, non alia ductus ratione, quam quod alium iis locum ob Ramperti dicta assignare non posset. Denique Faynus in Cœlo Brixiano et in Annotatis ad Martyrologium, et Ughellus in Italia sacra, quibus Octavius Rubeus in Historia MS., teste Galeardo in Præfatione ad Rampertum, præiverat, SS. Antigium* B *atque Evasium post S. Apollonium, ubi in Catalogis multum vacui occurrit, sexto scilicet et septimo loco reposuerunt, atque ita S. Philastrium decimum Brixiensium episcoporum fecerunt, quem laudatus Rampertus, seculi* IX *episcopus, septimum dumtaxat fuisse, disertis verbis affirmaverat.*

Hinc videntur ambo e Catalogo expungendi: et S. Anatalo

57 *Nunc itaque judicet æquus lector, an duo isti Sancti, Antigius et Evasius, quorum primum Lingonis mortuum, atque inde circiter seculo nono Brixiam allatum; alterum ex invento sacro corpore cum schedula Sancti tantum nomen cum titulo* martyris *exhibente, cognitum ostendimus; judicet, inquam, æquus lector, an hi Brixiensium episcoporum catalogo inscribendi sint, dum vel ipsi Brixienses scriptores partim eos ignorarunt, partim de tempore, quo sedisse dicendi sint, non conveniunt, et Ramperto refragantur. Ego quidem erudito Paulo Galeardo, Brixiensi, ut dixi, canonico, hac in parte assentior. Nunc ad* S. Anatalonem, *cujus causa hæc paulo latius tractanda fuere, redeamus. Expunctis ex Brixiensium episcoporum albo SS. Antigio atque Evasio, S. Philastrius, qui a Ramperto,* septimus *tantum numeratur episcopus, etiam octavus erit, si a* S. Anatalone *eorum series inchoatur.* C *Hinc et id mihi quoque verisimilius apparet, quod laudatus censet Galeardus,* Anatalonem *Brixiensibus præfuisse, non ut urbanum episcopum, sed ut metropolitanum, sive ipsum potius, dum Mediolanensi ecclesia præsideret episcopus, Christianum Brixiensem gregem per se suosque etiam curasse, donec S. Clatheus eidem præficeretur.*

tantum ut Mediolanensis episcopus Brixiensibus præfuisse

58 *Nec aliud indicasse videtur sæpe laudatus antiquus auctor Historiæ primorum episcoporum Mediolanensium, dum ait:* Orans ergo (*S. Barnabas ex Italia discessurus*) et imponens illi (*Anataloni*) manus, episcopalem deinceps curam commissarum sibi a Christo ovium vigilanter exercere jussit inter Mediolanenses ac Brixienses accolas, doctrinæ magisterio et fidei Christianæ institutis delegatum. Hinc factum est, ut secundum quod præceperat, impleretur; scilicet ut omni tempore, quoad viveret, utriusque ecclesiæ plebibus pari tenore pastoralem curam impenderet. Præter quod sanxit, ut Mediolanensis, quam ipse fundaverat, principalis ecclesiastici culminis sedes, aliarumque in ea provincia ecclesiarum metropolis perpetualiter habeatur. *Hæc ut vera sint, neutiquam necesse est, ut hic geminum episcopatum institutum, sanctumque* Anatalonem *utrique simul præfectum esse dicamus. De ejusdem vero* D *episcopatu Brixiensi ante susceptum Mediolanensem idem auctor non meminit. Denique, ut hisce finem imponam, hac ratione S. Philastrius tantum septimus fuerit Brixiensis episcopus, uti asserit Rampertus, vetustissimus scriptor, quem de hoc argumento habemus, et cum eo primorum episcoporum Mediolanensium historicus recte consentiet.*

Item Sanctus non martyr, sed confessor obiit.

59 *De tempore sedis jam egimus* § 2. *De beato ejusdem obitu auctor Vitæ edendæ hæc ait:* Migravit ad Christum, perpetua laborum suorum præmia recepturus, depositusque est VIII Kal. Octobris. Quo etiam die venerabiliter colitur sancta depositio ipsius ad Concilia Sanctorum. *Hæc satis clare indicant, ipsum non martyrio, sed naturali morte e vivis sublatum fuisse, secus atque aliquot crediderunt, de quibus Faynus in Annotatis ad Martyrologium ita loquitur:* Abbas Gaetanus, Joannes de Deis, Eugenius Cataneus, Donatus Bossius, Mediolanenses scriptores, et alii, in hanc conveniunt, sententiam, Anatalonem sub Anolino præside pro fidei splendore martyrio interiisse; et quidem præteritis seculis is Officio unius martyris colebatur, ut refert Franciscus Florentinius in Catalogo MS. episcoporum. Sed speculator ille sublimis S. Carolus Borromeus archiepiscopus et visitator Apostolicus, re maturius consulta, Officium hujus sancti Antistitis deinceps de E confessore et pontifice tantum celebrari debere sancivit. *Credo equidem, eam de* S. Anatalonis *martyrio opinionem non aliunde ortam olim fuisse, quam ex tempore, quo obiisse dicitur, nempe anno* VIII *Neronis, ut in Vita edenda legitur.*

Corpus ejus, de quo controversia fuit

60 *Ejusdem Vitæ auctor locum Sancti emortualem non memorat; de sepultura quoque ipsius ac reliquiis nihil se scire diserte profitetur his verbis:* Nam de sacratissimi ejus corporis gleba quia nihil certi us que ad præsens comperi, Dei solius, cui cuncta patent, relinquo notitiæ. *Verisimillimum est, quod auctor Vitæ suspicatur, nimirum sancti Episcopi mortales exuvias ob gentilium ejus temporis atrocitatem metumque obscuro loco depositas fuisse. Verum hinc Mediolanenses inter ac Brixianos aliquando orta contentio, utri sacrum illum thesaurum possiderent. Ita testatur Josephus Ripamontius, Hist. Mediolan. decade* 1, *sic scribens:* Sacri corporis reliquiæ in magno sunt ambitu, vetustaque contentione Cenomannos (*id est Brixienses*) inter et Mediolanenses. Hinc D. Babilæ, inde Floriana ædes Hominis divini servare mortalitatem dicuntur. Ego secundum Cenomannos judicare non dubitaverim, inductus vetustissimi car- F minis auctoritate, quod ab episcopo Miroclete additum Anatalonis ipsius imagini Andreas Alciatus magnus patriæ (*Mediolanensis*) rerum indagator, enotavit atque retulit in litterarum monumenta, diffisus marmori contra temporis injuriam.

Brixiæ olim sepultum, elevatumque,

61 *Quidquid sit de ea inscriptione, quam S. Myroclis nomine circumferri diximus supra num.* 16 *et* 17, *quamque etiam auctor Historiæ primorum præsulum Mediolanensium ignorasse dicendus est, ipsum Breviarium Mediolanense Ambrosianum, jussu S. Caroli Borromæi editum, de sepultura ejus Brixiensi consentit his verbis;* Ejus corpus sepultum est Brixiæ. *Brixiensibus etiam consonant præter Ripamontium Paulus Morigia Hist. Mediolan. lib.* 2, *cap.* 2, *Placidus Puccinellus in Zodiaco eccles. Mediolan. parte* 1, *Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Franciscus Orlendius in Orbe sacro et profano parte* 2, *Ughellus in Italia sacra, aliique. Hi passim consentiunt,* S. Anatalonis *corpus ex persecutionum metu absconditum diu latuisse; sed quo tempore, quave occasione inventum fuerit, non edicunt. Laudatus Puccinellus scribit, repertum illud fuisse incorruptum, suavique fragrans odore, quando e priori suo tumulo ad Ecclesiam S. Floriani translatum est; ast vereor, ut*

hæc

A *hæc incorruptio odorque satis firmo testimonio nitantur.*

ibidem in ecclesia cathedrali colitur,

62 *Faynus in Annotatis ad Martyrologium Brixianum de translationibus ejusdem hæc ait :* Ossa ejusdem apostolici Præsulis in obscuro loco (ne ab infidelibus deperderentur) humata, post aliqua sæcula in jam S. Floriani ecclesia asportata fuerunt; non autem Mediolanum, ut aliqui aiunt. Hincque anno MCDLXXII ad ecclesiam cathedralem in ara sanctarum Crucium, Dominico de Dominicis Brixiæ episcopo, translata. Demum in altare S. Martini collocata fuisse a Dominico Bollano episcopo, sequens inscriptio astipulatur : "Divi Anathalonis primi » Brixiæ episcopi corpus huc ex alio hujus templi » loco anno ejus instaurationis translatum, sedente » DD. Dominico Bollano ejusdem civitatis episcopo » MDLXXII. » *Eadem inscriptio cum aliquo vocum discrimine, quod ad rem nil facit, extat apud Puccinellum in Zodiaco et Ughellum in Italia sacra. Dominicum de Dominicis, cui translationem ex S. Floriani Ecclesia ad Cathedralem factam adscribit Faynus, eo tempore Brixiensem episcopatum tenuisse, etiam apud Ughellum aliosque legi; qui cum de prædicta translatione sub eodem facta non meminerint, eam Fayni fidei relinquo.*

B

ubi et brachium ipsius separatim asservatur.

63 *Sed quocumque tempore ea contigerit factam tamen esse, habemus etiam ex aliis scriptoribus, inter quos Joannes Franciscus Florentinius in Indice episcoporum Brixianorum sic ait :* Ejus corpus cum inde, ubi primo sepultum fuerat, in ecclesia S. Floriani translatum esset, mox in cathedralem delatum, in altare sanctissimæ Crucis Auriflammæ; deinde anno MDLXXII in ara, S. Martino tunc erecta, collocatum est, ejusdem brachio in priore loco relicto. *Consentit eruditus Galeardus in Annotatis ad Ughellum, ubi iisdem pene verbis usus,* Anathalonis corpus, *inquit,* in cathedralem delatum, primum in altare sanctissimæ Crucis Auriflammæ, deinde anno MDLXXII in ara, S. Martino tunc erecta, collocatum est, ejusdem brachio in priori loco relicto. *Ceterum eo tempore in Brixiensi cathedra sedebat laudatus Dominicus Bolanus, eques Venetus, a quo cathedralem ecclesiam, vetustate collabentem, restauratam esse, videri potest apud Ughellum ; Ea igitur occasione* S. Anatalonis *corpus præter brachium ad novam S. Martini aram transtulerit, ut supra dicta inscriptionis docet.*

C

VITA

Auctore Anonymo.

Ex MS. Mediolanensi Michaelis Picolpassi collato cum editione Muratorii.

Mediolanensis episcopus factus,

Anathalon *a* episcopatus apicem sui magistri sanctissimi Barnabæ *b* vice, velut Christo donante, suscipiens, apostolicis formavit operibus probisque actibus *c* adornavit. Erat quippe divinæ charitatis igne fervidus, virtutum nitore splendidus, jugis parsimoniæ ac vigiliarum instantia præcipuus, verbo Dei indesinenter intentus ; ita ut commissas sibi plebes et assiduis orationibus ad alta subveheret, et admonitionibus saluberrimis ex profano simulacrorum ritu eruere non cessaret. Et quamquam de sui absentia magistri non modice angeretur; ejus tamen fidelissimis refocillatus promissis, sanctæ Dei Ecclesiæ agrum instantissime excolebat, et infidelitatis antiquæ procul tribulos *d* abjiciens, novellæ plantationis fructiferas jugiter vites inserebat. Habens denique secum Gajum *e*, condiscipulum suum, æque summæ *f* sanctitatis virum quem ob prædicandi gratiam jam Magistri cohæres factus, fideli violentia magis, quam pertinaci superbia, ad suum præripuerat adjutorium.

D

AUCTORE C. S. munere suo strenue fungitur :

2 Hunc, condigno jam tunc presbyteri honore cumulatum, firmissimum suo lateri opus verbi comitem ascivit. Aliquantos etiam ex eis, qui crediderant, fidei Christianæ decore *g* nitidos et omni morum honestate probatos, diaconos instituit. Ocius quoque illis invigilantibus, et ovile Dominicum sollicite providentibus divina Majestas *h* annuit, et fidelis populi cœtus ex improviso multiplicari cœpit. Quamquam inter credendum ad eorum, rebelles Christo existebant, infinitam multitudinem paucissimi viderentur hi, qui interdiu * ad audiendum verbum convenerant. Porro tam nobilibus, quam vulgo, indifferenter viam salutis vir sanctissimus Anathalon prædicabat, degens maxime in suburbano civitatis ob paganorum rabiem ac spurcitiem evitandam ; ubi et sacri Baptismatis signacula et Missarum orationumque solemnia cum his, qui fidei juncti erant, sub dio exequi solitus erat.

* Murat. interdum

successorem sibi, et Brixiensibus episcopum ordinat :

3 Fuit autem in pastorali cura utrarumque sedium *i* annis tredecim, ab anno septimo Claudii usque ad octavum Neronis *k*. Quo in tempore ordinavit sibi successores duos ; alterum Mediolanensis, alterum Brixiensis civitatis, episcopum. Constituitque condiscipulum, in divinis dogmatibus apprime eruditum, civem Romanum *l*, Mediolanensi urbi ante suum decessum metropolitanum antistitem. Cui profecto urbi tantum privilegii a suo noverat magistro concessum, ut, sicut inter reliquas Italicarum provinciarum urbes earum dumtaxat, quæ Occidentem versus marginem ab Italiæ sinu protenduntur, post Romanam arcem nitentis structuræ eminentia atque aulicorum conventu frequentissimo principare videbatur; ita ecclesiasticæ ditionis prærogativa post Romuleam Sedem cunctos excelleret. In hunc modum et ipse præfatus Antistes, nil a suo institutore discrepans, metropolitanam ibidem cathedram pro futuris temporibus Christi statuit esse fidelibus ; quatenus affinium populorum antistites, hoc est Venetiæ, Liguriæ, Æmiliæ, Retiæ*, alpis Cottiæ, quotquot fuerunt in sancta matre Ecclesia futuri, per has sæpe dictas provincias caput quoddam et decus insigne post Romanum Pontificem habere debeant Mediolanensis sedis præsulem *m*.

E

* Murat. Rhetiæ

moritur : ejusdem corpus latet.

4 His ita sancitis migravit ad Christum, perpetua laborum suorum præmia recepturus ; depositusque est VIII Kalendas Octobris : quo etiam die venerabiliter colitur sancta depositio ipsius ad Concilia Sanctorum *n*. Nam de sacratissimi ejus corporis gleba quia nihil certi usque ad præsens comperi, Dei solius, cui cuncta patent, relinquo notitiæ. Quod quare acciderit, nulli mirandum ; cum per idem tempus toto pene orbe ad nomen Christi incognitum pavefacto et turbato, si qui erant ex credentibus, per latebras quasdam, et quas invenire poterunt cavernas, divinis excubiis fideliter insistebant, non persecutionem immanissimam pavescentes, sed potius ob credentium augmentum passioni se ad tempus substrahentes. Ita factum est ob paganorum evitandum furorem, ut Christi Sacerdotis funus pretiosisssimum occulte * a Christianis sepulturæ traderetur ; præsertim cum ea temporis instantia Neroniana tempestas *o* Christianorum incrementa atrocissime depasceretur, delegatis per unam quamque provinciam tam diri operis executoribus, ut initiatæ cultores Ecclesiæ sevissimis quaterent furiarum suarum procellis. Quo etiam curriculo temporis Petrus et Paulus, gloriosissimi sanctæ fidei præceptores et inclyti Christi certaminis bellatores, cruento Cæsaris occubuerunt præcepto *p* : non quia devicti hostibus collo submisere; sed quia suis sequacibus tam valide dimicandi normam relinquere voluere.

F

* Murat. occulte

ANNOTATA

A

A. ANONYMO.

ANNOTATA.

a *In editione Muratorii anonymus sic orditur:* Anatalon igitur; *quia nimirum Historiam suam prosequens hæc connectit cum iis, quæ de Barnaba, et hujus occasione de* S. Anatalone *dixerat, quæque nos in Commentario prævio num.* 37 *et seqq. ex eadem editione recitavimus: nam apographum* S. Anatalonis *elogium tantummodo continet.*

b *Consule Commentarium prævium* § 2. *In eadem editione pro* vice *sequitur* vices.

c *In editione legitur:* actis.

d *Ibidem:* germina; *et mox* vites *perperam* vitas.

e *Sanctus hic* S. Anatalonis *in Mediolanensis sede successor Martyrologio Romano inscriptus est, coliturque Mediolani die* 27 *Septembris, ubi de ipso agemus.*

f *Apud Muratorium pro* æque summæ *habetur* summæque.

g *Vocem* decore *supplevi ex laudata editione; deerat enim in apographo nostro.*

h *In MS. nostro legebatur* Majestate, *uti et supra* prævidentibus. *Utrumque ex Muratorio restitui.*

B i *Mediolanensis scilicet et Brixiensis, de qua ultima consule Commentarium prævium* § 3.

k *Vide dicta in Commentario num.* 28 *et seqq.* D

l *Apud Muratorium pro* civem Romanum *dicitur* Cajum Romanum.

m *De amplitudine metropolis Mediolanensis, antequam Ravennensis et Aquileiensis metropoles erectæ essent, consule, si lubet, eruditum Emmanuelem Schelstratium tom.* 2 *Antiq. Eccles. dissert.* 4, *cap.* 5, *num.* 9 *et seq. An tamen hæc ita ordinaverit S. Barnabas vel* Anatalo, *non inquiro.*

n *Ubi is locus sit, non edicit annonymus. Porro S.* Anatalonem *Brixiæ mortuum et sepultum fuisse, in Commentario prævio dictum est. Faynus in Cælo Brixiano, Catalogo quarto, meminit de vetusta Brixiensi ecclesia, quam* Sanctorum Concilia *vocitatam fuisse asserit, additque, aliis aliam suo tempore assignantibus, sibi non constare, quæ ea fuerit.*

o *Neroniana persecutione non nisi anno Christi* 64, *tribus circiter annis post* S. Anatalonis *obitum cœpta est, ac propterea potuerunt quidem Christiani corpus sancti Episcopi sui ob dictam persecutionem absconditum tenuisse, at non propter eamdem, si de prima ejus sepultura agitur, tunc abscondisse.*

p *Adi Commentarium prævium num.* 31.

E

DE S. HERCULANO MARTYRE

VIA CLAUDIA IN ITALIA

J. S.

Ex Martyrologiis et Actis S. Alexandri episcopi martyris.

SECULO II. *Sanctus, cujus Acta data sunt, 21 Septembris;*

S*trenui hujus Athletæ ad Christum conversionem proque ejus fide inclytum certamen jam nunc exhibuimus ad diem* XXI *Septembris occasione S. Alexandri, in via Claudia dicto die martyrio coronati: ea quippe erat inter ipsos gestorum connexio, ut separari ab invicem haud commode possent. Quapropter hic pro incertis habentes, quæcumque ibidem disputata sunt de Actis martyrii, deque horum pretio et auctore qui se omnium pene testem oculatum profitetur, adjicimus dumtaxat ea, quæ ex sacris Fastis tunc, nam dies is* S. Herculano *proprius non erat, afferenda non judicavimus. Primus inter martyrologos ejus meminit Ado, at occasione etiam dumtaxat S. Alexandri ad diem* XXVI *Novembris, quo neutrius natalis recolebatur, sed translatio tantum S. Alexandri. Memoratur quidem hodie* C *Sanctus noster in tribus codicibus, quibus ad illustrandum Rosweydianum Adonis Martyrologium usus est nuper Dominicus Georgius, et de quorum auctoritate, collata cum auctoritate codicum Mosandri ac Rosweydi, paulo plura dicenda venient hodie in S. Aunario, sed annuntiationem Adoni tribuendam non putamus. Dux est itaque hac die Usuardus, sic ipsum annuntians:* Ipso die sancti Herculani militis, qui in Passione Alexandri episcopi legitur. *Sequitur auctor Florarii nostri MS. paulo fusius:* Ipso die sancti Herculani militis, qui, jubente Anthonino imperatore, a Cornelio * præside, grandi lapide ad collum ejus colligato, in lacum jactatus, submersus non est: sed Dominico ductu reductus ad litus: tandem post diversos cruciatus gladio consummatus est anno Salutis CLI. Hujus passio et conversio in beati Alexandri episcopi gestis describitur infra VI Kal. Decembris. *Hæc ille, quæ nec ex solo Adone, nec ex solis Actis nostris S. Alexandri, imo, si epocham martyrii spectes, neque ex utriusque didicisse potuit omnia, ut ostendam, postquam cum ceteris martyrologio absolvero.*

* *l.* Corneliano

recte signatur hodie in Fastis,

2 *Quotquot recentiores* S. Herculanum *suis Fastis inscripsere, sunt autem plurimi, in eo conspirarunt, ut cum hoc die signaverint; at non omnes æque recte in adjunctis temporis ac loci, quo martyrium subiit. Utrumque subtexuit Galesinius, sicque mendo obnoxius non fuit:* Hoc ipso die S. Herculani martyris: *Canisius in Martyrologio Germanico, Castellanus in universali et Baronius in hodierno Romano martyrii palæstram statuunt ipsam Urbem, quamquam ex Adone, et ex Actis S. Alexandri sat clare erui videatur, tam* Herculanum, *quam Alexandrum, passum esse in via Claudia. Baronii annuntiatio hæc est:* Romæ S. Herculani militis et martyris, qui miraculis in passione beati Alexandri episcopi ad Christum conversus, sub Antonino imperatore post multa tormenta gladio cæsus est. *Manifeste hallucinati sunt et minus cautis errandi ansam præbuerunt Bellinus aliique nonnulli in Auctariis Usuardinis, Alexandro episcopo substituentes Alexandrum Papam, ut sequitur:* Ipso die sancti Herculani militis, qui in Passione Alexandri Papæ legitur. F

cum adjunctis tamen hinc inde erroneis.

3 *Hinc verisimiliter deceptus Petrus de Natalibus, duos* Herculanos *sibi finxit, nostrum, cujus et Alexandri Episcopi martyrium sub Antonino imperatore narrat lib.* 8 *cap.* 102; *alterum, quem ab Alexandro Papa ad fidem conversum et hoc ipso die* XXV *Septembris martyrii palmam consecutum isto elogio exornat, ibidem cap.* 120: Herculanus martyr passus est Romæ sub Aureliano imperatore, qui a beato Alexandro Papa ad Christum conversus est et baptizatus; cum idem Alexander in custodia teneretur apud Quirinum tribunum: quapropter Aureliano accusatus et ab eodem comprehensus atque fustibus cæsus, in confessione nominis Domini tandem gladio cædente martyrii palmam percepit VII Kal. Octob. Cujus corpus via Numentana VII ab urbe milliario a Christianis sepultum est. *Acta S. Alexandri I Pontificis sub annum* 117 *martyrio affecti; non ab Aureliano imperatore, qui ad seculum* 3 *pertinet, sed ab alio cognomine, qui a Trajano, id temporis imperante, judex constitutus fuit illustrata sunt apud nos ad diem* III *Maji: et vere in iis legitur Pontifex ille ad fidem perduxisse Hermetem præfectum, ipsumque Quirinum, tribunum.*

A *tribunum, pro eadem capite plexos, et captivos circiter octodecim, quos* omnes in carcere baptizatos Aurelianus cum navi vetusta in altum mare duci jussit et illic ligatis ad colla lapidibus mergi. *At nihil ea Acta continent, unde Herculanum aliquem hoc die et eo modo passum elicias, quod tamen necesse foret, si mendosa non esset Belini aliorumque annuntiatio. Hæc una ratio sufficeret, ut suspicaremur, totum elogium, ex Petro de Natalibus recitatum, gratis fuisse confictum ; etiamsi ex puro Martyrologii textu non constaret, ab Usuardo designari* Herculanum, *in Passione S. Alexandri episcopi memoratum, et hoc ipso quidem die martyrio coronatum ; sed secundum hoc punctum aliqua elucidatione indiget.*

Elogium ex Adone ;

4 *Ado, sicut superius monui,* S. Herculano *diem proprium non concessit, et ad diem* XXVI *Novembris exponens passionem S. Alexandri, minus distincte de eodem* Herculano *locutus est, quam ut ex verbis natalem ejus in cœlis certo assequamur. Narratis quippe variis cruciatibus ab Alexandro fortiter ac miraculose superatis, prosequitur in hunc modum :* Tunc Antoninus de fornace sanctum virum eductum decollari præcepit. Cumque jam duceretur a militibus, quidam juvenis ex officio Antonini, Herculanus nomine, exclamavit B dicens : Antonine, insensate tyranne, cur cæcus et surdus perduras? Ecce famulus Dei post virgas, post equuleos tuos et lampades, atque ungularum attactus, post templi et idoli tui ruinam, post leonum et ursorum rabiem devictam, post fornacis ignem extinctum, nunc ad decollandum gaudio repletus vadit : quis dubitet, verum Deum esse, qui ita suos confortat? Antoninus hæc audiens; Infelix, inquit, juvenis, quid tibi factum est, ut tales sermones loquaris? Et iratus, jussit Juvenem teneri quem cum diversis cruciatibus afflixisset, gladio consummavit. Beatus vero Alexander, cum duceretur... positis genibus suscepit gladium via Claudia... cujus depositio celebratur undecimo Kalendas Octobris.

dies martyrii multis ignotus,

5 *Hæc apud Adonem vel similia apud alium legens Petrus de Natalibus, existimavit, utrumque Sanctum eodem die simul gladio percussum esse : etenim lib.* 8 *cap.* 102 *relatis similiter tormentis ac miraculis S. Alexandri, subdit :* Et Herculanus miles, hoc viso, ad Christum convertitur : statimque ambo ipsi ab imperatore decollari jubentur. *Paucis deinde interpositis :* Sicque, *inquit,* gladium cum præfato Hercu- C lano suscepit : *inde quoque apparet, cur idem auctor in corrupto Usuardini Martyrologii apographo* Herculanum *cum Alexandro Papa conjunctum reperiens, alium esse a nostro sibi persuaserit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* XXI *Septembris presse adhæret Equilino antistiti, quoad diem mortis ambobus Sanctis communem, in eademque sententia persistit die* XXV *ejusdem mensis, utrobique eumdem* Herculanum *rectius quam ille intelligens, sed ignorans, cur hoc die recurrat in Martyrologiis, istam Annotationem subjicit :* Licet ex Actis S. Alexandri *(iis nimirum, quæ ante dederat desumpta ex Petro de Natalibus)* Herculanum simul cum eo die XXI hujus passum appareat, in Martyrologio tamen Romano, hac die martyrium ipsius recolitur, forte quod hac die corpus ejus sepulturæ datum fuerit. *Hæsitavit hic quoque Sollerius noster in Observatione ad Usuardum, non sic quidem, ut putaret ambos Sanctos simul necatos fuisse die* XXI, *sed ita, ut visus sit ipsi Usuardus pro mero suo arbitrio posuisse hodie* S. Herculanum, *cum certe in Adonis elogio indicium non detur majus pro hoc quam pro altero, nec in antiquiore Martyrologio compareat* Herculanus XXV *Septembris.*

ostenditur ex Actis S. Alexandri,

6 *Dubium omne tollunt, remque planam faciunt Acta S. Alexandri, quæ excudimus die* XXI, *quæque sicut Adoni in multis, ita et Usuardo in hoc puncto* D *præluxerunt : in iis enim tam clare significatur hoc die coronatus* Herculanus, *ut sine justa causa Usuardus non potuerit recte in alterum transferre ejus commemorationem. Audiamus verba, quantum ad id probandum sunt necessaria. Num.* 13 *post* Herculani *in Antonini crudelitatem invehentis orationem ista habemus :* Iratus Antoninus, Juvenem teneri præcepit : *inde nulla facta Sancti nostri mentione, pergit auctor exponere S. Alexandri passionem et sepulturam usque ad finem num.* 15, *ubi* Herculani *historiam resumens, sic loquitur :* Die autem quarto depositionis Alexandri *(quam ante fixerat* XI *Kalendas Octobris seu* XXI *die Septembris)* Antoninus Corneliano Juvenem tradidit dicens : Quemadmodum optime nosti, pœnaliter interfice eum, et corpus ejus in alto loco absconde, ne Christiani inveniant, et Martyrem sibi faciant eum. *Mandati exsecutionem distulit Cornelianus usque ad sequentem noctem, qua sanctus Martyr, traditus militibus, alligato ad collum lapide, in lacum projectus est, et, inde miraculose liberatus, animam Deo reddidit, ut ibidem pluribus exponitur num.* 16. *Numero autem* 18 *dicitur, corpus ejus divinitus demonstratum viro Christiano, qui id tollens in cœmeterio suo sepelivit* die sexto Kal. Octobris.

AUCTORE J. S.

E

et alia quædam eo spectantia

7 *Est et aliud apud plerosque recentiores martyrologos, quod aliquali expositione vel correctione indigeat; in eum quippe modum scribunt, acsi* Herculanus, *visis miraculis in passione S. Alexandri divinitus patratis, tum primum ad Christum conversus sit. Id sane neque docet Usuardus, neque aperte innuit Ado verbis supra citatis :* Cumque jam duceretur a militibus *(Alexander ad necem gladio subeundam)* quidam Juvenis ex officio Antonini, Herculanus nomine, exclamavit dicens : Antonine, insensate tyranne *etc. Ea ut minimum æque intelligi poterant de homine antea occulte Christiano, qui miraculis et heroica Alexandri fortitudine animatus et incensus fuit, ad palam profitendam fidem suam, exprobrandamque tyranno cordis duritiem, quam de ethnico, qui iisdem ex causis Christi fidem tum primum amplexus sit : imo priore sensu intelligenda esse, declarant denuo Acta num.* 13 ; *ubi* Herculanus *Antonini verba ista :* Infelix juvenum, quid tibi factum est, ut tales sermones loquaris, qui te Christianos dicebas exosos habere? *hoc responso excipit :* Ego Christianum numquam persecutus sum, quia inter ipsos gratias Christi percepi : nam quatuordecim annis fui in officio tuo, tecum templa intrabam, sed Christum Deum meum occulte orabam. Unde me non potuit diabolus occupare.

F

observantur

8 *His observatis ad elucidando martyrologorum quorumdum dicta, redeo ad Florarium nostrum MS. cujus hodiernam annuntiationem recitavi num.* 1, *sed quam auctor, ut monui, nec ex solo Adone, nec ex solis Actis nostris S. Alexandri, nec ex utriusque simul totam accepisse potest. Primum liquet ex eo, quod congruenter ad Acta dicat,* S. Herculanum, *ligato ad collum lapide, jactatum fuisse in lacum, nec tamen submersum esse : horum enim ne verbo quidem meminit Ado. Secundum, quod cum Adone asserat, eumdem Sanctum gladio martyrium consummasse; quorum expressa mentio non fit in Actis. Tertium, quod neque Ado neque biographus noster certum martyrii annum designent, ipse tamen hic determinate illud affigat* anno Salutis CLI, *addatque ad diem* XXVI *Novembris* persecutionis tertiæ anno XLIII, *in quo satis congruit Eusebii calculis, tertiæ persecutionis initia consignantis anno* 10 *Trajani, Christi* 107. *Verum, sive id ex proprio seu ex amanuensis errore ortum sit, die* XXI *Septembris in Alexandro ad verbum describens Usuardum, adjicit* anno Salutis CXL : *quapropter nolui, silentibus Adone et biographo, quidquam determinatius statuere hic quam ad dictum diem* XXI, *ubi ob rationes allegatas in Commentario prævio ad Acta Alexandri num.* 12

et

A *et tribus sequentibus, ipsius Alexandri et per consequens* Herculani *martyrium late signavi seculo secundo intra annos* 138 *et* 180. *Forent et alia nonnulla, maxime ad genus mortis a* S. Herculano *obitæ spectantia, hoc loco notatu digna, nisi super iis mentem meam exposuissem in Annotatis ad partem tertiam Actorum sæpe memorati S. Alexandri a lit.* d *usque ad lit.* k, *quo, ne acta agam, lectorem remitto.* D

AUCT. RE. J. S.

DE S. FIRMINO EPISC. MART

AMBIANIS IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ Diversa Actorum exemplaria, eorumque in quibusdam notabilis varietas: non sunt scriptoris contemporanei, nec defectibus aliquot carent.

CIRCA AN. CCXC Acta S. Firmini, quæ habemus in 8 MSS., editaque sunt a Bosqueto,

Bollandus *noster ad* XVI *Februarii mediam fere partem Actorum* S. Firmini *episcopi martyris edidit, ut daret gesta S. Honesti presbyteri, qui ex illis fere solis innotuit. Eadem, opinor, opera Commentarium conscripsit de hodierno* S. Firmino *ad Acta ejus illustranda. Possem facile totum illum Commentarium huc transferre, eaque adjungere,* B *quæ ex documentis postea erutis addenda occurrerent. Verum sic et prolixiorem facerem dissertationem, quam necesse sit, et minus concinnam, cum nonnulla disputaverit Bollandus suo tempore necessaria aut utilia, nunc vero eruditis satis nota. Quapropter insistam solum Bollandi vestigiis, cum omnia videatur recte ordinasse, daboque Commentarium paulo prolixiorem pro hodierno more nostro. Exemplaria Actorum* S. Firmini *habemus ex codicibus MSS. quinque, sic enumerata a Bollando,* Nimirum ecclesiæ cathedralis Audomaropoli, parochialis S. Firmini in Valle Ambiani, monasteriorum S. Maximini Treviris ac Bonifontis in diœcesi Remensi, Domus professæ Societatis Jesu Antuerpiæ, qui olim fuit abbatis Valcellensis Ordinis Cisterciensis. *Hisce deinde accesserunt tria alia exemplaria, nimirum duo codices Musei nostri, quorum alter notatur* P. MS. 55, *alter* Q. MS. 5, *et demum exemplar octavum ex codice MS. abbatiæ S. Galli, anno* 1752 *perhumaniter cum aliis pluribus ad nos missum. Eadem Acta dudum edidit Franciscus Bosquetus part.* 2 *Historiarum ecclesiæ Gallicanæ.*

2 *Quod jam spectat ad consensum tot manuscriptorum et editionis illustrissimi Bosqueti; in gestis* S. Firmini C *codices omnes plerumque consentiunt; in vocibus tamen non raro variant, et subinde in nominibus propriis; imo etiam in adjunctis aliquot, quibus Actorum fidem ex editione Bosqueti oppugnavit Tillemontius. Etenim in plerisque exemplaribus ita inchoantur :* Temporibus Maximiani et Diocletiani imperatorum, quo tempore tyrannica rabies in Christiano populo sæviebat, erat vir vitæ venerabilis *etc.*; *uti edidit Bosquetus. In plerisque item exemplaribus dein præses Sebastianus laudat edicta* Decii et Valeriani *contra Christianos. Verum, ut jam observavit Bollandus ad* XVI *Februarii in S. Honesto, aliud est initium manuscripti Ambianensis, et alterius reginæ Sueciæ, cujus lectiones variantes solum habuit. Aliud similiter principium est in codice nostro, qui notatur* P. *MS.* 55. *In iisdem quoque tribus MSS. nulla deinde fit mentio* Decii *et* Valeriani, *sed tantum* imperatorum *generatim. Totum initium, quale est in tribus laudatis MSS., huc transfero :* Temporibus priscis, quibus fides Christiana, illustrante Spiritus sancti gratia, per diversa orbis climata cœpit florere ; unde perfidorum tyrannica rabies in Christianum populum sæviebat, erat in urbe Hyberiensi, nuncupata Pampelona, vir vitæ honestate venerabilis, genere et ordine primus inter senatores, nomine et opere Firmus *etc.*

in MSS pro nonnullis factis dissentiunt:

3 *Hæc sane lectio concinnior et aptior est, quam altera, imo et verisimilior. Cum enim auctor in tota Vita plura narret de conversione infidelium, quam de persecutione Christianorum, et in priore parte de sola fere infidelium conversione agat; verisimilius est, de incremento fidei Catholicæ exorsum fuisse, quam de persecutione gentilium. Præterea circa finem Vitæ notabilis* E *rursum est in exemplaribus dissensio. Nam in laudatis MSS. multo plura leguntur de martyrio* S. Firmini *in carcere, quam apud Bosquetum et in exemplaribus ejus editioni magis consonis. Contra apud Bosquetum et in plerisque MSS. multa sub finem narrantur de* S. Firmino *confessore, quæ parum spectant ad* S. Firminum *martyrem; in tribus vero jam dictis MSS. longe pauciora tantum, quæ non poterant omitti, quod utcumque ad* S. Firminum *hodiernum pertinerent. Hæc iterum ratio suadere videtur, præferenda esse tria illa exemplaria reliquis omnibus. Verumtamen, cum in his quoque exemplaribus nonnulla occurrant, quæ displicent magis, quam in aliis; non ausim certo edicere, utra exemplaria primi scriptoris lucubrationem rectius exhibeant. Cum tamen id magis credam de tribus jam sæpe memoratis, quorum dictionem in collatione simpliciorem inveni, ut phrasim in ceteris nonnihil expolitam suspicer; edam hanc Vitam ex codice nostro et Ambianensi; eosque cum reliquis omnibus conferam, diversasque lectiones notabiles accurate in Annotatis assignabo.*

edendaque sunt ex duobus MSS. consonis cum aliorum collatione.

4 *Quod spectat ad ætatem auctoris, ipsum initium Vitæ satis ostendit, auctorem non esse contemporaneum; ex iis vero, quæ circa finem dicuntur de* S. Firmino *confessore, clare colligitur, scriptam esse satis diu post mortem hujus Sancti, circa* 370 *aut* 380 *de-* F *functi, ut omnino scripta non videatur ante seculum* V. *Bollandus solum observavit, Vitam fuisse scriptam ante inventionem corporis, quam figemus sub initium seculi* VII. *Hoc luculenter eruitur ex illis, quæ circa finem in plerisque MSS. dicuntur. Quæ si forte non sint primi scriptoris, sed postmodum addita, saltem scripta fuerunt ante corporis inventionem. Benedictini auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 3 *pag.* 410 *suspicantur, Acta scripta esse sub finem seculi* VI. *Bailletus in Tabula critica ad* XXV *Septembris seculo* VI *aut* VII *conscripta existimat, et vel sic* satis antiqua *vocat. At mihi non videntur satis antiqua, nec tamen credo, scripta fuisse seculo* VI *exeunte, et minus seculo* VII. *Stylus ipse Actorum renuit illam epocham, cum seculo* VI *et* VII *litterarum studium in Gallia prorsus deciderit, successeritque mira scriptorum in factis exponendis barbaries. At Vita* S. Firmini, *licet scripta non sit sermone eleganti et puro, longe tamen abest a barbarie exeuntis seculi* VI, *videturque ea de causa potius referenda ad seculum* V *aut* VI. *Nam eo tempore non deerant eruditi, qui satis bene sermonem Latinum noverant, ut Vitam* S. Firmini *conscribere possent eo stylo, quo scriptam habemus. Fateor, hanc rationem non esse talem*

Acta videntur scripta seculo v aut vi,

A *talem, ut rem certam faciat. At nihil quoque in tota Vita reperio, quo potius ad seculum* VII *aut ad finem* VI *referenda videatur.*

et aliquot vitiis laborant,

5 *Tillemontius tom.* 3 *Monumentorum in S. Saturnino agnoscit, Acta* S. Firmini *gravitatem habere; sed ait, prolixa esse in discursibus, multaque in iis legi facta particularia, ob quæ parum fidei merentur. Deinde Nota* 3 *in S. Saturninum exponi: facta illa particularia. Primum ait, Sancti martyrium aliquando figi sub Diocletiano, aliquando sub Decio et Valeriano. Ad hanc objectionem jam satis respondi ad* I *Septembris in S. Firmino confessore num.* 3, *ubi ostendi, non sequi ex laudatis apud Bosquetum edictis Decii et Valeriani, auctorem indicare voluisse,* S. Firminum *sub Decio aut Valeriano fuisse passum, ut nimis leviter asseruit Tillemontius. Præterea in codicibus, ex quibus Acta daturus sum, nulla Decii aut Valeriani fit mentio, nulla item Diocletiani aut Maximiani. Displicet secundo Tillemontio, nec immerito, quod S. Saturninus asseratur Pompelone convertisse* quadraginta hominum millia. *Potest tot millium conversio magis incredibilis videri ex silentio Actorum S. Saturnini. Si quis tamen consideraverit brevitatem illorum Actorum, in quibus de Apostolicis S. Saturnini laboribus nihil fere* B *legitur, non statim ex iis inferet, Saturninum Pompelone non fuisse. At contendere nolim, numerum conversorum Pompelone non fuisse nimium exaggeratum, sed potius dubitare vix possum, quin supra verum exaggeratus sit, si* per triduum, *ut habent Acta, tot millium conversionem factam voluerit auctor.*

ut minime primigenia: sed solum probabilia sint:

6 *Si vero triduanam illam S. Saturnini prædicationem dicamus principium fuisse conversionis multorum, qui ad quadraginta fere millia paulatim excreverunt, et partim a S. Saturnino, partim ab ejus discipulis deinde baptizati sunt; magna quidem erit hominum conversio, sed minime incredibilis. Quidquid sit, scriptor, qui duobus seculis post Saturninum vivebat, tantam certe auctoritatem non habet, ut satis fiant certa, quæ refert de gestis S. Saturnini Pompelone. Eodem fere loco habet Tillemontius conversiones* S. Firmino *attributas in variis Galliæ civitatibus. Verum in illis nihil invenio, quod fidem superet, si verba scriptoris benigne magis quam stricte interpretari velimus. Addit rursum Tillemontius, et recte meo quidem judicio, plura alia in illis Actis occurrere, quibus eorum fides minuitur. Ego nihil gravius invenio, quam sit ætas auctoris, qui forte duobus seculis post* S. Firminum *floruit, forte etiam fere tribus. Quæ vero se offerent minus probabi-* C *lia, in Annotatis assignabo. Ex dictis colliget studiosus lector, me Acta* S. Firmini *non habere ut primigenia, et certæ in omnibus fidei; sed solum ut probabilia, et admittenda in iis, quibus gravior auctoritas aut ratio non resistit.*

varia dictorum Actorum compendia.

7 *Præter Acta jam dicta, exstant etiam quædam Actorum compendia. Tale habemus unum ex MS. Lectionario ecclesiæ Audomarensis, alterum ex MS. Ultrajectino, plura in Breviariis Ambianensibus pro lectionibus Officii concinnata. Verum ejusmodi compendia, cum fuerint ex Actis contracta, et aliquando non sine erroribus, nequeunt prodesse, nisi ad judicandum de diversitate lectionum, ubi codices dissentiunt, eumque in finem subinde laudabuntur in Annotatis. Exstat etiam Sermo in festivitate* S. Firmini *habitus, cujus principium est:* Auxiliante Dei omnipotentis misericordia *etc. Habetur hic Sermo in codice nostro olim Valcellensi, et video ex eo aliqua saltem adoptata esse in vetustis Breviariis Ambianensibus pro lectionibus Officii per Octavam. Verum dictus Sermo parum nobis prodesse poterit, cum sit pro majori parte moralis aut generales enuntiet laudes. Nequit etiam multum auctoritatis habere, cum pluribus seculis post martyrium* S. Firmini *fuerit compositus ad imitationem cujusdam Sermonis S. Leonis de S. Petro. Demum compendium Actorum* S. Firmini *martyris dedit Vincentius Bellovacensis in Speculo lib.* 12 *cap.* 79: *alterum Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* 8 *cap.* 119. *Uterque videtur Acta antiqua habuisse; sed neuter ea accurate contraxit.* D

AUCTORE S. J.

§. II. Patria S. Firmini: vitæ qualiscumque chronotaxis, tempus martyrii.

Sanctus Pompelone natus,

De *patria* S. Firmini *multis disserendum non est, cum omnia Actorum exemplaria consentiant, natum esse Pompelone in Hispania sive in Iberia, ut Hispania etiam nominabatur ab antiquis. Hodiernum urbis nomen Hispanis est* Pamplona, *Gallis* Pampelune, *nomenque in codicibus MSS. varie expressum, ad illud magis accedit, quam ad antiquum Latinum, quod est* Pompelon, *aut etiam, ut nonnulli volunt,* Pompeiopolis *a Pompeio instauratore urbis. Apud Petrum de Natalibus lib.* 8 *cap.* 119 *fuisse legitur* ex civitate Hiberniæ, quæ dicitur Pampilonia. *Urbis nomen ostendit, ex* Iberiæ *pro quo* Hiberiæ *multi scripserunt, errore satis vulgari, unius litteræ interpositione scriptum fuisse* Hiberniæ. *Non inquiro, illene error sit ipsius Petri, an editorum Operis ipsius: solum moneo, adoptatum fuisse a quibusdam recentioribus, sed magis esse apertum, quam ut longiore refutatione opus sit.* E

perperam ab aliquibus seculo I *aut* 2 *fixus fuit*

9 *Circa ætatem* S. Firmini *longissime a vera chronotaxi aberrarunt plerique scriptores Hispani et aliquot Galli præcedentium seculorum. Bollandi verba, eorum opiniones referentis, rescissis tamen brevitatis gratia nonnullis, huc traduco.* « *Prudentius Sandovallius, episcopus Pampelonensis, in suorum catalogo decessorum* S. Firminum *oppetiisse martyrium scribit anno Christi* 80, *haudquaquam probabili computo, etsi foret Saturninus, primarius Pampelonensium apostolus, ab ipso (quod ille minime dubium censet) S. Petro Tolosam, et in Hispanias missus. Joannes Marieta lib.* 1 *Ecclesiast. Hist. Hispan. cap.* 16, *imperante Trajano, retulisse* Firminum *martyrii lauream affirmat, annum certo definiri non posse. Chronicon Hispaniense ab imperito rhapsodo contextum, quod temere atque injuriose Flavio Dextro viro doctissimo recentiores quidam adscribunt, ad annum Christi* 110 *num.* 3 *ita habet:* S. Firminus, Pampelonensis civis et episcopus, discipulus S. Saturnini, S. Petri similiter auditoris, Ambiani sub Juliano præside patitur: prius tamen per Hispanias Toletum usque prædicans, provinciam longe lateque pervasit. *Adnotat tamen in Commentario* F *Franciscus Bivarius,* Dextrum non agere hoc anno ex de eo, quasi nunc martyrium passus sit, sed quia virtutibus et prædicatione florebat adhuc juvenis. *Similia reliqui fere Hispanicarum rerum scriptores tradidere. Piget hic omnes referre, quia, cum* S. Firmini *Actis carerent, neque certas haberent, quibus stylum regerent, notas, in multis hallucinatos haud mirum.* »

cum forte fuerit post S. Saturninum,

10 *Mox tamen etiam laudat Ambrosium Moralez et Joannem Mariana, qui ad Decii fere imperium vitam protraxisse* S. Firminum *conjecerunt. Hæc Bollandus, ex cujus verbis de Chronico pseudo-Dextri facile videbit lector, non aliud fuisse ejus de illo judicium, quam omnium majorum nostrorum. Ille vero mox pergit ad fontem tot errorum detegendum. Habebant Hispani Acta S. Saturnini fabulosissima, quæ S. Saturninum faciebant ex septuaginta Christi Discipulis. Hæc autem cum vera crederent aliqui, non poterant non* S. Firminum *S. Saturnini discipulum ad seculum Christi primum aut secundum referre, illi præsertim, qui fictitia Chronica pro veris habebant. Galli etiam non pauci crediderunt ex Actis vitiosis, S. Saturninum a S. Petro apostolo in Galliam fuisse missum. Hinc Petrus Louvet in Historia Bellovacensi lib.* 2 *cap.* 5 *mortem S. Saturnini*

Saturnini

AUCTORE J. S.

A *Saturnini figit anno* 70, *et* S. Firmini *sub Antonino Pio, id est, circa medium seculi secundi. Verum, postquam Acta* S. Firmini *edita fuerunt a Bosqueto, et meliora S. Saturnini a Surio, critica etiam arte interim magis recepta, dicti errores paulatim cessarunt, et eruditi passim agnoverunt, martyrium S. Saturnini figendum saltem non esse ante Decium, sive ante medium seculi* III; *quamvis de certo martyrii anno necdum consenserint. Quapropter huc non transfero, quæ disputavit Bollandus ad refutandos errores jam dudum desertos.*

circa medium seculi III passum;

11 *Cum tamen quidam eruditus Pompelonensis, cujus humanitati satisfacere desidero, in observationibus huc nuperrime missis, instanter rogaverit, ut consideraremus pro ætate et episcopatu* S. Firmini *ea, quæ Josephus de Moret de iis disseruit in Opere Hispanico, cui titulus* Investigationes historicæ antiquitatum Navarræ, *post visum MS. Bollandi Commentarium; non possum non breviter aliqua de ætate* S. Firmini *huc transferre, et pauca de conatu laudati scriptoris observare. Itaque uno solum utor argumento, quo constet,* S. Firminum *vixisse post medium seculi* III, *non primo aut secundo seculo. Fuit* S. Firminus *S. Saturnino posterior, et baptizatus a S. Honesto, S. Saturnini discipulo, ut omnes tam antiqui quam neoterici admittunt. Atqui de ætate S. Saturnini ex S. Gregorio Turonensi et probatis S. Saturnini Actis tam certo constat, ut nomen eruditi critici non mereatur, si quis hoc tempore S. Saturninum a medio seculi* III *multum amovere, et ad aliud seculum transferre contendat; quemadmodum facile probari poterit ad* XXIX *Novembris. Nullum igitur superest prudens dubium, quin* S. Firminus *floruerit post medium seculi* III.

B

frustra laboravit, qui contrarium probare voluit.

12 *Ut vero laudatus Moretus in dicto Opere lib.* 1 *cap.* 10 *aliam voluerit stabilire chronotaxim, qua S. Saturninus Apostolorum fit discipulus, eique suppar* S. Firminus, *non aliunde evenit, quam quod scripserit eo tempore, quo crisis Historica nondum satis erat perfecta, maxime in Hispania. Hinc Moretus vix distinguit inter documenta probata et fabulosa aut supposititia. Laudat plura Acta S. Saturnini apertissimis fabulis fœdata. Laudat supposititium et fictitium Dextri Chronicon, cum aliquo quidem scrupulo, quem tamen eximere laborat. Laudat æque fictitia Additamenta Maximi, et quidem sine ullo scrupulo sub nomine S. Braulionis Cæsaraugustani. Breviariis et scriptoribus recentioribus eam attribuit auctoritatem, quam non merentur, ut ex illis Gregorium Turonensem et Acta probata velit corrigere. Fultus autem documentis jam relatis, partim fabulosis, partim omnino fictitiis, nititur aliqua invenire in Actis probatis et in Gregorio Turonensi, quæ ratiocinando in suam valeat trahere sententiam, ut ea claris ipsorum assertis opponat, et sic documenta illa sibi non contraria ostendat. Hæc ratiocinandi methodus ostendit, auctorem non caruisse ingenio subtili; sed non satis imbutum fuisse arte critica, qua falsa aut dubia documenta a veris certisque distinguuntur, nec lubet omnia ejus ratiocinia excutere.*

C

Cum S. Saturninus sit passus inter 250 *et* 260;

13 *Nihilo magis inquirere lubet, an certus martyrii S. Saturnini annus inveniri valeat, quod fiet ad* XXIX *Novembris, ubi de S. Saturnino erit disputandum. Satis ad propositum nostrum erit ostendisse, martyrium S. Saturnini ab eruditis figi inter annum* 250 *et* 260. *Baronius in Martyrologio Romano martyrium S. Saturnini* temporibus Decii *collocat, uti et in Annalibus ad annum* 254, *et quidem consulibus* Decio et Grato, *quorum consulatum ille figebat anno* 252, *sed Pagio aliisque recentioribus is est annus* 250. *Tillemontius tom.* 3 *in S. Saturnino, missionem hujus sancti episcopi in Galliam anno* 250 *figendam credit, martyrium vero aliquot annis serius contigisse anno incerto. Hanc opinionem sequitur Bailletus ad* XXIX *Novembris in S. Saturnino; aliique plures. Castellanus in Martyrologio ad* XXIX *Novembris martyrio S. Saturnini assignat* D *annum* 258. *Joannes de Ferreras in Historia Hispaniæ, quæ anno* 1700 *Hispanice impressa est, martyrium S. Saturnini refert ad annum aliquem anno* 254 *posteriorem: nam anno* 254 *narrat adventum S. Honesti et mox S. Saturnini in Hispaniam, conversionemque Firmi senatoris, qui pater erat* S. Firmini, *ut certo crediderit, S. Saturninum post illum annum martyrio coronatum. Hunc laudo, ut liqueat, non minus doctiores Hispanos, quam Gallos, modo agnoscere S. Saturninum non primo aut secundo seculo floruisse et prædicasse, sed circa medium seculi* III. *Hæc autem sententia certa est, solidisque argumentis confirmabitur in S. Saturnino, ubi et de anno martyrii plura disputari poterunt, simulque investigari, utrum epocha anni* 250. *Actis S. Saturnini inserta, de missione, an de martyrio intelligenda sit.*

videtur S. Firminus natus circa medium seculi III *late sumptum,*

14 *Ex dictis vero abunde colligitur, conversionem Firmi, patris* S. Firmini, *relatam in Actis num.* 1 *et seq., contigisse circa medium seculi* III, *id est, annis non multis ante* 250, *si hoc anno S. Saturninus palmam adeptus est; aut aliquot annis post* 250, *si tunc Saturninus primum venit in Galliam. Deinde Acta num.* 7 *agere incipiunt de* S. Firmino, *clareque insinuant, eum longe abfuisse ab anno ætatis suæ decimo septimo, dum conversus fuit Firmus pater ipsius. Cum enim* esset decem et septem fere annorum, *litteris et doctrina Catholica instructus erat ab Honesto, et jam ante erat baptizatus. Quare Acta prorsus innuunt, non nisi infantem aut puerulum fuisse tempore conversionis paternæ, præsertim cum non dicatur cum patre suo baptizatus. Imo Acta dubium relinquunt, an non fuerit natus post patris conversionem: de ejus enim nativitate agitur post relatam Firmi conversionem, ut certo statu inequeat, natusne fuerit ante patris conversionem* Firminus, *an postea. Quare conjectura fieri potest late extendenda de nato* S. Firmino *circa medium seculi* III. *Si autem natus est circa* 250, *episcopus fuerit creatus circa* 280, *cum circa trigesimum primum ætatis annum dicatur num.* 10 *patriam suam reliquisse,* non post multum temporis *a suscepta consecratione episcopali.*

E

et prædicationem Evangelii, circa 280 *cœptam, usque ad mortem instituit.*

15 *In prædicatione Evangelii tum reliquam vitam consumpsit. At exacte computari nequit, quot annos Apostolicis illis laboribus impenderit, cum verisimile sit, eum in variis locis diutius mansisse, quam insinuat auctor Actorum, qui junior fuit, quam ut accuratam laborum* S. Firmini *chronotaxim conscribere valeret. Didicerit forte ex traditione aut ex scriptis antiquioribus, quibus maxime in locis Evangelii semina jecerit; sed certe claram et distinctam non habuit notitiam de tempore, quo in singulis urbibus manserit. Ne commorationem quidem Ambianensem scriptori Actorum satis notam fuisse existimo. Nam paucis diebus multos ibi conversos memorat, omniaque sic enarrat, acsi vix aliquot hebdomadis aut mensibus Ambianis prædicasset. Verum, cum* S. Firminus *habeatur primus Ambianensium apostolus et episcopus, fidesque ab eo ibidem plantata firmas egerit radices, uberemque tulerit fructum, magis existimo, Sanctum annis aliquot in ea civitate prædicasse, et sic facile intelligemus,* tria fere millia *hominum, ut asserit auctor num.* 12, *a Sancto converti potuisse Ambianis; interque illos familias aliquas præcipuas et illustres.*

F

Cursus prædicationis in Gallia, ut refertur in Actis,

16 *Scriptor Actorum, qui* tribus continuis diebus *tot millia dicit conversa, fidem suam in similibus maxime suspectam reddidit,, dum num.* 5 *asseruit, tridui prædicatione a S. Saturnino conversa esse Pompelone* fere quadraginta millia, *imo et baptizata. Tanta hominum ad fidem conversio forte inchoata fuerit a S. Saturnino, et ab ejus discipulis continuata. At noster hic scriptor videtur libenter magna exiguo tempori innexuisse, si non ipse rebus gestis, quas acceperat, tempora*

A pora etiam affinxerit pro suo ingenio. Quapropter non solum tribus aut quatuor annis fidem a S. Firmino in Galliis disseminatam existimo, ut insinuare videtur biographus, si quis verba ejus stricte interpretari voluerit, sed multo pluribus. Etenim primum num. 10 legitur prædicasse Agenni in Aquitania ad Garumnam fluvium, ibique populum docuisse aliquantis diebus. Inde num. XI dicitur profectus in Arverniam, et plurimam partem illius terræ ad Christi fidem convertisse. Hoc autem si verum est, necesse est, diuturnam fuisse Sancti in Arvernia commorationem. Ex Arvernia auctor Firminum ducit ad provinciam Andegavensem, ibique anno et tribus mensibus eum mansisse, et maximam partem illius provinciæ ad fidem perduxisse asserit. Tanta illius provinciæ conversio non est incredibilis, si civitas Andegavensis suum jam habebat episcopum, ut auctor secundum omnes codices MSS. asserit. Jam vero, si similem laborum suorum fructum collegerit in Arvernia, ut affirmat auctor, verisimile fit, ibidem quoque ultra annum fuisse commoratum. Hisce vero si addamus moram Agennensem, et itinera satis prolixa, quibus verisimiliter moras aliquot breviores in aliis urbibus Sanctus interposuit, habebimus jam tres fere B peregrinationis ac prædicationis annos, et fortasse plures, cum scriptor multa omittere potuerit, eaque solum videatur narrasse, quæ vel ex antiquioribus documentis, vel ex traditione acceperat.

potest quidem annis quatuor aut quinque circumscribi,

17 Ex Andibus deinde recta profectus dicitur ad urbem Bellovacensem, longo rursum terrarum intervallo dissitam. Hac in civitate dicitur prædicasse, carcerem et flagra pertulisse, ac demum ecclesiam exstruxisse. Prædicatam a S. Firmino fidem Bellovacis, consentiunt Bellovacenses et Ambianenses. At Morlierius in Antiquitatibus civitatis Ambianensis lib. 2 pag. 158 existimat, Sanctum dumtaxat Bellovacos transivisse, statimque venisse Ambianum atque ibi statuisse sedem episcopalem; deinde vero ad civitatem Bellovacensem rediisse, ejusque etiam curam habuisse. Incerta admodum est hæc conjectura, et Actis clare contraria, cum dicatur ad urbem Bellovacensem recta se contulisse ob persecutionem ibi exortam; multaque in eadem persecutione passus asseratur. Quo autem tempore Bellovaci excitata fuerit illa persecutio, nimirum utrum sub Aureliano circa annum 272, an sub primis annis Diocletiani circa 285, an sub imperatore quodam illis intermedio, Acta nullo indicio insinuant. Attamen ipsa persecutio plane evincit, prædicatam ibi fuisse fidem ante adventum S. Firmini, verisimiliter a S. Luciano, qui C primus Bellovacorum habetur apostolus, et ibidem martyrio coronatus est. Sanctum notabili tempore mansisse in ea civitate, innuunt gesta ipsa, maxime constructa ecclesia. Mauritius du Prè Ordinis Præmonstratensis in Vita MS. Gallica, cujus excerpta aliqua ad Bollandum fuerunt missa, voluit aliquot annos prædicationi Bellovacensi S. Firmini attribuere. Fuit etiam a nonnullis catalogo episcoporum Bellovacensium insertus, ut refert Loiselius cap. 3 pag. 66, illam opinionem reprobans. Laudatus Mauritius du Prè credidit, S. Lucianum Bellovaci martyrio coronatum sub Aureliano: de quo si mihi constaret, existimarem eo venisse S. Firminum post mortem S. Luciani. At hanc alii figunt sub initium Diocletiani circa 286 aut 287.

sed plane incertum est quot fuerit annorum.

18 Quidquid porro sit de tempore, quo S. Firminus ad Bellovacenses venit, ex ea tandem civitate Ambianum venisse tradunt Acta, ibique martyrio coronatum. Mauritius du Prè illum adventum figit tempore Probi imperatoris anno 277, vultque eum Ambiani et in vicinis locis ac oppidis prædicasse annis duodecim. Conjecturæ illæ sunt non quidem omni prorsus verisimilitudine carentes; sed quæ nullo tamen argumento probari valeant. Acta tempus prædicationis apud Ambianenses non definiunt, eoque omnia enarrant modo, acsi paucis potius mensibus, quam multis annis ibi prædicasset.

D Attamen existimo, aliquot annis Ambiani prædicasse S. Firminum, cum illius urbis episcopus et apostolus communi omnium judicio habeatur, eaque ibidem fidei Christianæ semina jecerit, quæ uberem ad nostra usque tempora fructum protulerunt. Quot vero annis ecclesiam suam instruxerit, nulla ratione edicere possum; et nihilo magis, quot annorum fuerit totus prædicationis S. Firmini per Galliam decursus. Nam Acta non vetarent illum quatuor aut quinque annis circumscribere, si aliunde de tanta brevitate constaret. Acta rursum facile exponi possent, si documenta antiqua haberent, ad annos decem, quindecim, aut etiam viginti et plures apostolicis laboribus insudasse S. Firminum. Quare ab annis illis determinandis prorsus abstineo. Solum moneo, annum martyrii non dependere a pluribus aut paucioribus prædicationis annis; sed tanto citius natum fuisse S. Firminum, tantoque provectioris fuisse ætatis, quanto diutius prædicaverit.

AUCTORE J. S.

Non est passus S. Firminus sub Valeriano aut anno 258,

19 De tempore martyrii variæ sunt auctorum sententiæ. Mitto jam illos, qui olim S. Firminum ad seculum primum aut secundum retulerunt. Satis etiam refutati sunt, qui circa Decii tempora martyrem fecerunt. Eruditi Benedictini, qui Galliæ Christianæ editionem continuant, tom. 10 col. 1150 plures enumerant E aliorum sententias, et de Actis ita loquuntur: Acta apud Bosquetum (martyrium S. Firmini referunt) ad annum CCLVIII sub Decii et Valeriani nuncupata persecutione, licet initio de Diocletiani et Maximiani persecutione loquantur. Acta Ambianensia ad Diocletianum et Maximianum, nulla anni facta mentione. Verum hæc accurata non sunt: neque enim in Actis apud Bosquetum ullius anni fit mentio, nec S. Firminus ibi dicitur passus in persecutione Decii et Valeriani dicta, sed solum edicta Decii et Valeriani laudantur, quod fieri poterat, etiamsi imperatores illi dudum essent defuncti, ut ipsi agnoscunt laudati scriptores his verbis: Quia tunc (sub initium Diocletiani) sola Decii et Valeriani edicta contra Christianos vigebant, et persecutio a Maximiano in Galliis incepta anno CCLXXXVI promulgationem edictorum, ab ipso et ab Diocletiano factorum, longe præcesserat. Si hæc vera sunt, ut sunt verissima, et dudum a nobis observata in S. Firmino confessore ad 1 Septembris, non video, cur iterum Actis affingatur error, perperam ipsis imputatus a Tillemontio. Certe quæ vera sunt, quando firmanda est chronotaxis Tillemontii, non fiunt falsa, quando alium ejus lapsum ostendunt. Quapropter Acta, prout a Bosqueto edita sunt, et in pluri- F bus leguntur codicibus, non ad Decii aut Valeriani, sed ad Diocletiani et Maximiani tempora martyrium S. Firmini referunt. Ambianensia vero, quibus unus ex codicibus nostris, et plures alii consentiunt, ut accepi ex litteris Ambianensibus, Ambianensia, inquam, nullius imperatoris nominatim faciunt mentionem, ut videri poterit ex nostra editione. Ceterum opinio de anno 258 non est ulterius refutanda, cum fundamento careat, et eo anno forte puer esset Firminus, aut certe necdum episcopus.

nec anno 268 nec sub Aureliano circa 272,

20 Nihilo magis fundata est sententia Malbranci de Morinis tom. 1 pag. 616, ubi figit martyrium S. Firmini anno 268, et præter conjecturas minime urgentes nihil allegat. Juvenis verisimiliter eo anno erat Firminus, et probabilius necdum episcopus, ut satis colligitur ex dictis de natali tempore. Eruditus quidam Ambianensis, cujus Dissertatio MS. mihi anno 1746 missa fuit, credidit, sub Aureliano passum esse S. Firminum, et chronotaxim hoc modo disponendam. Credamus, inquit, Firmum S. Firmini patrem fuisse conversum a S. Saturnino circa annum 255, eo tempore Firminum, annos natum 17, traditum fuisse S. Honesto erudiendum, eumque post septem studii annos, sive anno 262 missum fuisse Tolosam ad S. Honoratum, ab eoque ordinatum episcopum, deinde ætate annorum

AUCTORE J. S.

A rum triginta et unius anno 266 profectum fuisse in Galliam: sic post quatuor aut quinque prædicationis annos martyrio fuerit coronatus anno 272 aut 273, antequam edictum Aureliani in Galliam fuerat perlatum. Præcipua ratio, quæ viro eruditissimo persuasit, tali fere modo ordinanda esse S. Firmini tempora, petitur ex silentio de edicto Aureliani. Neque enim, ut observat, Sebastianus præses citasset sola edicta Decii et Valeriani, omisso edicto Aureliani, si hoc fuisset promulgatum. Hæc ratio vim haberet si constaret, edicta Aureliani similia fuisse edictis Decii et Valeriani, atque ubique promulgata. At de promulgatione illa merito dubitamus; nec scimus, an eadem suis edictis contra Christianos præcipere voluerit Aurelianus cum Decio et Valeriano.

ex cujus edicto contra Christianos, hæc epocha nequit statui,

21 Quam sit dubium, an edicta Aureliani per Galliam fuerint promulgata, liquet ex Eusebio et Lactantio. Eusebius lib. 7 cap. 39 docet, Aurelianum initio imperii bene affectum fuisse erga Christianos; sed mutatum circa finem vitæ persecutionem movere voluisse. Sic tamen loquitur, ut videatur dicere, divina ultione prohibitum fuisse, quominus edictis contra Christianos subscriberet. Lactantius de Mortibus persecutorum cap. B 6 insinuat, edicta fuisse scripta, et ad aliquas provincias missa, sed non ad magis remotas, dum ita loquitur de Aureliano: Verum illi ne perficere quidem, quæ cogitaverat, licuit; sed protinus inter initia sui furoris extinctus est. Nondum ad provincias ulteriores cruenta scripta pervenerant, et jam Cœnofrurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsa quadam suspicione ab amicis interemptus. Hæc dubium faciunt, an in Gallia Belgica edictum Aureliani unquam fuerit promulgatum, aut exsecutioni datum. Non quidem negavero, edictum eo etiam pervenire potuisse post mortem Aureliani: sed, mortuo imperatore, præsides pvovinciarum poterant editum facile supprimere, si persecutionem ipsi movere non cupiebant, quales procul dubio multi erant. Itaque dubia admodum est edicti promulgatio. Deinde, etiamsi constet, edictum fuisse latum contra Christianos; non novimus, an illud satis conduceret ad propositum præsidis Sebastiani, qui ea protulit Decii et Valeriani edicta, quibus omnes sacrificare idolis cogebantur, aut mortem post varia tormenta subire. An tale fuerit edictum Aureliani, nescimus. Si autem tale non fuerit, mirari non debemus, de eo tacuisse præsidem, etsi illud habuisset. Tertio eruditissimus dominus, cujus opinionem expendo, credit, Diocletiani et Maximiani nomina fuisse Actis C addita, quia in aliquot MSS. non leguntur; at in iisdem MSS. similiter non leguntur nomina Decii et Valeriani, ut jam tota illa ratio prorsus corruat. Nam codices, ex quibus data est editio nostra, nulla habent imperatorum nomina. Alii vero iique plures de Decii et Valeriani edictis meminerunt; sed martyrium aperte referunt ad Diocletiani tempora.

eaque contraria est ætati et gestis S. Firmini,

22 Quod vero spectat ad enumerationem temporum, quæ inter conversionem Firmi et martyrium filii ejus S. Firmini fluxerunt, ea nos deducunt ad imperium Diocletiani, nec omnia contingere potuerunt ante edictum Aureliani. Gratis dicitur Firminus septemdecim fuisse annorum, dum conversus est Firmus. Si eam habuisset ætatem, fuisset procul dubio cum patre baptizatus, cum etiam ante eam ætatem baptizatus sit, sed verisimiliter aliquo tempore post patrem. Puerum aut vix natum fuisse Firminum, ut jam num. 14 dixi, omnia insinuant. Quippe secundum Acta num. 7 cum esset decem fere et septem annorum, non cœpit instrui, sed erat litteris et doctrina Catholica instructus, et tunc cœpit religionis studio proficere; huic vero profectui septem attribuuntur anni, post quos ipse alios docere cœpit, nimirum dum viginti et quatuor fere erat annorum. Tota igitur instructio per S. Honestum dicitur facta, antequam septemdecim annorum esset: ante hanc D instructionem præcessit Firmini baptismus; nam dicitur Honesto presbytero instruendus traditus, quia et antea in baptismo filius ejus erat. Si modo quæramus, cur non statim post baptismum Honesto commissus sit instruendus, non alia occurret ratio, quam quod puer esset, nec eam haberet ætatem, qua litteras et doctrinam Catholicam satis caperet. Erat igitur puer aut decennis aut decenni minor, quando baptizatus est, nescimus quanto tempore post patris conversionem. Præterea S. Honestus dicitur num. 8 senectutis tempore gravatus, dum S. Firminus annos natus viginti quatuor ad ignorantes docendum ab eo mittebatur. At initio Actorum, ubi de conversione Firmi agitur, Honestus non exhibetur ut senex, sed ut florens ætate presbyter, et Saturnini discipulus. Itaque non septem tantum anni a conversione patris fluxerant, dum viginti quatuor annorum erat Firminus, sed forte viginti, aut etiam plures.

cujus martyrium sub Diocletiano figendum,

23 Quare, si Actis inhærere velimus, ne decem quidem annos Firmino tribuere possumus, quando conversus est pater; eaque de causa, etiamsi eam conversionem figere velimus anno 250; non poterit natalis S. Firmini merito locari, nisi post annum 240. Cum autem ageret annos triginta et unum quando venit in Galliam ad E prædicandum; hæc prædicatio cœpta non fuerit, nisi post annum 271, et sic, licet prædicatio tantum tenuisset annos quatuor aut quinque, ut vult auctor dictæ chronotaxis, semper martyrium S. Firmini figendum est post decretum et mortem Aureliani, anno 275 defuncti. Verum probabilius est, S. Firmini natalem viciniorem fuisse anno 250, quam 240; et sic initium prædicationis figendum circa 280, martyrium vero sub Diocletiano et Maximiano, quorum primus imperium adeptus est anno 284, alter biennio serius ab illo collega electus. Attamen non existimo, passum esse S. Firminum in generali persecutione, cœpta anno 303, ad quem num. 130 Sancti martyrium narrat Baronius. Acta etiam non sinunt, ut credamus passum esse sub præside Rictio Varo, ut asserit Usuardus in Martyrologio et cum eo Baronius.

anno incerto circa 290.

24 Hoc unum dici posse videtur, passum esse prioribus annis Diocletiani et Maximiani simul imperantium, verisimiliter antequam Constantius Cæsar Galliam administrabat. Tillemontius tom. 5 in Persecutione Diocletiani art. 2 martyrium S. Firmini refert ad annum 287. At non invenio rationes idoneas, quæ magis militant pro illo anno, quam pro sequentibus usque ad 292, quo Constantius venit in Galliam. Quare malim Sancti martyrium late figere circa 290. Hæc epocha F ceteris probabilior apparet, quia paucissimi in Gallia fuerunt martyres, administrante eam Constantio, etiam in persecutione generali; et quia persecutio aliqua in Gallia fuisse videtur notabili tempore ante martyrium S. Firmini, qui in ea Bellovaci carcerem et flagra pertulisse dicitur num. XI. Si hæc sit persecutio a Maximiano circa 286 in Galliis suscitata, in qua partes suas crudelissime egit Rictius Varus, ut satis est verisimile, passus fuerit S. Firminus post mortem Rictii Vari sub alio persecutore, ut habent Acta, ideoque nec primo nec secundo illius tempestatis anno, sed anno incerto circa 290.

§ III. De episcopatu S. Firmini, et aliquot successoribus.

Episcopalis S. Firmini dignitas certa est.

De dignitate episcopali S. Firmini nullum debet esse dubium, cum Acta num. 9 testentur, episcopum consecratum, atque huic Actorum testimonio accedat vetustissima traditio plus quam mille annorum, multis documentis declarata. Quapropter apertus est lapsus Petri de Natalibus, a quo presbyter solum vocatur, nec natus dubitationem ingerere, cum ille reliquis omnibus sit contrarius, et non raro a vero aberret. Verum dubitari potest, an pro aliqua nominatim ecclesia consecratus

A *cratus fuerit episcopus. Pompelonenses* S. Firminum *inseruerunt catalogo suorum episcoporum, et primum ecclesiæ suæ faciunt antistitem : idem similiter fecerunt Ambianenses ; nec tamen duarum simul ecclesiarum episcopus fuisse videtur. Prudentius Sandovallius in Catalogo episcoporum Pompelonensium primum ponit* S. Firminum, *sed addit :* Quot hanc ecclesiam annos gubernarit, in obscuro est. Haud tamen facile inducar, ut credam, biennio solum hic commoratum, cujus esset ita necessaria opera ad disseminandam in adeo ampla provincia fidem. Hinc Tolosam revertit, atque in Galliam ingressus, gentes plurimas doctrina Christiana imbuit, multa perpessus aspera, qualia plerique ecclesiæ primitivæ doctores. Tandem Picardiæ metropolim Ambianum, quam nunc Franci Amiens vocant, convertit. Illic domicilium fixit, habeturque primus ejus urbis antistes atque apostolus *etc. Mitto reliqua Sandovallii asserta, in quibus non raro labitur; sed illi errores ex Actis facile corrigi possunt. De episcopatu Pompelonensi scriptores quoque alii Sandovallio consenserunt; sed hos enumerare longum magis esset, quam utile, cum res ipsa veniat examinanda.*

At non videtur consecratus fuisse pro ecclesia Pompelonensi ;

B 26 *Si* S. Firminus *pro aliqua ecclesia nominatim ordinatus fuisset episcopus, plane verisimilis esset opinio Sandovallii; cum Pompelone fuerit Tolosam missus, indeque, accepta manuum impositione, Pompelonem redierit, ubi aliquo tempore, forte mensibus aliquot, mansit. Verum Acta num.* 9 *clare indicant, consecratum fuisse,* ut verbum vitæ et salutis gratiam in gentibus prædicaret. *Hinc S. Honoratus ad eum dixisse scribitur :* Perge itaque in dispersionem gentium *etc. Hæc non significant, episcopatum Pompelonensem* Firmino *creditum fuisse, ubi S. Honestus cum aliis, quos ibi verisimiliter discipulos habebat, interim utcumque sufficere poterat ; sed pergendum esse ad gentes, quibus fides prædicata necdum erat, aut quibus certe idonei deerant doctores. Eventus Actis consentit, cum constet,* S. Firminum *non diu Pompelone mansisse : et semper magis magisque ab ea urbe recessisse ad eas Galliæ partes, quibus fidei Christianæ doctores erant necessarii. Accedit Actorum silentium : neque enim taceri debebat, si consecratus fuisset* S. Firminus *pro ecclesia aut urbe aliqua particulari. At Acta non modo de ea silent ; sed oppositum etiam asserunt. Hinc Ambianenses, opinor, non contendent, de Ambianensi urbe cogitatum fuisse, aut pro ea nominatim consecratum*

C *fuisse* S. Firminum, *quando manuum impositionem accepit. Ob rationes jam datas laudatus ante Ferreras in Historia Hispaniæ episcopatum Pompelonensem* S. Firmino *plane abjudicat, eique Ambianensem non negat.*

uti etiam censuit Bollandus, quem refutare conatur Moretus.

27 *Bollandus in suo Commentario existimat, pro nulla nominatim ecclesia consecratum fuisse* S. Firminum, *eamque opinionem aliquot argumentis confirmavit. Communicatum habuit Bollandi Commentarium laudatus supra Moretus, et ex eo hausit, quantum voluit; quod vero ecclesiæ Pompelonensi minus honorificum credidit, fuse conatus est refutare, ut jam dixi de ætate SS. Saturnini et* Firmini ; *et nunc dicendum est de episcopatu Pompelonensi, quem omnibus viribus* S. Firmino *asserere nititur Moretus. Hic ea sibi refutanda elegit Bollandi argumenta, quæ voluit, omissis nonnullis, ex quibus discere potuisset, quam fragilibus episcopatus* S. Firmini *nitatur fundamentis. Facile amori patriæ hoc condonabimus; sed omnem veritati patriam postponimus, ideoque fundamenta Moreti quam solida sint, juvabit examinare, maxime cum ad illum nos remittat vir amicissimus et eruditus; cumque hæc Moreti opinio non tam aperte sit improbabilis, quam rejecta superius de ætate. Quare sequar hic presse Moretum, qui refutationem Bollandi orditur a pag.* 194, *ut videamus, an* levissima *sint, ut ait,* fundamenta Bollandi, *cujus alias eruditionem multum commendat.*

Auctore J. S. Bollandi priora et præcipua argumenta, ad quæ nihil responsum.

D 28 *Dixerat Bollandus in Commentario :* Quo autem jure ei *(S. Firmino)* licuit Pampelonensem ecclesiam, sponsam suam, relinquere ; inque longinquas gentes tendere, si illi erat a S. Honorato præfectus? *Verum multa recitaverat ex Actis, ex quibus illius argumenti vis crescit ; antequam ita ratiocinaretur. At Moretus, omissis Actorum verbis, ad relata Bollandi verba solum respondet. Quare argumenta priora repeto. Vita edenda num.* 9 *habet,* S. Firminum *ordinatum episcopum,* ut nomen Domini in Occidentis partibus prædicaret. *Atqui prædicare* in Occidentis partibus, *non est prædicare in urbe sola Pompelonensi. Non est igitur urbi Pompelonensi ordinatus episcopus, sed partibus Occidentis, quibus prædicatio ejus videretur necessaria. Secundo Acta asserunt, episcopum ordinatum esse,* quia ad hoc prædestinatus et electus esset a Domino, ut verbum vitæ et salutis gratiam in gentibus prædicaret. *Atqui ad prædicandum* in gentibus *non erat necessarius episcopatus Pompelonensis ; sed magis episcopatus Apostolicus nulli loco affixus. Tertio S. Honoratus* Firmino *ordinato dixit :* Perge itaque in dispersionem gentium. *Atqui pergere* in dispersionem gentium, *non est ire Pompelonem ejusque ecclesiæ curam habere. Quarto* Firminus *Pompelonem*

E *ad S. Honestum reversus non dixit, curam Pompelonensis ecclesiæ sibi mandatam ab Honorato, sed ab eo sibi præceptum,* ut verbum prædicationis et nomen Jesu Christi in dispersionem gentium annuntiaret. *Hæc omnia recitavit Bollandus, ac præcipuum ex iis argumentum et primum desumpsit. Tum adjungit ipsam mandati exsecutionem, ad quam* S. Firminus, *relicta patria, perrexit in Galliam, idque* non post multum temporis *a sua consecratione. Hæc Bollandi argumenta maluit indicta relinquere Moretus, quam attingere aut refutare, cum tamen et prima sint et præcipua, ut sola sufficiant ad episcopatum Pompelonensem* Firmino *abjudicandum, præsertim cum nulla in Actis fiat mentio de prædicato ibidem Evangelio post susceptam consecrationem, ut solum eo videatur reversus ad parentibus valedicendum, et de necessariis ad peregrinationem sibi providendum.*

Alterum ejus argumentum et tertium,

29 *Post hæc petiit Bollandus, quo jure licuerit* S. Firmino *sedem suam relinquere, si pro ea erat ordinatus. Etenim si Honoratus illum Pompelone judicasset necessarium, non permisisset, ut* post non multum temporis *inde recederet. Frustra igitur facultatem illam ab Honorato repetit Moretus in sua opinione. Voluit*

F *revera Honoratus, id apud varias gentes prædicaret* Firminus; *sed, quia ut voluit, non ordinavit eum pro Pompelonensi ecclesia, sed pro gentibus necdum conversis. Tertium argumentum Bollandus ita proposuit :* Demus tamen, licuisse S. Firmino ecclesiam suam relinquere, facultate a Romano Pontifice hujusve legato Honorato obtenta ; cur non illi ecclesiæ, si jam in ea erat sedes pontificia erecta, alius præpositus est antistes, saltem post S. Firmini martyrium ? Primus enim, cujus mentio uspiam exstet, Pampelonensis episcopus Liliosus est, qui concilio Toletano III, æra DCXXVII, sive DLXXXIX Christi anno subscripsit. *Ad hoc argumentum, quod Bollandus proponit, ut prioribus adjunctum augeat improbabilitatem episcopatus Pompelonensis* S. Firmini, *multa verba reponit Moretus, sed rationem nullam, qua verisimile fiat, omnes* S. Firmini *successores trium seculorum ignotos mansisse.*

quibus minime satisfacit Moretus.

30 *Ait, nomina episcoporum Hispanorum in conciliis frequenter fuisse prætermissa. At non ex solis conciliis innotescunt episcopi, sed alii sua sanctitate, alii doctrina, alii litteris scriptis aut acceptis, alii aliis modis, nec desunt primorum seculorum episcopi Hispani sat multi, qui ex conciliis innotuerunt, ut prorsus mirabile sit, nullum Pompelonensem totis seculis* IV *et* V *ac majore parte seculi* VI *innotuisse. Ait secundo, episcopatum*

A *episcopatum Pompelonensem reperiri in omnibus antiquis divisionibus episcopatuum Hispaniæ. At nihil hoc est, cum illæ divisiones non sint satis vetustæ. Nam quæ sub Wamba, id est, seculo* VII, *facta est divisio, certe evincere nequit, episcopatum Pompelonensem seculo* VI *vetustiorem esse. Quid igitur illa ad rem facit, quid aliæ recentiores? Tertio ait, in multis episcoporum catalogis, quos recenset, aliquot seculorum episcopos desiderari. Verum dixisse sufficiat, nullam diligenti inquisitione inventam ab eo ecclesiam, in qua tanto tempore nullus assignetur episcopus, quanto nomina suorum episcoporum ignorat ecclesia Pompelonensis, si* Firminum *cœpit habere episcopum ejusque successores episcopos constanter habuit. Imo in ecclesiis, quas enumerat, imaginarios magis, quam veros, hiatus invenit, nimirum quia illas æque ac Pompelonensem suam primo seculo sive Apostolorum temporibus fundatas perperam credidit, cum illæ potius seculo* III *initium habuerint, saltem pleræque, quas nominat. Quare silentium de episcopis Pompelonensibus usque ad seculum* VI *senescens tanto fortius urget contra Pompelonensem* S. Firmini *cathedram, quanto apertius ipsa Acta insinuant,* S. Firminum *non esse consecratum ad prædicandum Pompelonensibus ante conversis, qui habebant doctorem S. Honestum; sed* B *ad convertendum gentes.*

AUCTORE J. S.

Prima ratio Moreti invalida est,

31 *Audiamus modo argumenta Moreti ex Actis* S. Firmini *deprompta. Observat primo,* S. Firminum *Pompelone missum esse ad S. Honoratum,* ut eum in episcopatus gradu et gratia impositis manibus constitueret. *Tum vero addit conjecturam ex verisimilitudine petitam, non alterius civitatis creatum fuisse episcopum, quam illius, ex qua erat missus, in qua habebat parentes, et cui necessarius erat episcopus ob quadraginta hominum millia jam conversa a S. Saturnino. Hæc quidem verisimilia sunt, sed exiguam vim habent, cum S. Honoratus* Firmino *ordinato non legatur dixisse,* Curam habe ecclesiæ tuæ Pompelonensis, *sed,* Perge itaque in dispersionem gentium. *Præterea reversus Pompelonem* Firminus *retulit Honesto illud ipsum Honorati mandatum. Quare parum præsidii pro sua opinione habet Moretus in ista ratione, maxime cum Christus Matth.* 13 ℣ 57 *dixerit:* Non est propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua. *Nam vel sola hæc ratio movere poterat S. Honoratum, ut* Firminum *potius ad civitates longe dissitas mitteret. Et quanto plures erant conversi Pompelone, tanto magis ibi sufficere poterat S. Honestus presbyter cum* C *aliis, qui in tanto conversorum numero deesse non poterant, discipulis. Itaque se vertit ad aliud argumentum, ex chronotaxi petitum, quod revera fortius esset, si probari posset.*

altera nequit probari, et Actis est contraria;

32 *Secundo igitur observat,* S. Firminum *suscepto episcopatu, reversum esse Pompelonem, quod certum est. Tum contendit, eum Pompelone mansisse* annis circiter quinque aut sex. *Hoc autem negamus, ut Actis contrarium. Ait ex Actis num.* 7 *et* 8, *fuisse septemdecim annorum, quando erat instructus, tum alios septem annos magis profecisse, missumque fuisse ab Honesto* per vicos *ad prædicandum. Non multo autem tempore post hoc septennium figit consecrationem episcopalem, ut sic inveniat annos quinque aut sex, antequam haberet triginta fere et unum annos: qua ætate prædicationem in Gallia exorsus dicitur. Verum huic chronotaxi quod faveat, in Actis nihil habetur. Secundum Acta* litteris et doctrina Catholica instructus erat, *dum agebat annos septemdecim:* religionis studio *profecit septem aliis annis, et* ad virtutum culmina prominebat. *Post septem hos annos, ætate erat viginti quatuor annorum. Tum ab Honesto cœpit mitti* per vicos et suburbana civitatis *ad populum docendum. Hoc autem docendi munus quot annis obierit, non dicitur; sed in eo perseveravit, donec mitteretur Tolosam, ut consecraretur episcopus. Consecratione accepta, reversusque Pompelonem,* non post multum temporis D *dicitur in Galliam profectus. Ordinatus igitur videtur, dum annos triginta impleverat ætatis, et non alia de causa reversus Pompelonem, quam ut ibi omnia ad iter et ad obeunda munia episcopalia pararet, ac parentibus valediceret. Hac de causa Acta, quæ præcedentem ejus prædicationem* per vicos *non omittunt, de gestis tunc Pompelone pro ea ecclesia ne verbo quidem meminerunt. Quare gratis quinquennium illud aut sexennium fingitur.*

auctoritates ab eo allatæ partim fictitiæ, partim levissimæ.

33 *Tertio Moretus nititur aliis auctoritatibus cathedram Pompelonensem* S. Firmino *asserere, sed æque infeliciter. Primo loco ponit S. Braulionem, qui floruit, inquit, elapsis plusquam mille annis. Novimus et veneramur S. Braulionem ejusque ætatem, sed Additamenta ad Maximum, quæ* Braulionis nomine, inter ficulneas merces *circumferri ait Nicolaus Antonius in Bibliotheca veteri Hispana tom.* 1 *pag.* 28, *posterioribus seculis conficta esse, æque ac Chronicon Dextri, quod subjungit Moretus, etiam novimus. Post Opera illa fictitia nominat Breviaria Pompelonensia et traditionem regni Navarræ. Quam vetusta sint illa Breviaria, non edicit. At ego dubitare nequeo, quin sint posteriorum seculorum. Etenim habeo Officia* S. Firmini *ex* E *quatuor vetustioribus Breviariis MS. fideliter nobis transmissa, nimirum ex Breviario anni* 1331, *ex secundo anni incerti inter* 1349 *et* 1354, *ex tertio anni* 1383, *et ex quarto anni* 1340. *In nullo autem ex his Officiis, etiamsi omnia fere sint propria* S. Firmino, *ullum reperitur verbum, quo vel obscure insinuetur, episcopum fuisse Pompelonensem. Itaque non admodum vetusta erunt Berviaria, in quibus illud asseritur, et traditio fortasse nihilo vetustior. Unica igitur expendenda est auctoritas alicujus ponderis. Nam Petrus episcopus Pompelonensis, qui anno* 1186 *decrevit, ut festum* S. Firmini *solemnius, quam ante, celebraretur, ut exponam* § 10, *inter rationes hanc allegat:* Quia prædictus Martyr... etiam in episcopum ejusdem civitatis asseritur ordinatus. *Verum timida hæc senescentis seculi* XII *mentio de episcopatu Pompelonensi causam Moreti parum juvat: nam silentium Breviariorum, quæ recensui, omniumque scriptorum, forte usque ad seculum* XVI, *magis ostendit, ne ipsis quidem Pompelonensibus persuasum fuisse,* S. Firminum *suæ ecclesiæ fuisse episcopum.*

Potest S. Firminus merito dici Ambianensis episcopus;

34 *Quæret modo aliquis, qua ratione* S. Firminus *dicatur episcopus Ambianensis, si hæc civitas, ut superius insinuavi, singulari titulo eidem non fuerit commissa. Respondeo, Ambianensem dici, quia in hac* F *civitate ultimis vitæ temporibus prædicavit, officia episcopalia obivit, et vitam beata more finivit. Potuit ordinari ea conditione, ut gentibus prædicaret, et post qualemcumque infidelium conversionem in civitate aliqua primaria, ubi episcopus videretur necessarius, sedem suam stabiliret. Si eo modo sedem suam Ambiani posuit* S. Firminus, *quod fit verisimile ex celebritate urbis, quæ erat inter primarias numeranda, ut lector intelliget ex collectis de ea tom.* 10 *Galliæ Christianæ in ipso initio; strictissime Ambianensis fuit episcopus. Si vero sedem ibi non stabiliverit, sed cogitaverit a alias rursum urbes proficisci post instructos Ambianos, relictis ibi aliquot discipulis, minus quidem proprie, non tamen immerito, dicitur episcopus Ambianensis, cum saltem non processerit ad aliam urbem episcopalem; sed ibi labores episcopales et apostolicos finierit una cum vita. Nihil igitur est, cur non dicamus, Ambianensem fuisse episcopum; etiamsi non credamus, eo titulo primum fuisse ordinatum.*

cujus sedem anno 346 tenebat Eulogius,

35 *Quod vero spectat ad successores; vacaverit annis pluribus cathedra Ambianensis, forte quod nullus ibidem esset sufficienti doctrina imbutus, qui statim posset substitui, nec aliquis forte vicinus episcopus, qui ordinaret. Certe mirandum non esset, si tali de causa episcopo*

scopo caruissent Ambianenses ad annos decem aut viginti, aut etiam diutius, cum eo tempore exiguus fuerit operariorum numerus in Gallia, et multos abstulerit persecutio. Attamen non nimis diuturna videtur fuisse sedis Ambianensis vacatio, cum certe anno 346 *suum haberet episcopum Eulogium. Voluit quidem eruditus aliquis Ambianensis dubitationem mihi injicere de Eulogio, an præfuisset cathedræ Ambianensi. Ratio præcipua est, quod non reperiatur in catalogo aliquo MS., qui procedit usque ad seculum* XII, *et in quo postremus est Grevinus. Verum catalogus ille, cujus apographum mihi transmisit laudatus dominus, plurimis laborat defectibus, ut nequeat obesse Eulogii cathedræ, quod ibi fuerit omissus: nam et alii quidam in eodem catalogo sunt omissi, et plures inverso ordine positi. Nimirum omittitur Edibius, qui anno* 511 *fuit in concilio primo Aurelianensi: omittitur Theodefridus, qui certo præfuit Ambianensi ecclesiæ, vergente ad finem seculo* VII, *ut probavi in S. Firmino confessore tom.* 1 *Septemb. pag.* 185 *et* 186 : *omittitur demum ex gemino Fulcone alteruter. Duo autem consequenter Fulcones cathedram Ambianensem rexerunt seculo* X *exeunte et magna parte seculi* XI. *Quod vero spectat ad ordinem, post S. Firminum confessorem nullus suo loco positus est usque ad finem fere seculi* VII , *ubi ab Ursiniano vel Ursimano debitus ordo inchoatur.*

ut ex Coloniensi et Sardicens conciliis constat,

36 *Ex solis quidem Actis concilii Coloniensis, quæ aliquot vitiis laborant, innotescit, Eulogium præfuisse cathedræ Ambianensi; hisce tamen pro Eulogio pondus additur ex concilio Sardicensi, quod sequenti anno* 347 *habitum est. Nam ibi Eulogius inter episcopos Galliarum subscripsit. Quapropter Acta Coloniensis concilii, cum in iis plerique episcopi recte suis sedibus attribuantur, videntur sufficere, ut Eulogium habeamus pro episcopo Ambianensi; præsertim cum nulli alteri sedi unquam attributus fuerit, aut merito attribui possit. Nam fingamus tantisper, Acta concilii Coloniensis prorsus esse fictitia, saltem nomina episcoporum, qui in illis Actis recensentur, fictitia non sunt; cum omnia fere etiam legantur in concilio Sardicensi, et plerique episcopi aliunde innotuerint. Si quis igitur Acta illa confinxerit, et episcopis ex concilio Sardicensi, ubi generatim Galliis attribuuntur, cathedras suas aliunde cognitas apposuerit, vel sic Eulogius censendus est* Ambianorum *episcopus, cum non debeamus sine ulla ratione credere, auctorem in Eulogii cathedra magis errasse, quam in aliis plerisque, quas recte recensuit. Itaque, etiamsi ecclesiastico cultu careat, secundus episcopus Ambianensis habendus est Eulogius, qui cathedram tenere potuit usque ad medium circiter seculi* IV.

tertius fuit S. Firminus confessor;

37 *Circa medium seculi* IV *statuendum est initium episcopatus S. Firmini confessoris, ut in hujus Actis dixi ad* 1 *Septembris num.* 12 *et seqq.; ubi etiam monui, inhærendum non esse dictis Sigeberti chronographi, cum luculenter pateat, Sigebertum sua hausisse ex Vita S. Firmini confessoris. At hic scriptor tempora tam aperte confundit, ut, si vera essent omnia, quæ inepte coacervavit, S. Firminus vixisset ultra duo secula, id est, a seculo* IV *aliquot annis inchoato usque ad tempora Vigilii Papæ, sive usque ad medium fere seculi* VI. *Jam vero ex Vita illa hausisse sphalmata sua Sigebertum, clarum fit ex aliis ejus assertis: nam et Ambianum ab Antonino Pio conditum asserit, et nomen urbis a Gratiano mutatum, et* Ambianum *dictum* ab ambitu fluminum, *ac demum Faustiniano, S. Firmini confessoris patri,* præfecturam Gallicam *attribuit. Hæc non finxisset ipse Sigebertus, sed omnia ex vitiosis S. Firmini Actis profluxerunt, ex quibus eadem narrat Bellovacensis lib.* 16 *cap.* 89, *laudans ipsa Acta; quod observo, ne quis putet, Acta illa minus esse vetusta. Itaque et Sigebertus et cum eo Bellovacensis majorem non habent auctoritatem, quam Acta vitiosa, quorum errores adoptarunt, et* præfecturam Gallicam *Faustiniano commissam fuisse a Gratiano imperatore ejusmodi Actis non credimus. Certe in Actis* S. Firmini *martyris, quæ longe minus vitiosa sunt, Faustinianus S. Firmini confessoris pater non alio quam* senatoris *ornatur titulo. Si autem Faustinianus conversus et baptizatus est a* S. Firmino *martyre, ut habent utriusque Firmini Acta, aut defunctus aut senex decrepitus erat, quando Gratianus anno* 367 *adeptus est imperium, etiamsi adolescens aut juvenis circa annum* 290 *fuisset baptizatus. Itaque pro chronotaxi S. Firmini, sequendus non est Sigebertus, sed præferenda Acta* S. Firmini *martyris, secundum quæ natus videtur S. Firminus confessor post conversionem patris, forte sub initium seculi* IV, *episcopus vero factus post Eulogium. Quamdiu episcopatum tenuerit, certo dici nequit. In pluribus codicibus dicitur vixisse annos* 67.

AUCTORE J. S.

hujus successorum ordo minus certus.

38 *Quis fuerit proximus S. Firmini confessoris successor, certo edici nequit. Recte suspicantur novissimi auctores Galliæ Christianæ, nomina aliquot episcoporum excidisse. Nam pauciores innotuerunt, quam ut verisimile fiat, reliquum seculi* IV *et totum seculum* V *ab iis impletum, licet hoc fieri omnino potuerit, si modo constaret, diuturnum quorumdam fuisse episcopatum. Nam ad illud tempus videntur spectare Leodardus et Audoenus, qui revera in Gallia Christiana proxime post S. Firminum confessorem in catalogo ponuntur: ad eadem tempora forte spectant Deodatus et Dado, qui ibidem ponuntur decimus tertius et decimus quartus, ubi locum vix invenire possunt inter Theodefridum et Ursinianum, ut auctor ipse satis vidit, insinuavitque his verbis:* Uterque forte extra ordinem positus est. *Itaque verisimile est, illos quoque seculo* V *sedisse, cum ibi catalogus sit vacuus, et vix ullo alio seculo locum inveniant, saltem si pluribus annis sederint. Neque multum movere nos debet, quod in vetusto catalogo MS. serius ponantur, cum liqueat, ordinem in illo catalogo esse perturbatum, non solum quia omnes Sancti recensentur primi, sed etiam in aliis nonnullis. Quapropter probabile est, illos quoque duos ad priora tempora pertinere. Sic habebimus quatuor episcopos inter S. Firminum confessorem, seculo* IV *senescente mortuum, et Edibium, anno* 511 *concilio Aurelianensi præsentem. Itaque mirandum non esset, si hi quatuor, Leodardus, Audoenus, Deodatus et Dado, consequenter sedissent ultra seculum, et sic totus Ambianensium episcoporum catalogus esset plenus. Nam sequentia secula suos ubique in novissimo catalogo exhibent episcopos. Verum hæc, quæ de quatuor istis episcopis, solo nomine cognitis, breviter disserenda censui ob difficultates mihi olim propositas, pro meris conjecturis velim æquus lector accipiat.*

§. IV. Memoria Sancti in Martyrologiis et cultus diebus pluribus.

Memoria Sancti ad XXV Septembris in plerisque

Q*uamquam de die, quo passus est* S. Firminus, *codices in Actis non omnino consentiunt, communis tamen est sententia, passum esse die* XXV *Septembris, ut Acta in aliquot codicibus habent; atque idcirco illo die præcipue colitur, et in pluribus celebratur Martyrologiis, cum vetustioribus tum recentioribus. Hieronymianum apographum Corbeiense sic eum clare annuntiat:* In Gallia Ambianis civitate, passio S. Firmini episcopi et martyris. *Hæc in breviori Corbeiensi similiter leguntur, uti et fere in antiquo Kalendario. Apud Martenium tom.* 6 *Collect. Ampl. col.* 646 *in Martyrologio Trevirensi S. Maximini ita legitur:* Natale S. Firmini. *Ibidem deinde in Kalendario Anglicano:* S. Firmini martyris. *In antiquo Kalendario Stabulensi:* Passio S. Firmini. *In Verdunensi:* S. Firmini martyris. *In Martyrologio Autissiodorensi:* Ambianis civitate natale S. Firmini episcopi et martyris. *Hisce posterioribus*

A *ribus antiquior Rabanus habet :* Natale S. Firmini martyris. *Wandelbertus :*

AUCTORE J. S.

Ambiana micat Firmino martyre plebes.

Usuardus plura dat hoc modo : In civitate Ambianensium, beati Firmini episcopi, qui sub præside Rictiovaro post varia tormenta capitis decollatione martyrium sumpsit. *Prolixus elogium texit Florus, aut fortasse Floro additum, quod ita exhibetur apud nos ante tomum 2 Martii ad hunc diem :* In Ambianis civitate depositio S. Firmini episcopi et martyris : qui tempore Diocletiani et Maximiani imperatorum patriam parentesque relinquens, Galliarum confinia aggressus, Arvernorum, Andegavensium, Belvacensium atque Ambianensium populum, multitudine prædicationis et miraculis effulgens, convertit. Ubi et pro Christo passus est, et insidias persecutorum plurimas sustinuit. Hinc a Sebastiano præside comprehensus, post vincula et dira flagella custodiæ traditus, clam noctis silentio in carcere est decollatus. *Hæc, sive Flori sint sive alterius, clare ex Actis sunt contracta.*

Martyrologiis annuntiata.

40 *Dicta Martyrologia, exceptis prioribus aliquot, jam coacervaverat Bollandus in Commentario suo, et* B *pleraque ex MSS. sed ea postmodum sunt edita. Adjicit et nonnulla alia, quæ partim huc transfero, omissis brevitatis gratia alia.* « *MS. ecclesiæ S. Lamberti* » *Leodii, et quædam Adonis exemplaria :* Ambianis » S. Firmini episcopi et martyris. *At MS. aliud in* » *Italia (ut conjicimus) ante quingentos aut sexcentos* » *annos exaratum :* In civitate Ambianensium B. Fir- » mini episcopi. *MS. S. Martini Treviris :* Ambia- » nis Firmini episcopi, qui post varia tormenta de- » collatus. *MS. ecclesiæ Morinensis sive Taruanen-* » *sis :* Ambianis civitate natale S. Firmini episcopi » et martyris, patroni civitatis ipsius. *MS. Centu-* » *lense, sive monasterii S. Richarii in ipsa Ambia-* » *nensi diœcesi :* Ambianis S. Firmini martyris, » primi illius urbis episcopi ». *Mitto Hagiologium Franco-Gallicum a Labbeo editum, Belinum de Padua et Auctaria Usuardi, Petrum de Natalibus, Florarium Sanctorum MS. Galesinium, Maurolycum, Felicium, Canisium, aliosque recentiores ac nominatim Saussayum, qui in Martyrologio Gallicano prolixum dat elogium ; sed hoc variis erroribus, qui ex collatione cum Actis corrigi poterunt, utcumque fœdavit. Unicum igitur addo Martyrologium Romanum, quod ita habet :* Ambiani in Gallia beati Firmini episcopi, qui in persecutione Diocletiani sub Rictiovaro præ- C side, post varia tormenta, capitis decollatione martyrium sumpsit.

Eodem die Ambiani colitur, et aliis tribus :

41 *De cultu* S. Firmini *hæc Bollandus collegit :* » *Colitur Ambiani S. Firminus* XXV *Septembris Of-* » *ficio duplici, religione ad octavum diem continuata.* » *Plurimæ olim Belgicæ ecclesiæ venerari eum eccle-* » *siastico Officio consuevere, trium lectionum Antuer-* » *piensis, Audomarensis, aliæque ; duplici Brugensis;* » *semiduplici etiamnum Atrebatensis ; duplici item* » *plurimæ in Gallia, Noviomensis, Rotomagensis etc.* » *Scribit Joannes Marieta lib.* I *Histor. eccl. His-* » *pan. cap.* 16, *coli eum Pampelonæ in patria sua* X » *Octobris. Ast Ambiani, ut ex Breviario ejus eccle-* » *siæ, anno* 1650 *excuso, cernere est, solet illo die an-* » *niversaria memoria Ingressus* S. Firmini *in eam* » *urbem Officio trium lectionum celebrari. Inventio* » *autem reliquiarum ejus die* XIII *Januarii Officio* » *duplici recolitur, itidem producta ad dies octo solem-* » *nitate. Sed de hac infra plenius, deque festo Repo-* » *sitionis earumdem reliquiarum, quæ anno* 1107 *con-* » *tigit ; peragiturque Officio novem lectionum die* XVI » *Octobris.* » *Hæc Bollandus de variis Ambianensium festivitatibus ex antiquis Breviariis, in quibus omnia illa festa suis locis notata sunt. Festivitatis Ingressus non alia est ratio, quam quod in Actis num.* 12 S. Firminus *Ambianum die* X *Octobris dicatur intravisse.* D *De festo Inventionis plura volebat postea afferre Bollandus, uti et de festo Repositionis ; hoc tamen non fecit, sed Commentarium imperfectum deposuit, verisimiliter ob controversias de possessione corporis necdum decisas, de quibus ante tempus agere noluerit. De iis mox agam, ubi memoriam Sancti, aliis quoque diebus Martyrologiis adscriptam, examinavero.*

42 *De inventione et translatione* S. Firmini *ad* XIII *Januarii agunt varii martyrologi recentiores, enumerati ad illum diem in Prætermissis. Ad alios quoque dies Inventio illa et translatio fuit relata, nimirum ad* X *Januarii ex errore a Ferrario ; ad* XIV *in pluribus Fastis, quod forte illo die celebrata fuerit in aliis aliquot ecclesiis, quemadmodum certe celebrata fuit ad* XV *Januarii in ecclesia Cameracensi. Hæc fusius observata videri possunt ad tres dies prædictos in Prætermissis. Ceterum, an Inventionis festivitas etiamnum eodem die* XIII *Januarii, et cum eadem solemnitate ad hæc usque tempora fuerit celebrata, non inquisivi. Porro translationem* S. Firmini *episcopi Ambianensis et martyris notari etiam in MS. quodam Adonis, et in Florari Sanctorum MS. observatum est in Prætermissis ad illum diem. Agitur certo de* S. Firmino *hodierno ; ut tanto minus nosse valeo, qua de translatione agatur,* E *quanto incertius est testimonium illorum MSS. : nam Adonis, qui in genuino Martyrologio de* S. Firmino *non meminit, certo non est assertum, et auctor Florarii facile exscripsit, quæ invenit. Altera corporis in novam thecam translatio, quam nomine* Repositionis XVI *Octobris celebrari diximus, in Auctariis Usuardi ad eumdem diem ex codice Ambianensi sic annuntiatur :* Eodem die Repositio S. Firmini episcopi et martyris. *Ex eodem rursum codice ad* X *Octobris festum Ingressus viventis* Firmini *ita memoratur :* Eodem die, Ingressio B. Firmini martyris in civitate Ambiana.

nimirum XIII *Januarii,* XVI *Octobris, et* X *ejusdem mensis;*

43 *Demum memoria* S. Firmini *martyris codici Ambianensi adjecta legitur, ut observavit Sollerius, ad* XIV *Julii his verbis :* In ista ecclesia *(Ambianensi)* hac die veneratur principalis sanctæ Dei Genitricis Mariæ et sancti Firmini senioris nostri commemoratio, pro bello, in hujus civitatis suburbio nobiliter peracto, anno ab Incarnatione Domini DCCCCLVII. *An annus recte fuerit notatus, non inquiro, nec quale id fuerit bellum, ut procedam ad ea, quæ propius spectant ad* S. Firminum. *Bailletus ad* XXV *Septembris in* S. Firmino *martyre refert alium festivitatem ad* XVIII *Augusti,* sive Ordinationis, *inquit,* sive cathedræ, *laudatque Saussayum in Supplemento. At er-* F *ravit Bailletus, quandoquidem Saussayus agat de ordinatione S. Firmini confessoris ; non de ordinatione hodierni* Firmini *martyris. Ceterum de antiquissimo* S. Firmini *martyris cultu constat ex Actis num* 18, *ubi S. Firminus confessor ecclesiam supra sepulcrum* S. Firmini *exstruxisse legitur. Attamen deinde orta est dubitatio de loco sepulturæ* S. Firmini *martyris, ut ibidem dicitur in Annotatis lit. z ex pluribus codicibus. Dubitatio vero sublata est per inventionem corporis, de qua modo agendum est.*

commemoratio aliqua XIV *Julii.*

§. V. Inventio et Translatio corporis.

D*e invento corpore* S. Firmini *martyris in Vita S. Salvii Ambianensis episcopi, data ad* XI *Januarii, num.* XI *hæc leguntur :* Postmodum vero ignorantibus populis, ubi corpus almi martyris Christi Firmini requiesceret, Spiritus sancti gratia edoctus, perrexit ad locum, ubi Martyr Christi quiescebat, erigensque oculos ad cœlum, vidit quasi radium solis ab arce præcelsi throni exire, et in eo loco, in quo S. Firminus requiescebat, inenarrabili terrore fulgere. Qui mox immensas divinæ misericordiæ referens gratias,

Inventio et translatio corporis ex Vita S. Salvii

A gratias, cum magna reverentia cœpit fodere, ac sepulcrum almi Martyris aperire. Odor quoque suavitatis illico tantus excreverat, quasi illic omnia genera pigmentorum contunderentur et aromatum, et ager virens amœnitate diversorum florum adesset. Cumque elevassent eum a sepulcro; et iter carperent deferentes populi sanctum Martyrem ad urbem; obviam plurimæ occurrentes catervæ, sternebant vestimenta sua in via, et voce magna clamabant: Osanna in excelsis, benedictus, qui venit in nomine Domini. Quem in ecclesia, quam ipse beatissimus præsul Salvius construxerat, in crypta Orientali, in honore ejusdem Martyris miro opere insignita, collocavit, et digno cum honore tumulavit, insuperque sepulcrum ejus auro gemmisque nobiliter decoravit. *Hactenus Vcta S. Salvii de inventione et translatione. Habentur aliquot relationes uberiores, in quibus longe plura narrantur, sed mira cum exaggeratione, ut exiguam videantur mereri fidem in iis omnibus, quæ datis ex Vita Salvii fuerunt addita.*

Sermo alius de eadem inventione editus,

45 *Quæ ex hisce prolixior est reliquis, ignoti auctoris est Sermo, dictus in ipsa inventionis festivitate. Editus est hic Sermo a Cointio ad annum* 687 *num.* 17 *ex* B *codice MS. Corbeiensi, ex quo apographum etiam habemus. Laudatus Cointius auctorem illius Sermonis veterem vocat, nec tamen exprimit, qua ætate videatur vixisse. Verum hodierni auctores Benedictini Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 4 *pag.* 72 *de ætate anonymi illius concionatoris disserunt, asseruntque primo, non esse certe contemporaneum. Hoc ipse auctor satis ubique insinuat. Deinde vero plusquam annis quinquaginta rebus gestis in inventione posteriorem faciunt, et ætatem ipsius dubitanter referunt ad seculum* VIII *fere medium; sed sine ullis argumentis. Laudati scriptores tom.* 8 *pag.* 449 *etiam agunt de Vita S. Salvii, hujusque auctorem vixisse credunt sub finem seculi* XI. *Quare, si utraque epocha sit recte fixa, aut si neutra longe aberret, vixerit auctor Sermonis tribus facile seculis ante biographum S. Salvii. Verum auctores laudatæ Historiæ tom.* 4 *pag.* 50 *Vitam S. Salvii fixerunt circa annum* 720, *et sic ibi Vitam S. Salvii antiquiorem faciunt Sermone Anonymi de Inventione* S. Firmini. *Nescio, cur a prima sua opinione recesserint. At video, idem fieri circa ætatem S. Salvii et translationem* S. Firmini. *Nam duobus locis allegatis, ubi agunt de S. Salvio, ætatem hujus figunt sub initium seculi* VII; *Translationem vero* S. Firmini *tom.* 4 *pag.* 72 *cum Cointio credunt contigisse anno* 687, *cum tamen* C *peracta sit a S. Salvio.*

in quo eadem de inventione leguntur,

46 *Ego sane dubitare nequeo, quin et Vita S. Salvii et Sermo Anonymi de Inventione, conscripta fuerint longo tempore post rem peractam, sed argumenta, quibus alterutri certam epocham assignem, idonea non reperio. Quapropter, cum multo plura legantur de* S. Firmino *in Sermone Anonymi, quam in Vita S. Salvii, id unum mihi ad propositum meum videtur investigandum, utrum ex duobus illis monumentis sit vetustius, et consequenter utri major sit attribuenda auctoritas. Ut autem breviter mentem meam indicem, dico, non videri dubitandum, quin Vita S. Salvii sit vetustior: hoc enim ex utriusque collatione facile deprehenditur. Etenim clarum est, alterum ab altero nonnulla mutuatum esse, cum eadem subinde verba proferant. Locum unicum affero, licet plures non desint. De odore, qui ex aperto* S. Firmini *sepulcro exhalatus dicitur, uterque plane his verbis utitur:* Odor quoque suavitatis illico tantus excreverat, quasi illic omnia genera pigmentorum contunderentur et aromatum, et ager virens amœnitate diversorum florum adesset. *Sic multa alia alteruter ex altero desumpsit, et multo etiam plura verba sine mutatione ullius vocis, ut nullum possit esse dubium, quin alteruter ex altero multa hauserit. Atqui nec verisimile est nec credibile, biographum S. Salvii hausisse ex Sermone Anonymi;* D *cum prætermittat plurima ad Salvium et* Firminum *spectantia, quæ in illo Sermone asseruntur. Necesse igitur est, ut auctor Sermonis plurima acceperit ex Vita S. Salvii, ut etiam ostendit inæqualibis ejus stylus, modo satis Latinus, in iis videlicet, quæ ex Vita Salvii sunt exscripta, modo hiulcus et asper.*

AUCTORE J. S.

et alia multo plura addita,

47 *Ut autem videat lector, auctorem Sermonis multa addidisse, quæ in Vita S. Salvii non debuissent omitti, pergo, post verba mox data de odore, cum Anonymo Sermonis auctore:* Putabant omnes, qui astabant, intra sepulcrum tanti Martyris candida lilia et vernantes rosas, aliosque virentes herbarum flores pulchre pullulare: et quanto plus ad sacrum mysterium accederent, tanto amplius immensus odor flagrabat*, et totam diœcesim urbis Ambianensium irrigabat, et usque ad omnes comprovinciales civitates late spargebat amœnitatem largiflui odoris. Omnis quidem multitudo urbis Taroanensium, Cameracensium, Noviomensium et Belvacensium, repleta fuit in ipsa hora suavitate et delectatione ipsius amœnissimi odoris sic, quasi in paradyso delitiarum se adesse putarent. Non enim alius nuntius intonuit populo harum quatuor civitatum, quod tam E sacrum mysterium in urbe Ambianis per revelationem sancti Spiritus Salvius venerabilis præsul et religiosi sacerdotes et clerici, devotusque populus celebrarent, nisi odor immensus et inæstimabilis suavitas. Sed omnes quidem sacerdotes et clerici, populusque diversorum sexuum præfatarum urbium statim surrexerunt cum cereis et palmis, hymnorum psalmodiam decantantes, celeri gressu Ambianis obviam tanto martyri Firmino venerunt sic indubitanter, quasi ut unusquisque suum habuisset præceptorem et ducem. Appropinquantes autem civitati Ambianensium, viderunt talia miracula, qualia nec antea nec postea visa, neque alicujus relatione in toto orbe audita fuerunt.

* fragrabat

eaque prorsus incredibilia,

48 Mox ut venerabilis Salvius pontifex et religiosi sacerdotes martyrem Christi Firminum a sepulchro elevaverunt, omnis elementorum substantia mutata est, et tam fervidus calor mundum invaserat, ita ut, qui tunc præsentes aderant, stupefacti in extasi mentis mirarentur. Æstimabant enim divino imperio totum mundum ab imminentia caloris dissolvi, et ad nihilum redigi. Ipse quoque mirabilis calor, quod dubium non est, mansit quoque spatio trium horarum. Erat enim tempus hiemis et glacialis asperitas ac nivalis inundatio ipsa die valde F imminebat. Sed repente una hora immutatis temporibus, sol in centrum contra naturam flammigeris evectus quadrigis æstivali fervore nimietatem frigoris in uno momento dissolvit. Hæc miracula valde admiranda sunt, quia in die Iduum Januariarum facta perhibentur. *Mox iisdem verbis, quibus in Vita S. Salvii, narratur delatio sacri corporis ad urbem. Tum vero auctor ex fœcundo fabularum ingenio addit sequentia:* Et subito respicientes apparuerunt omnes arbores amœnitate florum vernantes, et nobilitate suavitatis redolentes, quasi ut prope jam formatum fructum depromerent, ita fundendo flores pleniter emittebant. Cacumina vero arborum cum floribus assidue gliscentibus summissa astabant, et inclinando obsequium in adventu tam clarissimi Martyris præbebant. Et omnis plebs admirans, confestim frondes cum floribus de arboribus evellebant, et in via humili devotione spargebant. Omnia quoque prata circumquaque Ambianis, et campi in puncto unius momenti plena affuerunt rosis et liliis, et diversis generibus olerum et florum etc.

49 *De hisce omnibus nihil in Vita S. Salvii legitur, in quo etiam fere omnia sunt, quæ refert Anonymus facta a Salvio ad corpus inveniendum. Quare nequeo dubitare*

AUCTORE J. S.

serius conscriptus est et fide indignus;

A *dubitare, quin Sermo ille fuerit conscriptus post Vitam S. Salvii et post hanc Vitam amplificatus. Etenim si biographus S. Salvii illum Sermonem vidisset, et mirabilia in eo relata credidisset vera, non potuisset omittere adventum Taruanensium (sive incolarum urbis Morinorum dein excisæ, quod observo, quia nuperus scriptor Gallice Tornacenses substituit) Cameracensium, Noviomensium et Bellovacensium. Nihilo magis omisisset æstivum calorem subito exortum, frondesque et flores agrorum et arborum, nisi quis credere malit, ipsum omnia illa pro figmentis habuisse, et sic magis criticum facere, quam seculo præterito fuerunt Cointius aliique nonnulli, qui relata in illo Sermone vera crediderunt. An tanta crisis fuerit illius biographi, certo edicere nequeo. At saltem non prætermisisset* triduanum jejunium, *quod a Salvio indictum habet Sermo, si hunc Sermonem habuisset, et ex eo aliquid mutuari voluisset. Tam clarum igitur videtur, auctorem Sermonis ex Vita S. Salvii multa ad verbum desumpsisse, iisque sua figmenta stylo hiulco et scabroso addidisse, ut nolim afferre plura ad id probandum argumenta. Dudum hoc agnovit Lestocquius in Dissertatione de Corpore S. Firmini confessoris cap.* I, *ubi etiam observat, oratoriam esse amplificationem relatorum in Vita* B *S. Salvii, quidquid in illo Sermone de inventione corporis dicitur. In Dissertatione secunda, sive prioris Apologia, cap. 2 pag. 54 Gallice hæc edicit :* Sermo de inventione corporis S. Firmini martyris non est nisi exaggeratio poetica relatorum ea de re in hac Vita *(S. Salvii) Quare necesse non est Sermonem illum recudere, cum nullam fidem mereri videantur omnia illa, quæ dictis in Vita S. Salvii addidit, sive illa ex alio sumpserit, sive licentia poetica, qua aliqui etiam in gestis Sanctorum perperam usi sunt, ipse confinxerit.*

licet multa adoptaverint ex eo Bellovacensis et de Natalibus.

50 *Omnia tamen illa adoptavit Vincentius Bellovacensis lib. 16 cap. 90 et 91. Petrus de Natalibus lib. 2. cap. 70 ex eodem, ut videtur, Sermone agit de inventione* S. Firmini *martyris, quem non noverat, et ex illo Sermone difficulter nosse poterat. Cum brevis sit relatio, totam huc transfero, ut simul studiosus lector videat, quot corruptiones a recentioribus soleant monumentis antiquioribus addi :* Firminus martyr, *inquit,* fuit sub tempore paganorum : sub qua tamen persecutione vel judice, aut quibus suppliciis interemptus, ignotum est. Et sepultus fuit in Ambianensium civitate : locus tamen, ubi requiesceret, ig- C norabatur. Tempore autem S. Salvii episcopi corpus ejusdem Martyris repertum est. Nam, cum idem episcopus una cum clero et populo triduo ad Deum exorasset, ut eis corpus S. Firmini martyris revelaret, nimio odore fragrante, et lumine celitus super locum effuso, defossa ibidem humo, corpus sacrum inventum est. Ad uem locum civitates Charoan. *(Taruanensis)* Cenoman. *(Cameracensis)* Novion., *(Noviomensis)* et Bobacn. *(Belvacensis aut Bellovacensis,)* eodem odore conspersæ, ad visendum corpus Martyris concurrerunt : quod ab episcopo levatum, ad ecclesiam condigno honore translatum est. In cujus translatione glaciale frigus, videlicet mense Januario, in æstum maximum conversum est. Arbores nudatæ subito frondes protulerunt et flores, de quibus ægri sumentes sanabantur. Factum est autem hoc Idibus Januarii : nam dies passionis Martyris, sicut et cetera, incognitus est usque in præsens. *Ita ipse, ignorans eumdem esse Martyrem, de quo agit lib. 8 cap 119. At id ignotum non erat Ambianensibus. Præterea male dixit,* in civitate *sepultum fuisse, cum prima sepultura fuerit extra civitatem. Deinde civitates, quæ accurrisse dicuntur ad Sancti corpus, corruptis nominibus ita expressit, ut pro Cameracensi videatur substituisse Cenomanensem ; et reliquas ex ipso vix nosceremus. In reliquis satis fidele est compendium.*

51 *In codice nostro MS. olim Valcellensi, qui conscriptus videtur seculo* XIII *aut exeunte* XII, *habetur alia relatio inventionis* S. Firmini, *cujus hoc est initium :* Sollerti indagatione intuendum. etc *Auctor est plane ineptus, qui ne Latine quidem sensa sua exprimere noverat. Omnia autem adoptavit, nisi prior ipse confinxerit, quæ in prædicto Sermone leguntur de subito calore, de frondibus et floribus arborum, de accursu Taruanensium, Cameracensium, Bellovacensium et Noviomensium. Non tamen addit, odorem corporis in quatuor istis civitatibus fuisse perceptum. De ceteris nihil profert, quo scriptum illud locum mereatur in Opere nostro : neque enim ad relata in Vita S. Salvii adjungit aliquid præter errores aut figmenta insulsa. Cointius, qui sine crisi admittit omnia illa mirabilia, rejicit tamen a Malbranco et aliis addita.* Malbranco, *inquit,* non possumus assentiri, qui Cenomanensem episcopum quatuor prædictis adjungit, nec opinionem suam ulla fulcit auctoritate. *Et mox :* Ætatem Salvio longe recentiorem sapiunt illa, quæ de dominis Balgentiaci * et Pinchonii * *(quos eo tempore sanatos dixerunt)* circumferuntur hodie, nec in codice Corbeiensi supra laudato reperiuntur. Quapropter insignium donationum, quas ab iis Ambianensis ecclesia post accepit, atque etiamnum possidet, examen in aliud tempus rejiciemus. *Hæc quidem recte, nam si domini illi aliquod sanationis beneficium patrocinio* S. Firmini *impetrarunt, id serius factum fuerit et alia occasione nobis ignota.*

D

Alia de iis MS. relatio æque inepte aliaque mal[e] addita.

* Baugency
* Piquiny

E

Prædictæ fabellæ pe[r]ram a Coi[ntio] defensæ,

52 *At non video, qua crisi confirmare tentaverit accursum quatuor civitatum, quas solus odor ad corporis translationem evocaverit. Nam tanta est illarum civitatum ab urbe Ambianensi distantia, ut iter illud uno die pedibus perficere vix possint homines robustissimi. Attamen, si fabulatori credimus, Ambianum concurrerunt* omnes quidem sacerdotes et clerici populusque diversorum sexuum,... et obviam tanto martyri Firmino venerunt. *Cumque citatis equis eo tam cito non venissent ; ipsi venisse insinuantur* psalmodias decantantes. *Odor percipi cœpit, dum apertum est sepulcrum, atque omnes Taruanenses, Cameracenses, et ceteros adfuisse insinuat auctor, antequam corpus ad urbem deferretur. Ut dicam paucis, sic fabulator narrat accursum Taruanensium, Cameracensium, Noviomensium, et Bellovacensium, acsi quatuor illæ civitates, tanto intervallo dissitæ, totidem fuissent suburbia civitatis Ambaniensis, ut videatur ipse nescivisse,* F *aut certe non considerasse, quid diceret. Quapropter ad ejusmodi accursum vindicandum prodesse nequeant, quæ Cointius disserit hoc modo :* In illius rei memoriam Morinensis ecclesia quotannis Idibus Januarii augustiores ritus instituit, ut hymnis odisve sacris et lectionibus inventio S. Firmini recoleretur, idque Malbrancus ait in extremum usque Taruannæ excidium servatum fuisse. Morlierius observat, in usu etiam esse, ut, si quis supradictarum quatuor sedium, Morinensis videlicet, Cameracensis, Belvacensis et Noviodunensis, episcopus Ambianum adeat, in illius ingressu, singularis honoris gratia, cathedralis ecclesiæ major campana pulsetur. *Hæc inficiari nolim, cum alia de causa potuerint inchoari : imo etiam ex his aut similibus fabula cudi potuit.*

forsan ore potuerunt versiculis

53 *Porro, dum considero versiculos, insculptos arcæ, in qua* S. Firmini *corpus servatur in ecclesia cathedrali Ambianensi, in eam inducor suspicionem, ex dictis versiculis fabulas illas hauriri potuisse. Arcam illam circa finem seculi* XII *compositam, Theobaldo cathedram tenente, infra dicemus. Continet autem in utroque latere duodecim versiculos, quibus breviter insinuantur præcipua Sancti gesta, et tribus ultimis gloria posthuma. Quæ vero versiculis indicantur, opere sculptili simul repræsentantur. Versiculus decimus indicat sepulcrum* S. Firmini *a S. Salvio inventum, ut simul* innuunt

A *innuunt voces additæ :* S. SALVIUS SEPULCRUM S. F. *Versiculus hic est :*

Hic pater oranti locus et pausatio Sancti.

Sequitur undecimus versiculus, ubi sculptura exhibet translationem cum vocibus S. SALVIUS. *Versiculus obscurior ita habet :*

Res nova, laus magna, flos pro nive, plebis Osanna.

Hæ voces, flos pro nive, *oratori aut poetæ occasionem comminiscendi ingentem calorem, floresque et frondes, præbere potuerunt, cum forte nihil insinuare voluerit poeta, nisi terram Idibus Januarii nivibus caruisse, et flores in aliquot arboribus fuisse visos, aut fortasse flosculos per viam fuisse sparsos. At certo non dicit, calorem subito fuisse exortum, frondesque et flores unico momento productos.*

arcæ insculptis, quæ tamen recte exponi possunt.

54 *Duodecimus versiculus, apud quem sculptura repræsentat quatuor populos, ad corpus* S. Firmini *accurrentes, cum his vocibus :* BELVACENSES, NOVIOMENSES, MORINENSES, KAMARACENSES. *Duodecimus versiculus, inquam, ita sonat :*

Fert pia pleps vota sua quæque propinqua remota.

Insinuat autem hic versiculus, non solum incolas diœcesis Ambianensis, donis votivis honorasse S. Firmini *sepulcrum, sed homines etiam accurrisse ex aliis diœcesi-* B *bus, in circuitu positis, quales seculo* XII *reliquis viciniores erant Bellovacensis, Noviomensis, Morinensis, sive Taruanensis, et Cameracensis. Verum versiculus nequaquam indicat, illos adfuisse ipso translationis die, aut accurrisse solo odore excitatos. Cum tamen nonnulli suis imaginationibus indulgeant, et ex aliis alia sibi fingere soleant, forte nonnemo sibi persuadere voluerit, ipso inventionis ac translationis die populos illos ad Sancti corpus accurrisse. Et ulterius, cum post inventionem corporis nullus ad eos invitandos tam longe mitti potuerit, solo odore excitatos venisse. Non auderem ejusmodi suspiciones formare, nisi diuturna experientia didicissem, quam miseris ratiociniis frequenter usi sint homines creduli, ut ex vocibus aliquot obscuris desiderata sibi fingerent somnia. Verum, undecumque Anonymus auctor undecumque Sermonis de inventione, aliive, qui aut ipsum præcesserunt aut seculi sunt, sua hauserint mirabilia, non credimus, plura de iis lectori prudenti proponenda, quam quæ leguntur in vita S. Salvii.*

§. VI. Tempus episcopatus S. Salvii, sive inventionis S. Firmini.

Tempus translationis sive ætas S. Salvii jam fixa sub initium seculi VII.

C R*estat, ut disseramus de tempore inventionis, cujus epocha non innotescit ulla alia nota, quam episcopatu S. Salvii. At de episcopatus S. Salvii tempore multum disputarunt eruditi, cum alii voluerint, Salvium sedisse circa initium seculi* VII, *alii seculo* VII *ad finem vergente. Controversiam illam examinavi tom.* I *Sept. in Gloria posthuma S. Firmini confessoris, cujus corpus S. Salvius similiter transtulit, ibique* § 2 *ostendi, longe probabiliorem esse sententiam, qua S. Salvius creditur sedisse sub initium seculi* VII, *quam sit opposita, quæ cathedram ejus figit sub finem ejusdem seculi. Rationes desumpsi non ex sola Vita S. Salvii, cujus auctor, cum duobus saltem aut tribus seculis post S. Salvium scripserit, facile errare potuit in notis aliquot chronologicis, sed etiam ex ipsis catalogis episcoporum Ambianensium, in quibus nullus reperitur vergente ad finem seculo* VI, *nisi tunc ponatur S. Honoratus, quem omnia documenta vetustiora decessorem S. Salvii faciunt, et eo tempore sedisse innuunt. In iisdem rursum catalogis post S. Honoratum locus invenitur Salvio. Contra iidem catalogi tam pleni sunt sub finem seculi* VII, *ut dictis episcopis, qui notabili tempore cathedram tenuisse videntur, locus nulla ratione reperiri possit. Hæc latius disputata videri possunt loco assignato. Etenim, considerato diligenter novo catalogo episcoporum Ambianensium, qui nuperrime prodiit tom.* 10 *Galliæ* D *Christianæ, nihil in dictis mutandum invenio, et Honoratum ibidem ac Salvium eodem ordine locatos video, licet serius positi fuissent a Sammarthanis.*

AUCTORE J. S.

Cointii, eam versus finem seculi VII *removentis,*

56 *Cum tamen in laudato catalogo utraque sententia proponatur, ut res admodum ambigua, et ex litteris Ambianensium olim intellexerim, ipsos etiam de ætate S. Salvii hæsisse ambiguos, certe ante publicata a nobis S. Firmini confessoris Acta, lubet paucis ostendere, quam omni idoneo fundamento destituta sit opposita sententia Cointii, quamque contorta sit tota ejus chronotaxis episcoporum Ambaniensium inter medium et finem seculi* VII. *Ad annum* 686 *num.* 2 *Bertefridum episcopum, qui ante et post medium seculi* VII *cathedram certo tenuit, adhuc superstitem fuisse dicit anno* 668, *ac Bertefridi anno incerto successorem facit Dadonem, tum Dadoni anno* 686 *subjicit Salvium. Hujus epochæ tres rationes allegat, sed omnes ejusmodi, ut non magis probari possint, quam illud ipsum, quod iis probare intendit Cointius. Perpetuum id quidem est Cointii vitium, incerta frequenter per æque incerta probantis : sed ea scriptoris confidentia nullam prudentibus imponit necessitatem claudendi oculos, et asserta arbitraria pro veris probationibus admittendi.*

argumentum primum examinatur,

57 *Examinemus igitur rationes ab ipso allatas.* Ordinatus est enim, *inquit,* adepto jam Noviomenses E infulas Hautgario, qui post S. Mummolinum XVII Kalendas Novembris anno Christi DCLXXXV mortuum, sedere cœpit. *Verum etiamnum exspectamus idoneum argumentum, quo evinci possit, aliquem* Hautcarium, *distinctum a S. Achario, qui sedit sub initium seculi* VII, *unquam præfuisse sedi Noviomensi. Etenim modo inspiciamus Noviomensium episcoporum catalogos antiquiores, quales editi sunt a Joanne Demochare, Joanne Chenu, Claudio Roberto, et Jacobo le Vasseur in Annalibus Noviomensibus Gallice scriptis ; statim videbimus, plenissimos episcoporum nominibus reperiri catalogos illos ab initio usque ad finem, imo in toto episcoporum Noviomensium catalogo nullum apparere hiatum, sed ipsa etiam nomina episcoporum Vermandensium, quibus Noviomenses successerunt, sede Vermandensium Noviomum translata, in vetustis catalogis fuisse conservata. Itaque ejusmodi episcoporum Catalogo non temere, nec ex levibus conjecturis inserendi sunt alii episcopi, in vetustis ecclesiæ Noviomensis catalogis non reperti ; sed opus est argumentis certis et evidentibus, ne successio episcoporum recte stabilita temere perturbetur.*

ostenditurque Hautcarium a quo illud desumit,

58 *Atqui clarum est ex dictis catalogis, nullum post S. Mummolinum in vetustis catalogis Noviomensibus* F *repertum esse* Hautcarium, *sed in iis S. Mummolino statim subdi* Gunduinum, *qui Mummolinum mox sequitur, in omnibus jam laudatis catalogis. Etenim nec alii omnes omisissent* Hautcarium, *nec eum certe prætermisisset Vassorius, qui antiquos catalogos MSS. præ oculis habuit, si in his fuisset repertus. Quare, cum Vassorius in Annalibus cap.* 126 *mortuo Mommolino subjiciat Gunduinum, uti faciunt Demochares, Chenutius Robertus, et Theodoricus Pauli, auctor seculi* XV, *in catalogo MS. manifestum fit, nullum in vetustis catalogis Hautcarii fieri mentionem. Examinemus igitur, an justa et evidens fuerit ratio Hautcarium postea inserendi. Id primi fecerunt fratres Sammarthani in Gallia Christiana tom.* 3 *pag.* 812, *neque alio argumento, quam ex corrupta primum episcoporum Ambianensium chronotaxi. Nam, postquam tom.* 2 *pag.* 93 *in catalogo episcoporum Ambianensium Honoratum et Salvium a loco suo avulserunt, et versus finem seculi* VII *removerunt, orta erat necessitas Hautgarium aut Hautcarium, qui electioni S. Salvii adfuisse dicitur, intrudendi catalogo episcoporum Noviomensium, in quo ipsum non inveniri fatentur. Itaque pro omni argumento habemus primum errorem ex corrupta chronotaxi, alioque errore magis*

AUCTORE J. S.

A magis manifesto ibi locatur inter S. Eligium et S. Mum-
molinum. Postremum hunc errorem Cointius vidit, et
corrigere voluit, statuens Hautcarium post S. Mum-
molinum: aliam vero rationem non attulit Hautcarium
Noviomensibus inserendi, quam allatam a Sammartha-
nis ex Vita S. Salvii, ad cujus electionem missus dici-
tur a rege Francorum Theodorico.

per peram intrusum in catalogum episcoporum Noviomensium.

59 At nec Vita S. Salvii, utpote aliquot seculis post
ejus mortem scripta, et variis erroribus fœdata, tantæ
auctoritatis est, ut necesse sit ejus causa perturbare ca-
talogos Noviomenses et Ambianenses, nec deest Theo-
doricus Francorum rex, Childeberti filius, de quo om-
nia sub initium seculi VII possunt exponi, si cui tanti
facienda videatur Vita S. Salvii. Mabillonius in An-
nalibus Benedictinis tom. I lib. 18 num 37 in Privilegio
Emmonis Senonensis pro monasterio S. Columbæ in-
venit nomina plurium episcoporum, qui illud anno 695
confirmasse dicuntur, atque inter illos Hectarium ali-
quem, atque hunc credidit Hautcarium Noviomensem.
Jam observavi in S. Firmino confessore, incertam esse
eam Mabillonii conjecturam, cum ipse fateatur
Mabillonius, Hectarium subscripsisse sine sedis no-
mine, ut plerosque alios. At scriptores Benedictini, qui
Galliam Christianam hodie recudunt, tom. 9 col. 985
rursum Hautcarium episcopis Noviomensibus post Mum-
B molinum inseruerunt, acsi ex dicto apud Mabillonium
Privilegio satis certus fieret episcopatus ejus Noviomen-
sis. Necesse igitur est iterum dicere, Hectarium illum
sine ulla ratione Noviomensem fuisse creditum a Ma-
billonio, eumque prudentius fuisse facturum, si Hecta-
rium cum quatuor aut quinque aliis incertarum se-
dium episcopis nulli assignasset sedi. Inspexit, opinor,
catalogos Sammarthanorum, atque ibi Hautcarium in-
ter Noviomenses invenit, nec inquisivit fortasse ulterius;
sed similitudo nominis effecit, ut Hectarium crederet
Noviomensem. Verum supra ostendi, non esse ejusmodi
vetustos catalogos Noviomenses; ut tam levibus conjectu-
ris mutari debeant.

Aliæ Cointii dicta refutantur, et chronotaxis ipsa.

60 Alterum argumentum Cointii, quo Salvium anno
686 episcopum credit factum, petitur a translatione S.
Firmini, quam figit anno 687. Verum hoc dicenti
Cointio non credimus. Tertia ratio, quod anno 688
subscripserit concilio Rotomagensi. At rursum non cre-
dimus, eum fuisse Salvium Ambianensem. Nam omnes
passim agnoscunt, eum fuisse sedis ignotæ, uti etiam ha-
ctenus incertæ cathedræ præfuit Salvius, qui in concilio
Aurelianensi circa annum 639 confudit hæreticum mo-
nothelitam. Ejusmodi igitur conjecturis incertis a S.
C Honorato avelli non debet S. Salvius, nec ab initio se-
culi VII, ut ostendi in S. Firmino confessore. Jam
vero, si ulterius chronotaxim Cointii examinemus, pla-
ne improbabilem deprehendemus. Nam ad annum 689
num. 15 S. Salvio substituit Theodefridum, ut non nisi
tres episcopatus anno tribuat S. Salvio, ac Theodefrido
brevem similiter episcopatum; neque longiorem attri-
buere potest, cum jam anno 692 memoretur ejus suc-
cessor. At nec probabile est ex gestis S. Salvii, tam
brevem fuisse ejus episcopatum, neque rursum probabile
est, tam brevem fuisse episcopatum Theodefridi, cum
saltem supervixerit constituto pro se Corbeiæ abbati
Chrodegario, quem similiter intra biennium occidit
contorta et arbitraria Cointii chronotaxis. Demum, cum
Theodefridus circa annum 657 factus sit abbas Cor-
beiensis, ad id munus gerendum ex monasterio Luxo-
viensi accitus, nec probabile nec credibile est, anno de-
mum 689 factum esse episcopum, nimirum postquam
annis triginta duobus numeroso monachorum gregi
præfuerat, ut non posset non esse senex grandævus
aut decrepitus, si vitam usque ad illum annum produ-
xerit. Quare minus a vero aberravit novus catalogus
episcoporum Ambianensium, in quo initium Theode-
fridi figitur circa annum 670.

61 Si hæc paulo fusius disserui, id feci ob dubita-
tionem Ambianensium, et vel maxime ob Hautcarium, D
perperam rursum in catalogum episcoporum Noviomen-
sium intrusum. Nam in S. Firmino confessore satis
probavi, locum non esse Salvio sub finem seculi VII,
eumque necessario relinquendum sub initium dicti se-
culi. Ceterum Cointius num. 10 sine probatione asse-
rit, S. Acharium Noviomensem non nisi post mortem
Theodorici Burgundiæ regis, anno 613 defuncti, fuisse
promotum ad episcopatum Noviomensem. Respondi, ni-
hil obstare, quo minus episcopus esse potuerit ab initio
seculi VII. In illo asserto nihil hactenus mutandum vi-
deo, quandoquidem mirari non debeamus, si forte epi-
scopatum tenuerit ab anno 600 usque ad 639 aut 640.
Præterea nullus alius Noviomensis episcopus ullo ha-
ctenus facto innotuit multis etiam annis ante seculum
VII, ut liquet ex Annalibus Noviomensibus Vassorii,
ex Historia Tornacensi Joannis Cousin, et ex omnibus
catalogis episcoporum Tornacensium et Noviomensium.
Quapropter ex parte decessorum nihil innotuit, quo mi-
nus Acharius cathedram Noviomensem obtinere potuerit
pluribus annis ante seculum VII. Video tamen, a pleris-
que recentioribus initium episcopatus S. Acharii figi
circa annum 621, eisque favere argumentum, quod spe-
ciosum videri possit, si locus non explicetur. Fuit ni-
mirum S. Acharius S. Eustasii discipulus sub S. Co- E
lumbano abbate. Hoc autem recentiores ita referunt,
acsi sub S. Eustasio, post S. Columbanum abbate, mo-
nachus vixisset, ac tum demum factus esset episcopus.
Hoc si verum esset, certo episcopus non fuisset ante an-
num 610, quo S. Eustasius Luxoviensibus præesse cœ-
pit, recedente S. Columbano.

Ostenditur, S. Acharium præesse Noviomensi cathedræ potuisse ab initio seculi VII.

62 Verum Jonas monachus in Vita S. Eustasii,
ex qua innotescunt prædicta, non asserit, S. Acharium
vixisse sub abbate Eustasio, sed solum dicit, Acharium
cum aliis S. Eustasii facundia eruditum. Nimirum
hoc factum est, dum S. Columbanus erat abbas, ut cla-
rum fit ex Vita S. Agili abbatis, data ad XXX Augusti,
in qua num. 5 S. Agilus dicitur commissus Eustasio
sacris litteris erudiendus cum aliis nobilium virorum
filiis: quod ibi in Commentario num. 17 circa aut
paulo post annum 590 fixi. Inter hos autem, eosque,
qui postea magis claruerunt, recensetur etiam S. Acha-
rius, quemadmodum fit apud Jonam in laudata S. Eu-
stasii Vita. Jam vero clarum est, S. Agilum tunc Eu-
stasio non esse traditum abbati, sed ut magistro, qui
Gallorum institutionem commiserat abbas S. Columba-
nus. Itaque ex Vita S. Eustasii, in qua similiter re-
censentur viri magis insignes, qui diversis temporibus
sub disciplina S. Eustasii profecerunt, plus inferri non F
potest, quam S. Acharium fuisse circa annum 590 aut
inter 590 et 600 S. Eustasii postea abbatis discipulum.
Hoc autem nequit obesse, quo minus fuerit episcopus
factus circa initium seculi VII, præsertim cum nec in
Vita S. Columbani aut Eustasii, nec in ullis
aliis documentis alia fiat mentio de Vita ejus mo-
nastica: ex quo silentio verisimile fit, eam non admo-
dum fuisse diuturnam, sed post debitam instructionem
cito ad episcopatum fuisse promotum. Hæc interim de
tempore episcopatus S. Acharii ad refellendum Cointii
assertum sufficiant. Totum accuratius examinari poterit
ad XXVII Novembris, quo Sanctus ille colitur. Ceterum
quod asseritur de Achario aut Hautcario ad electionem S.
Salvii misso, tam certum non fit ex Vita S. Salvii, ut ea
de causa aut S. Salvii aut ipsius Acharii episcopatus a
loco suo amoveri debeat, si quæ reperiri possint notæ tem-
poris certiores, qualis pro S. Salvio est proximus decessor
S. Honoratus. Ex dictis colligitur, translationem S.
Firmini contigisse sub initium seculi VII anno incerto.

§ VIII

A

§ VII. Translatio corporis in thecam magis pretiosam, aliaque ad gloriam Sancti posthumam spectantia.

S. Firminus in somno visus dicitur S. Godefrido,

V*ita S. Godefridi Ambianensis episcopi, quam composuit Nicolaus monachus Suessionensis, scriptor coævus, varia habet ad posthumam* S. Firmini *gloriam pertinentia. Primum lib.* 1 *num.* 2 *refert visionem ante episcopatum S. Godefrido oblatam, qua jubebatur a* S. Firmino *episcopatum suscipere et diligenter administrare. Cum Vita S. Godefridi danda sit et illustranda ad* VIII *Novembris, integram illam visionem huc non transfero; sed solum, quæ cum Godefrido semisopito* S. Firminus *apparens asseritur egisse, postquam ille de futuro episcopatu ab aliis erat monitus.* Hæc atque alia illis dicentibus, *inquit auctor,* vir Dei (*Godefridus*) sublatis oculis videt in editiori regiæ loco quemdam sublimi residentem solio, vultu ac habitu, supra quam capi possit, luculento ac splendido. Ad quem cum accedere vereretur, ille manu innuit, ut veniat. Cumque propius accessisset; et ad ejus pedes abjicere se vellet; ille non permisit; sed, O Serve Dei, inquit, accipe, quæ dicturus sum et tenaci memoria complectere. Ego sum cujusdam civitatis Gallicanæ primus episcopus, et Christi martyr invictus, qui pro ejus amore innumeras sum perpessus injurias et mortem ipsam. Hanc ego tibi committo, huic sedi tu diligenter præesse curato. Volebat vero Godefridus ex eo cognoscere nomen ejus et civitatis, cujus meminit, sed neutrum ab eo impetrare potuit. Atque interim expergefactus, valde admirabatur visionem. Hæc ego ab ore reverendi patris Andreæ accepi, qui post Godefridum tertius præfuit monasterio Novigenti, et se ex ipso Godefrido hæc audisse sancte asseverabat. *Narraverit illa, opinor, S. Godefridus, ut somnium divinum, postquam electione sua ad episcopatum visa in somno videbat completa. Nam ex abbate B. Mariæ de Novigento electus est anno* 1104 *episcopus Ambianensis, ut mox in Vita sequitur.*

B

qui magna pietate Sanctum colebat.

64 *Laudata Vita lib.* 2 *num.* 2 *luculenter etiam insinuat, quanta esset S. Godefridi in* S. Firminum *pietas. Referens enim primum Godefridi episcopi ingressum, hæc observat:* Ubi ad B. Acioli martyris ædem, quæ extra urbis muros est, accessit, a jumento desiliens, per asperrimam viam, utrumque latus ejus stipantibus Lamberto et Johanne episcopis, quos supra diximus, usque ad B. Firmini martyris ecclesiam nudis pedibus, cunctis cernentibus, ingressus est, ab imo pectore interim suspiria trahens: ubi ad populum sibi commissum egregiam concionem habuit *etc. Rursum num.* 5 *quærentibus, ubi esset Godefridus,* responsum est a ministris, eum pro more in beati Firmini martyris æde precari. *Quænam hæc fuerit* S. Firmini *martyres ædes, de qua auctor variis locis meminit etiam circa finem Vitæ, inferius examinabo. Transeamus interim ad enarrandam ex Vita transpositionem corporis* S. Firmini *martyris, ab eodem Godefrido peractam. De hac etiam scripsit Guibertus abbas Novigenti. At hujus asserta examinabo, ubi agetur de controversia necdum finita de corpore* S. Firmini *martyris.*

C

Hic populum hortatus ad ornandum S. Firmini loculum,

65 *Vita S. Godefridi lib.* 2 *num.* 26 *sic habet:* Firminus martyr insignis, et Ambianorum primus antistes, exacto felicis agonis cursu, in eadem urbe tumulatus (*non prima sepultura, sed secunda a Salvio*) se cum Christo in cœlis vivere, innumeris præstandis beneficiis egregie declarat. Cum autem quodam die B. Godefridus pro more ad populum concionaretur, oculos interim vertens ad beati hujus Martyris sacras reliquias (hactenus enim humili continebatur loculo) ita exclamavit: Cernite, filioli, quantum debeamus sanctis martyribus, quorum nos et patrocinio a vitæ hujus periculis eripi, et suffragiis cœlestem beatitudinem consequi posse confidimus. Itaque, dum hic sumus, crebro eorum memoriam usurpemus, ut et illi apud Dominum nostri memores sint. Inde est, quod majores nostri in illorum honorem basilicas condiderunt, monumenta eorum auro, argento, et gemmis ornarunt; non quod iis illi indigeant, aut quod hinc clariores fiant, (hæc enim illi, ut Christum pauperem imitarentur, et ejus inopia ditari mererentur, ceu lutum contempsere) sed ut his suum erga eos amorem, studium et devotionem declararent. Et vos igitur angustiam loculi, qui B. Firmini episcopi et martyris atque patroni nostri ossa retinet, contemplantes, ut possit congruum ei præparari receptaculum, aurum promptis animis conferte. His beati viri sermonibus omnes egregie incensi, aurum, argentum, armillas, annulos afferunt, plerique vasta terrarum et marium spatia emetiuntur, ut, quæ ornare Martyris basilicam possent, comparent. D AUCTORE J. S.

donisque acceptis, corpus solemniter in thecam pretiosam transfert.

66 Postquam loculus accurate confectus fuit, ad eum diem, quo erant tranferendæ reliquiæ, tantus eo advenit hominum cœtus, ut tota Europa confluxisse videri posset. Tum episcopus Godefridus cum aliis sacerdotibus accessit ad loculum, ubi cœlestis ille servabatur thesaurus, sacrasque reliquias cum E
multo tremore omnibus visendas exposuit. Eas cernens fidelis populus, cum multis lacrymis laudat Christum, quod Testis ejus reliquias videre meretur. Porro beatus Godefridus hortatur omnes, ut Sanctorum loca crebro invisant, illic sua vota persolvant, illorum patrocinio se suosque commendent. Inde enim innumera, inquit, fidelibus accedunt beneficia: deinde populum dimittit. Huic autem spectaculo non interfuere, qui Ambianensis urbis suburbana loca habitabant, alii aliis rebus impediti. Accedunt igitur ad Godefridum episcopum: orant, ut ipsis quoque B. Firmini sacras reliquias ostendat. At ille valde admirans; Ubi, inquit, nudius tertius fuistis, quando mea manu eas omnibus contemplandas exhibui? Afferunt alii alia, sed cum eum permovere non possent, cum lacrymis commemorant, quæ dona obtulerint, quos labores susceperint, ut Martyris templum et loculus ornarentur, et subjungunt: Ergone a Martyris contemplatione excludemur, qui Martyris causa tanta et fecimus et perpessi sumus? Flectitur tandem vir pius, et in celebritate omnium Sanctorum, præmisso jejunio, ait se illorum precibus satisfacturum. F

ac deinde iterum populo ostendit, numque seorsum locat.

67 Per id tempus regionem illam jugis nebula densaque adeo obsedit, ut sol a cœlo migrasse videri posset. Totis enim viginti et eo amplius diebus nullus ejus splendor apparuerat. Metuebant omnes, ea re dira ac tristia portendi. Ubi advenit omnium Sanctorum solennitas, ad B. Firmini ædem mane advolant; adest et Godefridus episcopus; capsam, in quam paulo ante transtulerat beati Martyris reliquias, jubet in terram deponi, vestibusque pontificalibus indutus, nudis pedibus et lacrymabundus ad eam reverenter accedit, (in ejusmodi enim rebus admodum religiosus et pius cernebatur) sacras reliquias in pannum purpureum effundit, stansque loco editiori, ubi ab omnibus videri posset; En, inquit, dilectissimi, hæc sunt Firmini martyris et protectoris nostri sacra ossa. Quod cum ille dixisset, mox basilicam omnem serenissima solis lux perfudit, cum jam pene mensem unum, ut diximus, radios suos omnes prorsus retraxisset. Ad tam evidens miraculum una omnes prorumpunt in laudem præpotentis Dei. Porro episcopum Godefridum rogant, ut dexteram Martyris separatim ponat, ut eam opportuno tempore et intueri et osculari facilius possint. Nec id eis vir pius negare voluit. Tandem omnes domum eunt.

AUCTORE J. S.

A eant. *Hactenus Vita S. Godefridi de corporis in pretiosam thecam translatione, et gemina ostensione. Lucas Acherius in Annotatis ad Opera Guiberti varia objicit contra relationem jam datam, et Guiberti auctoritatem in contrarium allegat. Sufficiat hic dixisse, rationes Acherii plane esse invalidas, ut inferius probabo.*

S. Godefridus in visione ex S. Firmino intelligit futuram urbis ruinam :

68 *Laudatus Nicolaus lib. 3 num. 19 de S. Godefrido hæc refert :* Cum autem nocte quadam... coram reliquiis B. Firmini martyris se lacrymabundus prostravisset, pro peccatis subditorum suorum deprecaturus, gravi pressus somno, vel potius mentis excessum patiens, vidit se extra urbem positum, *ibique videbatur habere visionem oblatam, quæ urbis ruinam portendebat, ut refert auctor, deinde sic pergens :* Cum autem multum horreret urbis eversionem, subito quemdam videt adstare sibi heroica forma virum, pontificalibus indutum, annulum aureum palmamque manibus vibrantem, coronam e rosis atque liliis, cui Dominicæ crucis signum præclare insertum esset, in capite gestantem. Volenti vero ad ejus pedes se sternere, et quis esset, percontanti, ille ait : Vide ne feceris, Godefride sacerdos. Ego sum Firminus, hujus urbis primus episcopus et B martyr, qui etiam pro viribus ei excidendæ auxilium ferre paratus sum. Sciscitanti autem Godefrido, quam ob causam tanta ira Dei urbi impenderet, dixit Martyr : Peccata plebis tuæ nimium increverunt. Tu igitur ea, quæ vidisti et audisti, libera voce denuncies : argue, increpa, obsecra, insta opportune importune, mecumque pariter Christi clementiam deprecare, ut avertet furorem suum a populo. *Addit, ex hac visione vestem Godefridi episcopi lacrymis madefactam fuisse, eumque monitis et exhortationibus institisse, ut populum ad meliora converteret ; sed frustra.*

non diu post urbs tota comburitur, exceptis paucis et ecclesia S. Firmini,

69 *Tum subdit :* Ecce autem pridie ejus diei, quo beati apostoli Bartholomæi solennes ferias celebraturi erant, nubes densissima totam obsedit urbem, lucem omnem in noctis tenebras commutans ; moxque inde erumpens ignis, immensos frugum acervos passim in agris corripuit, et momento temporis absumpsit, flanteque vento vehementissimo, in oppidum invasit, et lapideas haud secus atque ligneas depascens ædes, tanta vi bacchatus est, ut nemo ad sedandas et extinguendas flammas propius accedere auderet. Omnia igitur terribili illo incendio depopulante, nihil relictum est præter ædem B. Firmini martyris, et domum Godefridi episcopi, et pauperum quorumdam casas, et quod prope incre- C dibile videri possit, diversorum animalium pelles in flumen depressæ, contra aquarum naturam inde semiustæ extrahebantur *etc. Lubet hic examinare, fueritne ecclesia illa S. Firmini, quæ sola incendio superfuit, ecclesia cathedralis, in qua S. Firmini martyris aliorumque Sanctorum Ambianensium servabantur corpora. Multum enim initio ea de re dubitavi, quia nec Morlierius nec alii scriptores, quos quidem vidi, id exponunt.*

quæ erat cathedralis.

70 *Consideratis tamen documentis omnibus, quæ se offerunt, vix dubito, quin sit ipsa ecclesia cathedralis quæ sola in terribili illo incendio fuit conservata. Certe cathedralis Ambianensis eo tempore dicata erat beatissimæ Virgini Mariæ et sancto* Firmino *martyri, ut colligo ex charta Roriconis Ambianensis episcopi, data anno* 1085 *in concilio Compendiensi, quam recitat Labbeus tom.* 10 *Conciliorum col.* 407. *Nam præter alia in favorem ecclesiæ SS. Acei et Acheoli ibidem statuta, de dicta ecclesia sic loquitur Rorico :* Et quia, ut præfati sumus, ecclesia hæc Genitrici Dei dicata fuerat, et hujus cathedræ pontificum pulvis diu in ea lætuerat, canonicorum B. Mariæ et almi martyris Firmini, quorum prius fuerat, ditioni tantum committatur. *Canonici ecclesiæ cathedralis dicuntur canonici* B. Mariæ et almi martyris Firmini, *ut nequeamus* D *dubitare, quin ecclesia illorum utrique esset dicata. Jam vero vix dubitare possum, quin eadem sit ecclesia, quam nomine* S. Firmini martyris *ubique laudat Nicolaus in Vita S. Godefridi. Etenim lib.* 2 *num* 2 *S. Godefridus in urbis primo ingressu* ad B. Firmini martyris ecclesiam nudis pedibus *statim accedit, ibique sermonem habet ad populum. Idem num.* 5 pro more in B. Firmini martyris æde *orat. In eadem num.* 26 *et* 27 *concionatus est, et bis Sancti reliquias populo ostendit. In eadem sæpius orasse dicitur, et nominatim lib.* 3 *num.* 10, *ubi sola memoratur ab incendio illæsa. De ecclesia vero alia B. Mariæ Virginis nullibi in Vita fit mentio, ut necesse sit dicere, hanc illam ipsam esse, sed nomen* S Firmini, *utpote urbis patroni, tunc usitatius fuisse, ideoque solum usurpatum a biographo. Postmodum tamen sub Everardo episcopo combusta fuit dicta cathedralis, ut tom.* 10 *Galliæ Christianæ col.* 1182 *legitur, ubi id dicitur contigisse anno* 1220.

Dicta translatio videtur contigisse circa annum 1110, *incendium anno* 1115 ;

71 *Laudatus Galliæ Christianæ auctor col.* 1169 *memoratam corporis* S. Firmini *translationem in thecam pretiosam figit anno* 1107, *nescio qua ratione, cum annus non exprimatur in Vita S. Godefridi, nec a Guiberto abbate, quem laudat. Si ordo narrandi recte servatus fuerit a Nicolao biographo, figenda potius* E *videtur circa annum* 1110. *Incendium urbis Ambianensis in laudata Gallia Christiana figitur* die XVI Octobris *anni* 1107. *Hic annus forte sumptus fuerit ex Breviario Ambianensi, ubi alius tamen notatur dies. Etenim in Breviario, quod habemus impresssum anno* 1554, *ad* XVI *Octobris habetur Officium de Repositione* S. Firmini, *ibique lect.* 5 *et* 6 *hæc leguntur :* Igitur anno Dominicæ Incarnationis MCVII, die videlicet, quo beati Stephani protomartyris celebratur inventio (*id est, die* III *Augusti*) adversarius noster diabolus ad malitiæ suæ vota pervenit. Nam quædam de exterioribus nostris igne consumpsit, sed interiora nostra, divina prohibente gratia, non attigit. Ejus quippe instinctu tota pene civitas cum ecclesiis, peccatis nostris exigentibus, quasi Sodomitanis ignibus hinc inde cremata fuit. *Verum minoris auctoritatis est illud Breviarium. Eadem quidem epocha ponitur in antiquiore Breviario, opinor, eoque Ambianensi MS., aut certe in MS. Ambianensi, cujus apographum huc spectans ad nos missum est. Ad præferenda est auctoritas Nicolai biographi, qui asserit, incendium contigisse in pervigilio S. Bartholomæi, id est,* XXIII *Augusti, illudque refert paulo ante mortem S. Godefridi, ut videatur contigisse ipso anno* 1115, *quo S. Godefridus obiit, non totis tribus mensibus ante beatum ejus obitum.* F

quæ vero corporis tentata est circumlatio, post mortem S. Godefridi.

72 *Quapropter sub aliquo Godefridi successore factum crediderim, quod in Breviario impresso datis de incendio verbis subjungitur hoc modo :* His ita gestis, clerus et populus, damno temporalium graviter læsi, sapienti (*si judicio collectoris credimus*) sunt usi consilio, ut B. Firmini martyris corpus infra ambitum suæ potestatis (*id est, per territorium Ambianense*) ad restaurationem ecclesiæ suæ honorifice portaretur (*ad colligendam nimirum pecuniam.*) Statuta igitur die omnes pariter ad ecclesiam pervenientes, sperabant proprio privari Patrono. Unde tam majores quam minores vehementer dolentes, clamabant dicentes : Cur nos Pater, deseris, aut cui nos desolatos relinquis ? Heu ! de tua absentia major erit nobis molestia, quam de bonis, quæ juste nobis divina abstulit sententia. Cum autem prædictus Martyr ad portam, quæ vulgo dicitur ULTRA PONTEM, turbis comitantibus, pervenisset, adeo stetit immobilis, ut nulla humana virtute efferri potuisset. Illi vero, qui portabant, vellent nollent, steterunt. Quo comperto, omnes adstantes valde gaudentes, clamabant dicentes : Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit salvationem plebis suæ. Ibi vero et in foro ac in ecclesia precioso Martyri preciosa

A ciosa munera offeruntur, aurea monilia, lapides preciosi, et ea, quibus festivis diebus utebantur, vestimenta. His itaque gestis, thesaurus desiderabilis cum honore et reverentia in sede sua reponitur : et cum immensa lætitia omnes ad propria revertuntur. *Hæc eodem fere modo leguntur in MS. mox laudato. Facta fuerint post mortem S. Godefridi, forte ante electionem successoris, aut sub Ingeranno, qui Godefrido successit, aut etiam serius sub Guarino.*

Beneficia aliquot miseris præstita :

73 *In eodem MS. item referuntur nonnulla miseris præstita beneficia, de quibus acturus auctor anonymus, sic orditur :* S. Firmini miracula, quæ in textu Passionis atque Inventionis ejus etiam contra naturæ cursum facta scribuntur, repetere superfluum ducimus. Pauca tamen, quæ coram positi vidimus, litteris decrevimus annotare. Omne enim bonum pulchrius tum elucescit, cum in commune deducitur, et ad notitiam plurimorum pertingit. Nostris itaque temporibus, cum prata et campi circumquaque nimio solis ardore tabescerent, et usque ad internecionem piscium aquæ funditus siccarentur ; cleri et populi consilio decretum est, ut corpus beati Martyris circa urbem honorifice deferretur. Quod cum magno devotionis studio fieret, quædam vetula, quæ
B longo tempore contracta fuerat, tanti Martyris auxilium ex intimis præcordiis cœpit implorare : et quæ prius alienis manibus infirma ferebatur, continuo surrexit et nobiscum ad processionem, cunctis videntibus, laudans Deum ambulavit. Altera die, dum synodus in ecclesiam nostram, Warino nobili viro cathedræ pontificali præsidente, convenisset : quædam juvencula, pluribus annis muta, soluto per B. Firminum linguæ vinculo, apertissime locuta est. Quo item die quidam provectæ ætatis, caduco morbo diu detentus, in hanc civitatem ante salutiferam Martyris urnam adductus est, divinaque impendente misericordia, recepit sanitatem. *Hæc tria videntur ab eodem auctore, qui se vidisse testatur, scriptis mandata. Episcopatus autem Warini aut Guarini, cujus tempore beneficia illa contigerunt, in novissima Gallia Christiana col.* 1173 *extenditur ab anno* 1127 *usque ad* 1144.

aliud incerti temporis.

74 *Si consilium de circumferendo* S. Firmini *corpore per ditionem Ambianensem sub eodem Guarino episcopo sumptum est, potuit idem auctor etiam scribere, quæ de incendio Ambianensi et de corpore immobili in porta jam ex Breviario sunt recitata : nam hæc in MS. sequuntur verbis paulo prolixioribus, quam data sunt superius. Verum saltem dubium mihi videtur,*
C *an illa ejusdem sint auctoris ob qualemcumque styli diversitatem, et quia dissentit a Vita S. Godefridi in designandis die et anno incendii Ambianensis. Quidquid sit, subjungo aliud, quod in illo scripto est ultimum, et his verbis relatum :* Posthæc transactis fere quinquaginta diebus, pro famulo suo Firmino antiqua Deus iterum suscitavit miracula. Nam circa festivitatem ipsius, quæ est VII Cal. Octobris, flores apparuerunt in terra nostra, prata ad ecclesiam pertinentia cum arboribus recenter passis incendia floruerunt. Et qui vidit testimonium perhibuit, et testimonium ejus verum est. Plures etiam miraculi novitate permoti, de longinquis regionibus venientes, de prædictis floribus secum ad propria detulerunt. *Potest hoc referri ad memoratum incendium Ambianense, et sic non erit auctoris, qui tria mox data beneficia narravit; aut ad nimiam siccitatem et solis ardorem, cujus causa corpus* S. Firmini *delatum est* circa urbem, *eaque ratione illud pro beneficio, corporis delatione obtento, idem auctor narrare potuit.*

D

AUCTORE J. S.

§ VIII. Corpus thecæ aureæ impositum : aliquot S. Firmini ecclesiæ : cultus in aliis Galliæ diœcesibus.

Corpus Sancti theca aurea donatum, sedente Theobaldo.

Eximiam porro fuisse Ambianensium seculo XII *erga sanctum* Firminum *pietatem et reverentiam, luculenter declarat theca aurea, qua sacræ ipsius reliquiæ eodem verisimiliter seculo honoratæ fuerunt. Certe ea composita est sub Theobaldo episcopo, qui cathedram tenuit ab anno* 1169 *usque ad* 1204. *Observat id auctor Galliæ Christianæ recusæ tom.* 10 *col.* 1179 *his verbis :* Theobaldo sedente, corpus S. Firmini martyris theca aurea fuit donatum, ut fidem faciunt versus inscripti, quos supra in S. Firmino retulimus. *Versiculi autem, qui id indicant, hi sunt:*

Suscipiat Martyr opus hoc utinam sibi gratum :
Quod proprii scit amore gregis studioque paratum,
Hujus agente loci Theobaldo pontificatum.

Huic primi lateris infimæ inscriptioni respondet in altero latere altera, qua S. Firminus *invocatur his versiculis :*

Qui jugem vigil exhibuit Domino famulatum,
Unde piis precibus nil debeat esse negatum, E
Obtineat famulis finem sine fine beatum.

Pretiosissimam thecam illam, ingentique mole et arte non minus quam auro et gemmis mirabilem, anno 1752 *ipse cum collega lustravi, præsentibus eamque in varias partes versantibus mira humanitate dominis canonicis, eaque occasione versiculos insculptos exscripsimus. Tres ex illis ad gloriam posthumam spectantes dedi num.* 53 *et* 54.

Dantur versiculi cum figuris et vocibus

76 *Reliquos novem, quibus vitæ compendium exhibetur, huc transfero. Pictura repræsentat sanctum* Firminum, *qui pedum pastorale accipit a S. Honorato Tolosano, adsculptis his vocibus* S. HONORAT. THOLOSAN. EPIS. S. FIRMINUS.

Præsul, ut est moris, baculo donatur honoris.

Deinde exhibetur S. Firminus *Pompelone valedicens parentibus et S. Honesto, additis his vocibus :* PARENTES. S. HONEST. SCS. FIRMINUS. PAMPILONA, *et hoc versiculo :*

Mittitur et flentum flens * respicit ora parentum.

* ibi flem

Tertio loco sculptura exhibet conversionem populi, non modo Agenni, sed etiam in Arvernia, licet versiculus solius Agenni meminerit : nam voces adsculptæ hæ sunt: S. FIRM. ARCHADIUS. ROMULUS. JUDICES. *Archadium autem et Romulum confutasse et convertisse dicitur, postquam Agenno discesserat in Arverniam. Pos-* F *sunt igitur etiam facta in diœcesi Andegavensi intelligi illo versiculo comprehensa.*

Precipuos regni docet et baptizat Agenni.

Inde transitur ad gesta in urbe Bellovacensi, repræsentaturque Sergius præfectus Sanctum urbe pellens, sed forte rectius dicetur in carcerem conjiciens, cum his vocibus: POPULUS BELVACENSIS. S. F. SERGIUS PRESES., *et hoc versiculo :*

Sanctum com * turbis turbat malus arbiter urbis.

* cum

Mox sequitur mors Sergii, equo dejecti, et sanctus Firminus *in carcere, ut insinuant voces additæ :* SERGIUS. CARCER. S. FIRMINUS. *Versiculus hic est :*

Presidis injusti mors justa sic fuit isti.

dictæ thecæ insculpti.

77 *Sexto loco repræsentatur exstructio ecclesiæ sancti Stephani, ut innuunt adjectæ voces :* S. F. IN HONORE S. STEPHANI. *Hanc quidem Bellovacis exstructam habent Acta, at videntur Ambianenses eo tempore credidisse, ecclesiam illam Ambianis a Sancto structam, nisi forte voluerint, sedem episcopalem Bellovacis primum a Sancto positam. Certe versiculus utrumque in eadem civitate factum insinuat.*

Presulis hic sedem figit et prothomartyris edem.

Prima in altero latere sculptura repræsentat Ambianis conversionem

A *conversionem Faustiniani cum his vocibus* . AMBIANIS. AUCTORE J. S. S. F. FAUSTINIANUS. *Versiculus hic additus:*

A cultu vano converso Faustiniano.

Mox exhibetur Sanctus in porta civitatis sanans cæcum et duos leprosos, additis his vocibus: PORTA CLIPIANA. S. F., *et hoc versiculo :*

Christi virtutem probat his operando salutem.

Tandem exhibetur præfectus Sebastianus, jubens Sanctum occidi in carcere, his vocibus figuras explicantibus : SEBASTIANUS PRESES. S. F. CARCER. *Versiculus additus ita sonat :*

Sicque Deo gratus fit victima clam jugulatus.

Hæc dicta sufficiant de magnifica illa reliquiarum theca, quæ cum aliis servatur in gazophylacio ecclesiæ cathedralis. Thecæ isti respondet magnificentia ecclesiæ ipsius cathedralis, cujus fundamenta anno 1220 *jacta sunt per Everardum episcopum, postquam combusta erat antiqua.*

Sanctus etiam seculo XIV Ambiani miraculis claruit.

78 *Claruisse miraculis* S. Firminum *etiam seculo* XIV, *colligo ex litteris Roberti Ambianensis episcopi, datis anno* 1318, *mense Augusto, quibus varia decernuntur de cultu Sanctorum Ambianensium, et nominatim, ut* in festo Inventionis B. Firmini martyris... fiat in eadem ecclesia magnum duplum, et omnia B ad divinum cultum spectantia, ad ipsius memoriam in ecclesia celebriter decantentur *etc. Nam hæc deinde subjungit laudatus episcopus :* Et quia laudes gloriosæ Virginis Genitricis Domini Dei nostri, et B. Firmini martyris, quæ longe lateque multipliciter diffunduntur, tacere non possumus, nec sub dissimulatione transire : considerantes insuper, quod ipsius Virginis Mariæ Unigenitus clara et aperta miracula in eadem ecclesia pro eadem et suo inclyto Martyre prædicto sæpius operatur, quæ interdum pro eo, quod non pulsatur in adventu eorum in eadem ecclesia, in oblivionem hactenus transierunt : simili modo statuimus et etiam ordinamus, quod, quotiescumque et quantacumque miracula in ecclesia evenient, Domino faciente, ad dilatationem fidei, et devotionem fidelium ampliorem, per gentes nostras pulsentur campanæ solemniter, accendantur cerei, et venerandum corpus B. Firmini discooperiatur de nostro, sicut superius expressum, et TE DEUM LAUDAMUS per chorum devote et solemniter decantetur etc. *Totæ hæ litteræ videri possunt apud Lestoquium in Dissertatione de Corpore S. Firmini confessoris pag.* 239 *et seqq.*

Duæ aliæ S. Firmini ecclesiæ: pars capitis seorsum servata.

79 *Præter ecclesiam cathedralem, quæ olim non* C *tantum beatissimæ Virgini Mariæ, cujus hodierna titulum habet, sed etiam* S. Firmino *martyri fuerat dicata ; alia Ambiani exstat ecclesia parœcialis* S. Firmino *sacra, eaque admodum vetusta, quæ vocatur* S. Firmini in Castellione. *Creditur illa exstructa supra carcerem, in quo* S. Firminus *capite plexus est. Habet certe cryptam subterraneam cum altari ibidem exstructo, et in crypta duo ostenduntur ergastula, in quorum alterutro occisum* S. Firminum *credunt plerique Ambianenses. Morlierius, qui ejusdem est opinionis, pag.*65 *asserit, ea de re nullum posse esse dubium ; vultque fuisse carcerem Ambianensis castri, in quo cæsus sit Sanctus. Attamen non videtur ea esse communis omnium Ambianensium sententia : dum enim anno* 1752 *ecclesiam illam cryptamque studiose lustravimus; nobis suggessit nonnemo,* S. Firminum *occisum non esse illo loco, sed in loco* Ad lapidem *dicto. Alia ibi est ecclesia parœcialis* S. Firmini, *quæ* Ad portam *vel* Ad lapidem *vocatur, ubi olim fuit abbatia,* S. Firmini in Valle *dicta, Ordinis Præmonstratensis, quæ seculo* XII *ad alium locum magis ab urbe remotum translata est, mutato nomine una cum loco, et etiamnum floret nomine* S. Joannis. *De illa abbatia videri potest Gallia Christiana tom.* 10 *col.* 1354 *et seqq., aut Hugo in Annalibus Ordinis Præmonstratensis tom.* 1 *col.* 901 *et seqq. Hic col.* 911 *numerat ecclesiam illam* D *inter parœcias abbatiæ S. Joannis subjectas, docetque sitam esse intra civitatis mœnia. Fuerat tamen seculo* XII *condita in suburbio, sed suburbia postmodum urbi inclusa fuerunt, ut docet Morlierius pag.* 69, *qui etiam de fundatione illius ecclesiæ videri potest pag.* 93 *et* 94. *Utra modo ecclesia sancti* Firmini *constructa fuerit supra carcerem Sancti, et an id satis certum sit de alterutra, edicere nequeo. Laudatus Morlierius pag.* 85 *insinuat, caput* S. Firmini *seorsum a corpore servari in sacello S. Joannis Baptistæ. Partem capitis esse existimo, quam circa annum* 1590 *Godefridus de la Martoine, episcopus Ambianensis, capiti argenteo imposuit, ut invenio in fragmentis, quæ ex Opere Mauritii du Prè Bollando olim sunt communicata. Hactenus de cultu in diœcesi Ambianensi.*

Cultus et memoria Sancti apud Bellovacenses,

80 *Verum colitur etiam* S. Firminus *in aliis pluribus Galliæ diœcesibus, et præcipue in vicinioribus. Bellovacense antiquum Breviarium de* S. Firmino *episcopo martyre exhibet Officium novem lectionum ; neque immerito Bellovacenses* S. Firminum *celebrant, cum illum prioribus civitatis suæ apostolis annumerent, licet episcoporum Bellovacensium catalogo eumdem merito excludat Antonius Loisel pag.* 66. *Louvetus pag.* 165 *ad marginem Gallice hæc scribit :* In foro Bello- E vacensi etiamnum exstat lapis, qui vulgo appellatur LE PAS DE S. FREMIN, sive S. FIRMINI VESTIGIUM. Huic lapidi pedis sui vestigium, quod adhuc cernitur, impressisse S. Firminum, quando inimicorum fidei Christianæ furori cedens, recessit ab urbe Bellovacensi, habet traditio. Dicitur item egressus per meatum quemdam subterraneum, qui habetur ad portam domus hospitalis. Hæc quidem asserta non sunt ullo testimonio scripto, sed sola traditione et communi voce populi, quæ tamen a vero non nimis abesse videtur ; quandoquidem nostro tempore in fossis prope portam hospitalis et extra urbem inventus est meatus subterraneus, æquans aquæ fastigium, qui concameratus est, ducitque versus abbatiam S. Luciani ; capit autem duos homines uno ordine procedentes. *Ita ille. At dicta Bellovacensium traditio de fuga Sancti per meatum subterraneum, cum antiquo scripto non sit confirmata, inventione ejusmodi meatus parum juvari potest.*

item in diœcesi Rotomagensi et Lexoviensi,

81 *In antiquo Breviario Rotomagensi notatur festum* S. Firmini *celebrandum, ut festum* triplex. *Pluribus seculis tanta solemnitate celebratum fuisse Rotomagi festum* S. Firmini, *liquet ex Chronico Rotomagensi* F *apud Labbeum in Bibliotheca tom.* I *pag.* 375, *ubi Theobaldus episcopus, anno* 1229 *defunctus, illud instituisse dicitur. In Breviario novissimo tamen solum ponitur ut simplex. In Lexoviensi diœcesi, quæ est sub metropoli Rotomagensi, colitur etiam* S. Firminus ; *sed in Breviario anni* 1624 *unam tantum de Sancto lectionem invenio. Verumtamen in Lexoviensi diœcesi est locus, quem designat Morlierius pag.* 158, *tamquam cultu et miraculis* S. Firmini *insignem, ita Gallice scribens :* Plura assignantur loca, in quibus magnus ille Sanctus substitit et populum docuit. De his nullum potest esse dubium, cum miracula, quæ in illis quotidie fiunt, nimis luculenter veritati attestentur. *Tum unum ex locis illis assignat in hodierna Normannia, et in diœcesi Lexoviensi, sic pergens :* Ut fit duobus milliaribus Gallicis a Ponte Audomari in sacello, dedicato huic sancto Martyri, quod situm est intra prædium rusticum, nominatum Du Doub, et pertinens ad abbatiam Pratellum, ubi ex traditione populi Sanctus creditur in carcerem fuisse conjectus. Eo accurrunt singulis annis mense Septembri, in quem incidit festum decollationis S. Firmini nostri, ultra decem hominum millia : nec ullus præterlabitur annus, quo non patretur insigne aliquod miraculum, ut jam inde narrentur usque ad sexaginta, eaque

A eaque insignia, quæ jam dudum scriptis vulgare debuerant, qui Vitas Sanctorum ex instituto conscribunt. *Vellem, nonnulla ex miraculis saltem breviter recensuisset Morlierius, si ea bene habebat comperta: nam neque de illis miraculis quidquam invenio, neque de ipso* S. Firmini *cultu in loco assignato. Arturus a Monasterio in Neustria pia pag.* 505 *fuse agit de Pratello abbatia, ad cujus dominium locus pertinere dicitur, sed de cultu aut miraculis* S. Firmini *non meminit.*

in pluribus Galliæ ecclesiis

82 *Possem hic enumerare metropoles Trevirensem, Remensem, Senonensem, Parisiensem, multasque ecclesias cathedrales, maxime in Gallia Belgica, quæ festivitatem* S. Firmini *Officio duplici, semiduplici, simplici aut etiam sola commemoratione olim celebrarunt, aut etiamnum celebrant, ut constat ex Breviariis; sed ab ea enumeratione brevitatis gratia abstineo, præsertim cum in iis non raræ sint mutationes in Gallia. Quod vero spectat ad reliquias; in Chronico Centulensi apud Acherium tom. 4 Spicilegii pag.* 503 *refertur, Odulphum custodem ecclesiæ S. Richarii petiisse reliquias ab episcopo Ambianensi Hilmeraldo, atque obtinuisse* ex casula sancti Firmini, quam habuit indutam, cum interficeretur pro Christo. *Habebunt verisimiliter et* B *aliæ ecclesiæ aliquid reliquiarum* S. Firmini, *quemadmodum certo habent Pompelonenses, de quorum in* S. Firminum *pietate inferius agam prolixius. Verum minutas quaslibet reliquiarum particulas omnes investigare non possumus. Itaque procedo ad examinandas rationes eorum, qui totum corpus* S. Firmini *ecclesiæ suæ attribuunt.*

§ IX. Utrum corpus S. Firmini translatum sit ad abbatiam S. Dionysii.

Guibertus abbas sæculo XII voluit, corpus S. Firmini non esse Ambiani,

H*actenus de corpore* S. Firmini *episcopi et martyris, apud Ambianenses servato, ita locutus sum, acsi nullum esset dubium, quin sit verum Sancti corpus, prout revera mihi nulla de ejus veritate est dubitatio. Verumtamen a pluribus seculis Guibertus abbas Novigenti dubitationem de veritate illius corporis ingerere studuit, aut potius corpus* S. Firmini *attribuere voluit celebri abbatiæ S. Dionysii in Francia prope Lutetiam Parisiorum. An Guibertus in sua semper manserit opinione, et aliquos seculo* XII, *quo floruit, aut sequentibus seculis consentientes habuerit, prorsus ignoro. Acherius enim, qui Opera Guiberti abbatis anno* 1657 *edidit,* C *et in Notis ad Guibertum pag.* 566 *ejus de corpore* S. Firmini *asserta tueri voluit, nullum adducit alicujus meriti scriptorem dictæ opinioni suffragantem. Recitat tamen scriptum quasi vetustum, in quo narratur translationis historia tam ridicula et inconcinna, tamque aperte fabulosa, ut scriptores Benedictinos magis criticos illius historiæ puduerit. Certe Michael Felibien in Historia abbatiæ S. Dionysii pag.* 20 *Historiam ab Acherio adductam aperte refutat, licet alias pag.* 143 *possessionem corporis* S. Firmini, *verbis saltem, abbatiæ suæ asserat.*

idque contra Ambianenses contenderunt plures neoterici.

84 *Mabillonius quoque in Annalibus Benedictinis tom.* 1 *pag.* 370 *satis aperte insinuat, Historiam illam, ab Acherio productam pro corpore* S. Firmini, *æque ac alias pro aliis Sanctorum corporibus, quæ sibi attribuit abbatia S. Dionysii, fidem non mereri, hæc scribens:* Haud scio, an meliori fundamento nitantur, qui spoliatas ab eo *(Dagoberto rege)* ecclesias produnt, ut unam sancti Dionysii basilicam ex convectis rapinis locupletaret. Nam præter valvas ex fusili ære, quas ex Pictavensi sancti Hilarii basilica dicitur abstulisse, multa Sanctorum corpora ex aliis ecclesiis ab eo vi sublata perhibent, sancti Hilarii episcopi Pictavensis, Firmini Ambianensis martyris, Patrocli Gratianopolitani, Hilari Gabalitani, et Romani monachi. Quæ quidem corpora hodie quoque D Dionysiani nostri ostendunt: an vero vi sublata, an potius precario accepta fuerint, non satis exploratum. *Ita non loqueretur Mabillonius, si Historia per Acherium allata utcumque videretur probabilis. Verumtamen Joannes Baptista Thiers qui corpus S. Firmini confessoris ecclesiæ cathedrali Ambianensi Dissertatione magis acri quam solida eripere tentavit, et in eadem Dissertatione cap.* 16 *idem facere studuit de corpore* S. Firmini *martyris, ex dicta Acherii Historia prolixe argumentatur. Ad Thiersio multo melius et modestius respondit Lestoquius in Dissertatione* 1 *pro Corpore S. Firmini confessoris part.* 2 *cap.* 3, *qua corpus* S. Firmini *martyris ecclesiæ Ambianensi vindicat. An alii postea eamdem controversiam tractaverint, non intellexi. At pro instituto nostro eam mihi prætermittere non licet. Quare expendam rationes, quæ pro utraque parte se offerent.*

AUCTORE J. S.

Relatio Guiberti de translatione non est contraria

85 *Guibertus abbas Novigentinus in Opusculo de Pignoribus Sanctorum lib.* 1 *cap.* 3 § 2 *hæc scribit:* Plane decessor meus *(S. Godefridus)* Ambianensis episcopus, cum corpus Firmini martyris, ut putabat, quatenus de theca in thecam efferret; nullum E inibi pitacium, ne unius quidem litteræ testimonium, quis ibidem jaceret, invenit. Ab Atrebatensi et ipso Ambianensi episcopis audivi, quod refero. Qua de re urbis episcopus plumbeæ laminæ mox inscripsit, quod illic conderetur Firminus martyr Ambianorum episcopus. Nec mora, in monasterio sancti Dionysii idem actitatur. Parata ab abbate ornatiori capsa, dum inde extollitur, dum cum membris caput evolvitur, membranula in Martyris naribus reperitur, in qua, quod esset Firminus Ambianensis martyr, exprimitur. Igitur Ambianensibus cum nil in tanto adstipuletur negotio, aliis autem e regione, cum vel vocem testimonia qualiacumque suppellitent, ratio, quæso, cujuslibet judicium factura consedeat. Quicquid in plumbea a domino episcopo scriptum est lamina, nonne jure cassabitur, cui in conscriptione illa nil prorsus testificatur? Et certe Dionysienses illi quomodocumque vel mutiunt, qui saltem literulis utcumque subnixi sunt. *Hæc Guibertus, cujus judicio tantum tribuit Acherius in observationibus pag.* 566, *ut illum velit opponere et præferre Nicolao Suessionensi monacho, qui Vitam S. Godefridi conscripsit, et cujus verba dedi num.* 65.

relationi Nicolai Suessionensis:

86 *Verum in tota relatione Nicolai de translatione* S. Firmini *nihil prorsus invenio, quod non optime cohæreat cum assertis Guiberti, etiamsi hæc fingamus* F *certa et indubitata. Uterque enim scribit, corpus* S. Firmini *a S. Godefrido in aliam thecam translatum. Ad hanc solemnitatem concurrisse ingentem hominum multitudinem docet Nicolaus: neque id negat Guibertus. Contra Guibertus asserit, nullum cum corpore testimonium fuisse, quando arcam aperuit sanctus Godefridus: neque ab eo asserto dissentit Nicolaus, cum de testimonio in arca invento altum sileat. Quapropter ne minima quidem est dissensio inter Guibertum et Nicolaum in iis, quæ narrarunt de corporis in aliam thecam transpositione; et gratis Acherius contra Nicolaum declamat, acsi minus sincere scripsisset, acsi simplex fuisset et nimis credulus: imo et* adolescens, qui vix pubertatis annos excesserat. *Nulla in relatione Guiberti et Nicolai est dissensio, inquam, ut persuadere conatur Acherius, cum omnia utriusque asserta optime conciliari possint. Dissenserunt tamen illi scriptores judicio, quod tulerunt de corpore per S. Godefridum in aliam thecam translato: nam Nicolaus nullum insinuat dubium, quin illud sit corpus* S. Firmini; *Guibertus vero lectoribus suis persuadere conatur, illud pro corpore* S. Firmini *non esse habendum. At ibi Guibertus non pugnat contra Nicolaum, qui necdum scripserat, sed contra S. Godefridum, qui illud pro corpore*

judicio solum dissenserunt.

A *corpore* S. Firmini *transtulerat. Itaque auctoritas Guiberti opponenda est auctoritati S. Godefridi, non solius Nicolai; ut parum considerate facit Acherius.*

At, cum Guibertus ubique iniquum se exhibeat S. Godefrido,

87 *Si modo auctoritatem Guiberti in hisce ponderare velimus, tantæ gravitatis non videtur ejus assertum, ut prudens nobis dubium possit ingerere. Primo enim sanctissimo viro, et decessori suo in abbatia, Godefrido Ambianensi iniquum variis locis se exhibet, gesta ejus maligne carpit, et de intentione etiam viri sancti, quæ soli Deo nota est, judicem se temere statuit. Pauca huc transfero. Guibertus lib.* 2 *de Vita sua cap.* 2 *sanctum Godefridum abbatiæ præfectum insinuat fuisse,* sicut lumen parvissimum mediis in tenebris, *ac deinde non obscure innuit, sibi Godefridum esse suspectum de episcopatu desiderato, hæc addens:* Didici autem, quod hæreditas, ad quam festinatur in principio, benedictione caritura sit in novissimo. Initia plane cum solitæ plena laudis habuerit, et per annos aliquot rumor ei præconiosus accesserit, jam, ut est videre, quidquid apud hominem gloriarum excandescere videbatur, non modo intepuit, sed refrixit. *Hæc autem acerbe insultans Guibertus, non hominum perversitati, ut debuerat, attribuit; sed ipsi Godefrido, acsi initio magna promisisset, et quotidie minora præstitisset:* B Ejus enim status, *inquit,* in dies copiose lentescens, seipsa deteriorem cœpit indesinenter facere sponsionem. *Mox iterum cap.* 3 *ait, felicem esse potuisse in suo monasterio,* si habitis contentus esse vellet, *acsi ambitiose episcopatum desiderasset. At biographus lib.* I *cap.* 30 *testatur, Godefridum fuga evadere voluisse, dum erat electus, et jussum tandem in electionem consensisse. Et certe non erat viri humani et moderati talia de sancto episcopo scribere, qualia scribit Guibertus. Longe etiam acerbiora sunt, quæ lib.* 2 *cap.* 13 *habet occasione dimissi a Godefrido episcopatus, ac deinde resumpti ad mandatum archiepiscopi Remensis. Omitto dicteria homine iracundo digna, indigna abbate Guiberto, nec dubito aperte edicere, tantam fidem mereri Guibertum contra S. Godefridum, quantam meretur hostis declamans contra eum, cui iratus est.*

et levissime judicium suum contra illum proferat,

38 *Quapropter valde suspectum est, quod asserit Guibertus, de nullo invento corporis testimonio. Ait quidem, id se accepisse ab Atrebatensi episcopo et ab ipso Ambianensi; sed hi forte aliquid narraverint de gestis in illa translatione, quod ipse pro suo ingenio exposuerit, et ex quo in eam opinionem perductus fuerit. Certe non crediderim, S. Godefridum imprudenter processisse, et sine certa satis scientia corpus* S. Fir*mini fidelium venerationi exposuisse. Aut noverat, monachos S. Dionysii corpus* S. Firmini *sibi adscribere; aut id ignorabat. Si noverat, tanto cautius processisse credendus est vir sanctus, et consequenter thecæ non imposuisset laminam plumbeam, qua* S. Firmini *corpus esse asserebat, nisi aut ante certa habuisset argumenta, aut certa invenisset indicia. Si persuasionem Dionysianorum ignorabat, ea verisimiliter passim ignota erat, et forte necdum nata. Verum sive controversia illa jam nata esset, sive postmodum fuerit exorta, multo magis ego confido prudentiæ S. Godefridi in agendo, quam Guiberti abbatis in scribendo. Poterat S. Godefridus corpus, quod pluribus seculis in ecclesia Ambianensi pro corpore* S. Firmini *habitum fuerat, et cultum ab omni populo, pro eodem habere, etiamsi non invenisset disertum ejus rei testimonium, cum constaret de corpore per S. Salvium invento, et numquam deinceps ablato, notusque esset locus, ubi servabatur, et arca, qua erat reconditum. At Guibertus, etiamsi velimus vera credere, quæ audivisse se asserit de inventa* membranula in martyris naribus *apud Dionysianos, levitatem suam prodit in judicio ferendo in favorem illius corporis. Certe membranula in naribus sic inventa debebat magis esse suspecta, ubi de translatione non constabat, quam corpus sine testimonio, sed in propria* D *ecclesia custoditum, et pro corpore* S. Firmini *habitum.*

89 *Itaque exigui ponderis esse videntur dicta hominis, contra virum sanctum, quacumque oblata occasione, declamantis, mira cum levitate judicium de re non satis examinata ferentis, multa in Opere suo ex solo auditu sic enarrantis, ut fidem difficulter sint inventura apud prudentes. Si Guiberto omnia, quæ ferreo stylo leviter asserit, probanda fuissent, non pauca prætermisisset, opinor. Quapropter nemo, opinor, ægre ferre poterit, si Guiberto credendum non censeam in iis, quæ de* S. Firmino *Ambianensi episcopo et martyre asserit, cum diligenti inquisitione non potuerim invenire ullum scriptorem probæ notæ, aut ullum omnino hominem, qui seculis* XII, XIII *et* XIV *ad asserta illa Guiberti attendisse videtur aut iis fidem habuisse. Fidem certe non habuerunt Ambianenses, qui sine ullo dubio perrexerunt colere corpus in sua ecclesia servatum, idque eodem seculo in thecam auream transtulerunt. Fidem non habuerunt Pompelonenses, qui eodem seculo reliquias* S. Firmini *ab episcopo Ambianensi petierunt. Fidem similiter Guiberti judicio non habuit Nicolaus Suessionensis, qui nullum in Vita S. Godefridi insinuat dubium, quin corpus* S. Firmini *servetur in ecclesia Ambianensi. Scribebat autem Nicolaus eodem seculo, quo scripserat Guibertus; nec ignorare* E *facile poterat persuasionem Dionysianorum, si hi eo tempore credebant, corpus* S. Firmini *in sua servari ecclesia. Cur igitur de corpore in dicta abbatia servato non meminit Nicolaus? an monachus ipse monachis opponere se voluit, et potius ecclesiæ Ambianensi favere? Neutrum est verisimile. Unica ratio silentii est, ut conjicere licet; quod ne ipsi quidem Dionysiani corpus* S. Firmini *Ambianensis sibi vindicarent. Etenim, quantumvis diligenter scriptores Dionysianos, adductaque ab illis documenta perlustrarim, nullum reperire potui vestigium servati ibidem seculo* XII *corporis* S. Firmini *Ambianensis. Non inveni cultum Sancti in abbatia celebrem, qui simile quid innueret, non scriptorem illorum temporum, qui id indicaret, non documentum probum, in quo* S. Firmini *mentio fieret; nihil denique in gestis abbatum S. Dionysii, nihil in Chronicis seculi* XII *aut* XIII, *nihil in descriptione ecclesiæ ac supellectilis sacræ. Itaque difficulter credere potero, ipsos Dionysianos seculos* XII *Guiberti judicio adhæsisse, aut credidisse, corpus* S. Firmini *Ambianensis in sua ecclesia servari.*

nobis probari id nequit, nec illo tempore probatum fuisse videtur.

90 *Frustra igitur comparationem inter Guibertum* F *et Nicolaum instituit Acherius, frustra Guibertum attollit supra meritum, ac Nicolaum infra meritum deprimit. Frustra suspicatur, Nicolaum sic de translatione scripsisse,* uti fucum faceret, et obnubilaret veritatem. *Num bona fides et moderatio Nicolai in scribendo magis elucet, quam ut ejusmodi suspicio verisimilis sit aut tolerabilis, præsertim cum abbates S. Dionysii, qui illis temporibus fuerunt Adamus et celeberrimus Sugerius, nihil videantur movisse Ambianensibus controversiæ ad possessionem* S. Firmini *Ambianensis sibi vindicandam, et Nicolaus communem opinionem solum videatur secutus. Recte quidem ait, Guibertum* nil parcere, nil dissimulare *potuisse; sed ea de causa Nicolao præferendum non existimo. Vellem magis* parcere *novisset iis, quibus iratus erat. Vellem magis potuisset* dissimulare *ea, quæ testimoniis non satis certis et forte levibus conjecturis sibi persuaserat; et sic majorem Guiberti dictis fidem haberem. Nunc vero, quia Guibertus majori libertate utitur, quam crisi et prudentia; Nicolao scriptori sobrio et modesto magis credendum censeo, quam Guiberto, non libero solum, sed etiam iracundo. Ait hic, apud Dionysianos inventam esse* in martyris naribus *membranulam,* in qua *fuerit scriptum* quod esset Firminus Ambianensis martyr. *At cum hoc asserto non satis congruunt allata a Doubleto in*

Imo videtur Guibertus e Firmino martyre

A *in Historia abbatiæ S. Dionysii lib.* I *cap.* 42. *Asserit ille pag.* 314, *decimum ex sacellis superioribus dicatum esse* S. Firmino episcopo Ambianensi et martyri. Cujus, *inquit*, corpus, excepto capite, ibi requiescit in theca lignea et inaurata. *Non satis capio, quomodo membranula inventa fuerit* in naribus, *si caput non esset cum reliquo corpore. Ut igitur dictum illud Guiberti censeretur verum, debuisset caput deinde a reliquo corpore fuisse separatum : sed hanc separationem nullo documento probari posse existimo.*

91 *Magis contra Guibertum faciunt, quæ deinde subjungit Doubletus. Ait dicta arca contineri scriptum, litterisque majusculis in eo hæc verba exarata :* Corpus sacratissimum beati Firmini martyris. *Addit, in sacello scriptos esse duos hos versiculos :*

Discat, qui nescit : Firminus ibi requiescit
Martyr, pro certo nobis datus a Dagoberto.

ræcipitanter mbianensem ecisse. *Si ejusmodi scriptura in naribus aut inter reliquias martyris inventa fuerit, qualis datur a Doubleto; lapsus est præcipiti crisi Guibertus, qui ex Firmino martyre statim fecerit* Firminum *Ambianensem. Non noverat parcere, non noverat dissimulare, simul atque credebat, se aliquid invenisse contra S. Godefridum, cui iratum se* B *ubique ostendit, ac præcipiti magis iracundia, opinor, quam mala fide, supplet, quod invento scripto deerat, dicens* Ambianensem *in scripto dici, cum in eo solum vocaretur* Firminus martyr. *At Firmini martyres plures sunt; unus vero tantum eo nomine innotuit Ambianensis. Præterea* Firmi *aut* Firmini *nomine donari possunt martyres, quorum ignotum est nomen, cum animi firmitate opus fuerit, ut coronam consequerentur. Scriptura igitur non magis docet, etiamsi reliqua Guiberti dicta admittere velimus, Firminum illum esse Ambianensem, quam Græcum aut Armenum. Accedit omissa vox* episcopus*; qua omissione potius innuitur, Ambianensem non esse, cum episcopatus* Firmini *Ambianensis certus esset et notus. Ceterum nemo contendat, in scheda inventa scriptum fuisse* Firmini Ambianensis, *licet vox* Ambianensis *omissa sit in lamina deinde apposita. Neque enim unquam verisimile fiet aut credibile, vocem deinde in lamina omittendam fuisse, si in priori scripto fuisset inventa. Hæc sufficere existimo contra objectam Guiberti auctoritatem.*

Fabulosa Historia pro dicta translatione allata, 92 *Laudatus Doubletus, ut corpus* S. Firmini *martyris Ambianensis abbatiæ S. Dionysii vindicaret, ridiculam produxit translationis historiam,* ex antiquo admodum, *ut ait,* MS. *erutam. Eamdem historiam recudit Acherius in Annotatis ad Guibertum pag.* 567 C *ex veteri MS. codice* bibliothecæ S. Victoris Parisiensis. *Lestoquius vero pag.* 198 *advertit, MS. illud S. Victoris esse in charta communi, et videri non vetustius seculo* XVI. *Jam monui, Mabillonium et Felibienum a fabulosa illa historia prorsus abstinere. Quin imo videtur Mabillonius minime dubitasse, quin corpus* S. Firmini *servetur in ecclesia Ambianensi. Certe tom.* 5 *Annalium pag.* 482 *observat,* sacras beati Firmini martyris aliorumque reliquias *humi fuisse depositas a S. Godefrido Ambianensi. Si dubitasset Mabillonius de veritate corporis* S. Firmini, *quod Ambiani servatur, potuisset generatim edicere, reliquias humi fuisse depositas. Quapropter, etiamsi tom* 4 *pag.* 370 *Dionysianos aperte non oppugnet, clare tamen deinde sententiam suam pro Ambianensibus edixit. Felibienus abbatiæ suæ, cujus historiam scribebat, causam deserere noluit; sed eam defendit pag.* 143 *solius Guiberti auctoritate. Noluit tamen Guiberti verba ad litteram exprimere; sed ubi ille dixerat,* in naribus *inventam membranulam, Felibienus ait* inter ossa. *Poterat sic Guibertum corrigere, cum dicit, in membranula scriptum fuisse* Firminus martyr Ambianensis, *cum vox* Ambianensis *abfuerit a scripto per Doubletum recitato, ut jam monui; eademque fere sit ratio correctionis utriusque. Verum, ea facta correctione, non*

poterat Felibienus aliquid afferre contra Ambianenses, D *cum nolit propugnare fabulosam Doubleti historiam, et* AUCTORE J. S. *sic deseruisset causam abbatiæ suæ, pro qua dum nihil attulit ex ditissimo tabulario; vel silens inopiam hic suam satis manifestavit.*

93 *Quod jam spectat ad historiam fabulosam a Doubleto et Acherio editam, compendium illius hoc est.* *cujus datur compendium,* *Hunni dicuntur tempore Dagoberti regis, id est, seculo* VII *inter annum* 622 *et* 628, *Franciam subjugare voluisse, sibique consentientes habuisse Flandros et Ambianenses. Mox ait, omnes simul movisse versus Franciam, iisque occurrisse Dagobertum cum exercitu* ad locum, qui Leo tunc temporis dicebatur; *cæsos autem a Francis fuisse Hunnos eorumque socios tanta cum strage, ut nullus evaderet, locusque ex strage fuerit vocatus,* Lyons ensantez, quod Latine Leo in stagno sanguinis dici potest. *Parta victoria, Dagobertus dicitur Ambianum duxisse, urbemque occupasse; cumque reliquiæ ad munitum castrum,* quod Pinquigniacum dicitur, *delatæ fuissent; eo similiter agmen ducit, castrum occupat, ac* S. Firmini *martyris corpus ad abbatiam sancti Dionysii transfert. Miseram hanc indocti hominis fabellam, ut veram historiam, ediderunt Doubletus et Acherius. Thiersius vero huic aliam quoque jungit Gallicam, aut eamdem potius Gallice cum nonnulla mutatione datam a Nicolao Gilles, qui Annales Franciæ conscripsit sub finem seculi* XV, *et fabulam etiam defendere conatur contra Cointium. Hic ad* E *annum* 638 *num.* 8 *hæc observat :* Primo, Dagobertum nec Hunni bello lacessiverunt, nec Ambianenses ad ultionem provocaverunt facta defectione... Secundo, Flandrenses Ambianensibus non erant contermini, regnante Dagoberto. *Addit,* Flandrenses non diu ante innotescere cœpisse, et minus late fuisse extensos. *Hæ observationes sufficere poterant, ut diceret,* opus *illud esse* auctoris nec valde antiqui nec multum eruditi.

94 *Attamen Thiersius pro sua crisi negat, adductas esse rationes a Cointio; additque, forte Hunnos fuisse pro Winidis sumptos, cum Winidæ non longe ab Hunnis sedes haberent in Dacia. Ad alteram observationem ait, nec a Cointio, nec a Bollando, quem ille laudaverat, probatum fuisse Flandrorum ab Ambianensibus distantiam aut limites angustiores. Tum vero in rem suam adducit hæc Baronii verba :* Quod a recentiore auctore de rebus adeo antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. *Verum quam inepte illa adduxerit Thiersius, videbit lector, modo inspexerit Commentarium Bollandi de sancto Anschario* F *ad* III *Februarii, laudatum a Cointio, ubi* § 5 *ostendit, exiguos fuisse seculo* IX *limites Flandriæ. Si quis vero inspicere voluerit Notitiam Galliarum Valesii, magis perspiciet, quam puerili licentia negaverit, exiguam fuisse seculo* VII *Flandriam, indeque multo minus vicinam Ambiano, quam fuit postea, quando potentia comitum Flandriæ multum invaluit, maxime seculo* XV, *quo Flandriæ comites simul erant duces Burgundiæ, omniaque Ambianum usque possidebant. Dagoberti enim tempore vix innotescere incipiebant Flandri, nec tale habebant nomen, ut Hunni aut Winidæ, ad invadendum Franciam, fœdus cum iis inivissent, quemadmodum iidem Ambianensium societatem non requisivissent. Verum anonymus ille Doubletianus, qui forte seculo* XV *fabulam suam composuit, cum nosset, quanta fuisset Flandrorum aliquot seculis potentia, idoneos illos credidit, quos cum Ambianensibus Hunnorum fœderatos faceret; neque considerans, quot terras ex Pannonia in Flandriam usque emetiri deberent, etiam per ditiones Francorum, late ultra Rhenum eo tempore extensas, Hunnos confestim cum Flandris et Ambianensibus ponit in Picardia, acsi hirundinum sedes mutantium more eo confestim advolassent.* *male defensa a Thiersio,*

95 *Quare fabulam tam inepte consutam defendere,*

 idem

AUCTORE J. S. non nisi pro ineptissimo commento haberi potest.

A *idem est ac se gratis risui eruditorum exponere. Ne actum agam, breviter solum exponam observationes Lestoquii, qui variis rationibus falsitates illius relationis assignavit. Primo, ait, falsum est, fœdus fuisse inter Hunnos, Flandros et Ambianenses, cum de tali fœdere nullus antiquorum meminerit. Secundo, ait, falsum est, Dagobertum in Picardia cum Hunnis, Winidis aut Sclavis bellum habuisse. Bellum quidem habuit cum Winidis, sed ultra Rhenum in hodierna Germania, notumque est, Winidas numquam Rhenum transivisse, nedum penetraverint in Picardiam. Tertio falsum est, inquit, Hunnos (aut etiam Winidas) tanta strage cæsos fuisse a Dagoberto, ut nullus evaserit, cum scriptores antiqui et contemporanei, qui res gestas Dagoberti enarrarunt, de tanta victoria nuspiam meminerint. Quarto falsum est, inquit, nomen* Lyons ensantez *tali de causa loco datum esse, aut verum esse illud nomen, aut tam antiquum, cum solum post annum* 1300 *locus, qui ante* Lihons *dicebatur, cognomen* en Sangters *accepisse noscatur. Quinto falsum est, inquit, corpus* S. Firmini *ad castrum* Picquigny *fuisse delatum. Nullum tempore Dagoberti ibi erat castrum, imo nec annis quadringentis post Dagobertum. Reliquiæ igitur nullibi tutius servari poterant, quam in ipsa urbe. Hæc sane sufficiunt ad refutandum scriptum hominis ignoti, cui*
B *major ad fingendum fuit audacia quam peritia. Noverat ille Hunnos aliquando in Galliam irruisse: noverat Flandros variis vicibus cum hostibus Galliæ fœderatos fuisse, videbatque ditiones principum Flandriæ Ambianum usque extensas. Hunnos igitur cum Flandris fœderandos credidit, iisque jungendos Ambianenses, utpote necessarios ad fabulæ catastrophen, sive ad ablationem corporis* S. Firmini *confingendam. At non considerabit ineptus fabulator, quam inconcinne illa omnia confingeret sub Dagoberto. Hic igitur locum habent verba Baronii, inepte a Thiersio allegata :* Quod a recentiore auctore de rebus adeo antiquis sine alicujus vetustioris auctoritate profertur, contemnitur. *Neque id solum valet contra ipsum anonymum, sed contra omnes, qui ejus fabulas adoptarunt.*

§ X. Insignis cultus, et reliquiæ Sancti Pompelone, cujus uti et totius regni Navarræ est patronus : cultus etiam in tota Hispania.

Cultus S. Firmini incerto tempore inchoatus Pompelone,

C *Quandoquidem satis pro instituto nostro egimus de cultu* S. Firmini *in urbe Ambianensi, et in aliis aliquot Galliæ locis; restat ut Sancti patriam Pompelonem, hodierni Navarræ regni metropolim, ubi insigni cultu honoratur, reliquamque Hispaniam invisamus. Notitias hunc in finem prolixas humaniter pro nobis anno* 1754 *transmisit vir eruditione præstantissimus, Firminus a Lubian, ecclesiæ cathedralis Pompelonensis Prior. Illas huc integras transferre possem : sed vereor, ne prolixior inquisitio singulorum lectori molesta esset, eaque de causa compendio præcipua recitabo, quantum sufficere videbitur ad propositum nostrum. Observat primo eruditissimus Lubianus, ecclesiam Pompelonensem diu desertam fuisse, postquam Saraceni seculo* VIII *totam fere occupaverant Hispaniam, ex eaque causa evenisse credit, ut nullum in tabulario Pompelonensi de cultu* S. Firmini *reperiatur documentum, quod antiquius sit seculo* XII. *Primum igitur instrumentum, ex quo vetustus* S. Firmini *in ecclesia Pompelonensi cultus probatur, est anni* 1186; *sed ex eo simul evincitur, jam tum ibi fuisse Sancti reliquias, cultumque ipsum, cujus incrementum decernitur, esse vetustiorem. Sandovallius in Opere de episcopis Pompelonensibus in Petro II illud ipsum instrumentum laudavit, et ex eo narravit auctam solemnitatem* S. Firmini. *De ejus sinceritate dubitari non posse, ait*

D *Lubianus, qui totum ex tabulario ecclesiæ cathedralis descripsit, testaturque ejusdem esse characteris cum reliquis seculi* XII.

anno 1186 augetur a Petro episcopo, qui Sancti reliquias acceperat :

97 *Iis autem litteris Petrus II episcopus Pompelonensis præfecto valetudinarii Canonicorum, qui regulares sunt, concedit possessionem horti alicujus.* Quatenus, *inquit*, in festo S. Firmini procures conventum Canonicorum ad honorem ejusdem S. Firmini, cujus festivitatem solemnius, quam prius agebatur, celebrari decrevimus, duplicatis scilicet cantoribus in choro ; ut in festis Apostolorum fieri solet. Hoc autem ideo decrevimus, quia prædictus Martyr de Pampilonensibus parentibus astruitur natus, et etiam in episcopum ejusdem civitatis asseritur ordinatus. Rursus etiam ideo, quia ejusdem sancti Martyris reliquiæ, intervenientibus precibus nostris, ab Ambianensium episcopo impetratæ, atque in cruce aurea nobis transmissæ, in nostra continentur ecclesia. *Mox enumerantur ea, quæ Canonicis illo die in prandio et in cœna erant danda, et sequuntur signa* Petri episcopi et Pontii Prioris pro toto conventu. *Quæ hisce litteris statuta sunt, etiamnum servari testatur laudatus Prior Lubianus, cum aliqua tamen immutatione, quia possessio horti a præfecto valetudinarii deinde translata fuit ad Priorem* ; sed pro eo Prior illi singulis annis solvit censum viginti modiorum tritici. E

hæ et forsan aliæ etiamnum servantur in cathedrali sede.

98 *De reliquiis vero memoratis, quæ ab Ambianensi episcopo, non a S. Dionysii abbate, Pompelonem aut ipso anno* 1186, *aut ante, sedente tamen Petro, transmissæ fuerant, rursum testatur Lubianus, eas etiamnum servari in ecclesia Pompelonensi, non quidem in cruce aurea, in pretiosis tamen thecis.* Pars enim cranii, *inquit*, velut duorum junctorum digitorum amplitudinem et longitudinem habens, extat in pectore cum crystallo formosæ statuæ argenteæ, Sanctum in pontificalibus infulis repræsentantis. *Addit alias extare partes in theca argentea figuræ ovatæ magnifice elaborata ;* Cujus in pede, *inquit*, litteris Gothicis scriptum reperitur : RELIQUIÆ DE CAPITE SANCTI FIRMINI EPISCOPI ET MARTYRIS. *Mox vero insinuat laudatus Prior, capsam argenteam, quæ ovatæ thecæ inclusa est*, clavisque confixa, ut aperiri non possit, *demonstrare* majorem antiquitatem. Characteribus enim majusculis, usitatis seculo XII, sic in superiore parte habet : DE CAPITE SANCTI FIRMINI. Quæ autem pars ibi recondita existat, nullus tentavit scrutari. F *Mox vero ait, thecam formæ ovatæ, cui alteram inclusam diximus*, in festis primæ classis processionaliter in cathedrali et solemniter *circumferri*, diacono uno gestante. *Hæc laudatus Prior, ex cujus verbis utcumque videtur dubium, an reliquiæ modo enumeratæ illæ ipsæ sint, quas ab Ambianensi episcopo accepit Petrus II. Verisimile id tantum est, saltem de altera particula.*

Altare Sancto in Cathedrali dicatum : festum cum Octava celebratum :

99 *Ex alio donationis instrumento, quod laudat Lubianus, et datum testatur anno* 1217, *die* 2 *Decembris, colligitur, jam eo tempore altare fuisse in ecclesia cathedrali* S. Firmino *sacrum. Nam donatio fit præfecto valetudinarii, ut sustentet capellanum*, qui ad auroram quotidie Missam celebret in altari dicti Sancti, *et ut lampadem habeat ante altare* die ac nocte *ardentem. Adjungit laudatus Prior :* In cathedrali adhuc permanet altare dicti Sancti in quadam valde honesta capella, ubi continue lampas ardet. *In prima, quæ innotuit, synodo Pompelonensi diœcesana, quam anno* 1300 *convocavit Michael Perez de Legaria episcopus Pompelonensis, ut etiam habet Sandovallius fol.* 96, *auctus rursum est cultus* S. Firmini. *Nam ex cathedrali tabulario hoc istius synodi decretum profert Lubianus :* Item festum S. Firmini, quod ab olim fuit constitutum, colatur et fiat cum octavis solemnibus. *Festivitatem*

A *stivitatem autem hanc* S. Firmini *celebratam fuisse die* x *Octobris cum Octava, collige ex Breviariis Pompelonensibus: nam Lubianus ex pluribus Breviariis MSS. Officium integrum* S. Firmini *exscriptum nobis transmisit, observatque illud poni ad* x *Octobris; eumdemque diem servatum usque ad annum* 1590, *quo mutatum infra videbimus. Ex istis Breviariis ulterius disco, totum fere* S. Firmini *apud Pompelonenses Officium fuisse proprium, et pro majori parte ex Actis edendis satis fideliter concinnatum, adjunctis frequenter verbis ad Sanctum invocandum. Tædiosum esset lectori eadem, quæ in Actis habentur conjuncta, rursum in plurimas partes distracta in lectionibus, antiphonis et responsoriis legere, eaque de causa brevem solum dictorum Officiorum temporis ordine subjicio notitiam.*

Officium proprium anni 1331,

100 *Primum ex dictis Breviariis eleganter in membrana exaratum est anno* 1332: *nam* iste liber fuit perfectus anno Domini MCCCXXXII, IV Kalend. Decembris, *ut notatur in fine; compositum tamen videtur anno* 1331, *cum initio ponatur tabula Paschalis anni* 1331, *æra* MCCCLXIX, *Pascha* XXXI *Martii, littera Dominicalis F. Ea enim omnia designant annum* 1331. B *Hoc igitur anno compositum fortasse fuit proprium istud* S. Firmini *Officium, forte etiam jam ante fuit usitatum. Quare jam eo tempore nota Pompelonensibus erant vetusta* S. Firmini *Acta, qualia edemus, et cum eodem principio,* Temporibus priscis: *sic enim inchoatur prima lectio. Præterea in toto illo Officio nullum invenio verbum, quo insinuetur,* S. Firminum *fuisse episcopum Pompelonensem. Itaque, etiamsi id aliqui dudum dixissent, ut liquet ex verbis num.* 97 *datis; ea tamen opinio necdum erat admissa, ut certa aut satis probata. Solam orationem ex dicto Officio huc transfero:* Deus, qui es omnium Sanctorum tuorum splendor mirabilis, quique hodiernam diem B. Firmini martyris atque pontificis sanguine consecrasti; da Ecclesiæ tuæ de ejus semper natalicio lætari, ut apud misericordiam tuam et exemplis ejus protegamur et meritis. Per. *etc.*

alterum ejusdem seculi,

101 *Secundum Breviarium est anni incerti; sed inter annum* 1349 *et* 1354 *scriptum esse existimat Lubianus, et rationes allegat idoneas. In eo additi sunt duo hymni proprii, cum in priori solum assignentur hymni de communi unius martyris. Satis erit, si pro specimine recitemus hymnum ad Matutinum. Hic habet:*

Lætus dies dat gaudia,
C Læta plebs det melodia:
Unde mater Ecclesia
Suis parat cœlestia.
O quam felix confinia,
Felicior familia,
Intra cujus solatia
Est Firmini præsentia.
Veneramur hunc laudibus,
Flagitemus hunc fletibus;
Ut a nostris excessibus
Ejus muniamur precibus.
Patri sit pax ingenito
Sit virtus ejus Genito,
Laus amborum Paraclito
Regnanti more debito. Amen.

Plura ex hoc Officio non affero, licet alia nonnulla sint mutata, cum in eo etiam omnia sint Actis conformia.

tertium anni 1383.

102 *Tertium Breviarium est anni* 1383, *in quo Officium* S. Firmini *habet lectiones paulo prolixiores, quam in primo et secundo, sed similiter ex Actis depromptas. Novam ibi ad Sextam invenio orationem, hisce verbis conceptam:* Deus qui in diversas nationes populis præclarum veræ fidei constituisti doctorem beatum Firminum martyrem tuum atque pontificem, concede, quæsumus, ut, qui ejus hodie solemnia celebramus, præsentis prosperitatis gaudium et futuræ benedictionis gloriam consequamur. Per. *etc.* D

AUCTORE J. S.

quartum anni 1440.

Quartum Breviarium est anni 1440, *in eoque rursum exstat simile Officium de* S. Firmino. *Exscripsit quoque Lubianus Missam de* S. Firmino *ex Missali MS., quod quidem incerti est anni, sed saltem inter* 1466 *et* 1499 *compositum, ut ostendit laudatus Lubianus. Missa illa habet aliqua Sancto* Firmino *propria, quæ tamen pleraque de aliis etiam martyribus doctoribus dici possunt. Observat demum collector Lubianus, aliud rursum de* S. Firmino *Officium fuisse compositum anno* 1680; *sed illud approbatum non fuisse a Sacrorum Rituum Congregatione. De eo autem addit, compositum dici* ex antiquis Breviariis Pampelonensi, Tolosano, Ambianensi et Andegavensi. *Quod adverto, ut ex his colligat lector, cultum* S. Firmini *etiam vetustum esse in Tolosana et Andegavensi ecclesiis. Hæc sufficiant de diversis Officiis, redeamus ad promotionem cultus apud Pompelonenses.*

Festivitas Sancti admodum solemnis et olim celebrata die 10 Octobris,

103 *Nicolaus antistes Pompelonensis synodum habuit anno* 1466, *die* XIX *Julii, ut scribit etiam Sandovallius fol.* 118, *ex qua Lubianus producit hoc decretum:* Item, licet festivitates Epiphaniæ, et Ascensionis Domini, et Nativitatis gloriosæ Virginis Mariæ, et B. Firmini episcopi et martyris in nostra diœcesi in quatuor cappis cum Octavis solemnibus a longo tempore celebrentur, tamen quia in constitutionibus antiquis non reperitur id fuisse ordinatum nec statutum, idcirco statuimus, quod de cætero etiam sic celebrentur solemniter cum Octavis, prout est consuetum, et in Breviariis continetur. E *Ad hæc observat diligentissimus Lubianus, Octavam* S. Firmini *ab anno* 1300 *statutam fuisse pro ecclesia cathedrali verbis num.* 99 *datis, nunc vero extendi ad totam diœcesim. Ex verbis ibi recitatis,* Quod ab olim fuit constitutum, *recte etiam infert, vetustam admodum esse* S. Firmini *apud Pompelonenses festivitatem, et forte celebratam jam ante Saracenorum irruptionem in Hispaniam. Fatetur tamen postremum illud nullis probari posse monumentis, ideoque incertum est. Demum observat, festivitatem in omnibus Breviariis notari die* x *Octobris, quo Ingressus* S. Firmini *apud Ambianenses celebratur; eoque die festivitatem continuatam fuisse usque ad annum* 1590.

sed anno 1590 translata ad 7. Julii.

104 *Verum eodem anno* 1590 *Bernardus de Sandoval, episcopus Pompelonensis, decreto synodali statuit, ut* S. Firmini *festivitas deinceps celebraretur die* VII *Julii, et non amplius die* x *Octobris. Decretum illud, quod Hispanico sermone scriptum est, fecit episcopus* ad preces civitatis, *dicentis* illud tempus esse F magis commodum. *Verum observat prudenter Lubianus, non alia ratione illud tempus commodius esse visum civibus, quam ut celebrioribus taurorum agitationibus, et nundinis sub initium Julii haberi solitis, major populi multitudo ad festivitatem pertraheretur, ideoque merito ait,* æquius *futurum fuisse* et justius, data immutatione antiqui diei, festum ad proprium diem martyrii reducere, et sacra a profanis omnino separare. *Adjungit tamen, illam ipsam mutationem conduxisse ad majorem* S. Firmini *cultum, sive ad multiplicationem festivitatum, ut inferius videbimus.*

Processio annua cleri ad ecclesiam S. Laurentii.

105 *Jam vero cum Lubiano pauca dicamus de processione cleri cathedralis ecclesiæ ad ecclesiam parœcialem S. Laurentii in festivitate* S. Firmini, *et de reliquiis in parœciali illa dudum servatis. Docet Lubianus* ex perantiquis regulis chori ecclesiæ Pampilonensis, *omnem clerum ecclesiæ cathedralis post dictas preces horarias tertiam et sextam, exivisse* processionaliter ad ecclesiam S. Laurentii, ubi est invocatio principalis beatissimi Martyris et episcopi: *in illa quoque ecclesia, cantata prius oratione de* S. Firmino, *peractum fuisse Missæ officium; deinde clerum rediisse ad cathedralem. Hisce magis prolixe expositis, subjungit Lubianus:* Hæc processionis forma, quæ potius stationis

AUCTORE J. S.

A tionis modum tenebat, observata fuit etiam toto seculo XVI, dum Regulæ chori, impressæ anno MDXCVIII, solummodo immutato mense et die, eamdem exprimunt. Sed cum sequenti anno pestis in urbe Pampilonensi, sancti Patroni intercessione extincta fuerit, ab ipso solemniorem amplitudinem recepit. In antiqua forma capitulum cum clero et regularibus egrediebatur a cathedrali, et via recta ad ecclesiam parochialem S. Laurentii accedebat; ibique Sacro in altari S. Firmini celebrato, eodem itinere ad matricem erat regressio.

cujus solemnitas aucta ob pestem Sancti patrocinio extinctam :

106 At in posteriori directione processio incipit, prout juris est, in cathedrali, ac ista cum clero seculari et regulari ad prædictam parochialem accedente, antiqua sacra imago S. Firmini, quæ ibidem veneratur, processionaliter magna cum solemnitate per fere totam civitatem circumfertur, eaque ad ecclesiam eamdem S. Laurentii restituta, celebratur ibidem Missa cum cantu figurato, et postmodum relicta ibidem sacra imagine, capitulum ad cathedralem ad finiendam processionem revertitur. *Huc usque Lubianus, qui deinde paulo pluribus exponit, quod dixit de peste anno* 1599 *apud Pompelonenses Sancti patrocinio exstincta. Nam testatur, id anno* 1599 *contigisse,*
B implorata prius ipsius (S. Firmini) protectione cum voto civitatis, in die VI Junii *(quod tunc erat pervigilium festivitatis)* in perpetuum abstinendi a carnibus. Quod semper viget : sed jejunium, fere a toto populo observatum, devotionis est : nam non continetur in promissione : neque exstat Officium de Vigilia ipsius.

reliquiæ Sancti in ecclesia S. Laurentii servatæ

107 *Recenset quoque laudatus Lubianus reliquias, inclusas imagini* S. Firmini, *quam in supplicatione dixerat circumferri. Verba ipsius huc transfero :* In prædicta sacra imagine, quæ exstat in parochiali S. Laurentii, altera reliquia ipsius sancti Martyris et Episcopi asservatur, anno MDCLXXII a domino Cardinali Antonio *(de Crequi)* episcopo Ambianensi dono data, rege Galliæ interveniente, excellentissimo domino Francisco de Alava *(Philippi II apud regem Galliarum legato.)* Quæ solemniter Pampilonæ fuit recepta die XII Aprilis ab episcopo, capitulo, clero et populo, uti narrat illustrissimus Sandovallius in Catalogo episcoporum Pampilonensium sub præsule D. Didaco Ramirez fol. 130 ; et est anterior pars considerabilis capitis ejusdem Martyris cum sinistro oculo... Aliæ quoque sacræ partes ejusdem corporis reconditæ servantur in eadem sacra imagine S. Fir-
C mini *(ecclesiæ)* parochialis S. Laurentii, una, quæ fuit celeberrimi doctoris Martini Azpilqueta *(vulgo Navarrus vocatur)* et ea donata dicitur huic præclaro viro a rege Galliarum, ac postmodum anno MDXCV ad manus civitatis Pampilonensis pervenisse. Altera vero, quæ ab episcopo et capitulo Ambianensi donata fuit cuidam capitaneo Navarro, de Olague nominato, ob meritum custodiæ et reverentiæ ecclesiæ matricis suæ in ingressu militiæ Hispanicæ tempore bellorum civilium, fuit demum subdonata populo Pampilonensi anno MDXCVII, ac est alia portio ejusdem capitis Sancti.

ubi et magnificum ejusdem sacellum.

108 *Hisce collector nonnulla subjungit de origine sacelli, quod* S. Firmino *sacrum est in ecclesia S. Laurentii. Scribit autem, anno* 1399 *circa aram maximam constructum fuisse* parvum altare *cum veneranda* S. Firmini *imagine. Postea circa annum* 1550, devotione crescente, *inquit,* beneficiisque cœlestibus repetitis, *ampliatus est locus, aliudque altare exstructum,* in quo vita ipsius sculptis imaginibus repræsentatur. *Demum anno* 1696 *primus ab episcopo positus est lapis, assistentibus capitulo, Prorege, aliisque,* magnificæ capellæ, cujus constructio cum præcipue ex eleemosynis penderet perfectionem non accepit ante annum MDCCXVII. *Tum vero* die VII Julii imago Sancti cum custoditis in ipsa sacris reliquiis *in illam* translata D et collocata fuit.

Officium Sancti ad omnes Hispaniæ regis ditiones extensum.

109 *Hinc diligentissimus collector transit ad Sancti Officium. De antiquis antea egimus. At illorum usus abrogatus est, quando ecclesia Pompelonensis recepit Breviarium Romanum a Pio Papa V correctum. Novæ tunc compositæ sunt pro secundo nocturno lectiones, quas anno* 1587 *a Sixto V approbatas testatur Lubianus. Hoc autem Officium cum dictis lectionibus anno* 1725 ad omnia regna regis Catholici *extensu fuisse* pro die VII Julii, *testatur Lubianus. Accessit huic Officio pro toto Hispaniæ regis dominio deinde oratio propria, quam anno* 1746 *a Benedicto Papa XIV, feliciter etiamnum regnante, compositam, ut Officio adjungeretur pro communi, observat laudatus collector. Est autem his verbis concepta :* Deus, qui per fidei præconium et passionis agonem, B. Firminum episcopum et martyrem immortalitatis laurea coronasti, concede propitius, ut cujus celebramus triumphum, assequamur et præmium. Per. *etc. Restat agendum de altera* S. Firmini *festivitate, quæ tandem in toto Navarræ regno celebrari cœpit. Fatetur Lubianus, de anno inchoatæ istius festivitatis certam sibi non esse notitiam ; sed conjicit inchoatam post annum* 1647, *ortumque habuisse ex fer-* E *vore litigantium de præcipuo regni Navarræ patrono. De hujus igitur controversiæ initio et fine primum breviter agemus.*

Initium controversiæ de præcipuo Pompelonis et totius Navarræ patrono,

110 *Eruditissimus Prior Lubianus controversiæ occasionem sic enarrat ;* Prædicto anno MDCXLVII, sub die XII Novembris, illustrissimus dominus episcopus Joannes Querpo de Llano, inter præsules Pampilonenses non immerito perenni memoria dignissimus, Officia Sanctorum suæ diœcesis reimprimi curavit, et ibi in die festo S. Firmini apposuit, Sanctum hunc esse patronum principaliorem, non solum istius episcopatus, sed et totius regni Navarræ, et sub die III Decembris in Officio S. Francisci Xaverii dixit, ipsum esse regni patronum minus principalem. Uterque Sanctus æqualiter ut patronus antea colebatur, non attentis decretis Sac. Rituum Congregationis ab Urbano VIII approbatis. Et hæc fuit causa discordiæ; et vere civilis belli inter Navarrenses populos ac familias ipsas fomitem ministravit. Unusquisque namque regni incola illum ex istis duobus Sanctis principalitatem patronatus obtinere pugnabat juxta sui affectus erga ipsos majorem devotionem. Controversia ista in Romana curia multum invaluit, et exarsit apud nos validissimus ignis. F

alibi non recte expositum, cum debita electio facta non esset ;

111 *Omnia hæc ex Lubiano recitare volui de initio istius controversiæ, quia tom.* 10 *Galliæ Christianæ col.* 1151 *in* S. Firmino *aliud litis initium exponitur his verbis :* Hanc quidem dignitatem *(Patroni)* ei *(nempe* S. Firmino *martyri)* detrahere conatus est medio seculo XVI Franciscus de Marlou episcopus Pompelonensis, ut eam transferret ad S. Franciscum Xaverium. Qua de re magna lis agitata est coram Innocentio Papa X inter episcopum et canonicos, qui hac occasione scripserunt ad Ambianenses IX Calend. Februarii MDCLI. *Hic quidem lis orta dicitur, quia Franciscus de Marlou voluit S. Franciscum Xaverium substituere pro* S. Firmino *patronum. At jam orta lis erat, quia episcopus Pompelonensis ex duobus patronis, qui antea æqualiter, ut patroni, colebantur, elegerat* S. Firminum *ut principalem, et S. Franciscum Xaverium declarabat minus principalem. Hæc ita fecerat procul dubio laudatus episcopus, quia noverat, unum solummodo eligi posse patronum principalem. Attamen non poterat non oriri gravis controversia, quod ea declaratione S. Franciscus Xaverius dejiceretur ex loco, in quo ipsum esse credebant, et summa devotione colebant Navarrenses. Et sane non erat solius episcopi etiam cum capitulo et clero patronum civitatis aut regni eligere, ut liquet ex Decretis Sacræ Rituum*

congregationis

A *Congregationis, anno* 1630 *factis, approbante Urbano VIII, quæ recitantur a Benedicto XIV in Opere de Canonizatione Sanctorum lib.* 4 *part.* 2 *cap.* 14 *num.* 4. *Nam ibidem hæc leguntur :* Quod de Patrono civitatis electio fieri debeat per secreta suffragia a populo, mediante Consilio generali illius civitatis vel loci, non autem ab officialibus solum, et quod accedere debeat consensus episcopi et cleri illius loci : idemque servari debeat in patrono regni, qui pariter eligi debeat per secreta suffragia a populo singularum civitatum provinciæ. *Hæc certe servata non fuerant : nam nulla poterat oriri contentio, si ita electus fuisset* S. Firminus, *aut etiam S. Franciscus Xaverius.*

[...]is Romæ [q]uidem agitata est, sed numquam decisa,

112 *Hac de causa judicium pro neutra parte latum est Romæ, ut observat Lubianus, et laudatus Benedictus XIV cap.* 15 *num.* 4 *ita scribens :* Graves contentiones cum magno publicæ quietis et animarum salutis dispendio in regno Navarræ excitatæ sunt super patronatibus sanctorum Firmini martyris et Francisci Xaverii confessoris. Delata fuit controversia ad sacrorum Rituum Congregationem, deinde ad Rotæ auditorium, eademque in medio remansit, cum judicatum fuerit, probationes hinc et inde allatas, neutri partium suffragari, immo in pluribus B deficere. *Sunt fere ipsa verba Alexandri VII, qui litem pendentem, aut potius indecisam relictam a judicibus, prudenti consilio terminavit, ut mox videbimus. Quare multum rursus fallitur laudatus auctor Galliæ Christianæ, dum scribit :* Decretorio tandem judicio antiqui honoris possessio asserta est S. Firmino. *Fallitur, inquam, quia insinuat, judicium fuisse latum, quod numquam factum est. Secundo fallitur, dum innuit,* S. Firminum *fuisse declaratum principalem patronum præ S. Francisco Xaverio.*

nec ullum pro alterutra parte latum judicium :

113 *Rursum fallitur, dum ait, litem fuisse* inter episcopum et canonicos. *Etenim ex litteris, ad Bollandum de controversia vigente missis, satis perspicio, nobiles Navarros laborasse pro S. Francisco Xaverio, clerum pro* S. Firmino ; *et pro eodem fuisse primum episcopum, liquet ex supra dictis, licet fortasse Franciscus de Marlou a decessoris sui sententia recesserit. Accepit Bollandus anno* 1655 *rationes, allegatas pro S. Francisco Xaverio, iisque sua manu superius hæc adscripsit :* Cur potius S. Franciscus Xaverius, quam S. Firminus ep. M., patronus regni Navarræ eligi debeat. Id cupiebat nobilitas, obsistente clero. Pater, qui has scripsit, missus erat Romam a nobili- C tate. *Erat ille P. Gaspar Lopez, diciturque in alia ad Bollandum epistola* procurator pro ista causa missus a regno Navarræ. *Elucidavit ea occasione, opinor, Bollandus Acta* S. Firmini, *nec aliud pro alterutra parte ipsum fecisse, vel minimo indicio deprehendere possum, nisi forte suaserit Alexandro VII, cui carus erat, et ad quem crebras dabat litteras, ut satisfaceret utriusque partis desiderio.*

et Alexander VII SS. Firminum et Franciscum Xaverium

114 *De fine istius controversiæ laudatus Benedictus XIV recte hæc scribit :* Ad sedandam autem hanc controversiam, accedente consilio Congregationis sacrorum Rituum, Alexander VII omnibus constitutionibus contrariis derogavit, jussitque, ut sancti Firminus martyr et Franciscus Xaverius colerentur in regno Navarræ tamquam patroni æque principales. *Tum nonnulla recitat verba Bullæ Alexandri VII, datæ die* XIV *Aprilis anni* 1657, *quæ tota videri potest tom.* 6 *Bullarii pag.* 54. Præterea considerantes, *ait Pontifex,* quod Congregatio venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium sacris ritibus præpositorum, nec non dilecti filii capellani nostri, et causarum palatii Apostolici auditores, re pluries mature perpensa acriterque discussa, probationes hinc inde allatas neutri partium satis suffragari, imo in pluribus eas deficere dignoscentes, rem ipsam, etiam cum ingenti partium D earumdem dispendio gravique incommodo, numquam vel sero difficillime terminandam, indecisam demiserint ; motu proprio, non ad alicujus personæ nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa scientia et matura deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, ac ex speciali gratia, tum prædictis, tum aliis ex causis, nobis tantum notis, animum nostrum moventibus, clero seculari et regulari, nec non universitatibus, et populo Pampilonensi totiusque regni Navarræ, hujusmodi harum serie injungimus, ut quotannis tamquam de patronis æque principalibus dicti regni ex præcepto Ecclesiæ recolant festa præfatorum sanctorum Firmini martyris et Francisci Xaverii confessoris, eorumdemque Officia et Missas cum Octavis æque in posterum recitent, ac respective celebrent. *etc.*

AUCTORE J. S.

patronos declaravit æque principales urbis et regni.

115 *Prudenti hoc suo consilio Alexander Papa pacem concordiamque in regnum Navarræ reduxit sine ullo judicio, sed singulari gratia; deditque duos Navarræ patronos æquales, qui ambo ut patroni fuerant culti. Cum autem de patrono principali quotidie in Vesperis et Laudibus fiat commemoratio, quando non obstat celebritas Officii, sacra Rituum Congregatio die* XVII *Novembris ejusdem anni antiphonas et orationem de utroque concinnatas approbavit. Ad Vesperas autem* E *hæc est Antiphona :* Hi sunt duo protectores regni, firmamentum populi, et oblatio nostra coram Domino in manibus ipsorum. ℣. Gloria et honore coronasti eos Domine. ℟. Et constituisti eos super opera manuum tuarum. *Ad Laudes Antiph.* : Hi sunt duo viri misericordiæ, quorum pietates nobis non defuerunt, et gloria eorum non derelinquetur. ℣. Gloria et honore *etc. ut supra. Oratio.* Deus, qui nos geminata sanctorum tuorum Firmini martyris tui atque pontificis et Francisci Xaverii confessoris protectione circumdas, illorum intercessione fac nos constanti pace gaudere, et ab insidiis inimicorum omnium perpetua defensione conserva. Per Dominum *etc.*

Festivitas altera die 25 Septembris in toto Navarræ regno :

116 *Porro ex relata modo controversia alteram S.* Firmini *festivitatem* XXV *Septembris exortam, suspicatur Lubianus, qui de ea scribit sequentia :* Festivitas ista dumtaxat celebrabatur in parochiali *(ecclesia)* S. Laurentii cum Missa votiva et concione, assistentibus populi decurionibus, solemniter decantatis etiam primis Vesperis die XXIV. De anno vero MDCCXXXIII Pampilonensis ecclesia cum suo præsule sacram Rituum Congregationem exoravit, ut dicta die XXV Septembris liceret prædictum S. Firmini F Officium in civitate et diœcesi secundo recitare. *Hoc autem* tantummodo sub ritu simplici cum titulo Commemorationis martyrii ex decreto diei IV Decembris obtinuit : quod anno MDCCXXXV, die XXV Junii, ad semiduplicem ritum elevatum fuit : et postmodum a SS. Papa Benedicto XIV anno MDCCXLVI etiam ritu duplici donatum die III Septembris, ac ad totum Navarræ regnum extensum, uti constat ex decretis, servatis in cathedrali.

altera quædam solemnitas sine Officio.

117 *Ex prædicta lite aliam rursum festivitatem* S. Firmini *exortam, insinuat Lubianus, sed sine Officio, prout inchoata fuit illa, quæ modo* XXV *Septembris Officio celebratur. Habetur, inquit, hæc qualiscumque solemnitas,* Idibus Januarii, *id est, die* XIII *Januarii, si hæc sit Dominica; alias vero Dominica* secunda post Epiphaniam. Et hæc, *inquit,* est festivitas, quæ RELIQUIARUM S. Firmini appellatur, sed verius INVENTIONIS sacri corporis dicenda esset. *Est autem ea festivitas totius regni Navarræ potius dicenda, quam civitatis Pompelonensis. Etenim dum regni comitia habentur generalia, adsunt festivitati omnes in comitiis congregati; dum vero comitia non sunt, pro ipsis assistunt deputati ad negotia regni. Accedunt autem* solemniter

A lemniter ad ecclesiam Laurentianam, *adsunt* Vesperarum celebrationi, et die sequenti ad Missam cum concione *se conferunt*. Festum hoc, *inquit Lubianus*, non ultra dictas Vesperas et Missam votivam, in præfata parochiali pro re gravi celebrandam, extenditur; cum nullum sit concessum Officium de dicti Sancti inventione, sicuti habet ecclesia Ambianensis.

AUCTORE J. S.

Congregatio et ecclesia Matriti: congregatio item Cæsaraugustæ.

118 *Vidimus superius, Officium* S. Firmini *a Benedicto XIV extensum fuisse ad totam Hispaniam. Hinc fieri potest, ut cultus ipsius pluribus locis promotus sit annis posterioribus. At mihi sufficiet ea dare, quæ collegit Lubianus, et quæ partim antiquiora, partim posteriora sunt.* Cum jam dictum sit, *inquit*, de cultu S. Firmini apud Pampilonenses, ac cæteros Navarræ populos, exponendum nunc occurrit de urbe Madritensi. Ibidem exstat nobilis et numerosa congregatio, in qua Catholici reges numerantur: quæ S. Firminum solemnissimo annuali cultu colit diebus VII Julii et XXV Septembris. Congregantes hi admittuntur, qui sunt Navarræ naturales, vel originem ab ipso regno deducunt. Et nuper ecclesia sub titulo Sancti ibidem a Congregatione fuit erecta: et huic sacra imago translata ab ecclesia Patrum sanctissimæ Trinitatis, quæ ibi ab antiquo B colebatur. Altera similis congregatio erecta fuit anno MDCCLII Cæsaraugustæ in parochiali S. Michaelis. *Præterea testatur auctor, in vetusto et pretioso libello precum, qui creditur fuisse S. Elisabethæ reginæ Lusitaniæ, ac servatur Cæsaraugustæ in thesauro ecclesiæ beatissimæ Virginis Mariæ Pilarensis, vulgo* del Pilar *dictæ, invenisse se litanias Sanctorum, ac in ipsis* S. Firminum inter martyres ibidem invocari, *quemadmodum et S. Saturninum. Observat tamen, non nominari* S. Firminum *in litaniis, Missali Cæsaraugustano anni* 1552 *insertis, licet in illis quoque habeatur S. Saturninus.*

Caput S. Firmini, quod servatur Matriti,

119 *Franciscus Lanovius in Chronico Minimorum ad annum* 1561 *disserit de conventu Minimorum Matritensi, ibique pag.* 257 *ad propositum nostrum hæc scribit:* Gaudet certe illa ecclesia *(Minimorum)* sacris pignoribus maxime pretiosis, tum vero præcipue capite S. Firmini Pompeiopolitani episcopi. *De hac persuasione Joannes Tamayus in Martyrologio Hispanico ad* XXV *Septembris sic loquitur in Annotatis:* Lanovius... asserit, caput nostri Martyris extare in monasterio Madritensi Minimorum, quod dicitur La Vettoria. At quis illud transtulerit, non aperit. C *Lubianus jam sæpissime laudatus non acquiescit persuasioni Minimorum Matritensium, sed eam refutare nititur ex variis partibus capitis* S. Firmini, *quas possidet ecclesia Pompelonensis.*

non videtur hodierni Ambianensis.

120 *Has enim ubi enumeraverat, ita ratiocinatur:* Ex quibus patet, caput ostensum apud Minimos Matritenses esse alterius S. Firmini, dum istud reperiatur integrum, et Pampilonensis nostri Patroni fere totum habeamus, scissum in partes varias, depositas cathedrali, et præfatæ ecclesiæ Laurentianæ. Quamvis enim dicti Fratres Paulenses pro astruenda suæ reliquiæ veritate donationem factam a regina Catholica, Maria Ludovisia Borbonica, prima Caroli II regis Hispaniarum uxore, proponant, nihil aliud ibi asseritur, nisi esse S. Firmini: et sunt Divi plures hujus nominis. *Ita ille, enumerans aliquot Firminos, quibus plures addi possunt. Si autem omnia, quæ hic asserit Lubianus, certo comperta habuerit; dubitari vix potest, quin alterius Sancti, forte anonymi, cui* Firmini *nomen imponi potuit, caput habeant Minimi Matritenses. Certe allegare nequeunt donationem Mariæ Ludovisiæ Borboniæ, quæ Carolo II fuit nupta nisi Lanovium suum mendacii arguant, aut duo capita habere velint. Nam impressum est Chronicon Lanovii anno* 1635, *id est, diu ante natam Mariam Ludovisiam aut etiam Carolum II. Ignorant forte* D *tasse Patres Minimi, a quo caput illud acceperint. At, si integrum est, longe verisimilius est, allatum esse ex catacumbis Romanis, quam a reliquo* S. Firmini *martyris Ambianensis corpore separatum.*

VITA

Ex duobus MSS. Ambianensi et Antuerpiensi, collatis cum sex aliis et editione Bosqueti.

CAPUT I.

Sancti patria, parentes horumque conversio: pueritia, juventus, consecratio episcopalis.

Temporibus priscis, quibus fides Christiana, illustrante Spiritus sancti gratia, per diversa orbis climata cœpit florere, unde perfidorum tyrannica rabies in Christianum populum sæviebat; erat in urbe Hyberiensi *a*, nuncupata Pampolana *b*, vir vitæ honestate venerabilis, genere et ordine primus inter senatores, nomine et opere Firmus *c*: eratque ei uxor moribus et venustate similis, Eugenia nomine. Erant enim ambo secundum seculi dignitatem E inclyti, facultatibus et divitiis locupletes. Qui cum in diebus illis secundum ritus Gentilium ad fanum Jovis adorandum procederent; quadam ibidem die supervenit quidam sacerdos Christianorum, Honestus nomine. Cumque libera prædicationis voce in populo execranda idola proclamaret; accessit ad eum Firmus, vir clarissimus, et ait illi: Si nostri dii, ut asseris, idola sunt, quos vetusta antiquitas et Romani principes a seculo coluerunt, dicito ergo, quam religionem aut quem Deum colendum potius nobis inducere velis.

Firmus senator, pater S. Firmini, habitans Pompelone, b a c

ab Honesto docetur vanitatem idolorum,

2 Cui Honestus respondens, ait: Factorem cœli et terræ, maris et omnium, quæ in eis sunt; hunc noveris esse verum, unum et solum Deum, per quem omnia, in quo sunt omnia, et sine ipso nulla creatura consistere potest. Ipse est enim dominator mortis et vitæ. Nam dii gentium, quos profana religio vestra colit, et delusa gentilitas exercet *d*, dæmonia plus credenda sunt, quam religio Divinatis. Sic enim Spiritus sanctus per prophetam loquitur, dicens: Quoniam omnes dii gentium dæmonia sunt: Dominus autem cœlos fecit. Audiens autem hæc et talia Firmus senator, et convertens se ad Faustinum et Fortunatum, ait: Quid contra hæc dicendum est *e*? Ad quem Fortunatus dixit: Audiamus adhuc rationem ejus, et discamus rei causam; ut ex sua ipsa ratione eum convincere valeamus. Firmus vero convertens se ad Honestum, dicit ei: Vel tu cujus sectæ aut religionis es, ut tam nefandam sententiam contra deos deasque nostras proferre præsumas? F

d e

Deique omnipotentiam,

3 Cui Honestus respondens, ait: Si de me scire velis, quis sim, vel ex quo ortus fuerim, luculentam ex parte rationem tibi ostendam; nam ego ex patre Emelio *f*, et matre Honesta, in urbe Nemusana *g* ortum me esse profiteor. De hoc vero, quod amplius est; sicut interrogasti, cujus sectæ fuerim aut doctrinæ; seu qualis esset mea religio, libera voce constanter edocebo. Christianus sum, instructus fide Catholica, dicatus in Ordine presbyteratus, Saturnini *h* episcopi discipulus, et in baptismo filius, eruditus litteris liberalibus, et divinarum Scripturarum a primævo tempore juventutis meæ instrumentis imbutus; sicut ibidem per doctrinæ studium reperi, doceo. Quoniam videlicet Deus unus est, qui omnium dominatur visibilium et invisibilium, qui est, et erat, et

f g h

A et erit; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, qui in pugillo nutu suæ majestatis omnia concludit, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, unus Deus in tribus Personis; et tres Personæ in vero Patre, et Filio, et Spiritu sancto.

...que Filii ...rnati operamirabilia.

4 Quod misterium si quis pleniter scire voluerit; aperire, donante ipso, poterimus. Sed hoc, sicut insistit *i*, sine Spiritus sancti gratia et inspiratione, nemo comprehendere potest. Si quis vero ex vobis Deum verum scire et cognoscere voluerit, primum confiteatur, non esse alium Deum extra unum *k* omnipotentem, qui est Trinus et Unus; et abnegare illum fas non est. Quoniam scilicet dii, quos prisca gentilitas excoluit *, simulachra muta et surda sunt: aut enim ex metallis, aut ligno vel lapidibus, ab artifice *l* instar humanæ imaginis efficiuntur, seu etiam, quod amplius est, aurei, argentei, et ærei, fabrorum artificio adornantur. Os habent, et non loquuntur; oculos habent, et non vident; aures, et non audiunt *m*; nares, et non odorant; manus, et non palpant; pedes, et non ambulant, sicut divina Scriptura meminit, dicens: Similes illis fiant, qui faciunt ea; et omnes, qui confidunt in eis. Deus autem noster omnipotens Jesus Christus, unigenitus B Dei Patris Filius, ante secula ex arcano Divinitatis genitus, in nostro seculo de Maria Virgine natus est; cui data est potestas in cœlo et in terra, qui humanum genus de mortis vinculo per trophæum suæ passionis absolvit: qui triumphans de diabolo, ab inferis genus humanum eripuit, de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de servitio ad libertatem, omnes in se credentes eduxit *, et pretio sanguinis sui de captivitate et potestate diaboli omnes * redemit. Qui pedibus siccis abissum perambulando calcavit, qui Lazarum quatriduanum a mortuis suscitavit, qui sedet ad dexteram Dei Patris, qui venturus est judicare vivos et mortuos et seculum per ignem: qui tunc reddet unicuique, secundum quod in hac brevi vita gessit et operatus est: cui assistunt angeli et archangeli, qui sanctos et justos in regnum perpetuum constituet; pœnas et tormenta infinita impiis et peccatoribus apponet. Istam talem religionem et claram veritatis doctrinam nobis Saturninus episcopus, Apostolorum discipulus *n*, ostendit, et jussit nobis prædicare Evangelium veritatis in omnibus gentilibus, et per hanc salutiferam doctrinam docere et baptizare omnes homines, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, in remissio- C nem peccatorum; et in vitam sine fine perpetuam.

[al.] excolit.* — *[* al.] adduxit* — *[* al.] hos*

...einde ...ompelonem ...eniens S. Saturninus, ...m multo ...opulo

5 In hac animadversione Firmus *o* senator admirans illius facundiam, et rei prolatæ sententiam intra se compensans, dixit: Si Saturninus, quem profers Apostolorum discipulum, nobis tales sermones et sententias asseruisset; huic forsitan mentis aciem vertissemus; audivimus enim famam et virtutes ipsius emicantes in verbis et signis multis; quas in nomine Jesu Christi Nazareni operatur. Ad quem Honestus, ut erat intentus, dixit: Si vestra animadversio est, ut veritatis lumen agnoscere valeatis, dominus meus pater et magister Saturninus in promptu est, ut vobis salutiferam perennis vitæ prædicationem inserat, et de tenebris ad veram lucem perducat. His peractis, ipse præsul ac pontifex septima fere die *p* ad Pampolanensem urbem pervenit, ibique residens sub terebintho, ubi vetustissimum fanum Dianæ in luco cypressino *q* colebatur, verbum prædicationis palam omnibus obtulit, execrandisque superstitionibus et culturis idolorum Deum verum magis colendum instituit, ad quem concursus urbis undique factus est. Et ibidem per triduum docens populum verbo salutis, et signis potentibus confirmans; utriusque sexus fere quadraginta *r* millia hominum ab errore et profana idolorum cultura ad cognoscendum verum Deum Jesum Christum unigenitum Dei Patris Filium revocavit; eosque in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, abstersis vetustatis piaculis, baptizavit; vetustissimumque Dianæ templum a fundamentis destruere jussit, et lucum * radicitus extirpavit.

EX MSS.

D

** al. locum*

Firmum aliosque senatores ad fidem convertit.

6 His talibus gestis, hoc audito *s*; transacta una hebdomada, Firmus, Fortunatus et Faustinus, ut erant primi et seniores in senatu, venerunt ibidem cum multitudine plebis, et civibus urbis, ad Saturninum episcopum, ut misteria sanctæ doctrinæ ipsius præsentialiter perciperent. Nam antea multorum relatione plurima de ipso audierant. Et vero ante conspectum ipsius tribus fere diebus perstiterunt, haurientes ex ore ejus gratiæ divinæ existentiam, cognoverunt veritatis tramitem et vias justitiæ, verique luminis flagrantiam in prædicatione et doctrina ipsius consistere. Nunc inito salubri consilio, profanas idolorum culturas dereliquerunt; et Deum verum, quem Saturninus prædicavit, sequi et credere decreverunt. Tunc prostratus Firmus, et Faustinus, et Fortunatus ad pedes pontificis, abrenuntiaverunt idolis, et Deum vivum Jesum Christum, unigenitum Dei filium, esse colendum et credendum professi sunt, statimque percepto sacri baptismatis misterio, per confessionem sanctæ Trinitatis Chri- E stiani non solum, sed etiam Christianorum doctores magistri effecti sunt.

Firmi filius S. Firminus, ab Honesto recte institutus,

6 Erat itaque præfatus Firmus primatum tenens populi et senatus, vir miræ mansuetudinis, honestate et religione præ ceteris civibus suis præclarus. Huic erat uxor nomine Eugenia; ex qua genuit Firminum, et Faustum, et Eusebiam *t* sororem eorum. Succedente vero tempore præfatus Firmus, cum esset fide et opere Catholicus, tradidit filium suum primogenitum, nomine Firminum, Honesto presbytero, ut eum litteris liberalibus et Christiana disciplina imbueret, quia et antea in baptismo filius ejus erat. Firminus vero cum esset decem et septem fere annorum, litteris et doctrina Catholica instructus, cœpit religionis studio proficere; nam ad ecclesias horis singulis inhiando * laudes et honores Doe et Sanctis ejus reddere assidue properabat.

** al. inhianter*

** al. perficeret*

in juventute docet populum;

8 Cumque proficeret * annos fere septem in religionis studio et sapientiæ gradibus, ad virtutum culmina prominebat. Honestus vero præfatus presbiter, dum in senectutis tempore aggravatus esset; sæpe dirigebat eum per vicos et suburbana civitatis *u*, ubi prædicationis verbo populum jam Deo devotum con- F firmaret; ipse vero quamvis in juventutis floribus existeret, cum mira gravitate et constantia populum ad Christianæ religionis studium provocabat. Et dum hoc pater et magister ejus Honestus consideraret, quod in ipsa Spirituali gratia coram omnibus in verbo et doctrina magis ac magis accrescebat; direxit eum ad Honoratum *w* Tholosanæ urbis episcopum, ut eum in episcopatus gradu et gratia, impositis manibus, constitueret.

ac deinde a S. Honorato creatur episcopus.

9 Quem ut vidit Honoratus episcopus; cognovit in eo, quia ad hoc prædestinatus et electus esset a Domino; ut verbum vitæ et salutis gratiam in gentibus prædicaret, et ordinavit eum episcopum, ut nomen Domini in Occidentis partibus prædicaret. Qui et his verbis eum coram omnibus allocutus est: Gaude, fili; quoniam vas electionis Domino esse meruisti. Perge itaque in dispersionem gentium; accepisti a Domino gratiam et apostolatus officium. Noli timere, quoniam Dominus tecum est; in omnibus enim scias, quia oportet te pro nomine ejus multa pati, quatenus ad coronam gloriæ pervenias. Valedicens itaque beatus Firminus episcopus Honorato episcopo, fratribus et consacerdotibus suis, reversus est, vita comite, ad Honestum presbiterum, magistrum

A magistrum et nutritorem suum. Qui *x* et retulit ei omnia, quæ in via illi contigerant, vel quibus verbis imbuisset eum sanctus antistes ille Honoratus, et quomodo vel qualiter præceperat ei, ut verbum prædicationis et nomen Jesu Christi in dispersionem gentium annuntiaret.

EX MSS. *x*

ANNOTATA.

a *Id est, Hispanica : nam Hispania etiam dicta fuit* Iberia.

b *Ita MS. Antuerpiense. Ambianense, huic in reliquis consentiens, habet,* Pampelona. *Antiquum civitatis nomen est* Pompelon, *et* Pompeiopolim *nonnulli vocarunt, quod crederent a Pompeio conditam aut instauratam. Est modo metropolis regni Navarræ, et ab Hispanis* Pamplona *dicitur. Natum ibi fuisse* S. Firminum *scriptores omnes consentiunt. Nomen civitatis ac regionis in aliis MSS. hic omittitur, postea tamen indicatur. Attamen illa nomina in suo exemplari invenerunt Bellovacensis et Petrus de Natalibus, sed apud posteriorem mendose legitur* ex civitate Hiberniæ *pro* Iberiæ, *quod forte vitium est editorum.*

c *Apud Bosquetum* Firminus *vocatur, non solum* B *hic, sed ubique inferius. At id vitiosum esse, liquet ex ipso sensu, et ex omnibus MSS., in quibus* Firmus *vocatur. Pro dato Vitæ initio in plerisque MSS. ita legitur :* Temporibus Maximiani et Diocletiani imperatorum : quo tempore tyrannica rabies in Christiano populo sæviebat, erat vir vitæ honestate venerabilis, genere et ordine primus inter senatores, nomine et opere Firmus. *Hoc certe initium non est primi scriptoris ; sed probabilius orsus est, prout edidi ex duobus MSS., cum ita initio fiat mentio prædicationis Evangelicæ, ortæque ex ea persecutionis : de utraque enim acturus erat auctor. Si cui tamen videtur pluribus inhærendum esse codicibus, dicendum est, scriptorem ita exorsum :* Quo tempore tyrannica rabies *etc. : præcedentia vero verba tituli esse, a quo fuerint ad Vitam translata. Titulus in duobus MSS. nostris, si illa adjungantur verba, hic erit :* Incipit Passio S. Firmini episcopi et martyris temporibus Maximiani et Diocletiani imperatorum. *Certe verba illa, si sint primi scriptoris, non designant tempus, quo conversus est Firmus, pater* S. Firmini ; *sed quo hic Martyr obiit.*

d *In plerisque MSS.* exercuit. *Verum ejusmodi minutias non observabo, cum perpetuæ fere sint, non ta-* C *men in duobus MSS., quæ sequor. Nam hæc invicem passim consonant, quemadmodum et reliqua inter se plerumque consentiunt.*

e *Apud Bosquetum, et in MSS. ei consentientibus, hæc adduntur :* Nunquid iste solus hospes et advena culturam sanctorum deorum per otiosa sua colloquia destruere potest ?

f *Apud Bosquetum* Amilio, *in tribus MSS.,* Emilio, *in reliquis* Emelio *cum duobus, quæ sequor.*

g Nemusana *legitur in omnibus fere MSS. cum Bosqueto. In uno tamen nostro* Venusana, *verisimiliter mendose. Ambianense apographum habet,* Nemansana *pro* Nemausana, *opinor. Certe Nemausi, quæ urbs est antiqua Galliæ Narbonensis in Occitania Inferiori, vulgo* Nismes *dicta, natus creditur S. Honestus, de quo actum est ad* 16 *Februarii.*

h *Acta S. Saturnini episcopi Tolosani dabuntur ad* 29 *Novembris.*

i *Pro* sicut insistit, *ut habent duo MSS., quæ sequor, cum tribus aliis, unum e nostris habet,* quo ordine sit ; *Bosquetus cum MS. Trevirensi :* Sed hoc, nisi qui consistit in Spiritus sancti gratia, et inspiratione *etc. Quæ non est correctio, sed depravatio textus, eaque inepta et falsa.*

k *In apographo Ambianensi pro* extra unum, *ut habent codices nostri cum omnibus apographis, mendose* D *habetur* extraneum. *Apud Bosquetum additur;* nec aliam virtutem *etc.*

l *In aliquot MSS. mendose* vel artifice *pro* ab artifice, *quæ voces in codice nostro absunt : in codice S. Galli* artificis.

m *Hæ voces,* aures *etc. in plerisque MSS. sunt omissæ. Leguntur in uno codice nostro et apud Bosquetum.*

n *Non quia vidit Apostolos, sed quia eorum doctrinam docebat.*

o Firmus *legitur in utroque MS., quod sequor uti et in alio nostro. Reliqua cum Basqueto habent,* Faustinus. *Pro* in hac animadversione *solus Bosquetus,* admiratione, *nonnulla MSS.* observationem, *uti Bollandus edidit.*

p *Sic in utroque MS., quod sequor. In aliis* septimo decimo fere die, *ut edidit Bollandus. Bosquetus diem omisit, quem auctor verisimiliter ignoravit, et solum ex conjectura posuit. Imo vix dubito, quin omnes relati discursus auctoris meditatione fuerint compositi.*

q *Ita habent pleraque MSS. Bosquetus cum duobus,* in loco opressino, *mendose, opinor. Verum non est satis verisimile, S. Saturninum in loco aperto prædicationem fuisse exorsum, si propter Firmum ejusque* E *socios senatores, Pompelonem venerat. Probabilior certe esset relatio, si senatores mox nominandi dicerentur primo conversi et instructi, prædicatioque deinde inchoata pro omni populo. At auctor videtur confusam solum habuisse cognitionem rerum gestarum S. Saturnini; ut vix aliud ex omnibus admittendum videatur, quam conversos ibidem fuisse Firmum aliosque aliquot senatores, et populum multum. Jam observavit Bollandus locum, ubi Pompelone S. Saturninus prædicasse creditur, modo vocari* burgum S. Serni, *sive* Saturnini *et in Vita S. Papuli asseri, S. Saturninum* duobus annis et amplius apud Pampiloniam *muratum. Si vera est tanta mora, quam dicta Vita nequit certam reddere, poterit etiam vera esse conversio quadraginta fere hominum millium, quam noster auctor improbabiliter brevi tempori videtur includere.*

r *In uno MS.* quinquaginta, *in alio,* viginti. *Auctor scripserit,* quadraginta, *verisimiliter majore cum exaggeratione, quam exacta numeri conversorum cognitione*

f *Alias,* His tabulis auditis, *vel,* His talibus gestis ita auditis.

t *Apud Bosquetum et in uno MS.* Sebiam. *In uno nostro de Fausto et Eusebia non fit mentio.*

u *In quatuor MSS.* suburbanas civitates *Bosquetus* F *mendose* per vices *etc.*

w *S. Honoratus Tolosanus episcopus annuntiatur a Castellano ad* 25 *Decembris ; sed festum ejus celebrari ait die* 16 *dicti mensis, ut alterutro die de eo sit agendum.*

x *Nempe* Firminus *Honesto, ut paulo ante* qui *dicitur de Honorato.*

CAPUT II.

Prædicatio S. Firmini : varia certamina et martyrium.

Sanctus relictis patre et patria, proficiscitur in Galliam: a

Deinde non post multum temporis *a* sanctus antistes ille, præfatus Firminus, revolvens et considerans Scripturarum divinarum præconium et evangelicæ veritatis doctrinam in cordis sui gremio reponens, ubi dicit : Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et iterum : Nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini ; non enim vos estis, qui loquimini ; sed Spiritu Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et alio loco : Quam speciosi pedes evangelizantium bona

A bona virtutum *b* : et alia multa, quæ in divinis Scripturis reperiuntur de perfectione annuntiandi Filii Dei Evangelium. Igitur trigesimo primo fere anno ætatis suæ, relinquens patriam, genitorem, fratrem et sororem, et dulcissimam suorum agnitionem, perrexit in partes Galliæ * ad Agensem *c* civitatem; ibique aliquantis diebus cum Eustagio *d* presbitero demoratus est, confirmans *e*, et docens plebem Catholicæ doctrinæ studio, et divinarum Scripturarum gratia instruebat.

b

* *in uno MS.* Valliæ

c d e

11 Deinde Arvernicæ *f* civitatis continia pertransiens, plurimam partem illius terræ ad Christi gratiam provocavit : ibique confligens cum Archadio et Romulo de contemptu idolorum, illos tamen ad gratiam sancti baptismatis post multa discrimina perduxit. Postmodum ergo Ligerem * transiens fluvium ab Auxilio Andegavinæ *g* urbis præsule *h*, anno et tribus mensibus in verbo prædicationis detentus est, ubi maximam partem illius provinciæ ad cognitionem veritatis evangelicæ perduxit. Audiens itaque beatissimus Firminus episcopus, quoniam Valerius *i* præses in Galliis Belvacensi civitate, tirannicam impietatem erga Christianos exerceret, multosque B illis in finibus pro Christi nomine diversis pœnarum cruciatibus affligeret, ipse velut athleta Christi validissimus, ubi fortior belli impetus imminebat, Belvacensem civitatem pervenit, ubi et plurimas persecutorum sustinuit insidias. Nam in carcere trusus, vincula atque flagella nonnulla sustinuit, die noctuque Evangelium prædicare non desinens. Postmodum vero, Sergio *k* præside subitaneo ictu defuncto, a Christiano populo beatus Firminus episcopus de carcere exsolvitur, liberoque et soluto verbo Evangelium veritatis cunctis annuntians; primumque *l* illum populum in fidei soliditate confirmavit. Quo in loco ecclesiam beati prothomartyris Stephani *m* constituit, plurimos ibidem populos ad cognoscendum lumen veritatis a cultura idolorum reduxit.

prædicat in Arvernia in Andegavis, Bellovacisque;

f

* *al.* Ligerim

hg

i

k

l

m

12 Deinde veniens ad oppidum Ambianensium, decimo die mensis Octobris *n* hanc civitatem ingressus est, receptusque a Faustiniano *o* senatore, domum ipsius ad baptismi gratiam advocavit, ipsumque Faustinianum catechumenum fecit: domumque Ausentii Hylarii* cum ipso Ausentio baptizavit : Attilliam, Agripini quondam clarissimam conjugem, cum liberis, famulis et famulabus eodem die baptizavit : conversique sunt in illis tribus continuis diebus *p* per beatum Firminum episcopum C tria fere millia utriusque sexus. Prædictum vero Faustinianum cathecumenum ad perfectionem gloriæ baptismatis cum magno gaudio Christianorum perduxit.

ac tandem venit Ambianum, ubi multos convertit.

n o

* *al,* Hilaris

p

13 Audientes itaque Longulus et Sebastianus *q* præsides, quæ per beatum Firminum episcopum in illo tempore gerebantur, venerunt ab urbe Treviris, ingressique civitatem Ambianensium, ante tribunal præsidentes, data jussione præceperunt, ut universi tertia die convenirent ad prætorium Cimilianum *r*, ibique transactis tribus diebus, juxta præceptum præsidum, omnes tribuni militum, universaque militia ibidem convenit in unum. Tunc præsides data jussione præceperunt, ut curiales et templorum sacerdotes in eorum præsentiam convenirent, ipsisque assistentibus, Sebastianus præses dixit : Sacratissimi imperatores *s* decreverunt, ut honor et cultura deorum in omnibus finibus urbis a populis et gentibus conservetur, thure aræ et altaria secundum vetustas et antiquas principum consuetudines venerentur; et si quis contra decreta sacratissimorum imperatorum venire tentaverit, aut conservare minime voluerit, diversis tormentorum generibus affligeretur; eumque capitalem subire sententiam ex decreto senatorum, et principum reipublicæ Romanorum statutum est. D

q

apud præsides Ambianum ingressos

r

s

EX MSS.

14 Ad quem Auxilius curialis, et venerabilis templorum Jovis et Mercurii sacerdos respondens, dixit : Est hic unus Christianorum pontifex, qui non solum Ambianensem urbem a deorum cultu et religione subvertit; sed pene universum orbem, imperiique Romani integritatem, ab immortalium deorum cultu separare videtur. Ad quem Sebastianus dixit, Quis est ille, qui tantum nefas et scelus profanum perpetrare ausus est? Auxilius dixit : Firminus nomine, et Hispanus genere, arte et eloquentia facundissimus *, in omni sagacitate promptus. Hic prædicat et docet populum, non esse alium Deum, nec aliam virtutem in cœlo et in terra; nisi Deum Christianorum Jesum Christum, quem nominat Nazarenum. Hunc dicit omnipotentem super omnes deos, deos vero nostros dæmonia nuncupat, idola et simulachra vana, muta, surda et insensibilia, libera protestatione omnibus esse denuntiat : ita subvertit populum a cultura et religione deorum, ut ad templa veneranda Jovis et Mercurii nullus jam ad thurificandum vel supplicandum veniat* ; sed ad Christianam sectam corda E omnium senatorum seducit. Hunc si non exterminaveris, et diversis pœnis ad aliorum exemplum afflixeris, magnum periculum reipublicæ exinde accrescet, et ad ultimum fundamentum et stabilitatem imperii Romani subvertere conabitur. Sed audi consilia nostra, præcellentissime præses, ut respupublica per te salvetur, et de imminenti periculo deos deasque exsolvas. Jube illum ante tribunal, præsentibus universis, hoc præsentari.

S. Firminus accusatur, ut subvertens idololatriam,

* *al.* facundus

* *al.* venit

15 Tunc præcepit Sebastianus militibus suis, ut illum ad spectacula theatri, ad portam Clippianam* post biduum præsentarent. Audiens ergo pretiosus martyr Christi Firminus, quia rei causa agebatur; altera die procedens accessit ad prætorium, et constanter ante tribunal in conspectu principum stetit, et Deum omnipotentem Jesum Christum Nazarenum docuit adorandum, simulachra vero et profana idolorum delubra, destruenda, et exterminanda esse prædicabat. Ad quem Sebastianus conversus, ait : Tune es ille nefandus, qui templa deorum sanctorum destruis, et a religione sancta sacratissimorum imperatorum plebem populumque dividis? Unde es? vel quo nomine fungeris? cujus civis * seu generis esse videris? Sanctus Firminus, pretiosus Domini episcopus, constanter ei respondens, ait : Si de nomine meo requiris, Firminus nuncupor, gente Hispanus *t*, ordine senator, civis Pampolanensis, fide et doctrina Christianus, gradu episcopus; missus ad prædicandum Evangelium Filii Dei, ut cognoscant gentes et populi, quia non est Deus alius in cœlo sursum, neque in terra deorsum; qui fecit omnia ex nihilo; in ipso universa consistunt : qui vitæ et mortis potestatem habet; et de manu ejus quisquam eripere non potest, cui assistunt angeli et virtutes cœlorum, cui omne genu flectitur, cœlestium terrestrium et infernorum : qui inclinat regna, et baltea, regnum dissolvit; sub quo currunt tempora et mutantur generationes, et ipse in æternum non mutabitur, quoniam idem ipse est et anni ipsius non deficient. Dii vero, quos gentes colitis, per illusiones et fantasias dæmoniorum, simulachra muta, surda et insensibilia sunt, qui decipiunt animas et cultores suos in profundum inferni demergunt. Illa prædico, et libera voce denuntio esse diabolicas fabricaturas; et omnibus populis et gentibus derelinquendas pronuntio, ut non cum ipsis in profunda tartari et gehennam perpetuam, ubi eorum pater est diabolus, demergantur.

* *al.* Clipianam

interrogatusque fidem libere prædicat

* *al.* prolis

F

t

* *al.* balteos

16 Audiens hæc Sebastianus præses, impio furore

A rore repletus, exclamavit voce magna. Et, facto silentio, talem protulit sententiam : Per deos deasque immortales, et invictam eorum potentiam, contestor te, Firmine, ut ab hac stultitia tua resipiscas, et a sancta religione, quam excoluerunt patres tui, ne recedas ; sed modo diis deabusque dicito *u* citius te sacrificaturum. Nam si non feceris, omnia tormentorum genera te excipient, turpissimaque morte in conspectu omnium te faciam consummari. Ad quem sanctus Firminus martyr Christi constanter nihil formidando respondens, ait : Cognitum tibi sit, præses Sebastiane, quia tormenta tua et pœnas, quas mihi promittis, non formido ; sed de tua insipientia et vanitate magis doleo, ut me servum Dei immortalis, qui omnium dominatur, impiis tormentorum generibus exagitari credas. Quantum amplius mihi pœnas promiseris accumulari, tantum amplius Deus meus omnipotens sustinentiæ dabit virtutem ; ut ad coronam gloriæ immarcessibilis per tot certamina dignus pervenire merear, qui propter temporales pœnas, quas promittis mihi, vitam perpetuam in regno Filii Dei, ubi sine fine cum ipso regnabimus, dimittere nolo. Tu vero cruciatus et tormenta perpetua tartari, et inextinguibiles flam- B mas sustinebis ; ibique ardore ignis inextinguibilis pro impietate, quam nunc in servos Dei exerces, sine fine ardebis.

ex MSS: et minas contemnit.

u

17 Sebastianus vero ac populi et plebis conventus mirabantur supra constantiam et prædicationem beati Firmini martyris : et volebat eum populus de Sebastiani manibus eruere, quia per eum ostensæ sunt diversæ virtutes. Nam et paralyticos erigebat, obsessa a dæmonibus corpora expiabat : duos a lepræ morbo ad Clippianam portam mundavit ; oculum excussum Casto Andreæ filio restituit, febres et plurimas infirmitates, invocato nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, sanavit ; multasque alias virtutes innumerabiles, per eum Dominus operatus est. Propterea Sebastianus metuebat eum ad tormenta tradere, ne per eum tumultus inveniretur in populo. Præcepit itaque eum Sebastianus militibus suis apprehendere, et custodibus carceris commendare ; clamque eum in carcere in noctis silentio capite truncari, corpusque ejus abscondi jussit, ne a Christianis, quos ad veram lucem perduxerat, honorifice coleretur.

Præses Sanctum clam in carcere occidi jubet,

18 Interea *w* dum pretiosa et acceptabilis Domino hostia, beatissimus Firminus episcopus, Christi po- C pulum solita prædicatione in fide Catholica non desisteret solidare ; milites nimia cum severitate, prout eis jussum fuerat, eum improvise comprehenderunt, et comprehensum ad carcerem usque perduxerunt. Cumque inter eorumdem manus divino insignitus auspicio, Christum Dei Filium pro eorum rabie viva voce non cessaret laudare, concite eum in ergastulo obscurissimi carceris retrudentes, signatoque ostio adhibitis custodibus, abierunt. Nocte vero sequente, cum plebs Somonobrica * sese sopori dedisset ; ensiferi assunt milites, parati sui nequissimi præsidis jussa patrare. Quos conspiciens sacrum et acceptabile Christo holocaustum, alacri exultatione cordis repletus, magno præ gaudio lacrymas cœpit fundere, et prece supplici exorando decantare : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, bonorum retributor omnium, pastor bone, qui me ad tuorum fidelium vocare dignatus es consortium. Dignare ergo Rex pie, Rex clementissime, hos misericorditer custodire, quos ministerio nostro tibi acquirere voluisti, cunctosque, qui tuum per me petierunt juvamen, clementer exaudire ; quoniam tuum est regnum et celsa potestas, per immortalia secu- lorum secula. His itaque dictis, unus militum impiissimo evaginato gladio, sanctam non timuit ferire

w ubi martyrio coronatur.

* al. Somanobrica

cervicem. Sicque Martyr Domini est in confessione D sanctæ Trinitatis effectus, et in cœlis gloriose coronatus.

19 Cumque præcelsi Martyris cadaver jaceret exanime : Faustinianus *x*, quem jam antea idem ipse pretiosissimus testis Christi Firminus baptizaverat, tacite noctu corpus ejus a carcere sublatum eripuit ; et in suo cimiterio, quod Abladana dicitur, cum aromatibus et pretiosis linteaminibus in monumento novo *y*, in quo nondum quisquam positus fuisse videbatur, condidit. Quo *z* in loco sanctus Firminus episcopus et confessor ecclesiam *aa* construxit, et ad caput ejusdem gloriosissimi martyris altare in honore sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ beavit. In qua cum quadam die fungens ante altare Sacrificium consecraret, cœlis apertis, palmam Domini *bb* et Salvatoris nostri Jesu Christi meritis sui pretiosissimi præfati Martyris aspexit. Ibi denique, Domino Jesu Christo cooperante, ad honorem et laudem ejusdem clarissimi testis sui Firmini, crebra et salutifera fiunt miracula. Nam ægri venientes, antiquam recipiunt sanitatem cæci illuminationem, claudi recuperationem, vexati a dæmonio liberationem.

Sepultura Sancti, supra quam ecclesia constructa :

x

y

z

a a

b b

E

20 Digne igitur in laude manet æterna, quoniam erogando verbi divini semina, ab ipso nostra refulget ecclesia. O quam beatum Virum, qui mandata Dei prudenter adimplevit ; et ad Christi regnum fœliciter pervenit. Erat enim spiritu fervens, Domino serviens, spe gaudens, in tribulatione positis cum hilaritate subveniens ; nam ut Deum sibi faceret propitium, resolvebat inopiam egentium. Propterea est exaltatus super astra, et a Christicolis digne glorificatus in terra. Veneranda itaque est illius præclara solemnitas, qui in confessione veræ fidei instanter perseverans, gladium suscepit, et post immanitatem tormentorum consortio est glomeratus Sanctorum, felix quoque et exultans triumphat cum Christo in regno cœlorum, cui est honor, laus et jubilatio indeficiens per infinita secula seculorum. Amen *cc*.

c c

ANNOTATA.

a *Pro*, Non post multum temporis, *ut habent omnes codices, in Breviario Burgensi*, Deinde post multum temporis.

b *Apud Bosquetum*, bona et pacem : et aliarum F multarum *etc. Sic aliis quoque locis in vocibus nonnihil abit a plerisque MSS.; sed non omnia observo, ut jam monui.*

c *Ita in Ambianensi, in nostro huic passim consono* Aggensem ; *in aliis quatuor* Agnensem, *in Trevirensi* Aganensem. *Bosquetus habet* Agennensem, *qua voce civitas clarius exprimitur. Designatur* Agennum *aut* Aginnum, *urbs Aquitaniæ ad Garumnam fluvium, vulgo* Agen *dicta, et episcopalis sub archiepiscopo Burdegalensi.*

d Eustagio *habent MSS.*, *quæ sequor, cum duobus aliis. In Trevirensi* Eustochio, *in reliquis* Eustachio *cum Bosqueto, forte rectius.*

e *Vox* confirmans *insinuat, jam ante fidem fuisse Aginni prædicatam. Hoc fieri potuit per episcopos Tolosanos. Constat autem, Aginni jam sub Diocletiano fuisse martyres, interque hos S. Caprasium, quem recentiores etiam Aginnensem fecerunt episcopum. De eo agetur ad 20 Octobris.*

f *In uno MS. nostro* Arvernicæ. *Arvernorum civitas, modo* Clarus-Mons *dicta, suum jam tum habebat episcopum. Ideo forte civitatem non intravit, sed confinia prædicando pertransiit, ut dici nequeat, quo in loco cum Arcadio et Romulo certaverit, eosque converterit.*

g

A g *Ab Arvernis per Lemovices et Pictones ad Andes proficisci potuit, ibique Ligerim, flumen Galliæ satis notum, et vulgo* la Loire *dictum, transire.*

h *Dictio hic varia est in codicibus; et ex varietate duplex oriri potest quæstio, nimirum an eo tempore* Auxilius *aliquis Andegavensis esset episcopus, et, si quis velit, non expressum esse nomen episcopi, an saltem de episcopo Andegavensi fiat mentio. Bosquetus locum ita expressit, ut nulla episcopi Andegavensis fiat mentio, habetque sequentia.* Postmodum ergo Ligerim transiens flumen ad auxilium Andegavinæ urbis, anno et tribus mensibus in verbo prædicationis detentus est *etc. Verum ex octo MSS. nullum huic editioni consentit; nam in omnibus fit mentio præsulis Andegavensis; isque probabilius vocabatur* Auxilius, *licet codices de eo nomine non omnino consentiant. Duo codices, quos sequor, quod reliquis videantur correctiores, ad litteram habent, prout edidi. Reliqui codices sua diversitate ostendunt, librarios sensum non intellexisse, et nonnihil mutationis induxisse. Noster olim Valcellensis pro nomine præsulis consensit, sed ita sensum exprimit:* Ligerem transiens fluvium ad Auxilium Andegavinæ urbis præsulem, anno et tribus mensibus B *etc. Quatuor codices, nimirum unus e nostris, Audomarensis, Boni-Fontis, San-Gallensis habent,* ad auxilium Andegavinæ urbis præsulis *etc. Trevirensis demum:* ad auxilium Andegavinæ urbis apud præsulem *etc. Lectio ex duobus codicibus data reliquis probabilior est, cum quod optime cum antecedentibus et consequentibus cohæreat, tum quod exprimat, a quo fuerit in Andibus detentus: hoc vero in nulla alia lectione exprimitur. Præterea verisimile non est, librarios ex voce appellativa* auxilium *formasse nomen proprium. At ex nomine proprio minus usitato a librariis appellativum esse factum, sensumque consequenter immutatum, omnino verisimile est. Quare probabilius est, tunc* Auxilium *aliquem adulto seculo 3 fuisse præsulem Andegavensem, ut notatur in aliquot catalogis; et certe episcopum ibi fuisse omnium codicum consensus evincit.*

i *Ubique in MSS.* Valerius, *sed* Valerianus *vocatur a Louveto in Antiquitatibus Bellovacensibus lib. 2. Mox pro* in Galliis, *aliquot codices mendose habent* in Gallias, *et pro* Belvacensi *plures* Belvacense.

k *Laudatus Louvetus lib. 2 cap. 6 Sergium facit successorem Valerii, quem* Valerianum, *ut dixi, nominat; et ante Sergium dicit defunctum. Verum, etsi quis hæc omnia satis certa crediderit, necesse non est,* C *ut duos præsides Bellovacenses dicat defunctos, dum ibi erat* S. Firminus: *nam poterat Sergius civitati Bellovacensi præesse sub Valerio latius imperante.*

l *Apud Bosquetum* primus, *acsi primus Bellovacorum apostolus esset* S. Firminus; *sed in MSS. legitur* primum, *id est, antequam proficisceretur Ambianum. Bollandus ad hunc locum annotavit sequentia:* Lovetus cap. v S. Firminum prædicasse scribit xxx aut xxxv annis post necem S. Luciani, Bellovacorum primi episcopi, cujus Vitam, ab Odone episcopo scriptam, dedimus viii Januarii. Si sub Domitiano occubuisset S. Lucianus, quod in ea Vita dicitur, minime dubium foret, quin diu post eum S. Firminus extitisset. Sed cum SS. Quintini, Crispini etc., qui sub Diocletiano martyrium subierunt, socius fuisse S. Lucianus dicatur, nobis probabilius videtur, quod Antonius Loiselius scribit cap. 3 Commentariorum de rebus Bellovacensibus, ante Lucianum venisse ad Bellovacos Firminum, non tamen ejus urbis fuisse episcopum Sed ante eum, ut hinc patet, aliqui jam illic erant Christiani.

m *Ita in MSS. duobus, quæ sequor; cui accedit alterum nostrum. In aliis quinque MSS., quibus consonat editio Bosqueti, ecclesia dicitur constructa* in honorem Sanctorum martyrum Stephani atque Laurentii. *Louvetus cap. 6 solum quoque* Stephanum *nominat.* D EX MSS.

n *Festum ingressus* S. Firmini *illo ipso die 10 Octobris notatur in Breviariis antiquis Ambianensibus. Loiselius cap. 3 credidit, prius apud Ambianos fuisse* S. Firminum, *quam apud Bellovacos: sed hoc Actis contrarium est, æque ac Petro de Natalibus, quem pro sua opinione perperam allegat.*

o *De Faustiniano senatore, apud Bosquetum* Faustino, *multa sunt dicta ad 1 Septembris in S. Firmino confessore, cujus pater fuisse creditur. De aliis conversis alibi nihil invenio.*

p *Non est verisimile, tribus diebus peracta esse omnia, quæ hic narrantur.*

q *In hanc lectionem consentiunt septem codices MSS. Bosquetus, cui consonat codex Trevirensis, sic edidit:* Audiens itaque Valerius Sebastianus *etc. At mendosa videtur hæc lectio: nam Vincentius Bellovacensis et compendium MS. Ultrajectinum habent Longulum et Sebastianum, ut personas distinctas, uti et Petrus de Natalibus, sed apud hunc pro* Longulo *legitur* Longinus, *sicut etiam habet Loiselius pag. 66. At Louvetus pag. 165* Longulum *vocat, eique cum omnibus jam memoratis Sebastianum addit. Tillemontius et Bailletus* E *vitiosam Bosqueti editionem secuti sunt, quia Acta MSS. vix ulla habuerunt. Paulo post pro* venerunt ab urbe Treviris *Bosquetus habet,* venit ad urbem, *MS. Trevirense,* venit ad urbem Treviris, *procul dubio mendose.*

r Cimilianum *habent tres codices nostri cum tribus aliis, Ambianensis* Cymilianum, *Trevirensis* Emilianum, *Bosquetus* Æmilianum.

s *In duobus codicibus, Ambianensi nimirum et uno e nostris, quos ut reliquis correctiores sequor, nomina imperatorum non exprimuntur. At in aliis sex, et apud Bosquetum additur,* Decius et Valerianus. *Vide dicta in Commentario num. 5. Verba reliqua Sebastiani diverso etiam utcumque modo in codicibus exprimuntur, sed eadem ubique est sententia.*

t *Apud Bosquetum et in quinque MSS.* gente Romanus: *at in duobus, quæ sequor, et in altero nostro,* gente Hispanus.

u *In quibusdam codicibus pro* dicito, *legitur* dicto, *sensu imperfecto relicto, in uno* dic te *etc., in aliis,* dicto citius sacrifica. *Bosquetus* dicto citius te diis sacrificaturum pronuncies.

w *Quæ toto hoc articulo leguntur usque ad mortem Sancti, non habentur apud Bosquetum, nec in pluribus* F *MSS. Ea tamen sunt in duobus codicibus, quos sequor, nempe Ambianensi et nostro, quibus accedit alius noster, olim Valcellensis. In reliquis vero hæc de Sancti martyrio breviter substituta sunt:* Confessus est igitur Christum in martyrio B. Firminus episcopus, et martyrizatus est in confessione sub die vii Kalendarum Octobrium. *Bosquetus hæc ipsa dedit, sed magis etiam contracta.*

x *In hanc vocem* Faustinianus *codices omnes de sepultura fere consentiunt, solus Bosquetus habet* Faustinus.

y *Illud de* monumento novo *etc. rursus tantum legitur in tribus codicibus mox memoratis. Relata autem* S. Firmini *sepultura, duo codices, quos sequor, a reliquis omnibus usque ad finem plane dissentiunt, etiam in factis fere omnibus.*

z *Quandoquidem omnes codices cum Bosqueto a duobus MSS., quorum textum edo, dissentiunt, juverit omnia ex illis hic recitare ex MS. Audomarensi, cui codices plerique in omnibus fere consonant.* Sebastianus denique non post multos dies a militibus Belloaco (*al.* Belvaco) civitate interficitur. Faustinianus autem, quem antea memoravimus, qui et corpus B. Firmini condidit, in amore et memoria B. Firmini martyris et confessoris unicum filium suum nomine Firminum

EX MSS.

A Firminum nuncupavit : eumque sacris litteris imbutum, viris religiosis ad instruendum tradidit. Qui postmodum sapientia et doctrina in Galliarum partibus, velut clarissimus solis radius, omnibus enituit. Nam dum erat vultu decorus, eloquio certissimus, moribus et castitate probus, omnibus fere Europæ ecclesiis pater et magister effectus est. Et cum virtutum gradibus ad culmina ecclesiæ conscendere videretur, ab Joanne Lugdunensis ecclesiæ antistite ad episcopatus officium ordinatur. Per quem divina misericordia in sua Ecclesia multa miracula ostendere dignata est : nam et ipse paralyticos plurimos ad pristinam sanitatem restituit, et filium Callisti patricii de febribus orationis virtute liberavit, vexatos a dæmonibus multoties per singula loca expiavit : sicut usque hodie merita ipsius singulis eum invocantibus, et per eum sperantibus, longe lateque coruscant. Qui et ecclesiam in honore sanctæ Mariæ Virginis construxit, ubi S. Firminus martyr et pontifex conditus esse traditur : ibi et Firminus episcopus suam sepulturam elegerat fieri. Sed quia dubium est propter persecutionum, quæ tunc erat, extantiam, ubi S. Firminus martyr a Faustiniano B clam depositus est : dubium tamen non est, ubi S. Firminus confessor et episcopus post multas virtutes ostensas conditur. Ibi sine dubio et Martyr requiescere credendus est. Vixit autem annos sexaginta septem : sub die decima Kalendarum Septembrium feliciter a seculo migravit, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre simul et Spiritu sancto vivit et dominatur per immortalia secula seculorum. Amen. *Hactenus apographum Audomarense, cui fere consentiunt alia quinque MSS. exceptis paucis mox annotandis. Apud Bosquetum sermo est expolitior, quam in ullo MS. Cum autem prædicta omnia non legantur in duobus codicibus, vehementer suspicor, ea non esse primi scriptoris, sed postmodum adjecta ; sicut et nonnulla in dictis duobus MSS. adjecta existimo. Porro codices non consonant de ætate S. Firmini. De annis* sexaginta septem *Audomarensi consentiunt alii tres, nimirum unus e nostris, MS. S. Galli, et Bonifontis, ut hæc vera videatur lectio, consentientibus quatuor MSS. Nam Bosquetus, qui edidit* quadraginta septem, *solum sibi consentientem habet codicem Trevirensem, qui passim editioni illi conformior est reliquis omnibus. In solo etiam codice nostro, olim Valcellensi, legitur* septuaginta septem. *De obitus die rursum dissentiunt codices.* Sub die decima Kalendarum Septem- C

brium, *obiisse cum Audomarensi habet codex noster, olim Valcellensis. At* sub die Kalendarum Septembrium *cum Bosqueto habent tres codices, nimirum Trevirensis, Bonifontis, et unus e nostris : atque hæc est opinio Ambianensium, qui S. Firminum confessorem colunt die 1 Septembris ; eaque et in Breviario Ambianensi, et in Vita S. Firmini confessoris asseritur. In codice S. Galli legitur,* Sub die VII Kalend. Octobris feliciter a seculo migravit. *At illo die passus creditur* S. Firminus, *martyr : locum vero allegatum omnes passim intellexerunt de S. Firmino confessore, de eoque intelligendum innuunt data verba,* feliciter a seculo migravit ; *imo et in uno codice nostro clare dicitur* ; Sub die Kalend. Septembris ipse Firminus confessor feliciter migravit a seculo. *Ceterum Joannes Lugdunensis episcopus, qui ordinasse S. Firminum confessorem dicitur, plane ignotus est, ut jam observavi ad 1 Septembris in S. Firmino confessore num. 6, ubi etiam annotavi, ætatem S. Firmini confessoris in uno codice rectius* sexaginta septem *annorum statui, quam* quadraginta septem *apud Bosquetum, quod modo omnes perscrutando codices abunde confirmavi.* D

aa *Ecclesiam hanc dicatam fuisse beatissimæ Virgini Mariæ, habent alii codices, quorum verba dedi ; idemque hic innuit altare Virgini Matri consecratum. Plura de hac ecclesia observavi ad 1 Septembris in Gloria posthuma S. Firmini confessoris* § 1. E

bb *Idem legitur in Vita S. Firmini confesssoris num. 8, ubi ad lit. p annotavi, illud miraculum in pluribus documentis referri de S. Honorato, qui præfuit Ambianensi ecclesiæ sub finem seculi 6, et de quo actum est ad 16 Maji. Quapropter, cum idem favor verisimiliter utrique non contigerit, ab uno per errorem ad alterum translatus videtur. Certe dubium est, an obvenerit S. Firmino confessori, præsertim cum posteriora hæc solum legantur in duobus codicibus, et in sex aliis MSS. nostris sint omissa, ut vehemens possit esse suspicio, totam hanc partem posteriorem Actis diu post adjectam esse, neque esse auctoris Vitæ* S. Firmini. *Quare, ut insinuavi loco allegato, gratia illa visæ manus Domini probabilius saltem attribuetur S. Honorato, quam S. Firmino confessori, etiamsi legatur in additamentis duorum codicum.*

cc *Hic Acta finiuntur in codice nostro. In apographo Ambianensi pauca hæc sequuntur :* Sebastianus denique non post multos dies a militibus Belloaco civitate interficitur.

F

DE SS. BARDOMIANO, EUCARPO,

ET SOCIIS XXVI MARTYRIBUS

IN ASIA,

Ex Martyrologiis.

J. S.

Duo Martyres nominati cum Anonymis XXVI

B*aronius post Galesinium hodie duos Martyres nominatos cum pluribus anonymis, tamquam acceptos e Martyrologio Bedæ, annuntiat his verbis :* In Asia passio sanctorum Bardomiani, Eucarpi, et aliorum viginti sex martyrum. *Non reperiuntur hi quidem in genuino Bedæ Martyrologio, sed solum in codicibus aliquot interpolatis et auctis legitur :* In Asia SS. Eucarpi et Bardoniani : et alii viginti sex. *At Rabanus laudatos Martyres memorat, ita scribens :* In Asia natale Bardomiani, Eucarpi, et aliorum XXVI. *Laudati Martyres etiam reperiuntur in codicibus Hieronymianis ad hunc diem, ex quibus Florentinius hæc de illis edidit :* In Asia natalis sanctorum Eucarpi, et Bardumani, et aliorum viginti sex. *Pro* Bardumani *in codice Blumiano erat* Barduniani, *ut observat pag.* 1069. *Idem verba vetustissimi codicis Epternacensis in Annotatis sic exhibet :* Natalis Bardomani, Eucarpi, et aliorum XXVI. *Varietas aliqua reperitur in codice Corbeiensi, qui ita habet :* In Asia, natalis sanctorum Eucarpi, et Bardonis cum aliis viginti. *Alius rursum Anonymorum numerus in codice Richenoviensi exprimitur hoc modo :* In Asia, natale sancti Bardoniani, Eucarpi, et aliorum sedecim. *Codicum allegatorum auctoritas et consensus*

A *sensus de manipulo Anonymorum aliunde sufficit, ut non dubitemus, quin cum* Bardomiano *aut* Bardoniano et Eucarpo *plures passi sint Anonymi. Hos autem fuisse Viginti et sex, persuadet plurium codicum consensus, præsertim cum Rabanus procul dubio habuerit codices minus vitiosos, ex quibus viginti et sex Anonymos cum* Bardomiano *et* Eucarpo *dedit.*

in Asia passi sunt :

2 *De palæstra quoque horum Martyrum nulla superest dubitatio, cum in iis quoque codicibus, in quibus locus martyrii frequenter omittitur, Asia assignetur, nimirum in Augustano, Labbeano, Gellonensi, et aliis apud Martenium datis. Per Asiam designatur illa Minoris Asiæ provincia quæ stricte* Asia *vocabatur, sive Asia proprie dicta. Posset quis tamen dubitare, an duobus Martyribus nominatim expressis non sit addendus* Marcus, *quia hic in aliquot codicibus adjungi videtur. Nam in Augustano codice sic habetur :* Asia, Bardoniani, Marci, Eucarpi. *Vetustissimum apud Martenium tom. 3 Anecdotorum col.* 1560 *:* In Asia, Eucarpi, Bardiniani, Marci. *Turonense ibidem sine loco :* Eucarpi, Bardiniani et Marci. *In Kalendario per Florentinium edito pag.* 1052 *legitur :* Eucarpi,
B Marci, *omisso* Bardomiano. *Sic* Eucarpi *solius fit mentio in Morbacensi apud Martenium :* In Asia Eucarpi. D

AUCTORE J. S

Marcus sublinde adjunctus, ad eos non videtur spectare

3 *Verum consideratis Martyrologiorum illorum defectibus, parum nos movere debet, quod in paucis* Marcus *addatur, in paucis item solus ponatur* Eucarpus, *cum præter consensum præcipuorum Martyrologiorum, mire etiam ad repudiandum Marcum consentiant Labbeanum et Gellonense, in quibus eodem plane modo legitur :* In Asia, Eucarpi, Barduniani. Alibi, Marci. *Judicium itaque aut conjecturam meam de* Marco, *qui etiam in præcipuis codicibus ab Asianis separatur, edixi in Prætermissis. De hodiernis Asianis recte ex antiquis Grevenus :* In Asia, sanctorum Eucarpi, Barduniani, et aliorum viginti sex. *Recte item, antiquior Greveno, collector Florarii MS., corrupto tamen* Eucarpi *nomine :* In Asia, sanctorum Ancharpi et Barduniani, et aliorum XXVI. *Ceterum* Eucarpi *nomen satis constanter exprimi, videbit studiosus lector, non item* Bardomiani, *quod pluribus modis laxatum est. Utrum autem verum nomen sit* Bardomianus, *an* Bardonianus *aut* Barduniamus, *quibus modis frequentius exprimitur, nequeo divinare.*

E

DE SS. PAULO, TATTA UXORE

EJUS, AC FILIIS EORUMDEM SABINIANO, MAXIMO, RUFO ET EUGENIO MM.

DAMASCI IN SYRIA.

Ex Martyrologiis.

Hi Martyres Damasceni:

Sex *martyres Damascenos, ex Græcorum Fastis per Galesinium acceptos, in Romano Martyrologio hodie sic commemoravit Baronius :* Damasci sanctorum martyrum Pauli, et Tattæ ejus conjugis, ac Sabiniani, Maximi, Rufi, et Eugenii, filiorum, qui Christianæ religionis accusati, verberibus aliisque suppliciis torti, animas Deo reddiderunt. *Galesinius alium videtur martyrii locum assignare, ita scribens :* In Græcia, beatorum martyrum Pauli et Tattæ conjugis, ac filiorum Sabiniani, Maximi. Rufi, et Eugenii, qui Christianæ religionis
C accusati, ligno catenis ferreis adstricti, verberibusque horribiliter affecti, tum aliis cruciamentis varie torti, post multas atque eximias fidei religionisque nostræ confessiones, in ipsis suppliciis, quæ exquisita pertulerant, animam Deo reddiderunt. *Hæc ex Menæis, aut ex Menologio Sirletiano (utrobique enim eadem asseruntur) desumpsit Galesinius.* In Græcia *vero generatim, non Damasci, illorum palæstram constituit, quia non clare dicuntur passi in urbe Damascena, sed ex Damasco originem traxisse, sive in urbe Damascena nati. Ita ratiocinatum esse Galesinium conjicio, cum nulla alia ratio ipsum permovere potuerit ad eos* in Græcia *figendum. Verum nec ea videtur idonea : neque enim verisimile est, passos esse* in Græcia, *a qua Damascus longissime distat. Si forte per Græciam designare voluerit totum Orientale imperium, locutus est modo improprio, et a paucis ita exponendo. Rectius igitur Baronius hos Martyres* Damasci *coronatos dixit : cum enim ibi dicantur nati, nec alius assignetur martyrii locus ; satis innuitur, Damasci quoque martyrio coronatos esse.*

ac sex proximi consanguinei,

2 *Verum aliæ oriuntur difficultates ex Synaxario MS. Constantinopolitano Sirmondi, et ex versiculis, qui adduntur in Menæis. Nam Synaxarium tres solum enumerat Martyres, eosque* germanos fratres *dicit hoc ordine eosdem recensens,* Sabinianum, Paulum *e* Tattam, *addensque esse* ex urbe *Damascena. Idem tres eodem ordine recensentur in duobus Menæorum versiculis, quos subjungo cum interpretatione.*

Σαβινιανὸς τέμνεται πρὸ τῷ Παύλῳ.
Μεθ' ὧν σεαυτὴν Τάττα τάττεις ἐμφρόνως.
Sabinianus secatur coram Paulo *(vel* ante Paulum :)
Quibuscum te ipsa, Tatta, sapienter conjungis.

F

Forte scriptum fuerit πρὸ τοῦ Παύλου, *sed hoc nihil faciet pro interpretatione Latina. In versiculis nihil dicitur de eorum consanguinitate. Hæc quidem aliquid injicere possent dubitationis de numero Martyrum et de consanguinitate. Si tamen singula recte ponderemus, stabimus elogio Menæorum, quorum consentit præmissa annuntiatio, quam ad verbum facio Latinam :* Commemoratio sanctorum martyrum Pauli et Tattæ, et eorum Filiorum. *Quod enim spectat ad versiculos Menæorum, facile contingere potuit, ut priores versiculi exciderint, ac soli posteriores fuerint impressi. Synaxarium vero nequit multum auctoritatis hic habere, cum elogio illorum Martyrum careat præter morem, ex eoque liqueat, collectorem Synaxarii de iis non bene fuisse instructum.*

in cruciatibus occubuerunt.

3 *Quapropter reliquis præferenda sunt, ut certe probabiliora, quæ de his Martyribus leguntur in Menæorum elogio, quod accurate Latinum facio et subjungo.* Hi sancti Paulus et Tatta, et horum filii Sabinianus, Maximus, Rufus et Eugenius, originem traxerunt ex urbe Damascena, delatique ut Christiani, in lignum constricti sunt, et catenis vincti. Et rursum interrogati, vehementer verberati sunt. Et impiorum manibus torti, animas Deo reddiderunt. *Verba data insinuant, tam graviter fuisse tortos, ut inter tormenta mortem*

A mortem obierint, quemadmodum alias martyribus contigit. Quod insinuatur in dato versiculo de sectione Sabiniani, posset suspicionem injicere de capite amputato : sed, cum id clare non dicatur, martyrumque latera aut aliæ corporis partes etiam non raro scinderentur inter torquendum; standum videtur dato elogio, in quo exaggeratis cruciatibus defecisse dicuntur. D

AUCTORE J. S.

DE S. FORMERIO M.

CULTO IN VICO DE VANARES, IN ALAVA HISPANIÆ PROVINCIA.

Locus, ubi S. Formerius colitur :

Joannes Marieta in Historia de Sanctis Hispaniæ lib. 2 cap. 41 breviter agit de S. Formerio, quem testatur coli XXV Septembris; sed nihil de gestis ipsius innotuisse. Affirmat primo, Sancti corpus haberi in territorio civitatis Victoriæ. Hæc est in Alava, modica Hispaniæ provincia, quæ olim regni Navarræ pars erat, sed regno Castellæ deinde adjecta fuit. Addit Marieta, locum, ubi corpus servatur, in alto colle positum, ditionis esse comitatus Trevinniensis, Sanctumque venerationi esse toti regioni vicinæ. Joannes Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico Sanctum annuntiat his verbis ad XXV Septembris : In B territorio urbis Victoriæ in Cantabris S. Formerii martyris, ad cujus sacras exuvias omnium confluit populorum circumjacentium pietatis plausu glomerata devotio. Verum in Annotatis pag. 315 locum sic explicat : Cujus (Formerii) sacra pignora a multis retro seculis in ecclesia Vannarensi comitatus Trevinniensis in Cantabria custodiuntur et venerantur. Ægidius Gonzalez Davila in Theatro ecclesiastico Hispaniæ tom. 2 pag. 338 ait, corpus S. Formerii servari in vico de Vannares medio milliari Hispanico a Trevinnio. Porro Trevinnium, vulgo Trevinno, ac Trevinniensis comitatus est in Alava, jam dicta provincia, cujus caput est Victoria. Cum autem Hispani consentiant, in Trevinniensi comitatu servari corpus S. Formerii, non alia ratione, opinor, illud collocant in territorio civitatis Victoriæ, quam quod totam Alavam illo territorio comprehendant. Ferrarius igitur, dum hodie S. Formerium martyrem annuntiat Victoriæ, locum minus accurate expressit. Hæc sufficiant de loco, ubi colitur S. Formerius.

gesta ipsius ignota sunt :

2 Quod vero spectat ad gesta S. Formerii, fatetur Marieta, nihil de gestis ad posterorum memoriam fuisse perductum. Solum affirmat, Sanctum esse extraneum, et coli ut martyrem ; sed nullam de eo haberi C historiam. Candida illa Marietæ confessio facit, ut haud difficulter intelligere possimus, unde profluxerint Acta illa, quæ pro Actis S. Formerii confidenter edidit Tamayus, tamquam desumpta ex antiquo Officio MS. ecclesiæ, in qua Sanctus colitur. Recitat ille non modo Acta satis prolixa, et in novem lectiones divisa; sed etiam quatuor hymnos Actis conformes. Si quis figmenta illa non haberet perspecta, ut modo perspecta habent eruditi Hispani, crederet S. Formerium natum fuisse in Cappadocia, ibique sub Aureliani imperio passum. Verum necesse non est commenta illa amplius refutare, licet revera facile refutari possent, si non constaret de suppositione. Cum autem eruditis constet, multa dari a Tamayo Acta, quæ ipsius tempore procusa sunt, et pro vetustis venditata, liceat unico verbo edicere, non esse dubitandum, quin inter illa etiam habenda sint S. Formerii Acta, quæ dedit : nam ad istud indubitanter affirmandum sufficiunt testimonia aliorum, qui fatentur de gestis S. Formerii nihil fuisse cognitum. Nonam lectionem ita concludit Tamayus : Corpus sacrum hodie visitur in eadem ecclesia ad dextrum latus super aram in sarcophago lapideo affabre facto, et intra capsam ligneam, vectibus ferreis catenatam, et septem seris obductam, inclusum, ad cujus tumulum in die festivitatis ipsius quotannis concurrit circumstantium populorum multiplex utriusque sexus caterva, quæ celebri E pompa solemnia sancti Martyris celebrat. Hæc vera esse poterant Tamayi tempore, et jam diu ante. Videant tamen incolæ, an sint accurata.

non videtur idem cum S. Firmino Ambianensi;

3 Franciscus de Padilla in Historia ecclesiastica Hispaniæ cent. cap. 31, consideratis iis, quæ Marieta asserit de S. Formerio, nimirum extraneum esse, et coli XXV Septembris, gesta vero ignorari; existimat Formerium eumdem esse cum S. Firmino Ambianensi, de quo mox egimus. Conjectura verisimilis apparet, primo certe intuitu : nam non modo eodem die ambo coluntur, sed etiam constat, S. Firminum præcipua veneratione celebrari jam a multis seculis in regno Navarræ, cujus olim erat locus, in quo colitur S. Formerius. Verum conjecturæ obstat assertio de corpore, quod in Trevinniensi comitatu haberi asseritur, cum corpus S. Firmini habeatur Ambiani. Præterea quanto notior est in Navarræ regno S. Firminus, tanto minus videtur ignorari potuisse in Alava, ejusdem olim regni parte. Itaque, etsi aliquid verisimilitudinis habeat illa conjectura, tamen idoneo fundamento est destituta.

non tam certo dici potest, esse idem non sit cum Fermerio Vasatensi.

4 Verisimilior potest fieri conjectura de S. Fermerio, qui abbatiam habet suo nomini dicatam in diœcesi Vasatensi in Novempopulania. Memoratur ille in Martyrologio S. Sabini de Levitania ad XXX Augusti his verbis : Eodem die passio sancti Fermerii martyris. F Castellanus ad eumdem diem ponit S. Fermerium (Gallice S. Fraigne) in provincia Engolismensi. Saussayus in additis ad Martyrologium Gallicanum pag. 1252 de S. Fermerii ejusdem ad XXX Augusti cultu consentit, et addit : Ejusque tutelæ prioratus dicatus est Ordinis S. Benedicti, quin et parœcialis ecclesia in Engolismensi tractu diœcesis prædictæ Pictaviensis, ubi colitur XXX Augusti. Rursum Saussayus ad I Octobris annuntiat S. Fremerium, qui alias Fermerius vocatur, in abbatia Vasatensi. Ego certe minime distinguendum puto Fermerium a Fremerio : nec video, cur corpus illius Sancti non potuisset in Hispaniam transferri, aut totum, aut magna ex parte. Verum hæ conjecturæ verisimilitudinem aliquam adferre possunt, sed nihil certitudinis. Quare de Fermerio Vasatensis diœcesis iterum agetur ad I Octobris.

DE S. PRINCIPIO EPISCOPO

SUESSIONIBUS IN GALLIA.

SYLLOGE

SUB FINEM SECULI V Sancti memoria apud martyrologos :

Sanctum Principium, *Gallis* S. Prince, *nuntiant hodie auctaria quædam non infimæ notæ apud Sollerium nostrum in Martyrologio Usuardino. Heriniensis codex his verbis Sanctum celebrat :* Eodem die S. Principii Suessioniensis episcopi, fratris beati Remigii. *Eadem leguntur in apographo Matriculæ Cartusiæ Ultrajectinæ, quæ et Grevenus et Molanus ac denique Baronius totidem fere verbis Martyrologiis suis inseruerunt.* S. Principium *referunt Fasti sacri Gallicani pene omnes, eumque Saussayus longiori de more elogio exornat : de illo etiam agit Bailletus. Quæcumque de sancto Præsule dicta circumferuntur, vel ex binis Sidonii Apollinaris epistolis pro-* B *fluxerunt, vel non magni sunt meriti. Habeo præ oculis sermonem quemdam historicum, qui* Vita S. Principii episcopi Suessionensis *inscribitur. Notavit in limbo apographi Bollandus, excerptum esse ex MS. Belfortii, adjecitque Papebrochius, simile haberi MS. Longipontis. Monet insuper Bollandus, Belfortium sermonem præfatum accepisse ex MS. ipsius ecclesiæ Suessionensis, ejusque auctorem esse Milonem Morinensem : Belfortium autem redundantem stilum multis locis contraxisse; quæ ex quibus documentis hauserit, nescio, uti nec unde ipsi constiterit, sermonem illum esse Milonis Morinensis episcopi, illius, ni fallor, qui sub medium seculum* XII *floruit, et de quo in Prætermissis ad dies* XV *Februarii,* XV *et* XVI *Julii in Opere nostro dicta sunt aliqua. Sermo verbis luxurians speciale vix quidpiam docet de* S. Principio, *quem a zelo curaque pastorali et similibus virtutibus magnos episcopos commendantibus laudat. Audiamus panegyristam sub finem elogii sui loquentem, et ex ejus verbis mox luculentum fiet, quam fere nulla mihi hic usui esse possint, quantamque simul fidem mereantur pauca, quæ subministrat.*

gesta fere omnia incerta.

2 Hæc itaque, *inquit,* sancto confessori Christi Principio generalia assignavimus, cum de specialibus ejus gestis vix nobis tenuis narratio eluxerit : cum de illo nihil legatur, nisi ortus tantummodo et sepulturæ locus, et quod B. Remigii germanus frater, ac per hoc fraternæ justitiæ virtutisque par- C ticeps claruerit. Si quæ autem edidit miracula, quæ posteris non sunt tradita, hæc scriptorum inertia incuriave præteriit, aut multorum vetustas temporum abolevit. Sed sicut illi vero Deo vivunt, quorum magnalia atque virtutes plurimorum scripta depingunt, ita non mutilat imprudentiæ silentium tanti Pontificis meritum. *En pauca, quæ anonymus docere nos potest, spectantia ad* S. Principii *nativitatem, sepulturam, parentelamque cum S. Remigio, quæ ut satis vage ex antiquiore monumento accepit, ita pariter nobis refert parce admodum : in quo ut candorem ejus mirari non satis possum, ita optimæ fidei esse credo, quæ pauca commemorat, nec plura nobis perhibet Sidonius Apollinaris ; imo tantum fere loquitur de communibus illi cum sancto fratre Remigio episcopalibus virtutibus. Atque ii tamen soli fere sunt, a quibus aliqua de* S. Principio *accepimus. Ex tanta penuria facile jam prævideret lector, paucissimis de illo hic agendum nobis esse, quamquam aliquam materiam subministrant recentiorum aliquorum de chronotaxi similibusque locis communibus conjecturæ. Habeo quidem ad manum laciniam alterius cujusdam* S. Principii *Vitæ extractam ex MS. Carilephopolitano, submissamque anno* 1638 *a P. Jounne Dardes, ut præfixa apographo notula monet. Exordium tale est :* Dominus Principius Cænomanicæ urbis episcopus ex Francia natus, qui successor exstitit domini Victurii prædictæ urbis episcopi fraterque S. Remigii Remensis Episcopi. *Verum mox liquet, ejusmodi hæc Acta esse, quæ ex synonymis episcopis confusa fuisse, queritur Stikerus noster ad diem* XIV *Septembrie, ubi S. Principii Cenomanensis episcopi gesta illustravit. Adiri potest Commentarius ejus prævius ab iis, qui circa confusionem illam plura doceri cupiunt, iis enim denuo referendis tempus tenere non lubet.*

3 *Quandoquidem ab auctoribus aliis de* S. Principio *nostro nihil accepimus, et ea, quæ mox laudati* E *scriptis mandarunt, vaga sint et generalia, chronotaxis vix aliqua figi potest. Cointius tamen in Annalibus Franc. ad annum Christi* 486 *num.* 13 *de* S. Principio *paucis agens, qualemcumque ex conjecturis deducere molitur, sed nititur crassa hallucinatione in verbis Sidonii Apollinaris.* Principius, *inquit Cointius,* a Sidonio dicitur in cœnobio Lirinensi Luporum concellita Maximorumque. *Observat deinde, S. Lupum ad episcopatum Trecensem promotum fuisse anno* 427, *et conficit, cum ante illum annum Lupo cohabitare Lerini debuerit* Principius, *natum videri sub initium seculi v. Verum, ut dixi, errorem pro fundamento habet Cointii conjectura. Sic scribit Sidonius ad* S. Principium : Jam diu nobis, papa venerabilis, etsi nondum vultus adspectus, tamen actus inspectus est. Namque Sanctorum diffusa laus meritorum stringi spatiis non est contenta finalibus. Hinc est, quod quia bonæ conscientiæ modus non ponitur, nec bonæ opinioni terminus invenitur. Quæ loquor, falsa censete, nisi professioni meæ competens adstipulator accesserit, satis in illo quondam cœnobio Lirinensi spectabile caput, Luporum concellita Maximorumque, et parsimoniæ saltibus consequi affectans Memphiticos et Palæstinos archimandritas. Is episcopus Antiolius, cujus relatu, qui pater vobis, quique qualesque vos fratres, qua morum præ- F rogativa pontificatu maximo ambo fungamini, sollicitus cognoscere studui, et gaudens cognovisse me memini.

Cointii hallucinatio,

4 *Hæc initio epistolæ inter Opera ejus* 14 *lib.* 8 *Apollinaris asserens, omnia, quæ ad SS.* Principium *et Remigium pertinebant, audisse se ex Antiolio episcopo, quondam in Lirinensi eremo SS. Lupi et Maximi concellita. At neque hic, neque alibi insinuat, Lirini cum præfatis præsulibus habitasse* Principium. *Cum autem addat, meminisse se eorum, quæ Antiolius sibi retulerat, tempus verisimiliter jam aliquod intercesserat, poteratque, salva Apollinaris narratione, Antiolius jam senex SS.* Principium *et Remigium cognovisse, et jam forte annis aliquot ad Superos transiisse, antequam hæc a Sidonio scripta sint ; unde proin nihil pro epocha nativitatis Sancti nostri extundi potest. Baronius in Notis ad suum Martyrologium ait,* S. Principium *conciliis Carpentoractensi, atque Arausicanis* 1 *et* 2 *interfuisse. In Annalibus tom.* 6 *concilium posterius Arausicanum anno Christi* 463, *illigarat, sed errorem corrigit tom.* 10 *pag.* 960, *ubi monet, concilium illud anno* 529 *illigandum esse. Concilium* 1 *Arausicanum debite incluserat anno* 441 *: ex quibus collatis*

Baronii errore;

A *collatis epochis abunde liquet, sanctum nostrum Præsulem utrique non interfuisse. Utri assistere potuerit, mox videbimus. Carpentoractensi celebrato anno Christi 527 certe etiam non interfuit.*

et Bailleti opinio incerta circa chronotaxim,

5 *Bailletus claudens elogium hodiernum* S. Principii, *ait, noluisse se assertæ a Baronio aliisque opinioni assentiri, quod parum credibile sit, Belgicæ episcopos tum temporis ad civitates Gothis Burgundionibusque subjectas proficisci potuisse.* Aliunde, *inquit*, Sanctus noster nondum erat episcopus tempore primi concilii Arausicani habiti anno CCCCXLI, obieratque ante Carpentoractense anno DXXVII, et 2 Arausicanum biennio post celebratum. Et vero legitur successor ejus S. Lupus subscriptus concilio 1 Arausicano (d'Orange : *sed voluit, opinor, dicere Aurelianensi* d'Orleans) quod anno DXI celebratum est. *Lubens cum Bailleto credam, nulli ex his conciliis adfuisse* S. Principium, *cum duo posteriora post ejus obitum congregata fuerint, nec* 1 *Arausicano ejus nomen subscriptum inveniatur : at huic interesse illum non potuisse, non vides. Sane ridicula mihi videtur prima ratio : quare enim Belgicæ præsules parum potuissent (Gallice apud ipsum est* n'étoient gueres en état) *eo accedere? Opesne forte* Principio *ad viaticum defuissent ? Quod* B *secundo loco allegat, etsi forsan verisimilius sit, non est profecto certum, et commode chronotaxis flueret, si ex subscriptione ejus epocham episcopatus haberemus, ut patebit. Audiamus oratorem de ortu* S. Principii, *quæ ex antiquioribus testimoniis desumpsisse se asserit, edisserentem.* Qui egregius Confessor alto parentum sanguine terris editus, sicut Emilio patre, ita S. Remigio uterino fratre resplenduit ; ac quemadmodum ille ad suorum remedium, sic et iste procul dubio ad salvationis principium denominatus est.

quæ vix aliqua figi potest.

6 Cilinia autem nobilitate veneranda utriusque genitrix, claruit, quæ, cœlesti cooperante clementia, ambos lumen huic mundo effudit. Fieri quoque potuit *(miror hic rursus candorem panegyristæ non quæ verisimilia erant pro factis asserentis, sed nude fatentis, quæ a sola verisimilitudine repetat)* ut S. Principius eodem, quo et frater nasciturus, divino demonstraretur oraculo : quia quorum dispar non fuit electio et meritorum infusio, eorum quoque in hanc vitam progressum debuit præcedere par oraculi vocatio : licet hic anterior, is vero nativitate fuerit posterior. Hunc etenim pia mater in flore juventutis, illum autem de unico viro suo Emilio peperit in tempore senectutis, quos præclarus natalis ortus pares, præcelsus sanctissimæ vitæ cursus C similes, et clarissimi finis exitus esse fecit æquales. *Juxta hæc natus credi potest* S. Principius *triginta facile annis ante S. Remigium, ut hunc Cilinia mater sub ætatis annum* 50 in tempore senectutis, *illum sub* 20 in flore juventutis *peperisse intelligatur. Sumamus, quæ ad* 1 *Octobris examinari poterunt, initia episcopatus S. Remigii ab Henschenio illigata anno Christi* 457. *Agebat, cum ad cathedram Remensem assumptus est, annum ætatis* 22 : *natus proinde est anno* 435 *vel sequenti*, Principius *vero initio seculi* V. *Et hæc quidem positis assertorum panegyristæ veritate deductisque inde conjecturis de annorum spatio inter utriusque nativitatem medio.*

Verisimilius apparet S. Principium non patrem,

7 *Quæ in Opere nostro ad diem* XVII *Maji, ubi de S Montano agitur, ex Hincmaro producta sunt, num.* 4 *abunde ostendunt, utrumque parentem pene vetulum fuisse, cum illis natus est S. Remigius ; unde conjecturæ magis probabiles fiunt, quibus stantibus, nihil ex hac parte vetaret,* S. Principium *tum quadragenarium fuisse episcopum, et concilio* 1 *Arausicano adfuisse anno* 441, *ut liquet. Nunc juverit examinasse, an Sanctus ante episcopatum matrimonium contraxerit atque ex uxore genuerit S. Lupum, suum postea in cathedra Suessionensi successorem. Fuisse hunc S. Remigii nepotem, indubitatum est ex ejusdem Sancti et scriptorum* D *aliorum testimonio. Genitum a* S. Principio, *affirmant Baronius in Annalibus anno* 463 *et* 507 *aliique, inter quos Longuevallius Historiæ ecclesiæ Gallicanæ lib.* 4 *pag.* 111 ; *reclamant Colvenerius in Notis ad Flodoardum easque adoptans Sirmondus, Robertus Stephanus, Savaro, Bailletus aliique. Galliæ Christianæ auctæ continuatores rem nuper intactam reliquerunt. Si ex Hincmari verbis decidenda lis esset, non diu hæsitarem. Is ita loquitur in Vita S. Remigii.* Quæ *(Cilinia)* in flore juventutis pepererat de unico viro suo Æmilio Principium, Suessionum civitatis postea sanctum episcopum, et fratrem ejus, patrem beati Lupi episcopi, ejusdem Principii successoris, *Qui volunt,* Principium *S. Lupi genitorem fuisse, Hincmari verba accipiunt, sicut ea intellexisse opinantur Flodoardum lib.* 1 *cap.* 10 *scribentem*, Hæc autem beata genitrix *(Cilinia)* in flore dudum juventutis ex unico viro suo Æmilio pepererat Principium, Suessorum civitatis postea sanctum episcopum et Patrem B. Lupi ejusdem Principii successoris : *sic nimirum, ut pronomen* ejus *ad S. Remigium referatur,* fratrem, patrem, *continuati ejusdem* Principii *tituli sint.* E

sed tantum patruum esse S. Lupi. Initia episcopatus ejus

8 *Verum non parum inepte ita torquetur Hincmari phrasis, quæ omnino innuit,* ejus *referendum esse ad* Principium, *qui immediate ante nominatur ; ubi contra nusquam præcessit nomen vel mentio S. Remigii, de quo proinde non censetur loqui. Flodoardi etiam verba Hincmari dictis non adversantur, et eodem sensu explicari, idque non ægre quidem, possunt : ita ut ex hac parte multo probabilior appareat opinio Colvenerii aliorumque, contendentium, ex SS. Remigii et* Principii *fratre, cujus nomen latet, genitum fuisse S. Lupum. An pro se argumenta, et quæ habeant contrariæ conjecturæ patroni, incompertum habeo. Quod vulgo S. Remigii nomine circumfertur Testamentum, nescio utris potius faveat : igitur Colvenerii opinio mihi est probabilior. Porro quod ad annum obitus* S. Principii *pertinet. non est hic minus incertus, quam annus aditi episcopatus. Asserunt Cointius et Bailletus, eum pervenisse usque ad tempus, quo Suessiones Clodoveo parere cœperunt : quod facile inducor ut credam. Certe Sidonii litteræ ad illum datæ videntur post annum* 474, *quo cathedram Claromontanam adivit : videtur enim eas scripsisse jam episcopus, cum Antiolium professioni suæ competentem adstipulatorem appellet. Dubitat Bailletus, an* S. Principius *in vivis fuerit, quando Clodoveus baptizatus est : anno nimirum Christi* 495 : *at dubii sui rationem nullam allegat, quam nec* F *in ejus opinione, quod Sanctus anno* 441 *episcopus nondum esse potuerit, ullam video. Unicam habemus epocham certam circa ejus mortem, sed quæ obitum ne quidem certorum annorum definito spatio includit.*

et annus mortis incerti sunt.

9 *Concilio Aurelianensi* 1, *quod anno* 511 *celebratum est, interfuit S. Lupus ; discesserat proin e vivis* S. Principius : *at quanto ante tempore ejus mors contigerit, plane incompertum est. Non habeo, quare negem, sanctum Præsulem usque ad initium seculi* VI *pervenisse, at nec aliunde suppetit, unde id adstruam : cum vero ex qualicumque chronotaxi natum superius statuerim sub initium seculi* V, *et sine testimoniis centum annos Sancto adscribere nolim, obitum ejus notavi sub finem seculi* V, *sic ut sub eo comprehensos cupiam annos non paucos. Ceterum quæ ad* S. Principium *scripsit Sidonius, non lubuit hic inserere : non enim nisi episcopales virtutes utrique sancto fratri communes caritatem, castitatem, zelum recenset et laudat. Vel ex his, quæ superius protuli, abunde liquet, quanti sanctum Præsulem ejusque virtutem fecerit Apollinaris, vir in personis discernendis prudens, nec laudes indiscrete profundere solitus. Subnectamus nunc quæ Milo testatur, de obitu Sancti ab antiquioribus fuisse posteris relicta.* Cum autem, *inquit*, ejus appropinquaret

tempus

A tempus evocationis, repente sanctus Dei Principius viribus destitutus est corporis et ex cœnulenta mundi voragine angelico auxilio ad claritatem sublatus est cœlestis patriæ : cujus corpus extra mœnia urbis Suessionicæ in capella S. Theclæ condigno B. Remigius tumulavit honore et Sedem illius debitis cumulavit, provexit, ditavitque muneribus.

10 Nam quasdam res facultatis propriæ Suessionicæ largitus est ecclesiæ, partim pro commemoratione nominis sui, partim pro remedio animæ fratris sui Principii. Sic enim scriptum in testamento ejus legitur. » Delego salvonarias super moram et » solidos decem ecclesiæ Suessionicæ pro commemoratione nominis mei. Item sablonarias super » Maternam hæredibus meis et animæ fratris mei » Principii delegavi. Capellulæ quoque S. Theclæ » extra muros urbis Suessionicæ sitæ, ubi beatissimum corpus fratris mei Principii recondidi, » delego solidos quatuor ». *Hæc ille, nescio, unde* D *hausta : certe non reperiuntur in testamento S. Remigii a Flodoardo lib.* 1 *cap.* 18 *producto, neque in altero, quod edidit Labbeus Bibliothecæ MS. tom.* 1 *pag.* 806. *In Opere nostro in Prætermissis ad diem* 1 *Junii observatum est, a Galesinio, Ferrario, Saussayo aliisque signari elevationem corporis* S. Principii, *cum aliis aliorum Sanctorum exuviis, verisimiliter ex sacello suburbano S. Theclæ ad ecclesiam cathedralem tum translatis. Monent Galliæ Christianæ auctæ continuatores, reliquias sancti Præsulis cum aliis pluribus sacris ecclesiæ Suessionensis cimeliis seculo* XVI *Calvinistarum iconomachorum rabie ad cineres redactas esse, ejusdem tamen brachium, forte eo cum lipsanis SS. Amati, Onesimi et Gurdinelli post extinctam Normannorum persecutionem translatum, ostendi in thesauro sacro ecclesiæ Duacenæ S. Amati.*

AUCTORE J. C.

Elevatio corporis ejus et reliquiæ.

DE S. SOLENNE EPISCOPO

B

CARNOTI IN GALLIA

E

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§. I. Varie luxatum Sancti nomen, et mentio variis diebus apud martyrologos et auctores alios. Actorum ejus notitia.

J. C.

CIRCA ANNUM DVIII

Varie scriptum Sancti nomen occurrit apud Martyrologos aliquos

Sanctum Solennem *nuntiant Martyrologia Gallicana, qui etiam celebratur in Fastis sacris aliis plurimis, potissimum in auctariis Usuardinis. At nec idem illi dies ubique assignatur, nec eodem modo ejusdem nomen scribitur. In codicibus MSS. aliquando* Solempnis *et* Solempius, *usitato media ætate more, rarius* Solennius, *sæpe* Solemnis *vocatur, ut in Observationibus et in Auctariis ad Usuardum Sollerii videre licet. Communior est* Solennis *appellatio, quam idcirco adoptavi. Ab indigenis vocatur* S. Souleine. *Ejus ad diem* XXIV *Septembris in suis Martyrologiis meminerunt Muneratus et Grevenus. Atque hic quidem sic eum nuntiat :* Item S. Solemnis episcopi : *ille vero :* Castro Blesis S. Solennis episcopi et confessoris. *Eodem die ejus memoria occurrit inter Auctaria Usuardi Solleriani in apographis Daveronensi et Matriculæ Carthusiæ Ultrajectensis. Hisce prævie-* C *rat Rabanus Maurus, qui ad* VIII *Kalendas Octobris sancti Præsulis nostri mentionem facit. Rabanum Acta, similia iis, quæ edemus, præ oculis habuisse, postea observabimus : ecce Rabani annuntiationem.* Eodem die depositio Solennis episcopi, qui ab infantia Deo devotus fuit, qui etiam miraculis claruit. Nam cum quadam die itineris sui proficisceretur Callem, obvium habuit hominem a nativitate cæcum, surdum et mutum, quem complexus collo osculavit, et cito sanum reddidit.

die 24 Septembris,

2 Hic etiam, cum, defuncto Carnothensis urbis episcopo, electus est ad episcopatum, quem ergo invitus accepit. Hludovicum vero regem adhuc paganum, qui eodem tempore Francis imperabat, cum vellet contra Gothos in bellum pergere, signo Crucis in corde et in pectore armavit, et sic victoria de hostibus potitum ac domi reversum simul cum S. Rhemigio Rhemensium urbis episcopo, divina favente virtute, cum gratiæ alacritate baptizavit, et cum eodem trecentos septuaginta nobiles satrapas sacro fonte regeneratos in Spiritu sancto adoptionis parturivit filios, sicque memoratus Sanctus Dei tres Olympiades gerens in episcopatu de hac luce migravit ad Christum. *Consonant pariter quoad diem Molanus in additionibus, Martyrologium Parisiense, Breviaria Turonense ecclesiæ S. Martini, Carnotense et Macloviense. Saussayus in Martyrologio Gallicano et Bailletus in Vitis Sanctorum* XXIV *Septembris* S. Solennis *agunt et celebrant elogiis memoriam, quam in recentioribus Fastis sacris Gallicanis nusquam reperio ad sequentem diem dilatam fuisse.*

3 *Baronius tamen in Martyrologio Romano* XXV *Septembris sic nuntiat :* Blesis S. Solemnii episcopi Carnutensis, miraculis clari. *Baronio prælucere potuerunt Acta aliqua et varia Usuardi Auctaria apud Sollerium nostrum, ubi die* XXV *Septembris* S. Solennem *habent codices Antuerpiensis major, Rosweidianus, Heriniensis, Pulsanensis, aliique plures, quos enumerare supersedeo. Longius est Sancti fereque totidem verbis conceptum elogium in Hagenoyensi, Bruxellensi, Ultrajectino, Albergensi et Danico apographis,* F *quod ex Ultrajectensi huc transfero :* Apud Carnotum natale S. Solempnis episcopi et confessoris. Hic homini a nativitate cæco et surdo et muto, visum, auditum et officium linguæ restituit. Clodovæum quoque regem Francorum et trecentos *(de Clodoveo nihil habet Bruxellense : Hagenoyense numerat* Sexingentos) sexaginta quatuor cum eo aqua sacri baptismatis initiavit. *Belinus et Galesinius etiam* XXV *Sanctum referunt. Usuardusne eodem die illum suo Martyrologio inseruerit, dubitavit Sollerius, inclinans in negativam partem ; quod in Pratensi codice, deleta primum, quæ ultimo loco fuerat, S. Aunarii annuntiatio, deinde pressiori charactere scripta fuisset, ut locum faceret* S. Solennis *mentioni atque hodie alibi auctus deprehenderetur codex Heriniensis, cui proinde multum fidere non est ausus : edixit tamen, facile se argumentis cessurum. Bouillartius codicis Pratensis vindex contendit, de more eadem Usuardi manu correctionem in Pratensi MS. exaratam esse docetque, Derveusem etiam codicem cum Heriniensi consentire, sanctumque* Solempnem *eodem modo celebrare.*

apud alios die 25

4 *Eamdem correctionum, quæ cæterorum est, et quidem autographam Usuardi manum esse, fateri nos nihil hactenus cogit. Sirmondi nostri et Castellani judi-* cium

quo etiam Usuardus videtur ejus meminisse et nos de illo agimus.

A cium contrarium, excusationesque, quas aventibus jactatum Pratensem codicem propriis oculis lustrare obtrudi contigit, non possunt non suspicionem aliquam relinquere et nutrire. Quod huc spectat, cum Dervensis regiæ bibliothecæ codex cum Pratensi et Heriniensi consonet in S. Solemnis annuntiatione, mihi quidem probabilius videtur, genuinam eam Usuardi esse. Quare autem eo illum die celebret, et non præcedenti, nescio, nisi forte Acta quæpiam vidit, ubi, ut in duobus nostris apographis, dicatur hoc die mortuus. Usuardum ducem habuit Galesinius, utrumque Baronius, dum Sanctum die XXV Septembris Martyrologio Romano, uti jam dixi, adscripsit. Illum sequi solemus, quando nihil absolute suadet, Sanctos in alios dies rejicere, quod idem hic observabimus: etiamsi enim martyrologi non pauci jam recensiti, et cum illis diptycha, Breviariumque diœcesis Carnotensis Parisiis anno 1633 excusum S. Solennem VIII Kalendas Octobris celebrent, Usuardus tamen cum Actis aliquot MSS. ejus obitum XXV Septembris consignans, sufficit nobis, ut ne illum a die, quo in Martyrologio Romano notatur, avellamus.

AUCTORE J. C.

Sancti etiam meminerunt, Gregorius Turonensis, narrans miracula,

6 *Primus notus auctor, quem S. Solennis meminisse constat, est S. Gregorius Turonensis antistes, qui ejus sepulcrum inviserat. Is libro de Gloria Confessorum cap. 21 narrat miracula, quæ ad ejus tumulum contigerant, Juverit ejus verba huc transtulisse ex* B *editione Ruinartii. Titulus est:* De sepulchro S. Solemnis. Et licet, *inquit*, de Turonica urbe aliqua jam scripserimus, tamen quoniam nuper S. Solemnis sepulchrum adspeximus, silere nequimus, quid factum est apud Malliacense monasterium, quod in cacumine montis est constructum, ab antiquis vallatum ædificiis jam erutis. Nam ferunt, quod in eo loco, cum crypta adhuc haberetur occulta et nulli Christianorum locus ille esset revelatus, per singulas Dominicarum solemnitatum noctes ab habitatoribus lumen cernebatur accensum; sed nullus sciebat, quid sibi hoc vellet mysterium, tantum suspicio retinebat homines, aliquid ibi retineri divinum. Interea advenerunt duo energumeni ex basilica S. Martini, qui conlisis in se palmis, clamare cœperunt dicentes: Hic requiescit Solemnis in crypta abdita.

quæ ad ejus sepulcrum contigerunt,

6 Reserate igitur sepulchrum Amici Dei; quod cum repereritis, velis tegite, lumen accendite cultumque ei debitum exhibete. Erit regioni huic salubre, si quæ loquimur adimpleveritis. Et hæc dicentes cum clamore magno effodere tellurem unguibus nitebantur. Tunc videntes incolæ, quæ gerebantur, accepto sarculo effodientes aperuerunt cryptam, in C qua per seriem graduum descendentes, repererunt sepulchrum magnum, de quo testabantur illi adhuc infirmi, hoc esse sepulchrum Solemnis beatissimi, qui mox sensu discesserunt recepto. Post hæc autem cœperunt ad eum diversorum morborum ægroti confluere et, accepta sanitate, redire incolumes. *Sed* et Lithomeris urbis ipsius (*testatur Ruinartius, MSS. pleraque habere*, Litthomerus urbis Pictaviensis) cum ab quartani typi ægrotatione fatigaretur, acceptis ex hospitiolo suo cereis, surrexit cum uno tantum puero, accessitque ad locum. Fusa vero oratione, accensis cereis manuque propria per totam noctem detentis, vigilias celebravit. Dato igitur mane, redivit ad propria, nec ultra ab hoc morbo frigoritionis vel confractionis ullius pertulit gravitatem. *Hæc Gregorius; ex quibus mox fluit, diu ante ejus tempora* S. Solennem *vixisse, et Malliaci conditum tumulo fuisse.*

Sigebertus et Albericus in Chronicis.

7 *Quæ de tempore sedis ejus et mortis referunt scriptores, Saussayus in Martyrologio Gallicano, Cointius in Annalibus ad annos Christi 497 num. 10 et 509 num. 12, Bailletus, continuatores Galliæ Christianæ auctæ tom. VIII in Catalogo episcoporum Carnotensium et Longuevallius Historiæ lib. 5 ad annum 511, aliique, hauserunt ex Actis* S. Solennis, *quæ* D *quique nacti fuerunt, imo luculentum est, ipsos biographos SS. Aventini et Deodati abbatis Blesensis, quorum gesta habes in Opere nostro diebus IV. Februarii et XXIV Aprilis, lacinias inde in Vitas, quas scripserunt, transtulisse. Acta hæc igitur ipsa prius discutienda sunt, antequam de tempore episcopatus et mortis Sancti nostri tuto aliquid adstrui possit. Videritne Acta Sigebertus, incompertum est: scribit tamen is in Chronico ad annum 490.* Solennis Carnotensis episcopus claret, qui prædicando Francis Christum non segniter instituit. *Ejusdem ad sequentem meminit Albericus in Chronico suo. Acta hactenus non inveni impressa. Surius ad hunc diem non habet de sancto Episcopo, nisi miracula excerpta ex Gregorio Turonensi, quæ jamjam retulimus.*

Ejusdem Acta varia MSS.,

8 *Nos præterea Acta* S. Solennis *Carnotensis episcopi habemus in manuscriptis triplicia; diversa enim appello, quæ licet ex aliis profluxerint, sic tamen aucta sunt et interpolata, ut non sola vocum quarumdam diversitas discrimen faciat. Eorum, quæ procul dubio omnium sunt antiquissima, tria rursus habemus exemplaria, sic a se invicem discrepantia, ut vocibus et paucis phrasibus diversis res plane easdem referant. Ac primo quidem habemus Vitam* S. Solennis *in vetustissimo codice Musei nostri notato P. MS. 20, quem permutatione aliorum librorum accepimus e collegio nostro* E *Molsheimensi ac propterea Molsheimensem passim solemus appellare. Scripta ibidem est Latinitate tam barbara et inconcinna, ut sensum vix ullum reperias pluribus stili vitiis non laborantem. Periodi occurrunt tam imperfectæ, tam tortæ, ut vix divinando assequi liceat, quid significatum biographus velit. Huic proxime accedit apographum ex MS. S. Maximini Trevirensis, cujus tamen stilus est multo minus mutilus et contortus. Perfectius adhuc in eo genere est apographum aliud ex MS. codice S. Salvatoris Ultrajectensis excerptum et olim ad Majores meos missum. Bina hæcce apographa præ oculis habuit Bollandus, cum gesta S. Aventini ad diem IV Februarii illustrans de* S. Solennis *Vita sermonem intulit.*

quorum alia

9 *Secunda sancti Episcopi nostri Acta accepimus ex MS. reginæ Sueciæ notato num. 528. Exemplari adscripsit Bollandus:* Quæ Vita hic est ex MS. serenissimæ reginæ Sueciæ, discrepat ab aliis, nec ipsa tamen satis videtur authentica. Erat in codice recenti manu descripto, sed ex vetustis exemplaribus. *Quæ viri eruditi censura, quam sit justa, deinceps videbimus. Porro in apographo totus mox est diversus* F *prologus a præcedentibus. Quæ sequuntur non solum stilo scripta sunt multo limatiori et hinc inde farta adhortationibus elogiisque studiose compositis, sed aliqua insuper, quæ in prioribus Actis difficultatem pariant, sic sunt detorta, ut facile videas, interpolatorem sensisse difficultatem et conatum elevare. Demus specimina. Qui Vitæ primo loco excudendæ num. 6 et 7 narratur Clodovei regis Carnotum adventus sermoque cum* S. Solenni, *ita hic legitur.* Post denos denique dies Clodoveus rex adversus Gothorum gentem regemque eorum Alaricum ducebat exercitum. Cumque Carnoti urbem fuisset ingressus, clerus in ecclesia more suo laudes Domino decantabat. Quidam vero ex principibus regis ecclesiam ingressi, audiunt subito decantari: Apprehende arma et scutum et exurge in adjutorium mihi. Venientesque ad regem dicunt ei: Magna nobis hodie auspicia decantata sunt in ecclesia, Dicit autem ad eos rex: Quænam hæc sunt? Dicunt ei: Occurre Solemni episcopo, et ipse tibi ea narrabit, Tunc veniens rex in occursum ejus salutatus est honorifice ab eo. Cui Episcopus ait. Quo pergis rex? Et ille respondit. Contra Gothorum regem ejusque populum. Dixitque ei beatus Solennis: Inclite rex, si

A si velis, ego te talibus induam armis, quibus adversariorum possis prosternere catervas.

10 Miratus rex precabatur, ut his armis eum præcingeret. Cui dixit : Nisi signatus fueris signaculo Crucis, per quam Dominus Jesus Christus diabolum vicit, non accipies victoriam. Confestim itaque rex cum fletu flectens cervicem cordis, petiit, ut quæ promiserat adimpleret. Subito autem Vir Dei in fronte ejus et in pectore vexillum Crucis fecit et catechizavit eum. Vovitque rex, dicens : Si victor ad patriam remeavero, baptismi gratiam non dubitabo percipere : nam et antea sæpius a beato Remigio Rhemorum episcopo, et ab uxore sua Chrotilde, quæ valde Deum timebat, fuerat admonitus, ut idola desereret, et Deum verum, qui in cœlis est, adoraret. *Hæc nunc lector conferat cum iis, quæ in Actis excudendis primo loco leguntur, et facile fatebitur, talem interpolatorem esse, qualem superius depinxi. Accedat exemplum aliud. Ex Vitis primariis diceres*, S. Solennem *non solum Carnoti mortuum, sed etiam ibidem tumulatum fuisse. Testor Vitæ primæ numerum nonum. Legerat interpolator noster apud Gregorium Turonensem, quem etiam alibi citat referens narrata ab ipso miracula*, S. Solennis *corpus* B *Malliaci apud Turonos repertum. Carnoto translatum eo fuisse, nusquam invenerat; igitur sic adornat narrationem, ut sanctum Episcopum Malliaci morientem exhibeat.*

ex aliis profecta

11 Non multo post tempore interjecto (*inquit, a baptizato silicet præsente* S. Solenne, *Clodoveo*) rursus motum est bellum inter Clodoveum regem et Alaricum. Congregansque omnem Francorum exercitum (*Clodoveus*) devenit in pagum Turonensem, ducens secum cum aliis episcopis beatum Solennem. Ubi cum aliquantulum morarentur, beatus Solennis senio et levi febre fatigatus cœpit tœdiari. Divina vero providentia certius quid de sua morte condiscens jussit convocari omnes discipulos et ministros suos, qui ibi cum eo aderant, et cœpit eis finem dierum suorum palam facere. *Sequitur deinde adhortatio ad illos valde prolixa Sanctique commendatio animæ ad Deum locis sacræ Scripturæ insparsa, narrataque ejus ibidem morte et miraculo, quod ad funus contigit, resumit* : Requievit igitur Vir Dei VII Calendarum Octobrium, et sepultus est in Malliacensi monasterio, in quo multo tempore quievit, usquequo jam dictum monasterium a paganis desolatum est. Postquam persecutio quievit, pretiosum ejus corpus et sepulchrum, quod diutius humanis latebat obtutibus, C qualiter ad laudem et gloriam nominis sui idipsum Dominus revelare dignatus sit, beato Gregorio Turonorum pontifice referente, cognovimus. *Subnectuntur deinde bina miracula ex libro de Gloria Confessorum cap.* 21 *desumpta. Addere præterea hic nihil, opinor, debeo, ut probem latum supra de hoc interpolatore judicium : alium conveniamus.*

et interpolata fuerunt.

12 *Tertiorum Actorum apographum ad Henschenium nostrum Parisiis missum fuit a R. P. Francisco Combefis, Ordinis Prædicatorum scriptore eruditis notissimo. Unde is excerpserit, nusquam notatum reperio : at vix dubito, quin ea descripserit ex codice bibliothecæ regiæ, de quo loquitur Ruinartius, cum ait Nota* 6 *ad caput* 21 *Gregorii Turonensis*, Ejus Vitam, Inventionis a Gregorio nostro factæ et Translationis historiam ac Miracula vidimus in MS. codice bibliothecæ regiæ. *Sane in apographo, quod submisit Combefisius, Vitæ omnia eo ordine subnexa sunt, quo ea recenset Ruinartius. Porro Vita hæc interpolata altera est multo auctior verbis sententiisque ex sacris Litteris exceptis. Stilus multo floridior, et, nisi multum fallor, seculis forte etiam aliquot recentior. Anonymum hunc Acta similia iis, quæ ex MS. reginæ Sueciæ accepimus, præ oculis habuisse, luculentum fit ex eo, quod quæ a priori Vitæ*

Apographum, quod ad nos misit Parisiis R. P. Combefis

D *primigeniæ superaddita retulimus, is mutata phrasi et amplificata exhibeat Habet aliqua etiam sibi propria, quæ ejus inventioni debemus. Ac primo quidem prooemium satis longum de cultu Sanctis debito, quod incipit:* In sanctæ matris nostræ Ecclesiæ ædificatione absque tumultu gratias agamus summo Opifici. *Quæ in Actis excudendis num.* 4 *narrantur de Clodovei mandato, ut non alius, quam* S. Solennis *ad cathedram Carnotensem promoveretur, atque de hujus fuga, quæque in MS. reginæ Sueciæ non nisi parum alterata reperiuntur, sic adornat anonymus posterior.*

AUCTORE J. C.

13 Cum autem sic quotidie tanti patris protenderetur nomen et meritum, Carnotensis episcopus Flavius ingressus est diem vitæ extremum. Unde consternatus animo totus conventus ecclesiæ, postquam dolorem exuerat, cœpit de condigno successore pertractare. Illo siquidem tempore, bellicosus Francorum rex Clodoveus Ligerim usque dilataverat terminos regni fortitudinis suæ, qui quamvis adhuc idololatriæ teneretur cultu, Christianos tamen habebat sub regio nutu. Idcirco clerus omnis Carnotensis et populus unanimi consilio et votis paribus convenientes, ut beatus Vir episcopali sublimaretur in sede, regi viros direxere precantes. Adjiciunt E præterea per litteras sanctitatem illius, industriam atque prudentiam et, quod mirandum, in loco suo inter omnes haberet reverentiam. Tantam autem famam admiratus rex et optimates ejus, dignum ducens obedire cleri et populi petitionibus, præcepit, immo et interdixit sub juramento omnibus, ne alius quislibet ad sortem pontificalem admitteretur, nisi Solemnis beatus. Licet enim gentilis esset et impius, jam tamen quasi ex divina præordinatione Sanctus Dei sibi quodammodo erat reverendus. Cumque venerabilis Dei Servus regale super se de tali negotio cognovisset dictum, timens honoris gratia contemplativæ vitæ, cui jam inhæserat et ad quam totis nisibus anhelabat, habere dispendium, cogitavit humiliter tantam rem subterfugere, ne surgens ad altiora videretur lapsum incurrere : dicebat enim apud se ; Quomodo tam peccatrix anima interiori divinitatis propitiatorio audebit proxima fieri ? Quomodo, qui pro reatibus meis non sum dignus ad exaudiendum, pro aliorum judicabor dignus ad intercedendum?

et verisimiliter extraxit

14 Primus humani generis parens, cognita magnitudine peccati sui, a facie Dei latuit in paradiso ; et ego meam et totius populi portans inter sancta sanctorum Christo Domino apparebo ? Moyses ad rubum, loquente sibi Domino, abscondit vultum suum ; et ego infrunitus assistam ei, cum iniquitates meæ supergressæ sint caput meum ? Et quid in F externis immoror ? *(An juvat potius domesticam fabulam texere ?)* Marcus etiam Evangelista ipsius Ecclesiæ primicerii in baptismate filius, et ab eo de actibus Domini Jesu ad plenum eruditus, propter fidem dicitur amputasse sibi pollicem, ne quando sacerdotale sibi imponeretur regimen ; de me autem quid fiet, si ad tantum ascendero gradum, cum non sit pax ossibus meis a facie peccatorum meorum ? Hæc secum ipse Dei Fidelis ruminans, et in his anxiatus nocte quadam, nullo conscio, ingressus est speluncam duobus ferme milliaribus ab urbe distantem. Latuit ibi cum lacrymis orans et jejuniis.

ex laudato ab aliis codice bibliothecæ regiæ,

15 *Hic Sancti ad Deum preces fuse versus prosequitur anonymus, post quas subnectit :* In his et similibus dum Sancti Dei detineretur intentio et episcopos ad sacrandum eum invitatos maxima pro ejus absentia perturbaret confusio, cum et regis imperium urgeret, et populus super eum decertans acclamaret, armis muniti sapientiæ consentiunt eum a Domino postulare. Convocato igitur totius cleri et populorum conventu, indicunt jejunium, preces mandant, et ut anxia sollicitudine a Deo sibi desideratum

multo ceteris magis auctum

AUCTORE J. C.

A deratum quærere velint, hortantur et exorant. Voluntaria fit omnibus indicta admonitio, pulsatur Dei pietas unanimiter cum gemitu a populo universo. Pius autem Dominus non aspernatus preces suorum, immo et Fidelem suum producere satagens ad lucem populorum, in visione nocturna sic locutus est uni episcoporum. Ne turbemini pro Fideli meo, habeo enim eum mihi latentem in spelæo, ad quod vade cum religiosis et sine molestia ductus consecretur a vobis. Ego quoque locum vobis faciam notabilem, in quo eum inveniectis in oratione pernoctantem. In crastinum vero, quibus debebat, manifestata visione, vadunt ad locum divina notatum revelatione. Videns Servus Dei hanc, quam non fuerat opinatus, de se cognitionem, et audiens, evenisse eam per Dei dispensationem, licet repugnaret voluntatis illius arbitrium, metuens impedire Divinitatis consilium, flens et cjulans multum, sanctæ societati dedit manus, et, dicto Fiat voluntas Dei, ad id, quod sibi injungebatur, est egressus.

et recentius videtur.

16 Et quamvis nonnulli, jam de eo spe deposita, Adventinum sedis ejusdem inthronizare disposuissent archidiaconum, *Sanctum reversum mox postularunt habere episcopum, qui et a præsulibus ibidem* B *agentibus mox consecratus est, ut multis verborum ambagibus deinde narrat interpolator, cujus propensio modusque scribendi ex iis, quæ produximus, abunde lectori debet innotuisse : unde procul dubio mecum consentiet, multo præcedentium Actorum auctoribus posteriorem, imo forte valde recentem esse. Ceterum monui, in eodem MS. subjectam esse narrationem translationis* S. Solennis *Malliaco Blesas et nonnulla Miracula. In Miraculis fit mentio Richardi abbatis Virdunensis, qui non alius est ab eo, qui anno* 1046 *obiit, et ut venerabilis locum habet in Opere nostro die* XIV *Junii. Nihil ibi legitur de miraculo, quod anonymus narrat; at Mabillonius illud Miraculis B. Richardi Seculo* VI *SS. Ordinis S. Benedicti Parte* I *pag.* 534 *totidem fere verbis jungit, acceptum, ex eodem, ni fallor, MS. codice bibliothecæ regiæ. Porro in ea ipsa narratione satis insinuat anonymus, temporibus Richardi esse se posteriorem : loquitur enim de re non ita pridem præterita, ut ibidem etiam observabo; at prius Acta nostra primaria, ex quibus duo alia coaluerunt et aucta sunt, attentius discutiamus dispiciamusque, an non magis tolerabilia sint, quam quibusdam ex vitiis in Vita interpolata æque repertis visum sit.*

C

§ II. Examinantur antiquiora S. Solennis Acta. Quæ Vitæ edendæ?

Acta primaria, forte valde antiqua, habent aliqua, quæ a scriptoribus

Priora tria exemplaria nostra, quorum notitiam dedi præcedenti § num. 8, licet alterum altero sit paulo correctius, eodem loco habeo: res enim in illis plane eædem narrantur. Esse ea valde antiqua, mihi fit omnino verisimile, at quo circiter tempore scripta fuerint, difficile est propius definire. Suspicarer, inscitum scriptorem ante translationem sacri corporis Malliaco Blesas, imo ante Gregorium Turonensem et inventionem reliquiarum S. Solennis, *cum de hisce nullam mentionem faciat, vixisse, nisi parum solerem hujusmodi argumentis negativis tribuere, jam nunc edoctus, quam facile scriptoris unius Opuscula alterum latere possint, quamque sæpe incurii biographi, desidiosis illis seculis Vitas in privatum monasteriorum suorum vel ecclesiarum usum compilantes, neglexerint studiosius inquirere in vera Sanctorum suorum elogia, domesticis traditionibus et instrumentis, si quæ forte haberent obvia, contenti. Nihil interim aliunde occurrit, unde certo aliquorum etiam seculorum intervallo ejus ætas includatur, circa quam proinde meum judicium suspendo; et inquiro, an aliunde, quam a certa antiquitate commendari ea Vita possit. Parum illi tribuit Bollandus, cujus censuram* D *superius retuli; nec amplius Bailletus, dolens, sanctum Virum digniorem biographum nactum non fuisse. Is an Acta, quæ primaria appello, viderit, ignoro : quamquam eadem in illis occurrunt, propter quæ qualiacumque alia potissimum vituperantur. Nulla consuluisse videtur Cointius, vel certe nulla allegat, Saussayum, Gregorium Turonensem, et laciniam Commentario de S. Aventino a Bollando insertam citans.*

ut fabulosi rejiciuntur, et examinantur Chronotaxis ibi descripta

18 *Certe fallitur, cum ad annum* 497 *num.* 10 *suspicatur, neotericos ex eo, quod* S. Solennis *dicatur infulas adeptus triginta diebus antequam Clodoveus exercitum contra Gothos moveret, credidisse, Sanctum regis prius catechisten, deinde baptismo Remis adfuisse. Res enim hæc non a neotericis solum, sed in Actis etiam primariis luculenter asseritur. Longuevallius supra laudatus ex Actis illis pleraque admittit; at quæ ad conversionem baptismumque Clodovei spectant, sic mitigat, ut solum dicat,* Zelo pro conversione Francorum imprimis emicuit, eumque Clodoveus in peculiari æstimatione habebat. *Eane igitur, quæ de Gestis* S. Solennem *inter et Clodoveum referuntur, talia sint, ut admitti neutiquam possint, examinemus, propositis prius ex Vita illa aliquot notis chronologicis, ad quas facta, quæ referuntur, offendunt. Numero* 6 *Clodoveus Carnotum advenit, copias adversus Gothos trahens trigesimo die ab ordinatione* S. Solennis. *Vitæ sancti Episcopi terminos sic circumscribit biographus num.* 9. Sanctus vero Solennis, cum sex lustra et quatuor aristarum vitæ volverentur curricula, postquam pontificali functionis honore florebat in ecclesia clari luminis decoratus fulgore tres quoque Olympiades gerens cum triumpho migravit ad Christum, *circa quæ vide ibidem Annotata ex MS. S. Maximini. Porro ex his conficitur, Sanctum anno ætatis trigesimo quarto ad cathedram promotum fuisse, atque infulas gessisse annos duodecim, proindeque annos natum* 46 *vel* 47 *ad Superos emigrasse.*

recte cohæret, modo errorem indulseris biographo,

19 *Anno Christi* 511 *synodo primæ Aurelianensi ultimus omnium subscribit* Aventinus episcopus ecclesiæ Carnotenæ, *qui,* S. Solenne *in vivis agente, hunc titulum in conciliis certe non gessit. Igitur ille jam tum ante obierat, licet incertum sit, quo determinate anno, cum forte Aventinus jam aliquo tempore ante synodum Aurelianensem Carnoti sederit. Baptismus Clodovei ab aliis anno Christi* 495, *ab aliis sequenti innectitur. Hunc paulo ante præcessit Clodovei de Alamannis ad Rheni ripam victoria, invocata Dei, quem colebat uxor ejus Clotildis, ope, relata. Victoriam* F *et baptismum regis anno* 496 *figamus, ponamusque, de hoc bello Alamannico, non de alio adversus Alaricum gesto, sermonem esse in Actis nostris; nulla ex parte, quantum quidem ego video, chronotaxis laborabit. Ejusdem anni initio triginta diebus, antequam Carnotum advenerit Clodoveus, copias adversus Alamannos movens, consecratus erit* S. Solennis, *et post tres Olympiadas anno* 508 *vel* 509 *mortuus, quæ omnia quadrant optime. At de bello Gothico contra Alaricum Gothorum regem, quod anno* 507 *gestum est, non de Alamannico biographus agit? Fateor, id utcumque ejus verba designant, sed inscito homini, cum jam audiretur fere solum Gothorum nomen atque imprimis celebraretur relata de illis per Clodoveum victoria, forte scribenti, is error, si cohærent cetera, facile indulgeri posset.*

diversa duo bella confundenti. Asseritur ibidem Clodoveus post prælium

20 *Quamquam suam hæsitantiam circa hæc non uno loco prodere videtur, De eodem bello agens, Clodoveum sic voventem inducit num.* 7. In his armis vadens, si a Gothis vel Alemanis superatus non fuero, sed rediero in pace, statim ad baptizandum convolabo. *Et mox pergit.* Talibus armis accinctus pergit dimicaturus ad bellum, statimque ferocem Alemanorum gentem debellavit: *ex quibus perspicias, illum Gothos et Alamannos, gestaque cum ambobus prælia confundere*

A confundere. Quæ in Vita sequitur, S. Solennis apparitio adjuncta rursus habet ex iis, quæ utrumque prælium subsecuta sunt, permixta. Post Vogladensem pugnam et Alarici cædem Aquitaniam atque integrum fere Gothorum regnum subegit Clodoveus, et huc spectare videtur anonymi nostri assertum de vastata ferro flammaque Aquitania, antequam Clodoveus in Neustriam victor rediisset. Sane in Aquitaniam per tantum terrarum tractum contra Gothos, etiam tunc amicos, victorem exercitum non traxit Clodoveus post commissum contra Alamannos prælium in Rheni ripa, ut habet utraque S. Vedasti Vita in Opere nostro die VI Februarii ab Henschenio illustrata. Ibi autem occurrunt etiam aliqua, quæ narranti visionem biographo fovere utcumque videantur, pro ea nimirum parte, qua asserit, Clodoveum a persequendis post relatam ante conversionem victoriam hostibus abstinuisse, atque ad suos cum victore exercitu mox regressum esse.

ab incursione in hostilem regionem cessasse, quod non videtur contrarium

21 Cum ab hac quæstione, scilicet, an post Tolbiacensem pugnam multo tempore Clodoveus persequendis hostium reliquiis subjiciendisque regionibus inhæserit, an potius non diu post illam pugnam Remos reversus sit, dependeat Actorum, correcto de Gothis errore, in ceteris fere narratis fides, de bello illo Alamannico sunt
B hic inserenda aliqua. Conveniunt scriptores, Alamannos circa hæc tempora septam Rheno, Mœno Danubioque regionem tenuisse, indeque, superatis fluminibus, frequenter in vicinas ditiones hostiliter incurrisse. Coloniæ rex Sigibertus citimos Rheni populos cum transrhenanis aliquot regebat. An regnum ejus ultra Mosellam a Meridie protenderetur, videtur incompertum. Non est a verisimilitudine alienum, quamvis neoterici passim sentiant, eam Clodoveo paruisse, Germaniam primam seu Superiorem etiam cisrhenanam ab Alamannis occupatam fuisse, quando illis bellum intulit Clodoveus, ob eam forte rationem, quod inde regno suo propius imminerent. Imo an jam ante, quam Franci in Gallias venerint, eam Alamanni non tenuerint, multum dubito. Quidquid tamen sit, potuerunt etiam inde, transito fluvio Mosella, in Ubios et Sigiberti Coloniensis regis ditiones irrumpere, ubi illos ad Tolbiacum Juliacensis ducatus oppidum, quod Zulg hodie et Zulpich appellatur, decretoria clade per Clodoveum cæsos fuisse, recentiores passim scriptores Galli opinantur. Addunt iidem, Francorum regem victrices copias in hostium regionem induxisse atque omnia late subjugasse. Imo P. Daniel credit, Clodoveum post Tolbiacensem victoriam omnem transrhenanan regionem usque ad Alpes
C Rhætias urgentem fundentemque Alamannorum reliquias percurrisse.

testimoniis Gregorii Turonensis

22 De Tolbiacensi prælio aliqua in Annotatis observabo: illud interim certum est, quæcumque hic de subsecuto victoriam memoratam bello asseruntur, nata esse ex conjecturis non antiquis, et contrarium, biographi nostri assertis consonum, esse multo probabilius, ut mox liquebit. Gregorius Turon. lib. 2 Historiæ Francorum cap. 30 postquam narravit, quomodo Clodoveus cernens, copias suas ab hostibus vehementer urgeri, vota ad cœlum emiserit, subdit: Cumque hæc diceret, Alamanni terga vertentes in fugam labi cœperunt. Cumque regem suum cernerent interemptum, Clodovechi se ditionibus subdunt, dicentes: Ne amplius, quæsumus, pereat populus: jam tui sumus. At ille, prohibito bello, coartatoque populo, cum pace regressus, narravit reginæ, qualiter per invocationem nominis Christi victoriam meruit obtinere. Quis, quæso, inde eliciat, Clodoveum post Alamannorum cladem exercitum per tantum terrarum tractum circumtulisse, et non potius conficiat, profligatorum Alamannorum reliquias victoris clementiam implorasse, et, ne internecione omnes delerentur, se tributarios obtulisse, eamque rem et prælio et bello finem fecisse? Certe, qui præjudiciis non laborabit, nihil aliud ex

D Gregorii verbis extendet. Fredegarius contrahens Gregorii historiam nebulas huic loco obtendit, nisi mendosa sint exemplaria Historiæ epitomatæ, quæ supersunt, omnia.

AUCTORE J. C.

aliorumque antiquorum

23 Sic habent edita a Ruinartio post Clodovei ad Deum suspiria. Alamanni terga vertentes in fugam lapsi sunt. Cumque regem suum cernerent interemtum, novem annis exsules a sedibus eorum, nec ullam potuerunt gentem comperire, quæ eos contra Francos auxiliaret, tandem se in ditionem Clodoveo tradunt. Nota ad hæc Ruinartius, locum obscurum esse et a nemine expositum. Suspicor, post interemtum aliqua desiderari, laborat enim in sequentibus sensus, ex quo tamen non magis, quam ex Gregorii verbis sequentia prælium bella eruuntur. Imo ita prosequitur Fredegarius: Nam cum de prælio memorato superius Chlodoveus Remis fuisset reversus etc: quod luculenter contrarium innuit. Paria habent Gesta Francorum, nisi quod addant, Alamannos cepit, ipsos terramque eorum sub jugo tributarios constituit, quod sane, licet eorum terras ipse cum exercitu ingressus non sit, fieri pactione potuit. Cui opinioni rursus favent, quæ mox sequuntur: Factaque victoria (de solo prælio sermonem fecit anonymus) reversus est E
in Franciam ad reginam suam. Audiamus Vitas S. Vedasti, quæ quoad Clodovei reditum post victoriam Tolbiacensem non dissonant ab hactenus allatis. Primo loco in Opere nostro edita VI Februarii pag. 792 sic habet num. 2. Igitur cum inclitus Francorum rex Clodovius... Francis regnavit, evenit ut... adversus Alamannos, gentem ferocem, bellaturus pergeret.

scriptorum, quorum silentium de rebus cum Clodoveo gestis biographo

24 Quo cum venisset ab utroque acies, et nisi obvium hostem habuisset (hic verisimiliter excidit ad ripam, ut habet Vita secunda) Rheni, tam Franci, quam Alamanni ad mutuam cædem inhiarent: commisso prælio, ita vehemens terror Clodovii animum obrepserat, ut in ea pugna se vivendi finem herrenda anxietate trutinaret. Cumque ergo suos ad internecionem opprimi cerneret, tandem Domini fultus auxilio in animo, oculosque in cœlum elevatos attollit. Sequitur Clodovei precatio ac deinde: Cumque is hujusmodi precibus rerum Auctorem pulsaret, cessit tandem hostis, terga vertendo, victoriam Clodovio. Victos deinde Alamannos cum rege in ditione cepit, ovansque ad patriam festinus rediens, ad Tullum oppidum venit. Vita S. Vedasti ab Alcuino emendata, rursus post regis vota et suspiria ad Deum sic prosequitur: Mox, divina operante pietate terga verterunt Alemanni, victoria cessit regi F
et Francis. Deinde interjectis aliquibus, quæ huc non spectant, resumitur: Igitur, superatis hostibus et rebus in pace compositis et Alemannis suæ subjectis ditioni, rex ovans cum laude triumphi ad patriam redit. Quæ omnia non magis, quam Gregorii verba, suadent, regem victoriam trans Rhenum protendisse, nisi ex solo forte fœdere a residuis e prælio Alamannis pacto. Roriconem, qui Gesta Francorum scripsit, et Aimoinum non moror, quod extra dubium sit, biographum nostrum ante illos scripsisse, cum laciniam ex Vita in suum Martyrologium transtulerit Rabanus, conficioque, anonymi narrationem, de prohibito Clodoveo ab ulteriori post prælium contra Alamannos bello, esse valde verisimilem.

magis adversatur Actis bina

25 Magis illi, circa ea omnia, quæ Clodoveum inter et S. Solennem gesta narrat, adversatur aliorum scriptorum silentium, apud quos regem, non Carnotensis episcopi adhortationibus, sed assiduis reginæ uxoris monitis, ad suscipiendum baptismum allectum, ac denique sacra unda non a S. Solenne, de quo nulla usquam mentio, sed a S. Remigio ablutum legimus. Primus forte ex Actis nostris vel similibus hujus rei meminit Rabanus in annuntiatione, quam supra allegavi. Aliorum de ea silentium scriptorem nostrum apud

me

A *me suspectum reddit, ne forte qualecumque Sancti cum rege commercium liberalius amplificaverit vitiisque historicis et anachronismis insperserit, quæ interpolatori posteriori sic placuerint, ut ea suo etiam stilo exornanda, iisque, quibus implicabantur, difficultatibus extricanda censuerit. Eo sane is collimasse videtur, cum secundum adversus Gothos bellum Vitæ inseruit. Atque hæc sunt, quæ ad Acta primaria potissimum erant observanda: reliqua enim in Annotatis facile indicari poterunt, cum difficultatem specialem non patiantur. Ceterum apographum S. Salvatoris Ultrajectensis præ reliquis excudam, quod illis sit nonnihil correctius: cum tamen lima a recentiori forte manu adhibita sit, lectorem in Annotatis monebo, quando ab aliis notabiliter discedet.*

AUCTORE J. C.

edenda, et ex tertiis incertæ fidei et ætatis

26 *Dubitavi diu, an exemplar aliud, ex MS. reginæ Sueciæ, de quo surpa num. 9, subjicere vellem: vicit tandem ea ratio, quod illud nusquam editum integrum invenerim, et tamen ex laciniis quas allegant, persuasum mihi habeam, auctores omnes, qui de* S. Solenne *hactenus egerunt, non aliud, quam illud, vel illi in plerisque rebus narratis simile Parisiense, præ oculis habuisse. Ut facilius conferantur aliorum* B *nostraque asserta illud secundo loco edam Annotatisque illustrabo, ex quibus primo loco edendæ Vitæ, lucis non parum et forte etiam meritum accedet. Ex tertiis Actis a me recensitis erunt etiam edenda quæpiam, præmissis tamen circa illa nonnullis admonitionibus. Monui superius* § 1 *num.* 16, *Vitæ* S. Solennis, *quam Parisiis ad Henschenium misit Combefisius, et narrationi miraculorum, quæ refert Gregorius in inventione sancti corporis Malliaci contigisse, subnexam esse historiam translationis reliquiarum ejus Malliaco Blesas, atque huic demum subjungi aliquot miracula.*

Historia translationis

27 *Historiam illam, miraculaque an aliunde acceperit, nescio; at utraque certe eodem stilo scripta sunt, quo sunt Acta præcedentia interpolata; unde conjectare licet, vel illorum auctorem fuisse anonymum, vel aliunde accepta, ut Vitam ipsam, suo modo interpolasse. Quod autem ad Historiam translationis speciatim spectat, non legi hactenus illam alibi: at anonymus etiam satis innuit, se translatione esse multo posteriorem, dum tam vage et titubanter illam describit, ut sentias, pauca ex adjunctis illi perspecta fuisse. De transferendis sacris exuviis Malliaco, quod Turonensi episcopo subjectum erat, Carnotum non sine aliquot difficultatibus agitur inter Turonensem et Carnotensem episcopos: at neuter nominatur. Mittuntur primum a* C *Carnotensibus tres legati clerici, qui de sacris exuviis perquirant: apparet eorum uni de nocte* S. Solennis, *mandatque, quædam referri episcopo Carnotensi; ad quem, audita visione, reliqui etiam duo revertuntur; quid sibi acciderit, exponunt, atque is mox mittit, qui sacrum corpus quærant. Narrat autem hæc rursus anonymus, nullo eorum nomine appellato, quæque ait a* S. Solenne *mandata fuisse clerico, et ab hoc Carnotensi episcopo, tam debilia sunt, ut non credam hisce solum auditis, tam facile in translationem consensurum fuisse Turonensem antistitem. Verbo tum hisce, tum aliis abunde manifestat anonymus, sed et multo tempore, translatione posteriorem esse et paucula admodum de illa habuisse perspecta. Quo autem tempore* S. Solennis *reliquiæ primum Blesas delatæ sint, est pariter valde incertum. Scribit quidem anonymus:* Sciebant enim, eum illis in partibus *(Malliaco vicinis)* tumulatum... sed præ multa temporis interpolatione, ne quid vel præterita paganorum infestatione a fidelibus transmutationis, vel ab infidelibus rapinæ aut detractionis incidisset, habebant ambiguum. *Nimirum circa* S. Solennis *reliquias; eæne ibi etiamnum superessent, nec fuissent a paganis irrumpentibus dissipatæ, vel a fidelibus eorum metu alio translatæ. Verum de quibus paganis loquatur, rursus non explicat.*

28 *Sed nec alibi de translatione illa quidpiam inveni, unde tempus elicere potui. Martyrologi, qui Sanctum, propter translatas eo sacras exuvias, Blesis nuntient, sunt, ni fallor, ante Muneratum et Molanum nulli, nec Florarium nostrum MS., quod similia passim et studiose addit Sanctorum elogio, verbo de hac translatione meminit. Quod pertinet ad Miracula; imprimis incertum est, an ab eodem conscripta primum fuerint, an potius aliunde corrasa sint. Si eorumdem omnium auctor est anonymus, qui translationem conscripsit, forte non longe abfuerit a seculo* XII. *Certe primum miraculum narrat, B. Richardo abbate S. Vitoni Verodunensi perorante, contigisse in ecclesia Blesensi* S. Solennis, *et sic quidem, ut non videatur plus seculo ab illo tempore abfuisse. B. Richardus obiit anno* 1046 *: unde, qui voluerit, de ætate anonymi factaque translatione ulterius conjectet: opinor ego, tempus propius definiri tuto non posse, quandoquidem nec in sequentibus miraculis, quæ enarrat, ullam temporis notam adhibeat, nec denique usquam ætatem suam prodat. Itaque ego Miracula illa edam, quidque ibi mihi, suspectum sit, in Annotatis assignabo. Ecclesia Blesensis, quæ cœli violentia seculo præterito funditus eversa, Ludovici XIV munificentia restaurata, et anno* 1697 *ab Innocentio XII in cathedralem evecta fuit, hac occasione amisit* S. Solennis *nomen, et S. Ludovici appellari cœpit. Possidebat jam tum exiguam portionem corporis* S. Solennis; *reliquas quippe grassatus in sancta omnia Calvinistarum furor absumpserat. Ceterum annuntiavi Sanctum Carnoti, ubi illum obiisse, opinor: in eo secutus antiquiora Martyrologia, dum tamen recentiores Galli* S. Solemnem *Malliaci, ubi ejus corpus quievit, credunt mortuum, quod ipsum quidem in Vita interpolata asscritur, ex Gregorii Turonensis verosimiliter narratione. At tales conjecturæ scriptoris anonymi Actis primariis, ex quibus videtur Sanctus Carnoti obiisse, prævalere non debent. Nunc Acta illa subjicio, in quibus si errorem de Gothis et Alarico correxeris, ut superius edixi, tanti errores non sunt, quanti neotericis quibusdam visi sunt. Hos in Annotatis observatos dabo.*

D

et Miracula.

E

VITA

Auctore anonymo

Ex MS. Ultrajectino S. Salvatoris cum aliis collato.

F

Proœmium.

Divinorum igitur miraculorum est intueri ac perpendere discretionis arbitrium, cum jam cœlitus [Dei *a* suffragante gratia] in extrema ætate mundi canescente margine, in quo mundi volvitur machina, ita Sanctorum vitæ discrepant exordia, ut eorum sequi pedes terrenis fæcibus involuti ad regna possent superna pertingere, quia magna est pugna certaminis, ubi de Christi victoria *b* triumphatur.

Sanctus, pueritia præclare actu,

2 Fuit quidam sacerdos merito et nomine ac sanctitate Solennis, natalibus *c* nobilis, sed nobilior mente, clarus operibus*, sed clarior fide. Pueritis computabatur infantia, sed erat mentis ejus senectus in Domino; non immerito vocabatur Solennis, cujus solennitas fidei candore lucens, amicta caritatis fervore, Christi copulabatur amore. [Vigiliis *d* et orationibus erat præstans et per jejunia cor flectens ad Dominum] et mundana linquens studia divinis lectionibus vacabat, jejuniis potius, quam cibis pascebatur. Tribuebat escas esurientibus, eleemosynam pauperibus jugiter ex suis opibus largiebatur. Tale mens sancta sumpsit initium, ut in fine rei veritas probaretur. Ne valida mundi mergeretur procella pelagi fluctibus, pertimescebat naufragia, ne

a

b

c

* forte opibus

d

A ne dum gerebat navale prælium, tempestate submergeretur e, qui solidatus in solida petra ad portum salutis placide veniebat. Erat enim lorica præcinctus justitiæ et galea salutis, comatus desiderio, tegebatur auxilio divino, et jaculo Crucis emisso perforans, pectora adversariorum prostravit catervas.

miraculo clarus Clodovei jussu ad Carnotensem cathedram postulatur;

3 Tali armatus fide Athleta Christi, cum palma victoriæ triumphavit. [Ex angelico ejus vultu f divinitus radiabat lux et ex oculis ejus splendor fonsque sapientiæ fluebat e pectore.] Sed quantum inter humana consortia exigua consistebat fragilitas, tantum vigor fortitudinis in eodem cœlestis gratiæ coruscabat. Sub tremendam itaque attestationem non taceam, sed hujusmodi referam mysteria ad plebem. Quadam vero die, cum itineris sui proficisceretur callem, obviam habuit hominem a nativitate cæcum et mutum, cujus omnis compago membrorum diriguerat, nisi quod tantum anhelantem spiritum [habens, impresso pedis vestigio ruina corporis vehebatur, eratque ruina ipsius tanta, ut si submersus esset pondere in foveam, totus mergeretur.] Cujus vir Dei apprehendens manum dexteram, elevatis sursum oculis in B cœlum, canebat sicut in Psalmo LXVII g legitur, Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina, et complexus ejus collum osculatus est eum. Illico autem lingua soluta est ad loquendum, et oculi ad videndum, auresque ejus ad audiendum. O ineffabilis mercatio! Præstolatur adjutorium, et tribuitur a Deo medicina, porrigitur osculum et cœlesti medela purgantur simul coporis et animæ cicatrices. Sed hoc fuit præsagium, quod postea rei comprobavit eventus.

4 Cum ergo gentilium populus, quem Franciæ matris mundo parturit gleba h, Clodoveus tunc temporis in eodem loco teneret imperii principatum, nil aliud quam idolorum exercebat culturas, et, ut mos erat, deos aureos et argenteos, ligneos atque lapideos adorabat. Complebatur enim in illis sermo, quem sanctus David in Psalmo canit, dicens: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis. Et iterum sancta Scriptura dicit: Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. Domini vero gratia, qui illuminat omnem hominem venientem ad se, defuncto Carnotensium urbis episcopo i, succendit spiraculum et scintillam in vecordis regis animo, ut non alius, quam Solennis consecraretur episcopus. Interrogaverat enim famam ejus, quæ vulgata erat in universo orbe. Audiens itaque venerabilis Solennis edictum principis, C cernensque pontifices, qui eum ad consecrandum venerant, fugit latenter, triduoque in speleo latitavit. Quærebatur enim et minime inveniebatur. Ille latebra fovebatur in antro, iste replebatur k mœstitia, ille solennes fundebat ad Dominum preces, iste consolatione tristis quærebat abditum. Gerebantur jussa principis, ne mortis puniretur sententia.

quod intelligens ad latebras fugit, sed detectus, k

5 Considerantes igitur oves, quas sancta mater Ecclesia parturit, ne rapacis lupi faucibus rabido morsu laniarentur, Aventinum l archidiaconum laudibus acclamantes pastorem simul et sacerdotem sibi poscunt institui. Cumque episcopale fuisset nactus consortium, dilectio separavit sacerdotem a convivio. Audivit itaque beatus Solennis in caverna, ubi latitabat, quasi per auram lenem in silentio noctis currentem cum fremitu ac vociferatione populum dicentem, Aventinus episcopus holocaustum obtulit Deo. Cumque hæc audisset Vir Dei, hanc orationem fudit ad Dominum. Domine, da lucernam verbi lucere pedibus meis ad semitam lucis, ut benedicat anima mea nomini sancto tuo. Egressusque in crastinum ibat occurrere sacerdoti novo; quem cernentes populi clamores attollunt ad cœlum, exspectabatur enim desideratus Solennis, sicut terra D sitiens pluviæ guttas. Ex hinc rumor populi fremit in strepitu, deinde cuncti concrepant laudes una voce dicentes: Ecce Solennis adest, ordinetur nobis episcopus, quia ipse est dignus. Ad quorum laudes exierunt episcopi, summoque repleti gaudio dixerunt: Dignus est, episcopus consecretur huic civitati: nondum enim adhuc fuerant egressi de templo m. Et apprehensum duxerunt ad aram templi, et induerunt eum stola candida, ponentes in capite ejus coronam pretiosam; tradentes etiam ei baculum pastoralem, ut dispersas oves congregaret ad fidem sanctitatis.

S. Aventino jam ordinato, consecratur et huic l

A. ANONYMO.

partem diœcesis cedit Clodoveo adhuc gentili

6 Dicit [itaque] sanctus Solennis: Quid ergo faciemus de Aventino episcopo? Responderunt omnes: Si post tuum superstes fuerit obitum, dignitatis obtineat locum, sin' autem, tuo sit obtemperans præcepto n. Vir autem Domini pietatis visceribus commotus, ne sancta macularetur religio, et ejus animus in aliquo obfuscaretur, dedit sub cura illius regiminis oppidum cognominatum Dunum, ubi omnibus diebus vitæ suæ religionis cultum securus exerceret. Post ter denos o itaque dies Clodoveus rex contra [Gothorum] aciem armatum ducebat E exercitum; cumque Carnotinam urbem fuisset ingressus, ut est ritus priscorum, sub tegmine ecclesiæ taliter psallebatur: Apprehende arma et scutum et exurge in adjutorium mihi. Dicunt enim [proceres] regi: Magna nobis organa hodie religiosaque canunt auspicia. Inquirebat rex, quidnam hoc esset? Dicunt ei: Occurre Solenni episcopo, et ipse tibi narrabit mysterium. Tunc occurrens memoratus rex venerabili episcopo Solenni, salutavit eum honorifice p. Cui sanctus Solennis ait: Quo pergis? Rex ait: Contra Gothorum regem ad prælium. Respondens beatus Solennis dixit regi: Si velles, o inclyte rex et decus Francorum, ego te induerem arma, quibus accinctus adversariorum prosterneres catervas. Et admirans rex obsecrare illum cepit, ut his armis præcingeret. Qui dixit ei: Nisi signatus fueris signaculo Crucis, ut de tropheo Christi triumphes, non accipies palmam.

victoriam prædicit et volenti ultra victoriam extendere

7 Confestim igitur cum fletu flectens cervicem cordis petiit ut ei, quod promiserat, adimpleret. Extemplo autem S. Solennis fronti ejus vexillum Crucis Christi imposuit simul et pectori. [Vovit q, F itaque rex, dicens:] In his armis vadens, si a Gothis vel Alemannis superatus non fuero, sed rediero in pace, statim ad baptizandum convolabo. Talibus armis accinctus pergit dimicaturus ad bellum, statimque ferocem Alemannorum gentem debellavit atque subegit. Cumque contra se Gothorum agmina instruxissent r, qui contra eum bellum paraverant, aciesque illius contra aciem inimicorum tela injiceret acriterque bellum instaret, in momento s Gothorum agmina prostrantur, Domino opitulante, et dorsa gladio præcipites dedere. Erat enim Crux manu impressa Pontificis in pectore principis et coruscabat in mucrone victoria. Fallax et perfida Gothorum gens ferro præciditur t, et regis exercitus firmiter Christum Dominum collaudavit. Sed cum obtentu Antistitis venerandi victoriæ palmam fuissent adepti, ipsi, qui remanserant, Gothi fuga sunt elapsi, universusque u exercitus Francorum ad regem dixerunt: Persequamur fugientes et regnum eorum occupantes teneamus. Ad quod consilium rex lætus collaudans eorum fortitudinem atque consilium, præcepit, ut sequenti die iter carperent, regionesque vastarent.

in somnis apparet, dissuadens id quod moliebatur.

8 Sed cum in ipsa nocte se sopori dedisset, apparuit ei in somnis vir beatissimus Solennis episcopus et dixit ei: Quid agis, rex? Ne ingrediaris regionem, quam vastare disponis, quia Dominus non

permisit

A. ANONYMO. permisit tibi amplius ingredi *w*. Sed dum Franci ipso crepusculo ad prælhandum ire voluissent, rex memoratus dixit eis : Ne ingrediamini, quia sacerdos Dei Solennis, qui nobis fecit vexillum Crucis in fronte vel in pectore, per quod accepimus victoriæ palmam, ipse mihi in visu apparuit et ait : Ne ingrediaris, rex, in illam regionem, quia non permisit te Dominus illuc ingredi vel vastare. Revertere igitur ad solum proprium : vel ad terram, quæ tuæ est ditionis. Revertens igitur sicut admonitus fuerat, Aquitanorum *x* est regionem ingressus, totamque ipsam regionem incendit, vastavit atque prædavit, nec illum poterat quisquam devincere, quem Crux Christi invicta protegebat, per quam omne tortuosi serpentis virus depellitur et tartarea jura simul et invidiæ refrænantur. Tali tropheo per Crucis mysterium rex sublimatus, regressus ab Aquitania, misit legatos suos ad beatum Solennem, ut eum baptismatis unda perfunderet, quatenus ejus crimina originalia delerentur. Qui Sacerdos gaudio repletus spirituali, assumpsit secum sacræ legis cultores Remigium et Vedastum *y*, antistites venerandos, et, divina favente misericordia, ad regem perveniens, baptizavit eum cum omnibus dignitatibus suis et simul cum eo duces trecentos sexaginta quatuor nobilissimos Francorum, quos generatos fonte baptismatis in Spiritu sancto mater Ecclesia adoptionis filios parturivit *z*.

sancte moritur. Miraculum, quod ad ejus lipsana 9 Homo ergo ille, qui erat a nativitate cæcus, surdus et mutus, quem ante curaverat, divina opitulante gratia, vir Dei S. Solennis, aliquid magni demonstrabat. Forma *aa* enim priscorum Francorum necdum renatorum demonstrabat, quorum nativitas necdum illuminata fuerat per Baptismi Sacramentum, nec auribus antea perceperunt prædicationem Prophetarum, quia necdum erat fides ad credendum instructa. Originali ergo peccato præponderati in interitum mergebantur. Sanctus vero Solennis cum sex lustra et quatuor aristarum vitæ volverentur curricula postquam pontificali functionis honore florebat in Ecclesia clari luminis decoratus fulgore, tres quoque Olympiades gerens, cum triumpho de luce hac migravit ad Christum VII *bb* Kalendas Octobris, spiritum cœlo, corpus terræ tradens. In illa videlicet hora, quando spiritum Deo reddidit, tanto suavitatis odore domus illa repleta est, ubi corpus jacebat, ut mentis humanæ capacitas non possit enarrare; videruntque aliqui quasi columbam candidam de ore ejus egredientem et inter choros evolare angelorum psallentium. Cum igitur corpusculum feretro impositum ad tumulum duceretur, erat quidam latro, nomine Tarsius *cc*, jam triennio carcere situs et vincula ferrea collum, manus et plantas ita adstrictus, ut omnis caro putrefacta fœteret. Sed cum feretro membra ducerentur, aspiciens latro per fenestram, exclamavit voce magna, dicens : O pie Solennis, qui cæcis visum, surdis auditum restituisti et mutis linguam, erue me de hac vinculatione, qua omnis membrorum meorum compago marcida fœtet.

contigit. 10 Illico autem, ut hæc verba finivit, egressus est liber per media culmina tecti et per media trivia platearum exsiliens ambulavit, et universa plebs terrore concussa est et admiratione, statimque ad lectum, ubi exanime jacebat corpus Sacerdotis, accedens apprehendit spondam lecti, in quo venerabile corpus jacebat, et confestim corpus ejus restitutum est sanitati. Postquam funebria ejus cessaverunt lamenta, conditus est in tumulo, ubi multa signa et virtutes ostenduntur usque in hodiernum diem *dd*. Cernite itaque Fratres, quantam famulis suis benignitas Salvatoris nostri Jesu Christi contulit gratiam, quoniam tanta post obitum divina refulgeat virtus : recondite, Fratres, quod audistis *ee*; sic anniversarium celebrate diem, et sic huic diei debitum exspectate sermonem, ut per Domini gratiam participes sitis paradisi, et unde vetus Adam calliditate serpentis dejectus est, novus Adam nos introducat in regnum cœlorum, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Dei gratia *substitutum est ex MS. Trevirensi. Ita deinceps reliqua, quæ uncis includuntur, ni alias monuero, suppleta sunt.*

b *Ita nostrum cum codice Molsheimensi : Trevirense apographum habet,* de Christi victoria victoriæ triumphantur : *quod nihilo magis intelligo, uti nec ea, quæ præcedunt.*

c *Ex chronotaxi Commentarii prævii* § 2 *num.* 18 *et* 19 *ex Actis deducta, natus censeri debet Sanctus sub annum Christi* 462.

d *Pro eo habet codex noster cum apographo Ultrajectino,* Vigiliis orationibusque pressus, genua cordis flectens ad Dominum, *et paulo infra :* Eleemosynam pauperibus et jugiter suis operibus multis divinam largiebatur opem, *quod est procul dubio mendosum.*

e *Ita legit Trevirense :* Nam illa valida mundi dum turbaretur procella, in pelagi fluctibus non pertimescebat naufragari, nam dum gerebat navale prælium, et posset tempestate submergi, qui solidatus in valida petra ad portum salutis placide veniebat; *codex vero Molsheimensis :* Nec valida mundi mergeretur procella, pelagi fluctibus pertimescebat naufragia, necdum gerebat navale prolium tempestate submergi, quia solidatus in solida petra ad portum salutis placidi veniebat. *Hæc tum hic, tum in nostro apographo intelligibilia non videntur, nisi forte ex Trevirensi legere lubeat :* Nam ille valida mundi dum turbaretur procella in pelagi fluctibus *etc., ita ut sensus sit, Sanctum adversus tentationes immotum et diu nu confidentem ope securum dimicasse. Ceterum ex his speciem habe lector, quomodo passim reliqua in codice Molsheimensi mutilata sint, quæ deinceps ego observare negligam : ubi enim utcumque intelligibiles sensus sunt, cum apographo S. Maximini consonant.*

f *Quæ uncis inclusa sunt, desumpsi ex MS. Trevirensi, quod in nostro male luxatus sensus esset.*

g *Codex noster habet* LXVIII; *at neque ibi habentur citata verba, sed Psalmi* 69 *initio.*

h *Hæc in apographo Trevirensi sic leguntur.* Cum ergo gentilium populus, quem Franciæ matris mundo parturivit gleba, dum et Ludovicus tempore rex existens in eodem solo teneret imperio principatum, nihil aliud, quam idolorum exercebat culturas etc. *Ubi paulo minus est mendosa periodus.*

i *Creditur hic fuisse Flavius, cujus solum nomen, forte ex Actis nostris interpolatis, Catalogo episcoporum Carnotensium in Gallia Christiana inscriptum est. Porro ex chronotaxi Commentarii prævii num.* 19 *deducta hæc contigerunt anno* 496. *Apographum S. Maximini hic non nihil a nostro differt legitque :* Domini vero hoc provenit gratia, quæ illuminat omnem hominem venientem ad se. Defuncto igitur Karnotensiorum urbis episcopo, succendit Dei spiraculum scintillave cor regis etc., *quæ nescio, an sint magis correcta.*

k *Ad quem pronomen* iste *in insipida hac antithesi referendum sit, ignoro, cum in aliis exemplaribus hæc omnia non sint minus mendosa. In Actis interpolatis in plurali refertur ad episcopos congregatos, ut eum ordinarent. Vide ibidem numerum* 5.

l *De S. Aventino, qui hic consecratur episcopus et,* S. Solenni *mortuo, in Carnotensem sedem successit, actum*

A *actum est in Opere nostro die* IV *Februarii. De ejus consecratione clarius apographum Trevirense,* Aventinum archidiaconum laudibus dignis acclamantes, pastorem simul et sacerdotem instituerunt. *Clarius etiam est, quod mox ibidem sequitur :* Cum episcopale igitur nactus fuisset consortium, dilectio Solennis separavit sacerdotem a convivio, *forte ut in illum ulterius inquireret, abeuntem. Vide notanda ad Acta sequentia cap.* 1 *littera* d.

m *Ergone totum reliquum diem præcedentem, quo fuerat Aventinus consecratus, et subsequentem noctem in templo egerant episcopi? Suspicor potius pro* templo *legendum* urbe. *Hæc porro duorum episcoporum pro eadem sede consecratio videri potest satis insolens.*

n *In apographo Trevirensi sequitur :* Et completur in eo sermo, quem Dominus intonat, dicens : Veni serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Sed postea sua pietate commotus, ne sancta macularetur religio, adiit oppidum cognominatum Dunum, in quo vitæ suæ religionis securus exerceret culturas, *ubi videtur S. Aventinus sponte Dunum secessisse, ut privatam vitam ageret, secus ac in exemplari nostro legitur, ex quo videtur a Sancto nostro non*
B *solum possessiones et redditus ibi, sed aliquam jurisdictionem etiam episcopalem accepisse. Certe tale quid ingerit contentio, orta seculo* VI *circa Promotum, qui, imperante Sigeberto rege, ab Ægidio Remensi episcopus Dunensis ordinatus ac deinde anno* 576 *in concilio Parisiensi interdictus et condemnatus fuit, agente contra illum causam suam episcopo Cartonensi. Imo cum jam Aventinus* S. Solenni *successerat, promiscue se Carnotensem ac Dunensem episcopum appellavit. Porro Dunum seu Castro-Dunum oppidum est ad Ledericum fluvium decimo milliari infra Carnotum totidemque Blesis et Aureliano ad Meridiem distans.*

o *Commentarii prævii num.* 19 *admisimus eorum chronographorum opinionem, qui bellum Alamannicum anno Christi* 496 *affigunt. De illo si credas anonymo nostro sermonem esse, recte fluet chronotaxis reliqua, ut loco citato observavi. Simile felicis belli auspicium regi, cum adversus Alaricum moveret, Turonibus cantatum fuisse, narrat Gregorius Turonensis lib.* 2 *Historiæ cap.* 37.

p *Apographum S. Maximini ita habet :* Dicunt ei : Occurre Solempni episcopo, ipse namque tibi narrabit mysteria. Tunc in occursum dedit se rex sanus et sui satellites glorioso Sollempni.

C q *Pro hisce est in exemplari nostro,* Venitque dicens. *Post hæc ita variat apographum Trevirense, cum quo fere consonat codex noster Molsheimensis.* In his armis abibo, et si percepero victoriam, me meumque populum baptismi gratiæ trado. Talibus armis accinctus perrexit rex ad prælium. Cum acies contra aciem tela emissa jactarent, momento Gothorum gens ferro præciditur etc. *Vide, si lubet, quæ ex nostri Commentarii prævii num.* 20 *observavi pro excusando corrigendoque biographo nostro, duo bella perperam confundente.*

r *Forte legendum est* inspexisset, *vel quid simile ; nisi mavis* instruxissent, *subaudiasque* duces. *Certe in singulari nihil hic significat.*

s *Hæc ab anonymo nostro ex prælio Vogladensi contra Alaricum Gothorum regem huc translata sunt. Certe in prælio cum Alamannis diu tamque acriter pugnatum est, ut Clodovei exercitus inclinaretur in cladem, quando rex, missis ad cœlum votis, suos restituit victoriaque potitus est. Consule sis Gregorium Turonensem lib.* 2 *Historiæ Francorum cap.* 30, *et Commentarium prævium* § 2 *num.* 22.

t *Jam satis sæpe lectorem monui, male biographum nostrum huc Gothos transferre ; cum bellum Gothicum undecimo anno a Clodovei baptismo confectum sit, Alamannicum vero cum reliqua chronotaxi vitæ* S. Solennis, *quam idem tradit, optime quadret. Tolbiaci porro,* D A. ANONYMO.
quod hodie Zulg *et* Zulpich *appellatur, in Juliacensi ducatu quarto milliari a Colonia Agrippina, prælium cum Alamannis a Clodoveo commissum fuisse, certatim asserunt Galli, ex scriptoribus tamen non antiquis. Negavit Henschenius tom.* 1 *Februarii pag.* 796 *Nota* e *ad caput* 1 *Vitæ S. Vedasti ab Alcuino scriptæ, censuitque, dimicatum fuisse circa Argentoratum in Alsatia. Rationes dedit, quod ex adversa Rheni ripa habitarent Alamanni ; quod ducatus Juliacensis, in quo est Tolbiacum, regi Coloniensi Sigeberto tum pareret, non Clodoveo, qui non legitur vocatus in auxilium ; quod in utraque Vita S. Vedasti asseratur rex mox a relata victoria festinus Remos Suessionesque advolasse, atque Tullo transiisse, qua certe properanti ex inferiori Germania non erat via, cum Tullum Remis triginta majoribus Gallicis milliaribus distans, pari fere spatio cum Remis Tolbiaco sejunctum sit. Censet Longuevallius pag.* 227 *in Nota, hæc, quæ Jordanus in Historia Franciæ fere amplexus fuerat, non sufficere, ut a communi opinione quempiam avellant :* Nam Gregorius Turonensis *(Longuevallii verba sunt, quæ Latine reddo)* nos docet, quod Clodoveus post prælium Ala- E
mannos sibi parere coegerit : pronum igitur est credere, illum in regionem eorum penetrasse, adeoque non a prælio Remos recta via reversum esse. *Quod ad Gregorium spectat, nescio, an ex ejus verbis tam limpide fluat, quod inde deducit. Verba sunt cap.* 30. Cumque hæc diceret *(Clodoveus ad cœlum suspirans,)* Alamanni terga vertentes in fugam labi cœperunt. Cumque regem suum cernerent interemptum, Clodovechi se ditionibus subdunt, dicentes : Ne amplius, quæsumus, pereat populus : jam tui sumus. At ille, prohibito bello coartatoque populo, cum pace regressus narravit reginæ etc. *Nescio, inquam, an ex his non potius liqueat, cæso cum rege exercitu, mox se victoris imperio subjecisse Alamannos, Clodoveumque ab ulteriori bello et excursione cessasse adeoque non in illorum ditiones penetrasse. Videri possunt, quæ dicta sunt prævii Commentarii* § 2 *num.* 21 *et seq.*

u *Correctius in apographo Trevirensi legitur :* Sed cum victoria esset accepta, et ipsi Gothi, qui remanserunt, fuga lapsi fuissent, Francorum exercitus ad regem dixit.

w *Quæ de apparitione* S. Solennis, *et iis, quæ illam secuta sunt, hic tradit anonymus, permixta sunt. Post Vogladensem cladem ab eorum regno, in quo ipso* F
decertatum fuerat, non abstinuit Clodoveus, qui mox partem exercitus in Arvernos, Cadurcos vicinosque immisit, ipse oppida alia urbesque cum copiis, expugnavit, et Burdigalam hibernatum concessit : primo vere Tolosam, caput regni Visigothorum, occupavit ac tota denique Aquitania potitus est. Quæ igitur de visione nobis biographus narrat, huc spectare non possunt. Addit quidem, revertentem in regnum suum regem Aquitaniam ferro flammaque vastasse ; sed nec illud cohæret; quomodo enim Clodoveus ex Vogladensi campo versus Meridiem Tolosam usque hostes premens dici potuit, in regnum suum ita revertisse, nec ulterius in ditiones hostiles penetrasse. Igitur hæc ad bellum Alamannicum spectant ; non tamen omnia : quod enim de Aquitania vastata intermiscuit, rursus a bello Gothico mutuatus est ; nisi forte Germaniam Superiorem vel ejus partem Aquitaniam appellet, tunc enim possent et hæc utcumque salvari. Est namque verisimile , Germaniam cisrhenanam, vel ejus saltem partem, ab Alamannis invasam fuisse, antequam cum illis Franci conflixerunt : quibus positis, sive Tolbiaci apud Coloniam, sive apud Argentoratum dimicatum fuerit, dimisso ex monito S. Solennis *consilio de Rheno transeundo, potuisset* Clodoveus *in reditu Senones aliquot loca ab Alamannis in deditionem*

A *deditionem non consentientibus in superiori Germania cisrhenana, quæ anonymo esset Aquitania, adhuc occupata, excidisse.*

A. ANONYMO.

x *Consule, quæ ad præcedentem litteram ad hæc annotata sunt.*

y *Apographum Trevirense ita hic variat :* Qui adjuncto sibi S. Remigio Remensium urbis episcopo, divina fervente virtute, regem cum summa alacritate baptizaverunt. *Paria codex noster, sed de more magis mendose. Utraque Vita S. Vedasti, in Opere nostro data die* VI *Februarii, asserit, illum cum S. Remigio Clodovei baptismo adfuisse ; quod nescio, an in antiquis aliis monumentis reperiatur. Certe errat hic rursus anonymus noster, jam tum S. Vedastum episcopum faciens, qui non nisi quadriennio post infulas sumpsit, ut ad laudatas Vitas Commentarii num.* 9 *probat Henschenius.*

z *Hæc fere ad verbum habet Rabanus in hodierno* S. Solennis *elogio, quod vide Commentarii prævii num.* 2.

aa *In exemplari S. Maximini sic legitur :* Homo ille a nativitate cæcus, surdus et mutus forma gentilium erat, quorum nativitas necdum illuminata fuerat baptismi gratia, nec audierat auribus antea B prædicantem prophetam, nec verbo loquentem de Deo, quorum nondum erat fides ad credendum instructa ; originali ergo peccato præponderata in interitum mergebatur. *Sic nempe anonymus comparationem adornat, quam supra numero* 3 *prænuntiaverat. Nimirum, quod sanatio prodigiosa cæcitatis præsagium esset cæcæ spiritualiter gentis Francorum, postea supernaturali fide illuminandæ.*

bb *Ita etiam MS. reginæ Sueciæ infra excudendum Codex Molsheimensis cum apographis Trevirensi et Parisino Sancti obitum refert* VIII Kalendas Octobris, *quo illum in Breviariis et diptychis celebrari observavi Commentarii prævii num.* 4. *In præcedentibus etiam minus mendosum est MS. S. Maximini, ubi sic legitur.* Sanctus vero Sollempnis cum sex lustra et quatuor more aristarum vitæ volveret curricula pontificalem promotus in honorem, florebat in Ecclesia clari luminis decoratus fulgore. Per tres quoque Olympiades gerens triumphum de hac luce migravit ad Dominum. *Ex hisce chronotaxim aliquam deduxi in Commentario num.* 18 *et seq., juxta quam* S. Solennis *infulas accepit anno* 496, *ætatis suæ* 34, *gessitque annos* 12; *ac proinde mortuus est anno* 507, *vel sequenti, si tres Olympiades completæ fuerint.*

C cc *In apographo Trevirensi multum hic nostro magis mendoso, est* Tharsis. *Paulo infra iterum correctius est, sed verbis tantum, quæ nil juverit referre.*

dd *Observavi ad calcem Commentarii prævii, videri ex his Sanctum Carnoti, et non alibi sepultum fuisse. Quod si ita est, ejusque corpus jam diu ante Gregorii Turonensis tempora, seu seculi* VI *finem, Malliacum translatum fuit, poterit biographus noster quibusdam valde antiquus videri et ætati* S. Solennis *propinquus satis, qui hic insinuat, scribere se ante factam ullam sancti corporis translationem.*

ee *Fallor, nisi hinc et ex proœmio conficiatur, Acta hæc in festo Sancti anniversario pro concione recitata vel lecta fuisse.*

D

VITA INTERPOLATA

Ex MS. serenissimæ reginæ Sueciæ notato num. 528

CAPUT I.

Sancti natales, dotes animi, virtutes. Miraculum ab eo patratum. Fuga insularum, quas reluctans accipit. Clodoveum ad prælium proficiscentem signo crucis munit, eique victoriam obtinendam promittit.

Sanctorum præconia virorum ecclesiæ fidelium per orbem diffusæ summa laude concelebrant et ad devotionem fidelium, quæ erga illorum affectum flagrant, ostendendum, litterarum monumentis legentium mentibus infundunt. Neque enim dicta gestaque eorum silentio debent supprimi, quos ad exemplum recte vivendi sui temporis hominibus et quousque seculum volventibus annis peragitur fidelibus Christi, eos pie imitari cupientibus, divina pietas procuravit. Nec parum mercedis eos manere arbitrandum est, qui stylo currente de eis certa E reliquerunt scripta a. Nam si quærimus eos, quos Domino placuisse confidimus, fragilitatis nostræ intercessores habere, non pigeat eorum memoriam nos sæpius ad mentem reducere. Omnipotentem quoque Deum in eorum fide, moribus, doctrina et actibus conlaudemus, qui nobis exercitia summa sapientiæ imitanda dederunt. *Prologus* *a*

2 Ex quibus non contemnendum posteris Carnotensi ecclesiæ divina procuravit providentia pastorem, beatum scilicet Solemnem, qui maximarum virtutum spiritalium copia decorare studuit propriam vitam ; cujus sanctissimam et Deo dignam * notitiæ fidelium optimum duximus innotecere. Fuit igitur prædictus vir merito, nomine et sanctitate Solemnis, nobilibus ortus natalibus, sed nobilior mente ; clarus operibus *, sed clarior fide. Non immerito Solemnis ei nomen impositum est, in cujus corde fidei semper solemnitas ab ipsis pueritiæ annis charitatis amore jugiter resplendebat. Diligebat namque Deum ex toto corde, et ex tota anima atque ex tota virtute. Erat quoque tranquillus moribus et serenus aspectu. Gerebat vultum blandum, moderatam speciem, ornatum aspectum, quietum sensum, animum lætum, humilem sapien- F tiam, semper opera bona factis amplius, quam verbis ostendebat. Corpus castigans fame, jejunium potius, quam epulas amabat ; dolentem consolabat, spem suam Deo committebat ; orationi frequenter incumbebat, nihilque amori Christi præponebat : quod credebat docens, quod docebat imitans. Semper enim ante oculos ejus dies ultimus versabatur, semperque mens ejus præcepta cœlestia meditabatur.

S. Solennis clari natales, animi dotes

* *forte vitam*

* *forte opibus*

3 Charitatem vero super omnia et ipse diligebat, et omnibus servare mandabat. Res temporales tribuebat pauperibus, ut pro eisdem mercaretur paradisi delitias. His et aliis bonis actibus intentum in tantum divina provexit clementia, ut ante episcopatum Domini pietas in eo declararet miracula. Quadam namque die, cum iter ageret, obviavit hominem a nativitate cæcum, surdum et mutum, et in tantum membris omnibus dissolutum, ut vix pro debilitate sui imbecilla membra moveret : quem ut vidit vir Dei Solemnis, ilico ingemuit, et fortasse tunc Psalmum decantabat, Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina ; prostratusque in terram orationem suam cum lacrimis ad finem usque perduxit. Cum vero

et virtutes Cæcum, surdum et mutum sanat,

A vero surrexisset ab oratione, complexus collum infirmi, osculatus est eum. Ilico autem lingua ejus soluta est ad loquendum, oculi ad videndum auresque ad audiendum, et glorificabat Deum.

quo celebris a Carnotensibus apud Clodoveum episcopus postulatur

* *forte* orans

4 Interea Vir Dei, cum se tam potentem in virtutibus per Dei Clementiam sensisset, non ob hoc est elatus in superbiam humanam, sed magis magisque cœpit rigore abstinentiæ carnis rebellionem domare, oratii * assiduo sanctorum martyrum et confessorum sepulcra frequentare, inopiæ afflictorum compati, hospitalitatem sectari, eleemosynis insudare, mundum contemnere, ac toto desiderio aulam paradisi anhelare. Sed cum fama illius longe lateque percurreret, et amor ejus in bonorum præcordiis succresceret, mox ut episcopus Flavius *b* Carnoti diem ultimum hujus loci finivit, ut jam dictæ civitatis cathedram venerandus vir Solemnis susciperet, clerus omnis vel populus urbis Carnotensis, auribus regis Clodovei unanimiter suggessit.

quo annuente, ordinandus fugit ad latebras,

5 Præfatus vero rex et maxima pars Francorum nondum adhuc sacri baptismatis unda regenerati erant, sed antiquo more deos aureos et argenteos, ligneos atque lapideos adorabant. Annuens itaque B precibus clericorum et populi rex Clodoveus, præcepit, ut non alius nisi Solemnis in eadem urbe sacraretur episcopus : vulgata namque erat fama illius in palatio ejus. Audiens itaque venerabilis Solemnis edictum principis, cernensque episcopos, qui ad consecrandum eum venerant, fugit, latenter triduoque in spelunca latitavit. Quærebatur et non inveniebatur ; ille latebat in antro, isti replebantur mœstitia; ille solenniter fundebat Domino preces, isti tristes quærebant absconditum. Sed cum nullum invenien di eum possent reperire vestigium, timentes oves sanctæ matris Ecclesiæ, ne morsibus rapacis lupi sine pastore laniarentur, Adventinum *c* archidiaconum dignum episcopatu acclamantes pastorem simul et sacerdotem instituunt.

quo audito securus reversus Sanctus, reluctans ordinatur,

6 Cumque episcopalem adeptus esset cathedram, episcopis, qui eum sacraverant, jussit præparari convivium *d*. Audivit itaque beatus Solemnis in caverna, ubi latebat Dominoque supplicabat, quasi auram lenem currentem cum fremitu et vociferantem : Adventinus episcopus holocaustum obtulit Deo. Et cum hæc audisset, has preces ad Dominum fudit. Domine, da lucernam verbi tui lucere pedibus meis ac semitam lucis præcordiis meis ut benedicat anima mea nomini sancto tuo. Egressusque *e* C ibat occurrere sacerdoti. Cum autem introiret in civitatem, populus videns eum, cum strepitu et laudibus concrepabant : Ecce Solemnis, dignus est, ut episcopus ordinetur. Ad quorum voces exierunt episcopi, et summo repleti gaudio dixerunt : Dignus est, ut episcopus sacretur ; nondum enim egressi fuerant de templo.

et partem diœcesis Carnotensis cedit Aventino.

7 Et apprehensum eum duxerunt ad altare, et episcopum consecraverunt, tradideruntque in manibus ejus baculum pastoralem, ut dispersas oves congregaret ad fidem sanctæ Trinitatis. Dicit eis sanctus Solemnis : Quid ergo faciemus de Adventino episcopo? Responderunt episcopi : Si post tuum superstes fuerit obitum, dignitatis obtineat locum : interim vero tuo sit obtemperans principatui. Ne, sancta igitur maculetur religio, et Dei Ecclesia schisma pateretur *f*, Vir Dei postea pietate motus, prædicto Adventino episcopo dedit unum castrum et suburbana ejus, quatinus diebus vitæ suæ ibi quiete Domino militare posset, et populum ipsius territorii monitis salutaribus instruere. Sumpto vero episcopatu, beatus Solemnis tam pie et sine querela se imitabilem omnibus præbebat, ut de eo jure dici posset : Ecce homo sine querela, verus Dei cultor.

8 Post denos denique dies Clodoveus rex adversus Gothorum gentem regemque eorum Alaricum *g* ducebat exercitum. Cumque Carnotis urbem fuisset D ingressus, clerus in ecclesia more suo laudes Domino decantabat. Quidam vero ex principibus regis ecclesiam ingressi audiunt subito decantari : Apprehende arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi. Venientesque ad regem, dicunt ei : Magna nobis auspicia hodie decantata sunt in ecclesia. Dicit autem ad eos rex : Quænam hæc sunt? Dicunt ei : Occurre Solemni episcopo, et ipse tibi ea enarrabit. Tunc veniens rex in occursum ejus salutatus est honorifice ab eo. Cui Episcopus ait : Quo pergis rex? At ille respondit: Contra Gothorum regem ejusque populum. Dixitque ei beatus Solemnis : Inclite rex, si velis, ego te talibus induam armis, quibus adversariorum possis prosternere catervas.

EX MSS. Proficiscens contra hostes Clodoveus Sanctum convenit, g

ab eoque signo Crucis munitus Victoriam refert.

9 Miratus rex præcabatur, ut his armis eum præcingeret. Cui dixit : Nisi signatus fueris signaculo Crucis, per quam Dominus Jesus Christus diabolum vicit, non accipies victoriam. Confestim itaque rex cum fletu flectens cervicem cordis, petiit, ut, quæ promiserat, adimpleret. Subito autem Vir Dei in fronte ejus et in pectore vexillum Crucis fecit et cate- E chisavit eum. Vovitque rex, dicens : Si victor ad patriam remeavero, baptismi gratiam non dubitabo percipere. Nam et antea sæpius a beato Remigio Rhemorum episcopo, et ab uxore sua Chlotilde *h*, quæ valde Deum timebat, fuerat admonitus, ut idola desereret, et Deum verum, qui in cœlis est, adoraret. Talibus namque, ut jam dictum est, armis præcinctus rex Clodoveus, pergit ad prælium. Cumque inter se pugnarent, Gothorum agmina prosternuntur, et gladiis terga dederunt, exercitusque Francorum Christum Dominum collaudabat.

ANNOTATA.

a *Conferat, si lubeat, lector prologum hunc cum præcedentis Vitæ inconcinno proœmio, facileque consentiet in ea, quæ de hoc interpolatore dicta sunt Commentarii prævii num.* 9.

b *Notavi ad Acta præcedentia littera* i, *Flavium hunc catalogo episcoporum Carnotensium insertum reperiri quidem in Gallia Christiana, sed ex hisce forte vel similibus tantum Actis.*

c *Videri possunt Annotata ad Vitam primariam littera* l.

d *Quid sibi velit tum hic, tum in Vita præcedente* F *inutilis convivii mentio, vix capio. Quamquam hic videtur innui, non procul a loco, ubi id exstructum fuerat, delituisse* Solennem, *atque ex plausibus convivalibus intellexisse, consecratum fuisse Aventinum; quod ipsum, nescio quomodo cohæreat : cum* S. Solennis *egressus latebris dicatur urbem intrasse, atque adeo credibile non sit, illum cœnaculo tam prope adfuisse. Exstruxerit itaque hasce epulas biographus, ut episcopos moraretur, donec consecrandus Sanctus revertisset.*

e *Vita primaria insertum habet* in crastinum ; *quo hic omisso, elevatur difficultas, quam ibi indicavi littera* m.

f *Consule Commentarii prævii num.* 14 *et seqq., ubi habes ex interpolatore tertio totam hanc narrationem ita detortam, ut Aventinus nondum sit ordinatus, quando latebris excitus est* S. Solennis.

g *Errorem biographi primi luculentius hic adoptat interpolator. Vide, quæ dicta sunt in hanc rem plurima in Annotatis ad Acta primo loco excusa litteris* o, s *et* t *locisque ibidem citatis.*

h *Hæc omnia de S. Remigio et S. Chlotilde regina Actis inspersit interpolator.*

CAPUT

EX MSS. A

CAPUT II.

Clodoveo, victoria potito et in hostiles ditiones incurrere meditanti, S. Solennis apparet, et dissuadet concepta consilia exsequi. Regis baptismo adest Sanctus, accitusque, ut eum in alia expeditione comitetur, ægrotat et Malliaci decedit. Miraculum, quod ad Sancti funus contigit.

Monitus a Sancto in somnis Clodoveus, ne in hostium regnum penetret,

Percepta victoria, Gothi, qui remanserant, omnes in fugam versi sunt: Francorum vero exercitus rogabant regem, ut terram eorum eis vastare permitteret. Rex autem libenter annuit, et præcepit, ut crastina die præparati essent ad devastanda omnia, quæ in regno eorum erant. Et cum ipsa nocte rex se sopori dedisset, apparuit ei in somnis beatus Solemnis episcopus, et dixit ei: Ne ingrediaris in hanc regionem, quia Dominus non permittit tibi ulterius progredi. Diluculo autem exercitus cum multo fervore, sicut eis præceptum fuerat, ire cupiebat: sed rex dixit eis: Revertimini per viam, qua venistis, quia Sacerdos ille, qui fecit nobis signum in frontibus B et in pectoribus nostris, per quem accepimus victoriam, in visione apparuit mihi, et dixit: Ne ingrediaris, quo cupis, quia Dominus non permittit tibi amplius ingredi vel vastari*, sed remeabis cum exercitu ad propria a.

* l. vastare

a

in regnum suum revertitur, ubi illum

11 Reversus itaque rex et omnis exercitus ejus cum eo, ingressi sunt in regionem Aquitanicam b, et totam igni ferroque vastaverunt: nec poterat quisquam resistere Crucis Christi signatis virtute, in qua omnes insidiæ tortuosi serpentis pelluntur. Talem namque victoriam per Crucis Christi triumphum Clodoveus rex obtinuit, antequam baptismi percepisset lavacrum. Post non multum vero tempus reversus est ab Aquitania rex, et exercitus ejus cum eo. Regina vero Chlotildis Deo devotissima, habens secum egregium episcopum Remigium, misit legatos suos ad beatum Solemnem, ut veniret et moveret eum, ut votum, quod Domino promiserat, adimpleret. At ille nihil moratus, concite ad eam perrexit. Venientes autem duo magna luminaria Remigius et Solemnis ad regem, monebant eum, erroris viam deserere et abrenunciare diaboli pompis et operibus ejus, viamque salutis incedere, et baptismi salutaris ablutione mundari.

fidei mysteriis imbutum baptizat cum pluribus de exercitu

12 Libenter igitur rex eorum prædicationibus aurem accommodavit, sed non prius se hoc facturum C esse dixit, quosque cum populo suo de his tractaret, eosque, ut similiter facerent, hortaretur. Procurrente * vero misericordia Dei et potentia ipsius, omnis populus Francorum una voce clamaverunt: Mortales deos relinquimus, gloriose rex, et Deum verum et immortalem, quem Remigius et Solemnis prædicant, credere parati sumus. Rex autem et episcopi simulque regina, gaudio magno repleti, jubent baptismi lavacrum præparari. Clodoveus itaque prior baptizatus est, et cum eo trecenti sexaginta quatuor ex principibus ejus, et confirmati sunt sacro Chrismate in virtute Spiritus sancti. Baptizati sunt etiam de exercitu ejus amplius, quam tria millia virorum c.

* forte procurante

c

Diœcesim sancte regens evocatur ad Clodoveum bella moturum, et apud Turones ægrotat,

13 Beatus autem Solemnis cum gaudio et lætitia spiritali Carnotis reversus, plebem sibi commissam in longa pace regebat, commonens eos diebus singulis, et infatigabiliter monitis salutaribus inhærens. Zelo nimirum charitatis et veritatis accensus, pandebat populis, quod ipse intemerata fide tenebat, mandans omnibus, servire Deo in veritate et facere judicium verum et justitiam omni tempore, et ut essent memores beneficiorum Christi, et benedicerent nomen ejus cunctis diebus vitæ suæ. Non multo post tempore interjecto, rursus motum est bellum inter Clodoveum regem, et Alaricum; congregansque omnem Francorum exercitum, devenit in pagum Turonensem d, ducens secum cum aliis episcopis beatum Solemnem: ubi cum aliquantulum morarentur, beatus Solemnis senio e et leni febre fatigatus, cœpit tediari. D

d

e

vidensque mortem imminentem, suos salutaribus instruit monitis,

14 Divina vero providentia certius quid de sua morte condiscens, jussit convocari omnes discipulos et ministros suos, qui ibi cum eo aderant; et cœpit eis finem dierum suorum palam facere, ac sicut semper consueverat, inter cætera prædicare pacem semper habendam, pacem cum fratribus custodiendam et charitatem præcipue tenendam, in qua est unitatis et concordiæ vinculum. Cum vero jam ultima ægritudine decumberet, mente semper ad memoriam futuræ beatitudinis transiebat, nimiumque lætus cupitum iter expectabat. Jam autem positus in extremis, cum modicus calor teperet in corpore, convocatis discipulis, ait illis: Dulcissimi filii, si me vera dilectione amatis, divina mandata implere satagite: incertam vitam quotidie retractate, et Dei tremenda judicia jugiter formidate: quales in die judicii eritis præsentandi, sollicita consideratione pensate. E Ego enim, secundum eloquia Scripturarum, gradior viam universæ terræ: Deus enim me evocare dignatur, et ego cupio jam de his solvi, et, si ei placuerit, esse in requiem.

et sancte obit.

15 Tunc supplices oculos ad cœlum cum manibus elevans, diu tacitam precem fudit, et deinde in vocem prorumpens, ait: Memento mei, qui solus es sine peccato, Christe Redemptor mundi, et educens me de corpore mortis hujus, salvum me fac in regnum tuum cœleste. Suscipe me secundum magnam misericordiam tuam, et non confundas me ab exspectatione mea. Tu semper fuisti protector meus; In manus tuas commendo spiritum meum. Et his dictis, inter verba orationis emisit spiritum. Eadem vero hora, qua animam reddidit Creatori, domus, in qua erat, tanto odore repleta est, ut omnes, qui ibi aderant, inæstimabili suavitate replerentur: videruntque columbam candidam de ore ejus exisse, et inter choros angelorum evolare ad astra.

Latro toto corpore putridus liberatur e carcere et sanatur, cum Sancti corpus fertur

* l. collum

16 Cum igitur corpus ejus feretro impositum ad tumulum duceretur, erat quidam latro, nomine Tharsius, jam triennio in carcere positus et catenis ferreis collo*, manus pedesque ita constrictus, ut ipsa membra præ pondere ferri jam putrefacta fœterent. Et, cum feretro membra sancta deportarentur, aspiciens, exclamavit dicens: O pie Solemnis, qui F cæcis visum, surdis auditum, et mutis loquelam restituisti, erue me de his vinculis, in quibus omnis membrorum meorum compago dissolvitur. Illico autem catenæ disruptæ sunt, et egressus in platea magna voce conlaudabat Deum, tendensque manus adprehendit feretrum, in quo venerabilis Solemnis jacebat, et confestim putridis ejus membris sanitas restituta est. Videntes autem hoc, qui sancti Viri corpus deportabant, timor et stupor omnes invasit, et cum clamore magno glorificabant Deum.

f

Malliaci sepelitur, diu delituit, et referente Gregorio Turonensi,

17 Requievit igitur vir Dei VII f Calendarum Octobrium et sepultus est in Malliacensi monasterio, in quo multo tempore quievit, usquequo jam dictum monasterium a paganis desolatum est. Postquam persecutio quievit, pretiosum ejus corpus et sepulchrum, quod diutius humanis latebat obtutibus, qualiter ad laudem et gloriam nominis sui idipsum Dominus revelare dignatus sit, beato Gregorio Turonorum pontifice g referente, cognovimus. Inter cetera enim miracula, quæ de laude Confessorum scripsit, dicit de beato Solemne, ita inquiens: Licet de Turonica urbe aliqua jam scripserimus, quoniam tamen nuper sancti Solemnis sepulchrum aspeximus,

g

A mus, quæ de eo cognovimus, silere nequivimus, quod apud Malliacense monasterium in cacumine montis est constitutum, ab antiquis mirificis vallatum ædificiis, sed tunc jam semiruptis.

prodigiis 18 Nam ferunt in eo loco, quod, cum cripta sepulturæ ejus adhuc haberetur occulta, et nullo Christianorum locus ille esset revelatus, per singulas Dominicarum solemnitatum noctes ab habitatoribus lumen cernebatur accensum, sed nullus sciebat, quid sibi vellet hoc misterium : tantum suspicio retinebat homines, aliquid ibidem retineri divinum. Interea advenerunt duo energumeni ex basilica sancti Martini, qui, collisis in se palmis, clamare cœperunt, dicentes : Hic requiescit Solemnis beatissimus in cripta abdita : reserate igitur sepulchrum Amici Dei ; quod cum repereritis, velis tegite, lumen accendite, cultumque debitum exhibete : erit enim regioni huic salubre si, quæ loquimur, adimpleveritis. Et hæc dicentes cum clamore magno, effodere terram ungulis nitebantur. Tunc videntes incolæ, quæ gerebantur, accepto sarculo effodientes, aperuerunt criptam, in qua per seriem graduum descendentes, repererunt sepulchrum magnum, de B quo testabantur illi adhuc mente infirmi, hoc esse sepulchrum Solemnis beatissimi, qui mox sensu recepto, discesserunt.

revelatum est. 19 Post hæc autem cœperunt ad eum diversorum morborum ægroti confluere, et, accepta sanitate, redire incolumes. Sed et Lithomerius, urbis Pictavensis indigena, cum a quartani typi ægrotatione fatigaretur, acceptis ex hospitio suo cereis, cum uno tantum puero accessit ad locum. Fusa vero oratione, accensis cereis, manuque propria per totam noctem detentis, vigilias celebravit. Facto igitur mane, rediit ad propria, nec ultra ab hoc morbo frigoris vel confractionis protulit gravitatem. Sicque sepulchrum et merita sancti Solemnis, Domino permittente, innotuerunt ; præstante ipso, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Plurima de hisce observata sunt ad Vitam primam littera* w.

b *Hunc quoque biographorum nostrorum omnium errorem excussum habes loco mox citato.*

c *Quæcumque hic sunt relata de consultis a rege Francis, eorumque responsis et festina conversione, interpolator ex Gregorii Turonensis Historia lib.* 2 *cap.* C 31 *mutuatus est, uti et baptismum trium millium, quæ Clodoveo et trecentis sexaginta quatuor nobilibus adjungit. De S. Remigio agendum erit ad diem* 1 *Octobris, ubi, quæ huc pertinent, poterunt discuti.*

d *Bellum hoc secundum contra Alaricum evocationemque* S. Solennis *ad Clodoveum apposite invenit anonymus hic noster, ut Sanctum Malliaci mortuum et sepultum commode exhibeat. Consule, quæ de hisce observavi sub finem Commentarii.*

e *Annorum* 46. *Vide Comment. num.* 18 *et seq.*

f *Notavi ad Vitam primam litteris* bb, *in aliquibus monumentis legi,* VIII Kalendas Octobres, *quo Sanctus in diptychis memoratur.*

g *Certo igitur scripsit interpolator post seculum* VI. *Porro, quæ ex Gregorio allegat, confer, si lubet, cum ejus verbis, quæ ex editione Ruinartii dedimus Commentarii prævii num.* 5 *De Malliacensi monasterio annotabo aliqua ad Historiam translationis littera* e.

D

HISTORIA TRANSLATIONIS RELIQUIARUM

Ex apographo Parisiis submisso per R. P. Combefisium et verisimiliter excerpto ex MS. codice bibliothecæ regiæ.

Interjectis tandem multorum annorum *a* recursibus, cum voluisset Deus beneficia Patris sui largiri Carnotensibus, auditis tantis miraculorum præconiis et fama excitus tot inculcata insignibus, conveniunt in unum præsul, primores ecclesiæ et populus, ut communis consilii decreto perquireretur de talibus. Disceptatione itaque prolixius habita et, sicut consuetudinis est inter multos, multifariam pertractata, ad hoc se omnium sententia vertit, ut tres de fidelibus clericis cum aliis de populo religiosis mitterentur, ad videnda loca sanctæ auditionis. Sciebant enim, eum illis in partibus tumulatum, et de meritis illius certum habebant testimonium. Sed præ multa temporis interpolatione *b*, ne quid vel pro præterita paganorum infestatione a fidelibus transmutationis, vel ab infidelibus rapinæ aut detractionis incidisset, habebant ambiguum. Et quia E de ore Salvatoris legerant : In ore duorum vel trium testium stat omne verbum, missis, quot idoneum noverant, Fratribus, verum procul dubio indagari voluerunt. Qui abeuntes et multa obiter et passim de Sancti virtutibus audientes læti effecti, tandem ad sanctum pervenerunt tumulum quasi peregrinantes, prolatisque in conspectu adstantium oblationibus, et audita fidei prece, implorabant a Deo et sancto Confessore, quatenus, si dignam habitatione sua sanctam episcopatus sui duceret sedem, certo veritatis indicio per eos ad aliorum votum faceret cognitionem.

Carnotenses audientes miracula, quæ ad tumulum Sancti fiebant, a

b

2 Irruente autem noctis conticinio, ad hospitia regressi, multa et diu volventes, tandem seræ curam postposuere quieti. Cumque soporis tenerentur inertia, adveniens beatus Episcopus in visione uni ex legatis locutus est deifice in hæc verba : Vade, fili, dic fratri nostro episcopo Carnotensi : Age, quod agis ; operare, quod operaris ; non cesset manus tua neque pes tuus : in loco enim Apostolorum *c* venies ad me, et retribuam tibi mercedem. Admonitus Frater tali edicto, facto mane, fecit certos socios suos de eo, quod audierat a Beato. Comperto omnes tanti mysterii præconio, nec dubii, hoc tale processisse a Domino, consilii repente communis scrutinio habito, gratias Deo agentes, reversi sunt ad suæ missionis locum, dicturi rationis vim, quam non perceperant otiosam a sancto Episcopo suo. Beatus siquidem pontifex, Sanctitatis audito oraculo divino compunctus spiritu cum lacrymis exclamavit : Auditui meo dabis gaudium, et exultabunt ossa humiliata : declaratio enim sermonum tuorum dabit intellectum parvulis. Illumina, quæsumus, corda nostra, ut tua, a quo et per quem omnia secreta sunt, cognoscere possimus mysteria. Tuum est, Domine, regnum, tua est laus et misericordia, tu secretorum cognitor et a te veritatis cognitio, et quæ inter homines cognitione indigent, secreta.

de adipiscendo ejus corpore agunt,

c

F

3 Et post hæc relatoribus ait : Abite, precamur, charissimi filii Ecclesiæ, patrem nostrum et vestrum Solemnem quærite, quæsitum et inventum, quibus debetis, honorificate, honoratum prout scitis et debetis, precari satagite, quatenus Deo placeat et sibi deportari corpus suum a suis ad sinum Dei matris ecclesiæ. Litteræ etiam nostræ et sigillum ad sanctum Turonorum pontificem deferantur, in quibus precarium totius cleri et populi, cum nostra et canonum auctoritate ecclesiastico ordine demonstretur. Quod si Catholici juris *d* sibi in nos placuerit institutio,

factaque a Turonensi episcopo facultate

d

EX MSS.

institutio, asportabitur sanctus Pater a nobis in sibi debito loco. Hæc ait, et delegatis apocrisariis ad episcopum Turonensem, mandavit sanctæ evectionis fieri apparitionem. Post reditum vero legationis, statuto numero et modo eorum, quæ necessaria erant ad beatæ glebæ convenientiam bajulationis, vadit cum precibus et hymnis spiritualibus illuc coadunatio ecclesiasticæ emissionis. Præmisso quoque, qui Turonis hæc diceret; Adest obviam episcopus flens et ejulans cum turmis clericorum, adest et cum eo multitudo virginum et monachorum, adsunt et agmina lamentantium populorum, qui visis et auditis præfatis virtutibus, lugebant, se perdere tantæ devotionis Patronum.

sanctas reliquias Malliaco aufe-runt, e

4 Cum his quoque Carnotensis pompa desiderato arrepto itinere, veniunt tandem ad Malliaci *e* situm cum multa exultatione. Effodientes itaque sancti Viri pausatorium cum orationum et psalmorum frequentia, invenerunt beati corporis quiescentia membra, resurrectionem universæ humanitatis in Domino exspectantia, et jam quasi sub spe illius desiderantium more lætantia. Pulvis enim ille cadaveris celebris, pulvis erat specie tenus, ossa vero velut eburnea candebant, aut si quid pulcrius. Colligentes siquidem viri ad hoc faciendum digni electi sacrosanctas reliquias, imo vero infinitæ et inestimabilis * pretio nulli comparabiles margaritas, imposuerunt eas sanctorum et devotorum humeris ad locum prævisum a Deo devote et fideliter deportandas. O quantæ, Deus, tuæ ibi apparebant virtutes; quot morbosorum omni ex parte declarabantur sanitates; quantæ ibi tuæ proclamabantur undequaque laudes; quam pie clamantibus applaudebant tuæ miserationes! Nulli enim, etiam illi facundæ Tullii Ciceronis linguæ, permissum esset, expeditius illud perorare, quanta ibi et quot sanitatum assurgentia videbantur commoda, quorum populorum astantium lætabantur millia, qualiter Dei in Sanctis suis laudabant magnalia et cantantium resultabant clericorum agmina numerosa.

** forte omissum est dignitatis*

cum summo Turonensium

5 Elevato igitur et sanctorum piis cervicibus imposito feretro, cum ipsi psalmorum ingrederentur ordinem, sanctus Turonum episcopus hanc exorsus est antiphonam : Via justorum recta facta est, Sanctorum iter est præparatum, quia novit Dominus vias eorum, sicque, crucibus præeuntibus et candelabris, circumposita omni fragrantia thymiamatum et thuris, deorsum Davidicam illam melodiam tristes percensebant turmæ Turonorum; seorsum lætantes gaudia sua non celabant cantando et psallendo fidelis multitudo Carnotensium. Illi anxii de tanti patrocinii perditione, hi gaudentes de ejus diligenda recuperatione. Cum autem ad urbis devenissent diverticulum, omnis ætas et omnis sexus veniens in occursum vociferabantur et clamabant : Miserere nobis Deus per Solemnem servum tuum. Cum vero ad hoc perventum est, ut partes utrorumque separarentur ab invicem, beatus episcopus, facto silentio omnium, ita locutus est ad omnem turbam : Scitis fratres, et auditum est per Dei clementiam, qualiter ex ejus dono huc usque sanctum Carnoti episcopum inter nos habuimus Solemnem et per ejus preces salutes infirmorum recepimus et totius provinciæ nostræ juvamen : nunc vero magis ejus facientibus meritis, ad hoc prorupit indulgentia Salvatoris, ut nobis non solum suæ per ipsum largitionis auxilium, sed et suis, quibus per justitiam competit, immo civitati et patriæ universæ, per ejus præsentiam corporis velit fieri patrocinium. Unde et divinitus sacro cives suos, et clerum maxime, voluit exhortari dictamine, quia placitum est ei, Fidelem suum in loco suo requiem habere.

6 Modo siquidem, quia Dei non possumus nec debemus contraire præceptis, asportabitur hinc, comitantibus, quas videtis, fidelium turmis. Vos vero charissimi, nolite de hoc commotionem facere, verum et vos ipsos Deo submittite et ejus gratiam implorate, quatenus et sancti Episcopi sui preces et per eum Domini ipsius mereamini habere misericordias salutares. Nunc et ipsi abibunt cum Patrono suo, nos vero ex dono Dei remanebimus (ne timeatis credentes) cum ejus patrocinio. Salutemus igitur, et vos nobiscum omnes, beatum Patrem nostrum, orantes, ut misericors sit nobis, interpellans Dominum Jesum Christum. Tu siquidem, pater Solemnis, Dei munere nobiscum requiem habuisti, jam vero a nobis corpore recessurus, quas preces nostras exaudias, peccata solvens remissionem tribuas et, nos a malis omnibus miseratus custodias, ut ad desideratam gloriam intercessionibus tuis pervenire nos facias. Dicimus quoque tibi, salve beate Pater, adjuvet nos per te et salvet nos Deus salutaris noster. Taliter dimisso conventu, hi lugentes, illi læti accincti sunt suæ dominationis procinctu. Interpositis vero aliquot dierum itinerationibus, venerunt demum ad Carnotensis episcopii ingressum, Ligeris fluminis interjectis meatibus, cujus amne *f* labore transmisso, Blesis castrum introierunt, jam quidem tempore irrorante nocturno.

mœrore: dumque illuc Carnotum deferentes Blesis subsistunt, f

sacra lipsana inde moveri nequeunt; g

7 Erat autem secus ripæ confinium in ejusdem castri territorio S. Petri capella *g*, in qua, Dei faciente arbitrio et noctis instante periculo, acceperunt favore populi castrensis sanctarum reliquiarum a Deo hospitalia præordinata. Celebratis quoque ibidem ex more consuetis vigiliis, cum, aurora lucescente, iter arripere vellent, advenientibus ex omni parte infirmis, cœperunt in salutis eorum efficacia Domini miracula resplendere, et sancti confessoris et episcopi Solemnis intercessiones apparere *h*. Cumque ob hoc longiuscule moras protraxissent, tandem mittentes manus ad sanctum bajulatorium, ut iter arriperent, non poterant penitus illud movere. Accedentes etiam plures cum fortioribus et per totum diem laborantes, laborem tantum experti sunt, nihil prorsus agentes. Unde consternati et tristes effecti, imminente jam noctis vespera, per nuntium suo nuntiant talia sacerdoti. Sanctus vero Solemnis in ipsa nocte apparens ei *i*, sic locutus est : Vadens ad Blæsis castrum invenies corporis mei reliquias in ecclesia Apostolorum, ibi quoque me sepelies, ibi me in loco orationis repones : præordinavit enim misericordia Dei, per nostras orationes multæ illic succurrere plebi.

h

i

k quare in ecclesia S. Petri ibidem collocantur

8 Veniens episcopus *k* cum clero multo et populorum multis turbis, S. Petri illud oratorium ingressus est cum lacrymis multis. Ingrediens autem non potuit præ dolore tenere vocem suam, quin ad sanctum exclamaret Solemnem : O Solemnis sancte, frustra expectate tuis, cur dedignatus es nobis interesse in terris? O Solemnis, solemnitas angelorum, cur non placet tibi esse solemnitatem Carnotensium tuorum? Præstabis tamen et nobis debitam solemnitatem, dum et nostris Blesensibus non sine nobis adjutorium dabis et jocunditatem. Hic requies tua erit beate Pastor : sis nobis, quæsumus, etsi non præsens corpore, propitius auxiliator. Hæc ait, et parato strato optimo, sanctas reliquias in loco orationis reposuit, in quo florent orationes ejus et merita, et beneficiis ejus donantur cum fide petentibus bona desiderata, largiente clementia Christi, cooperante gratia Patris et sancti Spiritus, qui Deus in Trinitate unus est et omnipotens in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Monui Commentarii prævii num.* 10 *et* 26 , *hæc legi*

A *legi proxime in apographo subjecta Actis secundo interpolatis; hinc desine exordium hic desiderare.*

b *Utinam longam illam temporis interpolationem distinctius nobis assignasset anonymus, ut de translationis hujus tempore et historiæ sinceritate dicere aliqua possemus.*

c *An cœlum, an sacellum S. Petri Blesis, ubi Sancti corpus mansit, hic designatur?*

d *Nisi fallor, anonymus hic insinuat, canonum jure Carnotensibus debitas fuisse sancti Episcopi sui exuvias, idque eos sic Turonensi præsuli probasse, ut is invitus sacras reliquias dimiserit. Canones, quibus id evincere potuerint, non legi, et simile ex illis jus in frequentissimis, quæ contigerant, de sanctis corporibus aliis litigationibus, nescio, an umquam alias agnitum fuerit; maxime cum ex ipsa Sanctorum voluntate alibi depositum fuisset eorum corpus.*

e *Malliacum unum est in Pictonibus Altisia amne cinctum, unde* Insula Malliacensis *quandoque appellatur, et ab indigenis* Maillezai, *teste Valesio in Notitia Galliarum. Hoc episcopatu quondam insigne fuit; at sedes, regnante Ludovico XIII, translata est Rupellam. Duplex insuper Maliiacum in agro Turonensi jacet; alterum in insula fluminis Ligeris infra Turo-* B *nensem civitatem, a qua tertio milliario distat, et* Maille *a Gallis appellatum, hodie comitatus titulo insignitum,* Luines *dicitur: alterum ad Vigennam fluvium, fere in Turonum finibus, qua ad Pictaviensem agrum extenduntur, situm est. Illud indigenæ appellant* Maille Laillier. *De horum primo, quod* Luines *appellatur, dictum accipiunt recentiores Galli.*

f *Distant Blesæ Turonibus tredecim milliaribus communibus Gallicis; paucorum igitur dierum id iter fuit.*

g *Ecclesia hæc deinde* S. Solennis *nomen obtinuit, donec prœterito seculo diruta, Ludovici XIV regia munificentia reædificata, ac post in cathedralem evecta,* S. Ludovici *appellari cœpit.*

h *Si comperta fuissent miracula illa anonymo nostro, non dubito, quin ea nobis retulisset, qui alibi tam disertus est. Vide, quæ ad hæc observavi sub finem Commentarii prævii.*

i *Anonymus hic apparitiones feliciter ad manum habet, ut fluant limpide omnia. In Actis, quæ interpolavit, ne duos ejusdem sedis Carnotensis episcopos consecratos habeat, in visione intelligit episcopus, ubi lateat* S. Solennis, *unde educitur tempori antequam perfecta esset S. Aventini ordinatio, ut Commentarii prævii* C *num. 14 et seqq. adverti. Rursus hujus relationis initio, ut facilem habeat Turonensem episcopum in concedenda facultate auferendi sancti corporis, apparitio intervenit, ac denique altera hic, ut Blesensibus sacras exuvias asserat: quæ omnia sunt mihi ad minimum valde suspecta.*

k *Hic non magis, quam Turonensis episcopus supra memoratus, aliunde distincte notus est. A Gregorii Turonensis ætate ad usque Richardum Virdunensem, de quo fabellam in miraculis narrat noster anonymus, quatuor fluxerunt secula, quibus, si id quidem verum est, quod Blesis jam tum esset translatum corpus* S. Solennis, *frustra nominatim illos quæras, cum tot illo temporis intervallo sedes præfatas occuparint.*

MIRACULA

Ex eodem apographo Parisiensi R. P. Combefisii.

Prologus. *a*

Fragilitati *a* humanæ difficile est de divinorum operum magnitudine aliquid pertractare, nisi ille redundans Spiritus cordis intima aspersione sui irriget, qui Apostolorum mentibus omnem opulentiam verborum secum ferens, cœlis allapsus est: quis enim tantæ fœlicitatis onus gestare valet, nisi D ille, de quo jam diximus, Paraclitus vires suppeditet? *EX MSS.* Neque enim si lingua hominis centenos sonos emitteret, tantarum rerum arduitatem ad plenum explicare posset. Cum ita per prophetam David dicatur: Accedet homo ad cor altum et exaltabitur Deus. Unde nos ad tale negotium viribus ingenii deserti accedere non audentes divinum auxilium imploremus, ut, quod attingere pertimescimus, illo opitulante, absque ulla anxietate perficere queamus. Scimus enim veritatem ipsam, quæ Christus est, ita dixisse: Aperi os tuum, et ego adimplebo illud; os autem aperire et a Domino adimpleri est, cum quis ex tota mente sua Deum diligens, laudem ejus puro corde pronuntiat, ejusque servituti totis se animæ viribus emancipat. Hujus os Christus divini verbi sapientia condit, atque ad agnitionem veritatis suæ ejus animum dirigit, neque in circuitu, ut impii, ambulat, sed divini luminis penitus efficitur capax, isque cum propheta illum versiculum indubitanter canere potest: Ad ipsum ore meo clamavi, et exaltavi sub lingua mea: non enim ore suo ad Deum clamat, quem conscientiæ suæ reatus interius accusat. Sed nos jam longe ab exordio nostro E progressi, ad sequentis Operis tractatum stylum vertamus, et de miraculis in basilica beatissimi Solemnis episcopi gestis, prout potuerimus, aliquid perstringamus.

2 Igitur dum quadam die Richardus Verdunensis cœnobii venerabilis abbas, Turono sancti ac confessorum confessoris Martini rediens, Blæsum venit, et hoc ejus in animo sedit, ut ecclesiam sancti Solemnis orandi gratia adiret, contigit, ut cuncta plebs illius castri tanti viri adventus non ignara, eo quod sanctum virum advenisse gaudebat, conveniret. Cujus incessabilibus precibus vir illustris fatigatus, ut Missam ei celebrasset, accessit ad altare Dominicum, ante sepulchrum beati viri Solemnis positum, vestibus, ut sacerdotalis mos exigit, indutus, atque inibi Deo hostiam vivam immolaturus. Post Evangelium vero, divina clementia operante, pulpitum petiit, ut sermonem plebi circumfusæ undique faceret, quam pabulo verbi divini egere sentiret: animadvertebat namque, parum prodesse corporalem escam, nisi mens intrinsecus perciperet spiritalem. Ergo dum multa inter quædam de passione Domini intersereret, et populus omnis, quæ ab ore viri procedebant, diligenter exciperet, sermonis sui cursum ad eam orationem pervertit, qualiter perfidus Judæus latus Domini in cruce pendentis lancea pupu- F git, et ut mox sanguis et aqua ab hinc cucurrit. Dum vero talia plebi intimaret, et hoc verbum imbre cœlitus misso rigatum in cordibus omnium pullularet, *Aqua ex Crucifixi latere fluit in ecclesia S. Solennis.* confestim, cernentibus plerisque fratribus ecclesiæ et quibusdam bonis laicis viris, immensa claritas de cœlo lapsa Crucifixum omnem circumfulsit, et dehinc aqua cristallina a latere ipsius mirabiliter fluxit; et qui viderunt, testimonium perhibuerunt, et adhuc res ipsa corporeis subjecta sensibus, testimonium plurimum confirmat. Potest namque cerni tangique, ut cætera quoque, quæ ejus naturæ persistunt. O mira Dei pietas! Aqua ex sicco ligno emanavit, quod tellus jam innumerabilibus annis transactis non aluit *b*. Idem quoque miraculum modo Dominus noster Jesus Christus nobis ostendi voluit, quod populo Israelitico, quando eum sitis ardore languidum, aqua de petra durissima producta, potavit: nam sicut ille, visa Dei affluentia, lætus atque refertus abiit, ita nobis ingenti Dei virtute ostensa, unusquisque gaudens in sua remeavit. *b* Hanc vero aquam a latere Crucifixi cadentem barillus quidam excepit, et medio tenus ea plenus extitit: qui intra altare defossus, sacram aquam posteris,

a

EX MSS.

A ad memoriam recolendam conservat. His vero ita expeditis, ad reliqua transeamus c.

Cæca S. Solennis patrocinio illuminatur,

3 Mulier quædam de Vincendocinensi pago d orta, quæ jam multis lapsis temporibus cæca, partibus illis degebat, audiens miracula Crucis e, quæ Dominus pro famulo suo Solemne operari dignaretur, petiit a convicaneis suis, ut ei ducatum ad Sancti misericordiam perquirendam præstarent: qui petitionem ejus non refutantes, affectui ejus libenti animo paruerunt. Igitur die Ascensionis ad cælos Dominico * (l Dominicæ.), muliercula illa ante sancti Solemnis corporis præsentiam jugi excubitu jacens et preces altis cum suspiriis ad Deum fundens, meruit sancti Viri interventu, quo diu caruerat, sumere visum. Etenim dum sancti Evangelii verba ad Missam Dominicam legerentur, statim, nocte longa fugata, die, quam diu amiserat, est potita, et ad propria, nemine ducente, cum summo suo gaudio regressa f.

amens ad sanam mentem redit,

4 Nec illud silentio prætereundum arbitramur, quod in insano quodam actu evidentissimo Salvator noster aperire dignatus est. Erat autem insanus quidam ita omni amentia plenus, ut neminem ad se accedere pateretur. Qui vero accedebant, cruentis B morsibus sauciabantur. Hunc itaque, tanquam ferocissimam belluam, ruricolæ omnes corona cinxerunt, et, facto impetu in eum, vi maxima reluctantem prendiderunt; quem vehiculo in uno levatum, manusque strictim post terga revinctum, ad sublimis confessoris Solemnis medelam devotissime perduxerunt. Ad quorum preces Dominus ob militem suum Solemnem aurem adhibere voluit, et, quæ fideliter petierant, largiri non distulit. Itaque, qui prius demens fuerat, compos mentis efficitur, et cum suis sano usus consilio domum revertitur. Qui tanti beneficii in se peracti non immemor, velleris candidissimi arietem, quem ab omni grege suo legerat, tollit, et ad sancti Solemnis usque altare, quasi præstitæ sibi salutis debitor, adduxit: Samaritanum illum lepra obductum atque mundatum a Domino imitans, qui, novem curationis suæ oblitis, solus gratiam redditurus ad Dominum rediit, et ab ipso audire meruit; Vade, fides tua te salvum fecit g.

paralytica membrorum usum recuperat,

5 Non post multum vero temporis, muliercula quædam in Biturigensi territorio, vico, cui Camariziacum h vocabulum inditum est, morabatur; totius viribus corporis adeo dissoluta, ut nec usum pedum penitus agnosceret, nec manus ad os sursum erigere valeret: quæ tam grandi morbo diu obsessa, C basilicam sancti Eusicii i petiit, quem acceperat crebris coruscare miraculis. Unde non paucos dies anxiam vitam jacendo producens, postremo sanitatem nullam adepta, domum suam mœrens est regressa: quæ tamen fide fervens, nec de Dei misericordia diffidens, eum assiduis votis invocat, ut ei, tanto cruciatu laboranti, auxilium ferre cito dignaretur. Quam Dominus idcirco forsitan tantum sanare distulit, ut declararetur in terris, quanti meriti famulus suus Solemnis haberetur in cœlis. Itaque dum in strato suo media nocte quiesceret, in languore nimio membra vexata sopori traderet, visa est vocem ingentem, quasi tubam audisse, et se tertio ita submonitam fuisse: Surge et ad ecclesiam beati Solemnis te deferri satage, ibique largissimam miserationem Dei, ac Sancti ejusdem efflagita: perfectam, eo interveniente, salutem membrorum continuo receptura.

6 Mane itaque facto, mulier expergefacta, cœpit secum, quæ in somnis sibi acciderant, tacite cogitare, ac amicis suis, ob hoc accersitis, enarrare: quorum studio magna spe recuperandæ sospitatis freta, ad sanctissima supra memorati Patris pignora sese duci obsecrat. Paucis vero diebus transactis, ad optatum vehiculo delata est locum. Posita tandem ante sacrosanctum beati Confessoris tumulum D opem ejus vocibus lacrymosis languori suo remedium reclamare non cessavit, donec per Famulum Dei, divina fautrice clementia, ab incommoditate ægritudinis suæ meruit liberari. Plebs autem, quæ hoc spectaculum audiebat, undique concurrens, cernit illam plenam admisisse incolumitatem. Igitur omnipotenti Deo ac fideli suo Solemni, cujus meritis et precibus se sanitati redditam non ignorabat, gratias egit, et cum comitatu suo alacris ad propria redire properavit. Omnes autem, qui ibi aderant, cernentes, quæ Dominus pro Famulo suo ostendere dignabatur, ei immensas gratias, beato quoque Solemni non minus rependit, per quem tot patebant insignia virtutum.

mulier Aurelianensis a nativitate cæca

7 Alia itidem mulier, Aureliani pago commorans, firmitatis, quæ dicitur Herberti k, incola filiam habebat a natalibus cæcam, sed devotam Deo atque strenuam: quæ audiens, nomen beati Solemnis celebre usquequaque diffundi, atque eum in virtutum donis pium esse atque citissimum, operam dedit, ut usque ad sancti Viri præsentiam, cum aliquibus amicis veniret, et secum filiam eo perduceret; si forte Dominus ac piissimus Confessor erga eamdem E clementiæ suæ dona ostenderent. Quæ, quod in mente habuit, quantocius potuit, implere sategit. Audiens igitur adiit Patris beati basilicam, et pro posse munus oblationis super aram ipsius inferens, filiam suam ante sepulcrum, beati Viri pretiosa ossa continens, jussit procumbere; uberemque Dei et sancti Antistitis misericordiam postulare. Quæ die Dominica, dum sacerdos tantæ diei Missæ solemnia celebraret, et inter precum libamina Sacrificium offerret, visum oculorum, subito remota caligine, percepit, et per singula monasterii loca, nemine ducente, ire festinavit.

visum obtinet,

8 Canonici vero loci ipsius de hoc dubii miraculo, illuminata muliere, ostenso, cœperunt eos, qui cum ea venerant, interrogare, an antea quovis fuisset illustrata lumine. Qui cœperunt attestari et jurare, illam præter illum diem nihil omnino spectasse. Ergo ubi viri optimates, hujus loci indigenæ, maxima auctoritate pollentes, quibus fides adhibenda esset, advenere Blæsiacum castrum, poscentes Deum ac beatum Solemnem veniam suorum peccaminum, tum est creditum, quidquid antea versum fuerat in scrupulum: qui omnia plebi et prælatis ecclesiæ ita esse intimarunt, ut a prioribus fuerat prædicatum. Præfata vero mulier meritis et gratia F sancti Solemnis insolitæ visionis capax, peractis strenue, quæ pro tanto munere debebat, mox cum suis magno similiter affectis studio, repedavit ad propria. Incolæ autem ejusdem pagi, qui jam hoc præscierant, sibi concurrentes, atque huic rei præcipue congratulantes, Deo ac sancto Solemni gratiarum actiones egere, pro talium virtutum exhibitione.

misere contracta erigitur;

9 Nec illud minus est indicandum, quod de quadam puella deinceps in beatissimi Solemnis gestum est ecclesia. Erat itaque vir quidam opinionis bonæ, filiam habens unicam, vix per terram rependo corpus suum alicubi transferentem, quæ in tantam collapsa erat passionem, ut pedes retroducti cum cruribus natibus adhærerent, nervique pariter retracti cum cute, nullam paterentur extensionem. Hic ergo, de solo proprio cum uxore sua egressus, decrevit eam asello impositam per sancta loca ducere, ut Deus meritis et obsecrationibus Sanctorum suorum salutem circa illam misericorditer dignaretur aperire. Ducta est itaque per nonnulla Sanctorum loca, nil suæ imbecillitati proficientia: sed ad propalandam sancti Solemnis virtutem Sancti illi sospitatem largiri renuerunt, ut sanctus Solemnis magis

A magis magisque extolleretur, et a fidelibus viris frequentius coleretur. Novissime vero ad supra memorati Viri delata est feretrum, qua plurimi languentes morborum suorum jucundam assequebantur medelam. Ibi per tres dies commorantes, asello jam vendito propter cibi inopiam, proficisci parantes, in quartum diem profectionem suam transtulerunt. Die vero Dominica, qui quartus dies habebatur, dum Evangelium populo retractabatur, et hunc versiculum in ore lector habebat. Ipse vero apprehendens hydropicum sanavit eum ac dimisit, repente cœpit pedum atque crurum curvitate carere, atque recta, quocumque eam ferebat animus, ambulare. Sic robore membrorum vegetata, utriusque parentis comes, secuta est vestigio, promerente sancti Solemnis interventu et gratia.

operarius in captivitatem a latronibus abductus

10 Inter hæc ipsa admiranda virtutum spectacula, depromendum quiddam est, quod Dominus per servum suum Solemnem sua operari dignatus est gratia, quatenus legentium mentes inde ampliora virtutis augmenta capessant, et audientes in actibus bonis fiant exercitatiores. Erant itaque duo carpentarii materiem ligneam in luco quodam ad B sua necessaria dolantes, atque huic operi nimis insudantes. Inter agendum vero supervenerunt eis Ambaziati *l* castri latrones, spicula in manibus formidabilia gestantes, quibus terribili voce comminati sunt, ut domini sui nomen citius ederent, alioquin mox plagis vehementibus interirent. Quorum unus vicecomitem sibi ascivit dominum; alter vero beatum Solemnem elegit patronum, neque eum invocare destitit, quamvis verberibus afficeretur nimiis. Ergo qui morituri hominis se esse dixit, liber, tutusque permansit: qui autem immortali Domino se subdidit, libertatem simul cum securitate amisit. Itaque, præcisis capillis, tonsa cervice, in carcerem ducitur, manus post tergum funibus strictim revinctis. Tum vero horrentibus tenebris obsitus, cœpit conqueri et dicere: O sancte Solemnis, pro salute mihi conservanda invocavi te, et nunc e contrario accidit mihi, quod in carcere positus, vitam morte graviorem duco. Si hæc vera sunt, quæ de te prædicantur, eripe ab his, quibus constringor, vinculis.

liberatur.

11 Cum vero lugubris talia defleret verba, mirum dictu, refulsit nimius nitor in carcere, tenebrarum cedente caligine, in medio vero visus est ei quidam heros mediocris quantitatis stare, vestibus ad talos demissis comptus ultra, quam fas est dici, candenti- C bus, quem præ fulgore immenso vix cernere poterat: qui se eumdem illum affore, ait, cujus nomen in luco coram latronibus mutare noluit. Extemplo cœperunt manus dissolvi, et coram se positum fustem unius cubiti magnitudinis reperit, cum antea quicquam invenire nequiverit. Ex eodem autem fune, quo manus constrictæ fuerant, mox circumdedit collum, atque per eum sacro Solemni se intra carcerem tradidit servum. Denique fuste paulatim humum effodiens, foras exiit, beato Solemni præside, magno repletus gaudio. Priusquam domum divertisset, iter suum ad reverendi Antistitis templum direxit, multimodas ei grates acturus, pro tantis sibi impensis muneribus. Cum autem monasterio appropiaret, cœpit quasi mentis inops vociferari: O Domine mi Solemnis, ubi es, quem in nocte præterita intuitus sum, tam præclarum tamque venustum, et modo non video! Qui autem eum audierant et talia per dementiam proferre putabant, ipse eis per ordinem indicat, quemadmodum per charum adeo Solemnem latronum evaserit insidias, quem Christus tanta sublimaverit gloria, ut nemo frustra ab eo auxilium petat, qui vivit et dominatur omnibus per cuncta sæculorum secula.

Ex MSS. Fur prodigiose deprehenditur,

12 Alio denique tempore vir quidam, nomine D Ebraldus, haud longe a monasterio sancti Solemnis morabatur, divitiis locupletatus, morum honestate satis decorus: qui dæmonum suggestione, noctu vitream fenestram beati Solemnis basilicæ irrupit, cistamque quærens, ubi sancti Viri thesaurus reconditus esset, infregit. Cum autem phylacteriam auream quamdam, cæteris contemptis, inde transferre vellet, manus ejus illico adhæsit, nec extra cistam illam ejicere potuit. Ad tumultum vero ipsius templi custodes evigilaverunt, et ita eum virtute divina illaqueatum invenerunt. Quorum unus natu grandior, cæterisque prælatus, verbis eum acerbis objurgavit, ac dehinc baculo, quem manibus habebat, caput ejus parumper percussit. Quem rubore suffusum, misericordiam postulantem, tantique facinoris manifestum, pietate motus amplius ferire noluit, sed ante sancti Præsulis altare in oratione prostravit, poscens Deum piumque Solemnem tanto reatu deprehensi veniam. Completa vero oratione, iterum abiit ad eum, existimans, quo adhuc detinebatur, evasisse periculum. Quem miserum eodem custode videt teneri, cujus ablator (sed vis superna obstitit) fieri voluit. Qui, dum manus a Phylacteria E sequestraretur, horrendos emittebat clamores, veluti bos ictus colla securi: namque, ut postea retulit, sic dolore immenso augebatur, acsi manus ejus cultro aliquo incideretur. Inde facti pœnitens, et secundum sacerdotis ipsum deprehendentis præceptum, abstinentia mundaturus culpam, domum correctus abiit, vitæque bonæ constantiam, quam perditionis filii fraude reliquerat, resumpsit.

opifici contracto laxantur nervi,

13 Post hæc addendum illud est, quod rerum Opifex universarum, de Durando quodam, miraculo patenti monstravit. Hic itaque, de quo sermo est, terram nullis calcabat gressibus, verum pedibus retro reflexis, narium tantum ac manuum trahebatur subsidiis, neque ullum virile opus agebat, sed femineum, quod levius est, attentabat. Itaque in sancti Solemnis æde, lapsis jam aliquot annorum curriculis, flebilem vitam egit, semper tamen nisu, quo potuit, solerter ecclesiæ intentus obsequiis. Emundabat enim congestis templum sordibus, ac deinde undarum largis irrigabat liquoribus, reliquis ecclesiæ opusculi non minus necessarius, quamquam sibi extaret incommodus *m*. Inter hæc vero gloriosum Solemnem sæpius precabatur, ut destitutæ partis suæ restitutor fieret copiosus. Hæc illi et præterea multa alia proferenti, non cunctatus est subvenire Solemnis eximius. Igitur dum F Viri Dei festo pronus in terram secus ipsius sepulcrum jaceret, eumque precatorem apud Deum pro reparatione sua sedula voce deposceret, cœpit confestim, cernentibus populis templo astantibus, crepitantibus nervis, crura extendere, erectusque in loco eodem tensis poplitibus stare. Dehinc funes, quibus cymbala trahuntur, titubantibus adhuc vestigiis petiit, et per unum eorum servus efficitur Sancti. Qui quamdiu has vitales auras carpsit, ejus famulatui, ni forte morbo grandi detentus, non defuit. Cœtus autem fratrum inibi Deo et beato Solemni famulantium, intuens eum pristino restitutum vigori, prorumpit in laudes Dei ac famuli sui Solemnis, tanto virtutum honore præditi.

propter debita conjectus in carcerem, inde, Sancti ope invocata,

14 Conditori nostro, fratres charissimi, gratias semper decet nos referre, qui Sanctos suos mirificare non desinit ubique, cujus ope omne animal alitur et regitur, quo rectore certis mundus labitur successibus, cui facile est, quicquid arduum noscitur, cujus voluntatem mox subsequitur effectus. Fuit igitur quidam ab hoc Blæsiaco castro oriundus, qui ingentem a fœneratoribus mutuatus fuerat pecuniam, sed in tantam inopiam devenerat, ut nulli redderet,

A redderet, quod debebat. Et ecce dum sanctissimi Solemnis templo, quo oratum abierat, exiret, obvium unum eorum habuit, cui jam sæpius, coactus paupertate, mentitus fuerat terminum sua reddendi. Quem ille ante templi fores arripuit, tenensque nimis crudeliter suffocavit : a quo, cum nibil exigere potuit, fecit eum in carcerem vicarii, cujus frater erat, deduci. Qui flens ab infestis ductoribus manibus vinctus in arcam *n* absque mora traditur, dieque sublato, noctis furvæ potitur horroribus. Quadam denique die, dum ad mensam sedentes comedebant, quorum sub custodia tenebatur, statim virtus sepollicita, quasi flumen igneum, ostium carceris seramque arcæ expulit : onusque, quod super eam coacervatum fuerat, pari modo disjecit.

EX MS.

n

liberatur.

15 Cum arca reclusa, manibus ejus solutis, undique libertate parata, clam illinc abire noluit, sed secum tacitus ita inquit : Christus Jesus, qui me ab his imis eripuit claustris, facere potest, ut hinc liberis, nemine obstante, recedam vestigiis. Prandentes vero sonitum tantæ ruinæ audientes, cœperunt inter se, quid ceciderat, sciscitari. Denique B pincernam sibi vinum propinantem, quod acciderat, miserunt inquisiturum, eisque continuo, quicquid fuisset, renuntiaturum. Qui invenit eum super arcam sedentem, Deum ei beatum Solemnem glorificantem, cujus precatu et merito, tanto liberatus esset naufragio. Qui exanimatus convivis retulit factum, quod Dei nutu fuerat patratum. Itaque fœnerator, qui unus prandentium aderat, sciens, eum non nisi Dei permissu effugisse ergastulum, ei manus ulterius non est ausus injicere, sed eum a debito solutum, Dei ac beati Solemnis timore abire præcepit.

ANNOTATA.

a *Miracula hæc sine titulo novo sequuntur in apographo narrationem Translationis. Forte idem interpolator est, qui illam adornavit, et Acta interpolavit.*

b *Hæc Mabillonius sine ulla censura præmisit Miraculis aliis B. Richardi, Parte* 1 *pag.* 534 *Seculi* V *Sanctorum Ordinis S. Benedicti, testaturque, excerpsisse se ex Vita* S. Solennis, *quæ, ni fallor, eadem nostra est. At mihi certe suspecta sunt, non solum propter facti insolentiam, cujus alibi apud Blesenses vestigium nullum reperi, sed vel maxime propter silentium duorum biographorum B. Richardi, quorum alter* C *suppar, alter fere æqualis est, quique talia non videntur prætermissuri fuisse, varia Beati miracula minus insolentia referentes. Eorum unus apud laudatum Mabillonium pag.* 533 *num.* 7 *ita scribit :* Idem *(Richardus)* cum pedes Crucifixi illius deoscularetur, quem Nicodemus ad formæ Salvatoris similitudinem sculpsisse dicitur, et pio mentis affectu clavorum vulneribus compatiens super eos lacrymaretur, ab ipsius imaginis Dominicæ oculis lacrymæ super caput ejus feruntur cecidisse. *Ubi Crucifixus ille servatus fuerit, non Domnus Mabillonius, neque ego aliunde compertum* D *habeo; sed non levis mihi suspicio inhæret, ne inde profecta sint et aucta, quæ anonymus noster hic commemorat. Quidquid sit, certe ad* S. Solennem *parum spectant.*

c *Subjungitur hic titulus :* De muliere cæca.

d *Vindocinum, urbs ad Lidericum amnem, octavo milliari Gallico versus Occidentem æstivum distat Blesis, habetque subjectum agrum, qui Blesensi terminatur.*

e *Forte hæc spectant ad prodigium præcedens ; at nescio, quam partem in illo Sanctus noster habuerit ; quam sane, si verum est, S. Richardi sanctitatem magis debuit commendare.*

f *Rursus ad sequens miraculum titulus subjicitur :* De homine contracto, *sed procul dubio mendose, cum de contractione nulla prorsus fiat mentio.*

g *Omisit titulum* De muliere paralytica sanata, *et iterum infra ante numerum* 7, De cæca a nativitate curata ; *post quæ reliqua sine titulis sequuntur in apographo.*

h *Territorium Biturigense seu Bituricense, Gallis* le Berri *a Septemtrione terminatur pago Aurelianensi, cui contiguus est Blesensis ager ab Occidente. Camariacum pagum in Bituricensi territorio nusquam invenio, et nulla sunt nomina pagorum Gallica valde Latino* E *propinqua.*

i Eusitius ; *alias* Eusychius, *et cum S. Gregorio Turonensi lib. de Gloria Confessorum cap.* 82 *noster anonymus* Eusicius, *colitur* V *Kalendas Decembris, quo ejus gesta examinabuntur. Eremiticam vitam egit præfuitque pluribus fratribus in dispersis cellulis habitantibus. Hinc exordia et nomen abbatiæ Cellensis, sitæ in agro Bituricensi ad Carum fluvium, fere ubi is Saldriam excipit. Celeberrima fuit basilica Sancti nomine et reliquiis usque ad seculum* X, *quo a Nortmannis incensa et penitus diruta neglecta jacuit. Anno* 1020 *clerici locum observabant, qui post varias vicissitudines tandem præteriti seculi initio Fuliensibus cessit.*

k *Distat Aureliano versus Meridiem tertio milliari pagus, quem indigenæ appellant* La ferté S. Aubin, *tanto spatio ab hoc in Occidentem hibernum dissitus est pagus* Herbault, *et in Meridiem alius ad Saldriam, vocatus* La ferté Imbaut. *Ex hisne unus, corrupto Gallico nomine,* Firmitas Herberti *sit, nescio : certe nulla alia pagorum nomina magis, accedere videntur.*

l *Ambacia, Gallis* Amboise, *oppidum est quarto milliari distans Turonibus ab Oriente, situmque ad Ligeris et Amatissæ confluentes. De illo Severus Sulpicius Dial.* 3. In vico Ambatiensi, id est castello F illo veteri *etc. De eodem suspicor anonymum nostrum hic agere.*

m *Nisi contractio cum nonnulla exaggeratione hic narretur, difficulter intelligetur, quomodo homo is vel ea facere potuerit, quæ facere illum solitum fuisse, narrat anonymus.*

n *Arca, est carcer obscurus sub fornice. Vide Cangium in Glossario.*

J. P.

DE S. LUPO EPISC. CONF.

LUGDUNI IN GALLIA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sancti memoria in Fastis ; ætas ; gesta aliquot, reliquiæ. cultus, miracula.

ANTE MEDIUM SEC. VI

In Fastis aliquot 24 *Septembris,*

Nomen *sancti hujus Antistitis celebratur quidem in plerisque antiquis ac primæ notæ Martyrologiis, sed quantum spectat ad diem, in binas classes divisis, quorum altera eum signat ad* XXIV, *altera ad* XXV *Septembris. Priorem constituunt ea, quæ Hieronymiana appellari consueverunt. Inter edita a Florentinio Lucense ita habet :* VIII Kal. Octobris... Lugd. Galliæ, depositio sancti Lupi episcopi ; *Corbeiense :* Lugduno depositio S. Lupi episcopi et confessoris ; *Epternacense :* In Galliis Augustoduno

A Augustoduno depositio Lupi episcopi. *Vix dubito, quin in posteriore amanuensium inadvertentia ex duabus annuntiationibus unam conflaverit: ita ut post voces istas:* In Galliis Augustoduno *prætermissa sint nomina SS. Andochii ac sociorum martyrum et locus depositionis* S. Lupi. *Etenim SS. Andochium ac Socios, in Augustodunensi territorio passos, proxime subsequitur Sanctus noster non tantum in duobus prioribus Hieronymianis, sed et in eo, quod nomine vetustissimi vulgavit Acherius tom.* 4 *Spicilegii, cujusque annuntiatio ad verbum consonat Corbeiensi. In Augustano, quod inter Hieronymiana contracta excudimus tom.* VII *Junii, ita signatur:* Lugduni, Lupi: *in Gellonensi vero apud laudatum Acherium tom.* 13: Lugduno, Lupi. *Accedunt Bedæ Auctaria Tornacense ac Lætiense:* Eodem die depositio S. Lupi episcopi, *nec non Rabanus in Martyrologio suo apud Canisium:* Lugduno Galliæ, depositio sancti Lupi episcopi.

in aliis passim 25 annuntiatur.

2 *Ad classem alteram pertinent reliqui præcipui martyrologi, iisque præcinit hodie Wandelbertus isto carmine:*

Septeno Lupus antistes Lugduna revisit
Mœnia, devotæ pastor venerabilis urbi.

B *Ado ad eumdem diem Sancti, priusquam ad episcopatum evectus sit, etiam vitæ institutum indigitat:* Lugduni, sancti Lupi episcopi ex anachoreta. *Adonem sequuntur Usuardus, auctor Martyrologii ecclesiæ Autissiodorensis apud Martenium tom.* 6 *Veterum scriptorum, Florarium nostrum MS. et recentiores passim omnes cum Eminentissimo Baronio in hodierno Romano, cujus unius annuntiationem brevitatis gratia describo:* Lugduni, depositio sancti Lupi episcopi ex anachoreta. *Porro huic classi annumerandi sunt historici plerique recentiores, qui in Operibus suis, per decursum citandis, Sancti gesta paulo latius pertractantes, diem* XXV *Septembris vel ei emortualem assignant, vel saltem ejus cultui apud Lugdunenses aliosque designatum.*

Acta ejus pauca supersunt;

3 *Hos inter, si titulum consulas, primus videri poterit Joannes Fontaine, Theologiæ doctor et ecclesiæ collegiatæ SS. Martini et* Lupi *in Insula Barbara canonicus, auctor Opusculi Gallici, quod anno* 1634 *typis Lugdunensibus editum ita inscribitur:* Vita et miracula S. Lupi anachoretæ Insulæ Barbaræ et archiepiscopi Lugdunensis. *Verum si illud attentius evolvas, nihil fere de Sancti gestis in vita inde disces, quod aliunde acceptum judicabis, quam ex lectionibus veteris Breviarii Lugdunensis, quas exhibent Jacobus* C *Severtius in Chronologia episcoporum Lugdunensium pag.* 84 *et Claudius le Laboureur in* Ruderibus *(Gallice* les Masures) *regiæ abbatiæ Insulæ Barbaræ prope Lugdunum pag.* 24 *et seq., quibusque, dum de S. Lupo scriberent, usi sunt Saussayus in Martyrologio Gallicano, Theophilus Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi ac scriptores Benedictini tom.* 4 *Galliæ Christianæ auctæ. Lectiones istæ novem sunt numero, sed breves admodum, imo si a ceteris discernas* Lupi *nominis etymologiam, citra quam locus exigebat, operosius discussam, similitudines a sacris Litteris desumptas et hujuscemodi excursus, pauca supererunt ad Sanctum speciatim pertinentia: sed neque satis constat, quantam hæc auctoritatem sibi vindicent; cum auctor lectione* IV *insinuet, se scribere ex relatu multorum, nec assequi valuerim, quam præ se ferat antiquitatem Breviarium, unde lectiones acceptæ sunt.*

coævus S. Sigismundo, anachoretam

4 *Memoratus auctor lectione prima ignotam sibi esse fatetur Sancti prosapiam; at vero, si satis testata sint, quæ adstruit lectione* V, *apud nos num.* 4, *pronum est judicare, fuisse valde illustrem; cum dicat, eum in pueritia conjunctum fuisse familiaritate cum S. Sigismundo Burgundionum rege, a quo ipsi spiritu prophetico prædictus fuerit episcopatus Lugdunensis. Hinc quoque eruimus, floruisse ipsum circa initium seculi* VI, *sed hoc certioribus testimoniis firmabitur inferius. Ætate etiamnum juvenis mundo valedixit, vitamque anachoreticam elegit;* At vero, *inquit idem auctor,* si de loco Lupi situve, quis requirit, sane fuit juxta Lugduni mœnia secus plures fluminis Araris decursus, sicut multorum relatu compertum est. *His verbis designat Insulam Barbaram, in medio Arari sitam paulo supra Lugdunum, in quam tum dudum exstiterat insigne monasterium, postea Regulæ S. Benedicti subjectum, ac tandem medio seculo decimo sexto conversum in canonicorum secularium collegium: ut pluribus videri potest apud Claudium le Laboureur in Ruderibus.* D AUCTORE I. P.

egit, non in Lerinensi,

5 *Anachoretam egisse Sanctum nostrum, priusquam ad episcopales infulas vocatus est, constans est omnium post Adonem sententia, idque in Insula Barbara, longe communior et probabilior. Baronius quidem in Annotatis ad Martyrologium Romanum, quod legeret, eum ex anachoreta factum esse episcopum, putavit, vitam monasticam duxisse in Lerinensi insula post S. Lupum episcopum Tricassinum, sed nullum assignavit opinioni suæ stabiliendæ fundamentum: certe versus, quem ibidem attulit ex Eucharistico Sidonii Apollinaris:*

Quæ sancta Caprasii
Vita senis, juvenisque Lupi etc.

quemque ab ipso allatum existimat Savaro, ut ostenderet duplicem Lupum, Lerinensis asceterii incolam, ad id nequaquam est idoneus; cum illic agat Sidonius de Caprasio sene, et Lupo juvene, non autem de Lupo juvene ac sene. Adde, quod, etiamsi posteriorem sensum versus admitteret, vel locis aliis honorifice locutus fuisset Sidonius de duobus Lupis Lerinensibus; ne sic quidem nostro ea facile applicari possent; Sidonius quippe Apollinaris, de quo actum est apud nos tom. IV *Augusti ad diem* XXIII, *e vivis excessit circa annum* 488, *quo, si tum lucem aspexerat Sanctus noster, verisimillime ad eam ætatem provectus non erat, qua ob virtutes, in vita monastica exercitas, laudari potuit a S. Sidonio.* E

sed in Barbarensi insula;

6 *Scriptores Benedictini laudato tom.* 4 *Galliæ Christianæ,* S. Lupum *non tantum Insulæ Barbaræ incolam faciunt, verum etiam ejusdem abbatibus annumerandum censent, quamquam* in Nomenclaturis, *ut fatentur col.* 223, hactenus editis, inter abbates Insulæ Barbaræ loco privatus sit. *In hanc autem sententiam deduxit illos Vita S. Leobini, unde recisis non necessariis, extrahere sequentia:* Qui *(S. Leobinus)* audiens B. Lupi famam longe lateque crebrescere, ad eum se humiliter contulit, et continuato quinquennio in eodem commoratus est cœnobio. Interea dum Francorum dura ferocitas contra Burgundiones bella concitaret, et ejusdem cellæ monachi eorum metu huc illucque diffugerent, prædictus sanctus *(Leobinus)* cum altero sene illic remansit intrepidus. *S. Leobini, qui postea ad Carnotensem cathedram assumptus, anno* 549 *subscripsit concilio V Aurelianensi, Vita ab auctore valde antiquo exarata est, et tum ab aliis tum a Majoribus nostris typis vulgata tom.* 2 *Martii; ubi in Annotatis pag.* 351 *mox data verba de* S. Lupo *nostro, in Insula Barbara degenti, exposita sunt, prout ab omnibus, quos vidi hactenus, admissum est scriptoribus. Porro* S. Lupus *ideo juxta Mabillonium vocatus est* anachoreta *ab antiquis martyrologis,* quod illius cœnobii monachi divisis cellulis anachoretarum more agerent. F

electus episcopus Lugdunensis,

7 *In memoratis antiqui Breviarii lectionibus legimus, Sanctum, defuncto Lugdunensium antistite, invitum ad infulas fuisse protractum a populo et clero, regis Sigismundi sententia seu vaticinio animatis; at verbis minus claris et distinctis, quam ut certo dici queat, utrum vivo Sigismundo id factum sit, an mortuo; ac proinde nihil juvant ad figendam paulo strictius aditi præsulatus epocham, quam alii citius, alii serius statuerunt, quilibet pro sua de episcoporum Lugdunensium ordine sententia. Severtius differenda ejus initia censuit post*

AUCTORE J. P.

A *post annum 529 adeoque diu post obitum Sigismundi, et ad eam sententiam rediguntur, quotquot Lugduni Eucherium secundum seu juniorem episcopum agnoverunt, qui medius sederit inter S. Viventiolum et S.* Lupum, *quique anno mox dicto subscripserit synodo Arausicanæ* II. *Bailletus tom.* 3 *de Vitis Sanctorum col.* 327 *agens de* S. Lupo *et Severtii aliorumque plurium sententiam explodens, nihil obstare inquit, quominus ille successerit S. Viventiolo circa obitum S. Sigismundi, a Clodomiro occisi anno* 523.

interfuit concilio Aurelianensi 3 anno 538;

8 *Verum, quantumvis supponamus, veriorem esse sententiam eorum, qui ante et post Bailletum ex serie antistitum Lugdunensium expungendum contenderunt Eucherium II, quid obstare ostendet Bailletus, si quis* S. Lupi *primordia collocet annis aliquot ante Sigismundi obitum, vel si quis differat pluribus annis post dictum obitum? Nam sicut nihil occurrit, unde solide ostendatur S. Viventiolum vixisse diu post annum* 517, *quo Epaonensi synodo subscripsit, ita nihil in ejus sententia se offert, quo certo evincat, obiisse Viventiolum diu ante annum* 538, *quo tandem in Actis concilii Aurelianensis* III, S. Lupus *ecclesiæ Lugdunensis metropolita comparet tamquam concilii præses, ut colligimus*
B *ex ejus subscriptione, quæ ceterorum Antistitum subscriptionibus præmittitur, quamque, missis aliis conjecturis, huc transfero ex tom.* 5 *Conciliorum Labbei col.* 303 : Lupus in Christi nomine ecclesiæ Lugdunensis metropolitanus episcopus, juxta id, quod omnibus sanctis coepiscopis meis, qui mecum subscripserunt, placuit, patrum statuta secutus, his constitutionibus subscripsi. Not. die Nonarum mensis tertii, quarto post consulatum Paulini Junioris viri clarissimi anno XXVII regni domni Childeberti regis. *Notas has chronologicas, quæ in verbis consulatum designantibus corruptæ erant, restituit Sirmundus ex probis monumentis, ex iisque tum ipse tum eruditi passim omnes synodum istam nunc illigant anno* 538, *contra alios, qui Childeberti regis primordia serius collocanda credentes, etiam synodum in annum* 540 *distulerant.*

obiit ante medium seculum 6

9 *Virtutes* S. Lupi *in episcopatu exercitas generatim perstringit auctor lectionum memorati Breviarii, nullo verbo insinuans diem vel annum emortualem aut sedis durationem; singula tamen determinat Joannes Fontaine, dicens, transiisse Sanctum ad vitæ felicioris fruitionem die* XXV *Septembris anno* 542, *cum Lugdunensi ecclesiæ præfuisset annis circiter octodecim; cum tamen neminem citet, diem, credo, a Martyrologiis accepit vel a celebratione annuæ festivitatis, reliqua ex conjecturis. Bailletus obiisse ait ante* 542, quo scitur
C Leontius ejus successor occupasse sedem episcopalem Ecclesiæ Lugdunensis : *at neque hic scientiæ istius fontes assignat. Severtius agens de Leontio sic loquitur :* Circumstantes autem antistitum calculi ante et retro indicant, eum sedisse ab anno DXLII ad sequens biennium. *Sane Leontium, vel ut alii scribunt, Leoncium, Lycontium, aut Licontium, sedisse Lugduni medium inter SS.* Lupum *et Sacerdotem, persuadent catalogi Lugdunenses, ii præsertim, quos in Paulino illustrato pag.* 81 *exhibet Petrus Franciscus Chiffletius Societatis nostræ sacerdos : at, cum, testibus Benedictinis in Gallia Christiana, de Leontio præter nomen nihil suppetat, nec prolatum sit hactenus ullum vetus monumentum, in quo occurrat* S. Lupus *post annum* 538, *vel S. Sacerdos tamquam episcopus ante* 549, *dum interfuit synodo Aurelianensi* V, *ut ostensum est apud nos tom.* IV *Septembris pag.* 33, *nimis vagi sunt circumstantes illi calculi, quam ut ex iis definire queam certa Leontio primordia, certumve* S. Lupo *annum emortualem; ideoque aliorum opiniones retulisse contentus, late eum signavi* ante medium seculum VI.

10 *De loco emortuali ac sepultura hoc modo scribit Saussayus in Martyrologio Gallicano :* Diem quidem extremum Lugduni peregit : at quod primam palæstram virtutis cordi semper insitam retinuisset : sicut decreverat, amatæ solitudinis memor, in Insula Barbara sepultus est prope eam cellulam, quam primum Christo deditus incoluerat. *Primæ parti assertionis adstipulantur antiqua Martyrologia num.* 1 *et* 2 *enumerata, in quibus non tantum exprimitur Lugdunum, verum etiam passim additur vox* depositio. *Nihil quoque absolute adversatur parti secundæ : hæc tamen, vetustiore testimonio destituta, non excedit conjecturæ limites: potuit quippe sacrum corpus absque prævio Sancti decreto illuc alia de causa transferri diu post ejus obitum. Saussayus quidem citans vetus Homiliarium ecclesiæ S. Irenæi hæc habet:* Quiescit vero apud Insulam Barbaram prope Lugdunum. *Sed dato etiam, quod Homiliarium istud ob antiquitatem summopere sit commendandum, vox* quiescere *non involvit primam sepulturam, nedum Sancti extremam voluntatem seu decretum a Saussayo allegatum, nec ab alio, quem vidi, hactenus adstructum. Hinc laudati Benedictini sub disjunctione loqui malunt :* Sacrum ejus corpus, *inquiunt,* aut primum in Insula Barbara terræ mandatum, aut in eam postmodum translatum est.

D *Lugduni; ... hic etiam primum sepultus est.*

E *incertum; ejus corpus in Insula Barbara*

11 *Quidquid sit, dubium non est, quin sacrum ejus corpus ab immemorabili tempore servatum, summaque in veneratione habitum fuerit in ecclesia Insulæ Barbaræ. Fuerat ea primum dedicata S. Andreæ et omnibus Apostolis; postea a Carolo Magno restaurata et magnifice dotata fuit in honorem S. Martini, demumque primarios patronos agnovit SS. Martinum et* Lupum. *Postremum hoc docemur a laudato aliquoties Joanne Fontaine, qui in fronte Opusculi sui se scribit canonicum ecclesiæ* collegiatæ SS. Martini et Lupi *in Insula Barbara, et sub finem affirmat, eam anno* 1620 *fuisse instauratam ac consecratam patrocinio et nominibus* antiquorum tutelarium ac titularium patronorum suorum S. Martini et S. Lupi. *Consonat Raynaudus dicens,* S. Lupum *conditum esse et magna religione celebrari* in vulgo dicta de ejus nomine insigni basilica *Insulæ Barbaræ. Porro si fides hic habenda sit chartæ fundationis ecclesiæ et monasterii Insulæ Barbaræ, quam ex archivo ejusdem ecclesiæ erutam, sed ut apocrypham et anachronismis ineptiisque conspersam, inseruit cap.* 2 *Ruderum suorum, et contra Severtii credulitatem censuris criticis notavit Claudius le Laboureur; si, inquam, isti chartæ fides hic habenda, dicta ecclesia* S. Lupo *sacra fuit a seculo decimo. Nam auctor de ipso agens,* Cujus, *inquit,* meri-
F tis ac plenis virtutibus ab abbate Heldeberto ingenti ac decenti opere constructa est major ecclesia DCCCCLXXXV Dominicæ Incarnationis anno. In sinistro autem latere parvum instructum est oraculum, in honore Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ consecratum, cujus causa crebra ac præclara a Christo Jesu patrantur miracula usque ad præsens.

diu honoratum, hæretici dissiparunt anno 1562.

12 *Sane claruisse anno* 985 *Heldebertum, et Hogerium anno* 1070 *abbates Insulæ Barbaræ, testantur antiqua monumenta tum ab aliis allegata, tum ab ipso Claudio le Laboureur, qui cap.* 14 *exstructionem seu instaurationem basilicæ majoris adscribit Heldeberto, Hogerio structuram oratorii B. Mariæ Virginis cap.* 16: *ubi monet, se hic vera quædam deprompsisse ex charta fundationis, quamquam apocrypha in multis. Redeo ad sacrum corpus nostri Antistitis. Depositum illud erat in crypta sacelli S. Firmino sacri infra chorum majoris ecclesiæ, ibidemque cum sepulcro integrum permansit usque ad annum* 1562, *ut tradit Joannes Fontaine, testes appellans plures Insulæ Barbaræ canonicos, virosque fide dignos, suo tempore in vivis superstites, qui id acceperant ex relatione collegarum suorum canonicorum, testium oculatorum, sed tum vita functorum.*

A *functorum. Dicto autem anno, multis Galliarum ecclesiis funesto, Calviniani hæretici, ut scribit laudatus auctor, ferro ac face devastarunt Insulam, incenderuntque ædes ac templa, sacrum* S. Lupi *mausoleum destruxerunt, sacras ejus reliquias profanarunt, pedibus conculcaverunt, dissiparuntque, relicto solo capite.*

Superest sola calva

13 *Unam tantum corporis partem hodiedum superesse affirmant etiam Claudius le Laboureur et laudati supra Benedictini, sed quam ille* caput *dicit, ipsi* cranium *seu* calvam *dumtaxat appellant: neutri autem edicunt, quo casu fortunato sacrum illud cimelium evaserit Calvinistarum rabiem. Le Laboureur sub finem cap.* 6 *in eum modum loquitur, ut intelligamus, eam ante luctuosa illa tempora a reliquo corpore sejunctam ac peculiari thecæ inclusam fuisse: demus ejus verba ex Gallicis Latina:* Quod spectat ad ejus reliquias, redactæ eæ sunt hodie ad solam calvam, quam, per hæreticos sua theca ceterisque ornamentis spoliatam, domina Ludovica Croupet, vidua domini du Fraisne, regiarum causarum actoris Lugduni, in gratam memoriam beneficiorum, quæ ejus (S. Lupi) intercessione impetravit, nostris temporibus includi jussit splendidæ ex argento lipsanothecæ, quæ episcopi, mitram pretiosis lapillis ornatam capite gestantis, formam repræsentat. B

in ecclesia insulæ ipsi consecrata;

14 *Piam matronæ istius munificentiam honorifice quoque commemorans Joannes Fontaine, addit, eam, etiam tum in vivis superstitem, jam cœpisse experiri mercedem sui erga* S. Lupum *studii; ab isto nimirum tempore frui corpore multo quam ante valentiore; canonicos vero obligasse se, fore ut pro ejus anima preces ad Deum et* S. Lupum *fundant juxta contractum in archivo Insulæ exstantem, initum die* XII *Maji anno* 1624, *signatumque a notario regio civitatis Lugdunensis, cognomento* Bal. *Eminuit similiter sub idem tempus munifica pietas Camilli de Neufville, tunc Insulæ Barbaræ abbatis, et deinde archipræsulis Lugdunensis, qui sæpe dictam ecclesiam, Calviniano furore disjectam, restitui curavit, uti narrant Theophilus Raynaudus et supra dicti Benedictini post Joannem Fontaine, qui et novæ consecrationis meminit his pene verbis Gallice:* Dedicatio ecclesiæ nostræ S. Lupi in hac Insula Barbara recurrit die XX Septembris, in pervigilio S. Matthæi apostoli: quo die anno MDCXX, postquam restaurata esset, Deo consecrata fuit sub invocationibus et nominibus antiquorum tutelarium ac titularium patronorum suorum S. Martini et S. Lupi per reverendissimum ac illustrissimum archiepiscopum Lugdunensem, Cardinalem de Marquemont C

ubi insignem cultum habet,

15 *De annuo* S. Lupi *cultu sic paucis Claudius le Laboureur:* Festum ejus recolitur Lugduni XXV Septembris; quo die reliquiæ ipsius exponuntur in Insula, et extraordinario tum e civitate tum ex circumjacentibus locis populi concursu honorantur. *Joannes Fontaine omnes Insulæ Barbaræ, Lugdunensis civitatis et vicinorum locorum incolas testes esse asserit non auritos dumtaxat sed oculatos innumeræ multitudinis piorum hominum, qui ab omni ævo venerunt, veniuntque omni tempore ad sacrum illum locum tam seorsim, quam gregatim supplicantium ritu vota persoluturi, grates acturi* S. Lupo *tamquam cœlesti suo Medico, qui eos liberaverit capitis, oculorum, aurium, dentium, brachiorum, pedum, aliarumque totius corporis partium doloribus, morbis et infirmitatibus: a variis varia ex argento ac cera afferri ait dona votiva, tandemque paulo latius exponit duplex beneficium Barbarensibus speciatim a Deo concessum, et* S. Lupi *meritis ac patrocinio attributum.*

et miraculis clar.t.

16 *Utrumque contigit, grassante pestilentia; primum anno* 1581, *quo lues ista late se extendit per omnes Lugdunensium terras, pluresque Galliarum provincias ac magnam Europæ partem populata est, nec tamen canonicos Insulæ Barbaræ eorumve subditos corripuit: quamquam et ipsi sæpe Lugdunum vicosque infectos adierint, et multi ex ea civitate ac vicis peste affecti Insulam ingressi sint, ibidem preces suas fuderint, Sacris interfuerint, peccata confessi sint et cœlesti Epulo refecti. Imo, inquit auctor, ne pontonum quidem nostrorum ac naviculaurum directores, qui miseros advehebant ac reducebant, spiritum ex eorum pulmonibus ore excipiebant, manusque naulum solventium attrectabant, malum contraxerunt. Alterum seu potius alterius initium affigit anno* 1628, *similibus calamitatibus quoque luctuoso: eo quippe venerabile canonicorum in Insula collegium die* VIII *Septembris, Nativitati B. Mariæ Virginis consecrata, voto se obstrinxit, cœpitque indies post Completorium, instituto supplicantium agmine, ab ecclesia* S. Lupi *procedere ad ecclesiam Deiparæ Virginis, cujus interim litaniæ decantabantur; pium hunc ritum servarunt integro quadriennio, suamque a contagio immunitatem secundum Deum peculiariter acceptam retulerunt ejusdem beatissimæ Virginis et* S. Lupi *patrocinio. Ita fere laudatus Joannes Fontaine, id temporis ibidem canonicus, in Opusculo, haud ita multum post, anno scilicet* 1634, *typis vulgato. Ceterum neque apud ipsum* E *neque apud alium ulterius quidquam de Sancto ejusve cultu notatu dignum reperio: proindeque qualiacumque ejus Acta, a Severtio ex veteri Breviario Lugdunensi exhibita, subjicio, neglecta tamen lectionum divisione, quam non sat distincte ipse notavit in margine. Ea quidem, ut monui, Ruderibus suis inseruit etiam Claudius le Laboureur, sed lectio non raro discrepat saltem in verbis, et hinc inde auctior est: verum cum non expresserit, unde accepta sint, iis utar dumtaxat in Annotatis, ubi variantes lectiones, dum operæ pretium videbitur, indicabo, et supplebo, quæ apud Servitium desiderantur.*

D AUCTORE J. P.

ACTA

Ex veteri Breviario Lugdunensi.

Sancti etymologia

Lupus suo nomine dictus est lux universalis Pastoris Domini nostri Jesu Christi. Lux enim ineffabilis divinitatis mirabiliter in beato Lupo illuxit tam in ejus sancta vita, observationeque mandatorum Dei omnipotentis, quam in patrocinio egentium, ad se confugientium. Beati igitur Lupi confessoris archiepiscopi Lugduni prosapiam non noscens F terrenam, summam illius ingenuitatem, Dei servitutem nobilitatemque tantummodo hic credo inserendam. Nam sicut in causa veteris exempli circumscribitur, Melchisedech subito introductus, et, ut ait Apostolus, sine patre, sine genealogia electus, eo pacto in isto Præsule altitudo dignitatis magis quærenda est, et indoles fidei ac virtutis *a*.

a nominis;

2 Causam vero hujus nominis Lupi puto esse providendam, non humanæ prudentiæ, sed divini instinctus industria *b*. Etenim cum nomina singulis creatis imponantur aut industria aut fortuito vel eventu, certe quodam præsagio hoc nomen videtur impositum, ut de lupo fiat pastor verus; vel quia Græca etymologia lupus dicitur quasi leopos *c*, id est, leonis pes: Leonis utique, qui de tribu Juda vicit, cujus pedibus appropinquare, est doctrinam accipere vel habere; sive etiam disgrediendo per mundum et semen vitæ dispergendo verbum Dei docere est.

b

c

vita eremitica;

3 Voce etiam supplantatoris, filius dextræ dicitur Lupus, mane comedens prædam, vespereque dividens spolia *d*, cum * utique populos, quos malignus compediverat hostis, munere fultus divino, arma, in quibus confidebat, abstulit, et corpori Ecclesiæ inseruit. Ad ultimum vero ministros Christi

d

* al. ejus

A sti disponendo elegit, atque in tempore illis tritici mensuram distribuit. At vero si de loco Lupi situve quis requirit, sane fuit juxta Lugduni mœnia secus plures fluminis Araris *e* decursus, sicut multorum relatu compertum est. Quia sicut Helias quondam vates et Joannes in desertis, ita iste Lupus secretis residebat in locis. Fallaciæ naufragia mundanæ Puerulus perhorrebat; atque evadere gestiens, manum, quam ad ramum pompæ secularis porrexerat, retraxit: et anachoreticæ vitæ bona prospiciens, elegit hoc regimen etc *f*. Inventus est in campis sylvæ, dum fertilibus operibus admodum fructificavit, et in populorum latitudine dilatando amplificavit.

EX BREV. LUGDUNENSI

4 Sigismundi *g* enim temporibus Vir iste clarere cœpit: qui rex pius et puerulus devotus se ejus familiaritate sociavit, quatenus erat providus et sanctitate conspicuus. Isque princeps spiritu etiam prævidens, dum sanctus Puer alius ei socius teneretur secretus, ait: Lupus hic non raptor ad perdendum, sed provisor ovium fiet ad salvandum. Pastor electus in urbe Attaria *h* erit, ecclesias Christi construet, caulas ovilis fabricabit, gregem Domini B adaugebit, atque talentum sibi creditum in præsentia sui Domini introductus, duplo in augmentum repræsentabit.

g episcopatus ei a S. Sigismundo

5 Delabente autem postea temporis curriculo et Lugdunensi præsule diem explendo * extremum, pontificalis vacuata possessore cathedra taliter imparem *i* adepta est sessorem. Plebs itaque, cœtus clerusque universus, prædicti regis sententia animati cum essent, Lupum requirunt ad pastoris officia ordinandum. Quem tota virtute renitentem, captum, secretalibusque ereptum sedibus, tamquam domus Dei dignum, Ecclesia præordinavit dispensatorem. Caput urbis effectus, nulli pompæ pedem intulit, nec, quod extiterat, esse desiit. Quam prudenter se in filiorum suorum vigilantia præstiterit, possibile non est evolvere. Sed cum astutia serpentis urgeret *k*, columbæ simplicitate non carebat. Declinare nocua et agere proficua subjectis sibi populis persuadebat etc. *l*. Quasi providus nauclerus clavum gubernaculi et malum carbasi firmiter strenueque prospiciebat etc. *m*, ac procellis imminentibus nequaquam cedebat, sed anchora fidei tutus, omni sedata tempestate, lætus Gubernator sedebat tranquillus.

prædictus: virtutes
* *al.* explente

6 Justitiæ vero libramine cuncta ponderabat; atque ut de sancto legitur Zacharia, in omnibus man- C datis et justificationibus Domini sine querela incedebat. Et cum sit justitiæ officium sua cuique tribuere, Deum præ omnibus et super omnia diligendo, proximum æqua lance, ut se ipsum, amare procurabat. Deo quotidie debitæ servitutis obsequia, et fratribus humanitatis reddebat officia: minoribus * honoris reverentiam, paribus æquitatis exhibitionem et subditis providentiæ impertiebatur vigilantiam *n*, atque juxta Domini condictum, quæ Dei erant Deo, et quæ cæsaris, cæsari restituens, omnibus omnia factus, unicuique propriam reddebat debitæ impensionis mensuram.

ineo exercitæ.
* *al.* Majoribus

ANNOTATA.

a *Periodus ista ita legitur apud Claudium le Laboureur :* Et hoc ut causa sit exempli veteris, illa con- D scriptionis series Melchisedech, quem videmus subito introductum, ut ait Apostolus, sine patre, sine matre, sine genealogia electum atque a Deo ordinatum pontificem : altitudo enim dignitatis magis quærenda est ex indole fidei ac virtutis, quam transitorie.

b *Differt quoque hic lectio apud eumdem :* Causam vero hujus nominis Lupi non humanæ prudentiæ industriam, sed divini instinctus reor esse providentiam.

c *Hic auctor ducem habuit, ni fallar, S. Isidorum Hispalensem, lib.* 12 *cap.* 2 *Originum sive Etymologiarum ita scribentem :* Alii lupos vocatos aiunt, quasi leopos, quod quasi leoni, ita sit illi virtus in pedibus : unde quicquid pede presserit, non vivit.

d *Gen.* 49 *Jacob benedicens filiis et futura prædicens, hæc ad Benjamin filium dextræ* ℣ 27 : Benjamin lupus rapax, mane comedet *etc.*

e Arar, *vulgo* la Saone, *fluvius notissimus, prope Lugdunum rupi impactus, in duos se alveos findit et insulam efficit, quam* Barbaram *appellant, Gallice* l'Isle-Barbe, *de hac autem hic designata vide Comment. num.* 4 *et seqq.*

f *Omissa supplet le Laboureur :* Nec a nobis aliter E dicendum licentius, quam illud videtur. Quoniam auditus est in frugestris, inventus etc. *Frugestrum, interprete Cangio, est campus frugibus ferendis idoneus.*

g *De S. Sigismundo actum est apud nos tom.* I *Maji a pag.* 82, *at quæ narrantur de ipso et* S. Lupo *nec ibidem nec alibi confirmata reperi : porro le Laboureur in hunc modum legit sequentia :* Sigismundi enim temporibus Vir iste clarere cœpit, quondam rex et Puerulus devota familiaritate sociati, ut erat providus, sanctitate conspicuus, spiritu etiam prævidens; dum iste sanctus Puer secretus teneretur iste ait : Lupus iste *etc.*

h *Severtius quasi lectionem correcturus adjicit in margine :* Aut ad altaria : *melius, ni fallar, le Laboureur, notans item in margine :* al. Araria : *qua voce designetur urbs Lugdunensis ad Ararim sita : uti, observavit quoque Theophilus Raynaudus.*

i *Ita quoque le Laboureur ; legendum, credo ;* non imparem.

k *Apud le Laboureur :* Quam prudenter igitur et quam circumstanter in sui filiorumque vigilantia F perstiterit, possibile non est nostræ facultatis evolvere ; sed cum astutia serpentis vigeret *etc.*

l *Apud eumdem sequuntur ista :* Prospera pro adversis, adversa pro prosperis prudens Circumspector aliquando judicabat, atque nauclerus clavum *etc.*

m *Ibidem denuo supplentur omissa, sed et alia diversimode leguntur, ut sequitur :* Quo a dextris vel sinistris ventis procellisve imminentibus nequaquam impactus cederet, sed anchora fidei tutus, omni sedata tempestate, tranquillitati lætus Gubernator tendebat.

n *Hic desinit Severtius ; reliqua adjeci ex sæpe dicto le Laboureur.*

DE S. AUNARIO SEU AUNACHARIO EPISC. CONF.

AUTISSIODORI

IN BURGUNDIÆ DUCATU

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Nominis diversimode corrupti annuntiatio in Fastis sacris; recentiorum de Actis ejus duplicibus judicia.

J. P.

INITIO SECULI VII *Sanctus, cujus varie corruptum nomen*

Hadrianus Valesius *in Notitia Galliarum pag.* 69 *agens de Autissioduro vel Autissiodoro, vulgo* Auxerre, *civitate Galliæ ad Icaunam fluvium in ducatu Burgundiæ,* Nullum, *inquit,* nomen urbis pejus acceptum aut sæpius mutatum ab auctoribus nostris reperias, *allatisque dein variorum variis exemplis, asserti sui veritatem ostendit.* B *Idem profecto, et quantum equidem censeo, potiore jure asseri potest de nomine Autissiodorensis Episcopi, cujus hoc die Acta illustranda veniunt. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 571 *num.* 6 *aliqualem ejus diversimode scripti seriem texuit, ut sequitur :* Anacharius, Aunacharius, Aunaharius, Aunaarius, Aunarius, Augarius, Anguarius, Autmarius et Autmacharius dictus reperitur, corrupte Macarius in Vita sancti Walerici. *Sed multum abest, ut omnes nominis variationes et corruptiones sic recensuerit Cointius : nam ut mittam plures, quas in antiquorum ac recentiorum lucubrationibus comperi, et quarum nonnullas ex recitandis per decursum scriptorum verbis lector edocebitur, atque eas dumtaxat hic producam, quæ longius a vera scriptione abhorrent, in vetustissimo Hieronymiano Martyrologio S. Willibrordi apud Florentinium ad diem* XXXI *Julii* Amnanus *vel* Anenanus *scribitur; in Blumiano seu Weissenburgensi, cujus variantes lectiones a ceteris codicibus suis idem Florentinius subjunxit ad calcem Operis, eodem die mensis Julii* Aunadiarus, *et apud Sollerium nostrum ad diem* XXV *Septembris in Usuardi Auctario Bruxellensi* Januarius *legitur, in Lubeco-Coloniensi* Amancius ; *in Hagiologio Franco-Gallico* Anianus.

ex optimis monumentis corrigendum,

C 2 *Vera appellatio juxta communem hodie sententiam est* Aunarius *seu* Aunacharius, *unde per syncopen* Aunarius *dictus est, sicut* Clotacharius *per syncopen* Clotarius. *Sane alterutro modo constanter exprimitur Sancti nomen in subscriptionibus conciliorum, quibus interfuit, in epistolis suis ad alios et aliorum ad ipsum et in variis monumentis antiquis ad eum pertinentibus, quæ typis vulgavit Philippus Labbe tom.* 5 *Conciliorum, et tom.* 1 *ac* 2 *Bibliothecæ MSS. item in Operibus S. Gregorii Turonensis a Ruinartio recusis, atque in Gestis Francorum Aimoini Lutetiæ Parisiorum editis anno* 1603, *sicut patebit ex verbis suo loco per decursum hujus Commentarii allegandis. Accedit Usuardus a Sollerio nostro expurgatus et illustratus, ita hoc die ipsum annuntians :* Autisiodoro, sancti Aunarii episcopi et confessoris. *Non celebratur ejus memoria in genuinis Martyrologiis classicis Bedæ, Wandelberti, Rabani, Adonis aut Notkeri atque hinc laudatus Sollerius observat,* Aunarium *ab Usuardo primum fuisse hoc die consignatum.*

celebratur in Fastis sacris hoc

3 *Displicuit observatio isthæc Dominico Georgio propter Adonianum Martyrologium, quod olim a Rosweydo editum, nuper recudit ac ope trium codicum bibliothecæ Vaticanæ recognovit, adnotationibusque illustravit. Affirmat enim, in dictis tribus codicibus uti et in Fuldensi Martyrologio et Hagiologio Franco-Gallico annuntiari hodie* S. Aunarium *atque ita subsumit :* Utrum ab Usuardo primum, ut censet Sollerius, consignetur, eruditorum sententias poscimus. *Equidem summopere dubito, an si qui eruditi causam hanc suscipere operæ pretium censuerint, dubito, inquam, an vel unus ea propter adversus Sollerium sit* E *pronuntiaturus; maxime dum advertent, in quatuor pervetustis codicibus MSS., quibus usus est Mosander et in tribus, juxta quos Adonianam editionem adornavit Rosweydus, altum et concors fuisse silentium de* Aunario, *ut nomen ejus ne inter illa quidem reperiatur, quæ asterisco notavit Mosander vel quæ in Appendicem rejecit Rosweydus, tamquam non genuina Adonis. Certe cum multo frequentius MSS. Martyrologiis Sancti aliqui addantur, quam ex iis deleantur, haud facile persuadebit Georgius, nomen* S. Aunarii *fuisse deletum potius in tot Mosandri ac Rosweydi codicibus, quam adjectum suis. Accipe interim quam ex hisce dat Georgius annuntiationem :* Autissiodoro ; natalis et translatio corporis sancti Aunarii episcopi et confessoris, cujus et vita virtutibus insignis fuit et mors nihilominus signis et prodigiis decoratur. *Fuldense Martyrologium apud eumdem Georgium habet* Autissiodero, *ac præterea ecclesiam, in qua memorata translatio facta sit, designat his verbis :* In basilica sancti Germani episcopi confessoris ; *cetera congruit Georgii tribus codicibus : paulo succinctius refertur in Martyrologio Autissiodorensi apud Martenium tom.* 6 *Collectionis amplissimæ :* Autissiodero depositio et translatio S. Augnarii episcopi et confessoris.

et aliis diebus.

4 *Bis Sancti nostri memoriam celebravit auctor* F *Florarii nostri MS.; hodie his verbis :* Antisiodoro S. Aunari ep. et conf., viri miræ sanctitatis et magnificentiæ ; *istis vero ad diem* XI *Januarii :* Apud Antisiodorum S. Aunarii ep. *At quæ causa fuerit referendi eum posteriore loco, non potui detegere. Occurrit passim hoc die in Fastis recentioribus, ex quibus unum deligo Romanum Martyrologium hodiernum ita habens :* Antisiodori sancti Anacharii episcopi et confessoris. *Ceterum refertur quoque diebus aliis in aliquot Fastis satis antiquis, ut in Hieronymianis codicibus, seu potius eorum additamentis ad diem* XXXI *Julii et in Martyrologio Autissiodorensi ad diem* XVI *Augusti : sed ad evitandas inutiles repetitiones verba eorum servavi in* § 2, *ubi de ejus episcopali ordinatione disseram, et in* § 5, *ubi in corporis translationes inquiram, atque in eam præ ceteris, quæ memoratur hoc die in laudati num. præcedente Dominici Georgii codicibus, nec non in mox allegato Martyrologio Autissiodorensi. Itaque ad Acta et veterum de Sancto elogia progredior.*

Acta ejus

5 *Vitam ab anonymo compositam edidit Labbeus tom.* 1 *Bibliothecæ MSS. pag.* 528, *ex apographo P. Jacobi Sirmondi collato cum veteribus membranis, quæ penes se habebat : ejusdem habemus et nos tria exemplaria*

AUCTORE J. P.

A *plaria MSS., non tamen omnia æque completa. Præcipuum et Labbeanæ editioni magis consonum, desumptum notatur ex tomo sexto Legendarii Senonensis; alterum ex MS. ecclesiæ Clameciacensis, sed, omissis pluribus, ita in sex partes divisum, ut vix dubium sit, quin sint lectiones Officii, ibidem, nam Clameciacum oppidum est Autissiodorensis diœceseos, quotannis recitari olim soliti; huic simile est, paucis verbis exceptis, tertium Majoribus nostris transmissum a P. Chiffletio Societatis nostræ presbytero, at absque notitia loci vel codicis, unde acceptum sit. Acta quoque* S. Aunarii *inserta sunt Historiæ pontificum Autissiodorensium apud laudatum Labbeum pag.* 419. *At vero multa hic desunt, quæ apud mox memoratum biographum anonymum leguntur, multa etiam adjecta sunt ex antiquis monumentis Autissiodorensibus, quæ apud illum desiderantur.*

duplicia.

6 *Compilandæ isti Historiæ, seu potius parti ejus, quæ Sancti nostri Acta complectitur, adlaborasse dicuntur tres noni seculi scriptores, quos eorumdem continuator designat pag.* 434, *ubi agens de Wala, ejusdem seculi Autissiodorensi antistite, sic loquitur :* Hujus siquidem patris, de quo loquimur, studium fuit magistros litterarum charitative amplecti, eorumque B alloquiis et consiliis uti, suoque convivio participari. Quocirca duo luminaria collegii nostri Rainogala et Alagus, collaborante Herrico, theosopho simul et monacho, gesta præsulum istius sedis compendiose atque commatice elucubratis paginis indiderunt. *Horum unus præ ceteris notus est Hericus seu Ericus. monachus S. Germani Autissiodorensis, vir sanctus et pro istis temporibus eruditus, de cujus Actis et præcipuis scriptis Commentarium Bollandi dedimus tom.* IV *Junii ad diem* XXIV, *ad quem in tabulis ecclesiasticis nomen ipsius consignatum est. Floruisse autem Hericum seculo Christi nono, plura ibidem dicta indubium faciunt, indeque sequitur, memoratum Opus de gestis præsulum Autissiodorensium ad idem seculum esse referendum; sed an hoc habeamus genuinum et incorruptum, non ausim affirmare ob rationes, quæ sponte sese evolvent in sequentibus.*

Diversæ

7 *De pretio utriusque lucubrationis, Vitæ scilicet ab anonymo compositæ, et Actorum, quæ continentur in Historia pontificum Autissiodorensium, non idem est omnium judicium. Bailletus in tabula critica, præfixa mensi Septembri, nullam de tempore, quo conscriptæ sint, mentionem faciens, nec indicans, quam cui præfe-* C *rendam existimet, generatim dicit, neutri multum auctoritatis inesse; utramque obnoxiam esse variis erroribus. Dominus Joannes Lebeuf canonicus et succentor ecclesiæ cathedralis Autissiodorensis tom.* 1 *Monumentorum ad Historiam ecclesiasticam et civilem Autissiodorensem, Gallice editorum Parisiis anno* 1743, *ad eum modum utitur Historia pontificum, acsi crederet, genuinum esse Opus auctorum seculi noni; agnoscit tamen tum in præfatione sua, tum alibi sæpe per decursum, multis illud laborare defectibus. De lucubratione autem anonymi ita sentit, ut vix queat favorabilius; præsertim pag.* 123, *ubi narratis ex eodem anonymo aliquot miraculis, quæ vivens patravit* S. Aunarius, *ita prosequitur :* Pontificatum ejus, qui fuit triginta et amplius annorum, commendarunt multa alia miracula, quæ silentio pressit Vitæ auctor. Ceterum in paucis, quæ narrat, dignus admodum fide est, quandoquidem esset contemporaneus. *Ad hæc postea nonnihil observabimus.*

recentiorum

8 *Auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.*5 *pag.* 541 *existimarunt, Historiam pontificum Autissiodorensium a Labbeo editam, non esse genuinum Opus Herici ac sociorum :* Hericus, *inquiunt,* partem habuit in Actis primorum episcoporum Autissiodorensium, quibus allaboravit una cum Rainogala et Alago canonicis cathedralis ecclesiæ. Opus suum protraxerant usque ad Christianum episcopum Walæ D decessorem, non exclusum, id est, usque ad DCCCLXXV, qui est annus ipsi emortualis. Sed eorum Opus non amplius exsistit, prout ex eorum manibus exiit. Non dubium tamen est, quin scriptor anonymus, qui ista Acta, a Labbeo edita, continuavit usque ad MCCLXXVII, ex ipsorum labore fructum perceperit, si ex toto etiam in Historiam suam non transfuderit. *Ita illi : causam hujuscemodi opinionis suæ desumpsisse videntur ex eo, quod continuator asserat, Gesta præsulum a tribus nominatis seculi noni scriptoribus compendiose et commatice conscripta fuisse; cum tamen in Historia, quæ superest, brevitas tanta in multis non appareat : certe causam aliam ibidem non adduxerunt.*

9 *Iidem Historiæ litterariæ auctores tom.* 6 *pag.* 517 *et seq. haud favorabilius judicant de Vita ab anonymo composita et a Labbeo edita. Primo, absolute pronuntiant, longe abesse, ut sit primigenia; dein fatentur, se aliquamdiu dubitasse, an eadem esset, ad quam B. Hericus ac duo canonici, primæ partis Gestorum præsulum collectores seu moderatores, remittunt lectores suos, et cujus meminit idem Hericus in Historia miraculorum S. Germani :* Ast, *inquiunt,* post E quam Opus istud attentius examinavimus, explorate cognovimus, posterius esse duobus istis Operibus, ac spectare posse ad seculum, quo occupamur, *nempe ad decimum, de cujus scriptoribus ibidem agunt. Hæc ut clarius intelligat lector noster, notandum, quod in Gestis præsulum Autissiodorensium apud Labbeum tom.* 1 *pag.* 420, *narratis aliquot* S. Aunarii *gestis. subduntur voces istæ :* Quibus igitur miraculis claruerit, cujusque gloriæ in Christo fuerit, Libellus, de Vita ipsius editus, scire cupientibus plenius manifestat. *Item, quod Hericus ibidem pag.* 566 *in Miraculis S. Germani hæc habeat :* Beatus vero Aunarius quam excellentis privilegii fuerit, relatio gestorum ejus satis superque declarat. *Hinc patet, exstitisse libellum de Vita Sancti nostri, antequam collecta est Historia de gestis præsulum : istum autem libellum censent laudati auctores diversum ab edito per Labbeum. Audiamus modo eorumdem rationes.*

super iis

10 *Id sibi persuasum esse, aiunt, quia libellus seu Vita edita videtur Opus ex diversis partibus coagmentatum; perspicuum esse, quod exordium speciem præ se ferat concionis aut sermonis panegyrici, quodque pars ea, quæ sequitur ordinationem episcopalem* S. Aunarii *usque ad relationem miraculorum, ad verbum descripta sit secundum narrata in gestis præsulum;* F *præterea legendum esse dumtaxat illam miraculorum relationem, ut appareat, eam minus recte scriptam esse, quam priores partes duas : unde probetur, biographum potius hausisse ex Gestis, quam Gestorum auctores ex ipso.* Qua super re, *addunt,* lubenter revocamus id, quod legitur pag. 541 tomi nostri v, ubi diximus, partem illam Festorum, quam una cum B. Herico disposuerunt Rainogala et Alagus canonici cathedralis Autissiodorensis, talem non amplius subsistere, qualis prodiit ex ipsorum manibus. *Post hæc significant, arbitrari se, quod, cum vetus* S. Aunarii *Vita deperisset sub annum* 887, *quando per Normannos in cineres redactum fuit Autissiodorense S. Germani monasterium, hujus ruinæ restaurandæ ergo composita deinde sit ea Vita, quæ nunc superest. Denique sic concludunt :* Omnia pene facta historica ad sancti Antistitis Vitam pertinentia, exceptis miraculis, leguntur eadem in Gestis et in altero Herici Opere de S. Germano. Haud vanum est igitur monitum D. Bailleti : Vitæ huic S. Aunarii non multum inesse auctoritatis. *Ita illi. Nunc videndum, an ex duabus opinionibus, super lucubratione anonymi adeo oppositis, alterutra sat solidis rationibus nitatur, ut hanc præ altera eligamus.*

opiniones

A 11 *Auctorem ejus* S. Aunario *synchronum fuisse, ut opinatus est D. Lebeuf, nullo argumento confirmatum reperio. Dicit quidem ille auctor num.* XI, *suo tempore in vivis superstitem fuisse et clerici functum officio eum, qui cæcus a nativitate*, S. Aunarii *meritis oculorum usum obtinuerat; at miraculum illud ex eorum numero non est, quæ vivens patravit Sanctus : cum expresse dicat biographus de cæco nato :* Sancti hujus depositus ad sepulcrum... lumen recipere meruit; *quod contigisse potuit aliquot etiam seculis post Sancti obitum, proindeque nihil juvat ad confirmandum assertum D. Lebeuf :* Pontificatum ejus, qui fuit triginta et amplius annorum, commendarunt multa alia miracula, quæ silentio pressit Vitæ auctor. Ceterum in paucis quæ narrat, dignus admodum fide est, quandoquidem esset contemporaneus. *Assertum enim istud manifeste respicit miracula præsertim in pontificatu patrata, quorum aliqua ex biographo præmiserat laudatus Lebeuf. Sed, ut jam dixi, nihil aliunde ei confirmando reperimus : contra idem biographus sub finem suspicari saltem sinit, se remotiorem fuisse a Sancti temporibus : narratis quippe miraculis post obitum patratis, sic concludit :* Sed et usque hodie fideliter petentibus divina beneficia, ipsius meritis cunctis præstantur fidelibus. *Qui proprius loquendi modus est hominis, volentis indicare rerum non interruptionem vel cessationem post notabile temporis intervallum.* B

referuntur

12 *Sed neque inde certo deducendum existimo, nihil esse in tota lucubratione a Sancti coævo vel suppare conscriptum : novum quippe non esset, si parti ejus priori deinde assuta fuissent miracula, eaque præsertim, quæ tractu temporis contigerunt ad sepulcrum, et hinc orta esset ea, quam auctores Historiæ litterariæ Franciæ observarunt styli diversitatem. Certe qualiscumque ea diversitas appareat et undecumque orta sit, non sufficit, ut credam, Opus illud seculo nono, nedum Historia Gestorum pontificum Autissiodorensium a Labbeo vulgata posterius. Nec magis mihi persuadet, quod aiunt iidem auctores de initio Operis, speciem juxta ipsos orationis panegyricæ præferente : hoc enim commune habet cum pluribus antiquis Sanctorum Vitis, quarum præludia, sæpe multo prolixiora, et stylo differant a ceteris et piam exhortationem seu auctoris observationem contineant : dato tamen, quod hoc ipsi peculiare sit, quid vetat, ita conscriptum credere ante seculum nonum? Illud certe dici nequit descriptum fuisse ex Historia gestorum vel ex altero Herici Opere, in quibus nihil hujuscemodi legitur.*

ac discutiuntur,

C 13 *Quapropter donec solidiora argumenta afferantur, equidem anonymi Opus Historia antiquius existimabo, idemque esse, quod in dicta Historia allegatur, et ex quo Historiæ auctores compilarunt, quæ habent illi consona. Nam ubi illi desinunt et ad alia enarranda transeuntes, remittunt pro notitia miraculorum* S. Aunarii ad Libellum de Vita ipsius editum, *ibidem, nullo interposito verbo, orditur biographus miraculorum relationem, eamque non interrumpit, nisi ubi memorat Sancti obitum, tempus sedis, et sepulturam, et sic sejungit miracula in vita a miraculis post obitum patratis : adeo ut plane congruat indicio per Historiæ auctores dato. Periisse autem veterem istum Libellum in Normannorum devastatione præsumendum non est, quamdiu ad manum sunt varia ex variis codicibus apographa, eum ipsum tam clare referentia : imo id eo minus præsumendum; quando eidem devastationi erepta videmus scripta alia, puta, ut secundo loco statuunt auctores Historiæ litterariæ, ipsammet Historiam de gestis pontificum Autissiodorensium, et quod certius est, Vitam S. Germani stylo ligato ac Miracula soluto per Hericum exarata, aliaque, quorum verisimiliter tot exemplaria ante dictam devastationem non exstiterunt, quot Libelli istius, ad quem, ut* editum *seu sæpius descriptum et passim obvium, remittitur lector. Denique ipsa miraculorum relatio, quæ in solo nostro Libello reperitur, cujusque partem maximam constituit, pro veteris Libelli existentia non leve argumentum est.* D

et quo pretio apud nos

AUCTORE J. P.

14 *Quod spectat autem ad allegatum Bailleti judicium, si quid valere hic debeat ipsius auctoritas, parum prodest Libelli adversariis et fautoribus simul Historiæ gestorum; quandoquidem de utroque Opere æqualiter pronuntiet. Imo si judicii sui causas plenius exposuisset, si, inquam, errores, quos in utroque generatim arguit, speciatim assignare voluisset, facilius id probaturus fuisset de Historia quam de libello Vitæ. Nam ut mittam alia, Historiæ chronologia pene ubique, ut fateatur D. Lebeuf tom. 1 pag. 102, se post diuturnum ac valde laboriosum examen comperisse impossibilitatem conciliandi ipsam cum se ipsa : specimina dabo § sequente. At in libello unum hactenus adverti errorem, qui facile ab incurio descriptore vel imperito correctore proficisci potuit, quique insuper idem invenitur cum in Historia tum in Opere Herici de Miraculis S. Germani, ubi signatur duratio episcopatus* S. Aunarii : *ut neque ex isto capite Historia potior censeri possit Libello. Hunc itaque, licet tanti non faciam, quanti solemus, dum solidis argumentis probatum arbitramur, auctorem fuisse synchronum vel temporibus valde propinquum, dabo tamen, tamquam Acta* S. Aunarii *antiquissima et optima, quæ hactenus comparuerint. Sed et ipsi subjungam Sancti gesta ex sæpe dicta Historia, quia, sive hæc talis existat, qualis prodiit a Rainogala, Alago et Herico, seu deinde mutata et interpolata fuerit, hoc saltem loco continet multa, quæ ex antiquis monumentis diligenter collecta sunt, facemque præferunt ad illustranda nonnulla, quæ primus biographus vel minus clare exposuit vel silens præteriit, ut patebit ex sequentibus §§. et ex Annotatis utrique lucubrationi subnectendis.* E

ea sint, exponitur.

§ II. Sancti illustre genus ac patria ; tempus nativitatis et aditi episcopatus.

Sancti *Antistitis nostri genus ac parentes declarant Acta (sic Libellum biographi deinceps appellabo) mox sub initium verbis sequentibus :* Aunarius nobilibus extitit ortus natalibus, ita ut nullus in Aurelianorum civium celsior inveniretur personis. Hujus pater Pastor nomine, nobis Pastorem misit ex germine ; mater vero ejus Ragnoara a parentibus est vocata. *Paucis eadem complectitur Historia pontificum Autissiodorensium apud nos num.* I : Aunarius, natione Aurelianensis, ex patre Pastore, magna Ragnoara..... erat... genere nobilissimus, *Deinde breviter relatis ejusdem gestis usque ad aditum episcopatum, subjiciuntur nonnulla, quæ prætermissa sunt a primo biographo, quæque ad illustranda ejus dicta plurimum conducunt. Sunt autem ista :* Hic *(Sanctus noster)* habuit fratrem germanum, Austrenum nomine, Aurelianorum pontificem ; nepotem quoque ex sorore Agia Lupum, virum sanctissimum, Senonum archiepiscopum, miraculis coruscantem. *Hinc non modo præcipuos Sancti consanguineos cognoscimus, sed et occasionem nanciscimur, ut facilius assertam stirpis claritudinem et verum patris ejus nomen apud alios scriptores antiquos et fide dignos confirmata reperiamus.* F

Stirpis claritudo et parentum

16 *Vita S. Lupi Senonensis antistitis, quam ab auctore antiquo et forte suppare et synchrono fideliter ac sincere conscriptam dedimus tom.* I *Septembris, ejusdem S. Lupi illustre stemma et cum Sancto nostro sanguinis propinquitatem confirmat pag.* 256 : Sanctus igitur Lupus, *inquit auctor,* parentibus inclytis ex parte regali sanguini contiguus, oriundus extitit in vicina amnis Ligeris provincia Aurelianensium civitatis ; cujus genitor Beto, genitrix Austregildis vocabulo, Aiga avunculi cognomento... erant fratres illius genitricis venerandi antistites Austrenus Aurelianorum

ac consanguineorum plerorumque nomina

A relianorum pontifex, et Aunarius Autissiodorensium

AUCTORE J. P.

præsul, virtutum signis effulgens : qui cum cernerent, prædictum puerum normam religionis amare et Christi præcepta diligere, eum clericatus officio studuerunt mancipare. Aunarium *et Austrenum fratres fuisse, docet quoque Aimoinus lib. 4 de Gestis Francorum cap.* I, *et utrumque inter antistites, qui tempore Brunichildis sanctimonia claruerunt, honorifice reponit, ita scribens :* Ea autem cum filio et nepotibus gubernante regnum, apud Gallias, divinæ virtutis gratia irradiati, fulserunt ut luminaria Eutherius, Lugdunensis archiepiscopus ; Siagrius Augustidunensis, Desyderius Viennensis, Aunarius Antissiodorensis cum fratre Austreno Aurelianensi ; Lupus, archiepiscopus Senonensis et Columbanus abbas.

fide dignis testimoniis demonstrantur.

17 *Denique Austreno ac proin etiam* Aunario, *ut tradunt Acta, patrem fuisse Pastorem, testatur S. Gregorius Turonensis, scriptor coævus, in Historia Francorum lib.* 9 *cap.* 18 ; *ubi relata morte Namatii episcopi Aurelianensis, subdit :* In cujus cathedram Austrinus, Pastoris quondam filius, subrogatur. *De Austreno agunt Carolus Saussayus in Annalibus*

B *Aurelianensis ecclesiæ pag.* 141 ; *Franciscus le Maire in Historia episcoporum dictæ ecclesiæ et recentiores alii. De eodem quoque in Opere nostro aliquoties institutus est sermo occasione aliorum Sanctorum, in quorum Actis occurrebat, nominatim tom.* VI *Augusti pag.* 90 *in Annotatis ad Vitam S. Syagrii, Augustodunensis episcopi, ibidemque, quia Andreas Saussayus in Catalogo eorum, qui natalem proprium non habent, titulo* Sancti *ipsum condecorat, nec tamen legitimum cultum satis probat, rogati sunt eruditi Aurelianenses, aliive Galli, ut, si quid habeant ei plenius ostendendo idoneum, nobiscum communicent ; sed nullus hactenus, quem sciam, id præstitit. Quod autem spectat ad S. Austregildem seu Agiam, Austreni et* Aunarii *sororem, S. Lupi Senonensis matrem, publicum ejus cultum probavimus, et quantum per instrumenta licuit, de gestis aliquot ac reliquiis disseruimus tom.* I *Septembris, in Appendice ad Vitam filii, plura daturi mense Octobri, si nova documenta accesserint. Redeo ad Acta* S. Aunarii.

Aurelianis natus videtur

18 *Locum ejus natalem signant passim scriptores Aurelianensem civitatem, quandoquidem in Historia pontificum Autissiodorensium dicatur* natione Aurelianensis, *in Actis vero nullus fuisse ipso nobilitate celsior* in Aurelianorum civium personis. *Annum nativitatis nusquam expressum invenio ; verumtamen dum*

C *adjuncta personarum ac rerum postea gestarum considero, probabilius figi non posse arbitror, quam circa annum* 540 : *quod priusquam exponam, audienda sunt verba biographi, post relata, quæ de Sancti genitoribus, stirpe ac natali solo jam adduxi, in hunc modum prosequentis :* Sic beata Proles, dum adolescentiæ tempus sub rege Guntranno duceret, in librorum campis depascens, et ut agnus immaculatus divinas sententias ruminans, succum spiritalem pectori infundebat. Dehinc accenditur animus ad religionem, fide plenissima provocatus. Nam relicto rege terreno, parentibusque postpositis, ut in regno cœlesti cum æterne Rege maneret, plena devotione satagebat. Tunc clam genitoribus suis Turonicam adiit civitatem, duobus secum comitantibus pueris, ibique ad sepulcrum sancti Martini, coma capitis detonsa, clericali habitu secularem vestem mutavit... Eo tempore, quo hæc gesta sunt, Syagrius episcopus Augustodunensium apostolicæ cathedræ præsidebat. Hic audiens, quæ facta fuerant divinitus ergo Puerum, velociter misit, qui eum suis aspectibus præsentarent... Quo adducto, nimio cum amore suscipiens, tanta eum eruditione et disciplina instruxit, ut usque ad culmen pontificale gradatim educando proveheret. *Eadem sed brevius et quoad rem dumtaxat referunt auctores Historiæ pontificum Autissiodorensium, eademque similiter Robertus monachus Autissiodorensis in Chronologia, ab origine mundi usque ad seculum* 13, *quo floruit auctor, producta editaque in lucem a Nicolao Camuzat Tricassino sub annum* 1609. D

non diu ante vel post annum 540.

19 *S. Guntramnus, Clotarii I Francorum regis filius, Aurelianorum et Burgundionum regnum non adiit ante annum* 561, *nec S. Syagrius Augustodunensem cathedram ascendit diu ante* 560 ; *quapropter cum* S. Aunarius, *ut habet biographus,* adolescentiæ tempus sub rege Guntranno duceret, *vel, ut tradunt alii mox citati,* moraretur Adolescens in palatio domini Guntranni regis, *quando ipsum incessit mundo valedicendi desiderium, eorum dictis inhærendo, quibus nec aliunde quid obstat, non videtur mihi natalis ejus figendus diu ante annum* 540, *a quo usque ad primum Guntramni regis numerasset ætatis* 20 *vel* 21. *Sed neque diu post collocandum existimo ; quia alioqui, dum ad Autissiodorenses infulas assumptus fuit, defuisset ipsi ætas ad illam dignitatem requisita, annus nempe a nativitate trigesimus, qui absolute episcopatui præfinitur in duobus conciliis ante medium seculum* E *sextum celebratis, Agathensi nimirum et Arelatensi quarto, ut videre est apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum col.* 1386 *et* 1622. *Ab hac autem lege, tam recenter constituta, exemptum fuisse Sanctum, præsumendum non est, maxime ubi nullo verbo id insinuant scriptores veteres, nec aliunde justa ratio aut necessitas assignari potest, quæ id faciat probabile.*

ad episcopatum Autissiodorensem

20 *Statuta qualicumque nativitatis epocha, mox ad episcopatum procedimus, nihil quippe inter hunc et illam de Sancti gestis memoriæ proditum reperimus, præter ea, quæ comprehenduntur verbis num.* 18 *recitatis, et in quibus nec aliquid se offert, quod ulteriorem discussionem exigat. Mensis ac dies, quo episcopatum suscepit, exprimitur quidem in sæpe laudatis Actis, at vox nulla adjicitur, unde annus eliciatur. Nihilo plus lucis affert Historia episcoporum Autissiodorensium in Sancti elogio, ubi vero de hujus decessoribus episcopis agit, eas immiscet notas chronologicas, quæ cum veritate historica nullatenus conciliari queant. Demus exemplum in Romano et Ætherio, qui proxime* S. Aunarium *præcesserunt. De primo sic loquitur :* Romanus sedit annos III dies IV. fuit autem temporibus supra dicti Joannis Papæ (*tertii*) usque ad Benedictum, imperante Justino Minore ; fuit civitas sine episcopo mensibus sex, diebus sex. *De secundo autem sic :* Ætherius sedit annos novem, menses IV ; F obiit VI Kal. Augustas.... Fuit enim temporibus Benedicti Papæ, imperante Tyberio Constantino : fuit civitas sine episc. dies IV. *Benedictus I, Pontifex hic designatus, S. Petri cathedram non ascendit ante annum* 573 *vel sequentem, alteruter igitur statuendus Romani episcopi Autissiodorensis ultimus, cui si addas menses sex, quibus a morte ejus dicta sedes vacavit ; et annos novem, et menses sex, quibus eamdem tenuisse dicitur Ætherius, differendum erit initium* S. Aunarii *usque in annum circiter* 583, *quod falsissimum est, cum aliunde certo constet,* S. Aunarium *Autissiodorensem sedem occupasse anno* 573, *quando concilio Parisiensi* IV *interfuit, ejusque non tantum constitutioni subscripsit in hunc modum :* Aunacharius in Dei nomine episcopus ecclesiæ Autissiodorensis constitutionem nostram subscr., *verumetiam epistolæ ejusdem concilii ad Sigibertum regem, ut sequitur :* Aunacharius humilis vester reverenter saluto. *Videsis Labbeum tom.* 5 *Conciliorum col.* 920 *et duabus seqq.*

juxta meli... ris calculos

21 *Itaque cum absolute deserendæ sint notæ chronologicæ in Historia allatæ, nec ex aliis vetustis monumentis assequi valeamus, quamdiu sederit Sanctus ante*

annum

A *annum* 573, *ad recentiorum opiniones devolvimur. Cointius in Annalibus tom.* 2 *pag.* 126, *Henschenius tom.* I *Aprilis pag.* 17 *in Annotatis ad Vitam S. Walarici abbatis, Bailletus hodie in Sancto nostro et passim eruditi alii initium episcopatus illigant anno* 571. *Et Cointius quidem calculorum suorum qualecumque fundamentum repetit a concilio Aurelianensi secundo, quod celebratum est annos* 533 *et cui subscripsit S. Eleutherius, tertius ante* S. Aunarium *Autissiodorensium episcopus, idemque qui postea anno* 549 *interfuit ac subscripsit Aurelianensi* V. *Hujus ergo episcopatum orditur anno* 532, *et cum dicatur sedisse annis* 28, *mensibus* 8, *diebus* 9, *producit usque ad annum* 561. *Eleutherio substituit Romanum, qui post annos tres et dies aliquot vita functus sit anno* 564 *pridie Nonas Octobris; Romani successorem Ætherium ad episcopatum assumptum esse ait sub initium anni* 565, *atque ista observat:* Quanto tempore sederit, in controversia est. Episcoporum Autissiodorensium Historia tribuit annos novem ac menses sex. Demochares, qui ejusdem Historiæ epitomen ad se a Jacobo de Aula Autissiodorensi canonico transmissam publicavit, annos scribit decem ac menses sex, B quia interpontificium unius anni post obitum S. Eleutherii prætermiserat. Baronius assignat sex dumtaxat annos, Severtius solos totidem menses... Nec decennio, nec novennio pontificatum gessit, anno enim Christi quingentesimo septuagesimo tertio Anacharius ejus successor Parisiensi concilio subscripsit. Quapropter lubenter amplectimur Baronii sententiam. *Eadem pene repetit ad annum* 571, *quo Ætherium ad Deum migrasse statuit sexto Kalendas Augustas, atque huic tandem successisse* Aunarium.

provectus circa 571

22 *Cointii calculos adoptavit Sollerius tom.* III *Augusti ad diem* XVI, *ubi S. Eleutherii obitum innexuit anno* 561; *eosdem quoque secutus est D. Lebeuf tam in Eleutherio, quam in Romano, cujus episcopatus durationem istis notis signat in margine:* Ab anno DLXI usque in DLXIV: *verum utcumque ab iis deflectit in Ætherio, dum ejus sedis durationem hoc modo signans item in margine:* Ab anno DLXIV usque in DLXXI, *mox ita orditur elogium:* Ætherius, qui S. Romano successit, haud latiorem historiæ campum subministrat, quamquam onus episcopale sustinuerit plusquam annis novem. *Nam sic insinuat, se retinere expressam in Historia durationem episcopatus Ætherii, annorum scilicet novem ac mensium sex, qui additi* C *mensi Octobri anni* 564, *seu potius initio sequentis, excurrent ultra annum* 573, *remanente difficultate, quam offert Parisiense concilium, quamque recte evitaverat Cointius, Ætherii episcopatum cum Baronio restringens ad sexennium. Putem ego, domino Lebeuf (et ideirco solum dixi, eum* utcumque *deflectere in Ætherio a calculis Cointii) putem, inquam, inadvertenti ipsi effluxisse voces istas:* Plusquam annis novem. *Id non modo suadent mox citatæ ejus notæ marginales ac tota in antecedentibus episcopis dispositio, sed et hoc ipsum, quod dein statuit de* S. Aunarii *primordiis:* Adductus est, *inquit,* Autissiodorum et consecratus episcopus festo die S. Germani, XXXI Julii circa annum DLXXII. *Non video tamen, cur dubitanter ponat annum* 572, *quandoquidem ab initio* 565 *usque ad mensem Julium* 571, *abunde reperiatur sexennium, nec sedes vacasse legatur ultra quatriduum. Nos itaque in re adeo implicata amplectimur quoque Cointii calculos, quoad annum consecrationis; dies autem in antiquis monumentis adeo expresse ponitur, ut non patiatur controversiam.*

die 31 *Julii.*

23 *Biographus noster sic habet:* Crescentibus meritis, ad præfatam Autissiodorensium, divinis coruscantibus miraculis deducitur civitatem: ibique sub die pridie Kalendarum Augustarum episcopatus suscipiens officium, merita cum sanctitate florebat.

Dies iste, licet ante celeberrimus, utpote sacer natali in D *cælis S. Germani episcopi, primarii Autissiodorensium* AUCT. J. P. *patroni, novi tamen aliquid splendoris videtur obtinuisse ex ordinatione* S. Aunarii. *Certe ordinationis hujus memoria ea in veneratione fuit apud posteros, ut sacris Fastis inscriptam voluerint. Testantur antiqua Hieronymiani Martyrologii additamenta, in quibus utraque festivitas eodem die conjungitur. In Lucensi codice apud Florentinium isthæc leguntur:* Autissiodoro depositio sancti Germani episcopi confessoris. Aunachara episcopi de ordinatione epati. *In Epternacensi:* Autissiodoro depositio Germani episcopi et domni Amnani vel Anenani episcopi. *In Corbeiensi:* Autissiodoro, sancti Germani episcopi et confessoris: Auna chori episcopi, natalitium, ordinatio episcopi. *Paulo correctius in MS. Reginæ Sueciæ:* Aunari episcopi, natalitium ordinationis episcopatus. *Accedit Kalendarium Sanctorum Autissiodorensium Gallice exaratum, insertumque codici nostro MS., quem sub nomine Georgii Viole citarunt sæpius Majores nostri:* Eodem die (XXXI *Julii*) contigit consecratio S. Aunarii episcopi Autissiodorensis in ecclesia S. Germani juxta ejusdem ecclesiæ Martyrologium. *Hinc conjicio, ordinationem istam peculiari olim cultu aliquo ecclesiastico quotannis fuisse honoratam; sed et hunc temporis decursu paulatim intercidisse ac penitus cessasse, credere me jubet altum de eo silentium in recentioribus Fastis ac documentis.* E

§ III. Aliquot sancti Episcopi gesta; concilia, quibus interfuit; synodus ab ipso instituta; preces indictæ; cura ejus, ut scribantur Vitæ Sanctorum.

Breve Sancti in Actis elogium aliunde elucidatur.

Gesta *Sancti ab initio episcopatus usque ad felicem obitum, excipe miracula aliquot plenius declarata, brevi dumtaxat elogio complexus est biographus, non adeo tamen jejuno, quin ex eo abunde intelligas, ipsum, excellentissimis animi dotibus, eximiisque virtutibus cumulatum, omnes vigilantissimi, ovium suarum amantissimi ac divinæ gloriæ promovendæ ardentissimi pastoris numeros implevisse. Mox enim, narrata ejus ad præsulatum susceptione, auctor quasi argumentorum ejus laudibus celebrandis obrutus copia,* Quid dicam, *exclamat,* de illius doctrina? Qualis amor in civibus, quæ diligentia in clericis, in pauperibus quam fidelissimus dispensator, quam magna fuerit cura illi in Sanctis, non potest lingua mortalis percurrere. Erat in facie illius angelica visio, in sermone erudita expositio, in dispositione* largissima humanitatis gratia. Reficiebat eloquiis omnes; sale vero divinæ prædicationis fidelium corda condiebat, miraque aviditate populus erga cultum Dei ardebat, Deo per ipsum faciente miracula, quem tantis ac talibus ditaverat et illustraverat virtutibus. *Elogii hujus veritatem breviter confirmat auctor iis temporibus propinquus, biographus, inquam, S. Lupi Senonensis antistitis, dum* S. Aunarium, *ejusdem Lupi avunculum, vocat* venerandum Antistitem... virtutum signis effulgentem: *Aimoinus item lib.* 4 *de Gestis Francorum, dum illum accenset iis præsulibus, qui tempore Brunichildis reginæ* apud Gallias, divinæ virtutis gratia irradiati, fulserunt ut luminaria. *Utriusque textum integrum habes num.* 16, *sed et singularum pene ejusdem elogii partium veritas specialim elucebit ex gestis particularibus, quæ a biographo nostro prætermissa sunt, quæque aliunde compilata proponam.*

F * *al.* dispensatione

Interfuit conciliis Parisiensi IV *et Matisconensi* I *ac* 2

25 *Initium duco a conciliis, quibus Antistes noster interfuit. Primum se offert supra memoratum Parisiense* IV. *Institutum illud fuit anno* 573 pro causis publicis privatorumque querelis, *quas inter præcipua fuit oborta nuper in diœcesi Carnotensi contentio. Licet enim*

A *enim Pappolus rite illi fuisset præpositus episcopus, alter tamen nomine Promotus, ab Ægidio Remensi antistite temere ordinatus, episcopatus munia obibat in Castro Dunensi, ad eumdem diœcesim pertinente. Querelas ad concilium detulit Pappolus; Patres vero, et hos inter Sanctus noster, adjecta anathematis interminatione, Promotum dejiciendum sanxerunt, suumque constitutionem ad Remensem episcopum direxerunt, ac litteris pariter interpellarunt Sigebertum regem, ut ne Promoti causam defenderet. Subscriptiones, quas S.* Aunarius *tum constitutioni tum litteris subjunxit, dedi num. 20. Adfuit quoque conciliis Matisconensibus, quæ curante rege Guntramno, ad reformandos ecclesiæ mores, celebrata sunt circa annos 581 et 585. Primi canones, quos subscripto nomine sic roboravit :* Aunacharius in Christi nomine episc. eccl. Autissiodorensis constitutionibus nostris subscripsi, *inveniet curiosus lector apud Labbeum tom. 5 Conciliorum col. 967; alterius ibidem col. 980 et seqq. cum ista subscriptione :* Aunacharius episcopus ecclesiæ Autissiodorensis subscripsi.

AUCTORE J. P.

et ipse diœcesanam synodum instituit,

26 *At nullum est pretiosæ antiquitatis monumentum, quod manifestius declaret Antistitis nostri flagrans desiderium promovendi disciplinam ecclesiasticam, stu-* B *diumque tollendi ac exstirpandi, quidquid divinæ gloriæ ejusque cultus puritati adversaretur, quam concilium seu potius synodus diœcesana, quam cum septem abbatibus, presbyteris triginta quatuor ac tribus diaconis instituit in ipsa Autissiodorensi civitate. Canones ejus, quas numero quadraginta quinque exhibet laudatus Labbeus col. 957 et seqq., hic nec describo, nec elucidandos suscipio; id quippe minime pertinet ad institutum nostrum. Puncta tamen præcipua, quæ iis continentur, paucis propono. Per priores canones intendit eliminare vestigia veteris idololatriæ superstitiosasque observationes, quæ post susceptam fidem Christianam ibidem resederant, vel paulatim irrepserant, nominatim in festivitatibus, earumque vigiliis celebrandis : per alios præfinit ordinem ac ritum servandum in peragendo sacro-sancto Missæ sacrificio aliisque administrandis suscipiendisve Sacramentis; aliis præcavet clericorum monachorumque incontinentiam, occasiones delinquendi præcidit ac delinquentibus pœnas decernit; aliis prohibet incestas nuptias, aliis commercium cum excommunicatis etc.; postremo vero omnium injungit synodi hujusce observantiam sub pœna excommunicationis per annum duraturæ.*

quam alii citius, alii serius

27 *Ceterum synodo huic nullus adjectus est chara-* C *cter, unde annum, quo celebrata fuit, ediscere valeamus: hinc in varias opiniones abierunt eruditi. Sirmondus suam exponit in Notis ad eamdem synodum num. 1 :* Nos, *inquit*, quia verisimile videbatur sub initia episcopatus habitam fuisse, satius duximus paulo post concilium IV Parisiense, cui interfuerat (*Aunacharius*,) collocare, quam ad annum Christi DXC, quod nonnullis placuit, rejicere. Absurdius autem illi faciunt, qui anno DCXIV collocant, cum exploratum sit, Aunacharium vitam ad ea usque tempora non produxisse. *Sirmondo assensus est Labbeus, et, ut mox ostendam, etiam Mabillonius, synodum figentes sub annum 578. Contra Severinus Binius item in Notis ad illam sic scribit primum lit. a.* Plura ex iis, quæ in Matisconensi II concilio statuta fuerant, cuique ipse Aunacharius interfuit, et sexto loco subscripsit, pariter hic repetita reperiuntur. *Dein eamdem materiam resumens lit.* c, *dicit :* Paulo post concilium Matisconense II hanc synodum habitam fuisse, hoc indicio colligitur, quod Aunacharius utrique interfuerit, quæque illo Matisconensi secundo communi Patrum consensu sancita fuerant, hac synodo diœcesana suis subditis intimaverit. *Simili de causa retulit eam Cointius ad annum 586, proximum nempe post celebratum Matisconense secundum;* D *Baronius ad 590; Pagius autem in Critica memoratis Sirmondi et Cointii opinionibus, quas levibus conjecturis innixas esse ait, a Baronio recedendum non esse pronuntiat. Eodem inclinare visus est Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag. 47 agens de Winebaudo abbate, dicensque :* Synodo Autissiodorensi sub Aunario subscripsit anno supra quingentesimum nonagesimo, ut in consequentibus videbimus. *At mutavit sententiam tom. eodem, pag. 171, ubi aperte dicit, eam synodum celebratam esse anno 578.*

collocant; re...
ob causas

28 *Nullam mutatæ sententiæ causam allegat hic auctor; nec suas conjecturas, ex quibus synodum ad initia episcopatus Aunarii referendam arbitrati sint, expromunt Sirmondus et Labbeus; at eæ forte se manifestabunt, dum Binii et Cointii rationes paucis examinaverimus, et ostenderimus, tales non esse nostro judicio, ut sententiam eorum, qui synodum Autissiodorensem tempore postponunt Matisconensi secundo, pene certam faciant, ut nonnemini nuper visum est. Verum est igitur, quod multa sancita in Matisconensi secundo repeti-antur etiam in Autissiodorensi; nec dubium mihi est, quin Sanctus noster canones Matisconenses subditis suis intimaverit, nec aliquos dumtaxat sed omnino omnes : quandoquidem in Præfatione ad dictos canones Metro-* E *politani ceteros patres concilii sic allocuti sint :* Deo auxiliante, communi deliberatione singula, quæ necessaria sunt, a nobis definientur. Hoc universæ fraternitati vestræ suademus, ut ea, quæ, Spiritu sancto dictante, per ora omnium nostrorum terminata fuerint, per omnes ecclesias innotescant, ut unusquisque, quid observare debeat, sine aliqua excusatione condiscat.

hic allatas

29 *Non dubito, inquam, quin Sanctus noster, ut erat vir observantissimus, consilium istud, in suam diœcesim reversus, prima opportunitate executioni mandaverit; sed non video, quomodo sequatur, id factum in Autissiodorensi synodo, de qua agimus, quia aliqui canones inter se congruunt. Etenim dum verba præfationis mox citata considero ac pervolvo Autissiodorensis concilii canones, non satis assequor, cur Sanctus ex canonibus Matisconensis concilii aliquos dumtaxat suis immiscuisset, ceteros præteriisset eosque valde notabiles, quales sunt quintus, quo sub anathematis interminatione jubentur solvi decimæ ecclesiasticis; octavus, quo decernitur azylum confugientibus ad ecclesias; undecimus, quo hospitalitas commendatur cum ista clausula :* Prædicetur hoc nostræ mediocritatis statutum in auribus omnium Christianorum; *duodecimus, quo* F *prohibetur, ne judices pupillorum ac viduarum causas pertractent non præmonito episcopo, neve eas definiant, eodem vel archidiacono aut aliquo ejus presbytero non assistente, atque excommunicatio intentatur illis personis injuriam inferenti aut diffinitionem istam transgredienti; decimus quartus, quo item sub excommunicatione cavetur, ne potentes invadant res alienas et per vim miseros agris et domibus propriis ejiciant; denique decimus quintus, quo præscribitur honor clericis exhibendus a laicis.*

ad initia episcopatus referimus.

30 *Sane operæ pretium fuisset, ne dicam, spectato metropolitanorum consilio, necessarium, tam memoratos jam canones inserere Autissiodorensibus, quam alios, quoniam utrique ab ipso Sancto et ab omnibus Galliarum episcopis compositi fuerant, ut* per omnes ecclesias innotescerent, et unusquisque, quid observare deberet, sine excusatione condisceret. *Illud autem cum factum non sit, præplacet mihi sententia Sirmondi et Labbei, Autissiodorensem synodum ad initia episcopatus* S. Aunarii *referentium; quod vero spectat ad canonum quorumdam convenientiam, quid prohibet credere, statuta aliqua Sancti pro particulari sua diœcesi a Patribus Matisconensibus postmodum fuisse adoptata, tamquam digna, quæ per universas Galliarum ecclesias observanda decernerentur? Sic enim nihil detrahitur*

A *trahitur honori Patrum Matisconensium, et non parum accedit gloriæ sancti Antistitis nostri. Est etiam aliud, quod me moveat ad præponendam hanc sententiam. Juxta eam quippe Sanctis sub ipsis initiis laboravit ad exstirpandas in sua diœcesi reliquias gentilium superstitionum, vanasque observationes, adversus quas tulit canones primum, tertium, quartum et quintum; juxta oppositam opinionem distulisset hoc in annum* 586 *vel* 590, *ab initio episcopatu decimum quintum vel decimum nonum, quod minus congruit flagranti ejus divinæ gloriæ promovendæ studio.*

Preces et pietatis officia

31 *Alterum, quod pietatem ejus ac pastoralem sollicitudinem commendat, monumentum servarunt nobis Historiæ episcoporum Autissiodorensium compilatores; repertum, ut aiunt,* in antiquis canonibus, et consilio et authoritate Christianissimi Guntranni regis summopere roboratum. *In tres partes divisum illud est, prima eaque notatu dignissima ordinem præscribit Sanctus, secundum quem singulis diebus per annum Rogationes seu litaniæ instituantur in aliqua suæ diœcesios ecclesia; secunda parte determinat tempus, quo diebus Dominicis fieri debeant Vigiliæ seu nocturnum officium; tertia eos designat, a quibus dignæ Vigiliæ celebrari debeant singulis hebdomadæ diebus in basilica* B *S. Stephani. Dubium non est, quin isti instrumento, quod in Actis secundo loco excudendis integrum et Annotatis illustratum dabimus, conficiendo occasionem dederit impendens aut jam tum populos saltem vicinos premens calamitas, quam ut averteret, placaretque Omnipotentis iracundiam, publicas illas preces indixerit. Memoratæ mox Historiæ compilatores generatim tantum dicunt, eas ipsum præcepisse* ad tutelam gregis sibi a Domino commissi; *Georgius Viole,* occasione contagiosæ luis, suo tempore atrociter grassantis.

in publica calamitate

32 *At ne sic quidem certo conjicere licet, ad quem annum instrumentum pertineat; quandoquidem variis vicibus sub episcopatu* S. Aunarii *lues grassata sit in Galliis, nominatim ad annum* 5 *Childeberti secundi regis, qui juxta Cointii et aliorum calculos concurrit cum anno Christi* 580; *quando, teste S. Gregorio Turonensi lib.* 5 *cap.* 35 *Historiæ Francorum, varia prodigia capite præcedente enarrata,* gravissima lues subsecuta est. Nam.... dysentericus morbus pœne Gallias totas præoccupavit. *Item ad annum Childeberti* 7, *Christi* 582, *eodem teste Gregorio lib.* 6 *cap.* 14, *ubi relatis denuo variis per Gallias visis prodigiis, subdit:* Magna igitur eo anno lues in populo fuit: valetudines variæ malignæ, cum pusulis et vesicis, C quæ multum populum adfecerunt morte. *Ad annum quoque* 588, *de qua scribit sequentia laudatus Gregorius lib.* 9 *cap.* 21: Tunc ferebatur, Massiliam a lue inguinaria valde vastari, et hunc morbum usque ad Lugdunensem vicum, Octavum nomine, fuisse celeriter propalatum. Sed rex *(Gunthramnus)* acsi bonus sacerdos, providens remedia, quibus cicatrices peccatoris vulgi mederetur, jussit omnem populum ad ecclesiam convenire et Rogationes summa cum devotione celebrari, et nihil aliud in usu vescendi nisi panem hordeaceum cum aqua munda adsumi, Vigiliisque adesse instanter omnes jubet, quod eo tempore ita gestum est.

indicit.

33 *Verba integra hic describere visum est, quia collata cum iis, quæ supra diximus de instrumento* S. Aunarii, *auctoritate S. Gunthramni regis roborato, deque Rogationibus per idem indictis ac præscriptis Vigiliis, verisimilem saltem conjecturam suggerunt, utraque ad hoc idem tempus pertinere. Quidquid sit, non possum assentiri D. Lebeuf tom.* I *Monument. Historiæ Autissiod. pag.* 116, *dictum instrumentum Gallice exponenti, ac sequentem notam adjicienti in margine:* Potuit *(S. Aunarius)* constitutionem istam non fecisse, nisi circa annum DXCVI; *Gallice:* Il peut n'avoir fait ce reglement, que vers l'an 596. *Nam, ut mittam cetera, indicantibus Historiæ episcoporum Autissiodorensium compilatoribus nec diffitente D. Lebeuf, instrumentum illud seu constitutionem auctoritate sua roboravit S. Gunthramnus rex, qui anno* 593 *vivere desiit. Sed forte recitatæ marginali notæ mendum calami vel typi irrepserit.* D

AUCTORE J. P.

Curat describi sanctorum Vitas;

34 *Virtutibus hactenus memoratis adjunxit pietatem erga Sanctos, studiumque, ut eamdem subditorum suorum cordibus instillaret simul cum desiderio imitandi eorum exempla. Hæc colligimus ex epistola ipsius ad Stephanum presbyterum Africanum, qua significat, se jam tum digessisse vel saltem velle digerere quorumdam Sanctorum Vitas, et rogat Stephanum, ut ipse duorum episcoporum Autissiodorensium Acta, sancti nempe Germani stylo ligato, sanctique Amatoris soluto exararet. Epistolam istam uti et Stephani responsoriam recitant laudati aliquoties compilatores, easdemque inseruit S. Hericus monachus epistolæ dedicatoriæ ad Carolum Calvum, præfixæ Actis S. Germani apud nos tom.* VII *Julii pag.* 222, *una insinuans, quo pacto et a quo fuerint inventæ, ut sequitur:* Divæ memoriæ Hlotarium, vestræ filium majestatis, annis puerum, mente philosophum, ingenue profiteor animi indole et solertiæ opibus (ut vobis uni concedam) præ ceteris sui ævi mortalibus extitisse pretiosum. Is, quod vestra dispositione et Deo devotus et beato Germano E ad educandum fuerat commendatus, tantum devotionis in Sanctum, tantum ardoris in locum conceperat, ut vitam illius mors livida nobis merito invidisse putetur. Cumque esset divini puer ingenii, atque erga rerum notitiam summe studiosus, contigit, eum in una dierum, libri cujusdam abdita perscrutantem, geminas epistolas offendisse: in altera earum sanctissimus Aunarius, sextus post beatum Germanum Autissiodori episcopus, Stephanum Africanum presbyterum, ut Vitam ejusdem sanctissimi patris nostri Germani metrica ratione digereret, precibus ambiebat: in altera idem Stephanus, præfato se pariturum Pontifici, ex rescripto significabat. Quarum formam epistolarum hic quoque interseri optimum factu judicavi, ut ratio regiis auribus insinuanda, omnem ambiguitatis scrupulum valeat eluctari.

datur ejus illuc spectans epistola,

35 Epistola Aunarii episcopi ad Stephanum presbyterum Africanum "Dilectissimo atque amantissimo » et internæ mihi vinculo caritatis connexo fratri » Stephano presbytero, Aunarius gratia Dei episcopus. in Domino æternam salutem. Tuæ nobis F » doctrinæ multis jam experimentis adprobata prudentia compulit nos quamdam tuis humeris imperiosam superponere sarcinulam; sed eam, quæ » tibi non sit oneri, sed honori: nec quæ deorsum » iniquo pondere premat; sed quæ potius cœlum » usque sustollat. Cognitum tibi est, carissime frater, quæ sit humanarum mentium diversitas, et » quemadmodum studia in contraria non solum » inane vulgus, verum etiam universa scindatur nobilitas. Et quidam quidem prosaico oblectantur stylo, » quidam autem numeris se rhythmisve ac cantibus » versuum delectari fatentur. Ergo ut omnium voventis occurrerem, et nullus suo desiderio fraudaretur, placuit mihi, ut Vitas beatissimorum Professorum* quasdam pede libero describerem, quasdam vero lege metrica impeditas digererem*. Ob » quam rem obsecro unitam mihi tuæ dilectionis » amicitiam, ut beatissimi Germani episcopi Vitam » in versuum qualitatem commutare non desistas: » sancti vero Amatoris prosaica modulatione describas, ut sectatores apostolicæ prædicationis effecti, omnibus omnia efficiamur, et nulli quicquam debeamus, nisi ut invicem diligamus. Individuam mihi caritatem vestram divina custodiat » pietas, venerabilis frater.»

* al. Confessorum

* al. impeditus digerere

36

A 36 Rescriptum antefati presbyteri : "Domino » beatissimo et apostolicis infulis decorato, patri » spirituali, Aunario episcopo, Stephanus, omnium » servorum Christi famulus. Decursis litteris apo- » stolatus vestri, quo sancti desiderii ardor summa » alacritate pertendat, luce clarius approbavi. Est » igitur devotionis vestræ propositum virorum opi- » natissimorum Germani et Amatoris floridæ vitæ » nobiles actus describere, sed ad eos lepidissimi » callis vestri dirigatur intentio, qui possint virtu- » tum lumina æquiperis affatibus inspicare*. Verum » ego, cujus iners ingenium gemino rigore torpes- » cit, et lingua balbutiens faucium inter raucidu- » los cursus squallido situ impedita, non loquitur, » sed stridet potius; quomodo potero divinitus in- » spirata virorum sanctissimorum munera polito » expedire sermone, qui nec privata possum huma- » no casu confecta* negotia explicare. Ridiculo (ni » fallor) inexplicabili ac ludibrio semet impendit, » quisquis ultra virium suarum possibilitatem onus » assumit. Nonne ferarum sectatores, si minus ca- » ptiosa industria formaverit, audax temeritas pes- » sumdabit? Numquam tiro victoriæ monumenta » parma depicta gestabit, si eum docta veterani B » exempla non instruxerint. Numquam etiam aeris » patulum iter tutus ales resecabit, cui prævia dux » penniger mater non fuerit. Jacebit profecto flu- » ctuum elisione truncatus, quisquis suæ procacita- » tis fisus auctoramento indocilem ratis dexteram » ingerit clavo. Sic unusquisque in diversum impe- » ritiæ hamo inscinditur, si doctorum favoribus mi- » nime adjuvetur. Ergo, beatissime Vir, quæso, ut » illa mihi culmen apicis tui imponat, quæ facile » me posse perficere non dubitat. Si tamen et in » hoc opere, quidquid illepide aut infacete rustica » garrulitas digesserit, æquanimiter feras, aggre- » diar, et faciam, quæ paterna imperat ac jubet au- » ctoritas. Vale longum in tempus, Domine semper » meus et apostolice Papa *. » *Hactenus ex memorata Herici dedicatoria.*

AUCTORE J. P. et ad eam responsoria;

* al. afflatibus inspicere

* al. congesta

* al. vale in longum tempus, Domine Papa. et nonnulla eodem pertinentia observantur.

37 *Lotharius ille, quem in præmissis ad recitatas* Aunarii *et Stephani litteras tantopere laudat, quique a patre Carolo Calvo monachis S. Germani educandus traditus fuerat, et deinde constitutus abbas, e vivis ereptus est circa annum* 865, *in primo ætatis flore, sicut abunde indicant ejusdem Herici, verba : ast error in iis cubat, dum dicitur* S. Aunarius sextus post beatum Germanum Autissiodori episcopus. *Etenim in Historia episcoporum Autissiodorensium et in aliis* C *passim Catalogis S. Germanus statuitur illius sedis septimus episcopus,* S. Aunarius *tantum decimus nonus; non dubito tamen, quin error iste soli amanuensium negligentiæ vel imperitiæ attribuendus sit, cum ipsemet Hericus dictæ Historiæ compingendæ adlaboraverit. Eisdem quoque amanuensibus adscribimus diversitatem scriptionis, quæ occurrit in litteris apud Labbeum in Historia mox dicta, et apud nos tom.* VII *Julii, unde eas desumpsi, annotatis tamen variantibus lectionibus præcipuis, quas commode admittebat margo. Porro an Sanctus, quod sibi propositum esse indicabat, inquiens :* Placuit mihi, ut Vitas beatissimorum Professorum quasdam pede libro describerem *etc., exsecutioni dederit, incompertum nobis est, cum nulla hactenus Vita, ipso auctore, comparuerit. At Stephanus presbyter, quem nonnulli* Africanum *agnominatum censent, quia ex Africa in Gallias devenerat, vel ut suspicatur D. Lebeuf, quia forte erat oriundus ex illustri quondam Autissiodori familia Africanorum, passim creditur auctor Vitæ S. Amatoris, apud nos editæ tom.* 1 *Maji pag.* 52. *Verisimiliter etiam alteri Antistitis nostro desiderio obsecutus fuerit, et Vitam S. Germani a Constantio presbytero stylo soluto concinnatam, versibus exornaverit; sed Opus ejus seculo nono jam tum deperierat, teste Herico, qui laborem istum* D *denuo suscepit et sex libris perfecit. Hos habes in Opere nostro tom.* VII *Julii, subnexos Vitæ a Constantio exaratæ.*

§ IV. Sancti ab Aunario ecclesiastica disciplina imbuti; Epistolæ Pelagii II Papæ ad eumdem datæ.

N*on tantum solicitus fuit* S. Aunarius, *ut Sanctorum in cœlis triumphantium promoveret in terris gloriam et venerationem; verum etiam laboravit, ac suis virtutum exemplis piisque institutionibus feliciter effecit, ut alii hic secum militantes ad similem sanctitatis gradum proveherentur. Eos inter primo loco memorandus videtur S. Lupus, ipsius, ut supra diximus, ex sorore S. Austregilde nepos, qui ob pietatem eximiasque animi dotes ad Senonenses infulas evectus est, et post obitum adeptus insignem in ecclesia cultum. Acta ejus illustrata sunt tom.* 1 *Septembris verba vero, unde* S. Aunarii *curam ad ejus in juventute confirmandam stabiliendamque sanctitatem edocemur, recitavi hic num.* 16. *Lupo jungimus S. Walaricum Leuconaensem in Picardia abbatem primum, cujus Acta a Ragimberto abbate* E *primum scripta et postea ab alio monacho expolita dederunt Majores nostri tom.* 1 *Aprilis pag.* 17, *ubi ad præsens institutum leguntur ista num.* 4 : Animus *(S. Walarici)* ad altiora fastigia et ad potiora ingenia semper ascendens, cœpit peregrinationem Dei amore appetere et patriam parentesque suos deserere. Tunc ad monasterium beati quondam antistitis Aunacharii, Autissiodorensis episcopi, perrexit, quod in suburbano ipsius civitatis in quodam est viridario constructum, et ibi a præfato Pontifice benigne est susceptus. Quamplurimum itaque tempus arctissimis jejuniis orationibusque et vigiliis cœlestem ibi vitam agebat in terris. *Inde profectus est S. Walaricus ad Luxoviense monasterium; quod circa* 590 *erexerat S. Columbanus. Discessum illum collocat Mabillonius sub annum* 594, *Cointius vero sub initia exstructi monasterii; juxta quam chronotaxim Sancti ejusdem ad* S. Aunarium *accessus verisimiliter statuimus circa* 580, *cum dicatur* quamplurimum tempus *apud ipsum vitam egisse.*

Instruxit S. Lupum, et S. Walaricum suscepit

39 *Atquodnam est monasterium illud, a mox laudato biographo nomine* S. Aunacharii *insignitum ? Nesciri id ait Cointius; D. Lebeuf non aliud esse putat, quam monasterium a S. Germano olim exstructum dedicatum-* F *que S. Cosmæ, et S. Mariani postmodum appellatum, quod prope muros civitatis situm erat; Si enim, inquit, aliud condidisset* S. Aunarius, *silentio non prateriissent biographi bona, a sancto fundatore ipsi assignata, tantummodo memorantes bona, quibus locupletavit ecclesias S. Stephani et S. Germani. Contra Georgius Viole in MS. codice nostro iisdem pene de causis contendit, intelligendam esse ipsam S. Germani abbatiam. Relatis primum verbis biographi S. Walarici, in hunc fere modum prosequitur Gallice :* Hoc intelligi potest tantum de S. Germani monasterio, cui bona multa contulit S. Aunarius, et in quo demum sepeliri voluit, ut refert Vita ejus, inserta Operi de episcopis Autissiodorensibus. Etenim abbatia S. Germani, priusquam ab ista parte civitas aucta et muris cincta esset per Petrum comitem Nivernensem *(exspirante seculo* 12) sita erat in extrema parte suburbii. Si autem alio loco condidisset alteram S. Aunarius, ejus in testamento suo haud fuisset immemor, in eaque verisimiliter sepulturam elegisset, non in ecclesia S. Germani, cui uni et ecclesiæ cathedrali ampla patrimonii sui bona concessit.

in monasterium quod communius creditur

40 *Pro S. Germani abbatia stetit quoque Mabillonius tom.* 1 *Annalium Benedictin. pag.* 47 *inquiens :* Idem *(S. Aunarius)* jam episcopus in cœnobium sancti

fuisse S. Germani;

A sancti Germani admisit Walaricum, Leuconaensem abbatem sanctum postea futurum : *et iterum pag. 173, ubi verba biographi S. Walarici ita excepit :* Id intelligendum de monasterio sancti Germani, cujus basilicam Aunacharius, teste Herrico monacho, magnificis prædiis locupletavit.... ibidemque sepultus *est* ad pedes sancti Germani. *Sane cum utrumque monasterium id temporis in suburbio civitatis situm esset, allatæ rationes favent S. Germani monasterio, et aliquem saltem titulum præ se ferunt, cur hoc potius quam aliud a biographo S. Walarici vocari potuerit* S. Aunacharii monasterium. *Hinc conjecturas suas latius extendit laudatus Viole, seu quisquis alius codicis nostri auctor exstitit ; cum enim ex nullo veteri monumento certo assignari queat, quandonam religiosi Ordinis S. Benedicti incolere cœperint dictum S. Germani monasterium,* Mihi, *inquit*, licitum existimavi in re adeo difficili opinionem meam exprimere,... ostendendo curioso lectori, quod S. Aunarius XIX Autissiodorensium episcopus, regio sanguine ortus, habendus sit primus auctor immutationis factæ in ecclesia S. Germani per introductionem Ordinis S. Benedicti, pium illud opus exsecutus sua B non tantum auctoritate, verum etiam immensis largitionibus amplissimisque donationibus, quas impendit novi monasterii ædificio, ejusdem loci ecclesiæ ornatui, et accremento redditurum destinatorum cultui altarium, et victui servorum Dei. *Hæc ille ferme ad verbum Gallice, mox pro opinionis suæ verisimilitudine seu probabilitate appellans ad ea ipsa verba Vitæ S. Walarici.*

ejus tamen non videtur fuisse abbas ;

41 *Ex simili forte conjectura tradiderunt nonnulli, Sanctum nostrum fuisse aliquando ejusdem monasterii abbatem, et eos inter verisimiliter ipsemet Viole; Sammarthani enim tom.* 3 *Galliæ Christianæ pag.* 447 *dantes seriem abbatum* beneficio, *ut aiunt,* reverendi patris domni Georgii Viole, Congregationis sancti Mauri presbyteri, suis ex Commentariis rerum Autissiodorensium, *primo loco collocant* S. Aunarium, qui et episcopus Autissiodorensis *fuit. Sed neutri conjecturæ acquiescit Mabillonius num. præcedente citatus pag.* 47; *primam tacite rejicit his verbis :* Ab erecta per sanctam Chrotechildem beati Germani basilica monachi locum istum insederunt ad nostrum usque tempus : numquam interrupta serie : sed quis primus loci abbas exstiterit, incertum. *Alteram quoque indirecte impugnat istis :* Aunarium quidem, seu Aunacharium vulgati præferunt indi- C ces, quem monachum abbatemque fuisse tradunt ; priusquam episcopatum Autissiodorensem adipisceretur : at de abbatiali ejus dignitate altum silentium in ejus Vita apud Labbeum, ubi tantum ad sepulcrum sancti Martini Turonensis episcopi, » coma » capitis detonsa, clericali habitu secularem vestem » mutasse » perhibetur. *Cointio similiter visus est expungendus ex abbatum catalogo,* quia talis haud exhibetur in episcoporum Autissiodorensium Historia, quamvis author plerosque commemoret ex abbatibus sancti Germani factos episcopos Autissiodorenses. *Denique in eum modum scribit D. Lebeuf, ut etiamsi talis exhiberetur Sanctus noster in Historia, non videatur crediturus, eum stricti nominis fuisse abbatem; quandoquidem omnino dubitet, an ea tempestate ad S. Germanum exstiterint monachi. Nam tom.* 1 *pag.* 135 *illustrans Acta S. Palladii, qui seculo* 7 abbas monasterii S. Germani, *ut expresse legitur in Historia, ad episcopatum assumptus est, ait :* Quoniam certum non est, tunc fuisse monasterium monachorum eo sensu, qui deinde isti nomini annexus fuit, omnino credibile est, Palladium abbatem gubernasse clerum secularem. *Atque ita se adversari significat non tantum Viole conjecturis, sed etiam sententiæ Mabillonii de primordiis dictæ abbatiæ. Equidem contentus retulisse ea, quæ spectant ad* S. Aunarium, *quem tamen non* D *putem fuisse stricti nominis abbatem, ulteriorem hujus quæstionis discussionem remitto ad eos, quibus curæ est, in monasteriorum Galliæ initia indagare, et abbatum exhibere seriem.*

AUCTORE J. P.

discipulum quoque habuit Austregisilum

42 *Aliquamdiu etiam Sancti nostri disciplinæ subjectus fuit S. Austregisilus, postea Bituricensis antistes, cujus Acta illustrata sunt tom.* v *Maji ad diem* XX. *Is, ut fusius narrat auctor coætaneus, degens in aula Gunthramni regis ab altero aulico falsi criminis insimulatus est, sed eo, divina protegente gratia, purgatus, cœpit, verba sunt biographi,* in amore et dilectione Dei attentius in bonis operibus proficere et clericatus onus inhianter desiderare, at pro hoc regem petere dubitabat. Erat tunc in domo regis inter ceteros senatores præstantissimus, Ætherius nomine, vir prudentissimus, et singulari cautela præditus, cui rex omnia tractatus sui arcana præcipue pandebat : qui tunc dignus episcopatu, postea Lugduno Galliæ nobilissimæ civitati episcopus ordinatus est, quique memoratum famulum Dei singulariter diligebat : quem Austregisilus rogavit, ut regis permissu peteret, se ad clericatus onus venire debere : qui suggessit et impetravit. Acceptis E epistolis, perrexit Autissiodorum civitatem, ibique a B. Aunachario episcopo, decisa cæsarie clericus effectus et subdiaconus ordinatus est. Regressus inde venit ad memoratum Ætherium : ille, jam episcopatu accepto, benignissime eum cum ineffabili gaudio recepit, presbyterumque et abbatem basilicæ B. Nicetii episcopi et confessoris ordinavit.

eumque subdiaconum ordinavit.

43 *Juxta hæc, quæ vel idcirco paulo latius descripsi, videtur S. Austregisilus non admodum exiguo tempore moratus Autissiodori : cum ad S. Aunarium abierit, versante in aula Ætherio inter senatores regios, rediritque dumtaxat ad hunc jam tum episcopatui Lugdunensi præpositum. Verumtamen Philippus Labbeus tom.* 2 *Bibliothecæ pag.* 363 *dat ex veteri MS. codice membranaceo ecclesiæ collegiatæ S. Austregisili de Castro in suburbio Bituricensis civitatis Elogium ejusdem Sancti,* olim tumulo illius marmoreo insculptum, *in quo mora ista utcumque restringi videatur. Verba hæc sunt :* Occurrit ei *(Austregisilo)* in mente clericatus onus suscipi debere; quod ut fieret, cujusdam nobilissimi clerici precibus, Ætherii nomine, cui rex omnia tractatus sui arcana præcipue pandebat, obtinuit, quique eum misit B. Aunario Autissiodorensi episcopo, ut suis sanctis manibus cæsaries sui F capitis deponeretur. Qui et in hoc postulantis amici explevit votum, ac insuper ad diaconatus eum promovit officium. Effectus ergo clericus, continuo remeavit ad regem. Quem videns prædictus Ætherius, illico petivit a rege, ut sibi committeretur. Jam et ipse impetraverat a principe sedem Lugdunensis ecclesiæ *etc. Quibus innuitur S. Austregisilus non longiore temporis intervallo apud Sanctum nostrum permansisse, quam quod requirebatur, ut idoneus redderetur ad suscipiendum diaconatum seu subdiaconatum, ut habet biographus, cui utpote coætaneo major auctoritas, et ex quo fortasse recitatum Elogium, nonnullis hinc inde immutatis verbis, desumptum fuit. Quandonam autem isthæc contigerint, late saltem colligi potest ex initiis episcopatus Ætherii, sub quo Austregisilus ad ipsum rediit, et quæ passim figuntur intra annum* 585, *quo Priscus ejus decessor interfuit concilio Matisconensi secundo, et* 589, *quo ipse episcopus Lugdunensis subscripsit rescripto episcoporum apud S. Gregorium Turonensem lib.* 9 *Historiæ cap.* 41. *Vide Opus nostrum tom.* VI *Augusti pag.* 91 *et seqq., ubi ejus cultus probatus et gesta collecta sunt.*

Magna ejus fuit apud coepiscopos

44 *Cæterum mox memoratum rescriptum catenus ad Sanctum nostrum pertinet, quatenus ex ipsius quoque nomine atque auctoritate fuit exaratum. Occasio fuit* grave

A *grave scandalum, quod in Pictavensi monasterio exortum erat, auctore ac principe Chrodielde, Chariberti regis quondam filia. Hæc quippe abbatissam suam loco dejicere, atque ipsamet cum ascendere meditans, cum multis aliis monialibus, quas in partes suas traxerat, monasterio egressa est, tantasque turbas excitavit, ut nullis monitis parentem, imo collecta sceleratorum hominum manu se tuentem, cum sociabus rebellibus anathemate percusserint Gundegisilus Burdegalensis ac tres alii antistites. Sententiam suam et injurias sibi a sceleratis hominibus eapropter illatas litteris significarunt decem episcopis, tunc apud Gunthramnum regem aggregatis; hi sententiam ratam habuerunt suo rescripto, cujus istud initium est :* Dominis semper suis atque apostolica sede dignissimis Gundegisilo, Nicasio *(Engolismensi)* et Saffarico *(Petragorico; quarti nomen. Marovei scilicet Pictavensis, non exprimitur),* Ætherius, Syagrius, Atmacharius *etc. Vide reliqua apud laudatum Gregorium Turonensem.*

AUCTORE J. P.

45 *Hactenus dicta sufficienter persuadent, sanctitatem ac prudentiam Antistitis nostri magno in pretio fuisse tum apud collegas suos Galliæ episcopos, tum apud principes, præsertim Gunthramnum regem; sed* B *hoc ipsum omnino persuasum fuisse Pelagio secundo Pontifici Romano, testantur epistolæ, de quibus nunc agendum. Binas saltem sibi ad manus fuisse, indicant compactores Historiæ Autissiodorensium episcoporum :* Exstant quoque epistolæ Pelagii Papæ ad eumdem beatissimum Pontificem, quarum unam, nimia vetustate fuscatam, ab authenticis librorum nequaquam pleniter extrahere valuimus : alteram vero huic Operi inserendam dignum duximus. *Binas tamen profert Labbeus noster tom. 5 Conciliorum; primam col. 939, alteram col. 954. Hæc desumpta est ex laudata Historia; illa verisimiliter eadem est, quam legere nequiverunt alii, vel desumpta ex alio codice vel a peritiore manu descripta : quidquid sit, et tempore prior est et ob materiam ea contentam memoratu dignior. Sic habet :* Dilectissimo fratri Aunario Pelagius urbis Romæ episcopus. Laudanda tuæ caritatis vota relegimus, quibus te, nisi gentilis motus obsisteret, ad nos venire voluisse significas. Licet enim spiritaliter, et simul et unum semper simus in Domino, verumtamen etiam præsentias corporales et antiquiores patres, et ipsos quæsisse invenimus Apostolos.

et regem auctoritas, hanc Pelagius II PP.

46 Sed dum tua desideria, causasque, quibus obstareris. exponeres, mirati sumus minus te illud, C quod ipsis obviaret excusationibus, attendisse. Si enim mundo venerabilem judicatis hanc urbem, si ad pacem Sedis Apostolicæ cunctarum regere moderamina ecclesiarum prædicatis; cur non et tribulationes nostras et temporales angustias caritatis compassione gemiscitis? Scientes divino per Apostolum nobis ore mandari, ut nos invicem diligamus, ut onera invicem nostra portemus, ut quotiens fratrum quicumque uritur, nos uramur : dum pene in conspectu vestro tantus sanguis innocentium sit effusus, ita sacra violentur altaria, ita Catholicæ fidei ab idololatris insultetur. Novimus et nos, quod temporalia ista flagella sint et ad probationem, sicut de cœlesti confidimus miseratione, proficiant, et proximum, sicut a vobis scribitur, Dominus noster de tribulatione dat gaudium : quia, qui nequiter agunt, exterminabuntur, et inimici Dei mox, ut exaltabuntur, sicut fumus deficient, et generaliter peribunt gentes de terra ejus. Propter quod vos decuerat, qui illic Catholicæ membra estis Ecclesiæ, uni corpori unius capitis gubernatione conjuncta, omnibus quibus viribus valeretis, paci quietique nostræ pro ipsa sancti Spiritus unitate concurrere.

agnovit

47 Nec enim credimus otiosum, nec sine magna divinæ providentiæ admiratione dispositum, quod vestri reges Romano imperio in orthodoxæ fidei D confessione sunt similes ; nisi ut huic urbi, ex qua fuerat oriunda, vel universæ Italiæ finitimos, adjutoresque præstaret. Cavete igitur, carissime Frater, ne dum regibus vestris juvandi nos virtus sit data divinitus, caritatis vestræ circa nos levitas arguatur, qui illis, et in fide et in consiliis vestro sacerdotio sic devotis, suadere talia aut negligitis aut differtis. Sacras autem reliquias, quas et tua caritas et gloriosissimus filius noster petiit dirigendas, cum cohærenti sibi sanctificatione transmisimus. Propter quod nihilo minus admonemus, ut quorum virtutem quæritis, eorum templa a pollutione gentium liberari. in quantum vobis est possibile, festinetis ; et vestris regibus instantissime suadeatis, quatenus ab amicitiis et conjunctione nefandissimi hostis, Longobardorum. salubri se provisione segregare festinent. Ne dum illorum vindictæ tempus advenerit, sicut et celere fieri divina miseratione confidimus, eorum etiam illi inveniantur esse participes : quia scriptum est : Non solum qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus, puniendos. Deus te incolumem custodiat, carissime Frater. Datum III Nonas Octobres, imperante domno E Tiberio Constantinopoli Augusto, anno VII.

in litteris,

48 *Epistola ista, quæ scripta est juxta aliquos anno 580, juxta alios 581, non tantum clare indicat,* Aunarium *prius misisse litteras ad Pontificem, sed etiam ita concinnata est, ut præcipua saltem puncta, in illis jam deperditis contenta, ob oculos ponat. Ac primo quidem declaravit Sanctus suum Romam abeundi desiderium ac propositum, tum ut ipsum Pontificem coram alloqueretur, tum ut videret urbem toti mundo venerabilem et ecclesiarum omnium moderatricem. At ab isto proposito se prohibitum fuisse dixit per Longobardos, qui haud ita diu ante, ipso scilicet tempore, quo Pelagius ad Pontificatum evectus fuerat, Romam obsederant, et tota vagantes Italia, omnia deinde infesta habuerant. Hisce junxit pias aliquot rationes, quibus ad calamitates istas fortiter perferendas excitaret Pontificem. Ex ista autem litterarum ejus prima parte occasionem arripuit Pelagius adhortandi ipsum, ut non otiosa commiseratione, sed efficaci cooperatione Ecclesiæ tantum sibi dilectæ et venerabili succurreret, usque adeo ejus apud reges Galliarum, quorum fidem orthodoxam commendat, fretus auctoritate et gratia, acsi solus ipse* Aunarius *eos inducere posset ad ferendum Italiæ auxilium.*

quibus respondit ad nunc deperditam

49 *Altera litterarum suarum parte a Pontifice reli-* F *quias petivit Sanctus suo et ejus nomine. quem gloriosissimum filium suum appellat Pelagius, Gunthramni verisimiliter regis, easque obtinuit, sed cum iterata exhortatione, ut instantissime apud reges ageret, idque saltem evinceret, ne illi cum Longobardis colerent amicitiam. Dubium non est, quin Sanctus paruerit monitis Pontificis : certe, dummodo recte notet Sigebertus in Chronico, eodem anno vel proxime sequenti pugnatum est Gallos inter et Longobardos, ita enim scribit ad annum 581 :* Duces Longobardorum Gallias aggrediuntur et vario bellandi genere nunc Franci, nunc Longobardi inter se colliduntur. *Sed cum his proxime subnectat obitum S. Hospitii Reclusi, crediderim, ab eo perperam intellectum fuisse S. Gregorium Turonensem, qui illius obitum referens ad eumdem annum 581, simul enarrat Vitæ gesta et hæc inter prophetiam olim ab eo prolatam de imminente Longobardorum in Gallias irruptione, quæ diu ante obitum ejusdem Hospitii, ac proin antequam Pelagius ad* Aunarium *scriberet, completa fuit. Adeat curiosus lector Cointium ad annos 571 num. 5 et 573 num. I et seqq. Idem Gregorius Turonensis hic, utpote gesta sui temporis enarrans, ceteris omnibus præferendus, certius, ut credamus,* S. Aunarii *apud Galliarum reges conatus irritos haud fuisse, præbet fundamentum lib. 6 Historiæ cap. 42,*

Aunarii epistolam:

A 42, *ubi ad annum Childeberti secundi nonum, id est, Christi* 584 *scribit in hunc modum :* Childebertus vero rex in Italiam abiit. Quod cum audissent Langobardi, timentes ne ab ejus exercitu cæderentur, subdiderunt se ditioni ejus, multa ei dantes munera ac promittentes, se parti ejus esse fideles atque subjectos : patratisque cum his omnibus, quæ voluit rex, in Gallias est regressus.

allæ ejusdem Pontificis ad Sanctum litteræ,

50 *Post hæc alias ad Pelagium litteras misit* Aunarius, *quæ similiter deperditæ sunt ; ex responsoriis tamen discimus, eum denuo egisse de sanctuariis seu Sanctorum reliquiis ; at non satis discernimus, an tantum gratias egerit de ante acceptis, an vero, quod verisimilius mihi est, plures rogaverit pro novis ecclesiis, quibus regiones suas significabat abundare. Initio autem responsoriarum suarum non obscure declarat Pontifex, summopere sibi probari ejus agendi modum et affectum erga Sedem apostolicam : sed audiamus eas integras :* Dilectissimo fratri Aunario Pelagius. Quantum Deo placitos Sedis apostolicæ veneratione vos redditis, tanto commodatior illi, cujus Sedes est, fit vestræ fiducia caritatis : nec aliter unam solamque Dei confitemur Ecclesiam, nisi omnes ad petram, super quam fundata est fides Catholica, construamur : propter quod dilectionis tuæ desideriis suc- B cessit effectus et celer et facilis : quia eorum sanctuaria quæruntur, a quibus principibus sumpsit prædicatio veritatis exordium. Quod vero in vestris regionibus abundare indicatis ecclesias novas, gratulanter suscipimus, tamen si scienter expetere studium propheticæ vocis amplecteris, quærite faciem ejus semper. Quantum namque humanis intellectibus Incarnationis Domini nostri veritas aperitur, tanto amplius et honoratur et colitur. Sicut autem vos cupitis Deo nostris orationibus commendari, vos etiam nostris necessitatibus et angustiis, quibus incessabiliter oneramur, intercessionis continuum ferte solatium orantes, et quibuscumque valetis viribus, id agentes, quatenus sicut prædicationi Sedis apostolicæ consonatis, ita ejus paci vestra impetratio congaudeat et quieti. Deus te incolumem custodiat, Frater carissime. Datum pridie Kalend. Novembrium, imperante domino Mauricio Tiberio imp. Augusto anno v Indictione quinta.

datæ anno 586.

51 *Epistola hæc, quam descripsi ex tom.* 5 *Conciliorum Labbei, exstat etiam tom.* 1 *Bibliothecæ MS., inserta, ut supra indicavi, Historiæ episcoporum Autissiodorensium ; at notæ chronologicæ ibidem vitiose* C *signantur :* Mauritio Tyberio imp. Augusto anno III Indictione quinta. *Nam annus tertius Mauritii imperatoris nequaquam conjungi potuit cum Indictione quinta : imperium quippe adeptus ille est mense Augusto anno æræ vulgaris* 582, *proindeque annus ipsius tertius currebat* pridie Kalend. Novembrium *anni* 584 *cum Indictione tertia, inchoata a mense Septembri. Quod si annos imperii integros sumas, statuasque Mauritii primum æræ vulgaris* 583, *tertius erit* 585, *quo* pridie Kalendarum Novembrium *currebat Indictio quarta, inchoata scilicet a mense Septembri. Quapropter retinendæ sunt notæ, datæ ex tom.* 5 *Conciliorum, quæ omnes designant annum* 586 : *illo enim* pridie Kalend. Novembrium *currebat annus quintus Mauritii imperatoris et a mense Septembri Indictio quinta. Ceterum de peculiaribus Sancti gestis nihil ultra occurrit apud veteres scriptores, quod a biographis prætermissum sit, vel non satis expositum. Meminit ejus quidem S. Gregorius Turonensis lib.* 4 *de Miraculis S. Martini cap.* 13, *sed solum tamquam testis miraculi ad annum regis Childeberti decimum quartum, Christi* 589, *patrati, paucis ut sequitur :* Ad festivitatem vero illam, cui Aunacharius Autissiodorensis urbis pontifex adfuit, quidam manum aridam contractamque detulit, sed post diem tertium festivitatis redintegratam domi reportavit. D

AUCTORE J. P.

§ V. Sedis duratio ; obitus, sepultura, corporis translationes, cultus.

Sanctus post episcopatum

Annum *Sancti emortualem nec signant Vitæ scriptores, nec quidquam suppeditant, unde eum probabiliter eruamus. Sedis quidem durationem exprimunt, sed vitiose aut certe ita, ut vel evertenda sint, quæ supra diximus de ejus nativitate et assumptione ad episcopatum, vel neganda plurima, quæ traduntur de ipsius successoribus. Audiamus ipsorum verba :* Denique, *inquit anonymus biographus,* ecclesiam divinitus sibi commissam cum per XL et quatuor annos, mense uno, diebus viginti tribus strenue gubernasset, tandem diu optatam ad patriam die VII Kalend. Octobris, duce Christo, migravit. *Auctores autem Historiæ episcoporum Autissiodorensium :* Sedit annos XLIII, menses X, dies XX. *Discrimen aliquot mensium hic observatu dignum non est : meminerit tantum lector, nos juxta eorumdem auctorum verba, dicentium, quod Sanctus adolescentiam suam duceret apud Gunthramnum regem, id est, post annum* 561, *quando ipsum incessit mundo valedicendi desiderium, natalem ejus statuisse circa* 540, *initium vero episcopatus circa* 571, *in quo secuti sumus Cointium, et, quotquot pene eam materiam attigerunt, eruditos recentiores.* E

30 aut amplius annorum

53 *At stante hac sententia, admitti nequit tam diuturna duratio episcopatus. Nam anni* 44 *vel* 43 *et menses* 10 *additi anno* 571 *deducent nos ad* 615, *quo Desiderius ejus successor jam diu cathedram occupaverat : quandoquidem is, ut recte observat Cointius ad annum* 605, *num.* 4, multas res cum Brunichilde regina, *quæ anno* 613 *e vivis erepta est,* commutaverit, *et tantum post annos episcopatus octodecim locum fecerit Palladio, qui tamen anno* 625 *episcopus Autissiodorensis subscripsit concilio Remensi. His aliisque rationibus ductus idem Cointius, decennium detrahit episcopatui* S. Aunarii, *ejusque obitum affigit anno* 605, *in quo similiter sectatores habet eruditos passim recentiores. D. Lebeuf, missa omni difficultatum hic occurrentium discussione, simpliciter ait, sedisse Sanctum annos plusquam triginta, nullaque allata ratione durationem istis terminis includit :* ab anno DLXXII usque in DCIII : *verisimiliter quia Desiderius ejus successor in Historia episcoporum Autissiodorensium dicitur fuisse* sub Romanis Pontificibus Gregorio, Sabiniano etc., *proindeque saltem anno* 604, *quo S. Gregorius Magnus defunctus est die* XII *mensis Martii. At ego suspicor, non aliam fuisse causam statuendi Desiderium sub Pontificatu Gregorii, quam epistolam ejusdem Pontificis, eadem in Historia recitatam, sed juxta communiorem hodiedum sententiam, ad Desiderium Viennensem conscriptam, non autem ad Autissiodorensem. Plenius examinari ista poterunt die* XXVII *Octobris, quo obiit S. Desiderius Autissiodorensis* et sepultus est juxta S. Aunarium in basilica S. Germani. *Interea temporis ego obitum Sancti nostri late signavi* initio seculi VII. F

obiit initio seculi 7. Locus sepulturæ,

54 *De die emortuali nulla est controversia, neque ulla quoque esse potest de loco sepulturæ. Utrumque ita indigitat anonymus biographus :* Ad patriam die VII Kalend. Octobris, duce Christo, migravit. Sicque summa cum gloria sub frequentia populorum in ecclesia beati Germani tumulandus deducitur ; ubi condigno honore prope corpus ejusdem sanctissimi patris et beatissimi confessoris sepultus libenter excolitur. *Consonat Hericus lib.* 2 *de Miraculis S. Germani Autissiodorensis apud nos tom.* 7 *Julii pag.* 280 *in brevi elogio, quod quia hactenus opportuna defuit occasio, huc reservavi :* Beatus vero Aunarius, quam

A excellentis privilegii fuerit, relatio gestorum ejus satis superque declarat. Quin inter cetera suæ sanctitatis illustria basilicam quoque beati Germani magnificis prædiis locupletavit; quod et natu splendidissimus, et possessionum amplitudine fuerat copiosus. Hic tam vivens quam mortuus signorum gloria coruscavit; functusque sacerdotio annis XLIII, mensibus X, diebus XX, VII Kalendarum Octobrium sancto Spiritu plenus decessit, et in basilica beati Germani prope corpus ejus debita reverentia appositus est ad patres suos.

AUCTORE J. P.

Corpus, cujus translationis

55 *Verba biographi initio præcedentis numeri recitata, uti et ejusdem relatio de miraculis ad Sancti sepulcrum patratis cum sequenti clausula :* Usque hodie fideliter petentibus divina beneficia ipsius meritis cunctis præstantur fidelibus, *sufficienter demonstrant cultum ab obitu inchoatum et deinde continuatum. Continuatum fuisse, probant pariter corporis translationes. Una eorum, si tamen stricti nominis translatio fuerit, signatur hoc ipso die* XXV *Septembris in Martyrologio Autissiodorensi apud Martenium tom. 6 Collectionis amplissimæ col. 722 :* Autissiodoro depositio et translatio S. Augnarii episcopi et confessoris. *In tribus item codicibus, quibus usus est Dominicus Georgius ad novam Adoniani Martyrologii editionem adornandam et in Fuldensi Martyrologio, isti editioni* B *subnexo, iisdem pene verbis :* Autissiodoro natalis et translatio corporis sancti Aunarii episcopi et confessoris. *Altera notatur in dicto Martyrologio Autissiodorensi ad* XVI *Augusti :* Autissiodoro translatio Augurii et Desiderii episcoporum. *Dubium mihi non est, quin voce* Augurii, *ab amanuensibus corrupta, designetur Sanctus noster, cum inter episcopos istius civitatis Augurius nullus compareat, et in Kalendario Autissiodorensi ad calcem codicis MS. nostri, Georgio Viole attributi, certe ante editionem Martenii exarato, ad eumdem diem* XVI *Augusti, clare legatur Gallice :* Translatio corporum S. Aunarii et Desiderii episcoporum Autissiodorensium.

in Martyrologiis

56 *Translationem primo loco nominatam, etiam priorem esse tempore, antiqui codices, quibus inserta est, reddunt verisimillimum; imo si verum sit, quod supponit Dominicus Georgius, annuntiationem, ex ejus codicibus recitatam, esse genuinam Adonis, statui debebit ante annum 860, ante quem juxta communiorem eruditorum opinionem Ado exaravit Martyrologium suum. Sed id, quod ille supponit, nobis ut minimum dubium est, ut diximus num. 3, nec satis videmus, cur Usuardus translationis istius memoriam subticuisset, si* C *in genuino Adone signatam reperisset. D. Lebeuf tom. 1 Monument. pag. 124 ad præsens institutum in hunc modum disserit :* Corpus Sancti hujus eodem loco remansit usque ad annum circiter DCCCLXV, quo tempore, postquam constructæ essent cryptæ, translatus est ejus tumulus ad pedes tumuli S. Germani. Ea hæc est translatio haud dubie, quæ ad diem XXV Septembris signata legitur in Martyrologio ecclesiæ cathedralis sub initium seculi undecimi conscripto. *Hæc Gallice laudatus auctor, ad quorum clariorem intelligentiam juverit paulo altius repetere nonnulla ad memoratum circa annum 865 translationem pertinentia.*

et ab Henrico monacho

57 *Anno 841, jubentibus Carolo Calvo et Ludovico regibus, corpus S. Germani a loco primæ sepulturæ, quo eodem loco juxta ante dicta reconditus quoque primum fuit* S. Aunarius, *in decentiorem translatum fuit ab Heriboldo Autissiodorensium episcopo. Anno vero 859, postquam pietate ac liberalitate Conradi et Adelaidis illustrissimorum conjugum ecclesia monasterii ex parte Orientali aucta esset, ibidemque miro cryptarum opere decorata, in harum præcipua collocatum est. Deinde anno 862 monachi aliquot* mandatis pariter et epistolis regiis instructi *Romam profecti sunt, et a Nicolao Pontifice, ejus nominis primo, donati reli-* D *quiis SS. Urbani ac Tiburtii martyrum, in reditu vero apud Agaunenses hospitali, sacras quoque SS. Mauritii et Innocentii Thebæorum martyrum reliquias consecuti sunt. Hactenus Hericus sed multo fusius lib. 2 de Miraculis S. Germani, ut videri potest apud nos tom.* VII *Julii a pag. 273 usque ad 279, ubi, relatis nonnullis, quæ facta sunt anno 865, tandem translationis historiam testis verisimillime oculatus describere incipit.*

memorata

58 Postquam longe superius comprehensum opus, *Herici verba sunt,* visum est et ecclesiastico decori et Sanctorum componendis pignoribus condignum, exercitata sapientium sententia, optimum factu judicatum est, ut supra memoratæ martyrum reliquiæ, nec non et corpora beatorum pontificum Altissiodorensium, olim in ipsa ecclesia tumulata, transferrentur in cryptas et circa corpus beatissimi Germani præcipua officii diligentia conderentur : divina mente, probo consilio ; ut quos eadem cœli regia continet, ejusdem quoque in terris habitaculi capacitas sociaret. Factum ita est ; et dextro quidem latere, id est, a plaga Australi, ossa beati Urbani Papæ cum capite sancti Innocentii martyris eodem loculo composita sunt. Hinc corpus venerabilis Alo- E dii, successoris quondam ejus, ac trium deinde sanctorum pontificum, Ursi, Romani et Theodosii. A parte pedum, id est, plaga Orientali, secus aram, pretiosi confessoris et præsulis Aunarii membra sacratissima requiescunt. Sinistrum, id est, Septemtrionale latus, gloriosi martyris Tiburtii pignora occuparunt, subjunctis quinque pontificum corporibus venerandis, hoc est, sancti Fraterni episcopi et martyris, Censurii, Gregorii, Desiderii ac Lupi, et extra hos sancti Moderati pueri, quondam martyrio coronati.

discutiuntur,

59 *Ex hactenus deductis sat certum apparet, remansisse Sancti corpus prope corpus S. Germani usque ad annum 841, nec loco motum fuisse ante 865, ut proinde hæc prima censeri debeat ejusdem translatio, prout recte monet D. Lebeuf. At mihi non æque indubium videtur ac ipsi, hanc ipsam esse translationem, quæ memoratur in laudatis Martyrologiis. Nam cum eo tempore, ut patet ex verbis, idcirco ad longum recitatis, non ejus solius facta sit translatio, sed plurium sanctorum martyrum et pontificum, cur ejus solius nomen sacris Fastis inscriptum fuisset, vel cur saltem annuntiatio his vel similibus verbis concepta non fuisset :* Translatio S. Aunarii et Sanctorum aliorum? *Valde equidem* F *suspicor, per verba ista Martyrologiorum :* Autissiodoro natalis *vel* depositio et translatio corporis, *nihil aliud denotari, quam Sancti obitum, et sacri funeris ex æde episcopali seu potius ex ecclesia cathedrali, ubi aliquamdiu, ut satisfieret piorum fidelium desiderio, expositum fuerit, solemnem deductionem ad tumulum, in ecclesia S. Germani præparatum.*

pretiosæ lipsanothecæ olim inclusum fuit,

60 *Quod spectat ad commemorationem translationis affixam diei* XVI *Augusti, et Sancto nostro ac S. Desiderio episcopo communem, crederim, eam sacris Fastis insertam fuisse, quando sacra ossa eorum exhumata atque in pretiosas thecas transposita fuerunt. Putat D. Lebeuf, contigisse ista circa annum 1030 : quia sub idem tempus, teste Historia episcoporum Autissiodorensium apud Labbeum tom. 1 Bibliothecæ MSS. pag. 450, corpus S. Desiderii,* quod in ecclesia beati Germani sepultum habebatur, ... repositum est ... in argentea theca centum appendente libras. *Quidquid sit, S. Aunarii sacra lipsana certo in pretiosa capsula servabantur sub initium seculi 13. Id docet Guido in Historia de Gestis abbatum S. Germani, ab anno 989 producta usque ad finem seculi 13, quo ipse eidem monasterio abbas præfuit. Etenim gesta commemorans Radulphi abbatis, anno 1208 e vivis erepti, apud mox citatum*

A *citatum Labbeum pag.* 580 *refert, monasterium S. Germani ex lite Radulphum inter ac Hugonem de Noeriis episcopum tanto fuisse debitorum onere pressum, ut ad ipsa lipsanothecarum decoramenta recurrendum fuerit :* Capsula etiam, *inquit*, beati Germani, olim a bonæ memoriæ Lothario abbate, filio Karoli (*Calvi*) regis, auro et gemmis decorata, remanentibus tantum frontibus; auro et gemmis excoriata extitit. Capsulæ quoque beatorum Urbani Papæ, Aunarii et Desiderii præsulum fuerunt similiter spoliatæ.

et in publica necessitate per urbem circumlatum.

61 *Circa annum* 1222 *abbatiæ præfectus est Regnaudus, qui sua prudentia atque industria eam non tantum debitis exoneravit, sed et redditibus mire auxit, ecclesiamque pretioso ornatu decoravit, ut fuse narrat idem auctor pag.* 581. *Hinc credere fas est, vel ab ipso vel a successoribus ejus lipsanothecas fuisse pristino splendori restitutas, nec has inter neglectam fuisse lipsanothecam Sancti nostri, quandoquidem tanta esset in veneratione, ut premente publica necessitate circumferretur in supplicationibus. Testem hic habeo codicem nostrum MS. D. Viole in Gestis abbatum S. Germani, ubi Gallico sermone leguntur sequentia :* Temporibus ejus (*Hugonis de Tyard abbatis*) Deo propter peccata populi non cessante plectere Burgundiam diris belli ac pestilentiæ flagellis, plures ac placan- B dam justam ejus iracundiam supplicationes Autissiodori institutæ sunt, et peculiares quidem, rogante magistratu, a Religiosis S. Germani, in quibus circumtulerunt lipsanothecas S. Germani, Aunarii, Theobaldi, Romani, Tiburtii, Sebastiani et aliorum, præsertim ab anno MCDLXVII usque ad MCDLXXXII. *Accedit D. Lebeuf, affirmans, a se conspectam fuisse epistolam dicti Hugonis abbatis, quam inscripsi: gubernatoribus ac procuratoribus civitatis Autissiodorensis, et qua concessit licentiam deponendi ac circumducendi* S. Aunarii *lipsanothecam occasione grassantis pestilentiæ. Recensetur quoque, eodem affirmante D. Lebeuf, Sancti lipsanotheca inter plurimas, quæ anno* 1554 *in generali supplicatione per dictam civitatem circumlatæ fuerunt die* XXI *Maji ad obtinendam a divina bonitate siccis agris pluviam, quæ haud ita dudum post subsecuta est abundanter, uti disco ex proxime memorato MS. codice. A dicto anno* 1554 *nihil reperio usque ad annum* 1567, *quo diabolica Hugonottorum rabies scriptoribus rerum Autissiodorensium subministravit amplam quidem, sed numquam satis lugendam materiam, ad quam paucis pertractandam progredimur.*

C § VI. Calvinistarum in abbatiam S. Germani Autissiodorensis sacrilegus furor, et impietas in sacras ejus reliquias; ossium S. Aunarii et aliorum a Catholicis collectio et conservatio.

Anno 1567 Calvinistæ sacrilege projecerun[t]

S*tragem a Calvinistis illatam civitati Autissiodorensi, ac potissimum S. Germani monasterio, breviter ac generatim litteris mandavit frater Petrus de Pesseliere, Prior ejusdem monasterii ab anno* 1544 *usque ad* 1597, *uti monet D. Lebeuf in instrumentis ad librum anno* 1723 *Gallice de eadem materia editum, unde ipsa verba Latina huc transfero :* Anno MDLXVII civitas Autissiodorensis ab Hugonotis intercepta et capta est; ideoque monasterium S. Germani cum pluribus aliis ecclesiis ejusdem civitatis dirutum et eversum et omni ligno, tegula, ferro, plumbo, vitro, campanis spoliatum, direptis primo sacrosanctis, tum sanctissimi patris divi Germani, tum aliorum Sanctorum capsulis ac reliquiis, nec non et ornamentis ecclesiasticis, libris, chartis, titulis, ceteraque totius domus supellectile. *Hactenus Pesselierus; qui utinam explicatius annotasset, quid memoratis reli*quiis *factum sit, vel quo demum devenerint! Multis* D *sane viam præclusisset contentionibus super exuviis nominatim S. Germani inter anonymos scriptores ad hæc usque tempora perseverantibus non absque bonorem scandalo ob acerbam scribendi methodum, fraudesque ac dolos malos, minuendæ adversariorum existimationis ergo adhibitos. Specimen sit epistola anno* 1752 *nostro Bollandistarum nomine, Gallico idiomate, et typis quidem, ut mendaciter præfert, Antuerpiensibus sparsa in vulgus, tot plena ineptiis, imo et farta principiis theologicis, a doctrina nostra usque adeo alienis, ut impostorem per se ipsa prodat etiam minus oculato. Sed ad propositum nostrum revertamur.*

AUCTORE J. P.

reliquias S. Germani episcopi,

63 *Prolixe, sicut mox innuebam, Autissiodorensem cladem descripsit D. Lebeuf in laudato libro Gallico, et specialim pertinentia ad abbatiam S. Germani exposuit a pag.* 142. *Hæc nos in compendium contracta exhibuimus* § 2 *Commentarii prævii ad Acta S. Germani tom.* VII *Julii pag.* 187, *et quia pariter* S. Aunarii *reliquias respiciunt, hic repetenda duximus :* Convenerat inter hæreticos, ut, quamprimum urbe potiti essent, cœnobium S. Germani, ne quid efferri subducive posset, armatæ paucorum tantisper obsiderent excubiæ, dum prædonum duces adessent. Factum id est tam solerter, ut a monachis, fugam E anxie deproperantibus, vix abdi quidquam potuerit. Ita supervenienti mox latrocinantium agmini universa prædivitis monasterii templique gaza cessit in prædam. Erant post altare majus, præter thecam S. Germani, tot principum undique fulgentem anathematis, repositæ sex aliæ grandes *(hic observat Boschius noster, in Actis visitationis cryptarum, anno* 1642 *compositis, tantum quinque et paulo aliter recenseri,)* SS. Aunarii, Urbani, Tiburtii, Theobaldi, Romani et quorumdam e sociis S. Mauritii martyrum insignes corporibus : has omnes idem impetus præcepsque furor loco revulsas deturbat in pavimentum, ossa simul sacra petulanti impiæque turbæ promiscue hac illac proculcanda dispergens. Ut adeo si quid harum S. Germani reliquiarum etiamnum Autissiodori supersit, quod in ea tot aliarum confusione collectum possit internosci, id eximiæ Catholicorum quorumdam pietati ac periculo debeatur. Hæc ille (*D. Lebeuf*) non asserens interim, *(subdit Boschius)* hujusmodi aliquid superesse.

super quibus hodie variæ sunt opiniones,

64 *Variæ fuere jam dudum et sunt hodiedum de S. Germani reliquiis opiniones. Prima post jam insinuatam a laudato Lebeuf, statuit, S. Germani reliquias ex theca extractas quidem fuisse ab hæreticis, sed ab iisdem, divina virtute constrictis, et thecæ auro gemmisque elaboratæ materia contentis, relatas esse ad* F *ecclesiam. Secunda, igne consumptas fuisse in privatis cujusdam ædibus. Tertia, hæreticorum furori a piis hominibus subtractas, sacco impositas, per annos quadraginta servatas, ac tandem commissas fuisse abbati monasterii S. Mariani Ordinis Præmonstratensis in eadem civitate, qui eas cistæ incluserit cum annexa sacco schedula, his verbis concepta :* Hæc ossa mihi in manus consignata sunt per homines pios; qui mihi dixerunt, esse reliquias ex theca S. Germani, seque illas collegisse in pavimento ecclesiæ dicti S. Germani ipso tempore, quo Hugonotti ejusdem basilicæ lipsanothecas demoliti sunt anno MDLXVII. Notatum MDCVII. *Opiniones hasce, uti et alteram, secundum quam theca una cum reliquiis per hæreticos humo defossa fuisset atque hactenus latitaret, plenius exposuit ac discussit Boschius noster citato tom.* VII *Julii pag.* 187 *et seq. At, quod singulæ parum certæ videbantur, quidquid dicat D. Lebeuf tom.* I *Monument. ad Hist. Autissiod. pag.* 78, *nullam amplexus est, electionemque commisit lectoris arbitrio. Easdem hic verbo attingere lubuit, ut idem lector perspiciat, contentiones hodiernas versari dumtaxat circa solas S. Germani*

AUCTORE J. P.

A *Germani reliquias ; proindeque sive aliqua sive nulla ex assignatis opinionibus vera sit, non inde minus probabilia reddenda esse ea, quæ de* S. Aunarii *et aliorum Sanctorum lipsanis traduntur.*

et ossa S. Aunarii aliorumque: hæc tamen, ut traditur in instrumentis,

65 *Traditio autem isthæc continetur in instrumento Gallico, quod a binis notariis apostolicis, presbyteris canonicis Autissiodorensibus, Ludovico Natali (Noel) Damy et Guillielmo Charles confectum est, et a D. Lebeuf ex autographo descriptum, annexumque inter alia instrumenta tomo 2 memorati Operis pag. 236. In eo itaque testantur prædicti notarii, coram se comparuisse* die quinto mensis Octobris anno millesimo sexcentesimo trigesimo sexto... venerabilem patrem domnum Anselmum Clairé, presbyterum religiosum Ordinis S. Benedicti, Congregationis S. Mauri, Priorem abbatiæ S. Germani... Autissiodorensis, *atque exposuisse,* se a variis personis secularibus ac regularibus edoctum esse, quod in expugnatione dictæ Autissiodorensis civitatis, facta anno MDLXVII, turmarum ductores la Borde, Blosset aliique Hugonotti ceperint ac spoliaverint thecas sanctorum Germani, Aunarii et aliorum, in ecclesia prædicti S. Germani existentes, ingentique contemptu sacra B ossa in terram projecerint : quæ sacra ossa a variis personis piis collecta fuerunt, qui partem eorum magnam reddidissent manibus venerabilium Religiosorum abbatiæ et monasterii dicti S. Germani. *Hactenus instrumenti verba sunt, qua potui fidelitate ex Gallico in Latinum versa, neglecto etiam, ut satis patet, Latini idiomatis nitore.*

quorum unum

66 *Porro antequam reliqua instrumento contenta referamus, obsequamur tantisper D. Lebeuf, exigenti attentionem ad ista verba :* Quæ sacra ossa a variis personis piis collecta fuerunt, qui partem eorum magnam reddidissent manibus venerabilium Religiosorum abbatiæ et monasterii dicti S. Germani. *Gallice :* Lesquels saints ossements furent ramassés par diverses personnes dévotes, qui en auroient remis une grande partie entre les mains des vénérables religieux de l'abbaye et monastère dudit S. Germain. Notandæ sunt, *inquit,* studiose phrases istæ, e quibus concludere est, non omnes reliquias, in ecclesia S. Germani solo collectas, fuisse redditas Religiosis abbatiæ. Ex iis, et e notabilioribus quidem, fuerunt traditæ Religiosis aliis, prout horum unus scripto reliquit, qui declaravit, esse ossa ex ipsamet theca S. Germani. *De scripti hujus, quod supra num. 64 dedi integrum, auctoritate disseruit Boschius noster tom.* VII *Julii pag. 188. Novam ejus* C *discussionem hic locus non exigit, cum de solis S. Germani ossibus in eo fiat mentio, ac supposita ejus sufficienti auctoritate et eorum, quæ continet veritate, inde confici nequeat, etiam reliquias* S. Aunarii *aliis fuisse commissas, quam Religiosis S. Germani, quod ad præsens propositum unice pertinet.*

perperam exposuit,

67 *Sed dum allegatas phrases studiosius considero, easque, ut faciendum existimo, interpretor juxta attestantis Prioris mentem, hic ex adjunctis temporis, loci et personarum eruendam, non placet conclusio domini Lebeuf, videturque mihi hic earum esse sensus : Pii homines sacra ossa ab hæreticis projecta collegerunt, sicque eorum partem magnam, id est, tantum, quantam in tali perturbatione ac furentium tumultu colligere concessum fuit, reddiderunt Religiosis eorum dominis.* Partem magnam *dixit, non omnia ; quia merito sibi persuadere non poterat, in dicto tumultu collecta fuisse* omnino omnia, *nulla fuisse sacrilegorum pedibus contrita, aliove modo dissipata. Adeo ut ne cogitaverit quidem laudatus Prior de retenta a piis hominibus aut alteri loco concessa parte alia collectorum ossium. Quis enim credat, sic ipsum loqui voluisse : Sacra ossa ab Hugonottis projecta collegerunt* pii homines, *et* ii pii homines *collectorum partem magnam nobis seu* D *decessoribus nostris, eorum dominis, restituerunt, partem alteram sibi retinuerunt ?*

nec ad veram epocham

68 *Aliud erat in dicto instrumento dignum notatu, nimirum ejusdem epocha, quæ verbis Gallicis ita exprimitur in corpore :* Anno millesimo sexcentesimo trigesimo sexto, *quam ipse D. Lebeuf ita signavit in fronte :* Ann. 1636, *quamque eamdem retinuit in serie instrumentorum, disposita secundum annos, quibus singula confecta sunt : cum tamen evidenter vitiosa sit. Nam domnus Anselmus Clairé, qui in eo comparet tamquam Prior monasterii S. Germani, isto munere functus non est ante annum 1658. Hoc discimus primo ex codice nostro MS., quem laudare solemus sub nomine domni Georgii Viole, et in quo legimus, ipsummet Georgium Viole fuisse Priorem S. Germani ab anno* 1632 usque ad finem comitiorum generalium, Cluniaci celebratorum, mense Octobri anno MDCXXXVI. *Huic successor proximus assignatur domnus Philibertus Tesson, quem inter et domnum Anselmum Clairé recensentur quinque Priores alii usque ad annum 1657. Secundo ipsemet D. Lebeuf memorato tom. 2 Monument. pag. 243 producit aliud instrumentum, ab eodem Ludovico Natale Damy et a Carolo Charles (eodem haud dubie, qui supra Guillielmus appellatus est, cum utroque loco idem pene tituli nomini ejus adscribantur)* E *confectum* anno Domini millesimo sexcentesimo quarto... Pontificatus sanctissimi Domini nostri Papæ Alexandri VII anno decimo... et reverendi patris domini Anselmi Clairé, hujus percelebris monasterii sancti Germani Autissiodorensis... Prioris anno quinto.

retulit D. Lebeuf,

69 *Præterea in eodem instrumento, cujus epocham vitiosam esse dicimus, fit mentio episcopi Autissiodorensis hisce verbis Gallicis :* feu monseigneur Dominique Seguier, *quæ denotant, eum, antequam conficeretur instrumentum, vivere desiisse, ut fatebuntur Galli omnes, apud quos particula* feu *haud ita dudum defunctum significat. Atqui id vere scribi non potuit anno 1636, cum illustrissimus Dominicus Seguier anno dumtaxat 1637 mense Augusto ab Autissiodorensi ad Meldensem ecclesiam translatus sit, atque e vivis excesserit anno tantum 1659 die* XVI *Maji, ut scribit ipse D. Lebeuf tom.* I *pag. 692, utque constat ex epitaphio, quod recitant novæ Galliæ Christianæ editores tom. 8 col. 1655. Dicamus ergo, pertinere instrumentum ad annum 1663, pro quo vel incurius amanuensis notarum arithmeticarum transpositione olim scripserit 1636, vel insulsus corrector, quia in instrumento recte citatur alibi annus 1636, eumdem ubique ponendum existimarit, expresseritque* millesimum sexcentesimum trigesimum sextum. *Sed miremur, errorem, tot indi-* F *ciis evidentissimum, evasisse oculos perspicacioris critici, studiose instrumentum examinantis. Redeo ad reliquias.*

pro majori parte collecto

70 *Habemus itaque ex traditione in laudato instrumento contenta, subtractam fuisse hæreticorum furori, et cœnobitis S. Germani restitutam partem earum magnam. Quid autem per partem earum magnam intellexerit domnus Anselmus Clairé, colligere est ex altero instrumento, quod idem Anselmus Clairé confici curavit eodem anno 1663 die* XXX *Julii occasione translationis infra memorandæ, cujusque fragmenta, nam totum penes me non est, collecta ex epistola quarta critica super comprobatione reliquiarum S. Germani antistitis edita anno 1753, huc transfero :* In memoriam revocantes, omnes sacras Sanctorum reliquias, quæ olim... in hoc monasterio... asservabantur, a Calvinistarum sacrilegis manibus, singulari divinæ Bonitatis providentia, sedulo et furtim, FERE EX TOTO, licet confuse, pia quarumdam personarum diligentia ac studio fuisse collectas et animadvertentes... in duabus cryptarum armariis permixtim et minus custodiri, inter quas pia et inconcussa traditione

A traditione docemur, gloriosissimi patroni nostri S. Germani reperiri.

ac servata sunt.

71 *Plura non dantur; sed neque omnia jam recitata conjunctim exhibentur in epistola; pars enim posterior, quam per particulam et, alio charactere expressam, connexui cum parte altera, ab hac aliquot interpositis ratiociniis separatur, ut nesciam, an in ipso instrumento conjunctim legantur, nec ne: attamen verisimillimum mihi est, referri ad invicem voces istas:* Reliquias... fere ex toto... in... armariis permixtim et minus custodiri: *indeque denuo colligo, juxta traditionem relatam ab Anselmo Clairé, pene omnes reliquias etiam nunc servari in sæpe dicto monasterio S. Germani. An autem ex omni parte, nominatim ex ea, qua mentio fit de reliquiis ipsius S. Germani antistitis, vera sit ea traditio, aliis discutiendum ac decidendum relinquo. At nihil est, quod dubitare me jubeat de reliquiis* S. Aunarii *ibidem inter alias custoditis pro magna saltem parte; cum hactenus comparuerit nemo, qui vocaret in dubium. Hoc ipsimet, qui sacra S. Germani ossa hæreticis subducta et aliis quam Religiosis proprii monasterii commissa contendunt, liberalissime concedunt, et affirmant universalius, quam nos. Audiatur dominus Buffard, in Cadomensi universitate sa-* B *cræ theologiæ doctor et canonicus Bajocensis, cujus verba dantur in proxime citata epistola:* Ex omnibus reliquiis, *inquit Gallice,* quibus tam abundanter instructa erat ecclesia S. Germani, non desunt nisi S. Germani *reliquiæ*, eaque ecclesia ceteras conservat etiam hodie.

§ VII. Sacrorum ossium post stragem Calvinistarum occultatio; inspectio; sanctitas prodigio confirmata; hodiernus situs.

Ossa S. Aunarii, aliis commixta et occultata,

Vidimus *§ præcedente, quo pacto* S. Aunarii *sacra lipsana, pleraque saltem, evaserint furorem hæreticorum, anno 1567, ac piorum fidelium diligentia redierint ad cœnobitas S. Germani; sequitur, ut, quid deinde iis factum sit, declaremus. Juxta prius citatum Gallicum instrumentum D. Anselmi Clairé, confectum videlicet die* v *Octobris annis 1663, prædicti cœnobitæ thesaurum illum suum, puta permixtas* S. Aunarii *et aliorum Sanctorum reliquias, ulteriori periculo surrepturi, recondiderunt in cavo grandis columnæ, exstantis intra cryptas monasterii prope sacellum S. Martini, in ejusque columnæ fronte crucem lapidi inciderunt. Sacer idem thesaurus, nisi error irrepserit in instrumentum aliud, quod statim memorabo, ibidem delitui* C *usque ad mensem Septembrem 1636, non tamen absque honore et veneratione piorum utriusque sexus fidelium, tum ad alia magno numero in dictis cryptis Sanctorum sepulcra, tum nominatim ad locum cruce præsignatum frequentes preces fundentium. Ea quippe veneratio et fidelium cultus fuit occasio, ut Religiosi Benedictini Congregationis S. Mauri, qui anno 1629 in abbatiam S. Germani inducti fuerant, nec aliam, quam ex traditione et præsignata cruce, earum reliquiarum notitiam habebant, occasio, inquam, fuit, ut columnam illam aperuerint, ac decentius sacra ossa disposuerint.*

loco decentiori

73 *Itaque* auctoritate, *verba sunt laudati instrumenti Gallici,* et approbatione nuper defuncti illustrissimi Dominici Seguier, tum episcopi Autissiodorensis, postquam ipsemet eam *(columnam)* aperuerat, illas *(reliquias)* recognoverat, ac veneratus fuerat, deindeque exposuerat venerationi fidelium, *exstrui ibidem et adornari curarunt armarium, panno decenter instructum. In eo reliquiæ gradatim et ordinate collocatæ fuerunt, anteposito vitro ac lignea janua, seris sub clavi clausis munita, aut facilius satisfieret populi ac peregrinorum undequaque illuc affluentium pietati. Designatus quoque fuit Religiosus, qui piis hominibus, reliquias intueri cupientibus, ostenderet.* D *Non adjicitur, quo anno facta hæc sint; at facta esse 1636 circa mensem Septembrem, eruimus ex Actis visitationis cryptarum, quæ rite descripta dedit anno 1642 laudatus illustrissimus, id temporis Meldensis episcopus, quæque habemus inserta codici nostro MS. Autissiodorensi.*

AUCTORE J. P.

post factam

74 *In his dicitur bis episcopus, supplicantibus Priore, qui tunc erat domnus Georgius Viole aliquoties memoratus, et monachis S. Germani, adiisse cryptas abbatiæ. Primum anno 1634 die 2 Novembris, quo partem earum unam visitavit: dein 1636 die* VII *Septembris, quo partem alteram inspexit, utraque vice comitantibus multis e clero et populo. Quæ prima vice peracta sunt, huc non spectant; de secunda sic loquitur:* Anno vero MDCXXXVI Septembris septima die, supplicantibus iisdem Priore et monachis, rursus multis e clero et populo comitantibus, ad eamdem S. Germani ecclesiam accessimus, præmissaque humili oratione, inspectis cryptarum parietibus, circumquaque litteris et picturis imbutis, effossa humo, variis in locis reperimus sarcophagos lapideos, quibus reseratis, visa sunt corpora, quæ inscriptionibus propriis notata quodammodo respondebant. E *Tum recenset prædictus antistes, quæ inventa et a se conspecta sint in et prope sacella seu cryptas S. Germani et S. Maximæ.*

ab episcopo inspectionem

75 *Demum ad propositum nostrum tradit sequentia:* Egressi ex hoc sacello sanctæ Maximæ, accessimus exploraturi ad parietem, qui est inter præfatam sanctæ Maximæ capellam et sacellum S. Martini, alias nostræ Dominæ de Consolatione. Cujus quidem parietis medium crucis signum præferre videbatur, quem locum, sæpius osculando eamdem crucem, devotus Antissiodorensis populus singulari pietate visitare consueverat, a majoribus accepta fide et traditione, quod ibidem sub crucis signaculo multæ pretiosæque Sanctorum reliquiæ continerentur. Itaque nostra authoritate detecta hac cruce, inventus est locus, profundus ad decem pedes, in cujus infima parte sepulchrum lapideum, duobus vel tribus lapidibus occlusum, latebat, quibus sublatis, ossa quinque aut sex circiter corporum inventa sunt; de quibus quidem ossibus, cum a nonnullis dubitaretur, utrum veræ essent Sanctorum reliquiæ, quibus honor deberet exhiberi, factam fuisse et auditam præfatorum ossium, nulla * visibiliter impellente, inter se collisionem, a viris fide dignis aliquando audivimus.

* *forte* nullo *vel* nulla vi

F

reponuntur:

76 *Non exprimit antistes, quorum eæ essent Sanctorum reliquiæ; at nullus, credo, qui vel obiter relationis adjuncta consideraverit, dubitabit, quin de iisdem sermo hic sit, de quibus in instrumento domni Clairé, nempe de ossibus* S. Aunarii *et aliorum Sanctorum, in strage Hugonottica per pios fideles collectis. Neque obest, quod in instrumento Gallico locus, ubi reconditæ dicuntur reliquiæ, vocetur grandis columna* (gros pilier), *in Actis visitationis Latinis* paries; *cum vox Gallica* pilier, *non significet columnam stricte dictam, sed molem ex variis lapidibus constructam, cujus proinde quadratæ facies anterior* paries *appellari potuit.*

ubi eorum sanctitas

77 *Accedit, quod prodigium, postremis episcopi verbis insinuatum, cum omnibus suis adjunctis narretur in Gallico instrumento, unice confecto, ut apparet, ut faciendam prodigio fidem, et hinc concludendum, veras esse* S. Aunarii *aliorumque Sanctorum reliquias, utpote ad quas illud contigerit. Prolixiorem hujus narrationem, quantum ad ejus intelligentiam sufficit, in compendium redigo. Relatis iis, quæ præmisimus de sacrorum ossium per hæreticos profanatione, de eorum per fidelium pietatem conservatione, depositione in columna seu pariete visitatione facta ab episcopo, transpositione in arma-* rium-

A rium seu thecam decentiorem, ac denique de cura eorum piis hominibus monstrandorum commissa Religioso, dicitur contigisse die nona Aprilis anni MDCXXXVI, ut D. Guillelmus Pirot, advocatus in præsidiali curia, cum patribus Paulino et Gerardo Girardin ex Ordine Capucinorum Religiosis presbyteris ad abbatiam accesserit, rogaritque reliquias sibi ostendi.

AUCTORE J. P.

78 Deduxit eos domnus Deicola Vocelle presbyter Religiosus, cui tunc ista cura erat commissa, primum ad sepulcrum S. Germani, et inde ad memoratam columnam seu parietem, ac patefacto armarii ostio, remotoque velo ex panno serico rubro, conspicienda illis exhibuit sacra lipsana, in minoribus gradibus ordinate collocata. Postquam hæc flexis genibus ac fusis precibus venerati essent, ostium occlusit laudatus domnus Vocelle, et roganti patri Gerardo, unde constaret, veras esse Sanctorum reliquias, respondit, eam esse traditionem publice receptam, et ab episcopo approbatam post civitatis restaurationem. Responsum confirmavit adstans Guillelmus Pirot: at pater Gerardus fieri posse reposuit, ut alia istic quam Sanctorum ossa deposita fuerint, nec temere exhibendam esse venerationem reliquiis haud sat certis et exploratis. Mox auditus est in armario fragor ingens ex ossium quasi inter se collisu, B duravitque spatio temporis, quo recitari queat Angelica salutatio. Dicente autem patre Paulino: Sus deque eversa sunt intus omnia: renovatus est fragor majore vehementia ac diuturniore temporis tractu, ita ut omnes obstupescerent et territus Guillelmus Pirot diceret patri Gerardo: Culpæ reus es, postulanda a Deo et Sanctis venia. Tunc ille in genua provolutus: Agnosco, inquit, a Deo puniri meam incredulitatem: veniam et ab ipso precor, et a Sanctis, quorum sacra lipsana isto in armario quiescunt. Dein postquam notabili tempore genuflexus cum aliis orasset, assurgens: Me miserum, dixit, qui ita senserim!

prodigio dein confirmata

79 Inde perrexerunt ad perlustranda alia cum reliquiis sepulcra: at in reditu pater Paulinus, etiam tunc existimans, omnia in dicto armario sus deque eversa esse, oravit domnum Vocelle, ut illud secundo aperiret: quo morem gerente, sacra ossa omnia eodem, quo fuerant ante, ordine ac situ conspexit, et, Nunc, inquit alta voce, non dubito, quin factus fragor verum sit miraculum. Rei narratæ veritatem anno 1663, quo præsens instrumentum confectum esse ostendi, laudati Guillelmus Pirot et Deicola Vocelle, ille sexagesimum octavum ætatis annum agens, hic quinquagesimum quartum, in abbatia S. Germani jurejurando testati sunt coram domno Anselmo Clairé Priore, et Laurentio C Martin ac Antonio Brugniart presbyteris Religiosis, atque una cum Priore ac binis notariis Apostolicis, Ludovico Natale Damy ac Guillelmo Charles eidem instrumento subscripserunt. Factum ipsum, utpote a viris gravibus, quales hic verhibentur laudati Pirot et Vocelle, testibus oculatis jurejurando probatum, et diu ante ab episcopo Dominico Seguier utcumque approbatum et confirmatum, cum illud referat in Actis visitationis, ut auditum a viris fide dignis, nolim vocare in dubium; at tempus, quo factum dicitur prodigium, conciliare nequeo cum tempore, quo legitur peracta visitatio.

traditur.

80 Juxta integram Gallici instrumenti seriem prodigium visitatione posterius est; cum juxta eamdem seriem sacra ossa, ante parieti seu columnæ inclusa, post visitationem dumtaxat in novo armario ita deposita sint, ut per appositum ostio vitrum, reserata lignea janua, ostendi possent piis fidelibus. Id ipsum supponitur in Actis visitationis, ubi dicit episcopus: Itaque nostra authoritate detecta hac cruce, inventus est locus profundus ad decem pedes, in cujus intima parte sepulchrum lapideum, duobus vel tribus lapidibus occlusum, latebat, quibus sublatis, ossa quinque aut sex circiter corporum inventa sunt. Nihilominus in instrumento notatur factum prodigium: die nona

Observantur nonnulla,

Aprilis anni MDCXXXVI; in Actis vero signatur visi- D tatio: Anno MDCXXXVI Septembris septima die; quæ simul consistere nequeunt, nisi erronea dicatur pars magna dispositæ seriei in instrumento, imo nisi falsa dicantur pleraque ac præcipua prodigii adjuncta. Falsum quippe erit, quod D. Deicola Vocelle semel et iterum aperuerit ostium armarii, velumque sericum removerit; falsum, quod ostenderit ossa in minoribus gradibus collocata; falsum quod ad secundum eorum in eodem situ ac ordine conspectum exclamaverit P. Paulinus Capucinus; Nunc non dubito, quin factus fragor verum sit miraculum: Quæ tamen vera esse, juramento attestati sunt idem Deicola Vocelle et Guillelmus Pirot.

81 Quapropter absolute figenda est visitatio ante prodigium, dicendumque, alterutro in instrumento errorem esse, sin' minus in anno, saltem in mense. Neque hic morari nos potest, mentio prodigii facta ab episcopo in Actis visitationis, quasi hæc illo posterior sit. Nam certo constat, Acta illa conscripta fuisse sexto circiter anno post peractam visitationem, intra quod temporis spatium contigisse potuit prodigium, auditumque ab episcopo inseri Actis ad majorem sanctitatis reliquiarum confirmationem. Audi episcopum Acta sua concludentem: Quia vero super his omnibus nul- E lus tunc, saltem, quid ad nostram notitiam venerit, factus fuit, ut ita loquamur, processus verbalis, maximo præcipue id impediente populi concursu, qui tribus diebus continuis visitandis hisce sepulchris, se ultro ingessit, et paucis diebus adhinc elapsis ad Christianissimum regem nos recipere quorumdam negotiorum gratia et præcipue nostro muneri primi eleemosynarii facturi satis, fuimus compulsi, sequenti vero anno ad sedem Meldensem, disponente ipsomet Christianissimo rege, translati fuerimus: ipso etiam Priore S. Germani, qui ejusmodi negotium pium de corporibus Sanctorum inveniendis et approbandis maxime urgebat, ad aliud sui Ordinis monasterium evocato, et nunc in conventu sancti Fiacrii nostræ diœcesios commorante, accesserunt ad nos præfatum Meldensem episcopum prædicti S. Germani monachi cum ipso Priore, qui tunc erat, et ut jam diximus, in nostra diœcesi Meldensi moratur, nobisque obnixe supplicaverunt, quatenus eis litteras præstare dignaremur, quibus apud omnes, quorum interesset, de supra laudata nostra Sanctorum corporum in ecclesia S. Germani Autiss. quiescentium visitatione constaret; quod nos tam piæ eorum petitioni annuentes, libenter concessimus. Datum Meldis in nostro palatio epali. anno Domini MDCXLII die XXIX mensis Aprilis. F

circa tempus, quo inspectio

82 Superest, ut videamus, utro in instrumento probabilius lateat error chronologicus. Annum 1636 retinendum esse pro visitatione, suadent præter allata verba num. 74, primo mox data clausula Actorum, qua asserit episcopus, se anno sequenti ad Meldensem cathedram fuisse translatum; id enim contigit anno 1637, mense Augusto, ut ostensum est supra; secundo testimonium D. Georgii Viole, qui tempore visitationis Prior erat S. Germani: verba mox producam plane consona Actorum clausulæ; tertio constans assertio D. Lebeuf et Mabillonii, qui secundam visitationem cryptarum, ille in Monument. Hist. Autiss., hic in Annalibus Benedictinis nominatim ad annum 857, occasione S. Heribaldi episcopi, tunc etiam in cryptis inventi, ubique innectunt anno 1636; sed apud hos nullibi expressum invenio vel diem vel mensem. Uterque additur in testimonio Georgii Viole: mensis Septembris, idem scilicet, qui in Actis; dies vero XVII, in quo ab Actis discrepat, ubi signatur VII. Demus verba ex Gallicis Latina: ita habent in codice nostro MS. Perfecit (illustrissimus Dominicus Seguier visitationem cryptarum) primum anno MDCXXXIV die 2 Novembris, dein MDCXXXVI die

et prodigium

A die XVII Septembris, peculiari prorsus totius cleri ac populi Autissiodorensis cum voluptate. Verum quia primis diebus secundæ inspectionis tantus erat in ecclesiam nostram Autissiodorensium confluxus... et quia idem Prior *(qui visitationem flagitaverat)* paucos post dies abiit Parisios ad aliud monasterium... super actione adeo spectabili confectus non est processus verbalis, imo dilatum est id negotii usque ad annum MDCXLII, quando is, qui scribit, Prior S. Fiacrii in Bria, favorem istum obtinuit ab illustrissimo Dominico Seguier, ab Autissiodorensi ad Meldensem sedem translato anno MDCXXXVII.

contigisse referuntur.

83 *Præterea etiamsi tam in Actis quam in dato testimonio adeo expresse non signaretur mensis Septembris, is verisimillima conjectura erui posset ex eo, quod utrobique indicetur, Priorem Autissiodorensem D. Georgium Viole ad alium cœnobium transiisse* paucos post dies *a facta visitatione; cum, ut alibi probatum est, Prioratum S. Germani tenuerit usque ad mensem Octobrem anni* 1636. *Sat certum igitur est, recte signatum esse in Actis mensem et annum, ac proin, licet dubius sit dies, dubium non est, quin cubet etiam hic error chronologicus in sæpe laudato instrumento Gallico* B *per dominum Lebeuf typis vulgato, prodigiumque in eo relatum, utpote visitatione posterius, contigisse vel post* 1636, *vel certe post* VII *aut* XVII *Septembris anni ejusdem. Ceterum videntur* S. Aunarii *et aliorum Sanctorum sacra lipsana remansisse eodem situ ac ordine in memorata cryptarum columna usque ad annum* 1663; *quando D. Anselmus Clairé partem eorum transtulit in duas thecas ligneas deauratas, quæ hodiedum exstant in summo altari, uti scribit auctor litterarum criticarum anni* 1753, *ubi dat ex Actis, die* XXX *Julii super ea translatione confectis, verba a me recitata num.* 70.

hodiernus reliquiarum status.

84 *Idipsum significat D. Lebeuf tom.* I *Monument. Hist. Autiss. pag.* 78, *dicens, prodigiosa copia reliquiarum, quas in strage Hugonottica collegerunt Catholici, hodiedum repleri ingens armarium cryptarum, et duas inusitatæ magnitudinis thecas, pone altare majus elevatas. Hinc incertum fit, an Sancti nostri reliquiæ in thecis, an in armario, an vero, quod verisimilius est, partim hic, partim istic hodiedum serventur, adeo ut et in cryptis et ad altare majus cultu afficiantur. Est et tertius locus abbatiæ, ubi fortasse pars aliqua corporis ipsius lateat, vel latuerit olim. Etenim juxta D. Georgium Viole, quem citat auctor litterarum criticarum, reliquiæ, anno* 1567 *in ecclesia a piis fidelibus collectæ, partim intra columnam cryptarum, sacello S. Martini vicinam, conditæ sunt per antiquos cœnobitas,* C partim ad cemeterii crucem præ foribus ecclesiæ majoribus existentis. *Verum cum posterioris hujus asserti nulla alibi fiat mentio; crediderim, meram hic referri Georgii Viole conjecturam: quia forte ad dictam crucem postea aliquot ossa absque indicio reperta sunt, vel partem istam adeo exiguam fuisse, ut alii notatu dignam non judicarint: cum affirmet episcopus in Actis visitationis, inventa esse in sæpe memorata cryptarum columna seu pariete* ossa quinque vel sex circiter corporum. *Plura de reliquiis* S. Aunarii *Autissiodori conservatis dicenda non veniunt.*

§ VIII. Reliquiæ Sancti aliis in locis; Officia ecclesiastica antiqua et nova.

Sancti reliquiæ Parisiis ante Calvinisticam stragem;

F*uerunt et aliis in locis Galliæ, ac verisimiliter etiam nunc sunt, partes aliquæ ejusdem sacrorum ossium, ex eo capite pluris æstimandæ, quod ante hæreticorum sacrilegos in dicta abbatia furores istis locis concessæ, nec cum aliorum Sanctorum lipsanis confusæ sint, et nominatim, ut credibile est, dignosci queant. Tales memorantur in Indice reliquiarum, quæ continentur in theca ecclesiæ B. Mariæ Virginis Parisiis, confecto circa annum* 1100, *ubi post alia Sanctorum Autissiodorensium nomina Prisci, Cotti et Amatoris leguntur* D *ista :* S. Aunari, S. Desiderii, *ut testatur D. Lebeuf tom.* I *Monument. pag.* 125, *qui conjicit, illas reliquias istuc pervenisse occasione translationis, de qua locutus sum num.* 60, *et cui forte interfuit Parisiensis episcopus. Talium quoque mentio fit apud eumdem Lebeuf ad calcem tomi* 2 *pag.* 212 *in instrumento ad annum* 1542 *conscripto super reliquiis tum dono datis ducissæ Guisiæ, ut plenius ex ipsomet intelligetur; sic habet :* Universis præsentes litteras inspecturis : Nicolaus de Marconville presbyter, in Decretis baccalaureus, monasterii Molismensis cantor, vicarius generalis in spiritualibus et temporalibus reverendi in Christo patris et domini, domini Ludovici a Lotharingia, miseratione divina abbatis et perpetui commendatarii monasterii sancti Germani Autissiodor., Ordinis sancti Benedicti, ad Romanam Ecclesiam nullo medio pertinentis, nec non totus dicti monasterii conventus, capitulariter ad sonum campanæ pro negotiis infra scriptis congregati, salutem in Domino.

AUCTORE J. P.

aliquæ anno 1542 concessæ

86 Cum nuper intimatum, mandatum et requisitum esset litteris præfati domini Ludovici a Lotharingia, antedicti monasterii sancti Germani Autissiodor. abbatis, famosissimam et spectatissimam dominam, dominam ducissam Guisiæ, prædicti domini abbatis matrem, magnopere cupere aliquot portiunculas sacrosanctarum reliquiarum, quæ a multis ipsa intellexit, eidem monasterio olim magno datas esse numero a pluribus Pontificibus *(hic aliqua desunt)* bonæ memoriæ viris, ut videlicet iisdem venerabilibus reliquiis ornare et decorare possit ecclesias, a se et a generosissimis parentibus fundatas : E quam postulationem nos, sic capitulariter congregati, dupliciter juri consonam perpendentes, tum quia jussu prædicti domini abbatis nititur, tum quia ad propagandum, dilatandum atque augendum Sanctorum cultum pertinet, eapropter dicto citius postulatis annuimus, ac, ut in talibus moris est, cereis reverenter accensis, diligenter curavimus, ut aperirentur feretra atque alia repositoria prædictarum nostrarum reliquiarum, in quibus hæc, quæ sequuntur, reperta, desumpta et ut sæpedictæ dominæ fideliter reddantur, nobis vicario prædicto et F. Nicolao Ponce, presbytero dicti monast. S. Germani Autiss. religioso expresse professo, resignata sunt, eaque in parva quadam theca seu capsula oblonga et quadrata, ferreis quatuor locellis distincta, quibus prædictarum reliquiarum inscriptiones nominatim superpositæ sunt. F

ducissæ Lotharing

87 Videlicet de portiuncula maxillæ sancti Mauritii martyris, de sudario sancti Germani Autiss. episcopi, de sancto Theobaldo, DE CAPITE SANCTI AGNARII episcopi. In quorum omnium et singulorum præmissorum fidem, robur, attestationem et testimonium sigilla nostra præsentibus litteris duximus apponenda. Datum et actum in dicto monasterio sancti Germani Autissiodorensis die secunda Octobris anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, præsentibus ibidem discreto domino Ludovico le Jeune presbytero, et Petro Thienot seniore, apud Autissiodorum commorantibus, testibus ad præmissa vocatis et rogatis. *Instrumentum istud desumptum notat editor* ex archivis S. Germani Autiss.; *sed nec hic, nec tom.* 1 *pag.* 125, *ubi ex instituto de ea donatione agit, quidquam addit, unde assequi valeamus, quam ecclesiam laudata ducissa reliquiis istis locupletaverit. Porro conjicit idem Lebeuf pag.* 126, *ecclesias olim Sancti nostri invocationi fuisse consecratas; at antiquum nominis ejus pronuntiandi ac scribendi modum, et affinitatem seu similitudinem cum aliorum Sanctorum nominibus, causam fuisse, ut in illis cultus ejus cessaverit.*

88

A 88 Eas inter, *inquit*, repono ecclesiam parochia-
lem Hederensem (Hieres) in Parisiensi diœcesi,
quæ hodiedum ut patronum honorat S. Honestum
(*Gallice* S. Honest.) sacerdotem. cujus ibidem (*no-*
men Gallice) pronuntiatur S. Aunais, ut consentit
Castellanus, quemque ut episcopum repræsentant,
quamvis ille numquam fuerit, *episcopus scilicet*. Vi-
sum est supra, quod a seculo undecimo possideret
reliquias S. Aunarii ecclesia Parisiensis. *Hæc opinio*
esto D. Lebeuf; mihi quidem conjecturis satis gravibus
nixa non apparet, ut in assensum invitet. Leve sane seu
nullum potius ei pondus affert nominis pronuntiatio
Gallica, præsertim dum nullo exemplo scripto adjuva-
tur; at nullum exemplum profertur, in quo patronus
Hederensis scribatur Gallice Aunais *vel Latine* Au-
narius; *ubique legimus Gallice* Honest *aut* Honèt,
Latine Honestus. *Consensus autem Castellani quoad*
nominis Honesti pronuntiationem Gallicam, meo judi-
cio, obest potius opinioni D. Lebeuf, quam prosit. Non
enim id asserit Castellanus de solo Hederensis parœciæ
patrono, sed generatim de S. Honesto, Pampelonen-
sium apostolo, S. Saturnini discipulo, et magistro S.
Firmini, qui in tabulis ecclesiasticis notatur ad dies
XVI *Februarii*, XVII *Maji et* XII *Julii, cujus reliquiæ*
B *honorantur Tolosæ in ecclesia S. Saturnini, Parisiis*
in ecclesia S. Dionysii de carcere et tum in monasterio
virginum Hederensi, tum in ejusdem loci parochiali
ecclesia, ut patebit consideranti modum scribendi ejus-
dem Castellani in Annotationibus ad primum bimestre
Martyrologii Romani, Gallice editum Parisiis anno
1705.

AUCTORE J. P. Ecclesia Hederensis in Parisiensi diœcesi

89 *Atqui nemo dixerit, Sanctum in sacris Fastis ad*
XVI *Februarii et dies alios memoratum, esse eumdem*
cum S. Aunario : *nemo hujus esse reliquias contende-*
rit, quæ servantur Tolosæ et Parisiis apud S. Diony-
sium, licet nomen Sancti pronuntietur Gallice S. Au-
nais. *Ergo neque id dicendum de patrono Hederensi,*
nisi solidior accedat ratio. Sed ecce, dum hæc scripse-
ram, quoniam cum erudito Gallo res erat, lubuit inda-
gare, quo pacto efferant Galli non uno tantum loco, sed
ubique et universim nomen proprium Honest *vel* Ho-
nèt, *et quænam hoc inter ac nomen* Aunais *sit soni*
discrepantia. Consului itaque Lexicum universale Galli-
co-Latinum, appellatum vulgo Dictionarium Trivultia-
num, *et ad lit.* H *reperi sequentia Gallice :* HONEST
vel HONET. Pronuntiatur, quasi scriberetur AUNAIS.
S. M. Nomen proprium viri (*Latine*) HONESTUS. *Si-*
militer ad lit. A *post nomen Gallicum* Aunaire, *La-*
tine Aunarius, *sequitur* Aunais, *indicaturque esse*
C *sonum nominis* Honest. *Quapropter quamquam Hede-*
renses aliqui, quod tamen non probatur, nomen sancti
patroni sui eo scripsissent modo, quo pronuntiant, ut
minus peritis etiam Gallis non raro contingit, Hone-
stus *intelligendus esset, non* Aunarius, *nisi, ut dice-*
bam, solidior ratio accederet.

non probatur Sancto nostro

90 *Imo, inquis, accedit hujuscemodi ratio; repræsen-*
tatur quippe in Hederensi ecclesia tamquam episcopus,
qualis numquam fuit S. Honestus; sit ita : at, teste
Bailleto tom. 3 *de Vitis Sanctorum col.* 327, *colitur*
ibidem tamquam martyr, qualis non fuit S. Aunarius,
imo colitur Officio simplicis martyris (de simple mar-
tyr) *id est, martyris non pontificis, eodemque verisimil-*
lime semper cultus fuit, utpote loci patronus. Officium
igitur, quo potius standum arbitror, denegat dignitatem
episcopalem patrono Hederensi, quam illi attribuit or-
natus, adjectus verosimiliter ejus statuæ seu picturæ a
nonnemine, qui, cum legeret, S. Honestum fuisse di-
scipulum S. Saturnini episcopi et magistrum S. Firmi-
ni item episcopi, episcopum quoque existimaverit. Idque
mirum videri non debet; quandoquidem ipse Guillelmus
Catelius, auctor Monumentorum Historiæ Occitaniæ,
de episcopatu S. Honesti aliquando dubitaverit, uti fa-
etur lib. 5 *pag.* 824 *in serie episcoporum Tolosatium*

tamquam patrono dedicata.

verbis sequentibus : Magnopere dubitavi olim, an Ho- D
nestus fuisset successor S. Saturnini ; quoniam in
Vita hujus appellatur discipulus ipsius, et eo (*Ho-*
nesto) plurimum usus est (*Saturninus*) ad conversio-
nem infidelium. *De S. Honesto actum est apud nos*
ad diem XVI *Februarii, ubi et de ejus reliquiis in He-*
derensi virginum monasterio, ac de ecclesia parochiali
ejusdem loci, quarto circiter milliario Parisiis dissiti,
patrocinio ejus consecrata, mentio facta est. Acta S.
Firmini ejus discipuli illustrata sunt hodie, de Satur-
nino Honesti magistro agendum erit ad XXIX *Novem-*
bris.

91 *Dominus Lebeuf citato tom.* 1 *pag.* 125 *et seq.*
assignat aliquot ecclesias seu diœceses Galliæ, in quibus
S. Aunarius, *quantum intelligo, antiquitus celebratus*
fuerit Officio ecclesiastico : Semper, *inquit*, notatus
fuit in libris Senonensibus, quorum aliqui manu-
scripti Authnarium appellant. Reperi similiter in
antiquis Kalendariis Bituricensibus ; exstat idcirco
in recentioribus. Idem fuit de Aurelianensibus om-
nibus usque ad annum MDCCXXXI, quando correcto-
res aliqui, non allata ratione, expungendum credi-
derunt. *Assertum de Senonensibus confirmatur in*
Breviario ejusdem metropolitanæ ecclesiæ typis vulgato
Parisiis anno 1625, *ubi ad diem* XXV *Septembris Of-*
ficium præscribitur cum tribus lectionibus propriis, de- E
sumptis ex Vita Sancti nostri ; de Bituricensibus asse-
renti credimus; at alio testimonio confirmare nequimus.
Aurelianenses coluerunt S. Aunarium *ad diem* XXIV
Septembris, ut testatur Franciscus le Maire in Histo-
ria ecclesiæ ac diœceseos Aurelianensis pag. 117, *ubi*
citat ejusdem Breviarium ; idem discimus ex MS. Ka-
lendario Aurelianensi, in quo ad dictum diem ista no-
tantur : Aunarii ep. sem. 3. l. *Mirum sane in ea*
ecclesia abruptum esse Officium Sancti, nativitate Au-
relianensis et in ipso Martyrologio Romano celebrati.

Officio annuo colitur cum alibi,

92 *De cultu, quo Sanctum ejusque reliquias prose-*
cuti sint Autissiodorenses, abunde liquet ex ante dictis :
de Officio annuo in hunc modum scribit Lebeuf : Offi-
cium ipsius in ecclesia Autissiodorensi semper fuit
novem lectionum, atque ab immemorabili tempore,
id est, a seculo duodecimo saltem, usque ad annum
MDCLXX cantabantur in ejus festivitate Antiphonæ
ac Responsoria propria desumpta ex vitæ Historia.
Huic testimonio adstipulantur duo antiqua nostra Au-
tissiodorensis ecclesiæ Breviaria, quorum unum initio
seculi 16 *aut etiam citius impressum putamus, alterum*
anno 1571. *In utroque ad præsentem diem modo jam*
designato Officium distribuitur, eo tamen cum discrimine,
quod in posteriori lectiones desumptæ notentur ex Actis
pontificum Autissiodorensium aliquando laudatis, et ex F
Chronica Hugonis S. Mariani, *imo Roberti, cujus*
Operi Hugo appendicem adjecit ; in priori autem de-
scriptæ sint ex Actis S. Aunarii, *primo loco excudendis.*
Denique hocce tempore de ipso fit Officium ritu duplicis
minoris, ut notatur in Kalendario anni 1725. *Lectio-*
nes vero secundi nocturni ex hodierno ejusdem ecclesiæ
Breviario descriptæ ac Parisiis huc transmissæ, hæ
sunt :

tum præsertim in Autissiodorensi diœcesi,

93 LECTIO IV. Aunarius, qui et Aunacharius,
apud Aurelianos Pastore et Ragnoara nobilissimis
parentibus natus ; cum adolescens in aula Guntram-
ni regis versaretur, repente divino afflatus Spiritu,
insciis patre ac matre, ad sepulchrum sancti Mar-
tini comam depositurus venit. A beato Syagrio
Æduensi episcopo ad pietatem informatus, sacris
Ordinibus rite initiatur : tum postulante plebe et
eligente clero, in locum Etherii, Autissiodorensis
episcopi, suffectus est. Pontifex inauguratus ipsa
die anniversaria transitus sancti Germani, proposi-
tum sibi ejus exemplum sedulo imitatione prosecu-
tus est; tantoque virtutum ac miraculorum splen-
dore ecclesiam Autissiodorensem illustravit, ut
Germanus

ex cujus Breviario

A Germanus redivivus videretur. Indefessum in illo docendi ardorem æquabat in plebe mira audiendi aviditas.

dantur

94 Lectio v. Ad tutelam gregis solemnes preces seu Litanias quolibet mensis die per triginta majores diœcesis vicos, et singulis Calendis in duodecim basilicis seu monasteriis insignioribus, per vices fieri instituit. Quin etiam ut res divina ritu solemniori in ecclesia cathedrali perageretur, eosdem clericos ac monachos singulis hebdomadæ diebus, juxta ordinem, cuilibet basilicæ et monasterio assignatum, adesse præcepit. Stephanum presbyterum Africanum, missis litteris, ut sanctorum pontificum Amatoris et Germani Gesta scriberet, hortatus est, ab eoque Vitam Amatoris obtinuit. Conciliis Parisiensi quarto, et Matisconensi primo ac secundo interfuit et subscripsit. Autissiodori cum abbatis et presbyteris suis coacta synodo, paganicæ superstitionis relliquias profligavit, et labentem cleri disciplinam, canonibus sapienter editis, sic retinuit, ut apud omnes deinceps ecclesias concilium illud Autissiodorense celeberrimum haberetur.

95 Lectio vi. Pelegius secundus summus Pontifex duas ad Aunarium scripsit epistolas, quæ etiamnum extant, suæ erga ipsum benevolentiæ indices. B Virtutum ejus odore allectus Austregisilus, regis Guntramni aulam deseruit; tum a beato Præsule in clerum ascitus, et ad subdiaconatum promotus, postea Bituricensis episcopus claritate refulsit. Walaricus quoque in monasterio juxta Autissiodorum receptus, ejus documentis tantum profecit, ut Luxoviense monasterium sanctissime rexerit, ac deinde alterum in territorio Ambianensi, quod a multis sæculis sancti Walarici nomine insignitur. Multis tandem exantlatis laboribus per annos triginta et amplius, ad cœlestem beatitudinem beatus Præsul evocatus est die vigesima quinta Septembris circa initium sæculi septimi. In basilica sancti Germani sepultus, pluribus coruscavit miraculis. Nam et cæci ad sepulcrum ejus visum, et paralytici oleo pendentis lampadis pristinum vigorem receperunt. Recurrente ejus depositionis die, nono seculo ad pedes sancti Germani corpus ejus collocatum est. Ibi quievit, donec decima sexta Augusti e tumulo levatum, conditum est in pretiosa capsa, quam perduelles hæretici, projectis relliquiis, impie deprædati sunt.

propriæ

Lectiones et Oratio.

96 *Lectiones istæ, quæ huc allatæ sunt diu, postquam reliqua in Commentario disputata jam litteris* C *commissa fuerant, Actaque annotatis illustrata, compositæ notantur ex Historia episcoporum Autissiodorensium. Vita S. Austregisili, tomo 5 Conciliorum Labbei, Sæculo 2 Benedictino ac veteribus Martyrologiis, et, ut liquet, assertis nostris satis sunt consonæ. Excipe tamen verba ista sub finem Lectionis sextæ:* Recurrente ejus depositionis die, nono sæculo ad pedes S. Germani corpus ejus collocatum est. *His quippe involvitur sententia D. Lebeuf, existimantis, translationem Sancti, in aliquibus sacris Fastis signatam die* XXV *Septembris, eamdem esse cum translatione facta seculo nono, quod nobis sufficienter non probatur. Vide supra num. 55 et seqq. usque ad 60. Est præterea in fine dictæ Lectionis, quod paulo explicatius positum voluissem : voluissem, inquam, ut post hæc :* Quam (*thecam*) perduelles hæretici, PROJECTIS RELLIQUIIS, impie deprædati sunt, *breviter indicatum fuisset, quo S. Aunarii reliquiæ postea devenerint; ne lector suspicetur, prorsus deperditas esse. Porro Lectionibus subjicitur sequens Oratio :* Familiam tuam, Deus, propitius respice, quam beatus pontifex Aunarius rexit ac docuit, et præsta, ut cujus sapientia plebi tuæ profuit ad emendationem, nobis ejus intercessio prosit ad salutem. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit et regnat.

D

ACTA

Auctore anonymo

Ex editione Labbei tom. 1 Bibliothecæ MSS. pag. 528, collata cum MS. Senonensi et aliis.

Quotiens mentes nostras alicujus boni pia recordatio movet, totiens genæ nostræ lacrymarum imbribus perfunduntur. Itaque dum beati Aunarii *a* pii pastoris merita virtutesque miramur, animos nostros ad bonorum operum facta incitamus *b*. Igitur Aunarius nobilibus extitit ortus natalibus, ita ut nullus in Aurelianorum civium celsior inveniretur personis. Hujus pater, Pastor nomine, nobis Pastorem misit ex germine; mater vero ejus Ragnoara a parentibus est vocata *c*. Sic beata Proles, dum adolescentiæ tempus sub rege Guntranno *d* duceret, in librorum campis depascens, et ut agnus immaculatus divinas sententias ruminans, succum spiritalem pectori infundebat.

Illustri domo natus, a b c d E

2 Dehinc accenditur animus ad religionem fide plenissima provocatus; nam relicto rege terreno, parentibusque postpositis*, ut in regno cœlesti cum æterno Rege maneret, plena devotione satagebat. Tunc clam genitoribus suis Turonicam adiit civitatem, duobus secum comitantibus pueris, ibique ad sepulcrum sancti Martini coma capitis detonsa, clericali habitu secularem vestem mutavit. Quo facto parentes illius perturbati, ubinam sanctus Aunarius devenisset, sollicita indagatione perquirebant. Sed cum nullus eorum inquisitione satisfaceret, pectora eorum gravissimus mœror de amissa prole quiescere non sinebat.

clericalem habitum induit;
* *Clamec. MS.* depositis

3 Eo tempore, quo hæc gesta sunt, Syagrius *e* episcopus Augustodunensium apostolicæ cathedræ præsidebat. Hic audiens, quæ facta fuerant divinitus erga Puerum, velociter misit, qui eum suis aspectibus præsentarent. Nec mora tanti viri desiderium obsequentium celeriter * peragitur. Quo adducto*, nimio cum amore suscipiens, tanta eum eruditione et doctrina instruxit, ut usque ad culmen pontificale gradatim educando proveheret. Præsule ergo Autissiodorensis ecclesiæ Ætherios *f* ad Christum migrante, caterva clericorum una cum consensu populorum ad electionem beati Aunarii accenditur.

e
a S. Syagrio instructus, ad episcopatum
* *al.* celeritate
* *al.* Quem adductum
f
F

4 Divina igitur gratia favente, Spiritu sancto repletus, pontificali cathedra sublimandus adtrahitur. Itaque crescentibus meritis ad præfatam Autissiodorensium, divinis coruscantibus miraculis deducitur civitatem; ibique sub die pridie Kalendarum Augustarum episcopatus suscipiens officium *g*, merita cum sanctitate florebat. Quid dicam de illius doctrina? Qualis amor in civibus, quæ diligentia in clericis, in pauperibus quam fidelissimus dispensator, quam magna fuerit cura illi in Sanctis, non potest lingua mortalis percurrere *h*. Erat in facie illius angelica visio, in sermone erudita expositio, in dispositione* largissima humanitatis gratia. Reficiebat eloquiis omnes; sale vero divinæ prædicationis fidelium corda condiebat, miraque aviditate populus erga cultum Dei ardebat, Deo per ipsum faciente miracula, quem tantis ac talibus ditaverat et illustraverat virtutibus.

provehitur, omni virtutum genere claret.
g
h
* *al.* dispensatione

5 Quodam igitur tempore, cum sacræ religionis more ad basilicam S. Stephani* pergeret, obviam eminus habuit mente captam mulierem, quam ita diabolus vinxerat, ut ligatis post tergum manibus, vittatoque capite, totoque corpore redimita indissolubili

Mulierem dæmone liberat :
* *in MSS. additur* protomartyris

A lubili vinculo, videretur* posse meare. Incedebat illa infelix alternis saltibus, ut cerneres diaboli* monstrum. Qua visa, vir Dei Aunarius miseratione permotus, longe porrecta in Crucis signaculo dextera, ait: Discede, diabole, discede quantocius, Dominus solvit compeditum*: nec patitur caput viri Christus, hanc te ulterius tenere captivam. Ista in voce illico caruit mulier misera dæmonio *i*, ita ut vincula, quæ ejus insederant corpori, ubi, vel quæ fuerant*, penitus non pareret*.

A. ANONYMO. * adde non * al. diabolicum * al. compeditam i * al. fuerint * al. parerent *pedibus capto*

6 Dehinc cum in processu temporis fuisset quidam adtractione pedum damnatus, et clientium nisus manibus portaretur, suisque non mutaret motibus locum, noctis intempestæ profundo apparuit ei S. Lupus *k* in extasi, dicens: Perniciter mittens, dirige unum ex fratribus, qui sacri antistitis tibi Aunarii calciamenta deportet, et ea mox ut imposueris pedibus jam sopitis, extemplo recipies viandi usum, nec ulterius uteris manibus famulantum. Hac ille visione permotus, narrat fratribus fideli relatione, quæ viderat; fisusque tanti viri commonitione, mittit protinus unum ex fratribus, qui tantæ legationis fungeretur ad Virum Dei officio: veniensque frater ille ad sanctum Dei Aunarium, ejus advolutus pedibus, Precor, ait, mi Domine, postulanti tu concede B clienti. Abba ille meus, quem tu proprie, Pastor alme, nosti, me huc ad te ea de causa direxit *l*, ut calciamenta ei dirigas, quibus sanctis quotidie uteris pedibus. Tum ille non suæ virtuti, sed Divinitati adscribens, seque indignum tantæ rei ducens, dixit: Mane apud nos nocte hac, frater, et quæ Dominus inspiraverit, faciemus.

k l

7 Dum hæc duceretur mora, rursum abba ille terribilius concutitur per soporem, misitque alium nuntium, cum fidei lacrymis dicens: Quæso, Homo Dei, ne tardes virtutis eventum, quam per te in præmortuis pedibus est Divinitas conlatura. Quod audiens Vir Deo plenus, solita pietate commotus, Refer, ait, quæ poposceras, frater: Dominus ille, qui centurionis puerum fide prædicabili sanavit, ipse tuo restituat gressus patri. Flensque paulisper, Vale, mi frater, inquit et ocius occurrere petenti. Adepto abba ille, cum ardore fidei, quod poposcerat, munere, magno cum fletu advocatis fratribus ait: Propius accedite, filii, ad cognoscenda sacramenta, quæ fides petentis, meritumque dirigentis obtinuit *m*, ut vobis et posteris sit in testimonium ista dies. Cumque, circumstante turba fratrum, calciamenta siccis pedibus induisset, illico restauratæ sunt in C usum viandi debiles plantæ. Ducit molem corporis ad aulam Auctoris, ulterius vectandi subsellium* servulorum manibus non requirens.

gressus restituitur; m * al. subsidium *aqua fontis corrupta*

8 Sed quia ad laudes pertinet Largitoris, quicquid per famulos suos divina virtus dignatur ostendere, aliud non minus narro miraculum, per præfatum Dei Virum divinitus patratum *n*. Est in territorio prædictæ civitatis Autissiodor. non multum ab ea distans villa, quæ dicitur Uro, in qua ebulliebat fons, in quo quidam cum subito diabolicæ actis impulsu cernuus obruisset, lacrymabili infelix excessu animam dereliquit. Cumque frequentia populi haurjendi usum sibimet ademptum sub decipula maligni hostis fleret, veniens ad sanctum Pastorem, aiebat: Incognitusne* est tibi, Pater sancte, quid tuis bestia cruenta intulerit detrimenti? Est, inquiunt, apud nos fons, in quo antiquus hostis nuper præcipitans quemdam necavit hominem, fontemque ob non hauriendi frequentiam redegit in solitudines, gregique tuo potandi ademit usum. Succurre, quæsumus, succurre ocius tuis, et fugata infelicis malitia, refer spolia de prædone, ne pereat siti corporea grex pii Pastoris, quem spiritali fonte rigare non desinis.

n * non o* MS. Incognitumne

9 At ille non parvi pendens, quæ suis ovibus D illex mille-formis ingesserat, Exhibete huc paululum salis, ait. quo allato, benedictionisque desuper imposito sacramento, Ite citius, inquit, et hoc fonti in nomine Trinitatis immergite; aquam quoque securi haurite; immersoque lymphali gurgite sale, ad fidem uberius roborandam, inopinantibus turbis, adcurrit mulier, sævo dæmone plena. Quæ fontis aquam, attonitis universis, qui aderant, mox ut concavis manibus ori tradidit, bibit et evomuit, domique* sana remeavit. O quam admiranda, quamque omnibus prædicanda sæculis virtus, Jesu bone, tua! quæ sub unione singularis potentiæ ad confirmanda corda fidelium tria miracula publicavit: primum dum impollutus fons redditur, aliud dum sitiens caterva reficitur, tertium dum mulier a ferocissimo dæmone liberatur *o*.

ejus meritis purgata, dæmonem ex energumena expellit. * l. domumque o *Moritur*;

10 Decursis igitur virtutibus, quibus beatissimus Aunarius degens in sæculo, admirabili præconio claruit, felicem ejus transitum breviter indagemus. Denique ecclesiam divinitus sibi commissam cum per XL et quatuor annos, mense uno, diebus viginti tribus *p* strenue gubernasset, tandem diu optatam ad patriam die VII Kalend. Octobris, duce Christo, E migravit. Sicque cum summa sub frequentia populorum *q* in ecclesia beati Germani tumulandus deducitur. Ubi condigno honore propter* corpus ejusdem sanctissimi patris et beatissimi confessoris sepultus, libenter excolitur.

p q * al. prope *ejusque sanctitas*

11 Verum ne sanctitatis ejus claritas post obitum illius memoriam hominum excederet, non minus eum post mortem carnis divina declaravit potentia miraculorum signis. Puer quidam a nativitate cæcus, Senonicæ, ut aiunt, civitatis indigena, cum universum tempus vitæ quasi unius noctis in caligine duceret, Sancti hujus depositus ad sepulcrum, mox ut orationem fudit, lumen recipere meruit, datusque est cæco quondam lumine novus dies, et semetipsum quasi novi aliquid mirabatur. Statimque clericus suæ petitionis obtentu effectus, hodie usque ad sacræ dependit obsequium sepulturæ *r*. Deinde procedente tempore, Begto* quidam nomine cessit lumini, cæcatus et ipse. Qui sanctum mox ut attigit monimentum, recepit luminis visum *s*.

r * al. Begio s *miraculis illustratur.* t

12 Illo in tempore mulier quædam paralysi dissoluta, toto jacebat lugenda corporis usu, et hæc, ut fertur, Vastinensis pagi *t* oriunda extiterat. Rogat et ipsa suos. Ferte me, inquiens, infelicem, F ferte, quæso, et ad sancti Aunarii pontificis memoriam deponite. Forsitan, ut credo, audire dignabitur lamenta precantis, et miseræ mihi subveniet. Quæ cum post Ascensionis Dominicæ diem blandis suorum manibus, ut ipsa petierat, fuisset exhibita, fusa oratione cum rugitu cordis imbreque lacrymarum, oleo est peruncta lampadis, quæ dependebat ante sepulcrum sanctissimi Præsulis. Moxque basibus locatis, ita est compage corporis solidata, ut a nemine fuisse ægra unquam corpore, nisi qui eam viderat, nosceretur. Exinde accessit alia sequens facta de muliere virtus. Duodecim ut ferebatur, annis ejusdem mulieris contractæ fuerant manus. Hæc protinus ut sacri tabulas sepulcri contigit, sanis manibus rediit. Quid dicam, quod tabem discutiens pellit de corpore morbos, cum sæpe succidua virtus fugat dæmones de corporibus captis captivos? Sed et usque hodie *u* fideliter petentibus divina beneficia, ipsius meritis cunctis præstantur fidelibus; cooperante Christo Jesu Domino nostro, cui est honor et imperium cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum. Amen.

u

ANNOTATA.

a *In MS. Clameciacensi* Angnarius *scribitur, in Chiffletiano*

A *Chiffletiano* Augnarius, *et in editis seu Fastis sacris seu Historiis aliter, ut monui in Commentario prævio num.* 1.

b *Breve istud præludium non legitur in Senonensi MS. in duobus vero aliis mox nominatis, omissa parte ejus priore, exordium sumitur his verbis :* Cum beati Aunarii (*seu ut jam dixi* Angnarii *vel* Augnarii) pii pastoris merita et virtutes miramur *etc.*

c *De Sancti stirpe, parentibus, consanguineis, patria disserui in Comment. prævio* § 2.

d *Mox assignato* § 2 *num.* 19 *egi de primordiis regni S. Gunthramni, ex iisque utcumque deduxi tempud natale* S. Aunarii.

e *Acta S. Syagrii illustrata sunt apud nos tom.* 6 *Augusti a pag.* 84.

f *De S. Ætherio paucis actum est apud nos tom.* 6 *Julii ad diem* 27. *Porro in MSS. Senonensi et Chiffletiano perperam hic ponitur Eleutherius, quem inter et Sanctum nostrum in Catalogis episcoporum Autissiodorensium passim statuuntur Romanus et Ætherius.*

g *Annum, quo probabilius episcopatum adiit, assignavi in Comment. num.* 22.

B h *MSS. apographa habent :* Non potest lingua mortali percurri.

i *Senonense MS.* Caruit mulier illa miseria dæmonum : *Clameciacense et Chiffletianum :* Caruit illa miseria dæmonum.

k *In tribus MSS. dicitur* S. Lupus episcopus. *In Commentario prævio num.* 16 *ostendi,* S. Aunario *fuisse ex sorore nepotem S. Lupum, postea Senonensem episcopum; at si is hic designetur, rectius omittitur titulus* episcopi, *cum episcopatum non adierit, vivente Sancto nostro proindeque, dum hæc contigerunt, appellari non potuit episcopus, nisi per prolepsim. Verum nihil urget, hunc determinate intelligere : neque enim innuit biographus, Lupum, qui apparuit, id temporis in vivis exstitisse. Cœlesti gloria tum fruebantur varii isto nomine episcopi, Lupus Trecensis, Lupus Lugdunensis, de quo hodie actum est, Lupus item Suessionensis, aliique. Quapropter non minus verisimile est, unum ex his ab infirmo invocatum apparuisse, sic volente Deo illustrare servi sui* Aunarii *sanctitatem. Imo in ipsa ecclesia S. Germani honorifice reconditus erat eo tempore Lupus episcopus, sanctitatis titulo insignitus, ut docet Hericus in Opere de Miraculis S. Germani apud nos tom.* 7 *Julii pag.* 263, *ubi agens de basilica S. Germani exstructa per S. Chrotechildem, Clodovei regis* C *conjugem, ita fatur :* Ipsa tempestate cum præfata augusta sanctus Lupus episcopus *(Autissiodorum)* venit de superioris Burgundiæ partibus, quique non multo post ad XVI Kal. Julii, die functus supremo, ex reginæ placito in eadem ecclesia decenter ac religiose compositus requiescit; quod Pario penes nos impressum marmori cuique legere cupienti scriptura prodit antiquior. *Idem confirmat pag.* 280, *ubi enumerans Sanctos in cryptis S. Germani Autissiodori sepultos, hæc habet :* Sinistrum, id est, Septentrionale latus, gloriosi martyris Tiburtii pignora occuparunt, subjunctis quinque pontificum corporibus venerandis : hoc est, sancti Fraterni episcopi et martyris, Censurii, Gregorii, Desiderii ac Lupi. *Tum sequenti pagina affirmat, Lupum hunc eum esse, quem primo loco memoraverat.*

l *Reliqua usque ac* Tum ille *desunt in Clameciacensi MS.*

m *Idem Clameciacense ac Chiffletianum mendose habent :* Ad cognoscenda, quæ fides potentis dirigentisque obtinuit sacramenti : *Porro sunt et alia hinc inde in MSS. levioris momenti menda, vel discrepantiæ ab impressis, quæ annotatione digna non censui.*

n *In proxime assignatis duobus MSS. isthæc leguntur :* Alia miracula per præfatum Dei Virum divinitus sunt patrata. *Reliqua omittuntur usque ad locum lit.* q *indicandum.* D A. ANONYMO.

o *Equidem duo dumtaxat hic miracula distincta invenio : purgato enim fonte, refectio populi sitientis non erat novum miraculum. Ceterum hic potissimum se prodit styli diversitas et in rebus narratis major obscuritas. Putem, sic intelligendam historiam : Energumenus vel etiam alius desperatione actus, et a dæmone instigatus in fontem se præcipitem dedit, suoque submersi corpore corrupit aquam, loci incolis necessariam : hanc miraculo purgavit* S. Aunarius *et hac pota mulier, dæmone liberata est.*

p *Consule super his Comment. prævium num.* 52 *et seq.*

q *Senonense MS.* Sicque summa cum gloria sub frequentia populorum. *Consonant Clameciacense ac Chiffletianum, in quibus ab initio hujus num. narratio resumitur.*

r *Ad hæc nonnihil observavi in Comment. num.* XI.

s *Ulterius non procedunt Clameciacense et Chiffletianum MSS.*

t Vastinensis *seu* Vastiniensis pagus, Vastinium, *Gallice* le Gastinois, *tractus est Galliæ in provincia Insulæ Franciæ.* E

u *Super his quoque annotavi nonnulla in Comment. num.* XI.

ACTA ALIA

Ex Historia pontificum Autissiodorensium, edita apud Labbeum tom. I *Biblioth. MSS. pag.* 419.

Aunarius, natione Aurelianensis, ex patre Pastore, matre Ragnoara, sedit annos XLIII, menses X, dies XX, imperante Mauricio *a*. Hic beatissimus Pontifex cum moraretur adolescens in palatio domini Gontranni regis, erat enim genere nobilissimus, Spiritus sancti gratia afflatus, reliquit regnum terrenum, ut in regno cœlesti cum æterno Rege maneret : tunc nescientibus parentibus suis, Turonicam civitatem adiit, duobus secum pueris comitantibus, ibique ad sepulchrum sancti Martini, ductus amore Dei, comam capitis deposuit. Exinde sanctum Syagrium Augustodunensem episcopum petiit, qui tunc in Dei rebus præcipuus habebatur, quem ipse nimio cum amore suscipiens, tanta eum eruditione et disciplina instruxit, ut virum decebat apostolicum. *Sancti natales, mundi contemptus,* *a* F

2 Divina igitur gratia favente, crescentibus meritis, Spiritu sancto repletus, ecclesiæ Autissiodorensi constituitur Pontifex, ibique ipsa die festivitatis beatissimi Germani pridie Kal. Augustarum in eadem basilica episcopatus suscipiens officium, merito cum sanctitate florebat. Hic habuit fratrem germanum, Austrenum nomine, Aurelianorum pontificem, nepotem quoque ex sorore Agia Lupum *b*, virum sanctissimum, Senonum archiepiscopum, miraculis coruscantem. *episcopatus.* *b*

3 Hic itaque sanctus vir Aunarius, jam factus episcopus, cœpit virtutibus florere et miraculis coruscare. Et quid dicam de illius doctrina? Qualis amor in civibus, quæ diligentia in clericis, in pauperibus quam fidelis Dispensator, quam magna cura fuerit illi in Sanctis, non potest mortalis lingua percurrere. Erat enim in facie illius angelica visio, in sermone erudita expositio, in dispensatione largissima humanitatis gratia, reficiebat eloquiis mellifluis omnes; sale vero prædicationis divinæ fidelium corda condiebat, miraque aviditate populus erga cultum Dei ardebat, Deo per ipsum faciente miracula, quem tantis ac talibus ditaverat et illustraverat *virtutes;*

A rat virtutibus. Quibus igitur miraculis claruerit, cujusque gloriæ in Christo fuerit, Libellus c de vita ipsius editus scire cupientibus plenius manifestat.

c EX HIST. PONT. AUTISS.

4 Legimus namque in antiquis canonibus, hunc beatissimum Præsulem interfuisse Matiscensi synodo, quæ habita est anno xxiv regni domini Guntranni gloriosissimi regis, residentibus in eodem concilio venerabilibus archiepiscopis, Prisco Lugdunensi, Evantio Viennensi, Prætextato Rotomagensi, Bertechranno Burdegalensi, Artemio Senonigensi, Sulpitio Bituricensi, Syagrio Augustodunensi cum aliis quam pluribus, in qua synodo multa, quæ utilitati sanctæ matris Ecclesiæ conveniunt, utpote tantos ac tales decebat viros, pertractantes, præcipua quæque xx capitulis perstrinxerunt. Similiter invenimus, interfuisse eundem sanctum Virum alteri synodo, quæ apud eandem urbem celebrata est ex evocatione ejusdem principis, ab iisdem venerabilibus episcopis, ubi etiam honesta quæque atque utilissima sanctæ Dei Ecclesiæ pertractantes, maxima vero in x et viii capitulis diviserunt d. Exstant quoque Epistolæ Pelagii Papæ ad eundem beatissimum Pontificem, quarum unam nimia vetustate fuscatam ab authenticis librorum nequaquam pleniter B extrahere valuimus e; alteram vero huic Operi inferendam dignum duximus f.

concilia, quibus interfuit.

d

e

f *Supplicationes in locis diœceseos per vices*

5 Cæterum idem beatissimus Pontifex plurima constituit in ecclesia Autissiodorensi, sicut in antiquis canonibus reperitur, quæ ut præcipuo observarentur vigore, consilio et authoritate Christianissimi Guntranni regis summopere roboravit. Nam ad tutelam gregis sibi a Domino commissi, præcepit, ut tam in civitate Autissioderensi, quam per parochias ipsius pagi hæc debeat institutio custodiri g.

g

» Prima die Kal. Januar. civitas cum clero et populo Rogationes faciat.
» II Die Epponiacus et Vendosa.
» III Die Gaugiacus et Nautriacus.
» IV Die Corevicus cum clero et populo.
» V Die Bacerna et Accolacus.
» VI Die Matriacus cum suis.
» VII Die Curcedomus cum suis.
» VIII Die Drogia cum suis.
» IX Die Varciacus cum suis.
» X Die Columbariacus cum suis.
» XI Die Campus Lametii cum suis.
» XII Die Bargiacus cum suis h.

h *toto anno habendas*

6 » XIII Die Domiciacus cum suis.
C » XIV Die Soliacus cum suis.
» XV Die Massua cum suis.
» XVI Die Condida cum Draptiaco.
» XVII Die Eliniacus cum suis.
» XVIII Die Novus Vicus cum suis.
» XIX Die Brioderus cum suis.
» XX Die Giemus cum suis.
» XXI Die Blanoilus cum suis.
» XXII Die Cassiniacus, Nantiniacus cum cella Salvii et Mauri.
» XXIII Die Laoderus cum suis.
» XXIV Die Vitriacus et Arcutius.
» XXV Die Balgiacus cum suis.
» XXVI Die Interranis cum suis.
» XXVII Die Tauriacus cum suis.
» XXVIII Die Liccadiacus cum suis.
» XXIX Die Pulverenus cum suis.
» XXX Die Odona cum suis i.

i *præscribit,*

7 Item constituit, ut per duodecim mensium capita ita eædem celebrentur Litaniæ.

» Kalendis Januarii basilica domini Germani.
» Kalendis Februarii basilica domini Amatoris.
» Kalendis Martii monasterium domini Mariani.
» Kalendis Aprilis basilica sancti Petri Apostoli.
» Kalendis Maii basilica domini Valeriani et monasterium Vulfini.
» Kalendis Junii basilica domini Martini. D
» Kalendis Julii basilica domini Juliani.
» Kalendis Augusti monasterium Decimiacense ad sanctum Ciricum.
» Kalendis Septembris monasterium Fontanetense.
» Kalendis Octobris monasterium Coacense ad Sanctos.
» Kalendis Novembris monasterium Saffiacense.
» Kalendis Decembris monasterium Mannacense k.

k *aliaque pietatis officia instituit;*

8 Cæteris vero diebus mensium ut supra: pari vero conditione instituit, ut omnibus Dominicis diebus ab universis archypresbyteris vel abbatibus taliter vigiliæ in propriis locis fiant.

» Hoc est a die sancto Paschæ usque ad Calendas Octobris a primo sero usque ad illucescentem diem; a Kalendis vero Octobris usque ad Natalem Domini a gallorum cantu, et a Natale Domini usque in Pascha a media nocte. Item constituit, a quibus vigiliæ in basilica sancti Stephani in civitate cum abbatibus celebrentur.

» Dominica nocte basilica domini Germani ad* monasterium Decimiacense.
» Secunda feria basilica domini Amatoris et monasterium Fontanense*.
» Tertia feria monasterium, quod dominus Germanus construxit, ubi sanctus Marianus requiescit, E simulque Sessiacus l.
» Quarta feria basilica sancti Petri et monasterium Manuacense*.
» Quinta feria basilica domini Martini et monasterium Vulfini.
» Sexta feria basilica domini Valeriani et monasterium, quod dicitur Varrenas m. »

* l. ac

* l. Fontanetense

l

* l. Mannacense

m *synodum habet Autissiodori;*

9 Denique congregavit venerabilem synodum in urbe Antissiodorensi n, ubi plurima pertractans de salute populi sibi commissi, necessaria quæque et valde utilia in quadraginta et quatuor capitulis perstrinxit. Hæc sunt nomina eorum, qui eadem capitula confirmantes, subscripserunt, quia eadem capitula non duximus inserenda o. « Aunarius in » Dei nomine episcopus constitutionem hanc con» firmavi et subscripsi. Winebaudus abba sub» scripsi. Desideratus abba subscripsi. Frannulfus » abba. Gregorius abba. Amandus abba. Cæsarius » abba. Baudoveus abba. Tegridus abba. Audoveus » presbyter. Ananias presbyter. Aliique quamplu» rimi, qui præsentes adfuerunt, subscripserunt p. »

n

o

p *Sanctorum Acta scribi curat, et bonis suis*

10 Qui etiam sanctus Pontifex in cunctis utilitatibus quam fuerit studiosus, demonstrat exemplar epistolæ ad Stephanum Africanum presbyterum, ab F eo directa, ut Vitam sancti Germani metrice, sanctique Amatoris nobili stylo describeret prosaice, hunc habens modum q. Is quoque vir angelicus beatus Aunarius, cum esset genere nobilissimo, maxima dona prædiorum suorum Deo omnipotenti obtulit, quibus et hæredem sanctam fecit Ecclesiam. Dedit itaque basilicæ sancti Stephani agros, villasque, quæ ei paterno jure cesserant, hoc est, Brioderum cum Venolio et cæteris appendiciis suis; Nolvetum quoque et Gaionnum, simulque Oscellum cum appendiciis eorum r; in pago denique Aurelianensi sive Blesensi s Meldunum t et Brigium cum appendiciis suis, Roccam quoque et Manuisum et Villarem cum appendiciis eorum, atque villam Boue cum appendiciis suis u.

q

r

s

t

u *ecclesias ditat; moritur.*

11 Similiter dedit et basilicæ domini Germani (ubi corpus suum sepulturæ mandari decreverat) agrum quendam nobilissimum in pago Wastanensi, qui Corbilias dicitur x, cum omnibus appendiciis suis; ut in pago Avalensi y Decimiacum cum Vidiliaco z et Calminiaco aa cæterisque appendiciis eorum, nec non et in pago Senonico Baldiliacum bb cum appendiciis suis. Sicque sanctus Vir, omnibus rite

x

y

z aa

b b

A rite dispositis, plenus dierum, sanctitate quoque et miraculorum gloria clarissimus die VII Kalend. Octobrium migravit ad Christum; cœlo gaudente, terra plorante, sepultus est itaque juxta prædecessores suos in basilica sancti Germani, et cessavit episcopatus diebus VII.

ANNOTATA.

a *Episcopatum tam diuturnum cum Cointio et aliis Sancto nostro abjudicavi in Commentario prævio num.* 52 *et seqq.; at certe sedit antequam imperaret Mauritius; hic enim imperium adiit anno tantum* 582, *ille episcopatum anno circiter* 571, *ut dixi, in eodem Comment. num* 22; *imo juxta Cointii et aliorum calculos, mortem Sancti, quam ego late fixi sub initium seculi* 7, *innectentium anno* 605, *supervixit Mauritio, qui occisus est anno* 602.

b *De Austreno, Agia seu Austregilde et Lupo Senonensi vide dicta in Comment. num.* 16 *et seq., alia, quæ hic observari potuissent, habes in Annotatis ad Acta priora.*

c *Libellum istum verisimiliter non esse alium ab Actis, primo loco datis, dixit in Comment. num.* 13, B *postquam diversas recentiorum sententias retuleram de ejusdem ac Historiæ pontificum Autissiodorensium auctoritate et ætate.*

d *Non tantum interfuit conciliis Matisconensibus, hic memoratis, verum etiam Parisiensi quarto. Vide Comment. num.* 25.

e *Epistolam istam, quantum equidem existimo, vel ex alio codice vel a peritiore manu descriptam edidit Labbeus noster tom.* 5 *Conciliorum col.* 939, *ex quo eam recitavi in Comment. num.* 45 *et seqq.*

f *Subsequitur memorata epistola in Actis; sed hic eam omisi, utpote occasione præcedentis datam in Commentario num.* 50.

g *Num.* 31 *et sequentibus Commentarii prævii de causa ac tempore hujus constitutionis disserui.*

h *D. Lebeuf tom.* 1 *Monument. ad Historiam Autissiodorensem exhibet binas tabulas geographicas ejusdem diœcesis. Primam pag.* 116, *quæ continet dumtaxat abbatias et* 37 *parœcias, ex quibus constabat tempore episcopatus* S. Aunarii; *alteram pag.* 126, *complectentem omnia diœcesis loca, quæ nominantur tam in Historia pontificum Autissiodorensium, quam aliis chartis ab initio Christianæ religionis usque ad tempora Roberti regis, id est, usque ad seculum decimum. Secun-* C *dum has tabellas pars major locorum, hoc numero nominatorum, sita est ad vel prope Icaunam fluvium, sicut eorum, quæ occurrent sequenti numero, pars major sita est ad vel prope Ligerim; pars reliqua inter utrumque flumen media est, excipe* Vendosam *et* Nautriacum, *quæ et paulo remotius et ad alterum Icaunæ latus ponuntur. Quapropter brevitatis gratia (neque enim operæ pretium videtur ad singula locorum nomina singulas annotationes, situm indicantes adjicere) cum omnia ad eamdem diœcesim pertineant, hic tantum nominibus Latinis annectam altero charactere nomina Gallica eo ordine, quo dantur hoc numero, idem facturus in sequenti. Itaque Epponiacus Gallice dicitur* Epoigny *vel* Apoigny; *Vendosa,* Venouse; *Gaugiacus,* Goix; *Nantriacus vel Nanturiacus,* Nitry *aut* Nitry; *Cerevicus, postea Crevenum,* Crevan; *Bacerna,* Bazerne; *Accolacus,* Accoley, *Matriacus,* Merry sur Yonne; *Curcedomus aut Curcedonus,* Courson; *Drogia,* Druies: *Varciacus,* Varzy; *Columbariacus,* Colmery; *Campus Lametii, vel Lemetii,* Chamlemy; *Bargiacus,* Bargis. *Locus unus, quem de Lebeuf in serie sua Gallica conjungit cum Cursedomo, vocatque* Ecoulives, *tabulæ vero Latine* Scolivas, *deest apud Labbeum.*

i *Nomina hoc numero contenta sic vocantur Gallice in dictis tabulis: Domiciacus,* Donzy; *Soliacus,* Sully; D *Massua, alias Mesva,* Mesve; *Condida,* Cosne; *Draptiacus,* Trassy; *Eliniacus,* Alligny; *Novus Vicus,* Neuvie; *Brioderus,* Briare; *Giemus,* Gien; *Blanoilus,* Blenau; *Cassiniacus,* Chassenay; *Nantiniacus,* S. Amand; *Cella Salvii,* S. Sauveur; *Cella Mauri, alias Meleredum,* Moutiers; *Lauderus,* Latré *aut* S. Martin des Champs; *Vitriacus in prima tabula non signatur; D. Lebeuf* Bitry *interpretatus est: in secunda tabula legitur Vallis Vitriacus,* La Vau; *Arcucius, seu Arcumeius,* Arquien; *Balgiacus, vel Baugiacus,* Bouy le Tertre; *Interranis, seu Interamnis,* Entrains; *Tauriacus,* Tary; *Liccadiacus, in tabulis Livadicus,* Levis; *Pulverenus,* Pourain; *Odona,* Ouain.

EX HIST. PONT. AUTISS.

k *Aliquot hic nominatæ ecclesiæ locum non habent in tabulis, verisimiliter quia intra vel proxime ad civitatem positæ erant; ex eo numero sunt basilicæ SS. Germani, Amatoris, Petri apostoli, Martini et Juliani ac monasterium S. Martani. At basilica domini Valeriani, Gallice* Chitry, *et monasterium Decimiacense ad sanctum Cyricum, vulgo* S. Cyr, *signantur haud procul Icauna fluvio. Monasterium vero Vulfini, postea Longoretense, incolis* S. Laurent *prope Ligerim. Inter utrumque flumen conspiciuntur monasteria Fontanetense,* Fontenay; *Coacense, seu Cotiacense ad Sanctos,* Saints en Puisaye; *Saffiacense, seu Suxiacense,* Saissy; *et Mannacense,* Mannay. E

l *Cum* Sessiacus *non occurrat in tabulis, haud dubie Saxiacense monasterium designatur.*

m *Varrena monasterium, Gallice* Varennes *prope Ligerim in parte extrema diœcesios et remotissima ab Autissiodorensi civitate ponitur in tabulis.*

n *De hac synodo et de tempore, quo mihi probabilius habita videatur, egi in Comment. num.* 26 *et seqq.*

o *Capitula seu canones numero quadraginta quinque dat Labbeus tom.* 5. *Concilior. col.* 957. *Fortasse historici nostri capitulis non annumerarunt ultimum, cui titulus:* De observatione horum canonum, *atque idcirco tantum memorarunt quadraginta quatuor. Lebeuf tamen tom.* 1 *Monument. pag.* 120 *asserit, a se inventum esse quadragesimum sextum, insertumque Breviario Autissiodorensi anni* 1726, *quod mihi ad manum non est.*

p *Apud Labbeum, mox laudatum, col.* 961 *et seqq. omnium, id est triginta quatuor presbyterorum, ac trium diaconorum, qui verisimiliter pro presbyteris suis subscripserunt, nomina exhibentur; abbates vero* F *diverso, quam hic ordine et modo recensentur: attamen pleræque lectiones variantes, ex his Actis desumptæ, signantur in margine, quod et hic faciendum curavi, ut sequitur.*

Aunacharius in Dei nomine episcopus constitutionem hanc * subscripsi. * confirmavi et
Vinobaudis * abbas subscripsi. * Vinebaudus
Baudonius * abbas subscripsi. * Baudoveus
Francolus * abbas subscripsi. * Frannulfus
Cæsarius abbas subscripsi.
Desideratus abbas subscripsi.
Amandus abbas subscripsi.
Tegredus abbas subscripsi. * abba
Vigilius presbyter subscripsi.
Gregorius presbyter * subscripsi. * abba
Claudius presbyter subscripsi.
Anianus * presbyter subscripsi. * Ananias

Deinde interjectis octo presbyterorum nominibus, sequitur:

Audovius presbyter subscripsi *. * Audoveus

Secundum istam subscriptorum seriem Gregorius, dictus abba in Actis, ad presbyterorum classem pertinet, restantque abbates septem, quot etiam numerat Cointius tom. 2. *Annalium ad annum* 586 *num.* 36; *totidem*

EX HIST. PONT. AUTISS.

A totidem quoque admittit D. Lebeuf tom. 1 Monument. pag. 119, ubi advertit, septenarium abbatum numerum coincidere cum ante data serie abbatiarum seu monasteriorum, videlicet S. Mariani, Vulfini, Decimiacensis, Fontanetensis, Cotiacensis, Saxiacensis, et Manuacensis. Attamen, salva meliori computatione, octonarius abbatum numerus propius accederet ad completam monasteriorum seriem; cum et Varrena tam in Actis, quam in tabulis nominetur monasterium æque ac alia. Propius, inquam, accederet numerus octonarius, non tamen certo compleret monasteriorum tum existentium numerum: nam sicut monui in Comment. num. 39 et seqq., juxta Sammarthanos, et alios passim exsistebat id temporis S. Germani Autissiodorense monasterium, eique præerat ipsemet, qui primus post sanctum Episcopum canonibus subscripsit, Winebaudus abbas: hæc autem sententia adeo probata fuit Cointio, ut ad annum 586 num. 38 dicens, sciri non posse ex antiquis monumentis, quibus cœnobiis præfuerint abbates isti, addiderit: Si tamen excipias Winebaudum: qua stante sententia, nonus desideratur, ut cuilibet monasterio reperiatur abbas.

q Eam Sancti epistolam unam cum Stephani responsoria recitavi in Comment. num. 35 et seq.

B r Ex nominatis hic bonis seu locis, quæ Sanctus cathedrali ecclesiæ S. Stephani dono concessit, duo dumtaxat signata invenio in prima diœcesios tabula, Briodorum et Oscellum, ambo ad Ligerim. D. Lebeuf tom. 1 Monument. pag. 122 conjicit, Venolium seu Vernolium esse vicum, qui vicinus Briodero nunc dicitur Domna-Maria, vulgo Dammarie: Nolvetum vero, parœciam Autissiod. diœcesis Gallis Neuvoy. Gaionnum denique absque ulteriore elucidatione Giem interpretatur.

s Aurelianensem agrum ita describit Baudrandus: Provincia est Galliæ, pars Aurelianensis præfecturæ, et sic ab ejus urbe primaria dicta; terminatur a Septentrione Belsia, ab Ortu Vastinio tractu, ab Occasu Blesensi agro, et a Meridie Sicalonia. Blesensem vero sic: Provincia Galliæ, versus Ligerim fluvium, in præfectura generali Aurelianensi,....... terminatur ab Ortu Aurelianensi provincia, ab Occasu Turonensi, a Meridie Bituricensi et a Septentrione Belsia.

t D. Lebeuf Meldunum Gallice interpretatur Meun, quod oppidum est Aurelianensis pagi ad Ligerim inter Aurelias et Balgentiacum. Verumtamen locus iste communiter Magdunum Latine legitur, aliquando Maidunum vel Maudunum, C nusquam alibi, quantum scio, Meldunum. Porro observat laudatus Lebeuf, binos hic a Labbeo vicos omissos esse seu ex inadvertentia, seu de industria, quod non crederet esse propria locorum nomina. Uni tum nomen fuisse ait Deus-adjuva, alteri Cormagnum; sed pro eorum situ nihil adjicit. D

u Idem Lebeuf Brigium Gallice vocat les Bries, aut les Bray; Roccam, la Roche; Mannisum, Mannay; Villarem, Villers: villam Boue, Boné; addit, facile perspici posse, terras istas fuisse vicinas Castro Novo (Chateau-neuf) oppidulo Aurelianensis agri ad Ligerim, et non multum inde dissito ad idem flumen monasterio S. Benedicti (S. Benoit sur Loire) alias Floriaco (Fleury;) quandoquidem etiam nunc ibidem visantur Bray et Manny in parœcia de Bouzy, ac Bonné. Tum citans Aymoinum lib. 2 Miracul. S. Bened. cap. 26, ait, usque ad tempora Roberti regis iis in partibus bona fuisse, pertinentia ad ecclesiam Autissiodorensem. Liber tertius de Miraculis S. Benedicti, qui Aymoini secundus est, in nostra saltem editione Lugdunensi anni 1605, dividitur dumtaxat in capita 22. Verisimiliter respexit laudatus Lebeuf ad caput, quod apud nos decimum est ejusdem libri, cujusque initium tale est: Ager quidam, ditioni subditus ecclesiæ sancti Stephani Antisiodorensis, confinis est terræ sancti Benedicti, Floriacensis scilicet.

x Locus iste, vulgo Corbeilles, teste Lebeuf, distat tertio circiter milliario a Chstro Nantonis (Chateau-Landon) et Monte-Argi (Montargis) oppidis memorati Wastanensis, id est, Vastiniensis pagi, le Gastinois. E

y Tractus est in ducatu Burgundiæ, Gallice l'Avallonois, sic dictus ab Avallone seu Aballone (Avallon) oppido ad Cussinum fluvium.

z Decimiacum juxta Lebeuf est hodiernum Domecy sur le Vaux, cujus ecclesia etiam nunc titulo S. Germani Autissiodorensis insignitur. In Blaviana Nivernensis ducatus tabula Domeci signatur haud procul Aballone versus Choram (la Cure) flumen. Vidiliacum autem existimat idem Lebeuf, Sancti nostri temporibus fuisse vicum dumtaxat, nunc oppidum vulgo Vezelay, Latine Vezeliacum, quod ita describitur a Baudrando: Vezeliacum, quæ et Viceliacum in pago Avalensi... urbs Galliæ intra Burgundiæ ducatus fines et Antissiodorensis tractus in colle ad Curam fluvium...x leucis supra Antissiodorum ad Meridiem etc.

aa An Calminiacum hactenus existat, incompertum mihi est: certe in eo tractu nullum ipsi affine nomen occurrit; nisi forte olim pagus Avallensis se extenderit Clamiciacum usque (Clamecy), isque designatus fuerit locus, situs ad Icaunam fluvium tertio circiter milliario a Vezeliaco.

bb Sæpe laudatus Lebeuf Baldiliacum Gallice exprimis Boully, qui locus est, juxta Blavianam agri F Senonensis tabulam, in vicinia Briennonis (Brignon seu Brignon l'Archevêque) oppiduli ad Armentionem fluvium.

DE S. ERMENFREDO

PRIMO ABBATE CUSANTIENSI

IN COMITATU BURGUNDIÆ.

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§. I. Notitia monasterii Cusantiensis: Sancti in Martyrologiis memoria, non ubique sine errore: ejusdem cultus, Officia et reliquiæ.

CIRCA MEDIUM SECULI VII

Cusantia, Gallice Cusance, comitatus Burgundiæ vicus est ac vetus abbatia, quæ jam ab aliquot seculis in prioratum transiit, Jurensi S. Augendi sive S. Claudii monasterio hodieque subjectum. Jacet is locus in diœcesi Vesontionensi, septem circiter vel octo horis itineris supra Vesontionem, ad fontes cognominis fluvioli Cusantin vel Cusancin, qui circiter sesqui hora inde ex adverso Balmensis oppidi,

A *pidi, vulgo* Baume *seu* Baume les Nonnes *in Dubim, Gallice* le Doux *vel* le Dou, *flumen illabitur, secundum tabulam geographicam, quam F. J. Dunod de Charnage, regius professor Vesontionensis, exhibet in Memoriis historicis nobilitatis comitatus Burgundiæ, anno* 1740 *Vesontione Gallice editis. Idem historiographus ibidem pag.* 116 *de eodem loco sic ait :* Cusantia antiquus baronatus est sub jurisdictione Balmæ, situs ad fontes fluvioli, Cusancin dicti, qui per amœnam vallem serpit, labiturque prope Cusantiam prioratum, olim celebrem abbatiam.

Cusantia vicus et monasterium est, primum puellarum

2 *De ejusdem situ in Vita quoque S. Ermenfredi excudenda num.* 4 *hæc legere est :* Cellam construxit *(Iserius vir nobilis ac potens)* in ripa fluvii. Sunt enim non longe ab ipsa cella fontes duo, quorum unus dicitur Cusa, alter vero vocatur Ancia; atque nomen [*ex*] duobus integris compositum unum efficitur nomen Cusancia. *Huic etymo in tantum favet tabula geographica Dunodi, quod etiam in hac Cusantiense monasterium collocatum sit inter duos rivulos, qui juxta illud orti et infra in unum alveum coeuntes, fluviolum* Cusancin *efficiunt. Porro monasterium illud prima sua initia debet prædicto Iserio, qui, hortante S. Eustasio Luxoviensi abbate, incestam uxorem suam,* B *quæ in nostro Vitæ apographo modo* Randovero, *modo* Ramdone *appellatur, dimittens, illud condidit, eidemque mulieri ac filiæ suæ Istiæ tradidit, quæ ambæ sacris virginibus ibidem præfuerunt. At non diu parthenon hic substitit ; mortua enim matre, et monialibus omnibus lue, ut videtur, intra breve tempus exstinctis, sola Istia superstes morte sua monasterium vacuum reliquit.*

ab Iserio conditum, deinde monachorum.

3 *Tum vero hereditario jure ad* S. Ermenfredum *ejusque fratrem Waldalenum venit ; qui cum tunc in Clotarii II Francorum regis obsequiis in aula versarentur, cum ejusdem licentia privatam apud matrem vitam auspicati sunt. Nec multo post* S. Ermenfredus *monasticis disciplinis in Luxoviensi monasterio a S. Waldeberto probe imbutus, ad istud Cusantiense monasterium, quod restauraverat vel auxerat, se recepit, monachisque, quos congregavit, præfuit, ac locum ipsum Luxovio subjecit. Hinc in Vita S. Ansegisi Fontanellensis abbatis apud nos data ad diem* xx *Julii, cap.* 3, *num.* 32 Cusantia *velut cella ejusdem monasterii Luxoviensis memoratur. Eidem subjectum permansit usque ad seculum* xii *paucis annis inchoatum, quando a Pontio archiepiscopo Vesontionensi traditum est Jurensi S. Augendi sive S. Claudii monasterio, sub quo Prioratus nomine hactenus perseverat. Petrus Franciscus Chiffletius in MS. de Prioratibus ubivis terrarum constitutis, qui* C *S. Claudii monasterium, velut membra, caput suum agnoscunt, de Cusantiæ exordiis varioque statu ad propositum nostrum hæc ait.*

auctore S. Ermenfredo, et Luxovio subditum, nunc autem

4 Prioratus B. Mariæ de Cusantia primum fundatus est a S. Ermenfredo, loci domino, et Luxoviensi monasterio addictus sub Walberto abbate annis abhinc amplius mille. Hunc deinde Pontius archiepiscopus Bisuntinus anno Christi mcvi tradidit Hunaldo abbati Jurensi, ut collapsam ejus disciplinam restitueret. Memoratur in privilegiis annorum mclxxxiv, mclxxxvi et mccxlv. In eo ali debent præter parochum, duo monachi cum Priore. *Ex hisce breviter collige, quantum e pristino suo splendore monasterium Cusantiense amiserit. Idem Chiffletius in Chronico MS. Jurensi, in Hunaldo II abbate, eadem fere habet, et subjectionis a Pontio factæ causam a calamitoso illius temporis Luxoviensis monasterii statu, ac fœde collapsa in eodem regulari disciplina repetit, laudans hunc in finem Petrum Venerabilem, Cluniacensem abbatem lib.* 4, *epist.* 3 *ad Innocentium II Papam. De hisce Consule, si lubet, Mabillonium et Martenium tom.* 6 *Annalium Benedictinorum, ad annum Christi* 1136, *num.* civ *et sequenti.*

jam ab aliquot seculis Jurensi abbatiæ subjectum.

5 *Porro* S. Ermenfredum *hoc die* xxv *Septembris annuntiant Martyrologia, tum Benedictina tum alia, quæ de more recensebo. Benedictus Dorganius in Kalendario Benedictino illum sic breviter memorat :* S. Hermenfredi abbatis. *Arnoldus Wionius lib.* 3 *Lign vitæ eodem die ait :* Cusantiæ in territorio Bisuntino, depositio S. Hermenfredi abbatis et confessoris. *Eadem habet Hugo Menardus in Menologio, ubi Wionem descripsit. At Gabriel Bucelinus in Menologio paulo prolixius habet :* Cusantiæ in territorio Bisuntino, depositio S. Hermenfredi abbatis et confessoris. Hic in sanctissimo Luxoviensi cœnobio monachum professus, ob eruditionis et sanctitatis famam abbas Cusantiæ electus, multis virtutibus legitur coruscasse. *Breviter observo, hic ita loqui Bucelinum, quasi* S. Ermenfredus *ad regendum Cusantiense monasterium, jam tum a monachis inhabitatum, abbas electus fuisset; cum tamen ex ejusdem Sancti Vita constet, eumdem ejus loci fundatorem fuisse, in eoque monachos sibi aggregare cœpisse, nec alia mente, quam ut id faceret, in Luxoviensi monasterio monachum induisse.*

D *AUCTORE C. S. S. Ermenfredus hoc die*

6 *In MS. quoque Kalendario Benedictino S. Salvatoris Ordinis Cisterciensis Antuerpiæ, cujus exemplar habemus, hoc eodem die legitur :* S. Ermefridi abbatis monasterii Crisantiæ, prius monachi Luxoviensis. *Consonat et alterum Kalendarium MS. S. Michaelis Ordinis Præmonstratensis item Antuerpiæ, præterquam quod æque vitiose* Chrisantiæ *habeat pro* Cusantiæ. *Rectius habet Joannes Trithemius lib.* 3 *de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap.* 307 : Ermefridus, *inquiens,* monachus Luxoviensis cœnobii, et postea monasterii Cusantiæ abbas, vir doctus et sanctus, multis virtutibus legitur coruscasse. Ejus festum agitur vii Calendas Octobris. *Benedictinis accedunt etiam alii martyrologi ; ac in primis Molanus inter Auctaria Usuardina apud Sollerium nostrum hoc die sic inquit :* Cusantiæ in territorio Bizuntino, depositio B. Hermenfredi abbatis et confessoris. *Molanum secutus Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, etiam breviter ait :* Cusantiæ in Burgundia S. Hermenfridi abbatis. *Aubertus Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis illum inter Sanctos diœcesis Vesontionensis, qui Officio ecclesiastico coluntur, eodem die recensuit his verbis .* In territorio Bisonticensi, cœnobio Cusancia, S. Ermenfredi confessoris et abbatis. Corpus S. Ermenfredi est in viculo vulgo Santoche non procul a Cusancia.

E *in variis Martyrologiis inscriptus,*

7 *Eumdem Martyrologio Gallicano inseruit Andreas Saussayus, ubi illum sic annuntiat :* Ipso die in territorio Bisuntinensi, vico de Santoche, depositio S. Ermenfredi, abbatis cœnobii de Cusancia ; qui sicut castissimis moribus in vita claruit, sic post mortem refulsit gloriosis beatitudinis emeritæ indiciis. *Vicus* Santoche, *quem hic memorat, situs est ad Dubim fluvium supra Vesontionem, non procul ab oppido Claravalle, vulgo* Clerval, *sed in altera fluminis ripa. Verum cum constet,* S. Ermenfredum *in suo Cusantiensi monasterio mortuum sepultumque fuisse, non alia de causa potuit ejus depositio in Santoche annuntiari, quam quod corpus ejusdem illuc aliquando translatum fuisse dicatur, ut infra videbimus. Cultus itaque tantummodo locum ob ipsius reliquias ibidem olim depositas signare voluit Saussayus, aut errasse dicendus est. Magis miror Castellani hallucinationem, dum in Martyrologio universali ad eumdem diem Septembris ipsum quidem inter Galliæ Sanctos Cusantiæ annuntiavit, sed tamen abbatem fecit prope Glasquum in Scotia.*

F *a Saussayo non recte in Santoche annuntiatur,*

8 *Verba ejus ex Gallicis Latina accipe :* Cusantiæ in comitatu Burgundiæ S. Ermenfridus, abbas prope Glasquum *(Gallice* Glasco) in Scotia. *Enimvero*

A AUCTORE C. S. vero nescio, qua ratione S. Ermenfredus noster prope Glasquum, quæ urbs archiepiscopalis est Scotiæ Meridionalis in provincia Glotiana, unquam abbas fuisse dicatur. Certe nec Dempsterus, nec Camerarius, alias in Sanctis Scotiæ adscribendis minime scrupulosi, de ipso in Martyrologiis suis usquam meminerunt. At suspicor, erudito viro hunc errorem obrepsisse ex eo, quod hoc ipso die in Martyrologiis occurrat et apud ipsum mox sequatur S. Ceolfridus, qui licet abbas fuerit Girwensis et Wiremuthensis in Anglia, et apud Lingones in Gallia peregre defunctus sit, ab aliquibus tamen ob translationem corporis ipsius etiam in Glasconiensi monasterio in Anglia annuntiatur, et ab aliis, teste Dempstero in Martyrologio, etiam Scotus fuisse dicitur. Ex hisce, inquam, actum suspicor, ut hallucinatus Castellanus ad S. Ermenfredum retulerit, quæ de S. Ceolfrido legerat, et Glasconiam, vulgo Glassenburye Angliæ civitatem confuderit cum Glasquo vel Glascovia, indigenis Glasco in Scotia.

Cusantiæ mox ab obitu cultus est;

9 Quod ad cultum ejus attinet, hunc antiquum esse, et apud Cusantienses statim a morte ipsius, quam seculo VII obiit, cœptum, habemus ex Vita, ubi cap. 3 num. 30 jam a die sepulturæ sancti Viri vitrea B juxta ejus sepulcbrum lucerna pependisse dicitur, quæ usque ad scriptoris tempora oleo divinitus multiplicato, ex quo etiam altera lampas alebatur, continue arserat. Præmiserat etiam idem biographus multa ad ejus sepulcrum miracula facta, ex quibus aliqua refert, et in calce Vitæ ejus natale devota mente celebrandum monet. Scripsit autem is seculo VIII aliquot annos inchoato, ut postea dicemus. De Officio ecclesiastico, quo procul dubio Cusantiæ olim cultus fuit, ac verisimiliter hodieque colitur, nihil certi compertum habeo. At Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis Seculo 3 parte 2, pag. 461 asserit, solemne ejusdem festum Luxovii olim celebrari solitum, suo autem tempore agi tantum ritu semiduplici hoc die XXV Septembris. Lectionem hujus Officii recentioris, quæ quoddam Vitæ compendium est, ibidem exhibet, et ego ex ipso hic subjicio.

Officio ecclesiastico celebratur Luxovii

10 Ermenfredus nobilibus parentibus genitus, in aula versatus est Chlotharii secundi, piissimi Francorum regis, una cum fratre suo Wandaleno. Mortuo autem eorum patre, vivendi rationem aulicam parum sibi tutam rati, licentiam abeundi postularunt. Ea ægre admodum obtenta, fratres matrem suam adiere, cum qua privatam vitam agere cœperunt. Postmodum Ermenfredus pompis et vanitatibus sæculi renuntians, relicta domo, Luxovium petiit, ubi a B. Walberto tam belle disciplina regu- C lari excultus est, ut aliis præesse mereretur. Deinde ad Cusantiam, suæ ditionis locum, ædificandi monasterii causa remissus, tricenos circiter monachos coadunavit, quos Luxoviensis cœnobii instituta edocens, mirum in modum virtutibus auxit, eisque in posterum cavens, monasterium ipsum Luxoviensi subjecit abbatiæ anno tertio Dagoberti regis. Inter alia miranda Wandaleni fratris excessum e vivis divinitus cognovit. Ipsum denique, vitæ sanctissimæ confecto cursu, septimo Kalendas Octobris ad Superos evolantem miracula quamplurima illustrarunt. Cujus corpus ad fratris exuvias in B. Johannis Baptistæ Cusantiensi æde collocatum est.

et Vesontione. Corpus ejus Cusantiæ sepultum,

11 Officio aliquo ecclesiastico eumdem colit, aut saltem coluit etiam ecclesia Vesontionensis. Nam in Breviario MS. membranaceo istius ecclesiæ, quod in Museo nostro habemus, Officium de ipso novem Lectionum, sed ex Communi, præscriptum reperio. In altero item ejusdem archidiœcesis typis edito anno 1590 Officium tantummodo simplex pariter ex Communi confessoris abbatis reponitur. Ab Officiis ad sacras ejus reliquias progredimur. Corpus ipsius Cusantiæ, ubi primum sepultum fuerat, etiam servabatur, quando seculo octavo adulto discipulorum ejus discipuli, quibus Egilbertus præerat, Vitam illius edendam conscripserunt. D Quo tempore, quave occasione istud deinde postea ablatum fuerit, nescio; sed ablatum fuisse, testimonia, quæ subdo, persuadent. In uno e Vitæ apographis, quod a Petro Francisco Chiffletio accepimus, hujus manu in calce annotata sequentia sunt.

deinde in vicum Santoche translatum, forte periit,

12 Reliquum corpus (præter caput) fere totum servabatur in capsa lignea in parochia Centusea, vulgo SANTOCHE : inde autem delatum ad Claravallense oppidum ad Dubim. Hoc oppido a Suecis expilato et incenso, creditur periisse, aut alio translatum ab hostibus. In altero quoque ejusdem Vitæ breviori exemplari, accepto ab eodem Chiffletio, similiter legitur : Corpus ejus servatur in comitatus Burgundiæ vico, vulgo SANTOCHE, prope Claravallem ad Dubim. Hisce consonat Aubertus Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, tum num. 6 jam relatus, tum pag. 551, ubi denuo ait : Quiescit in vico diœcesis Bisontinæ, vulgo SANTOCHE nuncupato, non procul a Cusantia, cujus loci abbas fuit. Ex hisce collige, cur Saussayus supra num. 7 S. Ermenfredum in vico Santoche annuntiaverit : vide dicta ibidem, ubi etiam istius loci situm breviter indicavimus. Direptio ejusdem vici atque incendium, de quibus meminit laudatus E Chiffletius, contingere potuerunt sub Ludovico XIII Galliæ rege, in cujus obsequium Bernardus Wimariæ dux cum Suecicis copiis, quibus præerat, comitatum Burgundiæ infestavit; qua de re consuli potest Gabriel Daniel tom. 7 Historiæ Galliæ, in Fastis dicti regis ad annum 1635 et sequentibus, aliique.

forte jacet in Pompierre : ejus caput Vesontione est.

13 Ab hisce omnibus dissentiens Dunodus in Memoriis historicis nobilitatis comitatus Burgundiæ, quas anno 1740 Vesontione ab eo editas diximus, pag. 117 alium locum assignat, in quo S. Ermenfredi corpus suo tempore quiesceret. Hodiedum, inquit, est in ecclesia de Pompierre ad Dubim, prope Claravallem. Locus iste pariter vicus est, qui in tabulis geographicis Blaevianis prope supra dictum Santoche ponitur. Utrum autem hic ex Suecorum metu in tutiori aliquo loco aliquando absconditum fuerit, an prius alio delatum, deinde illuc pervenerit manseritque, non edicit Dunodus, nec ego aliunde intellexi, ac propterea, quid hac de re verum sit, aliis, qui melioribus, quam ego monumentis instructi sunt, statuendum relinquo. Supra innui, Sancti caput a reliquo corpore separatum fuisse. Ita docuit me Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte 2, pag. 260, ubi ait . In sacrario eccle- F siæ Prædicatorum Bisuntinæ inter alia servatur cranium S. Ermenfredi abbatis Cusanciæ. Consentit MS. Petri Francisci Chiffletii num. XI laudatum, in quo legitur : Caput S. Ermenfredi est in ecclesia Prædicatorum Bisuntina. Plura de hujus Sancti cultu non habeo.

§ II. Vitæ edendæ scriptor Egilbertus, et hujus ætas : Sancti qualiscumque Chronotaxis : observationes quædam de fratre ipsius Waldaleno.

Vitam ejus desideravit Mabillonius,

Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti Sec. 3. parte 2, pag. 461 in S. Ermenfredo de ejusdem Vita sic scribit : Waldeberto (abbati Luxoviensi) adjungendus est Ermenfredus, præceptori discipulus, is, cujus Vitam legebant quondam in solemni ejus festo Luxovienses. Eam quidam vir doctus penes se retinet, pollicitus, se eam tandem editurum; dum nos interim id solum recuperare potuimus, quod in ecclesiasticis Officiis Luxovii quot annis usurpatur in hunc modum. Tum subdit Lectionem, quam nos ex ipso dedimus num. 10. Nescio, an doctus ille vir promissis suis steterit : at certe Mabillonius non alia, quam prædictam Lectionem de S.

A S. Ermenfredo *habuisse videtur, quando Annales Benedictinos postea conscripsit; cum in horum tom.* I *ad annum Christi* 636, *num.* LIV *de eodem Sancto agens, nihil referat præter ea, quæ in eadem Lectione continentur, nec de illius scripta editave Vita meminerit.*

nos unam habemus

15 *Nescio pariter, an Vita illa, quam a Luxoviensibus olim recitari solitam ait Mabillonius, diversa sit ab illa, quam in Museo nostro habemus, a Bollando descriptam cum hoc titulo:* Vitæ SS. Ermenfredi et Waldelani (*id est* Waldaleni) auctore Egilberto vel Gilberto, præposito Cusantiæ, discipulo discipulorum S. Ermenfredi. *Unde hæc Vita excepta sit, Bollandus ibidem sic indicat:* Accepi ex MS. codice in Octavo, quem sibi concessum mihi commodarat dominus Joannes Jacobus Chiffletius. Adscriptum erat a D. barone d'Oyselet concessum reverendo domino Ubelot. Erat eadem Vita Gallice versa a Joanne Crapilet Ordinis Minorum anno MCDL, curante domino Jacobo de Rocche, Priore S. Mariæ Cusanciæ; cum qua translatione Latinam contuli, ut patet in adjunctis chartis. Erat autem utraque Vita eadem manu scripta: Gallica versio inculta. *Hactenus ipse, qui in lectionibus variantibus Vitæ Gallicæ a Latina observat, non ubique easdem sectiones titulosque capi-* B *tum esse; atque hinc concludit, Gallum interpretem nec in his nec in illis Latinam Vitam accurate secutum esse. Addo ego, eumdem etiam in rerum adjunctis variare; ideoque aut nulli aut exiguo usui mihi erunt istæ Bollandi ex eadem Vita Gallica annotationes.*

ex gemino MS.

16 *De Latino apographo nostro dolendum est, quod, etsi a Bollando nostro nitide descriptum sit, vitio tamen codicis illius, qui ex dictis medio seculo* XV *antiquior non est, multa menda habeat truncatasque periodos, quæ non omnia saltem primævo auctori imputanda videntur. Stilus quoque sæpe implexus ac solœcismis inspersus est, quod in biographi ætatem partim rejici potest: nam infra videbimus, ipsum seculo* VIII *adulto scripsisse. Pro aliquot locis restituendis opportune habemus aliud ejusdem Vitæ apographum, a patre Petro Francisco Chiffletio acceptum, descriptumque* ex MS. veteri domini Francisci Souget presbyteri Palmensis, curati de Dampvaux. *In hoc apographo desiderantur capitum tituli, totum caput* 2 *antiquæ partitionis et sex ultima Vitæ capita cum majori parte capitis* 15 *ejusdem partitionis. Quamquam autem et hoc in multis alio vitiosius sit, in multis tamen etiam correctius est, et ad quædam menda corrigenda, ut dixi, utile.*

sed utroque sæpe mendoso, quam edemus.

17 *Menda autem ista ex parte irrepere potuerunt ex* C *difficili charactere MS., unde desumptum est; in margine enim apographi nostri annotatur:* Vidi ego ipse MS. *(Francisci Souget)* et contuli cum hoc scripto: certe difficillimum lectu est. *Itaque ego Vitam ex ampliori apographo sic edam, ut, ubi potero, occurrentes defectus ex altero correcturus sim, monito lectore, quando operæ pretium videbitur. Idem apographum edendum, quia a Joanne Jacobo Chiffletio acceptum est,* Chiffletianum, *alterum vero* Sougetianum *appellabo. In Chiffletiano hic titulus præmittitur:* Litteræ, quæ scriptæ fuerunt dominis ac Religiosis pariter ac conventui de Luxovio per discipulos et religiosos S. Hermenfredi post ejus decessum. *Attamen hæc non ita accipias, quasi hæ litteræ mox a Sancti obitu et ab ejusdem discipulis scriptæ sint; nam ipsimet earum auctores tam in his, quam in Vita sese Sancti* discipulorum discipulos *profitentur, multumque temporis ab ipsius morte jam tum effluxisse asseverant. Quam ob rem ego non dubito, quin inscriptio ita a recentiori quodam addita sit; ideoque eamdem prætermittam.*

Scripta hæc est ab Egilberto Cusantiæ præposito

18 *Deinde sequuntur genuinæ litteræ, quæ in utroque apographo exstant, et sic ordiuntur:* Dominis in Christo Lœtrico, Melino, Waldigiso et Ingrado patribus, clericisque omnibus ex Luxovio inclytis Egilbertus, vocatus præpositus, subditique vobis

optant vestri ex Cusancia salutem. *Ita scilicet ipsi* D *Luxovienses dominos suos, seque eorumdem subditos* AUCTORE E. S. *appellant, quia S. Ermenfredus Cusantiense monasterium Luxoviensi subjecerat, uti supra jam diximus, et ex Vita num.* 16 *et* 17 *constabit. Verum difficultatem hic parit* Lœtricus, *qui velut Luxoviensis abbas primo loco nominatur; cum in ejusdem loci abbatum catalogo, a Sammarthanis in Gallia Christiana edito, nullus ejusmodi nominis recenseatur. In apographo Sougetiano pro* Lœtrico *alia vox occurrit, sed tam dubie scripta, ut ex ea nihil aliud efficere possim, quam* Conmutco, *cui etiam nullum affine nomen in eodem catalogo reperi. Si pro vitiosa voce* Conmutco *legeremus* conjuncto *seu* conjunctis, *planus et integer sensus esset:* Dominis in Christo conjunctis Melino *etc.*

ejusque monachis ad Luxovienses

19 *In laudato catalogo apud Sammarthanos* Miletus *aliis* Mellinus *decimus septimus abbas reponitur, diciturque a Vandalis seu Sarracenis cum monachis suis Luxovii trucidatus.* Mellinum *ipsam etiam vocat Mabillonius tom.* 2 *Annalium ad annum Christi* 732, *cui eam Luxoviensium cædem affigit, Utrum vero Mellinus hic etiam* Lœtrici *aliudve pronomen habuerit, an per eam vocem alter abbas designetur, edicere nequeo: verum non dubito, quin Melinus, ab Egilberto nominatus, idem sit cum prædicto Luxoviensi abbate, sive* E *hic eam dignitatem jam tum obtinuerit, sive postea tantum adeptus sit. Ratio est, quod cum ejusdem Mellini ætate recte componi possint dicta Egilberti. Etenim hic asserit, septem e S. Ermenfredi discipulis sibi suisve monachis notos fuisse, et ex hisce tres, Ravenbordum scilicet, Adbertum et Athaelem post ejusdem Sancti obitum Cusantiensi cellæ proxime præfuisse.*

ante annum 732,

20 *Ex dicendis autem facile potuit* S. Ermenfredus *vitam suam etiam multis annis post medium seculum* VII *protraxisse; atque adeo nil obstat, quo minus Egilbertus, qui se discipulorum ipsius discipulum dicit, sub uno e primis ejusdem successoribus monachus factus, Cusantiensi monasterio præfuerit, quando Mellinus, quem anno* 732 *occisum ait Mabillonius, inter primarios Luxoviensis monasterii patres censebatur, vel forte etiam eisdem jam præerat abbas. Credo itaque Viam hanc non serius quam anno* 732, *imo potius aliquot annis citius scriptam esse. Scribendi causam Egilbertus cum suis in laudata epistola geminam allegat. Prima est, quod, etsi jam aliqua de S. Ermenfredi gestis ac miraculis Luxovienses inaudissent, cum tamen jam multi e condiscipulis suis Cusantiensibus vita functi essent, et ipsi quoque senio gravarentur, omnino expedire putarent, ut, quæ ab ejusdem Sancti discipulis, magistris suis, de eo audierant, vel ipsimet viderant, scriptis mandarent, ne oblivioni traderentur.*

estque sincera et fide digna, paucis exceptis.

21 *Alteram scribendi causam allegant, ut Luxovienses quoque, quibus ipsi suberant, S. Ermenfredi fundatoris sui primique abbatis cultum promoverent. Habemus igitur biographum Sancto fere supparem, discipulorum ejus discipulum et in monasterii prælatura successorem, quique ea tantum se tradere profitetur, quæ aut ab istis acceperat, aut viderat ipsemet, vel condiscipuli ejus. Hinc in Sancti gestis ac miraculis referendis satis parcus est, ac multa ex hisce se omittere asserit, de quibus scilicet haud ita recte erat instructus. Melius tamen etiam prætermisisset, quæ capite* I, *res altius repetens, de Warascis et vico* Vincunt-milites *dicto ex populari, ut videtur, traditione narravit, additis tamen cautionis ergo vocibus* ut ferunt. *Ceterum etsi epistola illa Vitaque non solius Egilberti, sed etiam monachorum ipsius nomine scriptæ sint, Egilberto tamen, qui primas in iis partes habet adscribendas credimus, ejusque nomine edendas.*

Sanctus in aula Clotarii regis versatus est

22 *Pro qualicumque S. Ermenfredi chronotaxi juverit præcipua vitæ ejus capita breviter percurrisse. Biographus illum in Burgundia natum ait, ex parentibus divitibus nobilibusque, patre scilicet Ermenrico, ejusque*

AUCTORE C. S.

A *ejusque conjuge Waldalena, Fratrem ei addit Waldalenum, quem veluti natu majorem primo loco nominat; sed quo anno alteruter natus sit, non edicit. In apographo Sougetiano pater* Emericus, *mater* Wadalena *et frater* Wadalenus *appellantur. Deinde ambos jam adultos in aula Clotarii regis, ejus scilicet nominis secundi, versatos dicit, et Waldalenum quidem cancellarii regii munere functum esse;* Ermenfredum *vero, de cujus officio non meminit, ob morum suavitatem eruditionemque ac sanctitatis odorem omnibus carum fuisse. Mortuis patre, Isliaque, Cusantiæ domina et abbatissa, ampla hereditate aucti, cum Clotarii regis licentia privatam apud suam matrem vitam duxerunt.*

inter annos 613 et 628

23 *Non longo post tempore* Ermenfredus *Luxovium petit, ibique a S. Waldeberto abbate monachis aggregatur: quorum disciplinis insigniter excultus et consecratus presbyter, Cusantiam se recepit, ibidem in monasterio, quod reparaverat vel auxerat, discipulos* non minus quam triginta, *ut habet apographum Chiffletianum, collegit, ac monasterium ipsum* anno tertio Dagoberti regis *Luxoviensibus subjecit, ut ab his et in regulari disciplina contineretur, et, si quando opus esset, adversus secularium vim defenderetur. Post vitam denique in eodem suo monasterio sancte exactam, ad* B *cælos emigravit, et ibidem sepultus est. Nunc ad chronotaxim veniamus. Clotarius II, de quo in Vita agitur, anno Christi 613 monarcha factus, Burgundiæ regno potitus est, annoque 628 vita functus, successorem habuit Dagobertum I, quem jam ante Austrasiis regem dederat. Non ante annum igitur Christi 613 Waldalenus ac* Ermenfredus *in Clotarii regis obsequiis aulam frequentarunt, nec ultra annum 628 in eadem commorati sunt.*

Luxovii monachus factus circa annum 626. Cusantiæ jam præerat 631;

24 *S. Waldeberti Luxoviensis abbatis Acta in Opere nostro illustrata sunt ad diem 2 Maji, ubi eum S. Eustasio, anno 625 defuncto, in ejusdem monasterii regimen successisse ostensum est; ideoque nec ante hunc annum potuit* S. Ermenfredus *monasticæ Vitæ tirocinium sub Waldeberto abbate Luxovii auspicari. Annus denique tertius Dagoberti I in Burgundia post patrem regnantis partim cum anno Christi 631 provecto, partim cum 632 concurrit, ac propterea ad alterutrum referenda est Cusantiensis cænobii subjectio, quam biographus* anno tertio Dagoberti regis *factam scribit. Itaque cum idem biographus non obscure insinuet,* S. Ermenfredum *adhuc juvenem in Clotarii aulam transiisse, videtur hic initio seculi* VII *vel sub finem præcedentis natus fuisse. Præterea cum prædicta monasterii subjectio in eadem Vita cum iis adjunctis facta* C *narretur, ut videatur jam tunc facile biennio illud incoluisse; cumque omnino verisimile sit, eumdem saltem triennio circiter monasticis institutis Luxovii excultum fuisse, antequam ea aliis traderet, non possumus a vero longe aberrare, si ejusdem monachatus initia ad annum circiter 626 vel 627 referamus.*

quo anno mortuus sit, incertum est.

25 *Verum ad quam ætatem Sanctus pertigerit, quove anno mortuus sit, ex Vita erui non potest. Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis Sec.* 3 *parte* 2, *pag.* 461 *mortem ejus circa annum 670 reposuit, eumque Castellanus in Martyrologio universali secutus est. Dunodus in Memoriis historicis nobilitatis comitatus Burgundiæ eamdem anno 670 præcise affixit. Sed hæc sine ullo argumento asserta, ut aliunde nequeo infirmare, ita nec probare possum. Id unum tuto asseri potest, nihil in Vita obstare, quo minus sanctus Abbas ad medium seculum* VII *pertigisse aut etiam excessisse potuerit: sed utrum post an ante obierit, ænigmatis instar est. Hac de causa ego beatum ejusdem obitum circa medium istud seculum signandum censui, utrimque cum aliquot annorum latitudine, minori tamen ante, quam post, quia ex Vita apparet, ipsum longo potius quam brevi tempore monasterio suo præfuisse.*

26 *Superest, ut de S. Ermenfredi germano fratre Waldaleno pauca addamus. Diximus supra num.* 15, D *in apographo nostro Chiffletiano hunc titulum legi:* Vitæ SS. Ermenfredi et Waldelani *sive* Waldaleni. *Hinc quæri potest, an hic quoque ecclesiasticum cultum obtinuerit. Certe Waldalenus ab Egilberto multum laudatur, eoque teste,* in seculo non secularis remansit, *et, si omnia, multa saltem e bonis suis Cusantiensi monasterio contulit. Virginitatem quoque ipsum usque ad finem vitæ servasse laudatus biographus asserit cap.* 2, *num.* 14, *ubi cum dixisset, eum ex illius amittendæ periculo a* S. Ermenfredo, *cui hoc divinitus revelatum fuerat, feliciter eductum fuisse, mox subdidit:* Adduxitque *(Sanctus)* fratrem suum secum ad cellam, monens eum, ut, sicuti hactenus fecerat, virginitatem suam in nullo penitus macularet; quoniam eorum nullus uterque fœmineum sexum noverat unquam sed usque ad exitum vitæ feliciter virgines permanserunt.

Waldalenus etsi admodum pie vixerit obieritque, nullum tamen cultum habere videtur.

27 Unde sunt tot testes, quot sunt, qui de illorum sanctissima narrant vita. Unde mater eorum molesta eis fuisse dicitur, quia uxores ducere noluissent. E *Nec dubitare se, ait Egilbertus, quin Waldalenus cum sancto Fratre suo æternis in cælo gaudiis frueretur,* quia, *inquit,* pudice in hac vita viventes, angelica meruerunt consortia. *Ad hæc num.* 19 *duo prodigia in ejusdem Waldaleni funere facta narrat; primum quod, dum corpus ejus Cusantiam humandum deferretur, istud tam leve pondus bajulis fuerit, ut portari potius, quam portare se crederent; alterum, quod e thuribulo, quod adhibebatur.* tanta vis incensi redundarit, ut in modum nebulæ fumus excrevisse videretur. *Quamquam autem hæc omnia satis probent, magnam fuisse de ipsius sanctimonia existimationem, de cultu tamen ejusdem nullibi aliquod vestigium reperi; nec alia de causa arbitror* Sancti *titulum in apographo nostro a Bollando aut quovis alio adscriptum fuisse, quam quod eum sic, ut diximus, ab Egilberto laudari legisset.*

Alia de eodem observatio.

28 *Ceterum ex dictis collige, quid censendum sit de traditione, quam Dunodus in supra laudatis Memoriis nobilitatis comitatus Burgundiæ pag.* 117 *his verbis Gallice commemorat:* Creditur hic *(in dicto comitatu)* Cusantiæ familia ex Wandelino. S. Ermenfredi fratre, procreata. Duobus id argumentis probari potest. Primo, quod hæc familia semper possederit toparchiam, in qua Ermenfredus Cusantiensem abbatiam fundavit; quod eam abbatiam in sua tutela habuerit, quodque ab eadem nomen suum assumpserit. Secundo, quod multi ex ea familia viri nobiles F Ermenfredum et Wandelinum sese appellari voluerint. *Post hæc Dunodus ejusdem nobilis familiæ seriem genealogicam texens, nullum profert ante Varnerium, anno* 1130 *Cisterciensem monachum, ac deinde Gerardum I, quem ex Golluti sententia initio seculi* XIV *vixisse ait. Ego ab illustris istius familiæ antiquitate nihil ademptum volo; verum rationes a Dunodo allatæ nimis debiles sunt, quam ut ob eas, contrarium prorsus asserente Egilberto, gentem illam ex Wandelino sive Waldaleno* S. Ermenfredi *germano fratre ortam credam. Quin et mihi persuadeo, Dunodum eam opinionem non admissurum fuisse, si hanc* S. Ermenfredi *Vitam legisset.*

VITA

Auctore Egilberto, præposito Cusantiensi.

Ex codice MS. Joannis Jacobi Chiffletii, collata cum altero MS.

Epistola auctoris ad Luxovienses a. [a]

Dominis in Christo Loetrico *b*, Melino, Waldigiso [b] [c]

A c et Ingrado, patribus clericisque omnibus ex Luxovio inclytis, Egilbertus vocatus præpositus, subditique vobis optant vestri ex Cusancia salutem.

Curantienses rationem, cur scribant, c

Vestræ itaque quorumdam jam dudum notum est paternitati de sancti viri Ermenfredi vita vel virtutibus, quas Dominus ad gloriam nominis sui per illum operari dignatus est : quamquam a non scriptis *d*, sed a narrantibus comperta sunt. Sed cum nos plures jam ex nostris obiisse cernimus, qui eadem de sancto Viro scivere *e* nobiscum, et nostrum jam tempus juvare, nosque valde senio flectere, qui et præstolamus diem finem nostrum, maluimus residui, juvante Domino, cursus vitæ terminum finiri non ante, quam ea, quæ a patribus didicimus nostris, et vidimus oculis, litterulis, quamquam imperitis, eruditis tamen auribus intimare studeremus vestris, quatenus vestra decernat prudentia, utrum vera notitia a recto tramite videatur extranea.

d

e

Luxoviensibus exponunt. f

2 Sed cum fortassis probaveritis, nos vera dixisse, exinde jam precamur, ut *f* prudens vester stilus, quæ incorrecta repererit, corrigat, vel si falsa putaveritis, prudenter examinet, atque ut a vobis primum tanti Viri dilatetur, ut decet, nomen, ut et nos quoque pedissequi deinde vestri, vestram B habentes auctoritatem, sicuti et in cæteris vestrum nos semper imitari satagimus exemplum, illum, prout voluerimus, perfectius imitantes ac servientes, veneremur in tertia, quia procul dubio a Domino scimus honoratum in cœlo atque vitæ conjunctum æternæ *g*.

g

ANNOTATA.

a *Titulum, qui in MS. Chiffletiano, quod edimus hic præfixus est, habes in Commentario prævio num* 17.

b *Vide, quæ de hac et sequenti voce observavimus in Commentario num.* 18 *et seq.*

c *In MS. Sougetiano legitur :* Wadigiso, *ac mox* Vigrando.

d *In utroque apographo pro* non scriptis *legitur* conscriptis, *librarii, nisi fallor, vitio, quod corrigendum censui. Egilbertus enim cum monachis suis eam scribendi causam allegat, ne* S. Ermenfredi *gesta, quæ ab ejusdem discipulis didicerant, oblivioni traderentur, uti jam exciderant plurima alia ejus facta, quæ non fuerant scripta.*

e *Utrobique etiam habebatur* cessere; *pro quo legendum esse* scivere, *manifestum est.*

C f *In Chiffletiano deerant ista :* Nos vera dixisse, exinde jam precamur, ut; *quæ ex Sougetiano supplevi verum ejusmodi librariorum defectus in posterum, ne in Annotatis nimius sim, inobservatos relinquam.*

g *Vetus capitum partitio, quæ sequitur, desideratur in Sougetiano.*

VETUS CAPITUM PARTITIO.

Incipiunt Capitula de vita beatissimi Ermenfredi Cusantiæ ecclesiæ Abbatis.

Cap. I De Warestorum * origine et vocatione villæ.

* Warescorum

II De uxore relicta et cellæ constitutione, conventu quoque virginum, et cellæ ipsius traditione.

III De militia duorum fratrum in regis palatio.

IV De obitu duorum fratrum patris.

V De clade virginum in eadem cella, et corpore sublato.

VI De conversione sancti Viri.

VII De Missa audita cœlesti.

VIII De habitu sancti Viri monachico sumpto.

IX De tentatione Waldaleni fratris sancti Viri.

X De obitu matris eorum.

XI De subjectione ipsius cellæ ad Luxovium.

XII De obitu Waldaleni fratris sancti Viri. D

A. EGILBERTO

XIII De conversione sancti Viri.

XIV De splendore cœlesti in obitu sancti Viri viso, et dormitione ejus.

XV De discipulis sancti Viri.

XVI De cæco lumine reddito.

XVII De puella dæmoniaca liberata.

XVIII De ferro ibi confracto

XIX De lumine in dormitorio viso.

XX De fusione olei ad ejus sepulchrum.

XXI De auditis vocibus ibi cantantium.

CAPUT I.

Incerta quædam de Warascis : Cusantiense monasterium puellare conditum, Sancti parentes et frater, ejusdem gesta usque ad monachatum.

Temporibus igitur Clotarii regis Francorum *a* beatus vir Eustasius, Luxoviensis monasterii abbas, jubente S. Columbano antecessore suo, progrediens Warescos *b* ad fidem Domini nostri Jesu Christi convertit; qui olim de pago, ut ferunt, qui dicitur Stadevanga, qui situs est circa Regnum *c* flumen, partibus Orientis fuerant ejecti, quique contra Burgundiones pugnam inierunt, sed a primo certamine E terga vertentes, dehinc advenerunt, atque in pugnam reversi victores quoque effecti in eodem pago Warescorum *d* consederunt. In quo et ex quibus erat vir quidam, Iserius nomine, tempore conversionis eorum, dives valde ac potentior ceteris, sed adhuc infidelitate gentilitatis detentus; apud quem B. Eustasius, prædicaturus veniens, a plerisque asseritur divertisse in villa, quæ dicitur VINCUNT-MILITES *e*. Sed si aliqui curiosius scire voluerint, quam ob rem ea denotetur villa, quanta valuerimus, sub brevitate dicatur.

a

CAP. I S. Eustasio, prædicante Warascis, b

c

d

e

2 Ergo sub temporibus Titi atque Vespasiani Romanorum principum, qui cum plurimos Europæ ad obsidionem Jerosolymorum civitatis destinassent, per septem annos juxta assertionem plurimorum non sunt reversi ad propria. Sed illis minime revertentibus, qui de eodem pago Warescorum eos fuerant secuti, uxores eorum putantes, illos in prælio corruisse, aut morte quacumque esse peremptos, nequaquam eos ultra reversuros sperabant. Cumque de reversione eorum ultra commode essent desperatæ, accepit unaquæque servum sibi in conjugii copulam, prout cuique fuerat voluntas. Post hæc au- F autem, inito consilio, verentes, ne forte quandoque viri reverterentur earum, sibique imminere periculum pro facto, fecerunt sibi castrum munimine firmissimum; ut, si eventum aliquando fuerit *, earum reverti viros, salvarentur in eo. Sed postquam nuntiatum est post multum de reversione virorum, vocatum est nomen loci illius MANDATUM-DURUM *f*, quod usque in hodiernum diem MANDORUM dicitur.

de quibus quædam fabulosa aut incerta

* i. e., si eveniret

f

3 Revertentibus quoque nuntiatum est de omnibus, quæ gesta erant. Qui venientes conduxerunt sibi milites Romanos; sed servi eorum audacter egressi contra dominos suos, intulerunt illis bellum. At contra domini quondam eorum una cum militibus irruerunt in eos, et cœperunt eos, gladio perimere *g*. Videntes autem hi, non se dominis suis posse resistere, arripuerunt fugam; persecutique sunt illos usque ad villam, quæ ab illo tempore vocata est VINCUNT-MILITES. Ibi quidem peremerunt eos in ore gladii, ita ut ne unus quidem remaneret ex eis. Ubi et B. Eustasius prædicare Warescis cœpit fidem sanctæ Trinitatis, atque iis, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, ad fidem conversis, oias, qui nunc Boiarii *h* dicuntur, tendit. Habebat *i* autem

narrantur. Iserius incestam conjugem dimittit,

h i

A. EGILBERTO.

A tem supradictus vir Iserius conjugem illicitam, Randovero k nomine, propter incestum scilicet, quia II uxor fuerat fratris sui: nempe quia mortuo fratre absque prole, tandem ut heres fieret in facultatibus fratris, cognatam sibi duxit uxorem.

eique et filiæ Isliæ cellam Cusantiæ condit.

4 Sed hujusmodi conjugium beato viro Eustasio hortante l, jussit eos separari, dicens illi juxta exemplum S. Joannis Baptistæ, qui dicebat Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui; separavitque eos ab invicem, atque præcepit, ut aptum quærerent locum in suo, ubi monasterium faceret, et ibi eamdem uxorem cum filia Domino ad serviendum traderet. Qui jussis ejus obtemperans, locum quæsitum invenit aptissimum, in quo cellam construxit in ripa fluvii. Sunt enim non longe ab ipsa cella fontes duo, quorum unus dicitur Cusa, alter vero vocatur Ancia, atque nomen [e] duobus integris compositum unum efficitur nomen Cusancia m; in qua eamdem uxorem cum unica filia, Islia nomine, ad serviendum Domino tradidit. Ubi etiam virgines cœpere undique ad serviendum Deo omnipotenti convenire, ita ut quadraginta et eo amplius in eodem congregatæ loco Domino deservirent, degentes sub imperio B præfatæ Randone; quaque de hoc post multum seculo migrante, filia ipsius Islia in loco ejus suffecta est.

Ex Iserii herede Ermenrico nati Waldalenus et Ermenfredus,

5 Igitur defuncto patre suo atque matre, post multum jam dicta Islia videns, sibi omnem hereditatem devenisse, et se Deo dicatam fore, nec habere sobolem, cellulam, camdem beato protomartyri Stephano Vesionensis n civitatis per instrumenta chartarum subdidit. Erat o autem ex heredibus supra dicti Iserii vir quidam illius temporis dives valde et nobilis atque inter suos potentior, Ermen- III ricus p nomine, ejusque conjux Waldalena vocabatur; quibus erant bonæ indolis filii duo, Waldalenus scilicet atque Ermenfredus, qui a primævo infantiæ eruditi, litteris sacris imbuti, accedente post [tempore] adulti traduntur ad palatium Clotario regi servituri q. Qui grati omnibus tam regi, quam cunctis militibus ejus, honestissime conversati sunt. Nam post multum Waldalenus gratiam regis adeptus est, qui tradidit ei annulum suum, factusque est ejus cancellarius in toto palatio. Erat quippe juxta assertionem plurimorum eleganti forma et eruditus valde in temporalibus et etiam in divinis rebus; amator quoque servorum Dei pauperumque adjutor: regi quippe non modice carus cunctisque principibus ejus.

in aula Clotharii magna cum laude versantur,

C 6 Beatus autem Ermenfredus placebat tam Deo quam cunctis bonis hominibus propter suam sanctam conversationem, et laus sanctitatis ejus in toto vulgabatur palatio. Erat enim dulcis eloquio, eruditus scientia, gratissimus cunctis. Sed ex ore ejus numquam pene nisi veritatem ullus audire consueverat: eratque ejus vita vel conversatio valde laudabilis. Omnibus quoque benevolus, omnibus pacificus et omnibus carus. Nullus cum eo aliquantulum loquens, non nisi r ædificatus ab ejus mellifluo eloquio, IV ac melioratus redibat. Cum interim autem hi duo germani in palatio morarentur, pater eorum Ermenricus ab hac luce migravit. Tunc hi duo filii ejus a palatio egressi, ad propria venientes, in cœlis positis cunctis s, quæ ad eos pertinere videbantur, vel quæ ad salutem animæ eorum necessaria erant, aptaverunt *, denique mox ad palatium regressi sunt.

* al. optaverunt
* clades

et monialibus omnibus atque Islia mortuis,

7 Facta est autem eodem tempore in cella eadem V cladis *, magna, adeo ut de virginibus in eodem degentibus loco, quæ antea quadraginta fuisse dicuntur, infra dies quindecim nulla penitus remaneret t. Porro Islia sæpius memorata de hoc seculo migrante, quidam civitatis Vesontionis u ad eumdem sunt destinati locum, qui corpus ejus ad eamdem deferrent civitatem. Videlicet ut haberent auctoritatem D habendi cellam camdem cum rebus suis omnibus, si corpus ejus apud se humaretur. Qui haud per vim x corpus illud tollentes, partibus ferebant ejusdem civitatis. Tunc servus quondam illius callide cogitans persecutus eos aliquantisper ac deducens illos quasi cum pace; qui veniens y cum ipsis usque ad quamdam villam, et empto eis vino, inebriati sunt ab eo. Cumque ebrii dormitari cœpissent, prædictus servus, accepto corpore dominæ suæ, retro repedare toto conamine studuit.

cellam illam acquirunt.

8 Qui obvians cuidam viro, innotuit ei causam, precatusque est eum, ut, si sequentibus se obviasset, diceret, quod Waldalenus non minus quam ducentis viris eorum festinus prosequeretur vestigia. Spopondit ergo vir hæc ita se acturum. Qui paululum progressus, obvios habuit illos, qui expergefacti ejusdem vestigia servi insequebantur festini. Egit quoque vir, ut sibi rogatum fuerat. At illi non solum prosequi [non] ausi sunt, sed potius, ut quisque VI magis potuit, fugam init. Et salvatus est prædictus servus de manibus eorum, humaturque corpus ipsum penes Cusanciam usque in hodiernum diem. Igitur post aliquod spatium egressi a palatio fratres duo, Cusanciam venerunt, quamquam non sine impedimento quodam; verum tandem aliquando acceperunt eam sibi in hæreditatem, quia perfecto jure E attingebat illis ex auctoritate parentum.

Ermenfredus cum venia regis monachatum cogitans,

9 Tunc B. Ermenfredus videns locum ad salutare opus, quod cogitaverat, aptum fore, tractare cœpit, quomodo eamdem cogitationem salutis implere queat. Et quia semper, ea, quæ Dei, non quæ sua sunt, quærens maluit Deo, quæ Dei sunt, reddere, quam pompis seculi sublimari; elegitque solide subsistere in se, ne a gloria mundi raperetur inanis super se. Erat autem ei in desiderio seculum derelinquere, et Christum sequi pluribus jam præcedentibus diebus, sicut ipse Dominus ait; Nisi quibus renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Ideoque jam accensus fuerat in eo ignis ille sanctus, de quo idem Dominus dixit: Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat? Itaque beatus vir Ermenfredus una cum fratre regressus est ad palatium, rogaturus videlicet licentiam, ut sibi monachum fieri liceret.

cellam restaurat: apud matrem degens,

10 Quadam ergo die, dum coram rege staret, ait ad eum rex: Quid est hoc, Ermenfrede? Cur tunicam tuam fers taliter? Numquid clericus esse vis? Sinebat enim beatus Vir tunicam suam, quam Sericam vocabant, propter simplicitatem usque ad F medias dependere tibias. Ad hæc beatus Vir respondisse fertur: Et clericum me monachumque fieri opto: peto autem, ut mihi licentiam detis. Qui statim impetrata licentia, revertensque similiter ad propria, cellam supra dictam beatus Vir renovare atque reædificare summo studio dare cœpit laborem, quatenus illic, quod mente proposuerat, observare VII quiret. Quadam autem vice, dum uterque penes villam, quæ Ranustal z dicitur, morarentur una cum matre, evenit, ut ad Missam Dominica die ad aliam villam, quæ Centusca aa dicitur, pergere deberent. Facto autem mane, expectantes, ut famuli eorum reverterentur de agro, qui cum equis fuerant in pascuis bb, et ipsi quidem minime venirent; siquidem lupi invaserant equos eorum, qui conturbati huc illucque famuli domum discurrerant.

una cum fratre cœlestem melodiam audit.

11 Interea B. Ermenfredus egressus est in pomerium ad orationem, sed et frater ejus similiter fecerat. Factum est autem, dum singulariter B. Ermenfredus oraret, subito audivit in cœlis voces angelorum multorum, in modum Missæ canentium, quæ in terris celebratur. Qui vocato fratre, interrogavit eum, si aliquid audiret: ipse vero respondit, se

A se nihil audire. At ille, Pone pedem tuum super pedem meum dextrum. Qui cum posuisset pedem dextrum super pedem beati Viri, per totam celebrationem steterunt simul cum tremore divino. Finito autem eodem silentio *cc* cœlesti, prostrati statim per terram referebant omnipotenti Deo gratias, qui famulos suos ita glorificare dignatus est. Vocata quoque matre ad se, narraverunt ei, quæ audierant. At illa ejulans ait: Cur me, carissimi filii, non vocastis? Præceperuntque ei, ut nemini diceret hoc in vita sua, nisi forte voluerit in ultimo die mortis; sicque cum gratiarum actione perceperunt cibum.

ANNOTATA.

a *Fuit hic Clotarius II, de quo vide Commentarium num.* 23.

b *In apographo Chiffletiano legebatur* Warestos, *in Sougetiano* Warescos, *ut edidi. Jonas in Vita S. Eustasii abbatis Luxoviensis apud nos edita ad* 29 *Martii, cap.* I, *anonymus in Vita S. Agili abbatis Resbacensis ad* 30 *Augusti cap.* 3. *et biographus S. Salabergæ abbatissæ ad* 22 *Septembris cap.* I *eosdem rectius* Warascos *appellant, et horum ultimus addit, illos* B partem Sequanorum provinciæ et Duvii (*id est* Dubis, *vulgo* le Doux *vel* le Dou,) amnis fluenta incoluisse. *Consule laudatas Vitas.*

c *Sougetianum habet* circa Rhenum: *pater Chiffletius in margine pro* circa *posuit* citra; *et superius annotavit* Stadenaugo *pro* Stadevanga, *ut habet apographum. Sed quolibet modo scribatur, is pagus mihi nusquam occurrit; et Valesius in notitia Galliarum fatetur,* Variscos, *seu* Warascos, *eo saltem nomine veteribus ignotos fuisse, nec de eorumdem origine quidquam habet.*

d *In apographo Chiffletiano erat* Warestora.

e *Est et hæc villa mihi ignota, æque ac historia fabulæ instar, a qua nomen illi inditum ait.*

f *Haud dubie hic designatur oppidulum* Manduerre, *quod autem Valesium in Notitia Galliarum pag.* 120 Epomanduodurum, Epamanduodurum et Epamantadurum *vocitatur, diciturque situm in ripa Dubis non procul a castro Pilicarda. Consentit Baudrandus in Lexico, ubi illud* Manduriam *appellat, aitque oppidulum Germaniæ esse in comitatu Montis-Pellicardi ad Dubim. At nomen hoc illi ab eo eventu adhæsisse, non credo biographo, res altius, quam necesse erat, repetenti.*

g *Ita correxi: nam utrumque MS. male habebat:* perire.

C h *Id est, ad Bavaros Hactenus biographus de rebus longius a tempore suo remotis, quam ut nudis assertis suis fidem mereatur. Quæ sequuntur, ipsi proxima fuere, eaque ex ipsius Sancti discipulis discere potuit, et didicisse profitetur.*

i *Sequentia usque ad initium capitis* 3 *antiquæ partitionis desunt in Sougetiano; at perperam, cum de iisdem, veluti præmissis, in eodem MS. deinde mentio fiat.*

k *Quæ hic* Randovero *dicitur, infra* Ramdone *vocatur.*

l *Hæc sic corrige: B. Eustasius ejusmodi conjugium detestatus etc.*

m *Vide dicta in Commentario num.* I *et seq.*

n *Lege* Vesontionensis. *Est autem Vesontio Gallice* Besançon, *olim Sequanorum caput, urbs archiepiscopalis in comitatu Burgundiæ ad Dubim. In hac fuit gemina S. Stephani protomartyris ecclesia; prima, quæ deinde etiam S. Joannis nomen assumpsit et hodiedum solum cum cathedra episcopali retinet, ad radicem montis Cælii sita est. Alteram S. Frominius, seculo* IV *Vesontionensis episcopus, in ipso monte a S. Hilario, ejusdem sedis episcopo inchoatam, perfecisse narratur in Opere nostro ad diem* 10 *Maji, quo S. Frominius colitur. Verum hanc anno* 1668 *ab Hispanis destructam esse, ut arci excitandæ locum faceret,* D *scribit Bruzen la Martiniere in Dictionario geographico, ad vocem* Besançon.

A. EGILBERTO.

o *Hic denuo incipit apographum Sougetianum, ex quo sequentem vocem,* ex *accepti; cum in Chiffletiano vitiose legeretur*: Erat autem nomen hæredibus *etc.*

p *Sougetianum habet,* Emericus, *et infra matrem Sancti* Wadalenam, *fratrem* Wadalenum *semper appellat.*

q *Periodum hanc ex utroque apographo (nam utrobique mendosa erat) collegi, addita voce* tempore, *quam propterea uncis inclusi. De Clotario vide supra ad lit.* a.

r Non *vel* nisi *abundat.*

s *Ita utrumque apographum, quod nescio quid hic sibi velit: neque enim fratres tunc omnia sua in pauperes vel pia loca erogarunt.*

t *Interpres Gallicus, de quo consule Commentarium num.* 15, *cladem illam per pestilentiam exposuit, quod satis verosimile est.*

u *Idem interpres ait, hosce a clero ecclesiæ S. Stephani missos esse; nempe quia Islia cellam suam eidem ecclesiæ subjecerat.*

x *Gallus vertit;* Per vim post multas altercationes. E

y *Ita utrumque MS.; sed si pro* qui veniens *legis,* venit, *sensus erit integer.*

z *In Sougetiano in margine legitur,* al. Rantiscal, *additurque, forte esse* Rantechaux.

aa *In eodem MS. in margine notatur,* Centuscam *forsitan esse* Santoche, *de quo loco vide Commentarium num.* 7.

bb *Nempe hi equi adducendi erant, ut eorum domini ad audiendam Missam alio veherentur.*

cc *Ita quidem habet utrumque apographum, sed manifeste legendum est,* psallentio.

CAPUT II.

Monachatus ejus Luxovii, congregati ab eo monachi Cusantiæ, quam Luxovio subjicit: acta ejusdem ibidem.

VIII Eo namque in tempore B. Eustasius fructum sui laboris percipiens, jam adierat cœlestia *a*. Cujus extitit successor B. Waldebertus *b*, ad quem B. Ermenfredus juxta disposita adiit, atque ab eo instructus est in omni disciplina Regulari ac religionis, accepitque ab eo omnia vestimenta monastici habitus. Qui factus est monachus, etiam post sacerdotalis officii honorem ejus electu ascendit; sicque cum benedictione B. Waldeberti abbatis ingressus est cellulam suam Cusanciam, omni se constringens religioni. Qui etiam funditus seculum reliquit et non solum cetera omnia, quæ habuerat, distribuit mobilia; verum etiam universa vasa aurea et argentea minuta dedit in partes pauperibus, ceteraque ad ecclesiæ contulit ornatum. Cœperunt etiam multi post eum seculum relinquere, et res suas illi tradere, et ibi Domino servire.

Factus Luxovii monachus, Cusantiæ monachos congregat,

13 Factaque est congregatio non modica, quorum vita erat juxta quod in Actibus Apostolorum legitur, cor unum et anima una, sub regulari disciplina non minus quam triginta *c* in timore Domini ibidem conversantes, et sub imperio militantes domini et patris Ermenfredi. Frater autem ejus in seculo non secularis remansit propterea quod *d* beato Viro in eodem loco degenti attribueret necessaria corporis, ut juxta Apostolum habentes victum et vestitum, his contenti essent. IX Morante itaque Waldaleno penes villam Ranustal, superius dictam, diabolus hostis, antiquus artifex doli, injecit formas illices *e* in oculis Waldaleni fratris beati Viri de puella quadam

quibus præest: fratrem periculose tentatum

A. EGILBERTO.

A quadam, ancilla ipsius. Sed cum animum extrahere ab hac cogitatione nequiret, et Fratri hoc fateri erubesceret, magis ac magis incitabatur, ut nefarium admitteret scelus. Dei autem nutu in eadem nocte, quando jam diabolus de eo gaudere se putabat, divinitus revelatum est sancto viro Ermenfredo, qui penes cellam suam assiduus in Dei servitio degebat.

ad perpetuam virginitatem sanctamque vitam inducit.

14 Qui statim egressus, ad fratrem furens venit, et ejecit puellam eamdem ad aliam villam suam, adduxitque fratrem suum secum ad cellam, monens eum, ut, sicuti hactenus fecerat, virginitatem suam in nullo penitus macularet; quoniam eorum nullus uterque fœmineum sexum noverat unquam; sed usque ad exitum vitæ feliciter virgines permanserunt f. Unde sunt tot testes, quot sunt, qui de illorum sanctissima narrant vita. Unde mater eorum molesta eis fuisse dicitur, quia uxores ducere noluissent. Zelabat quoque sanctus vir Ermenfredus eumdem fratrem suum zelo illo sancto, de quo legitur: Quia sicut est zelus amaritudinis malus, qui separat a Deo et deducit ad infernum, ita est et zelus bonus, qui separat a vitiis et ducit ad Deum et ad vitam æternam. Hunc ergo zelum ferventissimo amore beatus Vir erga fratrem suum exercebat; B cupiens semper eum ab omni macula peccati esse alienum, ut in vita æterna sine fine cum Domino gauderent: quodque eos facere non dubitamus, quia pudice in hac vita viventes, angelica meruerunt consortia. Caritas autem tanta fuit in eis, ut nullus unquam esset, qui asperum sermonem contra alterum proferre audisset; sed erat semper apud illos unum velle et unum nolle.

x

Moritur mater ejus; ipse magis inclarescit:

15 Imminente autem die extrema defunctionis matris eorum, innotuit omnibus hoc, quod Missam cœlestem sanctus Vir una cum fratre audivit. Tunc magis fama sancti Viri vulgata est circumquaque, et multi ad eum veniebant ob suæ animæ salutis consilium percipiendum; ipse vero, ut bonus medicus, omnes ad se venientes, ita qui sibi confitebantur peccata, sanabat; et si aliquis tristis propter flagitium nequitiæ suæ ad eum accessisset, cum compunctione cordis de spe veniæ lætus in Domino recedebat; dicens ei Evangelicum exemplum: Beati, qui nunc flent, quia ridebunt. Remissio vero peccatorum et data pœna temporalis [ob g] pœnas et minas æternas non sine aliquo pavore cordis recedere sinebat, juxta illud, quod Evangelicus sermo pronuntians dicit: Væ vobis, qui nunc ridetis, quoniam plorabitis. Venerabatur quoque ab omnibus, C scientes eum sanctum et justum et placentem Domino, gaudebantque se in proximo tantum habere patronum.

xi

monasterium suum Luxovio subjicit

16 Post hæc autem cogitans beatus Vir una cum fratre de statu postero cellæ ipsius, post discessum scilicet eorum, prævidentes, quia non tantæ esset facultatis, ut per se regis ditioni parere quivisset; qui et, si alii ubi eam adclinassent, timebant, ne forte destrueretur potius, quam ædificaretur h. Unde non modice cogitantes vel tractantes, ad postremum melius elegerunt, ut eam ad Luxovium, ubi regularis disciplina strictior tenebatur, subderent; eo quod Luxovium omnium caput esset Burgundiæ monasteriorum et Franciæ, et ut hi a monachis ipsius monasterii erudirentur atque instruerentur, qui penes ipsam cellam forent degentes. Ideoque data libertate multis servorum ancillarumque suarum (adeo ut epistolæ ad eamdem cellam essent inspectæ ac patrocinium ibidem haberent et defensionem i) anno tertio Dagoberti regis k sub instrumenta chartarum cellam dominio cessit l, qui custodes essent ipsius monasterii.

17 Feceruntque de hoc ipso epistolas duas, quarum una apud Luxovium custodiretur, altera vero D penes ipsam cellam retineretur, eo continentes modo, ut, si enutritus in eodem loco talis esset, qui juxta voluntatem Dei eamdem quivisset regere cellam, cum consensu abbatis Luxoviensis monasterii hæc agere ipsis liceret: sin autem hoc minime esset, tunc per electionem fratrum cellæ ejusdem abbas ipsius monasterii ibidem talem ex Luxovio poneret sub regimine, qui ipsam regeret cellam regulariter secundum Dei voluntatem.

anno 631 vel 632: fratrem ægrum invisit,

xii

Cum ergo moraretur Waldalenus penes villam superius dictam, febre correptus est. Tunc insolito beatus Vir ad fratrem infirmum venit, qui numquam post conversionem solitus fuerat a cella egredi, nisi ob certissimam utilitatem communem; et hoc ipsum vix, nisi compelleretur a fratribus. Consolato itaque fratre atque roborata in Domino ejus fide, mox ad cellam, pro eo rogaturus ad Dominum, regressus est.

cujus mortem divinitus cognoscit, et corpus

18 Beato autem Viro una cum fratribus die nocteque pro eo ad Dominum in oratione persistente, ad ultimam prædictus frater ejus pervenit horam. Migrante eo de corruptione hac, ut credimus, ad incorruptionem vitæ æternæ, divinitus intempesta nocte revelatum est beato Viro, qui penes Cusanciam morabatur. E Qui surgens, et pulsato signo, convocatisque fratribus, indicavit eis fratris sui de hac vita exitum; atque cum omnibus ad ecclesiam ingressus, residuæ noctis spatium in oratione pro eo pervigil cum fratribus mansit. Mane autem facto, Pater sanctus cum fratribus corpori fratris sui obviam pergit usque ad villam, quæ dicitur Ebriis, hoc est, usque ad Douem flumen m. Illuc ergo usque quatuor deferentibus viris, corpus ejus evectum est.

non sine mirabilibus Cusantiæ sepelit.

19 Amnis autem ad transitum volentibus aliis quatuor viris idem corpus ferendum accipere, obstitit sanctus Vir, dicens: Non est necesse, inquit, nisi duobus tantum. Accipientes igitur duo viri feretrum, cum tanta velocitate usque ad montis cacumen; quod valde in eodem loco altum præeminet, detulerunt, ut populus, qui sequebatur feretrum, vix cum eis gradere * potuisset. Dicebant enim portitores, quod tam leve pondus sentirent, ut quasi viderentur *, se potius portari, quam portarent. Hoc enim mirabile fuit omni populo. Sed aliud mirabilius fuit: nam ex thuribulo, quod ferebant, tanta vis redundavit incensi, ut in modum nebulæ fumus excrevisse videretur; unde quoque non modica admiratio. Deferentes autem usque ad Cusanciam, sepeliverunt eum honorifice in sepulchro, quod sibi paraverat ipse in ecclesia S. Joannis Baptistæ.

* i. e. gradi
* videretur

F

xiii

Sancti Abbatis pia cum suis conversatio

20 Sanctus itaque Ermenfredus in sanctitate religionis crescens quotidie, atque in sancta conversatione perseverans, subditam sibi monachorum in militia Regis æterni regebat plebem. Nullus juxta eum aut lætitia nimia extollebatur, aut tristitia deprimebatur: quia erat, ut ait Apostolus, gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus; erantque subditi cum eo sancte conversantes juxta quod canitur in psalmo, Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Caritas quoque inter illos multa erat valde, ita ut in terris positi angelice conversari viderentur. Nulla inter eos invidia erat; quia pestis est virtutum n: nulla murmuratio; quia penitus noscitur grave esse periculum, ut de Judaico populo legitur, quod murmuratio illorum perditio illorum; quia immisit Dominus ignitos serpentes, scilicet ut serpentina corda atque venenosa, contra Deum injuste murmurantia o, a justo Judice juste punirentur. Unde si substantia in aliquo minuitur, Omnipotenti Deo gratiæ referendæ sunt, et ejus servitium incessanter implendum; quia piis pollicitus est, dicens: Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

A *et humilitas.* 21 Alias murmuratio omnino nocet, quæ omnimodis a discipulis beati Viri longe aberat; quia communia omnia erant eis una cum Patre. Relinquens sanctus Vir exemplum abbatis posteris, ut communiter viventes * cum ceteris, caritas in eis semper augeat * et crescat. Dicebant etiam de beato Viro, quod humilitatis causa, cum Dominicis vel festivis Sanctorum diebus post expletionem Missarum, ut mos est ecclesiasticus, eulogias populis daret, si vidisset aliquem operatorem aut pauperrimum crepatis manibus *p*, non ante eulogias dabat, quam benignissimus Pater conversa vice manus ipsas oscularetur; et tunc demum eulogias dabat. Sed et hoc humilitatis causa gerebat; quia cum famuli triticum in area virga cæderent, ipse solus tota die jejunus ventilabro purgabat. Hoc enim non necessitatis causa, sed ut humilitatis exemplum ceteris tribueret, agebat, adimplens illud psalmographi : Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, et bene tibi erit.

* viventibus
* augeatur

q

ANNOTATA.

a *S. Eustasium Luxoviensem abbatem obiisse anno* B *Christi* 625, *videri potest in Opere nostro ad* 29 *Martii, quo colitur.*

b *De S. Waldeberto vel Walberto, qui eodem anno* 625 *S. Eustasio successit, actum etiam apud nos est ad* 2 *Maji. Hinc statue,* S. Ermenfredi *monachatum ante hunc annum reponi non posse.*

c Tricenos circiter *etiam habent duo alia compendia MSS. Vitæ et Officium Luxoviense in Commentario prævio num.* 10 : *Sougetianum habet,* quadraginta. *Dunodus in Memoriis historicis nobilitatis comitatus Burgundiæ pag.* 117 *nimis liberaliter* trecentos *fecit.*

d *Ita correxi ex Sougetiano: Chiffletianum habet :* propter tantumdem *etc. Forte tamen substituendum est:* propterea tantum *etc.*

e *Id est,* illices. *In Sougetiano legitur,* viles.

f *Vide, quid ex hoc loco observaverint in Commentario num.* 26 *et seqq.*

g *Voculam hanc uncis inclusam addidi ad integritatem sensus, qui in Sougetiano etiam corruptior erat. Indicat autem biographus, pœnitentes post impositam pœnitentiam datamque absolutionem non sine salubri timore de æternis pœnis, quas per peccata meruerant, a Sancto recessisse.*

h *Id est, advertebant, cellam illam minorem esse ,* C *quam ut majorum monasteriorum instar in regiam clientelam recipi mereretur; timebantque, ne, si eam cuilibet alteri monasterio subjicerent, id ipsi cederet in ruinam.*

i *Id est , ita ut epistolæ de eadem re apud istam cellam confectæ ac publice lectæ fuerint, ibidemque depositæ in monumentum et pignus patrocinii a Luxoviensibus promissi.*

k *Id est, Dagoberti ejus nominis primi, post patris sui Clotarii II obitum etiam in Burgundia regnantis. Adi Commentarium num.* 23 *et seq.*

l *In utroque MS. legebatur,* esset, *quæ vox facile potuit pro* cessit *librario obrepere. Deinde adde etiam vocem* eorum, *et sensus hic integer erit:* Cellam domino cessit eorum, qui custodes (*sive abbates*) essent (*futuri*) ipsius monasterii *Luxoviensis.*

m *Ita in apographo Sougetiano : in Chiffletiano autem, omissa villa* Ebrys, *tantum dicitur* Sanctus cum suis funeri obviam ivisse, usque ad Denem, (*id est,* Dubim) fluvium. *Sougetianum in margine habet,* Ebrys *esse hodiernum* Yevre, *qui vicus est haud procul a Cusantia in altera Dubis ripa situs.*

n *Hæc quoque sunt ex Sougetiano , pro quibus in Chiffletiano legitur :* Quia pestis id totum.

o *Sougetianum habet :* Quia immisit Dominus magnos serpentes in eis , qui vulneraverunt illos; et bene serpentes, scilicet ut serpentina corda atque venenosa, Deo injuste murmurantia *etc.* D *A. EGILBERTO.*

p *Id est, manibus ex assiduo opere rimosis.*

CAPUT III.

Beata Sancti mors et sepultura: aliquot discipuli ejus et miracula.

Expleto itaque sanctus pater Ermenfredus cursus vitæ suæ termino, ad ultimam, febricitante corpore, pervenit horam, qua beatam cœlo redderet animam. Igitur intempestæ noctis silentio, cum jam sol radios suos avertisset a terris, cæcasque mundo tenebras obduxisset caliginis , in eodem dormitorio fratribus circumstantibus undique , ubi idem sanctus Pater ultimum præstolabatur exitum , subito omnes timor incessit , ut nullus inibi stare aut videre sanctam ejus animam potuisset egredientem. Cumque omnes non longe abscessissent, lux tantæ claritatis emissa est e cœlo super sanctum corpus ejus, ut solis splendorem excellere videretur, atque in eadem fulva luce VII *a* Kalend. Octobris felicem emisit spiritum. Quam lucem non solum discipuli, qui præsentes aderant , sed etiam universi, qui circa cellam eamdem super greges suos in pago eodem in pascuis erant vigilantes, viderunt; nullique vigilanti foris prohibitum fuit hoc signum videre mirabile. Unde multorum testimonio longe lateque vulgatum est, tantam se vidisse claritatem, ut apertissime claresceret, quia tum ejus anima cum ipsa luce ad vitam migravit aliam.

XIV Sanctus in prodigiosa luce moritur : E *a*

23 Sed nec illud quoque silendum est præcipue , quod reclusa quædam sanctimonialis fœmina , quæ erat penes monasterium virginum Balmam *b* , distante a cella eadem plus aut minus millibus sex, in ipsius articulo mortis vocata ad se ministra ait : Vade, inquit , cito, dic Warnerio *c* vel sororibus , quia dominus Ermenfredus nunc de hac vita migrat ad Dominum. Nam fuit consuetudo antiquitus in præfato monasterio, ut una ex ipsis , cujus animum Spiritus sanctus ardentius illustrasset, reclusa haberetur, una cum sola tantum ministra. Aussus *d* autem statim ad Cusanciam directus est nuntius, qui jam sanctum patrem Ermenfredum defunctum reperit. Discipuli autem cum honore et reverentia sepelierunt eum juxta sepulchrum fratris sui seorsum in ecclesia S. Joannis Baptistæ, quam sibi uterque olim paraverat ex petra. Ubi Dominus ad laudem et gloriam nominis sui signa et virtutes ostendere nostris etiam temporibus dignatus est.

mors ejus divinitus revelatur : sepelitur Cusantiæ. *b* *c* F

24 Ex discipulis autem ejus nos discipulorum ejus discipuli vidimus septem, a quibus enutriti sumus. Ii nobis multa bona et sancta de eo narrare soliti fuerant; sed quia tunc magis religio, simplicitas atque opera manuum, quam ars aliqua, studebantur, ideo hæc temporibus illis non sunt scripta. Sed nos, quamvis imperiti, ratum duximus, ut, dum adhuc aliqua nota sunt , ne forte oblivioni dentur , tanti Viri exempla vel virtutes scribantur; et meminerent posteri, quam sanctus et quam amabilis Deo fuerit, humiliando se atque in omni exiguitate constringendo *e* propter Deum; et tenentes humilitatis ejus atque castitatis exempla, aliorumque multorum Sanctorum , nulla sit occasio declinandi ad dexteram vel ad sinistram; sed recto tramite gradientes ad vitam semper tendere æternam, quo noverunt, Sanctos præcessisse priores. Multa nobis de iis, quæ in vita sua sanctus Pater egit, a senioribus nostris comperta sunt, quæ negligentia nostra nobis a memoria exierunt.

XV Auctor exponit, cur pauca de Sancto sciantur.

A 25 Sed et post obitum ejus plurima ad ejus tumulum acta sunt miracula, quæ non meminimus, maxime quia usus fuit priorum nostrorum semper potius silere, quam loqui, non solum de malis et nocivis, sed etiam de bonis et ædificationum eloquiis, propter illud propheticum : Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Ii ergo die ac nocte quia non aliud pene nisi opera manuum vel lectionum atque psalmorum meditatione occupati tenebantur f; nos vero, quamvis tepidi, eorum cupientes sequi vestigia, pauca, quæ ab ipsis didicimus, ea de sancto Viro proferimus. Sed post obitum ejus nulla alia narramus penitus, nisi quæ ad ejus sepulcrum vidimus acta. Vidimus enim ex discipulis sancti Viri quemdam, Wandalbertum nomine, hominem (ut ita dicam) angelicum et sanctum. Ipse vero post cladem, quæ accidit in cella eadem g, remanserat in eodem loco, serviens Deo die nocteque, dies multos; quem etiam B. Ermenfredus, relicta militia seculari, ibi invenit.

A. EGILBERTO. et quænam dicturus sit : laudat aliquos

f

g

26 Huic enim testimonium dabant omnes priores nostri de bonitate et justitia; quem et nos jam in decrepita ætate vidimus religiose conversantem. B Dicebant ergo de eo, quod quadam die, dum fessus a labore meridiano tempore sub umbra arboris hortulisenex obdormisset, aquila desuper veniens super eum sedit in arbore, extensisque alis super caput ejus, obumbravit eum, quousque senex surrexisset a somno. Alium quoque vidimus cellarium sancti Viri, qui Abæo dicebatur, virum justum et bonum. Sed et alios tres, qui præpositi post sanctum Virum vicini*; Ravenbordum videlicet, Adbertum et Athaelem. Alios quoque duos, Caranum et Maldagis, qui usque ad nostrum tempus religiose conversantes pervenerunt. Sed quia aliqua nunc mentio facta est de filiis, iterum, de quo loqui cœpimus, revertamur ad Patrem.

ejus discipulos, quos novit.

* *adde* fuerunt

27 Factum est autem post obitum Sancti, ut, quicumque cum devotione fidei ad ejus sepulcrum male habentes accessissent, sanctitatis pristinæ redintegrarentur virtute. Ergo cetera, ut jam diximus, quæ ibi ante acta sunt, prætermittentes, eo quod negligentia nostra agente non memorentur, ea, quæ vidimus, dicamus. Nam famulus quidam noster (pistor siquidem fuerat fratrum) lumine privatus est. Hortati sunt autem quidam ex fratribus, ut concubinam, quam habebat, funditus dimitteret (pro qua credimus eum famulum hoc promeruisse) C et die nocteque ad sepulchrum sancti Viri vigilanter excubaret, atque cum gemitu lacrymarum pro ablutione delicti desudaret, fideretque se per interventum sancti Viri lumen recipere posse. Cumque hoc aliquamdiu egisset, meruit tandem per interventum sancti Viri ipse lumen habere : quem nos prius et videntem videntes* et cæcum, ac deinde per interventum sancti Viri illuminatum. Sed infelix non se continere voluit post lacrymas a delicto jam superius dicto; ultionem iterum divinam promeruit, qui cæcus iterum factus est, cæcusque vitam finivit.

XVI *Cæcus ad sepulcrum recipit visum, deinde amittit :*

* *i. e.* vidimus

XVII 28 Deinde puella quædam, Anlilis nomine, quæ a dæmone graviter vexabatur, ad ejus sepulcrum deducta est, quæ etiam labia utraque dilacerata habebat cum dentibus; ibique pro ea Deum in ecclesia deprecantes* aliquantulum, sanitas reddita est ei pristina per virtutem sancti Viri, ita ut ad eam dæmon ulterius accedere non auderet. Aliud quoque patratum in eodem loco miraculum vidimus. Homo enim peregrinus quidam, ad eumdem ferro constrictus veniens locum, qui se multis asserebat annis, pro reatu quodam ad pœnitentiam agendam, plura ivisse per loca; ingressus est autem ad ecclesiam, ubi sanctum requiescit corpus; et cum surrexisset ab oratione, ferrum, quod ferebat, confra- D ctum in terram cecidit. Unde claruit, quod Dominus pro gratia sancti Viri, peracta pœnitentia, cum absolvere dignatus sit. Sed et ferrum ipsum supra ostium ipsius ecclesiæ per plures pependisse annos, multi nostrorum viderunt.

energumena liberatur : pœnitens vinculo ferreo solvitur.

* deprecantibus

XVIII

29 Igitur post multi temporis spatium, dum adhuc lectus sancti Viri in dormitorio cum aliquibus vestramentis ejus permansisset; siquidem omnino venerabatur a fratribus, et omnes se indignos judicabant vel contingere stramen sancti Viri, sed ibi signum sanctæ Trinitatis ob venerationem ejus posuerunt. Ergo nocte quadam dormientibus fratribus in eodem dormitorio absque lumine, subito duo ex senibus fratribus nostris expergefacti (quorum unus Warathio, alter vero Odolgarius, quibus testimonium justitiæ omnes perhibemus) tantam se vidisse in eodem dormitorio claritatem asseruerunt, ut numquam se antea tantam fuisse, expertos*. Qui curiosius hoc videre cupientes, quidnam esset, omnino capita sursum levare nequiverunt, donec, ut ante, tenebresceret domus ipsa; quid vero claritas fuerit, omnino nesciunt.

XIX *Lux super ejus lectum visa creditur :*

* *adde* meminissent

30 Sed et hoc minime prætermittendum est, quod E a die sepulturæ sancti Viri vitrea juxta ejus sepulchrum lucerna pependit, in qua oleum missum fuerat; quæ postea semper accensa, nec minuata usque ad nostrum tempus. Et semper desuper paullatim oleum fudit in terram, ubi erat, subtus vero receptaculum, quod fundens* oleum desuper recipi potuisset : unde altera quoque accendebatur lucerna. Accidit autem negligentia : canis ecclesiam ipsam ingressus est, qui lambens de oleo uso in terram, statim rabidus effectus est et antequam ab ecclesia ejiceretur, eruentur* oculi a capite ejus; quod nos quoque vidimus. Ac deinde post non est fusum oleum, ut ante consueverat.

XX *oleum lampadis diu multiplicatum :*

* *imo* fusum

* eruti sunt

31 Præterito anno famuli nostri, juxta ipsam ecclesiam manentes, in ipsa nocte sanctissima Paschæ, antequam signum ad Nocturnas pulsarent, audissent in eadem ecclesia voces dulcissimas modulatione canentium. Sed qui primum ex iis hoc audivit, alios duos excitare curavit, dicens : Surgite, quia fratres jam in ecclesia Horas nocturnas celebrant. Qui* expergefacti, timor omnes, ut dicunt, magnus incussit : qui dum aliquantisper hoc attendentes cum timore audirent et sibi signum sanctæ Crucis crebro imprimerent, et orationem Dominicam, quam sciebant, dicerent, interea signum ad F Nocturnas pulsatum est. Sed ipsos magis tunc etiam timor incussit scientes, fratres non ibi tunc esse. Sed et alio adhuc tempore asserunt, se similia ibi audisse. Nos vero, qui Christi sumus amatores h, necesse est, sancti Viri simus imitatores, ejusque natale devota mente celebremus, ut eum apud Christum habere pro nobis mereamur intercesssorem, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum Amen.

XXI *cantus prodigiosus in ecclesia auditus.*

* *l.* quos *etc.*

h

ANNOTATA.

a *De hoc mortuali ipsius die consentiunt duo brevia compendia MS. Vitæ, Officium Luxoviense et martyrologi. in Sougetiano tamen apographo legitur* XII Kal. Octobris, *qui error facile obrepere potuit, littera* V *in* X *mutata. Ceterum annum mortis ipsius incertum esse dixi in Commentario num.* 25.

b *Sougetianum habet,* Palmam, *quo nomine locum illum etiam appellari ait Baudrandus in Lexico. Est autem Balma oppidum ac vetus monasterium nobilium puellarum in comitatu Burgundiæ ac diœcesi Vesontionensi ad Dubim, non longe a Cusantia, sed in opposita ripa fluminis. Gallice* Baume *vel* Baume les Nonnes *(quod*

A *(quod Latine est* Balma Monialium*) solet appellari, ut distinguatur ab altero Balma monachorum Cluniacensium, vulgo* Baume les Moines *dicto, quod in eodem comitatu ac diœcesi pariter situm est.*

c *Warnerius hic verisimiliter fuit monachus seu presbyter, qui virginibus illis divina ministrabat.*

d *Ita legitur in Chiffletiano : at multum vereor, ut ea vox recte descripta sit. In Sougetiano est :* Ministra autem missa ad Cusanciam directa est, quæ *etc : sed in margine addidit pater Chiffletius, alibi legi :* Minister D autem missus *etc.*

AUCTORE C. S.

e *Hic desinit apographum Sougetianum.*

f *Supple :* Siluerunt, *vel simile quid.*

g *Nempe, dum cella adhuc puellarum esset sub Islia abbatissa, de qua consule Commentarium num.* 2, *et Vitam hunc num.* 4, 5 *et* 7.

h *Hic vocem aliquam, quia legere non potui, prætermisi. Forsitan est* æstimo.

DE S. CEOLFRIDO ABBATE

GIRWENSI ET WIREMUTHENSI IN ANGLIA

PROPE LINGONES IN CAMPANIA GALLIÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I Notitia utriusque monasterii, cui abbas præfuit : depositio et translatio ipsius cum vario E B errore in Martyrologiis signata : translationes ejusdem, et veterum honorifica de ipso æstimatio.

ANNO DCCXVI. S. Benedictus Biscopus duo monasteria

Venerabilis *Beda lib.* I *Historiæ abbatum Wiremuthensium et Girwensium utrumque hoc monasterium, seculo* VII *vergente ad finem, a S. Biscopo, qui Benedictus cognominatus fuit, conditum tradit. Et de Wiremuthensi quidem in ipso libri sui exordio hæc ait :* Religiosus Christi famulus Biscopus, cognomento Benedictus, aspirante superna gratia, monasterium construxit in honorem beatissimi Apostolorum principis Petri juxta ostium fluminis Wiri ad Aquilonem, juvante ac terram tribuente venerabili ac piissimo gentis illius (*Northanhymbrorum*) rege Egfrido. *Ejusdem fundationis epocham cum* anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo quarto, Indictione secunda, anno autem quarto imperii Ecgfridi regis, *connectit. Aliquot annis post idem* S. *Biscopus alterum monasterium ex ejusdem regis munificentia in honorem S. Pauli apostoli condidit juxta amnem Tinam, in loco, qui vocatur* in Girvum, *ut habet laudatus Beda lib.* 5 *Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum, qui in ejusdem monasterii territorio natus, et in eodem monasterio educatus est, ac monachus vixit.*

in regno Northumbriæ condidit, Wiremuthense

C 2 *Erant autem ambo in Northumbriæ regno, sive in hodierno episcopatu Dunelmensi sita ; primum scilicet ad ostium Wiri, sive Vedræ, Anglis* Were, *fluminis ostium in sinistra ripa ; alterum ad dexteram Tinæ quinto circiter milliari a priori dissitum. Ex utroque nunc aut nihil aut parum superest præter nomina ; nam* Wire-mutha *Bedæ, teste Cambdeno in Britannia, nunc* Monks Were-mouth, *id est,* Vedræ ostium, quod ad monachos spectavit, *appellatur ;* Girtium, *vero* Jarrow. *Porro sanctus Fundator istud* monasterium B. Pauli apostoli construxit ea dumtaxat ratione, ut una utriusque loci pax et concordia, eadem perpetua familiaritas conservaretur et gratia ; ut, sicut verbi gratia, corpus a capite, per quod spirat, non potest avelli, caput corporis, sine quo nec vivit, nequit oblivisci, ita nullus monasteria primorum Apostolorum, fraterna societate convincta, aliquo ab invicem tentaret disturbare conatu ; *inquit Beda in utriusque abbatum Historia. Atque hæc quidem fraterna societas S. Biscopo usque adeo cordi erat, ut moriturus* S. Ceolfridum, *qui Girwensi præerat,* utrique monasterio, vel, sicut rectius dicere possumus (*ait Beda ibidem*) in duobus locis posito uni monasterio beatorum apostolorum Petri et Pauli *præfecerit.*

et Girwense, monachorum numero et sanctitate clara,

3 *Hinc etiam idem venerabilis scriptor lib.* 5 *Historiæ gentis Anglorum cap.* 22, *quasi utrumque dumtaxat unicum fuisset,* venerabilem Ceolfridum *appellat* abbatem monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad ostium Wiri amnis, et juxta amnem Tinam in loco, qui vocatur IN GIRVUM. *Ex dictis corrige Guilielmum Malmesburiensem, dum lib.* 4 *de Gestis pontificum Anglorum sic loquitur, acsi duo ista monasteria in utraque ejusdem Vedræ fluminis ripa exstitissent. Ait enim ibidem :* Hic (*S. Benedictus Biscopus*) Wiræ amnis utrasque ripas, qui apud Northumbros non incelebris famæ habetur, monasteriis prætexit sub apostolorum Petri et Pauli nomine. *Corrige, inquam, hæc ; nam horum monasteriorum alterum ad Vedræ ostium, alterum quinto inde milliari ad Tinam situm erat ; nisi malis cum Bollando nostro in S. Benedicto Biscopo suspicari, sic ipsum scripsisse, forte quia in utraque Vedræ ripa variæ in vicis ecclesiæ ab ipso erectæ fuerunt. De eorumdem amplitudine conjicere licet ex monachorum* F *numero, quos sub finem vitæ* S. Ceolfridi *sexcentos ferme fuisse, Beda unus ex ipsis testatur. Nec virtute minus, quam alumnorum numero eadem floruisse, argumento sunt primi eorum præsides, ex quibus S. Benedictum Biscopum fundatorem ad diem* XII *Januarii, duosque hujus in monasterio Wiremuthensi coabbates, S. Easterwinum ad* VII *Martii, sanctumque Sigfridum ad* XXII *Augusti, ac denique sanctum et venerabilem Bedam, SS. Benedicti et* Ceolfridi *dignissimum discipulum et Ecclesiæ lumen, ad* XXVII *Maji in Opere nostro jam dedimus.*

quorum Abbas S. Ceolfridus hodie

4 *Hodie vero ejusdem S. Benedicti discipulus, et in utroque monasterio condendo strenuus adjutor, primus Girwensium abbas, sanctique fundatoris in utriusque regimen item primus successor,* S. Ceolfridus *memorandus venit, qui in itinere Romano, quod religionis ergo senex susceperat, prope Lingonensem civitatem in Campania Galliæ, hoc ipso die, ut docet Beda, beata morte defunctus, et postridie tumulatus est. Illum hoc aliisque diebus varia Martyrologia, sed non sine mendis, annuntiant. Joannes Wilsonius in Martyrologio Anglicano utriusque editionis de ipso hodie meminit, et in posteriori editione sic habet :* Lingonibus in Burgundia (*imo in* Campania *Galliæ*) depositio S. Ceolfridi, confessoris et abbatis Wiremuthensis in regno Northumbrorum, et magistri S. Bedæ, qui Romam profectus, ut privilegia suo monasterio impetraret,

A impetraret, in reditu suo Lingonibus obiit anno Christi DCCXVII, ibique corpus ejus magna cum solemnitate in cathedrali ecclesia ejusdem civitatis sepultum, usque in hodiernum diem in magna veneratione asservatur. *Deinde de ejusdem epistola, quæ exstat apud Bedam, et de ædificata per ipsum ecclesia loquitur, de quibus nos suis locis agemus.*

AUCTORE C. S.

ab aliquibus annuntiatur apud Lingones,

5 *Obiter hic observa, falso dici, S.* Ceolfridum, *dum Roma rediret, obiisse; cum non in reditu, sed in accessu ad Urbem, apud Lingones vita functus sit, idque anno Christi* 716, *non* 717, *ut habet Wilsonius. Falsum quoque est, ipsum in cathedrali ecclesia Lingonensi sepultum, hodiedum asservari: sepultus enim fuit extra civitatem in ecclesia monasterii sanctorum Geminorum seu Tergeminorum martyrum, unde ipsius reliquiæ postea in Angliam translatæ fuerunt. Hisce observatis, ad alios martyrologos progredior. Ad eumdem diem illum annuntiat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, pariter non sine erroribus,* Eodem die, *inquiens,* Lingonis S. Ceolfridi presbyteri et confessoris, qui venerabilis Bedæ didasculus, abbasque monasterii sanctorum apostolorum Petri et Pauli in Anglia (ubi scriptor ille insignis sua sub eo volumina exaravit;) jam ætate provectus, causa B devotionis Romam porrexit, adoratisque Apostolorum vestigiis, in reditu cum Lingonas pervenisset, illic, exhaustis viribus, at plenus virtutibus, defunctus est, anno presbyteratus quadragesimo quarto (*imo quadragesimo septimo vel octavo*) abbatialis officii vigesimo quinto (*imo trigesimo quinto.*) Humatus vero in Tergeminorum martyrum ecclesia, miris gloriæ fulgoribus emicuit.

ubi peregre profectus obiit,

6 *Brevius rectiusque hoc eodem die habet Menardus in Martyrologio Benedictino:* Apud Lingones in ecclesia sanctorum Geminorum depositio B. Ceolfridi, abbatis Girwensis in Anglia, doctrina et sanctitate conspicui. *Recte etiam Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ibidem ait:* Lingonis in Gallia, S. Ceolfridi abbatis; *sed in Annotatis eumdem perperam facit abbatem Glasconiensem. De die consentit etiam Castellanus in Martyrologio universali, ubi inter Galliæ Sanctos, nempe quia in ea mortuus ac sepultus fuit, sic ait:* Urbati (*ita sanctorum Geminorum, quod Gallice* Saint-Geome *appellat, in margine Latine vocat*) prope Lingonas, S. Ceolfridus (*Gallice S. Soufroy*) abbas S. Petri Wirimudensis in Anglia. *Hactenus martyrologi, qui S.* Ceolfridum *vel apud Lingonas, ubi obiit, vel in monasterio sanctorum Geminorum, ubi sepultus fuit, annuntiarunt. Est porro* C *Lingonensis civitas, Andemantunum, teste Baudrando in Lexico, etiam dicta, urbs Galliæ Celticæ Plinio aliisque, indigenis nunc* Langres *appellata, ampla civitas in Campania Gallica, episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi, in colle ad Matronæ fluvii fontes sita.*

et sepultus fuit

7 *Monasterium vero sanctorum Geminorum seu Tergeminorum ubi fuerit, et quibus dicatum, Beda ipse in laudata abbatum Historia lib.* 2 *sic exponit:* Sepultus in crastinum (*S. Ceolfridus est*) ad Austrum ejusdem civitatis (*Lingonensis*) miliario primo, in monasterio Geminorum... Sunt autem Gemini martyres, in quorum monasterio et ecclesia conditus est, Speusippus, Eleusippus, Meleusippus, qui uno partu matris editi, eadem Ecclesiæ fide renati, simul cum Avia sua Leonilla, dignam loco illi sui martyrii reliquere memoriam. *De Sanctis illis actum in Opere nostro est ad diem* XVII *Januarii; de laudato vero monasterio consuli potest Gallia Christiana recusa auctaque tom.* 4, *col.* 652, *ubi de ejusdem vario pro vario tempore statu agitur, diciturque nunc esse Prioratum conventualem canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini, uno milliario, vel paulo plus a Lingonum civitate dissitum, et Gallice* Saint-Jome *scribitur; Castellanus mox citatus eumdem* Saint-Geome *appellavit. Hæc de monasterio, in quo aliqui ipsum annuntiant, quia Sanctus, prope Lingonas defunctus, in eodem, ut dixi ex S. Beda, et infra iterum videbimus, humatus fuit.* D

8 *Verum quia sacræ ejusdem reliquiæ jam olim inde ad Wiremuthense primum monasterium, atque hinc postea ad Glastoniense in Anglia translatæ fuere, alii eumdem Glastoniæ annuntiarunt, nec defuerunt, qui hinc in errorem inducti, etiam crediderint, ipsum Glastoniensem abbatem fuisse. Inter Auctaria Usuardina apud Sollerium nostrum codex Rosweydinus ad prædictum diem* XXV *Septembris de eo sic meminit:* In monasterio Glestiensi, sancti Ceolfridi. *Altempsianius ibidem:* In Glescovia, sancti Ceolfridi abbatis et confessoris. *Molanus in editionibus posterioribus.* In Glasconia, depositio sancte Ceolfridi abbatis et confessoris. *Consonat Arnoldus Wionius lib.* 3. *Ligni vitæ, hoc eodem die inquiens:* In Glasconia, natalis S. Ceolfridi abbatis et confessoris, doctrina et pietate conspicui. *Dempsterus in Menologio Scotico ipsum tantummodo* in Anglia *memorat, hoc modo:* In Anglia, Ceolfridi abbatis, qui Scotus a quibusdam habetur, et S. Joannis, cognomento Magistri socius, E qui cum eo ex Gallia in Angliam trajecit, et vita clarus, archiepiscopus Cantuariæ quievit. *David Camerarius lib.* 3 *de Scotorum pietate eumdem pariter inter Scotos recensens, abbatem Glastoniensem facit, et die* XXIX *Septembris his verbis commemorat:* Hoc eodem die Ceolfridus abbas Glastoniensis. De eo Sergii Papæ litteræ et alii.

Alii ipsum hoc et aliis diebus Glastoniæ,

9 *Glastoniæ ipsum etiam consignat Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino die* XXV *Septembris, sed ejusdem abbatiam, emortualem locum, locaque, ad quæ translatus fuit, sic distinguit, ut pateat, eumdem non alia de causa ibidem annuntiari, quam quod reliquiæ eo postremum translatæ fuerint. Quapropter juverit ipsum audisse.* Glasconiæ in Anglia, natalis S. Ceolfridi, abbatis et confessoris. Ceolfridus S. Benedicti Angli, abbatis lectissimi, discipulus, monasterii SS. Petri et Pauli monachus, ob egregiam vitæ sanctitatem sanctissimo magistro in abbatiæ honore succedere jussus, magnum illum sanctæ Ecclesiæ doctorem, Solem, ut loquitur Bellarminus, Occidentis, venerabilem Bedam habere filium et discipulum meruit, eumdem æternum deinceps suæ sanctitatis præconem et felicissimum æmulatorem. Romam religionis causa, et ut excoctam laboribus ætatem F illic finiret, sanctamque animam ad pedes Apostolorum effunderet, profectus, mortis lege præoccupatus, fortunatissima morte Lingonas beavit anno Christi DCCXVII, ætatis suæ LXXIV, sacerdotii XLIV. abbatialis regiminis XXXV. Cujus sacræ reliquiæ postea in Angliam ad suum cœnobium deportatæ; inde demum, Danis Angliam vastantibus, Glasconiam translatæ sunt. *Ita ipse.*

quo corpus ejus aliquando translatum fuit.

10 *De translatione hac Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* XXVI *Octobris meminit his verbis:* Translatio S. Ceolfridi, abbatis Glasconiensis in Anglia, qui Lingonis in Gallia defunctus, cum a Romana peregrinatione rediret, sepultusque in sanctorum Tergeminorum ecclesia, deinde a gentilibus suis repetitus, fulgens in tumulo crebris prodigiis, ad cœnobium proprium multa cum veneratione revectus est. *Hæc ibi, in quibus non unus error cubat. Nam primo quidem præter errorem de Sancti obitu in reditu Romano, eumdem Glasconiensem abbatem facit, cum tamen constet, ipsum Girwensem et Wiremuthensem, sive duplicis monasterii SS. Petri et Pauli abbatem fuisse, ipso Saussayo supra num.* 5 *consentiente. Secundo geminam translationem confudit: ex dictis enim prima facta est ex monasterio sanctorum Tergeminorum ad Wiremuthense; secunda ex hoc Glastoniam.*

annuntiant falso rati,

A *Glastoniam. Ex ignoratione autem prioris sponte sequebatur error uterque. Quippe cum sciret Sancti corpus, monachis ejus repetentibus, ex laudato Lingonensi monasterio ablatum fuisse; ac prætcrea sciret, illud deinde Glastoniæ quievisse, arbitratus est, idem illud ex dicto monasterio ad Glastoniense translatum, ideoque monachos, a quibus repetitum fuerat, Glastonienses fuisse, atque adeo* S. Ceolfridum *eorumdem abbatem.*

eumdem Glastoniensem abbatem fuisse.

11 *Ad eumdem diem* XXVI *Octobris de* S. Ceolfrido *etiam meminit Molanus in Auctariis Usuardi apud Sollerium, ubi legitur :* In Glasconia, depositio Ceolfridi abbatis et confessoris. *Consonant auctor Martyrologii Germanici, quod vulgo Canisii dicitur, Dempsterus in Menologio Scotico et Philippus Ferrarius in Catalogo generali, Molanum secuti. Ferrarius tamen ibidem in Annotatis eumdem abbatem Glastoniensem falsa facit, dubitatque, an hic idem sit cum eo, quem ipsemet die* XXV *Septembris* Lingonis in Gallia *mortuum annuntiaverat; vel an Glastoniensis abbatis corpus Lingonas unquam translatum fuerit. Sed de neutra parte dubitandum est : utroque enim die signatur memoria unius ejusdemque* S. Ceolfridi, *abbatis Wiremuthensis, non Glastoniensis; et primo quidem loco ipsius* B *natalis sive obitus prope Lingonas signatur ; postremo autem ejusdem translatio, non Lingonas, sed ex Wiremuthensi monasterio, quo ex Lingonensi delatum ante fuerat, ad Glastoniense ob Danorum metum facta; quod cum prædicti martyrologi ignorarent, ejusdem depositionem ad duos dies retulerunt, et eorum aliqui ipsum alterius monasterii, quam cujus fuerat, abbatem fecerunt.*

Obscurum est, quando utraque translatio facta sit;

12 *Porro memoratam geminam translationem Guilielmus Malmesburiensis lib.* 1, *cap.* 3 *de Gestis regum Anglorum paucis ita tradidit :* Reliquiæ ossium posterioribus annis *(ex Lingonensi agro, ubi ipsum obiisse præmiserat)* ad monasterium *(Wiremuthense)* deinde Danicæ vastationis tempore cum ossibus beatæ Hildæ Glasconiam portatæ sunt. *Tempus, quo prima translatio facta sit, plane ignoratur; at certe nondum ea contigerat, dum S. Beda sæpe dictam abbatum Historiam conscripsit, cum in hac de Sancti sepultura in ecclesia sanctorum Geminorum, seu Tergeminorum, diserte meminerit, de translatione autem nihil. Si divinare lubeat, forte id postea factum fuerit opera illorum monachorum, qui sanctum Abbatem suum in eo itinere Romano comitati, aliis Romam pergentibus, aliis reversis in Angliam,* ad tumbam Defuncti *resederunt,* C *uti ex eodem Beda infra dicemus. Guilielmus Malmesburiensis in Antiquitatibus Glastoniensis ecclesiæ secundam translationem ad medium seculum* VIII *retulit, sic scribens :* Infestantibus Danis Northanimbriam, Tica earum partium abbas, sub obtentu pacis a Borea in Occidentem commigrans, Glastoniam concessit, eamdemque ecclesiam abbatis jure anno Dominicæ Incarnationis DCCLIV rexit.

factam tamen esse,

13 Multis vero annis Aquilonaris regio piratarum patuit prædæ, cum interim aliæ partes Angliæ nihil suspicarent hostile. Attulit sane secum locupletes incolatus sui obsides, reliquias scilicet Aidani Lindisfarnensis episcopi, corpora SS. Ceolfridi, Benedicti, Estrepini, Hetberti, Selgfridi Wiorensium abbatum... Hæ igitur supra altare locatæ reliquiæ non parum reverentiæ loco adjecere. *Alii mox citandi eamdem translationem toto seculo serius posuere; nec scio, utri rectius. Glastoniense monasterium situm erat in Anglia Meridionali, in hodierno comitatu Sommersettensi, diuque floruit, donec, teste Cambdeno in Britannia,*ab Henrico VIII exturbati sunt *(ex eo monachi)*; monasteriumque, quod jam in urbeculam excreverat, dirutum et solo adæquatum, quantum et quam magnificum fuerit, ruinis demonstrat. *Ceterum locus ipse Anglis* Glastembury *vel* Glassenbury *nunc dicitur. Quievisse autem ibidem* S. Ceolfridi, *quem* Colfridum *appellat, ossa scribit etiam Joannes Bromton in Chronico, ubi ait :* Illuc *(Glastoniam)* translata sunt corpora sanctorum Hildæ abbatissæ, Colfridi abbatis Girwiensis, aliqua ossa Aidani episcopi, quæ advexit Edmundus rex. D AUCTORE C. S.

ex scriptorum testimoniis probatur.

14 *Consentiunt etiam Monastici Anglicani scriptores, qui tom.* 1 *pag.* 3 *et* 4 *agentes* de Sanctis in ecclesia Glastoniensi quiescentibus, *inter cetera inquiunt .* Illic requiescunt ossa S. Aidani Lindisfarnensis episcopi,... Coelfridi abbatis, Boisili abbatis, venerabilis Bedæ,... ac sanctorum confessorum Benedicti, cognomento Biscope, Hesterpini *(id est,* Easterwini) Sigfridi et Herberti, Wiornensium abbatum... de dono regis Edmundi Senioris. *Per Edmundum Seniorem, sanctum hujus nominis regem ac martyrem designarunt, quem anno Domini* 870 *adversus Danos dimicantem, ab iis captum, patique alligatum sagittis confixum esse, scriptores Angli tradiderunt. Itaque si isti velint,* S. Ceolfridi *ossa ab hoc sancto rege Glastoniam transmissa fuisse, recte conveniet transferendi tempus et occasio; verum hæc aliunde non possum confirmare.*

Ceolfridi apud synchronos

15 *An* Ceolfridus *Officio ecclesiastico unquam cultus fuerit, compertum non habeo; de sufficienti tamen* E *cultu, ut de ipso cum Sancti titulo in Opere nostro agere liceat, satis constare videtur ex iis, quæ supra jam diximus, quæque dicturi sumus. Certe venerabilis Beda ipsum post mortem ipsius æque ac SS. Easterwinum et Sigfridum* virum venerabilem et sanctum *appellavit. Quantam quoque de ejusdem sanctitate æstimationem habuerit ipsius in abbatia successor Hwetbertus, liquet ex epistola commendatitia, quam ipsimet Romanum iter, in quo obiit, jam ingresso, ad S. Gregorium II Papam deferendam dedit, et in qua sic loquitur :*Deinde etiam vestræ Paternitati supplicamus, ut quod nos facere non meruimus, vos erga illum ultimæ pietatis seduli munus expleatis, pro certo scientes, quia, etsi vos corpus habetis ipsius, et nos tamen et vos Deo devotum ejus spiritum, sive in corpore manentem, sive carneis vinculis absolutum, magnum pro nostris excessibus apud supernam pietatem intercessorem habemus et patronum. *Hæc Hwertbertus apud Bedam. Nec minor erat ipsius in dicto itinere comitum veneratio, quorum aliqui, postposito suæ patriæ amore, ad ejusdem sepulcrum permanserunt.*

et antiquos æstimatio, et Sancti appellatio.

16 Neque enim facile *(inquit S. Beda)* quisquam F lacrymas tenere potuit, videns comites ipsius partim, Patre amisso, cœptum iter agere, partim mutata intentione, qua Romam ire desiderarant, domum magis, qua hunc sepultum nuntiarent, reverti, partim ad tumbam Defuncti inter eos, quorum nec linguam noverant, pro inextinguibili Patris affectu residere. *Non explicat quidem Beda, an jam tum sacra aliqua veneratio seu qualiscumque cultus ab his ipsi fuerit exhibitus; id tamen ob Viri sanctimoniam, aliaque supra dicta multo verisimilius est. Miracula ad ejusdem tumbam ibidem facta, etiam scribit Simeon Dunelmensis in Gestis regum Anglorum, ubi hæc habet:* Cujus beatum corpus sepultum est in ecclesia sanctorum martyrum Speusippi, Eleusippi, et Meleusippi, ubi multa signa et sanitates patratæ dinoscuntur, donante eo, qui Sanctos suos et in præsenti certantes juvare, et in futuro consuevit victores coronare. *Alcuinus quoque in epistola* 49 *ad Fratres Wirensis et Gyrvensis ecclesiæ, apud Andream Quercetanum, sive Du Chesne in editione Operum ipsius Parisiensi, sanctitatis titulo ipsum honorat;* Regularis vitæ, *inquiens,* observationem, quam statuerunt vobis sanctissimi patres, Benedictus scilicet et Ceolfridus, diligentissime custodite, quatenus cum illis terram benedictionis mercedem habere mereamini. *Et rursum ibidem :* Habetis sanctos Patres, qui vos genuerunt,

AUCTORE C. S.

A genuerunt, adjutores, si illorum præceptorum eritis factores. *Neque morari nos debet, quod Beda de ipso in Martyrologio suo non meminerit; cum nec S. Benedictum, nec S. Easterwinum, nec S. Sigfridum, de quibus apud nos actum jam est, in eo recensuerit. Vide dicta in Commentario de S. Sigfrido ad diem* XII *Augusti. Prætereo scriptores alios antiquos, qui de* Ceolfrido *magna cum sanctitatis laude meminerunt.*

§ II. Sancti Vita ex Beda colligenda: ejus tempus natale et patria: priora vitæ gesta incerta: presbyteratus: gesta cum S. Benedicto pro condendo Wiremuthensi monasterio.

Gesta Sancti scripsit S. Beda

Jam *sæpe laudavimus Historiam abbatum duplicis monasterii SS. Petri et Pauli, sive Wiremuthensis et Girwensis a S. Beda conscriptam. Hanc ipsemet inter Opera sua in calce Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum editionis Parisiensis Chiffletii, qua utor, his verbis recensuit :* Historiam abbatis monasterii hujus, in quo supernæ pietati deservire gaudeo, Benedicti, Ceolfridi, et Huaetbercti, in libellis duobus. *Opusculum hoc in duo fragmenta distractum Eduardus*
B *Maihewus in Trophæis Benedictinis Angliæ anno* 1625 *edidit; quod cum ignoraret Jacobus Waræus, auratus eques, illud ex antiquo codice MS. bibliothecæ Cottonianæ Dublinii in Hibernia anno* 1664 *continuata serie vulgavit, et præfatione, atque aliquot annotationibus illustravit; verum cum pauca ejusdem exemplaria in Gallia brevi vendita fuissent, Ludovicus Billaine bibliopola Parisiensis istud anno* 1666 *recudit, ac deinde Mabillonius, præcisis Waræi Præfatione et Annotatis, Seculo* 2 *Benedictino pag.* 1002 *et sequentibus ex eodem Waræo et Maihewo denuo recensuit. Fatetur Waræus in MS. suo imperiti librarii vitio aliqua admodum mendosa legi; quæ cum in editione Mabilloniana correctiora sint, hanc ego sequendam censui. In editione, quam dixi, Parisina Waræi toti Opusculo præfixus hic titulus est :* Incipit Vita sanctorum abbatum monasterii in Wiramutha et Gyrwin, Benedicti, Ceolfridi, Easterwini, Sigfridi atque Whetberti, ab ejusdem monasterii presbytero et monacho Beda composita, *quem titulum Waræus cum in vetusto Cottoniano codice, quem edidit, reperisset, ipsi Bedæ auctori adscripsit. Sed rectius illum scriptori istius codicis attribuisset; tum quod Beda ipse mox relatus hoc Opusculum non* Vitam Sanctorum etc., *sed* Histo-
C riam abbatum *etc. appellaverit; tum quod illud scripserit; vivente Hwertberto, cujus tantum initia regiminis memorat, ideoque non videtur hujus velut* Sancti Vitam *jam tum scribere voluisse.*

in Historia abbatum sui monasterii : Hwetbertus

18 *Porro ex hac Historia jam aliqua apud nos data sunt die* VII *Martii, in S. Easterwino,* XXII *Augusti in S. Sigfrido, aliaque danda erunt in Supplemento totius Operis nostri ad diem* XII *Januarii, ubi cum de S. Benedicto Biscopo ageretur, ea desiderata fuit. Multa quoque de* S. Ceolfrido *nostro in eadem continentur; sed ut in Historiis solet, non omnia continua serie, sed multa etiam sparsim, ideoque satius mihi visum fuit Commentarium historicum scribere, eique, prout rerum gestarum ordo postulat, suis locis inserere, quæ de præclaro illo Viro magna cum laude Beda memoravit. Præterea cum in eadem Historia non pauca de S. Benedicto dicantur, in quibus magnam partem habuit* Ceolfridus, *quippe qui consilio suo operaque istum in utroque monasterio condendo Regulisque præscribendis adjuvit, multa quoque de isto dicere oportebit, idque eo magis, quod laudata Historia ad Majores meos, ut dixi, nondum pervenisset, dum de isto sancto abbate egerunt. Ceterum necesse non est pro hujus venerabilis scriptoris, toto orbe celeberrimi, fide ac auctoritate hic aliquid dicere; id unum tamen pro præsenti* D *argumento observasse juverit, hunc ipsius* S. Ceolfridi, *cujus gesta narrat, discipulum, monachumque fuisse, uti per decursum videbimus. Arnoldus Wionius in Ligno vitæ lib.* 3 *alium ejusdem biographum laudat his verbis :* Ante eum *(Bedam)* eamdem *(S. Ceolfridi Vitam)* litteris mandarat Wichbertus Deirus DCCXXIV. *Eumdem biographum inter Angliæ scriptores, ad præcitatum annum recensens Joannes Pitseus,* De Vita Ceolfridi librum unum *ipsi attribuit.*

non nisi epistolam de ipso scripsisse videtur.

19 *Ejusdem Vitam ab eo scriptam, etiam asserit Dempsterus lib.* 3 *Historiæ ecclesiasticæ gentis Scotorum, num.* 235 *in* S. Ceolfrido : *sed cum hic eam ad Gregorium II Papam scriptam dicat, Pitseus vero Wichbertum illum* S. Ceolfridi *in monasterii Wiremuthensis et Girwensis abbatiam successorem fuisse asserat, vix dubitare possum, quin per Vitam designent epistolam, quam hic isti Romam proficiscenti commendatitiam ad S. Gregorium II dedit, teste venerabili Beda in Historia abbatum, in qua illius partem recitat, quam nos quoque ex ipsa recudemus. Si tamen alia ejusdem auctore Wichberto, Hwetberto vel Huwetberto, ejus loci abbate, alicubi exstat Vita, rem nobis gratam fecerit, qui eam nobiscum voluerit communicare, ut in Supplemento edatur : nam etsi S. Beda plurium instar* E *sit, cum tamen hic non Vitas sed Historiam abbatum sui monasterii scribendam sibi proposuerit, ea dumtaxat de ipso in litteras retulit, quæ ad monasterium propius pertinebant, omissis haud dubie multis aliis ipsius gestis, quæ ad ejusdem vitam illustrandam facerent. Sic in lib.* 5 *Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap.* 22 *epistolam ejus ad Naitanum Pictorum regem, gestaque cum S. Adamnano Hiiensium abbate pro suscipienda Catholica Paschalis observantia et Romana capitis tonsura enarrat, de quibus ne verbo quidem meminit in Historia abbatum. Scriptores alios, illos recentiores, qui de Sancto Abbate nostro scripserunt, suis locis laudabo. Itaque Sancti gesta exponere aggredior.*

Sanctus circa annum 643 in Anglia natus,

20 *Venerabilis Beda in laudata abbatum Historia non obscure significat, ipsum sancto patri suo Benedicto Biscopo aliqua sanguinis conjunctione propinquum fuisse, dum scribit, hunc sibi successorem statuisse ab*batem Ceolfridum,... virum videlicet sibi non tam carnis necessitudine, quam virtutum societate propinquum. *Fuit autem S. Benedictus Biscopus, eodem Beda ibidem testante,* nobili... stirpe gentis Anglorum progenitus... *et* minister Oswii regis Northahymbrorum ; *unde de simili Ceolfridi generis claritudine licet conjectare. Henricus Sinclarus in Histo-* F *ria patria* S. Ceolfridum *Scotum fecit, inquit Dempsterus supra laudatus ; qui tamen, ut Scotis addictus, ab hoc ejusdem asserto hic merito dissentiens, eumdem Anglum fuisse cum aliis fatetur. Sunt, qui in Bernicia natum aiunt, quæ Cambdeno ea est Northanhymbrorum regni pars, quæ ultra Tinam usque ad fretum Scoticum extendebatur. Annum ejus natalem ex Beda eruimus ; nam cum hic ipsum die* XXV *Septembris anno Christi* 716, *cum esset* annorum septuaginta quatuor, *obiisse scribat, dicendus est anno* 642 *vel* 643 *natus esse.*

verisimiliter fuit monachus Cantuariæ

21 *De gestis ejus ante cœptum Wiremuthense monasterium nihil tradidit Beda ; verum ego vehementer suspicor, ipsum in Cantuariensi SS. Petri et Pauli monasterio monachum fuisse. Rationem, cur ita sentiam, accipe. S. Benedictus Biscopus, qui relicta patria, in Lirinensi monasterio monachum indutus, ibidemque monasticis institutis biennio exercitatus fuerat, inde Romam profectus, a Vitaliano Papa in Britanniam remissus est, una cum S. Theodoro, Cantuariensi archiepiscopo consecrato. In patriam redux, laudatum sanctorum Apostolorum monasterium biennio rexit, ac deinde S. Adriano tradidit. Tum Romam regressus, atque inde reversus in Britanniam, Ecgfridum Northumbriæ regem adiit, ab eoque munifice donatus,*

Wiremuthense

AUCTORE C. S.

A *Wiremuthense monasterium exstruxit, adjuvante* Ceolfrido, *qui, ut habet Beda*, a primo tempore, quo Benedictus in honore beatissimi Apostolorum Principis suum cœpit condere monasterium,... illi comes individuus, cooperator et doctor Regularis et monasticæ institutionis aderat. *Non videtur autem ulla magis probabilis magisque verisimilis assignari posse ratio, ob quam Benedictus illum in exstruendo monasterio et monasticis legibus sanciendis sociumadjutoremque statim elegerit, et* Ceolfridus *ipsi obsecutus sit, quam quod alter alterius virtutem ex monastico convictu perspectam habuerit : nec in ullo monasterio verisimilius dici possunt cohabitasse, quam in Cantuariensi, cui Benedictus, ut diximus, biennio abbas præfuerat.*

Sub Benedicto Biscopo : presbyter ordinatus est circa annum 670.

22 *Ad hæc, quia S. Benedictus mox a suo in patriam reditu laudatum monasterium cum socio* S. Ceolfrido *cœpit moliri; suspicari etiam quis potest, an hic sancto abbati suo, et Cantuariensi monasterio Romam proficiscenti, comes non adhæserit. Sane non caret verisimilitudine hæc suspicio ; et sic* Ceolfridus *etiam aptior fuisset ad disciplinam, quam Benedictus in monasterio suo stabilire decreverat, alios edocendam : voluisse enim ipsum Romanos ritus in illud inducere, ex dicendis constabit. Ceterum istud S. Benedicti Romanum iter anno Christi 671 contigisse, dictum est in Commentario prævio ad hujus Sancti gesta ad diem* XII *Januarii.*

B *Nunc a conjecturis ad certi ra progrediamur. Sacerdos jam erat* S. Ceolfridus, *quando ad dictum monasterium condendum S. Benedicto se socium adjunxit. Etenim cum ex Bedæ testimonio diem suum obierit anno Christi 716*, presbyterii gradu functus quadraginta septem *annis, oportet ipsum anno 669 vel 670 eo Ordine initiatum fuisse ; idque anno ætatis suæ 26 vel 27, cum, eodem venerabili scriptore teste*, annorum septuaginta quatuor *mortuus sit. Ex iisdem denique calculis sequitur, eum triginta et unum aut triginta duos circiter annos ætatis suæ numerasse, quando anno 674 cum magistro suo S. Benedicto Wiremuthense monasterium condidit, de quo nunc agendum est.*

S. Benedictus monasterium Wiremuthense

24 Ingressus Britanniam *(S. Benedictus, inquit Beda in Historia abbatum)* ad regem Occidentalium Saxonum, nomine Coynwalh, conferendum putavit, cujus et ante non semel amicitiis usus, et beneficiis erat adjutus. Sed ipso eodem tempore immatura morte prærepto, tandem ad patriam gentem, solumque, in quo natus est, pedem convertens,

C Egfridum Transhumbranæ regionis regem adiit ; cuncta, quæ egisset, ex quo patriam adolescens deseruit, replicavit, quo religionis desiderio arderet, non celavit ; quid Ecclesiasticæ, quid monasticæ institutionis Romæ vel circumquaque didicisset, quot divina volumina, quantas beatorum Apostolorum, sivemartyrum Christi,reliquias attulit,patefecit; tantamque apud regem gratiam familiaritatis invenit, ut confestim ei terram septuaginta familiarum de suo largitus, monasterium ibidem primo Pastori Ecclesiæ facere præciperet. *Waræus hic in Annotatis*, Per terram septuaginta familiarum, *inquit*, intelligo terram septuaginta hidarum, sive carucatarum : nam Bedæ interpres Saxonicus vocem FAMILIAM ita exponit lib. 4, cap. 3, 13, 16 et 23 Ecclesiasticæ Historiæ Bedæ. Prisci carucatum æstimabant terræ portionem, unius aratri culturæ quolibet anno sufficientem. *Consule etiam Cangium in Glossario ad vocem* Familia, *ubi etiam dicitur esse* Terræ portio uni familiæ alendæ sufficiens, et in eam rem destinata. *Mathæus Westmonasteriensis ad annum 703 tantum* sexaginta *familias Benedicto ab Egfrido donatas esse ait, sed* septuaginta *etiam habet Florentius Wigorniensis ad annum 672.*

anno 674 condit,

24 *Hisce observatis, ad Bedam regredior, qui verbis mox datis de construendo monasterio hæc subjungit :* Quod factum est, sicut in proœmio memini, ad D ostium fluminis Wiri, ad Aquilonem, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo quarto, Indictione secunda, anno autem quarto imperii Egfridi regis. *Recte se habent hæ notæ chronologicæ, nam et tunc Indictio 2 currebat, et Egfridus ab anno 670 in regnum Northanhymbrorum sive Northumbriæ successerat secundum ipsius Bedæ chronologiam in Historia Ecclesiastica. Nihil quoque hic de monasterii situ addendum est, cum de eo sat multa dicta sint supra num.* I *et duobus sequentibus.* Nec plus quam unius anni spatio, *(prosequitur Beda)* post fundatum monasterium interjecto, Benedictus, Oceano transmisso, Gallias petens, cæmentarios, qui lapideam sibi ecclesiam juxta Romanorum, quem semper amabat, morem facerent, postulavit, accepit, attulit. Et tantum in operando studium præ amore B. Petri, in cujus honorem faciebat, exhibuit, ut inter unius anni circulum, ex quo fundamenta sunt jacta, culminibus superpositis, Missarum inibi solemnia celebrari videres. *Cur lapideam ecclesiam juxta morem Romanorum Beda factam dicat, colligimus ex lib. 3 Historiæ gentis Anglorum cap. 25, ubi de Finano episcopo scribit :* In insula Lindisfarnensi fecit ecclesiam episcopali sedi E congruam, quam tamen more Scottorum, non de lapide, sed de robore secto totam composuit atque arundine texit. *Morem ergo Romanorum, qui ecclesias ex lapide vel saxo ædificabant Scottorum, mori opposuit, qui ligneas exstruere solebant. Nunc cum Beda prosequamur.*

S. Ceolfrido adjutore et socio.

25 Proximante ad profectum opere, misit legatarios Galliam, qui vitri factores, artifices videlicet Britanniis eatenus incognitos, ad cancellandas ecclesiæ, porticuumque et cœnaculorum ejus fenestras adducerent. Factumque est, et venerunt ; nec solum postulatum opus compleverunt, sed et Anglorum ex eo gentem hujusmodi artificium nosse ac discere fecerunt : artificium nimirum vel limpidis ecclesiæ claustris, vel vasorum multifariis usibus, non ignobiliter aptum. Sed et cuncta, quæ ad altaris et ecclesiæ ministerium competebant, vasa scilicet vel vestimenta, quia domi invenire non potuit, de transmarinis regionibus advectare religiosus emptor curabat. *Hactenus de Wiremuthensis monasterii fundatione, in qua, licet Beda de solo S. Benedicto hic meminerit,* S. Ceolfridus, *ipso Beda supra laudato teste, magnam partem habuit, quamque ego propterea eo magis hic referendam censui, quod, ut supra dixi, dum de S. Benedicto in Opere nostro scriptum est, hæc Historia abbatum ad Majores meos nondum pervenisset.* F

Iidem Romam profecti, inter alia

26 *Structo, ornatoque in hunc modum monasterio, SS. Benedictus et Ceolfridus, Romam profecti sunt, ut alia ecclesiæ suæ ornamenta munimentaque, inde peterent. Beda hic quoque solius Benedicti meminit : sed deinde* Ceolfridum *ei socium expresse assignavit, dicens :* Ceolfridus autem hic, quem abbatem constituit Benedictus, a primis instituti monasterii prioris exordiis adjutor illi per omnia strenuissimus aderat, et cum eo tempore congruo Romam discendi necessaria simul et adorandi gratia adierat. *Eadem repetit in Historia Ecclesiastica lib. 4, cap. 18. Quid porro uterque Romæ egerit, ex Bedæ Historia abbatum accipe.* Et ut ea quoque, quæ nec in Gallia quidem reperiri valebant, Romanis e finibus ecclesiæ suæ provisor impiger *(S. Benedictus)* ornamenta ut munimenta conferret, quarta illa post compositum juxta regulam monasterium profectione completa, multipliciore, quam prius, spiritualium mercium fœnore cumulatus rediit. Primo, quod innumerabilem librorum omnis generis copiam apportavit. Secundo, quod reliquiarum beatorum Apostolorum, martyrumque

AUCTORE C. S.

A rumque Christi abundantem gratiam, multis Anglorum ecclesiis profuturam advexit. Tertio, quod ordinem cantandi, psallendi atque in ecclesia ministrandi juxta morem Romanæ institutionis suo monasterio contradidit, postulato videlicet atque accepto ab Agathone Papa archicantore ecclesiæ beati Apostoli Petri et abbate monasterii B. Martini, Johanne, quem sui futurum magistrum monasterii, Britannias Romanum Anglis adduceret.

privilegium pro immunitate monasterii sui

27 Qui illo *(in Britanniam Johannes)* perveniens, non solum viva voce, quæ Romæ didicit, Ecclesiastica discentibus tradidit, sed et non pauca etiam litteris mandata reliquit, quæ hactenus in ejusdem monasterii bibliotheca memoriæ gratia servantur. Quartum Benedictus non vile munus attulit epistolam privilegii, a venerabili Papa Agathone cum licentia, consensu, desiderio et hortatu Ecgfridi regis acceptam, qua monasterium, quod fecit , ab omni prorsus extrinseca irruptione tutum perpetuo redderetur ac liberum. Quintum, picturas imaginum sanctarum, quas ad ornandam ecclesiam B. Petri apostoli, quam construxerat, detulit ; imaginem videlicet beatæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ simul et duodecim Apostolorum, quibus mediam et ejusdem ecclesiæ testudinem, ducto a pariete ad parietem tabulato, præcingeret ; imagines Evangelicæ historiæ, quibus Australem ecclesiæ partem decoraret ; imagines visionum Apocalypsis B. Johannis , quibus Septemtrionalem æque parietem ornaret, quatenus intrantes ecclesiam omnes, etiam litterarum ignari, quaquaversum intenderent , vel semper amabilem Christi Sanctorumque ejus, quemvis in imagine , contemplarentur adspectum, vel Dominicæ Incarnationis gratiam vigilantiore mente recolerent, vel extremi discrimen examinis , quasi coram oculis habentes, districtius se ipsi examinare meminissent. B

a S. Agathone Papa impetrant,

28 *De eodem itinere Romano Beda rursum meminit, ut dixi, lib. 4 Historiæ Ecclesiasticæ cap.* 18 *occasione synodi Hertfeldendis in Anglia celebratæ.* Intererat, *inquit*, huic synodo, pariterque Catholicæ fidei decreta firmabat, vir venerabilis Johannes , archicantator ecclesiæ S. Petri, et abbas monasterii B. Martini, qui nuper venerat Roma per jussionem Papæ Agathonis, duce reverentissimo abbate Bisi episcopo *(id est Biscopo)* cognomine Benedicto, cujus supra meminimus. Cum enim idem Benedictus construxisset monasterium Britanniæ in honorem Apostolorum Principis juxta ostium fluminis Wiri, C venit Romam cum cooperatore ac socio ejusdem operis Ceolfrido, qui post ipsum ejusdem monasterii abbas fuit (quod et ante sæpius facere consueverat) atque honorifice a beatæ memoriæ Papa Agathone susceptus est, petiitque et accepit ab eo in munimentum libertatis, quod fecerat, epistolam privilegii, ex auctoritate Apostolica firmatam, juxta quod Ecgfridum regem voluisse, ac licentiam dedisse, noverat ; quo concedente et possessionem terræ largiente, ipsum monasterium fecerat. Accepit et præfatum Johannem abbatem, Brittanniam perducendum; quatinus in monasterio suo cursum canendi annuum, sicut ad S. Petrum Romæ agebatur, edoceret : egitque abba-Johannes , ut jussionem acceperat Pontificis *etc.*

et in Britanniam redeunt, ubi istud [illegible] *synodo confirmatur.*

29 *Quod ad rerum gestarum tempus attinet, Florentius Wigorniensis istud SS. Benedicti et* Ceolfridi *Romanum iter, obtentumque a S. Agathone Papa archicantorem Joannem et immunitatis privilegium ad annum Christi* 676 *retulit, manifesto utique errore , cum S. Agatho certe non nisi ante medium annum* 678 *Apostolicam Cathedram ascenderit. Hinc Pagius in Critica Baronii ad annum Christi* 679, *num.* 8 *existimavit, Benedictum cum* Ceolfrido *anno quidem* 676 *Romam adiisse ; sed non nisi anno* 678 *obtentum* D *ab Agathone, tum Pontifice, privilegium cum Joanne archicantore in Angliam reversum esse. Verum cum Wigorniensis initium Pontificatus S. Agathonis anno* 675 *præmature illigaverit, dicendum potius est, ex hoc errore alterum de S. Benedicti itinere ortum esse ; nec posse ex tam erroneo loco aliquid certi hic excudi. Id unum certo dici potest , ipsum in Angliam rediisse ante concilium Hertfeldense, quod a S. Theodoro Cantuariensi archiepiscopo die* XV *Kalendas Octobris anni* 679 *celebratum fuisse , in hujus Commentario prævio* § 4 *ad diem* XIX *hujus mensis Septembris probatum est. Huic enim concilio interfuit Joannes ille,* qui nuper cum ipsis venerat a Roma, *ut habet Beda mox citatus. De eadem synodo Bedam loqui arbitramur , dum infra in Historia abbatum ait, memoratum privilegium* regem et episcopos in synodo publice confirmasse.

§ III. Girwense monasterium conditum, cique S. Ceolfridus præfectus abbas : Regula utrique monasterio præscripta : S. Beda ab eodem institutus : S. Easterwino suffectus S. Sigfridus.

E

SS. Benedictus et Ceolfridus monasterium Girwensi condunt,

Ecgfridus Northumbriæ rex, cum S. Benedictum munificentia sua tam pie, prudenter et feliciter usum cerneret, alia ipsi prædia juxta amnem Tinam, Anglis nunc Tyn dictum, in episcopatu Dunelmensi donavit, voluitque, ut alterum monasterium ibidem ædificaret. Ipse vero piæ regis voluntati obsecutus, quinto circiter milliari Anglico a Wiremuthensi monasterio juxta dictum fluvium aliud condidit in honorem S. Pauli, quod a loco, qui* In Girvum *dicebatur,* Girwense *appellatum fuit, eique* S. Ceolfridum *primum abbatem præposuit. Sed Bedam ipsum in Historia abbatum audiamus.* Igitur venerabilis Benedicti virtute, industria ac religione rex Ecgfridus non minimum delectatus, terram, quam ad construendum monasterium (*Wiremuthense*) ei donaverat, quia bene se ac fructuose donasse conspexit, quadraginta adhuc familiarum data possessione augmentare curavit, ubi post annum missis monachis, numero ferme decem et septem, et præposito abbate ac presbytero Ceolfrido, Benedictus consultu, imo etiam jussu præfati regis Ecgfridi, monasterium beati Pauli apostoli construxit, ea dumtaxat ratione, ut una utriusque loci pax F et concordia, eadem perpetua familiaritas conservaretur et gratia ; ut, sicut verbi gratia corpus a capite, per quod spirat, non potest avelli, caput corporis, sine quo nec vivit, nequit oblivisci ; ita nullus monasteria primorum Apostolorum, fraterna societate convincta, aliquo ab invicem tentaret disturbare conatu.

cui S. Ceolfridus præficitur abbas.

31 Ceolfridus autem hic, quem abbatem constituit Benedictus, a primis instituti monasterii prioris exordiis adjutor illi per omnia strenuissimus aderat, et cum eo tempore congruo Romam discendi necessaria simul et adorandi gratia adierat. *Hæc Beda, ad quæ Mabillonius in Annotatis observat, etiam apud Florentium Wigorniensem ad annum* 682 *memoratam Ecgfridi donationem* quadraginta familiarum terram *appellari; ideoque corrigendum Matthæum Westmonasteriensem ad annum* 703, *ubi* sexaginta *habet.* Quadraginta *etiam nobiscum legit Simeon Dunelmensis in Historia regum Anglorum, in qua multa ex Bedæ Historia abbatum mutuatus est. Quid per vocem* familiam *hic designetur, consule supra num.* 23. *Nescio quoque, unde citatus Wigorniensis didicerit, primos illos cum* S. Ceolfrido *Girwenses colonos, quos Beda* numero ferme decem et septem *dixit, numero viginti duos fuisse. Porro in hoc monasterio exstruendo perficiendoque maximam partem habuisse* S. Ceolfridum,

A dum, *Beda infra declarat, de eodem inquiens :* Jubente pariter ac juvante Benedicto, monasterium B. Pauli apostoli septem annis fundavit, perfecit, rexit. *Quantum vero tum hoc, quam Wiremuthense, ipso vivo, excreverit, colligere ex eo licet, quod circa ejusdem obitum in utroque illo monasterio monachi simul numero ferme sexcenti, Beda, qui unus ex illis erat, teste numerarentur.*

anno Christi 682, uti ostenditur ex Beda

32 *Annum conditi monasterii Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum a Christo nato* 681 *assignat ;* Anno gratiæ *inquiens,* DCLXXXI monasterium apud Jarewe fundatum est. *Florentius Wigorniensis ejusdem exordia uno anno serius collocavit ; et ad alterutrum certe referenda sunt. Nam primo* S. Ceolfridus *istud* septem annis fundavit, perfecit, rexit, *antequam utrique monasterio præficeretur, quod mense Junio anni* 689 *factum esse infra probaturi sumus. Subductis autem hinc septem annis ad assignatum a Wigorniensi annum* 682 *perveniemus. Rursum Sanctus apud Bedam dicitur obiisse* XXV *Septembris anni* 716, abbatis officium, *primum in Girwensi, deinde in utroque monasterio,* ministrans annis simul triginta quinque, *quos si completos subducamus ab anno* 716, *prodibit annus* 681 ; *si vero incompletos, annus* 682 ;
B *incomplete autem accipiendos esse, colligimus ex dictis, quia si illud jam inde ab anno* 681 *fundasset, non tantum* septem, *ut Beda asserit, sed potius octo annos ab illius exordio numerasset, quando mense Junio anni* 689 *utrique monasterio præpositus abbas est.*

et quodam monumento dedicationis ecclesiæ,

33 *Guilielmus Camdenus in descriptione Episcopatus Dunelmensis protulit veterem inscriptionem dedicationis ecclesiæ Girwensis, quam suo adhuc tempore in pariete ejusdem ecclesiæ legi asseruit, et in qua de* Ceolfridi *prælaturæ tempore fit mentio. Hanc ego totidem litteris ex ipso hic transcribo.*

i. e. Maji

DEDICATIO BASILICÆ
S. PAULI VIII KL. MAL. I *
ANNO XVI. ECFRIDI REG.
CEOLFRIDI ABB. EJUSDEMQ.
ECCLES. DEO AUCTORE,
CONDITORIS ANNO IIII.

Obitum Oswii Nortanhymbrorum regis, cui Ecgfridus filius in regnum successit, venerabilis Beda lib. 4 *Historiæ gentis Anglorum cap.* 5 anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo septuagesimo,... die decima quinta Kalendarum Martiarum *reposuit, atque adeo annus regni Ecgfridi decimus sextus currebat* VIII *Kalendas Maji anni* 685, *jam a duobus mensibus in-*
C *choatus. Itaque hoc anno ista dedicatio facta est ; quo tempore secundum supra dicta potuit* S. Ceolfridus *annum regiminis sui, ut habet inscriptio, quartum inchoasse, dummodo ante diem* XXIV *Aprilis anni* 682 *illud inchoaverit. Hactenus ex fide Camdeni.*

quod non uno modo refertur ; potuerunt tamen fundamenta ejus

35 *Jacobus Waræus in annotatis ad Historiam abbatum ejusdem loci eamdem inscriptionem recensens, pro* anno XVI *Ecgfridi regis, legit* anno XV, *consentiuntque Monastici Anglicani scriptores tom.* I, *pag.* 97, *ubi etiam pro* VIII Kalendas *habent* VIIII Kalendas Maji, *citantes in margine Lelandi Collectanea. Secundum hæc laudatæ ecclesiæ dedicatio facta fuisset anno* 684, *cujus die* XXIV *vel* XXIII *Aprilis Ecgfridus annum regni sui decimum quintum agebat, et initium regiminis* S. Ceolfridi *ad annum* 681 *rejiciendum esset. Mabillonius in Annotatis ad Vitam S. Benedicti Biscopi et successorum ejus, sive ad Historiam abbatum, inscriptionem illam ex Waræo et Monastico Anglicano recitat, observatque apud Bollandum, nempe in Commentario de S. Benedicto Biscopo, Ecgfridi annum* XVI *legi ; sed utra lectio præferenda sit, non indicat. In Annalibus vero Benedictinis, ad annum* 685, *num.* 44 *Waræo consentiens, annum* XV *Ecgfridi regis cum Christi anno* 685 *connectit ; quod fieri non posse, Pagius in Critica ad annum* 682. *num.* 12 *recte osten-*

dit, quia Ecgfridus annum regni sui XV *mense Februario* D
anni 685 *jam terminaverat. Addit ibidem Pagius :* AUCTORE C. S.
Hæc epigraphe scripta est eodem anno (685) die XXIV mensis Aprilis, ideoque anno regni ejus XVI inchoato. *At nescio, qua dialectica hic utatur Pagius, nam annum Christi* 685 *non aliunde probat, quam ex anno* XVI *regis Ecgfridi, in eadem epigrapha signato apud Bollandum ex Camdeno, qui annus, ut diximus, apud alios aliter legitur.*

ab anno 681 cœpta esse. Regula utrique monasterio

35 *Ego, cui tabulam istam, seu saxum, ut habet Waræus, parieti ecclesiæ inditum, consulere non licuit, Anglis inquirendum relinquo, utra lectio vera sit. Interea tamen mihi verisimilior apparebit Camdeni lectio ; quia secundum Weræanam debuisset* S. Ceolfridus *ultra octo annos monasterio Girwensi condendo regendoque impendisse, dum mense Junio anni* 689 *utrique monasterio præfectus est, cum tamen Beda non nisi* septem *in eodem opere annos ipsi tribuat. Censeo itaque monasterii Girwensis epocham ad annum* 682 *referendam esse, sic tamen, ut inficiari nolim, jam ab anno* 681 *fundamenta ipsius aliqua jacta fuisse. Sed de his modo satis. Regulam utrique monasterio a conditoribus suis SS. Benedicto Biscopo ac* Ceolfrido *traditam fuisse, res ipsa monet, et diserte docet Alcuinus, Caroli Magni magister, in epistola ad fratres Wirenses et Girwenses, quæ in editione Operum ipsius Parisiensi per Andream Quercetanum sive Du Chesne, est* 49, *exstatque ibidem col.* 1563 *et sequentibus* Regularis vitæ observationem *(inquit ad illos Alcuinus)* quam statuerunt vobis sanctissimi patres, Benedictus scilicet et Ceolfridus, diligentissime custodite, quatenus cum illis æternam benedictionis mercedem habere mereamini. Hæc est laus vestra, iste honor vester apud homines, et retributio apud Deum. E

ab illis præscripta, fuit Benedictina,

36 *Quæ porro hæc Regula fuerit, subdit ibidem, sic prosecutus :* Regula S. Benedicti in conventu Fratrum propria exponatur lingua, ut intelligi possit ab omnibus ; ad cujus institutionem unusquisque suam corrigat vitam, ut, quod vovistis ante altare, inviolabiliter custodiatur a vobis. *Ne tamen dubites, utrum hic per Benedictum magnus ille patriarcha, an Biscopus designetur, juverit ipsius Biscopi verba ex Historia abbatum recitasse. Venerabilis Beda in ea ipsum ad monachos suos sic alloquentem inducit :* Multum cavetote, Fratres, semper, ne secundum genus unquam, ne deforis aliunde vobis patrem quæratis ; sed, juxta quod Regula magni quondam abbatis Benedicti, F juxta quod privilegii vestri continent decreta, in conventu vestræ congregationis communi consilio perquiratis, qui secundum vitæ meritum et sapientiæ doctrinam aptior ad tale ministerium perficiendum dignior que probetur. *Simili modo laudatus Beda scribit de S.* Ceolfrido : Utilius decrevit, dato Fratribus præcepto, ut juxta sui statuta privilegii, juxtaque Regulam sancti abbatis Benedicti, de suis ipsi patrem, qui aptior esset, eligerent. *Consule etiam, si lubet, Mabillonium in Præfatione ad Seculum* I *num.* 88, *et alibi in Annalibus. Hæc dubitare nos non sinunt, quin magni S. Benedicti Regula a SS. Benedicto Biscopo et* Ceolfrido *monasteriis suis tradita fuerit.*

cui tamen aliqua ex aliis Regulis fuisse addita,

37 *Non ita certum est, an iidem fundatores non aliqua ex aliorum Regulis Benedictinæ addiderint. Certe Beda de S. Benedicto Biscopo ibidem hæc ait :* Agebat Benedictus advenientes sæpius ad se Fratres de custodienda, quam statuerat, Regula firmare ; Neque enim putare habetis, inquit, quod ex meo hæc, quæ vobis statui, decreta indoctus corde protulerim. Ex decem quippe et septem monasteriis, quæ inter longos meæ crebræ peregrinationis discursus optima comperi, hæc universa didici, et vobis salubriter observanda contradidi. *Nec insolitam fuisse hujusmodi*

A *jusmodi Regularum conjunctionem vult Mabillonius in*
AUCTORE C. S. *Præfatione ad Seculum* I *Benedictinum num.* 104,
ubi pro hoc argumento laudat Caroli Magni diploma,
in quo jubet Farsense monasterium eodem privilegio
gaudere, sicut cetera monasteria Lirinensium, Agau-
nensium et Luxoviensium, ubi prisca patrum Basi-
lii, Benedicti et Columbani, vel ceterorum Patrum
Regula custodiri videtur. *Utut sit, dubitari non potest,*
quin laudata monasteria sint ex istis septemdecim, quæ
S. Biscopus se lustrasse ait; certe Lirinense unum ex
iis erat, in quo scilicet in monachum attonsus biennio
exercitatus fuit. Verisimile itaque est, S. Biscopum,
quæ in hoc aliisque optima compererat, *ad Regulam*
magni abbatis Benedicti accommodata monasteriis suis
servanda præscripsisse.

38 *Huc etiam spectat, quod Clemens Reinerus in*
Apostolatu Benedictino in Anglia, disceptatione I, *pag.*
33 *de scripto per S. Benedictum libro memorat his ver-*
bis : Librum insignem composuit, quo omnes alias
monachorum Regulas cum S. Benedicti Regula con-
ferens, earum perfectionem in ista contineri docuit,
cujus libri extant manuscripta exemplaria, tum ali-
bi, tum Floriaci, unde ipsum speramus aliquando
etiam in lucem edendum. *Hæc Reinerus; verum ego*
B *librum istum nondum editum vidi. Joannes Pitseus de*
Scriptoribus Angliæ eumdem inter ipsius Opera recen-
sens, vocat illum Concordiam Regularum, librum
unum. *Ad historiam regredior. S. Biscopus,* Ceolfrido
Girwensibus abbate præposito, sanctoque Easterwino,
de quo in Opere nostro ad diem VII *Martii actum esse*
diximus, coabbate sibi in S. Petri seu Wiremuthensi
monasterio constituto, quarta vice e Britannia Romam
profectus est. Verisimile est, S. Bedam hac occasione
ex Wiremuthensi monasterio ad Girwense in S. Ceol-
fridi *disciplinam transiisse, in quo etiam reliquum vitæ*
suæ inter pietatis exercitia et sacra studia exegit. Cum
vero talis tantusque discipulus non minima S. Ceolfridi
laus sit, juverit hac super re hic aliqua dixisse.

verisimile est. Benedictus Romam proficiscitur, S. Beda

39 *Venerabilis scriptor in fine Historiæ gentis An-*
glorum duos magistros suos, a quibus junior institutus
fuerat, sic commemoravit : Hæc de Historia ecclesia-
stica Britanniarum... digessi Beda famulus Christi
et presbyter monasterii beatorum Apostolorum Pe-
tri et Pauli, quod est ad Wirimuda et Ingirvum.
Qui natus in territorio ejusdem monasterii, cum es-
sem annorum septem, cura propinquorum datus
sum educandus reverentissimo abbati Benedicto, ac
deinde Ceolfrido; cunctumque ex eo tempus vitæ in
ejusdem monasterii habitatione peragens, omnem
C meditandis Scripturis operam dedi. etc. *Ita ipse*
anno ætatis suæ 59, *Christi vero* 731. *Annum S. Be-*
dæ natalem non recte assignavit Henschenius noster
in ejusdem gestis ad diem XXVII *Maji, ubi Turgotum*
secutus, illum cum anno Christi 677 *composuit. At*
nunc receptissima est sententia, magnum illud Angliæ
lumen anno Christi 673 *mundo editum fuisse, uti Sol-*
lerius noster in Præfatione ad Martyrologium Usuardi
art. 2 *jam agnovit. Itaque cum ipsemet Beda scribat,*
sese septennem Benedicto abbati educandum traditum
fuisse, id factum oportuit anno 681, *quo Girwensis*
monasterii fundamenta ad summum inchoari potue-
runt.

S. Ceolfrido in Girwensi monasterio educandus

40 *Benedicto, ut diximus, in abbatiali munere mo-*
nasterii Wiremuthensis socius adjunctus fuit S. Ea-
sterwinus, qui, illo Romam profecto, rexit. Easterwino
post quatuor annorum regimen vita functo, S. Sigfri-
dus : necdum reduce Benedicto, suffectus est. Atqui ta-
men Beda nec Easterwinum, nec Sigfridum , sed
tantum Benedictum et Ceolfridum *abbates memorat,*
quibus junior traditus fuit educandus : unde conjicere
licet, ipsum neutrius istorum, saltem quamdiu Benedi-
ctus abfuit, discipulum fuisse. Verisimile itaque est,
Benedictum, cum jam ob Romanam peregrinationem ,

traditur, eodemque jubente,

quam meditabatur, dilecti discipuli Bedæ curam ipse- D
met habere non posset, eumdem Ceolfrido, *viro sancto*
et erudito commisisse, ut optimam pueri indolem pietate
et litteris in sua Girwensi monasterio diligenter exco-
leret. Ab hoc sancto Abbate institutus sanctus discipu-
lus, ipsemet inquit in calce Historiæ ecclesiasticæ, in-
ter observantiam disciplinæ Regularis, et quotidia-
nam cantandi in ecclesia curam semper aut discere
aut docere aut scribere dulce habui. *Quantum vero*
in virtute doctrinaque sub eodem magistro profecerit,
venerabilis viri sanctitas piaque ac erudita Opera uni-
verso mundo clarius testantur, quam ut pluribus exponi
necesse sit.

41 *Eodem* Ceolfrido *mandante, ad sacros diacona-*
tus ac presbyterii Ordines promotum se esse, ibidem
testatur : Nonodecimo autem, *inquiens,* vitæ meæ
anno diaconatum, trigesimo gradum presbyteratus,
utrumque per ministerium reverentissimi episcopi
Johannis, jubente Ceolfrido abbate, suscepi. *Hæc*
de S. Beda ad sancti Magistri et abbatis sui gloriam
hic inserenda putavi, atque ea occasione a rerum chro-
notaxi recessi, quam nunc resumo. S. Benedictus Bi-
scopus ex postremo suo itinere Romano in Britanniam
reversus non est ante annum Christi 685; namque E
Ecfridum regem, *qui apud eumdem Bedam lib.* 4 *Hi-*
storiæ ecclesiasticæ, cap. 26 *eo anno die* XIII *Kalendas*
Junias in bello occisus dicitur, priusquam rediit, in-
terfectum reperit, *ut habet in Historia abbatum. Res*
a S. Ceolfrido *interim gestas non tradidit venerabilis*
historicus præter electionem S. Sigfridi, quem ipse
cum ceteris monachis, S. Easterwino peste exstincto,
in monasterio Wiremuthensi abbatem, sive Benedicto
absenti coabbatem constituit. Quæ quidem electio Bene-
dicto reduci non modo non displicuit, sed etiam dolo-
rem, quem de S. Easterwini morte conceperat, lenivit.
Aderat, *inquit Beda,* et solamen, quia in loco Ea-
sterwini virum aque reverentissimum ac mitissimum
de monasterio eodem, Sigfridum videlicet diaconum,
electione Fratrum suorum simul et coabbatis ejus
Ceolfridi, mox substitutum cognovit.

diaconatu et sacerdotio initiatur; Sigfridus Easterwino sufficitur.

§ IV Utriusque monasterii regimen a Sancto susceptum et strenue gestum : privilegium a Romano Pontifice impetratum : colloquium cum S. Adamnano : Picti ad canonicum Pascha et tonsuram Romanam adducti.

P*ervenimus ad annum Christi* 689 *quo* S. Ceolfridus
ab ipsis SS. Benedicto et Sigfrido, omnibusque Fra-
tribus utrique monosterio abbas præfectus est. Ut id
agerent, suadebat amborum infirmitas, ex qua sese ad
regendum ineptos et morti proximos agnoscebant. Rem,
ut acta est, Beda sic narrat : At ubi uterque abbas
(Benedictus et Sigfridus) lassatus infirmitate diutina,
jam se morti vicinum, nec regendo monasterio ido-
neum fore conspexit (tanta namque eos affecit in-
firmitas carnis, ut perficeretur in eis virtus Christi,
ut, cum quadam die desiderantibus eis se invicem,
priusquam de hoc sæculo migrarent, videre et allo-
qui, Sigfridus in feretro deportaretur ad cubiculum,
ubi Benedictus et ipse suo jacebat in grabato, eisque
uno in loco ministrorum manu compositis, caput
utriusque in eodem cervicali locaretur lacrymabili
spectaculo; nec tantum habuere virium, ut propius
posita ora ad osculandum se alterutrum conjungere
possent; sed et hoc fraterno compleverunt officio)
inito Benedictus cum eo, cumque universis Fratri-
bus consilio, acciit abbatem Ceolfridum, quem mo-
nasterio B. Pauli apostoli præfecerat , virum
videlicet sibi non tam carnis necessitudine, quam
virtutum societate propinquum, et eum utrique mo-
nasterio,

F *Benedictus et Sigfridus decumbentes, Ceolfridum*

A nasterio, cunctis faventibus, atque hoc utillimum judicantibus, præposuit patrem, salubre ratus per omnia ad conservandam pacem, unitatem concordiamque locorum, si unum perpetuo patrem, rectoremque tenerent *etc.*

cum consensu omnium monachorum utrique monasterio præficiunt,

43 Post hæc, *prosequitur Beda lib.* 2, revolutis mensibus duobus, primo venerabilis ac Deo dilectus abbas Sigfridus, pertransito igne et aqua tribulationum temporalium, inductus est in refrigerium sempiternæ quietis. *Obiisse autem hunc die* XXII *Augusti anno* 689, *in ejusdem gestis dicto die ostensum est; unde sequitur*, S. Ceolfridum *mense Junio ejusdem anni eo, quo mox diximus, modo utriusque monasterii regimen adiisse. Porro Benedictus non diu Sigfrido supervixit; quippe* deinde adjunctis *(post istius mortem)* aliis mensibus quatuor, vitiorum victor Benedictus, et virtutum patrator egregius, victus infirmitate carnis, ad extrema pervenit, *obiitque* pridie Iduum Januarii. *Currebat tunc Christi annus* 690, *non* 703, *uti Majores mei ad diem* XII *Januarii in S. Benedicto, accuratioribus destituti monumentis, censuerunt. Sed errorem hunc ante me correxit Cuperus noster in S. Sigfrido. Ceterum* S. Ceolfridus, *quamdiu Benedictus in vivis superfuit, hu-* B *jus tantum coabbas et adjutor erat, cum jure tamen ipsi succedendi; cui muneri septem circiter menses debuit impendisse, a Junio scilicet anni* 689 *usque ad diem* XII *Januarii anni subsequentis. Atque hinc patet, incompletum accipiendum esse* annum, *quem Beda ipsi in eodem officio tribuit, dum S. Benedicti regiminis annos recensens*, Sexdecim, *inquit*, ut diximus, annos monasterium rexit; primos octo per se sine alterius assumptione abbatis; reliquos totidem, viris venerabilibus et sanctis, Easterwino, Sigfrido, Ceolfrido, abbatis se nomine, auctoritate et officio juvantibus; primo quatuor annos, secundo tres, tertio unum.

quod hic egregie regit, suppellectile et bonis auget, et pro eo privilegium immunitatis impetrat

44 *Defuncto itaque Benedicto*, Ceolfridus, *tanti patris dignus filius et successor, utrumque monasterium solus regere non minori, quam ipse cura et vigilantia aggressus est.* Ceolfridus, *subdit Beda*, industrius per omnia vir, acutus ingenio, actu impiger, maturus animo, religionis zelo fervens, prius (sicut et supra meminimus) jubente pariter ac juvante Benedicto, monasterium B. Pauli apostoli septem annis fundavit, perfecit, rexit, ac deinde utrique monasterio, vel, sicut rectius dicere possumus, in duobus locis C posito uni monasterio beatorum apostolorum Petri et Pauli viginti et octo annos solerti regimine præfuit, et cuncta, quæ suus prædecessor egregia virtutum opera cœpit, ipse non segnius perficere curavit. Siquidem inter cetera monasterii necessaria, quæ longo regendi tempore disponenda comperit, etiam plura fecit oratoria; altaris et ecclesiæ vasa, vel vestimenta omnis generis ampliavit; bibliothecam utriusque monasterii, quam Benedictus abbas magna cœpit instantia, ipse non minori geminavit industria; ita ut tres Pandectes novæ translationis ad unum vetustæ translationis, quem de Roma attulerat, ipse superadjungeret; quorum unum senex Romam rediens secum inter alia pro munere sumpsit, duos utrique monasterio reliquit; dato quoque Cosmographorum codice mirandi operis, quem Romæ Benedictus emerat.

45 Terram octo familiarum juxta fluvium Fresca ab Aldfrido rege, in Scripturis doctissimo, in possessionem monasterii B. Pauli apostoli comparavit: quem comparandi ordinem ipse, dum adhuc viveret, Benedictus cum eodem rege Aldfrido taxaverat; sed priusquam complere potuisset, obiit. Verum pro hac terra postmodum, Osredo regnante, Ceolfridus addito pretio digno, terram viginti familiarum in loco, qui incolarum lingua Ad villam Sambuce vocatur, quia hæc vicinior eidem monasterio videbatur, accepit. *Aldfridi Nortanhymbrorum regis mor-* D *tem Beda lib.* 5 *cap.* 19 *Historiæ Ecclesiasticæ refert ad annum Christi* 705; *Osredum vero, quem octennem circiter puerum patri suo successisse ibidem tradit, cap.* 23 *anno* 716, *qui etiam* Ceolfrido *emortualis fuit, interfectum scribit, inter quos propterea annos ista prædiorum commutatio dicenda est contigisse. Ut autem in his sanctum fundatorem suum æmulabatur sanctus Abbas, ita etiam voluit ejusdem exemplo duplex monasterium suum Apostolicæ Sedis litteris munire, et in religiosa libertate confirmare.*

AUCTORE C. S.

a S. Sergio Papa, quod a rege et synodo confirmatur.

* *forte deest* beatæ

46 *Hunc in finem* missis Romam monachis *(verba Bedæ sunt)* tempore recordationis * Papæ Sergii, privilegium ab eo pro tuitione sui monasterii, instar illius, quod Agatho Papa Benedicto dederat, accepit; quod Britannias perlatum, et coram synodo patefactum, præsentium episcoporum simul et magnifici regis subscriptione confirmatum est, quomodo etiam prius illud *(quod cum S. Benedicto Romam profectus a S. Agathone obtinuerat)* sui temporis regem *(Ecgfridum)* et episcopos in synodo publice confirmasse, non latet. *S. Sergii I Papæ, de quo hic mentio fit,* E *gesta apud nos illustrata habes die* IX *Septembris, ubi dictum est, ipsum in Romana S. Petri Cathedra, quam ab anno* 687 *vel* 688 *conscenderat, usque ad* 701 *vel* 702 *sedisse;* Ceolfridum *vero anno* 690 *utrique monasterio solum præesse cœpisse, mox probavimus. At quo anno hic memoratum privilegium a S. Sergio acceperit, inexploratum est; nec magis comperta est synodus, in qua illud fuerit confirmatum.*

Hac occasione idem Pontifex a S. Ceolfrido petiit

47 *Guilielmus Malmesburiensis lib.* 1 *de Gestis regum Anglorum cap.* 3 *recitat fragmentum epistolæ ejusdem Sergii ad Ceolfridum, in qua hic Pontifex videri potest de petito tunc impetratoque dicto privilegio mentionem fecisse his verbis:* Opportunis ergo ac dignis amplectendæ tuæ sollicitudinis petitionibus arctissima devotione faventes *etc. In eadem epistola rogat* Ceolfridum, *ut Bedam ad se Romam transmittat.* Hortamur, *inquit*, Deo dilectam tuæ religiositatis bonitatem, ut, quia exortis quibusdam ecclesiasticarum causarum capitulis, non sine examinatione longius innotescendis, opus nobis sunt ad conferendum arte litteraturæ imbuti... absque ulla remoratione religiosum Dei famulum Bedam, venerabilis monasterii tui presbyterum, ad limina Apostolorum principum... non moreris dirigere. *Verum hæc epistola suas patitur difficultates, quæ cum in laudati S.* F *Sergii Commentario* § VII *apud nos discussæ jam fuerint, lectorem eo remitto. Duo tantum hic observo: primum, vocem* presbyterum, *quæ maximam difficultatem creat, quia Beda tempore Pontificatus Sergii eo Ordine nondum initiatus fuisse passim creditur, omnino abesse a vetustissimo codice bibliothecæ Cottonianæ, Anglo-Saxonicis characteribus exarato, teste Usserio apud Davidem Wilkins tom.* I *Conciliorum Magnæ Brittanniæ, pag.* 63 *in Annotatis.*

Bedam sibi Romam mitti. Witmer se ejus disciplinæ tradit et sancte moritur.

48 *Hoc posito, nihil obstat, quo minus S. Sergius circa finem Pontificatus sui eminentem S. Bedæ scientiam et eruditionem ex* Ceolfridi *legatis monachis intellexerit, et pro ipso ad se mittendo eas litteras dederit, per eosdem monachos ad* Ceolfridum *perferendas. Alterum, quod observatum volui, est, S. Bedam Romam numquam missum fuisse. Consule Commentarium ejusdem S. Sergii, loco mox citato; ubi etiam hujus rei causa dicti Pontificis obitus probabiliter assignata est. Sub eodem sancto Abbate monasterium Wiremuthense viro erudito pioque, et prædiis auctum fuisse, apud laudatum Bedam legitur.* Temporibus illius, *inquit*, tradens se monasterio B. Petri apostoli, quod regebat, veteranus ac religiosus, et in omni tam sæculari, quam Scripturarum scientia eruditus, Christi famulus Witmer, terram decem familiarum, quam

AUCTORE C. S.

A ab Aldfrido rege in possessionem acceperat, in loco villæ, quæ Daldum nuncupatur, eidem monasterio perpetuæ possessionis jure donavit. *Quis hic Witmer fuerit, aliunde non didici; sed magnæ sanctimoniæ virum fuisse tum hic, tum deinde satis indicavit venerabilis scriptor, quando inter primas curas Hwetberti, qui S. Ceolfrido, Romam petenti, successerat, translationem ossium SS. Easterwini et Sigfridi memorans, subdidit:* Fecit autem hæc (*Hwetbertus*) die natalis Sigfridi, id est, undecimo Kalendarum Septembrium, quo etiam die contigit mira Dei providentia, ut venerandus Christi famulus Withmer, cujus supra meminimus, excederet, et in loco, ubi prædicti abbates (*SS. Easterwinus et Sigfridus*) prius sepulti fuerant, ipse, qui eorum imitator fuerat, conderetur. *Ad* Ceolfridum *redeamus.*

Agit cum S. Adamnano de Paschate et tonsura Scotorum,

49 *Is non minori studio ac observantia, quam sanctus fundator ejus et præcessor Benedictus Biscopus, Romanam Ecclesiam prosecutus, Scotos, Pictosque, qui in Paschatis celebrandi tempore, tonsuraque capitis ab ea dissidebant, ad ejusdem unitatem et ritus adducere conatus est. Erat inter eos S. Adamnanus vel Adomnanus Hiiensis monasterii abbas, ac proinde totius Congregationis S. Columbæ primas et caput; qui, cum* B *apud Aldfridum Nortanhymbrorum regem legatione fungens, ipsum invisisset, non tantum ipsemet Scoticum de Paschali tempore errorem deposuit, verum etiam ejusdem observantiæ Romanæ, nequicquam renitentibus monachis suis, præco factus, plurimam partem Scotorum in Hibernia, et nonnullam Britonum in Britannia ab eodem errore revocavit. Sed quod ad S. Adamnanum attinet, hic plura non addam, quia de ipso sat multa diximus die* XXIII *hujus mensis Septembris in Commentario ipsius historico* § 2, *ubi etiam ejusdem de tonsura Scotica cum* S. Ceolfrido *colloquium, quæque hoc secuta fuere, pluribus exposuimus: quem proinde, si lubet, consule.*

et a Naitano Pictorum rege rogatus,

50 *Scoticum de Paschali tempore errorem sequebantur tum etiam Picti, quorum rex Naitanus vel Naitonus, ex sacrorum librorum lectione meliora edoctus, statuit et ipse quoque Romanos cyclos in regnum suum inducere. Verum ut id genti suæ efficacius persuaderet, ad* S. Ceolfridum *recurrit, petiitque, ut hac super re litteras ad se scriberet, quibus obnitentium argumenta confutaret. Præterea rogavit, ut de tonsuræ modo etiam dissereret, utque architectos sibi mitteret, qui Romanorum more ecclesiam ex lapide in regno suo ædifica-* C *rent. Hæc omnia habemus ex venerabili Beda, cujus verba ex lib. 5 Historiæ Ecclesiasticæ cap. 22 subjungo.* Eo tempore Naitan, rex Pictorum, qui Septemtrionales Britanniæ plagas inhabitant, admonitus ecclesiasticarum frequenti meditatione scripturarum, abrenunciavit errori, quo eatenus in observatione Paschæ cum sua gente tenebatur, et se suosque omnes ad Catholicum Dominicæ Resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut faceret, et majori auctoritate perficeret, quæsivit auxilium de gente Anglorum, quos jam dudum ad exemplum sanctæ Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ suam religionem instituisse cognovit.

eruditam epistolam de eodem argumento

51 Siquidem misit legatarios ad virum venerabilem Ceolfridum, abbatem monasterii beatorum apostolorum Petri et Pauli, quod est ad ostium Wiri amnis, et juxta amnem Tinam in loco, qui vocatur Ingyrvum, cui ipse post Benedictum (de quo supra diximus) gloriosissime præfuit; postulans, ut exhortatorias sibi litteras mitteret, quibus potentius confutare posset eos, qui Pascha non suo tempore observare præsumerent: simul et de tonsuræ modo vel ratione, qua insigniri deceret; excepto, quod etiam ipse in his non parva ex parte esset imbutus. Et architectos sibi mitti petiit, qui juxta morem Romanorum ecclesiam de lapide in gente ipsius facerent; promittens, hanc in honorem beati Apostolorum Principis dedicandam, se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctæ Romanæ et Apostolicæ Ecclesiæ semper imitaturum, in quantum dumtaxat, tam longe a Romanorum loquela et natione segregati hunc ediscere potuisset. *Pio Naitani regis studio et postulatis obsecutus est sanctus Abbas, lætatus utique, oblatam sibi occasionem esse de Ecclesia Dei bene merendi.* D

et architectos ad ipsum misit: hac epistola,

52 *Misit ergo ipsi architectos, et prolixam eruditamque epistolam conscripsit, in cujus prima parte multum de Paschate disseruit, docuitque, illud numquam luna decima quarta, seu die decima quarta primi mensis anni Mosaici, etsi in hanc dies Dominica incidat, sed die Dominica, quæ lunam decimam quartam, proxime sequitur, ex Apostolica traditione celebrandum esse. In altera ejusdem epistolæ parte tonsuram Scoticam ex eo capite improbat, quod Simon magus eam gestasse crederetur, monetque, ei omnino præferendam esse Romanam, quam S. Petri Apostolorum principis esse affirmat, et ob alias rationes mysticas multum commendat. Scoticam tamen non sic impugnat, quin fateatur,* quia tonsuræ discrimen non noceat, quibus puræ in Deum fides, et caritas in proximum sincera E est. *At rursum,* Neque vero, *ait,* me hæc ita prosecutum æstimes, quasi eos, quia hanc tonsuram habent, condemnandos judicem, si fide et operibus unitati Catholicæ faverint: immo vero confidenter profiteor, plurimos ex eis sanctos ac Deo dignos exstitisse, ex quibus est Adamnan, abbas et sacerdos Columbiensium egregius. *Tum subdit colloquium, quod cum Sancto hoc abbate ea super re habuit, quodque nos ex ipso ad diem* XXIII *hujus mensis in ejusdem Commentario historico* § 2 *recitavimus, ubi etiam de eadem tonsuræ controversia plura reperies, propterea hic non repetenda.*

quam male intellexit Du Pin, et cujus initium

53 *Priorem quoque epistolæ partem non recudo, quia prolixior est, et apud venerabilem Bedam loco supra citato tota legi potest. Hanc autem qui legerit, mecum agnoscet, sanctum Abbatem longe aliter loqui de necessitate Paschatis more Romano celebrandi, quam Scoticæ tonsuræ mutandæ, ideoque multum a Scriptoris mente aberrasse Eliam Du Pin, dum tom. 6 Novæ bibliothecæ Ecclesiasticæ pag. 44 in* Ceolfrido *ait:* In hac epistola tractat de differentia tonsuræ clericorum et celebrationis Paschatis, fateturque, hæc discrimina parvi momenti esse, nec ob ea debere pacem turbari. F *Ita ipse mitiora Sancti de tonsura Scotica verba etiam ad controversiam Paschalem, quæ certe multo majoris momenti erat, perperam et contra auctoris mentem extendens. Non abs re tamen facturum me censui, si ejusdem exordium et finem hic referrem. Beda itaque ibidem sic prosequitur:* Cujus *(Naitani regis)* religiosis votis ac precibus favens reverentissimus abbas Ceolfridus, misit architectos, quos petebat, et litteras scriptas in hunc modum Domino excellentissimo et gloriosissimo regi Naitano Ceolfrid abbas in Domino salutem. Catholicam sancti Paschæ observantiam, quam a nobis, rex Deo devote, religioso studio quæsisti, promptissime ac libentissime tuo desiderio, juxta quod ab Apostolica Sede didicimus, patefacere satagimus. Scimus namque cœlitus sanctæ Ecclesiæ donatum, quotiens ipsi rerum domini discendæ, docendæ, custodiendæ veritati operam impendunt.

et finis recitatur, in consensu optimatum Pictorum

54 Nam vere omnino dixit quidam sæcularium scriptorum, quia felicissimo mundus statu ageretur, si vel reges philosopharentur, vel regnarent philosophi. Quod si de philosophia hujus mundi vere intelligere, id est, de statu hujus mundi, merito dicere potuit homo mortalis hujus mundi; quanto magis vel civibus patriæ cœlestis, in hoc mundo peregrinantibus, optandum est et totis animi viribus supplicandum,

A supplicandum, ut, quo plus in mundo quique valent, eo amplius ejus, qui super omnia est, Judicis mandatis auscultare contendant, atque ad hæc observanda secum eos quoque, qui sibi commissi sunt, et exemplis simul et auctoritate instituant. Tres sunt ergo regulæ sacris inditæ Litteris, quibus Paschæ celebrandi tempus nobis præfinitum nulla prorsus humana licet auctoritate mutari. *etc. Epistolam denique suam his verbis conclusit* :Sed et tuam nunc prudentiam, rex, admoneo, ut ea, quæ unitati Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ concinnant, una cum gente, cui te Rex regum et Dominus dominorum præfecit, in omnibus servare contendas. Sic enim fit, ut post receptam temporalis regni potentiam, ipse beatissimus Apostolorum Princeps cœlestis quoque regni tibi tuisque cum cæteris electis libens pandat introitum. Gratia te Regis æterni longiori tempore regnantem ad nostram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime in Christo fili.

lecta, Naitanus rex Pascha et tonsuram Romanam jubet observari.

55 *Hactenus* S. Ceolfridus *in epistola, quæ quanto cum plausu a rege accepta, quamque felicem effectum consecuta fuerit, ex iis, quæ Beda mox subdit, manifestum est.* Hæc epistola, *inquit*, cum præsente rege Naitono, multisque viris doctoribus, esset lecta, ac diligenter ab his, qui intelligere poterant, in linguam ejus propriam interpretata, multum de ejus B exhortatione gavisus esse perhibetur, ita ut exurgens de medio optimatum suorum consessu, genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quod tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipere. Et quidem et antea novi, inquit, quia hæc erat vera Paschæ celebratio; sed tantum modo rationem hujus temporis observandam cognosco, ut parum mihi omnino videar de his antea intellexisse. Unde palam profiteor, vobisque, qui assidetis, præsentibus protestor; quia hoc observare tempus Paschæ cum universa mea gente perpetuo volo, et hanc accipere tonsuram debere, quam plenam esse rationis audivimus, omnes, qui in meo regno sunt, clericos decerno. Nec mora; quæ dixerat, regia auctoritate perfecit. Statim namque jussu publico mittebantur ad transcribendum, discendum, observandum per universas Pictorum provincias Circuli Paschæ decemnovennales, obliteratis per omnia erroneis octoginta et quatuor annorum Circulis. Adtondebantur omnes in coronam ministri altaris et Monachi, et C quasi novo se discipulatui beatissimi Apostolorum principis Petri subditam ejusque tutandam patrocinio, gens correcta gaudebat.

Hæc Ceolfridi epistola

56 *De tempore, quo ista gesta fuere, non convenit inter neotericos. Cardinalis Baronius, tom. 8 Annalium anno* 699, *num. 7 ea huic anno et sequenti illigavit, consentiente Michaele Alfordo tom. 2 Annalium Angliæ. Pagius in Critica ad præcitatum annum num. 3 tantum observat, laudatam* Ceolfridi *epistolam* anno incerto *scriptam esse: Usserius in Indice chronologico ad Primordia Britannicarum ecclesiarum tempus, quod inter annum* 710 *et* 716 *effluxit, assignat. Mabillonius Seculo III Benedictino parte* I *in annotatis ad* S. Ceolfridum *eamdem epistolam ad annum circiter* 710, *in Annalibus vero ad* 715 *retulit. Henricus Spelmannus in Conciliis Magnæ Britanniæ tom.* 1 *maluit annum* 714, *dubie tamen, assignare, quem etiam Labbeus cum Cossartio tom.* 6 *Collectionis generalis conciliorum, et David Wilkins in auctiori editione conciliorum ejusdem Magnæ Britanniæ tom.* 1 *retinuerunt. Sed Henricus Norisius, postea S. R. E. Cardinalis in Dissertatione* 3 *de Cyclis Paschalibus contendit, epistolam illam circa annum* 709 *exaratam fuisse. Ex allatis sententiis Baroniana improbabilis est: Usseriana nimis vaga, ideoque, quæ supersunt aliorum examinandæ sunt.*

57 *Laudatus Norisius sententiam suam ex ipsius* D *Bedæ Historia ecclesiastica probari autumat. Observat enim, Bedam cap.* 21 *ejusdem lib.* 5 *agere de morte S. Adriani abbatis, quam ex anno quinto regis Osredi, aliisque adscriptis chronologicis notis ad annum* 709 *consignat.* Tum Beda, *inquit*, narrata Adriani abbatis morte, caput proximum XXII ita exorditur: « Eodem tempore Naitanus rex Pictorum » *etc. Vult itaque Norisius,* S. Ceolfridi *epistolam et Naitani cum Pictis suis ad Catholicam Paschatis observantiam accessum circa annum* 709 *reponenda esse, quia Beda hæc* eodem tempore *collocavit, quo S. Adrianum mortuum præcedenti capite dixerat. Verum hoc argumento nihil evincitur. Nam ut prætercam, in editionibus laudatæ Historiæ ecclesiasticæ Cantabrigiensi anni* 1644 *et Parisiensi anni* 1681 *per Chiffletium, non legi* eodem tempore, *sed* eo tempore; *non de sola S. Adriani morte cap.* 24 *agit Beda, sed multa etiam narrat de Acca Hagustaldensi episcopo, qui S. Wilfrido, anno* 709 *defuncto successerat, et cujus gesta usque ad tempus, quod scribebat, ibidem perstrinxit. Nihil igitur cogit nos ea, quæ cap. sequenti de* S. Ceolfrido *et Naitano Pictisque enarrat, circa annum* 709 *facta dicere, cum voces* eo tempore *aliquam latitudinem patiantur, et ex dictis ad primum aut secundum ejusdem episcopatus annum non sint necessario referendæ.*

AUCTORE C. S. et Pictorum ad Romanos ritus accessio,

E

58 *Imo vero non deest ratio, ob quam eas paulo latius accipiamus. Beda enim caput* 23, *quod proxime sequitur, sic orditur:* Nec multo post illi quoque, qui insulam Hii incolebant, monachi Scotticæ nationis, cum his, quæ sibi erant subdita, monasteriis ad ritum Paschæ ac tonsuræ canonicum, Domino procurante, perducti sunt: *nempe* anno, *ut mox subdit,* ab Incarnatione Domini septingentesimo sextodecimo. *Non parum autem minus verisimile est, hic per voces* nec multo post *designari circiter sexennium, quam supra allatas* eo tempore *ad annum emortualem S Adriani abbatis referendas esse. Nam prima quidem Beda supra capite* 21 *multa de Acca narrat, multis annis morte Adriani posteriora, ac tum sequens caput* 22 *inchoat his verbis:* Eo tempore Naitan rex Pictorum *etc. Deinde toto eodem capite nihil memorat præter petitam per Naitanum regem a* S. Ceolfrido *epistolam et architectos, et hosce cum illa ab eodem Sancto ipsi missos, secutamque mox ex regio mandato Pictorum ad canonicum Pascha et Romanam tonsuram ac-* F *cessionem. Hisce vero narratis, subdit Hiiensium quoque ad eosdem ritus accessum, caput* 22 *exordiens:* Nec multo post illi quoque, qui insulam Hii incolebant *etc.*

quos etiam Hiienses anno 716 amplexi sunt,

59 *Secundo, quia Hiiense* monasterium in... omnium Pictorum monasteriis... arcem tenebat, regendisque eorum populis præerat, *ut habemus ex Bedæ Historia lib.* 3, *cap.* 3, *difficile fuisset Hiiensibus monachis cum monasteriis sibi subditis post Naitani regis decretum, Pictorumque unanimem consensum, in errore suo sex annis persistere sine præsentissimo periculo suum in eorumdem monasteria primatum, gentisque sacrum regimen amittendi. Hanc ob rem, etiamsi voces istæ* nec multo post *biennii aut triennii latitudinem patiantur, malo tamen eas hic restringere, et Pictorum ab errore recessum cum conciliorum editoribus ad annum* 714, *vel etiam ad annum* 715 *cum Mabillonio in Annalibus reponere. Ceterum hactenus dicta etiam magis militant adversus Eminentissimi Baronii et Alfordi opinionem, quam propterea improbabilem censeo.*

probabilius ad annum 714 vel 715 referuntur.

§ V.

A AUCTORE C. S.

§ V. Postrema sancti Romana peregrinatio: obitus et sepultura apud Lingones: totius vitæ chronotaxis: opuscula aliquot ipsi adscripta.

Sanctus senex Romam peregrinaturus

Superest ultima S. Ceolfridi *periodus, Romana scilicet peregrinatio, in quo prope civitatem Lingonensem vitam sanctissime actam pari fine coronavit. Rem totam, ut gesta est, ex venerabili Beda in sæpe dicto Historia abbatum accipe.* At ubi Ceolfridus post multam Regularis observantiæ disciplinam, quam sibi ipsi pariter ac suus pater Benedictus, providus ex priorum auctoritate contribuit, post incomparabilem orandi, psallendique sollertiam, qua ipse exerceri non desiit, post mirabilem et coercendi improbos fervorem, et modestiam consolandi infirmos, post insolitam rectoribus escæ potusque parcitatem, et habitus vilitatem, vidit se jam senior et plenus dierum non ultra posse subditis ob impedimentum supremæ ætatis debitam spiritualis exercitii vel docendo vel vivendo præcipere formam; et multa diu secum mente versans, utilius decrevit, dato Fratribus præcepto, ut B juxta sui sttauta privilegii, juxtaque Regulam sancti abbatis Benedicti, de suis ipsi patrem, qui aptior esset, eligerent. ipsi *(lege: ipse et adde: pergeret ad limina)* beatorum Apostolorum, ubi juvenis cum Benedicto fuerat; quatinus et ipse ante mortem aliquamdiu sæculi curis absolutus, liberius sibimet secretus quiete vacaret; et illi, sumpto abbate juveniore, perfectius juxta ætatem magistri, quæ vitæ Regularis essent, instituta servarent.

jubet alium abbatem sibi subrogari,

61 Obnitentibus licet primo omnibus et in lacrymas singultusque genua cum obsecratione crebra flectentibus, factum est, quod voluit; tantaque erat proficiscendi cupido, ut tertio die, ex quo Fratribus secretum sui propositi aperuit, iter arriperet. Timebat enim, quod evenit, ne priusquam Romam pervenire posset, obiret; simul devitans, ne ab amicis, sive viris principalibus, quibus cunctis erat honorabilis, ejus cœpta retardarentur, et ne pecunia daretur illi a quibusdam, quibus retribuere pro tempore nequiret; hanc habens semper consuetudinem, ut, si quis ei aliquid muneris offerret, hoc illi, vel statim, vel post intervallum competens, non minore gratia rependeret. Cantata ergo primo mane Missa in ecclesia beatæ Dei Genitricis semperque Virginis C Mariæ et in ecclesia apostoli Petri, pridie Nonas Junias *(anni 716, ut infra dicitur)* quinta feria, et communicantibus, qui aderant, continuo præparatur ad eundum.

et data, petitaque ab omnibus erratorum venia, discedit.

62 Conveniunt omnes in ecclesia B. Petri; ipse, thure incenso et dicta oratione ad altare, pacem dat omnibus, stans in gradibus, thuribulum habens in manu: hinc fletibus universorum inter Letanias resonantibus, exeunt, B. Laurentii martyris oratorium, quod in dormitorio Fratrum erat obvium, intrant; valedicens ultimum, de conservanda invicem dilectione, et delinquentibus juxta Evangelium corripiendis admonet, omnibus, sicubi forte deliquissent, gratiam suæ remissionis et placationis offert; omnes pro se orare, sibi placatos existere, si sint, quos durius justo redarguisset, obsecrat. Veniunt ad litus; rursum osculo pacis inter lacrymas omnibus dato, genua flectunt; dat orationem, adscendit navem cum comitibus. Accendunt et diacones ecclesiæ cereas ardentes, et Crucem ferentes auream, transit flumen *(Wiram, in cujus sinistra ripa monasterium S. Petri conditum diximus)* adorat Crucem, adscendit equum, et abiit, relictis in monasteriis suis Fratribus numero ferme sexcentis.

63 Illo autem abeunte cum sociis *(quos ultra octoginta fuisse, infra tradit)* redeunt ad ecclesiam Fratres, se ac sua Domino fletibus et oratione commendant, et post non grande intervallum, completa Horæ tertiæ psalmodia, rursum conveniunt omnes; quid agendum sit, consulunt, orando, psallendo et jejunando, patrem citius a Deo quærendo decernunt; monachis B. Pauli, fratribus videlicet suis, per eorum quosdam, qui aderant, nec non et suorum aliquos, quod decreverint, pandunt. Assentiunt et illi, fit utrorumque animus unus, omnium corda sursum omnium levantur voces ad Dominum. Tandem die tertia, veniente Dominico die Pentecostes, conveniunt omnes, qui erant in monasterio B. Pauli seniorum non pauci. Fit una concordia, eadem utrorumque sententia. Eligitur itaque abbas Hwetbertus, qui a primis pueritiæ temporibus eodem in monasterio non solum Regularis observantia disciplinæ institutus, sed et scribendi, cantandi, legendi ac docendi fuerat non parva exercitatus industria. Romam quoque temporibus beatæ memoriæ Sergii Papæ occurrens, non parvo ibidem temporis spatio demoratus, quæ sibi necessaria judicabat, dixit, descripsit, retulit. Insuper et duodecim ante hæc annos presbyterii est functus officio.

D *Hwetbertus in ejus locum substituitur,*

E *quem ille confirmat, et litteras commendatitias*

64 Hic igitur electus abbas ab omnibus utriusque præfati monasterii Fratribus, statim assumptis secum aliquibus Fratrum, venit ad abbatem Ceolfridum, cursum navis, qui oceanum transiret, exspectantem, et, quem elegerant abbatem, nuntiat. Deo gratias, respondit; electionem confirmat, et commendatariam ab eo epistolam Apostolico Papæ Gregorio deferendam suscepit, cujus memoriæ causa putavimus in hoc Opere versus aliquot esse ponendos. Domino in Domino dominorum dilectissimo, terque beatissimo Papæ Gregorio, Hwetbertus humilis servus vester, abbas cœnobii beatissimi Apostolorum principis Petri in Saxonia, perpetuam in Domino salutem. Gratias agere non cesso dispensationi superni examinis una cum sanctis Fratribus, qui mecum in his locis ad inveniendam requiem animabus suis suavissimum Christi jugum portare desiderant, quod te nostris temporibus tam glorificum electionis vas regimini totius Ecclesiæ præficere dignatus est; quatinus per hoc, quo ipse impleris, lumen veritatis et fidei etiam minores quosque affatim jubare suæ pietatis adspergeret.

F *ab eodem accipit ad Romanum Pontificem.*

65 Commendamus autem tuæ sanctæ benignitati, dilectissime in Christo Pater et domine, venerabiles Patris nostri dilectissimi canos, Ceolfridi videlicet, abbatis ac nutritoris, tutorisque nostræ spiritualis in monastica quiete libertatis et pacis. Et primum quidem gratias agimus sanctæ et individuæ Trinitati, quod ipse, etsi non sine maximo nostro dolore, gemitu, luctu ac prosecutione lacrymarum a nobis abiit, ad suæ tamen desideratæ quietis gaudia sancta pervenit, dum ea, quæ juvenem se adiisse, vidisse atque adorasse, semper recordans exultabat, etiam senio defessus, beatorum Apostolorum devotus limina repetiit; et post longos amplius quadraginta annorum labores, curasque continuas, quibus monasteriis regendis præfuit, incomparabili virtutis amore, quasi nuper ad conversationem vitæ cœlestis accitus, ultima confectus ætate, et prope jam moriturus, rursus incipit peregrinari pro Christo, quo liberius prisca sollicitudinum sæcularium spineta, camino spirituali fervens, compunctionis ignis absumat. Deinde etiam vestræ Paternitati supplicamus, ut, quod nos facere non meruimus, vos erga illum ultimæ pietatis seduli munus expleatis, pro certo scientes, quia, etsi vos corpus habeatis ipsius, et vos tamen et nos Deo devotum ejus spiritum, sive in corpore manentem, sive carneis vinculis absolutum, magnum pro nostris excessibus apud supernam

A nam pietatem intercessorem habemus et patronum. Et cetera, quæ epistolæ sequentia continent.

Discessus hic S. Bedam multum perculit :

66 *Hactenus Hwetbertus abbas,* S. Ceolfridi *discipulus et successor, in epistola ad S. Gregorium II, qui Apostolicam Cathedram tunc tenebat. Utinam S. Beda epistolam hanc totam recensuisset, in qua forsitan plura ad sancti abbatis sui* Ceolfridi *commendationem legenda fuere. At certe, quæ ex ea recitavimus, satis manifeste indicant, ipsum, dum adhuc viveret, pro Sancto, potentique apud Deum patrono a monachis suis habitum fuisse. Porro inter ceteros iste sancti Abbatis discessus vehementer perculit amantissimum ipsius discipulum Bedam, qui a Mabillonio relatus Seculo 3 Benedictino, parte 1 pag. 293 de ejusdem profectione Romana suffectoque Hwetberto in Præfatione ad librum 4 Samuelis hæc scripsit :* Tertio in Samuelem completo volumine, putabam me aliquandiu, reparata per quietem meditandi vel scribendi voluptate, sic demum ad inchoationem quarti manum esse missurum. Verum hæc eadem mihi quies dicenda est inopinata mentis anxietas, prolixior multo, quam decreveram, nova circumstantium rerum mutatione pervenit, maxime discessu Abbatis mei B reverendissimi, qui post longam monasterialis curæ observantiam subitus Romam adire, atque inter loca, beatorum Apostolorum ac martyrum Christi corporibus sacra, extremum senex halitum reddere disponendo, non parvo commissorum sibi animos, et eo majore, quo improvisa conturbatione stupefecit.

alia ad hoc tempus spectantia.

67 Sed, qui Moysi longævo ab humanis rebus tollendo, Jesum Nave in ducatum, qui Eleazarum in sacerdotium Aaron patri substituit, ipse provecto ætate Ceolfrido, ad beatorum Apostolorum limina sancta properanti, Huetbertum juvenem, cui amor studiumque pietatis jam olim Eusebii cognomen indidit, ad regendas sacerdotio ducatuque spiritali fidelium animas abbatis vice substituit. *Modo ad Historiam abbatum redeamus. Venerabilis scriptor post verba num. 64 recitata subdit, Hwetbertum ad monasterium suum a S. Ceolfrido reversum, ab Acca episcopo, (Hagustaldensi) abbatem benedictum esse, ossaque SS. Easterwini et Sigfridi abbatum decessorum suorum ad honoratiorem locum transtulisse. Addit denique Witmeri obitum, de quo adi num. 48. De Hwetberto plura qui volet, consulat Mabillonium mox laudatum pag. 294, ubi inter alia, quæ de ipso habet, ex quadam reliquiarum ipsius translatione, Glastoniam facta, colli-* C *git, eumdem in Sanctorum numero olim habitum fuisse, tametsi nomen illius in Martyrologiis non reperiatur. De* S. Ceolfrido *Beda ita progreditur.*

Ceolfridus prope Lingonensem civitatem

68 Christi vero famulus Ceolfridus (ut supra dictum est) ad limina beatorum Apostolorum tendens, priusquam illo pervenisset, tactus infirmitate, diem clausit ultimum. Perveniens namque Lingonas circa horam diei tertiam, decima ipsius diei hora migravit ad Dominum, et crastino in ecclesia beatorum Geminorum martyrum honorifice sepultus est, non solum Anglis genere, qui plus quam octoginta numero in ejus fuerant comitatu, sed et illius loci accolis, pro retardato tam reverendi Senis desiderio, in lacrymas luctusque solutis. Neque enim facile quisquam lacrymas tenere potuit, videns comites ipsius partim, Patre amisso, cœptum iter agere; partim mutata intentione, qua Romam ire desiderarant, domum magis, qua hunc sepultum nuntiarent, reverti; partim ad tumbam Defuncti inter eos, quorum nec linguam noverant, pro inexstinguibili Patris affectu residere.

senex annorum 74, pristinæ observantiæ semper tenax, moritur

69 Erat autem, quando obiit, annorum septuaginta quatuor, presbyterii gradu functus annis quadraginta septem, abbatis officium ministrans annis triginta quinque, vel potius annis quadraginta tribus; quia scilicet a primo tempore, quo Benedictus D in honore beatissimi Apostolorum Principis suum cœpit condere monasterium, ipse illi comes individuus, cooperator et doctor Regularis et monasticæ institutionis aderat. Cui ne prisci morem rigoris vel ætatis vel infirmitatis, vel itineris unquam minueret occasio, ex die, quo de monasterio suo profectus abiit, usque ad diem, quo defunctus est, id est, a pridie Nonas Junias usque ad septimum Kalendarum Octobrium diem, per dies CXIV, exceptis canonicis orationum Horis, quotidie bis Psalterium ex ordine decantare curavit, etiam cum ad hoc per infirmitatem deveniret, ut equitare non valens, feretro caballario *(id est, lectica equis imposita)* veheretur, quotidie Missa cantata, salutaris Hostiæ Deo munus offerret, excepto uno, quo oceanum navigabat, et tribus ante exitum diebus.

AUCTORE C. S.

anno Christi 716, et in monasterio SS. Geminorum sepelitur

70 Obiit autem septimo Kalendarum Octobrium die, anno ab Incarnatione Domini septingentesimo sextodecimo, feria sexta, post horam nonam in prætis memoratæ civitatis, sepultus in crastinum ad Austrum ejusdem civitatis milliario primo in monasterio Geminorum, adstante ac psalmos resonante E exercitu non parvo tam Anglorum, qui cum eo advenerant, quam monasterii ejusdem vel civitatis incolarum. Sunt autem Gemini martyres, in quorum monasterio et ecclesia conditus est, Speusippus, Eleusippus, Meleusippus, qui uno partu matris editi, eadem Ecclesiæ fide renati, simul cum avia Leonilla dignam loco illi sui martyrii reliquere memoriam; qui piam etiam nobis indignis et nostro parenti opem suæ intercessionis et protectionis impendant. *Hactenus venerabilis Beda, hisce verbis Historiam abbatum concludens, circa quæ pauca aliqua hic annotanda veniunt.*

Mendum editionis Parisiensis correctum : chronotaxis

71 *Editio Parisiensis ejusdem Historiæ de annis, quibus* S. Ceolfridus *præfuit sic habet :* Abbatis officium ministrans annis triginta quinque, vel potius annis tribus : *pro quo Mabillonius ex Maihewo reposuit :* vel potius annis quadraginta tribus. *Et recte sane, uti manifeste patet ex ratione, quæ ibidem in Historia subditur :* Quia scilicet a primo tempore, quo Benedictus in honore beatissimi Apostolorum Principis suum cœpit condere monasterium, ipse omnes individuus, cooperator et doctor Regularis et monasticæ institutionis aderat. *Monasterium autem hoc (teste eodem Beda) conditum fuit* anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo quarto; *a quo usque ad* XXV *Septembris anni* 716, *quo* S. Ceolfridus *obiit, annus quadragesimus tertius jam potuit* F *fluxisse. Ex hactenus dictis brevem sancti Abbatis chronotaxim præcipuarum rerum, quas sparsim narravi, hic oculis subjicio. Natus est Sanctus in Britannia anno Christi 642 vel sequenti, ex parentibus, verisimiliter, nobilibus. Sacerdotio initiatus est anno 669, vel sequenti, ætatis suæ 26 vel 27, idque probabilius in monasterio S. Petri Cantuariensi, ubi videtur monachus fuisse.*

vitæ ipsius et rerum

72 *Anno 674 una cum S. Benedicto Episcopo monasterium S. Petri prope ostium Vedræ fluminis condere cœpit, coque perfecto, Romam cum eodem profectus est. Inde in Northumbriam reversus, monasterium Girwense prope Tinam fluvium circa annum 681 cum ipso cœpit exstruere, eidemque præfectus est anno 682. Mense Junio anni 689 a SS. Benedicto Episcopo et Sigfrido, Wiremuthensis, monasterii abbatibus, periculose decumbentibus, cum omnium monachorum consensu utrique monasterio abbas præficitur, quod utrumque, mortuo primum die* XXII *Augusti ejusdem anni S. Sigfrido, ac deinde* XII *Januarii anni proxime subsecuti etiam S. Benedicto, solus auctoritate propria gubernavit. Anno probabilius 714 vel 715 rogatus a Naitano vel Naitono, Pictorum rege, epistolam de canonico*

A nonico Paschæ tempore et tonsura clericorum conscripsit, dictumque regem cum gente sua ad Romanam Paschatis observationem, ejusdem regni clericos ac monachos ad Romanam pariter tonsuram usurpandam induxit. Anno 716 die IV Junii e monasterio suo Romam peregrinaturus discedit; ad littus oceani navem operiens, Hwetberti ab utriusque monasterii Fratribus die VII Junii, in ipsa Dominica Pentecostes sibi suffecti, electionem confirmat.

AUCTORE C. S.

73 Tandem die centesimo decimo quarto a discessu suo, qui erat ejusdem anni 716 XXV Septembris circa horam tertiam ad Lingonensem in Campania Gallica civitatem lectica ab equis vectus, infirmus advenit, et in ejusdem pratis seu agro eadem die, hora decima, sive post expletam nonam, migravit ad cælum, annos ætatis completos vel inchoatos, numerans 74, sacerdotii 47, ab exordio monasterii Wiremuthensis annos 43, ab adita prælatura Girwensi 35, a morte denique S. Benedicti Episcopi annum 27 inchoatum. Tandem postridie, sive die XXVI Septembris corpus ejus honorifice tumulatum fuit milliario primo ab ipsa civitate, in ecclesia monasterii sanctorum Geminorum seu Tergeminorum martyrum, Speusippi, Eleusippi et Meleusippi, de qua aliqua annotavimus supra num. 7. De

ab eodem gestarum.

B ejusdem S. Ceolfridi corporis translatione, primum hinc ad monasterium suum, ac deinde Glastoniam facta, consule pariter superius dicta num. 9 et sequentibus. Ex dictis etiam observa, martyrologos aliquos, aliosque nonnullos scriptores, quos nihil opus est recensere, manifeste errasse, dum sanctum Abbatem nostrum, non ad sanctorum Apostolorum limina peregrinantem, sed inde revertentem, apud Lingones obiisse tradiderunt. Omitto etiam alios nominare, qui, Bedæ Historia abbatum non visa, in ipsius chronotaxi a vero aberrarunt.

74 Superest ut de lucubrationibus, quæ S. Ceolfrido nostro ab aliquibus adscribuntur, hic pauca dicamus. Joannes Pitseus in Relationibus historicis, sive in libro de illustribus scriptoribus, ubi ipsum Geolfridum appellat, de ejusdem Opusculis hæc ait: Titulos librorum ejus hos sequentes hactenus inveni: De Observatione Paschatis, de baptizando secundum ritum Romanum, de Ecclesiastica et monastica tonsura ad Naitanum Pictorum regem prolixam Epistolam... Homeliarum solemnium librum unum. De sua peregrinatione librum unum. Testamentum ad Humbertum (melius puto, ad Wicbertum) librum unum. Epistolarum ad monachos suos librum unum, et alia plura. Ex omnibus hisce Opusculis unicum certe ipsius est, nempe Epistola ad Naitanum regem de Canonico Paschatis tempore et tonsura Romana, de qua supra egimus. Verum in hac nulla mentio fit de baptizando secundum ritum Romanum. D

Opuscula aliquot

75 Thomas Dempsterus in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. 3, num. 235 in S. Ceolfrido eadem Opuscula ipsi attribuit; omittit tamen de sua Peregrinatione, additque, velut ab aliis distinctum librum unum de baptizando secundum ritum Romanum. Joannes Trithemius de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib. 2, cap. 20 de ejusdem Opusculis tantum ait: Fertur nonnullas scripsisse epistolas, eruditione plenas, ad diversos, de quibus illam dumtaxat legi, quam ad regem Pictorum, de legitima ratione Paschæ consulentem, satis idoneam dedit. Porro etsi minime mirum esset, si S. Ceolfridus pro sua eruditione aliquot alia Opuscula scripsisset, non possum tamen laudata a Pitseo et Dempstero pro ipsius fœtibus statim admittere, cum horum primus fateatur, sese ea ex titulis tantum noscere, nec dicat, unde hos ipsos didicerit; alter vero eosdem non nisi ex isto hausisse videatur. E

ipsi adscripta.

DE SS. AURELIA ET NEOMISIA VV.

ANAGNIÆ IN ITALIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

§. I. Memoria earum in Martyrologiis et ecclesiasticus cultus Anagniæ: Vita non edenda, tempus emortuale et mortis genus.

C F

FORTE INITIO SECULI XI. Hodie annuntiantur in Martyrologio Romano Baronii,

Hasce duas sanctas Virgines primus, quem quidem noverim, Cardinalis Baronius ad hunc diem Martyrologio Romano inscripsit his verbis: Anagniæ sanctarum virginum Aureliæ et Neomisiæ Est autem Anagnia, vulgo Anagni, olim Hernicorum caput, civitas ditionis Pontificiæ in Latio seu Campania Romana, et antiquo episcopatu, soli sedi Apostolicæ subjecto, illustrata. Unde autem sacrum illarum memoriam didicerit, laudatus Baronius in Annotatis ibidem sic indicat: Harum res gestas, sed nonnibil depravatas, accepimus ab ecclesia Anagnina. Ejusdem ecclesiæ MSS. laudat etiam Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, in quo ad eumdem diem illas cum sequenti elogio recenset. Aurelia et Neomesia virgines sorores, in Asia haud obscuro loco natæ, mortuis parentibus, contra propinquorum voluntatem virginitatem Christo voventes, facultatibus venditis, pretium in pauperes erogarunt. Patria autem ab hostibus capta, et civibus in servitutem abductis, illæ divinitus servatæ, assiduis orationibus, vigiliis, carnis macerationibus cilicio indutæ operam dabant, frequentabant ecclesias et Sanctorum reliquias venerabantur.

2 In Syriam et Palæstinam profectæ loca sancta invisunt magna cum devotione et lacrymis. Inde angelico admonitu in Italiam navigantes, Apulia et Lucania peragratis, Romam ad sanctorum Apostolorum limina veniunt, multis in itinere ægrotis et dæmoniacis liberatis: tanta enim erat ipsarum sanctitas, ut vel solo vestium tactu infirmos curarent. Romæ aliquandiu commoratæ, multis virtutum signis editis, accepta a summo Pontifice benedictione, per viam Latinam revertuntur. Sed cum Agareni, Calabria et Lucania vastatis, Campaniam ingressi, Capuam obsiderent, finitimasque regiones excurrerent, sacræ Virgines in hostium manus deveniunt, et ut Christo renuncient, tentantur. Quæ in fidei confessione constantes, post dira verbera et flagellationes divinitus eripiuntur: nam tantus procellarum et tonitruorum fragor et strepitus repente exortus est, ut relictis Virginibus, fugæ se darent omnes. Illæ autem in fines Anagniæ pervenientes, in loco ab urbe duobus M. P. distante, qui Macerata dicitur, a pio viro hospitio acceptæ, in oratorio dum horis nocturnis operam darent, ab angelo ad præmium cœleste evocantur.

apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ,

3 Quare eo nuncio lætæ, in oratione Deo gratias agentes, animas reddidere VII Kal. Octobris, ingenti

et in metrico Brautii; coluntur que Officio Agnaniæ

A genti claritate super eas visa, vocibus cœlestibus exauditis, Anagniæque campanis sponte sonantibus. Quapropter Anagnina civitas tanta rei novitate commota ad locum confluit, miram ex eo odoris suavitatem sentiens, illarumque corpora ob Saracenorum incursus intra urbis mœnia honorifice condita sunt. *Hæc Ferrarius, quæ qua auctoritate fulciantur, mox examinabimus. Nicolaus Brautius episcopus Sarsinæ in Martyrologio suo poetico ad hunc pariter diem de iisdem sic cecinit:*

Concordes uni Sponso nupsere Sorores,
Virgineus Sponsi quas sociarat amor.

in ecclesia cathedrali.

Porro illas hac die XXV *Septembris etiam Officio ecclesiastico Anagniæ in ipsa ecclesia cathedrali coli, didici ex Sanctuario Anagnino Philippi Ciammaricone Ordinis Minorum Conventualium, qui etiam pag.* 242 *sequentem antiphonam et orationem ex eodem, ut suspicor, recensuit.*

Antiphonæ etc.

4 Antiphona. Prudentes Virgines, aptate vestras lampades, ecce Sponsus venit, exite obviam ei. ℣. Adducentur Regi virgines post eam. ℟. Proximæ ejus afferentur tibi.

Oratio. Sanctarum virginum tuarum Aureliæ et Neomisiæ, Domine, supplicationibus tribue nos foveri, B ut, quarum venerabilem festivitatem votivo frequentamus obsequio, earum intercessionibus commendemur et meritis. Per Christum Dominum nostrum. Amen. *In apographo quoque nostro Vitæ infra memorando hymnus et antiphonæ ad* Magnificat *cum eadem Oratione subjuncta sunt. Hymnus, ex Vita parum eleganter compositus, sic habet:*

Prodierunt ex Asia duæ sacratæ Virgines,
Beata Neomisia et Aurelia nobiles,
De magnatorum stemmate præclaro quidem genere
Dedicant ab infantia se Christo cum constantia;
Cujus amore predia venderunt* et mobilia:
Dantur eorum pretia in pauperum subsidia.
Divina loca visitant, et se labori deputant,
Ut Christo lucrifaciant omnia, quæ possederant.
Deinde sanctuaria regionis Apostolorum limina
Perlustrant valde sedule.
5 Inter hæc dum verbera ferunt a gente barbara,
Quæ vastavit Italiam et percussit Ecclesiam,
Quas liberat divinitus terror illatus cœlitus
Effere genti barbare, dum starent mente libere.
Sic nos, beata Trinitas et indivisa Unitas,
Harum Sanctarum precibus salvemur a criminibus. Amen.

* vendiderunt

de iisdem exhibentur:

C Antiphona ad MAGNIFICAT. Aurea dona cœlestique bona Virgo egregio meruit triumpho, nomine Aurelia, simul et socia Neomisia beata, cujus fulgore merita vigent in regno perenni. *Tum post supra dictam Orationem sequitur:* In secundis Vesperis antiphona. Tuba cane, civitas Anagnina, sic ornata præsulibus; Magnum habens almificum et Petrum confessorem, Aureliam et Neomisiam et Secundinam virginem divinitus uno loculo sociatas. *Hæc, ut liquet, desumpta sunt ex vetusto earum Officio. De S. Magno, Petro et Secundina virgine sermo infra redibit, ubi de translatione corporum* SS. Aureliæ et Neomisiæ *agemus; interim hac occasione hic breviter observasse juverit, ea Anagniæ in ecclesia cathedrali hodieque asservari, ubi a S. Petro ejusdem civitatis episcopo post medium seculum* XI *honorifice deposita fuere.*

corpora earumdem ibidem.

Vita ab anonymo incerti temporis

6 *Cardinalis Baronius num.* 1 *relatus testatur se earum res gestas, nonnihil depravatas, ab ecclesia Anagnina accepisse; nec plura addit. Habemus et nos earumdem Vitam ex MSS. Cajetani Romæ acceptam, et ab Henschenio nostro collatam cum tomo M. R. P. Gallonii in bibliotheca Vallicellensi Patrum congregationis Oratorii Romæ. Huic apographo nostro præfixus* D *hic titulus est:* De sanctis virginibus Aurelia et Neomisia (*in MS. Cajetani semper dicitur* Neomesia) ex MS. codice ecclesiæ Anaginensis (*id est*, Anagniensis) ubi earum corpora et earumdem festum sub proprii Officii ritu solemni habentur *In calce quoque utriusque aut certe alterutrius MS. addebatur:* Ex mendoso MS. codice perantiquo ecclesiæ Anagniensis die XXVI Maji et lunæ post Pentecosten, anno MDXCVII. *Hinc liquet de istius Romani MS. ætate; sed quanto hoc vetustior fuerit codex ille Anaginus* perantiquus, *non constat mihi. Non esse tamen illum seculo* XII *jam adulto antiquiorem, imo potius juniorem, probat Vita supra laudati S. Petri ex eodem codice descripta et apud nos data ad diem* III *Augusti, ubi illam consule, si lubet, cap.* 3, *et Annotata ibidem ad lit.* g.

AUCTORE C. S.

potissimum scripta videtur

7 *Eamdem aut valde parum diversam* SS. Aureliæ et Neomisiæ *Vitam habuit Philippus Ciammaricone, Ordinis Minorum Conventualium, eamque Italica paraphrasi exornatam vulgavit in Sanctuario Anagnino, Velletris anno* 1704 *excuso. Simili pariter, si non eadem, usus est Philippus Ferrarius pro texendo earum elogio, quod num.* 1 *et duobus sequentibus recitavimus. Biographus anonymus, qui, quis fuerit, nusquam prodit,* E *certe non scripsit citius, quam circa finem seculi* XI, *cum translationem corporum Sanctarum, eo tempore a supra laudato S. Petro episcopo factam narret. Porro infra ostendemus, earumdem mortem ex Vitæ adjunctis ad initium seculi* XI *referendam esse; ideoque, si ista biographo credimus, inter hanc dictamque translationem unum circiter seculum intercessisset. At quia incertum est, quanto post eam translationem tempore ipse scripserit, incomperta etiam manet ætas scriptoris.*

ex vulgari traditione, liberalius exornata

8 *Ut ut sit, in tanta temporum distantia procul dubio opus habuit antiquioribus monumentis, ut Sanctarum Acta veraci sermone conscriberet; et habuisse se aliqua non obscure profitetur in epilogo, sic inquiens:* Fidei devotio dilatetur, quæ dum ipsarum gesta particulariter ab antiquis schedulis, Annalibus consonis, retexit etc. *Verum ego nihilominus vix dubito, quin longe maxima Vitæ pars ex vulgi traditione atque ex ipsius scriptoris conjecturis potius, quam ex sinceris antiquisque documentis composita fuerit. Sane in ea multa sunt, quæ non facile sciri potuerunt, nisi ex ipsis sanctis Virginibus, quas æque difficile creditu est, rerum suarum laudatrices fuisse. Dubitari etiam nequit, quin biographus, qui oratorem agit, Sanctarum gesta liberalius, quam par erat, dictis suis amplificaverit.* F *Fabulatorem quoque sese manifestat, dum easdem ante obitum suum Deum sic precantes ridicule inducit.*

ac partim aperte fabulosa, partim de fabulis suspecta,

9 Virgines affixæ cœlo, junctis manibus ad Dominum, taliter oraverunt... Da salutaris præsidium his, qui nostri memoriam in benedictione coluerint.... Et qui nos germana semper charitate servasti, da perenniter loculum indivisum nostrorum corporum reliquiis venerandis. *Hinc disce, quantum fidei fabulator iste mereatur. Omnino etiam verisimile est, ipsum miracula ex sæpe laudati S. Petri episcopi Anagnini Vita mutuatum esse, ut Sanctarum suarum obitum illustraret. Scribit enim, in morte earum insolitam claritatem supra illas visam; auditam cœlestem melodiam, et civitatis Anagniæ æra campana sponte sua sonoros tinnitus edidisse: earumdem corpora miro odore fragrantia et veluti somno suaviter consopita reperta esse; ac denique multos variis malis laborantes, qui cum frequentissima hominum turba illuc convenerant, divinitus sanatos fuisse. Hæc autem omnia leguntur de S. Petro Anagnino in ejusdem Vita cap.* 3, *quæ auctorem habere potest S. Brunonem Signiensem episcopum synchronum, apud nos pro interpolata edita ad diem* III *Augusti, et ex qua biographum nostrum ista ad* SS. Aureliam et Neomisiam *transtulisse atque amplificasse existimo.*

AUCTORE C. S. ideoque non edenda secundum eamdem Vitam

A 10 *Præterea in adjunctis quoque rerum narrandis non uno in loco alios historicos errores committit, cujus rei aliquod specimen infra videbimus. Itaque, ne longior sim, Vita ista mihi magna ex parte tam fabulosa apparet, ut cetera etiam ex biographi fide, quæ apud me nulla est, pro veris nequeam admittere. Quam ob rem eam minime edendam censui, præsertim cum ejusdem compendium jam dederim ex Ferrario, quod etsi majorem speciem veri præferat, quia aliquot fabulosiora adjuncta in eo prætermissa sunt, non potest tamen majorem auctoritatem habere, quam Vita, ex qua concinnatum est. Videamus tamen, an tempus, quo Sanctæ vixerint, obierintque, ex eadem elicere possimus. Secundum biographum Saraceni Capuam obsidebant vel obsederant, quando istæ duæ sanctæ Virgines in eorum manus inciderunt, ab iisque pessime habitæ, ac deinde divinitus liberatæ, in territorium civitatis Anagniæ advenere et mortuæ sunt. Consule compendium supra num. 2.*

Sanctæ dicendæ sunt obiisse

11 *Post earumdem mortem ac sepulturam mox subdit :* Per idem tempus valida fames invasit Italiam, et dierum quindecim spatio terræ motus plurima loca Italiæ concussa quassavit. *Vix dubito,* B *quin hic præ oculis habuerit Chronicon, quod Alberici Casinensis monachi nomine editum est a Muratorio tom. 5 Rerum Italic. pag. 139, et ab anno 1000 usque ad 1154 deductum fuit, ac deinde ab aliis auctum. In hoc enim ista legere est :* MII. Hoc anno venerunt Saraceni super Capuam. MIII. Terræmotus ingens per quindecim et eo amplius dies hunc montem exagitavit, ita ut in nonnullis locis ecclesiam scinderet. *Eodem Chronico forsitan usus est Carolus Sigonius lib. 8 de Regno Italiæ editionis Muratorii tom. 2, col. 474, ubi ad annum 1004 ait :* In Campania terræmotus per dies quindecim ita sæviit, ut præter cetera multis in locis ædem Cassinatem decusserit. *Capuæ tamen occupationem ad annum 1000 retulerat his verbis :* Saraceni magna manu in Campaniam irruperunt, et Capuam, ejus provinciæ caput, ceperunt.

initio seculi undecimi;

12 *At vero laudatus Muratorius tom. 5 Annalium Italiæ ad præcitatum annum Christi 1000 negat, apud ullum antiquum scriptorem mentionem fieri de Capua tunc per Saracenos occupata, eamque Sigonii narrationem merito rejicit. Saracenos anno 1002 civitatem Barium in Apulia obsedisse, atque inde a Petro, (Urseolo scilicet) Venetorum duce depulsos fuisse, scribit Lupus Protospata in Chronico, aliique; sed de capta vel obsessa Capua apud hosce nihil reperio. Neque id* C *etiam dicit Albericus mox laudatus : cum* Saraceni super Capuam *venisse, id est, ad eam excursionem fecisse potuerint, licet illam nec ceperint nec obsederint. Satis autem frequentes fuere hujusmodi incursiones Saracenorum Africæ ac Siciliæ, facileque aliqua in Capuanum agrum ob iisdem facta esse potuit, ut habet Albericus, etsi ea aliis chronographis neglecta sit, forte quia minoris erat momenti.*

quod forte verum est : probabilius morte naturali

13 *Porro de fame, quam eodem circiter tempore biographus sæviisse ait, Conradus Urspergensis et Sigonius ad annum 1004, Hermannus Contractus ad 1005, Sigebertus et Annales Hildeshemienses ad 1006 meminerunt. Ex hisce omnibus liquido constat,* SS. Aureliæ ac Neomisiæ *mortem initio seculi* XI *illigandam esse, si certa fides haberi posset biographo, quam propter dicta dicendaque apud me non inveniet. Quia tamen nihil obstat, quo minus duæ istæ sanctæ Virgines eo tempore obiisse potuerint, earumdem tempus emortuale ad ejusdem seculi initium cum dubio annotavi. De genere mortis earum non convenit inter scriptores. Ughellus tom. 1 Italiæ sacræ auctæ his verbis .* Longe illustrior hæc civitas *(Anagnia)* evasit post acceptum jam inde ab Apostolorum temporibus lumen Evangeli ob illustrissimos clarissimosque martyres, qui D in ea, ut semel recepta fides Christiana confirmaretur, per sævissima tormenta numquam desituram tulere palmam martyrii, in quibus enituere Secundina virgo et martyr, Aurelia, Neomistiaque *(in margine additur al.* Neomisia) aliique quam plures, quorum apud Martyrologium Romanum extant invictæ coronæ.

sublatæ sunt, non martyrio,

14 *Ughello consentit Franciscus Orlendius part. 2 Orbis sacri et profani, vol. 1, pag. 617, ubi de Anagnia hæc habet :* Illic itidem martyrii coronam promeruerunt Secundina virgo, Aurelia, Neomesia, quæ et Neomisia, et alii martyres, quorum in ecclesiasticis tabulis memoria celebratur. *Contra vero anonymus in Vita, Philippus Ciammariconius in Sanctuario Anagnino, et Philippus Ferrarius, Anagnina MSS. secutus, in Catalogo Sanctorum Italiæ, illas naturali morte defunctas scribunt. Hisce plane consonant Baronius in Martyrologio Romano, Brautius in poetico, hymnusque et Oratio, num. 4 relata, in quibus, nulla facta martyrii mentione, velut* virgines *dumtaxat celebrantur. Consonat etiam biographus S. Petri episcopi Anagnini, qui verbis infra num. 22 referendis in uno eodemque loco S. Secundinæ virginitatem cum martyrio, sanctis vero* Aureliæ *et* Neomisiæ *solam virginitatis palmam attribuit.* E

ut quidam crediderunt.

15 *Credo itaque Ughellum, quique hunc secutus est, Orlendium non alia de causa eas martyres dixisse, quam quod ambas simul passas crederent, quas simul coli legerant. Sane nec in Martyrologio Romano, nec in Officio et MSS. ecclesiæ Anagninæ, a Baronio, Ciammariconio et Ferrario visis et a me laudatis, martyrii palma ipsis adscripta est; neque scio, quas Orlendius ecclesiasticas tabulas præterea laudatas velit. Essent tamen pro martyribus habendæ, si constaret, eas ex verberibus, quibus biographus illas a Saracenis mulctatas ait, mortem obiisse. Verum cum Agnanini easdem non ut martyres, sed tantum ut virgines colant, non satis id verisimile est. Porro etsi sanctas illas Virgines martyrio sublatas non credam, non propterea tamen pro certo habeo, illas eodem die ac tempore simul obiisse, ut ait biographus; quin potius suspicor, illarum eumdem cultus diem, qui forte translationis fuit, ipsi occasionem dedisse, ut eumdem etiam utrique emortualem faceret. Non magis ex auctoritate ejusdem biographi certo asserere ausim, easdem mortuas esse* in pago prædii Anagniensis, quod dicitur Macerata, *quodque idem ipse ab Anagnia* milliario quadragesimo, *Ferrarius autem ex suo exemplari tantum* duo millia passuum *dissitum ait, et Ciammariconius supra laudatus jam suo tempore penitus destructum fuisse asseverat. De eodem infra iterum sermo recurret. Ad sacrorum corporum translationem progredior.* F

§ II. Sacrorum corporum translationes Anagniæ, ubi hodiedum quiescunt; Tamayi commenta rejecta.

Harum corpora Anagniam, non Romam,

A*nonymus vitæ scriptor plus fidei meretur in Translationibus referendis, quia de his melius edoceri potuit; nec tamen etiam in iisdem omni errore caret, uti in hoc § observabimus. Is itaque postquam dixerat, sacra Virginum corpora in eodem oratorio, in quo illæ beatas animas emiserant, in pago seu vico Macerata, in territorio Anagnino, ob Saracenorum metum subito sepulta fuisse, subdidit :* Quibus *(Saracenis)* post tempus a regione præfata dispersis, revelatione digna corpora sanctarum Virginum ob miraculorum frequentiam ab oratorii præfati loci ruina et depopulatione depressis* per viros Catholicos et fideles glorifice removentur, et ad muros civitatis Anagniæ in monasterium monialium sanctæ Reparatæ virginis in Bastenna cum honore translata ponuntur, ibique virtutum

** forte depressa*

A virtutum miraculis usque ad tempora Leonis Papæ noni sacra Virginum (*corpora*) multipliciter claruerunt. *Ab his diversa narrat Ciammariconius in Sanctuario Anagnino, in quo cap.* 19 *Vitæ* SS. Aureliæ et Neomisiæ *scribit, harum corpora ex prædicto oratorio vici Maceratæ clanculum Romam translata, ibidemque* in ecclesia S. Reparati, prope ejusdem Urbis muros sita, *abscondita fuisse, sed miraculorum frequentia a Deo revelata; ac tandem tempore S. Leonis IX inde Anagniam transportata esse.*

ut quidam scripsit,

17 *Ne vero credas, ipsum hæc sine teste dicere, laudat earumdem* Historiam, *ex eaque Latine sequentia recitat:* Ubi (*Romæ*) etiam sunt a Deo multis miraculis illustrata. *Nescio, quæ hæc* Historia *sit; at in nostra MS. Vita nihil horum, imo prorsus opposita, ut dixi, legere est. Nihil etiam in MSS. suis ecclesiæ Anagninæ reperit Ferrarius, qui verbis num.* 3 *datis Sanctarum corpora e vico Macerata intra civitatem Anagniam asportata ait, nec de Romana translatione meminit. S. Reparati ecclesiam prope Romæ mœnia sitam, apud Pancirolum, aliosque, qui de ejusdem Urbis ecclesiis scripserunt, nullam reperio, neque ullus* S. Reparatus *Romano Martyrologio inscriptus est. Contra in eodem ad diem* VIII *Octobris annuntiatur* S. Reparata virgo B martyr. *Cæsareæ in Palæstina sub Decio coronata; sed an hujus nomini sacrum aliquod monasterium puellare Anagniæ et in loco* Bastenna *dicto fuerit, æque mihi inexploratum est ob inopiam scriptorum, qui de civitate Anagnia, olim florente, sed jam ab aliquot seculis sibi plurimum dissimili, tractarunt.*

veris imilius translata videntur.

18 *Quidquid denique sit de ista ecclesia vel monasterio, mihi multo verisimilius apparet, sacra Virginum corpora e primæ suæ sepulturæ loco majoris venerationis ergo Anagniam translata fuisse, quam a Romanis clanculum sublata et in ecclesia quadam suburbana abscondita. Quamquam enim hujusmodi furta ab aliarum civitatum incolis sæpe facta noverimus, id tamen de Romanis minus credendum est, cum hi tam copiosos sacrorum corporum thesauros possideant, ut verisimile non sit, eos hunc Anagninis usque adeo invidisse, ut clanculum sublatum Romæ absconderint. Redeo ad biographum, qui mox alteram earumdem translationem subjungit, quam præsente ac consentiente S. Leone IX Papa factam ait ex prædicto monialium monasterio ad ecclesiam cathedralem Anagniæ. Verba ejus discutienda accipe.*

Eodem seculo XI cum consensu S. Leonis IX Papæ

19 Ubi vero, *inquit*, præfatus Pontifex (*S. Leo* C *IX, ut præmiserat*) a Romanis impugnatus, pro tuendis juribus ducatus Apuliæ in civitatem Anagniæ se contulit, cum honore debitis pro excessibus a Romanis ipsis satisfactionibus receptis, reformataque concordia, domno ibidem Apostolico residente, per Grimaldum, veneratæ Anagniæ sedis præsulem, insinuatione solemni virtutes beatarum virginum Aureliæ et Neomisiæ deferuntur, et authoritatis Apostolicæ sanctione de monasterio prælibato sumuntur reliquiæ Virginum, translatæque per sacros episcopos in civitatis episcopium, cum hymnis et canticorum laudibus honorifice reconduntur. Ubi prænotatus Apostolicus a se integrum fundum Maceratæ prædictum cum nemoribus, possessionibus et ornamentis plurimis pia consideratione concessit; sed et præfatus Grimaldus de bonis propriis dona ibidem obtulit pretiosa. *Hactenus anonymus noster.*

per Grimaldum episcopum transferuntur

20 *Sancti Leonis IX Papæ, qui ab anno Christi* 1049 *usque ad* 1054 *Romanam S. Petri Cathedram tenuit, Acta in Opere nostro illustrata habes ab Henschenio ad diem* XIX *Aprilis, quo colitur. Verum hic nec a Romanis impugnatus fuit, nec cum iisdem controversiam habuit aut habere potuit de ducatu Apuliæ, ut fabulatur anonymus. Habuit autem cum Normannis Apuliæ, quorum tyrannidem etiam armis compescere anno* 1053 *conatus est, cum cæso exercitu illius, ipse* D *ab iisdem Beneventum deductus et bene habitus fuit. Præter hanc etiam duæ aliæ ejusdem sancti Pontificis in Apuliam peregrinationes leguntur, una anno* 1050, *altera* 1051, *quorum alterutro aut utroque Anagniæ forsitan fuerit. Eodem tempore Anagniæ ecclesiæ episcopus præesse potuit Grimaldus, qui apud Ughellum in Italia sacra tom.* 1, *col.* 308 *anno* 1048 *ibidem sedisse dicitur, sed eidem parum notus fuit. Nam præter nomen ipsius, quod ibidem* Grimandus *vel* Rimaldus *scribitur, et epitaphium, quod sic habet:* Rinaldus indignus episcopus, *nihil amplius de eodem memorat.*

AUCTORE C. S.

ad ecclesiam cathedralem Anagniæ,

21 *Ciammariconius jam sæpe laudatus prædictam translationem sub eodem episcopo, quem* Grimanum *appellat, cum consensu ejusdem S. Leonis IX Pontificis, Anagniæ tunc præsentis, etiam factum ait; sed hujus præsentiæ causam nullam allegat, nec de Romanorum impugnatione aut controversia meminit. Verum cum hic ex supra dictis* SS. Aureliæ *ac* Neomisiæ *corpora Romam ante delata dixisset, consequenter scribit, S. Leonem a clero populoque Anagnino multis precibus lacrymisque rogatum, tandem consensisse, ut ea Anagniam transferrentur; quod nobis propter dicta superius minus verisimile apparet. Donationem quoque vici Maceratæ ab eodem Pontifice ea* E *occasione factam Ciammariconius asserit cum biographo, de qua ego apud alios nihil reperio. Eodem seculo rursum alia instituta translatio est per S. Petrum, quem Ughellus Grimandi seu Grimaldi in episcopatu Anagnino successorem facit, annoque* 1062 *inauguratum scribit.*

ibidemque deinde a S. Petro episcopo

22 *De translatione hac sic ait biographus:* Processu vero temporis vir religiosa professione Petrus, perspicuæ sanctitatis, in Anagniæ præsulatu successor, ecclesiæ sanctæ Dei Genitricis episcopalis summo opere fabrica sublevata, prædictarum corpora Virginum beatarum in catacumbis B. Magni juxta corpus B. Secondinæ virginis et martyris locello marmoreo studiosissimæ collocavit, et in honore B. Secondinæ, omniumque virginum Christi marmoreum desuper altare construxit, ubi conflorescunt orationes et laudes, beneficiaque devote poscentibus cœlitus exhibentur. *Hujus S. Petri Vitam illustravit Cuperus noster ad diem* III *Augusti, ex qua pauca pro præsentis argumenti notitia hic refero. Salernitanis principibus natus, Vitam monasticam in Salernitano S. Benedicti monasterio professus est, ubi cum sanctitate ac scientia fulgeret, ab* F *Hildebrando Cardinale, qui postea Romanus Pontifex Gregorius VII dictus fuit, ad Alexandrum II deductus est, et in Romana curia aliquantisper negotiis præfectus, ac tandem Anagniæ ecclesiæ initiatus episcopus.*

in nova ecclesia cathedrali

23 *Deinde cum legatione Apostolica apud Græcorum imperatorem Michaelem Ducam fungens, eumdem gravi morbo laborantem divinitus sanasset, magnam pecuniæ vim ab eo accepit pro nova ecclesia cathedrali Anagniæ (nam vetus collapsa fuerat, aut ruinam minabatur) ædificanda; quod et Anagniam reversus, splendide exsecutus est. Inter sacras vero reliquias, quas in eadem ecclesia honorifice tum deposuit, etiam fuisse* SS. Aureliæ *ac* Neomisiæ virginum *corpora, ejusdem S. Petri biographus num.* 17 *Vitæ, ad præcitatum diem editæ, docet his verbis:* Interea beatorum Magni et Secundinæ virginis et martyris, Aureliæ et Neomisiæ virginum, tumulatis (*forte legendum est* tumulandis) corporibus cum Sanctorum plurium reliquiis venerandis, et præordinatis per ipsum in patronos ecclesiæ, in catacumbis fundavit ecclesiam, (*id est, cryptam, seu sacellum subterraneum*) et erexit, ut sibi (*a S. Magno episcopo martyre in visione*) designatum fuerat, et operis evidentia manifestat.

24 *Rursus num.* 18 *post aliqua sic progreditur:* Corpus

A Corpus vero B. Secundinæ virginis, [et] ossa lacteo nitore splendida virginum Aureliæ et Neomisiæ locello juxta ipsam sub altare in ipsius B. Secundinæ et omnium Christi virginum ad dexteram collocavit. *S. Magni episcopi ac martyris, de quo hic sermo est, Acta apud nos data sunt die* XIX *Augusti; de sancta autem Secundina virgine martyre non nisi breviter ad* XV *Januarii, quia prolixiora ipsius Acta, quæ modo MS. habemus, Bollandus tunc nondum acceperat, quæque adeo examinanda veniunt in Operis Supplemento. Annum conditæ basilicæ Anagninæ translationisque in ea a S. Petro peractæ nusquam reperi; sed cum Baronius in Annalibus et Antonius Pagius in Critica ejusdem S. Petri legationem Constantinopolitanam ad annum Christi* 1071 *vel proxime subsecutum referant, utraque seculo* XI *fere decrepito illiganda est.*

AUCTORE C. S. eodem seculo honorifice deponuntur,

25 *Porro in eodem loco sacra illa corpora etiam quiescebant initio hujus seculi* XVIII, *quando Philippus Ciammariconius Sanctuarium Anagninum vulgavit, in quo cap.* 19 *Vitæ earum id diserte asserit, additque ea ibidem magna populi frequentia honorari et a clero annua solemnitate coli, Sanctasque hæc pietatis officia solitis suis gratiis ac beneficiis remunerare. Neque scio, eadem deinde ad alium locum translata fuisse, neque*

ubi hodiedum religiose coluntur.

B *id etiam verisimile est. Certe Orlendius, qui hoc eodem seculo adulto scripsit, in Orbe sacro et profano part.* 2, *vol.* 1, *pag.* 617 *ista in eadem ecclesia recenset,* Cathedralis ecclesia, *inquiens,* Deiparæ Virgini annunciatæ consecrata est, ubi S. Magni, et SS. Secundinæ, Aureliæ, Neomisiæ, et Olivæ sacra lipsana sunt recondita.

26 *Antequam huic Commentario finem imponam, addendum aliquid est de Joanne Tamayo Salazar, qui in Martyrologio Hispanico ex commentitiis Juliani Adversariis fabulam a Vita nostra MS. longe diversam cudens,* S. Aureliam *Anagniæ cultam, in Gallæcia notam et in Latio passam facit. Verba ejus ad hunc diem* XXV *Septembris accipe.* Anagniæ in Italia S. Aureliæ virginis et martyris, quæ cum nata esset apud Gallæciam Hispaniæ, patre S. Agathopæo, Augusti liberto, et ibidem a S. Jacobo Hispaniarum apostolo ad fidem conversa, Italiam devenit, et in Latio secedens, gloriosum de suis virtutibus præbuit specimen, donec martyrio coronata migravit. *De Agathopæo egerat ad* XXV *Aprilis, quo die S. Agathopodes diaconus Romano Martyrologio inscriptus est, quem eumdem cum illo facit, et fictitia ejusdem Acta*

Tamayus in Martyrologio Hispanico

C *recenset.*

27 *Neque dubitavit Tamayus ex hujusmodi commentis Baronium et Ferrarium arguere, quod S. Aureliæ solam virginitatis sine martyrio lauream in Martyrologiis adscripserint. Ad hæc dua; Agathopæo filias tribuit, ambas Aureliam, appellat is, quarum una Anagniæ, ut diximus, altera Argentorati passa sit, de qua ibidem agit die* XV *Octobris, quo in Romano Martyrologio legitur:* Argentorati sanctæ Aureliæ virginis. *Sanctam vero Neomisiam negat alia ratione* S. Aureliæ *sororem dici posse, quam* fide, conversatione et contubernio. *Ut hæc probet, adducit veterem inscriptionem sepulcralem, a Juliano suo cum in finem allatam, quam ex ipso subjicio.*

alias de illis fabulas narrat

D

AGATHOPUS AUGG. LIB. INVITATOR.
ET JUNIA EPICTESIS.
AURELIÆ EPICTESI.
ET AURELIÆ IRENE
FILIABUS SUIS DULCISSIMIS
PARENTES VIVI
FECERUNT.

28 *Eamdem inscriptionem exhibet Janus Gruterus pag.* 598 *num.* 6, *uti etiam Tamayus ipse advertit, diciturque ibidem exstitisse* Romæ ad theatrum Marcelli. *Sed mirabitur haud dubie lector, Tamayum Juliano suo credidisse, epitaphium istud pertinere ad Aurelias, quarum una, Anagniæ in Latio, altera Argentorati in Germania martyrio coronata sit; cum istud potius indicet, eas apud parentes suos in eadem urbe vita functas esse. Miraberis pariter, Tamayum ex ejusdem Juliani fide Agathopum* Augg., *id est,* Augustorum libertum, *S. Jacobo apostolo æqualem fecisse, cum constet, Romano imperio non nisi unum augustum simul præfuisse usque ad Marcum Aurelium, qui anno æræ vulgaris* 161 *primus omnium Lucium Ælium Aurelium Commodum collegam imperii Augustum fecit. Ad recentiora itaque tempora pertinet Agathophus iste augustorum libertus, quam ut una cum filiabus suis a S. Jacobo apostolo in Hispania baptizari potuerit.*

ex commentitiis Juliani adversariis, E

29 *Advertit hæc Tamayi ex fictitio Juliano commenta Henschenius et refutatione indigna censuit ad diem* XIX *Aprilis in SS. Philone et Agathopode diaconis. Advertit eadem etiam Nicolaus Antonius Hispalensis J. C., Bibliotheca sua veteri Hispaniæ typis vulgata notus, cujus posthumas adversus ea animadversiones MSS. habeo, ab admodum rever. et ampliss. D. Adriano Coninck, ejusdem consanguineo, anno* 1721 *cum Majoribus meis communicatas, quas hic subjungerem, nisi eruditum orbem de fictitiis Juliani Adversariis penitus persuasum crederem. Pluribus itaque hic supersedeo.* F

nulla fide dignis.

DE S. BARRO VEL FINBARRO EP.

CORCAGIENSI IN HIBERNIA

ET FORTE ALIO EPISCOPO CATHENENSI IN SCOTIA

COMMENTARIUS HISTORICO-CRITICUS.

§ I. Nominis varietas, etymon et in Martyrologiis annuntiatio: Corcagiensis episcopatus notitia, et primi ejus episcopi cultus.

SÆC. VII, ET FORTE XI. Nomen hoc varie scriptum

V*arium est hujus Sancti, ipsiusque synonymorum nomen; nam ab aliis* Barrus, *ab aliis* Barreus, Barrea, Barra, Barius, Findbarrus *et* Finbarrus *appellatur, primo tamen ac ultimo nomine communius. In Vitis ejus infra memorandis, sed exiguæ apud me fidei, dicitur antea* Loanus *vel* Luanus *vocatus fuisse, sed ob venustam cæsariem* Finbarrus *deinde dictus. Joannes Colganus, Minorita Hibernus, in Actis Sanctorum Hiberniæ ad diem* XVIII *Martii in Præfatione ad Vitam S. Fridiani seu Frigidiani, Lucensis episcopi, de hujus nominis etymo sic scribit:* Vox Hibernica FINNIA et FINNEN idem significat, quod ALBUM, CANDIDUM et metaphorice PULCHRUM; et vox FINNBHARR idem nunc, quod ALBUS vel PULCHER

VERTEX

A VERTEX sive ALBA vel PULCHRA CÆSARIES. *Consentit Bernardus Medus, Minorita item, nisi fallor, Hibernus, qui in Annotatis ad Vitam quamdam MS. censet,* Fyn-Barrum *proprie scribendum esse; cum ea vox composita* Candidùm verticem *Hibernis sonet.*

et in aliquot recentioribus Martyrologiis

2 *Ab hisce nonnihil dissentiens Jacobus Waræus, auratus eques, in Antiquitatibus Hiberniæ cap.* 9 *ait,* Barrum *nomen Sancti proprium fuisse,* Fin *vero cognomen. Verba ejus accipe:* Propriis Hibernorum veterum nominibus addita sunt cognomina, vel a re gesta, vel ab animi qualitate, vel a colore, vel a corporis sive nota aliqua, sive defectu, vel a casu, vel ironice. Sic... S. BARRUS, FINBARRUS, sive BARRUS ALBUS... dictus est. *In quadam ejusdem Sancti Vita MS., seu potius Sermone, etiam* Maculinus, *nescio qua de causa, appellatur. Porro varium istud nomen in recentioribus Martyrologiis (antiquioribus enim ignotum est) ad diversos dies occurrit. David Camerarius lib.* 3 *de Scotorum pietate ad diem* VI *Junii sic ait:* Hoc eodem die S. Fimbarus episcopus et confessor. *Deinde ad* XXIX *Septembris:* S. Barrus seu Finlarrus (*lege* Finbarrus) confessor et primus episcopus Cathanesiæ. *In Collectione MS. Sirini, apud nos in Prætermissis ad diem* IV *Julii laudata, legitur:* Finbarrus abbas de Juis-Doimhle.

B

ad varios dies insertum, pertinere potest

3 *Varia quoque est annuntiatio apud Philippum Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt. Ad diem* XXII *Augusti ita habet:* In Scotia S. Barreæ episcopi; *laudatque in notis Menologium Scoticum et Martyrologium Canisii: verum ego id eo die nec in Dempsteri, nec in Camerarii Menologiis, nec in Martyrologio Germanico, Canisii vulgo dicto, annisque* 1577 *et* 1599 *Dilingæ edito, reperi. Idem Ferrarius die* X *Septembris rursum ait:* In Hibernia S. Findbarri episcopi, *ex Martyrologio, ut inquit, Subensi et Catalogo Sanctorum Hiberniæ. Ad diem denique* XXV *ejusdem mensis Septembris ex Kalendario et Breviario Scotico sic habet:* In Cathnesia S. Barri episcopi. *Addit tamen in Notis, eumdem etiam* Findbannum (*forte* Findbarrum *voluit dicere*) *appellari. Thomas Dempsterus in Menologio Scotico die* XXIII *Augusti habet:* Barreæ episcopi et confessoris: *ad* XXIV *Septembris:* In Scotia Barreæ episcopi et confessoris: *ac tandem ad* XXV *ejusdem mensis:* In Cathenes Barri, seu Findbarri, episcopi undecumque sanctissimi, qui etiam Hirlandiam prædicatione sua illustravit.

C

ad plures Sanctos, ex quibus hodie Corcagiensis et

4 *Contra vero in Martyrologio Germanico utriusque editionis supra laudatæ non nisi* Barrea *occurrit, ad diem nempe* XXV *Septembris, ubi Germanice sic legere est:* Item in Hibernia sancti episcopi et confessoris Barreæ. *Præiverat Grevenus, qui apud Sollerium inter auctaria Usuardina eodem die ait:* In Hibernia Barreæ episcopi et confessoris. *Secutus est Castellanus in Martyrologio universali eumdem distinctius annuntians his verbis, sed Gallicis:* In Hibernia S. Barrius, episcopus Corcagiensis sub metropoli Casseliensi in Momonia. *In margine autem notat, Sanctum hunc, quem Gallice* Fimbar *dixerat, Latine* Barrium *nuncupari. De die etiam consentit Florarium nostrum MS. Sanctorum, quod ita habet:* Item beatorum episcoporum et confessorum Barre Barciani, et Gerardi, qui extitit de Ordine Minorum. *Quid tamen hæc sibi velint, non video. De Gerardo Ordinis Minorum consule, si lubet, Prætermissos hoc die: verum cum hic non fuerit episcopus, dicendus est Florarii auctor* Barram *et* Barcianum *duos diversos episcopos credidisse. Sed quis ille Barcianus sit, nescio.*

Cathenensis episcopi coluntur. Datur notitia

5 *In Opere nostro ad prædictos dies in Prætermissis* S. Barrus *aut* Finbarrus *occurrit, ibidemque tandem promissum fore, ut hoc die* XXV *examinaretur, unusne, an plures ejus nominis Sancti distinguendi sint. Id itaque hic agamus, quantum permitient Hibernicarum Scoticarumque ejus temporis rerum tenebræ, quas* D *utriusque gentis pro Sanctis patriæ suæ asserendis studia etiam spissiores reddiderunt. Ad præsentem autem diem duo SS.* Barri *vel* Finbarri *episcopi sacrum cultum obtinuere; Corcagiensis scilicet in Hibernia, et Cathenensis in Scotia. De horum priori incipiamus. Comitatus Corcagiensis, Anglis* the Countie of Corck *dictus, Hiberniæ tractus est in Momonia Australi, quæ provincia ab iisdem* Mounster *appellatur. Comitatus caput est Corcagia civitas, quam Hiberni* Corcah, *Angli vero* Corcke *dicunt. Sedet hæc ad Sauranum seu Saverenum fluvium, qui inde versus Meridiem fluens, post aliquot milliaria mari Hibernico illabitur.*

AUCTORE C. S.

civitatis Corcagiæ, cujus primus episcopus

6 *Guilielmus Camdenus in Descriptione Hiberniæ pag.* 739 *eamdem sic memorat:* Ad alteram a Kinsalia ripam *(fluvii Bany)* jacet Kerry-wherry, territoriolum nuper comitis Desmoniæ, juxta quod fluvius, qui Davrona Ptolomæo, præfluit, Giraldo Cambrensi, una immutata literula, Sauranus et Saverenus, qui in Muskereiæ montibus profusus, primariam comitatus *(Corcagiensis)* urbem illam, episcopali dignitate (cui Clonensis cathedra conjuncta) insignem præfluit, quæ Corcagia Giraldo, Corcke Anglis, et Korcach indigenis, mœnium ambitu quasi ovali conclusa, flumine circumfusa atque interdivisa, nec nisi per pontes pervia, et una quasi directa platea, quæ ponte juncta, protensa, emporium tamen frequens et celebre. *Hujus sedis, quæ postea Casseliensi in Tipperariensi Momoniæ comitatu archiepiscopatui suffraganea facta est, primus fuisse creditur* S. Barrus *vel* Finbarrus, *de quo nunc agimus.* E

S. Barrus antiquitus cultus, ecclesiam sibi sacram

7 *Antiquum ejus cultum probat libellus Litaneuticus, seu Litaniarum, a B. Ængussio compositus, teste Colgano in Actis Sanctorum Hiberniæ tom.* 1, *pag.* 630, *ubi ex eo sequentia recitat:* Septem et decem sanctos episcopos cum septingentis servis Dei, qui cum B. Barrio et S. Nessano jacent Corcagiæ, quorum nomina scripta sunt in cœlis, hos omnes invoco in auxilium. *Vita hujus B. Ængussii in Opere nostro data est ad diem* XI *Martii, ibidemque ejusdem mors circa annum Christi* 824 *consignata est; adeoque* Barrius *ut minimum seculo* IX *inter Beatos jam invocatus fuit. Seculo quoque* XII *exstitisse Corcagiæ ecclesiam cathedralem* S. Barri, *discimus ex epistola Innocentii III Romani Pontificis, in ejusdem Epistolarum collectione per Stephanum Baluzium tom.* 1, *lib.* 2, *pag.* 352, *in qua laudatus Pontifex possessiones* Corcaien (*id est* Corcagiensi) episcopo, ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum *confirmans, de* cathedrali S. Barri *ecclesia diserte loquitur, memoratque terras* S. Barri in Uturp.... et terram S. Barri in Ciarrigi, in Ispich *etc.* F

ibi habuit et Officium ecclesiasticum.

8 *Notatur epistola hæc* II Idus Aprilis, Indictione II, Incarnationis Dominicæ anno MCXCIX. Pontificatus vero Domini Innocentii Papæ III anno II; *quæ omnes notæ chronologicæ recte se habent. Jacobus Waræus in Commentario de Præsulibus Hiberniæ pag.* 207 *suspicatur, episcopum Corcagiensem, ad quem eadem epistola data est, fuisse Reginaldum, forte* O Selbaic *cognominatum. Utut sit, Bernardus Medus, Minorita, ut puto, Hibernus, in litteris die* XIX *Aprilis anno* 1624 fratri doctori Gerardo Medo *Corcagia missis, et apud nos ad hunc diem sepositis, docet,* S. Barrum *in prædicta ecclesia sua Officio ecclesiastico, dum Catholica res in Hibernia staret, cultum fuisse. Cum iisdem litteris Vitam quoque* S. Fimbarri *transmisit, quam a se descriptam testatur* de verbo ad verbum, ut habetur in Legenda communi, seu in Officio illius, quondam fieri solito Corcagiæ in ecclesia cathedrali. *Habet hoc Officium Lectiones novem, omnes proprias, sed ex fabulis consutas, ut infra dicemus.*

A 9 *Oratio quoque, ex iisdem Lectionibus composita, ista præscribitur* : Deus, qui gloriosum famulum tuum Fynbarrum ex utero matris elegisti, et angelis ministrantibus, eumdem infula pontificali sublimasti, concede, quæsumus, ut qui vitiis gravantibus ad ima pertrahimur, ejus intercedentibus meritis, ad virtutum fastigia sublimemtur. Per Dominum *etc. In eodem Officio dicitur* S. Fynbarrus *in monasterio quidem Cloanensi vita functus esse, verum inde translatus Corcagiam, et in argentea theca depositus. Quamquam autem hoc verum esse possit, non facile tamen ex sola istius scriptoris fide credam, qui inter alias exsequiarum fabellas asserere non erubuit* : Sol autem illius diei (*quo Sancti exsequiæ celebrantur*) spatium adeo protelavit, quod per quindecim dies occasum penitus refutavit ; *id est non occiderit. Nugæ hæ sunt, nec refutari dignæ, nec alia de causa istius Officii memini, quam ut sancti Episcopi antiquum apud Corcagienses suos cultum probarem.*

AUCTORE C. S. *sed fabulis conspersum.*

10 *Non tamen intra Corcagiæ aut ejusdem episcopatus limites* S. Barri *veneratio continetur. Exstant in Museo nostro Missæ propriæ Sanctorum patronorum ac tutelarium Franciæ et Hiberniæ, Clementis XII Papæ jussu editæ, annoque* 1734 *Parisiensibus typis* B *excusæ, quas Carolus Gaspar Guilielmus de Ventimille, archiepiscopus Parisiensis in sua etiam diœcesi publice decantari, et Lucas Dublinensis archiepiscopus, et Hiberniæ primas, in sua item ab omnibus sacerdotibus solemniter recitari, permiserunt. Inter hasce in quam, ad diem* XXV *Septembris Missa legitur* in festo S. Barii episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Corcagiensis patroni generalis. *Hæc autem, licet tota propria sit, nullam ex istis fabulis sapit, quibus Corcagiense Officium fartum diximus ; ac propterea lubet eam hic recensere.*

Recensetur Missa recentior

11 *Introitus*. Misericordiam consectus sum, ut in me ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. *Psalm*. Benedic, anima mea, Domino: Domine Deus, magnificatus es vehementer. Gloria etc. Misericordiam.

de eodem etiam aliis in locis

Oratio. Doceat nos, quæsumus, Domine, unctio Spiritus tui, cujus ineffabilem potentiam suaviter sensit ac fortiter propugnavit beatus pontifex Barius, ut, quod credendum et faciendum, te inspirante, ostendit, te operante, moribus et doctrina teneamus. Per Dominum *etc.*

Sequitur lectio Epistolæ B. Pauli apostoli ad Ephe- C *sios cap.* 1 *a versu* 2 *usque ad* 10.

Graduale. Domine, mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam. ℣ Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es. Mirabilia opera tua, et anima mea cognoscit nimis. Alleluia, alleluia. ℣ Ministerium accepi a Domino Jesu testificari Evangelium Dei.

Evangelium legitur ex Matthæi cap. 5 *a versu* 14 *usque ad* 20.

12 *Offertorium*. Cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis . invocavit Dominum omnipotentem in oppugnando hostes circumstantes undique in oblatione Agni inviolati.

recitari concessa.

Secreta. Sicut cœlestes ex oblatione Agni inviolati vires hausit beatus pontifex Barius ad destruendam omnem falsi nominis scientiam, ita nos, Deus omnipotens, hanc sanctissimam oblaturos Victimam, corroborare digneris, ut, quæcumque salutem nostram impedire possent, alacriter superemus. Per Dominum *etc.*

Communio. Qui receperunt sermonem ejus, erant perseverantes in doctrina Apostolorum, et communicatione fractionis panis et orationibus.

Postcommunio, Fac nos, Domine, in simplicitate cordis salutares a Panis angelici fractione fructus percipere, quorum dulcedine abunde satiatus beatus D pontifex Barius, primigenium nascentis Ecclesiæ spiritum cum suis consacerdotibus et levitis fideliter renovavit. Per Dominum *etc. Ex hactenus dictis* S. Barii, Barri *vel* Finbarri, *Corcagiensis in Hibernia episcopi, cultus extra omne dubium positus est. Ad gesta itaque ejusdem progredior.*

§ II. Vitæ ejus fabulosæ, nec edendæ : pauca gesta aliunde cognita : ætas, qua floruit, monasterium et discipuli.

Quod de Sanctis Hiberniæ sæpenumero dicere cogimur, id hic quoque locum habet, gesta nempe ipsius tam ineptis fabulis involuta esse, ut, quæ in iis vera sint, discerni ac certam fidem facere nequeant. Supra jam monui, habere me Vitam ejus MS. ex Lectionario sive Officio Corcagiensi a Bernardo Medo Corcagiæ descriptam, cujus initium est : Erat quidam rex in Hibernia, nomine Tegernacus, qui ancillam habuit pulchram nimis ; a quo edictum exiit per ejus dominium universum, ut nemo prædictam virginem præsumeret deflorare *etc. Quid de hac Vita sentiam, jam dixi num.* 8 *et* 9; *neque lubet mihi singulas illius ineptias recensere, nedum eam totam excudere. Attamen* E *ne cui hæc mea censura gratis lata forsitan videatur, præcipua rerum capita tantummodo perstringam. Prædicta ancilla clam et invito rege a quodam milite gravidata, una cum ipso igni traditur exurenda ; sed inter fulmina et nimbos nil ipsis ignis nocet. Ipse quoque Infans in materno utero sævitiam regi claris vocibus exprobrat, atque ita vitam sibi et parentibus obtinet.*

Vitæ ejus,

14 *Post hæc in lucem prodiens, regem verbis salutat, libertatemque parentum suorum flagitat; qua impetrata, aliorum puerorum instar siluit, donec ad solitam ætatem pervenit. Puer tribus viris religiosis traditur litteris imbuendus, ab iisque ob pulchram cæsariem* Fynbarrus *appellatur, cum* Lochanus *hactenus dictus fuisset. Variis miraculis patratis, in Albaniam proficiscitur; ubi inter innumera prodigia etiam igne ad preces suas e cœlis misso horribilem serpentem in cinerem redegit, vallemque, quam insederat, exussit, atque ideo civitate cum magna parœcia ab Albanis donatus est. Romam profectum S. Gregorius Papa episcopum ordinare volens, divinitus prohibetur, prædicitque, eum ab ipso Christo Domino consecrandum. Redit ergo in Hiberniam, et Corcagiam civitatem condit, ubi a Christo episcopus ordinatur, fonte olei interim scaturiente e terra.*

quarum tria exemplaria habemus,

F 15 *Alio item tempore a Christo cum angelis denuo apparente, ad preces Ealongi elevatur in aera, et in terram remittitur, dextera manu, quam Christus apprehenderat, ita micante, ut eam manica tegere in posterum debuerit, ne fulgor conspicientes perculleret. Moritur denique in monasterio Cloanensi, ubi dum exsequiæ illius a Sanctis Hibernis celebrantur, sol per* quindenos dies *non occidit. Habes hic compendium præcipuarum rerum, quæ in ea Vita narrantur, quæque hujusmodi sunt, ut nullam prorsus fidem mereantur. Hinc minime miror, quod supra laudatus Medus scribit, Vitam illam in Gallias delatam, ut typis vulgaretur, præ rerum admirabilitate, quas præter traditionem nulla fulcit auctoritas, editam non fuisse. Vitam alteram habemus ex MS. R. P. Hugonis Varæi, Minoritæ Hiberni, cujus exordium est* : Sanctissimus Dei et electus atque dignissimus pontifex Barreus, de gente Connacteorum, de plebe scilicet, quæ Ybrium Ratha dicitur, ortus est.

ex fabulis consutæ sunt,

16 *Hujus auctor præmittit aliqua de Sancti stirpe, quam etiam magis pudendam facit ; deinde easdem passim fabulas, mutatis hinc inde adjunctis aliquot, recenset ; ita ut et hanc Vitam indignam prælo judicem. Exstat et tertia apud nos Vita MS. in Collectione*

præloque indignæ,

Henrici

A *Henrici Fitz-Simon, Societatis Jesu presbyteri, cujus et alterum exemplar, nescio, unde acceptum habemus. In utroque exemplari* S. Barrus *vocatur* Maculinus, *atque tale exordium est :* Venerabilem hujus diei sanctissimi memoriam recolentes, quo gloriosus Christi pontifex Maculinus, deposito carnis onere, ad gaudia transmigravit æterna. *Ceterum non est hæc, nisi sermo in honorem ejus ex supra dictis similive Vita compositus, et aliis etiam fartus ineptiis, ac propterea non edendus. Joannes Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ variis in locis aliquam ejusdem Sancti Vitam die* XXV *Septembris dandam promisit, quam diversam esse a nostris, colligo ex iis, quæ ex illa subinde laudat. Verum is Opus suum ad eum usque diem non perduxit.*

Videtur fuisse discipulus S. Comgalli Benchorensis,

17 *Mihi itaque tantum superest, ut inquiram, quid inter tot fabulas de* S. Barro *admitti possit, et si quid in aliis melioris notæ Vitis de eodem occurrat. Ordo: a tempore, quo floruisse credendus sit. Omnes* S. Barri *Vitæ consentiunt, illum eo tempore vixisse, quo S. Gregorius, ejus scilicet nominis I, universali Christi Ecclesiæ præsidebat quam ab anno æræ Christianæ* 590 *usque ad* 604 *rexit. Videamus igitur, an versus illud tempus aliquis istius nominis Corcagiensis episcopus floruisse alibi legatur. In Vita S. Mochæmoci* B *seu Pulcherii, abbatis Liatmorensis in Hibernia, ab anonymo coævaneo scripta, editaque apud nos ad diem* XIII *Martii, sanctus aliquis* Finnbharrus *ejusdem Sancti condiscipulus in Benchorensi monasterio sub S. Comgallo abbate recenseiur, et ab hoc ex eodem monasterio inter alios emissus fuisse dicitur, ut alibi monasterium erigeret, erectoque præesset. Verba biographi ex citato tomo* 2, *pag.* 283, *num.* 15 *subjicio.*

ab eoque jussus aliud monasterium condere,

18 Sanctus pater Comgallus dixit ad B Pulcherium : Fili, patrem aliorum oportet te esse, et locum Dei ædificare, ubi ipse tibi annuerit. Et missi sunt simul hi patres cum suis discipulis a S. Comgallo, ut in diversis locis per Hiberniam Christi famulos enutrirent, id est, S Pulcherius et beatissimus Lachreanus, qui fundavit egregium monasterium Achadhur... S. Molua, filius Cochei, et S. Finnbharrus, et S. Lucrichernus. Hi omnes probati inventi sunt in Christo Jesu. *Papebrochius, qui eam Vitam ibidem illustravit, in Annotatis merito censuit, hunc* S. Finnbharrum *non alium esse, quam qui postea Corcagiensem ecclesiam episcopus rexit, quia in hunc temporis ratio optime convenit, nec alius ejus nominis producitur, de quo ea potius dicta credantur. S. Com-* C *gallum Benchorense monasterium anno Christi* 551 *condidisse, annoque* 601 *excessisse e vivis, docet Henschenius in Commentario prævio ad ejusdem Vitam die* X *Maji illustratam. Facile itaque potuit* S. Finnbharrus, *seu* Barrus *noster, post medium seculum* VI *in Benchorensi monasterio vixisse ac deinde S. Gregorii Magni tempore Corcagiensi ecclesiæ præfectus esse.*

eique præesse. Memoria ipsius in Vitis S. Itæ

19 *Recte etiam congruunt reliquorum Sanctorum tempora, quibuscum in eodem Benchorensi monasterio vixisse dicitur. S. Mochæmoci mortem Papebrochius loco citato primo circa medium seculum* VII *reposuit ; sed deinde in exemplari manu propria in margine substituit :* Forte DCIII aut DCV. *S. Lachreanus, alias Lactinus, Athadhurensis, deinde Cluain fertensis in Hibernia abbas, obiisse dicitur anno Christi* 622, *in Opere nostro ad diem* XIX *Martii. De S. Molua, seu Lugido vel Luano, Cluain-fertensi item abbate, actum apud nos est die* IV *Augusti, ubi ejusdem beatus obitus ad annum Christi* 602 *relatus est. Ambo etiam in suis Vitis dicuntur S. Comgalli discipuli in Benchorensi monasterio fuisse. S. Luctichernus denique, seu Luchtigernus apud nos relatus est inter Prætermissos ad diem* XXVIII *Aprilis, ubi dicitur fuisse abbas Inis-Tomensis in Tuamonia in Hibernia, notaturque de ipso agi in Vita S. Idæ seu Itæ virginis, data ad* XV *Januarii, in qua legitur ipse sæpe ad eam accessisse.* D *Floruit autem hæc virgo seculo* VI. *Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ ad præcitatum diem ejusdem Sanctæ obitum anno Christi* 569 *illigavit. Horum igitur omnium tempora tam bene conveniunt cum* S. Barri *Corcagiensis ætate, ut de hoc optime accipi possint, quæ de* S. Finnbharro *ex Vita S. Mochæmoci supra recitavimus.*

AUCTORE C. S.

et S. Lasreani.

20 *Eisdem seculis sexto et septimo floruit S. Lasreanus seu Molassius abbas Lethglinensis in Hibernia, anno, ut creditur,* 640 *mortuus, in cujus Vita die* XVIII *Aprilis a Papebrochio illustrata, expressa de* S. Barro Corcagiensi *mentio fit verbis, quæ subdo.* Itaque confluebant] ad eum *(S. Lasreanum)* viri sancti quam plurimi, loquendi cum eo et societatis dextras jungendi desiderio accensi. Hac occasione contigit, beatum pontificem Corcagiæ Barrum, Romam profecturum, ipsum prius adire. Qui cum susceptus hilariter triduo cum eo moram fecisset, et recedentem illum Lasreanus aliquamdiu moraretur per viam, fœdere inter eos amicitiæ perpetuæ firmato, ait S. Barrus : Gauderem plurimum nostri pacti memoriam aliquam hic relinquere. Respondit Lasreanus : Pete, et dabit tibi Deus. Imo tu, inquit, pete ; quoniam te nos adivimus.

E

Miraculum in corylo

21 Orat igitur Lasreanus; et cum vernum tunc tempus esset, ecce tibi corylus orta est subito de terra, avellanis ornata, de qua crux juxta eam posita KROCUILL Hibernice, id est, CRUX CORYLI, nomen est sortita. *Hactenus ea Vita, quam laudatus Papebrochius post seculum* XI *ex antiquioribus MSS. Hibernicis ab Anglo quodam compilatam, nec ubique satis securæ fidei, præsertim in prodigiis S. Lasreani infantiam comitantibus, pronuntiavit. Quæ tamen hic de* S. Barro *narrantur, non rejecit; neque quidquam obstat, quo minus ejusdem Sancti ad Lasreanum accessus vere contigisse credatur. Porro istud in corylo prodigium in supra memoratis Vitis* S. Barri *huic adscribitur, et longe alia occasione factum dicitur. Corcagiense Officium sic habet :* Rex memoratus Fattaez *(cujus filium visu, filiam loquela, et uxorem mortuam vita Sanctus tunc donasse, ibidem narratur)* sedens cum Fynbarro sub umbra cujusdam coruli tempore jam vernali, rogavit eum pro aliquo novo miraculo faciendo.

varie narratum : alia in aliorum Vitis

22 Mox ad ejus orationem corulus maturum fructum protulit, autumnali tempori deputatum. Nam arbor excutitur nondum florens, et circumstan- F tibus replet sinus suos : quo miraculo palam facto, partem terræ suæ contulit rex Fynbarro. *Quidquid sit de hoc prodigio, pro quo ego spondere nolo, illud cum verisimilioribus adjunctis refertur a S. Lasreani biographo, quam a fabulatore Corcagiensi. De* S. Barreo *Corcagiensi abbate etiam meminit scriptor Vitæ S. Senani, episcopi et abbatis Inis-Cathensis, item in Hibernia, quam in Opere nostro illustratam habes tom.* I *Martii die* VIII, *ubi pag.* 772, *num.* 20 *et* 21 *dicitur* S. Barreus, *vivente Senano, Corcagiæ monachis præfuisse. Verum cum S. Senanus anno* 544 *obierit, notat ibidem Papebrochius, istam* S. Barrei *præfecturam ibidem præmaturato statui, eo scilicet tempore, quo is aut nondum adolescentia egressus, aut forte etiam nondum natus fuerit.*

de ipso commenta

23 *Eodem tomo Martii ad diem* I *Henschenius Acta S. Davidis Menevensis in Wallia episcopi illustravit, in quibus cap.* 3 *narratur cujusdam Barri, Hiberni abbatis, Roma reversi, ad laudatum sanctum episcopum accessus. Colganus hunc eumdem cum Corcagiensi nostro credidit, habetque consentientem sibi auctorem Vitæ, quam num.* 15 *secundo loco memoravimus, et in qua sequentia legere est :* Alio tempore, postquam limina visitavit Apostolorum *(S. Barrus)* redeundo ad

A ad propria reclinavit ad S. Davidem, ut benedictionem ejus hereditarie possideat. Cumque ad tempus cum eodem S. David permaneret, timens, ob suam absentiam imminere suis discipulis periculum, petiit a S. David equum, in quo solebat equitare, ut celerius iter suum perageret. Quo concesso, ac benedictione obtenta, equum ascendit, et sic super mare confidenter et usque ad Hyberniam pervenit. Equum vero præfatum in servitio fratrum secum retinuit; sed in memoria miraculi discipuli fecerunt equum æneum, qui usque hodie apud Corkagiam manet.

AUCTORE C. S.

rejiciuntur :

24 *Eadem fabella, cum adjuncta insuper altera, in prædictis S. Davidis Actis legitur, quam Henschenius veluti perperam iis insertam ibidem in Annotatis lit. d rejecit, tum quod ea narratio nimium fabulosa esset, tum quod minime conveniret* S. Barri *Corcagiensis ætas cum ætate Davidis, cujus obitum anno Christi* 544 *ibidem consignavit. Hanc utriusque ætatis discrepantiam agnovit etiam Jacobus Usserius in Antiquitatibus ecclesiarum Britannicarum, ubi cum prius pag.* 953 *prædictum* S. Barri *Corcagiensis ad S. Davidem accessum ex hujus Vita per Giraldum Cambrensem seculo* XII *vel* XIII *scripta memorasset,* B *deinde in Indice chronologico ibidem pag.* 1159 *ad annum Christi* 630 *sic ait :* Barrus (qui et Barrocus et Find-barrus, a parentibus vero Lochanus dictus) apud Corcagienses claruit... A Mac-curbio, Gregorii Papæ discipulo, Roma veniente, in Laginia institutus fuisse dicitur. Quod si verum, Davidi Menevensi σύγχρονον fuisse illum, Giraldo Cambrensi non facile fuerit concedendum.

alia incertæ fidei relicta.

25 *Quod ad Mac-curbium attinet, hic in Vita Sancti nostri, num.* 15 *secundo loco memoratus, etiam dicitur Romæ a S. Gregorio Papa venisse, sanctique* Barri *aliquando fuisse magister. In priori Vita, sive in Officio Corcagiensi,* Torporius *legitur pro* Maccurbio, *de quo ibidem habentur sequentia :* Fynbarrus Torporeum adivit episcopum, Papæ Gregorii discipulum perdilectum, ab eo Evangelium didicit et Paulum. *Quis tamen is Mac-curbius aut Torporeus fuerit, aliunde assequi hactenus non potui. Sed ut ad* S. Barrum *redeamus, de tempore, quo is floruit, nobiscum sentit etiam Jacobus Waræus in Commentario de Præsulibus Hiberniæ, anno* 1665 *Dublinii edito, in quo pag.* 206 *episcoporum Corcagiensium seriem sic orsus est :* S. Barrus, alias Finbarrus, sive Barrus Albus, dictus etiam antea Lochanus, in Conatia C natus, primus fuit episcopus Corcagiensis.

Floruit Sanctus seculo VI *et* VII,

26 Ecclesiam cathedralem is ibi fundavit, ineunte seculo VII, et cum annos sedisset XVII, vel secundum alios annos solum VII, Clonæ, quæ Corcagia XV circiter milliaria distat, VII Calendas Octobris, amicis circumstantibus, placida morte obiit. Quo anno obierit, non est omnino certum. Corpus ejus Corcagiam deinde deportatum, ibi in ecclesia sua honorifice sepultum est, et ossa, nescio quamdiu postea capsulæ argenteæ indita. *Eadem prorsus habet Franciscus Porterus in Compendio Annalium ecclesiasticorum Hiberniæ, ubi Waræi verba adoptavit. Porro ex hactenus dictis certum videtur, sanctum aliquem* Barrum, Barrium *vel* Finbarrum *Corcagiæ in Hibernia episcopatum gessisse, qui ex communi etiam aliarum Vitarum scriptorumque consensu seculo* VI *et* VII *floruit, quique seculo* VIII *aut* IX *inchoato a B. Ængussio inter Sanctos Corcagiæ depositos invocatus est, et de cujus ecclesia cathedrali Corcagiensi Innocentius III Romanus Pontifex in epistola sua anno* 1199 *diserte meminit. Quam ob rem non dubitavi ejusdem obitum ad seculum* VII *referre; sed quoto ejus seculi anno is contigerit, non potui uspiam deprehendere.*

27 *Gesta Sancti malo tacitus præterire, quam ex tam fabulosis Vitis, quales nos habere dixi, recensere.* D *Quia tamen non sic solent commenta compingi, quin aliqua vera iis passim commixta sint, a vero non abhorret, ipsum religionis ergo Romam adiisse : solemne enim fuisse Hibernis ad sanctorum Apostolorum limina peregrinari, ex Vitis Sanctorum ejus insulæ certum est. Ea autem occasione potuit sub finem seculi* VI *vel initio* VII *a S. Gregorio episcopus ordinatus fuisse, et in patriam remissus, sedem suam Corcagiæ posuisse. Id vero factum credimus, postquam e schola S. Comgalli Benchorensis cum monachis, quibus ipse præesset, emissus monasterium suum Corcagiæ erexerat, et aliquot annis gubernaverat. Colganus ad diem* XVII *Martii in S. Nessano presbytero, Corcagiensi patrono, ex Vita* S. Barri, *quam nos non habemus, de hujus monasterio ac discipulis, numero et sanctitate præstantibus, sequentia recitavit.*

a S. Gregorio Papa forte ordinatus episcopus.

28 Post hæc S. Barrius venit ad lacum, qui Scotice Loch-eire dicitur; juxta quem construxit monasterium, ad quod, velut ad sapientiæ domicilium, omniumque Christianarum virtutum sacrarium ea tervatim undique confluxere discipuli, in tanto numero et sanctimoniæ studio, ut præ monachorum et cellarum multitudine eremum illam quasi in amplam verterent civitatem. Ex illa namque, quam ibi instituit, schola innumeri prodierunt viri vitæ E sanctimonia et doctrinæ laude conspicui. *Deinde viginti et unum ejus discipulos, Sanctos omnes, recenset, quos ego prætermitto, tum quod nesciam, cujus ætatis aut notæ ea Vita sit, tum quod experientia didicerim, in Hibernorum Vitis Sancti titulum multis nimis liberaliter adscribi, et discipulos coævosque variis perperam attribui.* Hi omnes, (*prosequitur ibidem Colganus*) et multi alii, qui ex illa celeberrima schola prodierunt, et suæ sanctitatis et virtutum meritis diversas sibi in diversis locis cellas construxerunt, et se et sua omnia loca S. Barrio, patri et magistro suo, ejusque successoribus consecrarunt.

Dicitur habuisse monasterium ad locum Loch-eire,

29 *Laudatus Minorita ibidem inter prædictos discipulos aliquem S. Nessanum nominat, observatque, a B. Ængussio tres ejus nominis recenseri, unum episcopum, alterum presbyterum et abbatem Corcagiensem, tertium denique diaconum. Ex hisce secundum* S. Barri *discipulum fuisse arbitratur, et coli die* XVII *Martii. Paucis tamen de eo ad dictum diem egit, quod, ut inquit, gesta ipsius propter synonymos obscuriora sunt, nullamque ejusdem Vitam haberet. Eadem de causa in Opere nostro inter Prætermissos tantum relatus fuit. Contra Jacobus Waræus in Commentario de* F *Præsulibus Hiberniæ pag.* 206 *S. Nessanum,* Barri *discipulum, in schola juxta lacum* Logh-eirc *educatum, ejusdem in episcopatu Corcagiensi successorem facit, additque hujus memoriam præcitato die Martii Corcagiæ celebrari. Utut hæc se habeant, is ipse haud dubie Nessanus est, quem B. Ængussius, num.* 7 *relatus, inter Sanctos Corcagiæ quiescentes invocavit, quemque Innocentius III Papa in epistola, eodem numero laudata, etiam* Sanctum *appellavit,* ecclesiam S. Nessani *inter Corcagiensis episcopatus possessiones recensens.*

et in eo multos discipulos

30 *De ejusdem S. Barri discipulis etiam Usserius in Indice chronologico ad annum Christi* 660 *sic meminit :* Decem Barri Corcagiensis discipuli in Hibernia claruerunt; inter quos Colmanus, filius Lenini, primus Clonensis episcopus. *De Colmano consentit laudatus Waræus pag.* 215. *Obiisse autem dicitur die* IV *Novembris, ubi id examinari poterit. Colganus in S. Talmacho ad diem* XIV *Martii scholam illam ad lacum* Loch-eirc *vel* Loch-erce in Australi et maritima Momoniæ parte *constituit, nec plura de eadem invenio. Diversa hæc fuisse videtur ab illo monasterio, cujus Waræus in Antiquitatibus Hiberniæ pag.* 196 *sic meminit :* Juxta Corcagiam monasterium S. Barri, alias Finbarri. Cormaco rex Desmoniæ construxit

sanctitate et doctrina illustres : aliud ipsius monasterium

A construxit canonicis Regularibus Ordinis S. Augustini circa annum MCXXXIV in honorem S. Johannis Baptistæ. Estque (ni fallor) monasterium illud Ibracense a Cormaco rege extructum, de quo loquitur S. Bernardus in Vita Malachiæ. Possessionibus ditavit, (qui Cormacus successit) filius Dermitius circa annum MCLXXIII.

prope Corcagiam

31 Hoc cœnobium a multis annis, antiquato priori nomine MONASTERIUM DE ANTRO S. FINBARRI, et vulgo GILLE ABBEY dicitur, a GIL-ÆDA nimirum, magni ibi nominis abbate et postea episcopo Corcagiensi, qui obiit anno Domini MCLXXIII. *Apud eumdem Waræum in Commentario de Præsulibus Hiberniæ pag. 207 appellatur* Gilla-Æda O-Mugin, *ac pariter dicitur fuisse* abbas cœnobii de Antro S. Finbarri juxta Corcagiam; *sed ibi uno anno citius obiisse notatur; additurque:* Ab illo nomen retinet cœnobium illud canonicorum Regularium Ordinis S. Augustini de Antro S. Finbarri, GILLE-ABBEY vulgo appellatum. *Ita ipse, a quo partim dissentiens Ludovicus Augustinus in Alemand Historia monastica Hiberniæ, anno 1690 Parisiis Gallice edita, pag. 54 et sequenti credere mavult, monasterium istud prope Corcagiam ab ipso* S. Barro *nostro primo erectum fuisse, ac omnino diversum esse ab Ibracensi, quod a S. Ibaro* B *potius, qui insigne monasterium in insula Beg eri habuit, quam a* S. Barro *appellatum fuisse, existimat.*

deinde alio nomine appellatum.

32 *Quod ad propositum nostrum attinet, mihi quoque verisimilius apparet, monasterium Corcagiense a* S. Barro *erectum esse ac forte etiam S. Joanni Baptistæ dicatum; deinde vero a Cormaco rege restauratum et canonicis Regularibus traditum. Id, inquam, mihi verisimilius apparet, quia aliunde constat,* S. Barrum *Corcagiensem episcopum et abbatem fuisse; neque ulla alia proferlur ratio, ob quam monasterium illud* de Antro S. Barri *appellatum fuerit. Plura de hoc sancto Præsule non habeo, nam Epistolam de cæremoniis Baptismi, quam Franciscus Porterus in Compendio Annal. eccles. Hiberniæ ipsi dubie adscripsit, ipsius non esse, num. 49 ostendemus.*

§ III. Conjecturæ de S. Barro vel Fymbarro, in Cathenensi et Aberdonensi diœcesibus in Scotia culto : Opuscula eidem attributa.

In Cathenesia, Scotiæ provincia et episcopatu

V*idimus supra* § I *sanctum aliquem* Barrum, Barream *vel* Finbarrum *Cathenesiæ in hodierna Scotia episcopum, hoc eodem aliisque diebus in aliquot Martyrologiis annuntiari. Cathenesia, incolis* Caithnes, C *Scotiæ tractus est in extrema ora, qua Septemtrionem et Orcades versus freto Pictico terminatur. Guilielmus Camdenus in descriptione Scotiæ de ea sic habet:* Superius *(supra Sutherlandiam)* Cathanesia, vulgo Catness, jacet mari Germanico objecta, et numeroso littorum ambitu inflexa, in quo Ptolomæi ætate Catini, sed perperam in exemplaribus CARINI; apud quos ille idem Ptolomæus Ilam fluvium statuit, qui hodie Wifle videatur. Hujus incolis ex pecore pascendo et piscando maximus proventus. Præcipuum castrum Girnego dicitur *(nunc* castel Sinclair *appellatur)* in quo Cathanesiæ comites plerumque agunt. Episcopalis sedes est in Dornok, obscuro alioquin viculo, ubi etiam sedem vicecomiti Cathanesiæ constituit rex Jacobus IV, vel ad Wik, prout res postularunt.

aliquis S. Barrus antiquam ecclesiam

34 *Ampliores olim ejus limites fuisse, videri potest apud Blavium tom. 6 Geographiæ pag. 126 in descriptione Sutherlandiæ, e MS. Roberti Gordonii edita, ex qua quædam ad propositum nostrum spectantia huc transfero:* Episcopatus Catteynensis (dubio procul) primo hunc titulum habuit a Cattei, nam diœcesis hæc non tantum Catteynesiam, sed Southerlandiam quoque, Strathnaverniam et Assint suo ambitu includit, quæ omnes uno Cattei nomine notæ erant. D Episcopatus ergo potius gaudebat titulo totius Cattei scilicet, quam illius partis et promontorii Catteynesiæ. Quin ecclesia cathedralis cum canonicorum ædibus et episcopali sede non in Catteynesia, sed in Dornock, Sutherlandiæ oppido, adhuc extat. Ita progressu temporis provincia hæc Cattei, antiquato nomine posthabito, Sutherlandiæ titulo vocari cœpit. *Hæc ibi de antiquo provinciæ Cattey amplitudine; post quæ deinde multis interjectis, de eodem episcopatu, sanctique* Barri *cultu subduntur sequentia.*

AUCTORE C. S.

et cultum habuit, uti et Officium

35 Præcipuum hujus provinciæ *(Sutherlandiæ)* oppidum est Dornoch, arce Sutherlandiæ comitum et templo cathedrali divæ Virgini sacro conspicuum. Hujus templi fundator fuit Gilbertus Catteynensis episcopus; propterea ejus nomine insignitur... Templum parochiale hujus urbis, divo Barro sacrum initio reformationis, ut vocant, jam pridem demolitum fuit. Nundinis autem S. Barri, S. Gilberti, S. Bernardi et S. Margaretæ (ad quas ex regionibus Scotiæ Borealibus ingens hominum multitudo quotannis confluit) satis celebris est hæc urbs. *In nova quoque descriptione ejusdem provinciæ apud laudatum Blavium pag. 129 de cathedrali ecclesia in oppido* Dornoch *eadem legere est, dicunturque templi parochialis* S. Barri, *quod a novatoribus istis destructum diximus, parietina tantum superesse. De nundinis ab* E *eodem Sancto appellatis ibidem pariter mentio fit. Cultum ejus etiam in Aberdonensi diœcesi viguisse, ac forte etiam hodiedum apud Catholicos vigere, habemus ex ejusdem diœcesis Breviario, anno Christi 1509 Edimburgi typis vulgato, cujus exemplar MS. apud nos est, et in quo ad hunc diem* XXV *Septembris Officium* S. Barri *vel* Fymberri *præscriptum legitur.*

in Breviario Aberdonensi, in quo

36 *Hæc quidem nullum de alicujus* S. Barri *per Cathenensem et Aberdonensem hodiernæ Scotiæ provincias sacra veneratione ecclesiastica dubium relinquunt; sed quis ille* S. Barrus *sit, haud ita compertum est. Officium Aberdonense mox laudatum novem Lectiones habet, quarum tres primæ et tres ultimæ de* S. Fymberro *propriæ sunt, reliquæ tres mediæ de* S. Firmino episcopo et martyre. *Historia ejusdem furfuris est cum Corcagiensi Officio, ex quo deprompta videntur, quæ de Sancti natalibus ac prodigiosa in materno utero loquela in quinque prioribus Lectionibus de Sancto narrantur. Post hæc, omissis ceteris, ultima Lectio sic habet:* Nato, inquam, Infantulo, unda regeneratus* Baptismatis, nomen ei Fymberrus imponitur, qui postea litteris instructus Evangelicis, Romam aggreditur, ubi a Gregorio patre sanctissimo paulo post constituebatur antistes. Scotiam F deinde reversus, quamplurimos ad Christi fidem servandam persuasit; sub cujus etiam tutela reverendissimus pater Columba in levitarum ordine diu militavit, cujus gratia quamplurima fieri contingebat miracula.

* imo regenerato

Sanctus ille partim confunditur cum Corcagiensi.

37 *Discrepat igitur Officium Aberdonense a Corcagiensi aliisque* S. Barri *Vitis, primo quod, ut multo brevius, ita ex paucioribus fabulis contextum sit. Secundo, quod* S. Fymberrum *non in Hibernia, sed in Scotia natum dicat; nisi forte per* Scotiam *more veterum Hiberniam designet; quod tamen minus verisimile est, cum Breviarii auctor potius indicare voluisse videatur hodiernam Scotiam, in qua Aberdonia sita est. Tertio quod eumdem Sanctum a S. Gregorio Papa non modo ordinatum, sed etiam in Italia episcopum constitutum fuisse velit. Quarto denique, quod eumdem ex episcopatu suo Italico in Scotiam reversum prædicasse, sanctumque Columbam inter discipulos suos habuisse asseveret. Ex hisce omnibus consequitur,* S. Barrum *vel* Fymberrum, *quem Scoti colunt, ab iis partim eumdem statui cum Corcagiensi, partim diversum. Nam eumdem quidem ipsum faciunt, dum eadem, quæ Corcajenses*

A *Corcagienses, de illius Natalibus prodigia, seu verius commenta memorant, dumque illum ad S. Gregorii Pontificatum referunt, et eodem, quo Corcagienses suum, die eademque Oratione propria (nam et hæc utrobique eadem est) annue venerantur.*

AUCTORE C. S.

38 *Contra vero eumdem a Corcagiensi distinguunt ejusdem nativitas in Scotia hodierna, episcopatus primum in Italia, deinde Cathenesiæ in Scotia, sanctique Columbæ sub ipsius disciplina institutio, quæ omnia in* S. Barrum *Corcagiensem cadere nequeunt. Adhæc non apparet, qua occasione tam insignis* S. Barri, *Corcagiensis in Septemtrionali Hibernia episcopi, cultus apud Carthenenses in Australi Scotiæ ora receptus ac tamdiu observatus fuisset. Certe ecclesia parochialis Dornochii seu Dunroduni ipsi dicata nundinæque ejus nomine celebrari solitæ ad Sanctum indigenam potius, quam ad exterum, referenda videntur. Verum quæ de ipsius episcopatu Italico, institutoque S. Columba Officium Cathenense memorat, accepta sunt ex Vitis S. Findbarri Magbilensis et S. Frigidiani episcopi Lucensis in Italia, ad quos ea pertinent, quosque auctor Officii cum Sancto suo confudit, uti infra ostendemus. Videamus itaque, quid de* S. Barro *vel* Fymberro, *quem Cathenenses ut suum primum episcopum colunt, in hisce tenebris verisimilius statui possit.*

partim ab ea distinguitur.

B 39 *Hector Beetius lib.* 12 *Historiæ Scotorum fundationem episcopatus Cathenesiæ Malcolmo Scotiæ regi his verbis adscribit :* Malcolmus, instigante semper uxore Margarita, nullis unquam præconiis satis laudata, quo facilius in omnem populum pietas manaret, id, quod præcipuum erat, summa cura, magna ex parte negligentia deperditum restituere, magnisque accessionibus promovere institit. Fuerant ante hæc tempora quatuor Scotiæ episcopi, *(id est, episcopatus)* sancti Andreæ et Nurthlacensis, qui in suo vigore etiam tum stabant ; duoque alii episcopatus, Candidæ casæ et Glasguensis, qui jam tum collapsi, a tempore Kentigerni Ninianique pene interierant. Eos primum restituit, delectis ex omni Scotia virtute eruditioneque præstantibus viris ; duosque illis alios adjecit, Moraviensem, et Cathenensem, quibus, uti superioribus, insignissimos præfecit viros, suisque terminis inclusit. *Mox subdit, uberem ab hisce fructum in ecclesia Scotiæ statim colligi cœptum.*

Malcolmus Scotiæ rex

40 *Consentit Joannes Leslæus, Rossensis episcopus, lib.* 6 *de Rebus Scotorum, in Malcolmo III sic inquiens :* Tunc primum Moravia et Cathanesia, Malcomo auctore, novos episcopos habuerunt ; reli-

suadente S. Margarita conjuge,

C quisque quatuor, videlicet Sanctandreopolitanus, Murthiacensis, Candidæ casæ et Glasgoensis, variis beneficiis et privilegiis ornati, multo ampliores auctioresque ab illo reddebantur. Quibus delectos ex omni Scotia virtute et eruditione præstantes viros præfici curavit. *Accedit Georgius Conæus lib.* 1 *de Duplici statu Religionis apud Scotos, ubi ait :* Duæ a Malcolmo fundatæ episcopales sedes, una in Moravia, in Cathanesia altera. *Addo et Georgium Buchananum, qui lib.* 17 *Rerum Scoticarum scribit :* Rex *(Malcolmus III) quem ipse* Micolumbum *appellat*, ad quatuor priores episcopatus... adjecit Moraviensem et Cathanesium, conquisitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis et piis. *Consentiunt denique et alii, quos nil opus est hic referre.*

41 *Malcolmus hic Scotorum rex uxorem habuit S. Magaritam, cujus eximiis virtutibus is salubriter captus, pristinam animi ferocitatem deposuit, multaque ex ejusdem consilio juste pieque fecisse narratur in ejusdem sanctæ reginæ Vita, a Theodorico, Dunelmensi monacho, ipsius confessario, scripta, et in Opere nostro illustrata ad* x *Junii, qua ipsa colitur. Multa quidem biographus iste memorat de cura, quam illa, consentiente marito rege, pro ecclesiastica disciplina per totum regnum stabilienda impendit ; sed de episcopatibus tum* D *erectis non meminit. Suspicatus tamen in Annotatis ad cap.* 2 *Papebrochius est, in uno conciliorum, quæ, Margarita curante, tunc temporis frequenter habita fuisse, idem biographus testatur, dictam episcopatuum erectionem, approbante Romano Pontifice, perfectam esse ; quod omnino verisimile est. Ceterum ejusdem Sanctæ cum Malcolmo nuptias Papebrochius ibidem anno Christi* 1070, *mortem vero utriusque anno* 1093 *affixit, quos inter propterea episcopatus Cathenensis exordia reponenda sunt.*

episcopatum Cathenesiæ fundavit,

42 *Porro quis eidem episcopatui primus præfectus fuerit, non docent scriptores supra allegati. At Joannes Spotswood, heterodoxus archiepiscopus Sanctandreanopolitanus in Scotia, lib.* 2 *Historiæ ecclesiæ Scoticæ pag.* 110 *eumdem verbis Anglicis sic indicat :* Hic episcopatus *(Cathenesiæ)* fundatus est a Malcolmo III circa annum MLXVI *(imo paulo serius ex supra dictis)* cui quemdam Darrum præfecit, quem magnopere diligebat. Hic vir diu magnaque in æstimatione vixit, ac post mortem suam pro Sancto cultus est. *Per* Darrum *hic* Barrum *designari, suadet nominis affinitas et assertus cultus.* Barrum *certe eumdem nominat Thomas Dempsterus lib.* 3 *Hist. eccles. Scotorum, ubi de Malcolmi tempore consentiens, hæc ait :* S. Barrus, E sive Fimbarrus, episcopus Cathanesiæ, regi Malcolmo III sanctitate vitæ acceptus, uti in ejus Vita Turgotus retulit... Claruit anno MLXXIX. Colitur templis et aris, multis regni locis erectis, die XXV Septembris. *Pro his laudat Breviarium Scoticum, additque :* Acta certiora perierunt. *Verum in Breviario Scotico, sive Aberdonensi, præter cultum* S. Fimberri *nihil ejusmodi, imo contraria potius legere est, ut ex supra dictis constat.*

a quo S. Barrum primum episcopum

43 *Spitswoodi tamen ac Dempsteri assertis consonat titulus, qui in apographo nostro laudati Breviarii Aberdonensis præfixus Officio* S. Fymberri *ad diem* XXV *Septembris legitur hoc modo :* Vita S. Fymberri vel Barri, primi Cathanensis episcopi et confessoris, sub rege Malcolmo III, anno MLXXIX, Septembris XXV. *Hic itaque merito videri potest ille* S. Barrus, Fymberrus, *seu* Fimbarrus *esse, in Scotia cultus, cui auctor dicti Breviarii Acta synonymorum Sanctorum* Barri *Corcagiensis et alterius Magbilensis ac Frigidiani Lucensis, episcoporum partim adaptaverit. Certe hac ratione planum fiet, unde insignis ille* S. Barri *cultus in Cathenesiæ invaluerit, et ad illum merito partim referetur laus, cum qua auctores num.* 39 *et sequenti citati episcopos novis cathedris* F *Moraviensi ac Cathenensi a Malcolmo præfectos breviter memorarunt. Non tam certo tamen id ausim asserere, quin mihi scrupulus maneat, ne ex cultu, qui* S. Barro *veluti Cathenesiæ episcopo deferebatur, Dempsterus induxerit in animum, hunc primum fuisse episcopum sedis Cathenensis, quam a Malcolmo III erectam, aliunde constabat ;* Spotswoodus *vero* Darrum, *quem ab eodem rege primum Cathenesiæ episcopum factum forte legerat, ob eamdem causam simul et ob nominis affinitatem, inter Sanctos honorari pronuntiaverit. Verum nihil obstat, quo minus longe ante Malcolmum aliquis in Cathenesia episcopus vixerit, licet episcopatus ibidem postea tantum fuerit stabiliter fundatus.*

ibi tunc factum esse, tradunt aliqui ;

44 *Simili ratione induci potuit, qui Breviarium Aberdonense nobis descripsit ; nisi forte hic alterutrum istorum, et isti alter alterum dumtaxat fuerint secuti. Dixi,* qui Breviarium Aberdonense nobis descripsit ; *non enim prædictum titulum in Breviario impresso legi existimo ; cum quod id insolitum sit in Breviariis, tum quod in ipsis Lectionibus nulla prorsus fiat mentio de Malcolmo ; sed contra Sanctus ad longe alia tempora, ad S. Gregorii scilicet Pontificatum in iisdem refera-tur. Ad Dempsterum redeamus. Laudat is Turgotum*

quæ sententia est satis verisimilis,

in

A in ejus Vita, *Malcolmi scilicet, (hujus enim Vitam, non* S. Barri, *Dempsterus ipsemet inter ejusdem Opuscula recenset) quod si verum sit, dubitari nequit, quin* S. Barrus *floruerit sub Malcolmo, cui perquam familiaris Turgotus fuit. Ab hoc Vitam aliquam ejusdem S. Margaritæ et Malcolmi vernacule scriptam exstitisse, docet Hector Boethius lib.* 12 *Hist. Scot. sic scribens :* S. Andreæ factus episcopus *(Turgotus)* Vitam D. Margaritæ et Malcolmi regis conscripsit, vernacula quidem lingua, sed non minori elegantia, quam pietate, veritateque, ut qui illis familiarissimus, dum viverent, fuerit.

non tamen omnino certa est, nec antiquo

45 *Rursus in eodem libro ait :* Quanta vero in Deum pietate, quamque sancte cum hominibus Malcolmus et uxor ejus conversati, quanta etiam industria mores hominum emendare conati sint, facile intelliget, qui Turgoti librum de vita Malcolmi ac D. Margaritæ legere curaverit. *Ita ipse; sed Vitam hanc suo tempore frustra desideratam notavit Papebrochius in Commentario prævio ad ejusdem sanctæ reginæ Acta* § I. *Nec magis illam a se visam Dempsterus ipse non obscure significat, dum lib.* 18 *Hist. eccles. Scotorum, in Turgoto, hujus Opuscula enumerans, memorat quidem* Vitam Malcolmi regis lib. I. Vitam S. Marga-B ritæ reginæ lib. I; *sed tantummodo ex fide Boethii, subdens :* Utriusque testis Boethius. *Quamquam vel sic male laudat Boethium, qui non duas, sed unicam utriusque simul Vitam a Turgoto scriptam ait. Non vidit igitur Dempsterus istud Turgoti Opusculum, quod tam fidenter laudat, dicens :* S. Barrus sive Fymbarrus, episcopus Cathanesiæ, regi Malcolmo III sanctitate vitæ acceptus, uti in ejus Vita Turgotus retulit.

testimonio fulta. Alterius huic apposita asserto,

46 *Sublato Turgoti testimonio, ea de* S. Barri *episcopatu Cathenesiæ ætateque non nisi recentioribus illis scriptoribus, quantum quidem ego noverim, nititur, quorum auctoritas mihi tanti non est, ut me certum reddat. Libenter tamen illud dubium ponam, si quis sæpe dictum Turgoti Opusculum, et in eo Dempsteri asserta repererit. Ab hac opinione longe discedit Nicolaus Wemyss Scotus, Societatis Jesu presbyter, in libello MS., quem, flagitante Sollerio nostro, de Indubitatis Scotiæ Sanctis composuit, et ad eumdem transmisit. Hic* S. Fimbarrum *ad seculum* VI *omnino referendum vult, ac de eo sic loquitur ;* Catinos atque Cornavios in ovile Christi reduxit ; et per consequens illorum populorum merito Apostolus nomina-C tur. Sedem fixit Dornochi in Suderlandia, seu terra Australi Catinorum. Ipsius cœnobium sub Malcolmo III in episcopatum sublimatum : hæc recentioribus origo erroris. Dornocense templum cathedrale D. Fimbarro sacrum, ubi sacra illius lipsana a fidelibus venerabantur usque ad totalem fidei sanctæ eis in oris exstirpationem. Diligenter distinguendus est a Fimbarro Ibernorum.

sed non probata referuntur.

47 *Hactenus ipse, nullum dictorum suorum testem, nullum pro iis monumentum, nullam rationem allegans. Quinimo, quod de Dornocensi sive Dunrodunensi ecclesia cathedrali* S. Barro *sacra ait, adversatur dictis num.* 35, *ubi parochialis quidem ecclesia ipsi dicata fuisse dicitur, cathedralis autem, a Gilberto episcopo exstructa, divæ Virgini. De sancto hoc Gilberto Cathenensi episcopo, versus medium seculum* XIII *defuncto, actum in Opere nostro est ad diem* I *Aprilis, ibidemque ex Breviario Aberdonensi etiam dictum, requiescere illum* in ecclesia Cathenensi, suis constructa manibus. *Forte tamen ante hujus S. Gilberti tempora ecclesia* S. Barri *cathedralis fuerit, et post conditam a Gilberto novam illam parochialis tantum facta. Ut ut est, non possum ego Wemyssio isthæc omnia sine teste et argumento asserenti credere, magisque propendeo in eam sententiam, quæ* S. Barrum *sub Malcolmo III Scotorum rege primum Cathenensem episcopum stetuit ; licet nec hanc certam puto ob rationes, quas supra allegavi.* D

AUCTORE C. S.

Opuscula ipsi a Dempstero adscripta,

48 *Dempsterus in lib.* 2 *Hist. eccles. Scotorum* S. Barrum *inter scriptores collocat, et sequentia velut ipsius Opuscula recenset :* Synodum ecclesiæ suæ lib. I. Epistolas ad varios lib. I. Expositionem Psalterii lib. I. Collectionem canonum sacrorum lib. I. De baptismi cæremoniis epistolam. Quam male Henricus Canisius Alcuini Scoti nomine publicavit ; cum S. Barri Opus esse, ipsum nomen præfixum in Bibliotheca regia testetur, et viri pii cura, qui pereuntem sanctissimi Antistitis memoriam restituit, hisce apicibus Operum meum pridem communicatis. *Porro notior est Dempsteri in fabulis ad gentis suæ gloriam consarcinandis facilitas, quam ut asserta ejus sine alio vade admitti queant. Ad epistolam* de Baptismi cæremoniis *quod attinet, Jacobus Sirmondus tom.* 2 *collectionis Operum variorum, anno* 1728 *Venetiis recusæ, col.* 679 *in annotatis ad Theodulfi episcopi Aurelianensis librum de Ordine Baptismatis, revera ostendit, eam Alcuino perperam attribui ; sed simul observat, eamdem potius Amalarii Trevirensis episcopi esse. Sirmondo consentiunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 4 *pag.* 240 *in Alcuino.*

quem de Corcagiensi male interpretatus Porterus est.

49 *Quodcumque nomen præferat codex a Dempstero laudatus, certum est, Epistolam hanc, vel in ipsius Dempsteri sententia,* S. Barri *Cathenesiæ episcopi esse non posse. Scripta enim hæc est ad Carolum Magnum, id est, plus quam duobus seculis ante* Barri *nativitatem, qui ex Dempsteri sententia* claruit anno MLXXIX. *Plura addere necesse non est. Eadem opera confutatur Franciscus Porterus, qui in Compendio Annalium ecclesiasticorum Hiberniæ pag.* 197 *eam* S. Barro *Corcagiensi dubie adscripsit, dicens :* Ejus est Epistola, Alcuino attributa, de Ceremoniis Baptismi, si Dempstero credimus. *At Porterus hic bis hallucinatus est ; primo, quod Dempsterum, qui de Cathenensi loquitur, pro Corcagiensi laudaverit ; secundo, quod epistolam ad Carolum Magnum, ut diximus, scriptam, attribuere voluerit* S. Barro *Corcagiensi, quem ipsemet seculo* VII *ineunte eam cathedram fundasse, atque post septemdecim, vel septem tantummodo annorum sedem obiisse, ibidem affirmaverat.* E

§ IV. Neuter S. Barrus vel Finbarrus fuit magister S. Columbæ : Cathenensis a Magbilensi et Clonardensi distinguendus est. F

S. Findbarrus, Finianus

B*reviarium Aberdonense, § præcedenti num.* 36 *inter discipulos vel levitas* S. Barri seu Fymberri, *quem Scoti hodie colunt, recenset S. Columbam, Hiiensem scilicet postea abbatem in Iona insula, cujus Acta Baertius noster ad diem* IX *Junii illustravit. In hujus Vita, auctore S. Adamnano, ibidem edita, celebris revera de S. Findbarro episcopo, sanctique Columbæ magistro mentio habetur. Pag.* 199, *num.* 2 *hæc legere est :* Alio item tempore idem vir beatus *(S. Columba)* juvenis diaconus, in Hibernia apud Findbarrum, sanctum episcopum commanens, cum ad sacrosancta mysteria necessarium defuisset vinum, virtute orationis aquam puram in verum vertit vinum. *In eadem Vita lib.* 2, *cap.* 1, *num.* 41 *laudatus biographus, Sanctum modo Findbarrum, modo Finianum appellans, idem miraculum paulo latius exponit his verbis :* Alio in tempore cum vir venerandus in Scotia apud S. Findbarrum episcopum adhuc juvenis sapientiam sacræ Scripturæ addiscens commaneret, quodam solenni die vinum ad sacrificale mysterium casu aliquo minime inveniebatur.

vel Finnio

51 De cujus defectu cum ministri altaris inter se conquerentes audiret, ad fontem sumpto pergit urceo,

A ceo, ut ad sacræ Eucharistiæ mysteria aquam, quasi
AUCTORE C. S. diaconus, fontanam hauriret : ipse quippe illis in
diebus erat in diaconatus gradu administrans. Vir
itaque beatus aquaticum, quod de latice hausit, ele-
mentum, invocato nomine Jesu Christi, fideliter
benedixit, qui in Chana Galilææ aquam convertit
in vinum ; quo etiam in hoc operante miraculo, in-
ferior, hoc est, aquatica natura, in gratiorem, vide-
licet vinalem per manus prædicabilis viri conversa
est speciem. Vir itaque sanctus a fonte reversus et
ecclesiam intrans, talem juxta altare urceum intra
se habentem disponit liquorem ; et ad ministros,
Habetis, ait, vinum, quod Dominus Jesus ad sua
misit peragenda mysteria. Quo cognito, sanctus cum
ministris episcopus eximias Deo referunt gratias :
sanctus vero juvenis hoc non sibimet, sed S. Fin-
niano adscribebat episcopo.

52 *In eadem denique Vita pag.* 228, *num.* 85 *de*
episcopus in Hibernia
eodem, sed Finnionis *nomine, sic rursum meminit*
Adamnanus : Alio in tempore vir sanctus *(Columba)*
venerandum episcopum Finnionem, suum videlicet
magistrum, juvenis senem adiit ; quem cum S. Fin-
nio ad se appropinquantem vidisset, angelum Do-
mini pariter ejus comitem itineris vidit, et, ut nobis
ab expertis traditur, quibusdam astantibus intimavit
B fratribus, inquiens : Ecce nunc videatis sanctum ad-
venientem Columbam, qui sui commeatus socium
meruit habere angelum cœlicolam. *Hunc Finnionem,*
Finianum ac Findbarrum unum eumdemque sanctum
episcopum esse, liquet ex ipsa Adamnani narratione :
ubique enim ipsum Sanctum episcopum *et S. Colum-*
bæ magistrum *appellat. Id ipsum habemus ex ejusdem*
S. Columbæ Vita breviori, ibidem pag. 185 *et sequen-*
tibus edita, cujus auctor (forsitan Cumineus Albus)
num. 2 *eadem narrans de conspecto angelo, versaque*
in vinum aqua, utroque loco ipsum non Findbarrum,
sed Fennianum *nominat.*

53 *Consonat et Vita altera S. Columbæ, a Joanne*
Colgano edita in Triade thaumaturga Hiberniæ pag.
et Columbæ magister,
325 *et sequentibus, in qua ad propositum nostrum legi-*
tur : Finnianum igitur episcopum, sapientiæ lucem
clarissimam, ad discenda Scripturarum mysteria
(S. Columba) adivit. *Tum subdit, quæ de angelo et*
mutata in vinum aqua ex aliis retulimus. Unde autem
ea nominis diversitas oriri potuerit, docet Colganus ad
XVIII *Martii in Præfatione ad Vitam S. Fridiani,*
seu Frigidiani, ex qua jam aliqua dedimus in hoc ipso
Commentario num. I. Hibernis...... patrio idiomate
triplici expressione nunc FINNIA, nunc FINNEN, sive
C FINDEN, nunc FINNBAR ; et hinc Latine FINNIO, FIN-
NIANUS, sive FINDIANUS, et FINNBARRUS.... appella-
tur...... Sed quia vox Hibernica FINNIA et FINNEN
idem significat, quod ALBUM, CANDIDUM, et metapho-
rice PULCHRUM ; et vox FINNBHARR idem nunc,
quod ALBUS vel PULCHER VERTEX, sive ALBA vel PUL-
CHRA CÆSARIES ; hinc vel a speciosa corporis forma
FINNIA, FINNEN seu FINDEN, id est, PULCHER vel
CANDIDUS ; et a capillorum colore FINNBHARR, id est,
PULCHRA, ALBA sive FLAVA CÆSARIES, sive ALBUS
vel PULCHER VERTEX, cœpit appellari. Unde idem
pene his verbis est etymon.

54 *Neque pro geminando Finbarro facit, quod S.*
Adamnanus illum num. 50 *modo in Hibernia, modo*
potuit fuisse
in Scotia episcopum faciat ; Hibernia enim seculo VII,
quo Adamnanus floruit, Scotiæ *nomine veniebat. Ad-*
de, quod utrobique idem de vino miraculum narretur,
quod Adamnanus primo loco leviter perstrictum, deinde,
ubi de miraculis ex professo tractabat, paulo uberius
exposuit. Morari quoque nos non debet S. Columbæ
Vita brevior superius laudata, dum hic in ea dicitur
miraculum istud patrasse apud Fennianum in Britan-
nia : locus enim iste certe vitiosus est, uti Baertius no-
ster ibidem in Annotatis ad cap. I, *lit.* c *observavit.*

Porro dubium non est, quin ad prædicta respexerit au- D
ctor Breviarii Aberdonensis, quando num. 36 *de* S.
Fymberro *suo ait :* Sub cujus etiam tutela reveren-
dissimus pater Columba in levitarum ordine diu mi-
litavit, cujus gratia quamplurima fieri contingebat
miracula. *Hinc inquirendum est, quis ille Findbarrus*
vel Finnianus fuerit, de quo loquitur Adamnanus.

55 *Colganus in annotatis ad quintam Vitam S. Co-*
episcopus Magbilensis
lumbæ, num. 42 *duos SS. Finianos ejusdem Sancti*
Magistros fuisse asserit ; unum episcopum de Cluain-
eraird in Media ; alterum item episcopum de Magbile
in Ultonia, Hiberniæ provinciis. De Magbilensi exstat
mentio in Vita S. Comgalli abbatis Benchorensis, apud
nos tom. 2 *Maji ad diem* X *secundo loco edita, in qua*
biographus num. 26 *hæc habet :* Venit aliquando ad
monasterium S. Comgalli vir vitæ venerabilis S. Fin-
barrus episcopus, qui jacet in miraculis multis in sua
civitate Machbile ; et gavisus est pater Comgallus
cum suis fratribus in adventu tanti ac talis hospi-
tis. *Mox subdit, lac in ejusdem sancti episcopi gratiam*
divinitus subministratum fuisse. Deinde ibidem num.
28 *dicitur S. Comgallus ipsius mortem etiam divinitus*
rescivisse. Quadam nocte, *inquit biographus,* cum fra-
tres ad ecclesiam convenissent, dixit eis S. Comgal-
lus : Oremus, carissimi, pro anima patris nostri
Finnbarri episcopi, quæ nunc ad cœlum ab angelis E
portatur ; et inventum crastino die est, sicut san-
ctus pater piissimus Comgallus prædicebat.

56 *Henschenius in Commentario prævio ad eam*
qui paulo post medium seculum VI floruit,
Vitam, quam Usserius in Britannicarum ecclesiarum
antiquitatibus velut sinceram laudavit, et ipse pariter
agnovit, fundationem Benchorensis monasterii anno
Christi 551 *affixit. Hinc discimus, S. Findbarrum*
certe paulo post medium seculum VI *etiam vixisse, cum*
hic S. Comgallum in Benchorensi monasterio invisisse
dicatur. S. Finniani Cluain-erairdensis Vitam dedit
Colganus ad diem XXIII *Februarii, ibidemque in Ap-*
pendice cap. 4 *notavit, ejus mortem a Quatuor magi-*
stris in Annalibus referri ad annum 548 ; *a Waræo*
autem et Usserio ex Annalibus Inisfallensibus ad an-
num 552. *Verum ipse ibidem maluit ejusdem vitam*
saltem usque ad annum 563 *protrahere, quia de ipso*
interpretatus est, quæ nos de aliquo Finnione episcopo
num. 52 *retulimus, et post quæ apud Adamnanum ad-*
ditur : Iisdem diebus sanctus *(Columba)* cum duode-
cim commilitonibus discipulis ad Britanniam trans-
navigavit. *Hanc autem navigationem tam ipse, quam*
Baertius in Commentario, prædicto anno illigarunt.

57 *Jam vero miraculum, quod de aqua in vinum* F
vel Finianus Clonardensis, non Cathenensis ;
versa num. 50 *et sequenti recensuimus, S. Columba*
apud Magbilensem patrasse dicitur in Vita quinta
ejusdem Columbæ, quam Colganus ex Hibernica per
Magnum Odonellum scripta contraxit Latine. Ipse ta-
men Colganus ad diem XXIII *Februarii in Appendice*
ad Vitam S. Finniani Cluain-erairdensis istud ipsum
apud hunc factum putat. Deinde vero in Appendice
ad Vitam S. Fridiani seu Frigidiani ad XVIII *Martii*
dubium esse fatetur, apud quem e duobus contigerit.
Sed apud quemcumque e duobus illis magistris, si ta-
men duos illos habuerit, S. Columba id fecerit, eorum
neuter idem esse potest cum sancto Episcopo Corca-
giensi, aut cum eo, qui velut Cathenensis episcopus in
Scotia colitur. Ratio manifesta est ex eorum omnium
ætate. S. Barrum *vel* Finbarrum *Corcagiensem a S.*
Gregorio Papa, ideoque sub finem seculi VI *vel initio*
VII *episcopum ordinatum fuisse, ex communi sententia*
vidimus § 2. *Eidem Pontifici* S. Fymberri *Cathenen-*
sis consecrationem adscribit auctor Breviarii Aberdo-
nensis, alii autem eamdem verisimilius referunt ad se-
culum XI, *uti* § 3 *ostendimus.*

58 *At vero S. Columbam Baertius noster in Com-*
mentario prævio ad ejusdem Vitam prolixiorem § 3
probat natum esse anno 520 *vel* 521, *annoque* 597
obiisse.

qui cum Magbilensi

A obiisse. *Non potuit igitur hic, dum adhuc juvenis esset diaconus apud alterutrum jam episcopum degere; sed apud quemdam alium, qui circa idem seculum* VI *medium episcopatum alicubi in Hibernia tenebat. Non magis admitti potest* S. Finbarri *Cathenensis episcopatus in Italia gestus, antequam in Scotiam rediret, ut in eodem Breviario Aberdonensi legitur: quæ falsa opinio unde orta fuerit, modo exponendum est. S. Gregorius lib.* 3 *Dialogorum cap.* 9 *meminit de S. Frigdiano episcopo Lucensi in Tuscia, quem* miræ virtutis virum *appellat, quemque noxias Auseris exundationes coercuisse scribit, eodem fluvio in novum alveum, quem ipse sarculo designaverat, mirabiliter deducto. Hunc aliqui eumdem fecere cum supra laudato sancto episcopo Magbilensi, inter quos Colganus ejus gesta illustrans ad diem* XVIII *Martii, ipsum corrupto ab Italis vocabulo* Fridianum Frigdianum *et* Frigidianum *appellari ait, cum* Finianus *vel* Finbarrus *dictus fuerit.*

et S. Frigdiano Lucensi in Breviario Aberdonensi

59 *Hujus S. Frigdiani Lucensis memoria in Martyrologio Romano bis signata est; primo ad diem* XVIII *Martii, ubi legitur:* Lucæ in Tuscia natalis S. Frigdiani episcopi, virtute miraculorum illustris; cujus festivitas quartodecimo Kalendas Decembris, quando ejus corpus translatum fuit potissimum B recolitur. *Deinde ad dictum diem* XVIII *Novembris:* Lucæ in Tuscia translatio S. Frigdiani episcopi et confessoris. *Ob eam festivitatem Majores mei ejusdem Acta usque in citatum Novembris diem distulerunt. Ad eumdem illa seposita habemus jam illustrata a Papebrochio nostro, qui in Commentario prævio ostendit, sanctum illum episcopum Lucensem cum Magbilensi perperam confundi. Huic errori auctor Breviarii Aberdonensis alterum addidit, dum Lucensem, sic confusum cum Magbilensi, eumdem credidit cum Cathenensi, sive cum eo, qui velut Cathenesiæ episcopus in Scotia colitur.*

perperam confusus est: de Magbilensi

60 *Hinc factum existimo, ut S. Columbam, quem Magbilensis discipulum fuisse legerat, Cathenensis diaconum fecerit, et Cathenensem a S. Gregorio Magno episcopum in Italia constitutum dixerit, quia sanctus ille Pontifex de S. Frigdiano Lucensi in Tuscia episcopo sic meminit, ut videri possit circa ejusdem Sancti* D *tempora vixisse. Porro Colganus in Appendice ad S. Frigdiani Vitas cap.* 2 *scribit, Finnianum Magbilensem in aliquot Martyrologiis annuntiari. Nempe ad diem* 2 *Februarii in Tamlactensi hoc modo:* S. Finniani episcopi de Magbile, vel Finniani de Cluaineraird: *apud Maguir:* S. Finnio episcopus de Magbile; *et in Martyrologio Dungallensi:* Findio episcopus de Magbile. *Eodem teste Colgano, ejusdem memoria ad diem* X *Septembris recurrit. In Martyrologio Tamlactensi:* Finnio filius Hua Fiatach; *hoc est, inquit ipse,* ex stirpe Dalfiatachiorum, ex qua S. Finnianus descendit. *In Martyrologio Dungallensi:* Finnianus episcopus de Magbile. *In Calendario Casselensi:* Finnianus Fionn de Magbile. *Aliæ autem annuntiationes, quas ad diem* XVIII *Martii et* XVIII *Novembris ex Martyrologiis ibidem præterea subjicit, ad S. Frigdianum Lucensem spectant.*

AUCTORE C. S.

agi poterit 18 Novembris, de Clonardensi 12 Decembris.

61 *Ex hisce collige, S. Finnianum Magbilensem cultum habuisse die* 2 *Februarii, seu potius* X *Septembris: at Majoribus meis primo loco ignotus fuit; posteriori vero de eo mentio facta est in Prætermissis, ulteriori examine dilato in diem* XVIII *Novembris, quo S. Frigdianus colitur, et quo propterea de eodem latius agendum erit, quam egerit Papebrochius in Actis* E *ejusdem S. Frigdiani ibidem edendis, quem, ut diximus, a Magbilensi distinguendum esse probavit. Denique quod ad S. Finnianum Cluain-erairdensem seu Clonardensem, de quo supra etiam meminimus, spectat, hujus Vitam mutilam a nobis acceptam Colganus edidit ad* XXIII *Februarii, quo colitur et Missam habet inter Proprias Sanctorum Hiberniæ, anno* 1734 *editas. Apud nos inter Prætermissos dicto die episcopus* Medensis *vocatur, quia Clonardensis aliæque sedes minores in unum episcopatum Medensem coaluerunt; sed ejusdem Acta ibidem remissa sunt ad* XII *Decembris, tum quod eo die pluribus Martyrologiis inscriptus sit, tum quod non nisi mutila illa Vita in Museo nostro exstaret, et Colganus promiserit fore, ut aliam daret ad dictum diem Decembris; quod tamen morte, ut arbitror, præventus non præstitit.*

DE S. AUSTINDO ARCHIEPISCOPO

AUSCIENSI, CONFESSORE

C F

IN VASCONIA SUPERIORI

SILLOGE HISTORICO-CRITICA

§ I. Notitia archiepiscopatus ipsius: memoria in Martyrologiis, et cultus: gesta pauca colligenda: patria et conditio usque ad episcopatum: hujus suscepti tempus.

C. S.

ANNO MLXVIII Augustæ Ausciorum,

Augusta Ausciorum *vetusta Galliæ civitas in Novempopulania, olim* Climberris *dicta, ab aliis etiam* Auscii, Auscium, *et* Auxium, *nunc vero Gallice* Auch *vel* Ausche, *nonnumquam quoque* Aux *appellata, sita est in Vasconia superiori, in comitatu Armeniacensi, cujus caput est, ad Ægircium fluvium, vulgo* le Gers, *condita. Baudrandus in Lexico geographico ejusdem a circumjacentibus civitatibus distantiam sic indicat:* Sex *(alibi habet* octo) leucis distans ab Elusa in Ortum hibernum, et totidem fere a Condomo in Meridiem, et XI a Tolosa in Occasum, Aturum versus. *Episcopatum olim habuit Elusanæ metropoli suffraganeum; verum hac civitate, quæ hodiedum tantum tenue oppidum est, Gallis* Euse *dictum, a barbaris devastata, totius provinciæ ecclesiasticæ metropolis evasit; quod Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col.* 970 *ad medium circiter seculum* IX *refert. Vide tamen dicta apud nos in S. Taurino tom.* 2 *Sept., pag.,* 632 *et seq.*

cujus archiepiscopus fuit, annuntiatur hodie,

2 *Olim Ausciensis civitas pleno jure ad archiepiscopum suum spectabat, sed nunc ejusdem dominium ipse cum Armaniaci comite, sive nunc, ut habet laudatus Sammarthanus col.* 971, *cum rege Franciæ, ex æquo partitur. Porro in Auxitana sede, ad metropoliticam dignitatem dudum elevata, seculo* XI *virtutibus floruit* S. Austindus, *qui, licet in paucis Martyrologiis celebretur, certum tamen cultum hoc die* XXV *Septembris, quo obiisse creditur, apud Auxitanos suos habet. Martyrologium Parisiense, anno* 1727 *typis editum, ipsum hodie sic annuntiat:* Augustæ Ausciorum, S. Austindi archiepiscopi,

AUCTORE C. S.

A archiepiscopi. *Præiverat Castellanus in Martyrologio Universali, ubi eadem habens, ipsum Gallice* Saint Ostent *appellavit. De eodem paulo latius agit Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani hoc pariter die, non sine mendo tamen, sequens ipsi elogium texens.*

In paucis Martyrologiis;

3 Augustæ Ausciorum, S. Austindi, metropolitanæ jam illius ecclesiæ episcopi et confessoris; qui Burdigalæ ortus, per justitiæ semitas hanc ad cathedram ascendit; cumque annis quinquaginta novem gregem sibi creditum in magna sanctitate et vigilantia gubernasset, hæreses compressisset, synodo Jakæ (cui adfuerunt octo episcopi et tres abbates) præfuisset; Moyssacensis ecclesiæ consecrationi cum multis pontificibus interfuisset, ecclesia sua ampliata, fundato Nugaroli collegio, ad cœlestis sanctuarii decorum evocatus, vas gloriæ inter purissimos templi illius superni mystas susceptus est. *Hæc ipse, infra a nobis examinanda illustrandaque. Apud ceteros martyrologos nil de ipso reperi; quod in Benedictinis mirandum est, si ex abbate monasterii S. Orientii, Ordinis S. Benedicti, archiepiscopus Ausciensis factus sit, ut scribit Dionysius Sammarthanus; qua de re inferius agemus. Mabillonius quoque ipsum* B *nec inter Prætermissos quidem in Actis Sanctorum sui Ordinis recensuit; in Annalibus vero non uno in loco eumdem velut archiepiscopum Ausciensem memoravit, sed nusquam cum titulo* Sancti *aut* Beati.

et ibi colitur Officio ecclesiastico;

4 *Hunc tamen titulum ei deberi discimus ex Gallia Christiana Sammarthanorum fratrum tom.* 1 *pag.* 103, *ubi de* S. Austindi *ecclesiastico cultu hæc aiunt:* Sanctitate vitæ inter sui ævi pontifices maxime clarus, ad Superos evolat xxv Septembris; nam hoc die colitur festum ejus: ac creditur post mortem Austindus, quem Ostendum nominant, inter Divos relatus. De cujus pietate ac laudibus qui plura scire desiderat, adeat Breviarium et antiquas Horas ecclesiæ Auxitanæ. *Consentit ejusdem Operis continuator Dionysius Sammarthanus tom.* 1, *col.* 980 *inquiens:* Ad Superos evolavit S. Austindus... die xxv Septembris, qua die colitur in ecclesia Auxitana. *Philippus Labbeus tom.* 2 *Bibliothecæ MSS. pag.* 598 *exhibet versus aliquot rhythmicos seu hymnum de* S. Austdindo *nostro, quem in Syllabo scriptorum sect.* 3 *num.* 28 *descriptum ait* ex Collectaneis illustrissimi domini Monspeliensis episcopi, *quemque ego ex ipso hic subjungo.*

hymnus de eodem.

5 De S. Austindo confessore archiep. Auxitano
C xxv Septembris.

O dux et decus Gasconiæ,
Austinde Auxiorum archiepiscope,
Qui a Burdegalensi originem
Sumpsisti urbe et honorem.
Post metropolitanos quinquaginta octo
Triginta novem annis bene merito.
Rexisti provinciam Auxiam,
Et ampliasti ecclesiam
In Dei laude et B. Mariæ
Longe post Taurinum incœptæ
Erexisti Nogeroli oppidum,
Fundando ibi collegium
Ad honorem cœlestis curiæ,
Et B. Nicolai præcipue,
Annis in mille sexaginta duobus
Fuisti noster archiepiscopus.

Hæc omnia nullum de ecclesiastico ipsius cultu dubium relinquunt; sed quæ in hoc hymno asseruntur, infra examinanda venient.

6 *Vitam ejus nullam habeo, nec antiquam ab aliquo laudari comperi. Desunt quoque mihi Breviarium et Horæ Auxitanæ ecclesiæ, ad quas Sammarthani fratres mox laudati pro ampliori notitia lectorem remittunt. Ex neotericis Joannes Baiole, Societatis Jesu* D *presbyter, in Historia sacra Aquitaniæ, quam anno* 1644 *Cadurci Gallice edidit, lib.* 2 *cap.* 15, *pag.* 164 *indicat, se aliquam hujus Sancti Vitam scripsisse, quæ haud dubie una est ex iis Sanctorum ac pietate illustrium Aquitanorum, quas in Præfatione ad lectorem promiserat vulgandas in ejusdem Historiæ tom.* 2. *Verum hic tomus videtur numquam typis editus fuisse, cum in Bibliotheca scriptorum Societatis nostræ non nisi tomus unicus istius Historiæ, isque prædicto anno locoque ab eo vulgatus legatur. Quamquam scriptor ille pene sex seculis* S. Austindo *posterior sit, habuit tamen monumenta, quibus ego careo, ideoque utilis mihi esse potuisset. Tantum itaque superest, ut pauca ex gestis ejus congeram, quæ apud alios tradita invenero.*

Fuit Patria Burdigalensis,

7 Austindus Burdigalensis urbis indigena *fuit, uti Sanctus ipsemet, cujus hæc verba sunt, testatur in charta fundationis Nogarolensis, quam inferius num.* 22 *recitabimus. Eamdem ipsi patriam assignat vetus hymnus ex Labbei Bibliotheca MSS. mox relatus. Supersedeo pluribus, cum etiam neoterici critici ea de re consentiant. Est autem Burdigala, Gallice* Bourdeaux, *perampla claraque Galliæ civitas in Guienna, cujus caput est, ad Garumnam fluvium posita, archiepiscopatu conciliоque totius provinciæ, quod* Parlamentum *vocant, illustrata, et celebre emporium. Arnaldus Oihenartus in Notitia utriusque Vasconiæ lib.* 3, *cap.* E 8 *Ausciensium præsulum Catalogum exhibens, eumdem, quem* Austindum vel Ostendum *appellat, etiam* clericum Burdigalensem *fuisse ait, quando ad Ausciensem archiepiscopatum promotus est. Id ipsum etiam asserunt Sammarthani fratres in Gallia Christiana, Oihenartum secuti.*

Nonnemo, ipsum primum abbatem S. Orientii

8 *At Dionysius Sammarthanus in eodem Opere aucto, tom.* 1, *col.* 980 *ipsum ex abbate S. Orientii dictæ sedis archiepiscopum creatum esse affirmat. Deinde eumdem col.* 1019 *in serie abbatum ejusdem monasterii primo loco reponit, atque ad Auxitanas infulas promotum fuisse repetit. Monasterium hoc, quod a S. Orientio Ausciorum episcopo, cujus Vita apud nos data est ad Kalendas Maji, nomen accepit, et Gallice* Saint Orient d'Auche *appellatur, Dionysius Sammarthanus ibidem ait, fuisse abbatiam Ordinis S. Benedicti, fundatam* a Bernardo Luteo comite Fidentiacensi; *deinde vero anno* 1068 *Cluniacensibus datam S. Hugone abbate, in Prioratum conversam esse; ac postea denique monachos illius vi Bullæ cujusdam secularem togam induisse. Hæc ibi; sed col.* 974 *in S. Orientio ejusdam abbatiæ fundatorem* Bernardum Othonem F *appellaverat.*

prope Auscian fuisse, ait;

9 *Oihenartus in Notitia utriusque Vasconiæ lib.* 3 *cap.* 9 *Fidentiacenses comites recensens, tres Guilielmi Garsiæ filios nominat, Othonem scilicet sive Odonem, Bernardum et Fredelonem. De Bernardo autem ait:* Cui cognomentum Lusci tribuunt, aiuntque fuisse monasterii S. Orientii Ausciensis conditorem. *Othonis vero filium* Bernardum Othonis *appellat, qui, eodem teste, cognomento* Mancus-tinea *dictus est. Videtur itaque Dionysius Sammarthanus col.* 1019 *per* Bernardum Luteum *eumdem indicare voluisse, qui ab Oihenarto* Bernardus Luscus *dicitur, atque ita de fundatore monasterii S. Orientii eidem consensisse. Verum si Guilielmus Garsiæ, Bernardi Lusci pater, sub Carolo Simplice Francorum rege, anno Christi* 929 *vita functo, vixerit, prout Oihenartus ibidem affirmat, temporis ratio vix permittit, ut* S. Austindum, *quem anno* 1068 *etiam in vivis superstitem videbimus, primum abbatem fuisse credamus monasterii a Bernardo Lusco, ejusdem Guilielmi filio, fundati.*

quod non satis constat.

10 *Minor difficultas est in Bernardo-Othonis, Bernardi Lusci nepote ex fratre Othone; sed nescio, quo argumento Sammarthanus eam fundationem ipsi adscripserit, et dubitare cogor, utrum is duos istos Bernardos confuderit, an sententiam, quam col.* 974 *tradiderat,*

A tradiderat, col. 1019 mutaverit. Nullum quoque testem aut monumentum laudat, quo probet, laudatum monasterium jam tum Ordinis Benedictini fuisse, aut ejusdem prælaturam gessisse Austindum. Si Joanni Baiolio in Historia sacra Aquitaniæ lib. 2, cap 19 credimus monachi, qui monasterio S. Orientii inserviebant, Benedictini non erant usque post medium seculum XI, quo sub S. Hugone Cluniacense institutum amplexi fuere. Ut ut est (nam ego ex monumentorum inopia nihil hic possum statuere)mihi ista S. Austindi prælatura admodum dubia videtur, cum laudatus Dionysius eam nude asserat, et Sammarthani fratres Scævola et Ludovicus cum Oihenartio contrarium dicant, Mabillonius vero ac Benedictini martyrologi S. Austindum suis non annumerent. Quia tamen Dionysius Sammarthanus forte monumentum aliquod, ceteris ignotum reperit, rem in dubio relinquo.

Nescitur annus, quo Archiepiscopus factus est;

11 Annus, quo Sanctus archiepiscopatum adiit, certo determinari nequit : quin etiam difficile est, illum vel circiter designare ; nec consentiunt scriptores de loco ac ordine, quo Ausciensium præsulum catalogo inserendus sit. In hymno, quem num. 5 dedimus, sedisse dicitur post metropolitanos quinquaginta octo ; quod certe multum a vero aberrat, nisi eodem numero comprehen-
B dantur etiam episcopi, qui camdem tenuerunt, antequam ad metropoliticam dignitatem evecta esset. Idem hymnus annos triginta novem episcopatus ipsi tribuit, quibus subductis ab anno 1068, quo illum diem suum obiisse probabimus, prodibit annus 1029 ; aut 1030, si triginta isti et novem anni non pleni, sed tantum inchoati fuerint. Ad alterutrum itaque annum, Christi scilicet 1029 vel 1030 episcopatus ipsius exordium referendum est, si hymni auctore stare velimus. Claudius Robertus in Gallia Christiana S. Austindum proxime post Ottonem vel Odonem collocavit, de quo supremam mentionemin quodam instrumento ad annum 1029 fieri, mox dicemus.

12 Oihenartus in Notitia Vasconiæ lib. 3, cap. 8 Raimundum Copa inter utrumque statuit, aitque illum ob simoniæ crimen exauctoratum fuisse, quod forte in causa fuit, cur in catalogo quodam MS. episcoporum Ausciensium, quem in Cartulario ejusdem ecclesiæ asservari scribit laudatus Oihenartus, istius Raymundi nomen, eodem teste, omissum sit. Oihenarto consentiunt Joannes Baiolius in Historia sacra Aquitaniæ, et Sammarthani fratres in Gallia Christiana; neque dubium est, quin Raimundus ille inter ejusdem sedis archiepiscopos admittendus sit. Dionysius Sammarthanus in eodem Opere aucto tom. 1, col. 979 post Raimundum
C Copa alium quemdam Garsiam, hujus nominis secundum, S. Austindo præponit, atque ita hujus archiepiscopatus initium etiam serius, quam alii, reponit, minusque cum hymni auctore componi potest. Videamus itaque, quænam ex hisce sententiis verior sit, ut deinde de Austindi præsulatus exordio liceat utcumque conjectare.

neque convenit inter neotericos,

13 Odo vel Otto cuidam chartæ subscripsisse legitur mense Novembri anno Christi 1020 apud Dionysium Sammarthanum ex Mabillonii Annalibus ad hunc annum num. LXXXIV. Eumdem ad annum 1029 pervenisse, fidem facit instrumentum electionis Guadalli vel Guadoldonis Dumnucii, ad episcopatum Barcinonensem, in quo ea facta dicitur, assentiente domno Ottone venerabili primæ sedis Ausciæ archiepiscopo. Ita docet Franciscus Diago in Historia comitum Barcinonensium lib. 2, cap. 33 et 34, ubi ea verba recitat ex ipso autographo, quod, ut ait, in capitulo ejusdem ecclesiæ asservatur. Quamdiu post hæc supervixerit Otto, nescitur. Ignotum pariter est initium ac finis episcopatus Raimundi Copa, quem Ottoni successisse diximus; sed nonnulla ejusdem gesta referuntur. Præcipuum est, quod canonicorum collegium in civitate Ausciensi fundaverit, cujus rei chartam exhibet Dionysius Sammarthanus inter instrumenta pag. 160, sed omni nota chronologica destitutam, præter adscriptum D diem pridie Kalendas Martii. Iisdem notis pariter caret alterum instrumentum, cui subscriptus legitur apud Mabillonium in Annalibus ad annum Christi 1020 num. LXXXIV et 1054, num. LIX.

AUCTORE C. S.

quo ordine in episcopatu sederit.

14 Addunt etiam ab eodem archiepiscopo cœmeterium factum esse apud ecclesiam B. Mariæ, quod magnarum litium origo fuerit cum monachis S. Orientii, apud quos ad id usque tempus unicum Ausciensis civitatis cœmeterium fuerat. Si Baiolio credimus lib. 2 Hist. sac. Aquit. cap. 19, cœmeterium illud cœptum est anno 1045, sanctique Orientii monachi a S. Leone IX Papa, anno 1049 Cluniaci degente, Breve adversus istud obtinuerunt, effeceruntque, ut Raimundus ab eodem Pontifice velut simoniacus deponeretur. Sed dubitari potest, an ista S. Leonis in monasterio Cluniacensi præsentia non nitatur solo testimonio Ottonis Frisingensis, qui Sanctum illum, cum Pontifex designatus Romam peteret, Cluniacum transiisse affirmavit ; quod fictitium esse, probavit Henschenius noster in Commentario prævio ad ejusdem sancti Pontificis Acta § 2 ad diem XIX Aprilis, et post illum Pagius in Critica. Præterea constat, S. Leonem eo tempore, quo Otto illum Cluniaci fuisse arbitratus est, minime se pro Romano Pontifice gessisse, sed in ea perstitisse senten- E tia, ut oblatum ab Henrico III imperatore Pontificatum non admitteret, nisi a Romanis Romæ eligeretur, uti factum est. Itaque si Baiolius velit, prædicta tunc ibi gesta esse, ea admitti nequeunt. Tamen anno 1049 Roma redux in Galliam, forte Cluniaci fuerit : tunc quoque Rhemis concilium celebravit, in quo varii episcopi condemnati fuere ; sed an inter hosce etiam fuerit Raimundus Ausciensis, incompertum mihi est ; saltem inter eos in eodem concilio non nominatur.

Sed sedisse dicendus est,

15 Dionysius Sammarthanus post prædictum Raimundum S. Austindo Garsiam II præponit, hisce ductus rationibus. Garsias Archiepiscopus Auxitanus nominatur in charta fundationis prioratus S. Dodæ, anno 1 regnante Henrico rege, hoc est, anno Christi MXXX. Eumdem esse credimus, qui vocatur Garsianus, memoraturque in instrumento pro fundatione monasterii, in loco, Auriovello antiquitus nominato, quod Willelmus Astaricensis comes construendum curavit, ac subjecit Simorræ abbati Ottoni, ejusdem successoribus, in diebus BENEDICTI PAPÆ, ET GARSIANO AUSCIENSI ARCHIPRÆSULE. Vide Mabillonium ad an. MXXXIII, num. XXV. Forte iste Garsias fuit creatus archiepiscopus in locum Raimundi Copa, qui nihilominus præesse non cessavit. F Ita ipse. Nemo, qui hæc legerit, dubitare poterit, quin hic duo diversa instrumenta allegentur, in quorum uno Garsias, in altero Garsianus nominetur, et quorum alterum anno Christi 1030, alterum 1033 illigandum sit.

non post Garsiam secundum,

16 Attamen hoc non nisi unum idemque esse, quod regnante Henrico Francorum rege primo, in diebus Benedicti Papæ, et Garsiano Ausciensi archipræsule, nulla facta de Garsia mentione, notatur, quilibet clare perspiciet, qui supra allegata Sammarthani verba cum iis, quæ ibidem habet col. 1015 in Odone, seu Ottone Simorrensi abbate, et cum ipso instrumento, quod pag. 168 col. 2 excudit, ac denique cum Mabillonio in Annalibus ad annum 1033, num. XXV, quem laudavit, conferre voluerit. Videamus itaque, quanti ea charta facienda sit. Henrici I Francorum regis duplex epocha statui potest : una ab anno 1027, quo a patre suo Roberto in regni consortium adscitus et rex coronatus est. Altera ab anno 1031, quo defuncto patri successit. Ab utravis regnum ejus ordiaris, nullus Benedictus anno ipsius primo Romanus Pontifex fuit, sed Joannes XIX, cui tandem, anno 1033 vergente ad finem, Benedictus IX successit, quando Henricus annum regni a morte patris sui tertium jam inchoaverat.

a Dionysio Sammarthano

A 17 *Forsitan id advertit Mabillonius laudatus, qui omissa voce* primo, *tantum posuit :* Id factum, regnante Heinrico Francorum rege ; *ac deinde characteribus, quibus solet instrumentorum verba recensere, subdidit :* In diebus Benedicti Papæ, et Garsiano Ausciensi archipræsule. *Ea voce sic omissa, vel, ut verba instrumenti commode præferunt, ad Henricum, qui reipsa* primus *ejus nominis Francorum rex fuit, relata ; cessat quidem objecta difficultas, sed tunc determinatus annus inde erui nequit, et ista numeri ad nomen regis adjectio non ipsam Henrici ætatem, sed seculum aliquod posterius sapit. Addo et aliam suspicionem. Laudatus Dionysius Sammarthanus col.* 978 *habet Garsiam I ejusdem Ausciensis sedis archiepiscopum, quem in ea ab anno* 982 *usque ad* 999 *vel* 1000 *sedere potuisse arbitratur. Inter instrumenta vero pag.* 167, *num.* 17 *chartam recitat, in qua dicitur Guilielmus Astaracensis comes monasterium Pessanum Simorrensibus tradidisse, ac in eadem sic legitur :* Hæc nostra testificantium carta Benedictus *(hujus nominis VII)* urbis Romæ Papa manu propria subarravit, Garsia archipræsul *etc.*

catalogo insertum ;

18 *Eadem hic nomina occurrunt, Guilielmus scilicet Astaracensis comes, Benedictus Papa, et Garsia* B *archipræsul ; quin et in utraque charta Guilielmi comitis pater* Arnaldus *appellatur ; Guilielmi quoque matris nomen utrobique non multum differt ; nam in una Arnaldi conjux* Talesa, *in altera genitrix ejusdem Guilielmi* Tarasia *vocatur, quæ differentia ab amanuensi facile potuit induci. Hæc omnia, inquam, suspicionem mihi movent, unum eumdemque Garsiam I in ambabus chartis memorari ; licet harum alteram imperitus quidiam longe post tempora Henrici I ad hujus regnum retulerit, vel alienas ab eo tempore personas in eadem reposuerit. Huic suspicioni etiam favet, quod ex ipsius Sammarthani sententia Otto vel Odo, cujus tempore prioratus S. Dodæ a Guiliemo comite fundatus et Simorrensi monastario donatus esse in eadem charta dicitur, eidem monasterio jam præfuerit, quando Garsias I in Ausciensi cathedra sedebat. Denique ipse laudatus Dionysius ante tom.* 3, *in Animadversionibus in tom.* 1, *ad periodum* S. Austindi *ex* veteri charta Ausciensi *addenda monet :* Illo vero *(Raimundo Copa)* pro simonia deposito, successit archiepiscopus Austindus. *Ac rursus ex* veteri Notitia Ausciensi : Post illum (*Raimundum*) Austindus sapiens et Catholicus, *nempe archiepiscopus factus est.*

sed post Raimundum Copa circa medium sec. XI ;

C 19 *Ex hisce omnibus colligere licet primo,* S. Austindum *annos triginta novem, ut habet Hymnus, non sedisse, ac multo minus quinquaginta novem, ut Saussayus in Martyrologio suo dixit. Secundo, nullum Garsiam inter Raimundum sanctumque* Austindum *inserendum esse. Tertio denique, cum annus exauctorationis Raimundi plane incertus sit, etiam incertum esse, quo circiter anno* Austindus *ad eam sedem evectus sit. In vetustis instrumentis nomen ejus non reperi ante annum* 1042, *idque tantum in charta quadam donationis factæ monasterio S. Joannis de Sancto monte, cujus notæ chronologicæ non conveniunt, et posterius tempus insinuant. Extat ea apud Sammarthanos fratres in Gallia Christiana tom.* 1, *pag.* 99 *et seqq. Sed, ut dixi, notæ ejus chronologicæ vitiosæ sunt ; nam inter alia anno Christi* 1042 *adscripta est Indictio* 1, *cum tunc curreret decima ; chartaque facta dicitur,* patrocinante Armeniacam provinciam Bernardo comite, effecto monacho, *quem non nisi multis post annis cucullum induisse, infra suo loco dicturi sumus. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum* 1054 *retulit aliud quoddam instrumentum donationis factæ monasterio Simorrensi in diœcesi Ausciensi,* tempore Victoris Papæ II, et Austindi archiepiscopi. *At nescio, cur id ita fecerit vir eruditus, quia ex verbis istis tantum habemus, factum illud esse tempore Pontificatus Victoris, quem hic ab anno* 1055 *usque ad* 1057 *tenuit.*

quo tempore videtur adfuisse dedicationi ecclesiæ Magalonensis

20 *Non dubito tamen, quin* S. Austindus *jam ante* D *dictum annum* 1054 *Ausciensi ecclesiæ præfuerit. Omnino etiam verisimile est, quod censent Historiæ Occitaniæ scriptores tom.* 2, *pag.* 193 *et Nota* XXX *in eamdem, uti et Galliæ Christianæ continuatores tom.* 6, *col.* 739, S. Austindum *nostrum dedicationi ecclesiæ cathedralis Magalonensis, ab Arnaldo I, ejusdem sedis episcopo, conditæ, interfuisse, substituendumque pro* Austencho Aviciensi, *qui apud Arnaldum de Vardala, tom.* 1 *Bibliothecæ MSS. pag.* 797 *a Labbeo editum, inter episcopos, qui laudatæ dedicationi adstiterunt, recensetur. Porro Occitaniæ scriptores solemnitatem istam circa vernum tempus anni* 1054, *Galliæ Christianæ vero continuatores ad ejusdem anni finem vel sequentis initium referendam censuerunt. Utrosque consule, si lubet.*

§ II. Monasterium sancti-montis Cluniacensibus concedit : ecclesiam Nogarolii condit : præsidet concilio Jaccetano : interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensi. E

P*ost medium seculum* XI S. Austindus *ecclesiam in loco Nogarolio a fundamentis exstruxit, eamque anno* 1061 *magna cum solemnitate dedicavit. Huc spectat hymnus num.* 5 *relatus, in quo legitur :*

Erexisti Nogeroli oppidum,
Fundando ibi collegium
Ad honorem cœlestis curiæ
Et beati Nicolai præcipue.

Per collegium *designat hic hymni auctor ecclesiam cum clericis, qui divina in eadem peragerent, simulque indicat, inde factum, ut locus iste in oppidum excreverit. Est autem* Nogarolium, *quod et* Nogariolum *et* Nugarolium, *Gallice vero* Nogarot *et* Nougarot *appellatur, oppidulum Vasconiæ in inferiori comitatu Armaniacensi, cujus caput est, et in diœcesi Ausciensi situm, tribus milliaribus Gallicis ab Elusa et quatuor ab Adura distans. Porro huic ecclesiæ ædificandæ occasionem dedit lis orta* S. Austindum *inter et Bernardum cognomento* Tumapaler, *Armaniacensem comitem.*

Resistit comiti Armaniacensi,

monasterium Sancti-montis

22 *Bernardus hic monasticam vitam amplecti volens, sanctum Archiepiscopum rogaverat, ut monasterium S. Joannis de Sancto-monte, quod ab indignis occupabatur, Cluniacensibus traderet. Quod cum ipse recusaret, ne locus iste ecclesiæ suæ Auxitanæ subtraheretur ; comes nihilominus Cluniacenses monachos in illud induxit.* Austindus *cum præter verba nil posset, locum Nogarolium emit, in eoque ecclesiam cœpit ædificare, ut sic saltem ecclesiæ suæ damna repararet. Verum cum pro ejusdem loci possessione ac immunitate dicti Bernardi comitis consensu egeret, inter eos tandem* F *feliciter conventum est. Rem totam, ut acta est, Sanctus ipse pluribus exposuit in instrumento, quod illustrissimus Petrus de Marca lib.* 4, *cap.* 7 *Historiæ Bearnensis ex chartario Ausciensi exhibet, et ego ex ipso hic refero.* In nomine Domini nostri Jesu Christi. Noverit tam præsentis quam futuri ævi ætas, quod ego Austindus Burdigalensis urbis indigena, Novem-populaniæ provinciæ metropolita, emi, acquisivi, construxi atque ædificavi locum, qui dicitur Nuguarol, magno labore, ingenti, quo potui, vigore, ad honorem et memoriam B. Mariæ semper Virginis, sicut in subsequenti narrabitur.

archiepiscopo ipsius subtrahere conanti ;

23 Bernardus comes, cognomento Tumapaler, tactus manu divina, reum se esse cognoscens, ægrum se sentiens, curari nitens, liberari laborans, monasticum schema assumere voluit. Sed tunc temporis monachalis religio penitus infra Vasconiam ceciderat, donec omnium provisore Deo disponente, doctrina et institutione Cluniacensis abbatis, de nomine dicti Hugonis, quodammodo recalescere atque reviviscere cœpit. Locus quidam infra Armaniacensem

A censem comitatum habebatur, qui ab incolis terræ illius vulgariter Sanctus-mons dicebatur: erantque monachi, vel potius cucullati, seculariter seculum possidentes; non juxta Apostoli vocem, qua dicitur: „ Tamquam nihil habentes et omnia possidentes; „ imo propositi sui falsificatores, quos ad normam atque Regulam B. Benedicti idem Bernardus reducere volens, humilitatem nostram expetiit, suumque nobis patefaciens animum, monachum se velle fieri professus. Ego de repente spiritum loquentis præsentiscens, ex industria dissimulare cœpi, ea scilicet de causa, quia suprascriptus locus Sanctus-mons, quamvis in alodio et dominatu dicti comitis foret, tamen camera Ausciensis archiepis. ecclesiastico jure semper erat, ita quod conventus illic episcopales vel clericales, sive populares a meis prædecessoribus semper ibi celebrari consueverant.

deinde inito cum eo tem pacto, illud tradit Cluniacensibus,

24 Denique a pusillitate nostra licentia sibi derogata, ac pro posse renitente, monachos clam venire parat, eosque invasores loci nostri et in potentia sui faciens, habitare compellit. At eo Austindus ægre ferens, sed non prævalens, tacui quidem in tempore, meis successoribus facti seriem, et clamandi, querendi et conquerendi vocem relinquens. B Dehinc gravari me sciens, atque clamans cum quodam procerum terræ, nomine Guillermo Raimundi, consilio habito, terram ipsius alodii ab eo emi, datis sibi XL solidis monetæ, quæ tunc ac illico discurrebat. Post hæc Bernardus comes, ut solet fieri in talibus, et ut mos est regionis, illius fundi empti auctorem a me expetere cœpit; quem præsto habens, sibi obstuli; qui nihil habens, quod diceret, tacuit. Fundamenta demum jaciens ecclesiæ construendæ, villæ ædificandæ pageramenta composui. Videns vero consul jam dictus, me ita insistere labori atque operam dare, et per se suosque rogare instantius cœpit, quod Sancti Joannis monasterio discederem, nec episcopales conventus inibi ulterius facerem; et ut insuper sui amore quartas ecclesiarum undecim, quarum nomina infra annotata habentur, sibi darem; quæ videlicet ecclesiæ una cum villis Curtes consulares vocabantur. Et in eo tempore monasterium illud nihil honoris habere videbatur in toto Armaniaco, nisi tantum duas partes ecclesiæ, quæ dicitur Arrigada.

et ecclesiam Nogarolii condit dedicatque,

25 Satisfeci ego sibi principi, et secundum quod postulaverat, ad meum placitum quartas illas dimisi, tali pacto, ut per se ipsum manu ac voce auctor fieret, terram a me emptam ejicio et Guilelmi, filio C Guillelmi Ramundi, qui pater existens suprascriptam terram mihi vendiderat, quod facere minime potuit. Postea vero insistentes monachi Armaniacenses, scilicet prior et cœteri, atque propter inquietudinem, quam illis inferebam, discedere volentes, coactus comes ante præsentiam nostram veniens, Guerpitionem fecit tam pro se quam pro filio suo et filio filii sui atque omni genere ex eis, usque in finem processuram, ne unquam Clam nec Saied, nec justitiam, nec consuetudinem aliquam in omni Nugarolensi villa facere præsumant. His ista peractis, duce Christo, conventu episcoporum adunato, libuit animo dedicare ecclesiam Deo, ejusque apostolo sanctoque confessori Nicolao. Convenerunt itaque ex omni Novempopulania provincia episcopi, abbates, consules, proconsules, ceterique domini fideles, atque utriusque sexus infinita multitudo, deferentes Sanctorum busta martyrum, Lupercii, Mametis, Clari, et Bituricensis archiepis. Austrigisilii, et celebraverunt dedicationem ecclesiæ, anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexagesimo secundo. Indictione XV. Præsidente in Romana Sede Nicolao Papa. Gubernacula regni Francorum tenente Philippo, anno secundo regni ejus.

26 Bernardus quoque comes Tumapaler, et uxor D sua Ermengardis, et filius eorum Geraldus cum Arnaldo fratre suo, ante altare S. Nicolai in conspectu totius sancti conventus, et ibi sub jurisjurandi attestatione reconfirmaverunt guerpitionem suprascriptam, ne ullo unquam tempore censum vel consuetudinem aliquam ab habitatoribus loci illius expectent Cluniacensis abbas vel monachi sui; quod si fecerit, statim Ausciensis archiep. illud quoque, volens nolens quod de loco Sancti Montis dimiserat antecessor ejus, recuperet. Hæc omnia ego Austindus, Ausciorum archiepiscopus successoribus meis mandare curavi, quo pectoribus eorum tenaci memoria semper habeantur. Nomina vero ecclesiarum, quarum videlicet quartas conventione suprascripta monachis S. Montis dimiseram, hæc sunt, Marquet, Custaied, Arblade, Alormes, Sarrameiam, Lartiga, Bozon, Fustaroal, Favaroles, Balambits, Ariscle. *Hactenus instrumentum, ad quod modo aliqua observanda sunt et dilucidanda.*

AUCTORE C. S. et ipsam cum loco immunem facit.

Non satis constat, an hæc charta anno 1061

27 *In primis recte monet laudatus illustrissimus de Marca, errorem in ejusdem notas chronologicas irrepsisse. Notatur enim dedicatio ecclesiæ facta* anno Incarnationis Dominicæ millesimo sexagesimo se- E cundo. Indictione XV. Præsidente in Romana Sede Nicolao Papa. Gubernacula regni Francorum tenente Philippo, anno secundo regni ejus. *At vero Nicolaus II Papa, qui hic designatur, ad annum Christi* 1062 *non pervenit, prioris anni mense Junio aut Julio mortuus. Hinc idem illustrissimus censuit, pro anno Christi* 1062 *et Indictione* XV *substituendum esse annum* 1061 *cum Indictione* XIV. *Rationem allegat, quod Philippus I anno* 1059, *vivente ac volente patre Henrico, rex coronatus, secundum regni sui annum ageret dicto anno* 1061, *quo tempore Nicolaus II universæ Christi Ecclesiæ etiam præsidebat. Mabillonius in Annalibus ad annum Christi* 1062, *num.* CXXII *mavult hunc annum in instrumento notatum, quem* in aliis quoque litteris *signari ait, retinere, et in locum Nicolai II Papæ reponere Alexandrum II, qui Kalendis Octobris anni* 1061 *eidem Nicolao in Pontificatum successit. Annum vero secundum Philippi regis numerat, ducto principio a die* IV *Augusti anni* 1060, *quo, defuncto patre suo, solus cœpit regnare.*

28 *Res utrimque omnino in ambiguo est : in priori sententia annus et Indictio mutanda sunt, in posteriori nomen Pontificis Romani. Posteriori tamen favere videtur auctor Hymni sæpe memorati, qui post verba, quæ de exstructa per* S. Austindum *ecclesia Nogaroliensi num.* 21 *dedimus, mox subdidit.* F

an 1062 facta fuerit.

Annis in mille sexaginta duobus
Fuisti noster archiepiscopus.

Non enim video, quid per istum annorum numerum designare voluerit auctor, nisi tempus conditæ ecclesiæ, de qua agebat; cum aliunde constet, sanctum Archiepiscopum ad annum usque 1068 *vivendo pertigisse. Hactenus de tempore. Laudatus Petrus de Marca præterea observat, immunitatem in instrumento assertam etiam seculo* XVII, *quo scribebat, Nogaroliensibus integram servatam fuisse.* Qua, *inquit,* oppidum Nogarolium hodieque gaudet, nullum censum, nulla hereditatis ac emptionis jura *(Gallice est* ni lots ni ventes, *quæ voces etiam latius accipi possunt)* solvens regi, quemadmodum nec comitibus Armaniacensibus, ejusdem decessoribus, *solverat.*

29 *In eodem instrumento nonnullæ occurrunt voces barbaræ, quas, ne textum interpolarem, hic explicandas servavi.* Alodium *varias patitur expositiones. Communius accipitur pro fundo aliquo aut prædio proprii juris, ex hereditate aliterve acquisito. Hoc modo sumitur, dum dicitur Sanctus a Guilelmo Raimundi* terram ipsius alodii *emisse. Dum vero dicitur monasterium Sancti-montis* in alodio et dominatu *Bernardi comitis*

Explicantur quædam voces barbaræ,

A *tis fuisse, indicatur istud, licet* cameræ *archiepiscopatus Ausciensis esset, id est, ad eam sedem pertineret, Bernardo tamen velut comiti paruisse, ac forte etiam fuisse vectigalem.* Pageramentum *Cangius ex hac charta Glossario suo inseruit, eo per* linearem adumbrationem *explicavit. Dubito tamen, an hic idem non sit, quod* pagmentum *apud Vitruvium, et lignorum fabrilium ad casas struendas compactionem non significet.* Ejicium *derivatur a forensi verbo* ejicere, *dimittere, abdicare rem aliquam immobilem, vel ea privari.* Terram *itaque* emptam *esse* ejicio Guielmi, *filii Guilelmi Raimundi venditoris, et eam sic emptam esse, ut Guilelmus iste filius in venditionem consentiat, et omne suum jus in eamdem terram amittat.*

AUCTORE C. S.

30 *Simili modo* Guerpitio *est rei alicujus vel juris sui cessio. Itaque dum Bernardus* guerpitionem fecit *de loco* Nuguraol, *omni juri suo, quod tamquam Armaniacensis comes in illum habebat, in perpetuum cessit, eumdemque omnino liberum reddidit. Ad hanc libertatem pertinebat, ut nec ipse nec posteri ejus in eodem loco* Clam nec Saied *facere possent.* Saied *in Glossario Cangii per Benedictinos aucto explicatur per* merum imperium, justitiam majorem seu justitiam sanguinis, *id est, per jus pœna sanguinis plectendi. Non ausim tamen id certo asserere, cum ibidem hoc unicum instrumentum, de quo agimus, in exemplum adducatur, et vox* Saied *ejusdem significationis cum voce* sanguis *esse dicatur. Vox* Clam *in eodem Glossario non refertur; sed suspicor, antiquam atque obsoletam Gallicam* Clam *esse, quæ in Dictionario Trivultiano nunc Gallice* ajournement, *Latine* in jus vocatio *dicitur.*

quæ in eadem charta

B

31 *In supra dicto Glossario recensetur etiam vetusta vox* Clama, *quæ in statutis Delphinalibus significat quoddam tributi genus, seu pecuniam pendi solitam pro* litteris Clamarum, *sine quibus nemo poterat debitores suos ad solvenda debita adigere. Nonnumquam etiam eadem vox pro* mulcta *parti, quæ causa cadebat, a judicibus imposita, usurpari ibidem dicitur. Denique per duas istas voces* Clam *et* Saied, *et subsequentes* Justitiam *et* Consuetudinem *indicantur jura comitis Armaniacensis, in Nogariolum, quibus Bernardus ex pacto cessit.* Quartæ ecclesiarum *sunt quarta pars decimarum ecclesiasticarum. Per* consules *significantur* comites *per* proconsules *vero* vicecomites; *atque inde simul liquet, quid* curtes, *seu villæ,* consulares *sint. Denique verbum* clamare, *quod in eadem charta legitur, usurpatur pro* conqueri, vendicare, *et* in jure repetere. *Ad alia progreditur.*

occurrunt.

C 32 *Anno* 1063 S. Austindus *cum tribus episcopis sedis suæ metropoliticæ suffraganeis, Joanne Lactorensi, Heraclio Bigorrensi seu Tarbensi, et Stephano Olorensi, in Aragoniam profectus, concilio Jaccetano præsedit. Jacca, quam Ptolomæus lib. 2 Geographiæ cap. 6 inter mediterraneas Vasconum in Hispania Tarraconensi civitates numerat, civitas est Aragoniæ, cujus comitatus caput olim fuit. Jacet ad radices cognominum montium, qui Pyrenæorum pars sunt, distatque secundum Baudrandum in Lexico geographico sedecim circiter milliaribus Hispanicis a Cæsaraugusta in Septemtrionem. Ad hanc porro civitatem Ramirus vel Ranimirus, primus Aragoniæ rex, concilium convocavit, cui, præsidente* Austindo, *præter jam dictos Galliæ episcopos etiam quinque Hispani, nempe Urgellensis, Calagurritanus, Jaccensis, Cæsaraugustanus, Rotensis, et tres abbates, atque ipse Ramirus cum filiis suis regnique optimatibus interfuere.*

Præsidet concilio Jaccetano

33 *Quia vero mirum videri potest, cur Austindus, Ausciensis in Gallia archiepiscopus, Aragoniæ concilio præsederit, hic præmisisse juverit, Auscienses archipræsules, dominantibus in Hispania Saracenis, metropolitas agnitos fuisse ab episcopis Aragoniæ, uti etiam aliis exemplis probat Pagius in Critica Baronii ad annum Christi* 1032, *num.* 4. *Eadem de causa, simul et ob episcoporum Aragonum exiguum numerum* S. Austindus *tres istos Aquitaniæ antistites ad eam synodum secum duxisse videtur; neque adeo necesse est cum Surita infra laudando propterea suspicari, eam Aquitaniæ partem cis Pyrenæum, quæ Vasconia dicitur, Ramiro regi tunc temporis paruisse. Porro synodi celebrandæ ratio fuit, tum ut ecclesiastica disciplina ritusque, quæ inter continua bella multum passa fuerant, restaurarentur, tum ut episcopalis cathedra, quæ Oscæ, tunc Saracenis subjectæ, olim fuerat, Jaccam transferretur, tum denique ut nova cathedralis ecclesia Jaccetana solemniter dedicaretur.* D

in Aragonia, præsente Ramiro rege,

34 *Hieronymus Surita in Indicibus rerum Aragonensium, ad Æram Hispanicam* MXCVIII, *Christi vero annum* 1060 *de hisce omnibus sic scribit* : Sanctius episcopus Aragonensis *(idem est, qui Jaccetanus)* Paternus episcopus Cæsaraugustanus, Arnulfus episcopus Rotensis. Hi antistites et Guilielmus Urgellitanus, Wifredi Cæretaniæ comitis filius, Heraclius Bigeronensis, Stephanus Olorensis, Gomecius Calagurritanus, Joannes Lectorensis, episcopi, Austindo Auxitano archiepiscopo assidentes, Jaccæ vetusto Vasconum oppido concilium ejus provinciæ celebrant; quam et cis Pyrenæum et ea Aquitaniæ regione, quæ Vasconia illis temporibus dicta est, nunc Gascunia vocatur, aut regi Ramiro paruisse, E aut fœdere fuisse adjunctam, non opinione solum, sed etiam plane ad veritatem hoc uno monumento mihi persuadeo. In primo concilii consessu, rege una cum filiis ac regni proceribus assidente, maxima frequentia atque applausu in Dei Opt. Max. laudes populus erumpit. Regem benignissimum ac serenissimum principem compellat, prosperaque acclamatione divinum implorat Numen, ut hostium ac gentium victor existeret.

in quo multa circa mores

35 Summa religione eo in concilio cæremoniarum sacra, magna corruptela propter assiduos bellorum tumultus intermissa, sanciuntur, depravatique mores patrii in ordinem rediguntur, et perfecta instituta Majorum revocantur. Ne quid ex sanctorum Patrum ritu negligentia fraudeve prætermitteretur, sacra omnia pie riteque ex Catholicis sanctæ Romanæ Ecclesiæ decretis atque sanctionibus instaurantur; ne inter ipsas clades ac feros bellorum exitus, aut continuum armorum usum, sacræ religionis viderentur nostri negligentiores. Data sacerdotibus lex, ne quo alio more, quam Romano, precarentur; neque Gothica, utpote peregrina, piacula exsolverentur. Ecclesiastica sedes Jaccæ constituitur, quæ priscis temporibus Oscæ collocata fuerat: decernuntque, ut, quandoque diœcesis caput *(Osca)* ab F impiorum dominatu eriperetur, illi Jaccetana sedes subjiceretur, et tamquam filia parentem pie sancteque coleret. Fines diœcesis terminantur ac circumscribuntur.

et ritus decreta fuere, et Episcopatus Olcensis

36 Paternus Cæsaraugustanus episcopus permissu sacri concilii ecclesiam sanctarum Massarum Cæsaraugustæ urbis, quæ innumerabilium martyrum cineribus compactæ erant, ad Orbæ et Hiberi confluentes ripas vetustis temporibus constructam, quæ sacris reliquiis consecrata fuerat, et D. Encratidi dicata, regio honori tribuens atque gratificans, Jaccetanæ ecclesiæ contribuit; eamque rem ac terminatos fines Gregorius VII Pont. Max. decreto suo postea confirmat. Præter decumas tertia, tributorum portio, quæ Cæsaraugustani et Tudelani populi reges Mauri pensitant, ecclesiasticis muneribus assignatur. Ex eo episcopi, qui ad eam diem ARAGONIÆ cognomento usi fuerant, JACCETANI etiam appellantur. *Hæc Surita, quæ Labbeus et Cossartius suæ Conciliorum Collectioni tom.* 9, *col.* IIII *inseruerunt, et Cardinalis Josephus Saenz de Aguirre tom.* 3 *Conciliorum Hispaniæ pag.* 230 *etiam recensuit.*

Jaccam translatus, dotatusque est.

37

A *Concilium hoc,* 37 *De anno habiti concilii, rebusque in eodem gestis consentiunt Joannes Mariana lib. 9 de Rebus Hispaniæ cap. 5, Cardinalis Baronius in Annalibus eccles. tom.* XI, *aliique. Sed quod ad annum attinet, hunc Christi* 1063 *fuisse, Josephus Moretus lib. 2, cap.* XI *Investigationum antiquitatum regni Navarræ, et post hunc Antonius Pagius in Critica Baronii atque Eminentissimus Aguirrius mox laudatus pag.* 228 *jam observarunt. Hic eruditus Cardinalis profert chartam fundationis episcopatus Jaccetani in eodem concilio factam, et ab ipso Ramiro rege et synodi Patribus subscriptam, de qua ista præfatus est.* Acta illius *(concilii)* ducentis quadraginta annis transactis, nimirum anno Christi MCCCIII, lecta fuere ex authentico exemplari in palatio episcopi Oscensis, unde transumptum habuit ecclesia Toletana, quæ aliud ad nos direxit fideliter exscriptum. *In hoc autem (teste eodem Cardinale) legitur :* Facta charta donationis anno millesimo sexagesimo tertio Dominicæ Nativitatis, Era millesima centesima prima, Indictione decima tertia.

non anno 1060, sed 1063 38 *Hæc æra annusque Christi recte conveniunt, ideoque curanda non est Indictio* XV, *quæ ex communi numerandi modo ad annum* 1060 *pertinet, experientia* B *enim docet, Indictiones facile vitiari. Eamdem prorsus æram cum anno Christi refert instrumentum dedicationis ecclesiæ Jaccensis, ab ejusdem concilii Patribus (ut habet etiam Surita ipse tom. 1 Annalium Aragonensium) factæ, ex quo Moretus supra laudatus hæc pauca recitat :* Facta carta dedicationis anno MLXIII, Era MCI. *Ceterum cum Surita ex vetustis Annalibus asserat, et Moretus et post hunc Pagius in Critica etiam aliunde probent, Ramirum regem die* VIII *Maji anni* 1063 *ex hac vita excessisse, consequenter statuendum est, Jaccetanam synodum uno e primis ejusdem anni mensibus celebratam fuisse. Neque hisce opponi potest instrumentum donationis factæ a Raymundo-Arnaldi monasterio Curtensi,* sub testimonio... Raymundi Lactorensis episcopi, *Joannis, quem Jaccetanæ synodo interfuisse diximus, successoris, quod apud Mabillonium in Annalibus anno* 1061 *illigatur.*

celebratum esse probatur : 39 *Non potest istud, inquam, prædictis opponi : nam Benedictini Historiæ Occitaniæ scriptores tom. 2 inter instrumenta num.* CCLV, *pag.* 280 *et seq. illud recensentes, in margine notant, pro anno* 1061 *legendum esse annum* MLXXI, *idque probant ibidem in Notis pag.* 576, *nota* XIX, *num.* 10. *Corrigenda igitur est Gallia Christiana Dionysii Sammarthani tom.* 1, *col.* 1073 *et seq. ubi in serie episcoporum Lactorensium* C *dicitur Joannes iste anno* 1060 *laudatæ synodo adfuisse, et Raimundus Ebbo, illius successor, in prædicta donatione anno* 1061 *testem adstitisse. Eodem anno* 1063 *obiisse Joannem, eidemque in Lactorensi sede suffectum esse prælaudatum Raimundum Ebbonem, discimus ex veteri inscriptione dedicationis ecclesiæ Moissiacensis* VIII *Idus Decembris dicti anni* 1063 *factæ, in qua inter episcopos, a quibus peracta fuit, Raimundus iste nominatur hoc versu :*

Auxius Ostendum, Lactora dedit Raymundum.

De hac dedicatione sermo pluribus infra recurret, postquam cetera, quæ ad Jaccetanam synodum spectant, exposuero.

recensentur nomina eorum, qui interfuere. 40 *Episcopi, qui eam Jaccæ celebrarunt, aliique, qui adfuere, in charta Ramiri regis apud Cardinalem Aguirrium hac serie subscripsisse leguntur.* Ego Ranimirus, quamvis indignus, Christi providentia rex, hanc donationem propria manu confirmo, et SS. † et omnes episcopos, in hoc sacro concilio congregatos, ut hæc confirment et subscribant, rogo. Sanctius filius regis. Alius vero Sanctius frater ejus. Austindus Ausciensis ecclesiæ archiepiscopus. Guillermus Urgelæ ecclesiæ episcopus. Heraclius Bigorrensis ecclesiæ episcopus. Stephanus Olorensis ecclesiæ episcopus. Gomesanus Colagorritanæ ecclesiæ D episcopus. Joannes Leyurensis * ecclesiæ episcopus. *AUCTORE C. S.* ** i. e. Lactorensis.* Sanctius præfatæ ecclesiæ * episcopus. ** i. e. Jaccensis* Paternus Cæsaraugustanæ ecclesiæ episcopus. Arulphus Rotensis ecclesiæ episcopus. Belasco abba cœnobii S. Joannis Baptistæ. Banzo abba cœnobii S. Andreæ apostoli. Garusus abba Asinensis. Sanctius comes. Fortunio Sanctii procer. Lope Garseanus procer. Omnesque proceres regis præfati eo modo nutriti aulæ regis.

41 *De rebus in eodem concilio gestis ibidem sic loquitur Ramirus :* Sub Christi nomine et ejus ineffabili providentia Ranimirus rex gloriosus, et Sanctius filius ejus, omnibus divinæ legis ac Christianæ religionis cultoribus sub nostro regimine constitutis. *Charta Ramiri regis de gestis concilii,* Volumus notum fieri dilectioni vestræ, quoniam ob restaurandum sanctæ matris ecclesiæ statum nostris in partibus, nostra Majorumque nostrorum negligentia pene corruptum, synodum novem episcoporum congregari fecimus in loco, a priscis olim Jacca nominato; in quo synodali conventu præsentibus atque consentientibus cunctis nostri principatus primatibus atque magnatibus, pleraque sanctorum canonum instituta episcoporum judicio restituimus et confirmamus. Necnon et episcopatum in civitate Oscensi antiquitus institutum, sed a paganis invasum atque destructum, in diœcesi sua Majoribus E nostris et nobis a Deo instituta, in suprascripto scilicet loco sacrati concilii decreto restaurare studuimus.

42 *Tum subdit plurimas donationes pro eodem episcopatu fundando, quibus etiam Sanctius, ipsius Ramiri filius, addit domum suam, quam Jaccæ habebat,* cum omnibus, quæ illi pertinent. *Certam tamen fundationi conditionem adjecit :* Ea videlicet, *inquit,* ratione, ut, si aliquando Deo disponente, caput ipsius episcopatus *(Oscam)* potuerimus recuperare, ista, quam restauramus ecclesia, ipsi sit subdita et unum sit cum illa. *et episcopatu Jaccetano,* *Additum et aliud decretum pro libertate ecclesiastica his verbis :* Statuimus etiam, ut causæ clericorum, pro quibus hucusque ecclesia nostris in partibus gravata non modicum exstiterat, deinceps episcopo solo et archidiaconibus ejus discutiendæ relinquantur, ut indebita circa eos sæcularium cupiditas, nostro cauteriata judicio, in talibus prorsus resecetur, et secundum normam justitiæ suum cuique jus conservetur. *In fine chartæ additur læta plebis acclamatio, ac inter cetera dicitur :* Gratias Christo cœlesti ac benignissimo, ac serenissimo Ranimiro principi, qui curam adhibuit ad restaurationem F sanctæ matris Ecclesiæ *etc.*

et quædam observationes 43 *Ex hisce omnibus manifestum quidem est, Jaccetanos Patres pro instauranda ecclesiastica disciplina et ad abusus, qui irrepserant, sacrorum canonum auctoritate eliminandos decreta fecisse; sed an inter hæc etiam unum fuerit de liturgia Gothica seu Mozarabica abroganda, ut Surita aliique post ipsum asserunt, inde elici nequit. Consule, si lubet Pinium nostrum in tractatu de Liturgiis Hispanicis ante tom.* VI *Julii, cap.* 6, § 1. *Nihil quoque in eadem Ramiri charta legitur de ecclesia S. Encratidis, quam Surita a Paterno Cæsaraugustano episcopo, cum ejusdem synodi consensu ecclesiæ Jaccetanæ tunc donatam ait; nec epistolam S. Gregorii VII Papæ invenio, in qua eamdem donationem ab ipso confirmatam scribit. Ut tamen verisimilior appareat hæc donatio, eo tempore facta, quo Cæsaraugusta Mauris parebat, observasse juverit ex eodem Surita aliisque Aragoniæ scriptoribus, Almugdadirium, Cæsaraugustanum regulum, laudato Ramiro vectigalem fuisse, quod hic ipsemet etiam satis insinuat, dum in sæpe dicta charta decimas variarum rerum, quas attributarii...* tam Christiani, quam Saraceni ipsi *pendebant, ac nominatim* de Cæsaraugusta... de omnibus tertiam

A tertiam partem ipsius decimationis *ecclesiæ Jaccensi donavit.*

ad eamdem.

44 Martinus Carillo in episcopis Cæsaraugustanis præterea scribit, Paternum donatorem, de quo agimus, Almugdadirio vectigali facto, sedem suam Cæsaraugustæ tenuisse, cum hæc multis jam annis ob Maurorum imperium vacasset. Ramirus igitur, qui insignem Christianæ religionis zelum semper præ se tulit, unde et Christianissimi regis cognomentum accepisse dicitur, de eadem etiam Cæsaraugustæ promovenda cum prædicto Maurorum regulo pactus esse videtur; atque ita facile intelligitur, quomodo et Paternus Cæsaraugustanus episcopus Jaccetanæ synodo adesse potuerit, et eam donationem, quam Surita memorat, Jaccetanæ ecclesiæ facere. Hæc porro paulo latius referre mihi visum est, quia in iis omnibus S. Austindus *velut concilii præses magnam partem habuit. Porro hinc in Galliam reversus* Austindus *ejusdem anni mense Decembri Moissiacensem ecclesiam, diœcesis Cadurcensis in Aquitania solemniter dedicavit.*

Interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis,

45 *Ita docet vetus ejus rei inscriptio in eadem ecclesia lapidi insculpta, quam exhibet Labbeus tom.* IX *Conciliorum, col.* 1179, *unde eam hic transfero.*

Idibus octonis domus ista dicata Decembris,
B Gaudet, pontifices hos convenisse celebres.
Auxius Ostindum, Lactora dedit Raymundum,
Convena Guillelmum, direxit Aginna Wilelmum,
Jussit et Heracleum non deesse Beorra benignum,
Elloreus Stephanum concessit, et Adura Petrum,
Te, Duranne, suum nostrumque Tolosa patronum.
Respuitur Fulco Simonis dans jura Cadurco.
Myriades, lustris apponens tres duodenis,
Virgineum partum dabat orbi tunc venerandum.
Hanc tibi, Christe Deus, rex instituit Clodoveus :
Auxit magnificus post hunc donis Ludovicus.

Ut vero tempus dedicationis ex obscuris istis versibus intelligas, accipe, quæ Cossartius ibidem annotavit : In voce MYRIADES bis peccavit auctor hujus carminis, quod eam singulari numero usurpaverit, cum MYRIAS dicenda fuisset; et pro MILLE sumpserit, cum decem millia significet. Sic ergo pessimum versum bene interpretare : MYRIAS una annorum, hoc est, apud istum, anni mille, LUSTRIS DUODENIS, annis scilicet sexaginta, APPONENS et adjiciens TRES annos, VIRGINEUM PARTUM, id est, annum Virginei partus, DABAT TUNC et designabat. Guillelmus Catellus non intellexit, annumque putavit indicari MLX.

46 *Eodem modo ista interpretatus est Guilielmus de la Croix in Episcopis Cadurcensibus, ubi tamen dubi-*
C *tavit, an* lustrum *ibidem pro quinquennio completo, an pro quadriennio tantum usurpetur; ac proterea utrum annus Christi* 1063, *an* 1051 *signetur. Sed annum* 1063 *signari manifestum est, cum ex supra dictis Raimundus Lactorensis episcopus, qui dedicationi interfuit, hoc ipso anno Joanni in episcopatum primum successerit. Neutro tamen anno dies* VI *Decembris erat dies Dominicus, qui anno* 1051 *in diem* VIII, *anno vero* 1063 *in diem* VII *incidit. Cur autem Fulco Cadurcensis episcopus in cujus diœcesi Moissiacum erat, ad eam solemnitatem non fuerit admissus, conjecturas formant Dionysius Sammarthanus tom.* 1 *Galliæ Christianæ col.* 127, *et laudatus de la Croix, existimantque vocem* Simonis *cognomen Fulconis esse, non simoniæ indicium; quod non est meum hic inquirere. Mitto etiam alia, quæ ad propositum non faciunt, examinare.*

anno 1093 factæ.

§ III. Concilium provinciale cum legato Apostolico Ausciæ celebrat : alia quædam de ipso asserta examinantur : annus et dies obitus ejus : corpus Ausciæ.

D*e Sancti gestis ab anno* 1063, *quo ipsum Moissiacensem ecclesiam dedicasse, mox diximus, usque ad* D *annum* 1068 *nihil certi habemus. Hoc autem anno synodum in sua civitate Ausciensi celebravit, præsidente Hugone, cognomento* Candido *vel* Albo, *S. R. E. presbytero Cardinale, quem ab Alexandro II Papa Apostolicum legatum in Hispaniam missum, dum per Galliam transiret, eum in finem invitasse videtur. Hujus synodi Acta, seu Actorum compendium Lucas Acherius ex vetustis membranis abbatiæ Cluniacensis primus edidit tom.* 2 *Spicilegii pag.* 592 *et seqq., et ex ipso Labbeus et Cossartius tom.* 9 *Conciliorum col.* 1195 *et sequenti recensuerunt. Hæc apud laudatum Acherium sic habent :* Anno millesimo sexagesimo octavo Incarnationis Domini nostri Jesu Christi factum est concilium apud Ausciam civitatem metropolitanam. Tenuitque concilium domnus Ugo, qui vocabatur Albus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, cum bonæ memoriæ Austindo archiepiscopo, et omnibus suffraganeis suis episcopis et abbatibus et magnatibus universæ Guasconiæ.

Ausciæ concilium celebrat, præside legato Apostolico,

48 Inter cætera stabilimenta, quæ ibi sanxerunt, decreverunt, ut omnes ecclesiæ, quæ infra terminos Guasconiæ continentur, semper quartam partem decimæ unaquæque ecclesiæ suis sedibus *(id est, ecclesiis cathedralibus)* redderet. Nam antea minime E faciebant. Hoc audiens domnus abbas Raimundus sancti Orientii, dixit, se minime consentire in hoc, ut ecclesiæ sancti confessoris, quæ per tot tempora ingenuæ permanserant, tali jugo submitterentur. Audiens hoc Cardinalis præfatus, quod in monasterio ejus tumulatus esset tam amicissimus confessor, et tam magnæ auctoritatis super omnes archiepiscopos, qui in sede Auscia fuerunt, decrevit cum domno Austindo et omni cœtu episcoporum et abbatum, ut pro amore sancti confessoris prædicti ecclesiæ ejus hac conditione liberrimæ permanerent, sicut antea facere solebant. Sanxitque ac firmavit domnus Cardinalis cum Austindo archiepiscopo abbati Raimundo sancti Orientii, ut omnes consuetudines, quas antea in honore et in ecclesiis tenere soliti erant, absque ulla infestatione invidorum episcoporum vel archidiaconorum inconvulsæ permanerent.

ubi inter alia de decimis sancitur, et privilegium

49 Laudaverunt etiam, ut gubernator *(id est, abbas)* qui locum sancti Orientii rexerit, vices archidiaconi in honore suo super ecclesias et clericos teneat; et ipse, si lapsi fuerint, justitiam faciat. Tamen si pœnitere noluerint, ipse ante præsentiam domni archiepiscopi repræsentet, et ipse illis pœnitentiam injungat, ut illi placuerit, excepto quod ullam legem ab illis non requirat. Archidiacono au- F tem interdicimus convivia more symbolarum in ejus ecclesiis peragi aut in honore ejus aliquid usurpari contra consuetudinem veterem. Igitur si quis perversus æmulus temere contra hoc molestare locum sanctum tentaverit, secundo tertiove commonitus, sin cum satisfactione congrua emendaverit, iram Dei et sancti confessoris incurrat, fiat, fiat. Amen. Ego Ugo sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis signavi. Ego Austindus archiepiscopus istius sedis signavi. Hæ sunt ecclesiæ, quas dictus Romanæ Ecclesiæ Cardinalis cum assensu et voluntate Austindi archiepiscopi et omnium suffraganeorum episcoporum et abbatum universæ Guasconiæ voluit, decrevit, confirmavit esse immunes, sicut supra dictum est. *Sequuntur deinde nomina ecclesiarum numero viginti sex, quibus referendis supersedeo.*

monasterio S. Orientii

50 *De quarta decimarum, quam omnes ecclesiæ etiam parochiales secundum antiquos canones episcopis suis pendere tenebantur, consuli potest Ludovicus Thomassinus in veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* 3, *lib.* 2, *cap.* 24 *et alibi. Hoc itaque jus ecclesiæ suæ, multis in locis provinciæ Auxitanæ iniquitate temporum læsum, in præsenti synodo vindicavit. Dixi,* multis in locis;

conceditur.

A locis; *nam ab aliquibus saltem eam quartam partem tunc pendi solitam, liquet ex donatione ab ipso* S. Austindo *anno* 1061 *vel sequenti facta monasterio Sanctimontis, quam num.* 24 *et seqq. retulimus. Quod autem ex communi ista lege ecclesiæ S. Orientii in hac synodo exemptæ fuerint, id Dionysius Sammarthanus factum putat, auctore* S. Austindo, *quia hunc ex ejusdem monasterii abbate Auxitanum archiepiscopum creatum credit : qua de re vide dicta superius num.* 8 *et seqq. Præter hæc etiam alia in eodem concilio sancita esse, auctor compendii Actorum docet his verbis :* Inter cætera stabilimenta, quæ ibi sanxerunt *etc.; verum hæc scilicet posteritati tradere non curavit iste, monachus verisimiliter Cluniacensis, annotasse contentus, quæ ad suos pertinebant. Ab eodem enim Raymundo abbate, qui privilegium istud obtinuit, monasterium S. Orientii Cluniacensibus traditum dicitur.*

Narratur Sanctus prius excommunicatis et interdictis

51 *Joannes Baiolius in Historia sacra Aquitaniæ lib.* 2, *cap.* 17 *scribit, Raymundum Copam, cujus supra meminimus, simoniaca labe infectum, multa ecclesiæ suæ bona viris nobilibus vendidisse, multa etiam usurpari permisisse, eaque de causa a monachis S. Orientii accusatum, et ex episcopatu suo dejectum* B *fuisse. Subdit,* S. Austindum, *ejusdem Raymundi successorem, postquam pro iisdem recuperandis frustra laboraverat, lata in omnes istos iniquos possessores excommunicationis sententia, e provincia sua excessisse, sed ab iisdem meliora pollicentibus, dum Remis esset, revocatum, post spontaneum biennii exsilium, Augustam Ausciorum rediisse. Illuc denique reversum ait, ea occasione, quam Hugonis Cardinalis in Hispaniam iter offerebat, usum esse ad Ausciensem synodum celebrandam, in qua tum prædicta feliciter composita fuere, tum quarta decimarum pars omnium ecclesiarum (exceptis ex ea lege ecclesiis S. Orientii) archiepiscopatui Ausciensi addicta est.* Atque ex hoc, *inquit,* capite archiepiscopus quarta ut minimum parte decimarum totius diœcesis suæ, quæ est portio, quam viri nobiles sibi usurpaverant, jam fruitur, et in multis etiam earumdem duas vel tres quartas partes obtinet.

bonorum ecclesiæ invasoribus, biennio sponte exsulasse ;

52 *Videtur Baiolius ista didicisse ex* veteri Notitia *MS. ecclesiæ Ausciensis, ex qua Stephanus Baluzius sequentia excerpserat, quæ Dionysius Sammarthanus ante tomum* 3 *Galliæ Christianæ inter Animadversiones in tomum* I *col.* 980 *in* S. Austindo *recensuit his verbis :* Post illum *(Raymundum ob simoniam depositum)* Austindus sapiens et Catholicus C *(factus est archiepiscopus)*; qui cum non invenisset in diœcesi sua, unde vivere posset (archidiaconatus enim tenebant milites; et laici decimas omnes) denuntiavit militibus, ut dimitterent archidiaconatus, et laicis, ut sibi decimarum quartas dimitterent, quæ jure canonico ad episcopum pertinebant. Hoc illis quasi verbum novum contemnentibus, in totam diœcesim excommunicationis et interdicti sententiam dedit; et ad dominum Gervasium Remensem archiepiscopum se contulit, et cum eo per biennium fuit, donec parochiani sui divinitus inspirati, revocantes eum, decimarum quartas et archidiaconatus ei dimiserunt. Postea parum vixit, et ita jus suum persequendi spatium et opportunitatem non habuit.

deinde revocatus, eum synodum

53 *Hæc, inquam, legisse videtur laudatus Historiæ sacræ Aquitaniæ scriptor, et ad concilii Ausciensis tempora revocasse. Et quidem omnino verisimiliter; modo Notitiæ Ausciensis dicta non sic interpreteris, quasi* S. Austindus *mox ab adito episcopatu, vel etiam primis ejusdem annis prædictos iniquos possessores excommunicasse ac in voluntarium exsilium abiisse credatur; id enim cum supra dictis non potest componi, neque in laudata Notitia asseritur. Cetera sane recte congruunt : nam constat et Raymundum ob simoniam exauctoratum fuisse, et in Ausciensi synodo anni* 1068 *quartam decimarum partem archiepiscopatui adjudicatam, aliaque in eadem decreta, quæ ignoramus, ac denique* S. Austindum *non diu post eam synodum, eodem scilicet anno, vita functum esse; ut merito in Notitia dicatur :* Postea parum vixit, et ita jus suum persequendi spatium et opportunitatem non habuit. *Nimium tamen exaggeratum est, quod habet eadem Notitia, Sanctum, dum ad archiepiscopatum promotus est, non invenisse, unde viveret.* D

AUCTORE C. S.

Auscia habuisse. Referuntur quædam alia

54 *Nescio, unde didicerit Baiolius, quod ait, eamdem synodum* die XXV Septembris *præcitati anni celebratam fuisse, eo nimirum die annoque, quo* S. Austindus *obiisse ab aliis creditur. Ceterum verisimile est, Hugonem Cardinalem ab Alexandro II Papa etiam in mandatis habuisse, ut per Vasconiam transiens isti malo mederetur; et Auxitanos, de instanti Apostolici legati adventu admonitos, ad meliora consilia proniores redditos esse. Laudatus Baiolius lib.* 2, *cap.* 19 *præterea scribit,* S. Austindum *nostrum etiam famosæ liti, quæ clerum inter monachosque S. Orientii diu acriterque agitata fuit, implicatum fuisse tempore S. Leonis IX, qui ab anno* 1049 *usque ad* 1054 *Romanum Pontificatum tenuit. Addit et alia ea occasione a Sancto gesta, quæ hic simul examinanda servavi, ne incerta certis miscerem. Narrationis Baiolianæ compendium accipe.* E

de Sancti gestis in lite

55 *Supra num.* 14, *ex eodem jam diximus, cœmeterium Augustæ Ausciorum, a Raymundo Copa erectum, magnæ litis causam fuisse hunc inter sanctique Orientii monachos, ad quos unicum, quod eatenus in eadem civitate fuerat, cœmeterium spectabat. Res eo progressa est, si ipsi credimus, ut prædicti monachi non modo Apostolicas litteras pro novo isto cœmeterio tollendo a S. Leone IX Papa impetraverint, verum etiam suis accusationibus effecerint, ut Raymundus de simonia convictus ex archiepiscopatu suo deturbaretur. Quidquid sit de rerum adjunctis, satis constare videtur cum de ipsa lite, tum de Raymundo ob simoniam deposito. Dionysius quoque Sammarthanus in eodem Raymundo observat, cœmeterium istud litium et altercationum originem fuisse inter prædictos cœnobitas et ecclesiæ metropolitanæ canonicos, in quorum gratiam factum fuit.*

de cœmeterio canonicorum Ausciensi,

56 *Porro, eodem teste Baiolio,* S. Austindus *Raymundo suffectus, S. Leonis Papæ litteras subreptitias judicavit, et duos clericos primicericos, qui sub initium episcopatus ipsius obierant, in eodem cœmeterio sepelivit. At monachi duos e suis Romam miserunt, apud laudatum Pontificem causam adversus Archiepiscopum acturos. Quo audito,* Austindus *in ecclesiam ingressus est, ibique coram altari beatæ Virginis Mariæ prostratus, adversus duos istos monachos jus postulavit, obtinuitque, quod petiit, utroque in itinere, antequam Romam pervenissent, mortuo. Ea spe frustrati Ausciensis cœnobitæ alteras Leonis Papæ litteras confingunt, quas a duobus istis, tum defunctis, ad se missas dicebant. At vero sanctus Archiepiscopus, etsi eas nihili faceret, Romam pariter profectus est, ut ecclesiæ suæ jura ipsemet apud Pontificem tutaretur.* F

et in Cluniacensibus Ausciam evocandis,

57 *Interea Ausciensis ecclesiæ sacrista Sanchez de Area mortuus est, ejusque corpus, ut vivens petierat, ligneo loculo inclusum, insepultum servatum, ut, quod certo sperabatur, obtenta per Archiepiscopum Romæ lite, in sæpe dicto canonicorum cœmeterio humari posset. Neque aliter contigit; sanctus enim* Austindus *a S. Leone impetravit non modo ut Breve, quod in favorem monasterii S. Orentii præcedenti anno dederat, tunc revocaret, novumque cœmeterium sua auctoritate firmaret; verum etiam, ut idem illud monasterium monachis Cluniacensibus traderetur. Hisce tam feliciter gestis,* Austindus *Roma ad sedem suam reversus, monachos Cluniaco evocatos novos incolas in dictum monasterium immisit ea lege, ne quid unquam adversus cœmeterium tentarent. Credit tamen Baiolius, pactum istud*

A istud verbis dumtaxat, non scripto, initum fuisse; quia post S. Austindi et hujus successoris Guilielmi obitum eadem controversia anno 1096 ferventius, quam ante, exarsit; quod deinde etiam pluribus exponit: ego ea hic tantum examinabo, quæ ad Sanctum nostrum pertinent.

AUCTORE C. S.

quæ partim antiquo scriptori contraria,

58 Laudatus Baiolius ista hausit ex MS. ecclesiæ Ausciensis, cujus auctorem Collectorem appellavit. Hic in eadem collectione recensuit ejusdem controversiæ Historiam, per monachum quemdam S. Orientii scriptam, nec in omnibus ipsi consentientem; nimirum, quia hic monasterii sui, collector vero canonicorum partes tuebatur. De neutrius ætate quidquam a Baiolio annotatum reperi; sed omnino verisimile est, monachum antiquiorem esse collectore, qui ipsius Opusculum descripsit. Is porro monachus, teste Baiolio ibidem, asserit, S. Austindum, Raymundo suffectum, stetisse sententia, quam in monasterii S. Orientii favorem a S. Leone IX latam aiunt. Forte ejusdem monachi verba sunt, quæ Dionysius Sammarthanus ante tomum 3 Galliæ Christianæ inter addenda tom. I in S. Austindi laterculo ex Baluzii MSS. posthumis reposuit, sic inquiens: In veteri charta Ausciensi sic habetur: « Illo vero » (Raimundo) pro simonia deposito, successit ar- » chiep. Austindus, qui nihil tale agere tentavit; » id est, cimiterium construere, inquit Baluzius.

B

partim non verisimilia

59 Baiolius nihilominus mavult collectori consentire; et ad objecta respondet: Credo igitur, prædictum monachum, cum videret, Austindi memoriam in benedictione esse, eumque a populo velut Sanctum honorari, non fuisse ausum scribere, eumdem decessoris sui errata prosecutum esse; sed scripsit, ipsum acquievisse. At mihi tota ista collectoris narratio, prout ab historico Aquitaniæ sacræ refertur, minus probabilis apparet, quam ut monachum illum certi mendacii arguam. Etenim parum verisimile est, sanctum Archiepiscopum adversus duos monachos, qui pro tuendo monasterii sui jure ad Apostolicam Sedem proficiscebantur, a Deipara Virgine jus postulasse, ejusdemque precibus effectum, ut ambo in itinere morerentur.

partim etiam falsa esse,

60 Minus etiam verisimile est, eorumdem sodales Ausciensis, audita horum morte, alias S. Leonis litteras confinxisse, et veluti ab illo missas S. Austindo exhibuisse; nisi quis ipsos non modo perfrictæ frontis mendaces, verum etiam tam stupidos fuisse velit, ut crederent, tam manifestum fraudem, vivente Pontifice Leone, diu latere potuisse. Næ istud erat causam suam multo deteriorem facere, quam ante fuerat. Tertio non facile credam, S. Orientii cœnobitas sub finem seculi

C

XI litem istam denuo suscitasse, si, ut Baiolius asserit, Cluniacenses anno 1050 monasterium istud a S. Austindo ea conditione acceperint, ne id unquam tentarent. Nempe vivebat etiam tum et usque ad annum 1109 Cluniaco abbas præfuit S. Hugo, quocum pactum illud initum fuisset; quique adeo minime videtur permissurus fuisse, ut sui fidem datum violarent.

ostenditur.

61 Quid multa? Ipsa denique monasterii donatio, non sub Leone IX, sed multo serius, S. Hugoni facta dicitur in ejusdem rei instrumento, quod etsi varie a Mabillonio in Annalibus ad annum 1066, et tom. I Galliæ Christianæ inter instrumenta pag. 171 laudetur, utrobique tamen convenit in Pontificatum Alexandri et regnum Philippi in Francia. Alexander autem II primum Pontifex factus est anno 1061; qui erat octavus ab obitu Leonis, inter quem et Alexandrum jam tres alii Pontifices sederant. Philippus cum patre Henrico regnare cœpit anno 1059, solus autem anno sequenti, quo Henricus defunctus est. Præterea nulla quoque apud laudatos scriptores de Austindo ibidem mentio fit.

Hæc itaque faciunt, ut malim monacho S. Orientii credere, S. Austindum nihil aut parum in famosa de cœmeterio lite fecisse, utque pro fabulis habeam, quæ de ipsius itinere Romano eadem de causa suscepto, deque inductis in S. Orientii monasterium Cluniacensibus Baiolius enarravit. Cetera Sancti nostri gesta me latent, ideoque ad ejusdem tempus emortuale progredior. D

Sanctus obiit eodem anno 1068,

62 Annum Christi 1068, quo concilium Auxitanum, præsidente legato Apostolico Hugone Cardinale, ab eo celebratum diximus, eidem inter mortales supremum fuisse, colligitur ex synodo Tolosana, quam laudatus Hugo eodem anno habuit, et cui Guillemus, S. Austindi in episcopatum successor, interfuisse legitur apud Labbeum tom. 9 Conciliorum col. 1197. Hæc synodus tam hic, quam apud Catellum in Monumentis historiæ Occitaniæ lib. 5 in Duranno, notatur anno Incarnationis Domini millesimo sexagesimo octavo, Indictione sexta, octavo anno domini Papæ Alexandri, videlicet secundi, secundo vero anno regni Philippi regis Francorum ac tuitione Balduini Flandrensis comitis. Hæ omnes notæ chronologicæ apprime consentiunt in adjunctum Christi annum 1068, præter annum secundum Philippi regis cum tuitione Balduini comitis, qui ad annum 1061 vel 1062 pertinet.

E

quo Ausciensem synodum

63 Philippus enim, ejus nominis primus, post patrem suum Henricum, die IV Augusti anni 1060, ut supra jam diximus, defunctum, ob minorem ætatem suam regnare cœpit sub tutela Balduini V Flandriæ comitis, atque adeo annus Philippi regis secundus sub tuitione Balduini partim cum anno Christi 1061, partim cum 1062 cucurrit. At credo equidem, vitiatum locum esse, unaque tantum litterula mutata, pro ac tuitione legendum ab tuitione; atque ita omnia rectissime convenient. Nam cum Balduinus iste, teste Jacobo Meyero in Annalibus rerum Flandricarum, diem suum obierit Kalendis Septembris anni 1067, eodem die ac mense anni subsecuti cœpit annus secundus, ex quo laudatus Philippus ab tuitione Balduini Flandrensis comitis, id est, post tutelam ab hujus obitu cessantem, regnavit. Apud Harduinum quoque tom. XI Conciliorum, in Appendice col. 1671 et seqq. exstat concilium Gerundense, eodem anno 1068 celebratum, cui similiter subscripsit idem S. Austindi successor Guillermus Auxiensis archiepiscopus.

celebravit: dies mortis non ita certus; corpus ejus Ausciæ.

64 Annus itaque Sancti emortualis certus esse videtur; atque hinc simul liquet, cur in veteri notitia Ausciensi, num. 51 relata, de ipso dicatur: Postea (post concilium Auxitanum) parum vixit, et ita jus suum persequendi spatium et opportunitatem non habuit. Merito igitur Dionysius Sammarthanus in S. Austindo col. 980 erroris arguit instrumentum quoddam monasterii S. Severi in capite Vasconiæ, quod anno 1061 aliquem Heraclium Ausciensem archiepiscopum facit; pro quo ipse cognominem episcopum Bigerronum seu Tarbensem in eadem provincia Ausciensi, qui tunc floruit, substituendum arbitratur. Dies Sancti emortualis, qui XXV Septembris fuisse passim creditur, haud ita mihi certus est; cum hunc non nisi ex cultu, quem eo die habet, assertum reperiam. Baiolius num. 54 laudatus scripsit, sæpe dictum concilium Auxitanum, cui Sanctus interfuit, eodem die XXV Septembris habitum fuisse; quod si ita sit, ejusdem obitus paulo serius reponendus est; sed nescio, quo fundamento istud Baiolii assertum nitatur. Ceterum S. Austindi corpus in metropolitana Ausciensi ecclesia, quæ sanctissimæ Dei Genitrici titulo Nativitatis ejusdem dicata est, asservari asserit sæpe dictus Dionysius Sammarthanus. Plura de hoc Sancto hactenus non reperi. F

DE

DE S. ANTILIA VIRGINE

AC FORTE MARTYRE

c. s

ARETII IN TUSCIA.

Sylloge de ejusdem cultu et gestis: cum monito de corpore S. Donati Aretini.

Annuntiatur ad 15 Februarii

Aretium, *vulgo* Arezzo, *vetus Italiæ civitas in Tuscia, ac in Magni ducis dominio, antiquo episcopatu, soli sanctæ Sedi Romanæ subdito, illustrata, hujus Sanctæ corpus religiose asservat, eamdemque velut Virginem ac Martyrem annuo Officio ecclesiastico veneratur. Ut vero ejus cultus antiquus et certus est, ita gesta aut plane ignota, aut ficititia. Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum illam bis annuntiat, nempe ad diem* xv *Februarii, quo eam Urbeveteri* (*Italis* Orvieto, *in Tuscia Pontificia*) *et ad* xxiv *Septembris, quo Aretii coli affirmat.* B *Priori loco illam velut virginem tantum memorat his verbis :* Aretii in Hetruria S. Anthiliæ virginis. *Secundo loco martyrii palmam adjungit,* Arretii, *denuo inquiens,* in Thuscia S. Anthiliæ virginis et martyris. *Eamdem tamen Sanctam utrobique ab ipso annuntiari, ex ejusdem Annotatis ibidem manifestum est; atque ideo Majores mei in Prætermissis ad* xv *Februarii ejusdem gesta examinanda distulerunt ad diem* xxiv *Septembris, quo Aretii olim culta fuit; nos vero ad* xxv *hujus mensis, quo ibidem nunc colitur, uti infra dicemus.*

et 24 Septembris

2 *Ad eosdem dies, videlicet* xv *Februarii et* xxiv *Septembris, de eadem ut virgine martyre laudatus Ferrarius pariter agit in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi primo loco* ex antiquo pergameno MS. ecclesiæ Aretinæ *sequens ejus elogium exhibet :* Antilia virgo ex genere imperatorum, egregia forma, annum x ætatis agens, a dæmone (quod matri gravidæ ab eremita quodam prædictum fuerat) ita obsidetur, ut seipsam dentibus dilaniaret, nec quisquam ad eam, quamvis cathenis ferreis constrictam, auderet accedere, donec S. Donato episcopo Aretino accersito, liberatur. Quæ sanctum episcopum secuta, Aretii aliquandiu orationibus, vigiliis et sacris concionibus intenta, commorata est: ubi a præfecto, qui SS. C Donatum episcopum et Hilarium monachum exagitarat, an sibi vellet nubere, tentatur. Cum autem Anthilia in castitatis et fidei colendæ proposito constans permaneret, vinculis ferreis colligata cæditur et carceri includitur, in quo noctu ab angelo a plagis curata, et ad martyrium incensa, postera die educitur, et coram præfecto sistitur.

cum elogio fabuloso, Aretii

3 Qui Virginem frustra multis pollicitationibus adhibitis ad idolorum culturam hortatus, laminas ferreas ignitas illius lateribus admoveri jubet : quod supplicium Anthilia ita pertulit, ut tyrannum ad fidem provocaret, illiusque tormenta irrideret. Quam ob rem ille in rabiem actus Virginem decollari mandat. Cujus caput abscissum corpori sic aptatum ferunt, ut multa de fide, præsertim de sanctissima Trinitate, præsentes affata fuerit. Corpus a Christianis apud Aretium conditum est; caput vero Romam delatum; quod in Montem Politianum translatum miraculis clarescere traditur. *Hactenus Ferrarius, qui ibidem in Annotatis observat, quædam omnino veritati dissona in isto Aretino MS. corrigenda esse, et ipsemet correxit. In isto enim* Filia, *inquit,* Theodosii imperatoris et Gallæ augustæ asseritur, ac Arcadio imperatore, ejus fratre, passa, qui multo post Julianum apostatam (sub quo S. Donatus episcopus martyrio coronatus est) vixere. Neque filiam imperatoris, ac successoris in imperio sororem, ab ejus præfecto ita habitam, maxime cum eo tempore gentilium persecutio prorsus cessasset, verisimile est. *Ita ipse recte, sed de hac re infra agemus.*

et Urbe veteri culta fuit ut virgo tantum;

4 *Post hæc suum dubium, an non gemina S. Antilia distinguenda sit, his verbis insinuat :* De Anthilia hac die (xv *Februarii*) Urbeveteri, Aretii vero die xxiv Septembris agitur; si tamen eadem sit, quæ Urbeveteri, et quæ Aretii colitur. Mirum autem videtur, quod, cum Acta virginem et martyrem illam demonstrent, utrobique tamen ut Virgo tantum celebretur. E *Verum ego nullam video illius geminandæ necessitatem, cum ob acceptas reliquias, aliisque multis de causis Aretina Sancta Urbeveteri coli potuerit. Porro Arturus a Monasterio ipsam verbis, quæ Ferrarius in Actis Aretinis merito improbavit, velut ex ipso Ferrario desumptis, in Gynæceo sacro ad dictum diem* xv *Februarii sic annuntiavit :* Aretii in Tuscia S. Anthiliæ virginis, Theodosii imperatoris et Gallæ augustæ filiæ. *Paulo rectius Castellanus in Martyrologio universali ad diem* xxiv *habet:* Aretii, S. Anthilia virgo et martyr.

et Aretii quidem aliquando 27 Septembris cum indulgentiis,

5 *Quidquid sit de cultu ipsius cultusve die apud Urbevetanos, hic non semper idem, nec ejusdem ritus apud Aretinos fuit. Angelus Laurentius Grazini, presbyter Aretinus, in libello, quem Vindicias sanctorum Martyrum Aretinorum inscripsit,* § 23 *laudat quamdam antiquam Seriem Indulgentiarum ejusdem civitatis, in qua mense Septembri ad propositum nostrum Italice legi ista asseris :* Die xxvii dicti (*mensis*) qui est dies S. Antiliæ, discipulæ gloriosi S. Donati, sunt Indulgentiæ centum sexaginta dierum. *Præmiserat autem* § 10 *eam Indulgentiarum Seriem in archivo cathedralis ecclesiæ Aretinæ exstare* num. 1026, *ac rescriptam esse a quodam* Bartholomæo F canonico, *cujus nominis unum anno* 1218, *alterum* 1518 *in antiquis monumentis inter canonicos ibidem a se repertum ait; fateturque nescire se, utri ea debeatur. Monet tamen, eamdem* ab suo saltem principio *antiquam esse, probatque,* ad veterem cathedralem extra muros, modo dirutam, pertinuisse, *cum in ipsa etiam Italice legatur* ; Die vii dicti (*mensis Augusti*) qui est dies gloriosi protectoris nostri S. Donati, sunt Indulgentiæ et remissio culpæ et pœnæ, et per totam Octavam quotidie centum dierum ; et eædem Indulgentiæ sunt in ecclesia cathedrali intra civitatem.

in veteri novaque ecclesia cathedrali,

6 *Ut hæc simul et post dicenda intelligantur, aliqua de ecclesiis cathedralibus, veteri ac nova, Aretinis his annotanda sunt. Ad manum mihi est Apologia quædam Italica MS., pro corpore S. Donati, episcopi Aretini et martyris, Aretinis asserendo composita, annoque* 1746 *ad nos transmissa. Apologiæ auctor adscriptus non est, sed appositum est testimonium authenticum Paulini Giannerini, patricii Aretini, sac. Theologiæ doctoris et cathedralis Aretinæ ecclesiæ canonici-Theologi, quo hic pro veritate rerum monumentorumque, quæ in eadem referuntur, testatus est*

A *est die* XXVI *Februarii anni* 1746, *et sigillum majus ejusdem cathedralis ecclesiæ adjecit. Subscripsit item* Angelus Laurentius Bruni notarius, illustrissimi capituli Arretini a secretis. *Ex hac Apologia, quam etiam infra non semel laudabimus, discimus, episcopalem sedem Aretinam antiquitus fuisse extra muros civitatis in ecclesia S. Stephani, juxta quam deinde addita est altera, S. Donato sacra, quæ duæ ecclesiæ contiguæ, communi nomine* Vetus ecclesia cathedralis extra muros *deinde appellatæ fuerunt.*

AUCTORE C. S.

7 *Secundo discimus, eamdem sedem vi Bullæ Innocentii III Romani Pontificis, anno* 1204 *translatam esse intra civitatem ad hodiernam ecclesiam S. Petri, quæ simul titulum* SS. Stephani et Donati *assumpsit. Denique, eodem apologista teste, ambæ ecclesiæ suburbanæ, videlicet S. Stephani, sanctique Donati, anno* 1561, *jubente Cosma I, Florentiæ duce, terræ æquatæ sunt. Ex hisce omnibus conficitur, Seriem istam Indulgentiarum, quæ ecclesia extra muros et altera intra muros simul exsistentibus, facta est, antiquiorem esse non posse anno* 1204, *neque anno* 1561, *recentiorem. Igitur, ut ad* S. Antiliam *redeamus, festum ejus die* XXVII *Septembris ab Aretinis tam intra quam extra*

quorum prior non amplius exstat. Seculo 16

B *civitatem antiquitus colebatur; sed, utrum* Virginis martyris, *an* Virginis *tantum ritu celebratum tunc fuerit, ex dictis elici non potest. Deinde vero, incertum, a quo tempore, sed tamen ante finem seculi* XVI *ejusdem festum ad diem* XXIV *dicti mensis Septembris relatum est, et Officium de* Virgine tantum *pro tota diœcesi Aretina præscriptum.*

8 *Ita docet me Grazinius in Vindiciis supra laudatis* § 23, *ubi ait, in vetusto libello, sive Ordine divini Officii recitandi, per Petrum Usimbardium, Aretinum episcopum, anno* 1598 *præscripto, sequentia legi:* Die XXIV Septembris S. Antiliæ virginis duplex in tota nostra diœcesi. Ejus corpus asservatur in ecclesia cathedrali, Hymnus pro Virgine tantum. *Hæc eadem denuo repeti asserit in simili libello, facto anno* 1619 *ab Antonio de Riccis, ejusdem sedis antistite. Utrumque autem libellum istum servari ait Aretii in ecclesiæ cathedralis archivo. Verum et hic dies deinde mutatus est: nam testante ididem Grazinio,* solemne hujus Virginis Officium tum in civitate, tum in diœcesi persolvitur singulis annis die XXV Septembris. *Consentit etiam jam laudatæ Apologiæ MS. auctor, ideoque nos de* S. Antilia *hac die agimus, licet Majores nostri in Prætermissis ad* XV *Februarii eamdem ex Ferrario ad* XXIV *Septembris remiserint, uti etiam inter hujus diei Prætermissos dictum est.*

et 17 colebatur ut virgo die 24 Septembris, nunc hodie

C 9 *Nec diem tantum cultus, verum etiam ritum immutatum fuisse, habemus ex iisdem Vindiciis, in quibus Grazinius testatur,* ejus sacrum Officium tamquam de Martyre *tam Aretii, quam in Monte Politiano hodiedum persolvi; miraturque, cur id fiat, ac deinde suam hac de re opinionem proponit, quam nos infra commodius examinabimus. De Sanctæ reliquiis idem scriptor ibidem hæc ait:* Veneramur etiam in cathedrali S. Antiliæ virginis et martyris corpus, sine tamen capite; hoc siquidem hodie colitur in proxima urbe Montis Politiani, quod olim Arretinæ diœcesis oppidum fuit. *De loco autem, ubi sacrum istud pignus quiescit, post pauca subdit:* Hoc quidem certum, quod, quum anno MCCLXXXVI majores nostri novum magnificumque sepulcrum S. Donato in hodierna cathedrali excitavissent,... aræ scilicet majoris pernobile ædificium, ab postica parte sepulcralem arcam marmoreis columbellis sustentatam exhibens,... epigraphen in fundo ipsius arcæ duobus locis iterum iterumque insculpendam curarunt, ut cuique integrum est videre, qui oculos ad fundum illum extollat, qui columnis, ut dixi, fultus speciem quamdam parvæ porticus efformat, et quasi vestibulum ingredientibus per posticum in cellam altaris.

ut virgo martyr Aretii et in Monte Politiano: caput ejus hic, corpus

10 Sic autem habet epigraphe: HÆC EST CAPSA D PULITA AD UNGUEM, DE QUA FIT MEMORIA IN TRANSLATIONE B. DONATI EPISCOPI ET MART., IN QUA REQUIEVIT, ET NUNC REQUIESCIT CORPUS EJUS CUM CORPORIBUS B. ANTILIÆ VIRGINIS, ET SS. MM. LAURENTINI ET PERGENTINI: QUÆ CAPSA FUIT FRACTA PRO ISTO FUNDO. *Hisce plane consentit auctor Apologiæ MS., qui addit, dictam epigraphen litteris Gothicis incisam esse, in eademque arca* corpora S. Donati, S. Antiliæ, et SS. Laurentini et Pergentini protomartyrum *civitatis Aretinæ, hodieque asservari. Geminam autem S. Donati translationem memorant laudati scriptores, primam scilicet ex ecclesia S. Stephani ad ecclesiam S. Donati extra muros, quam Apologiæ auctor ad annum circiter* 1024 *refert; alteram ex eadem S. Donati ecclesia ad cathedralem hodiernam intra muros, quam hic idem inter annos* 1025 *et* 1283 *contigisse ostendit, putatque de hac mentionem fieri in data inscriptione. Contra Grazinius arbitratur, priorem translationem in eadem memorari, laudatque hunc in finem MS. Historiam ejusdem Translationis, in archivo capituli cathedralis Aretini asservatam, ex qua ista recitat.*

Aretii in ecclesia cathedrali in tumba marmorea

11 Sunt namque in altari B. Donati duo tumuli, E ambo pares, nive candidiores, materia similes, opere vero dissimiles etc. Alter expolitus et totus in unguem rasus etc; in eo locant S. corpus. *Cum itaque in laudata epigraphe dicatur* in Translatione B. Donati *mentio fieri de* capsa pulita ad unguem, *merito ita censuit, nisi forte etiam in posterioris translationis instrumento similis mentio facta fuerit. Porro de quacumque translatione ibidem agatur, ex eadem epigraphe non satis certum est, utrum* S. Antiliæ *corpus in ista arca marmorea primum depositum fuerit anno* 1286, *quando novum illud sepulcrum cum altari exstructum est, an vero jam ante cum SS. Donati, Laurentini ac Pergentini corporibus in eadem quieverit: utroque enim modo accipi possunt ista:* In qua (*arca*) requievit, et nunc requiescit corpus ejus (*S. Donati*) cum corporibus B. Antiliæ *etc. Si ad manum mihi esset Historia MS. Translationis a Grazinio laudata, quam a Jacobo Buralo in Vita Theodaldi episcopi Aretini etiam editam, sed mendis scatentem innumeris asserit; posset hinc in alterutram partem mihi lumen accendi, sed neutra in Museo nostro exstat.*

cum SS. Donati, Laurentini et Pergentini corporibus servatur.

12 *Quæ hactenus adduximus,* S. Antiliæ *cultum apud Aretinos ut minimum a seculo* XIII *inchoatum et hocce nostro tempore perseverantem probant. De ejusdem gestis, martyrio ac seculo, quo floruit, haud ita constat. Dedimus supra num.* 2 *et* 3 *ex Philippo Ferrario* F *fabulosa ejus Acta, quæ ipse ex ecclesiæ Aretinæ MS. accepta, crassioribus etiam fabellis purgavit, neque sic tamen satis credibilia reddidit. In his Sanctæ virginitas cum martyrii palma adscribitur. Habeo alia MS., in quibus sola ejus virginitas sine martyrio asseritur; et quibus hic titulus præfigitur.* Vita S. Antiliæ Virginis compilata brevissime per R. D. Petrum de Boncompagnis; U. J. B. et canonicum Aretinum. Ex tomo K. *inde sic orditur:* Anthilia regina virgo, Theodosii senioris filia, obsessa a dæmone, multa ob id curationum genera experta, Donati episcopi Aretini, ab imperatore accersiti, precibus per signum Crucis liberata est.

Acta alia, in quibus Sancta etiam Theodosii filia dicitur,

13 Quam ob rem religiosissimi imperatoris jussu cruce passim Constantinopoli exaltata, permulti nobiles et vulgares candidatum Baptismatis acceperunt. Anthilia vero gratissima virgo totam se Deo dicavit, beati viri opera virginitatem vovens, illum postea sequuta Aretium, ubi in sancto proposito perseverans, intenta cœlestibus meditationibus, ex hac vita migravit octavo Kalendas Octobris. Hanc beatus senex in oratorio, quod in concavo rupis nuper extruxerat, honorificentissime sepelivit, ornans hoc aureo epitaphio ANTHILIÆ BASILIÆ FILIÆ

et virgo in pace obiisse

A FILIÆ CARISSIMÆ sacrum tumulum. Cujus corpus tempore translationis divi Donati inventum est in sarcophago, in quo illud S. Donatus condiderat, aurea clamide coopertum et integrum cum capillis et cute, quasi eodem die sepultum; et simul cum eo in ejus templum a Theobaldo episcopo, et illinc, nescitur a quo vel quando, in ejus urbem episcopalem translatum est, ubi clarum utrobique miraculis summa omnium pietate veneratur.

fabulosa pariter sunt et fide indigna:

14 *Pro hisce compilandis Boncompagnius certe aliis Actis, quam quæ Ferrarius habuit, usus fuisse dicendus est, fabulosis tamen pariter: nam ut mittam, ridiculum esse, quod insinuat, ob miraculum ejecti e puella dæmonis tum primum Cruces erectas fuisse Constantinopoli, quam constat, ab ipso fundatore suo Constantino Magno dicatam Christo sacrisque ecclesiis consecratam fuisse; ut, inquam, hæc mittam, ad fidem illis abrogandam sufficit hæc una Ferrarii observatio, videlicet, cum S. Donatus episcopus Aretinus sub Juliano apostata martyrio coronatus sit, hujus discipulam esse non potuisse Theodosii imperatoris filiam* Antiliam, *quæ præterea etiam antiquis scriptoribus ignota est. Tam inepto fabulatori credat quoque, qui volet, quæ de sacri corporis inventi integritate ceterisque adjunctis ibidem commentus est. Ut tamen studiosus lector sciat, ex quo fonte istæ de* S. Antilia *fabulæ primum emanarint, juverit eum hic assignasse.*

B

hæ fabulæ originem ducunt

15 *Die* XXX *Aprilis apud Græcos colitur S. Donatus, Euræ in Epiro episcopus confessor, qui Theodosio Magno imperante, floruit. Hic in elogio, quod ex Menæis Majores mei ibidem dederunt, dicitur quamdam ejusdem Theodosii filiam, cujus nomen non additur, revera dæmone liberasse, ac post alia patrata miracula, muneribus ad construendam ecclesiam ab eodem imperatore largiter ditatus, Euræam rediisse; ubi et in senectute diem suum obiit. Eodem seculo Aretinæ in Tuscia ecclesiæ episcopus præfuit alter S. Donatus, sub Juliano apostata passus simul cum S. Hilariano monacho, de quibus ad diem* VII *Augusti apud nos actum est. Utrobique etiam observatum est, ex eodem amborum* Donati *nomine, et exiguo temporis intervallo, quo ab invicem sejuncti vixere, eorum gesta tam fœde confusa esse, ut non pauca, eaque etiam castigationis indigna quæ erant Euræensi episcopo propria, Aretino attributa sint. Et tanta quidem est eorumdem confusio, ut Sollerius noster maluerit Acta S. Donati Aretini, quæ varia habebat, penitus omittere, quam irrito labore purgare.*

C

ex Actis S. Donati Euræensis episcopi,

16 *Non examino, verane, an falsa sit Menæorum assertio de dæmone ex Theodosii imperatoris filia per S. Donatum Euræensem expulso; sed ex tempore, quo S. Donatus Aretinus martyrium subiit, manifestum est, eam expulsionem unum ex istis esse, quæ ex Euræensis Actis ad Aretinum falso translata fuere. Nec tamen in omnibus ejusdem Vitis hæc historia legitur: abest enim ab elogiis, quæ Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. 7 cap. 33, Adeo et ex eo Surius, quodque Ughellus in Italia sacra recensuerunt. Intrusa in S. Donati Aretini Vitam anonyma Theodosii imperatoris filia, deinde eadem credita est cum* S. Antilia; *sive quod hanc ejusdem S. Donati discipulam fuisse, vetus traditio ferret, sive alia ratio, nobis ignota, id Aretinis suaderet. Dubito, an non alii, cum clare perspicerent, dictam energumenæ liberationem ad Donatum Euræensis pertinere, et ob temporis diversitatem non posse ad Aretinum referri, maluerint credere,* S. Antiliam, *cujus corpus Aretii honoratur, Euræensis Donati discipulam fuisse.*

17 *Etenim Grazinius postquam ex veteri Indulgentiarum tabula hæc recitaverat;* Die XXVII dicti *(mensis Septembris)* qui est dies S. Antiliæ, discipulæ gloriosi S. Donati, sunt Indulgentiæ centum sexaginta dierum; *mox subdidit:* Quid est hoc? Docent nonnulli, S. Antiliam quamdam, Theodosio cæsare patre ortam, a S. Donato Euroeæ in Epiro episcopo dæmoniacis vexationibus fuisse sanatam, eamdemque se ei deinde erudiendam tradidisse. Quo pacto possint ista cum nostris convenire, me latent. *Ita ipse: qui laudatas Vindicias nuper, id est, anno* 1755 *vulgavit, nec certiora de illius gestis potuit producere. Fateamur itaque, necesse est, Acta* S. Antiliæ *Aretinæ hactenus latere, et præter ejusdem cultum nihil de illa certi haberi. Id ipsum confirmatur ex diversitate ritus, quo modo ut* virgo *tantum, modo ut* virgo martyr *Aretii culta fuit; ex qua diversitate non parum dubia redditur ejus palma martyrii.*

D

AUCTORE C. S. cum S. Donato Aretino confusi. Hinc Sanctæ gesta ignota;

nec satis constat, an virginitatis laureæ

18 *Certe in vetustioribus monumentis, quæ ab Aretinis de ipsa hactenus laudata vidi, numquam* Martyris *titulo honoratur. Nempe in tabella Indulgentiarum mox citata tantum legitur:* Dies S. Antiliæ, discipulæ gloriosi S. Donati: *in epigraphe sepulcrali, num.* 10 *data, dicitur ibi requiescere corpus* B. Antiliæ virginis, *cum tamen martyrii laurea ceteris ibidem diserte adscripta sit his verbis:* B. Donati episcopi et mart.; *et:* SS. MM. Laurentini et Pergentini. *Libelli quoque, in quibus Ordo Officii divini recitandi præscriptus est anno* 1598 *a Petro Usimbardio, annoque* 1619 *ab Antonio de Riccis, episcopis Aretinis (vide num.* 8*) isti, inquam, libelli unice habent:* S. Antiliæ Virginis duplex... Hymnus pro virgine tantum. *Nulla in hisce omnibus de Sanctæ martyrio mentio est; imo istud in utroque Ordine divini Officii clare negatur. Quam ob rem Grazinius, his perpensis, merito ait:* Sane mirabar, quare apud nos, apudque Politianam urbem ejus sacrum Officium *(hocce tempore)* tamquam de martyre persolveretur.

E

martyrii palmam addiderit.

19 *Deinde post aliqua suam ea super re sententiam proponit, sic inquiens:* At cum postea viderim, in sacrario monasterii hujus S. Floræ reliquias haberi S. Antiliæ virg. mart., et iterum alias reliquias S. Antiliæ virginis, Theodosii imperatoris filiæ; facile mihi suasi, jure meritoque ritum a duobus illis episcopis olim præscriptum, hodie emendatum. Aliam etenim extitisse apparet Antiliam nostram martyrem ab Antilia Theodosii filia, virgine tantum, sanctique Donati discipula, non tamen nostri, sed Epirensis. *Ita ipse; cui ego omnino lubensque assentior,* S. Antiliam *Aretinam longe diversam esse a laudata (si tamen hæc unquam talis exstitit) filia Theodosii imperatoris, quam aliqui Aretini cum sua confuderunt. Nempe ex confusione utriusque Donati existimarunt,* S. Antiliam, *cujus sacro corpore gaudebant, quæque forsitan Donati Aretini discipula credebatur, illam ipsam anonymam Theodosii filiam esse, quam in S. Donati Euræensis elogio viderant memorari.*

F

quod posterius verisimilius est.

20 *Fateor, etiam fieri potuisse, ut duo laudati episcopi, vel si qui alii eos præiverint, ex eodem errore crediderint,* S. Antiliam *suam tantum virginem fuisse; quia Theodosii imperatoris filiæ martyrium merito apparebat non verisimile. Verumtamen, an ea sola ratio ipsos moverit, dubitare me faciunt tabella Indulgentiarum, et hac etiam multo antiquior marmoreæ tumbæ epigraphe, in quibus non nisi virginitatis palmam* S. Antiliæ *adscriptam dixi. Quibus de causis ritus deinde mutatus fuerit, cœperitque de ea velut de virgine martyre Officium celebrari, inexploratum mihi est, et ipsi Grazinio fuit, ut ex dictis liquet. Hæc sunt, quæ de* S. Antiliæ *martyrio me utcumque dubium reddunt, quamvis in eam sententiam magis propendeam, quæ eam martyrem facit, ac vehementer suspicer, hujusmodi variationum causam præcipue repetendam esse ex eo, quod, ut in multis aliis contingit, ejusdem martyrii Acta laterent.*

21 *Quod spectat ad sacras reliquias, quarum alias laudatus Grazinius cum titulo* virginis martyris, *alias cum*

A *cum virginis et* Theodosii imperatoris filiæ *appellatione in monasterio S. Floræ Aretii servari ait, illas ego omnes ejusdem* S. Antiliæ, *de qua agimus, esse credo. Etenim memorata Theodosii filia (si unquam exstitit) nullum cultum habet, saltem eo nomine, apud Græcos, ex quorum Menæis in elogio S. Donati Eurœensis innotuit, sed tantum anonyma. Hæc eadem* Antiliæ *nomen* Sanctæque *titulum primum accepit, quando ex gemini Donati confusione, Aretini episcopi discipula falso credi cœpta est. Hoc autem errore commisso, quod mirum est, si ejusdem Sanctæ Aretinæ reliquiæ pro vario tempore sensuque donatorum, varie inscriptæ fuerint; cum ex dictis constet, eamdem etiam vario Officio, olim ut virginem tantum, nunc ut virginem martyrem, Aretii coli solitam. De tempore, quo* S. Antilia *seu naturali morte seu martyrio ad cœlos evolavit, nihil pariter certi statui potest. S. Donatus Aretinus episcopus sub Juliano apostata, sive circa annum æræ Christianæ* 362 *passus est, ideoque ipsa seculo quarto vixisse debuit, si illius discipula fuit; quod ipsum etiam minime compertum est.*

AUCTORE C. S. *Hujus, non Theodosii filiæ, reliquiæ.*

Hac occasione adducitur aliqua

22 *Porro occasione communis tumbæ reliquiarum* SS. Antiliæ *et Donati, de sacro hujus corpore pauca hic observare visum est. Sollerius noster ad diem* VII *Augusti ejusdem Sancti episcopi martyris gesta illustrans, num.* 8 *de ipsius corpore hæc ait :* Hactenus dictis in pacifica S. Donati sui possessione relinquerentur Aretini, nisi turbatio aliqua oriretur ex Samnitibus. *Tum laudat Marium de Vipera, qui in Catalogo Sanctorum ecclesiæ Beneventanæ scribit, ejusdem corpus, ignoto tamen tempore, Beneventum translatum, et in ecclesia S. Mariæ de Samnitibus depositum esse, atque ipsum ibi propterea inter Sanctos tutelares civitatis coli. Hæc autem ibidem sic excipit Sollerius :* Non opinor, ægre laturos Aretinos, quod patronus suus etiam Beneventi et alibi celebretur; at sacro corpore sese privatos haud quaquam agnoscent. Magnus synonymorum Sanctorum numerus et hanc confusionem facile induxerit. *Nec plura addidit, haud dubie ob monumentorum inopiam.*

de corpore S. Donati Aretini,

23 *Eadem de causa Papebrochius ad diem* XII *Junii in B. Guidone Cortonensi, tertii Ordinis S. Francisci, non nihil dubitasse videtur de possessione ejusdem corporis S. Donati, quam Aretini sibi vindicant. In Annotatis enim Francisci quondam Pauli de Baldellis ad Miracula laudati B. Guidonis, a Papebrochio ibi-* D *dem editis auctisque lit.* b *hæc legere est :* Credibile est, Aretinos *(capta ab iis civitate Cortonensi, anno* 1259, *uti ex Chronicis Joannis Villani ibidem lit.* a *præmissum est)* etiam exportasse corpus B. Guidonis, quamvis nesciatur, quid eo factum sit : sunt tamen, qui credant, ipsum Aretii honorari sub nomine S. Donati, urbis patroni. Waddingus dicit, in Germaniam ablatum credi; sed huic opinioni occasionem dedisse videtur S. Guido, abbas Pomposianus prope Padum fluvium, Spiram translatus, sicut diximus ad ejus diem XXXI Martii.

sive ejusdem parte,

24 *Hæc, quamvis leniter dicta, vehementer displicuerunt Aretinis, quorum anonymus aliquis Apologiam, jam sæpe supra laudatam, cum Appendice de eodem argumento, anno* 1746 *conscripsit, et ad nos destinavit, rogans, ut data opportunitate iisdem uti vellemus pro Aretinorum possessione asserenda. Quamquam autem soleamus hujusmodi instrumenta, dum proprius locus antea non occurrit, ad Supplementum Operis servare; ut tamen humanissimi Viri postulatis interim utcumque satisfaciam, libens fateor, me de eorumdem possessione omnino convictum esse. Nam postquam ex Actis, nemine contradicente, ostenderat, S. Donati corpus apud Aretium sepultum fuisse, deinde a seculo* VIII E *adolescente exorsus, monumentis testimoniisque per singula secula ad annum usque* 1730 *deductis tam docte solideque probavit, S. Donati corpus vel partem ejusdem Aretii semper servatam ut mihi quidem nullum dubium relinquat, neque ullo modo audiri mereantur, qui credunt, B. Guidonis Cortonensis corpus pro S. Donati corpore Aretii honorari.*

Aretii existente.

25 *Longum foret, nec hujus loci est, singula referre, quæ in Supplemento latius tractari poterunt. Dixi* vel partem ejusdem *corporis, quia ipse auctor Apologiæ fatetur, probatque istud totum non esse, et in Appendice de eodem Italice sic scribit :* Corpus S. Donati in ecclesia cathedrali Aretina, utpote quod annorum MCD est, non modo non est corpus integrum, sed potius constat ex non multis ossibus fragmentisque confusis, intra parvam urnam argenteam arcte constrictis. *Cranium vero ejusdem in ecclesia collegiata, sive plebana S. Mariæ, honorari affirmat. Hæc modo sufficiant; plura, ut dixi, in Supplemento danda erunt.*

DE B. MARIA DE CERVELLO, F

C

VULGO DE SOCOS, VIRGINE ORDINIS S. MARIÆ VIRGINIS DE MERCEDE REDEMPTIONIS CAPTIVORUM

BARCINONE IN CATALONIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

D. P.

§ I. Acta antiqua quando et a quibus collecta; qui et quomodo iis usis inter recentiores; quomodo a nobis exhibenda.

ANNO MCCXC. *Ratio, cur de Beata agamus hodie. Ex variis*

Spectato ordine passim in Opere servari solito, Acta Beatæ hujus danda fuerant die XIX *Septembris, quo obiisse scribitur et ad quem nomen ejus Romano Martyrologio insertum est. Et sane jam fixum erat eumdem hunc ordinem servare etiam hic; verum cum adverteremus, annuam ejus festivitatem propter occurrens die eadem festum SS. Januarii episcopi et Sociorum martyrum translatam esse, fixamque pro Religiosis Ordinis beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum die* XXV *Septembris, Actorum quoque examen in hunc differre statuimus eo libentius, quod non omnia ad id rite præstandum idonea instrumenta haberemus. Hujus generis plura allegat Stephanus de Corbera Barcinonensis incola in libro, quem de vita ac gestis* B. Mariæ *Hispanice exaratum prælo vulgavit anno* 1629. *Capite primo generatim insinuat, usum se fuisse relationibus et scriptis authenticis, quæ servabantur in archivo conventus Barcinonensis mox laudati Ordinis, quæque ab antiquitate aliisque adjunctis titulis auctoritatem sibi promeruerant. Deinde per decursum nonnulla citat nominatim, eorumque subinde recitat fragmenta. Sic cap.* 57 *profert textum Latinum, desumptum*

A *desumptum ex MS. relatione authentica, primum scribi cœpta a fratre Joanne de la Es, seu* de Laes, *ut alibi lego, Beatæ coævo, approbataque Ilerdæ in capitulo generali Ordinis anni* 1291, *proximo nempe a* Mariæ *obitu.*

ad gesta ipsius spectantibus documentis

2 *Capite* 64 *plurimum laudat ab antiquitate et auctoritate codicem ejusdem archivi MS. de vita, virtutibus et miraculis* dominæ Mariæ de Cervello, *qui notatur expresse conscriptus anno* 1323, *post obitum Beatæ trigesimo tertio, et cujus auctor, suppresso nomine, ait, se exarasse Vitas quorumdam virorum insignium ex Ordine canonicorum Regularium S. Augustini, inductumque fuisse ad conscribenda Acta* B. Mariæ *amore et precibus domini Guillelmi de Cervello. Cap.* 70 *refert Hispanice idem Corbera bina miracula, mox post obitum Beatæ divinitus patrata, eaque deprompta esse asserit ex relatione MS. de vita et morte* B. Mariæ, *collecta ex dicti archivi authenticis et antiquis chartis ac monumentis per fratrem Guillelmum Vives, Priorem Barcinonensis conventus anno* 1401 *et post factam collationem cum præfatis chartis ac monumentis certa ac fideli declarata et unanimi omnium voce comprobata in capitulo generali Ordinis B. Mariæ de* B *Mercede Redemptionis captivorum, ut infra plenius explicabo.*

post repetitos conatus

3 *Mitto locos alios, quibus ad monumenta antiqua appellat laudatus Corbera; memorati hic sufficiunt, ut intelligat lector, quam justa de causa Majores nostri ea secum communicari desideraverint, sæpiusque petierint per litteras, destinatas Barcinonem et Romam, ubi ad Beatæ cultum immemorabilem probandum adhibita fuisse, constabit ex dicendis. Itaque eum in finem Papebrochius anno* 1673 *scripsit Romam ad R. P. Mathiam de Cardona, Ordinis B. Mariæ de Mercede procuratorem generalem in conventu S. Adriani, a quo transmissum fuit die* XXVIII *Maji anni ejusdem compendium Vitæ Latinum MS., extractum ex operibus Francisci Zumel, Bernardi de Vargas, Alphonsi Remon, Joannis Francisci Olignano, et ipsiusmet Stephani de Corbera, quorum tres primi haud multo antiquiores sunt Corbera; quartus, qui S. Petri Nolasci Vitam concinnasse dicitur, mihi ignotus.* Respondi, *inquit Papebrochius,* XXX Junii MDCLXXIII, antiqua monumenta requiri; ipsaque iterum petii MDCLXXV. Item anno MDCLXXV, XXX Octobris rogavi P. Soutermans, per quem alias quædam Barcinona acceperam, ut hæc ipsa ibidem solicitaret. Item per P. Canisium cum domino Bornevillio agentem in Catalonia XVIII Augusti MDCLXXV. C

unius dumtaxat mendosum apographum

4 *Nihil videtur obtinuisse; donec anno* 1682 *P. Damianus Stephanus, Ordinis S. Mariæ de Mercede professor, magister et commendator Podii, huc Valentia transmitteret notitias aliquot ad illustrandam Ordinis sui originem idoneas, in quibus memorabat tum relationem Joannes de Laes, exstantem in archivo Barcinonensi, tum Vitam Beatæ ab anonymo canonico exaratam, et hujus quidem apographum se habere affirmabat,* publica fide ab originali *desumptum. Hanc opportunitatem nactus Papebrochius, denuo institit, tandemque relationem MS. impetravit, exstractam, ut scribit in adjunctis litteris laudatus Damianus Stephanus,* a libro vetustissimo Religionis, ubi olim Vitæ Patrum, juxta capitulorum generalium decreta, rite et debite comprobatæ scribebantur, et post mortem addebantur miracula a successoribus eo decursu temporis, quo eveniebant. *Hanc mox ut levi oculo percurri, dubitare non potui, quin sit eadem, quam recitat Corbera sub nomine Joannis de Laes, et subinde sub nomine Guillelmi Vives, ab illo nempe inchoatam et ab hoc continuatam. At vero attentius eam perlegens, deprehendi verissimum esse id, de quo in litteris suis Papebrochium præmonuit Damianus Stephanus, inquiens :* Stylus eorum, quæ nunc mitto, plerumque barbarus fluit, vel incuria priscorum temporum vel difficultate le- D gendi membranas vetustate corruptas : ex quo fidelitatem nostram poteris intelligere, ut nec notissimos emendaverimus errores, quos tuo committimus libito. *Laudabam viri sincerum animum; sed dolebam, quod huic relationi adjunctam non cernerem Vitam ab anonymo canonico exaratam, ex qua, non dicam styli barbariem ubique regnantem corrigerem, sed hiatus et defectus, in ipsa gestorum enarratione haud raro occurrentes, supplerem : certe habebat aliqua anonymi canonici Opus, quæ in relatione Joannis de Laes desiderantur, prout suo loco ostendam ex Stephano de Corbera.*

AUCTORE J. P.

obtinuimus.

5 *Demum, instante tempore, quo Beatæ gesta prælo paranda erant, pervolventibus nobis præclarissimum Opus Benedicti XIV Pontificis Maximi de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, affulsit spes magna adipiscendi utramque lucubrationem, et priorem quidem a peritiore manu descriptam. Etenim lib.* 2 *cap.* 24 § 19 *numero* 63 *Beatissimus auctor, assignatis præcipuis scriptoribus, apud quos Beatæ nostræ fit mentio, speciatim allegat Vitam, anno* 1323 *conscriptam* a quodam canonico Regulari S. Augustini, *aliamque* a Fr. Joanne de Laes Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum, quæ E post serium examen approbari meruit in duobus generalibus capitulis fratrum ejusdem Ordinis. Quæ monumenta in processum compulsata fuere, confectum super Mariæ cultu immemorabili, eorumque authentica extant Romæ in archivo conventus S. Hadriani. *Abrupto igitur tantisper Actorum examine, scriptum est Romam anno* 1754 *ad P. Petrum Lazeri Societatis nostræ presbyterum et peculiarem Musei amicum; qui haud ita dudum post rescripsit, archivum, bibliothecam, scrinia etc. dicti conventus, mandante R. P. procuratore generali Ordinis B. Mariæ de Mercede, excussa fuisse, at nihil inventum; Vitas quidem istas indicari illic in adversariis quibusdam, sed allegari, velut existentes in conventu Barcinonensi. Pronum est cogitare, illuc remissas fuisse, postquam mox recitata scripserat beatissimus Pater. Moneri autem nos jussit per eumdem patrem Lazeri laudatus procurator generalis, ut litteras mitteremus ad R. P. Priorem Barcinonensem, humanissime promittens, absque mora missurum se quoque, ut, quidquid ibidem extat, nobiscum communicetur. Monito paruimus, sed hactenus responsum non tulimus.*

Inchoatum illud fuit a coævo,

6 *Itaque cum Opus nostrum ulteriorem moram non patiatur, nec supersit dies, in quem commode et con-* F *gruenter rejici queat Actorum discussio, restringimur ad mendosum et mutilum apographum relationis, quam a Joanne de Laes inchoatam, et a Guillelmo Vives continuatam fuisse, suadent sequentia. Proxime illi præmittitur Vita S. Petri Nolasci, ex eodem Barcinonensis archivi codice deprompta, et ad hujus calcem leguntur ista :* Hæc scripta sunt a quodam codice manuscripto fratris Joannis de Laes, qui mortem sancti Patris scripsit, et Vitam beatæ Mariæ del Socos. *Tum nullo verbo interposito, sequitur ejusdem Beatæ Vita, et huic absque ulla etiam interruptione vel sectione annectitur translatio corporis ipsius, facta anno* 1381, *quæ posterior certe a Joanne de Laes describi non potuit : tota autem relatio sic clauditur :* Hanc Vitam cum præcedenti scripsit frater Guillelmus Nues *(Corbera ubique scribit Vives)* Prior Barcinonensis anno Domini Millesimo quadringentesimo primo, et coram omnibus vocalibus legi fecerunt in capitulo generali Ilerdæ celebrato... hi omnes videntes et attente aspicientes auctenticas scripturas in archivo Barcinonensi repertas... invenerunt concordare cum his, quæ narrata erant de Vita et gestis etc.

dein ab alio continuatum,

7 *Inde liquet, relationem nostram Guillelmo Nues* eu

AUCTORE J. P.

A seu Vives attribui non debere, nisi in quantum Beatæ gesta ex codice Joannis de Laes transtulit in alium, isque adjecit, quæ vel ipse vel alius de corporis translatione, annis viginti ante facta, notaverat, et utraque capitulo generali approbanda obtulit. Dixi, translationem corporis describi non potuisse a Joanne de Laes; hunc quippe, ut mittam Corberæ testimonia, diu e vivis sublatum fuisse anno 1381, et ætate provectum fuisse 1290, quo Beata obiit, sufficienter persuadet mihi instrumentum anno 1260 confectum de gestis S. Petri Nolasci e Petro de Bages notario publico Barcinonensi, in cujus apographo, quod anno 1679 auctoritate publica exaratum et regio ac episcopali sigillis munitum huc transmisit laudatus Damianus Stephanus, cum generali magistro aliisque Ordinis viris primariis, qui instrumentum confici curaverant, ita subscriptus legitur : Ego frater Joannes de Laes sigillum apposui. Porro verisimillimum mihi apparet id, quod asserit Corbera capite suo 57, nimirum quod anno 1291, proximo a morte B. Mariæ, oblata et approbata fuerit relatio Joannis de Laes in capitulo generali Ilerdensi: in eo enim capitulo mandavit Magister generalis Ordinis Petrus Amerius, manifestanda omnia, quæ de B quibusvis Ordinis... personis notatu digna sciri poterant, idemque deinceps videtur observatum fuisse in singulis capitulis generalibus, saltem usque ad seculum 15.

et in capitulis generalibus Ordinis

8 Primum patebit ex infra recitandis authenticis instrumentis, quæ eodem anno eodemque in capitulo confecta sunt super miraculis Beatæ nostræ; alterum colligimus tum ex Actis B. Petri Armengol, quæ paulo post obitum ex relatione testium oculatorum et juratorum collecta sunt anno 1304 et in quorum initio dicitur continuari simile mandatum superiori anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo in capitulo generali Ilerdæ factum, uti videre est apud nos tom. 1 Septembris pag. 333; tum ex Actis capituli generalis anno 1442 Barcinone celebrati, in quibus Vitæ S. Petri Nolasci et Mariæ del Socos seu de Subsidio cum antiquis codicibus collatæ dicuntur juxta formam præceptam a sancto viro fratre Petro Amerio, quodam generali, quod* ad sanctam consuetudinem reduci jussit, ut de capitulo in capitulum renovarentur omnia vel majora* Sanctorum nostrorum etc.

* forte qui
* forte vetera monumenta

9 Hinc manifestum fit, qua de causa Guillelmus Vives Acta beatæ nostræ ex codice Joannis de Laes in alterum transtulerit anno 1401, nempe ut juxta eam- C dem constitutionem prælegerentur et approbarentur in capitulo generali sub idem tempus instituto Ilerdæ. Acta utriusque capituli qualiacumqae et quantum huc spectant, subnectuntur sæpe dictæ relationi nostræ MS., eaque vidit Corbera; sed perperam exposuit cap. 70: ubi capitula et personas confundens, ait, relationem, descriptam a Guillelmo Vives anno 1401, oblatam fuisse anno 1442 in capitulo generali Ilerdensi, supremum Ordinis magistratum tenente Natale Gaver, et examinatam, collatam, approbatamque fuisse a fratre Antonio Taxal, diffinitore provinciæ Cataloniæ etc. Neque enim anno 1442 capitulum generale habitum est Ilerdæ sed Barcinone, neque huic interesse potuit frater Antonius Taxal, qui anno 1406 electus totius Ordinis magister generalis, deinde missus est a rege Aragonum Alphonso V Constantiam ad Œcumenicam synodum, ibidemque, teste ipsomet Corbera cap. 41 pag. 110, obiit anno 1417. Ex hactenus deductis, spectatisque auctoribus et approbatoribus, facile judicabit Lector, quanti pretii sit MS. relatio, quanti majoris futura esset, si minus barbare et defectuose scriptum foret nostrum apographum. Atque hæc dicta sufficiant de MSS. instrumentis, pergo ad Opera typis vulgata, in quibus de Vita ac virtutibus B. Mariæ actum est.

sæpe approbatum.

10 Hæc inter nullum novi, cujus auctor superstes non fuerit usque ad seculum decimum septimum, adeo- D que quod censeri non possit concinnatum tribus circiter seculis post Beatæ obitum. Auctores primarii sunt, Franciscus Zumel post Constitutiones Ordinis B. Mariæ de Mercede, Philippus Guimera in Historia, Bernardus de Vargas in Chronico, et Alphonsus Remon in Historia generali ejusdem Ordinis ac Melchior Rodriguez in Agricultura Christiana et exercitiis vitæ religiosæ, omnes in Hispania dicti Ordinis religiosi; sed præterquam, quod, ut jam insinuavi, adeo remoti fuerint a Beatæ temporibus, multum dubito, an et ipsi viderint monumenta Barcinonensia. Etenim Alphonsus Remon, qui omnium postremus scripsit, ut eorum Opera sparsim citat in Historia sua, tom. 1 lib. 4 cap. 20 clare nec sine admiratione edicit, se tot inter scriptores, qui vel Beatæ Vitam exararunt, vel gesta ejus memorando attigerunt, neminem invenisse, ex quo nomen gentilitium edisceret; omnes quidem asserere, Mariam de Socos seu del Socorro, ut ipse scribit, natam esse ex Barcinonensi stirpe nobilissima, nullam tamen, ex qua determinate familia.

Recentiores biographi vel dicta

11 Hanc autem neque ipse ignorare potuisset, neque alii verissimillime indicare neglexissent, si visa eis fuissent monumenta Barcinonensia, in quibus nec dubie nec raro dicitur nata ex nobilissima domo de Cervello, uti ex fragmentis a Corbera citatis sequenti § probabimus, simulque ostendemus, quam longe aberraverit Franciscus Dathia, dicti quoque Ordinis religiosus, dum in Vita B. Mariæ Gallice edita anno 1656, seu propter silentium jam nominatorum, sive ob Remondi alteriusve simile assertum, in hunc modum pronuntiavit cap. 3: Scriptores, qui paucis post (Mariæ) obitum annis celebriora ejus vitæ gesta nos edocuerunt, asserentes omnes, patrem ejus ac matrem fuisse personas in Barcinonensi civitate præcipuas, fatentur tamen, non potuisse se pervenire in notitiam agnominis familiæ. Sed, quod huc proprie spectat, vel inde patet, quam parum juvare nos queant hic enumerata Opera ad supplendos vel corrigendos defectus in relatione nostra MS. obvios.

documenta non habuere, E

12 Unus superest post Corberam reliquis hic præferendus Joannes Interian de Ayala, Ordinis B. Mariæ de Mercede item religiosus, qui anno 1695, tertio post approbatum Romæ immemorabilem Beatæ nostræ cultum, typis Salmanticensibus Hispanice propalavit Actorum compendium. Is autem, quamvis in epistola ad lectorem Operi præfixa candide fateatur, Beatam magis mirabilem esse, quam notam; quia debiles seu exiguæ sunt notitiæ, de ipsius gestis ac prodigiis relictæ ab antiquis Ordinis patribus, qui, seu quod instituti sui Officiis intenti, virtutes suorum illustrare conarentur imitatione potius quam laudum præconiis; seu quod pie crederent, tantorum meritorum famam æque perennaturam traditionibus quam scriptis, semper parci fuerunt in remittendis ad posteros hujusmodi thesauris: pollicetur tamen, nihil a se tradendum, quod in substantia depromptum non sit ex chartis in informatione causæ B. Mariæ exhibitis et approbatis. In substantia, inquit, mox non obscure significans, se in rerum peculiarium descriptione et ratiociniis fuisse usum liberiore calamo. Hæc quippe esse, ait, ejusdem substantiæ accidentia et ornamenta necessaria, nec sine lepore juvari vera verisimilibus.

vel, qui habuerunt, F

13 At vero an a simili libertate abstinuit Corbera, biographus ob monumenta quæ producit, inter recentiores præcipuus? Equidem non ibo inficias, instructum fuisse ipsum documentis ad comprobanda ea, quæ Operi suo fuse inseruit de antiquitatibus Cataloniæ, de regionis ejusdem situ ac finibus, de rebus gestis ac variis vicissitudinibus, de laudibus Barcinonensis civitatis, de splendore domus Cervellonicæ, de primordiis celeberrimi Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum, deque ejusdem viris illustribus, ac multis

videntur multis adjunctis

A *multis aliis hujus generis, quæ ad nostrum institutum minime pertinent; verum dum relationis nostræ MS., a Joanne de Laes inchoatæ, et a Guillelmo Vives aliove continuatæ, brevitatem considero, dumque animum attendo ad sincerum Ayalæ monitum de parcitate antiquorum Ordinis Religiosorum in memorandis Sanctorum suorum gestis, persuadere mihi sat firmiter non valeo, tam abundantem Corberæ materiam ab anonymo biographo ex Ordine canonicorum Regularium S. Augustini subministratam fuisse, qua adeo prolixe de* B. Mariæ *in vita gestis dissereret absque adjumento conjecturarum, et absque ornamentis a verisimilitudine vel ab ipso excogitatis vel ex neotericorum penu depromptis.*

14 *Diffidentiam meam auxit ipse, dum adverti, eum locis aliquibus appellare specialim ad monumenta antiqua, nominare auctores, recitare nonnumquam horum verba Latina, in aliis passim narrare simpliciter ac silere, unde hausta sint. Et sane, si omnia, quæ narrat, etiam, si lubet, secundum substantiam tantum, reperiri potuerint in antiquis monumentis, cur uno potius loco testimonia producit, quam alio? Cur aliquoties recurrit ad auctoritatem neotericorum, nominatim Bernardi de Vargas, Melchioris Rodriguez, et sæpius Alphonsi* B *Remon, qui posterior non minus candide, quam Joannes de Ayala, fatetur lib.* 4 *tom.* I *cap.* 31, *quidquid de Beatæ Vita a se visum fuit, usitata prisci Ordinis scriptoribus brevitate ac parcitate esse exaratum. Hæc una ratio sufficeret alias, ut, licet biographi minus remoti essent a Sanctorum Beatorumve temporibus, quam Corbera et Ayala, lucubrationes eorum ex peregrino idiomate non verteremus in Latinum. Accedit, quod in MS. nostra relatione habemus qualemcumque saltem præcipuorum gestorum medullam. Verumtamen cum hæc adeo imperfecta sit, Corberæ aliorumque Opera, quæ habeo, obiter percurram, atque ea præ ceteris paulo explicatius proponam, quæ testimoniis firmata repero; tum collectis, quæ ad illustrandam gloriam posthumam idonea occurrent, dabo præter relationem MS. etiam Vitæ compendium Latinum, ex recentioribus numero* 3 *laudatis, et quantum equidem existimo, pro majori parte ex Corbera desumptum; sic ordinatam utcumque habebit lector Actorum seriem.*

auxisse; hinc probatiora tantum ex ipsis seligimus ac discutimus.

§. II. Beatæ illustre genus; parentes; nativitas; virtutes in pueritia et juventute; fuga nuptiarum; votum virginitatis.

C Natam *esse* Mariam *Barcinone, domo valde illustri, concors sententia est scriptorum omnium, qui patriæ ac natalium ipsius meminerunt; at qua nominatim stirpe progenita esset, aliquamdiu latuit ipsos etiam Ordinis scriptores, ut patet ex Remondo et Dathia num.* 10 *et* 11 *citatis: ita quippe juxta ipsos nomen adjectitium* de Socos, *id est,* de Subsidio *ipsi adhæserat, ut nec alio nota esset vulgo, nec alio veniret apud scriptores, sicque nomen gentilitium penitus obliteraretur. Sed hoc de omnibus generatim scriptoribus intelligendum non est, nedum de iis, qui paulo post Beatæ obitum præcipua ejus gesta scriptis mandarunt, ut perperam existimavit Dathia; verum de aliquibus tantum, qui post seculum* XV *ejus gesta pertractarunt. Neque enim verisimile est, latuisse anteriores nomen gentilitium; cum Acta, in quibus illud clarissime exprimebatur, in capitulis generalibus coram omnibus suffragium habentibus prælegerentur et approbanda offerrentur: uod saltem usque ad annum* 1442 *observatum fuisse, ostendi paragrapho præcedenti. Itaque notitia dicti nominis gentilitii paulatim dumtaxat deperire seu potius tenebris obvolvi cœpit, postquam consuetudo mox memorata abrupta fortasse fuit in capitulis generalibus, et antiqui codices non tantum manibus oculisque teri cessarunt, sed in abstrusis archivi Barcinonensis scriniis usque*

Beatæ genus nobilissimum, cujus nomen aliquot

adeo reconditi sunt, ut ne ab Ordinis historiographis quidem, qualis fuit Remondus, detecti fuerint. D

AUCTORE J. P.

16 *Tandem alii verisimiliter post lectum tomum primum anno* 1618 *a Remondo productum, diligentius perscrutati sunt archivorum latebras, indeque eruerunt MSS., e quibus et ipsi cognoverunt et alios docuerunt, quod ipse ex dictis libris assequi non valuerat. Illos inter primus censeri potest reverendissimus P. M. Fr. Marcus Salmeron, Ordinis B. Mariæ de Mercede generalis, qui in suo Opere Hispanice inscripto:* Recuerdos Historicos *etc., id est,* Recordationes *seu* Monumenta historica *etc., editoque Valentiæ, anno* 1646, *pag.* 119 *agens de Bernardo de Corbaria, olim Beatæ in spiritualibus moderatore, citat MS. codicem anni* 1460, *cui, in cista ferrea Barcinonensis archivi servato, titulus est:* Liber capitulorum Ordinis B. Mariæ de Mercede, *insertaque sunt Vita et miracula cujusdam Religiosæ sui Ordinis appellatæ* Maria Cervellon *seu* de Socors. *Horum autographum se vidisse ac descripsisse ait anno* 1626, *octavo scilicet post excusum tomum primum Remondi, tertio autem ante vulgatum Corberæ librum. At Corberæ potissimum attribuenda est agnominis istius restauratio, si tamen ejus per aliquod etiam tantum temporis intervallum talis fuerit apud homines oblivio, qualem prætexunt Remondus et Dathia; neque enim Corbera unum sed plura, nec vacillantia aut dubia sed solida et authentica produxit testimonia.* E

neotericos latui', multis

17 *Capite* 12 *recenset quatuor documenta in Barcinonensi archivo exstantia, relationem supra memoratam Joannis de Laes scriptoris coævi, anno* 1291 *approbatam in capitulo generali; alteram seu potius eamdem, sed in alio codice descriptam et adjecta translationis historia auctam anno* 1401 *a Guillelmo Vives, de quo superius actum quoque est; codicem MS. anni* 1323, *eum nimirum, quem alibi indicat conscriptum fuisse ab anonymo canonico Regulari S. Augustini, et alium item MS., quem absque nota temporis antiquissimum appellat, eum procul dubio, quem anno* 1460 *exaratum, et anno* 1626 *a se visum ac descriptum num. præcedente testatus est Marcus Salmeron. In iis autem omnibus, Acta Beatæ continentibus, teste eodem Corbera, leguntur sequentia iisdem pene verbis:* Erat in civitate Barcinonæ quædam nobilissima domus de nobilioribus familiis, dicta de Cervello. Fuit secundus illius domus et familiæ filius, qui nobilem sibi copulavit fœminam. Non habentibus autem filiis *, totam substantiam voverunt Redemptioni captivorum, annis antecedentibus fundatæ. Precibus autem Petri Nolasci concepit fœmina, et anno eodem peperit formosam filiam, quam, ad laudem Dei Genitricis, Mariæ nomine vocaverunt *etc.* F

et indubiis

* *l.* non habentes filios

18 *Duo præterea recitat authentica instrumenta, anno* 1291 *Ilerdæ in capitulo generali Ordinis exhibita et confirmata jurejurando, in quibus idem Beatæ agnomen clare exprimitur. Utrumque Latinum est, dubiturque suo loco integrum: hic solum decerpo spectantia ad præsentem materiam. Primum capite* 68 *ita habet:* Pateat universis, quod nos frater Emanuel Albuerquerque et frater Arnaldus Liniverius, Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede captivorum.... contestamur et testificamur, quod, cum anno millesimo ducentesimo octuagesimo nono nos ambo pariter in Africam ab Hispania navigaremus..... et die, quæ computabatur duodecima Kalendas Decembris orta esset tempestas magna in mari, apparuit nobis in aere supra navem fœmina quædam, religioso nostri Ordinis habitu vestita, quam vultu et voce bene cognovimus esse sororem nostram Mariam de Cervello, alloquam nos, cum a Barchinone egrederemur, alloquuti sumus; et tunc, ut omnibus patet, vivebat *etc. In altero hæc verba leguntur cap.* 70: Pateat universis, quod ego frater Dionisius Roneus, Gallus, Ordinis

testimoniis

A Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede captivorum, commendator Montispessulani, fidem facio,..... quod, cum essem in civitate Marsiliensi hoc eodem anno (1291) ad Kalendas Februarii juxta mare, vir quidam nobilis, nomine Arnaldus de Liguer, testificatus est mihi; quod cum ipse ad beatam Mariam de Monteferrato iter ageret, anno superiori nonagesimo venit Barchinonem ad decimum tertium Kalendas Octobris, et ibi interfuit sepulturæ cujusdam religiosæ fœminæ nostri Ordinis, dictæ MARIÆ DE CERVELLO, quam omnes vocabant DEL SOCOS *etc. Monet studiose utrobique Corbera, servari hæc authentica testimonia in Barcinonensi archivo.*

AUCTORE J. P.

19 *Denique cap.* 37 *ex antiquo codice MS. profert formulam professionis a Beata editam et suo etiam loco exhibendam, cujus illud initium est :* Ego Maria de Cervellon. *Equidem non video, quid ulterius requiri possit, ut res historice certa judicetur. Porro hic allegata instrumenta vel certe eorum præcipua, quemadmodum constat ex testimonio sanctissimi domini nostri Benedicti XIV Papæ, compulsata fuere Romæ in processum, confectum super cultu ejus immemorabili, et in hoc puncto approbata fuisse, credere me jubent lectiones Officii ejus propriæ ac Martyrologium Romanum, a* B *laudato sanctissimo domino Benedicto auctum, castigatum et nuperrime editum, in quibus idem ipsi nomen gentilitium expresse attribuitur. Fuse discurrit variis locis Corbera in laudes stirpis Cervellonicæ, nominatim capitibus* 12, 76 *et duobus sequentibus, ad quæ curiosum lectorem remittimus : memoratu digna sunt, quæ de eadem cap.* I *lucubrationis suæ paucis tradit Ayala, inquiens, Cervellonicam domum unam esse ex novem fama celeberrimis in Catalonia, ab eaque productos viros adeo illustres, ut promeruerint conjuges accipere comitum Barcinonensium filias, indeque profluxisse sanguinis cognationem Caroli secundi Hispaniarum regis cum Beata nostra, ab illo agnitam anno* 1693, *litteris datis ad Valentinam civitatem, quibus indicit festive celebrandam* Mariæ *canonizationem seu beatificationem, interque rationes ad id se moventes allegat istam :* Quoniam hæc Dei Serva orta est stirpe serenissimorum comitum Barcinonensium, majorum meorum.

demonstratur.

20 *A nomine familiæ procedit Corbera ad nomina parentum, et post adducta seculi præsertim decimi tertii varia instrumenta, ex quibus innotescunt equitum ex illustri stirpe Cervellonica tum viventium nomina, postque prolixe super iis instituta ratiocinia, decernit tandem, patri nomen fuisse* Guillelmo de Cervellon; *at* C *ex conjecturis dumtaxat, sicut fatetur; quandoquidem certum ejus nullum suppetat testimonium; matris vero nec nomen nec familiam ullibi se reperisse ait. Corberam secutus est auctor Compendii Vitæ Latini; Ayala autem nescio, an ex fundamentis conjecturas superantibus, patrem appellat nobilissimum equitem Bernardum Guillelmum de Cervellon, filium secundo genitum Guillelmi de Cervellon, matrem vero Mariam quoque dictam fuisse addit, sed ignorari, ex qua familia oriunda sit. Iidem tres auctores (silentibus hic quoque Remondo et Dathia, verisimiliter quia neque ista apud scriptores a se consultos memoriæ prodita repererant) iidem, inquam, tres auctores uno consensu tradunt,* Mariam *a parentibus prole destitutis, impetratam fuisse per preces S. Petri Nolasci, natamque esse anno* 1230.

Nomen utriusque parentis a recentioribus assignatum;

21 *Utrumque sat certum esse debet ex testimoniis Joannis de Laes coævi biographi; et primum quidem ex verbis num.* 17 *recitatis; alterum ex infra citandis, quibus Beata dicitur professionem emisisse anno* 1265, *ætatis suæ* 35. *Non ita convenit de die natali : Ayala in lucem editam esse scribit prima die mensis Decembris : Compendii Latini auctor :* Die Dominica in festo immaculatæ Conceptionis, VIII mensis Decembris. *Corbera nec diem nec mensem signat : at sub initium* D *cap.* I *in margine indicat ecclesiam, in qua sacro fonte abluta fuerit, verbis sequentibus :* Hymnos ecclesia sanctæ Mariæ de Mari canat ob talem baptizatam Mariam. *Hæc autem verba Latina a se descripta fuisse testatur ex sermone in laudem illustrissimæ Virginis nostræ composito anno* 1323, *quem habebat antiquissimo charactere exaratum.*

annus et dies nativitatis,

22 *Multis laudibus Ayala et pluribus Corbera exornant Beatæ virtutes in pueritia et juventute; puta caritatem erga Deum, amorem et observantiam in parentes, pietatem et munificentiam in pauperes, humilitatem, castitatem, modestiam et hujusmodi alias, quas saltem generaliter edocebitur lector ex compendio Vitæ Latino. Unum addo modestiæ exemplum ex cap.* 48 *Corberæ, quia is notat in margine, referri illud in Vita ejus, inserta antiquo codici MS. Præmittit laudatus auctor, numquam illam domo exire solitam fuisse, nisi cum ad ecclesias se conferret, aut inviseret nosocomia aut in simile pietatis exercitium incumberet, idque habitu semper modesto ac humili, oculis in terram defixis, et comite genitrice. Accidisse, ait, ut templum subeuntem salutarent nobiles aliquot equites, tot in tantilla ætate admirantes perfectæ virtutis ornamenta : sic tamen, ut ipsa, cujus cogitationes omnes versabantur in cœlo, minime adverteret. Mater anxia, ne id superbiæ aut rusticitati adscriberent; Attende, inquit, Filia, et respice* E *equites illos, tanta modestia et comitate te salutantes : noli deesse debitis urbanitatis officiis. Tum oculos attollens : Ignoscant mihi, dixit, domini; etenim in domo Dei oportet in Deum solum intentos esse oculos, humilis equidem omnium Famula sum; sed et Sponsa Christi, cui præ ceteris placere debeo. Futurum confido, ut viri tanta nobilitate, quanta video, perspicui id æqui bonique consulant : ubi Deus est, ibi cessat humana observantia. Hæc sed paulo fusius Corbera.*

virtutes in pueritia et juventute; modestiæ specimen.

23 *Cum ad ætatem nuptiis idoneam pervenisset,* cognati patris matrimonium illi elegerant nobile ob divitias, sanguinis nobilitatem, corporisque perpulchritudinem, quod illa humiliter respuit : *verba sunt Joannis de Laes, mox insinuantis, quod parentes, Filiæ suæ prudentiam suspicientes, haud multum se huic negotio immiscuerint. Latius ista protrahunt Corbera et Ayala, et bis quidem Puellam virginitatis amantissimam validissime a consanguineis eo impulsam fuisse tradunt. Primum juxta Corberam dicti consanguinei aggressi sunt Virginis parentes, quibus illius nuptias ad splendorem domus aliaque inde oritura emolumenta persuadere conati sunt : verum cum pro desiderio suo minus propensos comperissent; parentum incuriæ causam* F *esse censuerunt repugnantiam ac renixum Filiæ, atque hujus proinde animum esse impugnandum. Provinciam suscepit Gerardus seu Conradus (Hisp.* Guerao) *Alamandus de Cervellon, patris Beatæ frater natu maximus; sed tam modesto, pio ac gravi responso prolixam ejus orationem ipsa excepit, ut perculsus, Dei voluntatem agnoverit, relictaque Virgine, aliis ulteriores conatus dissuasurus abierit. Illa interim, superato primo isto impulsu, sese adversus secuturos præmuniit tum Deum enixissime deprecando, ut Sponsam iis in angustiis gratiæ suæ auxilio confirmaret, tum prece et lacrymis eo permovendo parentes, ut sponderent, non passuros se fieri quidpiam, ejus in servitio divino progressibus oppositum.*

Ad nuptias bis sollicitata,

24 *Ita tunc quies illi concessa est : at post aliquod tempus, renovato assultu, eo vehementius pressa est, quod parentes suos ad consanguineorum partes transiisse deprehenderet. Anxia itaque rediit ad lacrymas, ad preces, ad pia exercitia, ut a Domino Deo solatium ac medelam impetraret. Interim die duodecima mensis Februarii contulit se ad ecclesiam beatæ Mariæ de Mercede, ubi festive recolebatur memoria S. Eulaliæ virginis martyris ac loci patronæ. Hic patrem Bernardum de Corbaria, dicti Ordinis religiosum, confessarium suum*

A *suum, assumpto themate ex Epistola prima S. Pauli ad Corinthios cap.* 7 : De Virginibus præceptum Domini non habeo, *eo spiritus ardore eaque efficacia dicentem audiit de laudibus virginitatis et contemptu rerum terrenarum, ut divino amore magis incensa domum redierit, ascendensque in cubiculum comam sibi ipsa desecuerit, ac humiliores et rudiores vestes induens, perpetuum virginitatis votum Divino Sponso nuncuparit. His peractis, e cubiculo descendens, parentes convenit, emissumque votum edocuit ac rationes eo impellentes, factumque excusantes, allegavit. Perculit illos primum rei novitas; sed acciti mox patris Bernardi de Corbaria oratio induxit ad assensum, et evicit, ut piæ Virgini ad evitandas ulteriores consanguineorum molestias concessum fuerit gestare vestem humilem ac pauperem, qualem gestabant in Hispania mulieres, quæ* Beatæ *nuncupabantur, quæque licet degentes in seculo, moribus et exercitiis propius accedebant ad vitam religiosam.*

virginitatem Deo vovet

25 *Habes hic, lector, breve compendium eorum, quibus Corbera septem omnino capita bene longa implevit; nempe* 20 *et* 21, *ubi refert, quæ peracta sunt prima vice super Beatæ nuptiis, ac* 49 *et quatuor sequentia, ubi reliqua exponit et his verbis Hispanice concludit:*
B Istud votum virginitatis, a Maria emissum, contigit anno ætatis ejus decimo octavo, qui erat a Nativitate Christi millesimus ducentesimus quadragesimus octavus juxta relationem, quæ nomine Joannis de la Es servatur in archivo Barcinonensi conventus de Mercede. *Sed cum totis septem capitibus neminem citet præter unum et hoc uno quidem loco Joannem de la Es, quem ego cum aliis de Laes semper scribo, suspicari me cogit, pleraque narrationis adjuncta, præsertim longiora colloquia Beatam inter et patruum ac parentes suos, orationem patris de Corbaria, apud eosdem parentes emissum a* Maria *virginitatis votum excusantis et commendantis, nec non ejusdem Beatæ preces et alloquia ad Deum sanctissimamque Virginem Mariam directa, suspicari, inquam, me cogit, pleraque adjuncta meditationibus ipsius attribuenda esse : nec possum non existimare patrui nomen ex iisdem esse haustum conjecturis, ex quibus se patris nomen accepisse fassus est supra.*

anno 1248 ætatis 18 : recentiorum

26 *Verum ut, quam bene fundata sit hæc mea suspicio, quivis perspiciat, juverit hic afferre, quidquid ad eam materiam spectans habetur in apographo nostro antiquæ relationis MS., quæ, ut mihi ex fragmentis hinc inde a Corbera citatis vix dubium apparet, diversa*
C *non est ab ea, quam ipse attribuit Joanni de Laes. Num.* I *leguntur ista :* Anno autem decimo octavo votum virginitatis vovit : *dein paucis interpositis, sic auctor prosequitur :* Mater ejus et pater Dominum timebant : parentes illius, cognati patris, matrimonium illi elegerant nobile ob divitias, sanguinis nobilitatem, corporisque perpulchritudinem, quod illa humiliter respuit. Pater vero et mater rem tacitus * considerabant, cognoscentes in Puella canitiem et permaturam ætatem : *tum num.* 4 *sequuntur isthæc :* Divina autem ordinatione factum est, ut iterum cogitantibus parentibus de statu illius, adierint (*Beata ejusque pater ac mater, ut ex sequentibus colligo*) nostrum conventum in die sanctæ Eulaliæ virginis, prædicanteque fratre Bernardo de Corbaria : » De virginibus præceptum Domini non » habeo », sic Virgo in sancto proposito confirmata est, ut patribus dixerit : Nonne mihi alloquebatur concionator, nonne tota Christi ego sum? Quare me vultis dividere?

aliquot asserta cum antiquis

* l. taciti

27 *Hinc discimus quidem, bis a consanguineis sollicitatam fuisse Beatam ad contrahendas nuptias; sed rationes ab iisdem, nominatim a patruo, allegatas ad movendos Beatæ ac parentum ejus animos, et a Corbera fuse descriptas, non reperimus et totidem adjecta historiæ ornamenta reputamus. Discimus, Beatam,* D
dum secunda vice instabant consanguinei, interfuisse cum parentibus die XII *Februarii, in quem incidit festum S. Eulaliæ virginis martyris, concioni patris Bernardi de Corbaria, ejusque oratione confirmatam fuisse in virginitatis servandæ proposito. Discimus, ipsam virginitatem suam Deo vovisse anno ætatis suæ decimo octavo, qui fuit Christi* 1248, *cum natu sit anno* 1230, *ut dictum est supra. Sed inde non discimus, Beatam illud votum nuncupasse ipso die, quo concioni interfuit, suis ipsam manibus sibi comam desecuisse, viliores vestes induisse, insciis parentibus; hos factum ejus ægre ferentes, prolixa patris de Corbaria istuc vocati oratione inductos fuisse ad assensum : ac proinde etiam hæc dubia saltem nobis relinquuntur. Dubia, inquam, non certo fabulosa vel prorsus improbabilia; scio enim, Corberæ ad manus fuisse documenta alia et ea inter Vitam a canonico Regulari Ordinis S. Augustini concinnatam anno* 1323, *unde fortasse eorum aliqua elicuit; scio, apographum nostrum relationis Joannis de Laes, utpote valde corruptum, hic posse esse mutilum, imo reipsa esse, ideo facilius mihi persuadeo, quia abrupta et incompleta videtur postrema periodus data num. præcedente, ab eaque, nullo verbo interposito,* E
transitur ad gesta annis duodecim posteriora; sed vel idcirco magis doleo, obtinere me non potuisse lucubrationem laudati canonici et correctius apographum vetustæ relationis, quorum subsidio fortasse stabilirem, quæ tamquam dubia nec satis testata prætereo.

Actis

AUCTORE J. P.

28 *Ayala cap.* 9 *et duobus sequentibus eadem, quæ ex Corbera compendio exhibuimus, pertractans, modam describit, quo* Maria *tunc temporis habitum Ordinis induerit. Mox enim, juxta ipsum cap.* XI, *ut P. Bernardus de Corbaria animos parentum faventes reddiderat Filiæ desideriis, actum est cum patribus de Mercede, ut ei habitum sui Ordinis concederent; statuto die Virgo, comitantibus genitrice aliisque e præcipua nobilitate mulieribus, deducta est ad ecclesiam Ordinis et ab occurrentibus venerabilibus patribus Guillelmo de Bas, magistro generali ac S. Petri Nolasci successore proximo, Bernardo de Corbaria ceterisque primariis excepta est. Dein super præsenti materia sermonem habuit ad concionem idem Bernardus de Corbaria, et hac finita, Virginem gaudio perfusam Ordinis habitu ornavit : atque ita, scribente eodem Ayala, prima illa fuit inter dicti Ordinis Beatas, seu mulieres Deo Devotas, ut vox sonat Hispanice. Solemnis istius cæremoniæ nullum alibi vestigium occurrit, ne apud Corberam quidem et eapropter illam, donec solidius* F
confirmetur, conjecturis ceteris annumerabo, inde forte deductam, quod postremis verbis, ex relatione Joannis de Laes datis num. 26 *statim subnectantur sequentia :* Anno trigesimo ætatis suæ, *Christi* 1260, orbata est parente et usque ad trigesimum quintum... religiose... vixerunt mater in habitu viduali, Filia MONIALI.

conferuntur

29 *Sed demus, rem esse veram etiam secundum omnes circumstantias; dicendum erit, diu contigisse post mensem Februarium anni* 1248, *quo votum edidit; cum S. Petrus Nolascus generale Ordinis magisterium in laudatum Guillelmum de Bas transtulerit dumtaxat anno* 1249, *ut scribunt passim omnes, imo sub finem dicti anni, ut constat ex instrumento, quod* de verbo ad verbum *scriptum dicitur* ex notis venerabilis patris de Amerio, *qui S. Petro Nolasco coævus fuit et quartus magister generalis Ordinis. Illud enim anno* 1626 *eductum ex theca ferrea archivi Barcinonensis, a notario publico descriptum, coram testibus collatum et a R. P. Marco Salmerone inter Monumenta Historica prelo vulgatum, sic habet pag.* 64 : Anno millesimo ducentesimo quadragesimo nono ab officio magistratus se abdicavit (*S. Petrus Nolascus*) circa finem anni.

et discutiuntur

§ III.

A

AUCTORE J. P.

§ III. Obitus parentum; professio religiosa; patrocinium naufragantibus; beata mors; corporis miraculis illustrati sepultura.

Mortuo patre, secedit cum matre in domum humiliorem;

Vixit Beata nostra cum utroque parente inter continua pietatis ac virtutum exercitia usque ad annum 1260, ætatis suæ 30, quo genitor ipsius defunctus est, prout intelleximus ex verbis Joannis de Laes allatis num. 26; *eosdem annos signat auctor compendii Vitæ Latini, sed ei diem et mensem notat, ut sequitur*: Paltre die Dominica et in festo Octavæ sanctorum Innocentium, quarta nempe die mensis Januarii anno MCCLX orbata est. *Non sunt mihi ad manus auctorum, excipe Corberam et Remondum, quibus ille usus est, Opera; proindeque nec scio, an hæc et ea, quæ paulo inferius de matris obitu non minus determinate ac distincti affirmat, idoneis instrumentis comprobata sint. Defuncto itaque genitore, in humilem domum, conventui Ordinis de Mercede vicinam, cum pia genitrice secessit, ut ex laudato Joanne de Laes vidimus, ibidemque a seculi tumultu magis abstracta, operibus caritatis et virtutum exercitiis liberius ac* B *studiosius incubuit, ut more suo fusius exponit Corbera cap. 55. et sufficienter auctor compendii Vitæ Latini num. 4.*

dein aliquot piis mulieribus

31 *Sub eadem tempora, teste Alphonso Remondo lib. 4 Annalium cap. 20, et post eum Corbera aliisque, duæ matronæ Barcinonenses, viduæ duorum e præcipua Catalonensi nobilitate equitum, dictæ Eulalia Pins et Isabella Berti, mundi vanitatibus valedixerant, et cum aliis quatuor vel quinque primariis feminis, quæ perfectioris vitæ cupidæ accesserant, soli Deo intentæ et proximorum, quos suis opibus juvabant, utilitati, piam communitatem formaverant in ædibus ab eodem conventu non multum remotis. Præerat iis animarum moderator laudatus aliquoties Pater Bernardus de Corbaria, tum Barcinonensis conventus Prior, et pro ardenti ipsarum desiderio effecerat, ut anno 1260 in capitulo generali, Tarracone celebrato, decretum fuerit, ipsis habitum et insignia Ordinis concedere ac certam vivendi normam et regulam præscribere. Sed decretum istud, intervenientibus difficultatibus, non nisi quinto post anno exsecutioni mandatum est.*

juncta, habitum Ordinis B. Mariæ de Mercede suscipit

32 *Interim pio isti cœtui se junxit Beata nostra ac tantis virtutum exemplis præluxit, ut sponte se illi reliquæ subjecerint; donec tandem, sublata omni difficultate, tum ipsa tum sociæ voti compotes factæ habitum susceperunt et professionem ediderunt. Apparatus et* C *cæremoniæ, quibus ea res peracta dicitur, referuntur in compendio Vitæ Latino num. 7 et 8, congruuntque cum relatis a Remondo et Corbera, an cum vetustioribus etiam documentis, ignoro. Relatio Joannis de Laes totum negotium hac brevi periodo concludit*: Anno vero trigesimo quinto ætatis suæ, fundationis *(Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum)* quadragessimo septimo, a Domini Nativitate millessimo ducentessimo sexagessimo quinto die octavo Kal. Junii professionem emisit, et, brevi intervallo mortua matre, cum aliquis honestis feminis sancte vitam duxit. *Eadem nec plura ex Laesii codice Latine producit Corbera cap. 57, sed legit ipse*: octavo Kalendas Julii. *Eumdem annum notant Remondus, Bernardus de Vargas, et auctor compendii Vitæ Latini, sed et hi ab illis differunt in mense, signantes* XXV *diem mensis Martii, sacrum annuntiatæ beatæ Mariæ Virgini.*

ac professionem edit,

33 *Corbera citato loco parum interesse insinuat, quo die factum sit, quandoquidem evidenter constet, vere isto anno factum esse: nihilominus ad conjecturas recurrit, ac primo quidem causam discriminis ab errore amanuensis oriri potuisse ait; secundo, fortasse emissam fuisse professionem mense Martio, sed vel propter* D *defectum cujusdam formulæ necessariæ fuisse redintegratam mense Julio, vel hoc demum, remotis omnibus impedimentis, Beatam ac socias monialium instar vivere cœpisse. Prima conjectura mihi longe verisimillima est, præsertim quia ipsemet a nostro MS. discrepat. Ego legendum arbitror* Octavo Kal. Junii, *qui fuit dies* XXV *mensis Maji, dicto anno incidens in feriam secundam Pentecostes, ita ut pro* Majo *scripserint alii* Martium, *sicut Corbera pro* Junio Julium.

prima Ordinis monialis et sociarum superior,

34 *Idem Corbera et cæteri passim recentiores tradunt,* Mariam, *utpote quam, licet reluctantem, sociabus, id ipsum flagitantibus, Superiorem destinaverat P. Bernardus de Corbaria, aliis præivisse in hac susceptione habitus et professionis nuncupatione; adeo ut juxta ipsos, sicut prima fuit inter Ordinis S. Mariæ de Mercede feminas Deo devotas ob susceptum anno 1248* Beatarum, *ut vocant, habitum, ita quoque prima reputetur inter ejusdem Ordinis moniales ob emissam ante alias omnes professionem: hujus formulam a Corbera cap. 57 ex antiquo codice MS. recitatam hic tandem subjicio*: Ego Maria de Cervellon promitto Deo et beatæ Mariæ de Mercede seu de Misericordia paupertatem, obedientiam et virginitatem, et pro cap- E tivis redimendis laborare; et quidquid visum fuerit generali nostro pro eis præstabo. *Formulam eamdem exhibet num. 8 auctor compendii Vitæ Latini, sed verbis paulo diversis, fortasse quia ex auctore Hispanico Latine interpretatus est.*

verosimiliter post matris obitum.

35 *Recentiores nostri, nominatim Corbera, Ayala, et proxime laudatus auctor compendii hanc* Mariæ *professionis nuncupationem collocant post matris obitum: sic habet posterior num.* 4: In bona senectute obdormivit in Domino *(dicta mater)* die Sabbati XXVII mensis Decembris anno MCCLXIV. *Sed hisce saltem quoad speciem adversatur relatio Joannis de Laes, cujus hæc sunt verba*: Anno vero millessimo ducentesimo sexagesimo quinto, die octavo Kal. Junii professionem emisit, et, brevi intervallo mortua matre, cum aliquis honestis feminis sancte vitam duxit. *Quæ sane stricto sensu, prout jacent, accepta eum temporis ordinem exigunt: primo professionem edidit; deinde paulo post matrem amisit, et tunc denique cum aliquot honestis feminis sancte vitam duxit: idemque ordo servatur in lectionibus Officii propriis. Verumtamen cum talem professionem ediderit, qualem præ se fert recitata formula, ordo ille minus verisimilis mihi videtur, malimque verbis hunc, quem non difficulter admittunt, sensum aptare*: anno 1265 *Beata, brevi intervallo, id est, paulo ante mortua matre, et professionem emisit et cum aliquot honestis feminis, idem institutum cum ipsa professis, sancte vitam duxit.*

Reliqua Vitæ gesta a recentioribus fuse descripta.

36 *Porro Corbera et Ayala pluribus commendant et extollunt Beatæ prudentem socias gubernandi normam, vitæ asperitatem, orationis assiduitatem, et maxime exercitia pietatis erga proximum adeo frequentia et excellentia, ut inde cognomen* de Socos *id est*, de Subsidio *ei adhæserit, alioque apud incolas vix nota fuerit. His addunt favores ipsi a Deo collatos, spiritum prophetiæ, scientiam infusam, ecstases; quæ aliaque, brevius quidem, sed sufficienter exposita sunt in Latino Vitæ compendio, post relationem Joannis de Laes excudendo. Sufficienter, inquam, nam cum illi tanto intervallo temporis fuerint remoti ab ætate Virginis, nec ad manum sint alia vetustiora monumenta, quibus certa ab incertis, resque ipsas ab eorum liberalioribus adjunctis discernamus; quid proderit ex Hispanico Latine interpretari plures prolixasque relationes, quarum partem majorem ex conjecturis et meditationibus profectam esse suspicari nos jubent ipsimet, ut indicavi num. 12 et seqq.*

37 Maria *vivens et mortua peculiaris Patrona semper exstitit periclitantibus in mari, et idcirco, teste Remondo,*

A *Remondo, pingitur passim manu gestans navigium: et vere ita excusa cernitur ejus effigies in frontispicio Bullarii Ordinis cum hac epigraphe:* Sancta Maria Cervello et Socos. *Miracula autem, quibus ejus in vivis existentis hoc patrocinium declaravit et illustravit Deus, aliquot breviter perstringuntur in relatione Joannis de Laes: multa quoque referri in codice, quem anno* 1323 *conscripsit canonicus Regularis Ordinis S. Augustini, testis est Corbera; sed duo tantum exhibet Hispanice cap.* 64, *iisque pondus allaturus, immiscet hinc inde voces aliquot Latinas ex dicto codice depromptas, quas dabo in Annotatis ad sæpe dictum compendium, ubi narrantur eadem. Tertium miraculum refert idem Corbera cap.* 68, *sed et huic fidem facturus subnectit instrumentum, cujus autographum servari ait eodem in archivo, quodque et ego hic describo:* Pateat universis, quod nos frater Emanuel Albuerquerque et frater Arnaldus Liniverius, Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede captivorum, juxta mandatum, quod accepimus in capitulo generali, facto Ilerdæ, hoc anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo a nostro generali magistro fratre Petro Amerio, circa manifestationem rerum omnium, quæ de quibusvis nostri Ordinis personis notatu digno sciri possunt, contestamur, et testificamur, quod cum anno millesimo octuagesimo nono nos ambo pariter in Africam ab Hispania navigaremus, missi a Religione ad captivos redimendos, et die, quæ computabatur duodecima Calendas Decembris, orta esset tempestas magna in mari, ita ut desperata omnino salute, omnia onera navis in mari essent projecta, et tandem ipsam pecuniam captivorum, quæ reservata fuit, vociferantibus nautis, similiter in mari dejectari decrevissemus, apparuit nobis in aere supra navem fœmina quædam religioso nostri Ordinis habitu vestita, quam vultu et voce bene cognovimus esse sororem nostram Mariam de Cervello, quam nos, cum a Barchinone egrederemur, alloquuti sumus, et tunc, ut omnibus patet, vivebat.

Etiam vivens periclitantibus in mari

B

38 Quæ sic nobis loquuta est: Fratres, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus; quia in proximo erit vobis salus. Hoc cum dixisset, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna; ipsa vero disparuit. Nos vero iter nostrum feliciter peragentes, redimimus captivos, reversique Barchinone, cum hoc publicari decrevissemus, ipsa oravit et obsecravit nos per Dominum nostrum Jesum Christum, ne quicquam diceremus: et nos ejus obsecrationibus obtemperantes, conticuimus, donec a nostro generali magistro mandatum supradictum promulgatum fuit; cui obedientes declaramus ac juramus per Dominum nostrum Jesum Christum ac sancta quatuor Evangelia, sic se rem habere, quemadmodum a nobis declarata est. In cujus testimonium hoc instrumentum scripsimus, et consignavimus nominibus et signis nostris, quod fuit factum in dicta civitate Ilerdæ, Kalendas Junii anni præsignati. Sig † num fratris Emanuelis Alburquerque, qui hoc confirmo. Sig † num fratris Arnaldi Liniverii, qui hoc confirmo. Sig † num, quod ego frater Petrus de Luna notarius capituli posui in testimonium veritatis, qui præsens fui huic instrumento, emendata linea tertia et posito super ipsam ducentesimo pro octingentesimo deleto.

prodigiose apparuit

C

39 *Huic instrumento, ut mox innuebam, præmittit Corbera historiam in eo contentam, at multo auctiorem et, ubi tempestas describitur, magis ornatam circumstantiis: eas inter unam adjicit satis verisimilem, quamquam, ni fallor, ex sola conjectura. Significat itaque, nautarum obmurmurationes, imminente naufragii periculo, exortas esse, non ob solam pecuniam, in instrumento memoratam, sed ob aliam suppellectilem, captivis redimendis destinatam, pannos nimirum ac telas, nec* D *non exquisita aliquot dona, principibus Afris offerenda, quæ, ceteris mercibus in mare projectis, eatenus servata fuerant. Paucis idem factum memoratur quoque in relatione Joannis de Laes: verba accipe:* Multoties super undas ambulabat et Redemptores a periculis maris liberabat, ut fas est videre in fratre Emanuele de Alburquerque Castellano et fratre Arnaldo Litiverio Gotolano milites * octavo Calendis Decembris anni millessimi ducentessimi nonagesimi primi; et non solum liberavit, sed etiam barbarus rex humaniter eos tractavit. *Erravit tamen hic auctor, confundens tempus, quo contigit prodigium, cum anno, quo ejus datum est testimonium. Illud quippe contigit duodecimo Calendas Decembris, seu die* XX *Novembris anni* 1289, *in vivis superstite* Maria; *hoc autem datum est Kalendis Junii* 1291, *nono circiter mense post ejus obitum, quem uti et supremum morbum si quis fusissime enarratum desideret, adeat Corberam cap.* 69, *Ayalam cap.* 20, *et Remondum tom.* 1 *lib.* 4 *cap.* 22, *mihi satis expositus videtur in compendio Vitæ Latino num.* 19.

et succurrit.

AUCTORE J. P.

* *l.* militibus

40 *Annus, mensis ac dies emortualis adeo expresse signantur in relatione Joannis de Laes, ut de iis dubium esse nequeat: sic habet:* Obiit Barchinone decimo tertio Calendas Octobris anni nonagesimi, *nempe post millesimum ducentesimum. Nihilominus in signando die variant recentiores, et Corbera quidem in mense, dicens cap.* 73, *obitum ejus contigisse mense Octobri anno* 1290; *quod in ipso eo mirabile magis, quo propriora habuit vetusta instrumenta, unde errorem dedoceri debuit. Certe usus est mox laudata relatione, et eodem capite* 73 *citat instrumentum Latinum anno* 1291 *in capitulo generali Ilerdensi confectum, idemque recitat integrum cap.* 70, *in quo ista leguntur* Arnaldus de Liguer testificatus est mihi, quod... anno superiori nonagesimo venit Barchinonam ad decimum tertium Kalendas Octobris, et ibi interfuit officio sepulturæ cujusdam religiosæ fœminæ nostri Ordinis, dictæ Mariæ de Cervello *etc. Qui errorem istum, quam fieri potest benignissime, excusatum voluerit, supponat, a Corbera observatos non fuisse dies tredecim mensis Septembris, qui Kalendis Octobris præmittuntur in documentis.*

Obiit anno 1290

E

41 *Auctor compendii Vitæ Latini uno die discrepat ab antiqua relatione nostra, notans* XVIII *Septembris. Remondus ac Dathia, suppressis anno, mense ac die, feriam sextam hebdomadæ assignant: verum anno* 1290 *die* XIX *non incidebat in sextam feriam sed in tertiam. Hi fortasse alicubi sic notatum repererint diem sepulturæ, putaverintque esse diem obitus. Et sane, si recte scribit Corbera, verisimillimum est,* Mariam *fuisse sepulcro impositam sexta feria; ait enim, sacrum ejus corpus, priusquam tumulo conderetur, triduo fuisse expositum in ecclesia S. Eulaliæ, ut pio multitudinis accurrentis desiderio fieret satis. Neque hic obsunt verba num. præcedente citata ex instrumento anni* 1291, *potuit enim Arnaldus de Liguer advenisse Barcinonem die* XIX *Septembris, et triduo post interfuisse Beatæ exsequiis. Quidquid sit, ii tantum, præter Corberam, in figendo die emortuali laborasse videntur, quibus defuit copia consulendi documenta Barcinonensia vel scripteres iisdem documentis usos. Dies* XIX *Septembris signatur in Catalogo magistrorum generalium, qui præfigitur Bullario Ordinis B. Mariæ de Mercede pag.* 7, *idem in lectionibus officii propriis pag.* 423 *laudati Bullarii, eodemque die insertum est* Mariæ *nomen Martyrologio Romano nuperrime recuso. Ayala cap.* 20 *similiter notans* XIX *Septembris,* postquam vixisset, *inquit,* annis quinquaginta novem, mensibus novem, diebus octodecim; *is computus omnino quadrat Beatæ natali, quem ipse, nescio unde acceptum, statuit diem primum mensis Decembris. Natam esse anno* 1230, *ac proin ætatis sexagesimum numerasse anno* 1290, *conficitur ex testimonio Joannis de Laest, dicentis,*

die 19 Septembris sexagenaria.

F

A *dicentis, quod profes onem emiserit anno 1265, ati suæ 35: atque inde corrigendos judicio Remondi calculos, apud quem Beatae vivis abiisse legitur nondum quinquagenaria.*

Corpus miro splendore, odore suavi et miraculis illustratum sepelitur.

42 *Ayala cap. 21 ait, corpus defunctæ Virginis in testimonium purissimæ integritatis remansisse blandum ac tractabile, vultu instar dormientis composito ac sereno, exhalasse fragrantiam cœlestem, omniaque terrena odoramenta excedentem; illustratum fuisse splendore, qui et venerationem et pietatem intuentium excitaret: præterea observatum esse, quod per effluentem e sacro cadavere speciem quamdam unguenti, seu bene olentis liquoris, varia fuerint patrata miracula. Hujus unguenti seu liquoris non meminit Corbera, reliqua autem antiqui codicis Barcinonensis Latino testimonio confirmat, quod totidem verbis ex vetusta nostra relatione huc transfero.* Multa Deus per eam operatus est miracula: cum enim ex illius corpore fragans et suavissimus egrederetur odor et totum corpus conspersum esset luce, convenit ad eam in conventu positam universa pene civitas. *Iidem Corbera et Ayala more suo copiose nec sine conjecturarum, opinor, ornatu explanant hominum omnis ætatis ac ordinis iis prodi-* B *giis excitorum concursum ad ecclesiam S. Eulaliæ, eorumque pro singulorum statu animi affectus, puta venerationis, tristitiæ, fiduciæ in ejus patrocinio etc.; donec tandem elapso triduo sacrum corpus tumulo reconditum fuit in sacello S. Marinæ. E miraculis vero, quæ dicto triduo contigere plurima, duo speciatim memorant, sed neque ea hic transcribo, utpote quæ, licet succinctius, referantur etiam in vetusta nostra relatione, ubi, quæ et ipsi narrant de sepultura, sic perstringuntur:* Sepulta vero in capella sanctæ Mariæ virginis in sepulcro monialium nostri Ordinis.

§ IV. Miracula post obitum; corporis translationes: situs lipsanothecæ; cultus in aliis locis Cataloniæ.

Cultus ab obitu continuatus confirmatur miraculis;

P*ost datum tumulo Beatæ corpus nullatenus imminuta est populi erga ipsam veneratio; miracula vero juxta Corberam et Ayalam continuata sunt semper et aucta: ita quidem, ut nullum pene sit humanæ infirmitatis genus, quin ad ejus invocationem sublatum fuisse iidem referant. Ægri sanitatem impetrarunt, cæci visum, surdi auditum, loquelam muti, claudi gressum, lepra infecti munditiem, læsi curationem, captivi* C *libertatem, steriles fœcunditatem, prægnantes felicem partum, conjuges pacem et concordiam, afflicti solatium,* omnes *denique, inquit Corbera,* in necessitatibus et molestiis levamen et auxilium; *imo et aliquot defuncti vitam juxta Ayalam. Hinc, eodem affirmante, cernebantur nova indies ad ejus sepulcrum pietatis et gratiorum actionum monumenta, imagines argenteæ ac ceræ, fulcra subalaria, aliaque votiva munera. Ita ipsi generatim, non indicantes, an ex antiquis scriptis ista didicerint, an tantum ex traditione, confirmata votivis donis Beatæ sepulcrum decorantibus, et sua ætate etiam tunc exstantibus.*

horum aliqua in vetustis documentis

44 *Postremum eo mihi veresimilius fit, quo adverto accuratiorem fuisse Corberam in nominandis vel citandis auctoritatibus, quotiescumque id ipsi per MSS. codices concessum fuit. Ad hoc ostendendum necesse non est abire a capite ejus 70, unde miracula generatim et absque allegato testimonio mox relata excerpsi; ibidem quippe quatuor alia paulo explicatius declarans, statim reclamat ad codicem Guilelmi Vives, seu ut supra insinuavi, ad continuatam Joannis de Laes de Beatæ gestis relationem, in qua vere memorantur. Nec ita sistit, sed tertio miraculo majorem fidem conciliaturus, producit ex archivo Barcinonensi, recitatque integrum Latinum instrumentum, quod jurejurando munitum et* D *srite approbatum fuit Ilerdæ in capitulo Ordinis generali anno 1291. Hoc autem nunc demum eo lubentius hic recudo, quia simul uno quasi aspectu indubia facit, quæcumque hactenus disputata sunt de Mariæ nominibus tum gentilitio tum adjectitio, de emortuali anno ac mense, de generali sanctitatis ejus opinione apud Barcinonenses, nec non de horum ad illius exequias confluxu.*

45 Pateat universis, quod ego frater Dionisius Roneus Gallus, Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede captivorum, commendator Montispessulani, fidem facio juxta mandatum magistri nostri generalis, in hoc capitulo Ilerdensi promulgatum, hoc anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo celebrato, die, qui computabatur quarto Nonas Madii, quod cum essem in civitate Marsiliensi hoc eodem anno ad Kalendas Februarii juxta mare, quidam vir nobilis, nomine Arnaldus de Liguer, testificatus est mihi, quod, cum ipse ad beatam Mariam de Monteserrato iter ageret, anno superiori nonagesimo venit Barchinonam ad decimum tertium Kalendas Octobris, et ibi interfuit officio sepulturæ cujusdam religiosæ fœminæ nostri Ordinis, dictæ Mariæ de Cervello, quam omnes vocabant del Socos, quia tota civitas illuc convenerat, et Sanctam illam vocabant, et quod, ut sibi dictum est, periclitantibus in mari, dum viveret, subveniret: et cum ipse Galliam rediret, mari tempestate permota periclitaretur, ipsam Mariam invocavit, statimque ipse et omnes, qui erant in navi, viderunt fœminam, albo habitu indutam, super aquas ambulantem, et statim tempestas cessavit, quod ipse cum juramento affirmavit. Et ego prædictus frater Dionisius testificor et juro per sancta quatuor Evangelia, hoc verum esse, sicut a me declaratum est: in cujus fidem hoc instrumentum subscripsi Ilerdæ tertio nonas Madii anno, quo supra. Sig ✝ num fratris Dionisii Ronei, qui hoc confirmo. Sig ✝ num, quod ego frater Petrus de Luna notarius capituli posui in testimonium veritatis, qui præsens fui huic instrumento. *Hactenus Dionysius Roneus, qui et ipse postmodum Beatæ auxilium expertus est, sicut in antiqua nostra relatione infra legemus.*

memorantur

uti et translatio incorrupti corporis

46 *Hinc transeunt Corbera et Ayala ad historiam translationis sacri corporis, annis nonaginta post obitum peractæ; et ille quidem cap. 71 monet, se hic secutum esse MS. antiquum, ex archivo Barcinonensi communicatum sibi a Religiosis; sed et hoc idem esse* F *cum sæpe dicta relatione Joannis de Laes, dein ab alio continuata scriptaque a Guillelmo Vives anno 1401, vigesimo circiter post translationem, colligo ex paucis verbis, a Corbera hic denuo Latine insertis. Habet quippe apographum nostrum translationis historiam et eadem plane verba, quæ dat Corbera. Verum cum hæc valde mendosa ac brevis sit, aliaque adjiciant auctores nostri, quæ cum translatione connectuntur et observatu digna sunt, seriem hic paucis exhibeo. Occasio translationis fuit constans et frequens populi ad sepulcrum concursus et veneratio, a Deo beneficiis confirmata: iis enim excitatus Petrus IV rex Aragonum, qui et ipse pie afficiebatur erga Beatam, corpus ejus honorificentius collocandum censuit. Hunc in finem, anno 1380 juxta Corberam et Ayalam, confici jussit thecam amplam, pretiose ornatam, ac regia munificentia dignam.*

anno 1381 tentata et prodigiose impedita,

47 *Die translationi præfinita, quæ fuit juxta eosdem* XVII *Mensis Julii, anno juxta relationem nostram 1381, adfuerunt rex et nobiles aulæ universi, nec non civitatis senatores. Solemniter ad aras operatus est Barcinonensis antistes Petrus de Planella: deinde ritu supplicantium composito agmine itum est ad locum, ubi erat lipsanotheca, qua per senatores coram omnibus aperta, corpus ingenti omnium gaudio et admiratione inventum*

A *inventum est integrum. Thecam humeris impositam religiosi præstantiores, subsequentibus rege, episcopo, senatoribus ac ceteris nobilibus, deportarunt ad chorum inferiorem, in quo medio erecta fuerat ara. Episcopo et qui illi assistebant, e clero dignioribus, sacrum corpus ex veteri in novam thecam transferre tentantibus,* humilis Maria *verba hæc ex nostra relatione Latine recitat Corbera,* miro modo cœpit crescere, ita ut arca non posset eam capere : *quamquam, ut idem addit Hispanice, multo amplior illa esset quam vetus. In hac igitur et absque ulla difficultate repositum est corpus, in priorem formam reductum. Nova theca, quamquam vacua, adjectis prodigii authenticis testimoniis, collocata est in sacello S. Marinæ eo loco, quo vetus ante exstiterat, hæc autem cum sacro corpore in sacello S. Catharinæ :* Sed mane altero die inventum est corpus intus sacristiam, ubi religiose ab omnibus civibus Barcinonensibus colitur. Multa magnalia Deus in tam sancta translatione operatus est, ut patet de omnibus, quæ usque nunc in dicta sacristia servantur. *Postremis verbis ex relatione nostra desumptis, consonat quidem Corbera, quoad inventionem corporis in sacristia, sed addit, repositum fuisse pristino loco, per hunc designans sacellum S. Marinæ; neque tamen*
B *contradicit relationi ; nam, quantum colligo ex Remondo, sacellum S. Marinæ situm erat in sacristia majori. Ayala peculiarius explicans magnalia juxta relationem tunc a Domino Deo exhibita, non paucis, ait, infirmis sanitatem, cæcis aliquot visum, ac binis mortuis vitam esse redditam ; sed more suo absque speciali testimonio.*

48 *Ceterum in memoriam prodigiosæ hujus translationis, teste Corbera, vetus capsa, quæ ex cupresso confecta, intus pretiosis pannis instructa, et, ut corpus commode perspici queat, anterius aperta, sed cancellis ferreis munita est, tunc fuit deaurata exterius et ornata picturis. In parte superiore cernitur imago Beatæ, vestitu et scuto Ordinis B. Mariæ de Mercede captivorum insignita ; in uno thecæ latere rex, episcopus pontificali habitu indutus, et quatuor Ordinis religiosi ; in altero regina et tres illustres feminæ ; juxta Virginis imaginem senator unus, consulari toga ornatus, flexis genibus et manibus junctis. Ex hisce figuris, quarum indumenta, teste eodem auctore, dum ipse scribebat, adolescente scilicet seculo 17, antiquitatem plusquam duorum seculorum præ se ferebant, confirmatur assertum Alphonsi Remon, Ayalæ, ac Dathiæ, scribentium, translationi jam relatæ interfuisse etiam Aragoniæ reginam, Petri IV conjugem, non eam tamen, quam Remon et Dathia nominant Mariam. Hæc quippe prima*
C *Petri uxor, regis Navarræ filia, obiisse scribitur sub annum 1347, post quam duxit Eleonoram, filiam regis Lusitaniæ, et hac quoque mortua, Eleonoram, Siciliæ regis filiam, denique etiam hac e vivis sublata, Sibillam de Forcia anno 1380, ut plenius videri potest apud Zuritam lib. 10 Annalium Aragoniæ. Eidem anno innectit etiam Corbera postremum Petri regis conjugium, sed an Sibilla translationi adstiterit, non edicit.*

In cujus memoriam auro et picturis ornata est lipsanotheca :

49 *Laudatus Corbera cap. 72 mox sub initium affirmat, Beatæ corpus in sacello S. Marinæ extitisse usque ad sua tempora : tum aliquibus interpositis, quæ huc non pertinent, ita describit lipsanothecæ situm, ut dubium non relinquat, quin iisdem suis temporibus contigerit altera translatio ; hanc tamen quod miror, neglexit exponere. Supplevit utcumque defectum Ayala cap. 26, aiens, sacrum corpus ibidem remansisse usque ad seculum unum, priusquam ipse scriberet, id est, usque ad seculum 16 in exitum declinans, cum liber ejus prodierit tantum ad annum 1695. Translationi occasionem præbuisse, indicat, corpus venerabilis viri Bernardi de Corbaria, Beatæ olim confessarii, quod sub dicti seculi decimi sexti finem absque corruptione in* eadem ecclesia inventum est et cum corpore *B. Mariæ* D *collocatum loco et modo, ex Corbera, mox plenius designando. Ayalæ apprime consonat, quoad tempus inventi corporis Bernardi de Corbaria, Marcus Salmeron, Ordinis B. Mariæ de Mercede magister generalis in Monumentis Historicis sui Ordinis, prelo vulgatis anno 1646 : dicit quippe, inventum fuisse ab annis quinquaginta, sub idemque tempus ad conventum Barcinonensem venisse regem Catholicum Philippum secundum, qui exspirante seculo decimo sexto vivere desiit ; in situ autem utriusque lipsanothecæ assignando etiam Corberæ consonat laudatus Salmeron.*

Altera translatio facta sub finem seculi 16,

AUCTORE J. P.

50 *Porro situs ille juxta Corberam, hic utpote Barcinonensem et testem oculatum, ceteris præponendum, talis est : theca eadem, vetus nempe, qua continetur corpus* B. Mariæ, *loco eminenti et sustentantibus quatuor columnis ligneis, posita est ad cornu Epistolæ altaris in sacello majori, ibidemque ad cornu Evangelii theca altera eodem modo confecta, in qua servatur corpus venerabilis Bernardi. Supra capsam* B. Mariæ *pendet pictura, in qua ipsa, sanctitatis et Ordinis insignibus depicta, exhibetur tamquam pedibus mare calcans, et dextra manu navim periclitantem sustentans, sinistra vero gestans coronam Marianam. Ante lipsanothecam, quæ pretiosis pannis cooperta ac decorata* E *est, ardet semper lampas argentea, et per dies integros cereus albus dono et cura quorumdam piorum hominum. Dona votiva, quæ supra thecam, ad utrumque latus, et in ea presbyterii parte parietibus appensa sunt, innumerabilia censeri posse ait, quoniam assidue accrescunt novis, quæ ad horas singulas afferuntur. Recensens tamen ea, quæ cernebantur sub initium mensis Aprilis anni 1629, quando liber ipsius typis insudabat, quatuor nominat ex auro annulos, pretiosis lapidibus instructos ; bina paria inaurium et sacrum amuletum (vulgo* Agnus Dei) *auro distincta ; ex argento præter lampadem enumerat ultra centum viginti quinque ; ex cera centum nonaginta quatuor, quorum pars maxima repræsentat humani corporis membra, in quibus beneficium acceptum sit ; triginta insuper et tres sepulcrales sindones, aliaque varii generis munera, quæ jam dictis addita ascendunt ad numerum quadragintorum triginta quatuor, quæque singula, ut ait, singulorum miraculorum sunt indicia.*

Situs lipsanothecæ et insignia

51 *Eamdem materiam resumit cap.* 83, *dicitque, a dicto mense Aprili usque ad finem Octobris, quo ea libri pars prelo commissa est, usque adeo accrevisse dona, ut vix locus superesset appendendis ; aurea tum fuisse viginti quinque, argentea plusquam trecenta, alia pene innumera, cerea infinita. Ceterum concludit dictum cap. 72, commendans mirabilem populi devotionem ac* F *præsens Beatæ patrocinium, transitque ad cap. 73, probaturus, eam semper habitam fuisse ut sanctam. Hunc in finem colligit ea, quæ disperse ac diffuse ante dixerat de Beatæ virtutibus, de veneratione, qua ob miracula tum vivens tum mortua fuit apud homines, de non interrupta ejus auxilii invocatione, de voce publica, picturis, scriptorum veterum et recentiorum testimoniis, generalem sanctitatis opinionem comprobantibus ; quæ omnia cum abunde novisse queat lector ex supra dictis, hic non repeto.*

cultus indicia,

52 *Inde progreditur ad cultum, ipsi antiquitus etiam exhibitum in locis aliis ; atque in primis Tarracone in ecclesia Ordinis B. Mariæ de Mercede, ubi in antiquissimo altari, ejus invocationi consecrato, exstat ejus imago, habitu et scuto Ordinis nec non sanctitatis aureola insignita, cum hac vetusto similiter charactere exarata epigraphe :* Sancta Maria Socos. *Appellat hic instrumentum anno 1629 die* XIX *Januarii confectum a Petro Paulo de Gavaldan notario, coram quo testes aliquot, præmisso jurejurando, asseruere altaris, imaginis et characterum antiquitatem. Gerundæ in conventu ejusdem Ordinis sacellum esse ait, tunc trium seculo-rum*

qualia etiam exstant in aliis locis Cataloniæ

A *rum vetustatem habens, in eoque ad unum altaris latus* Mariæ *imaginem cum corona et radiis, cujus pictura ejusdem cum ceteris antiquitatis sit. Vici item, alias* Ausæ novæ, *Hispanice* Vique, *in sacello conventus dicti Ordinis medium altare occupat effigies S. Nicolai, cui sacrum est, dextrum latus S. Raymundi Nonnati; sinistrum Beatæ nostræ cum aureola. Denique Perpiniani in ecclesia ejusdem Ordinis proprium habet sacellum et altare, in eoque effigiem suam lumine ac radiis decoratam; indicat tamen auctor, hæc reliquis esse recentiora, nec dubitare se, quin similia reperiantur in aliis etiam regnis, sicut in Catalonia, de qua solum agit, et ad quam pertinebant id temporis memoratæ quatuor civitates, pertinentque usque nunc præter Perpinianum, quod ad dominium regis Galliarum postea accessit. Porro testem hic citat fratrem Michaelem Corts, qui loca ipsa invisit et ad promovendam* Mariæ *canonizationem impigre laboravit.*

AUCTORE J. P.

§ V. Instructio processus ad canonizationem; solemnis inspectio corporis; nova varii generis miracula.

Inchoata causa canonizationis,

B *Quidquid hactenus propositum fuit de celebri et immemorabili* B. Mariæ *cultu, plurimum conduxit ad promovendam in curia Romana causam beatificationis, de qua tum tractari cœptum erat, quando sæpe laudatus Corbera Opus suum publici juris fecit. Petitæ quippe fuerant totius præclarissimi Ordinis B. Mariæ de Mercede nomine, et impetratæ in Urbe ad conficiendum auctoritate Apostolica processum litteræ remissoriales, quarum postrema verba Latine profert idem Corbera cap.* 84 *in hunc modum :* Datum Romæ anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo vigesimo septimo, Indictione decima, die trigesima Aprilis, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri Urbani, divina favente clementia, Papæ octavi, anno ejus quarto. *Deinde Barcinonem allatæ, rituque solemnissimo oblatæ fuerant litteræ istæ anno* 1628 *die* XI *Martii illustrissimo domino Joanni Sentis episcopo Barcinonensi, D. Gaucerando de Senmenat archidiacono majori, domino Francisco Terre decano, et Petro Pla sacristæ majori, qui in iis judices remissoriales et compulsoriales constituebentur, quique tum officio suo fungi cœperunt ea, qua decet in negotio tam gravi, prudentia et circumspectione.*

anno 1629 solenni ritu,

54 *Huc quoque spectavit solemnissima inspectio corporis, quam ad longum describit cap.* 74 *laudatus Corbera, et nos ex ipso, verisimillime teste oculato, decerpimus, quantum ad plenum ejus intelligentiam sufficit. Anno* 1629 *die tertia Aprilis ad ecclesiam conventus Barcinonensis, prævie splendido apparatu exornatam, convenerunt magistratus omnes et nobilitas universa; illustrissimi domini Michael Santos de sancto Petro; episcopus Salsonensis et prorex Cataloniæ; Joannes Sentis Barcinonensis episcopus; quinque senatores, civitatem repræsentantes, consulari toga induti, apparitoribus ac ministris stipati; collegium legatorum seu procuratorum generalium totius principatus cum suis apparitoribus et comitatu; D. Josephus de Cardona comes de Montagut, D. Franciscus Jofre comes Peralada; D. Dalman* de Queralt, comes de sancta Columba; D. Joannes Gaucerandus de Pinos comes de Vallfogona et plures alii e præcipua nobilitate viri ac feminæ.*

* *forte* Dalmatius

sacri corporis, cujus hic status

55 *Loco mota est lipsanotheca, ac gestantibus D. Francisco de Zagarriga equite S. Jacobi, D. Michaele de Tornellas et Senmenat equite S. Joannis, Ludovico de Boxados hujusque filiis Philippo et Didaco, qui similiter eques est S. Joannis, delata est in medium presbyterium, impositaque duabus mensis magnifice decoratis. Eduxit e theca sacrum corpus frater Michael Caramunt, ita dispositum et integrum cum omnibus* D *indumentis, acsi vixisset etiam tum, erectumque tamdiu miranti hominum multitudini exposuit, quamdiu necesse fuit, ut singuli conspicerent. Dein thecæ inclusum eodem ordine et loco repositum est. Hic sensus est longioris Hispanicæ relationis a Corbera datæ, qui tamen accommode intelligendus est quoad integritatem corporis, et congruenter ad ea, quæ præmittit eodem capite : asserit quippe, se corpus vidisse sæpius, et semel quidem assistentibus ac examinantibus artis medicæ doctoribus, nihilque in eo advertentibus, quin moveret ad admirationem et novas Deo exhibendas gratiarum actiones ac laudes.*

describitur, facta est inspectio.

56 *Hos inter doctores nominat Joannem Franciscum Rodell, decanum universitatis, virum eruditione celeberrimum, secundum cujus potissimum sententiam describens præcipuas corporis partes, dicit, has esse integras, carne et pelle, quamquam aliquantum flaccida et sicca, vestitas, oculos ex defectu humorum cavos esse quidem, tunicas tamen seu membranas integras, at siccas; intestina servare formam naturalem, licet similiter desiccata : adhæc violenter ei avulsam esse costam unam, imo et pedem unum ac manum deficere; non indicat, quo partes istæ devenerint, vel quando fuerint ablatæ : suspicor, ex iis unam a corpore separatam* E *fuisse circa annum* 1613; *nam Remon lib.* 4 *Historiæ cap.* 22 *testatur, se vidisse dicto anno partem reliquiarum Beatæ, ex conventu Barcinonensi missam ad Religiosum conventus Matritensis : erat autem, ut ait, pars nervi, cum adhærente exigua carne, quæ ab illo evidenter distinguebantur, tamque recens erat, ut humor aqueus ac sanguineus penetraret gossipii lanuginem et chartam. Redeo ad Corberam.*

et ipso die miraculo celebrata.

57 *Is narrationi inspectionis sacri corporis mox subjungit miraculum, quod eodem die contigisse, ac propalatum festivitatem illustrasse affirmat. Domina Maria Angela de Argencola, uxor D. Francisci de Zagarriga, num.* 55 *laudati, pluribus diebus lecto decubuerat, ita membris capta, ut movere nequiret, ac personæ quatuor exigerentur, quæ eam inverterent et allevarent. Piissime devota Beatæ nostræ, ejusque corporis conspiciendi incensa desiderio, ardentibus precibus ac lacrymis ipsam invocavit successu felicissimo; uno quippe temporis momento soluta fuit et libera, animo et viribus ita roborata, ut absque ullius auxilio lecto surgeret, ac gratias actura pro tam insigni beneficio properaret ad imaginem Beatæ, quam servabat in cubiculo, et ante quam genuflexa longo temporis spatio permansit. Dein plenam ac perfectam sanitatem consecuta est, tum nempe, cum maxime desperarent medici, eam posse* F *recuperari.*

Eodem seculo 17 Beatæ patrocinio nobilis matrona

58 *Hinc progredimur ad cap.* 75, *ubi laudatus auctor exponit duplex miraculum patratum in domina Clara de Argencola, uxore viri perillustris Francisci Raymundi de Fiveller, ac sorore præfatæ Mariæ Angelæ. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo die* XXVIII *mensis Junii maligna febre, Hispani* tavardillo *nuncupant, correpta et jam omnibus morientium Sacramentis munita, Beatæ invocans patrocinium convaluerat; at nono post die in idem malum recidens, visum, loquelam ac auditum amisit et orba sensibus jacuit per octiduum. Cogitabatur magis de paranda ei sepultura, quam de applicandis remediis, in quibus nulla supererat fiducia. Rediit tamen ad sensus, et graviter suspirans dixit, sæpiusque repetiit :* Sancta Maria Socos ! *Sic loquelam recepit, et, quod non addit auctor verisimillime etiam auditum, remanente cæcitate, cujus unius fit mentio in sequentibus : ut autem et hac liberaretur novo Beatæ beneficio, die postero, curante Maria Angela sorore illius, invisit infirmam custos sacrarii ecclesiæ Ordinis B. Mariæ de Mercede, et post fusas aliquot preces frustum vestimenti Beatæ, quod attulerat, oculis ipsius applicuit, moxque dextero oculo lumen redditum est, non item sinistro. Quapropter*

A *propter rogatus est, ut id ipsum continuaret diebus novem.*

59 *Sed monuit ipsa domina Clara, ut labori parceret; quoniam visum non esset integrum recuperatura, priusquam caput suum* B. Mariæ *lipsanothecæ imposuisset. Hac in fiducia perseverans usque ad diem vigesimam nonam Augusti anni ejusdem, viribus reparatis, venit ad ecclesiam B. Mariæ de Mercede et noxas rite confessa et sacro Epulo refecta, Missæ sacrificio interfuit. Deinde apertis clathris lipsanothecæ ipsa se huic inseruit ita, ut capite vestimenta Beatæ attingeret, eodemque momento visum in sinistro oculo recuperavit. Ita sed multo fusius Corbera, qui se, dum posterius miraculum contigit, in ecclesia fuisse testatur una cum pluribus nobilibus matronis et frequenti populo. Plura miracula se non commemorare asserit, ne procedat in infinitum, quandoquidem quotidie patrentur nova, eaque evidentia. Simile quid de eorum multitudine affirmat Ayala cap.* 25, *sex tamen præter jam relata speciatim declarat, quæ similiter ex Hispanico Latine contraho.*

vortis morbi molestiis liberata est;

60 *Primum est beneficium, quod Beatæ patrocinio de adscripsit nominatus supra dominus de Queralt, comes* B *sancta Columba. Is sub annum* 1640 *prorex et generalis præfectus Cataloniæ obsidens Salsulas, arcem prævalidam (Ruscinonensis comitatus secundo milliari dissitam Perpiniano) globum ferreum ex grandi bellico tormento ad tentorium suum directum conspexit, et perditum se autumans, opem Beatæ invocavit, atque ipso momento ad pedes ejus absque ulla læsione vel damno decidit globus, quem in perpetuum accepti beneficii et grati animi monumentum ad* Mariæ *tumulum transmisit.*

vir nobilis mortis periculum evasit,

61 *Joannes Carritxera ab annis tredecim plane cæcus, novenam in honorem* Mariæ *instituere decrevit, quam ejus tumulum invisens et patrocinium invocans incepit, ut malo remedium obtineret, complevit vero, ut de obtento gratias referret. Pluribus quidem mutis loquelam restituit Beata, sed præ ceteris mirabili modo sorori Dorotheæ de Pineda, sanctimoniali præclarissimi conventus de Monte Sion Barcinone. Usum linguæ amiserat Sabbato hebdomadæ Passionis Dominicæ, nec, applicatis remediis, recuperare potuerat usque ad festum S. Mariæ Magdalenæ. Persuasum ipsi est, ut recurreret ad* B. Mariam de Subsidio; *ante cujus imaginem, in cubiculum illatam, simul ac genua flexit, stupente Religiosarum cœtu, loqui cœpit. Mirabilem quoque censuit rei novitatem superveniens medicus, sed miraculum non agnovit, virtuti medicæ attribuens,* C *quod Beatæ patrocinio acceptum referebatur. Extemplo, permittente Deo, obmutuit soror Dorothea, atque ita perstitit per octiduum, donec allatæ sunt* B. Mariæ *reliquiæ; quas ut primum coram monialibus venerata est, loquelam, eamque solito clariorem, recepit.*

cæcus visum, muta loquelam receperunt;

62 *Arnaldum de Orlau vehemens et copiosus cum repetitis symptomatis fluxus sanguinis in evidens periculum deduxerat, et pene extra spem vitæ posuerat. Filius ejus Josephus de Orlau, memor beneficiorum gloriosæ Virginis nostræ, adiit conventum ac ferventi prece oravit et impetravit, ut Beatæ reliquiæ infirmo patri afferrentur et imponerentur: felici eventu, nam eodem instanti, quo ille sacri thesauri contactum sensit, miraculose se sublevatum expertus est, cessavitque noxium profluvium.*

alteri inhibitus est sanguinis fluxus;

63 *Reliqua duo miracula, quibus describendis idem Ayala impendit caput suum* 26, *confirmant ante dicta de peculiari Beatæ divinitus concessa potestate ad comprimendam maris sævitiam et avertenda naufragia. Primo beneficio, quod toti Barcinonensi civitati commune fuit, insignem se exhibuit patriæ suæ Auxiliatricem. Anno* 1617 *exorta horribili tempestate, diebus pluribus continuata, tam insolenti rabie effervescebat mare, ut terminorum suorum impatiens, fluctus extenderet usque in plateam, quam Latam appellat auctor,* D *utque incolæ civitatis submersionem, seu, ut ejusdem auctoris phrasi utar, alterum diluvium metuerent. Ea propter Venerabile Sacramentum una cum multis reliquiis et imaginibus Sanctorum inter ferventes anxii populi preces delatum est ad aggerem, procul dubie munitum et mari proximum: at nec tempestas cessavit, nec metu liberatus est populus.*

maris, Barcinonensi civitati ruinam

AUCTORE J. P.

64 *Tandem, Deo beneficium istud reservante illustrandæ Virgini nostræ, missus est a senatoribus nuntius ad R. P. Priorem conventus B. Mariæ de Mercede, qui et religiosi ejus omnes, composito supplicantium ritu agmine, cum sacro corpore processerunt ad dictum aggerem. Pervenientes autem ad littus, aqua marina voluerunt conspergere lipsanothecam; at in ipso accessu horrendum adeo fluctum emisit mare, ut altitudine sua superaret omnes supplicationi assistentes; verumtamen, quod singulare fuit prodigium, præter terrorem nihil mali attulit, imo ne vestes quidem madefecit. Asperserunt igitur aqua lipsanothecam; atque e vestigio supra ipsam apparuit splendor insolitus, cui sol, per dies aliquot ante nubibus occultatus, primis suis radiis collusit. Læta eo prognostico supplicantium turba perrexit ad aggerem; ubi sacrum corpus ea nocte depositum fuit: mane vero, sedata tempestate, timor omnis evanuit.* E

minitantis, rabies compressa;

65 *Alterum prodigium contigit anno* 1647 *die festo S. Joannis Evangelistæ, quando in irritato hyemis rigoribus mari concitatus est nimbus tam furiosus, ut navis, quæ Barcinonensem portum subierat, seu quod disrupti essent rudentes, seu anchoræ confractæ, ab utroque elemento, quasi in ejus ruinam conspirante, pulsari, in partes diversas rapi, et, prout ex longiore Ayala descriptione intelligere est, mergi cœperit. Miserabili casu perculsi, qui spectabant e littore, accurrerunt ad conventum B. Mariæ de Mercede, ac precibus evicere, ut corpus Beatæ nostræ eo delatum sit, comitantibus Priore cum universo Religiosorum collegio, nec non innumera multitudine, quorum multi præferebant faces. Cum tamen, præsente sacro thesauro, non cessaret tempestas, P. Michael Claramunt, sacrarii præfectus, frustum vestimenti Beatæ, quod manibus gerebat, aquis intinxit, et extemplo recessere fluctus, mari tranquillitas rediit et securitas navigio: mirantibus, quotquot aderant, atque inter laudes Deo ac Beatæ gratiarumque actiones solemni ritu lipsanothecam ad conventum deducentibus. Porro similia sæpius contigisse, imminentibus a mari periculis, constare ait auctor ex testimoniis rite perhibitis in processu ad canonizationem.*

navis præsenti naufragio erepta.

§ VI. Cultus immemorabilis decreto Apostolico approbatus; Officium proprium pro toto Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum, extensum ad omnes ditiones Augustissimæ Imperatricis Reginæ Hungariæ etc; nomen Martyrologio Romano inscriptum.

P*rocessus ad Beatæ canonizationem auctoritate Apostolica instrui quidem cœptus est Barcinone anno* 1628, *ut supra vidimus; at ejus progressui, teste Ayala, moram injecerunt bella aliique casus supervenientes, donec R. P. Josephus Linas, postea archiepiscopus Tarraconensis, anno* 1686 *electus generalis magister Ordinis B. Mariæ de Mercede, novo ac flagranti studio causam promovendam curavit, eoque deducendam, ut tandem sententia vicarii generalis Barcinonensis pro cultu immemorabili, nescio quando lata, in sacra rituum Congregatione approbata, et ab Innocentio XII Papa confirmata sit sequenti decreto:* Proposito in Congregatione ordinaria sacrorum rituum per eminentissimum

Cultus immemorabilis decreto Apostolico approbatus

A mum et reverendissimum D. Cardinalem Casanate ponentem dubio : An constet de cultu immemorabili præstito dictæ Beatæ Mariæ de Socos, et an sententia super eo lata a vicario generali Barchinonensi, judice a præfata sacra Congregatione delegato, sit confirmanda in casu et ad effectum, de quo agitur, eadem sacra Congregatio, audito reverendissimo archiepiscopo Mirensi, fidei promotore, tam in scriptis quam in voce, instante R. P. M. Fr. Martino Salvatore Gilaberte, vicario ac procuratore generali prædicti Ordinis beatæ Mariæ de Mercede, hujusmodi causæ postulatore, censuit constare de cultu immemorabili et sententiam prædicti vicarii generalis Barchinonensis esse confirmandam, si sanctissimo Domino nostro placuerit. Die IX Februarii MDCXCII. Et facta de prædictis sanctissimo D. N. Innocentio Papæ XII per me secretarium relatione, Sanctitas sua annuit die XIII ejusdem mensis Februarii MDCXCII. A. episc. Ostien. Cardin. Cybo. Loco † sigilli. J. Valemanus sac. Rit. cong. sec.

AUCTORE J. P.

67 *Æquipollentem hanc Mariæ beatificationem subsecuta est biennio post concessio recitandi Officii et celebrandæ Missæ de communi Virginum sub ritu semiduplici die* XIX *Septembris a Religiosis sæpe dicti Ordinis, cujus decretum in Bullario Ordinis proxime subnectitur mox recitato Decreto pag.* 421 *et sic habet :* Remisso sacrorum rituum Congregationi supplici libello a R. P. M. Fr. Bernardo Carignena et Ypenza vicario et procuratore generali Ordinis beatæ Mariæ V. de Mercede Redemptionis captivorum, et hujusmodi causæ postulatore SS. D. N. porrecto, in quo humillime supplicabat Sanctitati suæ, ut de beata Maria *(de Socos)* prædicta, de cujus cultu immemorabili die IX Februarii MDCXCII cum subsecuta approbatione SS. die XIII ejusdem mensis et anni fuit responsum constare, facultatem pro sua Religione recitandi Officium et celebrandi Missam de communi Virginum sub ritu semiduplici die XIX Septembris, natalitio ejusdem Beatæ, singulis annis benigne concedere dignaretur; sacra eadem Congregatio ad relationem eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis Casanate ponentis, audito prius tam in scriptis quam in voce reverendissimo archiepiscopo Miren. fidei promotore, omnibus bene perpensis ac mature consideratis, gratiam petitam pro Religiosis utriusque sexus dicti Ordinis beatæ Mariæ de Mercede tantum concedi posse censuit, si sanctissimo Domino nostro videbitur. Die 2 Octobris MDCXCIV. Et facta deinde sanctissimo Domino nostro C de prædictis per me secretarium relatione. Sanctitas sua benigne annuit. Die IX ejusdem mensis et anni MDCXCIV. A. Cardinalis Cybo. Loco † sigilli B. Inghirami sac. rit. Congreg. secret.

Officium et Missa conceditur per totum B

68 *Anno tamen proxime sequenti Officium et Missa a die præfixa in* XXV *Septembris translata sunt, ob rationes expressas in altero Decreto, quod ex ejusdem Bullarii pag.* 422 *hic describo:* Cum alias sub die 2 Octobris MDCXCIV ad humillimas preces R. P. M. Fr. Bernardi de Carignena et Ipenza, procuratoris et vicarii generalis Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemp. cap., Religiosis utriusque sexus Ordinis prædicti, sacrorum rituum Congregatio singulis annis de B. Mariæ de Socos die ejusdem natalitio Officium recitare, Missamque sub ritu semiduplici celebrare posse benigne indulserit; cumque idem orator diem natalitium Beatæ prædictæ in festo S. Januarii martyris, quod ab Ecclesia universali sub ritu duplici recitatur, occurrere exposuerit et propterea ne festum ejusdem Beatæ, omnino transferendum quotannis, vagetur, sacrorum rituum Congregationi humiliter supplicaverit, ut pro celebratione festi dictæ Beatæ diem fixam decerneret, et, si magis placeret, XXV Septembris : Eminentissimi patres, eidem sacræ Congregationi propositi, pro D celebratione festi dictæ Beatæ in posterum diem XXV mensis Septembris fixam et numquam immutandam, pro Religione assignandam, benigne censuerunt. Die IX Julii MDCXCV. A. Cardin. Cybo. Loco † sigilli. B. Inghirami sac. rit. Congreg. sec.

Ordinem nunc celebranda 25 Septembris,

69 *Anno eodem oblatæ et a sacra rituum Congregatione approbatæ sunt lectiones secundi Nocturni et Oratio propriæ, quas una cum subnexo approbante Decreto huc transfero ex Bullarii pag.* 423 : Lectio IV. Maria, nobili familia de Cervello Barcinone in Hispania nata, et a parentibus in Dei timore primis ab annis enutrita, virginitatem suam, cum decem et octo esset annorum, illi devovit. Ejus vivendi ratio erat, in publicum rarius prodire, ægrotantibus domesticis sedulo adesse, et in nosocomio ter in hebdomada pauperibus ministrare. Annum trigesimum agens, defuncto patre, habitum monialium tertii Ordinis S. Mariæ de Mercede suscepit, ac, distributo patrimonio in redemptionem captivorum, professsionem in eodem Ordine una cum voto de laborando pro redimendis captivis emisit. Tu autem

cum lectionibus

70 Lectio V. Matre e vivis sublata, cum aliquot E honestis fœminis piam sanctamque vitam peregit; solita quotidie mulierum a suis Fratribus redemptarum, ac Barcinonem advenientium pedes in hospitali domo lavare; quinquies in hebdomada sacra Eucharistia refici, terque jejunare, solo pane et aqua contenta : quotidianis flagellis insuper et ferrea catena corpus suum affligens. Silentium, quod mira observantia colebat, inanibus verbis numquam infregit; ac parcius indulgens somno, expetebat ab ejusmodi necessitate liberari, at illo solo frueretur incessanter, quo jucundantur cœli et angeli lætantur. Quod diurni temporis supererat ab oratione et pietatis exercitiis, in pauperes juvandos impendebat; nullum officii genus prætermittens, quo afflictos consolaretur, oppressos liberaret, et vinctos educeret de carceribus. Tu autem.

secundi Nocturni

71 Lectio VI. Futuras maris tempestates prænuntiabat, illasque sæpe suis orationibus sedavit : visa aliquoties super undas incedere, quo Fratres captivorum Redemptores, aliosque in mari periclitantes servaret incolumes ; unde ei Mariæ de subsidio, vulgo de Socos, nomen est inditum. Denique post multa virtutum insignia Barcinone migravit ad Dominum decimo tertio Calendas Octobris anno F salutis MCCXC. Ejus corpus, ex quo suavissimus odor manabat, sepultum est in ecclesia Fratrum Ordinis sui, quod nonagesimo post anno, episcopo Barchinonensi, Petro Aragoniæ rege, cæterisque aulæ et civitatis primatibus adstantibus, solemni pompa elevatum, incorruptum repertum fuit, ac decentiori loco, ubi religiose colitur, asservatum. Tu autem Domine.

Oratio. Deus, qui nos conspicis, in tot periculis constitutos, pro nostra fragilitate non posse subsistere ; concede propitius, ut, intercedente beata Maria famula tua, de præsentis vitæ fluctibus educti, ad æternæ salutis portum pervenire valeamus. Per Dominum.

et oratione propriis.

Suprascriptas lectiones cum Oratione proprias de beata Maria de Socos, virgine Ordinis BB. Virginis Mariæ de Mercede Redemp. cap., ab eminentissimo et reverendissimo domino Cardinale Casanate correctas, revisas, et relatas, sacra rituum Congregatio approbavit, et ad humillimas preces P. M. Fr. Bernardi Carignena et Ipenza, vicarii et procuratoris generalis, a Religiosis utriusque sexus dicti Ordinis tantum die XXV mensis Septembris, festo Beatæ prædictæ, singulis annis recitari ac imprimi posse, mandavit

A mandavit. Hac die III Septembris MDCXCV. A. Cardin. Cybo Loco † sigilli. B. Inghirami sac. rit. Congreg. secret.

Beatæ nomen inscriptum Martyrologio Romano,

72 *Hactenus ex laudato Bullario, quod anno* 1696 *collectum et in lucem editum est Barcinone cura et studio ipsiusmet illustrissimi Josephi Linas, egregii, ut diximus, causæ hujus promotoris. Ceterum hic non stetit sæpe dicti Ordinis studium ad augendam in terris* B. Mariæ *gloriam. Supplicatum est Romæ, ut nomen ejus describeretur in Martyrologio Romano, idque, annuente summo Pontifice, concessum a sacra rituum Congregatione, edito Decreto die* VIII *Novembris anni* 1729, *ut docet nos sanctissimus dominus noster, hodie toti Ecclesiæ feliciter præsidens, Benedictus XIV lib.* 4 *part.* 2 *cap.* 18 *præclari Operis de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione. Hinc in novissima dicti Martyrologii editione, ab eodem sanctissimo Domino aucta et castigata, annuntiatur Beata nostra ad diem* XIX *Septembris cum sequenti elogio :* Barcinone in Hispania beatæ Mariæ de Cervellione virginis, Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede, quæ ob præsentem eam invocantibus opem Maria de subsidio vulgo nuncupatur.

B

et Officium ritu duplici extensum ad omnes

73 *Porro incompertum nobis est, an deinde Beatæ Officium vel in Ordine suo majori ritu celebrari permissum sit, vel per Hispanias aliasve regiones fuerit extensum ; at certe utrumque factum est nuper in regnis augustissimæ piissimæque Imperatricis, Reginæ nostræ* MARIÆ THERESIÆ, *ut abunde liquet ex sequenti Decreto :* Cum MARIA THERESIA, augustissima Romanorum electa Imperatrix, nec non Hungariæ et Bohemiæ Regina, Sanctissimo Domino nostro BENEDICTO Papæ XIV pias enixasque preces porrexerit per eminentissimum et reverendissimum dominum Cardinalem Millinum pro extensione Officii beatæ MARIÆ de Socos, dictæ de CERVELLON, virginis Ordinis B. MARIÆ de Mercede Redemptionis captivorum, cum suprascriptis Lectionibus, Antiphonis et Oratione propriis sub ritu duplicis minoris ad clerum secularem et regularem omnium regnorum et provinciarum eidem Imperatrici subjectarum, Sanctitas sua, instante P. magistro Fr. Dominico Josepho ab Abstigarribia, vicario et procuratore generali prædicti Ordinis beatæ MARIÆ de Mercede Redemptionis captivorum, petitis benigne annuit die XVI Decembris MDCCLII. D. F. Card. Tamburinus Præs. Loco † sigilli. M. Marefuscus S. R. C. secretarius.

C

ditiones imperatricis reginæ Hungariæ etc.

74 *Officii hic Antuerpiæ in architypographia Plantiniana impressi, cui recitatum decretum subnectitur, quodque legendum præscribitur* die XXII Septembris vel alia die, *Oratio eadem est, quam dedi ex Bullario Ordinis : Lectiones quoque secundi Nocturni tam parum discrepant, ut iterato eas dare supervacaneum sit. At Antiphonæ propriæ ad* Magnificat *in primis et secundis Vesperis, nec non ad* Benedictus, *quibus caret Bullarium, sic habentur in nostro Officio : In* I *Vesperis.* AD MAGNIFICAT. Flagellis et catena Maria corpus domabat, silentio et abstinentia animum custodiebat, orationibus incessanter instabat, docens Christi sponsas vas corruptibile in sanctificatione et honore custodire. *In Laudibus ad* BENEDICTUS. Adducentur in lætitia et exultatione Regi Domino virgines post Mariam, ut in sanctitate et justitia serviant illi et quocumque ierit ipsum Agnum sequantur. *In secundis Vesperis ad* MAGNIFICAT. Mare et venti Mariæ obediunt, angelici candoris virtute pollenti : aquæ multæ cesserunt ardori charitatis ejus.

D

ACTA

Auctore Joanne de Laes coævo inchoata et ab alio vel aliis continuata

Ex vetusto codice MS. archivi conventus B. Mariæ de Mercede Barcinone.

PARS I

Beatæ natales; virtutes ante et post professionem religiosam.

Beatæ natales ; virginitatis

Est in civitate hæc Barchonensi circa ecclesiam sanctæ Mariæ de Mari *a*, quædam nobilissima domus ex una de nobilioribus familiis ; dicta de Cervello, sed secunda illius domus et familiæ : filius nobilem sibi copulavit feminam *b* ; non habentibus filiis *, totam substantiam voverunt Redemptioni captivorum, annis antecedentibus fundatæ. Precibus autem patris Nolasci *c* concepit femina anno eodem, vero * peperit autem formosam filiam, quam ad laudem E Genitricis Mariæ nomine vocaverunt *d* : quam ab infantia in Domini timore solidarunt. Anno autem decimo octavo votum virginitatis vovit *e* : numquam autem absque necessitate adivit alterius domum, sed sola cum matre in silentio morabatur : non publicas festivitates, quas aliæ feminæ nobiles celebrabantur *, adibat. Mater ejus et pater Dominum timebant : parentes illius, cognati patris, matrimonium illi elegerant nobile ob divitias, sanguinis nobilitatem, corporisque perpulchritudinem, quod illa humiliter respuit *f*. Pater vero et mater rem tacitus * considerabant, cognoscentes in Puella canitiem et permaturam ætatem. Sic autem omnes in domo patris infirmantes serviebat, acsi omnes ei essent patres.

a b

* *l.* non habentes filios

c

* vero *abundat.*

d e

* *l.* celebrabant

f

* *l.* taciti

servandæ

2 Crevit sic in Dei timore, ut fere umquam * aliquem aspiceret : hospitale ter in hebdomada visitavit et pauperum lavabat manus. Mater vero illius jucundabatur ; tuncque nobilis Puella ei dicebat : Nunc, mater, quia non nupta, Domini sum, et sic tecum opera misericordiæ exerceo ; postea autem viri ero *g*, et manus pauperum non lavatas *. Hæc tantæ Puellæ verba omnium animos ad se trahebant ; patres vero mirabiliter letificabant : parentes * vero, quos numquam videbat, in infirmitate prior F omnium visitabat, et tanto amore serviebat, tantaque charitate ministrabat, ut eorum deoscularetur manus, tamque referta spiritu verba *h*, ut letissime infirmitates sustinerent, et, ut possent cum Maria alloqui, feliciorem putarent diem infirmitatis, quam diem salutis.

* numquam

* *l.* non lavatæ

g

* *i e* consanguineos.

h

propositum ;

3 Cum autem vir spiritu plenus, sanctitate admirandus, frater Bernardus de Corbaria ab Ordine militum ad Ordinem transisset clericorum *i*, ejus confessiones audiret et propositum sanctæ Virginis observaret, maxime in Dei timore proficeret *k* : divina autem ordinatione factum est, ut iterum cogitantibus parentibus *l* de statu illius, adierint *m* nostrum conventum in die sanctæ Eulaliæ virginis, prædicanteque fratre Bernardo de Corbaria : « De Virginibus præceptum Domini non habeo ; » sic Virgo in sancto proposito confirmata fuit, ut patribus dixerit : Nonne mihi alloquebatur concionator ? Nonne tota Christi ego sum ? Quare me vultis dividere *n* ?

i k m n

professio religiosa ; pia exercitia.

4 Anno trigessimo ætatis suæ orbata est parente, et usque ad trigessimum quintum cum matre religiose vivens, eligentes humilem domum circa nostrum

A strum conventum, reliquum tempus vitæ vixerunt; mater in habitu viduali et Filia moniali. Anno vero trigessimo quinto ætatis suæ, fundationis quadragessimo septimo, a Domini Nativitate millessimo ducentessimo sexagessimo quinto die octavo Kal. Junii professionem emisit, et brevi intervallo mortua matre, cum aliquis honestis feminis sancte vitam duxit o. Amplum patrimonium in redemptionem captivorum distribuit. Quinquies in hebdomada Sacramento Eucharistico reficiebatur; ter in hebdomada in pane et aqua jejunabat, disciplinis quotidianis suum corpus affligebat, et accinctum corpus catena ferrea domabat; nec sine necessitate loquebatur; parumper dormiebat, et cum vellet dormire, corpori conquestabatur, et dicebat: O infelix corpus, carce inhumanis p, in quo anima ignorantia obtenebratur et insolescit, quis me a te liberabit, cum fruar illius jucundiore gaudio, cujus jucundantur cœli, letantur angeli? His et aliis dictis in terram dejiciebat se.

A. JOANNE DE LAES

5 Ter in die orabat: una vice secum intrabat in judicium, Dominoque dicebat: Ne intres in judicium cum ancilla tua, ego a me judicium fero et iniquitates meas ante tuam misericordiam profero, ut tuis misericordiis deleas, quæ iniqua Femina insolenter peccavit; multoties a Domino fuit interius B consolata: et reliquum diei tempus laborando victum pauperibus querebat; sic omnes consolabatur, ut omnes in Feminæ spiritu mirarentur. Tanta erat in proximum illius caritas, ut nullum officii genus unquam prætermiserit, quin omnibus adfuerit: afflictos consolabatur; oppressos liberavit; eduxit ex carcere vinctos: ejus tamen gratia enituit in tempestatibus sedandis.

ANNOTATA.

a *Corbera citatus num.* 17 *Comment. prævii, idem Actorum initium dans ex quatuor diversis codicibus, hæc ita contraxit:* Erat in civitate Barcinone quædam *etc.*

b *Idem Corbera ibidem legit correctius verisimiliter:* Fuit secundus illius domus et familiæ filius, qui nobilem sibi copulavit fæminam.

c *De S. Petro Nolasco, Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum fundatore actum est apud nos tom.* 3 *mensis Januarii a pag.* 595, *sed parce tunc et succincte ob penuriam documentorum: plura deinde collecta servamus in supplementum dicti mensis.*

C d *De his et iis involutis, puta de Beatæ illustri stirpe, de parentibus, anno natali etc disserui in Comment. prævio* § 2.

e *Etiam ista discussa sunt jam dicto* §.

f *Consule eumdem* § 2.

g *Subintellige:* si ad nuptias compellar.

h *Supple* proferebat *vel hujuscemodi verbum.*

i *Religiosi Beatæ Mariæ de Mercede initio binas in classes divisi erant, in milites seu equites militares, et sacerdotes seu clericos, et ita quidem, ut supremus Ordinis magistratus fuerit in classe equitum usque ad annum* 1317, *quo ad sacerdotes devolutus est.*

k *Mutilam periodum perficiendam remitto iis, quibus est autographum vel apographum correctius.*

l *Voce* parentes, *ut patet ex antecedentibus, passim usurpat auctor ea significatione, qua Hispani* parientes *et Galli* parens, *nempe pro cognatis vel consanguineis.*

m *Beata ejusque pater et mater.*

n *Suspicor hic aliqua desiderari. Redi, si lubet, ad Commentarium prævium num.* 26 *et* 27.

o *Quæ ab initio hujus num. usque ad istam vocem referuntur, exposita quoque sunt in Comment. prævio a num.* 30 *usque ad* 36.

p *Sic habet apographum: haud dubie legendum:* carcer inhumane.

PARS II

Miracula ante et post obitum; corporis translatio

Eveniebat sæpe sæpius, cum non haberet Barcino a portum, tempestates exoriri, et navigia valde periclitari; illa tamen orante, illico mare tranquillum reddebatur: preveniebat * navigantes, brevi tempore tempestates eveniendas; præsertim, qui mercaturam exercebant; ne bona in mare ponerent, monebat; multoties veniebat ad conventum, et, Redemptores pervalidis undis concuti, dicebat: sed quod mirandum est, sorores suas vidisse, eam deesse et attente respicientes unde veniebat, non vidisse eam, sed habitus ejus madentes et guttas aquæ stillantes invenisse. Multoties super undas ambulabat et Redemptores a periculis maris liberabat, ut fas est videre in fratre Emanuele de Alburquerque Castellano et fratre Arnaldo Lituerio b Gotolano milites * octavo Calendis Decembris anni millessimi ducentessimi primi c, et non solum liberavit, sed etiam barbarus rex humaniter eos tractavit: permultos etiam Redemptores liberavit et secularibus personis in mari et in terra adfuit, E Arnaldo Liquerino d in magno periculo adfuit, et multo post tempore periclitantibus * fratribus Dionysio Romeo [et] Vicentio de Batis, magna sanctitate pollentibus, liberavit a maris tempestate Algariam proficiscentibus et inaudito modo ab ipsis piratibus * eripuit e, ut fuit testificatum in capitulis generalibus Illerdensi et Barchinonensi sub viro sanctitate celebri Petro de Amerio magistro generali f.

Miracula ante et post a

* i. e. præmonebat

* militibus c

d * periclitantes etc.

* l. piratis e

7 Sic multis decursis annis, cum monumenta suæ sanctitatis reliquisset, obiit Barchinone decimo tertio Calendas Octobris anni nonagessimi; sepulta vero in Capella sanctæ Marinæ virginis in sepulcro monialium nostri Ordinis. Hinc inde multa Deus per eam operatus est miracula: cum enim ex illius corpore fragrans et suavissimus egrederetur odor et totum corpus conspersum esset luce, convenit ad eam in conventu positam universa pene civitas et mulier quedam insperatæ salutis sanitatem integram recuperavit. Puer quidam parvulus stabat in lecto infirmitate magna detentus, non enim poterat deambulare, nec se movere. Mater ejus invisit Virginem sanctam, domumque rediente matre, invenit F puerum in vico cum aliis ludentem g.

f obitum;

8 Cum vero devotio sancta in Mariam perseveraret, multis decursis annis, cum Deus multas misericordias cum Petro tertio Barcinonensium comite et Aregonum rege anno millessimo primo una cum episcopo Barcinonensi domino Petro, et civitatis illius consiliariis Joanne Serra, Jacobo Burges, Reimundo Despla, Raymundo Savalt, Petro Sicjes h: officium episcopus celebravit: et [ex] totius principatus nobilibus personis, cum ex tam illustri familia esset orta Maria, nullus in illa defuit festivitati, et venientibus ad tumbam illam, consiliarii aperuerunt, et inven to integro corpore, letati sunt valde et laudaverunt Dominum, qui est mirabilis in Sanctis suis, et in humeris eam Religiosi trahentes collocarunt in altari in medio cori erecto, ubi erat arca miro modo hornata, sumptibus regiis extructa, aperientesque antiquam, suis manibus in regia collocavit sanctum corpus episcopus; sed humilis Maria miro modo cepit accrescere, ita ut arca non posset eam capere. Tunc iterum in sua antiqua ponentes, in memoriam autem facti novam arcam in capella sanctæ Marinæ collocarunt, et ob sanctam rei memoriam tantum facinus

g translatio corporis divinitus impedita.

h

A cinus litteris mandarunt, et extant originalia autentica in nova arca inclusa, et illico magno concitatu eam in capella sanctæ Catarinæ collocarunt. Sed mane altero die inventum est corpus intus sacristiam, ubi religiose ab omnibus civibus Barchsnonensibus colitur. Multa magnalia Deus in sancta translatione operatus est, ut patet de omnibus quæ usque nunc in dicta sacristia servantur *i*.

i

Acta in capitulis

9 Hanc Vitam cum præcedenti scripsit frater Guillelmus Nues Prior Barcinonensis anno Domini millessimo quadringentissimo primo *k* et coram omnibus vocalibus legi fecerunt in capitulo generali, Illerdæ celebrato, diffinitores capituli, videlicet frater Antonius Taxal pro provincia Cathaloniæ, in artibus magister et in theologia Bacalaureus *l*; pro provincia Franciæ frater Joannes Gilabertus, in decretis licenciatus comendator Perpiniani *m*; pro provincia Valentiæ frater Joannes Cirera, comendator Xativæ *n*; pro provinciis regnorum Aragoniæ et Navarræ Martinus de Liso, vicarius Montis Florit *o*, pro provincia Castellæ et Portugalliæ magister frater Mathias de Guadalaxara, Commendator Toleti; et frater Petrus de Logronio: hi omnes videntes et attente aspicientes autenticas scripturas in archivo B Barcinonensi repertas *p*, et sigillis antiquorum militum munitis * prout mos fuit in aliquibus scripturis, si signo notarii secularis erant consignatæ et non alias, invenerunt corcordare cum his, quæ narrata erant de vita et gestis tantorum virorum et placuit multitudini hanc autenticam mandare scripturam.

k l m n o p

* l. munitas

generalibus approbata.

10 Actum capituli generalis sub magistro fratre Natali Gaver Barcinone die vigessima prima Aprillis millessimi quadringentessimi quadragessimi secundi. Hæc sancta congregatio ad majorem Dei et beatissimæ Mariæ gloriam circa Vitam sanctorum patrum, secundum formam capituli generalis Illerdensis sub sancto et venerabili viro Petro Amerio, consulentes nos utilitati Religionis, et Sanctorum gloriam spectantes, nos omnes in hac sancta convenientes congregatione *q*, frater Natalis Gaver magister generalis ordinavit de consilio venerabilium patrum, ut legantur, quæ de sancto Petro Nolasco, Maria de Subsidio, sancto Raymundo Nonato *r* sancto Petro Armengaudo *s*, sancto Ildefonso Hispalensi *t*, sancto Bernardo de Corbaria *u* et aliis, qui in nostra Religione floruerunt, dictarunt *x*; et dicta die lecta est Vita sancti Nolasci, et Mariæ del Socos seu de Subsidio, prout hic continetur, et placuit C omnibus, esse confornem invenerunt has auctenticas *y*, et quia antiquitate pene durare futuris seculis non poterant, iu hoc libro mandare fecerunt, et lectæ et ab omnibus approbatæ sunt: scilicet a fratre Bernardo Gralena, Gotolano; fratre Lupo de Sacra, Gallo; Bartolomeo Dalmacio, Aragonio, Antonio Arrimontis *z*, Valentino. Coram omnibus et aliis hæc approbavit sic magister: Nos frater Natalis in artibus et teologia magister, Dei et Apostolicæ Sedis gratia magister Ordinis sanctæ Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum, fidem facimus, quod hæc, quæ scripta sunt a magistro fratre de Queralt, totius Religionis secretario auctoritate Apostolica, coram omnibus vocalibus dicti capituli esse conformia antiquis codicibus, et esse juxta formam præceptam a sancto viro fratre Petro Amerio, quondam generali, quod * ad sanctam consuetudinem reduci jussit, ut de capitulo in capitulum renovarentur omnia vel majora *aa* Sanctorum nostrorum, in quorum gratia in præsenti capitulo et antiquam renovamus consuetudinem, in alio vero capitulo proximo futuro aliorum Patrum Acta leguntur *. Hæc est conformis publico quodam * instrumento, quod a venerabilibus filiis sancti Petri Nola-ci in arca servatur, stipulata sigillis novem: in quorum fidem jussi et mandavi conficere hoc instrumentum, manu D nostra scriptum et a notario capituli referendatum die et anno, ut supra, Frater Natalis in artibus et Teologia magister Ordinis. De mandato reverendissimi domini generalis magistri frater Martinus de Queralt secretarius et notarius capituli.

q r s t u x y z

* l. qui

* legentur

* l. cuidam

A. JOANNE DE LAES, etc.

ANNOTATA.

a Barcino (*vulgo* Barcelona) *civitas principatus Cataloniæ primaria ac celeberrima portum nunc habet amplum ac valde tutum.*

b *Instrumentum authenticum, in Comment. prævio exhibitum num.* 37, *habet* Liniverius.

c *Vide, quæ super his observavi in Comment. num.* 39.

d *In authentico testimonio, in quo miraculum istud plenius expositum est num.* 45 *Comment. prævii, vocatur is* Arnaldus de Liguer.

e *Eadem verba non multo correctiora recitat Corbera cap.* 70, *nihil tamen addit, quo duplex miraculum plenius declaret. Remondus in Historia lib.* 5 *cap.* 14 *utrumque explanat: sed primi explanatio adeo similis est relationi contentæ in instrumento, quo testati sunt Emmanuel Alburquerque et Arnaldus Liniverius, se ab apparente supra navim Beata naufragio liberatos fuisse ut dubitem, an adjuncta ejus inde mutuatas non sit, ideoque illi referendo supersedeam. Alterius hoc est compendium. Sedata per Beatæ auxilium tempestate, navis, qua vehebantur dicti fratres Dionysius Roneus et Vincentius de Batis, seu de Pratis, ut ipse scribit, fluctuum concussionibus fracta, ac reficienda versus insulam Sardiniæ vela direxit: at sub noctem haud procul ab insula incidit in latentes piratas; qui, facta prædæ divisione, ambos Religiosos cum rebus ad eos pertinentibus scaphæ imposuerunt. Cum autem festinarent rem perficere, ne ab insulæ habitatoribus detegerentur, soluta est a navigio scapha, et, exorto nimboso turbine, in medium mare projecta e conspectu piratarum evanuit. Postero die, superatis multis laboribus ac periculis, dicti Religiosi a Genuensibus navigiis excepti sunt, tuto Algariam conducti, redemptisque nonaginta septem captivis, salvi Barcinonem appulerunt.* E

f Iserda, *Hispanis* Lerida, *civitas est Cataloniæ episcopalis sub archiepiscopatu Tarraconensi. Ea in civitate anno* 1291 *celebratum fuisse capitulum generale Ordinis B. Mariæ de Mercede, liquet tam ex Actis B. Petri Armengol collectis ex relatione testium oculatorum et juratorum, quorum verba dedi in Comment. prævio. num.* 8, *quam ex duobus instrumentis authenticis, quorum primum recitavi num.* 37 *et seq., alterum num.* 45. *quod est juratum testimonium ipsiusmet Dionysii Ronei seu Romei, referentis beneficium Beatæ intercessione collatum Arnaldo de Liguer. Neque tamen de isto capitulo hic sermonem esse, suadet auctor noster, dum relato beneficio Arnaldi de Liguer, addit,* multo tempore post *liberatos fuisse maris tempestate, et piratis ereptos Dionysium Roneum et Vincentium de Batis: nam Arnaldus de Liguer Beatæ jam tum defunctæ auxilium expertus est, igitur post* 19 *Septembris* 1290, *illud narravit Ronco mense Februario anni* 1291, *et hic illud idem testatus est Ilerdæ mense Majo proxime sequenti, nulla facta mentione beneficiorum sibi ac socio collatorum. Hæc itaque posteriora sunt dicto capitulo, aliudque Ilerdense uti et Barcinonense intelligendum intra annos* 1291 *et* 1301, *in quibus illa testata fuerint; etenim Petrus de Amerio, quartus generalis magister, dicto anno* 1301 *obiisse scribitur. Hinc suspicor, periodum hanc pertinentem ad Dionysium Roneum et Vincentium de Batis intra dictos annos vel ab ipso Joanne de Laes vel ab alio adjectam fuisse relationi nostræ, utpote quam anno* 1291 *oblatum fuisse existimo capitulo Ilerdensi.* F

g

A. JOANNE DE LAES ETC.

A g *Corbera cap.* 70 *laudans MS. relationem archivi Barcinonensis, eamdem, ni fallor, ex qua desumptum est apographum nostrum, paulo amplius bina ista miracula declarat, et contigisse ait triduo, quo Beatæ corpus ante sepulturam expositum fuit in ecclesia. Porro quæ nunc sequuntur ex eodem codice descripta quidem sunt; sed ab auctore centum circiter annis posteriore composita esse, per se patet.*

h *Horum et sequentium clariorem historiam paucis dedi ex Corbera et Ayala in Comment. prævio a num.* 46, *quem consulere potest lector, dum et imperfectis apographi nostri phrasibus sensum auctoris minus assequitur.*

i *Monui in Comment. prævio num.* 47, *me ex Remondo colligere, in ipsa sacristia situm esse sacellum S. Marinæ, ubi ante et post hanc translationem sacrum corpus exstitit.*

k *Hæc ita intellige, ut Guillelmus Nues, seu Vives, quo modo ego ipsum, duce Corbera, semper appellavi, Vitam* B. Mariæ, *et illi proxime præcedentem Vitam S. Petri Nolasci descripserit ex MS. codice Joannis de Laes, iisque adjecerit translationis historiam, in capitulo generali sub annum* 1401 *Ilerdæ coacto prælegendas et approbandas juxta inductam con-* B *suetudinem. Vide infra lit.* p, *et Comment. prævium num.* 6 *et duobus seqq., ubi hanc materiam latius pertractavi.*

l *Quamquam barbaram scribendi rationem passim hactenus servarim, prout habetur in apographo nostro, nec evidentia contra grammaticæ regulas vitia correxerim nisi in margine, hic tamen nonnulla immutare visum est, quæ sic legebantur :* Et coram omnibus vocalibus legi fecerunt in capitulo generali Ilerdæ celebrato, videlicet coram diffinitores capituli videlicet fratrem Antonium Taxal pro provincia Cathaloniæ in artibus magister et in teologia bacallaureus etc. *Etenim auctoris sensum fuisse existimo, quod Antonius Taxal et ceteri provinciarum diffinitores, quorum nomina omnia ibidem in recto efferuntur, hæc Acta sibi et aliis prælegi jusserint et, facta collatione, approbarint. De Antonio Taxal aliqua observavi in Comment. prævio num.* 9 *occasione capitulorum generalium, quæ hoc et sequenti numero referuntur, et a Corbera confunduntur.*

m *Vulgo* Perpignan. *Vide Comment. prævium num.* 52.

n *Civitas parva regni Valentini, distans septimo milliario Hispanico Valentia.*

C o *Locum non reperio; forsan conventus aliquis eo nomine designatur.*

p *Inde clarum fit, Guillelmum Vives non composuisse Acta* B. *Mariæ, sed descripsisse dumtaxat ex vetustis MSS. ut dixi supra ad lit.* k.

q *Mendosa periodus aliqua saltem ex parte perficietur, si addantur hæc vel similia :* rogavimus, etc.

r *De S. Raymundo Nonnato S. R. E. Cardinale ex Ordine B. Mariæ de Mercede actum est apud nos ad diem* 31 *Augusti.*

s *Hujus quoque Sancti Acta illustrata sunt ad diem* 1 *Septembris.*

t *Alphonsus Remondus tom.* 1 *Historiæ lib.* 4 *cap.* 28 *late disserit de vita ac morte Ildephonsi seu Alphonsi Hispalensis ex eodem Ordine religiosi, sed an et quo die colatur, non docet.*

u *De eo videri potest Comment. prævius num.* 49; *an autem habeat diem cultui suo proprium, incompertum mihi est.*

x *Sensum esse existimo :* Ut legantur, quæ *olim de his Sanctis antiqui Religiosi scriptis mandarunt.*

y *Lectionem obscuram facit non tantum vitiosa scriptio, sed et interpunctionum, quas pluribus locis supplere oportuit, prætermissio. Hic legendum opinor* his authenticis.

z *In MS. nostro legitur :* Antonius Arrimontis D Valentinus, *certo mendose, nisi voces aliquot omissæ sunt.*

aa *Verisimiliter;* renovarentur omnia vetera monumenta.

VITÆ COMPENDIUM

Auctore anonymo.

Ex variis recentiorum Scriptorum lucubrationibus extractum.

Ex prisca atque nobilissima in Barchinonensi civitate Cervellonensium stirpe, precibus sanctissimi patriarchæ Petri Nolasco, Ordinis B. Mariæ de Mercede Redemptionis captivorum, ipsa præcipiente Deipara, fundatoris, mundo evecta est Maria de Cervellon *a*, unica suorum genitorum filia, die Dominica et in festo Immaculatæ Conceptionis, VIII mensis Decembris, anno orbis redempti MCCXXX *b*. A teneris annis Deo ejusque purissimæ Virgini Matri Mariæ placere studens, orationibus vigiliis et abstinentiæ se dedit. Major effecta, majores sibi E cumulavit virtutes, corde humilis, silentii etiam cum propriis genitoribus mirifica custos, nugas, mundique blanditias abhorrens, divinis meditationibus dicata; virginitatis florem cum mentis et corporis candore servans, oculos gestaque omnia cum humilitate ac pudore nutriens; erga pauperes munificentissima; ter in hebdomada, Guillelmo piissimo ac amantissimo ejus genitore permittente, a consanguineis et famulis sociata, infirmos in xenodochiis invisebat, illisque etiam in humilibus serviens, spiritualia pascua cum saccaro conditis esculentis, quæ e domo afferebat, suavioribus permista verbis ministrabat.

Beatæ illustris natales et pia juventus; a b

2 Cum esset corpore et animo decora, ac venustissima et amabilis, ideoque a pluribus nobilibus in sponsam concupita, ejus consanguinei, et specialiter Conradus Alemannus, ejusdem Guillelmi germanus frater, voluntatem Virginis ad matrimonium flectere conantes *c*, ab ea, quæ Christum in suum sponsum ardenter optabat, prudentissimum et sanctum receperunt responsum : hoc itidem agonisma a suis sustinuit genitoribus. Dum autem cor castissimæ Virginis a supra dictis permaximo angeretur dolore, ad ecclesiam præfati Ordinis de Mercede, in qua natalis divæ Eulaliæ virginis et martyris, ejusdem ecclesiæ tutelaris, celebrabatur, die nempe duodecima mensis Februarii, se cum sua genitrice F transtulit; ubi beatum Fr. Bernardum de Corbaria seu Corbera *d* ejus confessarium de laudibus virginitatis concionantem audiens, ardentius in amore Christi inflammata, virginitatem suam perpetuo cœlesti sponso Jesu promisit, quod et matri suæ tunc indicavit.

ad nuptias sollicitata, c d

3 Domum reversa et in suo cubiculo clausa, copiosissimis lacrymis, abundantibusque suspiriis ante sanctissimi Crucifixi imaginem genuflexa, orans atque contemplans, mundi delicias, voluptates, ejusque ornatus et vanitates contemnens et spernens, suas pulcherrimas comas forti ac virili animo resecans, splendidisque vestibus spoliata et humilibus induta, sic coram genitoribus se præsentavit; qui de hac re vehementer obstupefacti, valdeque attoniti, præfato beato fratre de Corbera accito, ab eoque (cum prius sanctam et perfectam Puellæ deliberationem ab eademmet audiverat) fortibus rationibus et exhortationibus inducti, Filiam in melius transformatam tenere amplectentes, oculisque lacrymantibus dulciter deosculantes, atque summis laudibus exornantes *e*, suumque consilium, uti summopere perfectum approbantes

insciis parentibus post tamen probantibus virginitatem vovet; e

A approbantes, ipsi quoque ejus exemplum consectari, vana mundi deserere, et humili corde inservire Deo promiserunt.

Orba utroque parente, 4 Hanc virtuosam felicemque vitam insimul cum genitoribus duxit usque ad trigesimi suæ ætatis anni initium, in quo, patre die Dominica et in festo octavæ sanctorum Innocentium, quarta nempe die mensis Januarii anno MCCLX orbata, ut vitæ contemplativæ majori libertate incumbere posset, matrem induxit, pretiosa omnia et bona a Deo sibi collata vendere (pauca excepta *f* pro necessaria earum sustentatione) ipsa vero pretium in alendis pauperibus non tantum vici, in quo habitabat, sed et totius civitatis et præcipue in captivorum redemptione effundebat et palatio derelicto, se in angusta et humili domo prope conventum prædictum recepta, vitam solitariam atque cœlestem in præfatis piis operibus, exercitiisque spiritualibus cum genitrice ducebat. Sic itaque pacifice et virtuose per quinquennium sub matris tutela et cura vixit; quæ post longam ærumnosamque infirmitatem, in qua magna sollicitudine et mira patientia pietas Filiæ exercebatur, in bona senectute obdormivit in Domino die Sabbati XXVII mensis Decembris anno B MCCLXIV.

aliis piis mulieribus se jungit, 5 Videns itaque Virgo se ab ambobus parentibus destitutam, perfectiorem vitam amplecti sibi persuasit, et in societate duarum mulierum, nempe Eulalia Pins et Isabella Berti, ambæ nobilissimæ viduæ *g*, quæ apud se quinque alias ex principalioribus concivibus retinebant, spiritualem vitam sectantes, se copulavit. In hac igitur domo, a præfato conventu non multum distante, omnes in comtemplationibus et spiritualibns exercitiis dies noctesque (modernæ sociæ Mariæ cohortatione et sollicitudine, cui se sponte subjecerant) insumebant, et quæ ex earum industria et manuum suarum labore lucrari poterant, misericorditer pauperibus largiebantur.

eumque iis tertii Ord. B. M. de Mercede 6 Præfata Mercenaria Religio ejusque professores ob pientissimum et cœleste institutum redimendi captivos, (ad quod quarto solemni voto astringuntur,) ac cætera pietatis opera, in quibus indefesse et summo spirituali lucro laudabiliter exercebantur, tum etiam ob eorum mortificationes, asperitates et pœnitentem vitam ita refulgebant, ut in omnium cordibus amorem et vehemens desiderium suas imitandi virtutes infundebant*. Prioratus officio fungebatur etiam hoc tempore præfatus B. Fr. Bernar- C dus Corbera, prædictarum devotarum mulierum confessarius; a quo ipsæ charitativum insequendi institutum et religiosam vitam sub habitu et regimine ejusdem Ordinis in propria domo ad instar beaterii et in communi ducendi mirifice incensæ, prout jam ab anno MCCLX ab eodem Priore cum expresso consensu et licentia magistri generalis in pleno generali capitulo Tarraconensi obtinuerant, efflagitarunt, ut earum ferventissimo desiderio assentiri et in hujus sanctæ operæ rota ultimum suum affigere clavum non dedignaretur.

* l. infunderent

fundamenta ponit; 7 Ad quarum preces benigne inclinatus, diem Mercurii XXV mensis Martii currentis anni MCCLXV, in qua festum Annuntiationis sanctissimæ Dei Genitricis Virginis Mariæ ab universali Ecclesia colitur, et tunc Beatarum seu Tertiarum Ordinem fundare et instituere solemniter eis indixit; et Mariam de Cervellon, prout ab eisdem uti digniorem et benemeritam enixe postulabatur, et [cui] usque tunc in omnibus humiliter paruerant, in earum superiorem et commendatariam destinare, eligere et nominare decrevit.

8 Die itaque præfata inter Missarum solemnia in ecclesia supradicta ejusdem Ordinis cum magno populi concursu post Offertorinm et concionem, a beato patre de Corbera Priore factam, fuit religioso D et candido monacali habitu cum velo nigri coloris supra caput et insignia regia Religionis ante pectus, (prout Fratres gerunt,) ab eodem patre Priore induta Maria de Cervellon; deindeque omnes præfatæ cum aliis quibusdam: et omnes juxta speciales constitutiones a dicto patre Priore jam præscriptas et a supra dicto capitulo generali approbatas, eisdemque in hac functione publice et alta voce lectas et traditas, professionem in manibus dicti patris induentis emiserunt, quarum prima, scilicet soror Maria de Cervellon, in hanc fecit formam: « Ego » Maria de Cervellon promitto Deo, suæque sanctissimæ Matri Mariæ de Mercede seu de Misericordia paupertatem, obedientiam et virginitatem; nec non in captivorum redemptionem laborem meum insumere, ac pro iisdem in omnibus, quæ nostro generali videbitur, etiam versabor *h*. »

A. ANONYMO. professionem edit

celeris superior designata 9 Erat soror Maria in ætate triginta quatuor annorum et decem et octo dierum supra menses tres, quando fuit, ut dictum est, religioso habitu induta, et in superiorem seu commendatariam a prædicto E beato patre de Corbera, (quamvis plures humiliter renuens ac demum obedientiæ præcepto parens,) electa et nominata, atque ab omnibus monialibus præfato eodem tempore alacri animo acceptata et habita, eique submisse præstita obedientia. Postremo functionibus omnibus et Missa completis, processionaliter a Religiosis ad oratorium primitivi conventus in palatio regio ad gratias Altissimo reddendas, deindeque ad earum domum seu beaterium ductæ fuerunt.

prudens eius regimen, 10 Ad prælatiæ onus proficue sustinendum hæc nostra Commendataria prudentissime considerans, prius esse facere, quam præcipere, ut ab exemplo superioris subditi animentur, plus præcipiebat operando, quam loquendo. Ad omnia, etiam in vilioribus, humeros suos suffulciebat, ejus sermo tam pius, mansuetus ac dulcis erat, ut subditæ hac amoris catena ad obediendum hilariores promptioresque reddebantur*. Ab ejus exemplo, ipsa comite, orationes, Sacramenta, jejunia, vigilias, mortificationes, disciplinas, aliasque pœnitentias et spiritualia exercitia nunquam intermittebant.

* l. redderentur

vitæ asperitas et sanctitas, 11 Ipsa vero ter in hebdomada pane et aqua erat contenta; in aliis autem diebus herbas aut legumina tantum addebat. Super nudam carnem continuo ferream catenam gestans, corpus suum occulte disciplinis cum sanguinis effusione qualibet nocte domabat. Sopor ejus ad breve tempus erat, et humi super F stoream vestita jacens, ut assuetis orationibus et spiritualibus exercitiis promptius incumberet. Ter in die in suo clausa cubiculo genuflexa pro suæ animæ salute et proximi necessitate Deum obsecrabat. Cum suo confessario quotidie sacramentali confessione recreabatur, eique favores omnes et gratias, quæ in cœlestibus visionibus et locutionibus a suo sponso Christo manifestabantur, nec non difficultates seu dubia, quæ sibi* offerebant, distincte communicabat. Suavissimo Eucharistiæ sacramento quinquies in hebdomada animam suam fovebat.

* se

opera charitatis corporalia 12 Suæ nimiæ charitatis viscera in pauperes, infirmos et oppressos ac in angustiis positos tanta erant aperta, ut egenis et indigentibus magis succurrere posset, cum suis sociis laboribus manuum suarum operam dabat *i*, quando vero nil habebat, a nobilibus et divitibus auxilium eleemosynaliter implorans, omnia inter personas pauperes et familias pudentes fideliter dividebat. In carcere positos, ac in xenodochiis infirmos visitans et ad patientiam exhortans, in spiritualibus et corporalibus opitulabatur. His et aliis infra dicendis exercitiis, ejus misericordiæ

A. ANONYMO.

A misericordiæ fama adeo divulgata fuit, ut publica populi voce Soror Maria de succursu appellaretur, quo novo cognomento (illo de Cervellon penitus cessante) erat omnibus nota.

et spiritualia erga proximum.

13 Scientiam non acquisitam, sed a suo cœlesti Sponso infusam obtinuerat. Multa sapientissime scripsit, sed ob temporum injuriam pauca nobis restant, quæ ab auctoribus præfatis et præcipue a Stephano de Corbera recensentur *k*. Absconditas hominum cogitationes penetrabat et corda. Mœstos et afflictos cœlestibus sententiis; suavibusque sermonibus consolabatur. In vitæ spiritalis perfectione ambulare cupientes docilitate magna erudiebat, pusillanimisque spiritum addebat. Peccatores quoque et in vitiis immersos exemplis et monitionibus suis ad veram pœnitentiam revocabat. Doctores et sacræ Scripturæ professores ad eam cum dubiis accedentes, facillime et secundum veram et sanam intelligentiam omnium suarum difficultatum diluicidam, non sine admiratione, reportabant solutionem *l*.

Naufragantes,

14 In sanctis meditationibus tantus erat ejus ardor, ut sæpissime in extasim, et a sensibus elevata cœlestibus visionibus et arcanis particeps erat * effecta; in eisque naufragia et pericula, in quibus patres Redemptores reperiebantur, etiam revelata; e raptu vero reversa ad conventum, S. Eulaliæ sui Ordinis velociter accedens, superiorem religiososque rogabat, ne Deo preces suas effundere tardarent, ut fratres suos Redemptores ab instanti discrimine misericorditer eruere dignaretur: et illico eadem velocitate ad monasterium seu Beaterium rediens, in oratione cum sociis suis idem enixe postulabat. Pluries, tumultuante mari, et in oratorio sui monasterii clausis januis orans, a monialium oculis evanescebat: deinde post alicujus temporis spatium cum veste, in extremitate scilicet madefacta et ex quibudam partibus marinam aquam distillante, lætanter redire visa fuit. Orante ipsa, cum navis quædam una cum nautis e conspectu civitatis Barchinonæ in fluctuanti mari, omni destituta auxilio, submergeretur, a suo angelo custode admonita, ad litus se conferens et Crucis signo muniens, multitudine populi adstante atque cernente, ferocissimas undas calcans, ad navigium accessit, illudque dextera accipiens in tuto loco perduxit *m*.

B

* fuerit

miraculose liberat:

C

15 Identidem nocte quadam postquam de simili naufragio quandam sublevasset navim, cum in ecclesia prædicta sanctæ Eulaliæ (valvis quamvis clausis) esset ingressa, ut reliquo noctis Deo rependeret gratias, fuit diluculo a sacrarii custode ante majus altare genuflexa et in extasi inventa *n*. Unde patre Priore ac aliis religiosis accitis, ab eodemque superiore (postquam ad se redierat) acriter reprehensa ac demum interrogata, cur et quomodo noctis tempore in ecclesia esset ingressa, et ad hoc sub præcepto sanctæ obedientiæ constricta *o*, confessa est humilis et obedientissima Virgo et non negavit, superiori tantum (reliquis religiosis a parte abductis) dicens, qualiter cœlorum Regina ad cuidam periclitanti navigio opem ferendam in sua duxerat societate; deindeque ad eandem ecclesiam comitans, et foribus per angelos apertis, in eam *, ut Altissimo gratias daret, reliquerat. Postremo summissa Christi Ancilla eundem superiorem, ne hoc nemini * depromeret, toto corde deprecata fuit *p*.

* l. ea

* l. alicui

ventura prædicit;

16 Prophetico spiritu multis multa prædixit ventura, quæ postea evenerunt, et præsertim circa piratarum incursiones et maris procellas et tempestates, ut nautæ pericula et damna evitarent, et patres Redemptores cauti redderentur. Miserias et ærumnas Christi-fidelium, ab infidelibus in dura servitute detentorum, eorumque animarum discrimen perpendens, sibi non esse permissum in barbarorum ditionibus transmeare, ut illos ad patientiam et tolerantiam hortari, ac in fidei constantia confirmare posset, permaxime angebatur. Attamen nullam curam et sollicitudinem in suis et sociarum orationibus ac in eleemosynis cumulandis prætermisit, ut illis auxilium præberet, et patres Redemptores a maris procellis et piratarum manibus erueret. D

in aere apparet, ventis et mari imperat:

17 Dum adhuc erat in humanis, die nempe XX mensis Novembris anno MCCLXXXIX, cum duo religiosi Redemptores, in Africam ad suum munus exercendum missi, et in profundo pelagi, cataractis cœli apertis, a ventorum turbine frementibusque undis exagitati et desperata omnino salute perirentur, omniaque onera navis in mare essent dejecta; ecce soror Maria, dum ipsam captivorum pecuniam, quæ reservata fuerat, vociferantibus nautis, in aquis ejicere decrevissent, in aerem et supra navigium se manifestam dedit, sicque ad eos affata est: Fratres confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus, quia in proximo est vobis salus. Hoc cum dixisset, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna, ipsa vero disparuit. E Deinde eosdem Redemptores et nautas, statim atque cum captivis redemptis reversi fuerunt, rogavit et per viscera misericordiæ Dei obsecravit, ne quid cuiquam dicerent *q*.

omnibus præbet succursum; hinc illi cognomen adhæsit.

18 Merito igitur hæc sancta monialis Maria adepta est cognomen Succursi, quia omnibus succursum præbebat: nam erat refugium pauperum, sanitas languentium, auxilium pusillanimorum, solatium miserorum, consolatrix in vinculis detentorum, opitulatrix pudentium egenorum, magistra errantium, ductrix pœnitentium, stella navigantium et liberatrix ab undis devorantibus. Diversas et quamplurimas dæmonis fallaces artes, insidias ac tentationes et versutias, quas strenue, Deo auxiliante, superaverat, summopere timens, ab eisque et mundi laqueis liberari cupiens, ideoque dissolvi, ut sempiterne cum Christo, pro cujus amore languebat, in cœlestibus regnis gaudere posset; et de hoc sæpissime cum eodem suo dilectissimo Sponso dulciter conquerebatur: placuit tandem Altissimo suæ amantis Ancillæ desideriis et precibus assentiri.

Pie defuncta miraculis illustratur.

19 Nam anno sequenti MCCXC et ætatis suæ LX præpotentem et continuatam ei misit febrim, vicinamque mortem, ejusque diem et horam indixit; F quo intermedio tempore sua et suæ purissimæ Matris præsentia ac dulcibus verbis illam consolabatur. Sanctis Ecclesiæ Sacramentis devotissime sumptis, socias incessanter ejulantes et flentes ad Constitutionum observantiam et spiritualis vitæ perfectionem cohortans, orationibusque Religiosorum et suarum monialium se commendans, Christum crucifixum amplectens, mandavit sanctissimam Passionem, a beato Joanne scriptam, sibi legi: ipsa vero attente audiens, et præ affectu et amore passum suspirans, dum oculos in cœlum tenebat intentos, ad illa verba: Et inclinato capite emisit spiritum, castissimam animam in sui cœlestis Sponsi manibus efflavit die XVIII mensis Septembris, relicto corpore, miro splendore circumdato, ac suavi fragrantia redolente, quod triduo ob populi devotionem et frequentiam insepultum remansit in ecclesia præfati conventus S. Eulaliæ, multis operatis miraculis; nunc autem incorruptum cum suis vestibus honorifice servatur in eadem ecclesia; ad cujus intercessionem innumerabilia prodigia operatus est Deus, ut sanctitas hujus Servæ manifestetur et laudetur ab omnibus: prout populi citerioris Hispaniæ et Aragoniæ summa devotione ac lampadibus et cereis, ad ejus

A ejus sepulchrum continuo ardentibus, colunt et venerantur.

ANNOTATA.

a *Quamquam Compendium hoc confectum dicatur ex Operibus Francisci Zumel, Bernardi de Vargas, Alphonsi Remon, Joannis Francisci Olignano et Stephani de Corbera, quorum primus et omnium antiquissimus (ni fallar in Olignano, quem non novi,) vixisse scribitur usque ad annum 1607, ab obitu Mariæ 317; ea tamen, quæ hic vere adstruuntur de Cerbellonica ejus familia, et nativitate S. Petri Nolasci precibus impetrata, ex uno Corbera credo deprompta esse; quandoquidem Alphonsus Remon, qui Franciscum Zumel et Bernardum de Vargas subinde citat, fateatur, se primum assequi non potuisse, et de altero sileat. Adi Commentarii prævii* § 2.

b *De natali die ac anno disserui in Comment. num.* 21.

c *Vide Comment. num.* 25.

d *Compendii hujus collector semper deinceps scribit* de Corbera; *idem facit Ayala; Stephanus de Corbera cap.* 82 *in eamdem lectionem inclinat, quamquam ante*
B *constanter nominasset* de Corbaria; *ego de* Corbaria *retinui, quia in antiquis Actis et apud alios passim scriptores sic nuncupatum reperi.*

e *Consule Commentarium num.* 27, *et, quod hic semel dictum sufficiat, super his et similibus, quæ ex recentioribus auctoribus collecta, nec in præmissis Actis vel aliis documentis in Commentario allegatis, confirmata sunt, mentem nostram intellige.*

f *Melius* paucis exceptis.

g *Sensus erit perfectior, si legamus:* Nempe Eulaliæ Pins et Isabellæ Berti, quæ ambæ nobilissimæ viduæ, apud se etc.

h *In Comment. prævio num.* 34 *formulam professionis ex vetusto MS. desumptam dedi ab hac paulo diversam.*

i *Malim legere*; adeo erant aperta, ut, quo egenis et indigentibus magis succurrere posset, cum suis sociabus laboribus manuum suarum operam daret.

k *Plures aphorismos seu sententias morales ac spirituales, ut a Beata nostra prolatas, dat Hispanice laudatus hic Corbera cap.* 65 *et seq.*

l *Remondus tom.* 1 *lib.* 4 *cap.* 22 *et Dathia cap.* 9 D
ad præsens propositum narrant historiam, quæ contigerit Beatam inter ac sacræ Theologiæ doctorem: hic Mariæ scientiam tentaturus, ejusque, ut rebatur homo superbus, perculsurus animum, proposuit dissolvendum difficilem sacræ Scripturæ textum; ac tale responsum tulit, ut ipse confusus operantem in ea spiritum Dei non potuit agnoscere. Pluribus istam historiam non expono cum laudatis auctoribus, quia unde accepta sit non monent, et ne apud Corberam quidem vel Ayalam vestigium ejus reperio. A. ANONYMO.

m *Idem prodigium, nulla tamen facta mentione angeli custodis, Hispanice dat Corbera cap.* 64, *desumptum ex Actis Beatæ a Canonico Regulari S. Augustini conscriptis anno* 1323, *ex quibus imperfectam hanc periodum Latine recitat:* Videntibus omnibus navim periclitantem, validisque concussa ventibus et undis exagitatam, omni prorsus desperato auxilio, cœpisset mergi; a Religionis domo egrediens, signoque crucis se muniens, videntibus omnibus, super undas, acsi super siccum, iter suum direxit et navim ad terram eduxit.

n *Corbera mox citato capite illud quoque prodigium refert, ac verbis laudati canonici Regularis confirmat; huc spectant sequentia:* Mane in exstasim raptam ecclesiæ ostiarius in majori invenit altari. *Reliqua dabo statim quælibet suo loco.* E

o *Juxta canonicum Regularem sic locutus est Prior:* Quod non licet viro, intenditur a Fœmina? Jubeo, ne mihi celes factum nec modum.

p *Responsum Beatæ tale fuit juxta eumdem canonicum:* Non veni sola, sed sanctissima Virgine sociante; mare ambulavimus et fratres a naufragio liberavimus. Angeli januas aperuerunt ecclesiæ, ut totam noctem divinis consumarem laudibus. Nec aliis hoc, mi pater, reveles, obsecro. *Hæc dum scribo, recurrit dolor, quem indicavi in Comment. prævio num.* 27, *non potuisse scilicet obtinere me apographum lucubrationis a dicto canonico exaratæ, et, uti existimo, plura hujusmodi ad Vitam* B. Mariæ *illustrandam ac confirmandam idonea continentis.*

q *Miraculi hujus authenticum testimonium exhibui num.* 37 *et seq. depromptum ex Corberæ cap.* 68, *ubi et ipse addit, Beatam a reversis ex navigatione petivisse, ut rem silentio premerent; at testem non allegat.*

DIES

DIES VIGESIMA SEXTA SEPTEMB.

SANCTI, QUI VI KAL. OCTOBRIS COLUNTUR.

Sancti Callistratus et Socii XLIX, milites et martyres probabilius Bysantii in Thracia.
S. Cyprianus episc. M.
S. Justina virgo M.
S. Theoctistus sive Theognitus M. } Prope Nicomediam in Bithyn..
S. Magignus
S. Nabor
S. Faustinus
S. Senator } martyres

S. Eusebius Papa Conf., Romæ.
S. Eusebius Episcopus Conf., Bononiæ in Italia.
S. Amantius presbyter Conf., Tiferni in Umbria.
S. Vigilius episcopus Brixiensis, in Longobardia.
S. Nilus abbas, Cryptæ Ferratæ in agro Tusculano Italiæ.
S. Joannes de Meda presbyter, et primarii Ordinis Humiliatorum fundator, Mediolani in Insubria.
B. Lucia Virgo, tertii Ordinis S. Francisci, Salerni in regno Neapolitano.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Elvanus *episcopus* in Anglia *refertur ad hunc diem in posteriore editione anni* 1640 *Martyrologii Anglicani. De eo apud nos actum est cum priore Martyrologio ad diem, quo in Supplemento Operis magis examinari poterit, quam initio fecit Bollandus, an de legitimo cultu satis constet,* I Januarii.

S. Wulsinus, *sive* Wlsius, *ex abbate Westmonasteriensi episcopus Schireburnensis, refertur hoc die in Martyrologio Anglicano, et apud Ferrarium, ubi* Vulfius *nomen exprimitur, et solum abbas dicitur. Vita data est ad* VIII Januarii.

B. Rabani Mauri, *archiepiscopi Moguntini, meminit hoc die Ferrarius. Vita data est ad* IV Februarii.

S. Davidis archiepiscopi *translatio memoratur in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum, poniturque* in Menenia, *ut jam indicatum est in* S. Davide archiepiscopo Menevensi *in Wallia, de quo actum ad* I Martii.

Walterus Quercetanus, *abbas Viconiensis, Ord. Præmonstratensis, ut* Beatus *ad hunc diem refertur a Rayssio in Natalibus Sanctorum Belgii. Vide dicta in Prætermissis ad* XV Martii.

S. Orientii *Ausciensis episcopi reliquiarum aliquot translatio memoratur in Martyrologio Hispanico. Vita* S. Orientii *data est ad* I Maji.

SS. Fausti *martyris et* Basillæ *Virginis martyris corpora hoc die anni* 1658 *translata sunt Bajocis in Gallia, corpusque* S. Fausti *depositum est in ecclesia cathedrali,* S. Basillæ *in ecclesia Religiosarum Misericordiæ sive valetudinarii publici Bajocensis. Corpus* S. Basillæ *inventum est in cœmeterio S. Cyriacæ cum signis virginitatis et martyrii anno* 1654; *et cum martyrii signis ex eodem cœmeterio extractum erat corpus* S. Fausti. *Translatio solemniter Bajocis facta est, ut ex variis documentis didicimus; sed gesta eorum in vita et tempus martyrii ignoramus : neque enim dici potest, cujus* Basillæ *sit corpus, aut cujus* Fausti, *si nomina ipsa fuerint inventa, et non imposita.* S. Basillæ *nomen videtur inventum, eaque de causa fuit picta cum corona in capite, quemadmodum etiam dicitur ægræ moribundæ bis apparuisse cum corona in capite, et cruce in altera manu palmaque in altera. Hæc etiam ægra paulatim sanata asseritur postquam sumpserat jusculum, cui dens Sanctæ fuerat intinctus. Initio creditum fuit, esse* S. Basillam, *quæ colitur* 20 *Maji, et hoc die fixa fuit festivitas. At post diligentius examen deposita est ea opinio. Poterit iterum examinari, si videbitur, in Supplemento ad* XX Maji.

S. Amphibali *translatio annuntiatur in MSS. additionibus Carthusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Additur quidem ibidem* episcopi. *Verumtamen non dubitamus, quin designetur* S. Amphibalus *clericus et martyr, cujus Acta una cum Actis S. Albani martyris data sunt ad* XX Junii.

S. Martialis episcopi *meminerunt additiones MSS. Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Plurimi sunt illius nominis Sancti, inter quos aliqui episcopi. Si designetur reliquis celebrior Martialis Lemovicensis, de eo actum est ad* XXX Junii.

B. Godeliva, uxor S. Bertulfi conf. in Gistele prope Brugis. *Ita MSS. additiones Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Nimis liberaliter* Sanctus *vocatur* Bertulfus, *de cujus cultu non constat. De* S. Godeleva *fuse actum est ad* VI Julii.

S. Claræ *canonizatio ad hunc diem refertur in Florario MS.; ut in Bulla ipsa videri potest, data in Commentario Vitæ prævio ad* XII Augusti.

Eusebius Emissenus, *ut Beatus ponitur in Florario MS.; sed ex errore, ut jam observatum est in Prætermissis ad* 14 *Augusti, ubi similiter ob varios Eusebios illo die, sicut et præsenti, in Fastis occurrentes, adoptatus fuerat a martyrologo particulari. Vide igitur dicta ad* XIV Augusti.

S. Luxorius. *M. in Sardinia hodie recurrit in variis Apographis Hieronymianis, legiturque in Appendice Adonis. Acta data sunt ad* XXI Augusti.

S. Apollinarii martyris *meminit Galesinius, cumque ponit* Romæ, *nihil laudans, nisi codicem MS. Verum, cum Baronius de illo non agat, suspicamur* Apollinarium *a die suo, et forte etiam a loco martyrii avulsum. Verisimiliter* Apollinaris, *de quo ex Hieronymianis jam agam, occasionem errori dederit.* Apollinari episcopi *mentio fit in Apographis Hieronymianis ad hunc diem, dubitatque Florentinius in Annotatis, quis sit ille* Apollinaris. *In textu dato a Florentinio legitur :* Arvern. dep. Apollinaris. *Clarius in codice Corbeiensi :* Arvernis depositio Apollinaris episcopi. *In Epternacensi ad hunc aut præcedentem diem :* Arvernis Apollinaris episcopi, *uti etiam habet codex Richenoviensis.* Arvernis *etiam* Apollinarem

Apollinarem *memorant Labbeanum et Augustanum Martyrologia, Gellonense mendose* Aurelianis. *Idem* Apollinaris *est in vetustissimo apud Martenium et in Autissiodorensi, imo et in Morbacensi, etsi ibi legatur* Arvernis Apollonii. *Idem est in Appendice Adonis, apud Grevenum, Canisium, Ferrarium, et in Florario MS. Nequeo dubitare, quin designetur* S. Apollinaris Sidonius. *Etsi enim ejus filius* Apollinaris *deinde etiam episcopatum Arvernensem sive Claromontanum obtinuerit, non iis tamen fuit moribus, ut famam' sanctitatis aut cultum sit consecutus. De* Sidonio *actum* XXIII Augusti.

S. Ægidius *abbas ad hunc diem refertur in Martyrologio impresso Carmelitarum. Acta* S. Ægidii *illustrata sunt ad* I Septembris.

Eutropia *vidua annuntiatur apud Castellanum. Vide dicta de illa in Prætermissis ad* XV Septemb.

De S. Albina *V. M., quæ hoc die colitur, breviter actum est una cum S.Paxentio ad* XXIII Septembris.

Thevuanus *abbas memoratur hodie apud Camerarium in Menologio Scotico. Vide dicta de eo in Prætermissis sub nomine* Theunanus, *ut alias scribitur, ad* XXIII Septembris.

S. Chrysonis *martyris* Calari in Sardinia *meminit Martyrologium Mediolanense. In Annotatis vero ait auctor, se illa habere* ex tabulario Patrum Capucinorum in oppido Tradati *ditionis Mediolanensis. Apud laudatos autem Capucinos* magna pars corporis S. Chrysonis, effossa Calari ex basilica Constantiniana S. Saturnini martyris, *haberi dicitur. Verum de gestis aut martyrio* S. Chrysonis *nihil hactenus nobis innotuit; nec satis distincte exponitur, utrum nomen* Chryson *fuerit Martyri proprium, an post reliquiarum inventionem impositum.*

Henricus, *ex doctore conversus Cisterciensis, celebratur a Bucelino cum titulo* Beati, *sed sine indiciis cultus publici.*

Aymo *vel* Haymo, monachus in Sabiniaco, *Ordinis Cisterciensis, memoratur in impresso dicti Ordinis Kalendario, jam ex aliis Fastis insertus Prætermissis ad* 30 *Aprilis, et ad* 1 *Maji, remissusque ad hunc diem, ut inter Sanctos aut Beatos de eo ageretur, si certiora publici cultus reperirentur indicia. Verum ea non invenimus.*

Odanus monachus Cisterciensis, *ac deinde* archiepiscopus Armachanus, *si credimus Chrysostomo Henriquez, apud hunc annuntiatur ut Sanctus, apud Chalemotum ut Beatus. Apud Manricum in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1186 *cap.* 1 *num.* 10 *satis insinuatur, ipsum Henriquezium nescivisse, quid scriberet ex Philippo Seguino. Certe non agitur de archiepiscopo Armachano, cum a Seguino vocatus fuerit* Ardinacensis *aut* Ardinachensis, *ut videatur designari episcopus Ardachadensis, qui suffraganeus est archiepiscopi Armachani. Inter Ardachadenses autem episcopos apud Jacobum Waræum pag.* 85, *exeunte seculo* XI *et ineunte* XII, *sedit Adamus Christiani successor, qui* Odanus *esse potest. Hic autem a Seguino vocatur*, vir doctus, sanctus, et in rebus ecclesiasticis apprime versatus. *Verum ex ejusmodi verbis nequit probari sanctitas cultu ecclesiastico probata: neque tamen plura affert ad eum probandam Henriquez, apud quem sequitur* Henricus *Cisterciensis* in Germania, *et* Anna de Villaroel *monialis Abulensis, sed similiter cultu carentes.*

Honoratus a Champigneyo, *vir præstantissimus ex Ordine Capucinorum, cum titulo* Beati *memoratur in Martyrologio Franciscano Arturi a Monasterio, et sine illo titulo a Fortunato Huebero. In elogio, quod eidem Annotatis primus contexuit, dicitur obiisse anno* 1624 apud conventum Calvi-Montis in Bassiniaco,... ubi, *inquit auctor*, signis admirandis relucet, et pia fidelium veneratione colitur. *Hæc verba, quæ cultum privatum videntur indicare non publicum, fecerunt, ut diligenter inquirendum censuerim, an cultu ecclesiastico gaudeat laudatus* Honoratus. *Petitum omnino fuit per litteras Ludovici XIII Franciæ regis, datas anno* 1637, *editasque in Bullario Capucinorum tom.* 5 *pag.* 26, *ut summus Pontifex examen causæ* Honorati *suscipere vellet. At non invenio, quid Urbanus VIII, qui tunc S. Petri cathedram administrabat, ad litteras regis responderit. Quare aut causa* Honorati *non fuit Romæ suscepta, aut saltem non multum promota, et in laudato Bullario, quod anno* 1748 *impressum est, memoratus* Honoratus, *religiose sine ullo alio titulo vocatur* Fr. Honoratus, ex illustri familia Bouchart, de Champigny. *Plures alii virtutibus illustres, quos* beatos *suo more vocat Arturus; ibidem videri possunt, cum non proferat indicia cultus publici, excepta tamen B. Lucia, de qua hodie agemus.*

S. Devotæ *meminit Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani, ponitque eam* in Auxitana provincia; *et ex eo Arturus in Gynæceo, ubi existimat, eamdem esse cum ea, de qua actum est ad* 27 *Januarii. Fieri etiam potest, ut ex* Doda, *quæ in Auxitana provincia colitur, et in titulo, Actis MSS. et officio MS. apud nos præfixo, hoc die coli dicitur,* Devotam *fecerit Saussayus. Quidquid sit,* Devotam *illam apud alios non invenimus; nec Saussayi assertis multum confidimus. Ceterum plures memorantur in Gynæceo mulieres, tamquam* Beatæ; *sed cultu videntur carere omnes, exceptis* S. Justina *et* B. Lucia, *de quibus agimus.*

Meginhardus *aut* Meginherus, *abbas Hertsfeldensis in Germania, memoratur hodie apud martyrologos Benedictinos, Menardum, Wionem, Bucelinum, et Dorganium. His accessit Ferrarius in Catalogo Generali, Mabillonius in Actis Ordinis sui Benedictini, texens eidem elogium cum titulo* Beati *Sec.* 6 *part.* 2 *pag.* 137. *Plerique scriptores laudati* Beatum *vocaverunt, aliqui* Sanctum, *sed nullus vel minima publici cultus protulit indicia; neque ulla nos invenimus. Mabillonius quoque in Annalibus postea scriptis, ubi mortem* Meginheri *refert tom.* 4 *pag.* 596 *et* 597, *ab omni titulo* Beati *aut* Sancti *religiose abstinet. Apud Gelenium memoratur, ut* venerabilis Meginherus.

Translatio miraculosæ imaginis beatæ Virginis Mariæ *memoratur in Martyrologio Mediolanensi,* Castelletti prope oppidum Abbiati *in ditione Mediolanensi.*

Parmæ dedicatio ecclesiæ Cathedralis *annuntiatur apud Ferrarium.* In Monte Vici dedicatio ecclesiæ majoris *apud eumdem.*

Guarinus, *aut* Warinus, *ut loquuntur Germani, abbas, ut* Sanctus *hodie annuntiatur* Corbeiæ in Saxonia *apud Castellanum in Supplemento Martyrologii universalis. At non nisi unicum sanctitatis* Warini *indicium reperire potui, illudque minime sufficiens. Nimirum ex litteris, anno* 1686 *ad Papebrochium datis, recitatisque in S. Altfrido episcopo ad* 15 *Augusti, intelligimus, in ecclesia Corbeiensi haberi statuam* Warini *abbatis cum inscripto titulo* S. Warini. *At in eadem ecclesia spectatur statua Ludovici Pii imperatoris cum eodem* Sancti *titulo. Quapropter, cum constet Ludovicum Pium non coli ut Sanctum aut Beatum, ex titulo statuæ adjecto cultum* Warini *abbatis colligere non possumus, neque eum Martyrologiis adscriptum ante Castellanum invenimus.*

Jotaneus *monachus ex Martyrologio Anglicano memoratur apud Ferrarium: sed neuter cultum probat; imo et in editione posteriore Martyrologii Anglicani* Jotaneus *omissus est: et licet* in Scotia *commemoretur*

retur, eumdem tamen non invenio in Menologiis Scoticis Dempsteri et Camerarii.

Hebba aut Hedda, abbas Medeshamstedensis, cum omnibus monachis suis occisus a Danis, cum iisdem memoratur hodie a Menardo, sed sine cultus indiciis. De illorum cæde consuli possunt Annotata Menardi, aut Annales Mabillonii tom. 3 pag. 176.

Imerii martyris sine aliis adjunctis mentio fit in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Non novimus, quis sit ille Ymerius, nec dubitamus, quin sit avulsus a die suo. Actum est de S. Hymerio episcopo ad 17 Junii: sed nescimus, utrum collector, multa miscere solitus, illum voluerit designare, an alium. Vox item dubie scripta est, potestque legi Yvierii aut Ynierii.

Pontius abbas Cluniacensis cum titulo Sancti ponitur in MS. Kalendario abbatiæ S. Salvatoris Antuerpiensis. Fuit quidem Pontius aliquis inter abbates Cluniacenses, sed huic titulus Sancti non congruit.

S. Epicharis martyr hoc die ponitur apud Galesinium; at sequenti apud Græcos et Baronium in Romano XXVII Septemb.

S. Ripsime aut Ripsimia virgo, cum pluribus aliis passa in Armenia, ad hunc diem refertur in codice Usuardino Hagenoyensi, et in Martyrologio universali apud Castellanum. Apud Græcos referuntur ad 29 et 30 Septembris, ut non videam, cur Castellanus non potuerit acquiescere Martyrologio Romano, in quo figuntur XXIX Septembris.

Arsimo et mater ejus Agatha cum virginibus, ut habent Fasti Coptitarum apud Jobum Ludolfum hodie memorantur. Illas non novimus, nisi forte sint, ut suspicatur Castellanus, mox dictæ Ripsime ejusque sociæ, de quibus agemus ad XXIX Septembris.

S. Meynulphi diaconi translatio est apud Grevenum, Canisium, et in Florario MS. De S. Mainulpho, ut alias nomen scribitur, aut Magenulpho, jam mentio facta est ad 18 Januarii, ibique Vita promissa est ad X Octobris.

B. Seraphini Ord. Capucinorum memoria Asculi in Piceno annuntiatur apud Ferrarium. At in Martyrologiis Ordinis Seraphici et Ordinis Capucinorum, editis a S. D. N. Benedicto XIV post Martyrologium Romanum, refertur ad XII Octobris.

S. Justina V. M. qualemcumque cultum habet Aquisgrani in monasterio monialium hoc die, crediturque esse ex societate S. Ursulæ, ut habet Epistola olim Aquisgrano ad Bollandum data. Additur, nihil de illa haberi scriptum, sed ex relatione seniorum credi filiam regis Hungariæ. Magis verisimile est, unam esse ex Sociabus S. Ursulæ, et reliqua ignorari. Plura si quis suggeret, illa examinari poterunt, quando agetur de S. Ursula et sociis ad XXI Octobris.

S. Gorgonii episcopi et martyris inventio et translatio apud Coloniam Agrippinam annuntiatur in Auctariis Usuardi ex editione Lubeco-Coloniensi et Greveno, idemque memoratur in Martyrologio Germanico. Dicitur autem Gorgonius ille fuisse ex Societate S. Ursulæ, de qua agendum ad XXI Octobris.

S. Englatius episcopus hodie annuntiatur in Scotia apud Thomam Dempsterum et Ferrarium. Ab aliis refertur mense Novembri, quo Officium de eodem præscribitur in Breviario Aberdonensi, ubi in titulo quidem abbas et episcopus in oratione solum abbas vocatur. Itaque de S. Englatio agendum ad alterutrum diem, quo Officium figitur, III aut V Novembris.

Naldus aut Reginaldus, Piperni in ditione Pontificia defunctus, et Joffridus Blaves Barcinone, uterque Ordinis Prædicatorum, inter plures viros feminasque illustres, quos hoc die celebrat Jacobus Lafon in Anno Dominicano, nominantur Beati, quia illum titulum jam ab aliis datum invenerat auctor quantum existimo, neque enim profert vel minima publici cultus indicia, neque ego ulibi ejusmodi indicia reperio. Joffridum item Marchesius Beatum vocat, ubi cultus iterum examinari potest, ad XI Novembris.

B. Josaphati, archiepiscopi Polocensis et martyris, festivitatem aliquando hoc die celebratam fuisse, habemus ex litteris anno 1693 ad Papebrochium datis. An etiamnum alicubi eo die colatur ignoramus: at certe memoria ejus modo est in Martyrologio Romano ad XII Novembris.

S. Cuniberti episcopi Coloniensis ordinatio memoratur in Florario MS. Celebratur natalis in Martyrologio Romano ad XII Novembris.

S. Virgilii Salisburgensis episcopi meminit Canisius, et Ferrarius dicit translationem hodie celebrari. Natalis ab utroque et aliis indicatur ad XXVII Novembris.

S. Joannes Theologus, sive Apostolus et Evangelista, celebratur hodie in Menæis et Menologiis Græcorum et Fastis Moscorum, et Armenorum, celebrique Officio colitur. In Fastis Coptitarum ponitur ejusdem translatio corporis. Apud Latinos colitur XXVII Decembris.

DE SS. CALLISTRATO ET SOCIIS

MILITIBUS QUADRAGINTA NOVEM MM.

J. S.

PROBABILIUS BYZANTII IN THRACIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De cultu, Actis, loco et tempore martyrii.

SUB DIOCLETIANO. Callistratus et Socii MM. hoc die apud Latinos memorati,

De quinquaginta Martyribus, quos Græci ad XXVII Septembris memorant et Officio ecclesiastico colunt, ad hunc XXVI ita habet Baronius in Martyrologio Romano: Romæ sancti Callistrati martyris et aliorum quadraginta novem Militum, qui in persecutione Diocletiani, cum Callistratus insutus culeo, et in mare demersus, Dei ope evasisset incolumis, conversi ad Christum, cum eo pariter martyrium subierunt. Philippus Ferrarius ad eumdem diem hosce Martyres retulit, ac similiter Romæ annuntiavit. Elogium, quod prolixius contexuit, ex Actis desumptum est, eaque de causa necesse non est

A *est illud huc transferre. Galesinius ad eumdem diem sic habet :* Romæ præterea sanctorum martyrum Callistrati et Sociorum centum octuaginta quatuor. *Hic numerus non recte expressus est : nam multitudo quidem illorum, qui conversi dicuntur, ad eum numerum ascendit ; sed non omnes sunt comprehensi et martyrio coronati. Quod modo spectat ad* XXVI *Septembris ex sola inadvertentia a Galesinio et Baronio ad illum diem hos Martyres translatos puto, quandoquidem ad sequentem proprie spectent. Nos tamen sequimur Martyrologium Romanum, ut solemus : lectores tamen monemus, Sanctos sequenti die et passos dici, et apud Græcos coli.*

apud Græcos XXVII Septembris,

2 *Certe ad* XXVII *Septembris, memoria* S. Callitrasti *et Sociorum martyrum Menæis Græcorum impressis, utrique Menologio impresso, typicisque et Anthologiis inscripta legitur ; uti et Synaxario MS., quod olim fuit Sirmondi, aliisque Fastis MSS. Consentiunt etiam Fasti Moscorum : indeque colligo antiquum esse apud Græcos sancti* Callistrati *cultum. Nam recentiores Græcos in Moscorum Fastis figuratis vix reperio. Elogia, quibus Græci Sanctos exornant, ex Actis desumpta sunt, ut ex collatione sit manifestum. Hac de causa ab iis recitandis abstineo : pauca tamen observabo ad ea, quæ minus recte in iis* B *dicuntur. In Menologio Basiliano præter* Callistratum *annuntiantur* milites centum octoginta quatuor, *quod jam correxi in Galesinio. In Sirletiano primum conversi dicuntur* quadraginta *pro* quadraginta novem, *deinde alii* centum octoginta quatuor *pro* centum triginta et quinque, *et hi posteriores etiam* obtruncati *dicuntur, quod in Actis de solis prioribus asseritur. Hic etiam cum illis dicitur passus* Marinus, *qui post illos coronatus dicitur in Actis. In elogio Menæorum par est negligentia ; nam* quadraginta quinque *primum conversi dicuntur, deinde alii* centum octoginta quatuor, *omnesque simul obtruncati.*

fuerunt numero quinquaginta,

3 *Accuratius tamen Martyrum numerus exprimitur in versiculis, qui in Menæis elogio præmittuntur, et in ipsa annuntiatione, quæ sic habet :* Eodem die memoria sancti martyris Callistrati: et Sanctorum ejus Sociorum quadraginta et novem Martyrum. *Tum sequuntur de* Callistrato *hi duo versiculi :*

Τμηθεὶς ὁ Καλλίσρατος αὐχένα ξιφει,
Στρατῷ συνήφθη καλλινίκων μαρτύρων.
Cæsus Callistratus collum gladio.
Exercitui adjunctus est gloriosorum martyrum.

In reliquos quadraginta novem *hi sequuntur.*

Δεκὰς τετραπλῆ μαρτύρων σὺν ἐννάδι
Διὰ ξίφους ἄθλησιν ἀθλεῖ τιμίαν.
Decas quadruplex Martyrum cum novem
Gladio certamen certat honorificum.

C *Dati versiculi etiam recusi sunt in Anthologio Græco, quod impressum est anno* 1738, *ibique annuntiatio eumdem exprimit numerum. Idem quoque numerus recte legitur in Synaxario MS. Sirmondiano, in quo datur prolixum elogium Actis conforme.*

Officioque coluntur a Græcis, et eis dicata fuit ecclesia.

4 *De cultu* S. Callistrati *et Sociorum martyrum apud Græcos constat ex laudatis Menæis et Anthologio : nam utrobique Officium de ipsis præscribitur. In utroque Martyrum fortitudo, certamina et victoria generalibus verbis celebrantur, et plurimis quidem et magnificentissimis in Menæis. In his etiam iterata fit mentio beneficiorum miseris præstitorum. Cum generalia sint, priorem dumtaxat locum recito :* καὶ νῦν πηγάζεις πᾶσιν ἰάματα, τοῖς τῷ ναῷ σου πίστει προσρέχουσι, καὶ τοὺς ἀγῶνάς σου ἐν αὐτῷ γεραίρουσί, καὶ τὴν σεπτὴν μνήμην σου, μακάριε, πανηγυρίζουσιν. Et nunc emittis fontes sanationum omnibus, qui ad ecclesiam tuam cum fide concurrunt, et certamina tua in ea recolunt, ac venerandam memoriam tuam celebrant, Beatisssime. *Ex toto Officio, quod magnificis titulis et elogiis plenum est, plane liquet, celebrem fuisse* S. Callistrati *cultum ; ex adductis vero verbis ulterius liquet, Sancto ecclesiam fuisse dicatam, ipsumque miraculis clarusise.*

D

AUCTORE J. S. Sancti non videntur passi Romæ,

5 *Verum ex his necdum colligitur locus quo* S. Callistratus *passus est : et deinde ecclesia honoratus. Si Acta sine ulteriori attentione inspicimus,* Romæ passus *dicitur num.* 2, *et* in media Roma, *ut dicitur num.* 17, *ecclesia* S. Callistrato *et Sociis ædificata est. At difficulter credere possum,* S. Callistratum *cum Sociis quadraginta et novem Romæ passum, ibique magnifica ecclesia honoratum ; cum nullibi inveniam, Romæ umquam cultum fuisse, aut ibi extitisse ecclesiam* S. Callistrato *dicatam. Neoterici quidem passim Romæ* Callistratum *cum Sociis figunt ; sed alia etiam in Actis occurrunt, quæ faciunt, ut eorum opinioni nequeam assentiri. Malim ego Byzantii passum credere : nam hæc urbs, ubi amplificata est a Constantino,* nova Roma *aut* Constantinopolis *fuit vocata ; deinde vero a Græcis medii ævi* Roma *plerumque dicebatur. Opinioni meæ favet patria Sancti, qui non fuit* Carthaginensis, *ut in Versione Latina apud Surium perperam legitur, sed* Chalcedonensis, *ut in apographo nostro Græco habetur. Dicitur autem cum omni cohorte Romæ fuisse, aut Romam venisse, dum tiro erat. At cohortem Chalcedonensium, aut in quam* Callistratus *Chalcedonensis paulo ante adscriptus erat, Romam venisse, nequaquam est verisimile, cum nulla tanti itineris, quod* E *prolixissimum est inter Chaldeconem et Romam, allegetur ratio*

sed Byzantii, sive Constantinopoli.

6 *At Byzantium et Chalcedon civitates erant vicinæ, solo Bosphoro Thracico diremptæ, ut vel Byzantii vel Chalcedone adscribi militiæ potuerit. Nam Græca vox* γενόμενος *ambigua est, potestque sic intelligi, ut Romæ, id est, Byzantii esset cum tota cohorte, quod ibi militiæ nomen dedisset, aut etiam quod eo cum cohorte venisset. Accedunt et aliæ rationes, nimirum quod dicatur num.* 6 *sacco inclusus marique injectus, adstante duce in littore. Hoc Bysantio congruit, ad mare sive ad Bosphorum sito ; non æque Romæ, a qua multo longius mare est dissitum. Deinde de ecclesia* S. Callistrati *sic in fine Actorum loquitur Auctor, ut videatur exstitisse, dum scribebat, ipsique perspecta fuisse. Sic enim habet :* Et eis templum postea excitaverunt, cui pulchritudine sunt pauca similia : quod stat in media Roma, civitatum omnium maxime regia. *Ita Metraphastes, qui Romom non vocasset suo tempore* civitatum omnium maxime regiam ; *sed haud dubie ita locutus est de Constantinopoli, ibique potius, quam Romæ, fuisse* S. Callistrati *ecclesiam, colligitur etiam ex verbis Menæorum, datis num.* 4. *Quapropter vix ullum mihi superest dubium, quin dictorum Martyrum palæstra sit figenda Constantinopoli, ut ipse cultus apud Græcos, cultusque defectus apud Latinos, abunde innuit, in Orientali ecclesia passos esse Sanctos.* F

Acta Græca scripta a Metaphraste :

7 *Acta Græca* S. Callistrati *et Sociorum martyrum, quæ habemus ex codice Medicæo bibliothecæ regiæ Parisiensis, passim attribuuntur auctori Metaphrastæ. Allatius de Simeonum scriptis pag.* 129, *recitans hoc principium:* Τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην etc. *de Metaphraste auctore consentit ; nec ullam invenio rationem, qua communi opinioni me opponam. Edita sunt Latine apud Lipomanum et Surium. Cum autem Metaphastæ auctoritas nequeat summa esse pro gestis seculi* IV, *etiamsi forsan Acta vetustiora secutus sit ; satis mihi erit Translationem Latinam recudere, sed collatam cum textu Græco, et emendatam, ubicumque interpres a Græco contextu videbitur aberrasse. Vitia horum Actorum, quæ satis multa sunt, eorumdemque fidem reddunt dubiam, non quidem pro summa rei, sive de ipso Sanbiam, non quidem pro summa rei, sive de ipso Sanctorum martyrio, sed de pluribus adjunctis, in Annotatis breviter assignabo. Non omnia in Actis æque probabilia esse, agnovit Baronius in Annotatis ad Martyrologium his verbis :* Insunt illi tamen nonnulla, quæ corrigantur. *Plura etiam hæc essent, si Martyrium Romæ esset figendum.*

8 *Ceterum, quod spectat ad tempus martyrii, initio Actorum*

A *Actorum certamen* Callistrati *videtur figi non modo Diocletiano, sed etiam in generali persecutione. Attamen ubi comprehensio* Callistrati *primaque ejus cum tyranno verba num.* 3 *referuntur, magis innuitur persecutio particularis, quæ circa finem seculi* III *in milites præcipue sævire cœpit, ut narrat Eusebius lib.* 8 *cap.* 4 *et alibi. Hac igitur ex parte probabilius videtur, passum est* S. Callistratum *cum Sociis ante finem seculi* III *aut certe ante annum* 303, *quo generalis persecutio mota est. Quapropter Sanctorum martyrium figo sub imperio Diocletiani, omisso anno, qui propius non innotescit.*

A UCTORE I. S. tempus martyrii.

ACTA

Auctore Simeone Metaphraste,

Ex editione Latina Lipomani et Surii collata, et variis locis emendata ex textu Græco.

B *Vehementia persecutionis: contra Christianos sub Diocletiano:*

Cum Christi gregem in dies multiplicari videret inimicus, in eum magno irruit furore, totum perdere cogitans. Improbis enim et agrestibus quibusdam lupis in eum immissis, Diocletiano inquam, et Maximiano tyrannis, et bestiis potius, quam imperatoribus, acerbissime et crudelissime eum per illos laceravit. Tantum enim eis immisit impetum in Christianos, ut alia quidem parva et levi cura digna ducerent: hoc autem solum magnificarent, Christianos omnes, si fieri posset, perdere funditus: et hoc opus fore sibi majori gloriæ putarent, quam alia omnia. Præsides itaque ab illis acerbiores mittebantur per omnes partes terræ, et edicta in omnem regionem, quæ parebat illorum imperio, pervadebant, quæ erant digna et mente imperatorum, et animo ministrorum. Sed non Christi ovibus erant perpetuo futuri superiores mali persecutores: qui enim eas emiserat in medio luporum, effecit, ut novo quodam modo superarent persecutores.

fides Callistrati a progenitoribus accepta.

2 Atque multi quidem alii et minis, et tormentis effecti superiores, ornati fuere corona martyrii: inter cæteros autem generosus quoque Christi miles, et qui viam pulcherrimam transegit martyrii, Callistratus: qui ortus quidem erat Chalcedone *a*, et relatus in numerum cohortis, quæ dicebatur Calendarum *b*. Cum esset autem Romæ cum tota cohorte, essetque recens electus, solus veluti quædam C stella in nocte, in qua luna non lucet, gratum emittebat splendorem, Christi fide illuminatus, cum tenebris erroris detinerentur commilitones. Ejus enim ex parte patris progenitor *c*, nomine Neocorus, Pontio Pilato administrante Judeam, cum illuc venisset, et Christi viderat perpessiones, et audiverat divinam ejus resurrectionem; et cum perspexisset ea, quæ tunc facta sunt, admirabilia, accedit ad Apostolos, et se eis efficit notum, Christi fidem, veluti quippiam preciosum, mercatus. Deinde domum reversus, omnes, qui erant ei genere conjuncti, his bonis impertitur mercibus. Sic hujus hereditatis fit successor Callistratus, et quæ est in Christum fidem ubique induxit, tanquam divitias, quæ non possunt surripi. Quamobrem cum evasisset suspectus militibus, diligenter observabatur ab eis, quidnam ageret.

Accusatus a commilitonibus et sacrificare jussus a duce,

3 Cum ergo una nocte eum e cubili surrexisse, et consuetas preces Deo fudisse adspexissent, ea duci exercitus Persentino *d* significant. Illo autem, eo statim accersito: Num, inquit, o Callistrate, vera sunt, quæ dicuntur a tuis commilitonibus? Is autem, Nescio, inquit, quidnam de me dicant: ego enim sum nullius mihi mali conscius. Ille vero jubet milites dicere. Ii autem: Jube, aiunt, eum diis sacrificare: et sic scies, quidnam sentiat, et quænam D sit ejus religio. Statim autem jussus sic facere Callistratus: Ego, inquit, non didici diis sacrificare: sed potius Deo vero et vivo; qui omnia produxit ex nihilo, et hominem formavit e terra: deos vero, qui coluntur a vobis, quos fabricatæ sunt manus artificum, sculptura et fusione elegantiam ac decorem eis largitæ, eos ego, cum non deos, sed esse dæmonia potius a divina didicerim Scriptura, ita omnino. Omnes enim, inquit, dii gentium, dæmonia: et, Simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum. Deo autem sacrificare sacrificium laudis, et reddere Altissimo vota, ab eadem rursus didici Scriptura. Atque si differentia quidem dogmatis esset mihi impedimento ad munus militare, consentaneum esset, et eos me juste deferre, et tuam magnificentiam diligenter audire delationem, et propterea quod non plene officio functus essem, me accusare. Sed cum nulla in re delinquam, quanam de causa ex eo solo, quod cum vestro dogmate non conveniam, et eis facile aures præbes, et me ducis in judicium?

constanter respondet, et verberibus tentatur:

4 His ira repletus dux exercitus: Non est, inquit, rethoricarum nunc tempus orationum, sed tormentorum longe acerbissimorum, et suppliciorum E terribilium, que brevi experieris, nisi mihi parens, diis sacrificaveris, quos et ipse adorat imperator. Neque enim ignoras, quam sim ego terribilis, ut qui solo adspectu et leonino rugitu *e* possim perterrere vel ante supplicia. Callistratus autem: Tuus, inquit, stridor, cujusmodicumque fuerit, terrorem affert ad breve tempus: est vero æternus stridor ille dentium, in quem valde horreo incidere, et vel sola terreor memoria. Dux autem exercitus, cum iram non posset cohibere, jubet eum a militibus extensum valide verberari. Ille vero etiam cum verberaretur, non emisit vocem dolentis: non ad movendam misericordiam aliquem edidit gemitum: sed perinde acsi alius tormentum sustineret, ipse psallebat, dicens: Juravi, et statui servare judicia justitiæ tuæ, Domine. Et rursus: Humiliatus sum valde; Domine, vivifica me secundum verbum tuum: et ne permittas, ut sim ludibrio huic viro pestifero: sed me confirma, o Domine, ut feram hæc tormenta, dans vires huic humili et imbecillo corpori, et animum efficiens fortiorem. Cum autem, dum multis horis verberaretur Martyr, ejus sanguini instar fluvii defluentem adspexisset iniquus judex, jussit relaxari a tormentis, et dixit ei: Hæc sunt principia præmiorum inobedientiæ, Callistrate. Sapienter F ergo tibi consulens morem, gere iis, quæ dico, ut ab iis, quæ adhuc te manent, libereris tormentis. Deos enim tibi juro, nisi imperatorio cedens decreto, eis sacrificaveris, tormenta corpus tuum perdent, et canes quidem sanguinem tuum lingent, leones autem tuas carnes edent. Generosus autem Callistratus: Spero, inquit, in Deum fortem, Deum viventem, quod ipse me extrahet ex ore leonis, et ex manu canum unigenitam meam animam. Sola *f* enim revera nunc in toto, qui tibi patet, exercitu, hunc Deum agnoscit. Verum in eo confido, quod non solam, sed cum pluribus aliis eam accipiet, eis quoque indita cognitione hujus sancti et adorandi nominis.

per testas tractus,

5 His verbis magis irritatus illa bestia, jubet multas minutas testas substerni, et Martyrem supinum super ipsas trahi, ut corporis plagis sic discerptis, dolorum esset sensus acrior. Hoc autem dicto citius effecto, jubet rursus infundibulum ori ejus immitti, et pelvim aquæ ei infundi, ut instar utris impleretur Sanctus. Postquam autem hoc supplicium fortiter sustinuit: Nisi mihi parueris, inquit judex, maris habebit te profundum. Clarum est enim, quod nisi te brevi de medio sustulero, alios quoque

A quoque mihi perdes milites. Callistratus autem: Tibi quidem, inquit o sceleratissime, magnæ est curæ, ut, qui est sub patre tuo diabolo, custodias gregem non diminutum: mihi autem in Deo spes est et fiducia, quod hunc acquiram Christo meo, et vera fide confirmabo, et in media hac civitate figam ejus ecclesiam *g*. Dux vero exercitus magis animo conturbatus: Impie tu, dixit, et infelix, mortis sententia tuo jam impendet capiti, et cogitas novam figere ecclesiam, et multos ex nostris ad Deum tuum adducere.

sacco inclusus mari injicitur, sed liberatur:

6 Hoc cum dixisset, jubet sibi afferri saccum, et in eum injici Sanctum, et statim demitti in profundum maris. Ipse autem stabat in littore, nulli alii rem credens, nisi propriis oculis. Saccus vero, divina quadam providentia, impetu aquarum petræ, quæ in mari latebat, allisus, fuit disruptus, justo tamquam in ventre cœti, in eo orante. Erat autem omnino Deus admirabilium, sicut prius Jonam, ita ipsum quoque servaturus. Duo itaque delphini, tanquam jussi, adnatantes, cum Sanctum tergo excepissent, sublime tollunt: deinde ad littus accedentes, sensim et caute eum deponunt in terra *h*. B Quo in loco sanctus Martyr opportune canens ea, quæ David: Veni, dicebat, in profundum maris: sed neque procella me obruit: neque laboravi clamans, dum orarem ad te, Domine. Quoniam celeriter meas audiisti preces, et ex vinculis inevitabilibus, et ex profundo infimo me abripuisti admirabiliter, ac præter opinionem: et sacco meo disrupto, circumdedisti me.

quo miraculo quadraginta novem Milites convertuntur.

7 Sed hæc quidem sic canebat Athleta in voce exultationis. Multitudo autem militum obstupefacta eo, quod factum erat præter opinionem, protinus procidentes, Sancti pedes prehensabant, (erant autem numero quadraginta et novem) petentes liberari ab errore simulacrorum, et ad Christum adduci. Ecce enim, aiunt, cognovimus Deum tuum esse revera magnum, qui te vel ex profundo maris liberavit admirabiliter. Beatus autem Martyr: Meus, inquit, Dominus Christus non repellit eos, qui ad ipsum accedunt. Ille enim dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Gaudete ergo et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Hæc cum dixisset, et manus ad cœlum sustulisset: Domine: dixit, qui in cœlis habitas, et humilia respicis, et permanes in secula: adspice ad hunc parvum tuum gregem, C et conserva ab omni damno, tam bestiarum, quæ videntur, quam quæ sub adspectum non cadunt. Quoniam es solus glorificatus in secula seculorum, Amen.

8 Postquam hæc fuerunt cognita duci exercitus: ad exercitum respiciens *i*, per lucidissimum, inquit, solem, hic est magnis repletus præstigiis. Nam et aquæ repressit impetum, emergens illæsus a malis: et hos, ut prædixit, attraxit, eorum præstringens oculos. Deinde conversus ad Martyrem: Ego tuas, inquit, refellam præstigias, o Callistrate. Brevi autem scies, quisnam sit quidem Persentinus, magnorum deorum cultor: quis autem Crucifixus, quem et ipse colis, et in quo execrandus inaniter confidis. Cum ergo sedisset pro tribunali, jubet fustibus *k* verberari omnes, qui crediderant, milites: qui etiam dum graviter verberarentur, et membra eorum confringerentur, veluti uno ore dicebant: Domine Jesu Christe, adsis adjutor tuis famulis, et da nobis ad finem usque patientiam. Propter te enim, et quæ est in te fidem, sic pati nostra sponte statuimus. A te autem servetur noster quoque præceptor et pastor Callistratus, ut per eum perfectius instituti in verbo pietatis, accipiamus firmiorem tuam agnitionem. Nunc enim tamquam oves perditæ

Hi verberibus cæsi cum illo mancipantur carceri.

sumus in conspectu tuo, Domine. Cum vix tandem D autem furoris eum cepisset satietas, qui erat plenus omni furore et ira, eos quidem jubet relaxari a flagellis, abduci autem in custodiam, illic tandiu custodiendos, donec consideraverit, quidnam de eorum statuat interitu. Neque enim eum angebat mediocriter, quod quinquaginta militibus protinus esset minuendus exercitus, idque ob mutatam religionem.

A. SIM. METAPHRASTE

in quo fide Christiana erudiuntur,

9 Simul ergo cum sacrosancto Callistrato damnati ad carcerem, didicerunt ab illo veram Dei agnitionem. Unus enim ex iis, Dalmatus nomine, stans in medio eorum: Rogo te, præceptor, dicit Sancto, ut nos divina dogmata doceamur apertius, quo mens nostra fide Christi stabiliatur, et cognoscamus spem vitæ, quæ expectatur, ut non amplius instabiles cogitatione, facile decipi possimus ab iis, qui nos volunt convertere. Nota quoque nobis evadant dispensationis carnis susceptæ mysteria, resurrectionisque et remunerationis. Neque enim a nostris parentibus, neque ab ullo alio de his antea aliquid didicimus. Beatus autem Callistratus: Unusquisque vestrum, inquit, de quo velit interroget: Deus autem, qui docet hominem scientiam, nobis quoque præbebit sermonem causa vestræ utilitatis: et vobis inspirabit intelligentiam, ut pul- E chre agnoscatis mysteria pietatis. Cum sic dixisset, alius rursus, nomine Bibrachus *l*: Opus est, inquit, nobis prius scire, quomodo Christus, cum esset Deus, hominibus *m* quoque voluit fieri similis: ludibriaque et probra quomodo sustinuerit, colaphosque, et contumelias, et flagra, et postremo mortem Crucis.

multa disserente

10 Sanctus autem ab alto incipiens, fusius eis narravit mysterium Dei cognitionis: Deus, dicens, cum ex nihilo universum constituisset, manu propria fingit hominem ad suam similitudinem, et paradisum, quem ille fecerat, illi donat ad delicias, dans ei liberum arbitrium, et faciens dominum omnis rei creatæ, quæ videtur. Diabolus ergo ei invidens hoc vitæ genus, et hunc honorem, fraude eum aggreditur, et efficit, ut offendat Creatorem. In primum ergo hominem decernitur mors supplicium, et ab illo paradiso et deliciis (hei mihi) expulsio *n*. Quod cum factum esset, valde elatum fuit supercilium diabolo, qui eum supplantaverat, ut qui per hanc fraudem hominem sibi subjugaverat. Et quid non mali quidem faciebat? Cuinam autem errori, et execrandorum simulacrorum adorationi, serpentiumque et belluarum, non subjiciebat, hominumque cædibus uti docebat ad offerendum dæmonibus sacrificium? Et propterea eum misere trahe- F bat ad passiones ignominiæ. Sic ergo videns Dominus suum figmentum dominio teneri a diabolo, non sustinuit id relinquere omnino expers auxilii: sed legem quoque dedit, quæ malorum reprimebat impetus, et misit Prophetas, qui docebant, quemnam oporteat adorare, et viam indicabat salutis. Postquam autem vidit non sufficere auxilium adversus tantas mali vires, victus a propriis visceribus, propter sui figmenti interitum, dat illum ipsum suum Filium unigenitum: et efficit ut fiat homo, sicut nos, cum nec ipsum quidem, quod Deus esset, perdidisset: ut prætextu carnis, et humana forma inescaret eum, qui nos deceperat: ut dum putaret se hominem aggredi, in Deum incideret. Quod etiam evenit. Nam cum invadentem inimicum vi vicisset, nobis hanc dedit victoriam per carnem ex nobis assumptam.

Callistrato

11 Sed ne sic quidem abstinuit adversarius ab amica sibi malignitate. Sed cum videret multos attrahi ad agnitionem veritatis, tam iis, quæ docebat, quam iis, quæ faciebat, miraculis, cæcos illuminans, paralyticos confirmans, et et mortuos suscitans, paralyticos confirmans, et curans

A SIM. METAPHRASTE.

A curans dæmoniacos, movet in eum genus Judæorum, invidia movens improbas illas animas. Et crucifigunt quidem, cum volentem comprehendissent, sublimiori permittente providentia : et morte afficiunt. Hoc enim factum est potius ad extremum adversarii exitium, et ad perfectam nostram erectionem. Nam cum ad inferos descendisset, deinde tertio die resurrexisset, sic morte quidem afficit diabolum, qui morte affecerat : nos autem sua resurrectione simul facit resurgere, et extollit ad cœlos, ut qui simul ascenderit cum nostri assumptione. Atque ante ejus quidem cum carne adventum, forte erant digni aliqua venia, et aliqua relinquebatur excusatio iis, qui propter ignorantiam veritatis adhærebant fraudi simulacrorum : ex quo autem ille venit in terram, et Patris voluntatem reddidit omnibus manifestam, nulla est danda venia iis, qui falsum præferunt veritati post agnitionem veritatis, et tenebras luci, postquam lux illuxit. Ergo vos quoque bene fecistis, qui tenebras reliquistis, qui est cultus simulacrorum, et ad Christum veram lucem accessistis, ut vitam æternam per mortem ab ipso susceptam consequamini.

12 Cum sic docuisset Sanctus, surgens rursus B alius, cui nomen Heliodorus : Dic mihi, inquit, domine mi Callistrate, quo vadit uniuscujusque anima a corpore separata, et quænam sors eam excipit et quæ sedes eam recipit *o*? Cui beatus : Duo, inquit, loca *p* sunt parata animabus, quæ separantur a corpore : quorum unus quidem est valde pulcher, et plenus gratiis, et magnam afferens voluptatem iis, quæ ipsum sortitæ sunt, animabus : alter vero plenus est caligine, et teter visu, et qui potest magnam afferre tristitiam. Quæcumque ergo sunt bonæ animæ, et quæ contra secus sunt affectæ, utræque sortiuntur locum sibi convenientem. Neque vero fit perfecta remuneratio, neque bonis, neque iis, qui contra se habent, donec e sepulcris surgentia corpora, his animabus rursus conjuncta fuerint. Tunc enim veniet quidem rursus Christus in terram : coram eo autem sistentur omnes homines, et recipiet unusquisque dignam vita, quam egerit, remunerationem.

de variis

o

p

13 Domitianus* autem post hos surgens : Qui ergo, inquit, multum in vita præsenti peccant, non hic dant pœnas : sed iis illic est reservatum, quod luant pro factis sceleratis. Respondit autem beatus Callistratus : Illic quidem est perfectum judicium : sed tamen hic quoque multos malos Dei persequi- C tur justitia. Nam cum sit Deus lenis et patiens, et uniuscujusque peccatoris sitiat correctionem, gladium quidem suum vibrat, et arcum tendit, terrens apparatu armorum, et evocans ad pœnitentiam. Postquam autem viderit, eos nihil hinc effici meliores, sed aliis potius præbere occasionem ignaviæ, statim infert sectionem, et sumit supplicium : aliis quidem convenienter peccatorum magnitudini, aliis autem minus, utpote quod eos rursus illic maneat supplicium : quomodo Pharaoni factum est, et Sodomis. Nam etsi eos evestigio supplicium est insecutum, nondum totam implerunt pœnam. Est autem hinc evidens : Tolerabilius enim erit Sodomis in die judicii, quam civitati, inquit, illi, quæ non accipit fidei Christi prædicationem. Sic enim ostenditur, non sufficere Sodomitis, quod est hic supplicium, si eorum, quæ peccaverunt, habeatur ratio : sed adhuc illic reservatur fæx calicis judicii Dei. Quod si nonnullis quoque justis inferuntur acerba quædam et aspera in præsenti vita, minime est mirandum : ea enim sunt probatio virtutis, quam collegerunt : aut etiam delictorum quorumdam punitio, per quæ penitus emundati, mundi omnium transmittuntur ad vitam, quæ illic est. Est ergo vobis quoque studendum, ne stetis a partibus eorum, D qui puniuntur propter peccata : sed ex partibus eorum, qui Deo placent : ut æterna consequamini præmia. Effecti enim estis vasa electionis, cum Deo credideritis : efficiemini autem perfecti, divino baptismo illuminati. Efficiemini denique perfectiores, si martyrii cursum forti et alacri animo peragatis. Stemus ergo magno et excelso animo, fideque muniti, resistamus diabolo : legitime decertemus, fundamusque et vertamus adversarios. Sic enim maxima præmia consequemur a Christo agonotheta.

fidei capitibus.

* Græce

14 Hæc et his plura monita diu noctuque eis dans divinus Callistratus, docensque tamquam præceptor puerorum, parabat et animum addebat ad certamen propositum. Die autem sequenti dux exercitus, cum in insigni quodam loco civitatis præsedisset, ejus quoque assistente exercitu, accersit gloriosum victorem Callistratum, et eos, qui cum illo erant, Martyres. Qui cum producti essent, Dic mihi, inquit, Callistrate, tene et hos admonuisti, ut diis sacrificetis, et ab intolerandis tormentis liberemini : an adhuc in priori persistitis inobedientia? Magnus autem Callistratus : De me ipso quidem, dixit, do responsum, quod neque sum honestam E inficiaturus confessionem, neque mihi persuasi omnino deficere a partibus Christianorum, nec mihi unquam poterit persuaderi, ut non stem pactis conventis cum Deo initis. De his autem ipse interroga : ipsi de se tibi enunciabunt : satis enim sapiunt. Ad eos itaque intuitus dux exercitus : Vos autem, dixit, quid dicitis, qui seducti estis artibus maleficis? Illi autem : Quid, dixerunt, frustra teipsum decipis, putans fore ut nos decipias? Nam si de exercitu quidem vis nos examinare, in quo tibi subjicimur, in omnibus, tibi cedimus, et nullo modo tibi resistimus. Si autem de fide et religione, a nobis nihil aliud audies, nisi quod Christiani sumus, et Deum unum agnoscimus, effectorem cœli et terræ, in quem etiam credimus, et Filium ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum sanctum, quomodo nos docuit hic sapiens noster Præceptor.

Omnes rursum interrogati, fidem confitentur,

15 Hæc cum quadraginta et novem martyres tamquam uno ore respondissent, eos verberari jubet dux exercitus : deinde vinctos pedibus et manibus, projici in propinquam piscinam *q*, quæ vocabatur Oceanus. Cum ergo eos vinxissent, et essent in aquam immissuri, precatus est Callistratus, dicens : F Domine, qui in altis habitas, et humilia respicis, ad hunc minimum tuum gregem oculos dirige, et dignare ipsum in his aquis lavari lavacro regenerationis et adoptionis per adventum sancti tui Spiritus, ut per ipsum emundati ab omni veteris hominis vanitate, fiant socii hæreditatis eorum, qui tibi placuerunt a seculo. Simul autem atque ipsi fuere in aquas projecti. evenit res digna auditu et admiratione. Eis enim solvuntur vincula, et læto vultu et alacri habitu statim emergunt ex aqua. Divinus autem Callistratus visus est in capite ferens coronam longe speciosissimam, et vox ad eum existit e cœlis, dicens : Esto bono animo, Callistrate, cum tuo grege, et jam venite, in æternis requieturi tabernaculis. Simul autem cum voce magnum quoque Deus excitavit terræ motum adeo ut, quæ propinqua erat, statua ceciderit, et in pulverem sit resoluta.

rursumque verberati, et ex aqua liberati,

q

16 Quæ cum vidissent et audiissent alii milites, qui erant numero centum et triginta quinque, ipsi quoque credunt. Non comprehenduntur autem cum jam dictis : sed illi soli quadraginta novem, cum sic jussisset dux exercitus, traduntur in custodiam. Dicit eis itaque Callistratus : Ecce, fratres, Christi gratia dignati estis lavacro regenerationis. Oportet ergo, quas par est, ei agere gratias. Itaque surgamus,

conversis aliis 135,

A mus, et oremus. Tunc expansis in cœlum manibus: Domine Deus, inquit, qui vis omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem venire veritatis : qui etiam tuum gregem eripuisti ex ore leonis, et vocasti ad salutem æternam, dignare in tua fide nos omnes consummari, et ad te Dominum venire immaculatos et mundos : quoniam es benedictus in secula.

coronam obtinent. Ecclesia ipsis dicata.

17 Sed hæc quidem fiebant a Sanctis in custodia. Timens autem dux exercitus, ne per ea, quæ ab eis fiebant, miracula, multi ab eo deficerent, et alia pars Christo accederet, re communicata cum suo assessore, Vero Ducenario r, cum communiter cum eo consultasset, noctu mittit milites, quibus hoc imperatum fuerat, ut membratin Sanctos conscinderent in custodia. Quod quidem etiam factum est vigesimo septimo Septembris. Qui autem crediderant centum et triginta quinque milites, cum accessissent, sustulerunt Sanctorum corpora, et honorifice sepelierunt : et eis templum excitaverunt s, cui pulchritudine sunt pauca similia : quod stat in media Roma, civitatum omnium maxime regia. Porro autem chartam quoque invenerunt in custodia, in qua erat quædam doctrina et descriptio gloriosi et victoria insignis martyris Callistrati. B Post illorum autem consummationem, martyrium quoque suscipit Marinus t, vir et gloria clarissimus, et doctrina eruditissimus, qui ad finem usque fortitudinem ostendit et constantiam : ad gloriam Domini nostri Jesu Christi : quem decet omnis honor et adoratio in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Notabiliter hoc loco aberravit interpres : nam apud Lipomanum et Surium legitur* Carthaginensis; *cum sit Græce* Καλχηδονίων Calchedonensium, *vel, ut alii scribunt*, Chalcedonensium, *videlicet civitate vel terra oriundus. An interpres forte legerit* Καρχηδονίων Carthaginensium, *ignoro. At in nostro apographo hoc non habetur.*

b *Græce* τῶν Καλανδῶν.

c *Græce legitur :* ὁ γὰρ πρὸς πατρὸς τούτου πατὴρ, *quod apud Lipomanum et Surium sic exprimitur :* Ejus enim patris pater, *recte, si ultimo loco* pater *sumatur generatim pro aliquo ex majoribus aut progenitoribus. At Surius pro avo sumpsit, ita in margine scribens :* Avus ejus vidit Christum patientem. *At illud* πρὸς πατρὸς *propria significat* ex parte patris. C *Quapropter nec verba Metaphrastæ sic exponenda sunt, nec verisimile est, eum dicere voluisse, avum Martyris, quem sub Diocletiano passum asseruit, cum Christo Domino vixisse. Hac de causa interpretationis ambiguitatem emendavi, locumque sic expressi, ut aliquis ex progenitoribus dicatur Christi tempore in Judæa fuisse, ibique Apostolorum tempore conversus. Non est prorsus incredibile, aliquem ex progenitoribus Callistrati in Judæa inter Romanos fuisse milites, ibidemque fidei Christianæ nomen dedisse. At auctoritas Metaphrastæ pro re tam vetusta nequit esse magna, aut eam facere certam.*

d *Persentinum alibi non invenio. Græce vocatur* στρατηλάτης, *quod de quolibet duce militari recte intelligitur, ut necesse non sit totius exercitus, qui in Thracia vicinisque provinciis erat, ducem facere Persentinum.* D

e *Pro* Leonino rugitu, *ut Græca habent, interpres mitius posuerat* voce. *Hac occasione moneo lectores, plures id genus voces in translatione a me mutatas, ut verba Latina Græcis melius corresponderent; de iis vero solum monere in Annotatis, quæ sensum etiam mutant. Observo præterea, sermocinationes plerasque Actis insertas videri potius Metaphrastæ, quam illorum, quibus eas ipse pro rerum adjunctis attribuit.*

f *Non admodum verisimile est, solum* Callistratum *fuisse Christianum in exercitu Persentini.*

g *Vox* ecclesia *non videtur exponenda de ædificio; sed de collectione hominum, qui civitatis alicujus ecclesiam constituunt. Vix tamen crediderim,* Callistrati *verba esse. Ea verisimiliter aliaque præcedentia, multaque sequentia sunt Metraphrastæ, aut partim scriptoris vetustioris, quem sequi potuit.*

h *Mari injectum fuisse Sanctum, liberatumque divina potentia non est improbabile, cum eo miraculo Socii ejus dicantur conversi. At magis difficulter fidem obtinebunt omnia adjuncta, quæ hic referuntur.*

i *Tres voces,* ad exercitum respiciens, *ex Græco textu addidi.* E

k *Græce* ῥοπάλοις, *quod* clavis *vertit interpres : malim* fustibus *aut* baculis.

l *Sic nomen exprimitur in nostro apographo Græco, in Latinis editis* Bibrachmus.

m *Græce* ἀνθρώποις ἴσος hominibus similis, *id est, homo. Interpres vertit* homo similiter.

n *In Latinis* communis expulsio. *At vox* communis *non est in Græco apographo.*

o *Ultima verba,* quæ sedes eam recipit? *rursum addidi ex Græco.*

p *Ad hunc locum observat Lipomanus, non excludi locum tertium sive purgatorium, quia solum agitur de locis, in quibus animæ perpetuo sunt mansuræ. Addo ego, verba non esse* S. Callistrati, *sed Metaphrastæ : neque hujus de purgatorio sententiam mihi innotuisse, cum Græcus sit medii ævi.*

q *Vox Græca* κολυμβῆθρα *pro qua in apographa nostro vitiose legitur* κολυμμῆθρα *modio ævo significabat fontem baptisterii. Videtur illa piscina studiose quæsita ab auctore, ut haberet occasionem, qua milites recenter conversos diceret baptizatos. At, si defuit baptismi suscipiendi occasio, poterant saltem baptizari sanguinem pro fide fundendo. Prodigia hoc loco accumulata fiunt fidei suspectæ.*

r *In apographo nostro,* Viro Ducinario, *nescio an rectius.* F

s *Interpres* postea excitaverunt; *quod verum quidem puto, sed* postea *non habetur in apographo Græco. Non tamen ab illis militibus, sed ab aliis fidelibus templum postea Constantinopoli exstructum existimo, non Romæ, ut dictum in Commentario prævio num.* 6.

t *Pluribus martyribus nomen fuit* Marinus, *et aliquis etiam* Marinus *cum multis aliis Byzantii passus est. De his apud nos ad* 8 *Maji. An hic memoratus* Marinus *etiam colatur, non invenio. Certe non videtur spectare ad hodiernam Martyrum classem.*

DE SS. CYPRIANO, JUSTINA

ET THEOCTISTO SEU THEOGNITO MARTYRIBUS

PROPE NICOMEDIAM IN BITHYNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti Martyres a Græcis et Latinis diebus diversis celebrantur elogiis vitiosis. Eorumdem Acta edita ex MSS. Sanctorum Cypriani et Justinæ meminit S. Gregorius Nazianzenus.

J. C.

ANNO CCCIV.

A synonymo Carthaginensi diversus S. Cyprianus

Sanctum Cyprianum, *a celebri doctore Carthaginensi diversum, cum* S. Justina *virgine et* S. Theoctisto *seu* Theognito *martyrio coronatum tam Græca, quam Latina celebrat Ecclesia. Admiranda sunt, quæ de illo, utcumque cum synonymi sancti episcopi gestis commixta confusaque, monumenta* B *remotæ antiquitatis referunt, quæque insigne nobis divinæ misericordiæ, quæ peccatores etiam tenacissimis vitiorum nexibus irretitos et a concupiscentia abreptos non deserit, sed omnipotenti virtute retrahit suavissimisque vinculis stringit, exemplum præbent. Sanctum nimirum* Cyprianum *magicis artibus ad scelera omnia usum aliosque abducentem, divina gratia miro modo operante, ejurantem dæmones totumque in perducendis ad Christum diabolo servientes exhibent. Antiquissimam esse in Ecclesia sanctorum Martyrum nostrorum memoriam, abunde probant Gregorii Nazianzeni Oratio, in editis cum Jacobi Billii versione decima octava, Eudociæ imperatricis, Theodosii junioris conjugis, carmina, quorum compendium est apud Photium Bibliothecæ codice* 184, *et ipsa* S. Cypriani *nomine vulgata Confessio, quam ante Constantini ætatem scriptam esse, critici plurimi etiam rigidiores fatentur. De singulis hisce aliisque priusquam pluribus disseramus, juverit a martyrologis ordiri.*

cum SS. Justina et Theoctisto colitur a Græcis

2 *Habent sancti martyres* Cyprianus *et* Justina *suum apud Græcos elogium die* 2 *Octobris, ubi Menæa canunt :*

Ἀλγεῖ Σατανᾶς τὸν πάλαι φίλον βλέπων
Ξίφει φιλοῦντα συνθανεῖν Ἰουστίνῃ
Τμήθη δευτερίῃ σὺν Ἰουστίνῃ Κυπριανός.
C Mœret satanas cernens Amicum olim suum,
Gladio amantem commori Justinæ.
Sectus est secunda cum Justina Cyprianus.

Ultimum carmen eodem die legitur in Fastis metricis Græcorum In Sirleti et Basiliano Menologiis Antilogiisque Græcorum recenter Venetiis impressis, pariter celebrantur 2 *Octobris : at in Kalendariis Jobi Ludolfi et Leonis Allatii non invenio sanctorum Martyrum memoriam. Idem pene est in Menæis et Menologio illorum elogium ; hic tamen paulo contractius et quale recudo ex Basiliano, opera Cardinalis Albani anno* 1727 *Urbini edito.* Cyprianus sapiens pontifex, Decio imperante, Antiochiæ Syriæ natus ; primum philosophus erat et magicis artibus apprime eruditus, sed postea Christianus hac occasione factus est. Justinam virginem, quæ ab Optato episcopo baptizata fuerat, Græcus quidam, Idas dictus, ardenter amabat : sed cum voti sui compos fieri non posset, confugit ad Cyprianum rogans eum, ut magicis artibus illam ab sibi consentiendum induceret.

2 Octobris, ubi aliqua est in eorum elogiis

3 Cum vero Cyprianus fornicationis dæmones ad sollicitandam Virginem tertio destinasset, ejus tamen animum expugnare nequivit, quæ fundendis ad Deum precibus semper intenta erat ; sed ipse potius a postremo, quem miserat, dæmone correptus *(Græce est,* Cum misisset Cyprianus tres fornicationis dæmones ad Virginem et non persuasisset ei semper Deum oranti, ex postremo dæmone, coacto E et ad se ingresso) intellexit, vanam ac futilem esse magicam artem ; quamobrem, combustis libris, baptizatus est, eumque in virtute progressum fecit, ut episcopus ordinatus fuerit multosque Christi fidem docuerit. Tandem una cum Justina comprehensus a Damasci præfecto pro Christo decollatus est. *In Menæis dicitur* S. Cyprianus *nobilibus divitibusque parentibus natus : juvenis, qui* S. Justinam *perdite amabat, vocatur* Aglaidas, *quod idem illi nomen fuisse, testantur Acta post enumeranda : comprehensi narrantur Sancti* παρὰ τοῦ τῆς Δαμασκοῦ κόμητος a Damasci Comite, *pro quo in Menologio est* Ἄρχοντος, Præfecto. *Denique Menæa addunt, ferreis clathris inclusos et in sartaginem injectos, Nicomediam deinde abductos capite obtruncatos fuisse, et his animadversionibus terminatur ibi elogium :* Magnus autem Gregorius Theologus dicit, non alium, sed ipsum *(S. Cyprianum)* Virginis procum fuisse. Celebratur autem illorum Natalis in ipsorum martyrio, quod est trans Solomonis.

diversitas. Apud Latinos celebrantur hodie mendosis possim elogiis

4 *Quæ hic observanda vel castiganda sint, infra monebimus ; ad Fastos sacros Latinos progrediamur. In Hieronymianis incogniti sunt* SS. Cyprianus *et* Justina, *in Romano Parvo Rosweydiano sic nuntiantur* XXVI *Septembris :* Romæ Cypriani episcopi Antiochiæ passi, et cum martyre Justina Romam F translati. *Beda metricus Acherii Sanctorum non meminit, verisimillimum tamen est, ex Beda de more descriptum esse, quod habet Rabanus eorum elogium. Sic nuntiat ad* XXVI *Septembris, qui passim dies apud Latinos eorum memoria insignitus est.* Sanctorum martyrum Cypriani episcopi et Justinæ, quorum Justina sub Diocletiano multa pro Christo perpessa, ipsum quoque Cyprianum, cum esset magus et magicis suis eam dementare conaretur, convertit ad Christum; cum quo jam episcopo et nobili doctore facto martyrizavit sub Claudio principe. *Hanc annuntiationem sic secutus videtur Usuardus, ut anachronismum correxerit , omittens, quæ de eorum passione sub Diocletiano et consummato sub Claudio imperatore martyrio mendose ibi referuntur. Martyrologus Viennensis prolixius. Sanctorum nostrorum laudes prosequitur. Juverit, propter ea, quæ in discussione discretioneque Actorum mox observanda venient, elogium totum hic inserere. Sic igitur memorat Ado ad eumdem diem.* Natale sanctorum martyrum Cypriani episcopi et Justinæ, qui passi sunt sub Diocletiano imperatore, judice Eutolmio.

5 Justinæ pater erat Dusius apud civitatem Antiochiam. Qui viam religionis a diacono, nomine Prohelio,

A Prohelio, audientes baptizati sunt a sancto episcopo Optato. Virgo autem Justina Domino serviens frequentabat ecclesiam. Hanc Agladius scholasticus videns, exarsit ob amorem ejus : et cum nullo vi posset pertingere ad illum, rogavit Cyprianum magum promisitque ei duo talenta auri, si virginem Justinam in amorem ejus excitare posset. Cyprianus autem magus, vocatis dæmonibus, cœpit agere, ut Virginem Christi ei adducerent : qui semel, bis et tertio venientes ad beatam Justinam, nihil apud illam suis deceptionibus valuerunt; sed signo Crucis repulsi, victi recesserunt. Cyprianus vero, cum illorum virtutem adversus Virginem haudquaquam valuisse videret, dicit ad diabolum : Dic mihi, quemadmodum victi estis a virgine Justina? Cui diabolus : Dicere tibi non possumus, nisi prius jures mihi. Cumque Cyprianus illis jurasset, ait diabolus : Vidi signum Crucifixi, et extimui. Cyprianus dixit : Ergo Crucifixus major te est? Dicit ei diabolus : Etiam; major enim est omnium. Quod audiens Cyprianus, contemnens virtutem diaboli et currens venit ad episcopum Anthimum, cecidit ad pedes ejus rogans, ut doceret eum et baptismo Christi consignaret. Beatus autem episcopus gratias agens Deo catechizavit eum. Et revertens Cyprianus in B domum suam omnia idola confregit.

Ado prolixam annuntiationem ex Actis de more concinnavit,

6 Tunc rediens ad ecclesiam diligenter salutis verbum auscultare cœpit. Hora deinde residens, qua catechumeni foras mittebantur ecclesiam, monitus est a diacono, ut cum reliquis catechumenis egrederetur. Conversus vero ad diaconum, dicit ei : Servus factus sum Christi, et foras me mittis? Dicit ei diaconus : Factus es perfectus servus Dei? Cyprianus inquit : Vivit mihi Christus, qui dæmones confudit, et mihi misertus est, quia non exeo hinc, nisi perfectus fuero servus Christi. Diaconus vero Anthimo episcopo hæc renuntiavit : qui secundum ordinem instructum baptizavit eum, et non multo post etiam diaconum ordinavit : qui doctrina et moribus, plusquam dici posset, excrescens, miraculorum gloria præclarissime floruit. Verum, non multo post interjecto tempore, factus est episcopus sanctamque Justinam matrem virginum constituit. Quorum virtutem non ferens diabolus per satellites suos apud Eutolmium comitem Orientis egit, ut comprehenderentur Cyprianus episcopus et virgo Christi Justina. Cujus ante conspectum vinculis ligati cum fuissent adducti, comes dixit ad beatum Cyprianum : Tu es Cyprianus doctor Christianorum, C qui per maleficia multos errare fecisti? Beatus Cyprianus dixit : Aliquando in perditione dæmonum positus multos luxuriosos feci : sed salvavit me Deus per virginem Justinam, dum eam per dæmonia tentare vellem, quæ illa, fide Christi armata, per omnia contempsit. Comes iniquus jussit, sanctum Episcopum post hæc suspendi et exungulari; beatam vero Justinam post alapas, crudis nervis immaniter cædi; deinde sanctum Episcopum in carcerem reclusi, et sanctam Virginem in domo cujusdam matronæ custodiri.

et studiose declinavit, quæ ibi

7 Qui post aliquot dies in sui præsentiam reductos in sartagine ferrea jussit torreri, picem, adipem et ceram desuper ministris infundentibus. Et cum ibi laudem omnipotenti Deo dicerent, Athanasius sacerdos idolorum postulavit comitem, dicens : Jubeat claritas tua, et in nomine Deorum vincam virtutem Christianorum. Et cum appropinquasset ad sartaginem, erupit flamma et consumpsit illum. Comes, acceptis tot miraculis, quæ Christus in Servis suis operabatur, scripsit imperatori, quid super eis juberet. Qui rescripsit, ut dirigerentur Nicomediam et ibi gladio ferirentur. Perducti igitur ad locum sunt decollationis; et vidit eos quidam Christianus Theognitus, et accurrens osculatus est Cy- D prianum : quod cernens Servius cognatus regis, iratus egit, ut cum sanctis Cypriano et Justina Theognitus decollaretur. Et jacuerunt corpora Sanctorum projecta feris sex diebus insepulta. Quidam autem nautæ Christiani nocte rapuerunt ea, et navigantes deportaverunt ad urbem Romam : et matrona venerabilis Rufina reverenter excipiens illa, sepelivit in prædio suo. Passi sunt autem sexto Kalendas Octobris. *Hactenus Ado contrahens Passionem aliquam simulque evitans pleraque, quæ lectorem criticum ibidem maxime offendere debebant, ut sunt imperatorum nomina, sub quibus passi coronatique Martyres perhibentur.*

magis offendunt.

AUCTORE J. C.

8 *Non inde tamen præcidit omnia, propter quæ Acta, quibus usus est, in suppositionis figmentique suspicionem venerunt, ut videbimus. Adonis annuntiationem rursus contraxit Notkerus, apud quem nomina propria valde luxata sunt. Wandelbertus ita canit :*

Variat hinc inde S. Theoctisti nomen, qui videtur a Græcis

Sexta martyr ovat Cyprianus, virgo beata
Quem Justina Dei fecit cognoscere regnum,
Artibus insanis tandem furiisque relictis.

Superius Martyrologia aliqua et Kalendaria, quæ Hieronymianis hinc inde accensentur, ubique Sanctorum nostrorum serius inducta apparet mentio, recensere non lubuit; omitto hic post martyrologos classicos recentiores alios enumerare; quæcumque enim ii tradunt, ex hactenus citatis profecta sunt. Ado et Notkerus SS. Cypriano *et* Justinæ *jungunt* Theognitum, *in auctario Usuardino Bruxellensi Actisque variis martyrii pariter memoratum. Notkeri Martyrologium a Canisio editum,* Theognotum *appellat, Usuardus Bruxellensis* Theogintum, *quo modo ejus nomen in variis MSS. Passionibus scribitur. Metaphrastes in apographo Græco, quod habemus,* Theoctistum *vocat, unde apud Lipomanum et Surium ita pariter sancti Martyris nomen scriptum reperitur, uti et in Actis edendis, quod proinde retinebimus. Græci in Menæis ad diem* III *Octobris commemorant* SS. Theoctistum, Theogenem, Theotecnum *tamquam diversos; qui an revera distinguendi sint, ad præfatum diem dispici poterit.*

9 *Certe* Theoctistus, *de quo ad præcedentem non fit apud Græcos mentio, videtur idem ille esse, qui ad mortem raptis* SS. Cypriano *et* Justinæ *occurrit, seseque Christianum professus, illis laurea conjunctus fuit. Castellanus in Martyrologio Universali ad diem* III *Octobris* S. Theoctistum *nuntiat apud Græcos; inter Addenda* XXVI *Septembris monet, ad annuntiationem Sanctorum nostrorum adjungendum;* S. Theoctistus nauta, eadem sententia martyrium passus est. F Sancti illi ecclesiam habent Tolosæ, quæ nomen S. Cypriani *(S. Subrein)* facit suburbio, ubi sita est. *In Aemeris iterum de eodem agens, ait, incertum esse, an* XXV *Septembris cum Latinis, an 2 Octobris cum Græcis colendus sit* S. Theoctistus. *In utroque numero mendum est, ut abunde ex præmissis liquet. Quare autem Sanctum nautam fuisse, asserat Castellanus, hactenus mihi incompertum est. Vereor tamen, ne ex satis levi conjectura profectum sit, credaturque Sanctus ex iis Catholicis nautis fuisse, qui in Actis asseruntur Nicomedia Romam Martyrum corpora transvexisse. Porro quod ad diem eorum natalem spectat, utrum 2 Octobris, quo nuntiatur a Græcis, an potius* XXVI *Septembris, quo in Fastis Latinorum consignatus est, melius celebretur, vix, aut ne vix quidem decidi potest. Quæcumque hactenus Acta martyrii illorum Latina vidi, eorum mortem* XXVI *Septembris contigisse asserunt : Metaphrastes eamdem in 2 Octobris rejicit, quod unde hauserit, nescio. Nisi secutus est Acta multo antiquiora, par est Græcos in eo Latinis concedere, apud quos sunt testimonia plurima priora ætate Metaphrastæ, ut ex Martyrologiis et non unis Passionibus extra dubium est.*

die 3 Octobris nuntiari. Incertus est dies natalis.

AUCTORE J. C. Eorum Acta Græca et Latina MSS.

10 *Et vero habemus* SS. Cypriani *et* Justinæ *Martyrium in duobus egregiis codicibus in Museo nostro asservatis, quorum alter notatur Q. MS. 6, alter Q MS. 7. Idem plane est in paucis solum verbis discrepans. Apographum præ oculis habeo extractum ex codice aliquo anonymo, collatumque cum MSS. S. Maximini Trevirensis et S. Audomari, quæ nec a se invicem, nec a codicibus nostris magis discrepant. Præter Acta Latina missa sunt ad Majores meos Græca ex MS. Medicæo regis Franciæ transcripta, moneorque in fronte, haberi similia in MS. reginæ Sueciæ notato num.* 13. *Papebrochius in Ephemeridibus Græco Moscis testatur, Passionem Græcam a se visam Romæ, cujus exemplar non inveni. Si non est diversa ab illa, cujus habeo mox memoratum apographum, facile ferenda jactura est, cum perspicuum sit, Simeonis Metaphrastæ deformem fœtum esse, cujus habemus Latinam versionem apud Lipomanum et Surium, multum diversum et magis mendosum ceteris Actis Latinis hactenus recensitis. In Catalogo Bibliothecæ regiæ Parisinæ tom.* 3 *MSS. Græcorum variæ assignantur Sanctorum nostrorum Passiones, quarum initia spem mihi fecerant non exiguam fore, ut genuina* SS. Cypriani et Justinæ *Acta, quibus usa sit Eudocia, detexissem; at spem fefellit eventus, de quo plura inferius. Edmundus Martene Thesauri anecdotorum tom.* 3 *col.* 1618 *et seqq. ex MS. codice S. Audoeni Rotomagensis edidit Acta sanctorum nostrorum Martyrum, ab auctore, ut quidem ait, coævo, tribus libris conscripta. Similia, si non prorsus eadem, habeo in MS. apographo, quod pars fuisse videtur crassioris collectionis Vitarum Sanctorum, undeque sic alia omnia avulsa sunt, ut nullibi deprehendere possim, unde extractum vel ad nos missum fuerit. Perpetua scrupulosaque in ipsis fere verbis cum editis a Martenio convenientia suspicionem ingerit, Rotomago pariter ad Majores meos pervenisse. Horum Actorum pars seu liber* 1 *complectitur* S. Justinæ *Conversionem, ut in titulo præfigitur;* 2 *Pænitentiam* S. Cypriani; 3 *denique utriusque Passionem. Secundam partem, a reliquis separatam jam ante ediderat Joannes Fell, heterodoxus Oxoniensis episcopus, ad calcem Operum S. Cypriani Carthaginensis episcopi et martyris, extraxeratque ex tribus codicibus bibliothecarum Anglicarum. Eamdem habeo in duobus exemplaribus, quorum alterum ex MS. codice S. Maximini Trevirensis exscriptum, alterum ex Ursi Campensi anno* 1666 *nobis missum est a Ludovico Nicquet, bibliothecæ Cœlestinorum Suesssionensium præfecto.*

et edita. S. Gregorius Nazianzenus

11 *Confessiones omnes hæ, seu potius una eademque in diversis codicibus. Latina est. Primus, quod sciam, et hactenus solus similem Sancti nostri nomine insignitam lucubrationem Græce edidit et nova versione donavit Prudentius Maran, Benedictinus congregationis S. Mauri, qui, ut in Præfatione monet, inchoatam a Baluzio ejusque morte interceptam Operum S. Cypriani Carthaginensis editionem perfecit. Inter varia, quæ vir eruditus Baluzii reliquiis adjecit, est inserta Opusculis, quæ vulgo S. Cypriano adscribuntur, Confessio, cujus exemplar Græcum MS. testatur accepisse se ex celebri bibliotheca Colbertina. De enumeratorum martyrologorum assertis monumentorumque hactenus recensitorum merito priusquam ulterius disputamus, juverit protulisse testimonia indubitatorum scriptorum, qui sanctis Martyribus tempore viciniores fuere, eorumque res gestas propius perspectas habuisse potuerunt. Inter illos primus venit S. Gregorius Nazianzenus eruditione et eloquii flumine inter Patres Græcos celebris. Floruit is post medium seculum quartum, adeoque non integro seculo est* S. Cypriano *ætate posterior. Verum, quod maxime dolendum, tot tituli mox spem ingerentes indubitatæ veritatis detegendæ, virum sanctum non præmunierunt contra errores, in quos scriptores alii prolabi solent. Etenim hodiedum eruditis perspectum est, duos Cyprianos sic a Gregorio Nazianzeno confusos, eorumque Acta sic permixta fuisse, ut quid cui adscribendum sit, vix, aut ne vix quidem discerni queat. Imo nec satis certo decidi potest, utrum laudandum susceperit; ita ut contendant alii, occasione festi* S. Cypriani *Antiocheni nostri panegyrim dictam esse, reclamantibus aliis et asserentibus, S. Cyprianum Carthaginensem pro concione laudatum; et alterius historiam seu fabellam huic fuisse affictam.*

S. Cypriani nostri gesta

12 *De cultu S. Cypriani Carthaginensis per Orientem tam late disperso et celebri tempore Gregorii Nazianzeni, aliunde non constat quidem; verisimillimum vero est,* S. Cyprianum *nostrum celebrem, dum viveret, ibidem fuisse, et in corde Orientis passum, cultum mox obtinuisse; at modus, quo S. Gregorius Cyprianum suum laudat, videtur rursus dubium magis facere, de utro potissimum loquatur, seu utri laudando alterius synonymi facta applicet. Etenim quæcumque recenset ad S. Cyprianum Carthaginensem spectantia, videtur mihi ita percurrere, acsi sciret, auditoribus suis probe aliunde perspecta fuisse; contra vero enucleatius narrare tamquam nova, quæcumque ex* S. Cypriani *Antiocheni Actis profecta sunt: contrarium, ni fallor, facturus, si hujus nota gesta in panegyrim duxisset, iisque permiscuisset alterius minus cogniti non perspecta auditoribus facta. Quidquid sit de controversia, de qua etiam alibi agemus, laudavit S. Cyprianum Gregorius Oratione, quæ inter ejus Opera per Jacobum Billium cum Latina interpretatione et Notis edita, est decima octava. Non conveniunt rursus eruditi, ubinam dicta fuerit memorata Oratio. Billius ex Græco Nicetæ tale Orationis argumentum suis Notis inseruit.* Nazianzo mons quidam præruptus imminet, ad cujus radices calentium aquarum scaturigo est. Illic igitur cum Theologus partim ob quietæ et tranquillæ vitæ studium, partim ob solatium, quod ipsi e renibus laboranti thermarum usus afferebat, versaretur, festo magni Cypriani, cujus templum parvo intervallo ab urbe distabat, interesse non potuerat. Postridie igitur illius diei, quo Martyris commemoratio celebrari solebat, Nazianzum reversus, hanc in ejus laudem Orationem habuit. *Hæc Nicætas Orationis materiæ satis accommodata, sed ex solis forte conjecturis, quæ tamen nihil habent unde falsi arguantur. Alii non pauci scriptores opinantur, de* S. Cypriano *perorasse Gregorium Constantinopoli, ubi sedem episcopalem aliquot annis occupavit; secundam quam opinionem potuit illam Orationem dixisse sub annum* 380, *quo tempore eamdem cathedram moderabatur, sicque non minus commode intelligentur Gregorii verba.*

cum synonymi Carthaginensis rebus

13 *Initio panegyris sic loquitur Gregorius:* Cyprianus fere nos effugit, O ingens damnum! idque vos passi estis, qui eum omnium maxime suspicitis, annuisque honoribus festisque celebratis. *Hinc perspicuum quidem fit, eo loco dictam fuisse Orationem, ubi singularis erat* S. Cypriani *celebritas, quam sine peculiari ratione ibi institutam fuisse, non est credibile: at utra ex præcitatis civitatibus talem rationem habuerit, dicere non possum, ita ut ex hac parte res tota plane incerta maneat. Aliunde mihi verisimile apparet, Antiochiam Pisidiæ utriusque Martyris patriam fuisse, et vicinia Nazianzi, quo excurrere Sancti, vel eorum fama facile pervadere potuerunt, pro hac parte verisimilitudinem ministrat; at pro Constantinopoli militare possunt, tum celebrior ibi Martyrum omnium per totum Orientem passorum cultus, tum etiam vicinia Nicomediæ, ubi ad fluvium Gallum coronati Sancti sunt. De Solomonis, ubi Menæa asserunt eorum martyrium celebrari, si quid innotuisset, inde forte hic lucis affulgeret aliquid. Ut ut est, si Constantinopoli panegyrim dixit Gregorius, verisimile est, id factum esse circa tempus assignatum, si vero Nazianzi, cum post patris obitum ibi episcopalibus muniis vix functus videatur, credibile est*

A *est ante eum, anno Christi* 374 *locari solitum, contigisse. Orationis porro illius parte refert*, quæ prioris vitæ *(S. Cypriani)* ratio fuerit, quæ salutis via, quæ vocatio. *Nec improbandum esse, ait, consilium suum, volentis crimina* Cypriani *nondum ad fidem conversi enarrare, cum* Cyprianus *ipse, sic suæ* superioris vitæ turpitudinem longa oratione proscindat, ut ipsam quoque scelerum confessionem Deo muneris loco offerat, ac multis eorum, qui ab improba et flagitiosa vivendi ratione animum revocant, ad melius sperandum via existat. *Hinc non obscure liquet*, Cyprianum *narrationem quamdam suorum peccatorum et criminum scripto commendasse; nisi enim id ita intelligatur, nullum est Gregorii argumentum. Quænam porro ea fuerit Confessio brevi patebit. Sequamur narrantem Gregorium, in iis maxime, quæ Carthaginensi doctori adscribi non possunt, et proinde* S. Cypriano *nostro tribuenda sunt.* Quæ igitur *(inquit)* illius *(S. Cypriani)* improbitas fuerit, quamque magna et gravis, expendite. Dæmonum cultor erat, qui Christi postea discipulus fuit, et persecutor acerbissimus, qui postea magnus veritatis propugnator exstitit; atque et re et verbis... viam nostram turbabat, qui postea utra-
B que re peregregiam Christianis operam navavit. Jam quantus huic malo ex arte magica cumulus accedebat, a qua potissimum ad hominum famam pervenerat; quantumque item hæc crimina exaggerabat corporis intemperantia et libido, quæ tantam vim habet, ut sapientes etiam alioqui viros furore afficiat deteriusque sentire cogat, equulei petulantis et indomiti more rationem secum arripiens! Ad ipsum autem jam mali caput se confert Oratio.

confudit, et quæ noster 14 Nec vero quisquam primas vitæ Cypriani partes intuens voluptatibus indulgeat, verum ultimis castigetur atque ad pudicitiam revocetur. Virgo quædam erat patricio genere nata honestisque moribus prædita... ac Virgo hæc forma erat perquam liberali et egregia, sincera Christi Sponsa... Hujus amore magnus Cyprianus captus est: unde et quomodo, haud scio; quippe Virginis omni ex parte tutæ, ac morum gravitate præditæ... Nec tantum captus est, sed ejus quoque pudicitiam tentabat... Ceterum ipse quidem eam sollicitabat, ac pro lenone, non vetula quadam muliercula ad hujusmodi res idonea, sed dæmone quodam corporum ac voluptatis amante utitur... At Puella simul atque malum persensit atque insidias intellexit,... quid facit, et quid adversus vitii opificem molitur? Desperatis omnibus aliis remediis, ad Deum confugit, atque
C adversus detestabilem amorem Sponsum suum patronum ac defensorem assumit. *Hic exempla aliquot divinæ protectionis ex Scriptura sacra et aliunde delibat, ac deinde prosequitur:* Hæc atque his plura commemorans Virginemque Mariam supplex obsecrans, ut periclitanti Virgini suppetias ferret, jejunii et Chameuniæ (*id est, dormitionum super pavimento seu humi*) pharmaco sese muniens, partim ut formæ venustatem tamquam insidiosam obscuraret, sicque flammæ materiem subtraheret ac libidinis facem absumeret, partim, ut per sui afflictionem propitium sibi Deum et exorabilem redderet... Virgo superat, dæmon superatur. Tentator ad amantem accedit, seque succubuisse, indicat, eamque ob causam ab ipso contemnitur. Quam rem indigne ferens contemptorem ulciscitur.

ante conversionem crimina patravit, 15 Quænam autem hæc ultio est? In eum ipsum, a quo ante colebatur, immigrat... atque a Virgine quidem, non secus ac bellica quædam machina a firmo et valido muro, repellitur; sermone nimirum et precibus fugatus; cum eo vero, a quo missus fuerat, colluctatur... Quid hic igitur demens ille Amator et prudens arreptitius? Mali depulsionem equærit t invenit... Ad Virginis Deum... confugit; ad hujus pastorem se confert, ut amore per acce- D
ptam plagam, ita malo spiritu per fidem in Christum purgatur, amoremque commutat. Quæ res episcopo tam nova et miranda accidit, ut diuturno tempore fidem ipsi abrogaret eumque repelleret, quod incredibile ac miraculi simile videretur, ut Cyprianus aliquando inter Christianos enumeraretur, etiamsi alioqui omnes homines eam religionem susciperent. Ceterum commutat *(imo* commutatur *seu* convertitur, *est enim Græce* μετατίθεται) ac mutationis perspicuum argumentum edit. Magicos enim libros publice proponit deque pravi thesauri imbecillitate triumphum agit, amentiam prædicat, ingentem ex illis flammam excitat et diuturnam imposturam, quæ nec uni quidem carnis flammæ opem afferre potuerat, igne absumit; a dæmonibus secedit, Deo adjungitur, atque, O mirificam gratiæ vim! per improbum amorem ac spiritum Deum invenit ac sacri gregis ovis sacra efficitur, atque etiam, quemadmodum a quodam accepi, ædituus, idque multis quoque precibus ab eo adhibitis, ut ad prioris arrogantiæ purgationem humilitatem exerceret. Pastor deinde creatur ac pastorum optimus et probatissimus. *Hactenus Gregorius, plura deinde subnectens, quæ fere omnia* E
cum SS. Hieronymi, Augustini et Pontii de S. Cypriano Carthaginensi assertis tam bene conveniunt, quam cum eorumdem silentio testimoniisque contrariis pugnent, quæcumque hactenus recitata sunt.

AUCTORE J. C.

16 *Fuisse S. Cyprianum Carthaginensem ante susceptam fidem artium liberalium amantem philosophicaque scientia et eloquentiæ laude insignem, ii pariter omnes tradunt: magum, et ita diabolicis artibus imbutum fuisse, ut eo potissimum nomine apud homines claruerit, ejus discipulus S. Pontius, SS. Hieronymus, Augustinus aliique scriptores ignorare non poterant, nec tamen verbum de similibus prodidere. Carthaginensem doctorem ex arte oratoria hominum laudes et inanis gloriolæ fumos, ut hujusmodi homines solebant, captasse, iidem innuunt, sed eum adeo turpiter libidini servivisse et tam enormibus criminibus vitam maculasse, non insinuant, qui ne verbo quidem meminerunt, iis etiam locis, ubi divinæ gratiæ potentia tam pulchro exemplo commendari maxime poterat, gentilem adhuc oratorem similibus sceleribus peccatisque implicitum vel addictum fuisse. Denique ipse S. Cyprianus Carthaginensis non uno loco, et præcipue in epistola ad Donatum, præteritæ vitæ suæ errores præ humilitate exaggerans potius, quam extenuans, testatur quidem, ab iis peccatis, quæ hujusmodi instituti, quale exercebat, hominibus ethnicis communia esse solent, immunem se non fuisse; sed nec verbum* F
occurrit ullum, unde vel levissimam suspicionem nutrias, prolapsum perdite fuisse in crimina tam horrenda, quam de Cypriano commemorat Gregorius. Mitto, quæcumque de Justina *ab ipso referuntur, neutiquam Carthaginensi tribui posse. Ad nostrum igitur hæc spectant; neque enim fictitia sunt ex rumoribus Carthaginensi Cypriano perperam afficta, ut infra probabimus. Interim juverit meminisse, hæc a Gregorio dicta esse elapso vixdum seculo post S. Cypriani Carthaginensis martyrium, vixque septuaginta annis post nostri passionem, si sub Diocletiano contigit. Pergamus ad certius de illo Eudociæ Augustæ testimonium.*

perperam alteri tribuit.

A

AUCTORE J. C.

§ II. Eudociæ Augustæ de Sanctis Martyribus nostris lucubratio. Conferuntur cum illa Gregorii Nazianzeni asserta et de occasione, quam is in errorem, confundendo duos SS. Cyprianos, inductus sit, inquiritur.

Eudociæ imperatricis

Eudocia, *Leontii philosophi Atheniensis filia, a teneris annis humanioribus litteris, philosophicisque et mathematicis disciplinis instructa, annoque* 421 *Pulcheriæ Augustæ inductu in thori consortium a Theodosio Juniore assumpta, nonnulla Opuscula posteritati reliquit, quibus magnum nomen inter eruditos obtinuit. De illis Socrates, Photius, Græcique plurimi. Photius schismaticus patriarcha Constantinopolitanus, non eruditione minus, quam criminibus celebris, post medium seculum* IX *floruit, interque plurima ejus Opera superest hodieque ejus Bibliotheca, qua libros a se lectos recenset. Inter illos pag.* 414 *editionis Andreæ Schotti nostri, Eudociæ Augustæ lucubrationes enumerare incipit. Codice* 184 *de ejusdem Opusculo in honorem Sanctorum nostrorum composito, agit. Verba* B *ejus, etsi paulo longiora, quoniam pro lydio lapide nobis erunt, integra huc transferenda censui. Sic scribit :* Legi eodem carminis (*heroici, quo conscriptum ab eadem fuisse dixerat præcedentem codicem continentem Metaphrasim Octoteuchi*) genere atque idiomate Metaphrasim Propheticorum librorum, B. Zachariæ et inclyti Danielis. Eadem autem artificii venustas hæc quoque exornabat. Hoc ipso item volumine continebantur simili versuum forma conscripti Libri tres in laudem B. Cypriani martyris, ostendebantque vel ipsa carmina, ut liberi matrem solent, hunc quoque Augustæ partum esse legitimum. Primus horum Liber res B. Justinæ martyris persequitur; ut in Christianorum illa numerum adoptata, parentes quoque suos ab idolorum ad veri Dei cultum transtulerit; utque amore quidam ejus captus, frustra illa sollicitata, ad Cyprianum magicis deditum artibus se contulerit, rogans, perdite amanti succurrat, ac Puellam sibi obsequentem reddat.

de Sanctis nostris

18 Addit, Cyprianum omnes magicæ artis rationes incassum tentantem violentissimos quosque ac perniciosissimos dæmones oppugnandæ Virginis castitati immisisse; hoc vero pudore suffusos victosque sacrosanctæ Crucis signo rejectos fuisse, ut ex illis cognorit. Quare propensum suum in improbos C illos spiritus animum deposuisse, omnesque adeo magicos libros flammis tradidisse ; Christiana denique fide imbutum, mox etiam baptizatum esse ac templi janitorem constitutum. Quin et charismatum dona a Deo accepisse, itaque morbis alios, alios dæmonibus liberasse, donec tandem archiepiscopi (*ita quidem vertit Schottus* τὸ ἀρχιερατικοῦ *de quo infra*) quoque dignitate ornaretur. Et hæc quidem liber habet primus. Secundus deinde, dum a capite paulo altius res Cypriani arcessit, ipsummet narrantem inducit, suum jam inde a pueritia in idola studium cultumque dæmonum et discendæ magicæ artis cupiditatem atque conatum. Quænam dehinc alia de herbarum variarum stirpium atque animantium natura didicerit, utque varia etiam dæmonum ludibria viderit. Quomodo item Athenis Argos indeque in Phrygiam profectus dæmonibus ubique sacrificus constitutus fuerit, ac multam magicæ artis exercitationem collegerit. Pergit adhæc narrare, ut in Ægyptum eorumdem causa venerit atque ad ludos accesserit, quæque ibi inopinata et valde absurda, cum alia, tum simulacra viderit atque observarit.

19 Addit, se cum trigesimum jam ætatis annum attingeret, ad Chaldæos venisse, eorumque litteris institutum astrologiam accurate perdidicisse, quæ- D que alia cognitu digna apud illos viderentur. Omnia *lucubratio metrica* tandem hæc vidisse refutata, quando stulto seu potius animis pernicioso labore hisce artibus impenso, a Justina martyre repulsus est. Commemorat item hic nonnulla, quibus alium seipse interdum exhibuit, aliosque interdum transformavit, utque a dæmonum cultu recedens cacodæmonem minitantem et ad desperationem usque territantem senserit, ac quomodo horum sit metu liberatus, cum in pium virum incidisset, cui Timotheo nomen. Quomodo præterea Antiochiæ apud frequens auditorium narraverit, nefanda multa se ac prodigiosa effecisse, quibus homines ita decipiebat, ut pro Deo ipsum haberent. Lacrymis itaque ac luctu genas ob hæc humectantem ex memoria improborum facinorum, in salutis desperationem iterum delapsurum fuisse, nisi Eusebius quidam optimus ad pietatem et pœnitentiam dux, sacræ Scripturæ alloquiis sacrisque narrationibus desperationis nebulam dissipans, claræ spei radiis eum illustrasset, et in domum suam deductum cibum capere jussisset trium dierum inedia jam maceratum. Refert item, ut in sacrum ab illo templum fuerit adductus et sua ipsa manu co- E ram multitudine magicæ artis suæ libros allatos flammis tradiderit, ac bona insuper sua pauperibus distribuerit, atque ad Christianorum inde cœtum aggregatus sit. Eusebius autem hic, ait, sacerdotii dignitate exornatus erat. Accedit, quomodo Aglaidas, gravis ille Justinæ procus, cum voti compos factus non esset, bona quoque fortunæ pauperibus omnia erogaverit et, dæmonibus tamquam deceptoribus nuncio remisso, Christianis sese sacris addixerit. In quo secundi libri finis est.

20 Tertius denique martyrium complectitur B. *fida metaphrasis fal* Cypriani et claræ virginis Justinæ, qui Diocletiano et Maximiano Romæ imperantibus, morte testimonium dixerunt fidei. Una enim ad martyrii lauream abrepti sunt : Cyprianus quidem ex patria urbe, Antiochia, cujus etiam archiepiscopatum (*rursus ex eadem Græca voce* ἀρχιερατικὸν *sic transtulit Schottus*) post Anthimum administrarat, Justina vero Damasco; ibi enim illa, postquam Antiochia migrarat (quæ et ipsa Virginis patria erat) palam Christum professa est. His ita captis, cum impii ille hominis sermonibus nihil moveretur, vinculis in sublime rapti latera raduntur, hæc autem boum nervis cæditur. Verum ubi nihil illi de constantia remittere tyranno videntur, in custodiam eos seorsum reductos compingit. Unde post evocatos cum verbis fru- F stra tentasset, in æream sartaginem (pice, adipe, ac cera in eadem simul mistis multoque igne accenso) Martyres Dei conjecit. Ibi cum Athletæ illi fortiter in cruciatibus perdurarent, ac potius velut in rore Deum, quod tormentis superiores evasissent, læti laudarent, Athanasius quidam miser dæmonum sacerdos B. Cypriano antea perfamiliaris et assessor tum forte judicis tormenta inferentis, mentis cæcitate correptus, ausus est deos suos familiares invocans in ignem quoque ingredi. Sed dum miraculum extenuare nititur, si et ipse sine noxa ibidem perduraret, magis illud auxit : confestim enim igne absumptus in cinerem versus est.

21 Hæsitans ergo judex decrevit, Martyres ad *alterius [illegible] sculi* Diocletianum mittere, et ad eum, tum quæ pertulissent tormenta, tum quemadmodum pœnis essent omnibus superiores, perscribere. Quæ cum imperator Nicomediæ intellexisset, præcepit, Martyres ad vicinum urbi flumen, cui Gallo nomen, capite truncari. Cum his et eadem ipsa hora Theoctistus martyrii palmam accepit, pietatis suæ hoc solo dato indicio, quod Martyrem Christi salutasset. Reliquias istorum Sanctorum nautæ quidam Roma eo nuper delati,

AUCTORE I. C.

A delati, quibus et Theoctistus martyr usus fuerat familiariter, clam custodibus abstulerunt Romamque vexerunt, ubi et pulchrum ipsis templum, Claudii foro proximum, excitatum opera Rufinæ piæ matronæ, quæ generis stirpem a Claudio imperatore repetebat. Et hæc quidem libro tertio, *ubi simul terminatur Photii extractum. Præmiserat, de ejusdem Eudociæ Metaphrasi in Octateuchum agens, qualis esset Augustæ methodus in similibus opusculis ad metri leges redigendis.* Illustris, *inquit*, est hic labor, ut in heroico carmine, si quis unquam alius. At dum artis legibus altius immergitur, in hoc uno, maximo tamen illo ad eorum laudem, qui propius libros vertendos censent, ab arte deficit, quod neque poetica libertate veritatem in fabulas commutando adolescentum aures demulcere studeat, neque rursum digressionibus auditorem a re proposita abducat, sed ad verbum adeo veteribus illis scriptis suum metrum adaptet ut iis nihil, qui hæc verset, indigere videatur : nam et sensuum, nihil quidquam diffundendo aut contrahendo, proprietatem servat assidue, et in verbis, quoad ejus fieri potest, proxima quæque et simillima consignat. *Igitur nihil est in Metaphrasi Eudociæ ab imagina-*
B *tione aut deforis petitum, nihil accersitum aliunde, sed talia omnia, si verba, quæ metro servire debent, exceperis, qualia in libris, quos carmine exornandos suscepit, legebantur.*

Examinatur, quomodo in confusionem duorum Cyprianorum lapsus sit S. Gregorius.

22 *Utinam laudata Eudociæ Metaphrasis de sanctorum Martyrum Actis ad nostram ætatem pervenisset! Photio teste, ad veritatem fidemque historiæ carere possemus libris, quos metro donavit, nec proinde multum esset laborandum in disquisitione, an libri, quales illi præluxerunt,, hodieque supersint ; ad quod nos adigit lucubrationis Eudocianæ jactura. Verum priusquam id examen aggredimur, discutiamus, unde Gregorius Nazianzenus hauserit asserta quæ mox ex illo protulimus tam male cum S. Cypriani Carthaginensis rebus permixta ; seu potius, qua occasione in errorem inductus vir tantus gemini Sancti gesta confuderit. Profecto quo magis Orationem ejus lego sæpiusque relego, tanto magis lapsum hunc illius demiror, minusque circa illum certi aliquid statuere audeo. Ecce tamen, quid conjectem. Imprimis, ut jam superius monui, pene certum mihi est, Gregorium legisse Confessionem* S. Cypriani, *quæ materiam præbuit libro 2 Metaphrasis Eudocianæ, et usque hodie superesse videtur. Id mihi suadet tum Gregorius ipse* S. Cypriani Ἐξαγόρευσιν *manifeste appellans, tum continua pene assertorum ejus cum illa conformitas, de qua re paulo inferius. Nec magis dubium*
C *mihi videtur, illum non vidisse, quæcumque libro 1 et 3 Actorum et Metaphrasis Eudocianæ referuntur; at hæc omnia, si forte exceperis unum, quod ex peculiari relatione haurisse potuit, penitus ignorasse. Ut ita opiner, facit altissimum ejus silentium de omnibus, quæ spectant ad conversionem* S. Justinæ, *illiusque cum* SS. Cypriano *et* Theoctisto *martyrium, quas res libri memorati pertractant. De hisce, inquam, in rerum adjunctis Gregorii silentium inducit me, ut credam, neutiquam Gregorio fuisse perspecta. Etenim perorabat loco, sive is Constantinopolis fuerit, sive Nazianzum, ubi celebris erat cultus ejus S. Cypriani, quem laudabat, ubique proinde credibile non est, ejusdem gesta omnibus fuisse ignota.*

Non videtur is alia de S. Cypriano nostro

23 *Demus tantisper, panegyrim de Antiocheno, nostro Martyre dicere voluisse Gregorium, novisseque, quæ omnia illum ignorasse, suspicor ; qualem nobis illum fingemus quam consilii tam insolentis sacro oratori rationem subministrabimus? Debuisset nimirum sciens ac volens ridendum se exposuisse auditoribus, dum quæ maxime* S. Cyprianum *Antiochenum ornabant, præcidisset, atque alia omnino et extranea, neque sane illustriora substituisset venditassetque illis, quos sal-*

D *tem omnes errorem suum latere non posse, judicare debuisset. Neque dixeris, perspecta habuisse omnia quidem et Gregorium et auditorum forte etiam aliquos ; at Antiochenum Martyrem ejusque gesta jam tum inter fabulas fuisse reposita ; sic enim Eudociam, de quo plura paulo post, summæ inscitiæ, an potius impudentiæ, argues, quæ aliquot post annis historiam illam pro vera obtrudere rursus voluerit, simulque opinionem eo convertes, quod de* S. Cypriano *Carthaginensi agere voluerit Gregorius. Hanc ego opinionem hactenus ut satis probabilem habeo, quam hic vicissim tantisper pro admissa habeamus, ut demonstremus, Gregorium in illo etiam casu turpissime erraturum fuisse. Et vero ignorare non potuisset, de eodem plane* Cypriano *Confessionem agere, cujus pro fabula Passionem, uti et hujus* Justinæque *Conversionem habebat. Qua igitur fide, non solum Confessionem præ reliquis adoptasset, sed etiam attribuisset alteri synonymo martyri Carthaginensi, cui convenire non posse, quæ in illa narrantur, tum certe perspicere maxime debuit, cum illam alteri, Antiocheno nimirum, ibi tributam vidit. Inde sane ansa dubio et examini subministrabatur, post quod debite institutum suspicari non ausim, tam crasse Gregorium hallucinaturum fuisse taliaque con-*
E *cioni propositurum, non reddita ulla selectus ratione ; quare nimirum hæc fabulæ non minus suspecta, præ ceteris adoptanda alterique applicanda censuisset.*

habuisse perspecta præterquam ea,

24 *Nisi multum fallor, quisquis mecum Orationem totam attentius perlegerit, judicabit, tanto magis consilii hujus sui rationem auditoribus reddere Gregorium debuisse, quod sparsim illis, utpote abunde perspecta, mente revolvenda relinquat, quæ de S. Cypriano Carthaginensi enucleatim percensere potuisset, dum totus est in iis, quæ ex Confessione hauserat, exornandis et pro concione, tamquam si hactenus inaudita essent, deprædicandis. Sic facturum illum fuisse, si binas alias historiæ partes legisset, multoque minus si ut fabulosas improbasset, in animum inducere non possum, ne vel negligentem nimium vel impudentem mihi fingam Gregorium. Quod si autem statuamus, solam Confessionem ad ejus manus pervenisse ; utrum Cyprianum laudare voluerit, tolerabilior erit error, inductaque a gemini Cypriani gestis confusio. Etenim si de Carthaginensi agere proposuit, nec de Antiocheni nostri martyrio ceterisque ad illum spectantibus et in Confessione non memoratis audierat, Confessionem seu Pœnitentiam illam nactus, nec de Carthaginensis rebus ante conversionem speciatim singula edoctus, potuit facili etiam errore, si dubitare non accidit, huic adscribere, mutatis nonnullis, quæ arbitrabatur in illam Confessionem per errorem inducta fuisse ; qualia forte erant varia ibi de-*
F *scripta per Orientem itinera ad magicæ artis acquirendam peritiam, patria Antiochia, ubi scenæ famosissimæ peractæ referuntur ; quæque omnia vel evitavit, vel sciens præcidit Gregorius, forte suspicatus, minime ibi Carthaginensem martyrem Cyprianum egisse.*

quæ in Confessione,

25 *Nec multo gravior idem error videbitur, si credamus, in laudem Antiocheni nostri Martyris panegyrim illum dixisse : quippe, si præter Confessionem ignorabat cetera, non est tam mirandum, si alterius synonymi, nec tam ibi celebris, gesta pro alterius rebus accepit, sicque hallucinatus est, ut hæc cum illis in extemporanea quodammodo Oratione combinare conatus sit. Ut ut est, ego aliam viam non reperio Gregorii errorem concipiendo, quam si, ut jam dixi, opinemur, non habuisse illum alia de* S. Cypriano *nostro perspecta, quam quæ Confessione comprehensa sunt. Unum porro speciatim videtur adversus conjecturam illam moveri posse. Gregorius nimirum sub finem Orationis ita loquitur.* At vero postquam ille Martyrum Deus commune omnium bonum *(sancti Martyris reliquias)* alicui privatim concedere, ac singulari erga illam gratia publicis commodis detrimentum afferre minime sustinuit,

AUCTORE J. C.

A stinuit, per revelationem corpus in apertum profert; atque hunc rursus honorem probæ cuidam mulieri confert, ut mulieres quoque ex eo sanctificentur, quod, quemadmodum Christum ante pepererunt resurrectionisque ipsius nuntium Discipulis attulerunt, ita nunc etiam Cyprianum, hoc est publicum orbis bonum, partim indicarunt, partim tradiderunt. Hæc laudum ipsius postrema est : sic in medium prodit, qui indignus erat, ut in obscuro jaceret, nec sui furtum tolerare sinitur : quandoquidem præstantiori atque excellentiori animo erat, quam ut eos honores ambiret, qui corporibus haberi consueverunt.

ejus nomine

26 *Ex his, inquam, argui posset; videri Gregorium non latuisse, quomodo* S. Cypriani *Antiocheni corpus Romam translatum et a Rufina exceptum fuerit; cumque id sub finem Passionis descriptum inveniatur, verisimile esse, hanc etiam ab ipso lectam, et propter fabellas neglectam fuisse. Quamquam non sunt hæc, qualia primo forte intuitu apparent, et quamvis ad S. Cyprianum Carthaginensem, cujus corpus nocte a martyrio proxima cum triumpho delatum est* ad arcas Macrobii, *nec deinde apud mulierem quampiam delituit, pertinere non possint, non sine aliqua etiam difficultate,* B *de qua, ubi de translationibus reliquiarum agemus, nostro Martyri tribui possunt. Interim potuit Gregorius hæc vel oretenus vel ex scripta quapiam particulari relatione accepisse. Sane, paucis interjectis, ita auditores suos alloquitur :* Vestræ jam partes sunt, ea quæ restant, a vobismetipsis adjungere, ut nonnullum ipsi quoque Martyri munus offeratis; dæmonum nimirum oppressionem, morborum depulsionem, futurarum rerum prænotionem : quæ quidem omnia vel cineres ipsi Cypriani, modo fides adsit, efficiunt; quemadmodum norunt, qui hujus rei periculum fecerunt, ac miraculum ad nos usque transmiserunt, ejusdemque memoriam posteris quoque tradituri sunt. *Postremis nimirum verbis innuit Gregorius, non invenisse se illa in monumento quopiam, quod ab omnibus legi posset, sed vel ex relatione vocali vel saltem peculiari et recenter scripta, accepisse; cum dicat, memoriam posteris, procul dubio testimonio quodam scribendo, commendandam.*

apud Eudociam

27 *Denique nonnulla ex aliorum ore hausisse se, manifeste sub medium ejusdem Orationis testatur, his verbis :* Quemadmodum a quopiam accepi, *sanctum scilicet* Cyprianum *æditui seu custodis ecclesiæ munus multis lacrymis præ humilitate ambiisse et impetrasse : quod sane dicere non debuisset, si legisset primam partem historiæ nostræ, ubi idem asserebatur, uti videre* C *licet ex contracto Metaphrasis Eudocianæ apud Photium. Porro sicut nihil habet Gregorius eorum, quæ ibi libro 1 et 3 referuntur, ita quæcumque de* S. Cypriano *Antiocheno Orationi inseruit, presse conveniunt cum narratis libro 2 Eudociæ, assertisque in Confessione* S. Cypriani; *quæ conformitas fecit etiam apud eos, qui Confessionem Cypriani pro supposititio commento habent, ut crediderint, illam a Gregorio lectam fuisse, ejusque antiquitatem usque ad Constantini tempora et seculi* IV *initium producant. Nihil, inquam, in hisce habet Gregorius, quæ pugnent cum Eudociæ narratione, et paucissima omnino sunt, in quibus a Confessione, quam hodieque habemus, discedere videatur. Unum in Menæis observatum, jam superius adverti potuit : de Aglaida nimirum Virginis proco, qui omnibus modis* Justinam *ad amorem ac nuptias sollicitarat, et* Cyprianum *induxerat, ut magicis artibus illam in suam voluntatem inclinaret, nullam mentionem facit Gregorius; contra insinuans,* Cyprianum *ipsum iniqua libidine erga Virginem exarsisse, ejusque potiundæ causa machinas omnes incassum admovisse.*

referuntur.

28 *At levior est hæc, imo nulla fere dissonantia. In sæpe memorata Confessione, tum Græca tum Latina, non solus Aglaidas, sed ipse etiam* Cyprianus, *si petitæ a* D *dæmonibus suppetiæ successum darent, desiderio* Justinæ *flagrasse dicitur, Aglaidæ scilicet procantis votis perfide abusurus vel elusurus cupiditatem. Gregorius* Cyprianum *laudans ex vitæ emendatione, Aglaidæ amores, ut alia non pauca, omisit, utpote instituto suo non necessaria neque splendorem additura, ut ea produceret, quæ ad solum* S. Cyprianum *pertinebant, eumque solum commendare debebant; quod sane in oratore minime mirandum est, uti et si quæ cum aliqua exaggeratione protulerit. Tale verisimiliter est, quod sequitur.* Virgo superat, dæmon superatur. Tentator ad Amantem accedit, seque succubuisse, indicat, eamque ob causam ab ipso contemnitur. Quam rem indigne ferens Contemptorem ulciscitur : in eum ipsum, a quo colebatur, immigrat.... Quid hic igitur demens ille Amator et prudens Arreptitius? Cyprianus *nimirum, quem ut a dæmone possessum seu energumenum vivis coloribus depingit; per exaggerationem scilicet, ex eo, quod in Confessione legerat,* S. Cyprianum *a frendente ob cladem suam dæmone vehementer territum et pene suffocatum fuisse. Mitto similia nonnulla, in quibus a Confessionis relatione discedere videtur Gregorius, cum clarum sit, totam diversitatem a munere oratoris et eloquentiæ flosculis ortam esse, remque eamdem, hisce præcisis, narrari.* E *Sed de Gregorii Eudociæque testimoniis cum Confessione comparatis pluribus agemus, ubi Felium et hanc et cetera Acta omnia pro fabulis explodentem refutabimus.*

§ III. Examinantur monumenta cetera de Sanctis nostris scripta; quæ et qualia edenda.

Cum S. Gregorius Nazianzenus eodem seculo, quo coronati sunt sancti Martyres, Eudocia vero imperatrix sequenti scripserint, et hæc quidem eo instituto, quo jam sæpius dixi, materiam tractarit, ea, opinor, monumenta nobis pretiosiora esse debent, quæ cum eorum testimoniis maxime conspirant, atque ea certe, si supersint, præstantissima, quæ illius ipsis, qualia sunt, prælucere et materiam præbere potuerunt. An talia ad nostra tempora pervenerint, investigemus. Imprimis certum est, Acta, qualia a Martenio num. 10 laudato edita sunt, secundum ordinem dispositionemque materiæ et narrationem non esse diversa ab iis, quæ in Metaphrasi sua versibus donavit Eudocia, ut mox patebitur, quisquis illa cum Photii analysi contulerit. Imo, quæcumque hactenus vidi, ab illis non multum discedunt, cum, quæ Eudociæ librum 2 facit S. Cypriani *Confessio, ab illis avulsa, vel si mavis, iisdem ab ipsa* F *forte Eudocia fuisse inserta videri possit. Sane nihil impedit, quo minus ex tribus diversis Opusculis, nimirum* S. Justinæ *Conversione, quæ libro* I; S. Cypriani *Confessione, quæ secundo, ac denique utriusque Sancti Passione, quæ tertio comprehenditur, suam Metaphrasim combinarit Eudocia, cujus postea exemplum secutus sit vel Latinus interpres, vel ante ipsum Græcus quispiam, undeque Acta, qualia apud Martenium habemus, coaluerint.*

Videtur Eudocia Metaphrasim combinasse ex tribus Opusculis,

30 *Ut ita potius contigisse censeam, faciunt tum adhuc ibi præpositi partibus singulis tituli, et duo prologi finesque alias ab aliis dividentes, tum etiam, quod Acta, quæ incipiunt* Inluminatio Domini nostri, *circa hæc ipsa divisionis signa conveniant, separatæque ab invicem partes tum Græce, tum Latine inveniantur, ut jam videbimus. Imprimis, quod ad* S. Cypriani *Confessionem attinet, passim illa a reliquis partibus divisa reperitur. Antiqua Latina versio sic in pluribus codicibus invenitur, ut jam superius monui num. 10 et 11; eadem separata etiam Græce legitur, ut liquet ex illa, quam Maranus edidit et Latine vertit. Prima et tertia pars etiam*

quibus utcumque similia adhuc hodie exstant variis.

A *etiam in multiplicibus codicibus utcumque invicem connexæ exstant : ibi scilicet passim, ubi Actorum initium est* Inluminatio Domini nostri, *quæ eadem esse cum Martenianis, si Confessionem et pauca alia exceperis, jamjam ostendemus. Non vidi hactenus partes illas a se invicem separatas seu unam sine altera in codicibus Latinis ; at P. Gabriel Brotier bibliothecæ Parisinæ nostræ præfectus, tertiam solam legi in MSS. aliquot bibliothecæ regis Galliæ, monuit primum me, et illam deinde diligenter exscripsit mecumque humanissime communicavit. Singula hæc nunc prius cum editis a Martenio atque deinde cum Eudociæ assertis comparemus et examinemus. Ac primo quidem Acta, quæ habemus in pluribus codicibus MSS. primam et tertiam Martenianorum partem complexa, sic incipiunt :* Inluminatio Domini nostri Jesu Christi Salvatoris de cœlo facta est, et completis verbis prophetarum omnis, qui sub cœlo est, mundus inluminatus est verbo Dei, et credentes in Deum Patrem et Dominum Jesum Christum et sanctum Spiritum baptizabantur. Addebatur autem et virgo Justina, cujus pater erat Edusius, in civitate Antiochia, quæ est juxta locum, qui dicitur Dafnis.

B

quæ inter se comparantur. Conversio S. Justinæ edenda,

31 *In impresso Catalogo codicum MSS. bibliothecæ regis Galliæ tom. 2 inter MSS. Græca assignantur Codice* 1454 *num.* 15 *Acta* SS. Cypriani *Antiocheni et* Justinæ, *quæ incipiunt :* τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν, *quæ videntur eadem esse, ex quibus translata sit Latina nostra versio mox memorata. Sæpius in eodem Catalogo Passio* SS. Cypriani et Justinæ *alias occurrit, cumque suspicarer, errores, qui in Latinis Actis reperiuntur non uni, ex translatoris inscitia vel amanuensium posteriorum oscitantia ortos esse, rogavi laudatum P. Brotier, ut codices assignatos consuleret et me doceret, si quid inde sperari posset. Præstitit is utrumque eadem humanitate monuitque, assignatum codicem* 1454 *ita deturpatum et exesum esse, ut vix aut ne vix quidem legi possit, erasa in singulis paginis dimidia facile litterarum parte. Addidit, Acta illa tum ibi, tum in aliis codicibus assignatis neutiquam comparari posse cum alteris, quæ descripsit et de quibus uberius infra agendum erit. Joannes Fellus in Monitione præfixa elogio Adonis de Sanctis nostris ait, statuisse se primum* SS. Cypriani et Justinæ *Vitas et Martyria ex codice Græco edere, sed mutasse sententiam, quia digna non videbantur, quibus bonæ chartæ impenderentur. Qualia monumenta ista sint, aliunde non novi; at si propter eas tantum rationes, quas refellam, luce indigna judicavit, merito omissionem lugebunt eruditi.*

C *Interim uti cogimur pro prima Actorum parte, quæ* S. Justinæ Conversio *inscribitur, sola antiqua Latina versione, cujus jam dedi initium ; in quo mox adverti potuit, non memorari Diocletianum, sub cujus imperio locatur in Martenianis Actis* S. Justinæ *conversio ; quæque cum multis annis Sanctorum mortem præcesserit, non videtur contingere sub eodem imperatore potuisse, quod dicit Eudocia.*

ob excusa in Martene in quibusdam

32 *Fluunt in sequentibus MSS. nostra cum Martenianis usque ad hæc verba in fine columnæ* 1624 : Tunc Cyprianus multis argumentis eam appetiit; *hæc enim et omnia, quæ duabus integris columnis sequentibus ibi narrentur de pestilentia aliisque vexationibus a dæmone* Justinæ *causa Antiochiæ immissis, non habentur in MSS. nostris memoratis, sed post hæc,* recessi dissolutus sicut fumus, *ita prosequitur diabolus :* Si autem vis discere victoriæ ejus virtutem, jura mihi, et dicam tibi. *Interrogat, ut apud Martenium,* Cyprianus : Per quid tibi jurem? *ac sequuntur deinde reliqua fere ad verbum convenientia usque ad finem* I *partis. Quæ hic interjecta sunt apud Martenium, non sunt quidem a Gregorio aut Eudocia memorata, sed occurrunt contracta in Confessione tum Græca tum Latina, unde in Acta transferri et amplificari potuerunt. Porro clausula primæ partis apud* D *Martenium in Actis nostris non habetur, sed post hæc verba* et augebat gregem Christi, *omissa etiam integra Confessione, immediate sequitur,* Cum completi fuissent prophetici sermones, *quod est initium tertiæ partis Actorum apud Martene. Pauca sunt, quæ in prima hac parte carpantur, quæque sequentibus §§ discutiemus. Interim Acta hæc nostra MSS. in eo præstare editis videntur, quod, ut jam dixi, conversionem* S. Justinæ *non figant sub Diocletiani imperio, cui cum ejusdem Sanctæ passione, stantibus reliquis notis chronologicis, non nisi ægre videtur includi posse. Habent quidem etiam Martenii Acta suam in hac parte præ nostris prærogativam, quod pro patria* S. Justinæ *Antiochiam tantum vage designent, ubi nostra his verbis* Antiochia, quæ est juxta locum, qui dicitur Dafnis, *luculenter determinant Syriæ metropolim, quæ saltem non videtur theatrum fuisse, ubi res tota gesta sit, ut infra videbimus. Quidquid sit, cum Conversio hæc nostra in antiquissimis pluribus MSS. exstet, Martenianæ merito non cedat, neque hactenus edita sit, statui collatam excudere.*

AUCTORE J. C.

33 *Verum quia longior est locus apud Martene, de quo num. præcedente, quique Annotata nimium extenderet, illum hic subjicio ex apographo nostro anonymo. Ita simul deprehendere lector poterit exilem hoc inter, et illo, quo usus est Martenius, discrepantiam. Sic habet.* Tunc iterum Cyprianus multis argumentis eam expetiit *, et nullo modo potuit eam superare : nec ulla ars potuit eam vincere maligni; non infirmitas, non timor, non dolores, non fantasiæ, non minæ, non blandæ cogitationes, non substantiæ, non escarum dulce desiderium, non condemnatio parentum, non latronum superventa, non dolositates. Omnia enim hæc per Christi virtutem superabat Puella. Verum quia Deus noster merita Virginis suæ examinabat, permissus est diabolus, ut pessima infirmitate percuteret eam; ita ut de ea amici desperarent. Parentes autem ejus plorabant et lugebant : ipsa vero signans se dixit eis : Non moriar, nec sentio infirmitatem, sed quasi transmissio febris ex aeris spiritu fit mihi. Et signans se, fugabat omnia, quæ fiebant adversus eam, opera draconis iniqui. Tunc diabolus quemadmodum adversus Job, ita et adversus sanctam Virginem omni malitia virtutis pugnabat; nam multa mala faciens parentibus ejus, fecit eos condemnari. Pastores eorum occidit cum gregibus, boves et asinos et omnia quadrupedia, quæ in domo eorum erant, occidit : mancipiorum exterminium fecit, et de genere eorum multos interemit; multis quoque diebus ac noctibus fundamenta domus F eorum commovit : sed erat ibi invisibilis medicus, qui occulte visitans eam omnia dispergebat opera maligni. Illi vero, qui vexabantur per inimici artes, et omnis parentela ejus venientes clamabant adversus Virginem, dicentes : Omnia nostra pereunt. Et rogabant parentes S. Justinæ et dicebant : Date Filiam vestram ad nuptias legitimas, ad procreandos filios; propter ipsam exterminati sumus a diis, et propter ipsam perimus. Justina autem sancta consolabatur eos in Christo, dicens : Patientes estote et nolite desperare, sed mihi omne damnum adscribite : omnia enim recipietis nunc, et in futuro sæculo vitam æternam.

E *et potissimum*

* *Martene* appetiit

34 Iterum inimicus per malam artem dedit prodigium in tota Antiochia, per dæmones annuntians, mortalitatem esse futuram in civitatem, nisi Justina virgo nuptui traderetur : quia sic significaverunt dii. Tunc pœne tota civitas morbo gravi periclitabatur : non minima enim turba jacebat in lectis de infirmitate corporis. Insurrexit autem adversus parentes Justinæ multitudo civitatis, et clamabat omnis populus ad januam eorum, et minabantur occidere

uno loco satis prolixa,

AUCTORE J. C.

A occidere eos, urgentes Virginem ad conjunctionem legitimarum nuptiarum. Illa vero resistebat et contradicebat divinationi dæmonum. Ad patrem autem clamabant, dicentes: Esto pater civitatis et non adversarius. Si amator civitatis es, consenti civitati; præsta nobis petentibus te, conjungi tuam filiam. Vir adolescens Adolescentulam amat, sicut natura exigit. Quare prævaricas nuptiarum leges, et fraudas homines nativitate* filiorum? Dii hoc volunt et nos rogamus; ut fiant horum filii * et nepotes priores civitatis tuæ. Miserere juveni, quia pereunt fortunæ tuæ. Non est indignus Aclaidus; suscipe ejus servitutem *, libera tuam civitatem pessimis languoribus vexatam, compesce populum, quia minatur pugnam: meliores sunt nuptiæ, quam pugnæ. Honora conjugium, ut sit tibi æterna memoria apud civitatem. Da victoriam adversus mortem, ut vivamus. Time divinationes deorum, ut tollas mortalitatem perditæ civitatis. Miserere populo, qui non ad mortem petunt Filiam tuam, sed ad concordationem conjugii. Omnis populus Antiochensium hoc rogabat, et deprecabatur. Pater autem ejus Ædisius compescuit tumultum, dicens: Et ego, domni fratres, hoc illam monui, adjurans, et non consensit B mihi. Sed quid ei faciam, quia * ante nuptias mori elegit? Et timebat Ædisius omnem populi conventum, et volebat effugere de civitate. Manifestatum est autem per diabolum hoc consilium, et portæ et plateæ custodiebantur. Populus autem irascebatur patri ejus. Tamen omnis multitudo concurrens, rapuerunt Virginem, et interficere minabantur, nisi tradere se promitteret Aclaido; quia Aclaidus nimio amore inflammatus erat.

* *Mart.* nativitatibus

* *Mart.* tui

* *Mart.* servitium

Mart. quæ

35 Siquidem videret manus Virginem contrectare, ipse sublevabat; et cadebat, antequam tangebat * manus Virginis. Erat enim populus detentus duplici necessitate, et nihil mali in eam potuerunt facere. Paratus enim erat Aclaidus ante ipsam mori: populus vero utriusque partibus parati erant servire: Aclaido quidem pro conjunctione Virginis: Puellæ autem, quod sine injuria custodiretur. Cum autem S. Justina contenderet contra civitatem, populi nihil agentes, clamabant dicentes: Justina, si non consentis civitati, vel de ista mortalitate libera ægrotantes, ut cognoscamus virginitatis tuæ virtutem, et vince deos malignos et erue nos de morte, ut et nos et familiæ nostræ laudemus Dominum tuum, agentes gratias virginitati tuæ. Justina vero compescuit populum, dicens: Per fidem vestram factura C sum petitionem: et sic ab ea recesserunt. Septimo autem die mortalitatis multorum morientium, Justina sancta jejunans et vigilans et Dominum deprecans, pro languore omnium postulabat eum, et in ipsa hora omnes salvi facti sunt, ita ut multi derelinquentes idola, confugerent ad ecclesiam Christi, cognoscentes, quia divinationes dæmonum mendaces sunt. *Hæc in apographo nostro uno et totidem verbis in Conversione* S. Justinæ *a Martenio edita, quæ illine postea inserta, an potius inde præcisa fuerint, quis dicat? Horum omnium, ut monui, nihil habet Eudocia in Metaphrasi, ita ut nostra MSS. cetera in eo cum illius assertis melius conveniant. Sed neque alibi quidpiam hic occurrit, quare non censeam, primam hanc Actorum partem translatam esse ex monumento Græco, quod imperatrici librum suum primum pangenti præ oculis fuerit.*

qui in MS. deest,

* *Mart.* tangeret

36 *Certe non credo, menda aliquot, quæ vel in textum Græcum postea irrepserint, vel interpretis vel amanuensium aliorum inscitia vel incuria in versionem Latinam intrusa sint, opinioni meæ multum obesse posse. Ad secundam partem, quæ* S. Cypriani Pœnitentia *et sæpe alibi* Confessio *inscribitur, transeamus. Superius jam monui, ter illam editam exstare, atque*

differt. Confessio S. Cypriani Græca, multo magis, quam Latine edita,

insuper reperiri in multis MSS., passim ab aliis partibus separatam. Missis manuscriptis, in quibus nihil observatu dignum occurrit, editas examinemus. Inter Confessionem S. Cypriani *ex bibliothecis aliquot Angliæ a Fello erutam ejusdemque Sancti nostri Pœnitentiam a Martenio seu Durando impressam exigua plane et fere nulla est discrepantia; sed magna est inter has et alteram a Marano Græce ex MS. Colbertino cum Latina versione nova Operibus sancti Carthaginensis martyris a Baluzio adornatis subjectam. Longum esset, nec magnæ operæ pretium differentias singulas hic referre: Marani Confessionem Græce et Latine cum aliis collatam excudam: præcipuas variationes in Notis deprehendet lector, nec a me dissentiet in eo, quod censeo, veterem interpretem valde negligentem et liberalem fuisse, si ab eo ex simili monumento Græco profecta est versio, qualem hodie apud Fellum vel Martenium habemus.* D

37 *Porro versa a Marano* S. Cypriani Confessio, *in quibus ab aliis diversa est, magis accedit ad Eudociæ et Gregorii asserta, imo cum illis ita consonat, ut affirmare non dubitem, similem, si forte, prout hodie exstat, nonnihil describentium negligentia sit deturpata, et Gregorio et Eudociæ præluxisse habereque proin, si non omnem sinceritatem, de quo postea, talem certe antiquitatem, a qua maxime commendetur.* E *Certe ipso fere initio elevat difficultatem ab aliquibus ex antiqua versione desumptam contraque ejus, non sinceritatem modo, sed etiam antiquitatem intortam. Scribit nimirum Photius, apud Eudociam lib. 2 narrasse* Cyprianum, Quomodo... Athenis Argos indeque in Phrygiam profectus, dæmonibus ubique sacrificus constitutus fuerit ac multam magicæ artis exercitationem collegerit... Ut in Ægyptum eorumdem causa venerit atque ad Indos accesserit. *De hisce* S. Cypriani *itineribus in antiqua versione Latina Confessionis vel nulla vel certe sub obscura mentio est: at eadem in textu Græco Marani eodem ordine et diserte narrantur. Rursus librum 2 claudens Photius ex Eudociæ Metaphrasi scribit:* Accedit, quomodo Aglaidas, gravis ille Justinæ procus, cum voti compos factus non esset, bona quoque fortunæ pauperibus omnia erogaverit, et dæmonibus tamquam deceptoribus nuntio remisso, Christianis sese sacris addixerit. *Hæc iterum ab antiquo interprete prætermissa sunt et reperiuntur in textu Græco, qui proin tum his tum aliis magis ad Eudociæ asserta accedit et suam antiquitatem commendat.*

ad Metaphrasim Eudociæ accedit estque a nobis excudenda.

38 *Tertia pars Actorum, seu utriusque Sancti cum* Theoctisto *Passio, in paucis rursus apud Martene differt ab ea, quæ in MSS. nostris est secunda pars* F *Actorum, quæ incipiunt* Inluminatio Domini nostri. *Exigui momenti variationes aliquot in Notis hinc inde observatas dabo. Ab hisce magis differt Græca, quam ex Codice MSS. regio notato num. 520 transcriptam, collatamque cum altero ejusdem bibliothecæ MS. codice sub num. 1485 ad me misit laudatus P. Gabriel Brotier, qui in adjecta erudita annotatione monet me, ex codicibus, unde copiam desumpsit, alterum superius valde putredine corruptum, alterum in inferiori parte lacerum esse: ita ut conferri et ita singula combinari debuerint. Addit, non nisi unum locum in neutro codice legere se non potuisse: denique ubi a se invicem discrepant, variantes lectiones in margine diligenter adnotavit. Est diversitas inter binos codices Græcos non magna et exigui sane momenti, ut in Annotatis deprehendere poterit curiosus lector. Passio illa, prout est in codice 1485 paulo amplior tamen est, atque secundum ea magis accedit ad editam a Martenio, sic ut nullus dubitem, quin illa ex simili Græca profecta imo versa fuerit, in quo rursus mecum conveniet, qui variantes illas in Annotatis assignandas, cum editorum a Martenio Actorum tertia parte contulerit. Martyrium ex codice*

Passio Græca, ex qua versio antiqua Latina

A *codice 520 non sine magno labore eruderatum, videtur antiquissimum, cui additiunculæ accesserint: neque enim ex, quæ in altero codice reperiuntur, ineptæ sunt aut tam inutiles, ut credam illas a posteriore quopiam Acta contrahente præcisas rejectasque fuisse.*

profecta videtur, non caret mendis : excudenda tamen

39 *Cum tamen advertam iis locis, ubi contractius est, desumptum ex codice* 520 *Martyrium, semel et iterum mutilum videri, certius id affirmare non ausim, quandoquidem, ut hæc forte codicis vitio vel amanuensis Græci oscitantiæ unam alteramve vocem omittentis vel corrumpentis adscribi possent, ita vicissim nihil magnopere vetat suspicari, omnia, quæ in altero codice reperiuntur, alterutrius vitio excidisse. Ut ut est, cum exigua sit differentia illa, dici tuto potest, ex Actis illis vel similibus Græcis olim ab interprete, forte non valde perito, Latinam versionem adornatam fuisse, quam hodieque habemus tum a Martenio editam, tum etiam cum exigua discrepantia in MSS., ubi pars secunda est Actorum, quæ incipiunt* Inluminatio. *Porro quæ in Latina versione difficultatem magnam pariunt, eadem fere omnia in Græcis Actis nostris reperiuntur, ut postea experiemur: cum tamen aliqua hic ita legantur, ut posterioris alicujus vitio corrupti videantur loci, unde* B *difficultates aliquæ ortæ sunt, et interpres Latinus satis etiam libere quæpiam verterit atque amplificarit, Acta Græca ex apographo a sæpe laudato P. Brotier ad me transmisso edam novaque interpretatione donabo. Non sunt talia, ut qualia sunt, integra credam ab Eudocia visa fuisse; at habent suam certe non contemnendam antiquitatem, illudque imprimis notabile, quod sanctorum Martyrum passionem sub Diocletiano figant; unde manifestum fit, epistolam Claudio cæsari in hisce paulo ante, ut in ceteris Actis omnibus Latinis, inscriptam ab interpolatore inepto insertam, vel saltem imperatoris nomen corruptum fuisse.*

cum castigatione et cum versione Latina nova.

40 *Eo quidem id insuper facilius suadebitur, quo manifestius in Græcis Actis hisce epistola aliunde corruptionis vel suppositionis ipsa in se indicia prodit: quippe quæ talem titulum præfert.* Κλαυδίῳ καίσαρι τῷ γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότῃ Διοκλητιανῷ χαίρειν. Claudio cæsari terræ ac maris domino Diocletiano salutem, *quæ sane nihil significant. Sed de his inferius. Interim si Claudium ex isto titulo expunxeris aliaque eo errore leviora vel mutaris vel deleveris, nihil est, quod vetet similem Passionem esse illi, quam ad manus Eudocia habuit. Sane cetera multo magis, quam Latina cum ejus Metaphrasi secundum Photii relationem conveniunt, ut, vel jam ex fixo sub Diocletiani imperio Sanctorum martyrio advertere licuit. Ceterum* C *ex iis, quæ de prima ex secunda Actorum parte hactenus proposui, satis liquet, non esse illa talia, qualia primo fuere composita et forte Eudociæ ætate adhuc exstiterunt, sed ab iniqua, negligenti aut indocta manu deturpata ad nos pervenisse. Sane lapsui non uni occasionem præbere potuit S. Cypriani Carthaginensis celebre nomen, quod si Gregorium Nazianzenum in Oriente, ubi* SS. Cypriani *et* Justinæ *celebria nomina esse debuerunt, ubique martyrio coronati sunt, vix elapso medio postquam contigerant omnia seculo in eum errorem induxit, ut ex ejus gestis nostro* Cypriano *panegyrim ex parte texuerit, quanto magis simile quid contingere debuit scriptoribus multis seculis posterioribus in Occidente, ubi illustrior erat Carthaginensis, minus nota Antiocheni* Cypriani *memoria, ubique proin facile ex ejus Actis magis vulgatis quæpiam mutuari nostrique Sancti Gestis intrudere inconsiderantius potuerunt. Profecto neutiquam dubito, quin sic Decii et Claudii imperatorum nomina in Passiones quaspiam* SS. Cypriani *et* Justinæ *irrepserint. Verum ad expendendas, quæ contra sanctos nostros Martyres eorumque Acta moventur, difficultates progrediamur.*

D

AUCTORE J. C.

§ IV. Examinatur Joannis Felli episcopi Oxoniensis intemperans de rebus ad SS. Cyprianum et Justinam spectantibus critica.

Ex decreto Gelasii Papæ non sequitur,

J*oannes Fellus, ut jam superius monui, Pœnitentiam* S. Cypriani *ex tribus Angliæ bibliothecis desumptam inter Opuscula perperam S. Cypriano Carthaginensi doctori attributa edidit nonnullis Notis illustratam. Illi præfixit Monitionem ad lectorem, in qua laudat monumenti illius antiquitatem, quippe quod ad Constantini M. ætatem usque producit, at simul contendit, non solum id supposititium esse et ab impostore quopiam confictum, verum etiam longius progressus,* SS. Cyprianum *et* Justinam *albo Martyrum simul et mortalium erasos cupit. Contra illum strinxerunt calamos Durandus in Admonitione præfixa Actis sanctorum illorum Martyrum in Thesauro Martenii editis, Tillemontius tom. 5 Monument. Eccles. pag. 329 ac novissime laudatus sæpe Prudentius Maranus § 1 ad Vitam S. Cypriani Carthaginensis, a quibus pro data opportunitate mutuabor, quæ efficaciora videbuntur ad confutandum* E *Fellum. Hunc, cum breviores sint animadversiones ejus scriptæque sine multo felle, presse sequamur. Postquam dixit, ex quibus instrumentis edendam Confessionem, ante Constantini ætatem natam, acceperit, admittit, eamdem illam* Ἐξαγόρευσιν *esse, qua usus sit Gregorius Nazianzenus, quamque diligenter describit ex Eudociæ Metaphrasi Photius. Eamdem tamen a Gelasio Papa pro apocrypha habitam asserit, itaque mox ad alia viam sternens* S. Cypriano *Opusculum illud abjudicat. Genuinusne is Sancti fœtus sit, hactenus non inquiro: id extra dubium censeri potest, incertum esse, an Gelasii Papæ in concilio Romano decretum illam lucubratiunculam, et sic quidem feriat, ut ex eo* S. Cypriano *nostro legitime adjudicetur.*

Confessionem fœtum S. Cypriano

42 *Concilium Romanum illud celebratum est anno* 494, *ad quem legitur Gelasii decretum in Labbei et Harduini collectionibus Conciliorum, et in eo quidem dicitur: Liber, qui* appellatur Pœnitentia S. Cypriani, apocryphus: *quod tamen laudatum Opusculum non ita perstringit. Nam imprimis inter eruditos decretum illum interpolationis et corruptionis suspectum est ex eo, quod Opera quædam præstantissima ibi occurrant, quæ appositas censuras minime merentur. Eane inter nostrum hoc locum habere non possit, et decreto postea intrusum non sit, quis satis certo edicat? Profecto suspicionem augere debet, quod non in omnibus decreti illius exemplaribus* Pœnitentia S. Cypriani *recenseatur: nam in eo, quod ex insigni Jurensi codice* F *sub nomine Hormisdæ in Notis ad Vigilium Tapsensem pag.* 149 *edidit Petrus Franciscus Chiffletius, verba allegata non habentur, neque ulla fit istius Pœnitentiæ mentio. Deinde videre Fellus poterat, quid de hisce censeret Baronius in Annalibus ad annum Christi* 261 *num.* 46, *ubi opinatur, sermonem esse in Decreto Gelasii de Opusculo perperam S. Cypriano Carthaginensi supposito, quod Pœnitentiæ ejus seu Retractationis in famosa quæstione de baptismate hæreticorum titulum gerebat. Insuper demus, quod, ut liquet, ad minimum incertum est, in hoc ipsum Opusculum cadere Gelasii censuram, nondum ideo* S. Cypriano *nostro mox adjudicandum erit. Etenim potuit eadem illa Confessio adscribi sancto Carthaginensi synonymo martyri, et hoc nomine, ut male illi tributa, a Pontifice rejici.*

43 *Denique, quod solum sufficit, ut ostendatur, ex censura illa minime sequi, quod* S. Cypriano *nostro supposita sit, certum est, quod particula* Apocryphum *ibi tantum significet, quod ea auctoritate non polleat, ut in ecclesia publice fidelibus prælegi debeat vel possit, ut de simili censura probat Fontaninus de Antiquitatibus*

AUCTORE J. C. supposititium esse. Antiqui

tibus Hortæ lib. 2 cap. 3 post Baronium, Thomasium, Mabillonium ceterosque ibidem laudatos. Dicere autem, Tale scriptum in ecclesia legi non debere, et dicere, Tale scriptum non esse auctoris, cujus nomen præfert, res est tota cœlo diversa, ut cuilibet manifestum est. Et sane ratio non deerat, quare Gelasius Papa Pœnitentiam S. Cypriani *fidelibus prælegi vetaret: ut enim omittam quæpiam castas virginum aures et verecundiores animos facile læsura, maxima pars versatur in magicis artibus earumque effectibus narrandis, quæ utique ædificationi fidelium instructionique in fidei mysteriis et confirmandæ Christianorum in illa constantiæ erant minime profutura. Ad Fellum revertamur. Postquam rationem reddidit eorum, quæ de Eudociæ Metaphrasi refert Photius, satisque confidenter pronuntiavit, Metaphrasten Metaphrasim illam, quam verisimilius numquam vidit, imo cujus nec notitiam ullam probabilius habuit, interpolasse, sic pergit :* Pars media totius Operis *(Actorum* SS. Cypriani *et* Justinæ) ex Græco in Latinum conversa solum ad nos integra pervenit, quam hic repræsentamus: quod eo lubentius fecimus: siquidem, ut recte observatum, nullus sit vetustus liber, utcumque supposititius et mali moris, qui non alicui usui inserviat.

scriptores celebres,

44 *Sit Superis gratia, habemus hodie non solum partem 2 multo meliorem illa, quam Fellus edidit, sed binas alias etiam tales, ut, stantibus Eudociæ testimoniis, ad id nobis profuturæ sint, ut temere, ne quid aliud dicam, erasos a Fello ex Kalendariis Sanctos restituamus. Audiamus iterum Fellum.* Opportunum autem *(inquit)* hic erit de Personæ statu, cui hæc tribuuntur, paucis inquirere; præsertim cum hodierna Ecclesia Romana pariter et Græca duos statuant episcopos et martyres Cyprianos; primum Carthaginensem, alterum Antiochenum: et horum posteriori ea omnia, quæ ad magiam et Justinæ amorem spectant, ab utrisque referuntur. At e contra veteres passim, *(Adverte lector, quot nobis veteres producturus sit)* Nazianzenus, Prudentius, et, ut Cardinalis Baronii verbis utar, communiter Græci Cyprianum Antiochenum cum Carthaginensi confundunt. Consulat, cui otium est, Nicephorum, Syncellum, Cedrenum, et Simeonem Metaphrasten ab ipso Surio editum, et uni Afro nostro totam de magia et Justinæ amoribus narrationem attributam reperiet. *Liceat mihi hic ex Fello quærere, quos scriptores veteres vocitet, quam Ecclesiam Romanam hodiernam* (*Gregorium Nazianzenum et Prudentium inter scriptores antiquissimos Catholicos lubens recipio, sed anne eorum albo eradendi sunt Eudocia imperatrix doctissima suique et omnium seculorum prodigium, quæ sub medium seculum* v, *S. Aldelmus seu Althelmus Schireburgensis apud Occidentales Saxones episcopus, qui seculo* VII, *auctor Martyrologii Rosweydiani seu Romani Parvi forteque Beda, qui seculo* VIII, *Wandelbertus, Rabanus Maurus, Ado, Usuardus, Notherus, Photius, qui seculo* IX *vixerunt, dum Nicephorus, qui seculo* XIV, *Georgius Syncellus, qui seculo* VIII *exspirante, Cedrenus, qui seculo* XI, *Metaphrastes denique, qui seculo* X *scripserunt, inter veteres computabuntur?*

Sanctum nostrum ejusque gesta

45 *Nemo profecto sani judicii id affirmabit. Atqui tamen ii omnes* S. Cyprianum *Antiochenum luculenter ab Afro distinxerunt. Dedi aliorum testimonia initio hujus Commentarii: accipe hic Aldelmi versus ex lib.* I *de Virginitate seu de Laude Virginum edito apud Canisium tom.* I *Lectionum antiq. pag.* 744.

Sic quoque Justinam modulabor carmine castam,
Aurea virgineo lucrantem regna pudore,
Quæ terrena tori disrupit vincla jugalis,
Florida mundanæ calcans commercia vitæ.
Huic procus illustris pravo succensus amore,
Nectere non cessat verborum retia frustra,
Ut sibi forte foret dotalis Virgo per ævum,
De qua posteritas esset ventura nepotum.
Sed cum tale nefas gestaret mente malignus,
Nec tamen insontem posset pervertere fallax,
Virginis aut fibras cæcis incendere flammis,
Nititur egregiam magicis maculare venenis.
Tunc famosus erat Cyprianus fraude nugaci
Doctus in horrenda sceleratorum arte magorum,
Qui tunc auxilium spondebat ferre petenti.
Plurima schematizans sacræ molimina menti,
In tantum, ut diris certaret dæmonis armis.
Quos Magus assidue strophosus misit ad almam,
Ut pia pulsarent stimulis præcordia stupri.

ab homonymo Carthaginensi ejusque rebus

46 Sed cum Virgo Dei sprevisset frivola carnis,
Lurida tetrorum confringens tela latronum,
Credidit Altithronum salvantem secula Christum,
Ad Dominum tota conversus mente fidelis.
Pœnituit tandem Magus idola spurca relinquens,
Expertus, Virgo quid posset ferre pericli,
Quæ numquam valuit superari mille nocendi
Artibus, incesti sed fugit crimen iniquum.
Post hæc, imperio regeret cum Claudius orbem,
Impius edictis Sanctos crudelibus urgens,
Heu scelus! ut Christum damnati voce negarent;
Nolentes autem sectari jussa tyranni
O quam dura necis graviter tormenta luebant!

Tunc Justina suum ferro supponere collum
Sanguinis aut rivos non horret fundere fibris.
Sic geminis felix ornatur Virgo triumphis:
Martyra cum roseis rubuit veneranda coronis,
Candida virgineis florebat Femina sertis.
Cum qua martyrii meruit vexilla cruenti
Crudus athleta Dei Cyprianus fuso cruore *.
Sicque poli pariter scandebant sidera Sancti,
Ut prædira necis pariter tormenta tulerunt.

* an non sanguine fuso?

Hæc S. Adelmus auctor seculi VII. *Porro ne quis ex mendis aliquot, quæ huc ex corruptis Actis profecta sunt, omnia ad S. Cyprianum Carthaginensem, qua poterit vi, detorquere conetur, demus aliqua ex libro, quem sanctus præsul sub eodem titulo scripsit stilo soluto, quique exstat Orthodoxographiæ tom.* 2 *pag.* 1677, *recentiusque ex MSS. Angliæ editus est a Warthono cum aliquot Bedæ et Egberti Opusculis.*

distinxerunt: non est igitur recens in Ecclesia nostrorum Martyrum

47 *Hic Capitulo* 43 *ita scribit Aldelmus.* Denique Justina justitiæ vernacula ab orthodoxis non contemnenda virgo, cum Diocletianus imperii sceptris infeliciter fungeretur, quanta vel qualia apud Antiochiam pro virginitate servanda pertulerit, quis mediocri fretus ingenio expedire se posse glorietur. *Prosequitur deinde narrans* Cypriani *ad illam expugnandam molitiones, harum successum*, Cyprianique *conversionem ac promotionem ad episcopalem dignitatem: singula denique ex Actis nostris contrahit et pergit :* Justina vero non solum integritatis gloria fine tenus favorabiliter prædita permansit, verum etiam ad capessendam passionis palmam adamante durior diversis tormentorum cruciatibus macerata non cessit... quæ dum crudis nervorum flagris truciter cæderetur et crebris palmarum contunsionibus exalaperetur, tandem in sartaginem ferream sevo et pice crepitantem, ut in tanto tormento tenerrima Virgo torreretur, scandere jussa est. Sed Christus ... virgineos artus ab ingruenti sartaginis exitio potenter protexit. Postremo, Claudio Cæsare,... sententiam decollationis accipiens una cum Cypriano, non jam necromantia freto, sed pontificatu prædito, sacrosancto cruoris ostro purpurescit. *En Antiochenos Martyres manifeste ab Afro distinctos seculo* VII; *en Acta diversa jam tum existentia, unde singula cum ipsis mendis desumpta sunt: en in omnibus fere Eudociæ consentientem auctorem binis seculis posteriorem, quem deinde alii per secula ad usque hanc nostram*

A *nostram ætatem subsecuti sunt. Desinat igitur Fellus antiquos suos scriptores nobis jactare.*

48 *De Gregorii lapsu, quem solum cum Prudentio sibi faventem habet, mox plura ad ejus interrogationes respondebo. Minime interim miror, Græcos scriptores, quos recenset, homonymia deceptos fuisse, cum aliunde Gregorium antesignanum haberent, quem tanti, nec immerito, semper fecerunt ut etiamsi alibi de doceri potuissent, forte maluerunt ejus errori insistere. Sane quid simile contigisse Simeoni Metaphrastæ, dubitare non possum: videor enim videre hominem in consuenda historia illa misere se torquentem. Quidquid tamen fuerit, una videmus hic, quam ecclesiam Fellus* Hodiernam *appellet, dum cognitos seculo* v *et ante in Ecclesia tum Orientali tum Occidentali Sanctos, noviter excogitatos asserit. Dico* et ante, *ut facile evincitur, saltem quoad Orientalem. Etenim scribebat seculo* v *Eudocia imperatrix, scribebat in Oriente, clarissimeque rebus toto vitæ cursu gestis* Cyprianum *Antiochenum ab Afro distinxit, ejus cum* Justina *passionem, palæstram, tempus martyrii distinctissime expressit. Erat igitur jam tum in Ecclesia Orientali notus et pro diverso ab Afro martyre habitus Antiochenus episcopus et Nicomediensis martyr* Cyprianus. *Neque nugetur*

B *aliquis reponens, Eudociam doctissimam feminam simul et piissimam, eas, quæ omnibus perspectæ esse poterant, fabulas pro vera historia obtrusisse, idque, si Superis placet, nemine, quod sciamus, contradicente, dum interim notum esse debuisset, novos fabulososque tres episcopos in Antiochensem sedem intrudi, auferrique Carthaginensi martyri celeberrimo gesta, quæ applicarentur commentitio alteri, cujus, si exstitisset, recens, utpote vix per integrum seculum deducta, debebat esse memoria. Sentiant enimvero ita de Eudocia, qui se ridendos præbere satagunt: non usque eo sane progressus est Fellus, sed difficultatem tacite præterivit, vel deducendum inde ratiocinium Gregorii Nazianzeni errore et Eusebii silentio conatus est elidere.*

memoria, ut asserit Fellus;

49 *Audiamus illum rursus loquentem.* Baronius ait, hoc *(confusionem Actorum)* ex nominis similitudine contigisse et homonymia deceptum fuisse Nazianzenum cum Græcorum reliquis: *qui Gregorii errorem, vel non visis alterius* Cypriani *Actis, sine examine secuti sunt, vel perspecta neglexerunt, ut Gregorium errantem sequerentur.* Et ego quidem *(resumit Fellus)* libens concesserim, Græcos in Latinorum rebus enarrandis, in quibus perpetui sunt hospites, facile labi potuisse, præsertim in iis, quæ eorum

C tempora anteverterunt: sed quis dixerit, in Oriente gesta ipsis vivis et videntibus, eos pariter ignorasse. *Nemo sanus id profecto dixerit. At vixitne tempore Diocletiani Gregorius et vidisse debuit, quæ* S. Cypriani *gesta narrantur? Minime id quidem; cum tantum natus sit circa annum* 314, *ut ostenditur in Dissertatione præliminari ad tomum* III *Septembris, nec proinde intueri potuit, quæ gesta sunt, Diocletiano Fideles persequente. Credo, contemporaneos Antiochenses res* Cypriani *habuisse probe perspectas, et eorum aliquem Acta scripsisse, quæ deinde Eudocia carmine complexa est. Et vero, ut in ipsummet Fellum convertamus interrogationem, quis dixerit, in Oriente fabulatorem aliquem tam impudentem repertum fuisse, ut forte ipso eo tempore, vel paulo postquam res contigisse narrat, Diocletiano nimirum, Maximiano Galerio aut Constantino imperantibus, tam inaudita obtrudere ausus sit iis, qui, si revera gesta fuissent, ipsi suis oculis spectare debuissent, atque hæc tam insulsa sine scrupulo adoptasse Gregorium et postea Eudociam? Oportet tamen ita contigerit, si sua velit dicta cohærere. At quantum hoc altero, quod tam speciose explodit, absurdius est!*

cujus hypercrytica

50 *Pergamus audire criticum Oxoniensem.* Quod ad Gregorium attinet, *inquit,* adeone ille vecors, ut solus nesciret, quæ in Nicomedia ante paucos annos gererentur, et alienissimo tempore, nimirum die anniversaria Cypriani Carthaginensis apud plebem suam alterius gentis et seculi hominem operose pro concione celebraret? *Cogor Fellum interrumpere, et antequam illi respondeam, de aliquibus monere. Non Nicomediæ, ut in unico nostro MS. Græco, contra manifestum Eudociæ testimonium, legitur sed foris, ad fluvium scilicet Gallum, sancti Martyres passi sunt; idque cum exiguo apparatu et nullo tumultu: nam Actis inhærendo, Diocletianus utrumque videtur studiose cavisse, veritus ne, quos tot alia tormenta superasse a præfecto acceperat, iidem novis prodigiis Fideles in fide confirmarent, suamque crudelitatem arguerent. Neque Gregorius alium a Carthaginensi celeberrimo martyre operose pro concione laudavit, sed alterius tantum, ipsi forte incogniti, gesta alteri applicuit; in quo etsi errorem video, vecordiæ nihil perspicio. Nunc vicissim Fellum interrogemus. Adeone vecors Gregorius, vecors post illum Eudoxia, ut soli illi suspecta non habuerint, quæ aliquos ante annos conficta explodi ab omnibus debuerunt? Atqui tamen admittere hæc rursus cogetur Fellus, si sua defendere*

D AUCTORE J. C. ex Gregorii

E *voluerit. Prosequamur.* Non erat, *inquit,* Gregorius ad fidem Christianam noviter accitus, et eorum rudis, quæ ad pietatem spectabant, sed a primis annis lac Ecclesiæ hauserat: patrem enim his habuit episcopum, qui Diocletiani rebus et magnæ Nicænæ synodo intererat.

51 Numquamne illi de Antiocheno Mago ad fidem nuper converso, de Justina tum temporis miraculis et passione nobilitata, de Aglaida scholastico et Athanasio mago, de sartaginis ignibus frustra Antiochiæ adhibitis et capitali pœna tandem Nicomediæ irrogata, filium admonuit, ne hæc Afro, qui imperante Valeriano passus erat, eadem tribueret? *Respondeo. Unde Fellus acceperit; sanctos Martyres Antiochiæ variis tormentis affectos, nescio: nondum sane id vidi in monumentis antiquis assertum. Ad cetera repono: si* SS. Cypriani et Justinæ *gesta perspecta habuisset et filii futurum in eo lapsum prophetico spiritu prævidisset S. Gregorii pater, non dubito, quin præcavendo errori illa filium docuisset: at prophetiæ dono illustratum fuisse S. Gregorii patrem, nondum legi, neque video, quare tantopere alias filio ea referre debuerit; non ægre autem capio, quomodo vel illa ignorare, vel Gregorius, si Sanctorum nomina et alia forsan generatim aliqua juvenis audiverit, eorum postea oblivisci potuerit. Sane experimur indies, quam*

errore deducere volentis

F *sæpe fallax sit memoria, atque ita viris ceteroqui summis quandoque contingere, eorum lapsus docent. Quod vero ad alterum spectat, profecto exinde, quod Gregorii pater tempore Diocletiani vixerit, non debuit callere, speciatim saltem, quidquid per totum Orientem, sæviente ubique persecutione, in singulis locis gestum est.*

52 *Imo audisse potuit,* SS. Cyprianum *et* Justinam *prope Nicomediam occisos fuisse, sed cetera ignorasse; nec propterea ex martyrio satis vulgari speciale quid habuisse, quod filio referret. Sane quo tempore in Christianos ubique Diocletianus sæviebat, nondum inter fideles vivebat S. Gregorii pater, ab Hypsistiarum hæresi ad fidem conversus tantum viginti circiter annis post* S. Cypriani *nostri martyrium: cumque, ipso Gregorio Nazianzeno teste, hæc hæresis multa haberet ab ethnicis, nec pauciora a Judæis accepta, parum patris ejus tum intererat, studiosius perquirire, quid a Christianis alibi præclare gereretur. Nihil est igitur, quod magnopere suadeat, illum Martyrum nostrorum gesta perspecta habere filioque narrare debuisse. Quod si tamen pro Fello instare quis voluerit, rursus dicta ejus in ipsum retorquebo. Neque enim video, quare minus moneri debuerit Gregorius, vulgatam illam Confessionem*

sanctos Martyres nostros

AUCTORE J. C.

A *fessionem supposititiam esse; quare minus doceri Eudocia debuerit, fictitia esse omnia, quæ pro Metaphrasis materia assumpserat, maxime cum et illa in virorum eruditissimorum coronis continue versaretur: quæ sane applicata volo ad ea, quæ sequuntur.* At fieri potuit *(pergit Fellus interrogare)* ut ipse Nazianzenus per Nicomediam ex Capadocia sæpius Athenas pergens et exinde remeans errorem tam gravem, et cuilibet non prorsus stupido obvium, non statim detegeret?

53 *Proh Superum fidem, quot erunt crassissimæ stupiditatis arguendi viri celeroqui maximi, si propter hunc errorem ad stupidos prorsus ablegandus esset Gregorius! Quotusquisque est scriptor celebris etiam hujus temporis, ubi tot duces et monitores habet, qui non in errores pro materia, quam tractat, non leviores lapsus sit, maxime ubi ab ea, in qua excellit, quamque potissimum excolit arte vel scientia, nonnihil evagatur. Floruerit scientiis reliquis omnibus ecclesiasticis Gregorius in ea certe parcissime versatus fuit, quæ Sanctorum res gestas examinat posterisque commendat. Habuerit Gregorius pro re nata laudandum verisimilius S. Cyprianum Carthaginensem martyrem; huic scriptum applicuit, quod quidem non illi congruebat, sed quod, cujus esset, aliunde non noverat, quæque in illo minus con-*

B *grua videbantur, præcidit, vel sic torsit, ut non prorsus stolide Cathargmensi tribuerentur. In eo quod tantæ stupiditatis sit, ego non video. Jam superius Fellum monui, non Nicomediæ, sed foris Sanctos coronatos fuisse. Nec ibidem interrogati fuerunt, nec in urbem intrasse quidem videntur; sed mox Diocletiani jussu ad flumen Gallum capite truncati sunt; quæ omnia splendorem nullum aut celebritatem martyrio contulerunt. Deinde clam alio ablata fuerunt sacra illorum pignora, idque paucissimis post passionem diebus: quæ omnia satis mihi persuadent, non fuisse Sanctos Nicomediæ, ubi tot alii ejusdem persecutionis tempore illustriori martyrio pro Christo occubuerant, multum celebratos.*

tum temporis incognitos, postea tantum

conflictos fuisse, quod nihilo magis evincunt Eusebii silentium,

54 *Illac igitur transierit Gregorius, nihil est, quare speciatim erudiri debuerit, quoad ea præcipue omnia, quæ martyrium præcesserant, quæque illos maxime illustrabant, sed quæ Nicomediæ poterant esse minus perspecta et tamen potissimum contra errorem Gregorium præmunire debuissent. Eusebii silentium deinde sic intorquet Fellus;* Si hæc Nazianzenum simul et illius patrem fugerent, utique Eusebium historiæ ecclesiasticæ scriptorem diligentissimum; præsertim cum Anthimi Nicomediensis martyrium enarrat, cui successisse fingitur Cyprianus, latuisse illa putabi-

C mus? *Contra Baronium, si quid valent, valere debent postrema hæc. Creditis,* S. Cyprianum *ab hoc Anthimo baptizatum et ordinatum diaconum fuisse, secus ac referunt Acta, ubi de Antiocheno episcopo Anthimo, non de Nicomediensi sermo est. De hisce infra; interim pariter Eusebium pro scriptore diligenti habeo, sed nego ejus, cujus lucubrationes non unæ de sanctorum martyrum certaminibus perierunt, ut videre licet apud Tillemontium Monument. eccles. tom. 7 articulo 7 in Eusebio; et ego ad diem* XXII *Septembris Commentarii prævii ad Acta S. Mauritii et sociorum § 7 ostendi, silentium hic aliquid evincere posse, ne innumeros martyres, quos aliunde novimus, quorumque meminisse potuit, nec fecit tamen in Operibus, quæ supersunt, mentionem, stolide rejicere debeamus. Atque hæc responsio eo magis petitam ab hujus silentio rationem elevabit, quanto magis remoti ab iis locis, ubi gesta certamina enarrat Eusebius, decertarint Martyres nostri, qua de re pluribus infra.*

aut aliæ

55 *Nec Fellus suam hypercrisim aliis, quæ subnectit, meliorem reddidit. Postquam dixit, multos fabulatores et impostores olim in Ecclesia fuisse, a quibus jam ab ipsis ejus initiis nova Evangelia, Longini, Christophori, similesque commentitii Sancti profecti sint, ita denique censuram suam colligit:* Ut quod sentiam, libere eloquar, verisimillimum mihi videtur, Chri- D stianum quempiam ex illorum numero, qui Martyrum res gestas novis augmentis decorare gestiebant, et pia fraude eorum existimationi velificare, Cyprianum Carthaginensem per omnes undique ecclesias celebrem pigmentis suis ornatiorem reddere studuisse; et quandoquidem res humiles et quotidianæ videbantur ejus pietas, eruditio, proscriptio, secessus et martyrium, assumenta de magicis artibus, Justinæ amoribus, et sartaginis miraculis attexuisse, ut qui virtutibus clarus, vitiis suis cumulatius nobilitaretur. Artifex porro, ut patriam suam demereri aliquatenus possit, dramatis scenam Antiochiæ posuit; quæ quidem cum essent admodum mirifica et historiæ prius receptæ subnixa, non modo inductum vulgus, sed ipsos Ecclesiæ antistes percellebant. *Ineptæ seseque ipsas destruentes conjecturæ. Applicemus Felli dicta tempori, quo contigisse debuissent, quæ suspicatur, et nihil erit conjecturis illis stultius, nihil fidelibus ipsisque sanctis Patribus, qui tum ineptis deliriis decepti fuerint, magis stolidum.*

56 *Seculo* IV, *quo celebris erat S. Cyprianus Carthaginensis per totum Orientem, ejusqus gesta cognita et adhuc recentia, scriptor Antiochenus, ut patriam suam demereatur, fingit, ante aliquot annos (pergo in* E *Felli opinione, quod S. Cypriano Carthaginensi ea omnia, quæ de* S. Cypriano *nostro sunt, afficta sint) fingit, inquam, fabulator scribens Constantini M. tempore vel initio seculi* IV, *famosum ibi magnum ad fidem conversum, presbyterum et episcopum ordinatum fuisse; fingit,* Justinam *Antiochenam virginem nobili genere natam, ejus procum Aglaidam, opulentem juvenem, nominat; Eusebium* Cypriani *familiarem aliosque nominatim assignat, ac plura denique enarrat publice gesta, quæque Antiochensium fere neminem, si contigissent, latere potuissent. Et hæc omnia falsa sunt, fabulosa, commentitia, subdole temereque conficta, qualia ab omnibus mox deprehendi debebant. Atqui tamen hæc fabulator scribit, si Fello credimus, ut patriam suam demereatur. Vah impostorem impudentissimum de patria sua sic benemerentem stolidosque omnes Antiochenos, qui gratiam rependunt, imposturis patriam maculanti resque fabulosas, quas, si contigissent, vel ipsi spectare propriis oculis plurimi, vel a parentibus recentissima memoria accepisse debuissent, pro veris venditanti!*

ineptæ

57 *Sunt hæc, ni fallor, omnia absurda nimium, quam ut, critico Oxoniensi invitante, admittantur, et quidem sola spectata Confessione; ex Actis autem, quæ versibus donavit Eudocia, facile sequelæ deducuntur, unde luculentius pateat Fellianæ censuræ intemperantia. Acta certe illa scribi debuerunt non multo tempore postquam Confessionem exaratam credit, ne prudentissimæ imperatrici Eudociæ recentes suo tempore fabulas, aut historias scriptas diu post res gestas ita credamus placuisse, ut eas præ tot aliis suo labore dignas censuerit. Quid autem de horum auctore, stante Felli critica, censere prudentes debebunt? Plura sane adhuc is enarrat publice gesta, loquiturque de rebus Diocletiani tempore peractis, quibus quanto esset vicinior, tanto magis contemporaneorum Antiochensium ferulam metuere debuisset. Huncne altero adhuc magis effrontem, magis in ipsum indulgentes Orientales pene omnes magisque insensatos credemus? Nugæ. Igitur ruunt omnes hactenus allatæ Joannis Felli conjecturæ censuræque, et manent Sancti nostri indubitati, quos a tot jam seculis agnovit Ecclesia, atque huc Fellus transferre potest verba, quæ in eadem Monitione paulo ante scripsit.* Minime quidem decet sobrium rerum sacrarum æstimatorem publicis Ecclesiæ scriptis consignata, et, quod fortasse majus est, ejusdem praxi munita ob leves conjecturas *(quales profecto sunt, quas allegavit)* convellere et sollicitare. *Ceterum examinemus alia*

Joannis Felli

A *alia, quæ ex martyrologorum dictis, in Acta sanctorum Martyrum intorsit, quæque a neotericis aliis adoptata vel rejecta sunt.*

§ V. Discutiuntur reliquæ difficultates a Fello adversus Martyrum nostrorum historiam motæ Auctorum aliqualis chronotaxis.

Neutiquam verisimile est, duos Cyprianos

Fellus post ea, quæ præcedenti § ex illo protulimus et refutavimus, nonnulla observat de corrumpendi et fabulandi prioribus etiam Ecclesiæ seculis licentia, quæ, utpote speciatim ad nos hic non spectantia, sciens prætermitto. Stomachum ad nauseam provocet legendo Gelasii Decreto, cui id expedire videbitur : meminerit tamen, modice et prudenter ex eo portionem sumere : neque enim totum lolium est, quod ibi reperitur, uti jam superius monui. Sequamur criticum Oxoniensem ulterius ratiocinantem. Suboluerat vero, *inquit,* viris in Occidentalis Ecclesiæ rebus aliquantum versatis, hanc splendidam Cypriani historiam Carthaginensi præsuli minime quadrare : unde, ne tam elegans periret fabula, novus excogitabatur Cyprianus Asiaticus, B qui rectius personam istam sustineret. *Næ viros in Occidentalis Ecclesiæ rebus aliquantum versatos, ut impostores leviter criminatur Fellus ! Sed quid, quæso, de Actis, quæ habuit Eudocia ? Metaphrasisne, cujus initio Monitionis suæ ex Photio rationem reddidit, hic oblitus est criticus ; an subdole simulavit, ut facilius fucum faceret ? Enimvero qui adverterit ad Acta, quæ imperatrix sæpe laudata seculo* V *præ oculis habuit, non quæret tam effrontes impostores, et eos quidem in Occidentalis Ecclesiæ rebus aliquantum versatos. Pergamus audire, ut eosdem illos stupidos et bardos nobis depingat Fellus.* Sed commentum istud adeo infeliciter erat designatum, ut nec temporum, aut locorum, aut rerum gestarum circumstantiæ quidquam rectius cohærerent. *Meminerit lector Actorum Eudocianorum, ut mox deprehendat, tum hujus, tum plerarumque sequentium assertionum vanitatem.*

ad salvandam fabulam excogitatos fuisse.

59 Ecclesia Romana *(prosequitur Fellus)* diem anniversariam passionis hujus Cypriani diei XXVI Septembris assignat, Menologium Græcorum Octobris secundo affigit : interim Hieronymi, quod dicitur Martyrologium a Dascherio editum, et vetustius illud a Maria Florentinio in lucem emissum utrobique prætereunt. *Nihil Fello prodesse potest, quod alio a Latinis, alio a Græcis die sancti Martyres celebrentur, quippe quod illis cum aliis innumeris pene Sanctis* C *commune est, dum altera Ecclesia mortis, altera translationis vel similis celebritatis agit memoriam. Quod pertinet ad Martyrologium S. Hieronymi nomine insignitum, etsi diffiteri non possum, utcumque mirari me, quod in vetustioribus exemplaribus locum non habeant* SS. Cyprianus et Justina, *non tamen id silentium multum torquere debet eos, qui norunt, quam corrupta sint omnia, quamque facile sub contortis vitiatisque aliis nominibus latere possint, aut, ut multi alii, rejecti forte aut neglecti fuerint. Quamquam, omissa fuerint eorum nomina, necne, parum refert, cum eorum historia monumentis antiquioribus, quam sint illa Martyrologia, sit abunde stabilita. Igitur ad alia cum Fello procedamus.* Quod ad martyrii tempus, *inquit,* attinet : Aldhelmus, Rhabanus, Petrus de Natalibus cum aliis nonnullis sub Claudio passum aiunt : Notkerus, Ado, Photius *(Quid nobis hic cum Photio rursus ? Eudociam saltem dixisse, oportebat, cum ille imperatricis tantum asserta, non sua referat. At hujus satagit Fellus perpetuo oblivisci)* cum nobili Annalista sub Diocletiano coronatum referunt, scilicet anno CCXC.

Paralogismi Felliani,

60 Sed neutra hypothesis phænomenis respondet; cum per totum Claudii imperium, qui etiam Nicomediæ egisse non legitur, et ad extrema fere Dio- D cletiani tempora, pace frueretur Ecclesia, et ipse Anthimus, cujus successor perhibetur Cyprianus, in primis persecutionis a Diocletiano motæ initio, anno nimirum CCCIII, passus esset, ut inaudito prius miraculo martyr præcoci fato, persecutionem annis XIV anteverteret ; et etiam post tot annorum vices usque sibi superstes, ad martyrium denuo subeundum in vivis permaneret. *Sistamus hic criticum ita evagantem et permiscentem omnia, ut seipsum perdat. Id verum est, martyrium* SS. Cypriani et Justinæ *ab Adelmo aliisque sub Claudii imperio perperam figi, manifesto errore ex corruptis Actis profecto ; cum iidem scriptores passim Claudium post Diocletianum in eodem elogio ad vivos reducant. Fuerat nimirum jam eorum ætate in exemplaribus aliquot inducta, quæ Claudio inscribitur, Eutolmii satis insulsa epistola, ad quam scriptores illi offenderunt, epocham inde martyrii desumentes. Facile etiam Fello dabo, Claudium Nicomediæ non egisse ; at illud minus illi concedam, ab hujus imperii initiis usque ad postrema fere Diocletiani tempora, tam pacate Christianorum res fluxisse, ut eorum nusquam ulli, præfectorum maxime ferocia vel avaritia, illo intervallo tormenta subierint, mortemque pro Christo oppetierint : contrarium enim tum a* E *Ruinartio Pagioque, tum centies in Opere nostro indubitatis exemplis argumentisque fortissimis evictum est.*

AUCTORE J. C.

61 *Quamquam, ne hisce inutiliter immoremur diutius ; lubens agnosco, errorem istorum martyrologorum : et passionis epocham ab Eudocia aliisque sub Diocletiano, non anno 290, ut perperam asserit criticus, sed posteriori aliquo hactenus non determinato, consignatam accipio, ostendoque, quam admirabilis sit hic Felli critica. Imprimis ut hanc epocham (hypothesim ejus verbis nominemus) tot venerandorum monumentorum testimoniis stabilitam, phænomenis contrariis everteret, debebat, ni fallor, phænomena saltem non minus firma, seu de quorum exsistentia non magis dubitari posset, allegare ; debebat ex phænomenis demonstratis vel admissis ab eodem, qui hypothesim propugnat, contra illam pugnare : tantum vero abest, ut id præstet, ut phænomena falso adstructa alleget, ex iisque impugnet et illum, qui hypothesim non admittit, et alios, qui phænomena illa ut conficta et spuria rejiciunt. Oppugnat epochæ possibilitatem ex Baronii errore, idque non satis quidem fideliter, ac si illa stare non posset, si quid ille male cohærens per errorem protulisset : quæ sane ratiocinia non sunt hominis philosophi systemata vel hypotheses ex phænomenis debite exigenti. Dico ex* Baronii errore ; idque non satis quidem fideliter : *probo utrumque. Ac primo quidem, in Confessione elogiisque martyrologorum, quæ sola Fellus vidit, non legitur,* F *Anthimum, cui successit* S. Cyprianus, *Nicomediensem episcopum et martyrem fuisse. Sed neque id alibi hactenus inveni ; imo in Actis, ubi Anthimi mentio fit, dicitur is, non martyrio coronatus, sed spontanea morte occubuisse ; quæ sane, etiamsi deessent aliunde alia, vetant, intelligi de Nicomediensi martyre celeberrimo, qui ipso mox persecutionis a Galerio inculcatæ initio, anno nimirum 302 trucidatus est.*

in Baronii errore

62 *Solus id cogitarat incongrue Baronius ; ut jam superius monui, ab eoque proin, quem paulo ante citarat, id phænomenon accepit Fellus, quod ab iis, qui hypothesim seu epocham sub Diocletiano figunt, merito exploditur. Porro erravit ibi Eminentissimus scriptor, non tam crasse tamen, ut se paradoxis illis et anachronismis, quæ contorquet Oxoniensis criticus, implicarit, aut implicandum dederit. Nam imprimis, falsum est, quod Baronius* S. Cypriani *mortem unquam anno 290 illigarit, ut infide ludit Fellus. Imo qui in Annalibus ad annum 302 Nicomediensis Anthimi coronam refert, ne asserit quidem,* S. Cyprianum *nostrum sub Diocletiano*

maligne ludentes,

A *Diocletiano passum esse, neque proin hypothesin admittit. Ad annum* 311 *inter Martyres, qui sub Diocletiano posteaque sub Maximiano Galerio lauream Nicomediæ consecuti sunt, nostros solum enumerat. In Notis ad Martyrologium suum ita loquitur* : Fuit etenim hic, (*S. Cyprianus*) de quo agitur, patria Antiochenus, ex mago Christianus, inde diaconus, et una cum Justina sub Euthbolmio præside temporibus Diocletiani in sartagine positus, Nicomediæ martyrium consummavit. *Denique, ne cuiquam dubia sit adhibita a Baronio circa martyrii epocham cautela, accipe verba ejus ex ipso Martyrologii textu.* Nicomediæ natalis sanctorum martyrum Cypriani et Justinæ virginis, quæ sub Diocletiano imperatore et Euthbolmio præside multa pro Christo perpessa, ipsum quoque Cyprianum, cum esset magus et suis magicis artibus eam dementare conaretur, convertit ad Christum, cum quo postea martyrium sumpsit. *En rursus omnia sic disposita et permixta, ut ex solis ejus verbis evincere non possis, Martyres sub eodem Diocletiano morte affectos fuisse.*

AUCTORE J. C.

refelluntur.

63 *Porro sedulo id cavisse, videtur Baronius, quod quidem ipsum cavere tantopere non oportebat, quia in Actis forte aliquot corruptis legerat, plures annos in* B *episcopatu* Cyprianum *egisse, quibus propterea locum post annum* 302, *quo successerit Anthimo, laborabat invenire. Cum autem anni illi in plerisque melioribus Actis presbyteratui ejus, et determinatum tempus episcopatui non assignentur, poterat tuto ea sollicitudo deponi, martyriumque Sanctorum nostrorum sub Diocletiani imperio sine scrupulo figi. Demus nunc, expuncto, quem morti illorum affinxit Fellus, mendaci anno* 290, *demus, inquam,* S. Cyprianum *anno Christi* 302 *ad cathedram assumptum, quid vetabit, eumdem biennio post anno* 304, *imperante adhuc et Christianos persequente Diocletiano, coronatum fuisse? Debebitne ideo Anthimus,* inaudito prius miraculo, præcoce fato persecutionem annis XIV antevertisse et etiam post tot annorum vices usque sibi superstes, ad martyrium denuo subeundum in vivis permansisse? *Tantine anachronismi devorandi erunt, si ex vacillantibus Baronii verbis, retenta epocha mortis S. Anthimi successioneque* S. Cypriani *in ejus locum, martyrium Sanctorum nostrorum ad Galerii Maximiani imperium differamus? Minime id quidem. Atqui tamen non in Baronii opinione solum, sed in quacumque alia chronotaxi similes contradictiones evincendæ erant, ut ex his hypothesis seu epochæ martyrii sub Diocletiano impossibilitas erueretur.*

C 64 *Hoc cum multo minus sophismatis suis Fellus egerit, nihil egit; nisi velis, malam fidem suam aut rationum inopiam demonstrasse. Verum de his plusquam satis : cetera ejusdem dicta expendamus.* Manifestius, *(inquit, circa martyrii nimirum epocham)* secum pugnat Beda nostras, qui in Martyrologio ad Septembris XXVI Justinam plurima sub Diocletiano passam refert, et deinde capite plexam cum Cypriano sub Eutholmio tempore Claudii; quæ pariter cum historiæ fide et Bedæ ipsius judicio pugnant. In secundo enim tomo Operum ejus Claudio annum mundi MMMMCCXXIV assignat, Diocletiano vero annum MMMMCCXXXVIII. *Monui superius, in Martyrologio Bedæ Metrico, quod edidit Acherius,* SS. Cypriani et Justinæ *mentionem non fieri : unde applicari potest Sollerii nostri opinio. In Bedæ Martyrologio, quod Majores nostri tom.* 2 *Martii præfixerunt, locum habent, ibique, fateor, anachronismus legitur, quem merito hic carpit Fellus. At sive is Bedæ error fuerit, seu Flori, sive alterius posterioris, qui textum corruperit, debile hinc repetitur contra historiæ veritatem argumentum; rursus enim ad Eudociam Actaque, quibus usa est, ubique vitia illa non reperiuntur, provoco; indeque concludo, eadem ab inscitis interpolatoribus postea corrupta fuisse. Concludat inde Fellus, quod lubuerit, non me morabitur. At quoniam de anachronismis illis specialim crisis occurrit, juverit hic aliquid circa illos observasse.* D

Nihil aliorum quorumdam scriptorum ex corruptis Actis

65 *Irrepserunt in Acta omnia seu Actorum omnia exemplaria, quæ hactenus vidi, indeque, si cautiores paucos exceperis, ad martyrologos omnes transierunt. In omnibus scilicet Passionibus sub finem Claudio cæsari inscribitur insulsa aliunde etiam Eutolmii præsidis epistola, idque passim post factam in præcedentibus Diocletiani imperatoris mentionem, sub cujus imperio in aliquibus exemplaribus figitur* S. Justinæ *conversio ad fidem. Dicere, ni fallor, non debeo, epistolam memoratam, utut iis etiam mendis careret, auctoris inventioni relinquendam esse. Rarissime enim critici, idque non nisi fortissimis rationibus convicti, monumenta similia pro sinceris et genuinis admittunt; cum non sit probabile, privatas præsidum ad imperatores litteras tam facile in aliorum manus venisse. An Eutolmii epistola in Actis Eudociæ expressa fuerit, incertum est. Photius, quæ huc spectant, ita refert :* Hæsitans ergo judex decrevit Martyres ad Diocletianum mittere et ad eum, tum quæ pertulissent tormenta, tum quemadmodum essent pœnis omnibus superiores, perscribere. *Quæ verba dubium relinquunt, an epistolam* E *expresserit imperatrix; at simul persuadent, quod, si expressa fuerit, ad Diocletianum, non vero ad Claudium missa fuerit.*

profecti errores contra historiæ

66 *Hinc etiam mihi suadetur, hunc errorem postea irrepsisse, quem cum mirarer tam universalem esse, inutilem quidem operam impendi scrutando, an Claudii nomen unquam Diocletianus gesserit. Ut id facerem, magis impulerat me MS. Passio Græca ubi, ut supra monui, inscripta est :* Κλαυδίῳ καίσαρι τῷ γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότῃ Διοκλητιανῷ χαίρειν. Claudio cæsari terræ ac maris domino Diocletiano salutem. *Hic hiulca phrasi utrumque nomen eidem imperatori tribui videtur; neque enim conjectare ausim, Galerium hic Claudium vocari, cum etiam hoc nomen non legatur gessisse, et illud insuper, utpote tantum cæsaris, Diocletiani imperatoris Augusti nomini saltem fuisset postponendum. Verum, ut dixi, operam perdidi, neque usquam inveni, Diocletianum illustre Claudii nomen sumpsisse. Igitur suspicor, titulum aliquem alium, forte amanuensium inscitia, in MSS. Græcis in Claudium migrasse, quem cum invenisset sciolus quispiam cum Diocletiano conjunctum, hujus nomen præpostere pro alterius nomine expunxisse; vel, si mavis, olim in initio conversionis* S. Justinæ, *illam ejusve nativitatem Claudii, mortem Diocletiani imperio assignatam fuisse, alterumque in alterius locum ex scriptoris negligentia* F *vel inscitia transiisse. Id si ita contigerit, potuit rursum alius non magis eruditus, cum in aliis MSS. Claudio inscriptam epistolam vidisset, ejusdem nomen ibidem Diocletiano, quem in suo exemplari invenerat, inscite adjungere.*

veritatem faciunt?

67 *Quidquid sit de erroris occasione, certum est, si in Actis Diocletianum cum Claudio permutemus, recte chronotaxim fluere, quam, data hic occasione, lubet aliqualem texere. Ac primo quidem ex Eudociæ testimonio statuamus, Sanctos sub Diocletiano passos esse, idque verisimilius tempore magnæ persecutionis. Agebat, ad quem ab Eutolmio missi sunt, imperator Nicomediæ* XXVI *Septembris, quo Sanctorum memoria a Latinis agitur, vel initio Octobris, quo apud Græcos celebratur. Iis mensibus sæviente persecutione, non nisi anno Christi* 304 *Nicomediæ fuit Diocletianus, ut ex scriptorum testimoniis conficit Tillemontius. Eo igitur anno* SS. Cypriani *et* Justinæ *martyrium illigandum est. Accipiamus ex Menologio Basiliano, a vetustiori verisimiliter teste mutuatam,* S. Cypriani *sub Decio nativitatem, conversionem vero* S. Justinæ *sub Claudii imperio ponamus; ceterasque temporis notas combinemus. Decius*

quibus correctis, Actorum chronotaxis aliqua

Decius imperare cœpit anno Christi 249. *Claudius autem anno* 268, *et uterque biennio fere imperavit. Hujus anno ultimo, Christi* 270, *conversa ad fidem* S. Justina *egerit annum ætatis circiter* 16, Cyprianus *vero* 21; *anno Christi* 304, *quo coronati martyrio fuerunt, is numerabit ætatis annum* 55, *illa* 50. *In Confessione seu Pœnitentia legitur* S. Cyprianus *anno ætatis* 30 *ad Chaldæos profectus, et cum ibi aliquo tempore egerat, reversus Antiochiam sollicitationibus Aglaidæ* S. Justinam *magicis artibus aggressus fuisse. Possunt sanctæ Virginis cum Aglaida dæmonibusque certamina circa annum Christi* 282 *figi, cum jam* Cyprianus *ageret ætatis* 33, *sancta vero* Justina 27; *residuique erunt usque ad martyrium anni* 22, *quibus gesta reliqua commode innecti poterunt : conversio scilicet* S. Cypriani, *ejus ordinatio, sedecim anni in presbyteratus Ordine, residuique in episcopatu acti.*

non impedite fluit. Non probatur, ante Constantini tempora

68 *Quod si quis nimiam ætatem* Justinæ, *amoribus Aglaidæ appetitæ, assignari censuerit, maxime cum in Confessione Adolescentula vocetur, illique alibi tales etiam tituli adscribantur, ut videatur multis annis fuisse* S. Cypriano *junior; per me licet, is* Justinam *sub Claudio, ut* Cyprianum *sub Decio, natam credat, fingatque conversionem ejus sub annum* 282, *post quam*
B *mox subjiciat Aglaidæ amores; non minus commode fluet reliqua chronotaxis, ut facile patebit consideranti. Ad Fellum revertamur aliam machinam admoventem.* Interim, *inquit,* siquidem hæc gesta finguntur Antiochiæ sub Eutholmio comite Orientis, hæc ad Diocletiani tempora pertinere non possunt, cum non ante Constantini tempora aliquis comes Orientis illic constituebatur; unde ob mutatam imperii formam apud Zosimum vapulat Constantinus; et Joannes Antiochenus de Feliciano ad illam dignitatem admoto verba faciens, addit expressis verbis οὐκ ἦν πρῶτον ἐν τῇ αὐτῇ μεγάλῃ Ἀντιοχείᾳ κόμης ἀνατολῆς ἐγκάθετος. *Miror propius locum non assignari, ubi hæc dixerit Joannes Antiochenus; verborum sensum ex adjunctis certius erueremus, qui etsi nunc utcumque dubius est, Felli tamen assertionem neutiquam stabilire potest. Græca ad verbum Latina facio.* Non erat prius in magna Antiochia comes Orientis degens : *an potius* immissus? *Ut lubuerit, verte* ἐγκάθετος, *at ne per speciem quidem inde extundes, tunc primum comitatum Orientis fuisse institutum; possunt enim non uno sensu esse hæc verissima, etiamsi longo ante tempore fuissent in Oriente comites.*

comitatum Orientis non fuisse institutum. Refunduntur alii

C 69 *Quod ad Zosimum spectat, nescio an satis bona fide a Fello allegatus sit. Certe in tota ea parte Historiæ, quæ de Constantino est, nullum verbum est de comitatu Orientis nihilque, quod vel umbram præbeat Felli asserto. Sub finem quidem suo more intemperanter in Constantinum debacchatur Zosimus, quod ille potestatem præfecti prætorio in quatuor præfectos partemque in magistros militum partitus esset. At non volet, opinor, Fellus, per præfecturam prætorii, aut per magisterium militum comitatum Orientis intelligi : nimis enim id falsum esset et ridiculum. Erravit igitur vel imposuit, cum Zosimi testimonium allegavit. Ceterum, etsi satis certo aliunde probare non possim, Diocletiano imperante, comites in Oriente fuisse, nihil inde accedit Fello, ejus quippe est, qui historiam impugnat, illam falsitatis convincere, non meum singula aliis testimoniis probare. Eumdem autem judicem Photius ex Eudociæ Metaphrasi, non comitem Orientis, sed præfectum tantum appellat; unde si quis postea comitem cudisset interpolator, non esset res multum miranda, neque inde profecto historiæ totius falsitas et suppositio debite erueretur. Quæ Fellus subnectit sequentia,* demum, ne singula persequar, quocumque enim oculos converto, mendacium perlucet, *sine scrupulo deleat, cum hactenus evicerit prorsus nihil, nec quidquam ostenderit, quod fabulam, multo minus mendacium probet. Nec melius ipsi succedunt pauca,* D *quæ adhuc subjunxit.* Photius, *inquit,* ait, Cyprianum *AUCTORE J. C.* Antiochiæ episcopum post Anthimum factum. *Asserit id revera ex Eudociæ verbis Photius, quid tum?* Quem *(Anthimum)* certissimum tamen est, non urbis istius sed Nicomediæ præsulem fuisse.

ejusdem Felli cavilli.

70 *Belle. Si hæc valet logica, jam tandem ego ostendam, Carolum nullum Angliæ regem fuisse, quia certissimum est, fuisse imperatorem Romanorum, qui rex non esset Angliæ, Caroli nomine appellatum. Pergamus.* Nec quidquam magis sincerum, quod alii tradunt, eum *(S. Cyprianum)* Nicomediæ successisse, quando fabulatores uno ore consentiant, Cyprianum ex mandato Eutholmii ab Antiochia Nicomediam transmissum, martyrio illic statim coronatum et ad Galli flumen urbi vicinum una cum Justina capite obtruncatum : ita utcumque Anthimi in martyrio successor fuerit, certe in episcopatu succedere non potuit. *Sic observationes suas concludit Fellus, qui videtur hic sophismatum suorum ex confictis anachronismis de morte S. Anthimi Nicomediensis martyris debilitatem sensisse, cum rursus eodem redeat, Baronii errorem etiam liberaliter aliis affricans. Quod ait,* fabulatores omnes consentire, Cyprianum *Antiochia Nicomediam missum esse, acsi ibi egisset Eutholmius tormentaque Sanctis inflixisset; pariter falsum est,* E *imo id nullibi assertum vidi. Contra Eudocia scribit,* S. Cyprianum *Antiochia,* S. Justinam *Damasco ad præsidem perductos fuisse, quibus satis innuit, non Antiochiæ, sed alia in urbe egisse tunc temporis præfectum, et Sanctos interrogatos, tortos, indeque ad imperatorem missos fuisse. Hunc Felli lapsum, etsi parum hic ad rem faciat, observatum tamen volui, quia tam severe aliorum errores exagitat, ex iisque tam facile fabulatoris titulum illis tribuit. Nunc aliorum criticorum judicia discutiamus.*

§ VI. Examinantur Tillemontii critica, illique contrariæ Bailleti et Marani censuræ. Disseritur de Sanctorum patria et Antiochena S. Cypriani sede. Scripta quæpiam S. Cypriano nostro non satis certo tributa.

Tillemontium Confessionem propugnantem deserit Bailletus,

V*iderat Tillemontius Felli Admonitionem, quam duobus §§ præcedentibus impugnavimus, illique se opposuit tom.* 5 *Monumentorum Eccles. pag.* 329 *et seqq. pertractans, quæ ad Sanctos nostros pertinentia* F *invenerat. Præter Confessionem editam a Fello, non videtur consuluisse Acta præter ea, quæ a Metaphraste compilata sunt, quæque ex Gregorii Nazianzeni aliorumque Græcorum errore confusionem duorum SS. Cyprianorum traxisse, agnoscit. Confessionem pro genuino S. Cypriani nostri fœtu habet et tuetur; quoad reliqua, si unum alterumve exceperis, sequendam censet Eudociam, quippe cui credit Acta genuina præ oculis fuisse, ex quibus Metaphrasim suam magna fide et sine inventis poeticis composuerit. Ex hisce igitur historiam sanctorum Martyrum nostrorum adornat. Mira est Bailleti ducem suum Tillemontium deferentis critica. Demus censuram ejus ex Tabula critica ad* XXVI *Septembris Latine versam. Ita scribit:* Videri potest... scriptum, cui timulus, Confessio S. Cypriani, quæ videtur composita fuisse jam ab ipso martyrii illorum tempore. Exstat in ultima editione Operum S. Cypriani Carthaginensis adornata per Fellum et Pearsonium, qui illam merito pro suspecta habent. Tillemontius favorabilius de eadem judicat, creditque, pro autographo fuisse Gregorio Nazianzeno et imperatrici Eudociæ cum Actis antiquis deperditis. Inveniuntur alia apud Surium, sed quæ auctorem habent Metaphrastem et confundunt geminos Cyprianos,

AUCTORE J. C.

A prianos, ut fecit Gregorius. Denique fateri oportet, nihil de Sanctis illis, quod pro authentico haberi possit, nobis superesse. Prætensa S. Cypriani Confessio imprimis videtur multis locis sustineri non posse.

cujus censura mire inconstans est.

72 *Ita Bailletus vage et nescio quid agitans. Ergone Fellus et Pearsonius Confessionem solum pro suspecta habent, dum contendunt, omni admota machina evincere, fabulosum auctorem esse, cui tum scriptum ipsum, tum gesta, quæ narrantur in illo, mendaciter tribuuntur? Hæc ego non satis assequor. Certe illi hypercritici et auctorem et scriptum ipsum pro fabulis et imposturis habent. Quod si censet Bailletus, adulterinum esse fœtum ab impostore* S. Cypriano *nostro suppositum, et quod quidem suam in se falsitatem prodat, tuto delere poterat marginalem notam, quam ad relatam Felli censuram annectit;* Dubitari tamen potest, an S. Cypriani ipsius sit Confessio; *etenim credere saltem decebat,* S. Cyprianum *jam ad fidem conversum fabulas et commenta tam insolentia pro veris factis non venditasse. At fortasse significare tantum Bailletus voluit, si forte* S. Cypriani *illud Opusculum sit, esse sane plurimis mendis postea corruptum? Etsi* B *nihil tale vacillantia ejus verba præferunt, esto tamen: at Bailleti tunc certe partes erant, assignare, quænam ea essent, quæ defendi neutiquam possent et corrupta posterius arbitraretur, sicque censuræ suæ rationem reddere. Tantum vero abest, ut simile quid præstiterit sive loco citato, sive in ipso elogio, ut videatur hic pro probabilibus habere, non solum quæ ex Confessione profecta sunt, sed alia etiam, quæ ex indubie corruptis Metaphrastæ Actis accepit, et ex quibus non jam ibi titubans elogium suum consuit. Plura talia recensere hic possem, sed operæ pretium non duco, ejus crisim pluribus exagitare, quod sciam, eruditis in confesso esse, Bailletum, quando suum Tillemontium deserit, nec alium habet ducem, qui Tillemontium confutarit, levem esse et passim aberrare.*

De ejusdem sinceritate minus etiam favorabiliter judicat Maranus, sed censuræ rationem

73 *Cum aliquot difficultates in Tillemontii sententia occurrerent, quas elevare forte non poterat; ne hunc semper sapere videretur, negativam tueri et sequi Fellum maluit: ac cum hujus critica eo tendat, ut Martyres nostros, non Sanctorum modo, sed hominum etiam albo eradat, eaque censura reliqui cavilli nitantur; qui in primo ducem sequi non est ausus, facile sollœcismis irretiri et hærere in reliquis potuit. Prudentius Maranus sæpe laudatus, qui adornatam per Baluzium Operum S. Cypriani Carthaginensis editionem perfecit, Fellumque* § 1 *Vitæ ejusdem Sancti perstrinxit* C *quoad existentiam sanctitatemque* SS. Cypriani et Justinæ, *a Fello quoad antiquitatem sæpe memoratæ Confessionis dissentiens, simul a Tillemontio circa sinceritatem ejusdem utcumque tecte recedit. In præfatione pag.* 5 *ita Maranus loquitur:* Haud equidem numeraverim inter meliora antiquitatis monumenta Confessionem Cypriani, quam editor Oxoniensis Latine vulgavit. Sed tamen quia... in pretio fuit apud Gregorium Nazianzenum, Eudociam, Photium, non modo illam in hac editione desiderari non sum passus, sed etiam in locum Latinæ interpretationis... Græcum ipsum textum... ac novam interpretationem substituere non dubitavi. *Deinde* § 1 *Vitæ Fellum impugnans fatetur, se Felli opinioni de Confessionis antiquitate non subscribere.* Porro, *inquit,* fatetur ipse Fellus, cui tamen hac in re non omnino assentior, Confessionem Cypriani ante Constantini tempora scriptam fuisse, id est circa illud tempus, quo perfunctus martyrio creditur, nimirum sub Diocletiano et Maximiano. *Enimvero si sincera est memorata Confessio, debuit illam* Cyprianus *ante martyrium scripsisse, quo cum illam Maranus posteriorem judicet, simul ei sinceritatem abjudicat, censetque, fœtum ab altero illi suppositum fuisse: neque enim voluerit,* D *opinor, reductum fuisse ad vivos Martyrem, ut post coronam sua crimina condito testimonio recantaret.*

non reddit. Errores præcipui

74 *Quid Maranum, Bailletum aliosque moverit, ut Opusculum illud* S. Cypriano *nostro abjudicarent, nescio: nullam sane opinionis suæ rationem speciatim attulerunt; nec proinde specialibus argumentis necesse est illud Sancto, cujus nomen præfert, cuique a Gregorio Eudociaque et tot aliis subsecutis scriptoribus tributum fuit, vindicare. Miranda ego in Confessione illa video plurima, sed quæ non possem falsitatis convincere. Tenent id illi, qui similia decretorio mox ore inter fabellas ablegant: sed meminerint, quid in libris Job et Tobiæ atque in novo Testamento de dæmone ejusque fallaciis maleficiisque legatur, deindeque argumentis, non fortibus verbis, rem aggrediantur, ut saltem videri possint aliquid conati, et responsum mereantur ab aliis, qui non tam facile scriptis similibus fidem negant. Ego interim Confessionem sæpe memoratam tamdiu pro authentica habebo, donec aliter doctis et solidis argumentis fuero convictus. Verum ad Tillemontium revertamur, cujus criticam eodem modo verbis, sed nullis rationibus improbat Bailletus, quæque, cum ea fere omnia, quæ in prima et tertia Actorum* E *parte, seu* S. Justinæ *Conversione et Martyrum Passione, difficultatem pariunt, satis studiose discusserit, examinari ulterius meretur. Vitia ea omnia colligit Nota* 2 *in* S. Cyprianum *nostrum tom.* v *Monument. pag.* 720; *unde ea delibo, quæ in Acta nostra cadunt et nondum ad Felli cavillationes discussa sunt, prætermissis iis, quæ ad interpolationem Metaphrastæ tantum pertinent. Primum, quodque meo quidem judicio difficultatem parit maximam, est Antiochia, quæ non solum dicitur Sanctorum nostrorum patria fuisse et scena, ubi res præcipue gestæ referuntur, sed ubi insuper* S. Cyprianus *infulas adeptus dicitur post Optatum, qui* S. Justinam *ejusque parentes baptizarit, hujusque successorem Anthimum, a quo Sanctus ad Ecclesiam admissus sit.*

in Actis occurrentes. S. Cyprianus Antiochiæ Syriæ

75 *Porro in Conversione* S. Justinæ, *quam edemus ex MSS. nostris, manifeste designatur Antiochia Syriæ, quæ et Antiochiæ Daphniticæ, Magnæ, vel ad Orontem adjuncto nomine, apud scriptores venit. Est autem certum, Antiochiæ, quæ est Syriæ metropolis, archiepiscopum non fuisse* S Cyprianum *nostrum, nec illum in ea cathedra præcessisse nominatos binos alios. Etenim Eusebius, apud quem Antiochenorum patriarcharum usque ad sua tempora Catalogum habemus,* F *nullius horum meminit, quos tamen tanto minus prætermittere potuisset, cum ipsi coævi et contemporanei fuerint. Adde, quod, si gesta tam præclara et admiranda, qualia sunt Sanctorum nostrorum, Antiochiæ Magnæ, in vicinia nimirum regionis, ubi scribebat, contigissent, non potuisset illa ignorare Eusebius, qui Christianorum res, in Syria maxime vicinisque regionibus pro fide sub Diocletiano gestas, enarrans, eorum videtur etiam relationem inducere debuisse. Sed de his mox plura. Imperatrix Eudocia apud Photium Antiochiam Syriæ metropolim expresse non designat. Quæ huc pertinent, ubique solum Antiochiæ mentio fit, sic habet Photius libri* 3 *initio.* Ὁ δὲ τρίτος, τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης τῆς καλλιπαρθένου μετρεῖ, οἳ ἐμαρτύρησαν, Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐχόντων. Συνελήφθησαν δὲ ἐπὶ τὸ μαρτύριον, ὁ μὲν ἐξ Ἀντιοχείας, ἧς καὶ μετὰ Ἄνθιμον τὸ ἀρχιερατικὸν ἴθυνε θεσμὸν, τὴν αὐτὴν καὶ πατρίδα λαχών. ἡ δὲ ἐκ Δαμασκοῦ, ἐκεῖ γὰρ τῆς Ἀντιόχπυ μεταστᾶσα (αὕτη δὲ καὶ τῇ Παρθένῳ ἐχρημάτιζε πατρίς) τὸ Χριστὸν ἐκήρυσσε λαμπρῶς·

episcopus non fuit,

76 *Textum sic Latine vertit Schottus:* Tertius denique *(liber)* complectitur martyrium S. Cypriani et claræ virginis Justinæ, qui Diocletiano et Maximino *(imo Maximiano)* Romæ imperantibus, morte testimonium

A testimonium dixerunt fidei. Una enim ad martyrii lauream abrepti sunt: Cyprianus quidem ex patria urbe Antiochia, cujus etiam archiepiscopatum post Anthimum administrarat; Justina vero Damasco: ibi enim illa, postquam Antiochia migrarat, quæ et ipsa Virginis patria erat, palam Christum professa est. *Imbiberat scilicet Schottus vulgarem opinionem, quod de Antiochia Syriæ metropoli ageretur, sicque* ἀρχιερατικὸν θεσμὸν archiepiscopatum *interpretatus est, quæ pressius ad textum vertenda credo,* Pontificium *seu* primarii sacerdotis ritum *vel* munus, *ut saltem de episcopo, vel ejus vices gerente dici possint. Mallem etiam magis ad litteram, correcto mendo in Photii textu* τῆς Ἀντιοχείας *vel* τῆς Ἀντιόχου πόλεως, *ita vertere* : Illa vero Damasco: ibi enim, postquam migrarat Antiochia (hæc etiam Virgini patria nominabatur) Christum etc, *ut non major suspicio de Antiochia ad Orontem in Latino ingeratur, quam suppeditet textus Græcus, qui, ut consideranti liquet, illam nobis necessario non repræsentat, nisi forte ex vicinia Damasci, qua de re infra pluribus. Observo interim, in Actis ab Edmundo Martene et Durando editis Antiochiam Syriæ metroplim etiam distincte non exprimi, uti nec in Passione nostra Græca et aliis nonnullis monumentis,* B *contra quæ in eo militare non potest Conversio* S. Justinæ *MS. edenda, in quam facile ab interpolatore, cui vel sola illa Antiochia innotuerat, vel qui saltem de illa agi, non satis caute judicabat, denominatio a vicino luco Daphnitico intrudi potuit : quod morari nos non debet, ne Antiochiam aliam requiramus.*

77 *Plurimæ olim fuerunt urbes hoc nomine ab Antiochis insignitæ. Præter Syriæ metropolim, celebris semper fuit Antiochia Pisidiæ, quæ præsules suos sacros habuit jam ab Apostolorum temporibus. Variæ aliæ fuerunt synonymæ urbes. Stephanus Byzantinus tredecim enumerat; quatuordecim Eustathius; sedecim condidisse, vel Antiochiæ nomine donasse saltem Seleucum, Antiochi filium, auctor est Appianus in Syriacis; varias assignant Ortelius aliique geographi recentiores. Inter eas omnes locum patriæ utriusque Sancti et trium episcoporum sedi, quandoquidem de Magna Antiochia intelligi Acta non possunt, perquirimus. Tentavit jam id Tillemontius Nota 4, ubi pro Antiochia Phœniciæ stetit. Tillemontii conatus pessime excepit Bailletus, in elogio Sanctorum nostrorum sic claudens numerum 3, postquam dixerat, ut jam præmisimus, de Antiochia Syriæ sermonem in Confessione esse non posse.* Hoc, *inquit,* cogit illos, qui illam *(Confessionem)* C accipiunt pro veritate historica potius, quam pro fictione poetica, aliam Antiochiam quærere, quæ potuerit fuisse SS. Cypriani et Justinæ patria, et hunc habuisse episcopum : in quo videntur satis inutiliter se cruciasse. *Hæc Bailleti censura rursus est sine ulla probatione; conjectura vero Tillemontii non apparet mihi tam insolens et levis, ut nisi duo me retraherent, lubens illam, cum erudito Assemanno in Admonitione ad Martyrium SS. Luciani et Marciani, quidquid dicat Bailletus, admitterem. Quoniam vero talis mihi videtur, juverit et hujus et momentorum illi contrariorum rationem reddere. Quare Antiochiam Phœniciæ præ aliis synonymis eligat, sic exponit Tillemontius pag.* 722 *Nota* 4. Ex omnibus, quæ de SS. Cypriano et Justina refert Eudocia, clarum est, S. Justinam Damasci captam et S. Cyprianum Antiochiæ comprehensum ad eumdem judicem pertractos fuisse. Igitur verisimillimum est, Antiochiam illam ejusdem provinciæ fuisse, cujus erat Damascus, nimirum Phœniciæ.

78 *Hæc, inquam, posito, quod Eutolmius peculiaris tantum provinciæ præfectus fuerit, sunt mihi valde verisimilia : etenim Antiochiam in Phœnicia reperit Tillemontius, et satis difficulter aliunde intelligeretur, alterutrum Martyrem ex provincia, in qua jurisdictionem non habuisset præfectus, ad illum perductum fuisse.* D *Quod ad Antiochiam in Phœnicia spectat, Stephanus Byzantinus quinto loco recenset Antiochiam a Semiramide conditam, Cœlesyriam inter et Arabiam. Situm propius non assignat; at probabile admodum est, Stephani Antiochiam hanc in Phœnicia et valde Damasco vicinam fuisse. Cœlesyriam Strabo lib.* 13 *Libano et Antilibano terminat, ex quibus aliisque conficit Cellarius Geograph. ant. lib.* 3 *cap.* 12 *pag.* 267, *Damascum in extremis ab hac parte Cœlesyriæ finibus sitam esse. Aliunde certum est, Cœlesyriam ab eadem parte ad Meridiem scilicet et Orientem hibernum utramque Arabiam conterminam habuisse; unde fluit, Antiochiam, quæ utramque media inter statuitur, propinquam Damasco esse debuisse, et sic Antiochia in Phœnicia Tillemontio probabilissime ab antiquis subministratur, neque proin inutilem is operam in ea quærenda impendit. Porro accipe nunc, lector, quare Tillemontio non assentiar, et Antiochiam Sanctorum nostrorum patriam præcipuorumque gestorum scenam alibi quærendam opiner. Imprimis Antiochiam Phœniciæ nusquam in Notitiis ecclesiasticis invenio : inducere autem in animum non possum, sic mox post* S. Cypriani *martyrium* E *cum urbe Antiochia concidisse sedem illam episcopalem, ut nulla ejus in subsecutis eodem seculo conciliis alibive amplius mentio inveniatur. Hinc mihi fit verisimile, Antiochiam illam* S. Cypriani *nostri tempore non amplius exstitisse.*

79 *Deinde, sicubi valere debet argumentum a scriptoris alicujus silentio petitum, credo, quod hic locum postulet, ut* SS. Cypriani et Justinæ *patriam non Phœnicia solum, sed etiam Cœlesyria vicinisque regionibus excludamus. Eusebius Cæsareensis auctor contemporaneus Historiæ suæ lib.* 8 *cap.* 2 *persecutionem sub Diocletiano, malaque et mortes, quæ tum tulerunt fideles, describit; deinde peculiari argumento et instituto Acta Martyrum Palæstinæ enarrans, percenset illustria certamina episcoporum Syriæ, Phœniciæ, Ægypti, Arabiæ vicinarumque provinciarum, pro fide sub Diocletiano obita; provinciarum illarum præsides, tyrannos plurimos nominat : et tamen inter hæc omnia nulla fit* SS. Cypriani et Justinæ, *Eutolmii aliarumque rerum ad ipsos spectantium, quæ saltem Syriam, si contigissent in ejusdem provinciæ vicinia, universam pervadere suique insolentia percellere debuissent, nulla, inquam, fit ab Eusebio mentio. Sane hic ego, si umquam alibi, argumentum negativum et vim ejus agnosco; ita ut solum hoc me a Tillemontii opinione repelleret. Nunc porro, quoniam alia Antiochia quærenda est,* F *probabilior mihi apparet opinio Lequieni, qui Antiochiam Pisidiæ Optati, Anthimi;* Cyprianique *nostri episcopalem sedem hujusque proinde et* S. Justinæ *patriam statuit. Huic imprimis favet, quod Antiochia Pisidiæ simplici Antiochiæ nomine non minus, quam altera a scriptoribus appelletur, ubi aliæ synonymæ specialibus additis denominationibus passim ad distinctionem usurpantur. Nec sane credo, Eudociam, si minus celebrem binominemque Antiochiam quampiam nobis significare voluisset, unde Antiochiam appellaturam fuisse.*

80 *Deinde Photius satis innuere videtur, de Antiochia Syriæ sermonem imperatrici non fuisse, quando, ut observavit Tillemontius, scribit,* S. Cyprianum ἐξ Ἀντιοχείας, Antiochia *ad judicem pertractum fuisse; quippe comites Orientis Syriæque præfecti Antiochiæ ad Orontem seu in provinciæ metropoli sedem fixerunt, adeoque non est verisimile, Sanctum inde alio, sed potius aliunde eo ad judicem deducendum fuisse. Tertio denique, licet certum sit, jam ab Apostolorum temporibus sedem episcopalem Antiochiæ Pisidiæ erectam et per seriem occupatam fuisse, nullus tamen episcoporum illorum innotuit usque ad Eudoxium, in Græcorum*

AUCTORE J. C.

sed alterius

et forte

Antiochiæ

synonymæ civitatis,

AUCTORE J. C.

A rum Fastis sacris memoratum ad diem XXIII Junii, ubi dicitur baptizasse S. Eustochium martyrem Ancyranum, qui sub Maximiano Galerio martyrio coronatus est; ita ut hic locus S. Cypriano nostro duobusque præcessoribus catalogo inserendis facile inveniatur. Lequienus Eudoxium primum statuit, deindeque tres nostros subjungit. Jam adultus erat S. Eustochius quando ab Eudoxio fuit baptizatus, dubiumque videri posset, an viginti minimum annis, quot sane admittendi sunt a conversione S. Justinæ sub Optato episcopo usque ad passionem, baptizatus fuerit S. Eustochius, antequam martyrio coronatus sit, adeoque an Eudoxius tot annis ante persecutionem Diocletiani Antiochensem cathedram occuparit. At facile elevabitur hæc difficultas, si Eudoxium, quod nihil aliunde vetat, Optatum inter et Anthimum medium statuas; sic enim quam paucis fere volueris annis S. Eustochii baptismum ab ejusdem passione removebis. Major est difficultas ex Tillemontii ratiocinio jam superius deducta. Nimirum in nimia hujus urbis a Damasco distantia, ut idem judex censeri possit in utraque jurisdictionem habuisse. Sane Damascus urbs Phœniciæ Antiochia Pisidiæ totis provinciis Pamphilia, Isauria, utraque Cilicia Syriaque

B sejuncta est.

81 Si Comites Orientis jam Diocletiani tempore cum tam diffusa jurisdictione, quantam postea habuerunt, Orienti præfuerint, minime vexare nos debet hoc argumentum. Certum quippe est, comites Orientis amplissimam, vicariam tamen sub Præfecto prætorio, administrationem nactos fuisse, ut liquet apud Bulengerum Imp. Rom. lib. 4 cap. 25. Ostendi num. 69 et seq. contra Fellum, saltem pro dubio haberi debere, an imperante Diocletiano et etiam ante comites Orientis instituti non fuerint. Adhuc magis incertum est, an tum temporis magistratus sub vicarii vel alio nomine tam amplam in Oriente potestatem, quanta comitum fuit, non obtinuerint. Fuerit igitur Eutolmius vel comes, vel sub alio nomine, simili jurisdictione donatus, poterit Sanctos ex diversis provinciis ad quæstionem accersivisse. Præterea etiamsi forte magistratum cum tam ampla potestate non gerebat Eutolmius, si ipsi innotuerat, quanta quamque mirabilia S. Cyprianum inter et Justinam olim contigissent, potuit a Phœniciæ præside, vel curiositate vel superstitionis œstro impulsus, cum jam comprehensus esset Cyprianus, illam requirere, quam conversionis S. Cypriani auctorem fuisse intellexerat. Quidquid sit, quandoquidem conjecturis ex Eudociæ asserto eruendis agendum est, meam hanc, cui certe aliud nihil verisimilitudinem adimit, Tille-

Pisidiæ metropolis. Male carpuntur Acta, quod seculo 3

C montianæ oppono; cui per me licet potius subscribat, quisquis rationem aliquam pro excusando Eusebii de Sanctis nostris Notitiarumque ecclesiasticarum de Antiochena in Phœnicia sede silentio, in promptu habuerit. Tillemontius eadem Nota 2 alium errorem in Actis invenit apud Metaphrasten, qui si error est, in nostra pariter redundat.

82 Sub finem 1 partis seu Conversionis S. Justinæ apud Martene sic legitur: Cyprianus autem S. Justinam virginem promovit, faciens eam diaconissam, et constituit eam matrem monasterii virginum; quæ in MSS. nostris sic variata sunt: Cyprianus vero episcopus S. Justinam virginem promovit in monasterio virginum abbatissam et matrem monasteriorum virginum. Porro hæc displicent Tillemontio aliisque nonnullis contendentibus, seculo III monasteria virginum nondum extitisse. Verum, etiamsi similes errores facile condonari possent inepto interpreti vel interpolatori, indubium aliunde videtur, falli criticos illos, cum non solum tunc, sed etiam diu ante in Ecclesia conventus et ascœteria virginum, licet sub alia longe norma, quam postea fuerint instituti, exstiterint. De domibus, ubi congregatæ virgines aliquot, viduæve et diaconissæ jam a primis seculis convivebant, indubitatum est; et

parthenones seu cœtus virginum adstruant.

de similibus agere hic videtur anonymus. An congrega- D tionibus illis perperam monasterii nomen dederit, inquirant alii, quibus de nomine lubet litigare: certe parthenones jam ante Diocletiani tempora exstitisse, agnoscit luculenter ipse Tillemontius, quando Monument. Eccles. tom. 7 pag. 107 de S. Antonio agens ex Vita ejusdem a S. Athanasio scripta refert, Sanctum illum sororem suam in monasterium εἰς παρθενῶνα, induxisse; quod solum, etiamsi deessent alia plurima, anonymo abunde patrocinatur. Atque hæc sunt, quæ de Actis SS. Cypriani et Justinæ discutienda reperi, ex multis autem, quæ hinc inde inspersa sunt, facile lector colliget, quo apud me loco sint, haberique pro non uno loco, iniqua vel inscita manu deturpata.

83 Si quæ alia occurrerint præter ea, quæ hactenus Lucubrationes culpavi, erunt sane levioris momenti, nec tanta discussione egebunt, ut non sufficiat in Annotatis lectorem monuisse. Nunc nonnulla adhuc dicenda restant de lucubratiunculis aliis, quæ S. Cypriani nomen præferunt et nostro Martyri adscribuntur. Joannes Fellus sæpius memoratus Confessioni subnectit elogium sanctorum Martyrum nostrorum ex Adone et in præmonitione ad illud sic loquitur: Hic succedere deberent duo libelli, alter idiomate Latino, alter Græco conscrip- E tus. Prior dicitur Secreta Cypriani, alter τοῦ καί Κυπριανοῦ; quos quidem ex membranis describendos curavi, eo animo, ut quandoquidem Opuscula martyris nostri (S. Cypriani Carthaginensis) nomine insignita, utcumque spuria, edenda suscepissen, nihil per negligentiam aut fraudem prætermisisse viderer. Sed cum tractatus istos superstitione fœdissima et ineptis dæmonologiæ mysteriis scatere deprehendi, imo barbariem valde recentem redolere, excusatum me fore spero, quod luce publica prohibuerim. Opuscula memorata alibi non inveni, nisi forte εὐχαί una sit Græca Oratio ex binis de quibus mox. Quod spectat ad Secreta, non est verisimilitudini contrarium; compositam lucubrationem talem fuisse a S. Cypriano jam converso dæmonisque fallacias et dolos ostendere, et sic Christianis cautum cupiente. Perspecta in superioribus Felli critica incertum satis mihi relinquit, an tam certo repudianda sint Opuscula illa, quam quidem asserat; vereor sane ne paulo, ut solet, liberalius fœdissimam superstitionem et inepta mysteria exaggerat. Binæ insuper aliæ lucubratiunculæ S. Cypriani nostri nomen præferunt, suntque omnibus editionibus Operum S. Cypriani Carthaginensis, quas vidi, insertæ.

84 Pamelius pag. 516 primæ titulum præfigit F Oratio Cypriani pro martyribus; deinde vero in ar- quædam gumento sic loquitur: Cypriano autem (de Carthaginensi sermonem esse vult) constanter hanc ascribunt, non modo Manutii et Morelii MS. cod., sed etiam Anglicus, Affliginiensis, Marchinensis ac Dunensis; quorum tamen nullus adjicit illud PRO MARTYRIBUS. Certe etiam stilus a Cypriano non est alienus. An solum Cypriani nomen in codicibus suis præfixum Orationibus illis invenerit Pamelius, ut dubitem, faciunt editiones posteriores. Joannes Fellus in Oxoniensi utroque loco additum habet Antiocheni; et primo loco quidem Notam annectit, quod non credo illum facturum fuisse, si vocem illam de suo adjecisset. Certe ejus tunc partes fuissent, in eadem Nota lectorem inductæ ex suspicione interpolationis monere. In Præfatione edendorum Opusculorum rationem reddens easdem Orationes communi cum Confessione sorte inter nugarum refertissimas sarcinas personatis declamatoribus adjudicat, sed nihil speciatim addit. Prudentius Maranus adornatæ a Baluzio editioni inter Opera vulgo adscripta doctori Carthaginensi col. 27 insertas et easdem Felli titulos præfixos reliquit. In Præfatione pag. 5 dicit, has jam prelo commissas fuisse a Baluzio, et pro Cypriano, (Carthaginensibus an etiam Antiocheno nostro, non docet) afflictis habet. Difficillimum esset, circa

A *circa illas aliquid dicere. Non sum tam assuetus stilo sancti Carthaginensis doctoris, ut et eo, quo breviores lucubratiunculæ exaratæ sunt, cum Pamelio pronuntiare audeam, illi adscribendas esse.*

85 *Unde in Felli et Baluzii editionibus distincte Martyri nostro tributæ sint, ignoro; nihil pariter in illis adverto, quare alterutri certo abjudicari debeant: unum asserto, satis disertum et Latine doctum fuisse interpretem, si translatæ fuerint ex Græco, quod procul dubio censendum est, si a* S. Cypriano *Antiocheno nostro sunt compositæ. Sane Hellenismos, et nescio quam stili hæsitantiam in monumentis antiquitus versis passim invenimus: at hic phrasis purior videtur et minus solito impedita. Cum tamen in antiquissimis MSS. Orationes præfatæ inveniantur, et forte quidem* Cypriano Antiocheno *adscriptæ, nec defuerint seculis pene omnibus doctiores et Græcarum litterarum gnari, ne quid lector desideret, illas hic subjicio. Primæ titulum superius dedi, reliqua sic fluunt in Baluzii editione.* Hagios, hagios, hagios, Sancte sanctorum, Pater patrum nostrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus apostolorum, Deus prophetarum, Deus virginum, Deus bene viventium, Deus credentium, Deus et Pater Domini nostri Jesu B Christi filii tui, te invocamus supplices pariter et deprecamur Fili unigenite, qui ex ore Altissimi procreatus es ante mundi dispositionem, et ex Mariæ sanctæ Virginis utero per mysterium editus, orantibus nobis sancti desiderii spiritale incrementum et integritatem cordis præstare dignare, ut lavacro salutari recreatum pectus a delictis carnalibus incolume persistat. Petimus fide illibata, mente incorrupta, devotione robusta, operatione seu dilectione continua, ut in Ecclesia sancta tua nos florere permittas; quoniam tibi flectimus genua et curvamus cervices, cui angeli et archangeli, millia millium martyrum, chorus Apostolorum et prophetarum gloria exsultant, cui omnes aves canunt laudes, linguæ confitentur cœlestium, terrestrium et infernorum; tibi omnes aquæ in cœlo et sub cœlo confitentur; te insensibilia sentiunt, tu es solus, et præter te et extra te nemo.

non satis certo

86 Te quæsumus, Domine Pater omnipotens, qui soli Filio conspicabilis es *(Notat hic Fellus, monere Pamelium, in omnibus exemplaribus legi* Conspectabilis; *ipsi tamen præplacet lectio altera, quia Prudentius dixit,* coram refulsit ore conspicabilis. *Legatur, ut voluerit; theologis strictiorem in verbis significatio-* C *nem quærentibus obscurum semper videbitur, Patrem soli Filio* conspectabilem, conspicabilem *esse)* cujus angeli et archangeli obtemperant tibi, Domine Pater; te oramus, ut tribuas nobis mentem integram, innocentiam puram, sinceritatem devotam, conscientiam sanctam, puram, sobriam, castam, contra omnes insidias seculi gloriosa fide degentem; contra diaboli minas et carnales illecebras munitum pectus concedas, ne violenti et cruenti hostis letalibus laqueis implicemur, ut signum salutis æternæ incolume perferamus. Pelle a nobis omnem sæculi illuviem omnemque diaboli persuasionem. Laqueetur, concidat et superetur a nobis et amoveatur, sicut a Sara famula tua Asmodæus dæmon nequissimus, extinctus per angelum tuum Raphael, et sicut Tobiæ afluisti, ita mihi adesse digneris; et ut tribus pueris in camino, et Danieli misericordiam præstitisti, sic circa nos famulos tuos facere digneris. Qui mortuos suscitasti, cæcos illuminasti; surdis auditum, mutis eloquia, claudis gressum, leprosis sanitatem dedisti, ita et da famulis tuis, qui te tota virtute mentis credimus natum, passum, venturum judicare vivos et mortuos. Assiste nobis, sicut Apostolis in vinculis, Teclæ in ignibus, Paulo in persecutionibus, Petro in fluctibus; qui sedes super septem thronos ad dextram, Patris, respice nos et libera de æternæ mortis interitu, unus in uno, Pater in Filio, D Filius in Patre, Spiritus sanctus, per quem et cum quo est tibi in sancta Ecclesia honor, virtus, claritas, majestas, potestas, benedictio, immortalitas et nunc in æternum semper et in omnia secula sæculorum, amen.

S. Cypriano

AUCTORE J. C.

87 *Quare hæc Oratio, quæ sane convenit optime quibusvis conditionis fidelibus,* pro martyribus *vocitata fuerit, hactenus non perspicio. Porro quod superius dixi de puritate stili, nolim ita lector accipiat, ac si judicem, nævis expertem esse: facile enim adverterit, impeditam uno alterove loco phrasim esse; sed menda illa amanuensis vitio facile induci potuisse videntur. Latinitatem etiam eo tantum sensu laudavi, quod videatur supra vulgus medii ævi interpretum esse. Eadem dicta cupio, circa sequentem, quæ* Oratio Cypriani Antiocheni, quam sub die Passionis suæ dixit, *apud Fellum et Maranum, seu potius Baluzium, inscribitur, quamque pariter repræsento.* Domine sancte Pater hagios, Deus hagie et hagie Deus meus; quis enim major te? Tibi gratias et laudem refero Deus Abrahæ, Deus Isaac et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum, Deus Apostolorum et Deus prophetarum et Deus martyrum, qui fuisti ante mundi dispositionem, Deus vivorum venturus judicare vivos et mortuos, qui es Deus verax, qui sedes super Cherubim et Seraphim sedem honoris tui et prospicis abyssos, E qui vides cuncta, priusquam nascantur, qui habes potestatem occidere et rursus restituere, qui habes potestatem de arido viride facere, tu omnium Dominus dominator, libera me ab hoc sæculo et exaudi me orantem, sicut exaudisti filios Israel de terra Ægypti, et non tibi crediderunt nec famulo tuo Moysi.

Antiocheno nostro martyri

88 Væ peccatis meis! Cum elevaveris confringere terram, sub qua fissura petrarum me absconsurus sum ab ante virtutem tuam? Cui monti dicturus sum, cade super me; et cui colli, tege me ab ante metum Domini, cum te levaveris confringere terram? Rogo, Domine, subveni mihi; noli secundum actum meum me judicare; nihil enim in præceptis tuis parui. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Jonam de ventre ceti, sic exaudias me et ejicias me de morte ad vitam. Sicut Ninivitæ induerunt cinerem et cilicium et pœnitentiam egerunt ante Dominum.... exomologesin facienti ante conspectum tuum pro universis peccatis meis, qui est amator pœnitentiæ, miserere mei. Sed et David dicit: Domine, propter nomen tuum dele peccatum meum: et ego deprecans * majestatem tuam, dele universa peccata mea, et exaudi me orantem, sicut audisti tres pueros de camino ignis, Ananiam, Azariam, Misaelem, et misisti angelum tuum cum nimbo roris, et confusus est Nabuchodonosor præpositus regni; quoniam tu es Rex regnantium et Dominus dominantium, qui solus habes immortalitatem et lucem habitas inaccessibilem, quam nemo hominum videt nec videre potest. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Danielem de lacu leonum, et misisti Abacuc prophetam et attulit ei prandium et dixit: Prande prandium, quod tibi misit Deus. Et dixit Daniel: Non relinquet Deus quærentes se. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Tobiam et Saram, dum orarent in atrio domus suæ; tunc obtulit pro eis Raphael angelus orationes eorum; sic et tu exaudias preces meas et admittas ad aulam sanctam tuam orationes meas et continenter mittas angelum tuum, qui deleat universa delicta mea, sicut delesti spiritum immundum a Sara, filia Raguel, et illumines cor meum, sicut illuminasti oculos Tobiæ. Exaudi me orantem, sicut exaudisti Susannam inter manus seniorum, sic me liberes ab hoc seculo, quia tu es amator puræ conscientiæ.

in editionibus Operum

* *forte* deprecor.. F

89

A 89 Exaudi me orantem. sicut exaudisti Ezechiam regem Juda, et delesti ab eo infirmitatem, sic et a me auferas infirmitatem carnis; et augeas mihi ad fidem, sicut illi auxisti annos quindecim ad vitam. Libera me de medio sæculi hujus, sicut liberasti Teclam de medio amphiteatro; libera me ab omni infirmitate carnis meæ. Te deprecor, Pater majestatis, qui in fine temporum misertus es nostri, mittens nobis Jesum Christum Filium tuum, Dominum, Deum, Salvatorem nostrum, natum ex Maria Virgine de Spiritu sancto, annuntiante Gabriele angelo, per quem nos liberasti de periculo mortis imminentis. Et te deprecor Filium Dei vivi, qui fecisti tanta mirabilia: qui in Cana Galilææ de aqua vinum fecisti; qui cæcis oculos aperuisti; qui surdos audire fecisti; qui paralyticos ad sua membra revocasti, qui solvisti linguas blæsorum, dæmonio vexatos sanasti, claudos currentes fecisti velut cervos, mulierem de profluvio sanguinis liberasti, mortuos suscitasti, super aquam pedibus ambulasti; qui Petro labenti manum tradidisti; qui mare fundasti et terminum ei posuisti et dixisti: Hucusque venies et hic te confringes in virtute tua. Te deprecor Filium Dei vivi propter universa commissa mea, qui B es in cœlis Filius in Patre et Pater in te in sempiternum; qui sedes super Cherubim et Seraphim sedem honoris tui. Tibi assistunt angeli, numerus innumerabilis, timentes et paventes honorem et virtutem tuam, clamantes voce magna et dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, Domine Deus Sabaoth.

AUCTORE J. C. S. Cypriani Carthaginensis adscriptæ

90 Tu ipse nobis testamentum fecisti; Petite et accipietis, pulsate et aperietur vobis: Quodcumque a Patre meo petieritis in nomine meo, ego a Patre peto, ut accipiatis. Ego peto, ut accipiam, quæro, ut inveniam, ego pulso, ut aperiatur mihi; ego in nomine tuo peto ut tu a Patre petas et detur mihi. Paratus sum propter nomen tuum victimam sanguinis fundere et quodcumque tormentum sustinere. Tu es, Domine, auditor meus et defensor; defende me ab adversario meo. Angelus tuus lucis protegat me, quoniam tu dixisti, quod credentes petieritis per orationem, dabitur vobis. Omnis homo mendax, tu es verax. Sicut tu repromisisti, potestatem habes, Domine, dare mihi omne sacramentum tuum cœleste, ut dignus sim faciem Sanctorum tuorum videre. Spiritus tuus in me operetur, voluntas tua in me fiat: quoniam tibi spopondi omnibus diebus vitæ meæ, qui passus es sub Pontio Pilato, bonam confessionem, qui crucifixus descendisti et conculcasti C aculeum mortis: devicta est mors, devictus est inimicus diabolus. Tu resurrexisti a mortuis et apparuisti Apostolis tuis; sedes ad dexteram Patris, qui venturus es judicare vivos et mortuos. Tu dominaberis; libera me de manu quærentis animam meam. Per nomen tuum libera me ab adversaria potestate, ut opem des vincendi inimicum meum; quoniam tu es potens assertor et advocatus precum et petitionum nostrarum animarum. Die ac nocte interpelles pro peccatis meis; orationem meam perferas ad Patrem tuum.

91 Et tu, Domine, sancte Pater, digneris respicere super preces meas, sicut respexisti super munera Abel. Digneris me liberare ab igne et pœna perenni, et ab omni tormento, quod parasti iniquis: per bonum et benedictum Jesum Christum Salvatorem nostrum, per quem tibi laus, honor, virtus, gloria in sæcula sæculorum amen. *Hactenus edita apud Baluzium et alios; ad quæ porro observasse ulterius juverit, vehementer suspicari me, ne et is et Fellus a Pamelio mutuatus sit omnia, et prout uterque ibi invenit, nullis aliis consultis MSS., excuderit. Etenim variantes lectiones sunt omnino nullæ, cum tamen fateatur Pamelius, se ex editis et MSS., quæ habuit, variis locis quæpiam desumpsisse atque ita combinasse. Mirandum vero summopere esset, posteriores illos editores MS. invenisse, in quo omnia cum Pamelii textu pro arbitrio et ex conjecturis tantum emendato et consuto, tam scrupulose consonarent. Quidquid sit, rursus potuit observasse lector, tum loco, quem punctis supplevi, tum etiam alibi, non esse lectionem sic restitutam, ut non locis quibusdam hiulca sit et impedita. Nunc Acta subjicio.* D

ACTA INTERPOLATA

Auctore anonymo

Ex MSS. collata cum editis a Martenio tom. 3 Thes. Anec.

PARS I.

Conversio S. Justinæ virginis et S. Cypriani episcopi. a E

Inluminatio Domini nostri Jesu Christi Salvatoris de cœlo facta est et, completis verbis prophetarum b, omnis, qui sub cœlo est, mundus inluminatus est verbo Dei, et credentes in Deum Patrem et Dominum Jesum Christum et sanctum Spiritum baptizabantur. Addebatur autem et virgo Justina, cujus pater erat Edusius c, in civitate Antiochia, quæ est juxta locum, qui dicitur Dafnis d. Hæc erat audiens Prelium e diaconum per suam fenestram: sedens autem audiebat magnalia Dei, quemadmodum suscepit hominem Dominus Salvator noster, et secundum adnuntiationem prophetarum, quomodo de Maria Virgine natus est, et Magi adoraverunt eum, et stellæ visionem, et angelorum clarificationem f, signorumque et prodigiorum virtutem, et Crucis gratiam, et ex mortuis resurrectionem, et manifestationem ad discipulos, et in cœlos ascensionem, et ad dexteram Patris sessionem, et immortale ejus regnum. Hæc autem cum audiret beata Virgo a diacono per fenestram, sancti Spiritus inflammationem sufferre non potuit, sed cupiebat facie ad faciem videre diaconum. Et non ferens ardorem Spiritus sancti, dixit matri suæ: Mater mea, audi me tuam Filiam: nihil enim sunt hæc, quæ cotidie adoramus: idola sunt de argento et auro et ferro et eramento, plumbo et lapide et ligno et de ossibus mortuorum contexta, quibus si advenerit unus de Galilæis, antequam incipiat manu, verbo tantum omnes simul conteret. F

a
b
S. Justina, auditis Evangelius, ad fidem accensa
c
d
e
f

2 Mater autem ejus dixit ad eam: Tace, ne forte audiet pater tuus sensum tuum hunc. Et ipsa dixit ad matrem suam: Notum tibi sit et meo patri, quoniam ego Christum adoro, quem per diaconum Prelium didici perfecte, pluribus diebus audiens per fenestram omnia mirabilia, quæ fecit Dominus. Hic vero Deus per signum Crucis suæ semper adest timentibus eum: dicunt enim Christiani; Non est Deus alius, in quo salvemur. Et hæc cum dixisset, abiit in ecclesiam Christi ad orationem. Mater autem ejus in cubiculo viro suo omnia narravit. Diu vero cum vigilarent, venit eis sopor; et vidit Edusius et uxor ejus angelorum exercitum et in medio Christum dicentem sibi: Venite ad me, et ego regnum cœlorum dabo vobis. Mane vero surrexerunt, et stupebant in eis, quæ viderant; et tollentes suam Filiam venerunt ad ecclesiam Dei, una cum Prelio diacono, et rogabant eum, ut induceret eos ad episcopum Optatum g; quod et fecit ipse diaconus. Procidentes ad pedes episcopi obsecrabant, ut acciperent signaculum Christi.

ad eamdem allicit parentes, qui simul baptizantur.
g

A. ANONYMO. A proco frustra ad nuptias sollicitata variis præstigiis, et maleficiis nequidquam tentatur:

A 3 Episcopus autem non consensit, donec annuntiaverunt visionem suam, quomodo eis visus est Christus. Dixerunt vero ei et desiderium Virginis de Christo. Edusius vero totondit *h* caput suum et barbam (erat autem sacerdos idolorum) et procidentes ad pedes episcopi acceperunt toti tres signaculum Christi; Edusius autem meruit honorem presbyterii anno uno et mensibus sex *i* et recessit de seculo. Virgo autem frequenter ibat ad ecclesiam Dei. Agladius *k* quidam scolasticus, videns Virginem frequenter euntem ad ecclesiam, in desiderio ejus venit, et transmittebat viros ac mulieres petens eam uxorem, quæ omnibus illis dicebat: Desponsata sum Christo cœlesti sponso; ipse me custodiet immaculatam usque ad adventum suum. Agladius autem congregans multitudinem virorum et observans eam euntem ad ecclesiam, volebat per vim rapere eam. Mulieres vero vel puellæ, quæ cum ea erant, exclamantes, motum fecerunt in domo ejus, et exeuntes cum gladiis et fustibus fugaverunt omnes *l*. Virgo vero signum Crucis faciens sibi in fronte salva fiebat ab omni temptatione, semper frequentans ecclesiam et vacans orationi. Agladius autem B accessit ad Cyprianum magnum, et promisit ei duo talenta auri et argenti, ut per maleficia caperet ei virginem Justinam, ignorans infelix, quod invicta est virtus Christi. Cyprianus autem per suas magicas artes vocavit dæmonem, et dæmon veniens dixit ad eum: Quid me vocasti?

4 Dixit ad eum Cyprianus: Amo Virginem de Galilæis *m*. Potes suadere ei et adducere eam mihi? Dæmon autem potestatem nullam habens, promisit ei. Et Cyprianus dixit dæmoni: Dic mihi opera tua et credam tibi, quia adducis mihi virginem Justinam. Dicit ei dæmon: Ego desertor factus sum a Deo obædiens patri meo; ego homines turbavi, angelos de alto traxi; ego Evam persuasi et Adam paradiso fraudavi; ego Cain docui, ut occideret fratrem suum; ego persuasi Judæis, ut crucifigerent Christum; ego commovi civitates, muros elisi, domos effodi et alia multa cum fecerim, non me vincet hæc Virgo. Accipe ergo medicamina et disperge circa domum ejus deforis, et ego subveniens paternum sensum meum injiciam in eam, et statim obaudiet mihi in illa hora. Virgo namque Dei surgens tertia hora noctis reddebat orationem Domino Deo suo *n*. Sensit autem impetum dæmonis et signavit se et domum suam signo Crucis, et precabatur, ut fugaretur dæmon, et dixit cum lacrymis virgo Justina: C Deus omnipotens *o* unigenite, qui cœlum extendisti, qui terram fundasti super aquas, qui fecisti hominem ad imaginem et similitudinem tuam, tu Domine, qui fecisti Evam de costa Adam immaculate epulari de tua creatura *p*, hos autem persuasioni serpentis obædientes et morti traditos misertus es donans remissionem peccatorum et resurrectionem vitæ æternæ. Omnis creatura, quam fecisti, glorificat te verum Deum.

5 Domine Deus redemptor, adjuva me et conforta Famulam tuam, et dignam me fac, quam vult tentare adveniens in hac hora Satanas: et consignans totum corpus suum signo Crucis exsufflavit dæmonem. Et recessit dæmon ab ea, et veniens ad Cyprianum stetit ante eum; et dixit ei Cyprianus: Dic mihi, quare non adduxisti Virginem? Dicit ei dæmon: Non me cogas dicere, quod non possum: vidi autem quoddam signum, quo contabui. Cyprianus autem deridens eum dimisit, et iterum per artem magicam vocavit alterum dæmonem fortiorem. Similiter autem et hic gloriabatur et dicebat ad Cyprianum: Audivi et tuam jussionem et illius impossibilitatem; ego emendo et facio voluntatem tuam. Accipe ergo hoc cor meum *q* et sparge circa domum ejus, et ego vado et persuadeo ei. Cyprianus autem D accipiens fecit sicut præcepit ei dæmon. Virgo autem Justina media nocte surgens oravit, dicens: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super judicia justitiæ tuæ; Deus omnium et Dominus misericordiæ, cœlestium rerum et terrestrium Dominator, qui diabolum confudisti et sacrificium per fidem suscepisti et dedisti hominibus potestatem conculcare inimici virtutem, sanctum Danielem de lacu leonum detraxisti, Bel et draconem occidisti, qui obscurata illuminasti et mortua corpora vivificasti et mortem confudisti, qui donasti hominibus resurrectionem, non me despicias, pie Pater; parce Famulæ tuæ Rex omnipotens, Domine, et custodi me in castitate, et inextinctam meam lampadem custodi; ut intrem tecum in requiem. Immaculate Salvator Domine, gloria tibi sancte Deus, Deo Patri et unigenito Filio tuo una cum sancto Spiritu, amen.

6 Et consignans se signo Crucis, in nomine Jesu Christi exsufflavit in dæmonem, et reliquit eam. Dæmon autem venit ad Cyprianum et stetit coram eo, et erubescens tacebat. Dixit ei Cyprianus: Ubi est Virgo, ad quam transmisi te? Dæmon dixit: Victus sum, timeo dicere; vidi enim quoddam signum terribile et contabui. Cyprianus autem dimisit E et hunc cum injuria, et iterum per magicas artes vocavit ipsum diabolum, patrem dæmonum, et dicit ei: Quæ est hæc infirmitas vestra? Victa est omnis virtus vestra ab una Virgine. Dicit ei diabolus: Ego modo adducam illam tibi, tantum tu paratus sis. Cyprianus autem dixit diabolo: Dic mihi quod est signum victoriæ tuæ? Dicit illi diabolus: Ego vexo eam furiis variis et incendam illam et corpus ejus ad fornicationem, et freneticam eam faciam adducens ei fantasma in media nocte, et parabo eam tibi ad desiderium corruptionis. Tunc dæmon ostendit se in specie virginis S. Justinæ, virgini Dei, et intravit, et sedens supra lectum ejus dicit sanctæ virgini Justinæ: Ego hodie missa sum ad te a Christo tecum vivere in castitate; dic vero mihi, quæ est merces certaminis tui pro virginitate? Multum enim te video vexatam ab abstinentia. Sancta virgo Justina dixit: Merces quidem multa, labor modicus.

a S. Cypriano, qui expertus dæmonis impotentiam, convertitur

7 Dicit ei dæmon: Quomodo ergo Eva, cum esset in paradiso virgo vivens *r* cum viro se separans ab omni scientia, postea repleti sunt et generaverunt filios et repletus est mundus? Deus enim benedixit eos, dicens: Crescite et multiplicamini et replete F terram. Puto enim, si in virginitate permanserimus, pro nihilo faciemus Dei verbum et in judicium incidemus, velut comtemnentes Dominum et non obedientes ei. Sancta autem Virgo, cum audisset, turbata a diabolo volebat exire foras ostium, quia cogitationibus turbabatur in corde vehementer. Sensit autem in semetipsa, quæ loquebatur ei per Spiritum sanctum, qui habitabat in ea *s*; et consignans se et orans insufflavit diabolum; et diabolus liquefactus est sicut cera a facie ignis, et non comparuit. Sancta autem Virgo in se rediens post turbationem statim fugit ab ea inflammatio carnis, et cœpit dicere: Gloria tibi, Christe, Fili Dei, Salvator noster, qui eos, qui deprimuntur a periculo, salvas et deducis ad lumen servos tuos et ad tuam voluntatem de aliena voluntate: Domine, Deus meus, ne permittas Famulam tuam a maligno satana vinci; non polluat inimicus serpens immaculatam Columbam tuam, sed custodi me incontaminatam ad tuam Deitatem; confige clavis timoris tui carnes meas, et de lege tua miserere mei.

8 Diabolus autem confusus apparuit Cypriano; et dixit illi Cyprianus: Sicut video, et tu victus es; quemadmodum

A, ANONYMO. A quemadmodum tamen victi estis ab una Virgine Christiana? Dic mihi, quæ est victoria ejus? Dicit illi diabolus : Dicere tibi non possum ; vidit autem quoddam signum terribile, et tabui, et statim discessi dissolutus velut fumus *t*. Si autem vis discere
t victoriæ ejus virtutem, jura mihi, et dicam tibi. Dicit illi Cyprianus : Per quid tibi jurem? Dicit illi diabolus : Jura mihi per virtutes meas magnas, quæ permanent, non te discedere a me aliquando. Cyprianus autem dixit : Per virtutes tuas magnas non a te discedam unquam. Diabolus autem fiducialiter dixit : Vidi signum Crucifixi et statim contabui et fluxi sicut cera a facie ignis. Dicit ei Cyprianus : Ergo Crucifixus major te est? Dicit ei diabolus : Etiam major est omnium, quia per ipsum misertus est Deus mundo. Quoscumque autem hic pervertimus et errare facimus, ibi furcella est *v* ænea et
v stimuli ignei infiguntur in eis cum tormentis, et sic accipiunt sententiam inextinguibilis ignis in æternum cruciandi. Dicit illi Cyprianus : Ergo et ego debeo festinare amicus fieri Crucifixi, ut ne et talem incurram pœnam. Dicit ei diabolus : Jurasti mihi per virtutes exercitus mei, per quas nemo
B potest perjurare. Dicit ei Cyprianus . Contemno te et omnes fumigantes virtutes tuas : nocte autem hac cognovi virtutem Christi et orationem Virginis, quomodo omnes vos confudit et liquefecit sicut fumus, propter quod consigno memetipsum et renuntio tibi et dæmoniis tuis : Consigno me, dicens : Gloria tibi, Christe Filius Dei, Salvator noster. Tu autem diabole, audi me : Habeo Christum Dominum, qui me salvum fecit. Tunc diabolus discessit confusus. Cyprianus autem vadens ad episcopum, cecidit ad pedes ejus, dicens : Famule Dei excelsi et signa me et catechiza in Christi notitiam.

ad fidem, 9 Beatissimus autem Antimus *u* episcopus pu-
u tans, ne forte ecclesiam venisset in errorem mittere, expulit eum dicens : Sufficiant, tibi Cypriane hi, qui foris sunt, nihil potes adversus ecclesiam Dei, invicta est enim virtus Christi. Cyprianus dixit : Certus sum et ego, quia invicta est virtus Christi ; nocte enim, quæ transiit, transmisi principem dæmonum et ipsum diabolum ad sanctam virginem Justinam, ut quaqua ratione seducerent eam ; et cognovi in precibus ejus, quod per virtutem Crucis et orationes effugavit eos et ipsum diabolum : propter quod deprecanti miserere mei et salva ani-
C mam meam. Episcopus vero gratias agens Deo benedixit eum et permisit ire, dicens ei : Festina Fili ad ecclesiam Dei et orationem sine cessatione redde Deo. Cyprianus vadens in domum suam omnia idola confregit et per totam noctem lugebat, dicens : Quomodo ausus sum apparere virtuti Christi, cum tanta mala fecerim? Quomodo benedicam eum in ore meo, cum incovaverim frequenter multos immundos dæmones, et manducaverim de pollutis sacrificiorum? Et nunc positus sum in cinere ; miserere mei misericordiam Dei sustinentis *w*. In magna au-
w tem die Sabbati *x* vadens ad ecclesiam oravit, di-
x cens : Domine Jesu Christe, si dignus sum vocari servus tuus perfectus, da mihi audire per sanctum Spiritum.

baptizatur et fit presbyter. 10 Ingressus in ecclesiam sanctam quærebat audire a sanctis Scripturis verbum consolationis, et cum ingressus esset ad limen sanctæ ecclesiæ, qui psallebant exclamaverunt, dicentes : Salvum fac servum tuum sperantem in te : et iterum lectio prophetæ : Ecce intelligit puer meus; exaltabitur et glorificabitur nimis : iterum in Psalmo : Vidisti, Domine, ne sileas, Domine, ne discedas a me : iterum Apostolus ait : Christus nos redemit de maledicto legis : et iterum in sancto Evangelio dicit : Filius meus hic perierat et inventus est. Et post hoc clamabat diaconus, dicens : Procedite catecumini. D
Cyprianus autem sedebat. Et dicit ei Asterius diaconus : Surge et exi, Cypriane. Cyprianus dicit ei : Servus factus sum Christi, et foras me mittetis? Dicit ei diaconus : Factus es perfectus servus Dei? Dicit ei Cyprianus : Vivit mihi Christus, qui dæmones confudit et Virginem salvavit, et mei misertus est, quia non exeam, nisi perfectus factus fuero servus Christi. Diaconus autem nuntiavit hæc episcopo. Convocans autem eum episcopus et interrogans voluntatem ejus secundum consuetudinem ecclesiæ inquirens diligenter omnia, catechizavit eum; et sic eum baptizavit *y*. Post aliquod
autem tempus factus est diaconus sanctorum Sacramentorum Christi, et gratia data est illi adversus dæmones, et omnes infirmitates sanabat. Multos autem de gentili errore convertens fecit Christianos. Erat autem et vita ejus irreprehensibilis et mores ejus sine malitia. Completo autem anno, promotus est in gradum presbyterii et permansit sedecim annis in officio presbyterii. Beatus autem Antimus prævidens exitum suum, convocat synodum episcoporum *z* et ordinavit S. Cyprianum episcopum; et *z*
statim in Christo migravit ad Dominum. Cyprianus E vero episcopus S. Justinam virginem promovit in monasterio virginum abbatissam *aa* et matrem mo- *aa*
nasteriorum virginum, multos enim Cyprianus illuminabat per verbum Christi et convertebat augens gregem Christo *bb*. *bb*

ANNOTATA.

a *Titulus in MSS. nostris est*, Passio B. Cypriani et Justinæ, *similisque exstat in apographis S. Maximini Trevirensis ac S. Audomari, ubi nimirum tertia Actorum pars similiter primæ conjuncta est. In apographo anonymo, quod dixi cum editis a Martene passim consonare, tantum hic habetur* Conversio S. Cypriani. *Nescio, an Martenius titulum in suo MS. invenerit, qualem excudit; nimirum :* Conversio S. Justinæ virginis et S. Cypriani episcopi ; *at certe is rebus hac parte contentis plene accommodatus est.*

b *Prologus satis inconcinnus non legitur in MSS., quæ insertam habent Confessionem, secundam partem Actorum constituentem. Ibi tale est exordium :* Tempore illo sub imperatore Diocletiano in civitate Antiochia erat quædam virgo, nomine Justina. Pater vero ejus etc. *Conversionem* S. Justinæ *sub Diocletiani imperio contigisse, ægre intelligitur; in quam rem* F *videri possunt, quæ Commentarii prævii* § 5 *num.* 64 *disputata sunt. In impresso Catalogo codicum MSS. regis Galliæ tom.* 2 *occurrunt Acta* SS. Cypriani et Justinæ *Græca cod.* 520 *num.* 9 *hoc exordio* τῶν προφητικῶν λόγων; *codice vero* 1454 *illo,* τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν, *quæ non videntur a Latinis nostris multum diversa esse. Suspicatus, quæ in hisce mendosa sunt, forte interpretis esse, sollicite studui illa mihi comparare; at Parisiis a viro in Græcis erudito responsum est, assignatos codices sic detritos et mutilatos esse, ut legi hic vix aut ne vix quidem possint. Consule, si lubet Comment. prævii num.* 31 *et seq.*

c *In Actis Martenianis vocatur* Edisius : *in iisdem sequitur :* Hic erat sacerdos idolorum : mater vero ejus nomine Cledonia. *Eadem fere habet Metaphrastes; at in nostro apographo anonymo, quod valde editis consonat, matris nomen est* Dedonia. *Utrumque forte ex eodem codice diversimode lectum et exscriptum. Lequienus in Oriente Christiano et Catalogo episcoporum Antiochiæ Pisidiæ, ubi de Sanctis nostris agit, notatum cupit, patrem S. Marinæ etiam Ædesium appellatum fuisse.*

d *Lucus Daphniticus famosus fuit apud antiquos. Nota*

A Nota est fabula de Daphne in laurum versa. Scenam ibidem ponunt pagani plurimi. Locus erat quadraginta stadiis Antiochia distans, densissimis lauris cupressisque consitus, fontanis aquis irriguus et voluptatibus consecratus. Medium tenebat celeberrimum Apollinis ac Dianæ fanum cum azylo, ad quod Onias lib. 2 Machab. 4 confugisse legitur. De oraculo Daphnitico prodigiosisque aquis varia etiam fabulantur antiqui. Denique tam celebris lucus ille fuit, ut vicina Antiochia, Syriæ metropolis, ab illo Epidaphnes et ad Daphnen cognominata fuerit, ut tradunt Ortelius aliique. In Actis editis a Martenio non leguntur particulæ, quæ Antiochiam Syriæ hic distincte designant; sed nec similes inveniuntur apud Photium. Consule, si lubet, quæ de hac interpolatione pluribus disserui Comment. prævii § 5 num. 74 et seqq.

e Apud Metaphrasten vocatur Πραΰλιος, apud Martenium Prelius, ubi illum legentem quadam die audisse Justina dicitur, quod frequentius contigisse verisimile est, et nostris MSS. conforme, uti et ipsis Martenianis, ubi paulo infra legitur : Cum hæc ergo audiret beata Virgo per fenestram per singulos dies a diacono.

f Apud Martene et in apographo S. Maximini est
B glorificationem, ubi etiam paulo infra legitur mendose sedentem pro sessionem. Tum hæc, tum alia plurima suadent, Acta ex Græcis versa esse.

g Eumdem nominatim habent MSS. omnia, quæ vidi. Optatus nullus invenitur in Catalogo episcoporum Antiochiæ Syriæ : locus illi locando in sede Antiochiæ Pisidiæ aptus assignantur Comment. prævii num. 80. Quo circiter anno figi possit hæc conversio, habes in qualicumque chronotaxi num. 67 et seq. deducta.

h Correxi ex MS. S. Maximini : in nostris enim et reliquis fere omnibus mendose legitur tondens. Quæ porro hic de Edusio dicuntur, eadem plane sunt in editis apud Martenium; ubi æque, quod fuisset idolorum sacrificus seu sacerdos, pro causa allegatur, quare baptizatus et ad Ecclesiam admissus capillos et barbam totonderit. De sacerdotibus Syris indubitatum est apud Lucianum De dea Syria, et Apuleium in Asino aureo, solitos pro superstitione fuisse comam sibi et barbam radere. Hinc confirmatur opinio nostra, quod de Syriæ metropoli sermo non sit in Actis, dum Antiochia sanctorum Martyrum nostrorum patria fuisse asseritur. Etenim hic satis luculenter insinuatur, Edusium in patria idolis servivisse. Morem sacrificulorum patrium non servasse, non est credibile ; multoque minus, comam et
C barbam, quam ex superstitiosa professione alere non licebat, nec proinde habebat, deposuisse. Verum alia in verbis hisce difficultas est : etenim certum videtur, omnes passim Orientales, tam gentiles, quam Christianos, laicos æque ac sacerdotes, integros capillos et barbam gestasse. Quare igitur Edusius Christianis accensendus amore illo desciscens barbam et comam rasisset, et quæ est hujus faciendi peculiaris ratio, quod sacerdos fuisset idolorum? Fuit apud Orientales tonsura constans signum luctus et mœroris. Igitur Edusius voluerit calvitie testari dolorem de peccatis præteritis, quæ a munere sacerdotis idolorum graviora et plura fuisse censeri possunt.

i Non dicitur hic Edusius mox a suscepto baptismo ad sacros Ordines promotus : ita ut non amplius sesqui anno supervixerit. Notatum id cupio, quia in quibusdam exemplaribus adhuc in vivis sistitur Edusius in fine conflictus, quem S. Justina cum dæmone, Cypriani malis artibus excito, gloriose gessit. Vide infra ad litteram t.

k Martenius habet Aclaidus ; Metaphrastes cum Eudocia apud Photium Ἀγλαΐδας sicut etiam appellatur in secunda parte seu Confessione S. Cypriani a Martenio edita. Scholastici porro primum vocati fuerunt, qui lites sibi fingebant exercendæ arti oratoriæ et eloquentiæ suæ ; quod postea nomen ad illos, qui eloquio eruditioneque præstabant, ac denique etiam ad patronos seu advocatos, qui causas in foro agunt, transivit. D Videtur in ultima acceptione Aglaidæ tribui. Vide, si lubet, Cangium in Glossario. Metaphrastes ait, illum Aglaidæ appellationem forte consecutum fuisse a pulchritudine ; ἀγλαὸς nimirum splendidum, seu pulchrum significat.

l Belle hic Metaphrastes varios Aglaidæ conatus, Sanctamque raptam usque ad ungues et sputa illi repugnantem exhibet.

m Sic gentiles ad ignominiam Christianos appellare solebant. Gregorius Nazianzenus Oratione 3, quæ est adversus Julianum, pag. 81 ait, ab ipso sic passim vocitatos fuisse, eumdemque, ut ita vocarentur, publica lege sancivisse.

n Variant hæc apud Martenium hoc modo : Igitur sancta Virgo, cum surgeret tertia hora noctis ad orationem secundum consuetudinem, sentit impetum dæmonis, quæ pleniora sunt. Quæcumque porro hic de præstigiis maleficiisque appetita per Cyprianum S. Justina referuntur, ex Confessione desumpta sunt, ubi Notis necessariis, quas, si volet, lector consulat, illustrata recurrent. E

o Apographum Audomarense interjecta habet : Unigeniti Filii tui Pater, qui homicidam serpentem in inferno demersisti. Qui carne indutus es propter nos, Salvator mundi Jesu unigenite etc. quæ fere cum editis consonant.

p Post similitudinem tuam, habent Acta Marteniana, te deprecor adjuva me, et conforta Famulam tuam promittentem castitatem, et dignam me fac hac hora. Et consignans totum corpus etc, quæ in nostris translata sunt ad initium sequentis numeri. Illis rursus ad verbum consonat prolixius apographum nostrum anonymum ; sed reliqua MSS., quæcumque hisce interjecta habent, hærentia sunt et hiulca. In Audomarensi post tu Domine sequitur : qui posuisti eum cum sua costa immaculate epulare de tua creatura; apographum S. Maximini post Adæ sic prosequitur : ut cum suo conjuge immaculate epularetur de tua creatura ; denique in aliis pro epulari, passim legitur copulari : mendose ubique, ut liquet, amanuensis procul dubio vel inepti interpretis vitio.

q Hic apographa pleraque habent medicamentum ; anonymum brevius et aliud S. Maximini Trevirensis formium , quæ vox in iisdem legebatur numero præcedenti pro medicamina. Verisimile est cor meum, quod manifeste in codicibus nostris legitur, ex formeo natum esse : et hoc quidem unde? φόρβια Latine medicamenta sunt; F φόρβιον seu φόρμιον herbæ nomen, cujus est usus ad storias tegeticulasque nectendas. Cangius in Glossario, voce Formus, Papiam allegat, formeum interpretantem per Sanguinem calidum.

r Rursus in variis manuscriptis multum hic variat periodus. Marteniana sic exhibent : Quomodo ergo cum esset Eva in paradiso virgo conveniens viro, separati erant ab omni scientia; cum autem consenserunt manducare de ligno scientiæ, statim omni scientia repleti sunt et genuerunt filios, quæ sunt correctiora quidem; nec tamen sine mendis ridicule dæmonem ratiocinantem faciunt.

s Etiam hic minus quoad sensum mendosa sunt Acta edita, ubi sic legitur : Tunc sancta Virgo hæc audiens inflammata veneno serpentis, surrexit turbata, volens exire ostium, quæ cogitationibus turbabatur in corde suo vehementer. Sed Deus, qui non permittit tentari servos suos supra id, quod possunt, sed facit in tentatione defensionem, ut possint sustinere, revelavit Virgini per Spiritum sanctum, quia diabolus erat, qui loquebatur. Quæ in omnibus MSS. brevioribus, fere ut in eo , quod excudimus , truncata et manca sunt.

t

A t *Apud Martenium et in prolixiori apographo nostro interjecta sunt hic plurima, quæ Commentario prævio num.* 33 *et seqq. dedi. Ad illa porro observata cupio, quæ superius monui ad litteram* i *relata ad Commentarii prævii num.* 67 *et seq. Ceterum prolixa interpolatio Actis editis hic inserta profecta videtur et ampliata ex assertis in Confessione, sicut ibidem annotabo : reliqua de Aglaidæ amoribus magicisque* S. Cypriani *machinationibus inde etiam desumpta sunt ; quare lectorem plura de his desiderantem eo pariter remitto. Post interpolationem, Martenii Acta sic ad nostra revertuntur.* Post hæc vero multa et tanta videns Cyprianus, quia in omnibus Christi signo superatur, iterum per magicas artes vocavit diabolum principem dæmoniorum, et dicit ei : Dic mihi virtutem signi illius, in quo superat vos Puella. Dicit illi diabolus : Jura mihi *etc.*

v *Non parum in hac periodo variant lectiones. Edita a Martenio cum plerisque apographis habent* egerimus; *paulo post* furiella aerea *pro* furcella, *vel* furcilla, *ut habet exemplar Audomarense*, ænea. *Cangius in Glossario, voce* Furiella, *locum ex Actis* SS. Justinæ et Cypriani *a Martenio editis allegat, conjectatque, ex voce Græca* Θύελλα, *male versam. Fateor ,* ænea *et* aerea *voces characteribus valde vicinas esse, et alteram pro altera facile legi et describi potuisse; suspicor tamen ex sequentibus, tormenta designari debere , nec proin credo , legendum* aerea procella *ex Græco* Θύελλα, *sed* fornax ænea, *ut habet apographum nostrum brevius vel quid simile. Ceterum miror hic dæmonis orationem, quæ sane non est commendantis se vel benevolentiam captantis. In Confessione diabolum coactum imbecillitatem suam fateri, videbimus.*

B

u *Non est Anthimus is Nicomediensis episcopus, qui initio persecutionis martyrium subiit, ut perperam opinatus fuit Baronius; sed alius homonymus , qui verisimiliter sedit Antiochiæ Pisidiæ. Vide disputata Commentarii prævii num.* 79 *et seqq., num.* 60 *et seq., ac denique superius allegata ad litteram* g.

w *Hæc rursus varia in variis MSS. contorta et luxata sunt. Martenius legit :* et nunc positus sum in cinere misericordiarum ejus sustinens. *Apographum anonymum brevius sic habet :* et ponens cinerem super caput suum orabat ad Dominum, ut sui misereretur, *quæ quoad sensum sunt procul dubio correctiora.*

x *Lequienus in Catalogo episcoporum Anthiochiæ Pisidiæ, cui* S. Cyprianum *cum superius enumeratis* D *præcessoribus inserit, ait* S. Cyprianum *ad diem* 20 *Junii factum Christianum; quod quibus argumentis nixus, asserat, ignoro. Per* magnum diem Sabbati *forte* Magnum Sabbatum *seu dies, qui Pascha proxim præcedit; designetur : at hoc numquam in mensem Junium, multo minus in* 20 *ejusdem incidere potest. Solemnis baptismus apud Orientales etiam conferri solebat in pervigilio Pentecostes, ut habes apud Gregorium Nazianzenum Oratione* 40. *Verum quandoquidem Pascha numquam removetur ultra* 25 *Aprilis, Pentecoste in diem posteriorem* 13 *Junii cadere non potest. Oportet igitur, ex aliis hæc asseruerit Lequienus.*

y *De iis, quæ baptismum olim præcedebant et comitabantur, audiri merentur Tertullianus et Ambrosius. Ille libro de Corona militis cap.* 3. Ut a baptismate, *inquit*, ingrediar, aquam adituri aliquando prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur , nos renuntiare diabolo et pompæ et angelis ejus. *Et S. Ambrosius lib.* 2 *de Sacrament. cap.* 7 Interrogatus es, *inquit*, Credis in Deum Patrem omnipotentem ? Dixisti, Credo, et mersisti. Iterum interrogatus es, Credis in Dominum nostrum Jesum Christum et in Crucem ejus? Dixisti : Credo, et mersisti, Tertio interrogatus es, Credis in Spiritum sanctum ? Dixisti, Credo et mersisti. *Videri etiam circa hæc omnia potest S. Joannes Chrysostomus* 1 *Catechesi ad illuminandos.* E

z *De synodo non est mentio apud Martenium; ubi tantum ita legitur:* Convocans S. Cyprianum ordinavit eum episcopum. *Forte vox Græca* cætum *significabat, aliquot nimirum episcoporum , quam per synodum interpres reddiderit.*

aa *Carpitur a plerisque inter cetera, quod jam seculo* 3 *parthenones in Ecclesiam inducant Acta. Hæc vindicavimus Commentarii prævii num.* 82, *quem consule.*

bb *Apud Martenium et in apographo nostro longiori sequitur :* Cum quo Deo Patri gloria, una cum sancto vivificante Spiritu nunc et semper et in sæcula sæculorum; amen : *sicque clauditur pars* 1 *et subjicitur Confessio. In Actis nostris MSS. sine titulo intermedio mox sequitur,* Cum completi fuissent, *quæ est inductio ad Passionem seu* 3 *partem. Vide ibidem Annotanda ad litteram* a.

C

PARS II

F

Confessio seu Pœnitentia S. Cypriani, editore et interprete Prudentio Marano Benedictino, cum aliis editis collata *a*.

a

CAPUT I.

Narrat S. Cyprianus, quomodo a parentibus idolis consecratus, omnes superstitionis scholas frequentarit, quidque in singulis didicerit.

Quicumque Christi mysteriis infensi estis *b*, lacrymas meas aspicite, et quam vim habeant, quæcumque his mysteriis continentur, cognoscite. Quicumque dæmonum delectamini institutis, discite a me ludibriorum, quæ in illis deprehenduntur, vanitatem. Neque enim vestrum quisquam superstitiosior me unquam esse poterit, aut accuratius eos, qui dicuntur, deos investigare, eorumque efficientiam *c* assequi. Ego sum Cyprianus, qui a teneris unguibus donum Apollini consecratus sum, et adhuc infans draconis artibus initiatus. Nondum annos sep-

A teneris annis *b*

c

Ὅσοι τοῖς τοῦ Χριστοῦ μυστηρίοις προσκόπτετε, τοῖς ἐμοῖς δάκρυσιν ἐπιβλέψατε, καὶ γνῶτ πάντων τῶν ἐμφερομένων ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Ὅσοι τοῖς δαιμονικοῖς ἐπιτέρπεσθε τρόποις, παρ' ἐμοῦ μάθετε τὴν ματαιότητα τῶν ἐν αὐτοῖς χλευασμάτων. Οὔτε γὰρ ὑμῶν ἐμοῦ δεισιδαιμονέστερος πότε γενέσθαι δυνήσεται, οὔτε διερευνήσασθαι τὰ περί θεῶν τῶν λεγομένων, οὔτε ἐφικέσθαι τῆς παρ' αὐτῶν ἐνεργείας. Ἐγώ εἰμι Κυπριανὸς, ὁ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων ἀνατεθεὶς τῷ Ἀπόλλωνι κειμήλιον, μυηθεὶς ἔτι νήπιος τὴν τοῦ δράκοντος δραματουργίαν. Ἑπτὰ οὔπω ἤμην ἐτῶν ὅτε καὶ τοῖς τοῦ Μίθρου προσῆλθον

A θον μυστηρίοις, [καὶ ὡς Ἀθηναῖος ἐπήλυτος ὤν, ὑπὸ δὲ τῶν γεννησάντων με διὰ σπουδῆς πολίτης γενόμενος, ἔτι ὢν δέκα ἐτῶν, ἐδαδούχησα τῇ Δήμητρα, καὶ τῆς κόρης τὸ λευκὸν πένθος ὑπέμεινα, καὶ τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει Παλλάδος τῷ δράκοντι ἐλειτούργησα, εἰς προκοπὴν νεωκόρου καταστάς. Ἐγενόμην καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπίῳ ὄρει, τῶν θεῶν, ὡς λέγουσιν, οἰκητηρίῳ, καὶ ἐμυήθην ἤχους ὁμιλιῶν καὶ ψόφων διήγησιν. Εἶδον ἐκεῖ φαντάζοντα πρέμνα, καὶ πόας ἐνεργεῖν δοκούσας θεῶν ἐπισκοπαῖς. Εἶδον ἐκεῖ ὡρῶν διαδοχὰς, πνευμάτων ὑπαλλασσόντων, καὶ ἡμερῶν διαφορότητα ὑπό τινων ἐνεργειῶν ἐναντίων συνισταμένων. Εἶδον ἐκεῖ χοροὺς δαιμόνων ὑμνούντων, καὶ ἄλλων πολεμούντων, καὶ ἑτέρων ἐνεδρευόντων, ἀπατώντων, συγχεόντων, καὶ ἑκάστου θεοῦ καὶ θεᾶς ἐθεασάμην ἐκεῖ τὴν φάλαγγα, μείνας αὐτόθι ἡμέρας τεσσαράκοντα· ὁπόθεν ὡς ἐκ βασιλείων ἀποστέλλονται τὰ πνεύματα, ἐνεργεῖν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῇ γῇ καὶ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

2 Καὶ ἐσιτούμην ἀκρόδρυα μόνον μετὰ δύσιν ἡλίου, καὶ δὴ ὢν ἔτι ἐτῶν πεντεκαίδεκα ἐμυούμην τὴν ἑκάστου αὐτῶν ἐνέργειαν ὑπὸ τῶν ἑπτὰ ἱεροφαντῶν· λίαν γὰρ οἱ ἐμοὶ γονεῖς ἔσπευδόν με ἐπιγνῶναι τὰ γῆς, ἀέρος καὶ B θαλάσσης, οὐ μόνον τὰ κατὰ φύσιν φθορὰς καὶ γενέσεως ποῶν καὶ πρέμνων καὶ σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἐνεργείας, ἃς ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐνετύπωσεν, ἐναντιούμενος πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ διατύπωσιν. Ἦλθον καὶ ἐν Ἄργει ἐν τῇ τῆς Ἥρας τελετῇ, ἐμυήθην ἐκεῖ βουλὰς ἑνότητος, ἀέρος πρὸς αἰθέρα, καὶ αἰθέρος πρὸς ἀέρα, ἅμα δὲ καὶ γῆς πρὸς ὕδωρ, καὶ ὕδατος πρὸς ἀέρα. Ἔφθασα καὶ ἐν τῇ Ἠλιάδι, καὶ τὴν ταυρόπολιν Ἀρτέμιν κατέλαβον ἐν Λακεδαίμονι, ἵνα μάθω ὕλης σύγχυσιν καὶ διαίρεσιν, καὶ μετεωρισμοὺς λοξῶν καὶ ἀγρίων διηγήσεων, καὶ τὰ κατὰ μαντικὴν κατείληφα παρὰ Φρυγῶν, καὶ ἡπατοσκοπίαν ἔμαθον· καὶ ἐν βαρβάροις οἰωνισμὸν, καὶ τετραπόδων καμπὰς, καὶ γνωστικῶν κληδονισμούς· καὶ φωνὴν τρισμοῦ παντὸς ξύλου, καὶ λίθου, καὶ νεκρῶν ἐν τάφοις, καὶ θυρῶν ψόφους, καὶ παλμοὺς μελῶν ἔγνων, καὶ αἱμάτων φορὰς ἐν τοῖς σώμασι κατ' ἐνέργειαν, καὶ μυρμηκιασμῶν συστάσεις καὶ ἀνατάσεις, καὶ βολὰς λόγων καὶ ἀριθμῶν εἰς λόγους, καὶ λόγων εἰς ἀριθμούς. καὶ ἐπιπολαίους κακώσεις σωμάτων, ὡς φυσικὰς, καὶ τὰς φυσικὰς ὡς ἐπιπλάστους, καὶ ὅρκους ἀκουομένους καὶ μὴ ἀκουομένους, καὶ συμφωνίας εἰς ἐναντίωσιν. Καὶ οὐδὲν ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ καὶ ἐν ἀέρι με ἔλαθεν, οὔτε φασματικὸν, οὔτε γνωστικὸν, οὔτε πολύτροπον, οὐ μηχανικὸν, οὐκ ἔντεχνον, ἄχρι τῆς τῶν γραφῶν μεταφορᾶς μαγγανικῆς, καὶ τῆς τοιούτων ἁπάντων.

C

3 Μετὰ τὰ τοιαῦτα εἴκοσι γενόμενος ἐτῶν, παρ' Αἰγυπτίοις εἰς Μέμφιν ἦλθον, κἀκεῖ τῶν ἀδύτων λαμβάνω πεῖραν, ἐν οἷς πρὸς τὰ περίγεια ἑνοῦνται, καὶ κατὰ ποῖον ἀποτρόπαιοί εἰσι τόπον, καὶ τίσιν ἐπιτέρπονται ἄστροις καὶ θεσμοῖς καὶ πράγμασι, καὶ ἐν τίσι φυγαδεύονται· πῶς σκότος τηροῦσι, καὶ ἐν τίσι πράγμασιν ἄλλοις τὴν ἀντίστασιν ἔχουσιν. Ἔγνων ἐκεῖ πόσοι ἄρχοντες σκότους εἰσὶ, καὶ πῶς ἐν ψυχαῖς κατορθοῦσι καὶ σώμασιν ἑαυτῶν κοινωνίαν ἔχουσι, καὶ ποία ἐνέργεια δι' αὐτῶν κατορθοῦται, δρόμος, γνῶσις, μνήμη, φόβος, τέχνη ἔνδολος, ἀθρύλλητος ὁρμὴ, λήθη καὶ ὄχλου παίγματα, καὶ τὰ τοιουτότροπα. Ἐκεῖ ἔγνων σεισμῶν καὶ ὑετῶν ὁμοιότητα, καὶ γῆς καὶ θαλάσσης ἐπιτετηδευμένην ὁρμὴν, ὡς ἂν εἰς ἐναντίωσιν τῆς ἐποπτικῆς κινήσεως τοῦ θεοῦ. Ἐκεῖ εἶδον γιγάντων ψυχὰς ὑπὸ σκότους τηρουμένας, καὶ φασματικῶς ὀρθούσας γῆν, ὡς ἄν τις ἐπ' ὤμων φέρῃ φορτίον βαρύτατον. Ἐκεῖ εἶδον δρακόντων κοινωνίας μετὰ δαιμόνων, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν προϊεμένην πικρίαν εἰς ὄλεθρον τῶν ἐπιγείων. Ὅθεν μετέχοντα τὰ ἀέρια πνεύματα τοὺς ἀνθρώπους τὰ πάνδεινα διατίθενται, ὡς βοηθείας ὑλικῆς ἀπολαύοντα. Εἶδον καὶ γῆν βαρουμένην ὑπὸ πνεύματος,

D tem natus eram, cum et ad Mithræ *d* accessi mysteria; et cum Athenas venissem, et parentum meorum cura et sollicitudine civis factus fuissem, annos natus decem in Cereris mysteriis facem prætuli *e*, et clarum puellæ luctum sustinui, ac Palladis in arce draconi *f* ministravi, ad munus æditui evectus. Veni etiam in Olympium montem, deorum, ut dicitur, sedem *g*, et initiatus sum sonis sermonum ac strepituum narrationibus. Vidi illic in phantasia arbores et herbas, quæ deorum præsentia operari videntur *h*. Vidi illic horarum successiones, spiritibus vices exercentibus, et dierum discrimen a contrariis quibusdam efficientiis constitutum. Vidi illic choros dæmonum canentium et aliorum bellum gerentium, et aliorum insidiantium, decipientium, permiscentium; ac dei et deæ cujusque conspexi illic phalangem, dies quadraginta ibi commoratus; unde velut ex regia quadam mittantur spiritus, ut unusquisque in terra et in omnibus gentibus operetur.

2 Fructibus *i* tantum vescebar post solis occasum, et uniuscujusque illorum efficaciam edocebar a septem sacrorum antistitibus, cum annos nondum quindecim implevissem. Id enim parentes mei valde studebant, ut cognoscerem, quæ in terra et in aere et E in mari, nec naturales tantum herbarum et arborum et corporum generationes et corruptiones, sed etiam insitas his omnibus virtutes, quas princeps hujus seculi impressit *k*, ut Dei constitutioni adversetur. Veni etiam Argos in Junonis sacris *l*. Vidi ibi aeris cum æthere, et ætheris cum aere, simul etiam terræ cum aqua et aquæ cum aere unitatis consilia. Penetravi etiam in Iliadem *m*, et ad Tauropolon Artemidem *n*, quæ est Lacedæmone, accessi, ut materiæ confusionem et divisionem discerem et obliquarum et atrocium enarrationum sublimates. Divinationem a Phrygibus et haruspicinam accepi, auspicia apud Barbaros *o* et quadrupedum *p* flexiones, et peritorum ominationes, et stridoris vocem ligni omnis ac lapidis, et mortuorum in sepulcris, ac ostiorum strepitus et membrorum palpitationes cognovi, et sanguinis in corporibus motus secundum efficientiam, et pulsationum contractiones et extensiones, et subductiones rationum et numerorum in rationes et rationum in numeros, et simulatos corporum morbos, quasi naturales, et naturales quasi simulatos, et juramenta, quæ audiuntur, nec tamen audiuntur, et consensiones ad discordiam. Nec quidquam in terra F aut in mari aut in aere me latuit, sive phantasia, sive scientia, sive variis modis, sive machinatione aut artificio contineatur, usque ad scripturarum per præstigias translationem, et alia ejusmodi omnia.

Idolorum servitio addictus, in variis scholis

3 Postea annos natus viginti Memphim *q* in Ægyptum veni, ac ibi in adyta admissus, cognovi, quæ sit eorum (dæmonum) cum terrenis rebus communicatio, quibus in locis averrunci sint, quibus delectentur astris et legibus et rebus, quibus fugentur; quomodo tenebras servent, et quibus aliis in rebus resistant. Cognovit illic, quot sint tenebrarum principes, et quomodo illis succedat in animabus et corporibus, quæ cum illis communicationem habent, et qualis per eos ad exitum perducatur efficentia, cursus, scientia, memoria, metus, ars dolosa, tacitus impetus, oblivio et turbæ ludibria, et alia ejusmodi. Vidi illic terræ motuum et pluviarum similitudinem, et terræ ac maris motum de industria excitatum, ut inspectrix Dei motio interpelletur. Vidi illic gigantum animas sub tenebris detentas, et in phantasia sustinentes terram, velut si quis gravissimum onus humeris ferat. Vidi illic draconum cum dæmonibus communicationes, et emissam ex illis amaritudinem ad rerum terrenarum perniciem; unde participes aeri spiritus pessime homi-

omni superstitione

A nes afficiunt, utpote materiæ auxilio adjuti. Vidi et
terram a vento gravatam, nec in aqua demersam
propter erectionem naturalium ejus fulcrorum, quam
r draco r, qui divinæ constitutioni adversatur, ad
fraudem instruendam elaboravit. Veni etiam in lo-
cum, ubi ideas transfigurationum habent dæmones,
per quas nefarii spiritus hominibus in impietate se-
cum fœdere conjunctis ministrant. Vidi illic, quo-
modo consistat impia pietas et rationis expers scien-
tia, et iniqua justitia, et confusus status.
4 Vidi illic speciem mendacii formam habentis
et magicæ omni genere variatam, et speciem fornicationis tri-
formem, sanguineam, spumosam, pinguem: speciem
iræ petrosam, desertam, et asperam et efferatam:
speciem doli coagmentatam et concretam, pluribus
linguis comantem: speciem odii, cæcam, habentem
quatuor oculos in occipite semper lucifugos, ac mul-
tos pedes protinus ex ipso capite suspensos; sine
ventre ob viscerum expertem animi affectum: spe-
ciem invidiæ similem æmulationi, in eo tamen di-
screpantem, quod linguam instar falcis proferat.
Vidi illic speciem improbitatis tenuem, multos ocu-
los habentem, et pro pupillis sagittas, impetu ad
insidias instructam. Speciem avaritiæ angustum et
B longum caput habentem, atque os a tergo et ad pe-
ctus, terram et lapides exhauriens; sed tamen eo
tenuior fiebat, nihil adsciscens. Speciem tristitiæ
totum corpus acutum habentem instar falcis, et pu-
pillas oculorum succumbentes, ita ut deficere vi-
deantur Speciem mercaturæ invenustam s, velo-
s cem, sordidam, ferentem dorso fasciculum, qui
totam ipsius substantiam complectitur. Speciem
vanitatis nitidam et pinguem, sed ossibus omnino
carentem. Speciem idololatriæ altius volantem, ac
pennas habentem in capite, seque omnia obtectu-
rum promittentem, sed ne unum quidem membrum
habentem, quod his aliis obumbretur. Speciem hy-
pocrisis totam improbe agentem, magnumque pectus
habentem, sed quod sensim diffluit, et velut ea, quæ
vento moventur, in partes propemodum infinitas
circumfertur. Speciem amentiæ, juvenem, masculo-
feminam, nudam, impudentem, fatuam. Speciem
temeritatis, linguam habentem procul a reliquo cor-
pore. Speciem stultitiæ caput obliquum habentem,
cor laxum et diffluens, quodque nihil ferre valeat.
Vidi illic singulorum vitiorum formam, qua quisque
dæmon indutus in mundum prodit.
5 Vidi illic trecentas sexaginta quinque vitiorum
artis C species, et inanis gloriæ et inanis virtutis, et inanis
sapientiæ, et inanis justitiæ, quibus Græcorum phi-
losophos decipiunt. Omnino enim ornata sunt, sed
substantiam non habent, nunc instar pulveris, nunc
instar umbræ cito diffluentia; nam in trecentis sexa-
ginta quinque vitiis dæmones operationes ad deci-
piendum instruunt. Sed ne pluribus dicendis multos
libros conscribam, pauca de multis referens, meum
vobis impietatis studium subindico. Annos jam tri-
t ginta t natus ex Ægypto proficiscor in Chaldæam,
ut discam vim aeris, quam ipsi quidem in igne, qui
autem inter eos accuratiores v sunt, in luce posi-
u tam dicunt. Ab his cognovi astrorum, veluti her-
barum discrimina, et choros velut instructas u acies.
Hi enarraverunt mihi domum uniuscujusque et com-
municationes, et cibos et potus, et spiritales cum
hominibus in luce congressus. Hi diviserunt mihi
w ætherem in partes trecentas sexaginta quinque w et
unumquemque (dæmonem) natura præditum mate-
rialis virtutis participe, et principis mandato obse-
quentem, et motibus consilium indicantem, et se-
cretum mandatum occultantem, et efficacibus per
sacrificia et libationes verbis obtemperantem x:
x quidam tamen non obediunt, sed affectum servant
ad lucis consilium. Demonstraverunt mihi, quomodo

καὶ μὴ χαλωμένην ἐπὶ τοῦ ὕδατος, διὰ τὴν ἐπαναφορὰν D
τῶν στηριγμάτων αἱ τῆς τῶν φυσικῶν [Ἦλθον ἐν χώρῳ ὅπου
αἱ ἰδέαι τῶν μεταμορφώσεων τοῖς δαίμοσι γίνονται] ἣν
ὁ δράκων ἀντιδιατασσόμενος τῇ θείᾳ διατυπώσει πρὸς
τὴν τῆς πλάνης παράταξιν ἐπετήδευσε· δι' ὧν τὰ πονηρὰ
πνεύματα λειτουργοῦσι τοῖς συσπόνδοις αὐτῶν ἐν ἀσε-
βείᾳ ἀνθρώποις. Ἐκεῖ εἶδον πῶς συνίσταται ἀσεβὴς
εὐσέβεια καὶ ἄλογος γνῶσις, καὶ ἄδικος δικαιοσύνη, καὶ
συγκεχυμένη κατάστασις.

4 Ἐκεῖ εἶδον εἶδος τοῦ ψεύδους, μορφὴν ἔχον παμποί-
κιλον, καὶ τὸ εἶδος τῆς πορνείας τρίμορφον, αἱματῶδες,
ἀφρῶδες, λιπῶδες. Εἶδος ὀργῆς, πετρῶδες, ἔρημον, καὶ
τραχὺ καὶ θηριωδέστατον· Εἶδος δόλου, πυκνόν, σύμφυτον,
πολλαῖς γλώσσαις κατάκομον. Εἶδος μίσους τυφλόν,
ἔχον τέσσαρας ἐν τῷ ὀπισθοκρανίῳ ὀφθαλμούς, φεύγοντας
ἀεὶ τὸ φῶς, καὶ πόδας ἔχον πολλοὺς εὐθὺς ἠρτημένους
ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, καὶ μὴ ἔχον κοιλίαν διὰ τὴν ἄσπλαγ-
χνον ὁρμήν· εἶδος φθόνου ὅμοιον τῷ ζήλῳ, διαφερόμενον
δὲ ὅτι τὴν γλῶσσαν προσφέρει ὡς δρέπανον. Εἶδος πονη-
ρίας εἶδον ἐκεῖ, λεπτῶδες, τὸ πολυόφθαλμον, ἀντὶ τῶν
κόρων βέλη ἔχον, πρὸς ἐπιβουλὴν τὴν ὁρμὴν κεκτημένον.
Εἶδος ἀπληστείας, κεφαλὴν ἔχον στενὴν καὶ μακράν,
στόμα δὲ εἶχε καὶ ὄπισθεν καὶ πρὸς τῷ θώρακι τὴν γῆν
ἀνιμώμενον, καὶ τοὺς λίθους καὶ λεπτότερον ἐγίνετο, μη-
δὲν προσιέμενον. Εἶδος λυπότητος, ὀξὺ ὅλον τὸ σῶμα ἔχον E
κατὰ τὴν ἅρπην καὶ τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχον συν-
δυνούσας εἰς ἔκλειψιν. Εἶδος ἐμπορίας, κονδόν, γοργόν,
ῥυποῦν, ἔχον ἐπὶ τοῦ νώτου δεσμὸν περιέχοντα πᾶσαν
αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν. Εἶδος ματαιότητος, εὔτροφον, εὔ-
σαρκον, μὴ ἔχον δὲ ὀστᾶ τὸ σύνολον. Εἶδος εἰδωλολα-
τρείας, ὑψιπετές, τὰ πτερὰ ἔχον ἐν τῇ κεφαλῇ, καὶ
πάντα σκέπειν ἐπαγγελλόμενον, μηδὲ ἓν μέλος ἔχον ὑπ'
αὐτῶν σκιαζόμενον. Εἶδος ὑποκρίσεως, ὅλον πεπονηρευ-
μένον, καὶ ἔχον στέρνα μεγάλα, ἀλλὰ λεληθότως διαῤῥέ-
οντα, καὶ ὡς ἐπὶ τῶν ἀνεμιαίων εἰς μυρία περιστρεφόμενον.
Εἶδος ἀνοίας, νέον, ἀῤῥενόθηλυ, γυμνόν, ἀναιδές, ἀπερί-
στατον. Εἶδος προπετείας, γλῶσσαν ἔχον μακρὰν τοῦ
ἄλλου σώματος. Εἶδος μωρίας, κεφαλὴν ἔχον χαρσίον,
καρδίαν χαύνην διακεχυμένην, καὶ μηδὲν βαστάσαι ἰσχύ-
ουσαν. Καὶ ἑκάστου ἐλαττώματος εἶδον ἐκεῖ μορφήν, ἣν
ἕκαστος δαίμων ἐνδυόμενος ἐπὶ τὸν κόσμον προΐεται.

5 Τριακόσια ἑξηκονταπέντε παθῶν εἴδη εἶδον ἐκεῖ, F
καὶ τῆς κενοδοξίας καὶ κενῆς ἀρετῆς, καὶ κενῆς σοφίας,
καὶ κενῆς δικαιοσύνης, ἐν οἷς πλανῶσι τοὺς Ἑλλήνων
φιλοσόφους. Ὅλως γὰρ ἐστολισμένα εἰσίν, ἀλλ' ὑπόστα-
σιν οὐκ ἔχουσι, τὰ μὲν ὡς κονιορτός, τὰ δὲ ὡς σκιὰ θᾶτ-
τον διαῤῥέοντα· ἐν γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἑξηκονταπέντε
πάθεσι τὰ δαιμόνια ἐνεργεῖν παρασκευάζουσιν εἰς ἀποπλά-
νησιν. Καὶ ἵνα μὴ τὰ πολλὰ λέγων πολλὰς βίβλους κα-
ταγράψωμαι, βραχέα εἰπὼν ἐκ τῶν πολλῶν, τὴν σπουδὴν
τῆς ἀσεβείας μου ὑμῖν παραινίττομαι. Τριάκοντα ἐτῶν
ἤδη γεγονώς, παρ' Αἰγύπτου στέλλομαι πρὸς τοὺς Χαλ-
δαίους, ἵνα μάθω τοῦ αἰθέρος τὴν ὁρμήν, ἣν αὐτοὶ οὗτοι
ἐπὶ πυρὸς λέγουσιν, οἱ δὲ ἀκριβεῖς αὐτῶν ἐπὶ φωτός. Παρ'
αὐτῶν ἔγνων ἀστέρων ὡς ἐπὶ βοτανῶν διαφοράς, καὶ χο-
ροὺς ἄστρων, ὡς ἐπὶ πολέμων διαταγαῖς. Οὗτοί μοι κα-
τέλεξαν οἴκους ἑνὸς ἑκάστου, καὶ κοινωνίας, καὶ τροφὰς
καὶ πόματα, καὶ συνουσίας νοερὰς ἐπὶ φωτὸς ἀνθρώποις
τελουμένας. Οὗτοί μοι διείλαντο αἰθέρα τρόποις τριακο-
σίοις ἑξηκονταπέντε, καὶ φύσιν ἕκαστον ἔχοντα κοινωνὸν
ἐνεργείας ὑλικῆς, καὶ συμβουλίᾳ χρωμένους τῇ τοῦ ἄρχον-
τος διαταγῇ, καὶ παραμηνύοντα τὴν βουλὴν τοῖς κινή-
μασι, καὶ κρύπτοντα μυστικὴν ἐντολήν, καὶ πειθόμενα
λόγοις πραγματικοῖς τοῖς ἐκ θυσιῶν καὶ σπονδῶν. Τινὰ
δὲ μὴ πειθόμενα, ἀλλὰ διάθεσιν τηροῦντα πρὸς τὴν βου-
λὴν τοῦ φωτός. Ἔδειξαν δέ μοι πῶς ἐπείσθησαν μετέχειν
σκοτεινῆς βουλῆς, καὶ ἀντιπαρασχεῖν βουλὴν φωτὸς εἰς
ἐπικράτησιν.

A ἐπικράτησιν. Εἶδον τοὺς μεσίτας, καὶ ἐθαύμασα, ὅτε καὶ ἐν τοῖς αἐρίοις τοῦ σκότους πνεύμασιν ὁ βίος κατακερματίζεται. Ἔγνων τὰς πρὸς ἀλλήλους διαθήκας, καὶ ἐξεπλάγην ὅτι ὅρκοις ἰδίοις κεκράτηνται.

6 Ἐκεῖ διαθέσεις, ἐκεῖ ἐντολαί, ἐκεῖ σπουδὴ καὶ ἔννοια, ἵνα τῆς μετουσίας αὐτῶν ἀπολαύσωσιν, ἣν ὁ ἄρχων σοφίᾳ δεινῇ ἐξεῦρεν. Ἐκ γὰρ ἀέρος τὸν νοῦν ἐπλήρωσε συνέσεως, ἐκ δὲ γῆς τὴν γλῶσσαν δολιότητος, ἐκ δὲ τῶν καταχθονίων τὴν προαίρεσιν κακούργου πράξεως· καὶ οὕτως ἀπησχόλησε τὸν πάντα χρόνον, ἀποστῆναι πίστεως καὶ Θεοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ. Πάντα ἐν τῇ πλάνῃ ἐνεπορεύσατο· πάντα συνέχεε, καὶ αὐτὸς ἐν πηγῇ ματαιότητος βασιλεύει τῆς ἀνομίας. Ἐμοὶ πιστεύετε, ὅτι αὐτὸν τὸν διάβολον ἐθεασάμην, ἐμοὶ πείθεσθε, καὶ ἠσπασάμην αὐτὸν, καὶ συνελάλησα, καὶ τῶν παρ' αὐτῷ τὰ πρῶτα ἐχόντων ἐνομίσθην. Εὐφυὲς με μειράκιον προσεῖπε, νέον Ιαμβρὴν, εὔτονον εἰς λειτουργίαν, ἄξιον τῆς κοινωνίας ἐκείνου. Ἐπηγγείλατό με ἄρχοντα ποιήσειν μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτὴν, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον συνεργεῖν· Διὸ ὡς τιμὴν ἔχοντί μοι παρ' αὐτῷ, καὶ φάλαγγα δαιμόνων ἐνεπίστευσεν. Ανδρίζου, μοι ἐξίοντι ἀνεβόησε σπουδαιότατε Κυπριανὲ, καὶ προέπεμψε με ἀναστὰς, ὅπερ καὶ πάντες
B ἐθαύμασαν. Διὸ καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ὑπήκουόν μοι, εἰδότες τὴν τιμήν μου τὴν παρ' αὐτῷ. Ἦν δὲ τὸ εἶδος αὐτοῦ ὡς ἄνθος χρυσίου τιμίοις λίθοις κεκοσμημένον, καὶ τὴν κεφαλὴν ἐστεφάνωτο λιθοις συμπλεκομένοις, ὧν αἱ ἐνάργειαι τοπαδίον ἐκεῖνο κατηύγαζον· καὶ ἡ στολὴ οὐκ ἀνόμοιος· καὶ ἔσειε τὸν χόρτον περιστεφόμενος.

7 Πολλὴ δὲ ἡ περὶ τὸν θρόνον αὐτῷ παράστασις διαφόρων ταγμάτων κεκλικότων πρὸς ὑποταγὴν αὐτῷ τὰς εἰδέας καὶ ἐνεργείας. Ἀλλὰ καὶ ἐνεδείκνυτο ὡς τὸν τόπον φωτίζει καὶ ἐφάνταζεν, οὐ μετρίως καταπλήττων ἅπαντας. Καὶ γὰρ ἐν πᾶσιν ἄστροις καὶ ἐν φυτοῖς, καὶ ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου κτίσμασιν ὁμοιότητας ἑαυτῷ παρέπλεξε πρὸς πόλεμον Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ παραταττόμενος. Δι' ὧν ἐδόκει τοὺς ἀνθρώπους πλανᾷν ὡς Θεὸς, μηδὲν ἔχων ἐν ὑποστάσει, τὰ δὲ πάντα ζωγραφίᾳ σκιώδει οἰόμενος ὑφιστᾷν καὶ προβάλλεσθαι. Ὅθεν ὅταν φαίνωνται ἐν μορφαῖς οἱ δαίμονες, διαλύονται· σπουδάζουσι γὰρ κἂν διὰ τῶν εἰκόνων δεικνῦναι αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν. Πῶς δὲ ἔχει τῶν σκιῶν τούτων ὕλην ἐρῶ. Ὅτι οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν θυσιῶν. Αἱ γὰρ ἀναθυμιάσεις ἐκ τῶν κνισσῶν ἐκείνων γίνονται αὐτῷ, ὡς ἔριον καὶ λῖνον
C καὶ ἱστῶνες καὶ βάμματα, τέχνη τε ναοῦ καὶ ὄργανα. Καί ἐν αὐτοῖς ἑαυτοὺς ἀμφιέννυσι, ταῖς σκιαῖς αὐτῶν ἀντι μορφῶν χρώμενοι. Διὰ τοῦτο αἰτεῖ θυσίαν, ἄχρι καὶ μύρμηκος, καὶ ὕδατα ἀπαιτεῖ καὶ ἔρια, καρποὺς, καὶ πάντα τὰ ἐπὶ γῆς, ἵνα ἔχῃ ἐν αυτοῖς τῶν φαντασιωδῶν σκιῶν τὴν ἀπόχρησιν. Ὥσπερ οὖν τῶν θανόντων τὰς μνήμας ἐμμόρφους ἔχομεν ἐν διανοίᾳ, καὶ ὁρῶμεν αὐτοὺς μὴ φαινομένους, καὶ μὴ ὁμιλοῦσι συνομιλοῦμεν, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἀφιερωμένων αὐτῷ τὰς μορφὰς ἀνατυπούμενος, ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἑαυτοῦ περιτίθησιν, ὑετὸν διδοὺς, ἀλλ' οὐχ ὕδωρ· ποιῶν πῦρ, ἀλλὰ μὴ καῖον· διδοὺς ἰχθῦν, ἀλλ' οὐ τροφήν· καὶ χρυσὸν δωρούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐνύπαρκτον. Καὶ γὰρ ἐκ τῶν ἄλλων ὑλῶν συμμορφαζόμενος, πόλιν δείκνυσι, και οἴκους καὶ χώρας, ὄρη τε καὶ πατρίδας, ὡσαύτως καὶ πόαν καὶ ἄνθη καὶ ἔρια, καὶ ἄνθινα ἁπλώματα, καὶ ὀνείρων ὑπόστασιν δείκνυσι· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν νυκτὶ φαντάζει τὰς ψυχάς. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖνος φαντάζει, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἄνθρωποι θεραπεύοντες παρασκευάζουσιν αὐτὸν, καὶ ταῦτα ποιεῖν.

adducti fuerint, ut participes essent consilii tene- D
brarum, aut consilium lucis ad imperandum opponerent. Vidi mediatores, et miratus sum in ipsis etiam aeris tenebrarum spiritibus vitam in minutissimas partes distrahi; cognovi eorum inter se pacta et obstupui, quod peculiaribus juramentis teneantur.

6 Illic affectiones, illic mandata, illic studium et cogitatio, ut illius communicationis participes fiant, quam princeps astuta sapientia invenit; nam ex aere mentem implevit prudentia, ex terra linguam dolo, ex infernis voluntatem pravis actionibus; sicque tempus omne in eo insumit, ut a fide et a Deo ejusque cultu abducat. Omnia per fraudem molitus est, omnia confudit, ac in ipso vanitatis fonte regnum iniquitatis tenet. Credite mihi, diabolum ipsum vidi, credite mihi, amplexus sum illum et collocutus, et unus ex illis, qui primas apud eum habebant, existimatus sum. Ingenuum me adolescentem salutavit, novum Jambrem, firmum et habilem ad ministerium, ipsiusque communicatione dignum. Promisit, facturum me principem post vitæ finem, ac in omnibus viventi adfuturum. Quapropter, cum in honore essem apud illum, phalangem dæmonum mihi commisit. Macte animo, exclamavit abeunti, E
optimo Cypriane, meque assurgens deduxit, quod quidem omnes admirati sunt. Hinc omnes illius principes mihi obtemperabant, cum scirent, quanti apud illum fierem. Erat autem species ejus illum flos auri, lapidibus pretiosis ornata y, et in capite ex gemmis nexis corona, quarum splendor locum quasi illustrabat; nec dissimilis stola, et conversus septum tremefaciebat.

7 Plurimus autem circa illius sedem astabat variorum ordinum comitatus, ideas suas et efficientias illius imperio submittentium. Illud etiam mihi monstratum est, quomodo locum illuminet, ac species exhibeat, non mediocriter omnes percellens; nam in omnibus stellis et in plantis et in Domini operibus illigavit sibi similitudines, ad bellum cum Deo et angelis ejus gerendum paratus. Unde videtur homines quasi Deus decipere; quamvis nihil solidum habeat, sed velut umbratili quadam pictura hæc omnia constituere et producere videatur; hinc, cum videntur in formis suis dæmones, dissolvuntur; id enim studio habent, ut saltem per imagines potentiam suam demonstrent. Quomodo autem materiam habeat ejusmodi umbrarum, edisseram. Non aliunde profecto, quam ex sacrificiis. Ipsi enim fiunt vapores ex illis nidoribus, quemadmodum et lana et F
linum et textilia et tincturæ, ac ars templi et instrumenta. His enim scipsos induunt et eorum umbris pro formis utuntur: propterea postulat sacrificium, usque ad formicam, et aquas exposcit et lanas et fructus et quæcumque in terra sunt, ut in his habeat umbrarum ad phantasiam pertinentium usum z. Quemadmodum ergo mortuorum formas memoriæ et animo impressas habemus, eosque videmus, quamvis non videantur, et cum illis non loquentibus colloquimur; sic et diabolus eorum, quæ ipsi consecrata sunt, formas exprimens, sibi et suis circumponit; pluviam dans, sed non aquam; ignem efficiens, sed qui non comburat; piscem dans, sed non cibum; aurum donans, sed minime solidum. Nam et aliis ex materiis formas colligens, urbem monstrat et domos et agros et montes et patrias, et herbam et flores et lanas et florida stragula, et somniorum materiam ostendit. Nam et ipse nocte species exhibet animabus. Atque hæc quidem in phantasia ludificatur; sed impii homines, dum illum colunt, ad hæc facienda incitant et acuunt.

præceptis

y

instruitur S. Cyprianus.

z

ANNOTATA.

ANNOTATA.

a *In aliis MSS. vocatur* Pœnitentia S. Cypriani, *in aliis* Confessio, *ut ediderunt Fellus et Maranus. Græ-*
cum textum, ut monui Commentarii prævii num. XI, *accepit is ex MS. codice Colbertinæ bibliothecæ. Inter*
MSS. regiæ Parisinæ Catalogi editi tom. 2 *cod.* 1506 *num.* 10 *initium datur ejusmodi monumenti, quod, cum*
codex olim Colbertinus fuisse dicitur, suspicor, idem esse a Marano editum. Suam Confessionem Martenius
habuit ex MS. Rotomagensi S. Audoeni, suam Fellus ex bibliotheca Oxoniensi contulitque cum MSS. Usserii,
et sanctæ Trinitatis Cantabrigiæ, quod, quia illas cum textu nostro interdum conferemus, hic in limine observa-
tum cupio. Ceterum monet Fellus, monumentum esse, quod Græce diceretur ἐξαγόρευσις, *eoque respicere Grego-*
rium Nazianzenum Oratione 18. *de quo plura disputata inveniet lector Comment. præv.* § 2.

b *Vetus interpres apud Fellum et Martenium habet* proficitis, *notatque Maranus, legisse illum* προκόπτετε.
Sic certe convenit versio: substituit ipse infensi estis, *a* προσκόπτετε, *ex quo tamen mallem vertere:* Quicumque
in Christi mysteriis, *vel* ad Christi mysteria, offenditis. *Paulo post habet Oxoniensis,* Quicumque dæmo-
niacis suademini vitiis, amici, discite vanitatem eorum, quæ perimunt animas. *Martenius lectionem suam,*
a me discite vanitatem earum, quæ in eis pereunt animarum, *præferendam censet; utraque sane corrupta*
est et a textu Græco aliena, ut ad singulas fere lineas quædam in antiqua versione occurrunt: at ego monitioni-
bus continuis, ubi operæ pretium non videbitur, lectorem deinceps non morabor.

c *Felli MSS. habent* vanitatem virtutum: *edita a Martenio* vanam virtutem. *Sic certe intelligendum est*
hic Græcum ἐνεργείας, *ut significet,* vanitatem potentiæ.

d Mithræ *nomine apud Persas Sol appellatur. Apuleius libro ult. Metamorph. nomen idem primario seu sum-*
mo sacerdoti tribuit. Antiquus interpres vertit, ad Solis accessi templum, *in hoc, quantum videtur, non male:*
at multum variant, quæ apud illum mox ita sequuntur: et cum adhuc tenerrimus essem, cœpi iniquitates
agere. A parentibus enim dæmonibus traditus sum, et velut votum erat eis, vita mea turpis: *quæ, nescio,*
quomodo ex simili textu Græco proficisci potuerint.

e Δημήτηρ, *quasi* γημήτηρ terræ mater, *vocatur Ceres; tamquam nomen proprium* Demetra *expressit inter-*
pres vetus, qui mox etiam vehementer aberravit, cum ita vertit; et idoli pupillæ albi luctum exspectavi. *Ni-*
mirum τῆς κόρης *pro pupilla, deceptus æquivocatione, accepit, cum tamen his verbis manifeste Proserpina signi-*
ficetur, ut liquet ex Diodoro Siculo aliisque historicis Græcis hac voce promiscue utentibus. Hic porro sermo est
de celeberrimis Græcorum sacris Eleusiniis, ab oppido Eleusi in Attica non procul Athenis sito, quibus hic as-
serta per quam optime conveniunt. Atheniensis civis cura parentum factus dicitur, quia majoribus sacris Eleusi-
niis non patebat externis aditus. De cereorum seu facium in iis sacris usu scribit Lactantius lib. I, Facibus in
Ætnæ vertice accensis quæsisse *(raptam nimirum Proserpinam)* in Sicilia Ceres dicitur, idcirco sacra ejus
ardentium tædarum jactatione celebrantur. *Et Statius lib.* 4 *Sylv.*

Tuque Actæa Ceres, cursu cui semper anhelo
Votivam taciti quassamus lampada mystæ.

Qui autem in illis Cereris sacris faces ferebant Δαδοῦχοι *appellabantur, unde est hic* ἐδαδούχησα. *De his qui plura*
desiderat, Felli Notas consulat et eruditum Castellani de Festis Græcorum Opusculum ac Joannis Meursi de
Sacris Eleusiniis lucubratiunculam: inveniet ibi vestium candidarum in illis usum, unde forte hic λευκὸν *potius*
candidum, *quam* clarum *interpretatum volet.*

f *Monet Maranus, male existimasse Fellum, ubique dæmonem per Draconem, ut a S. Joanne in Apocalypsi,*
nude designari. Hic certe videtur sermo esse de speciali quadam superstitione. Herodotus in Terpsichore arcis tem-
plique Minervæ meminit narratque, Dorenses ab ejus adyto prohibitos religione fuisse: in Urania vero sub me-
dium tradit, instantibus innumeris sub Xerxe Persarum copiis, Athenienses, ut arcem ægre tandem relinquerent
et ad naves properarent, persuasos fuisse monito antitistis, asserentis ὄφιν μέγαν *templi custodem, cui libamina ap-*
ponere solebant, in adyto templi non amplius comparere libaminaque intacta manere, ex eoque ominatos, arcem
Minervam reliquisse et Atheniensibus se ducem ad mare præbuisse. Eadem modo diverso habet Plutarchus in
Themistocle. Perduravit ea apud Athenienses superstitio de dracone templi custode, cui præfata forte liba-
mina apponere æditui erat, ad quod munus evectum se, scribit Cyprianus. *Observo autem, arcem illam ab*
Herodoto etiam ἀκρόπολιν *appellari, pro quo habet vetus interpres* in summo montis, *addit Felli codex*
vertice.

g *Apographum Græcum Marani habet* οἰκητήριον: *at recte opinatur, legendum* οἰκητηρίῳ, *quod, alterum*
amanuensis vitium ratus, substitui. Omnis porro fere regio in Oriente Olympum suum montem habuit, ubi ali-
quis mons altior est et vertice nubes superat; derivato numirum nomine ab ὅλος λαμπρός; *verum peculiaris hic*
quidam designari videtur, dum additur deorum, ut dicitur, sedem, *nisi et hoc forte, quod montes omnes diis*
deabusve sacros antiqui voluerint, omnibus commune fuisse, quis contenderit. Diodorus Siculus lib. 5 *cap.* 10
partitionis Rhodomani, in insula Panchæa, Felici Arabiæ vicina, Triphilium Olympum diis specialiter sacrum,
etiam cœli sedem *appellatum fuisse, tradit. Olympi montes insuper quatuor apud geographos occurrunt, quorum*
celebratissimus est in Thessaliæ contra Macedoniam finibus, hodieque Olympo, *aliis* Lacha *vocitatus. Celebris*
etiam fuit Olympus Syriæ juxta Antiochiam, de quo Libanius in Vita sua. Ibi ludi festaque cum tam ingenti
pompa celebrabantur, ut imperatores quandoque illis adsistere voluerint. De Thessaliæ tamen monte suspicor hic
sermonem esse, propter observanda ad litteram k.

h *Pro hisce habes apud Martenium;* Vidi illic phantasmata arborum et herbarum, quasi validam vim ad
omnem rem per phantasiam idolorum. Vidi illic successiones et sublimitates et spirituum denuntiationes a
virtutibus quibusdam adversariis insurgentibus. *Quæ deinde in nostro sequuntur usque ad numerum* 3 *in ve-*
teri versione omissa sunt; reperiuntur tamen designata in analysi Photii, cum qua tum hic, tum alibi, passim
textus Græcus melius consonat. De dæmonum variis illusionibus, quæ hic narrantur, pluribus agit Martinus
Delrio lib. 2 *quæst.* 27, *quem, si plura desideras, consule.*

i Ἀκρόδρυα *vertit Maranus* fructus, *antiquus autem interpres Martenii* summa *(Fellus habet* summa) tenera
de arboribus. *Vox Græca non* fructum *quemlibet significat, sed fructus arborum, et strictius quidem eos tantum,*
qui

A *qui in ambitu lignosum putamen habent, quales sunt nuces et amygdala. Quod si vocis Græcæ etymon spectes, forte non multum aberravit vetus interpres, dum dixit* sumina, *vel* summa tenera, *pro arborum surculis. Quæ sequuntur in veteri versione prætermissa sunt. Vide litteram* r. D

k *Herbarum plantarumque cognitio et scientia naturalis plura subministrare possunt ad effectus, qui vulgo stupendi et prodigiosi videri solent: hac ad illusionem magi etiam non raro abutebantur; et sæpius insuper herbis ad superstitionem, in qua Thessali arte potissimum delirasse feruntur. Quandoquidem de Olympo monte iisque, qui ea superstitione potissimum pollebant, hic agatur, verisimile est, apud Thessalos ea instructum dici* Cyprianum. *Quod si in plantarum phantastica dispositione et imagine ludebatur, possunt hæc ad divinationem pertinere, quo referendum videtur, quod paulo ante de plantis herbisque deorum præsentia operantibus dictum est. Verum hic de herbarum ad affectus plane stupendos applicatione apparet sermonem esse. Similes fieri possent, inducta per dæmonem corruptione vel commixtione aliarum rerum. Vide Martinum Delrio Disquisit. Mag. lib. 2, quæst. 6 et seqq.*

l *Ab Argis illustri civitate in Peloponneso ad Inachum fluvium, Juno* Argiva *et* Argolica *apud antiquodicta est; quod nimirum haberetur urbis illius præses protectrixque et singulari ibidem honore coleretur. De sacris Junonis ejusque ibidem templo consuli possunt in* Ἥραια *laudati supra Castellanus et Meursus. Physici porro Junonem aera interpretantur, ideoque Jovis sororem et conjugem appellatam aiunt, quia summa est ætheris cum aere cognatio. Interpretationi favet hic locus. Alii in Junone lunam adumbrari autumant, quia Kalendæ illi speciatim erant dedicatæ. Applicari huic sensui possent, quæ de conjunctione aquæ cum aere mutuaque in invicem operatione hic memorantur.*

m *Mendum, forte amanuensis vitio inductum, non observavit Maranus, dum excudit,* Ἰλιάδι *vertitque Latine* in Iliadem *qui locus geographicis omnibus est incognitus. Non dubito, quin Græce legendum sit* Ἤλιδι, *Latine* Elidem *vel* Eleam; *hæc enim est regio Peloponnesi inter Achaiam et Messaniam, quam proxime ab Oriente hiberno attingit Laconica, cujus caput est Lacedæmon, de qua mox.* E

B n Artemis *Diana est sive luna, quæ sic vocatur ab eo, quod aerem secet, quasi* ἀερότομος, *seu ut Strabo lib.* 24 *tradit,* ἀπὸ τοῦ ἀρτεμιάς ποιεῖν, *quod partus reddat integros et parturientibus præsit, inquit Stephanus. Dianam vero* ταυροπόλαν *dictam, tradunt, quod illi non humano sed taurino sanguine litaretur, hujusque moris originem repetunt a substituto pro Iphigenia immolanda accurrente tauro. Alii sic appellatam contendunt, quod luna tauris vecta exhibeatur et Diana gregibus præsit. Suidas* ταυροπόλον *nominatam credit, quia immissum a Neptuno in Hyppolitum taurum œstro perculisse et errantem passim sagittis lente confixisse, memoratur. Lacedæmon porro præclarissima quondam civitas Peloponnesi, fuit etiam Sparta appellata, Lycurgi rigidissimis legibus instituta, suorumque in bellis gerendis fortitudine celebrata.*

o *Barbaros appellare solebant Græci quoscumque extraneos, seu qui Græci non essent. Auspicia ab avibus desumebantur, ut Græcæ vocis etymon indicat; cetera hic fere ad auguria referenda sunt.*

p *Monet Maranus, in codice legi* καμπτὰς, *substituendumque* καμπὰς, *ut edo. Accipe, quæ in eadem Nota subnectit observanda.* Paulo post nonnullæ in codice MS. litteræ vetustate exciderunt, quas tamen non difficile fuit explere. Sic enim legitur: ἐπιποπλαίοις. . ώσεις σωμάτων ὡς φυσικὰς, καὶ τὰς φυ. . κὰς ὡς ἐπιπολάστοις· (forte supra legendum pariter ἐπιπλάστοις) καὶ ὅρκοις. . . ουμένοις. Sic etiam infra, ἐποπτικῆς κινή. . . τοῦ θεοῦ ἐκεῖ εἶδον γιγάντων ψυχὰς ὑπὸ σκότο. . . ουμένας.

q *Memphis, præclarissima Ægypti urbs sita ad verticem Deltæ, in sacris Litteris a prophetis ut celeberrimum superstitionis ac idololatriæ domicilium memoratur. Famosa ibi fuerunt Osiridis seu Apidis fana. Strabo lib.* 17 *de Memphi scribit.* Apidis templum Vulcanio adjacet, quæ est ædes templi magnitudine aliisque rebus sumptuose adornata. In fronte dromi colossus jacet ex integro lapide... Memphi etiam est Veneris fanum, quæ Græca dea censetur; quidam lunæ fanum appellant. *Magnam etiam et populosam suo tempore civitatem fuisse, tradit, perstititque usque ad seculum Christi septimum, quo ab Arabibus excisa fuit. Notat Fellus, magici systematis typum exhiberi ab Origene contra Celsum lib.* 6 *et* διάγραμμα *nominari. Circa plu-*
C *rimas in scripturis superstitiones citat Jamblychum cap.* 4 *et* 5. *additque, hunc contendere, magnam ad magicos usus vim nominibus Ægyptiis inesse, sed in aliam linguam transferri non posse; quo forte hic asserta spectant.* F
Ceterum docet Delrio, tempestates et his similia vera a magis per dæmones fieri posse; hic tamen passim de præstigiis sermo est. De peculiari magorum et dæmonum in serpentes draconesque potentia vide Martinum sæpe laudatum lib. 2 *q.* 13.

r *Quæ uncis inclusa sunt monet Maranus rejicienda esse post* ἐπετήδευσε *ut sensum faciant, quem Latine expressit, sed in quo ego nonnihil hæreo; non satis capiens, quomodo naturalis fulcrorum terræ erectio ad fraudem instruendam a dracone elaborata dici possit. Emendatione locus eget; qui si pro* ἣν *legamus* ἃς, *an non erit sensus magis plenus? Tunc ita vertam.* Vidi et terram a vento gravatam nec in aqua depressam propter renisum fulcrorum ejus naturalium. Veni etiam in locum ubi dæmones habent ideas transfigurationum, quas draco, qui divinæ constitutioni adversatur, ad fraudem instruendam adornavit, et per quas nefarii spiritus secum in impietate fœderatis hominibus ministrant. *De terra porro ab aqua vecta seu in undis pendula habes quorumdam opinionem apud Apuleium de Mundo post initium.*

s *Sic vertit Maranus, qui legendum arbitratur* ἄκορδαν *pro* κορδὸν, *ut monet in Notis. At si in MS. legebatur, ut hic in textu expressit,* κονδὸν, *poterat tuto relinqui et verti* parvam, *quod significat. De corporibus, quæ dæmones induunt, modoque, quo in hisce mortalibus illudunt et nocent, consule Delrio lib.* 2 *quæst.* 27, *ubi pluribus hanc materiam tractat, uti et lib.* 1 *cap.* 4 *quæst.* 3.

t *Huc usque ab initio numeri nostri* 2 *prætermisit omnia vetus interpres, quod jam observaverat Fellus, in sylloge Photii contracta legens, quæ hic habentur. Epocha porro triginta annorum nobis usui fuit deducendæ qualicumque chronotaxi Comment. prævii* § 5 *num.* 67, *quem, si lubet, consule. Multum hic et in sequentibus diversa est vetus interpretatio magisque contracta.*

v *Apud Prophetas Chaldæa omnem fere regionem comprehendit, quæ inter Tigrim, Euphratem Arabiamque Desertum jacet, atque adeo Babylonem ejusque viciniam, quam geographi posteriores ab ea eximunt, et Babyloniam appellant, sic ut Chaldæam quidem Babyloniæ tantum partem faciant. De Chaldæis habet Cicero lib.* 1 *de Divinatione cap.* 1, *quæ huc pertinent, sequentia.* Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nomi-

nati, diuturna observatione siderum scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventu- D
A rum et quo quisque fato natus esset. *Quod in astronomia, a qua deinde ad astrologiam deflexerunt, peritissi-*
mi Chaldæi essent, id nomen astrologis magisque passim datum est. Vide Strabonem lib. 16 *post initium et*
Diodorum Siculum lib. 2 *Bibliot. sub medium, ubi illorum philosophiam et superstitionem descriptam habes. Ma-*
ranus τοῦ αἰθέρος τὴν ὁρμὴν *exposuit per* vim aeris; *mallem interpretari* impetum ætheris, *seu ejus motum et*
impulsum, aut potius principium, a quo impellitur et movetur. Eo spectant Apuleii verba lib. de Mundo post ini-
tium. Cœlum ipsum, *inquit*, stellæque cœligeræ omnisque siderea compago, Æther vocatur; non, ut quidam
putant, quod ignitus sit et succensus, sed quod cursibus rapidis semper rotetur. Elementum vero, non
unum ex quatuor, quæ nota sunt cunctis, sed longe aliud, numero quintum, ordine primum, genere divi-
num et inviolabile. *De elemento hoc, ni fallor, hic sermo est. Ceterum de conjecturis divinationibusque astrolo-*
gorum ex varia astrorum maximeque planetarum dispositione, uti et de conjectatione ex nascentium horoscopo,
varia habes apud Delrio laudatum.

u *In arte magica etiam celebris est herbarum usus, quæ nimirum pro diversis signaturis vires habere, et di-*
versis astris adscriptæ in illa vires exercere credebantur. Hinc Plinius lib. 24 *cap.* 2: Durat tradita persuasio
in magna parte vulgi, veneficiis et herbis solis lunæque defectus cogi. *Plura de his et similibus habet Seneca*
in Medea. Antiqua versio habet hic: Hi mihi ostenderunt singulorum spirituum aeris virtutis, facientes me
abstinere ab esca animalium et a vino et a concubitu, *quæ multum variant usque ad illum locum, ubi narrat*
Cyprianus *suum ad principem dæmonum ingressum. Suspicor, vel in textu Græco, quem præ oculis habuit, con-*
tractam narrationem fuisse, vel ab ipso interprete concisam.

w *Notat Fellus ex Irenæo lib.* 1 *cap.* 23 *aliisque, numerum illum Mithræ sacrum fuisse. Strabo supra lau-*
datus paulo ante de sacerdotibus Heliopolis, ad alteram Nili ripam ex adverso Memphis sitæ, aliqua etiam scribit
huc pertinentia, uti et SS. Hieronymus Commentario in Amos, Augustinus lib. de Hæres., Epiphanius Hæres.
24, *Theodoretus lib. Hæret. fab.* E

B x *Maranus periodo Græcæ permixtis generibus numerisque impeditæ inseruit pro libitu* dæmonem, *ad quem*
referantur omnia; nescio tamen, an de partibus ætheris, quem animatum fabulabantur magi, non sit sermo. Se-
quentia sic torte expressit antiquus interpres: Vidi Meditatores (*Fellus melius edidit* Mediatores *a Græco*
Μεσίτας) eorum et admiratus sum, quia et in cœlestibus mundo per pecuniam imperant. Cognovi enim,
quas habent ad invicem contentiones, et stupui; quia juramentis nefandis tenentur: *quæ nec inter se cohæ-*
rent, neque cum textu Græco conveniunt. Ceterum eruditam hic Felli Notam accipe. Ex veteri traditione, quam
Jamblychus, Porphyrius, Plotinus, Julianus Apostata, ceterique, qui post Christianam fidem propagatam ad ma-
giam declinarunt, magis commendabilem fecerunt, mirabilia plurima bonis angelis eorumque ministerio adscribe-
bantur. Hinc divisa magia in Album et Nigram, quæque a spiritibus lucis derivata, Theourgia, quæ vero a
spiritibus tenebrarum, Goetia appellata fuit. Hos inter mediæ naturæ et potentiæ spiritus adstruebantur, qui
Mediatores *appellati sunt, de quibus Hierocles ceterique istius dementiæ sequaces. Meretur ad hæc legi Martinus*
Delrio lib. 2 *quæst.* 27 *sect.* 2, *ubi de variis dæmonum speciebus muneribusque fuse tractat.*

y *Delrio sæpe memoratus Disquisitionum magicarum lib.* 2 *quæst.* 28 *sect.* 3 *contendit ex non uno exemplo,*
dæmonem, quando cum illo magi pactum ineunt, primum spectabili forma virili apparere; at postquam jam pa-
ctum est, in specie hirci hirsutum, et deformem adoratoribus spectari. Pluribus etiam de apparitionibus dæmonum
in pompa tractat lib. 2 *quæst.* 4, *ubi rem multis exemplis et rationibus probatam et confirmatam habes.*

z *De modo, quo, materiaque, ex qua dæmones species visibiles assumunt, multum rursus discurrit Delrio lib.*
2 *quæst.* 28: *at hic de præstigiis oculo fucum facientibus sermo est. Plurimum hic iterum variat vetus versio, ubi*
sic legitur: Omnia autem similia fecit per phantasias (*dæmon*) adversus potestatem Domini Dei, et in mi-
nisteriis et operibus phantasmatum exempli posuit resistens Deitati et pugnam constituit contra omnem
Domini dispositionem. Transfigurata autem circa se habens dæmonia ad similitudinem sanctorum angelo-
rum et per suas phantasias errorem hominis ostendit. Quemadmodum pictor de colorum temperatura
figurat immobilia et mobilia, et similes facit mobilibus et rationalibus, ita et diabolus; nihil enim apud F
C illos firmum: faciunt enim pluviam videre, sed non est aqua; ostendunt ignem, sed non comburit; præstant
escam, sed non escam veram; dant aurum, sed non permanet in substantia; ostendunt autem domos et
regiones et civitates et homines et fluvia et maria et montes et campos et arbores et herbas et flores et
jumenta, reptilia et bestias et stragula et variis coloribus et stolas diversas, et hæc omnia vana et nihil
sunt, sed tamquam somnia sunt: talis est enim virtus eorum. Nam princeps eorum et ipsi nocentes sedu-
cunt per phantasias iniquorum hominum animas, qui et colunt eos in sacrificiis et libationibus et impiis
operibus. *Hæc, si ex simili textu Græco profecta sunt, satis sane libere vertit interpres. Quamquam paulo etiam*
obscurior est hic Marani versio. Certe paulo ante, ut sensus planior sit, vertere mallem. Accepit enim ex fumo
pinguedinis, quæ illi crematur, densos vapores, ex iisque format similitudines fallaces lanæ et lini et tex-
tilium et tincturarum templorumque et aliorum operum, *quæ si paulo liberius versa videbuntur, sensum textus*
Græci certe melius expriment. Quomodo autem dæmones similes fallacias adornent, fuse docet Delrio lib. 2
quæst. 28.

CAPUT II.

Ab Aglaida, S. Justinæ proco, inductus S. Cyprianus, omnes artis modos Virginis pudicitiæ expugnandæ experitur, quos S. Justina signo Crucis vanos reddit. Dæmon virtutem Crucis suamque contra Christianos impotentiam fassus a S. Cypriano repellitur.

S. Cyprianus magicis artibus

Sed me ad Deum accedere volentem, quid juvat imbecillitatem draconis, omnemque ejus virtutem et stultam arrogantiam cognoscere, cum demersus sim

Τί δὲ πρὸς ἐμὲ βουλόμενον Θεῷ προσελθεῖν, καὶ γνῶναι τὴν ατονίαν τοῦ δράκοντος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ ἀλαζονείαν, ὅτι κατώρυγμαι ἐν σκότει τῆς ἀσεβείας

A ἀσεβείας. Ἐπείρασα γὰρ αὐτοῦ τὸ ψεῦδος, εἰδὼς, ὅτι φαντάζει μόνον, οὐδὲν δὲ ποιεῖ ἀληθές. Ἔγνων ἐκ τῆς παρθένου Ἰουστίνης τοὺς δαίμονας ὅτι καπνός εἰσι, καὶ οὐδὲν ἰσχύουσιν· Εἶδον ἐν τῇ Κόρῃ τῇ Χριστιανῇ τὸν τοσαῦτα φυσῶντα δράκοντα, μήτε κώνωπος ἰσχὺν ἔχοντα. Ἐπείσθην ἐκ τῆς εὐσεβοῦς Παρθένου τὸν τηλικαῦτα ἐπαγγελλόμενον βασιλέα τοῦ σκότους, ὅτι ἐψεύδετο· ὁ γὰρ δράκων ὡς σκώληξ κατεπατήθη ὑπὸ Ἰουστίνης τῆς κόρης· Ὁ βασιλεὺς τῶν δαιμόνων παρέμενε τῇ θύρᾳ τῆς παιδὸς, εἰσελθεῖν μὴ δυνάμενος. Ὁ μυρίαις φάλαγξι δορυφορούμενος σανίδιον τῆς θύρας αὐτοῦ διαῤῥῆξαι οὐκ ἠδύνατο. Ὁ νομίζων πάντων κρατεῖν, ὑπὸ Κόρης ἐπαίζετο, Ὁ τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν σείειν βρενθυόμενος, γυναικὸς τὴν φύσιν πάρεργον ἐγίνετο· οὐ γὰρ ἠδύνατο τοὺς λογισμοὺς αὐτῆς ἀλλοιῶσαι, ὁ τὸν οὐρανὸν λέγων περιτρέπειν. Ὁ ὡς λέων κατὰ πάντων ὠρυόμενος ὡς κώνωψ ἐν τῷ προαυλίῳ αὐτῆς παρεκαθέζετο, μηδὲν ἐπιχειρῆσαι τολμῶν· καὶ ὁ δοκῶν πάντας ἐκφοβεῖν, εἰς δειλίαν οὐκ ἐνέβαλε τὴν Κόρην·

9 Ὡς γὰρ παρείην ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς, τὴν Ἀντιόχειαν κατέλαβον, καὶ θαυματουργῶν ἤμην ὡς εἷς τῶν ἀρχαίων, καὶ πεῖραν ἐδίδουν τῆς γοητείας, καὶ ὀνομαστὸς ἤμην μάγος φιλόσοφος, πολλὴν τῶν ἀοράτων
B ἔχων κατάληψιν. Πολλούς τε εὐεργετεῖν ἐδόκουν, καὶ μυρίοι ἦσαν οἱ ταῖς φαντασίαις μου προσεδρεύοντες· οἱ μὲν διὰ λογιότητα, οἱ δὲ διὰ τέχνης ἀσεβοῦς ἀπόπειραν, οἱ δὲ διὰ πάθη φιληδονίας, φθόνῳ, ζήλῳ κακίᾳ λεηλατούμενοι. Καὶ πᾶσι συνηρχόμην, τοῖς μὲν ἡδονὴν ῥάστην ποιῶν, τοῖς δὲ τὸν ζῆλον τρέπων εἰς τοὺς ἐναντίους, ἢ τοὺς ἐναντιουμένους ὑποτάσσων, ἢ φιλονεικοῦντας ἀναιρῶν· Καὶ γὰρ ὑπὲρ θυγατέρων πατέρες ἐπρέσβευον συμβιωταῖς κακοῖς λεηλατουμένας ὁρῶντες· καὶ ὑπὲρ δουλίδων ἕτεροι, καὶ ἄλλοι ὑπὲρ μητέρων καὶ ἀδελφῶν. Καὶ οὐδεὶς ἀπετύγχανε διὰ τῶν προσόντων μοι δαιμόνων. Ὅθεν ἐπειθόμην μὴ εἶναι θεὸν ἄλλον, ἢ τὸν διάβολον, διότι πάντων κρατεῖ καὶ περιγίνεται. Οὐκ ᾔδειν δὲ, ὦ ἄνδρες, ὅτι ἐπὶ τοῖς ἐμοὶ ὁμοίοις ἰσχύει· οὐκ ἐνενόουν ὅτι ἀδυνατεῖ πρός τινας, ἐπειδὴ ἠγνόουν εἶναι ἑτέραν δύναμιν μείζονα. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐνυττόμην, ὅτι ἀδίκως παρέχει πολλὰ, λοιμοὺς, φθορὰς, ἀγχόνας, καὶ ὅτι ἀσεβέσι καὶ ἀδίκοις συντρέχει, καὶ ἀνελεήμοσι, καὶ φονεῦσι, καὶ ἅρπαξι· Πλὴν διὰ τὸ πάντα αὐτὸν δύνασθαι, ἢ πλανῶντα, ἢ βιαζόμενον, ἔπαυόν μου τὴν συνείδησιν πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτοῦ· Ἐλθόντος δὲ σὺν τοῖς πολλοῖς Ἀγλαΐδου τινὸς κομψοῦ μειρακίου, καὶ περὶ ἔρωτος ἀναθεμένου μοι Ἰουστίνης τινὸς παρθένου, ἐν καθέξει γίνομαι τῆς τοῦ δράκοντος
C ἀσθενείας. Καὶ γὰρ πᾶσα ἡ φάλαγξ ἡ δεδομένη μοι πρὸς βοήθειαν εἰσήλασεν ἐν τῇ Παρθένῳ, καὶ ἀνέκαμπτον ἄπρακτοι. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀποσταλέντα εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀγλαΐδου συνεργεῖν δοκοῦντα δαιμόνια ἡ τῆς Κόρης ἀφίησιν εὐχὴ, κἂν ποσῶς ἐνεργῆσαι·

10 Καὶ δὴ μετὰ πολλὰς τοῦ νεανίσκου ἀγρυπνίας, καὶ πολλὰς περιεργίας, καὶ τοῦ διαβόλου φιλονεικίας, ἐν ἑβδομήκοντα ἡμέραις συμβεβλημένας, αὐτὸς ὁ διάβολος σὺν τοῖς πρώτοις ἄρχουσιν αὐτῇ παρατάσσεται· οὐκέτι γὰρ ὁ Ἀγλαΐδης εἴχετο μόνος ἐρωτικῶς τῆς Κόρης· ἀλλὰ κἀγώ· καὶ ἦν ἰδεῖν τὰς τοσαύτας δυνάμεις σὺν τῷ δράκοντι ὑπὸ μιᾶς κόρης καταργουμένας, καὶ ἐκπλαγῆναι. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν τρέψαι ἠδυνήθη ὁ διάβολος, καίπερ πολλὰ πειρασθεὶς ἐπιτηδεῦσαι. Εἶπον γὰρ αὐτῷ· εἰ ὅλως σοι τὸ τῆς φύσεως σύγκριμα ὑποτάσσεται, κἂν τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν ἄμβλυνον, ἵνα μὴ γελασθῶμεν ἐπιμένοντες καὶ μηδὲν ἐξανύοντες. Διὸ ἐπ᾽ ἐμοῦ καλέσας τὸν τῆς πορνείας δαίμονα, πάμπολλα αὐτὸν ἐπετίμησε, κελεύσας ποιεῖν ὃ προεῖπον, λέγων· Εἰ μὴ χαυνωθῇ ὁ Ἀγλαΐδης, τὰ πάνδεινα ὑποστήσετε. Ἀλλὰ πολλὰ δράσας, οὐκ ἠδυνήθη, οὔτε ἐν τούτῳ ἐνεργῆσαι ἐν ἡμῖν, δεικνύντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐ δύναται πρὸς τὴν φύσιν ὁ διάβολος, ἀλλὰ μετὰ τῆς φύσεως μεγάλα φρο-

in tenebras impietatis? Nam deprehendi illius men- D
dacium, ac vidi, illum species tantum inanes objicere, veri autem nihil facere a. Cognovi ex virgine Justina, dæmones fumum esse, nec quidquam posse. Vidi in Virgine Christiana, draconem illum adeo inflatum b ne culicis quidem vim habere. Persuasit mihi pia Virgo, regem tenebrarum, dum tot ac tanta pollicetur, mentitum esse: conculcatus est enim draco instar vermis a Justina virgine: rex dæmonum mansit ad ostium Puellæ, intrare non valens: et quem stipant innumeræ phalanges, axiculam januæ perfringere non poterat: qui videtur sibi omnium dominari, a Virgine ludebatur: qui terram sese concutere gloriatur, nullo negotio vincebatur a Muliere: non enim potuit illius sententiam immutare, qui cœlum a se circumagi c dicit: qui leonis instar adversus omnes rugit, sedebat instar culicis in illius aulæ vestibulo, nihil audens tentare: et qui terrere omnes videtur, metum injicere Virgini non potuit.

9 Cum enim ex Chaldæorum gente redirem, Antiochiam veni, ac mira faciebam, tamquam unus ex antiquis, et experiendæ rei magicæ copiam faciebam, ac celebris eram magus philosophus, multa rerum E
invisibilium cognitione præditus. Bene multis facere videbar, ac innumeri propemodum ad meas præstigias assidebant, alii ob eruditionem, ut artis impiæ periculum facerent; alii ob libidinis morbum, invidia, æmulatione et nequitia agitati. Ac omnibus quidem subveniebam, aliis facilem reddens voluptatem, aliis æmulationem in adversarios vertens, aut illis adversarios summittens aut rivales occidens. Nam et pro filiabus patres deprecabantur, quas ab improbis maritis vexari videbant, alii pro ancillis, alii pro matribus et sororibus. Nec quisquam spe excidebat; quia aderant mihi dæmones d. Unde persuasum mihi erat, non alium deum esse, nisi diabolum, ut qui omnibus dominaretur, et omnia sibi subjiceret; sed non noveram, illum in mei similes aliquid posse, non cogitabam, aliquos esse, in quos nihil possit; quippe cum ignorarem, aliam esse majorem virtutem. Pungebat autem me maxime conscientia, eo quod multa ab eo injuste proficiscantur, pestes, corruptiones et suspendia, et quod injustis et impiis opem ferat et crudelibus et homicidis et raptoribus e: sed tamen, quia omnia potest, aut fraude aut vi, sedabam conscientiam meam, ut eum colerem. Sed cum venisset cum multis Aglaidas lautus adolescens, et ad me retulisset de amore Justinæ cujusdam vir- F
ginis, deprehendi draconis imbecillitatem: nam universa illa phalanx, quæ mihi auxilio data fuerat, irruit in Virginem; sed, re infecta, redierunt, nec sivit Virginis oratio, ut missi in auxilium Aglaidæ dæmones, qui eum adjuvare videbantur, quidquam omnino proficerent.

10 Ac post multas adolescentis vigilias ac curiosas operationes, et diaboli contentiones, quæ septuaginta dies consumpserunt, et ipse diabolus cum primis principibus suis congreditur; jam enim non solus Aglaidas Puellæ amore tenebatur, sed idem ipse ego patiebar f. Ac videre erat tot ac tantas virtutes cum dracone ab una Virgine compressas et perculsas. Sed nec cupiditatem nostram immutare potuit diabolus, quamvis sæpe id perficere tentaverit. Dixi enim illi: Si tibi omnino subjecta naturæ moles, saltem cupiditatem nostram obtunde, ne rideamur perseverantes, nec quidquam promoventes. Quapropter, cum vocasset coram me dæmonem fornicationis, pluribus comminatus est, atque ut faceret, quod jam dixi, sic imperavit: Nisi Aglaidas relaxetur, gravissimas pœnas dabitis. Sed cum multa fecisset, ne in hoc quidem operari in nobis potuit, demonstrante Deo, nihil posse adversus

a
b
c
S. Justinam
d
e
pellicere in amorem
f

A versus naturam diabolum, sed eum natura adjutum magna sibi sumere g; velut si quis incurvus aut claudus equo belli perito utens, præclaros successus ad propriam personam referre videatur. Nam exercitatio corporis juvenilis cupiditatem accendit, ac naturam magis excitat ad appetitum. Erat ergo multa mihi adversus dæmones, et dæmonibus inter ipsos concertatio. Minabantur invicem, ac ægre rem ferebant. Ego vero discessionem draconi minitabar in eum irruens h. At ille ne infremuit quidem, cum sibi conscius esset suæ imbecillitatis; conviciabar illi, et ferebat, ne ab eo discederem, metuens. Quinquagesimo igitur die Aglaidam decipere voluit in quadam adolescentula; sed ne umbram quidem Justinæ assequi potuit; et quamvis puella in aliam formam induta esset, nihil Justinæ simile videri potuit. Cognovi igitur illorum fraudem, eosque contemnabam.

11 Tandem perfecit diabolus, ut fornicationis dæmon Justinæ formam adolescenti ostenderet. Ac formam quidem ostendere videbatur, sed postquam prope accessit ad Aglaidam lætitia exsultantem et clamantem, præclare advenit pulcherrima Justina, ad Virginis appellationem statim forma evanuit, et B diabolus instar fumi dissolutus ac in fugam conversus, quia vel ipsum Virginis nomen grave erat dæmonibus i. Ego aderam, o viri, cum hæc fierent, ego fidem illius expertus sum, et draconis vilitatem. Pudore suffundebar, vigilabam, assidebam, transmutabar in mulierem, avis fiebam: sed ut primum attigeram vestibuli januam, inanis forma recedebat, et Cyprianus eram, arte nullum exitum habente. Feci aliquando passerem Aglaidam k, et cum evolasset, stetit ante domum Justinæ, sed cum Sancta prospexisset, periit forma passeris, ac miser ex alto stans periisset, nisi Virginis misericordia leniter demissus fuisset per tenuissimam domus prominentiam. Hortata igitur, ut quiesceret ac Deum coleret, ejicit eum ex vestibulo l. Non illam morbus, non cruciatus, non alia quævis plaga superavit; his enim eam in aliis ejusmodi vexavit diabolus. Sæpe igitur illam desperatam a medicis plorabant parentes; sed illis ipsa dicebat: Ne lugeatis, non enim moriar, nec animo deficio aut quidquam doleo, nec ullum morbum sentio, nisi forte levem quemdam calorem, tamquam ex aere mihi transmissum. Quid enim non tentavimus, aut quid illi non fecimus? Ipsa C vero signo Christi se muniebat, et dæmonum pellebat operationes. Male igitur illius parentibus feci, eorum greges occidi, et boves et jumenta.

12 Illa autem hortabatur, ne animum desponderent aut desperarent, ac prudenti ejus consilio evenit, ut multo plura reciperent, Deo iis, quæ superfuerant, benedicente. Metuebant imminentem illi iracundiam, ac omnes clamabant, ut sese adolescenti daret, non in stuprum, sed in legitimum matrimonium. Sed Justina Christi Cruce eorum morbos sanavit, et tumultum sedavit. Populo pestem inflixit diabolus, ac oraculum dedit, eos liberatum non iri, nisi Justina Aglaidæ jungeretur. Verum clamantem populum Justinæ compressit oratio, et pestem simul ab urbe propulsavit. Quibus rebus animadversis, immutati cives Christum celebrabant, ac mihi, ut urbis insidiatori, vehemens convicium faciebant, ita ut latenter prodirem et notorum occursum metuerem m. Tandem cum viderem, Christi signum nulla re vinci mecumque ipse versarer, dixi ipsi diabolo: Perniciose ac fraudis omnis artifex et impietatis thesaure, cur animæ meæ insidiatus es imbecillitatis tuæ conscius? Nam si te umbra Christi vincit, quid facies, si ipse adveniat? Si tantum nominatur Christus, et tremis, quid facies, si

nititur, sed artis vanitatem

dæmonisque impotentiam

νεῖ, ὡς ὅτε τις κυλλὸς, ἢ χωλὸς ἵππῳ πολεμεῖν εἰδότι D χρησάμενος, δοκοίη τὰ κατορθώματα εἰς οἰκεῖον πρόσωπον ἀναφέρεσθαι· ἡ γὰρ μελέτη τοῦ νέου σώματος ἐξάπτει τὸν πόθον, καὶ τὴν φύσιν πλέον ἐγείρει εἰς ὄρεξιν. Ἦν οὖν πολλὴ ζυγομαχία ἐμοῦ πρὸς τοὺς δαίμονας, καὶ τῶν δαιμόνων πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἀλλήλοις ἀπεδυσπέτουν. Ἐγὼ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῷ δράκοντι ἠπείλουν ἐπιφυόμενος· ὁ δὲ οὔτε ἔβρυξε συνορῶν ἑαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν. κατεβόων τε αὐτοῦ, καὶ ἔφερε δεδιὼς μου τὴν ἀναχώρησιν. Ἐν τῇ πεντηκοστῇ οὖν ἡμέρᾳ ἠβουλήθη πλανῆσαι τὸν Ἀγλαΐδαν εἰς νεανίδα τινὰ, καὶ οὐκ ἴσχυσεν, οὔτε τῆς σκιᾶς τῆς Ἰουστίνης περιγενέσθαι, καίπερ μεταμορφωθεῖσαν τὴν κόρην, οὐκ ἦν εἰδέναι αὐτῆς ὅμοιόν τι. Ἐπέγνων οὖν αὐτῶ τὴν πλάνην, καὶ προσετίθουν τὴν κατάγνωσιν.

11 Τέλος οὖν, τὸν τῆς πορνείας δαίμονα κατασκευάζει ὁ διάβολος μορφὴν Ἰουστίνης δεῖξαι τῷ νεανίσκῳ, καὶ τὴν μὲν μορφὴν ἐδόκει δεικνύναι· ὡς δὲ ἐπλησίασε τῷ Ἀγλαΐδᾳ περιχαρῆ γενομένῳ καὶ προσφωνήσαντι, καλῶς ἦλθεν Ἰουστίνα ἡ ὁλόκαλος· πρὸς τὴν ὀνομασίαν τῆς Παρθένου εὐθὺς ἡ μορφὴ ἀφαιρεῖτο, καὶ ὁ διάβολος E ὡς καπνὸς διελύθη, καὶ πρὸς φυγὴν ἐτράπη· οὕτως ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τῆς Παρθένου βαρὺ ἦν τοῖς δαίμοσι. Ἐγὼ παρήμην, ὦ ἄνδρες, τούτων σκευαζομένων· ἐγὼ τὴν πεῖραν ἔχων τῆς πίστεως αὐτῆς, καὶ τῆς τοῦ δράκοντος εὐτελείας· συνεχυνόμην, ἠγρύπνουν, παρήδρευον, εἰς γυναῖκα μετεμορφούμην, πετεινὸν ἐγινόμην· ἀλλὰ μόνον ἔφθανον τῆς προσαυλίου τὴν θύραν, ἀναχωρούσης τῆς φαντασίας, Κυπριανὸς ἤμην τῆς τέχνης κατηργημένης. Ἐποίησα ποτὲ στρουθίον τὸν Ἀγλαΐδαν, καὶ ἀναπτάσας ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ δώματος τῆς Ἰουστίνης· ὡς δὲ προέκυψεν ἡ Ἁγία, ἀπολώλει τοῦ εἶναι στρουθίον, καὶ ἔμελλεν ἀπόλλυσθαι ἐξ ἄκρου ἑστηκὼς ὁ ἄθλιος, εἰ μὴ ἐλέει τῆς Παρθένου εὐφυῶς κατηνέχθη ἀπὸ τῆς ἀσθενεστάτης ἐξοχῆς τοῦ δώματος. Παραινέσασα οὖν αὐτὸν ἡσυχίαν ἄγειν, καὶ Θεὸν εὐσεβεῖν, ἐκβάλλει τῆς προαυλίου. Οὐ νόσος, οὐ βάσανος, οὐκ αἰκισμὸς ἄλλος τις αὐτῆς περιγέγονεν· ὅτι καὶ ἐν τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις αὐτὴν κατέτεινεν ὁ διάβολος. Πολλάκις οὖν αὐτὴν ἀπαγορευομένην ὑπὼ τῶν ἰατρῶν ἔκλαιον οἱ γονεῖς, ἡ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη. Μὴ κλαίετε, ὅτι οὔτε θνήξομαι, οὐδὲ γὰρ ἀθυμῶ, οὐδὲ ἀλγῶ τι· οὐδὲ αἰσθάνομαι ἀσθενείας, ἢ μόνον ἐπιπολαίου τινὸς καύματος, ὡς ἐξ ἀέρος μοι περιχυνομένου· Τί γὰρ οὐκ ἐποιήσαμεν, ἤ τι οὐκ ἐδράσαμεν αὐτῇ; Ἡ δὲ ἐποίει τὸ σημεῖον τοῦ Χριστοῦ, καὶ F ἀπήλαυνε τὰς ἐνεργείας τῶν δαιμόνων· Ἐκάκωσα οὖν αὐτῆς τοὺς γονεῖς, ποίμνας αὐτῶν ἀνεῖλον, βόας καὶ ὑποζύγια.

12 Ἡ δὲ παρῄνει μὴ ἀθυμεῖν καὶ μὴ ἀπελπίζειν, καὶ διὰ τῆς νουθεσίας αὐτῆς, ἐπῆλθεν ἀπολήψεσθαι πολυπλασίονα, τοῦ Θεοῦ εὐλογοῦντος τὰ περιλειπόμενα. Ἔδεισαν τὴν ἐπικειμένην αὐτῇ ὀργὴν καὶ πάντες κατεβόων ἐπιδοῦναι τῷ νεανίᾳ ἑαυτὴν, οὐ πρὸς φθορὰν, ἀλλὰ πρὸς γάμον ἔννομον· ἀλλὰ Ἰουστίνα τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ ἰᾶτο αὐτῶν τὰς ἀσθενείας, καὶ ἔπαυε τῆς ὀχλήσεως· καὶ τῷ δήμῳ λοιμὸν προσήταγεν ὁ διάβολος, καὶ χρησμὸν δίδωσι μὴ ἀπαλλαγήσεσθαι, ἐὰν μὴ ἡ Ἰουστίνα συναφθῇ τῷ Ἀγλαΐδᾳ. Ἀλλὰ καταβοῶντα τὸν δῆμον ἡ εὐχὴ αὐτῆς κατέστειλεν, ὁμοῦ καὶ τὸν λοιμὸν ἀποδιώξασα τῆς πόλεως· ὧν αἴσθησιν λαβόντες οἱ πολῖται μεταβαλλόμενοι τὸν Χριστὸν ἐδόξαζον, ἐμὲ δὲ ὡς τῆς πόλεως ἐπίβουλον ἐλοιδόρουν σφοδρῶς, ὥστε με λεληθότως προϊέναι καὶ ἐκτρέπεσθαι προσυπαντᾷν τοῖς γνωρίμοις μου. Τέλος ὡς εἶδον, ὅτι οὐδὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ σφραγίδος περιγίνεται, ἐκ ἐμαυτῷ γενόμενος, εἶπον πρὸς αὐτὸν τὸν διάβολον· Ὀλέθριε, καὶ πάσης πλάνης χορηγὲ, καὶ θησαυρὲ ἀσεβείας, τί μου τῇ ψυχῇ ἐπεβούλευσας, συνειδὼς σου τὴ ἀσθενείᾳ; εἰ γὰρ ἡ σκιὰ τοῦ Χριστοῦ περιγίνεταί σου, τί δράσεις, ἐὰν αὐτὸς παραγένηται; καὶ εἰ μόνον ὀνομάζεται Χριστὸς, καὶ τρέμεις, τι ποιήσεις ἐὰν θελήσῃ σοι ἐπιθέσθαι;

A ἐπιθέσθαι; εἰ τὸ σημεῖον τοῦ πάθους αὐτοῦ ἀσθενῆ σε ποιεῖ, τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ποῦ ἂν εὑρεθήσῃ; εἰ σφαγίζει, καὶ οὐ τολμᾷς ἐπιβῆναι τῷ ὅρῳ αὐτοῦ, τίνας οὖν δυνήσῃ ἐξελέσθαι ἐκ χειρὸς αὐτοῦ; Οὐδὲν εἶ, οὐδὲ ἔχεις ὑπόστασιν πρὸς ἄμυναν, οὐδὲν ἰσχύεις, οὔτε πάρεστί σοι δύναμις εἰς ἐκδίκησιν. Νῦν ἔγνων σου τὴν πλάνην· ἐπαίχθην ταῖς φαντασίαις σου· ἔγνων σου τὴν ἀσθένειαν· οὐδὲ γὰρ ἔχεις τὶ ἐνυπόστατον, ἀλλὰ ματαίαις καὶ προσκαίρου ῥοπῆς ἀπολαύσεις· οὔτε οἱ τύποι σου, οὔτε οἱ θεσμοί σου, οὓς ἀντιτέθεικας τῇ εὐσεβείᾳ, ἀληθεῖς εἰσιν, ἀλλὰ πλάνη καὶ φαντασία.

13 Διέφθειράς μου τὴν διάνοιαν, ἀπώλεσάς μου τὴν ψυχὴν, τὰς ἐλπίδας μου διέῤῥηξας, πᾶσάν μου τὴν λογικὴν κατάστασιν εἰς χάος κατέσπασας, ἀπώλεσας τὴν ζωήν μου, καὶ τῇ κακίᾳ κατεδαπάνησας, καὶ πᾶσάν μου τὴν κατάστασιν τῆς φύσεως διώλεσας. Μεγάλως ἐπλανήθην πιστεύσας σοι, ὑπερβαλλόντως ἠσέβησα, ἀφρόνως ἠνέχθην, ἐπιδούς σοι ἐμαυτόν· ἐματαιώθην ἐπὶ γράμμασι, τῇ παιδείᾳ μου ἐπιβλαβῶς ἐχρησάμην ὑπακούσας σου· ἀπώλεσά μου χρήματα καὶ πράγματα ἐξακολουθήσας σου τῇ ἀπάτῃ. Μετὰ γὰρ τῆς πατρικῆς οὐσίας, καὶ τὴν ψυχήν μου προσεζημίωσας, Εἰθ' ἔνειμα χρῄζουσι τὰ ἐν σοὶ ἀπολλόμενα, εἶχον κἂν γοῦν βραχεῖαν σωτηρίας ἐλπίδα·
B οὐαί μοι, τί πέπονθα; Δεινῶς κατεφθάρην, ἀνιάτως ἐτραυματίσθην, νεκρὸς ὢν ζῆν ἐνόμιζον καὶ ἐλάνθανον πολλῷ χρήματι τάφον ὠνησάμενος, ζῶν ἐπικινδύνως σοι προσεδρεύσας. Δεῖ με παρακαλέσαι Χριστιανοὺς, ἵνα με ἐλεήσωσι· χρή με ὑποπεσεῖν τοῖς εὐσεβέσιν, ἵνα με οἰκτειρήσωσι· δεῖ με καὶ τῆς Ἰουστίνης τῶν ποδῶν ἐφάψασθαι, ἵνα μου προνοήσῃ τῆς σωτηρίας. Ἄπελθε ἀπ' ἐμοῦ ἄνομε, βέβηλε, ἀποστάτα· ἀποχώρει μου ἐχθρὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐσεβείας ἀναντίε. Ὁ δὲ ἀκούσας καὶ ἐπιδραμών μοι, ὥρμησε τοῦ ἀνελεῖν με, καὶ ἐπιπεσὼν πνίγειν με ἐπειρᾶτο· ὡς δὲ οὐκ εἶχον ἰσχὺν λεαινόμενος αὐτοῦ τῇ βίᾳ, καὶ πᾶσα ἐλπίς μοι περιῄρετο τοῦ ζῆν· ὑπεμνήσθην τοῦ σημείου, οὗ ἡ Παρθένος ἐχρᾶτο, καὶ λέγω· ὁ Θεὸς Ἰουστίνης βοήθησόν μοι, καὶ μετὰ τῆς φωνῆς εὐθέως ἐνισχύθην, καὶ τὴν χεῖρα κινήσας κατασφραγίζομαι· Ὁ δὲ ὡς βέλος ἀποῤῥιφεὶς ἀπέστη μου, καὶ στὰς ἐπειρᾶτο ἀπειλεῖν, ξίφος κατ' ἐμοῦ χρησάμενος· καὶ δὴ πεῖραν λαβὼν διὰ τῆς σφραγῖδος Χριστοῦ, θαρσαλεώτερος γέγονα πλέον ἔτι καὶ συχνὸν Χριστὸν ἐπιβοώμενος. Τότε οὖν ἀπήει ἀπειλῶν μοι καὶ λέγων· Οὐ μή σε σώσῃ ἐκ τῶν χειρῶν μου ὁ Χριστός· καὶ γὰρ βδελύσσεται ἀσεβεῖς· καὶ δόλῳ νῦν σοι βοηθεῖ, ἵνα τῷ ὀλέθρῳ σε παραδῷ· ὅτε οὖν σε ἀπώσηται, ἐγώ σοι δείξω τί ποιεῖ τὸ καταφρονεῖν τοῦ κράτους μου· ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς οὐ προσίεται τοὺς
C ἐμούς· ἐστερήθης γοῦν καὶ τῆς ἐμῆς διαθέσεως, κἀκεῖνος οὐδέν σε ὠφελήσειεν.

14 Ἐπὶ τούτοις τοῖς λόγοις ἐφοβήθην σφοδρῶς· δεινῶς γάρ μοι ἀπεκρίνατο. Διὸ ὑμῖν τοῖς παροῦσι λέγω· ἐλεήσατέ μου τὴν ἀθλιότητα, εἴπατέ μοι περὶ Χριστοῦ, εἰ δύναμαι αὐτὸν ἐξιλεώσασθαι, εἰ μετανοοῦντά με δέχεται, εἰ ἐπιδίδωσί μοι βοήθειαν εἰς τῆς ἔμπροσθεν ἀσεβείας ἀπαλλαγήν. Ὡς δὲ οἱ πλείονες ἡσύχασαν, εἷς τις διάρας τὸ στόμα λέγει· θάρσει Κυπριανὲ, ὅτι δέξεταί σε ὁ Χριστός, ἀγνοῶν γὰρ ἐποίησας· κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, μὴ ἄρα, ὡς εἶπέ μοι ὁ διάβολος, οὕτω μοι ὁ Χριστὸς ποιήσειεν, ἔσχατόν μου ἀπωθούμενος; Ὁ δὲ εἶπε πρός με· ἔγνως, ὅτι ψεύστης ἐστὶν ὁ διάβολος, καὶ τοῖς ἐκείνου λόγοις πιστεύεις; Οὐκ ἔστι δόλος παρὰ Χριστῷ, Κυπριανὲ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀλήθεια· οὐκ ἔστι ψεῦδος παρ' αὐτῷ, ὅτι ἐξ αὐτοῦ πηγάζει ἡ δικαιοσύνη. Ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι πηγή ἐστι χρηστότητος, ὁ Θεὸς πάντων ὢν καὶ δημιουργὸς, ἄνθρωπος γέγονε δι' ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο θανεῖν, ἵνα ἡμεῖς θανάτου ἁμαρτιῶν ὑπεράνω γενώμεθα δι' αὐτοῦ· καὶ ὁ παντοκράτωρ Θεὸς κατηλλάγη ἡμῖν, καὶ ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου ἔχειν ἡμᾶς παρεσκεύασε, τὸν ὑπογραμμὸν ἡμῖν διὰ Χριστοῦ παρασχόμενος, ὅπως βιώσωμεν εἰς ἐπίγνωσιν ἀναστάσεως. Εἰ οὖν ὁ Χριστὸς διὰ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὺς ἀπέθανε, θάρσει

D ipse te aggredi velit? Si signum illius passionis infirmum te facit, coram illius potentia ubinam eris? Si signat, nec audes accedere ad limitem ejus, quosnam igitur poteris ex illius manu eripere? Nihil es, nec quidquam habes solidi ad defensionem, nihil potes, nec tibi adest vis ad ulciscendum. Nunc cognovi fraudem tuam, delusus sum tuis phantasiis, cognovi imbecillitatem tuam; neque enim quidquam habes, quod consistat, sed inani et cito evanescenti momento perfrueris. Nec modi ac leges, quas opposuisti *n* pietati, quidquam habent veri, sed error et phantasia sunt. *n*

13 Corrupisti mentem meam, perdidisti animam meam, spes meas infregisti, omnem rationis meæ statum in chaos pertraxisti: pessumdedisti vitam meam et nequitia consumpsisti, ac omnem naturæ meæ statum *o* perdidisti. Vehementer erravi, dum tibi credo; majorem in modum impius fui, stulte abreptus sum, dum tibi me dedo; evanui in litteris, et doctrinæ institutione ad meam perniciem abusus sum, dum tibi obsequor; perdidi res meas, dum tuas fraudes sequor: nam et cum re patria animam meam damno affecisti. Quod, si, quæ in te perierunt, egentibus distribuissem, saltem parvam aliquam salutis spem haberem. Væ mihi, quid passus sum! E
agnoscens; *o*

Omnino perii, insanabiliter vulneratus sum! Vivere mihi videbar, cum essem mortuus, nec videbam, me multa pecunia sepulcrum emere, dum tibi assidens periculose vivo. Oportet, me precari Christianos et piorum pedibus accidere, ut eos misereat mei et Justinæ pedes amplecti, ut salutis meæ cura tangatur. Aufuge a me, improbe, profane, transfuga, discede veritatis et pietatis inimice. Hæc ille audiens, et in me incurrens impetum fecit, ut me occideret, ac irruens suffocare *p* conabatur. *p* Cum autem viribus deficerem illius violentia oppressus, ac vivendi spes omnis ablata esset, memini illius signi, quo Virgo utebatur, ac dico: Deus Justinæ auxiliare mihi, et cum voce statim vires accesserunt, et manum movens consignor. Ille autem instar teli projectus abscessit a me, ac stans cœpit gladium intentare, volens occidere. Sed cum Christi signum expertus essem, confidentior factus sum, magis ac magis invocans Christum. Tunc igitur a me discessit minabundus ac dicens: Non te salvabit ex meis manibus Christus, nam detestatur impios. Et nunc per dolum tibi auxiliatur, ut te morti tradat. Cum te ergo projecerit, ego tibi ostendam, quid sit meum imperium contemnere: quippe cum F meos non admittat Christus. Cares igitur mea gratia, nec quidquam te ille juverit.

14 His verbis vehementer exterritus sum: astute enim mihi responderat. Quapropter vobis, qui adestis, dico: Misereмini calamitatis meæ. Dicite de Christo, an eum placare possim, an pœnitentem me recipiet, an auxilietur, ut pristina impietate liberer. *ad Christum convertitur.* Cum tacerent plerique, unus *q* os aperiens, dixit: Confide, Cypriane, suscipiet te Christus; *q* ignorans enim fecisti. Tum ego ad eum: An non forte, ut dixit mihi diabolus, ita mihi Christus faciat, postremo me repellens? Ille autem mihi dixit: Nosti mendacem esse diabolum, et ejus sermonibus credis? Non est dolus apud Christum, Cypriane, siquidem ipse est veritas: non est mendacium apud eum, quia ex ipso scaturit justitia. Atque ut discas, eum esse bonitatis fontem; cum Deus sit omnium et creator, factus est homo propter nos, ac mortem pro nobis oppetiit, ut a morte peccatorum per eum liberemur; ac omnipotens Deus nobis reconciliatus est et spem vitæ æternæ nobis dedit, formam per Christum exhibens, ut in agnitione resurrectionis vivamus. Si ergo Christus propter impios et peccatores mortuus est, confide, Cypriane, non te abjiciet;

A ciet; unus es ex impiis, ac omnino placabitur tibi. Cognosce ergo Christum ex misericordia, et nec de iis, quæ egisti, sollicitus sis. Si pro iis, qui eum crucifixerunt, precatus est, quomodo te despiciet? Dicit enim pro iis Patri: Pater dimitte illis, nesciunt enim, quid faciant. Quomodo tibi non dimittet impietates tuas, quas imprudens commisisti? Ne timeas, neque paveas; sed surge et adi episcopum nostrum, et ostendet tibi, quemadmodum ad Christum accedas. Hæc igitur cum dixisset, me ipse collegi et animum recepi, ac fidenter colloqui cœpi ac dicere: An hæc ita se habent, ut dicis, carissime Timothee? Ille autem pluribus me aliis sermonibus confirmavit.

Κυπριανὲ, ὅτι σὲ οὐ μὴ ἀποβάληται· εἷς εἶ τῶν ἀσεβῶν D καὶ πάντως ἐξιλάσεταί σε. Σύνες γοῦν ἐκ τῆς εὐσπλαγχνίας τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ φρόντιζε περὶ ὧν ἔπραξας· καὶ εἰ περὶ τῶν σταυρωσάντων προσηύξατο πῶς σὲ ὑπερόψεται; Λέγει γὰρ τῷ Πατρὶ περὶ αὐτῶν, Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι· καὶ, πῶς σοὶ οὐκ ἀφήσει τὰς ἀσεβείας σου, ἃς μετὰ ἀγνοίας ἐποίησας; Μὴ φοβοῦ μηδὲ δειλία, ἀλλ' ἀναστὰς, ἄπελθε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἡμῶν, καὶ ὑποδείξει σοι τὴν προσέλευσιν τὴν πρὸς τὸν Χριστόν· Ταῦτα οὖν αὐτοῦ εἰπόντος, ἦλθον εἰς ἐμαυτὸν, καὶ ψυχὴν ἔλαβον· ἠρξάμην οὖν ὁμιλεῖν μετὰ θάρσους καὶ λέγειν· Ἆρα ἑταῖρε Τιμόθεε, οὕτως ἔχει ὡς λέγεις μοι; Ὁ δὲ πολλοῖς λόγοις με ἑτέροις ἐπιστώσατο.

ANNOTATA.

a *Vetus interpretatio sic habet:* Quid vero ad me, qui volo cognoscere verum Deum? Ego autem tentavi ejus mendacium et vanam superbiam et cognovi, quia phantasma facit tantum; *quæ cum sequentibus sensum non satis plenum faciunt. Observat Maranus in Notis*, S. Cyprianum *hic vehementem dolorem suum usque ad desperationem incipere significare, sensumque esse, parum sibi prodesse, quod dæmonis imbecillitatem moverit, cum ad Deum accedere quidem velit, nec audeat tamen in impietatis tenebras demersus. Simile quid certo significari debet; at vel sic hæsitat phrasis in textu Græco, unde forte aliquid excidit, quo sublato, male cohæret periodus. Quæcumque porro hic sequuntur contracta habes apud Gregorium Nazianzenum et Photium in Eudo-* E

B *ciæ Metaphrasi. Consule Comment. prævii* §§ 2 *et* 3.

b *Antiquus interpres vertit*, Vidi enim per Christianam Puellam eum, qui magna sufflat, diabolum. *Græcum* φυσῶντα jactantem, gloriantem, superbia inflatum *significat, ut cum Fello observavit Maranus.*

c *Quomodo dæmon astrologis magisque illudat, et sibi astrorum cœlorumque motus et regimen adscribat, docuit* Cyprianus *cap.* 1 *num.* 5. *Quantum magiæ in stellas astraque potentiam jactarint antiqui, probat Delrio lib.* 2 *quæst.* 9. *Pauca inde delibo. Virgilius Eccloga* 8 *canit:*

Carmina vel cœlo possunt deducere lunam.

Ovidius Metamorphoseos lib. 14 *de Circe:*

Concipit illa preces et verba precantia dixit,
Ignotosque deos ignoto carmine adorat,
Quo solet et niveæ vultum confundere lunæ,
Et patrio capiti bibulas subtexere nubes.

Rursus de Medea in Epistola Hipsyphiles:

Illa reluctantem cursu deducere lunam
Nititur, et tenebris abdere solis equos.

Tibullus lib. 1 *Elegia* 2:

Hanc ego de cœlo ducentem sidera vidi.

Apud Petronium sic gloriatur saga:

Quid leviora loquor? lunæ descendit imago
Carminibus deducta meis, trepidusque furentes
Flectere Phœbus equos revoluto cogitur orbe.

Horatius Epodon Ode 5 *de saga cecinit:* F

Quæ sidera excantata voce Thessala
C Lunamque cœlo deripit:

Ac denique Lucanus lib. 6 *de Erisichto:*

Cessavere vices rerum, dilataque longa
Hæsit nocte dies, legi non paruit æther,
Torpuit et præceps audito carmine mundus:
Axibus et rapidis impulsos Juppiter urgens
Miratur non ire polos. Tunc omnia complent
Imbribus et calido producunt nubila Phœbo,
Et tonat ignaro cœlum Jove.

Plura apud ipsum videri possunt.

d *Quæcumque hic narrantur ab initio numeri* 9 *prætermisit interpres vetus. De Antiochia, quæ eadem esse videtur, ubi et nati sunt sancti Martyres, ubique* S. Cyprianus *in Actis dicitur episcopatum administrasse, disputata plurima et conjecturam meam vide Commentarii prævii* § *ultimo.*

e *Hæc sane sensati hominis mentem pungere quam maxime debebant: quid enim a malorum origine et incentore nisi mala exspectari poterant? Quod infra suo exemplo testatur* Cyprianus, *dæmonem mala immittere, tollere vero vel nolle, vel non omnia posse, probatur ex sacris Litteris Exodi cap.* 7 *et seqq., ubi magi incantationibus suis quædam prodigia Moysis in immissis plagis imitari quidem potuerunt, at plagas ipsas tollere nequiverunt, ita ut pro eo exorandus fuerit Moyses.*

f *Apud Gregorium Nazianzenum videtur solus* S. Cyprianus *amore erga Virginem exarsisse, et contra in Actis nonnullis omnia in gratiam procantis Aglaidæ machinatus esse. Ex iis, quæ hic habentur, facile utraque combinantur, ut observavimus Comment. prævii* § 2 *num.* 26.

g *Ostendit Martinus Delrio sæpe laudatus lib.* 2 *quæst.* 7, *miranda plurima et pleraque dæmonem magosque ab ipso adjutos perficere ex causarum naturalium, quarum hominibus vires incognitæ, sunt, conjunctione applicationeque ad effectus. Si vera sunt, quæ idem docet lib.* 3 *part.* 1 *quæst.* 4, *sect.* 4 *potuisset per se loquendo diabolus*

A *lus libidinem et amorem illis auferre; tumque dicendum esset, impedivisse Deum, ut sic clarius ejus impotentia* D *Cypriano innotesceret et contemneretur.*

h *Vox Græca* ἠπείλουν, *ut monet Maranus, hinc translata fuerat et paulo ante subjecta* ἀλλήλοις, *unde illam huc transtuli. Discedit porro hic rursus vetus interpres sic scribens.* Erat autem grande miraculum videre in septuaginta diebus certamen Virginis et spiritus, qui est super fornicationem. Erat autem et regis dæmonum videre imperium vanum. Me autem multa et incantante et sacrificiis et libationibus omnes eos placante, suscitabam eos adversus Virginem. Cum autem vidissem, quia nihil explicabant, sed longe ab ostiis ejus velut canes latrabant, blasphemavi diabolum stans contra eum a desiderio detentus, et impetum feci adversus eum manus levans, et puto, quia et alapa eum percussi, et verbis improperii convitiatus sum ei. *Post quæ sic revertitur:* Postea ergo voluit me sic seducere. *Vide* § 2 *et* 3 *quam belle omnia hæc cum Gregorii Nazianzeni et Eudociæ assertis conveniant.*

i *Multa disertior est hic antiquus interpres fusius narrans, quomodo dæmon ipsum* Cyprianum, *assumpta Virginis forma, decipere voluerit, quomodo non permiserit Deus, ut succederent fraudes ejus, dissoluto mox schemate et fugiente dæmone, cum* Justinæ *nomen petulans amator inclamaret. Quæcumque etiam hucusque in Græco Aglaidæ adscripta sunt vetus versio* Cypriano *tribuit.*

k *Veram realemque corporum translationem dæmonis ope per magos fieri, pluribus probat Delrio Disquisit. magic. lib.* 2 *quæst.* 16, *contra Lutherum, Melanchtonem aliosque incredulos et physicos, quibus fere pro regula est, nullis testimoniis fidem habere, nihil credere, quod non ipsi per sese experti sunt. Circa transformationes idem agit quæst.* 18, *ubi docet, plerasque illusorias et præstigiosas esse, turbatis nimirum per dæmonem tum spectantium, tum ipsius transformati sensibus: addit tamen et exemplis probat, exuvias mortuorum animalium quandoque magis sic circumdatas applicatasque fuisse, ut a spectantibus formæ mendacium detegi non posset. Et hæc quidem utcumque verisimilia videri possunt de earum bestiarum membris, quæ magnitudine cum humanis utcumque quadrare possunt; verum bufonis, passeris similiumque animalculorum pelle formasque homi-* E
B *bus adaptari per dæmonem reipsa posse, non est credibile, siquidem penetrationem corporum extra dæmonis potentiam passim removent doctores. Præstigiis itaque res hic cum Aglaida peracta fuit. Iis, invocato Jesu et Mariæ nomine signoque Crucis formato, dissolutis, plures male mulctatos citata quæst.* 16 *profert Delrio.*

l *Uberius iterum omnia hæc ita narrat vetus interpres:* Feci tunc Aglaidam transfigurari in passerem; et volans stetit ad fenestram ejus *(S. Justinæ.)* Mox intendit in eum Virgo; jam non erat passer, sed Aglaidas, stans foris ante pinnam fenestræ Virginis, et erat juvenis in angustia, nec poterat salire propter nimiam altitudinem, nec habebat, quo fugeret. Tunc sancta Virgo sensit, quomodo hic devenerat per dæmonum dolum; et miserta est ejus; ne cadens creparet et periret, consignans se vocavit domesticos suos, ut deponerent eum per scalam a fenestra, et monebat eum, dicens: Cessa ab hac insania; melius est tibi sobrie vivere. Tunc sancta Virgo mandavit expelli eum foras ab atrio, et non tradi eum judici, ne periret secundum legis consuetudinem quasi maleficus.

m *Vice versa, quæcumque noster habet de plagis, parentum fortunis* Justinæ *causa a dæmone inflictis, de peste morbisque urbi immissis, uti et de oraculo, prætermissa sunt in veteri versione. Eadem etiam non leguntur parte Actorum prima seu Conversione* S. Justinæ *a me impressa, ut ibidem observavi. Nec eorum est mentio apud Photium. Reperiuntur tamen in prima Actorum parte a Martenio edita. Consule, si lubet, Commentarii prævii* §3 *num.* 33 *et seqq.*

n *Monente Marano, substitiu* ἀντιτέθεικας *pro* ἀνατέθεικας *ut in codice legitur. Videtur ita etiam legisse interpres, dum vertit:* Neque tu, neque leges tuæ, neque dispositiones tuæ, neque figuræ tuæ, quibus te putas per phantasias resistere dispositioni Dei, aliquid sunt, nisi error et mendacium.

o *Sunt hæc nonnihil timide a Marano versa nec satis clara. Mallem sane, mutatis paucis, ita liberius reddere:* Corrupisti mentem meam, perdidisti animam meam, spes meas dirupisti, omnem rationalem meam industriam in confusionem pertraxisti: pessumdedisti vitam meam et nequitia consumpsisti, omnemque naturæ meæ dignitatem perdidisti. *Paulo infra pro* brevem salutis spem *substitui* parvam, *quod procul* F
C *dubio significatur.*

p *Gregorius Nazianzenus scribit, dæmonem sic a* S. Cypriano *pænitente male habitum, in eum ipsum ingressum esse. At hæc qualiscumque varietas stylo oratorio et eloquentiæ flosculis adscribenda est, ut monui Comment. prævii* § 2 *num.* 28. *Orationem porro, qua Sanctus in dæmonem invehitur, satis libere amplificavit interpres. Quæcumque hic noster habet, pergunt cum Photii analysi presse convenire. De Crucis virtute contra dæmones habes exemplum Gregorium Nazianzenum Orat.* 3 *in Julianum, ubi narrat, quomodo is apostata dæmonem consulturus spectrisque territus ex pristina consuetudine signo Crucis se munierit, ad quod statim dæmone fugerint cessarintque terrores.*

q *Timotheus is appellabatur, ut ex fine hujus numeri liquet. Eumdem nominat Photius, ubi quæ ad illum spectantia hic narrantur, contracta leguntur.*

CAPUT III.

S. Cyprianus enarrat, quomodo Antiochiæ apud cœtum fidelium publice sua crimina confessus sit, quomodoque horum atrocitate et multitudine perculsus ad desperationem pene devolutus fuerit.

Τότε ἠρξάμην ἔμπροσθεν πάντων ἐξαγγέλλειν μου τὰς ἀσεβείας, καὶ λέγειν· ἆρα ἀφίησί μοι ὅσα διεπραξάμην, ἄνδρες Ἀντιοχεῖς; πολλὰ γὰρ ἠσέβησα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, οὐδὲ λόγος εἰς ἐξήγησιν τῶν κακῶν μου· ἐν γαστρὶ ἐχούσας τοῖς δαίμοσιν ἀνέτεμον, καὶ εὐγενίδας μεταμορφῶν, τῶν οἰκείων πόλεων ᾐχμαλώτιζον καὶ συλλαμβανούσας ἐκ πορνείας ἀνῄρουν· νήπια γαλουχοῦντα

Tunc cœpi coram omnibus narrare impietates meas ac dicere: An dimittet mihi quæcumque commisi, Antiochenses? Multa enim impie feci, nec malorum meorum numerus est aut ratio ad enarrandum. Prægnantes dæmonibus secui, nobiles in alias formas induens ex propriis civitatibus captivas abduxi, et gravidas ex stupro interfeci. Lactentes pueros sub

S. Cyprianus iterum

A

sub terra mactavi, alios suffocavi, alios strangulavi ob promissum draconis auxilium *a*. Adolescentes trucidavi, alios ætate provectiores defodi Plutoni, et propter Hecaten *b* peregrinorum hominum capita amputavi. Virginum sanguinem Palladi *c* libavi, Marti et Saturno maturos ætate immolavi, atque his sacrificiis multos alios dæmones mihi devinxi, ut sic ad ipsum diabolum pervenirem. Cum ad eum venturus essem, obtuli ei sanguinem omnis animalis *d* in vase aureo; quo ille accepto, aspersit primum suam ipsius coronam ac potestates suas, deinde etiam me, dicens: Accipe et tu potestatem in omnem animam rationis expertium et ratione utentium, ut amicos juves *e*. Innumeros alios occidi, multos ad inopiam redegi. Ac mea quidem beneficia nihil proderant, quia substantiam non habebant, utpote phantasiæ. Sed vera erant maleficia, nam dæmones veris opibus damnum inferebant, at eas dare non poterant. Si cui aurum dedissem, valebat ad tres dies *f*: hinc quibus fraudem narrabam, ii cito illud permutantes, secum contrahentibus nocebant. Non possum dicere, quot adulteria et puerorum stupra commiserim, multorum animas simul cum mea etiam invitas pervertens. Quot et quanta machinatus sum ad improbitatem, ad bellum, ad perditionem et perniciem, quis scribere valeat? Quomodo igitur hæc omnia, amici, condonabit Deus? Quomodo miserebitur mei, qui ipse mei non sum misertus? Si mihi unius aut duarum animarum esset reddenda ratio, spem haberem excusationis: sed multa sunt quæ nefarie feci.

Sua peccata recolligens.

16 Quænam prætermittam, aut quænam enarrabo? Generis perniciem, perfida de amicis consilia, hospitum necem et aliorum hominum, piorum vexationes, structas Christianis *g* insidias, virginum stupra, ecclesiarum eversiones, oratoriorum vastationem, pudicarum feminarum abductionem, ac præterea excogitatas artes adversus mysteria, quæ multos enuntiare *h* verberibus cogebam, et cum audissem, enarrabam, et enarrando irridebam, ac scripturas sanctas ludibrio habebam, projiciebam, floccifaciebam, dilacerabam: discerptos *i*, qui in ecclesia assidue occupati erant, odium et irrisionem baptismatis, inimicitias cum clericis, suspiciones, et structas illis insidias, precum irrisionem, jocos et cachinnos in liturgiam, et in ipsum etiam Deum et Christum Jesum blasphemias, et manus in Evangelia illius injectas.

C

Quid igitur primum mihi dimittet Christus, aut quid condonabit? Omnia enim improba et impietatis plena: nec sufficit mihi ad expiationem totius vitæ meæ tempus. Nescio, an victurus sim viginti alios annos; unius meæ actioni, pœnitentiam vix explerent. Quod tempus mihi superesse possit ad innumeras meas impietates *k*? Dicite mihi, amici, quid faciam, quid exsequar? Novi deitatem Christi, sed eum placare non valeo: novi illius sacerdotum pietatem, sed os meum illis offerre non audeo: novi Evangeliorum gratiam, sed ea tangere non audeo, conscientiæ stimulis agitatus: novi mysterium immortale esse fidem Christi, sed severam illius virtutem demulcere non possum *l*: novi ecclesiæ ordinem et statum, sed vereor vel ad ipsa vestibula accedere: Deum cognosco, nec suppetit causæ apud eum dicenda ratio.

eorum

17 Pie vivere cupio, ab impietate vincor: Christi servus audire cupio, nec scio, an me sibi velit emere. Me ipse vendo, ac illi in servitutem addico; non peto pretium, tantummodo me recipiat *m*. Si non vult ignoscere, causam mihi adscribo, tantum me ut impium saltem respiciat. Unum novi, dignum me esse æterna morte; non deprecor pœnam, tantum dignus sim, qui, illo jubente, moriar; submitto me illius potestati; saltem ergo

D

ἐσφαγίασα ὑποκάτω τῆς γῆς· ἄλλα ἔπνιξα, ἕτερα ἀπεστραγγάλωσα ἐπ' ἀγγελίᾳ βοηθείας τοῦ δράκοντος· ἡβῶντας ἤδη ἐσφαγίαζον, ἄλλους προϊόντας τῇ ἡλικίᾳ συνέχωσα τῷ Πλούτωνι, καὶ διὰ τὴν Ἑκάτην ξένων ἀνδρῶν τὰς κεφαλὰς ἀπέτεμον· γυναικῶν ἔτι παρθένων τὸ αἷμα τῇ Παλλάδι κατέσπεισα, τῷ δὲ Ἄρῃ καὶ Κρόνῳ ἄνδρας ἤδη τελείους· καὶ συχνοὺς ἄλλους δαίμονας διὰ τοιούτων θυσιῶν ἐπληροφόρησα, ἵνα οὕτως αὐτῷ προσέλθω τῷ διαβόλῳ. Καὶ ὅτε ἤμελλον αὐτῷ προσιέναι, αἷμα παντὸς ζώου ἐν σκεύει αὐτῷ χρυσῷ προσήνεγκα, καὶ δεξάμενος ἐρράντισε πρῶτον αὐτοῦ τὸν στέφανον, καὶ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, εἶτα καὶ ἐμέ, εἰπών· Λάβε καὶ σὺ ἐξουσίαν ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀλόγων καὶ λογικῶν φίλοις παρεχόμενος· Ἀπείρους ἄλλους ἐφόνευσα, πένητας πολλοὺς κατέστησα· αἱ μὲν οὖν εὐεργεσίαι μου οὐκ εἶχον ὄνησιν, ὅτι οὐκ εἶχον ὑπόστασιν, ὡς φαντασίαι· αἱ δὲ ἀδικίαι μου ἀληθεῖς ἐγίνοντο, ἐπειδὴ ἐνήργουν οἱ δαίμονες ἐπιβλαβῆ εἰς τὰς ὑπάρξεις, παρασχεῖν δὲ ὕπαρξιν οὐκ ἠδύναντο. Εἴ τινι χρυσὸν ἐδίδουν, πρὸς ἡμέρας τρεῖς ἴσχυεν, ὅθεν οἷς ἔλεγον τὸν δόλον, θᾶττον αὐτὸν συναλλάττοντες ἐζημίουν τοὺς συναλλάττοντας. Οὐκ ἔχω εἰπεῖν ὅσας μοιχείας καὶ παιδεραστείας ἔδρασα, ἅμα ἐμοὶ καὶ ἑτέρων πολλῶν παρατρέπων τὰς ψυχὰς καὶ μὴ θελούσας. Ὅσα ἐτεχνασάμην εἰς μοχθηρίαν, εἰς πόλεμον, εἰς ἀπώλειαν καὶ ὄλεθρον τίς ἂν εἴη ἱκανὸς ἐγγράψασθαι; Πῶς οὖν πάντα συγχωρήσει ὁ Θεός, ὦ φίλοι; πῶς με ἐλεήσει, ἑαυτὸν μὴ ἐλεήσαντα; εἰ ἦν μοι ὁ λόγος περὶ μιᾶς, ἢ δύο ψυχῶν, εἶχον ἐλπίδα πρὸς ἀπολογίαν μου· πολλὰ εἰσιν ἃ ἔδρασα φαῦλα.

E

16 Τίνα παρήσομαι, ἢ τίνα ἐξαγορεύσω; γένους ὄλεθρον, φίλων ἔνδολον διάθεσιν, ξένων ἀναίρεσιν, τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τὴν κατασφαγήν, τῶν εὐσεβῶν τοὺς διωγμούς, τῶν χριστιανῶν τὰς ἐπιβουλάς, τὰς φθορὰς τῶν παρθένων, τῶν ἐκκλησιῶν τὰς καθαιρέσεις, τῶν εὐκτηρίων οἴκων ἐρήμωσιν, τῶν σεμνῶν γυναικῶν τὴν δημαγωγίαν, τὰς ἐπὶ πᾶσιν ἐπινοίας κατὰ τῶν μυστηρίων, ὅτι πολλοὺς ᾔκιζον ἐξαγγεῖλαι, καὶ ἀκούων ἔλεγον, καὶ διηγούμενος ἐχλεύαζον, καὶ τὰς ἁγίας γραφὰς ἐφενάκιζον, ἔρριπτον, ἐξουδένουν, ἔκναιον· τοὺς διασπαραγμοὺς τῶν προσεδρευόντων τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ μῖσος, τὸν γέλωτα τοῦ βαπτίσματος, τὴν ἔχθραν τὴν πρὸς τοὺς κληρικούς, τὴν ὑπόνοιαν, τὰς κατ' αὐτῶν ἐπιβουλάς, τὴν χλεύην τῶν προσευχῶν, τὸν μυκτηρισμὸν τῆς λειτουργίας, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὰς δυσφημίας, τῶν εὐαγγελίων αὐτοῦ τὴν ἐπίληψιν. Τί μοι οὖν ἄρα ἀφήσει πρῶτον ὁ Χριστός, ἢ τί μοι συγχωρήσειεν; τὰ πάντα γὰρ φαῦλα καὶ ἀσεβείας μεστά· οὐκ ἐπαρκεῖ μοι πρὸς ἀπολογίαν ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τῆς ἐμῆς· Οὐκ οἶδα εἰ ζήσομαι ἄλλα εἴκοσι ἔτη· μιᾶς μου πράξεως μόλις ἔχει μετάνοιαν· τίς μοι χρόνος ὑπάρξειε πρὸς τὰς ἀπείρους ἀσεβείας μου; Εἴπατέ μοι, φίλοι, τί ποιήσω, τί διαπράξωμαι; Ἐπέγνων Χριστοῦ τὴν θεότητα, ἀλλ' οὐκ ἔχω δύναμιν ὅπως αὐτὸν ἐξιλεώσωμαι· ἐπέγνων τῶν ἱερέων αὐτοῦ τὴν εὐσέβειαν, ἀλλ' οὐκ ἔχω πρόσωπον ἐν αὐτοῖς παρρησιάσασθαι· ἐπέγνων τῶν εὐαγγελίων τὴν χάριν, ἀλλ' οὐ τολμῶ ἅψασθαι, ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλεγχόμενος· ἐπέγνων ὅτι μυστήριον ἀθάνατον ἡ πίστις Χριστοῦ, ἀλλ' οὐκ ἔχω ἰσχὺν ἐκμειλίξασθαι αὐτῆς τὸ ἀνάρετον· ἐπέγνων τῆς ἐκκλησίας τὴν κατάστασιν, ἀλλ' αἰδοῦμαι κἂν τοῖς προσαυλίοις ἐγγίσαι. Συνῆκα Θεόν, καὶ πῶς αὐτῷ ἀπολογήσασθαι ἀπορῶ.

F

17 Εὐσεβῆσαι ποθῶ, καὶ ἡ ἀσέβειά μου περιγίνεται· ἐπιθυμῶ δοῦλος ἀκοῦσαι Χριστοῦ, καὶ ἀγνοῶ εἰ θέλει ἐμὲ πριᾶσθαι εἰς αὐτόν· πωλῶ ἐμαυτόν, καταγράφω δοῦλον αὐτῷ· οὐ θέλω ἀντιτίμησιν, μόνον με προσδέξηται· εἰ μὴ θέλει μου συγγνῶναι, ἐμαυτῷ ἐπιγράφω τὴν αἰτίαν, μόνον κἂν ὡς ἀσεβῆ με ἐπιβλέψῃ. Ἓν οἶδα ὅτι αἰωνίου ὀλέθρου ἄξιός εἰμι· οὐ παραιτοῦμαι τὴν τιμωρίαν, μόνον αὐτοῦ κελεύσαντος ἀποθανεῖν ἀξιωθῶ· ὑπὸ τὴν αὐτοῦ

A αὐτοῦ ἐξουσίαν γενόμαι, κἂν γοῦν θανατῶσαί με βούληται· οὐκ αἰτῶ ἄφεσιν· ὑπερβάλλει γὰρ τὸ χρέος τάχα τὴν αὐτοῦ χρηστότητα· οὐ πειράζων προσέρχομαι· πεῖραν ἔχω τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀπὸ Ἰουστίνης, καὶ καταγράφω ἐμαυτῷ θάνατον· ἴδω μόνον πῶς προσκυνεῖται Χριστός. Εἴπατέ μοι, ὦ φίλοι, εἰ δύναμαι κἂν ὡς ἀλλότριος ἐπιστῆναι τοῖς εἰρημένοις, ἵνα μήκοθεν ὁρῶ αὐτοῦ τὴν θεότητα· τήκων μου τὴν ψυχὴν καταμαρανῶ· Οὐ πιστεύω ὅτι ἀφίησι μοι· οὐ πείθομαι γὰρ χείρονά μου γεγενῆσθαι ἄνθρωπον, ὑπερβαλὼν Ἰαννὴν καὶ Ἰαμβρὴν τοὺς λεγομένους· ἐκεῖνοι ἐν τῷ γοητεύειν ὡμολόγησαν Θεοῦ δάκτυλον· ἐγὼ δὲ παντελῶς διεκείμην μὴ εἶναι Θεόν· εἰ ἐκείνοις ὁ Θεὸς οὐ συνεχώρησε, κἂν ἐν μέρει ἐπιγνοῦσιν αὐτόν, ἐμοὶ πῶς συγχωρήσειε παντάσιν ἀγνοήσαντι; Οὐ καυχῶμαι ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις μου· οὐ γὰρ τὸ ψεῦδος πάλιν θεραπεύειν ὀφείλων, ἀγνοῶ τὴν χάριν, ἀλλ᾽ οἶδα ὅτι ἀληθείας ἀντιποιεῖται. Τίς ὑμῖν διηγήσεται ἀσεβείας πέλαγος; τίς ὑμῖν ἄβυσσον βλασφημίας διαγράψοιτο, τίς ὑμῖν ἐπιστήσειε κακίας τοὺς θησαυρούς; ἐγὼ πᾶσαν αὐτὴν ἐχώρησα, καὶ ἐν ἐμοὶ ἄβυσσοι αὐτῆς ἐχώρησαν. Ἐν ἐμοὶ πολλοὶ ὑπ᾽ αὐτῆς ἐναυάγησαν.

B

18 Οὐκ εἰμὶ μόνος ἐν τῇ ἀπωλείᾳ μου, οὐδὲ ἐμαυτὸν μόνον ἐξαρέθρωσα· πολλοὺς ἄλλους σὺν ἐμοὶ κατέσπασα. Ποῖα δὲ κλαύσω; περὶ τίνος δακρύσω; περὶ τῶν σωματικῶς ἀναιρεθέντων, ἢ περιέργως πραχθέντων μοι; περὶ τῶν μαθόντων δι᾽ ἐμοῦ, ἢ τῶν ἐμὲ μιμησαμένων; Ἄφθονος ἐγενόμην ἀσεβείας διδάσκαλος, σπουδαῖος κήρυξ τῆς κακίας γέγονα· ἀπείρους εἶχον τοὺς μανθάνοντας, πολλοῖς μετέδωκα τοῦτο τὸ δηλητήριον· φίλοις δοκῶν παρέχειν, ξίφος προσεπήγνυον· καὶ συγγενεῖς οἰόμενος ὠφελεῖν, αἴτιος αὐτοῖς ὀλέθρου κατέστην, καὶ διὰ πρεσβείας αὐτῶν συχνοὺς ποίησα γόητας· νέους προεβίβασα κακῶς γηράσαι, καὶ γέροντας ἔπεισα ἐναποθανεῖν ματαιότητι, ξένους ἀποδημεῖν πρὸς γοητείαν· καὶ καλὰ δρῶντας οὐκ εἴασα προκόψαι πρὸς εὐσέβειαν· Ἐμύησα ὡς ἱερεύς, ὡς δαιμόνων νεωκόρος ἐδίδαξα, πρὸς ἀπάτην ἐπότισα, ἐπεδειξάμην πρὸς πλάνην· ὡς ἱεροφάντης ἐτέλεσα ἑκατόμβην, καὶ ὡς πολλὰ ἰσχύων, οὐδενὸς ἐφεισάμην. Πολλοὺς ἐξῆψα πρὸς μίμησιν, καὶ ἐμοὶ ἐρίζοντας πολλοὺς ἐφόνευσα· πολλοὶ δείσαντές με κατέπιπτον, καὶ προδότης ἐγενόμην τῶν θελόντων μοι ἀντιστῆναι· ἀξιούμενος ἐποίησα ἐν ἀέρι πέτασθαι, καὶ ἐν θαλάσσῃ βαδίσαι, καὶ ὡσεὶ παρέχον ἀνέμους πλεῦσαι, ἱπταμένους καὶ μὴ βαδίζοντας ἀποδημῆσαι παρεσκεύασα·
C ἀνέμους ἀπέλυσα καὶ πάλιν ἐκώλυσα· νῆας ὑποβρυχίους γενέσθαι, καὶ ἄλλας ἐπώκειλα· πρὸς γέλωτα ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ῥεῦσαι ἐφάντασα, καὶ ἐν οἴκοις λιμνάζειν ἔδειξα. γύναια διώκεσθαι ἀπὸ τῶν συμβίων πρὸς τοὺς μοιχοὺς ἐποίησα· τεκνοφορίαν ἐδείκνυον εὐχερῆ χάριν θανάτῳ παρέχων, οἴκους ὅλους παρεδίδουν εἰς ὄλεθρον, φίλους δολοφονηθῆναι ἠνεσχόμην, οἰκετῶν γνησίων συχνοὺς ἐζημίωσα. Ἐν τούτοις ἔνιοι ἠξίουν ὁμοιωθῆναι θαυμάζοντες, καὶ οἱ δαίμονες συγχαίροντες, ὅτι με προετρέποντο.

19 Εἴπατε γοῦν μοι, ὦ φίλοι, εἰ ἔστιν ἐπίνοιά τις πρὸς τὴν τούτων ἀπαλλαγήν, ἢ μᾶλλον χρὴ ἑλέσθαι τὸν δι᾽ ἀγχόνης θάνατον; τὸ γὰρ ζῆν ἐν τοιαύτῃ μνήμῃ πονηρῶν πράξεων, κἂν μηκέτι γένωνται, ἐσχάτου θανάτου ἐστὶν ἄξιον. Ἤθελον οὖν κἀγὼ ἀκοῦσαι περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως, καὶ οὕτω θανεῖν τὸν ὡρισμένον μοι θάνατον· ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων ἀνέχομαι ἔτι τοῦ ζῆν· οἶδα γὰρ ὅτι πᾶσά μοι σωτηρίας ἐλπὶς περιῄρηται· Οὐ φέρω εἰπεῖν τὰ λοιπά, ἵνα μὴ τὴν μνήμην μου ξίφος γενέσθαι παρασκευάσω· οὐχ ὑπομένω φάσαι τὰ ὑπέρτερα, ἵνα μὴ ἀναστάντες ἀποδράσητε· οὐκ ὀφείλω ἐπιδοῦναι ἐπὶ τὰ μείζονα, ἵνα μὴ καὶ ὁ οἶκος αὐτὸς εἰς τέλειον ἔδαφος κατασπασθῇ. Ἔνια ὑμῖν μόνον δείκνυμι ὁποῖός εἰμι ἐγὼ ἀσεβής, ὅτι τὴν ψυχὴν ἰδίᾳ τοῦ σώματος ἐν ταρτά-

mori jubeat. Veniam non postulo; forte enim D debiti magnitudo superat illius bonitatem *n*. Tentatum non venio; illius potestatem expertus sum in Justina, meque ipse morte condemno: tantummodo videam, quomodo Christus adoretur. Dicite mihi, amici, an possim his, quæ dicuntur, saltem ut extraneus interesse, ut illius divinitatem procul conspiciam. Tabescens, animam meam mœrore conficiam. Non puto, illum mihi condonaturum; neque enim mihi persuadeo, quemquam hominem pejorem me fuisse; quippe cum famosos illos Jannem et Mambrem *o* superem. Illi enim in magicis præstigiis confessi sunt Dei digitum; ego autem omnino contendi, Deum non esse. Si illis Deus non pepercit, quamvis eum ex parte agnoscerent, quomodo mihi parcat, qui illum prorsus ignoravi. Non glorior in impietatibus meis, neque enim quasi mendacii iterum colendi partes sustineam; ignoro gratiam, sed scio ei veritatem curæ esse, quis vobis enarret impietatis pelagus? Quis abyssum blasphemiæ describat, quis nequitiæ thesauros recludat? Ego enim nequitiam omnem percepi, ac in me illius abyssi comprehensæ sunt. Multi per me naufragium in ea fecerunt. E

n

o

18 Non solus perii, nec me solum præcipitem dedi; multos alios mecum abstraxi. Quænam autem deplorem et lugeam? Quos occidi, an quæ curiose peregi? Quos habui discipulos, an quos imitatores? Liberalis exstiti impietatis doctor et diligens nequitiæ præco. Innumeros habui discipulos, ac multos participes feci hujus perniciei; et cum amicis gratum facere mihi viderer, gladium defigebam, et cum propinquos juvare, causa illis eram et origo mortis, ac eorum rogatu plurimos feci magos. Juvenes docui prave senescere *p*; senibus persuasi, ut in vanitate morerentur; hospitibus, ut magiæ causa peregrinarentur; et qui præclare se gerebant, eos ad pietatem progredi non sivi. Initiavi ut sacerdos, edocui ut dæmonum æditus, potum dedi ad fraudem, mei specimen præbui ad errorem; hecatomben *q* sacrificavi tamquam hierophanta; et quasi multa potens efficere, nulli peperci. Multos ad imitandum accendi, et mecum contendentes multos occidi. Multi metu correpti ad pedes meos accidebant, et resistere volentium *r* proditor eram. Feci, ut qui rogabant, in aere volarent, vel in mari graderentur, et *s* instar ventorum navigarent vel volantes ac non incedentes peregre irent. Ventos immisi, ac rursum F cohibui. Naves demersi, et alias in altum provexi. Feci animi causa, ut aqua in desertis locis fluere, vel in domibus stagnare videretur. Feci, ut a maritis mulieres ad mœchos *t* abirent Faciles ad abortum vias aperui, ut gratum morti facerem; totas domos in perniciem conjeci, amicos per dolum occidi patiebar, multos ex fidelibus famulis damno affeci. In his nonnulli, cum me admirarentur, imitari avebant, ac dæmones mecum gaudebant, quod me hortati fuissent.

enormitate

p

q

r

s

t

19 Dicite igitur mihi, amici, utrum inveniri aliquid possit, quo his malis liberer, an potius vita laqueo finienda sit? Vivere enim in ejusmodi memoria nefandorum facinorum, etiamsi non jam amplius fiant, res est morte crudelissima digna. Vellem igitur de Christi potentia erudiri, sicque destinatam mortem obire. Hæc me cupiditas retinet adhuc in vita; scio enim, spem salutis omnem mihi esse præcisam. Non possum cetera enarrare, ne memoria mea instar gladii sit; non possum eloqui graviora, ne surgentes aufugiatis; non debeo ad majora progredi, ne ipsa domus ruinas trahat et solo æquetur. Quædam tantum vobis demonstro, ex quibus impietatem meam percipiatis. Nam anima mea

et multitudine varie movetur

A mea seorsum a corpore in inferis versabatur *v*, calumnians, bellum gerens, multo quam dixi nequius. Dæmones aeris ad invidiam et æmulationem hortabar, et inferiores cum superioribus committebam, meque utriusque instar prodigii exhibebam. Non possum, quæ supersunt, percurrere; neque enim audientibus prosint. Quomodo ergo dicitis, Christus te suscipiet, ignari et inscii rerum mearum? Judæos mihi in medium affertis, qui misericordiam consecuti sunt. Ego et ipsos illos, qui Christum occiderunt et cum Deo bellum gesserunt superavi, ac forte ipsos etiam dæmones, a quibus impulsi sunt. Ac vobis quidem maximam habeo gratiam; sed salutem me adepturum, non spero, qui tantam in Deum et homines impietatem præ me tuli. Scio, me dixisse, majorem me esse Deo *u*; quinetiam illum irridebam, agrestem appellans. Ostendebam enim mortuos, quasi viventes, et claudos, veluti currentes; ac multos deterrui, quominus illum Deum esse crederent. Sed et differendo impediebam, ne Christiani fierent, persuadens Christum non esse Deum, ut qui a Judæis, operante diabolo, in crucem actus fuerit.

v

u

20 Imperitum illum vocabam et planum, ac nulla prorsus cognitione præditum non modo invisi- B bilium, sed ne visibilium quidem. Et quomodo mihi dicitis, suscipiet te Christus, qui tot ac tanta in eum peccavi? Quodnam autem peccatum pœnitentia expiare potero? Avocatos a salute, an conjectos in perniciem? Cædes a me perpetratas, an quæ meo consilio patratæ? Flagitia a me admissa, an quæ admittenda persuasi? Structas a me insidias, an ludibria et rapinas et injurias animabus factas, quas e lumine in tenebras exteriores avertebam? Quod enim ad veræ Divinitatis cognitionem pervenire potuerim, id mihi non sufficit; quapropter gratiæ a Christo petendæ finem facio, id satius esse perspiciens, ne forte in majorem impietatem incedam, idoneum me esse putans, qui ad Deum accedam. Taceo, ne meminerit mei non ad veniam, sed ad gravissimum supplicium. His dictis conticui, lacrymis prohibentibus; vehementer etiam omnes plorabant, qui una assidebant, ac magnus erat planctus, iisque videbar æqua dicere ac recte sapere, quod ad Christum, utpote indignus, qui prodirem coram illius Divinitate, accedere non auderem. Ac, discissa veste et coma cinere conspersa, humi jacebam, non sine maximo luctu et lacrymarum vi clamans: Væ mihi, quia C perii miser!

et præsentes ad lacrymas movet.

ροις εἶχον, συκοφαντοῦσαν, πολεμοῦσαν πολὺ τῶν εἰρη- D μένων ἀνοσιώτερον· τοῖς ἐν αέρι βουλὰς ἐδίδουν ζηλοῦν, καὶ τοὺς κάτω πρὸς τὰ ἄνω συνέβαλον, καὶ ἐμαυτὸν παρεῖχον ἑκατέροις τεκμήριον. Οὐ χωρῶ διελθεῖν τὸ κατάλοιπον, οὐ γὰρ συμφέρει τοῖς ἀκούουσι. Πῶς οὖν λέγετε, ὅτι Χριστός σε παραδέξεται, ἀγνοοῦντες τὰ κατ' ἐμέ; Ἰουδαίους μοι εἰς μέσον ἠγάγετε, ἐπειδὴ ἔτυχον ἱλασμοῦ. ἐγὼ καὶ αὐτοὺς τοὺς χριστοκτόνους, θεομαχήσαντας ὑπερέβαλλον, τάχα δὲ καὶ τοὺς ἐνεργήσαντες εἰς αὐτοὺς δαίμονας· καὶ ὑμῖν πλείστη χάρις, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐλπίζω ἔτι σώζεσθαι, τοσαύτην ἐπιδεδειγμένος εἰς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους ἀσέβειαν. Οἶδα ὅτι εἶπον ἐμαυτὸν μείζονα θεοῦ· ἀλλὰ καὶ ἐγέλων αὐτὸν ἄγροικον ἀποκαλῶν· ἐδείκνυον γὰρ καὶ νεκροὺς ὡς ζῶντας, καὶ χωλοὺς ὡς τρέχοντας· καὶ πολλοὺς ἐνεπόδισα αὐτῷ πιστεῦσαι, ὅτι θεός ἐστιν· ἀλλὰ καὶ λόγῳ ἐκώλυον μὴ γενέσθαι χριστιανούς, πείθων ὅτι οὐκ ἔστι θεὸς ὁ Χριστὸς, ὅθεν καὶ ἐσταυρώθη ὑπὸ Ἰουδαίων, τοῦ διαβόλου ἐνεργήσαντος.

20 Ἰδιώτην ἔλεγον αὐτὸν καὶ μαγγανικὸν, καὶ μηδ' ὅλως ἔχοντα ἐπίγνωσιν, οὐ λέγω τῶν ἀοράτων, ἀλλ' οὐδὲ E τῶν ὁρατῶν. Καὶ πῶς μοι λεγετε, δέξεταί σε ὁ Χριστὸς, τοσαῦτα εἰς αὐτὸν ἁμαρτήσαντα; περί τίνος δὲ δυνήσομαι μετανοῆσαι; ὧν ἐκώλυσα σωθῆναι, ἢν ὧν ἔπεισα ἀπολέσθαι; ὧν ἔδρασα φόνων, ἢ ὧν ἔπεισα σφαγιάσαι; ὧν ἠσέλγησα ἢ ὧν ἔπεισα ἀσελγεῖν; ὧν ἐπεβούλευσα, ἢ ὧν ἐχλεύασα, ἥρπασα, ἠδίκησα, ψυχὰς καθελὼν ἀπὸ φωτὸς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον; Ὅτι γὰρ ἠδυνήθην γνῶναι θεότητα ἀληθινὴν, οὐκ ἀρκεῖ μοι· διὰ τοῦτο συνορῶν κρεῖττον εἶναι, τοῦ αἰτεῖν χάριν Χριστὸν παύομαι, μήποτε χείρονι περιπέσω ἀσεβείᾳ, οἰόμενός με δυνατὸν εἶναι Θεῷ προσελθεῖν. Σιωπῶ ἵνα μή μου ὑπόμνησιν ποιήσηται οὐκ εἰς ἄφεσιν, ἀλλ' εἰς ὑπερβάλλουσαν κόλασιν. Καὶ δὴ τοῖς δάκρυσι συσχεθεὶς, ἐπὶ τούτοις ἐπὶ τούτοις ἐσιώπησα· ἔκλαιον δὲ καὶ πάντες οἱ συμπαρακαθήμενοι σφοδρῶς, ὅτι δίκαια λέγω· καὶ ἦν μέγας κοπετὸς δοκιμαζόντων, ὅτι εἰκότως ἐφρόνησα ἀπαγορεύσας Χριστοῦ πρόσοδον, ἀνάξιος ὢν τῆς θείας αὐτοῦ παραστάσεως. Καὶ περιῤῥηξάμενος τὴν ἐσθῆτα καὶ κόμην πασάμενος ἐκείμην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πένθος μέγα αράμενος, καὶ αλαλήτοις δάκρυσι τὸ οὐαί μοι ἀναφωνῶν, ὅτι ἀπωλόμην ὁ ἄθλιος.

F

ANNOTATA.

a *S. Gregorius Nazianzenus Orat.* 3 *in Julianum scribit, cadaverum acervos Oronte flumine tecto abditissimosque aulæ angulos refertos fuisse membris puerorum et mulierum ad divinationem horrendaque sacrificia ab ipso dissectis. Quare infantibus potissimum insidientur eosque occidant malefici, habes apud Delrio lib.* 2 *quæs.* 24. *De matronarum et virginum transfigurationibus, ut maritorum, parentum aut aliorum custodum oculis e potestati subducerentur, scribit plurima Apuleius.*

b *Hecate, Jovis et Latonæ ut fabulantur poetæ, filia, sororque Apollinis, Luna in cœlo, Diana in terris, Proserpina vero apud inferos appellatur.* Triformem *Seneca,* tricipitem *nominavit Ovidius, quod tria capita habere fingeretur. Eo spectat illud Virgilii,*

Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Ceterum notum est, Dianæ Tauricæ peregrinos mactari soluisse. Antiquus interpres ita habet: Infantes multos frequenter immolabam dæmoni, qui vocatur Pluto, et quæ vocatur Hecate.

c *Minervæ seu Palladis multum jactata apud gentiles amor virginitatis fecit, ut illi non nisi virgines hostiæ cæderentur, sicut scribit Arnobius lib.* 7 : Quia virgo Tritonia est, idcirco ei convenit virgines hostias immolari. *Sic dæmon diversis homicidiis diversam superstitionis rationem prætexebat; un habes mox grandævos et robustos grandævo Saturno et armorum deo Marti trucidatos.*

d *Apud Delrio sæpe laudatum exempla plurima occurrunt, ubi a sagis magisque pro homagio, dum cultu illo contractum sacrilegum ineunt, parricidia homicidiaque et cæsorum sanguinem dæmon exigit. Huc refert Fellus quod Livius Lib.* 10 *de Samnitibus ait, scilicet illos* nefando sacro mista hominum pecudumque cæde respersos *fuisse.*

e *Recte monet Maranus, hæc conjungi posse, mutata interpunctione, cum sequentibus, ut sensus sit, quem expressit vetus interpres, nimirum :* Væ mihi, quia multos occidi, inique volens amicis prodesse.

A f *Pluribus inquirit Delrio lib. 2 quæst. 12 num. 10, quare dæmon suos veris divitiis non ditet : conjectat-* D *que, licet aliunde conquisitas per se suppeditare posset, prohiberi tamen et impediri a Deo. Exempla varia, quomodo plurimi in pecunia a diabolo delusi sint, ibidem etiam videri possunt.*

g *Sic variant hæc apud interpretem antiquum :* Ego feci generis exterminium, amicis dolum, peregrinorum interfectionem, multorum hominum occisiones, infantum sacrificia, virginum corruptiones, puerorum necem, justorum persecutionem. In multis regionibus Christianis maledicebam. Quantas persecutiones illis suscitavi, dicens adversus eos falsa crimina? Per maleficia enim non potui mihi subjicere ullum de viris Christianis, sicut nec S. Justinam. Omnia mala adversus eos mentiebar, et hæc faciens nihil proficiebam ; sed plus magis lucebat in eis Justina *(imo* justitia,*ni fallor)* et eram ego obscuratus. Virginibus detrahebam, maritatas accusabam de mœchia, divina Sacramenta maledicebam, Scripturas superabam *(an non male lectum, pro* spernebam ? *)* sacerdotes sanctos subsannabam, sanctorum illuminationem Evangeliorum negare cogebam. *Hæc nimirum rursus toto cælo a textu Græco differunt, ex quo tamen profecta et amplificata videntur.*

h *Id est* pandere, *seu secreta prodere, quod hic significat Græcum* ἐξαγγεῖλαι. *Interpres antiquus vertit* Sanctorum Evangeliorum illuminationem negare cogebam : *at quæ proxime in textu nostro sequuntur talem sensum non ferunt.*

i *A* διαπάω : *vertere mallem,* oppressos, fugatos, abactos, *ab ecclesia* avulsos, *vel quid simile : mitiorem enim significationem videntur exigere adjuncta. Porro a magis plerasque adversus Christianos persecutiones primum motas tyrannosque excitatos fuisse, notum est.*

k *Supple,* debite deplorandas, *ut sensus exigit, quem ita impedite exprimit versio vetus.* Nescio, si vivam adhuc alios viginti annos ; et vix in eis de una iniquitate fiet pœnitentia ; quantum ergo tempus erit mihi ad millia millium iniquitates ?

l *Sic quidem vertit Maranus, pro quo vetus interpres habet* : Cognovi Sacramentorum immortale pretium, E
B sed non est in me opus bonum, per quod fiducialiter accedens accipiam remissionem multarum iniquitatum mearum. *Videntur mihi hoc loco corrupta Græca, nec satis certo restitui posse. Certe quod Maranus vertit* severam virtutem illius, *fidei nimirum, non videtur satis planum sensum reddere et esse satis crude dictum.*

m *Legebatur* προδέξεται, *et paulo post* βόλεται ; *similia tunc hic, tum etiam alibi non semel correxi.*

n *Sunt sane hæc paulo duriora et crudius dicta. Vetus interpres si ita in Græcis legit, multum lenivit, sic scribens :* Non peto ut parcat : superat enim modum pœne delictorum cumulus, sed non superat ejus benignitatem.*Non tamen adeo mirandum esset, hominem gentilem primo vix fidei ejusque mysteriorum lumine illustratum, sic fuisse locutum.*

o *Sunt hæc nomina famosorum magorum Ægyptiorum, qui facta a Moyse coram Pharaone prodigia imitari incantationibus et præstigiis suis conati sunt. Eorum nomina siluit Moyses Exodi* 7, *ubi de illis agit ; expressit autem Apostolus* I *ad Timotheum* 3 ℣ 8. *Jam a primis Ecclesiæ seculis liber eorum nominibus insignitus circumferebatur et inter apocrypha scripta rejectus est. Varia eaque fabulosa de eorum sepulcris scribit Palladius in Historia Lausiaca.*

p *Hinc liquet, in veteri versione quæpiam certe amanuensium posteriorum incuria fuisse deturpata : ibi enim legitur apud Fellum :* Multos juvenes docui male se nescire, *duabus nimirum ultimis vocibus male disjunctis profectisque ex* senescere.

q Hecatumbe *ex Græco* ἑκατὸν *et* βοῦς centum *et* bos *compositum, sacrificii genus erat, in quo centum boves, latinusque acceptum, centum ejusdem speciei animalia mactabantur, quo tendit illud Ovidii Metamorphos.* 8.

Vota Jovi Minos taurorum corpora centum
Solvit.

Hierophanta porro accipitur hic pro maximo inter sacrificulos sacerdote superstitionumque doctore primario.

r *Maranus monet, præplacere sibi lectionem* οὐ θελόντων, *ut Latine sensus sit,* Proditor eram eorum, qui F mihi obsistere nolebant, *quem sane adjuncta exigere videntur.*

C s *Substitui in Græco* ὡσεί *pro* ναυσί ; *sic enim legit etiam interpres, dum vertit* et sicut ventus navigabant. *Multum a textu nostro in aliis etiam hic discedit vetus versio, in qua sic legitur :* Rogantes me multos homines feci currere in aere ; alios super mare bajulabant dæmones et sicut ventus navigabant. Similiter et alios peregrinari feci per aerem ambulantes. Ventos prohibui et ventos vendidi. Naves bene navigantes feci naufragare et alias super terram navigare feci. *De præstigiis illis omnibus translationibusque corporum per dæmones, et malis per ipsos bonis fortunæ inferri solitis vide Delrio sæpe laudatum lib.* 2 *quæst.* 6 *et seqq.*

t *In editis est,* Mulieres feci expelli a viris suis in domibus mœchorum, *quæ satis cum Græcis conveniunt : ut putat Maranus, legendum* διοίχεται *ut sensum faciat, quem reddidit, quique sincerus videtur.*

v *De Lappis seu Lapponibus,quos etiam ventos vendere asserunt, quæ hic leguntur, sic etiam referunt nonnulli, ut non exiguo temporis spatio a corpore absens anima alio evagetur. adduntque mira plurima, ex iis, quæ accidunt corpori, absente anima. De illis sic scribit Olaus lib. 3 cap. 18 Septemtrion. regn. Descript.* Si quis peregrinus cupiat de suorum conditione certi quid cognoscere, præstant, ut intra XXIV horarum spatium resciscat, quid cum illis agatur, vel si CCC milliaribus absint, hoc modo. Incantator postquam usitatis ceremoniis deos suos compellavit, subito collabitur et exanimatur, quasi extincto illo revera excedat a corpore anima : neque enim aut spiritus in eo reliquus esse, aut restare cum vita sensus aliquid aut motus videtur ; sed ut adsint semper aliqui, oportet, qui projectum et exanime corpus custodiant. Quod cum non fit, dæmones abripiunt. Horis XXIV elapsis, revertente spiritu, seu e profundo somno, cum gemitu expergiscitur exanime corpus, quasi revocetur in vitam ex morte, qui conciderat. Postea sic restitutus ad interrogata respondet, et, ut fidem faciat percontatori, recenset aliquid, quod agnoscat ille et certo sciat in ædibus suis aut cognatorum fuisse. *Ad hæc plurima advertit et disputat Delrio lib 2 quæst. 25 : et rem ipsam quidem ex variorum testimoniis admittit : negat tamen modum. Imprimis probat, falsum esse, animam tunc a corpore separari, quippe quod extra dæmonis potestatem sit animam corpori adimere rursumque restituere. Id ipsum tamen et credere et asserere delusos magos, facile concedit : probat namque, dæmones ecstases et raptus, ligando*

causare posse. Quod si autem non unus Sanctus in ecstasibus sibi D
A *gando vel solvendo sensus exteriores, in homine a Deo immissis credidit asseritque, animam a corpore tum temporis separatam aliis in locis egisse, quid mirandum id de magis, quibus diabolus ut suam potentiam ostentet, omni modo illudere studet? Igitur Lapponum illorum corpora vere manent conjuncta animæ, licet obturatis omnibus sensibus separata videantur, nec anima alio evagatur, sed quæ ibi peraguntur suggeruntur mago a veloci dæmone, ab hoc vero alteri. Idem cense de hic narratis. Et vero etiamsi S. Cyprianus scivisset, quid dæmone operante perfecerit, necesse tamen non est credere, etiam calluisse illum, quo singula modo peracta fuerint.*

u *Similia jactitabant Simon Magus, Apollonius Tyanæus aliique, patrem suum diabolum in superbia æmulati. Horrendas blasphemias in Christum ejusque Virginem Matrem, quas a magis exigit dæmon, vide, si necesse est, apud Delrium lib.* 2 *quæst.* 4.

CAPUT IV.

Eusebius consolatur et ad spem firmam veniæ hortatur S. Cyprianum, qui ejus oratione animatus ad episcopum adducitur, instruitur fidei mysteriis et baptizatur. Quibus auditis etiam Aglaidas, ejurato dæmone, ad Christum convertitur.

a Tunc autem, omnibus verecundia et pudore suffusis, amicus meus Eusebius *a* dixit: Cypriane, ne desperes, horum enim omnium remedium est, quia ignorans fecisti. Videbaris enim tibi operibus, divinis esse deditus, cum diabolo gratum faceres; dat B tibi ignoratio excusationis locum. Cur te ipse supra modum dilaceras? Cur in has cogitationes incidisti ad animæ perniciem *b*? Audi me amantem tui, et b patientem mihi aurem accommoda, ut tibi persuadeam. Multos novi, Cypriane, qui cum ad Christum non præclare factis, sed tamen animi affectibus accederent, suscepti fuere. Totum ex parte cognosce. Magi erant illi et suscepti sunt, tu quoque magus eodem prorsus modo ac illi recipieris. Quousque igitur te ipse cædis ac ulcisceris, quamvis admodum infirma valetudine? Vide, ne te in hanc quoque desperationem diabolus conjecerit. Versutus enim est, id quod tibi apertius est quam mihi. An ignoras, quid tibi, antequam nocte cantaret gallus, non sine dolo responderit, et quomodo sese proruperit minabundus? Nonne dixit tibi: Christus meos odit, ac per dolum tibi subvenit, ut cum te a me abstraxerit, iterum abjiciat; seque tunc de te pœnas arbitrio suo sumpturum, adjecit? Scire igitur debes, præsente Christo, nihil posse diabolum: signa cor tuum, ut auferatur a te desperationis cogitatio. Invoca Christum, ut illius benignitatem experiaris. Non postulat a te dona, nec tempore indiget ad misericordiam, nec tibi per mediatorum phantasiam subvenit: dicit enim discipulus Christi Paulus apo- C stolus: Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo. c Quale illud verbum *c*? Fidei in illum et invocationis videlicet. Ore enim, inquit, confessio fit ad salutem, corde autem creditur ad justitiam.

Eusebius presbyter

22 Probo confessionem tuam, qua mihi impieta- d tes a te admissas et non admissas *d* enarrasti. Quapropter silui, et amicis, ut idem facerent, persuasi, ut postquam evomuisses inspiratam ab inimico sententiam, animus tuus allevaretur, ad aspiciendam pietatem erectus. Deinceps igitur stes animo, Cypriane; cogita hominem te esse, intellige errorem et ignorationem. Nam si, cognita Christi virtute, in impietate permaneres, non immerito tua desperatio probaretur. Sed si nunc cognoscis ac inimicum aversaris, perspicuum est, te jampridem, si quis de Christo nuntiasset, sine mora impietatem abjecturum fuisse. Nunc igitur lacrymis tempera ob Christum tibi placatum, et fortem animum assumens, sequere, quo ille vult. Sic enim ad Christum plures, quam perdidisti, perducere poteris, omnibus utilia e suggerens *e*. At ego dixi: Lacrymandi finem non facio, conscientia perculsus. Et ne pluribus morer, (unum est enim, quod me sollicitudine distringat, structæ insidiæ Justinæ. An Christus illius laborem f *f* parvi facturus sit mihique condonaturus, propter

S. Cyprianum ex peccatorum memoria ad desperationem pene reductum

Τότε δὴ πάντων συγχυθέντων, ὁ ἑταῖρος Εὐσέβιος ἀποκριθεὶς λέγει. Κυπριανὲ, μὴ ἀπελπίσῃς, τούτων γὰρ πάντων ἡ λύσις ἐστὶν, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησας· ἐνόμισας γὰρ ἐνθέοις ἑαυτὸν ἔργοις ἐπιδεδωκέναι, ἀναπαύσας τὸν διάβολον· ἡ ἄγνοια τόπον σοι δίδωσιν ἀπολογίας. Ἵνα τί σπαράττεις σεαυτὸν διωλύγιον; ἵνα τί συνέπεσας τοῖς E διαλογισμοῖς πρὸς ὄλεθρον τῆς ψυχῆς; Ἐμοῦ ἄκουσον τοῦ φιλοῦντός σε, παράσχου μοι ἡσυχίαν, ἵνα σε πληροφορήσω. Οἶδα πολλούς, ὦ Κυπριανὲ, εἰ καὶ μὴ ταῖς πράξεσιν, ἀλλὰ γε ταῖς προθέσεσι προσελθόντας Χριστῷ καὶ δεχθέντας· ἀπὸ τοῦ μέρους ἐπίγνωθι τὸ ὅλον. Ἐκεῖνοι γόητες καὶ ἐδέχθησαν, καὶ σὺ γόης πάντως ὅτι κατ' ἐκείνους δεχθήσῃ· ἕως πότε οὖν κόπτεις σεαυτὸν καὶ τιμωρεῖς, καίπερ ὢν ἐξ ἀσθενείας πολλῆς; ἄπιδε μὴ καὶ ταύτην σοι τὴν ἀνελπιστίαν ὁ διάβολος δῷ παραδέξασθαι· δεινός ἐστιν, ὡς καὶ σὺ κάλλιον γινώσκεις· ἢ ἀγνοεῖς, ὃ πρὸ τοῦ φωνῆσαι ἀλέκτορα ἐν νυκτὶ μετὰ δόλου σοι ἀπεκρίνατο, καὶ πῶς ἀπεσείσθη ἀπειλῶν; οὐκ εἶπε σοι ὅτι ὁ Χριστὸς μισεῖ τοὺς ἐμοὺς, καὶ μετὰ δόλου, φησί, συνῆλθέ σοι, ἵνα σε χωρίσας ἀπ' ἐμοῦ πάλιν ἀπώσηται, καὶ ποιήσει εἰς σὲ ὃ βούλεται; Τέως οὖν ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι, παρόντος Χριστοῦ, οὐδὲν ἰσχύει ὁ διάβολος· κατασφράγισαι σου τὴν καρδίαν, ἵνα ἀφαιρεθῇ ἐξ αὐτῆς ἡ τῆς ἀνελπισίας ἔννοια· ἐπικάλεσαι Χριστὸν, ἵνα πεῖραν αὐτοῦ λάβῃς τῆς χρηστότητος. Οὐκ αἰτεῖ σε δῶρα, οὐδὲ χρόνου δέεται πρὸς τὸ ἔλεος· οὐ διὰ μεσιτειῶν φαντασίας σοι ποιεῖ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ· λέγει γὰρ ὁ μαθητὴς Χριστοῦ Παῦλος ὁ ἀπόστολος· Ἐγγύς σου ἐστὶ τὸ ῥῆμα ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Ποῖον τοῦτο ῥῆμα; τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως καὶ ἐπικλήσεως δηλαδή. Στόματι γὰρ, φησὶν, F ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν, καρδίᾳ δὲ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην.

22 Ἀποδέχομαί σου τὴν ἐξομολόγησιν, ὅτι ἐξήγγειλάς μοι τὰς ἀσεβείας τὰς οὔσας καὶ τὰς μὴ οὔσας· διὸ καὶ ἡσύχασα, καὶ τοὺς φίλους τοῦτο ποιῆσαι ἔπεισα, ἵνα ἐμέσαντός σου τοῦ ἐχθροῦ τὸ φρόνημα, ἐπικουφισθῇ σου ἡ διάνοια, ἀνανεύσασα πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Λοιπὸν οὖν κατάστα Κυπριανὲ, σύνες ὅτι ἄνθρωπος εἶ, νόησον τὴν πλάνην, τὴν πλάνην, τὴν ἄγνοιαν· εἰ γὰρ ἐπιγνοὺς Χριστοῦ τὴν δύναμιν τῇ ἀσεβείᾳ ἐπέμεινας, τάχα ἄν τις τὴν ἀνελπιστίαν σου ἀπεδέξατο· εἰ δὲ νῦν ἔγνως, καὶ ἀποστρέφῃ τὸν ἐχθρὸν, δῆλον ὅτι καὶ πάλαι, εἴ τις ἄν σοι περὶ Χριστου ἐξηγήσατο, προτροπάδην τὴν ἀσέβειαν ἀπεκήρυττες. Νῦν οὖν τὸ μὲν δακρύειν σοι παρείσθω διὰ τὴν Χριστοῦ σοι καταλλαγὴν, τὸ δὲ φρόνημα ῥωμαλέον κτησάμενος ἴθι πρὸς τὴν αὐτοῦ βούλησιν. οὕτω γὰρ ἂν πλείονας ὧν ἀπώλεσας προσενέγκαι δυνήσῃ Χριστῷ, πᾶσιν ὑποτιθέμενος τὰ συνοίσοντα· Κἀγὼ ἔφην· δακρύειν οὐ παύομαι τῷ συνειδότι πληττόμενος· τὸ δὲ τὰ πολλὰ λέγειν παρείς, (μίαν γὰρ πάλιν φροντίδα ἔχω τῆς ἁγίας Ἰουστίνης ἐπιβουλῆς, εἰ περόψεται Χριστὸς τὴν αὐτῆς καταπόνησιν, καὶ ἐμοὶ συγγνώσεται, δι' ἣν καὶ παιδοκτονίαν καὶ ἡπατοσκοπίαν ἐν γυναιξὶ, καὶ τὴν λοιπὴν ἄθεσμον

A ἄθεσμον τέχνην πεποίημαι,) παρακαλῶ οὖν, πάτερ Εὐσέβιε, παῦσόν μοι ποθοῦντι ἐκ τῶν γραφῶν τοῦ Χριστοῦ, εἴ τινα τῶν κατ' ἐμὲ ἀσεβῶν ἐπιστρέψαντα ἐγκλημάτων ἀπήλλαξε.

23 Καὶ ὁ Εὐσέβιος ἔφη· καὶ ὁ ἀπόστολος Χριστοῦ, Παῦλος τοὔνομα, εἰ καὶ μὴ μάγος ἦν, ἀλλὰ διώκτης γέγονε τῶν δούλων αὐτοῦ ἀκροθίνιος ἀμέλει· συνευδόκησε τῇ ἀναιρέσει Στεφάνου· ἀλλὰ καὶ δημοσίοις γράμμασι τοὺς κατὰ Δαμασκὸν Χριστῷ λατρεύοντας ἐξεδίωκε τῆς χώρας καὶ πάσης πόλεως· ἀλλ' ἐπιστρέψας σκεῦος ἐκλογῆς αὐτοῦ ἐγένετο, ὡς καὶ ὡμολόγησεν εἰπών· Ἠλεήθην ὑπὸ Χριστοῦ, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα· Ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ περιέχει, ὅτι ἱκανοὶ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων ἐμπρήσαντες τὰς μαγικὰς βίβλους αὐτῶν προσεδέχθησαν Χριστῷ, καὶ βαπτισθέντες ἀφέσεως ἁμαρτιῶν ἔτυχον, τῆς δὲ ἀσεβείας καὶ τῆς δι' αὐτὴν κολάσεως ὑπεράνω γενόμενοι. Εἰ δέ σοι χρὴ καὶ τὸν Βαβυλώνιον Ναβουχοδονόσωρ εἰς μέσον ἐνεγκεῖν, οὗτος μετὰ πεῖραν Θεοῦ, ἣν εἶδεν ἐν καμίνῳ πυρὸς κατηργημένης ῥυσθέντων τριῶν παίδων Θεοῦ, ἀσεβήσας, καὶ ἐκδιωχθεὶς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, κτῆνος γεγονώς, μετανοήσας ἐδέχθη, ὥστε τὸ ἐξ ἀρχῆς κράτος ἀπολαβεῖν. Καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις Μανασσῆς
B δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται, καὶ μετὰ θεογνωσίαν τὰ πάντα δεινὰ δράσαντες, καὶ μεταμεληθέντες ἐδέχθησαν, ἀνεθέντες τῆς διὰ τὰ εἴδωλα βαρυτάτης κολάσεως· καίπερ ὁμοῦ σὺν αὐτοῖς δήμους ὁλοκλήρους συγκατασπάσαντες, καὶ προφήτας ἀνελόντες, καὶ τὰ ἱερὰ μιάναντες. Ἀλλὰ καὶ πάντα τὸν Ἰσραὴλ ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας συχνῶς ἀσεβοῦντα καὶ συχνῶς μετανοοῦντα πελάγει ἀνεξικακίας καὶ ἐλέους προσεδέξατο· καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡ κουροκόμος μετάνοια ἰσχύει πολλὰ ἕως νῦν· ὥστε καὶ τοὺς λίαν ἐξασθενήσαντας ἁμαρτίαις προσίεσθαι ἐπιστρέφοντας· ἡ δὲ δύναμις αὐτῆς ἐστι τὸ εὐαγγέλιον· αὐτὸ γάρ ἐστι τὸ μάννα τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος, ὅπως οἱ ἀσεβοῦντες ἐν αὐτῷ ἐλούμενοι μὴ κατακρίνωνται· διὸ λέγει τῷ Πέτρῳ· Ὅτι οὐ μόνον ἑπτάκις ἑπτὰ ἀφήσεις τῷ ἀδελφῷ σου, ἀλλὰ ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Πῶς οὖν σοι οὐκ ἀφήσει ὁ ἀνθρώποις ἐπιτρέπων ἔχειν τοσαύτην χρηστότητα; Ἵνα δὲ μάθῃς τὴν σύγκρισιν τοῦ ἐλέους Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, μαρτυρεῖ τις βοῶν· Ἔλεος ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἔλεος δὲ Θεοῦ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

24 Τί οὖν εἶ σὺ πρὸς πᾶσαν σάρκα, ὅτι νομίζεις ἐκκενοῦσθαι αὐτὸν, ἐὰν εἰς σὲ χρηστεύσηται; Ἐπὶ Νι-
C νευίτας ὥρισε θάνατον, ἀσεβήσαντας ὑπὲρ σὲ, οὐ λέγω καθ' ἕνα, ἀλλὰ τοὺς πάντας ὁμοῦ· καὶ ἐπιστρέψαντας οὐκ ἀπώλεσε· καὶ σὺ εὐτόνως αὐτὸν παρακάλεσον, ὅτι οὐ μή σε ἀπώσηται. Τῷ λῃστῇ ῥοπῇ τὸν παράδεισον δωρεῖται διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πίστεως, καὶ σοὶ οὐ συγχωρεῖ κἂν εἰς πελάγη κακίας κατωρυγμένος ᾖς, ἐὰν γνησίως αὐτὸν ἐπικαλέσῃ; Ἀνάγνωθι τοὺς προφήτας, καὶ εἴσῃ αὐτοῦ τὴν χρηστότητα. Λέγει Ὠσηὲ τῷ Ἰσραήλ· Ὡς Σόδομα θήσομαί σε, καὶ ὡς Σεβωείμ· καὶ εὐθὺς ἐπάγει· καὶ ἐστράφη ἡ καρδία μου καὶ ἐν τῷ αὐτῷ συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου· σημαίνων ὅτι ἕτοιμός ἐστι τοὺς μετανοοῦντας προσδέχεσθαι. Λέγει τῷ Ἠλίᾳ· Ἴδες πῶς κατενύγη ὁ Ἀχαὰβ ἀπὸ προσώπου μου; οὐ μὴ ἐπάξω ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ τὰ κακὰ, καίπερ δι' αὐτοῦ τοῦ Ἠλία ὁρίσας αὐτῷ θάνατον περί τινος Ναβουθαὶ, δόλῳ φονευθέντος Ἰεζάβελ ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καὶ σὺ αὐτὸν πῶς σεαυτὸν ἀπελπίζεις σωθῆναι τοσούτῳ πελάγει οἰκτιρμῶν περιβληθησόμενος; Οὐ μόνον λιτῶς σοι δείκνυμι Θεὸν χρηστευόμενον· ἵνα γὰρ μηδεὶς ἑαυτὸν σωτηρίας ἀπαγορεύσῃ, ὄμνυσι λέγων· Ζῶ ἐγὼ, λέγει κύριος, εἰ θελήσει θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι, καὶ εἰς ζωὴν ἐλθεῖν. Ἐξ ὅλης καρδίας μετανόησον, καὶ ἐρεῖ σοι· Ἐὰν ζῇς ἔτη ἑκατὸν ἐν ἀσεβείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ μετανοήσῃς, οὐ μὴ ἀποθάνῃς, λέγει κύριος, ἀλλὰ ζωὴν ζήσεις ἐνώπιόν μου· οὐ δύναται Θεὸς ψεύσασθαι, αὐτὸς

quam puerorum cædem et jecoris in mulieribus inspectionem, et alia nefariæ artis facinora commisi,) D oro te, pater Eusebi, exple, quod scire aveo ex Scripturis Christi, an ex iis, qui similem impietatem professi sunt, conversum aliquem crimine liberaverit.

23 Tum Eusebius dixit : Apostolus Christi, *variis rationibus* Paulus nomine, etsi magus non fuit, certe primus exstitit illius servorum persecutor. Consensit neci Stephani; sed et publicis litteris eos, qui Christum Damasci colebant, ex hac regione ac omni civitate expellebat. Sed conversus vas electionis illius factus est, quemadmodum et ipse confitetur : Misericordiam, inquit, a Christo consecutus sum, quia ignorans feci *g*. In Actibus autem Apostolorum illius legitur, multos ex illis, qui curiose egerant, cum libros magicos combussissent, a Christo susceptos esse, et baptizatos remissionem peccatorum accepisse, impietate et meritis ob eam pœnis liberatos. Quod si tibi et Babylonius Nabuchodonosor proferendus ; is cum impie se gessisset, post spectatam Dei potentiam in camino ignis *h*, ex quo tres Dei pueri flamma repressa eruti sunt, ejectus ex hominum societate et bestia factus est; sed pœnitens receptus, ita ut rursus imperium recuperaret. E Præterea Manasses rex Israel, et multi alii reges et privati, cum post Dei cognitionem scelera omnia perpetrassent, pœnitentes recepti fuere et gravissimis ob idololatriam suppliciis exsoluti; quamvis secum totos populos abstraxissent, et occidissent prophetas, ac sacra contaminassent. Sed et omnem Israelem usque ad Christi adventum sæpe in impietatem delapsum ac sæpe pœnitentem quodam veluti patientiæ ac misericordiæ pelago excepit. In Ecclesia autem hactenus tonsos habens capillos *i* pœnitentia plurimum valet; ita ut, qui maxime debilitati sunt peccatis, conversi suscipiantur. Illius autem virtus est Evangelium, quod est manna gratiæ Christi, ut impii misericordiam in eo consecuti non condemnentur. Quapropter dicit Petro : Non solum septies dimittes fratri tuo, sed septuagies septies *k*. Quomodo igitur tibi non dimittat, qui tantem hominibus commendat benignitatem? Atque ut discas comparationem divinæ misericordiæ cum humana, quidam testatur, clamans : Misericordia hominis in proximum ejus; Dei autem misericordia super omnem carnem. F

24 Quis es tu ad omnem carnem, ut eum exhaustum esse existimes, si benignus in te sit? *ad pœnitentiam* Ninivitis, quorum impietas tuam superabat, mortem constituit, non dico singulis, sed omnibus simul : conversos non perdidit. Tu quoque illum etiam atque etiam invoca, ut te non repellat. Latroni temporis momento paradisum donat ob fidei præstantiam; et tibi non parcet, etiamsi in pelagus nequitiæ demersus fueris, modo eum vere et ex animo invoces? Lege prophetas, videbis illius benignitatem. Dicit Osee Israeli : Ut Sodoma ponam te ut Seboim; et statim addit : Conversum est cor meum et simul conturbata est pœnitentia mea : significans, se ad recipiendos pœnitentes paratum esse. Dicit Eliæ : Vides, quomodo compunctus sit Achab a facie mea : Non inducam in diebus illius mala; quamvis per ipsum Eliam mortem ei constituisset, propter quemdam Naboth, quem Jezabel ipsius uxor per dolum acciderat, ut ipsi gratum faceret. Quomodo desperas salutem, tanto miserationum pelago circumdatus? Nec simpliciter tibi Deum misericordem demonstro, sed ne quis salutem suam desperet, jurat dicens : Vivo ego, dicit Dominus, si voluntate volo mortem peccatoris, quemadmodum eum converti et ad vitam pervenire *l*. Ex toto corde pœnitentiam age, et dicet tibi : Etiamsi annis centum in impietate vivas,

A et postremo die pœnitentiam agas, non morieris, dicit Dominus, sed vivens vives coram me. Mentiri Deus non potest, ipse enim est veritas. Num propter te committet *m*, Cypriane, ut sermonem suum immutet, ejusque benignitas in te superetur, qui proprio Filio non pepercit propter humanum genus? Oves nonaginta novem reliquit in cœlis, cœlestes videlicet ordines, et ad unam, quæ perierat, descendit; et suam in te benignitatem claudet?

m

25 Propter hominem crucifixus est, et pigrabitur impio converso sese dare? Conviciis appetitus impios ad se vocat, et glorificatus te repellet? Non creditus peccatores ad se vocavit, et creditus in te benignus non erit? Patiens non adversatus est latronem, et adoratus ad te non convertetur misericordiæ causa? Si major angelis Deus, major profecto illius benignitas. At gaudent cœlestia omnia in uno peccatore pœnitentiam agente. Quomodo ergo te Deus aversabitur? Confide Cypriane; non venit Christus vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam. Tantum age pœnitentiam ut par est, et videbis eum te complectentem Quod perditam ovem reperisset, non modo lætatus est, sed etiam illam, B quasi filium humeris portavit, ut ex ipsa re discas, quantum Deus angelos superet; et tu dicis, contemnet me? Tantum fac dignum fructum pœnitentiæ, ac mei tunc memineris, cum regni hæres eris ut filius. Pluit super peccatores et justos, ac oriri facit solem suum super bonos et malos; et te ab eo repelli dicis? Bene facit non credentibus, et te ingemiscentem non suscipiet? Apud Isaiam dicit: Quando conversus gemueris, tunc salvaberis; et tibi pœnitentiam non infructuosam agenti gratiam non dabit ad æterna gaudia? Dicit enim et apud Paulum, se omnes homines velle salvos fieri et ad cognitionem veritatis pervenire.

fidem firmam

26 Atque hæc quidem tibi a me pauca de multis, Cypriane. Cum autem ad magistros veneris, audies dilucide, quæ ad pœnitentiam spectant: meque in auditorum numero habebis, dogmatis magnitudine perculsus. Agunt enim prolixe et liberaliter, ac opem libenter porrigunt. Non est apud eos fastus, non vestis conspicua ad ostentationem, non sophistarum more inflatio, non spe mercedis procrastinatio illiberalis. Incipiunt enim ab his, quæ caput et summam continent, omnem munerum suspicionem repellentes; nec, ut sophistæ, a minoribus rebus animi informandi initium ducunt; sed hortantur, ut quisque ad sapientiæ, ut ita dicam, basim C et fundamentum accedat; probe scientes, primo fundamentum ponendum esse quam optimum; deinde sine damno, quæ sequuntur superstruenda. Videbis illic venerandam liturgiam *n*, non cymbalis et organis circumsonantem, non strepitus auditum effeminantes, non tibias dissolutis modis indulgentes, non tympana modestam indolem frangentia, non chorum ad musicam, ut plurimum non ad rectas leges attentum, non vocem expertes rationis animos agitantem, non victimas et stercora expurgata, non ligna et ignem corporum rationis expertium propugnacula, non sacerdotem veluti ad bellum rationis expers armatum, non æditu os taurorum robur infringentes, non impudicum sermonem, non risum turpissimum, non superbum oculorum supercilium, non convivium *o* legibus solutum, non indecoram agendi rationem; sed tranquillum omnino animum et fastus expertem disciplinam; ex quibus aliquis videns, admodum infantes eamdem ac senes ordinis disciplinam servantes, facile perspiciat, eorum juventutem divino quodam signa gubernari. Omnibus igitur in orbem stantibus, videas sacram urbem uni parentem duci, ac ceteros æditu os ordinis serie circa sacram mensam stantes: deinde psaltes ser-

in Dei promissis misericordia

n

o

γὰρ ἐστιν ἡ ἀλήθεια· μὴ διὰ σὲ ἔχει παλιλλογῆσαι, Κυ- D πριανὲ, ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο διὰ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἐπὶ σοί ἔχει νικηθῆναι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ; τὰ ἐννενηκονταεννέα πρόβατα ἐν οὐρανοῖς κατέλειπε, δηλαδὴ τὰ ἐπουράνια τάγματα, καὶ πρὸς ἓν κατελήλυθε τὸ ἀπολωλὸς, καὶ ἐπὶ σοῦ ἔχει συστεῖλαι αὐτοῦ τὴν χρηστότητα;

25 Διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐσταυρώθη, καὶ ὀκνεῖ ἀσεβεῖ ἐπιστρέφοντι ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι; λοιδορούμενος τοὺς ἀσεβεῖς προσκαλεῖται, καὶ δοξαζόμενος ἀπώσεταί σε; ἀπιστεύμενος τοὺς ἁμαρτωλοὺς πφοσεκαλέσατο, καὶ πιστευόμενος οὐ χρηστεύσεταί σε; πάσχων οὐκ ἀπεστράφη τὸν λῃστὴν, καὶ προσκυνούμενος πρός σε οὐκ ἐπιστραφήσεται εἰς ἱλασμόν; εἰ μείζων τῶν ἀγγέλων ὁ Θεὸς, πάντως ὅτι μειζόνως χρηστεύεται· πάντα τὰ ἐπουράνιά χαίρουσιν ἐπὶ ἁμαρτωλῷ ἑνὶ μετανοοῦντι, καὶ πῶς ὁ Θεός σε ἀποστραφήσεται; Θάρσεε Κυπριανὲ, οὐκ ἦλθεν ὁ Χριστὸς καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· μόνον σὺ μετανόησον ὡς χρὴ, καὶ ὄψει αὐτὸν περιπτυσσόμενόν σε. Ὅτι εὗρε τὸ ἀπολωλος πρόβατον οὐ μόνον ἐχάρη, ἀλλὰ καὶ ὡς τέκνον αὐτὸ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐβάστασεν, ἵνα ἔργῳ μάθῃς τὸ ὑπερβάλλον Θεοῦ πρὸς ἀγγέλους, καὶ σὺ E λέγεις ὅτι ἐμὲ περιόψεται; Σὺ μόνον ποίησον καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, καὶ τότε μου μνησθήσῃ, ὅτε κληρονόμος ἔσῃ τῆς βασιλείας ὡς υἱός· ὃς βρέχει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καὶ δικαίους, καὶ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς καὶ λέγεις ὅτι σε ἀποβάλλεται; τοὺς μὴ πιστεύοντας εὐεργετεῖ, καὶ σὲ τὸν στενάζοντα οὐ προσδέξεται; Ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ λέγει· ὅτε ἀποστραφεὶς στενάξεις, τότε σωθήσῃ, καὶ σοι ἐγκάρπως μετανοήσαντι οὐκ ἐπιδώσειε χάριν εἰς τὴν αἰώνιον ἀπόλαυσιν; λέγει γὰρ καὶ ἐν τῷ Παύλῳ, ὅτι πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

26 Καὶ ταῦτα μέν σοι παρ' ἐμοῦ ἐκ πολλῶν ὀλίγα, Κυπριανέ· ὅταν δὲ πρὸς τοὺς διδασκάλους ἴῃς, ἀκούσῃ τὰ περὶ μετανοίας σαφῶς. κἀμὲ ἐν φοιτητῶν τάξει σχῇς, τὸ πλάτος τοῦ δόγματος καταπλαγείς· καὶ γὰρ ἄφθονοί εἰσιν, καὶ χαίροντες χεῖρα ὀρέγουσιν· οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς τύφος, οὐ στολὴ περίβλεπτος ἐπίδειξιν σημαίνουσα, οὐ σοφιστικὴ οἴησις, οὐκ ἐλπίδι μισθῶν ὑπέρθεσις ἀνελεύθερος. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν κεφαλαιωδῶν ἄρχονται, πᾶσαν λήψεως ὑπόνοιαν ἐξορίζοντες· οὐχ ὡς οἱ σοφισταὶ ἀπ' ἐλαττόνων ἀνάγονται τὸν νοῦν, ἀλλὰ χωρις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῇ κρηπῖδι πλησιάσαι τῆς σοφίας παρακαλοῦσιν· εὐειδότες δεῖν πρῶτον τὸν θεμέλιον ὀιιζειν ὅρι κράτιστον, εἶθ' οὕτως ἀζημίως ἐποικοδομεῖν τὰ ἀκόλουθα. Ὄψει F ἐκεῖ σεμνὴν λειτουργίαν, οὐ κυμβάλοις καὶ ὀργάνοις περιηχουμένην, οὐ κρότον ἀκοὴν ἐκθηλύνοντα, οὐκ αὐλοὺς ἠχοῦντας λελυμένος ᾠδὰς, οὐ τύμπανα ὁρμὴν κλῶντα ἐπιεικείας, οὐ χορὸν μουσικῇ τὸ πλέον προσέχοντα, καὶ οὐκ εὐνομίᾳ· οὐ φωνὴν ἀλόγων δονοῦσαν διάνοιαν, οὐ θύματα καὶ κόπρους καθαιρομένους, οὐ ξύλα καὶ πῦρ ἀλόγων σωμάτων ἀμυντήρια· οὐχ ἱερέα οἱονεὶ ἀλόγῳ πολέμῳ καθοπλισμένον, οὐ νεωκόρους ταύρων τροποῦντας ἰσχὺν· οὐ λόγον ἀκόλαστον, οὐ γέλωτα αἴσχρότατον, οὐ βλέμμα μετέωρον, οὐ θοίνην ἄτακτον, οὐ τρόπον ἀσχήμονα· ἀλλὰ τὸ πᾶν ἡσυχίας γνώμην, καὶ κατάστασιν ἄτυφον· δἰ ὧν παιδευθείη τις ἂν ὁρῶν κομιδῇ νηπίους τὴν αὐτὴν πρεσβύταις ἔχοντας εὐταξίαν, ὡς ἐκ τινὸς θειώδους συνθήματος οἴεσθαι τὸ νέον αὐτῶν καταβραβεύεσθαι. Πάντων οὖν ἐν κύκλῳ ἑστώτων, ἴδοις ἂν πόλιν ἱερὰν ἑνὶ πειθαρχοῦσαν ἡγεμόνι, ἑτέρους δὲ νεωκόρους ἀκολουθίᾳ τάξεως τὴν ἱερὰν τράπεζαν περιβάλλοντας· εἶθ' οὕτως ὁ ψαλμῳδὸς ἀφελὴς τῷ λόγῳ καὶ ὕμνῳ κατανυκτικὸς εἰς παράκλησιν, οἱονεὶ περικαθαίρων τὰ στόματα καὶ τὰς ἀκοὰς ᾠδῶν κοσμικῶν πρὸς τὰ μέλλοντα ἀναγνώσματα.

A

27 Μὴ αἰδεσθῇς οὖν τὴν πρόσοδον, ἀλλ' ἐν παῤῥησίᾳ προσπέλαζε, καὶ ἀναστὰς ἀπονήστευσαι, τρίτην ταύτην τὴν ἡμέραν ἄσιτος ὤν· καὶ κοινωτέρως ἴωμεν τέως πρὸς τὴν τῆς ἑσπέρας εὐχήν· ἑξῆς δὲ τῇ πανεόρτῳ συνάξει ἐπιμένοντες· ἔθος γὰρ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῇ πρώτῃ ποιεῖν ἀναστάσεως Χριστοῦ μνείαν, μεθ' ἣν τῷ πάπα προσελθόντες τὰ εἰκότα δρῶμεν καὶ λέγομεν. Σαυτοῦ γενοῦ Κυπριανέ· τάχα γὰρ πλείονας σώσεις, παρ' οὓς ἀπώλεσας, καί μου μνήσθητι ὅταν εὖ σοι γένηται, μεθημερινά σοι ἐνύπνια διακρίνοντι πρὸς πολλῶν ὠφέλειαν. Ἐγὼ οὖν ἀναστὰς ἀπρὶξ εἰχόμην αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς, καὶ στέρνα αὐτοῦ τοῖς ἐμοῖς προθέμενος, πατέρα καὶ ἄγγελον ἀπεκάλουν· Κἀμὲ μέσον ἔχοντες ἑαυτῶν αὐτός καὶ ὁ τούτου υἱὸς συνηλικιώτης μου ὤν, καὶ τῆς αὐτῆς μοι τῶν πραγμάτων διατριβῆς γεγονὼς, εὐσεβείᾳ δὲ προύχων, εἴ καί τις ἄλλος, οἴκαδε ἀγαγόντες, παρετίθουν τὰ πρέποντα. Εἶθ οὕτως ἀπῄειμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἰδοὺ τὸν χορὸν οὐρανίων ἐοικότα Θεοῦ ἀνθρώπων, ἢ χορῷ ἀγγέλων Θεῷ ἀναμέλποντι, Ἑβραϊκήν τε λέξιν ἑκάστῳ στίχῳ ἐπαγαγόντες μιᾷ φωνῇ, ὡς πείθεσθαι αὐτοὺς μὴ εἶναι ἀνθρώπους, ἀλλὰ φύσιν λογικὴν σύγκλυδον ἀπηχοῦσαν

B

θαυμάσιον ἦχον, ὃν οἱ προφῆται θανόντες διὰ τῶν ζώντων πάλιν προεφήτευον.

28 Καὶ οἱ ἀπόστολοι οὐδὲν ἧττον ὡς παρόντες ἐφθέγγοντο, οὐ χρήζοντες ἑρμηνείας· ἁπλούστατοι γάρ εἰσιν οἱ λόγοι ἐν διανοίαις συγκείμενοι· καὶ δὴ τὸ πλῆθος θαυμάσαν ἡμῶν τὴν εἴσοδον, γέγονε ξενισθῆναι· καὶ πάλιν οἴκοι καταχθέντες ἡσυχάσαμεν. Καὶ τῇ ἑξῆς εἶπον· πάτερ Εὐσέβιε, διατί μὴ καίωμεν τὰς βίβλους τοῦ διαβόλου; Δημοσίᾳ οὖν τοῦτο δράσαντες εἴδομεν καὶ τὸν ἐπίσκοπον, καὶ πάντα καθὼς μοι ἐπηγγείλατο, ἐν ἀνθρώπῳ ἄγγελός μοι γενόμενος Εὐσέβιος, ἀκηκόαμεν. Ὡς δὲ ἤκουσε καὶ ἡ ἁγία Ἰουστίνα τὰς τρίχας ἀποκειραμένη, καὶ τὸν θάλαμον σὺν τῇ προικὶ διοικήσασα πένησι διένειμεν, διπλῆν ἡγησαμένη σωτηρίαν τὴν ἐμὴν μετάνοιαν· καὶ γὰρ ὁ Ἀγλαΐδας ἀποταξάμενος τὸν διάβολον ἐνέπρησεν, ὅτι τὸ ξίφος τοῦ ὀλέθρου ἑαυτῷ περιέπηρεν, τοῦ Χριστοῦ πλέξαντος ἡμῖν διὰ Ἰουστίνης σωτηρίαν δίδυμον. Ἐπεὶ δὲ κἀγὼ διένειμον τὰ πράγματα καὶ ἤμην σὺν τῷ πατρὶ Εὐσεβίῳ γενομένῳ πρεσβυτέρῳ τῆς ἐκκλησίας, τυχὼν τῆς σφραγῖδος τοῦ Χριστοῦ, ἐξηγονιζόμην κηρύττων πᾶσι, καὶ πολλοὺς πείθων ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν κύριον· ἀλλὰ καὶ ἐπείσθησαν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰωνων, Ἀμήν.

C

mone simplex et hymno compungens ad exhortandum, expurgat ora et auditum a cantilenis sæcularibus ad futuras lectiones. D

27 Ne verearis igitur adire, sed libere accede, et surgens cibum sume jam triduo jejunus *p*, ac simul eamus ad precem vespertinam; cras autem celebratæ ab omnibus synaxi immanebimus; mos enim est primo ex septem die memoriam resurrectionis Christi celebrare, quo die ad episcopum accedentes convenientia facimus et dicimus. Tibi attende, Cypriane, fortasse enim plures salvabis, quam perdidisti; fac autem memineris mei, cum præclare in te agetur, diurna somnia ad multorum utilitatem interpretante. Tum ego consurgens amplexus sum illius caput et pectus patrem illum et angelum vocans. Tum medium me habentes ipse et ejus filius æqualis meus et in eodem litterarum ludo institutus *q*, sed pietate, si quis alius, excellens, domum deduxerunt, et decentem cibum apposuerunt *r*. Deinde in ecclesiam ivimus, ac vidi chorum cœlestium Dei hominum, vel angelorum Deo canentium choro similem, Hebraicam dictionem singulis versibus adjicientes *s* una voce, ita ut non homines esse viderentur, sed natura rationalis congregata admirabilem edens sonum, quo Prophetæ mortui E iterum per vivos oracula dabant.

hortatur, cujus oratione motus Sanct

p

q

r

s

28 Apostoli non secus ac præsentes prædicabant; nec opus erat interpretatione, sunt enim simplicissimi sermones, in sententiis positi. Evenit autem ut multitudo introitum nostrum admirans, obstupesceret, ac domum reversi quievimus. Postero autem die dixi, Pater Eusebi, cur non comburimus libros diaboli? Id ergo, cum publice fecissemus, episcopum etiam adivimus, ac omnia audivimus, quemadmodum mihi promiserat Eusebius, quem in homine angelum habebam. Hæc autem postquam audiit sancta Justina, crines totondit, et thalamum cum dote venditum *t* pauperibus distribuit, duplicem salutem existimans pœnitentiam meam. Nam et Aglaidas, qui ipse sibi gladium mortis circumintulerat, diabolum ab eo discedens *v* incendit, nectente nobis Christo per Justinam duplicem salutem. Postquam autem mea quoque distribui, eram una cum patre Eusebio, qui presbyter erat ecclesiæ, ac Christi sigillum adeptus, conabat prædicare omnibus et multis persuadere, ut ad Dominum converterentur. Sed et persuasi sunt in Domino Jesu Christo, per quem et cum quo Patri gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

libros magicos public e comburit et ab episcopo instructus baptizatur,

t

v

F

ANNOTATA.

a *Eusebium hunc, quem aliunde non novi, pariter nominat antiquus interpres, uti et Eudocia apud Photium, apud quem omnia hæc fideliter contracta leguntur.*

b *Vetus interpretatio ita prosequitur :* Dixisti quidem, habeo pelagus iniquitatum et innumerabiles fontes impietatum et undas multorum malorum; sed pelagus et fontes et undæ sub potestate Dei sunt : jubet enim Deus et omnia dissolvuntur. Numquid possunt tua mala vincere Dei benignitatem? *Quæ non habet textus Græcus.*

c *Corruptissima sunt hæc in versione antiqua apud Fellum : sic enim ibi legitur :* Quod dicitur verbum fidei : et dicit vacue in eum est et invocationes, *quæ nihil significant. Martenius, hæc ita edidit :* Juxta est in ore tuo, in corde tuo, quod dicitur verbum fidei, dicit quæ in eum est et invocationes. *Nostra, interpunctionibus et sensu restitutis, ex Epistola ad Rom.* 10 ℣ 8 *desumpta sunt, non vero ex Psalm.* 54 ℣ 25 *ut ex confusa periodo conjectarat Fellus.*

d *Hæc ita expressit interpres vetus.* Suscepit te Deus, quia confessus es et pronunciasti iniquitates tuas, quas fecisti, et quas non fecisti, bene fecisti, quia vomuisti venenum draconis immundi. *Monet Maranus,* τὰς οὔσας καὶ τὰς μὴ οὔσας *non legi in editis Confessionibus ; at erronee, ut liquet. Quid porro tantum in eo laudandum vel probandum sit, quod quis confiteatur, quæ non fecit, ego hactenus non capio. An forte de peccatis Omissionis, ut loquuntur theologi, interpretandum?*

e *Multo in hisce omnibus disertior est antiquus interpres, cui verisimiliter debemus orationem amplificatam, quam, si lubet, vide apud Martenium : longior enim est, quam ut commode hic inseri possit.*

f *Variant hæc multum in antiqua versione, et sic leguntur :* Deprecor autem Christum et famulam ejus Justinam incessanter, ut indulgeat mihi, quæ in eam deliqui, et ut deprecetur Deum pro me. *Quæ sane toto cœlo a nostris differunt.*

h

Leguntur ista ad Timotheum 1 *cap.* 1, ℣ 13; *quæ vero sequuntur, spectant ad Actuum cap.* 19 ℣ 19. Περίεργα D
A g *Leguntur ista ad Timotheum* 1 *cap. 1,* ℣ 13; *quæ vero sequuntur, spectant ad Actuum cap.* 19 ℣ 19. Περίεργα
porro, quod ibidem in textu Græco sacro etiam legitur, passim magicas superstitiones significat.

h *Recte monet Maranus, legendum* κατεργημένου, *vel addendam vocem* φλογός.

i *En allegatam rationem, quare in Conversione sanctorum* Cypriani et Justinæ, *seu* 1 *Actorum parte dica-*
tur etiam Edusius S. Justinæ *genitor caput totondisse. Vide ibidem Annotata ad litterum* h.

k *Desumpta sunt hæc ex Matthæi* 18 ℣ 22, *ubi non legitur* septies septies, *sed* septies *tantum. Quæ pau-*
lo post sequuntur, sunt Ecclesiastici cap. 18 ℣ 12, *ac deinde Osee. Cap.* 11 ℣ 8 *de Sodomis, ac denique*
Ezechielis 33.

l *Immensum in sequentibus discedit interpres, ita scribens.* Non ergo desperes Cypriane, mundari te pos-
se magno pelago misericordiæ et miserationum Dei, in quo cito per gratiam Christi habes salvari. Salu-
tarem enim aquam ipse effudit super nos affluenter, super peccatores et iniquos propter nos mortem sus-
cipiens, sicut Isaias prophetavit, dicens: Propter peccata populi mei adductus est ad mortem. Et iterum
dicit: Non veni justos vocare, sed peccatores ad pœnitentiam, ut justificentur. Et iterum dicit: Quia
opus non habent sani medico, sed male habentes. Propterea relinquens nonaginta et novem oves venit
ad errantem. Et quia gaudium erit in conspectu angelorum Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.
Cypriane, tene anchoram fidei, juramentum Domini; Vivo ego, dicit Dominus Adonai, nolo mortem pec-
catoris, sed ut convertatur et vivat. *Post hæc ad numerum nostrum 26 fere revertitur.*

m *Recte monet Maranus, legendum* παλιλλογῆσαι, *pro corrupta voce* ἀλληλογῆσαι.

n *Id est* publicum ministerium, *ut vox Græca proprie significat, sed apud Græcos stilo ecclesiastico passim*
designat sanctissimum sacrificium Missæ, in quo corpus et sanguis Christi conficitur. Hic forte ponitur pro toto
ministerio ecclesiastico.

o *Legebatur paulo superius in codice* ἐπὶ οἰκίας, *pro quo* ἐπιεικείας, *deinde* εὐνομίαν *pro quo* εὐνομία, *paulo*
post τροποδςαι *pro quo* τροποδντας, *ac denique hic* θύνικη, *pro quo* θοίνικη, *Marano suadente substitui.* E

B p *Usque ad triduanum hoc jejunium expressit diserte Eudocia. Vide Comment, prævii num.* 19. *Porro quæ-*
cumque hic memorantur, presse cum antiquis Orientalis Ecclesiæ ritibus conveniunt: quod si experiri lubet,
consule Thomassinum.

q *Censet Maranus, pro* πραγμάτων *legendum* γραμμάτων, *quia ex adjunctis credibile non est, Eusebii filium*
etiam magis studuisse. At non video quare πρᾶγμα *hic necessario de magia, et in malam partem vertendum*
esset.

r *Toto rursus cœlo differunt, quæ hic habet antiqua versio: ibi enim ita legitur*: Tunc ego Cyprianus os-
culatus sum caput ejus et pectus, et patrem eum vocabam. Erat autem et condiscipulus meus in litteris,
ipse enim Eusebius ab infantia erat fidelis, et cum essem in errore meo multum me monebat, ut ad me-
liora transirem. Alio autem die, cum adhuc nox esset, ivimus in ecclesiam Dei. *Hæc sane tam sunt di-*
versa, ut vix ex eodem textu profecta fuisse, suspicari ausim.

s *Observat Maranus, hodiernos adhuc Græcos in exequiis defunctorum addere singulis versibus* Alleluia,
quod sane apud ipsos in aliis Officiis et potissimum Paschalibus, tam frequenter repetitur, ut singulis versibus
adjunctum dici possit. Correxi καὶ ἴδον, *ex* καὶ ἰδεῖν, *ut Marano præplacet.*

t *Ecce rursus periodum veteris interpretisl onge a nostra diversam.* Cum ergo, *inquit*, audisset Dei famula
Justina meam conversionem, lucernas accendit et Deo capillos suos detotondit. Parentes vero thalamum
ejus consecraverunt ministerio sanctæ ecclesiæ. Ipsa vero ornamentum vendens cum dote sua omnia pau-
peribus erogavit, gratias agens Deo pro salute mea. *In chronotaxi nostra pater Sanctæ certe non amplius*
erat in vivis: at anonymi vel errantis vel interpretantis asserta torquere nos non debent.

v *In antiqua versione nihil legitur de conversione Aglaidæ, quæ tamen etiam apertissime asseritur ab Eudo-*
cia apud Photium, ubi ejus narratione clauditur liber secundus Metaphrasis Eudocianæ.

F

C

PARS III

Martyrium Sanctorum martyrum Cypriani et Justinæ a

Auctore Anonymo.

Ex bibliothecæ regiæ Parisinæ codice 520 *collato cum cod.* 1485. *Interprete J. C.*

Impletis prophetarum sermonibus *b* et quæ a Domino nostro Jesu Christo dicta sunt de semine frumenti et multiplicatis zizaniis, cum populus dispersus esset et lupus dissiparet gregem Christi, S. Cyprianus epistolis omnes confirmans per omnem civitatem et locum plurimos ex lupi faucibus eripiebat. Pessimus autem serpens invidens sugessit Eutolmio comiti Orientis *c*, quod Cyprianus doctor Christianorum destrueret gloriam deorum, cum Virgine quapiam omnes præstigiis perverteret, et concitaret totum Orientem orbemque universum suis epistolis. Comes ad hæc ira plenus vinculatos et sub præfectorum omni custodia jussit simul perduci Damascum *d*. Cum eo pervenissent, interrogavit comes: Tune es doctor Christianorum, qui multos olim aggregasti potentiæ deorum, nunc vero fraude Crucifixi signa edens fascinas aures hominum præ-

b SS. Cyprianus et Justina comprehensi interrogantur

c

d

Τῶν Προφητικῶν λόγων νῦν πληρουμένων, τῶν τε λόγων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ περὶ τῆς σπορᾶς τοῦ σίτου τῶν τε ζιζανίων πληθυνομένων, καὶ τοῦ λαοῦ σκορπιζομένου, τοῦ τε λύκου σοβοῦντος τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ· ὁ ἅγιος Κυπριανὸς πάντας δι' ἐπιστολῶν διωρθωσάμενος κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, πολλοὺς ἀνέσπασεν πλανωμένους ἐκ τῆς θήρας τοῦ λύκου. Ὁ δὲ ἀρχέκακος ὄφις βασκαίνων, ὑπέβαλεν Εὐτολμίῳ, τῷ κόμητι τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι Κυπριανὸς ὁ διδάσκαλος τῶν Χριστιανῶν καθεῖλε τὴν δόξαν τῶν θεῶν· γοητεύει δὲ πάντας ἅμα τινὶ παρθένῳ, καὶ ἀνασείει πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν, καὶ τὴν οἰκουμένην δι' ἐπιστολῶν. Ὁ δὲ κόμης θυμοῦ πλησθεὶς ὑπὸ δεσμοὺς καὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν τῶν ἀρχόντων ἐκέλευσεν αὐτοὺς ἀπαντῆσαι εἰς τὴν Δαμασκόν. Προελθόντας δὲ αὐτοὺς ἠρώτω ὁ κόμης. Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τῶν Κριστιανῶν, ὁ πολλοὺς ποτὲ συναθροίσας τῇ δυνάμει τῶν θεῶν; Νυνὶ δὲ διὰ τῆς τοῦ ἐσταυρωμένου ἐφαινων

A ἐμφαίνων ἀπάτης περικλύζεις τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀκοάς, προκρίνων τὸν ἐσταυρωμένον τῶν ἀθανάτων θεῶν. Ὁ ἅγιος Κυπριανὸς λέγει· Σὺ δὲ εἰπέ μοι· πῶς τολμᾷς ἑαυτὸν συνιστᾷν τῷ κόμπῳ τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς διαβολικῆς μανίας; Ἐγὼ γὰρ πρώην ὥσπερ καὶ σὺ σήμερον, ἤμην ἐξωγρημένος ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου τῇ σοφίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτισμένος. Πολλοὺς μὲν ἀπέκτεινα, πολλοὺς δὲ καὶ πορνεύειν ἐδίδαξα. Ἀλλὰ νῦν ἔσωσέ με ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἁγίας ταυτῆς Παρθένου. Σχολαστικὸς γάρ τις, ὀνόματι Ἀγλαΐδος, ὁ τῶν Κλαυδίου, ἐρασθεὶς αὐτῆς καὶ τῷ νόμῳ ἦν ἀσπαζόμενος γάμον, καὶ μηδὲν ἀνύσας πρός με ἐλθὼν ἠξίωσέ με τῆς τοῦ φίλτρου μανίας ἐπαπολαύειν αὐτῇ.

2 Ἐγὼ δὲ θαῤῥῶν ταῖς βίβλοις μου ταῖς μαγικαῖς ἔπεμψα δαίμονα πρὸς αὐτήν· καὶ τοῦτον ἐξήρανε τῇ σφραγῖδι τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἕως τρίτου ἀρχοντικοῦ δαίμονος ἔπεμψα, καὶ τούτους κατέστρωσε τῷ αὐτῷ σημείῳ. Ἐγὼ δὲ ἐσπούδασα μαθεῖν τὴν τοῦ σημείου δύναμιν, πολλὰ ὁρκίσας τὸν δαίμονα· καὶ ὁ δαίμων ὑπὸ ἀγγέλων μαστιγωθεὶς πάντα μοι ἀνήγγειλεν. Τότε ἐγὼ ἀνανήψας τῷ πρὸ ἐμοῦ ἐπισκόπῳ προσαγαγών μου τὰς βίβλους, παρόντων καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, ἐνέπρισα ἐν πυρί. Διὸ καὶ σε παρακαλῶ ἀποστῆναι τῆς τῶν εἰδώλων μανίας, καὶ ἐλθεῖν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ,
B ὅπου ὁ ἀληθινὸς Θεὸς εὐσεβῶς καὶ ἀληθῶς δοξάζεται, καὶ τότε γνώσῃ τὴν ἀνίκητον τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. Ὁ δὲ κόμης ὀργισθεὶς θυμῷ ἐλεγχόμενος ὑπὸ τῆς οἰκείας συνειδήσεως ἐκέλευσεν αὐτὸν κρεμασθῆναι καὶ ξέεσθαι, τὴν δὲ ἁγίαν Παρθένον ὠμοῖς δέρμασι μαστίζεσθαι κατ' ἄμφω ἀλλήλων. Ἡ δὲ Παρθένος ἤρξατο λέγειν· Δόξα σοι ὁ Θεὸς ὅτι ἀναξίαν με οὖσαν οἰκειώσας πρὸς τό σου θέλημα, καὶ καταξιώσάς με ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός σου ταῦτα παθεῖν. Τῶν δὲ δημίων ἀτονησάντων, καὶ τῆς ἁγίας ὑμνούσης τὸν Θεὸν, ἐκέλευσεν παύσασθαι αὐτούς. Τοῦ δὲ ἁγίου Κυπριανοῦ ἐπὶ πλεὸν ξεομένου, οὐδὲν ἐφρόντιζεν ὅλως. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Κόμης· διὰ τί ἀπονενόησαι; Ὁ δὲ μακάριος Κυπριανὸς λέγει πρὸς αὐτόν. Σὺ ἀπονενόησαι ἀποστάτης ὢν τοῦ Θεοῦ, καὶ δραπέτης τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Ἐγὼ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιγινωσκάμενος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν φθᾶσαι σπουδάζω, ἵνα καταξιωθῶ διὰ τῶν βασάνων τούτων ἐπιτυχεῖν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν.

3 Ὁ δὲ τύραννος οὐκ ἐπαύσατο τῶν βασάνων εἰπών· Εἰ βασιλείαν σοι οὐρανῶν περιποιοῦμαι, μείζοσιν ὑποβληθήσῃ βασάνοις. Καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν καθαιρεθέντα βληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ, τὴν δὲ ἁγίαν Παρθένον εἰς τὰ Τερεντίου προσέταξεν εἶναι. Εἰσελθούσης δὲ αὐτῆς εἰς
C τὴν οἰκίαν, ἐφωτίσθε πᾶς ὁ οἶκος αὐτοῦ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ. Μετὰ δὲ ὀλίγας ἡμέρας ἐκέλευσεν ὁ κόμης προσαχθῆναι αὐτοὺς, καὶ λέγει τῷ Κυπριανῷ· Μὴ ἀπάτῃ καὶ μαγείᾳ τοῦ τεθνηκότος ἀνθρώπου ἑαυτοὺς ἀποκτεῖναι θελήσητε. Ὁ δὲ μακάριος Κυπριανὸς λέγει· Οὗτος ὁ θάνατος τοῖς ποθοῦσιν αὐτὸν αἰώνιον ζωὴν περιποιεῖται. Τότε ὁ κόμης σύννους γενόμενος ἐκέλευσε τήγανον πυρωθῆναι, καὶ βληθῆναι ἐν αὐτῷ πίσσαν, καὶ κηρίον καὶ στέαρ, καὶ βληθῆναι ἐν αὐτῷ τὸν μακάριον Κυπριανὸν ἅμα τῇ Παρθένῳ. Τοῦ δὲ μακαρίου ἐμβληθέντος οὐχ ἥψατο αὐτὸν τὸ πῦρ· τῆς δὲ ἁγίας Παρθένου ἐλθούσης ἐγγὺς, ὁ μισόκαλος δαίμων δειλίαν ὑπέβαλεν. Τότε λέγει αὐτῇ ὁ μακάριος Κυπριανός· Δεῦρό μοι ἡ ἀμνὰς τοῦ Χριστοῦ, ἡ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν μοι ἀνοίξασα, καὶ δείξασά μοι τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ τοὺς δαίμονας νικήσασα, καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν εἰς οὐδὲν ἡγησαμένη τῇ σταυροφόρῳ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ.

4 Ἡ δὲ τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ σώματος ποιήσασα ἐπέβη τῷ τηγάνῳ· καὶ ἦσαν ἀμφότεροι ἀναπαυόμενοι ὡς ἐπὶ δρόσου, ὡς εἰπεῖν τὸν μακάριον Κυπριανόν· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· τοῦ γὰρ διαβόλου ἐκπεσόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν τὰ σύμπαντα εἰρήνης πεπλήρωται. Χριστὸς γὰρ ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὸν διάβολον ἐτ[illegible]ώσατο, καὶ τῇ σταυροφόρῳ δυνάμει τὸν κόσμον ᾠκτεί[illegible]εν. Διὸ εὐχαριστῶ σοι, Θεὲ

ferens Crucifixum diis immortalibus? S. Cyprianus D dixit: Tu dic mihi, quomodo audes extollere te fastu inanis superbiæ et dementiæ diabolicæ! Ego quidem olim, sicut et tu adhuc hodie, superbia tumebam *e*, ab inimico paganorum scientia obtenebratus. Multos occidi et multos scortari docui: sed nunc servavit me Christus per sanctam hanc Virginem *f*. Scholasticus enim, nomine Aglaidus, ex genere Claudii *g*, deperibat illam, et, ut solet, avide desiderabat nuptias, cumque nihil profecisset, veniens ad me induxit me, ut illam aggrederer veneficii amatorii insania.

e *f* *g*

2 Ego confisus magicis libris meis misi dæmonem ad illam, quæ hunc impotentem reddidit signo Christi. Sed et usque ad tertium principem diabolum submisi, et illos profligavit eodem illo signo. Tunc ego studui discere virtutem signi illius multum adjurans dæmonem. Et dæmon ab Angelis flagellatus, cuncta mihi aperuit *h*. Tunc ego cum resipuissem, episcopo, qui ante me fuit *i*, attuli libros meos et, præsentibus urbis primoribus, laceratos combussi igni. Propterea et te oro, ut relinquas idolorum insaniam, veniasque ad finem *k* Dei, in qua verus Deus pie vereque glorificatur, et tunc E cognosces invictam Christi potentiam. Comes autem ira æstuans agitatus interius conscientiæ stimulis jussit illum suspendi et radi; sanctam vero Virginem crudis nervis cædi a duobus alternatim *l*. Virgo autem cœpit dicere: Gloria tibi, Deus, quod indignam me assumpseris secundum voluntatem tuam, dignamque judicaveris pro nomine tuo hæc pati. Deficientes autem carnifices, Sancta Deum hymnis laudante, jussit comes *m*, desistere. Cumque S. Cyprianus vehementer raderetur, nihil omnino tormenta curabat. Dixit autem ad illum comes: Quare tui rationem nullam habuisti. Sanctus vero Cyprianus respondit: Tu ipse tui rationem nullam habuisti, apostata a Deo et refuge a fide in Christum. Ego ab illo pro suo misericorditer agnitus satago in regnum cœlorum introire, dignus habitus tormentis hisce consequi æterna bona.

et verbis tormentis afficiuntur. *h* *i* *k* *l* *m*

3 Tyrannus autem non cessabat a tormentis inferendis, dicens: Si sic tibi regnum cœlorum comparo, gravioribus tormentis te subjiciam. Dein jussit illum tormentis extenuatam conjici in carcerem, sanctam vero Virginem mandavit servari in domo Terentii *n*; quæ cum eo ingressa esset, domus F tota illuminata est gratia Christi. Post non multos autem dies rursus jussit comes, Sanctos produci et dixit: Ne fraude et præstigiis morte puniti hominis vobis mortem pertinaciter accersite. Beatus vero Cyprianus respondit: Hæc mors ipsam desiderantibus æternam vitam rependit. Tunc comes, re apud se perpensa, jussit sartaginem accendi in eamque mitti picem, ceram et sebum et eo injici B. Cyprianum cum Virgine. Missum igitur in sartaginem Cyprianum ignis non tetigit; cum vero sancta Virgo prope ad illum accessisset, osor boni diabolus ipsi timorem injecit. Tunc dixit illi B. Cyprianus: Huc accede, Agna Christi, quæ portas cœlorum mihi aperuisti, et ostendisti mihi gloriam Christi, quæ dæmones devicisti et principem illorum ad nihilum redegisti virtute Crucis Christi.

constantes in confessione in sartaginem injiciuntur, in qua illæsi *n*

4 Tunc Sancta, cum signo Crucis signasset se, insiliit in sartaginem: et ambo ibi refocillabantur tamquam in rore *o*, ita ut B. Cyprianus dixerit: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonæ voluntatis; postquam enim diabolus cœlo excidit, omnia pacis repleta sunt: Christus quippe veniens in terram diabolum vicit et virtute Crucis mundum misericorditer liberavit. Quapropter tibi

perdurant: ad quam accedens gentilis comburitur. *o*

A tibi gratias ago, Deus et Domine misericordiæ, quod cruciatus hos pro nomine tuo patiar, et te obsecro, ut holocausta hæc nostra in odorem suavitatis admittas. Comes autem hæc audiens, dixit : Ego hodie vos convincam et fraudes magicas vestras palam faciam. Athanasius porro quidam, assessor et amicus ejus sacerdosque quondam idolorum, dixit ei : Jubeat me potentia tua in æstu sartaginis stare in nomine deorum, et vincam falso existimatam *p* virtutem Christi. Annuit comes Athanasio, qui appropinquans ad sartaginem, dixit : Magnus es deus Hercules et pater deorum Asclepius, qui donas sanitatem hominibus. Et hæc dicens cum tantum flammis sartaginis appropinquasset, absorptus est ab igne et venter ejus disruptus, denudata viscera ossaque ejus discerpta et diffusa sunt : beatus autem Cyprianus cum Virgine glorificans Deum intactus permansit.

p

5 Tunc exclamavit comes, dicens : Forte invicta est Christi potentia! Id solum me piget, quod B sacerdotem deorum unice amicum mihi occiderit. Vocans tandem Terentium consanguineum suum, dixit : Quid faciam maleficis hisce? Respondit illi Terentius : Nihil moliaris adversus Sanctos illos neque veritati obnitaris ; nam invictus est Deus Christianorum : sed transmitte illos ad regem *q*, referens, quid cum illis actum sit. Comes porro scripsit relationem hujusmodi. Claudio cæsari *r* terræ ac maris domino Diocletiano salutem. Secundum legem imperii tui comprehendi Cyprianum doctorem Christianorum cum Virgine in Oriente, sicut ex monumentis cognosces. Quia vero tantis tormentis subjecti non obediverunt, ideo hosce ad majestatem tuam transmisi. Imperator autem cum hæc legisset, admiratus tormenta, quæ passus fuerat Sanctus, consultis amicis suis, dixit. Cyprianus doctor Antiochenorum et virgo Justina, qui sequentes stultam Christianorum hæresim et contemnentes vitam, Deum suum præposuerunt, gladii punitionem subeant *s*.

Prodigia cernens præfectus Sanctos ad imperatorem mittit, cujus jussu

q

r

s

gladio feriuntur iisque jungitur S. Theoctistus,

6 Cum autem abducti fuissent ad fluvium Gallum in *t* civitatem Nicomediensem, postularunt exiguam moram orando et commendando ecclesias omnes cunctosque fideles. Et S. Cyprianus cum fecisset signum Domini a dextris statuens sanctam C Virginem, judicabat expedire, ut illa ante se *v* necaretur. Hocce peracto, dixit B. Cyprianus : Gloria tibi Christe. Theoctistus autem illac transiens ex itinere amplexatus est S. Cyprianum. Phuleanus *u* vero assessor..... jussit ipsorum (*corpora*) ad Septemtrionem canibus projici. Cum autem multis diebus feris exposita jacuissent, nautæ quidam Romani fideles, audito, quod consummatus esset S. Cyprianus ejusdem cum Romanis fidei *w*, transactis sex diebus, clam cunctis custodibus abstulerunt sacra lipsana cum adjectis monumentis, et recedentes illinc conscenderunt navim et reversi sunt Romam, ferentes donum pretiosissimum sacra corpora, et illa attulerunt ad Rufinam, ortam, genere Cabarorum *x*, quæ acceptas sacras reliquias deposuit in illustri loco, ubi omnes, qui eo conveniunt, medelam consequentes laudant Deum. Contigit hoc sub consulatu Diocletiani *y* in celeberrima Nicomedia, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui sit honor et gloria in secula seculorum, amen .

t

u

w

Omnium corpora Romam translata.

x

y

καὶ Κύριε τοῦ ἐλέους, ὅτι τὴν κόλασιν ταύτην ὑπὲρ τοῦ D ὀνόματός σου ἐκτελῶ, καὶ παρακαλῶ σε ἵνα τὰς θυσίας ἡμῶν ὀσφρανθεὶς προσδέξῃ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. Ἀκούσας δὲ ὁ κόμης εἶπεν· Ἐγὼ σήμερον ἐλέγξω ὑμᾶς, καὶ τὴν τέχνην τῆς μαγείας ὑμῶν ἐκπομπεύσω. Ἀθανάσιος δέ τις συγκάθεδρος ὢν αὐτοῦ καὶ φίλος, ἱερεὺς δὲ πρῶτος, λέγει αὐτῷ· Κελεύσει με ἡ ἀρετή σου ἐπὶ τῷ βρασμῷ τοῦ τηγάνου στῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶν θεῶν, καὶ νικήσω τὴν νομιζομένην δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἐπέτρεψεν ὁ κόμης τῷ Ἀθανασίῳ· καὶ ὁ Ἀθανάσιος, προσελθὼν τῷ τηγάνῳ, λέγει· Μέγας εἶ ὁ θεὸς Ἡρακλῆς, καὶ ὁ πατὴρ τῶν θεῶν Ἀσκληπιός, ὁ τὴν ὑγείαν τοῖς ἀνθρώποις παρέχων. Καὶ ταῦτα εἰπών, καὶ μόνον προσεγγίσας τῷ βρασμῷ τοῦ τηγάνου κατεκυριεύθη ὑπὸ τοῦ πυρός, καὶ ἡ γαστὴρ αὐτοῦ διεῤῥάγη, καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐγυμνώθησαν, καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ διεσπαράχθησαν, καὶ ἐξεχύθησαν· ὁ δὲ μακάριος Κυπριανὸς ἄμωμος ἔμεινε σὺν τῇ Παρθένῳ δοξάζων τὸν Θεόν.

5 Τότε ἀνέκραξεν ὁ Κόμης λέγων· Τάχα ἀνίκητός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ· Τοῦτο δὲ μόνον μέλει μοι ὅτι τὸν ἱερέα, καὶ μόνον ὄντα φίλον μου ἀπέκτεινεν. Καλέσας οὖν Τερέντιον τὸν συγγενῆ αὐτοῦ, λέγει· τί ποιήσω τοῖς κακούργοις τούτοις ; Λέγει αὐτῷ ὁ Τερέντιος· Μηδέν σοι πρὸς τοὺς ἁγίους τούτους· μὴ δὲ ἀντίπιπτε E τῇ ἀληθείᾳ, ἀνίκητος γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν· ἀλλὰ παράπεμψον αὐτοὺς τῷ βασιλεῖ, δηλῶν τὰ κατ᾽ αὐτούς. Ὁ δὲ κόμης γράφει ἀναφορὰν τοιαύτην· Κλαυδίῳ καίσαρι τῷ γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότῃ Διοκλητιανῷ χαίρειν· Κατὰ τὸν θεσμὸν τῆς βασιλείας σου συνέλαβον Κυπριανὸν τὸν διδάσκαλον τῶν Χριστιανῶν ἅμα Παρθένῳ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡς διὰ τῶν ὑπομνημάτων γνώσῃ, ὅτι τοσαύταις βασάνοις ὑποβληθέντες οὐκ ἐπείσθησαν· διὸ τῷ σῷ κράτει τούτους ἀνέπεμψα. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐκκόψας τοῖς σχοινίοις, καὶ τὰς βασάνους τοῦ μακαρίου θαυμάσας, ἐλογίσατο μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ λέγει· Κυπριανὸς ὁ τῆς Ἀντιοχείας διδάσκαλος, καὶ ἡ παρθένος Ἰουστίνα, ἐκλεξάμενοι τὴν ματαίαν αἵρεσιν τῶν Χριστιανῶν, καὶ παραλιπόντες τὸ ζῆν, τὸν Θεὸν αὐτῶν προετίμησαν, τὴν διὰ ξίφους τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι.

6 Ἀπενεχθέντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸν ποταμὸν Γάλλον ἐν τῇ Νικομηδέων πόλει, μικρὰν διορίαν ᾐτήσαντο τοῦ προσεύξασθαι, καὶ μνησθῆναι τῶν κατὰ κόσμον ἐκκλησιῶν καὶ πάντων τῶν πιστῶν, καὶ τὴν ἐν Κυρίῳ ποιήσας σφραγῖδα ὁ ἅγιος Κυπριανός, ἐκ δεξιῶν λαβὼν τὴν Παρθένον, πρὸ αὐτοῦ τελειωθῆναι ἠξίου. Καὶ τούτου γενομένου εἶπεν ὁ μακάριος Κυπριανός. Δόξα σοι Χριστέ. Θεόκτιστος δέ τις διαβαίνων ἐξ ἀποδημίας ἠσπάσατο τὸν ἅγιον Κυπριανόν. Φουλεανὸς δὲ ὁ συγκάθεδρος... Ἐκέλευσεν F αὐτῶν εἰς βοῤῥᾶν τοῖς κυσὶ ῥιφῆναι. Προκειμένων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τοῖς θηριοβόροις, ναῦταί τινες Ῥωμαῖοι πιστοὶ ἀκούσαντες ὅτι περετελειώθη ὁ ἅγιος Κυπριανός, ὢν αὐτοῖς ὁμόφυλος Ῥωμαίοις, ἐξ ἡμέρας παραμείναντες, καὶ πάντας τοὺς φυλάσσοντας λαθόντες, ἔλαβον τὰ λείψανα σὺν τοῖς προαχθεῖσιν ὑπομνήμασι καὶ ἀναχωρήσαντες ἐκεῖθεν ἀνέβησαν ἐν πλοίῳ καὶ ἐπανῆξαν ἐν Ῥώμῃ, κομίζοντες δῶρον τίμιον τὰ λείψανα. Καὶ προσήγαγον αὐτά τινι Ῥουφίνῃ ματρώνῃ γένους Καβάρου, ἥτις λαβοῦσα τὰ λείψανα ἔθετο ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ, ἐν τῷ πάντες οἱ συνερχόμενοι ἰάσεις λαμβάνοντες δοξάζουσι Θεόν. Ἐπράχθη δὲ ταῦτα ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανοῦ ἐν τῇ ἐπιφανειτάτῃ Νικομηδείᾳ, καθ᾽ ἡμᾶς δὲ βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

ANNOTATA.

In codice Græco num. 520, *unde hæc descripsit, quemque seculo* 9 *exaratum esse, censet P. Gabriel Brotier, sic legitur :* Μαρτύριον τῶν ἁγίων μαρτύρων Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης, *quæ Latine expressi, nulla facta* S. Theoctisti *mentione, cujus tamen martyrium sub finem hic, ut in editis fere narratur. Martenius præfixit titulum, verisimiliter ut in MS. invenerat, hoc modo :* Incipit Passio SS. Cypriani et Justinæ virginis, quæ

A quæ est VI Kalendas Octobris. *In apographo tamen nostro, quod cum editis presse convenire, dixi, et suspicatus sum, pariter ex codice Rotomagensi exscriptum esse, dies martyrii non consignatur in titulo, sed ejus loco habetur,* atque Theoctisti. *Vide etiam litteram sequentem.* D

b *Monui Comment. prævii num.* 32, *tertiam hanc partem connexam esse primæ in Passione, quæ incipit* Illuminatio: *in Martenianis vero Actis media Confessione sejunctam esse. Convenit passim MS. Passionis pars* 2 *cum edita a Martenio tertia. Ab ipso mox exordio specimen do. Sic habent MSS. nostra.* Cum completi fuissent prophetici sermones, et quæ vere a Christo dictæ sunt parabolæ de illo, qui exivit seminare semen suum, et quoddam cecidit in terram secus viam, quoddam in petrosa, quoddam autem necabatur ab spinis et zizania, et multi circa fidem offenderunt, et populus dispergebatur. Terreni autem reges, idolorum cultores insanientes, suscitaverunt persecutiones adversus Christianos, ut immolarent diis: sanctus vero Cyprianus episcopus per epistolas suas ecclesias omnes, ut Paulus apostolus, consolabatur et confirmabat, et per civitates singulas multos convertebat de errore. Malignus autem serpens, ut assolet, diabolus per suos homines impios suggessit Eutolmio comiti Orientis, quia Cyprianus episcopus, doctor Christianorum, ipse destruxit gloriam deorum nostrorum et omnem Orientem seducit per magicas artes, et cum aliqua virgine Justina suadet, non immolare diis. *Hæc, vel ideo paulo fusius relata, conferat, qui volet, cum editis a Martenio, invenietque vix paucorum verborum discrepantiam. Sed et eadem tam accedunt ad Græca nostra, ut perspicuum fiat consideranti, ex similibus versa et nonnihil amplificata fuisse.*

c *In codice Græco* 520 *mendose scribitur ubique* Κόμις, *at hoc uti et leviora similia correxi ex codice* 1485, *de quibus, ne sæpius lectorem morer, nihil amplius, monebo. Comitatus Orientis in Passionibus omnibus tum MSS. tum editis Eutolmio asseritur: Actis id vitio vertitur a quibusdam. Vide, si lubet, quæ in hanc rem disputavi Comment. præv.* § 5 *num.* 68 *et seq.*

d *Non sic habet Eudocia apud Photium, at contra ibi asseritur* S. Cyprianus *Antiochia, sancta vero* Justina
B *Damasco ad præfectum pertractos fuisse in alium quampiam civitatem vel locum, qui non nominatur. Eadem tamen tradunt Acta edita Latina et MSS. omnia, quæ vidi. Eudociæ assertis, ut par est, adhæreo. Consulæ Comment. præv.* § 6 *num.* 80 *et seqq.* E

e *Græcum* ἐξωγρωμένος *non intelligo: antiquus interpres videtur vertisse* concaveatus, *seu* concatenatus, *ut habent nonnulla apographa nostra. An non forte legendum* ἐξωγκωμένος *ab* ἐξογκόομαι turgeo, turgesco? *Ita quidem sensus exigere videtur.*

f *In Passionibus Latinis omnibus inserta est post hæc, Eutolmii interrogatio,* Quomodo te docuit, sicut dicis, Christus per Virginem? *Sequitur:* Respondit ei Cyprianus: Scholaticus *etc.*

g *In Actis, quæ incipiunt.* Illuminatio, *nulla fit hic Aglaidæ mentio: forte quia in Conversione, quæ illorum pars prima est, sufficienter hæc narrata censebantur. In editis a Martenio et apographo nostro, quod illis passim consonat, tantum legitur;* Scholasticus quidam, nomine Aclaidus, admavit eam et per multos multa fecit *etc. Miror ibi prætermissum fuisse, quod esset ex genere Claudii. An forte id olim in textu Græco non legebatur?*

h *Melius sic intelligitur, quomodo impotentiam suam* S. Cypriano *fassus sit dæmon, qui in prædicanda virtute Crucis Christi nimis facilis exhibetur in prima parte Actorum.*

i *Anthimo scilicet. Vide Confessionem cap.* 4 *num* 28, *cui consonat Eudocia apud Photium scribens:* Refert item *(S. Cyprianus)* ut... sua ipse manu coram multitudine magicæ artis suæ libros allatos flammis tradiderit.

k δόξαν *legitur, in utroque codice. Vetus interpres Martenii videtur legisse* οἰκίαν; *vertit enim,* venias in domum Domini; *nisi forte metaphoricam dictionem, ita interpretari lubuit. Cum* δόξα firmam opinionem *et* sententiam *quandoque significet, volui hac versione sensum magis planum facere.*

l *Apud Photium sic hæc redduntur.* His *(Sanctis)* ita captis, cum impii ille hominis sermonibus nihil moveretur, vinculis in sublime rapti latera raduntur; hæc autem boum nervis cæditur.

m *Hæc translata sunt in Actis Martenii, uti et in MSS. nostris Latinis, usque ad* tormentis te subjiciam. *Quæ porro sequuntur in textu nostro Græco, desumpta sunt ex codice* 1485, *cum sint magis convenientia cum*
C *antiqua versione, quam quæ in codice* 520 *sic leguntur:* τοῦ δὲ ἁγίου Κυπριανοῦ ἐπὶ πλεῖον ξεομένου, οὐκ ἔγριξεν ἕνεκεν τῶν βασάνων, πρὸς δὲ τὸν Κόμιτα λέγει. Διά τί ἀπονενόηται ἀποστάτης ὢν καὶ δραπέτης τῆς ἐλπίδος Χριστοῦ καὶ ἀπεγνωσμένος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰς ἣν ἐγὼ φθάσαι σπουδάζω εἴ γε καταξιωθῶ. F

n *Vide, si lubet, quam presse omnia hæc cum Eudociæ assertis apud Photium conveniant. Certe ab illis ne latum unguem hic recedunt Acta, sic ut vel minima adjuncta expressa videantur.*

o *Antiquus interpres, apud quem adhortatio* S. Cypriani *ad* S. Justinam *amplior est, ita hæc reddidit:* Erant utrique in sartagine sicut super ros Hermon. *Variat etiam apud illum sequens* S. Cypriani *oratio, at operæ pretium non est, illam hic inserere.*

p *Sic reddidi, quod verum hunc sensum arbitrarer. Quæ sequuntur de Athanasio, rursus habet Eudocia apud Photium, sic tamen, ut ibi Athanasius dicatur non præfecto, sed ipsi* S. Cypriano *quondam fuisse perfamiliaris.*

q *Ita verti quidem, at vox Græca* βασιλεὺς *imperatori passim truibitur.*
r *Conjectavi nonnulla circa errores hos Commentarii prævii* §. 5 *num.* 63 *et seqq., quem, si lubet, consule. In-*
sane tum hic tum alibi est etiam aliunde epistola, quæ videtur ab inscito interpolatore vel inserta, vel saltem cor-
rupta. Scribit præfectus ad imperatorem Nicomediæ agentem, comprehendisse se Sanctos in Oriente: erat nimi-
rum interpolator in opinione, quod de Syria ageretur. Apud Martene scribit præfectus, se illos comprehendisse
in Antiochia, *quod de Cypriano intelligi potest: at* S. Justina *Damasci capta et* S. Cyprianus *Antiochia ali*
abducti alibique cruciati fuerunt, ut tradit Eudocia. Vide, quæ disserui Comment. prævii §. 6 *num.* 79 *et seqq.*
s *In Græcis videtur excidisse vox* κελεύω *vel similis, ni lubeat, eam subintellectam, dicere. Vetus interpreta-*
tio habet: Hos jubeo tradi gladii punitioni.
t *Sic etiam apud Martenium, at apud Photium legitur:* Præcepit Martyres ad vicinum urbi flumen, cui
Gallo nomen est, capite truncari. *De origine porro et cursu fluminis Galli non convenit inter geographos, uti*
videre est apud Cellarium Geographiæ antiq. lib. 3 *cap.* 4. *In eo tamen convenire videntur, quod Nicomediam*
non alluerit, sed potius aliquot etiam milliaribus versus Orientem hibernum ab ea semotus fuerit. Cellarius pau-
lo infra Nicæam Gallum fluvium Sagari seu Sangario immergit. At sic videtur nimium a Nicomedia removeri.
v

A v *Metuens nimirum, ne sancta Virgo suæ necis intuitu nimium percelleretur: quomodo supra naturali quodam terrore ad sartaginis spectaculum trepidasse scribitur.* D

u *Is apud Martenium vocatur* Fervinus... cognatus regis, *in MSS. nostris passim* Fervius. *Ceterum codex uterque Græcus ita hoc loco mutilatus est, ut, adhibita omni diligentia, legi non potuerit. Habe lector periodum ex MSS nostris Latinis, ut conjectare possis, quid ad ea, quæ interpunxi, omissum sit.* Fervius quidam, cognatus regis vidit Theognitum osculantem Cyprianum, et iratus jussit eum decollari. Consummati autem in Domino consummaverunt martyrium Cyprianus, Justina et Theognitus. Fervius vero jussit corpora eorum canibus projici.

w *Sic verti: antiqua versio apud Martenium habet:* Nautæ vero fideles comprovinciales *(in MSS. est* ex provincia*)* Theoctisti.. *Eudocia apud Photium scribit,* Nautæ quidam Roma eo nuper delati, quibus et Theoctistus martyr usus fuerat familiariter; *hinc forte Castellanus* S. Theoctistum *nautam fecit. Vide Comment. præv.* § 1 *num.* 9.

x *Hujus stirpis aut nominis inter celebres Romanorum familias mentionem non inveni, uti nec* Cravarorum, *ut scribitur in codice Græco* 1485. *Eudocia habet* Claudii, *quod adeoque nomen in MSS. nostris corruptum est.*

y *Commentarii prævii* § 5 *num.* 67 *martyrium Sanctorum nostrorum anno Christi* 304 *probabilius illigavimus, quod illo anno, non aliis, persecutionis sævientis tempore, videatur Nicomediæ egisse Diocletianus, mensibus nimirum Septembri et Octobri, quorum alterutro propter memoriam in Fastis sacris, contigisse, censendum est. Gerebat tum Diocletianus nonum consulatum, qui numerus hic forte excidit.*

GLORIA POSTUMA

SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti martyrum

B § I. Narrata in antiquis monumentis prima sacrarum reliquiarum translatio et depositio Romæ, illustratur. Earumdem inventio depositioque in basilica Lateranensi et Sanctorum in urbe Romana cultus hodiernus.

Prima translatio reliquiarum Nicomedia Romam

Prima *translatio corporum* SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti *mox ab eorum martyrio contigit, et narratur, licet modo nonnihil diverso, in monumentis fere omnibus, quæ de eorum passione habemus. Eudociam apud Photium audiamus.* Reliquias, *inquit,* istorum Sanctorum nautæ quidam Roma eo *(Nicomediam)* nuper delati, quibus et Theoctistus martyr usus fuerat familiariter, clam custodibus abstulerunt, Romamque vexerunt, ubi et pulchrum ipsis templum Claudii foro proximum excitatum, opera Rufinæ piæ matronæ, quæ generis stirpem a Claudio imperatore repetebat. *Passiones Latinæ in paucis verbis inter se discrepantes sic translationem narrant.* Fervius autem jussit projici corpora canibus. Fuerunt autem per dies sex posita, et non tetigerunt eos canes. Nautæ vero Fideles comprovinciales Theoctisti noctu venientes, cum dormirent custodes, C tulerunt corpora beatissimorum Martyrum, et levaverunt in navim suam onus pretiosum super aurum multum, et navigaverunt de Nicomedia Romam, accipientes a quibusdam sanctis Acta eorum ab initio usque ad finem scripta: sancti scilicet Cypriani et sanctæ virginis Justinæ et S. Theoctisti, qui cum eis consummatus est. Hæc munera pretiosa attulerunt Romam. Suscepit autem ea Rufina quædam matrona de genere claro, procurans sancta corpora beatissimorum Martyrum, et reposuit in loco laudabili, in quo loco nunc omnes, qui dæmonia habent et varias infirmitates, accipiunt sanitates a Domino.

narratur in antiquioribus monumentis.

2 *Similia sunt, quæ in Actis Græcis editis dicuntur disseruntque nonnihil ab assertis Eudociæ, quibus solis inhærendo, potuit Rufina notabili tempore postquam Romam advecta fuerant sacra corpora, sanctis Martyribus ecclesiam erexisse, secus ac ex Passionibus intelligitur, ubi innuitur eadem Rufina sacras reliquias a nautis excepisse, et Sanctos in ecclesia quapiam tumulasse; quod, stante martyrii epocha, contigisse potuit, pacata per Constantinum ecclesia. Quamquam tanto insuper magis prævalere Actis hic debet testimonium Eudociæ, quanto videtur magis accedere ad S. Gregorii Nazianzeni dicta. Certe is, si non prorsus aberrat et omnino nihil dicit, innuit, non eidem primum mulieri* S. Cypriani *nostri sacra cimelia tradita fuisse, a qua deinde populorum venerationi sunt exposita. Audiamus loquentem.* Cum autem *(inquit)* extremum vitæ diem egisset *(S. Cyprianus)*... hic quoque dignum vita sanctissime acta miraculum designatur. Nam quamquam Cypriani nomen apud omnes... clarissimum ac celeberrimum esset, corpus tamen obcurum erat, atque hic thesaurus apud mulierem quamdam pietate fervidam occultabatur, idque perdiuturno tempore; sive quod Deus hac ratione piam matronam honore affici vellet, ac propterea illa Martyrem complexu suo teneret, sive etiam ut desiderium nostrum exerceret, num scilicet hoc damno angeremur acerbeque ferremus, nos sacrosanctis reliquiis privari. E

Probabilius Sanctis ibi cultus publicus est exhibitus

3 At vero postquam idem Martyrum Deum commune omnium bonum alicui privatim concedere ac singulari illam gratia publicis commodis afferre detrimentum minime sustinuit, per revelationem corpus in apertum profert, atque hunc rursus honorem probæ cuidam mulieri confert, ut mulieres quoque ex eo sanctificentur, quod, quemadmodum Christum ante pepererunt, resurrectionisque ipsius nuntium discipulis attulerunt, ita nunc etiam Cyprianum, hoc est publicum orbis bonum, partim indicarunt, partim tradiderunt. *Hactenus Gregorius, interprete Billio, quæ præcisis verborum phaleris significant, ni fallor,* S. Cypriani *corpus, cui duorum aliorum Martyrum reliquiæ adjunctæ manserant, mox piæ mulieri traditum fuisse, ab eaque clam custoditum ad privatam devotionem; illa dein forte mortua latuisse, donec mulieri alteri revelatum fuerit et publicæ venerationi expositum; quæ omnia ab Eudociæ assertis minus aliena sunt, quam a narratione Passionis. Dixi autem superius, si non* prorsus aberrat Gregorius, *nam hæc nisi ad Orientalem Martyrem nostrum referantur, nihil omnino dicit Gregorius, cum neutiquam S. Cypriani Carthaginensis reliquiis applicari possint, ut ostensum est tom.* IV *Septembris pag.* 339, *ubi capite* 2 *Gloriæ posthumæ de hujus Sancti cultu agitur.* F

aliquot annis postquam reliquiæ delatæ fuerant Romam;

4 *Nicetas quidem apud Billium in Notis ad Gregorium Nanzianzenum asserit, eamdem Rufinam etiam Matronam appellatam fuisse, et binis istis nominibus propriis eamdem mulierem designari; sic innuens, primam mulierem, quæ matrona a Gregorio appellatur, quæque ab eodem dicitur sacra corpora a nautis accepta apud se ad privatam venerationem clam habuisse, iisdem publicæ venerationi exponendis operam impendisse. Verum minime apparet probabile, Matronam ibidem nomen proprium esse, multoque minus, eodem Rufinam designari; cum hæc ab Eudocia dicatur templum, utique ad venerationem publicam, Sanctis erexisse; quæ sane secundæ apud Gregorium mulieri melius conveniunt, quam primæ. Quænam porro Eudociæ Rufina illa sit, aliunde*

A aliunde satis incertum est; imo sunt nonnulla, quæ suspicionem injicere possint, ne forte in nomine hallucinata fuerit erudita imperatrix, atque a nomine basilicæ, quam illa vel erexit vel ornavit, et in quam sacras Martyrum nostrorum exuvias intulit, nomen obtinuerit, ut ex sequentibus facile cuicumque subolebit. Dicit Eudocia, Rufinam de genere Claudii fuisse; sed neque inde, cum amplissima ea gens fuerit, quidpiam lucis affulget, et in Passionibus Græcis pro Claudii legitur Καδάρου et in alio MS. Κραυάρου circa quæ vide, si lubet, ibidem Annotata. A templo, quod Sanctis nostris procurasse dicitur, multum abest, ut notitiam certiorem nanciscamur. Etenim non edicit Eudocia, quem titulum ea gesserit basilica; sed ejus verbis inhærendo, satis verisimile fit, illam a Sanctis, quibus erecta fuerat, titulum accepisse: adeoque S. Cypriani, forte cum Sociis, vel nominatis vel communi illa voce designatis, appellatam fuisse; sed rursus alia inferius occursura hanc opinionem de basilicæ titulo facient minus credibilem.

ubi in via Lavicana quondam basilica fuit dedicata S. Cypriano,

5 Proponamus tamen, quæ in illa verisimilitudinem aliquam habere possint. Certum est, seculo 6 ecclesiam in via Lavicana exstitisse, quæ S. Cypriani nomen gesserit. Liquet id ex veteri inscriptione, quem exhibent Antonius Bosius Romæ Subterraneæ lib. 2 cap. 8 et Aringhus lib. 2 cap. 10 num. 23, quamque ex Vaticano translatum suo tempore superfuisse asserunt in B atrio ecclesiæ S. Angeli in Burgo. Videtur incisa marmori fuisse seculo 6; recensentur enim in ea variæ donationes, factæ causa et intuitu Boetii depositi VIII Kalendas Novembris, Indictione XI, Justini Junioris anno XII, Tiberii Constantini cæsaris anno III; quæ notæ omnes, in annum 577 concurrunt, ut probat Pagius in Critica ad annum Christi 574 num. 6 et seqq. Porro in sinistro latere memoratæ inscriptionis habentur, quæ huc pertinent, sequentia.

† SET· QUA
TTVOR VNCI
AS FVNDI· EVCARPI
ANI QVOD· EST· CONSTI
TVM IVXTA SCM CYPRIAN
VM VIA LABICANA INTER· A
FFINES FVNDIC APITINIANI
IVRIS· SCE· ECCL· ROM· SE
D ET FVNDI FLAVIANI
IVRIS PVBLICI IVXTA
SABINIANVM
EXPLICIT·

sed forte non nostro.

6 Ex hisce mox liquet, basilicam quampiam S. Cypriani nomine insignem via Lavicana exstitisse. Addi C possent in eamdem rem nonnulla de ejus situ et Foro Claudii, in cujus vicinia conditam Eudocia asseruit, et de quo ex plurimis monumentis, quæ circa eamdem viam Claudii nomen gesserunt, facile esset aliquid conjectare; verum non videtur operæ pretium, in eo multum laborare, quandoquidem imprimis sat incertum sit, an ibi S. Cyprianus noster, an synonymus alius specialem cultum habuerit; ac denique monumenta quæpiam suadere videatur, non de illa ecclesia imperatrici sermonem esse. Et sane, quod ad horum primum spectat, etsi pro certo habeam, sanctos Martyres nostros tot prodigiis celebres, quot floruisse, Gregorius, Eudocia et alii referunt, a Romanis sic neglectos non fuisse, ut nullum illorum nomini dedicatum ibi monumentum fuerit; tamen cum aliunde etiam notissimum sit, maxime celebratum ibidem fuisse S. Cyprianum Carthaginensem episcopum et martyrem, dubium saltem manet, utri sacra fuerit illa ecclesia. Nunc ad ea descendamus, quæ suspicionem quampiam gignunt circa Eudociæ assertum de Rufina. Plura suadent, SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti lipsana deposita quidem fuisse in basilica S. Rufinæ nomine insigni, sed quæ S. Rufina omnino diversa sit a matrona, qua curante, exstructa fuerit illa ecclesia; de qua, priusquam conjecturas nostras de Eudociæ assertis producimus, sunt hic coacervanda aliqua. D

AUCTORE J. C.

7 Onuphrius Panvinius de 7 Urbis ecclesiis pagina apud me 158 describens porticum S. Venantii, quæ visitur ante baptisterium Lateranensis seu Constantinianæ ecclesiæ, ita loquitur: Apsis habet altare marmoreum Deo et sanctis virginibus Rufinæ et Secundæ dicatum, sub qua earumdem virginum corpora recondita sunt ab Anastasio Papa IV anno Domini MCLIV; qui, cum ante Pontificatum esset Cardinalis Sabinus et Papæ vicarius, ea invenerat, et Pontifex factus id altare ipse consecravit. Altera vero ædicula... habet altare muro fixum in SS. Andreæ apostoli Luciæque virginis honorem ab eodem Pontifice dicatum et utriusque Sancti reliquiis reconditis consecratum: quæ dedicatio facta est VI Kalendas Octobris, die SS. Cypriani et Justinæ, quorum etiam corpora in pilo marmoreo recondita sub eodem altari locavit, quæ sub altari sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ invenerat, cum, ut ipsamet corpora reperiret, altius terram ea parte fodisset. Consonat hisce Baronius in Annalibus ad annum Christi 1154 num. 2 ita scribens. Moritur hoc anno in E fine ipsius Anastasius Papa, nimiæ facilitatis reprehensus; de quo ea, quæ in codice Vaticano Romanorum Pontificum reperimus scripta, propradomus in lucem. Videlicet: ISTE ANASTASIUS PAPA IV INVENTA CORPORA SS. RUFINÆ ET SECUNDÆ COLLOCAVIT JUXTA BAPTISTERIUM LATERANENSIS ECCLESIÆ, A LATERE EJUSDEM PROPE APSIDEM; ET CONTRA EAMDEM APSIDEM RECONDIDIT CORPORA SS. CYPRIANI ET JUSTINÆ, NEC NON RELIQUIAS S. LUCIÆ VIRGINIS.

Videntur Sanctorum nostrorum corpora

inventa fuisse in templo

8 Eadem fere inserta sunt Officio de Sanctis nostris, quod hoc die XXVI Septembris simplex præscribitur in Breviario Romano, sub finem 2 Lectionis, his verbis. Quorum... corpora.. primum in prædio Rufinæ, nobilis feminæ, sepulta sunt; postea translata in urbem in basilica Constantiniana condita sunt prope baptisterium. Porro ex his omnibus planum fit, S. Cypriani et Sociorum corpora eodem loco inventa fuisse, ubi repertæ fuerant SS. Rufinæ et Secundæ sacra cimelia. Verum Baronii imo et Panvinii verba dubium utcumque relinquere possent, circa locum ipsum, unde sacra cimelia ad Lateranense templum translata fuerint. Illum nihilo distinctius assignat Joannes Diaconus auctor Anastasio IV contemporaneus, cujus sequentia verba ex MS. Lateranensi adduci laudatus Aringhus subterraneæ Romæ lib. 2 cap. 16 num. 5. Retro F basilicam Salvatoris (inquit Joannes) quatuor sunt oratoria; unum, quod habet apsides duas: sub una est altare sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ, sub quo recondita sunt pretiosa earumdem virginum corpora, quæ inventa sunt sub Anastasio Papa IV, felicis memoriæ, antequam Apostolica dignitate sublimaretur, et post ipsarum inventionem fabricato altari ad honorem eorumdem, propriis manibus consecravit ipsum altare, adstantibus nobis omnibus etc.

SS. Rufinæ et Secundæ ibique primum deposita a muliere,

9 Ex his, inquam, minime distincte noscitur, quo determinate loco SS. Rufinæ et Secundæ, adeoque et sanctorum nostrorum Martyrum corpora invenerit Anastasius. Pancirolus in Thesauris absconditis urbis Romanæ et alii recentiores illum propius designant. In sanctarum martyrum Rufinæ et Secundæ Actis, quæ subtimide in dialogismis tantum interpolationis suspecta habuit Pinius noster die X Julii pag. 29, narratur Plautilla in somnis cœlitus monita invenisse corpora martyrum in via Cornelia ab urbe Roma milliario decimo, in fundo, qui vocatur Buxo, in suo prædio, illisque ibidem sepulcrum fabricasse, quod ingentibus prodigiis inclaruerit. Addunt memorati scriptores, eodem loco postea exstructam fuisse ecclesiam eamque cathedralem,

AUCTORE J. C.

thedralem, quæ Cardinalibus episcopis cum titulo SS. Rufinæ et Secundæ dari consueverit. Docent insuper, dicta basilica sensim diruta collapsaque, anno 1156 (forte melius sub annum 1120 et Callisti II Pontificatum figeretur illa conjunctio) episcopatum sedi Ostiensi unitum fuisse, atque sub idem tempus inventa ibidem et ad Lateranensem ecclesiam translata SS. Rufinæ et Secundæ corpora simul cum SS. Cypriani et Justinæ venerandis reliquiis. Porro hæc sunt omnino verisimilia optimeque cohærent cum recitatis superius antiquiorum nonnullorum testimoniis. Quæ ad ecclesiæ illius initia pertinent ex antiquis monumentis collegerunt Baronius et Aringhus : et is quidem lib. 2 cap. 16 ex vetustis monumentis refert, basilicam SS. Rufinæ et Secundæ a Julio Papa, qui anno 336 Romanam cathedram adivit, inchoatam, deindeque a Damaso, qui anno 384 obiit, perfectam fuisse.

quam Eudocia forte per Rufinam appellat,

10 Hisce omnibus propositis, redeamus ad Eudociam memoratamque ab eadem Rufinam. Omnino probabile est, ut ex sequentibus perspicuum fiet, S. Cypriani et Sociorum sacras exuvias repertas, adeoque pridem ante conditas fuisse in basilica memorata S. Rufinæ. Potuit Eudocia a titulo ecclesiæ, satis leviter ferendo errore, nomen matronæ fundatrici ejusdem tribuisse. Exempla non deerant in Constantiniana variisque aliis basilicis a fundatoribus nomen adeptis. Potuit etiam matrona illa vere Rufina vocitata fuisse, synonymæque sanctæ martyri et patronæ suæ templum illud erexisse, atque eo SS. Cypriani Justinæ ac Theoctisti corpora nuper obtenta intulisse. Utrumlibet admiseris, fluet conjectura a probabilitate non aliena. Imprimis conspirant epocha ædificationis seu restaurationis ecclesiæ SS. Rufinæ et Secundæ, temporibus Julii et Damasi Pontificum memoratæ, cum Gregorii Nazianzeni assertis. Is quippe Orationem suam dixisse videtur sub annum 380, quo jam ad publicum cultum in ecclesiam illata fuerant, revelata aliquot ante annis secundæ mulieri, Rufinæ, sancta corpora. Neque obesse debet, quod in monumentis a Baronio et Aringho allegatis Julius et Damasus Pontifices dicantur ecclesiam S. Rufinæ ædificasse; diversi enim vario respectu ejusdem auctores dici non immerito potuerunt. Fundum impensasque subministraverit Rufina, curam sumptusque aliquos ad ornatum et in dedicanda operam contulerint memorati Pontifices, omnes dici potuerunt ecclesiam illam ædificasse ejusque fundatores haberi.

ut suadent conjecturæ

11 Sed nec conjecturæ nostræ tam repugnant Eudociæ asserta de loco, ubi condita fuerint Sanctorum cimelia, et templo, quod Claudii foro proximum fuerit, ut si conjecturis paulo liberioribus in tantis tenebris locus sit, intelligi non possint de eadem illa SS Rufinæ et Secundæ basilica. Experiamur. In Actis SS. Rufinæ et Secundæ superius laudatis et in Opere nostro excusis tom. III Julii pag. 30 leguntur quoad sepulturæ et basilicæ antiquæ situm sequentia : Tunc Archesilaus eas (SS. Rufinam et Secundam) jussit in silvam in via duci Cornelia ab urbe Roma milliario decimo, in fundo, qui vocatur Buxo, et illic unam cædi capite aliamque percuti. Et sic earum inhumata corpora derelinqui... Denique Plautilla matrona, in cujus prædio hoc factum est, vidit eas in visione... dicentes sibi... veni in prædium tuum et corpora nostra invenies. Ibi eadem corpora, ubi invenire potueris, sepelies. Exurgens autem Plautilla pervenit ad locum, et inveniens sanctarum virginum corpora sine fœtore et sine aliqua læsione, adoravit et credidit et fabricavit sepulchrum Virginum Christi, in quo loco beneficia orationum earum fructum magnum virtutum ostendunt. Circa Buxum silvamque in Actis memoratam quamque prius Silvam nigram deindeque a Martyrum ibidem laurea Silvam candidam dictam, scriptores asserunt, conjecturis tantum ab iisdem agitur.

de loco, ubi templum S. Rufinæ

12 Kircherus noster in Chorographia veteris Latii 7 ab Urbe milliari, unoque circiter ad lævam via Aurelia Romam euntibus designat vicum S. Rufinæ, quem rusticam casam archihospitalis S. Spiritus in Saxia nominat Laderchius cap. 2 Dissert. hist. de Basilicis SS. Marcellini et Petri. Quantum assequi possum, opinantur recentiores scriptores Romani, eodem illo loco, vel in ejus certe vicinia, fuisse olim civitatem et episcopalem ecclesiam SS. Rufinæ et Secundæ superius memoratam. Vicus porro ille in Kircheri mappa distat a Portu Claudii septimo circiter milliari. Admittamus illam hactenus, uti et cetera auctorum asserta, quæ allegavi. Erraverit Eudocia, Forum pro Portu nominans, vel suspicemur, si illam defendere lubet, binominem locum fuisse, aut alium illi propinquum ab eodem Claudio, Forum fuisse appellatum. An, si de eadem Rufinæ basilica loquitur imperatrix, in distantia aberravit ? Equidem non video, maxime cum ἐγγίζων, quod Schottus reddidit proximum, per accedens stricte verti debeat, quod sane majorem amplitudinem patitur. Quamquam nescio, an memorata SS. Rufinæ et Secundæ basilica eo loco fuerit et tam a Claudii Portu remota, quam vicus ille S. Rufinæ hodieque nominatus. Habe, lector, dubii rationem. Ex Actis sanctarum illarum martyrum habemus, illas a Plautilla ibi inhumatas fuisse, ubi fuerant trucidatæ, nimirum in prædio Buxo, quod erat in Silva, in via Cornelia milliario 10 ab Urbe.

olim exstitit.

13 Ex his omnibus notis vix ulla hodierno vico convenit. Certe tantum distat septimo milliari Roma, nec viæ Corneliæ, sed Aureliæ propinquus est, ut contemplantibus mox planum fit. Deinde non est in Silva Candida apud Kircherum designata, sed tertio milliari inde distans : quæ profecto opinionem illam ad minimum suspectam reddunt. Si recte Silvam Candidam assignavit Kircherus, in eaque fuit S. Rufinæ ecclesia et in illa Sanctorum nostrorum tumulus, facilius adhuc conciliabuntur Eudociæ verba, cum Silva Candida quatuor vix milliaribus a Portu Claudii distet. Quidquid sit de conjecturis illis omnibus, quandoquidem credunt Romani, sacra corpora Martyrum nostrorum in eodem loco cum reliquiis SS. Rufinæ et Secundæ reperta fuisse, indeque simul translata et ornata in basilica Lateranensi ab Anastasio IV, est mihi omnino verisimile, in ecclesia illa prope Silvam Candidam primo condita miraculisque celebrata fuisse. Ubi determinate sita fuerit illa basilica investigare ulterius possent, qui locis illis viciniores sunt : ego hodiernum S. Cypriani et Sociorum in Urbe cultum paucis illustro, reliquiasque aliquot recenseo.

Sanctorum Romæ reliquiæ et cultus.

14 Non semel superius observavi, credere Romanos, SS. Cypriani ac Justinæ corpora in Lateranensi basilica, ubi primum ab Anastasio Papa IV sub medium seculum duodecimum deposita fuerunt, etiam hodie asservari ; tam facile vero ferunt, non credi ibidem integra superesse, ut ipsi fateantur, in aliis Urbis suæ ecclesiis varias eorumdem portiones ostendi et ad cultum exponi. Etenim Piazza in Hemerologio sacro ad hunc diem XXVI Septembris testatur, festum sanctorum nostrorum Martyrum cum indulgentiis plenariis celebrari non solum in sæpe memorato oratorio basilicæ Constantinianæ prope baptisterium, sed insuper in ecclesia S. Mariæ Transtiberinæ, ubi Sanctorum illorum brachium et costa S. Cypriani servantur. Alias eorumdem reliquias variis deinde Romæ ecclesiis assignat ; nimirum S. Petri in Vaticano, S. Mariæ in Via, S. Nicolai in Carcere, S. Alexii, SS. Clementis ac Marcellini. Potior igitur sanctarum reliquiarum pars, quæ corpus vocetur, tantum relinquitur ecclesiæ Lateranensi, quam an illi ademptam merito asserant alii, dispiciamus.

§ II.

A

§. II Monumenta, quibus nituntur Placentini, contendentes, SS. Cypriani, Justinæ ac Theoctisti corpora fuisse Placentiam translata ibique quiescere.

Monumenta MSS. a Placentinis

P*lacentia, vetus nobilisque in Italia civitas, non solum* S. Justinæ, *cujus ibidem a multis seculis celebris fuit cultus, cuique cathedralis ecclesia dedicata est, corpus, verum etiam corpora sociorum martyrum* Cypriani *ac* Theoctisti *sibi vendicat. Quibus monumentis ejus causa nitatur, examinemus. Præter ea, quæ ad contentionem illam spectantia apud scriptores Placentinos impressa sunt, habeo instrumenta MSS. a viris præclaris Placentinis nobis donata. Primum est exemplar testimonii authentici transumpti ex MSS. codice Placentino Historiæ translationis* S. Justinæ *et aliorum nonnullorum monumentorum eo spectantium. Accipe, lector, ejus initium et finem, a quibus auctoritatem accipiat apographum nostrum.* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris et Filii et Spiritus sancti, Amen.

16 Noverint universi hoc præsens publicum B transumptum inspecturi, quod nos Alexander Boschius juris utriusque doctor Bononiensis et prot. not. Apostolicus, illustrissimi ac reverendissimi in Christo patris et Domini P. Claudii Rangoni, Dei et Apostolicæ sedis gratia ep. Placent. et comm. in spiritualibus et temporalibus vicarius et locumtenens generalis, requisiti per illust. et M. R. DD. Augustinum de Clericis juris utriusque doct. archidiaconum, et Ludovicum Garosam canonicum ecclesiæ Placentinæ ex deputatis reverendi cleri Placentini, accessimus una cum notario et testibus infrascriptis in sacristiam superiorem dictæ ecclesiæ Placentinæ, ibique ad instantiam dictorum reverendorum deputatorum et de mandato nostro, per illustres et M. R. DD. Lodulam, juris utriusque doctorem et com. Arcellatinum Arcellum theologum, ex canonicis ejusdem ecclesiæ ad custodiam archivii ipsius ecclesiæ electos, apertis scriniis ejusdem archivii in ipsa sacristia existentibus, et extracto quodam libro magno manuscripto in carta hædina foliorum CCCXLVII asseribus cooperto, vidimus una cum eodem notario et testibus infrascriptis, librum ipsum valde, ut apparet, antiquum, continentem historias et Vitas diversorum Sanctorum et homilias ac Sermones per Lectiones distin- *nobiscum*

C ctas, cujus principium etc. per rubricam in rubro incipit, SERMO VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI DE CATENIS S. PETRI ET HISTORIA ANGLORUM; quæ Lectiones in ipso libro descriptæ, ut per nonnullos ejusdem ecclesiæ antiquiores beneficiatos ibidem nobis facta fuit fides, alias quodam anni tempore in ipsa ecclesia legi consueverant inter divina Officia, per tempus quo recitabatur Officium secundum ritum et Breviarium ecclesiæ Placentinæ usque ad reformationem novi Romani editi jussu felicis recordationis Pii Papæ V, et in ejusdem libri foliis XXXV a tergo et sequentibus vidimus et inspeximus una cum notario et testibus, ut supra, Lectiones novem infrascriptas cum earum rubrica in rubro tenoris sequentis: N. B. TRANSLATIO B. JUSTINÆ VIRGINIS ET MARTYRIS A ROMA IN PLACENTIA, CUJUS CORPUS UNA CUM MARTIRE CYPRIANO TRADIDIT SIGIFREDO EPISCOPO VENERABILIS PAPA JOANNES, QUI HUJUS CIVITATIS ANTEA FUIT ANTISTES.

Humaniter communicata,

17 *Sequuntur deinde historia in Lectiones divisa, et monumenta nonnulla alia, post quæ sic clauditur instrumentum.* Quibus quidem libro et Lectionibus ac instrumentis et alio libro supra descriptis diligenter inspectis, ad requisitionem eorumdem M. R. DD. cleri deputatorum, ipsas Lectiones ex prædicto D libro suprapositas particulas ex suppositis instrumentis et alio libro respective, exemplari et transumi mandavimus ac in publicam formam redigi, decernentes et volentes, ut huic transumpto publico seu exemplo plena fides et eadem deinceps adhibeatur ubilibet in locis omnibus et singulis, quibus fuerit opportunum, ipsumque transumptum fidem faciat ac illi stetur, acsi libri ipsi et instrumenta apparerent; quibus omnibus et singulis auctoritatem nostram interposuimus et decretum; et ad ampliorem evidentiam præmissorum patentes manu nostra signatas sigillo illustrissimi et reverendissimi domini episcopi communiri jussimus, et per eumdem notarium subscribi. Actum Placentiæ in sacristia superiori ecclesiæ cathedralis anno Incarnationis MDCIII, Indictione II, die XXX Januarii, Pontificatus autem sanctissimi in Christi Patris et D. N. D. Clementis divina providentia Papæ VIII, anno ejus XIII, præsentibus ibidem pro testibus illust. et M. R. D. Antonio Lando prot. not. Apostolico et M. R. D. Petro Maria Campo canonico ecclesiæ collegiatæ S. Antonini Placentinæ, presbyteris Placentinis testibus ad præmissa vocatis et rogatis E etc.

AUCTORE J. C.

Locus ✝ sigilli.

18 Et quia prædictis omnibus et singulis, dum ut sic præmittitur, fierent, interfui ego Claudius Marana notarius Placentinus et episcopalis curiæ Placentinæ cancellarius, ideo in præmissorum fidem et testimonium subscripsi et signavi, et solito cancellariæ curiæ episcopalis (*hic vox quæpiam sic contorta est, ut legere non possim. Divinarum, legendum* Placentinæ, *ad tum vox sigillo videtur alibi excidisse;*) quod a me custoditur, munivi rogatus et requisitus, ut supra. *Lubuit hæc, lector, satis longa describere, quia Lectionibus illis nititur fere Placentinorum causa, ut per decursum videbimus. Instrumentum memoratum Papebrochio nostro, forte Placentiæ cum Henschenio agenti, datum, vel ad illum certe postea fuit missum, ut addita ejus manu Nota conjectare facit. Conditum videtur, in eorum gratiam, qui componendis vel augendis Officiis propriis ecclesiæ Placentinæ operam dabant. Certe circa id tempus, cum paulo ante Breviarium Romanum admisisset Placentina ecclesia, Officia propria ab eodem episcopo Claudio Ranconi data sunt et Romæ approbata, ut docet me testimonium, quod Officiis Placentinis, quorum habemus exemplar impressum Placentiæ anno* 1635, *apponitur, et est tale; quippe, cum de illis postea non semel sermo recursurus sit, juverit et illud hic inseruisse.* Officia pro civitate et diœcesi Placentina ad instantiam episcopi concessa et approbata a sacra Congregatione Rituum sub diebus XXIII Martii MDCIII et XV Aprilis MDCIII de novo diligentius emendata cum nonnullis aliis ejusdem civitatis et diœcesis propriis Sanctorum Officiis, quæ in primo concessis omissa fuerant, ex ordine et mandato ejusdem sacræ Congregationis recognita et emendata et subscripta ab illustrissimo et reverendissimo D. Cardinali Bellarmino, eadem sacra Rituum Congregatio approbavit, et ut in civitate et diœcesi Placentina libere et licite recitari possint, ac etiam pro majori commoditate imprimi valeant, licentiam dedit et concessit die XIX Aprilis MDCVIII. Dominicus Episcopus Ostiensis Card. Pinellus etc. F

quorumque habemus duplex apographum;

19 *Conspirant nimirum notæ omnes chronologicæ in conjecturam, quam dixi, de excerptis ex archivo præfatis Lectionibus instrumentoque super illis confecto. Attamen postea observabimus, in laudatis ecclesiæ Placentinæ Officiis propriis ad diem* XVII *Augusti, ubi festum Translationis* S. Justinæ *virginis et martyris sub ritu duplici celebrandum præscribitur, variationem*

unum cum observationibus pro eorumdem defensione.

A variationem aliquam circa translationis historiam in Lectionibus 2 Nocturni; occurrere ita ut, qui illas composuit, videatur non omnia in Lectionibus MSS. probasse. Porro easdem illas Lectiones ex MS. Legendario Placentino descripsit et collegis meis, qui ante aliquot annos Italiam peragrarunt, humanissime communicavit vir eruditus R. D. Christophorus Poggiali Præpositus S. Agathæ Placentiæ. Addidit vir eruditus Lectionibus Notas suas, ac denique amplissimis litteris ad socios meos Placentiæ Idibus Junii anno 1753 datis, Campium Historiæ ecclesiasticæ Placentinæ auctorem causamque patriæ suæ, seu possessionem corporum SS. Cypriani, Justinæ et Theogniti defendit, et objectionibus, vel jam factis, vel quas forte a nobis fieri posse præviderat, satisfacere nititur. Hæc omnia mihi hic materiam discussioni præbent, feretque confido, eadem humanitate Poggialius, si qua ejus argumenta probare non potuero, qua illa nobis obtulit examinanda. Toto sane illa contentio videtur mihi tot difficultatibus inspersa tamque undequaque intricata, ut certi vix aliquid, imo ne vix quidem, circa S. Justinæ potissimum corpus, statui possit, sed conjecturis agendum videatur, quas in re tam incerta, uti et dubia B nonnulla mea tantum proponere decrevi, suum cuique judicium relinquens. Igitur ad instrumenta jam memorata examinanda accedamus, præmissis paucis de S. Justinæ apud Placentinos antiquo cultu.

AUCTORE J. C.

Jam a seculo 9 celebris Placentiæ fuit cultus

20 A pluribus jam seculis S. Justinam virginem peculiariter venerati sunt Placentini, estque ea veneratio antiquis monumentis demonstrata, sic ut jam ab initio seculi IX cathedralis ibidem ecclesia ejus nomen, sanctorum patronorum Antonini et Victoris nominibus adjunctum, gesserit. Apud Campium Hist. eccles. Plac. tom. 1 pag. 455 in privilegio Caroli Magni, quod datum est anno 808, legitur: Vir venerabilis Julianus sanctæ Placentinæ urbis ecclesiæ episcopus, quæ est constructa in honorem SS. Antonini et Victoris, nec non et Justinæ virginis, nostram deprecatus est clementiam. Rursus ibidem pag. 466 in diplomate Caroli Crassi, quod anno 881, mentio est de ecclesia, quæ constituta est in honore SS. Antonini, Victoris et Justinæ. In altero privilegio ejusdem Caroli Crassi, quod anno 883 signatum est, dicit imperator, presbyteros aliquot Placentinos, Cardinales etiam S. Justinæ virginis et martyris Christi ecclesiæ, suam protectionem postulasse. Notat ad hæc in Observationibus suis laudandus sæpe Christophorus Poggiali, post medium seculum IX novam cathedralem intra urbis mœnia (quæ enim SS. Antonini, Victoris atque Ju- C stinæ titulum gessit, foris in suburbio exstabat) conditam a Seufrido episcopo soli S. Justinæ dicatam, et canonicos ejus Cardinales S. Justinæ appellatos fuisse.

S. Justinæ cui tum ibi sacra jam erat cathedralis.

21 Obiit Seufridus, qui non raro etiam Gofredus appellatur, anno Christi 870, referente Ughello, qui tradit, ædificationem novæ cathedralis præconceptam quidem a Seufrido, sed tantum ab ejusdem successore Paulo perfectam fuisse, quod idem asserit Campius Historiæ Placentinæ lib. 7 pag. 215. Suspicor, non multum ab anno 881, et forte illo ipso temporis spatio, quod inter citata duo Caroli Crassi diplomata fluxit, absolutam fuisse, cum post primum in diplomatis non inveniam S. Justinæ nomen aliis alterius basilicæ patronis junctum, et alterum diploma primum sit, in quo sola S. Justina, ut patrona ecclesiæ, allegetur. Quidquid tamen fuerit, certe ab illo tempore celebris fuit solius S. Justinæ nomine et titulo Placentina cathedralis ecclesia, ejusque est frequentissima in monumentis posteriorum temporum mentio. Illud autem præcipue in illis observatum cupiunt Campius et in suis Observationibus Poggialius, nusquam in instrumentis, quæ anno 1001 anteriora sunt, vel verbo innui, S. Justinæ reliquias jam tum ibidem quievisse, quamvis D de corpore S. Antonini manifeste semel iterumque id ibidem asseratur; contra vero in monumentis, quæ post annum 1001 condita sunt, tale quid de quiescentibus in ecclesia Placentina S. Justinæ sacris exuviis adjunctum legi. Demus specimina a Poggialio ex laudatis a Campio instrumentis collecta et cum autographis collata.

Cujusque reliquiarum ibi quiescentium mentio fit in instrumentis seculi XI,

22 Imprimis reperitur mentio earumdem in Donatione Lanfranci comitis et uxoris ejus Bertæ, cujus hoc initium. In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, Arduinus gratia Dei rex, anno regni ejus, Deo propitio, primo, de mense Julii, Indictione quintadecima. Ecclesia beatæ Justinæ virgine vel martyre, ubi ejus humatum quiescit corpus, sita intra hanc civitate Placentia. Dedit hoc instrumentum integrum Campius tom. 1 pag. 497, ubi notæ Chronologicæ stilo satis barbaro annum Christi 1002 designant. Rursus in altera charta donationis factæ anno 1010, sic legitur: Oratorio et altario S. Justinæ virginis et martyris Christi, quod est constructum intra civitate Placentia, ad domui episcopio sanctæ Placentinæ ecclesiæ, ubi ejus sanctum humatum requiescit corpus. Eadem denique formula adscripta est E instrumento donationis, notato anno 1018, his verbis: Vel super altario S. Justinæ, ubi ejus humatum corpus quiescit, ponamus. Posteriores duæ chartæ apud Campium citatum excusæ sunt pag. 498 et 501. Fatentur porro Placentini, licet dudum ante S. Justinam ut patronam venerati sint, nullas tamen usque ad annum 1001 habuisse se ejusdem Sanctæ reliquias, sed tum primum se ejusdem corpus, imo et una nactos fuisse corpora SS. Cypriani et Theogniti seu Theoctisti sociorum martyrum. De corpore S. Justinæ specialim prius agamus causamque Placentinorum examinemus.

quo scriptores posteriores asserunt ejus corpus Placentiam delatum esse,

23 Ex instrumentis hactenus allegatis (nescio, an autographa etiamnum Placentiæ serventur) certum videtur, jam tum seculi XI initio creditum fuisse, quod corpus S. Justinæ alicujus quiesceret Placentiæ. Opinionem illam subsequentibus seculis tradiderunt etiam scriptores illius civitatis, et inter illos duo celebriores Mussus et Locatus. Joannes de Mussis, cujus Chronicon Placentinum anno 1402 terminatum excudit Muratorius inter Scriptores Italiæ tom. 16 pag. 446, ad præfatum annum 1001 ita scribit. Delatum est corpus B. Justinæ a Roma in Placentiam tempore Sigifredi episcopi Placentini, quod traditum fuit Placentinis per domnum Johannem XVII papam, qui fuerat episcopus Placentiæ. Succedat huic Umbertus F Locatus, auctor Originum Placentinarum, qui ad annum 982 sic scribit. Hic (Joannes antipapa) dum pro Pontifice Maximo se gereret, D. Justinæ Virg. et mart. corpus Placentinis civibus dono dedit; quod quidem corpus in D. Joannis Evangelistæ templo primum reconditum, postmodum autem in ecclesia majori translatum fuit. Mitto scriptores alios recentiores, sufficiunt enim hi, ut cuique constet, de S. Justinæ corpore eamdem apud Placentinos opinionem perseverasse. Quamquam non videntur Mussus, qui seculo XV, et Locatus, qui sequenti scripserunt, ex sola traditione aut opinione vulgi scripsisse: imo potius suspicor, quod de Umberto Locato mihi luculentius apparet, utrumque monumenta antiquiora præ oculis habuisse, unde sua dicta hauserint.

seculi forte Historiam translationis MS.

24 Suadent id mihi adjuncta de Sigifrido et Joanne, quæ videntur accepta ex aliis monumentis, quam chartis cum supra memoratis aut vulgi traditione, maxime cum nobis constet, seculis, quibus scripserunt, verisimiliter exstitisse Historiam translationis, ubi talia narrantur, ex quibus asserta sua contraxisse videri possint laudati chronographi. Certe id nisi ita accipiamus, exigua erit in re præsenti auctoritas scriptorum ultra quatuor secula rebus gestis posteriorum. Deinde sectari illos maluisse monumenta, quam rumorem vulgi, luculentum

A *lentum mihi fit ex eo, quod rumoribus suo jam tempore non solum Placentiæ, sed per Italiam et alibi etiam sparsis adversantia potius, quam faventia scripserint. Etenim ex Jacobo de Voragine et Petro de Natalibus disco, eo tempore, quo scripserunt, famam fuisse, quod non solius* S. Justinæ, *sed etiam sanctorum sociorum* Cypriani *et* Theoctisti *sacræ reliquiæ essent translatæ Placentiam. Jacobus de Voragine in Legenda Passioni Sanctorum nostrorum subnectit.* Horum corpora cum septem diebus ad canes projecta mansissent, postmodum Romam translata sunt, nunc autem, ut dicitur, Placentiæ requiescunt. *Paria, usque ad ipsam particulam* ut dicitur, *scribit Petrus de Natalibus in Catalogo, unde liquet, seculis* XIII *et* XIV, *quibus scripserunt, ita famam tulisse. Siluerunt tamen hæc Mussus et Locatus; ob hunc, ni fallor, solam rationem, quia illud in Historia translationis assertum non invenerant, prout nec hodie ibi reperitur. Igitur cum illa fere sola Placentinorum causa nitatur, ad eam examinandam progredior.*

§ III. Examinatur historia Translationis S. Justinæ, ex codice MS. ecclesiæ Placentinæ a Campio laudata et nobis submissa.

B

Historiæ MS. auctor sic loquitur,

I*mprimis quod spectat ad sæpæ memoratæ historiæ antiquitatem, passim res ibi narrantur tamquam ab eo, qui non solum eodem tempore vixerit, sed etiam præsens translationi adfuerit. Etenim narratio, quomodo* S. Justinæ *reliquias Romæ Placentini obtinuerint, talis est.* Inspirante itaque summa S. Spiritus gratia, tunc temporis Romam venimus, eumdemque D. Papam *(Joannem antipapam, de quo pluribus infra)* adivimus jam privatum oculorum obtutibus spoliatumque facultate male blandientium divitiarum..... Ipse autem plus solito sagacissime nostrum percunctans iter ac addens, mirum fore, cur ad tam mutilatum et deformem hominem divertissemus. Nos vero varie in corde versantes, quanta et qualia tam prudenti viro competerent, demum fregimus silentium, rem, quam quærebamus, prodidimus, obnixe petentes, ne grave ferret, si nobis id, quod diligeret, nostris precibus pulsatus impertiretur. At ille audiens et ab imis alta suspiria trahens, obmutuit: imo multis complens lacrymis tondensque pectus crudelibus pugnis dilaceratisque ac divulsis undique capillis, ejulans vix prorupit in vocem. Heu mi, heu

C mi! ut quid mœrorem mœrori imponitis, cur triste et lacerum pectus gravioribus insulcatis doloribus? Id, quod semper agere desideravi, alteri conceditur operari. Opto corpus meum amaræ mortis subire dolorem, dum intellexero, Placentinum populum absque me tantum habere honorem. Ecce jam inæstimabilis margharita, quam quæritis, in promptu est; oculis vestris, omni amputata ambiguitate, haurite, manibus propriis palpate, genua figite, purum cor ad Deum erigite, sine intermissione grates geminate, quod vestris temporibus meruistis tam sanctum corpus tractare.....

nisi translationi præsens adfuisset,

26 His auditis tamque miserandi viri vocibus moti, in lachrymas ruimus ac consolatoria verba prosequentes, nihil profecimus, sed flexis poplitibus diu taciteque oravit. Postremo erigens se nobis, quod optabamus, contradidit..... Nos vero,.... ineffabili gaudio recreati sumpsimus diu desiderata munera, quæ sub impressione sigilli scriniis commendavimus. Tunc celeri cursu statutisque diebus, secunda flante aura, pervenimus ad cortem, quæ dicitur Varsia. Putandum denique est, quod non ab re locus ille Varsia vocatur, quasi Varia; quia homines varie de hoc sentiebant. Alii aiebant quidem, ipsa est; quamplures autem, non; sed Romana falsitas fore probabitur. *Contentionem, quæ hic insinuatur, non credo aliam fuisse, quam de corpore* S. Justinæ; *negantibus jam tum Romanis, ejus Sanctæ reliquias esse, quas habebant Placentini. Probatur autem, falsos fuisse Romanos ex eo, quod miracula quæpiam ad* S. Justinæ *invocationem contigerint; quod an evincens argumentum sit, decidant alii. Interim observo, ad minimum valde dubium esse, tum an scriptoris primigenii verba in Lectionibus illis referantur, et non sint ita ad cleri usum redacta, ut is urbis partes agat, tum etiam, an unquam alias historia illa, quam ad chori usum fuerit composita. Utroque autem casu, ut patet, nihil cogit auctorem vel supparem ex narrandi modo elicere. Videamus, quid aliunde contrarium insinuare videatur.*

D AUCTORE J. C.

neque falsitatis certo convinci potest: narrat tamen aliqua

27 *Ex contentionibus Romanos inter et Placentinos de corpore* S. Justinæ *mox memoratis, quibusdam forte videri posset auctor, eo tempore posterior, quo SS.* Cypriani et Justinæ *corpora ab Anastasio IV translata sunt, uti superiori § diximus; quandoquidem tum primum videtur occasio contentioni data fuisse, quando Romæ sacra corpora inventa et translata sunt, diu postquam furto inde ablata fuisse, asserebant Placentini: verum attentius rem consideranti occurrere debet, forte alia occasione, in adjunctis potissimum temporis, quæ mox enucleatius exponemus, jurgia in vulgo oriri potuisse, atque de hisce in narratione agi. Magis tantam historiæ antiquitatem et scriptoris synchroni prærogativam suspectam reddere videntur posse, quæ loco superius descripto, de Joanne Placentino episcopo modoque obtentarum reliquiarum enarrantur, quæque sane dilucidatione non parum egent. Erat Joannes antipapa, de quo hic sermo est quique in Vita S. Nili,* archimandrita Philagathus *appellatur, origine Græcus, natus Rossani in Calabria, Theophaniæ imperatrici imprimis carus. Astutia et hypocrisi non solum in Ottonis II aulam, ubi illustria munia gessit, sed etiam amicitiam irrepserat, callideque, ut liquet ex diplomate Ottonis II, de quo Muratorius Antiquit. Italiæ Dissert.* 63, *ditissimam Nonantulensem abbatiam obtinuerat. Nondum satiatus, agente in Italia imperatrice Theophania, quando mortuus est anno* 989 *Sigulphus Placentinus episcopus, illam cathedram, imperatrice protegente, occupavit, quam et obtinuit deinde a Joanne XV Pontifice in metropolitanam seu archiepiscopalem erigi. Necdum hic stetit ejus ambitio: etenim, cum expulso Gregorio V Pontifice, Crescentius Romæ tyrannidem arripuisset, cum illo, Romam Constantinopoli a legatione redux Joannes, detestandum pactum iniit, ut Crescentio maneret temporale Romæ sub Orientis imperatoris protectione imperium, ipse vero Pontifex creatus spirituale Ecclesiæ regimen haberet.*

E

F

de Joanne Placentino episcopo

28 *Hisce itaque legibus a Crescentii factione electus et in Cathedram intrusus fuit antipapa manifestus, contra quem mox fulmina ab omnibus Italiæ, Germaniæ et Galliæ episcopis vibrata fuerunt. Atque hæc hactenus fere ex Muratorii Annalibus Italiæ, ex quibus etiam sequentia ad propositum nostrum desumenda sunt. Otto III imperator hisce turbis excitus in Italiam venit anno* 998, *et cum Gregorio V Pontifice numeroso ducens exercitum Romam perrexit. Horum adventum non exspectavit Joannes, sed mutatisv estibus, postquam decem circiter menses sedem Romanam invaserat, fugam meditabatur; verum a Romanis detectus et comprehensus fuit. Quæ deinde secuta sunt narrat Petrus Damianus Epistola* 2 *ad Cadaloum, assumpto Honorii II nomine, antipapam, quæ est lib.* 1 *editionis Caetani ultima, ubi Joannem ita describit.* Convicanea autem tibi *(Cadaloo episcopo Parmensi)* regio Placentia est, cujus episcopus non diu ante nostram ætatem subdolæ calliditatis artifex extitit, et ad instar tui sublimitatis et gloriæ satis superque ambitione flagravit, adeo ut prius ante se gestandam, sicut

A *AUCTORE J. C.* sicut et tu nunc agere diceris, crucem argenteam impetraret; qui etiam cum imperatrice, quæ tunc erat, obscœni negotii dicebatur habere mysterium; deinde sensim ad majora prosiliens, tandem Apostolicam sedem familiaris tibi pecuniæ patrocinio violentus invaderet.

29 Ejecto itaque Gregorio, imperatoris Ottonis *et antipapæ* utique consanguineo, Romanæ Ecclesiæ cathedram, non ut sacerdos magnus, sed ut fur atque tyrannus obtinuit; sed paulo post, resipiscente Quiritum populo atque in zelum dignæ ultionis unanimiter exardescente, inruentes in eum manus injiciunt, oculos eruunt, aures naresque præcidunt.... Et, ut attentione tua condignam usque ad finem prosequamur historiam, postquam Romani, ita ut dictum est, respondissent * pontifici, mox ante retro conversum in asellum gloriosum equitem posuerunt, tenensemque sui vectoris in manibus caudam per publicam totius Urbis viam, hæc, ut caneret. impulerunt: Tale, inquit, supplicium patiatur, qui Romanum Papam de sua sede pellere nititur. *Dissentit circa pœnæ modum chronographus Saxo seu Chronicon Quedlinburgense a Leibnitio editum tom.* 2 *Rerum* B *Brunswicensium; ubi ad annum* 998 *post narratam Joannis fugam ita loquitur:* Tunc quidam non tantum imperatoris, quantum Christi amici, insequentes Johannem comprehenderunt, et timentes, ne, si eum ad Augustum destinarent, impunitus abiret, linguam ei et nares pariter absciderunt oculosque illi pœnitus eruerunt. *Vita S. Nili ad hunc diem edenda chronographo Saxoni consonat circa pœnam Joanni inflictam: sic enim ibidem scribitur.* Στερηθεὶς γὰρ παρ' αὐτῶν τῶν χρειωδεστέρων μελῶν, ὀφθαλμῶν, λέγω, καὶ γλώττης καὶ ῥινὸς ἔρριπτο εἰς φυλακὴν ἐλεινός τε καὶ ἀπροστάτουτος. Orbatus enim *(Joannes)* per ipsos membris maxime necessariis, oculis, inquam, lingua et naso, conjectusque in carcerem plenus miseriarum et omni ope destitutus jacebat.

** forte repen-disset*

30 *Porro ex hisce mox flueret, falsa et commentitia esse, quæ referuntur in Historia translationis a Joanne fuisse dicta Placentinis; cum elingues homines loqui articulate non soleant: verum, cum illis adstipuletur Petrus Damianus, indubie erroris aut suppositionis convinci non potest historia: remanet tamen non levis suspicio ex aliorum duorum scriptorum, forte Damiano hac in re auctoritate non inferiorum, contrariis de evulsa Joanni lingua testimoniis. An eadem augeri aliunde non debeat, examinemus, combinatis prius temporum adjunctis. Quæ huc spectant sic habent Lectiones.* Inventum est corpus B. Justinæ Antiochenæ virginis C una cum reverenti episcopo martyre Cypriano.., in abdito terræ diu retrusum, a paucis præ nimia antiquitate notum, in basilica S. Ruffinæ, quondam nobilis Romanæ matronæ facete humatum. *Interjectis deinde pluribus, quæ ad inventionem non pertinent, sic prosequitur.* Sanctum videlicet corpus incontaminatæ virginis Justinæ mirificis *(est)* compertum modis, odoriferis conditum speciebus; cujus caput palliolum tantum velabat, ceteris indumentis jam senio consumptis; sacra vero ejus ossa omnia sicut lana a fullone dealbata visa sunt; nares omnium civium adstantium insatiabili ac suavissimo, ultra quod credi possit, odore repletæ sunt. Cunctis autem præ nimio gaudio flentibus et auxilium Christi anxie quærentibus, furtim sublatum est a mausoleo prætiosum munus, susceptumque est a quodam decoro et nobili Joanne episcopo, qui tunc Apostolicam beati clavigeri Petri regebat cathedram.

modoque quo obtenta ab ipso

31 *Laudes et titulos tum hic, tum alibi passim Joanni profusos, facile indulgeo scriptori pro patria sua adulanti, ut alia ejus asserta attentius perpendam. Nisi vehementer fallor, de una eademque inventione sanctarum reliquiarum hic sermo est, eaque contigit paulo ante,* *furto sublata* *vel eodem pene tempore, quo in mausoleum ad cultum* D *publicum, lætantibus plaudentibusque Romanis, vixdum repositæ sacræ exuviæ fraudulenter a quopiam sublatæ sunt et ad Joannem delatæ; et hæc omnia contigerunt, quo tempore rerum potiebatur Joannes antipapa, proindeque anno* 997, *vel sequentis initio. Postremum hoc negatum quidem a laudando sæpe Poggialio video, sed rationem convincentem non invenio. Præterquam sane quod clarioribus verbis, quam quæ ex anonymo produximus, id asseri vix possit, alia apud eumdem leguntur, quæ itidem suadere videantur, Joannem accepisse corpus* S. Justinæ, *antequam sede, quam sacrilege invaserat, expelleretur, Legatis Placentinis petentibus sacras reliquias sibi transferendas concedi, respondet Joannes:* Id quod semper agere desideravi, alteri conceditur operari. Opto corpus meum amaræ mortis subire dolorem, dum intellexero, Placentinum populum absque me tantum habere honorem.

32 *Hic rursus, ni fallor, insinuant Lectiones, corpus* S. Justinæ *jam aliquot annis apud Joannem fuisse* *sacra corpora fuerint,* *et hunc semper desiderasse illud Placentiam transferre, quod nunc facere prohiberetur, indeque ortum tantum ejusdem mœrorem, quod quæ per se ipsum facere desideraverat, aliis nunc relinquere cogeretur. Deinde non magis mihi verisimile apparet, Joannem jam ca-* E *thedra expulsum potius sacra* S. Justinæ *cimelia nancisci potuisse, quam cum adhuc potens in Urbe esset. Etenim si Romæ usque ad annum* 1001 *permansit Joannes tam male habitus a Romanis, Gregorii V partes tuentibus, dubitari non potest, quin fuerit ibidem arcte custoditus diligenterque observatus. Quis autem in animum inducat, in illis rerum adjunctis corpora tam clam ex mausoleo, ubi a Romanis peculiari veneratione colebantur, auferri et ad Joannem pervenire potuisse, ut nulli furtum suboluerit, nullus impedire tentaverit? Furtum ita latere potuisse, cum tantum recens in novum mausoleum translatæ essent reliquiæ cultusque celebritas inchoata, non videtur mihi verisimile: sed nec mihi persuaderi sinam, Romanos tam indulgentes fuisse in hominem, in quem odium suum ad furorem pene ostenderant, ut siverint, illum impune spoliis furti urbi suæ sublatis ditari.*

33 *Sunt ex his, fateor, aliqua difficilia captu, etiamsi secundam narrationem credamus, obtentas ante* *quæ videri possint* *sacra reliquias tunc tantum Placentinis concessisse Joannem, uti mox videbimus; verum illud certe inde decedit, quod facilius, quando rerum potiebatur, quod* F *etiam Locatus censuit, dolo et fraude illas obtinere potuerit, quam cum jam ambitionis suæ pœnas tulisset. Ait quidem Poggialius in Observationibus,* Nihil erat, cur Joannes Romæ dominus metueret, si vel sexcenta Sanctorum corpora alio misisset: neque probabile apparet, eum ad tres annos translationem fuisse dilaturum. *Verum facilius esset in eo historiæ asserta, quam in reliquis tueri. Quippe etiamsi tyrannidem exercens et hæc et plura forte potuisset Joannes, frendentibus frustra Romanis; si quistamen prudentiæ apud ambitionem locus est, potuit ex illa satius ducere, rem clam perficere, quam Romanorum animos magis magisque exacerbare. Deinde si dederimus, paulo antequam Romam advenit cum Ottone Gregorius, nactum esse reliquias Joannem, sede inique occupata mox exturbandum, totque pœnis affligendum, nemo ab illo, quantum suspicor, satis sincere quæret, quare inter hæc reliquias Placentiam transferre distulerit.*

34 *Sane id in hac re, admissa ut jacet in Lectionibus narratione, multo minus mihi verisimile videtur,* *suspecta reddere* *Joannem inter acerbos casus tantum reliquiarum curam gessisse, ut, ceteris rebus omnibus amissis, illas solas tam sollicite custodierit, aut Romanos tam fuisse indulgentes, ut sacra cultui publico erepto urbis suæ spolia*

A *spolia homini inimicissimo reliquerint. Quamquam non hæc tantum translationis relationem suspectam reddunt. Imo solum tempus, quo, a Placentinis obtenta fuisse sacra corpora, contendunt, talia adjuncta habet, ut fidem indubiam illi sine meliori testimonio habiturus non sim. Etenim sive Joannes diu ante, sive haud ita pridem quam tradidit, memorata corpora obtinuisse credatur, illud luculenter ibidem asseritur, quod ea Placentinis legatis transferenda dederit, postquam jam oculis naribusque mutilatus sacrilegæ ambitionis pœnas dederat, idque quidem Romæ, ubi ab infensis civibus sic vix credam sibi relictum fuisse, ut moliri quidpiam tale legationesque clandestinas recipere potuerit. Et vero res tota non videtur ex narratione magna cum cautela peracta fuisse. Nusquam Joannes verbo Placentinis silentium secretumque commendat. Præsto sunt ad primum postulatum sacræ reliquiæ, iisque obtentis, celeri cursu revertuntur quidem legati; at vix Varsiam venerant, cum jam, propalatis procul dubio omnibus, contentiones super corpore* S. Justinæ *exortæ memorantur.*

relationem,

35 *Nonne autem inde, quod latere non poterat, graviores a Romanis Joannem vexationes manebant; nonne in ceteris tam astutus hasce prævidere et præcavere debuisset?* B *Ita quidem mihi videtur. qui rursus hic tam imprudentem Joannem tam incurios Romanos mihi fingere non possum, sed potius suspicor, in omnibus illis adjunctis non sat feliciter conjectatum esse. Suspicionem meam ægre non ferent Placentini, si adverterint, fidem ejus ab ipsis Placentinis in dubium vocatam fuisse. Eruditum Poggialium jam exhibui historiæ utcumque contraria sentientem circa tempus, quo corpora furto sublata sint. Affirmare non vereor, ejusdem relationem Claudio Ranconio episcopo Placentino illisque, qui Officia propria Placentinæ ecclesiæ ejus tempore composuerunt, suspectam fuisse. Jam observavi superius, sub tempus, quo composita sunt Officia illa, consultum fuisse codicem MS. Placentinum transumptamque ex eo translationis historiam, ut laudatum testimonium fidem facit; nec ullus dubito, quin episcopus, vel illi, quibus componendas Lectiones demandavit, eamdem viderint, cum pleraque die* XVII *Augusti, quo Translatio* S. Justinæ *ritu duplici celebranda præscribitur, inde accepta et contracta sint. Dico* pleraque, *imo fere omnia, si modum exceperis, quo obtentas a Joanne Placentiamque delatas reliquias* S. Justinæ, *narrant Lectiones: quæ in ceteris consonantia, in modo varietas, videntur innuere, hic probatam non fuisse narrationem.*

quæ nec Placentinis,

C 36 *In Officiis propriis die memorato* 1 *Lectione* 2 *Nocturni post relatam primam sanctorum corporum translationem Nicomedia Romam, sic legitur:* Ac primum in prædio Ruffinæ nobilis feminæ sepulta sunt; (*Martyrum corpora*) postea translata in urbem in basilica Constantiniana condita sunt prope baptisterium. Demum inde ipsa Sanctorum pignora, Otthone III imperante, desumpta ac Placentinis donata Placentiam ad piorum erga sanctos Martyres, et præcipue B. Justinam, majoris templi et illius etiam urbis patronam, pietatem augendam feliciter transmissa fuere. *Eadem ad verbum ibidem repetuntur die* XXVI *Septembris in fine* 3 *Lectionis* 2 *Nocturni. Porro hæc cum anonymi narratione conferenti mox occurret variatio; verba vero attentius consideranti, singula fere studiose exquisita videbuntur. Imprimis anonymus basilicæ Constantinianæ ne verbo quidem meminit; imo satis insinuat, in basilica S. Rufinæ, ubi inventa fuerant sacra corpora, in mausoleo deposita indeque furto sublata fuisse. Insuper omnia in Officio sonant legitimam donationem translationemque, sine ulla furti Joannisve antipapæ mentione, innuunturque, non ablata corpora,* sed Sanctorum pignora desumpta *fuisse ex Lateranensi ecclesia. Ottonis III quidem tempore translatio contigisse asseritur, ei facile etiam credo, quæ odiosa in narratione translationis videbantur, a Placentinis* D *prætermissa aut mutata fuisse; sed non capio, quare ab ipsis contraria Lectionum assertis substituta fuissent, si fidem illis habuissent. Quæ vero de desumptis ex basilica Lateranensi reliquiis in Officiis nova sunt, non solum cum Historiæ relatione non conveniunt, sed nec videntur facile combinari posse cum epocha ab Ottonis III imperio petita.*

undequoque probata fuit.

AUCTORE J. C.

37 *Etenim, si Anastasius IV sub medium seculum* XII SS. Cypriani et Justinæ *corpora ex diruta prope Silvam Candidam basilica SS. Rufinæ et Secundæ ad Lateranensem transtulit, quod superius probavi esse verisimillimum, non potuerunt eadem uno et medio ante seculo ex basilica Constantiniana, ubi nondum erant, desumi Placentinisque transferenda concedi. Ex hisce omnibus conficio, narrationem translationis ipsis saltem suspectam fuisse, prout et mihi hactenus est, ne nimirum non omnia eo, quo ibi gesta narrantur, modo peracta fuerint. Translationem possessionemque reliquiarum* S. Justinæ *Placentinis non abjudico; observo tamen, eorum causam tam bono loco non esse, quam quidem scriptores illorum passim asseverant. Sunt enim, quassata semel Historiæ translationis fide, alia, quæ suspicionem, de sacris illis reliquiis, non ma-* E *gis Placentinis placituram generare possent. Demus, Lectionum auctorem aliquo tempore esse posteriorem, audivisse tamen,* S. Justinæ *corpus patriæ suæ a Joanne antipapa concessum fuisse; imo admittamus, revera tum temporis, cum rerum Romæ potiebatur, reliquias* S. Justinæ *Placentinis tradidisse Joannem; nondum erit omnis suspicio radicitus evulsa omnisque præclusus cavillis locus. Nam dubitare poterunt aliqui, an* S. Justinæ *nostræ Antiochenæ virginis sacra ossa postulaverint Placentini, an postulata Joannes concesserit.*

Dubia alia circa præfatas reliquias,

38 *Quod ad primum spectat, verisimillimum est et pene indubium, Placentinos desiderasse sacras exuvias ejus* S. Justinæ, *quam antiquitus specialiter coluerant et patronam habebant. Jam vero satis ambiguum videri potest, an non alia hæc a nostra et synonyma virgo fuerit. Certe nihil ego hactenus in antiquioribus monumentis Placentinis reperi, ex quo satis constet, Martyrem nostram Nicomediensem ab illis cultam fuisse; et cum meipsum interrogo, quare illam speciatim venerati fuissent; satis probabilem rationem suggerere nequeo. Aliunde rursus indubium est, plures synonymas martyres fuisse, faciliusque Joannem ex cœmeteriis cryptisque Romanis conditæ ibidem Justinæ cujusdam martyris sacra ossa, quam celebris apud Romanos nostræ corpus, Placentinis donare potuisse. Addo, anonymas reliquias, ut illis majis gratificari videretur, hoc no-* F *mine donare potuisse antipapam, cui injuriam facturus non sim, etiamsi levioris in tota hac re fraudis suspectum habuero. Atque hæc sunt, ni fallor, omnia quæ Placentinis objici possint, quæque tamen, licet forte apertis rationibus refelli penitus non possint, cum non nisi ex suspicionibus nata sint illisque nitantur, traditionem Placentinorum subruere non debent.*

quæ tamen Placentinorum traditionem non certo evertunt,

39 *Enimvero si translationis relationem pertinacius defendere noluerint, habent aliunde testimonia, ex quibus aliqua superius produximus, quæ, per quoscumque illas nacti sint, reliquiarum* S. Justinæ *possessionem satis confirmant. Eamdem insuper contra multos cavillos munirent, si cum Romanis litem componerent, et hisce aliquid amplius remitterent, quam videantur scriptores Placentini concedere velle. Poggialius quidem in Observationibus sæpe laudatis urget, nihil Placentinis obesse debere, quæ ex Baronii Annalibus ac Breviario Romano de Sanctorum exuviis in basilica Lateranensi seculo* XII *ab Anastasio IV depositis num. 7 excerpsimus.* Etenim, *inquit,* ut Baronius ipse ad annum DCCLXI, et alibi sæpe monet, CUM TRANSFERRI SOLERENT SACRA SANCTORUM CORPORA PARS ALIQUA IN

modo partem non ex quam Romanis

AUCTORE J. C.

A IN LOCO PRIORI RELINQUI CONSUEVERAT. *Hinc deducit, licet corpus* S. Justinæ *Placentiam pridem ante translatum fuerit, partem tamen aliquam ibidem a Joanne relictam, posteaque ab Anastasio inventam, corpus appellatam fuisse. Quod consuetudo illa religiose etiam a furibus observata fuerit, non credo: hinc Baronii assertum hic locum non videtur habiturum, si Lectionum suarum assertis tenacius adhæreat Poggialius.*

relinquant,

40 *Si vero alia via et modo obtentas reliquias fuisse, mecum admiserit, modo partem tam exiguam Romanis non relinquat, ut vulgari latiorique nomine* corpus *appellari non possit, vicissim illi hic consentiam. Quanta supersit Romæ portio, nescio; at neque etiam, quantam Placentini habeant. Dicit quidem Poggialius, reliquias Placentinas sæpius inspectas fuisse, sed speciatim non docet, quot quantaque sacra ossa fuerint inventa, licet identidem pro corpore pugnet. Credo, reliquias illas in instrumentis recognitionum passim* corpus *vocari, atque ea re niti Poggialium: verum, qui novit ex multiplici exemplo, quantulæ reliquiæ hoc titulo donari soleant, et in hoc ipso puncto liberaliores esse Romanos, suspicatur, distinctiore enumeratione probare deberet, tantam suam esse portionem, ut alibi nullæ ejusdem corporis partes esse possint, quæ* corpus *appellari mereantur, siquidem id aliis invidet.* B *Satius, ni fallor, hic esset et ad componendam litem sufficiens, si notabilem partem reliquiarum* S. Justinæ *Romanis relinquant Placentini, tantamque sibi adscribant. Sic utrique satis vulgari more poterunt corpore* S. Justinæ *etiam imposterum gloriari.*

§ IV Inquiritur, an merito Placentini corporibus SS. Cypriani ac Theoctisti glorientur. Synonymorum, vel nostrorum martyrum alibi sacræ exuviæ.

Antiquiores scriptores non meminerunt

Q*uæcumque hic hactenus examinavimus, ad* S. Justinæ *sacras exuvias præcipue et fere unice spectant, ut procul dubio advertit lector. Pejori loco videtur esse Placentinorum causa in contentione de corpore* S. Cypriani, *quod pariter sibi vendicant. In laudatis supra diplomatis, in quibus de corpore* S. Justinæ *quiescenti Placentiæ invenitur mentio, nulla est de reliquiis* S. Cypriani *eo etiam translatis. Nullum translationis ejusdem vestigium apud Mussum, nullum pariter apud Locatum, ubi de Joanne antipapa et* S. Justinæ *reliquiis agit; imo sæpe memorata Historia translationis* C *ne quidem in eo Placentinis patrocinatur. Titulum negligo, cum is, ut solet, verisimiliter ab alio adscriptus sit: ipsam relationem consulo. Ita loquitur anonymus ejus auctor, postquam ante dixerat, corpus* S. Justinæ *inventum fuisse* una cum reverenti episcopo martyre Cypriano. In hujus enim festis diebus, *inquit,* collatum est nobis cœleste donativum; sanctum videlicet corpus incontaminatæ virginis Justinæ mirificis compertum modis. *Rursus infra, ubi de furto loquitur, solius corporis* S. Justinæ *meminit. Iterum Joannes tantum narratur tradere corpus, nec ibi, nec usquam in sequentibus est mentio reliquiarum* S. Cypriani; *sic ut, si solo instrumento illo standum esset, non hæsitarem affirmare, solius* S. Justinæ *patronæ suæ corpus flagitasse legatos, solum illud dedisse Joannem. Porro in eam opinionem, quod Placentini cum reliquiis* S. Justinæ *nacti non sint corpus* S. Cypriani, *impellere prudentem quemque debet perpetuum illud in monumentis memoratis silentium.*

corporis S. Cypriani translati Placentiam;

42 *Sane non protulerunt hactenus Placentini scriptores ullum de hac re testimonium, quod seculo* XIII *sit antiquius, omniaque satis suadent, ex eo, quod* S. Cyprianus S. Justinæ *in martyrio primaque translatione et sepultura socius fuerit, credi sensim cœptum esse eorumdem, quorum in sacris fastis ubique conjuncta in-* D *veniebatur memoria, conjunctas mansisse et Placentiam pervenisse sacras exuvias. Primum testimonium, quod ex Campio allegat sæpe laudatus Poggialius, est Rogitum Joannis Carmangiarii notarii servatum in archivo monialium S. Raimundi Placentiæ, ubi legitur, de miraculis S. Raimundi nuntiatum esse Graimerio episcopo, cum is in sua cathedrali* oraret ante corpora S. Cypriani et Justinæ: *verum illud duobus seculis translatione posterius est, jamque poterat nata fuisse traditio, ex occasionibus mox memoratis. Allegat insuper Poggialius Jacobum de Voragine, Petrum de Natalibus, Auctaria quædam Usuardina et Maurolycum, ubi in elogiis Sanctorum nostrorum de omnium indistincte corporum translatione Placentiam mentio fit. Circa Jacobum de Voragine et Petrum de Natalibus observo; scriptores illos minime criticos, tamen hic addidisse particulam,* ut dicitur, *quæ profecto passim solet scriptoris dubitationem innuere; aliorum vero dicta, cum anteriora non sint seculo* XIII, *pondus addere non possunt.*

sed hæc opinio est recentior:

43 *Adferunt ad ulteriorem probationem Breviaria et Julii II Pontificis Bullas, sed hæc omnia adhuc recentiora sunt et norunt eruditi, quantam auctoritatem monumenta similia in re pure historica faciant.* E *Scribit Poggialius, jacere sacra corpora sub altari majori ecclesiæ inferioris in arca plumbea, illique sic inscriptum legi.*

† HIC REQUESCVNT CORPORA
SANCTOR̄. IVSTINE ET CIPRIA
NI MARTYR̄. TRANSLATA ANO
DNI. M. I.

At potest hæc inscriptio esse seculo XIII *non antiquior, superestque alia, quæ sane huic vetustate non cedit et illi pro contraria opinione opponi possit; expressa nimirum a Muratorio tom.* 16 *Scriptorum rerum Italicarum col.* 619. *Poggialius credit, eamdem illam esse partem Chronici Joannis de Mussis, additque, jam ejus ætate, seculo nimirum* XV, *sua antiquitate commendabilem auctori isti visam fuisse.*

certo non nisi

44 *Ego Poggialii opinionem, etsi hic utrumque dubium videatur, accipio, inscriptionemque inde recudo. Sic sonat.*

SANCTA DEI VIRGO FICTO SIGNATUR IN ISTO
NOMINE JUSTINA, NATALIBUS ANTIOCHENA:
ISTA DOMANS CARNEM CYPRIANUS JUNXIT * ET ARTEM.
DENIQUE SE SIGNANS, ANTIQUUM REPULIT HOSTEM.
HOC TEMPLO STANTE DECORAVIT PAPA JOHANNES, F
CORPORE TAM CASTÆ JUSTINÆ VIRGINIS ALMÆ.

* forte Cyprianus vicit et artem.

Fuerint inconcinni hi versus imagini vel sepulcro, ut conjectare licet, S. Justinæ *insculpti, certe rursus hic tantum sermo est de corpore* S. Justinæ, *verbum nullum de sacris* S. Cypriani *exuviis, idque etiamsi de eo ipso fiat mentio: adeoque vim rursus inde accipit argumentum negativum.*

solum Sancti caput

45 *In iisdem quidem laciniis, quæ Muratorius Chronico Joannis de Mussis subjecit, sub titulo* Corpora Sanctorum, quæ requiescunt in ecclesiis Placentiæ, *legitur ipso mox initio:* In majori ecclesia Placentiæ beatæ Justinæ, Cypriani *etc.; verum quid hic compilator, quisquis sit, quid verisimiliter ceteri posteriores corpus appellarint, innuit auctor descriptionis Placentinæ urbis, quem Muratorius eumdem Mussum arbitratur, cujusque Opusculum Chronico ejus proxime subnexuit. Certe ibi col.* 870 *sub titulo,* De ecclesiis sacerdotum secularium et dignitatibus eorum, *sic expresse scribitur.* In dicta ecclesia *(cathedrali)* sunt multa corpora Sanctorum: scilicet S. Justinæ virginis et martyris, et caput S. Cypriani, et corpora SS. Artemii et Candidæ, uxoris ejus. *Umbertus Locatus excusus in Grævii Thesauro antiquitatum Italicæ tom.* 3 *parte* 1 *sub fine col.* 94 *eadem, quatenus huc spectant, et verbotenus habet. Ni-*

mirum

A *mirum scriptores hi non solum patriæ suæ corpus* S. *Cypriani non tribuunt, sed contra satis manifeste distincteque abjudicant. Etenim si ipsorum tempore id probatum fuisset, imo si vel de eo dubitassent, inter enumerata aliorum Sanctorum, qui Placentiæ quiescunt, sacra pignora non tam expresse excepissent, caputque* S. *Cypriani, interciso etiam non nihil sensu, non determinassent, nolentes, aliorum scriptorum vulgari more loqui et illam sacri corporis portionem* corpus *appellare.*

habuere Placentini. Iidem S. Theoctisti corpus

46 *Atque hæc, ni fallor, apud æquum rerum æstimatorem decidere hic litem debent; nam etsi forte sincera sunt monumenta, quæ paulo ante designavi, ubique corpus* S. Cypriani *Placentinis asseritur, tam distincta tamen duorum posteriorum scriptorum expressio, id evincere saltem videtur debere, ut credamus, ceteros minus distincte locutos, caput, nobiliorem corporis portionem, more multum in hac materia usitato, corpus appellasse. De corpore* S. Theoctisti *seu* Theogniti, *nescio, an cum Romanis controversiam habeant Placentini: certe hactenus non inveni, illos id sibi speciatim vendicare; sed, si qua est, inde oriri debuit, quod cum duorum aliorum Martyrum nostrorum reliquiis sancta ejus ossa in Rufinæ prædio olim deposita* B *fuerint, indeque credantur una translata in basilicam Constantinianam, nec sciantur alio postmodum asportata. Placentini ex adverso, cum credant,* SS. Justinæ et Cypriani *sacra pignora se obtinuisse, ex iisdem adjunctis deducunt,* S. Theogniti *seu* Theoctisti *corpus sese nactos esse, ut docet me Poggialius in observationibus MSS. sæpius laudatis. Hujus porro sancti Martyris corpus, narrant Campius et Poggialius, remansisse in ecclesia S. Joannis Evangelistæ, ubi deposita prius fuerant etiam* SS. Justinæ et Cypriani *ossa, iisque inde in cathedralem a Sigifredo recens ornatam translatis, per plura deinceps secula ibidem asservatum fuisse,* donec, fortasse *(Poggialii sæpe laudati verba sunt)* circa annum MDXLIV, quo Apostolica auctoritate ecclesia S. Johannis solo æquata fuit, ob plateam ante ipsam cathedralem decentius ampliandam, translatum fuit in ecclesiam monachorum Benedictinorum S. Xisti, hujus ejusdem civitatis, in qua nunc quoque satis honorifice conditum requiescit.

etiam sibi vendicant, sed argumentis non satis solidis.

47 *De* S. Theogniti *ad Placentinos delato corpore nulla est usquam in memoratis supra antiquioribus monumentis mentio; imo ne in ipsis quidem Officiis propriis de illo est speciatim sermo. Primum, fereque unicum testimonium, quod Placentini scriptores adferant, est Gerardi Adriani, in instrumento apud Campium* C *parte* 2 *col.* 386 *excuso, ita anno* 1215 *testantis col.* 387. Præterea dico, quod in altare jam dicto *(S. Joannis Evangelistæ)* multæ sunt reliquiæ, quas vidi, et corpora sanctorum Martyrum ibi requiescunt; quæ similiter propriis oculis vidi: quorum unus vocatur Theognitus, alius vero Sebastianus; sicut per patres nostros sumus admoniti, et picturas ibi sculptas cognovimus, ad quorum honorem assidue, cum Missa celebratur, Oratio a sacerdote decantatur. *Observari hic mox potest,* S. Theogniti *nomen non aliunde, quam a traditione tum innotuisse, eumque aliunde tam fuisse incognitum, quam S. Sebastianum; ita ut testis memoratus cupiens, Sanctos illos distinctius designare, prorsus nihil invenerit. Hinc sane mihi dubitum fit, an tum temporis* S. Theognitus *jam habitus fuerit pro* S. Theoctisto, SS. Cypriani et Justinæ *in passione socio, magisque ejus gesta, quam S. Sebastiani ibidem memorati cognoverint Placentini. Quidquid sit, non credam firmiter, nostri sancti Martyris corpus, imo nec ejus partem tam notabilem, ut corpus vocari mereatur, Placentiæ servari, nisi testimoniis aliis edoctus fuero.*

48 *Ceterum jam monui,* translationem S. Justinæ *ritu duplici* XVII *Augusti, festum vero* S. Justinæ XXVI *Septembris cum Octava solemniter celebrari, ejus tertio die, seu* XXVIII *Septembris, indicitur ibi de Festo* S. Cypriani *duplex; at nulla usquam mentio specialis* S. Theogniti *occurrit. Ad sanctorum Martyrum cultum Placentiæ etiam facit, quod in observationibus notat Poggialius; canonicos nimirum et capitulum ecclesiæ cathedralis diebus singulis Dominicis post Vesperas supplicantes incedere visitatum altare* S. Justinæ *sacrum, canendo Hymnum, antiphonam et Orationem, quæ habetur ad calcem libelli Officiorum propriorum ecclesiæ Placentinæ. De recentiori editione verisimiliter loquitur Poggialius, nam in Officiis anno* 1635 *impressis assignata non reperio. Suspicatur idem, morem istum fluxisse ex indulto Julii Papæ II, ex cujus Bulla anno* 1512 *die* XII *Augusti data exerpit sequentia:* Similiter quibuscumque visitantibus singulis diebus Dominicis totius anni corpora SS. Cypriani et Justinæ in dicta ecclesia jacentia, quæ præfatæ ecclesiæ donavit P. R. Johannes XVII Sanctitatis suæ prædecessor, qui fuerat dictæ ecclesiæ episcopus, et manus adjutrices ibi porrigentibus Indulgentiam septem annorum. *Ad hæc finem impositurus noto, ad minimum suspectum esse mihi instrumentum, ubi Julius antipapam indubitatissimum Joannem* Sanctitatis suæ prædecessorem *appellat, adeoque non efficaciter ex eo pro possessione corporis* S. Cypriani *argui.* D E

AUCTORE J. C. Sanctorum specialis cultus Placentiæ.

Non videtur S. Justinæ nostræ caput esse, quod servatur,

49 *Præter Romanas et Placentinas ecclesias, jam memoratas, aliæ insuper nonnullæ de sacris ossibus Sanctorum nostrorum sibi adscribere videntur. Habeo præ oculis instrumentum autographum olim ad Papebrochium a P. Philippo Schouville transmissum et ad hunc diem sepositum, quod hic repræsento.* Omnibus has visuris salutem in Domino. Ego infrascriptus pastor immeritus in Villereux decanatus Luxemburgensis Lotharingiæ districtus, testor, me Romæ obtinuisse ex liberalitate felicis memoriæ Alexandri VII Pontificis Maximi caput integrum S. Justinæ virginis et martyris, præter aliquos dentes ex maxilla superiore, qui desunt; ex gratia speciali, et huc usque asportasse: quas sanctas reliquias bene authenticas, approbatas et ab illustrissimo ac reverendissimo Domino suffraganeo Trevirensi recognitas hic in mea præfata parochia venerationi omnium exposui et expono ad majorem Dei ter optimi maximi gloriam, qui mirabilis est in Sanctis suis; cujus festum celebratur hic cum magno populorum concursu die XXVI Septembris, qua die ab universa Ecclesia colitur cum S. Cypriano, cum Indulgentiis plenariis. In quorum fidem me manu propria subsignavi die X Julii MDCLXXI. Philippus Carolus Tilly, pastor, qui supra. F

in pago Villereux in Lotharingia.

50 *Addit deinde, subscripto rursus nomine, memoratus parochus:* Nota, quod in capite habeat manifestum livorem impressum cranio pinguedinis et sanguinis permixtum, ut patet *(hic inscita satis manu depingere vulnus conatus est)* extendentem se de imo ad altum magnitudinis unius Julii monetæ Romanæ. *Cum in Actis* S. Justina *capite plexa dicatur, licet alia omnia deessent, cicatrix calvæ impressa hodieque inhærens, mox dubium injiceret, cum sancta martyr, cujus cranium ex Roma delatum est, ex cicatrice videatur plumbatis vel fustibus icta martyrium subiisse. Non est etiam aliunde tam verisimile, Alexandrum VII Pontificem reliquias ex Lateranensi basilica desumpsisse avehendas in Belgium, quam ex speciali gratia cranium in cœmeteriis Romanis cum peculiari illa martyrii nota inventum parocho concessisse. Justinæ nomen anonymis virginibus martyribus imponi potuit, fuitque majus beneficium collatum parocho, si cum nomine inventa fuerunt sacra cimelia, ut quandoque contingit. Quod aut in testimonio pastor laudatus, reliquias bene authenticas et approbatas fuisse, non eo, opinor, referendum est, quod Pontifex eas ipsi dederit pro capite* S.

AUCTORE J. B.

A S. Justinæ, S. Cypriani *in martyrio sociæ, sed quod alicujus S. Justinæ virginis martyris sacra ossa essent. Verisimiliter parochus cultum illis in sua ecclesia postulans, eum diem, ut passim solet, elegerit, quo celebris* Justina *in sacris Fastis occurrebat.*

Dubium est, an illud, quod a multis seculis

51 *De capite* S. Justinæ, *quo gloriantur Lucenses in Italia, non tam facile judicari potest; possidere namque illud se, asservnt jam ab eodem ferme tempore, quo corpus* S. Justinæ *obtinuisse sese, contendunt Placentini. Est Lucæ celebre jam a seculo* x *cœnobium monialium Ordinis S. Benedicti, quod prius nomen gessit* S. Salvatoris in Presciano, *adolescenteque seculo* XI S. Justinæ *appellari cæpit, quod sub id tempus caput* S. Justinæ *eo allatum, vel novum templum Sanctæ erectum esset, ut conjectat Papebrochius noster ad diem* XXI *Maji Comment. prævii ad Vitam S. Silai num.* 2. *Pluribus de parthenone illo agit Cæsar Franciottus in Historia imaginis miraculosæ et sacrorum cimeliorum civitatis Lucensis pag.* 549. *Franciscus Maria Florentinius cap.* 12 *Vitæ S. Silai, quam Italice edidit, pluribus etiam de cœnobio illo agit, ex quibus seligo, quæ huc pertinent, sequentia. Ex multis ab illo allatis monumentis perspicuum fit, jam medio seculo* XI *monasterium memoratum* S. Justinæ *titulum gessisse.* B *De capite ejusdem Sanctæ ibidem servato indubia primum mentio fit in Brevi Indulgentiarum, quas concedunt Petrus Cardinalis S. Cæciliæ et Soffredus Cardinalis S. Mariæ in Via Lata, Legati Apostolici in Hetruria, et Guilielmus episcopus Lucensis die* XXVIII *Julii anno* 1188,

habent Lucenses,

52 *Ibi enim jubentur festa* SS. Justinæ *atque Agathæ solemniter celebrari ac denique dicitur :* Quoniam igitur monasterium S. Justinæ, intra muros Lucensis civitatis situm, capite ejusdem Virginis et Martyris insigne habetur *etc. Monet idem antiquitatis peritus Florentinius, in capsæ argenteæ, multis sacris iconismis martyrioque* S. Justinæ *affabre ornatæ, fundo characteribus illo tempore usitatis insculptum legi, quod sequitur.*

✝ In Dei nomine anno Domini mille octogesimo nono

✝ Reliquias multas loculus tenet iste reclusas,

✝ In quibus est una Nicomedis martyris ulna,

✝ Nec non, virgo, tuum caput est Justina reclusum.

Ex hisce antiquum apud suos S. Justinæ *cultum celebremque venerationem probant Lucenses. In tertio versu, si* S. Cyprianus *designaretur, ejusque ulnam* C *seu os brachii eadem capsa clausam haberent, aliud inde Lucensibus bonum accederet; namque ex conjunctis* S. Cypriani *reliquiis fere indubie erueretur, jam tum credidisse Lucenses, possidere se, non cujuscumque Justinæ, sed hujus nostræ Virginis Antiochenæ et Nicomediensis Martyris reliquias; quod jam non satis constat.*

sanctæ Martyris nostræ sit.

53 *Multa quidem pro eo asserendo coacervat Franciottus pag.* 505 *Historiæ suæ : verum verba invenio, rationum nihil. Suspicioni, quam mox innui Lucensibus profuturam, ipsi etiam opponunt se, dum non solum nullas in thesauro suo sacro* S. Cypriani *reliquias computant, sed alicujus Nicomedis martyris, quo nomine plures fuerunt, brachium cum manu inter cimelia sacra ejusdem* S. Justinæ *parthenonis recensent. Id sane facit Franciottus laudatus pag.* 551. *Igitur dispiciant Lucenses, quibus monumentis Franciotti asserta stabilire et traditionis antiquitatem probare possint : nam etsi non sit incredibile, illos seculo undecimo Roma occasione translatarum Placentiam* S. Justinæ *reliquiarum, vel postea ab ipsis Placentinis earum partem accepisse, quam deinceps pro ejusdem Virginis cranio vel capite habuerint, tamen nisi Franciotti nuda asserta aliqua ratione defenderint, quoddam semper manebit* D *dubium, ex synonymis martyribus oriundum; ne scilicet hujusmodi reliquiæ sint, quibus a celebritate sanctæ Martyris Nicomediensis opinio traditioque, forte etiam non satis antiqua, accesserint. Belgium nostrum etiam sanctorum martyrum* Cypriani *et* Justinæ *reliquiis non exiguis olim ditatum se credidit. Etenim iis quondam gloriata est ecclesia Ultrajectensis.*

Ultrajecti olim etiam fuerunt reliquiæ

54 *Guilielmus Heda, qui initio seculi* XVI *Historiam episcoporum illius sedis composuit, in Frederico Badensi,* 56 *Ultrajectensi præsule, pag.* 320 *profert testimonium authenticum ejusdem episcopi, si natum anno* 1515, *ubi sic legitur :* Magno piæ devotionis affectu accepimus, quod recolendæ memoriæ reverendissimus in Christo pater dominus Bernoldus, vicesimus episcopus Trajectensis prædecessor noster (prout in historiarum Annalibus legitur) ad omnipotentis Dei ejusque præcelsæ Genitricis semper Virginis Mariæ omniumque Sanctorum laudem et gloriam atque felicem suæ recordationis memoriam, inter alia sua laudabilia pietatis et virtutum opera, tres in civitate nostra Trajectensi magnificis impensis fundavit ecclesias, unam D. Petri Apostolorum principis, aliam quoque B. Johannis Baptistæ præcursoris Domini titulo insignivit : tertiam vero E conventualem in S. Pauli apostoli doctoris gentium memoriam sempiternam erexit; singulas variis donis, privilegiis et libertatibus exornavit, quique in dicta ecclesia S. Johannis corpora SS. Cypriani et Justinæ devote recondidit, ubi hodierno tempore ineffabili venerantur honore. *Instrumentum hoc a Frederico conditum est occasione inventæ in altari, cum reficeretur memorata ibidem S. Joannis Baptistæ ecclesia, capsæ plumbeæ cum plurimis Sanctorum reliquiis, quas debite recognitas publico cultui exponi decernit, et concedit Indulgentias iis, qui ad earumdem ornatum aliquid conferrent, ut* Deus, qui in Sanctis suis gloriosus est, honoretur ad corpora SS. Cypriani et Justinæ, et reliquiæ nunc, ut præmittitur, in dicto altari adinventæ.... debitis frequententur obsequiis.

pro SS. Cypriani et Justinæ corporibus habitæ,

55 *Bernoldus, qui corpora* SS. Cypriani *et* Justinæ *in conditam recens basilicam intulisse dicitur, alias* Bernulphus, Benno *et* Berno *in quibusdam monumentis appellatur, et locum habet inter Sanctos in Opere nostro ad diem* XIX *Julii, ubi pag.* 654 *cultum ejus veterem a Cupero probatum habes. Sanctus ille præsul unde nactus sit sanctorum nostrorum Martyrum tam insignes reliquias, nusquam invenio, neque novi Annales historicos, quos laudat Fredericus. S. Bernoldus obiit anno* 1054, *adeoque debuit illas nancisci* F *sub idem ferme tempus, quo reliquiarum suarum translationem Placentini et Lucenses figunt. At tum hæc, tum cetera fere omnia S. Bernoldi gesta sunt aliunde incognita. Id certum est, seculi* XVI *initio celeberrimum Ultrajecti fuisse* SS. Cypriani *et* Justinæ *cultum, ut non solum ex memoratis Frederici verbis, sed etiam aliunde perspectum est. Habemus bina Breviaria Ultrajectensia anno* 1508 *typis edita Goudæ et Leidæ. In utroque die* XXVI *Septembris Lectiones propriæ sunt. Quod Goudæ impressum est, fuit olim vel canonici, vel alterius presbyteri, ecclesiæ S. Joannis Baptistæ specialiter devincti; nam ad frontem Breviarii est lucubratiuncula MSS. charactere istius seculi, de decem honoribus* S. Joannis Baptistæ *per aliquot folia decurrens, post quam sequuntur variæ pro tempore antiphonæ, Capitula et Collectæ.* In commemoratione S. Joannis Baptistæ; *similiaque itidem MSS. de eodem Sancto in ipso corpore libri ad Suffragia communia adjecta sunt.*

quæ, quo devenerint, ignoratur.

56 *In hoc porro codice ad diem* XXVI *Septembris et memoratas de Sanctis nostris Lectiones eadem manu notatur* Duplex. Festum, ut in fine libri. *Hic autem eodem charactere scripta sunt propria quædam de ecclesiæ*

A *siæ illius patronis seu Sanctis, quorum ibi sacræ exuviæ colebantur, S. Servatio nimirum S. Anna, S. Joanne Baptista, S. Gereone ac denique ultimo loco præscribitur* SS. Cypriani et Justinæ martyrum *duplex festum. Officium assignatur de Communi, præter sex Lectiones, quæ ex prima Actorum parte seu Conversione* S. Justinæ *fuerunt compositæ. Nulla sive ibi, sive alio, quod sciam, loco fit mentio de translatione reliquiarum, de qua nec habeo aliunde, quod addam. Ceterum ecclesia Ultrajectensis S. Joannis eamdem sortem habuit cum sacris fere omnibus ædificiis in Hollandia. Antonius Matthæus in Fundationibus ecclesiarum patriæ suæ Ultrajecti lib.* 1 *fundat.* 3 *num.* 4 *pag.* 123 *scribit, bibliothecam publicam, Carthusianorum aliorumque congestis libris locupletem, chorum integrum hodie occupare : pars reliqua conventibus Calvinistarum destinata est. Advertit idem Matthæus, ecclesiam illam sacris thesauris ditissimam fuisse, at hi inter turbas Hollandicas, ut sacra fere omnia, dissipati et dilapsi sunt. Habeo aliunde, magnam partem reliquiarum Ultrajectensium, Catholicorum quorumdam studio et cura stragi ereptam, Coloniam delatam fuisse. Eamne sortem nacta sint sacra* SS. Cypriani et Justinæ *cimelia, incompertum habeo. Gelenius pag.* 297 B caput S. Justinæ virginis *in thesauro sacro collegiatæ sanctorum Apostolorum Coloniensis numerat; at una ex sociabus S. Ursulæ etiam Justinæ nomen nacta est. Apud Rayssium aliosque recensentur etiam reliquiæ, quæ Sanctorum nostrorum nomina gerunt, at cum non desint Sancti synonymi, quorum esse possint, omitto eas percensere : et Historiam Translationis, ut ut mihi non parum, tum ob dictas superius rationes, tum ob in Annotatis dicendas, suspectam, excudo ex apographo antiquiori, cum quo Poggialii lectionem hinc inde conferam.*

TRANSLATIO

a *Beatæ Justinæ Virginis et Mart. a Roma in Placentia, cujus corpus una cum Mart. Cypriano tradidit Sigifredo episcopo venerabilis Papa Joannes, qui hujus civitatis antea fuit antistes* a.

Ex MS. codice ecclesiæ Placentinæ.

Reliquiæ S. Justinæ b

C Lectio i. Regnante atque totius orbis machinam moderante Domino nostro Jesu Christo, qui est consubstantialis, et coæternus *b* omnipotenti Patri sanctoque Flamini, qui pugillo concludit omnia, et cujus legi subjacent universa, cui etiam patet cœca profunditas abyssi, cujusque magnæ potentiæ congaudent cœlestia, curvantur terrestria, plaudunt maria, obediunt et tartara, cui quoque curæ est hominem ad imaginem et similitudinem sui conditum suoque pretioso sanguine redemptum ad eam per humilitatem transferre gloriam, de qua primus noster parens, suggerente veritatis inimico, flebilis et infelix cecidit per inobedientiam, in quo, et sub quo, et per quem sunt universa, qui circumdando implet mundum, implendo circumdat, inventum est sacrum corpus beatæ Justinæ Antiochenæ virginis una cum reverenti episcopo martyre Cypriano; thesaurum scilicet pretiosum in abdito terræ diu retrusum, a paucis præ nimia vetustate notum, in basilica sanctæ Rufinæ quondam nobilis Romanæ ma- c tronæ facete *c* humatum, quæ etiam adhuc spirans ob meritum sui famulatus peregrina corpora Sanctorum cum cæteris Christo militantibus ingenti tripudio plaudens debita obsequia diligentiori cura impendendo, terræ commendavit; non ignorans, quod pretiosa sit in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. D

EX MSS.

2 Lectio ii. O beata et ab omni delicto libera mors Sanctorum, qui moriendo mortis authorem vincunt, ne mortem secundam attingant; gaudent enim semper esse parati pro nomine Jesu contumelias pati, ut queant Christo adscissi laureato sanguine coronati. Dicta *d* quippe valida manus Institoris, quæ ita liberat suos in urenti camino persecutionis, ut non evacuentur munera divinæ remunerationis. Insaniunt itaque divites, conturbantur amentes, non tamen Sancti franguntur horribilia tormenta sentientes, vident coronas a Deo sibi paratas, postponunt minas a tortoribus illatas, secti dependent artus et clamatur ab illis; Quis deus magnus, sicut Dominus Deus noster, mitis et altus! Hoc desiderio beata virgo Justina inflammata jam Spiritu sancto decocta non trepidavit virile adire certamen, ut beatæ retributionis perspicuam possit accipere partem, respuens mollia et deceptoria virulenti insidiatoris verba, secuta est monita super mel et favum dulcia nostri salutiferi Redemptoris; maluit enim, dici Sponsa Christi, et templum Spiritus sancti, quam fomentum et discipula diaboli, perpessa est antea jugulari sævi carnificis inevitabili gladio, quam morari in fraudulenti lupi contubernio; tradidit perspicuum corpus acrioribus tormentis, ut sibi pro tam glorioso trophæo augmentaretur gloria perennis. *illustris martyris,* d E

Ottone III imperante,

3 Lectio iii. Per idem vero tempus tertius illustris Otto, claris ortus natalibus in primo vigens flore juventutis, imperialem hujus jam destitutæ Italiæ robusta manu æquoque freno regebat honorem *e*; heu inscius, quid suprema pareret dies, et quam velox ac improba mors immaturæ arboris temporium raperet fructum; quæ pusillis et magnis, servis ac liberis, divitibus nec non egenis, æqua conditione nascentibus, nescit ridere; sed cunctos pertrahit ad proprium casum aspera imitatione, ut unde sunt creati, illuc revertantur, usque in pavendum extremi judicii diem permansuri. Spem tamen certam tenemus, quod partem beatæ remunerationis obtineat, quoniam sanctam Christi vineam ejusque cultores paterno affectu desudando, ac adeo invigilando devotus procurabat *f*. In hujus enim festis diebus collatum est nobis cœleste donativum, sanctum videlicet corpus incontaminatæ virginis Justinæ, mirificis compertum modis, odoriferis conditum speciebus, cujus caput palliolum tantum velabat, cæteris indumentis jam senio consumptis, sacra vero ejus ossa *g* sicut lana a fullone dealbata visa sunt, nares omnium circum adstantium insatiabili ac suavissimo, ultra quod credi possit, odore repletæ sunt; cunctis autem præ nimio gaudio flentibus, et auxilium Christi anxie quærentibus, furtim sublatum est a mausoleo pretiosum munus susceptumque est a quodam decoro et venerabili Joanne episcopo, qui tunc Apostolicam beati clavigeri Petri regebat cathedram *h*, qui flens ac tremens in suas suscepit ulnas, atque decenter in novam deposuit pixidem fructum pretiosum, et Deo carum, ut præsentis stili oratio vobis audire volentibus prosequitur. e f F g h

a Joanne antipapa,

4 Lectio. iv Operæ pretium est enim, vobis fidelibus dilectissimis innotescere, quo pacto origo totius bonitatis Deus abunde erga nos suam immensam pietatem infudit, donando nobis immeritis tam delectabile munus, unde Deus honoratur, et continua salus languidis animis tribuitur. Inspirante itaque summa sancti Spiritus gratia, tunc temporis Romam venimus, eumdemque Dominum Papam adivimus jam privatum oculorum obtutibus spoliatumque facultate male blandientium divitiarum, quæ suffocant

EX MSS.

suffocant homines in ipsis spem suam locantes et vivos deglutiunt insulsos et in ima baratri absque misericordia demergunt. Ipse autem plus solito sagacissime hostrum percunctans iter ac addens, mirum fore, cur ad tam mutilatum et deformem hominem divertissemus. Nos vero varie in corde versantes, quanta et qualia tam prudenti viro competerent, demum fregimus silentium; rem, quam quærebamus, prodidimus i obnixe petentes, ne in gravi ferret, si nobis, id quod diligeret, nostris precibus pulsatus impertiretur. At ille audiens atque ab imis alta suspiria trahens, obmutuit; imo multis implens genas lacrimis tundensque pectus crudelibus pugnis, dilaceratisque ac divulsis undique capillis, ejulans vix prorupit in vocem. Heu mi! Heu mi! ut quid mærori mærorem imponitis? Cur triste et lacerum pectus nunc tanto dolore laceratur *k*. Id quod semper agere desideravi, alteri conceditur operari. Opto, corpus meum amaræ mortis subire dolorem, dum intellexero Placentinum populum absque me tantum habere honorem. Ecce jam inestimabilis margarita, quam quæritis, in promptu est, oculis vestris, omni amputata ambiguitate, haurite, manibus propriis palpate, genua figite, purum cor ad Dominum erigite, sine intermissione grates geminate, quoniam vestris temporibus meruistis tam sanctum corpus tractare. Hoc summa vobis præbet Trinitas, ut conjuncti charitati atque castitati cæterisque virtutibus, sic ei serviatis *l* in terris, ut una cum ea societatibus virginum conglutinari valeatis in cœlis.

per Romanos jam misere mutilato, obtentæ transferuntur.

5 Lectio v. His auditis, tamquam miserandi viri vocibus moti, in lacrimas ruimus, ac consolatoria verba prosequentes nihil proficimus, sed, flexis poplitibus, diu taciteque oravit. Postremo erigens se, nobis, quod optabamus, contradidit poscens, ea tam decenter tractari, ne pro suscipiendis bonorum plurimorum meritis in iram incideremus Salvatoris. Nos vero, implorato omnipotente Patre olympi, oculos in montem erigentes excelsum manusque vergentes ad Austrum, ineffabili gaudio recreati, sumpsimus diu desiderata munera, quæ sub impressione sigilli scriniis commendavimus. Tunc celeri cursu statutisque diebus, secunda flante aura, pervenimus ad cortem, quæ dicitur Varsia. Putandum denique est, quod non abs re locus ille Varsia vocatur, quasi Varia *m*, quia homines varie de hoc sentiebant. Alii aiebant, quoniam ipsa est; quamplures autem, non; sed Romana falsitas fore probabitur. Ibique levem, pretiosam tamen, deponentes sarcinam, statuimus fidos ministros, qui ei sub militia Christi indefessis deservirent obsequiis, et continuatis Dominum instigarent orationibus, qui mentem nostram adhuc vacillantem recrearet, et rumorem populi per vaga quæque ventilatum, remotis obumbrationibus, dilucidaret, ne, quod inscii perstrepebant, verteretur in cumulum celerrimæ damnationis.

Ad illas mulier surda et altera fluxu sanguinis laborans sanantur:

6 Dum multa inutilia a nostris agitarentur cordibus, claruit immensa pietas Christi reminiscentis laborum et ærumnarum, quas Virgo famosissima pro nomine Jesu secura pati non trepidavit. Cunctis namque videntibus, qui tunc illic aderant, auditum cuidam feminæ restituit, sicque pristinæ reddidit sanitati, acsi nil mali unquam passa fuisset. E regione vero alia veniens femina, quæ in fluxu sanguinis laborabat, appropinquans se scriniis, fundens preces cum suspiriis, hilaris discessit de recuperata sanitate, quæ vexata venerat diuturna infirmitate. Tunc primo ibi diversis oblatrationibus *n* remotis, ceu nebula a vehementi vento undique disjuncta, ad unam concordem devenimus sententiam, effantes; Benedictus Dominus, qui nos impuros visitavit et tanto munere susceptæ pietatis consolidavit.

erigitur paralyticus:

7 Lectio vi. Compertis itaque his, excellentiori gaudio recreati alio vertimus. Quid plura? Hospitati sumus juxta urbem. Reponitur apud quoddam altare corpus, quod compositum in pheretro jam ab hominibus ferebatur. Inceptis ad laudem Virginis vigiliis, allatus est ab his duobus portitoribus quidam paralyticus, toto suorum membrorum pene destitutus auxilio; quo poterat linteo erat involutus; qui disponentes eum procul steterunt. Tunc omnium quidem oculi intendentes erant in eum. Ille de Christi præsidio jam securus paulatim vacillando surrexit, stansque erectus clamavit: Congratulamini et una mecum laudes altissimo fundite Tonanti, quia, quam non sperabam, adeptus sum sanitatem, et qui alienis pedibus fruebar, meis ad propria repedabo. Omnes itaque continua oratione pernoctantes, cordaque cum puris manibus levantes, vocem dederunt Altissimo, dicentes: Benedictum nomen Domini, et benedicta tu vera Famula Christi, quæ venis salvare nos in nomine Domini. Rutilante autem matutina luce, concursus utrorumque sexuum factus est magnus, ita ut vix attingi posset locus, in quo ponebatur sacrum corpus; tripudians vero populus præcedens et subsequens in sono canoræ vocis clamabat ad Dominum, adeo quod terra videretur mugire et cœlum tonare, tanto lætiores, quanto certiores de beneficiis Domini gratis datis.

energumena malo dæmone liberatur,

8 Nobis inter hæc circumquaque frementibus, adest quædam rustica male a dæmonio vexata, restrictis oculis ac patenti ore horribiliter clamando; O beata Justina, cur domicilium nostrum infringis; ut quid a finibus nostris nos eliminas? Nonne sat tibi fuit, quod Antiochiam, nostris viribus fractis, tua ad Christum convertisti victoria, nosque exules et captivos a nostra rejecisti patria? Numquid non sufficiebat, quod nos omnes tua superasti patientia, et Cyprianum a nostra furata es arte magica? Nunc iterum resumis vires, ut de faucibus nostris evellas hic elatos et immiles *o*? Talia gemendo elisit eam dæmon, et coactus abscessit ab ea, spurcissimi fætoris relinquens vestigium, donans nobis certam spem Dominum laudandi et Martyrem suam honorandi.

Sacra lypsana in suburbio prius deposita

9 Lectio vii. Videntes autem tam stupenda miracula, quæ sedule operabantur per Christi Famulam, proni ceciderunt in facies suas, et totam humum lacrimis infuderunt, nihil trepidationis habentes, ut non mitius, sed uberius adminiculum Domini per preces sacratissimæ Virginis expeterent, tenacius autem expeditos gressus agentes prope urbem venerunt. Tunc, qui interfuerunt, se numquam tam immensam multitudinem virorum ac mulierum, puerorum ac puellarum, cognitorum et incognitorum vidisse professi sunt; qui omnes manibus in Fabricatorem populorum erectis et maxillis crebrescentibus, lacrimis madefactis in reverberatis oculis quasi in extasi positi, uno ore parique voto plaudentes, aiebant: Veni Sponsa Domini inæstimabilibus margaritis compta; veni immaculata Agna Christi, salva plebem hanc pestiferi draconis ac insatiabilis lupi laqueis diu irretitam, nunc tibi commissam. Nimio denique calore exusti, immensoque sudore debilitati in suburbium, ubi corpora beatorum Antonini, et Victoris *p* humata sunt, diverterunt, paululum fessa recreantes corpora.

In urbem inseruntur ad ecclesiam S. Joannis,

10 O beatorum Justorum consortium, in quo Deus inhabitat, ceu ipse testatur: Ubi fuerint duo vel tres in nomine meo congregati, ibi sum et ego in medio eorum. Quis unquam mente humana capere valet, quanta laus, quam ineffabilis jubilatio extat, ubi vera lux cunctas fugat tenebras, ubi indeficiens sol

A sol quæque depellit obscura, ubi datur requies post laborem, lætitia post dolorem, levamen post fatigationem, et gaudium absque defectione mansurum, ubi Dominus in illis et ipsi in Domino perpetuo consistunt. Cum inter homines mole peccatorum obrutos, fæce delictorum coinquinatos, ventosæ superbiæ stimulis agitatos, tanta excrevit lætitia, quam nequis litterarum peritia imbutus dicere queat. Vergente vero sole ad vesperam, levantes pretiosum munus intraverunt mœnia, antecedentibus multis lampadibus et crucibus, veneruntque usque ad beati q Joannis evangelistæ *q* ecclesiam, ibique reponentes sanctum corpus et protelantes sacras vigilias usque ad medium iter noctis lassati quidem, sed non satiati abierunt atque usque mane siluerunt.

11 Lectio viii. Surgente vero matutino lucifero, qui præsto est eum pure quærentibus, remotisque nebulis superstitiosarum cogitationum, surgentes de cubilibus conciti denuo venerunt ad sancta loca visenda, ut iterum satiarentur deliciis opificii Redemptoris, et extingueretur dolus venenosi et tortuosi draconis, et recrearetur vivida laus invictissimi Pastoris. Dum certatim Dominum implorare B cepissent, adfuit quidam inops paralisi forte perculsus, totis viribus corporis alienatis. Nisu, quo valebat, tractare corpus Virginis satagebat, duobus scamellis adjutus, nullius adminiculo fultus; cujus calcanea ita posterioribus partibus erant conjuncta, quod concurvatus et conglobatus plus uno cubitu longior a terra non surrexerat. Tunc divina vi tractus, ita surrexit extensus, veluti si nil pateretur conquestus; membra nempe diu curvata ad proprium redierunt statum tota sanata; nullum ibi aparens vestigium læsionis, ubi operata est salutem medica manus Salvatoris. Relictis illic sustentaculis, abiit illæsus, qui diu contractis nervis venerat mœstus, jam securus de accepta sanitate, ridebat de membrorum paralitate, reversus est ad propria absque pedum vacillatione, et Deo de suo inopi marsupio, quod potuit, obtulit, sine mentis confusione, gaudens illud implere, quod scriptum est; nam omnia implevit, qui, quod potuit, fecit.

ubi consolidatur paralyticus;

12 Amoto eo, contigit, quod quidam cæcus manibus proclivis rependo veniret, qui obnixe rogans, ut ei interventionibus beatæ martyris Justinæ concederetur gratia duplex, ut visum oculorum ad videnda hujus sæculi male deceptoria opera acciperet, C et clarum lumen obtenebratæ mentis, ut Domino Creatori suo incessanter servire valeret. Et quia fideliter petiit, illud invenire promeruit: dum talia devote quæreret, adfuit auxiliatrix misericordia Christi, quæ non patitur, sibi devotos incassum pulsare, sed sagax est, æqua quærentibus sinum magnæ pietatis aperire, mox clarum ei præstitit lumen. Dum tamen adeptus est donum, quod quæsivit carnaliter adipisci, non ambigimus spirituale, quoniam vidimus eum vinculo charitatis ita correctum, quod ne quid posthac indecens aut turpe audivimus ab eo esse prolatum, sed maceratus jejuniis est afflictus orationibus finem expectabat optatæ retributionis. Felix, qui inter tam lubricæ ætatis multiplicem turbam consequi promeruit sanitatis gratiam. Eodem r vero die in quinque *r* miraculorum gaudio devotas populi laudes dederunt altissimo Domino.

cæcus illuminatur;

13 Lectio ix. Quis unquam, ardua scientia imbutus tam purum habens pectus ac linguam revolvens disertam, posset effari tanta et talia miracula, quæ in eo tempore peracta sunt, auxiliante Domino per virginem Justinam, quæ nulli nota sunt, nisi cui nihil occultum manet. Multa quidem negligentia, perplura vero ignavia, quæ certam pænam habet, a s mente exciderunt *s*. Per quinquennium enim nulla pene dies fuit, quæ absque miraculis vacua transiret. Rem magnam auditam dicemus, non tamen visam, pro certo tamen cognovimus factam. Audita ubique fama tantarum virtutum, uniuscujusque animus satagebat ad tantam divinæ virtutis venire gloriam, qui non tantum ferentes famam per se ipsos cupiebant videre gratiam. Quædam itaque mulieres, de longinquis properantes finibus, longo itinere fatigatæ pervenerunt usque ad flumen, quod vocatur Tarus *t*: dum vero in ejus ripa diu querelatæ sederent, ablata omni spe traseundi per magnitudinem aquæ, vertentes cor in diversa, quid agerent, nescirent, inspirante tamen Spiritu sancto, quod visum est melius, sunt prosecutæ. Fixis namque in terram genibus, orantes, auxilium Christi petierunt, ut intercessionibus beatæ Justinæ daretur facultas transitus, quem peroptaverant. t

Sanctæ patrocinium invocantes navi sponte appellente,

D EX MSS.

14 Mox ut finem orationi imposuerunt, mirabile dictu! videntibus illis, navis, quæ ex alia parte videbatur, resoluto fune a sude, cui ligatus adhærebat, absque nauta proprium peragens iter, ad eas enatavit. Illæ ad hoc territæ ac mente consternatæ, donum a Deo concessum susceperunt, et securæ certatim intraverunt, atque eodem gubernatore navem regente, transmearunt. Istæ itaque Christum Deum magnificantes illæsæ exierunt, ac callem carpentes gratulabundæ ad sanctum locum pervenerunt, E et omnibus omnia, quæ illis in via acciderant, narraverunt, confortantes et beatos nos dicentes, qui tantæ Virginis ditabamur meritis. Quis mente captus dubitaret, nos pro tantis miraculis jucundatos non esse, quos tam magnæ et innumerabiles virtutes sedule fecerant festivos? Alio quoque patrato miraculo recreati sumus, dicentes, quod quidam per Padum navigio venientes et jam procul civitatem videntes, unus ex illis, nemine sciente, corruit in aquam. Isti vero sonum audientes, nil tamen videntes, quidnam esset, alternatim clamare ceperunt. Comperto autem facto, clamosa et flebili voce aiebant: S. Justina, si quod apud Dominum promeruisti, adjuva incredulitatem nostram.

transeunt flumen; alius

15 Trepidantibus itaque illis et anxie quærentibus, quid agerent, subito visus est super aquam hilari vultu natans, ignarus, quod socii perstreperent. Sustentante nempe eum dextera Domini, liberatus est, cepitque investigare, ut quid tam pallidam faciem ac oculos lacrimis madefactos haberent. Rem vero gestam per ordinem prosecuti sunt. Ille, aliud F nil sensisse se, fatebatur, nisi manum cujusdam Feminæ eum super aquam ferentis, et hanc consolationem dicentis: Ne timeas, quia ego tecum sum: quam pro certo Sanctam Justinam esse, credimus. Hæc quidem et plura alia signa, quæ nemo mortalium dinumerare valet, operante Domino, facta sunt per virginem Justinam in loco pausationis suæ, et ubicumque memoria nominis ejus celebratur, in anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi, millesimo primo, sexto decimo Kal. Septembris, Indictione quarta decima, et fiunt hodie per plura ad laudem et gloriam Domini Jesu Christi, qui cum Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita sæcula sæculorum. Amen.

aquis suffocetur, prodigiose præservatur.

ANNOTATA.

a *Titulus hic, totidem verbis reperitur præfixus Lectionibus in MS. codice Placentino. Quæpiam in illo asseruntur, quæ non sunt in sequentibus Lectionibus; ut, quod Placentinis simul cum corpore* S. Justinæ *tradita fuerint sacra ossa* S. Cypriani, *de qua re postea altum est silentium. Vide quæ circa hæc observavi Gloriæ posthumæ num.* 41 *et seq. Porro huc pertinent, quæ de Sigifredo memorato subministrat Poggialius sequentia.* Intruso, *inquit,* Johanne episcopo

EX MSS.

A scopo Placentino ad Pontificatum exeunte mense Majo anni DCCCCXCVII, Gregorius Papa V Placentiæ præfecit Sigifredum quemdam, de quo nihil certum, nisi quod fuerit monachus Benedictinus, ut eruitur ex nonnullis ejus chartis. *Ughellus et Campius Sigifredum jam ab anno* 997 *Placentiæ sedentem exhibent ex quodam Ottonis diplomate. Credo itaque, Sigifredum Joanni, apud aulam et in legationibus plerumque agenti, coadjutorem datum fuisse. Sigifredus porro rursus infra non memoratur inter legatos Placentinos. Hæc igitur et alia, quæ hic nova sunt, ex conjectura verisimiliter adjecit scriptor non synchronus, qui Lectionibus hæc præfixit. Ejus etiam errori vel adulationi attribuo titulos Joanni antipapæ manifesto tam liberaliter profusos.*

b *Habes Gloriæ posthumæ num.* 16 *testimonium in apographo ad Majores meos olim datum, quod fidem facit, sequentia in codice MS. ecclesiæ Placentinæ sic legi. Variat in nonnullis apographum aliud ab R. D. Christophoro Poggiali ex eodem codice extractum et collegis meis datum. Hic pro* coæternus, *legit* is intimus.

c *Poggialii apographum habet* perante ; *nescio utrum correctius. Videri possunt, quæ in Gloria posthuma de Rufinæ prædio temploque* § 1 *examinavi,* B *tum etiam, quæ num.* 30 *et seq. ex anonymi hujus verbis deduxi. Videtur sane credidisse, corpus* S. Justinæ *in eodem illo loco circa Joannis tempora repertum, ad venerationem publicam elevatum, ac denique paulo post furto ereptum et ad Joannem perlatum fuisse, quæ mihi sunt parum verisimilia.*

d *Pro* dicta, *est in Poggialii apographo* porta : *paulo infra pro* postponunt, post prout, *ac deinde post* illatas, sibi dependunt actus, exclamatur, *quæ prorsus nihil significant et procul dubio mendosa sunt, uti et paulo post* exceptoria, *pro* deceptoria *verba.*

e *Poggialius hic ita legit:* Per idem vero tempus tortuis illustris Otto, claris ortus natalibus in primo vigens flore juventutis, imperialem hujus destituta robusta manu equoque freno regebat honorem, *ad quæ notat :* Hic et alibi fortasse aliquando divinare oportebit, quid sibi velint verba aliquot nullum prorsus sensum præ se ferentia ; neque enim clarius ex autographo describi potuerunt. *Ignoro an, qui aliud apographum ex eodem codice scripserunt, divinando characteres sensumque assecuti sint ; at illud certum est, certius, quam divinando, intelligi quæ ibi leguntur. Unum ex illis maxime dubium manet tempus,* C *quo vel hæc scripta sunt, destituta rege Italia. Sæpius sane id contigit, temereque adeo quis divinaret inde scriptoris ætatem.*

f *Fuit in Ecclesiam munificentissimus Otto III imperator, ut hodieque variæ ejus donationes et diplomata testantur. In Vita S. Nili Hegumeni arguitur crudelitatis nimiæ in Joannem antipapam, propter quam mala ibidem illi ominatur sanctus abbas. Contra fidem datam juramentoque firmatam Crescentium capitis damnarat, culpamque deinde piaculari itinere in montem Garganum, quod nudis pedibus instituit, eluere conatus est. Immatura tamen morte sublatus est* 23 *Januarii anno* 1002, *ex hausto, ut meliores scriptores asserunt, veneno, quod illi propinarat Stephania, occisi Crescentii uxor.*

g *Pro* sacra vero ejus ossa, *legit Poggialius,* labra vero ejus sacra ossa omnia, *quæ rursus satis diversa sunt et verisimiliter mendosa. Observavi Gloriæ posthumæ num.* 31, *hæc referenda videri ad eamdem inventionem, de qua paulo ante et littera* c. *Miror, de loco et tempore aliisque inventionis et elevationis adjunctis nihil distinctius addidisse scriptorem, qui tam minutim nobis hic describit situm sacri corporis, acsi illud coram spectasset. Nonne ex conjecturis omnia?*

h *Ita conjuncta connexaque repræsentantur hic omnia, ut videantur exiguo temporis intervallo contigisse.* D *Joannes antipapa cathedram Romanam invasit anno* 997, *eaque exturbatus fuit anno sequenti, mense Martio. Cum anonymus luculenter asserat, obtinuisse illum corpus* S. Justinæ, *quo tempore Apostolicam sedem occupabat, ejus pseudopapatu decem mensium includi reliqua hic conjuncta deberent. Translatio contigisse dicitur anno* 1001 : *igitur sacras reliquias per tres vel quatuor annos inter acerbissimos casus servavit Joannes. Videsis Gloriam posthumam num.* 32 *et seqq., ubi quæ minus in hisce verisimilia videntur, assignavi.*

i *Poggialii apographum habet,* pandi perdidimus, *quæ nihil significant.*

k *Exscripsit Poggialius,* et lacerum pectus gravioribus insulcatis doloribus. *Nescio, in utro apographo conformius ad autographum ; at miror, ex eodem tam diversa referri. Observavi porro Gloriæ posthumæ num.* 29 *et seq., Petrum Damiani asserere, Joanni aures naresque amputatas et oculos effossos fuisse, addere vero biographum S. Nili et chronographum Saxonem, Romanos antipapæ linguam evulsisse. De potiori istorum scriptorum auctoritate nihil statuo : at si posterioribus credatur, conficta censeri debent, quæcumque hic anonymus Joannis lamenta et dicta commemorat.* E

l *Iterum variat apographum aliud et habet,* sic etiam vivatis in terris et una *etc.*

m *Paulo superius legit Poggialius,* cœlum *pro* Austrum, impetrato *pro* implorato. *Hujusmodi variationes, quæ pergunt frequentes esse, imposterum negligam, ne nimis augeam Annotata vel margines continuis monitionibus impleam. Circa Varsiam sic notat laudatus sæpe Poggialius.* Varsium locus est in montibus Placentinis, inter Orientem et Meridiem ; at corruit insulsa hæc scriptoris conjectura, si animadvertatur, locum sic appellatum fuisse jam inde a seculo nono, ut apparet ex Privilegio Caroli Crassi dato anno DCCCLXXXIII pro PLEBE S. PETRI SITA VARSIO, relato a Campio parte I fol. CCCCLXVIII. Nihil minus tamen ridiculum est, a Quinto Vario multo ante æram Christianam ita fuisse denominatum, quemadmodum apographas secutus chartas historicus idem *(Campius)* contendit. *Hæc Poggialius, quem vellem advertisse ad contentiones cum Romanis exortas, ut ejus de his observationes haberem. Ergone reclamarunt mox ipsis translationis initiis Romani negantes, ossa esse* S. Justinæ *martyris nostræ, quæ transferre se gloriabantur Placentini ; neque hi multa inutilia* F agitantes cordibus *et* mentem *habentes* vacillantem, remotis obumbrationibus, *id aliis argumentis probare potuerunt, quam ex eo, quod prodigia ad sacras exuvias fierent ? At iidem tamen ipsi erant, qui recentissime a Joanne sacrum thesaurum et quidem sigillis munitum acceperant. Ne hæc omnia miranda sunt ! Poggialius porro dum observat, nescivisse Historiæ auctorem, quod Varsium, jam ante translationis tempus, ita vocaretur, an non illum ab eodem tempore removet ?*

n *In apographo altero hic legitur* oblationibus. *Addat hæc lector ad ea, quæ mox dixi mihi miranda videri; orietur certe suspicio, an non ipsi Placentini quidem dubitarint de corpore* S. Justinæ. *Scribit anonymus, dubium tandem, visis miraculis, quæ ad sacra ossa contigerant, penitus depositum fuisse ; verum non video, etiamsi alterius Sanctæ vel Sancti exuviæ fuissent, ad earum cum fide contactum similia beneficia obtineri non potuisse.*

o *Scribit Poggialius,* sic celatos et imites, *quæ nihil magis significant. Oportet, codicem ibi ægerrime legi posse. Quæ porro hic narrat a dæmone dicta anonymus, si vera essent, plus ceteris hactenus allatis Placentinorum causæ faverent : at dubitari potest, an non se dæmonem tam pro illa eloquentem faciat.*

p *S. Antoninum patronum habent Placentini peculiarique*

A *liarique cultu venerantur die 4 Julii, quo de illo in Opere nostro disputatum est. S. Victoris primi episcopi sui festum agunt die 7 Decembris. Utrique dedicata fuit suburbana illa ecclesia, utriusque etiam sacris exuviis ditata. Jam ab initio seculi noni duobus titulis accesserat, ut Gloriæ post. num.* 20 *observavi*, S. Justinæ *nomen, quod una cum episcopali cathedra amisisse videtur post medium seculum nonum, quo nova cathedralis intra urbis mœnia fuit condita et soli* S. Justinæ *dedicata.*

q *Notat in sæpe laudatis Observationibus Poggialius, quæ huc pertinent, sequentia.* Ubi primum Placentiam delata fuere sacra hæc pignora, non in cathedrali statim collocata sunt, sed ad breve tempus quoddam deposita in vicina ecclesia, S. Johannis de domo appellata. Translatis inde in cathedralem duobus prædictis, *(SS. Cypriani et Justinæ corporibus)* corpus S. Theogniti sive dono, sive alio, nescio quo, titulo, ibidem remansit et per aliquot secula adservatum fuit, ut citata superius charta anni MCCXV *(vide illam lector Gloriæ post. num 47)* nos docet; donec fortasse circa annum MDXLIV, quo Apostolica auctoritate ecclesia S. Joannis solo æquata fuit, ob plateam ante ipsam cathedralem B decentius ampliandam, translatum fuit in ecclesiam monachorum Benedictinorum S. Xisti hujus ejusdem civitatis, in qua nunc quoque satis honorifice conditum quiescit. *De corporibus* SS. Cypriani et Theogniti, *quem Placentini pro* S. Theoctisto *habent, examinavi Poggialii aliorumque scriptorum asserta Gloriæ post.* § 4.

r *Est hoc sextum ordine ab anonymo enumeratum prodigium. Verum non omnia eodem loco vel die patrata sunt; de aliis igitur illi sermo est, quæ vel distincte non noverat, vel nobis, causam ignoro, subticere voluit.* D EX MSS.

s *Quod nemo descripserit miracula, quæ soli Deo cognita erant, non miror. Observare porro hic lector potest, quam caute nebulis se suamque ætatem involvat anonymus. Non sine acerbo animi sensu queritur, quod negligentia ignaviaque multorum miraculorum memoria exciderit: asserit, per quinquennium dies fere singulos prodigiis novis distinctos fuisse; at ex illis omnibus nullum nobis refert: hæc mox opinionem gignerent, illum non exiguo post factam translationem tempore scripsisse: verum mox tamquam novum allegat, quod non, quæ viderat, sed quæ audierat, relaturus sit. Ergone præsens ceteris miraculis et translationi adfuit? Ita quidem passim seipsum exhibet; sed vide, quæ Gloriæ post. num. 33 et seqq. in hanc rem plura congessimus.*

t Tarus, *accolis* il Taro, le Tar *Gallis, oritur ex Apennino monte in tractu Placentino et limite ditionis Genuensis. Nomen facit principatui Vallis Tari, quem uti et ducatum Parmensem interfluit; Parmam inter* E *et Juliam Fidentiam secat viam Æmiliam, tandemque in Padum* 13 *milliaribus infra Cremonam influit. Baudrandus, ex cujus Lexico hæc desumo, addit, esse fluvium perniciosum, quando pluviis vel nivium solutione intumescit.*

DE SS. MAGIGNO, NABORE ET FAUSTINO MM.

J. S.

EX APOGRAPHIS HIERONYMIANIS.

Tres Martyres, omisso martyrii loco,

De *tribus Martyribus, quorum nomina brevitatis gratia uno tantum modo in titulo expressi, licet varie luxata sint in Martyrologiis, multum dubitavi, an ad hunc spectarent diem. Etenim in Martyrologiis Hieronymianis solet exprimi locus, in quo singuli Martyres sunt passi. At horum trium Martyrum palæstra non assignatur, uti subinde contingit, maxime in iis, qui die non suo reproducuntur. Examinavi igitur, quantum potui, an non pertinerent ad alium diem: nam et silentium martyrologorum omnium medii ævi auxerat suspicionem, ex omisso* C *loco ortam. Nam potui tamen reperire ullo alio die tres eorumdem fere nominum socios, ideoque credidi, referendos ad hunc diem, saltem donec clarius alicubi innotescant; apographa enim Hieronymiana satis de tribus illis consentiunt, rationesque in contrarium allatæ non evincunt certo, ad alium illos spectare diem, cum Martyres innotescere collectori potuerint sine loco martyrii, posterioresque martyrologi alios etiam plures prætermiserint. Accipe itaque, lector, pauca illa, quæ de his dicenda occurrunt.*

2 *Apud Florentinium in textu post S. Luxurium, in Sardinia annuntiatum, ita hi sequuntur:* Et S. Magigni. Naboris. Faustini. *Notat Florentinius pag.* 1069. *in codice Blumiano legi:* Et alibi natalis sanctorum Migigni *etc. Non fuisse illos Socios S. Luxorii martyris Calaritani, insinuant primum voces* et alibi, *in variis codicibus expressæ; idemque apertius liquet ex codice Corbeiensi, ubi Luxorio præponuntur his verbis annuntiati apud Acherium:* Et alibi natalis S. Migigni, Naboris, Faustini. *Epternacensis codex habet*: Et alibi Nigeni, Nabroti, Faustini. *Richenoviensis:* Et alibi Migiuni, Naborti, Faustini. *Magis confuse de more exprimuntur in tribus codicibus contractioribus,* F *nimirum Augustano, Labbeano et Gellonensi. Primus habet:* Magni, Nabosti, Faustini. *Secundus:* Nigni, Naborti, Faustini. *Tertius:* Migni, Naborti, Fastini. *Addit editor in Annotatis, legi in codice S. Galli:* Magni, Nabosti, Faustini. *Ex allegatis colliget studiosus lector, incerta admodum esse ob variam corruptionem duorum priorum nomina: nam primus scribitur:* Magignus, Migignus, Nigenus, Migiunus, Magnus, Nignus *et* Mignus. *Secundus:* Nabor, Nabrotus, Nabortus *et* Nabostus. *Tertius vero* Faustinus *passim dicitur, ac uno tantum loco* Fastinus.

varie in Hieronymianis memorati.

DE S. SENATORE

C. S.

EX MARTYROLOGIIS

Annuntiatur hoc die in Martyrologiis

Hujus *Sancti nomen vetustissima Hieronymiani Martyrologii exemplaria ad hunc diem inscriptum habent; cetera omnia, quæ ad ipsum spectant, ignota aut incerta manserunt, ita ut non modo illius gesta, verum etiam vitæ conditio, laurea et ætas ac regio, ubi vixerit, obieritve aut cultus fuerit, penitus lateant. In vetustiori Hieronymiano, sive Lucensi Martyrologio, a Florentinio typis edito, ad hunc diem* XXVI *Septembris de eo sic legitur:* Et in Albano natalis sancti Senatoris. *Eadem plane habet*

A habet *Martyrologium Corbeiense in Spicilegio Acherii tom.* 2, *cui et alios codices suos consentire, laudatus Florentinius testatur. Consonant etiam Rhinoviense et Richenoviense, inter Contracta Hieronymiana tom.* VII *Junii a Sollerio nostro vulgata, in quibus eodem die dicitur:* Et in Albano, Senatoris. *Alia hujusmodi Martyrologia eumdem sine loco annuntiarunt. Autissiodorense, quod Martenius et Durandus tom.* 3 *Anecdotorum veterum, ubi exstat, ante annos circiter mille exaratum censuerunt, brevissime sic habet:* Romæ Eusebii confessoris, Senatoris.

AUCTORE C. S.

2 *Corbeiense breve ibidem ait:* Et natalis sancti Senatoris. *Magis etiam obscurum hic est Gellonense, tom.* 2 *laudati Spicilegii Acheriani editum, quod post annuntiatum Eusebium sequentes velut socios martyres subdit,* Alibi, *inquiens,* Senatoris, Luxori, Migni, Naborti, Fastini. *Simillima legere est in Martyrologio Augustano et Labbeano inter Contracta Hieronymiana apud Sollerium tomo citato. Ab hisce omnibus longe discrepat vetustissimum Epternacense, alias etiam Antuerpiense et* S. Willebrordi *a Florentinio appellatum, in quo, ut hic ipse observavit,* S. Senator *cum aliis, ad præsentem diem spectantibus, pridie annuntiatur his verbis:* Romæ depositio Eusebii episcopi, et B in Caballono Senatoris, et in Sardinia natalis Luxurii *etc. Reliqui martyrologi ante Usuardum de illo non meminerunt: nam quod in aliquibus Adonianis apographis hoc die* XXVI *legitur:* Et in Albano, natale sancti Senatoris, *id inter ejusdem auctaria reputant Mosander et Rosweydus. Quam ob rem Sollerius in Observationibus ad Martyrologium Usuardi scribit, vix dubitare se, quin hic ex Hieronymianis acceperit, quæ de* S. Senatore *hac pariter die sic inquit:* Civitate Albano, sancti Senatoris.

Hieronymianis Usuardino,

3 *Deinde etiam in alia Martyrologia transiit, quorum aliqua subjicio. Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, in Catalogo Sanctorum lib.* XI, *cap. ultimo, num.* 261 *ipsum sic memorat:* Senator martyr in civitate Albana passus est VI Calend. Octob. *Ab hoc varians compilator nostri MS. Florarii Sanctorum eodem die* XXVI *habet:* Civitate Albano, sancti Senatoris, viri nobilis et multum religiosi. *Cum confessoris titulo eumdem annuntiavit Franciscus Maurolycus:* Civitate Albana, sancti Senatoris confessoris. *Contra Petrus Galesinius in Martyrologio sanctæ Romanæ Ecclesiæ illum* martyrem *appellavit his verbis:* Albani, sancti Senatoris martyris. *At vero Eminentissimus Baronius in Martyrologio Romano satius [illegible]m, utroque titulo prætermisso, sic annuntiare:* Albani, sancti Senatoris, *quo modo etiam nunc in eodem Martyrologio per Benedictum XIV Romanum Pontificem feliciter regnantem nuper aucto castigatoque legitur. Singularis est Andreæ Saussayi in Supplemento Martyrologii Gallicani assertio:* Apud Albanum, Galliæ Narbonensis oppidum, sancti Senatoris confessoris.

alitsque recentioribus et Romano:

4 *Ex hisce omnibus de* S. Senatore *hodierno nihil certum habemus præter vetustissimam illius in sacris Fastis memoriam. Quam spissis autem tenebris cetera involuta lateant, colligere licet ex Baronio, qui ad laudatum Martyrologium suum sequentia annotavit.* De quo *(S. Senatore)* Usuardus, Ado *(id est, Adoniana auctaria)* atque recentiores; quibus vero temporibus vixerit, nullus prodit. Fuit autem Senator, ita dictus, intimus homo S. Germani episcopi Antisiodorensis, de quo Constantius in Vita illius lib. 2, cap. 6. Fuit et alius ejusdem nominis Romanus presbyter, qui functus est legatione cum S. Abundio ac sociis, Constantinopolim missis a S. Leone Papa, ut apparet ex ipsius epistola XXXIII; itemque Cassiodorus dictus est cognomento Senator. *Hæc Baronius divinantis in modum, seu potius conjecturas ad divinandum aliis suggerens; verum ego nullum ex illis*

qui quis fuerit, ignotum est:

nostrum puto. In Vita S. Germani Autissiodorensis D *per Constantium, apud nos data tom.* VII *Julii, die* XXXI, *lib.* 1, *cap.* 7, *et lib.* 2 *cap.* 1 *revera memoratur aliquis Senator nomine, ejusdem sancti episcopi amicus et hospes; sed is presbyter erat Alesiensis in ducatu Burgundiæ; neque video, cur idem esse credatur cum* S. Senatore *Albanensi.*

5 *De altero Senatore, episcopo Mediolanensi, actum in Opere nostro est ad diem* XXVIII *Maji, quo colitur, qui cum verisimillime fuerit is ipse presbyter a S. Leone Magno legatus, videtur et hic nihil præter nomen cum hodierno Sancto habere commune. Cassiodorum denique, qui cognomento* Senator *dictus fuit, hodie in* Martyrologiis *annuntiari, etiam multo minus verisimile apparet. Malo itaque* S. Senatorem *nostrum Albanensem alium quempiam, nobis ignotum, credere; sed an hic martyr fuerit, an confessor, magis ambigo. Martyrem illum diserte facit Petrus de Natalibus num.* 3 *relatus, qui videtur istud in aliquo MS. codice reperisse. Initio enim capitis ibidem citati præmiserat:* Plures Sancti ultra supra positos existunt, de quorum vita vel gestis nihil penitus potui invenire, nisi eorum solummodo nomina et dies festivitatum, et nihil ultra, nisi de paucis, de quibus etiam loca, in quibus passi sunt, vel sine martyrio decesserunt, E conscripta repperi; ex Martyrologio videlicet Hieronymi, Usuardi vel Adonis.

verisimilis tamen est,

6 Et idcirco, ut nihil eorum, quæ de Sanctis invenire potui, omittatur, in fine præsentis Operis hoc unico capitulo ea, quæ de nomininibus et diebus festis dictorum Sanctorum in prædicto libello conscripta sunt, recolligere curavi... Ad litteram tamen præmissa, ut inveni subjiciam. *Hæc ipse præfatus, tandem inter cetera ait:* Senator martyr in civitate Albana passus est VI Calend. Octob. *Hisce consonat codex Hagenoyensis inter Auctaria Usuardina apud Sollerium, in quo legitur:* Civitate Albala, sancti Senatoris martyris. *Martyrem ipsum etiam credidit Petrus Galesinius, cujus verba num.* 3 *dedimus. Hisce omnino favent vetusta apographa Hieronymiana et Usuardus, in quibus omnibus vox* natalis *vel nulla, ut in martyribus fieri solet, adjungitur, in nullo autem additur vox* depositio, *qua confessores solent designari. Unicum Epternacense hic dubium apparet, cum sic loquatur, ut ex antecedentibus ac consequentibus videri possit vox* depositio, *quam S. Eusebio apponit, etiam ad* S. Senatorem *referenda esse. Verba ejus ex Florentinio accipe:* VII Kal. Octobris. Natalis Bardomani, Eucarpi et aliorum XXVI. Romæ depositio F Eusebii episcopi, et in Caballono Senatoris, et in Sardinia natalis Luxurii *etc.*

illum martyrem fuisse.

7 *Sed enim cum ex aliis bonæ notæ Hieronymianis apographis constet, Epternacense, commixtis duorum dierum Sanctis, hoc loco perturbatum esse, hic nos morari non debet, quin cum Florentinio probabilius credamus,* S. Senatorem *martyrio coronatum fuisse. Quod attinet ad locum, in quo* S. Senator *hodie annuntiatur, hic non minus obscurus est, quam Sanctus ipse. Saussayus illum, ut num.* 3 *dictum est,* Albanum, Galliæ Narbonensis oppidum *facit; quibus verbis indicat Albam Helviorum, quam Plinius lib.* 3 *cap.* 4 *in Narbonensi Gallia recenset. Fuit autem hæc civitas ad Rhodanum posita olim episcopalis, sed jam a multis seculis destructa, et nunc tantum vicus in provincia Vivariensi, incolis* Aps *dictus, ejusque episcopatus Vivarium translatus est, unde Vivarienses antistites aliquando Albenses appellati fuere. Castellanus in Martyrologio universali huic alteram addit conjecturam, in margine hæc notans:* Forsitan prope Dunbritonium in Scotia; aut, si quis credere velit domino Saussayo, in Gallia Narbonensi.

Albanum ubi Sanctus annuntiatur,

alii in Gallia, alius in Scotia

8 *Nescio, quo fundamento, quave verisimilitudine ista Saussayi pro Gallia Narbonensi assertio, aut Castellani*

A *stellani pro loco prope Dunbritonium, vulgo* Dunbarton *et* Dunberte, *quod Scotiæ Meridionalis in provincia Levinia castrum est, conjectura nitatur. Si solum* Albæ *aut simile vocabulum istis opinionibus suffragetur, nimis infima ista ratio est, cum plura istius nominis loca in variis regionibus apud geographos occurrant. Contra Castellanum præterea facit, quod neque Thomas Dempsterus, neque David Camerarius in Menologiis suis Scoticis* S. Senatorem *noverit, quamvis constet, hoc in Sanctis suæ patriæ adscribendis, potius æquo liberaliores, quam in omittendis incuriosos fuisse. Porro Martyrologium Epternacense, num. 2 relatum, pro* Albano *vel civitate* Albana, *habet in* Caballono, *quo nomine geminu civitas potuit indicari. Una scilicet Cabellio, vulgo* Cavaillon *urbs Provinciæ in Gallia Narbonensi, episcopalis sub archiepiscopo Avenionensi ac in dominio Romani Pontificis, quam etiam* Caballionem *dictam fuisse, observat Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum.*

9 *Altera est Cabillonum ad Ararim fluvium, Gallice* Challon sur Saone, *urbs Æduorum in ducatu Burgundiæ et episcopatu pariter insignita sub metropoli Lugdunensi: nam et hæc apud laudatum Valesium ab* collocant, *aliis* Castrum Caballonense, Caballonus, Cavallonum, *et* Cavallonum *urbs dicta legitur.* B *Posteriorem hanc in Epternacensi designatam credidit Florentinius: simulque observavit, nullum* Senatorem *confessorem inter hujus civitatis episcopos apud Sammarthanos in Gallia Christiana recenseri. Neque ego ullum istius nominis seu confessorem seu martyrem in eorumdem episcoporum catalogo tom. 4 Galliæ Christianæ, per Benedictinos auctæ, nec in Cabellionensium antistitum serie tom. 1 ejusdem Operis reperio. Sed et* S. Senatorem *hodiernum, cujuscumque is demum conditionis fuerit, ibi frustra quæri existimo, cum ex ceteris omnibus Hieronymianis apographis et Usuardo satis liqueat,* Caballono *ex librarii vitio pro* Albano *in Epternacense irrepsisse.*

10 *Florentinio probabilius Visum fuit, per* Albanum, *de quo agimus, indicari Albanum Latii civitatem* alliis denique in Italia; *in Campania Romana, episcopatu, qui unius ex septem Cardinalibus collateralibus Summi Pontificis est, insignem. Rationem hanc allegat, quod* Albanum *vel* Albana civitas *sine alio adjectivo in Martyrologiis Occidentalis ecclesiæ posita, non pro alia, quam pro Latii civitate accipienda videatur. Hanc opinionem omnino firmarent dicta Ughelli, si vera essent, tom. 1 Italiæ* D *sacræ editionis Romanæ anni* 1644, *ubi col.* 288 *hæc ait :* Albanensis ecclesiæ Divus tutelaris S. Senator est, cujus Usuardus meminit ac Martyrologium Romanum VI Kalendas Octobris. *Sed erratum hic esse, didici ex eodem Opere per Nicolaum Coletum* AUCTORE C. S. *aucto, recusoque Venetiis anno* 1717, *in cujus tomo* I, *col.* 249 *ad præcitatum Ughelli textum in margine legitur* S. Pancratius, *in locum* S. Senatoris *substituendus.*

11 *Coleto consonat Franciscus Orlendius, qui parte* sed divinant omnes. 2 *Orbis sacri et profani de Albano Latii agens sine ulla* S. Senatoris *mentione scribit :* Divus tutelaris civitatis Albanensis est S. Pancratius. *Certe* S. Senatorem *non coli Albani, colligere licet ex silentio tum Cardinalis Baronii in Annotatis ad Martyrologium Romanum, quæ num. 4 recitavimus, tum Philippi Ferrarii, qui hodiernum* S. Senatorem *in Catalogo Sanctorum Italiæ non recensuit. Itaque ne lectorem pluribus frustra morer, malo fateri, nescire me, ad quam regionem locus iste referendus sit : verumtamen Florentinii opinio plus verisimilitudinis, quam ceteræ, habet ex voce* Albano, *quam constat sæpe dictæ civitatis Latii proprium nomen esse.* E

12 *Superest, ut verbulum addamus de Martyrologio* Alicujus S. Senatoris reliquiæ Parisiis. *Parisiensi. In eo ad hunc ipsum diem sic legitur :* Apud Sesciacum monasterium in Neustria, territorio Constantiensi, sancti Senatoris seu Senerii, episcopi Abrincensis, cujus pars reliquiarum Parisiis in suburbana sancti Maglorii ecclesia asservatur. *S. Sinerius Abrincensis episcopus colitur die* XVIII *Septembris, ubi ipsius cultus et gesta breviter illustrata sunt. Ibidem num.* XI *et* 12 *de memoratis reliquiis etiam actum est, dubitatumque, an eædem, quæ tamquam* S. Senatoris *ossa circa annum* 964 *ex Aremorica Parisios translatæ dicuntur, revera S. Sinerii sint. Consule locum mox citatum. Ego duo tantum hic addo : primum, S. Sinerium Abrincensem certe distinguendum esse a* S. Senatore *nostro hodierno. Secundum, si sanctus iste Senator episcopus, cujus reliquiæ Parisiis honorantur, omnino alius sit a S. Sinerio, non video tamen, quid cum* S. Senatore *Albanensi habeat commune præter nomen, quod Parisiensibus occasionem dedisse videtur, ut suum hoc die colerent, quo* S. Senatorem *vetustis Martyrologiis inscriptum noverant.*

C F

DE S. EUSEBIO PAPA CONF.

ROMÆ

J. S.

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Sancti in Fastis vetustissimis memoria : dies mortis, et reliqua Pontificatus chronotaxis.

ANNO CCCX Sanctus hodie in vetustissimis Fastis memoratus ut confessor,

Ut pauca, quæ de S. Eusebio *Papa occurrunt enarranda aut examinanda, succinctius ac brevius exponi valeant, exordium duco ab antiquo ejus cultu, sive commemoratione in vetustissimis Martyrologiis ; nam et horum auctoritas ad tollendas aliquot dubitationes proderit. In Hieronymianis apud Florentinium ad hunc diem ita legitur :* Romæ, via Appia. In cimiterio Calisti depositio S. Eusebii episcopi *addit codex Blumianus,* et confessoris. *Consentit codex Corbeiensis, in quo habetur :* Romæ, via Appia, in cœmeterio Calesti, depositio S. Eusebii episcopi et confessoris. *Brevius codex Epternacensis ad præcedentem diem, quod ex confusione laterculorum contigisse observat Florentinius, in hunc modum :* Romæ depositio Eusebii episcopi. *Rursum tamen ad hunc diem :* Romæ Eusebii episcopi. *In vetustis codicibus Rhinoviensi et Richenoviensi apud nos eodem plane modo sic memoratur :* Romæ depositio Eusebii Episcopi. *Codices Augustanus, Labbeanus et Gellonensis tacent depositionem, sed* Eusebii confessoris *memoriam* Romæ *annuntiant ; uti etiam fit in primo apud Martenium tom.* 3 *Anecdotorum, cui mille fere annos editor attribuit. Contra primum, quod Martenius dedit tom.* 6 *Collectionis Ampl., quodque Bedæ fuerat attributum, ita habet sine loco :* Depositio S. Eusebii episcopi. *Et uberius Autissiodorense :* Item Romæ via Appia in cimiterio Calisti depositio S. Eusebii episcopi. *Hisce omnibus antiquius Kalendarium Romanum, quod edidit Bucherius in Commentariis ad Canonem Paschalem pag.* 267 *memorat Depositionem*

A *sitionem* S. Eusebii *hoc modo :* Sexto Kalendas Octobris, Eusebii in Callisti, *nimirum cœmeterio. Ex his intelligere poterit eruditus lector, maximo antiquissimorum Martyrologiorum consensu* S. Eusebium *annuntiari die* XXVI *Septembris, nec minori omnium consensu memorari ut* confessorem, *nullibi ut* martyrem, *cum aut* confessor *diserte vocetur, aut voce* depositio *innuatur, ipsum non obiisse morte violenta.*

AUCTORE J. S.

2 *Verumtamen idem, quantum apparet,* Eusebius *Papa rursum commemoratur ad* 2 *Octobris. Textus Florentinii eo die sic habet :* Romæ natalis S. Eusebi episcopi. *Epternacense Martyrologium :* Romæ S. Eusebii episcopi. *Corbeiense :* Romæ natalis S. Eusebi. *Richenoviense :* Romæ, Eusebii episcopi. *Confuse ejusdem* Eusebii *brevissima fit mentio in Augustano, Labbeano et Gellonensi. Notkerus eodem die memoriam* S. Eusebii *annuntiavit non sine erroribus, ita scribens:* Eusebii Papæ, qui sedit in Episcopatu annos septem sepultus via Appia in cœmeterio Callisti : cujus tempore Dominica crux inventa est. Hic hæreticos invenit in Urbe, quos ad manus impositionem reconciliavit. *Eadem fere leguntur in Appendice Adonis, et in aliquot Auctariis Usuardi. Ex his aliqua Eusebium*

sed in multis item ad 2 Octobris, et in nonnullis ut martyr,

B *prædicant* martyrem, *ut nonnulli alii recentiores, quos cum omnibus illis Auctariis prætermitto, quia nequeunt ullam habere auctoritatem post antiquiora documenta jam allegata. Papebrochius noster in Conatu de* S. Eusebio *existimat,* Eusebium XXVI *Septembris defunctum esse, et* 2 *Octobris sepultum aut elevatum.*

3 *In secundo Pontificum Catalogo ante tom.* I *Aprilis pag.* XXVII *de* Eusebio *hæc leguntur ;* Hic sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia, VI Nonas Octobris. *Si hic dies referatur ad sepulturam, dies obitus in illo catalogo tacetur. At verisimiliter diem obitus indicare voluit collector per sepulturam, ut passim sit in illo Catalogo. Hinc scriptores aliqui posteriores crediderunt; die* 2 *Octobris mortuum esse* S. Eusebium, *quemadmodum observat Florentinius in Annotatis ad* XXVI *Septembris, ita scribens :* Luitprandus, seu quisquis sub ejus nomine Vitam Pontificum Romanorum scripsit, de Eusebio, tamquam de confessore, videtur loqui, dum nulla martyrii mentione inducta, inquit : « Qui VI Nonas Octobris migravit ad Dominum » : Consimilia habet Abbo Floriacensis : » Qui etiam sepultus est in cœmeterio Calisti via » Appia VI Nonas Octobris. » *Addit catalogos Romanorum Pontificum ; sed non recte illum, qui Damaso*

mors ejus ab aliquibus medio 2 Octobris fixa,

C *fuit adscriptus. Nam ex eo mors* S. Eusebii *figenda esset* XVI Kalendas Septembris, *si sibi non contradiceret. Hoc certum est, varios medii ævi scriptores, inter quos numerandus Notkerus, in ea fuisse opinione, ut crederent* S. Eusebium *obiisse die* 2 *Octobris, eamque opinionem aliquot etiam neotericis non displicuisse. Verum, quacumque de causa factum fuerit, ut nomen* S. Eusebii *iterum codicibus Hieronymianis inscriberetur ad* 2 *Octobris, non crediderim, illum esse diem Sancti emortualem.*

4 *Etenim vix dubitare possum, quin Sanctus obierit die* XXVI *Septembris, sive* VI *Kalendas Octobris. Primo me movet maximus consensus Martyrologiorum Hieronymianorum, in quibus memoratur* depositio S. Eusebii *illo die, additurque locus* in cœmeterio Callisti. *Accedit gravissima auctoritas Kalendarii Bucheriani, ex quo intelligitur, festivitatem depositionis eo die celebratam fuisse in cœmeterio Callisti. Nam in eo Kalendario non alios recenseri Sanctos, quam quorum festivitas variis locis Romæ celebrabatur, ipsa paucitas eorum, qui recensentur, insinuat, et confirmat annuntiatio S. Cypriani, his verbis expressa :* Decimo octavo Kalendas Octobris, Cypriani Africæ. Romæ celebratur in Callisti. *Si quis tamen credere noluerit, seculo* IV, *quo Kalendarium illud, verisimiliter sub Pontificatu S. Liberii, conscriptum fuit, celebratas fuisse festivitates omnium Pontificum, qui ibidem recensentur ; nihilo minus fateri debebit, aut etiam magis, assignari ibidem obitus diem duodecim Sanctorum Pontificum, inter quos* Eusebius *numeratur. Itaque aut assignatur festivitas depositionis, aut ipsa depositio sive mortis dies. Si festivitas, ut verisimilius est, non est credibile, alio die festivitatem fuisse celebratam, quam quo Sanctus obierat, priusquam facta erat corporis elevatio et translatio. Si vero solum indicatur dies depositionis, jam nullum de die obitus supererit dubium, cum ibi clare habeatur signatus eodem seculo, quo Sanctus obiit, miroque consensu Martyrologii Hieronymiani confirmatus.*

sed probabilius est, Sanctum obiisse XXVI *Septembris,*

D

5 *At parum movere nos debet, quod memoria* S. Eusebii *repetatur die* 2 *Octobris. Nam hoc fieri potuit ex solo errore, quo multi alii Sancti in vitiosis apographis repetuntur. Error facile obrepere potuit, modo quis interpolator pro* VI Kalendas Octobris, *quo Sanctus primo loco annuntiatur, legerit* VI Nonas Octobris, *quemadmodum verisimiliter legerunt collectores posteriorum catalogorum Pontificum. Ejusmodi lectionis error sufficere poterat interpolatori, ut* Eusebium *ad* 2 *Octobris Martyrologio adderet, sive alium existimando* Eusebium *sive eumdem alio die rursus cultum. Neque*

et ad 2 Octobris repetitur ex errore aut ob aliam festivitatem :

E *enim ullum mihi est dubium, quin id genus errores aut repetitiones frequenter in Apographa Hieronymiana irrepserint. Potest tamen Hieronymianum Martyrologium errore illo carere, et nobis minime obesse. Cum enim in nulla Hieronymianorum exemplari signetur* depositio, *sed vel* natalis *dicatur, aut solum* Romæ Eusebii etc. ; *potest illa commemoratio de alia festivitate intelligi, nimirum elevationis aut translationis. Quippe falluntur, si qui credunt, per* natalem *semper intelligi diem martyrii, quandoquidem quælibet festivitas* natalis *vocari possit. Sic in laudato Kalendario Bucheriano ad* VIII *Kalendas Martii memoratur,* Natale Petri de Cathedra, *id est festum Cathedræ S. Petri. Sic in Hieronymianis ad* 2 *Augusti :* In Antiochia natalis reliquiarum S. Stephani protomartyris etc., *id est, festum Inventionis reliquiarum S. Stephani. Quapropter probabilis est suspicio Papebrochii nostri de festivitate elevationis ad* 2 *Octobris annuntiata ; dicendumque est, aut ex illa festivitate, aut ex errore interpolatoris, natam esse quorumdam medii ævi scriptorum opinionem, qui crediderunt, Sanctum obiisse die* 2 *Octobris.*

6 *In primo Pontificum Catalogo alius videtur assignari obitus dies : nam* S. Eusebio *ibidem hæc leguntur :* Eusebius menses quatuor, dies sedecim, a XIV Kalendas Maias, usque in diem XVI Kalendas Septembris. *Ex his obitus* S. Eusebii *die* XVII *Augusti figitur a Francisco Blanchino in Chronotaxi præfixa Anastasio Bibliothecario tom.* 2 *pag.* CCXIX. *Fatetur tamen laudatus chronologus in Annotatis suis pag.* 269, *non posse lectionem sibi constare, cum manifestum sit, non reperiri quatuor menses et dies sedecim inter terminos Pontificatus assertos. Pugnat igitur ex documento hic corrupto, ut fatetur, contra documentum æque vetustum, et de corruptione nulla suspectum, idque ex Martyrologio Hieronymiano confirmatum, id est, contra consensum Kalendarii Bucheriani ac Martyrologii Hieronymiani. Quin et contrarius est Chronico Eusebii; in quo, ut videbimus, septem menses Pontifici* Eusebio *attribuuntur. Itaque ea chronotaxis non potest exspectare consensum eruditorum. Nihilo magis assensum mereri videtur chronotaxis Pagii in iis, quæ de* S. Eusebii *obitu tradit in Critica sua ad annum* 311 *num.* 22. *Nam tam in morte* S. Eusebii *quam in figendo initio S. Melchiadis successoris, recedit ab omnibus omnino probis documentis : et vel sic ait,* manifestum esse, quod dicit de fine Eusebii. *Verum, ne quem Pagii auctoritas decipiat, lubet rem examinare.*

non figendus die XVII *Augusti,*

F

7 *Laudatus Pagius initium Pontificatus* S. Eusebii *figit*

A *figit anno* 310, *die* v *Februarii, ac finem sive mortem die* XXI *Junii ejusdem anni. Catalogum Damaso olim attributum fatetur hic vitiosum. Ex eo tamen solo chronotaxim deducit, retentis iis, quæ placent, mutatisque pro arbitrio aliis. Tum argumentum sumit ab initio Pontificatus Melchiadis successoris, quem vult eodem anno, die* 2 *Julii evectum ad Pontificatum. Verum hic videtur scopulus, in quem incautus impegit. Etenim si standum est primo illo Pontificum Catalogo, Melchiades illo quidem die, sed toto anno serius factus est Pontifex. Nam dicitur fuisse Pontifex* ex die sexto Nonas Julias, a consulatu, Maximiano VIII solo; quod fuit mense Septembri, Volusiano et Rufino. *Hic autem consulatus, quamvis scabrose expressus, designat annum* 311, *ut Pagius ipse exponit ad eumdem annum num.* 1, *consentiente Tillemontio tom.* 4 *Imperatorum art.* 19. *Itaque, si Melchiades creatus est Pontifex sub consulatu anni* 311, *quomodo factus est Pontifex anno* 310? *Hæc invicem manifeste repugnant. Attamen Pagius non minus manifeste secum ipse pugnat, dum alios refutare conatur. Nam ad annum* 313 *num.* 16 *ex eodem consulatu probat, Melchiadem non esse factum Pontificem anno* 310, *quia sub dicto consulatu creatus dicitur. Ipsissima ejus verba huc transfero. Ubi*

nec XXI *Junii, ut vult Pagius secum manifeste pugnans,*

B *observaverat annum* 310 *notatum fuisse* post consulatum X et VII, *ita pergit :* Si itaque Melchiades anno CCCX Pontificatum iniisset, auctor Chronici Damasi minime scripsisset, eum sub consulatu Maximiani VIII ordinatum esse : *idque recte confirmat ex consulatu* Volusiani et Rufini, *quem hi eodem anno inierunt. Ibidem ante dixerat :* Auctor Chronici Damasi conceptis verbis testatur, illum (*Melchiadem*) anno CCCXI, quo Maximianus VIII solus consul fuit, Pontificem dictum. *Idem rursum paulo ante iisdem fere verbis, adeoque ter in eodem numero asserit, et recte probat ex Chronico aut Catalogo Pontificum, attributo olim Damaso. Attamen ibidem num.* 15 *etiam, sed sine probatione, dicit, Melchiadem anno* 310 *factum esse Pontificem, idque demum repetit num.* 16, *prout idem dixerat ad annum* 311 *num.* 22, *ut probaret, non vixisse* Eusebium *usque ad* XXVI *Septembris anni* 310.

8 *Forte exspectat curiosus lector, ut dicam, unde ex Pagii contradictiones ortum ducant. Edicam candide. In laudato Catalogo præter menses et dies dicitur Melchiades sedisse* tribus annis. *Hi tres anni nequeunt consistere cum consulibus pro initio et fine Pontificatus assignatis, sed duobus tantum annis sedere potuit, ut vidit Papebrochius, qui idcirco credidit, Melchiadem*

et Melchiadem modo anno 310, modo 311 successisse dicens.

C *ab anno* 310, *die* 2 *Julii, fuisse vicarium* Eusebii, *obiisse* Eusebium *die* XXVI *Septembris, eidemque deinde successisse Melchiadem eodem anno, mense Octobri. Omnia hæc voluit refutare Pagius. Dum autem refutat Papebrochium in die obitus* Eusebii ; *docet Catalogus primus Pontificum, sive Chronicon Damasi, ut ipse Catalogum illum nominat, Melchiadem successisse* 2 *Julii, anno* 310, *indeque* manifestum *fit Pagio,* Eusebium *non obiisse die* XXVI *Septembris. Dum vero aliam Papebrochii opinionem aggreditur, idem Catalogus, iisdemque paucis verbis, docet Pagium, Melchiadem Pontificem esse factum anno* 311, *indeque infert contra Papebrochium, non potuisse eumdem* Eusebio *succedere anno* 310. *Quæ modo fuerit sententia Pagii, si tamen id ipse sciverit, Oedipo cuidam divinandum relinquo : nam modo unum annum, modo alterum statuit, pro varietate opinionis, contra quam disserit. Hoc tamen manifestum est, ipsum nihil probationis allegasse pro anno* 310, *consulesque in Catalogo assignatos stare pro anno* 311, *ut ipse Pagius ter observat. Cum autem in numeros longe facilius error irrepat, quam in consulum nomina, dicendum videtur, S. Melchiadem evectum ad Pontificatum anno* 311, *die* 2 *Julii, ut jam observavit Henschenius noster ad Catalogos Pontificum, tom.* 1 *Aprilis pag.* XXVIII, *et post ipsum Tillemontius tom.* 6 *in Donatistis art.* 16.

9 *Quapropter, cum nihil solidi allatum sit contra* D *obitus diem* XXVI *Septembris, isque in vetustissimis documentis asseratur, secundum omnem sanam crisim dicendum est cum Baronio et Papebrochio, obiisse* Eusebium XXVI *Septembris. De anno consentiunt Henschenius, Papebrochius, Pagius, Tillemontius, aliique eruditi chronographi et historici, sed uno anno dissentiunt a Baronio, qui mortem* S. Eusebii *fixit anno* 311. *Ratio Baronii est, quod S. Melchiades anno* 311 *legatur substitutus, ut mox dictum est, eaque ratio eo magis movisse videtur Baronium, quod diuturniorem crederet Pontificatum* Eusebii, *quam revera fuisse videtur. Initium etiam uno anno citius fixit, quam scriptores modo laudati. Hic autem Baronius Catalogum primum Pontificum utcumque sibi faventem habet. At modica illum correctione egere ob varias rationes existimant alii, et horum sententia mihi probabilior apparet. In laudato Catalogo S. Marcellus decessor* Eusebii *sedisse dicitur,* usque post consulatum decimum et septimum. *Hac formula designatur annus* 309, *qui primus fuit post consulatum decimum Maximiani Herculii et septimum Galerii. Si vero formulæ addatur* iterum *aut* secundum, *indicatur annus* 310, *qui ita signabatur, postquam consulatus Maxentii, qui utroque* E *anno consul fuit, ob tyrannidem ejus e Fastis fuerunt, erasi. Itaque, si initio scriptum fuit, prout modo legitur in dicto Catalogo, vera est sententia Baronii de fine Pontificatus Marcelli, ex eoque ulterius probabilissime deduceretur, non tamen certo,* S. Eusebium *ab anno* 309 *fuisse Pontificem. Dico,* non certo, *quia sedes Pontificia diu vacare potuit.*

AUCTORE J. S. Obiit S. Eusebius anno 310, *et probabilius eodem anno*

10 *Jam vero allegandæ rationes, ob quas probabilius videtur, S. Marcellum obiisse anno* 310. *die* XVI *Januarii, eodemque anno successisse* S. Eusebium. *Primo dicitur Marcellus sedisse* anno uno mensibus septem, diebus viginti, *innuiturque, Pontificem factum anno* 308 *secundum consules ibi assignatos. Itaque, si obierit die* XVI *Januarii, ut communior et probabilior habet opinio, nequit dici, ipsum obiisse anno* 309. *Si quis tamen contenderet, Marcellum obiisse mense Octobri, possent dicta de ipso in Catalogo servari integra, sed simul etiam necesse non esset, ut diceremus,* Eusebium *eodem anno, substitutum. Secundo omnia innuunt,* S. Eusebium *eodem anno, quo electus est, fuisse defunctum. Hac enim de causa factum videtur, ut in ejus articulo nulli assignentur consules, sub quibus sedit, quod alias ubique fit in dicto Catalogo. Assignatus erat consulatus in fine Marcelli, sub quo etiam electus est* Eusebius *et defunctus. Deinde* menses quatuor, dies sedecim *se-* F *disse dicitur* Eusebius, *iique recensentur intra eumdem annum. Accedit Chronicon Eusebii, in quo* S. Eusebius *dicitur sedisse* mensibus septem. *Ex his omnibus laudati scriptores existimant, S. Marcellum obiisse anno* 310, *die* XVI *Januarii, eique eodem anno successisse* Eusebium, *ac eodem rursum anno defunctum esse. Hæc sententia, ut dixi, mihi probabilior apparet, etiamsi in Catalogo Pontificum sic addendum sit* iterum *aut* secundum *ad consulatum, quo signatur mors S. Marcelli : nam abunde liquet; laudatum Catalogum errore transcribentium aliquot locis mendosum esse, et in ipso Marcello consulatus alio etiam modo supplendos.*

tantum promotus fuerat ad Pontificatum,

11 *Quapropter totum* S. Eusebii *Pontificatum cum plerisque eruditis includimus anno* 310, *ac mortem ejus figimus* XXVI *Septembris. Non recenseo Catalogos posteriores, in quorum pluribus* Eusebio *attribuuntur anni duo, in aliis* quinque, *in aliis* sex *et* septem *cum aliquot mensibus ac diebus. Nam clarum est, hos catalogos erroribus plenos esse, et ex primo abunde refutari, etiamsi in numeris aliquid mendi contraxerit : quod transcribentibus attribuendum. Sic autem habet :* Eusebius menses quatuor, dies sedecim, a XIV Kalendas Majas, usque in diem XVI Kalendas Septembris. *Intra duos terminos expressos non currunt quatuor menses integri*

quem quatuor saltem mensibus gessit.

A *integri, ideoque aliquid est corruptum. Cum autem abunde probatum sit, obiisse Sanctum* VI *Kalendas* Octobris, *ultimus hic terminus certo corruptus est. Verum non libet divinare, quid prætcrea corruptum sit: neque edicere possum, utrum quatuor tantum mensibus sederit, ut habet hic catalogus, an septem, ut est in Chronico Eusebii. Nam ad septem aut etiam octo menses Pontificatum tenere potuit, si post dies aliquot S. Marcello defuncto successor datus est. At nihilo minus Pontificatus aliquot mensibus vacare potuit post mortem S. Marcelli, sicut mensibus pluribus vacasse videtur post mortem* S. Eusebii, *et ad aliquot annos inter SS. Marcellinum et Marcellum. Nihilo magis dicere possum, an* S. Eusebius *antea fuerit S. Marcelli vicarius, ut vult Blanchinus sine auctoritate antiquorum, et sine necessitate : neque enim tanti sunt faciendi catalogi posteriores, quorum menda sic emendare studuit.*

AUCTORE J. S.

§. II. Asserta de gestis S. Eusebii dantur et examinantur : cultus ipsius in ecclesiis particularibus.

B *Gesta* S. Eusebii *paucissima innotuerunt assertaque apud Anastasium Bibliothecarium partim incerta sunt, partim aperte falsa. Apud laudatum Anastasium, prout editus est a Blanchino, tom.* 2 *pag.* 268 *hæc de* S. Eusebio *leguntur :* Eusebius, natione Græcus, ex patre medico, sedit annos duos, mensem unum, dies viginti quinque. Fuit autem temporibus Constantini. Sub hujus temporibus inventa est crux Domini nostri Jesu Christi V Nonas Maji, et baptizatus est Judas, qui et Cyriacus. Hic hæreticos invenit in urbe Roma, quos vere ad manus impositionem reconciliavit. Hic fecit ordinationem unam per mensem Decembrium, presbyteros XIII, diaconos tres, episcopos per diversa loca numero XIV : qui etiam sepultus est in cœmeterio Calisti in crypta via Appia VI Nonas Octobris, et cessavit Episcopatus diebus VII. *Catalogus secundus apud nos tom.* I *Aprilis pag.* XXVII *similia quædam habet alia vero diversa, et pauciora, hoc modo :* Eusebius natione Græcus, ex medico, sedit annos VI, mensem unum, dies tres. Fuit temporibus Constantini. Sub hujus tempora inventa est sancta crux Domini nostri Jesu Christi V Nonas Maji. Hic baptizatus est Judas Quiriacus. Hic fecit ordinationes tres, presbyteros tredecim, diaconos tres, episcopos per loca quatuordecim. Hic
C sepultus est in cœmeterio Callisti, via Appia, VI Nonas Octobris. Cessavit episcopatus dies sex. *Ita duo illi Catalogi, non minus inter se discordes pro chronotaxi, quam a multis aliis, et a primo, ex quo chronotaxis, adjunctis aliis subsidiis, superius constituta videri potest.*

Elogia ex duobus libris Pontificalibus,

13 *Jam vero, quod* Græcus *fuisse* natione, *et* ex patre medico *dicitur, etsi collectoris auctoritate non fiat certum, admitti saltem potest ut probabile. Fuit autem temporibus Constantini imperatoris, ut habent Catalogi, non tamen sub Constantino imperante in Urbe, ubi dominabatur tempore* S. Eusebii *Maxentius. Inventio sanctæ Crucis multo serius contigit, ut probatum est ad* III *Maji in Inventione sanctæ Crucis, ubi simul assignata sunt Acta fabulosa, quibus deceptus fuit auctor Catalogi, et ex quibus similiter hausit putidam fabellam de Juda Crucis inventore fictitio, qui ab* Eusebio *baptizatus fuisset et* Cyriacus *nominatus, consecratusque episcopus. Acta vero fabulosa S. Judæ-Quiriaci data sunt ad* IV *Maji, ibique probatum, sanctum illum episcopum multo vetustiorem esse, totumque, quod assertum fuit de SS.* Eusebio *Romano et Juda Cyriaco aut Quiriaco inventioni Crucis præsentibus, fictitium esse, et ex fabulosis Actis depromptum. Crimini datum fuit Papebrochio nostro, quod fabulas illas refutaverit, sed*

in quibus pleraque sunt corrigenda.

D *ab iis solis, qui fabulas medio ævo in historiam inductas nimium amaverunt. At mutata sunt tempora, et nullos aut certe paucissimos, qui aliquod eruditionis historicæ nomen habent, superesse existimo ejusmodi fabularum defensores. Quod subditur de inventis in Urbe hæreticis, eisque ad manus impositionem reconciliatis, desumptum existimo ex initio primæ Epistolæ* S. Eusebio *suppositæ, ubi dicitur :* Scitote, nos eos, qui in sanctæ Trinitatis fide baptizati sunt, per impositionem manus suscipere. *Itaque, cum nec in priori Catalogo habeatur, nullam meretur fidem. Prorsus etiam incerta sunt, quæ de ordinatione unica aut tribus asseruntur.*

14 *Unicum documentum satis certum, quod de gestis* S. Eusebii *habemus, est Epitaphium editum a Baronio tom.* 3 *in addendis ad annum* 357. *Credidit quidem laudatus Annalista, Epitaphium esse S. Eusebii presbyteri; sed illud spectare ad* S. Eusebium *Papam, magis existimat Tillemontius tom.* 5 *Monument. in Persecutione Diocletiani art.* 39, *nimirum quia ejusdem est styli cum Epitaphio S. Marcelli, ad* XVI *Januarii in S. Marcello apud nos recitato. Mihi quoque longe probabilius videtur, Epitaphium esse* S. Eusebii *Papæ, quam Eusebii presbyteri, de quo actum est ad* XIV *Augusti. Etenim* Eusebius *vocatur* rector, *uti etiam vocatur a S. Damaso Marcellus. Et sic S. Da-* E *masus* rectorem *se ipse pluribus vicibus nominat, quemadmodum videri potest in Notis, quæ ejus Operibus Romæ impressis subjunctæ sunt, pag.* 185. *Per rectorem itaque designat* Eusebium *Romanum Pontificem, non presbyterum.*

Epitaphium Eusebii editum hujus est Pontificis

15 *Epitaphium ipsum subjungo, prout legitur apud Baronium : neque enim reperitur inter edita S. Damasi Opera :*

recitaturque et exponitur,

Heraclius vetuit lapsos peccata dolere :
Eusebius miseros docuit sua crimina flere.
Scinditur in partes populus, gliscente furore,
Sedet loca ede * bellum, discordia, lites.
Exemplo pariter pulsi feritate tyranni,
Integra cum Rector servaret fœdera pacis,
Pertulit exilium omnino sub judice lætus
Littore Trinacrio mundum vitamque reliquit.

* forte editio, cædes

Eadem, fere dicuntur in Epitaphio S. Marcelli, quod ita inchoatur :

Veridicus rector, lapsos quia crimina flere
Prædixit, miseris fuit omnibus hostis amarus.

Pagius vult, legendum esse lapsus *pro* lapsos, *quod non improbarem, si ita esset inventum apud primos editores, quia verisimiliter agitur de lapsis in persecutione* F *Diocletiani ; sed idem erit sensus, sive uno sive alio modo legatur. Historia hæc, ut observat Tillemontius, nullibi exposita est. Itaque solum dicere possumus, lapsos in persecutione Diocletiani, sublata illa persecutione in Urbe per Maxentium, voluisse ad Ecclesiam redire, sed iis propositam fuisse canonicam pœnitentiam a Marcello primum ac deinde similiter ab* Eusebio : *ex lapsis vero fuisse complures, qui nollent leges pœnitentiæ implere, sed sine pœnitentia recipi vellent, incitante eo Heraclio quodam aliunde non noto.*

16 *Eo usque videtur processisse hominum illorum audacia, ut per vim Christianorum cœtibus inferre se voluerint, seditioneque excitata, ad cædes proruperint. Qua de causa a Maxentio in exsilium relegati sunt primum Marcellus, deinde* Eusebius, *in Siciliam missus, ibique defunctus. Illa autem verba Epitaphii :*

et S. Eusebio Papæ vindicatur.

Exemplo pariter pulsi feritate tyranni,
Integra cum Rector servaret fœdera pacis,
Pertulit exsilium *etc.*

Hoc modo exponenda videntur : Cum Rector, sive Pontifex Eusebius, *exemplo decessoris sui Marcelli, similiter Urbe expulsi feritate tyranni Maxentii*, fœdera pacis *sive leges ecclesiasticas pro receptione lapsorum ad pacem aut communionem statutas, servaret illæsas,* pertulit exsilium *etc. Itaque, cum etiam constet ex Epitaphio*

A *Epitaphio Marcelli, hunc Urbe fuisse expulsum ob tumultus lapsorum causa excitatos, et* Eusebius *dicatur ipsius* exemplo *statutas de iis leges ecclesiasticas servasse, ideoque in Siciliam relegatus, nullum relinquitur dubium, quin Epitaphium illud sit* S. Eusebii *Papæ, ut plures eruditi consentiunt. Verum lubet modo nonnihil expendere constantiam* S. Eusebii *in lapsis non excipiendis ad communionem sine debita pœnitentia, ac dicta magis explicare.*

Sublata per Maxentium persecutione Diocletiani,

17 *Quo se modo Maxentius, imperium anno* 306 *adeptus, in Christianos affectum ostenderit aut finxerit, exponit Eusebius lib.* 8 *cap.* 14 *ita scribens :* Hujus *(Maximiani Herculii)* filius Maxentius, qui Romæ tyrannidem arripuit, principio quidem fidei nostræ professionem simulavit, ut in eo morem gereret blandireturque populo Romano. Itaque subditis suis præcepit, ut a persecutione Christianorum desisterent, fictam scilicet pietatis speciem præ se ferens, atque benignior multo atque humanior superioribus principibus videretur. Verum progressu temporis haudquaquam talem se rebus ipsis præstitit, qualis futurus sperabatur. Quin contra ad omnia scelera et flagitia æstu quodam mentis abreptus, nullum B impietatis aut libidinis genus prætermisit. *Tum scelera Maxentii latius enumerat, nec tamen iis clare annumerat persecutionem contra Christianos motam, indeque Tillemontius existimat, Maxentium non movisse persecutionem contra Christianos. Necesse non est, hanc quæstionem hic examinare, cum saltem constet, Christianos aliis titulis vexatos fuisse a Maxentio.*

in qua multi haud dubie fuerint lapsi,

18 *Jam vero si atrocitatem persecutionis præteritæ consideremus, non dubitabimus, quin multi Romæ in ea fuerint lapsi, ac diversis quidem modis, ut alii aliis gravius peccassent, atque ut magis noxii diuturna magis pœnitentia essent expurgandi. Si quis varia lapsorum genera in persecutione Decii cognoscere studeat, adire potest Acta S. Cypriani, uti et Acta S. Cornelii Papæ, data utraque ad* XIV *Septembris, ubi de iis actum est ex litteris S. Cypriani, et Romani cleri, et ex aliorum scriptis. Inveniet ibi alios, qui solo timore perculsi, sine ullis pœnis ultro ad sacrificandum idolis accesserant, alios multis superatos tormentis succubuisse, alios libellis datis crimen istud mentitos, eosque ideo* libellaticos *dictos, nec hos immunes fuisse a scelere, etiamsi manus a sacrilegio continuerant. Hisce accesserunt in persecutione Diocletiani, qui libros sacros, aliasve res sacras Ecclesiæ, persecutoribus tradiderunt,* C *et a traditis Scripturis sacris* traditores *dicti fuerunt. Hisce igitur lapsis pro varietate criminis agenda erat pœnitentia, antequam ad Ecclesiæ communionem reciperentur, ut statutum erat communi consilio Romanæ Ecclesiæ et Africanæ per SS. Cornelium et Cyprianum.*

ex iisque nonnulli, qui sine debita pœnitentia vellent recipi,

19 *Verum numquam deerant ex lapsis complures, qui sine debita pœnitentia, aut ante expletum pœnitentiæ tempus, ad Ecclesiæ communionem et Sacramentorum participationem recipi desiderabant, et nonnullos ex ipsis quoque confessoribus aut martyribus facile inveniebant, qui desideriis illorum nimia benignitate favebant, episcopisque, ut lapsos illos reciperent, molestos se præbebant. Quantas hisce de rebus molestias passus sit S. Cyprianus, prolixe in Actis ejus exponitur a* § 12 *usque ad* § 17, *ubi studiosus lector etiam inveniet, quam fortiter constanterque quorumdam desideriis S. Cyprianus se opposuerit, ut multis etiam nimium severus videretur. Eadem tamen erat sententia Romani cleri, ut exponitur* § 17, *litterisque Romani cleri, vacante Sede scriptis, usus est S. Cyprianus ad se contra obtrectatores defendendum.*

magna certe constantia erat necessaria Pontifici;

20 *Ex hisce utcumque colligere possumus, quanta post sedatam Romæ Diocletiani persecutionem fuerit SS. Marcello primum ac deinde* Eusebio *necessaria constantia, ne solveretur Ecclesiæ disciplina de lapsis* D *post debitam pœnitentiam recipiendis. Cyprianus, finita Decii persecutione, ecclesiæ suæ restitutus, mox synodum habuit, in qua statutum est*, ut nec in totum spes communicationis et pacis lapsis denegaretur, ne plus desperatione deficerent et, eo quod sibi Ecclesia clauderetur, secuti seculum, gentiliter viverent : nec tamen rursus censura Evangelica solveretur, ut ad communicationem temere prosilirent; sed traheretur diu pœnitentia, et rogaretur dolenter paterna clementia, et examinarentur causæ et voluntates et necessitates singulorum, *ut loquitur ipse Cyprianus in Actis suis num.* 394. *Hæc autem cura S. Cypriani ostendit, quid Romæ egerint Marcellus et* Eusebius, *cessante aut intermissa ibidem persecutione, præsertim cum gravissimus testis accedat S. Damasus, docens, utrumque lapsis fuisse pœnitentiæ doctorem, utrique ea de causa multos fuisse adversarios, quemadmodum plurimi S. Cypriano fuerant medio ævo citius; et utrumque Urbe expulsum, quod disciplinam ecclesiasticam constanter tuerentur. Quod autem ad seditionem et cædes usque discordia inde nata increverit, non est factum culpa* S. Eusebii, *qui solum pro officio suo leges ecclesiasticas tuebatur, sed aut culpa eorum, qui ad communionem per fas atque nefas recipi volebant,* E *aut fortasse etiam gentilium, qui illorum causa in probos Christianos sæviebant, discordiamque ea forsan intentione accendebant, ut Maxentium contra Christianos exacerbarent et ad novam persecutionem accenderent.*

AUCTORE J. S.

ut confirmatur ex canonibus S. Petri Alexandrini,

21 *At laudanda fuisse consilia SS. Marcelli ac* Eusebii, *lapsos sine pœnitentia admittere recusantium, non solum docent exempla SS. Cornelii, Cypriani et cleri Romani, qui ejusdem cum ipsis erat sententiæ, sed etiam confirmant canones S. Petri Alexandrini episcopi, qui in illa ipsa Diocletiani persecutione martyr occubuit, et canones suos de lapsis quarto persecutionis anno, id est, anno* 306 *composuit. Videri poterunt hi canones integri apud Harduinum tom.* 1 *Conciliorum col.* 225. *Brevissimum compendium huc transfero. Primus canon statuit, ut iis, qui post carcerem et tormenta defecerant ex infirmitate, post* quadraginta dierum *pœnitentiam communio restituatur. Ratio brevis pœnitentiæ hæc additur inter alias :* Nam et stigmata Jesu in suis corporibus ostentant, et anno jam tertio deflent, *nempe* aliqui eorum, *ut est in Græco. Ex his perperam colligit Tillemontius tom.* 5 *in S. Petro Alexandrino art.* 7, tres illos annos videri semper in sequentibus canonibus supponi. F *Cum enim omnibus aperiatur porta ad pœnitentiam hacque interveniente ad communionem, nec tamen magis diuturna præscribatur illis, qui secundo, tertio et quarto persecutionis anno erant lapsi, gratis fingitur, tres illos annos ubique supponi, et ad reliquam pœnitentiam addi, præsertim cum in sequentibus de triennio illo nulla fiat mentio.*

compendio hic recitatis.

22 *Secundus iis, qui carcerem pertulerant, sed ante tormenta erant lapsi, præscribit* annum *pœnitentiæ. Græce legitur :* ἐπαρκέσει ἐνιαυτὸς πρὸς τῷ ἑτέρῳ χρόνῳ, *id est,* subveniet annus reliquo tempori adjunctus, *nimirum tempori carceris et doloris de lapsu, sive illud longum fuerit, sive breve. Tertius per parabolum ficus infrugiferæ videtur quadriennium pœnitentiæ præscribere illis, qui sine carcere ex solo timore erant prolapsi. Quartus pœnitentiam recusantes omnino excludit. Quintus iis, qui non sacrificaverant, sed crimen illud simulaverant,* semestre *pœnitentiæ imponit. Sextus servis, qui pro dominis jubentibus sacrificaverant,* annum *injungit pœnitentiæ; dominis vero ipsis sive liberis, qui pro se servos ad sacrificandum miserant,* triennium *præscribit canon septimus. Octavus sine ulla pœnitentia communionem restituit illis, qui primum quidem erant lapsi, sed pœnitentes ad certamen ultro redierant, carceremque et tormenta sustinuerant. Nonus canon fuse docet, non esse ultro prosiliendum ad certamen,*

A *communicandum tamen docet cum iis, qui id fecerant; et consequenter decimus clericos, qui ultro ad certamen progressi, in eo erant lapsi, etsi pugnam redintegrassent, honore clericali privat, non communione clericali. Undecimus docet, benigne agendum esse cum iis, qui justa aut laudabili de causa ad certamen accesserant. Duodecimus excusat, imo et laudat eos, qui pecunia se redemerant; quemadmodum et decimus tertius defendit illos, qui fugerant, etsi ea occasione alii erant capti. Quartus decimus confessoribus annumerat illos, quibus vis erat illata, ut viderentur sacrificasse; et demum decimus quintus est de jejunio quartæ et sextæ feriæ.*

AUCTORE J. S.

Sancti ob eam exsilium et mors in exsilio martyrem faciunt.

23 *Hæc latius exponere volui, ut studiosus lector melius intelligat unicum factum, quod in* Eusebio *celebrat S. Damasus Papa, qui puer forte erat, dum S.* Eusebius *Pontificatum administravit, quem ipse eodem seculo gessit, sed annis quinquaginta et sex serius. In exsilium relegatus dicitur* Eusebius, *quia lapsos in idololatriam noluit ad ecclesiasticam communionem admittere, nisi debitam implerent pœnitentiam, quod unicum etiam in S. Marcello celebravit Damasus. In exsilio etiam defunctus dicitur* S. Eusebius, *videlicet* littore Trinacrio, *id est, in Sicilia, quæ alio nomine* Trinacria *vocatur. Quare non minus* sanctus Eusebius, *quam S. Marcellus, qui ut martyr colitur, martyris titulum meritus videtur, quandoquidem pro tuenda ecclesiastica disciplina exsilium pertulerit, in eoque sit defunctus. Contra mortem* S. Eusebii *in Sicilia fortasse quis objicere volet ipsius sepulturam prope Romam in cœmeterio Callisti. Nam de corporis depositione et sepultura in cœmeterio Callisti dubitare non possumus. Verum defuncti corpus potuit statim post mortem transferri, aut, si id factum non fuerit continuo post mortem, fieri certe potuit post aliquot annos sub Constantino. Neque enim credibile est, Romanos aut successores Pontifices curam non habuisse, ut sancti Pontificis corpus ad Ecclesiam suam referretur, cum id facile possent consequi per pacem; qua deinde gavisa est Ecclesia Romana, totoque Italia et Sicilia. Hæc igitur sepultura forte contigerit die 2 Octobris, qua in posterioribus catalogis sepultus dicitur, quaque in variis Fastis, ut vidimus, annuntiatur.*

B

Dicitur Sanctus baptizasse S. Eusebium Vercellensem;

24 *Verum ad gesta viventis* Eusebii, *aliis quoque locis relata, quamvis ea admodum incerta, et aliqua etiam improbabilia, redeamus. Baronius in Annalibus ad annum 311 num. 42 videtur utcumque probare, quæ leguntur in Actis antiquis S. Eusebii Vercellensis de*

C *baptismo per Sanctum nostrum collato S. Eusebio Vercellensi. Tempora certe non repugnant, et recentiores scriptores idem de S. Eusebio Vercellensi tradiderunt. Verum Acta S. Eusebii Vercellensis tam accurate scripta non sunt, ut res ex iis fiat certa. Quapropter solum pauca huc transferam ex Actis per Ughellum editis tom. 4 Italiæ sacræ in Episcopis Vercellensibus, ubi hæc leguntur. Dicitur S. Eusebius Vercellensibus post mortem patris cum matre sua Restituta puer ex Sardinia venisse Romam,* ibique nobilior secunda regeneratione fide factus a beato Papa Eusebio, et piissimo suo nomine vocatus est Eusebius. *Hoc verum esse potest, satisque ex nomine et tempore fit verisimile. At vera non sunt omnia, quæ adjunguntur, nimirum* S. Eusebium *Papam postridie, peractis in die Paschæ sacris ministeriis, occisum esse, et ecclesias Romæ subversas. Hinc etiam incertum est, an baptismus a* S. Eusebio *Papa collatus sit in pervigilio Paschæ, præsertim cum nesciamus, an* S. Eusebius *jam Pontifex esset in Paschate anni 310, quod non celebrabatur* in mense Martio, *ut ibi dicitur. Quod vero ibi in laudem* S. Eusebii *dicitur, probabile est, modo non intelligatur de persecutione Diocletiani, quæ* D *Romæ cessabat; sed de vexationibus, quæ tam per lapsos faventesque eis nimium Christianos, quam per Maxentium tyrannum inferri poterant:* Memoratus sanctissimus Papa, dum inter persecutiones varias sanctitate polleret, sicut rosa inter spinas, sic inter persecutorum minas recte vivens, ministerii sui nequaquam patiebatur non implere ordinem. *Examen de baptismo S. Eusebii Vercellensis remitto ad ejus Acta, danda ad* XV *Decembris.*

Idem non recte de S. Sabina dictum: Epistolæ supposititiæ.

25 *Quod apud nos tom. 2 Januarii pag. 944 et 945 dicitur de baptismo S. Sabinæ, virginis Trecensis:* Et baptizata est a viro sancto ac venerabili Papa Eusebio, *apertius fabulosum est, quam ut multis veniat refutandum: nam Acta illa fabellis videntur referta. Necesse quoque non est pluribus ostendere, Epistolas tres, quæ* S. Eusebii *nomine fuerunt vulgatæ, supposititias esse, cum illud alii dudum probaverint, ac eruditi passim agnoscant. Videri eæ possunt apud Labbeum tom. 1 Conciliorum col. 1381 et seqq. Ibidem col. 1393 leguntur etiam quatuor decreta* S. Eusebio *attributa; quibus et quintum addit Constantius in Litteris Romanorum Pontificum pag. 319, sed omnia credit supposititia, etiamsi laudata fuerint apud Gratianum, Ivonem* E *Carnotensem et alios. Unum etiam de extrema Unctione administranda assignat Benedictus XIV in Opere frequenter apud nos laudato de Servorum Dei Canonizatione lib. 3 cap. 32 num. 31. Plura de hisce non addo, quia difficulter sciri potest, an omnia decreta sint supposititia, quod clarius de litteris probatur; nec tamen facile etiam probabitur, aliqua esse* S. Eusebii.

Cultus Sancti in variis Ecclesiis: corpus

26 *Coli* S. Eusebium *in particulari ecclesia, testatur mox laudatus Benedictus XIV. Certe Officio duplici festivitas* S. Eusebii *Papæ confessoris celebratur in duabus præcipuis Urbis basilicis, videlicet in Vaticana et Lateranensi, nec dubito, quin in aliis pluribus colatur, nominatim ubi corpus haberi creditur. De corpore autem Papebrochius noster hæc observavit in Addendis ad Conatum pag. 48:* Pancirolius Reg. 9 eccle. 19 agens de ecclesia S. Sebastiani, quæ supra ipsum Callisti cœmeterium via Appia habetur, asserit, ex tot Pontificum corporibus, ibi olim sepultis, sola duo SS. Eutychiani et Eusebii istic adhuc servari. Sed si Eutychiani corpus Lunam ac deinde Sarzanam translatum esse creditur, cur non dubitetur de corpore S. Eusebii, ne ipsum quoque elatum alio sit?

delatum dicitur in Hispaniam.

27 *Certe Hispani illud sibi attribuunt, et in Martyrologio Hispanico ad hunc diem leguntur sequentia:* F Apud Montem Cœlium in Carpetania; depositio sacrarum exuviarum corporis S. Eusebii Pontificis Maximi, quæ in prædivite et aurata theca præclusæ, honorifice custodiuntur, et omnium pietate venerantur et coluntur. *Laudat auctor Petrum Gonzalez de Mendoza archiepiscopom Granatensem in Historia Salzedæ lib. 4 cap.* XI, *ubi revera Gonzalez asserit, corpus* S. Eusebii *ibidem servari, translatumque Roma in Hispaniam fuisse anno 1607, id est, novem tantum annis, antequam Historia illa Hispanice fuit impressa. Pancirolius vero scripsit ante designatum annum 1607, cum prima Operis impressio facta sit anno 1600, ut hic vere potuerit corpus ecclesiæ S. Sebastiani attribuere, ille narrare translationem posterius factam. Piazza tamen in Diario sacro posterius scripto ad* XXVI *Septembris corpus S. Eusebii pergit adscribere ecclesiæ S. Sebastiani, et nonnullas reliquias ecclesiæ S. Laurentii in Panisperna. Ego me judicem non interpono, cum nomen Eusebii possit etiam aliis attribui Sanctis; aut pars transferri potuerit, relictis Romæ ceteris ossibus.*

DE

DE S. EUSEBIO EPISCOPO CONF.

BONONIÆ IN ITALIA

SYLLOGE

J. S.

De cultu, gestis, ætate etc.

CIRCA AN. CD. S. Eusebius hodie Fastis adscriptus,

Eusebium *episcopum Bononiensem post S. Eusebium Papam hodie ita annuntiat Martyrologium Romanum :* Bononiæ item sancti Eusebii episcopi et confessoris. *Consentit Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ,* S. Eusebium *Bononiensem brevi commendans elogio, et Brautius in Martyrologio metrico. Verum Castellanus in Martyrologio Universali, ubi verba Martyrologii Romani Gallica facit, in margine observat, cultum non esse vetustum, et diem electum. Non invenio revera, quo tempore primum coli cœperit* S. Eusebius, *neque probare possum, nomen ipsius antiquis Marty-* B *rologiis fuisse insertum. Nihilo magis liquet, utrum* XXVI *Septembris, an alio die sit defunctus, licet posteriores Ecclesiæ Bononiensis scriptores die* XXVI *Septembris defunctum crediderint, quod eo die habeatur in Martyrologio Romano, ejusque festivitas Bononiæ celebretur.*

et cultus Bononiæ.

2 *Hoc ipsum autem, quod ignotus est dies mortualis, incertum relinquit, an* S. Eusebius *Bononiensis non fuerit alio quopiam die insertus Martyrologiis Hieronymianis. Certe ad* XII *Septembris* Eusebius *episcopus in Hieronymianis memoratur, prætermisso episcopatus loco, ut ibidem in Prætermissis observatum est; illeque revera potest esse hodiernus Bononiensis, quemadmodum aut Mediolanensis aut alius esse potest. Occurrit et aliis diebus in Fastis Hieronymianis* Eusebius *quispiam non ita notus, ut certum fiat, hodiernum Bononiensem non designari, eumque ab antiquis Fastis prorsus exsulare. Quidquid sit, laudat Baronius tabulas ecclesiæ Bononiensis, cultumque confirmat Bononia sacra Italice scripta, in qua dicitur, festivitatem hodie Bononiæ celebrari, daturque Antiphona et Oratio de communi confessoris Pontificis. Corpus* S. Eusebii *in ecclesia SS. Naboris et Felicis, quæ est Religiosarum Franciscanarum, servari, testatur Ma-* C *sinus in Bononia perlustrata ad hunc diem : nec ullum invenio contradicentem.*

De parentibus ejus nihil innotuit,

3 *Tempus, quo floruit* S. Eusebius, *et nonnulla de ejus gestis innotescunt ex S. Ambrosio, quocum amicitia junctus erat, et ex concilio Aquileiensi, cujus cum S. Ambrosio pars illustris fuit. De gestis ante episcopatum, aut de patria, parentibus ac consanguineis* S. Eusebii *nihil innotuit. Etenim, non modo incerta, sed minus etiam probabilia mihi videntur, quæ de his per conjecturas disseruit Tillemontius. Hic in S. Ambrosio art.* 12 *et* 13 *nonnulla disserit, ut* S. Eusebium *faciat patrem cujusdam Faustini, ad hujus filiorum avum. Verum omnia illa petuntur ex litteris, a S. Ambrosio scriptis ad quemdam Eusebium, Bononiæ quidem habitantem, sed non episcopum, ut certe probabilius esse, dicam num.* 14.

nec videtur frater S. Chromatii :

4 *Rursum Tillemontius tom.* XI *in S. Chromatio Aquileiensi episcopo inquirit, an Eusebius frater S. Chromatii, qui episcopus factus est, et cujus ignota est sedes, non sit idem cum* S. Eusebio *Bononiensi. Objicit ille sibi nuptias* S. Eusebii, *quas fictitias credimus, aut certe ignoramus. Hæc igitur ratio nequit nobis impedimento esse, quo minus eumdem crederemus, si solidum se offerret hujus opinionis fundamentum. Verum non affertur aliud indicium præter nomen utrique commune, et tempus fere idem, quo ambo vixerunt. Hæc autem minime urgent : nam nomen* Eusebii *multis erat commune, et tempora non omnino favent. Ipse Tillemontius in Chromatio hujus fratrem Eusebium circa annum* 374 *facit diaconum, Chromatium vero natu majorem presbyterum. At, si consideremus, quantam habuerit auctoritatem* Eusebius *Bononiensis anno* 381 *in concilio Aquileiensi, vix dubitabimus, quin episcopus fuerit ante annum* 374. *Præterea mortuus erat Eusebius frater Chromatii ante annum* 396, *quo S. Hieronymus scribebat Epitaphium Nepotiani. Hortatur enim Heliodorum, ut in morte Nepotiani* E *eam exhibeat fortitudinem,* quam beatus papa Chromatius ostendit in dormitione germani, *Eusebii videlicet. At vixisse probabilius* S. Eusebium *post annum* 397, *inferius probabo. Quapropter non est ulla idonea ratio, cur credamus,* S. Eusebium *fuisse fratrem S. Chromatii natu minorem, et minorem totis decem aut duodecim annis episcopum fuisse ante majorem.*

sed episcopus factus circa 370, virginitatem promovet,

5 *Initium episcopatus* S. Eusebii *anno certo affigi nequit. Figitur ab aliquibus late circa annum* 370. *Hæc autem epocha, etsi certa non sit, et ad annos plures aberrare possit, satis tamen est verisimilis : nec video, aliam statui posse probabiliorem, cum et superfuisse videatur usque ad finem fere seculi* VI, *et anno* 381 *inter præcipuos esset episcopos concilii Aquileiensis, ut notabili tempore ante illud concilium episcopus videatur factus. Hinc probabilissima est sententia Baronii, ad annum* 377 *intelligentis de* S. Eusebio *Bononiensi sequentia S. Ambrosii verba lib. de Virginitate cap.* 20 : Et bene accidit, quia nos laboraturos Dominus sciebat et auxilium de sociis ministravit. Adest piscator ecclesiæ Bononiensis, aptus ad hoc piscandi genus. Da, Domine, pisces, quia F dedisti adjutores. *Non alius certe, quam episcopus, vocatur* piscator Bononiensis : *nam agit Ambrosius de inducendis puellis ad amplectendam virginitatem. Observaverat antea hoc difficile esse, et non perfici sine* Deo,... cum tantæ tempestates et procellæ mundi hujus obsistant. *Nimirum non intelligunt mundanarum rerum amatores, quanto præstantius sit puellis, libera mente in virginitate Deo servire, quam mundi fastum aut voluptates sectari.*

et virginum collegium Bononiæ colligit.

6 *Attamen favente ope divina non parum fuisse profectum a S. Ambrosio et* S. Eusebio *Bononiensi, insinuat laudatus doctor, ita scribens :* Sed quando vult Dominus, jubet laxare retia, et capitur multitudo piscium : nec solum una, sed etiam altera navis impletur ; quia plures ecclesiæ immaculata plebe complentur. *Hæc S. Ambrosius circa annum* 378. *Quantum vero profecisset* S. Eusebius *in ecclesia sua Bononiensi, colligitur ex libro* I *de Virginibus, qui anno* 377 *scriptus videtur, in quo S. Ambrosius cap.* 10 *ita loquitur :* Nam quid de Bononiensibus Virginibus loquar, fœcundo pudoris agmine, quæ mundanis se deliciis abdicantes, sacrarium virginitatis incolunt? Sine contubernali sexu (*id est, sine contubernio virorum*) contubernali pudore, provectæ ad vicenarium numerum, et centenarium fructum, relictoque parentum hospitio, tendunt in tabernaculis

AUCTORE J. S.

A lis Christi indefessæ milites castitatis : nunc canticis spiritualibus personant, nunc victum operibus exercentes, liberalitati quoque subsidium manu quærunt. *Nonnemo ita hæc exposuit, acsi collegium istud virginum simul habitantium fuisset Mediolani; sed nulla est ratio, cur alibi, quam Bononiæ, virgines illas cohabitasse dicamus : nam hospitium quidem parentum, non civitatem, reliquisse dicuntur. Ex hac autem de sacris Virginibus cura* S. Eusebii, *et ex zelo contra hæreticos, quem in concilio Aquileiensi luculenter ostendit, merito conjicere possumus. de reliquo etiam grege suo mire fuisse sollicitum.*

Adest anno 381, concilio Aquileiensi,

7 *In concilio Aquileiensi, quo habitum est anno* 381, *præcipuas post S. Ambrosium in refutandis Arianorum responsis partes habuit* S. Eusebius. *Duo aderant episcopi Ariani, Palladius et Secundianus, cum Attalo quodam presbytero æque Ariano, qui ibidem damnati sunt. Episcoporum Catholicorum, inter quos complures sunt sanctitate illustres, major pars erat ex Italia, alii ex Gallia, Illyrico et Africa. Acta edita sunt non solum a collectoribus conciliorum, sed etiam inter Opera S. Ambrosii tom.* 2 *novissimæ editionis col.* 786 *et seqq. Etiamsi autem in enumeratione episcoporum concilii S. Valerianus Aquileiensis ubique primus*
B *ponatur, præcipuus tamen actor contra hæreticos semper est S. Ambrosius, ac secundum dicere possumus* S. Eusebium, *qui frequenter magna dexteritate ipsos urget, et ambiguitatem in ipsorum responsis detegit. Palladium de fide sua respondere detrectantem sic aggreditur :* Eusebius episcopus dixit : Sed debebis simpliciter fidei tuæ prodere libertatem. Si a te gentilis exigeret, quemadmodum in Christum crederes, confiteri erubescere non deberes. *Deinde sexies variis modis Palladium ursit* S. Eusebius, *ut eum ad respondendum induceret, variasque amputaret excusationes. Ubi vero Palladius ambiguis responsis uti cœperat, decies nonies interlocutus legitur* S. Eusebius, *ut Palladium ad claram confessionem pertraheret; aut ostenderet, dicta ejus ambigua non sufficere ad Catholicam fidei professionem vel ad condemnationem hæresis Arianæ.*

ibique contra hæreticos fortem se præbet,

8 *Tandem, satis innotescente Palladii impietate, a viginti et tribus patribus dicta est diversis verbis in ipsum damnationis sententia. Ex omnibus autem nullus tam clare ac prolixe impietates hominis Ariani, de quibus ex responsis erat convictus, exposuit, quam* S. Eusebius, *ita sententiam suam elocutus :* Eusebius episcopus Bononiensis dixit : Quia impietates Arrii dia-
C bolico stylo conscriptas, quas non licebat nec ad aures admittere ,Palladius non solum noluit condemnare ; sed et earum exstitit adsertor, negando Filium Dei Dominum verum, Dominum bonum, Dominum sapientem , Dominum sempiternum , hunc a cœtu sacerdotali et mea sententia et omnium Catholicorum judicio arbitror jure esse damnatum. *Damnato Palladio, S. Ambrosius interrogare cœpit Secundianum, conatum similiter ambiguis responsis impietates suas occultare. Solus cum S. Ambrosio contra Secundianum disseruisse legitur* S. Eusebius , *ter interlocutus , ut probaret , responsa ejus non sufficere ad professionem Catholicam, sed talia esse, ut ab aliis quoque hæreticis admitterentur.*

prudentemque ac eruditum.

9 *Secundianum autem a Patribus concilii æque damnatum esse ac Palladium, constat ex epistolis a concilio scriptis. Verum pars Actorum intercidit, neque habentur singulorum in Secundianum sententiæ, uti nec tota disputatio contra ipsum a Patribus habita. Quapropter satis erit in laudem* S. Eusebii *observare, ex gestis in illo concilio luculenter innotescere, Virum fuisse scientia Scripturarum egregie eruditum, ingenii acumine præstantem, miro in hæreticas impietates zelo succensum, indeque factum videri, ut magna in illo concilio auctoritate valeret. Nam post S. Ambrosium,*
D *cui provincia interrogandi hæreticos et exponendi Catholicorum sententias erat commissa, nemo toties interlocutus est, quam* Eusebius, *ac nemo tergiversantes tam solerter ac fortiter ursisse videtur. Ipsa* S. Eusebii *dicta huc omnia transferre, visum est nimis prolixum : nam quilibet ea invenire poterit in Conciliorum collectionibus aut apud S. Ambrosium.*

Reperit corpora SS. Vitalis et Agricolæ,

10 *Perrexit deinde* S. Eusebius *ecclesiam suam regere annis multis usque ad finem fere seculi* IV, *sed obscura manserunt præclara ejus gesta, si unum excipiamus factum, quod ad probandum Viri sanctitatem multum conducit. Fuit illa inventio corporum SS. Vitalis et Agricolæ, martyrum Bononiensium, quæ contigisse videtur anno* 393, *præsente ibidem S. Ambrosio. Hæc autem S. Ambrosii præsentia de tempore rei peractæ certiores nos facit, præsertim quia post inventa Sanctorum corpora profectus est Florentiam, ibique de illis scripsit in Opusculo, quod* Exhortatio Virginitatis *inscribitur. Nam itinera illa S. Ambrosius instituit anno* 393, *quando Eugenius tyrannus ex Gallia exercitum suum ducebat in Italiam, ut dictum est ad* XVII *Septembris in S. Satyro, fratre S. Ambrosii, non diu ante defuncto, num.* 28. *Narratur quoque ea peregrinatio S. Ambrosii in Vita ejus, per Paulinum* E
discipulum scripta, in qua num. 28 *et* 29 *narrat gesta Florentiæ, ibique de iis, quæ paulo ante ab eodem facta erant Bononiæ, hæc addit :* In eadem etiam civitate (*Florentia*) basilicam constituit, in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis et Agricolæ, quorum corpora in Bononiensi civitate levaverat. Postea enim erant corpora martyrum inter corpora Judæorum ; nec erat cognitum populo Christiano, nisi se sancti martyres sacerdoti ipsius ecclesiæ revelassent. Quæ cum deponerentur sub altari, quod est in eadem basilica constitutum, magna illic totius plebis sanctæ lætitia atque exsultatio fuit, pœna dæmonum confitentium martyrum merita.

quæ per revelationem innotuerant,

11 *Ex allegatis verbis orta est eruditis aliquid dubitationis de persona, cui facta fuit revelatio. Nam pro verbis ex ultima Operum S. Ambrosii editione datis,* Nisi se sancti martyres sacerdoti IPSIUS ECCLESIÆ revelassent, *in prioribus editionibus legebatur,* Nisi se sancti martyres SACERDOTI IPSI revelassent, *quemadmodum etiam legi in uno MS., testantur editores Benedictini. Illud* Sacerdoti ipsi *ambiguum erat et intelligi poterat de S. Ambrosio aut de episcopo Bononiensi. Plures autem, etiam Bononienses, crediderunt,* F
revelationem factam S. Ambrosio. Tillemontius tom. 5 *Monumentorum Nota* 3 *in SS. Vitalem et Agricolam dubitanter in utramque partem disserit, sed mavult credere, revelationem factam fuisse S. Ambrosio. Bailletus tamen ad* IV *Novembris in SS. Vitale et Agricola revelationem attribuit* S. Eusebio *Bononiensi, quod postremam vidisset editionem. Hæc mihi quoque præplaceret sententia, etiamsi antiqua lectio esset præferenda. At ex editionis ultimæ lectione,* Sacerdoti ipsius ecclesiæ, *quæ et concinnior est, et verior videtur, omnis sublata est dubitandi ratio. Hæc enim episcopum Bononiensem, videlicet* S. Eusebium, *clare designat. Accedit ad hanc confirmandam sententiam ipse S. Ambrosius in Exhortatione virginitatis, Florentiæ composita, quam sic orditur :* Qui ad convivium magnum invitantur, apophoreta secum referre consueverunt. Ego ad Bononiense invitatus convivium, ubi sancti martyris celebrata translatio est, apophoreta (*nimirum reliquias)* vobis plena sanctitatis et gratiæ reservavi. *Cum* invitatus *venerit S. Ambrosius, noverat utique ille, qui invitavit, ubi reperienda essent dictorum martyrum corpora, etsi necdum essent effossa.*

eoque revelatio non S. Ambrosio, sed S. Eusebio videtur facta.

12 *Quare dicendum est, revelationem factam fuisse* S. Eusebio, *ab eoque invitatum S. Ambrosium, ad ea martyrum corpora quærendum et transferendum, prout revera*

A *revera simul quæsiverunt, sacraque Vitalis et Agricolæ corpora invenerunt ac transtulerunt, quemadmodum latius exponetur ad* IV *Novembris, quo SS. Vitalis et Agricola Martyrologio Romano sunt inscripti. Epistola de hac inventione, quæ olim S. Ambrosii nomine edita est, et ab editoribus Benedictinis rejecta in Appendicem, nos hic morari non debet, licet revelata S. Ambrosio ea corpora dicat, cum merito censeatur supposititia; et ad alias rationes, quibus S. Ambrosio abjudicatur, hæc ipsa possit accedere, quod inducat S. Ambrosium dicentem,* locum, *ubi illa corpora latebant, sibi fuisse revelatum. Nam, si ipse Ambrosius id scripsisset, Paulinus biographus id non solum occasione dedicationis ecclesiæ, sive depositarum* sub altari *Florentiæ reliquiarum, enarrasset paucis verbis, sed dignam judicasset revelationem illam corporumque inventionem, quam in loco suo exacte referret. Superfuisse autem* S. Eusebium, *nec alium hic quærendum esse antistitem Bononiensem, clarum fiet ex dicendis inferius de tempore mortis.*

Duo monasteria aut templa exstruxisse creditur.

13 *Restant examinanda aliqua, de* S. Eusebio *relata, sed minus certa. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem de* S. Eusebio *ait :* Is exemplo S. Ambrosii duo extruxit monasteria, unum SS. Vitali et Agricolæ, alterum S. Proculo martyri B dicatum. *Brautius in Martyrologio Metrico ad eumdem diem* de S. Eusebio episcopo Bononiensi *ita canit;*

Ter geminis divis Præsul duo templa locavit.
Mortua restituit plurima viva Deo.

Per tres Divos insinuat Vitalem et Agricolam, quibus unum, ac Proculum, cui alterum templum exstructum existimat. Carolus Sigonius in Episcopis Bononiensibus pag. 18 *ita habet :* Eodem etiam tempore Eusebius, exemplum S. Ambrosii sequutus, monasterium unum SS. Vitali et Agricolæ creditur erexisse, itemque alterum S. Proculo martyri. *Attamen in Bononia sacra ad hunc diem non agitur de ecclesia aut monasterio SS. Vitalis et Agricolæ per* S. Eusebium *constructo, sed structura templi S. Proculi et aliorum eidem ex fama attribuitur. Nihilo certiora de his reperio apud alios scriptores Bononienses, ut difficulter aliquid certi possit statui, aut potius nullo modo possit, defectu monumentorum satis vetustorum. Quapropter, cum verisimilis admodum sit templorum constructio in diuturno* S. Eusebii *episcopatu, præsertim templi SS. Vitalis et Agricolæ ob inventa eorum corpora ex revelatione,* C *plures non allegabo scriptores : sed solum observabo, Ghirardaccium in Historia Bononiensi pag.* 17 *constructionem ecclesiæ SS. Vitalis et Agricolæ non recte confundere cum ecclesia, quam Florentiæ dedicavit S. Ambrosius.*

Scripta S. Ambrosii, Eusebio missa, non videntur spectare ad S. Eusebium :

14 *Laudatus Ghirardaccius existimat, Epistolas S. Ambrosii, quæ* Eusebio *leguntur inscriptæ, datas esse ad* S. Eusebium *episcopum. Ejusdem sententiæ est Tillemontius tom.* 10 *in-S. Ambrosio art.* 14 *et Not.* 6, *existimans, non tamen sine dubitatione, ad eumdem quoque scriptum esse librum de Institutione virginis. De libro consentit Baronius ad annum* 377. *At editores Benedictini tom.* 2 *pag.* 247 *de Eusebio, cui liber de Institutione Virginis inscriptus est, dissentiunt, et merito, meo, quidem judicio, cum nihil habeat, quo credere possimus, ad Episcopum fuisse scriptum. De Epistolis similiter judicant col.* 1003 *et* 1004, *missas fuisse ad Eusebium virum secularem, cui et prædictum librum credunt missum. Habebat is filium et nepotes ex filio, ut agnoscit Tillemontius, qui* S. Eusebium *nostrum* D *facit avum Ambrosiæ, in cujus gratiam liber de Institutione Virginis fuit compositus. Ego, ut breviter mentem meam declarem, nihil in scriptis illis invenio, ex quo colligere valeam, Eusebium, ad quem missa sunt, fuisse episcopum. Fatentur quidem editores, Epistolas in aliquot MSS. et editis fuisse inscriptas* Eusebio episcopo, *sed id ex errore accidisse judicant. Certe nullo uspiam verbo indicat in toto contextu Ambrosius, ad episcopum se scribere, quod plane mirum est in tribus diversis scriptis, si illa ad episcopum sunt directa.*

AUCTORE J. S.

hic adesse potuit aliquot conciliis.

15 *Sigonius supra laudatus ex conjectura verisimili de gestis* S. Eusebii *addit verba sequentia :* Idem etiam cum aliis Æmiliæ episcopis adesse potuit synodo, a S. Ambrosio Mediolani anno trecentesimo octogesimo septimo habitæ, adversus eos, qui temere sacrarum virginum connubia inducebant : quam etiam S. Geminianus episcopus Mutinensis invisit. *Loquitur auctor de concilio contra Jovinianum hæreticum ejusque asseclas habito, quod Labbeus fixit anno* 390. *Damnaverat Siricius Papa Jovinianum turpissimum hæresiarcham in concilio Romano, scripseratque ad S. Ambrosium, ut idem faceret cum vicinis episcopis. Epistola S. Ambrosii et concilii Mediolanensis ad Siricium de eorumdem hæreticorum damnatione recitatur apud Labbeum tom.* 2 *col.* 1024. *Inter paucos episcopos, qui leguntur subscripti, non est* E S. Eusebius ; *sed non exprimuntur omnium subscriptiones, ideoque conjectura Sigonii manet verisimilis. Posset eadem conjectura fieri de concilio Capuano aliisque, circa id tempus habitis, sed ab incertis abstineo.*

Ex successore Felice, qui anno 397 erat diaconus Mediolanensis,

16 *Obitus* S. Eusebii *a nonnullis scriptoribus ecclesiæ Bononiensis figitur* circa *annum* 400, *ab aliis tacetur. Ex omnibus autem episcoporum Bononiensium Catalogis utcumque constat, inter* S. Eusebium *et S. Felicem, qui die* IV *Decembris memoratur in Martyrologio Romano, nullum sedisse medium. Certe nullibi reperimus, alterum fuisse* S. Eusebii *primum successorem, ut merito credamus, eidem successisse S. Felicem, ut habent Catalogi omnes. Itaque nequit data epocha multis annis aberrare a vero mortis tempore. Nam S. Felix diaconus erat Mediolanensis, moriente S. Ambrosio, cum Paulinus in Vita S. Ambrosii num.* 46 *ex diaconis Mediolanensibus, qui S. Ambrosio ante mortem aderant, nominet Castum, Polemium, Venerium et Felicem, agens de S. Simpliciano successore. Tum de omnibus subjungit :* Cui Simpliciano Venerius, quem supra memoravimus, successor fuit : Felix vero nunc usque Bononiensem regit eccle- F siam : Castus autem et Polemius, nutriti ab Ambrosio, bonæ arboris boni fructus, in ecclesia Mediolanensi diaconii funguntur officio.

mors Sancti figenda late circa 400.

17 *Ex his habemus, necdum fuisse episcopum S. Felicem dum moriebatur S. Ambrosius. Quare verisimillimum est, vixisse etiam tum* S. Eusebium, *nisi paulo ante Ambrosium fuisset defunctus. Cum autem S. Ambrosius passim obiisse credatur anno* 397, *die* IV *Aprilis (quod certe aut verum aut vero proximum est, suo tamen loco examinandum relinquo) non potest mors* S. Eusebii *multis annis figi ante* 400. *Rursum, cum aliquot annis post mortem S. Ambrosii scripserit Vitam ejus Paulinus, et Felix tunc esset Bononiensis antistes; non potest mors* S. Eusebii *prudenter post illum annum collocari, et saltem non potuit notabili tempore superesse post annum* 400. *Nam inter hunc annum et* 410 *scripsisse videtur Paulinus, et non memorat episcopatum S. Felicis ut recentem. Quare epocha late data non aberrabit ad multos annos.*

DE

DE S. AMANTIO PRESBYTERO CONF.

J. S.

TIFERNI IN UMBRIA.

SYLLOGE.

De cultu, gestis et ætate.

CIRCA AN. DC. S. Amantius hoc die Fastis insertus et cultus,

Martyrologium Romanum hodie ultimo loco sic habet: Tiferni sancti Amantii presbyteri, gratia miraculorum illustris. *Eumdem antea annuntiavit Molanus, assignans Dialogos S. Gregorii inferius laudandos, eique consentit Canisius in Martyrologio Germanico. Prolixius elogium dat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, asserens*, S. Amantium *hodie coli Tuderti, Tiferni vero una cum S. Florido episcopo die* XIII *Novembris. Necdum inquiro, quid factum sit, dum scribebat Ferrarius. At modo hoc die Tiferni etiam coli* Amantium, *inferius videbimus. Castellanus in margine observat*, S. Amantium *recenter huic diei fuisse affixum. Verum certe*
B *fallitur Castellanus, et fortasse etiam deceptus fuit Ferrarius. Nam Angelus Conti, Capucinus Tifernas, in Opusculo Italico de Sanctis et Beatis Tifernatibus in Vita* S. Amantii *pag.* 40 *testatur, die* XXVI *Septembris per totam diœcesim Tifernatem solemniter celebrari festivitatem* S. Amantii. *Cum autem Opusculum illud impressum sit anno* 1627, *et auctor non dicat, alio olim die celebratam fuisse festivitatem, verisimile est, jam ante Ferrarii tempora et ante seculum* XVII *Festivitatem eodem die fuisse celebratam: nam et Baronius, cum Sanctum Tiferni annuntiet, non alio die ipsum Martyrologio Romano inseruisset, quam quo ibidem celebrabatur festivitas.*

Tiferni ab immemorabili tempore;

2 *Accedit aliud argumentum certissimum ex approbatione Sacrorum Rituum Congregationis, quæ trium Officiorum lectiones novas, nimirum SS. Floridi episcopi, Amantii presbyteri, et Crescentiani martyris, primum approbavit anno* 1650 *sub ritu semiduplici, ac deinde anno* 1652 *sub ritu singulorum ante solito, de quo in decreto impresso hæc leguntur:* Verum quia per immemorabilem consuetudinem Officium S. Floridi, uti patroni principalis, recitatur sub ritu duplici primæ classis cum Octava, et illud
C S. Amantii patroni minus principalis, et S. Crescentiani, præceptoris et protectoris, sub ritu duplici majori, supplicavit idem clerus *(Tifernas)* impertiri licentiam recitandi præfatas lectiones, jam approbatas in Officiis, sub dictis ritibus *etc. Annuit petitis S. R. Congregatio anno* 1652, *die* XX *Aprilis, subscribente Cardinali Capponio,* Officiumque S. Amantii *fixum habetur die* XXVI *Septembris, ac S. Floridi* XIII *Novembris, haud dubie quia ab immemorabili tempore istis diebus fuerant peracta: nam in neutra approbatione vel minimum legitur verbum de diebus mutatis. Jam vero si anno* 1652 *sub diversis ritibus ab immemorabili tempore peragebantur Officia SS. Floridi et* Amantii, *necesse est, ut similiter diversis* [illegible]*bus ab immemorabili tempore fuerint celebrata. Itaque erraverit Ferrarius, cum dixit, utriusque festivitatem simul* XIII *Novembris celebrari apud Tifernates: neque ulla est ratio, cur dicamus* S. Amantii *festivitatem aut recenter ibi institutam, aut olim alio die peractam.*

ejusque et S. Floridi titulo dicata ecclesia cathedralis.

3 *Vetustum autem esse cultum* S. Amantii, *liquet etiam ex dedicata SS. Florido et* Amantio *simul ecclesia cathedrali, quam laudatus Angelus Conti ait exstructam circa annum* 1500. *Jacobillus vero in Sanctis Umbriæ tom.* 2 *pag.* 282 *in* S. Amantio, *ædificatam scribit anno* 1492, *sive potius instauratam. Ambo consentiunt, anno* 1540 *dedicatam fuisse SS. Florido et* Amantio; *eoque tempore utriusque corpora intra altare majus ecclesiæ subterraneæ, sive, ut alias vocatur, Confessionis, fuisse deposita. Versus post dictum altare antiquo saxo insculptos, ita recitat auctor primus:*

Præsulis hic Floridi requiescunt ossa beati,
Corpora Sanctorum nec non sunt hic aliorum:
Cum quibus et sancti requiescit corpus Amanti.
Cunctos hic salvent auxilia digna petentes.

Hæc abunde insinuant, antiquum esse S. Amantii *cultum: neque enim credibile est, tunc inchoatum esse,*
E *quando ipsi simul et S. Florido consecrata fuit ecclesia cathedralis. Quare omnino corruunt, quæ de recentiore* S. Amantii *cultu insinuat Castellanus, et quæ Bailletus ad hunc diem in* S. Amantio *asserit, acsi nomen dumtaxat adscriptum fuisset Martyrologio ob scripta de eo a S. Gregorio Magno, quæ inferius recitabuntur.*

Tuderti etiam cultus S. Amantius, qui nec Tudertinus

4 *Colitur porro* S. Amantius *eodem die* XXVI *Septembris etiam Tuderti, Sanctisque Tudertinis annumeratur apud Joannem Baptistam Possevinum in Vitis Sanctorum Tudertinorum Italice editis, pag.* 65. *At Baronius in Annotatis ad Martyrologium Tudertinos refutat, observans, apud S. Gregorium de S. Florido,* Amantii *episcopo, olim mendose lectum esse* Tuderti *pro* Tiferni, *ac subjungens:* Nam Floridus, cujus ibi S. Gregorius meminit, Tifernas episcopus fuit, sanctitate celebris, quem patronum Tifernates honorificentissime colunt, id quidem ejus ecclesiæ monumenta vetera certa fide testantur. *Apud Ughellum tamen tom.* I *in catalogo episcoporum Tudertinorum Floridus memoratur eodem tempore, quo vixit* S. Amantius, *et quo ibidem S. Floridus est in catalogo Tifernatium: sed in Annotatis ad ultimam editionem recte*
F *observatur, eum in catalogo Tudertino videri superfluum.*

nec Tiburtinus fuit presbyter, sed Tifernas.

5 *Aliam litem de civitate SS. Floridi et* Amantii *suscitare potest ultima editio Operum S. Gregorii Magni, ubi narratio S. Gregorii recitanda sic inchoatur:* Floridus Tiburtinæ ecclesiæ episcopus: *nam* Tibur *alia rursum est civitas episcopalis in Latio, Italis* Tivoli *dicta. Observant autem editores sequentia:* Ita legendum ex omnibus MSS., vel Tibertinæ, aut Tuburtinæ, non vero Tudertinæ. *Facile admisero, non esse legendum* Tudertinæ; *sed non æque mihi persuasero, ullam ex allegatis lectionibus legitimam esse, cum Græca cum nulla consentiat. Græce enim est* Τιϐερίνης *ad litteram* Tiberinæ, *non* Tiburtinæ, *nec* Tibertinæ. *Attamen et duo codices nostri MSS., in quibus Latine leguntur Dialogi, habent* Tibertinæ, *ut facile credam, vocem transcribentibus primum corruptam esse additione unius litteræ* t, *ac deinde ex* Tibertinæ *alios formasse* Tiburtinæ. *Verum, undecumque provenerit corruptio, certum est, vocem esse corruptam, nec Tiburtinæ in Latio civitatis episcopum fuisse Floridum aut* Amantium *presbyterum, sed civitatis Tiberinæ, sive Tiferni, cognomento* Tiberini, *quod Tiberi fluvio adjaceat in Umbria hodierna, sive in Tuscia antiqua, cujus pars Umbriæ deinde accessit. Non modo versio Græca illam lectionem indicat, sed etiam Latinus*

A *Latinus capitis titulus, qui sic habet :* De Amantio presbytero provinciæ Tusciæ. *Neque enim Tibur est in Tuscia, sed in Latio, ut illa civitas allegatis verbis designari non potuerit ; sed designata fuerit civitas Tiberina sive Tifernum Tiberinum, quod nunc passim Civitas Castellana vulgo* Citta di castello *vocatur, sita intra hodiernam Umbriam ad Tiberim et ad confinia Etruriæ. Hoc abunde confirmant antiqua Tifernatium monumenta, ut jam dictum.*

Lectiones Officii,

6 *Lectiones Officii approbatæ, quas in festo S. Amantii recitant Tifernates, ita habent de gestis Sancti :* Amantius presbyter Tifernas, gratia miraculorum illustris, quem sanctus Gregorius Papa maxime commendat, Gothorum furorem declinans una cum sancto Florido diacono Perusiam abiit, ubi S. Herculani episcopi conversatione et disciplina plurimum profecit. Longa porro obsidione *, ac etiam urbe a Gothis devastata, et Herculano Totilæ regis jussu crudeliter interfecto, in patriam reversus, mira pietate, et gratia curationum eluxit. Quod cum beatus Gregorius Pontifex a sancto Florido, tunc Tifernatum episcopo, rescivisset, Romam vocatum magno habuit in pretio, et vulgatam de eo famam facti probavit experimento. Super serpentes immanissimæ quamvis magnitudinis potestatem acceperat, quos B signo crucis disruptis visceribus ubique interficiebat, atque in latebras fugientes, obsignato foramine crucis signo mortuos reducebat.

* adde secuta

usitati apud Tifernates,

7 Romæ dum paucis diebus, statuente Gregorio Pontifice, inter infirmos simul cum Florido episcopo versaretur, frenecticum immensis clamoribus reliquis ægris valde molestum manuum impositione et orationum suffragio adeo integræ restituit sanitati, ut ægrotorum neminem deinceps clamore turbarit, aut alicui fuerit molestus. Ab Urbe cum honore dimissus, Tyfernum cum sancto Florido remeavit, ibique ardentiori pietate Deum colere, et proximis cœpit inservire. Pauperibus alendis, et infirmis curandis, perpetuo se devovit obsequio, nihil prætcriens, quod in lucrum cederet animarum. Tandem in senectute bona paulo post sancti Floridi decessum sanctis operibus, et plurima virtute insignis, obdormivit in Domino. Corpus in eamdem ecclesiam, in qua sanctus Floridus paulo antea conditus fuerat, illatum est, ne ab eo, quam in vita dilexit, in morte videretur separari. Qua de causa factum est, ut templum utrique commune, et honor dica- C retur æqualis. *Hactenus lectiones, ad quas pauca observanda.*

in quibus aliqua incerta:

8 *Quam sit certum, quod de Sancti itinere cum S. Florido Perusiam dicitur, non invenio. Fuit S. Herculanus seculo* VI *episcopus Perusinus, et circa medium istius seculi, urbe per Gothos post longam obsidionem capta, martyr occubuit, occisus jussu Totilæ Gothorum regis, ut narrat S. Gregorius lib.* 3 *Dialogorum cap.* 13 *ex ore S. Floridi, qui de Herculano dicit,* nutritor meus. *Ex his quidem constat, S. Floridum fuisse discipulum S. Herculani : et fortasse Floridus fuerit Perusiæ cum S. Herculano, quando civitas erat obsessa ; sed hoc non æque certum est. Verum ex iis non liquet, an ibidem similiter fuerit* S. Amantius, *ut cogar fateri, prorsus me ignorare, unde id hauserint aut cognoverint Tifernates. Idem tamen ab ipsis asseritur in Officio S. Floridi, ibique Floridus a S. Herculano missus dicitur ad S. Fortunatum episcopum Tudertinum, de quo etiam agit S. Gregorius lib.* 1 *Dialogorum cap.* 10.

aliud assertum improbabile de Sancto.

9 *Jacobillus ante laudatus in hoc itinere etiam* Amantium *Florido adjungit, aitque, ab* Amantio *et Florido* miracula *Tuderti patrata esse, eaque forsan de causa* Amantium *coli a Tudertinis. Verum magis crediderim,* S. Amantium *coli a Tudertinis, quod olim ex errore existimaverint, ecclesiæ suæ fuisse presbyterum. An vero* S. Amantius *unquam viderit S. Herculanum, mihi plane incertum videtur ; et vix probabile apparet,* D *ob Herculano missum fuisse ad S. Fortunatum Tudertinum, si hic anno* 537 *obierit, ut ait Ughellus tom.* 1 *in episcopis Tudertinis. Nam cum S. Gregorius Dialogos scripserit circa* 594 *et de vivente loquatur* Amantio, *nec tamen quidpiam dicat de senectute ; puer forte aut adolescens erat* Amantius *anno* 537, *quo mortuus dicitur S. Fortunatus, imo fortasse post hujus mortem natus fuerit.*

AUCTORE J. S.

Gratia miraculorum, qua eluxit Sanctus,

10 *Itaque sola satis certa sunt gesta* S. Amantii, *quæ memoriæ commendavit S. Gregorius Magnus lib.* 3 *Dialogorum cap.* 35, *vivente etiam tum* Amantio. *Respondet enim Gregorius ad hanc Petri interlocutoris interrogationem :* Libet inquirere, si nunc in mundo esse credendum est aliquos tales. *Ut autem probet, superesse in vivis viros miraculis coruscantes, primum profert* S. Amantium, *de quo narrat sequentia :* Floridus, Tiburtinæ *(lege* Tiberinæ, *id est, Tiferni Tiberini)* ecclesiæ episcopus, cujus veritatis atque sanctitatis est, dilectioni tuæ incognitum non est. Hic mihi esse apud se presbyterum quemdam, Amantium nomine, præcipuæ simplicitatis narravit virum ; quem hoc habere virtutis perhibet, ut Apostolorum more manum super ægros ponat, et saluti restituat, et quantumlibet vehemens ægritudo sit, ad tactum illius abscedat. Quem hoc etiam habere miraculi ad- E junxit ; quia in quolibet loco quamvis immanissimæ asperitatis serpentem repererit, mox ut eum signo crucis signaverit, extinguit ; ita ut virtute crucis, quam Vir Dei digito ediderit, diruptis visceribus moriatur. Quem, si quando serpens in foramine fugerit, signo crucis os foraminis benedicit, statimque ex foramine serpens jam mortuus trahitur.

sic asserta est a S. Gregorio,

11 Quem tantæ virtutis Virum ipsi etiam videre curavi, eumque ad me deductum in infirmorum domo paucis diebus manere volui : ubi, si qua adesset curationis gratia, citius probari potuisset. Ibi autem quidam inter ægros alios mente captus jacebat, quem medici Græco vocabulo phreneticum appellant. Qui nocte quadam cum magnas voces, scilicet ut insanus, ederet, cunctosque ægros immensis clamoribus perturbaret, ita ut nulli illic capere somnum liceret, fiebat res valde miserabilis, quia unde unus male, inde omnes deterius habebant. Sed sicut et prius a reverentissimo viro Florido episcopo, qui tunc cum prædicto presbytero illic pariter manebat, et post a puero, qui nocte eadem ægrotantibus serviebat, subtiliter agnovi, idem venerabilis Presbyter de proprio F stratu surgens, ad lectum phrenetici silenter accessit, et super eum positis manibus oravit. Moxque illum melius habentem tulit, atque in superiora domus secum ad oratorium duxit : ubi pro eo liberius orationi incubuit, et statim eum sanum ad lectum proprium reduxit : ita ut nullas ulterius voces ederet, nec jam ægrotorum quempiam aliquo clamore perturbaret ; nec jam ægritudinem auxit alienam, qui perfecte receperat mentem suam. Ex quo ejus uno facto didicimus, ut de eo illa omnia audita crederemus. *Hæc S. Gregorius, qui potuisset prudenter fidem habere S. Florido. Verum, cum res esset admirabilsi, et gratia miraculorum, qua fulgebat* S. Amantius, *facili experimento probari posset, illud etiam non neglexit.*

ut nequeat prudenter de ea dubitari : mortis epocha late posita.

12 *Huic igitur narrationi si quis plenam habere fidem detractaverit, hoc non faciet judicio critico, quo certa distinguuntur ab incertis, et, ubi id fieri potest, vera a falsis ; sed potius pertinaci incredulitate, qua nonnulli gloriantur, et qua se magnis viris annumerandos ridicule censent. Etenim res tota narratur a viro docto et sancto, qui virum item sanctum allegat testem, et aliunde etiam experimentum capere voluerat gratiæ* Amantio *a Deo concessæ. Nihil autem fecit* Amantius, *quod conforme non sit promissis Christi Domini Marc.* 16,

A 16, *ubi inter signa per credentes patranda recensentur hæc :* Serpentes tollent... super ægros manus imponent, et bene habebunt. *Non tamen omnes credentes ejusmodi gratiam a Deo acceperunt, quia, teste Apostolo* 1 *Cor.* 12 ℣ 4 divisiones gratiarum sunt. *Neque necesse est ad æternam salutem consequendam, ut quis miracula operetur, modo divina mandata pro suo statu observet. Ceterum, quamdiu deinde vixerit* S. Amantius, *plane incompertum est. Angelus Conti mortuum dicit circa annum* 601, *Jacobillus circa* 609. *Potuit aliquot annis citius mori, et multo diutius vivere.* D *Malim igitur obitum latissime figere circa annum* 600. *Laudati scriptores aiunt præterea,* S. Amantium *obiisse die* XXVI *Septembris, quia eo die colitur. Petrus de Natalibus lib.* 10 *cap.* 22 S. Amantium *celebrat elogio, quod plane conforme est Gregorio, sed obitum ejus figit die* IV *Novembris, quo colitur S. Amantius episcopus Ruthenensis.*

DE S. VIGILIO EPISCOPO BRIXIENSI

IN LONGOBARDIA

J. P.

COMMENTARIUS

Memoria in Fastis; tempus, quo floruit; locus sepulturæ; reliquiæ, earumque translationes; cultus.

CIRCA SECULUM VI *Sanctus, cujus in recentioribus tantum*

Eadem *hic recurrit penuria veterum monumentorum, ad illustranda Sanctorum Acta necessariorum, quæ regnat in Opere nostro locis quamplurimis, ubi agendum fuit de sanctis epi-* B *scopis Brixianæ in Longobardia civitatis. In MS. Martyrologio Brixiano, quod Majoribus nostris dono dedit Ughellus, ita quidem annuntiatur ;* Sexto Cal. Octobris. Brixiæ sancti Vigilii episc. conf., qui vita episcopali instituta in orationibus, in jejuniis et in omni virtutum exercitatione executus, magna pietatis testificatione ad cœleste præmium pervenit. Vixit temporibus S. Leonis Magni Pontificis. Ejus sanctum corpus habetur in ecclesia S. Laurentii. *Sed Martyrologium istud inter vetusta monumenta recensere nequimus ; quandoquidem in eo non semel memorentur facta seculi* 16, *et nominatim ad diem quintam Maji res peracta anno* 1597. *In editis Martyrologiis primum annuntiatur hodie* S. Vigilius *apud Galesinium, indeque transiit in hodiernum Romanum his verbis :* Brixiæ sancti Vigilii episcopi : *Galesinius addit* et confessoris, *citatque in Notationibus suis Rampertum episcopum in Tabulis episcoporum Brixiæ. Sequitur prolixiore elogio Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ; Brautius item Sarsinæ episcopus in Mar-* C *tyrologio poetico, ita canens :*

Nocte dieque vigil Pastor sudavit, et alsit,
De grege commisso ne qua periret ovis :

ac tandem Bernardinus Faynus in Martyrologio Brixiano, ut sequitur : Brixiæ sancti Vigilii episcopi, in ecclesia sancti Laurentii, sanctitate et doctrina illustris. Qui in pastorali munere, omnium virtutum incremento ad cœleste præmium transivit. *Inseruit quidem etiam Castellanus Martyrologio suo universali* S. Vigilium, *verbis Martyrologii Romani Gallice translatis, sed monuit in margine, nullam esse antiquam cultus traditionem, rectene an secus, judicabit lector ex sequentibus.*

Fastis memoria est,

2 *Laudatus Faynus in Annotatis ad recitatam suam annuntiationem instrumenta assignat, ac more suo longam texit seriem scriptorum, apud quos* S. Vigilii *mentio occurrit :* Tabulæ, *inquit,* omnes et catalogi sedis Brixiæ de eodem testantur. Annales quoque Capreoli lib. 3 et 12 ; Camilli Maggii : abbatis Patritii Spini ; Jo. Baptistæ Nazarii, et Octavii Rossii. Octavius Hermannus, præpositus S. Laurentii in Vita Servi Dei Alexandri Luciaghi ; Martyrol. Galesinum, Brixianum manuscr. ; abbas Ascanius Martin. in Libello Sanct. ; Obitius Capuccinus de Nobilitate Brixiæ : abbas Ugellus tom. IV Italiæ sacræ ; Jo. Baptista Zanettus et Octavius Cortesius monachus in Vita S. Titiani ; Laurentius Beyerlinch in Theatro vitæ humanæ ; Rampertus episc. in Sermone translat. S. Philastrii, nec non et Martyrol. Ro- E manum hac die. *Ex Tabulis primo loco nominatis aliquas, easque verisimillime præcipuas, recitat inferius, quas et ego, utpote ad solas Sancti reliquias pertinentes, inde describam, dum ad probandum ejus cultum pervenero.*

3 *Per Catalogos, ni fallor, eos quoque intelligit, quibus usus est tum ipsemet in Cœlo sanctæ Brixianæ* ac vitæ gesta *ecclesiæ, edito ad annum* 1658, *tum ante ipsum Joannes Franciscus Florentinius in Indice chronologico antistitum Brixianorum, typis vulgato ad annum* 1614, *et in altero fusiore MS., ex quo articulum de* S. Vigilio *decerptum cum Majoribus nostris communicavit idem Faynus. At, quantum conjicio, nihil in dictis Catalogis repererunt præter Sancti nomen, reliqua vel desumpta sunt ex subnexis auctoribus vel etiam pertinent ad reliquias et cultum. Porro quo tempore exarati sint isti Catalogi, quave auctoritate polleant, incompertum mihi est. Hoc unum adverto, quod verisimillime inter se discrepent ordine et numero episcoporum : cum* S. Vigilius, *qui apud Florentinium statuitur decimus quintus, apud Faynum et Ughellum decimo septimo tantum loco veniat. At quales sunt auctores isti, per Faynum tam* F *longa serie recensiti ; quidve de* S. Vigilio *producunt in medium ? Unus eos inter Rampertus, episcopus Brixiensis, floruit ante medium seculum nonum, ceteros inter haud novi unum, antiquiorem Capreolo, qui anno* 1519 *obiisse legitur. Variorum autem seu edita Opera, seu fragmenta MSS., quæ habebam, consului, nec quidquam ad propositum nostrum conducens extundere ex iis potui. Alii enim nihil præter nudum Sancti nomen memorant occasione aliorum, de quibus agunt, alii adjiciunt unum et alterum peculiare factum in vita, at utrumque merito ab eruditis hodie abjudicatur* S. Vigilio *Brixiensi.*

4 *Exordium itaque ducamus ab antiquiore, Ram-* ignorantur, *perto, inquam, episcopo : is in Historia translationis S. Philastrii, a se factæ anno* 838, *apud nos recusa tom.* IV *mensis Julii pag.* 388, *dat elenchum episcoporum, qui ad sua usque tempora successerunt S. Philastrio et nihil præterea de* S. Vigilio : Hi sunt, *inquit,* deinde tertius ab eo et secundus a Gaudentio Paulus, Optatianus et Theophilus et Sylvinus et Gaudiosus, Vigilius, Ticianus *etc. Audiamus et Capreolum, patria Brixiensem, professione jurisconsultum, cujus Libri de Rebus Brixianorum exstant in Thesauro antiquitatum et Historiarum Italiæ parte* 7 *tomi* 9, *typis vulgato Lugduni Batavorum anno* 1723, *quique sic habet lib.* 3, *ubi similiter Brixianos antistites commemorat :* Cui *(Gaudentio)* extemplo Paulus in episcopatu successit :

A sit : cui postea Theophilus ; cui Sylvinus, cui Gaudiosius ; cui Optatianus, cui demum Vigilius tam sanctitate quam doctrina succedens, omnes in Catalogo sanctorum pontificum sunt connumerati : quamquam de eorum optime gestis aliud ad manus hactenus nostras haudquaquam pervenerit. *Meminit iterum* S. Vigilii *idem auctor lib.* 12 ; *sed ratione tantum translationis reliquiarum factæ seculo* 15.

floruit circa seculum sextum.

5 *Ex hisce, nam plura vel antiquiora frustra quæramus, late saltem discimus tempus, quo vixit* S. Vigilius ; *cum S. Optatianus, qui proximus ejus apud omnes statuitur decessor, et de quo actum est apud nos tom.* III *Julii pag.* 652, *sub medium seculum quintum subscripserit Epistolæ synodicæ per Eusebium Mediolanensem aliosque episcopos directæ ad S. Leonem Papam. Subscriptio quidem talis est apud Labbeum tom.* 3 *Conciliorum col.* 1336 : Ego Octavianus episcopus ecclesiæ Brixianæ in omnia suprascripta consensi et subscripsi *etc ; sed Octavianum pro Optatiano mendose scriptum esse, agnoscunt omnes ; quoniam in nullis episcoporum Brixianorum catalogis comparet Octavianus. Hinc late, inquam, deducimus, floruisse* S. Vigilium *circa sextum Christi seculum. Nam quod scribit Faynus, sedisse nimirum S. Optatia-*
B *num usque ad annum* 504, Vigilium *vero illius successorem usque* 525, *conjecturis annumeramus. Conjecturæ pro statuendo initio episcopatus* S. Vigilii *circa* 504, *favebat olim conjectura altera, quæ diu viguit apud scriptores præsertim Brixianos.*

Non adfuit Agathensi concilio ; nec scripsit 5 libros contra Eutychen.

6 *Cum enim concilio Agathensi, sub annum* 506 *celebrato, inter episcopos subscriptus legeretur Vigilius, non addita sedis seu civitatis nota, suum illum esse opinati sunt ; donec Sirmondus noster ejusdem concilii canones edidit, et ex codice Pithœano nominibus episcoporum adjecit vocabula civitatum, in aliis editionibus omissa : unde cognoscimus Vigilium istum fuisse Lactorensis in Vasconia Aquitanica civitatis episcopum ; subscriptio hæc est :* Vigilius episcopus de civitate Lactorensi subscripsi. *Concidit quoque nunc conjectura illa, ex qua Brixiani passim scriptores quinque libros adversus Eutychen, in Bibliotheca Patrum sub nomine S. Vigilii episcopi Tridentini vulgatos, Brixiensi* Vigilio *attribuendos putarunt : quandoquidem Eutyches Tridentino Vigilio posterior fuerit, ut et ipsi probant et Baronius aliique, et agnovit Papebrochius noster in Commentario prævio ad Acta S. Vigilii Tridentini tom.* VII *Junii pag.* 164, *significans, hoc die Brixianorum fundamenta esse excutienda. Sed laborem istum*
C *præripuit nobis P. Petrus Chiffletius, alter Societatis nostræ sacerdos. Is quippe in Vindiciis Operum Vigilii Tapsensis in Byzacena Africæ provincia episcopi, editis Divione anno* 1664, *tam solidis argumentis probavit, libros istos pertinere ad Tapsensem Vigilium, ut non modo eruditos alios suam in sententiam adduxerit, sed ut ipse Paulus Galeardus, Brixiensis canonicus in suis Annotationibus ad secundam Ughelli editionem, nos ita monuerit :* Bollandiani PP. ad diem XXVI Junii profitentur, velle se opportune Brixianorum scriptorum opinionem, qua antehac libros contra Eutychem Vigilio Brixiæ episcopo asserebant, a fundamentis excutere ; verum labori supervacuo, ut libitum fuerit, parcere poterunt ; quandoquidem hujusmodi libros nostra sponte Brixiano Vigilio libenter adjudicamus.

Obiit et sepultus est Isei ; corpus anno 1524,

7 *A conjecturis istis Faynus in Annotationibus ad Martyrologium transit ad traditionem, quam hisce verbis declarat :* Sanctum Vigilium hunc ecclesiam plebanam in oppido Isei apud lacum Sabinum in honorem S. Andreæ apostoli fundasse, ibique Deo expirasse, antiqua illic scripta traditio est. Quod etiam affirmare videntur sacra illius ossa, ibi semper sub altari servata in subterranea capella : et anno MDXXIV in altari instaurato elevata et recognita, hanc addendo tabulam plumbeam : HIC RELIQUIÆ D S. VIGILII FUNDATORIS PLEBIS ISEI FUERUNT REPOSITÆ DIE VII JULII MDXXIV. TITUS PORPHIRIUS DE ALIPRANDIS ISÆI ARCHIPRESBYTER. *Ejusdem traditionis mentio quoque fit in instrumento postea confecto occasione alterius reliquiarum inspectionis ac translationis, de qua idem Faynus ibidem :* Anno postea MDCXXXIII ad majorem ejusdem Sancti cultum et reliquiarum custodiam (annuente Vincentio Justiniano Brixiæ episcopo) has ex illo obscuro oratorio, in nobilem capellam tanto Patrono dicatam in arcam recentem maxima solemnitate asportarunt, et accurate eas physica manus descripsit ; hac in eadem arca incisa memoria. BEATISSIMI PATRIS VIGILII EPISCOPI BRIXIÆ, HUJUS ECCLESIÆ FUNDATORIS, SACRA OSSA HIC DECENTIUS REPOSITA ANNO MDCXXXIII, QUEM APUD DEUM OPTIM. MAXIM. PATRONUM OPTIMUM QUÆRE VENERATOR.

AUCTORE J. P.

et iterum anno 1633

8 *Instrumenti super jam dicta translatione, a notario publico confecti, apographum MS. huc transmisit Faynus. Exaratum est Italico idiomate, exceptis initio ac fine, quæ Latina sunt ; sed voces frequenter in notas contractæ sunt, et nomina præsertim propria lectu adeo difficilia, ut, ne aberrem, omittere hinc inde ea maluerim, et ipsius instrumenti, quantum hic necesse vi-* E *detur, summam dumtaxat exhibere. Sic habet initium :* In Christi nomine. Anno millesimo sexcentesimo trigesimo tertio, Indictione prima, die vero ultimo mensis Novembris, existentibus in ecclesia parochiali S. Andreæ Isei, Brixiensis districtus præsentibus *(sequuntur hic nomina testium, a me ob dictam rationem prætermissa)* omnibus habitatoribus Isei, testibus etc., asserentibus etc., mihique notario etc. *Plura Latine non exprimuntur. Tum Italice ait notarius more solito, velle se, ut ad perpetuam rei memoriam, et venerationem cultumque* S. Vigilii *Brixiensis episcopi, peculiaris patroni ac fundatoris ecclesiæ archipresbyteralis insignis oppidi Iseensis, ubi Sanctus idem vita functus est, notum sit et indubitanter manifestum universis, quod ex commissione ac mandato illustrissimi et reverendissimi domini Vincentii Justiniani, Brixiensis antistitis, dominus Joannes Maria Machario, dicti oppidi archipresbyter, qui id una cum spectabili incolarum cœtu flagitaverat, transtulerit reliquias* S. Vigilii.

translatum fuit in locum decentiorem ;

9 *Causam translationis fuisse significat idem notarius, quod subterraneum sub majori ecclesiæ ara oratorium, in quo servabantur sacra ossa, locus esset humidus et in vehementibus imbribus inundationi obnoxius,* F *quodque idcirco nec satis esset ornatus, nec accessu facilis, nec denique ad debitam venerationem accommodatus. Laudatus itaque archipresbyter, comitantibus solemni ritu ac ordine, juxta morem in piis hujusmodi casibus servari solitum, clero universo tam seculari quam regulari et populo, sacra ossa sustulit ex ara subterranei oratorii, consecrata* S. Vigilio. *Eadem deinde juxta mandatum superius allegatum recognita sunt et singula simul cum inscriptione tabellæ plumbeæ in veteri arca repertæ, ordine descripta per excellentissimum dominum Georgium de Medicis, ejusdem loci physicum. Tum delata sunt ad sacellum ejusdem ecclesiæ, situm in sinistro aræ majoris latere, ubi decentius ac commodius a populo honorari queant. Imposita autem sunt omnia, excepto brachio uno, quod in theca argentea seorsum exponitur, arcæ in eum finem recens confectæ, et duabus clavibus obseratæ, quarum una penes archipresbyterum est, altera penes loci moderatores. Hæc summa est Italici instrumenti et isthæc clausula Latina :* De quibus omnibus rogatus sum ego Hieronymus de Rubeis notarius publicus conficere instrumentum.

enumerantur sacra ejus ossa, ibidem servata.

10 *Ceterum, teste eodem notario, etiam laudatus physicus propria manu descripsit sacrorum ossium seriem, atque isti instrumento annexuit ; sed ejus apographum*

AUCTORE J. P.

A *graphum non pervenit ad nos. Fortasse inde desumpta est sacrorum ossium enumeratio, quam in catalogo MS. episcoporum Brixiæ dat Joannes Franciscus Florentinius post brevem mox dictæ translationis commemorationem :* Hysee *, *inquit*, os unum præcipuum brachii; os minus brachii; coxa una ex majoribus; crus unum ex majoribus; duo ossa spatularum; os pectoris partis vicinæ collo: os tergoris prope collum super spatulas; duo ossa minuta, spectantia ad spatularum juncturam; sex costæ integræ; tria frusta costarum parva, et alia * cineres asservantur.

* Isei

* forte aliorum

Insignes ejus reliquiæ

11 *Ita Florentinius, qui paucis interpositis, addit sequentia :* In fronte confessionis picta est Sancti effigies his verbis : VIGILII SANCTI ANTISTITIS BRIXIÆ HIC OSSA QUIESCUNT, EXCEPTO CAPITE, ET BRACHIO SINISTRO CLANDESTINE ASPORTATIS. Hinc pars S. Laurentii. *Per* confessionem *designat oratorium subterraneum, unde anno* 1633 *ablatæ sunt reliquiæ : per voces autem :* Hinc pars S. Laurentii, *indigitat* S. Vigilii *reliquias, quæ servantur Brixiæ in ecclesia S. Laurentii, et de quibus ita habet Faynus :* Caput hujus sancti Præsulis cum ossibus illic *(Isei)* deficientibus, ex antiqua translatione facta ante ann. MCC habet
B eccl. parochialis S. Laurentii Brixiæ cum sequenti tabula indicante : HIC BEATISSIMI CONFESSORIS VIGILII BRIXIÆ EPISCOPI CONDITUM EST SOLEMNITER CORPUS IN S. SYXTI die. Idem indicat in fronte plebanæ confessionis sive subterranei oratorii apud ejusdem Sancti effigiem accusatoria hæc inscriptio, *eadem nempe, quam mox dedi ex Florentinio, et ex qua uterque deducit veram reliquiarum* S. Vigilii *in Brixiana S. Laurentii ecclesia existentiam. Agnoscit tamen etiam uterque, quod vox* corpus *in Brixiana inscriptione sumenda sit figurate pro parte corporis* majore *aut* maxima.

honorantur etiam Brixiæ;

12 *Faynus nihil profert ad probandam translationem, quam allegat, factam ante annum* 1200 *; Florentinius appellat ad traditionem, inquiens :* Licet enim ibi *(Isei)* Sanctum obiisse, natalesque ejus exuvias multis seculis veneratas fama percrebuerit, earum tamen majorem partem Brixiam allatam ante annum millesimum ducentesimum et in S. Laurentii æde collocatam fuisse, antiqua traditione instruimur. *Traditionis hujus veritati nihil est, quod opponam; contra cum juxta inscriptionem,* S. Vigilii *effigiei affixam, agnoscant Iseenses, desiderari apud se caput et brachium sinistrum, et Iseum Brixiensi ecclesiæ subjectum sit, plusquam verisimile existimo, ea non alio*
C *translata fuisse quam Brixiam, sive id clanculum factum sit, ne excitarentur turbæ in Iseensi populo, sive alio modo. Porro Brixiensium reliquiarum binas translationes reperio. Primam sic refert Capreolus lib.* 12 *de rebus Brixianorum ad annum* 1497 : Martio sequenti reliquiæ sanctorum Optatiani et Vigilii, episcoporum olim nostrorum, ex ara veteri in novam divi Laurentii per Bernardinum Fabium, Pharensem episcopum et referendarium apostolicum, civem nostrum, maxima cum religione sunt translata. *Eamdem simul cum altera translatione declarat Florentinius in Catalogo episcoporum, typis vulgato Brixiæ anno* 1614 : Ejus, *inquit in Optatiano,* et S. Vigilii successoris reliquias, in æde S. Laurentii reconditas, an. MCCCCXCVII Bernardinus Fabius, Pharensis antistes et eidem ecclesiæ præpositus, ex ara maxima vetustiore in novam transtulit : ab eadem D postea, muro inhærente, extractæ, solennique supplicatione per urbem portatæ in augustiorem aliam, quam in medio choro Octavius Hermannius præpositus statuerat, illatæ sunt an. MDXCVI.

ac Bononiæ;

13 *Bononiæ tamen* S. Vigilii *reliquias esse, docet Antonius Masinus in Bononia perlustrata, et post ipsum Faynus, cujus verba præmitto ex Annotationibus ad Martyrologium Brixianum :* Bononiæ etiam in ecclesia S. Francisci exstant insignes hujus Sancti reliquiæ, condigno honore servatæ, illucque vel ante annum MCC, vel anno MDXXIV, cum sarcophagum ejus detegeretur, translatæ. Quarum translationis festum ibi solemni Officio celebratur die XXVI Augusti : sicut Antonius Masinus in ejus libro, inscripto, Bononia perlustrata, demonstrat. *Audiamus modo Masinum; ad diem* XXVI *Augusti sic loquitur Italice :* S. Vigilii episcopi Brixiensis servantur reliquiæ in ecclesia S. Francisci. *Eadem repetit ad diem* XXVI *Septembris, præterquam quod nominet* insignem reliquiam. *Hinc facile quidem colligimus, utroque die sacris reliquiis ibi exhiberi cultum et venerationem specialem, sed festum translationis solemni Officio celebrari, nequaquam videmus demonstratum: utrum autem ab Iseensibus, apud quos anno* 1524 E *Sancti tumulum apertum fuisse, diximus num.* 7 *: an vero a Brixiensibus sacras reliquias obtinuerint Bononienses, assequi non valemus.*

cultus antiquus ex variis locis et diœcesi comprobatur.

14 *Quod spectat ad annuum Sancti cultum Brixiæ et Isei, nihil speciatim tradunt auctores, utrobique tamen celebrem esse, credere me jubet Florentinius in catalogo MS.; agens enim de sacris ossibus in Iseensi oppido, hæc subdit :* Ubi de eodem, ut nos, VI Kal. Oct. solemnitatem agunt. *Sed quam celebris et quam antiquus sit ejusdem Sancti cultus per Brixianam diœcesim, manifestant ecclesiæ et oratoria, ipsius nomini ac patrocinio consecrata. Faynus in quarto catalogo Cœli Brixiani exhibet ecclesias omnes cum suis titulis ac prærogativis tam in civitate, quam in tota diœcesi existentes : dictum catalogum levi oculo percurri, atque inter ecclesias, quæ extra civitatem sitæ notantur, majorisque commodi gratia in regiones octo divisæ sunt, varias* S. Vigilio *dicatas offendi. In regione prima, quæ titulo* Vallis Camunicæ *distinguitur, pag.* 201 *ista habentur :* Ecclesia Cævi, cujus est patronus S. Vigilius, tria complectens altaria, est rectoria parochialis. *In secunda regione, sub titulo* Vallis Triumplinæ, *pag.* 216 : Ecclesia Londrini, habens titulum S. Vigilii, Brixiæ episcopi et altaria quatuor, est rectoria parochialis. *In regione tertia, nomine* Vallis Sab- F biæ, *pag.* 219 : Oratorium S. Vigilii episcopi. *In sexta regione, quæ* Pedemontana Occidentalis *nuncupatur, pag.* 248 : Ecclesia Montisrondi, cujus patronus est S. Vigilius, episcopus Brixiæ, tria continens altaria, est rectoria parochialis, habens sub juribus suis ecclesiam veterem S. Vigilii, ubi cœmiterium adest, quæ erat prima parochialis. *Ibidem pag.* 253: Ecclesia Terræ S. Vigilii, sub nomine S. Gregorii Papæ constitutæ, tribus cum altaribus, est rectoria parochialis, quæ intra limites suos continet ecclesiam in colle existentem sub nomine S. Vigilii, quæ erat parochialis antiqua. *Denique in regione octava, quæ* Planities agri Brixiani *inscribitur pag.* 265 : Oratorium S. Vigilii in campestri loco.

DE

DE S. NILO ABBATE

CRYPTÆ FERRATÆ IN AGRO TUSCULANO ITALIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. C.

Notitia locorum : Vita Sancti scripta a contemporaneo : ejus chronotaxis aliqua.

ANNO MV. S. Nilus in Fastis Benedictinis et aliis nuntiatur.

Sanctum Nilum *abbatem nomino, et Cryptæ-Ferratæ nuntio, tamquam si ibidem diem obiisset: usitatum ab aliis morem potius, quam nostrum scrupulose secutus. Prælaturam abbatialem semper sic declinavit Sanctus, ut tamen semper subditos et sequaces monachos plurimos habuerit. Obiit autem in monasterio S. Agathæ, distante tertio milliari a Crypta-Ferratensi, ad quod sacra ejus cimelia translata fuere, ubique, ut primi ejus abbatiæ Fundatoris præcipuo honore culta et prodigiis a Deo illustrata* B *fuere. Baronius ad hunc diem* XXVI *Septembris* S. Nilum *ita nuntiat in Romano Martyrologio:* In agro Tusculano B. Nili abbatis fundatoris monasterii Cryptæ Ferratæ, magnæ sanctitatis viri. *Frustra Sancti nomen apud martyrologos classicos quæras, cum illis omnibus sit posterior, utpote tantum initio seculi* XI *ad Superos translatus. Wion, Menardus, Dorganius Fastis sacris Benedictinorum insertum habent: quia, etiamsi non fuerit monachus Ordinis S. Benedicti, sed S. Basilii,* diu tamen, *inquit Menardus in Observationibus,* habitavit in monasterio S. Bonifacii et Alexii Romæ, quod est Ordinis S. Benedicti. *Quamdiu ibidem egerit* S. Nilus, *in decursu videbimus: interim dispiciant, quorum interest, an hæc ratio sit sufficiens, ut Sanctus quis Ordini cuipiam adscribatur. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ uberius de* S. Nilo *agit, contrahens, quæ apud Baronium in Annalibus ad annum* 976 *et alibi sparsa legerat.* Junioris *agnomen sortitus est sanctus Abbas distinctionis ergo cum altero homonymo S. Nilo itidem Græco, qui Theodosii Junioris temporibus, honoribus et titulis excussis, monasterium Constantinopoli summa cum laude administravit. De illo doctrina et sanctitate celebri agendum veniet ad diem* XII *Novembris, quo Romano* C *Martyrologio inscriptus legitur, ubique nata ex synonymia nominis circa Opera nonnulla S. Nili titulum præferentia confusio dissolvi poterit.*

Vita ejus Græca,

2 *Est porro Tusculanus ager, ubi decessit* S. Nilus, *Romano proximus: imo Campaniæ Romanæ pars. Civitas ibi episcopalis est, quam Itali* Frascati, *indeque recentiores quidam* Frascatam *Latine appellant: distat* 12 *milliaribus ab Urbe: contenduntque plurimi, eodem loco vetus Tusculum fuisse, a quo vicinus ager adhuc nomen retinet. Inde ad Meridiem uno circiter milliari declinantibus, ubi olim Luculli villa fuit ad aquam Crabram, occurrit celebre cœnobium, quod* S. Nilo *nostro initium suum et splendorem debet:* Grotta ferrata *ab indigenis, a Latinis vero* Crypta ferrata *vocitatur. Nominis originem deducunt alii a specu, quem incolebant monachi, quique ferreis clathris claudebatur, ut contendunt: a ferri ibidem abundantia derivant alii. Kircherus in Latio Cryptæ-ferratensis abbatiæ exordia Bartholomæo* S. Nili *discipulo adscribit: illum sequitur Piazza in Hierarchia Cardinalitia: at infra videbimus, perperam id fieri, primumque illius auctorem habendum esse Sanctum nostrum, de quo pauca admodum, et, si chronotaxim examenque monumentorum seu Vitæ exceperis, nulla fere hic operose discutienda sunt. Quod porro ad* S. Nili *Vitas, seu potius Vitam spectat, omnis fere difficultas in ejus auctore investigando sita est; leviusculi enim errores facile scriptori poterunt indulgeri, si modo ejus fides et auctoritas aliunde probabitur.* S. Nili *Vita primigenia Græca est, ex eaque, ni fallor, unica, prodierunt Vitæ Latinæ pro interpretum methodo diversa utcumque inter se discrepantes. Illam assignat Baronius in Annalibus ad annum Christi* 976 *num.* 2 *in antiquo codice monasterii Cryptæ Ferratæ a Sancti discipulo compositam; eamdem Barrius de Antiquitate Calabriæ lib.* 5 *ac denique Ferrarius in Annotatione* E *appellat. Videamus porro, an vere una eademque Vita Græca sit, unde diversæ versiones profectæ sunt.*

3 *Baronius laudatus ita loquitur:* Cujus *(S. Nili)* res gestas Græce conscriptas ab ejus discipulo Latinitas hactenus numquam vidit. Qui prius ex antiquo codice monasterii Cryptæ-ferratæ tradidit Latinitati, fuit noster Federicus Metius episcopus Thermularum, a quo ego primus accepi, et nonnulla ex eis pro ratione temporis nostris Annalibus opportuna occasione contexui. *Eadem illa combinavit ex Baronio Surius et ad hunc diem collectioni suæ inseruit. Versionem Metii a Martenio inferius laudando, uti et a Jacobo Sciommari, Ordinis S. Basilii et Cryptæ-ferratæ monacho in Notis ad Vitam S. Bartholomæi ab ipso Italice editam, reperio assignatam, sed præter ea, quæ suis Annalibus inseruit Baronius, alia non invenio; unde dubito, an versionem suam typis ediderit Metius, et non fuerit potius in Baronii solius gratiam adornata. Quidquid sit, quæ is nobis ex versione illa subministravit abunde ad rem præsentem erunt. Edmundus Martene Collectionis veterum scriptorum tom.* 6 *col.* 887 *Vitam* S. Nili *inseruit. Illam, ut in Observatione prævia monet, vertit ex Græco Cardinalis Sirletus, Latinamque ejus interpretationem* F *illam repererat olim in codice Vaticano Joannes Durandus accurateque descriptam transmiserat ad Mabillonium, etiam Adriani Valesii judicio luce publica dignam moxque edendam, nisi varia studia impedivissent. Versionis Sirletianæ etiam meminit laudandus sæpe Sciommarius, ejusque exemplar MS. et nos habemus ex bibliothecæ Vaticanæ cod. MS. sub num.* 6151, *qui idem est, unde suum apographum, quod cum nostro ad apices convenit, adornasse Durandum, scribit Martenius.*

quam dabimus

4 *Adjecit nostro Papebrochius, exemplar Græcum vidisse se in Cryptæ-ferratæ monasterio, consuluitque coram Romanum codicem, ad quem aliquid observavit, ut infra videbimus. Denique Joannes Matthæus Caryophilus archiepiscopus Iconiensis præteriti seculi initio Latine vertit unaque cum textu Græco ex Cryptæ-ferratæ MS. Romanis Zannetti typis anno* 1624 *edidit, Vitam S. Nili, quam queritur usque tum in tenebris delituisse. Caryophili diligentia et in Latinis æque ac Græcis peritia nihil circa Vitam præfatam desideratum relinquit, præter hiatum unicum. Is mihi dubium injecit, an saltem ex eodem Cryptæ-ferratensis monasterii codice Sirleti versio profecta sit, cum in Caryophili textu omissa, duas fere columnas in Martenii editione*

cum versione Caryophili, scripta est

A *editione impleant. At summa alibi passim consonantia peperit suspicionem, ne forte postquam codicem consuluerat Sirletus, folium ex eo, vel negligentia vel alio casu perierit. Quidquid sit, cum textum Græcum ediderit Caryophilus exactaque videatur ejus interpretatio, Vitam ex illo edam: et ne quid lector desideret hiatumque supplere possit, locum ex Sirleti versione ad finem hujus Commentarii dabo. De biographo sic scribit Caryophilus post initium Præfationis ad lectorem:* Monachi Vitam Monachus scribit, Magistri discipulus. Quis tamen ille fuerit, non plane constat. Bartholomæum suspicantur multi, quidam etiam asserunt, virum et ipsum sanctissimum, Nili civem et sapientiæ ejus et pietatis hæredem. *Hæc ille aliorum sensa de Bartholomæo, non sua promens: et caute sane sicut prudentem virum decebat, tum pro ea censuræ parte, qua biographum* S. Nili *contemporaneum fuisse asserit, tum pro altera, qua asserta de Bartholomæo in dubio relinquit.*

AUCTORE J. C.

5 *Supervacaneum esset, pro confirmatione primæ partis quæpiam allegare, cum pluribus locis talem se luculenter profiteatur biographus. Quod ad secundam spectat, plures Vitam illam B. Bartholomæo adscribunt, inter quos Sciommarius et Martenius; at is solus ex iis, quos vidi, asserti rationem reddit, quàm propono.* Discipulum autem illum *inquit*, haud alium fuisse a B. Bartholomæo, tertio post S. Nilum Cryptæ-ferratæ abbate, colligimus, cum ex inscriptione, quæ Vitæ ejus præfigitur in codice Vaticano MMMMMMCLI, hoc modo: Hanc Vitam B. Bartholomæus scripsit; tum ex breviori ejusdem S. Bartholomæi Vita, in qua hæc legimus: Hymnorum elucubrator ac nimium sapienter res gestas sui præceptoris et multorum Sanctorum describens. *Reddunt quidem postrema illa certum utcumque, B. Bartholomæum scripsisse Vitam sancti sui præceptoris* Nili; *verum, quod Vitam eamdem illam elucubravit, quam hodieque habemus, non ex eo æque certo liquet. Quod ad codicem Vaticanum attinet, parum sane ponderis asserto accederet, etiamsi interpres Sirletus, vel qui ejus versionem codici inscripsit, verba addidisset, quæ in textu Græco, quem vertit, non legebantur: sed ne tantum quidem subsidii pro sua opinione habet Martenius, quique cum illo sentiunt: Papebrochius enim, qui codicem Vaticanum propriis oculis lustravit, addita ad apographum nostrum Nota studiose monet, alia indubie manu verba allegata fuisse adjecta, quam qua* C *Vita exarata est. Plura, ni fallor, opus non est addere, ut rationem reddam, quare sententiæ illustrissimi Caryophili subscribam, nec Vitam, quod tamen pro probabili habeo, B. Bartholomæo indubie adscribam. Major, fateor, a B. Bartholomæo auctoritas Vitæ accederet; at quam habemus a scriptore coævo, quique* S. Nilo *in ipso loco convixit, candoremque suum non uno loco probat, nobis sufficit.*

a contemporaneo, forteque B. Bartholomæo

B

6 *Nunc ad quampiam chronotaxim deducendam et pauca aliqua examinanda descendamus. Natus est* S. Nilus *Rossani in Calabria, olim Magna Græcia vocari solita. Provincia est amplissima regni Neapolitani in Italiæ ad Austrum extremis finibus maribusque Siculo, Ionio et Tyrrheno undique cincta, præterquam versus Septemtrionem, ubi provinciam Basilicatam conterminam habet. Rossanum, quod alii* Roscianum *scribunt, principatus titulo et archiepiscopali sede insignitum est, distatque vix 3 milliaribus ab ora sinus Tarentini. Ampla et probe culta hodieque civitas est. Seculo x, uti et Calabria universa, imperio Orientis adhuc parebat, eratque et lingua et ritus Græcus in usu, quando ibidem natus est* S. Nilus. *De parentibus ejus annoque natali nihil determinatius legitur in Vita. Gabriel Barrius de Antiq. et situ Calabriæ libri 5 initio scribit,* S. Nilum *ex nobilibus parentibus ortum esse assertorumque testem allegat B. Bartholomæum*

Obiit sanctus anno 1005,

Sancti biographum; at vel vulgare est hoc vitium scriptorum, qui Sanctos stemmatis fulgore quavis via decorare laborant, vel aliam Vitam, quod tamen vix credo, præ oculis habuit Barrius. Id sane neque in textu Græco neque in versionibus, quas habeo, asseritur. Quod ad annum natalem attinet, Sciommarius Nota 8 ad Vitam B. Bartholomæi designat annum Christi 910, *et recte: quippe Vitæ num.* 87 *dicitur* S. Nilus *obiisse anno ætatis* 95. *Mortuus autem est anno Christi* 1005; *unde si annos* 95 *subtraxeris, in annum* 910 *delaberis.* D

7 *Porro annum Christi* 1005 *Sancti morti assignatum non habemus in Vita, sed illum ex aliis monumentis bonæ notæ accersit Sciommarius. Juxta turrim ecclesiæ Cryptæ-ferratensis marmori insculpta est hæc inscriptio:* Ἐκοιμήθη ὁ ἅγιος Νεῖλος ἔτος ςφιγ' « Obdormivit S. Nilus anno 6513. » *Idem anaus morti* S. Nili *assignatur, teste Sciommario, in antiquo codice, qui Basilii Porphyrogeniti appellatur, uti et in Typico antiquo B. Bartholomæi aliisque MSS. monumentis. Erudite porro, variorum scriptorum in hoc modo computandi correptis lapsibus, ibidem ostendit, annum mundi Græcorum more signatum* 6513, *esse vulgaris æræ* 1005. *Omitto argumenta, quibus id indubie evincit, quæque apud ipsum videri possunt. Interim imprimis certum est, juxta hanc epocham recte combinari, quæ in Vita de conventis Ottone III imperatore et Gregorio V Pontifice in causa Joannis antipapæ narrantur, quæque pugnant apud Gabrielem Barrium, Lubinum aliosque* S. Nili *mortem ad annum* 980, *vel aliquot annis ante finem seculi x referentes: cum certum sit ex num.* 87, quadragesimali tempore *Romam ea causa profectum Sanctum, idque anno* 998, *ut liquet ex monumentis a Muratorio in Annalibus ibidem allegatis. Neque minus limpide secundum chronotaxim fluunt alia nonnulla, quæ notis chronologicis in Vita circumscripta sunt. Quando* S. Nilus *mundo valedixit, nondum expleverat annum* 30, *num.* 6: *igitur accessus ejus ad monachos anno* 940 *vel sequenti contigit. Numero Vitæ* 26 *Stephanus* adolescens annorum fere viginti *junxit se* S. Nilo, *quod contigit hujus* altero... in speluncam secessionis anno *num.* 27. *Stephanus num.* 95 septuagenario major *laborare solitus fuisse dicitur. Stephanum mortuum sub eumdem annum, quo Otto III imperator decessit, liquet ibidem ex adjunctis. Ottonis obitus anno* 1001 *consignatus est: circa illum obierit Stephanus; ejusdem monasticæ vitæ initia circa annum* 945 *figi poterunt. Rursum num.* 95 *monasterium Serperis,* in quo ad annos x monasticam duxerat vitam, *deseruit* S. Nilus *et duobus post mensibus num.* 97 *obiit. Eo igitur accesserat anno* 994 *vel sequenti. Numero* 86 *in Valleluctio egit* quindecim annos, *ab Aligerno Cassinensi abbate in illud admissus num.* 72, *deducto computu, sub annum* 978, *quo Aligernus agebat abbatiæ* 29, *qui mortuus est, as serente Mabillone, anno* 986.

natus anno 910.

E

F

8 *Hinc anni 7 residui sunt locandis iis, quæ sub Aligerni successore num.* 84 *et sequentibus ibidem* S. Nilo *contigisse narrantur, uti et quærendo alii solitario loco migrandoque ad monasterium Serperis: atque sic ordinate combinantur omnia. Observat porro Sciommarius sæpe laudatus Nota* 18 *ad Vitam B. Bartholomæi, Sanctum in baptismo* Nicolaum *fuisse nominatum. Clarus est in hanc rem locus Pancratii in Panegyrico dicentis:* Τὴν μονὴν τῆς Κρυπτοφέῤῥης ἀπαρξαμένου τοῦ μεγάλου Νικολάου τοῦ καὶ Νείλονος μόνον. Cum principium dedisset monasterio Cryptæ Ferratæ magnus Nicolaus, qui et Nilus solum, *scilicet, appellatus est. Nota* 13 *dixerat, in Ordine S. Basilii, cum habitum quis induit, nomen mutari solere; atque ita* S. Nicolai *nomen in* Nilum, *B. Basilii in Bartholomæum mutatum fuisse. Quæ ad educationem ejus et adolescentiam exactam spectant, quæpiam in Vita*

Sancti origo, nomen. In matrimonio

A *Vita referuntur. Baronius in Annalibus ad annum Christi* 976 *num.* 2 *sic scribit ex Metii versione, quam secum communicatam dixerat :* « Fuit Nilus iste ab origine Græca, Rossani in Calabria civitate natus. doctrina atque pietate insignis, ab infantia Dei cultor eximius et post matrimonium vitam monasticam sectatus. » *Eadem de Sancti matrimonio habent Surius et Bailletus ad hunc diem. Nescio, an diversa in eo fuerit Metii versio; at si habet similia illis, quæ in Vita edenda cap.* 1 *num.* 3 *et seq.* 3 *narrantur, utut durum est, Sanctos gravium noxarum suspectos reddere, si veritati litandum est, diffiteri non possum, tam saltem dubium esse, an legitimum fuerit commercium illud, ut minime certo matrimonium inde erui possit. Contrarium sane censuit Gabriel Barrius, dum lib.* 5 *de antiquitate et situ Calabriæ de* S. Nilo *nostro scribit :* Inde vero jam exoletus dæmonis opera, cum virgine quapiam concubuit, filiamque ex ea suscepit. Ceterum deinde resipiscens ac se perpetrati deliquii pœnitens, mundi oblectamenta ac divitias deserere statuit.

9 *Verum, sicut matrimonium certo adstruere non possum, sic nec tam crude ac decretorie Sanctum fornicationis arguere ausim; sunt enim ex utraque parte*

junctus fuerit.

B *nonnulla, quæ rem ambiguam relinquunt. Et pro matrimonio quidem facere videtur studiosa descriptio puellæ, quæ inter alios matrimonio non copulatas ejus amores aucupata est et fixit. Quod scilicet pulchritudine cunctas antecelleret, sed obscuro loco nata esset. Etenim si de concubinatu illegitimoque commercio tantum agebatur, superflua sane videri poterat animadversio de obscuritate generis, cum non soleant hujusmodi veneres generis claritate splendere. Denique videretur plane ibi matrimonium cum imparis conditionis persona describi, nisi reclamarent aliunde alia. Mitto inter illa recensere invectivas expressionesque duriores biographi; novi enim, simpliciores monachos castitatis zelatores eximios, quandoque similia matrimonio licitisque aliunde secularium voluptatibus afflare; sola Sancti fuga, prout a biographo describitur, sufficit, ut mihi rem totam dubiam reddat. Et sane, si legitimum matrimonium fuit, non licebat* S. Nilo, *relicta comparte, fugere et monachalem vitam amplecti, illa non consentiente. Consensisse autem, vel e vivis jam excessisse, quod decretorie, sine teste tamen, asserit Bailletus, nihil omnino suadet credere, imo potius contrarium innuitur.*

10 *Igitur res in ambiguo sit : quamvis diffiteri non*

C *possim, majorem meam esse de non matrimonio suspicionem. Nunc pauca supersunt de instituta a* S. Nilo *Cryptæ-ferratensis abbatia, cujus initia et fundationem, ut jam superius monui, quidam serius figunt. Pauca, inquam, quoniam quisquis Vitæ edendæ tria ultima capita attentius perlegerit, luculentissime perspiciet, si B. Bartholomæo celeberrimi monasterii perfectio debeatur, Sancto certe nostro principium ejus adscribendum esse. Testatur id insuper apertissimis verbis Pancratius supra num.* 8 *laudatus, ipseque B. Bartholomæus in Typico suo, quod citat Sciommarius Nota* 18. *Ibi sic legitur die* XXV *Septembris :* Δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἐπειδὴ εἰς τὴν κϛ' ἐπιτελοῦμεν τὴν τοῦ πρωτοκτήτορος τῆς μονῆς μνήμην πατρὸς ἡμῶν Νείλου. Sciendum est, quod XXVI die celebremus memoriam primi fundatoris monasterii, patris nostri Nili. *Atque hæc ad stabiliendam Baronii, primum abbatem Cryptæ-ferratæ Sanctum nostrum appellantis, annuntiationem sufficiunt. Ceterum ex monumentis, quæ in Latio suo cap.* 2 *pag.* 61 *allegat Kircherus, videtur mulieribus non patere accessus ad capellam, ubi* S. Nili *et B. Bartholomæi corpora hodieque deposita sunt et summa veneratione coluntur. Nunc hiatum ex satis impedita Sirleti versione supplendum subnecto.*

Merito habetur primus fundator Cryptæ-ferratensis monasterii.

11 At divina ope communitus, ac propria alacritate concertans, hæc usque ad extremum vitæ spiritum immobiliter servavit. Cum igitur quadraginta D dies in sancti ac magni martyris Nazarii monasterio permaneret, ubi et sanctum habitum se induit, per totos hos dies neque panem, neque vinum gustavit, neque aliud ex his, quæ igni conficiuntur, sed vivebat arborum fructibus et oleribus contentus. Multum autem illi hoc ad male patiendum fuit, homini a deliciosa vita repente ad austeram hanc vivendi formam translato. Neque enim desidia abstinentiæ pondus levabat, aut multo somno otium transigebat : sed totum diem in pulchre scribendo conterebat, ut monasterio manuum suarum monumentum relinqueret, neque, quod otiosus panem manducaret, condemnetur. Noctem autem in oratione, psalmis et genibus flectendis ducebat, tribus certaminibus sibi propositis trinitate munito, duplici continentia, corporis labore et afflictione, cum vigiliis peracta. At ne quis existimet, initia certaminum hujusmodi extitisse, fines autem minus feliciter peractos : sed quemadmodum principium approbatum, ita et postremum Deo fuit acceptum. Manifestum autem hoc erit, Dei gratia adjuvante, et oratione progrediente. Quodam die adiit illum ex familiaribus veteribus quidam, qui cum laudasset eum, quem erga Deum bonum animum præ se tulit, dum E in mundo vitam degeret, et rursus in monastica conversatione; cumque beatum illum prædicaret, propterea, quod bonam partem elegit; quæ non auferetur ab eo. At is : « Si bonum, inquit, est, o frater, quod laudas, quare et tu non æmularis? Propterea quod, inquit, non exsistit mihi amictus, neque lana confecta tunica. »

Hiatus

AUCTORE I. C.

12 Statim autem surgens sanctus Vir, dempto sibi, quem gerebat, amictu, novum ac maxime delectabilem ei dat excusationes importunas fingenti, ac quamprimum zonam dissolvens, studebat sese exuere, ut et unicam illi daret : Cape, inquiens, hæc frater modo, ne bona parte priveris, de me vero abjecto illius servo Dominus providebit. « Cum ille Viri magnanimitatem perspexisset, immensamque caritatem atque efferventem zelum, non permisit illum omnino exui, erubescens nudum videre : amictum autem solum capiens, ac sibi imponens, « Pœnitens, inquit, credo Domino nostro Jesu Christo, et spero in sanctas tuas orationes, quod ob recordationem hujus amictus studebo et ego Deo placere, ac certamen subire pro meæ animæ salute : quibus dictis, discessit attonitus atque Hominis virtutem F admirans. At sanctus Nilus, cum petiisset a monasterii cellario unius pecudis pellem, hanc manibus conficiens, ac benedictionibus variam exornans suis humeris imposuit, secum cogitans eum, qui dixit, Circuierunt in melotis et pellibus caprinis. Propositum autem hoc unum illi erat, vitam apostolicam et zelum propheticum in animi promptitudinem suscipere, atque ad illos assidue aspiciens, ex illis formabat interiorem atque exteriorem hominem : caput inopertum habebat; juxta Apostoli præceptum una vero tunica omne tempus induebatur, Evangelicum dictum sequens, pedesque nudos gerens, propterea, quod ita a propheta sunt cum admiratione hujusmodi pedes approbati. Quamvis ab hujusmodi laboribus atque afflictionibus extremæ senectutis infirmitas atque imbecillitas illum amovit, tamen ab animi virtutibus ne ipsa quidem mors absterruit, quominus in illis primas principatum haberet, neque illius memoriam futuri ævi delebit oblivio, siquidem juxta Apostolum manent hæc tria, spes, fides et caritas. »

ex Sirleti versione

13 At interea ad ea, quæ cœpimus, redeamus. Erat regulus quidam, quem Comitem vocant in regionibus illis, durus ac nimium inhumanus, nullam suæ salutis rationem habens : utens autem tyrannide atque arrogantia, servituti subjecit innocentem animum

supplendus.

A animum cujusdam, qui ad illud monasterium, ubi beatus Nilus versabatur, pertinebat. Quodam igitur die cum ille tyrannus irruisset in monasterium ad explendum proprium ventrem, neque enim ob animæ utilitatem; cum esset discessurus, præfectus nihil ausus est ea de re dicere, veritus arrogantiam atque illius impudentiam: advocavit B. Nilum, in quo admirabilis loquendi libertas inerat, atque illum adhortatur, ut terribilem illum principem aggressus, animæ, quam injuste occupaverat, liberationem impetraret. Qui velut a Deo jussus, atque indubitata fide armatus, adiit temerarium illum, et opere et verbis, spiritualibus admonitionibus utens, quemadmodum a præfecto audierat, admonens, ut * de proposita re, cujus gratia venerat. Hoc autem nimium contradicente, atque petitionem renuente, quod neque si angelus e cœlo descenderet, neque alicui homini esset obtemperaturus, ut ejusmodi animam eriperet; beatus Nilus mortis stimulum injecit, considerans mortis recordationem idoneam esse, ut et lapideam animam moveret. D

AUCTORE J. C.

* forte eam.

VITA

AUCTORE SANCTI DISCIPULO, FORTE B. BARTHOLOMÆO

Editore et interprete Joanne Matthæo Caryophilo archiepiscopo Iconiensi a.

CAPUT I.

Nascitur S. Nilus, Deiparæque offertur. Magnum in ipsa adolescentia in virtutibus et scientiis progressum facit. Variis a dæmone tentationibus appetitur, iisque superatis, fit monachus. E

B

Prologus biographi.

Gratia Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei et communicatio sancti Spiritus: bonum quippe est et ordiri a Deo et in Deum desinere: sit cum omnibus studiose audientibus et cum tenuitate mea mentisque paupertate, qui audacter historiam vitæ sancti Patris nostri Nili junioris sum narraturus. Non enim per hominem, vel suggerente et adhortante hominis consilio, aggressus sum tale opus. Neque enim sunt nunc novissimis temporibus novissimorum horum seculorum, qui talia quærant et curiose appetant: quinimo multi, qui subsannant et injucunde hæc audiunt, quibus nec antiquorum Sanctorum narrationes, neque recens facta fide digna sunt, sed obstructis sibi plane omni ex parte viis ad utilitatem ferentibus, scopum unum habent in omnibus sibi propositum, ut eorum, quæ dicuntur, fidem metiantur suarum virium modulo; quod autem vires eorum superat, id vero illis tamquam a veritate C alienum mendacii suspicionem injiciat. Quapropter invisibilem mentem, Deum, inquam, Patrem et simul expertem principii temporis consempiternumque Verbum, et sanctissimum consubstantialemque Spiritum narrationis fundamentum jacientes, illam aggrediamur, etsi nulli alii profuturam, at certe nobis, qui in ea studium ponimus et nonnihil mentem a rebus terrenis abducimus, non mediocre emolumentum et lucrum allaturam, quemadmodum unguentariis aromatum tractatio suavitatem affert et voluptatem. Oportet igitur principio sermonis de civitate illa verba facere, quæ nobis edidit celeberrimum Nilum; ne quicquam eorum, quæ scire operæ pretium est, desit perscrutanti omnia de illo.

Nascitur S. Nilus Rossani et a teneris specimina virtutum

2 Rossanum scio notum esse omnibus, non eo solum nomine, quod Calabriæ finibus præsit et maxima sit civitas et ab insidiis hostium tuta, sed etiam, quia vastata universa provincia cunctisque urbibus redactis in potestatem colluvionis Sarracenorum, solum usque adhuc effugerit illorum perniciem. Quod quidem non humana prudentia, vel auxilio contigit, sed potentia et ope præcipuæ ejus urbis patronæ Dominæ nostræ Matris Dei semperque b Virginis Mariæ. Illa enim impiis Agarenis b sæpe de nocte irruentibus, ut arcem occuparent, simul atque ad muros accessissent, scalas etiam admovissent, e superiori loco apparuisse dicitur, specie

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καλὸν γὰρ ἐκ Θεοῦ ἄρχεσθαι, καὶ εἰς Θεὸν καταλήγειν· εἴη μετὰ πάντων τῶν φιλοπόνως ἀκροωμένων, καὶ μετὰ τῆς ἐμῆς εὐτελείας καὶ πτωχονοίας τοῦ μέλλοντος τολμηρῶς διαγγέλλειν περὶ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ νέου. Οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπου, οὐδὲ δι' ἀνθρωπίνης ὑποβολῆς ἢ παρακλήσεως τὸ τοιοῦτον ἔργον ἐγχειρισάμην. Οὐδὲ γάρ εἰσι νῦν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τῶν ἐσχάτων τούτων αἰώνων οἱ τὰ τοιαῦτα ζητοῦντές τε καὶ πολυπραγμονοῦντες· τοὐναντίον μὲν οὖν, πολλοὶ οἱ μωκίζοντες, καὶ πρὸς ταῦτα ἀηδιζόμενοι, οἱ μήτε τοῖς παλαιοῖς διηγήμασι τῶν ἁγίων πιστεύοντες, μήτε τοῖς νεωστὶ τελειωθεῖσιν πειθόμενοι· ἀλλὰ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῖς τὰς τῆς ὠφελείας ὁδοὺς ὡς εἰπεῖν ἀποφράξαντες, ἕνα σκοπὸν ἐν ἅπασι τίθενται, τὸ πρὸς τὰ ἑαυτῶν μετακρίνειν τὸ πιστὸν ἐν τοῖς λεγομένοις· τὸ δ' ὑπερβαῖνον τὴν ἑαυτῶν δύναμιν, ὡς ἔξω τῆς ἀληθείας ταῖς τοῦ ψεύδους ὑπονοίαις καθυποβάλλειν. Διὸ τὸν ἀόρατον νοῦν, τὸν Θεόν φημι καὶ πατέρα, καὶ τὸν ἄναρχόν τε καὶ συναΐδιον Λόγον, καὶ τὸ πανάγιον καὶ ὁμοούσιον Πνεῦμα, θεμέλιον καὶ ἀρχὴν προθέμενος τοῦ λόγου, οὕτω τῆς F διηγήσεως ἀπαρξώμεθα· εἰ καὶ μήτοι γέ τινι χρησιμεύσουσαν ἄλλῳ, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐνταύτῃ ἀσχολουμένοις, καὶ μικρόν τι τὸν νοῦν ἐκ τῶν γηίνων ἀπαγομένοις οὐ μικρὰν τὴν ὄνησιν καὶ τὸ κέρδος ἐργαζομένην, καθάπερ τοῖς μυρεψοῖς ἡ τῶν ἀρωμάτων ἀναστροφὴ τὴν ἐξ αὐτῶν ἡδύτητα καὶ ἀπόλαυσιν. Δεῖ τοίνυν τὴν ἐνεγκοῦσαν τοῦτον ἡμῖν τὸν ἀοίδιμον Νεῖλον προτάξαι τῷ λόγῳ, ἵνα μηδὲν τῶν δεόντων ἐλλείπῃ τῷ πάντα τὰ κατ' αὐτῶν ἐρευνῶντι.

2 Τὸ Ῥουσιάνου οἶδ' ὅτι πάντες γινώσκουσιν, οὐ μόνον διὰ τὸ προκαθῆσθαι τοῖς τῆς Καλαβρίας τέρμασι, μέγιστόν τε τυγχάνειν ὁμοῦ καὶ ἀνεπιβούλευτον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ καὶ πάσης τῆς χώρας ἐρημωθείσης, καὶ πασῶν τῶν πόλεων ἔργον γεγενημένων τῆς τῶν Σαῤῥακηνῶν πολυπληθείας, μόνον διαφυγεῖν μέχρι καὶ νῦν τῆς αὐτῶν ἀπωλείας τὸν νόμον. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνης σοφίας ἢ βοηθείας συνέβη, ἀλλὰ τῇ δυναστείᾳ καὶ ἀντιλήψει τῆς ἐκεῖ ἐπισκιαζούσης ἐξαιρέτως δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας· ἥτις πολλάκις τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἐν νυκτὶ προσελθόντων, καὶ συλῆσαι τὸ φρούριον βουληθέντων, ἅμα τῷ προσεγγίσαι αὐτοὺς τῷ τείχει, ὥστε καὶ κλίμακα ἐπιθεῖναι, λέγεται ἄνωθεν ὡς γυνὴ πορφυ-

A πορφυροφόρος ἐποφθῆναι αὐτοῖς, λαμπάδας ἐνταῖς χερσὶ κατέχουσα, καὶ ταύταις αὐτοὺς καταβάλλουσα, καὶ τοῦ τείχους ἀποδιώκουσα. Καὶ τοῦτο σαφῶς ὡμολόγουν οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πρόσφυγες. Ἐκεῖθεν τοίνυν ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ἀνέτειλεν, καὶ ἐκεῖσε τὰς τῆς σωματικῆς ἡλικίας ἀρχὰς κατεβάλετο, δῶρον ἀπὸ Θεοῦ χαρισθεὶς τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ· πρὸς γὰρ ἀδελφῇ ἐτέχθη ἄῤῥεν αὐτοῖς ἐπιθυμητικῶς· καὶ δῶρον παρ' αὐτῶν ἐνεχθεὶς, καὶ τῷ οἴκῳ τῆς Θεοτόκου εὐθύμως ἀποκληρωθείς. Φύσεως δὲ εὐκληρίας τυχὼν, καὶ νοὸς ὀξύτητος, καὶ φρενῶν ἀστειότητος πάντας τοὺς συνηλικιώτας αὐτοῦ ὑπερέβαλεν ἔν τε συνέσει, καὶ ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ, καὶ τῇ τῶν γραφῶν συνεχεῖ ἀναγνώσει, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐρωτήσεσιν· ὥστε θαυμάζειν αὐτοὺς πόθεν τῷ τοιούτῳ βρέφει τὰς γραφὰς ἐρευνᾷν, καὶ ἐπερωτᾷν τὰ τοιαῦτα. Ἠγάπα γὰρ ἀεὶ τῶν ἁγίων πατέρων τοὺς βίους ἐκ νεότητος αὐτοῦ, Ἀντωνίου φημὶ δὴ, Σάβϐα τε καὶ Ἱλαρίωνος, καὶ τῶν λοιπῶν τῶν γεγραμμένων ἐν τῇ αὐτῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ μετὰ πολλοῦ πόθου καὶ συνέσεως αὐτοὺς ἀεὶ διεξήρχετο. Ὅθεν καὶ αὐτῷ τὸ μισοπόνηρον εἶναι, καὶ ἀποστρέφεσθαι τὰς ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀρχόντων διατριβὰς, μισεῖν τε καὶ ἀποβδελύττεσθαι πᾶσαν περιεργίαν, καὶ ἐξουθενεῖν τὰ λεγόμενα φυ-
B λακτὰ, καὶ τοὺς λεγομένους ἐξορκισμούς· καίτοιγε οὐδὲ τῶν τοιούτων ἀπορήσας βίβλων διὰ νοὸς ὀξύτητα, καὶ σπουδὴν τὴν ἐν ἅπασι.

3 Μετ' οὐ πολὺ γοῦν τῶν γονέων αὐτοῦ τὸν βίον ἀπολιπόντων, καὶ παρὰ τῆς ἀδελφῆς ἀνατρεφομένου, καὶ εὐσεβῶς ἐκπαιδευομένου· ἦν γὰρ καὶ αὐτὴ φιλόθεος πάνυ, εἰ καὶ τὸν τοῦ βίου ζυγὸν ὑπεισῆλθεν· ἡνίκα δὲ τῆς ἡλικίας τὸ ἄνθος αὐτῷ προσετέθη, οὐχ ὑπῆρχεν ὁ τῆς νουθεσίας τὸν χαλινὸν ἐπιθεῖναι τῷ νέῳ σπουδάζων, καὶ διὰ συνεχοῦς διδασκαλίας πρὸς τὰ κρείττονα αὐτὸν ὁδηγήσων, οὐ τῶν ἐπισκόπων τις, οὐχ' ἱερέων, οὔθ' ἡγουμένων ἢ μοναζόντων· σπάνιον γὰρ ἦν ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις ἐκεῖσε τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι καὶ βδελυκτόν. Στοχασάμενος οὖν ὁ διάβολος τὸ μέλλον ἐξ αὐτοῦ ἀναφύεσθαι κέρδος, καὶ ὡς ἀντίπαλος αὐτῷ καὶ ἐχθρὸς εὑρεθήσεται μέγας· δεινὸς γάρ ἐστιν ἐκ τῶν προλαβόντων τεκμηριῶσαι τὸ μελλον· ἤρξατο κατατοξεύειν τὰς τῶν γυναικῶν ἀγάμους ἐπὶ τῶν κάλλει τοῦ νέου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ καλλιφωνίᾳ τῆς ψαλμῳδίας αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐν ἅπασι διεγέρσει τε καὶ ἐπιτηδειότητι. Διὸ οὔτ' ἴσχυσεν ἀποδρᾶσαι τὰς αὐτῶν πολυτρόπους παγίδας· ἀλλὰ καθάπερ ἔλαφος πληγεὶς εἰς τὸ ἧπαρ, θηρεύεται ὑπὸ μιᾶς αὐτῶν, ὡραιότητι μὲν καὶ φύσεως κάλλει τὰς ἄλλας ὑπερβαλλούσης, ἐκ γένους δὲ εὐτελοῦς καὶ τοῦ τυχόντος καταγομένης. Ζεύγνυται τοίνυν αὐτῇ,
C καὶ θῆλυ τὸ πρώτως τεχθὲν παιδίον ὑπῆρξεν αὐτοῖς. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ παντέφορος πρόνοια, καὶ πάντα πρὸ τέλους γινώσκουσα, προϊδοῦσα τὴν μέλλουσαν δι' αὐτοῦ γενήσεσθαι τοῖς ἀνθρώποις μεγίστην ὠφέλειαν, καὶ ὅτι πολλοὶ δι' αὐτοῦ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμοι γενήσονται, οὐκ εἴασεν αὐτὸν ἐν τῷ βορβόρῳ τοῦ βίου κυλίεσθαι, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐμφυτεύει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν τοῦ θανάτου μνήμην ἀνέκλειπτον καὶ τὴν τῶν μελλόντων κολαστηρίων ἀτελεύτητον βάσανον. Ἔπειτα δὲ φρίκῃ μεγίστῃ, καὶ πυρετῷ σφοδροτάτῳ ἀεννάως παλαίειν αὐτὸν συνεχώρει, ὡς προβλέπειν καθ' ἡμέραν πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὸν ἅρπαγα θάνατον.

4 Ἐν μιᾷ γοῦν τῶν ἡμερῶν μηδὲν εἰρηκὼς, μηδὲ θαῤῥήσας τὸ μυστήριον ἀνθρώπῳ τινὶ, πορεύεται πρός τινας χρεωστοῦντας αὐτῷ ποσὸν ἱκανὸν, λέγων πρὸς αὐτούς· Ἀμπελῶνα κάλλιστον εὕρεκα, καὶ ἔχω ἀνάγκην τοῦ ἀγοράσαι αὐτόν. Λαβὼν δὲ ἐξ αὐτῶν ὅσον ἂν εὑρέθησαν ἔχοντες, τὸ λεῖπον καταλείψας, ἔξεισι τῶν ἐκεῖσε τῇ νόσῳ βαρέως κατατρυχόμενος. Συνείπετο δὲ αὐτῷ καὶ μοναχός τις Γρηγόριος τῷ ὀνόματι, ποδηγέτης αὐτῷ τῆς πρὸς τὸ μοναστήριον ἀπαγούσης ὁδοῦ γενόμενος. Φθάσας δέ τινα ποταμὸν, καὶ εἰσελθὼν τοῦ περάσαι αὐτὸν, τότε ἔγνω τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδηγοῦσαν αὐτὸν ἀντίληψιν βοηθοῦσαν αὐτῷ, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἄγουσαν βούλημα. Τῆς γὰρ νόσου κατὰ τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ, καθάπερ φορτίον βαρὺ,

mulieris purpura indutæ, facesque in manibus ha- D
bentis, quibus dejiciebat illos et e muro depellebat. Et hoc aperte fatebantur, qui ex illis transfugæ fuerunt. Inde ergo sanctus pater Nilus exortus est, et illic primas ætatis suæ partes transegit, muneris loco parentibus a Deo datus : namque post unam sororem Masculus hic optantibus susceptus est et oblatus Deo ab illis, Deique matris ædi c liberaliter dicatus. Præclaram porro indolem feliciter sortitus et acumen mentis morumque suavitatem, æquales omnes superavit sagacitate et responsis et diligenti Scripturarum lectione, nec non interrogationibus, quas proponebat magistris ; ut mirarentur illi, unde tantum huic Puero ingenium, quo scrutaretur Scripturas et de rebus hujusmodi interrogaret. Familiare enim erat illi a juventute sanctorum Patrum Vitas evolvere, Antonii, inquam, Sabbæ et Hilarionis, aliorumque, quos Ecclesia Catholica celebres habet, avidoque animo mentisque attentione semper eas lectitabat. Unde etiam illi obvenit, ut odium in vitia conciperet et in ædibus nobiliorum conventus declinaret, omnemque refugeret et abominaretur curiositatem et aspernaretur, quæ phylacteria d vocant
et adjurationes; quamquam libri etiam, qui de his E
agunt, illi non deessent ob aciem ingenii et studium omnia sciendi.

A. DISCIPULO.

c

d

3 Ergo non multo post parentibus vita functis, cum a sorore educaretur pieque institueretur (nam et illa fœmina erat valde religiosa, licet in matrimonio collocata) ubi florentem juventutis attigit ætatem, non erat, qui frænum Adolescenti vellet injicere, assiduaque disciplina dux illi esset ad optima, non episcopus, non sacerdos, non abbas, non monachus, perraro enim ibi per illa tempora videbatur monasticus habitus, ne dicam et contemptibilem fuisse. Conjiciens ergo diabolus, quid lucri esset allaturus et quam gravis sibi futurus esset adversarius (acer enim est ex anteactis conjector futuri) cœpit innuptas puellas configere telo formæ Adolescentis et suavitatis cantus et egregiæ indolis. Idcirco nec multiplices earum laqueos potuit evitare, sed veluti cervus transfixo jecore, unius ex illis captura fit, pulchritudine formaque eleganti præstantioris omnibus, sed infimo loco natæ. Copulatur ergo cum illa, primaque illis soboles femella nascitur e. At vero universa prospiciens Dei providentia, quæ omnia novit, antequam ad finem perducantur, prævisa utilitate maxima per eum futura hominibus
multorumque salute, qui regni cœlorum hæredes per F
eum futuri erant, non permisit, eum volutari in cœno hujus vitæ ; sed primo quidem inserit cordi ipsius jugem mortis memoriam et futurorum suppliciorum perpetuo duratura tormenta. Deinde vehementi frigore febrique ardentissima vexari illum sine intermissione permittebat, ut sibi ob oculos quotidie versaretur rapacissima mors.

et scientia edit. Post susceptam filiam mortis continua meditatione et corporis ægritudine

e

4 Quadam ergo die nihil omnino effatus et arcanum suum nulli communicans, profectus est ad quosdam, a quibus sibi pecuniæ summa non minima debebatur, et ait ad illos : Pulcherrimam inveni vineam et necesse mihi est illam emere. Accepta igitur pecunia, quantam illi habebant, dimisso, quod reliquum erat, abit ex iis locis gravi morbo laborans. Sequebatur vero illum monachus quidam, Gregorius nomine, dux viæ ad monasterium ducentis. Cum vero ad flumen quoddam venisset, ingressus ut trajiceret, tunc agnovit Dei præeuntis auxilium et eo trahentis, quo ipse volebat. Morbo enim veluti pondere in medio amne ab humeris excusso,

ad pœnitentiam retrahitur et statuit vitam monasticam amplecti.

A cusso, levatus est et reliquum viæ conficiebat alacriter, lætusque canebat : Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Ubi pervenit ad monasteria, quæ Mercurii vocantur *f*, et vidit cœlestes illos et admirabiles viros, magnum inquam, Joannem *g*, et percelebrem Fantinum *h*, et angelica puritate Zachariam *i*, cæterosque omnes opere et sermone Dei præstantissimos, aspectu eorum humilique habitu stupefactus lacrymas affatim profudit, divinoque zelo vehementer accendebatur. Et ipsi contra, senilem in juvenili corpore sensum intuiti, morumque stabilitatem et aptam ad bona quæque habitudinem necnon lectionis suavitatem admirati mentisque perspicaciam, præsago cognoverunt oculo, multiplicandam in eo Spiritus gratiam, quodque futurum esset, ut multi per eum fierent hæredes regni cœlorum. Itaque illum et benedictionibus cumularunt et piis precationibus munierunt. Non multum interfluxit temporis, et ecce tibi terroris et minarum plenæ perferuntur ad monasteria litteræ a prætore totius provinciæ, ut si quis imponere manus auderet tali Clerico, manus ei præciderentur, ejusque monasterium fisco addiceretur *k*. Quibus perterriti monasteriorum præ- B fecti, consilio inito, cogitarunt, illum transmittere in locum extranei principatus, ut ibi sacro indueretur ille habitu, et ipsi se liberarent a principum indignatione.

5 Considera mihi tunc luctam inter angelum et satanam ; illius quidem, ut hunc Virum eriperet e turbulenta ac tenebricosa hac vita eductumque in terram promissionis, hoc est, ad institutum eorum, qui propter Dominum asperitate vitæ se exercent, ut proprium Deo dicaret, alterumque efficeret Moysem ; hujus vero omnem machinam, omnem moventis lapidem, ut hujusmodi bonum impediret ; quod fieri non potuisse, re ipsa probatum est. Neque enim poterant universa terræ regna collatis viribus Nili animum a proposito deterrere. Cogitat ergo Vir Dei migrare in monasterium. S. Nazarii *l* vocatum, ibique perficere, quod optabat. Quod ubi cognovit omnium bonorum adversarius, antevertit et difficiles laqueos per viam tendit, volens, ut quoquo modo retardaretur Vir justus a suo cursu. Ergo facienti iter, Deumque psalmis et hymnis fusisque ex imo corde precibus alloquenti, dum littori vicinus est jam aspectu maris exhilarandus, ecce prosilit e sarmentis barbarus, et sicut olim vipera Paulum, ita Virum justum manu prehendit, simulque ultra gra- C diebantur. Non longe profectis, en multitudo Sarracenorum ad dextram sub nemore stratorum, nigrorum Æthiopum *m*, feris intuentium oculis, truces vultus habentium et omnino dæmonibus consimilium: ad lævam vero naves magnæ subductæ, quod ventum illi secundum, ut par est, ad commodam navigationem exspectarent. Hæc ut repente vidit beatus Nilus, horribilemque et inusitatum illum aspectum et peregrinum contuitus habitum, non mente dimotus est, nec omnino facies illi immutata est, aut stuporem ullum passus est ; sed manu sensim ad pectus admota, signo Crucis sese armavit et audacter ac viriliter ad interrogata respondebat. Ceteris enim omnibus divina providentia, veluti fræno quodam detentis et in eodem loco quasi stupore correptis, solus cum eo loquebatur, qui eum tenuerat ; quisnam esset et cujas et quo iret, singula perquirens.

6 Illo vero fatente ingenue et patriam et genus et consilium, admiratus barbarus juventutis florem, nondum enim expleverat tricesimum annum, et vestimentorum decorem ; adhuc enim mundanum gerebat habitum ; necnon prudentiam in respondendo, ait ad illum : Non decet talem te Juvenem monasticis laboribus jam contabescere, sed prope

ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτοῦ, προθύμως τοῦ λοιποῦ D τὴν ὁδὸν διήνυε, καὶ τερπόμενος ἔψαλλεν· Ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, Κύριε, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου. Καταλαβὼν δὲ τὰ περὶ τὸ Μερκούριον μοναστήρια, καὶ θεασάμενος τοὺς οὐρανίους ἐκείνους καὶ θαυμασίους ἄνδρας· λέγω δὴ Ἰωάννην τὸν μέγαν, καὶ Φαντῖνον τὸν περιβόητον, Ζαχαρίαν τὸν ἰσάγγελον, καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας πράξει καὶ λόγῳ θειότατα διαπρέποντας. Καὶ καταπλαγεὶς ἐπί τε τῇ θεωρίᾳ αὐτῶν, καὶ τῷ ταπεινῷ σχήματι, πλήρης δακρύων ἐγένετο, καὶ πρὸς ἔνθεον ζῆλον σφοδρῶς ἀνεφλέγετο. Καὶ αὐτοὶ δὲ θεασάμενοι παλαιὸν φρόνημα ἐν νεαρῷ σώματι, ἤθους τε πῆξιν, καὶ κατάστασιν εὔχρηστον· καὶ ἀγασθέντες ἐπὶ τῇ γλυκύτητι τῆς αὐτοῦ ἀναγνώσεως, καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ νοὸς ὀξύτητι, ἔγνωσαν προορατικῷ ὄμματι τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ μέλλουσαν πολυπλασιάζεσθαι χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ὡς πολλοὶ δι᾽ αὐτοῦ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονόμοι γενήσονται. Καὶ εὐλογίαις αὐτὸν κατεπλούτησαν, καὶ εὐχαῖς κατεστήριξαν. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ γράμματα καταπληκτικὰ, καὶ ἀπειλαὶ φρικώδεις παρὰ τοῦ πάσης τῆς χώρας ἐπικρατοῦντες τὰ μοναστήρια κατελάμβανεν· ὡς εἴ τις τολμήσειε χεῖρα ἐπιβαλεῖν κληρικῷ τῷ τοιῷδε, τὴν χεῖρα μὲν αὐτοῦ ἀποκόπτεσθαι, τὸ δὲ μοναστήριον τούτου δημεύεσθαι· Ὑφ᾽ ὧν καταπλαγέντες οἱ τῶν μοναστηρίων ἐξάρχοντες, ἐβουλεύσαντο τοῦτον ἐφ᾽ ἕτερον κράτος ἐκπέμ- E ψασθαι, κἀκεῖσε τὸ ἅγιον σχῆμα ἐνδύσασθαι, καὶ ἑαυτοὺς ἀπειράστους φυλάξαι τῆς τῶν κρατούντων ἀγανακτήσεως.

5 Ἆθρει δὴ τότε πάλην ἀγγέλου τε καὶ διαβόλου· τοῦ μέν, ὅπως τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀπαλλάξῃ τοῦ ταραχώδους καὶ σκοτεινοῦ βίου, καὶ πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἥτις ἐστὶν ὁ βίος τῶν διὰ Κύριον ἀσκουμένων, ἐξάξας τῷ Θεῷ προσοικειώσῃ, καὶ ἄλλον Μωϋσέα ποιήσῃ· τοῦ δὲ πᾶσαν μηχανὴν, καὶ πάντα λίθον κινοῦντος, ὅπως τὸ τοιοῦτον ἀγαθὸν ἐμποδίσῃ, ὅπερ ἀδύνατον ἀπεδείχθη. Οὐ γὰρ ἐδύναντο πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς συναχθῆναι, ἵνα τὸν Νεῖλον ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμῆς ἰσχύσωσιν ἀναστεῖλαι. Σκέπτεται τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος καταλαβέσθαι τὸ τοῦ ἁγίου Ναζαρίου καλούμενον μοναστήριον, κἀκεῖ, τὸ τοῦ πόθου πληρῶσαι ἐπάγγελμα. Ὅπερ νοήσας ὁ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνθιστάμενος, προλαμβάνει τὰ ἔμπροσθεν, καὶ παγίδας δεινὰς κατὰ τὴν ὁδὸν τίθησιν, οἵῳ δή ποτε τρόπῳ τὸν δρόμον τοῦ δικαίου ἐκκόψαι βουλόμενος. Καὶ δὴ τὴν ὁδὸν διανύοντι, καὶ τῷ Θεῷ προσλαλοῦντι ψαλμοῖ καὶ ὕμνοις, καὶ ὁλοψύχοις δεήσεσιν, μέλλοντι πρὸς κτὴν ὑπεξέρχεσθαι, καὶ τῷ τῆς θαλάσσης εἴδει καθωραΐζεσθαι, βάρβαρος εἰς ω φρυγάνων ἐκπηδήσας, καθάπερ ποτὲ ἡ ἔχιδνα τοῦ Παύλου, τῆς χειρὸς τοῦ ἁγίου ἐδράξατο, καὶ ὁμοῦ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἴχοντο. Οὐ πολὺ τὸ διάστημα, καὶ ἰδοὺ πλῆθος F Σαῤῥακηνῶν ἐκ δεξιῶν ἀνακεκλιμένων ὑπὸ τὸ ἄλσος, μελάνων Αἰθιόπων, ἀγριοφθάλμων, κακοπροσώπων, καὶ πάντων δαίμοσι προσεοικότων· πρὸς δὲ τὸ ἕτερον μέρος, μέγεθος πλοίων πρὸς τῇ γῇ σεσυρμένων, τὸν αἴσιον πλοῦν ὡς εἰκὸς ἀπεκδεχομένων. Ταῦτα ἰδὼν ὁ μακάριος Νεῖλος ἀθρόον, καὶ τὴν δεινὴν καὶ ἀσυνήθη θέαν ἐκείνην, καὶ τὸ ξένον σχῆμα κατανοήσας, οὐ τῆς οἰκείας φρενὸς ὑπεξέστη, οὐδ᾽ ἠλλοιώθη ὅλως τὴν ὄψιν, ἢ τὸν λόγον παρεσαλεύθη, ἀλλ᾽ ἡσυχῇ τὴν χεῖρα βαλὼν ἐν τῷ στήθει, καὶ τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ ἑαυτὸν καθοπλίσας, εὐθαρσῶς καὶ ἀνδρείως ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ἐρωτήσεις· τῶν γὰρ ἄλλων ἁπάντων οἱόν τινι χαλινῷ τῇ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ προνοίᾳ κατασχεθέντων, καὶ οἷον εἰπεῖν ἐν τῷ τόπῳ ἀποναρκησάντων, μόνος ἐκεῖνος ὁ τοῦτον κρατήσας διελέγετο, τίς εἴη, καὶ πόθεν, καὶ ὅσῃ πορεύεται, πάντα διερευνώμενος.

6 Τοῦ δὲ τὴν πατρίδα, καὶ τὸ γένος, καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὁδοιπορίας ἀληθῶς ἀναγγείλαντος, ὁ τοῦτον θαυμάσας ὁ βάρβαρος ἐπί τε τῷ ἄνθει αὐτοῦ τῆς νεότητος· οὔπω γὰρ ἡλικίας ἐπλήρου χρόνον τὸν τριάκοντα· καὶ ἐπὶ τῷ κάλλει τῶν ἱματίων, ἀκμὴν γὰρ τοῖς ἀπὸ τοῦ κόσμου ἐκέχρητο· οὐμὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσεν αὐτοῦ, φησὶ πρὸς αὐτόν· Οὐκ᾽ ἔδει σε τοιοῦτον νεώ-

Margin notes: A. DISCIPULO — f — g h — i — k — *quod dæmon impedire conatur. Eo pergens, in Sarracenos incidit,* — l — m — *a quibus præter spem bene habitus*

A νεώτερον ὄντα τοῖς μοναχικοῖς πόνοις ἀπὸ τοῦ νῦν σεαυτὸν κατατῆξαι, ἀλλὰ πρὸς γῆρας, ὅτε οὐδὲν κακὸν δύνῃ ποιῆσαι, τότε ἂν πορεύθης, εἴγε ὅλως ἐβούλου, προς τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα. Οὔ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ ἐχέφρων ἀνὴρ, οὐ βούλεται ὁ Θεὸς ἀκουσίως ἡμᾶς εἶναι καλούς. Ἀλλ' οὐδ' ἰσχύει γέρων ἀρεσαι Θεῷ, ὥσπερ οὐδὲ σοὶ γαμβρὸς ἀσθενὴς, ἢ στρατιώτης νωθρὸς βασιλεῖ. Κἀγὼ νῦν ἐν τῇ νεότητι θέλω δουλεῦσαι τῷ Θεῷ, ἵνα ἐν γήρᾳ παρ' αὐτοῦ δοξασθῶ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος Ἀγαρηνὸς, καὶ ὥσπερ αἰδεσθεὶς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τῆς ἄνωθεν προνοίας τὴν καρδίαν μεταβληθεὶς, ἀπέλυσεν αὐτὸν, ὑποδείξας αὐτῷ τὴν ὁδὸν, μηδὲν σκληρὸν ἢ ἐναντίον ποιήσας ἢ λέξας αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ ἐπευξάμενος φασὶν αὐτῷ, καὶ προθυμοποιήσας αὐτὸν ἐν λόγοις ἱκανοῖς καὶ προτρεπτικοῖς εἰς ἀρετήν· Ἐπεὶ δὴ τοίνυν διέστησαν ἀλλήλων, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια πρὸς τὸν ἑαυτῆς θεράποντα σκέπην τε καὶ ἀντίληψιν ἐπεδείξατο ἐν μέσῳ καμίνου τε καὶ πυρὸς, καὶ ἐν μέσῳ λεόντων, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ ἁπάσης δυνάμεως ἀβλαβῆ καὶ ἀπήμονα τοῦτον διαφυλάξασα· ἵνα γνῷ καὶ αὐτὸς τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως οὐθενότητα, μικρὸν ἑαυτὴν ὑποστείλασα, καὶ ψιλὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς ἐνεργείας καταλείψασα· τότε δὴ τότε φόβος καὶ τρόμος ἐπιπίπτει αὐτῷ, καὶ δειλία θανάτου περιέσχεν αὐτόν. Ἐννοούμενος γὰρ εἰς ὅιων
B παγίδων ἐνεπεπτώκει πληθὴν, οὐδὲ τοὺς πόδας πρὸς τὴν ὁδὸν κατευθῦναι ἠδύνατο, ἀλλ' ὅλος διόλου κλονούμενος, πυκνὰ πρὸς τὰ ὄπισθεν ὑπεβλέπετο, τὴν τοῦ ξίφους τομὴν δολερῶς, ὥσπερ ἔθος αὐτοῖς, παρ' αὐτῶν αὐθωρὸν ἀπεκδεχόμενος. Ὁ δὲ Σαῤῥακηνὸς ὡς εἶδεν αὐτὸν μήτε ἄρτον, μήτε πήραν ἐπιφερομενον, μήτε οἴνου παράκλησιν, λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ ἄρτους ξηροὺς καὶ λίαν καθαρούς, ἤρξατο τρέχειν ὀπίσω αὐτοῦ, κράζων αὐτὸν ἀδελφὸν, καὶ προσμεῖναι τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ἐκβοῶν.

7 Ὅπερ εἰς μείζονα φόβον καὶ ἀγωνίαν, ὡς εἰκός, περιέβαλε τὸν νεανίαν, λογισάμενον ἀληθῆ ὑπειληφέναι ἑαυτόν· καὶ μόνον τὴν ψυχὴν παρετίθετο ταῖς χερσὶ τοῦ δεσπότου χριστοῦ. Τοῦτον ἰδὼν δειλανδρίσαντα ὁ Σαῤῥακηνὸς, καὶ τῷ δέει τὰς ὄψεις ἀχρωθέντα καθάπερ νεκρὸν, ἤρξατο ἐπιπλήττειν σφοδρῶς, καὶ τὸ ἄνανδρον ὀνειδίζειν αὐτῷ. Ἡμεῖς γάρ φησι λυπούμεθα περὶ σοῦ, ὅτι οὐδὲν ἔχομεν ἄξιον τῆς σῆς τιμῆς, καὶ σὺ τὰ μὴ πρέποντα λογίζῃ περὶ ἡμῶν· Δέξαι ταῦτα τὰ μικρὰ, ἅπερ ἐχορήγησεν ὁ Θεὸς, καὶ πορεύου ἐν εἰρήνῃ τὴν σὴν ὁδόν. Δεξάμενος τοίνυν ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος τοὺς ἄρτους, ὡς ἐκ Θεοῦ πεμφθέντας αὐτῷ, καὶ καταπλαγεὶς ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἀντιλήψει καὶ περιποιήσει τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτὸν, οὐδὲ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανὸν ἐπᾶραι ἠβούλετο· ἀλλ'
C ὥσπερ αἰδούμενος ἀναβλέψαι πρὸς τὸν θεὸν, κάτω τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν μετὰ πολλῆς ταπεινοφροσύνης νενευκὼς, μετὰ δακρύων τὰς τοῦ Δαυὶδ ἠφίει φωνάς. Τί ανταποδώσω σοι Κύριε λέγων περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκάς μοι μεγίστων σου εὐεργεσιῶν; σὺ γὰρ δέσποτα ἀντελάβου μου ἐκ γαστρὸς μητρὸς μου, καὶ οὐ συνέκλεισάς με εἰς χεῖρας ἐχθρῶν· Μετὰ δὲ ταῦτα κρούων τὸ στῆθος καὶ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ, ὡσανεὶ ἐπέπληττε τὴν ἰδίαν ψυχὴν, καὶ ἔλεγεν· Εὐλογει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον, καὶ μὴ ἐπιλανθάνου πάσας τὰς ἀνταποδόσεις αὐτοῦ. Ἐν τούτοις διανύσαντος τὸ λοιπὸν τῆς ὁδοῦ, καὶ λοιπὸν προσεγγίζοντος τῇ ἤδη προλεχθείσῃ μονῇ, ὑπαντᾷ αὐτῷ ἐν σχήματι ἱππέως ὁ τῶν δικαίων ἐχθρὸς, καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· Ποῦ πορεύῃ σὺ κληρικέ; μὴ μοναχὸς ὑπάγεις γενέσθαι ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ; καὶ ἵνα τί οὕτως ἐπλανήθης κακῶς; ὄντως κάλλιον ἠδύνασο ἐν τῷ οἴκῳ σου καθεζόμενος σῶσαι τὴν σὴν ψυχὴν, ἢ εἰσερχόμενος μέσον τῶν ἀγρίων τούτων θηρῶν· ἤρξατο δὲ κατηγορεῖν τοὺς μοναχοὺς, μυρίας λοιδορίας ἐπιχέων τῷ ὀνόματι αὐτῶν, φιλαργύρους τε καὶ κενοδόξους καὶ γαστριμάργους ἀποκαλῶν· καὶ ὅτι εἷς λέβης τοῦ μαγειρίου αὐτῶν ἐχώρησεν ἄν με σὺν αὐτῷ τῷ ἵππῳ σταθῆναι ἐν μέσῳ αὐτοῦ. Μέλλοντος δὲ τοῦ δικαίου ἀποκριθῆναι αὐτῷ καὶ εἰπεῖν· σὺ τίς εἶ ὁ ἀνακρίνων καὶ μεμφόμενος τοὺς

senium, quando nihil mali poteris agere, tunc potius, D
si omnino tibi constitutum est, in hoc certamen descendes. At Vir prudens, Non, inquit, invitos nos esse Deus vult bonos: sed neque placere Deo potest senex, quemadmodum nec tibi gener infirmus, aut regi miles imbellis. Ego quoque nunc juventutis tempore Deo servire volo, ut, cum senuero, gloriam consequar ab illo. Hæc infidelis ille Agarenus cum audisset, virtutem Viri plane reveritus, imo potius Dei providentia cor ejus mutante, dimisit illum, viam commonstrans, cum nihil aspere aut hostiliter in eum egisset, aut dixisset: sed bona etiam precatus illi esset, ut aiunt, verbisque alacritatem addidisset non paucis et ad virtutem incitantibus. Ut alter ab altero digressus est, cum Dei gratia suo Famulo defensionem præstitisset et præsidium in media fornace ignis, atque inter leones, imo vero serpentes et scorpiones totamque inimici potentiam servasset illæsum et incolumem, ut agnosceret et ipse naturæ imbecillitatem, et nihil esse vires humanas, paululum sese illa contraxit, et sua quasi vi operante orbatum destituit. Tunc vero illum timor ac tremor corripere, pavorque mortis apprehendere. Recogitans enim, in quos laqueos et quam multos incidisset, et pedes ipsos ad iter dirigere non poterat, sed omnino titubans, retro sæpe respiciebat, gladio se per dolum, ut moris est ipsis, feriendum E
jamjam exspectans. At Sarracenus cum vidisset, eum nec panem habere, nec peram, nec vini refocillationem, acceptis panibus non quidem recentibus, sed ex mundissima similagine, cœpit post ipsum currere, fratrem vocans et ut se venientem exspectaret acclamitans.

A. DISCIPULO.

7 Hoc majorem illi timorem, ut par erat, et horrorem injecit, opinatum, vera se suspicione perstringi. Itaque solum hoc agebat, ut animam in manus Christi Domini commendaret. Ergo ut vidit illum Sarracenus nimis pavitantem, et pallente vultu veluti mortuum, cœpit acriter increpare et timiditatis probrum objicere. Nos enim, inquit, de te dolemus, quod nihil honore tuo dignum habeamus, tu vero de nobis, quæ minus decet, cogitas. Accipe parva hæc, quæ Deus subministravit, et in pace tuum iter habeto. Accepit Vir Dei panes, tamquam sibi a Deo missos, et obstupescens tantam Dei de se curam ac sollicitudinem, ne oculos quidem attollere in cœlum volebat, sed veluti præ verecundia non audens intueri in Deum, et multa cum humilitate defixos in terram oculos habens, Davidis voces F
fusis lacrymis usurpabat: Quid retribuam tibi, Domine, pro omnibus, quæ mihi retribuisti, beneficiis maximis? Tu enim, Domine, suscepisti me de utero matris meæ; nec conclusisti me in manibus inimici. Post hæc tundens pectus et latera sua, objurgabat quodammodo animam suam, aiebatque: Benedic, anima mea, Domino et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto ejus. Benedic, anima mea, Domino et noli oblivisci omnes retributiones ejus. In his cum reliquum itineris confecisset, jamque esset prope monasterium, de quo supra diximus, fit illi obviam equitis forma piorum hostis et ait: Quo tu pergis, Clerice? Num ad hoc monasterium, ut monachum induas? Cur in adeo fœdum errorem male raptus es? potuisses domi tuæ sedens salutem animæ facilius consequi, quam inter has sylvestres feras. Cœpitque obtrectare monachis, et sexcenta convicia in monasticum jactare nomen, auro, inani gloriæ, ventrique deditos appellans: et unius, inquit, lebetis culinæ eorum totum me stantem cum hoc equo pars media caperet. Cum ad hæc respondere vellet Vir sanctus, ac dicere: Tu vero quis es, qui inquiris et reprehendis Dei famulos?

et cibis donatus et aliam a dæmone tentationem passus in cœnobium ingreditur.

A. DISCIPULO.

A Dignus enim est operarius alimonia sua, ille sicut aspis, obturatis auribus, rapido cursu ab eo recessit. Et Sanctus Crucis signo identidem se muniens, ac deprecatus Deum, ut se ab eo præservaret crimine, quemcumque monachum condemnandi, lætus in sanctum illud ingressus est monasterium.

δουλεύοντας τῷ Θεῷ; ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ· ἐκεῖνος βύσας τὰ ὦτα, ἀνεχώρησεν ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ ὅσιος καταφραγισάμενος ἑαυτὸν τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ δυσωπήσας τὸν Θεὸν ἐκτενῶς σκεπάσαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατακρῖναι τὸν οἱονδήποτε μοναχὸν, εἰσῆλθεν εὐθύμως εἰς τὴν ἁγίαν ἐκείνην μονήν. D

ANNOTATA.

a *Titulum sic expressit Caryophilus :* Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νείλου τοῦ νέου: Vita et res gestæ sancti et Deiferi patris nostri Nili junioris. *Dubito, an in codice ita Vitæ præfixus legatur. Certe Sirletus tantum habet ;* Vita et conversatio sancti patris nostri Nili.

b *Sic sæpius, uti et* Mauri, *Africani Sarraceni vocantur, quia creduntur, orti ex Ismaele, Agaris ancillæ et Abrahami filio. Calabriam porro ex Sicilia invaserant anno* 842, *expugnatisque variis urbibus et munimentis sic ibidem radices egerunt, ut Italiæ pene universæ per plura etiam secula excursionibus infesti fuerint, ac tandem ægre exterminari potuerint. Sæpius adversus illos Christianis opem præstitit Dei Mater Maria, qua de re vide Baronium ad annum Christi* 886 *num.* 7.

c *Sciommarius Nota* 18 *ad Vitam B. Bartholomæi ex Panegyrico Pancratii observat,* S. Nilum *in baptismo* Nicolaum *fuisse appellatum mutatumque pro more nomen, quando monachalem habitum induit ; de qua consuetudine etiam agit Nota* 13. *Rossanensis porro civitas singulariter Dei Matri protectrici devincta et dedicata est. Celebrata valde ibi fuit olim imago intemeratæ Virginis, peculiari nomine* Achiropiitos, *a Græco* ἀχειροποίητος *insignita. Sciommarius Nota* 4 *ex autographo Pancratii panegyrico, quem anno* 1230 *de B. Bartholomæo dictum asseverat, de prodigiosa illa imagine vertit sequentia.* Et ecce fere per septingentos annos ipsam *(civitatem Rossanensem Maria)* inhabitat in imagine non manupicta, nec manu facta, imo ut melius dicam, a Deo fabrefacta atque a Deo picta et ab omnibus Achiropiitos appellatur, atque hoc pacto invocata omnium vota exaudit, quippe quæ tali nomine delectatur. Non ex materia aliqua, coloribus scilicet confecta, aut ex humore aliquo quodammodo crassitieve, sed veluti quæ ex siccis et aridis lignis, quasi genitoribus, genita, octuaginta habentibus annos, quando vita labor et dolor est. Sic et divina ac miraculosissima ipsius imago non ex materia et crassa aliqua substantia, sed immaterialiter ac desuper a Deo depicta, gratiisque superabundans Deiparæ, cujus sanctæ ac sacræ imaginis miracula et prodigia narrare est impossibile. *Advertit idem,* Achiropiitos *appellatam fuisse iconem illam, quasi* non manufactam, *insolitique nominis originem, quam credo fabulæ suspectam tuto haberi posse, ex antiqua membrana aureis characteribus scripta, quæ etiam hodie in metropolitana ecclesia servatur, talem allegat. Mauritius imperator volens ad instantiam S. Ephrem Rossanensem decorare civitatem, eo sub annum* 586 *Constantinopoli plures familias et artifices misit. Cum ex illis quidam Sancti jussu imaginem Deiparæ in sacello quodam pingerent, prodigiose accidit, ut quæ pridie pinxerant, postridie deleta invenirentur. Quod cum pluribus diebus accidisset, pictores rem mirati, ex suis quempiam in sacello pernoctare jusserunt. Is vidit nocte illa Mulierem pulchritudine et majestate stupendam, quæ mandavit illi, ut visionem manifestaret. Postero autem die invenerunt perfectam imaginem. Credunt Rossanenses, eamdem hodieque superesse et coli in ecclesia metropolitana. Ad illam Dei Matri oblatus fuit Bartholomæus, ut in ejus Vita dicitur, credoque, de eadem hic sermonem esse.*

B E

d Φυλακτὰ *Sirletus vertit* incantationes : *Cangius explicat per* amuletum ad pellendos morbos : φυλακτήριον *quod idem est, utrumque et alia significat, ut apud Cangium in utroque Lexico videre est. Si recte ex adjunctis conjicio, non de typis quibusdam magicis aut tabulis diabolicis, sed de observationibus tabulisve astronomicis aut mathematicis, quæ tum temporis non solebant forte sine aliqua superstitione esse, hic loquitur biographus. Sane non amplius laudis inde* S. Nilo *accederet, quod magis operam non dedisset, quam quod a parricidiis sacrilegiisve abstinuerit. At non credo, biographum sanctum Abbatem inde laudare voluisse, quod a vitiis peccatisque, quæ in perditissimo quoque horrenda sunt, fuerit immunis : fateor tamen, quod sequitur* ἐξορκισμοὺς *aliorum interpretationi favere. An ergo seculo decimo tam familiares erant inter Græcos divinationes, vanæ observantiæ artesque similes, ut viro probo honori esset, iis non studuisse ?*

C F

e *Similia forte legerat Baronius in versione Metii, indeque, ni fallor, asserit, Sanctum matrimonio junctum fuisse. Ambigua sane res est ; quæ tamen sequitur cum suis adjunctis fuga contrarium mihi probabilius facit : reclamarent antecedentia et sententia præfecti de Sancto in monasterium non admittendo, quæ videri posset in fugam illam cadere, nisi rursus illi non obsequentes monachi sic nimis imprudentes depingerentur.*

f *Ubinam, aut quot fuerint monasteria illa a S. Mercurio appellata, invenire distincte non potui. Marafiotus Chronici Calabriæ lib.* 1 *cap.* 35 *tradit, monasterium S. Mercurii a S. Fantino ibidem quondam abbate nominari, nec longe a Palma castro ad oram maris Thyrreni Regium inter et Nicoteram sito, distare. At quæ ibi scribit omnia fere confusa sunt, et credibile est, monasteria illa ab irrumpentibus* x *et* xi *seculis Sarracenis excisa et deleta fuisse. Agresta in Vita S. Basilii parte* 3 *cap.* 3 *prope terram Parmensem seu Palmensem monasterium majus S. Mercurii collocat, quod verisimiliter idem est a Marafioto designatum.*

g *An tres viri hic cum laude nominati Fastis sacris inscripti sint, non videtur satis certo asseri posse : neque etiam satis certum est, an in eodem monasterio convixerint et abbates fuerint. Ughellus tom.* 9 *novæ editionis col.* 174 *omnes tres, inverso tamen ordine, catalogo sanctorum Ordinis S. Basilii inscriptos habet. Octavius Cajetanus catalogo, Operi de Siculis Sanctis præfixo, duos Joannes Ordinis S. Basilii monachos inscribit, alterique diem* v *Februarii, alteri* XXIV *assignat. De postremo, qui* Theristes *cognominatur, egit Henschenius ad præfatum diem, neque de illo hic sermo esse potest, si quid Gesta valent, quæ certe exarata sunt a biographo non parum posteriore. De primo, quem Cajetanus Juniorem ascetam cognominat et Ideæ Operis de Sanctis Siculis pariter insertum habet, ad dictum diem in Prætermissis dixerunt Majores mei, tum acturos se, cum instrumenta, quæ non habebant, nacti fuissent a Cajetano in prænuntiato Opere, quod, eo e vivis sublato, posthumum prodiit sub medium seculum* XVII. *Ibi porro tantum invenio tom.* 2 *pag.* 42 Fragmentum hymni ex MS. Condacario monasterii Basiliani S. Philippi Fragalatis, *quod nihil continet, quod certo suadeat, de hoc agi : sed nec etiam contrarium quidpiam. Res ad* v *Februarii in Operis Supplemento poterit examinari.*

h *Sanctos duos Fantinos, qui ad Calabriam spectant, a scriptoribus nonnullis confusos in Opere nostro discriminavit Pinius, alteriusque Acta illustravit die* XXIV *Julii, alterius* XXX *Augusti. De illo, cujus parentes imperatorum*

A *peratorum gentilium tempore martyrio coronati memorantur, hic agi non potest : secundus, qui et monasticam vitam in Calabria professus est et in Sarracenorum vexationibus per sexaginta annos luctatus, tandem in Orientem profectus et Thessalonicæ mortuus est, hic certe indicatur, ut liquebit capite 3 num. 25.* D

A. DISCIPULO.

i *Zachariam nullum in Fastos suos retulit Cajetanus : unicus in Opere nostro hactenus occurrit, de quo utcumque dubitari posset, die nimirum* XXIV *Martii, ubi ex vaga Menæorum annuntiatione breve texitur elogium.*

k *Tam severi a præfecto interdicti, quod hic narratur, ratio forte fuerit, quam intellexerat,* S. Nili *fuga ab invita conjuge, quam, nisi uxor vel mortua sub hoc tempus fuerit vel consenserit, non putem satis prudenter adjuvare potuisse seniores illos monachos. Vide dicta ad litteram* e.

l *Incertum est, quousque extenderit se jurisdictio præfecti, extra cujus provinciam erat hoc cœnobium; at fuit sane arctis limitibus septa, si ex monasterio S. Mercurii, quod a castro Palma non longe aberat, ad cœnobium S. Nazarii, quod hodie S. Filareti vocatur, tantum missus fuit* S. Nilus. *Tradit hoc laudatus Agresta additque, monasterium illud S. Filareti, unico tantum milliari ab oppido Seminara abesse, in eoque monachalem habitum accepisse Sanctum nostrum. Seminara distat a Palmensi territorio vix quinto milliari. Nescio autem, an Palma Seminaram euntibus mare ad lævam, a dexteris nemora esse possint. Sic tamen paulo post describitur* S. Nili *iter.*

m *Ex Africa in Siciliam, inde in Calabriam irruperant Sarraceni.*

CAPUT II.

In cœnobium, admissus vixque habitum nactus destinatur alteri monasterio prælatus, sed sollicite illam ceterasque dignitates refugit, abstinentiæ et humilitati studens. Prophetiæ spiritu claret. Ad cellam solitariam se recipit.

B

Καὶ προσκυνήσας τόν τε ἡγούμενον, καὶ πάντας τοὺς ἀδελφούς, καὶ παρακαλέσας ἵνα εὔξωνται ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς κύριον, προσεδέχθη παρ' αὐτῶν ὡς υἱὸς καὶ ἀδελφὸς ἀγαπητός· ἰδόντες δὲ αὐτὸν κεκοπιακότα λίαν ἐκ τῆς ὁδοῦ, φιλοφρόνως ἐδεξιώσαντο αὐτὸν ἔν τε ἰχθύσι καὶ οἴνῳ καὶ τῇ λοιπῇ παρακλήσει τῶν ἀδελφῶν, καθὼς αὐτοῖς εἴθιστο· αὐτὸς δὲ τὰ πολλὰ παριδὼν ὡς ἀνοίκεια ὄντα τοῖς εἰσαγωγικοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς σφριγῶσι τῇ τῆς νεότητος ἀκμῇ, καὶ βουλομένοις τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ὑπελθεῖν, ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι τὴν χρείαν ἀπεπλήρου τοῦ σώματος, ἀνάξιον ἑαυτὸν κρατῶν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτῶν μεταλήψεως. Εἶτα μετὰ ταῦτα ἀνατίθησι τῷ ἡγουμένῳ πάντα τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ τὸν λογισμὸν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ, παρακαλῶν τῷ τοιούτῳ σκοπῷ ἐνδῦσαι αὐτὸν τὸ σχῆμα τῶν μοναχῶν, ὥς τε μὴ πλέον τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ποιῆσαι ἐν αὐτῇ τῇ μονῇ, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ βουλῇ καὶ εὐχῇ ὑποστρέψαι αὐτὸν πρὸς τοὺς ἁγίους πατέρας, οἷς ᾠκειώθη ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ ἀπήλειψαν αὐτὸν νουθεσίαις καὶ διδασκαλίαις πνευματικαῖς. Πρὸς τούτοις ὁ μὲν ἀββᾶς ἠβούλετο ἅμα τοῦ καθιερῶσαι αὐτὸν, καὶ ἡγούμενον καταστῆσαι ἐν ἑτέρῳ μοναστηρίῳ αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ἀκούσας τοῦ τοιούτου λόγου, τοσοῦτον ἐφάνη αὐτῷ φορτικὸν καὶ ἀπρεπὲς, ὅτι καὶ δεξιὰς C δέδωκε τῷ Θεῷ τοῦ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας, εἰ πατριάρχην βουληθείη τις καταστῆναι αὐτὸν, μηδόλως ποτὲ καταδέξασθαι οἵαν δήποτε ἀρχήν· ἀλλ' ἀρκετὸν τυγχάνειν αὐτῷ, τὸ ἐν τῇ τάξει τῶν μοναχῶν εὐαρεστῆσαι Θεῷ, καὶ μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀπολλῦντα τὸ σωφρονεῖν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τισὶν ὅροις περιέσφιγξεν ἑαυτὸν, ὑφ' ὧν ὡς περιεκτικωτέροις καὶ κεφαλαιωδεστέροις τῶν ἀρετῶν συγκροτούμενος, τὰ λοιπὰ πάντα ἐπαινετὰ καὶ καλὰ τούτοις συνέψονται ὡς ἐν ἁλύσεσιν ἐχόμενα. Ἔστι δὲ ταῦτα· τὸ φυλάξαι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν ἁγνείᾳ καὶ καθαρότητι, ὡς προσφορὰν καὶ δῶρον προσενεχθὲν τῷ Χριστῷ· καὶ τὸ ἀπέχεσθαι φιλαργυρίας, τῆς ῥίζης πάντων τῶν κακῶν μέχρι καὶ ἑνὸς ὀβολοῦ· καὶ τὸ μὴ ἐκβάλλειν μοναχὸν ἢ ἡγούμενον ἀπὸ τῆς ἰδίας μονῆς ἕνεκεν τῆς παροικίας αὐτοῦ.

9 Τούτων ἕνεκα τῶν κανονισθέντων καὶ ὁρισθέντων αὐτῷ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀμφιάσει τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος, πολλοὺς καὶ μεγίστους ὑπέμεινε πειρασμούς· πρὸς γὰρ τὸ ἀντιτεῖνον μᾶλλον ἡ μάχη ἐστὶν κατὰ τὸ· ἐν ὁδῷ ταύτῃ ᾗ ἐπορευόμην, ἔκρυψαν παγίδα μοι. Τῇ δε... ἀλλὰ ἀποκρίνεται μετὰ ἀπονοίας, καὶ φησίν· Ὕπαγε καλόγηρε, δέκα ἔτη ὑπάρχουσιν αἱ ἡμέραι μου· ἐν τοῖς ὀκτὼ ἔτεσι πληρώσω τὰ τῆς ψυχῆς μου ἐπιθυμήματα, καὶ τοὺς ἐχθραίνοντάς μοι ὑποτάξω, ὡς θέλω ἐγώ· εἰς

Cumque venerabundus consalutasset hegumenum et cunctos fratres, rogassetque, ut sibi Dominum propitium redderent, receptus est ab iis ut filius et frater carissimus : et cum vidissent eum valde fessum de via, perhumaniter acceperunt, appositis piscibus et vino et ceteris, quibus se reficere monachi solent. At is, posthabitis pluribus, quod minus convenirent statum ineuntibus religiosum, et præsertim in ipso juventutis flore ferventibus et Christi jugum subire volentibus, pane tantum et aqua corporis indigentiam explebat, indignum se putans ob Christi amorem vel illis vesci. Deinde hegumenum de rebus suis certiorem facit, enarratque omnia, et consilium exponit suum, cur illuc venisset rogans sibi monasticum habitum dari ea lege, ut ne plus quadraginta dies in illo monasterio moraretur, sed cum bona ejus venia et benedictione liceat sibi reverti ad sanctos patres, quibus initio addictus esset, et a quibus fuisset inunctus admonitionibus et institutionibus spiritalibus. At vero abbas simul atque consecrasset illum, hegumenum volebat præficere alteri suo monasterio. Quod ut ille audivit, adeo visum sibi est grave et indignum, ut Deo quoque ex illa hora spoponderit, se nullam prorsus suscipere præfecturam, etiamsi ad patriarchatum vocaretur, sed sibi satis esse, si in monachorum ordine Deo placeret et non sapere plusquam oportet sapere, posthabita sobrietate. Quin et alios quoque præfixit sibi terminos, quos tamquam plura comprehendentes et principaliores virtutes, cetera omnia laudis et honestatis plena sibi iis obstricto tamquam annuli catenarum connexa, subsequerentur. Ea vero sunt, ut corpus sibi castum purumque servaret jam Christo tamquam hostiam et munus oblatum, avaritiam fugeret, radicem malorum omnium, usque ad unum obolum : ut nullum monachum, aut hegumenum de suo exturbaret monasterio ad parandum sibi mansionem.

E

Abstinentiam, humilitatem et paupertatem rigide colit.

F

9 Propter hæc sibi constituta et fixa, dum angelicum sumeret habitum, multas et maximas passus est vexationes. Ubi enim major repugnantia, ibi semper pugna, juxta illud : In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi..... a Sed respondet amentia raptus et ait : Recede Monache; vitæ meæ dies anni decem sunt. Per octo annos explebo animæ meæ desideria et inimicos meos mihi subjiciam, sicut volo ego : duobus vero annis

Obstinato peccatori mortem prædicit :

a

A annis pœnitentiam agam et recipiet me Deus, ut olim meretricem et latronem. Tunc abbas Nilus sancto afflatus Spiritu, respondens illi, ait: Cave tibi, misello homo: nam decem quos te putas victurum annos et animæ desideria expleturum, decem dies tantum sunt. Ne fallaris ergo, somniis et divinationibus te ipsum decipiens. Hæc cum animi libertate ad eum fatus in monasterium reversus, hegumeno quidem renunciavit, futuram brevi perditi hominis mortem. At insolens ille vir, frigida calidaque febri statim correptus, jacebat per dies novem gravissimis afflictus doloribus: decimo vero, conspiratione in eum facta a vici illius incolis et consultantibus omnibus de inferenda illi nece, admonitus ille de hoc a mænade *b*, quæ ejus libidini serviebat, arripuit quidem gladium fretus audacia, tantumque illis visus omnes in fugam vertit. Verum timore pavoreque vehementius agitatus, volensque sibi fuga consulere, suis ipse præpeditus est armis, lapsusque occubuit, tumque præcisum illi fuit caput ab iis, qui sæpe ab eo pessima quæque fuerant passi, projectusque ipse canibus ad devorandum. Et impletum est, quod Vir sanctus de illo prædixerat, scilicet non ante, non post, sed decima die. Postquam hi dies abiere, B reversus est Spiritu sancto et fide plenus sanctus pater Nilus ad sanctos patres in Mercurio. Natura enim comparatum est, ut plane similibus similia delectentur, et videntes eum omnes et vita et zelo et habitu et instituto ornatum apostolico et relucentem in ejus fronte cum verecundia modestissimam humilitatem, exultarunt et lætati sunt Deoque gloriam propter ipsum dederunt.

A. DISCIPULO.

b

10 Ipse vero omnes venerabatur tamquam Angelos Domini, præcipuo vero amore prosequebatur summaque charitate complectebatur venerabilem patrem Fantinum; et ille vicissim, pari, vel etiam majori affectu amoris respondebat, Petri cum Joanne, seu Basilii cum Gregorio summam et indivulsam animorum conjunctionem præseferentes. Considentibus ergo sæpe illis et Scripturas lectitantibus, conveniebant omnes fratres ad illos, rogabantque, ut sibi utilitatis sermonem depromerent. Et audientes verba gratiæ, quæ procedebant ex ore sancti patris Nili et intuentes etiam emicantem gratiam de sancto patre Fantino, nihil aliud esse illos putabant, quam Petrum et Paulum, quorum etiam vitæ æmulatores erant. Accesserunt ergo quidam e fratribus ad magnum patrem Joannem *c* salutatio- C nis causa, cœperuntque celebrare beatum Nilum, quod missus a Deo esset ea in loca utilitatis ergo, addebantque, illum nec pane vesci, nec vinum bibere, asperrima vitæ ratione utentem. Jussit ergo pater, ut is ad se mitteretur. Eo profecto et comiter excepto, jubet magnus pater Joannes, offerri illi generosissimi vini poculum, experiri volens, num secundum Deum institutum ejus esset. At B. Nilus acceptum poculum petita benedictione, nihil moratus totum ebibit, nec damnum ex epoto vino veritus, nec suum consilium proposito Patris dijudicantis præferens, sed abdicationem voluntatis suæ sive rationi consonæ, sive minus consonæ, tamquam salutis ansam longe maximam, ceteris anteponens. Tunc magnus ille Viri sapientiam sinceramque ac plenam obedientiam secum admiratus (tentavit quippe illum et in aliis, imo docuit uti pater germanum filium) ad adstantes ait: Nonne dicebant Patres, abbatem *d* Nilum apstinere a vino? Ut videre est, alia vident homines et alia dicunt.

perfecta obedientia

c

d

11 Continuo surgens ille profunda incurvatione sese demisit: et Ignoscito, inquit, venerande pater, nam coram Deo nihil boni unquam feci. Abstinentia tamen pater, quod ipse melius nosti, omnibus ad omnia prodest, senibus quidem, ut exemplar sint

humilitate et mortificatione sensum excellit.

δὲ τὰ δύο ἔτη μετανοῶ, καὶ προσδέχεταί με ὁ Θεὸς ὡς D τὴν πόρνην καὶ τὸν λῃστήν. Τότε ὁ ἀββᾶς Νεῖλος ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐμπνευσθεὶς ἀποκρίνεται αὐτῷ, καί φησιν· Πρόσεχε σεαυτῷ ταπεινὲ ἄνθρωπε· ἃ γὰρ ἐλπίζεις δέκα ἔτη βιῶσαι, καὶ τὰ θελήματα τῆς ψυχῆς σου πληρῶσαι, δέκα ἡμέραι τυγχάνουσι μόναι. Μὴ τοίνυν πλανῶ, ἐν ὀνείροις καὶ μαντείαις σεαυτὸν ἀπατῶν. Ταῦτα μετὰ παῤῥησίας πρὸς αὐτὸν εἰρηκὼς, καὶ ὑποστρέψας ἐν τῇ μονῇ, τῷ μὲν ἡγουμένῳ ἀπήγγειλε τὴν ταχίστην ἀπώλειαν τοῦ δεινοῦ. Ὁ δὲ σοβαρὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ῥίγει καὶ πυρετῷ παραχρῆμα συσχεθεὶς, ἔκειτο μέχρι τῆς ἐνάτης ἡμέρας βασανιζόμενος ἀνηκέστως· καὶ τῇ δεκάτῃ συστάσεως αὐτῷ ἐνεχθείσης παρὰ τῶν οἰκητόρων τῆς κώμης, καὶ πάντων βουλευομένων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, αὐτὸς μαθὼν τοῦτο πρὸς τῆς ὑπ' αὐτοῦ πορνευομένης μαινάδος, ἐπελάβετο μὲν τῷ θράσει τῆς σπάθης, καὶ πάντας αὐτοὺς διεσκόρπισεν ἐπιφανεὶς καὶ μόνον. Τῷ δὲ φόβῳ καὶ τῇ δειλίᾳ κατασχεθεὶς ἐπὶ πλεῖον, καὶ βουληθεὶς τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν εὕρασθαι, ὑπὸ τῶν ἰδίων συμποδισθεὶς ἁρμάτων, καὶ πεσὼν τοῦ ζῆν ἀπηλλάγη· καὶ οὕτως ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ πολλάκις ἀδικηθέντων τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη, καὶ τοῖς κυσὶ παρεδόθη εἰς βρῶσιν. Καὶ ἐπληρώθη αὐτῷ ἡ πρόῤῥησις τοῦ ἁγίου, ὡς οὔτε ἐντὸς, οὔτε ἐκτὸς ἀλλ' ἐν τῇ δεκάτῃ ἡμέρᾳ. Μετὰ δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας ὑπέστρεψεν ὁ ὅσιος πατὴρ Νεῖλος πλήρης ὢν Πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως πρὸς τοὺς ἁγίους πατέρας τοὺς ἐν τῷ Μερκουρίῳ. Καὶ γὰρ πέφυκε τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον πάντως E συνήδεσθαι· καὶ ἰδόντες αὐτὸν πάντες ἀποστολικὸν καὶ βίον καὶ σχῆμα καὶ ἐπιτήδευμα περιβεβλημένον, ἔχοντα δὲ καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην ταπείνωσιν σὺν τῇ αἰδοῖ τῷ μετώπῳ προκαθημένην, ἠγαλλιάσαντο καὶ ηὐφράνθησαν, καὶ τῷ Θεῷ ἐπ' αὐτῷ δόξαν ἀνέπεμψαν.

10 Αὐτὸς δὲ πάντας μὲν ἐσέβετο καὶ εὐλαβεῖτο ὡς ἀγγέλους Κυρίου, ἐξαιρέτως δὲ σχέσιν καὶ ἀγάπην μεγίστην ἐκέκτητο πρὸς τὸν τίμιον πατέρα Φαντῖνον. hκἀκεῖνος δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ φίλτρον ἢ καὶ πλέον ἐδείκνυε πρὸς αὐτόν· τὴν τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἢ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου συζυγίαν καὶ ἀδιάσπαστον γνώμην ἐν ἑαυτοῖς προδηλοῦντες. Συγκαθημένων γὰρ αὐτῶν πολλάκις, καὶ τὰς γραφὰς ἀναγινωσκόντων, συνήγοντο οἱ ἀδελφοὶ πρὸς αὐτοὺς πάντες, παρακαλοῦντες ἀκοῦσαι λόγον ὠφελείας ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν. Καὶ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς χάριτος τοὺς ἐκπορευομένους ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου, θεωροῦντες δὲ καὶ τὴν ἀστράπτουσαν χάριν ἐπὶ τὸν ἅγιον πατέρα Φαντῖνον, οὐδὲν ἄλλο ὑπελάμβανον τούτους ὑπάρχειν, ἀλλ' ἢ Πέτρον καὶ Παῦλον, ὧν καὶ τὸν βίον ἐζήλουν. Τινὲς οὖν τῶν ἀδελφῶν ἀπελθόντες εἰς προσκύνησιν τοῦ μεγάλου πατρὸς Ἰωάννου, ἤρξαντο ἐπαινεῖν τὸν μακάριον Νεῖλον, ὡς ὠφε- F λείας ὑπόθεσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμφθέντα ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· προστιθέντες καὶ τοῦτο, ὅτι οὔτε ἄρτου, οὔτε οἴνου μεταλαμβάνει, ἄσκησιν διώκων ὑψηλοτάτην, ἐκέλευσεν οὖν αὐτοῖς ὁ πατὴρ ἀποστεῖλαι αὐτὸν πρὸς αὐτόν. Καὶ τούτου γεγονότος, καὶ μετὰ χαρᾶς προσδεχθέντος, κελεύει ὁ μέγας πατὴρ Ἰωάννης δοθῆναι αὐτῷ ποτήριον οἴνου μεγίστου, βουλόμενος ἰδεῖν εἰ κατὰ Θεόν ἐστιν ἡ αὐτοῦ πολιτεία. Λαβὼν δὲ τὸ ποτήριον ὁ ὅσιος πατὴρ Νεῖλος, καὶ αἰτησάμενος εὐλογίαν, ἀνυποστόλως πέπωκεν αὐτὸ μέχρι τέλους, μήτε τὸ ἀθρόον τῆς βλάβης τοῦ οἴνου καταπλήξας, μήτε τὴν οἰκείαν κρίσιν τῆς τοῦ πατρὸς διακρίσεως κυριωτέραν ἀποδείξας, ἀλλὰ τὴν κοπὴν τοῦ θελήματος εὐλόγου τε καὶ ἀλόγου ὡς σωτηρίας μεγίστην ὑπόθεσιν τῶν λοιπῶν προτιμήσας. Τότε ὁ μέγας ἐκεῖνος θαυμάσας καθ' ἑαυτὸν τοῦ ἀνδρὸς τὴν σοφίαν, καὶ τὸ ἀνυπόκριτον τῆς αὐτοῦ ὑπακοῆς κατὰ πάντων ἐπείρασε γὰρ αὐτὸν καὶ ἐν ἄλλοις, μᾶλλον δὲ ἐδίδαξεν αὐτὸν οἷα πατὴρ υἱὸν γνήσιον· ἔφη πρὸς τοὺς παρόντας· οὐκ ἔλεγον οἱ πατέρες ὅτι ὁ ἀββᾶς Νεῖλος οὐ γεύεται οἴνου; ἄλλα ὁρῶσιν ἄνθρωποι, καὶ ἕτερα λέγουσιν.

11 Εὐθέως οὖν ἀναστὰς ἐκεῖνος βάλλει μετάνοιαν λέγων· Συγχώρησόν μοι τίμιε πάτερ, ὅτι οὐδέποτε ἐποίησά τι ἀγαθὸν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ὅμως ἡ ἐγκράτεια πάτερ, ὡς καὶ αὐτὸς μᾶλλον ἐπίστασαι, συμβάλλεται πᾶσιν ἐν ἅπασιν, τοῖς μὲν γέρουσιν ἵνα εἰκὼν καὶ τύπος γένων-

A ται τοῖς νέοις· τοῖς δὲ νέοις ἡμῖν καὶ εἰσαγωγικοῖς, ἵν' ὅπως μὴ τῇ φλογὶ πλείονα ὕλην προσθήσωμεν, ἢ τὸ θηρίον ἀγριώτερον καὶ δυσκάθεκτον καταστήσωμεν. Τὸ μέντοι ἐπιτυχεῖν τῆς παναγεστάτης εὐλογίας τῆς σῆς τιμίας χειρὸς, εἴτε διὰ πόματος οἴνου, εἴτε διὰ κλάσματος ἄρτου, πατριαρχικῆς χάριτος ἄξιον, καὶ τῆς αὐτῆς δωρεᾶς ἰσόρροπον. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μέγας Ἰωάννης, ὑπομειδιάσας τῷ προσώπῳ, καὶ ἀγαλλιασθεὶς τῷ πνεύματι πολλῷ πλέον εὐλογίαις αὐτὸν ἀντημείψατο, καὶ εὐχαῖς κατεπλούτησεν. Ἐνουθέτει δὲ αὐτὸν συμμέτρως ἀσκεῖν, μή πως ὑπὸ νόσου ἢ γήρως πιεσθεὶς μέλλῃ τότε ἐπιζητεῖν τὰ μὴ τῷ σχήματι πρέποντα. Καὶ τότε μὲν κατέσχεν αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ, εὐφραινόμενος ἐπὶ τῇ ἡδυτάτῃ ἀναγνώσει αὐτοῦ, καὶ τῇ εὐστόχῳ τῶν νοημάτων ἀναπτύξει, καὶ διασαφήσει τῶν θείων γραφῶν. Ἐσχόλαζε γὰρ ὁ μέγας Ἰωάννης ἀεὶ ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, ὥστε τῇ πολλῇ πείρᾳ, ἣν ἐξ αὐτῶν ἀνελάβετο, ἄλλον θεολόγον παρὰ πᾶσι γνωρίζεσθαι. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἀναγινώσκοντος ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νείλου, καὶ τοῦ γέροντος βουληθέντος διευκρινῆσαι ἓν τῶν ἁγίῳ διδασκάλῳ πονηθέντων δογμάτων, οὐκ ἤρεσε τῷ ἀββᾷ Νείλῳ ἡ τοῦ γέροντος ἑρμηνεία, ὡς μὴ τὸν σκοπὸν τοῦ διδασκάλου ἐν ἀκριβείᾳ καταλαβόντος. Καὶ βουληθέντος τὸ ἴσον τῆς διανοίας ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ τῆς αὐτῆς βίβλου σαφέστερον ἀποδεῖξαι, B καὶ τὴν ὀρθότητα τοῦ δόγματος καθὼς ἐστιν ἀποφῆναι, ἐπετιμήθη σφοδρῶς παρὰ τοῦ μεγάλου, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτῷ ἐρευνᾷν τὰ τοιαῦτα, νέῳ ὄντι καὶ ἀρχαρίῳ, καὶ ἀκμὴν ἐν τοῖς πάθεσιν τοῦ βίου ἰλυσπωμένῳ. Αὐτὸς δὲ ἀκούσας, οὐδαμῶς ἐταράχθη, ἢ ὅλως παρεσαλεύθη τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης, ἧς ἐκέκτητο πρὸς τὸν γέροντα. Ἀλλ' οὕτως ἐδέξατο αὐτοῦ τὰ ὀνείδη, ὡς ὁ διψῶν ὕδατος ἐμπεπλησμένον ἀγγεῖον. Καὶ γὰρ εἶχεν αὐτὸν ὡς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστήν· πολλάκις δὲ οὕτω προσεκύνει τὸν τόπον, ὅπου ἵσταντο οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ τὸ ἅγιον βῆμα τοῦ θυσιαστηρίου.

12 Τῆς δὲ ἑσπέρας καταλαβούσης, καὶ πορευθέντος αὐτοῦ ἡσύχως ἐν τῷ κελλίῳ τῷ ἰδίῳ, ὑπεισῆλθεν αὐτῷ λογισμὸς ἐκταράσσων καὶ ἐνοχλῶν αὐτὸν σφόδρα, εἴγ' ἄρ' ὁ μέγας ἐπ' ἀληθείας ἐπέπληξεν αὐτῷ, ὡς κακῶς νενοηκότι τὴν χρῆσιν τοῦ θεολόγου, μή ποτε καὶ αἵρεσις λογισθείη· ἢ μόνον ταπεινῶσαι βουλόμενος τὴν ὑψηλοφροσύνην καὶ μεγίστην ἀλαζονείαν. Καὶ ταῦτα διενθυμούμενος, μικρὸν ἀπενύσταξεν. Ὁ δὲ πάντων τῶν δικαίων παρατηρῶν τὰς παρατροπὰς τῶν ἐνθέων διαβημάτων τοῦ ὑποσκελίσαι ἢ κρύψαι παγίδα, βουληθεὶς σινιάσαι καὶ τὸν ὅσιον τοῦτον, φαίνεται αὐτῷ καθ' ὕπαρ ἐν σχήματι δύο πρεσβυτέρων μεγάλων λεγόντων· Ἡμεῖς ἐσμεν Πέ- C τρος καὶ Παῦλος· ἰδόντες δέ σε φησὶν ἀσχάλλοντα περὶ τῶν θείων δογμάτων, ἤλθομεν τοῦ συνετίσαι σε, καὶ διδάξαι τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν. Εἶπον οὖν καὶ χρῆσιν ὅσον τὸ τῆς δεσποτικῆς εὐχῆς ὕφος, καὶ ἀπέστησαν. Ὁ δὲ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, οὐδὲ γὰρ καθεύδων ὑπῆρχεν, ἐφιλοτιμεῖτο πρὸς τὸ παρὸν ἐπὶ τῷ ἀκαίρως φανέντι, καὶ τὴν χρῆσιν ἐπὶ στόματος εἶχεν, τὴν δὲ ἔννοιαν αὐτῆς οὐκ ἠρεύνα, καὶ ταῦτα δι' ὅλου τοῦ ὄρθρου καὶ ἕως πρωΐας. Πρὸς δὲ τὸ διάφαυμα ἡσυχίαν ἄγων βαθεῖαν, καὶ μέλλων ἐρευνῆσαι τὸ τῆς ἀποκαλύψεως βάθος, εὗρε τὸ νομιζόμενον μέλι πικρότερον ἀψινθίου· καὶ τὴν κρυπτομένην θεολογίαν, προδήλως αἵρεσιν δεινοτάτην. Τότε ὁ ὀξύνους ἐκεῖνος ἀνὴρ, καὶ ταχὺς εἰς τὸ διακρῖναι τὸ καθαρὸν ἀπὸ τοῦ κιβδήλου, καταμαθὼν τὸν παμμέγιστον δόλον τῶν νοητῶν πολεμίων, καὶ τὴν ἄφραστον πανουργίαν ἐκείνην, προστρέχει τῇ τοῦ Σωτῆρος σταυρώσει, ῥίπτει ἑαυτὸν ἐπ' ἐδάφους, ἐν συντετριμμένῃ καὶ ταπεινῇ τῇ καρδίᾳ αἰτεῖται ἀπάλειψιν ἐκ καρδίας τῆς πονηρᾶς ἐκείνης ἐγγραφῆς καὶ βεβήλου, ἧς καὶ τετύχηκε παραχρῆμα. Ἀναστὰς γὰρ τοῦ τόπου ἐκείνου, οὐδαμῶς οὐδέ ποτε ἠδυνήθη ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας εἰπεῖν, ἢ κἂν ἐννοῆσαι τῆς πονηρᾶς ἐκείνης τῆς χρησμῳδίας μήτε ἀρχὴν, μήτε τέλος. Ἄπεισι δὲ καὶ πρὸς τὸν μέγαν ἐργάτην, καὶ βάλλει αὐτῷ μετάνοιαν, ἀπαγγέλλων τὰ πάντα.

junioribus, nobis vero, qui juvenes tyronesque sumus, ne flammæ addamus uberius pabulum, vel feram immitiorem et indomitam reddamus. D A. DISCIPULO. Assequi porro benedictionem sacratissimæ tuæ manus sive per vini potum, sive per frustum panis, patriarchali est gratia dignum, et tantumdem valens est donum. Hæc audiens magnus Joannes subrisit, et spiritu exultans multo pluribus illum benedictionibus cumulavit, et votis bona ei precatus, locupletavit. Cæterum admonuit, ut medium asperioris viæ cursum teneret, ne forte morbo aut senio gravior, ea tunc quæreret, quæ religiosum habitum non decent. Et tunc quidem illum apud se manere voluit mira suavitate captus, quam eo legente sentiebat et perspicaci sententiarum explanatione, sacrarumque Scripturarum expositione. Vacabat autem assidue magnus Joannes Gregorii Theologi scriptis, ut ex multa eorum lectione alter Theologus apud omnes audiret. Quadam ergo die librum eumdem legente sancto patre Nilo, placuit seni dogma quoddam doctoris dilucidare. Abbati vero Nilo probata non fuit tradita a sene expositio, utpote non assecuto germanum Doctoris sensum. Et cum voluisset ex altero libri loco planius ostendere, rem ita esse et dogmatis rectitudinem, ut habebat, explicare, vehementer correptus fuit a magno Patre, quod fas ei non esset E juveni et tyroni, cœnoque sæcularis vitæ adhuc inquinato res hujusmodi curiosius tractare. Quod ille audiens, non est turbatus, nec ulla ex parte mutata est illi voluntas in observando diligendoque ut antea sene, sed increpationes ejus æque accepit ac sitibundus aquæ vas plenum. Erat enim illi senex alter Joannes Baptista. Sæpe vero etiam ita venerabatur locum, in quo steterant pedes ejus in ecclesia, quemadmodum et ipsa sacri altaris penetralia.

12 Ad vesperum cum se in cellam quietis causa contulisset, subiit mentem illius cogitatio, quæ illum *Diabolica illusione feliciter superata,* turbavit multumque vexavit: num fortasse magnus ille pater ex animo reprehendisset, ut male interpretatum Theologi verba, atque hæreticum ipse habuisset sensum, an vero meam, inquit, voluit deprimere arrogantiam fastumque plurimum. Dum hæc secum cogitat, levi somno corripitur. Interim, qui justorum omnium lapsus observat in sacris eorum gressibus ad supplantandum aut ponendum laqueum, cribrare volens et hunc Virum justum, apparet illi non per sommum et somnium duorum specie senum justa proceritate, dicentium: Nos sumus Petrus et F Paulus: et quia te vidimus in divinis dogmatibus laborantem, venimus ad erudiendum te, docendumque omnem veritatem. Protulerunt ergo illi locum quemdam, quantum Dominicæ precis amplecteretur oratio, et discesserunt. Ille sese colligens, neque enim dormiebat, applaudebat sibi quidem interim de importuno viso et sententiam in ore habebat, licet, quid per eam significaretur, non examinaret, idque per totum nocturnarum precum spatium usque ad illucescentem diem. Cum vero illucesceret, in summa animi quiete perscrutaturus latentem vim expositæ sibi sententiæ, comperit, quod putabatur mel, absinthium amarissimum et occultam theologiam hæresim esse manifesto pravissimam. Tunc acuti Vir ingenii veloxque ad discernendum purum ab adulterino, cognita nequissima fraude spiritalium hostium et immensa illa versutia, accurrit ad Crucem Salvatoris, prosternit se humi, contrito et humili corde petit deleri sibi ex intimo corde nefariam illam et impuram scriptionem; quod etiam continuo impetravit. Cum enim de loco illo se erexisset, numquam ex illa hora potuit aut effari aut revocare quicquam omnino in memoriam, quod ad pravam illam allocutionem quoquo modo spectaret.

Accedit

A Accedit quoque ad magnum vitæ sanctioris operarium et profunda usus inclinatione singula enarrat.

A. DISCIPULO.

annuentibus senioribus, ad solitudinem secedit;

13 At senex suoridens prehensaque manu dixit: Viriliter age, Fili, viriliter age et confortetur cor tuum et sustine dæmonum tentationes, ut conversus tu etiam confirmes in generatione tua multorum animas, luxque fias et sal in mundo errantibus. Novi equidem mentis perspicaciam et sermonis gratiam, qua Deus te donavit, et scio, te recte defendere mentem sancti doctoris, sed quia timebam, ne magna de teipso elatus opinione præceps rueres, quod sæpe tui similibus velocitate ingenii præstantibus evenire solet, satius duxi, te contristando me oblectari, quemadmodum Apostolus docet, quam Spiritum sanctum de te contristari, si tumida existimatione superbiaque inflatus corrueres. His aliisque pluribus ad eum usus verbis et precatus ei optima quæque, cum benedictionibus dimisit in pace. Sanctus vero pater noster Nilus majora in dies incrementa faciens ad altiores virtutum gradus, quibus homo accedit ad Dei similitudinem, amavit etiam virtutum omnium matrem, solitudinem, majores ex ea divitias lucraturus et immensum sapientiæ cumulum. Et communicato consilio suo cum B sanctis patribus, (agebat enim nihil, illis inconsultis) annuente illorum prudentia, precibusque opitulantibus, quod in consultatione erat, decretum fuit. Est non procul a monasteriis spelunca summis in rupibus, habens quoque ædiculam Michaeli archangelo *e* dicatam, solitudinis studiosis aptissima. In hanc ille fortitudine inclytus, assumpto Heliæ zelo et Helissæi tolerantia, Sanctorumque omnium patientia, sedem positurus, ascendit maximo cum gaudio summaque alacritate. In ea solitariam vitam ducens, Deumque præstolans, immo ante illum stans et invisibilem tamquam visibilem cernens, multa et maxima certamina viriliter decertavit; studens antiquiorum omnium Sanctorum justorumque in perferendis laboribus comparare sibi virtutes et merita, quæ nullus aut verbis exprimere queat, aut scriptis mandare, eo quod in occulto facta solum illum non lateant, qui videt occulta: nisi quis ea conjectet ex fine et retributione paterna. Pater enim, inquit, tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi in manifesto. Et rursus: Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum.

ibique studio perfectionis vacat

14 Nam quis tantam consecutus est gloriam et honorem in generatione hac, quantam beatus hic C Vir non modo a Christianis regibus et principibus, patriarchis et pontificibus sive nostris, sive externis, sed etiam ab infidelibus tyrannis, Sarracenorum, inquam, dynastis? Hi sane vel nudum ejus nomen in honore habebant, quia præsentem videre non poterant. Hæc omnia certissima sunt argumenta ferventissimi erga Deum amoris, depressique animi, quo sublimantur homines, multorumque jejuniorum et vigiliarum et profundarum incurvationum et innumerorum affligendi corporis modorum, necnon æstuantium tentationum oppugnationumque spiritalium et sensibilium et corporis ægrotationum, quas illi nequam spiritus vehementes inflixere, quod ascensurus ipse esset in eam sublimitatem, de qua illi exturbati sunt. Sed quoniam ex multis ab eo præclare gestis pauca commemorare oportet, quotquod nobis indignis, quos ex animo ipse dilexit, non mentiente lingua narravit *f*, cohortationis ergo ad potiores virtutes avidius nobis arripiendas, ut palæstritarum pugnantiumque magistri facere solent; age, in medium proferamus, utilitatem ex unaquaque re volentibus capere, non quæ præseferant maximorum miraculorum ac prodigiorum amplitudinem, quibus obstupescunt inerudíti et infideles, sed immensos labores et sudores. de quibus scio

D

13 Ὁ δὲ γέρων μειδιῶντι τῷ προσώπῳ ἐκράτησεν αὐτὸν τῆς χειρὸς καὶ εἶπεν· Ἀνδρίζου, ὦ τέκνον, ἀνδρίζου καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου, καὶ ὑπόμεινον πειρασμοὺς τῶν δαιμόνων, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπιστρέψας στηρίξῃς πολλῶν ψυχὰς ἐν τῇ γενεᾷ σου, φῶς καὶ ἅλας ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ κόσμῳ τοῖς πλανωμένοις. Καὶ γὰρ ἐγὼ οἶδα τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν σοι ἀγχίνοιαν, καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου· καὶ ἔγνων ὅτι ὀρθῶς διεκδικεῖς τὸν σκοπὸν τοῦ ἁγίου. Ἀλλὰ φοβούμενος μὴ τῷ τῆς οἰήσεως πάθει καὶ κρημνῷ περιπέσῃς, ὅπερ πολλάκις εἴωθε ξυμβαίνειν τοῖς κατὰ σὲ ταχυδρόμοις, ἄμεινον κέκρικα εὐφρανθῆναι με ἐν τῷ σε ὑπ᾽ ἐμοῦ λυπηθῆναι, καθὼς ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ σοῦ λυπηθῆσαι ἐν τῷ σε οἰήσει καὶ ὑψηλοφροσύνῃ κατενεχθῆναι. Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων οὐρηκὼς πρὸς αὐτὸν, ἐπευξάμενός τε καὶ εὐλογήσας ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ἔτι καὶ ἔτι προκόπτων καὶ αὐξανόμενος ταῖς κατὰ Θεὸν ἀναβάσεσι καὶ θεώσεσιν, ἠράσθη καὶ τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡσυχίας, πλείονα πλοῦτον ἐκ ταύτης ἰσχύων κερδῆσαι καὶ ἄπειρον σοφίαν. Καὶ τοῦτο ἀναθεὶς τοῖς ἁγίοις πατράσι, διὰ τὸ πάντα μετὰ βουλῆς αὐτῶν πράττειν, τῇ αὐτῶν συνέσει καὶ δι᾽ εὐχῶν συνεργίᾳ τὸ βουλευθὲν ἐκυρώθη. Σπήλαιον δέ ἐστιν οὐ μακρὰν τῶν μοναστηρίων, ἐν τῷ ὕψει τοῦ κρημνοῦ διακείμενον, ἔχον E ἐν αὐτῷ καὶ θυσιαστήριον ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ, πάνυ πρὸς ἡσυχίαν ὂν ἐπιτήδειον τοῖς ἐπιτηδείοις. Ἐν τούτῳ τῷ σπηλαίῳ ὁ ἀνδρεῖος ἐκεῖνος ἀναλαβὼν Ἠλιοῦ τὸν ζῆλον, καὶ Ἐλισσαίου τὴν καρτερίαν, τήν τε ὑπομονὴν πάντων τῶν ἁγίων, ἀνέρχεται κατοικήσων μετὰ πλείστης χαρᾶς τε καὶ προθυμίας. Ἐν ᾧ κατὰ μόνας αὐλιζόμενος, καὶ τὸν Θεὸν προσδεχόμενος, μᾶλλον δ᾽ ἐνώπιον αὐτοῦ παριστάμενος, καὶ τὸν ἀόρατον ὡς ὁρατὸν προορώμενος, πολλοὺς καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἀνδρικῶς ἐπεδείξατο, πάντων τῶν προηγωνισμένων ὁσίων τε καὶ δικαίων τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ ἆθλα ἀναμάξασθαι σπεύδων· ἅπερ οὐδεὶς ὢν ἰσχύσαι ἢ λόγῳ φράσαι, ἢ γραφῇ παραδοῦναι, διὰ τὸ ἐν κρυπτῷ μόνῳ τῷ τὰ κρυπτὰ εἰδότι προσαναφέρεσθαι· εἰ μή που τὶς ταῦτα ἀπὸ τοῦ τέλους τεκμήροιτο, τουτέστι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξης, καὶ τῆς πατρικῆς ἀνταποδόσεως. Ὁ πατήρ σου γάρ φησιν ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ· καὶ τοὺς δοξάζοντάς με φησί δοξάσω.

14 Τίς δ᾽ οὕτως ἐδοξάσθη καὶ ἐτιμήθη ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ, ὡς ὁ μακάριος οὗτος; οὐ μόνον παρὰ πιστῶν βασιλέων καὶ ἀρχόντων, πατριαρχῶν ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέων, F ὁμοφύλων καὶ οὐχ ὁμογλώσσων, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἀπίστων τυράννων, λέγω δὴ τῶν Σαρρακηνῶν φυλάρχούντων· οἵτινες μόνῳ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τιμὴν ἀπεδίδουν, ἐπειδὴ τῆς θέας ἠμοίρουν. Ἔλεγχος δὲ ταῦτα πάντα τῆς τοῦ ἀνδρὸς πρὸς Θεὸν διαπύρου ἀγάπης, καὶ τῆς ὑψοποιοῦ ταπεινοφροσύνης, καὶ τῶν πολλῶν νηστειῶν, καὶ ἀγρυπνιῶν καὶ μετανοιῶν καὶ κακουχιῶν· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπύρων πειρασμῶν, καὶ πολέμων νοητῶν καὶ ὁρατῶν, καὶ νοσημάτων σωματικῶν, τῶν παρὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας ἰσχυρῶς αὐτῷ ἐπενεχθέντων, διὰ τὸ μέλλειν αὐτὸν ἀναβαίνειν εἰς ὕψος, ὅθεν ἐκεῖνα κατῆλθον· ἐπειδὴ δὲ ἐκ πολλῶν τῶν ἐκείνου κατορθωμάτων ὀλίγα δεῖ μνημονεῦσαι, ὅσα ἡμῖν τοῖς ἀναξίως αὐτῷ ἐκ καρδίας ἀγαπηθεῖσιν ἡ ἀψευδὴς αὐτοῦ εἴρηκε γλῶσσα, προτροπῆς ἕνεκα τῆς ἡμῶν προθυμίας τῆς εἰς τὰ κρείττω κατὰ τοὺς τῶν παλαιστῶν ἢ πολεμιστῶν διδασκάλους, ταῦτα παραθῶμεν τῷ λόγῳ τοῖς βουλομένοις ἐκ πάντων ὠφέλειαν καρποῦσθαι· οὐ θαυμάτων μεγίστων, ἢ τερατείων ἀπόδειξιν παριστῶντι, οἷς καταπλήττεται ἡ ἀκοὴ τῶν νηπιωδεστέρων, ἢ τῶν ἀπίστων· ἀλλὰ κόπων ἀμέτρων καὶ μόχθων, οἷς τὸν ἀπόστολον ἐγκαυχώμενον οἶδα. Ὅμως καὶ ταῦτα τοῖς μὲν ἀπείροις πολλάκις ἄπιστα δόξουσιν, τοῖς δὲ ποσῶς πεπειραμένοις ζῆλον ἐνθήσουσι καὶ μνήμης ἐμπύρευμα.

Apos-

A Apostolum gloriantem. Nam et hæc ipsa inexpertis quidem incredibilia videbuntur; quibus vero aliquod experimentum est, excitabunt zelum et ignes addent memoriæ. D

A. DISCIPULO

ANNOTATA.

a *Quæ hic desiderantur non pauca, vide ad finem Commentarii prævii ex Silerti versione desumpta.*

b *Hæc ita vertit Sirletus :* Ipse hæc audiens, ab ea, quam adulterabatur, furia, apprehendit temere ensem atque omnes suos dispersit manens solus. Timore autem magis detentus ac fuga sibi salutem volens comparare, a suis impeditus et curru decidens a vita excessit. Μαινὰς, *est furiosa, quæ facit alios insanire : libidine procul dubio hic et amoribus illicitis, ut indicat* πορνευομένης, *verum adulterium gratis adjunxit Sirletus et* ἁρμάτων *vertit* currum. *"*Ἅρμα *proprie* currum *significat;* ἅρμα *apud posteriorum seculorum Græcos pro* armis *frequentius venit, ut liquet apud Cangium in Glossario : sensu, quem Caryophilus expressit, potius hic sumi videtur ; at tum spiritus lenis pro aspero substitui debet.*

c *Agresta Parte* 5 *cap.* 5 *Vitæ S. Basilii tria monasteria fuisse asserit prope territorium Palmense, primum a S. Mercurio, secundum a S. Michaele appellatum, tertium, denique, ubi vixit S. Joannes, qui verisimiliter idem is est, de quo ad caput* 1 *littera* g.

d *Tum hic tum passim alibi observare licet, biographum res' gestas ordine temporis, quo contigerunt, non narrare, et prolepsi frequenter uti.*

e *Hæc sunt verisimiliter exordia cœnobii, quod a S. Michaele ibidem nominatum fuisse, dicit Agresta. Vide litteram* c.

f *Habemus hic procul dubio biographum Sancto contemporaneum.*

B

CAPUT III.

E

S. Nilus jejuniis vigiliisque carnem domat et spiritui subjicit : varie orationes occupationesque diurnas dividit ad vitandum tædium : antiquorum Patrum singulas vivendi normas experitur ; jejunia et mortificationem usque ad stuporem colit, varieque a dæmone tentatus in morbum incidit.

Ἐκεῖνος ὁ ἔνσαρκος ἄγγελος ὑπέταξε μὲν ψυχὴν καὶ πνεῦμα τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, μηδὲν ὅλως ἐάσας τὸν νοῦν φροντίζειν τῶν κάτω καὶ χαμαὶ ἐρχομένων, ἀλλ' ἐξερευνᾷν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ἐκζητεῖν τοῦ πληρῶσαι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. Ὑπέταξε δὲ τὴν σάρκα τῷ πνεύματι, πλεῖστα αὐτῇ νομοθετήσας καὶ σφόδρα δουλαγωγήσας, τοῦ εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον εἶναι τῷ πνεύματι τοῦ ἐπιστατοῦντος. Ἐδίδαξε μὲν γὰρ αὐτὴν, διὰ δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν, ἢ καὶ πέντε λαμβάνειν τροφῆς, καὶ ταύτην ἀεὶ ἐνδεῆ, καὶ οἵαν ἂν τύχῃ, τῇ τε τῶν ἡδέων ὀρέξει μηδαμῶς ἐπισπεύδειν· ἀπέχεσθαι οἴνου, καὶ παντοίων διὰ πυρὸς ἐδεσμάτων. Ἐμάστιζε δὲ αὐτὴν ἀγρυπνίαις καὶ ψαλμωδίαις καὶ παννύχοις στάσεσιν. Ἐπειδὴ δέ ἐστι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καλοῖς πανουργία δαιμόνων, πέρα τοῦ μέτρου ἐκτείνεσθαι ὑποβάλλουσα τοῖς ἀπείροις, C ταῦτα ἐκείνῳ μέτρῳ διετελεῖτο. Ἵν' εἰ μὲν ἐλλείψῃ τι τῶν τετυπωμένων, ῥᾳθυμίας δειχθῇ τὸ λεῖψαν, καὶ ὡς χρεώστην αὐτὸν τὴν συνήθειαν ἀπαιτήσῃ· εἰδέ τι περισσότερον ὁ λογισμὸς ὑποβάλλῃ, δαιμόνων εἶναι τὸ ἔργον, καὶ ἀποφεύγῃ τὸν δόλον. Ὅθεν ἀπὸ πρωὶ ἕως τρίτης ὀξέως ἐκαλλιγράφει, λεπτῷ καὶ πυκνῷ χρώμενος ἰδιοχείρῳ, καὶ τετράδιον πληρῶν καθ' ἑκάστην· ἐν τούτῳ πληρῶν τὴν τοῦ ἐργάζεσθαι κελεύουσαν ἐντολήν. Τὴν δὲ τοῦ Πνεύματος χάριν μετὰ τῶν Ἀποστόλων λαμβάνων ἵστατο μέχρις ἕκτης παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Δεσπότου μετὰ Μαρίας καὶ Ἰωάννου τὸ ψαλτήριον στιχῶν, καὶ ποιῶν γονυκλισίας χιλίας, τελειουμένης κᾀν τούτῳ τῆς ἀεὶ προσεύχεσθαι ἐντολῆς παρεγγυώσης. Ἀπὸ δὲ ἕκτης ἕως ἐνάτης ἐκάθητο ἀναγινώσκων καὶ ἐξερευνῶν τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ ποιήματα τῶν ἁγίων πατέρων καὶ διδασκάλων. Τοῦτο γὰρ ὁ θεῖος ἀπόστολος γράφει· Πρόσεχε λέγων τῇ ἀναγνώσει. Ἐνάτην δὲ πληρώσας, καὶ ὡς θυμίαμα Θεῷ ἀναπέμπων τὸν ἑσπέριον ὕμνον, ἐξήρχετο ἔξω περιπατῶν καὶ ὡραϊζόμενος, καὶ μικρὸν ἀναπαύων τὴν αἴσθησιν κεκμηκυῖαν τῷ μήκει τῆς ἡμέρας, φέρων ὁμοῦ τὸ τοῦ Ἀποστόλου ἐπὶ τοῦ στόματος· Ὅτι τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· Καὶ τὸ, ἐκ τῶν δημιουργημάτων τὸν δημιουργὸν καταλαμβάνοντες.

Ergo corporeus ille Angelus subdiderat quidem Dei legi et animam et spiritum, non permittens omnino menti de infimis et vilissimis cogitare, sed illam erigens assidue ad perscrutandum Dei legem et enitendum omni studio, ut præcepta ejus impleret. Subjecit vero carnem spiritui multis edomitam legibus et magnam in servitutem redactam, ut se facilem et promptam ad obediendum præberet moderantis arbitrio. Docuit quippe illam altero, vel tertio, vel quinto quoque die cibum sumere necessarium, eumque tenuem et obvium et suavium appetentiam minime sequi, abstinere vino et quibuscumque eduliis igni coctis. Flagellabat porro illam vigiliis et psalmodia, pernoctationibus numquam sedentariis, et flexione creberrima genuum. Ceterum quia nec in ipsis bonis deest calliditas dæmonis, rudioribus, modum ut excedant, suggerens, in omnibus ille modum adhibebat, ut, si quid ex constitutis sibi minus fecisset, defectus tribueretur socordiæ et a seipso, nempe ut debitore, consuetum morem exigeret : si quid vero amplius subjecisset cogitatio, dignosceretur opus dæmonis et evitaretur dolus. Itaque a prima luce usque ad tertiam velociter politeque exscribebat, litterarum forma utens minuta et densa, ut singulis diebus quaternionem impleret; hac ratione præceptum observans, quo laborandum esse, jubetur. Spiritus vero gratiam cum Apostolis accipiens, stabat ad Crucem Domini usque ad sextam cum Maria et Joanne, recitans psalmos et genuum flexiones mille peragens, hac etiam ex parte implens perpetuæ orationis præceptum. A sexta ad nonam sedebat legens, perscrutansque legem Domini et scripta sanctorum Patrum atque doctorum evolvens, ita enim præcipit Apostolus, Attende, inquiens, lectioni. Post nonam dirigens ad Deum sicut incensum vespertinum hymnum, egrediebatur deambulatum, et sensum varia spectatione modice recreatum diuturno diei labore defessum, Apostoli dictum pronunciando : Quod invisibilia Dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur :

Sanctus carnem jejuniis vigiliisque macerat severus legum observator,

F

A ciuntur : et illud, E creaturis Creatorem percipientes.

A. DISCIPULO. sanctorum Patrum austeritates singulas

16 Multas quoque sententias et verba Gregorii Theologi recitabat ceterorumque doctorum, mentem in his perpetuo exercens, ut nullo tempore vagaretur, simul etiam discendo ingenium acuens. Post solis occasum ad mensam ibat : mensa porro illi erat lapis maximus et scutella apposita, lagenæ fragmentum, et cibum cum actione gratiarum sumebat. Erat autem cibus vel simplex panis et aqua ad mensam, vel certe solum legumen coctum : frugum quoque tempore fructibus tantum vescebatur. Adnixus etiam sæpe est magnanimus Vir decerptis ex arbore siliquis vivere, myrtique baccis et unedonum, ac similibus. Verum, obnitente domina carne, quæ vere fiebat sicut uter in pruina, rursus ad panis usum redibat. Quid multa? tot vivendi instituta expertus est, quot singulis olim sanctis Patribus familiaria fuisse, legerat : et quadraginta quidem totos dies non jejunavit, humanæ laudis invidiam pertimescens, inflatique animi perniciosum cornu perfringens : tertium vero vicenos peregit dies, cibo per illud tempus bis tantum sumpto, cum ex practica Theodoreti historia cognovisset, extitisse olim Dei amantem fœminam, quæ
B hoc præstiterit. Quocirca ubi rem experimento probavit, vera esse comperit, quæ scripta sunt. Per annum uno minus mense nullam penitus adhibuit potionem, pane solo quotidie ad vesperam usus post solis occasum, duo sibi ea ex re magnique momenti beneficia comparans, nempe, ut uni e quatuor virtutibus temperantiæ suppetias ferret : studebat enim præcipue vel ipsa naturali effluxione liberare corpus ; quod ut assequerentur, plurimi sanctorum decertarunt ; confert autem ad hoc plurimum aquæ abstinentia, ut quidam Sanctorum *a*
a dixit : utque præterea mentis vanitatem reprimeret addubitantis, nec fidem habentis narrationibus, quæ de admirandis magnificisque sanctorum Patrum factis leguntur. Certe enim nota est omnibus historia ejus, qui per triennium in ministerio furni versatus est sine potu et in hac abstinentia mortuus
b *b* est.

experitur,

17 Hoc exemplum cum Beato huic venisset in mentem, ne ariditas nimia pulmonis magnum inferret periculum, ab incœpto deterruit. Neque enim sitis illi jam molesta erat, ut ipse affirmabat, sed usque ad octavum diem tantum ; et studiose reci-
C tabat et observabat dictum illud : Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum. Deinde vero illud : Erexisti mihi spiritum et consolatus vixi. Confirmat vero assertionem nostram quod dicitur : Sitis sitim curat, fames famem non reprimit. Totam porro sanctam Quadragesimam percurrebat nihil aliud degustans, quam panem in sacris Missarum benedictum, idque quia per dies singulos quotidianus petitur panis : sine potu tamen sæpe dies eosdem totos transigebat. Quilibet ergo dies illi sub hac perferendorum laborum regula, quam præterire non licebat, traducebatur, et nox similiter agebatur iisdem distincta non prætermittendis officiis. Una hora debitum somni solvebat, aliter quippe cibus non poterat concoctione confici : reliqua noctis pars cantando psalterio tribuebatur, quingentisque genuum flexionibus hymnorumque nocturnorum et matutinorum recitationi. Sæpe enim cum suo ipse contendens animo aiebat : Qui communem in cœnobiis vitam degunt, diurnis quidem occupantur laboribus, quotidie jejunantes, noctem vero insumunt vigiles in Dei laudibus et sacra lectione, tam multa cantantes, plurimas eleemosynas erogantes, et hospitalitatem exercentes : nos autem, qui considemus vitam hanc vi-

D

16 Πολλοὺς δὲ καὶ ἀπεστήθιζε λόγους καὶ χρήσεις τοῦ θεολόγου, καὶ τῶν λοιπῶν διδασκάλων, γυμνάζων ἀεὶ τὸν νοῦν ἐν τούτοις, καὶ ῥεμβασμοῦ καιρὸν μὴ παρέχων, ἅμα δὲ καὶ τὴν φύσιν τῇ μαθήσει ὀξύνων. Ἡλίου δὲ δύναντος προσερχόμενος τῇ τραπέζῃ ἐκείνῃ· λίθος δὲ ἦν μέγιστος αὕτη, καὶ πινάκιον ἐπ' αὐτῆς ἀπόκλασμα κεραμίου· μεταλάμβανεν εὐχαρίστως τροφῆς, ἧς μετεῖχεν ἐκεῖνος· ποτὲ μὲν ψιλὸν ἄρτον, καὶ ὕδωρ ἐν μέτρῳ· ποτὲ δὲ ὀσπρίων ἑψημένων καὶ μόνον. Ἐν καιρῷ δὲ τοῖς τῶν δένδρων καρποῖς αὐτοῖς ἠρκεῖτο καὶ μόνοις. Ἐπύκτευσεν ὁ ἀνδρεῖος ἀρκεσθῆναι πολλάκις τοῖς αὐτομάτοις δρυὸς κερατίοις, πυρσίνωντε τοῖς καρποῖς καὶ κομάρων, καὶ τοῖς ὁμοίοις. Ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ καταδέχεσθαι τὸν οἰκοδεσπότην, γινόμενον ἀληθῶς ὡς ἀσκὸς ἐν τῇ πάχνῃ, ὑπέστρεφε πάλιν πρὸς τὴν τοῦ ἄρτου χρῆσιν. Τί δεῖ πολλὰ λεγεῖν; τοσαύτας πολιτείας διῆλθεν, ὅσας παρ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἀρχαίων πατέρων πραχθείσας ἀνέγνω. Τεσσαράκοντα μὲν ἡμέρας ἄγευστος οὐ διῆλθεν, ὑφορώμενος τὸ ἐν ἐπαίνοις βάσκανον τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ τοῦ τύφου κατακλῶν δεινότατον κέρας. Τρὶς εἴκοσι διῆλθεν, δὶς ἐν αὐταῖς γευσάμενος μόναις, παρὰ γυναικὸς φιλοθέου τοῦτο μαθὼν τελεσθὲν ἐκ τῆς Θεοδωρήτου πρακτικῆς E
ἱστορίας. Διὸ καὶ τῇ πείρᾳ αὐτὸ δοκιμάσας, εὗρεν ἀληθῆ εἶναι τὰ γεγραμμένα. Πεποίηκεν ἕνα ἐνιαυτὸν παρὰ μῆνα μὴ γευσάμενος ὑγροῦ οἵου δή ποτε ὅλως, καὶ καθ' ἑσπέραν ἐσθίων ἄρτον ξηρὸν μετὰ δύσιν ἡλίου· δύο πραγματευόμενος ἐκ τούτου μεγάλα, τό τε ὑπερμαχῆσαι δι' αὐτοῦ τῇ μιᾷ τῶν ἀρετῶν σωφροσύνῃ· καὶ γὰρ ἐφιλοτιμεῖτο καὶ αὐτῆς τῆς φυσικῆς ἐκροῆς ἀπαλλάξαι τὸ σῶμα, ὅπερ ἠγωνίσαντο τῶν ἁγίων οἱ πλεῖστοι· πολὺ δὲ συμβάλλεται ἡ τοῦ ὕδατος ἔνδεια τοῖς τοιούτοις, ὡς ἔφη τις τῶν ἁγίων· καὶ τὸ ἀναστεῖλαι τὴν τοῦ λογισμοῦ φλυαρίαν, διστάζοντός τε καὶ ἀπιστοῦντος ἐν τοῖς ὑπερφυῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς τοῖς ἁγίοις πατράσι πεποιημένοις. Πάντως γὰρ ἀκηκόαμεν πάντες τὸν ἐν τῇ διακονίᾳ τοῦ φούρνου ποιήσαντα τρία ἔτη, καὶ μὴ πιόντα, καὶ ἐν τούτῳ τελειωθέντα·

17 Ὅπερ ἐνθυμηθεὶς ὁ μακάριος οὗτος, μή πως ἡ παντελὴς τοῦ πνεύμονος ψύξις κίνδυνον αὐτῷ ἐπαγάγῃ τὸν οὐ τυχόντα, ἀνετράπη τῆς ἐργασίας. Οὔτε γὰρ δίψα αὐτῷ, ὡς αὐτὸς ἐπληροφόρει, παρηνώχλει λοιπὸν, ἀλλὰ μέχρις ὀγδόης ἡμέρας καὶ μόνον· ἐκ διαθέσεως ἐλάλει τε καὶ ἐποίει τὸ, ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχή μου, ζῆσον F
με κατὰ τὸν λόγον σου. Μετέπειτα δὲ τὸ, ἐξήγειράς μου τὴν πνοὴν, καὶ παρακληθεὶς ἔζησα. Βεβαιοῖ δὲ τὸ εἰρημένον ὁ φήσας· δίψα δίψαν ἰᾶται, πεῖνα δὲ πεῖναν οὐκ ἀναστέλλει. Τὴν δὲ ἁγίαν τεσσαρακοστὴν διήρχετο πᾶσαν μηδενὸς ἄλλου μετέχων, εἰ μὴ τοῦ ἀντιδώρου καὶ μόνον· καὶ αὐτὸ δὲ διὰ τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αἰτεῖσθαι τὸν ἄρτον. Ὅμως καὶ αὐτὰς ἀπότως ἤνυε πάσας πολλάκις. Πᾶσα μὲν οὖν ἡμέρα ὑπῆρχεν αὐτῷ ἐν ἀγῶνι κανόνος ἀπαραβάτου· νὺξ δὲ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς διῄει ἀπαραβάτως ὁμοίως. Ὥρᾳ μιᾷ ἐπληροῦτο τὸ χρέος τοῦ ὕπνου, οὐδὲ γὰρ εἶχεν ᾧ προσαναλώσῃ τὴν πέψιν· τὸ λεῖπον δὲ ἅπαν εἰς πλήρωσιν τοῦ ψαλτηρίου, καὶ πεντακοσίων γονυκλισιῶν μέτρον, τῶν τε μεσονυκτικῶν καὶ ὀρθρινῶν ἀνηλίσκετο ὕμνων. Πολλάκις γὰρ ἀπεμάχετο τῷ ἑαυτοῦ λογισμῷ, καὶ ἐλάλει· Ὅτι οἱ ἐν τῷ κοινοβίῳ ὄντες ἡμέρας μὲν διακαρτεροῦσι τοῖς ἔργοις, νηστεύοντες καθ' ἑκάστην, νυκτὸς δὲ διαγρυπνοῦσι τοῖς ὕμνοις σχολάζοντες καὶ τῇ ἀναγνώσει, ψάλλοντες τόσα καὶ τόσα· ἐλεημοσύνας καὶ ξενοδοχίας ἐργάζονται πλείστας. Ἡμῶν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ δοκούσῃ ἡσυχίᾳ καθεζομένων ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἔνθεος πόθος, ματαία ἡ ἐλπὶς ἡμῶν ἔσται καὶ ἀνοίκειος ὁ τρόπος. Ἦν δὲ καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν αἰγῶν σάκκος, εἷς ἐνὶ ἐνιαυτῷ. καὶ ἑτέρῳ ἄλλος. Ἡ δὲ ζώνη αὐτοῦ ἦν σχοινίον μὴ λυόμενον, εἰ μὴ

A μὴ μίαν τοῦ χρόνου. Διὸ καὶ ἐν πλήθει φθειρῶν ἐκαρτέρει μὴ σικχαινόμενος ἢ κνηθόμενος τῇ αὐτῶν ἐνοχλήσει. Θάμνος δὲ ὑπῆρχεν ἔμπροσθεν τοῦ σπηλαίου, ἔνθα μυρμήκων πλῆθος κατῴκει, ἐν ᾧ ῥιπτούμενος παρὰ τοῦ ἁγίου ὁ σάκκος ἐκαθαρίζετο ἀπὸ τῶν σκωλήκων ἐκείνων, οὕτω γὰρ αὐτοὺς καλεῖν δέον τραχυνθέντας τῷ χρόνῳ, δίκην εἰσπραττομένων παρὰ τῶν μυρμήκων, δι' ὧν ἠνώχλησαν τῷ δικαίῳ.

18 Κλίνη αὐτῷ οὐχ ὑπῆρχεν, οὔτε θρονίον, οὐ κιβώτιον ἢ γλωσσόκομον, ἢ βαλάντιον ποτὲ, οὐ πήρα, ἀλλ' οὐδὲ μέλανος δοχεῖον σχολάζοντι ἐν τῷ γράφειν. κηρὸν δὲ πήξας ἐπὶ τῷ ξύλῳ, δι' αὐτοῦ τῶν τοσούτων βιβλίων τὸ πλῆθος ἐκαλλιγράφησε. Ταῦτα δέ μοι φιλοπεπόνηται τὰ μικρὰ μὲν ἐκείνῳ, ἑτέροις δὲ καὶ λίαν μεγάλα, οὐχ ἵνα προθήκη τις ἐκ τούτων γένηται αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα γνῶμεν μέχρι πόσου κατώρθωσεν, ὧνπερ ἀρετῶν ἤρξατο τὴν ἐργασίαν, ἀκτημοσύνης λέγω καὶ ἐγκρατείας, καὶ ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆς, δι' ὧν γίνεταί τις εἰκὼν B καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ. τὰς δ' ἐκχύσεις τῶν θερμῶν δακρύων αὐτοῦ, καὶ τοὺς πικροὺς στεναγμοὺς, καὶ στηθῶν τύψεις, καὶ μετώπου ἐν τῇ γῇ ἀραγμοὺς τίς ἂν ἐννοήσαι, ἢ κατ' ἀξίαν εἴποι; Τὰς δ' ἐπιπλήξεις καὶ ὀνειδισμοὺς, καὶ ὕβρεις, καὶ ἐξουδενώσεις, ἃς αὐτὸς ἑαυτῷ ἐπῆγεν ἐν ἅπασιν, ὡς ἐχθρὸν ἑαυτὸν παραφυλάττων; Τὰς δ' ἐπιβουλὰς, καὶ πολέμους, καὶ ἐπιφορὰς τῶν δαιμόνων, τὰς διὰ τῶν λογισμῶν καὶ φανερῶν φαντασιῶν, καὶ μέντοι καὶ πόνων σωματικῶν ἐκ νόσων χαλεπῶν, μόλις ἂν καὶ αὐτὸς ὁ παθὼν καθεξῆς ἰσχύσαι φράσαι ἄν. Πολλάκις ἐπολεμήθη δεινῶς ὑπ' αὐτῶν τοῦ καταλεῖψαι τὴν ἡσυχίαν καὶ εἰς τὰ κοινόβια ἀπελθεῖν, ἵν' ὡς φυγάδα καὶ δειλὸν αὐτὸν ἀποκαλέσωσιν οἱ δεινοί. Ὅτε οὖν ἐπηνωχλεῖτο ἀνάγκῃ πολλῇ ὑπ' αὐτῶν· ἐποίουν γὰρ αὐτὸν ἐμπεφυσημένον δοκεῖν ὑπὸ τῆς βίας τῶν λογισμῶν ὥστε μὴ χωρεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ σπηλαίου· Ἐπαίρων τὸ τρίχινον ἔνδυμα αὐτοῦ, ὃ ἀπέκειτο ἐν ἑτέρῳ ἐν αὐτῷ, ἐτίθη εἰς ξύλον, οὐδὲ γὰρ ῥάβδον εἶχεν ἐπὶ τοῦ ὤμου· καὶ κατερχόμενος μέχρι μετασμοῦ τῆς ὁδοῦ, ἐν ᾧ ἵστατο δένδρον ὑψηλὸν, ἐποίει αὐτὸ, ὡς ὁ ὅσιος Φαντῖνος ἐστὶν, ἢ ἕτερός τις τῶν ἁγίων πατέρων. Εἶτα βαλὼν τῷ δένδρῳ μετάνοιαν, ἵστατο ὡς ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ ἀποκρινόμενος τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ τὴν αἰτίαν, καὶ πάλιν ὀνειδιζόμενος καὶ καταγελώμενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ τῶν C ἀδελφῶν λεγόντων. Ἴδε σοι ὁ ἡσυχαστής. Τούτοις τοῖς τρόποις, καὶ τοῖς ἀντιῤῥητικοῖς συλλογισμοῖς τροπούμενος τοὺς πολεμίους ἐχθρους, ὑπέστρεφεν ἐν τῷ σπηλαίῳ ὡς εἰς τινα φυλακὴν, διακαρτερῶν καὶ λέγων ἐν ἑαυτῷ· Καλόν μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά· μου ἵνα τις κενώσῃ.

19 Πολλάκις προσευχομένῳ καὶ ψάλλοντι ἔλεγον οἱ λογισμοί· Βλέψον εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἴσως ἄγγελον ἢ φλόγα πυρὸς, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεάσῃ περὶ αὐτὸ, καθὼς ἐθεάσαντο πολλοί. Αὐτὸς δὲ μύων τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοσοῦτον κατεπόνει ἑαυτὸν ἐν πλήθει δακρύων καὶ μετανοιῶν, ὡς κατέρχεσθαι τὸν ἱδρῶτα αὐτοῦ ὡς ὕδωρ ἐπὶ τὴν γῆν. Ὑπέβαλλε δὲ αὐτῷ ὁ πονηρὸς καὶ πύρωσιν δριμυτάτην ἐν τῇ σαρκί· αὐτὸς δὲ τῇ προστρίψει τῶν ἀκανθῶν καὶ ἀγρίων κνηδῶν ἐσβέννυε διὰ τῆς ὀδύνης τὴν ἡδονήν. Κατημένῳ ποτὲ ἀπὸ τῆς ἀγρυπνίας, καὶ μικρὸν ἑαυτὸν ἐκ τοῦ κόπου ὑποχαυνώσαντι, ἐπέστησαν αὐτῷ δύο δαίμονες κατέχοντες καὶ ἄλλον μέσον αὐτῶν· οὗ καὶ ἀνοίξαντες ὡσανεὶ τὰς πλευρὰς, καὶ ἐκβαλόντες ἅπαντα τὰ ἐντὸς αὐτοῦ, ἔῤῥιψαν ἐπὶ τὴν γῆν· ὁ δὲ σύντρομος ἀναστὰς, καὶ ἀπὸ τῆς ναυσίας ἐμέσας πικρο-

ventes, quæ solitaria videtur, nisi abundaverit D justitia et religiosus labor, vanam habemus spem et instituta vitæ ratio est nobis incongruens. Erat autem illi vestimentum saccus e pilis caprinis ad annum unum unus, ad alium alius; cingulum funis, quod non nisi semel absoluto anno solvebatur: unde pediculorum copiam ferebat, non abhorrens, nec se ob eorum molestiam prurigine versans. Ante speluncam erat arbustum, ubi formicarum multitudo inhabitabat: in illud Vir sanctus superjaciebat saccum, ut a vermibus illis expurgaretur, sic enim eos vocare decet; tempore asperiores factos, ut formicis penderent pœnas ob molestias Sancto illatas.

A. DISCIPULO.

18 Lectus illi nullus, nulla sella, non arcula vel capsa, non crumena, non pera, nec etiam atramentarium tam multa scribenti, sed infixa cera in ligno, per illam tot librorum copiam tam eleganter exscripsit. Hæc ego tam accurata narratione persecutus sum, si illum spectes, modica, si alios, permagna, non ut illi quidpiam per hæc addatur, sed ut notum fiat, quos progressus fecerit in iis virtutibus, quarum officia sibi exequenda suscepit, perfectæ, inquam, a possidendis rebus abstinentiæ, E continentiæ, vigiliarum et orationis, [solitariæ vitæ et castimoniæ, humilitatis et ceterarum c] per quas homo fit imago et similitudo Dei. Ceterum ferventes lacrymas, quæ ubertim illi fluebant, et amara suspiria et pectoris tunsiones frontisque in terram illisiones, quis mente comprehendere, aut percensere pro dignitate queat? Nam increpationes et probra et contumelias summamque sui despicientiam, quæ in semetipsum intorquebat, quidquid omnino ageret, tamquam suiipsius hostis observans, insidias quoque, conflictus et aggressiones dæmonum, tum per internas cogitationes, tum manifestas apparitiones, necnon dolores corporis e gravibus morbis, et ipse, qui passus est, omnes enarrare vix posset. Multa et gravia passus est bella, ut relicta solitudine ad cœnobia se conferret, ex quo eum maligni spiritus desertorem timidumque vocarent. Cum igitur in magnas redigeretur angustias (efficiebant enim, ut inflatus videretur præ violentia cogitationum, et spelunca eum non caperet) tunc contextum e pilis indumentum tollens, quod insequentis anni futurum erat; appendebat ad lignum: nec enim baculum humero gestabat, descendensque ad medium iter, in quo arbor erat procera, fingebat sibi, illam esse F beatum Fantinum, vel alium sanctum patrem. Ergo exhibita arbori profunda reverentia, stabat quasi interrogaretur a patre, responderetque de causa suæ profectionis; mox objurgaretur ab eo et fratribus dicentibus: En eremi incolam. Hisce modis et oppositis ratiocinationibus hostes in fugam vertens, revertebatur in speluncam, velut in carcerem patienter sustinens, et secum ipse dicens: Bonum est mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.

rigidissimæque pœnitentiæ opera exercet

c

19 Sæpe in oratione defixo et psallenti suggerebat cogitatio: Respice in sanctuarium, videbis fortasse in eo vel angelum, vel ignis flammam, vel Spiritum sanctum, ut alii multi viderunt: ipse vero claudens oculos tanta se inflexionum et lacrymarum copia defatigabat, ut sudor illi deflueret instar aquæ in terram. Subjecit quoque illi malignus vehementissimum ardorem libidinis; ipse vero in spinis se volutans et asperis urticis, voluptatem dolore extinguebat. Sedenti aliquando post vigiliam seque post laborem paululum relaxanti, duo astiterunt dæmones, alium tenentes medium; quo veluti per laterum apertionem exenterato, viscera omnia projecerunt in terram. Hoc ille viso, surgens contremuit, et præ nausea bilem evomuit amarissimam, ex quo se

varias dæmonis tentationes devincit.

 muni-

A munitiorem in posterum reddidit. Cum Romam aliquando profectus esset orandi gratia et perquirendorum quorumdam librorum, vidit in æde Petri apostoli transeuntem mulierem Alemanam, corporis proceritate præstantem. Hujus effigiem animo impressam ostendebant maligni spiritus Viro sancto, sive is psalleret, sive legeret, aut scriberet, vel aliud quidvis ageret. Hac pugna invalescente, cum nihil prorsus excogitare posset, quo hostes repelleret, confugit ad Deum, suarum virium imbecillitatem illi exponens. Prosternit ergo se ante sacrum altare contrito et humili corde, et Salvatori ait : Tu scis, Domine, quod infirmus sim, miserere mei et subleva me impurorum dæmonum bello oppressum, ego enim de mea vita jam desperavi. Hæc ubi dixisset, humi jacens levique somno correptus, videt ante se stantem pretiosam crucem et pendentem ex ea vivum Dominum nostrum et velum pendens interpositum, candidum et tenuissimum. Tum ipse magno cum timore clamans : Miserere, inquit, mei, Domine, et benedic famulo tuo. Tunc Salvator, excusso e dextera manu clavo, ter signo Crucis benedixit illi, et visio divina evanuit, simulque pugna omnis cessavit et naturæ profluvium ; et quod præstare non potuerunt multa jejunia sitisque nimia et vigiliæ,
B præstitit humilitas et propriæ infirmitatis agnitio.

a. discipulo.

Socium vitæ severioris impatientem

20 Degebat itaque Vir sanctus quietam et lætam vitam, spiritalisque lætitiæ plenam. Interea frater quidam accessit rogans, ut contubernalem se reciperet, si forte ejus opera salutem consequeretur. Vix tandem compos desiderii factus ad Sanctum ait : Habeo, Pater, numismata tria, quid vis faciam de illis ? Ille, Abi, inquit, et da pauperibus, tollensque Psalterium tuum sequere præcepta Salvatoris : et ille statim obsecutus est. Non multum temporis effluxit contubernio, didicitque a sancto Patre difficilem pulchre apteque scribendi artem : sed asperrimum vitæ institutum perosus et solitariæ vitæ labores nulla remissione laxatos, cœpit adhibere excusationes in peccatis et contentionis occasiones quærere, quibus posset Patrem provocare ad iram. Ille vero præcepta Domini semper animo volvens, tanquam sibi uni prolata et memoria repetens, reum esse gehennæ ignis, qui dixerit fratri suo, Racca : nunquam usus est contra eum aspero verbo. Tandem placido et moderato animo sic eum affatus est : Honorande frater, Deus in pace, nos huc vocavit et in charitate et spiritu mansuetudinis, nunquid enim
C ad acerbitatem et iram et bilem ? Sed si humilis ego adeo gravis tibi sum et oculis tuis factus intolerabilis, vade in pace, quocunque libuerit, et peccatori mihi noli esse molestus : scio enim, te non posse, immo vero etiam nolle, spiritum repellere, qui tibi faces subjicit dominandi et fungendi sacerdotio. Abi igitur et exple libidinem tuam et aptum reperies diversorium. Verum frater ille a maligno dæmone acrius incitatus, quod redargui videret, quæ latenter ipse cogitaverat, respondit iratus : Redde mihi tria illa numismata et mox abibo : quid enim cogebat me, ut ea pauperibus darem, nisi jussio tua, cui parere volui ? Et statim Pater ad eum : Scribe, inquit, frater, mihi in chartula, fore ut mercedem eorum recipiam in regno cœlorum, et pone ipsam super altare et ego tibi mox solvam tria numismata.

dimittit, morbisque a dæmone affligitur.

21 Ille vero scire cupiens, unde illi ne obolum quidem habenti facultas suppeteret implendi promissum, sua manu scripsit, quod postulatum erat et chartam super altare posuit. Qua Pater accepta descendit in castelli cœnobium et mutuo inde sumpta tria numismata fratri amice dedit. Accepit is et recessit et voluntati suæ satisfaciens egit, quicquid sibi Pater prædixerat, et paulo post moritur. San-

τάτην χολὴν, ἠσφαλίσατο ἑαυτὸν εἰς τὸ ἑξῆς. Ποτὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἀπελθὼν λόγῳ προσευχῆς καὶ ἀνερευνήσεως βιϐλίων τινῶν, εἶδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐν παρόδῳ γυναῖκα Ἀλεμάναν, ὑψηλὴν τῷ σώματι καὶ μεγάλην. Ταύτης τὴν θέαν τυπώσαντες οἱ πανοῦργοι, ἐδείκνυον τῷ ἁγίῳ καὶ ψάλλοντι, καὶ ἀναγινώσκοντι, καὶ γράφοντι, καὶ πᾶν εἴτι ἄλλο ποιοῦντι. Τούτου τοῦ πολέμου κραταιουμένου, καὶ μηδὲν ὅλως ἔχων ἐννοῆσαι τι ἀντιπράξασθαι πρὸς τοὺς πολεμίους, πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγει, αὐτῷ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ἀπαγγέλλων· καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἐνώπιον τοῦ ἱλαστηρίου ἐν συντετριμμένῃ καὶ ταπεινῇ τῇ καρδίᾳ ἔλεγε πρὸς τὸν σωτῆρα· Κύριε σὺ ἐπίστασαι, ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἐλέησόν με, καὶ κούφισόν με ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων, ὅτι λοιπὸν τῆς ζωῆς μου ἀπεῖπον. Ταῦτα εἰπὼν κείμενος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μικρὸν ἀφυπνώσας, ὁρᾷ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἱστάμενον τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ ἐν αὐτῷ κρεμάμενον ζῶντα τὸν Κύριον ἡμῶν, μέσον δὲ αὐτῶν κρεμάμενον βῆλον καθαρὸν καὶ λίαν λεπτότατον. Καὶ βοήσας μετὰ φόϐου πολλοῦ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἐλέησόν με δέσποτα, καὶ εὐλόγησόν με τὸν δοῦλον σου. Τότε ὁ Σωτὴρ ἐξηλώσας τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τρίτον ἐπεσφράγισεν αὐτόν. καὶ τέλος εἶχεν ἡ ἔνθεος ὀπτασία, σὺν αὐτῇ δὲ καὶ ὅπερ οὐκ πόλεμος ἅπας, καὶ ἡ τῆς φύσεως ῥεῦσις· καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσαν ἐκτελέσαι αἱ πολλαὶ πεῖναι, καὶ ἀγρυπνίαι, ἴσχυσεν ἡ ταπείνωσις καὶ ἡ ἐπίγνωσις τῆς οἰκείας ἀδυναμίας. D E

20 Διατρίϐοντι τοίνυν τῷ ὁσίῳ ἐν ἀνέσει καὶ χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ πνευματικῇ, ἔρχεταί τις πρὸς αὐτὸν ἀδελφὸς παρακαλῶν συμπαραμεῖναι αὐτῷ· ἴσως σωθήσεται δι' αὐτοῦ. Μόλις οὖν ἐπιτυχὼν τοῦ σκοποῦ φησὶ πρὸς τὸν ὅσιον. Πάτερ ἔχω τρία νομίσματα, τί κελεύεις ποιῆσαι με αὐτά; Ὁ δὲ, ἀπελθὼν δὸς αὐτὰ τοῖς πτωχοῖς· καὶ ἄρας τὸ ψαλτήριόν σου ἕπου ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Σωτῆρος· εὐθέως δὲ ἐποίησεν οὕτως· Καὶ διακαρτερήσας μετὰ τοῦ ὁσίου πατρὸς οὐ μήκιστον χρόνον, καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ τὴν τῆς καλλιγραφίας δυσδιόρθωτον τέχνην, ἀχθεσθεὶς ἐπί τε τῇ σκληροτάτῃ διαίτῃ, καὶ ἀπαραμυθήτῳ ἀσκήσει, ἤρξατο προφασίζεσθαι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, καὶ ζητεῖν πόρους λογομαχίας, δι' ὧν τὸν πατέρα πρὸς θυμὸν διεγείρῃ. Αὐτος δὲ ἀεὶ ἐν τῷ περιφέρων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ὡς πρὸς μόνον αὐτὸν εἰρημένας, καὶ μνημονεύων ὡς ὁ λέγων τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ῥακὰ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, οὐδέποτε εἶπεν αὐτῷ ῥῆμα πονηρόν. Τότε λέγει πρὸς αὐτὸν πρᾴως καὶ ἐπιεικῶς· Ἀδελφὲ τιμιώτατε ἐν εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐνταῦθα, καὶ ἐν ἀγάπῃ, πνεύματί τε πρᾳότητος· μὴ γὰρ ἐν πικρίᾳ καὶ ὀργῇ καὶ θυμῷ; εἰ δὲ τοσοῦτον βεϐάρυσαι εἰς ἐμὲ τὸν ταπεινὸν, καὶ ἀφόρητος ἐγενόμην τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, πορεύου, ἐν εἰρήνῃ ὅπου ἂν βούλῃ, καὶ ἐμὲ τὸν ἁμαρτωλὸν μὴ ἐνόχλει· οἶδα γάρ σε ἐγὼ μὴ δυνάμενον, μᾶλλον δὲ καὶ μὴ βουλόμενον ἀποσείσασθαι τὸ παραϐάλλον σοι πνεῦμα τῆς φιλαρχίας καὶ φιλοϊερατείας. Ἄπελθε τοίνυν ἐκπληρώσων τὸ σὸν βούλημα, καὶ εὑρήσεις τὸ κατάλυμα πρόσφορον. Ὁ δὲ ἀδελφὸς πλέον ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐξαφθεὶς ἐπὶ τῷ ἐλέγχῳ τῶν κρυφίων αὐτοῦ λογισμῶν, φησὶν ὀργιζόμενος πρὸς αὐτόν. Δός μοι τὰ τρία μου νομίσματα, καὶ πορεύομαι. Τί γὰρ ἀνάγκην εἶχον ἐγὼ δοῦναι αὐτὰ τοῖς πτωχοῖς, εἰ μὴ ἐπειθόμην τῇ κελεύσει τῇ σῇ; Ἀποκρίνεται εὐθέως πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ· Γράψον μοι φησὶν ἀδελφὲ εἰς τμῆμα χαρτίου τοῦ ἀπολαϐεῖν με τὸν μισθὸν αὐτῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ θὲς αὐτὸ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀγὼ ἄρτι παρέχω σοι τὰ τρία νομίσματα. F

21 Ὁ δὲ θέλων ἀπιδεῖν, πόθεν ἄρα ἐξῇ αὐτῷ πληρῶσαι τὸ ἐπαγγελλόμενον, μήτε κἂν ὀϐολὸν ἔχοντι, ἰδίᾳ χειρὶ τὸ κελευσθὲν ἀπεπλήρωσε, καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἐπέθηκεν. Καὶ δὴ παραλαϐὼν αὐτὸν ὁ πατὴρ κατέρχεται πρὸς τὸ τοῦ καστελλίου κοινόϐιον· κἀκεῖθεν δανεισάμενος τρία νομίσματα, δέδωκεν αὐτὰ μετὰ ἀγάπης τῷ ἀδελφῷ. Κἀκεῖνος δεξάμενος ἀνεχώρησεν, καὶ πεπλήρωκεν ἰδιοθελῶς ὅσα προεῖπεν αὐτῷ ὁ πατὴρ, καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν

A καιρὸν τετελεύτηκεν· Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ὑποστρέψας ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ, καὶ καθεσθεὶς [ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ πολλῇ, ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τρία ψαλτήρια γεγραφὼς· τότε γὰρ λέγεται πεπληρωκέναι ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διὰ τεσσάρων ἡμερῶν· ἐλύθη τοῦ χρέους τοῦ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδὼν οὖν ὁ τῶν δικαίων ἐχθρὸς, ὅτι ἐν πάσῃ προσβολῇ ἡττᾶται καὶ καταβέβληται ὑπὸ τοῦ δικαίου ἀνδρὸς μετατίθησι τὴν πάλην ἀπὸ τοῦ ἐντὸς ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν ἐκτὸς, καὶ ἄρχεται πλήττειν αὐτὸν ἐν πόνοις δεινοῖς, καὶ ἀῤῥωστίαις σωματικαῖς, ὥστε κἂν ἐμποδίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς καθημερινῆς λειτουργίας αὐτοῦ, καὶ τῆς οὐρανοδρόμου καὶ ἐχθρᾶς αὐτῷ προσευχῆς. Τί οὖν μηχανᾶται περὶ αὐτόν; ὄγκῳ δεινοτάτῳ καὶ ἀφορήτῳ πόνῳ περιλαβὼν τὰ τὴν φωνὴν ἀποτελοῦντα ὄργανα αὐτοῦ, πεποίηκεν αὐτὸν ἄφωνον κατακεῖσθαι παντελῶς καὶ ἄβρωτον τῆς συνήθους τροφῆς. ἀλλ' ὅμως καὶ ἐν τούτῳ πολὺ πλέον ᾐσχύνετο καὶ ἡττᾶτο ὁ πολέμιος ἐχθρός. Ὅσον γὰρ ἐκεῖνος ἀπέκλειε τὴν ψαλμολόγον καὶ ὑμνοφόρον φωνὴν, τοσοῦτον αὐτὸς τὴν διάνοιαν ὕψου πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἐνετρύφα ἀπερισπάστως ταῖς θεαρέστοις καὶ μεγαλοπρεπέσιν ἐννοίαις. Ἵνα δὲ καὶ τῷ λιμῷ μὴ ἐκλείψῃ καὶ ἀποκάμῃ, ὕδατι τὸν ξηρὸν ἄρτον λειώσας, ταύτῃ ἐκέχρητο τῇ διαίτῃ.

ctus vero pater Nilus in suam speluncam reversus, D sedensque in patientia et tolerantia multa, intra paucos dies tria exscripsit Psalteria (fertur enim in singula quatuor insumpsisse dies) et liber a debito mansitt quod propter Christi præceptum contraxerat. At vero justorum hostis victum se prostratumque cernens a Viro justo in singulis congressibus, luctam ab interiori homine transtulit ad exteriorem et summis doloribus et morbis corporis eum petere aggreditur, ut saltem avocaret a quotidiano ministerio et inimica sibi oratione, qua mens ad cœlestia pervolat. Quid ergo machinatur in ipsum? Maximo tumore, doloreque intolerabili vocis organa comprimens, vocis usum illi penitus abstulit, et jacere coegit consueto cibo abstinentem; et in hoc tamen ipso multo magis confundebatur hostis et vincebatur. Quo enim magis præpediebat ille linguam psalmis et hymnis assuetam, eo altius ipse mentem elevabat ad Deum, Deoque grata et magnifica contemplatione fruebatur sine ulla mentis divagatione. Sed ne fame periret et omnino deficeret, aqua siccum panem humectans et frians, diæta hac utebatur.

A. DISCIPULO.

B ANNOTATA. E

a *Toties occurrentes sententias ex Scripturis sacris non assigno, cum facile reperiri a quovis possint. Observat Caryophilus, sermonem hic esse de abbate Theona, Collat.* 2 *de nocturnis illusionibus hæc asserente.*

b *Allegat Caryophilus Pratum spirituale, ubi cap.* 84 *admiranda hæc narretur austeritas.*

c *Quæ uncis inclusa sunt, non habentur in textu Græco, suspicorque, typothetarum vitio prætermissa, tum quia similes amplificationes in Caryophili versione alibi non invenio, tum etiam, quod eadem lego apud Martenium in versione Sirletiana.*

CAPUT IV.

Ad cœnobium æger reductus, convalescit, rursumque ad speluncam reversus a diabolo graviter fuste vulneratur, quo malo prodigiose sanatur. Stephanum vitæ monasticæ institutis instruit.

Μετ' οὐ πολὺ τοίνυν πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐλήλυθεν Φαντῖνος ὁ ἁγιώτατος· παρέβαλλον γὰρ ἀλλήλοις πυκνότερον, ἀλλήλοις ὡς δύο φωστῆρες πυκνότερον καταφωτίζοντες· καὶ τὸν ἑβδομαρισιαῖον ἄρτον ὁ μέγας Φαντῖνος σὺν πολλῇ παρακλήσει πείσας τὸν ὅσιον Νεῖλον δέξασθαι, παρ' αὐτοῦ ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας τὴν χάριν ἀν- C τεσηκοῦτο. Ἰδὼν τοιγαροῦν αὐτὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀνάγκῃ, καὶ πολλὰ δυσωπήσας ἀπήγαγεν εἰς τὸ μοναστήριον αὐτοῦ μετὰ πάσης σπουδῆς· ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν παρεκάλει περὶ τῆς ὑγείας αὐτοῦ ἐξ ὅλης ψυχῆς. Ὁ δὲ καρτερικώτατος Νεῖλος μὴ δυνάμενος γεύσασθαί τινος εἰμὴ ὕδατος, καὶ αὐτοῦ μετὰ βίας καὶ πόνου, καὶ τοῦτο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, εἶπεν αὐτῷ ὁ λογισμὸς· ὅτι εἴπερ ἦν ἀπὸ ἰχθύος μέρος μικρὸν, ἐλάμβανον ἂν ἐξ αὐτοῦ, καὶ διήνοιγέ μοι τὴν ὁδὸν τοῦ φαγεῖν. Πυκτεύσας οὖν ἐπὶ ἡμέρας ὀκτὼ, ἢ καὶ πρὸς τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι τὸ πρᾶγμα τινι· καὶ μάλιστα καθ' ἑκάστην ὁρῶν διερχόμενον τινὰ τῶν ἀδελφῶν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸ ἁλιεῦσαι πορευόμενον, καὶ αὖθις μετ' ἰχθύων ὑποστρέφοντα· μετὰ πολλὴν ἄθλησιν καὶ πάλην τοῦ τοιούτου λογισμοῦ, ἰδοὺ ἔρχεταί τις πρὸς αὐτὸν κοσμικὸς ἐπιφερόμενος κοφίνιον μεστὸν ἰχθύων, τῶν μὲν τηγανιστῶν, τῶν δὲ ὀπτῶν τυγχανόντων, παρα καλῶν καὶ δεόμενος αὐτοῦ, ὅπως γεύσηται ἐξ αὐτῶν· ἐπειδὴ, φησιν ἑσπέρας ἀκούσας τὰ κατὰ σὲ, ἐξῆλθον τοῦ ἁλιεῦσαι ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ, καὶ τῶν εὐχῶν ὑμῶν συνεργησάντων ἠγρευσάμην ἀρκούντως· καὶ δέον σε πάτερ μεταλαβεῖν ἐξ αὐτῶν. Τότε ὁ μακάριος Νεῖλος τὸν μὲν ἄνθρωπον ἀπέστειλεν εὐλογήσας, καὶ μεγάλως εὐχαριστήσας ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ κόπου· τῷ δὲ λογισμῷ αὐτοῦ διελέγετο οὕτως· Ταῦτα οὐχ ὁ Θεὸς ἡτοίμασεν, οὐδ' ἄγγελος· οὐ δὲ γάρ εἰμι τῶν φοβουμένων αὐτὸν, ἵνα τὸ

Non multo post igitur ad visendum ipsum accessit Fantinus sanctissimus (erat enim inter illos frequens commercium; alterum altero instar luminarium crebro sua luce perfundeute) et cum hebdomadarium panem post multas preces ut ab se acciperet, magnus Fantinus B. Nilo persuasisset, ab eo rursus de labore manuum ejus gratia illi rependebatur. Cum ergo in talibus angustiis eum vidisset, multumque rogasset, tandem deduxit in suum monasterium omni adhibita diligentia, insuper et Deo preces fundebat ex toto animo pro ejus valetudine. At patientissimus Nilus cum præter aquam nihil degustare posset, idque cum violentia et labore per dies multos, cogitationem hanc habuit: Quod si præsto esset aliqua piscis particula, vesceret et aperiretur mihi via ad comedendum. Et cum luctam passus esset octo diebus, aut paulo plus, ne cui rem aperiret, cum præsertim videret quotidie quemdam et fratribus transeuntem ante se et euntem ad piscandum et redeuntem cum piscibus, post multum certamen et palæstram hujusmodi cogitationis, ecce venit quidam ad ipsum vir laicus afferens corbem plenam piscium frictorum et assatorum, hortans rogansque, ut de iis gustaret: Quoniam, aiebat, de tua ægra valetudine cum vesperi audivissem, egressus sum, ut in tuo sancto nomine piscarer, et adjuvantibus precibus tuis, venatio commoda fuit et opus est, Pater, cibum ex iis te sumere. Tunc beatus Nilus virum quidem dimisit, benedicens illi gratiasque pro labore suscepto agens: secum vero ipse dicebat: Hæc non per Deum, non per angelum mihi præsto sunt: neque enim ego sum

Æger a S. Fantino ad monasterium reducitur: sanatus ad solitudinem revertitur: F

A sum e numero timentium eum, ut meam voluntatem faciat : sed hoc diaboli opus est. Cognovit enim me captum cupiditate hac, quia scriptum est : Non concupisces. Vivit Dominus, non ingredietur ex iis in os meum. Aderat tunc forte monachus quidem e superioribus partibus profectus, ipsi carissimus, quia suavissime canebat. Hunc beatus Vir cum advocasset, dedit cophinum, uti oblatus erat ; additque : Accipe xenium, quod a Christo missum tibi est. Accepit ille et recessit. Videns igitur Deus summam Viri patientiam atque constantiam, tulit opem doloribusque liberavit et morbo illo gravissimo, disrupto intus in cervice abscessa multaque sanie per os egesta. Ita paululum recreatus revertitur in suam speluncam, pristinum vitæ institutum prosecuturus, amore solitudinis, quam parentis loco amplectebatur. At vero diabolus dentibus in eum frendens enitebatur, si per Dei providentiam licuisset sibi, ut vel ipsam vitam sancto Viro eriperet.

A. DISCIPULO.

a dæmone vulnere affligitur, prodigiose sanatur.

23 Quadam ergo nocte, cum is de more divinis vacaret officiis, pernoctaretque in psalmis et genuum flexionibus in parva spelunca, quam ipse sibi excavaverat, et splendor lucis illustraret omnia B (erat enim tempus æstivum) apparet illi visibili æthiopis specie diabolus, clavam manu tenens, qua cum caput ejus percussisset, stravit humi semimortuum. Post unius horæ spatium sese recolligens Sanctus, cognovit quidem diaboli invidiam immensumque livorem, sed vehementi capitis dolore laborans et dimidiam faciei partem cum sinistro oculo inflatam habens et lividissimam, præterea luxatum et arefactum brachium, stare et orationis officium persolvere non valebat. Jacebat ergo et Dominum invocabat dicens : Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina ; Confundantur et revereantur, qui quærunt animam meam, et quæ sequuntur. In his totum illum peregit annum, innumera dolorum et acerbissimorum incommodorum certamina sustinens. Et cum suaderetur illi a multis, ut medicinalem curationem admitteret, omnino abnuit, sciens, curari manu hominis non posse vulnus diabolicum *a*. Elapso demum anno et recurrente sanctorum Apostolorum solemnitate, convenere in cœnobium imitatores eorum Fantinus et Nilus, ut simul diem festum celebrarent et se invicem consolarentur, qui germana erant Apostolorum proles. Cum igitur pervigilium cum hymnis C agerent et exultarent fratres, audientes Sanctorum doctrinam et Scripturarum explicationem, hortatus est magnus Fantinus B. Nilum, ut surgeret et legeret encomium in Apostolos S. Joannis Damasceni, Iambis et metris satis ornatum. Beatus Nilus, qui numquam non obedire noverat, licet jam esset pene aridus, cum gaudio et alacritate surrexit ; utque primum aggressus lectionem est, acerba illa ægrotatio paulatim e corpore defluebat. Et cum præter spem sibi auxilium sensisset, nulli omnino quicquam de eo dixit, donec matutinæ preces absolutæ sunt, tumque S. Fantino procumbens gratias agebat, quod per illum tam gravi noxa liber esset. Ille contra, obedientiæ ejus et favori Apostolorum tribuebat miraculum : ita humilitatem uterque præseferebat, in Deum miraculorum auctorem referentes gloriam.

a

S. Fantino in Orientem profecto,

24 Multiformis porro et inexcogitabilis in omnes Dei providentia (quorsum vero id in suo Famulo egerit, ignoro) parva quædam vestigia morbi illius in eo reliquit ad ipsam usque senectutem, quibus admoneretur auxilii et protectionis erga se divinæ. In his omnibus cum se plusquam victorem præsti-

θέλημά μου ποιήσῃ. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἔργον τοῦ διαβόλου τυγχάνει, ἐπειδή με ᾔσθετο δουλωθέντα τῇ τοιαύτῃ ἐπιθυμίᾳ. D Γέγραπται γὰρ, μὴ ἐπιθυμήσῃς· Ζῇ Κύριος, οὐκ' εἰσέρχεταί τι ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ στόμα μου. Ὑπῆρχε δὲ τότε ἐκεῖ μοναχός τις παραγενόμενος ἐκ τῶν ἄνω μερῶν, ὃς λίαν ἠγαπᾶτο παρ' αὐτοῦ διὰ τὸ ᾀσματικὸν εἶναι αὐτὸν καὶ σφόδρα καλλίφωνον. Τοῦτον καλέσας ὁ ὅσιος δέδωκεν αὐτῷ, καθὼς ἦν τὸ κοφίνιον, εἰπὼν πρὸς αὐτόν· Λάβε τοῦτο τὸ ξένιον, ὅπερ σοι Χριστὸς ἐξαπέστειλεν. Ὁ δὲ λαβὼν ἀνεχώρησεν. Ἰδὼν οὖν ὁ Θεὸς τὴν μεγίστην αὐτοῦ ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν, ἀντελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς ὀδύνης καὶ τῆς νόσου ἐκείνης τῆς πονηρᾶς, τοῦ πάθους ἔνδον ἐν τῷ τραχήλῳ ῥαγέντος, καὶ ἕλκους πολλοῦ διὰ τοῦ στόματος ἐξελθόντος. Μικρᾶς οὖν ἀνέσεως ἐπιτυχὼν ἀνέρχεται πάλιν ἐν τῷ σπηλαίῳ, τῆς συνήθους ἐχόμενος πολιτείας, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπαζόμενος ὡς οἰκείαν μητέρα. Ὁ δὲ διάβολος οὐκ ἐπαύσατο βρύχων κατ' αὐτοῦ τοὺς ὀδόντας καὶ ἀγωνιζόμενος, εἴγε ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας παρεχωρεῖτο, ὥστε καὶ τοῦ ζῆν ἀπαλλάξαι τὸν δίκαιον ἄνδρα.

23 Καὶ δὴ κατὰ τὸ ἔθος σχολάζοντι ἐν μιᾷ νυκτὶ, καὶ διαγρυπνοῦντι ἐν ψαλμοῖς καὶ γονυκλισίαις ἐν τῷ μικρῷ σπηλαρίῳ τῷ ὑπ' αὐτοῦ λελατομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ φέγγους αὐγῆς τὰ πάντα καταλαμπούσης, ἦν γὰρ τοῦ θέρους ἡ ὥρα, φαίνεται αὐτῷ ὁ διάβολος ὀφθαλμοφανῶς E ὡς Αἰθίοψ, ῥόπαλον ἐν ταῖς χερσὶ κατέχων· μεθ' οὗ τύψας τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁγίου, ἔῤῥιψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀφῆκεν ἡμιθανῆ τυγχάνοντα. Μετὰ γοῦν μίαν ὥραν εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ ὅσιος, ἔγνω μὲν τοῦ διαβόλου τὸν φθόνον καὶ τὴν ἄπειρον κατ' αὐτοῦ βασκανίαν, σφόδρα δὲ τὴν κεφαλὴν ἀλγυνόμενος, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ προσώπου σὺν τῷ ἀριστερῷ ὀφθαλμῷ πεφυσιωμένον καὶ πελιδνότατον ἔχων, οὐμὴν ἀλλὰ καὶ τὸν βραχίονα παραλελυμένον καὶ τεταριχευμένον, οὐκέτι μὲν ἴσχυσε στῆναι καὶ τὴν τῆς εὐχῆς λειτουργίαν ἀποπληρῶσαι, κείμενος δὲ ἐπ' ἐδάφους τὸν Κύριον ἐπεκαλεῖτο· ὁ Θεὸς, λέγων, εἰς τὴν βοήθειαν μου πρόσχες, Κύριε εἰς τὸ βοηθῆσαι μοι σπεῦσον. Αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἐντραπήτωσαν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ψαλμοῦ. Ἐν τούτοις διῆξεν τὸν ἅπαντα χρόνον ἐκεῖνον μυρίοις πόνοις πυκτεύων καὶ συμφοραῖς ἀνηκέστοις. Πολλῶν μέντοι βουλευόντων ἰατρικῆς ἐπιμελείας προσανασχέσθαι, οὐδαμῶς κατεδέξατο τοῦτο, γινώσκων ἀθεράπευτον εἶναι ὑπὸ χειρὸς ἀνθρώπου τὴν διαβολικὴν ἀλγηδόνα. Τοῦ τοίνυν χρόνου παραδραμόντος, καὶ τῆς μνήμης τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐπιφθασάσης, συνῆλθον ἐν τῷ κοινοβίῳ οἱ αὐτῶν μιμηταὶ Φαντῖνος καὶ Νεῖλος συνεορτάσαι καὶ συμπαρακληθῆναι ἀλλήλοις, ὡς γνήσια τέκνα τῶν ἀποστόλων. F Παννύχιον οὖν τὴν ὑμνῳδίαν ἐπιτελούντων, καὶ τῶν ἀδελφῶν ἀγαλλιωμένων ἐπὶ τῇ τῶν ἁγίων διδασκαλίᾳ, καὶ τῇ τῶν γραφῶν ἀναπτύξει, παρακαλεῖ ὁ μέγας Φαντῖνος τὸν ὅσιον Νεῖλον ἀναστῆναι καὶ ἀναγνῶσαι ἐγκώμιον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, συγγραφὲν παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου, ἰαμβικοῖς καὶ ἐμμέτροις στίχοις καταπεποικιλμένον. Ὁ δὲ μακάριος Νεῖλος μηδέποτε παρακοῦσαι γινώσκων, καίτοι σχεδὸν ὡς ἡμίξηρος τυγχάνων, ἀνέστη μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ προθυμίας· αὐτός τε τῆς ἀναγνώσεως τὴν ἀρχὴν ἐποιεῖτο, καὶ ἡ πονηρὰ ἐκείνη νόσος κατὰ μικρὸν τοῦ σώματος ὑπεξῄει. Ταύτης δὲ τῆς ἀντιλήψεως αἰσθηθεὶς παρὰ προσδοκίαν ὁ μακάριος Νεῖλος, οὐδενὶ οὐδὲν εἶπε μέχρι τῆς ἀπολύσεως τοῦ ὄρθρου. Καὶ τότε βαλὼν μετάνοιαν τῷ δικαίῳ Φαντίνῳ, εὐχαριστεῖ αὐτῷ, ὡς δι' αὐτοῦ τῆς τοιαύτης ἀπαλλαγεὶς ἐπηρείας. Αὐτὸς δὲ πάλιν τῇ ἐκείνου ὑπακοῇ, καὶ τῇ ἐπισκιάσει τῶν Ἀποστόλων προσανετίθει τὸ θαῦμα· καὶ διέμενον ἐν ταπεινοφροσύνῃ τὸν τῶν θαυμασίων Θεὸν δοξολογοῦντες.

24 Ἡ δὲ πολύτροπος καὶ ἀπερινόητος τοῦ Θεοῦ περὶ πάντας οἰκονομία, τί προνοουμένη περὶ τὸν ἑαυτῆς οἰκέτην οὐκ οἶδα, εἴασεν αὐτὸν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ γήρως περιφέρειν τινὰ μικρὰ ἴχνη τῆς ἀῤῥωστίας ἐκείνης, ὑπομιμνήσκοντα αὐτὸν τῆς αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἀντιλήψεως καὶ κηδεμονίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ὑπερνικήσας διὰ τοῦ ἀγαπή-

A ἀγαπήσαντος αὐτὸν Θεοῦ ὁ τῶν ἁγίων πάντων ζηλωτὴς, καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ πληρωτὴς, πρὸς ἑτέραν ὡπλίζετο πάλην καὶ ἀγῶνα τοῦ διαβόλου. Ἔδει γὰρ διὰ πάντων ἀποκρουσθῆναι, καὶ οὕτως ἀριδήλως τὸν νικητὴν στεφανίτην ἀναδειχθῆναι. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔκστασις ἐπιπίπτει τῷ μακαρίτῃ Φαντίνῳ, ἀληθῶς δ' εἰπεῖν ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου. Καὶ οἷον δὴ τὸν Ἱερεμίαν ἀκούομεν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν πώγωνα ξυρήσαντα, τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν θρήνοις κατακομμῶντα περιϊέναι, καὶ ὑπόληψιν ἐξεστηκότος διδόναι τοῖς ἀνοήτοις, τὸν αὐτὸν τρόπον ἦν κατιδεῖν καὶ περὶ τὸν προφητικώτατον καὶ μακάριον ἄνθρωπον τοῦτον. Εἴτε γὰρ τὴν αἰσθητὴν ταύτης τῆς χώρας προφητεύων κατάλυσιν, καὶ τὴν τῶν Ἀγαρηνῶν οἰκτίστην ἐπέλευσιν, εἴτε τὴν τῆς ἀρετῆς παντελῆ ἔλλειψιν, καὶ τῶν μοναστηριῶν πρὸς κακίαν ἀπόκλισιν καὶ χυδαίωσιν, ὃ καὶ μᾶλλον ἐστὶ κυριώτερον· ὁμοίως καὶ αὐτὸς περιῄει θρήνοις κατακομμῶν τάς τε ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια καὶ τὰς βίβλους· τὰς μὲν λέγων, ὅτι ὄνων καὶ βορβονίων ἐπλήσθησαν καὶ μεμόλυνται· τὰ δὲ πυρίκαυστα, φησί, γεγόνασι, καὶ απώλοντο· τὰς δὲ ὅτι ἐβράχησαν καὶ ἠχρείωνται, καὶ λοιπὸν ποῦ ἀναγνῶσαι οὐκ ἔχομεν. Ἡνίκα δὲ ἀδελφὸν ἑώρα τῆς αὐτοῦ μονῆς, ὡς νεκρον ἐπένθει αὐτὸν λέγων· ὅτι ἐγώ σε ὦ τέκνον ἀπέκτεινα. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐλάλει τε καὶ ἐποίει, μήτε B ὑπὸ στέγην ανεχόμενος καταμεῖναι, μήτε τροφῆς ἀπογεύσασθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὰς ἐρήμους πλανώμενος διῃτᾶτο τοῖς ἀγριολαχάνοις. Ταῦτα εις μεγίστην θλίψιν καὶ λύπην ἤνεγκε Νεῖλον τὸν ἀοίδιμον· καὶ σχεδὸν νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπένθει καὶ αὐτὸς τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ συννόμου καὶ συνεργάτου. Πολλάκις γὰρ ἀκολουθήσαντι αὐτῷ ἀναχωροῦντι, καὶ δυσωποῦντι τοῦ ὑποστρέψαι καὶ ἡσυχάσαι εν τῷ μοναστηρίῳ, οὐχ ὑπήκουσε λέγων· Ὅτι οἱ εν τῇ μονῇ οὐκ εἰσί μου ἀδελφοί, ἐπεὶ ἂν καὶ αὐτοὶ ἔκλαιον σὺν ἐμοί· αὐτοὶ δὲ τουναντίον ποιοῦσιν, ἐξεστηκότα καὶ μαινομενον με κρατοῦντες.

25 Ἔσο τοίνυν γινώσκων πολυπόθητε πάτερ, ὅτι διαβήσομαι πρὸς τὴν ἄνω χώραν, κᾀκεῖ τελειωθήσομαι, καὶ εἰς το μοναστήριόν μου οὐκέτι ἐπιστραφήσομαι. Αὐτὸς μὲν οὖν ὁ μακάριος, καθὰ καὶ προείρηκεν, οὕτω καὶ τετέλεκεν, καταλαβὼν τὸν τόπον, ἐν ᾧ προώρισεν αὐτῷ ὁ Θεὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τελειωθῆναι. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ὑποστρέψας ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἐν ὑπομονῇ διήρχετο τὴν στενὴν ταύτην πύλην καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν τὴν ὀλίγοις εὑρισκομένην. Ἔρχονται τοιγαροῦν πρὸς αὐτὸν οἱ τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Φαντίνου πατέρες, παρακαλοῦντες αὐτὸν σκυλῆναι, καὶ ἡγούμενον αὐτοῖς καταστῆσαι ὃν ἂν ἐκλέξοιτο ἡ αὐτοῦ ὁσιότης· περὶ C γὰρ αὐτοῦ ἐκείνου ᾐδοῦντο καὶ ὀνομάσαι γινώσκοντες τὸν ἄνδρα. Ὁ δὲ εἴξας τῇ αὐτῶν παρακλήσει, καὶ εἰσελθὼν ἐν τῇ μονῇ μετ' αὐτῶν εἰσῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ εὔξασθαι. Καὶ πάντων ἀκολουθησάντων αὐτῷ, μετὰ τὸ τελειωθῆναι τὴν εὐχὴν, ὁ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς τοῦ μακαριωτάτου Φαντίνου, Λουκᾶς τῷ ὀνόματι, προσδραμὼν, καὶ τῶν ποδῶν τοῦ ὁσίου δραξάμενος, ὅρκοις αὐτὸν καὶ ἐπιτιμίοις φρικωδεστάτοις ἀπό τε τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ὑπέβαλε τοῦ καταδέξασθαι εἶναι αὐτὸν αὐτοῖς ποιμένα καὶ καθηγούμενον. Τί οὖν εἶχε ποιῆσαι ὁ ἀγχίνους ἐκεῖνος ἀνὴρ καὶ περὶ τὸ διανοηθῆναι ὀξύς; Ὑπερισχύσας τῶν χειρῶν τοῦ κρατοῦντος, καὶ τῷ αὐτῷ σχήματι περιλαβὼν τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοῖς αὐτοῖς σχοινίοις οἷς ἐκέχρητο αὐτὸν περιέδησεν, ὥστε λῦσαι αὐτὸν τὰ ἴδια ἐπιτίμια, καὶ γενέσθαι αὐτῷ ὅπερ τῷ πατρὶ ἐπεβούλευσεν· ἦν γὰρ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ μὴ λίαν ἔμπειρος τῶν θείων γραφῶν, ἀλλ' οὖνγε οἰκονομικὸς, καὶ συνετὸς, καὶ τῷ βίῳ μηδὲν ἀποδέων τοῦ ἀδελφοῦ. Συστήσας οὖν πάντα ὁ ὅσιος πατὴρ κατὰ τὸ Θεῷ δοκοῦν, καὶ νουθεσίαις ἐνθέοις παρακαλέσας καὶ στηρίξας τόν τε ἡγούμενον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, ἀπηλλάγη καὶ τούτου τοῦ πειρασμοῦ, δοξάζων καὶ εὐλογῶν τὸν Θεόν.

D tisset per Dei virtutem, cui dilectus erat, omnium æmulator Sanctorum et præceptorum Christi observator, ad aliam se accingebat luctam certamenque diaboli. Oportebat enim hunc in omnibus devinci, ut victor Nilus sine controversia præmii coronam consequeretur. Per illud tempus beatæ memoriæ Fantinus *b* extasim est passus, et ut vere dicam, mutatio dexteræ Excelsi obvenit illi. Nam sicut audivimus de Hieremia, capillo et barba abrasis circumisse Hierosolymam, luctu omnia complentem et insanientis suspicionem dedisse incipientibus, ad eumdem modum contigit et beato huic viro, qui itidem erat prophetiæ dono excellentissimus. Sive enim præsagiret vastationem, quam oculis cernimus, regionis hujus et miserrimam excursionem Agarenorum *c*, sive generalem virtutis defectum et prolapsionem monasteriorum ad vitia et plebeios mores, quod vero propius est, circumibat et ipse similiter, deplorans ecclesias, monasteria et libros, illas inquiens asinis oppletas et jumentis vilissimis esse pollutas, monasteria flammis combusta periisse, libros madefactos non esse amplius usui, nec jam esse, quod legamus *d*. Cum vero aliquem monasterii sui fratrem videbat, lugebat illum quasi mortuum, dicebatque : Ego te, fili, occidi. Hæc et E similia agebat et loquebatur, neque sub tecto manere, nec cibum sumere volens, sed per loca oberrans deserta silvestribus victitabat oleribus. Hæc celeberrimum Nilum mœrore et dolore maximo perculerunt et fere diu noctuque deflebat et ipse optimi sodalis et cooperatoris orbitatem. Nam cum sæpe secutus illum secedentem rogaret, ut rediret ad suos et sederet in monasterio, audiebat ab illo renuente : Qui sunt in monasterio fratres mei non sunt, nam et ipsi mecum flerent : nunc contra ipsi furere me et insanire, putant.

a. DISCIPULO-

b

c

d

25 Scito igitur, dilectissime Pater, me ad superiorem transiturum regionem, ibique mortem oppetiturum et ad meum monasterium numquam reversurum. Itaque beatus ille pater, sicut prædixit, finem sortitus est, in eum profectus locum, in quo illum ex hac vita migraturum Deus ante secula præfinierat. At sanctus pater Nilus cum in speluncam remeasset, in patientia per angustam portam, et spinosam ibat viam, quam procedunt pauci. Veniunt igitur ad ipsum patres monasterii B. Fantini, obsecrantes, ut laborem susciperet et constitueret ipsis hegumenum, quemcumque pietas ejus delegisset : illum enim ipsum vel nominare vereban- F tur, cum probe hominem scirent. Cessit is precibus illorum et perrexit cum illis in monasterium : et ingresso ipso in ecclesiam, ut oraret, omnes subsecuti sunt. Peracta oratione, frater beatissimi Fantini secundum carnem, Lucas nomine, accurrens, pedesque sancti Viri amplexatus, horrendis maxime obtestationibus, dirarumque interminationibus per sanctam Trinitatem et sanctos Patres adjurabat, ut pastorem et hegumenum se esse pateretur. Quid agendum erat Viro sagacitate et perspicacia præstantissimo? Prævalens ipse detinentis Lucæ manibus et non absimili modo pedes ejus prehensans, iisdem funibus circumligavit, quibus ille ligaverat, ut tandem is interminationum nodos solverit, et fieri sibi passus fuerit, quod per insidias Patri moliebatur. Erat enim et ipse, licet divinarum Scripturarum non admodum peritus, aptus tamen ad suscipiendam administrationem et prudens, vitæque sanctimonia fratri non inferior. Ergo beatus Vir, constitutis omnibus, quæ opus erant ad Dei beneplacitum, animatisque et confirmatis per sacras institutiones tam hegumeno, quam fratribus, hanc etiam tentationem superavit, dans gloriam et benedicens Deo.

frustra illi prælatura offertur.

26 Sed

A. DISCIPULO.

Stephanus S. Nili disciplinæ se subdit,

A 26 Sed jam tempus est, ut favente Deo, retrocedamus ad narrationem de beato Stephano *e*, quo magnus Pater usus est zeli æmulatore, certaminum socio et commilitone, ut arbor non tantum e sancta radice cognoscatur, sed etiam ex sanctis fructibus ramisque admirationi sit. Confido autem, per divinam opem fore hanc nobis narrationem non inutilem : nam tametsi æmulari præstantissima ejus gesta non poterimus, at certe cum fide et charitate agere memoriam eorum, consequi erit veniam multorum delictorum, ut a magistris accepimus. Hic igitur S. Stephanus, cum adhuc esset adolescens annorum fere viginti, rusticus tamen et infimis parentibus natus et pupillus a patre relictus cum matre et sorore una, tanta simplicitate candoreque animi præditus erat, ut si quis ipsum alterum dicat patriarcham Jacob, aut simplicissimum illum abbatis Antonii Paulum, non longe petita similitudine utatur. Hic amore instituti monastici captus, et secundum Evangelium matri, sorori, sibique præferens Christum, Deo duce eo pervenit, ubi beatus pater Nilus morabatur. Et cum juxta illum sedisset nihil effatus, sub occasum solis Pater ad eum, Quid, inquit, quæris, frater? At ille ; Monachus fieri volo. B Et magnus Pater ad illum : Et si monachus fieri cupis, ego tibi ostendo monasteria, et vade ad illa, hic enim habitare non poteris, cum nihil sit, quod comedas et fame morieris. Respondit ille : Scio esse monasteria, et novi illa ; sed mihi non placent : hic locus placet. Interrogatus num quemquam *f* haberet, respondit id, quod res erat. Cogebatur ergo abire, ut matrem sororemque nutriret. Ille tamen, Nullum, ait, in locum me conferam : illas enim non ego, sed Deus nutrivit et nutrit.

ab eoque variis modis

27 Cum ergo repellere non potuisset, dedit illi, quod habebat, panis dimidium, quo vesceretur, ipse vero Pater insequenti die jejunus mansit. Nam cum sexta esset feria, cibus ad mensuram repositus absumptus jam erat. Hoc porro contigit altero beati patris Nili in speluncam secessionis anno *g*. Videns itaque Pater illum natura simplicem et pigrum, contra quam ipse, qui acri erat ingenio, ferebat ægre quidem dolebatque ejus segnitiem, nihil tamen asperum illi dicebat, memor præceptorum Evangelii : monebat tantum instruebatque illum placide et mansuete, cupiens reddere solertem et impigrum, qualis ipse erat : nondum quippe satis didicerat, tolli non posse, quod a natura est inditum. C Cum ergo nihil proficeret, tempusque trium annorum jam abiisset, secum ipse Pater dixit : Num si meus hic frater esset, aut filius, aut certe fratris filius, minime adhiberem convicia et increpationes ad erudiendum? Experiamur et hoc institutionis genus, ne frater incorrectus maneat. Tunc cœpit austere cum ipso loqui et per contumelias acrimoniam verbis addere, non raro etiam manu percutiebat. Nam cum docere illum vellet consuetas orationes et psalterium, necesse habebat et colaphos illi impingere. Ille vero nihil moleste, sed libens ferre omnia, non asperrimo vivendi genere, non vigiliarum assiduitate perterritus, æque ac Pater sustinens omnia et probra non devitans et insultationes, quibus eum Pater impetebat. Ex quo factum, ut Deo servante, nullas passus fuerit per diaboli calliditatem tentationes. Nam sæpe rogatus a beato Patre, quibusnam cogitationibus vexaretur, respondebat ; se nullas habere cogitationes, sed nimia tantum sommi oppressione torqueri. Tunc fecit illi Pater scamnum uno pede constans et ait : Tu quidem duos pedes habes et scamno est unus : ecce tres pedes : ita sedens meditationi operam dabis. Ille, accepto hoc mandato, nulla deinceps alia sede utebatur, quam scamno illo,

26 Καιρὸς δὲ λοιπὸν ἀνακάμψαι ἡμᾶς εὐδοκοῦντος D Θεοῦ καὶ ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ ὁμοζήλου καὶ συνάθλου καὶ συναγωνιστοῦ, τοῦ μεγάλου πατρὸς Στεφάνου τοῦ μακαρος· ἵνα μὴ μόνον τὸ δένδρον ἀπὸ τῆς ἁγίας ῥίζης γνωρίζηται, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν καρπῶν καὶ κλάδων θαυμάζηται. Πιστεύω δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἡμῖν ἡ τοιαύτη μνήμη γενήσεται· ἀλλ᾽ εἰ μὴ καὶ ζηλωταὶ μεγάλων αὐτοῦ κατορθωμάτων γενέσθαι ἰσχύσομεν, τὸ γοῦν μνημονεῦσαι αὐτῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης, ἀφέσεως ἡμῖν πλημμελημάτων πολλῶν πρόξενον γενήσεται, καθὼς διδασκόμεθα. Οὗτος τοίνυν ὁ ἐν ἁγίοις Στέφανος νέος ἔτι ὢν ὡς ἐτῶν εἴκοσιν, ἀγροῖκος δὲ καὶ ἐξ εὐτελῶν γονέων ὑπάρχων, ὀρφανὸν αὐτὸν καταλείψαντος τοῦ πατρὸς μετὰ τῆς μητρὸς καὶ μιᾶς ἀδελφῆς, τοσαύτῃ ἀκακίᾳ καὶ ἀπονηρίᾳ ἐκεκόσμητο, ὡς εἴτις αὐτὸν Ἰακὼβ εἴποι τὸν πατριάρχην, ἢ τὸν ἁπλούστατον Παῦλον τοῦ ἀββᾶ Ἀντωνίου, οὐς ἀπεικότως στοχάσοιτο. Οὗτος οὖν ἐρασθεὶς τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τὸν Χριστὸν ὑπὲρ τὴν ἀδελφὴν καὶ μητέρα, καὶ ὑπὲρ ἑαυτὸν ἀγαπήσας, ὡδηγήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπελθεῖν ἔνθα ἦν ὁ μακάριος πατὴρ Νεῖλος· καὶ παρακαθήσας αὐτῷ μηδὲν εἰρηκώς, περὶ δυσμὰς ἡλίου λέγει αὐτῷ ὁ πατήρ· Τί ζητεῖς ἀδελφέ; Ὁ δὲ φησιν, καλόγηρος θέλω γενέσθαι. Λέγει αὐτῳν ὁ μέγας· Καὶ εἰ καλόγηρος θέλεις γενέσθαι, ἐγώ σοι δεικνύω τὰ μοναστήρια, καὶ ἄπελθε ἐκεῖ· ὧδε γὰρ κατοικῆσαι οὐ δύνῃ μὴ ἔχων τί φαγεῖν, E καὶ ἀποθνήσκεις ἀπὸ λιμοῦ. Ὁ δὲ ἀπεκρίθη, Ὅ τι τὰ μοναστήρια, φησὶ, γνώσκω καὶ οἶδα, ἀλλ᾽ οὐκ ἀρέσκουσί μοι. Πάλιν ἐρωτηθεὶς, εἰ ἔχει τινά. καὶ ἀποκριθεὶς ὅπερ ἦν· ἐδιάζετο γὰρ ἀπελθεῖν καὶ θρέψαι τήν τε μητέρα καὶ τὴν ἀδελφήν· ὁ δὲ φησιν, ὅτι οὐκ ἀπέρχομαι οὐδαμοῦ· ἐκείνας γὰρ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς καὶ ἔθρεψε καὶ τρέφει.

27 Λοιπὸν μὴ ἰσχύσας ἀποδιῶξαι αὐτὸν ὁ πατήρ, δέδωκεν αὐτῷ ὅπερ εἶχεν ἥμισυ ἄρτου φαγεῖν, αὐτὸς δὲ διέμεινεν ἄγευστος μέχρι τῆς αὔριον· παρασκευῆς γὰρ οὔσης τέλος εἶχε καὶ ἡ μεμετρημένη δίαιτα. Τοῦτο δὲ ἦν ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς παροικίας ἐκεῖσε. Ὁρῶν οὖν αὐτὸν ὁ πατὴρ φύσει ὄντα ἁπλοῦν καὶ ἀργὸν, ὅπερ ἦν ἐναντίον τῇ ἐκείνου ἀστειότητι, ἤχθετο μὲν ἐπὶ τῇ ἀργότητι αὐτοῦ καὶ ἐθλίβετο, οὐ μὴν ἐλάλει αὐτῷ τι σκληρὸν, ἔχων τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς ἐντολαῖς· νουθετῶν δὲ αὐτὸν μετ᾽ ἐπιεικείας καὶ πρᾳότητος, ἔσπευδεν ἀστεῖον καὶ γοργὸν ἀποδεῖξαι αὐτὸν, ὡς καὶ αὐτὸς ἦν. Ἀκμὴν γὰρ οὐκ ᾔδει σαφῶς, ὅτι τὸ ἐκ φύσεως οὐ μεθίσταται. Ὡς οὖν ἀπετύγχανε τοῦ σκοποῦ, καὶ διῆλθον ἡμέραι τριῶν ἐτῶν, λέγει ἐν ἑαυτῷ ὁ πατήρ· F Ἆραγε εἰ ἦν μοι ἀδελφὸς ἢ υἱὸς ἢ ἀνεψιὸς, οὐκ ἂν καὶ ὕβρεσι καὶ ὀνειδισμοῖς ἐχρησάμην πρός τὴν ἐκείνου παίδευσιν; Δοκιμάσωμεν πάλιν τὸ τοιοῦτον εἶδος ἐπ᾽ αὐτῷ, μή ποτε μείνῃ ἀπαίδευτος ὁ ἀδελφός. Τότε ἤρξατο αὐστήρως λέγειν αὐτῷ, καὶ ὕβρεσι στύφειν αὐτόν· πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ χειρὸς ἐδίδου αὐτῷ. Βουλόμενος γὰρ διδάξαι αὐτὸν τὰς συνήθεις εὐχὰς καὶ τὸ ψαλτήριον, ἀνάγκην εἶχεν καὶ κολαφιστικῶς ἅπτεσθαι αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ πάντα ὑπέφερεν ἀβαρῶς καὶ μετὰ χαρᾶς, μήτε τὴν σκληροτάτην ἄσκησιν καὶ τὴν ἄληκτον ἀγρυπνίαν δειλιάσας, ἐν πᾶσιν ἐξισούμενος τῷ μεγάλῳ, μήτε τὰ ὀνείδη καὶ τὰς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπηρείας ἀποδράσας. Διὸ καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ ἐφυλάχθη, μείνας ἀπείραστος τῆς δαιμονικῆς πανουργίας. Πολλάκις γὰρ ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ ὁσίου, ποίοις ἄρα λογισμοῖς ἐνοχλεῖται, ἀπεκρίθη· ὅτι οὐκ ἔχω λογισμὸν τί ποτε, μόνον δὲ νυστάζω πολλὰ, καὶ διὰ τοῦτο θλίβομαι. Τότε ποιεῖ αὐτῷ ὁ πατὴρ σκαμνίον ἔχον πόδιον ἕν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὅτι σὺ μὲν ἔχεις πόδας δύο, καὶ τὸ σκαμνίον ἕν· ἰδοὺ τρεῖς πόδες· καὶ οὕτω καθήμενος, τῆς μελέτης μὴ ἀμελήσῃς. Ὁ δὲ τὴν παραγγελίαν δεξάμενος, οὐδαμοῦ ἐκάθητο ἔκ τοτε εἰμὴ ἐν τῷ σκαμνίῳ ἐκείνῳ καὶ ἐν τῇ μελέτῃ, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν τῷ γεύσασθαι. Νικώμενος δὲ πολλάκις ὑπὸ τοῦ νυσταγμοῦ, καὶ πίπτων ἐπὶ τὴν γῆν, ποτὲ μὲν τὸν βραχίονα, ποτὲ δὲ τὸ πρόσωπον συνετρίβετο.

28 Πάλιν

A

28 Πάλιν ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ ἑψῆσαι τὸ ὄσπριον, καὶ τιθεὶς πλέον ἢ τὸ σκεῦος χωρῆσαι ἠδύνατο, ὑπὸ τῆς βίας ἀθροόν ἐῤῥήγνυτο. Ἐν μιᾷ γοῦν τῶν ἡμερῶν συναγαγὼν ἅπαντα τὰ κλάσματα, ὑπεδείκνυε τῷ πατρὶ τὸ σφάλμα ἐξομολογούμενος. Ὁ δὲ λέγει πρὸς αὐτόν· καὶ τί τὸ ὄφελος, ὅτι ἐξομολογῇ μόνῳ ἐμοί; ὕπαγε εἰς τὰ μοναστήρια, καὶ δεῖξον αὐτὰ, ἵνα γνωρίσωσιν ὁποῖοι ἀσκηταὶ ἡμεῖς ἐσμεν χυτροκλάσται. Τότε λαβὼν τὰ κλάσματα ἀπέρχεται πρὸς Φαντῖνον τὸν ὁσιώτατον, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ ἐξηγήσατο. Αὐτὸς δὲ τῷ σκοπῷ ἑπόμενος τοῦ θεόφρονος καὶ ὁμόρονος*, συναγαγὼν πάντα τὰ κλάσματα, καὶ σχοινίῳ συνδήσας, καὶ τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ κρεμάσας, πεποίηκεν αὐτὸν οὕτω παρασταθῆναι ἐν τῷ ἀριστηρίῳ τῶν ἀδελφῶν γενομένων. Τούτου δὲ γενομένου ἀπέστειλεν αὐτὸν πάλιν πρὸς τὸν ὅσιον ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ λοιποῦ διορθωθέντα. Περιερχόμενος δέ ποτε ὁ μακάριος Στέφανος εὗρε τὰ λεγόμενα σπαράγγια· καὶ συναγαγὼν αὐτὰ καὶ ἑψήσας παρέθηκεν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ γεύσασθαι. Μεταλαβὼν δὲ ἐξ αὐτῶν ὁ πατὴρ, καὶ ὡς παρὰ συνήθειαν μικρᾶς ἡδονῆς αἰσθόμενος, ἐπύθετο τοῦ ἑταίρου, εἴγε καὶ
B αὐτὸς τῆς αὐτῆς γλυκύτητος ᾔσθετο. Τοῦ δὲ συμφωνήσαντος, ῥίψαι αὐτὰ ἔξω παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκελεύετο· ταῦτα γάρ, φησι, πικρὰ φύσει τυγχάνοντα ὁ διάβολος ἤρτυσε, καὶ γλυκέα πεποίηκεν. Ἕως τοσούτου ἐγκρατεύοντο οἱ μακάριοι, καὶ βίᾳ τὴν φύσιν διηνεκῶς κατεδάμαζον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔκρινεν ὁ ὅσιος Νεῖλος φροντίσαι καὶ περὶ τὸ ἀδύνατον μέρος τοῦ μακαρίου Στεφάνου· καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν μετὰ γραμμάτων πρὸς τὴν ὄντως Θεοδώραν τὴν μακαριωτάτην παρθένον, ἀσκουμένην τῷ τότε καιρῷ ἐν τῷ λεγομένῳ Ἀριναρίῳ, καὶ καθηγουμένην ὀλίγων παρθένων, γραῦν ἁγίαν καὶ λίαν συνετωτάτην καὶ σοφωτάτην, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας τὴν μοναδικὴν ἀσκουμένην σκληραγωγίαν· οὐκ οἶδα, εἰ τοιαύτην ἄλλην τὸ Ῥυσιάνον ἐξήνεγκεν· ἥτις ὡς υἱὸν γνήσιον ἀγαπῶσα ἦν τὸν ἅγιον πατέρα ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας αὐτοῦ· πείθεσθαι δέξασθαι τήν τε μητέρα καὶ ἀδελφὴν τοῦ ὁσίου Στεφάνου ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἐν ᾧ καὶ γνησίως δουλεύσασαι τῷ Κυρίῳ, καὶ μεγάλος εὐαρεστήσασαι, ἐτελειώθησαν ἐν εἰρήνῃ. Ταύταις μέν τοι παρὰ τὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔτη ἅπαντα, κατὰ καιρὸν, τῇ ὥρᾳ τοῦ θέρους ἀπήρχετο ὁ μακάριος Στέφανος ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκείνῳ, καὶ τελέσας τὸν ἐκεῖσε ἀμητὸν, πάλιν ὑπέστρεφεν εἰς τὰ μοναστήρια, καὶ συνεκοπία ἐν παντὶ ἔργῳ τοῖς ἀδελφοῖς, διπλοῦν ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος, τόν τε τῆς ἐγκρατείας, καὶ τὸν πανημέριον κόπον.

C 29 Τῶν τοίνυν ἀθέων ἀγαρηνῶν παραδραμόντων πᾶσαν τὴν Καλαβρίτιδα χώραν ἕνα χρόνον, καὶ πάντα ληϊσαμένων, μελλόντων δὲ ἐπιβαίνειν καὶ ἐν τοῖς Μερκουριακοῖς μέρεσι, μήτε μοναστήριον καταλιπεῖν ἀχείρωτον λογισάμενοι, μήτε μοναχὸν ἐλέους καὶ φειδοῦς ἀξιῶσαι, προέλαβεν ἡ φήμη αὐτῶν, καὶ πάντες κατέφευγον ἐπὶ τὰ τυχόντα καστέλλια· τότε δὴ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος εὑρεθεὶς ἐν τῷ κοινοβίῳ τοῦ μεγάλου Φαντίνου, ἀνῆλθε σὺν αὐτοῖς ἐν τῷ γειτνιάζοντι καστελλίῳ, μὴ δυνηθεὶς ὑποστρέψαι ἐν τῷ σπηλαίῳ διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς φήμης. Ὁ δὲ πατὴρ ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου θεασάμενος τὸν κονιορτὸν, καὶ τὸ πλῆθος ἐπερχόμενον τῶν Σαῤῥακηνῶν, ἐλογίσατο ἀποκρυβῆναι ἀπὸ τῆς δολιότητος αὐτῶν, μή ποτε καὶ ὡς πειράζων τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ εὑρεθῇ. Λαβὼν οὖν μεθ' ἑαυτοῦ τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος, ἐπορεύθη ἐν ἀποκρύφῳ τινι τόπῳ, ἔνθα ἀφόβως διῆγεν. Τῇ δὲ νυκτὶ ἐκείνῃ περιπατῶν περὶ τὸ ὄρος ἐκεῖνο, καὶ τὸν Δαβὶδ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ περιφέρων, μᾶλλον δὲ τὸν τοῦ Δαβὶδ Βασιλέα, ἤκουσε κτύπον ὡσεὶ ποδῶν ἵππου περιερχόμενου καὶ κυκλεύοντα αὐτὸν, καὶ μὴ δυνάμενον προσεγγίσαι αὐτῷ. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἄνθρωπον εἶναι νομίσας τινὰ, οὐδὲν ἐλάλησε, πληρῶσαι βουλόμενος τὸν ψαλμόν. Ὡς δ' εἶδεν αὐτὸν μήτε ὑπάγοντα, μήτε προσεγγίζοντα, λέγει πρὸς αὐτόν· Τίς εἶ σύ; καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἀκούει, ὅτι συνέτριψε τὸ κεράμιον τοῦ ὕδατος, καὶ

* forte ὁμόφρονος

sive meditaretur, sive esset in ecclesia, sive sumeret cibum, sed somno plerumque victus cadensque in terram, modo brachium, modo sibi faciem perfringebat. D

A. DISCIPULO.

28 Rursus dum iret ad elixandum legumen, vasque ultra modum impleret, repente illud vi dirumpebatur. Quadam ergo die fragmenta omnia collecta Patri ostendebat, erratum suum confitens. Et Pater ad illum : Quid vero prodest mihi uni confiteri? Perge ad monasteria et ostende illa, ut cognoscant, quales solitarii simus, ollarum fractores. Acceptis ergo ille fragmentis, perrexit ad beatissimum Fantinum, remque illi enarravit. Ille vero divina sapientis et unanimiter sapientis Viri mentem secutus, fragmenta omnia collecta, funeque colligita ad collum ejus appendit, et stare jussit habentem illa in cœnaculo, dum fratres pranderent. Postea ad sanctum Virum in speluncam remisit, correctum in posterum. Cum olim per agros iret B. Stephanus, invenit asparagos, legit, coxit, apposuitque hora prandii. Ubi Pater degustasset et modicum cepisset voluptatis præter consuetudinem, quæsivit ex socio, num et ille similem voluptatem sentiret. Affirmante, illo, jussit ipse, ut foras projiceret; nam cibum, inquit, natura amarum condivit diabolus et suavem reddidit. Adeo continentes erant beati viri et vi assiduo adhibita edomabant naturam. Post hæc B. Nilus cogitandum censuit de impotente quoque B. Stephani parte. Mittit ergo ipsum additis litteris ad vere Theodoram (hoc est divinis auctam muneribus de nomine) virginem beatissimam id temporis vitam degentem monasticam eo in loco, qui Arenarium *h* dicitur, paucis præfectam virginibus, anum sanctam, prudentissimam et sapientissimam, quæ a tenera ætate in monasticæ vitæ asperitate se exercuerat : (nescio vero, an alteram illi similem tulerit Rossanum) et sanctum Patrem a prima ætate materno amplectebatur amore. Hæc igitur et matrem B. Stephani et sororem in suum recepit monasterium : in quo illæ sincerum Deo cum exhibuissent famulatum et magnis virtutibus floruissent, in pace quieverunt. Ceterum quoad vixerunt, singulis annis æstivo tempore B. Stephanus adibat illud monasterium, et peracta messe, rursus ad monastaria redibat et fratribus ad omne opus collaborabat, duplici certamine luctans, continentiæ, laborisque quotidiani.

in obedientia,

E

h

F

29 Cum vero suis excursionibus totam peragrassent Calabriam impii Agareni per annum, devastassentque omnia et futurum jam esset, ut partes etiam impeterent Mercuriacas (neque enim parcere monasteriis cogitabant, aut in monachos aliquam impendere pietatem) præcurrit fama, et omnes ad obvia castella confugiebant. Tunc etiam B. Stephanus cum esset in cœnobio magni Fantini, ascendit cum fratribus in vicinum castellum; increbescente quippe rumore, non potuit in speluncam reverti. Sanctus vero Pater cum ex editiori loco speluncæ excitatum pulverem conspexisset et ingruentes Sarracenorum copias, cogitavit, subducere sese illorum perfidiæ, ne forte etiam videretur tentare Dei potentiam. Asportato igitur figlino aquæ vase, secessum subiit, in quo sine timore versabatur. Nocte vero illa per montem illum ambulans et suo more Davidem in ore habens, immo vero Davidis Regem, audivit strepitum tamquam equi circumeuntis et circumdantis ipsum, nec valentis accedere propius. Et primo quidem esse hominem ratus, nihil dixit, ut psalmum absolveret. Ut vero vidit neque abeuntem, neque propinquantem, dicit ei : Quis tu es? simulque audit vas aquæ ab illo perfractum : quo facto, evanuit. Agnoscens igitur beatus Pater auctorem ex operibus,

humilitate

A operibus, cœpit rursus psallere, ac dicere : Circumdantes circumdederunt me inimici mei et in nomine Domini ultus sum in eos. Rursum vero seipsum culpabat, dicebatque secum : Ut iste ad nos veniret, nostræ mentis fecit evagatio : siquidem in ore Deum habemus, in animo non habemus. Familiare porro ejus dictum erat, nihil ita excitare dæmones adversus monachum, ut mentis vagationem, dum orat, nec attendit ad ea, quæ ore profert.

A. DISCIPULO.

30 Tunc igitur beatus pater Nilus, ubi illuxit, in speluncam reversus cognovit, illuc usque pervenisse Sarracenos et abripuisse cilicinum saccum quo ipse utebatur alternum, pyris agrestibus implentes, quæ ibidem repererant. Descendit quoque in monasterium et cum vastata omnia vidisset et desolata, captum existimavit a Sarracensis B. Stephanum, sive in spelunca, sive in monasterio. Cœpit ergo vehementer tristari et secum dicere : Heus miserande Nile, frater Stephanus procul dubio captivus est. Certe enim te expectans sive hic sive in spelunca, captivus est. Justum plane est, ut eamus et serviamus cum illo. Flebatque dum hæc diceret, B proterviam quidem et impuritatem paganorum horrens, coactus tamen animam pro amico ponere propter Christi præceptum. Hæc animo cogitans abit et in media via sedet transitum Sarracenorum expectans. Non multo post, ecce tibi equites fere decem veniebant habitu, armatura, fasciolis capiti circumpositis et reliquo cultu Sarracenico. Quos ubi conspexit beatus Pater, statim erexit se et iterato Crucis pretiosæ signo se muniens, stabat expectando illos. Illi cum eminus ipsum agnovissent, desilientes ab equis ad eum pedestres accesserunt et pedes ejus venerati sunt, quos etiam, detractis de facie fasciolis, agnovit Pater castelli cives, ut locum tutarentur ita compositos.

suique abnegatione

31 Compertoque ex iis, salvos esse fratres omnes et una cum illis B. Stephanum, rediit in speluncam Deo gratias agens. Ubi Sarraceni abscessere, advenit et B. Stephanus et pristinum vitæ institutum prosequebantur. Verum ante hæc, cum ipse olim esset in monasterio messis causa, didicit a sene quodam, qui texebat sportulas, texere et ipse restim. Fecit ergo fiscellam, detulitque in speluncam, C putans, se ita pergratum Patri facturum. Ille, cum vidisset, Age, inquit, frater Stephane, nos etiam impleamus præceptum unum. Quandoquidem injussus et absque consilio fecisti illam, tradamus igni ad comburendum, ita enim jubet magnus Basilius ; statimque surgens accendit rogum et fiscellam injecit. Cum vero vidisset, ægre illum ferre et nequaquam cum gratiarum actione, sed refragante animo, permisit fiscellam penitus comburi et nimio eum rei affectu liberavit. Quadam ergo die accessit senex ille, qui Stephanum texendi artem docuerat, petens a Patre, ut una eum ire permitteret ad legendam herbam. Abiit ille jussus. Cum ergo senex suum haberet psalterium, alicubi repositum oblitus amisit. Venit itaque ad sanctum Patrem, deque suo psalterio contristari cœpit Videns Pater illum in summo mœrore, misericordia permotus est, cœpitque objurgare B. Stephanum, ac dicere : Plane insulsus tu et insipiens. Cur psalterium non requisisti ? Tu es in culpa : æquum ergo est, ut senex tuum sibi tollat psalterium : tollensque illud seni dedit, et ille exsultans abiit.

exercetur.

ἄφαντος γέγονεν. Τότε γνοὺς ὁ μακάριος τὸν ἐργάτην D ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων, ἤρξατο πάλιν τοῦ ψάλλειν καὶ λέγειν· Κυκλώσαντες ἐκύκλωσάν με οἱ ἐχθροί μου, καὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς. ἐμέμφετο δὲ πάλιν ἑαυτὸν, καὶ ἔλεγε τῷ λογισμῷ· Ἄρτι τοῦ ἐλθεῖν τοῦτον ἐν ταῦτα, ὁ ἡμέτερος ῥεμβασμὸς γέγονεν αἴτιος αὐτῷ· διότι τῷ μὲν στόματι θεολογοῦμεν, τῷ δὲ νοὶ ἀλογοῦμεν. Καὶ ἔλεγεν ἀεὶ, Ὅτι οὐδὲν ἄλλο διεγείρει τοὺς δαίμονας κατὰ τοῦ μοναχοῦ, ὡς ὁ ῥεμβασμὸς ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ τὸ μὴ προσέχειν τοῖς ἐξερχομένοις λόγοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

30 Τότε τοίνυν ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ἡμέρας καταλαβούσης ἀπελθὼν ἐν τῷ σπηλαίῳ, εὗρεν ὅτι ἀνῆλθον ἕως ἐκεῖ οἱ Σαῤῥακηνοὶ, καὶ ἀφείλοντο τὸ τρίχινον τῆς ἀλλαγῆς αὐτοῦ, γεμίσαντες αὐτὸ ἀπιδίων ἀγρίων κειμένων ἐκεῖσε. Κατελθὼν δὲ καὶ εἰς τὸ μοναστήριον, καὶ ἰδὼν ἅπαντα κατεστραμμένα καὶ κατηρημωμένα ἐλογίσατο ὑπὸ τῶν Σαῤῥακηνῶν κρατηθῆναι τὸν ὅσιον Στέφανον εἴτε ἐν τῷ σπηλαίῳ, εἴτε ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἤρξατο γοῦν σφόδρα λυπεῖσθαι, καὶ λέγειν ἐν ἑαυτῷ. Ὄντως ταπεινὲ Νεῖλε, ὁ ἀδελφὸς Στέφανος δοῦλος ὑπάγει· πάντως γὰρ περιμένων ἡμᾶς εἴτε ὧδε, εἴτε ἐν τῷ σπηλαίῳ, ἐκρατήθη. Ὄντως δίκαιόν ἐστιν, ἵνα ὑπάγωμεν, καὶ δουλεύσωμεν μετ' αὐτοῦ καὶ ταῦτα λέγων ἐδάκρυε, φοβούμενος μὲν τὸ ἀναιδὲς καὶ ἀκάθαρτον τῶν E παγανῶν, ἀναγκαζόμενος δὲ πάλιν θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ φίλου αὐτοῦ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα τοίνυν ἐνθυμούμενος, ἀπέρχεται καὶ καθέζεται ἀνὰ μέσον τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκδεχόμενος τὴν διάβασιν τῶν Σαῤῥακηνῶν. Οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ ἰδοὺ ἤρχοντο ὡσεὶ δέκα καβαλλάριοι, ἐνδύματα καὶ ὅπλα καὶ φακιόλια, καὶ ὅλον τὸ σχῆμα ἔχοντες τῶν Σαῤῥακηνῶν· οὓς ἰδὼν ὁ μακάριος πατὴρ εὐθέως ἀνέστη, καὶ κατασφραγισάμενος ἑαυτὸν τῷ σημείῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ ἔστη περιμένων αὐτούς. Αὐτοὶ δὲ μακρόθεν ἐπιγνόντες αὐτὸν ἀπέβησαν τῶν ἵππων, καὶ πεζοὶ ἦλθον, καὶ προσεκύνησαν τοὺς πόδας αὐτοῦ. Περιελόμενοι δὲ τὰ φακιόλια ἀπὸ τῶν προσώπον αὐτῶν, ἐγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ πατρός, ἐκ τοῦ καστελλίου εἶναι αὐτοὺς, καὶ χάριν τοῦ ἀποσκεπάσαι τὸν τόπον ποιῆσαι ταῦτα αὐτούς.

31 Καὶ μαθὼν παρ' αὐτῶν, ὅτι σεσωσμένοι εἰσὶ πάντες οἱ ἀδελφοὶ, καὶ δὴ καὶ ὁ ἀββᾶς Στέφανος ὑπέστρεψεν ἐν τῷ σπηλαίῳ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν Σαῤῥακηνῶν, ἦλθε καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, καὶ πάλιν ἔχοντο τῆς προτέρας ὁδοῦ. Ὄντος δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τὸ πρὶν διὰ τὸν θερισμὸν, ἦν τις γέρων ἐκεῖ ποιῶν τὰ σπυρίδια· καὶ μαθὼν παρ' αὐτοῦ πλέκειν τὴν σειρὰν, ἐποίησεν ἓν μαλάκιον, καὶ F ἤνεγκεν εἰς τὸ σπήλαιον, νομίζων ὅτι χαριεῖται ἐπ' αὐτῷ ὁ πατήρ· Ὁ δὲ λέγει πρὸς αὐτόν· Δεῦρο ἀδελφὲ Στέφανε πληρώσωμεν καὶ ἡμεῖς μίαν ἐντολήν· ἐπειδὴ ἄνευ παραθέσεως καὶ βουλῆς ἐποίησας αὐτὸ, βάλλωμεν καὶ καύσωμεν αὐτό· οὕτω γὰρ λέγει ὁ μέγας Βασίλειος. Καὶ σὺν τῷ λόγῳ ἀναστὰς ἀνῆψε πυρὰν, καὶ ἔβαλε τὸν μαλάκιον· Ἰδὼν δὲ αὐτὸν, ὅτι βαρέως ἤνεγκε τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ μετ' εὐχαριστίαις, ἀλλὰ μετὰ λογισμοῦ, εἴασε τὸ μαλάκιον κατακαυθῆναι παντελῶς. Καὶ οὕτως ἀπήλλαξεν αὐτὸν τῆς προσπαθείας αὐτοῦ. Ἐν μιᾷ γοῦν τῶν ἡμερῶν ἔρχεται ὁ γέρων ὁ διδάξας αὐτὸν τὰ σπυρίδια, ζητῶν αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἵνα πορευθῇ μετ' αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ χόρτου συλλογήν. Ὁ δὲ κελευσθεὶς ἀπῆλθεν. Ἔχων οὖν μετ' ἑαυτοῦ ὁ γέρων τὸ ψαλτήριον αὐτοῦ, ὁπουδήποτε τέθεικεν αὐτὸ, καὶ ληθαργηθὲν ἀπώλετο. Ἐλθὼν οὖν ὁ γέρων πρὸς τὸν ὅσιον ἤρξατο θλίβεσθαι περὶ τοῦ ψαλτηρίου αὐτοῦ. Ὁ δὲ πατὴρ ἰδὼν αὐτὸν σφόδρα λυπούμενον ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἤρξατο ἐπιτιμᾷν τῷ μακαρίῳ Στεφάνῳ, καὶ λέγειν. Ὄντως σὺ ἀναίσθητε καὶ ἀνόητε, διατί οὐκ ἀνεζήτησας τὸ ψαλτήριον; σον τὸ πλαῖσμα ἐστί. Δίκαιον οὖν ἐστιν, ἵνα ὁ γέρων ἐπαρῇ τὸ σὸν ψαλτήριον· καὶ ἐπάρας δέδωκεν τῷ γέροντι, καὶ ἀπῆλθεν ἀγαλλιώμενος.

ANNO-

A ANNOTATA. D

A. DISCIPULO.

a *Id forte verum est, si a maleficio pertinaciam habet malum : sed vulnera a dæmone fuste vel simili instrumento naturali inflicta, quare humana ope sanari non possint, ratio non suppetit. Credo itaque, divinam voluntatem in eo agnovisse, suamque patientiam exercere* S. Nilum *voluisse, donec tandem Dei misericordia Servo suo subvenit.*

b *Idem is est S. Fantinus, qui die* XXX *Augusti colitur. Ex Calabria in Orientem profectus est, variasque ibi regiones peragravit, tandemque Thessalonicæ substitit, ubi, exactis octo annis, obiit. Fuga ejus contigit post medium seculum* X; *hinc obitus ejus sub finem ejusdem videtur figi debere.*

c *Seculo* XI *et sub præcedentis finem Calabriam vicinasque regiones horrore compleverunt, ut sæpius ante, Sarraceni, omnia ferro flammaque vastantes, ut biographi SS. Fantini et Bartholomæi, Ditmarus aliique tradunt, de quibus omnibus vide Baronium in Annalibus.*

d *Observat illustrissimus Caryophilus, hisce forte Orientis, schisma fuisse præfiguratum.*

e *Stephanum, qui a biographo nostro passim Beati et Sancti titulo decoratur, Fastis sacris inscriptum non reperio. Cajetanus Indici secundo, seu eorum, qui pietate sanctitateque floruerunt, nec cultum tamen ab Ecclesia approbatum habent, inseruit, dieque* XXVII *Decembris ejus figit memoriam, ad quem de cultu inquiri ulterius possel.*

f *Sirletus sic vertit :* Rursus rogatus, an aliqua habeat, *quod ad bona fortunæ referri videtur. Melius Caryophilus, ut ex sequentibus abunde liquet. Videtur enim de parentibus vel consanguineis interrogatus respondisse.* Hic locus placet, *forte excidit ex textu Græco.*

g *Ex hisce aliisque notis chronologicis, quibus Stephani gesta circumscribuntur, chronotaxim quampiam deduxi Comment. præv. num.* 6 *et seqq.*

B h *De hoc monasterio Agresta ad Vitam S. Basilii pag.* 352 *inter cœnobia, quæ vel Rossani, vel in ejus vicinia sita fuerunt, refert, monachos et moniales Ordinis S. Basilii ibidem habitasse in monte, quem* S. Opoli *appellant, ubi celeberrimi monasterii rudera etiam nunc supersunt. De Theodora nihil inter Sanctos Siculos Calabrosque aut alibi lego. Sensus porro hic satis libere versus et intercisus est.* E

CAPUT V.

Georgium virum nobilem Rossanensem post varias probationes in disciplinam recipit S. Nilus; miranda illius humilitas propriæque voluntatis abdicatio, et sanctus obitus.

Ἄλλοτε πάλιν ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ πατὴρ εἰς τὸ Ρυσιάνον ἀγοράσαι μεμβράνας· καὶ δὴ πορευθεὶς ὑπέστρεψεν μετὰ καὶ ἄλλου τινὸς γέροντος τῶν μεγάλων τοῦ κάστρου καὶ εὐγενῶν ἀνθρώπων, Γεωργίου ὀνόματι. Ὃς ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς, τὸ τί ἂν θέλῃ, ἀπεκρίθη· ὅτι, φησὶ, καθημένῳ μοι μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ διαλογιζομένῳ τὴν τοῦ βίου ματαιότητα, καὶ τὰς ἁμαρτίας μου, ἐπῆλθε μοι καὶ ὁ φόβος τοῦ θανάτου, καὶ ἡ ἀπολογία τῆς κρίσεως. Ταῦτα γοῦν διαλογιζόμενος, μικρὸν ἀπενύσταξα· καὶ ὁρῶ ἐμαυτὸν εἰσερχόμενον διὰ τῆς μεγάλης πύλης τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καθίδρυται οἰκητήριον. Ἔνθα καὶ ἀκούσας ἐνθέου τινὸς μέλους ἀπήχημα, οἵου οὐδέποτε ἤκουσα, ὥρμησα ἐκεῖ τοῦ ἰδεῖν τίνες οἱ ψάλλοντες. Καὶ λοιπὸν θεωρῶ C ἅπαν τὸ βῆμα μεστὸν εὐειδῶν εὐνούχων καὶ λευχειμόνων οἷα ἀγγέλων, καὶ σὺν αὐτοῖς ἱστάμενον σὲ τὸν νῦν μοι ὁρώμενον· ἐν δὲ τῷ τοῦ ἐπισκόπου θρόνῳ καθήμενον πάνυ εὔμορφον, νεώτερόν τε καὶ ὑπέρλαμπρον, οὗ τὸ κάλλος ἀμήχανον διηγήσασθαι. Ἐν τῷ γοῦν εἰσελθεῖν με ἐν τῷ ναῷ, καὶ θεωρεῖν τὰ πανθαύμαστα κάλλα ἐκεῖνα, καὶ ἀκούειν τὴν εὔηχον μελῳδίαν, ὁρῶ δύο τοῦ λευκοφόρων ἐλθόντας πρός με, νεύσαντος τοῦ ἐπὶ θρόνου, καὶ λέγοντάς μοι· δεῦρο, καλεῖ σε ὁ δεσπότης. Ἐγὼ δὲ σὺν φόβῳ πολλῷ πορευθεὶς καὶ σταθεὶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἤκουσα αὐτὸν λέγοντά σοι· Ἀπελθὼν κούρευσον αὐτόν. Σὺ δὲ προσελθὼν ἐκούρευσας, καὶ ἐποίησάς με μοναχόν. Εὐθέως οὖν ἐξυπνισθεὶς ἠρξάμην διστάζειν τῷ λογισμῷ καὶ λέγειν, ὅτι ὄντως φάντασμά ἐστι τὸ φανέν μοι, καὶ οὐ θεόπεμπτον· ἐγὼ γὰρ οὐδέποτε ἐνεθυμήθην τοῦ γενέσθαι μοναχός.

33 Ὅμως ἐστοίχησα ἐν ἐμαυτῷ τοῦτο, ἵνα εἰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔλθοι ἀδελφὸς τῶν μοναστηρίων ἐν τῷ οἴκῳ μου, ἀληθῶς βούλημα Θεοῦ εἶναι τὸ μονάσαι με· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένηται, ὡς οὐ θεϊκῷ ὄντι τῷ φανέντι ὀνείρῳ απροσεξῆσαι με. Ἐκ πολλῆς οὖν ἀδολεσχίας ἐξελθὼν εἰς τὰ προαύλια, θεωρῶ ἱστάμενον τὸν ἀδελφὸν Στέφανον· καὶ μαθὼν παρ᾽ αὐτοῦ τὴν αἰτίαν τῆς ἐλεύσεως, σπουδαίως πάντα διευθέτησα, καὶ πρὸς τὴν σὴν ἁγιωσύ-

Georgius vir nobilis visione monitus

Alio tempore misit eum Pater Rossanum ad emendas membranas. Profectus ergo rediit, comitem habens quemdam alium senem ex primariis castri, virum nobilem, Georgium *a* nomine. Qui interrogatus a Patre quid rei vellet, respondit. Quadam die cum sederem domi meæ, deque vanitate mundi et peccatis meis cogitarem, subiit mihi et mortis timor et judicii quæstio. Hæc igitur cogitantem brevis sopor oppressit et visus mihi sum intrare per majorem urbis portam, ad quam situm est templum sanctorum Apostolorum. Et cum inde perlatum ad me esset divinæ melodiæ, qualem audivi numquam, tenue vestigium, accessi statim, ut viderem, quinam essent, qui canerent. Video itaque totum sacrarium formosis eunuchis plenum, ac veluti albatis angelis F et cum illis te ipsum, quem nunc video, stantem : in sede autem episcopali juvenem pulcherrimum et splendidissimum, cujus decorem exprimere nemo queat. Cum ergo ingressus essem in templum et admirandas illas species contemplarer et suavissimam audirem modulationem, video duos ad me venire e candidatis, innuente illo, qui sedebat in throno, ac dicere : Veni Dominus te vocat. Ego autem magno cum timore profectus, coram illo steti et tibi dicentem audivi : Vade et attonde hunc. Tu vero accedens totondisti et monachum me fecisti. Statim igitur experrectus addubitare cœpi et mecum cogitando dicere : Sane visum hoc inane fuit, non a Deo missum. Mihi enim numquam venit in mentem, ut monachus fierem.

ad S. Nilum venit, a quo post probationem in societatem.

33 Constitui tamen hoc ipse mecum, ut si die illo frater aliquis veniret e monasteriis in domum meam, vere cognoscerem, divinæ voluntatis esse, ut monachus fiam : quod si hoc non eveniret, somnium, ut non divinitus oblatum, missum facerem. Ad evitandam ergo ociositatem, egressus in vestibulum vidi fratrem Stephanum et cum adventus sui causam ab ipso didicissem, festinanter res meas composui,

36 atque

A atque ad tuam sanctitatem veni. Nunc igitur, quod Deo placet tibique sancto Patri, in me facito. His

A. DISCIPULO. Deo plenus Pater auditis, respondit : Nos, plurimum honorande frater, non propter Deum, aut virtutis ergo sedemus in hac solitudine ; sed quia fere non possumus observationis cœnobiacæ pondus, segregavimus nos ab hominibus, quasi leprosi quidam et immundi. Tu vero bene facis, animæ salutem curans. Perge igitur ad cœnobia, in quibus animæ et corporis quiete frueris. Ille adamantis instar, qui ferri ictu non frangitur, ad Patris verba probantis eum immotus stabat. Die vero Dominico, quo solent cœnobia modica corporis relaxatione uti, duxit eum Pater secum in monasterium, quod Castellani

b *b* vocatur, in quo opipare excepti et vino modice recreati, postquam de mensa surrexissent, Pater ita senem affatus est. Domine Georgi, expectato hic parumper, donec profectus ad visendos alios fratres revertar. Hoc vero dixit animo relinquendi illum deinceps in monasterio. Quod senex intelligens, statim respondit : Non æquum est, venerande Pater, sed quocumque iverit Dominus, eo sequetur et canis. Admiratus Pater exemplum, eum sibi assumpsit so-

B cium et unanimiter reversi sunt.

arctanque amicitiam receptus;

34 Dum esset in itinere, ait senex ad Patrem : Putas, venerande Pater, domi meæ deesse mihi copiam deliciarum et voluptatum, ac veluti puerum, abundantia ciborum me captum existimas ? Certo scias, me non abstinentiam, non quamvis aliam austeritatem formidaturum. Ego enim multa navigatione usus, multisque regionibus peragratis, multa bona et mala expertus sum, et potest Deus per sanctas tuas preces ita me corroborare, ut sicut illa ob mundi gloriam, ita hæc perferam ob Dei amorem. Nihil ergo aliud cogita : me enim Deus, ad te misit, et fieri non potest, ut a te separer. Hæc magnus Pater cum audisset, germana eum charitate amplexus est et deinceps habuit loco patris : et ipse vicissim communiens se concepta in Patrem fiducia, speransque, se per eum cœlestis regni compotem fore, amavit eum quasi ipsum Deum. Verba porro, quæ audiebat ex ore ejus, sive suas ille institutiones traderet, sive Scripturas explanaret, ita suscipiebat et jucundabatur in illis, ut sentiret affectum dicentis, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Idcirco asperam illam supra modum perferebat vitæ rationem, mutatus repente ex assuetudine domestica

C in hanc, quam experti complures cum animo persistendi in proposito, cito resilierunt et aufugerunt.

sui abnegationis

35 Et quod mirum erat, cum numquam didicisset litteras, ita psallebat et cantabat psalmos et hymnos, ut mirarentur et obstupescerent omnes, qui audiebant, et ipse sanctus Pater oblectaretur suavi ejus melodia, spiritus compunctionem ingenerante. Et primo quidem tempore si quando illi parum vacasset, narrabat, ut sui moris antiqui erat, cuivis, quæ vidisset et audisset in sæculo. Interrumpente autem Patre sermonem, ac dicente, Vah ! qualis tu Domne scriptor, Lucas, an Matthæus evasisti ? statim ille os suum percutiens surgebat, secedensque tam diu sibi genas cædebat, sese objurgans probrisque onerans, quoad satis lacrymarum excuteret. Contigit etiam tale quidpiam in oppido, quod Bisi-

c nianum *c* appellatur. Juvenis quidam valde procax obvium forte habuit Hebræum a negotiatione redeuntem et captus aviditate mercium, gladio concisum jugulavit, tollensque asinam cum sarcina fugam arripuit. Captus ergo est socer ejus a loci moderatoribus et Judæis traditus ad crucifigendum ob jugulatum Hebræum. Ubi id rescivit sapientissimus Nilus a propinquis damnati, scribit ad iniquos judices in hunc modum. Oportebat quidem vos legis

νην ἐλήλυθα. Νῦν οὖν, ὡς δοκεῖ τῷ Θεῷ καὶ σοὶ τῷ D ἁγίῳ πατρὶ, ἐπ' ἐμὲ ποίησον. Τούτων τοίνυν τῶν λόγων ἀκούσας ὁ θεοφόρος πατὴρ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἡμεῖς ὦ τιμιώτατε ἀδελφὲ, οὐ διὰ τὸν Θεὸν ἢ ἕνεκεν ἀρετῆς καθήμεθα ἐν τῇ ἐρημίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν τοῦ κοινοβιακοῦ κανόνος τὸ ἄχθος, κεχωρίκαμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὥσπέρ τινες λεπροὶ καὶ ἀκάθαρτοι. Σὺ οὖν καλῶς ποιεῖς φροντίζων τῆς σωτηρίας τῆς σῆς ψυχῆς. Πορεύου τοίνυν εἰς τὰ κοινόβια, ἔνθα ἀνάπαυσῃ ψυχῇ τε καὶ σώματι. Ὁ δὲ, ὥσπερ ἀδάμας ἀπείραστος μένει τῇ τοῦ σιδήρου προσβολῇ, οὕτω διέκειτο πρὸς τοὺς ἐν πειρασίᾳ λόγους τοῦ πατρός. Τῆς δὲ κυριακῆς ἡμέρας καταλαβούσης, ἐν ᾗ τὰ κοινόβια μικρᾶς τινος παρακλήσεως σωματικῆς μεταλαγχάνουσιν, λαμβάνει αὐτὸν ὁ πατὴρ εἰς τὸ τοῦ Καστελλάνου λεγόμενον μοναστήριον, ἔνθα τροφῆς δαψιλοὺς ἐμφορηθέντες, καὶ μεταλήψεως οἴνου μετρίως τυχόντες, μετὰ τὸ ἀναστῆναι τῆς τραπέζης λέγει ὁ πατὴρ πρὸς τὸν γέροντα· Κύριε Γεώργιε, μεῖνον ὧδε μικρὸν, ἕως οὗ ἀπελθὼν εἰς ἐπίσκεψιν ἑτέρων ἀδελφῶν ὑποστρέψω. Τοῦτο δὲ εἶπε θέλων αὐτὸν ἐκεῖ τοῦ λοιποῦ καταλεῖψαι. Ὅπερ νοήσας ὁ γέρων, εὐθέως ἀπεκρίθη· οὐ δίκαιόν ἐστι τίμιε πάτερ, ἀλλ' ὅπου ὁ δεσπότης ἀπέλθῃ, ἐκεῖ καὶ ὁ κύων ἐπακολουθήσει. Ἀγασθεὶς οὖν ὁ πατὴρ ἐπὶ τῷ παραδείγματι αὐτοῦ, παρέλαβεν αὐτὸν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ὑπέστρεψαν ὁμοθυμαδόν. E

34 Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Γεώργιος κατὰ τὴν ὁδόν· οἴει με τίμιε πάτερ ἀπορεῖν ἐν τῷ οἴκῳ μου τρυφῆς καὶ παντοίας χλιδῆς, καὶ δελεασθῆναί με νομίζεις ὡς βρέφος ὑπὸ δαψιλείας τῆς τροφῆς; πέπεισο, ὅτι οὐ θροεῖς με οὔτε ὑπὸ ἐγκρατείας, οὔτε ὑπὸ ἄλλης οἵας δήποτε κακουχίας. Ἐγὼ γὰρ πολλὰ πλεύσας, καὶ πολλὰς χώρας γυρεύσας, πολλῶν καλῶν καὶ κακῶν ἐπειράθην. Καὶ δύναται ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἁγίων σου εὐχῶν ἐνδυναμῶσαι με τοῦ ὑποστῆναι ὥσπερ ἐκεῖνα διὰ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου, οὕτω καὶ ταῦτα διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγάπην. Μὴ οὖν ἄλλο τί ποτε ὑπολάβῃς· ὁ γὰρ Θεὸς πρὸς σέ με ἀπέσταλεν, καὶ ἀδύνατόν ἐστι χωρισθῆναί με ἀπὸ σοῦ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ μέγας ἐκύρωσεν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, καὶ τοῦ λοιποῦ ἔσχεν αὐτὸν ὡς πατέρα· αὐτὸς δὲ πάλιν κατοχυρώσας ἑαυτὸν τῇ πρὸς τὸν ὅσιον πίστει, καὶ ἐλπίσας δι' αὐτοῦ τυχεῖν τῆς οὐρανῶν βασιλείας, ἠγάπησεν αὐτὸν ὡς αὐτὸν τὸν Θεόν. Τοὺς δὲ λόγους, οἷς ἤκουεν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ νουθετοῦντος ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ καὶ ἑρμηνεύοντος τὰς γραφὰς, οὕτως ὑπεδέχετο, καὶ ἡδύνετο ἐπ' αὐτοῖς, ὡς ἐν διαθέσει γίνεσθαι τοῦ εἰπόντος. Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. Διὸ καὶ ὑπέφερε τὴν ἄφατον ἄσκησιν ἐκείνην, μεταβληθεὶς ἀθρόον ἀπὸ τῆς ἔξω συνηθείας εἰς ταύτην· εἰς ἣν πολλοὶ δοκιμάσαντες εἰσελθεῖν καὶ καρτερῆσαι, ταχέως F ἀπεπήδησαν, καὶ ἀπέδρασαν.

35 Τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι μηδέποτε γράμματα μαθὼν, οὕτως ἔψαλλε τὴν ὑμνῳδίαν ἔν τε ψαλμοῖς καὶ κανόσιν, ὥστε θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι πάντας τοὺς ἀκούοντας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν ὅσιον πατέρα ἀναπαύεσθαι ἐπὶ τῇ εὐρύθμῳ καὶ εὐκατανύκτῳ ψαλμῳδίᾳ αὐτοῦ. Παρὰ τὰς ἀρχὰς μὲν οὖν ὡς ἀπὸ συνηθείας, ἡνίκα μικρὸν ηὐκαίρει, ἐξηγεῖτο πρὸς τὸν τυχόντα, ἃ εἶδε καὶ ἤκουσεν ἐν τῷ κόσμῳ. Εἶτα ὡς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐνεκόπτετο, λέγοντος πρὸς αὐτόν· οὐὰ κῦρι ποῖος, συγγραφεὺς, ὁ Λουκᾶς ἐγένου, ἢ ὁ Ματθαῖος; εὐθέως κρούων εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ ἀνίστατο, καὶ ἀπερχόμενος κατὰ μόνας, τοσοῦτον ἑαυτοῦ τὰς παρειὰς ἐμάστιζεν, ὑβρίζων καὶ ἐπιτιμῶν ἑαυτὸν, ἕως οὗ ἀρκούντως ἐδάκρυε. Γέγονε δὲ καὶ τοιοῦτόν τι ἐν τῷ κάστρῳ τῷ καλουμένῳ Βυσινιάνῳ· νεώτερός τις τῶν σφόδρα ἀκαταστάτων ὑπήντησεν Ἑβραίῳ ὑποστρέφοντι ἀπὸ πραγματείας, καὶ δελεασθεὶς ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀποφερομένοις, μαχαίρᾳ τοῦτον συγκατακόψας ἀπέκτεινε, καὶ ἄρας τὴν ὄνον αὐτοῦ σὺν τῷ γόμῳ, φυγῇ ἐχρήσατο. Κρατηθεὶς οὖν ὁ τούτου κηδεστὴς ὑπὸ τῶν τότε πραττόντων παραδίδοται τοῖς Ἰουδαίοις τοῦ σταυρωθῆναι ἀντὶ τοῦ σφαγέντος Ἑβραίου. Καὶ τοῦτο μαθὼν ὁ σοφώτατος Νεῖλος παρὰ τῶν ἰδίων τοῦ κατακεκριμένου, γράφει πρὸς τοὺς ἀδίκους κριτὰς ταῦτα· Ἔδει μὲν ὑμᾶς τὸν νόμον ἐπιστα-

A ἐπισταμένους, κατὰ τὸν νόμον ἀποφαίνεσθαι καὶ τὰς κρίσεις, τὸν κελεύοντα ἀπολλυσθαι ἕνα Χριστιανὸν ὑπὲρ ἑπτὰ Ἑβραίων· ἢ τοίνυν δότωσαν ἐξ αὐτῶν οἱ Ἑβραῖοι ἑτέρους ἓξ τοῦ ἀποκτανθῆναι ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος σταυρωθῆναι· ἢ εἴγε ὅλως ἔδοξεν ὑμῖν παρακρίνειν τὰ καλῶς νενομοθετημένα, ὅνπερ αὐτόθι μετὰ τῶν γραμμάτων ἀποστέλλω, εὐγενὴς δέ ἐστι τῶν πρώτων τοῦ Ῥυσιάνου, δοθήτω τοῖς Ἰουδαίοις τοῦ σταυρωθῆναι, καὶ ὁ πτωχὸς ἐλευθερωθήτω, ἵνα σὺν αὐτῷ καὶ γυνὴ καὶ τέκνα ἐλεηθῶσιν. Καλέσας οὖν τὸν ἀββᾶν Γεώργιον ὁ ὅσιος, καὶ μηδὲν αὐτῷ εἰρηκὼς ὧνπερ ἔγραψε, δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἀποστέλλει εἰς τὸ Βυσινίανον.

36 Δεξάμενοι δὲ οἱ κριταὶ, καὶ ἀναγνόντες τὰ γεγραμμένα, λέγουσι πρὸς τὸν γέροντα· Ὧδε καλόγηρε ὁ πατὴρ ἔγγραψεν, ἵνα σὲ δῶμεν τοῖς Ἰουδαίοις τοῦ σταυρωθῆναι· ἀρέσκει σοι; Λέγει αὐτοῖς ἐκεῖνος· Ἕτοιμός εἰμι εἰς πᾶν ὃ ἔγραψεν ὁ Κύριός μου πληρῶσαι. Εἰ δὲ καὶ τὸν σταυρὸν οὐκ ἔστι τὶς ὁ κατασκευάζων, ἐγὼ οἶδα καλῶς αὐτὸν πελεκῆσαι. Οἱ δὲ αἰδεσθέντες τὴν τοῦ γέροντος προθυμίαν, καὶ τοῦ ἀποστείλαντος τὴν μεγαλοφυΐαν, καὶ τὸν πτωχὸν ἠλευθέρωσαν, καὶ τὸν γέροντα μετὰ τιμῆς μεγίστης ἀπέλυσαν. Ἔτι δὲ καὶ ἔτι κατὰ καιρὸν ἐπερχομένων τῶν ἀθέων Σαῤῥακηνῶν τοῖς τόποις ἐκείνοις, καὶ μὴ δυναμένων καθίσαι ἐν τῷ σπηλαίῳ τῶν
B ὁσίων πατέρων, ἐκεῖθεν γὰρ ἦν ἡ δίοδος τοῦ φωσάτου, ἔδοξε τῷ μεγάλῳ καταλιπεῖν τὰ ἐκεῖσε· καὶ καταλαβὼν τὰ περίχωρα τῆς πατρίδος, ἔμεινεν ἐν τόπῳ οἰκείῳ, ἐν ᾧ μικρὸν εὐκτήριον ἵδρυτο τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ· νομίσας μηδέποτε ἐκεῖ εἰσελεύσεσθαι ἔθνος διὰ τὸ δύσβατον καὶ παρόδιον εἶναι τὸν τόπον. Τούτου δὲ γενομένου, ἤρξαντό τινες τῶν πτωχῶν τῷ πνεύματι, οὓς καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον δεῖπνον ἐκάλει ὁ Κύριος, προσέρχεσθαι τῷ πατρὶ, καὶ τὴν συνοίκησιν δέεσθαι. Ὁ δὲ σπλαγχνιζόμενος ἐπ' αὐτοῖς, ἐδέχετο τούτους, καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτῶν τὴν σωτηρίαν ἐπραγματεύετο. Κατὰ μικρὸν δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου συνήχθησαν μέχρι τῶν δώδεκα, καὶ πλείους, καὶ μοναστήριον Θεοῦ συνεργοῦντος ὁ τόπος ἐγένετο· πλείστων μὲν ἀποδιδρασκόντων τὸ δραστικὸν τοῦ κανόνος, καὶ τὸ σκληρὸν τῆς διαίτης, ὅσοι τὴν πλατεῖαν ὁδὸν τῆς στενῆς προετίμων· τῶν δέ γε φιλοθέων ἐγκαρτερούντων, καὶ πάντα ὑποφερόντων διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Ἦσαν οὖν δύο ἀδελφοὶ ὁμαίμονες πλησίον ἐκεῖ καθήμενοι, οἵτινες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πειραζόμενοι, καὶ τῷ φθόνῳ βαλλόμενοι, ἤρξαντο καταλαλεῖν τοῦ δικαίου, καὶ ἐν παντὶ αὐτὸν διασύρειν, πλάνον εἶναι τε λέγοντες καὶ μάγον, ὑποκριτήν τε καὶ ψεύστην, καὶ εἴ τι ἄλλο ἔτικτεν ἡ κακία.

37 Ταῦτα δὲ ὁ μακάριος ἀκούσας, ἠγωνίζετο παντοιοτρόπως τὸν φθόνον αὐτῶν κατασβέσαι, καὶ ἀποθε-
C ραπεῦσαι αὐτῶν τὰς καρδίας, ὃ καὶ πεποίηκε μετ' ὀλίγον· Ἐκείνων γὰρ διαβαλλόντων καὶ σφόδρα κακολογούντων, οὗτος τὸ ἐναντίον οὐκ ἐπαύετο εὐφημῶν, καὶ ἐπαίνους πολλοὺς περὶ αὐτῶν ἀναγγέλλων εἰς πάντας ὡς ἐπὶ ἁγίων. Ἡνίκα δὲ πάλιν ἐκεῖνοι μικρᾶς τινος ἀφορμῆς ἐπελαμβάνοντο ἢ κτήνους διαβάντος τὸ κλεῖσμα, ἢ φρυγάνου παραῤῥυέντος ὑπὸ ἀνέμου, ἐξερχόμενοι ἄντικρυς τοῦ δικαίου μυρίας λοιδορίας ἐλάλουν, ἀναισχύντως μαχόμενοι καὶ ὑβρίζοντες. Ὁ δὲ πατὴρ παραγγείλας τοῖς ἀδελφοῖς μηδένα μηδὲν αὐτοῖς ἀνταποκριθῆναι, αἴρων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ τὸν Δαβὶδ ὑπεχώρει. Κἀκεῖνοι αὐτὸν θεωροῦντες, κραυγάζοντες ἔλεγον· Βλέπεις τὸν ὑποκρίτην; Ἑαυτὸν ποιεῖ ἅγιον, καὶ ἡμᾶς δαίμονας. Οὐ καλῶς ἐλέγομεν, ὅτι ὁ διάβολος σε ἐνθαῦθα ἤγαγεν, ἵνα καθ' ἡμέραν μαχώμεθα; Ὁ δὲ ἀκούων οὐκ ἀπεκρίνετο· ἀλλὰ τῆς ἑσπέρας καταλαβούσης, εἴτε τῇ ἐπαύριον ἡμέρα, ἡνίκα ἐθεώρει ὅτι εἰσῆλθον τοῦ γεύσασθαι, ἀπερχόμενος πρὸς αὐτοὺς ἐποίει αὐτοῖς μετάνοιαν αἰτούμενος τὴν συγχώρησιν. Εἶτα συνεσθιόμενος αὐτοῖς καὶ συναγαλλόμενος, τῇ καλῇ συνέσει αὐτοῦ ἐθεράπευε τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ ὑπέστρεφε μετὰ χαρᾶς εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ. Μετὰ δὲ χρόνον ἱκανὸν τελευτῶν ὁ μειζότερος ἀδελφὸς, ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ ἁγίου πατρὸς κατέλιπεν εἴτι ἂν ἐκέκτητο καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς αὐτὰ ᾠκονόμησε

conscios juxta legem quoque ferre sententias, quæ D plectendum jubet Christianum unum pro septem *exempla edit.* Judæis. Aut ergo sex alios tradant Hebræi de suis occidendos pro eo, qui crucifigendus est, aut si vobis omnino constitutum est, pervertere optimas leges, detur Judæis ad crucifigendum ille, quem ad vos mitto cum litteris, vir nobilis ex primariis Rossani, et liberetur miser ille, ut simul ipsi et uxori et liberis misericordia impendatur. Vocavit ergo beatus Pater abbatem Georgium et nihil aperiens eorum, quæ scripserat, epistolam dat et Bisinianum mittit,

36 Acceptis lectisque litteris ad senem judices, O monache, inquiunt, scripsit Pater, ut Judæis te tradamus ad crucifigendum. Placetne tibi? Et ille: Paratus sum ad implendum, quidquid scripsit Dominus meus, et si forte non est, qui crucem conficiat, ego satis peritus sum ejus fabricandæ. Illi promptum senis animum reveriti ac mittentis generositatem et miserum illum absolverunt, et senem summo cum honore dimiserunt. Impiis porro Sarracenis loca illa invadentibus statis vicibus, sancti patres in spelunca considere non poterant, illac enim iter patebat exercitui. Visum ergo est magno Patri locum deserere. Quare profectus in adjacentes pa- E triæ sedes, mansit in sui juris loco, in quo posita erat sancti Adriani *d* ædicula, ratus, eo nunquam *d* pervasuros infideles propter difficultatem ac distantiam loci. Quod ubi factum, cœperunt quidem spiritu pauperes ex eorum numero, quos Dominus ad cœnam vocabat, convenire ad Patrem et rogare, ut reciperentur in contubernium. Ille vero misericordia permotus suscipiebat et saluti corporum animarumque consulebat. Et factum est decursu temporis, ut fratres jam essent ad duodecim, vel etiam plures, et locus, Deo juvante, evaserit monasterium. Enimvero fugiebant plurimi operosam regulam et spinosam vitæ rationem, quotquot spatiosam viam præferebant angustæ, tolerantibus eam Dei amantibus viris et perferentibus omnia propter regnum cœlorum. Erant porro duo quidam germani fratres vicinum incolentes locum, qui tum spiritus maligni stimulis agitati, tum invidiæ facibus, cœperunt obloqui sancto Viro et quavis occasione detrahere, seductorem vocantes et magnum hypocritam et mendacem et quicquid aliud suggerebat improbitas.

37 Hæc beatus Vir cum audisset, conabatur *S. Nili mansuetudo.* omni studio livorem extinguere et cordibus eorum mederi: quod etiam non multo post assecutus est. F Cum enim illi calumniis impeterent et maledictis vehementer lacerarent, ipse contra laudibus cumulare et commendare multum apud omnes, ut sanctos viros. Cum vero illi rursus arrepta occasione modica, vel jumento transiliente fines claustri, vel stipulam vento inferente, contra Sanctum egrederentur sexcenta effundentes convicia et impudenter contumeliis pugnarent, tunc Pater præcipiebat fratribus; ne quisquam illis quippiam responderet; et Davidem in ore habens abibat. At illi videntes magno clamore dicere: Vides hypocritam? Se ipsum sanctum et nos æstimat dæmones. Nonne bene dicebamus, a diabolo te huc adductum, ut pugnam quotidie conseramus? Ille vero audiens nil respondebat, sed vesperi, aut etiam postridie, postquam eos ad prandium vidisset ingressos, accedebat, procumbensque petebat veniam. Tum vero convescens, communique lætitia perfruens, egregia sua prudentia corda eorum deliniebat et cum gaudio suam in cellam revertebatur. Post aliquantum temporis natu major frater moriens, omnia, quæ possidebat, sancto Patri legavit et fratrem commendatum reliquit, et ipse secundum Dei voluntatem disposuit omnia. Quadam

A Quadam porro die venit in monasterium filius abbatis Georgii tres secum afferens vaccas valde pulchras et magnas. Accersivit ergo magnus Pater senem et ait : Cur hasce vaccas huc attulisti? Ille vero colligans sibi manus, ut coram principibus fieri solet, cum timore respondit : Plurimum venerande Pater, quoniam fratres laborant ad comparandum panem quotidianum, commodum erit, si per te licebit, eas habere ad labores modice sublevandos.

A. DISCIPULO.

Georgii obedientia,

38 Et magnus pater : Non his, inquit, indigent fratres, imo conducit eis, ut laborent. Vade igitur, macta et dilargire pauperibus. Statim ut senex audivit, nulla interposita mora, sublat s manicis brachia nudavit, et arrepto gladio, ad cædendas ibat vaccas, et implesset præceptum, nisi Pater velocius acclamando manum detinuisset. Cognita ergo Pater in ejus animo Abrahamica virtute. Ne occidas, inquit, quia parum utilitatis erit : sed duas quidem demus egentioribus et numerosioribus monasteriis, tertiam vero cum vicinis jungentes necessitatem nostram sublevemus : nam quod supra indigentiam est, ad avaritiam pertinet. Cum ergo factum esset, ut Pater jusserat, magnam frumenti copiam anno B illo collegerunt et omnes Deo gloriam dabant. Cum aliquando tres fratres in molendinum issent cum tribus jumentis onustis, redirentque postero e mola, jamque prope monasterium essent, viso accenso in via rogo, dixerunt : In monasterio nunc jejunatur : conficiamus hic panem et comedamus, ne si jejuni illuc pervenerimus, et nos cum illis jejunemus. Feceruntque uti deliberaverant. Cognovit hoc spiritu Pater et præcepit cellæ præfecto, ut mensam apponeret, quo fratribus, inquit, venientibus, pane vescamur. E vestigio venerunt illi, iterumque cum Patre et fratribus cibum sumpserunt. Ergo e mensa surgentes vocat seorsum Pater et ait : Quare præbuistis aurem diabolo consilium danti, ut per viam conficeretis panem et vesceremini? Numquid a monasterio longe eratis, aut servi mei estis, ut, quia me timetis, clam comedatis? Vos fratres mei estis et panis vester est labor, nec est, qui præter voluntatem vos adigat. Hoc igitur scientes, nihil unquam committatis, per quod Regula frangatur. Quod illi audientes prostraverunt se, promiseruntque, in posterum vitam se emendaturos.

et pia mors.

39 Alio tempore cum Pater abesset, virgo quæ- C dam venit in monasterium, ut eum alloqueretur : nec sciebat, malle illum aspidis commercium, quam mulieris colloquium. Et cum fratres omnes quiete in cellis morarentur et neminem illa vidisset in ecclesia, ingressa est et oravit. Ut ergo fratres egressam viderunt, conquesti de illa sunt, quod præter consuetudinem fecisset. Et illa, ubi rescivit Patrem abesse, confestim abiit. Reversus magnus Pater post dies quatuor, cœpit fratres, qui ad consalutandum convenerant, increpare ac dicere : Tales vos estis monachi, quos una mulier adveniens eluserit et vestram ecclesiam fœtore oppleverit? Profecto digni estis, qui gravi pœna mulctemini. Illi vero stupentes miraculum, procubuerunt et veniam petierunt. At vero beatus revera Georgius, egregiis juxta Dei legem editis operibus, et probatus illi propter abstinentiam et asperum vitæ institutum, necnon obedientiam nihil dijudicantem et summam humilitatem et suæ voluntatis abnegationem, quod est et vocatur martyrium, migravit ad Dominum, præmia recepturus, propter quæ sustinuit omnia. Super hoc magnus Pater egit Deo gratias, pro certo habens, se primitias suas obtulisse Christo, egregium suæ agricolationis fructum et oblationem acceptissimam.

κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Θεοῦ. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐλήλυθεν D ὁ υἱὸς τοῦ ἀββᾶ Γεωργίου ἐν τῷ μοναστηρίῳ, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ βόας τρεῖς εὐειδεῖς πάνυ μάλα καὶ μεγάλας. Καλέσας δὲ ὁ μέγας τὸν γέροντα λέγει αὐτῷ· Τί ἤνεγκας ὧδε τοὺς βόας τούτους; Ὁ δὲ δήσας τὰς χεῖρας ὡς ἐπὶ ἀρχόντων, ἀπεκρίνατο μετὰ φόβου· Τιμιώτατε πάτερ, ἐπειδὴ κοπιῶσιν οἱ ἀδελφοί, ἵνα ἐργάσωνται τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, καλόν ἐστιν εἰ κελεύεις, ἵνα ἔχωσι ταῦτα βραχύ τι παραμύθιον.

38 Λέγει οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ. Οὐ χρείαν ἔχουσι τούτων οἱ ἀδελφοί· μᾶλλον δὲ συμφέρει αὐτοῖς, ἵνα κοπιῶσι. Ἀλλ' ἀπελθὼν σφάξον, καὶ διάδος αὐτοὺς τοῖς πτωχοῖς. Εὐθέως δὲ ὁ γέρων ἀκούσας, καὶ μηδὲ πρὸς ὥραν μελλήσας, ἀνεκομβώσατο τὰς χεῖρας, καὶ τῆς μαχαίρας δραξάμενος ὥρμησε τοῦ τελέσαι τὸ κελευόμενον. Καὶ ἐπλήρωσεν ἂν εὐθέως, εἰ μὴ ταχέως φωνήσας ὁ ὅσιος τὴν χεῖρα ἐκώλυσεν. Τότε γνοὺς ὁ πατὴρ τὸ Ἀβραμιαῖον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· Μὴ φονεύσῃς αὐτά, ἔφη, ἐπειδὴ ὀλίγον ὄφελος γίνεται· ἀλλὰ τὰ μὲν δύο δώσομεν ἐπὶ τὰ ἐνδεῆ μοναστήρια καὶ πληθυντικώτερα, τὸ δὲ ἕτερον μίξαντες μετὰ τῶν γειτόνων ἡμῶν, τὴν χρείαν ἡμῶν ἐργασώμεθα· ὅτι πᾶν τὸ ὑπὲρ τὴν χρείαν πλεονεξία ἐστί. Ποιήσαντες οὖν ὡς ὁ πατὴρ διετάξατο, ἐποίησαν τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον σῖτον πολὺν, καὶ πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεόν. Ποτὲ δὲ τριῶν ἀδελφῶν ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐν τῷ μύλωνι ἀπελ- E θόντων μετὰ τριῶν ζώων πεφορτωμένων, μετὰ τὸ ἀλέσαι τῇ ἐπαύριον ὑποστρεφόντων, καὶ ἤδη τῇ μονῇ ἐγγιζόντων, ὁρῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ πυρὰν καιομένην καὶ λέγουσιν· Ἄρτι ἐν τῷ μοναστηρίῳ νηστεύουσιν· ποιήσωμεν ὧδε ἄρτον καὶ φάγωμεν, μήποτε νήστεις ἀπελθόντες καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτῶν νηστεύσωμεν. Καὶ οὕτως ἐποίησαν, καθὼς ἐβουλεύσαντο. Γνοὺς δὲ ὁ πατὴρ τῷ πνεύματι τὰ περὶ αὐτῶν, ἐκέλευσεν ἑτοιμάσαι τῇ κελλαριτῇ, ἵνα φησὶ τῶν ἀδελφῶν φθασάντων ἀπὸ τοῦ μύλου γευσώμεθα ἄρτου. Εὐθέως οὖν ἐκείνων ἐλθόντων, καὶ πάλιν μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν γευσαμένων, μετὰ τὸ τῆς τραπέζης ἐξαναστῆναι, καλεῖ αὐτοὺς ὁ πατὴρ κατὰ μόνας, καὶ λέγει αὐτοῖς· Διατί ὑπηκούσατε τῷ διαβόλῳ συμβουλεύσαντι ὑμῖν ποιῆσαι κατὰ τὴν ὁδὸν ἄρτους καὶ φαγεῖν; Μὴ μακρὰν τῆς μονῆς ἐτυγχάνετε; ἢ δοῦλοι μου ὑπάρχετε, ἵνα διὰ τὸν ἐμὸν φόβον λάθρα ἐσθίητε; Ὑμεῖς ἀδελφοί μου ἐστέ, καὶ ὁ ἄρτος ὑμέτερος κόπος ἐστίν, καὶ οὐδείς ἐστιν ὁ βιάζων ὑμᾶς τὴν προαίρεσιν ὑμῶν. Τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες μηδέποτέ τι παρὰ κανόνα ποιήσητε Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἔβαλον μετάνοιαν, καὶ ἐπηγγείλαντο τοῦ λοιποῦ διαφυλάσασθαι.

39 Ἄλλοτε πάλιν τοῦ μεγάλου πατρὸς ἐν τῇ μονῇ μὴ ὑπάρχοντος ἐλήλυθέ τις παρθένος συντυχεῖν αὐτῷ F βουλομένη, μὴ εἰδυῖα ὅτι προαιρεῖται μᾶλλον ἀσπίδι, ἢ γυναικὶ ὁμιλῆσαι. Τῶν δὲ ἀδελφῶν εἰς τὰ κελλία ἡσυχαζόντων, ἰδοῦσα αὐτὴ τὴν ἐκκλησίαν μεμονωμένην, εἰσῆλθε καὶ ηὔξατο. Ἰδόντες δὲ αὐτὴν οἱ ἀδελφοὶ ἐξεληλυθυῖαν, ἐγόγγυσαν κατ' αὐτῆς ὡς παρὰ συνήθειαν ποιησάσης. Ἡ δὲ μαθοῦσα ὅτι ὁ πατὴρ οὐκ ἔστιν ἐκεῖσε, ἀπῆλθεν εὐθέως. Καταλαβὼν οὖν ὁ μέγας μετὰ τετάρτην ἡμέραν, καὶ τῶν ἀδελφῶν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ συνελθόντων, ἤρξατο αὐτοῖς ἐπιμέμφεσθαι. καὶ λέγειν· Τοιοῦτοι μοναχοί ἐστε ὑμεῖς, ὅτι μία γυνὴ ἐλθοῦσα κατηπάτησεν ὑμᾶς, καὶ συνώζησε τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν; Ὄντως μεγάλου ἐπιτιμίου ἐστὲ ἄξιοι. Οἱ δὲ καταπλαγέντες ἐπὶ τῷ θαύματι, ἔβαλον μετάνοιαν, καὶ συγχώρησιν ἐξῃτήσαντο. Ὁ τοίνυν μακάριος ἀληθῶς Γεώργιος μεγάλως κατὰ Θεὸν πολιτευσάμενος, καὶ εὐαρεστήσας αὐτῷ ἔν τε ἐγκρατείᾳ, καὶ μακουχίᾳ, καὶ ὑπακοῇ ἀδιακρίτῳ, καὶ ταπεινώσει μεγίστῃ, καὶ τῇ κοπῇ τοῦ οἰκείου θελήματος, ὅπερ μαρτύριον ἐστί τε καὶ λέγεται, πρὸς Κύριον ἀπεδήμησεν, ἀποληψόμενος τὰ δι' ἃ πάντα ὑπέμεινεν. Ἐπὶ τούτῳ μεγάλως τὸν Θεὸν ηὐχαρίστησε πληροφορηθείς, ὅτι ἀληθῶς δόκιμον γεώργημα καὶ ἀναφαίρεμα εὐπρόσδεκτον καρπὸν αὐτοῦ τῷ Χριστῷ προσηγάγετο.

ANNO-

A

ANNOTATA.

D

A. DISCIPULO.

a *De Georgio, qui tantis hic laudibus ornatur, nihil apud Cajetanum vel alios lego.*

b Castellum *hactenus pro nomine communi habui et inobservatum propterea præterivi; hic proprium est. Erat forte situm intra muros civitatis vel castri cujusdam, unde nomen derivatum est, cum reliqua monasteria solerent ab urbibus sejuncta esse, nisi potius de Basilicatæ ulterioris urbe Castellanetensi sermo est.*

c *Bisinianum, quod alii* Besidias, *Itali* Bisignano *appellant, civitas Calabriæ parva est; episcopalis tamen sub metropoli Rossanensi, unde 15 circiter milliari Italico tantumque fere ab ora maris Tyrrheni distat.*

d *Agresta sæpe laudatus in Vita S. Basilii pag.* 361 *scribit, prope prærupta loca, quæ* S. Demetrii *vocantur, abbatiam esse a S. Adriano nominatam, reliquiisque, privilegiis et redditibus divitem. Mappæ geographicæ quinto milliari Bisiniano in Septemtrionem, decimo vero versus Occidentem Rossano distantem pagum exhibent* S. Demetrii *titulo insignitum, de quo verisimiliter loquitur Agresta.*

CAPUT VI.

S. Nilus gloriæ suique contemptor Caniscam, suum olim magistrum, ad despectum divitiarum hortatur : fratres oratione contra dæmonis insidias munit cæcamque illorum obedientiam experitur : avari præpositi bona sibi testamento legata pauperibus elargitur: parthenonem restaurat : populi turbam fugit.

B

Αὐτὸς δὲ ἀνεξάλειπτα ἔχων ἐν τῇ ψυχῇ τὰ τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ἐντάλματα· καὶ τὸ, Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββὶ, μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· οὐδέποτε κατεδέξατο ἀκοῦσαι οἷον δήποτε ὄνομα δόξης ὑπόληψιν ἔχον· ἀλλ' ἀεὶ τὸ φρόνημα πάντων κατώτερον ἔχων, ὡς ἕνα τῶν ἐσχάτων ἀδελφῶν ἑαυτὸν ἐλογίζετο. Διὸ καὶ τῶν τέκνων τῆς ἐρήμου πληθυνομένων, καὶ καθ' ἡμέραν ὑπ' αὐτοῦ πνευματικῶς γεννωμένων, καὶ εὐαγγελικῶς ποιμαινομένων, ἑτέρῳ τὸ τῆς ἡγουμενίας ὄνομα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐνεχείριζεν· ὧν εἷς ὑπῆρξε καὶ πρῶτος ὁ παμμακάριστος καὶ τρισόσιος Πρόκλος, ἀνὴρ τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως σφόδρα πεπειραμένος, βιβλίων τε τῶν ἔξωθεν καὶ τῶν ἡμετέρων ἐνδιαθέτων τε καὶ τῶν ὕστερον ἐκτεθέντων κιβώτιον τὴν οἰκείαν καρδίαν ἀποτελέσας. Ὅστις ἐλέγετο πρὸ τοῦ μονάσαι ἔτι νέος ὤν, ἐν τῷ κάστρῳ τυγχάνων, τοιαύτην ἐσχηκέναι τὴν ἐργασίαν· καθ' ἑκάστην νηστεύων ἑσπέρας, καὶ τῇ ἀναγνώσει σχολάζων, ἀπεχόμενός τε τῶν ἐκκαιόντων καὶ ἡδυνόντων βρωμάτων τε καὶ πομάτων, περιήρχετο ἀφ' ἑσπέρας ἕως ὄρθρου πάσας τὰς ἐκκλησίας τοῦ κάστρου πληρῶν τὸ ψαλτήριον, καὶ καθ' ἑκάστην θύραν αὐτῶν ποιῶν μετανοίας, ὅσας ἑαυτῷ ἐκεῖνος τυπώσας ἐγίνωσκεν. Οὐδεὶς γὰρ τὴν ἐν κρυπτῷ ἐργασίαν αὐτοῦ ἠπίστατο. Οὗτος τοίνυν εἰσελθὼν εἰς τὸ μοναδικὸν στάδιον, καὶ ὑπὸ τοῦ ὁσίου
C πατρὸς ἡμῶν Νείλου τῆς ἐναρέτου πολιτείας τὴν σφραγῖδα ἐνσημανθεὶς, τοσαύτῃ ἐγκρατείᾳ τε καὶ ἀσκήσει ἑαυτὸν καθυπέβαλεν, ὥστε νεκρῶσαι αὐτοῦ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀσθενείαις πικραῖς προσπαλαῖσαι μέχρι καὶ αὐτῆς τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνου ἱκανὰ ὄντα ἰδίαν συγγραφὴν ὠφελείας μεστὴν ἐκτελέσαι, τῷ τὰ πάντα ἐπισταμένῳ καὶ πᾶσιν ἀποδιδοῦντι κατὰ τὸν ἴδιον κόπον Θεῷ ἀναθήσωμεν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ μεγάλου πατρὸς διήγησιν ἀνακάμψωμεν.

41 Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σεισμοῦ μεγάλου καταλαβόντος τὸ Ῥυσιάνου μετὰ πολλῶν νυχθημέρων ὀμβροκλυσίαν, καὶ τοῦ ἀνωτέρου μέρους ἐπαναστάντος σὺν οἴκοις καὶ εὐκτηρίοις, καὶ ἐπελθόντος τοῦ κατωτέρου, καλύψαντός τε οἴκους καὶ ἐκκλησίας, καὶ μὴ αἰδεσθέντος εἰ μὴ μόνην τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Εἰρήνης, θαυμαστὸν ἦν καὶ φοβερὸν τοῖς ὁρῶσι τὸ γεγονὸς, ἄλλα ἐξ ἄλλων φαινόμενα τὰ πάντα, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι ἐν τοιούτῳ κατακλυσμῷ φοβερῷ οὐδεμία ψυχὴ ἀνθρώπου ἢ κτήνους ἀπώλετο. Ταῦτα τοίνυν πολλῶν ἐξηγουμένων τῷ μακαρίτῃ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐκπληττομένου ἔδοξεν αὐτῷ μετὰ ταῦτα εἰσελθεῖν καὶ ἱστορῆσαι τὰ γεγονότα. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐλεύσεως

E

Procli abbatis virtutes.

Ipse vero indelebilia gerens animo sancti Evangelii præcepta, et illud : Vos autem nolite vocari Rabbi, nec vocemini Magistri : numquam passus est vocari quovis nomine, quod opinionem gloriæ præ se ferret : sed infra omnes humillime de se sentiens, unum se de minimis fratribus habebat. Quapropter, crescente numero filiorum eremi, et nascentibus quotidie spiritaliter ex ipso, qui Evangelica viverent regula, titulum hegumeni toto vitæ suæ tempore alteri tribuebat : quorum unus et primus extitit beatissimus et sanctissimus Proclus *a*, vir humanioribus litteris apprime eruditus, et qui suum cor fecerat sacrorum et profanorum librorum arcam et tam eorum, quæ nunquam divulgata, quam quæ postea in lucem edita sunt. Narrabant autem, illum, antequam monachus esset, in eo se juvenem exercuisse, ut quotidie ad vesperam usque jejunaret, et in lectione totus esset et abstineret cibo et potu, qui ardoris voluptatisque fomes esset: a vespera ad matutinum tempus cunctas peragraret civitatis ecclesias totum recitando psalterium et ad januam cujusque ecclesiæ tot profundis incurvationibus se inflecteret, quod ipse sibi præstituisse sciebat : nam occulta ejus opera nulli patebant. Hic monasticum ingressus stadium, sigilloque instituti ad virtutem ferentis a sancto patre nostro Nilo insignitus, tanta abstinentia, tantaque vitæ asperitate usus est, ut membra sua, quæ sunt super terram, mortificaverit, et molestissimis morbis afflictus fuerit usque ad ultimum vitæ spiritum. Verum res ab eo gestas, quæ integræ historiæ utilitatis plenæ possent esse materies, relinquamus illi, quem nihil latet et qui pro labore suo quemque remunerat, et ad magni Patris narrationem redeamus.

F

S. Nilus pueris sese videndum præbet :

41 Per id tempus Rossano post vehementissimos multorum dierum ac noctium imbres magno terræ motu quassato et superiori ejus parte, hoc est ædibus et templis, collapsa in inferiorem, ita ut domos et ecclesias obruerit, excepta episcopali ecclesia ob reverentiam sanctæ Irenes *b*, admirandum erat et horribile videntibus spectaculum, cum mutata esset ubique rerum facies et alia se oculis pro aliis offerrent. Et quod stuporem movebat, in tam horrendo diluvio nullus homo, nullum jumentum perierat. Cum hæc multos narrantes beatus Pater audiret et obstupesceret, visum illi est postmodum ingredi et contueri, quod contigerat. Ingressus autem

A tem est ad hunc modum. Projectam in via pellem vulpinam invenit, capitique circumligavit, pallium vero baculo injectum gerebat humero. Ita totum pertransiit oppidum omnibus incognitus. Videntes autem pueri hoc habitu euntem, sequebantur lapillis petentes, dicentesque : Heus Bulgare Calogere : alii Francum, alii vocabant Armenium. Ille vero tacitus cum omnia perspexisset, ad vesperam contulit se in majorem ecclesiam, et abjecta pelle de capite, vilique pallio humeris imposito, subit magno cum devotionis et compunctionis affectu, ut adoraret Virginem omni puritate sublimiorem, cujus ille ductu et patrocinio vivebat. Cum vero Præfectus custodiæ templi vidisset eum, Caniscas nomine, quo is olim præceptore usus fuerat, et quidam alii sacerdotes, et magnum Patrem agnovissent, accesserunt et ad pedes ejus provoluti sunt, admirantes de insolito ejus adventu.

A. DISCIPULO.

avarum ad contemptum divitiarum

42 Ille vero salutaria cunctis monita dedit, magnaque utilitate impertita dimisit, mansitque in ecclesia cum suo præceptore, et consilium dabat, ut B valediceret seculo et salutem animæ quæreret. Vixerat enim in is perpetuo cœlibatu, non gulæ, aut ventri, aut mollitiæ deditus, sed avaritiæ morbo adeo implicatus, ut videretur muscæ similis aranearum telis irretitæ. Unde etiam Pater hac est in eum usus parabola. Qui ventris, inquit, necessitate premuntur, est cur se ministeriis et laboribus exerceant : tu vero cum hac necessitate liber sis, quid frustra sedes, et colligis tibi, quæ in stercus abeunt et eorum repleris graveolentia? Respondit ille : Multi sane sumus, reverende Pater, qui vitæ tuæ institutum beatum prædicamus, et sæpe consilium iniimus exeundi ad pietatem tuam, sed quia non fert nobis animus abstinere vino, deterriti ab hoc sumus. Et magnus Pater : Venite, inquit, facite vobis novas fossas bene obstructas et implete eas vino, haurite jugiter et bibite. Rursus illo excusante se excusationibus in peccatis et adhortationi non auscultante, surgens multa de nocte magnus Pater egressus est et recessit inde, hoc tantum avaro dicens : Hei mihi, præceptor, tunc pœnitebit te, cum nihil proderit. Non multo post matutinos hymnos canentem in monasterio sanctum Patrem intolerandus repente morbus invasit, ut cum absolvere Divinum officium non posset, egressus in stratum corrueret, quo ferre dolores posset. Interim ecce fratris Caniscæ illius filius propere ingressus epistolam ejus C ad Patrem attulit hujusmodi. Veni Pater sancte, sume tibi multam pecuniæ vim, quam inepte collegi in perniciem animæ meæ, ne forte illam diabolus rapiat et lucrum ex ea mihi eripiat. Ecce enim jam morior et vocat me alterius vitæ tribunal.

hortatur : fratres contra dæmonis insultus

43 Cum hæc legisset, volebat quidem Pater ad eum ire, vincente suorum viscerum charitate, verum doloribus graviter oppressus, a proposito retrahebatur. Ait ergo latori epistolæ : Non opus habet Christus patrui tui pecunia. Ipse enim dixit, Reddite, quæ sunt cæsaris, cæsari, et quæ sunt Dei, Deo. Tu vero abi, propera, vivum quippe ipsum forte amplius non videbis. Ille cursim reversus, mortuum reperit et facultates ejus a fisco raptas. At vero beatus Pater, ubi tabellarius discessit et dolores abiere, admiratione et stupore correptus est, ineffabilem Dei providentiam obstupescens, quod volentem se agere quidpiam præter ejus voluntatem et nolentem prohibuit. Fratribus porro laborem in monte sustinentibus in devolvendis ambustis arboribus, ut agrum apertum redderent et cultui aptum, ubi cædua sylva erat, dixit Spiritus sanctus Famulo

αὐτοῦ ἦν τοιόσδε· εὑρὼν γὰρ κατὰ τὴν ὁδὸν δέρμα D
ἀλώπεκος ἐῤῥιμένον, καὶ τοῦτο τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ περιδήσας, τὸ δὲ περιβόλαιον ἐν τῇ ῥάβδῳ παρὰ τὸν ὦμον κρεμάσας, οὕτω διῆλθεν ἅπαν τὸ κάστρον ὑπ᾽ οὐδενὸς γνωριζόμενος. Οἱ δὲ παῖδες ἰδόντες αὐτὸν ἐν τοιούτῳ σχήματι διερχόμενον, ἠκολούθουν αὐτῷ λιθάζοντες αὐτὸν καὶ λέγοντες· Ὦ σὺ Βούλγαρε καλόγηρε· καὶ ἕτεροι Φράγκον αὐτὸν ἀπεκάλουν, καὶ ἄλλοι Ἀρμένιον. Αὐτὸς δὲ σιωπῶν, περιβλεψάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης ἀπέρχεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ ῥίψας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὸ δέρμα, θείς τε τὸ εὐτελὲς περιβόλαιον ἐπὶ τῶν ὤμων, εἰσέρχεται μετὰ πόθου καὶ κατανύξεως προσκυνῆσαι τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον, τὴν αὐτοῦ παιδαγωγὸν καὶ προστάτιν. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ προσμονάριος, ὃς ἐλέγετο Κανισκῶς, διδάσκαλος αὐτοῦ χρηματίσας ποτέ, καὶ ἄλλοι τῶν ἱερέων τινὲς, καὶ ἐπιγνόντες ὅτι ὁ μέγας πατήρ ἐστιν, ἦλθον καὶ προσέπεσον τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, ξενιζόμενοι ἐπὶ τῇ παραδόξῳ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

42 Αὐτὸς δὲ πᾶσι τὰ συμφέροντα προσειπὼν, καὶ μεγάλως ὠφελήσας καὶ ἀπολύσας αὐτοὺς, παρέμεινεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου, συμβουλεύων αὐτῷ ἐκβῆναι ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ διασῶσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἦν γὰρ μηδέποτε γυναικὶ συνδεθεὶς, μηδὲ γαστριμαργίᾳ ἢ βλακείᾳ καταδεδουλωμένος, τῇ δὲ φιλαργυρίᾳ E
τοσοῦτον ὑπῆρχε συμπεπλεγμένος, ὅσον καὶ μυῖα τῇ ἀράχνῃ περιπαρεῖσα. Διὸ καὶ ὁ πατὴρ τὴν παραβολὴν ταύτην πρὸς αὐτὸν εἴρηκεν· Ὅτι οἱ μὲν τῇ τῆς γαστρὸς ἀναγκαζόμενοι χρείᾳ, εὐλόγως ταῖς ὑπηρεσίαις προσκαρτεροῦσι· σὺ δὲ ταύτην ἐκτὸς τυγχάνων, τί καὶ μάτην παρακάθησαι τοῖς ἐκκοπρουμένοις, καὶ τῆς ἐκείνων δυσωδίας μεταλαμβάνεις; Ἐπὶ τούτοις ἀπεκρίθη ἐκεῖνος· Ὄντως τίμιε πάτερ, πολλοί ἐσμεν οἱ μακαρίζοντές σου τὴν πολιτείαν· καὶ πολλάκις ἐβουλευσάμεθα τοῦ ἐξελθεῖν πρὸς τὴν σὴν ἁγιωσύνην, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἄνευ οἴνου βιῶσαι, ἰλιγγιάσαμεν τοῦτο πρᾶξαι. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας· Δεῦτε καὶ ποιήσατε ὑμῖν αὐτοῖς καινοὺς λάκκους συγκεκλεισμένους, καὶ γεμέσαντες αὐτοὺς οἴνου ἀντλήσατε ἀενάως καὶ πίετε. Τοῦ δὲ πάλιν προφασιζομένου προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, καὶ τῆς παραινέσεως μὴ ἀνεχομένου, ἔννυχον λίαν ἀναντὰς ὁ μέγας ἐξῆλθε, καὶ ὑπεχώρησε τῶν ἐκεῖσε, εἰπὼν πρὸς τὸν φιλάργυρον ἐκεῖνον ἓν ῥῆμα. Ὅτι οἴμοι διδάσκαλε, τότε μετανοήσεις, ὅταν οὐκ ὠφελήσῃ· Ὀλίγου τοίνυν καιροῦ διελθόντος, καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοὺς ὀρθρινοὺς ὕμνους ἐπιτελοῦντος, πόνος κατέσχεν αὐτὸν ἐξαίφνης ἀφόρητος, ὥστε μὴ δυνηθέντα αὐτὸν τὴν λειτουργίαν ἀποτελέσαι, ἐξελθεῖν, καὶ ῥίψαι ἑαυτὸν ἐν τῷ σκιμποδίῳ, καὶ οὕτως ὑποφέρειν τὰς ἀλγηδόνας. Ἐπὶ τούτοις ἰδοὺ ὁ ἀνεψιὸς ἐκείνου τοῦ Κανισκᾶ εἰσῆλθε δρομαῖος, φέρων ἐπιστολὴν F
ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα τοιαύτην· Δεῦρο πάτερ ἅγιε, παράλαβε τὸν πολὺν πλοῦτον, ὃν ἀκαίρως συνῆξα πρὸς ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς μου, μή πως ὁ διάβολος αὐτὸν καθαρπάξας ἄμοιρόν με ποιήσῃ κέρδους τοῦ ἐξ αὐτοῦ. Ἰδοὺ γὰρ λοιπὸν ἀποθνήσκω, καὶ με τὸ ἐκεῖθεν εἰσδέχεται δικαστήριον.

43 Ταῦτα ἀναγνοὺς ὁ πατὴρ, ἠβούλετο ἀπελθεῖν πρὸς αὐτὸν, τοῖς οἰκείοις σπλάγχνοις νικώμενος τοῖς δὲ πόνοις δεινῶς συνεχόμενος τοῦ βουλεύματος ὑπεκόπτετο. Λέγει δὲ τῷ ἀποκομιστῇ τῶν γραμμάτων· οὐ χρείαν ἔχει ὁ Χριστὸς τῶν τοῦ σοῦ Θείου χρημάτων· αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν· Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Σὺ δὲ ἄγε, πορεύου, ἴσως γὰρ ζῶντα αὐτὸν οὐκέτι θεάσῃ. Ὁ δὲ ὑποστρέψας δρομαῖος εὗρεν αὐτὸν τεθνηκότα, καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ δημοσίου διαρπαγέντα. Ὁ δὲ ὅσιος εὐθέως τῇ τοῦ ἀποκρισαρίου ἀναχωρήσει, ὑποχωρήσαντος καὶ τοῦ κατέχοντος πόνου, ἐν ἐκπλήξει καὶ θαύματι κατέστη, ἐξιστάμενος ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀφάτῳ προνοίᾳ, ὅτι βουληθέντα αὐτὸν πρᾶξαί τι παρὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ ἄκοντα διεκώλυσε. Τῶν δὲ ἀδελφῶν ἐν τῷ ὄρει ἐργαζομένων, καὶ κυλιόντων τὰ κεκαυμένα δένδρα πρὸς τὸ ἀνοῖξαι καὶ ποιῆσαι χώραν σιτοφόρον ἀντὶ ξυλοφόρου, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ οἰκείῳ

A οἰκείῳ θεράποντι· ἔξελθε ἐν τῷ ὄρει πρὸς τοὺς κοπιῶντας, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς ὑμῶν διάβολος περιέρχεται ζητῶν, τίνα καταπίῃ. Παραχρῆμα δὲ ἀναστὰς ἐπορεύθη, καὶ πᾶσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐκ ἐπαύσατο περιερχόμενος τοὺς ἀδελφοὺς πάντας, ἐπιφωνούμενός τε καὶ ἀεὶ παραγγέλων προσεύχεσθαι, καὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδιώκειν τὸν ἀντικείμενον. ἰδὼν οὖν ὁ διάβολος τὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ἀσφάλειαν, καὶ τὴν τῶν ὑπηκόων περίφραξιν, περὶ ὥραν δεκάτην ῥίψας μέγιστον δένδρον, καὶ ἕνα κύνα φονεύσας ἀπῆλθε κατησχυμένος. Τινῶν δὲ ἀδελφῶν περὶ τοῦ κυνὸς θλιβομένων, ἔφη ὁ μέγας· Καλῶς ὦ ἀδελφοὶ προσέταξεν ἡ θεία Γραφὴ, ἀεὶ προσεύχεσθαι ἡμᾶς, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμούς. Βουληθεὶς γὰρ ὁ διάβολος ἀδελφῷ ἐπαγαγεῖν τὸν θυμὸν αὐτοῦ, ὃν εἰς τὸν κύνα ἀπέδειξεν, ἐκωλύθη ὑπὸ Θείου ἀγγέλου, καθὼς λέγει ὁ ψαλμός· Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς.

44 Τούτοις τοῖς λόγοις καὶ τρόποις ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ προσεύχεσθαι καὶ οὕτω τὰς ἐπιβουλὰς τῶν δαιμόνων ἐκτρέπεσθαι. Ἵνα δὲ καὶ τῆς τῶν γηΐνων προσπαθείας αὐτοὺς ἀπαλλάξῃ, καὶ παιδεύσῃ αὐτοὺς προτιμᾶν τὴν ὑπακοὴν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἄλλο πεποίηκε καὶ αὐτὸ μνήμης ἄξιον. Ἔθος ἦν τῷ μακαρίῳ
B ἐξ ἀρετῆς κτηθὲν οὐκ ἐκ φύσεως, τὸ ἐν παντὶ πράγματι ἑαυτὸν ἐπιμέμφεσθαι. Ὅθεν πολλάκις ἐν ἑαυτῷ λογιζόμενος τὴν τῆς ἡσυχίας γλυκύτητα, καὶ τὸ τῆς ἀκτημοσύνης ἀμέριμνον, καὶ ὅτι ὁ καθήμενος μετὰ ἀδελφῶν ἀγωνιστὴς εἰς ἀρετὴν οὐ προκόπτει, βία μήτοιγέ τοι καὶ ὑστερήσῃ· ταῦτα πάντα ἐνθυμούμενος ἐδυσχέραινε σφόδρα τῇ τῶν πολλῶν συνοικήσει, καὶ ἤχθετο μέχρι καὶ τῆς αὐτῶν συντυχίας, ὡς ἐμποδιζούσης αὐτὸν τῆς κατὰ νοῦν θεωρίας, καὶ τῆς ἔνδοθεν κρυπτῆς ἐργασίας· ἧς μόνοι πεπείρανται οἱ περὶ Ἀντώνιον, καὶ Ἀρσένιον, καὶ Ἰωάννην τὸν Καλυβίτην, τοὺς θεοφόρους πατέρας. Τούτοις τοῖς λογισμοῖς ἀντισήγετο τὸ τοῦ ἀποστόλου· Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. ἔδοξε τοίνυν αὐτῷ πειράσαι αὐτοὺς ἔν τινι παραλόγου ἐπιταγῆς πράγματι· καὶ εἰ μὲν ἀδιακρίτως καὶ ἀπολυπραγμόνως συγκαταθήσονται, αἱρήσεσθαι τὴν συνοίκησιν, ὡς καὶ αὐτῶν οὕτω δυναμένων σωθῆναι, κἀκεῖνον τὴν ἰδίαν τάξιν φυλάξαι· ἔτι γένηται τοὐναντίον, τὴν ἀναχώρησιν προτιμῆσαι. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν τῆς ἑωθινῆς ὑμνῳδίας ἐν μιᾷ τελεσθείσης, καὶ πάντων συνηθροισμένων, λέγει αὐτοῖς ὁ μέγας· Πολλοὺς ἀμπελῶνας πεφυτεύκαμεν ὦ πατέρες, καὶ τοῦτο λογίζεται ἡμῖν ὡς πλεονεξία, διότι πλέον τῆς χρείας ἡμῶν ἐκτησάμεθα. Δεῦτε κόψωμεν ἐξ αὐτῶν, καὶ μὴ ἐάσωμεν εἰ μὴ μόνον τὸ αὔταρκες.

C

45 Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἰδὼν ὅτι συγκατατίθενται ἄρας τὸν πέλεκυν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ ὥρμησεν ἐπὶ τὸ κάλλιον καὶ εὐφορώτερον μέρος τοῦ ἀμπελῶνος· ὁμοίως δὴ καὶ αὐτοὶ ἅπαντες ἠκολούθησαν ὀπίσω αὐτοῦ, ἓν ῥῆμα καὶ μόνον μὴ ῥήξαντες· καὶ οὐκ εἶπον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐμάνη, οὐκ οἶδε τί ποιεῖ· τοῦτο ποτὲ οὔτε ἐφάνη οὔτε ἠκούσθη· ἀλλὰ εὐχῆς γενομένης ἤρξαντο κόπτειν ἀπὸ πρωῒ ἕως τρίτης ὥρας. Τότε γνοὺς ὁ πατὴρ τὴν τῶν τέκνων ὑπακοὴν ἁμιλληθεῖσαν τοῖς πάλαι ἱστορουμένοις, δέδωκε τῷ Θεῷ δεξιὰς μηδὲν αὐτῶν προτιμῆσαι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς. Τούτου οὖν τοῦ ἔργου περιφήμου γεγονότος καὶ ἕως αὐτοῦ τοῦ ἁγίου ὄρους, καὶ ἕως τῆς Σικελίας, οὐδεὶς ἠδυνήθη καταλαβέσθαι τοῦ πράγματος τὴν ὑπόθεσιν· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἔλεγον, ὅτι οἱ μοναχοὶ ἐμεθύσθησαν· ἄλλοι δὲ, ὅτι ὁ πατὴρ ἐθυμώθη, καὶ διά τοῦτο ἐποίησε τοῦτο· καὶ ἄλλοι, ὅτι πολλὰ ὄντα καμεῖν οὐκ ἴσχυον. Καὶ τοῦτο οὐ θαυμαστὸν, ὅπουγε οὐδὲ αὐτοὶ οἱ συγκόψαντες ᾔδεισαν διατὶ ἔκοψαν, εἰμὴ οἷς ἠβουλήθη ὁ μέγας πατὴρ ἀποκαλύψαι. Ποτὲ τῆς ἁγίας πέμπτης τοῦ Πάσχα καταλαβούσης, ἤνεγκέ τις ἰχθύας ἐν τῇ μονῇ καλοὺς καὶ μεγάλους, ἓν κοφίνιον πλῆρες, ἵνα μικρὰν παράκλησιν λάβωσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ τῆς πολλῆς καὶ μακρᾶς νηστείας·

suo : Egredere ad operantes in monte : nam adversarius vester diabolus circuit, quærens quem devoret. Ille confestim surgens abiit et per totum illum diem circumiens non destitit a commonendis et excitandis fratribus, ut jugiter orarent et Jesu Christi nomine depellerent adversarium. Videns igitur diabolus Præsulis vigilantiam et subditos bene vallatos, circiter horam decimam prostravit arborem maximam et canem unum occidit, atque ita confusus abiit. Quibusdam vero fratribus mortem canis mœrentibus, dixit magnus Pater : Jure, o fratres, divina Scriptura præcepit, ut semper oretur, ne intremus in tentationem. Volebat sane diabolus in fratrem vibrare suam iram, quam ostendit in canem, sed ab angelo Dei detentus est, sicut in Psalmo habetur : Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum et eripiet eos.

D

A. DISCIPULO.

44 Hujusmodi sermonibus ac monitis docebat eos orare quovis loco et tempore, atque ita dæmonum insidias declinare. Ut vero etiam rerum terrenarum affectu eos purgaret, discerentque ab eo vel ipsi vitæ obedientiam præponere, aliud quiddam egit memoria dignum. Moris erat beato Viro non a natura profecti, sed virtute acquisiti, sese qualibet in re reprehendere : quare secum ipse solitariæ vitæ suavitatem sæpe cogitans, et quam sit omni sollicitudine vacuum nihil possidere, quodque spiritalium certaminum pugil, si cum fratribus sedeat, nullos faciat in virtute progressus, imo vix contingere possit, quin evadat deterior : hæc, inquam, omnia secum cogitans, nimis ægre ferebat, esse sibi multos habitationis socios, et vel ipsa eum eis collocutio molesta erat, quod impedimento esset meditationi mentis, et intus latentis actionis, quam experti soli sunt Deo pleni patres Antonius, Arsenius et Joannes Calybita. E contrario se offerebat dictum illud Apostoli : Nemo, quod suum est, quærat, sed quod multorum, ut salvi fiant. Visum ergo est ipsi periculum eorum facere, si quid eis absurdi præciperet : ut si nullo adhibito examine, nulla curiositate mandatum acciperent, esset sibi cum iis una vivendum, quod ea ratione possent et illi consequi salutem, et ipse a suo instituto non recedere : si si vero contra eveniret, præferenda esset solitudo. Hanc igitur ob causam die quadam peracto matutino Officio et præsentibus omnibus, hunc magnus Pater habuit sermonem. Vineta, Patres, multa plantavimus, idque nobis avaritiæ tribuitur, eo quod sint ultra modum nostræ indigentiæ. Agitedum, cædamus partem eorum, nec relinquamus, nisi quod sufficit.

munit : eorum obedientiam

E

F

45 His dictis, cum vidisset illos non abnuere, securim humeris tollens perrexit ad pulchriorem et uberiorem vineæ partem, cunctis post eum insequentibus, ne verbo quidem uno prolato. Nec enim dixerunt : Insanit homo iste, nescit, quid agat, hoc numquam visum, numquam auditum est : sed facta prius oratione cœperunt mane cædere usque ad horam tertiam. Tunc Pater agnita filiorum obedientia, quæ antiquas historias exæquaret, pollicitus est Deo, se usque ad ultimum spiritum nihil illis præpositurum. Cum igitur divulgatum hoc esset, et usque ad montem Athon c et Siciliam fama celebratum esset, nemo rei causam assequi potuit : sed quidam aiebant, monachos ebrios fuisse : alii Patris iram causabantur : alii vero, quod multas haberent possessiones, nec sufficerent ad colendas omnes. Nec mirum hoc est, quandoquidem nec illi ipsi, qui ceciderant, causam norant, cur cecidissent, nisi quibus ipse magnus Pater detexit arcanum. Obtulerunt quidam sancta feria quinta Paschæ monasterio corbem egregiorum et magnorum piscium plenam, ut modico afficerentur refrigerio fratres, diuturno ac nimio

tentat res sibi ab aliis oblatas in pauperes

c

A nimio jejunio confecti : et cum vidisset illos Pater, conspectis piscibus leviter exhilaratos permisit quidem desquamari pisces, lavari et ad coquendum parari, sed omnes mendico cuidam tunc sese offerenti donavit, ne uno quidem relicto. Ita illos docuit ex animo canere : Domine, ante te omne desiderium meum : et, Portio mea, Domine, et portio desiderabilis. Est oratorium in summa Rossani parte speciosissimum, sanctæ Anastasiæ *d* dicatum, ab Eupraxio imperiali quondam judice Italiæ et Calabriæ exædificatum, quod postea sacrum extitit etiam domicilium virginum. Hujus sacri loci curam demandaverat idem Eupraxius, dum esset Constantinopoli, cuidam monacho, Antonio nomine : qui cum esset pecuniosus et morti vicinus, timens rapacitatem principum cuncta absorbentium, ad tutissimam turrim, beatum Patrem confugit, quem suarum omnium rerum curatorem instituens, liber tum demum omni sollicitudine defunctus est.

A. DISCIPULO.

d

46 Quod ubi cognovit Dei œconomus, misertus non tam defuncti, quam status monasterii (jam enim defecerat, dispersumque erat ex eo tempore) ingressus est in oppidum ; et mortui quidem res quæ superant, in pauperes et ecclesias et monasterium erogavit, omne vero studium posuit in restituendo monasterio et collocandis illic virginibus professione dignis. Quod etiam, Deo adjuvante, perfecit, et quæ dispersæ erant, eas unum in locum redegit, præfecitque illis ejusmodi fœminam, qualem oportebat, rogans omnes civitatem incolentes, ut curam illarum susciperent, tamquam infirmioris sexus, unde etiam essent magnam percepturi utilitatem : illud insuper addens : Quod si quis vestrum decedat et uxor ejus velit in posterum cœlibem vitam agere, si non sit, quo illa confugiat et proinde ad secundas nuptias transeat, vos in culpa eritis, qui studium non adhibueritis, ut tam nobilis civitas unum habeat monasterium. Ceterum cum adhuc moraretur in oppido et in morbum non gravem incidisset, venit et metropolita Calabriæ Theophylactus *e*, et una cum ipso Leo *f* domesticus, litteratissimi et eruditissimi viri. At vero sanctus pater Nilus populi turbam fugiens et amicam quietem semper exoptans, parum ab oppido digressus, petiit templum cultoris eremi Joannis Baptistæ, cujus etiam vitæ institutum imitabatur, ibique cum Deo sermocinabatur totus in meditatione defixus.

distribuit : monasterium virginum restaurat.

B

e

f

καὶ ἰδὼν αὐτοὺς ὁ πατὴρ, ὅτι μικρὸν ἠγαλλιάσθησαν ἰδόντες τοὺς ἰχθύας, εἴασε μὲν αὐτοὺς ξύσαι, καὶ πλῦναι, καὶ ἑτοιμάσαι πρὸς τὸ ἑψῆσαι· τινὸς δὲ προσαίτου καταλαβόντος, δέδωκεν αὐτῷ ἅπαντας, μὴ ἐάσας ἐξ αὐτῶν οὐδένα. Οὕτως ἐπαίδευσεν αὐτοὺς ἐκ διαθέσεως ψάλλειν τό· Κύριε ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου· καὶ τό· Μερίς μου εἶ Κύριε, καὶ κλῆρος ἐφιπόθητος. Εὐκτήριόν ἐστιν ἐν τῷ ἄκρῳ Ρυσιάνου τερπνότατον ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς ἁγίας Ἀναστασίας, κτισθὲν μὲν ὑπὸ Εὐπραξίου τοῦ βασιλικοῦ, κριτοῦ γεγονότος Ἰταλίας καὶ Καλαβρίας, φροντιστήριον δὲ χρηματίσαν παρθένων. Τούτου τὴν προστασίαν ἐπιστεύθη παρὰ τοῦ Εὐπραξίου ὄντος ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναχός τις Ἀντώνιος τῷ ὀνόματι· ὃς χρημάτων ὑπάρξει περιεχόμενος, καὶ ὑπὸ τοῦ θανάτου κατεπειγόμενος, ὑφορώμενος τὸ τῶν ἀρχόντων εὐάρπακτον καὶ εὐρόφιστον, ἐπὶ τὸν ἄσκυλον πύργον καταφεύγει πατέρα τὸν ὅσιον· καὶ τοῦτον πάντων τῶν αὐτοῦ καταστήσας ἐπίτροπον, οὕτω λοιπὸν ἀφροντίστως τετελεύτηκεν. D

46 Ὅπερ ἀκούσας ὁ τοῦ Θεοῦ οἰκονόμος, καὶ σπλαγχνισθεὶς οὐ τοσοῦτον ἐπὶ τῷ ἀπελθόντι, ὅσον ἐπὶ τῇ τῆς μονῆς καταστάσει· ἦν γὰρ λοιπὸν ἐξ ἐκείνου ἀφανισθεῖσα καὶ διασκορπισθεῖσα· εἰσέρχεται ἐν τῷ ἄστει, καὶ τὰ μὲν ἐγκαταλείμματα τοῦ ἀποιχομένου διεμέρισε τοῖς πτωχοῖς, καὶ ἐκκλησίαις, καὶ τῷ μοναστηρίῳ· πᾶσαν δὲ σπουδὴν κατεβάλετο τοῦ τὴν μονὴν καταστήσασθαι, καὶ E παρθένους ἐν αὐτῇ ἐμφυτεῦσαι ἀξίας τοῦ ἐπαγγέλματος· ὅπερ καὶ Θεοῦ συνεργοῦντος τετέλεκεν, πάσας τὰς διεσκορπισμένας συνάξας, καὶ ἡγουμένην ἐπ᾽ αὐταῖς ἐπιστήσας, οἵαν ἀπήτει ὁ λόγος· παρακαλέσας τοὺς οἰκήτορας πάντας τοῦ κάστρου φροντίζειν αὐτῶν, ὡς ἀσθενεστέρου μέρους καὶ ὡς μέγα ὄφελος δι᾽ αὐτῶν καρπουμένους· λέγων αὐτοῖς καὶ τοῦτο· Ὅτι ἐὰν τις ἐξ ὑμῶν τελευτήσῃ, καὶ βουληθῇ ἡ γυνὴ αὐτοῦ τοῦ λοιποῦ ἐν ἁγνίᾳ βιῶσαι, μὴ ἔχουσα δὲ ποῦ καταφυγεῖν, ἑτέρῳ γάμῳ προσομιλήσῃ, ὑμέτερόν ἐστι πταῖσμα, τῶν μὴ σπουδασάντων ἵνα τοιαύτη πόλις ἓν μοναστήριον ἔχῃ. Ἔτι δὲ αὐτοῦ ἐν τῷ κάστρῳ προσκαρτεροῦντος, καὶ μικρὸν ὑπὸ νόσου καταληφθέντος, εἰσῆλθε καὶ ὁ μητροπολίτης Καλαβρίας Θεοφύλακτος, συνάμα δὲ αὐτῷ καὶ ὁ δομέστικος Λέων, ἄνδρες γραμματικώτατοι καὶ σοφώτατοι. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος φεύγων τὴν τοῦ λαοῦ ὄχλησιν, καὶ τὴν φίλην ἡσυχίαν ἀεὶ ἀσπαζόμενος, ἐξῆλθε μικρὸν ἀπὸ τοῦ ἄστεος ἐν τῷ ναῷ τοῦ φιλερήμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, οὗ καὶ τὸν βίον ἐζήλου, κἀκεῖ προσωμίλει τῷ Θεῷ, καὶ τῇ μελέτῃ προσεῖχεν.

ANNOTATA.

C F

a *De Proclo tot hic laudibus cumulato nihil alibi lego.*

b *Sic vertit Sirletus :* Eo tempore cum terræ motus ingens Rossanum apprehendisset, multis cum imbribus nocte atque die ingruentibus, cumque hi, qui superiorem partem habitabant, ad inferiora transmigrassent, cumque domos atque ecclesias obruisset terræ motus ille, neque alia loca reveritus esset, nisi solam ecclesiam, quæ Pacis nomine appellatur, admirabile atque horrendum omnibus spectantibus miraculum, omnibus immutatis atque ex aliis aliis effectis. *Mitto quæ hic hæsitantia sunt et impedita.* Sanctum Pacis templum *pariter legit Barrius de Antiq. Calabriæ libri* 5 *initio, quod Caryophilus reddidit* Sanctæ Irenes. *Ambigua vox Græca* εἰρήνης *rem sic dubiam relinquit, ut malim tamen a Caryophilo stare propter adjunctum* ἁγίας. *Sanctæ porro Irenes plurimæ sunt; de aliquibus jam actum est in Opere nostro. Celebratissima est illo nomine martyr Constantinopoli culta, de qua actum* v *Maji, quo die colitur. An ab hac vel synonima alia Rossanensis ecclesia appellata fuerit, ignoro.*

c Athos *mons est Macedoniæ, in mare Ægeum instar peninsulæ excurrens inter sinus Strymonicum et Singiticum. Plurima de altitudine ejus scribunt Plinius et alii : ab Italis* il monte sancto, ἅγιον ὄρος *a Græcis,* et Monastir *a Turcis appellatur. Nominum illorum origo est a multitudine monasteriorum, quæ montem occupant, ubique 24 calogerorum, seu monachorum Græcorum solius Ordinis S. Basilii, monachi vero ad* 6000 *numerantur, ex quibus episcopi omnes sub patriarcha Constantinopolitano ad ecclesias regendas desumuntur. De hoc igitur monte, ubi monasticæ vitæ tot cultores habitabant, sermo biographo est.*

d *Eupraxius is idem videtur de quo paulo post : at is diu ante sacellum S. Anastasiæ construxisse censendus est, quandoquidem ejus administratio non parvo tempore videatur sub Antonio fuisse, a quo legata testamento bona acceperat et pauperibus distribuerat* S. Nilus, *propter quam rem avaritiæ deinde apud Eupraxium accusatus fuit, uti infra narratur. Verissimile porro est, restauratum a Sancto parthenonem, postea concidisse, nam illius apud Agrestam sæpe laudatum mentionem non invenio.*

e An

A e *An archiepiscopus, an præfectus palatinus? Il suadere videtur, quod additur* Calabriæ : *metropolitam paulo post appellat biographus archiepiscopum. Si de hocce sermo est, non erat is Rossanensis, quipe ubi sedes tum temporis archiepiscopalis non erat, sed S. Severinæ.* D

f Δομέστικος *tum apud posteriores Græcos, tum apud medii ævi scriptores Latinos, varias significationes habet, præter propriam, in qua ab antiquis usurpatur. Venit non raro pro* amico , familiari : *sæpius pro dignitate seculari eaque varia, frequenter pro munere ecclesiastico, ut varia apud Cangium in Glossario Græco-barbaro testimonia fidem faciunt. Si archiepiscopus erat Theophylactus, potuit Leo, qui* domesticus *ejus appellatur, fuisse præfectus cantui ecclesiastico, quæ dignitas non erat ex infimis, uti non est hodie in choris munus Cantoris.*

CAPUT VII.

Propositas sibi ex sacris Litteris quæstiones resolvit, ex iisque proponentes ad Judicii timorem vitæque emendationem hortatur ; cum Judæo agere de Deo recusat ; habitum monasticum irridentibus imminentem divinam ultionem prædicit.

Ἐξῆλθεν οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ μητροπολίτης καὶ ὁ δομέστικος, καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ τῶν ἱερέων πολλοί, καὶ λαοῦ μέρος οὐ βραχύτατον. Ἐβουλεύσαντο δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν, τίς τί αὐτῶν ἐρωτήσῃ τῶν γραφῆς ἀποῤῥήτων· οὐ τοσοῦτον μαθεῖν, ὅσον πειρᾶσαι βουλόμενοι. Καθήμενος δὲ ἐξ ἐναντίας ὁ ὅσιος, καὶ θεασάμενος αὐτοὺς πρὸς αὐτὸν
B ἐρχομένους, λέγει ἐν ἑαυτῷ· Ἰδοὺ νῦν οὗτοι ἐλθόντες εἰς ἀργολογίας ἡμᾶς ἐμβαλοῦσιν. Ἀλλὰ κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ λύτρωσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν παγίδων τοῦ ἀλλοτρίου καὶ δώρησαι ἡμῖν ἐννοεῖν καὶ λαλεῖν ἃ δεῖ, καὶ πράττειν τὰ σοὶ εὐάρεστα. Καὶ ταῦτα εὐξάμενος, ἀνοίγει τὴν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βίβλον, καὶ κατὰ συγκυρίαν εὑρίσκει τὴν γενομένην ἀποκάλυψιν πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Συμεῶνα τὸν εἰς τὸ θαυμαστὸν ὄρος. Ἐκείνων οὖν ἐγγισάντων, καὶ μετὰ τὴν προσκύνησιν καθισάντων, ἐπιδίδωσιν ὁ μέγας τὴν βίβλον τῷ δομεστίκῳ τοῦ ἀναγνῶσαι, ἔνθα τὸ σημεῖον ὑπῆρχε. Ὁ δὲ ἀνοίξας τὸ στόμα, ἤρξατο πάνυ εὐφυῶς καὶ νουνεχῶς ἀναγνῶσαι. Ἐλθόντος καὶ εἰς τὸν τόπον, ὅπου λέγει, ἀπὸ μυρίων μόλις εὑρίσκεσθαι μίαν ψυχὴν ἐν τοῖς ἐνεστῶσι χρόνοις τὴν ἐν ταῖς χερσὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων προερχομένην· ἤρξαντο πάντες ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος λέγειν· μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν ἀληθές. Αἱρετικός ἐστιν ὁ λαλήσας. Λοιπὸν ἡμεῖς δωρεὰν ἐβαπτίσθημεν, καὶ τὸν σταυρὸν προσκυνοῦμεν, καὶ κοινωνοῦμεν, καὶ Χριστιανοὶ λεγόμεθα; Ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια τούτοις πάντων ἀντιλεγόντων, ἰδὼν ὁ μακάριος, ὅτι ὁ μητροπολίτης καὶ ὁ δομέστικος οὐδὲν αὐτοῖς λέγουσιν, ἀπεκρίθη πρᾳέως καὶ εἶπεν· Ἐὰν δὲ ὑμῖν ἀποδείξω καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ Χρυσόστομον, καὶ Ἐφραὶμ τὸν πανόσιον, καὶ Θεόδωρον τὸν στουδίτην, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀπόστολον, καὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τὸν αὐτὸν σκοπὸν καὶ φρονοῦντας
C καὶ λέγοντας, τί πείσεσθε ὑμεῖς οἱ ἀσκόπως τὰ στόματα διανοίγοντες, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἀντιπίπτοντες, καὶ τοὺς τῶν ἁγίων πατέρων φρικώδεις λόγους αἱρετικοῖς ὑποβάλλοντες διὰ τὴν ὑμῶν τοῦ βίου φαυλότητα; λέγω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί, ὅτι ἐκ πάντων ὧν ἐψηφίσασθε οὐδεμία ὑμῖν χάρις παρὰ τῷ Θεῷ. Ποῖα εἴδωλα, ἢ ποίαν αἵρεσιν καταλείψαντες τῷ Χριστῷ προσεδράμετε.

48 Τολμᾷ τις ὑμῶν εἰπεῖν, ὅτι αἱρετικός εἰμι, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ; οὐχὶ λιθοβοληθεὶς ὑπὸ πάντων ἀποκτανθήσεται; πληροφορήθητε, ὅτι ἐὰν μὴ ἐνάρετοι γένησθε καὶ σφόδρα ἐνάρετοι, οὐδεὶς ὑμᾶς ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως. Τούτων ἀκούσαντες ἅπαντες, καὶ σφόδρα καταπλαγέντες, ἤρξαντο στενάζειν ἅπαντες καὶ λέγειν· Οὐαὶ ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς καὶ ἀθλίοις. Λέγει αὐτῷ Νικόλαος ὁ πρωτοσπαθάριος· Διατί πάτερ λέγει τὸ εὐαγγέλιον· Ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ πατήρ· Τοῦτο πρὸς τοὺς μηδὲν ἔχοντας εἴρηται, ἵνα μηδεὶς προφασίσηται, ὅτι ξύλα οὐκ ἔχω, ἵνα ποιήσω θερμόν. Τί δὲ ποιήσετε ὑμεῖς, οἱ καὶ αὐτὸ τὸ ποτήριον τὸ ψυχρὸν ἀφαιρούμενοι τοῦ πτωχοῦ; Τούτου δὲ σιωπήσαντος, ἀνίσταται ἕτερος καὶ φησίν. Ἤθελον γνῶναι ἅγιε πάτερ, εἴγε σέσωσται ὁ πανθαύμαστος Σολομὼν, ἢ ἀπώλετο. Γνοὺς δὲ αὐτὸν ὁ

Prodiit ergo ad eum Metropolita et domesticus et magistratus, multique sacerdotes et populi non minima pars. Porro inter viam iniere consilium, quis quid illi proponeret e Scripturæ arcanis, non tam addiscendi studio, quam periculum faciendi. Sedebat e regione Vir sanctus, et cum vidisset illos ad se venientes, secum dicebat : Ecce venient hi et sermonum nobis inanium ansas dabunt. At tu, Domine Jesu Christe, libera nos e laqueis adversarii et largire nobis, ut cogitemus et loquamur, quæ oportet, et agamus, quæ tibi placita sunt. Cum ita orasset, aperit librum, quem præ manibus habebat, et incidit forte in narrationem de iis, quæ revelata fuerant beato Simeoni, cognomento Montis *a* admirabilis. Cum ergo illi prope accessissent et peracta salutatione consedissent, librum porrexit domestico magnus Pater, ut legeret, ubi notatum erat. Ille os suum aperiens cœpit legere multa cum venustate et intelligentia. Cum autem pervenisset in locum illum, ubi dicitur, de mille vix unam reperiri animam his temporibus, quæ in manus sanctorum angelorum de corpore exeat : cœpere quasi uno ore omnes dicere : Absit, non est verum, hæreticus est, qui hoc dixit. Frustra ergo nos baptizati sumus et Crucem adoramus et Christi corpus sumimus et Christiani vocamur? His et similibus verbis cum omnes contradicerent, videretque Sanctus, nihil ad hoc a metropolita et domestico responderi, respondens ipse placide dixit : Quod si vobis ostendero, et Basilium magnum et Chrysostomum et beatissimum Ephræm et Theodorum Studitam et Apostolum ipsum ac Evangelium sentientes idem atque affirmantes, quid pœnarum vos, qui inconsiderate os aperitis et Spiritui sancto refragamini et tremendis Patrum sententiis hæreseos notam inuritis ob vitæ vestræ nequitiam feretis? Dico autem vobis, fratres, propter ea omnia, quæ recensuistis, nullam a Deo vobis haberi gratiam. Quæ idola, quam hæresim deseruistis et ad Christum accessistis?

B. Nilus ad proposita insidiose

48 Audet quisquam vestrum dicere, Hæreticus sum et in suam ingredi civitatem? Nonne ab omnibus obruetur lapidibus et occidetur? Pro certo habetote, nisi virtutem colueritis et toto animo colueritis, neminem vos a damnatione erepturum. Cum hæc audissent omnes, vehementer conterriti suspirare cœperunt et dicere : Væ nobis peccatoribus et miseris! Ait ipsi Nicolaus *b* protospatharius : Cur dicit Evangelium, Pater, Quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam? Respondit Pater : Hoc dictum ad eos est, qui nihil habent, ne quisquam excusationes obtendat, Quod ligna non habeo, ut calidam parem. Sed vos quid facturi estis, qui et frigidam ipsam pauperi eripitis? Cum is tacuisset, surrexit alius, et Vellem, inquit, scire sancte Pater, an eximius Salomon salvus sit, nec ne. At sanctus Pater, cum spiritu

quæstiones respondet

A. DISCIPULO.

A spiritu eum cognovisset luxuriæ deditum, ait : Ego quoque scire de te vellem, num salvus futurus sis, an periturus. Quid enim prodest mihi ac tibi, sive sit salvus Salomon, sive perierit? Neque enim illi, sed nobis præceptum illud est : Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam; et illud : Si quis Dei templum violaverit, disperdet illum Deus. De Salomone vero, cum nusquam in Scriptura reperiatur, quod pœnitentiam egerit post peccatum, sicut de Manasse legitur, quis de illo poterit affirmare, quod salvus sit? Post hunc surgit quidam sacerdos et ait : Pater sancte, Quodnam fuit lignum, de quo gustavit Adam in paradiso et damnatus est? Respondit ille : Pomum sylvestre. Cum ad hoc subrisissent omnes, ait magnus Pater : De hoc ne rideatis, nam interrogationi responsio congruit. Illius ligni nomen non expressit Moyses. Doctores omnes, quid actum fuerit, dicunt, sed genus pomi non viderunt : Quod Scriptura suppressit, quomodo nos expromamus?

et interrogantes ad vitæ emendationem

49 Tu vero omittens quærere, quomodo creatus et in paradiso fueris positus sicut Adam, et quodnam fuerit præceptum, imo vero præcepta, quæ tibi data non servasti, quamobrem e paradiso es ejectus, vel B potius e regno, et qua ratione possis pristinam gloriam et honorem recuperare, nomen ligni discere voluisti, quod unum erat ex omnibus. Quod ubi etiam didicisses, rursus perquireres, quæ illi folia, quæ radix erat, aut cortex : et num procera esset arbor, an parva. Et quis exponere possit, quod oculis numquam vidit? Respondens domesticus ait, ego quoque, Pater, interrogabo. Quid sibi vult dictum illud Gregorii Theologi : Quomodo enim facile saluti erit aliena ei, quem perdidit propria? Et Pater ad illum : Hoc a doctore tibi dictum est ne confidas fore, ut per mulierem possis consequi salutem. Quod etiam Apostolus castigato sermone usus affirmavit, dicens : Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? propterea certe, quia solet perdere virum. Si igitur, quæ egressa est de carne Adæ et propria ejus fuit soror, ut ita dicam, aut filia, quinimo arctius illi conjuncta, trangressorem fecit virum et perditioni tradidit, quomodo te ad virtutem permovebit, quæ aliena est a te et voluntate et positu et habitu et formatione? Cave igitur et ipse tibi et suspectam habeto uxorem. Hæc et multa alia cum illi dixisset, sermonibus eum quasi alio spectantibus ad monasticam invitabat vitam : nam valde illum C amabat ob relucentem in eo prudentiam.

hortatur ; a Judæo medicinam accipere

50 At ille respondit : Sane quidquid ex te consilii, quidquid admonitionis est, sancte Pater, utilitatis plenum est : verum in sacro Evangelio legimus : Quod Deus conjunxit, homo non separet. Et magnus Pater : Si quidem homo separaret, bene diceres, Ne separet; at si dictum separat ita pronunciantis : Qui non reliquerit domum, aut fratres, aut uxorem, aut filios et cetera, non est me dignus, quis est, qui opus hoc Deo gratum impedire queat? Quis autem novit, an Deus fuerit, qui junxit, et non amor potius corporum et carnis voluptas, ob quam monet Apostolus, ut propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat? Hæc et plura cum audissent, non modica utilitate percepta, recesserunt, admirantes virtutem et sapientiam beati Viri : ut metropolita ipse diceret : Deo teste, fateor, magnum esse hunc Calogerum. Postero die Vir sanctus de loco illo descendit, et cum ingressus esset in civitatem, accessit ad eum Judæus quidam, Domnulus nomine, qui notus illi erat a prima ætate, quod esset admodum studiosus et in medendi arte non vulgariter doctus. Cœpit ergo ad Patrem ita dicere : Audivi de aspera vivendi ratione, qua te exerces, magnaque abstinentia, et mirabar, sciens

πατὴρ τῷ τῆς πορνείας πνεύματι κατεχόμενον, ἔφη πρὸς D αὐτόν· Ἤθελον γνῶναι κἀγὼ περὶ σοῦ, εἴγε σώζῃ, ἢ ἀπόλλυσαι. Τί γὰρ ὄφελος ἐμοί τε καὶ σοὶ ἀπὸ τοῦ σωθῆναι τὸν Σολομῶνα ἢ κατακριθῆναι; οὐ γὰρ ἐκείνῳ, ἀλλ' ἡμῖν ἐντέταλται τό· Πᾶς ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν. Καὶ τό· εἴτις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός. Περὶ δὲ τοῦ Σολομῶνος μηδαμόθεν εὑρισκομένου ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ μετανοήσαντος μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, καθὼς εὑρίσκεται ὁ Μανασσῆς, τίς δύναται εἰπεῖν ὅτι ἐσώθη; Μετὰ τοῦτον ἀνίσταταί τις τῶν ἱερέων, καὶ φησίν· Πάτερ ἅγιε, τί ἦν τὸ ξύλον, ὅπερ ἔφαγεν ὁ Ἀδὰμ ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ κατεκρίθη; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· Ἄγριον μῆλον. Μειδιασάντων δὲ πάντων, λέγει αὐτοῖς ὁ μέγας· Μὴ γελάσητε ἐπὶ τούτῳ, πρὸς γὰρ τὴν ἐρώτησιν ἡ ἀπόκρισις. Τὸ ξύλον ἐκεῖνο Μωυσῆς οὐκ ὠνόμασεν· οἱ διδάσκαλοι πάντες τὴν μὲν ἐνέργειαν εἶπον, τὸ δὲ εἶδος οὐκ εἶδον. Ὃ δὲ ἡ Γραφὴ ἀπέκρυψεν, πῶς ἡμεῖς ἀποκαλύψωμεν;

49 Σὺ μὲν οὖν ἐάσας τὸ πῶς ἐπλάσθης, πῶς ἐτέθης ἐν τῷ παραδείσῳ, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀδάμ, καὶ τίς ἡ ἐντολή, μᾶλλον δὲ αἱ ἐντολαὶ ἃς παρέλαβες καὶ οὐκ ἐφύλαξας, διὸ καὶ ἀπέρριψαι τοῦ παραδείσου, μᾶλλον δὲ τῆς βασιλείας· καὶ πῶς ἄρα ἰσχύσῃς ἐπανακάμψαι ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν σου δόξαν τε καὶ τιμήν, ἠρώτησας ὄνομα E ξύλου μαθεῖν, ἑνὸς τῶν ἄλλων ἁπάντων· ὃ καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν, ἀπορήσεις, τίς ποτ' ἄρα ἡ ῥίζα, τί τὰ φύλλα καὶ ὁ φλοιός· καὶ εἰ μέγα, ἢ μικρόν· καὶ τίς δύναται ἑρμηνεῦσαι, ὅπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδέποτέ τις εἶδεν; Ἀπεκρίθη ὁ δομέστικος, καὶ εἶπεν· Ἐρωτήσω κἀγὼ πάτερ· Τί ἐστιν ὃ λέγει ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· Πῶς γὰρ σώσει ῥᾳδίως ἡ ἀλλοτρία, ὃν ἀπώλεσεν ἡ ἰδία; Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτόν· τοῦτο σοι εἴρηκεν ὁ διδάσκαλος, ἵνα μὴ θαῤῥήσῃς, ὡς διὰ γυναικὸς ἰσχύεις σωθῆναι. Ὅπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος κεκολασμένως εἰπών· Τί γὰρ οἶδας γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; πάντως ὡς συνήθειαν ἐχούσης τοῦ αὐτὸν ἀπολλύειν. Εἰ γοῦν ἐκείνη ἡ ἐκ τῶν σαρκῶν τοῦ Ἀδὰμ ἐξελθοῦσα, καὶ ἰδία αὐτῷ οὖσα, ὡς εἰπεῖν, ἀδελφὴ ἢ θυγάτηρ, ἢ μᾶλλον ὑπὲρ ταῦτα, παραβάσει τὸν ἄνδρα ὑπέβαλε καὶ ἀπώλεσε, πῶς εἰς ἀρετὴν ἐλάσειε καὶ σώσῃ ἡ σοῦ ἀλλοτρία καὶ γνώμῃ καὶ θέσει καὶ ἕξει καὶ διαπλάσει; πρόσεχε τοίνυν καὶ σὺ σεαυτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου Πεφύλαξο. Ταῦτα εἰπὼν αὐτῷ καὶ ἕτερα πολλά, διὰ παραβολῶν ἦγεν αὐτὸν εἰς τὴν μοναδικὴν πολιτείαν· πάνυ γὰρ ἠγάπα αὐτὸν διὰ τὴν συνετὴν κατάστασιν αὐτοῦ.

F

50 Ὁ δὲ ἀποκρίνεται καὶ φησίν· Ὄντως πάτερ ἅγιε πάντα ὠφέλιμα καὶ συμβουλεύεις καὶ νουθετεῖς. Ἀλλὰ λέγει τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον· Ὅτι οὓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας· Εἰ μὲν ἄνθρωπος χωρίζει, καλῶς εἶπας, μὴ χωριζέτω. Εἰ δὲ ὁ λόγος τοῦ εἰπόντος ἐστιν ὁ χωρίζων· Ὅς οὐκ ἀφῆκεν οἰκίας ἢ ἀδελφούς, ἢ ἀδελφάς, ἢ γυναῖκα ἢ τέκνα, καὶ τὰ λοιπά, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· τίς ἐστιν ὁ θεάρεστον τοῦτο κωλύσων; Τίς δὲ καὶ οἶδεν, εἰ ὁ Θεός ἐστιν ὁ συζεύξας, καὶ οὐχὶ ἔρως σωματικός, καὶ ἡδονὴ σαρκός, καθὼς ὁ Ἀπόστολος λέγει· ὅτι διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτο; ταῦτα καὶ πλείονα τούτων ἀκούσαντες, καὶ μεγάλως ὠφεληθέντες, ἀνεχώρησαν θαυμάζοντες τὴν ἀρετὴν καὶ σοφίαν τοῦ μακαρίου· ὡς καὶ αὐτὸν τὸν μητροπολίτην εἰπεῖν; Ὅτι ὁ Θεὸς οἶδε, μέγας ἐστὶν ὁ Καλόγηρος οὗτος. Τῇ ἐπαύριον κατελθόντος τοῦ ὁσίου ἐκεῖθεν, καὶ ἐν τῷ κάστρῳ εἰσεληλυθότος, ἔρχεται πρὸς αὐτὸν Ἰουδαῖος τίς ὀνόματι Δόμνουλος, ὃς ἦν αὐτῷ γνωστὸς ἐκ νεότητος αὐτοῦ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν σφόδρα φιλομαθῆ καὶ ἱκανὸν περὶ τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην. Ἤρξατο οὖν λέγειν πρὸς τὸν μακάριον οὕτως· Ἤκουσα περὶ τῆς ἀσκήσεώς σου καὶ πολλῆς ἐγκρατείας, καὶ γινώσκων τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματός σου ἐθαύμαζον πῶς οὐ περιπέπτωκας ἐπιλήψει· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰ κελεύεις ἐγὼ

A ἐγώ σοι δώσω φάρμακον πρὸς τὴν σὴν κρᾶσιν, ἵνα ἔχῃς αὐτὸ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου, καὶ μηδεμίαν ἀσθένειαν φοβηθήσῃ. Ἔφη αὐτῷ ὁ μέγας· Εἶπε πρὸς ἡμᾶς ἐξ ὑμῶν εἷς Ἑβραῖος· Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον. Πεποιθότες οὖν ἡμεῖς ἐπὶ τὸν ἰατρὸν ἡμῶν Θεὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐ χρείαν ἔχομεν τῶν ὑπὸ σοῦ γενομένων φαρμάκων. Σὺ δὲ οὐκ ἄλλως δυνήσῃ ἐμπαῖξαι τοὺς τῶν Χριστιανῶν ἀκεραίους, εἰμὴ ἐν τῷ καυχᾶσθαί σε τῶν φαρμάκων μεταδοῦναι τῷ Νείλῳ. Τούτων οὖν ὁ ἰατρὸς ἐπακούσας, οὐδὲν πρὸς τὸν ἅγιον ἀπεκρίνατο.

51 Ἦν δὲ ἐλθὼν μετ' αὐτοῦ ἄλλος, καὶ λέγει αὐτῷ· Εἰπὲ ἡμῖν περὶ Θεοῦ τίποτε· ἐπιθυμοῦμεν γάρ σου ἀκοῦσαι τῶν λόγων. Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτόν· Ἔοικεν ὁ λόγος σου ὦ Ἰουδαῖε ἀνθρώπῳ προστάσσοντι βρέφει τῇ χειρὶ κρατῆσαι τοῦ ὑψηλοῦ δένδρου, καὶ πρὸς τὴν γῆν αὐτὸ ὑποκλῖναι. Ὅμως εἰ βούλει μικρόν τι περὶ Θεοῦ ἀκοῦσαι, λάβε σου τοὺς προφήτας μετὰ τοῦ νόμου, καὶ δεῦρο εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου κἀγὼ ἡσυχάζω· ἔνθα σχολάσας τῇ ἀναγνώσει ὅσας ἡμέρας ὁ Μωυσῆς ἐν τῷ ὄρει, μετὰ ταῦτα δὴ ἐρώτησον, κἀγώ σοι ἀποκρινοῦμαι. Σχολάσατε γάρ φησι καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. Ὡς ἐὰν νῦν σοι περὶ Θεοῦ τι λαλήσω, καθ' ὕδατος γράφω, καὶ ἐπὶ θάλασσαν σπερῶ. Ἀπεκρίθησαν οὖν ἅμα, καὶ εἶπον, Οὐ δυνάμεθα τοῦτο ποιῆσαι, ἐπεὶ ἀποσυνάγωγοι γινόμετα, καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων λιθοβολούμετα. Οὕτω φησὶν ὁ πατὴρ, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέθανον ἐν ἀπιστίᾳ, κατά φησιν ὁ εὐαγγελιστής· Ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσαν εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἰουδαίους οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ἀπαλλαγεὶς αὐτῶν ἐξῆλθε πρὸς τὸ μοναστήριον εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, σχολάζων τῇ θεωρίᾳ, καὶ τῇ μελέτῃ τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον ἐξέρχονται πρὸς αὐτὸν ἐκεῖσε Νικόλαος ὁ πρωτοσπαθάριος, καὶ ὁ δομέστικος Λέων, ἐπιθυμίᾳ ἐπιθυμοῦντες τοῦ ἀκοῦσαι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ.

52 Καὶ δὴ γενομένης ἱκανῆς συντυχίας καὶ παραινέσεως ὁ μὲν ἅγιος εἰσῆλθεν εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ, τῷ Θεῷ πάλιν προσανέχειν σπουδάζων· ἐκεῖνοι δὲ ἔξω ποῦ ἀνακλιθέντες ἐπὶ τοῦ χόρτου, καὶ μικρὸν κουκούλιον τινὸς ἀδελφοῦ εὑρόντες, ἐτίθουν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀλλήλων ὅ, τε δομέστικος καὶ ὁ πρωτοσπαθάριος γελοιάζοντες ἅμα καὶ παίζοντες. Ὅπερ θεασάμενος διὰ τῆς θυρίδος ὁ ὅσιος, καὶ σφόδρα καταγνοὺς τῆς εὐτραπελίας αὐτῶν, ἐπέπληξεν αὐτοῖς αὐστηρῶς, καὶ φησίν· Ὅτι τοῦτο ὅπερ ὑμεῖς γελοιάζετε νῦν, ἰδοὺ ἐλεύσεται ὥρα, ἐν ᾗ ζητήσετε C ἐπιθυμητικῶς τοῦ περιβαλέσθαι αὐτὸ, καὶ αὐτοῦ οὐ καταξιωθήσεσθε. Καὶ ἅμα τῷ προορατικῷ τούτῳ λόγῳ φρίκη τε καὶ κεφαλαλγία τὸν δομέστικον περιέσχεν· ὅστις καὶ παραχρῆμα ἐπιστρέψας εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν ἐν τῇ κλίνῃ, ἐκέλευσε κληθῆναι αὐτῷ τινα τῶν εὐλαβῶν ἱερέων. Ὃς ἐλθὼν, καὶ τῇ κλίνῃ ἐγγίσας πρὸς τὸ μαθεῖν τῆς κλήσεως τὴν αἰτίαν, εὗρεν αὐτὸν ἤδη ἀποθανόντα. Τούτου δὲ γενομένου φόβος ἐπέπεσε τοῖς αὐτῷ συνοδεύσασιν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, καὶ πάντες ἐθαύμαζον τὴν πρόρρησιν τοῦ ἁγίου.

corporis tui habitudinem, quod non esses lapsus in D epilepsiam. Ergo si lubet, dabo tibi pharmacum *A. DISCIPULO.* temperamento congruens, ut posthac toto vitæ tuæ tempore nullum pertimescas morbum. Et magnus Pater : Unus, inquit, ex vestris Hebræus dixit nobis : Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Nos igitur confidentes nostro medico Deo et Domino nostro Jesu Christo, non indigemus pharmacis a te confectis. Tu vero non aliter poteris illudere simplicioribus Christianis, quam si te jactes, quod Nilo dederis de tuis medicamentis. Medicus, his auditis, nihil respondit.

51 Venerat porro cum illo quidam alius, qui dixit: Dic nobis aliquid de Deo, cupimus enim audire tuos sermones. Cui Pater : Videris, Judæe, perinde loqui, ac si quis infantem juberet manu prehendere proceram arborem et inflectere usque ad terram : si tamen cupis modicum quid de Deo audire, accipe Prophetas cum lege et veni in eremum, ubi et ipse remotus dego, et postquam ibi lectioni vacaveris per tot dies, quot Moyses in monte, tunc interrogato, et ego tibi respondebo : Vacate enim, inquit, et videte, quoniam ego sum Deus. Nam si quid tibi nunc dixero de Deo, in aqua scribo et semen in mare jacio. Responderunt illi simul : Hoc facere non E possumus, ejiciemur quippe e synagoga et nostri lapidibus nos obruent. Et sanctus Pater : Vestri quoque patres similiter in infidelitate mortui sunt, ut Evangelista inquit : Quod multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter Judæos non confitebantur, ut e synanoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. Hæc illis cum dixisset et ab eis recessisset, egressus in monasterium, se contulit in cellam, vacans contemplationi et meditationi divinarum Scripturarum. Et elapso non multo tempore, profecti sunt illuc ad eum Nicolaus protospatharius et Leo domesticus *c*, desiderio flagrantes audiendi doctrinam et admonitiones ejus.

...et cum alio ...e Deo loqui renuit.

52 Itaque post longum congressum et adhortationem Sanctus quidem se recepit in cellam, Deo rursus vacare studens : illi vero foris, ubi collibitum fuit, in herbam se prosternentes, cum fratris cujusdam cucullulam reperissent, alter alterius capiti imponebat per risum et ludibrium domesticus et protospatharius. Quod Vir sanctus cum per fenestram conspexisset et lusum eorum vehementer improbasset, severe illos increpavit, dicens : Hoc, quod vobis ludibrio nunc est, erit cum avide E quæretis, ut vestrum contegat caput, nec habere poteritis. Simul atque præsagiente animo dicta hæc sunt, horror dolorque capitis domesticum invasit. Qui domum e vestigio rediens et in lectum se prosternens, jussit vocari sibi reverendum aliquem sacerdotem. Is cum venisset et propius ad lectum accessisset, ut, cur vocatus esset, causam cognosceret, invenit eum jam vita functum. Ex quo timor invasit eos, qui redeuntem illum e monasterio comitati erant, et mirabantur omnes, quod Sanctus prædixerat.

Irridentibus habitum monasticum pœnam minatur.

ANNOTATA.

a *Simeones tres homonymos, Stylitas appellatos, in Opere nostro inter Sanctos recensuimus. Prioris, qu... Senior vocatur, Gesta illustrata sunt* 5 *Januarii, alterius* 26 *Julii : de tertio denique, qui in Monte mirabili prope Antiochiam Syriæ, ubi virtitutibus et prodigiis claruit, nuntiatur, actum est prolixe a Janningo ad* 24 *Maji. De scriptis ejus disseritur ibidem Comment. prævii* §§ 4 *et* 5.

b Σπαθάριος armigerum *significat :* Προτοσπαθάριος primarium armigerum, *quæ dignitas inter illustriores recensebatur, quando imperatorum vel magnorum principum erant armigeri : at suos etiam habuisse præfect... provinciarum videntur, et horum munus non erat tam illustre.*

c *Bailletus in Sancti nostri elogio scribit, imperatores Orientis Basilium II et Constantinum fratrem ejus, Juniorem*

A. DISCIPULO.

A *Juniorem dictum, Porphyrogenitum anno 975 ad imperium promotos, sequenti anno in Italiam misisse Leonem comitem domesticorum et Nicolaum protospatharium, qui Calabriam aliasque possessiones ibidem Orientis imperio subditas regerent. Addit, hosce, cum advenissent, multaque de S. Nilo audivissent, cum metropolita Theophylacto ad illum ivisse eosdemque illi quæstiones superius num. 46 proposuisse : in Leonis denique paulo post mortui locum successisse Eupraxium, de quo infra. Unde hæc omnia Bailletus hauserit, nescio : at si ducem non habet, ut opinor, miror, hominem toties Metaphrastem culpare, qui tam confidenter ipse de suo plurima ex conjecturis, iisque non satis felicibus, Vitis inserit. Talia sane sunt epocha, cui gesta affigit, comitatusque domesticorum Leonis, et Eupraxii post illum successio.* D

CAPUT VIII.

S. Nilus fugitans adulationis, Eupraxium Calabriæ præfectum increpat morboque castigatum et pœnitentem monachali habitu induit, qui paulo post pie moritur. Testamento legata ab illo bona sanctus Pater administrare recusat; ducis filium aliosque plures malo dæmone et variis morbis liberat.

Eupraxius Sanctum per calumniam accusatum vexans a

Quidam ergo improbi et adulatores Constantinopolim profecti accusarunt beatum Virum apud aures Eupraxii, judicis imperialis *a*, quasi monasterium ejus esset depopulatus et surripuisset, quæ erant Antonii. Ille vero hujusmodi calumniis irritatus B scripsit cuidam ex suis procuratoribus minas in Sanctum jactans ac dicens : Cum divinus favor bene valentem eo me perduxerit, videbo, quis ille sit monachus Nilus, et quisnam Imperialis Eupraxius. Cum ergo pervenisset ille cum multo fastu et pompa, constitutus enim erat ab imperatoribus Italiæ et Calabriæ judex, omnes provinciæ abbates ad illum cum muneribus et assentatione ibant, favorem ejus et præsidium sibi aucupantes. At vero eximius pater Nilus, ne vel minas hominum pavere videretur, vel confidere in principibus, quos improperantis sensu Filios hominum vocat regius Propheta, in quibus non est salus, nec adulatorum more accessit, nec muneribus delinivit superbientis animi minas, sed quiete in suo sedens monasterio preces ad Deum fundebat pro universorum et principis animæ salute. Ex quo factum, ut cor illius insolentis majori fureret iracundia, quod honoraretur et observaretur ab omnibus, a beato Viro manifeste negligeretur. Quare et scrutando defecit adversus Virum justum ansam iniquitatis. Nam fieri non potest, ut cognoscatur via colubri super petram, sicut neque principis nequitia in homine coronato.

pudendo morbo affligitur, quo correctus S. Nilo supplex fit

C 54 In his illum maligne et perfidiose agentem repente perniciosus morbus adoritur et innocentia venerandi Patris antevertit. Morbus enim quidam, cui gangræna nomen est, pudendorum ejus summam partem, hoc est glandem, cœpit depasci et medicorum quidem sollicitudinem frustra esse, ostendebat, pœnas autem exigebat ab instrumento luxuriæ, per quod ille naturæ legibus intemperanter abusus erat. Suum igitur agnoscens errorem, sibique crimini dans, quod in sanctum Virum procacior fuisset (erat quippe satis prudens, quamquam fastu elatus ob excellentiam potestatis) supplex efficitur, qui pridem comminationibus infremebat, si quo modo illum posset vel contueri tantum, veniamque ab eo cum benedictione impetraret. At Pater tunc quidem differebat congressum, nec se coram præbebat videndum, aut permittens, ut ille ad monasterium accederet : aut ipse ad illum ire cogitans, ut roganti satisfaceret, nimirum hac ratione saluti ejus consulens. Sciebat enim in tempore fastu etiam decenter contra insipientes uti. Ergo postquam triennio morbus ille a Deo immissus paulatim verenda absumpserat perveneratque ad præcipuam corporis partem, et mortem ea corrupta minabatur, tunc spiritalis Medicus profectus

Τινὲς οὖν κακεντρεχεῖς τε καὶ κόλακες ἄνθρωποι ἀνελθόντες ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλοιδόρησαν τὸν μακάριον εἰς τὰ ὦτα τοῦ βασιλικοῦ Εὐπραξίου, ὡς λεηλατήσαντα τὸ αὐτοῦ μοναστήριον, καὶ τὰ τοῦ Ἀντωνίου πράγματα νοσφισάμενον. Ὃς ταῖς τοιαύταις συκοφαντίαις ἀγριωθεὶς, γράφει, τινὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ ἀπειλῶν τῷ ἁγίῳ καὶ λέγων· Ὅτι ἀξιώσειέ με ὁ Θεὸς ὑγιαίνοντα κατελθεῖν, E καὶ γνωρίσαι τίς ἐστιν ὁ καλόγηρος Νεῖλος, καὶ τίς ὁ βασιλικὸς Εὐπράξιος. Κατελθόντος δὲ αὐτοῦ μετὰ πολλῆς ἐπάρσεως καὶ φαντασίας, διὰ τὸ κατασταθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν βασιλέων κριτὴν Ἰταλίας τε καὶ Καλαβρίας, ἅπαντες μὲν οἱ ἡγούμενοι τῆς χώρας προσήρχοντο αὐτῷ μετὰ δώρων καὶ κολακείας, τὴν αὐτοῦ ἀντίληψίν τε καὶ βοήθειαν ἔχειν παρακαλοῦντες· ὁ δὲ θεσπέσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος, ἵνα μὴ δόξῃ ἢ ἀπειλὰς ἀνθρωπίνας θροεῖσθαι, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄρχοντας, τοὺς ὀνειδιστικῶς υἱοὺς ἀνθρώπων κληθέντας παρὰ τοῦ προφητάνακτος, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία· οὔτε προσῆλθε θωπευτικῶς τε καὶ κολακευτικῶς, οὔτε μὴν δώροις ἐξεμειλίξατο τὴν ἀπειλὴν τῆς αὐτοῦ αὐθαδείας τε καὶ θρασύτητος· ἡσυχάζων δὲ μόνον εἰς τὸ κελλίον αὐτοῦ ἐν τῷ ἰδίῳ μοναστηρίῳ, τὸν Θεὸν ἐδυσώπει ὑπέρ τε τῆς τοῦ κόσμου παντὸς καὶ τῆς τοῦ ἄρχοντος ψυχικῆς σωτηρίας. Ὅπερ εἰς πλείονα θυμὸν καὶ μανίαν ἀνῆψε τὴν καρδίαν τοῦ ὑψηλοφρονοῦντος, ὡς παρὰ πάντων τιμωμένου καὶ θεραπευομένου, ὑπὸ δὲ τοῦ ὁσίου σαφῶς περιφρονουμένου· διὸ καὶ ἐξέλιπεν ἐξερευνῶν πρόφασιν ἀνομίας κατὰ τοῦ δικαίου. Οὐ γὰρ δυνατὸν γνωσθῆναι ἴχνος ὄφεως ἐπὶ πέτρας, ὥσπερ οὖν οὐδὲ πονηρίαν ἄρχοντος ἐν ἀνθρώπῳ κατεστεμμένῳ. F

54 Ἐν τούτῳ γνωσιμαχοῦντός τε καὶ πονηρευομένου, ἐπέστη ὄλεθρος αἰφνίδιος, καὶ ἡ εὐχὴ τοῦ τιμίου πατρὸς αὐτὸν προκατελάβετο. Πάθος γάρ τι τὸ λεγόμενον γάγγραινα περὶ τὴν βάλανον τοῦ παιδογόνου μορίου αὐτοῦ ἐκφυὲν, τῶν μὲν ἰατρῶν ἄπρακτον διήλεγχε τὴν περιοδείαν, δίκας δὲ εἰσεπράττετο τὸ τῆς ἀσωτίας ὄργανον, δι' ὧν ἀκρατῶς τὸν τῆς φύσεως νόμον ἐξύβρισεν. ἐλθὼν οὖν εἰς συναίσθησιν αὐτοῦ, καὶ μεμψάμενος τὴν κατὰ τοῦ ἁγίου θρασύτητα ἑαυτοῦ· ἦν γὰρ ἐχέφρων ἱκανῶς ὁ ἀνὴρ, εἰ καὶ τετύφωτο τῇ τῆς ἐξουσίας ὑπεροχῇ· ἱκέτης καθίσταται ὁ πρῴην ἐμβριμώμενος ταῖς ἀπειλαῖς, εἴ πως τῆς θέας ἐπιτύχῃ καὶ μόνον, εὐλογίας τε καὶ συγχωρήσεως τῆς παρ' ἐκείνου ἀξιωθείη. Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἀνεβάλλετο τὴν κατὰ πρόσωπον ὁμιλίαν, μήτε ἐκεῖνον καταδεχόμενος ἐρχόμενον ἐν τῷ μοναστηρίῳ, μήτε αὐτὸς βουλόμενος ἀπελθεῖν, καὶ τὴν δέησιν αὐτοῦ ἐκτελέσαι, τῷ τοιούτῳ γοῦν τρόπῳ τὴν σωτηρίαν αὐτῷ πραγματευόμενος. Ἤδει γὰρ ἐν εὐθέτῳ καιρῷ καὶ τῷ τύφῳ δεόντως κατὰ τῶν ἀναισθήτων χρήσασθαι. Ὡς γοῦν ἐπὶ τριετῆ χρόνον ἡ θεόπεμπτος ἐκείνη νόσος κατὰ σμικρὸν ἀναλώσασα τὰ κρυπτόμενα μόρια, προσήγγισε λοιπὸν τῷ καιριωτάτῳ τῶν μελῶν, καὶ θάνατον ἠπείλει τῇ τούτου διαφθορᾷ, τότε πορεύεται πρὸς αὐτὸν ὁ ψυχικὸς ἰατρὸς, δυσωπηθεὶς ταῖς οἰκτροτάταις αὐτοῦ ἐπιστολαῖς. Ἰδὼν τοίνυν τὸν ὅσιον ὁ βασιλικὸς, καὶ

A καὶ περιλαβὼν τοὺς τιμίους πόδας αὐτοῦ, τοσοῦτον πλῆθος δακρύων ἐξέχεε καταφιλῶν αὐτοὺς, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον πατέρα καὶ πάντας τοὺς συμπαρεστηκότας συνθρηνεῖν αὐτῷ, καὶ κλαίειν σφοδρῶς. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο εἰκάσαι ἦν καὶ ἰδεῖν παρ᾽ αὐτοῖς, ἢ τὴν πόρνην ἐν κατανύξει κατεχοῦσαν τοὺς Σωτῆρος πόδας, καὶ ἄφεσιν αἰτοῦσαν τῶν πλημμελημάτων.

55 Ἰδὼν οὖν αὐτὸν ὁ πατὴρ χορτασθέντα τοῦ κλαυθμοῦ, καθάπερ βρέφος τοῦ οἰκείου μαστοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο καὶ ἀνέστησεν αὐτόν. Ὁ δὲ πᾶσι κελεύσας ἐξελθεῖν ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἤρξατο ἀπογυμνοῦσθαι σὺν τοῖς ψυχικοῖς πάθεσι καὶ τὰ σωματικὰ, καὶ δακρύων ἔλεγεν· Ἰδοὺ τιμιώτατε πάτερ τριετίαν, ἡμέραν καὶ νύκτα βεβασάνισμαι ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου πάθους, πόνοις δριμυτάτοις καὶ ἀφάτῳ δυσωδίᾳ πυκτεύων· ἣ οὔτε πλῆθος προστριβόμενος μύρων, οὔτε μὴν τῇ πυκνότητι τῶν ἱματίων παλαίων· ἑπτάκις γὰρ τῆς ἡμέρας ἀλλάσσω· ἐκφυγεῖν ἠδυνήθην. Ἦν δὲ τὸ πάθος, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγεν, ὑπὸ τὸ ἦτρον αὐτοῦ ὥσπερ ἀπὸ διαβήτου δειχθὲν, καὶ ἔχον ἐκ τῶν κεχωρισμένων μορίων οὐδέν. Πάλιν οὖν τὰς χεῖρας τοῦ δικαίου κρατῶν ὁ βασιλικὸς, καὶ πλύνων αὐτὰς τοῖς δάκρυσιν ἔλεγεν· Ἐλέησόν με διὰ τὸν Κύριον μιμητὰ τοῦ
B δεσπότου Χριστοῦ, καὶ καταξίωσον ταῖς τιμίαις σου ταύταις χερσὶν ἀποκεῖραι με τὸν πανάσωτον· ἐπειδὴ ὡμολόγησα τῷ Θεῷ τοῦ γενέσθαι μοναχός. Λέγει οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ· Οὐκ ἔξεστί σοι ἀνθρώπῳ συνετῷ ὄντι, καὶ σφόδρα πεπαιδευμένῳ τὰ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων λόγια φρονεῖν τε καὶ λέγειν· ἅπαντες γὰρ οἱ τοῦ Θείου βαπτίσματος καταξιωθέντες, καὶ ἀμόλυντον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας μὴ φυλάξαντες τοῦτο χωρὶς, πάσης ὁμολογίας χρεωστοῦσι πάλιν τὸ μακάριον τοῦτο βάπτισμα· ὅπερ διὰ πολλὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀγαθότητα τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο, πλουσίοις καὶ πένησι, βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν, ἱερεῦσί τε καὶ ἀρχιερεῦσι, καὶ πάσῃ ψυχῇ τῇ βουλομένῃ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἀναγεννηθῆναι ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης, καὶ πάντων ἀπαλλαγῆναι τῶν προημαρτημένων. καθὼς δὲ ἔφης περὶ τοῦ με ἀποκουρεῦσαί σε, εὐτελὲς καλογηρίτζιν εἰμὶ ἐγὼ, μηδένα κεκτημένος βαθμὸν ἱερατικόν. Ὧδε μητροπολίτης ἐστίν· ἦν γὰρ τότε ἐκεῖ ὁ τῆς ἁγίας Σεβηρίνης μητροπολίτης· ὧδε ἐπίσκοπος καὶ ἀρχιμανδρῖται εἰσίν· αὐτοὶ τὴν ἐπιθυμίαν σου πληρώσουσι· καὶ ἐγὼ τίς εἰμι, ἵνα μεσάζωμαι; Ὁ δὲ πάλιν τὰς χεῖρας καταφιλῶν τοῦ θείου πατρὸς παρεκάλει ὁμοῦ καθορκίζων τοῦ μὴ ἄλλῳ τινὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον παραχωρῆσαι, ἀλλὰ δι᾽ αὐτοῦ τὸ ἅγιον καὶ ἀποστολικὸν σχῆμα ἀμφιασθῆναι, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῷ μεσίτην καὶ προστάτην γενέσθαι.

C 56 Καμφθεὶς οὖν ὁ πατὴρ τοῖς δάκρυσι καὶ ταῖς ἱκεσίαις αὐτοῦ, ταῖς οἰκείαις χερσὶν αὐτὸν ἀπεκείρατο, καὶ τὰ τῇ σεμνῇ ταπεινώσει δεδοξασμένα ῥάκη περιεβάλετο, τὸν ἁπαλῇ καὶ περιῤῥεούσῃ ἐσθῆτι πρώην μαλακιζόμενον, παρόντος τοῦ μητροπολίτου Στεφάνου σὺν τῷ ἐπισκόπῳ τοῦ Κάστρου, ἡγουμένοις τε οὐκ ὀλίγοις, καὶ ἄλλοις ἱερεῦσι. Παρειστήκει δὲ καὶ ὁ Ἰουδαῖος Δόμνουλος ὡς ἰατρὸς, οὗ καὶ πρώην ἐμνήσθην, θεωρῶν ἅπαντα τὰ τελούμενα· ὃς ἐξελθὼν ἔξω, καὶ τὰ γεγενημένα θαυμάσας, ἔφη πρὸς τοὺς παρόντας· Σήμερον ἐθεασάμην θαυμάσια, ἅπερ πάλαι γενέσθαι ἀκηκόαμεν. Νῦν εἶδον τὸν προφήτην Δανιὴλ ἡμεροῦντα τοὺς λέοντας. Τίς γὰρ ἠδυνήθη ποτὲ χεῖρα ἐπιβαλέσθαι τούτῳ τῷ λέοντι; Ὁ δὲ νέος οὗτος Δανιὴλ καὶ τὴν κόμην ἀπέτεμε, καὶ κουκούλιον ἐπιτέθεικεν. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἑβραῖος. Ὁ δὲ βασιλικὸς μετὰ τὸ πᾶσαν τὴν ἀγγελικὴν ἀκολουθίαν τελεσθῆναι ἐπ᾽ αὐτῷ, προτρεψάμενος ἅπαντας ἐπὶ τὸ γεύσασθαι, καὶ συντάξας δι᾽ ἑαυτοῦ παρίστατο καθάπερ οἰκέτης, προθυμούμενος ὑπουργῆσαι ὁ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν τῆς κλίνης μὴ δυνάμενος ἀναστῆναι, ῥωσθεὶς τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ ταῖς τοῦ ὁσίου χερσίν. Παρακελευσθεὶς δὲ καθεσθῆναι ἔγγιστα αὐτοῦ, ᾐτήσατο πάλιν τοῦ διατάξασθαι ἐπὶ τῆς τραπέζης λύσιν λαβεῖν. Καὶ τούτου γενομένου πάντες ἐξίσταντο ἐπὶ τῇ ἀναῤῥώσει καὶ προθυμίᾳ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν. Μετὰ δὲ ταῦτα, πάντα τὰ ὑπάρ-

est, permotus luctuosissimis ejus epistolis. Ubi D prorex sanctum Virum conspexit, venerandos amplexatus pedes, tantam eos deosculando profudit lachrymarum vim, ut sanctus ipse Pater et astantes omnes simul lugerent et vehementes ederen fletus. Nihil enim aliud videre apud eos erat, quam peccatricis imaginem contrito animo tenentis Salvatoris pedes, et petentis erratorum veniam.

A. DISCIPULO.

55 Ubi jam exsaturatum fletu vidit Pater, instar infantis, qui lac ex uberibus abunde suxerit, extendit manum et apprehendens erexit. Ille vero jussis egredi omnibus, denudare cœpit cum morbis animi et corporis mala et lachrymando aiebat : En venerande Pater, diu noctuque per triennium gravissimo hoc malo afflictatus sum, acerrimis oppressus doloribus et inenarrabili fœtore, quem neque unguentorum adhibitorum copia, neque mutatione crebra vestium, qua septies utor per dies singulos, effugere potui. Erat porro morbus, ut beatus Pater narrabat, sub pectine, quasi circino circumacto descriptus, ut pendentium membrorum nihil superesset. Rursus igitur prorex sancti Viri manus tenens et rigans lacrymis aiebat : Miserere mei per Dominum, Christi Domini imitator, E nec me dedigneris hisce venerandis manibus omni luxura plenum monachi tonsura insignire, promisi enim Deo, monasticum subire institutum. Ad quem Pater : Non licet tibi viro prudenti et perquam docto sapere aut loqui more multorum, omnes enim, qui sacrum baptisma suscepere, nec purum illud ab omni peccato servavere, sine quovis voto tenentur ad sacrum hoc recipiendum baptisma *b*, quod pro multa sua clementia et bonitate Deus hominibus donavit divitibus et egenis, regibus et principibus, sacerdotibus et pontificibus et cuivis animæ volenti, uno temporis momento renasci, sicut aquilæ juv ntus, et præteritorum impetrare veniam delictorum. Quod vero aiebas, ut te tonderem, ego sane monachorum minimus sum, nullo sacerdotii gradu ornatus. Hic metropolita est (erat enim ibi per id tempus sanctæ Severinæ *c* metropolita) præsto sunt episcopi et archimandritæ : ipsi vota tua expleant : quis ego sum, ut me immisceam? Ille rursus sancti Patris manus deosculans precari simul et obtestari, ne opus hoc alii permitteret, sed habitu sancto et apostolico ipse illum indueret, fieretque sibi sequester ad Deum et patronus. F

ab eoque habitum monachalem

b

c

56 Flexere Patrem lachrymæ cum precibus, et suis illum totondit manibus vilique amictu, quem veneranda humilitas gloriosum reddit, illum contexit, qui nuper molli ac diffluente vestimento sectabatur delicias, præsente metropolita Stephano cum episcopo urbis *d*, hegumenis non paucis, et aliis sacerdotibus. Aderat quoque Judæus Domnulus, nempe ut medicus, cujus etiam antea memini, spectator eorum, quæ agebantur : qui egressus, et admiratus, quæ facta erant, ita astantes affatus est : Hodie mirabilia vidi, quæ facta olim audivimus. Nunc vidi Danielem prophetam cicurantem leones. Quis enim unquam potuit leoni huic admovere manus? At novus hic Daniel et comam derasit et monasticum imposuit pileolum *e*. Et hæc quidem Hebræus. At vero prorex, peractis sibi angelici habitus omnibus cæremoniis, cohortatus omnes, ut pranderent, ipse ministrum se præbuit, astabatque instar famuli ad præstanda obsequia paratissimus, qui per multum antea tempus e lecto surgere non poterat, virtute Spiritus et beati Viri manu sanatus. Jussus autem sedere propre ipsum, rursus facultatem petiit, ministrandi ad mensam : quod ubi factum, stupere omnes ob restitutam viro bonam valetudinem, ejusque ministrandi

vix impetrat et paulo post pie moritur : exsecutionem testamenti d

e

A trandi studium, Deoque gratias agere. Post hæc omnes suas facultates manu sua dilargitus pauperibus et ecclesiis et cunctis egentibus, distributisque pro universa familia legatis, donataque libertate, tertio die migravit ad Dominum, summa compunctione animi et cum gratiarum actione, fide ac spe certa profectus ad eum, qui per prophetam dixit: Nolo mortem peccatoris, quam ut convertatur et vitam vivat æternam.

A DISCIPULO

57 Postquam corpus ejus depositum fuit in monasterio sanctæ virginis Anastasiæ, accessit ad venerandum Patrem metropolita, quem diximus, proregis testamentum ostendens, in quo omnium ille bonorum suorum mobilium immobiliumque curatorem et dominum scripserat sanctum Virum. Quod ipse videns et negotiorum hujusmodi occupationem, diaboli laqueum et ludribrium esse intelligens, eidem metropolitæ tractanda omnia juste permisit, tamquam rationem reddituro de illis inspicienti omnia Deo: ipse vero in suum se contulit monasterium, sibi attendens Deoque vacans et sanctis angelis audiens hortantibus ac dicentibus, Transmigra in montes sicut passer: quoniam ecce, qui de nobis sunt peccatores, intenderunt arcum, rerum scilicet humanarum procurationem et sol-B licitudinem, et paraverunt sagittas in pharetra, prava videlicet consilia et cogitationes, quas in mentem immittunt, quibusque in obscuro rectos corde sagittare nefarii student. Cum itaque admirandus Vir totus esset cum fratribus in oratione sermonisque pio ministerio, dux quidam exercitus venit ad eum, Polyeuctus nomine, e regione Mesubiani *f* Calabriæ, secum ducens filium suum nequissimo dæmone oppressum. Procidens igitur ad pedes beati Patris rogabat, ut misericordia flecteretur, suoque filio opem ferret, depulso maligno spiritu.

admittere, renuit Sanctus: Polyeucti ducis filium

f

58 Ille germanus plane humilitatis Christum imitantis Filius respondit: Numquam, mihi crede, rogavi Dominum, ut meæ tenuitati donaret curationum gratiam, aut spirituum malignorum depulsionem. Utinam impetrare a Deo possem multorum meorum veniam peccatorum et liberari a pravis cogitationibus, quæ mihi assiduo molestæ sunt! Ipse tu magis pro me ad Deum preces effundito, frater, si forte liberari queam a multis circumobsidentibus me dæmonibus. Nam tuus filius unum habet dæmonium, idque non sua sponte, fortasse vero C ad salutem animæ, sive ob præteritorum expiationem criminum, sive ob futura, ad cautelam. Ego vero in segnitie et socordia mea quotidie subjicior innumeris dæmonum copiis in perditionem animæ meæ. His dictis, paulum se subduxit et per dies aliquos latuit, veritus ne, si liberaretur oppressus a dæmone, fama per totam emanaret regionem et sibi non permitteretur in loco illo quiete vivere. At Polyeuctus fide et spe cor suum muniens non abibat e monasterio, sed jejunio se affligebat et cum lacrymis dicebat: Non recedam hinc, donec filius meus curetur. Perspecta beatus Vir præclara ejus fide et patientia, misertus est ipsius et filii, reversusque in monasterium secum ipse rem graviter ferens aiebat: Quid huic homini faciam, ignoro; nam et sanato, et non sanato ejus filio, utrimque nobis vexatio imminet. Ceterum nullo modo passus vel intueri oppressum a dæmone, vocatum sacerdotali ordine fungentem jubet ire in oratorium, et, fusis super ægrotum precibus, ungere illum de oleo lampadis, ac dimittere.

a dæmone obsessum liberat, in his aliisque prodigiis mire

59 Quod ubi factum, statim juvenis sanitati restitutus est, egresso instar fumi de naribus ejus dæmone. Quod pater ejus cum vidisset, gaudio atque

humilitati consulens.

χοντα αὐτῷ τῇ ἰδίᾳ χειρὶ δοὺς πένησι, καὶ ἐκκλησίαις, D καὶ πᾶσι τοῖς δεομένοις, ληγατεύσας τε ἅπασαν τὴν οἰκετείαν αὐτοῦ, καὶ ἐλευθερίας καταξιώσας, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ πρὸς Κύριον ἀπεδήμησε μετὰ πάσης κατανύξεως καὶ εὐχαριστίας, πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος βεβαίας ἀπελθὼν πρὸς τὸν εἰρηκότα διὰ τοῦ προφήτου· Οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆσαι αὐτὸν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

57 Μετὰ δὲ τὸ κατατεθῆναι τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς παρθένου, προσέρχεται τῷ θεσπεσίῳ πατρὶ ὁ ῥηθεὶς μητροπολίτης ὑποδεικνύων αὐτῷ τὴν τοῦ βασιλικοῦ διαθήκην· ἐν ᾗ τῇ τε πάσῃ κινητῇ καὶ ἀκινήτῳ αὐτοῦ ὑποστάσει ἐπίτροπον καὶ δεσπότην τὸν ὅσιον διεγράψατο. Ὅνπερ θεασάμενος ὁ μακάριος, καὶ τὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν ἀσχολίαν παγίδα εἶναι καὶ χλεύην τοῦ διαβόλου κατανοήσας, πάντα ἐπιτρέψας τῷ αὐτῷ μητροπολίτῃ δικαίως οἰκονομῆσαι, ὡς τῷ τὰ πάντα ἐφορῶντι Θεῷ ἀποδώσοντι τὴν περὶ τούτων ἀπολογίαν, αὐτὸς τὸ οἰκεῖον κατέλαβε μοναστήριον, ἑαυτῷ προσέχων, καὶ τῷ Θεῷ προσανέχων, καὶ πειθόμενος τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις αὐτῷ παραινοῦσί τε καὶ λέγουσιν· μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη ὡς στρουθίον, ὅτι ἰδοὺ οἱ ἐξ ἡμῶν ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον, τὴν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα, καὶ ἡτοίμασαν βέλη εἰς φαρέτραν, τὰ τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἐναποτιθέμενα πονηρὰ βουλεύματα καὶ διανοήματα, ἀφ' E ὧν κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ βουλεύονται οἱ ἀλάστορες τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Τοῦ τοίνυν θαυμασίου πατρὸς τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου μετὰ τῶν ἀδελφῶν φιλοθέως προσκαρτεροῦντος, ἔρχεταί τις πρὸς αὐτὸν στρατηλάτης, Πολύευκτος τοὔνομα, ἀπὸ τῆς παροικίας Μεσουβιάνου τῆς Καλαβρίας, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν υἱὸν αὐτοῦ κατεχόμενον ὑπὸ σφοδροτάτου δαίμονος. Προσπεσὼν οὖν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ μακαρίου πατρὸς παρεκάλει αὐτὸν σπλαγχνισθῆναι ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐλεῆσαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀπαλλάξαι τε αὐτὸν τοῦ δεινοῦ πνεύματος.

58 Ὁ δὲ ὄντως υἱὸς τῆς χριστομιμήτου ταπεινοφροσύνης ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτόν. Πίστευσον ἄνθρωπε, ὅτι οὐδέποτε παρεκάλεσα τὸν Θεὸν τοῦ δωρήσασθαι τῇ ταπεινώσει μου χάριν ἰαμάτων, ἢ πονηρῶν πνευμάτων ἀποσοβήν. Εἴθε τῶν πολλῶν μου ἁμαρτημάτων δυναίμην συγγνώμην αἰτήσασθαι τὸν Θεὸν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν ἀεὶ παρενοχλούντων με πονηρῶν λογισμῶν. Δεῦρο τοίνυν αὐτὸς παρακάλησον τὸν Θεὸν μᾶλλον ὑπὲρ ἐμοῦ ἀδελφὲ, εἴπως ἂν ῥυσθείην τῶν περικυκλούντων με δαιμόνιων πολλῶν. Ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ἓν δαιμόνιον ἔχει, καὶ αὐτὸ ἀκουσίως, ἴσως δὲ καὶ πρὸς σωτηρίαν τῆς ἰδίας ψυχῆς, F εἴτε πρὸς παρῳχηκότων ἁμαρτημάτων ἐκλύτρωσιν, εἴτε καὶ πρὸς μελλόντων ἀνακοπήν. Ἐγὼ δὲ τῇ ἐμῇ ῥαθυμίᾳ καὶ ἀμελείᾳ καθ' ἑκάστην δουλοῦμαι χιλιάσι τε καὶ μυριάσι δαιμόνων πρὸς ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς μου. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ ὑπαναχωρήσας μικρὸν, ἀπέκρυψεν ἑαυτὸν ἡμέρας τινὰς, δεδοικὼς μή πως ἰαθέντος τοῦ δαιμονιζομένου ἐξέλθοι ἡ φήμη καθ' ὅλης τῆς χώρας, καὶ οὐκ ἐάσωσιν αὐτὸν ἠρεμῆσαι ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Ὁ δὲ Πολύευκτος κατωχυρώσας αὐτοῦ τὴν καρδίαν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι, διεκαρτέρει ἐν τῷ μοναστηρίῳ νηστεύων καὶ κακουχούμενος, λέγων μετὰ δακρύων· Οὐκ ἀναχωρήσω τοῦ ὧδε ἕως, οὗ ὁ υἱός μου ἰάσεως ἐπιτύχῃ. Ἰδὼν οὖν ὁ μακάριος τὴν ἔνθεον αὐτοῦ πίστιν καὶ ὑπομονὴν, σπλαγχνισθεὶς ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐλθὼν, ἐδυσφόρει ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ οὐκ οἶδα· καὶ γὰρ ἀμφοτέρωθεν πειρασμὸς ἡμῖν πρόσκειται, εἴτε ἰαθῇ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἴτε καὶ μή. Ὅμως οὖν μηδόλως καταδεξάμενος κἂν θεάσασθαι τὸν πνευματιζόμενον, καλέσας τὸν τῆς ἱερατείας τὴν τάξιν ἐνδεδυμένον, κελεύει αὐτὸν ἀπελθεῖν ἐν τῷ εὐκτηρίῳ καὶ ἐπεύξασθαι τῷ νοσοῦντι, ἀλεῖψαί τε αὐτὸν ἐλαίῳ τῆς κανδήλας καὶ ἀπολῦσαι.

59 Τούτου δὲ γενομένου, παραχρῆμα ὁ νέος ἰάσεως ἠξιώθη, τοῦ δαίμονος ἀπὸ τῶν αἰσθητηρίων αὐτοῦ ὡσεὶ καπνὸς ἐξελθόντος. Ὅπερ ἰδὼν ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ χαρᾶς

A ρᾶς πλησθεὶς, παραλαμβάνει αὐτὸν καὶ προσπίπτει μετ' αὐτοῦ τοῖς τοῦ πατρὸς γόνασιν, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ αὐτῷ τῷ διὰ μόνης προστάξεως τὸ πονηρὸν πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀπελάσαντι. Ἐμβριμησάμενος δὲ αὐτῷ ὁ μακάριος, παρήγγειλε μηδενὶ τοῦτο εἰπεῖν· Ὁ Θεὸς γάρ φησιν ἰάσατο τὸν σὸν υἱὸν οὐκ ἐγώ. Καὶ εὐλογήσας αὐτοὺς ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν δοξάζοντας τὸν Θεόν. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ πολλοὺς ἀπὸ δαιμόνων ὁ θαυμάσιος ἐθεράπευσε μοναχούς τε καὶ λαϊκούς· τοὺς μὲν ἐλαίῳ διὰ τῶν ἱερέων ἀλείφων, αὐτὸς μηδέποτε καταδεξάμενος μέχρι καὶ τῆς διὰ χειρὸς σφραγῖδος ἐπ' αὐτοῖς· τοὺς δὲ ἀποστέλλων πρὸς τὰς τῶν μακαρίων ἀποστόλων τε καὶ μαρτύρων θήκας τὰς ἐν τῇ Ῥώμῃ, οἵτινες κατὰ τὴν ὁδὸν ἐκαθαρίζοντο, τοῦ μακαρίου πατρὸς ὀφθαλμοφανῶς αὐτοῖς ὀπτανομένου, καὶ τοὺς δαίμονας ἐξ αὐτῶν ἀπελαύνοντος. Τοῦτο δὲ ἐγίνετο, ἵνα μὴ κενὴ ἡ πίστις ἡ πρὸς τὸν ὅσιον αὐτῶν ἀναδειχθῇ, καὶ ὁ κόπος ἀνόνητος τῆς καταφυγῆς. Εἰ γὰρ καὶ λόγῳ ταπεινοφροσύνης φανερῶς οὐκ ἐπεύχετο αὐτοῖς, ἀποφεύγων τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, ἀλλὰ τῇ φιλανθρωπίᾳ νικώμενος, ἀπὸ τοῦ κρυπτοῦ τῆς κέλλης αὐτοῦ ταῖς πυρίναις ἐντεύξεσι κατέφλεγε τὰ δαίμονια, καὶ τὰς νόσους ἀπήλαυνεν. Ἅπερ ἅπαντα εἰ κατὰ μέρος βουληθείην γραφῇ παραδοῦναι, οὐκ ἐπαρκέσει μοι ὁ χρόνος τῇ δρομῇ παρατρέχων· B ἀρκεῖ δὲ τοῖς εὐλαβέσι καὶ ἐκ μέρους τὸ ὅλον καταλαβέσθαι, ὡς ἐξ ὀνύχων τὸν λέοντα.

D admiratione simul affectus filium prehendit, unaque cum illo ad Patris genua procidit, gratias Deo agens et ipsi, qui solo jussu malignum spiritum e filio depulisset. At beatus Pater vehementi sermone usus præcepit illi, ne cui rem diceret; Deus enim, inquit, tibi, non ego, curavit filium; et benedicens dimisit illos domum in pace, gratias Deo agentes. Multos porro in hunc modum admirandus Vir dæmonibus obsessos liberavit tum monachos, tum laicos, sive oleo per sacerdotes inungens, eo quod ipse numquam vel sola manu benedictionem illis impertire voluerit, sive Romam mittens ad beatorum Apostolorum et Martyrum tumbas. Quibus tamen, dum irent, liberari contingebat, apparente illis manifeste beato Patre, ac dæmones depellente. Quod sane fiebat, ne fiducia, qua beatum Patrem laturum opem illi sperabant, vana ostenderetur, et inanis confugientium ad ipsum labor. Nam etsi humilitas animi efficiebat, ne palam super illos preces effunderet, ut humanas laudes vitaret, pietate tamen victus, dum lateret in cella, dæmonia suis igneis supplicationibus urebat et morbos fugabat. Quæ si vellem omnia, vel minutissima narrando, scriptis mandare, tempus me plane præterlabens deficeret. Satis erit piis hominibus ex parte totum capere, tamquam ex unguibus leonem. E

A. DISCIPULO.

ANNOTATA.

a Βασιλικὸς, *interpretatur Caryophylus* Judicem imperialem : *Sirletus* regium *et alibi* regalem *adjective. Cangius in Glossario Græco-barbaro exempla allegat, ubi pro variis officiis sumitur et in Glossario Med. Lat. locum hunc nostrum profert, in quo Judex significetur. Certum est, dignitatem quamdam similem eamque inter præcipuas designari, ideoque etiam Caryophilus postea non inepte Eupraxium* proregem *appellat.*

b *Ad dolorem scilicet sincerum et pœnitentiam de peccatis commissis. Hanc porro illis seculis testari etiam maximi principes solebant, assumpto monachali seu pœnitentiæ habitu : cujus rei innumera exempla sunt et passim obvia.*

c *Ex hisce satis clare liquet, verisimilius non dignitatem quamdam civilem aut secularem a biographo, sed ecclesiasticam et archiepiscopalem designari.* Siberona *porro, quæ hodie vulgo* sancta Severina *appellatur, civitas est antiqua et munitissima ulterioris Calabriæ. Distat a mari Ionio milliaribus* 10, *Crotone* 12. *Sedes archiepiscopalis suffraganeas habet sex, de quibus omnibus Ughellus tom.* 9 *Italiæ sacræ. Unicum habet præsulem S. Severinæ ante Stephanum memoratum in charta Rogerii comitis anni* 1056, *observatque Ughellus, hunc ibi tantum* episcopum *appellari, unde dubitat, an illo tempore jam archiepiscopalis esset ea sedes. Perperam, ut hic liquet.*

d *De episcopo Rossanensi hic sermo est : quippe in eadem urbe, ut infra liquebit, agebat æger Eupraxius, ubi mortui corpus deinde tumulatum fuit in æde S. Anastasiæ, quam et idem Eupraxius fundaverat ornaveratque, ut patet cap.* 6 *num.* 45 *et ad litteram* d. *Hæc porro erat in summa Rossani parte, ut ibidem dicitur. Igitur cum temporis, sub finem nimirum seculi* x, *non erat archiepiscopalis Rossani sedes, cum ejus præsul tantum episcopus hic appelletur, videaturque fuisse S. Severinæ vel alterius certe metropolis suffra-* F
C *ganeus.*

e *Id est* Cappam *seu* Cucullum, *ut est in Græco.*

f *Sirletus habet,* Mesiviani. *In mappis geographicis invenio pagum* Misiano *in Calabria ulteriori quinto milliari versus Orientem Mileto distantem.*

CAPUT IX.

Popularibus suis Rossanensibus rebellionis pœnas imminentes deprecatur : in visione a doloribus ex vulnere cruris sanatur : oblatas in subsidium monachorum pecunias recusat, frustraque tentatus, ut ad aulam proficiscatur, cubicularium imperatoris ad divitiarum contemptum et solitudinem hortatur.

Δέδωκε καὶ αὐτῷ χάριν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς οὐ μόνον τοὺς καθ' ἕκαστον προσερχομένους αὐτῷ, θλιβομένους καὶ παντοίας ἀνάγκαις συνεχομένους ἐλεεῖν καὶ ἰᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ πόλεων ὁλοκλήρων ἐν κινδύνοις ἀντιλαμβάνεσθαι, καὶ λυτροῦσθαι τῶν περιστάσεων. Δηλώσει δὲ τοῦτο τὸ νῦν ῥηθησόμενον· Ἐκράτει ποτὲ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, Ἰταλίας τε καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Καλαβρίας Νικηφόρος ὁ μάγιστρος. πρῶτος καὶ μόνος τῷ μεγίστῳ ἀξιώματι τούτῳ παρὰ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων ἐπὶ ταῖς ῥηθείσαις χώραις ἀποσταλείς. Ὥστε ὁ μάγιστρος τῇ μεγαλοφυΐᾳ καὶ τῇ ἀξίᾳ νικώμενος, βουλὴν ἐβουλεύσατο

Dederat vero illi omnipotens Deus non solum, ut singulos quosque ad se venientes pie sublevaret afflictos et variis malis oppressos, ac mederetur, sed civitates quoque totas ut eriperet periculis et calamitatibus liberaret. Quod planum fiet exemplo, quod referam. Regebat olim utramque provinciam, Italiam inquam, et Calabriam nostram, Nicephorus dignitate magistri a præditus, primus et unus ut hoc magistratu fungeretur missus a piis imperatoribus in eas provincias. Hic igitur animi magnitudine et magistratus amplitudine inflatus, consilium habuit humana

Rossanensibus, qui rebellarant,

a

A humana opinione non improbandum, sed utilitatem præ se ferens, Dei tamen voluntati obnitens et nullo modo admittendum, ut rei finis ostendit. Cogitavit enim singulis Calabriæ civitatibus naves illas ædificare, quæ vocantur Chelandia *b*, quibus non solum ipsæ urbes tutæ essent ab incursibus hostium, sed vicina etiam et hostilis Sicilia debellaretur. Quod ægre ferentes Rossanenses, ut qui chelandiorum hujusmodi ministerio assueti non essent, cum facta jam et in mare deducenda essent, fervore animi concitati (quo illi semper inardescunt præ Calabris omnibus) irruunt confertim cum flamma et turbulento impetu, navesque concremant et navium præfectos capite plectunt. Excanduit ad hoc magister contra Rossanenses et implacabili ira exarsit, quod exemplo illo et reliquiæ civitates consilium ejus fregissent: at Rossanenses recognita, suaque temeritatis et amentiæ pœnitentia ducti, alterum sibi e duobus agendum deliberarunt, vel palam deficere et imperii jugum prorsus excutere, maloque malum curare, vel certe pecunia et munerum copia bilem irati sedare. Sed cum angustiis utrimque premerentur, consilium cepere bonum et perquam utile: ad inconcussam turrim confugiunt, sanctum videlicet Patrem, rogantes, ut sequestrem

B se præberet et suæ virtutis reverentia principis iram restingueret.

b. DISCIPULO.

b

61 Ergo nulla interposita mora, eximius Pater, invocato Christi nomine, perrexit ad urbem et civibus opportuna consilia dabat, cujus etiam auctoritate freti portas aperuere, depositoque metu, magistrum excepere, ira inflammatum et furore intumescentem. Omnibus igitur ad ejus conspectum paventibus, nobilibus et sacerdotibus ac ceteris, solus Dei Servus ante stabat, proque omnibus defensionem suscipiebat: cujus virtutem princeps veneratione prosequens et divinam libere loquendi fiduciam cum effulgente in ejus ore gratia sancti Spiritus obstupescens, temeritatis ac damni totius judicium ipsi permisit. At quem Vir sanctus leni planaque admodum voce respondit: Fatendum est, admissum esse crimen nimis grave et enorme: sed si pauci id egissent, aut primores civitatis, accusandi certe essent tuoque sapientissimo judicio condemnandi: at quia totius populi crimen est et commune est omnium, quod inconsiderate est gestum, licetne tibi tantam multitudinem ferro truci-

C dare, urbemque adeo munitam Deo et imperatori nudare incolis? Et ille: Nequaquam gladio perimemus, Pater, neque occidemus quemquam, sed facultates eorum fisco addicemus, ut hoc modo cautiores effecti, majora in posterum non audeant: Cui sanctus Pater: Quid vero proderit tuæ excellentiæ, si imperatorias crumenas lucro oneraveris, animam vero tuam perdideris? Quomodo vero tibi remittentur, quæ debes non solum cœlesti Regi, sed etiam terreno, si non ipse delinquentibus stulte et insipienter in excellentiam tuam remiseris, qui es hodie et cras non eris? Si vero nobis, ut justum prætextum obtendens imperatoris mandatum, delicto veniam negas, permitte tenuitati meæ scribere ad ejus majestatem, et quicquid jusserit pium ejus imperium, toto animi studio exequemur.

veniam

62 His auditis, respondit magister: Nos quidem, Pater sanctissime, sacri imperatoris studium in te scientes, tantam pecuniæ solutionem tibi largimur, quæ duo millia nummum excedit: verum præfectorum necem et inhonoram confractionem impunita relinquere, nec rationabile, nec justum est. Tunc Vir beatissimus hortationis et consilii verbis usus persuasit, ut ea quoque animi magnitudine condonaret et pœnæ irrogationem sibi remitteret, quæ ad

exorat miserisque subvenit.

ταῖς μὲν ἀνθρωπίναις ἐννοίαις ἀπόδεκτον, καὶ δοκοῦσαν D ὠφέλιμον, τῷ θεϊκῷ δὲ βουλήματι ἀνθισταμένην, καὶ μηδόλως εὐπρόσιτον, ὡς τὸ τέλος ἀπέδειξεν. ἐλογίσατο γὰρ ἐφ᾽ ἑκάστῃ τῶν τῆς Καλαβρίας πόλεων κατασκευάσαι τὰ λεγόμενα χελάνδια, καὶ δι᾽ αὐτῶν οὐ μόνον ἑαυτὰς φυλάττειν ἀσφαλεστάτας καὶ ἀνεπιβουλεύτους, ἀλλὰ καὶ τὴν γείτονα καὶ ἐχθρὰν Σικελίαν ἀφανισμῷ παραδοῦναι. Τοῦτο δὲ μὴ ἐνεγκόντες οἱ πάροικοι Ῥυσιάνου, ὡς ἀσυνήθεις ὄντες τοῦ χελανδίοις δουλεύειν, μετὰ τὸ ἤδη ταῦτα κατασκευάσαι, καὶ μέλλειν τοῖς τῆς θαλάσσης νώτοις ἐπιβιβάζειν, ζήλου θερμότητι ἀνάφθέντες· ᾧπερ ἀεὶ νικῶνται ὑπὲρ πάντας Καλαβριώτας· παμπληθεὶ ὁρμήσαντες μετὰ πυρὸς καὶ μεγίστου θορύβου τά τε πλοῖα κατέκαυσαν, καὶ τοὺς πρωτοκαράβους ἐκεφαλαίωσαν. Τοῦτο δὲ εἰς μεγίστην ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν Ῥυσιανιτῶν τὸν μάγιστρον ἤγαγεν, ὡς δι᾽ αὐτῶν καὶ τὰ λοιπὰ κάστρα τὸ βούλευμα ἀνατρέψαντα· ὅπερ νοήσαντες οἱ τοῦ Ῥυσιάνου πάροικοι, καὶ καταγνόντες τῆς ἑαυτῶν ἀβουλίας καὶ ἀταξίας, τῶν δύο τὸ ἓν ἐβουλεύσαντο, ἢ παντελῆ ἀποστασίαν, καὶ φανερὰν ἀνυποταξίαν ἐργάσασθαι, καὶ κακῷ τὸ κακὸν ἰάσασθαι· ἢ τῇ τῶν χρημάτων ἐκδίσει καὶ τῷ πλήθει τῶν δώρων τὰ πάντα ἐξευμαρίσασθαι. Ἀμφοτέρωθεν δὲ αὐτοῖς δεινὸν καὶ ἐπαχθὲς τυγχάνον τὸ ἐπιχείρημα, βουλὴν βουλεύονται ἀγαθὴν καὶ σφόδρα ὠφέλιμον· ἐπὶ τὸν ἄσειστον πύργον, πατέρα E τὸν ὅσιον καταφεύγουσι, μεσίτην γενέσθαι αὐτὸν τοῦ πράγματος ἱλεούμενοι, καὶ τῇ δυσωπήσει τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς τὸν θυμὸν κατασβέσαι τοῦ ἄρχοντος.

61 Τότε δὴ ὁ θεσπέσιος μηδὲν εἰσαῦθις ἀναβαλλόμενος, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα προβαλλόμενος, τὸ ἄστυ κατέλαβε, καὶ τοῖς οἰκήτορσι τὰ πρέποντα συνεβούλευεν. οὗπερ τῇ πεποιθήσει τὰς πύλας ἀνοίξαντες, θαῤῥοῦντες τὸν μάγιστρον ὑπεδέξαντο, τῇ ὀργῇ πεπρισμένον, καὶ τῷ θυμῷ κατοιδαίνοντα. Πάντων τοίνυν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πτοηθέντων, ἀρχόντων τε καὶ ἱερέων καὶ τῶν λοιπῶν, μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος προΐστατο, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπολελόγητο. οὗτινος τὴν ἀρετὴν ὁ ἄρχων αἰδούμενος, καὶ τὴν ἔνθεον παῤῥησίαν σὺν τῇ ἐπιλαμπούσῃ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπληττόμενος, αὐτῷ τὴν κρίσιν τῆς τοιαύτης ἀταξίας τε καὶ ζημίας ἐπέτρεπεν. Πρὸς ὃν ὁ ὅσιος πρᾳέως τε μάλα καὶ σαφῶς ἀπεκρίνατο· Ὁμολογητέον, ὅτι σφόδρα κακὸν καὶ ἄτακτον πρᾶγμα γεγένηται· ἀλλ᾽ εἰ μὲν ὑπὸ εὐαριθμήτων ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπερεχόντων τὸ ἔργον προεκεχωρήκει, κατάγνωστοι ἂν ὑπῆρχον καὶ ὑπόδικοι τῇ σοφωτάτῃ σου κρισεῖ· ἐπειδὴ δὲ τοῦ πλήθους παντός ἐστι τὸ ἐγχείρημα, καὶ πᾶσι κοινὸν τὸ τῆς κακοπραγίας ἀβούλημα, ἔξεστί σοι μαχαίρᾳ παραδοῦναι πλῆθος τοσοῦτον, καὶ ἔρημον καταστῆσαι τὸ τοιοῦτον φρούριον F Θεοῦ καὶ τοῦ βασιλέως; Καὶ ὁ μάγιστρος ἔφη· Οὐ μαχαίρᾳ παραδώσομεν πάτερ, οὐδ᾽ ἀποκτενοῦμέν τινα, ἀλλὰ τὰ αὐτῶν ἀποθησαυρίσομεν τοῖς βασιλικοῖς βαλαντίοις· ἵνα ἐν τούτῳ σωφρονισθέντες, μηκέτι τολμήσωσι μείζοσιν ἐγχειρῆσαι. Καὶ τί ὄφελος τῇ σῇ ἐνδοξότητι, ἔφη ὁ ἅγιος, εἰ τὰ βαλάντια τὰ βασιλικὰ καταφορτίζων, τὴν σὴν ψυχὴν ἀπολέσῃς; Πῶς δὲ καὶ ἀφεθήσεταί σοι οὐ μόνον τὰ τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ ὀφλήματα, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιγείῳ, μὴ ἀφιέντι τοῖς ἀφελῶς καὶ ἀσυνέτως τῷ κράτει σου πταίουσι, σήμερον ὄντι, καὶ αὔριον οὐχ ὑπάρχοντι; Εἰ δὲ καὶ ὡς εὔλογόν τινα πρόφασιν, τὴν τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν ἡμῖν προβαλλόμενος οὐ βούλει παραχωρῆσαι τὸ ἔγκλημα, ἔασον τὴν ἐμὴν οὐθενότητα χαράξαι τι πρὸς τὴν ἐκείνου θειότητα· καὶ εἴτι δ᾽ ἂν κελεύσῃ τὸ εὐσεβὲς αὐτοῦ κράτος, μετὰ πάσης προθυμίας τελέσομεν.

62 Ταῦτα ἀκούσας ὁ μάγιστρος ἀπεκρίνατο· Ἡμεῖς μὲν ὁσιώτατε τὴν πρὸς σὲ τοῦ ἁγίου βασιλέως ἔννοιαν ἐπιστάμενοι, δωρούμεθά σοι τὴν τοσαύτην τῶν νομισμάτων ἔκτισιν, πλέον ἢ δύο χιλιάδων ἀριθμὸν περιέχουσαν. Τὸ δὲ τῶν ἀρχόντων κεφαλοκλάσιον, καὶ τὸ ἄτιμον σύντριμμα παριδεῖν οὐκ εὔλογον οὐδὲ δίκαιον. Τότε ὁ παμμακάριστος παραινετικοῖς καὶ συμβουλευτικοῖς λόγοις πέπεικε καὶ αὐτοὺς μεγαλοψύχως χαρίσασθαι αὐτῷ, καὶ τὴν αὐτῶν διεκδίκησιν, μὴ μέχρι τῶν πεντακοσίων νομισ-

A νομισμάτων ἐκπληρουμένην. Τούτων τοίνυν τῇ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἀντιλήψει καλῶς ἀποπεραιωθέντων, μετετράπη ἡ ἀγανάκτησις ἐπὶ τὸν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας πράττοντα, Γρηγόριος δ᾽ οὗτος ἦν ὁ καλούμενος Μαλεῖνος· ὅνπερ σὺν πολλῷ ἀγῶνι καὶ σφοδρᾷ παρακλήσει ἐξίσχυσεν ὁ μακάριος καταξιῶσαι τῆς τοῦ μαγίστρου ἐπόψεως κεκρυμμένον τυγχάνοντα. Ὃν ὁ μάγιστρος θεασάμενος, καὶ μὴ ἔχων πῶς ἀποκενώσῃ τὸ ἔκβρασμα τῆς καρδίας αὐτοῦ, τὸν ὅσιον εὐλαβούμενος, ἀναστὰς μετ᾽ ὀργῆς κατηράσατο αὐτὸν, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ ἀπὸ ἵππου καὶ βοὸς μέχρι καὶ ὄρνιθος καὶ κυνὸς καὶ πάντων τῶν λοιπῶν. Αὐτοῦ δὲ τῷ φόβῳ συνεχομένου καὶ μηδὲν ὅλως ἀποκριναμένου, ἐπετράπη καθίσαι διὰ τὸ πρωτοσπαθάριον αὐτὸν εἶναι. Καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ μάγιστρος· Ὕπαγε ταπεινὲ σὺν τοῖς ὁμοίοις σου κακόφροσι, ποιήσατε εἰκόνα Νείλου τοῦ ὁσίου, καὶ μὴ παύσησθε προσκυνοῦντες καὶ εὐχαριστίας αὐτῷ ἀναφέροντες· ἐπεὶ μὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἁγίου βασιλέως, πλέον ὑμεῖς δόξαν οὐκ ἐδίδοτε. Ἅπαντα δὲ συνετῶς λοιπὸν ἡμερώσας καὶ εὐμαρίσας ὁ τῶν εἰρηνοποιῶν τοῦ μακαρισμοῦ ὄντως ἄξιος, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον, τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ ἀποδιδοὺς, καὶ τῇ χάριτι αὐτοῦ τὸ πᾶν λογιζόμενος· σφόδρα μὲν δυσχεραίνων καὶ ἀχθόμενος ἐν τῷ συνδυάζειν μετὰ τῶν ἐργαζο-
B μένων τὴν ἀνομίαν, καὶ βλέπειν τὴν τοῦ κόσμου ματαιότητα καὶ τὸν κενὸν θόρυβον, ὁ τῶν οὐρανίων ἐπόπτης καὶ τῆς ἡσυχίας υἱὸς γνήσιος· συγκαταβαίνων δὲ καὶ ὄχλοις, καὶ ἄρχουσι συναγελαζόμενος, δεινά τε πολλὰ πάσχων καὶ κινδυνεύων διὰ τὴν τῶν ἀδικουμένων, ἢ καὶ δικαίως πολλάκις πασχόντων ἀντίληψιν καὶ θερμὴν προστασίαν.

63 Ποσάκις γὰρ ὑπὲρ ἐκδικήσεως καταπονουμένης ψυχῆς ὑπὸ τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον, πεζοπορίαν ἐστείλατο, καὶ κακοπάθειαν ὑπεδέξατο; χειμῶνος μὲν κατὰ κεφαλῆς τὸν ὄμβρον δεχόμενος, καὶ τῇ πικρότητι τῶν ἀέρων χεῖράς τε καὶ πόδας ἀποναρκούμενος, καὶ ἅπαν τὸ σῶμα τῷ ψύχει καταπονούμενος, διὰ τὸ ἑνὶ καὶ σμικρῷ χιτῶνι περιστέλλεσθαι; θέρους δὲ θάλπει καυσούμενος, καὶ κόπῳ καὶ πείνῃ καὶ δίψει συνεχόμενος; Ἅπερ ἅπαντα γενναίως ὑπέφερε διὰ τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν· Ῥῦσαι ἀπαγομένους εἰς θάνατον, καὶ ἐκπριοῦν κτεινομένους μὴ φείσῃ. Ποτὲ γὰρ πορευόμενος ὁ τρισόσιος εἰς ἐκδίκησιν τινὸς ἀδελφοῦ παρὰ τῶν ἀδίκων ἀδικουμένου, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν πατέρων περιθεῖναι τοῖς ποσὶν αὐτοῦ εὐτελῆ δέρματα, διὰ τὸ πάγος καὶ τὸ ψῦχος εἶναι σφοδρότατον. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν κειμένου ξύλου μεγίστου, δι᾽ οὗπερ τὴν πάροδον ἔμελλε ποιεῖσθαι ὁ ὅσιος, ἐν τῷ τὸν πόδα αὐτοῦ ἐπάνω τοῦ ξύλου τεθεικέναι, τῇ τοῦ ἐχθροῦ
C συνεργίᾳ ὄλισθος μὲν τῇ τῶν δερμάτων γλισχρότητι περιγίνεται, ἐπελθὸν δὲ τῷ σκέλει τὸ ξύλον πληγὴν ἀφόρητον κατεργάζεται· ὥστε λειποθυμήσαντα τὸν μακάριον ὑπό τε τοῦ πόνου καὶ τοῦ κρύους καὶ τῆς τοῦ αἵματος καταῤῥεύσεως ἀπολέγεσθαι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ τέλος ἐκδέχεσθαι. Ἐκβαλὼν δὲ ἀπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ ὅπερ ἀεὶ ἐβάσταζε φυλακτήριον· τοῦτο δὲ ἦν πυκτίον, τῆς νέας διαθήκης τυγχάνον θησαύρισμα· καὶ τοῦτο τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς χείλεσι καὶ τῷ στήθει περιβαλὼν, καὶ εἰπών· Κύριε εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου, μικρὸν ἀπενύσταξεν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὠλιγοθύμησεν. Ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἐνισχύων αὐτὸν, καὶ τιθεὶς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὥσπέρ τι μελικάζον· παραυτίκα γοῦν ἀναστὰς, καὶ γενόμενος ἐν εὐθυμίᾳ, εὐτονώτερον τὴν ὁδὸν ἢ πρότερον ἐπορεύετο, τῇ τοῦ ὀφθέντος ἀντιλήψει καὶ τοῦ αἵματος σταθέντος, καὶ τοῦ πόνου λωφήσαντος. Ἔλεγε δὲ ὁ θεσπέσιος, ὅτι πολλάκις μὲν ᾐσθόμην ἐν πολλοῖς πράγμασιν Θεοῦ ἀντιλήψεως, ὡς δὲ τότε, οὐδέποτε οὕτω ταχείας, καὶ μεγίστης καὶ πλήρους παρακλήσεως. Ἐνθαῦθα γὰρ δεῖ προσθεῖναι τό· Ὅταν πέσῃ, οὐ καταῤῥαχθήσεται, ταχέως ἀνορθωθήσεται· παρὰ Κυρίου τὰ διαβήματα ἀνθρώπου κατευθύνοντος, καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θέλοντος.

64 Ταύτην οὖν τὴν παρὰ τοῦ μακαρίου βοήθειαν τοῖς ἀνθρώποις χορηγουμένην ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς ὁρῶν ὁ τῶν δικαίων ἐχθρὸς, καὶ πᾶσι βασκαίνων τοῖς ἀγαθοῖς,

quingenta numismata non pertingebat. Cum hæc D beati Patris opera feliciter transacta essent, conversa est indignatio in id temporis exactorem. Gregorius hic erat, cognomento Maleinus : et cum lateret, multo labore et plurimum impensis precibus impetrare potuit beatus Pater, ut ad magistri conspectum perduceretur. Ut vero illum vidit magister, quod aliter non valeret cor ebulliens erumpere ob sancti Patris reverentiam, surgens cum ira maledixit illi et omnibus domesticis ejus et omnibus, quæ possidebat, ab equo et bove usque ad gallinam et canem et reliqua omnia. Ille timore correptus nihil omnino respondebat, sed quia protospatarius erat, permissum illi fuit, ut sederet, tumque magister ad illum : Vade miser cum malignis tui similibus, pingite nobis beati Nili imaginem, nec desinite illam colere et gratias illi agere : nam per sacri imperatoris caput, vos illi amplius honorem non deferretis c. Omnibus igitur prudenter sedatis riteque compositis, Pater beatitudine pacificorum vere dignus, secessit in monasterium, sua vota Deo reddens et totum, quod fiebat, ejus gratiæ tribuens : et ægerrime quidem ferebat, dolebatque commercium cum operantibus iniquitatem, eo quod videret mundi vanitatem et inanem tur- E bam, rerum ille cœlestium inspector et germanus sacræ quietis filius, demittebat tamen sese etiam ad populorum tumultus, et cum principibus agebat, multa sustinens incommoda et pericula, ut ferret opem et præsens auxilium sive inique, sive etiam juste mali quippiam sufferentibus.

A. DISCIPULO.

c

63 Quoties, ut patrocinium susciperet oppressæ a non timentibus Dominum animæ pedester confecit iter et mala perpessus est? hiberno quidem tempore imbres capite sustinens et aeris asperitate manuum pedumque stuporem ferens, totoque corpore rigens, propterea, quod una eaque parva tunica utebatur : æstate vero caloribus ardens, labore, fame et siti male habitus ? Quæ omnia fortiter perferebat ob præceptum illud, Erue eos, qui ducuntur ad mortem, et qui trahuntur ad interitum. liberare ne cesses. Nam cum aliquando ter beatus Pater pergeret ad ferendum fratri cuidam subsidium patienti ab iniquis injuriam, coactus fuit a patribus pedes sibi contegere vilissimis pellibus ad vim summi frigoris arcendam. Cum vero lignum maximum jaceret in via, qua transeundum erat beato Patri, statim atque pedem super illud posuit, F hostili dæmonis opera factum est, ut lubrico pedum abreptus laberetur et, ligno crus offendente vulnus infligeretur intolerabile ; et beatus Pater deliquium passus præ dolore et frigore et sanguinis defluxu putaret, sibi deficere animam et finem expectaret. Itaque phylacterium, quod semper gestabat, e sinu trahens (erat autem libellus, novi Testamenti thesaurus) oculis et labiis et pectori illud admovit, dictoque, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, paululum obdormivit, vel potius defectum animi passus est. Apparuit vero illi angelus confortans eum, ponensque in ore ejus quippiam instar mellis dulce. Statim ergo sese erigens lætiorque effectus, alacrius iter quam antea faciebat, cum ejus, qui sibi apparuerat, ope, et fluxus sanguinis stetisset, dolorque abiisset. Aiebat autem Vir eximius, expertum sæpe se fuisse Dei subsidium multis in rebus, numquam tamen ita præsentaneum et magnum et plenum tanto cum refrigerio. Huc enim spectat illud ; Cum ceciderit, non collidetur, cito resurget, Domino dirigente gressus hominis et viam ejus volente.

et patrocinatur. A gravi vulnere prodigiose sanatur :

64 Videns porro piorum hostis, et in bonos invidia æstuans, quantum auxilii ferret beatus Pater tum animabus, tum corporibus hominum, studebat, si quo

oblatas divitias recusat:

A si quo modo posset, totam mundi gloriam et opes subjicere ipsius oculis, ut hebetiorem redderet eorum aciem ad spectandam virtutem, privaret vero mundum utilitate, quæ per illum fiebat. Multi profecto principum, qui adveniebant, magnam pecuniæ vim illi offerebant prætextu necessitatis fratrum, qui cum eo degebant, et alimoniæ pauperum. Ille vero hæc ut stercora ne respiciens quidem, aiebat offerentibus, fratres a Davide beatos dici, si labores manuum suarum comedant, et peccatis alienis non communicent. Pauperes vero de vobis quidem, ait, conquerentur, detinentibus, quæ sunt illorum, me vero laudabunt, ut nihil habentem et omnia possidentem. Eunuchus cubicularius *d* cum Rossanum esset olim ingressus, nec vidisset, ad se accurrisse Patrem, norat vero illum solo famæ rumore, miratus dicebat ad eos, qui præsentes aderant : Ubi moratur Nilus monachus, et qua ratione non venit ad me cum omnibus hegumenis, audito meo adventu ? Ita enim nec ipse patriarcha mecum agere ausus esset, ut jactanter adventum meum contempsisse videretur. Ad hæc illi : Monachus iste, de quo tua loquitur excellentia, nec patriarcha est, nec patriarcham timet, sed nec ipsum cunctis formidabi- B lem imperatorem. Sedet autem una cum paucis monachis in monte nullius ope indigens. Nam neque amplis finibus continetur, nec jumentorum copia devinctus est : unde nec ullam cum ullo homine controversiam habet. Unicornis hic est, animal libere sibi vivens, et si illum volueris cum potestate adducere, numquam poteris faciem illius videre. Cum hæc audisset cubicularius, multo magis admiratus est beatum Virum, epistolamque supplicem ad eum dedit, adjurans etiam horrendis verbis, ut vel sibi ad eum profecto se non subtraheret, vel certe non dedignaretur venire in oppidum et benedictionem sibi suisque omnibus impertiretur.

A. DISCIPULO.

d

65 At sanctus pater Nilus, tum quia adjuratus erat, tum ut et ipse principem sibi ad auscultandum paratiorem redderet pro pauperibus roganti, venit in oppidum et accessit ad cubicularium. Ille habitum et faciem intuitus propheticam, imo vero angelicam, procidit ad pedes ejus, et manu ejus prehensa, simul ingressi sunt cubiculum. Tunc præcepit cuidam ex fidelissimis sibi, ut afferret librum Evangelii, aitque ad Sanctum : Quoniam, beate Pater, suspicio mendacii facit, ut homo homini fidem non præstet ; juramento tibi firmabo, quæ promissurus C sum. Et sanctus Pater ad ipsum : Cum sacrum Evangelium certa sententia pronuntiet, Ego autem dico vobis non jurare omnino : sit autem sermo vester, Est, Est, Non, Non. Quod autem his abundantius est, a malo est : cur fide minus dignam excellentiam tuam ostendere studes et exordium colloquii nostri ponere iniquitatem ? Omnis enim, qui facilis est ad emittenda vera juramenta, velox etiam est ad mentiendum, et contra. Ad quem cubicularius : Justum est beatissime Vir, nec vobis Dei servis quemquam mentiri, nec vos fidem non habere iis, qui fideliter dicunt, quod sibi videtur. Rogo igitur, ut audiens fidem meis verbis tribuas. Nullus mihi est consanguineus in hac vita, nisi mater invalida, quæ me materno affectu prosequitur. Divitiis porro multis et possessione abundo, plurima mancipiorum est mihi copia et jumentorum innumerabilis multitudo. Hæc igitur omnia Deo dicare cogitavi, ut sacram domum monachis construam, si Deus cor sanctitatis tuæ tetigerit et mecum Constantinopolim veneris, ut per sacras tuas manus ego et mater mea induamur angelico *e* habitu. Facerem vero, ut sicut modo mecum, ita cum sacris consideres imperatoribus.

docet, non leviter jurandum,

e

66 Verba hæc mellis et picis plena cum audisset

ἔσπευδεν εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, πᾶσαν τὴν δόξαν καὶ τὸν D πλοῦτον τοῦ κόσμου συναγαγεῖν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ ἀμβλυωπῆσαι αὐτὸν μὲν ἀπὸ τῆς τῶν ἀρετῶν θεωρίας, στερῆσαι δὲ τὸν κόσμον τῆς παρ' αὐτοῦ ὠφελείας. Πολλοὶ γοῦν τῶν κατερχομένων ἀρχόντων πλήθη χρημάτων προσφέροντες αὐτῷ, τὴν οἰκονομίαν τῶν μετ' αὐτοῦ ἀδελφῶν, καὶ τὴν προστασίαν τῶν πτωχῶν προεβάλλοντο· ὁ δὲ, ὥσπερ σκύβαλα ἀποστρεφόμενος ταῦτα, ἔλεγε τοῖς ἄρχουσιν· Ὅτι οἱ μὲν ἀδελφοὶ παρὰ τοῦ Δαβὶδ μακαρίζονται, εἴπερ τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν φάγωνται, καὶ ἀλλοτρίαις ἁμαρτίαις μὴ κοινωνήσωσιν. Οἱ δὲ πτωχοὶ καθ' ὑμῶν μὲν κεκράξονται, ὡς τὰς τούτων κατεχόντων· ἐμὲ δὲ θαυμάσονται, ὡς μηδὲν ἔχοντα, καὶ τὰ πάντα κατέχοντα. Εὐνοῦχος ὁ κοιτωνίτης εἰσελθὼν ποτε ἐν τῷ Ῥυσιάνῳ, καὶ ἰδὼν τὸν μακάριον μηδαμῶς αὐτῷ προσδραμόντα· ἠπίστατο γὰρ αὐτὸν ἐκ μόνης τῆς φήμης· ἔλεγε θαυμάζων πρὸς τοὺς παρόντας· Ποῦ κάθηται Νεῖλος ὁ καλόγηρος; καὶ πῶς οὐ προσῆλθέ μοι μετὰ πάντων τῶν ἡγουμένων, ἀκούσας τὴν ἐμὴν ἄφιξιν; τοῦτο γὰρ μηδ' αὐτὸς ὁ πατριάρχης ἐτόλμησεν ἂν ἐμοὶ καυχήσασθαι, καὶ καταφρονῆσαι τῆς ἐμᾶς ἐλεύσεως. Οἱ δὲ παρεστῶτες αὐτῷ ἀπεκρίναντο· Οὗτος ὃν ἔφη ἡ σὴ ἐνδοξότης, ὁ καλόγηρος οὔτε πατριάρχης ἐστὶν, οὔτε πατριάρχην φοβεῖται, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τὸν πᾶσι φοβερὸν βασιλέα. Κάθηται δὲ ἅμα ὀλίγοις μοναχοῖς ἐν τῷ ὄρει, μὴ δεόμενος τινὸς ἀντιλήψεως. Οὔτε γὰρ πλάτει ὁρίων E συνέχεται, οὔτε πλήθει βοσκημάτων συνδέδεται. Διὸ οὐδ' ἀμφιβολίαν κέκτηται πρὸς τινα. Μονόκερως ἐστὶν οὗτος, ζῶον αὐτόνομον· καὶ εἰ θελήσῃς αὐτὸν μετ' ἐξουσίας ἀγαγεῖν, οὐδέποτε δυνήσῃ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ κατιδεῖν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ κοιτωνίτης, καὶ ἐπὶ πλεῖον τὸν ἄνδρα θαυμάσας, γράφει αὐτῷ ἐπιστολὴν δυσωπητικὴν, συμπλέξας αὐτῇ καὶ ὅρκους φρικτοὺς, ἵνα εἴτε πρὸς αὐτὸν ἐξερχομένῳ μὴ ἀποκρύψῃ ἑαυτὸν ἀπ' αὐτοῦ, εἴτε καταξιώσῃ ἐν τῷ κάστρῳ εἰσελθεῖν καὶ εὐλογῆσαι αὐτὸν, καὶ πάντας τοὺς σὺν αὐτῷ.

65 Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος τὸ μὲν διὰ τοὺς γεγραμμένους ὅρκους, τὸ δὲ ἵνα πάλιν ὁ ἄρχων αὐτῷ ὑπακούσῃ ἐν τῇ περὶ τῶν πτωχῶν παρακλήσει, καταλαμβάνει τὸ κάστρον, καὶ πρὸς τὸν κοιτωνίτην εἰσῆλθεν. Ὁ δὲ θεασάμενος σχῆμα καὶ πρόσωπον προφητικὸν, μᾶλλον δὲ ἀγγελικὸν, προσεκύνησεν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ κρατήσας αὐτὸν τῆς χειρὸς, εἰσῆλθον ἄμφω ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ. Κελεύσας δὲ ἕνα τῶν πιστοτάτων αὐτῷ τὸ εὐαγγέλιον ἐνεγκεῖν, λέγει τῷ μακαρίτῃ· Ἐπειδὴ ἅγιε πάτερ τῇ τοῦ ψεύδους ὑπολήψει τὸ ἄπιστον προσγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, θέλω σοι ὀμόσαι πρὸς πληροφορίαν τῶν παρ' ἐμοῦ ἐπαγγελομένων σοι. Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτόν· τοῦ F ἁγίου εὐαγγελίου ἀποφαντικῶς ἐντελλομένου καὶ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· ἤτω δὲ ὑμῶν ὁ λόγος, ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν· διατί ἀπιστίας ὑπόθεσιν σπεύδεις περιθεῖναι τῇ σῇ ἐνδοξότητι, καὶ ἀπὸ παρανομίας τὴν συντυχίαν ἀπάρξασθαι; Πᾶς γὰρ ὁ ἕτοιμος εἰς εὐορκίαν, ταχὺς εἰς ψευδολογίαν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Ἀπεκρίνατο ὁ κοιτωνίτης· δίκαιόν ἐστιν ὁσιώτατε μήτε ὑμῖν τοῖς τοῦ Θεοῦ δούλοις τινὰ ψεύδεσθαι, μήτε ἡμῖν ἀπιστεῖν τοῖς μετὰ πίστεως τὰ δόξαντα λέγουσιν. Λοιπὸν οὖν ἀκούων παρακαλῶ τοὺς λόγους μου πίστευε. Οὐκ ἔστι μοι τὶς προσγενὴς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀφ' αἵματος, εἰ μὴ μόνον μήτηρ ἀδύνατος, τὸ εἰς ἐμὲ φίλτρον στέργουσα· ὑπάρχει δέ μοι πλοῦτος πολὺς καὶ κτῆσις ἄπειρος, ἀνδραπόδων πλῆθος, καὶ βοσκημάτων ἑσμὸς ἀναρίθμητος. Ἐλογισάμην οὖν ταῦτα πάντα τῷ Θεῷ προσηλῶσαι, μοναχῶν φροντιστήριον συστησάμενος, εἴπερ κατένυξεν ὁ Θεὸς τὴν ἁγιωσύνην σου, καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει συνήρχου μοι, ὅπως διὰ τῶν ἁγίων σου χειρῶν ἐγώ τε καὶ ἡ τεκοῦσα τὸ ἀγγελικὸν σχῆμα ἐνεδυσάμεθα. Ἐποίουν δέ σε ὡς νῦν μετ' ἐμοῦ, οὕτω τοῖς ἁγίοις βασιλεῦσι συγκαθεσθῆναι.

66 Ταῦτα τὰ μέλιτος καὶ πίσσης ἀνάπλεα ῥήματα ὁ

τῆς

A τῆς διακρίσεως λύχνος ἐκεῖνος ἀκούσας οὐ συνηρπάτη τοῖς ὑψηλοῖς ἐπαγγέλμασι τούτοις, ἀλλ' ἡσυχῇ τὴν χεῖρα βαλὼν ἐν τῷ στήθει, ὅπερ αὐτῷ ἀεὶ ἔθος ὑπῆρχε, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ποιησάμενος, τῷ κοιτωνίτῃ ἀπεκρίνατο· Ὁ μὲν σκοπὸς τῆς ὑμετέρας θεοφιλίας τε καὶ συνέσεως εὐκλεὴς, καὶ Θεῷ εὐαπόδεκτος. Πρὸς τοῦτον γὰρ ἐνάγων ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ, παραβολικῶς ἔφεσιν· Ὅτι ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ, ὃν εὑρὼν ἄνθρωπος ἔκρυψε, καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς ὑπάγει, καὶ πωλεῖ πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. Ἐμοὶ δὲ ἀσύμφορον ἐστὶ καταλείψαντα τὴν ἐρημίαν καὶ τοὺς συγκακοπαθοῦντάς μοι πτωχοὺς, ἀνὰ τὰς πόλεις ἀλᾶσθαι, καὶ ἀναδέχεσθαι φροντίδας πραγμάτων. Μὴ γὰρ ἐξέλιπεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μοναχὸς καὶ ἡγούμενος, ἵνα δι' ἐμοῦ κουρευθῶσιν οἱ ἐκεῖσε ἀποτασσόμενοι; Εἰ δὲ καὶ ὅλως προτιμᾷς τὴν ἐμὴν οὐθενότητα, κατάλαβε τὴν ἐσχατιὰν ἐν ᾗ καθεζόμεθα, καὶ μεθ' ἡμῶν τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν διάνυε. Οὐδέποτε γὰρ δυνήσῃ πτωχὸς γενέσθαι τῷ πνεύματι, πρὶν παντελῶς πτωχεύσῃς τῷ σώματι· ὅπερ γινώσκων καθώρθωσεν ὁ ἐν ἁγίοις Ἀρσένιος. Τὰ δὲ σὰ πάντα κατάλιπε τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ φήσαντος· Ἐμόν ἐστι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον· καὶ, Ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ἑαυτοῦ, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής. Πρὸς ταῦτα τοῦ κοιτωνίτου ἐνισταμέ-
B νου, καὶ τὸ ἴδιον θέλημα γενέσθαι φιλονεικοῦντος, καταλιπὼν αὐτὸν ὁ μακάριος ἐξῆλθεν.

illa discrepationis lucerna, non fuit illectus tam D amplis promissis, sed manum quiete ad sinum admovens, ut semper illi moris erat, et signo Crucis sese consignans, respondit cubiculario : Tuæ quidem pietatis prudentiæque intentio præclara Deoque pergrata est : ad hanc enim nos invitans Salvator, aiebat per parabolam : Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit et præ gaudio vadit et vendit universa, quæ habet, et emit agrum illum. Sed mihi non est utile relinquere solitudinem et pauperes, qui mecum asperam degunt vitam, et vagari per urbes et curas negotiorum suscipere. An forte Constantinopoli desunt monachi et hegumeni, ut a me tondeantur, qui ibi mundo renunciant ? Quod si omnino tenuitatem meam præfers, confer te in secessum, in quo sedes nostra est et arctam confice nobiscum viam, non enim poteris fieri pauper corpore : spiritu, ni prius omnino fias pauper quod sciens angelorum nunc contubernalis Arsenius egregie præstitit. Tua vero omnia relinque potestati ejus, qui dixit : Meum est argentum et meum est aurum, et, Si quis non renuntiat omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Ad hæc non acquiescente cubiculario, sed fieri, quod ipse E volebat, adnitente, reliquit eum beatus Pater et abiit.

A. DISCIPULO. *et ad aulam proficisci renuens, hortatur cubicularium ad solitudinem.*

ANNOTATA.

a *Nescio, quid agat hic Sirletus, dum sic vertit :* Dominabatur olim utriusque regionis et Italiæ et Calabriæ nostræ regionis victor Magistrus, primus ac solus dignitate præditus a piis regibus ad dictas regiones missus. Μάγιστρος *officii nomen est, non viri proprium. Ejus dignitas et auctoritas magna semper fuit in aula Byzantina, tantaque, ut magistri inter illustriores non raro haberentur et patricios præcederent. Vide Cangium in Glossario Græco-barbaro.*

b *Pro* Chelandia *habet Sirletus* Caravellæ ; *quæ vox Italica est et certam navigii speciem significat.* Chelandium *(alii* Chelandrium, Chelindrum, Salandram *et* Salandriam *scribunt) vox est apud medii ævi scriptores usitata, pro eo navis genere, quod Græci maximeque Byzantini* χελάνδιον *nominant. Vide Cangium in utraque voce.*

c *Apud Martenium est :* Abi, inquit, cum consimilibus tuis stultis, atque effigiem Nilo effingite, nec desistatis illum adorare illique gratias agere : siquidem per regis caput plus vos non vixissetis, gloriam dedissetis : *ubi impeditum quid est et hiulcum. Sed et in textu Græco videntur aliqua desiderari, nec enim ibi sensus satis plenus est, nisi significatum velit magister,* S. Nilum *inde removendum, sic ut ad ejus patrocinium implorandum defutura sit ipsis occasio.*

d *Sirletus ex Græco* κοιτωνίτης *vertit* Cœtonetes, *quod tamen* Cubicularium *principis significat, ut varia*
C *apud Cangium exempla demonstrant. Eorum porro non parva erat dignitas auctoritasque, ut ibidem liquet.* F

e *Sciommarius Nota* 12 *ad Vitam B. Bartholomæi pluribus exemplis demonstrat, vulgare fuisse inter Græcos, habitum monachalem* Angelicum *appellare.*

CAPUT X.

Insidias a dæmone structas S. Nilus et episcopatum Rossanensem sibi destinatum fuga declinat : archiepiscopo consilio suo acquiescere nolenti mortem funestam prædicit : a dynasta Sarracenorum sua epistola famaque moto abductos tres monachos liberos cum variis insuper donis recipit.

Καὶ δὴ πορευομένῳ σὺν Δαβὶδ τῷ προφήτῃ, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ὑποστρέφοντι μοναστήριον, ἐν τῷ λέγειν αὐτόν· Ἐν ὁδῷ ταύτῃ ᾗ ἐπορευόμην, ἔκρυψαν παγίδα μοι· ὑπαντᾷ αὐτῷ κατὰ μέσην τὴν ὁδὸν μία κόρη μοναχὴ ἥτις προσδραμοῦσα ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἔρριψεν ἑαυτὴν ἐν στενῇ διαβάσει, ἐν ᾗ οὐκ ἦν ἄλλωθεν διέρχεσθαι τὸν μακάριον. Τότε ὁ Θεῖος ἀνὴρ πνευματικὴν ἀνδρίαν ἀναλαβὼν, καὶ τὸν δόλον τοῦ σατανᾶ ἐπιγνοὺς, τύπτει μὲν αὐτὴν τῇ βακτηρίᾳ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἐμβριμησάμενος, ἀπεπήδησε δὲ ταχέως μὴ ἐγχρονίσας κατὰ τὴν παροιμίαν, καὶ ᾤχε-

Eunti igitur cum Davide propheta et ad suum revertenti monasterium, dum versiculum illum recitaret : In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi, obviam fit ei puella quædam sola a in media via, quæ præcurrens ante ipsum projecit se transversam, cum deflectere alio non liceret beato Patri. Tunc beatus Vir spiritalem assumens fortitudinem et satanæ dolum agnoscens, percutit quidem ipsam baculo, quem in manu habebat, acriter minatus : resiliit vero velociter nulla interposita mora,

Sanctus structas castitati insidias evitat : episcopatum Rossanensem a

A mora, juxta proverbium et abiit. Et ex eo tempore statutum habuit, ut nec sibi, nec fratrum cuipiam solis ire permitteret. Melius enim est, inquit, duos esse, quam unum : et, Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se. In his omnibus contra adversarium beatus pater noster Nilus cum se victorem per Deum, qui dilexit illum, et probatum pugilem præbuisset et in ferenda fame et in tentatione mutandorum lapidum in panes, necnon spernenda totius mundi gloria et pecunia, per quæ, qui labitur, tentatorem adorat, victorque non semel extitisset, sed sæpe et in aliis plurimis tentationibus, quas multifariam multisque modis passus est, oportebat sane illum in pinnaculo quoque templi postremo probari, si in eo se vellet deorsum mittere. In quo vide, quam bene Dominum ac magistrum sit imitatus. Per illud tempus defuncto Rossani præsule *b*, quærebatur, qui ad succedendum idoneus esset. Ergo omnes a parvo usque ad magnum uno consensu conspirarunt, ut beatum Patrem, nihil tale opinantem, tenerent et per vim ecclesiastica in sede collocarent, quippe qui vitam ageret, quam sermo exprimere non valeat, et sermonem haberet vitæ respondentem. Cum hoc cepissent consilii, primoresque B populi et clerici digniores tenderent, ut executioni mandarent, quod statuerant, præcurrit quidam, remque Patri denuntiat : putabat enim, se illi gratum fore et acceptissimum, si tantæ rei existeret nuntius.

A. DISCIPULO.

b

τo. Ἔκτοτε τοίνυν συνεῖδεν, μήτε ἑαυτῷ, μήτε οἰῳδήποτε D τῶν ἀδελφῶν κατὰ μόνας ἐπιτρέπειν πορεύεσθαι. Ἀγαθοὶ γάρ φησιν οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα· καί, Οὐαὶ τῷ ἑνί, ὅτι ἐὰν πέσῃ, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐτόν. Ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικήσας ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος τὸν ἀντικείμενον διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος αὐτὸν Θεοῦ, καὶ δόκιμος παλαιστὴς ἀναδειχθεὶς ἔν τε τῇ τῆς πείνης ὑπομονῇ, καὶ τῇ τῆς ἐκ λίθων ἀρτοποιήσεως προσβολῇ· πρὸς τούτοις τῇ τοῦ παντὸς κόσμου δόξῃ, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀποστροφῇ, δι' ὧν τις πίπτων τῷ πειραστῇ προσκυνεῖ· καὶ ταῦτα οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις· καὶ ἐν ἑτέροις πλείστοις πειρασθεὶς καὶ νικήσας πολυμερῶς τε καὶ πολυτρόπως· ἔδει δὲ αὐτὸν καὶ ἐν τῷ πτερυγίῳ τοῦ ἱεροῦ ἀκολούθως δοκιμασθῆναι, εἴγε καταδέξοιτο διὰ τούτου καταβληθῆναι· ὅρα πῶς μιμητὴς ἀνεδείχθη κἀν τούτῳ τοῦ δεσπότου καὶ διδασκάλου. Ἐν ἐκείναις γὰρ ταῖς ἡμέραις τελευτήσαντος τοῦ ἀρχιερατεύοντος ἐν τῷ Ῥυσιάνῳ, ἑτέρου δὲ ζητουμένου τοῦ δυναμένου τὸν τόπον ἀναπληρῶσαι, μιᾶς γνώμης γεγόνασι πάντες μικροί τε καὶ μεγάλοι, τοῦ ἀπροσδοκήτως περικρατεῖς γενέσθαι τοῦ θεσπεσίου πατρός, καὶ βίᾳ τοῦτον τῷ θρόνῳ τῆς ἐκκλησίας ἐγκαθιδρῦσαι, ὡς ἅτε βίον ἔχοντα ὑπὲρ λόγον, καὶ τὸν λόγον ἐφάμιλλον κεκτημένον τῷ βίῳ. Τοῦτο τοίνυν βουλευσαμένων, καὶ ὁρμησάντων ἀρχόντων τε καὶ τῶν ἐξόχων τοῦ κλήρου πρὸς τὸ πληρῶσαι τὸ δόξαν, προλαμβάνει τις, καὶ τῷ πατρὶ ἀναγγέλλει τὸ πρᾶγμα, προσδοκῶν ἐν τούτῳ αὐτῷ προσαρέσκειν, καὶ τὰ μέγιστα χαρίσεσθαι, ὡς τοιούτου αὐτῷ πράγματος ἀγγέλου γεγενημένου. E

68 Nec certe illum fefellit opinio : gratiis enim illi magnus Pater actis et tunc et postea, dimisit in pace, jussitque illi dari quoddam munusculum. Ipse vero in mentem revocans, quod in sacro legitur Evangelio : Cum cognovisset Jesus, quia venturi essent, ut raperent eum et facerent regem, fugit solus in montem : secedit pariter in interiorem montem cum uno tantum fratre, subtrahens se tantisper, dum laberetur illud consilium. At sacerdotes et viri nobiles profecti in monasterium, studiose perquirebant, et irritum videntes consilium, valde gemebant. Ut vero diutius expectantes nihil agebant, facilius enim erat unicornem, quam illum prehendere : reversi sunt domum et alium sibi præsulem elegerunt. At sanctus Pater exultans in Domino, cum propheta canebat : Tenuisti manum dexteram meam et in voluntate tua deduxisti me et cum gloria C suscepisti me. Quid enim mihi est in cœlo, et præter te quid volui super terram? nam ante te est omne desiderium meum, Domine, et, Tu scis, quia diem hominis non desideravi. Hoc sensu Vir beatus contempsit parvam hujus vitæ gloriam et honorem humanum abominatus est, nunc autem constituit eum Deus super decem civitates, ut veraciter promisit. Neque enim, quia non suscepit sacerdotium, non multiplicavit talentum : nam plures sunt, qui per doctrinam oris ejus in cœnobio et solitaria vita salutem consecuti sunt, quam cives, quos oppidum illud habet. Ulatto metropolita olim ex Africa veniens cum multis captivis, eo quod amicus illi esset quodam tempore Sarracenorum rex, prætextu, quod regis uxor esset metropolitæ soror, licet re vera non esset *c*, appulit ad littus Rossani, et precibus egit, ut vocatus ad eum beatus Pater accederet : cupiebat enim audire ab eo, quæ opus erant, et orationum ejus fructum percipere.

fuga declinat:

c

68 Καὶ μέντοιγε τοῦ σκοποῦ οὐ διήμαρτεν· ἐπευχαριστήσας γὰρ αὐτῷ ὁ μέγας καὶ τότε καὶ ὕστερον, ἀπέλυσεν ἐν εἰρήνῃ, κελεύσας αὐτῷ δοθῆναι καί τινα εὐλογίαν. Αὐτὸς δὲ μελετήσας τὸ ἐμφερόμενον ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ τό· Γνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι μέλλουσιν ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειν αὐτόν, ἵνα ποιήσωσι βασιλέα, ἀνεχώρησε μόνος εἰς τὸ ὄρος· ἀναχωρεῖ γοῦν καὶ οὗτος ἐπὶ τὸ ἐνδότερον ὄρος μετὰ ἑνὸς ἀδελφοῦ καὶ μόνου, ἀποκρυβόμενος μικρὸν ὅσον, ἕως ἂν παρέλθῃ ἡ βουλὴ ἐκείνη. Καταλαβόντες δὲ τὸ μοναστήριον οἱ ἱερεῖς σὺν τὰ τοῖς ἄρχουσι, καὶ πολλὰ ψηλαφήσαντες καὶ ζητήσαντες, ὡς δ' μέγιστα ἔστενον ἀστοχήσαντες τοῦ βουλεύματος· ἐπὶ πλεῖον καρτερήσαντες οὐδὲν ἤνυον· εὐκοπώτερον γὰρ μονοκέρωτος ἢ ἐκείνου περιγενέσθαι· ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, ἑτέρῳ τὴν προστασίαν ἐγχειρισάμενοι. Ὁ δὲ ὅσιος ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῷ Κυρίῳ σὺν τῷ προφήτῃ ἀνέμελπεν· Ἐκράτησας, λέγων, Κύριε τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης F προσελάβου με. Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πλὴν σου τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς; Ἐναντίον σου γὰρ πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου Κύριε· καὶ σὺ ἐπίστασαι, ὅτι ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα. Τῷ τοιούτῳ γοῦν φρονήματι ὁ μακάριος παρεῖδε τὸ μικρὸν τοῦ βίου τούτου δοξάριον, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην τιμὴν ἐβδελύξατο· νυνὶ δὲ κατέστησεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐπάνω δέκα πόλεων, ὡς ἀψευδῶς ἐπηγγείλατο. οὐ δὲ γὰρ διότι τὴν ἱερωσύνην οὐ κατεδέξατο, τὸ τάλαντον οὐκ ἐπολυπλασίασεν· πλείω γὰρ εἰσιν οἱ σωθέντες διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ στόματος αὐτοῦ ἔν τε τῷ κοινοβίῳ, καὶ ἐν τῷ μοναδικῷ, ἢ οὕσπερ ἐκεῖνο τὸ ἄστυ συγκλείει οἰκήτορας. Ἐρχόμενος ποτὲ ὁ μητροπολίτης Βλάττων ἀπὸ Ἀφρικῆς μετὰ πολλῶν αἰχμαλώτων, διὰ τὸ προσκεῖσθαι αὐτῷ ἕως καιροῦ τὸν τῶν Σαρρακηνῶν βασιλέα, ἐν προφάσει τοῦ ἀδελφὴν αὐτοῦ εἶναι τὴν γαμετὴν ἐκείνου, ὅπερ οὐκ ἦν· παρέβαλε τῷ αἰγιαλῷ Ῥυσιάνου, καὶ δυσωπετικῶς τὸν μακάριον μετεπέμψατο, ἐπιθυμῶν ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ τὰ δέοντα, καὶ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ καρπώσασθαι.

69 Ubi ergo archiepiscopus aperuisset ei cuncta sui cordis consilia, dixit ad eum Pater : Audi reverendissime consilium meum, nec amplius revertere ad viperarum genimina ; nam post multas

69 Μετὰ δὲ τὸ θαῤῥῆσαι αὐτῷ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἅπαντα τὰ αὐτοῦ ἐγκάρδια καὶ διαβούλια, λέγει αὐτῷ ὁ μακάριος· Ἄκουσόν μου δέσποτα τῆς συμβουλίας, καὶ μηκέτι ὑποστρέψῃς πρὸς τὰ τῶν ἐχιδνῶν γεννήματα. Μετὰ

A Μετὰ γὰρ τὸ λίαν κολακεῦσαί σε, τὸ αἷμά σου πίονται μαχαίρᾳ σε θανατώσαντες. Καὶ περὶ τῆς εἰρήνης τῆς Καλαβρίας μὴ κοπιῶ, μηδὲ ἀξίου, οὐ γὰρ εὐδοκεῖ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης ἐν τούτῳ. Λέγει δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτου· Ὁρᾷς πάτερ ἅγιε, πόσας ὁ δεσπότης ψυχὰς ἠλευθέρωσεν; Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ ὅσιος· Οὐ ψυχὰς ἠλευθέρωσεν, ἀλλὰ σώματα. Λυσιτελεῖ δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ ἡ τῶν σωμάτων κάκωσις, ὅσοις τὸ ἐλευθεριάζειν πολλῶν κακῶν αἴτιον γίνεται. Ὥσπερ αἱ παρὰ τῶν ἰατρῶν τοῖς μαινομένοις συγκλείσεις τε καὶ λιμαγχονίαι. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα δοκοῦντα λυπηρὰ τῇ τῶν πολλῶν σωτηρίᾳ συνέβαλεν, οὐκ ἂν πρὸς τοῦ Θεοῦ συνεχωρήθησαν γίνεσθαι. Δεῖ δὲ ὅμως τοὺς δυναμένους βοηθεῖν τοῖς τοιούτοις, ὅσον ἐνδέχεται. Ταῦτα ὁ μητροπολίτης ἀκούσας, καὶ τῇ τε πατρὸς συμβουλίᾳ μὴ ὑπακούσας, τὸ προφητευθὲν αὐτῷ ἐπ᾽ αὐτὸν ἐτελέσθη. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος τὸ μὲν ἐκ τοῦ πολλοῦ τῆς ἀσκήσεως πόνου, τὸ δὲ ἐκ τῆς τῶν χρόνων ἱκανῆς περιόδου· περὶ γὰρ τὰ ἑξήκοντα ἔτη ὑπῆρχεν· ἀδυνατήσας λοιπὸν, καὶ μηκέτι ἰσχύων τὰς μακρὰς ὁδοὺς ἀκινδύνως πεζοπορεῖν, ἐκέχρητο ἵππῳ πρὸς θεραπείαν τῆς πολλῆς ἀτονίας· ἐν γὰρ τῷ πλείονι τῆς ὁδοῦ μέρει, λόγῳ τῆς περιεκτικῆς ἐγκρατείας ἐπισύρων αὐτὸν ἐπορεύετο. Τοῦτον τὸν ἵππον ἐν τῷ τὸν ὅσιον τυγχάνειν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὑποβληθείς B τις ὑπὸ τοῦ διαβόλου, κλέψας ἀνεχώρησεν. Κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν χειμῶνος αὐτῷ ἐπελθόντος, ἀποβὰς τοῦ ἵππου ἵστατο ὑπ᾽ ἑνὶ τῶν δένδρων ἐκδεχόμενος παρελθεῖν τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀέρος. Βροντὴ δὲ οὐρανόθεν ἐλθοῦσα ἐπάταξε τὸν ταλαίπωρον, καὶ τῷ ᾅδῃ παρέπεμψε, μὴ πεισθέντα τῷ λέγοντι· Ζημιοῦν ἄνδρα, οὐ καλόν. Καί· Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, ἀλλὰ κοπιάτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵν᾽ ἔχῃ μεταδοῦναι τῷ χρείαν ἔχοντι. Καὶ ὁ μὲν ἄθλιος ἐκεῖνος ἥμαρτεν ἀνομήσας διακενῆς· τινὲς δὲ τῇ ἐπαύριον τὴν ὁδὸν διερχόμενοι, καὶ τὸν ἵππον γνωρίσαντες ἐπὶ τοῦ τόπου νεμόμενον, πρὼς τὸ μοναστήριον διεσώσαντο, καὶ ἀπέδοντο τῷ δικαίῳ τὸ ἴδιον.

blanditias et honores tuum ebibent sanguinem, gladio te perimentes. De pace autem Calabriæ ne labores, nec preces effundas, hoc enim universorum Domino non placet. Tunc fratris metropolitæ filius, Vides, inquit, sancte Pater, quot animas Reverendissimus liberarit? Respondit sanctus : Non animas, sed corpora liberavit. Prodest autem pluribus et corporum afflictio, quibus libertas multorum malorum fit ansa, quemadmodum furentibus prodest, quod medici illos occludant et fame crucient. Quod si hæc, quæ molesta videntur, ad multorum salutem nihil conferrent, certe a Deo non permitterentur. Oportet tamen a potentibus auxilium eis impendi, quoad ejus fieri possit. Metropolita cum hæc audisset et consilio Patris non paruisset, vaticinium in se adimplevit. At sanctus pater noster Nilus tum nimio austerioris vitæ labore, tum ingravescente jam ætate, nam fere sexagesimum agebat annum, deficientibus viribus, non valebat amplius longis itineribus pedester se committere sine periculo : itaque utebatur equo ad subsidium magnæ imbecillitatis : nam majorem itineris partem studio servandæ continentiæ, qua virtutes continentur, equum trahens ipse ibat. Quem, dum sanctus Pater cum archiepiscopo sermonem conferret, suggerente diabolo, furatus est quidam et abiit. Cum vero, eunte illo, coortus esset turbo, ex equo descendens sub quadam arbore stabat, expectans serenitatem aeris, et fulgur e cœlo lapsum percussit miserum et orco transmisit, quod non audiverit dicentem : Damnum inferre justo non est bonum : et, Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti. Et ille quidem infelix peccavit, frustra operatus iniquitatem : postridie vero quidam illac transeuntes agnoverunt equum, qui ibi pascebatur, et in monasterium deduxerunt, Viroque justo, quod suum erat, reddiderunt.

D

A. DISCIPULO.

metropolitæ mortem prædicit. Ejus equum furatus fulmine percutitur :

E

70 Ἄλλοτε πάλιν τῶν στρατιωτῶν τις ὁρμήσας πρὸς τὸ τὸν ἵππον ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου συλῆσαι, καὶ περὶ δυσμὰς ἡλίου ἐλθὼν τῆς μονῆς ἐξ ἐναντίας, ὥστε καὶ ὀφθαλμοφανῶς αὐτὸ βλέπειν, περιέμενε τὴν νύκτα, ἵνα ἐν σκότει ποιήσῃ τὸ ἔργον τοῦ σκότους. Περιπατήσας δὲ πᾶσαν τὴν νύκτα ἐκείνην οὐδόλως ἴσχυσε τῇ μονῇ προσεγγίσαι, ἀλλὰ φάραγξι καὶ κρημνοῖς ἐντυχὼν ἀβάτοις, ἀρκούντως ἐταριχεύθη. Ἡμέρας δὲ γενομένης ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸ μοναστήριον εἶδεν· καὶ τῷ θαύματι σφόδρα C καταπλαγείς, εἰσῄει μετανοῶν, καὶ τὴν οἰκείαν ἐξομολογούμενος κακοβουλίαν. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπιδραμόντων τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν τῷ θέματι τῆς Καλαβρίας, καὶ πάντα ληϊζομένων, ὁ μὲν ὅσιος πατὴρ τὸ φρούριον καταλαβὼν σὺν τοῖς ἀδελφοῖς διεσώζετο· τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν ἰδιοῤῥύθμως προσκαρτερήσαντες τῷ μοναστηρίῳ ὑπὸ τῶν Σαῤῥακηνῶν ἐκρατήθησαν, καὶ ἐν Σικελίᾳ ἀπήχθησαν. Ἔκρινε γοῦν ὁ μακάριος μὴ παρεωραθῆναι τούτους, ἀλλ᾽ ὡς οἰκεῖα μέλη ζητηθῆναι, καὶ εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἀποκασταθῆναι. Ἐπισυνάξας γοῦν ἀπό τε σίτου καὶ οἴνου καὶ καρποῦ ἑτέρου μέχρι τῶν ἑκατὸν χρυσίνων, καὶ βορδόνιον, ὃ ἦν αὐτῷ δεδωκὼς Βασίλειος ὁ στρατηγὸς Καλαβρίας, καὶ δοὺς αὐτά τινι τῶν ἀδελφῶν λίαν δοκιμωτάτῳ, ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν Πανόρμῳ, γράψας ἐπιστολὴν πρὸς τὸν νοτάριον τοῦ ἐκεῖσε φυλάρχου χριστιανώτατον καὶ φιλευσεβῆ τυγχάνοντα.

70 Alio quoque tempore miles quidam profectus est animo furandi equum e monasterio, et cum sol fere jam occideret et ille e regione monasterii staret, illudque oculis prospiceret, noctem expectans *, ut nocturno tempore tenebrarum opus efficeret. Cum vero tota illa nocte perambulasset, numquam potuit monasterio propinquare, sed incidens in prærupta et rupes inaccessas, satis pœnarum et laboris passus est : ubi vero illuxit, monasterium ante se vidit. Itaque vehementer obstupefactus miraculo, adiit pœnitentiam agens et palam enuntians sui consilii pravitatem. Per illud tempus impiorum Agarenorum incursione devastante Calabriam et omnia deprædante, sanctus pater Nilus in arcem se contulit cum fratribus, ibique tuto morabatur : tres vero segregati ab illis manserunt in monasterio, captique sunt a Sarracenis et abducti in Siciliam. Quos tamen beatus Pater non negligendos existimavit, sed requirendos ut propria membra et suo loco restituendos. Collectos igitur ex frumento, vino et aliis frugibus nummos aureos usque ad centum dedit cuidam fratri probatissimæ fidei cum jumento, quod acceperat a Basilio Calabriæ stratego, misitque Panormum cum epistola ad notarium dynastæ ibi morantis Christianissimum et maxime pium.

alius mire a furto prohibetur. S. Nilus captivos a Sarracenis fratres

* leqe exspectabat

F

71 Ὅστις νοτάριος, ὑποδείξας τῷ λεγομένῳ Ἀμηρᾷ τὰ παρὰ τοῦ ὁσίου σταλέντα, ἑρμηνεύσας δὲ αὐτῷ καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἐπιστολὴν, κατεπλάγη ἐπὶ τῇ σοφίᾳ τε καὶ συνέσει τοῦ μακαριωτάτου, ἐπιγνοὺς αὐτὸν φίλον τοῦ Θεοῦ ὄντα, καὶ ἀνάπλεων πάσης ἀγαθωσύνης. Ἐπειδὴ τοίνυν οἶδεν ἀρετὴ αἰδεῖσθαι καὶ παρὰ πολεμίοις, ἀγαγὼν τοὺς μοναχοὺς καὶ φιλοφρονησάμενος πρεπόντως, κατα-

71 Is vero legit epistolam dynastæ, quem vocant Amiram d, et cum interpretationem quoque addidisset admirabilis epistolæ, obstupuit ille beatissimi Viri sapientiam et prudentiam, agnovit enim illum Dei amicum et omnis probitatis plenum. Quoniam igitur virtus etiam apud ipsos hostes venerationi est, produxit monachos et honorifice tractavit : jumentum

cum donis liberos recipit : rursusque aureos oblatos

d

A. DISCIPULO.

A tum tamen retinuit ad rei memoriam, de qua posset gloriari, dimisitque eos cum pecunia, insuper largitus multas cervinas pelles, addensque epistolam ejusmodi ad Patrem. Quod monachi tui male habiti fuerint, erratum est tuum, cum tu mihi ab initio non innotueris : quod si fecisses, ego tibi meam tesseram misissem, quam si foris appendisses in platea, nulla tibi fuisset necessitas recedendi e tuo monasterio, aut quamvis minimam pati turbationem. Quod si etiam non dedignareris ad me venire, posses libere in provincia mihi subjecta habitare, multoque apud nos honore et veneratione fruereris. His auditis, beatus Nilus Dei providentiam de se admiratus problema Sampsonis commemoravit. Revera nunc de comedente exivit cibus et ab inhumano humanitas. Addidit etiam ad Sarraceni promissa illud, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. At vero prudentissimus menteque acerrima præditus Basilius strategus, tanta fide et amore affectus erga Patrem, quanta Centurio prosequebatur Salvatorem, obtulit illi usque ad quingentos nummos aureos, jurans dicensque : Hæc ego injuste non possideo, sed meo sum adeptus gladio. Nam quando obtinuimus Cretam cum beatissimæ memoriæ Nicephoro e, tunc temporis nondum ad imperium evecto, apud quemdam presbyterum invenimus B ipsum verum Præcursoris operimentum, e pilis cameli confectum et circa cervicem cruentatum. Quod ille beatæ memoriæ sibi sumens, totum aurum mihi concessit. Inde igitur cum hæc mihi sint, accipe propter Dominum, et pro me ora.

admittere renuit et honores caute fugit.

72 Ceterum terrenorum revera contemptor sanctus pater noster Nilus ne respicere quidem illa dignum arbitratus, respondit, quasi mortem timens, in hunc modum. Vis, ut ob hæc stercora insidietur mihi quispiam et interficiat et amicum tu perdas? Et ille : Sine me Sanctuarium ornare pretiosis velamentis. Et magnus Pater ad eum : Vade et illa cathedrali ecclesiæ oppidi, ubi asservabuntur, nec erit, qui inde illa furetur. Et ille : Permitte, inquit, ut oratorium construam maximum et pulcherrimum : neque enim æquo animo fero videns illud e luto factum. Et Pater : Jam, inquit, nec me videre poteris, quoniam de luto compactus sum. De oratorio vero laborem noli suscipere, futurum quippe est, ut illud impii Agareni demoliantur : quin et universa Calabria manibus illorum trade- C tur. Hoc videns beatus pater noster Nilus præsago suo oculo, volensque iræ Dei cedere, noluit abire in Orientis partes, veritus opinionem, quam apud Orientales habebat (nam et ad ipsos etiam Dei amantes nostros imperatores f de virtute ejus fama pervenerat) fugiensque honorem, in quo apud illos fuisset : sed maluit degere inter Latinos, quippe ut illis ignotus et nequaquam apud eos in honore habitus. Verum quo majore ipse studio devitabat honores, eo celebrior et ornatior cœlesti favore fiebat et ab omnibus tamquam unus e numero Apostolorum suscipiebatur et reverentia illi pariter exhibebatur. Nam cum venisset Capuam, ut retroacta omittam, quia permulta sunt, acceptusque esset honorifice a Pandulfo g tunc temporis principe et nobilibus viris, ita ut de eo in episcopum sibi eligendo cepissent consilium, quod etiam successisset, nisi princeps morte præventus esset : tunc vocato illi ad sese S. Benedicti præposito montis Cassini (sanctissimus hic erat Haligernus h) injunxerunt, ut beato Viro concederet monasterium, quodcumque ipse vellet, e monasteriolis sancti patris nostri Benedicti.

σχὼν τε δι᾽ ὑπόμνησιν καὶ καύχημα τὸ βορδόνιον, ἀπέλυσεν αὐτοὺς σὺν τοῖς χαρίοις· προσθεὶς καὶ ἱκανὰ δέρματα ἐλάφων, καὶ μηνύσας τῷ πατρὶ τοιάδε· Σὸν τὸ πταῖσμα ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ κολασθῆναι τοὺς σοὺς μοναχούς, ἐπειδὴ οὐκ ἐγνώρισάς μοι ἐν πρώτοις σαυτόν· εἰ γὰρ τοῦτο ἐγίνετο ἀπέστελλον ἄν σοι τὸ σημεῖον τὸ ἐμόν, ὅπερ εἰ ἐκρέμνας ἔξω ἐν τῇ πλατείᾳ, οὐκ εἶχες ἀνάγκην οὐδεμίαν τοῦ σαλευθῆναι ἀπὸ τῆς μονῆς σου, οὐδὲ πωσῶς ταραχθῆναι· Εἰ δὲ καὶ ἠξίους πρός με παραγενέθαι, εἶχες ἂν ἐξουσίαν ἐν πάσῃ μου τῇ περιχώρῳ κατασκηνῶσαι, καὶ πολλῆς ἀπήλαυες τῆς παρ᾽ ἡμῶν τιμῆς τε καὶ εὐλαβείας. Ταῦτα ἀκούσας ὁ θεσπέσιος Νεῖλος, καὶ θαυμάσας τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, τὸ τοῦ Σαμψὼν ἐφθέγξατο πρόβλημα· Ὅτι ὄντως νῦν ἀπὸ ἐσθίοντος ἐξῆλθε βρῶσις, καὶ ἀπὸ μισανθρώπου φιλανθρωπία· προσθεὶς καὶ τοῦτο πρὸς τὰς τοῦ ἀμηρᾶ ἐπαγγελίας· Ὅτι ταῦτα πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι. Ὁ δὲ συνετώτατος καὶ ἐσκεμμένος τῷ νοῒ Βασίλειος ὁ στρατηγός, ὃς τοσαύτην πίστιν καὶ ἀγάπην ἔδειξε πρὸς τὸν πατέρα, ὅσην ἡ ἑκατόνταρχος πρὸς τὸν Σωτῆρα· προσήνεγκεν αὐτῷ μέχρι τῶν πεντακοσίων χρυσίνων, ὀμνύων καὶ λέγων, Ὅτι οὐκ εἰσί μου ταῦτα ἐξ ἀδικίας, ἀλλ ἀπὸ τοῦ ἐμοῦ σπαθίου. Ἡνίκα γὰρ ἐκρατήσαμεν τῆς Κρήτης μετὰ τοῦ μακαριωτάτου Νικηφόρου ἀκμὴν οὐκ ὄντος βασιλέως, εὑρήκαμεν παρά τινι E πρεσβυτέρῳ ἐπ᾽ ἀληθείας τὸ ἔνδυμα τοῦ Προδρόμου, ἐκ τριχῶν καμήλου τυγχάνον, καὶ περὶ τὸν τράχηλον ἡμαγμένον· ὅπερ λαβὼν ὁ μακάριος ἐκεῖνος, ἅπαν τὸ χρυσίον ἐμοὶ παρεχώρησεν. Ἐξ αὐτῶν οὖν τυγχάνοντα ταῦτα δέξαι διὰ τὸν Κύριον, καὶ εὖξαί μοι.

72 Ὁ δὲ ὄντως ὑπερόπτης τῶν ἐπιγείων πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος μὴ καταδεχόμενος πρὸς αὐτὰ ἐπιβλέψαι, λέγει πρὸς αὐτόν, ὡς ἐν προφάσει δῆθεν τοῦ φοβεῖσθαι τὸν θάνατον· Θέλεις, ἵνα διὰ τὰ σκύβαλα ταῦτα ἐνεδρεύσας τις ἀποκτείνῃ με, καὶ ἀπολέσῃς τὸν φίλον σου; Ὁ δὲ πάλιν εἶπεν· Ἄφες με ἀμφιάσαι τὸ θυσιαστήριον ἐνδύμασι πολυτίμοις. Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας· Ἀπελθὼν βάλε αὐτὰ ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ κάστρου, ὅπου φυλάττονται, ἐπεὶ ἐκεῖθεν οὐ κλέπτονται. Καὶ ἔασόν με φησὶν οἰκοδομῆσαι τὸ εὐκτήριον μέγιστον καὶ τερπνότατον· οὐ γὰρ ἀνέχομαι πήλινον θεωρεῖν αὐτό. Καὶ ὁ πατήρ, Ὥρα σοι φησὶ μηδὲ ἐμὲ ἀνέχεσθαι θεωρεῖν, ὅτι ἐκ πηλοῦ τὴν ὑπόστασιν κέκτημαι. Περὶ δὲ τοῦ εὐκτηρίου μηδὲν κοπιάσῃς, ὑπὸ γὰρ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἀφανισθήσεται· καὶ πᾶσα δὲ ἡ Καλαβρία ταῖς χερσὶν αὐτῶν παραδοθήσεται. Τοῦτο δὴ γνοὺς ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος τῷ προορατικῷ αὐτοῦ ὄμματι, καὶ βουληθεὶς τόπον δοῦναι F τῇ ὀργῇ τῇ θεϊκῇ, οὐκ εὐδόκησεν ἀπελθεῖν πρὸς τὰ ἑῷα μέρη, τὴν ὑπόληψιν ὑφορώμενος τὴν περὶ αὐτοῦ τῶν ἐκεῖσε· καὶ μέχρι γὰρ αὐτῶν τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων ἡ ἐνάρετος αὐτοῦ φήμη διῆλθε· καὶ τὴν τιμὴν τὴν παρ᾽ αὐτῶν ἀποφεύγων· ἐξελέξατο δὲ τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἀναστροφήν, ὡς ἄγνωστος ὢν παρ᾽ αὐτοῖς, καὶ μηδαμῶς παρ᾽ αὐτῶν τιμώμενος. Ὅσον δὲ αὐτὸς τὴν τῶν ανθρώπων δοξαν ἀποδιδράσκειν ἐσπούδαζεν, τοσοῦτον ἡ οὐράνιος εὔκλεια αὐτὸν περιέστελεν· καὶ πάντες ὡς ἕνα τῶν ἀποστόλων αὐτὸν ὑπεδέχοντο, καὶ τὸ σέβας ὁμοίως ἀπένεμον. Ἐλθὼν γὰρ ἐν Καπούῃ, ἵνα τὰ ὄπισθεν ἐάσω διὰ τὸ πλῆθος, καὶ τιμῆς μεγίστης τυχὼν παρά τε τοῦ πρίγκιπος Πανδόλφου καὶ τῶν ἀρχόντων, ὥστε βουλεύσασθαι αὐτοὺς ἐπίσκοπον αὐτὸν ἑαυτοῖς καταστῆσαι· καὶ προεχώρησεν ἄν, εἰ μὴ ὁ θάνατος τὸν πρίγκιπα περιέκοψεν. Τότε δὴ καλέσαντες τὸν τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου ἡγούμενον τοῦ ὄρους Κασσίνου· Ἀλιγέρνος οὗτος ἦν ὁ ὁσιώτατος· παρήγγειλαν αὐτῷ τοῦ δοῦναι τῷ μακαρίτῃ μοναστήριον, οἷον ἂν θέλῃ ἐκ τῶν ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Βενεδίκτου μετοχίων.

ANNO-

A D

A. DISCIPULO.

ANNOTATA.

a *Sirleti versio habet* puella monacha : μοναχὴ *per* solam *tantum expressit Caryophilus; non recte, ut videtur; quippe quod hic* monacham *seu* solitariam *significat.*

b *Sirletus* ἀρχιερατεύοντος *interpretatur* archiepiscopo, *sed perperam; etenim vox Græca passim pro primariis in sacerdotali Ordine et episcopis sumitur, superiusque evidens est, tum temporis archiepiscopalem nondum fuisse sedem Rossanensem. Videri possunt, quæ circa hæc observavi ad Acta SS. Cypriani et Justinæ Comment. prævii* § 6 *num.* 76.

c *Diversa est hic versio apud Martenium, ubi sic legitur:* Blatton quandoque ab Africa revertens cum multis captivis, propterea quod ad tempus Sarracenorum rex illi adversatus fuerat, excusatione eo quod ejus soror illi nupserat; quod nequaquam verum erat, applicuitque ad littora Rossani etc. *At hæc neque textum Græcum exprimunt, neque sensum reddunt, qui intelligi possit.* Vlatto *porro is sive* Blatto, *sedis in Calabria archipræsul fuit; sed cujus? An Cusentinæ, an Rhegiensis, an S. Severinæ? Nulla apud Ughellum in ecclesiarum illarum serie est ejus mentio : verum aliunde nihil obest, quominus illi alterive Catalogo sub finem* x *seculi, ad quem vacui satis sunt, inseratur.*

d Amira *non videtur proprium viri nomen, sed muneris esse. Ortum habet ab* Amir, *quod Arabibus* Dominum *significat, a quibus ad Sarracenos et Turcas transiit, apud quos urbium provinciarumque præfecti sic appellati fuerunt. Hinc Anastasius Bibliothecarius ad Synod.* 8 *Actione* I. Hamiram Græci vocant principem Sarracenorum. Interpretatur autem, ut ferunt, lingua eorum Præpositus.

e *De Nicephoro Phoca viro fortissimo, qui per plures victorias ad imperii solium sibi viam fecit, hic agitur.*

B *Expeditionem ejus contra Cretam a Sarracenis occupatam, habes narratam a Cedreno ad annum mundi* 6468, E *hujusque ad annum Christi* 961 *in Annalibus suis meminit Baronius.*

f *Imperarunt una in Oriente ab anno* 976 *usque* 1025 *Basilius et Constantinus fratres, de quibus hic sermo est.*

g *Pandulfus is obiit anno* 981, *circa quem proinde hæc contigerunt. Irruptio autem Sarracenorum, de qua paulo supra, anno* 986 *figitur, ad quem in Chronico Lupus Protospata;* Comprehenderunt Sarraceni sanctam Chiriachi civitatem et dissipaverunt Calabriam totam.

h *Haligerno seu Aligerno, ut venerabili, locum dedit Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti Seculo* 5 *Parte* I *pag.* 645 *et seqq., ubi etiam non pauca ex Vita* S. Nili *huc spectantia habes excerpta. Initia abbatiæ Aligerni anno* 949, *obitum vero* 986 *affigit Mabillonius.*

CAPUT XI.

Ad monasterium Casinense, Sarracenorum incursiones declinans, profectus festive ab abbate Aligerno excipitur, monachosque ibidem animæ et corporis infirmitatibus liberat et piis doctisque exhortationibus imbuit.

Πορευθεὶς δὲ ὁ ὅσιος πατὴρ πρὸς τὸ θεάσασθαι τὸ λεχθὲν περίδοξον μοναστήριον, ὑπήντησεν αὐτῷ ἅπαν τὸ
C πλῆθος τῶν μοναχῶν ἕως τῶν θεμελίων τοῦ ὄρους, οἵ τε ἱερεῖς αὐτῶν καὶ διάκονοι, τὰς ἱερὰς στολὰς ὡς ἐν ἑορτῇ περιβεβλημένοι, κηροὺς τε καὶ θυμιατήρια μετὰ χεῖρας φέροντες οὕτω τὸν μακάριον εἰς τὸ μοναστήριον ἀνήγαγον· οὐδὲν ἄλλο δοκοῦντες ἀκούειν καὶ βλέπειν, ἢ ὅτι ὁ μέγας Ἀντώνιος ἀπὸ Ἀλεξανδρείας πρὸς αὐτοὺς παρεγένετο, ἢ ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη ὁ μέγας Βενέδικτος, ὁ θεῖος νομοθέτης αὐτῶν καὶ διδάσκαλος. Καί γε ὀρθῶς ἐλογίζοντο, καὶ τοῦ σκοποῦ οὐ διήμαρτον. Ἅπαντες γὰρ αὐτῶν οἵ τε σωματικοῖς, οἵ τε ψυχικοῖς συνεχόμενοι πάθεσιν ἐθεραπεύθησαν, καὶ πάντες τὰ πρόσφορα παρ᾽ αὐτοῦ ἐκομίζοντο· οἱ ἐν λόγῳ τὴν διδασκαλίαν, οἱ ἐν ἔργῳ τὴν ποδηγίαν, οἱ ἐν ἁμαρτίαις τὴν διόρθωσιν, οἱ ἐν ἀρεταῖς τὴν παράκλησιν, οἱ ἐν ὑγείᾳ τὴν ἐγκράτειαν, οἱ ἐν ἀρρωστίᾳ τὴν ἴασιν. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, ὥσπερ ποτὲ τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ μάννα ἑκάστῳ πρὸς τὴν κρᾶσιν καὶ τὴν ὄρεξιν μετεβάλλετο, διὸ καὶ οὐκ ἦν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν ὁ ἀσθενῶν, οὕτω κἀν τούτοις ὁ θαυμαστὸς διεγίγνετο. Ἀποθεραπεύσας· τοίνυν αὐτοὺς τῇ θεοπεμπεῖ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ πληρώσας εὐφροσύνης πνευματικῆς πάνυ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγασθεὶς ἐπὶ τῇ εὐταξίᾳ καὶ πεπαιδευμένῃ καταστάσει αὐτῶν, καὶ θαυμάσας τὰ αὐτῶν ὑπὲρ τὰ ἡμῶν, προεπέμπετο πάλιν ὑπό τε τοῦ ἀββᾶ καὶ τῶν ἐν ἐξοχῇ ἀδελφῶν εἰς τὸ μοναστήριον, ὅπου ἔδει σὺν τοῖς τέκνοις αὐτοῦ καθεσθῆναι. Ὁ ἀρχιστράτηγος δὲ τοῦτο ἦν τὸ καλούμενον Βαλλελούκιον. Παρεκάλεσαν δὲ αὐτὸν ὅ τε

Cum vero profectus esset sanctus Pater ad visendum inclytum illud monasterium, processit illi obviam usque ad radices montis tota monachorum caterva, sacerdotibus et diaconis eorum sacro habitu indutis, ut fit diebus festis, cereos et thuribula manu ferentibus : et hujusmodi pompa beatum Virum ad monasterium deduxerunt, nihil aliud se putantes audire et videre, quam advenientem Alexandria magnum Antonium, vel excitatum a mortuis magnum patrem Benedictum, sacrum legislatorem et magistrum eorum. Et sane recte judicabant, nec fefellit eos opinio. Nam quoquot inter ipsos aut corporis, aut animi morbo laborabant, omnes curati sunt et congruentia omnes accipiebant ab eo : studiosi doctrinam, actuosi ducatum, peccatores emendationem, virtute præditi adhortationem, incolumes continentiam, ægrotantes medelam, atque, ut uno verbo dicam, sicut olim manna Israelitis ad corporis cujusque habitudinem et appetitum transmutabatur, quapropter in eorum tribubus non erat infirmus, ita his etiam Vir admirabilis se accommodabat Itaque illis a Deo missa sua præsentia perfecte sanatis, spiritalique lætitia repletis, cum et ipse vicissim admiratus esset egregiam illorum disciplinam et bene ordinatam vivendi normam, collaudassetque instituta eorum plusquam nostra, deducebatur rursus ab abbate præcipuisque fratribus ad monasterium, in quo cum suis filiis ipse commoraturus erat. Sancti

F *Cum honore a Casinensibus exceptus medelam præstat infirmis :*

A. DISCIPULO. *a*

A Sancti Michaelis *a* id erat, nomine Vallelucium. Tum præpositus et fratres rogarunt, ut una cum suis fratribus universis ascenderet in maximum monasterium et Græco sermone Officium caneret in ecclesia eorum, ut fiat, inquit, Deus omnia in omnibus. De quo etiam Propheta vaticinatus erat, Leo et bos simul pascentur et catuli eorum simul erunt.

ἡγούμενος καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ σὺν πάσῃ τῇ ὑπ' αὐτὸν D ἀδελφότητι ἐλθεῖν ἐν τῷ μεγίστῳ μοναστηρίῳ, καὶ τῇ ἑλλάδι φωνῇ ἐν τῇ αὐτῶν ἐκκλησίᾳ τὸν κανόνα πληρῶσαι, ἵνα γένηται φησὶν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν· ὅπερ καὶ ὁ προφήτης προανκφωνῶν ἔλεγεν· Ὅτι λέων καὶ βοῦς ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ ἅμα τὰ παιδία αὐτῶν ἔσονται.

Cœnobium Vallelucium cum suis inhabitandum accipit: monachos Casinenses piis monitis

74 At venerabilis Nilus primo quidem abnuere præ humilitate, dicens: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena, qui nunc humiles sumus in universa terra propter peccata nostra? Ut simul tamen consolatio susciperetur per eam, quæ communis est, fidem et magnum Christi nomen glorificaretur, tandem assensus est, et compositis hymnis de fructu labiorum suorum in sanctum patrem nostrum Benedictum, quibus cuncta vitæ ejus admiranda opera comprehendebantur *b* et convocatis universis fratribus, erant autem supra sexaginta, in monasterium Cassini ascendit et pernoctavit egregie modulando, habebat enim apud se fratres acris ingenii, apte legentes et canentes, quos ad B utrumque ipse satis instruxerat. Peracto Officio, convenerunt ad ipsum omnes monachi, abbate suo permittente, nam ad hoc usque disciplinam servant: et admirantes fulgorem spiritus de vultu ejus emicantem, cupiebant verba quoque audire de ore ejus. Exinde illi quæsita hujusmodi continuata serie proponebant. Dicito nobis, Pater sancte, quod est opus monachi et quomodo misericordiam consequemur? Aperiens autem beatus Pater os suum, Latine dixit: Monachus est angelus, opus autem ejus est misericordia, pax, sacrificium laudis. Nam quemadmodum sancti angeli Deo quidem perpetuum offerunt sacrificium laudis, inter se vero mutua charitatis pace conjuncti sunt et miserantur homines, opemque illis ferunt quasi minoribus fratribus, ita et verus monachus debet in minores et advenas fratres esse misericors, amare æquales in pace, proficientibus non invidere, fidemque minime fictam et spem habere in Deum et in spiritalem patrem. Hæc tria qui possidet, vitam agit in terris angelicam: contraria qui habet, hoc est incredulitatem, odium et inhumanitatem, omnium malorum fit habitaculum et plane in dæmonem transit.

74 Ὁ δὲ θεσπέσιος Νεῖλος τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἐπείνευσεν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης λέγων· Πῶς ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτριάς οἱ σήμερον ταπεινοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὑπάρχοντες; Ὅμως διὰ τὸ συμπαρακληθῆναι ἐν τῇ ἀλλήλων πίστει, καὶ τὸ μέγα ὄναμα τοῦ Χριστοῦ δοξασθῆναι, κατεδέξατο αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ τυπώσας ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτοῦ ὑμνῳδίαν πρὸς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Βενέδικτον, περιέχουσαν πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τεράστια γεγραμμένα· παραλαβὼν τε πάντας τοὺς ἀδελφούς, ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ὄντας, ἀνῆλθεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ Κασσίνου, καὶ τὴν ἀγρυπνίαν ἐτέλεσε παναρμονίως. Εἶχε γὰρ ἀδελφοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνετούς, καὶ ἱκανοὺς ἔν τε ἀναγνώσει καὶ ψαλμῳδίᾳ, οὓς αὐτὸς κατ' ἀμφότερα ἐξεπαίδευσεν. Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανόνος συνῆλθον πρὸς αὐτὸν ἅπαντες οἱ μοναχοὶ μετὰ παραθέσεως τοῦ E ἀββᾶ αὐτῶν· καὶ γὰρ μέχρι τούτου τὴν εὐταξίαν φυλάττουσι· καὶ θαυμάζοντες ἐπὶ τῇ αἴγλῃ τοῦ πνεύματος τῇ ἐκπεμπομένῃ ἀπὸ τῆς ἰδέας αὐτοῦ, ἐγλίχοντο καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐνωτίζεσθαι. Διὸ καὶ προβλήματα συνεχῆ προσῆγον αὐτῷ λέγοντες. Εἰπὲ ἡμῖν ἅγιε πάτερ, τί ἐστι τὸ ἔργον τοῦ μοναχοῦ, καὶ πῶς εὕρωμεν ἔλεος; Ὁ δὲ μακάριος ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ τῇ ῥωμαικῇ γλώσσῃ ἔφη· Μοναχός ἐστιν ἄγγελος· τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ ἐστιν ἔλεος, εἰρήνη, θυσία αἰνέσεως. Ὥσπερ γὰρ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι τῷ μὲν Θεῷ ἀδιαλείπτως θυσίαν αἰνέσεως προσφέρουσιν, ἐν ἀλλήλοις δὲ εἰρήνην ἀγαπητικῶς κέκτηνται, ἐλεοῦσι δὲ καὶ ἀντιλαμβάνονται τῶν ἀνθρώπων ὡς μικροτέρων ἀδελφῶν, οὕτω δεῖ καὶ τὸν ἀληθῆ μοναχὸν ἔλεος μὲν ἐπιδείκνυσθαι πρὸς τοὺς ἐλαχιστοτέρους καὶ ξένους τῶν ἀδελφῶν, ἀγαπᾶν δὲ ἐν εἰρήνῃ τοὺς ἰσοτίμους, τοῖς δὲ προκόπτουσι μὴ φθονεῖν· πίστιν δὲ ἄδολον καὶ ἐλπίδα ἔχειν πρός τε τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἐν πνεύματι πατέρα. Ὁ κεκτημένος τὰ τρία ταῦτα ἀγγελικὸν βίον ἐπὶ γῆς διάγει· Ὁ δὲ τἀναντία, τουτέστιν ἀπιστίαν, καὶ μῖσος, καὶ ἀσπλαγχνίαν, παντὸς κακοῦ καταγώγιον γίνεται, καὶ δαίμων προφανῶς ἀναδείκνυται.

F

sacraque doctrina

C

75 Nam ubi quis monachi habitum induerit, non amplius in eo est, ut sit homo, sed duorum alterum, aut angelus, aut dæmon videbitur. De vobis autem, fratres, confido meliora et viciniora saluti. Hæc et alia, quæ scriptis mandare nimium esset, cum Vir sanctus disseruisset, compuncti sunt corde. Respondens autem quidam ex iis: Cur, inquit, dictum a Davide est: Cum sancto sanctus eris et cum electo electus eris et cum perverso perverteris? Et magnus Pater: Hoc dixit Propheta cum Deo loquens, non cum homine: nam quod sequitur, Deo convenit, non homini: Quoniam tu populum humilem salvum facies et oculos superborum humiliabis. Audiverat enim David dicentem Deum: Vivo ego Dominus, si recte mecum ambulaveris, et ego recte ambulabo tecum. Et rursus scriptum est ad obliquos (perinde enim est ac dicere perversos) Obliquas vias mittet Dominus et non homo. Ceterum hominibus præceptum est, ut inimicos diligant; benefaciant iis, qui oderunt eos et malum pro malo non reddant. Deinde interrogavit alius; Quid sibi velint illa Habacuc prophetæ verba: Requiescam in die tribulationis meæ, ut ascendam ad populum peregrinationis meæ. Respondit Vir sanctus. Cum Apo-

75 Ἀφ' οὗ γάρ τις μονάσῃ, οὐκέτι διαμένει τοῦ εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐκ τῶν δύο ἕν, ἢ ἄγγελος, ἢ δαίμων φανήσεται. Πέπεισμαι δὲ περὶ ὑμῶν ἀδελφοὶ τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας. Ταῦτα καὶ ἕτερα ὑπὲρ συγγραφὴν διαγορεύσαντος τοῦ ἁγίου, κατενύγησαν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· καὶ ἀποκριθείς τις ἐξ αὐτῶν εἶπε· Διατί λέγει ὁ Δαβίδ· Μετὰ ὁσίου ὅσιος ἔσῃ, καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις; Λέγει αὐτῷ ὁ μέγας· Τοῦτο πρὸς τὸν Θεὸν ἐλάλησεν ὁ προφήτης, οὐ πρὸς ἄνθρωπον, καὶ γὰρ Θεῷ πρέπει τὸ ἀκόλουθον, οὐκ ἀνθρώπῳ, τό· Ὅτι σὺ λαὸν ταπεινὸν σώσεις, καὶ ὀφθαλμοὺς ὑπερηφάνων ταπεινώσεις. Ἤκουσε γὰρ ὁ Δαβὶδ τοῦ Θεοῦ λέγοντος· Ὅτι, ζῶ ἐγὼ Κύριος, ἐὰν ὀρθῶς πορεύσῃ μετ' ἐμοῦ, ὀρθῶς πορεύσομαι κἀγὼ μετὰ σοῦ. Καὶ πάλιν γέγραπται πρὸς τοὺς σκολιούς, ταυτὸν δέ ἐστι καὶ ὁ στρεβλός· Σκολιὰς ὁδοὺς ἀποστελεῖ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Ἀνθρώποις δὲ νενομοθέτηται τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθρούς, τὸ καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσι, καὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινὶ μὴ ἀποδοῦναι. Πάλιν ἠρώτησεν ἕτερος· Τί ἐστιν ὃ λέγει Ἀββακοὺμ ὁ προφήτης· Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου, τοῦ ἀναβῆναί με εἰς λαὸν παροικίας μου; Ὁ δὲ ὅσιος ἀπεκρίθη· Τοῦ ἀποστόλου λέγοντος, Ὅτι ταῦτα πάντα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς τὴν ἡμῶν νουθεσίαν· ἐγὼ πᾶσαν τὴν Γραφὴν

A Γραφὴν εἰς ἐμαυτὸν ἑρμηνῶ. Τὸν γὰρ Ἀδὰμ ἀκούων, καὶ τὸν Κάϊν, καὶ τὸν Λάμεχ, καὶ πάντας τοὺς τῷ Θεῷ ἐπταικότας, ἐνθυμοῦμαι, ὅτι κἀγώ εἰμι ὁ τοιοῦτος, καὶ οὐχὶ ἄλλος. Τοῦτο τοίνυν τὸ ῥητὸν τοῦ προφήτου ἀνθρώπῳ πρέπει συνετῷ, καθημένῳ κάτω εἰς τὴν ὕλην τοῦ κόσμου, λογιζομένῳ τε καθ' ἑαυτὸν καὶ λέγοντι· Ἕως πότε προσεύχομαι, καὶ ἃ λέγω οὐ νοῶ; Τότε ἐπάγει λέγων· Ἐφυλαξάμην, τουτέστιν ἐσκόπησα καὶ ἐσκεψάμην τὴν προσευχὴν τῶν χειλέων μου· εὔχομαι δὲ, Ὅτι εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακὰ, πείσομαι τόδε καὶ τόδε. Καὶ, κρῖνόν με Κύριε κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου, καὶ, κατὰ τὴν ἀκακίαν μου ὁ Θεός· καὶ ὅτι ἐμφανῶς ὁ Θεὸς ἥξει, καὶ οὐ παρασιωπήσεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ φλογιεῖ κύκλῳ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ.

stolus dicat, Hæc autem omnia in figura contingebant D illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram: ego totam Scripturam in me ipsum interpretor. *A. DISCIPULO.* Audiens quippe Adam et Cain et Lamech et omnes, qui peccando Deum offenderunt, existimo illum me esse et non alium. Hoc igitur Prophetæ dictum viro cordato congruit, sedenti in his inferioribus, in seculi fæce, secumque cogitanti, ac dicenti: Quousque Deum oro, nec intelligo, quæ loquor? Tumque infert: Observavi et conturbatum est cor meum, hoc est, consideravi et meditatus sum orationem labiorum meorum. Oro autem hoc pacto: Si reddidi retribuentibus mihi mala, hæc et hæc patiar: et, Judica me, Domine, secundum justitiam meam et secundum innocentiam meam, Deus; et, Deus manifeste veniet et non silebit, ignis in conspectu ejus exardescet et inflammabit in circuitu inimicos ejus.

76 Ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια τούτοις ἐννοήσας ἐξερχόμενά μου τῶν χειλέων, κατανοήσας δὲ ἐμαυτὸν τὰ ἐναντία πράττοντα τούτων, ἐφοβήθη μου ἡ καρδία, καὶ ἐτρόμαξαν τὰ ὀστᾶ μου, ἡ δὲ ἰσχὺς τῶν γονάτων μου ὑποκάτω μου ἐταράχθη, ὥστε στῆναι μὴ δύνασθαι. Ἐν ταύτῃ B τοίνυν τῇ τῆς θλίψεώς μου ἡμέρᾳ οὐκ ἄλλως ἔγνων ἀναπαῆναι καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦ τρόμου τε καὶ τοῦ φόβου, εἰμὴ ἐν τῷ ἀναβῆναί με ἔνθα ὁ λαὸς τῆς ξενιτείας μου· ὅπου εἰσὶ πάντες ξένοι καὶ παρεπίδημοι, καὶ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἔχοντες· οἱ μηδὲν ἔχοντες ἴδιον, καὶ πάντα κατέχοντες· διότι ἡ συκῆ μου, καὶ ἡ ἐλαία μου, καὶ ἡ ἄμπελος, καὶ τὰ κτήνη μου οὐδέν με ὠφελήσουσιν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, οὐδὲ μετὰ θάνατόν μοι καρποφορήσουσιν. Εἰ δὲ ποιήσω ὃ ἐβουλευσάμην, ἀγαλλιάσομαι τότε ἐν τῷ Κυρίῳ, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρί μου. Τούτου δὲ οὕτως ἑρμηνευθέντος κατὰ τὴν τοῦ ἠθικοῦ τροπολογίαν, λέγει πρὸς τὸν ὅσιον ἄλλος· Ἰδοὺ τίμιε πάτερ, ἀποστέλλομαι παρὰ τοῦ ἀββᾶ εἰς διακονίαν, ἐξ ἧς οὐ μικρὰν βλάβην ὑπομένω· ὁ δὲ κανὼν παραγγέλλει ὑπακοὴν ἀδιάκριτον ἔχειν. Τί οὖν προτιμῆσαι τῶν ἀμφοτέρων οὐκ οἶδα. Ὁ δὲ πατὴρ ἔφη· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Τοίνυν ἡμεῖς πάντα τὰ τῆς καρδίας ὑμῶν τῷ ἀββᾷ ἐξομολογησάμενοι, τῷ κρίματι αὐτοῦ τὸ πᾶν καταλείψομεν. Πάλιν οὖν ἕτερος εἶπεν· Ἐὰν ἅπαξ τοῦ ἔτους συγκαταβῶ τῷ σώματί μου καὶ κρεωφαγήσω, μή τίποτε ἐστίν; Ὁ ὅσιος ἀπεκρίθη· Καὶ εἰ πάντα τὸν χρόνον ὑγιαίνων, ἐν μιᾷ ὥρᾳ κρημνισθεὶς κατεάξῃς τὸ σκέλος, C τί κακόν ἐστιν; Ταῦτα καὶ πλείονα τούτων ἀπὸ γραφῶν προβαλόντες, ἠρώτησαν καὶ περὶ τῆς τοῦ σαββάτου νηστείας. Ὁ δὲ σύντομον ἀπόκρισιν δεδωκὼς αὐτοῖς, ἀπηλλάγη εἰπών· Ὁ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω, καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω, ὁ Θεὸς γὰρ ἀμφοτέρους προσελάβετο. Σὺ δὲ διατί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; Εἴτε οὖν ἐσθίομεν ἡμεῖς, εἴτε ὑμεῖς νηστεύετε πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιοῦμεν.

76 Hæc et similia dum proferri per os meum considero, et a me fieri contraria video, timuit cor *imbuit: de consuetudine* meum et contremuerunt ossa mea et robur genuum meorum subter conturbatum est, ita ut stare non queam. In hac igitur afflictionis meæ die video, non alia ratione me posse quiescere, tremoreque ac E timore liberari, nisi ascendendo illuc, ubi est populus peregrinationis meæ, ubi sunt omnes advenæ et peregrini, quorum conversatio in cœlis est, qui proprii nihil habent et omnia possident. Nam ficus mea et olea mea et vinea et jumenta mea nihil mihi proderunt in die afflictionis, neque post mortem mihi fructum afferent. Porro si faciam, quod cogitavi, tunc in Domino gaudebo et exultabo in Deo salutari meo. Hac morali et tropologica explanatione data *c*, sanctum Virum interrogavit alius. Si me *c* mittat, venerande Pater, abbas ad ministerium, ex quo non mediocri læsione afficior, jubente Regula, parendum esse nihil dijudicando, nescio, utrum mihi præferendum sit. Respondit Pater: Obedite, inquit Apostolus, præpositis vestris et subjacete eis, ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri. Vos igitur, ubi vestro abbati aperueritis omnia cordis vestri arcana, judicio ejus totum permittatis. Post hæc alius dixit: Si semel per totum anni curriculum indulsero corpori meo et carnem comedero, quid tandem hoc erit? Et sanctus Pater: Et si per totum tempus bona utens valetudine, una hora præceps cadas et crus frangas, F quid mali erit? Hæc et plura de Scripturis cum quæsivissent, interrogarunt etiam de jejunio Sabbati *d*. Ille vero brevi responsione contentus, hoc modo *d* se expedivit. Qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet, Deus enim utrosque assumpsit. Tu autem quare judicas fratrem tuum? Sive igitur comedimus nos, sive jejunatis vos, omnia in Dei gloriam agimus.

77 Εἰ δὲ τι ἐπιλαμβάνεσθε ἡμῶν, διότι τὸ σάββατον οὐ νηστεύομεν, βλέπετε μή πως εὑρεθῆτε τοῖς ἁγίοις πατράσιν ἐναντιούμενοι, τοῖς στύλοις τῆς ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Βασιλείῳ, καὶ Γρηγορίῳ, καὶ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ, καὶ ἄλλοις μυρίοις, καὶ ταῖς ἁγίαις συνόδοις, οἵτινες ὃ οὐκ ἐποίησαν, οὐδὲ ἐνομοθέτησαν· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἀμβροσίῳ τῷ ὑμῶν διδασκάλῳ, περὶ οὗ γέγραπται ἐν τῷ αὐτοῦ βίῳ, ὅτι πᾶσαν τὴν ἑβδομάδα ἐνήστευεν ἐκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς. Ἐγὼ δὲ οὐδ' αὐτὸν τὸν ἅγιον Σίλεβστρον οἶμαι ἐναντιούμενον τοῖς ἁγίοις πατράσι ταύτην τὴν νηστείαν νομοθετῆσαι· οὐδὲ γὰρ δύνασθε ἀποδεῖξαι λόγον ἢ κανόνα περὶ τούτου, εἰ μὴ μόνον τὸν συγγραψάμενον τὸν ἐκείνου βίον, ᾧ οὐδεὶς εὐχερῶς πιστεύει διὰ τὸ ἀναπόδεικτον. Ὅμως ἡμεῖς

77 Quod si adhuc reprehenditis, quod Sabbato non jejunamus, cavete, ne sanctis Patribus adversari *jejunandi in Sabbato* videamini, Ecclesiæ columnis Athanasio, Basilio, Gregorio et Joanni Chrysostomo, aliisque innumeris et sacris Conciliis, a quibus, quod non observatum, nec etiam lege cautum est: Quin etiam Ambrosio doctori vestro, de quo legitur in ejus Vita, tota hebdomada jejunare solitum excepisse Sabbatum, ac diem Dominicum. Ego vero nec ipsum S. Silvestrum arbitror jejunium hoc sanxisse præter consuetudinem sanctorum Patrum, nec enim potestis de hoc proferre rationem, aut canonem, nisi tantum ejus Vitæ scriptorem, cui facile nemo crediderit, quia nihil affert, unde demonstret *e*. At nos omissa *e* verbo-

A. DISCIPULO.

verbositate, jejunare enim malum non est, dicamus illud Apostolicum : Quod esca nos Deo non commendat, et quæ sequuntur. Utinam vero miseri quoque Judæi crucifixum Dominum adorarent et vel ipsis diebus Dominicis jejunarent, nihil mihi curæ de hoc esset. Dixerunt illi : Et die Dominico jejunare non est peccatum? Respondit : Et si peccatum est, quomodo sanctus Benedictus diebus quoque Dominicis et festis jejunans, ignorabat etiam, quo die Pascha esset? Unde pro certo habendum, omne, quod fit propter Deum, bonum esse et non improbandum ; nec ipsam occisionem hominis f, ut Phinees et Samuel ostenderunt.

erudite disserit et contraria sequentes ad pacem hortatur.

78 Et nos igitur bene facimus Sabbato non jejunantes in detestationem abominabilium Manichæorum eo die lugentium et calumniantium vetus Testamentum, quasi a Deo non datum, non tamen abstinemus ab operibus, ne fiamus similes Dei interfectoribus impiis Judæis. Et vos necessario jejunatis, præpurgantes vos ad sanctum Resurrectionis diem. His et pluribus aliis monachi utilitatem et voluptatem capientes, omnes stupebant et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, ac dicebant : Numquam vidimus hominem Scripturas perinde explicantem. Et profecto verum opinabantur et rectissime loquebantur. Cum enim haberet ille mentem devictis cunctis affectibus purgatissimam et cœlesti lumine illustratam, sermonem quoque fundebat lepidum semper et sale conditum, qui segnioribus et infirmis calcar esset et auxilium : audacibus vero et temere prosilientibus frænum et retinaculum, iis vero, qui extrema utraque declinarent, apteque et juste incederent, libra perfecta et accommodata vivendi regula. Omnes, qui ad ipsum pergebant, longe prospiciens, intelligebat, prædicebatque causam adventus eorum, rerumque exitus ratam ostendebat prædictionem.

ἐάσαντες τὰς λογολεσχίας· οὐδὲν γὰρ κακὸν ἡ νηστεία· εἴπωμεν τὸ τοῦ ἀποστόλου· Ὅτι βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἴθε δὴ καὶ οἱ ταπεινοὶ Ἰουδαῖοι προσεκύνουν τὸν ἐσταυρωμένον Δεσπότην· καὶ εἰ ἐνήστευον καὶ αὐτὰς τὰς Κυριακὰς, οὐδέν μοι ἔμελεν περὶ τούτου. Λέγουσιν αὐτῷ ἐκεῖνοι· Καὶ οὐκ ἔστιν ἁμαρτία τὸ τὴν ἁγίαν κυριακὴν νηστεῦσαι; Ἀπεκρίθη· Καὶ εἰ ἁμαρτία ἐστὶ, πῶς ὁ ἅγιος Βενέδικτος τὰς κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς νηστεύων οὐδ' αὐτὸ τὸ Πάσχα ἠπίστατο πότε ἐστίν; Ὅθεν γνωστέον, ὅτι πᾶν πρᾶγμα διὰ Θεὸν γινόμενον, καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, οὐδ' αὐτὸ τὸ φονεῦσαι, ὡς ὁ Φινεὲς καὶ ὁ Σαμουὴλ ἔδειξαν.

78 Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καλῶς ποιοῦμεν τὸ σάββατον μὴ νηστεύοντες, ἐναντιούμενοι τοῖς βδελυκτοῖς Μανιχαίοις, πενθοῦσιν ἐν τούτῳ, καὶ διαβάλλουσι τὴν παλαιὰν διαθήκην, ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ δοθεῖσαν· οὐ σχολάζομεν δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἵνα μὴ ἐξομοιωθῶμεν τοῖς θεοκτόνοις καὶ ἀσεβέσιν Ἰουδαίοις· καὶ ὑμεῖς ἀναγκαίως νηστεύετε, προκαθαίροντες ἑαυτοὺς τῇ ἀναστασίμῳ καὶ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ. Ἐν τούτοις καὶ πλείοσιν ἄλλοις οἱ μοναχοὶ ὠφεληθέντες καὶ ἡδυνθέντες, ἐξίσταντο πάντες καὶ ἐθαύμαζον ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἔλεγον· Ὅτι οὐδέποτε εἴδομεν ἄνθρωπον τὰς Γραφὰς ἑρμηνεύοντα ὡς τοῦτον τὸν ὅσιον. Καίγε ἀληθῶς ὑπελάμβανον, καὶ ὀρθότατα ἔλεγον. Πάντων γὰρ τῶν παθῶν τὸν νοῦν καθαρώτατον κεκτημένος, καὶ τῷ οὐρανίῳ φωτὶ λελαμπρυσμένον, ὁ λόγος αὐτοῦ ἦν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος· τοῖς μὲν ῥαθύμοις καὶ ἀσθενέσι κέντρον καὶ βοηθὸς χρηματίζων, τοῖς δὲ θρασέσι καὶ ὑπεραλλομένοις χαλινὸς καὶ φορβέα· τοῖς δ' ἀμφοτέρωθεν ἀποκλινομένοις, εὐρύθμως τε βαδίζουσι καὶ δικαίως, ζυγὸς ἀγαθὸς, καὶ εὔχρηστος ὁδηγία. Ἅπαντας τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους βλέπων μακρόθεν, ἐνενόει καὶ προὔλεγε τὴν αἰτίαν τῆς τούτων ἀφίξεως· καὶ ἡ ἔκβασις τῶν πραγμάτων ἐβεβαίου τὴν πρόῤῥησιν.

ANNOTATA.

a Ἀρχιστράτηγος *vertit Caryophilus* S. Michaelis, *et recte, ut liquet apud Cangium in Glossario Græcobarbaro, ubi exempla profert probatque, voce illa sanctum archangelum illum sæpius designari : tacite præteriit Sirletus. Monasterium porro illud modo* Wallem Lucii, *modo* Vallilucium *appellat Mabillonius.*

b *Hymnum illum seu canonem cum Latina interpretatione ad calcem Vitæ B. Bartholomæi excudit Sciommarius, apud quem illum, si lubet, vide. Unicus superest ex pluribus, quos Sanctus composuit, estque compendium Vitæ S. Benedicti a Gregorio scriptæ.*

c *Tropologica illa interpretatio est sane paulo longius accersita.*

d *Antiqua admodum est in Ecclesia de jejunio Sabbati inter Orientales et Occidentales controversia contrariaque in diversis ecclesiis observantia, ut ex SS. Ambrosii et Augustini variis locis liquet. Vigebat in Ecclesia Romana consuetudo die illo jejunandi jam a S. Ambrosii tempore, quo non erat observata in Mediolanensi, ut testatur S. Augustinus epist.* 118 *ad Januarium. Videre ad hæc possunt, quibus opus est, quæ disputat Quesnellus Dissertatione* 6 *ad Opera S. Leonis Magni.*

e *Antiquitas hujus consuetudinis ob Apostolica traditione jam olim repetita fuit, ut testantur S. Augustinus et Joannes Cassianus apud Quesnellum laudati, ubi etiam discussa habes, quæ de institutione per S. Silvestrum a Petro Damiano aliisque tradita fuere.*

f *Quando scilicet manifesta et indubitata sunt, Dei, supremi vitæ Domini, jubentis mandata.*

CAPUT

A

D

A. DISCIPULO.

CAPUT XII.

Abaræ Pandulphi ducis Capuani viduæ, impositam pro machinato homicidio pœnam implere recusanti, filii mortem ducatusque amissionem vaticinatur: nepotem suum, qui erga rem sacram irreverentem se præbuerat, videre usque ad mortem renuit: malum bono remunerat: dissolutæ vitæ monachis imminentes pœnas minatur.

Οἶδα καὶ πέπεισμαι τοῦτο, ὅτι εἴγε συνήρχοντο πάντες οἱ ζῶντες ὑπὸ τὸν ἥλιον, αἰτούμενοι παρ' αὐτοῦ συμβουλίαν τὴν πρόσφορον, οὐκ ἂν τοῦ συμφέροντος ἠμοίρησαν· ἦν γὰρ ἡ βουλὴ αὐτοῦ ὡς βουλὴ Θεοῦ, μεστὴ πάσης συνέσεως καὶ ὠφελείας· φυλαττομένη μὲν, εἰς τέλος εὐκλεὲς καταντῶσα· παραλογιζομένη δὲ, κίνδυνον ψυχῆς καὶ ζημίαν σωματικὴν προξενοῦσα. Καὶ εἶχον πάμπολλα κεφάλαια περὶ τούτου συντάξαι, εἴγε μὴ εἰς ἄπειρον τέλος ἐπεκτείνετο ὁ λόγος, καὶ φορτικὸς ἐγεγόνει. Ἓν δὲ τῶν πολλῶν ὑπάρχει καὶ τοῦτο· Τοῦ προῤῥηθέντος τελευ-
B τήσαντος Πανδόλφου, ὃς ἦν ἄρχων Καπούσης, ἡ τούτου γαμετὴ, καλουμένη Ἀβάρα, οὐκ ἔλαττον ἢ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς πάσης τῆς χώρας ἐκείνης ἦρξε καὶ κατεκράτησεν. Αὕτη ζηλοτυπίᾳ τῆς ἀρχῆς, μᾶλλον δὲ φθόνῳ σατανικῷ κρατουμένη, ὑποβάλλει τοὺς καταλειφθέντας αὐτῇ δύο υἱοὺς δόλῳ φονεῦσαι ἕνα τῶν κομήτων ἀνεψιὸν αὐτῆς ὄντα, ὡς παρευδοκιμοῦντα τῷ κράτει, καὶ παρὰ πάντων τιμώμενον· ὃ καὶ πεποιήκασιν. Ἡ γὰρ πάντων ὁμαίμων μετακαλεσαμένη ἐκεῖνον εἰς συντυχίαν, καὶ εἰσελθόντος πρὸς αὐτὴν ἀπονήρως, πρόφασιν εὔλογον οἱ ταύτης ἀδελφοὶ εὑρηκότες ἐπέβησαν αὐτῷ, καὶ μαχαίρᾳ κατέσφαξαν. Τούτων ἡ μήτηρ μετάνοιαν ἐπίπλαστο, οὐκ ἀληθῆ προσποιουμένη μεταστέλλεται δεητικῶς τὸν μακάριον πατέρα πρὸς αὐτὴν, ὡς παρ' αὐτοῦ δεξομένη τὸ ἀντίῤῥοπον τοῦ πταίσματος ἐπιτίμιον· ἕξαντος δὲ τοῦ ὁσίου τῇ παρακλήσει, καὶ τὸ ἄστυ καταλαβόντος ἔτρεχον ἅπαντες κατὰ τὰς λεωφόρους τοῦ θεάσασθαι τὸν τίμιον αὐτοῦ χαρακτῆρα, καὶ μετασχεῖν τῆς αὐτοῦ εὐλογίας. Ἐν οἷς μία διάκονος, ἡγουμένη μοναστηρίου σὺν τῷ ἑαυτῆς πρεσβυτέρῳ νέῳ ὄντι καὶ σφριγῶντι τῇ ἡλικίᾳ· συναγαγοῦσα δὲ καὶ τὰς ὑπ' αὐτὴν παρθένους ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὁσίου. Ὁ δὲ μακάριος προορατικῷ ὄμματι θεασάμενος τὰ κατ' αὐτὰς, οὐκ ἡδέσθη τὴν ἀπάντησιν αὐτῶν, ἀλλ' ὑπήντησεν αὐταῖς ὡς φλογίνη ῥομφαία, αὐστηρᾷ τῇ φωνῇ καὶ δριμεῖ τῷ βλέμματι λέγων πρὸς
C αὐτάς· Τί ὑμῖν καὶ τῷ νέῳ τούτῳ; ὑμεῖς αἱ δοκοῦσαι εἶναι παρθένοι τοῦ συνδιάζειν μετ' αὐτοῦ; οὐ γινώσκετε, ὅτι ἀνὴρ αὐτός ἐστιν, καὶ αὐτὸς οὐκ οἶδεν ὅτι γυναῖκες ὑμεῖς; τὸν Θεὸν μὴ φοβούμεναι, κἂν τοὺς ἀνθρώπους οὐκ αἰσχύνεσθε; Ὄντως οὐχ ὁρῶ ἐν ὑμῖν καρπὸν δικαιοσύνης.

Scio plane et exploratum habeo, si omnes, quot sub sole sunt homines, convenissent ad petendum ab ipso opportunum consilium, futurum fuisse, ut illorum utilitati prospectum esset. Erat quippe consilium ejus quasi Dei consilium, omnis prudentiæ et utilitatis plenum: quod plane acceptum perducebat ad finem prosperum, minus vero executioni mandatum, animæ periculum et corpori damnum creabat. Hujus rei exempla possem afferre plurima, nisi immensum hoc esset et longus sermo fastidium pareret. Unum e multis hoc erit. Pandulpho Capuæ principe, de quo supra diximus, vita functo, E uxor ejus, nomine Abara, non minus quam vir ipse, totius regionis illius potiebatur. Hæc zelotypia principatus, vel potius livore satanico ducta subjicit duobus, qui sibi remanserant, filiis *a*, ut unum e comitibus agnatum ipsius per dolum occiderent, quasi populo magis acceptum ad principatum et apud omnes honoratum, quod et fecerunt. Nam vocatus ille a sorore eorum ad colloquium, profectus est non malo animo. At fratres ejus prætextum nacti congruentem, adorti sunt illum et gladio trucidarunt. Horum mater pœnitentem simulans, beatum Patrem ad se supplex accersit, quasi ab eo susceptura pœnæ irrogationem, quæ admissum crimen compensaret. Cum Vir sanctus precibus annuisset et oppidum ingressus esset, currebant omnes per vias, ut venerandum ejus vultum inspicerent et fierent benedictionis ejus participes. Inter illos fuit diaconissa quædam monasterio præposita, cum suo presbytero juvene et robore floridæ ætatis vigente, quæ virgines sibi subditas convocaverat et egressa erat obviam Viro sancto. At beatus Vir prophetico intuitus oculo statum illarum, non est veritus, quod obviam illi prodiissent, sed occurrit F illis tamquam ignea rhomphæa, voce aspera et oris atrocitate dicens: Quid vobis et juveni huic, ut vos, quæ virgines esse videmini, versemini cum isto? An nescitis, hunc esse virum et nescit ipse, vos esse mulieres? Si Deum non timetis, saltem homines non reveremini? Vere in nobis non video justitiæ fructum.

80 Ταῦτα ἐκεῖναι ἀκούσασαι, δέον ἐντραπῆναι καὶ καταπτῆξαι τοῦ δικαίου τὴν παῤῥησίαν, ἀνεχώρησαν λέγουσαι· Ὅτι οὗτος οὐκ ἔστι δοῦλος Θεοῦ, ἀλλὰ διάβολος. Καὶ εὐθέως τῇ ἐπαύριον ἐκρατήθη ὁ πρεσβύτερος κοιμώμενος μετὰ τῆς διακόνου ὁμαίμονος· καὶ ἠκούσθη ἐν ὅλῃ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Κατέλαβεν οὖν ὁ ὅσιος τὸ παλάτιον τῆς Ἀβάρας· ἥτις θεασαμένη αὐτὸν, καὶ σύντρομος γενομένη προσέπεσε τοῖς ποσὶν αὐτοῦ ἐξομολογουμένη, καὶ συγχώρησιν λαβεῖν αἰτουμένη. Ὁ δὲ ἀναστήσας αὐτὴν εἶπεν· Μὴ οὕτω ποίει, ὅτι κἀγὼ ἄνθρωπος εἰμὶ ἁμαρτωλὸς, οὔπω λαβὼν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς τὰ τοιαῦτα κρίνειν πεπιστευμένους· καὶ ὡς ἂν σοι εἴπωσιν, ποίησον. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη· Τοῖς μὲν ἐπισκόποις ἐξηγόρευσα τὴν ἐμὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἔδωκάν μοι ἐντολὰς τοῦ πληρεῖν τὸ

80 His illæ auditis, cum oporteret pudore suffundi et Viri justi liberam increpationem formidare, abierunt dicentes: Non est hic servus Dei, sed diabolus. Mox postridie deprehensus fuit presbyter concumbens cum sorore diaconissæ, et divulgata res est per totam illam civitatem. Postquam beatus Vir pervenit in palatium Abaræ, tremore correpta est illa ad ejus aspectum et procidens ad pedes ejus confitebatur et veniam petebat. Ille stare illam jussit, dixitque: Noli hoc facere, nam et ego homo peccator sum, necdum accepi potestatem ligandi et solvendi. Sed vade ad episcopos, quibus hæc judicandi potestas demandata est, et fac quodcunque illi dixerint. Respondit illa: Confessa sum episcopis peccatum meum et injunxerunt mihi, ut ter per hebdomadam

Abaræ viduæ, pœnitentiam ob homicidium indictam implere nolenti,

A domadam psalterium recitem et egenis dem eleemosynam. Sed rogo sanctitatem tuam, serve Domini, ut etiam a te audiam, quod in rem mihi sit, et peccati veniam impetrem. Et Vir sanctus, Recitare quidem psalterium et eleemosynas dare, tibi et pauperibus conducit, sed necem passo injuste salutem non affert, nec deplorantium illum tollet mœrorem. Quid enim das, quod tantumdem valeat, quantum abstulisti? Sed si omnino vis a mea quoque tenuitate consilium capere, Deique voluntatem implere, ecce dico tibi. Trade de duobus tuis filiis alterum consanguineis mortui, ut de eo faciant, quodcumque libuerit, et eris tunc a peccato expiata *b*. Dixit enim Deus : De manu hominis fratris ejus requiram animam ipsius hominis. Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius. Et rursus : Omnis, qui acceperit gladium, gladio peribit. Neque enim infirmior es tu Saule et Jephte judice, qui lege, quam ipsi sibi constituerant, liberos suos morti tradiderunt. Respondit illa : Non possum hoc facere, timeo enim, ne illum occidant.

A DISCIPULO.

b

ψαλτήριον τρίτον τῆς ἑβδομάδος, καὶ ποιεῖν ἔλεος εἰς D τοὺς δεομένους. Παρακαλῶ δὲ τὴν σὴν ἁγιωσύνην δοῦλε Κυρίου, τοῦ καὶ παρὰ σοῦ τὸ συμφέρον ἀκοῦσαι, καὶ τὴν ἄφεσιν λαβεῖν τοῦ ἡμαρτημένου. Ὁ δὲ ὅσιος ἔφη· Τὸ μὲν εἰπεῖν τὸ ψαλτήριον, καὶ δοῦναι ἐλεημοσύνην, σοὶ καὶ τοῖς δεομένοις ἐστὶν ὄφελος, τῷ δὲ ἀδίκως σφαγέντι σωτηρίαν οὐκ ἄγει, οὔτε τῶν ἐκεῖνον πενθούντων τὴν λύπην διασκεδάσει. Τί γὰρ τοσοῦτον δίδως, ὅσον ἀφείλου; Εἰ δὲ ὅλως βούλει καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς δέξασθαι βουλὴν, καὶ ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἰδοὺ λέγω σοι. Παράδος ἕνα τῶν σῶν υἱῶν τοῖς ἰδίοις τοῦ τελευτήσαντος, τοῦ ποιῆσαι ἐν αὐτῷ εἴ τι ἂν θέλωσιν, καὶ τότε ἀπαλλαγήσῃ τοῦ ἁμαρτήματος. Εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς, Ὅτι ἐκ χειρὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δὴ τοῦ ἀνθρώπου· Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὸ αὐτοῦ ἐκχυθήσεται. Καὶ πάλιν· Πᾶς ὁ λαβὼν μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖται. Οὐ γὰρ εἶ σὺ ἀσθενεστέρα Σαοὺλ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ κριτοῦ Ἰεφθάε, οἵτινες δι' οἰκείαν ἐντολὴν τὰ ἴδια τέκνα εἰς θάνατον προὔδωκαν. Ἡ δὲ ἀπεκρίθη· Οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι· φοβοῦμαι γὰρ, μή πως αὐτὸν ἀποκτείνωσι.

B 81 Tunc Vir sanctus zelo Dei repletus ait : Hæc dicit Spiritus sanctus, Filii tui sanguis effundetur pro sanguine, quem tu injuste effudisti et peccatum hoc de domo tua non delebitur usque in seculum. Regnabit autem nullus de tuo semine in hac urbe, sed expelletur et succumbet inimicis suis : quoniam potentia tua confisa es, nec didicisti, quod Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et sublevat. Hæc illa cum audisset, cœpit flere, ac lamentari et oppletis auro manibus, Viro justo offerebat, putans, illum sibi hoc pacto placatum reddere. Verum is omni plane affectu superior, nec fœminæ lacrymis flexus, nec auri copia illectus, nec dominantem veritus, disrupto cubiculi velo, capreæ instar exiliens aufugit, hoc, ut ipse dicebat, secum reputans : Dixit diabolus, Iste monachus est pulvis, madefaciam illum aqua, fœminæ lacrymis, et efficiam lutum, ut conformetur mihi ad libitum. Ita re ipsa implevit dictum illud, Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ : et Apostolicum præceptum, Ne communicaveris peccatis alienis. Et tunc quidem in suum ille secessit monasterium, nec multo post vaticinium ejus finem sortiebatur. Namque minor dictæ mulieris filius studio asciscendi sibi principatus, C majorem in ecclesia orantem ferro jugulavit, et ipse ob eamdem causam a rege Francorum vinctus ducebatur *c*. Quare intra modicum tempus omnis eorum fastus evanuit et potentatus disperiit. Nec vero quisquam ex iis, qui audaces ad omnia sunt, Patrem accuset, quasi in peccantes severiorem. Nam is zelo agebatur tuendæ legis Domini, sicut propheta Helias, cujus etiam similitudinem faciei referebat : idque non solum in extraneos et consanguinitate non attingentes, sed in eos etiam, qui videbantur pertinere ad ipsum jure carnis et in sua membra : tantum quippe erat in suos omni affectu liber, quantum exemplo, quod subjiciemus, planum fiet : narrabo enim et hoc ad legentium cautelam et eorum emendationem, qui imitantur Heli.

filii mortem vaticinatur :

c

81 Τότε ὁ μακάριος ζήλου Θείου πλησθεὶς ἀπεκρίνατο. Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸ αἷμα τοῦ E υἱοῦ σου ἐκχυθήσεται ἀντὶ τοῦ αἵματος, οὗ ἀδίκως ἐξέχεας· καὶ ἡ ἁμαρτία αὕτη οὐκ ἐξαλειφθήσεται ἐκ τοῦ οἴκου σου ἕως αἰῶνος. Ἄρξει δ' οὐδεὶς ἀπὸ τοῦ σοῦ σπέρματος ἐν ταύτῃ τῇ πόλει· ἀλλ' ἔσται ἐκδιωκόμενον καὶ νικώμενον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἀνθ' ὧν πέποιθας ἐπὶ τῇ σῇ δυναστείᾳ· καὶ οὐκ ἔμαθες, ὅτι Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ. Ταῦτα ἀκούσασα ἐκείνη ἤρξατο κλαίειν καὶ ἀποδύρεσθαι· πλήσασα τε τὰς χεῖρας χρυσίου προσέφερε τῷ δικαίῳ, νομίζουσα διὰ τούτων αὐτὸν ἐξιλεώσασθαι. Ὁ δὲ ὄντως ἀπαθὴς ἐκεῖνος, μήτε τοῖς δάκρυσι τῆς γυναικὸς κατακαμφθεὶς, μήτε τῷ πλήθει τοῦ χρυσίου δελεασθεὶς, μήτε τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς αἰδεσθεὶς, διαῤῥήξας τὸ καταπέτασμα τοῦ κοιτῶνος, καὶ ὡς δορκὰς ἐκπηδήσας ᾤχετο· τοῦτο λογισάμενος, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· Ὅτι εἶπε φησὶν ὁ διάβολος· Οὗτος ὁ μοναχὸς χοῦς ἐστιν· ἐπιβρέξω αὐτὸν ὕδατι, δάκρυσι τῆς γυναικὸς, καὶ ἤδη ποιῶ αὐτὸν πηλὸν τοῦ τυποῦσθαι ὡς ἂν ἐγὼ βούλωμαι. Οὕτως ἔργῳ ἐπλήρου τὸ, Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί. Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀποστολικὸν παράγγελμα τό· Μὴ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. Καὶ τότε μὲν ὁ ὅσιος ὑπεχώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον αὐτοῦ. Οὐ πολὺ δὲ τὸ F ἐν μέσῳ, καὶ εἰς τέλος ἐξήγετο ἡ αὐτοῦ πρόῤῥησις. Ὁ γὰρ μικρότερος υἱὸς τῆς λεχθείσης ζήλῳ τῆς ἀρχῆς τὸν μείζω ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσευχόμενον μαχαίρᾳ κατέσφαξεν· ἐκεῖνος δὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ τῶν φράγκων ῥηγὸς διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην δεδεμένος ἀπήγετο. Καὶ λοιπὸν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου πᾶς ὁ κόμπος αὐτῶν ἐξέλιπεν, καὶ ἡ ἐξουσία ἀπώλετο. Καὶ μή τις τῶν πάντα εὐτόλμων ἀπήνειαν τοῦ πατρὸς εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας καταγινωσκέτω. Ζηλωτὴς γὰρ ἦν εἰς τὸ ἐκδικῆσαι τὸν νόμον Κυρίου, καθάπερ Ηλίας ὁ προφήτης, οὗτινος καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὄψεως ἐπεφέρετο. Καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐν τοῖς ἔξωθεν καὶ μηδόλως προσήκουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δοκοῦσιν ἰδιάζειν αὐτῷ κατὰ σάρκα, καὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ μέλεσιν· ἀπροσπάθειαν γὰρ πρὸς τοὺς οἰκείους ἑαυτῷ τοσαύτην ἐκέκτητο, ὅσην ἀποδείξει τὸ λεχθησόμενον. Ἐρῶ δὲ καὶ τοῦτο πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἐντυγχανόντων, καὶ διόρθωσιν τῶν τὸν Ηλεὶ μιμουμένων.

82 Erat in monasterio de numero fratrum sororis et nutritiæ beati Viri filius, elegantis admodum ingenii et in utramvis partem aptus. Hic aliquando cum iter faceret cum fratribus et argenteum calicem ferret, incidit in fontem limpidissimum, cumque aquam haurire ad bibendum vellent, ille sacrum calicem protulit et immodica nitoris metalli volup-

sororis filium lapsus in culpam acerrime castigat :

82 Υἱὸς τῆς τὸν μακάριον ἀναθρεψάσης ἀδελφῆς αὐτοῦ ὑπῆρχεν ἐν τῇ μονῇ, ἀδελφότητι συνασκούμενος, λίαν εὐφυὴς, καὶ κατ' ἀμφότερα ἐπιτήδειος. Οὗτος ὁδεύων ποτὲ μετὰ ἀδελφῶν, καὶ ἀργυροῦν βαστάζων δισκοποτήριον, ἐνέτυχε διειδεστάτῃ πηγῇ Βουληθέντων τοίνυν πιεῖν ἐκ τοῦ ὕδατος, αὐτὸς ἐκβαλὼν τὸ ἅγιον ποτήριον, καὶ λιμβισθεὶς τῇ τοῦ μετάλλου καθαρότητι, ἔπιον μετ' αὐτοῦ

A αὐτοῦ πάντες. Τοῦτο γνοὺς ὁ μακάριος, καὶ σφόδρα θυμωθεὶς κατ᾽ αὐτοῦ, καὶ πολλὰ ἐπιτιμήσας αὐτῷ, ἀπεστράφη αὐτὸν μέχρι καὶ συντυχίας αὐτῆς. Ἡ δὲ ἀποστροφὴ αὐτοῦ ἦν ὡς ἀπαλλοτρίωσις Θεοῦ, ὑπὲρ ῥάβδον καὶ μάστιγα σωφρονίζουσα τοὺς ἐχέφρονας. Ὁ δὲ ἀδελφὸς τῇ λύπῃ τῆς ἐπιτιμήσεως συσχεθείς, καὶ τῇ ἀποστροφῇ τοῦ πατρὸς καταπονηθείς, ἀῤῥωστίᾳ δεινῇ περιέπεσέ τε καὶ ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ μακάριος ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἀῤῥωστίας αὐτοῦ ἡμέραις εἰσερχόμενος καὶ ἐξερχόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῆς διόδου οὔσης ἔμπροσθεν τοῦ κελλίου τοῦ ἀδελφοῦ, οὐδέποτε ἐπέβλεψεν εἰς αὐτὸν, ἢ τῆς αὐτοῦ ἐλεύσεως ἠξίωσε μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. Καίτοιγε σεσημείωτο παρὰ πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς, ὅτι ἡνίκα ἠῤῥώστει ὁ ἀδελφὸς, καὶ ἐσύχναζε πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ, οὐκ ἠγείρετο ἐκ τῆς ἀσθενείας ἐκείνης. Τότε τοίνυν τις τῶν γερόντων ἰδὼν τὸν πατέρα δακρύοντα μετὰ θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θρηνοῦντα τὴν στέρησιν αὐτοῦ, προσελθὼν κατὰ μόνας διελέγετο αὐτῷ, ὡς ψυχοπονούμενος περὶ τῆς θλίψεως τοῦ ἀδελφοῦ, μεθ᾽ ἧς ἐξῆλθε τοῦ σώματος διὰ τὴν ἀποστροφὴν τοῦ πατρός. Ὁ δὲ ἔφη· Εἰ μὴ ἐγὼ αὐτὸν ἀπεστράφην, οὐκ ἂν ὁ Θεὸς προσελάβετο. Πεπληροφόρημαι δὲ, ὅτι διὰ ταύτης τῆς μικρῆς θλίψεως, μεγίστης χαρᾶς καταξιωθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ· εἴπερ οὐκ ἄδικος ὁ Θεός, ἀπὸ φυλακῆς ἆραι, καὶ εἰς φυλακὴν
B θεῖναι. Αὕτη ἡ διάκρισις τοῦ εὐδιακριτικωτάτου καὶ σοφωτάτου πατρὸς ἡμῶν Νείλου παρὰ πολλοὺς τῶν ἁγίων πατέρων. Ὑπερέβαλε γὰρ τοὺς ἀσκητικωτάτους τῇ διακρίσει, καὶ τοὺς διακριτικωτάτους τῇ ἀσκήσει, καὶ τοὺς ἐν ἁπλότητι ἐν τῇ γνώσει, καὶ τοὺς γνωστικοὺς ἐν τῇ ἀκακίᾳ· τοὺς ἐν βίῳ τῷ λόγῳ, τοὺς δὲ ἐν λόγῳ τῷ βίῳ, καὶ τοὺς κατ᾽ ἀμφότερα ἐν τῇ ἐν ἀμφεῖν ἀκρότητι· ξένος τοῖς ἤθεσιν, ἀλλότριος πάντι τῷ κόσμῳ, ἀταπείνωτος τοῖς πάθεσιν, ὑψηλὸς τοῖς νοήμασιν, ἀκαμπὴς τοῖς ὑψηλοῖς, συμπαθὴς δὲ τοῖς ταπεινοῖς.

tate omnes abrepti in eo biberunt. Quod beatus Vir D
cum rescivisset, ira in illum exarsit et post multas increpationes ita illum aversatus est ut ne alloqueretur quidem. Aversatio porro ejus perinde erat atque Dei aversio, qua prudentes cautiores reddebantur, quam baculo et scutica. Ille vero frater mœrore increpationis oppressus et aversatione Patris confectus in gravem morbum delapsus est, quo etiam decessit. At beatus Vir toto ægrotationis ejus tempore eundo in ecclesiam et redeundo et prope cellæ ejus aditum transeundo numquam inspexit, numquam illum invisit, usque ad ejus e vita migrationem. Quamquam fratres omnes observaverant, si quando frater quispiam morbo laboraret et eum crebro Pater inviseret, ægrotum numquam convaluisse. Tunc igitur unus e senioribus cum lacrymantem conspexisset Patrem et mortem fratris deplorantem, seorsum accessit, loquebaturque tamquam dolens fratris tristitiam, ex qua obiit ob aversationem Patris. At ille dixit : Nisi ego aversatus illum essem, Deus non assumpsisset. Certus autem sum, ejus animam magna lætitia fruituram propter modicam hanc tristitiam : quandoquidem non est iniquus Deus, ut e carcere tollat, et in carcerem conjiciat. Hæc fuit discretio patris nostri Nili, supra E
multos sanctos Patres discretissimi et sapientissimi. Superavit enim per discretionem summi rigoris observatores et summo rigore vitæ discretissimos : superavit simplices scientia, pollentesque superavit simplicitate : vita conspicuos sermoneque celebres superavit vitæ splendore et utrisque præditos summa utriusque perfectione : præditus moribus peregrinis, a mundo penitus alienus, affectibus insuperabilis, animi sensibus excelsus, inflexibilis sublimibus, in humiles compatientis affectum gerens.

A. DISCIPULO.

83 Ἔκλεψέ τις ποτὲ τῶν Λογγιβάρδων ἵππον τῆς μονῆς, καὶ προσελθόντες δύο τῶν ἀδελφῶν ἠτήσαντο τὸν μακάριον τοῦ καταδιῶξαι καὶ ἀνευρεῖν τὸν ἵππον, ὅτι χρήσιμος ἦν πάνυ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ὃ καὶ πεποιήκασιν. Φθασάντων γὰρ τῶν ἀδελφῶν κόπῳ πολλῷ εἰς τὸ κάστρον, ἐν ᾧ ὁ κλέπτης ὑπῆρχεν, ἡνίκα τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα καὶ μόνον ὁ ἐκεῖσε ἄρχων ἀκήκοεν, εὐθέως ἀγαγὼν τὸν ἵππον καὶ τὸν κλέπτην δεδεμένον, παρέδωκε τοῖς ἀδελφοῖς. Ὑποστρεψάντων τοίνυν αὐτῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ τῷ πατρὶ μετὰ χαρᾶς προσπιπτόντων τε καὶ λεγόντων, Ὅτι δι᾽ εὐχῶν σου πάτερ ἠγάγομεν τὸν ἵππον καὶ
C τὸν κλέψαντα· καλεῖ ὁ μακάριος τὸν Λογγιβάρδον, καὶ λέγει αὐτῷ· Οὕτως σὺ ἀδελφὲ ἀγαπᾷς τὸν ἵππον τοῦτον; Καὶ λέγει ἐκεῖνος· Εἰ μὴ ἠγάπων, οὐκ ἂν ἔκλεψα τοῦτον. Τότε λαβὼν ὁ πατὴρ τὸν ἵππον δέδωκεν αὐτῷ, προσθεὶς αὐτῷ μετὰ τῆς σέλλας καὶ τὸ χαλινάριον, λέγων· Εἰ ἀγαπᾷς αὐτὸν, λάβε καὶ πορεύου· ὁ δὲ ἀπῆλθε χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος. Ἀρξαμένων δὲ τῶν ἀδελφῶν καταγογγύζειν τοῦ μακαρίου, καλέσας αὐτοὺς ὁ πατὴρ ἐνουθέτει λέγων· Μάθετε ἀδελφοὶ τοῦτο, ὅτι ἡ τῶν πραγμάτων ὁπωσδήποτε στέρησις, ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἀφαίρεσις· Εἶτα οὐκ ἐσμὲν ἄξιοι τοῦ γεροντικοῦ ποιῆσαι ἐν κεφαλαίον; Εἰ ὁ Θεὸς θέλει ἐλεῆσαι ἡμᾶς, ἡμεῖς αὐτῷ μὴ ἀντιτασσώμεθα. Οἱ δὲ εἶπον· Τοῦτο θλιβόμεθα πάτερ, ὅτι μετὰ τὸ κοπιάσαι ἡμᾶς πάνυ πολλὰ περιπατήσαντας, καὶ εὑρεῖν τὸ ἀπολωλὸς, τότε αὐτὸ ἐδωρήσω τῷ κλέψαντι. Καὶ ὁ πατὴρ ἔφη· Τοῦτο πεποίηκα ὑμῖν, ἵνα διδάξω ὑμᾶς ἀγαπᾷν ἔργῳ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ καλῶς ποιεῖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ὑμᾶς· καὶ τὸ, πάντα κατέχειν ὡς μηδὲν ἔχοντας, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον καὶ ὁ ἀπόστολος ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν. Ὁ μὲν οὖν μακαρίτης πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ταῦτα ἐφρόνει τε καὶ ἐδίδασκεν, ἀεὶ ἐπὶ στόματος φέρων τὰς χρήσεις τῶν μακαρίων καὶ σοφῶν διδασκάλων, παντοίῳ τε τρόπῳ ἀγωνιζόμενος ἔργῳ ἀποδεῖξαι

83 Longobardus quidam surripuit equum monasterii : accesserunt ergo ad Patrem e fratribus duo, petieruntque, ut sibi liceret persequi et recuperare equum, quod esset monasterio perutilis : et rem peregerunt; nam cum labore multo pervenissent in oppidum, in quo fur erat, audito solum Patris nomine, statim loci dominus adductum equum, furemque ligatum illis contradidit. Reversi in monasterium et ante Patrem cum lætitia procidentes, aiebant : Adduximus tuis adjuti precibus, o Pater, equum et furem. Ille Longobardum ad se vocavit et num, inquit, tu frater equum hunc vere amas ? Et F
ille, Si non amarem, non surripuissem. Tunc Pater illi equum dono dedit, addiditque ephippium et frænum dicens : Si amas, accipe et abi. Abiit ille lætus et exultans. Cumque obmurmurare fratres cœpissent, vocavit eos Pater, instruebatque dicens : Discite hoc, fratres, Privari quomodocumque rebus, esse a peccatis liberari. An indigni sumus, quod unum caput et nos impleamus ex iis, quæ narrantur in Vitis sanctorum Patrum? Si Deus nostri misereri vult, nos illi ne obsistamus. Et illi : Dolet nobis Pater, quod post multos itineris nostri labores, postquam invenimus, quod perierat, tunc illud furi largitus es. Respondit Pater : Hoc vobis feci, ut discatis re ipsa inimicos diligere et benefacere iis, qui insidiantur vobis, et omnia possidere, nihil habentes, sicut nos docent Evangelium et Apostolus. Hic sensus, hæc doctrina erat beatæ memoriæ Nili patris nostri, qui beatorum et sapientissimorum doctorum sententias in ore semper habebat et omni conatu adnitebatur, ut dictum opere præstaret et quod addiscebatur, prudentiam pareret, et actio similis esset

equum a fure receptum eidem donat, docetque fratres suos

A lis esset institutioni.

A. DISCIPULO.

inimicos diligere et virtutes alias : dissolutis monachis

84 Nec se ipsum tantummodo, sed suos etiam pariter lumine implebat et sale condiebat, audiens a Salvatore, Vos estis sal terræ et lux mundi. Sæpe enim ubi in dictum, aut sententiam incidisset, aut in modulum ex Officiis Sanctorum, quo ad corrigendos mores aliquid contineretur, fratres advocabat et quasi hæreditariam portionem distribuebat, ut memoriæ mandarent, validis quidem sublimia dans, tenuioribus vero levia, et unicuique, ut affectu laborabat, ita emplastrum documenti apponebat. Exempli gratia, si quis esset ventri deditus, dabat abstinentiæ præcepta; si quis salax, castitatis; si quis inanis gloriæ cupidus, humilitatis : si quis linguax et contentiosus, apostoli Jacobi epistolam. Quod si quis esset hebetioris ingenii, nec vi memoriæ polleret, in parvula charta scribebat sententiam et appendebat ad ejus cervicem, sive ad brachium, donec eam memoriter recitaret. Ita faciebat ter beatus Pater, ut muti loquerentur et surdi audirent et cæci viderent: barbaros efficiebat theologos, et jumentorum pastores mutabat in doctores hominum, et multos quidem ab infestis dæmoni- B bus liberavit, plures vero ab impuris animi affectibus et consuetudine absona : majus porro est hoc posterius priori. Multa habeo, quæ dicam de illo, verum tempus non permittit, quoniam ad finem propero. Defuncto celeberrimo Aligerno, qui bene sancteque administraverat monasterium S. Benedicti, successit in eo hegumenus, qui beatum Nilum, qui vir esset, ignorabat, imo vero dici potest et Deum ipsum. Planum id fiet per hoc, quod paucis narrabo.

divinam ultionem prædicit.

85 Cum beatus Vir profectus esset ad ipsum aliquando, forte illum invenit in inferiori monasterio, ubi sanctissimo Germano *d* situm est templum, aquarum circumfluentium copia et amœnitate pulcherrimum. Invenit autem eumdem hegumenum cum primariis monasterii majoris lotum et prandentem in cœnaculo. Cum igitur Vir sanctus illum expectaret in ecclesia una cum sociis fratribus, audit ingressum esse citharistam fidibus canentem in cœnaculo. Tum ad socios beatus Nilus : Mementote, inquit, verbi mei, fratres : non tarda in hos homines veniet ira Domini. Surgite, abeamus hinc. C Et hoc dicto, discessit. Nondum elapsus erat annus et hegumenus a principe detentus, ut conjurationis socius oculorum orbatione multatus est *e*; monachi gravi morbo oppressi, usque ad mortem afflictati sunt, quidam etiam e vita cesserunt : citharista vero ille cum isset furandi causa, captus est et post multa tormenta tandem ipsi quoque oculi effossi sunt, et omnes juxta Senis vaticinium calicem iræ Domini biberunt. Verum hæc postea.

τὸν λόγον, καὶ τὴν μάθησιν φρόνησιν, καὶ τὴν πρᾶξιν D κατὰ τὴν δίδαξιν.

84 Οὐ μόνον δὲ ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ οὗτος ἐφωταγώγει καὶ ἥλιζεν, ἀκούων παρὰ τοῦ Σωτῆρος, Ὅτι ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς, καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Πολλάκις γὰρ εἴ που εὕρισκε χρῆσιν ἢ γνώμην, εἴτε τροπάριον ἐκ τῶν κανόνων, καθόρθωσιν ἤθους διδάσκοντα, προσκαλούμενος τοὺς ἀδελφοὺς ὥσπερ τινὰ κλῆρον διεδίδου αὐτοῖς τοῦ ἀποστηθίζειν αὐτά· τοῖς μὲν ἰσχύουσι τὰ ὑψηλὰ, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις τὰ ἐλαφρά· καὶ ἑκάστῳ πρὸς τὸ πάθος ᾧ ἐπλεονεκτεῖτο, καὶ τὸ ἔμπλαστρον τοῦ μαθήματος ἐπετίθει. Οἷον, εἴ τις γαστρίμαργος, τὰ περὶ ἐγκρατείας· εἴ τις λάγνος τὰ περὶ ἁγνείας· εἴ τις κενόδοξος, τὰ περὶ ταπεινοφροσύνης· εἴ τις γλωσσώδης καὶ μάχιμος, τὴν ἐπιστολὴν Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου. Εἰ δέ τις ἦν δυσμαθὴς, καὶ μὴ δυνάμενος μνημονεύειν, γράφων τὴν γνώμην ἐν τμήματι χαρτίου, ἐκρέμνα αὐτῷ ἐπὶ τὸν τράχηλον, ἢ περὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ, μέχρις ὅτου αὐτὴν ἀπεστήθιζεν. Οὕτως ἐποίει ὁ τρισμακάριστος τοὺς ἀλάλους λαλεῖν, καὶ τοὺς κωφοὺς ἀκούειν, καὶ τοὺς τυφλοὺς βλέπειν· τοὺς βαρβάρους, εἰργάζετο θεολόγους· καὶ τοὺς ποτὲ κτηνοτρόφους, ἀνθρώπων διδασκάλους· καὶ πολλοὺς μὲν ἀπήλλαξε δεινῶν δαιμονίων, πλείονας δὲ παθῶν ἀκαθάρτων, καὶ συνηθείας ἀτόπου· μεῖζον δὲ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Πολλὰ ἔχω E τοῦ λέγειν περὶ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐᾷ με ὁ χρόνος, ἐπείγομαι γὰρ πρὸς τὸ τέλος. Μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὸν ἀοίδιμον Ἀλιγέρνου, τὸν καλῶς καὶ ὁσίως ποιμάναντα τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Βενεδίκτου, ἀνέστη ἐπ' αὐτὴν ἡγούμενος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν ὅσιον Νεῖλον, ὅστις ἦν· ἀληθῶς δ' εἰπεῖν οὐδὲ τὸν Θεόν· ὅμως γνωρίσει τὰ περὶ αὐτὸν τοῦτο, ὅπερ συντόμως ἐρῶ.

85 Παραβαλόντος τοῦ μακαρίου μιᾷ τῶν ἡμερῶν πρὸς αὐτὸν, ἔτυχεν αὐτὸν εὑρεῖν ἐν τῷ κάτω μοναστηρίῳ, ἐν ᾧ ἵδρυται πάντερπνος ναὸς τοῦ ἁγιωτάτου Γερμανοῦ, ὑδάτων πλήθει καὶ κάλλει περιαντλούμενος. Εὗρε δὲ τὸν αὐτὸν ἡγούμενον σὺν τοῖς πρώτοις τοῦ μεγάλου μοναστηρίου λελουσμένον, καὶ ἐν τῷ ἀριστηρίῳ ἐσθίοντα. Ὡς οὖν περιέμενεν αὐτὸν ὁ ὅσιος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἀδελφῶν, ἀκούει ὅτι κιθαριστὴς εἰσῆλθε κιθαρίζων ἐν τῷ ἀριστηρίῳ. Τότε ὁ μακαρίτης Νεῖλος ἔφη πρὸς τοὺς συνόντας· Μέμνησθέ μου τοῦ ῥήματος ἀδελφοί, ὅτι οὐ βραδύνει τοῦ ἐλθεῖν τὴν ὀργὴν Κυρίου ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους τούτους. Ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν. Καὶ τοῦτο F εἰπὼν ἀνεχώρησεν. Οὔπω διῆλθε χρόνος, καὶ ὁ μὲν ἡγούμενος κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος δι' ἀνταρσίαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωρύχθη, οἱ δὲ μοναχοὶ ἀῤῥωστίᾳ χαλεπῇ περιπεσόντες ἐβασανίσθησαν ἕως θανάτου, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπέθανον· ὁ δὲ κιθαριστὴς ἐκεῖνος ἀπελθὼν εἰς τὸ κλέψαι καὶ πιασθεὶς, μετὰ πολλὰς τὰς βασάνους καὶ αὐτὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξωρύχθη· καὶ πάντες ἔπιον τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς τὸ ποτήριον κατὰ τὴν τοῦ γέροντος πρόῤῥησιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

ANNOTATA.

a *Pandulphus Beneventi et Capuæ princeps celeberrimus, cui agnomen fuit* Caputferreus, *obiit Capuæ anno* 981. *Uxorem habuit Aloaram seu Aloariam, hic* Abaram, *apud Sirletum vero* Avaram *appellatam, Petri comitis filiam, quæ obiit anno* 992. *Filios plures ex illa susceperat Pandulfus : Landulfum scilicet, Pandulfum, Atenulfum, Landenulfum, Gisulfum et Laidulfum. Ex his post annum* 991, *quo Gisulfus obiit, duo tantum supererant; Landenulfus et Laidulfus, de quibus hic. Etenim Landulfus IV primogenitus cum fratre Atenulfo sex mensibus post mortem patris in prælio contra Sarracenos interiit, nec multo pluribus illi supervixit secundo loco genitus Pandulfus, qui a principe Gisulpho I adoptatus, principatum Salernitanum obtinuerat. Successit cum matre Aloara Ottonis II placito Landenulphus, et mensibus sex usque ad* 12 *Kalendas Maji anni* 993, *quo occisus est, matri supervixit. Tandem postremo natus Laidulfus fratrum principatum occupavit usque ad annum* 999, *quo ab Ottone III in exsilium relegatus est, in eoque semen Aloaræ, suffecto Ademaro, principatum Capuanum amisit. Vide, si plura de hisce desideras, Muratorium tom.* 2 *Scriptorum rerum Italicarum pag.* 303 *et seqq.*

b *Mirandum in tanto Viro, et, nisi benigna interpretatione multum mitigetur, ridiculum prorsus consilium.*

c *Leo.*

A c *Leo Ostiensis Chronici lib.* 2. *cap.* 10 *habet, quæ huc spectant sequentia.* Prædicta vero Aloara, cum vixisset in honore suo annis circiter VIII, reliquit in principatu filium Landenulfum, qui post quatuor menses a quibusdam infidelibus suis Capuanis crudeliter occisus est apud ecclesiam S. Marcelli, ipsa quinta feria sanctæ Paschæ, ad quam de more principali ejusdem civitatis eadem die processerat. *In sequentibus, ubi de punitis homicidis agit, Laidulfum inter illos non computat; at cap.* 15 *sic loquitur.* Supradictus itaque imperator Otto, deposito Laidulfo..... et ultra montes exiliato, eo quod in nece fratris sui consensisse dicebatur, Ademario..... Capuanum tradidit principatum. *Hic nimirum liquet, submissos verisimilius fuisse a Laidulfo, qui fratrem occiderent; at hunc proprio ejus ense ictuque trucidatum, non apparet satis credibile, cum non videatur, id latere potuisse Hugonem marchionem, cujus jussu instituta super homicidio illo quæstione, sex e furca suspensos, ceteros diversis pœnis multatos scribit Leo Marsicanus citato cap.* 10. D

A. DISCIPULO.

d *Templum S. Germani situm est in oppido, quod olim* S. Petri *nominatum fuit et nunc ab eodem* S. Germano *appellatur. Jacet ad radicem Casini montis, in eoque monasterium et templum etiam hodie superest. Vide Mabillonium in Annalibus ad annum Christi* 720.

e *Toto cœlo differunt, quæ de hisce narrat Leo Ostiensis, qui patratæ in Mansonem Aligerni successorem crudelitatis causam in Capuanorum adversus illum ob recuperatas ab Ottone possessiones nimiumque fastum invidiam, et Alberici Marsorum episcopi pro adipiscenda Casinensi abbatia nefarias molitiones rejicit. Dubitanter utcumque biographi nostri dicta et ut suspecta excepit Mabillonius Actorum Sanctorum Ordinis S. Benedicti Seculo* 5 *Parte* 1 *pag.* 651, *opponens illis Leonis Marsicani testimonium, ex quo demum, neglectis, quæ hic leguntur, rem narrat in Annalibus ad annum Christi* 996 *num.* 32. *Difficile esset, causam biographum nostrum inter et Leonem decidere; at ego sic hujus asserto non assentiar, ut nullius momenti illius testimonium credam. Vixit biographus noster eo tempore, quo peracta sunt, et verisimiliter* S. Nilo *tum adfuit, nec ejus intererat, inflictane Mansoni, quam prædixerat sanctus Pater, per Capuanos et Albericum, an per principem, illamque, vel aliam ob causam fuerit pœna. De abbate domestico scribit Leo, atque ita loquitur*
B *ad finem capitis* 16, *ut narratis fidem faciat:* Ex his autem nuntiis, quos in tantum scelus *(evellendos Mansoni oculos)* jam dictus pseudo episcopus *(Albericus)* destinaverat, unum, Andream nomine, presbyterum ego ipse, cum adhuc essem puerulus, vix sese in lecto movere valentem recolo me vidisse, qui ultra centenariam jam vivens ætatem hæc omnia seriatim avunculo meo, sanctæ memoriæ Johanni Sorano episcopo, quotiens interrogabatur, cum lacrymis confiteri solebat; ne quis forte existimet fabulosum. *Ultima hæc satis insinuant, sensisse Leonem, quod nova diversaque ab iis, quæ tum narrabantur, scriberet. Auctoritatem porro accersit a relatione hominis plusquam centenarii, quique non hæc sibi, sed avunculo suo, cum ipse adhuc puer esset, narraverit; quæ an penitus biographi auctoritatem elevare debeant, videan alii. Cæterum de iis, quæ spondet biographus, postea dicturum se, nihil invenio.* E

CAPUT XIII.

S. Nilus abbatiam Vallis-Lucii, ut locum sibi suisque nimis commodum relinquit migratque ad alium magis solitarium in agro Cajetano: feminas, etiam principes, non nisi coactus ad colloquium admittit: ad principes magnatesque tantum pro miseris acturus, accedit. Romam profectus pro Joanne antipapa apud Pontificem et imperatorem deprecatur.

C F

Ὁ τοίνυν μακαρίτης Νεῖλος ποιήσας ἐν τῇ μονῇ τοῦ λεγομένου Βαλλελουκίου περὶ τὰ πεντεκαίδεκα ἔτη, καὶ τῶν ἀδελφῶν πληθυνθέντων, καὶ πάντων τῶν τῆς χρείας ὑπερεκχυνομένων, καὶ τοῦ μοναστηρίου μεγαλυνθέντος, καὶ ὀνομαστοῦ γενομένου τῇ αὐτοῦ συνεργίᾳ, οὐ πρότερον ὄντος τοιούτου, ἑώρα τοὺς ἀδελφοὺς οὐ πάνυ φροντίζοντας τῆς πνευματικῆς λειτουργίας, καὶ τῆς τοῦ κανόνος ἀκριβείας, ἐν ᾗ ἐτετύπωντο ἀρχῆθεν ἀλλὰ τῇ πλατείᾳ ὁδῷ ἡδομένους, καὶ ἀμφιβολίᾳ περιβαλλομένους τίς μείζων· συνήργει δὲ αὐτοῖς καὶ ἡ κουφότης τοῦ προλεχθέντος ἡγουμένου, ἅτε δωρολήπτου τοῦ μισευλαβοῦς τυγχάνοντος. Ταῦτα ἰδὼν ὁ μακάριος, καὶ γνοὺς ὡς ἡ τῶν ὑλῶν ἀφθονία αἰτία καθίσταται τῆς πολλῆς ἀταξίας καὶ παντελοῦς ἀνευλαβείας, ἀναστὰς ἀπῆρεν ἐκεῖθεν, καὶ διήρχετο ζητῶν τόπον, ὅπου εὕρῃ στενόν, καὶ κόπῳ χορηγοῦντα τὴν τοῦ σώματος χρείαν, ἵνα κἂν τῇ ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων ὥσπερ χαλινῷ οἱ πολλοὶ πρὸς τὸ τῆς ἀσκήσεως στάδιον ἑλκυσθῶσιν. Ὅθεν καὶ πολλῶν ἀπὸ τῶν πέριξ πόλεων προστρεχόντων καὶ προσκαλουμένων, καὶ τὰς οἰκείας ὑποστάσεις τῷ μακαρίτῃ προσφερόντων,

Ceterum beatus Nilus commoratus in monasterio, Vallelucii titulo, ad quindecim annos, posteaquam crevisset numerus fratrum et necessaria superabundarent et monasterium esset amplum et ejus opera celebre factum, cum antea tale non esset, videbat, fratres remissius affectos erga spiritale ministerium et exactam Regulæ disciplinam, quam ab initio susceperant et lata via gaudentes, concertantesque, quis eorum esset major. Ad hoc etiam contulit illis memorati hegumeni levitas, quippe qui muneribus oblectabatur et exosa illi erat pietas. Hæc postquam perspexit beatus Vir, sciens, rerum copiam plerisque causam esse dissolutionis plenæque in tuenda religione relaxationis, surgens inde abscessit, pervagabaturque locum quærens angustum et cum labore suppeditantem necessaria corpori, ut saltem penuria victus tamquam fræno ad monasticæ vitæ studium pertraherentur idiotæ. Quare confluentibus multis e circumjacentibus urbibus et invitantibus, suasque facultates

Relicto cœnobio Vallelucio, ut nimis opulento,

A. DISCIPULO.

A tales beato Viro offerentibus, quibusdam vero et exædificata monasteria largientibus, prorsus omnia rejecit; neque enim inveniebat in illis, quod ipse quærebat, solitudinem et quietem et secessionem a frequentia hominum. Aiebat enim, ætatis hujusce monachis non esse utilem animi remissionem et socordiam, vacare enim eos non orationi, contemplationi et Scripturarum explanationi, sed vaniloquio pravisque cogitationibus et ad res inanes curiositati. Quapropter laboris occupationem esse illis pravarum cogitationum multorumque malorum devitationem: idcirco amplectendum esse illud, In sudore vultus tui vesceris pane. Ita vero impleri Apostolicum præceptum, et eos, qui crebro per nos transeunt, modica quiete fruentes, coronarum nobis auctores merito fieri.

τινῶν δὲ καὶ μοναστήρια προητοιμασμένα χαριζομένων, D οὐδόλως αὐτὸς κατεδέξατο· οὐ γὰρ εὕρισκεν ἐν αὐτοῖς ὃ ἐπεζήτει, ἐρημίαν, καὶ ἡσυχίαν, καὶ τῶν πολλῶν ἀποικίαν. Ἔλεγε γὰρ, ὅτι οὐ συμφέρει τοῖς ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ μοναχοῖς ἄνεσις καὶ ἀφροντησία· οὐ γάρ ἐστιν ἡ σχολὴ αὐτῶν ἐν προσευχῇ καὶ θεωρίᾳ καὶ τῇ τῶν Γραφῶν αναπτύξει, ἀλλ' ἐν ματαιολογίᾳ καὶ κακενθυμησίᾳ καὶ τῇ τῶν ματαίων περιεργίᾳ. Διόπερ εὑρίσκονται τὸν ἐν κόπῳ περισπασμὸν ἀποτροπὴν πονηρῶν λογισμῶν καὶ πολλῶν κακῶν· προτιμητέον τε τὸ, Ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου ἐσθίειν τὸν ἄρτον. Οὕτω καὶ ἡ ἀποστολικὴ ἐντολὴ πληρωθήσεται, καὶ οἱ πυκνῶς παρερχόμενοι συμμέτρως ἀναπαυόμενοι στεφάνων ἡμῖν αἴτιοι ἀξίως γενήσονται.

ad minus commodum prope Cajetam se recipit, ubi in abstinentia vitæque austeritate suos exercet,

87 Hanc Viri justi prudentiam fratres non percipientes, imo late patentem viam angustæ præferentes, perstiterunt in dicto monasterio, alligati commodis loci et sancti Patris severitatem ægre ferentes. Nec tamen frui quiete potuerunt cunctis diebus, quibus illud inhabitarunt, nec defuit ibi inordinatio et confusio, angor et futilitas, donec tandem omnino ejecti B extrusique sunt. At beatus Pater cum fratribus, quos habuerat comites, et cum celeberrimo Stephano in Cajetæ finibus cum parvulum reperisset locum, imo ut vere dicam, desertum siccitate secessum, placente angustia et ariditate ejus, illum incoluit, initio quidem in magna victus inopia, sed non multo post fratribus, cunctis sane Dei amantibus, haud paucis convenientibus, subsecuta est rerum omnium affluentia. Itaque assiduus erat labor, jugis psalmodia, crebræ recitationes psalmorum et frequens genuflexio, abstinentia spontanea et non coacta obedientia. Et sane jam florebant omnes fructumque ferebant irrigatione sermonum et perenni magisterio deiferi patris nostri Nili, et ipse in perferendis arduis laboribus invictus nihil de solita abstinentia remittebat divinisque exercitiis, sed quo magis corpore senescebat et imbecillior fiebat, tanto acrius spiritu reflorescebat et vires acquirebat. Numquam sibi indulsit, ut jejunium solveret, aut degustaret, biberetve præter constitutum tempus, ut moris est senibus: carne semper abstinuit et balneo nunquam est usus usque ad mortem, idque jam decrepitus Senex (agebat enim quintum et nonagesimum annum, a cum mortuus est a) magnisque et variis morbis afflictus, C non tantum propter senectutem, sed etiam ob nimiam vitæ asperitatem et, quæ vix enarrari queat, disciplinæ austeritatem. Eo enim habitudinis per labores sese redegerat, ut si vellet, etiam comedere, vel bibere ad recreandas vires, id sibi consuetudo non permitteret et peræque somno se dare congruenti non posset.

87 Ταύτης τῆς συνέσεως τοῦ δικαίου τινὲς τῶν ἀδελφῶν μηδαμῶς αἰσθανθέντες, τοὐναντίον μὲν οὖν τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν τῆς στενῆς προτιμῶντες, ἐναπέμειναν τῷ προλεχθέντι μοναστηρίῳ, προσδεθέντες τῇ τοῦ τόπου διαναπαύσει, καὶ ἀχθεσθέντες τῇ στρυφνότητι τοῦ ἁγίου Οὐ μέντοι εὗρον ἀνάπαυσιν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἐκεῖσε αὐτῶν ἀσκήσεως· οὔτε διέλειψεν αὐτοῖς ἀκαστασία καὶ ἀταξία, θλίψις τε καὶ λογολεσχία· τέλος δὲ καὶ παντελῶς E ἐξεώσθησαν καὶ ἀπηλάθησαν. Ὁ δὲ μακάριος μετὰ τῶν συνελθόντων αὐτῷ ἀδελφῶν, καὶ τοῦ ἀοιδίμου Στεφάνου εὑρὼν ἐν τοῖς τῆς Γαίτας μέρεσι τοπάριον, ἀληθῶς δ' εἰπεῖν σπανίδριον, καὶ ἀρεσθεὶς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ στενότητι καὶ ξηρότητι κατῴκησεν ἐκεῖ, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐν ἐνδείᾳ καὶ λείψει τῶν σωματικῶν· μετ' οὐ πολὺ δὲ πλειόνων ἀδελφῶν καὶ πάντων θεοφιλῶν συνελθόντων ἅπαντα ἐν εὐθηνίᾳ κατέστη, ἀπερισπάστως τε ἦν ἐργασία, καὶ ἀδιάλειπτος ψαλμῳδία, ψαλμολογίαι συχναί, καὶ γονυκλισίαι πυκναί, ἐγκράτεια ἑκούσιος, καὶ ὑπακοὴ ἀβίαστος· καὶ λοιπὸν ἅπαντα ἤνθουν καὶ ἐκαρποφόρουν τῇ ἀρδίᾳ τῶν λόγων καὶ ἀπαύστῳ διδασκαλίᾳ τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νείλου. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ ἀήττητος ἐν ἀγῶσιν ἀπέκοπτε τῆς συνήθους αὐτοῦ ἐγκρατείας, καὶ τῶν ἐνθέων κατορθωμάτων· ἀλλ' ὅσον τῷ σώματι ἐγήρα καὶ ἐξησθένει, τοσοῦτον τῷ πνεύματι ἀνέθαλλε καὶ ἐδυναμοῦτο. Οὐδέποτε ἦν αὐτῷ παραλῦσαι νηστείαν, ἢ γεύσασθαι, ἢ πιεῖν καιρῷ μὴ νενομισμένῳ, ὡς ἔθος τῶν γηρασκόντων. Οὐδέ ποτε ἐγεύσατο κρέατος, ἢ τὸ σῶμα ἐλούσατο μέχρι τῆς τελευτῆς αὐτοῦ· καὶ ταῦτα ἐν βαθεῖ γήρᾳ· ἑκατοστὸς γὰρ ἀποθνήσκει πέντε δεόντων· καὶ νόσοις μεγάλαις καὶ ποικίλαις πυκτεύων οὐ μόνον διὰ τὸ γῆρας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πολλὴν κακουχίαν, καὶ ἄφατον σκληραγωγίαν. Εἰς τοιαύτην γὰρ ἕξιν ἠγωνίσατο καὶ ἤγαγεν ἑαυτὸν, F ὅτι καὶ εἰ ἤθελε φαγεῖν ἢ πιεῖν πρὸς τὸ ἀνακτήσασθαι ἑαυτὸν, οὐκ εἴα αὐτὸν ἡ συνήθεια· ἀλλ' οὐδὲ ὕπνου ἠδύνατο μετασχεῖν τὸ ἀρκοῦν.

ipseque jam senex perdurat: ecstases præ humilitate, studiose tegere nititur: ægerrime feminarum colloquia admittit,

88 Non raro etiam mentis patiebatur abstractionem, diuque vocis usu carens astantium quoque præsentiam non sentiebat: quamquam et in ipsa extasi, si quando aliquid submurmuraret, e sacræ liturgiæ responsionibus verba proferebat: ut puta, Concede Domine, vel Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus et similia: quandoque etiam psalmum, Beati immaculati, recitare audiebatur. Quod si quis fratribus postea quæsisset ab eo: Quid tibi contigit, Pater, et ubi hactenus eras? Respondebat: Consenui, fili, et deliro et oppressus dæmone sum et ignoro, quod patior. Quin et accedentibus ad illum importune et a contemplatione mentis avocantibus renunciari jubebat, dæmone agitari Senem, nec posse ad quemquam venire. Sed quo magis ipse contendebat et abjiciebat sese, eo latius divulgabatur et percrebrescebat fama ejus, et accurrebant omnes,

88 Πολλάκις δὲ καὶ ἑαυτοῦ ἐξίστατο, καὶ ἐπὶ πλεῖστον διέμενεν ἄφωνος, καὶ τῶν παρόντων μὴ αἰσθανόμενος. Πλὴν ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐκστάσει εἴ ποτέ τι ἐλάλησεν, ἐκ τῶν τῆς θείας λειτουργίας ἀποκρίσεων ἀπεφθέγγετο· οἷον τὸ, Παράσχου Κύριε· ἢ τὸ, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος, καὶ τὰ ὅμοια· ἄλλοτε δὲ καὶ τὸν ἄμωμον στιχολογῶν ηὑρίσκετο. Εἰ δέ τις μετὰ ταῦτα τῶν ἀδελφῶν ἠρώτα αὐτὸν, Τί σοι γέγονε πάτερ; καὶ ποῦ ἦς ἕως ἄρτι; Ἀπεκρίνετο; Ὅτι ἐγήρασα τέκνον, καὶ ἐληρίασα, καὶ ἐδαιμονίσθην, καὶ τί πάσχω οὐκ οἶδα. Ἀλλὰ καὶ τοῖς παραβάλλουσιν ἀκαίρως, καὶ ἀπασχολοῦσιν αὐτὸν ἐκ τῆς κατὰ νοῦν θεωρίας, ἐκέλευε λέγειν. Ὅτι ἐδαιμονίσθη ὁ γέρων, καὶ οὐ δύναται τινὶ ἀπαντῆσαι. Ὅσον δὲ αὐτὸς ἐξουθένει καὶ ἐταπείνου ἑαυτὸν, τοσοῦτον διήρχετο καὶ ἐμεγαλύνετο ἡ φήμη αὐτοῦ· καὶ πάντες ἔτρεχον τοῦ θεάσασθαι αὐτὸν καὶ ἀκοῦσαι τῆς συντυχίας αὐτοῦ. Ἐν μιᾷ γοῦν παρακαλεῖ τὸν τῆς Γαίτας ἄρχοντα ἡ σύμβιος

A βιος αὐτοῦ τοῦ ἀπελθεῖν εἰς προσκύνησιν τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ. Καὶ λέγει αὐτῇ ὁ ἀνήρ· Δηλώσωμεν πρῶτον αὐτῷ, μή πως φανῇ αὐτῷ βαρὺ, καὶ ἀχθεσθεὶς φύγῃ ἀπὸ τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ ζημιωθῶμεν τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Τότε μηνύουσιν αὐτῷ περὶ τούτου, πολλὰ παρακαλοῦντες αὐτόν· ἐγίνωσκον γὰρ, ὅτι σφόδρα ἀποστρέφεται τὴν συντυχίαν τῶν γυναικῶν· καὶ ὅτι οὐδέποτε εἰσέρχεται γυνὴ ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ. Ἀντιδηλοῖ οὖν αὐτῇ ὁ ὅσιος λέγων· Συμπάθησόν μοι διὰ τὸν Κύριον, ὅτι ἡνίκα ἤμην κοσμικὸς, ἐδαιμονιζόμην· καὶ διὰ τοῦτο ἀφ᾽ οὗ γέγονα μοναχὸς, ἐξιάθην· νυνὶ δὲ ἐὰν ἴδω γυναῖκα, παραυτα ὁ δαίμων ὑποστρέφει καὶ κολάζει με. Ταῦτα ἡ γυνὴ ἀκούσασα καὶ νοήσασα, πλέον ἀνεπτερώθη πρὸς τὸ αὐτὸν θεάσασθαι· καὶ τοσοῦτον ἐπύκτευσεν, ἕως ὅτου ἦλθε καὶ ἠξιώθη τῆς αὐτοῦ προσκυνήσεως· παρήγγειλε μέντοι μηδεμίαν τῶν γυναικῶν τοῦ ἄστεος ἀκολουθῆσαι, ἀλλὰ πάντας ἄνδρας συμπορευθῆναι αὐτῇ. Ὁ δὲ μακάριος ὀλίγα περὶ σωφροσύνης καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ φόβου Θεοῦ νουθετήσας αὐτὴν, ἀπέλυσε μετὰ χαρᾶς εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς.

ut viderent et loquentem ipsum audirent. Itaque D Cajetæ quoque principem rogavit uxor *b*, ut irent salutatum Dei Servum. Ille vero : Significemus, inquit, hoc illi primum, ne forte grave videatur et affectus molestia fugiat e regione nostra et Servi Dei jacturam faciamus. Significarunt igitur de hoc, multis precibus agentes, sciebant enim, illum vehementer aversari colloquia fœminarum, et mulieribus non patere aditum in ejus monasterium. At contra Vir sanctus hæc ad illam perferri jussit. Ignosce mihi propter Dominum : nam quando vivebam in seculo, dæmone exagitabar; ideoque ex quo sum factus monachus, curatus sum : nunc vero si fœminam videro, statim dæmon revertitur et cruciat me *c*. Hæc ubi audivit et intellexit mulier, majori exarsit desiderio videndi ipsum et tamdiu colluctata est, donec venit et ejus salutatione dignata est. Præceperat tamen, ne ulla oppidana mulier sequeretur, sed omnes eam sequerentur viri. Ergo beatus Vir, postquam paucis illam docuisset de pudicitia, de eleemosyna, deque timore Dei, domum remisit gaudentem.

A. DISCIPULO. *b*

c

B 89 Αὐτὸς μὲν οὖν ἄχθος μέθα ἡγεῖτο, καὶ σφόδρα ἀπεστρέφετο τὴν τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς συντυχίαν, ὥσπερ πρόξενον κενοδοξίας καὶ ψυχικῆς ζημίας. Ἠνάγκασε δὲ τοῦτον τοῦτο καταδέχεσθαι ἡ τῶν παρ᾽ αὐτῶν ἀδικουμένων καὶ πλεονεκτουμένων ἐνόχλησις, οὓς πολλάκις διὰ γραφῆς αὐτοῦ καὶ μόνης ἐκ τῶν φαρύγγων αὐτῶν ἀνέσπασεν. Καὶ εἴ τις ἂν τὰς τοιαύτας ἐπιστολὰς αὐτοῦ συνελέξατο, πάνυ ὠφέλιμον καὶ χρησιμωτάτην βίβλον ἐξ αὐτῶν συστῆσαι ἠδύνατο. Οὕτω δὲ πεποίηκεν καὶ εἰς τὸν συμπολίτην αὐτοῦ Φιλάγαθον τὸν ἀρχιεπίσκοπον. Ἡνίκα γὰρ ὁ ῥηθεὶς ἐπέβη τῷ Ῥώμης ἀπλήστως θρόνῳ, μὴ ἀρκεσθεὶς τῇ τοῦ κόσμου μεγαλειότητι, ᾗ Θεὸς παραδόξως αὐτὸν ὑπερύψωσεν· ἐν ἄμφω γὰρ τοῖς βασιλείοις δεδόξαστο· ὁ μὲν οἷα γινώσκων τὸ μέλλον, ἐπέστελλεν αὐτὸν δυσωπῶν παραχωρῆσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ δόξῃ, ἅ τε ταύτης εἰς κόρον χρησάμενον, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ πρὸς τὴν μοναχικὴν κατάστασιν ἀνακάμψαι. Ἐκεῖνος δὲ οὐ διέλιπεν συντασσόμενος, ἕως ὅτου ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ ἐκδιωχθέντι προέδρῳ, καὶ τῆς αὐτῶν ἀφορήτου ὀργῆς ἔργον ἐγενέτο. Στερηθεὶς γὰρ παρ᾽ αὐτῶν τῶν χρειωδεστέρων μελῶν, ὀφθαλμῶν λέγω καὶ γλώττης καὶ ῥινὸς, ἔρριπτο εἰς φυλακὴν ἐλεεινός τε καὶ ἀπροστάτευτος. Ταῦτα ἀκούσας ὁ θεοφόρος πατὴρ, καὶ τὴν καρδίαν τῇ θλίψει καταπιεσθεὶς, ἠναγκάσθη ἐν τοιούτῳ γήρᾳ καὶ νόσῳ καὶ C καιρῷ· τεσσαρακοστὴ γὰρ ἦν· τὴν Ῥώμην καταλαβεῖν, καὶ τῷ βασιλεῖ μετὰ παρακλήσεως προσελθεῖν. Ὁ δὲ βασιλεὺς σὺν τῷ πατριάρχῃ ἀκούσαντες τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ, προϋπήντησαν αὐτῷ· καὶ κρατήσαντες αὐτὸν ἀμφοτέρωθεν τῶν χειρῶν, ἀνήγαγον εἰς τὸ πατριαρχεῖον, καθίσαντες αὐτὸν μέσον· κἀκεῖνοι ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν κατεφίλουν τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

89 Et ipse quidem ægerrime ferebat et magno E studio devitabat commercia principum terræ, ut originem inanis gloriæ et perniciem animæ. Ceterum cogebatur id tolerare ob molestiam, quam exhibebant injuriam passi et injuste ab illis oppressi, quorum sæpe multos ex eorum faucibus vel per epistolam solam extraxit. Et si quis colligeret hujusmodi ab eo scriptas epistolas, librum posset conficere valde utilem et magno usui futurum. Quod idem fecit pro Philagatho archiepiscopo cive suo. Quando enim ille insatiabili aviditate Romanam sedem invasit, non contentus mundano fastigio, ad quod illum Deus præter opinionem evexerat (nam apud utrumque imperium magnos honores adeptus erat) sanctus Pater, quippe qui prævidebat, quod futurum erat, scribebat illi rogans, ut humanam non affectaret gloriam, quod ea jam exsatiatus esset, sed ad quietem status monastici remearet. Ille vero dum se ad hoc parare dicit, advenientibus imperatore et Præsule ejecto *d*, intolerandam eorum expertus est iram. Orbatus enim per ipsos maxime necessariis membris, oculis, inquam, lingua et naso, conjectusque in carcerem plenus miseriarum et omni ope destitutus jacebat. His auditis Deo plenus Pater, mœrore cordis urgente, coactus fuit homo id ætatis, tam gravi F morbo affectus et id temporis, Quadragesimale enim agebatur jejunium, Romam proficisci et supplicibus votis adire imperatorem. Imperator autem cum patriarcha, audito ejus adventu, prodiere obviam et prehensa hinc inde manu ejus adduxerunt in patriarchium, medium sedere jubentes, illi vero ad dextram et sinistram manus ejus deosculabantur.

uti et principum, ad quos non nisi miseros sublevandi causa accedebat: Romam profectus pro Joanne antipapa

d

90 Ὁ δὲ ὅσιος, εἰ καὶ σφόδρα ἐβαρύνετο καὶ ἔστενεν ἐπὶ τοῖς οὕτω γινομένοις, ὅμως πάντα ὑπέμενεν, εἴ πως ἐπιτύχοι τοῦ αἰτήματος· καὶ φησι πρὸς αὐτούς. Συγχωρήσατέ μοι διὰ τὸν Κύριον τῷ ἁμαρτωλῷ παρὰ πάντας ἀνθρώπους καὶ ἡμιθνήτῳ γέροντι, ὅτι ἀνάξιος ὑπάρχω τῆς τοιαύτης τιμῆς· μᾶλλον ἐμόν ἐστι τὸ προσκυνεῖν τοὺς τιμίους πόδας ὑμῶν, καὶ σέβεσθαι τὰς τοιαύτας ἀξίας ὑμῶν. Πλὴν ἐλήλυθα πρὸς τὴν ἐνδοξότητα ὑμῶν, οὐ δόξης ὀρεγόμενος, ἢ δωρεῶν, ἢ προσόδων μεγίστων, ἀλλὰ χάριν τοῦ πολλὰ δουλεύσαντος ὑμῖν, καὶ κακῶς διοικηθέντος παρ᾽ ὑμῶν· τοῦ ὑμᾶς ἀμφοτέρους ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀναδεδεγμένου, καὶ παρ᾽ ὑμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορωρυγμένου. Δέομαι τῆς φιλευσεβείας ὑμῶν δωρήσασθαί μοι αὐτὸν, ἵνα καθίσας μετ᾽ ἐμοῦ, κλαύσωμεν ἀμφότεροι

90 At Vir sanctus licet ad hæc nimium affligeretur et gemeret, omnia tamen sufferebat, si quo pacto posset obtinere, quod petebat, et ait ad illos : Ignoscite mihi omnium maximo peccatori et semimortuo seni per Dominum, indignus enim sum tanto honore. Meum potius est procumbere ad honorabiles vestros pedes et venerari tam eximias vestras dignitates. Sane accessi ad gloriam vestram non gloriæ cupidus, aut largitionum, aut maximorum proventuum, sed in beneficii loco petiturus illum, qui multum vobis inservivit et male a vobis tractatus est, qui utrumque vestrum de fonte baptismatis suscepit, et oculorum a vobis erutorum luce privatus est. Obsecro studium pietatis vestræ, ut illum mihi dono detis, quo mecum sedeat, simulque peccata nostra defleamus

apud Pontificem et imperatorem deprecatur.

A defleamus. Tunc imperator paulum collacrymatus (neque enim totum, quod successerat, erat revera de ejus consilio) respondit beato Viro : Parati sumus ad implenda omnia, quæ tuæ pietati placent, si et ipse nostram petitionem audiveris et non dedignatus fueris accipere monasterium in hac Urbe, quodcumque volueris, ut nobiscum perpetuo maneas. Recusante Sene commorationem in Urbe, protulerunt illi sanctum Anastasium, procul a turba positum et Græcanicæ genti semper addictum. Itaque annuit, cupiens sibi donari, quod petebat. Verum Papa ille immitior e non expletus malis, quibus Philagathum, de quo supra memini, affecerat, produxit illum et sacerdotali habitu super ipsum discisso circumduxit per totam urbem.

A: DISCIPULO.

e

Illis promissa non tenentibus vindictam divinam minatur.

91 Quo audito, sanctus Senex vehementer indoluit, nec amplius ab imperatore archiepiscopum petiit. Quod ubi animadvertit imperator, misit quemdam de suis archiepiscopis blando præpotentem eloquio, qui Senis animum leniret. Ad quem Vir sanctus : Vade, inquit, dicito imperatori et Papæ : Hæc ait delirus ille Senex : Donastis mihi hunc cæcum, non ob mei timorem, non ob magnam meam B potentiam, sed ob unius Dei amorem. Nunc igitur quæcumque illi mala addidistis, non ipsi, sed mihi fecistis, quinimo in Deum ipsum contumeliosi fuistis. Estote igitur scientes fore, ut quemadmodum vos non doluistis vicem, nec miserti estis ejus, quem Deus tradidit manibus vestris, ita vobis quoque Pater cœlestis peccata nequaquam dimissurus sit. At verbosus ille archiepiscopus sanctum Virum sermonibus onerabat, excusando imperatorem et Papam. Quare Senex, demisso ante illum capite, dormitare se simulabat. Et is cum vidisset, sermones suos prorsus non attendi, recessit. Statim ergo Vir sanctus cum sociis fratribus conscensis equis per totam illam noctem confecit iter, pervenitque ad suum monasterium, orationi sibique vacans Deumque jugiter propitians. Non multos post dies Papa quidem e numero vivorum vi exturbabatur, quasi tyrannus, ut dicentes quosdam audivi f, et effossis sibi oculis, quos pendentes ad genas ferebat, ea pompa sepulturæ mandabatur. Imperator autem pœnitentiæ causa susceptum indicans laborem, ab Urbe ad Garganum pedibus iter fecit, veneraturus Michaelem archangelum : in reditu beati Viri hospitium invisit.

f

C

Ab imperatore donationes oblatas

92 Cum igitur ex editiori loco monasterium conspexisset et fratrum tuguria circa oratorium fixa : Ecce, inquit, tabernacula Israel in deserto : Ecce regni cœlorum cives. Hi non ut habitatores, sed ut viatores hic manent. At sanctus Vir jussit thuris suffitum præparari, quo obviam illi profectus est cum universis fratribus : quem etiam summa cum humilitate et reverentia venerabundus salutavit. Et imperator supposita manu, qua subniteretur Senex, una cum illo oratorium ingressus est : et peracta oratione, imperator Viro sancto, Dominus, ait, noster Jesus Christus quamdiu fuit cum Apostolis, mandabat eis, ne peram, ne virgam, neque duas tunicas possiderent. Cum vero ad passionem ibat, rursus aiebat : Sed nunc, qui habet sacculum, tollat et peram. Ergo tu quoque cum jam senueris et vicina tibi sit migratio ad regnum cœlorum, suscipe curam tuorum filiorum, ne forte in angustias redacti, quando non eris, ob loci difficultatem recedentes dispergantur. Nos dabimus monasterium et proventus, ubicumque tibi collibuerit per totam ditionem nostram. Ad quæ Vir sanctus : Audivi dicentem David : Salvum me fac, Domine,

τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐπιδακρύσας μικρὸν· οὐ γὰρ ἦν ἀληθῶς τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ βουλῆς, ἀπεκρίθη τῷ μακαρίῳ· Πάντα ἐσμὲν ἕτοιμοι τοῦ πληρῶσαι τὰ δοκοῦντα τῇ σῇ ἁγιωσύνῃ, εἴγε καὶ σὺ ἐπακούσῃς τῆς ἡμῶν παρακλήσεως, καὶ καταδέξῃ τοῦ λαβεῖν μοναστήριον ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, οἷον ἂν βούλῃ, καὶ εἶναι μεθ' ἡμῶν διὰ παντός. Τοῦ δὲ γέροντος ἀπαναινομένου τὴν ἐν τῇ πόλει διατριβὴν, προέτεινεν αὐτῷ τὸν ἅγιον Ἀναστάσιον, ὡς ἔξω θορύβου ὑπάρχοντα, καὶ ἀεὶ τῷ ἡμετέρῳ γένει προσαναφέροντα. Καὶ δὴ κατεδέξατο σπουδάζων τοῦ ζητουμένου τυχεῖν δωρήματος. Ὁ δὲ ἄγριος πάπας ἐκεῖνος μὴ χορτασθεὶς ἐφ' οἷς ἔπραξεν εἰς τὸν προῤῥηθέντα Φιλάγαθον· ἀγαγὼν τε αὐτὸν, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν διαῤῥήξας ἐπ' αὐτῷ, περιήγαγεν αὐτὸν πᾶσαν τὴν Ῥώμην. D

91 Ὅπερ ἀκούσας ὁ ἅγιος γέρων, καὶ πάνυ λυπηθεὶς, οὐκέτι ᾐτήσατο παρὰ τοῦ βασιλέως τὸν ἀρχιεπίσκοπον. Ὡς δὲ ἔγνω τοῦτο ὁ Βασιλεὺς, ἀποστέλλει ἕνα τοῦ αὐτοῦ ἀρχιεπισκόπων λίαν στωμύλον πρὸς τὸ δυσωπῆσαι τὸν γέροντα. Πρὸς ὃν εἶπεν ὁ ὅσιος· Ἄπελθε, εἰπὲ τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πάπᾳ· Τάδε λέγει ὁ ἔξηχος γέρων. Ἐχαρίσασθέ μοι τὸν τυφλὸν τοῦτον οὔτε διὰ τὸν ἐμὸν φόβον, οὔτε διὰ τὴν μεγάλην μου δυναστείαν, ἀλλὰ διὰ μόνην τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην. Νῦν οὖν ὅσα αὐτῷ προσεθήκατε, οὐκ αὐτῷ ἀλλ' ἐμοὶ ἐποιήσατε, μᾶλλον δὲ εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνυβρίσατε. Ἔστε τοίνυν γινώσκοντες, ὅτι καθὼς ὑμεῖς οὐ συνεπαθήσατε, οὔτε ἐνεδείξασθε ἔλεος εἰς τὸν ὑπὸ Θεοῦ παραδοθέντα εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν, οὕτως οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς συμπαθήσει τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν· Ὁ δὲ πολυλόγος ἐκεῖνος ἀρχιεπίσκοπος περιλαλῶν τὸν ὅσιον οὐκ ἐπαύετο, ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ πάπα. Καὶ ὁ γέρων κλίνας τὴν κεφαλὴν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, προσεποιήσατο τοῦ νυστάζειν. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸν ἐκεῖνος μηδόλως προσέχοντα τοῖς αὐτοῦ λόγοις, ἀναστὰς ἐπορεύθη. Ὁ δὲ ὅσιος παρευθὺς σὺν τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ ἀδελφοῖς ἐπιβὰς τοῖς κτήνεσι, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐκείνης κατέλαβε τὸ ἴδιον μοναστήριον, τῇ προσευχῇ καὶ ἑαυτῷ προσανέχων, καὶ τὸν Θεὸν ἀπαύστως ἐξιλεούμενος. Μετ' οὐ πολλὰς οὖν ἡμέρας ὁ μὲν πάπας ὥσπερ τις τύραννος βιαίως τῶν ἔνθεν ἀπήγετο, ὥς τινων λεγόντων ἀκήκοα, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκβρασθεὶς, καὶ ἐπὶ τῶν παραιῶν αὐτοὺς περιφέρων οὕτω τῷ τάφῳ παρεδίδοτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετανοεῖν ἐπαγγελλόμενος, πεζοπορῶν ἀπὸ Ῥώμης πρὸς τὸν τοῦ Γαργάνου ἀπῄει ἀσώματον Ἀρχιστράτηγον· καὶ ἡ αὐτοῦ ὑποστροφὴ διὰ τῆς ξενίας τοῦ μακαρίου ἐγίγνετο. E

F

92 Ἐλθὼν οὖν ἐπάνωθεν τοῦ μοναστηρίου, καὶ θεασάμενος τὰς καλύβας τῶν ἀδελφῶν περὶ τὸ εὐκτήριον πεπηγμένας, ἔφη· Ἰδοὺ αἱ σκηναὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐν ἐρήμῳ· ἰδοὺ οἱ πολῖται τῆς οὐρανῶν βασιλείας· οὗτοι οὐχ ὡς κάτοικοι, ἀλλ' ὡς παροδῖται ἐνθάδε μένουσιν. Ὁ δὲ μακάριος τελεύσας θυμιατὸν γενέσθαι, ὑπήντησεν αὐτῷ σὺν πάσῃ τῇ ἀδελφότητι· καὶ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ εὐλαβείας προσεκύνησεν αὐτῷ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑποθεὶς τὴν χεῖρα καὶ ὑποστηρίζων τὸν γέροντα, εἰσῆεσαν ἅμα εἰς τὸ εὐκτήριον. Εἶτα εὐχῆς γενομένης, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ ἁγίῳ· Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἕως συμπαρῆν τοῖς Ἀποστόλοις, ἐκέλευεν αὐτοῖς μὴ πήραν, μὴ ῥάβδον, μήτε τὴν δύο χιτῶνας κεκτῆσθαι. Ἐρχόμενος δὲ πρὸς τὸ πάθος, πάλιν εἶπεν αὐτοῖς· ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω καὶ πήραν. Καὶ αὐτὸς τοίνυν γηράσας, καὶ μέλλων ἀπιέναι πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, φρόντισον τῶν σῶν γεννημάτων, μήπως στενοχωρηθέντες μετὰ σὲ τῇ δυσκολίᾳ τοῦ τόπου, αναχωρήσαντες σκορπισθῶσιν. Ἡμεῖς δώσομεν μοναστήριον, καὶ προσόδους, ὅπου ἂν κελεύσῃς ἐν ὅλῳ τῷ ἡμετέρῳ κράτει. Ὁ ὅσιος ἀπεκρίθη· Τοῦ Δαβὶδ ἤκουσα λέγοντος· Σῶσόν με Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος, ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι

A ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων. καὶ πάλιν· Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός.

93 Εἰ δὲ καὶ ὅλως εἰσὶ μοναχοὶ οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοί, καὶ φυλάξουσι κατὰ δύναμιν τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ὁ οἰκονομήσας αὐτοὺς ἕως τοῦ νῦν μετ' ἐμοῦ, πολλῷ μᾶλλον φροντίσει αὐτῶν καὶ ἄνευ ἐμοῦ· ὃς οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ δυνατοῦ, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ανδρός εὐδοκεῖ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Τούτων καὶ ἑτέρων πολλῶν λαληθέντων ἀνέστη ὁ βασιλεὺς ἀναχωρῆσαι. Καὶ πάλιν ἐπιστραφεὶς πρὸς τὸν γέροντα εἶπεν· Αἴτησόν μοι ὡς τέκνον σου, εἴ τι ἂν βούλῃ, καὶ μετὰ πάσης προθυμίας πληρώσω σοι. Ὁ δὲ μακάριος εκτείνας τὴν χειρα προς τῷ στήθει. τοῦ βασιλέως, εἶπεν· Οὐδὲν ἄλλο δέομαι τῆς σῆς βασιλείας, ἀλλ' ἢ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σου· κἂν γὰρ βασιλεὺς τυγχάνῃς, ἀλλ' ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων τελευτῆσαι ἔχεις. καὶ εἰς κρίσιν παρασταθῆναι, καὶ λόγον δοῦναι ὧν ἔπραξας πονηρῶν τε καὶ καλῶν ἔργων. Καὶ ὁ βασιλεὺς ταῦτα ἀκούων σταγόνας δακρύων προέχεεν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων. Εἶτα τὸν στέφανον κλίνας ἐν ταῖς χερσί τοῦ ἁγίου, καὶ εὐλογηθεὶς παρ' αὐτοῦ σὺν πᾶσι τοῖς μετ' B αὐτοῦ, ἐπορεύετο τὴν ὁδόν. Ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἐξέφυγε τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ πέρας. Εὐθέως γὰρ ἐλθὼν ἐν τῇ Ῥώμῃ, καὶ στάσεως αὐτῷ γενομένης ἀνεχώρησε φεύγων, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐτελεύτησεν. Οἱ δὲ πατέρες διεγόγγυζον κατὰ τοῦ γέροντος ὡς μὴ δεξαμένου τὴν πρὸς τοῦ βασίλεως χάριν, μοναστήριον αὐτοῖς δωρήσασθαι βουλομένου. Ὁ δὲ πατὴρ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ἐγὼ μὲν ὥσπερ ἄφρων ἐλάλησα ἅπερ εἶπον, ὑμεῖς δὲ μετ' ὀλίγον γνώσεσθε ἃ φρονεῖτε. Μετὰ ταῦτα γοῦν ἀκούσαντες τὴν τελευτὴν τοῦ βασιλέως, ἐθαύμασαν τὴν τοῦ μεγάλου οἰκονομίαν.

quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt D veritates a filiis hominum : præterea : Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum. A. DISCIPULO.

93 Quod si fratres, qui mecum sunt, omnino monachi sunt et mandata Christi pro viribus curaverint, ipse, cui de illis curæ fuit usque adhuc me superstite, multo magis et sine me cura eos sua complectetur; cui non in potentia potentis, nec in tibiis viri beneplacitum est, sed in eis, qui sperant super misericordia ejus. Hæc et multa alia cum essent collocuti, in viam se imperator dedit et conversus iterum ad Senem dixit : Pete a me perinde ac filio quidquid volueris, et præstabo cum omni alacritate. Et Vir sanctus, extensa manu ad pectus imperatoris, dixit : Nihil aliud rogo ab imperio tuo, nisi animæ tuæ salutem : nam licet imperator sis, tamen ut mortalis homo moriturus es et judicio sistendus, rationemque redditurus eorum, quæ sive bona, sive mala egeris. Quæ imperator audiens, lacrymarum guttas fundebat ex oculis : deinde corona demissa in manus beati Viri et benedictione percepta, cum toto suo comitatu commisit se viæ. Nec tamen effugit judiciorum Dei exitum : E nam ubi primum Romam pervenit, seditio in ipsum coorta est, quam fugiens in itinere defunctus est *g*. At vero patres de Sene conquerebantur, quod rejecisset munus imperatoris monasterium illis largiri volentis. Et Pater ad eos : Ego quidem, quæ dixi, ut insipiens locutus sum : vos autem non multo post intelligetis, quis vester sit sensus. Itaque cum audissent de imperatoris morte, admirati sunt eximii Viri prudentiam.

paupertatis amore accipere renuit.

g

ANNOTATA.

a *Ex hisce chronotaxim aliquam vitæ sancti Patris deduxi Comment. prævii num.* 7, *quem consule.*

b *Quis hic Cajetanus princeps fuerit, quæ ejus uxor, quæ tanto desiderio flagravit sanctum Virum conveniendi, alibi non reperio.*

c *In sensu morali potuit hæc verissime Sanctus dicere, quod expertus esset, ex feminarum colloquio et aspectu tentationes a dæmone immissas : atque hoc sane sensu intelligenda sunt, ne humilitas ad mendacia imprudenter deflexerit.*

d *Gregorio nimirum V, Romano Pontifice, qui ante Bruno appellabatur, eratque Ottonis III imperatoris consanguineus ; natus nimirum ex Ottone duce, qui Marchiam Veronensem tum temporis obtinebat. Hunc porro* F
C *in lucem ediderat Luitguarda Ottonis Magni filia. Vide Muratorium in Annalibus Italiæ ad annum* 996 *et in Antiquitatibus Italicis Dissert.* 41. *Quæ dicit scriptor de miraculis extra Ecclesiam, intellige de apparentibus, vel patratis ab illis, qui deinde a fide desciverunt.*

e *Papam immitem appellat biographus : at Petrus Damianus et Chronographus Saxo crudelitatem totam Romanis, veritis, ne impunitum dimitteret imperator, affricant. Vide, si plura de hisce desideras, quæ scripsi Gloriæ posthumæ SS. Cypriani et sociorum* § 3 *num.* 27 *et* 28.

f *Ex vulgi rumore, ut quidem fatetur biographus, hæc refert de morte Gregorii V, quæ contigit anno* 999 *die* 12 *Februarii. Antiqui nulli scriptores, ait Muratorius in Annalibus, expressius de illa loquuntur ; opinatur autem ille, mortem Gregorio maturatam ab iis, qui Crescentii partibus adhæserant ; quæ sane conjectura, si ejusdem uxoris insidiis Otto imperator periit, non est a verisimilitudine aliena. Sed quid de assertis biographi nostri? Quandoquidem is fidem suam liberat, allegato populi rumore, verisimiliter nec mortis adjuncta ipsi aliunde perspecta fuere, quæque asserit, Gregorium sibi fecisse, a Crescentii asseclis forte patrata fuere. Quidquid sit, Otto, ut scribit Petrus Damianus in Vita S. Romualdi abbatis,* nudis pedibus de Romana urbe progrediens, sic usque ad Garganum montem ad S. Michaelis perrexit ecclesiam : *sed piacularis itineris causa a scriptoribus illa refertur, quod contra jurisjurandi fidem, Crescentium capite truncari jussisset.*

g *Hæc etiam ex rumore, et quidem falso, accepisse videtur biographus. Certe jam pacem rogarant Romani, nec in fuga obiit Otto, sed in territorio civitatis Castellanæ lenta febri haustoque, ut conjicitur, veneno, tranquille exstinctus est. Vide Muratorium laudatum ad annos* 1001 *et* 1002.

CAPUT

A D

a. DISCIPULO.

CAPUT XIV.

Stephani pius obitus. S. Nilus, ne sibi honores deferantur, studiose cavet et monasterium ideo relinquens Romam tendit : at in monasterio S. Agathæ subsistens, nactus ab agri Tusculani domino locum construendo monasterio, dum hoc parat, sancte moritur et a suis cum magno luctu sepelitur.

Stephanus in mortis articulo obedientiæ signa edens pie obit a

Per illos dies incidit in morbum beatus Stephanus *a*, ex quo non convaluit. Animam igitur agenti Senex assidebat, conveneruntque fratres omnes et circumstabant. Tumque magnus Pater : Frater, inquit, Stephane. Ille vero sese statim erigens sedit, colligatisque manibus, beatum Virum attente intuebatur. Et Pater, Benedicito fratribus, quia jam deficis. Ille vero manus expandens et bene illis
B precatus, quod jussus erat, exequebatur. Tumque iterum magnus Pater : Quiesce jam, inquit, quia vires te deficiunt. Et ille decumbens quievit, servato obedientiæ studio in ipso mortis articulo. Postquam vero animam efflavit, lugebat illum Senex in hæc verba. O bone mi commilito et comes laborum Stephane, post tot annos disjungimur et alter altero orbamur ; et tu quidem ad requiem, quam tibi præparasti, migras, ego vero in pœnis remansi : tu athleta es et martyr, ego enim tortor tibi eram. Hoc autem dicebat Senex, quia in senectute etiam colaphos illi infligebat : sciebat quippe, illum certatorem esse et pugilem, illoque utebatur tamquam dolabra, aut simili instrumento in contumaces et impatientes. Nam si quando in ecclesia fratrum quempiam complexus esset somnus et sterteret, dum lectio haberetur et magnus Pater exponeret, ipse Beatus quasi ignorans aiebat : Qui stertit, procul dubio Stephanus est : ejicite eum foras, ne nos doceat pravam consuetudinem. Sæpe etiam e mensa illum pepulit cum probris et contumeliis tamquam incondite comedentem ; eos corrigens, qui id peccabant. Denique quicquid delicti fiebat per universam fraternitatem, Stephanus increpabatur, quasi om-
C nium reus. Nec satis hoc erat, sed etiam quando cum fratribus ad operam laboremque se conferebat senex ipse et septuagenario major et incurvatus præ senio variisque morbis, non se erigebat in messe aut in area per totum diem, et sordidissimum quodque aut laboriosissimum opus per illum fiebat : sane quietem, aut relaxationem toto vitæ suæ curriculo quacumque in re non est expertus.

S. Nilus honores evitat et b

95 Postquam vero beatam æternamque nactus est requiem, præcepit Pater, duplex præparari sepulcrum, ut et ipse, cursu consummato, una sepeliretur. Id cum Cajetæ princeps *b*, vir admodum religiosus, magnamque de sanctitate Patris opinionem habens, rogasset et sepulturæ causam rescivisset, ad præsentes dixit : Ergo si Pater decesserit, hic ergo illum relinquam et non transferam in meam urbem, ut illi sit turris instar inconcussæ? Quod postea quam perlatum est ad beatum Senem, vehementer tristatus est, et de mutando domicilio cogitavit, ut eo secederet, ubi nulli cognitus esset. Malebat enim misere mori, quam apud quemquam hominum esse in opinione sanctitatis. Contra potius nitebatur videri multis iracundus, contumeliosus, cunctisque animi morbis oppletus. Nec defuere in-

Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἠῤῥώστησεν ὁ μακάριος Στέφανος τὴν ἐπιθανάτιον ἀῤῥωστίαν· ψυχοῤῥαγοῦντος οὖν αὐτοῦ, καὶ τοῦ γέροντος αὐτῷ παραθημένου, συνήχθησαν οἱ ἀδελφοὶ ἅπαντες κύκλῳ, καὶ λέγει ὁ μέγας· Ἀδελφὲ Στέφανε· ὁ δὲ εὐθέως ἀνακαθίσας ἔδησε τὰς χεῖρας καὶ προσεῖχε τῷ μακαρίῳ. Εἶτα λέγει πρὸς αὐτόν· Εὐλόγησον τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι ἐκλείπεις. Ὁ δὲ ἁπλώσας τὰς χεῖρας, καὶ ἐπευξάμενος, τὸ κελευσθὲν αὐτῷ ἐποίει. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ ὁ μέγας· Ἀναπαύου λοιπὸν, ὅτι οὐκέτι ἰσχύεις· καὶ ἀνακλιθεὶς ἀνεπάε, πλή- E
ρώσας τὸν τῆς ὑπακοῆς ὅρον ἐν τῷ θανάτῳ. Μετὰ δὲ τὸ αὐτὸν ἀποπνεῦσαι, ἐθρήνει ὁ γέρων ἐπ' αὐτῷ λέγων· Ὦ καλέ μου συναγωνιστὰ καὶ σύμπονε Στέφανε, μετὰ τοσαῦτα ἔτη χωριζόμεθα, καὶ ἀλλήλων ἀποστερούμεθα. Καὶ σὺ μὲν ἀπέρχῃ πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν, ἣν σεαυτῷ ἡτοίμασας· ἐγὼ δὲ ἐναπέμεινα εἰς τὴν κόλασιν. Σὺ ἀθλητὴς καὶ μάρτυς τυγχάνεις, ἐγὼ γάρ σοι γέγονα δήμιος. Τοῦτο δὲ ἐλάλει ὁ γέρων, ἐπειδὴ μέχρι γήρως οὐ διέλιπεν αὐτὸν κολαφίζων, ἀγωνιστὴν αὐτὸν ἐπιστάμενος καὶ πύκτην. Καθάπερ γὰρ ξυστῆρα αὐτὸν εἶχεν ἢ ἄλλό τι ἐργαλεῖον πρὸς τοὺς ἀβαστάγους καὶ ἀνυπομονήτους. Ὁπηνίκα γοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὶς τῶν ἀδελφῶν κοιμώμενος ἔῤῥεγχεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦ μεγάλου διερμηνεύοντος, ἔλεγεν αὐτὸς ὁ μακάριος ὡς ἀγνοῶν· Οὐδεὶς ἐστιν ὁ ῥέγχων εἰ μὴ ὁ Στέφανος· ἐκβάλετε αὐτὸν ἔξω, μήπως διδάξῃ ἡμᾶς κακὴν συνήθειαν. Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῆς τραπέζης αὐτὸν μετὰ ὕβρεων καὶ ὀνειδισμῶν ἐξήγαγεν, ὡς ἀπαιδεύτως ἐσθίοντα, διορθούμενος τοὺς αὐτὸ πράττοντας. Καὶ ἁπλῶς εἴ τι ἂν πλαῖσμα ἐγίνετο ἐν πάσῃ τῇ ἀδελφότητι, ὁ Στέφανος ἐπετιμᾶτο ὡς τῶν πάντων ὑπαίτιος. Καὶ οὐκ ἤρκει αὐτῷ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἐργαζόμενος γέρων ὢν πλέον ἢ περὶ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ πάνυ κυρτωθεὶς ἐκ τοῦ γήρως F
καὶ τῶν πολλῶν νοσημάτων, οὐκ ἀνένευεν ἐν τῷ θέρει ἢ ἐν τῇ ἅλωνι ὅλην τὴν ἡμέραν. Καὶ ὅπου δ' ἂν ἦν ῥυπαρώτερον ἔργον ἢ κοπωδέστερον, ἐκεῖ εὑρίσκετο. Ὅλως δὲ οὐκ οἶδεν ἀνάπαυσιν ἢ ἄνεσιν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐν οἱῳδήποτε πράγματι.

95 Ὅτε οὖν ἀνεπαύσατο τὴν μακαρίαν ἀνάπαυσιν, διετάξατο ὁ πατὴρ τὸν τάφον διπλοῦν γενέσθαι, ἵνα καὶ αὐτὸς τελειώσας τὸν δρόμον συνταφῇ τῷ μακαρίτῃ Στεφάνῳ. Ὁ δὲ ἄρχων Γαίτας λίαν φιλόθεος ὢν, καὶ πίστιν πολλὴν ἔχων εἰς τὸν ὅσιον πατέρα, ἐρωτήσας καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν τοῦ τάφου, εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· λοιπὸν ἐὰν ὁ πατὴρ τελευτήσῃ, ὧδε αὐτὸν καταλείψω, ἀλλ' οὐκ ἀπαγαγὼν ἐν τῇ πόλει μου καταθήσω, ἵνα ἔχῃ αὐτὸν καθάπερ ἄσειστον πύργον; Τοῦτο τοίνυν μαθὼν ὁ μακάριος γέρων, καὶ σφόδρα λυπηθεὶς, ἐβουλεύσατο πάλιν μετοικῆσαι ἐκεῖθεν, καὶ ἀπελθεῖν ὅπου οὐδείς ἐστιν ὁ γινώσκων. Προῃρεῖτο γὰρ ἀποθανεῖν κακῶς, ἢ ὑπόληψιν σχεῖν ἁγίου παρά τινος τῶν ἀνθρώπων· τοὐναντίον μὲν οὖν ἠγωνίζετο παρὰ τοῖς πολλοῖς θυμώδη, καὶ ὑβριστὴν, καὶ πάντων τῶν ἄλλων παθῶν μέτοχον ἀποδεῖξαι. Πολλοὶ

A λοὶ δὲ ἀνόητοι καὶ ἐσκανδαλίσθησαν· ἡμεῖς δὲ, οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ ἀναξίως, πεπείσμεθα καὶ πεπληροφορήμεθα, καὶ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων ὁμολογήσομεν, ὅτι ἅγιος ἐστὶν ὁ μακάριος Νεῖλος, ὡς εἷς τῶν θεοφόρων πατέρων· καὶ ὑπερβάλλων πάντας τοὺς ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ ἀνθρώπους ἄν τε σημεῖα ποιήσῃ, ἄν τε μή· καὶ ὅπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀσυνέτων ἐπερωτῶσι, τοῦ αὐτῶν βίου μηδένα ποιούμενοι λόγον· ὅπερ καὶ ἐν πολλοῖς τῶν κακοδόξων εὑρεθῇ. Τοῦτο δὲ εἶπον, οὐκ ἵνα τὴν αὐτοῦ χάριν ἄπορον θαυμάτων ἐλέγξω· βλέπουσι γὰρ ἀεὶ τὴν αὐτῆς δύναμιν οἱ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν τῇ κεφαλῇ ἔχοντες· ἀλλ' ἵνα τὴν ἄκαιρον καὶ ἀνόητον ἐρώτησιν ἀνατρέψω. Πᾶν γὰρ τὸ ζητούμενος ὁ βίος τυγχάνει· θαυμάτων δὲ πλῆθος καὶ δύναμις στεργομένη μὲν συνεκλάμπουσα, περιφρονουμένη δὲ μὴ συνᾴδουσα. Ἐπὶ τὴν νύσσαν τοίνυν ἐπανακάμψωμεν. Βουληθεὶς οὖν ὁ μισόδοξος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος καταλιπεῖν τὸ μοναστήριον, ὅπερ λέγεται Σέρπερις, ἐν ᾧ ἤσκησε περὶ τὸν δέκατον χρόνον, μόλις ἐπικαθίσας διὰ τὸ γῆρας ἵππῳ, ᾤχετο ἐπὶ τὴν Ῥώμην. Ἔλεγε δὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἐποδυρομένοις τῷ χωρισμῷ αὐτοῦ· Μὴ λυπεῖσθε ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοί· πορεύομαι γὰρ ἑτοιμάσαι τόπον καὶ μοναστήριον, ἔνθα συναγάγω πάντας τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰ διεσκορπισμένα τέκνα μου.

B

sipientes multi, qui passi sint scandalum. Sed nos, D qui indigne manducavimus et bibimus cum illo c, pro certo et explorato habemus, et coram Deo et angelis fatebimur, beatæ memoriæ Nilum esse sanctum, æque ut unum ex deiferis Patribus, et cunctis hujus generationis hominibus illum præstare, sive ediderit, sive non ediderit miracula, quod multi imperite quærunt, qualis acta sit vita, non curantes, cum illud et apud homines orthodoxa fide carentes fuerit. Hoc autem dixi, non ut ejus gratiæ miracula deesse ostenderem (vident enim semper ejus vires ii, quibus oculi sunt in capite eorum) sed ut ineptam hanc et fatuam interrogationem rejiciam. Totum quod quæritur, vita est, miraculorum vero copia et magnitudo probata quidem est, si simul eluceat, neglecta vero, si minus sit consona. Sed ad propositum redeamus. Cum ergo statuisset honorum contemptor Pater noster Nilus deserere monasterium, quod Serperis d vocatur, in quo ad annos decem monasticam duxerat vitam, vix præ senio potuit equum conscendere, ut Romam iret. Dicebat autem fratribus discessum ejus lugentibus : Ne doleatis, o patres et fratres : eo quippe ad parandum locum et monasterium, quo omnes fratres et dispersos filios meos congregem. E

A. DISCIPULO.

c

d

96 Ἐκεῖνοι δὲ μὴ νοοῦντες τίνα ἦν ἃ ἐλέγει αὐτοῖς, παρεμυθοῦντο. Τοῦ τοίνυν Θεοῦ καθοδηγοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὸν προωρισμένον τῆς ταφῆς αὐτοῦ τόπον, κατὰ τὸν προεγνωσμένον θεϊκῶς αὐτῷ τρόπον, καταλαμβάνει κώμην τινὰ καλουμένην Τουσχολάναν, ἀπέχουσαν δώδεκα μίλια ἀπὸ Ῥώμης· περὶ ἣν ἵδρυται μοναστήριον ὀλίγων ἀδελφῶν ὁμοφύλων ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Ἀγάθης. Κᾀκεῖσε καταλύσας ὁ ἅγιος γέρων· καὶ τὸ, Αὕτη ἡ κατάπαυσίς μου, εἰρηκὼς, εἰς αἰῶνα αἰῶνος, οὐκέτι τοῦ λοιποῦ ἴσχυσέ τις αὐτὸν ἀνασπάσαι ἐκεῖθεν, καίτοι καὶ τῶν συνόντων αὐτῷ ἀδελφῶν ἐνοχλούντων, καὶ τῶν τῆς Ῥώμης μεγιστάτων πρὸς αὐτὸν παραγενομένων, καὶ δυσωπούντων τοῦ εἰσελθεῖν ἐν τῇ Ῥώμῃ κἂν διὰ τοὺς πρώτους τῶν ἀποστόλων. Ἀπεκρίνετο δὲ πᾶσι καὶ ἔλεγεν· Ὅτι τοὺς πανευφήμους καὶ ὄντως τρισμακαρίστους καὶ κορυφαίους τῶν ἀποστόλων καὶ ἐντεῦθεν δυνατὸν τοῖς πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως κεκτημένοις αὐτοὺς προσκυνῆσαι, εἰ καὶ ἐγὼ ἀνάξιος καὶ τοῦ μόνου αὐτοὺς ὀνομάσαι. Ἐν μέν τοι τῷ εὐτελεῖ τόπῳ τούτῳ δι' οὐδὲν ἄλλο ἐλήλυθα, εἰ μὴ μόνου διὰ τὸ τελευτῆσαι. Ὁ δὲ ἄρχων τῆς κώμης ἐκείνης Γρηγόριος τῷ ὀνόματι, περιβόητος ἐν τυραννίδι καὶ

C ἀδικίᾳ τυγχάνων, λίαν δὲ ἀγχίνους καὶ συνέσει κεκοσμημένος, κατελθὼν καὶ προσπεσὼν τοῖς ποσὶ τοῦ ἁγίου ἔλεγε ταῦτα· Ἐγὼ μὲν δοῦλε τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου διὰ τὰς πολλάς μου ἁμαρτίας οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς· καὶ πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ὁ ἅγιος τοῦ Κυρίου μου πρός με; Ἐπειδὴ δὲ μιμούμενος τὸν σὸν διδάσκαλον καὶ Δεσπότην προετιμήσω με τὸν ἁμαρτωλὸν τῶν δικαίων, ἰδοὺ ὁ οἶκός μου, καὶ ἅπαν σὺν τοῖς περιχωρίοις αὐτοῦ τὸ καστέλλιον πρὸ προσώπου σου· εἴ τι κελεύεις περὶ αὐτῶν, πρόσταξον.

96 Illi vero non intelligentes, quæ dicebantur, solatium habebant. Itaque, Deo duce illum dirigente ad locum sepulturæ suæ destinatum eum in modum, quem Deo revelante cognoverat, pervenit in quoddam oppidum, cui nomen Tusculum e, duodecim millia passuum ab Urbe distans. Prope illud situm erat monasterium paucorum fratrum nationis nostræ Græcorum, nomine S. Agathæ, in quod sanctus Senex divertit : Hæc, inquiens, requies mea in seculum seculi. Nec inde potuit a quoquam divelli, licet socii fratres molesti essent et optimates Romani accedentes rogarent, ut Romam se conferret, saltem propter principes Apostolorum. At ille respondens aiebat omnibus : Celeberrimis et revera ter beatissimis Apostolorum coryphæis licet hinc etiam fidem habentibus sicut granum sinapis, venerationem deferre : quamvis ego indignus sim, qui vel solo nomine eos appellem, in hunc porro tenuem deveni locum non alterius rei causa, quam ut diem meum obeam. Porro autem illius oppidi dominus, Gregorius f nomine, tyrannide quidem et nequitia insignis, sed sagacitate ornatus et prudentia, descendit et F prostratus ad sancti Viri pedes ita dicebat : Ego quidem, Serve Dei altissimi, ob multa peccata mea dignus non sum, ut intres sub tectum meum : et, Unde mihi hoc, ut Sanctus Domini mei veniat ad me? Sed quando Magistri et Domini tui exemplo me peccatorem justis prætulisti, ecce domus mea, totumque cum suo agro oppidum ante est. Quicquid de iis libuerit, jubeto.

Romam tendens, in cœnobio S. Agathæ subsistit, locumque construendo in agro Tusculano monasterio accipit :

e

f

97 Ὁ δὲ μακάριος ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτόν. Εὐλογήσαι Κύριος καὶ σὲ καὶ τοὺς σοὺς σὺν τῷ οἴκῳ σου καὶ τῇ κώμῃ σου. Μέρος δὲ ὀλίγον ἐν τῷ κράτει σου ἡμῖν διαχώρισον, ὅπως ἐν αὐτῷ ἡσυχάσαντες τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐξιλεωσώμεθα, καὶ ὑπὲρ τῆς σῆς σωτηρίας εὐξώμεθα. Τότε ὁ Γρηγόριος μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἐξεπλήρου τὸ κελευόμενον. Οἱ δὲ ἀναπομείναντες ἐν τῇ μονῇ ἀδελφοὶ μετὰ δύο ἡμέρας μηνῶν μαθόντες, ὅτι οὐχ ὑποστρέφει πρὸς αὐτοὺς ὁ πατὴρ, ἀπάραντες σὺν μηλωταρίοις καὶ περιβολαίοις καὶ τοῖς λοιποῖς, κατέλαβον τὸν ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ἀφιερωθέντα τόπον αὐτοῖς ἐν λόγῳ μονῆς· μαθὼν τοίνυν ὁ παμμακάριστος πατὴρ τὴν ἄφιξιν αὐτῶν, ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι, καὶ δεδήλωκεν αὐτοῖς· Ἀρκετόν μοι ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοί, ὅτι διὰ τὴν τοῦ

97 Respondit beatus Pater : Benedicat Dominus et tibi et tuis et domui tuæ et oppido tuo. Particulam in ditione tua nobis concede, ut quietem in ea nacti Deum pro peccatis nostris propitium reddamus et pro salute tua preces fundamus. Gregorius autem magna alacritate implebat, quod jussum erat. At vero fratres, qui in monasterio remanserant, post bimestre spatium, audito, quod Pater non reverteretur amplius, recesserunt asportantes secum melotas, succintoria et reliqua, perveneruntque ad locum, construendi monasterii nomine a principe illis dicatum. Quod ubi cognovit Vir beatissimus, nimirum advenisse illos, exultavit spiritu, significavitque illis hæc per nuntium : Sufficit mihi patres et fratres,

in morbum incidit et post varia profundæ humilitatis sanctitatisque specimina,

A fratres, quod ob Dei meique amorem laborem cepe-
A. DIS. HULO. ritis, ut isthuc veniretis. Nunc igitur charitatem vestram rogo, ut expectetis, donec et ipse veniam ad vos. Dum igitur parat se ad solvendum promissum suis pedibus (aberant enim fratres tria fere millia passuum) convocatis ad se fratribus, qui secum erant, una cum hegumeno Paulo *g*, cui præfecturam commiserat ante multos dies, viro et prudentia et ætate et exercitatione vitæ monasticæ et philosophiæ studiis antiquo, distribuit illis pauca pannorum frusta : nihil enim mundani plane illi erat, vel unum æs minutum, tumque dari sibi jussit sumenda vivifica Christi mysteria. Deinde hegumeno et fratribus : Obsecro, inquit, vos, ut si e vita excessero, sine mora corpus meum terra contegatis, nec me in templo sepeliatis, nec supra tumulum fornicem mihi extruatis, aut quodvis ornamentum adjiciatis. Quod si omnino vultis signum aliquod ponere ad cognoscendum, ubi fuerim humatus, planum esto, ut quiescere in eo peregrini possint, nam et ego peregrinus fui cunctis diebus, quibus vixi, et mementote mei in sanctis vestris orationibus.

Θεοῦ ἀγάπην καὶ τὴν ἐμὴν ἐσκύλητε ἕως αὐτοῦ. Νῦν οὖν D παρακαλῶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, ἵνα περιμείνητε μέχρις ἂν καὶ αὐτὸς ἐλεύσωμαι πρὸς ὑμᾶς. Ἐν τῷ οὖν ἑτοιμάζεσθαι αὐτὸν τοῦ ἀποπληρῶσαι αὐτομάτος ποσὶ τὴν οἰκείαν σύνταξιν· ἦσαν γὰρ οἱ ἀδελφοὶ ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν· συγκαλεσάμενος τοὺς προσκαρτεροῦντας αὐτῷ ἀδελφοὺς σὺν τῷ ἡγουμένῳ Παύλῳ, ὃ ἦν πρὸ πολλῶν προκεχειρισμένος ἡμερῶν τὴν ἡγεμονίαν, ἀνδρὶ παλαιῷ καὶ τὴν φρόνησιν, καὶ τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν ἄσκησιν, καὶ τὴν φιλοσοφίαν· τούτοις διαμερίσας τὰ μικρὰ ῥάκια αὐτοῦ οὐ γὰρ ἄλλο τίποτε ἦν αὐτῷ τοῦ κόσμου, ἕως καὶ τοῦ ἐσχάτου λεπτοῦ· ἐκέλευσε μεταλαβεῖν τῶν ζωοποιῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων. Ἔπειτα λέγει τῷ ἡγουμένῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς· Δέομαι ὑμῶν, ἐὰν ἀποθάνω, μὴ βραδύνητε τοῦ κατακρύψαι τῇ γῇ τὸ σῶμά μου· μήτε ἐν οἴκῳ κυριακῷ καθάθησθε· μηδὲ θελήσητε ποιῆσαι καμάραν ἐπάνω μου, ἢ ἄλλον τινα κόσμον οἷον δήποτε. Εἰ δὲ ὅλως βούλεσθε ποιῆσαί τι σημεῖον διὰ τὸ γνωρίζειν, ποῦ τεθείκατέ με, ὁμαλὸν ἔστω ἐπάνωθεν, ἵνα οἱ ξένοι ἐκεῖ ἐπαναπαύωνται· καὶ γὰρ κἀγὼ ξένος ἐγενόμην πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου· Καὶ μνημονεύετέ μου ἐν ταῖς ἁγίαις ὑμῶν εὐχαῖς.

B

post pias ad Deum biduo toto aspirationes ad ecclesiam, ut rogarat, defertur et ibi

98 Hæc dixit, deinde benedixit eis, et bene precatus est cunctis fratribus attollensque pedes, extendit se in lectulo suo. Biduum vero jacuit nec loquens, nec aperiens oculos, et qui videbant illum, mirabantur, non enim erat similis agenti animam, sed quiescenti, movebat solum labia et dextera se signo Crucis consignabat, per quæ in oratione defixum præsentes intelligebant. Et quidam frater, admota ad os ejus aure, hunc versiculum tantummodo ab eo distincte audivit : Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis. Gregorius quoque loci dominus cum hæc audisset, suo ex oppido currens descendit, secum et Michaelem adducens peritissimum medicum, ruensque super beatum Virum flebat ubertim, ac dicebat : O Pater, Pater, cur tam cito me deseruisti? Cur abominatus es peccata mea et relinquis me? Deosculando autem manus ejus : En me jam non prohibes, aiebat, quin tuas manus osculer, ut solebas antea, dicendo : Non sum episcopus, aut presbyter, aut diaconus, sed humillimus monachus : ut quid igitur manum meam osculari vis? Hæc dicens tantam lacrymarum vim profundebat, ut astantes omnes invitaret ad
C fletum. Medicus autem, attrectato pulsu, asseverabat, illum non moriturum, quod nec febris esset in eo, nec aliud mortis signum : ita enim res habebat. Cum vero illi discessissent et advesperasceret, agebatur porro etiam memoria Joannis apostoli et
h evangelistæ *h*, visum est fratribus, deferre sanctum Patrem in ecclesiam : recordati enim sunt, quo affectu, quo studio Sanctorum memorias prosequeretur, et semper dicere solitum, oportere monachum citra omnem necessitatem, in oratorio mori.

98 Ταῦτα εἰπών, καὶ εὐλογήσας αὐτούς, ἐπευξάμενός E τε πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξῆρε τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἥπλωσεν ἑαυτὸν ἐν τῷ κοιταρίῳ αὐτοῦ. Ἐποίησεν δύο ἡμέρας μὴ συντυγχάνων, μηδὲ ἀνοίγων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμαζον οἱ ὁρῶντες αὐτόν, ὅτι οὐκ ἦν ὡς ψυχορραγῶν, ἀλλ' ὡς ἀναπαυόμενος· μόνον δὲ τὰ χείλη κινῶν, καὶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ κατασφραγιζόμενος, ἐγνωρίζετο τοῖς παροῦσιν ὡς προσευχόμενος. Καὶ τις τῶν ἀδελφῶν προσεγγίσας τῷ ὠτίῳ πρὸς τῷ στόματι αὐτοῦ, τοῦτον μόνον τὸν στίχον ἐνενόησε λέγοντος· Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ, ἐν τῷ με ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σου. Ἀκούσας δὲ καὶ ὁ ἄρχων Γρηγόριος τὰ περὶ αὐτοῦ, δρομαῖος κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ καστελλίου αὐτοῦ, φέρων καὶ τὸν ἰατρὸν Μιχαὴλ μετ' αὐτοῦ, ὃς ἦν ἐμπειρότατος. Καὶ ἐπιπεσὼν τῷ μακαρίῳ, ἔκλαιε πικρῶς καὶ ἔλεγεν· Ὦ πάτερ, πατερ, διατί οὕτω ταχέως με ἐγκατέλιπες; διατί ἐβδελύξω τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ἀφίεις με; Καταφιλῶν δὲ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἔλεγεν. Ἰδοὺ οὐκέτι κωλύεις με τοῦ φιλῆσαι τὰς χεῖράς σου, καθὼς ἐποίεις τὸ πρότερον, λέγων ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, οὔτε διάκονος, ἀλλὰ μόνον καλογήριον μικρόν· διατί οὖν θέλεις φιλῆσαι τὴν χεῖρά μου; Ταῦτα δὲ λέγων τοσοῦτον ἐδάκρυεν, ὥστε πάντας τοὺς παρεστῶτας διεγεῖραι πρὸς δάκρυα. Κρατήσας δὲ καὶ ὁ ἰατρὸς τὸν σφυγμὸν αὐτοῦ, διϊσχυρίζετο F λέγων· ὅτι οὗτος οὐκ ἀποθνήσκει· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ πυρετός, οὔτε μὴν ἄλλο τι σημεῖον θανάτου· καὶ γὰρ οὕτως εἶχεν. Ἀναχωρησάντων τοίνυν ἐκείνων, καὶ τῆς ὥρας τοῦ λυχνικοῦ καταλαβούσης, ἦν δὲ καὶ ἡ μνήμη τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου καὶ θεολόγου. ἔδοξε τοῖς ἀδελφοῖς ἀπαγάγαι τὸν ὅσιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐμνήσθησαν γὰρ τοῦ πόθου καὶ τοῦ φίλτρου αὐτοῦ, οὗπερ εἰς τὰς μνείας τῶν ἁγίων ἐδείκνυτο· καὶ ὡς ἀεὶ ἔλεγεν, ὅτι δεῖ τὸν μοναχὸν, ἐκτὸς πάσης ἀνάγκης, ἐν τῷ εὐκτηρίῳ τελευτῆσαι.

sancte moritur et a suis

99 Quo facto, et vespertino peracto Officio sol cognovit occasum suum et ipse tradidit spiritum : et occidit revera cum sole sol, defecitque die illa lumen de terra et lucerna a facie videntium. An non prævidit et ipse densissimas hujus temporis tenebras, defectumque Sanctorum illuminantium, ceterosque docentium? Et ubinam alterum reperit solatium nostra ætate mundus, quale illa die amisit? Sane multos invenies continentiæ deditos, sed qui utilitatem hac sola terminent, doctrina non valeant. Multos e contrario studia colentes, sed vacuos actione virtutis. Ille vero in utrisque adeo excelluit, ut in omnibus ambidexter esset

99 Τούτου δὲ γενομένου, καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ὕμνου τέλος λαβόντος, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς παρέδωκε τὸ πνεῦμα· καὶ ἔδυ ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ ἥλιος μετὰ τοῦ ἡλίου· καὶ ἐξέλιπε φῶς ἀπὸ τῆς γῆς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ λύχνος ἀπὸ προσώπου ὁρώντων· Ἦ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐ προέγνω τὴν παροῦσαν σκοτόμαιναν, καὶ ἀπόλειψιν τῶν φωτιζόντων ἁγίων καὶ διδασκόντων τοὺς ἄλλους; Καὶ ποῦ εὕρατο ἄλλην παραμυθίαν ὁ κόσμος, τῶν καθ' ἡμᾶς λέγω, οἵαν ἀπώλεσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ; Πολλοὺς μὲν γὰρ εὑρήσεις ἐγκράτειαν ἀσκοῦντας, οἳ μέχρις αὐτῆς τὴν ὠφέλειαν διϊστῶσι, λόγου δὲ ἀμοιροῦσι· πλείστους δὲ πάλιν τοῦ λόγου μὲν ἐπιμελουμένων, ἔργου δὲ ἀμελούντων· ὧν ἐκεῖνος ἀμφοτέρων πλεονέκτων κατὰ πάντα·

A πάντα, περιδέξιος ὄντως ὑπῆρχε καὶ ἀμφοτερόφθαλμος. καὶ ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους, ἵνα μὴ λέγω τὴν καθ' ἡμᾶς γενεὰν, ὁλότυφλον μᾶλλον ἤπερ μονότυφλον οὖσαν, καὶ ἐν σκοτομήνῃ διάγουσαν. Ὅπερ καὶ αὐτῷ τῷ προβλεπτικωτάτῳ ὡς ἐν ἐκστάσει ἀπεκαλύφθη· ἑώρα γὰρ, ὡς πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάντα τὰ ζῶα, καὶ πᾶν ἑρπετὸν κινούμενον ἐπὶ τῆς γῆς τυφλώσει τε καὶ ἀβλεψίᾳ κατείχοντο· ζόφος δὲ βαθύτατος, καὶ γνόφος ἀμύθητος ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν περιεκέχυτο. Καὶ τοῦτο μὲν πρότερον· νῦν δὲ ὅτε καταλιπὼν τὰ ἐπίγεια, τῷ πνεύματι τοὺς οὐρανοὺς ἐμβατεύει ὁ ἀείμνηστος, πᾶσαν μὲν τὴν νύκτα ἐκείνην ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις ἐπιταφίοις διήλθομεν· πρωίας δὲ γενομένης διαβαστάσαντες τὴν κλίνην μετὰ κηρῶν καὶ θυμιαμάτων καὶ ψαλμῳδιῶν, ἀπηγάγομεν τὸ λείψανον ἔνθα οἱ ἀδελφοὶ ἀπεκδέχοντο τὸν μακάριον.

100 Ὅτε δὲ ἐξ ἐναντίας αὐτῶν ἐγενήθημεν, καὶ τῆς ψαλμῳδίας ἀκηκόασιν, ἐξῆλθον καὶ ὑπήντησαν ἡμῖν ἅπαντες, νέοι τε καὶ γέροντες, μικροί τε καὶ μεγάλοι, ὅλοι συμπεφυρμένοι τοῖς δάκρυσι, καὶ πικρῶς ὀδυρόμενοι. Θέντες τοίνυν ἐπὶ τὴν γῆν τὸ κλινίδιον, καὶ τὸ ψάλλειν ἐάσαντες, πάντες ὁμοῦ ἐθρηνοῦμεν τὴν κοινὴν ζημίαν καὶ
B ὀρφανίαν, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς στέρησιν. Οὐδὲν δὲ ἄλλο ἦν ἰδεῖν καὶ εἰκάσαι, ἢ ὅπερ περὶ τοῦ Ἰακὼβ γέγραπται, ὅτε παρεγένοντο οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἐφ' ἅλωνα Ἀτὰδ, ἥ ἦν ἐπιπέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἐκόψαντο κοπετὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν σφόδρα· Καὶ γὰρ καὶ ἡμᾶς μικρὸν ἁλώνιον περιεῖχε, καὶ ὁ νέος Ἰακὼβ νεκρὸς ἔκειτο ἐν τῷ σκιμποδίῳ, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπεθρήνουν, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, ὅσοι εὑρέθησαν σὺν τῷ ἄρχοντι Γρηγορίῳ, οὐ μόνον τὰ γινόμενα ἐθεώρουν, ἀλλὰ καὶ συνεπένθουν ἀκολουθοῦντες· καὶ οὐ πρότερον ἀνεχώρησαν, ἕως ὅτου τὸ λείψανον ἀπηγάγομεν, καὶ ἐν τῷ προωρισμένῳ αὐτοῦ τόπῳ κατεθέμεθα, καθὼς αὐτὸς ὁ τρισόσιος διετάξατο. Παρέμεινε δὲ τῷ τάφῳ πᾶσα ἡ ἀδελφότης σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ προλεχθέντι, ἐργαζομένη καὶ ἐν ὑπομονῇ κοπιῶσα διὰ τὸ ἀκατάσκευον εἶναι τὸν τόπον, τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τόν τε τῇ ψυχῇ ἁρμόδιον, καὶ τὸν τῇ σαρκὶ αὐτάρκη. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν τέκνων τοῦ ἁγίου τῶν διεσκορπισμένων συνήχθησαν τῇ ἐκείνου πρεσβείᾳ, καὶ κεκοίμηνται περὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ, ἄνδρες ἀληθῶς εἰπεῖν ἐπιθυμιῶν τῶν τοῦ πνεύματος, καὶ πλήρεις χάριτος καὶ δυνάμεως. Ὧν πάντων πρεσβείαις ἀξιωθείημεν καὶ ἡμεῖς, οἵ τε ἀναγινώσκοντες καὶ οἱ ἀκροώμενοι τῶν ἐνθέων καὶ ἐναρέτων πόνων αὐτῶν, κοινωνοὶ γένεσθαι αὐτῶν καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.
C Ὧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

et utroque oculo perfectissimus: idque si cum D antiquis etiam conferas; ut de nostræ tempestatis hominibus taceam, penitus cæcitate laborantibus, non altero tantum utentibus oculo et versantibus in maximis tenebris. Quod ipsi quoque omnium prospicientissimo veluti per extasin fuit revelatum. Videbat enim omnes homines et cuncta animalia et universa, quæ serpendo moventur in terra, cæcitate lucisque orbatione teneri, noctem vero profundissimam et caliginem densissimam tota terra circumfusam. Sed hoc quidem olim: nunc vero quando, relictis hisce terrenis, cœlos incolit æternæ memoriæ Viri spiritus, totam quidem illam noctem egimus in psalmis et hymnis funebribus. Mane vero deferentes feretrum cum cereis et thure et psalmodia, portavimus cadaver in locum, in quo fratres beatum Virum præstolabantur.

A. DISCIPULO.

100 Ut ventum est in conspectum eorum et audivere psalmodiam, cuncti prodiere nobis obviam senes et juvenes, parvi et magni, vi lacrymarum omnes perfusi et miserrime lugentes. Ergo posito feretro et intermisso cantu, simul omnes communem deflebamus jacturam, orbitatem, Patrisque amissionem. Nec aliud videre tunc erat, aut expressius intueri, quam quod de Jacob scriptum est, quando E profecti sunt filii ejus ad aream Atad, quæ sita est trans Jordanem, et planctu magno ac vehementi celebrarunt exequias: nam parvula et nos habebat area i et novus Jacob jacebat in feretro, et Filii Israel plangebant. Regionis autem habitatores, quotquot aderant cum principe Gregorio, non modo spectatores erant, sed prosequentes etiam funus, luctum suum cum nostro miscebant, nec prius abscessere, quam deportatum fuit a nobis cadaver, depositumque constituto in loco, sicut ipse sanctissimus Pater præscripserat. Permansit autem ad tumulum universa fraternitas cum memorato hegumeno, suam operam ponens et in patientia laborans, eo quod locus esset minus instructus, ad comparandum panem quotidianum, qui et animæ congruens et corpori satis esset. Complures etiam e filiis sancti Viri, qui dispersi erant, precibus ejus adjuvantibus, convenere et circa sepulcrum ejus conditi requiescunt, viri plane desideriorum spiritus et gratiæ virtutisque pleni. Quorum omnium precibus et nos et qui legunt et qui audiunt divinos et præclaros eorum sudores, digni efficiamur eorum quoque consortio in regno cœlorum in Christo Jesu F Domino nostro: cui gloria cum Patre et Spiritu sancto nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

cum magno omnium planctu sepelitur.

ANNOTATA.

a *De Stephano, cujus obitus hic cum elogio narratur, aliqua diximus ad Caput* 4 *littera* e. *Chronotaxim aliquam vitæ ejus secundum chronotaxim gestorum* S. Nili *vide Commentarii prævii num.* 7 *et* 8.

b *Sub finem vitæ sancti Patris et seculi* XI *initium quis Cajetæ princeps fuerit, mihi non innotuit.*

c *En testimonium manifestissimum, quod biographus non solum Sancto contemporaneus fuerit, sed etiam intima consuetudine fuerit conjunctus.*

d *De monasterio hoc ita fere Sciommarius Nota* 18 *ad Vitam B. Bartholomæi: situm erat prope mare in loco, qui vocabatur* Serapo, *non longe a porta, quæ Terrestris dicitur ad sinistram. Invenerat ibi* S. Nilus *exiguum solitariumque habitaculum, ibique brevi tempore monasterium exstruxit, quod* Serperi, *seu* Serperis *vocatum fuit ab eo, quod eo loco esset, ubi olim* Serapis *seu* Serapidis, *numinis Ægyptiaci, fanum fuerat. Addit Sciommarius, ex Petri Rosetti Descriptionis Cajetæ Discurs.* 2, *locum, ubi fuit* Serapidis *templum et Serperis monasterium, determinatius cognitum non esse, verisimiliter tamen exstitisse, ubi hodie visitur Diva, quæ a Catana appellata est, in qua ecclesia tumulatus est Stephanus.*

e *Et hoc verisimiliter monasterium penitus destructum est; tertio milliari distabat ab eo loco, ubi hodie Cryptæ-ferratensis abbatia est Tusculanam porro civitatem anno* 1190 *a Romanis penitus excisam esse, tradit Sciommarius sæpe laudatus Nota* 30. *De translatione corporis* S. Nili *ex hoc cœnobio ad abbatiam Cryptæ-ferratensem vide annotanda ad litteram* i.

f *Observat idem Sciommarius Nota* 17, *Gregorium hunc Tusculanum comitem, fuisse duorum Romanorum Ponti-*

A *Pontificum, Benedicti scilicet VII, alias VIII, et Joannis XIX, alias XX, patrem, necnon avum Benedicti* D *VIII, alias IX. Consule, si lubet, Kircheri nostri Historiam Eustatio-Marianam, parte 2 cap. 4, ubi, de comitum Tusculanorum stirpe et propagine fusius tractat ex Zazara aliisque.*

A. DISCIPULO.

g *Recusante abbatis et hegumeni titulum S. Nilo, hoc nomine jam aliquo tempore ante Sancti obitum præfuit Paulus : at quanto illi supervixerit, non satis constat. In serie abbatum Cryptæ-ferratensium inter Paulum et B. Bartholomæum adhuc medius est Cyrillus. Computante Sciommario, vix quinque annos una impleverunt ; nam Nota 20 tradit, B. Bartholomæum annos tantum natum fuisse viginti, quando collata fuit Paulo prælatura, eumque illam tantum admisisse post Cyrillum, cum jam ætatis annum ageret 25 : quæ omnia ad Vitam B. Bartholomæi discuti poterunt.*

h *Memoria S. Joannis Theologi seu Evangelistæ hoc die solemni Officio agitur apud Græcos, ut monitum est inter Prætermissos ad hunc diem. In Anthologio Græcorum recentissimo Officio mox memorato subjecta est rubrica, quæ monet, in abbatia Cryptæ-ferratensi hoc die agendam* S. Nili *memoriam.*

i *Ubinam fuerit area illa, ubi depositæ fuerunt primum ex mandato ejus* S. Nili *exuviæ, non satis distincte assequor. Non videtur tamen a monasterio S. Agathæ, ubi decesserat, longius abfuisse. At quid igitur de congregatis post ejus mortem eo loco monachis fixoque domicilio seu potius cœnobio? An forte prope abbatiam Cryptæ-ferratæ erat illa area, quam a Tusculano comite Sanctus acceperat, et de illius abbatiæ initiis hic sermo? Sciommarius sæpe laudatus nota 23, ubi describit ornatum sacelli* S. Nili, *quod ecclesiæ abbatiæ adhæret et a Græcis* Παρεκκλησία *vocatur, tradit, in exquisitissimi operis pictura exhiberi ibidem translationem corporis ejusdem Sancti ex monasterio S. Agathæ ad Cryptæ-ferratense : at hæc quandonam contigerit, apud ipsum non invenio. Ceterum monet, reliquias Sancti in festo ejus cum solemni pompa circumferri.*

B

DE S. JOANNE DE MEDA, PRESB.

E

ET PRIMARII ORDINIS HUMILIATORUM FUNDATORE,

MEDIOLANI IN INSUBRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. S.

§ I. Ordo Humiliatorum in viris exstinctus : Sancti memoria in Martyrologiis : Officium proprium apud Humiliatas : cultus et corpus Comi : an ab Alexandro III canonizatus?

C

ANNO MCLIX. *Sanctus fundator Ordinis in viris exstincti,*

Ordo *Humiliatorum, qui olim in Italia celebris et utriusque sexus personas complexus fuit, tunc, virorum cœtibus per S. Pium V Romanum Pontificem anno* 1571 *exstinctis, in solis monialibus superest. Exstinguendi Ordinis virorum causæ legi possunt tom. 2 Bullarii Romani, anno* 1617 *Romæ editi, inter laudati S. Pii constitutiones num.* 119, *ubi etiam sequitur ejusdem Pontificis constitutio* 120, *in qua prædictos fratres in varia domicilia dispertit, eisque alimenta assignat, et de exstincti Ordinis possessionibus varie disponit. Harum prima notatur quidem ibidem data septimo Idus Februarii anni* 1570, *sed ex adscripta Indictione* XIV *et anno sexto Pontificatus ipsius liquet, eamdem ad annum Christi* 1571 *pertinere, ad quem illam etiam in margine retulit editor, et quo ea apud Jacobum Laderchium in continuatione Annalium ecclesiasticorum Baronii tom.* 24 *pariter signata est.*

sed in monialibus superstitis, annuntiatur hoc die,

2 *Porro religiosæ moniales, quarum tredecim aut quatuordecim monasteria, quæ supersunt, enumerat Hippolytus Helyot tom.* 6 *Historiæ Ordinum Religiosorum, hac die* XXVI *Septembris annuo Officio colunt sanctum fundatorem suum* Joannem, *gentilitio nomine* Oldratum *cognominatum, sed a loco suo natali communius* de Meda, *uti et a presbyteratu, quo inter Humiliatos primus insignitus fuit,* Presbyterum *appellatum. Illum eodem die memorant aliquot Martyrologia præsertim Italica. Mediolanense sic habet :* Mediolani, S. Joannis presbyteri et confessoris ex Ordine Humiliatorum, cujus corpus delatum est Comum. *Eodem die apud Joannem Baptistam Carisium in Diario sacro Mediolanensi de eo legitur :* S. Joannes Oldratus, nobilis Mediolanensis, Ordinis Humiliatorum. Corpus illius jacet Comi in ecclesia S. Mariæ Lauretana. Reliquiæ Mediolani in S. Erasmi et in S. Catharinæ in Brera.

F

quo colitur.

3 *In Sanctuario seu Martyrologio Novocomensi ad eumdem diem prolixius ipsi elogium texitur his verbis :* Novocomi in sacra æde Lauretana *(ubi corpus ejus quiescit)* natalis S. Joannis confessoris, et primi Ordinis Humiliatorum presbyteri; qui cum ab adolescentia Deiparam Virginem mirifice coleret, ab ea meruit, dum in solitudine ardentius oraret, singulari benevolentiæ signo ad Religionem vocari. In sacro Humiliatorum cœtu Mediolani adscriptus, brevi dedit insignia prudentiæ, doctrinæ et sanctitatis exempla. Mediolano Novocomum profectus, locum compluribus arundinibus consitum elegit, ubi sanctissimæ Dei Genitrici templum ædificavit, cui etiam paulo post cœnobium addidit, in quo una cum aliis cœlestem vitam cœpit instituere. Religiosis sociorum vestibus ad honestiorem formam redactis, illos, ut S. Benedicti Regulam amplecterentur, suasit. Mirificos tota Insubria fructus divini verbi prædicatione

A tione colligens, innumeros Christo filios peperit et enutrivit; plurimos etiam mundo ejusque voluptatibus valedicere coegit.

4 Multa extruxit in multis urbibus monasteria, in quibus viros, Joannis auspicio magna sanctitate præditos, tota Italia suspexit. In summa annonæ caritate, qua premebatur, crumenam nummis refertam ab angelo accepit. Oleum divinitus auctum, dum in pauperes illud erogabat, obtinuit. Ignea super illius caput enixius orantis columna apparuit. Denique assiduis confectus laboribus clarusque miraculis, Mediolani gravi morbo correptus, ad supernam migravit patriam. Cujus corpus postea ad nostram urbem delatum, in ea, quam condiderat, ecclesia sub ara majori honorificum nactum est sepulchrum. *Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad præcitatum diem ipsum* apud Comum *pariter annuntians, sic ait :* Joannes cognomento Meda, quod Medæ pago inter Mediolanum et Forum Licinii natus sit, cum opibus abundaret, illudque Apostoli : « Totus mundus in maligno positus « est », perpenderet; mox se Comum contulit, et apud urbem in loco, qui Rondanarium dicitur, juxta Coxiam fluviolum in honorem B. M. V. et B omnium Sanctorum oratorium cum multis cellis extruxit, in quo plures fratres et sanctimoniales, sub regulari disciplina degentes, collegit, fœminis a viris separatis.

in variis Martyrologiis,

5 Itaque locus, qui antea latronum spelunca fuerat, thalamus esse cœpit continentium; domusque blasphemiæ domus evasit orationis. Medæ etiam insigne virginum monasterium ædificavit. Ipse vero vitam assiduis orationibus, vigiliis, jejuniis, aliisque piis operibus exercitam ducens, relictis haud paucis suæ sanctitatis inditiis, ad cœlestem patriam evolavit VI Kal. Octobris, ibidem sepultus. *Brevius de eodem agit in Catalogo universali Sanctorum,* Comi, *inquiens,* S. Joannis Medæ, Humiliatorum auctoris. *Nicolaus Brautius, Sarsinensis episcopus, eumdem in Martyrologio poetico his versibus celebravit :*

præsertim Italis,

Quis Joanne Meda discretior? ille virorum
Segregat a sexu debiliore loca.

Italis accedit Castellanus Gallus in Martyrologio Universali, ubi ait : Comi B. Joannes Medæus institutor Ordinis Humiliatorum sub Regula S. Benedicti. *Inter addenda autem et corrigenda pag.* 981 *et sequenti, istis addendum monet :* Canonizatus ab Alexan-C dro III. *et in margine apponendum annum ejus emortualem* 1059; *imo* 1159, *ut infra ostendemus.*

6 *Ob admissam S. Benedicti Regulam Benedictini martyrologi eumdem suis sacris Fastis etiam adscripserunt. Arnoldus Wionius lib. 3 Ligni Vitæ illum sic annuntiat :* Civitate Comensi, natalis S. Joannis Medæ, Ordinis Humiliatorum fundatoris præcipui, qui propter sanctissimæ vitæ famam post mortem anno Domini millesimo quinquagesimo nono (*imo* 1159) ab Alexandro tertio Pontifice in numerum Sanctorum adscriptus est. *Hugo Menardus in Martyrologio Sanctorum Ordinis S. Benedicti iisdem fere verbis, sed paulo brevius ac emendatius consonat :* Civitate Comensi, natalis S. Joannis Medæ, Ordinis Humiliatorum fundatoris præcipui, qui ab Alexandro tertio in numerum Sanctorum asscriptus est. *Longius ejusdem elogium habes apud Gabrielem Bucelinum, quod, quia præter jam relata nil continet, hic prætermitto, infra tam hoc quam illa examinaturus; neque enim admitti aut pro compertis haberi possunt omnia, quæ in illis asseruntur. Interea Observandum hic est, in omnibus allatis Martyrologiis, si Mediolanense excipias,* S. Joannis de Meda *natalem Comi annuntiari, quo ejusdem corpus mox ab obitu delatum fuit hodieque quiescit. Mediolani tamen in Braidensi*

et in Benedictinis.

D *monasterio, tunc Ordinis Humiliatorum, illum mortuum esse constat, ut suo loco videbimus.*

7 *Eodem die festum ejus cum Officio rituque, ut vocant,* Principali *et cum Octava quotannis celebrant moniales Humiliatæ, saltem in archidiœcesi Mediolanensi, quarum Breviarium proprium, anno* 1548 *a Paulo III Papa approbatum, annoque* 1751 *Mediolani recusum, in Museo nostro habemus. Non a Pauli tamen Pontificatu primum factum fuit Humiliatorum Breviarium; sed cum tunc temporis rariora essent vetustioris exemplaria, Hieronymus Torgius, præpositus domus B. Mariæ de la Canonica prope muros Mediolani, et totius Ordinis Humiliatorum generalis magister, paucis reductis, resectis et repletis, novum confici curavit, cujus a laudato Pontifice approbationem obtinuit; prout hic ipsemet in Brevi, quod eidem Breviario præfixum est, attestatur. In hoc itaque* XXVI *Septembris* in festo sancti patris Joannis de Meda presbyteri *Officium præscribitur cum Octava, ritu Humiliatorum Ordini proprio, quod habet sex priores Lectiones et antiphonas ad* Magnificat *in utrisque Vesperis, et ad* Benedictus *in Laudibus proprias.*

AUCTORE C. S.

Hoc ipso die colunt illum Humiliatæ

8 *Cetera sunt ex Communi confessoris non pontificis, exceptis Lectionibus tertii Nocturni, quæ desumun-* E *tur ex Evangelio secundum Matthæum,* Vigilate, quia nescitis *etc. cum Homilia S. Joannis Chrysostomi :* Qua ratione, quocumque ab homine absconditus est dies mortis ipsius? *etc. quæ in Communi confessoris pontificis ibidem assignantur. Sex priores Lectiones, quæ Sancti gesta continent, non recudo, quia tantummodo contractæ sunt ex vetustiori Officio novem Lectionum, quod Vitæ loco infra dabo. Per decursum tamen Commentarii, et in Annotatis ad Vitam, ubi res exegerit, etiam recentiores illas Lectiones laudabo. Antiphona ad Magnificat in primis Vesperis hæc est :* O felix Rondenarium, tanti Viri memoria commendatum, nobiscum hodie exulta et jubila, dulces Deo dum laudes canimus, gloriosa sanctissimi cultoris tui Joannis solemnia devote celebrantes. *In Laudibus ad canticum* Benedictus *antiphona talis est :* Contactu sacri cruoris tui, o beate Joannes presbyter, dum Mediolano mortuus efferebaris in patriam, puella visum recepisse memoratur. Propterea pro nobis impetra apud Dominum, ut ab ipso interius illuminati, cœlestia tantummodo appetamus, tuis sanctis vestigiis inhærendo.

Officio proprio

9 *In secundis Vesperis ad* Magnificat, *ista anti-* F *phona legitur :* Ut quondam Danieli, in lacu leonum consistenti, atque media laboranti, allata fuerunt inopinata cibaria; sic servulo Dei Joanni, ripas lacus perlustranti, quo expiscaretur animas, opportune provisum fuit per angelum, in homine latentem, ab eo, qui esurientes replet bonis, et divites dimittit inanes. Alleluia. *Denique Oratio sequens præscripta est :* Concede nobis, Domine, quæsumus, alacribus animis beati confessoris tui Joannis solemnia celebrare, cujus diversis decorata virtutibus tibi vita complacuit. Per Dominum *etc. Idem fit Officium die Octava, sed ritu tantum duplici; per Octavam vero Officium dumtaxat feriale cum tribus Lectionibus ex Communi desumptis. Hactenus de cultu ipsius apud moniales Humiliatas, saltem in archidiœcesi Mediolanensi, uti supra monui; de aliis enim alibi commorantibus nihil certi comperi.*

et per Octavam.

10 *Pater Primus Ludovicus Tatti, clericus Regularis congregationis Somaschæ, Martyrologii et Annalium Comensium auctor infra sæpe laudandus, in Humilitate exultata, sive Vita ejusdem* S. Joannis, *cap.* 24 *de duplici ipsius annua memoria Comi in ecclesia S. Mariæ Lauretanæ, Collegii suæ Congregationis, Gallii dicti, ubi olim fuit monasterium Rondenorium, et hodieque ipsius corpus quiescit, his verbis, sed Italice loquitur :* Quiescit nunc (*corpus* S. Joannis

Colitur item Comi, ubi corpus ejus est.

AUCTORE C. S.

A S. Joannis de Meda) sub altari beatissimæ Virginis, ubi colitur die XXVI Septembris, quo migravit ad cœlum; et feria tertia Pentecostes in memoriam hujus postremæ translationis. *Ita ipse, non edisserens, utrum gemina ista Sancti memoria Officio aliquo ecclesiastico, an alia festivitate, aut populi tantum concursu ibidem agi soleat. De translatione, quam memorat, anno 1645 solemniter facta, suo loco plura ex eodem Tatto, scriptore synchrono et oculato teste dabimus.*

Scribit Tattus, ipsum eodem anno,

11 *Vidimus supra, ab aliquibus asseri* S. Joannem de Meda *ab Alexandro III Pontifice Romano Sanctorum albo adscriptum esse. Laudatus Tattus id ipsum ex professo tractat, asseritque toto cap.* 21, *cui hunc titulum præfixit :* Joannes catalogo Sanctorum adscribitur a summo Pontifice Alexandro III. *Eam rem latius tractandam censuit, quia cum, ut ait, anonymus quidam in Tabella ecclesiæ Novocomensis, sub Philippo Archinto episcopo, id est, sub finem seculi* XVI, *vel sequenti, edita, tantummodo* Beati *titulum ipsi tribuisset, Lazarus Caraffinus, ejusdem sedis episcopus, a quo mox memorata Sancti corporis translatio facta est, statuerat etiam* Beati *tantum titulum ejusdem tumbæ inscribere, inscripsissetque, nisi in tempore aliter edoctus, mentem mutasset. Censet itaque Tattus,* B *Alexandrum III, qui viginti circiter dies ante* Joannis *obitum ad Pontificatum evectus fuerat, et ejusdem sanctitatem jam ante perspectam habuerat, motum miraculis, quibus ipsius sepulcrum in dies singulos illustrabatur, et accedentibus etiam Humiliatorum supplicibus votis, illum in sanctorum confessorum numerum retulisse.*

quo obiit, ab Alexandro III Papa

12 *Addit, ab eodem Pontifice assignatam tunc esse annuo cultui ipsius diem* XXVI *Septembris, quæ eidem emortualis fuerit, quæque tum primo in ecclesia S. Mariæ in Rondenario, ac deinde in omnibus aliis istius Ordinis ecclesiis celebrari cœpta sit. Ut hæc asserta sua probet, multa scriptorum testimonia collegit, in quibus* Joannes de Meda *aut* Sancti *titulo honoratur, aut a laudato Alexandro inter Sanctos adscriptus fuisse diserte dicitur. Et de* Sancti *quidem appellatione nullum potest esse dubium, cum et multi scriptores de ea conveniant, et in supra dicto Breviario monialium Ordinis Humiliatorum, a Paulo III Papa anno* 1548 *approbato, eadem ipsi tribuatur. Hinc ego ea tantum testimonia ex Tatto hic recensebo, in quibus ejusdem canonizatio affirmatur. In primis laudat Tattus auctorem anonymum in Vita ipsius anno* C 1605 *Comi typis Italice edita, in qua legi ait :* Horum *(miraculorum)* fama motus summus Pontifex ipsum Sanctorum catalogo adscripsit inter confessores, eumdem ei diem sacrans, quo ad meliorem vitam meavit.

canonizatum fuisse,

13 *Benedictus Jovius lib.* 2 *Historiæ patriæ, cap. de Cœnobiis urbis Comensis, de* S. Joanne *Latine scribit :* Claruit autem, ut de illo scripta habet Historia, et vivus et defunctus miraculis; quare catalogo Sanctorum adscriptus est, quo obierat, die ei dicato, qui fuit sexto Kal. Octobris millesimo centesimo quinquagesimo nono. *Thomas Porcacchi lib.* 1 *Nobilitatis Comensis pag.* 24 *de monasterio Rondenario agens, verbis Italicis sic inquit :* Primus, qui huic Religioni *(Humiliatorum)* ordinem et splendorem tam in hoc quam in omnibus aliis locis addidit, fuit Joannes de Meda, qui in Sanctorum album relatus fuit anno MCLIX. *Felicianus Ninguarda, episcopus Comensis, in Descriptione MS. ecclesiarum civitatis Comensis et Suburbiorum, eodem denuo teste, de ecclesia S. Mariæ in Rondenario hæc annotavit Latine :* Altaria, summo excepto, sunt tria; unum ad dextram majoris, quod urnam continet, in qua prædicti Joannis ossa, cujus sanctitatis nulla unquam Comensem populum capiet oblivio, asservabantur. Hunc in Sanctorum numerum relatum esse, ejus Historia demonstrat aperte. D

Pro eaque opinione

14 *In hisce omnibus nulla mentio fit de canonizatione a Pontifice facta; eaque commode sic accipi possunt, ut dicatur* Joannes *post mortem suam a clero populoque Comensi pro Sancto habitus, atque ut talis ecclesiastico cultu honoratus, licet nulla intervenerit Pontificia auctoritas. Certe nihil præterea tam ex Vita ipsius MS., quam ex hodierno Humiliatarum Breviario erui potest. Verum alii ob eodem Tatto ibidem laudati canonizationem ipsius Romano Pontifici aperte adscribunt. Carolus Sigonius lib.* 8 *de Regno Italiæ ad annum Christi* 1046 *de* Joanne *sic habet :* Propter sanctissimæ vitæ famam post mortem anno millesimo centesimo quinto *(imo* 1159, *ut habet Sigonii editio anni* 1732*)* ab Alexandro tertio Pontifice in numerum Divorum adscriptus est. *Addit Tattus Arnoldi Wionii testimonium, quod supra jam dedi. Addit et Hieronymum Borsieri in Supplemento Nobilitatis Mediolanensis Pauli Morigiæ cap* 4, *ex quo sequentia recitat Italice :* Alexander quartus *(Tattus legendum monet* tertius*)* post adhibitum debitum examen, illum hoc ipso, quo obiit, anno in Confessorum numerum referri mandavit, E ut habetur ex Bulla, quæ ad calcem Constitutionum propriarum Humiliatorum posita est.

producit multorum testimonia

15 *Subdit Tattus Alphonsum Ciaconium tom.* I *Vitarum summorum Pontificum in Gregorio VI, ubi ait :* Qui *(Joannes de Meda)* post propter sanctissimæ vitæ famam post mortem anno MLIX *(lege* MCLIX, *ut habetur in ejusdem Operis Ciaconii per Oldoinum aucti editione anni* 1677*)* ab Alexandro tertio Pontifice Maximo in numerum Sanctorum adscriptus est. *Denique, ne longior sim,* S. Joannem de Meda, *eodem, quo mortuus est, anno ab Alexandro III canonizatum fuisse, apud Tattum præterea asserunt Gregorius Bolzi, theologus Congregationis Somaschæ in Vita ejusdem Sancti MS., Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino, et Joannes Petrus Puricellus item in Vita MS. Præ ceteris tamen magni facit testimonium Lucæ Castellini in Tractatu de Certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum, apud quem in Indice Sanctorum canonizatorum* Joannes Meda, fundator Humiliatorum per Alexandrum tertium *recensetur. Præ ceteris, inquam, id magni facit, tum ob viri sapientiam diligentiamque, tum quod is librum istum Romæ ediderit,* F *et Urbano VIII Pontifici dedicaverit, quem scilicet pro abusibus in Sanctorum cultu tollendis, severa decreta edidisse constat.*

quæ eam probabilem,

16 *Ex hisce omnibus liquet, non paucos fuisse in ea opinione, quæ* S. Joannem de Meda *ab Alexandro III canonizatum facit; sed cum soleant sæpe alii alios sine ulteriori examine describere, iste consensus scriptorum, qui omnes ab Alexandri ætate multum remoti vixere, non potest rem certam facere. Sola Alexandri Bulla, quam laudat Borsierus, ad dirimendam controversiam sufficeret, si exstaret; sed Tattus, qui eodem, quo ipse, seculo* XVII *scripsit, candide fatetur, eam a se quam diligentissime quæsitam, nec repertam esse. Solius itaque Borsieri fide Bulla ista nititur; quam mihi dubiam reddit ipsius Vitæ MS., et Breviarii Ordinis Humiliatorum de ea re silentium, quæ cum ad* S. Joannis *gloriam commendandam non parum faceret, non videtur ex oblivione prætermittenda fuisse. Nec aliter mihi persuadet Castellini Catalogus, in quo multa, quæ corradere potuit, nec sine mendis congessit.*

non omnino certam faciant,

17 *De Alexandro III tamen observandum est, hunc beatificandi potestatem soli Romano Pontifici reservasse, ut docent theologi ac canonistæ ex ejusdem epistola, quæ exstat inter Decretales tit.* 45 *de Reliq. et Venerat.*

A *Sanctorum, cap.* Audivimus; *unde alii censent, novum hic jus ab eo introductum fuisse, vetus tantummodo assertum. Consuli meretur Benedictus XIV Pontifex Maximus, cum communi omnium bonorum luctu nuper vita functus, in præclaro suo Opere de Servorum Dei beatificatione etc, lib.* 1, *cap.* 10, *ubi argumentum hoc more suo erudite tractavit. Verum ut ad propositum redeamus; etsi ista epistola aliquot forte annis post* S. Joannis *obitum scripta sit, cum tamen laudatus Alexander illius, quam diximus, sententiæ fuerit satis verisimile est, cultum* Joannis de Meda, *qui initio Pontificatus ipsius obiit, sine ejusdem auctoritate cœptum aut continuatum non fuisse; idque etiam eo magis verosimile est, si, ut nonnulli arbitrantur, idem Pontifex in prædicta decretali non jus novum condiderit, sed vetus tantum allegaverit.*

sed Sancti tamen titulum ipsi vindicant.

18 *Duo nihilominus hic incerta manent. Primum, an Alexandri auctoritas in* Joannis *causa revera intercesserit, cum laudatus Benedictus XIV loco citato ostendat, etiam post Alexandri decretalem non defuisse, qui crederent, episcopos beatificationis honores erga Dei servos in diœcesi sua posse indulgere, et reipsa indulserint. Alterum est, si Alexander in eadem* B *causa aliquid fecerit, incertum manere, utrum ejusdem cultum ad universam Ecclesiam extenderit, quod proprie* canonizare *est; an tantummodo pro ipsius Ordine et aliquot locis concesserit, quod* beatificare *est. Nec dubium tolli potest, ex* Sancti, *quo* Joannes *tum a scriptoribus a nobis allegatis pluribusque aliis, quos Tattus præterea producit, tum in Breviario Humiliatarum honoratur : constat enim hunc titulum etiam plurimis aliis, qui numquam a Romano Pontifice canonizati fuere, attribui solitum fuisse. Itaque* Joanni *de Meda* Sancti *titulum, quem ab immemorabili tempore obtinuit, omnino adscribo : sed canonizationem ejusdem ab Alexandro III factam non possum non pro dubia habere, donec quis certiora attulerit.*

§ II. Vita qualis edenda : patria et natales illustres : priora vitæ gesta ignota : apparitio Deiparæ Virginis ab aliquibus asserta.

Vitam ab anonymo, non synchrono,

G*esta Sancti, quod sane dolemus, nullus synchronus conscripsit, aut, si quis id fecerit, ea non modo ad nos non pervenerunt, verum jam dudum periisse aut* C *latuisse dicenda sunt. Antiquissima illius Vita, quam MS. habemus, divisa est in novem Lectiones pro ejusdem Officio ad usum Ordinis Humiliatorum. Accepimus eum anno* 1685 *a domino Primo Aloysio Tatto, clerico Regulari congregationis Somaschæ, de quo supra meminimus, et frequenter mentio recurret. Hic ad calcem annotavit, patrem Maximum de Vicecomitibus, Ordinis Humiliatorum præpositum, jussu reverendissimi patris Hieronymi Torgii Mediolanensis, ejusdem Ordinis Generalis præpositi, ex iisdem Lectionibus* (paucul is mutatis, quorum sensus erat vel mendosus vel obscurus) *novum* S. Joannis *Officium composuisse, quod a monialibus Humiliatis etiam nunc recitatur. Is ipse est Hieronymus Torgius, ad cujus supplices preces Paulus III Papa novum istud Breviarium approbavit et imprimendum concessit;* cum ipse Ordo Humiliatorum ob calamitatem temporum et penuriam librorum, ad recitationem divini Officii juxta ritum ipsius Ordinis compositorum, Breviariorum nuncupatorum, diutius laborasset; *ut ait laudatus Pontifex in Brevi, quod eidem Breviario præfixum legitur.*

Humiliato scriptam

20 *Datum est Breve istud anno Christi* 1548, *quo propterea tempore Vita, de qua agimus, multo debet esse antiquior; sed quando ea primum scri-* D *pta fuerit, edici nequit. Illius auctor, qui fuit unus ex Ordine Humiliatorum, satis indicat, sese* S. Joanni *contemporaneum non fuisse, dum secundum partitionem nostram num.* 1 *et* 2 *ait* : Cujus (*S. Joannis de Meda*) quæ fuerint ab ineunte ætate meritorum rudimenta, quibusque in adolescentia sanctitatis rutilaverit floribus, vel quibus se per omnem juventutem usque ad habitum et sanctæ professionis susceptionem exercuerit virtutum insigniis, nimium culpanda scriptorum incuria notare neglexit. Pauca dumtaxat, quæ sub professionis prægestione, Ordinisve Humiliatorum regimine gessit, ex relatione quarumdam personarum sexus utriusque per nosmet quoque cognovimus, sicuti Flaminis providentia annuente, evidentius copiosiusve studebimus declarare.

AUCTORE C. S.

edemus ex MS. Comensi.

21 *Isthæc scriptorem a Sancti ætate potius longe remotum, quam ei proximum indicant; nec quidquam deinde occurrit, quod aliter suadeat, vel ex quo seculum quo scripserit, vel per conjecturam liceat determinare. Attamen quæ de eo tradit, sincera videntur ac fide digna; neque stylo utitur liberiori, quo sæpe hujusmodi biographi, dum suorum heroum res gestas nimium exornare student, magis eas obscurant, et incredibiles reddunt. Plura tamen e gestis ejus quis merito desideret; sed et* E *eam parcitatem facile ignoscet scriptori, qui pauca, quæ audierat, maluit ad posteritatem transmittere, quam multa sibi non satis comperta congerere. Forsitan etiam illum breviorem esse compulit scribendi scopus, si Vitam hanc pro Lectionibus Officii ecclesiastici concinnaverit; quod certo non liquet, cum hæc postmodum in novem Lectiones ad Humiliatorum usum dividi potuerit. Eam itaque Vitam excudam, solitisque annotationibus nostris illustrabo.*

Inter recentiores Tattus Vitam et translationem scripsit.

22 *Longum foret omnes recentiores enarrare, qui de eodem, alii aliis latius, scripserunt. Erit horum aliquos nonnumquam laudandi locus : sed minime prætereundus est jam crebro laudatus Primus Aloysius Tattus, qui post ceteros tum sua erga Sanctum pietate, tum monialium Humiliatarum precibus ductus, Vitam ejus, quam* Humilitas exaltata *inscripsit, anno* 1677 *Comi Italice vulgavit, annotatis auctoribus, quibus usus est. Sed nec hic antiquiorem Vitam habuit ea, quam ab ipsomet acceptam et edendam dixi. Porro cum in Tatti Opusculo alia quædam, quam in MS. Vita, narrentur, oportet hæc in Commentario discutere, quæque in eadem MS. Vita obscuriora sunt vel prætermissa, quantum licuerit, elucidare atque supplere. Opportune quoque idem Tattus cap.* 22 *et seq. postremas Sancti* F *corporis inspectiones translationemque annis* 1636 *et* 1645 *factam oculatus ipse testis enarravit, quas nos ex eodem huic Commentario inseremus. Nunc ad Sancti gesta progrediamur.*

Sanctus natus est in vico Meda territorii Mediolanensis,

23 *De parentibus ejus et loco natali Vita MS. sic habet num.* 1 : Hic beatus Vir ex liberiori prosapia ortus fuit in quodam suburbio (*id est, vico*) ubi dicitur Meda, diœcesis Mediolanensis, longe distante a civitate Cumana (*id est* Como) millibus decem. *Consonat Breviarium Humiliatarum in Lectione* 1, *quæ ita orditur* : Meda vicus est in diœcesi Mediolanensi, distans ab urbe Comi passuum millibus decem. Hinc ortus ex nobili prosapia Joannes, cognomento et dignitate Presbyter. *Vicum hunc, qui Comum inter et Mediolanum jacet, Ferrarius in Lexico geographico duodecim millia passuum a posteriori urbe situm ait; Tattus vero cap.* 1 *Vitæ illum his verbis Italice describit, laudans in margine Emmanuelem Lodi in Historia Medana.* Est igitur Meda locus celebris territorii Mediolanensis, amœnus situ, ex quo et collibus et planitie gaudet, ideoque multis opulentis familiis habitatus. Aeris felicitas et Como Mediolanum tendentibus hospitandi commoditas olim multos nobiles ad domicilium ibidem sibi comparandum allexerunt. Ne

A Nec soli Mediolanenses in isto suæ ditionis vico domos sibi posuere; verum etiam Comenses, qui et prædia ibidem acquisiverunt, et elegantes ædes exstruxere; sive secedendi aut animi nonnumquam recreandi causa, sive ut tempore messis proventus suos præsentes curarent.

AUCTORE C. S.

24 *De parentibus illius nihil præter jam dicta in Vita edenda laudatoque Breviario legere est; sed ex communi sententia ortus creditur ex familia Oldradorum, quæ Mediolani olim et Comi nobilitate et opibus floruit, sed, teste Tatto, a seculo proxime elapso Comi jam exstincta est.* Joannem Oldradum de Meda *illum pariter appellat Cardinalis Federicus Borromeus, archiepiscopus Mediolanensis, in Epistola sua ad moniales Humiliatas suæ diœcesis, sæpe dicto Breviario præfixa. Forsitan id etiam ita repererat in variis Chronicis MSS. ejusdem Ordinis Humiliatorum, quæ diligentissime a se perlecta fuisse præmiserat. Ab hisce dissidet Franciscus Ballarini in Chronicis Comensibus parte 3, ubi ipsum ex antiquissima pariter ac nobilissima familia* de Meda *in ipsa Comensi civitate natum scribit, et erroris arguit omnes, qui Medam territorii Mediolanensis vicum eidem pro natali loco adscribunt.*

a quo cognominatus, ex familia Oldrada,

B 25 *Nescio, unde id didicerit Ballarinus; nisi quod vehementer suspicer, illum S. Joannis cognomentum* de Meda *pro gentilitio ejusdem nomine avide arripuisse, ut sanctum illum Virum, quem Mediolanenses, velut in territorio suo natum, inter suos recensent, ipse Comensibus suis vindicaret. Quamquam enim Comensibus scriptoribus cum Mediolanensibus de natali ipsius loco Meda, territorii Mediolanensis vico, convenit, non propterea desinunt primi contendere, eumdem Comensem patria fuisse, ea ducti ratione, quod ex Oldradis Comensibus genitus fuerit. Inter hosce Tattus, ideo credi cupit,* Joannem *nostrum Medæ casu in lucem prodiisse, dum parentes ejus tempore vindemiæ ibidem morabantur. Sed cum idem ipse agnoscat, utriusque parentis nomen ignorari, et Oldrados Mediolani quoque fuisse, et Mediolanenses æque ac Comenses suas in vico Meda ædes habuisse, cur ex Comensibus potius, quam ex Mediolanensibus, ea occasione Medæ natus esse dicendus est? Id duobus argumentis confici putat. Primum petit a translatione sacri corporis ipsius, mox a morte, quam Mediolani obierat, Comum, id est, ad Comense Rondenarii monasterium, facta: neque enim permissuros Mediolanenses fuisse censet, se tam pretioso pignore privari, nisi Comenses popularem suum jure merito repetiissent.*

non de Meda, disputatur, utrum ex Comensibus

C 26 *Eodem argumento utitur in Annotatis ad Martyrologium suum Novocomense, ubi illud etiam magni facit, urgetque. At mihi contra nullius aut certe exigui ponderis esse videtur. Erat scilicet Rondenarium primum monasterium, quod Sanctus condiderat; ibi ipse, inducta S. Benedicti Regula, tertium ac primarium Humiliatorum Ordinem fundaverat; hoc erat ordinarium ipsius domicilium, ac veluti totius sui Ordinis caput. Quidni autem hisce rationibus facile induci potuerint Humiliati civesque Mediolanenses, ut sancti Fundatoris demortui corpus illuc, velut ad locum non uno titulo ipsi proprium, tumulandum transferri paterentur? Enimvero si Sancti originem Comensem pro illius corpore auferendo allegassent Comenses, potiori jure potuissent Mediolanenses ejusdem nativitatem in Meda vico territorii sui (de qua convenit Tattus) pro eodem retinendo reponere; præsertim cum jam per mortem in sua ipsorum civitate cœlo etiam natus, sacrum illud depositum illis reliquisset.*

an ex Mediolanensibus genitus sit,

27 *Alterum argumentum deprompsit ex Officio ipsius proprio, in quo antiphona ad canticum* Benedictus *sic habet:* Contactu sacri cruoris tui, o beate Joannes presbyter, dum Mediolano mortuus efferebaris in patriam, puella visum recepisse memoratur. *Manifestum est, Comum hic Sancti patriam dici, idque ex dictis non aliter accipi posse, quam quod per parentes suos, vel per horum alterum, Comensis origine esset. Non tanta tamen hujus antiphonæ antiquitas esse videtur, ut ad dirimendam litem sufficiat. Nam in nostro vetustioris Officii apographo, seu Vita edenda, non habetur; Breviarium autem, in quo nunc legitur, primum sub Paulo III Papa anno* 1548 *ita reformatum approbatumque superius diximus. In tantum igitur illa dumtaxat favet Comensibus, quod qui sub medium seculum* XVI *prædictum Breviarium concinnarunt, ejusdem cum illis fuerint sententiæ. Atque hæc sufficiant de patria* S. Joannis de Meda, *quem si minus origine, saltem nativitate Mediolanensis territorii indigenam fuisse, certum est.* D

nec ab altera ultra parte evincitur.

28 *Quæ de sancti Pueri educatione et adolescentia atque insigni in pietatis litterarumque studiis progressu Tattus ex conjecturis suis cap.* 2 *enarrat, tacitus prætereo; quia de hisce omnibus nihil scriptis traditum fuisse, antiquissimus, quem habemus, biographus in Vita edenda conqueritur verbis, quæ jam recitavimus num.* 20. *Nullum quoque hic verbum facit de admirabili illa beatissimæ Virginis Dei Genitricis apparitione, quæ apud Tattum cap.* 3 *pluribus refertur. Scribit igitur,* S. Joannem *a juventute sua solitum fuisse in silvam aliquam solitudinis ergo frequenter se recipere, ut ab hominum tumultu semotus Deo vacaret. Cumque aliquando inter pias preces solito vehementius accensus, perpetuam virginitatem Christo ejusque sanctissimæ Matri, erga quam tenerrime afficiebatur, consecrasset, hanc multis angelis comitatam ipsi apparuisse; qua collaudato, quo se obstrixerat, voto, jussit eum Humiliatorum Ordini nomen dare, injectaque in ejusdem humeros veste candida, e conspectu evanuit. Pro hac tam insigni apparitione, qua* S. Joannem *ad Humiliatorum Ordinem adductum esse, Tattus scribit, laudat Hieronymum Borsierum in Supplemento Nobilitatis Mediolanensis cap.* 4, *Gregorium Bolzi in Vita Sancti, et Joannem de Vico in ejusdem Vita metrica, ex qua sequentes versus recenset:* E

De Sancti pueritia nihil constat; nec satis certa est

Alba veste virum donavit Virgo Joannem:
Casta sic vixit sibi semper mente devotus.

29 *Addit etiam, ejusdem rei memoriam in variis* antiquis picturis *apud suos exstare. Hisce consonat Silvester Mauruli seu Maurolico in Historia sacra sive Mari Oceano omnium Religionum lib.* 3, *ubi scribit, prædictam apparitionem legi in ejusdem Vita, scripta per patrem Humiliatum, qui hanc desumpserat ex antiquo codice membranaceo, quem in monasterio Rondenarii a se visum ait, dum anno* 1582, *atque adeo post jam exstinctum Ordinem, Comi degeret. Præterea subdit, eamdem apparitionem exhiberi in eleganti pictura cum duobus versibus, quos ex Tatto mox recitavi, ad ejusdem Sancti sepulcrum posita. Quam vetustæ tamen cæ picturæ sint, nec hic nec Tattus edicunt. Neque semper certum argumentum ab hujusmodi tabulis repeti potest; cum aliquoties tantum pias pictorum meditationes exhibeant, quibus aliqua Sanctorum gesta exornentur. Verbi gratia per picturam, de qua agitur, potuit pictor (multa enim licent pictoribus) tantummodo indicare voluisse, ex singulari Deiparæ Virginis patrocinio factum esse, ut* S. Joannes *ad Humiliatorum Ordinem animum adjecerit. Verum aliter hic sentiendum, si codex, a Maurolico Comi visus vere antiquus fuerit, et eamdem apparitionem reipsa continuerit. Quod autem me dubium facit, est altum tam in Vita MS. edenda, quam in Breviario Humiliatarum de tam præclaro facto silentium, quod præ ceteris omnibus tum ad Sancti tum ad ipsius Ordinis commendationem commemorandum fuerat, si vel biographo vel Breviarii concinnatoribus notum et pro vero habitum fuisset.* F

Deiparæ Virginis apparitio, ab aliquibus laudata.

§ III.

A

§ III. Notitia Ordinis Humiliatorum, in cujus primæ originis tempus inquiritur.

Obscura sunt initia Ordinis Humiliatorum,

Hippolytus Helyot tom. 6 *Historiæ Ordinum monasticorum etc., cap.* 19 *queritur, admodum obscuram esse primam Ordinis Humiliatorum epocham, aliis eam ab anno Christi* 1180, *aliis a* 1190 *vel* 1196, *aliis denique a* 1017 *eamdem repetentibus. Nihilominus omnes consentiunt, hunc Ordinem ab exordio suo valde informem, successu temporum ad tertium quemdam gradum, prioribus longe perfectiorem, provectum esse, in quo et perstitit, donec in viris fœde deformatus, a S. Pio V Papa exstinctus est; in feminis vero, quæ ut non criminum, sic nec pœnæ participes fuerunt, hodiedum perseverat. Priusquam in re tam dubia quidquam statuamus, aliqua ejusdem Ordinis secundum varios illos gradus notitia præmittenda est. S. Antoninus parte* 2 *Historiæ, tit.* 16, *cap.* 23 *de hoc argumento sic scribit :* Anno Domini MXVII Ordo Humiliatorum, ut reperi in scriptis, habuit primum suum initium; qui tamen in processu temporis tripliciter in modo vivendi fuit variatus, ut patebit.

B

cujus tres varii gradus

31 Sciendum igitur, quod, quum serenissimus imperator Henricus tertius anno prænotato ad partes devenisset Longobardiæ, ex certis relationibus et signis habens quosdam nobiles Longobardos suspectos, ne forte aliquid iniquum machinarentur, eos, et præcipue ex Mediolano oriundos, in Alemanniam relegavit, seu exilio tradidit. Qui proficiscentes, videntes se adeo humiliatos, humiliaverunt seipsos in conspectu Dei, facientes de necessitate virtutem, eorumque auditui vexatum tradidit intellectum. Cœperunt namque terrena non immoderate diligere, vitia evitare, humili veste incedere, scilicet de berretino (*id est* cinerii *coloris*) panno. Et licet in domibus suis singuli morarentur cum uxoribus et famulis suis, de laboribus manuum suarum victum sibi procurantes ex lanificii maxime exercitio; faciebant tamen quasdam congregationes, frequenter se invicem exhortantes ad ea, quæ sunt Dei et profectus spiritus; jejuniis, eleemosynis, orationibus insistentes, amore fraternitatis se invicem diligentes. Cœpitque odor piæ conversationis eorum per regionem illam diffundi; et inde complures numero eorum congregati.

C

ex S. Antonino

32 Comperta autem fama humiliationis eorum, dominus imperator ab eorum relegatione eos absolvit, et ad proprium solum volentes redire permisit. Reversi igitur ad partes Longobardiæ, cœperunt restrictius vivere, ac religioni completæ magis appropinquare. Unde separati viri ab uxoribus suis de communi consensu, intelligentes, quia non digna ponderatio animæ continentis, et quia castitas, præcipue virginalis vel vidualis, ipsa est, quæ sola potest animas nostras Deo repræsentare; decreverunt seorsum habitare viri in unum et seorsum mulieres, ut in cœnobiis: magisque instare orationibus, vigiliis et abstinentiis; habentes aliquos, etsi paucos, in divinis eis deservientes : sub cura unius eorum degentes, exercitia corporalia continuantes, præcipue in lanificio et textura pannorum. Et hic dictus est ab eis secundus modus vivendi eorum.

exponuntur.

33 Demum eis numero et merito multiplicatis et maxime in clericis, ut complementum haberent religionis, secutus est tertius modus vivendi eorum, dignitate tamen et religione primus. Et exercitium manuale diminuentes, lectionibus et divinis Officiis magis se applicarunt, habitu uniformi induti, sed humili, scilicet tunica scapulari, et chlamide seu capa desuper albi coloris. Sumpserunt pro norma vivendi partem Regulæ beati Benedicti, non totam; superiores eorum Præpositos nominantes. Multiplicatique valde, fabricaverunt sibi multa monasteria, tam fratrum quam monialium, per partes Tusciæ et Longobardiæ, maxime Mediolani. Circa vero annum Domini MCC approbatus talis Ordo et modus vivendi ab Ecclesia, per Innocentium tertium est confirmatus; et postmodum per successores a diocesanis exemptatus, et privilegiis multis munitus, et sub regimine unius principalis et generalis præpositi constitutus. *Hactenus S. Antoninus, qui deinde post pauca tam hujus, quam aliorum religiosorum Ordinum a primævo fervore defectionem deplorat. Illo multo antiquior Jacobus de Vitriaco S. R. E. Cardinalis, qui ante medium seculum* XIII *virtutibus et doctrina clarus obiit, insigne ejusdem Ordinis elogium texuit, quod quia de Ordine per* S. Joannem de Meda *ad tertium gradum jam deducto accipiendum est, suo loco postea dabimus.*

D

AUCTORE C. S.

Hujus Ordinis initia

34 *Jam quod ad Ordinis initium spectat, certum est, apud S. Antoninum aut in anno Christi, aut in imperatore errorem cubare. Etenim anno Christi* 1017 *imperium tenebat S. Henricus, inter imperatores hujus nominis primus, secundus autem inter reges Germaniæ. Henricus vero II imperator, et III rex Germaniæ, quem S. Antoninus memorat, non nisi anno* E *Christi* 1046 *imperator coronatus est. Hippolytus Helyot supra citatus duo Chronica Latina laudat, unum anno* 1419 *scriptum auctore Hieronymo Torecchio, præposito conventus Humiliatorum in Porta nova Mediolani, antiquissimo ejusdem Ordinis historico, quem ipse post diligentem indagationem potuit reperire. Alterum ait anni* 1493 *esse, a Marco Bosto exaratum, et utrumque exstare in bibliotheca Ambrosiana. In his ambobus, aut certe in horum antiquiori, quod S. Antonino potuit præluxisse, initium dicti Ordinis anno Christi* 1017, *eodem teste Helyoto, illigatur.*

in duobus Chronicis

35 *Ambo etiam laudat Joannes Petrus Puricellus in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ Mediolanensis, num.* 375 *asserens, ejusdem Ordinis initium ante annum Christi* 1020 *in iisdem reponi. Præmiserat quoque ibidem, a Tristano Chalco annum* 1019 *assignari, addideratque ex sua sententia hæc :* Nec procul a vero, sicut ego cumulatissime in alio volumine ostendam. *Verum hoc nondum in lucem editum videtur. De anno* 1017 *consentit Raphael Volaterranus lib.* 21 *Anthropologiæ; quamquam et hic Henricum III perperam nominet, nec varia Ordinis tempora gradusque satis distinguat, ad vocem* Humiliati. Anno, *inquit,* MXVII Mediolanenses extitere quidam, ab Henrico III imperatore exilio mulctati, quos calamitas Deo propinquos justitia et vitæ abstinentia simul cum eorum uxoribus fecit, labore manuum victitando, ac linariam factitando, ex eaque pauperes juvando, tum reliquo tempore divinis laudibus invigilando. Reversi demum ab exilio pristinam tenuerunt vitæ formulam, separato conjugio, et amictu alio sumpto, quo nunc utuntur, semimonachos quodammodo agentes, Innocentio III probante. *Mitto alios, qui ejusdem fere sententiæ sunt, recensere.*

F

et ab aliis scriptoribus

36 *Alii tamen imperatorem Henricum III, sive II, retinere malunt, ideoque prædicta initia paulo serius collocant. Volunt hi, nobiles istos Longobardos sub Conrado II Germaniæ rege ac imperatore in Germaniam abductos, et ab ejusdem filio Henrico, III ejus nominis Germaniæ rege, imperatore vero II, in Italiam remissos. Hanc sententiam tenet Carolus Sigonius lib.* 8 *de Regno Italiæ, in Henrico II imperatore ad annum Christi* 1046, *ubi hæc ait :* Papiam inde profectus (*Henricus*) VI Kal. Novembris conventum egit, atque exules Lombardos, quos superioribus annis propter conjurationes initas Conradus in Germaniam relegarat, restituit. Exules inde, civitatibus suis repetitis, humilitatem, in qua in exilio efurant,

A fuerant, tenuerunt, neque ullam rem publicam aut privatam attingentes, verum uni religioni studentes ac victum manibus suis quærentes, vitam traduxerunt. Primæ sedes ad Comum in loco, qui Rondinetum appellatur, locatæ. Hos monachos vulgo Humiliatos dictos, atque aliis ad se applicantibus auctos, sequentibus annis disciplina D. Benedicti Joannes Meda Comensis astrinxit. *Sigonio consentit Tatius tam in Vita, quam in Annalibus Comensibus, et aliquot alii cum aliquali hinc inde differentia.*

AUCTORE C. S.

37 *Benedictus Jovius lib. 2 Historiæ Novocomensis, quam ad sua usque tempora, id est, ad annum 1532 perduxit et de eodem Ordine ceteris accuratius scripsit, nobilium captivitatem sub prædicto Conrado contigisse, pariter statuit, atque ita loquitur:* Bello Mediolanensi, a Conrado I imperatore gesto (licet alter Conradus hunc præcesserit, qui, quia legitime nec electus nec confirmatus fuit, in vero numero imperatorum non habetur, hic ideo primus appellatus est, quamquam in Historiis secundus habeatur) circa annos Domini mille et triginta tres. in quo Heriprandus Vicecomes, Mediolanensis patricius, egregiæ virtutis specimen dedit, non pauci Mediolanenses bello capti, ab ipso imperatore in Germa- B niam ducti sunt. Ubi cum aliquo tempore exulassent, nec ulla redeundi spes ob immite imperatoris ingenium superesse videretur, sese Deo dedere, et omnem cultiorem habitum deponere decreverunt. Ergo vilioribus induti tuniculis et chlamydibus; ac caput cucullis tecti cinereo colore perfusis, humiliter agere cœperunt. Quod ubi rescivit imperator, statim ad se evocatos interrogavit, nunc vere humiliati essent, quemadmodum vestitus ipse præ se ferre videbatur. Quæ vox postea Ordini nomen dedit.

referuntur

38 Illi vero responderunt: Serenissime imperator, ita prorsus est, ut vides. Quo dicto placatus Cæsar eos in patriam redire permisit ante annum Domini trigesimum sextum supra millesimum, ubi uxores et liberos et totam familiam eumdem habitum suscipere fecerunt. Et ut otium bonis moribus infestum evitarent, lanificio et mercaturæ intendebant: et hoc primum ipsius Ordinis institutum fuit. *Hactenus, Jovius, qui ad fidem faciendam ibidem præmiserat:* Quia ab historicis de hujus Ordinis origine et incremento nulla fere fit mentio, quæ de certissimis eruta monumentis conscripta reperi, et quidem probabilia, subjiciam. *Itaque inter scriptores* C *omnes, quos produximus, convenit, Humiliatorum Ordinis initia seculo* XI *figenda esse, licet eorum aliqui eadem aliquot annis citius, alii serius, sed ante medium tamen istud seculum figant; nec certo dici possit, ex quorum parte stet veritas.*

ante medium seculum XI;

39 *Porro si in re obscura conjecturis uti liceat, in eam magis propendeo sententiam, quæ eadem ad medium dictum seculum proximius admovet, et Mediolanensium captivitatem Conrado Imperatori, sive Salico, adscribit. Ratio est, quod constet, hunc Mediolanensium civitatem frustra quidem, sed acriter obsedisse, destructisque eorumdem per agrum castellis, cum deinde in Germaniam rediret, pro iisdem subigendis mandata reliquisse, uti apud Pagium in Critica ad annum Christi 1037 et sequentem, Muratorium tom. 6 Annalium Italiæ eodem anno, aliosque videre est. Durarunt iræ istæ usque ad mortem Conradi, anno 1039 obitam, post quam Heribertus Mediolanensis archiepiscopus, qui ab illo captus olim evaserat, gratiam iniit cum Henrico, Conradi filio ac successore, eumque Italiæ regem agnovit; qua de re consule laudatum Muratorium ad annum 1039. Potuerunt igitur aliquot nobiles Mediolanenses in isto bello a Conrado capti, et in Germaniam abducti fuisse, quemadmodum supra laudatus Jovius affirmat, initaque Henricum inter et Heribertum pace, in patriam suam remissi, Humiliatorum* D *Ordini initium dedisse.*

quæ sententia

40 *Huic suspicioni utcumque favet, quod S. Antoninus, num. 31 relatus, licet de tempore et adjunctis non conveniat, Humiliatos sub Henrico III imperatore exortos dicat; hunc enim, quem nos inter imperatores ejus nominis secundum dicimus, ipse* tertium *appellavit, quia inter Germaniæ reges revera* tertius *ejusdem nominis fuit, et quia Henricum I, cognomento* Aucupem, *Germaniæ regem imperatoribus annumeravit. Verumtamen hæc pro conjectura dicta sunto: nam si Humiliati domum Breræ seu Braydæ, ubi nunc est insigne Societatis nostræ collegium, jam inde ab anno 1036, habuerint, ut Puricellus in Monumentis basilicæ Ambrosianæ num. 375 pollicitus est probaturum se in Opere, nondum, quod sciam edito, ejusdem Ordinis initia aliquot annis retrahenda sunt cum duobus antiquis chronologis, aliisque, quos superius laudavimus. Ceterum dum Sigonius num. 36 primam Humiliatorum sedem anno 1046 in Rondineto, sive Rondenario locatam ait, de tertio Ordinis gradu accipiendus est, et vel sic toto fere seculo a vero aberravit, prout ex dicendis constabit.*

etiam nobis probatur.

41 *Superest, ut Helyoti opinionem examinemus.* E *Hic tom. 6 Ordinum Religiosorum cap. 19 assertionem Torecchii, secundum quam dicti Ordinis exordia ad annum 1017 referenda sunt, improbabilem censet, hac ductus ratione. Secundum Torecchium Humiliati a S. Bernardo, dum is Mediolani degeret, regulam aliquam acceperunt, ex ejusque consilio viri a feminis separati, communitatem vitæ et victus admisere. Porro S. Bernardus primum anno 1134 Mediolanum venit, ideoque ista Ordinis mutatio ante hunc annum nequiit contigisse. At vero negat Helyotus, ullo modo verisimile esse, illos per annos 117 sine regula vixisse, præsertim cum Torecchius sic loquatur, ut inquit, acsi illi paucis tantummodo annis novum istud vitæ genus amplexi fuissent, quando S. Bernardus Mediolanum advenit. Quapropter ipsi verisimilius visum est, Ordinem illum cœpisse anno 1117 sub Henrico V, sive IV imperatore, a quo observat aliquot nobiles Longobardos seu bello captos, seu rebelles, in Germaniam mitti potuisse, dum ipse hæreditatem comitissæ Mathildis, anno 1115 mortuæ, armis sibi vindicare conatus est.*

Argumenta Helyoti

42 *Verum istud Helyoti argumentum nimis infirmum est, ut ab antiquioribus omnibus, qui in seculum* XI *nondum medium consentiunt, propterea recedamus.* F *Nam primo quidem durum est dicere, patrem Hieronymum Torecchium anno 1419, quo Chronicon illud scripsit, Humiliatorum Mediolani præpositum, in patriis ac domesticis suis rebus usque adeo cæcutiisse, ut de initio sui Ordinis, qui ex Helyoti sententia tribus tantum seculis tunc stetisset, toto seculo aberraverit. Mirum etiam videri debet, errorem hunc, si vere error fuerit, ab altero ejusdem Ordinis chronographo, patre Marco Bosto, qui simile Chronicon anno 1493 conscripsit, detectum non fuisse. Quam ob rem dum laudatus Torecchius ita scripsit, aut saltem ita scripsisse visus est Helyoto (nam ego Torecchii Chronicon non vidi) quasi pauci dumtaxat anni ab Ordinis initio usque ad acceptam anno 1134 a S. Bernardo Regulam intercessissent, ego illum ex prioribus ejusdem dictis sic interpretari malo, ut credam, ipsum primam Ordinis sui, velut adhuc in cunabulis jacentis, ætatem, cujus epocham præmiserat, usque ad S. Bernardi adventum leviter memorasse, ut ad perfectiorem ejusdem statum festinaret. Ita, inquam, ejus dicta interpretari malo, quam contra ejusdem aliorumque omnium assertionem dicti Ordinis initia aut toto aut fere toto seculo sine ullo teste serius figere.*

non probantur

43 *Non video etiam, cur minime verisimile videri debeat, Humiliatos annis 117 sine Regula vixisse, si* de

eadem illa Ordinis exordia

A *de regula Religiosa et communitate vitæ ac victus sit sermo. Erant scilicet ejus temporis Humiliati non tam Ordo, quam pia quædam societas, cujus alumni, spretis mundi pompis, humilem cinerei coloris vestem induti, in suis quique ædibus cum uxoribus ac familia sua modestam vitam degebant, partim piis operibus precibusque partim lanificio, ex cujus lucro pauperum egestati succurrerent, intenti. Verisimile tamen est, eosdem certas quasdam leges, omnibus communes, sibi observandas præscripsisse, sacrosque etiam conventus agere solitos, in quibus se invicem ad mutuam charitatem virtutumque exercitia excitarent, ut S. Antoninus supra num. 31 scribit, utque etiam hodiedum quædam sæcularium sodalitia per universam Europam Catholicam facere solent. Quidni autem hujusmodi societas per annos 117 sine alia Regula perseverare potuerit? Certe simile qu d in hac civitate Antuerpia contigit in Bogardis, de quibus ipsemet Helyotus tom. 7, cap. 33 Gallice sic loquitur.*

44 Jam ab anno MCCXXVIII in hac civitate *(Antuerpia)* habitaverant, sanctamque Beggam patronam sibi elegerant, unde iis nomen BEGHARDS adhæsit. A prima sua origine telarum textura occupabantur; singulis eorum privatim et ex suarum opera manuum B victitantibus, et sine ulla Regula solis charitatis vinculis cum invicem connexis. At postquam Nicolaus IV Papa anno MCCLXXXIX Regulam tertii Ordinis S. Francisci confirmaverat, hanc anno sequenti amplexi sunt. . . Anno MCDXXV cœperunt communem simul vitam agere, admissisque habitu et institutis Tertiariorum Leodiensium, anno MCDLXVII professi sunt. *Hactenus Helyotus, qui ista hausisse videtur ex Caroli Scribanii Originibus Antuerpiensibus cap.* XI, *ubi eadem legere est. Porro iidem Bogardi, prætermissa textura, ceterorum Religiosorum instar sacris Ordinibus initiati fuere, et hodiedum cum laude Antuerpiæ perseverant. Vides hic, Bogardorum societatem ab origine sua Humiliatis adeo similem, ut vehementer suspicer, Bogardos Antuerpienses ab Italis Humiliatis primam suam vivendi normam mutuatos fuisse. Jam vero non dispicio, cur potuerint Bogardi ex ipsius Helyoti sententia annis 62 sine ulla Regula, annisque 197 sub tertia Regula S. Francisci sine ullo communi conventu et in privatis suis ædibus vitam degere, nec tamen potuerint Humiliati annis 117 in priori suo statu sine alia Regula et sine communi conventu perseverare.*

a seculo XII adolescente

C 45 *Scio equidem R. D. Carolum Diercxsens, sacræ Theologiæ Licentiatum et Nosocomii Antuerpiensis pastorem, in Antuerpia Christo nascente et crescente, hic nuper edita, parte 7, pag. 905 inter addenda ad annum 1296 observare, Bogardos istos jam aliquem* conventum *Antuerpiæ habuisse; verum hoc elevare nequit argumentum nostrum adversus Helyotum, qui, ut diximus, cum Carolo Scribanio aliter tenuit. Laudatus Diercxsens pariter admittit, dictos Bogardos jam ab anno 1228, id est, annis 62, eo, quo supra diximus, modo Antuerpiam incoluisse, antequam ullam Regulam admiserunt. Ceterum morari nos non debet, quod Silvester Maurolicus in Mari Oceano omnium Religionum lib. 3 Humiliatorum originem ab anno 1180 repetierit: nam cum hic ipsemet ibidem* S. Joannis de Meda *obitum anno 1159 affixerit, manifestum est, ipsum errasse, et aliquam Ordinis reformationem cum ejusdem origine confudisse; quod forte etiam accidit aliis, qui ejusdem Ordinis initia cum seculo* XII *in finem inclinato composuerunt. Ego ex dictis hæc ante medium seculum* XI *figenda censeo; sed dubium manet, an ad ejusdem seculi initium, an ad medium proximius admovenda sint. De secundo et tertio Ordine agam § sequenti.*

repetenda esse. Maurolicus corrigitur.

§ IV. Secundi Ordinis Humiliatorum initia: Tertius institutus per S. Joannem: omnes tres a Romanis Pontificibus approbati. D

AUCTORE C. S.

Benedictus Jovius num. 37 et seq., laudatus, de secundo Humiliatorum Ordine, sive Ordinis gradu hæc scribit : Procedente vero tempore, dimissis uxoribus et seorsum in una domo constitutis, castitatem colere cœperunt, ac priore mutato habitu, stolam, quæ Honesta dicitur, et pallium infra humeros pertusum, ac capitis tegumentum candidi coloris susceperunt. Inde Secundum hujus Ordinis institutum originem duxit; unde mulierum domus in illo Ordine initium habuerunt. Nihilominus lanam seorsum faciebant et mercimonia agitabant, divinis obsecrationibus et lectionibus suo quodam modo intendentes. Nondum autem quispiam eorum sacris initiatus fuerat, sed singulæ domus suos sacerdotes, qui rem divinam facerent, habebant. Nec tum etiam a Pontifice Maximo Regulæ aut Ordinis confirmationem acceperunt. *Hujus Secundi Humiliatorum Ordinis auctor fuisse creditur S. Bernardus abbas Claravallensis, quem, dum anno 1134. aut 1135, Mediolani* E *degeret, iisdem petentibus quamdam Regulam præscripsisse tradunt.*

Humiliatorum secundus Ordo cœptus,

47 *Sancto Bernardo additur quidam Guido Capitaneus Mediolanensis, qui opera sua et opibus ipsum in condendo monasterio Portæ Orientalis adjuvisse dicitur, et ab aliquibus* Beati *titulo honoratur. Puricellus in Monumentis basilicæ Ambrosianæ num. 378 scribit, in Chronico Humiliatorum, quod supra diximus anno 1419 scriptum esse, cap. 39, in quo Sancti ac Beati ejusdem Ordinis recensentur, de isto Guidone sic legi :* Beatus Guido domus Portæ Orientalis Mediolani, qui hujus Religionis fundator extitit. *Ex Missali quoque Humiliatorum, anno 1504 Mediolanensibus typis edito addit :* Beatus Guido de Mediolano, qui hujus Religionis fundator extitit. *Eumdem etiam inter dicti Ordinis Sanctos et Beatos memorat Arnoldus Wionius lib. 1 Ligni Vitæ cap. 6, ubi ait :* Beatus Guido Mediolanensis, Ordinis fundator, antequam Regulæ D. Benedicti subjiceretur. *Nemo tamen diem cultus ipsius aut cultum ipsum assignat, nec ullam de eodem mentionem factam invenio in Breviario Humiliatorum, anno 1751 Mediolani recuso. Porro quid S. Bernardus hac in parte Humiliatis præstiterit,* F *legi potest apud nos ad diem* XX *Augusti in Commentario, ad ejusdem sancti abbatis Acta prævio. § 20. Interim hic monuisse juverit, Ordinem illorum, a S. Bernardo sic instructum, ibidem a nonnullis* Tertium *vocari, cum tantum* Secundus *dicendus sit : qua de re sermo infra recurret.*

accepta a S. Bernardo Regula.

48 *Sanctus Antoninus verbis num. 33 datis jam dicto secundo Ordini* Tertium *succedentem facit. Consonat Benedictus Jovius, Historiam suam sic prosequutus :* Primus autem Joannes e pago, qui Medicus nuncupatur, agri Mediolanensis, Ordinis presbyter ordinatus est, unde cognomen habuit, qui cum mirabile Ordinis incrementum vidisset, de fratribus initiandis cogitavit, et, ut fieri posset, augendis. Comum itaque deveniens, ecclesiam et quasdam cellas in loco harundinibus obsito, unde Arundineto nomen habuit, quod modo corrupte Rundinarium dicitur, condidit; ubi haud ita multo post non paucos fratres congregavit et totondit. Inde tertium ortum est institutum, qui Primus Ordo ob dignitatem tonsuræ, licet tempore posterior, appellatur. Sub eo et sanctimonialium domos constituit. Et is est fratrum habitus, secundo quoque rejecto, quem hodie cernimus; tunicæ interioris, stolæ superindutæ, chlamydis solidæ et cucullæ albicantium.

S. Joannes suos sacris initiari faciens,

49 Eo

A 49 Eo tempore a tractanda lana abstinere cœperunt: nihilominus pannorum mercimoniis, ut antea, intendebant; unde non mediocres opes Ordini ipsi compararunt. Sed et post divinas laudes fratres hortos suos colebant; sanctimoniales colo et acui operam dabant. Porro Joannes Presbyter, spirituali doctrina et facundia insignis, ejus Ordinis primus sacras conciones habuit, ad quem ideo ex tota fere Italia populi confluebant; qui partim ab eo persuasi Religionis ipsius habitum induebant, partim de substantia condendis ejus Ordinis domibus conferebant, quas ipse Joannes Presbyter in diversis Italiæ locis construebat. *Post hæc, interjectis paucis de ejusdem Sancti gestis et morte sexto Kalendas Octobris anno* 1159 *Mediolani obita, pergit ce'era, quæ ad eumdem Ordinem spectant, enarrare.* Post ejus decessum, *inquit*, in unaquaque Humiliatorum domo Præpositi instituti sunt, qui prius Prælati, et ante Ministri vocabantur.

AUCTORE C. S.

tertium Ordinem instituit, qui postea, ut et alii duo,

50 Regulas ad fratres Secundi et Tertii instituti pertinentes confirmavit Innocentius III Pontifex Maximus anno Domini MCCI, Jacobo Rondenarii et Lanfranco Vici Boldoni Præpositis Romam profectis, quas et Gregorius IX pariter approbavit post annos B sex et viginti. Sed et separatam, quæ Tertii Ordinis appellatur, idem Pontifex Regulam edidit, a prædicto quoque Gregorio IX confirmatam. Et hi sunt primi vestiti fratres in habitu cinerei coloris agentes. Præfuerunt aliquandiu toti Ordini quatuor cœnobiorum Præpositi, quorum primus Rondenarii fuit. Cæterum circa annum Domini quadragesimum quartum supra millesimum et ducentesimum communi totius Ordinis consensu ejusdem generalis Magister creatus est Beltramus, Præpositus domus S. Luciæ Brixiensis, id approbante Innocentio IV Pontifice Maximo, qui mos constituendi totius ejus Ordinis generalis Magistri in hodiernum diem perseverat. Per tempora reipublicæ Comensis fratres Regulares, et præsertim Ordinis hujus, ponderum et eorum officiorum, per quæ fraudes artificum inhiberentur, curam habebant: bona, quæ creditores a debitoribus auferebant, Fratribus Rondenarii credebantur; pecuniæ, quæ tuto exsolvi non possent, apud eos deponebantur.

a Pontificibus approbatur: ejusdem superiores

51 Præter hæc tria, quæ diximus, apud Comum insignia Humiliatorum cœnobia *(de quibus hæc præmiserat)* Fratrum Ordinis Humiliatorum domus tres apud ipsam urbem *(Comensem)* existunt; Rondenarii, C Vici, et quæ olim Zeni dicebatur, nunc ad hospitale S. Martini apud Zezium translata) quædam alia in agro Comensi adhuc exstant. Sed et multo plura olim fuerunt; quæ tamen non monasteria, sed domus absque basilicis fuerunt primi quidem instituti, cui tertius est Ordo *(id est postremus dignitate, sed tempore primus)* fuisse reperio. Hæ postmodum exstinctæ sunt, et earum reditus ad initiatorum cœnobia translati, quæ sola remanserunt, et propediem funditus interitura, quando neglectis Fratribus, ea modo secularibus clericis commendantur. *Hactenus Benedictus Jovius, qui in vivis erat anno* 1532, *quo Historiam suam Comensem clausit, quique et de Humiliatorum origine ac progressu*, quæ de certissimis eruta monumentis conscripta *se reperisse fatetur, mihi optime omnium tractasse videtur, nec inaniter ejusdem Ordinis exstinctionem præsagiit; quippe quæ eodem seculo* XVI *inclinato versus finem sub S. Pio V Pontifice secuta est.*

et monasteria apud Comenses.

52 *Verum nunc prædicta omnia de more illustremus.* S. Joannem de Meda *auctorem fuisse præcipui Ordinis Humiliatorum, qui a tempore* Tertius, *a dignitate* Primus *appellatur, diserte etiam asserit Federicus Borromeus, S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Mediolanensis, in Epistola sua ad sanctimoniales Humiliatas monasterii S. Mariæ Magdalenæ Mediolani, quæ* D *earumdem Breviario præfixa legitur. Voluerant sanctimoniales istæ proprium sui Ordinis Breviarium dimittere; quod laudatus archiepiscopus per hanc epistolam prohibens, ad propositum nostrum verbis Italicis sic ait:* Post diligenter lecta varia Ordinis MSS. Chronica; post consulta etiam diversa ipsius Breviaria, a multo pariter tempore MSS., multaque præterea alia eorumdem exemplaria, variis temporibus typis edita, certo cognovimus, illud *(Breviarium Humiliatorum)* ad nostra usque tempora jam a multis annis ante annum Domini MCC perseverasse; et ita quidem, ut merito credatur introductum a S. Joanne (Oldrado de) Meda, per excellentiam dicto Presbytero, quod primus Ordinis sacerdos fuerit, sicut etiam Tertii ac præcipui ejusdem membri auctor fuit; qui sanctus obiit anno MCLIX, et circa annum MCXIX floruit.

Constat, S. Joannem hujus Ordinis auctorem fuisse,

53 *Idem pariter habemus ex eodem Breviario, in quo ad diem* XXI *Martii S. Benedictus, et ad* XXVI *Septembris* S. Joannes de Meda, *ambo Officio principali cum Octava velut Ordinis* Patres *celebrantur; nempe quia* S. Joannes de Meda *novum Humiliatorum Ordinem fundans, S. Benedicti Regulam in eum introduxit. Quo anno id Operis inceperit* Joannes, *a nemine* E *traditum legi, nec ex Vita, aliisve instrumentis discere potui. Attamen mihi omnino verisimile est, id post dictam a S. Bernardo Mediolanensibus qualemcumque Regulam, sive post annum Christi* 1134 *vel* 1135 *cœptum esse; cum* S. Joannis *congregatio ratione temporis ac successionis* Tertius Humiliatorum Ordo *ex dictis soleat appellari. Non satis item constat, utrum Sanctus secundum eorumdem Ordinem professus fuerit, antequam tertium orderetur; an vero jam tum presbyter, seculo valedicens, in locum Rondenarium concesserit, et exstructis ibidem oratorio cellisque, accedentes ad se utriusque sexus Humiliatos Benedictina Regula, ad eorumdem institutum accommodata, cœperit instituere.*

induxit in eum Regula Benedictina: sed valde dubium est,

54 *Primum tenet Tattus in Vita cap.* 4 *et* 5, *ac forte alii, quos secutus est; atque, ipsum Mediolani in monasterio Braydensi post exactum in virtutum exercitio, quas ex conjecturis memorat, solitum tirocinium, professum esse. Tum cap.* 6 *scribit, eumdem propter vitæ sanctimoniam et ingenii dotes ex superiorum suorum mandato sacris Ordinibus ac sacerdotio, primum omnium inter Humiliatos, initiatum fuisse. Denique capp.* 7 *et* 8 *affirmat, illum ex eorumdem superiorum jussu primo Mediolani, deinde Comi sacras conciones summo cum animarum fructu ad populum habuisse,* F *eaque occasione monasterium Rondenarii prope hanc ultimam civitatem ab eo inchoatum esse. Verisimilia hæc essent ac facile admittenda, nisi tam Vita MS., quam Humiliatorum Breviarium contraria potius suaderent. Nam Vitæ quidem auctor num.* 1 *et seqq. conquestus, quod priora Sancti gesta* usque ad habitum et sanctæ professionis susceptionem *a nemine scriptis tradita sint, præfatusque, se ideo* pauca dumtaxat, quæ sub professionis prægestione (*id est* ante professionem) Ordinisve Humiliatorum regimine gessit, *relaturum; hæc, inquam, præfatus, mox ejusdem ad Rondenarium secessum subdit,* Igitur, *inquiens,* præfatus Joannes bonæ indolis, mallens accipere exemplum Christi et crucem sequi, quam mundanis delitiis nutriri *etc.*

an is antea fuerit Ordinis Humiliatorum

55 *Eadem plane, ac iisdem nonnumquam verbis habet laudatum Breviarium, ex quo sequentia excerpsi.* Meda vicus est in diœcesi Mediolanensi, distans ab urbe Comi passuum millibus decem. Hinc ortus ex nobili prosapia Joannes, cognomento et dignitate Presbyter, mallens accipere Jesu Christi Crucem, et sequi eum, quam mundanis deliciis irretiri, pie statuit natale solum, propriosque agros ac domum deserere, et pro ejusdem Christi Domini nostri amore aliquem locum,

an e seculo ad Rondenarium secedens,

A locum, ad bene sancteque vivendum magis idoneum sibi quærere. Paternis igitur sic laribus relictis, pervenit, Dei gratia duce, Vir sanctus in quoddam suburbium memoratæ urbis Comensis, Rondenarium nomine, secus flumen Coxiæ, quod in propinquum Larium lacum Cisalpinæ Galliæ defluit, ibique aliquamdiu moratus, locique commoditate pellectus, divina inspirante gratia, mox ædificare aggressus est. Oratorium itaque in primis eo in loco sub titulo sanctæ Genitricis Dei Mariæ, cui admodum devotus semper extitit, ac omnium Sanctorum erexit, cellulasque deinde paucas addidit, ubi Fratres et Sorores ad Deo perpetuo in humilitate serviendum aggregavit.

Tertium inchoaverit, quod Vitæ edendæ et Breviario

56 *Quis, qui hæc legerit, de* S. Joannis *apud Braydenses Mediolani tyrocinio, professione, ceterisque, quæ ex Tatto supra retulimus, vel leviter suspicetur? Breviario tamen omnino consonat Vita edenda; atque adeo dicendum est, ista Tatti asserta utriusque auctori penitus latuisse. Vitam autem hanc Tattus ipse omnium, quæ exstant, antiquissimam agnoscit, ac sæpe sequitur; pro prædictis vero non nisi duos recentiores laudat, nempe Hieronymum Borsierum in Supplemento Nobilitatis Mediolanensis, et Gregorium Bolzium in ejusdem Vita,* B *quorum auctoritas cum Vita edenda ac Breviario non potest comparari. Fatendum quidem est, multa e Sancti gestis tam in hoc quam in illa verisimiliter omissa esse; quod partim monumentorum inopiæ, partim brevitatis studio imputandum videtur. Verum si utriusque auctor ista, de quibus nunc agimus, brevitatis ergo præterusset, saltem hisce plane opposita non scripsisset: sin autem eadem ex monumentorum defectu ibidem omissa sint, nescio, ex quibus recentiores illi didicerint ea, quæ longe antiquiori biographo ac Breviarii correctori plane ignota fuere.*

conformius est. Idem Ordo ipsius

57 *Mihi itaque multo probabilius est* S. Joannem *sacerdotio initiatum in seculo sui juris vixisse, quando divinitus inspiratus in Rondenarium secessit et Humiliatos ibidem cœpit congregare. Forte tamen idem ille unus erat ex presbyteris, qui Humilia tis divina ministrabant, aut etiam iis adscriptus, qui in privatis suis ædibus primum Humiliatorum institutum sectabantur: quod tamen utrumque etiam plane incertum est. Benedictinam Regulam Humiliatorum Ordini accommodatam a* S. Joanne *suis præscriptam esse, convenit inter omnes, qui etiam consentiunt, non nisi diu post ejusdem Sancti obitum ab Innocentio III approbatum fuisse. Juverit hic audisse Cardinalem Federicum Borromeum* C *in sæpe laudata epistola seu Brevi suo, pro Breviario Humiliatorum dato, in quo observat, Regulam illam a laudato Innocentio nonnihil immutatam, et ab aliis Summis Pontificibus postea confirmatam fuisse, aliaque memorat, quæ ejusdem verbis Latine redditis subjungo.*

a variis Summis Pontificibus approbatus confirmatusque.

58 *Post verba num.* 52 *data sic progreditur :* Præterea constat, in Regula Ordinis propria, cujus exemplar MS. ac bene antiquum vidimus, eumdem ritum (*divini Officii Humiliatis proprium*) expresse præscriptum esse nomine Officii Canonicorum, quo Humiliati in eadem etiam nuncupabantur. Hinc sequitur, illum jam antiquitus approbatum fuisse pari modo ac Regulam, quæ sine dubio per Apostolica Brevia a variis summis Pontificibus approbata fuit. Approbavit illam primo Innocentius III anno MCCI, qui eam etiam tunc aliquantulum immutavit, sed quod ad Officium attinet, nihil in hoc voluit mutatum; quin potius voluit, ut etiam a Fratribus secundi membri adhiberetur, sicut jam ante in usu fuerat apud Fratres tertii membri a tempore, quo hoc membrum a supra dicto S. Joanne natum est. Eamdem deinde confirmavit Honorius III anno MCCXIX et MCCXXVI; post hunc Gregorius IX anno MCCXXVII, et Innocentius IV anno MCCXLVI, Nicolaus IV anno MCCLXXXVIII, variique alii subsecuti Pontifices, prout D constat ex prædictis Chronicis, præter quæ in bibliotheca, quam S. Carolus, decessor noster et consanguineus capitulo nostræ metropolitanæ ecclesiæ donavit, collecta ac bene scripta exstant eorumdem Privilegiorum et Apostolicorum Brevium aliorumque multorum Ordinis exemplaria. *Hactenus Cardinalis Federicus Borromeus, quem propter instrumentorum, quæ laudat, diligenter inspectorum copiam, ceteris præferendum censeo.*

AUCTORE C. S.

Non omnes Humiliati,

59 *Porro ex relatis verbis præterea discimus, non omnes Humiliatorum congregationes* S. Joannis Medæ *institutis, aut saltem non mox, se subjecisse; cum, Borromeo teste, Innocentius III voluerit, ut etiam secundi membri, sive Ordinis, Fratres eodem, quo Tertius Ordo, Breviario uterentur, qui consequenter initio seculi* XIII *diversis legibus usi fuisse dicendi sunt. Jovius quoque num.* 50 *laudatus de tribus Regulis ab eodem Innocentio et Gregorio IX approbatis meminit. Hinc etiam colligimus, quid sibi velit codex quidam chartaceus MS. Bibliothecæ capituli metropolitani Mediolanensis, in quo, teste Puricello, continentur privilegia Ordinis Humiliatorum, et sequentia legere est :* Notandum est, quod anno Domini nostri Jesu Christi MCXXXV S. Bernardus venit Mediolanum, et ibi E multis miraculis claruit, et monasterium construxit. A quo quidam magnates et nobiles cives Mediolani, Spiritu divino inebriati, formam vivendi in habitu religioso, cum suis familiis habitando, sumpserunt.

vivente S. Joanne,

60 Fuit ergo S. Bernardus Ordinis hujus primus fundator. Unde Fratres tertii Ordinis hujus vocantur hodie alicubi Fratres S. Bernardi. Manserunt autem sic Fratres Ordinis hujus per se in habitu religioso per annos LIV, priusquam concessa eis esset Regula ab Ecclesia Romana. Anno autem MCXCIX, penultimo die Maji data fuit eis Regula a Domino Papa Innocentio tertio. Quare sciendum, quod Fratres tertii Ordinis hujus fuerunt fundatores primi et secundi Ordinis Humiliatorum. *Ex supra dictis, inquam, ista, obscurius scripta, sic breviter exponenda sunt. Humiliati Mediolanenses, qui ex primo suo instituto in privatis suis quique ædibus habitabant, accepta a S. Bernardo Regula, religiosorum more cohabitare, communemque vitam ducere cœperunt, unde etiam postea, cum jam ad Tertium Ordinem transissent, alicubi* Fratres S. Bernardi *appellati fuere. Eam vero vivendi rationem, a S. Bernardo præscriptam, tenuerunt, donec Regulam, quam* S. Joannes de Meda *apud suos induxerat, et Innocentius III paululum mutatam approbaverat, assumpserunt.* F

ad Tertium Ordinem transierunt,

61 *Hinc Fratres illi, qui, admissa hac Regula, Tertii Ordinis dicti, dicuntur fuisse fundatores primi et secundi Ordinis Humiliatorum, quia ista societas a primo ad secundum ac denique ad tertium Humiliatorum gradum lapsu temporum ascenderat. Confirmari hæc etiam possunt ex Jovio, qui lib.* 2 *Historiæ Comensis diserte asserit, Braydensem Humiliatorum domum Mediolani secundi tantum Ordinis fuisse, dum* S. Joannes *vitam in ea peregre clausit.* Decessit, *inquit,* Mediolani in domo Fratrum, quæ de Braide nuncupatur, etiam tum secundi Instituti. *Ceterum observat laudatus Puricellus, eosdem Humiliatos Mediolanenses etiam* Fratres de Convenio *appellatos fuisse. Sed de hisce nunc satis; ad Sanctum redeamus.*

§ V. Notitia monasterii Rondenarii a Sancto conditi: Ordinis per ipsum propagatio, et insignia de Ecclesia Dei merita, ac demum exstinctio: ejusdem Sancti obitus, translatio et sepultura.

D*iximus supra num.* 55 *ex Breviario Humiliatorum*

A rum, locum, ubi Sanctus primum suum monasterium condidit. Rondenarium dictum, situmque fuisse prope urbem Comensem, ad fluvium, seu torrentem Coxiam, vulgo, Cosia, qui in proximum lacum Larium, cui urbs ipsa adjacet, illabitur. De loci etymo hæc ait Jovius : Rondenarium corruptum est vocabulum, pro quo Arundinetum rectius dici conjicio ; nempe quia arundinibus olim refertum fuisse creditur. Idem etymon admittit Tattus in Vita cap. 8, ubi tamen ait, eumdem locum et nunc et olim Rondinetum appellatum fuisse, laudans Tabulas institutionis abbatiæ S. Abundii, per Albericum episcopum Comensem factas. Hasce idem ipse exhibet in Registro monumentorum post secundam decadem Annalium Comensium, ad annum Christi 1010 ; verum ibi non Rondinetum, sed Rondanarium appellatur his verbis : Quartum molendinum ad Rondanarium. Subdit ibidem ad annum 1013 et alterum privilegium S. Henrici regis, deinde imperatoris, in quo laudatæ abbatiæ possessiones confirmans, similiter memorat, quartum molendinum ad Rundanarium. Dicendus itaque est Tattus in Vita hallucinatus fuisse. In Vita quoque edenda idem locus Rondanarium, non Rondenarium, nescio, an describentis vitio, appellatur.

AUCTORE G. S.

Rondenarium monasterium a Sancto conditum,

B 63 Ex memoratis instrumentis haud dubie conjectavit Tattus, S. Joannem Rondenarii locum a S. Abundii abbate impetrasse, prout in eodem capite 8 affirmat : quod verisimile quidem est, at non certum ; cum Rondenarii locus, si totus ad dictam abbatiam pertinuerit, elapso interim toto seculo ad aliorum manus potuerit pervenisse. Facile quoque Tatto concedo, nimium exaggerata, nec vera esse, quæ de eodem loco, civitati Comensi tam vicino, in Vita edenda num. 3 leguntur. Hunc scilicet, antequam a S. Joanne incoleretur, fuisse speluncam latronum, thorum incontinentium, domum infidelium. Porro monasterium, a Sancto hic conditum, inter cetera, quæ deinde per Italiam erecta fuere, teste biographo, merito primatum tenuit, ac veluti reliquorum mater honoratum fuit. Lubet hic Jovium, quem adhuc stante Ordine scripsisse diximus, denuo audire. Hujus domus, ait, sive monasterii ecclesia, cui S. MARIÆ ET OMNIUM SANCTORUM est titulus, in toto Ordine primaria est : nam ea prima condita fuit, cum primum Fratres ipsi sacris initiari cœpti sunt. Sed et Præpositus ejus domus in electione generalis Magistri, qui toti Ordini præest, ideo duplex habet suffragium.

primatum in Ordine diu tenuit,

C 64 Ut cetera, quæ ad idem monasterium spectant, absolvamus, illud post exstinctum a S. Pio V Humiliatorum Ordinem, tandem anno 1589 cessit Clericis Regularibus Congregationis Somaschæ ; ecclesia vero, quod ruinam minaretur, ante medium seculum XVII in ludum litterarium sub eorumdem Clericorum disciplina conversa est. Utrumque habemus ex Tatto, ejusdem Congregationis et collegii Comensis, quod Gallium appellatur, clerico, qui profitetur, sese sæpe dictam S. Joannis Vitam scripsisse, quod tum dictum monasterium, tum ejusdem Sancti corpus, sui hactenus possiderent. De sacro corpore infra plura dicemus, postquam cetera ejusdem gesta illustraverimus. Ordinem suum tam feliciter cœptum sanctus Fundator tam domi pluribus alumnis, quos ipsius vitæ sanctitas attraxerat, quam foris variis etiam monasteriis, auxit, quæ ejusdem concionibus accensi fideles multis in locis condiderunt. Certe ita asseritur in Vita edenda et Breviario Humiliatorum, ex quo sequentia accipe.

deinde clericis regularibus congregationis Somaschæ cessit.

65 Ipse quoque cum illis (quos in monasterio Rondenarii congregaverat) vitam communem ducens, adeo sancte et laudabiliter vixit, ut illius vitæ ac morum fragrantia nedum statim ad circumvicinos emanaverit, sed longe lateque diffusa sit, et non potuerit abscondi, juxta dictum Domini, Civitas super montem posita. Fuit præterea beatissimus hic noster Joannes operibus misericordiæ semper intentus, et

Sanctus multos ad virtutem accendit

D præcipue erga pauperes pia gestabat viscera ; assidueque orationibus et jejuniis ac prædicationibus vacans, populorum animos alliciebat, quos ad se undique concurrentes ea oris affabilitate, ea gratia atque mansuetudine excipiebat, incendebatque insuper mirabili divini amoris æstu, ut multi, eo audito, ad Dominum tota mentis intentione converterentur, cœlestisque regni desiderio vehementer affecti, mundum ac seculi pompas prorsus contemnerent. Quo factùm est, ut ad laudem Dei plurima passim monasteria per totam Insubriam, tam religiosorum virorum quam sanctimonialium, nec non per omnen fere Italiam, eo auctore, conderentur ; in tantum, ut candida Humiliatorum religio, quæ tunc temporis per Joannis merita mirifica sumpsit incrementa, uni illi totam sese adhuc et in æternum post Dominum Deum, a quo omne datum optimum et omne donum perfectum, maxime et inenarrabiliter debere fateatur.

66 Ex monasteriis ab ipso Sancto conditis Tattus cap. 9 Vitæ aliquot Comensis civitatis ac territorii enumerat, quæ in anonymi Chronico MS. ejusdem Ordinis, apud se servato, recenseri affirmat ; sed cum, eodem teste, ibidem etiam duo alia monasteria eidem Sancto adscribantur, quæ Humiliatorum numquam fuisse Tattus ostendit, malo ea tacitus præterire, quam E leviter obtrudere. Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensi in Annotatis ad S. Joannem nostrum hoc die Septembris negat etiam, hunc auctorem fuisse monasterii sanctimonialium Medensium, uti Philippus Ferrarius, num. 5 a nobis relatus, asseruerat, quodque ipse SS. Haymoni ac Veremundo attribuit, de quibus in eodem Martyrologio egit ad XIII Februarii. Boscæ consonat Vita eorum sanctorum fratrum in Opere nostro ad dictum Februarii diem data, ubi seculo VIII vergente ad finem, atque adeo diu ante S. Joannis nostri et Humiliatorum tempora, obiisse dicuntur. Præterea etiam, quæ Tattus cap. 14 Vitæ de Icilino, famosi ob impietatem crudelitatemque Icilini postmodum patre, per S. Joannem ad pietatem accenso et Humiliatis aggregato enarrat ; nescio, an satis probabiliter.

multaque monasteria condit,

67 At omittere nequeo Jacobi de Vitriaco, Acconensis primum, deinde Tusculani episcopi ac S. R. E. Cardinalis, illustre de Humiliatis testimonium, ut hinc lector intelligat, quæ fuerit horum ex S. Joannis institutione disciplina, et ad quam utilem sublimemque in Ecclesia Dei operam eosdem is ab humili, textrina elevaverit. Itaque laudatus Cardinalis, qui ante medium seculum XIII obiit, in Historia Occidentali cap. 28 de F Humiliatis sui temporis hæc scribit : Sunt quædam in Italia, et maxime in partibus Lombardiæ, virorum et mulierum, regulariter viventium, congregationes quos Humiliatos appellant ; eo quod in paupertate et asperitate habitus, et gestus exterioris compositione et morum gravitate, et in omnibus verbis et operibus suis magnum ostendant humilitatis exemplum. Vivunt in communi, ex magna parte de labore manuum suarum. Non enim multos habent redditus vel possessiones, nec cuiquam illorum licet aliquid proprium possidere.

præsertim in Longobardia, quorum alumni

68 Omnes Horas canonicas diebus et noctibus, laici sicut et clerici, non prætermittunt : fere enim omnes litterati sunt. Qui autem Horas canonicas dicere nesciunt, sub certo numero dicentes orationem Dominicam, debita compensatione absolvuntur. Sunt autem per omnes fere civitates in partibus illis hujus religionis conventus, quorum multi carnes, nisi in gravi ægritudine, non manducant ; nec caminisiis aut linteaminibus vel plumis utuntur. Lectionibus autem et orationibus et laboribus manuum assidue vacantes, desidiam et otii torporem a se studiose repellunt. Conversæ autem eorum ab hominibus hujus religionis adeo sejunctæ sunt, et cum omni cautela

etiam diu post vitæ sanctimonia, et sacris concionibus

A cautela et diligentia seorsum inhabitant, quod neque in ecclesia, neque in alio loco sese mutuo, nisi raro, possunt alloqui vel videre. Quando etiam ad prædicationem divini verbi conveniunt, muro interposito a se invicem plerumque separantur. Fratres autem eorum, tam clerici, quam laici litterati, a summo Pontifice, qui Regulam eorum et canonica instituta confirmavit, auctoritatem habent prædicandi, non solum in sua Congregatione, sed in plateis et civitatibus, in ecclesiis sæcularibus, requisito tamen consensu eorum, qui præsunt locis illis, prælatorum.

fideles ad virtutem accenderunt,

69 Ex quo factum est, quod multos nobiles et potentes cives, matronas etiam et virgines prædicatione sua ad Dominum converterent; quorum quidam sæculo penitus renunciantes, ad eorum religionem transierunt; alii autem in sæculo corporaliter remanentes, licet cum filiis et uxoribus remanserint, humiliati et a mundi negotiationibus abstracti, in habitu religioso et sobrietate victus et operibus misericordiæ permanentes; utuntur hoc sæculo secundum Apostoli consilium, velut non utentes. Sed et sacerdotes et clerici, fallacibus hujus sæculi renunciantes deliciis, assumpto paupertatis habitu Regu-
B lari, prædictis Humiliatis sociantur. Ipsi enim in fine prædicationis suæ, dum adhuc audientium corda, virtute divini sermonis ferventia, proniora sunt ad mundi contemptum et ad Creatoris sui servitium, solent a circumstantibus quærere, si qui sunt, qui ad eorum religionem divinitus inspirati velint transire. Multis autem in illa ebrietate et spiritus fervore ad ipsos transeuntibus, parvo tempore multiplicati sunt valde, multos in diversis civitatibus ex Fratribus suis et Sororibus conventus procurantes.

et hæreticos confutarunt, aut ad fidem reduxerunt;

70 Adeo autem formidabiles hæreticis, quos Patrinos appellant, effecti sunt, et ita potenter et aperte fraudes eorum detegendo, impios et incredulos ex divinis Scripturis prudenter convincunt, et publice confundunt, quod jam coram ipsis non audent comparere, multique ex ipsis errorem suum cognoscentes ad Christi fidem reversi, ipsis Fratribus conjuncti sunt, et ita facti sunt discipuli veritatis, qui fuerant magistri erroris. Hi autem acrius omnes notas sibi vulpeculas capientes, et cognitis sibi obviantes erroribus, proprio gladio, more David, collum abscindunt Goliæ, et tamquam fortis mulier Judith, caput obtruncant Holoferni; et incidit inimicus in foveam, quam fecit. *Hæc Cardinalis ille ante medium seculum* XIII, *ut dixi, de Humiliatis sui*
C *temporis sane perhonorifice, ex quibus pauca juverit observasse. In primis inde liquet,* S. Joannem de Meda, *dum per novam institutionem suam clericatum in Ordinem illum invexit, veterem tamen morem victus labore manuum comparandi servatum voluisse. Liquet secundo, etiam post ejusdem Sancti obitum perseverasse primum Humiliatorum Ordinem, eorum scilicet, qui in habitu modesto ac religioso in privatis suis ædibus cum uxore, liberis ac familia pium et singulare sibi vitæ genus profitebantur.*

sed nunc Ordo iste in viris exstinctus est.

71 *De hæreticis, quos laudatus Cardinalis* Patrinos *appellat, quique ab aliis etiam* Patareni, Cathari, novi Manichæi, *aliisque nominibus vocitantur, ac in varias sectas divisi fuere, consuli potest Papebrochius noster ad diem* XXIX *Aprilis,* § I *Commentarii prævii ad Vitam S. Petri martyris ex Ordine Prædicatorum, qui eos etiam strenue oppugnavit, et ab iisdem martyrio affectus est. Ceterum si Humiliati in suarum manuum opera, a sancto Institutore suo tam bene cum clericatu sociata, semper perstitissent, haud dubie necesse non fuisset, eorum Ordinem exstinguere; cum S. Pius V, in ejusdem exstinctionis Bulla, eorumdem in malo obstinationis causam hanc alleget,* quoniam otio et desidia nimium assueverant. *Edita hæc Bulla est a Laertio Cherubino tom.* 2 *Bullarii Romani, inter*

D *ejusdem sancti Pontificis constitutiones num.* 119, *sequiturque ibidem et altera, per quam de eorumdem præposituris aliisque possessionibus, quæ in ea recensentur, pro Apostolica sua auctoritate disposuit. Porro de hoc Ordine paulo latius agendum censui, tum quod passim minus notus sit, tum quia in Italia tantum floruit, tum etiam quia jam a duobus fere seculis exstinctus est.*

AUCTORE C. S.

Sanctus obiit Mediolani anno 1159,

72 *Cetera Sancti gesta, quæ pauca nota sunt, commentatione non egent, aut in Annotatis satis poterunt illustrari. Mortem illum peregre, dum prædicandi gratia Mediolani degeret, in Braydensi* venerabilium fratrum, *id est, Humiliatorum domo obiisse, scribit auctor Vitæ edendæ num.* 12. *Eodem teste, corpus illius mox ab obitu Mediolano Comum delatum, ibidem in Rondenarii oratorio seu ecclesia,* sexta Kalendas Octobris. . . sub anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo nono *conditum fuit. De loco et anno emortuali consentit Jovius in Historia Novocomensi lib.* 2, *ubi observat, Braydensem conventum tunc temporis fuisse tantum secundi Humiliatorum instituti. Sic enim scribit :* Decessit Mediolani in domo Fratrum, quæ de Braide nuncupatur, etiam tum secundi instituti, cujus corpus solenni pompa Comum relatum est... Obierat die sexto Kal. Octobris, millesimo centesimo, quinquagesimo nono. E

die 26 Septembris,

73 *Eumdem annum ipsi emortualem assignat Federicus Cardinalis Borromeus in sæpe dicta epistola sua, Breviario Humiliatarum præfixa; sed in Breviario ipso tantum legitur :* Vir Dei tandem Mediolani in pace quievit sexto Calendas Octobris. *Ita habet Mediolani editum anno* 1751; *nam in altero Officio ejusdem Sancti, una cum Proprio S. Baudolini ex Humiliatorum Breviario Mediolanensibus item typis anno* 1637 *excuso, omissus est locus emortualis, sive vox* Mediolani. *De neutro tamen dubitare nos sinit scriptorum cum Vita edenda in eumdem locum annumque obitus ipsius consensio. Contra diem dubium facit laudata Vita edenda, quod dies* XXVI *Septembris, qui a ceteris scriptoribus pro ipsius emortuali habetur, in hac ejusdem depositioni seu sepulturæ in sua Rondenarii ecclesia factæ assignetur. Verba accipe :* Sacerdotes et clerici et alii fideles, qui sanctas reliquias *(id est, corpus ejus Mediolano Comum)* deferebant, dignas sibi * exequias expleverunt, et in suæ canonicæ oratorio sexta Kalendas Octobris honorabiliter condiderunt, sub anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo nono.

* i. e. ipsi

F

aut saltem hoc die Comi sepultus est,

74 *Secundum hæc Sanctus certe uno aut altero die citius obiisse dicendus est. Consentiunt enim passim omnes cum Vita MS., Comenses, audito S. Joannis obitu, Mediolanum accurrisse, ut ejusdem corpus repeterent, Comumque deferrent. Distat autem Comum Mediolano ut minimum viginti quinque passuum millibus. Ecquo igitur pacto credemus, uno eodemque die, quo Sanctus obiit, mortis ejus nuntium Comum perlatum, Comenses Mediolanum advenisse, ejusdemque corpus ab his Comum honorifice translatum ac ibidem post solemnes exsequias conditum fuisse? Sane hæc omnia uno eodemque die contigisse, incredibile est; ac omnino dicendum, aut diem sepulturæ in Vita MS., aut emortualem apud alios, perperam assignari. Ex utra autem parte stet veritas, nequeo determinare; cum pro una sit major antiquitas, pro altera plurium scriptorum consensus.*

in tumba marmorea ibidem deinde depositus.

75 *Tattus cap.* 20 *Vitæ ex antiquo, ut inquit, Humiliatorum Breviario quædam sepulturæ adjuncta narrat, de quibus Vita MS. et hodiernum monialium Breviarium non meminerunt. Sic autem scribit, sed verbis Italicis :* Finitis exequiis, corpus Joannis in segregato loco depositum fuit, donec Humiliati Rondenarii arcam ipsi e candido marmore confecissent, in qua illud anno subsequenti *(id est, Christi*

1160

A 1160) die xv Julii condiderunt, prout in antiquo illius Ordinis Breviario legitur. In hac depositione corpus post menses octo et dies novemdecim a sua sepultura incorruptum repertum est. Arca sub altari principe ecclesiæ versus chorum collocata fuit, et in ejusdem operculo S. Joannis effigies, ipsius staturæ æqualis insculpta, uti hodieque videre licet sub ara sacræ domus Lauretanæ *(id est, sacelli ad hujus similitudinem apud Comum facti)* quo ex infra dicendis antiquum illius sepulcrum jam translatum est. *Quidquid sit de allegata sacri corporis incorrupti inventione, quam nequeo aliunde confirmare, certe aliquis error est aut in mense Julio, aut in tempore a sepultura ipsius usque ad dictam inventionem numerato: cum a die* XXVI *Septembris usque ad* XV *Julii menses omnino* novem *cum diebus novemdecim effluxerint.*

AUCTORE C. S.

§ VI. Ecclesiæ Rondenarii per exundantem Coxiam violatio: sacri corporis inventio, recognitiones, et post separatas aliquas ab eo reliquias, ad novam ecclesiam translatio.

B Ecclesia Rondenarii ab exundante Coxia anno 1607

S*eculo* XVII S. Joannis *corpus recognitum et ad aliam ecclesiam translatum fuit, curantibus reverendis patribus Clericis Regularibus Congregationis Somaschæ, a quibus post exstinctum Humiliatorum inter viros Ordinem, Rondenarii monasterium cum ecclesia, in qua istud quiescebat, jam ab anno* 1589 *possessum diximus. Translationis hujus testis oculatus fuit sæpe laudatus Primus Aloysius Tattus, cujus verba propterea malo ex Italicis Latine reddere, quam propria mea phrasi exponere. Capite* 22 *præmittit horribilem Coxiæ fluvii inundationem, qui, ut sæpe alias nimbis e circumjacentibus montibus collibusque delapsis auctus suum alveum egreditur, memorabili plane strage anno* 1607 *Comenses affecit, atque ita tandem occasionem dedit corporis transferendi. Exstare, inquit, hujus exundationis marmori incisum in primo atrio collegii sui, ubi aquæ tribus ulnis et quinque unciis excreverant, sequens monumentum:*

CITRA OMNIUM ÆTATIS NOSTRÆ
MEMORIAM COXIA REPENTINO
ERUPIT IMPETU, HASQUE ÆDES
AD RUBEAM USQUE METAM
INDICE NOTATAM AQUA ET LUTO
C REPLEVIT ANNO DOMINI MDCVII.
DIE XIV. OCTOBRIS.

sordibus oppleta et deserta manens,

77 *Ex eadem inundatione ecclesia, quam humili loco sitam fuisse ait, fœde affecta est; et, ut ejus verbis, utar,* stabat sub ara majori arca, in qua S. Joannis corpus depositum erat, unam ulnam elevata ab humo. Affluxit aqua non modo ad arcam, sed et eamdem novem præterea unciis altam, atque ipsam altaris mensam operuit. Sive jam tum operculum edacitate temporis a reliqua tumba fuerit dissolutum, sive aqua, tunc emollita calce, sibi viam fecerit, ea in sepulcrum penetravit, et advectam limi copiam cum pretiosis Sancti cineribus commiscuit. Nemo id adverterat, quia omnes collegii inquilini de evadendo tam fero hoste, quo detinebantur, satagebant; verum postea in inventione *(corporis)* patuit temeraria torrentis invasio, cum adhuc aqua magnam principalium ossium partem tegeret. *Capite* 23 *pergit laudatus scriptor illata damna memorare, præsertim ecclesiæ, quam limo, saxis, aliisque sordibus usque adeo refertam ait, ut pro hisce egerendis alioque asportandis magnæ expensæ faciendæ fuissent, quæ præterea inutiles judicabantur, quod ipsa ecclesia ruinam minaretur.*

78 *Multo interim elapso tempore, tandem anno* 1635 *cœptum est sacellum, in modum sacræ domus Lauretanæ, in horto ejusdem collegii ædificari, eodemque anno eo perductum est, ut sacra in illo peragi potuerint. Cum itaque collegii patribus pro re divina facienda sic provisum esset, decretum fuit, ut vetus ecclesia in studiosæ juventutis scholas converteretur, eaque occasione* S. Joannis *corpus inde amotum et ad supra dictum sacellum translatum est eo modo, ut nunc ipsius Tatti verbis enarrabimus.* Stabat etiam altare, cujus paulo ante meminimus, sed omnino derelictum, quia in eo non celebrabatur. Sub illo versus chorum visebatur arca marmorea effigiem insculptam habens, quæ Sanctum nostrum in naturali statura cum Humiliatorum habitu referebat. Opinabantur aliqui, corpus illius, cum Ordo a B. Pio V extingueretur, jam alio translatum fuisse; alii contra certo credebant, illud in ea arca quiescere. Non poterat sepulcralis tumba amoveri nec aperiri, nisi rupto muro, qui eamdem sub ara insertam tenebat.

D anno 1635 in alios usus destinatur; sub cujus altari

79 Oportebat igitur magnam tabulam lapideam, quæ totam aram tegebat, lěvari, ac rumpi parietem, qui reliquum ecclesiæ a choro separabat et supra dictum sepulcrum utrimque firmabat. Volebat illustrissimus Lazarus Carafinus *(episcopus Comensis)* quid *(de sacro corpore)* verum esset, cognoscere, ideoque jussit altare destrui, arcamque amoveri et aperiri; quod et exsecutioni accurate mandatum fuit. Dejectus murus est, arca omni impedimento expedita, et coram episcopo et aliquot domesticis, aliisque externis, inter quos fuere Joannes Maria Tridi, Nicolaus Fontana, ambo cives Comenses, et Tiburtius Michorio Tuders, dicto episcopo familiaris, ad hæc specialiter vocati, non sine magno labore sublatum tumbæ operculum est, in eaque inventa sunt ossa omnia S. Joannis, recte disposita, quod ab illapsa in eamdem aqua ne minimum quidem inversa aut perturbata fuissent. Erat autem aqua hæc, quamvis tunc annis viginti octo, mensibus sex et diebus decem *(nempe a die* XIV *Octobris anni* 1607 *usque ad* XXIII *Aprilis anni* 1636) ibidem immota stetisset, non modo non fœtida erat, sed limpida bonaque, velut tum primum ex fonte hausta.

corpus Sancti in tumba coopertum aqua

E

anno 1636 reperitur,

80 Ossa vero, quæ ex tanto temporis spatio corrupta et putrefacta oportuerat, dum manibus tractabantur, ut mox dicemus, solida erant, non secus atque in loco sicco et ab omni humore remoto semper jacuissent. Neque aqua corpori Joannis aliter nocuerat, quam quod advectus ab illa limus Sancti cineribus commixtus cum iisdemque ad arcæ fundum demissus esset. Nullus aderat, qui de reliquiis illis dubitaret: sed omnes pariter cum episcopo illas venerati fuere, pro certo habentes, hasce non alias esse, quam Sancti nostri, in ecclesia Rondineti *(sive Rondenarii)* antiquitus depositas. Sic omnino persuadebat non solum universalis traditio, ex qua hæ ibidem quiescere ferebantur; verum etiam ejusdem effigies sculpta in operculo. Id quoque eos præterea magis securos reddebat, quod illas sub altari reperissent; validum sane argumentum, ut sine omni dubio pro authenticis haberentur. Contigit hæc inventio die XXIII Aprilis, quæ fuit feria tertia, anno MDCXXXVI.

F

81 Itaque illustrissimus Carafinus pretiosum corpus in media aqua conspicatus, Lælio Frauezzi caudatario suo, et patri domino Gregorio Bolzi, tunc temporis vicepræposito collegii, mandavit, ut dicta ossa extraherent, et ab isto subtili limo, quem vulgariter *(lingua Comensi)* litta vocamus, emundarent. Mandatum hoc ambo diligenter et officiosissime exsecuti sunt; deinde vero, eodem episcopo jubente, eadem deposuerant in capsam, corio obductam, quæ post hæc ex ejusdem jussu obserata obsignataque, ac demum patri præposito, domino Petro Francisco Moia *(postmodum episcopo Telasino)* tradita fuit.

et interim alibi deponitur: ejusdem aquæ usu morbi sanantur.

A fuit. Aquam velut reliquias multi petierunt, quibus ea in variis phialis majori ex parte distributa est, qua ab iisdem pie pota, nostra ætate renovari vidimus gratias atque beneficia, quæ Sanctus apud sepulcrum olim largiebatur. *Sequitur ibidem caput* 24, *cui titulus hic est :* Solemnis translatio et repositio corporis S. Joannis sub altari sacræ domus Lauretanæ ; *illius scilicet, quam ad imitationem veræ domus Lauretanæ a Comensibus clericis Regularibus congregationis Somaschæ exstructam, superius diximus.*

Anno 1645 eadem sacra ossa, ab episcopo recognita,

82 Pretiosum corporis S. Joannis depositum *(prosequitur Tattus, laudans Acta collegii sui ad annum* 1645) in cubiculo patris vicepræpositi, cujus custodiæ a patre domino Petro Francisco Moia commissum fuerat, annis novem et mense uno privatim asservatum fuit, sed absque ea veneratione, quam talis thesaurus merito exigebat. Multi sæpius desideraverant, ut hisce sacris reliquiis antiquus suus cultus redderetur, cum tandem Domino Deo placuit audire preces, justaque desideria Sancto devotorum exaudire. Erat illustrissimus Carafinus religiosissimi animi vir in gloria et honore Sanctorum hujus suæ diœcesis totis viribus promovendo. Deus itaque, qui sacra obsequia, eximiis virtutibus merita, Joanni B renovata volebat, illius mentis oculos aperuit, pectusque accendit, ut Servi sui memoriam, velut eclipsi obscuratam, ex oblivionis tenebris in solarem lucem reduceret. Hic ergo consilium, quod de ipsius reliquiis ad sacrum sacellum B. Mariæ Lauretanæ transferendis conceperat, cum dominis administratoribus collegii communicavit.

in theca cupressina deponuntur et hæc,

83 Erant hi excellentissimus dominus dux Franciscus Gallius, dominus Alexander Lucino, ecclesiæ cathedralis canonicus, dominus Alexander Olgiati, doctor collegiatus et civitatis decurio, atque memoratus pater dominus Gregorius Bolzi, dicti collegii præpositus. Verum cum S. Joannis corpus etiam tum, ut supra dictum est, in capsa obserata jaceret, neque hæc tam pretioso monili servando digna esset, episcopus amplam arcam cupressinam fieri jussit, eamque interius panno bombycino rubro vestiri. Hisce factis, indixit diem, quo sacra ossa denuo recognoscenda essent, eaque ipsemet suis manibus sigillatim exemit e capsa, et coram administratoribus supra memoratis (si excellentissimum ducem, C tunc absentem, exceperis) magna cum reverentia in præparatam arcam transposuit. Contigit hæc recognitio anno MDCXLV, die XXIV Maji, in vigilia Ascensionis Domini, cum incredibili omnium gaudio, collegii præsertim, cujus æra campana festivos toti civitati sonitus solemnissime dederunt, quamdiu durabat ea sacra functio, ad quam peragendam sacrarium electum fuit.

exemptis inde aliquot reliquiis

84 *De reliquiis aliquot eadem occasione a reliquo corpore separatis, ac dono datis, sequentia hic interserit Tattus.* Perseverant, *inquit*, hodiedum in religiosa sua observantia varia virginum Humiliatarum monasteria, tam in Comensi diœcesi, quam in archidiœcesi Mediolanensi. Hæ jam ab elapsis annis audita corporis S. Joannis inventione, aliquas ejusdem reliquias pro ditandis ecclesiis suis vehementer expetierant. Eædem omnes patronos potentes adhibuerunt, ut occasione translationis spe sua potirentur; sed justis de causis non omnes exauditæ fuerunt. Tria solum monasteria, quod optabant, impetrarunt; videlicet S. Catharinæ Brerense in civitate Mediolano, S. Ursulæ Comense, et S. Catharinæ Lucanense, quorum monialibus tres costæ donatæ sunt. Quarta quoque *(costa)* ad iteratas preces et in gratiam ducis Francisci *(Gallii supra memorati)* exempta fuit.

85 Reliquum corporis, præter ossiculum, quod cum bona episcopi gratia in administratores aliasque D personas, quæ eidem solemnitati aderant, divisum fuit, et frustum spinæ dorsi, quod apud laudatum patrem præpositum olim servatum, nunc cum aliis reliquiis in quadam theca inclusum honoratur *(reliquum, inquam, corporis)* in arca cupressina depositum est, et hæc in altera plumbea, cujus operculum hanc inscriptionem insculptam exhibet :

AUCTORE C. S.

dono dandis, alteri plumbeæ inclusa,

DIVI JOANNIS A MEDA PRIMI PRESBYTERI,
ET REFORMATORIS ORDINIS
HUMILIATORUM,
HUJUSQUE QUONDAM COENOBII FUNDATORIS
OSSA A LAZARO CARAFINO EPISCOPO
NOVOCOMENSI
REPOSITA OCTAVO IDUS JUNII
ANNO MDCXXXXV.

Sacrarum reliquiarum recognitione ac repositione facta, earumdem translatio in proxima Pentecostes festa decreta fuit. *Subdit hic Tattus, mox omnem operam datam esse, ut, quantum temporis angustiæ patiebantur, insignes apparatus fierent ; cumque ea solemnitas in cathedrali ecclesia ex mandato episcopi pro concione publice promulgata fuisset, magnam hominum multitudinem, non civium modo, verum etiam ex proximis burgis et vicinis circum locis ad eamdem concurrisse.* E

collocatur in veteri tumba marmorea

86 Positum erat *(verba denuo Tatti sunt)* sacrum illud pignus loco eminenti in ara beatissimæ Virginis continuis tribus diebus festis Pentecostes, quo tempore magna cum pietate frequentabatur a nobilibus ac plebeiis, qui a sacra æde, velut a novo paradiso, ubi beato Sancti consortio fruebantur, non poterant avelli. Decretum fuerat, ut S. Joannis corpus cum supplicantium agmine solemniter circumferretur, antequam in veteri sua tumba reponeretur, in qua illud depositum fuisse dicemus ; verum id justis de causis factum non est. Apparatus tamen ingens ac sumptuosus supplevit hanc cæremoniam, quæ in ea solemnitate unice poterat desiderari. Vesperi feriæ tertiæ Pentecostes post datam solitam benedictionem illustrissimus Carafinus, festivitatem terminaturus advenit. Post adoratas reliquias, assistentibus patribus, domino Joanne Æmiliano Cossali, et domino Primo Aloysio Tatti *(hujus Opusculi auctore)* superpelliceo stolaque indutis, per prædictam arcam populo benedixit; eamque deinde in veteri S. Joannis tumba deposuit, quam ad quatuor angulos plumbo conseri fecit, ne in posterum a quoquam posset aperiri. F

sub altari B. M. V. in ecclesia nova.

87 Hoc modo paucis abhinc annis renovata Comi est gloriosa Joannis apud cives nostros memoria, qui, dum sacram domum Lauretanam invisentes, genua sua ad venerandam angelorum Reginam flectunt, non possunt non eodem tempore actaque tributum obsequii sui solvere Sancto, ipsis tam propitio ; quippe qui vixerit, jamque in cælo sit civitatis singularis protector: cum certe post obitum non desit ipsi ista insatiabilis caritas, quam in variis casibus toties exhibuit, dum in hac mortali vita versabatur nobiscum. Quiescit nunc sub altari Virginis, ubi colitur die XXVI Septembris, quo migravit ad cælum ; et feria tertia Pentecostes in memoriam hujus postremæ translationis, cujus indelebile monumentum in fronte arcæ posteris incisum exstat pretiosis his verbis :

OSSA DIVI JOANNIS A MEDA, PRIMI ORDINIS HUMILIATORUM PRESBYTERI, ET REFORMATORIS, HUJUSQUE RONDINARII QUONDAM COENOBII FUNDATORIS, EX HOC IPSO EDUCTA SEPULCHRO PAUCIS ANTE ANNIS, CUM, PROFANATO VETUSTIORI TEMPLO, DIRUERETUR ALTARE, A CUJUS TERGO QUIESCEBANT, LAZARUS CARAFINUS EPISCOPUS NOVOCOMENSIS MARMORI SUO RESTITUIT, ET SUB HAC ARCA HONORIFICENTIUS COLLOCAVIT VIII IDUS JUNII ANNO MDCXLV. *Hactenus Tattus de sacri corporis trans-*

A *translatione; nunc Vitam admodum vitiose scriptam accipe.*

VITA

Auctore anonymo, Humiliato.

Ex MS. Comensi.

Sanctus, de quo pauca scripta sunt, in Meda natus,

Vitam et actus beatissimi Joannis presbyteri scripturus, Dei gratiam imploro, ut de excelso mittatur ignis Spiritus sancti in ossibus meis, ut cor meum incalescat, et meditatio cordis mei inardescat, quatenus pro modulo meæ parvitatis valeam ipsius Patris nostri memorabilia gesta et laudabilia miracula, scripturæ tradere, omniumque pectora ad æmulandum accendere, ut virtutis sectatores in præsenti, limus gloriæ participes in futuro. Hic beatus Vir ex siberiori prosapia ortus fuit in quodam suburbio, ubi dicitur Meda *a*, diœcesis Mediolanensis, longe distante a civitate Cumana *b* millibus decem. Propterea tempus adest, ut implicandis memorati Præsbyteri gestis in cedulis vertere stilum debeam, cujus quæ fuerint ab ineunte ætate meritorum rudimenta, quibusque in adolescentia sanctitatis rutilaverit floribus, vel quibus se per omnem virtutem usque ad habitum et sanctæ professionis susceptionem exercuerit virtutum insigniis, nimium culpanda scriptorum incuria notare neglexit *c*.

ædificato prope Comum monasterio,

2 Pauca dumtaxat, quæ sub professionis prægestione, Ordinisve Humiliatorum regimine gessit, ex relatione quarumdam personarum sexus utriusque per nosmet quoque cognovimus, sicuti Flaminis providentia annuente, evidentius copiosiusve studebimus declarare. Igitur præfatus Joannes bonæ indolis mallens accipere exemplum Christi et crucem sequi, quam mundanis deliciis nutriri, attendens illud: « Totus mundus in maligno positus est; » pervenit, Dei gratia duce, ad civitatem Cumanam penes ejusdem civitatis muros, secus flumen Coxiæ *d*, ac quemdam locum, vocabulo Rondanarium; ibique ad honorem beatissimæ Mariæ semper Virginis, omniumque Sanctorum, oratorium erexit; cellulas quoque parvissimas construxit, ac deinde catervas tam fratrum, quam sanctimonialium non modicas, C sub regulari professione degentes, pia charitate, discretione benignissima congregavit *e*.

tertium Humiliatorum Ordinem instituit,

3 O quondam sterile et luctuosum, nunc fertile solidumque Rondanarium! Olim vepribus ac salicibus obsitum, nunc vero fructiferis arboribus fœcundatum, vineisve uberrimis speciosum! Gaude et lætare in immenso cordis jubilo: grates incessanter Domino referendæ, qui te per talem et tantum Patronum scientia magnifica sublimavit, ut ejus patrociniis perfruaris. Eras quondam spelunca latronum, thorus incontinentium, domus infidelium *f*, nunc es domus orationum, thalamus continentium, palatium hospitum, vero Hospiti famulantium. Erat itaque Joannes memoratus in pauperculo degens victu; verumtamen semper extitit in eleemosynis largus, in vigiliis sedulus, in oratione devotus, in doctrina præcipuus, in sermone Dei paratus, in conversatione sanctissimus, in charitate perfectus. Numquam invenit in eo generis humani inimicus, nec quod fraude deciperet, nec quod eum simulatione fuscaret.

vitæque sanctitate et divini verbi prædicatione

4 Sinceritatem mentis vultus serenitate in omnibus demonstrabat; pietatem sui clementissimi cordis in lenitate eloquentiæ declarabat, quandoque quisquis eum audiebat, compunctionis rore inebriatus, ad reddenda pietatis germina efficeretur* D fecundus: quippe non solum vicinos utriusque sexus, verum etiam longe remotos, pene per omnem Italiam, munifica prædicationis efficacia, fama divulgante, attraxerat; ut, sicut ad alveare melle refertum apes, ita ad eum confluebant populorum examina, ex quibus non pauci ejus consolatione potiti, procellosi hujus mundi fugientes naufragium, obtinuerunt portus tutissimi stationem. Alii vero ex ejus documento ædificati, ad propria revertebantur loca: qui aliqua molestia forent attriti, melliflua ejus visione refecti, magno tripudio fruebantur.

* efficiebatur

multos Deo lucratur, et monasteria erigit.

5 Fit locus memoratus, Rondanarium cognomine, quem venerabilis Sacerdos ad laudem Dei ejusque Genitricis Virginis Mariæ construxit et commodum ipsius congregationis omnium fratrum sociorumque, cupientium Regi gloriæ deservire finem usque, in Humiliatoque Ordine principatus, in quo ab ipso tempore huc usque Christi alumni tam virorum, quam mulierum, non modici conferentur æterna [tandem *g*] mœnia possessuri. Hic nempe multi odorantes odorem ejus suavissimæ opinionis; quam fervidus in prædicationis opere desudaret; quam efficax in animarum lucrificatione esset; quam studiosus in coadunandis Religiosorum catervis, sedulus E ad Dei honorem veterisque Ordinis Humiliatorum in ædificandis domiciliis Religionis extiterit. Itaque fere omnes civitates et multi pagi Italiæ Religiosorum residentia decorantur; huic sæculo renuntiantes, jejuniis et eleemosynis, orationibus ac laboribus persistentes, divino cultui famulantur.

Suis sancte instituit; in annona caritate

6 Quid plura? Longum quippe est verbis exequi. Ne vero inducam audientibus nimia prolixitate fastidium, quantum meum *h* ornamentum bonorum operum, quæ sunt præcipua vel pretiosa, quantum supernæ remunerationis contulerit prærogativa, studebo, licet immeritus de ipso pauca disserere, et fastidium generantia præterire. Præfata itaque canonica *i* erat tunc multa venerabilium fratrum ac sororum administratione referta, et quanto ipsi inter catervas populorum honorificentia celebrabantur, tanto desiderio accensi, cœlestes magis, quam divitias terrenas, appetebant. Revera cum non essent multum divitiis temporalibus cumulati, de rebus transitoriis non curantes, immo potius cum omni studio celibem vitam attitare* satagebant. Quodam tempore, frugum terræ existente sterilitate, contigit, F Virum Dei pro utilitate ovium sibi commissarum ad suum horreolum devenire; ut vidit, in sui conventus necessitate bladum *k* deficere, et unde emeret, pecunia privaretur, versus partes Mediolani, a propinquis et amicis petiturus suo gregi indigenti mutuo victualia disposuit ambulare.

* i. e. actitare

pecunia divinitus donatur:

7 Et cum deambulasset non multum longe stadiis octo, ecce quidam, ipso ignorante, se ei obviam contulit, quo tenderet, quærens: Sanctus vero ignorans, quis esset, et quare eum interrogaret, ei causam itineris denegabat. Sed, quia fortiter institit, omnia a Præsbytero *l* impetravit. Quo cognito, obviator tantam pecuniam ei largitus est, ut suo conventui valeret alimenta uberrima adipisci; unde credimus, ipsum angelum Dei fore *m*. Et statim sublatus est ab oculis ejus. Reversus gaudens ad fratres, cœpit eis, quæ in via acciderant, nuntiare; et cœperunt collaudare Dominum, bonorum omnium largitorem, qui tantam gratiam præstitit suis, quod ejus plenitudine eorum inopia fugaretur. Et exinde Dei affluentia mediante, huc usque sub uberrimo victu fuerant assidue perfruentes.

in paupercula gratiam oleum prodigiose procurat:

8 Vidua quædam paupercula, audiens de beatissimi Viri sanctitate et largitate, quodam die veloci cursu ad eum pervenit; cum magna instantia preces effundebat, ut aliquantuli olei liquore ejus indigentiæ

A tiæ subveniret; sperans, se, quæque postularet ab ipso, omnia impetraturam. Tunc Vir Dei precibus viduæ annuens, continuo ejus cellerarium *n* advocavit, dicens ei, ut plenarie de oleo viduæ erogaret. Quo indicto, respondit ei frater, dicens: Domine pater, non est oleum in domo, ut pauperculæ subveniri valeat; quia heri vas olei supervenientibus hospitibus vacuavi. Tunc sanctus Pater subridens, dixit ei: Vade fideliter; quia vas, quod dimisisti vacuum, invenies nunc olei liquore repletum. Procul dubio frater verbis sancti Patris adhibens fidem, statim abiit; prout Præsbyter dixerat, reperivit *, et præ gaudio currens ad fores canonicæ, egentis viduæ inediam olei pinguedine sublevavit *o*.

n

* *imo reperit*

o

9 Beatissimus nempe Sacerdos magno exercitio satagebat, ut subditos dominationi diabolicæ et a jugo servitutis extraheret, et eos piissimo jugo Dei subderet. Alio quodam tempore, cum causa lucrandi animas Deo in episcopatu Cumano per lacum *p* navigando adiret, contigit illum una cum tribus fratribus ejus ad quemdam locum, vocabulo Lalium *q* evenisse, in quo multi Theutonici *r* advenerant, quorum linguam prorsus ignorabat. Locus vero prædictus ab urbe Cumana octo millibus distat. Præ porro multitudine hominum incognitorum non valentes hospitari, dixit Homo Dei: Fratres carissimi, properemus ad alium locum, ubi dicitur Nestium *s*; forte Dominus tribuet gratiam nobis hospitandi; quoniam advesperascit. Audientibus hæc fratribus, Præsbyteri arbitrio annuentes, opportunitatem navigii præparaverunt.

In lacu Comensi cum suis navigans,

p

q r

B

s

10 Navigantibus ipsis, ecce angelus Dei, in specie hominis conformatus, pane et vino, aliisque pulmentariis oneratus, stans in littore, cœpit navigantem Famulum Dei cum Fratribus suis manu ac voce altius evocare. Audientes enim vocem clamantis, reversi sunt navigantes, et pervenerunt ad littus. Exeuntes de puppe invenerunt angelum moratum, cibariis perornatum *: ignorantes, quis esset. Extensoque causape *t*, desuper panem et vinum et pulmenta posuerunt, et de ipsis abundantiis gustaverunt *u*. Cœlestibus conviviis expletis, surrexit alimoniæ lator, et advocans Sanctum seorsim, alloquitur ei. Facta autem collocutione, evanuit angelus Dei ab oculis ejus. Videntibus Fratribus hæc, obstupefacti tacuerunt: et intrantes navim, eorum itinera prospera perfecerunt.

ab angelo in littus evocatur et cibis reficitur:

* *Forte peroneratum*

t

u

11 Nocte quadam surrexit Servus Dei more solito, ut orationem Domino porrigeret; quidam autem ei familiaris, et Dei amicus, in ipsius noctis tempestate surrexit more consueto ad corporis necessaria peragenda. Suspiciens columnam ignis ardentis, surgentem ex loco, nomine Gerbetum, quem acquisierat Sacerdos, in quo orabat. Qua visione firmatus, illo habitu, quo e lecto exierat, ad locum, in quo orabat Servus Dei, velocissimo cursu pervenit, et reperit ipsum orationes solitas peragentem, et desuper eum præfatam columnam igneam eminentem: quem ut vidit felix Præsbyter *x*, admiratione perfusus, Amice, inquit Homo Dei, quare in tantæ obscuritatis medio, et qua de causa huc venisti? Respondit ei, dicens: Columnæ visione radiatus huc adveni, ut, quid esset, quod videram, experientia obtinerem. Tunc vir Dei indixit ei, ut, eo vivente in hoc ævo, hanc celebrem visionem nemini revelaret; et accepta benedictione a Dei Famulo, ad suam domum properat, in Dei laudibus roboratus.

C

In oratione columna ignea illustratur:

x

12 Sæpe dictus Joannes caritatis zelo accensus acri fervore instabat, ut opus prædicandi, quod inchoaverat, consumeret, ad civitatem Mediolani pervenit in domum quamdam venerabilium fratrum, ubi dicitur ad Braidam *y*; ibique moratus est pluribus diebus. Appropinquante hora exitus sui, quodam dolore ac interiori infirmitate correptus, cœpit acriter ægrotare. Circumstantibus tantum Fratribus, animam suam cœlesti Viatico parans, ab isto seculo ad siderea sedilia convolavit. Cujus obitum cognoscentes non solum subditi ejus, sed etiam Cumani cives, viri timorati non modici ad corpus, quod exanime jacebat, festivius * pervenerunt. Accedentes autem, tulerunt venerabile pignus, illud humeris suis imponentes, et ad propria reportarunt *z*.

Mediolani moritur, unde dum Comum transfertur,

y

D

EX MS.

* *forte festinius*

z

13 Cumque festinassent ad civitatem Cumam fere stadiis tribus, factus est concursus magnus ex civitate, virorum, mulierum et parvulorum sese cum hymnis et laudibus obviam præferentes, inter quos erat quædam matrona nobilis, habens filiam oculorum caligine obumbratam; quæ accessit credens, in suis ulnis puellam altius supportavit, suadens puellæ, ut locum, quo sancta membra ferebantur, tangeret. Ipsa vero cum filia tangens, de cruore, qui exibat ex ore ipsius propter internam corruptionem, oculos filiæ ejus delinivit; et continuo ejus oculi visionis lumine decorantur *aa*. Reversa est gaudens de filiæ liberatione meritis Confessoris: præsentes autem sacerdotes et clerici et alii fideles, qui sanctas reliquias deferebant, dignas sibi * exequias expleverunt, et in suæ canonicæ oratorio sexta Kalendas Octobris honorabiliter condiderunt sub anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo nono *bb*, ubi jugiter inestimabilia prodigia, sanitatumque beneficia absque numero impenduntur *cc*.

sanguine ex ore fluente cæcam illuminat;

aa

E

* *i. e. ipsi.*

bb

cc

14 Denique, si qui fuerint quocumque inæqualitatis genere initiati, et ante ejus sarcophagum accedunt credentes, compotes incolumitatis effecti redibunt ad propria gratulantes, obtinentibus hæc Sacerdotis piissimi meritis apud potentissimum Restauratorem totiusque auctorem boni Dominum nostrum Jesum Christum, cui cum Patre et Spiritu sancto manet una Deitas, par potestas ac incomprehensibilis majestas per infinita secula seculorum. Amen. Finita Vita sancti presbyteri Joannis de Rondenario, perducat nos Dominus in suum sanctissimum regnum. Amen.

in monasterio suo sepultus miraculis claret.

ANNOTATA.

F

a *De hoc loco, ex quo Sanctus cognomen habet, deque ipsius illustribus natalibus ex familia Oldrada et ceteris huc spectantibus consule Commentarium prævium num.* 23 *et sequentibus.*

b *Id est* Comensi. *Est autem* Comum, *alias etiam* Novocomum, *Italis* Como *dictum, colonia et urbs Insubriæ in ducatu Mediolanensi ad lacum Larium sita, cognominis agri, vulgo* il Comasco *appellati caput, et episcopalis sub patriarchatu Aquileiensi, nuper per Benedictum XIV Romanum Pontificem exstincto.*

c *Hinc collige, biographum hunc a* S. Joannis *ætate saltem aliquantulum remotum vixisse, et quam fidem mereantur ea, quæ de ejusdem Sancti pueritia et adolescentia a nonnullis neotericis narrantur.*

d Coxia, *indigenis* Cosia, *torrens est prope Comum.*

e *Consule Commentarium prævium* § 5. *Vide etiam, quæ ex hoc loco observavimus* § 4, *num.* 54 *et sequentibus adversus eos, qui scribunt,* S. Joannem *Humiliatorum Ordinis jam fuisse, antequam in locum Rondenarii secessit. Ceterum Benedictinam Regulam, Humiliatorum instituto accommodatam a Sancto suis præscriptam esse, aliunde constat.*

f *Hæc exaggerata esse nec verisimilia de loco urbi tam vicino, in Commentario observavimus.*

g *Vocem*

A g *Vocem hanc uncis inclusam substitui, cum in MS. nostro* tamquam *perperam legeretur.*

EX MS. h *Ita legitur in apographo nostro; sed verosimiliter vitiose.*

i Canonicæ *appellari solebant monasteria Humiliatorum tertii sive præcipui Ordinis; et Cardinalis Federicus Borromeus archiepiscopus Mediolanensis in Epistola Breviario Humiliatarum præfixa testatur, Humiliatos in vetustis Ordinis Chronicis* canonicos dictos *fuisse.*

k Bladum *aliquando pro tritico, aliquando pro quovis frumenti genere usurpatur. Vide Glossarium Cangii.*

l S. Joannem *nostrum* Presbyterum *cognominatum fuisse, jam observavimus in Commentario, quia is presbyteratum primus in Ordinem Humiliatorum intulit, aut in eodem primus suscepit.*

m *Hodiernum Humiliatarum Breviarium de hisce sic habet :* Percrebuit fama sanctissimi Viri pluribus et insignibus miraculis. Nummos ab angelo, sub humana specie illi occurrente, dum Mediolanum pergeret ob annonæ caritatem, abunde accepit. *Tattus in Vita cap.* XI *scribit, unum ex nummis istis usque ad annum circiter* 1421 *servatum fuisse, cumB demque, cum anno* 1403 *furto ablatus esset, numquam perforari potuisse. Addit præterea, ex vulgatissima traditione haberi, æs campanum, quod suo tempore supererat, fusum ex metallo, cui* S. Joannes *aliquid ex eadem pecunia miscuerat, singulari modo ad pellendas aeris tempestates valere. Quam vera hæc sint, ignoro. Ipse pro primo Joannem Petrum Puricellum laudat, pro secundo Gregorium Bolzi in Vita.*

n *Id est,* cellarium *suum seu* promum condum.

o *Hæc in laudato Breviario paucis sic habentur :* Oleum subinde, quo extremæ indigentiæ cujusdam pauperculæ viduæ subveniretur, in vase prius penitus exhausto, mandante Joanne, divinitus inventum est.

p *Scilicet per* lacum Larium, *cui Comum adjacet.*

q Lalium *vicum, ad prædictum lacum Larium situm, etiam memorat Benedictus Jovius in Historia Comensi. Forte hic vicus est, qui in Tabulis geographicis Blaevianis* Lellio *appellatur, occurritque a sinistris per eumdem locum ab urbe Como navigantibus octavo circiter milliari, quo scilicet spatio* Lalium *ab ea dissitum infra mox dicitur.*

r *Id est,* Germani. D

s *Suspicor, esse vicum, qui in laudatis Blaevianis tabulis* Nesso *scribitur, et in altero, quam in quo* Lellio *est, lacus littore ac paulo longius a Como collocatur.*

t *Id est,* gausape.

u *De hac refectione canitur antiphona ad canticum* Magnificat *in Breviario Humiliatarum, quam in Commentario prævio dedimus num.* 9.

x *Ex hoc verisimiliter loco Tattus aut alii, quos ipse secutus est, Fratrem illum, qui Sanctum sic illustratum reperit,* presbyterum *nomine* Felicem *fuisse dixerunt : sed ex toto contextu manifestum est, voces* felix Presbyter *ad ipsum Sanctum, per excellentiam, ut jam diximus,* Presbyterum *cognominatum, referendas esse : et vocabulum* felix *appellativum hic esse, non nomen proprium. Porro licet in sæpe dicto Humiliatarum Breviario nulla hujus prodigii expressa mentio fiat, præfixa eidem effigies æri incisa eumdem Sanctum exhibet in contemplationem defixum et a tergo ipsius columnam vehementer flagrantem.*

y *Monasterium hoc post exstinctum Humiliatorum Ordinem, agente S. Carolo Borromeo, Societati Jesu datum est anno* 1572, *teste Francisco Sacchino in Historia ejusdem Societatis parte* 3, *lib.* 8, *num.* 187. E *Exstat ibidem hodieque magnificum collegium,* Braidense *etiam appellatum.*

z *Ex hoc loco evinci putat Tattus,* S. Joannem *ex Comensi familia ortum fuisse. Vide dicta in Commentario nostro prævio num.* 25 *et sequentibus.*

aa *De miraculo hoc exstat antiphona ad canticum* Benedictus *in Humiliatarum Breviario, quam habes in Commentario prævio num.* 8. *Hac occasione narrat Tattus, etiam sibi quoddam oculorum malum brevi exemptum fuisse, cum ejusdem Sancti corpus in sacello Lauretano prope Comum invisisset, et aliquot quotidianas preces in ipsius honorem recitasset.*

bb *De anno obitus non videtur dubitandi locus : sed an dies* XXVI *Septembris, quo hic tumulatus fuisse dicitur, eidem etiam fuerit emortualis, ut passim creditur, consule Commentarium prævium num.* 73 *et sequenti.*

cc *Sacrum corpus seculo* XVII *ex veteri sua tumba marmorea elevatum, et tam hanc quam illud ad novam ecclesiam vel sacellum translata fuisse vide in Commentario prævio* § 6.

C F

DE B. LUCIA VIRGINE

TERTII ORDINIS S. FRANCISCI,

SALERNI IN REGNO NEAPOLITANO

C. S

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Beatæ memoria in Martyrologiis, in quorum aliquot Benedictinis male adscribitur : corpus ejus Salerni : reliquiæ Calatagironi : Officium ejusdem Salerni, et in Ordinibus S. Francisci.

Non post sec. XV. Annuntiatur hodie in Martyrologiis

Beatam hanc Virginem duorum insignium in Ecclesia Dei Religiosorum Ordinum martyrologi, velut suam hoc die XXVI *Septembris annuntiant; Franciscani scilicet ac Benedictini; et priores quidem jure meritoque; alii in eum errorem inducti, quod Salernitanum S. Mariæ Magdalenæ monasterium, in quo* B. Lucia *vixisse creditur, et nunc mortua requiescit, jam a longo tempore a sanctimonialibus, Ordinis B. Benedicti incolatur. Incipio a Franciscanis. Martyrologium trium Ordinum S. Francisci, quod ad postremam editionem Martyrologii Romani, per Benedictum XIV Pontificem aucti et castigati, in calce adjectum est, ad prædictum diem sic habet :* Salerni Picentinorum B. Luciæ virginis tertii Ordinis, quæ plurimis virtutibus et miraculis fulsit. *Sequitur ibidem et aliud Seraphici Ordinis Marty-*

A *Martyrologium, ad usum Fratrum Minorum Conventualium etc., in quo eodem die legitur :* Salerni Picentinorum B. Luciæ Virginis, tertio Ordini sancti Francisci adscriptæ, fama sanctitatis et miraculorum illustris.

Ordinum S. Francisci; uti et in aliquot Benedictinis,

2 *Hisce consonat et tertium, ibidem pariter excusum, Capuccinorum scilicet, his verbis :* Salerni Picentinorum B. Luciæ Virginis, tertii Ordinis sancti patris nostri Francisci, quæ plurimis fulsit virtutibus gloriosisque miraculis. *Simillima habet Arturus a Monasterio tam in Martyrologio Franciscano, quam in sacro Gynæceo, quæ propterea hic non transcribo. Prætereo etiam longiora elogia, quibus eamdem ut suam hoc ipso die celebrant Fortunatus Hueberus in Menologio et Benignus Fremautius in Legenda Sanctorum et Beatorum Ordinis S. Francisci, quæ infra examinanda venient. Ex Benedictinis ipsam Martyrologio suo hoc etiam die inseruit Hugo Menardus, sic inquiens :* Salerni S. Luciæ Virginis sanctimonialis, *de eadem que deinde in lib. 2 Observationum hæc scribit :* Fuit S. Lucia sanctimonialis Ordinis sancti patris nostri Benedicti ex oppido Calatagirono in Sicilia. Floruit anno MCXXVI. Colitur Sedis Apostolicæ permissu. *Tum laudat Octavium Cajetanum in* B *Idea Operis de Sanctis Italiæ, ubi is revera ita sensit, ut mox dicemus.*

aliisque, in quibus Ordini S. Benedicti

3 *Cajetanum etiam secutus est Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino, ubi sequens ipsi elogium texuit :* Salerni S. Luciæ, virginis sanctimonialis. Professa est hæc S. P. N. Benedicti Regulam in monasterio oppidi Calatagironensis, fuitque ab ipsa infantia raris Numinis favoribus præventa; cum enim sexennis ficum conscenderet, arbore fulmine tacta atque fissa, ipsa illæsa perstitit, servata a S. Nicolao, et ad ædes patrias translata, quod diceret, ob devotionem erga se parentum periculo ereptam. Crevit cum illa miseratio a teneris annis, quam agniculæ innocentia commendabat. Transeuntem Ordinis monialem intuita, illico sacrum habitum petiit, et invitis denique parentibus se subduxit, Salerni Regulam S. P. N. professa, et magnis virtutibus cœlum merita, ad quod sub anno Christi MCXXX evolavit. *Hæc ipse non sine erroribus infra refutandis. Multo rectius hanc Luciam Arnoldus Wionius in Ligno Vitæ et Benedictus Dorganius in Kalendario Benedictino inter sui Ordinis Beatas minime recensuerunt. Merito etiam abest a Martyrologio* C *Benedictino, quod inter particularia religiosorum Ordinum Martyrologia post Romanum Benedictini XIV Papæ excusum exstat.*

perperam adscribitur.

4 *Credidit quidem olim Octavius Cajetanus, illam professione Benedictinam fuisse, cum in Martyrologio Siculo ad hunc Septembris diem sic annuntiaverit :* Salerni B. Luciæ, virginis sanctimonialis, Ordinis S. Benedicti, ex oppido Calatagirono, in Sicilia. *Ita, inquam, olim senserat Cajetanus, qui deinde in Vitis Sanctorum Siculorum tom. 2 in Observationibus ad Vitam* B. Luciæ *sententiam mutavit, censuitque illam Ordinis S. Francisci fuisse. Pro Benedictinis etiam stat Philippus Ferrarius, in Catalogo Sanctorum Generali inquiens :* Salerni B. Luciæ Virginis, Ordinis S. Benedicti. *Laudat autem ibidem monumenta cœnobii Ordinis, dicti nempe S. Mariæ Magdalenæ Salerni, in quibus monachatum illius Benedictinum certe non invenit, uti ex dicendis patebit. Denique, ut Martyrologus finem imponam, eodem die* B. Luciam *suo elogio exornavit Franciscus Carrera, Societatis nostræ presbyter, in Pantheo Siculo, in quo tamen videtur studiose evitasse Ordinem, quem professa est, memorare. Porro ex hactenus allegatis alii* Luciam *titulo* Sanctæ, *alii* Beatæ *tantummodo honorant; quorum hosce rectius facere, quæ de ejusdem cultu proferemus, evincent.*

D AUCTORE C. S.

Ipsius corpus et reliquiæ separatæ

5 *Josephus Maria Fonseca ab Ebora in Waddingi Annalibus Minorum recusis et locupletatis tom. 9 ad annum* 1400, *num.* 10 *ex ipsius Waddingi additionibus de cultu ejus recitat sequentia.* Magno illic (*Salerni in monasterio S. Mariæ Magdalenæ monialium Benedictinarum*) colitur honore corpus sericis involutum, quod conservatur in monumento marmoreo prope altare præcipuum, ad latus Epistolæ, a terra ultra palmos septem erecto, quod in ipso muro, arcuato fornice superiori parte terminatur. Sub fornicem est supra dicta (*Beatæ*) effigies, habitu Franciscano contecta, capite radiis et diademate circumamicta, manu dextera crucem et lilium supra sinistram declinantis. E regione pendet lampas accensa, et circa tumulum multa donaria, tabulæ votivæ et oculi argentei, propter beneficium restitutæ lucis affixi. Caput theca clauditur argentea, quod populo exponitur adorandum in ejus festivitate, et in base legitur, opus esse Dorotheæ Thesonæ, ejusdem monasterii sanctimonialis, anno MDLXXXVI celatum. Dens molaris in capsula servatur, catenula ligatus argentea, qui aquæ immersus a dentium dolore multos, aqua epota, liberavit.

E

coluntur Salerni, præter os brachii,

6 *Anonymus quidam e Societate Jesu in Vita Italica ejusdem Beatæ, quam post Waddingum anno* 1657 *defunctum typis Messanensibus anno* 1664 *vulgavit, hisce fere consentit. Verum addit, sacrum ipsius corpus a paucis, dum scriberet, annis occasione novi ædificii (ecclesiæ opinor) translatum fuisse in quoddam sacellum, ibidemque plumbeo impositum loculo ad latus Evangelii collocatum. Prætereа de duobus dentibus meminit, quibus aqua solet sacrari, et aliquot miracula vel beneficia per ejusdem usum impetrata narrat, quæ ex ipso inferius recensebo. Ceterum hanc Vitam designatam volo, quoties Italicam laudabo. Waddingus citatus insignem ejusdem sacri corporis portionem ad Calataqironense in Sicilia oppidum, ubi ipsa nata creditur, versus medium seculum* XVII *deportatam scribit his verbis :* Reverendissimus pater Innocentius Calatagironius, minister generalis Minorum Capuccinorum, vir gravis et doctus, multis titulis commendabilis, suæ Concivis veneratione instinctus, favore et patrocinio Julii Cardinalis Sabellii, qui nuper archiepiscopatus Salernitani curam transtulerat in Fabritium Sabellum, suum ex fratre nepotem, obtinuit insignem corporis partem, brachii scilicet os, quod ab humero ad cubitum extenditur.

F

quod Calatagironum in Siciliam translatum est.

7 Ex tumulo, præsentibus honorabilibus testibus, extraxit die II Januarii MDCXLIV Julius Pepulus archidiaconus et vicarius generalis Salernitanus, et cum publico traditionis documento eidem consignavit, in patriam ferendum, ut cultus Virginis illuc propagaretur, ubi ipsa feliciter propagata est. *Eadem legere est in Vita Italica, ubi præterea additur, os istud brachio argenteo inaurato inclusum Calatagironi in ecclesia S. Jacobi apostoli asservari, et ab incolis honorari. Dubito tamen, ad tam hic quam apud Waddingum, dies, quo prædictum os brachii a reliquo corpore separatum fuisse dicitur, is fuerit secundus, an undecimus Januarii; cum utrobique sic notetur :* die II Januarii, *qua nota uterque dies potest designari. Porro Calata Hyeronis vel Calatagironum, mediterranea Siciliæ civitas est in valle Netina, de qua inferius iterum agemus; interea Salernum redeamus, ut cetera, quæ ad* B. Luciæ *cultum ibidem spectant, referamus.*

Salerni in monasterio S. Mariæ Magdalenæ

8 *Salerni in monasterio S. Mariæ Magdalenæ, quod nunc monialium Ordinis S. Benedicti esse diximus, ubi illius corpus quiescit, hoc die* XXVI *Septembris annuo Officio ecclesiastico cum* Beatæ *titulo colitur ex concessione Sedis Apostolicæ, cultaque fuit a tempore immemoriali. Ita omnino dicimus ex Octavio Cajetano in Vitis Sanctorum Siciliæ tom. 2 in Animadversioni-*

 bus,

A *bus, unde sequentia excerpsi :* Honores ei publicos ab antiquis temporibus contigisse, satis constat ex cœnobii membranis, manu exaratis, in quibus rituales preces, in die natali B. Luciæ decantari solitæ, sunt perscriptæ. Is dein cultus Romani Pontificis auctoritate permissus firmatusque est. En supplices libellos virginum Salernitani cœnobii; eos subjicimus, ut transmissi ad nos sunt. *Hosce, quia cultum antiquum probant, totidem verbis ex ipso accipe.* Licentia celebrandi Officium Monialis, quæ ab immemorabili tempore citra reputatur Beata, in ecclesia monasterii monialium, prout hactenus fuerunt immunes, et quod propterea non censeatur canonizata.

AUCTORE C. S.

9 *Hæc inscriptio est; deinde sequitur ipse libellus supplex.* SALERNITANÆ. Beatissime Pater, exponitur Sanctitati Vestræ pro parte devotarum illius oratricum, abbatissæ et monialium monasterii S. Mariæ Magdalenæ Salernitanæ Ordinis S. Benedicti, quod in parte sinistra tribunæ ecclesiæ dicti monasterii corpus cujusdam monialis ejusdem monasterii, B. Luciæ nuncupatæ, in quodam sepulchro satis sumptuoso, et ex lapide marmoreo composito, exstitit; et licet abbatissa et moniales ejusdem monasterii de dicta B. Lucia propter ejus sanctimoniam, tam in vita quam in morte, de qua per scripturas authenticas lucide constat, Officium divinum in mense Septembris maxima cum veneratione et devotione, in choro dicti monasterii dumtaxat, ab immemorabili tempore citra, de cujus initio memoria hominum non existit, facere et dicere consueverant, quia tamen propter guerras et alios sinistros eventus, quæ in partibus illis tandem viguerunt, scripturæ et aliæ litteræ Apostolicæ, per quas eidem abbatissæ et monialibus de dicta B. Lucia divinum Officium celebrandi licentia concessa fuit, ut fideliter credunt, et pro veritate tenent, deperditæ fuerunt, præfatæ abbatissa et moniales, fervore devotionis accensæ, ac pro consolatione animarum suarum, cupiunt eis per Sanctitatem vestram concedi, ut liceat eis singulis annis, in die solito et consueto, festum et Officium ejusdem B. Luciæ in ejusdem monasterii ecclesia, secundum earum antiquam consuetudinem, celebrare et celebrari facere.

ab immemorabili tempore.

B

10 Supplicant igitur humiliter eidem Sanctitati vestræ abbatissa et moniales præfatæ, quatenus earum pio et honesto desiderio in hac parte favorabiliter annuentes, easque spiritualibus favoribus et gratiis prosequentes, sibi, ut singulis annis in mense Septembri in die solito et consueto, seu alio die per eas eligendo, festum et Officium ejusdem B. Luciæ in ecclesia dicti monasterii celebrare et celebrari et de illa commemorationem facere, libere et licite possint, ordinarii loci, et cujusvis alterius licentia super hoc minime requisita, ita quod propter præmissa præfata B. Lucia canonizata non censeatur concedere et indulgere dignemini, de gratia speciali constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ceterisque in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque, cum clausulis opportunis. *Hactenus libellus supplex : tum subditur Apostolica concessio his verbis :* Fiat : ut petitur. *Sequitur et alia earumdem monialium petitio :* Et cum clausula absolutionis ad effectum, et per Breve Sanctitatis vestræ, attenta paupertate oratricum, et quod propter præmissa non censeatur canonizata ; *ad quæ rursum subditur :* Fiat. Datum Romæ apud Sanctum Petrum, pridie Kal. Junii anno II.

culta fuit Officio Ecclesiastico

C

11 *Subscriptionem hanc mutilam esse, ex omisso Pontificis nomine manifestum est ; nec edicere possum, utrum vitium hoc instrumenti sit, an notarii, qui Cajetani exemplar descripsit, subnotavitque his verbis :* Et ego presbyter Leonardus filius Barensis Apostolica auctoritate notarius, fidem facio, præsentem copiam supplicationis fuisse manu propria exemplatam a suo originali, quod conservatur penes reverendum monasterium S. Mariæ Magdalenæ de Salerno, et ejus reverendam dominam abbatissam, et cum eo concordat, Salva meliori etc.; et in fidem præmissorum hic me subscripsi et signavi requisitus die XX mensis Februarii anno MDLXXXVIII. *Pro defectu isto supplendo Cajetanus laudat amicorum suorum litteras Salerno acceptas, in quibus Pontifex, qui* B. Luciæ *cultum permisit, dicitur fuisse Callistus ; et hunc ipse non alium esse potuisse statuit, quam Callistum III; cum Callistus II, qui ante medium seculum* XII *sedit, beata virgine* Lucia *antiquior sit. Præterea cum Callistus III die* VIII *Aprilis anni* 1455 *ad Apostolicam Sedem evectus fuerit, et Pontificia cultus concessio in prædicto libello supplice data signetur* pridie Kal. Junii, anno II, *Pontificatus scilicet, consequenter ista ad annum* 1456 *referenda censuit.*

ex concessione repentia.

D

12 *A Cajetano hac in parte multum dissentit laudatus Waddingus, loco citato sic inquiens :* Festivitas ejus celebratur et Officium recitatur die XXVI Septembris ex concessione Leonis X pridie Kal. Julii, Pontificatus anno 2, *id est Christi* 1514. *Eadem habet Arturus a Monasterio in Martyrologio Franciscano et in Gynæceo sacro, utrobique Waddingum, quem laudat, secutus. Ad annum secundum Pontificatus Leonis X ista etiam refert anonymus scriptor Vitæ Italicæ lib.* 1, *cap.* 9, *sed diem* IV *Julii signat. Benignus Fremautius, qui et hanc Vitam et Waddingum legerat, Leonem X etiam retinet, sed annum Christi* 1515 *adscribit. Non habeo equidem, unde alterutram sententiam confirmem; utrum scilicet* B. Luciæ *cultus concessio Callisto III, an Leoni X adscribenda sit; nec quidquam hic mihi melius occurrit, quam suspicari, eamdem diversis temporibus ab utroque profectam esse; sic scilicet, ut Callistus is Pontifex sit, cujus litteras, pro recitatione Officii datas, periisse abbatissa cum suis monialibus in libello supplice affirmat; Leo autem X concessionem renovaverit. Saltem hoc modo prædictæ discrepantiæ verisimilis ratio redditur.*

Sedis Apostolicæ.

E

13 *Utut sit, ex dato libello supplice monialium S. Mariæ Magdalenæ satis constat,* S. Luciam *longe ante Leonis X tempora aliquo Officio ecclesiastico in earumdem monasterio cultam fuisse. Hoc illud ipsum esse credo, quod laudatus Octavius Cajetanus ex ejusdem monasterii membranis excudit, quodque nos post Vitam ex eodem dabimus. Præter hoc habemus et alterum recentius, in usum earumdem monialium anno* 1646 *Salerni typis editum, quod in fronte, sive prima pagina hunc titulum præfert :* Officium B. Luciæ Virginis, Ordinis S. Claræ. Pro monialibus monasterii S. Mariæ Magdalenæ, civitatis Salerni. *Compositum id est ex vetustiori illo, mutatis nonnullis antiphonis, additisque Hymno ad Matutinum et novem Lectionibus quarum sex priores ex Beatæ Vita depromptæ sunt, reliquæ tres ex Homilia de communi Virginum, quæ omnes apud Cajetanum desiderantur. Quia vero mutatio in antiphonis facta ad Beatæ gesta non pertinet, Lectiones autem Vitæ edendæ conformes sunt, solum Hymnum, (quamquam et is exigui momenti sit) hic subjicio.*

Officium vetus edendum ex recentiori

F

14 Sidere lucis jubilemus omnes,
Vocibus hymnos inclite canentes,
Puro Luciæ modulemur atque
Carmine laudes.

datur hymnus et de eodem

Ni satis digne canimus tuorum
Mira gestorum, veniam precamur;
Non sumus tantæ probitatis unquam,
Optima Virgo.

Cui lux nova veneranda nobis,
Nobilis clara, clarior virtute,

Qua

A Qua totum unquam pulchrior per orbem
Extitit ipsa?

Ista dum brevis miseraque vita
Corporis namque vegetavit artus,
Venere mentem sordidasti numquam,
Virgo pudica.

Prædita claris moribus Lucia
Sapiens cunctis, quoque justa, prudens,
Scande lætanter, quia meruisti,
Gaudia poli.

Sit Patri, Nati *, simul utriusque
Muneri splendor, decus et potestas,
Cujus æternum chorus Beatorum
Numen adorat. Amen.

* Nato

pauca annotantur : colitur item Officio, ab Ordinibus S. Francisci.

15 *De alterutro ex prædictis Officiis loquitur Waddingus loco supra citato, dum ait, exstare apud memoratas moniales Salerni* Officium, quod recitant in illius natalitio, ab aliquo Minorita compactum ad similitudinem Officii S. Claræ, inde multis verbis et semiantyphonis ac responsoriis excerptis. Lectiones porro ex ipsa miscebant Legenda, uti Benedictinis (*quales sunt laudatæ moniales*) erat in usu. *Hactenus de cultu ipsius in urbe Salernitana.* B *Eumdem etiam annuo Officio per universum terrarum orbem colunt omnes tres Ordines S. Francisci, uti liquet ex eorumdem Officiis propriis, quæ in typographia Plantiniana anno* 1704 *Antuerpiæ edita habeo. Inter hæc ad hunc diem* XXVI *Septembris præscribitur de ipsa Officium ritus duplicis minoris; sed sumuntur omnia ex Communi virginum primo loco præter Lectiones primi Nocturni, quæ de Scriptura occurrente legendæ sunt : oratio vero est,* Exaudi. *Fremautius in Vita ejusdem Beatæ hanc ipsius cultus extensionem acceptam refert Innocentio XII Romano Pontifici, a quo omnibus S. Francisci Ordinibus concessum ait, ut ejusdem Beatæ (Fremautius ipsam non recte* Sanctam *vocat) Officium ritu duplici quotannis possint celebrare.*

§ II. Beatæ Vita edenda mutila : ætas incerta, late assignata : patria Sicula : professio non Benedictina, sed Franciscana.

Beatæ Vita MS quæ tantum mutila exstat,

16 *Octavius Cajetanus in Animadversionibus in Vitam hæc scribit;* Vitam B. Luciæ virginis, incerto auctore compositam, ex MS. exemplari damus, quod Salerni in cœnobio virginum D. Mariæ Magdalenæ asservatur. C Pleraque in ea sunt menda; sed sine ope aliorum exemplarium emendare haud fas fuit. Quod magis dolemus, historiam mutilam esse, multaque in extrema Vita desiderari, quæ corrupto codice, legi nullo modo poterant, ut amicorum litteris moniti sumus. *Nec alia illius Acta post diligentissimam inquisitionem reperit Lucas Waddingus, qui in additionibus ad suos Annales Minorum, per Josephum Mariam Fonsecam ab Ebora locupletius recusos, de eodem argumento sic ait :* Sola extat apud illius parthenonis (*Salernitani S. Mariæ Magdalenæ,* Sorores Legenda antiqua, sed incompleta, simplici stylo et vetusto charactere membranis exarata.

auctorem habet anonymum

17 *Post hosce scripsit anonymus e Societate nostra Vitam ejus Italicam, cujus in præcedenti § memini, quique similiter fatetur, præter illam Vitam mutilam nullam a se repertam esse. Scripsit denique et Benignus Fremautius in Legenda generali Sanctorum Ordinis S. Francisci; verum hic tantummodo Waddingi Annales ac prædictam Italicam Vitam laudavit. Neque ad nos altera ejusdem Beatæ Vita MS. pervenit præter mutilam illam ab Antonio Beatillo Societatis item nostræ presbytero anno* 1637 *transmissam, quæ a Cajetano editæ plane consona est, solis pene mendis ab illa discrepans. In nostro Beatilli exemplari hic titulus præfixus est :* Incipit Legenda beatæ Luciæ virginis, D qualiter fuit nata, et de quodam miraculo, qualiter Deus ostendit sibi sanctissimum Nicolaum. *Hinc apparet, Vitam illam, contra ac jam est, olim in capita cum suis quæque titulis divisam fuisse; nam nostrum quidem apographum, etsi divisum in capita sit, nullum titulum habet præter jam dictum, qui ad caput 1 spectat.*

AUCTORE C. S.

incertæ ætatis et conditionis : hanc edimus.

18 *Auctor anonymus est, qui nec conditionem, nec ætatem suam usquam indicat; verisimilius tamen fuerit unus ex Ordine S. Francisci, cujus* B. Luciam *monialem fuisse affirmat, prætermisso tempore, quo hæc eadem floruerit. Forsitan de hisce omnibus aliquid certius haberemus, si Vita integra exstaret. Sed quocumque tempore Beata vixerit, de quo infra agemus, ex ipso scribendi modo non videtur biographus ipsi synchronus fuisse. Nam præterquam quod nihil proferat, unde ita liceat suspicari, pauca ex gestis ejus singillatim exponit, cetera generalibus virtutum ipsius præconiis oratoris in modum complexus. Verumtamen si codex iste Salernitanus membranaceus, ex quo ea Vita descripta est, revera tam antiquus sit, quam cum esse significat Waddingus num.* 16 *relatus, non potest ejusdem scriptor admodum longe remotus vixisse ab ipsius Beatæ temporibus, quæ cum Ordinis S. Francisci fuerit, certe seculo* XIII *antiquior non est, ac forte etiam* E *multo junior. Porro hanc Vitam ex Beatilli apographo dabimus, collatam cum edita a Cajetano, ex qua etiam multa manifesta describentis menda corrigemus.*

Floruit Beata post seculum duodecimum,

19 *Beatæ* Luciæ *nostræ ætatem, qua floruit, ut supra dictum est, silentio pressit biographus, neque ulla narravit adjuncta, ex quibus ea utcumque posset innotescere. Silent pariter ejusdem Officia, tam vetus, quam recentius, de quibus jam egimus. Nulla quoque de eadem exstant aut laudantur monumenta; atque hinc recentioribus relicta libertas est ea de re varie sentiendi. Rocchus Pirrus tom.* 2 *Siciliæ sacræ in ecclesia Syracusana, pag.* 233 *editionis Panormitanæ,* B. Luciam *anno* 1140 *florentem facit : Bucelinus in Menologio Benedictino eamdem circa annum* 1130 *obiisse credidit; quorum opinio manifeste refutatur eo solo argumento, quod Beata fuerit Ordinis S. Francisci, non Benedictina, ut illi ambo existimarunt. Waddingus jam sæpe laudatus candide fatetur, mortis ipsius tempus sibi plane ignotum esse, et ad annum Christi* 1400 *sic ait :* Hic sub hunc annum memorare libet breviter vitam et acta Luciæ virginis Siculæ, dum frustra ubique certum vitæ mortisque tempus, etsi diligentissime, perquisierim. F *Arturus a Monasterio, cum in Martyrologio Franciscano, tum in Gynæceo sacro, Waddingum laudans, eamdem circa præcitatum annum floruisse censuit.*

et verisimilius non serius, quam decimo quarto

20 *Ab hisce posterioribus multum dissidens Octavius Cajetanus, eam toto seculo antiquiorem facit in Animadversionibus ad Vitam ejus, ubi opinionis suæ rationem reddit.* Inexploratum, *inquit,* nobis est, quo Christi anno, quove Siciliæ principe, D. Lucia vixerit, obieritve : certum, post D. Francisci tempora, cujus institutum illa sectata est. Conjicimus haud longe ab ejus ævo abfuisse, ac fere sub annum Christi MCCC vita excessisse. Etenim in supplicibus libellis, qui Romano Pontifici pro ejus cultu a virginibus Salernitanis oblati sunt sub annum Christi MCDLV, scriptum est, B. Luciam ab ævo immemorabili apud eas cultam, quod temporum spatium haud minus annis CL fuisse, existimaverim. *Hæc Cajetanus; quæ quam dubia sint, paucis adverte. Incertum plane est tempus laudati libelli supplicis, quem debitis notis chronologicis destitutum, et ab aliis ad annum secundum Pontificatus Leonis X, id est ad annum Christi* 1514 *referri, supra diximus num.* 12. *Quodsi ab hoc Christi anno annos* 150 *subduxeris, ad annum* 1364 *devenies.*

AUCTORE C. S. vel decimo quinto.

A 21 *Præterea nescio, cur per tempus* immemorabile, *ut habet libellus supplex, Cajetanus* haud minus annis CL *signari voluerit, nec sufficere ipsi visum sit* tempus centum annorum metam excedens, *quod Urbanus VIII Papa pro immemorabili tempore habendum esse in hujusmodi casibus, postea declaravit. Vides, quam vacillanti fundamento etiam hæc Cajetani opinio nitatur; quam nec ego aliunde magis possum stabilire. Non esse tamen illam seculo* XIII *seniorem pro certo habeo; quia ex dicendis constabit, ipsam sub Regula S. Francisci vitam suam exegisse. Contra ne eamdem saltem seculo* XV *juniorem credam, suadet ipsa temporis, quo vixit, ignoratio una cum Solernitani codicis, quæ Vitam continet, asserta a Waddingo antiquitate, quam etiam laudavit scriptor Vitæ Italicæ, eumdem codicem* antiquissimum *appellans. Ceterum cum de ejusdem antiquitate ego proprios oculos consulere non potuerim, eruditis Salernitanis, aliisque, quibus dictum codicem inspicere licuerit, eadem de re ulterius statuendum relinquo, et ad alia examinanda progredior.*

Beata nata est Calatagirone, Siciliæ oppido,

22 *In ipso Vitæ limine mox impegit biographus, verisimiliter Calaber, dum civitatem Calatagironum,* B. Luciæ *patriam in Calabria posuit, natum illum,* inquiens, in partibus Calabriæ, in civitate, quæ vocatur Calathagerone, *vel* Calatagirone, *aut* Caltagirone, *ut legit Cajetanus; quam constat Siciliæ oppidum* B *esse, cujus nominis nullum exstat in Calabria. Quamobrem Cajetanus in editione sua in locum* Calabriæ *substituit* Siciliæ, *ut monet in Animadversionibus ad eamdem. Notat tamen ibidem, non insolitum etiam aliquot aliis scriptoribus eum errorem fuisse, ut* pro Calabria Siciliam, contrave Calabriam pro Sicilia *usurparent. Hinc etiam Siculi, viros aliquos virtute ac doctrina præstantes a Calabris, et Calabri a Siculis sibi inique adimi conqueruntur. Consule, si lubet, de hoc argumento Antoninum Mongitorium in Delineatione Siciliæ cap. 2, quam editam habes tom. 2 Thesauri antiquitatum Siciliæ etc. per Joannem Georgium Graevium et Petrum Burmannum, ubi pro suis Siculis certat.*

non Calabriæ, ex nobilibus parentibus.

23 *Est autem* Calatagiro, *ab aliis* Calataiero, Calatagironum, Calata-Hieronis *et* Calata-Hieronum, *indigenis vero* Calatagirone *dicta. Siciliæ oppidum mediterraneum, colli impositum, in valle Netina, quæ in Meridiem mari Africo terminatur, ac propterea, contra quam Claudius Marius Aretius in Chronographia Siciliæ suspicatus est, omnino distinguendum a veteri urbe Calacta, quæ in littore maris Tyrrheni sita fuit, quamque alii nunc penitus excisam, alii hodiernum* C *oppidum* San-Marco *esse opinantur.* B. Luciæ *parentes, quorum nomina silentur, biographus ambos nobiles piosque fuisse scribit, et erga S. Nicolaum, Myrensem antistitem, in primis devotos, cujus propterea patrocinio ipsam Beatam, dum parvula esset, e præsenti vitæ periculo mirabiliter ereptam narrat. Plures etiam, quam* Luciam, *ipsis proles tribuit num. 1 Vitæ; sed cum deinde num. 9 scribat, eodem* super Filiam suam unigenitam amissam, *id est* B. Luciam, *quæ cum quadam moniali Salernum fugerat, planxisse; non satis sibi constat, nisi forte dicendi sint alii liberi privigni fuisse, aut post Beatæ fugam nati, aut ante defuncti.*

Non fuit Ordinis S. Benedicti;

24 *Eodem biographo teste,* B. Lucia *S. Francisci Regulam professa est in monasterio S. Mariæ Magdalenæ Salerni, quo ipsa insciis parentibus fugerat cum prædicta moniali, in cujus parentum domo habitavit, donec eadem monialis in vivis superfuit. Porro quidquid sit de hac fuga et Salernitana ante ingressum in monasterium mora, non convenit inter neotericos de Regula, quam professa est, aliis, ut supra diximus, illam Benedictinam, aliis Franciscanam fuisse asserentibus. Rocchus Pirrus num 19 laudatus, monasteria civitatis Calatagironensis recensens, primo loco ait :* D. Benedicti sub rege Rogerio extabat, ubi professionem emisit B. Lucia, et inde anno MCXL translata est ad monasterium fundandum Salerni, ubi sanctitate vitæ illustris obiit die XXVI Septembris, et Sedis Apostolicæ permissu colitur. D *Verum utinam Pirrus verbo saltem indicasset, unde ista didicerit; num Octavius Cajetanus, cujus Martyrologium Siculum solum laudat, illam quidem in hoc Opusculo Benedictinam dixit, et coli affirmavit; sed de ceteris Pirri assertis non meminit, ac Benedictinam Beatæ professionem in Vitis Sanctorum Siciliæ, certiora edoctus, revocavit.*

sed S. Francisci, uti Waddingus,

25 *Posteriori loco Cajetanus in Animadversionibus ista biographi verba,* Adjuncta est Sororibus de Ordine Minorum, in loco S. Mariæ Magdalenæ, *sic commentatus est :* Sed plures ante annos cœnobium Salernitanum S. Mariæ Magdalenæ in familia sancti patris Benedicti censeri cœpit, quo tamen anno, quave de causa antiqua vitæ instituta permutarit, incompertum mihi est. Haud dubitaverim, Regulam vitæque præceptiones a D. Francisco traditas observasse, quo tempore B. Lucia ad Sponsum commigravit suum. *De eodem argumento pluribus agit Lucas Waddingus in additionibus ad Annales Minorum auctos tom. 9 novissimæ editionis ad annum Christi* 1400. *num. 4, unde sequentia huc transfero.* Præter vetusta duo, *inquit,* Clarissarum monasteria, de quibus alias locuti sumus, erat *(in eadem civitate Salernitana)* alterum Franciscanum sub invocatione S. Mariæ Magdalenæ, in quod non difficulter admissa *(Beata nostra)* votisque nuncupatis, cœpit consociis prælucere omnimodæ virtutis exemplo. E

varias de Salernitano S. Mariæ Magdalenæ monasterio

26 *Post hæc vitam ejus religiosam ex Actis edendis breviter enarrat; et quia præcipua ac forte unica ratio, ob quam a nonnullis Benedictina fuisse creditur, ea esse videtur, quod sacrum ipsius corpus jam ab immemorabili tempore in Benedictino virginum monasterio S. Mariæ Magdalenæ Salerni quiescat, varias aliorum hac super re opiniones num. 6 refert his verbis :* Nunc ejus corpus honorifice quiescit in ecclesia monasterii S. Mariæ Magdalenæ, Sororum Ordinis S. Benedicti. Quomodo, vel quo tempore illuc delatum sit, varium est hominum judicium. Quidam asserunt, ille priori S. Mariæ Magdalenæ monasterio, in quo vitam subiit Regularem, et corporis exuvias deposuit, propter rerum inopiam et Sororum paucitatem exstincto, reliquas cum Regulis suis translatas fuisse ad hoc Benedictinum, transportato etiam corpore B. Luciæ. Ferunt F etiam, illud tunc miraculum accidisse; digito scilicet dexteræ manus abbatissæ, ut primum advectum corpus reverita est, immissum vehementem dolorem nullis medicamentis leniri potuisse, donec effusis ad sacram Virginem precibus, interne monita est, aliquid corpori defuisse; eamque jussisse, ut diligenter investigaretur, an pars aliqua remanserit in sepulcro, inventoque illo digito, quem dolebat abbatissa, et corpori reddito, dolorem recessisse.

opiniones recensens,

27 Alii potant, Dei Famulam, adhuc viventem, cum pauculis Franciscanis ad hoc monasterium translatam fuisse, et sub Regula habituque priori illic decessisse. Provectæ quidem ætatis et integræ fidei homines asserunt, se vidisse simul illuc congregatas utriusque instituti Sorores, et tamquam in distinctis collegiis suæ professionis normam observasse. Non id quidem adeo mirum aut insolitum, quin alia hujusmodi præcesserint exempla. *Pro hisce lectorem in margine remittit ad annos* 1308, 1447 *et* 1448, *quorum posteriori loco num.* 42 *scribit,* Sorores *monasterii de Vedano, Ordinis S. Augustini Mediolani, consentiente Nicolao V Papa, partim ad Ordinem S. Claræ sic transisse, ut dimidium monasterii cum dimidio rerum mobilium, sacræque suppellectilis, hisce cederet, cetera vero iis, quæ sub Augustiniana*

Regula

A *Regula perseverare malebant. Ut igitur Mediolanenses istæ in una eademque domo, non secus ac in duobus diversis monasteriis, Augustinianæ et Clarissæ suas quæque Regulas observabant, sic potuerunt Salernitanæ in monasterio S. Mariæ Magdalenæ moniales Benedictinæ et Franciscanæ suis quæque legibus aliquando usæ fuisse, quemadmodum personæ, quas Waddingus laudat, testatæ sunt.*

probat ex Vita,

28 *Alteram opinionem idem annalista prædictis subjungit;* Tertio, *inquiens,* contendunt alii, hoc ipsum, quod extat, Sororum collegium prius fuisse Franciscanum, in eoque primum receptam Luciam; et collectis illic inconditorum monasteriorum, bellorum injuriis laxatorum, Sororibus Benedictinis, ad illud institutum, superante hac parte, domum tandem deflexisse. Ita etiam factum in aliis monasteriis, in Barcinonensi S. Antonii et oppidi Mocluheni suis locis narravimus: *notat autem in margine tom. 2 ad annos* 1233, 1493 *et* 1496. *quorum primum locum consule. Post hæc Waddingus suam circa hanc controversiam mentem sic declarat:* In tanta opinionum varietate quid certe affirmem, non habeo: nulla enim suppetunt monumenta, aut integra hujus Virginis Acta, quæ facem præferant, B aut ad perfectam rei notitiam manuducant. Sola exstat apud illius parthenonis Sorores Legenda antiqua, sed incompleta, simplici stylo et vetusto charactere membranis exarata; et Officium, quod recitant in illius natalitio, ab aliquo Minorita compactum ad similitudinem Officii S. Claræ; inde multis verbis et semi-antyphonis ac responsoriis excerptis. Lectiones porro ex ipsa miscebant Legenda, ut Benedictinis erat in usu.

Officio et vetusta imagine ipsius

29 Atqui in ea hæc habentur verba: « Tandem » sicut Deo placuit, adjuncta est Sororibus de Or» dine Minorum, in loco sanctæ Mariæ Magdalenæ » morantibus; quæ admirantes pulchritudinem ac » sanctitatem illius etc. « Et infra: » Beati nam» que Francisci Regulam cum omni obedientia » servare promisit, a quo promisso nullatenus de» viavit etc. » Et in Officio passim inculcatur sub S. Francisci Regula militasse. Antyphona tertia in primis Vesperis ita habet: « Hæc Virgo spernens » gloriam, de mundo fert victoriam in Ordine Mi» norum; dumque Francisci studium sectatur etc. » Antyphona secunda Nocturni secundi: » Francisci » tenens formulam hæc Virgo Deo grata etc. » C Responsorium primum ejusdem Nocturni: » Fran» cisci sequens Regulam cum sancta paupertate » etc » Et in hemicyclo inuri *(legendum inaurato opinor)* super monumento conspicitur illius imago, habitu Franciscano, ab Andrea Salernitano, vetusto pictore, delineata. Ex his *(pergit Waddingus)* duo habemus comperta. Primum, Franciscanis nomen dedisse in monasterio S. Mariæ Magdalenæ; sive illud hoc ipsum, quod nunc est, sive aliud fuerit distinctum. Secundum, sub Franciscana Regula semper vixisse.

et nos cum ipso adversus paucos alios

30 Unde manifeste refelluntur, qui eam Ordini Benedictino adscripserunt, Octavius Cajetanus Syracusanus in Idæa Operis de Vitis Siculorum Sanctorum (etsi in ejus codicibus MSS. constet, errorem deposuisse, et Franciscanum dixisse) Philippus Ferrarius in novo Catalogo Sanctorum, et Rochus Pyrrhus in Notitia ecclesiæ Syracusanæ, qui amplius addit, in monasterio Calatagironensi Benedictino professionem emisisse, et inde anno MCCCC *(imo* MCXL *habet nostra editio)* translatam fuisse ad fundandum monasterium Salerni. *De Rocho Pirro et Cajetano consule supra num.* 24 *et* 25 *hujus Commentarii. Hactenus ex Waddingo, cujus argumenta omnia simul juncta Franciscanam* B. Luciæ *professionem indubitatam mihi faciunt. Etenim, si ipsa in* D *Ordine S. Benedicti vitam suam exegisset, quid in mentem venisset biographo, ut eamdem, cujus etiam corpus Salerni apud Benedictinas virgines quiescebat, Franciscanam faceret?*

31 *Fac tamen, id ab ipso quocumque ex capite nimis leviter assertum esse; an laudatæ Benedictinæ* existimamus. *Beatam sui Ordinis, cujus, ut dixi, corpore ab immemorabili tempore gaudebant, in ejusdem Officio ecclesiastico, a simili tempore ab iisdem recitari solito, velut Franciscanam culturæ fuissent, atque ita sponte sua sibimetipsis erepturæ magnum sui instituti decus et ornamentum? Enimvero, si satis probabilis spes pro eadem Benedictinis adscribenda illis affulsisset, credo, eas in hanc partem potius, quam in alteram, peccaturas fuisse. Porro cum oppositæ opinionis assertores nullum monumentum, argumentumve allegent, verisimillimum est, ea, quæ adversus illos adduximus, iisdem ignota fuisse, nec illos forsitan alio fundamento nixos esse, quam quod Salernitanum S. Mariæ Magdalenæ monasterium, in quo* B. Luciæ *corpus ab immemorabili tempore quievisse noverant, a Benedictinis monialibus incoleretur. Verum hæc ratio omnem suam probabilitatem amittit, quando cum argumentis a nobis allatis comparatur.* E

§ III. Professio in tertio Ordine S. Francisci: præfuit novitiis ac forte toti monasterio: tempus emortuale ignotum; miracula vel beneficia aliqua post mortem.

Verisimilius non fuit Clarissa,

Stabilita B. Luciæ *professione Franciscana, ulterius quæri potest, utrum secundi, an tertii tantum Ordinis fuerit; quod haud ita certum est, neque a biographo explicatur. Eam Ordinis S. Claræ facit ejusdem Officium proprium, ad usum sæpe dicti monasterii S. Mariæ Magdalenæ anno* 1646 *Salerni editum, cujus titulus hic est:* Officium B. Luciæ virginis, Ordinis S. Claræ *etc. Id ipsum asseritur in Lectione* 5, *in qua legitur:* In religionis desertum evolavit, ac Regulam S. Francisci in monasterio S. Mariæ Magdalenæ, ubi moniales S. Claræ virtutibus florebant, Salerni professa est. *Contra vero Waddingus credere maluit, eamdem tertii tantummodo Ordinis S. Francisci fuisse, gemina ductus ratione.* Tertii autem fuisse instituti *(inquit loco, quem præcedenti* F *§ citavimus)* non secundi Clarissarum, inde conjicio quod Soror illa, quæ Calatagirone Salernum illam conduxit, Tertiaria fuerit: ita enim suadent libertas ad alias terras emigrandi, et in domo paterna conversandi, quæ Clarissis est interdicta; et imago ad sepulcrum depicta, quæ candidum tantum capitis præfert velamentum: Clarissæ autem nigrum adjiciunt.

sed tantum tertii Ordinis S. Francisci,

33 *Quod ad primam ratiocinii partem attinet, ego Waddingo lubens assentior, Sororem illam Salernitanam,* B. Luciæ *magistram ac ducem, licet in Vita num.* 4 monialis *vocetur, tantum tertii Ordinis S. Francisci fuisse. Et quidem ex earum tantum numero fuisse arbitror, quæ sub tertia S. Francisci Regula, habituque illis proprio, in privatis suis quæque ædibus religiosam quamdam in seculo vitam ducebant,* Tertiariæ *ac* Sorores de pœnitentia *vulgo appellatæ. Ut ita sentiam, præter allegatam a Waddingo consanguineos peregre invisendi libertatem, facit ejusdem Sororis habitatio Salerni in domo paterna, in qua secundum biographum dicta monialis etiam supremum diem suum obiisse videtur. Primam libertatem manifeste indicat biographus in Vita num.* 4, *ubi scribit,* quamdam monialem Salernitanam, dum in Calabriam *(imo* Siciliam) ut suos visitaret consanguineos, properaret, per dies aliquot in

A in civitate prædicta *(Calatagirone)* moratam esse. *Deinde subdit*, B. *Luciam ea occasione piis ejusdem monialis exemplis et salubribus monitis ad virtutem tam vehementer accensam, tamque arcto cum ipsa amicitiæ vinculo conjunctam fuisse, ut ab ea avelli non ferens, sese eidem discipulam comitemque individuam addixerit.*

AUCTORE C. S.

primum in seculo,

34 *Paulo obscurius idem biographus indicat, ambas, cum Salernum pervenissent, in paterna domo ejusdem monialis, dum hæc in vivis fuit, habitasse. Sic enim loquitur in Vita num.* 6 *et* 7. Interveniente deinde pauco temporis intervallo, simul sub noctis taciturno silentio *(Calatagirone clam profectæ)* Salernum navigio pervenerunt. Morata est B. Lucia in domo parentum præfatæ monialis, usque dum eadem viam universæ carnis ingrederetur. Qua de medio sublata, sciscitabatur undique, cum anxietate locum investigans, in quo Deo finale servitium exhiberet. Tandem, sicut Deo placuit, adjuncta est Sororibus de Ordine Minorum in loco sanctæ Mariæ Magdalenæ morantibus. *Biographo consonat Officium proprium anno* 1646 *typis editum, cujus Lectio* 5 *sic habet :* Non dereliquit comparem castissima Turtur, quoad vixit ; sed defuncta duce, in religionis deser- B tum evolavit *etc. Ex hisce omnibus colligo primo, ambas simul habitasse Salerni in paternis alterius ædibus. Secundo, quamdiu eædem simul vixere, Tertiarias fuisse S. Francisci, quales supra indicavi, cum omnino verisimile sit*, B. Luciam *ejusdem instituti fuisse cum magistra sua, cui tam fideliter adhæsit.*

deinde religiosa

35 *Sed non video, hinc consequi, ut Beata, dum post magistræ suæ obitum religiosam claustralem vitam amplexa est, ad monasterium tertii Ordinis potius, quam secundi, sive S. Claræ, ut habet Officium ipsius mox memoratum, transisse dicenda sit. Plus probat Beatæ effigies in habitu Franciscano cum candido tantum capitis velamento, teste Waddingo, depicta, si Religiosæ Tertiariæ id temporis isto velaminis genere a Clarissis, quæ nigrum adjiciunt, distinguerentur. Eidem opinioni favet, quod in vetusto ipsius Officio nulla usquam fiat mentio de S. Clara ; fiat autem de* Sororibus pœnitentium, *quo nomine designari arbitror* Tertiarias, *quæ* Sorores de pœnitentia *alias appellatæ fuerunt. Responsorium primum secundi Nocturni ita habet :* Hæc est Virgo paupercula de numero prudentum, amatrix margaritæ, quæ castigatur ferula : Sorores pœnitentium docens istuc venire. *Eadem paucis mutatis in Officio recentiori sic legere est :* Hæc est Virgo paupercula de numero C prudentum, amatrix margaritæ, et castigat se ferula. ℣. Sorores pœnitentium docens ; istuc venite.

in monasterio Salernitano,

36 *Sunt quidem hæc nonnihil obscura ; sed quantum assequor, indicant*, B. Luciam *Sororibus de pœnitentia sive Tertiariis magistram præfuisse. Consentiunt Martyrologia Ordinum S. Francisci, quæ num.* 1 *et* 2 *laudavimus, et in quibus omnibus ipsa* Tertii Ordinis S. Francisci *fuisse constanter asseritur. Eodem denique titulo eadem Beata a tribus S. Francisci Ordinibus annuo Officio colitur, ut num.* 15 *docuimus. Hisce ego quoque accedens*, B. Luciam *Religiosis monialibus tertii Ordinis S. Francisci annumerandam existimavi, sed fateor tamen, hoc non tam certum esse, quam sit ejusdem in alterutro Ordine Franciscana professio. Mox breviter attigi Beatæ inter suas magisterium vel præfecturam. Auctor Vitæ Italicæ cap.* 5 *scribit, illam suo monasterio abbatissam seu superiorem præfectum ac verisimilius etiam antea novitiis magistram datam fuisse. Fremautius hunc secutus, utramque illam præfecturam eidem indubitanter attribuit, sed Waddingus utramque siluit.*

ubi etiam novitias rexit,

37 *Neutram quoque biographus asserit in Vita, qualem nunc mutilam habemus ; sed in utroque Officio saltem magisterium novitiarum eidem non obscure* D *adscribitur. In vetustiori antiphona quarta ad Vesperas hæc est :* Lucia docens filias, cujus est ad juvenculas cœlestis disciplina, Crucis Christi delicias ; informat hæc novitias exemplis et doctrina. *Priorem antiphonæ partem, ut clarior sit, sic lege :* Lucia, cujus cœlestis disciplina est ad juvenculas, docens filias Crucis Christi delicias etc. *Huc pariter spectare videtur Responsorium secundum primi Nocturni :* In mundo spernens vivere, mundum suppeditavit* ; quæ morum fulgens opere, Sorores informavit, sic hortum Christi colere studens, fructificavit. ℣. Dum fructus venit legere, regionis fructiferæ fructus multiplicavit. *Item antiphona secunda secundi Nocturni :* Tamquam fidelis docuit Sorores castitatem, et semper eas monuit sectari sanctitatem. *Hisce adde et alterum responsorium, quod num.* 35 *dedimus.*

* *i. e. calcavit*

38 *Sane ex antiphonis allatis prima* B. Luciam *novitiarum institutioni præfectam fuisse non obscure significat, meritoque in antiquo codice Salernitano hic in margine, teste Cajetano, quidam annotavit :* Magistra tyruncularum fuit, vel cœnobii antistita. *Ceterum existimo, auctorem Vitæ Italicæ, et post hunc etiam Fremautium, non alia, quam quæ protuli, habuisse pro novitiarum magisterio, totiusque monasterii prælatura* B. *Luciæ asserendis ; quorum hanc in præ-* E *dictis non satis affirmatam invenio, ut eamdem pro comperta possim habere. Reliqua Beatæ gesta in Annotatis illustrabo. Tempus emortuale ipsius penitus ignorari, liquet ex § præcedenti, ubi ostendimus, etiam seculum, quo floruit, non posse certo assignari, hujusque ignorationis causam satis verisimiliter rejici in codicem Salernitanum, in quo solo ea Vita exstat, quemque postrema sua parte mutilum, aut ita corruptum aiunt, ut legi non possit.*

ac forte etiam aliis præfuit.

39 *Restat, ut quædam miracula vel beneficia hic recenseant, quæ auctor Vitæ Italicæ, et ex hac Fremautius ediderunt. Horum prior lib.* 3, *cap.* 9 *profitetur, se in hisce colligendis non tam de eorumdem numero, quam certa fide sollicitum fuisse, neque alia relaturum, quam quæ præcipue didicit ex MS., a personis fide dignis Salerno ad se transmisso, et quorum magna pars in eadem civitate, fama vulgante, circumferebatur. Vellem tamen, ut anonymus iste certiora testimonia, quam hujusmodi famam, et nescio quas personas fide dignas, pro iisdem attulisset, aut saltem hasce nominasset, si forte ab earumdem conditione auctoritateque aliquid ponderis narrationi potuisset accedere. Primo loco recenset prodigium factum in digito abbatissæ monasterii S. Mariæ Magdalenæ* F *Salerni, dum ex* B. *Luciæ corpore illuc translato unus dexteræ manus digitus in veteri ipsius sepulcro fuerat relictus. Adi supra num.* 26 *hujus Commentarii, ubi factum illud ex Waddingo retuli ; sed simul observa, ipsam illam translationem, qualiter tam ab hoc, quam ab illo narratur, (nempe velut hæc ex uno monasterio ad aliud facta fuisset) admodum incertam esse ; potuisse tamen hujusmodi prodigium vere contigisse, licet dicta translatio intra eamdem ecclesiam aut monasterium ex uno tantum ad aliud honorificentius sepulcrum instituta fuisset.*

Miracula in Vita Italica de corpore

40 *Alterum, quod subdit, miraculum multo mirabilius est, utque apud me fidem inveniat, certiorem vadem, quam personas illas mihi ambiguas, aut popularem famam requirit. Rem autem hoc fere modo enarrat. Soror Dorothea del Tesone, monasterii Salernitani S. Mariæ Magdalenæ monialis, argenteam thecam procuraverat, in qua* B. *Luciæ caput separatum a reliquo corpore includeretur. Quod cum facere vellet ejusdem monasterii sacellanus, thecam paulo angustiorem deprehendit ; utque vel sic sacrum caput in eam insereret, illud levi mallei ictu inconsideratius percussit. Tum vero sanguis vividus ex eodem capite scaturiit, et sacellano manus et brachia subito emarcuerunt : dumque*

et capite Beatæ asserta, non satis probantur.

A *que ad hæc prodigia spectanda plurimi attoniti circumstarent, mox etiam omnia ejusdem monasterii æra campana sponte sua sonuere. At sacellanus suam irreverentiæ culpam agnoscens dolensque, sese ad* B. Luciæ *sepulcrum deferri curavit, ubi post preces et lacrymas pristinam sanitatem recepit. Hæc ipse paulo pluribus, de quibus quilibet prudens lector aliquod certius testimonium mecum merito requiret.*

Voto invocata graviter decumbentem subito sanat.

41 *Credibiliora sunt, quæ deinde subjungit, quæque totidem verbis ex Italico Latine reddo.* Domina Claudia Pagliara, cum carissimum filium suum Marcum Antonium Cioffo jam veluti ad portas mortis pertigisse videret, dum pro desperato a medicis res funebres parabantur, eumdem ex materno affectu et singulari erga B. Luciam devotione, addito voto ipsi commendavit; ac mox ipse sanitati viribusque restitutus est, cui paulo ante nihil supererat, quam ut in supremum agonem incideret animamque Deo redderet. Quam ob rem bona mater supra modum exultans, debitas Deo gratias pie reddidit, promissumque anathema ad ipsius famulæ Luciæ sepulcrum portavit. *Hinc laudatus scriptor progreditur ad beneficia obtenta per usum aquæ,* B. Luciæ *reliquiis benedictæ, quem antiquissimum esse affirmat. Hanc* B *aquam primum communi Ecclesiæ benedictione ac more lustrari ait, deinde vero duobus Beatæ dentibus, qui hunc in finem catenulæ argenteæ annexi sunt, solitaque ejusdem Beatæ oratione sacrari, et adversus quælibet corporis incommoda salubriter adhiberi. Exempla ex ipso accipe.*

Per usum aquæ ejus reliquiis sacratæ,

42 Domina Claudia Comito *(inquit auctor verbis Italicis)* ex ambobus oculis pene cæca, B. Luciæ sese instanter commendavit et lampadem argenteam vovit; deinde oculis prodigiosa ista aqua ablutis, subito perfecte sanata est, et de tam singulari beneficio exultans, votum suum promptissime persolvit. Huic simile est alterum beneficium, quod obtigit Paulo Corvini, Eminentissimi Cardinalis Savelli cubiculario, qui, cum etiam pene cæcus esset, invocata B. Lucia, oculos eadem aqua lavit, et aliquot Missas vovens, ejusdem opem sibi precatus est; atque ita eodem die cœpit optime videre, oculis plane sanis et omni malo liberis. *Fremautius addit, laudatum Cardinalem Savelli seu Sacellum fuisse archiepiscopum Salernitanum. Fuerunt autem duo hujus nominis ejusdem sedis antistites Cardinales, Julius scilicet et Fabritius, quos cum Ughellus tom. 7 Italiæ sacræ auctæ, col. 444, invicem suffectos dictum ar-* C *chiepiscopatum ab anno 1630 usque ad 1658 tenuisse scribat, dicendum est memoratum beneficium intra eosdem annos contigisse, quo tempore jam vivebat scriptor Vitæ Italicæ, anno 1664 vulgatæ; quod pro fide hac in parte facienda juverit annotasse.*

ejusdemque invocatione oculorum mala sublata.

43 Domina Anna Castellomet *(prosequitur idem scriptor)* olim abbatissa monasterii, in quo sacrum B. Luciæ corpus asservatur, correpta quodam oculorum malo, ut nec hos aperire, nec quemquam aspicere posset, expertaque, nihil remedii in humanis rebus sibi reperiri, magna cum fiducia ad Protectricem Patronamque suam recurrit, curavitque aliquot Missas in eumdem finem celebrari, et e vestigio desideratam gratiam obtinuit, malum suum penitus abactum gaudens. Domina Diana Sammango puella, utroque oculo quatuordecim mensibus fere cæca, eam pariter experta est, cum ipsam mater sua, domina Isabella Castellomet, emisso voto B. Luciæ commendasset. Eodem beneficio gavisa est domina Lucretia Pinto, quæ eodem oculorum morbo usque adeo affecta, ut videndi facultatem jam penitus amisisset, magna cum devotione et lacrymis ad Beatam nostram confugit, non sine certa securaque fiducia impetrandi, quod medicorum opera, multisque medicamentis, frustra adhibitis, eatenus nequierat obtinere. Ferventibus precibus votum addidit duos D oculos argenteos offerendi, et quotannis festa Beatæ luce in pane et aqua jejunandi. Vix votum emiserat, desieratque precari, cum optato effectu potita est, mirantibus omnibus, qui illam sic restitutam videbant.

AUCTORE C. S.

Hydropisis,

44 In prædicto S. Mariæ Magdalenæ monasterio, ubi sacrum B. Luciæ corpus quiescit, quædam monialis ex familia Roggiero, neptis domini Felicis et dominæ Modestiæ Roggiero supra memoratæ, gravissima hydropisi vehementer afflicta fuit sine ulla convalescendi spe, quippe quæ jam a medicis desperata esset. Hanc ob rem post humana remedia, fere omnia sine ullo profectu usurpata, tandem compulsa fuit e monasterio egredi. Verum materteræ ipsius *(vel* amitæ; *Italice est* zio, *quæ vox utriusque significationis est)* postquam ipsa jam egressa esset, advertentes, terrenam medicinam nihil adversus tantum malum valere, omnes magno cum affectu se ad cœlum converterunt, neptemque suam fervidis precibus B. Luciæ commendantes, lampadem ante ejusdem supulcrum expensis suis ardere fecerunt; atque ita ipsam per B. Luciæ merita penitus sanatam viderunt, sic ut eadem omnimode incolumis et sine ullo sui morbi vestigio, non secus ac eo numquam E laborasset, monasterium denuo ingressa sit, nec imposterum quidquam ex eodem malo passa. Neque etiam eædem prætermiserunt divinæ Bonitati, suæque Tutelari ac Patronæ de tam insigni gratia et singulari beneficentia gratias agere. *Ex isto e monasterio egressu redituque collige, monialem illam forte tantum novitiam tunc fuisse.*

maligna febris aliique morbi

45 Cum quidam opifex Calaber, Salvator nomine, in præsentissimo vitæ periculo ex maligna febri constitutus, experiretur, medicamentis, quibus usus fuerat, morbum suum nihilo leniri, instanter petiit, et pari affectu ac pietate impetravit aquam, B. Luciæ reliquiis consecratam. Vix autem eam delibaverat, quin totum sese admodum singulariter ac prodigiose refrigeratum senserit, ita ut, febri continuo abacta, ad ejus sepulcrum invisendum adire potuerit, ibidemque debitas grates persolvere, quod per ipsam velut a morte ad vitam revocatus fuisset. Nec oblitus fuit illius monasterii Religiosis hoc acceptæ sanitatis per sacræ Virginis ac Sororis earum beneficium indicare. Domina quoque Claudia Roggiero experimento didicit, quantum valeat B. Luciæ patrocinium, dum pro sanitate domini F Hectoris Sammango, quoties hic ægrotabat, recurrit, et petitam gratiam semper obtinuit.

et fluxus sanguinis per eamdem subito depulsa.

46 In Siciliæ civitate Calatagironensi, B. Luciæ patria, ex periculoso sanguinis fluxu graviter decumbebat domina Cornelia Calascibetta, baronissa de Cotomino; quæ, cum nullum remedium malo suo opportunum reperisset, B. Luciam pie invocavit, ab eaque pristinæ sanitati subito et prodigiose restituta fuit. Hanc etiam in eadem civitate pariter accepit Josephus Bellone, qui hernia laborans eamdem invocaverat, quique in accepti beneficii tesseram prope ejusdem sacræ Virginis aram anathema suum appendit. Claruit et aliis hujusmodi in patria sua mirabilibus, quorum tam clara notitia ad nos non pervenit. *Plura de* B. Lucia *non reperi: Vitam igitur subjicio.*

VITA

A

VITA MUTILA

Auctore anonymo.

Ex veteri MS. Salernitano, collato cum edita ab Octavio Cajetano.

Nata Calatagirone in Sicilia, dum sexennis esset.

a

b

Admirabilis *a* femina Lucia, virgo Deo devota, de nobili stirpe progenita, nata in partibus Calabriæ in civitate, quæ vocatur Calathagerone *b*, cujus pater a nobili prosapia oriundus, vir perfectus et honoratus, genuit ramusculos tales, quorum meminit odor bonus, et fructificabat in terris, tamquam rosa fructifera. Mater autem ejus, de nobili genere ducens originem, tamquam vitis generosa, gloriosos palmites genuit *; inter quos Luciam, tamquam plantulam virtutum surculis redundantem, et abundantem dulci vino bonorum operum, procreavit. Cujus mater, veluti religiosa mulier et devota, multas faciebat * elemosynas, et informabat filias suas bonis moribus et vita honesta.

* Cajet. generavit

* ibid. ferebat

B In tantum autem ambo sanctissimo Nicolao serviebant devotissime, ut illis aliquando sua miracula manifestaret.

gravi vitæ periculo a S. Nicolao subducitur.

2 Quadam enim die, cum adhuc esset sex annorum famula Dei Lucia, dum iret in vineam, matre nesciente, ascendit arborem, ut ficus comederet; et subito facta sunt tonitrua magna, corruscationes et pluvia; et cecidit fulgur scindens arborem *c*. Puella tamen, ut placuit Domino, permansit illæsa. Cumque sic staret, quasi in extasi posita, undique perfusa pluvia et quasi mortificata, nesciens, quid faceret, apparuit ei quidam senex, tamquam religiosus et amicus Dei, qui dixit ad eam: Filia, veni mecum. Illa autem, ut vidit eum, gavisa est valde, et secuta est eum. Cumque venisset ad portam domus suæ, rediens in se, dixit ad senem illum, qui ductor extiterat: Domine, quis es tu? At ille respondit: Ego sum Dei servus et amicus Nicolaus, quem parentes tui reverenter colunt, et ideo propter amorem eorum tibi in adjutorium fui; et hoc dicto, evanuit ab oculis ejus *d*.

c

d

pueritiam et adolescentiam pie instituit, orationi

C 3 Vix in lucem edita parvula Lucia tempestivo satis in umbra seculi cœpit clarescere lumine, atque infra teneros annos mox splendescere probitate. Docilis corde primum ex matris ore fidei documenta suscepit, sancto Spiritu eam interius instruente pariter et informante. O quam felices parentes, qui sic germinarunt in terris, sicut lilium inter spinas; quibus tantam dedit Altissimus gratiam, ut talem Filiam generarent, quæ soli Deo speciali commercio jungeretur. Rigabatur ergo novella plantatio in cœlesti disciplina, et excrevit ut culmus in segetes maturi seminis, et in exemplo sanctorum operum pullullavit, quasi platanus juxta aquas. Crescebat autem hæc Puella, quasi agnella mansueta, ab infantia omnino immunis et aliena a vitiis instabilitatis et lasciviæ, quibus consuevit puerilis adolescentia * maculari. Ab anno tertiodecimo ætatis suæ juvenilem stoliditatem transcendens, senectutis severitatem repræsentabat: die noctuque in Dei servitio non accidiosa, ecclesiam cum festinantia frequentabat, et exemplo matris pias pauperibus elemosynas erogabat.

* ibid. ætas

et eleemosynis dedita: religiosæ mulieris consuetudine devincta,

4 Extendebat libenter ad pauperes manus suas, et de abundantia domus suæ supplebat inopias egenorum. Sic ab infantia miseratione secum crescente, mentem habuit compatientem, miserorum miserias miserentem. Sanctæ orationis amicitiam in corde gerebat, per quam non semel, imo sæpius, odorem bonum evaporabat, peulatimque per hæc et D alia vitam cœlibem actitabat. Accidit autem, dum sic in bonis perseveraret operibus, quamdam monialem Salernitanam, dum in Calabriam *e* [ut] suos visitaret consanguineos, properaret, per dies aliquot in civitate prædicta moratam esse *f*. Quo audito, puella Lucia de ejus adventu, cum omni desiderio eam cœpit adire [et verba Dei ab ea diligenter audire.] Vidit itaque monialis, quod dicta Puella in Dei servitio sollicitissima, et de passione Christi sollicitior, de cruce Domini sollicita cogitaret. Mirabatur igitur, in corde suo dicens, numquam se vidisse juvenculam tam sanctis operibus insudare; delectabatur in animo suo gavisa, sancto caritatis amore succensa, prædicare sibi * incipiens et docere de Evangelio Dei circa illum locum, qui dicit: Qui non renuntiat patri et matri suæ, et omnibus, quæ possidet propter me, non potest meus esse discipulus.

e

f

* i. e. illi

transit in ejusdem disciplinam,

5 Quo audito, Christi virgo, sanctissima Lucia, continuo pedibus ejus advoluta, cum lacrymis aiebat: Obsecro te, domina, ut ostendas mihi, quid factura sim. At illa respondens ait: Si ignoras te, pulchra inter filias Jerusalem, egredere et obliviscere populum tuum et domum patris tui, et sequere me: ostendam, quid te oporteat facere. Igitur domo patris et familia, nec non et consanguineis spretis, monialem ardenti desiderio plus amavit, a E qua, igne sancti Spiritus inflammata, diebus aut noctibus non recessit; sed sacras cum ea observans orationes et excubias, in liminaribus ejus firmiter pedem fixit. Mox illius * Lucia projectis sordibus, sordidam Babylonem, id est, mundum confusionis repudiavit. Nec decuit revera, sanctum *g* florigeræ virginitatis florem aliquibus iniquitatibus [aut] spurcitiis inquinari, qui præfuerat in exemplum aula pudicitiæ, sola dignissima creaturarum, prima omnium virginum atque præcipua, Mater Virgo.

* ibid. illis

g

cum eaque Salernum fugit.

6 Rumore autem subito ad parentes et consanguineos evolante, laniato corde sanctum *h* Virginis et salubre condemnant propositum, unanimiter convoluti, currentes ad locum, temptantes impetrare, quod non poterant obtinere. Primum enim adulatrices blanditias et persuasiones promissionesque mellifluas adhibent, per quas *i* Virginis animus suaviter delinitus, in carnalem parentum dilectionem dulcibus reflexus oblectationibus resipiscat. Nil valuere preces. Addunt minitantia verba, quæ con- F versum puellaris constantiæ animum ab incepto reducant a Dei servitio medullitus avellendum. At illa omnia hæc, tamquam inania, vento tradens, spreto nativo sanguine, potius eligit in Dei dilectione, quam carnali confirmari, tam diu se parentum obici obiciens, donec tandem propinqui et amici, remissa frontis duritie, filiali consilio acquiescunt. Interveniente deinde pauco temporis intervallo, simul sub noctis taciturno silentio Salernum navigio pervenerunt. Morata est B. Lucia in domo parentum præfatæ monialis, usque dum eadem viam universæ carnis ingrederetur.

h

i

Hac mortua, profitetur Regulam S. Francisci

k

7 Qua de medio sublata, sciscitabatur undique, cum anxietate locum investigans, in quo Deo finale servitium exhiberet. Tandem, sicut Deo placuit, adjuncta est Sororibus de Ordine Minorum *k*, in loco sanctæ Mariæ Magdalenæ morantibus: quæ admirantes pulchritudinem et sanctitatem illius, in ætate tam tenera constitutæ, unanimiter in Domino congaudentes, illam caritativa [Dei] æmulatione sunt æmulatæ. Ascendebat igitur Christi Puella gradus suos in Dei servitio, sigillatim vigiliis, orationibus ac jejuniis non desistens ad regnum vitæ cœlibis * anhelare. Fundata enim erat in sui Ordinis ædificio, quasi lapis angularis, binos concludens parietes

* Cajet. Cœlestis.

A parietes, sub obedientiæ ac humilitatis nobili fundamento, quas, quasi virtutum omnium fabricam, primo ac principaliter studuit collocare. Beati namque Francisci Regulam in omni obedientia servare promisit; a quo promisso nullatenus deviavit. Parvis et magnis, mediocribus et omnibus indifferenter obediens erat; nullos jam famulatus *l* patrare renuit; adeo ut plerumque Sororum manibus aquam infunderet, singulis transeuntibus assurgeret, sedentibus assisteret, edentibus ministraret.

A. ANONYMO.

l

8 Nulli Sororum aliquid præcipit *m*; voluntate spontanea cuncta facit, plus diligens in propria persona, sectando humilitatem, omnia facere, quam Sororibus de aliquo imperare. O quam laudanda est casta generatio cum claritate, qua S. Lucia inter Sorores ceteras, tamquam stella fulgida, prælucebat! O quam admirabile est nomen tuum, Domine, de cujus adminiculo beata Virgo fragilitatem carnis femineæ *, transcendebat. Mirabantur enim singulæ Sorores, quod ultimo se servilem præstaret singulis, et laboraret pro universis, non irrationabiliter se cunctis suppeditans *n*, sed devota inter *o* verbum illud recogitans : Qui sine humilitate virtutes congregat, quasi pulverem in ventum portat. Gaudeat B itaque summæ Sedis sancta Paternitas, talem se ac tantam in fine temporum Filiam habuisse, cujus vita gloriosa meritis et exemplis religiosorum omnium Ordinem illustravit. Gaudeat Sororum Minorum devota congregatio, cui sancta conjuncta virginitas ampliavit statum perfectæ devotionis, et sanctæ contemplationis mentaneæ in Lucia. Gaudeat de tantæ Virginis patrocinio totus orbis terrarum, quæ speciali fulta privilegio, mirante natura, fragilitatem virgineam superavit *. Quæ est enim in Ecclesia Dei conditio, quis sexus vel ætas, quis gradus vel ordo, qui non in hoc thesauro virgineo multipliciter admiretur?

in monasterio, Salernitano, *m*

* *ibid.* feminæ

n o

* *ibid.* numerabat

9 Factum est autem interim, ut parentes Virginis super unigenitam Filiam *p* suam amissam plangerent, et sparsis canis lugerent, dicentes : O lumen oculorum nostrorum! o baculus senectutis, Filia dulcissima, quomodo te consolatricem vitæ nostræ amisimus! Quare nos parentes tuos miseros et desolatos in luctu perpetuo dereliquisti? O utinam veniret saltem aliquis, qui te in vita superstitem enarraret! Hæc et similia tristes parentes lacrymosa voce diu conquesti, dum per terras diversas C et castella Filiam multifariis nunciis quæritarent, tamen nihil certitudinis de ea reperientes, ipsam tamquam defunctam dignis exequiis et honorabilibus defunctorum Officiis Deo commendabant *q*. Sed Dominus ille mirabilis et excelsus, qui non derelinquit sperantes in se, qui Sanctos suos educit in exultatione, et electos suos cum lætitia, Puellam in religione, quasi candoris lilium plantatam, in suo servitio roborabat : cujus odor bonæ conversationis fragiles languescentes, et in divino servitio pigritantes, erigebat et confortabat.

parentibus eam interim mortuam putantibus. *p*

q

10 In tantum enim erat in oratione intenta, quod die noctuque ab orationibus et divinis colloquiis * non cessaret : neque spiritum a vigiliis et jejuniis relaxabat. Sanctum etenim sigillum Crucifixi ita cor ejus et mentem intrinsecus sigillarat, ut semper illud cum reverentia adorando, et in manibus cum devotione tenendo, numquam a facie amoveret. Divulgabatur paulo post opinio sanctitatis in beata virgine Lucia per provincias et terras diversas et proximas regiones : in odore bonæ famæ suæ devotæ mulieres undique concurrebant. Conantur virgines in exemplo Virginis Christo conservare, quod sunt, et castitatem custodire inviolatam; maritatæ nituntur adipisci, quod non sunt; scilicet satagere maritalem thorum servare castius inlibatum.

Vulgatu sanctitate ipsius, exteros ad se venientes

* *ibid.* Officiis

Invitatur nihilo minus ad incoinquinata certamina D castitatis juvenum impetus robustior, jam convictus, ut ad carnis devovenda ludibria per infirmioris sexus exempla fortia provocetur.

11 Omnes pariter fervida cœlesti æmulatione inducti, Christo servire desiderant; omnes ejusdem vitæ angelicæ, quæ per Luciam illuxit, fieri participes exoptabant. Tanta salutis germina virgo Lucia suis induxit exemplis, ut impleri per eam illud propheticum videretur : Omnis gloria ejus, filiæ regum in honore tuo; post eam virgines adducuntur *. Hæc est, quæ in suæ conversationis *r* primordio paternam sprevit hereditatem, quæ sibi nihil reservans de pretio, totam suæ substantiæ portionem in cœlestes voluit thesauros per manus pauperum deportari. Sic ergo seculo forinsecus derelicto, mente interius est ditata; sic post Christum libera curisque mundanis exuta, forulisque sceleratæ pecuniæ exonerata cucurrit. Suis frequenti repetitione Sororibus inculcabat, solum illud acceptabile Deo fore collegium, quod læta paupertate et paupere castitate fuerit opulentum; et hanc societatem perpetuo munimine [roborandam, quæ stabilitate] paupertatis altissimæ et humilitatis excellentissimæ *s* fundata E fuerit humiliter.

suasque moniales ad virtutem excitat;

* *ibid.* adducentur

r

s

12 Propterea confortat et hortatur eas in paupertatis nidulo Christo pauperi conformari, quem Virgo Mater paupercula in stricto bovum præsepio, nudulum reclinavit. Conabatur perfectissima paupertate firmata *t* Crucifixo pauperi conuniri, ut nulla res transitoria, nulla gloria peritura amantem secluderet ab amato, ac cursum ejus impediret cum Domino *u*, a quo remunerationis bravium expectabat. Mirabantur omnes, succubuisse naturam in carne tam tenera; nec solum obstupefactas reddiderat Sorores abstinendi potentia *x*, verum etiam exterritas fecerat vigiliarum, orationum et castigationum continuatio indefessa. Sanctæ enim Virginis sacræ religionis odorem tenera spirabat infantia, quæ juvenilem lasciviam detestata, non tantum contractus illicitos et facinorosos abhorrebat incestus; verum etiam indulta transgressa, imo abominata conjugalis copulæ libertate *y*, castitatis et continentiæ candorem est amplexata; mundissimæ carnis virgineæ conservabat integritatem ex arbitrio libero illibatam, quatenus Agnum Dei Christum, pro mundi salute in crucis altario immolatum, quocumque pergeret, expeditis gressibus in carne virginea libere secutura, hymnificis angelorum choris interesse, et sanctis virginum F choris per vitæ munditiam interseri mereatur *.

ipsa ceteris prælucet paupertate, castitate,

t

u

x

y

* *ibid.* mereretur

13 O admirabilis in Adolescentula tenera castigatio sanctitatis; quæ cum vix obsequi vel obedire deberet, promptum aliis et affectuosum offerebat obsequium, cujus ætas infirmior facta maturioris ætatis habebat *z*, et ante discretionis tempora merita sibi præripuit seniorum! O admirabilis Adolescentula, quæ terminos impotentiæ naturalis transgrediens, et solius pueritiæ puram et virgineam puritatem cum arrogantia, nec non fastuosa præsumptione *aa*, aggrediens, per operum excellentiam fragilem exaltabat ætatem. Igitur dona remunerationis gratuita percipere merebatur a Christo, cum ad id esset conata per gratiam, ad quod deficiebat fragilitas per naturam. Hæc est Virgo sancta paupercula, quæ a seculi tumultuosa vanitate se subtrahens, et ab inani negotio mundanæ versutiæ se abrumpens *, solummodo curabat oculis interioris hominis Jesum Christum puro mentis intuitu intueri. Hæc est Virgo, quæ abscondit velut prudens negotiatrix margaritam inventam, id est, regnum cœlorum, vel castitatem virgineam, nec auro, nec pretiosis lapidibus comparandam, et eam nisa est, relictis omnibus, comparare.

corporis castigatione,

z

aa

ibid. abripiens

14 Orabat

A. ANONYMO.

oratione, bb

A 14 Orabat cum intima oratione *bb* animi, quatenus æternus Deus, vivus et verus, immaculatam dirigeret viam et sui solius illam doceret facere voluntatem. Gestiebat, neminem scire, quid ageret. Unde solitudinem amans, orabat, vigilabat, se flagellis castigabat, et occasione divinæ remunerationis opera sancta sapienter occultans, solum Deum scire voluit, quid ageret, et eum de suo sancto proposito consulebat. Maximam substinebat animi passionem, cogitando, qualiter Deo perfectum exhiberet obsequium, et donec opere compleret opus bonum, quod corde conceperat, quiescere non valebat. Calefacta quippe in intimis igne divini amoris, conceptum sanctæ mentis ardorem et dilectionem celare deforis frustra nitebatur, et in jejunio et fletu perseverans exorabat clementiam Salvatoris et de sua diffidens industria, totum jactitabat in Domino cogitatum. Res miranda! fragilis Puellula sæpius deprehensa est lectum dimittere; nimirum quia carnis delicias execrabatur et devovebat, eligebatque potius super terræ duritiem, carnem stimulando, accumbere, quam in lecto quiete corporea resoluta jacere.

15 Virgo sancta soli Deo omnipotenti *cc* complacendo, non hominibus adulando, tale constituit pietatis, et non voluptatis, de seipsa convivium. Primo pœnitentiæ mensam ponit: secundo compuncti cordis ferculum anteponit. Deinde panem *dd* doloris apponit; non immemor verbi Psalmi dicentis: Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite etc. Postea non minus pro dulcis vini liquore potum suum cum fletu temperat ad mensuram; non oblita verba ejusdem prophetæ, qui ait: Potum dabat *ee* nobis cum lacrymis in mensura. Deinde * ut Deo perfectas adhibeat convivii nuptialis delicias, talia tali ac tanto Convivæ musica præparat instrumenta. Totum loco timpani sui pulsat cordis hospitium, totam sui pectoris adaperit simphoniam, cantantibus organis, ut cordis et corporis *ff* immaculata permaneat vita sua coram Deo. Planctibus dat languorem, cytharam percutiebat in domo Domini, per longa suspiria modulando, quibus se significabat ad patriam suspirare. Gemitus continuos adaptat in fistulam, dum pectus suum sæpe pulsando repercutit; qua cimbala Deo placita personat sive nolas *gg*. Itaque dum hcc modo, tamquam prudens joculatrix, cibos divinis *hh* oculis apportat, misericordia secum *ii* copiam tantis non frustrata laboribus sic asportat.

B

aliisque eximiis virtutibus, cc

dd

ee

* ibid. Denique

ff

gg

hh

ii

C 16 Res miranda! Macerat Virgo tenerum corpus suum in tantum, ut languescentibus artubus, tandem in ægritudinis lectulo lassata decumberet; nec tamen propter hoc regulas et observantias sui Ordinis in minimo transcendebat; immo fortiori Christi se jugo subjiciens, majoribus cruciatibus carnem teneram, quam antea, cruciabat. Virgo namque candida in grabato suo languida decumbebat, et memoriam passionis Crucifixi corde intimo recolebat; quippe qui candor est *kk* lucis æternæ, splendoris sui radios ita cordi Puellulæ infixerat et interminabiles thesauros indeficientesque rivos aureos, de Crucifixi vulneribus emanantes, et multitudinem dulcedinis suæ, quam abscondit timentibus se, Virgini patefecerat. Sexta namque feria, qua die Filius Dei affixus cruci et a Judæis conculcatus fuit, et mundum suo sanctissimo sanguine liberavit, crucem Domini continuo tenens in manibus, ipsam devotissime adorando, summum silentium observabat, et eodem die ob reverentiam ejusdem Dominicæ passionis non nisi *ll* pane et aqua tantummodo vescebatur.

quas biographus

kk

ll

17 Nec admirandum, si Crucifixi signum reverenter amplexabatur, qui stat paratus quotidie, tamquam expansis in cruce manibus, devote cupiens animam amplexari. Datum est ei nihilominus hoc per dulcedinem divinæ gratiæ, ut in cordis sui sacrario, tamquam in crucis mortario, contereretur, vera pœnitentiæ contritione *mm* cœleste redolens pigmentum. Ex quo etiam crucis altario salutis æternæ profulsit antidotum, per quod genus humanum, ab antiqui serpentis fraudulenta suasione reductum, æternæ mortis virus evomuit, et a callidi hostis versutia ille summus Reconciliator hominem, ad imaginem suam factum, tamquam pugil omnipotens manu suæ potentiæ liberavit. O admirandam Virginem! quæ oculos cordis et corporis quinque Christi vulneribus infigebat, quæ quinque sensuum nostrorum facta sunt medicina, per quos, veluti per quinque fenestras, mors in hominem modo *nn* pestifero est ingressa. De quibus profecto vulneribus, nomine variato, in Canticis canticorum ait Sponsus: Surge, amica mea, sponsa mea, et veni, columba mea, in foraminibus petræ, in cavernis maceriæ. Ecce stat ad hostium pulsans, vocat amicam Sponsus, id est, cujusque fidelis animam: Christus enim dicit Ecclesiæ: Surge, amica mea, sponsa mea et veni. Noli * otioso corpore lentescere *oo*; immo consurgas citius, et veni; non sit otiosa, sed exempla virtutum.

oratorie commemorat

D mm

nn

* Cajet. Nolo

oo

E

ANNOTATA.

a *In nostro MS. sequens titulus præfixus legitur:* Incipit Legenda beatæ Luciæ, qualiter fuit nata, et de quodam miraculo, qualiter Deus ostendit sibi sanctissimum Nicolaum. *Adi Commentarium prævium num. 17. Vide etiam ibidem num. 16, quæ Octavius Cajetanus in Animadversionibus ad hanc Vitam de eadem præfatus est.*

b *De civitate hac consule Commentarium num. 22 et sequenti, ubi monuimus, illam non in* Calabria, *sed in* Sicilia *in valle Netina sitam esse; ideoque hanc pro illa ab Octavio Cajetano in editione sua substitutam.*

c *In editione Cajetani additur,* per medium:

d *Antonius Beatillus, Societatis Jesu presbyter, a quo nostrum MS. accepimus, hæc in Historia S. Nicolai, Myrensis episcopi, lib. 5, cap. 18 ex eodem MS. recensuit.*

e *Pro* Calabria *reponendum hic esse* Siciliam, *ut fecit Cajetanus, liquet ex Annotatis ad lit. b. Sequentem voculam* ut, *uncis inclusam, quæ in MS. nostro deerat, addidi ex ejusdem Cajetani editione; ex qua et alia eodem modo notata inferius accepi.*

F

f *Etiam hanc vocem correxi ex laudata editione, cum in apographo nostro legeretur,* moravit.

g *Cajetani editio habet:* Nec decuit verum florigeræ etc.

h *Ita apud Cajetanum: nam in MS. nostro est:* Sanctissimæ.

i *In MS. nostro perperam est,* quod.

k *Ex hoc aliisque locis et argumentis, de quibus consule Commentarium prævium § 2 et 3, probavimus,* B. Luciam *Ordinis S. Francisci fuisse, non S. Benedicti, ut aliqui existimarunt.*

l *In editione Cajetani legitur:* Nullius famulatum.

m *Ibidem:* Præcepit; *et infra:* Faciebat *pro* Facit.

n *Verbum hoc biographus hic improprie adhibet pro subdere, et velut sub aliarum pedibus sternere.*

o *Cajetanus legit:* Mente devota.

p *Adi Commentarium num. 23.*

q *Hæc pro biographi commentis habeo; tum quod minime verisimile sit, solemnes Defunctorum exsequias pro amissa Filia, quam fugisse noverant, celebratas fuisse; tum etiam, quod laudati parentes locum ubi eorum Filia degebat, haud tam difficulter investigare potuerint*

A *potuerint per Calatagironenses, quos sæpe dicta monialis Salernitana, quacum* B. Lucia *fugerat, velut consanguineos suos inviserat.*

r *Cajetani editio* : Conversionis.

f *Ibidem* : Excelsissimæ.

t *Eadem editio habet* : Firmissime.

u *Ibid.* Ad Dominum.

x *Ibid.* Pœnitentia.

y *Hæc ita legit Cajetanus* : Non tantum contactus illicitos... abhorrebat,... imo abominata conjugalem copulam, castitatis libertatem et continentiæ candorem est amplexata.

z *Verbum* habebat *non est apud Cajetanum.*

aa *Biographus* arrogantiam *et* fastuosam præsumptionem, *quæ utraque vox vitium sonat, hic male usurpavit pro magnanimitate et singulari in Deum fiducia. Apud Cajetanum pro* impotentiæ *legitur* impœnitentiæ.

bb *In editione Cajetani* : Intentione.

cc *Ibidem deest vox* omnipotenti.

dd *Ibidem perperam legitur*; parum.

ee *Ibidem* Non oblita verbi ejusdem prophetæ, qui ait : Potum dabis *etc.*

ff *Ibidem* : Corde et corpore.

B gg *In eadem editione est* ; Sicut melos. *Sed vox* melos *alio, quam ceteræ, charactere edita est ; forte quia dubia erat in autographo Salernitano, vel hujus apographo, quo usus est Cajetanus.*

hh *Hanc quoque vocem in MS. Salernitano dubie exstare suspicor ; quia et in editione Cajetani, unde illam accepi, alio charactere expressa est, et in nostro apographo pro eadem perperam legitur* : Ditantur.

ii *Ibidem* : Secura, *ac mox,* reportat.

kk *Ita correxi ex Cajetano, cum in nostro MS. haberetur* : Qui candorem.

ll *Voces,* non nisi *abundant.*

mm *Ita correxi ; nam in MS. nostro legitur* : Datum est ei nihilominus hoc per dulcedinem divinam gratiam, ut in cordis sui sacrario, tamquam in crucis mortario conterentur vera pœnitentiæ gratiæ, cœleste etc : *Apud Cajetanum vero sic* : Datum est ei nihilominus hoc per dulcedinem divinæ gratiæ, ut in cordis sui sacrario, tamquam in crucis mortario contineretur vera pœnitentiæ contritione, cœleste etc.

nn *Ita ex Cajetano : in MS. nostro pro* modo *est* iri.

oo *Hic terminatur editio Cajetani, qui deinde hæc*
C *subdit* : Cetera in corrupto codice legi minime potuerunt. *Porro pauca, quæ in nostro apographo sequuntur, etiam satis manifestant, eumdem codicem hic aut mutilum aut corruptum esse.*

OFFICIUM VETUS

Ex editione Octavii Cajetani.

Ad Vesperas.

Antiphonæ Antiphona *a*. Jam splendor, lumen luminum, Ecclesia micuit *b*, nam lux, quæ radiavit, Lucia consors virginum, candor lucis apparuit, ad cœlos evolavit *c*. Psalm. Dixit.

Antiph. Cujus perfecta sanctitas per mundum duxit rivulos, qui scaturiunt *d* aquarum : istius fontis claritas Sororum traxit ramulos ad matrem filiarum. Psalm. Laudate pueri.

Antiph. Hæc Virgo spernens gloriam, de mundo fert victoriam in Ordine Minorum : dumque Francisci studium sectatur, est in gratia more patrum priorum. Psalm. Lætatus sum.

D *A. anonymo.* Antiph. Lucia docens filias, cujus est ad juvenculas cœlestis disciplina, Crucis Christi delicias, informat hæc novitias exemplis et doctrina *e*. Psalm. Nisi Dominus.

Antiph. Virgo Lucia, gaudeas, in laude semper floreas, ad Christum produc florem, in annis puellaribus, delectamenti facibus *f* spretis, quæ das odorem. Psalm. Lauda, Hierusalem *g*.

Hymnus.

et hymnus ad Vesperas.

2 Exultemus et lætemur pro *h* mentis jubilo,
Luciæque jucundemur lucis novæ radio,
Digno tandem veneremur dulciter eloquio.
Nam Lucia, lucis via, veneranda laudibus *i*,
Virgo clemens atque pia, claris dives moribus,
Clara nobis exstat via et exemplum omnibus.
Cujus vita gloriosa ditat seclum lumine *k*,
Quæque spernens preciosa vaporata Flamine
Sancto *l*, quærit natum rosa ex intacta Virgine.
Jam Lucia laude digna, nostri decus optimum,
Virgo mitis et benigna, carnis servat flosculum,
Utque patent, tenet, signa, cœli domicilium *m*.
Auro celsis micas tectis, ut sol clarus rutilat,
Atque malis perpessis, summa luce jubilat, E
Nitens tandem in excelsis, gloriam hic renovat.
Sit Gignenti et Nascenti, Procedenti gloria,
Honor, salus, virtus, laus, æqua sint præconia,
Qui nos ducat et perducat ad superna gaudia.
Amen.

Antiphona ad Magnificat. O proles nobilium, Virgo, splendens lilium, ex te sidus claruit, quod nos illustravit, castitas per secula refulgens, Christi vernula Lucia, lux micuit *n*, quæ Crucem amavit : in te rosa rutilat, in te fructifer pullulat requiescens spiritus, dulcis vis odorum, cujus replet sanctitas Sorores Christo dedicatas : per te nobis aditus pateat polorum.

Ad Matutinum.

Invitatorium, antiphonæ etc. ad primum Nocturnum,

3 Invitatorium. Regi, qui mundo claruit, cuncti demus honorem : Lucia Cruci præbuit *o*, Crucem amans, amorem. Psalm. Venite.

Antiph. Hæc Virgo prudentissima, virgo fulgens, flos florum ; Lucia splendidissima, virginum intrat chorum. Psalm. Eructavit.

Antiph. Francisci tenens formulam hæc Virgo Deo grata, illuminavit Regulam, Sponsa Christo dicata. Psalm. Deus noster refugium. F

Antiph. Mundi spernens delicias vult Christum invenire, per corporis miserias ad cœlum studet ire. Psalm. Omnes gentes *p*.

Respons. i. Francisci sequens Regulam cum sancta paupertate, in voto Christi sedulam, perfectam *q* caritate Lucia virgo plantulam se plantat sanctitate. ℣. O Juvenem Virgunculam, quæ se Christo tam parvulam dedicat castitate. Lucia etc.

Respons. ii. In mundo spernens vivere, mundum suppeditavit *r*, quæ morum fulgens opere, Sorores informavit : Sic hortum Christi colere studens. fructificavit. ℣. Dum fructus venit legere, legionis *s* fructiferæ fructus multiplicavit. Sic hortum etc.

Respons. iii. In paupertatis nidulo jacens Virgo sacrata, virtutum pollens titulo, Christo configurata, sine nummorum loculo vivit alleviata *t*. Gloria Patri et Filio etc.

In secundo Nocturno.

Antiph. Pauper affectans vivere, pauperibus se vinxit *u*, annullans se in cinere. cilicio cinxit. Psalm. omnes gentes.

Antiph.

A ANTIPH. Tamquam fidelis docuit Sorores castitatem, et semper eas monuit sectari sanctitatem.

EX EDITIS *Antiphonæ et responsoria ad secundum Nocturnum.*

PSALM. Magnus Dominus.

ANTIPH. Delectat Evangelium Christi semper audire; desiderat in Superum gaudium introire *x*.

PSALM. Fundamenta.

x RESPONS. I. Hæc est Virgo paupercula de numero prudentum, amatrix margaritæ, quæ castigatur ferula *y*. Sorores Pœnitentium docens istuc venire. Cunctis datur hæc formula, quæ gessit Virgo Filium, ad ipsum omnes ite. Sorores etc.

RESPONS. II. Amica Crucis plangere Crucifixum non desinit, quem docens ipsa plangit, pro dulci ferens pondere. Crucis jugiter meminit *z*, nec eam dolor angit ℣. Per Crucem credens vivere psalmos huic dulces concinit, quam tractans manu tangit. Crucem etc.

RESPONS. III. Vivens cœli gaudio *aa* Lucia cum tripudio, cum Christo jocundatur, splendorem dans palatio, lux lucet, cujus radio mundus illuminatur. ℣. Cursu laboris prævio, sursum felici bravio fruens deliciatur. Lux lucet etc. Gloria Patri et Filio etc.

IN TERTIO NOCTURNO.

B 5. ANTIPH. Crucem diligens jugiter, cordi suo affixit, quam *bb* dulce pondus, suaviter eam lædens, afflixit. PSALM. Cantate I.

Antiphonæ et responsoria ad tertium Nocturnum.

ANTIPH. De petra trahit oleum, et de rosa odorem, de testa Crucis rubeum *cc* et lilii candorem. PSALM. Dominus regnavit.

ANTIPH. Virgo Lucia macerat corpus, se flagellando: sic ad cœlestem properat curiam exsultando. PSALM. Cantate II. *dd*.

RESPONS. I. Carnis Virgo spernens delicias, metit granum, excutit paleas; Cœli solum captat divitias, Deo laudis offert primitias. ℣. Virgo virtutes varias Sponso portat ad nuptias. Cœli solum etc.

RESPONS. II. De paupertatis horreo dum studet spicam vellere, Virgo suo corporeo dum castigatur verbere; Fit panis, quem *ee* offert Deo pro sui fructus munere. ℣. Sic pro pane cinereo, quem fletu rigat ubere, pane cibatur melleo, quod est cum Christo vivere. Fit panis etc.

RESPONS. III. Felix Virgo, quæ lætaris, gaudio polorum, quæ cum pace jam cibaris pane angelorum; quæsumus, reminiscaris supplicum tuorum. ℣. Jam C corona puellaris tibi datur pro amaris in te meritorum. Quæsumus etc. Gloria Patri et Filio etc. *ff*.

AD LAUDES.

Antiphonæ

ANTIPH. Sancta Lucia gaudeat, choris *gg* juncta virginum: habet, quem adamavit, in cœlo gaudens floreat, in quo lucet lux luminum, qua Dominus regnavit. PSALM. Dominus regnavit.

ANTIPH. Agnus *hh* vocat ad nuptias, invitat ad delicias Luciam castitatis: non quærit hæc inducias; sed spernit mox divitias pro Deo: jubilate. PSALM. Jubilate.

ANTIPH. Hæc in te tota sitiens, o tu fons indeficiens Deus, ad te de luce vigilavit, quem diligens frequentavit, non negligens, amplexans te in Cruce. PSALM. Deus, Deus meus.

ANTIPH. Amatrix Crucis Domini det Crucifixi nomini gloriam; tractans Crucem, hanc *ii* tenet manu dextera, ut benedicant opera, per quem transit ad lucem. PSALM. Benedicite.

ANTIPH. Laudans Factorem omnium, monet turbam fidelium; hunc solum *kk*, quem cymbalis pulsantibus et tympanis sonantibus non cessat personare et laudare Dominum. PSALM. Laudate Dominum.

HYMNUS. D

et hymnus ad Laudes,

7 In summi Regis palatio
Jubar novum exoritur;
In cœlesti collegio
Novellus flos producitur.
  Lætatur chorus virginum,
Laudatque Dei Filium:
Lætatur consors virginum
Lucia, decus omnium.
  Lucia, lumen luminum,
Coronis septa roseis,
Rogantibus præsidium
Pro tuis ora famulis *ll*.
  Satoris mundi Famula
Nobilis prosapiæ,
Sentiant nostra pectora
Tuas preces assidue.
  O nostri decus seculi!
Ad quam percurrunt famuli,
Duc nos, precamur servuli,
Ad cœnam Agni providi.
  Nos Genitor cum Genito,
Sancto simul cum Spiritu
Unus Deus, qui secula
Per cuncta vivis, protege. Amen *mm*. E

Antiphonæ ad Benedictus et Magnificat.

8 ANTIPH. AD BENEDICTUS. O lux lucens Ecclesiæ Virginis tam egregiæ! Amat Lucia pauperes, spernit mundi degeneres: mens intus ditata, cujus in claustro lectulus pauperculus et nudulus, Crucifixo conjungitur, Christo parvo connectitur, Cruci conformata, post finis sui terminum Virgo cum turba virginum scandit *nn* ad cœlos fulgida, splendet ut lumen lucida, pulchre laureata. BENEDICTUS.

ANTIPH. AD MAGNIFICAT. Gaude, plebs fidelium, plaude, conventus Ordinum: Lucia, candor virginum, tuum lauda Factorem: tibi dantur monilia gemmis effulgentia, dantibus splendorem: o vita cœlestium, quæ lampade non vacua venit, ut virgo fatua oleum non ferens; sed evigilans aperit, Sponsum digne reperit, hunc toto corde quærens.

ALIA ANTIPHONA AD MAGNIFICAT. O Jesu, lux signorum, fons luminum et stella signis radiosa, dulcissimus flos florum manat ex tua cella, Virgo speciosa ex rosis hæc hortorum, Lucia nobilis, bella, radiat ut rosa, balsamus unguentorum, tus, cedrus et fiscella *oo* non sic pretiosa, sicut est vis odorum, quo replet vos Puella signis gratiosa. F

ANNOTATA.

a *De hoc Officio Octavius Cajetanus in Animadversionibus sic præfatur:* Adjiciam Vesperas, matutinasque preces, a virginibus Salernitanis festo die beatæ virginis Luciæ decantatas, quod in his nonnulla sunt, quæ ad Vitam ejus facem præluceant. Errores emendare sine ope alterius codicis noluimus. *Præmiserat etiam, hoc Officium exstare in* membranis cœnobii *(S. Mariæ Magdalenæ Salerni,* manu exaratis; *quare suspicor, hasce membranas esse eumdem vetustum codicem Salernitanum, ex quo etiam Vitam accepit. Ceterum, ubi in recentiori Officio, quod in earumdem monialium S. Mariæ Magdalenæ usum anno* 1646 *Salerni editum dixi, variantes lectiones alicujus momenti occurrerint, eas annotabo.*

b *In recentiori Officio est:* Emicuit.

c *Notat Cajetanus, in codice MS. Salernitano in margine hic adscriptum legi:* Fortassa visus est lucis radius, quando beata Lucia animam exhalavit. *Verum id ex ista antiphona admodum dubium est.*

d *In*

A d *In recentiori Officio :* Quos effudit.

e *Eodem Cajetano teste, in laudato codice ad marginem annotatum erat :* Magistra tyruncularum fuit, vel cœnobii antistita. *Vide Commentarium nostrum prævium num.* 36 *et seqq.*

f *In recentiori :* Fæcibus.

g *Ibidem sequitur Capitulum ex Communi virginum :* Fratres, qui gloriatur *etc.*

h *Ita utrobique : rectius tamen pro metro legeretur :* Pio.

i *Hæc minus recte sic habet Officium recentius :* Lucia lucis tuæ veneranda laudibus.

k *In recentiori :* Ditat omne seculum.

l *Ibidem :* Sancta; *ac mox* et *pro* ex.

m *Ut versiculus hic clarior sit, illum sic digere:* Utque patent signa, tenet cœli domicilium. *Rursum notat Cajetanus, in Salernitano codice ad marginem ista addita legi :* Miraculis post mortem inclaruit ; *atque hic revera sensus obvius versiculi est.*

n *Ibidem :* Emicuit ; *et paulo post* Adamavit, *pro* amavit; *ac rursus :* De rosa tota, *pro :* In te rosa : *et :* Debitas *pro*, Dedicatas.

o *In eodem recentiori Officio :* Cruci præfuit. *Deinde post solitum psalmum* Venite, exultemus, *sequitur* B *hymnus, quem in Commentario prævio dedimus num.* 14.

p *Post versiculum ex Communi virginum sequuntur hic in Officio recentiori tres Lectiones ex Vita, quam edidimus.*

q *Ibidem :* Sedula, perfecta; *ac mox infra :* Sanctitatem.

r *Id est :* Calcavit.

s *Recentius Officium melius habet :* Regionis.

t *In eodem subditur hic versiculus :* Humilitatem sedulo sequens cum Christo parvulo, parvo est conformata. Sine *etc.*

u *Ibidem rectius :* Se junxit ; *ac paulo post :* Se cinxit.

x *In recentiori :* Desiderans continuo ad cœlum introire. *Deinde post psalmum et versiculum ex Communi virginum subjiciuntur tres aliæ Lectiones ex eadem Vita edita.* D

y *Ibidem :* Et Castigat se ferula. *Infra quoque :* Venite *pro* venire.

z *In eodem denuo sic legitur :* Quem docens, ipsa plangit, dulci ferens pondere crucem jugi, nam meminit *etc.*

aa *Ibidem :* Vivens in cœli gaudio.

bb *Ibidem :* Cum.

cc *Ibidem* . Nucleum.

dd *Sequuntur in recentiori versiculus et tres Lectiones ex Communi virginum in Evangelium :* Simile est regnum cœlorum *etc.*

ee *Ibidem :* Cum.

ff *Hoc nonum Responsorium non habet Officium recentius; nempe quia in ejusdem locum substitutus est hymnus :* Te Deum laudamus.

gg *In recentiori :* in choris; *et paulo post :* Quo Dominus.

hh *Ibidem :* Agnus Dei; *ac mox :* Castitate, *pro* castitatis, *et* in nuptias, *pro* inducias.

ii *Ibidem :* Ac.

kk *Sic correxi ex recentiori : editio Cajetani habet :* Solem. *In recentiori desunt voces,* sonantibus, *atque,* et laudare Dominum. *Deinde sequitur ibidem capitulum ex Communi virginum.* E

ll *Ibidem :* Servulis.

mm *Hic in recentiori sequitur Versiculus ex Communi.*

nn *Ibidem :* Scandit; *et infra,* laurea *pro* laureata.

oo *Nescio, quid hic fiscella significet, nisi forte legendum sit* fistula, *quæ in Canticis cap.* 4, *versu* 14 *inter aromatica nominatur. Ceterum hæc tota antiphona non est in Officio recentiori.*

DIES VIGESIMA SEPTIMA SEPTEMBRIS.

SANCTI, QUI V KAL. OCTOBRIS COLUNTUR.

C S. Joannes Marcus, Christi aut Apostolorum discipulis.

S. Zenas, alias Zenon dictus, S. Pauli discipulis.

S. Caius, episcopus Medialonensis, Conf. in Insubria.

S. Aderitus, episcopus Ravennas in Italia.

S. Florentinus, S. Hilarius et forte S. Aphrodisius, MM. Pseuduni in Æduis.

S. Cosmas, S. Damianus, S. Anthimus, S. Leontius, S. Euprepius, Martyres Ægis in Cilicia.

S. Epicharis matrona M. forte Constantinopoli.

S. Fidentius M., S. Terentius M., Tuderti in Umbria. F

S. Eleutherus vel Eleutherius M., Cæsareæ in Cappadocia.

S. Deodatus conf., in diœcesi Sorana in Latio.

S. Ceraunius vel Ceraunus, episcopus Parisiensis in Gallia.

S. Hiltrudis virgo, Lætiis in Hannonia.

S. Adulphus, S. Joannes, fratres MM. Cordubæ in Hispania.

B. Bonfilius, episcopus Fulginas, prope Cingulum in Piceno.

S. Elzearius de Sabrano, baro Ausoysii et comes Ariani, Parisiis in Francia.

PRÆTER-

A

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI.

Theodote *martyr, mater SS. Cosmæ et Damiani, annuntiatur hodie in Martyrologio Germanico. De ea agetur hodie in SS. Cosma et Damiano, jam brevissime de eadem singulari titulo actum est ad* 2 Januarii.

S. Timotheus, *discipulus S. Pauli, refertur hodie in codicibus Hieronymianis, et in aliquot auctariis Bedæ. Festivitas ejus apud Latinos celebratur, et gesta ejus apud nos illustrata sunt ad* XXIV Januarii.

Ætherius, *ex monacho episcopus Uxamensis in Hispania, cum titulo* Sancti *ad hunc diem refertur a Bucelino, in titulis Sanctorum nimis liberali : neque enim ullum laudat martyrologum. Idem* Ætherius *laudatur apud Castellanum pag.* 944 *ut* venerabilis, *figiturque ad* 25 *Februarii, quo etiam die ut* Beatus *memoratur in Martyrologio Hispanico apud Ta-* B *mayum, apud nos vero in Prætermissis ad eumdem diem* XXV Februarii.

S. Sigismundi depositio *legitur ad hunc diem in Calendario impresso Pragensi. Designatur autem depositio corporis* S. Sigismundi *regis, Pragam translati. Consule disputata de* S. Sigismundo *ad* I Maji.

S. Athanasius *ponitur hodie in Fastis Coptitarum et Æthiopum apud Ludolfum. Indicari autem* S. Athanasium *Alexandrinum, colligo ex Fastis aliis, in quibus elogium additur, sed vitiose sermone Latino donatum. Egimus de* S. Athanasio ad 2 Maji.

S. Stanislai *episcopi et martyris translatio annuntiatur apud Grevenum, Canisium et in Florario MS. Acta* S. Stanislai *data sunt ad* VII Maji.

S. Gibriani *translatio ad hunc diem annuntiatur in codice Usuardino Heriniensi, et in Florario MS., ut jam dictum est ad ejus Acta die* VII Maji.

Dedicatio altaris S. Viti *notatur hodie Calendario impresso Pragensi. De* S. Vito *actum est ad* XV Junii.

S. Auremundus *abbas ad hunc diem refertur a Bucelino, a nobis relatus ad* IX Julii.

C S. Ketillus *aut* Chetillus *confessor hodie apud Grevenum et Molanum annuntiatur, poniturque* in Dacia, *ut etiam fit in Martyrologio Germanico. Reclius Ferrarius* S. Ketillum *annuntiat* Wiburgiæ in Dania, *ut videri apud nos potest, ubi de* S. Ketillo *actum est, ad* XI Julii.

B. Vincentii a Paulo, sacerdotis et fundatoris Missionis, et puellarum Charitatis, viri apostolici et pauperum patris, *memoria annuntiatur* Parisiis *in Martyrologio Romano, quod anno* 1746 *Antuerpiæ recusum est. Ita quidem* B. Vincentii *nomen Martyrologio Romano non inscribendum erat, permittente summo Pontifice, ut id fieret, quando solum Beatis erat adscriptus. Verum dum postea a Clemente XII in numerum Sanctorum relatus est, festivitati ipsius assignatus est dies* 19 *Julii, quo habetur in Martyrologio Romano, edito per Benedictum XIV, quamvis ibi etiam hodie elogio, ut in die obitus, honoretur. Verum illud ipsum elogium nos remittit ad diem cultus, quo dabitur in Operis Supplemento Vita* S. Vincentii a Paulo XIX Julii.

S. Aristarchus, *Pauli apostoli discipulus, hodie memoratur a Græcis cum Joanne Marco et Zenone, de quibus hodie agimus. At de* Aristarcho *actum est ad* IV Augusti.

Adberti *abbatis Frislariensis mentio fit in MS. Kalendario abbatiæ S. Salvatoris Antuerpiensis. De illo* Adberto *nihil invenio, nisi forte nomen sit corruptum, designeturque* S. Wigbertus, *de quo actum est ad* XV Augusti.

Passio plurimorum sanctorum monachorum et martyrum *hodie* in Prussia *annuntiatur a Menardo, qui in Annotatis ostendit, designare se monachos cœnobii Olivensis prope Gedanum in Prussia : nam assignat Chrysostomum Henriquez in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterciensis part. 2 lib. 2 dist. 39 cap. 13, ubi de illis agit Henriquez. De iisdem agit laudatus Henriquez in Menologio Cisterciensi ad 17 Septembris, ibique illorum monachorum abbatem vocat* Casimirum. *Quod autem ait Menardus*, ex tabula quadam Coloniæ excusa de patronis Poloniæ et Sueciæ *satis apparere*, hos sanctos martyres inter Poloniæ Sanctos coli, *invenire nequeo.* E *Neque enim novimus, cujus auctoritatis ac vetustatis sit illa tabula Coloniæ impressa, nec talia sunt, quæ ex illa tabula recitat Henriquez, ut cultum probent. Quare videri possunt dicta de* Casimiro *et Sociis in Prætermissis ad* XVII Septembris.

S. Gerulphi *M. translatio memoratur in MSS. additionibus Carthusiæ Bruxellensis ad Grevenum. De* S. Gerulpho *actum est ad* XXI Septembris.

S. Callistrati *et sociorum martyrum hodie memoria est apud Græcos et Molanum, uti et in Romano olim Gallice verso. De iis heri egimus cum Martyrologio Romano.* XXVI Septembris.

S. Justinæ virginis, cujus corpus in Ambrosiana basilica conditum est. *his ipsis verbis mentio fit in Martyrologio Mediolanensi. In Annotatis laudatur codex manu exaratus anno* 1410, *in quo inter corpora Sanctorum dictæ ecclesiæ numeratur* corpus S. Justinæ virginis. *At exiguæ auctoritatis potest esse illius temporis codex, cujus auctor non nominatur. Laudatur item Kalendarium* Missalis Ambrosiani, editi anno MCDLXXXIV, licet in eo dies festus assignetur diei vigesimo sexto Septembris. *Demum ex Morigia credit auctor, altare fuisse* S. Justinæ F *in ecclesia Ambrosiana, illudque postea dirutum. Adducit aliqua carmina, in quibus ego aram illam invenire nequeo.* S. Justinam *invocari in litaniis* primo die rogationum triduanarum, *quando fit statio in basilica Ambrosiana, affirmat laudatus martyrologus ; sed fatetur, se ignorare, quænam sit illa* Justina, *et in quo tumulo sit ejus corpus. Ut autem paucis mentem meam declarem, ex omnibus in Martyrologio allegatis conjicio,* S. Justinam *martyrem, quæ cum S. Cypriano passa est, particulari aliquo cultu in basilica Ambrosiana honoratam fuisse. Nam laudatum Kalendarium designat diem, quo illa colitur, et reliquiæ illius* S. Justinæ *facile Mediolanum pervenire potuerunt : ex reliquiis autem opinio de corpore nasci potuit, ut frequentissime accidit. De* S. Justina *et Cypriano egimus ad* XXVI Septembris.

Sabatii *aut* Sabbatii *cujusdam, monachi in Russia, mentio fit ad hunc diem in Menologio Slavo Russico his verbis :* Item S. P. N. Sabbatii in monasterio Solovetskio. *Eumdem hoc præfixo die memorat Ignatius Kulczynski in Specimine ecclesiæ Ruthenicæ, impresso Romæ anno* 1733, *pag.* 47 *sub hoc titulo :* De S. Sabbatio Solovecensi. *Non dicitur, quo tempore* Sabbatius *ille floruerit, ut nequeam ex tempore,*

A tempore, quo vixit, ferre judicium, solidamve formare conjecturam, Catholicusne fuerit, an schismaticus. Quapropter solum hic recitabo, quæ laudatus auctor de eo dedit ex Anthologio Russorum. Thaumaturgum hunc, inquit, Solovecensem et eremitam commemorat meum Anthologium, et habet tale Troparium, ut sequitur : Declinans mundum, et incolens eremum, bonum certamen certasti, incumbens duris laboribus, vigiliis ac orationibus. Hinc post obitum fundis curationes, Sabbati pater noster, ora Christum Deum, ut salvet animas nostras. Tum Contacium recitat hoc modo : Mundanam tempestatem effugiens, insulam maris incoluisti, o Sapiens, crucem vero tuam tollens, et Christi vestigiis insistens, in orationibus ac vigiliis jejuniisque perseverasti, et corpus acerbis mortificationibus afflixisti. Inde te colimus ut monachorum decus, et celebramus peramanter tuam memoriam. Tu vero, o sancte Sabbati, ora Christum Deum incessanter pro nobis. Plura de Sabatio, forsan Catholico et Sancto, non novimus.

Feliciani et Benedicti MM. meminerunt Grevenus et auctor Florarii MS., ambo multa confundere soliti. B Si quo die simul passi fuerint hi Martyres, clarius se alibi manifestabunt. At ejusmodi sunt nomina, ut imponi potuerint anonymis post corporum elevationem.

Petrus Metensis episcopus refertur ut Sanctus in aliquot auctariis Martyrologiis Usuardini apud Sollerium nostrum, nimirum in codicibus Bruxellensi et Hagenoyensi, in editionibus Lubeco-Coloniensi ac Greveni. Petrum item annuntiant auctor Florarii MS., Maurolycus, Canisius, Felicius, Saussayus et Ferrarius. Præterea Meurissius in Catalogo episcoporum Metensium, inter quos vigesimum quintum numerat, pag. 81 Sancti titulum Petro attribuit, aitque, nomen ejus legi in Martyrologio Metensi ad hunc diem, quo defunctus creditur. Demum de eodem dicit : Corpus ipsius portatum fuit ad ecclesiam S. Clementis, ubi etiamnum quiescit, et ubi in maxima est veneratione. Hæc ultima quidem viderentur cultum publicum importare, si translatum esset Petri corpus ob agnitam sanctitatem, et publicæ venerationi modo exponeretur. Verum videtur auctor solum primam sepulturam designare, et honorificam corporis conservationem. Si vero et aliquam corporis translationem sciremus factam, cum ejus- C modi translationes fiant ob rationes varias, ex ea necdum probaretur cultus. Certe de Petro Metensi agit in utraque editione Historiæ Lotharingiæ Calmetus, agunt Sammarthani in Catalogo episcoporum Metensium, neque illi attribuunt Sancti titulum, aut ullam de sanctitate mentionem faciunt. In Catalogo episcoporum Metensium, edito per Acherium tom. 6, pag. 650 laudatus Petrus ita commemoratur : Villico successit Petrus episcopus Metensis XXV : sedit annis X. Obiit V Kal. Octobris sub Papa Pelagio II, regnante Tiberio Constantino. In illo tamen Catalogo, cui similem habemus MS., multi ante et post Petrum titulo Sanctorum honorantur, ut merito existimemus, illum titulum olim Petro non fuisse datum.

Ignatius abbas hodie annuntiatur in Menæis Græcorum impressis, in Menologio Sirletiano, in Synaxario Sirmondi, et apud Marcum Cytheræum. Ex iis tamen certo inferre nequeo, Ignatium illum cultu ecclesiastico honorari a Græcis aut aliquando honoratum fuisse, cum aliqui subinde in Fastis Græcorum commemorentur, et maxime in Menæis, etiamsi cultu caruerint. Accedunt et aliæ rationes, quæ dubitationem de cultu ingerunt. Dicitur vixisse sub imperatoribus Nicephoro et Joanne, id est, sub Nicephoro Phoca et Joanne Zemisce, ut mors ejus late D videatur figenda circa annum 970, et non satis capiam, cur Castellanus in margine Martyrologii sui assignet annum circiter 999. Nam verisimillimum est, ultimos imperatores, sub quibus abbas fuit, esse assignatos; non vero eos, sub quibus juvenis vixit. Si autem sub Joanne Zemisce defunctus est, et corpus uno anno post mortem honorificentiori loco depositum, ut in Mæneis dicitur, poterat inseri Menologio, quod scriptum est jussu imperatoris Basilii Porphyrogeniti, si cultum habebat. In eo tamen non reperitur : nihilo magis invenitur in Fastis Moscorum, qui præcipuos recensent Græcorum Sanctos. In novissimo Græcorum Anthologio, quo Græci utuntur hoc tempore, similiter Ignatium abbatem non invenio. Quapropter etsi Ferrarius et Castellanus illum suis Martyrologiis inseruerint ; ab Ignatio abbate hactenus cum Baronio abstinendum censeo, cum solum videatur Græcorum Fastis additus, postquam Græci schismate a Latinis se separarunt, ipseque etiam cultus apud Græcos sit dubius.

Romanus aliquis martyr hodie videtur annuntiari in vetustissimo codice Epternacensi, prout laudatur a Florentinio in Annotatis ad Martyrologium. Nam ibi legitur : Civitate Egas Romani martyris. Verum, cum alii codices Hieronymiani illum non ha- E beant, omniaque Martyrologia posteriora de eodem taceant, dubium saltem est, an ex mendosa transcriptione Romanus non fuerit additus.

Sigebertus, Orientalium Anglorum rex, qui apud Bedam lib. 3 cap. 19 Sighberchtus dicitur, homo bonus ac religiosus, vitamque amplexus est monasticam, relicto regno, in Martyrologio Anglicano hac die memoratur ut Sanctus, indeque apud Ferrarium. Verum asteriscus, in margine elogio ejus adjectus in Anglicano Martyrologio, insinuat, non esse inventum in Fastis vetustis, ut cultu ecclesiastico videatur carere. Wion in Ligno Vitæ lib. 4 cap. 6 Sigebertum cum titulo Sancti memorat inter reges, qui facti sunt monachi, sed cultum ejus non probat, neque ipsum memorat in Martyrologio suo monastico. In hoc Sigeberto varius est Castellanus, qui eum ad 17 Septembris ut Sanctum annuntiat, ut ibi dictum est in Prætermissis. At in Aëmeris pag. 895 Sigberechtum vocat in margine, eumque ut venerabilem memorat, dicens, annuntiari ipsum ab aliquot neotericis sine apparentia cultus.

Quindecim martyres sine ullis loci aut temporis adjunctis ita memorantur in Menologio Sirletiano : F Eodem die natalis Sanctorum quindecim martyrum, qui cum essent navigio impositi, illo ipso combusto, in mari suffocati sunt. Eadem leguntur in Menæis impressis, ex quibus desumpta videntur. At cum illos in aliis Fastis non inveniam, singularem illis titulum non assigno. Forte ex Actis martyrum fuerint desumpta, et sic ad aliam spectarent classem. Quidquid sit, plura de illis necdum novimus.

Dedicatio ecclesiæ S. Petri Coloniæ annuntiatur apud Canisium.

Dedicatio ecclesiæ Sagiensis in Normannia hodie memoratur apud Molanum, Ferrarium et Canisium.

Eusebii videtur mentio fieri apud Martenium in Martyrologio Corbeiensi : sed cum ponatur in Cæsarea Cappadociæ, verisimiliter legendum est Eleutherii, de quo agimus : nam non pauca sunt menda in editis a Martenio.

Sancius Petri Corvach, civis Compostellanus, cum sepultus esset Viterbii cum epitaphio his verbis concepto : Hic jacet Sancius Petri, dictus Corvach, civis Compostellanus, qui obiit V Kal. Octobris. An. Domini MCCLXXIX ; cum inquam, sepultus esset

A *esset, taleque eidem epitaphium in vetusta S. Caroli ecclesia sculptum esset in lapide, dictum epitaphium anno* 1681 *fuit inventum, itaque ab aliquibus lectum, ut crederent, sculptum esse* Sanctus Petrus, *suspicarenturque Sancti alicujus Petri corpus ibi sepultum esse, ut eodem anno perscriptum est Papebrochio nostro, cui et inscriptio sepulchralis, exacte æri incisa, fuit missa. At in ea satis clare legitur,* Sancius Petri, *non,* Sanctus Petrus. *Existimo, ipsos quoque Viterbienses id ipsum postea agnovisse.*

Salusius *abbas habetur in Fastis Coptitarum et Æthiopum apud Ludolfum, ex iisque Martyrologio universali insertus est a Castellano. Nos* Salusium *illum aliunde non novimus, nec novit Castellanus, quantum existimo.*

Baula *martyr ex iisdem Fastis annuntiatur apud Castellanum, nobis eo saltem nomine ignotus.*

Absadius et Aron *in iisdem rursum Fastis leguntur, nobis ignoti, et recte a Castellano omissi. Dat tamen ille ad* 19 *Januarii* Absadium *presbyterum ex dictis Fastis.*

Paulus a Bigulia *in Corsica insula, Ordinis S. Francisci, memoratur in Martyrologio Franciscano cum*
B *solito titulo Beati. At apud Waddingum ad annum* 1432 *de* Paulo *brevis fit mentio sine ullo* Beati *titulo, refertur que beneficium mulieri ad sepulcrum ejus præstitum. Hoc de* Paulo *præ ceteris observo, quia allata in Martyrologio verba Gonzagæ suspicionem de cultu ingerebant. At nec* Pauli, *nec aliorum, quos* Beatos *suo more vocat, cultum probat Arturus : eaque de causa lectores ad ipsum remittimus, acturi tamen de S. Elzeario, quem item annuntiat.*

Walterus, *Vir miraculis clarus in vita, inter venerabiles Ordinis Prædicatorum in Anno Dominicano solus titulo* Beati *honoratur a Lafono, verisimiliter quia vidit, dictum titulum eidem ante datum apud Leandrum Albertum de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum lib.* 5 *fol.* 188, *ubi* Walteri *gesta refert, et aliqua viventis miracula ; sed nihil insinuat de cultu, neque de eo quidquam invenio apud Gallos martyrologos aut historicos. Floruit* Walterus *Argentorati seculo* 13, *ut pluribus exponunt scriptores laudati.*

Gilbertus *monachus Cisterciensis, in monasterio Claræ-Vallis defunctus, memoratur apud Henriquezium et Chalemotum in Menologiis Cisterciensibus cum*
C *titulo* Beati; *prior addit* Joannam,*abbatissam Clarifontis in ducatu Luxemburgensi, quam similiter commemorat Arturus in Gynæceo : sed nulla proferunt publici cultus indicia.*

Amedæus, *ex Ordine Cisterciensi episcopus Lausannensis, hodie memoratur apud Saussayum, ut piæ et sanctæ memoriæ. Verum alii ut* Beatum *et* Sanctum *celebrant, nimirum Menardus in Martyrologio Benedictino hodie* Sanctum *vocat, Henriquez similiter in Menologio Cisterciensi ad* 7 *Januarii, ut apud nos eo die observatum est in Prætermissis, remissa ad hunc diem cura de cultu ulterius inquirendi. Henricus Murerus in Helvetia sancta pag.* 190 Amadæi, *ut ibidem vocatur, Vitam dat, et* Sanctum *vocat.* Sanctus *item vocatur in Catalogo episcoporum Lausannensium impresso anno* 1724; *et apud Sammarthanos* Beatus, *quemadmodum et in Catalogo MS., olim a Chiffletio huc misso. Alii tamen a prædictis titulis abstinent, ut fit in duobus aliis Catalogis MSS., dudum huc missis. Angelus Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1158 *cap.* 5 *multa collegit de* Amedæo *Lausannensi, et recitat nonnulla, quæ cultum insinuarent, si forent certa. At ipse videtur advertisse, ea non esse certa, cum a titulo* Sancti *aut* Beati, *quantum apparet, studiose abstinuerit. In hisce dubiis mihi tandem succurrit* D
Epistola ex ipso loco, ubi coli deberet Amedæus, *ad Bollandi quæsita ab aliquo e nostris data, in qua hæc leguntur :* Respondeo tertio, de Amadeo nihil aliud me scire, vel seniores et doctiores ecclesiasticos, quos etiam hic diligenter consului, quam quod accenseatur nostris episcopis. Quomodo autem idem indeptus fuerit Beati titulum, qui tamen ei præfigitur, tam in Catalogo episcoporum, quam ejus Homiliis de B. Virgine, nos prorsus ignoramus. *Ex his videtur concludendum, cultu ecclesiastico carere* Amedæum ; *quod vero spectat ad* Beati *titulum, ne hunc quidem videri antiquum : neque enim reperitur in antiquioribus Catalogis, ut ex recentioribus unus aliquis eo primum usus videatur, indeque ad plures transierit.*

Joannes, *ex monacho et abbate Ordinis Benedictini S. R. E. Cardinalis, ut* beatæ memoriæ *hodie insertus est Menologio Bucelini, ubi et alii nonnulli adduntur cum eodem titulo, quos non recenseo, quia omnes pii eo titulo honorari possunt.*

Galli *et* Lexuntii, *ut episcoporum Trevirensium, corporum elevatio annuntiatur in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum in margine. Nescimus, quid velit auctor, neutrum enim invenimus inter episcopos Trevirenses.* E

Ginguriani *monachi memoria hodie annuntiatur apud Menardum, Bucelinum, Ferrarium, Saussayum et Castellanum. Obiisse autem hoc die dicitur in Vita S. Gildæ abbatis, data apud nos ad* 29 *Januarii, et apud Mabillonium seculo* I *Benedictino. Utroque loco titulus* Sancti *adscribitur nomini* Ginguriani : *non autem in ipsa S. Gildæ Vita, ex qua innotuit, quidquid de* Ginguriano *compertum est. Vixit ille et obiit in monasterio S. Gildæ Ruyensis, diœcesis Redonensis, in Britannia Aremorica. Non autem defunctus est* seculo VII, *ut in margine notavit Castellanus, sed seculo* XI, *ut recte observavit Mabillonius, qui tom.* 4 *Annalium Benedictinorum pag.* 426 *felicem* Ginguriani *obitum refert occasione Felicis abbatis, sub quo vixit Frater conversus. Abstinet ibidem Mabillonius a titulo* Sancti *aut* Beati, *non alia, opinor, de causa, quam quod intellexisset, Virum venerabilem cultu carere.* Ginguriannum *quoque non invenio apud Albertum Le Grand in Sanctis et Beatis Britanniæ Aremoricæ, nec ullum alibi cultus indicium. Itaque consuli potest Vita S. Gildæ laudata.*

SS. Alphæus, Alexander *et* Marcus *MM. annuntiantur hodie in Græcia a Galesinio, quem secutus est Ferrarius. Græci, ex quibus illos dedit Galesinius, eosdem cum aliis referunt ad* XXVIII Septembris. F

S. Lioba *virgo memoratur hodie in codice Cartusiæ Ultrajectensis, et in Florario MS. Apud alios et in Romano* XXVIII Septemb.

Eutici et aliorum *sine aliis adjunctis mentio fit in Florario MS. Verisimiliter Martyres sunt a die suo avulsi, et forte* Euticus *cum Sociis, qui dabitur ad* XXIX Sept.

S. Gajana *V. M. cum aliis duabus Virginibus hodie ponitur a Castellano cum Græcis in* Armenia. *At de omnibus illis Martyribus, in Armenia sub rege Tiridate passis, inter quas* Ripsime *heri in Prætermissis memorata, agetur ad* XXIX Septemb.

Philemon *episcopus,* Fortunatianus *et* Gajana *martyres, sine adjunctis annuntiantur in Menæis impressis, indeque in Menologio Sirletiano, ubi* Gajana *corrupte scribitur* Gaina. *Hæc autem* Gajana, *nisi passa sit cum S. Ripsime, nobis hactenus est ignota : neque eo modo hi tres in Menæis memorantur, ut ex ea annuntiatione de cultu constare possit. In duobus versiculis, quos addunt Menæa, solius* Gajanæ *fit*

A *fit mentio. Hi autem versiculi innuunt, non aliam esse* Gajanam, *quam quæ cum S. Ripsime fuit passa, ut alii aut perperam fuerint adjuncti, aut ad eamdem spectent martyrum Armeniæ classem, de qua agetur ad* XXIX Septembris.

Joannes de Monte Mirabili, *monachus Cisterciensis, in Kalendario Cisterciensium impresso ad hunc diem refertur, apud alios, ubi de cultu inquiretur, ad* XXIX Septemb.

Gregorius Armenius *legitur in Fastis Coptitarum apud Ludolfum. Utrum designetur* S. Gregorius *Armeniæ episcopus, non liquet. Nam hic in iisdem Fastis legitur die, quo de ipso agemus cum Martyrologio Romano,* XXX Septembris.

Lupita, *soror S. Patricii, quam alii* viduam, *alii* virginem *vocant hodie memoratur a Dempstero, Arturo in Gynæceo, Ferrario et Castellano, apud Camerarium vero ad* 10 *Octobris, ut Sancta. Eodem titulo ornatur in aliquot Catalogis Sanctorum Hiberniæ, et a Colgano in Annotatis ad Acta Sanctorum Hiberniæ variis locis. Fuerit et in prioribus Operis nostri tomis eodem fortasse titulo subinde honorata, ut certe factum est tom.* I *Februarii pag.* 787. *Verum* B *observavi, in Annotatis ad Vitas S. Patricii, datas* 17 *Martii, in quibus de* Lupita *variis locis fit mentio, titulum* Sanctæ *a Papebrochio nostro omissum esse; ipsamque* Lupitam *non recenseri in iis Catalogis, qui Kalendariorum instar ordine dierum concinnati sunt. Præterea nullus profert ullum publici cultus indicium, ut de eo saltem dubitare cogamur. Si quis tamen probare possit, coli* Lupitam, *de ea agi poterit ad* X Octobris.

SS. Tharaci, Probi et Andronici *MM. memoria hodie annuntiatur in Apographis Hieronymianis in Appendice Adonis, in Florario MS. In aliquot autem codicibus, in quibus nomina Sanctorum non raro permiscentur,* Andronicus *a duobus aliis avulsus fuit, videturque conjungi cum Eleutherio, Cæsareensi nimirum, de quo hodie agimus. Ea de causa, opinor, Grevenus hodie ita habet :* Item sanctorum Eleutherii, Andronici, Timothei, *acsi hi socii essent. Verum Eleutherius solus est, solus item Timotheus, supra memoratus :* Andronicus *vero Socios habuit* Tharacum *et* Probum, *et de his tribus agitur in Martyrologio Romano ad* XI Octobris.

Flavianus, *episcopus Antiochenus cum Nectario Constantinopolitano hodie memoratur in Synaxario Con-* C *stantinopolitano, non* 26 *Septembris, ut apud nos impressum est tom.* 2 *Martii pag.* 9 *in S. Gregorio Nysseno, ubi Majores nostri crediderunt, designari* Flavianum I, *ejusque apud Græcos cultum illa annuntiatione satis probari ; abstinent tamen a titulo* Sancti *eidem attribuendo. Quæ obiter ibi de* Flaviano I, *occasione epistolæ, ad ipsum datæ, observata sunt, adoptavit et auxit Tillemontius tom.* 10 *Monumentorum in* Flaviano I, *Antiocheno, cui titulum illum vindicat art.* 9. *Verum cum alter* Flavianus *ecclesiæ Antiochenæ præfuerit ineunte seculo* VI, *dubium est, uter designetur* Flavianus, *quemadmodum observavit Boschius noster tom.* 4 *Julii in Patriarchis Antiochenis pag.* 63, *agens de* Flaviano I. *Præterea ex tali commemoratione, in Synaxario, qualis hodie est* Flaviani, *nequit probari cultus, cum in Menæis, in Menologio Sirleti, atque in illo ipso Synaxario plures reperiantur, qui numquam cultu ecclesiastico fuerunt honorati, maxime si de cultu taceatur, et elogio careant, ut hic fit. Cultu autem apud Græcos caruisse* Flavianum, *vehementer suspicor, quia memoriam ejus in nullis* D *aliis Græcorum Fastis reperio. Quæ vero pro sanctitate* Flaviani I *deinde adducit Tillemontius, nequaquam mihi sufficiunt ad eum Sanctis aut Beatis annumerandum. Nam titulus* Beati *et* Sancti *semel nomini ipsius præfixus, et elogia quædam* Flaviano *viventi a Chrysostomo coram populo data, aut a Facundo Hermianensi de defuncto deinde prolata, evincunt quidem, virum fuisse in multis laudabilem, sed ea nequeunt evincere, cultu ecclesiastico fuisse honoratum, aut Fastis sacris vetustioribus pro tali insertum. Quare de* Flaviano *Antiocheno plura non disputabimus, nisi de cultu prius constiterit.*

Nectarius *episcopus Constantinopolitanus cum Flaviano superius omisso legitur in Synaxario. Redibit in pluribus Fastis* Nectarius *ad* XI Octobris.

S. Theclam *abbatissam* in Germania *hodie ponit Ferrarius. Est in Martyrologio Romano ad* XV Octobris.

Oranus *vel* Orannus *aliquis hodie apud Ferrarium annuntiatur his verbis :* In Hibernia S. Oranni episcopi. *In Annotatis laudat Martyrologium Cartusianorum, et Catalogos Sanctorum Hiberniæ. Ulterius observat, eumdem videri cum discipulo et auriga S. Pa-* E *tricii, qui* Odranus *alias scribitur. De illo autem* Odrano *jam actum apud nos est ad* 19 *Februarii. Utrum vero* Oranus, Orannus *vel* Odranus *aliquis, sive* episcopus, *sive* presbyter, *ab illo distinctus colatur apud Hibernos, examinari poterit ad diem, quo a pluribus commemoratur, et ab ipso etiam rursum Ferrario,* XXVII Octobris.

S. Eucharii martyris *meminit Ferrarius et Saussayus ad hunc diem* Tulli in Gallia. *At nos in antiquo Breviario Tullensi invenimus* Eucharium XXVII Octobris.

Theobaldus, *ex Ordine Eremitarum S. Augustini episcopus Veronensis, in Compendio Vitæ impresso Italice* Beatus *vocatur, et obiisse dicitur anno* 1331, *die* 27 *Septembris, sed nulla ibidem proferuntur cultus ecclesiastici indicia. In Catalogis episcoporum Veronensium apud Ughellum et Ferettum non vocatur* Beatus, *ibique dicitur obiisse die, quo latius de* Theobaldo *agi poterit, si quis cultum docuerit,* XIX Novembris.

Marcellus *hodie, ut Sanctus, annuntiatur a Camerario; sed a Dempstero et Ferrario ad* 17 *Decembris. Posteriores clare designant* Marcellum *B. Notkeri Balbuli magistrum in monasterio S. Galli in Hel-* F *vetia. Scotus is erat natione, idemque a Camerario quoque designatur, cum is remittat ad* Ekerhardum, *sive potius* Ekkehardum *in Vita, non ipsius* Marcelli, *ut insinuare videtur Camerarius, sed B. Notkeri, quam scripsit Ekkehardus, datam apud nos ad* 6 *Aprilis. Nullum vero de* Marcello *occurrit cultus vestigium, ut rursum dici poterit ad* XVII Decembris.

Tetta *virgo, et abbatissa Wimburnensis in Anglia, a Menardo ad hunc diem refertur ; at in Martyrologio Anglicano ad* XVII Decembris.

Jacobus et Joannes, *nimirum Apostoli, et filii Zebedæi, hodie leguntur in Fastis Coptitarum apud Ludolfum. De* S. Jacobo *actum est ad* XXV Julii. *De* S. Joanne *agetur ad* XXVII Decembris.

S. Joannis *apostoli exsilium ad hunc diem figitur in Usuardi editionibus Lubeco-Coloniensi et Greveni, uti et in Florario MS., ac in Martyrologio Germanico. Festivitas præcipua* S. Joannis *celebratur die* XXVII Decembris.

A

DE S. JOANNE MARCO

CHRISTI AUT APOSTOLORUM DISCIPULO

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

J. S.

§ I. Memoria Sancti in Fastis sacris ; gesta ejus examinata.

SEC. I. *Joannes Marcus in Fastis memoratus, ut Bibli episcopus,*

Baronius in Martyrologio Romano ad hunc diem cum Græcis annuntiat S. Joannem Marcum, Apostolorum discipulum, et Evangelii præconem, de quo ita habet : Bibli in Phœnicia S. Marci episcopi, qui et Joannes a beato Luca nominatur. *In Annotatis observat, eum memorari in Actibus Apostolorum et in variis S. Pauli Epistolis, distinctumque esse a S. Marco evangelista, quod nonnulli negarunt, et inferius examinabitur. Græcorum* B *quoque Menologium laudat Baronius, Sirletianum videlicet, in quo cum Aristarcho et Zenone, discipulis similiter S. Pauli, memoratur* S. Joannes Marcus, *uti etiam fit in Menæis impressis. De* Marco *sic habet Menologium :* Sanctus Marcus, qui et Joannes appellatus est, cujus Lucas apostolus meminit, ordinatus episcopus in Evangelii prædicatione ita probatus et Deo gratus apparuit, ut vel umbra *(ejus)* morbi fugarentur. *Eadem leguntur expressius in Menæis : nam* ab Apostolis *dicitur ordinatus episcopus* Bibli, *ipseque etiam more Græcorum ab annuntiato Evangelio* Apostolus *nominatur. In amplissima enumeratione Apostolorum primorumque discipulorum, quæ datur ad* XXX *Junii in MS. Synaxario Sirmondi, recensetur* Marcus *verbis Græcis, quæ Latina facio :* Marcus, qui et Joannes dictus, cujus Lucas meminit in Actibus. Hic factus est Bibli episcopus. *In eodem catalogo idem* Marcus, *ut certe probabilius est et postea probabo, recensetur aliis hisce verbis :* Marcus frater *(sive consobrinus)* Barnabæ, qui Apolloniadis factus est episcopus.

idemque variis diebus etiam ut Apolloniadis episcopus.

2 *Apud Græcos* S. Marcus *cum Aristarcho et Zenone etiam commemoratur ad* XXVII *Aprilis, ut unus ex Discipulis septuaginta duobus, et episcopus Bibliopolitanus. Erat* Biblus, *hic dicta* Bibliopolis, *civitas Phœniciæ, ejusque episcopos aliquot recenset Lequienus in Oriente* C *Christiano tom.* 2 *col.* 821, *ubi* S. Marcum *hodiernum ponit primum. Verum episcopatus locum ex Pseudo-Dorotheo fuisse sumptum, ideoque prorsus incertum esse, inferius dicemus. Interim Majores nostri in Prætermissis ad* XXVII *Aprilis observarunt,* Marcum *eo etiam die memorari in Hagiologio Lusitanico et Martyrologio Hispanico; neque nobis probari, quæ ibidem ex Chronicis supposititiis de* S. Marco *prolata sunt. Ad* XI *Januarii etiam aliquis* Marcus *commemoratur in Menæis ut* Apostolus, *qui hodiernus esse potest, aut S. Marcus evangelista, ut ibidem in Prætermissis est observatum. At hodiernus potius censendus est* Marcus, *si hodiernus evangelista non sit, qui apud Græcos in Menæis et in Menologio Sirletiano memoratur ad* XXI *Junii, ut* consobrinus S. Barnabæ apostoli, *et* episcopus Apoloniadis, *de quo ibidem in Prætermissis observavit Papebrochius noster, hunc episcopatum* Marco, *S. Barnabæ consobrino, gratis videri attributum, nec videri alium a S. Marco evangelista, quod examinabimus prolixius. Interim* Marcus, *S. Barnabæ consobrinus, quem certe* Joannem Marcum *credimus, apud Græcos etiam repetitur ad* XXII *Junii : idemque insertus est Synaxario MS. Sirmondi ad* XX *Octobris, rursumque Menæis et Menologio Sirletiano ad* XXX *Octobris.*

matrem habuit Mariam : et forte fuit Christi discipulus.

3 *Hisce observatis, progredior ad gesta* S. Joannis Marci, *sive* Marci *consobrini Barnabæ, quem eumdem credimus, examinanda. Prima mentio in sacris Litteris de* S. Joanne Marco *habetur Act.* 12 ℣ 12, *ubi S. Petrus, anno* 43 *aut* 44, *quod hic non examino, Herodis carcere divinitus liberatus,* venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominatus est Marcus, ubi erant multi congregati et orantes. *De domo illa et de Maria, matre* S. Joannis Marci, *egit Papebrochius noster ad* XXIX *Junii. Solum ex domo matris,* E *quæ Hierosolymæ erat, observo,* S. Joannem *verisimiliter Hierosolymæ natum fuisse atque educatum, ut Christum Dominum ibidem videre potuerit ejusque discipulis aggregari, prout in variis catalogis inter septuaginta duos recensetur discipulos. Res verisimilis est, nisi adlectus non fuerit, quod forte immatura nimis fuerit ætate, dum discipulos elegit Dominus. Ut autem certo nequit argumento probari, ex discipulis Christi fuisse* S. Joannem Marcum, *sic paucissimi sunt, de quibus id majori cum verisimilitudine potest conjici, quia matrem Hierosolymæ habuit Apostolorum hospitam. Quare non minus leviter agunt, qui id certo negant, quam qui affirmant. Nam qui Barnabæ discipulum ex Hieronymo affirmant, Hieronymi verba non recte intellexerunt, ut suo loco probabitur.*

Sanctus cum Paulo et Barnaba proficiscitur Antiochiam,

4 *Actorum* 12 ℣ 25 *ad propositum nostrum leguntur sequentia :* Barnabas autem et Saulus reversi sunt ab Jerosolymis *(quo Antiochia erant profecti ad ferenda paupertatis subsidia)* expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus. *Primum hoc est iter* Joannis Marci, *quod innotuit ; sed alia cum Petro aut aliis Apostolis præcedere potuerunt. Contigit autem circa annum* 44 *illud iter, quo cum Paulo et Barnaba profectus est Antiochiam. Ubi vero hi ibidem divino mandato ordinati erant Apostoli, ut refertur Act.* 13, *ad expeditionem Apostolicam eos comitatus est* Joannes *Seleuciam, indeque in Cyprum insulam.* F

indeque in Cyprum : sed ab eis deinde recedit.

5 *De quibus* ℣ 4 : Et ipsi *(Paulus et Barnabas)* quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam *(ad mare,)* et inde navigaverunt Cyprum. Et cum venissent Salaminam, prædicabant..... Habebant autem et Joannem in ministerio. *Ita dicuntur perambulasse* universam insulam usque Paphum, *comitante semper* Joanne. *Et* ℣ 13 *hæc sequuntur :* Et cum a Papho navigassent Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphyliæ. Joannes autem discedens ab eis, reversus est Jerosolymam. *Hæc prima* S. Joannis Marci *cum Apostolis expeditio, in qua multum terrarum percurrerat, et jam in Pamphylia longe aberat Hierosolyma. Chrysostomus in locum allegatum credit,* Joannem *discessisse, quia* longius deinceps iter suscipiebant. *Alexander monachus Cyprius in Actis S Barnabæ, datis ad* XI *Junii, num.* 22 *de reditu* S. Marci *ita loquitur :* Cum vero Marcus ipse Apostolos vidisset, pro Evangelii prædicatione pericula subeuntes, neque honori studentes, sed brevem et caducam hanc gloriam derelinquentes, ad bellum contra infideles homines suscipiendum properare ; ipse ad pericula subeunda clau-

A claudicare cœpit ; quippe qui Adolescens erat formidolosus, et infirmior, quam ut mortem contemnere posset. Derelictis igitur Apostolis, reversus est Hierosolymam ad matrem suam.

reditque Hierosolymam sed causa recessus ignota.

6 *In aliis S Barnabæ Actis, quæ* Joannis Marci *nomine conscripta sunt, et quæ similiter apud nos data, non tamquam* S Joannis Marci, *sed ut scriptoris vetusti, pag.* 431 *de initiis* S. Joannis Marci *paulo plura dicuntur, fortasse falsa, et saltem incerta. His igitur, quæ ibi legi possunt, missis, solum allegorationem discedendi ibi expressam.* Volebam autem, *inquit in persona* Marci *auctor*, ad Occidentis solis partis proficisci ; sed non permisit me Spiritus sanctus. *At non videtur hoc satis probabile ; et breviter dici potest, causam recessus ignorari, nudasque esse conjecturas, quæ afferuntur. Unde noverat Alexander monachus, adolescentem tunc fuisse* Joannem Marcum ? *Certe consobrinum fuisse S. Barnabæ novimus, indeque rectius conjicere possumus, æquali fere cum ipso fuisse ætate. Itaque nihil certi de causa recessus dicimus, nec certo novimus, an diu manserit Hierosolymæ. Nam aliis rursum locis Evangelium prædicare potuit, etiamsi hac de re nihil in Scripturis habeamus.*

Rursum, recusante cum comitem Paulo proficiscitur cum Barnaba

B
7 *Circa annum* 51 *verisimiliter Hierosolymæ erat* Joannes Marcus, *quando habitum fuit concilium Apostolorum, de quo agitur Act.* 15. *Non diu post hoc concilium reversus est Antiochiam, quo ex concilio redierunt Paulus et Barnabas, ut his iterum adhærere posset. De his Act.* 15 ℣ 36 : Post aliquot autem dies, (*Antiochiæ*) dixit ad Barnabam Paulus, Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus Verbum Domini, quomodo se habeant. Barnabas autem volebat secum assumere Joannem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem rogabat eum, ut qui discessisset ab eis de Pamphilia, et non isset cum eis in opus, non debere recipi. Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab invicem, et Barnabas quidem, assumpto Marco, navigaret Cyprum. *Multa in hunc locum ratiocinatur Chrysostomus, ut ostendat, inter Paulum et Barnabam non esse ortas inimicitias aut contentiones, sed solum dissensionem sive diversitatem opinionum, quod S. Paulus severior esset, mitior S. Barnabas ; separationem vero factam esse mutuo consilio, quod illa utilis futura esset Ecclesiæ. At* Marco *etiam hunc profuisse, observat his verbis :* Plurimum vero Marco profuit hæc pugna. Pauli namque severitas convertit illum : benignitas
C autem Barnabæ fecit, ut ne relinqueretur.... Paulum enim videns velle discedere, multum exterritus, seipsum damnavit : iterumque Barnabam videns ita sibi patrocinantem, valde illum dilexit, et ex doctorum pugna emendatus est discipulus *etc.*

in Cyprum, totamque perlustrat.

8 *Similia habet Alexander monachus in Actis S. Barnabæ, de quo subjungit :* Quamobrem et Marcum secum habens in Cyprum navigavit. *Totum iter in Cyprum fusius exponitur in Actis* Joanni Marco *olim attributis, ut ibi poterit legi apud nos pag.* 417 *et* 418, *ubi et gesta Barnabæ in Cypro sequuntur usque ad martyriam. Alexander, qui majorem saltem fidem meretur, quam Opus illud* Marco *suppositum, num.* 23, *sed unice, ut videtur, ex conjecturis, ait,* Marcum, *prioris suæ infirmitatis pœnitentem, Hierosolymæ cum lacrymis accessisse ad Barnabam, obtinuisseque ab eo, ut rursum sibi liceret comitari : deinde secutum esse Antiochiam, indeque cum Barnaba profectum in Cypram ; insulam totam cum eo peragrasse, tandemque eos venisse* Salaminam.

Barnabam martyrio coronatum sepelit,

9 *Excitata ibidem a Judæis persecutione contra S. Barnabam, hic num.* 28 *talia* Marco *mandata dedit, ut asserit auctor :* Quo facto, (*Barnabas*) Marcum secum habens, secessit, et ipsi seorsum dixit : Hodie infidelium Judæorum manibus me consummari oportet. Tu vero extra civitatem Occidentem versus egredere, et corpus meum invenies. Quod cum sepelieris, exi a Cypro et ad Paulum proficiscere ; et esto cum illo, quoad Dominus res tuas disposuerit : futurum enim est, ut nomen tuum per totum orbem terrarum divulgetur. *Tum refertur cædes S. Barnabæ extra urbem patrata, corpusque igni injectum, sed virtute divina illæsum. Subditque auctor :* Marcus igitur, ut Barnabas præceperat, extra urbem egressus Occidentem versum cum quibusdam fratribus, reliquias S. Barnabæ clam abstulit, et in spelunca quadam, stadiis fere quinque ab urbe distante, sepelivit. Mox in urbem reversi, planctu et lacrymis eum prosecuti sunt D

AUCTORE J. S.

deinde Cypro egressus, Evangelium scripsisse,

10 *Demum de reliquis* S. Marci *gestis hæc Alexander narrat ;* Proinde Marcus, cum e Cypro navigasset, ad Paulum venit, qui erat Ephesi, eumque de Barnabæ martyrio certiorem fecit. Id cum ille audivisset, lacrymavit, et Marcum secum tenuit. Postea vero, cum Petrus apostolus divina revelatione jussus esset Romam proficisci, secum duxit et Marcum, quem quodammodo sibi filium genuerat. Illi cum essent in urbe Roma, Evangelium Marcus conscripsit : quod Petrus apostolus legit, et divino Spiritu scriptum esse cognovit, atque approbavit. E
Itaque Marcum ipsum per manuum impositionem ordinavit, et ut maxime idoneum in urbem Ægypti Alexandriam, Lybiam et Pentapolim misit. Quo cum Marcus venisset, Domini Jesu Christi Evangelium illis regionibus prædicavit, ita ut multi ad Christi fidem conversi fuerint. Cum vero novem annos Dei fidem Marcus in ea regione docuisset, martyrio in urbe Alexandria functus est. *Hæc Alexander monachus, cujus sententiæ de Marco evangelista non distinguendo a* Joanne Marco *adhæsit Papebrochius noster in Annotatis, ac deinde breviter in aliis locis. Controversiam ea de re agitatam inferius examinabo.*

et in Ægypto prædicasse dicitur,

11 *De gestis* S. Joannis Marci *etiam nonnulla leguntur in Actis S. Auxibii Soliorum episcopi, datis ad* XVII *Februarii, in iisque similiter non distinguitur a S. Marco evangelista. Totam insulam cum Barnaba percurrisse dicitur num.* 4, *eoque occiso, cum etiam quæreretur ad mortem, fugisse, ac* triduum *delituisse demumque incidisse in S. Auxibium, cui et baptismum et Ordinem episcopalem contulisse dicitur. Verum hæc nequaquam pro certis haberi possunt, cum exigua sit scriptoris illius anonymi auctoritas ; cumque certe non constet, an ipse* Marcus *ante obitum S. Barnabæ episcopus fuerit consecratus.* F
Si credimus Alexandro monacho, postea Romæ ordinatus est a S. Petro : sed neque Alexandri auctoritas tanta est, ut in ejus verba jurare oporteat. De egressu Marci *e Cypro laudatus Anonymus etiam non consentit cum Alexandro, sed eum recta in Ægyptum perducit his verbis :* Ac Marcus quidem navem nactus Ægyptiacam, ea conscensa, Alexandriam navigatione pervenit, ubi Evangelistæ functus munere, quæ ad regnum Dei spectant, edocuit. *At Alexander* Marcum *recta duxit ad S. Paulum. Hoc certum est,* Marcum *non mansisse in Cypro : sed incertum, quo se ex illa insula primum receperit. Conjecit Alexander, profectum esse ad S. Paulum, quocum postea subinde fuisse* Marcum *constat ; alter divinavit, discessisse in Ægyptum, quod ibi S. Marcus evangelista prædicaverit. Cum hoc tamen consentit alter Anonymus, qui* Joannis Marci *nomen assumpsit, ut Anonymus Auxibianus sua ex eo fortasse adoptaverit.*

Fuit certe postea adjutor Pauli in prædicatione Romæ

12 *Jam vero, quocumque primum ex Cypro se receperit* S. Joannes Marcus, *constat ex variis S. Pauli Epistolis, eum postea fidelem S. Pauli adjutorem fuisse, et Romam etiam profectum esse, ibique substitisse, dum ibidem in vinculis erat prima vice Apostolus.* Etenim *Apostolus Epistola ad Colossenses, quam Romæ vinctus scripsit*

AUCTORE C. S.

A *scripsit cap. 4 a ℣ 10 sic habet :* Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata : si venerit ad vos, excipite illum. Et Jesus, qui dicitur Justus : qui sunt ex circumcisione ; hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. *Rursum in Epistola ad Philemonem de* Marco *et aliis meminit Apostolus a ℣ 23 his verbis :* Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas, et Lucas, adjutores mei. *Hæc item Paulus Romæ vinctus, ut nullam relinquatur dubium, quin* S. Marcus *Romæ tunc fuerit. Cum etiam utroque loco inter* adjutores *Pauli recenseatur, certum fit, ejus opera usum fuisse Apostolum in prædicatione Evangelii ; dicitur enim adjutor* in regno Dei, *et Colossenses mandata de ipso acceperant, ipsumque excipere jubebantur.*

Et in Asia ac verisimiliter episcopus.

13 *Hoc rursum liquet ex Epistola secunda ad Timotheum cap.* 4, *ubi, postquam Apostolus rogaverat Timotheum, ut ad se Romam veniret, ℣* XI *addit :* Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerium. *Hæc autem Pauli Epistola serius Romæ scripta est ; indeque colligitur, post præcedentes Epistolas in Asiam Minorem discessisse* Marcum, *ad* B *Colossenses verisimiliter, quo venturum innuit supra Apostolus, et alias plures Minoris Asiæ civitates ; nunc vero Romam revocari ab Apostolo per Timotheum, qui nosse poterat, ubi degeret, quod ipse Apostolus forsan ignorabat. Videtur igitur* Marcus *a Paulo missus fuisse ad visitandas variarum civitatum ecclesias, ut præstaret pro Paulo, quod Apostolus ipse ob vincula peragere non poterat. Ex relatis hactenus vix dubitare possumus, quin* S. Joannes Marcus *fuerit episcopus consecratus, sive id factum fuerit per S. Barnabam, sive per S. Paulum, sive demum per S. Petrum, qui certe* Joannem Marcum *probe nosse potuit et debuit, cum divinitus vinculis liberatus, mox se contulerit ad domum matris* S. Joannis Marci, *qui necdum eo tempore Hierosolyma discesserat, quantum novimus.*

§ II. S. Joannes Marcus fuit consobrinus S. Barnabæ. An idem S. Marcus evangelista ?

Fuit Joannes Marcus S. Barnabæ consobrinus.

Quandoquidem non oportet sine necessitate multiplicare aut homines aut Sanctos, necesse est, hoc loco inquiramus, an* S. Joannes Marcus, *in Actis Apostolorum memoratus, comesque SS. Pauli et Barnabæ,* C *non sit aliis quoque modis in sacra Scriptura, aut apud vetustos Ecclesiæ scriptores designatus. Itaque primo quæritur, an idem sit* Marcus, *quem ter in Epistolis S. Pauli, omisso* Joannis *nomine, memoratum vidimus, et qui in una ex illis ad Colossenses* Marcus consobrinus Barnabæ *dicitur. Omnes fere eruditi consentiunt, unum eumdemque videri* Marcum, *et merito : neque enim ulla occurrit ratio, qua diversos credere possimus. Fuit primo cum Paulo et Barnaba in expeditione Apostolica : deinde cum Barnaba in Cyprum profectus est. Mortuo ibidem per martyrium S. Barnaba, aliis rursum Apostolis se adjunxit, et Paulum Romæ vinctum adjuvit. In tota hac chronotaxi nulla occurrit difficultas, cum omnia temporibus ita sint divisa, ut alia etiam bene multa interponi valerent, si de aliis gestis constaret. Si modo consideremus, magnam S. Barnabæ fuisse curam de* S. Joanne Marco, *non relinquetur justa ratio dubitandi, quin hic ipse sit, qui* consobrinus *ejus alio loco vocatur, præsertim cum utroque nomine insinuetur Hebræus et secundarius Apostolus.*

Ambigua quæstio est, an Joannes Marcus sit evangelista

15 *Altera quæstio magis ambigua est, utrum S. Marcus evangelista a* Joanne Marco, *aut* Marco *Barnabæ consobrino, sit diversus. Hanc facile decidunt nonnulli scriptores neoterici, qui aut Baronium aut* D *Tillemontium ita solent sequi, ut nihil amplius inquirendum existiment, ubi illi opinionem suam protulerunt. Voluit autem Baronius eumque secutus Tillemontius, Marcum evangelistam a* Joanne Marco, *quem consobrinum Barnabæ nobiscum credunt, alium prorsus esse, certoque distinctum ; eamque opinionem amplexa est major pars scriptorum neotericorum. Aliqui tamen, inter quos est Papebrochius noster, crediderunt nullam esse necessitatem distinguendi inter Marcum evangelistam et* Joannem Marcum, *sive consobrinum Barnabæ ; et horum opinio placuit S. Hieronymo, aliisque vetustis scriptoribus. Ex antiquis vero nullum alicujus meriti reperio, qui Marcum evangelistam a* Joanne Marco *distinxit. Certe nullum protulit Baronius, nullum Tillemontius, nullum alii neoterici, illos secuti. Majores nostri in diversas abierunt sententias. Nam Henschenius ad* XXV *Aprilis in S. Marco evangelista credidit,* Joannem Marcum *ab eo distinctum, eamdemque opinionem aliis quoque locis insinuavit. Contra Papebrochius ad* XI *Junii in S. Barnaba et alibi nullam distinguendi inter illos necessitatem invenit. Verum Sollerius in Historia chronologica patriarcharum Alexandrinorum, præfixa tom.* VII *Junii, controversiam breviter examinavit cap.* I, *et ex chronotaxi intulit,* E *sententiam de duobus Marcis, altero evangelista, altero Pauli et Barnabæ socio, probabiliorem sibi videri. Mihi controversia admodum ambigua apparet.*

S. Hieronymus aliique vetusti

16 *Etenim S. Hieronymus in Epistola ad Philemonem circa finem non invenit eas difficultates chronologicas, quibus neoterici duos inducunt* Marcos, *sed mentem suam declarat his verbis :* Ceterum cooperatores Evangelii et vinculorum suorum, quum ad Philemonem Epistolam scriberet, Marcum ponit, quem puto Evangelii conditorem *etc. Non asserit quidem certo S. Hieronymus, eumdem esse Evangelistam et adjutorem Pauli, Romæ in vinculis detenti. At eumdem esse conjiciebat, cum tamen non ignoraret. Alexandriæ prædicasse Evangelistam, et Adjutorem Pauli Romæ fuisse cum Paulo vincto. Adamantius in Dialogo de recta in Deum fide sect.* I *de S. Marco evangelista exponit locum Apostoli ad Colossenses, Evangelistam cum Barnabæ consobrino eumdem luculenter faciens, ut vidit editor Carolus de la Rue, cum in Annotatis observet, distinguendos esse, sed sine probatione. In Constitutionibus Apostolicis apud Coteleriun lib.* 2 *cap.* 56 adjutores Pauli *vocantur* Lucas et Marcus evangelistæ, *ut rursum vetustus ille scriptor Marcum evangelistam non distinxerit ab Adjutore* F *Pauli, sive Barnabæ consobrino, quem* Joannem Marcum *cum omnibus fere scriptoribus credimus, etiamsi Cotelerius in Annotatis eo propendeat, ut non solum duos, sed et tres Marcos, in Scriptura designatos existimet. At pro ea opinione nec ullum laudat scriptorem antiquum, nec rationes allegat idoneas. Contra pro opinione de uno Marco evangelista, Paulique et Barnabæ adjutore, laudat insuper Victorem Antiochenum, Œcumenium, Theophylactum, Euthymium et Haymonem.*

aut medii ævi Evangelistam non distinguunt

17 *Nonnullorum ex dictis scriptoribus verba huc transferam. Victor Antiochenus in præfatione ad Marcum, in Bibliotheca Patrum Lugdunensi tom.* 4 *pag.* 370 *ita loquitur :* Ceterum Marcus hic, qui alio nomine Joannes appellatus est, post Matthæum Evangelii historiam contexuit, matremque, ut ex Apostolorum Actis constat, Mariam illam, apud quam Hierosolymis discipuli Christi divertere soliti erant, habuit. Et quidem initio, ut in iisdem illis Apostolorum Actis proditum exstat, adhærebat Barnabæ cognato suo et Paulo. Verum, ubi Romam venisset, secutus est Petrum. Quare is in priori sua Canonica ad hunc modum de illo scribit : « Salutat « vos ecclesia, quæ est in Babylone collecta, et Mar- « cus filius meus ». Quin apostolus Paulus quoque, non

A non in ea tantum, quam ad Colossenses scripsit, sed in posteriori quoque ad Timotheum mentionem illius facit. « Marcum (scribit hic) ama *, et adduc tecum ». Ibi vero : « Salutat vos Marcus consobrinus Barnabæ, etc. *Hæc sane sententia admodum verisimilis est, habetque id commodi, ut non cogamur dicere, S. Marcum evangelistam uno tantum S. Scripturæ loco innotuisse, quemadmodum asserunt illi, qui* Joannem Marcum *ab evangelista distinguunt.*

* vulgata assume

18 *Euthymius tom.* 19 *laudatæ Bibliothecæ pag.* 594 *in Marcum ita præfatur :* Marcus filius fuit Mariæ, quæ in domo sua benigne Apostolos excipiebat. Vocabatur autem et Joannes, quemadmodum in Actis Apostolorum invenimus. Petrus, inquit, re cognita, venit ad domum matris Joannis, qui cognominabatur Marcus ; ubi erant multi congregati et orantes. Et circa principia quidem conjunctus est Barnabæ, avunculo * suo, et Paulo, sicuti liber Actorum testatur, et Paulus, in Epistolis mentionem ejus faciens ; ut in Epistola ad Colossenses et in secunda ad Timotheum. Deinde cum Petro Romæ conversatus est, quemadmodum prior ejus Epistola demonstrat, qua etiam hic suum Filium juxta spiritum B appellavit : a quo insuper totum Evangelii sermonem Marcus didicit, et postmodum Evangelium conscripsit, secundum Clementem Stromaticum, hoc est, qui varia in unum contexuit, in ipsa Roma ; juxta Chrysostomum autem in Ægypto rogatus a fratribus, qui ibidem morabantur, post decimum a Salvatoris assumptione annum. *Simile proœmium in Marcum habetur tom.* 17 *Bibliothecæ memoratæ pag.* 422, *tamquam desumptum* ex S. Cyrilli Alexandrini expositione, *ibique prædictis additur, Marcum demum a Petro missum esse Alexandriam. Huic sententiæ etiam subscripsit Alexander in Actis S. Barnabæ, aliique plures, quos necesse non est recensere. Nam sufficiunt allegati scriptores, ut liqueat, venerandam antiquitatem pro ea opinione stare, cum nullus scriptor antiquus probæ notæ pro contraria recte fuerit allegatus.*

a Joanne Marco aut consobrino Barnabæ.

* consobrino

19 *Verumtamen Eminentissimus Baronius ad annum* 45 *num.* 45 *S. Marcum evangelistam omnino distinguendum credit ab hodierno* Joanne Marco *S. Barnabæ consobrino, quia, ut existimat, temporum et locorum recta divisio exigere distinctionem videtur. Tillemontius tom.* 2 *Monumentorum Nota* 2 *in* S. Joannem Marcum *non minus fortiter distinctionem asserit, aitque historiam magnopere implicandam, nisi duo admittantur diversi.* C *Non ibo inficias, a doctis illis viris rationes adduci probabiles et verisimiles, neque statui sententiam illam prorsus improbare aut impugnare. Ne tamen incerta pro certis admittamus, proderit breviter ostendere, non tam certam videri distinctionem duorum Marcorum, ut sententia antiquorum nequeat consistere aut improbabilis fiat. Quin imo nequeo dissimulare, hanc mihi oppositam probabiliorem videri : sed neutram omnino certam. Proposita utraque opinione, poterit quilibet sequi, quamcumque voluerit. Si qui autem S. Marcum evangelistam cum* Joanne Marco *eumdem credunt, habebunt hic Appendicem ad Acta S. Marci, ad* XXV *Aprilis data. Qui vero contrariam sequuntur opinionem, invenient disputata de* S. Joanne Marco *omnia, quæ disserenda se obtulerunt.*

sed opponunt se Baronius, Tillemontius aliique.

20 *Si Baronio credimus et Tillemontio, erat Marcus evangelista Alexandriæ aut in Ægypto, quando* Joannes Marcus *Paulo et Barnabæ adhærebat, aut postmodum Romæ erat, aut in Asia.* Plane *igitur* constat, *inquit Baronius*, ex temporum, locorum ac rerum diversitate, eosdem inter se esse distinctos. *Verum quam certa sunt argumenta, quibus probatur, Marcum evangelistam in Ægypto fuisse eo ipso tempore, quo* Joannes Marcus *erat cum Paulo et Barnaba ? Laudatur Chronicon Eusebii ad annum* III *Claudii, qui Baronio est Christi* 45, *Tillemontio, Pagio aliisque recentius* 43, *ubi sic habet :* Marcus evangelista, interpres D Petri, Ægypto et Alexandriæ Christum annuntiat. *Verum ex Eusebii Chronico nequit certum fieri, tam cito in Ægyptum venisse S. Marcum, ut agnoscit ipse Tillemontius, qui iter Marci in Ægyptum figit anno* 49, *quia Epistola S. Petri, in qua de S. Marco evangelista fit mentio, certo scripta videtur post annum* 43. *At ea rursum opinio Tillemontii de anno missionis Marci in Ægyptum nullo modo fieri potest certa, cum auctorem habeat exiguæ auctoritatis, Eutychium videlicet patriarcham Alexandrinum. Sane Tillemontius ipse Nota* 7 *in S. Marcum enumerat varias opiniones de epocha missionis S. Marci in Ægyptum, quæ in Chronico Alexandrino aut Paschali figitur anno* 40, *ab Hieronymo anno* 42, *in Chronico vero Orientali ad annum usque* 60 *differtur. Hinc Sollerius noster in Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum* § 2 *ita loquitur :* Quam variæ, quam pugnantes sint circa primam S. Marci susceptam in Ægyptum Apostolicam expeditionem opiniones, supra annotavimus. Quot capita, tot sententiæ ; easque quo examinaveris diligentius, tanto ambigas magis flustuesque, incertus, quid postponas, quid præferas.

Argumenta chronologica, quæ objiciuntur,

auctore J. S.

21 *Quapropter ex tam incertis chronologiæ principiis nequeunt deduci consecutiones chronotaxeos certæ* E *et indubitatæ. Nihil de tempore missionis S. Marci in Ægyptum legitur in sacris Litteris, nihil apud ullos scriptores ante Eusebium. De tempore obitus aut martyrii S. Marci nihilo certiora habemus testimonia. sanctus Hieronymus in Scriptoribus ecclesiasticis cap.* 8 *de S. Marco ait :* Mortuus est autem octavo Neronis anno (*id est, anno Christianæ æræ* 62) et sepultus Alexandriæ, succedente sibi Aniano. *Hieronymo præluxit Eusebius lib.* 2 *Historiæ cap.* 24, *ubi ait :* Interea Nerone octavum imperii annum agente, primus post Marcum evangelistam Alexandrinæ ecclesiæ administrationem suscepit Annianus, vir Deo acceptus, et omni ex parte mirabilis. *Sequuntur hanc opinionem Baronius et Sollerius noster, Henschenius vero et Tillemontius malunt credere, anno* 68 *S. Marcum martyrio coronatum : sed Henschenius ob auctoritatem Eusebii et Hieronymi noluit opinionem suam pro certa tradere. Ut omittam alias opiniones de epocha mortis sancti Marci, neutram ex allegatis pro certa habere ausim, neutram ut falsam rejicere. Qua igitur ratione ex tempore missionis sancti Marci in Ægyptum, aut ex mortis epocha, certo statuetur,* Joannem Marcum *non fuisse Evangelistam, cum omnia* S. F Joannis Marci *gesta consistere valeant cum variis epochis missionis in Ægyptum, et cum ultima mortis S. Marci evangelistæ ?*

cum incertis nitantur auctoritatibus,

22 *Etenim si vixerit S. Marcus usque ad annum* 68 *aut etiam* 66, *nihil obstabit, quo minus Alexandriæ in Ægypto, vicinisque regionibus, omnia peragere potuerit, quæ ibidem ab Evangelista narrantur facta, et omnia* *rursum, quæ* Joannes Marcus *primum cum Paulo et Barnaba, deinde cum Barnaba solo, ac demum Romæ, et in Asia, ut Adjutor Pauli, in opere evangelico peregit. Si quis consideret, omnes omnino Apostolos, excepto Jacobo fratre Domini, omnesque similiter viros Apostolicos, paucissimis fortasse exceptis, ad urbes provinciasque diversas fuisse profectos, non mirabitur. S. Marcum aliquando fuisse in Ægypto, aliquando Romæ, aliquando in Cypro, alio tempore in Asia, ubi nihil plane ex chronotaxi habeat Baronius, nihil Tillemontius, quo certum fieri possit,* S. Joannem Marcum *non esse Evangelistam. Paucis id ostendo. Si S. Marcus primum in Ægyptum sit profectus ad prædicandum Evangelium anno* 40, *ut aliqui volunt, aut etiam citius, vel anno* 42 *aut* 43, *ut dixerunt alii, potuit inde Hierosolymam regredi, ibique se Barnabæ et Paulo adjungere anno* 44, *quo Joannis Marci cum memoratis Apostolis excursionem figit Tillemontius.*

pro diversitate nihil evincunt.

AUCTORE J. S.

omniaque Marci evangelistæ et Joannis Marci gesta,

A 23 *Si S. Marcus prima vice in Ægyptum venit anno 49, ut vult Tillemontius; nullum etiam oritur incommodum, quo minus idem esse possit* Joannes Marcus. *Nam hic Paulum et Barnabam deseruit anno 45, ut vult Tillemontius. Potuit enim eodem aut sequenti anno Romam proficisci ad S. Petrum, apud quem erat S. Marcus, dum ille primam suam scribebat Epistolam: dictoque anno 49 a S. Petro in Ægyptum mitti. Jam vero, sive primum anno 49, sive diu ante in Ægypto fuerit* S. Marcus, *prædicatio Ægyptiaca, etsi etiam iterata credatur, obesse non debebat expeditioni novæ, cum Paulo et Barnaba suscipiendæ, quam anno 51 figit Tillemontius quamque* Joannes Marcus *revera suscepit cum solo Barnaba in Cypro insula. Post prædicationem illam in Cypro Ægyptum ac provincias adjacentes revisere poterat Marcus, ac fundare ecclesiam Alexandrinam, cujus fundationem ad annum 60 refert Tillemontius. Fundata ecclesia Alexandrina, aut, si diu ante fundata erat, quod nec nosse certo possumus, nec examinare necesse est, visitata ea ecclesia, transactisque in Ægypto aliquot annis, potuit S. Marcus Romam proficisci, ubi* Joannes Marcus *fuit anno 61 et 62, si credimus Tillemontio, aut certe quando Paulus in vinculis scripsit* B *ad Philemonem et ad Colossenses. Potuit S. Marcus ex Italia in Asiam proficisci, ubi erat* Joannes Marcus, *quando S. Paulus scribebat secundam Epistolam ad Timotheum, sive prius redierit Alexandriam ad ordinandum ibi S. Annianum anno 63, ut vult Tillemontius sive illa ordinatio alio tempore fuerit facta, de quo non constat.*

quæ certa sunt, ab eodem Marco peragi potuerunt.

24 *Quæ hactenus deduxi, ex ipsa quoque chronologia Tillemontii, luculenter ostendunt, omnia gesta, quæ innotuerunt probis testimoniis, tam nomine S. Marci evangelistæ quam* S. Joannis Marci *aut Consobrini Barnabæ, nec nimium intricanda nec magnam passura difficultatem, etsi uni Viro attribuerentur. Nihilo minus obstabit scriptum a S. Marco Evangelium. Nam de tempore scripti a S. Marco Evangelii non constat, neque de loco. Alii enim, iique numero plures, Romæ scriptum volunt, alii in Ægypto, alii Aquileiæ. De tempore vere tot fere sunt sententiæ, quot capita. Tillemontius Nota 3 in S. Marcum fatetur, ab antiquis assignatum non esse tempus scripti a S. Marco Evangelii, nisi quod plerique dicant, scriptum esse, vivente S. Petro, et nonnulli addant, ante iter S. Marci in Ægyptum. Ex his igitur nulla oritur difficultas: nam* Joannes Marcus, *vivente Petro, Romæ fuit, ibique eo tempore Evangelium conscribere potuit. Nihil quoque* C *occurrit, cur dicamus, eumdem non fuisse in Ægypto aut etiam Aquileiæ, si ibidem forte scriptum sit Evangelium. Si vero et ecclesia Aquileiensis a S. Marco sit fundata, ut multi volunt, quod hic non examino: non desunt tempora, quibus eo proficisci ibique prædicare potuit* Joannes Marcus, *quem semel Romæ notabili tempore, dum Paulus in vinculis erat, fuisse novimus, ut nulla sit ratio dicendi, eum non aliis quoque temporibus fuisse in Italia, aut tempore vinculorum Pauli non excurrisse Aquileiam.*

Epocha mortis S. Marci valde incerta est.

25 *Unicum igitur, quod ex chronotaxi recte haberi potest, ut alius dicatur Marcus evangelista, alius* Joannes Marcus, *est mors S. Marci, ab Eusebio affixa anno Christi sexagesimo secundo: nam* Joannes Marcus *certo diutius vixit. At hanc Eusebii chronotaxim, licet adoptatam a S. Hieronymo, sequendam non credidit Tillemontius, sed Henschenianam, ex Actis S. Marci deductam, adoptavit; ideoque omnia sua argumenta chronologica ipse destruxit. Merito tamen videtur non acquievisse Eusebii sententiæ de tempore mortis S. Marci, cum S. Irenæus multo vetustior, ideoque et fide in his dignior, S. Marcum post Petrum et Paulum vixisse, imo et Evangelium post eorum mortem scripsisse dicat. Nam lib. 3 contra Hæreses cap. 1 ita habet:* Post vero horum (*Petri nempe et Pauli*) excessum, Marcus discipulus et interpres Petri, et ipse quæ a Petro annuntiata erant, per scripta nobis tradidit. D *Frustra laborarunt, qui pro voce excessum alium substituere, aut excessum aliter, quam de morte explicare voluerunt. Attamen nolim contendere, sequendam esse S. Irenæi sententiam de tempore scripti a Marco Evangelii, quod ex eo figendum esset post annum 65. Illud unum observare volui, sententiam Eusebii de tempore scripti Evangelii et mortis* S. Marci *admodum incertam esse, imo et parum probabilem, cum verisimile non sit, S. Irenæum a vera epocha aberrasse tanto intervallo, quantum est inter utramque sententiam.*

Argumenta Tillemontii,

26 *Quare omnia argumenta Tillemontii, quæ protulit Nota 2 et 3 in* S. Joannem Marcum, *ex incertis deducta sunt sententiis. Examinemus singula. Primo ait, si S. Marcus jam anno 43 scripserat Evangelium, et in Ægyptum missus erat ad fundandam ecclesiam Alexandrinam, nulla ratione dici potest, eumdem anno 44 adhæsisse S. Paulo, ut ei serviret, eumque postea relinqueret. Vana sunt hæc ratiocinia, multisque ipsius Tillemontii assertis contraria. Addit:* Si vero S. Marcus non fuit in Ægypto ante annum XLIX, ut nobis probabilius apparet, ejus saltem Acta nos docent, ante illud tempus fuisse cum S. Petro, et Evange- E lium scripsisse. Post annum XLIX semper occupatus fuit fundandis Libiæ et Ægypti ecclesiis, eaque de causa non poterat anno LI petere, ut Paulum et Barnabam sequeretur tamquam simplex minister. *Verba rursum hæc sunt præcedentibus nihilo meliora. Unde novit Tillemontius, jam ante annum 49 a S. Marco scriptum fuisse Evangelium? Ex Actis nimirum id se didicisse ait. At in Actis ego id non invenio. Cum autem ipse dicat Nota 3 in S. Marcum:* Antiqui non declarant, quo tempore S. Marcus scripserit Evangelium, *cumque S. Irenæus multo serius scriptum crediderit; non debebat rem tam incertam assumere, si quid certi nos docere vellet. Nescio etiam, ubi didicerit, sic occupatum fuisse ab anno 49 S. Marcum in fundandis Libiæ et Ægypti ecclesiis, ut numquam ad alias mundi partes respexerit, aut alibi prædicarit. Si Acta id haberent, non tantam iis auctoritatem attribuit ipse Tillemontius, ut singula Actorum asserta pro veris sint admittenda. At nec Acta ulla id asserunt, nec ullus auctor antiquus. Verba igitur sunt inania.*

incertis nixa principiis,

27 *Libenter agnoscimus, ecclesiam Alexandrinam a Marco fundatam, eumdemque in Ægypto vicinisque regionibus multum prædicasse, sicut Romanam Ecclesiam fundavit S. Petrus, multumque Romæ et in Italia prædicavit. At similiter credimus, non semper in Ægypto* F *hæsisse Marcum, ut constat, non mansisse perpetuo in Italia Petrum. Præterea non videtur Marcus ecclesiam Alexandrinam fundasse, simul atque venit in Ægyptum, ipseque Tillemontius fundationem illam figit anno 60. At quis credat, undecim annis ibi constanter prædicasse S. Marcum, antequam præcipuam fundaret ecclesiam? Attamen gratis tantisper credamus, et Evangelium anno 47 aut 48 fuisse scriptum, et ecclesiam Alexandrinam anno 49 fuisse fundatam, vel sic nihil insolens fecerit S. Marcus, si anno 51 se jungere voluerit comitem SS. Paulo et Barnabæ, et cum Barnaba profectus sit in Cyprum, ut revera fecit* S. Joannes Marcus. *Etenim S. Lucas S. Paulum secutus est in variis itineribus, etiam post scriptum Evangelium, si quid valet chronotaxis ipsius Tillemontii. Non igitur obstabat scriptum Evangelium aut dignitas Evangelistæ, quo minus alteri Apostolo aut pluribus Marcus se adjungeret.*

nihil prorsus evincunt.

28 *Nihilo magis obstabat cura ecclesiæ fundatæ, ut non modo innotescit exemplo S. Petri; sed luculenter etiam colligitur ex gestis SS. Timothei et Titi. Quippe S. Timotheus creatus erat episcopus Ephesinus, antequam S. Paulus primam ad ipsum scribebat Epistolam, qua Timotheum instruit, quo se modo gerere debeat in admi-*

A *administratione illius ecclesiæ. Anno* 64 *epistolam hanc figit Tillemontius, creditque antea eodem anno episcopatum Ephesinum eidem fuisse traditum. Attamen in secunda ad Timotheum Epistola, quam laudatus scriptor figit anno* 65, *cap.* 4 *num.* 8 *ait ad Timotheum :* Festina ad me venire cito : et ỷ 21 : Festina ante hiemem venire. *Ibidem* ỷ 12 *ait :* Tychicum autem misi Ephesum. *Quare anno uno, et forte non integro, post acceptam Ephesinæ ecclesiæ curam Timotheus ad alia peragenda Romam a Paulo fuit evocatus, et Tychicus interim illi substitutus. Titum S. Paulus Cretæ episcopum constituit anno* 63, *ut vult Tillemontius. Non diu post, forte eodem anno aut certe anno sequenti, scripsit ad Titum Epistolam, qua ipsum instruit, quales ordinare ecclesiæ ministros, et quo modo gregem sibi commissum docere deberet et regere. Attamen in eadem Epistola cap.* 3 ỷ 12 *ita Titum alloquitur :* Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim : ibi enim statui hiemare. *Non autem evocabat Apostolus Titum e Creta, ut eo mox rediret, sed ut aliis locis prædicaret. Nam in secunda ad Timotheum cap.* 4 ỷ 10 *de eodem ait :* Titus (*abiit*) in Dalmatiam. *Quare, sic nec Petrus Romæ, nec Ti-* B *motheus Ephesi, nec Titus in Creta, nec ulli ex Apostolis, excepto Fratre Domini, aut ex viris maxime Apostolicis, diu manserunt in eadem civitate aut provincia, frustra contendunt Baronius, Tillemontius, aliique plures, id facere debuisse aut fecisse S. Marcum.*

Quo sensu minister fuisse dicatur

29 *Vix capio, quid insinuare voluerit Tillemontius adjunctis vocibus, ut* simplex minister : *neque enim clare indicat, quid voce* minister *intelligat. Attamen considerata expositione quorumdam recentiorum, qui* S. Joannem Marcum *Pauli et Barnabæ ministrum et quasi servum potius faciunt, quam Christi aut Evangelii ministrum, operæ pretium erit, si examinemus, quid vocibus* minister *et* ministerium *videatur intelligi : proxime enim spectat ad* Joannem Marcum, *de quo Act.* 13 ỷ 5 *dicitur :* Habebant autem (*Paulus et Barnabas*) et Joannem in ministerio. *Græce,* καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην et Joannem ministrum. *Non videtur* Joannes *vocari minister Pauli et Barnabæ, sed minister, sicut Paulus et Barnabas erant ministri, videlicet Verbi Dei, aut Evangelii, aut Christi. Nam eo sensu voces illæ sumuntur passim in Actibus Apostolorum et in Epistolis Pauli, quando proferuntur de viris Apostolicis, et numquam* ministerium *pro famulatu ibidem accipitur, ut curiose investigavi. Lubet afferre exempla. Act.* 1 ỷ C 17 ministerium *pro Apostolatu sumitur, dum de Juda dicitur,* Et sortitus est sortem ministerii hujus. *Eadem est vox* ỷ 25, Accipere locum ministerii hujus et Apostolatus *etc. Act.* 6 ỷ 4 *dicunt Apostoli :* Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. *Act.* 20 ỷ 24 *dicit Paulus :* Dummodo consummem cursum meum, et ministerium verbi *etc. Act.* 21 ỷ 19 *dicitur de Paulo :* Narrabat per singula, quæ Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. *Act.* 26 ỷ 16 *dicit Christus Paulo :* Ut constituam te ministrum, et testem eorum, quæ vidisti *etc. Hisce longe plura addere possem ex Epistolis S. Pauli : sed ea omitto, ne fiam prolixior.*

Joannes Marcus, dum comitatus est Paulum et Barnabam,

30 *At varia mihi persuadent,* Joannem Marcum *non fuisse alio sensu ministrum, quam ad prædicandum Evangelium, aut ad instruendos homines, quamvis primas partes detulerit Paulo et Barnabæ, eosque verisimiliter ut magistros veneratus sit. Ipse locus id indicat. Nam hæc præcedunt.* Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in Synagogis Judæorum. *Tum sequitur :* Habebant autem et Joannem in ministerio, *nimirum quod obibant, prædicandi verbum Dei. Si enim aliud indicaretur ministerium, non adderetur conjunctis et, sed solum diceretur :* Habebant autem Joannem in ministerio. *Secundo Act* 15 ỷ 18 *Paulus recusavit* Joannem *iterum assumere socium,* ut qui discessisset ad eis de D Pamphilia, et non isset cum eis in opus. *Ad quod autem opus non perrexisset cum Paulo et Barnaba ire* Joannes, *indicatur Act.* 12 ỷ 12, *ubi missio Pauli et Barnabæ describitur his verbis :* Dixit illis Spiritus sanctus : Segregate mihi Saulum et Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. *Nullus dubitat, quin hoc opus sit prædicatio Evangelii. Itaque, cum conquestu sit Paulus, quod* Joannes *desiisset ire* cum eis in opus, *antea cum eis in opus Evangelii in Cyprum ivit, et post iterum idem opus cum eis aggredi voluit. Tertio quando Paulus et Barnabas se separarunt Act.* 15 ỷ 39, *Barnabas ita Socium assumpsit* Joannem Marcum, *sicut Paulus Silam. At Silas, qui* ỷ 22 *legatus concilii Hierosolymitani missus erat Antiochiam* cum Paulo et Barnaba, *quemque dicunt cum Juda Barnaba* viros primos in fratribus, *certe non ibat cum Paulo* ut simplex minister *eo sensu, quo voluit Tillemontius, quamvis et ille primas partes Paulo concederet. Non comitabatur igitur* Joannes Marcus, *ut procurator rerum temporalium, hospitii nimirum, ciborum aliorumque similium; sed ut prædicator Evangelii et socius laborum Apostolicorum.*

31 *Hoc autem confirmatur ex ipsa S. Pauli et* E *Barnabæ consuetudine in prædicando Etenim non modo variis locis declarat S. Paulus, se manibus suis laborasse ad victum sibi acquirendum, nec desiderasse alieno labore aut fidelium sumptibus vivere; sed etiam clare edicit* 1 *Cor.* 9 *se et Barnabam uti noluisse ea potestate, qua usi sunt alii Apostoli, ad accipiendum aliena procuratione victum et amictum. Pauca e pluribus sancti Pauli verba huc transfero :* Numquid non habemus potestatem, *inquit,* manducandi et bibendi? Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi (*pro cura rerum temporalium*) sicut et ceteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis unquam?.... Sed non usi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. *Et rursum* ỷ 15 : Ego autem nullo horum usus sum. *At ego omnino non intelligo, qua ratione tantopere gloriatus fuisset, se et Barnabam caruisse procuratrice rerum temporalium, et ab omnibus id genus commodis abstinuisse, si procuratorem habuissent* Joannem Marcum, *cujus* ministerium *ita exposuerunt plures neoterici.*

quæritur, probaturque non rerum temporalium,

32 *Quapropter non alio sensu vocem* ministerii, F *in quo fuit* Joannes Marcus *cum Paulo et Barnaba, exponendam existimo, quam quo intelligenda est in secunda ad Timotheum Epistola* ỷ XI, *ubi Paulus Timotheo scribit :* Marcum assume, et adduc tecum : est enim mihi utilis in ministerium *et quo ibidem* ỷ 5 *dicit :* Ministerium tuum imple. *Omnia igitur argumenta Tillemontii hactenus relata nihil evincerent, licet constaret, illa fuisse facta post scriptum a Marco Evangelium et fundatam ecclesiam Alexandrinam. Rursum invalida essent illa argumenta, etsi* Joannes Marcus *prima vice Paulum et Barnabam magis fuisset comitatus ut discipulus, quam doctor, magisque ad onere eorum in minoribus sublevanda, quam ad prædicandum; cum non constet de tempore scripti Evangelii aut episcopatus suscepti : ex discipulo enim magister fieri potuit, ut Timotheus, Titus multique alii, et tum demum erigere ecclesiam Alexandrinam et Evangelium scribere. At nec Pauli nec Barnabæ discipulum videri, sed S. Petri, ostendam inferius; ideoque ut socius et adjutor, etiam prima vice comitatus videtur, sicut Silas Paulum comitatus est in altera peregrinatione, et Lucas etiam post scriptum Evangelium.*

sed Evangelii seu verbi Dei fuisse ministrum.

33 *Ex dictis liquet, non involvendam historiam, etiamsi unus crederetur* S. Joannes Marcus *et evangelista, ut ex incertis rationibus deducere tentavit Tille-*

Alia Tillemontii argumenta

A Tillemontius. Subdit ille, nullam esse necessitatem credendi eumdem esse. Respondeo, non apparere necessitatem eos distinguendi, nec esse multiplicandas personas sine necessitate; sed veritatem, quantum fieri potest, investigandam. Audiamus igitur alia ejus argumenta. Exigua constantia, inquit, quam Joannes Marcus ostendit in servitio SS. Pauli et Barnabæ, et modus, quo eumdem deinde tractavit S. Paulus, non congruunt virtuti dignitatique Evangelistæ et Apostoli. Rursum ex incertis ducuntur hæc ratiocinia, cum sit plane incertum, an Evangelium Marci ante annum 45 aut etiam 51 fuerit scriptum. Potuisset sane Joannes Marcus in juventute sua in aliquem constantiæ defectum incidere, ac deinde fortior evadere et constantior ad prædicandum Evangelium. Si vero constaret, Joannem Marcum diu fuisse versatum in officiis Apostolicis, Evangelistamque fuisse et Episcopum, quando ex Pamphylia a Paulo et Barnaba recessit; dubitari merito posset, an ex inconstantia tædioque laborum abscesserit; quod nullibi in Scripturis dicitur, sed solum ex conjecturis ab aliquibus fuit assertum.

AUCTORE J. S.

34 Videtur quidem discessum illum improbasse B S. Paulus, indeque probabilis oritur suspicio, non fuisse justam Marco discedendi causam: sed ille forsan credidit, rationem sibi non deesse legitimam. Nam, si fuerit S. Marcus, et jam tum Episcopus, poterat discedere, ut ecclesias a se fundatas viseret, aut magistrum suum S. Petrum adiret, aut alia de causa nobis ignota. Si tamen non discesserit sine aliqua infirmitatis aut inconstantiæ culpa; aut similem fortasse recesserit ob causam, qua ipsi Barnabas et Paulus postea sunt divisi, quis ex leviuscula culpa prudenter inferre posset, Evangelistam non fuisse aut Apostolus? In multis enim offendimus omnes, ait Jacobus Apostolus cap. 3 ℣ 2. Et Joannes 1 Ep. cap. 1 ℣ 8: Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. Quis hæc perpendens, aliaque idem indicantia sacræ Scripturæ Verba, ob levem negligentiæ aut infirmitatis culpam, eamque ne satis quidem probatam, Evangelistæ aut Apostoli dignitatem alicui prudenter abjudicet? Quod vero Paulus censuerit, socium prædicationis non assumendum S. Joannem Marcum, contrarium judicante S. Barnaba, ipsoque Paulo ejusdem opera postmodum rursus utente, non magis evincit, Joannem Marcum non fuisse Evangelistam, quam probet, Apostolum non fuisse S. Barnabam, a quo Paulus ea C occasione se separavit. Poterat ab eis se dividere Apostolus, quod crederet, utilius se laboraturum cum aliis, illosque sine sua societate non minus utiles Ecclesiæ futuros.

nihil etiam certi evincunt

35 Objicit præterea Tillemontius, Joannem Marcum fuisse discipulum Barnabæ secundum S. Hieronymum, Marcum vero Evangelistam Petri fuisse discipulum, ut multi asserunt. Respondeo, certum videri, S. Marcum evangelistam Petri fuisse discipulum, nisi forte etiam Christi Discipulis fuerit annumeratus; et de eo passim intelligi verba Petri in fine prioris Epistolæ: Salutat vos ecclesia in Babylone collecta, et Marcus filius meus. An vero S. Hieronymus in libro de Scriptoribus cap. 6, agens de S. Barnaba, hujus discipulum crediderit Joannem Marcum, vehementer dubito: aut potius magis credo, Hieronymi verba male exponi. Ait de Barnaba: Hic postea propter Joannem discipulum, qui et Marcus vocabatur, separatus a Paulo etc. Noverat Latinum sermonem Hieronymus, poteratque dicere discipulum suum, si Barnabæ discipulum credebat, sicut cap. 5 dicit de Paulo: Præterea (scripsit) ad discipulos suos etc. Omittendo autem studiose suum reliquit ambiguum, cujus discipulum crederet Joannem Marcum. Cum autem verbis

S. Hieronymus Joannem Marcum Barnabæ discipulum non dicit:

num. 16 datis clare dicat, se eum credere Evangelistam; hic vero cap. 8 elogium evangelistæ sic D ordiatur: Marcus discipulus et interpres Petri etc.; non est probabile, verbis allegatis insinuare voluisse Hieronymum, Barnabæ discipulum fuisse Joannem Marcum. Si tamen Barnabæ discipulum vocasset, non alia de causa id fecisse censendus esset Hieronymus, quam quod Joannes Marcus S. Barnabam bis secutus sit ad prædicandum Evangelium, et sic non negasset Petri quoque discipulum, imo et Pauli ea ratione, qua fuit Barnabæ.

36 Laudatus Tillemontius Nota 3 S. Hieronymum, quem sibi contrarium agnoscit, oppugnat ex epocha mortis S. Marci per ipsum anno 62 fixa. Agnosco facile, Joannem Marcum vixisse post annum 62, ideoque non esse Evangelistam, si hic anno 62 obierit. Verum, cum ipse Tillemontius Evangelistam usque ad annum 62 vixisse existimet, probabilitatem sententiæ suæ eo ratiocinio non auget; sed solum evincit, annum mortis S. Marci ab Hieronymo fixum, aut potius adoptatum ex asserta per Eusebium ordinatione Anniani successoris, non congruere cum sententia, in quam ex sacris Litteris et scriptoribus ecclesiasticis Hieronymus concesserat de uno Marco E evangelista, et aliquando Pauli et Barnabæ socio. Non adverterat, opinor, S. Hieronymus ad tempus scriptarum S. Pauli Epistolarum, in quibus S. Marci, Barnabæ consobrini, sive Joannis Marci fit mentio, ideoque facile adoptavit epocham Eusebii in designando obitu Marci evangelistæ, quem eumdem credebat.

annus mortis S. Marci, ex Eusebio adoptatus ab Hieronymo,

37 At, si in eo erravit S. Hieronymus, ut existimat ipse Tillemontius, mortem S. Marci sex annis serius figens, error ille Hieronymi ipsum minime juvat. At sententia Hieronymi de eodem evangelista et Joanne Marco adversarios tanto magis urget, quanto magis perspecta habuit Hieronymus omnia, quæ objiciunt. Noverat ille gesta S. Marci in Ægypto, et Joannis Marci in pluribus provinciis, nec tamen perspexit, involvendam totam historiam, si Marcus evangelista, qui in Ægypto prædicavit, et ecclesiam Alexandrinam fundavit, crederetur Joannes Marcus, Pauli et Barnabæ aliquando comes. Nihilo magis vidit S. Hieronymus, Marcum S. Petri discipulum non potuisse aliquando Pauli et Barnabæ comitem fieri, ac deinde etiam Pauli Romæ et in Asia adjutorem. An igitur oculati magis fuerunt neoterici in gestis Apostolorum discernendis, quam S. Hieronymus aliique antiqui? Hoc non statim credidero, nisi afferantur rationes magis urgentes, quam sit chronotaxis Eusebii F in vetustissimis rebus sæpe arbitraria, conjecturalis et aberrans.

non tantum prodest adversariis, quantum obest sententia Hieronymi:

38 Addit alia duo argumenta Tillemontius, præcedentibus nihilo fortiora. Primo nequit credere, Evangelistam recessisse a missione sua Ægyptiaca, ubi certe non deerant occupationes, ut Romæ esset annis 62 et 63, et in Asia anno 65. Verum potuisset id credere Tillemontius, si mores Apostolorum diligentius considerasset. Etenim nec Petro deesse poterant occupationes Romæ, nec Paulo plurimis Asiæ Græciæque, aut aliarum provinciarum locis, ubi prædicavit, nec Tito in Creta, nec Timotheo Ephesi, nec aliis Apostolis virisque Apostolicis in locis, in quibus primum cœperant prædicare. Constat tamen, omnes sæpe recessisse a locis, in quibus prædicaverant, et quorum præcipuam curam susceperant, nec Petrum Romæ semper mansisse, nec Paulum ulli loco diu affixum fuisse, nec Timotheum Ephesi stabilem fixisse sedem, nec Titum in Creta. Idem haud difficulter observare possem in viris Apostolicis medii ævi, et in illis, qui posterioribus seculis fidem Catholicam in regionibus Indicis et in America disseminarunt. Quippe S. Franciscus Xaverius plurimas adivit Indiarum provincias, etiamsi in nulla deessent occupationes, ac

levia alia Tillemontii

n 6

A *ne in ampla quidem Japoniæ insula, in quam primus fidem intulerat, multis annis permansit; sed, relictis ibi operariis, qui bene cœpta promoverent, rediit in Indiam, ut amplissimum quoque Sinæ regnum adiret. Quare nequaquam incredibile est, S. Marcum aliquando Alexandriæ et in Ægypto curam promovendi bene cœpta· aliis operariis ad tempus reliquisse, et more aliorum Apostolorum ad varias profectum esse provincias, ut in illis similiter fidei semina jaceret.*

et Baronii argumenta refelluntur.

39 *Ultima Tillemontii observatio, plane infirma, hæc est.* Modus, quo S. Paulus loquitur de Marco, maxime ad Timotheum, parum etiam congruere videtur dignitati Evangelistæ. *At ego minime perspicio, quid in verbis Pauli appareat Evangelistæ dignitati contrarium.* Marcum assume, *inquit*, et adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerium. *Unice hic declarat Paulus, desiderare se, ut* Marcus *cum Timotheo Romam veniat, ac pro ratione allegat:* Lucas est mecum solus. *Noverat autem,* Marcum, *qui ante Romæ cum Paulo fuerat, audito desiderio suo, libenter venturum. Inepta igitur est illa observatio: nam alioquin* Marcum *magni fecisse videtur*
B *Paulus, eumque in salutationibus Epistolæ ad Colossenses et ad Philemonem Lucæ, qui similiter evangelista est, utroque loco præponit: at id ipsum leve est, cum fortasse Apostolus ad ordinem non attenderit. Itaque nullum ex argumentis Tillemontii cogit* Joannem Marcum *ab evangelista alium credere: nullum, omnibus recte consideratis, notabilem patitur difficultatem. Cæterum argumenta Baronii ex Synopsi vulgo Athanasiana et ex Basilio lib. 5 contra Eunomium et Isidoro lib. de Vitis Sanctorum, quæ Tillemontius neglexit, jam satis refutata sunt. Basilius et Isidorus habent,* Alexandriæ *prædicasse Marcum: et laudata Synopsis addit,* Et in Ægypto, et in Pentapoli, et in Libya. *Hoc minime negamus, sed credimus inveniri tempora, quibus* Joannes Marcus *in illis provinciis potuit prædicare.*

Aliunde verisimile est, Joannem Marcum

40 *Quæ hactenus disputata sunt, satis evincere videntur, nec probatum esse, nec e Scripturis aut antiquorum scriptis recte colligi; alium esse* S. Joannem Marcum, *alium S. Marcum evangelistam. Quare non dubito asserere, multos scriptores neotericos illam distinctionem certius asseruisse, quam asseri merito possit aut debeat. Pro contraria quoque opinione nihil certi me reperire, lubens agnosco, ut so-*
C *lum hic videatur quærendum, utra ex oppositis opinionibus probabilior sit aut verisimilior. Primo verisimile est,* Joannem Marcum *fuisse discipulum S. Petri, sicut Petri discipulum antiqui agnoscunt Marcum evangelistam, cum quia Petrus, Herodis carcere liberatus, primum se contulit in domum matris* Joannis Marci *Act.* 12 ℣ 12, ubi erant multi congregati et orantes, *ut aut hospitium ibi esset Petri, aut multum certe in illa domo haberet consuetudinem, indeque verisimillimum fiat, Filium-familias Petri potius, quam ullius alterius Apostoli fuisse discipulum, nisi forte fuerit ex Septuaginta Christi discipulis. Nemo non perspicit, quam fiat verisimile, Filium hospitæ Apostolorum, in cujus domo congregabantur fideles, aut Christi fuisse discipulum, si per ætatem licuit, aut S. Petri, qui in eadem domo multum versabatur, si serius adoleverit. Utrumque innuit S. Marcum evangelistam, quem discipulum Christi asserunt nonnulli, et plures Petri faciunt discipulum.*

esse ipsum evangelistam.

41 *Secundo nemo gesta Christi aptius et commodius ex Petro discere potuit ad scribendum Evangelium, quam* Joannes Marcus, *qui procul dubio Petrum in domo materna et alibi frequenter audierat, ipsumque ut Filius patrem sequi potuerat ad expeditiones Evangelicas, et cum Petro Hierosolymam redire circa annum 44, quando Petrus in carcerem fuit conjectus.* D
Hic ipse carcer occasionem præbere potuit, qua illo tempore Barnabæ consobrino suo et Paulo se adjunxerit Joannes Marcus. *Ab illis fortasse deinde se separaverit, ut conaretur ad Petrum redire, eumque quæreret. Certe Petrus quoque Hierosolymæ fuit, quando ibi erat* Joannes Marcus, *tempore concilii Hierosolymitani, post quod rursum Paulo et Barnabæ adjungere se voluit, et cum Barnaba Cyprum petiit. Tertio nullibi in Scripturis Pauli aut Barnabæ discipulus vel filius vocatur* Joannes Marcus, *ut ex hoc Pauli, qui sæpius* adjutorem *vocat, silentio verisimile etiam fiat, alterius fuisse discipulum, nec primam fuisse expeditionem ejus Evangelicam, quam cum Paulo et Barnaba suscepit: nam alias* filium *vocare potuisset S. Paulus, sicut Timotheum et Titum. Quarto demum nisi idem sit* Joannes Marcus *et evangelista, hic uno tantum loco in sacra Scriptura memoratus fuerit, quod mirandum est de viro, quem et Evangelium et cathedra Alexandrina celebrem fecerunt. Interim de re, quæ nequit certis argumentis probari, nihil certi statuere lubet. Unusquisque eligere poterit suam sententiam. Qui* Joannem Marcum *cum Evangelista eumdem credent, habebunt hic Supplementum ad ejus Acta,* XXV *Aprilis data; qui duos credere malent, invenient hic, quæ de* Joanne Marco *disserenda fuerunt.* E

AUCTORE J. S.

§ II. Joannes Marcus non videtur Joannes senior aut presbyter, imo hoc nomine designatus videtur ipse Joannes Apostolus.

Quæritur, an Joannes Marcus sit Joannes senior,

R*estat examinanda ultima quæstio, videlicet, an* Joannes Marcus *sit ille presbyter aut potius senior Joannes, de quo loquitur Papias apud Eusebium lib.* 3 *cap* 39. *Baronius ad annum* 97 *num.* 10 *illius est sententiæ, ut existimet, Joannem seniorem aut presbyterum non distinguendum a* Joanne Marco, *atque in hanc quoque opinionem propendet Tillemontius Nota* 4 *in* Joannem Marcum. *Video sane rursum ambiguam offerri inquisitionem, et hominem in medium adduci pro Christi discipulo, nullibi fere notum, et fortasse ex verbis Papiæ non recte intellectis unice exortum. Tam obscurus et ignotus est* Joannes *ille senior (quem Ordine presbyterum fuisse crediderunt aliqui sine idonea ratione, ut inferius ostendam,) ut non modo non compa-* F
reat in vetustis Martyrologiis, sed ne apud pseudo-Dorotheum quidem in amplissimo catalogo Discipulorum Christi locum invenerit. Ille tamen catalogus est talis ut in eo maxima videatur adhibita cura, ne quis omitteretur, multique nominibus modice inflexis bis reperiantur positi, ac non pauci inserti, qui inter Christi discipulos certo non fuerunt. Ex hoc aliorumque antiquorum silentio de Joanne presbytero dubitatio mihi orta est, an ullus sit admittendus Joannes inter Christi discipulos præter Apostolum: neque hanc dubitationem idoneis rationibus destitutam, inferius probabo.

rationesque pro illa opinione productæ,

43 *At prius quæramus, utrum idonea aliqua occurrat ratio, quæ persuadere valeat,* Joannem Marcum *esse illum ipsum Joannem presbyterum, quem distinctum ab Apostolo se invenisse credidit Eusebius lib.* 3 *cap.* 39 *Si recte collegit Eusebius, et in Papiæ verbis exponendis non erravit, erat in Asia Joannes quidam ex discipulis Christi, qui Græce* πρεσβύτερος, *id est,* senior *vocatur. De illo Joanne nihil dicit Papias, nihil etiam Eusebius, nisi varia ex ipso didicisse Papiam: non exponit Papias, ubi ipsum viderit vel audierit, sed solum diligenter attendisse ad ea, quæ dicebat, aut ea quæsivisse ex aliis, qui audierant. Erat autem Papias episcopus Hierapolitanus in Phrygia, et floruit seculo* 2, *vocaturque a S. Irenæo lib.* 5 *cap.* 33 Papias, Joannis auditor, Polycarpi autem contubernalis, vetus homo.

AUCTORE J. S.

A *Quid modo rationis allegetur a Baronio, cur seniorem illum* Joannem *credat* Joannem Marcum, *audiamus. Prima ratio est, quod, nisi senior ille sit* Joannes Marcus, jam affirmare necesse erit, non duos eodem tempore, sed tres Joannes in Ecclesia claruisse. *Hæc certe ratio non urget : nam et alii plures synonymi in Ecclesia claruerunt. Attamen conabor ostendere,* seniorem *illum Joannem videri ipsissimum Apostolum.*

ut frivolæ et partim falsæ,

44 *Deinde ostendit Baronius, quasi objectionem repellens, quod S. Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib.* 7 *cap.* 15 *non recte observet,* Joannem Marcum *in Asia non fuisse. Verum S. Dionysius Alexandrinus non inquirit, utrum Joannes ille senior, quem nequaquam agnovisse videtur*, *sit* S. Joannes Marcus ; *sed unice, an forte* S. Joannes Marcus *scripserit Apocalypsim, S. Joanni apostolo passim attributam. Quare omni fundamento carent verba Tillemontii, Nota* 4 *hanc inquisitionem sic ordientis :* S. Dionysius Alexandrinus non videtur omnino alienus a credendo, Joannem seniorem aut presbyterum, sepultum Ephesi, eumdem esse cum Joanne Marco. Objicit solum, non apparere ex Actis, Joannem Marcum unquam habitasse in Asia. *Verum respondeo, S.* B *Dionysium ne cogitasse quidem de Joanne seniore, et unice quærere, an* Joannes Marcus *credi possit auctor Apocalypsis, quam suspicabatur non esse S. Joannis Apostoli. Gratis igitur dicitur in eam propendisse sententiam, quam nec tractavit, nec in mente volvit. Si Joannem aliquem Seniorem aut presbyterum Ephesi cognovisset S. Dionysius, illi verisimiliter attribuere voluisset Apocalypsim, et fortasse duas posteriores Joannis Epistolas : nam varia adducit ratiocinia, ab aliis dudum satis refutata, ut persuadeat, Apocalypsim non esse Joannis apostoli. Si igitur Joannem Seniorem in Asia vixisse credidisset, et Christi fuisse discipulum, auctorem Apocalypseos credidisset procul dubio : nam talem sollicitus quærebat. Posteriores quoque epistolas eidem facile attribuisset, cum annotet, earum auctorem omisso nomine vocari* Seniorem, *et Joannem apostolum credi.*

contrariis refutantur.

45 *Jam vero quod* Joannes Marcus *in Asia fuerit circa annum* 65, *ut observant Baronius et Tillemontius, non negavero, cum id probetur ex Epistola* 2 *S. Pauli ad Timotheum, quocum eumdem cupiebat Romam venire. At eo tempore necdum vixisse videtur Papias, nec* Joannes Marcus *in Asia mansisse videtur. Præterea videtur* Marcus *passim dictus, ut vocatur in tribus Pauli Epistolis, quæ omnes in Minorem Asiam, in qua Hierapolis Papiæ sedes, fuerunt directæ, ut verisimile non* C *fiat,* Joannis *nomine designatum fuisse a Papia. Verisimile non est rursum,* S. Joannem Marcum *tanto tempore vixisse, ut superfuerit S. Joanni apostolo, ut sequeretur ex dictis Papiæ, si bene exposita sunt ab Eusebio. Verisimile quoque non est,* Joannem Marcum *dignitate episcopali caruisse, cum plures ejus expeditiones Apostolicæ ex Scripturis innotescant, illæque non relinquant prudens dubium, quin fuerit episcopus, sicut episcopum fecit ipse Baronius. At senior ille Joannes exhibetur solum ut presbyter. Mitto alia : nam si* senior *ille videatur ipsissimus Joannes apostolus, ut nunc ostendam, sublatum est omne dubium.*

Joannes presbyter eruitur ex verbis Papiæ,

46 *Alium ab Apostolo Joannem in verbis Papiæ se invenisse Ephesi credidit Eusebius, Eusebioque utcumque adhæsit S. Hieronymus in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, in quo Eusebium frequentissime sequitur, ut ipse declarat in Prologo, cum dicat, Historiam Eusebii* maximo *sibi fuisse* adjumento. *Itaque, si locus Papiæ, ab Eusebio allegatus, alio sensu possit exponi, variisque de causis aliud, quam intellexit Eusebius, significare videatur, jam non modo auctoritas Eusebii nullam nobis afferet necessitatem amplectendi opinionem, quæ ruinoso nititur fundamento ; sed ne dicta qui-* D *dem Hieronymi, Eusebium secuti, nos morari debebunt, præsertim cum varia allaturus sim ex Hieronymo, quæ cum dictis illis non recte cohærent. Totum Papiæ locum, prout recitatur ab Eusebio lib.* 3 *cap.* 39 *primum huc transferam, ut intelligamus, quid ille dicat, ac deinde examinemus, quid ex ejus dictis Eusebius colligat. Necesse autem existimo ipsa verba Græca ponere, et in Latina interpretatione verbum de verbo exprimee, quia interpretes, dum sermonis elegantiam sectantur, frequenter sensum verborum minus exprimunt, ut revera hic factum est a Valesio.*

quæ recitantur :

47 οὐκ ὀκνήσω δέ σοι (*inquit*) καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον, καὶ καλὸς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξαι ταῖς ἑρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον, ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τἀληθῆ διδάσκουσιν· οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ Πίστει δεδομένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγινομένας τῆς Ἀληθείας. εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας ἢ τί Πέτρος εἶπεν. ἢ τί Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς, ἢ Ἰάκωβος· ἢ τί Ἰωάννης, ἢ Ματθαῖος· ἤ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν· ἅτε Ἀρίστιων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, οἱ τοῦ Κυρίου μα- E θηταὶ λέγουσιν. οὐ γὰρ τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον, ὅσον, τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης. Non pigebit, *inquit*, tibi, quæcumque aliquando a senioribus recte didici et recte memoria retinui, cum interpretationibus conscribere, de eorum veritate certus redditus. Neque enim delectabar multa dicentibus, ut multi, sed vera docentibus ; neque commemorantibus aliena præcepta ; sed (*docentibus mandata*) a Domino fidei tradita, et ab ipsa proficiscentia Veritate. Si quis vero seniores sectatus advenisset, sciscitabar seniorum sermones : quid Andreas, vel quid Petrus dixisset : vel quid Philippus, vel quid Thomas aut Jacobus ; vel quid Joannes aut Matthæus, aut quis alius discipulorum Domini : et quæ Aristion et senior Joannes, Domini discipuli, dicunt. Neque enim libris contenta tantum mihi utilitatis afferre arbitrabar, quantum prolata voce viva et permanente.

in his autem Apostoli semper vocantur seniores,

48 *Nunc ad allegatum locum nonnulla sunt observanda. Primum observo, in toto allegato loco nuspiam occurrere nomen* Apostolus, *uti nec in aliis Papiæ verbis ab Eusebio deinde recitatis ; sed Apostolos constanter ab eo* seniores *appellari. Nam ubi dicit, se didicisse* a senioribus, *Apostolos designat, quorum dicta socios eorum interrogando edoctus erat : tum etiam solos nominat Apostolos, quando ait, se ex eorum comitibus quæsivisse, quid singuli dixerint, ut nomine* seniorum *ter utatur ad Apostolos designandos in dictione perbrevi. Cum autem ad duos ultimos pervenit, de quibus tamquam viventibus loquitur, ambos quidem dicit Domini discipulos, sed* senioris *titulo non honorat Aristionem, sed solum Joannem : qua distinctione videtur insinuare, Aristionem non fuisse Apostolum, sed Apostolum fuisse Joannem ; cum hunc solum insigniat* Senioris *titulo, paulo ante Apostolis generatim dato.* F

quo etiam nomine usus est Joannes apostolus

49 *An forte eo nomine usus sit Papias ad imitationem S. Joannis Apostoli, qui* Seniorem *se vocavit in secunda et tertia Epistola sua, certo edicere nequeo. Verum quacumque de causa* Seniorum *maluerit, quam* Apostolorum, *titulo Apostolos indicare Papias, ex voce ter repetita certum fit, Apostolos ab eo* Seniores *appellatos. Hac de causa ne probabilem quidem existimo eorum opinionem, qui* Joannem *ultimo loco* πρεσβύτερον seniorem *credunt nominatum, quod Ordine esset presbyter. Certe non magis verba insinuant, presbyterum fuisse Joannem, quam præcedentia insinuant presbyteros fuisse illos, a quibus Papias didicerat, quorum sectatores interrogaverat et quorum dicta scrutatus fuerat, nimirum Andream, Petrum, Philippum, Thomam,* Jacobum

A *Jacobum Joannem et Matthæum: nam eadem ubique est vox Græca, et ubique eodem modo cum articulo præposito juncta.*

Pro gemino Joanne objicitur nomen repetitum,

50 *Observo secundo, mutatum esse sermonem Papiæ, ubi de Aristione et Joanne loquitur. Nam de præcedentibus ait, se ex eorum comitibus aut familiaribus, quando occasio se offerebat, quæsivisse, quid illi dixissent, loquens de præteritis eorum dictis aut documentis. At Aristionem et Joannem seniorem viventes insinuat, cum ait se inquirere,* quæ *illi* dicunt, *in præsenti nimirum tempore. At audiamus modo, quid ex allegato loco colligat Eusebius, cui ex data observatione respondebimus.* Quibus in verbis, *inquit,* illud etiam observandum est, bis ab eo positum esse nomen Joannis. Et priorem quidem una cum Petro, Jacobo, Matthæo, et reliquis Apostolis recenset, satis indicans, se de evangelista Joanne verba facere. Postea vero, adhibita sermonis distinctione, alterum Joannem cum iis collocat, qui extra numerum sunt Apostolorum, præponens illi Aristionem quemdam: eumdemque presbyterum diserte nominat. Quo fit, ut vera videatur esse narratio illorum, qui duos eodem nomine appellatos in Asia vixisse dixerunt: et apud B Ephesum duo esse sepulcra, et utrumque Joannis hactenus nominari. *Ita ille, nihil ex quinque libris, quos scripsit Papias, pro illa opinione præterea allegans, nihil ex ullo scriptore antiquo. S. Hieronymus in libro de Scriptoribus cap.* 18 *utcumque assentitur: nam relatis Papiæ verbis subjungit:* Ex quo apparet ex ipso catalogo nominum, alium esse Johannem, qui inter Apostolos ponitur, et alium seniorem Joannem, quem post Aristionem enumerat. Hoc autem diximus propter superiorem opinionem, quam a plerisque retulimus traditam, duas posteriores epistolas Joannis, non Apostoli esse, sed presbyteri. *De his egerat S. Hieronymus cap.* 9 *in Joanne, at dubitanter.*

sed hujus repetitionis idonea datur ratio:

51 *Verum, si locum Papiæ diligenter expendamus, non videtur deesse ratio, ob quam Joannem apostolum bis nominaverit, et sic omnis conjectura de gemino Joanne in fumos abit. Ostendere vult, doctrinam suam venire ab ipsa veritate Christo. Cum autem Christum non vidisset, nititur persuadere, eam se accepisse ab iis, qui eum viderant, Apostolis. At cum ex his unum vidisset Joannem, explicat, qua ratione Apostolorum, et profecta a Christo, sit doctrina, quam tradit. Hinc insinuat,* C *se egisse cum iis, qui olim aut Andream, aut Petrum, aut Philippum, aut Thomam, aut Jacobum, aut Joannem, aut Matthæum viderant: ex singulis vero quæsivisse dicta Apostoli, quem viderant. Hæc igitur ait de doctrina olim ab Apostolis tradita, quam didicit per eos, qui laudatos Apostolos audierant loquentes et docentes. Nullus autem negare poterit, Papiam accedere potuisse auditores S. Joannis apostoli, æque ac auditores aliorum Apostolorum, ex iisque quærere, quid Joannes olim docuisset, ideoque Joannem merito annumerari illis, qui ante Papiam docuerant, et quorum doctrinam per auditores intellexerat. Rursum, cum Joannes apostolus etiam tum viveret, merito ipsum repetit Papias cum Aristione similiter vivente, ut probet, se non modo Apostolorum doctrinam, ante sua tempora traditam, per ipsorum auditores didicisse, sed etiam viventes discipulos Christi audivisse, eorumque hausisse doctrinam, sive eos per se audiendo, sive discipulos interrogando. Itaque repetitio Joannis significare videtur, sollicitum fuisse Papiam in discendo, quid olim, nimirum ante decem, viginti aut etiam quadraginta annos Joannes aliique Apostoli docuissent, et quid suo etiam tempore Joannes et Aristion docerent. Aristionem autem videretur solum inter præsentes numerare, quod Apostolus non esset, et Apostolis præcipue suam doctrinam vellet adscriptam.*

52 *Hoc sensu si intelligatur locus Papiæ, senior* *ille Joannes est apostolus, et Joannes presbyter, qui* D *ex nullo alio innotescit loco, plane evanescit. Locum autem non alio intelligendum modo, varia persuadent.*

AUCTORE J. S.

probaturque de uno Joanne apostolo.

Etenim S. Papias, de quo apud nos actum est ad XXII *Februarii, auditor fuit S. Joannis apostoli, ut pluribus ibi probatum est. Vel sola S. Irenæi auctoritas sufficere potest, cum S. Hieronymus Irenæum S. Papiæ dicat discipulum in Epistola ad Theodoram, et in Scriptoribus cap.* 35 *discipulum S. Polycarpi. Floruerunt autem simul SS. Polycarpus et Papias, et ambo Joannis apostoli fuerunt discipuli, ut S. Hieronymus agnoscit et omnes passim neoterici. Jam vero si Papias auditor fuit S. Joannis apostoli, ut indubitatum videtur, quomodo ipsum prætermittere potuit inter viventes, quorum doctrinam audiebat? Qua ratione credemus,* senioris *titulo non designatum ipsum Joannem Apostolum, cum eodem titulo generatim Apostolos jam ter designasset, et numquam alio? Frivolum est, quod ait Eusebius, præpositum Joanni fuisse Aristionem: neque enim ordinem dignitatis in enumerandis personis observat Papias, ut clare liquet ex Andrea, posito ante Petrum, et ex aliis etiam, in quibus recensendis nullus ordo servatur.*

locum intelligendum videri

53 *Vidit ipse Eusebius, Papiam ab Irenæo Joannis apostoli auditorem statui: nam verba Irenæi ex male* E *intellectis Papiæ verbis refutare conatur, ea primum recitans hoc modo:* Testatur hæc Papias, Joannis auditor, et sodalis Polycarpi, scriptor antiquus in quarto Operis sui libro. *Tum ait:* Et hæc quidem Irenæus. At vero Papias ipse in procemio librorum suorum se quidem sanctorum Apostolorum spectatorem atque auditorem fuisse non dicit: sed ab eorum familiaribus normam fidei se accepisse testatur. *Verum imprudenter sane Eusebius Irenæum refutare conatur ex silentio Papiæ, cum ipse lib.* 3 *cap.* 23 *ex Irenæo aliisque antiquis referat, Joannem apostolum superfuisse* usque ad tempora Trajani*: et cap.* 36 *Polycarpum,* Apostolorum, *ut ipse ait, discipulum, cum Papia Hierapolitano episcopo* eadem ætate *floruisse testetur, ut nullum sit dubium, quin Papias floruerit ante mortem Joannis; præsertim cum, teste Eusebio cap.* 39, *etiam cognoverit Philippi filias, verisimiliter ante S. Joannem defunctas. Quapropter non silet de Joanne apostolo tamquam vivente Papias, nec prudenter de eo silere poterat, cum suos recenseret magistros, sed illis ipsis verbis, ex quibus alterum Joannem Eusebius inducere voluit, præcipuum magistrum suum indicavit; atque ita haud dubie locum Papiæ intellexit Irenæus,* vir Apostolicorum temporum, F et Papiæ, auditoris Joannis evangelistæ, discipulus, *ut ait Hieronymus in Epistola ad Theodoram: neque enim Irenæus, Joannis presbyteri, sed Joannis Apostoli discipulum facit Papiam, aliumque illum Joannem prorsus ignoravit.*

Si geminam Joannis sepulcrum fuit Ephesi, fuit ejusdem Joannes apostoli,

54 *Error Eusebii ortus est ex voce* πρεσβύτερος, *quæ varie usitata est primis Ecclesiæ seculis, et proprie* seniorem *significat. Eusebii tempore, vox illa significabat sacerdotem secundi ordinis, sive presbyterum, ut hodie. At nuspiam ostendit Eusebius, illam vocem pro presbyterio usurpatam a Papia; ego vero probavi, Apostolos ter ea voce a Papia designatos fuisse in ipso loco allegato. Quod pro sua opinione addit Eusebius de gemino Joannis sepulcro, invalidum est. Nullum enim laudat testem antiquum, qui dixit, duorum hominum fuisse sepulcra. Et S. Hieronymus de Scriptoribus lib.* 9 *in Joanne apostolo ait:* Nonnulli putant, duas memorias ejusdem Joannis evangelistæ esse. *Certe diversorum discipulorum Domini, quibus Joannes nomen erat, sepulcra Ephesi non noverat Polycrates, exeunte seculo* 2 *Ephesinus episcopus, cujus Epistolam ad Victorem Papam laudat Eusebius lib.* 3 *cap.* 31. *Desiderat Polycrates extollere ecclesiam Ephesinam, atque hunc in finem ait:* Nam et in Asia magna quædam lumina extincta sunt.

A 55 *Tum nominat Philippum apostolum, mortuum* Hierapoli cum binis filiabus. *Deinde et aliam Philippi filiam* Ephesi *sepultam docet. De Joanne subdit :* Sed et Joannes, qui supra pectus Domini recubuit,... hic, inquam, Joannes in urbe Epheso conditus jacet. *De altero Joanne, qui fuisset Ephesi sepultus, si credimus male ratiocinanti Eusebio, altum silet Polycrates. At episcopus Ephesinus ignorare non potuisset sepultum Ephesi eodem seculo Discipulum Domini, si hoc verum* esset; *nec virum celebrem omittere voluisset, cum filias* D *Philippi non prætermiserit. Nullus hic objiciat, de Aristione etiam non meminisse Polycratem. Nam Aristion memorandus ei non erat, cum obierit in Cypro, ut ad* XXII *Februarii dictum est; non in Asia aut Ephesi, ubi Joannis sepulcrum quærebat Eusebius. Quapropter candide edicere liceat, Joannem illum presbyterum, de quo ante Eusebium nullus cogitasse legitur, ex perturbato ejus cerebro unice natum videri.*

AUCTORE I. B. non presbyteri qui nemini notus est ante Eusebium.

DE S. ZENA ALIAS ZENONE DICTO

SANCTI PAULI DISCIPULO.

SEC. I POST LXIII. S. Zenas, ab Apostolo memoratus.

B Sanctus Paulus Apostolus *in Epistola ad Titum, in Creta insula degentem, cap.* 3 ỳ 12 *et* 13 *hæc scribit :* Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim; ibi enim statui hiemare. Zenam legisperitum, et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. *Hoc solo loco in sacris Litteris memoratur* S. Zenas. *Ex allegatis autem verbis colligitur,* Zenam *fuisse discipulum et adjutorem Apostoli, qualis fuit Apollo, qui magis innotuit. Secundo cum Epistola S. Pauli scripta credatur anno* 64 *æræ Christianæ, aut certe circa illum annum, intelligimus,* Zenam *eo tempore laboribus Apostolicis occupatum fuisse in Creta una cum S. Tito. Tertio Apostolus volebat, ut* Zenas *et* Apollo *ante Titum venirent Nicopolim, verisimiliter quod eos vellet ad alios mittere labores. Quænam designetur Nicopolis, non omnino convenit inter interpretes, S. Chrysostomus in allegata verba ait :* Nicopolis autem in Thracia est. *At magis placet sententia S. Hieronymi, qui maritimam Epiri urbem designari existimat, ad allegatum Epistolæ locum scribens sequentia :* Nicopolis ipsa est, quæ ob victoriam Augusti quod ibi Antonium Cleopatramque superarit, nomen accepit. *Hæc certo jam Nicopolis vocabatur Apostoli tempore : quod necdum invenire potui de gemina Thraciæ Nicopoli.*

et vir apostolicus; obiit certe post annum 63.

C 2 *Plura non innotuisse certis monumentis de* S. Zena, *declarat laudatus Hieronymus ita scribens :* Zenam vero legis doctorem de alio Scripturæ loco, quis fuerit, non possumus dicere, nisi hoc tantum, quod et ipse Apostolicus Vir, id operis, quod Apollo exercebat, habuerit, Christi ecclesiam exstruendi. *Quod autem vocetur* legisperitus, *Græce* νομικός, *Chrysostomus refert ad peritiam legis Judaicæ putatque vocatum ab Apostolo, ut magis instrueretur lege Christiana una cum Apollo.* His, *inquit,* nondum ecclesiæ concreditæ fuerant, sed cum Paulo erant... Si ergo ille (*Zenas*) legisperitus erat, non oportebat, inquies, illum ab aliis nutriri. At hic legisperitum dicit in Judaicis legibus peritum.. *Poterat revera vocari instructionis causa : magis tamen credo, vocatum fuisse ut Apostolicis ejus laboribus uteretur Paulus, præsertim cum vocatus sit cum Apollo, et eidem præpositus : nam Apollo jam multos annos ante illam Pauli Epistolam prædicationibus Evangelii insumpserat. Quamdiu deinde superfuerit* S. Zenas, *non invenimus, eaque de causa ejus obitum late fixi seculo* I *post annum* 63.

Ab aliquibus dicitur ex Septuaginta

3 *Pseudo-Dorotheus, prout Opusculum editum est a Cangio post Chronicon Paschale, pag.* 430 Zenam *memorat inter Discipulos septuaginta, et de eo scribit sequentia :* Zenas notarius *(Græce* νομικὸς*)* cujus etiam meminit Apostolus, qui et episcopus fuit Diospoleos. *Ex lutulento hoc fonte verisimiliter hausit* E *collector Menæorum Græcorum, qui ad hunc diem* Zenam, *nominans tamen* Zenonem, *annuntiat cum Joanne Marco et Aristarcho, qui in catalogo Pseudo-Dorothei præcedunt inter Septuaginta. Satis erit verba Latina Menologii Sirletiani huc transferre, quoniam exacte cum Græcis Menæorum congruant :* Eodem die commemoratio sanctorum Apostolorum Marci, Aristarchi et Zenonis. *Tum post brevia aliorum elogia, ita de* Zenone, *seu potius* Zena, *habet :* Zenon autem hic ille est, de quo mentionem fecit apostolus Paulus in Epistola, quam scripsit ad Romanos *(imo ad Titum.)* Hic fuit Diospolis episcopus, qui cum fuisset habitaculum sancti Spiritus in prædicando Evangelio, migravit ad Dominum.

et episcopus Diospolitanus;

4 *Annuntiantur iidem tres simul ad* XXVII *Aprilis in Menæis, ut ibidem apud nos observatum est in Prætermissis. Adduntur ibi duo hi versiculi :*

Ζήνον νομικῶν * Ἀρίσταρχος καὶ Μάρκος
Ζωὴν ἀρίστην καὶ μακαρίαν εὗρον.
Zenon legisperitus, Aristarchus et Marcus
Vitam optimam et beatam invenerunt.

* νομικός

Elogium in paucis diversum est. Primo omnes dicuntur ex Septuaginta Discipulis. Deinde de Zena *nominatim sic habet :* Zeno hic ille est, quem Paulus apostolus F νομικὸν appellat, ad Romanos (*ad Titum*) scribens. Qui cum a beato Petro in Diospoli primus episcopus esset constitutus, docebat prædicans Christum esse verum Deum. *Addit de omnibus tribus :* Hi igitur cum multas ærumnas ab infidelibus pro ædificatione ecclesiarum, et eversione idolorum, passi, multorumque miraculorum et sanitatum effectores essent, ad Christum Dominum migraverunt.

sed hæc incerta sunt, ut alia quædam.

5 *Lequienus in Oriente Christiano tom.* 3 *col.* 581 *recenset episcopos Lyddæ sive Diospolis, (ut Lydda civitas Palæstinæ postea fuit appellata) primumque ponit* S. Zenam, *agnoscens tamen recte, incertum esse ejus episcopatum, utpote ex monumentis sublestæ fidei assertum. Nihilo certius est, quod asseritur in Menæis, apud nos laudatis tom.* I *Januarii pag.* 163, *et a Petro de Natalibus ibidem. pag.* 164, *nimirum quod scripserit Vitam S. Titi. Incertum æque est, an fuerit ex Discipulis Septuaginta, quibus* Zenam *quoque annumerat Petrus de Natalibus lib.* 6, *cap.* 100. *Demum incertum mihi videtur, an alicubi cultus fuerit Officio ecclesiastico, quod de aliis Sanctis peragitur illis diebus, quibus* Zenas *in Menæis refertur. In vetustioribus vero Græcorum Fastis ejus memoriam non reperio : neque in Fastis Latinis.*

DE

A D

DE S. CAIO, EPISCOPO MEDIOLANENSI

CONFESSORE IN INSUBRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. 8.

De ejus cultu, gestis, tempore episcopatus, die et genere mortis.

Probabiliter anno LXXXV. Hodie annuntiatur in Martyrologio Romano

Ad diem XXV *hujus mensis Septembris dedimus S. Anatalonem, primum celeberrimæ ecclesiæ Mediolanensis episcopum; hodie ejusdem proximus in episcopatu successor* S. Caius *memorandus venit. Eminentissimus Baronius illum in Martyrologio Romano sic annuntiat:* Mediolani, S. Caii episcopi, discipuli B. Barnabæ apostoli, qui multa in persecutione Neronis passus, in pace quievit. *Eadem* B *leguntur in ejusdem Martyrologii, a Sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV Pontifice Maximo, nuper defuncto, aucti et castigati, nova editione. Baronio præiverat Petrus Galesinius in Martyrologio Romano, in quo ad eumdem diem ejus elogium exhibuit, quod quia paulo prolixius est, et cum Lectione propria, quam ex Breviario Ambrosiano infra recitabo, ipsis etiam verbis fere consonat, hic præteribo. Baronii verba adoptavit Petrus Paulus Bosca in Martyrologio Mediolanensi, sic tamen, ut initio inseruerit:* Qui SS. Gervasium et Protasium baptizavit. *Castellanus in Martyrologio Universali more suo hodiernum Romanum secutus est.*

et aliquot aliis: in Hispanico quoque Tamayi.

2 *Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ eodem die ejusdem elogium recitat ex Breviario et monumentis, ut in Annotatis ait, Mediolanensibus concinnatum. Simile etiam habet Constantinus Ghinius in Natalibus sanctorum Canonicorum, quibus ipsum liberaliter annumerat. Porro hisce omnibus eadem* S. Caii *Vita, seu Historia primorum episcoporum Mediolanensium, aut quæ ex hac hausta fuerant, præluxerunt. Similia etiam habuit Joannes Tamayus; sed cum in his nihil de* S. Caii *ante episcopatum gestis legisset, primam ejus Vitæ partem ex Hispanicis suis scriptis addens, eumdem origine Hispanum, et centurionis illius Capharnaensis, cujus fidem Christus Domi-* C *nus cap.* 8 *Matthæi laudavit, quemque Tamayus* Cornelium *appellat, filium facit, eumdemque istum centurionem, qui in eodem Evangelio cap.* 27 *mortui in Cruce Christi Divinitatem agnovisse dicitur his verbis:* Vere Filius Dei erat iste. *Verba, quibus Tamayus ipsum annuntiat, subjungo.*

sed cum fabulis.

3 Mediolani, *inquit,* in Insubria, S. Caii Oppii, origine Hispani, ipsius urbis episcopi, qui primum militiam secutus, centurionis titulo cum fuisset exinde decoratus, primus post Christi mortem videns, Domino moriente, saxorum mutuo sese collidentium fragorem et eclipsi extra naturæ terminos succedente, solis et lunæ defectionem, Christum esse verum Dei Filium, confessus est. Demum exuto baltheo, Christianis adhærens, Mediolanensis urbis insula indutus, ibidem confessoris titulo ad Superos evolavit. *Deinde in Annotatis Acta ejus ex Hispanicis, uti monui, Italisque scriptoribus compilata exhibet, et quidem (si ipsi credimus)* integra et genuina, ut in posterum nihil desideretur. *Operæ pretium non est ejus fabulas refutare; sed dixisse sufficiat, eas ex supposititio fabulosissimoque Flavii Dextri Chronico et ejusdem furfuris Hali Carminibus haustas esse. Ceterum hæc eadem figmenta ex eodem pseudo-Chronico deceptus Placidus Puccinelli in Zodiaco ecclesiæ Mediolanensis adoptavit; sed Petrus Paulus Bosca in annotatis ad Martyrologium rectius rejecit.*

Mediolani olim colebatur 26, sed nunc 27 Septembris

4 *De antiquo* S. Caii *apud Mediolanenses cultu in vetustioribus monumentis nil reperi.* Antiphonarium de universis festivitatibus anni circuli Mediolanensis ecclesiæ *apud Mabillonium tom.* I *Musei Italici, eo judice, seculo* XII *scriptum, de* S. Caio *non meminit; meminit tamen Kalendarium Mediolanense II, quod* E *Dominicus Georgius ex Breviario Ambrosiano, initio anni, ut ait* 1465 *exarato, recensuit in veteris Romani et Adoniani Martyrologii editione post Rosweydum facta. In hoc, sed ad diem* XXVI *Septembris, ultimo loco sic legitur:* Et sancti Gaii ep. et conf. *Eodem die memoriam ejus celebrari in Missali Ambrosiano, anno* 1482 *typis edito, scribit Bosca in annotatis ad Martyrologium; verum in altero Missali item Ambrosiano insigni, quod anno* 1522 *Mediolani excusum, in Museo nostro habemus, die* XXVII *ejusdem mensis legitur:* Sancti Gaii archiepiscopi Mediolani; *nulla tamen de eo Missa propria assignatur. Ad eumdem pariter diem* XXVII *Officium ex Communi confessoris episcopi habuit in Breviario Ambrosiano, anno* 1539 *Venetiis excuso, quod præ manibus habeo.*

Missa et Officio

5 *Post hæc anno* 1582 *S. Carolus Borromeus, S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Mediolanensis, novum Breviarium Ambrosiani ritus vulgavit, idque Federicus Borromeus, pariter Cardinalis et ejusdem sedis archiepiscopus recognitum anno* 1625 *recudi jussit, cujus exemplar anno* 1635 *iteratis typis editum in Musco nostro exstat. In hoc* S. Caii *Officium ex Communi episcopi confessoris ritu* solemni *cum tertia Lectione propria, pro more Ambrosiano, ad diem* XXVII *dicti mensis præscribitur. Hæc autem sic habet:* Caius civis F Romanus, Barnabæ discipulus, Anataloni in episcopatu Mediolanensi succedens, Anolini præfecti jussu multa simul cum Clateo, Brixiæ episcopo, fidei causa perpessus est. Gervasium et Protasium cives Mediolanenses, fratres germanos, quorum deinceps martyrium nobile extitit, fidei doctrina instruxit et baptizavit. Sanctorum autem Petri et Pauli apostolorum desiderio flagrans, iter Romam suscepit: in via dum esset, divina quadam spiritus præsensione vidit, eos jussu Neronis martyrium obiisse.

ritu Ambrosiano et Romano.

6 Romam autem ubi venit, quod præsenserat, reipsa factum esse, cognovit; sed cum B. Clemente et cæteris Apostolorum discipulis aliquamdiu fuit, quibuscum Evangelii prædicationem communicavit. Mediolanum vero reversus, in illo persecutionis Neronianæ impetu pro fide proque ecclesia sibi commissa cum multa fortiter divineque egisset, demum sanctitatis laude clarus quievit in Domino. *Sumpta hæc sunt ex Vita inferius examinanda. Porro quia Ambrosiana Liturgia non omnibus uti concessum est, Cardinalis Cæsar Montius, Federici Borromei in archiepiscopatu successor, anno* 1642 *Proprium Sanctorum vulgavit ad illorum usum, qui in archidiœcesi sua Romanos ritus sequuntur, in eoque* S. Caii *Officium sub ritu duplici præscripsit, Lectione, quæ in Ambrosiano*

A *siano unica est, in duas, in quartam scilicet et quintam distracta, ceteris vero ex Communi confessoris pontificis assumptis. Denique in Breviario monialium Ordinis Humiliatorum (de quo vide dicta ad diem* XXV *hujus mensis in S. Anatalone num.* 7) *Sanctus hoc etiam die* XXVII *colitur Officio duplici cum tribus Lectionibus secundi Nocturni propriis, quæ tamen eædem sunt cum unica Ambrosiani Breviarii, præterquam quod in fine addant :* Ejusque corpus in ara maxima basilicæ sanctorum Naboris et Felicis servatur et colitur.

AUCTORE C. S.

Corpus ejus in ecclesia S. Francisci Mediolani

7 *Quod ad ejusdem Sancti reliquias attinet, auctor Vitæ edendæ tradit, sacrum corpus ejus in horto, seu in cœmeterio, quod eo vivo Christiani fecerant in horto Philippi cujusdam, quem ipse ad Christi fidem adduxerat, sepultum fuisse, unde illud in ecclesiam SS. Naboris et Felicis quæ jam dudum Patrum Franciscanorum est, sanctique Francisci appellatur, illatum, consentiunt Mediolanenses ; sed de tempore non constat. Nam quod Puccinellus in Zodiaco ecclesiæ Mediolanensis parte* 1, *pag.* 85 *ait, istud quingentis post primam sepulturam annis cum incorruptum reperiretur, factum esse, nescio, qua auctoritate nitatur ; nisi forte id legere sit in* instrumento translationis in cancellaria S.

B Francisci, *quod deinde laudat in margine, et in quo legi asserit :* Translatio S. Caii XIII Aprilis duplex. *Eodem die annuam ejus rei memoriam a laudatis Patribus Ordinis S. Francisci recoli solitam scribit Carolus Novariensis episcopus, sive Joannes Franciscus a Basilica Petri lib.* 1 *Hist. eccles. Mediolanens. in* S. Caio *his verbis :* Fratres ad eam basilicam morantes ejus translationem solemniter celebrant XIII Aprilis ; ut item festum XXVII Septembris, sicut etiam ecclesia Mediolanensis.

colitur, ubi a S. Carolo fuit recognitum.

8 *De iisdem reliquiis ipsius a S. Carolo Borromeo recognitis ibidem præmiserat laudatus episcopus Novariensis :* Certe adhuc in basilica Franciscanorum ejus reliquiæ coluntur in sacello S. Bonaventuræ, easque, quantulæcumque sint, Carolus archiepiscopus recognovit die XIV Septembris MDLXXI. *Recognitioni occasionem dedit translatio reliquiarum S. Barnabæ et SS. Naboris atque Felicis martyrum, ac S. Materni episcopi Mediolanensis, quam eo anno et die laudatissimus S. Carolus Borromeus solemniter peregit. De ea consuli potest Papebrochius in S. Barnaba tom.* 2 *Junii, pag.* 449 *et sequenti, ubi ex Pucetinello refertur, quantum ad argumentum nostrum attinet, sequentia legere est.* Die Mercurii, XII mensis (*Septembris anni*

C 1571) reversi iidem (*quos S. Carolus ad eam rem delegaverat*) ad prædictam Francisci ecclesiam, in capella S. Bonaventuræ, nunc dicta Conceptionis, contigua majori altari versus publicam viam, recognoverunt corpora SS. Felicis et Fortunati martyrum, ac S. Gaii archiepiscopi. *De eadem capitis S. Barnabæ, corporumque SS. Naboris et Felicis translatione, per S. Carolum facta, agit Martyrologium Mediolanense ad dictum diem* XIV *Septembris, sed de* S. Caii *corpore, ea occasione recognito, non meminit.*

Acta edenda. Incertum an S. Barnabæ discipulus fuerit :

9 *Ejusdem sancti Episcopi gesta scripsit anonymus auctor Opusculi de Situ civitatis Mediolani, sive de Vitis primorum antistitum illius, quem Papebrochius seculo circiter* VI *floruisse opinatus est, Ludovicus autem Muratorius tom.* 1, *parte* 2 *Rerum Italicarum scriptorum in Præfatione ad idem Opusculum, ad seculum dumtaxat* IX *vel* X *rejicit. Vide dicta nostra ad diem* XXV *hujus mensis in Commentario prævio de S. Anatalone* § 1, *cujus Vitam ibidem dedimus ex MS. Mediolanensi, cum editione Muratorii collato. Ex eodem codice signato P.* 246 *Acta* S. Caii *habemus, a laudato anonymo scripta, et a Muratorio loco citato pariter edita, cum aliqua verborum discrepantia, quam, ubi operæ pretium videbitur, annotabimus. Anonymus ille, tot seculis* S. Caio *posterior, nequit auctoritatem sibi ab antiquitate conciliare, neque scimus, an et quæ vetusta monumenta secutus sit, quamvis verisimillimum sit, ipsi saltem aliqua præluxisse. Utut est, ea dabimus ex MS. nostro, postquam præcipua rerum capita pro more nostro non nihil examinaverimus. An* S. Caius, *quem patria Romanum facit, una cum S. Anatalone discipulus S. Barnabæ fuerit, pendet ab ejusdem Apostoli prædicatione in Italia, de qua adi Commentarium prævium ad Acta S. Anatalonis* § 2. D

successit S. Anataloni in episcopatum,

10 *Eumdem S. Anataloni in episcopatum Mediolanensem proxime successisse, tradunt cum anonymo nostro etiam omnes Catalogi episcoporum ejusdem sedis, in quorum antiquioribus S. Anatalon primo omnium loco recensetur,* S. Caius *secundo, in recentioribus vero utrique præmittitur S. Barnabas apostolus ; quod ultimam nobis quidem non satis probari, præcitato loco diximus. In vestuto Catalogo, quem Papebrochius ante tom.* VII *Maji illustravit, de ipso sic legitur :* S. Gaius, sedit annos XXI, depositus est VI Kalendas Octobris ; *sed Papebrochius ibidem pag.* LV *addidit, pro* annos XXI *reponendum esse* annos XXII ; *sic enim in ecgrapho suo Mediolanensi scriptum esse, a quo typotheta aberravit. De tempore sedis consentit Catalogus a Mabillonio editus tom.* I *Musei Italici parte* 2, *sive is ex eodem codice, ex quo Papebrochianus, ut suspicatus Papebrochius est, sive ex alio fuerit descriptus. Hic autem sic habet ;* Gagius sedit annos XXII, depositus est VI Kal. Oct. ad Concilia Sanctorum. E

11 *Consonat et Catalogus alter, quem Muratorius vulgavit tom.* I *Rer. Italic. parte* 2, *pag.* 228, *ubi legitur :* Sanctus Gayus sedit ann. XXII. Depositus VI Kal. Octobris ad sanctum Naborem. *Hisce addo et alium Catalogum ab eodem Muratorio tom.* 4 *laudati Operis, pag.* 141 *excusum, in quo pariter dicitur :* Caius episcopus sedit annos XXII, obiit sexto Kal. Octobris, sepultus ad Concilia Sanctorum. *Auctor anonymus Vitæ edendæ præter annos sedis aliquot alias notas chronologicas addidit. Secundum partitionem nostram num.* 15 *ait :* Caius, peractis in episcopali ministerio duo * et viginti annorum curriculis, ... migravit e mundo.... Transiit vero pridie Calendarum Januariarum, cum aurora nocti terminum et diei Dominico initium redderet. *Deinde num.* 16 *subdit :* Mansit autem in episcopatu usque ad quintum Domitiani cæsaris annum. *Præmiserat denique num.* 5, S. Caium anno episcopatus sui quinto *Romam profectum, in eo itinere de sanctorum apostolorum Petri et Pauli glorioso martyrio divinitus monitum fuisse. Modo hasce chronologicas notas conferamus.* F

quem ex notis chronologicis ostenditur

* *duorum*

probabilius tenuisse ab anno Christi 61

12 *Domitianus cœpit imperare anno Christi* 81 *die* XIII *Septembris, quo Titus obiit ; ideoque annum imperii sui quintum eodem die ac mense anni Christi* 85 *exorsus est. Hujus anni dies ultimus Sabbatum erat, ut colligitur ex littera Dominicali* B. ; *atque ita apprime convenit dies emortualis ab anonymo assertus, si dicatur* S. Caius *ad meliorem vitam transiisse in crepusculo, quod noctem ultimam anni Christi* 85 *terminavit, et primum fuit anni* 86. *Verum uti hæc recte se habent, ita stare nequeunt cum tempore emortuali S. Anatalonis, quod ad diem* XXV *hujus mensis in Commentario prævio* § 2 *circa* XXV *Septembris anni* 61 *probabilius referendum esse censuimus. Etenim si anno Christi* 61 *addamus annos viginti duos, qui* S. Caio *in episcopatu assignantur, tantum prodibit annus* 83, *cujus mense Septembri die* XXV *non nisi tertius annus Domitiani imperii ab aliquot diebus inchoatus fuerat. Ad hanc difficultatem diluendam Papebrochius noster in Exegesi de episcopis Mediolanensibus ante tom.* VII *Maji pag.* LV *opportune observavit, in vetusto MS. Ambrosiano, ex quo Henschenius Acta edenda exscripsit,* in margine eadem manu antiqua *annotatum esse, pro* duo et viginti annorum curriculis *alibi legi* quatuor et viginti *etc. ; et sic revera in MS. nostro annotavit Henschenius.*

13

A 13 *Habent quidem annos sedis ipsius tantummodo* XXII *etiam omnes Catalogi supra memorati; sed huic errori occasionem facile dedisse potuit instrumentum aliquod vetustius, quod cum mutilata sive partim detrita ultima littera Romani numeri* XXIV *annos potius* XXII *quam* XXIV *præ se ferret, incautos amanuenses deceperit. Sane minime insolens est nec exemplo caret hujusmodi numerorum mutilatio, eaque semel in vetustiori Catalogo commissa, facile potuit in recentiores transiisse. Id vero certum est, admissa correctione, quam vetus ille codex suggerit, prædictas chronologicas notas et secum et cum chronotaxi S. Anatalonis recta congruere. Anatalon enim usque ad annum octavum Neronis pervenisse dicitur ab eodem anonymo ejus in Vita; quod non de octavo jam tum inchoato, sed proxime inchoando ibidem interpretati sumus; ac propterea istius Sancti mortem circa diem* XXV *Septembris anni* 61 *referendam esse ostendimus. Hisce igitur adde annos* 24 *completos ab aliquot mensibus, et ad finem anni Christi* 85 *pervenies, cujus mense Septembri die* XIII *Domitianus quintum imperii sui annum inchoaverat. Ejusdem anni dies ultimus erat Sabbatum, in cujus postremæ noctis fine* S. Caium *obiisse ex anonymi sententia observavimus.*

usque ad finem anni

B 14 *Ab hoc tamen emortuali die dissentire videri possunt superius adducti Catalogi et Mediolanenses scriptores, qui* S. Caii *depositionem diei* XXVI *Septembris affigunt, quo etiam die sacram illius memoriam Mediolani olim agi solitam diximus, quæ jam a tribus circiter seculis die* XXVII *ejusdem mensis celebratur. Galesinius quoque in Tabula episcoporum Mediolanensium ipsius obitum ad* XXVII *Septembris reposuit. Unus, quem ego quidem viderim Andreas Alciatus lib. 2 Historiæ Mediolanensis anonymo nostro consentit, de* S. Caio *hæc inquiens:* Periisse pridie Cal. Januarii, Ambrosius auctor est, quotannisque eo die Insubres ejus memoriam celebrant. *At nescio, quem hic Ambrosium laudet; sed Bosca in Annotatis ad Martyrologium Mediolanense negat, id in ullis ejusdem ecclesiæ Kalendariis reperiri, aut ipsum alio die, quam* XXVII *aut* XXVI *Septembris Mediolani umquam cultum esse.*

Dubitari potest, utrum mense Decembri an Septembri obierit

15 *Porro incompertum mihi est, quæ hujus in die ac mense nostrum anonymum inter atque Catalogorum compilatores discrepantiæ causa sit; nisi forte aliqua sacri corporis translatio antiquitus facta occasionem dederit, ut, qui mense Decembri obierat, in Septembri coleretur. Ut hujusmodi aliquid intercessisse suspicemur, facit hinc constans Catalogorum librorumque liturgicorum*

C *pro Septembri consensus; inde vero anonymi pro ultima Decembris tam accurata assertio, ut verisimillimum sit, ipsum eas temporis notas ex antiquiori monumento didicisse. Ad hæc illi ipsi Catalogi, si unicum excipias, non aiunt,* S. Caium VI Kalendas Octobris *obiisse, sed* depositum *esse; quæ vox latiori modo accepta depositionem sacri corporis in quadam translatione, sub Christianis imperatoribus facta, potest designare. Si quis tamen malit eamdem de die emortuali vel prima sepultura interpretari, salva erunt cetera anonymi asserta, dummodo pro annis 22 sedis illius admittantur anni 24, quos supra laudatum vetus MS. Mediolanense in margine assignat. Ego ea correctione adhibita, ceteris anonymi dictis standum censeo, donec certiora proferantur.*

16 *Superest altera temporis nota, ab anonymo addita de qua cum ad diem* XXV *hujus mensis in S. Anatalone § 2 plura jam dixerim, hic tantum pauca repetam. Ait scilicet anonymus,* S. Caium, *dum* anno episcopatus sui quinto *SS. Petrum et Paulum visendi gratia Romam pergeret, de eorumdem martyrio divinitus edoctum fuisse. Porro duo isti Apostolorum principes, ex communi Henschenii, Papebrochii Pagiique sententia die* XXIX *Junii anni 65 passi fuere; quo propterea tempore* S. Caius *quintum episcopatus sui annum*

Explicatur altera nota chronologica

jam debuit inchoasse. Contra vero quartum dumtaxat numerasse dicendus est, si decessor ipsius S. Anatalon anno Christi 61 circa diem XXV *Septembris, ut diximus, vita functus sit. Ut hæc concilientur, advertendum est,* S. Caium *ab ipso Anatalone, dum viveret, episcopum et successorem suum, eodem anonymo teste, ordinatum fuisse. Quo autem tempore id contigerit, non additur. Ponamus ergo, ipsum vel tribus circiter mensibus ante obitum S. Anatalonis, id est, mense Junio anni 61 episcopali ordine initiatum fuisse; sic quintus ejusdem episcopalis ordinationis annus jam fuerit in cursu dicto die* XXIX *Junii anno 65, quo SS. Petri et Pauli martyrium in Romano itinere divinitus intellexisse narratur. Consule etiam dicta in Commentario prævio de S. Anatalone num. 80 et sequenti. Ceterum secundum hæc* S. Caio *tribuendi erunt anni viginti quatuor cum dimidio episcopatus sive ordinationis suæ, si ultima Decembris obierit, ut habet anonymus; aut viginti quatuor cum tribus mensibus, si ejusdem mors mensi Septembri illiganda sit.* D

AUCTORE C. S.

17 *Pergamus ad alia biographi asserta. Hic inter multos per* S. Caium *ad fidem adductos baptizatosque recenset S. Vitalem ejusque sanctam conjugem Valeriam et filios Gervasium atque Protasium quos etiam, eodem sancto Episcopo sedente, glorioso martyrio coronatos ait. De SS. Vitale et Valeria egit Papebrochius ad diem* XXVIII *Aprilis, ubi eorumdem martyrii tempus accuratius inquirendum distulit in* XIX *Junii, quo SS. Gervasius et Protasius coluntur. Verum hic quoque studiosus lector intelliget, quam incerta sint, quæ de sanctis istis martyribus narrantur, quæque ab anonymi nostri auctoritate nequeunt confirmari. Idem anonymus Philippum quemdam, illustrem inter Mediolanenses virum, cum tota familia sua a* S. Caio *sacro fonte lustratum scribit, idque magno consensu tradunt Mediolanenses scriptores, qui eumdem* Oldanum *cognominatum fuisse, passim volunt. Hunc cum sanctitatis fama obiisse, addunt aliqui, et in cœmeterio, quod in horto suo sepeliendis martyribus fecerat, et in quo* S. Caius *aliique depositi fuerant, humatum fuisse.* E

Memorantur aliquot e Vita biographi asserta

18 *Præterea aiunt, eumdem eo loci situm fuisse, ubi deinde ecclesiæ Ambrosiana sanctique Naboris, quæ nunc* S. Francisci *appellatur, ædificatæ fuerunt Joannes Castellionæus in Antiquitatibus Mediolanensibus, parte 1, fasciculo 3 recitat quosdam versus, quos in eadem S. Francisci ecclesia marmoreæ tabulæ inscriptas asserit, in quibus ejusdem Philippi corpus inter Sanctorum corpora ibidem quiescentia recensetur his verbis:*

Alma nitet renovata piis cultoribus aula, F
Tempore quam modico fratres statuere Minores.
Hortus erat quondam locus iste domusque Philippi.
Corpora martyrium pro Christo passa recondens.

Deinde post aliqua sequitur:

Hic Nabor, hic Felix, hic Fortunatus habetur,
Et cum Materno Gayus, dictusque Philippus.

Philippus hic, quem nullis Mediolanensium Kalendariis inscriptum reperi, haud dubie idem est, cujus supposititius libellus de SS. Gervasio et Protasio recitatur in epistola, S. Ambrosio æque supposita, quam habes in Opere nostro ad diem XIX *Junii in Commentario de iisdem sanctis martyribus § 3 et 4.*

19 *De morte, quam* S. Caius *obierit, non convenit inter scriptores Mediolanenses, aliis ipsum naturali, aliis violenta sive martyrio e vivis sublatum esse, opinantibus. Joannes de Deis in libello de Successoribus S. Barnabæ in ecclesia Mediolanensi de hoc argumento sic scribit:* Tandem cum multa egisset, et graves pro Christi fide pugnas in persecutionis Neronianæ impetu sustinuisset, accusatus, Paulino proconsule, quod corpora martyrum sepeliret, martyrii palmam adeptus, a Castritiano et Philippo fratribus sepelitur

S. Caium martyrio coronatum aliqui crediderunt.

AUCTORE C. S.

A tur in suo prædio. *Martyrem illum etiam facit Andreas Alciatus lib. 2 Historiæ Mediolanensis, hæc inquiens :* Veritus Neronis edictum sævasque Anolini, ejus præfecti, executiones ; ab urbe profugerat. Sequuta principis nece, reversus indies meliora conabatur ; donec ab decurionum ordine jussus flagellis cædi per æditMos tamquam impietatis in deos reus, mactatus est. Excitaverat ad ambitiosum decretum magistratus, quod in suam sententiam quosdam etiam decuriones Caius traxisset.

sed confessor obiisse dicendus est,

20 *In eadem opinione fuit Josephus Ripamontius lib.* I *Hist. eccles. Mediolanensis ;* Ejus ossa, *inquiens,* et reliquias Franciscana ædes habet, certa sanctitatis, ambigua Martyrii. Ego martyrem Caium affirmare non dubitaverim, vel quia tempora fuerant ejusmodi, ut evadere non potuerit ; vel quod una cum Clatæo, Brixiæ pontifice, multa sæva pertulisse ipsum, gravissimæ litteræ testantur. *Contra anonymus in Vita edenda, cui alii passim consentiunt, multa quidem ipsum sub Anolino præfecto et a gentilium ædituis passum tradit, sed naturali morte excessisse, non obscure significat. Hic ipse tamen Alciato occasionem aliter sentiendi dedisse videtur, dum* B *infra num.* 15 *Vitæ de* S. Caio *ait :* Nam et palanter ab ædituis idolorum fuerat mactatus fustibus, et paganorum incestis manibus persæpe ab urbis mœnibus violenter abstractus. *Hæc autem Alciatus non recte interpretatus, credit* S. Caium *in civitatem reversum, ab ædituis flagellis cæsum occisumque, cum tamen ex toto contextu clarum sit, vocem* mactatus *ab anonymo usurpari non pro* occisus, *sed pro* graviter cæsus.

forte tamen multa passus pro Christo

21 *Confessorem, non martyrem, eum etiam agnoscunt Martyrologia, Kalendaria et Breviaria, quæ supra produxi ; neque usquam legi, eumdem Officio martyris celebratum fuisse. Fatendum nihilominus est, mirum videri posse, ipsum violentæ neci subtractum, si vera sint omnia, quæ de ejusdem gestis narrat anonymus, quæque Ripamontium impulerunt, ut pro illius martyrio pronuntiaret. At ergo credere malo, sanctum Episcopum prudenter latuisse, dum sæviret persecutio, ut clam suo gregi succurreret ; anonymum vero multa addidisse, quæ in ejusmodi temporum calamitatibus verisimilia sanctoque Antistiti gloriosa judicabat. Quam infirmum argumentum sit, quod laudatus Ripamontius a S. Clatei martyrio repetit, æstimari potest ex iis, quæ Henschenius noster tom.* I *Junii, pag.* 368 *et sequenti de eodem sancto episcopo Brixiensi breviter* C *recensuit et observavit.*

a gentilibus.

22 *Studiosus lector ibidem præterea videbit, neque extra omne dubium positam esse Anolini præfecturam Mediolanensem, imperante Nerone, sub quo eam refert anonymus, et sub quo S. Clateum Mediolani coronatum ferunt. Ponamus tamen, fuisse aliquem ejus nominis Mediolani præfectum sub Nerone, non hinc* S. Caii *martyrium excudes ; quippe quem ad Domitiani tempora pertigisse, ex dictis non dubitamus. Joannes de Deis, qui* S. Caium *sub Paulino proconsule martyrium consummasse scripsit, verisimiliter sic conjectavit ex supposititio libello Philippi superius memorato, in quo S. Vitalis sub Paulino judice occisus dicitur. Consule tom.* IV *Junii, pag.* 721 *et* 725 *in SS. Gervasio et Protasio. Cetera in Annotatis illustrabimus.*

D

VITA

Auctore anonymo

Ex MS. Mediolanensi, collato cum editione Ludovici Muratorii.

S. Anataloni in episcopatu suffectus

Caius ergo beatissimus *a*, ut retro redeam inter hujuscemodi nefandi temporis discrimina *b*, velut optimus nauta, editam noviter sanctæ Ecclesiæ lintrem, quam ad regendum susceperat, cœlesti faltus præsidio, ac piæ conversationis remigio, ad prædestinatum vitæ perennis iter dirigere, atque ab imminentibus gravissimæ persecutionis turbinibus virtute, qua poterat, nitebatur viriliter defendere. Quem idcirco S. Anatelon *c*, dum adviveret, ad sacerdotale provexerat culmen, ne forte, se transeunte ad Dominum, tam rudis ecclesiæ status, vel ad horam pastore proprio destitutus, vacillare inciperet ; imitatus in hoc gloriosissimi Apostolorum E Principis, et sui magistri præclarissimum exemplar, qui sub idem fere tempus, jacto Ecclesiæ Romanæ æternali fundamento, Clementem summæ sanctitatis virum, cujus supra memini, suo in loco statuit, et ad sacræ prædicationis exequendum vigilanti cura ministerium satis idoneum sibi subrogavit vicarium *d*.

multos ad fidem convertit, inter quos fuere

2 Verum, ut cœpta sequar, vir Deo devotissimus Caius, ubi primum decessoris judicio ac postmodum totius sanctæ plebis amore præelectus, in prædicandi officium substitutus est, crebris insistebat hortamentis et precibus incredulorum corda ad fidei normam convertere, et eos, quos humani generis inimicus captivos effecerat, ad filiorum Dei æternalem libertatem perducere satagebat. Sed quia numquam est Dei manus inops muneris, quæ sacrificium suscipit bonæ voluntatis, confestim ei insudanti divina Majestas opitulata est, et gaudium præbuit de suorum augmento filiorum, quem patroni ac magistri sui obitus non parum perturbarat. Etenim sæva licet et perquam truculenta paganorum adversus Christi fideles querela magis magisque insurgeret ; nihilominus tamen quotidiana hostis invidi damna, et Christi Jesu ex idololatriæ clientibus lu- F cra fiebant ; et jam non quilibet, sed ipsi etiam consules et quos mundi gloria reddiderat clariores, ad Christi properanter obsequium festinabant.

S. Vitalis cum conjuge et filiis, et Philippus,

3 Superioribus enim diebus S. Vitalis, insignis* quidem carnis origine nobilis, sed mentis culmine nobilior, civium Mediolanensium maximus et inter suos non mediocriter honoratus, una cum religiosissima conjuge et filiis *e* atque omni familia domus, Christi fidei sociatus est, et cum eo pariter quam plurimi majorum natu civium, in quibus et Philippus *f* cum suis, vir apud seculum et apud Deum illustrissimus. Quod ubi vidit vir doctissimus Caius, quod multi scilicet etiam ex senatoribus, abdicato idololatriæ cultu, ad Christi devotissime servitium confluerent, catechizans illos, jussit continuatis jejuniis et vigiliis secum pariter operam dare, ut adveniente Paschali solemnitate candidati invenirentur, sacri Baptismatis lavacro consecrandi ; prænuntians eis et protestans, quia paullo post aliquanti ex ipsis per gloriosam essent Christi confessionem martyrio coronandi, atque ad inæstimabilem cœlorum gloriam perducendi.

* Murat. Insigni

quos ibidem ad celebrem fontem baptizavit

4 Est autem hodieque haud longe ab ejusdem urbis mœnibus ad plagam Australem juxta viam, quæ ducit Ticinensem urbem *g*, fons quidam, vitreas ac salubres emanans aquas. Ad hunc ergo, peracto jejuniorum

A junioram cursu, venerandus Præsul cum universis, qui signati erant, accedens, flexit genua sua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi et invocata sancti Spiritus ex more præsentia, fontem ipsum solemniter benedixit, cunctosque catechumenos in Trinitatis unicæ nomine tingens, manus impositione sanctificavit. Postremo divinis in communi libatis Mysteriis ac prece iterum fusa, Conditori ac gubernatori Deo suas oves commendavit. Ex eo tam clero, quam fidelium plebi toto episcopatus ipsius tempore, quia ecclesiæ conventui sacra domus ob adversantium paganorum tumultum non potuit ædificari, ibidem ad celebranda cœlestia Sacramenta moris fuit convenire. Cujus benedictionis affluentia pristinam ad præsens servavit gratiam; adeo ut plures ægrotantium, si quos vi febrium æstuantes fontis prædicti undam potasse contigit (nec mora) integerrimam sese medelam hausisse, gavisi sunt *h*.

h

In Romano itinere martyrium SS. Petri et Pauli

5 Interea præsul Dei reverentissimus Caius maximo, ut fertur, ductus amore visendi magnificum Apostolorum principem Petrum, et sui quondam magistri Barnabæ *i* collegam, et gentium lumen, et *k* Paulum; seu etiam conferendæ gratia prædicationis suæ cum Clemente sanctissimo, cæterisque Apostolorum pedissequis, anno episcopatus sui quinto, qui erat Neronis ultimus *l* ad urbem Romuleam, hoc est, ad genitalem patriam fertur tramitem direxisse. Cum, ecce, in medio fere itineris sensit per spiritum eos, quorum maxime anhelabat desiderio, immanissima cæsaris atrocitate recens fuisse peremptos. Concidit illico, et obortis lacrymis, graviter ingemuit; cumque interrogaretur a comitantibus *, quam ob causam ita fleret; Heu, pro dolor! inquit, gemina orbis totius luminaria, Neroniana extincta rabie, Romana tellus intercipit; et nisi subveniat omnipotentis Dei Majestas; cunctis jam nunc per orbem Christicolis diversissimas cæsar impiissimus calamitates irrogare incipiet.

i *k* B *l*

* Murat. comme[illegible]libus

divinitus cognoscit:

6 Properemus ergo quantocius, et eorum, si forte supersunt inhumatæ, condignis sarcophagis reliquias invehamus; sin vero conditæ fuerint, saltem venerandis tumulis supremum flebiles redhibeamus honorem. Atque utinam nos supra eorum sacratissima busta hostilis inveniens mucro obtruncare non differat, ut vel in extrema triumphi eorum sorte participes inveniamur. Hæc effatus, ubertate lacrymarum æstuantia labia irrigabat, non jam diuturni laboris, non pedestris reminiscens itineris. Die tandem octavo Romam cum sociis attigit, ubi resalutatus a fratribus, de glorioso confestim Apostolorum excessu perquirere, vel quid de eorum sacratissimis corporum margaritis fecerunt, anxio nimis pectore sciscitari cœpit: protinusque rei gestæ comperit textum; qualiter cæsar nefandissimus unum eorum cruci, alterum spiculatoris gladio addixerit; quin et eorum Deo dicatas exuvias die, quo eos ex hac vita migrare contigit, diligenti cura fuisse reconditas.

m

Romæ cum S. Clemente confert: in persecutione Neroniana,

7 Conferens ergo cum *m* Clemente et aliis beatorum Apostolorum vicariis doctrinæ suæ tenorem, aliquanto tempore cum ipsis fuit; qui, licet clanculo ob perfidorum insidias, Evangelicis prædicationibus, quibuscumque poterant, persuadebant, eruentes animas multorum dæmonibus * principis tenebrarum, et filios lucis de reliquo statuentes. Sed ut pauca de Neronis crudelitate subdam, ad exaggerandam impietatis magnitudinem, suæ nequitiæ per unamquamque provinciam direxerat præsides, ut Christiani nominis cultores vario pœnarum genere dissiparent, delerent atque perimerent. In quibus Anolinum *n*, velut capitalem pestem, secundicerium sibi esse præceperat, data illi in Christianos consulari offula, quatenus Italicarum partium potestatem accipiens, Christianæ sectæ et nomen radicitus evelleret, et germen disperderet; ita ut nec vestigium aliquod de ea sub astra remaneret. Mox namque ut Mediolanum metropolim Italorum intravit, jussit diligenter investigari, si qui ibidem ex hac superstitiosa secta magistri adventassent.

* Murat. de manibus

n

D

A. ANONYMO.

in qua multi

8 Responsumque est illi ab æditais, quod multi essent etiam ex primatibus, qui non diebus non noctibus ab istiusmodi doctrinis cessare vellent, persuadentes populo, ut, derelicta deorum cultura, in Jesum quemdam, Nazaræus qui dicitur, credere debeant; adeo ut non parva tam nobilium, quam vulgi, multitudo consenserit. Quapropter nisi tua eos, inquiunt, præses optime, industria revocet, totas ad suam perfidiam Italiæ concitabunt regiones. Et quis posthac diis patriis ac divinis subveniet legibus? Missis ergo satellitibus, extemplo rapuerunt generosæ indolis viros et pubescenti forma nitidos, alios arctissimæ tradentes custodiæ, alios inaudita sævitia jugulantes. Nulla humani visceris miseratio, nulla sexus ætatisque discretio; cunctos passim Christi nominis confessores ferro, flammis, flagellis, eculeis ubique laniantes, et semiusta bestiis cadavera ad escam sub nudo axe linquentes. E

martyrio coronantur,

9 Inter multos autem, qui iisdem temporibus in Christi exercitu ad mortem usque certarunt, beatissimos extitisse germanos comperi, Protasium scilicet atque Gervasium, sacratissimos martyres Domini. Nam pater ipsorum, cujus supra memini, S. Vitalis, fortissimus athleta Christi, jam dudum pro Christi confessione diversa per supplicia triumphalem adeptus fuerat palmam. Mater quoque Deo devotissima Valeria, simili exitu mortem commutarat in gloriam. Horum ergo, ut dicere cœperam, parentum beatissimorum generosum * filii in nullo degeneres exemplar secuti, Neroniani prælii constantissimi victores effecti sunt. Nec plumbatis cædi, nec equuleo torqueri sat fuit, nisi etiam caput spiculatori pro Capite martyrum Christo gratanter offerrent. Eodem fere tempore et alii quam plurimi, jam tum milites Christi, etiam ex Romanæ urbis nobilibus, Mediolani velut in regia urbe certantes, martyrio coronati sunt; in quibus magnificus testis Christi Nazarius cum assecla parvulo, nomine Celso, post multimoda tormentorum genera, quæ illis pro Christiana fide sævus Nero intulerat.

* Murat. gloriosum

Sanctus suos robor[illegible]

* Mu[illegible].

10 Namet atrocissime fustibus mactati, et marinis * immersi fluctibus, belluisque in escam dati, cum illi econtra fortiter perstitissent, et mirabiliter in cunctis trophæum suo Regi Christo reportavissent, tandem capite truncati, Caput omnium Christum amittere non potuerunt *o*. In his et hujuscemodi prænominatus præsul Domini Caius turbinibus constitutus, suscepti pontificatus sedem firmiter tenuit, laudabiliter rexit, et nunc idololatras præ zelo summi Dei vivi ac veri duriter increpans, procedebat in publicum *p*, nunc infirmis adhuc tenellis Ecclesiæ membris compatiens, latibula penetrabat, non sibi, sed suorum in hoc facto necessitatibus consulens filiorum, qui usque * ejus inhiabant præsentiæ, ut nec ad momenti volatilis brevitatem fore absque suimet respectu Patris æquanimiter ferrent *q*, dum in illo novæ lucis jubar indeficiens, ac suæ salutis fontem purissimum resplendidis vultibus, mellitoque gutture palam cunctis digito præmonstrarent.

n F *o* *p*

* Murat usque adeo

q

infideles convertit et hos.

11 Quamobrem divinorum prædicamentorum epulis, velut affluentibus ferculis, saginati, nec non suavissimis assiduæ lectionis atque instantissimæ orationis poculis, quasi ferventis Lyei pateris, inebriati, corporeos pastus pro nihilo ducebant, satius rati, mortis cum illo vel pro illo subire dispendium, totiusque jacturam *r* penuriæ, quam perfrui ambrosio

A. ANONYMO.

A brosio redolentibus favore tuccetis *s* aut infandi regis * annuum suscipere donativum. Nec solum vero plebs credula ; verum etiam eorum aliquanti, qui necdum fidei jura libaverant, sanctum Virum totis præconiis latum *t* anhelo spiritu sæpissime requirebant. Quibus ille ut prudens archiater volens diversissimis valetudinibus fatigatos diversa per cataplasmata medicando revocare sospitatem*, vario utebatur doctrinæ malagmate, alios cæcitatis caligine oppressos ad verum lumen invitans, alios cor durum infidelitate gestantes divinæ caritatis igne obliquare, ut solicitus artifex satagens ; quorum nonnulli cœcorum more solis radios cum ipso adventasse plaudebant, cum ipsi, obtectis ut ante luminibus, lucis aureæ, verique Solis in totum forent inexpertes *u*.

s
* ibid. Cæsaris
t
ibid. sospitati
u

12 Quidam autem, quorum erat insanior mentis intuitus, stupendas ab illo in Jesu Christi nomine morborum curationes effectas vel cordis * oculis intuentes, Delphicum Apollinem verum inter homines apparuisse, clamabant *x*. Sed ille, ut dicere cœperam, vanissimam ipsorum incusans insaniam, sedulo commonebat, Deum cœli adorandum, qui et soli radios et cunctis in orbe mortalibus optatam sua tribueret censura salutem. Idola deneganda ut B monstruosas miserorum imagines, et non modo Apollinis, sed nec cujuspiam, dæmonis magis quam dei, aliquid valere præstigia, ubi Christi nomen ab ipsius fuerit cultoribus invocatum. Cur quæso, inquit, prudentius nequaquam animadverti libet, metalla esse frivola *y*, surda, muta atque omni sensu vacua et non deos, quibus vestras submissi cervices inflectitis ? Non pudet, o generosi cives, tantæ cæcitatis et amentiæ, ut quæ ad humanum condita sunt famulatum *z*, his miserabile impendatis homines insensati obsequium ?

cum pro Apolline ab aliquibus haberetur,
* ibid. vecordibus
x
y
z

13 Sed ut vere miseram fatear servitutem, derelicto scilicet vestro * et omnium rerum Conditore optimo, sepositaque libertate, sponte vos subjicitis dæmonicæ dominationi, quæ *aa* vos secum pariter æternali faciet igne cremari. His et talibus ad se venientes nunc invectionibus redarguens, nunc quoque mellifluis admonitionibus demulcens, plurimos ad meliorem immutavit, conversis animis, admirationem. Erat videre mirandum subito factum divino munere vadimonium, ut, qui ex idololatriæ saltibus *bb* veternosa diu radice vitiati, arbores infructuosæ accesserant, mox per amplissimam Christi potentiam C novellæ plantationis efficerentur olivæ, quæ sacro usui fructus redhibentes pinguissimos, longe dissimiles inter suos cespites demum existerent. Sancto enimvero Antistiti ad id instantius exequendum otii pauxillulum superna, fidelibus opitulata suis, largiri dignata est pietas ; dum eo tempore incesti Neronis effera rabies immanisque impietas execrabili nece finiri visa est.

* ibid. vero meliora edocet. Nero post multa flagitia
aa
bb

14 Ipse denique, ut pauca de multis inferam, inextricabilibus circumventus undique malis, et post innumera nefaria et impura flagitia, quæ etiam adversum * ipsam Divinitatis injuriam animo infausto conceperat, opere nequissimo perpetrarat, desertus autem ab omnibus, quotquot in obsequio sui sceleris complices et ministros habuerat, eo quod esset non solum in externos infandus homicida, sed et in suos acerbissimus parenticida, fugit ex Urbe, sui exercitus odia et conjurationes vehementer reformidans, veritusque, ne prodi a quoquam posset, sua semet pœna miserabiliter interemit *cc*, dignum suis meritis vitæ adeptus exitum. Quamobrem parvissimum illud roris cœlestis stillicidium in medium æstuantis defluens incendii, extingui ad tempus ac tepefieri fecit circumquaque furentium flammas ignium. Ac velut viator quislibet, diutinis meridiani solis æstibus torrefactus, guttam si forte aquæ, vivo de saxo stillantem, ad medium fermo itineris anhelans offen- D dat et ea hausta refocilletur aliquantulum, confestim residuum viæ calorisque jacturam celerius, fortiusque, sit licet pusillaminis, exolvere incipit ; haud secus excitata, Neroniana feritate persecutionis Neroniana identidem clade lata temperies stabiles Christi fidelium incitavit, et ad majora quæque ac duriora perferenda imbecilles quoque ac debiles non parum præsenti temporum lenitate coaluit.

seipsum occidit; Ecclesia paululum respirat.
* i. e. in
cc

15 Verum ut his, quæ alio intendunt, omissis, ad proposita recurrat oratio, sæpe nominandus præsul Domini Caius, peractis in episcopali ministerio duo *dd* et viginti annorum curriculis, quibus non tantum Mediolanensium, sed et circumcirca adjacentium urbium populis pastoralem solicite ac strenue curam impendit, post varios victricium sudores certaminum (nam et palanter ab æditituis idolorum * mactatus fustibus, et paganorum incestis manibus persæpe ab urbis mœnibus violenter abstractus) cum ipse suas e diverso ad cœlum attollens palmas, assidue pro eis Christum Dominum supplicaret, et si quos aliqua correptos calamitate videbat, illico modis, quibus poterat, subveniret : tandem expleto agonis sui excursu, migravit e mundo, re- E posita sibi in cœlis prædia possessurus. Transiit vero pridie Calendarum Januariarum, cum aurora nocti terminum et diei Dominico initium redderet ; sepultusque in horto Philippi, cujus supra memoravimus, ac diligentissime ejus cura reconditus, quo in loco Christianæ plebiculæ ipse, dum adviveret, poliandron fecerat *ee*.

Sanctus multa passus confessor moritur.
dd
* ibid. additur fuerat
ee

16 Mansit autem in episcopatu usque ad quintum Domitiani cæsaris annum *ff*, qui multa et erga multos per totam Romani limitis oram crudelitate exercita, Neronianæ quodammodo Theomachiæ impietatisque hæres effectus est. Datis siquidem alter edictis quaquaversum orbe toto Christianorum germen funditus avelli præcepit, alios videlicet procul in ultimis terræ finibus exilio detrudendos, alios vero atrocissimis et exquisitis pœnarum generibus puniendos, omnium autem bonorum ipsorum redditus *gg* fisci multa plectendos. Quæ res maximum putabatur profectui Ecclesiastico inferre discrimen, dum promulgata imperiali sanctione, cunctarum pœne ecclesiarum præsules ac magistri omnes dispergerentur exiliati, atque passim trucidarentur inventi : sed Domino Jesu longe melius disponente, qui loquitur, « Nisi granum frumenti, inquiens, F » moriatur cadens in terra, ipsum solum manet, » quo magis dividebantur per climata mundi, eo ampliora lucra Dominicis horreis accumulabant. Quin etiam vigore animi et alacritate suæ fidei eos, qui infirmiores videbantur, non modice animabant.

anno quinto Domitiani;
ff
gg

17 Hac igitur causa persecutionis post obitum beatæ memoriæ confessoris et episcopi Caii longa intercapedine temporis præfatæ sedes ecclesiæ *hh* benedictione sacerdotali viduata, et pastoris proprii mansit cura destituta *ii*. Namque Christianæ plebis æmuli, nacta suæ invidiæ congruentissima opportunitate, quantoscumque sub hac præscriptione adinvenire potuere, insolenti more super eos grassati, quosdam gladiis obtruncavere, quorumdam autem belluina rabie viva corpora aut feris aut ignibus absumpsere : sed omnium in fide non ficta usque ad necem perseverantium Christus, qui causa fuit certaminis, evidenter exstitit et bravii largitor æterni.

ejus sedes diu vacat.
hh
ii

ANNOTATA.

a *Alibi jam monui, anonymum hujus Vitæ auctorem Historiam civitatis Mediolanensis, seu primorum ejusdem episcoporum scripsisse ; hinc ista particula* ergo

A ergo *additur, ut cum Vita sancti decessoris ipsius, Anatalonis scilicet, connectatur. Apud Muratorium tom.* 1 *Rerum Italicarum scriptorum, parte* 2 *eadem Vita sic incipit :* Gaius ergo ; ut retro redeam ; *ac deinde etiam per decursum* Gaius *pro* Caius *semper scribitur. Ne Annotata frustra nimium excrescant, leviores editionis Muratorianæ discrepantias inobservatas relinquam.*

b *De Neroniana loquitur persecutione, quæ cum primum anno Christi* 64 *excitata fuerit, nondum sæviebat, dum* S. Caius *anno* 61 *Mediolanensem episcopatum ab obitu S. Anatalonis auspicatus est.*

c *S. Anatalonis, primi episcopi Mediolanensis, Acta ex eodem anonymo dedimus ad diem* 25 *hujus mensis, in quibus de* S. Caio, *velut ipsius condiscipulo, etiam mentio fit.*

d *De S. Clemente, Romano Pontifice et martyre, idem scriptor egerat in elogio S. Barnabæ. Colitur is* 23 *Novembris, ubi de ipso agendum erit.*

e *S. Vitalis pro Christo passus Ravennæ est ; S. Valeria conjux ejus Mediolani ; ambo Martyrologio Romano inscripti die* 28 *Aprilis, quo eorumdem gesta apud nos illustrata sunt. Per horum filios biographus hic designat SS. Gervasium et Protasium, Mediolani*

B *martyrio coronatos, de quibus consule Papebrochium ad* 19 *Junii. Vide etiam dicta nostra in Commentario prævio num.* 17.

f *Adi Commentarium prævium num.* 17 *et* 18.

g Ticinum, *a recentioribus etiam* Flavia Papia *et* Papia *dictum, nunc Italis* Pavia, *olim Longobardorum regia sedes, vetusta Insubrum in Gallia Cisalpina civitas est, in ducatu Mediolanensi ad Ticinum fluvium, vulgo* il Tesino *sita.*

h *Lege* sint. *Ceterum quæ de hoc fonte tradantur, consuli possunt Mediolanenses scriptores.*

i *Vide dicta in Commentario prævio num.* 9.

k *Conjunctio* et *melius abest in editione Muratorii.*

l *Annum quintum episcopatus* S. Caii, *quo Apostolorum principes Petrus et Paulus glorioso martyrio Romæ coronati sunt, fuisse annum Christi* 65, *diximus in Commentario prævio num .* 16. *Hic autem non fuit ultimus, sed undecimus Neronis, qui usque in annum decimum quartum imperavit. Papebrochius in Exegesi de episcopis Mediolanensibus credidit, ista de anno ultimo Neronis a sciolo quodam ex inveterato errore addita fuisse.*

m *Per Apostolorum vicarios designasse videtur tum S. Linum, qui S. Petro successerat, tum alios, quos Apostolorum principes adjutores sibi episcopos ordina-*

C *verant, quique tunc Romæ versabantur.*

n *An Anolinus, imperante Nerone, præfecturam Mediolani gesserit, dubitari potest. Lege Commentarium prævium num.* 22, *et Papebrochium ad diem* 19 *Junii in SS. Gervasio et Protasio* § 5, *num.* 43.

o *Acta SS. Nazarii et Celsi in Opere nostro multis examinata sunt ad diem* 28 *Julii, ubi studiosus lector facile intelliget, quam dubium sit, an hi duo martyres SS. Gervasio et Protasio synchroni vixerint.*

p *Difficile creditu est,* S. Caium *in persecutione Neroniana idololatras publice reprehendisse, nec tamen martyrio sublatum esse. Equidem hæc inter biographi conjecturas repono. Verisimiliora sunt, quæ mox sequuntur.*

q *Hæc obscura phrasis significat, Christianos ne brevi quidem tempore sancti Præsulis sui absentiam æquo animo tulisse. In editione Muratorii paulo aliter* D *legitur hoc modo :* Ut nec admonenti, volatilis vitæ brevitatem fore, etc. A. ANONYMO.

r *Vocem* jacturam *usurpavit hic pro* incommodo, *quod etiam infra fecit.*

s *Lege* Tucetis. *Est autem* Tucetum *carnium conditarum genus, ut videri potest apud Robertum Stephanum in Thesauro linguæ Latinæ, ubi inter alia ad propositum nostrum ex Callimacho in Pisæis hæc recitat;* Ambrosio redolent tuceta sapore. *Indicat itaque anonymus, maluisse fideles cum sancto Episcopo suo famem pati, quam cum gentilibus delicatis cibis vesci. Muratorius, omissa voce* tuccetis, *in editione sua lacunam reliquit, notavitque.*

t *Id est,* elatum, *sive* celebratum.

u *Id est* inexperti.

x *In Actibus Apostolorum cap.* 14 *etiam Lystreni ob claudum ex utero matris suæ a S. Paulo sanatum, Paulum Mercurium, Barnabam Jovem rati, iisdem sacrificare voluerunt. At nescio, quo monumento hæc anonymi nostri similis de* S. Caio *narratio innitatur ; nam ipse certe junior est, quam ut sine antiquo vade certam dictis suis fidem hic exigere possit.*

y *Muratorius* fribula. *Huc spectat, quod Isidorus lib.* 9 *Originum, cap.* 8 *ait :* Proprie autem Fribula vocantur fictilia vasa inutilia. E

z *Editio Muratorii habet :* Ab humano condita sunt famulatu *: at nostra lectio melior est.*

aa *Hæc ex Muratorio restitui, cum in MS. nostri perperam legatur :* Dominicæ dominationi, qui.

bb *Apud Muratorium :* cultibus ; *sed lectionem nostram probat tota tropica locutio.*

cc *Nero a senatu hostis pronuntiatus, et quæsitus ad necem, ne vivus caperetur, seipsum jugulavit anno Christi* 68. *Neroni successerunt Galba, Otto et Vitellius post quorum breve imperium Vespasianus rerum potitus est. Sub his itaque Ecclesiam non nihil respirasse ait biographus ; sed et ipse Nero ante mortem suam persecutionem suppresserat aut mitigarat.*

dd *In Commentario prævio num.* 12 *monui, in vetusto MS. Mediolanensi æque antiqua manu in margine adscriptum legi* quatuor *atque ita omnino legendum esse.*

ee Polyandron *sive* πολυάνδριον, *idem, quod cœmeterium. sive communis sepulturæ locum, aliquando unius singularis tumulum significat, ut videri potest apud Cangium in Glossario. Indicat itaque biographus,* S. Caium *sepultum esse in cœmeterio, quod Christianis sepeliendis ipse fecerant. Muratorius legit,* fecerant, *nempe* Christianæ plebiculæ. F

ff *De tempore sedis* S. Caii, *annoque ac die emortuali ipsius satis diximus in Commentario prævio num.* 10 *et sequentibus.*

gg *Vox* reditus *desideratur in editione Muratorii.*

hh *Eadem editio habet :* Præfatæ sedis ecclesia.

ii *In Vita S. Castritiani, qui* S. Caio *successit; idem anonymus tradit, sedem illam vacasse usque ad Nervam qui anno Christi* 96, *Domitiano occiso, imperium obtinuit. Porro Domitianus generalem persecutionem non nisi extremis vitæ suæ annis publicis edictis excitavit ; hoc tamen non obstat, quo minus sub tam scelerato principe Mediolanenses deterreri prohiberique potuerint ab episcopo in* S. Caii *locum mox substituendo. Examinari hæc poterunt ad diem* 1 *Decembris, quo S. Castritianus colitur.*

DE

DE S. ADERITO EPISCOPO

RAVENNATE IN ITALIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

J. P.

§. I. Scriptores præcipui, qui Sancti meminerunt. Acta ipsi falso attributa.

CIRCA INITIUM SECULI II. *Sanctus, quem et aliquot successores miraculo*

De celeberrimæ urbis Ravennatis antiquitate et laudibus frequens in Opere nostro sermo fit occasione Sanctorum plurium, quorum Acta illustranda venerunt per singulos anni menses ad dies varios, nominatim vero mense Julio ad diem XXIII, quando fuse discussa sunt Acta S. Apollinaris, primi ipsius episcopi, apostoli et patroni singularis. Hodie in sacris Fastis occurrit S. Aderitus, quem alii Abderitum et Adheretum nuncupant, dicti Apollinaris discipulus, et primus quidem inter undecim ejusdem proximos successores episcopos, qui omnes, si vera est traditio, columbæ divinitus illapsæ indicio ad regimen illius ecclesiæ adlecti fuerunt. Horum hactenus septem, nam omnes Martyrologio Romano inscripti sunt, omnes in Ravennate ecclesia Officio coluntur, uno excepto, dati sunt apud nos; mense Februario Severus, Calocerus et Eleuchadius; Martio Agapitus; Aprili Liberius; Majo Marcianus; Julio Dathus. Ex tribus, qui supersunt, V Octobris colitur Marcellinus; X Novembris Probus; Proculus vero, quamquam nec in Romano locum habeat, nec in Proprio Ravennate Officium, titulo tamen Sancti, (quod examinari poterit die 1 Decembris) insignitur tum passim alibi, tum præsertim in opere musivo ecclesiæ Ursianæ, id est, cathedralis, quod, teste Bacchinio in Observationibus ad Agnellum part. 1 pag. 175, anno 1112 conditum est. In eo quippe conspicitur antistes ille, sicut alii mox enumerati, cum apparente supra caput ejus in forma columbæ Spiritu sancto et hac subscriptione: S. PROCULUS, ut tradit Hieronymus Fabri, per decursum pluribus laudandus.

ad episcopatum electos fuisse fert traditio,

2 Majores nostri de musivo isto seu tessellato opere, deque aliis, quæ Ravennæ sibi ostensa fuerant tamquam monumenta popularis istius, quam ipsi vocant, traditionis, meminerunt tom. III Martii pag. 426 in S. Agapito: at nec hic nec alibi, licet subinde scriptorum Ravennatium verba eo pertinentia referrent, mentem suam super ista traditione apertius declararunt, nedum defendendam susceperunt. Credo, quia monumenta et documenta, quatenus saltem producuntur ad probandam similem electionem tam in aliis decem episcopis, quam in uno S. Severo, minus idonea videbantur ad hoc plane et pro integro Ravennatium desiderio exsequendum. Negotium sane subdifficile est et sæpe odiosum attingere particularium ecclesiarum traditiones de rebus, quæ absolute fieri potuerunt, sed quas reipsa factas esse, solide comprobare nequeas. Non raro quippe accidit, ut quo studiosius ac diligentius accumulentur, et criticorum oculis exponantur documenta, eo propter horum debilitatem ipsa traditio evadat magis suspecta et dubia. Equidem cum traditio de electione ad episcopatum signo apparentis columbæ non magis spectet ad S. Aderitum quam ad ejus successores usque ad S. Severum, Majorum meorum vestigiis insistens, aliis eam plenius discutiendam relinquo. Consulat, si lubet, curiosus lector Hieronymum Fabri part. 2 Sacrorum monumentorum Ravennæ antiquæ pag. 344 et seqq., ubi traditionem totis viribus propugnatam reperiet; sed prius quam judicium tulerit, non negligat laudatas Benedicti Bacchinii observationes ad Agnellum a pag. 173; nec prætereat Ludovici Muratorii Præfationem ad Spicilegium Ravennatis historiæ part. 2 tom. 1, de scriptoribus rerum Italicarum pag. 527. Nos interim videbimus, quid de Sancti nostri gestis scripto reliquerint antiqui.

memoratur in Actis S. Apollinaris, quibus usus est Ado,

3 Primus se offert anonymus biographus S. Apollinaris, apud nos editus tom. V Julii, et ita scribens pag. 345: Habitavit interea in domo tribuni intra urbem Ravennam... et Missas... et Baptismata... agebat cum discipulis suis. Itaque intra duodecim annos duos presbyteros Adheretum et Calocerum ordinavit; Marcianum vero nobilissimum virum et Leocadium* philosophum diaconos fecit. Sex enim clericos statuit, cum quibus die noctuque psalmos Domino canebat. De pretio horum Actorum disputatum est tomo citato pag. 342, et antiqua esse probatum ex eo, quod ab antiquissimis martyrologiis fuerint adhibita, Adone præsertim seculo nono, qui elogium bene longum ex iis delibavit. Quam verum id sit, nemo inficiabitur, qui Acta illa cum Adonis elogio contulerit. En specimen in paucis verbis, quæ utpote huc solum spectantia describo ex Adone ad diem XXIII Julii: In cujus (tribuni) domo postmodum intra urbem Ravennam (S. Apollinaris) Missas et Baptismata agebat cum discipulis suis per duodecim annos; ordinavit autem duos presbyteros: Adheretum et Calocerum: Martianum vero nobilissimum virum, et Leucadium philosophum diaconos, et sex clericos statuit, cum quibus die noctuque psalmos canebat.

*al. Leuchadium

In Agnelli libro pontificali.

4 Eodem seculo, quo Ado Viennensis, nono scilicet, circa annum 840, Agnellus, dictus etiam Andreas, conscripsit Librum pontificalem seu Vitas pontificum Ravennatium, quod Opus a se eruderatum illustravit ediditque, semel ac iterum nominatus Benedictus Bacchinius, abbas S. Mariæ de Lacroma Ord. S. Benedicti Congregationis Casinensis. In eo mox post Vitam S. Apollinaris part. 1 pag. 137 agitur de Sancto nostro capite unico sub isto titulo: Vita sancti Aderiti et ista leguntur: Aderitus I vir sanctus et timoratus a beatissimo Apollinare presbyter ordinatus est, et ut sapiens architectus supra fundamentum sui magistri et doctoris ædificavit. Pro suis ovibus incessanter Deum deprecabatur, ut a cultura idolorum discederent, et Deum vivum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum confiterentur; et multi in ejus temporibus post tempestatem persecutionis Baptismum susceperunt. Deinde multos ad Deum sociavit. Defunctus est in civitate Classis, sicut asserunt, ultimo Kal. Octobris, quidam. In basilica beati Probi sepultus est non longe ab ecclesia B. Apollinaris quasi stadio uno. Sedit annos... mens.... dies.... Hactenus Agnellus, qui homo qualis fuerit et qua fide dignus

A *dignus, videsis in Præfatione Bacchinii vel apud nos præcipua inde excerpta tom.* V *Julii pag.* 343.

5 *B. Petrus Damianus, qui et ipse patria Ravennas, scriptis illustris, et S. R. E. Cardinalis episcopus Ostiensis obiit anno* 1072, *bis honorifice admodum locutus est de* S Aderito. *Sermone primum de S. Eleuchadio et dein Sermone tertio de S. Apollinare episcopis Ravennatibus. Utrumque locum huc transfero et priorem quidem ob causam post indicandam paulo latius, quam alioqui opus esset.*

et in duobus,

6 *Sic itaque Sermonem de S. Eleuchadio orditur in editione Romana anni* 1608 *tom* 2 *pag.* 16 : Hodierna festivitas, fratres charissimi, geminum sanctæ devotioni vestræ, immo nostræ, gaudium cumulat, quia dum venerandi confessoris Eleuchadii solemnia celebramus; necessario mox etiam beati triumphatoris Christi Apollinaris ad memoriam præclara gesta reducimus. Quia enim, ut Salomon ait, gloria patris est filius sapiens, sic alterius causa pendet ex altero : ut quisquis unius laudes digne retulerit, alterius etiam insigne præconium tacere non possit. Et quia Veritas dicit : B Non potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientem ; sic iste beatus alumnus subsecutus est paterna vestigia, ita veræ fidei prædicando rectam tenuit lineam, sic religiose vivendo sancto præceptori consonam exhibuit clientelam, ut ei merito succederet in regimen, cujus imitator exstiterat sanctitate. Sicut enim beatus Petrus, princeps apostolici senatus, tres inter ceteros eminentiores cognoscitur habuisse discipulos, qui sibi postmodum in Pontificatus arce per ordinem successerunt, primo videlicet Linus, deinde Cletus, tertius Clemens : ita nihilominus et beatus Apollinaris quatuor egregios discipulos habuit, post felicem martyrii sui gloriam sibimet in ecclesiastico regimine succedentes, Aderitum scilicet, et beatum hunc, cui præsens sermo famulaturus est, Eleuchadium, subinde Marcianum, postremo Calocerum.

B. Petri Damiani

7 *Sermone tertio de S. Apollinare ibidem pag.* 90 *agens de martyrio spirituali, ita disserit B. Petrus :* Neque tamen hoc dicimus, ut illi solummodo cœlestibus digni præmiis habeantur, qui persecutorum gladiis, feriuntur. Sæpe enim multi perfectæ et laudabilis vitæ viri toto mentis desiderio ad martyrii voluerunt culmen attingere ; C sed quia divina Providentia aliter sensit, in suo gradu coacti sunt remanere : qui etiam si nequaquam fuerint per martyrium consummati, a martyrii tamen gloria minime sunt alieni. Nam et sancti discipuli B. Apollinaris, Adheretus videlicet et Calocerus, Marcianus et Eleuchadius, licet nequaquam carnificum gladio sint percussi, a martyrii tamen desiderio nullatenus credentur fuisse extranei, sed omnipotens Deus, qui eos ante secula clementer elegit, in quo voluit ordine, profunda consilii sui dispensatione constituit. *In Opere, quod Ludovicus Muratorius titulo Spicilegii Ravennatis Historiæ insignitum inseruit tom.* I *part.* 2 *Scriptorum rerum Italicarum, frequens non modo sermo fit de* S. Aderito, *verum etiam exhibetur Lucubratio satis prolixa, cui titulus iste præfixus est :* Incipit Vita sancti Aderiti archiepiscopi II Ravennatis. Primo de nomine et interpretatione ejus : *verum priusquam inde aliquid proferamus, audiendus est primum ipse editor, locum assignans, unde Opus eruit, suumque super eo judicium pronuntians ; tum alia quædam prænotanda de auctoris seu potius collectoris, quantum novis videtur, ætate et proposito.*

Sermonibus. Vita sub ejus nomine

8 *Dicit igitur Muratorius in Præfatione pag.* 527, *in eodem codice bibliothecæ Estensis, ex quo* D *erutus est Agnelli Liber pontificalis ecclesiæ Ravennatis, contineri quoque Vitas priorum episcoporum Ravennatium et alia quædam Opuscula ibidem enumerata, quæ e tenebris eruta voluit tum aliis de causis, tum quia eorum editionem gratam fore arbitrabatur habentibus Agnellum, cui inde et urbi celeberrimæ major lux affulgeat ; additque dein, omnia ista Opuscula proficisci ab auctoribus, qui post ipsum Agnellum in vivis fuere. Ita ille generatim de omnibus, tum speciatam de Vitis Sanctorum :* Quod etiam, *inquit,* perpendas velim, sanctorum Aderiti, Eleucadii, Caloceri et Proculi Vitæ (si tamen eo nomine donandi sunt sermones, quales revera sunt ejusmodi narrationes) aut argutiis aut parergis piis ita expediuntur, ut quando ad finem veneris, præter episcoporum nomen vix aliud certi de illis assequare. Nimirum hic rudium seculorum mos fuit. Laudandus erat vir sanctus, cujus Acta nulla supererant? Tunc autem oratoriis verbis pingebatur, qualis putabatur fuisse ac esse debuerat ; aut inanibus verbis ac allegoriis contortis tota auditorum expectatio pascebatur. *Nihil præterea observat laudatus editor de Vi-* E *tarum illarum auctoribus, auctore vel collectore.*

AUCTORE J. P.

inserta Spicilegio Ravennati

9 *Mihi quidem persuasum est, unum fuisse omnium collectorem, eumque seculo* 13 *longe posteriorem. Primum suadent singularum Vitarum exordia, in quibus constanter datur qualiscumque etymologia nominis Sancti, de quo agitur ; alterum credere me jubent verba Vitæ S. Proculi sequentia pag.* 552 : Venerabilis pater domnus Philippus, hujus sanctæ sedis OLIM antistes ex frequentibus visionibus, instantibus apparitionibus et spiritualibus admonitionibus excitatus pariter et pulsatus, quarta feria immediate post Pentecostem jam dictam ecclesiam (*S. Theodori, nunc sancti Spiritus titulo insignitam*) annuatim a toto clero et populo ad honorem sancti Spiritus... instituit processionaliter ac solemniter visitandum.... Cujus antistitis institutio usque hodie observatur. *Philippus quippe, de quo hic tamquam dudum defuncto sermo sit, vixit usque ad annum* 1274. *Haud facile quis certo dixerit, quænam collectionis hujus origo, quæ causa fuerit. Forsan Agnelli Vitæ Sanctorum concisæ nimium et contractæ non nemini visæ sunt, et ea propter traditionibus popularibus, conjecturis, allegoriis, similibusque corrasis undequaque ornamentis et adjumentis auxit et ampliavit. Forte* F *etiam, nam, sicut observavit Muratorius, orationes sunt potius pleræque, quam rerum gestarum relationes, non sunt nisi habiti in Sanctorum festivitatibus sermones ad populum, quibus dein Vitæ titulus adjectus fuit.*

quod post seculum 13

10 *Quidquid sit, in id potissimum videtur intendisse animum collector, ut traditionem electionis primorum episcoporum a Spiritu sancto, in columbæ specie apparente, factæ stabiliret. Talis enim electio, de qua siluit Agnellus in Vitis seu Elogiis decem S. Apollinaris usque ad S. Severum in episcopatu Ravennate successorum, non tantum de universis adstruitur apud collectorem istum in Vitis SS. Caloceri et Proculi ac in Vita* S. Aderiti *de ipso speciatim ; verum etiam infarta est in Vitam S. Liberii, quam habes in dicto tom. pag.* 557, *quamque vir bonus existimavit, Vitam esse Liberii primi, qui sedit seculo* 2 *et ad quem spectat traditio, cum tamen sit Vita Liberii tertii, qui exspirante seculo* 4 *floruit. Unde merito hominis supine nimis decepti oscitantiam mirandam, ait Muratorius. Videndum modo, qualem nobis Vitam* S. Aderito *obtruserit homo iste ibidem pag.* 546. *Titulum dedi num.* 7 : *præludium de nomine istud est :* Aderitus, id est, ad Deum

ab homine imperito factum ostenditur.

AUCTORE J. P.

A Deum revocans, vel juxta Dei rectitudinem intrepidus stans, vel associatus electis Dei vel rectis: *exordium denique hujusmodi:* Hodierna festivitas, fratres carissimi, geminum sanctæ devotionis vestræ, imo nostræ, gaudium cumulat. Quia dum reverendi confessoris Aderiti solemnia celebramus, necessario *etc.*

est Sermo B. Petri Damiani

11 *Plura non describo, quia sicut hæc, mutato nomine, plane eadem sunt, quæ dedi supra num. 6 ex Sermone B. Petri Damiani de S. Eleuchadio, ita quoque reliqua exordii usque ad postremam periodum, quæ in hunc modum mutata est:* Ita nihilominus et beatus Apollinaris tres egregios discipulos habuit, post felicem martyrii sui gloriam sibimet in ecclesiastico regimine succedentes; istum scilicet Aderitum, Eleucadium, postremo Calocerum. *Hæc primum advertenti incidit ulterius conferre B. Damiani Sermonem cum prætensa Vita S. Aderiti: et en tibi totam hanc, exceptis paucis, quæ unde desumpta sint, post dicam, ex illo similiter excerptam esse comperi, ad eum pene modum, quo fit in Breviariis, quando pro secundo Nocturno Officii de Sancto vel Sancta, cujus Acta non exstant,* B *præscribuntur lectiones ex Patrum Homiliis vel Sermonibus de altero Sancto aut Sancta, mutatis tantum nominibus. Attamen cum isto discrimine, quod in Breviariis assignentur lectiones ex homiliis ita desumptæ, ut omnibus seu Martyribus, seu confessoribus, seu virginibus, quatenus tales fuere, congruant, et inter se apte cohæreant: hic autem applicentur S. Aderito, quæ nec ipsi congruunt, nec, cum hinc inde aliqua S. Eleuchadio propria omissa sint, inter se cohærent: ut proinde, quo vergat oratio, lector non satis percipiat.*

de S. Eleuchadio,

12 *Petrus quippe Damianus, finito exordio superius recitato, ita pronuntiat:* Erat autem Eleuchadius iste philosophus, sicut in ipsa beati magistri ejus (*Apollinaris*) narratur Historia. Superata est ergo sapientia Platonis a discipulo piscatoris. *Tum in eo potissimum versatur, ut materiam istam, devictam scilicet in S. Eleuchadio mundi sapientiam a simplicitate Christi, elucidet et extollat: quæ, in Aderito nihil significant, maxime quia in prætensa ejus Vita omittitur propositio seu textus jam datus nec usquam dicitur Aderitus fuisse philosophus aut a S. Apollinare e gentilitate ad fidem Christianam conversus, ad quæ speciatim alludit in sermone suo Petrus Damianus. Hinc Muratorius non-*C *nulla rescindens in prætensa Vita:* Quæ sequuntur, *ait,* amputavi, nugas nempe hominum loqui volentium, et nihil, quod loquerentur, pro re proposita habentium. *Procul dubio non ista dumtaxat amputasset sed totam e Spicilegio lucubrationem abjecisset vir doctus, si quod mihi obtigit incidisset in B. Petri Damiani Sermonem.*

demptis paucis

13 *Porro duplici loco in Sermonem istum sic immutatum intrusa sunt pauca* S. Aderito *propria. Primo sub medium his verbis:* Inter quos (*S. Apollinaris discipulos*) nimirum beatus Aderitus velut aureum sidus emicuit, qui tamquam vir justus et timoratus, ut in priscorum invenitur apicibus exaratum, fuit a beatissimo Apollinare presbyter ordinatus, et ut sapiens architectus supra fundamentum sui magistri utiliter ædificans, pro suis ovibus incessanter, ut a cultura idolorum discederent et ut Deum vivum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum confiterentur, Dominum exorabat. In cujus temporibus multi post tempestatem persecutionis Sacramentum Baptismatis humiliter susceperunt, quos postea ad Dominum sociavit. Cujus quidem intervenientibus meritis, ejusque virtutum excellentiis, Spiritus sancti apparenti vocatione et spirituali promotione, in columbæ speciem descendentis, a Domino archisterio D Ravennate meruit sublimari, et inter sanctos archipræsules Ravennates columbæ electione benigne assumtos primicerius appellari. *Primam verborum partem clepsit vir industrius ex Agnelli Elogio, alteram fortasse proprio marte cudit juxta traditionem popularem.*

Aderito propriis.

14 *Præterea extremæ parti Sermonis ejusdem assuit clausulam sequentem:* Migravit autem ad Dominum beatissimus pater noster Aderitus in civitate Classis v Kalendas Octobris, et in basilica sancti Probi sepultus est, ut quidam asserunt, non longe ab ecclesia sancti Apollinaris quasi stadio uno. Quod hodie venerabiliter collocatum manet, ejusque beneficia florent, cum multis sacris corporibus Sanctorum in nostra ecclesia Ursiana, in altari, quod Arca sanctorum nominatur; ad laudem et gloriam Salvatoris nostri, qui est benedictus in secula seculorum. Amen. *Priorem ex hisce periodum, si demas vocem unam alteramve, denuo sibi vindicat Agnellus: unde comparata sit alia, non inquiro; at certe melius cohæreret priori, si pronomini relativo* quod *substituisset compilator* cujus corpus. *Ceterum de die obitus, loco sepulturæ, ac tempore translationis, postmodum recurret sermo.* E

§ II. Sancti episcopatus; obitus; locus sepulturæ.

Apollinaris discipulus fuit,

S*anctum nostrum natione Græcum fuisse, communis est recentiorum assertio: additque Hieronymus Rubeus lib.* I *Historiarum Ravennatum, a plerisque* Abderitum *vocari, ab Thraciæ forsan urbe* Abdera. *Nihil hic elucidationis suppeditat Agnellus in superius dato Elogio. Attamen, ut observat Bacchininus ad Vitam seu Elogium S. Caloceri, persuasum fuit Agnello, omnes S. Apollinaris successores usque ad Petrum, qui fuit ordine decimus septimus, fuisse natione Græcos; quandoquidem in dicto Petro ita scribat:* A tempore B. Apollinaris una cum isto viro prædecessores sui Syriæ fuerunt. *Subdit Bacchinius, Syriæ nomine intelligi partes Orientis:* assertioni hujusmodi tamen, *ait,* plurium antistitum, qui Petrum præcessere, nomina mere Latina videntur obstare. *Ut ut est, certe Aderitus fuit S. Apollinaris discipulus, ab eodemque primus Ravennæ Ordinem presbyteratus suscepit, ut liquet ex Agnello, Adone et biographo S. Apollinaris § præcedente allegatis.* F

et in episcopatu successor,

16 *Primus etiam eidem magistro suo successit in episcopatum, verisimiliter circa annum Christi* 75, *circa quem illius obitum fiximus tom.* V *Julii ad diem* XXIII, *sed de gestis nihil nobis compertum præter ea, quæ generatim referuntur in Elogio Agnelliano. Unum quidem reperio miraculum, ut ab ipso in vivis degente patratum, sed cum id narret unus dumtaxat Thomas Tomai, ex libro de miraculis fidei Christianæ Petri Zefferi, auctoris mihi ignoti, aliorum omnium, quos vidi, silentium rem dubiam facit. Tomai tamen narrationis compendium huc transfero ex Historia Ravennæ Italice concinnata editaque anno* 1580: *Ecclesiam Ravennatem gubernante* Aderito, *vir dictæ civitatis dives admodum et jam ante ab idololatria ad Christi fidem traductus, repentina morte percussus est media in platea. Confluentibus illuc Christianis et gentilibus, adfuit quoque* S. Aderitus, *qui sese inclinans, formansque Crucis signaculum, jussit hominem surgere in nomine Jesu Christi. Mox ille, quasi levi somno solutus, surrexit, laudes Deo et Sancto gratias rependens. Tum conversus ad turbam, conspectum sibi retulit locum, in quo atrociter plectebantur idolorum cultores et eos inter aliquos nominatim designavit. Dein*

A *Dein gentiles fortiter adhortatus est, ut, relictis profanorum simulacrorum superstitionibus, Christi Baptisma susciperent, sine quo nemo salvari queat: unde non modo adstantes, verum etiam plures alii civitatis incolæ gentiles, stupendo miraculo perculsi, verum Deum agnoverunt et manibus* S. Aderiti *sacro lavacro abluti sunt omnes.*

obiit circa initium seculi 2;

17 *Non exprimitur apud Agnellum, quanto tempore Sanctus episcopatum tenuerit, aut quamdiu vitam protraxerit; cum tamen asserat idem Agnellus, multos ejus temporibus* post tempestatem persecutionis *Baptismum suscepisse, concludunt recentiores, eum vixisse usque ad annum circiter Christi centesimum; et sane designata hic verisimillime secunda Ecclesiæ persecutio desiit cum obitu Domitiani anno* 96, *cui proinde aliquo tempore superstes fuit* Aderitus: *at quanto, quis divinet? Idcirco ego late ejus mortem signavi circa initium seculi secundi. De loco ac die obitus ita quidem Agnellus:* Defunctus est in civitate Classis, sicut asserunt, ultimo Kal. Octobris quidam: *sed in signando die neminem Agnelli sectatorem offendi; omnes seu correctius ejus apographum secuti sint, seu ex antiquiore instrumento mendum deprehen-* B *derint, statuunt mortem quinto Kal Octobris sive die* XXVII *Septembris, quo Officio colitur et aliquot Martyrologiis inscriptus est* S. Aderitus. *Aliquot, inquam, iisque recentioribus: nam licet Adoni, ac verisimillime etiam Bedæ et Usuardo, notus fuerit ut S. Apollinaris discipulus et ab eodem ordinatus presbyter, in illorum tamen Fastis genuinis locum non obtinuit.*

sepultus in civitate Classensi,

18 *In Auctario Usuardi Florentino talis est hoc die annuntiatio:* Ravennæ sancti Adenti archiepicopi et confessoris: *corrupto nimirum nomine, et adjecto per prolepsim titulo archiepiscopi, quem diu tantum post assumpserunt successores. Accuratius Cardinalis Baronius in Romano hodierno:* Ravennæ sancti Aderiti episcopi et confessoris. *Quamquam autem mortuus sit juxta Agnellum in Classensi oppido, fortasse annuntiatur hic Ravennæ, seu quia antiquitus Ravenna etiam Classis nomen habuit, ut vult Jornandes de Rebus Gothicis, seu quia Classis olim pars fuit Ravennæ:* Ravennæ autem, *verba sunt Rubei lib.* 4 *Hist. pag.* 224, quinque partes eæque nobiles fuere; Classis, Cæsarea, Ravenna, Palatiolum et Tauresium. *Distat hodiedum Classis Ravenna tribus circiter passuum millibus. Porro ibidem quoque conditum fuisse* S. Aderitum *testatur Agnellus, inquiens:* In basilica beati Probi sepultus est non longe ab ecclesia B. Apollinaris C quasi stadio uno. *Basilica enim S. Probi exstructa fuit in Classensi oppido; licet aliquamdiu post Sancti nostri obitum: quare Agnelli verba sic intellige, ut* S. Aderitus *sepultus fuerit eo loco, ubi postmodum S. Probi ecclesia ædificata fuit.*

quo loco ecclesiam

19 *Memorandus mox pluribus S. Probi episcopi Ravennatis biographus hæc tradit de primordiis ejusdem ecclesiæ et corporibus ibidem suo tempore quiescentibus.* Beati igitur antistitis ecclesiam Probi, suo quam ipse sancto celebrem in corpore statuit, venerabilis pontifex Maximianus devotissime ejus honore construxit, devotoque apparatu musivi exterius decoravit: ibique sub altare ejus sarcophagum statuit, additis ipsius duobus ordine sociis, quos una cum eo, ut oportuerat, decenter tumulo posuit; sed ut nemo præterea sollicitetur ad inde, quod aliunde eorum studiose corpora Sanctorum sustulit, eaque una sub omnipotentis Dei ara, ut prædiximus, collocavit: sed de sociis ambigitur specialiter, quo, dum viverent, fungerentur nomine. Pro certo tamen creditur, quod ex ejus omnimodo ordine extiterint. Autumant denique nonnulli, Aderitum fore et Calocerum: quos nempe ut venerabilem Probum veneramur. Utrum ipsi sint nec ne, nec inficimus, nec affirmamus. Alius, quem prædiximus, pontifex Maximianus ad Sanctorum celebranda nomina celeberrima sta- D tuit indefesse diversorum clericorum agmina, eorum quatenus obsequiis Sancti pro delictis exorarent Dominum, quibus gestis, plurimi salutem a diversis languoribus eorum precibus sunt adepti.

AUCTORE J. P.

postea crexit S. Probus,

20 *Prioribus verbis sat clare, ut mihi quidem videtur, innuit scriptor ille, quod S. Probus, quintus post* S. Aderitum *episcopus, ecclesiam, in qua et ipse postea sepultus fuit, primum erexerit, verisimiliter in gratiam ibidem quiescentium decessorum SS.* Aderiti *et Caloceri: nam et de hoc scribit Agnellus:* Defunctus et sepultus est, sicut aiunt quidam, III Februarii in basilica S. Probi confessoris. *Sequentia autem anonymi verba sic intelligo, ut S. Maximianus, qui floruit medio seculo sexto, cujusque Acta dedimus ad diem* XXII *Februarii, collapsam ecclesiam instauravit, ornaverit et forte auxerit, ac S. Probo dedicaverit, cujus aliorumque corpora decentius reposuit. Rem eodem modo explicavit Hieronymus Rubeus in Hist. Raven.; at Bacchinius, qui, ni fallar, anonymum S. Probi biographum non vidit, opinionem non probat, in Observatione ad Vitam S. Probi Agnellianam ita pronuntians:* Rubeus sepultum dicit Probum in templo, quod ab se conditum in Classensi oppido E fuerat... a mari haud procul. Agnellus autem indicat, sepultum, ubi postmodum ædificata illius ecclesia fuit, nec enim ipse sibi ecclesiam ædificaverit.

qua dein S. Probi appellata est.

21 *Equidem Agnellum pervolvi, sed illud postmodum non comperi. Verba Agnelli in S. Probo sunt ista:* Deinde cunctus lugendo populus cum nimia corpus ejus reverentia sepelivit et sepulcrum ipsius apud nos veneratur usque in præsentem diem et illius ecclesia sita est in partibus Orientis... Ædificata est jam dicta basilica juxta Ardicam, beatæ Euphemiæ, quæ vocatur ad mare. *Quod addit Bacchinius, Probum non sibi ecclesiam ædificaturum fuisse, prudens quivis ac pius facile admittet eo sensu acceptum, quod non intenderit Sanctus, ut a suo nomine appellaretur, nedum ut sibi tamquam Sancto dedicaretur. At quid implicat, ab ipso ædificatam fuisse in honorem Dei et ob reverentiam sepultorum ibidem SS* Aderiti *et Caloceri, deindeque lapsu temporis ipsius nomine appellatam fuisse, quod et in ea sepultus quoque esset et ut Sanctus coleretur? Quid enim? Numquid non ecclesia Mediolanensis, quam, teste S. Gregorio Turonensi, S. Ambrosius* proprio ædificavit studio, *quam a se dedicatam et corporibus SS. Gervasii ac Protasii ditatam scribit ipse Ambrosius in epistola ad sororem Marcellinam et in qua demum etiam sepultus fuit,* F S. Ambrosii ecclesia *appellatur? Imo numquid non ab initio ipsius nomine insignita fuit? Audi Paulinum ejus notarium in Vita ad S. Augustinum conscripta:* Cum corpus ipsius (*S. Ambrosii*)... levaretur portandum in basilicam Ambrosianam, in qua positus *etc. Audi S. Augustinum lib.* 9 *Confessionum cap.* 7: Cum enim propalata et effossa (*corpora SS. Gervasii et Protasii*) digno cum honore transferrentur ad Ambrosianam basilicam *etc. Audi tandem ipsummet S. Ambrosium in laudata ad sororem epistola:* Sequenti die transtulimus ea in basilicam, quam appellant Ambrosianam *etc. Indene suspicabimur, quod sibi ipse Ambrosius ecclesiam ædificaverit, alio, quam diximus, sensu? Redeo ad anonymum S. Probi biographum.*

et in qua reliquiæ decentius positæ seculo 6.

22 *Noluit is, vir sincerus, ut arbitror, certo affirmare, duo, quæ S. Maximianus cum corpore S. Probi sub ara deposuit, corpora fuisse SS.* Aderiti *et Caloceri; quia etiam alios eadem in ecclesia sanctos Ravennates episcopos conditos fuisse noverat, ex quorum numero duo ista corpora fuisse poterant: quamquam pro SS.* Aderito *et Calocero staret tum aliorum hominum opinio, tum peculiaris erga hos duos populi veneratio: de iis quippe solis ait:* Quos nempe ut venerabilem

AUCTORE I. P.

A bilem Probum veneramur. *Sepulti autem istic dicebantur, præter alios, de quibus dubie loquitur vel silet Agnellus, SS. Dathus, Liberius, Agapitus et Marcellinus, omnes Maximiani decessores, omnes, ut colligo ex Agnelli verbis, ab eodem Maximiano eodem tempore, quamquam non eodem loco ecclesiæ, decentius repositi. Ita enim scribit Agnellus in Vita S. Maximiani ;* Corpus vero B. Probi cum cæteris sanctorum pontificum corporibus iste sanctus vir aromatibus condidit et bene locavit, et in fronte ipsius ecclesiæ B. Probi et Eleuchadii et Caloceri effigies variis decoravit, et sub pedibus eorum invenietis... *Sane per cetera* sanctorum Pontificum corpora, *non tantum duo SS.* Aderiti *et Caloceri, sed omnia, quæ in ecclesia S. Probi sepulta fuisse, ante retulerat, hic designata voluerit Agnellus.*

Textus Agnelli huc spectans

23 *Ad finem textus, ubi puncta excudenda curavi, monet Bacchinius, deesse inscriptionem. Periisse eam, pœnitet me ideo magis, quia dubium incidit, an non lateat mendum in verbis reliquis, quod dubium verisimillime solveret inscriptio: priusquam illud pandam, juvat audire Bacchinii ad eadem verba Observationem.* Et hinc fabella de S. Eleucadii corpore a Constantino Magno Ticinum ad D. Michaelis translato B difflatur, cum Maximianus laudetur, quod corpus B. Probi cum cæteris sanctorum pontificum corporibus aromatibus condiverit, et bene locaverit, et in fronte ipsius ecclesiæ B. Probi et Eleucadii et Caloceri effigies apposuerit. Agnello ignota qu evis alia Eleucadii translatio, etiam Constantini ætate posterior, de qua si rescivisset, minime omisisset hic loqui. *Non est mihi animus de novo indagare in veritatem dictæ translationis, de qua videri potest Henschenius noster ad diem* XIV *Februarii : at non video, quod robur habeant verba Agnelliana ad difflandam illam, quam vocat Bacchinius, fabellam : ut robur haberent, deberet ex iis concludi posse, inter corpora, a Maximiano elevata, fuisse etiam corpus S. Eleuchadii, sed nec video, qua via id fieri queat.*

examinator.

24 *Agit Agnellus de ecclesia S. Probi, deque elevatione corporum tum ejusdem S. Probi, tum aliorum sanctorum episcoporum, qui in eadem sepulti fuerant; sed in ea sepultus non fuit S. Eleuchadius, ut testatur Agnellus ipse in Eleuchadio, inquiens :* Sepultus est extra muros Classis, ubi usque hodie ad laudem est nominis ejus ecclesia ædificata et Deo consecrata. *An forte S. Eleuchadius ex propria ecclesia translatus fuit ad ecclesiam S. Probi ? Id nullibi dixit Agnellus,* C *nec alius, qui dixerit, usque nunc inventus est, nec dicere potest Bacchinius, ne argumentum, quo utitur adversus Ticinenses, retorqueatur in ipsum. At, inquis, si corpus S. Eleuchadii non erat in ecclesia S. Probi, quid causæ fuit, cur eidem ecclesiæ præfixa et a S. Maximiano ornata fuerit effigies Eleuchadii potius, quam* Aderiti *aut alterius ibidem sepulti episcopi ? Respondeo, vel ex hoc capite dubitare me, an in verbis Agnellianis non lateat mendum ; an, inquam, iis intrusum non sit nomen Eleuchadii pro nomine* Aderiti. *Dubium augent pleraque ante relata.* Aderitus *juxta Agnelli relationem ibidem omnium primus sepultus fuit, tum Calocerus, dein Probus, qui ecclesiam erexit verisimiliter ex reverentia, qua in ipso ferebatur. Postea Maximianus ecclesiam instauravit vel de novo construxit et ampliavit, appositis tribus Sanctorum effigiebus. Quorum Sanctorum ? Sane Probi primi fundatoris, et, quæ mea conjectura est, duorum, in quorum gratiam erexerat Probus ecclesiam,* Aderiti *et Caloceri, quosque postea juxta testimonium anonymi in Vita S. Probi populus venerabatur, ut venerabilem Probum. Seculo decimo, sicut ex sequentibus videbitur, sub ara ecclesiæ S. Probi reperta sunt tria Sanctorum corpora sine inscriptione aut nominum indicio; credita sunt corpora SS. Probi,* Aderiti *et Caloceri. Qua de causa ? fallat me conjectura, dicam tamen : quia merito putabantur honoratiori illo* D *loco a S. Maximiano deposita fuisse corpora eorum, qui specialim ibi colebantur et quorum effigies cernebantur in fronte ecclesiæ.*

§ III. Inventio et translatio reliquiarum, cultus hodiernus.

Seculo 10 in ecclesia S. Probi inventa sunt,

J*acuerunt* S. Aderiti *aliorumque antistitum corpora in S. Probi ecclesia Classensi usque ad seculum decimum, quo Ravennam translata dicuntur depositaque in metropolitana ecclesia ; ubi etiam hodie sub ara maxima honorifice condita esse, legimus in Proprio Sanctorum ejusdem ecclesiæ. Exstat Historia translationis par.* 2 *tom.* 1 *de Scriptoribus rerum Italicarum pag.* 554 *et seqq. in Vita S. Probi, quæ inserta est Spicilegio Historiæ Ravennatis, quæque idcirco primo suspensum me tenuit. Verebar quippe, ne, sicut in eo Spicilegio S. Petri Damiani Sermo de Eleuchadio obtrusus nobis est pro Vita S.* Aderiti, *ita hic simile quid latitaret. Eapropter perlegi integram, et initium quidem ejus, facta collatione, mox comperi non esse aliud, quam ipsummet Agnelli de S.* E *Probo elogium, seu Vitæ compendium : reliqua vero ab homine sincero et recto profecta esse, credere me coegit scribendi ratio. Specimen habes in verbis ejus num.* 19 *recitatis, ubi ait, nolle se affirmare de corporibus SS.* Aderiti *et Caloceri, quod autumabant alii ; qua in re scriptores præsertim rerum patriarum non semper adeo scrupulosi sunt.*

ut scribit testis oculatus

26 *Nomen suum non prodit auctor, sed se canonicum fuisse et corporum inventioni adstitisse, sat clare significat. Lucubratio ejus proprie spectat ad Acta S. Probi, illustranda die* X *Novembris ; quoniam tamen magnam in ea partem habet* S. Aderitus, *synopsim quæ sufficiat ad inventionis et translationis notitiam, exhibeo, immixtis hinc inde ipsiusmet verbis. Rem peractam ait, curante Petro juniore quarto archiepiscopo Ravennate, quem postea* Bononiensem *nuncupat, et de quo sic scribit Rubeus lib.* 5 *Histor. Ravenn. ad annum* 923 : In Constantini locum Petrus Bononiensis sufficitur, qui appellatur in tabulis hoc modo : « Petrus servus servorum Dei, divina gratia archie- « piscopus quartus, junior, pollens. » Domo Bononiensis fuit, et si superiores hoc nomine archiepiscopos repetamus, quintus numerabitur. *Ascendit autem is cathedram Revennatem dicto anno* 923, *occupavitque usq ue ad*970, *quo sponte deseruit. Itaque intra illud temporis spatium, circa annum nempe* 963, *ut tradunt nonnulli,* Pridie Kalendas Februarii *juxta anonymum nostrum* aliquanti ex omnibus pene ordinibus cleri *ad rem exsequendam perrexere, quos inter et ipse fuit, ut liquet ex sequentibus.* F

tria corpora et hæc inter S. Aderiti,

27 Ad eamdem autem, *inquit,* jam sæpe dicti beati Probi ecclesiam devotissime quum venimus, preces humo prostrati, multas Domino obtulimus, ut dignaretur complere, si sibi libitum nostrum foret votum. Erecti tamen multa inter nos contulimus, quid gerendum esset de tam tremendo actu, ignorantes, ubi sacrum (*S. Probi*) corpus jaceret humatum. *Tum interjectis nonnullis, quibus singulorum ad reperiendum thesaurum conatus exponit,* Sacerdos, *ait,* circumquaque .. circa aram fodiebat, laterinum lapidem percutiens, exiguum latenter sub altare foramen aperuit arcæ. Quo viso, altaris mensam cum sacerdotibus quibusdam renitentibus submovimus, magno lætantes gaudio. Inferiorem cum columbellis quibus mensa fulciebatur, lapidem sustulimus : ad arcæ operimentum, Sanctorum nomina invocantes, devenimus.... Cernuo universi, qui aderant, intro vultu aspicientes, viderunt vas ligneum, jam in inferiori parte in aliquantis carie

præ

A præ vetustate consumptum, superiore tamen integrum. Quod apertum, tria ibi humata cernunt corpora Sanctorum, duo simul, tertium ligni interpositione sequestratum. Inter se quoque innumera agitantes, quia nihil adnotationis vel inscriptionis repererunt, qui essent, quove nuncuparentur in seculo, dum adviverent, nomine.

ut creditur translataque Ravennam,

28 Æstimabant tamen, qui aderant, sequestratum beatum fore Probum, unitos sanctos Aderitum et Calocerum. Summa igitur cum devotione Sanctorum corpora ex arca sustulerunt cum ligneo vase. Ibi aliquanta reliquerunt ex Beatorum cadaveribus ob illorum commemorationem. Linteamina circum vas cupitumque thesaurum diligenter, ut competebat, nectentes institis reposuerunt omnia super sedem antistitis. *Post pauca refert duo miracula, quibus corporum sanctitatem manifestare dignata est divina bonitas. Primum fuit cœli per mensem vehementibus imbribus infesti, mox ut elata sunt corpora, secuta serenitas ; alterum homini valida febre correpto, restituta sanitas ad attactum sellæ gestatoriæ. Exponit deinde, quo ordine ac modo Ravennam delata sint sacra lipsana, quanto gaudio, apparatu et pompa ab archiepi-* B *scopo universoque populo excepta sint depositaque in metropolitana ecclesia, ubi novis cœperunt beneficiis clarere.* Quanti vero, *inquit*, a febribus, quantique ab adversis corporis languoribus eorum precibus sanitati sunt restituti, eloqui non valemus ; *duo speciatim memorat, alterum collatum suo consanguineo, qui, violenta febri laborans, firma fide accessit ad ecclesiam et construendo Sanctis mausoleo operam contulit, maloque liberatus est ; alterum sibi, dum amissum pene auditum ad ipsorum invocationem recuperavit integrum.*

ac deposita sub altari ipsis dicato

29 Tertio autem, *rursus sunt ipsius verba*, Martii Nonas illorum felicissimo pro honore a Bononiense præsule (*Petro nempe, de quo num.* 26) dedicatum est studiosissime perfecteque altare, ubi eorum suffragia suppliciter ab omnibus cernua exposcuntur mente. *Haud ita diu post divina relatione, ut narrat idem anonymus, intellectum est, alia insuper quinque Sanctorum corpora quiescere in eadem Classensi S. Probi ecclesia ; quapropter missi sunt ab archiepiscopo, qui et in ista inquirerent :* Quæ strenue inquirentes in prædicta sæpius beati Probi æde, duo multo tandem sudore sepulcra repererunt, diversoque cum studio latentia, ingenioseque aperta, et in altero horum tria, in altero duo humata videre corpora. Hæc autem ex ligneis, quia admodum vetustæ erant, cap- C sis abstrahentes, et in sindone condientes, Ravennam detulerunt multis cum hymnis, magno gaudio exultantes. Sed quia erat dies secundus Rogationis ante celebritatem Dominicæ Ascensionis, tota plebs cum ipso præsule, ut prædiximus, obviam venit D nobis. Tunc quidam infirmitate arctatus, quam medici maniam vocant, dum Sanctorum corpora ad Ursianam gestarentur ecclesiam, a suis filiis valde furibundus ipse est delatus, quos, ut ei erat possibile, vorare morsu nitebatur : sic tamen coactus usque ad præfatam ecclesiam cum eisdem est perductus, istisque ac tribus prioribus multa vi est suppositus ; quamquam non illico, suo præpediente delicto, esset a languore ereptus, tamen non diu illorum precibus protelatum est tempus, quod sanitati esset redditus : quem nos satis modestum postmodum ac devotum ad prædictorum corpora Sanctorum supplicantem vidimus.

AUCTORE J. P.

cum aliis quinque in metropolitana ecclesia ;

30 Hunc quoque, si bene valeret, percunctati sumus : ita se, reponebat, Sanctorum, non suo merito, prece, verecunda facie, Deo favente, sanum esse, ut nihil de præteriti languoris imbecillitate sentiret. Horum sed denique quinque corpora Sanctorum nondum condita sunt humo. Adhuc enim sindone manent super quamdam cameram involuta ecclesiæ subter testudine. *Corpora hæc, ut ante insinuavit auctor, credita tunc sunt atque hodiedum creduntur esse SS. Proculi, Dathi, Liberii, Agapiti et Marcellini, pontificum Ravennatium ; cui sententiæ eatenus adstipulatur Agnellus, quatenus asserit, quod suo quoque tempore in ecclesia B. Probi dicerentur sepulti quatuor posteriores, ut videre est in singulorum apud ipsum elogiis : de primo, Proculo nimirum, saltem dubitat, aiens :* Ambiguitas mihi est, utrum in basilica B. Probi sit conditus ; an in sancti Eleucadii confessoris. E

ubi de Sancto nostro fit Officium duplex.

31 *Hæc de quinque corporum inventione et translatione paulo latius deduxi, quia, si forte falsi fuissent ii, qui, referente anonymo, autumarunt, inter tria primum reperta fuisse corpus S.* Aderiti, *tum saltem verisimillime existimari posset, fuisse unum ex quinque posterius inventis. Nam in ecclesia S. Probi alios Sanctos aut episcopos usque ad Agnelli tempora tumulatos non lego, præter unum forte Petrum Seniorem, qui* in arca magna saxea positus fuit, *sed, dum scriberet Agnellus, si modo hujus verba recte intelligam, alio translatus fuerat. Quiescunt porro hodiedum memorata octo Sanctorum episcoporum corpora sub ara maxima metropolitanæ ecclesiæ, et singulorum, excipe Proculum, ut innuebam supra, quotannis festivitas celebratur Officio ecclesiastico ritu duplici. Totum autem desumendum præscribitur ex Communi confessoris pontificis* F *præter lectionem* 4, *quam quisque habet propriam, sed quam pro Sancto nostro non describam, tum quia antiqua non est, tum quia nihil continet, quod abunde novisse nequeat lector ex hoc Commentario.*

DE SS. FLORENTINO ET HILARIO

AC FORTE APHRODISIO MM.

PSEUDUNI IN ÆDUIS

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§. I. Memoria in Fastis; palæstra martyrii.

Forte seculo III. Nomen solius Florentini in Hieronymianis ;

Quæcumque de sanctis his Martyribus (Florentinum semper intellige ac Hilarium, nam cuciis Aphrodisium junxerim, inferius monebo) si excipias mortem pro fide obitam et cultum, vel controversa sunt, vel difficultatibus implicata, alia tamen majoribus quam alia. Prima controversia locum martyrii respicit, eaque orta est ex diversitate, qua in aliquot Martyrologiorum apographis locus iste expressus et a posteriorum temporum scriptoribus acceptus fuit. At postquam tam eorumdem tum aliorum Martyrologiorum melioris notæ codices e tenebris eruti, et ab eruditis discussi ac inter se collati sunt, una sententia super loco martyrii, quæ ante erat communissima, ita decidit, ut paucos admodum sectatores reti-

nuerit ;

AUCTORE J. P.

A *nuerit; juverit, priusquam rem latius exponamus, huc translulisse, quæ de Sanctis leguntur in præcipuis Martyrologiis. Inter Hieronymiana apud Florentinium, ita habet vetustius* : In territorio Æduæ civitate natalis sancti Florentini; *Antuerpiense* : Æduæ civitate natalis sancti Florentiani ; *Corbeiense* : In territorio Augustoduno civitate sancti Florentini, Silvani, Firmi. *Posteriori huic congruit, quod ex Corbeiensi etiam codice inseruit Acherius tom. 4 Spicilegii, quodque vetustissimi Hieronymiani nomine insignivit. Inter contracta, similiter Hieronymo attributa, apud nos tom.* VII *Junii Augustanum hoc die nudum habet dumtaxat nomen* Florentini ; *Labbeanum vero sic locum adjicit* : Ed. Florentini ; *sed Gellonense apud Acherium tom. 13 Spicilegii loci nomen integre exprimit.* Eduis Florentini.

nullius in Adone puro,

2 *Solius quoque* Florentini *memoria celebratur in Adone per Mosandrum edito, ita tamen annuntiatio asterisco notata sit, tamquam dubia, seu alinea ab Adone; quia ut ex Mosandri admonitione ad lectorem colligere est, in uno tantum quatuor codicum MSS., quibus usus est, reperiebatur. Mosandrum secutus est,* B *Rosweydus noster, annuntiationemque, ut Adoni non propriam, rejecit in Appendicem : est autem ista* : Eodem die sancti Florentini martyris. *Mosandri ac Rosweydi crisim probavit Sollerius in Usuardo suo ; Mabillonius contra part. 2 Seculi 4 Actorum Ord. S. Benedicti pag. 493 non tantum* Florentinum, *sed et* Hilarium *Adoni vindicare conatus est. Eum in finem produxit sequentem annuntiationem ex veterrimo codice suo Germanensi* : In territorio Augustudunensi passio sanctorum martyrum Florentini et Hilarii, qui cum apud castrum Pseudunum Christianitati operam darent, et jejuniis et orationibus atque eleemosynis inservirent, tandem tempti sunt, præcipiente Croco rege Wandalorum, qui Galliam vastabant, atque pro fide Christi per oris contusionem, per dentium effractionem, atque linguarum eradicationem capitali sententia puniuntur V Kal. Octobris. *At Sollerius in Præfatione ad Usuardum cap. 3 art. 2 contendit, codicem Mabillonianum non esse vere ac pure Adonianum, cum longissime discrepet ab editis e MSS. Adoniani Martyrologii apographis. Interim ad Mabillonii sententiam accessit Dominicus Georgius in recuso nuper et annotationibus illustrato Rosweydiano Adone, ubi ad diem* XXVII *Septembris eamdem, quam Mabillonius dederat annuntiationem, textui subjecit ex tribus Adonianis codicibus : verum licet* C *inficiari nolimus, hos similesque codices vetustate sua esse commendabiles, hactenus persuasum nobis non est, æquales esse puritate et auctoritate cum codicibus Mosandri et Rosweydi.*

Florentini et Hilarii in Usuardo et aliis legitur.

3 *Ad Usuardum quod spectat, tam generalis est in omnibus apographis utriusque Sancti commemoratio, ut merito dubitare nemo queat, quin ipsi sit propria. Lectio genuina ac pura his verbis concepta est apud Sollerium* : Castro Pseuduno sancti Florentini, qui una cum beato Hilario post abscisionem linguæ gladio jussus est feriri. *Ambos quoque annuntiat Autissiodorense Martyrologium apud Martenium tom. Collectionis amplissimæ hac phrasi* : In territorio Augustidunensi passio SS. Florentini et Hilarii. *Solum denuo* Florentinum, *et corrupto quidem nomine, refert Hagiologium Franco-Gallicum.* Castro Seuduno sancti Florentii martyris. *Mitto recentiores Fastos, in quibus constanter* Florentino *conjungitur* Hilarius, *quorumque annuntiationes passim profluxerunt ex Usuardinis apographis, et hinc supra memorata controversia de loco martyrii, ad quam redeo. Usuardus, ut ad hunc diem ostendit Sollerius ex optimis codicibus Pratensi, Herimiensi, Tornacensi, Rosweydi et Greveni, scripserat* Castro Pseuduno : *verum cum regionem vel provinciam non expressisset, posteri, quibus locus* D *ignotus erat, nec ad manus erant Hieronymiana aliave vetera monumenta, unde ejus situm late saltem deprehenderent, primum* Seudunum, *deinde* Sedunum *scripserunt, et sic paulatim invaluit opinio, designari* Sedunum, *Gallis* Sion, *Germanis* Sitten, *urbem Vallesiæ primariam.*

Passos non esse Seduni in Vallesia,

4 *Hanc viam primus, ni fallar, iniit Sigebertus Gemblacensis, auctor seculi* XI *et 12 in Chronico, typis vulgato per Miræum, ubi ad annum 411 Sanctos nostros* Sedunenses *appellat ; quamquam fortasse hujuscemodi appellatio adscribi debeat librariis. Eamdem tenuerunt Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum editionis anni 1493, Muneratus, Belinus, et Molanus in editionibus Usuardini Martyrologii, Galesinius et alii, qui Sanctos* Seduno *vel* Castro Seduno *attribuunt, quorumque lectionem etiam retinuit Eminentissimus Baronius in Romano hodierno* : Seduni in Gallia sancti Florentini martyris, qui una cum beato Hilario post abscissionem linguæ jussus est gladio feriri. *Saussayus vero ut omne dubium tolleret, adjecit nomen fluvii, ad quem situm est Sedunum Vallesiæ* : Eodem die Castro Seduno ad Rhodanum *etc. Postremum hoc observo, quia, licet hic recensiti auc-* E *tores martyrii palæstram statuant Seduni, inde certum non fit, an omnes intellexerint Sedunum Vallesiæ, an vero locum Galliæ ab illo diversum. Exemplum habemus in Maurolico, qui quidem cum aliis* Sedunum *scripsit, nec tamen Vallesiæ civitatem designatam voluit, ut patet ex hodierna ejus annuntiatione* : Castro Seduno prope Augustodunum sanctorum Florentii et Hilarii *etc. Simile dubium formari nequit de scriptoribus Helvetiæ aut Vallesiæ, nominatim Francisco Guillimanno lib. 4 cap. 3 de Rebus Helvetiorum, Henrico Murer in Helvetia sancta pag. 182, et Sebastiano Briguet in Vallesia Christiana sect. 2 cap. 2 : ii quippe, quod minus mirum est, cum de re sua agatur, distincte et asseveranter Seduni Vallesiæ martyrii palæstram collocant. Verum nihil afferunt, quod, spectata antiquitate, vel comparari possit cum hactenus recitatis vetustis Martyrologiis, in quibus pæne omnibus memorantur Sancti in* Æduis *vel in* Augustodunensi territorio, *quod partem ducatus Burgundiæ constituit.*

sed Pseuduni in Æduis,

5 *Mabillonius, qui hanc materiam operose pertractavit Sæc. 4 parte 2 Actorum Ord. S. Benedicti pag. 492 et seqq., Martyrologiis jungit memoranda inferius Acta martyrii, in quibus legitur,* Florentinum, *dum Wandali in Gallias irrumperent,* finibus Æduorum non longe tractum seu pagum Dusmensem *inhabitasse, et post pauca sic pergitur* : Tandem (*gens barbara*) Pseudunum castrum cum Croco suo rege advenit, ubi tunc B. Florentinus, in collegio suo justitiæ virum Hilarium habens, virtutibus operam dabat. *Demum fuse narratur, quo pacto eidem regi sisti* F *jussus, cum socio Hilario passus, in eodemque castro sepultus fuerit. Hinc concludit Mabillonius* : Itaque locus, ubi necem passi sunt, erat in finibus Æduorum, et quidem non longe a pago Dusmensi, vulgo le Duesmois, qui Alesiensi conterminus est. Deinque loco vocabulum erat Pseudunum, non Sedunum, uti hactenus creditum est. *Idem auctor post diligentem in loci situm inquisitionem, non dubitare se ait, quin* Pseudunum *sit vicus Augustodunensis diœcesis, qui hodiedum indigenis* Semont *nuncupatur. Rationes ejus afferam etiam inferius, et quid iis opponatur, proponam.*

ostenditur, et opposita

6 *Ceterum auctoritatem pro statuenda martyrii palæstra in territorio Augustodunensi tam gravem ac certam censuerunt critici, qui post Mabillonium hanc quæstionem discusserunt, Ruinartius in Historia Persecutionis Wandalicæ pag. 409 et seq., Sollerius in Observatione ad diem* XXVII *Septembris editionis Usuardinæ, aliique, ut non invenerim, qui eam sententiam oppu-*

A *oppugnare vel adversam propugnare tentaverit, præter unum Sebastianum Briguet in Vallesia Christiana, typis Sedunensibus vulgata anno* 1744. *Is itaque Sectione* 2 *cap.* 2 *primum juxta communiorem ante opinionem Seduni Vallesiæ passos esse Sanctos affirmat ; deinde observat sequentia :* Sunt qui Florentinum cum Hylario dicunt, incolatu non brevi versatum quoque esse in Burgundiæ civitate Pseudin, nunc Semont dicta, diœcesis Augustodunensis ; captos autem esse a barbaris Galliam Celticam populantibus, et pro confessione Jesu Christi occubuisse XXVII Septembris, quorum reliquiæ translatæ sint anno DCCCLV ad abbatiam d'Ainé Lugdunensis diœcesis. Interim eorum locum cruentæ necis fuisse ad S. Petrum Clagiarum (*ita verisimiliter indigitat locum Sedunensis civitatis, ubi exstat etiam nunc ecclesia S. Petro apostolo sacra*) perpetua fert Vallensium traditio et Annales sacri. *Caute subticet laudatus auctor, quinam sint illi adversarii sui, et qua quantave auctoritate nitatur eorum assertio.*

opinionis 7 *Eo scilicet rediguntur, qui nimio patriæ amore abripi se sinunt. Dum nihil est, quod opponatur testimoniis et argumentis solidissimis ; hæc quasi levioris* B *momenti negligunt ac prætereunt, moxque transiliunt ad traditiones suas, non raro ex meris conjecturis, aliquando etiam ex erroribus natas ; ac denique rem confectam cupiunt, modo citent privatos Annales, quorum nec ætas nota est nec auctoritas, quique sæpe non alio fundamento suffulti sunt, quam iis ipsis traditionibus. Ne tamen omni auctoritate extranea destitutus videretur laudatus Briguetus, verbis citatis mox ista subnexuit :* Adon in Martyrolog. ; Ribadeneira tom. 2 in Vita S. Innocentii 29 Julii ; Jacob. Gauthier Sæc. V, 400 col. I pag. 380 ; item column. Imperat. pag. 381. Ado FLORENTIUM nominat : V KAL. OCT. IN CASTRO SEDUNO apud Guillimannum l. 4 c. 3 ; Casp. Lang. l. 1 c. 2 a. 9, Petr. de Natal. etc. *Hæc illa, sed nequaquam certe idonea ad confirmandam traditionem, pondusve offerendum Annalibus num. præcedente allegatis.*

argumenta 8 *Nam genuinum Adonis Martyrologium, ut num.* 2 *dictum est, Sanctos nostros non habet. Demus tamen, Adoni propriam esse annuntiationem, sive breviorem illam, quam reprobarunt Mosander et Rosweydus ; sive longiorem, quam ut vere Adonianam produxerunt Mabillonius ac Georgius; frustra eo recurret Briguetus : cum brevior neque locum neque regionem martyrii exprimat : longior vero* Castrum Pseudunum *assignet,* C *in Augustodunensi territorio. Imo, inquit, Adonem volo, citatum a Guillimanno, ubi legitur* Florentius *cum* Hilario *martyrio coronatus* Castro Seduno. *Respondeo : Si adderetur* in Vallesia *vel quid simile, tum forte operæ pretium foret inquirere in valorem codicis a Guillimanno adhibiti, et an unus is præferendus sit aliis hactenus productis veterum Fastorum apographis, discutere : verum cum hujusmodi nihil addatur, codex iste, etiam in* S. Florentini *nomine mendosus, ad summum referri potest in ordinem eorum Fastorum, in quibus* Sedunum *legitur non addita regione, quique secundum vetustiora ac meliora monumenta corrigendi et explicandi sunt. Petri de Natalibus Sanctorum Catalogus, hic a Brigueto in subsidium vocatus, ad eumdem ordinem referendus est, cum regio nulla designetur. Idemque procul dubio statuendum de Opere alterius, nobis ignoti, auctoris.*

refutantur 9 *Quem autem in finem idem Briguetus Ribadeneiram et Gautherium seu Gaulterium sententiæ suæ patronis accenseat potius quam alios, plane ignoro. Etenim dum et eos, licet recentiores, consulendos ducerem, ut, si forte antiquum aliquod instrumentum produxissent, examinarem, adii Vitas Sanctorum tum Hispanice, tum Latine editas a Ribadeneira, et utrobique, non ad* XXIX, *sed* XXVIII *Julii pervolvi Vitam S. Innocentii Papæ martyris ; atne verbum quidem unum reperi, quo memoretur* Vallesia, Sedunum, Octodurum, Florentinus *aut* Hilarius. *Idem contigit consulenti Gaulterium pag.* 380 *et* 381, *ubi pertractat ille res quidem peractas seculo* 5, *sed omnino diversas a præsenti materia. Suspicabar primum, oriri id forte ex eo, quod diversa mihi esset Operis editio, et eapropter seculum idem discutiens, incidi in paginas* 356 *et* 357, *quas a Brigueto assignatas existimavi : quia pag.* 356 *col.* 1 de Summis Pontificibus *referuntur gesta S. Innocentii Papæ, et pag.* 357 *col.* 1 de imperatoribus *gesta Honorii imperatoris, quibus regnantibus, juxta multos martyrium subierunt* SS. Florentinus *et* Hilarius : *verum neque hic ulla Sanctorum illorum aut martyrii palæstræ memoria. Itaque cum nihil uspiam se prodat, quod patrocinetur Sedunensium traditioni et Annalibus, vel dubiam faciat sententiam pro Æduis seu Augustodunensi territorio, restat, ut, qua parte dicti territorii Pseudunum situm esse credant scriptores Galli, proponamus.* D AUCTORE J. P.

Mabillonii de situ loci 10 *Mabillonius Sæc.* 4 *part.* 2 *Actorum Sanctorum Ord. S. Benedicti locum a se certo detectum arbitratur :* Multis hac de re, *inquit pag.* 493, litteris ultro citroque missis, tandem consului venerabilem virum D. C. Broccotum, Queminiaci ecclesiæ in pago Dusmensi rectorem, ejusdemque pagi archipresbyterum : ex cujus litteris demum intellexi, in parœciali ecclesia vici, qui vernacule Bremur appellatur, adservari caput S. Florentini martyris, qui uno fere abhinc lapide martyrio affectus fuisse traditur ab indigenis, eo scilicet in loco, ubi hodie quoque annosa et arida quercus signi vice ostenditur. Porro angusta valle, quam Sequana irrigat, interjecta, situm esse vicum adverso colli impositum, vocabulo Semont, quo nomine Pseudunum significari, nullatenus dubito. Is enim locus, ut et vicus Bremur, exstat in diœcesi Æduensi et quidem in Dusmensi pago : et ex Pseuduno factum primo vocabulum Pseumont (nam dunum apud veteres Gallos montem significabat) tum Seumont ac tandem Semont. Hic locus castri nomine (quod solis urbibus atque oppidis munitis veteres tribuebant) aliquando insignitus, nunc in exiguum viculum, qui bis duodena tuguria vix capit, redactus est, pendetque e vicina parœcia oppiduli S. Marci. In subjecta denique planitie, Sequanæ aquis irrigua, medio Pseudunum inter ac Bremur intervallo, adhuc superest veternosa illa quercus, superius memorata, quæ S. Florentini nomen retinet a loco passionis. Eo religionis causa caput S. Florentini deferre solent Brevis muri incolæ ad pluviam impetrandam. E F

sententiæ 11 *Hanc Mabillonii sententiam cum aliis adoptarat primum Castellanus in Martyrologio universali ad diem* XXVII *Septembris, Sanctos nostros passos esse notans Gallice :* a Semont; *Latine vero ad marginem :* Pseuduni. *Sed eam postmodum deseruit in corollario ad eumdem diem pag.* 739, *ubi monet, post vocem* Pseudini *addendum vel* Seuduni : *ut legitur in Martyrologio MS. Nevelonis Corbeiensis. Tum significat, eo nomine intelligendum locum ejusdem quidem diœcesis Augustodunensis, sed diversum a* Semont, *quique Gallice dicatur* Suin ; Nam locus hic ; *inquit,* situs in Quadrigellensi *seu* Cadrellensi tractu (en Charollois) Seudunum appellatur in Tabulis, ut vidi demus in Tractatu MS. Prioratuum subjectorum abbatiæ S. Germani Autissiodorensis. *Ita ille. Sane eatenus mihi præplacet ejus sententia, quod in ea recurrendum non sit ad analogiam Mabillonii, qua per conjecturam longissime quæsitam ex* Pseuduno *factum sit* Semon, *quia* dunum *apud veteres Gallos montem significabat ; cum tamen, teste eodem Castellano,* Semont

A mont *locus sit, non, ut asseruit Mabillonius, colli impositus, sed in plano sit ad ripam Sequanæ.*

AUCTORE J. P.

Castellani sententia

12 *Porro Castellani sententiæ plurimum favet codex noster MS. de Autissiodorensibus episcopis et abbatibus S. Germani, quem sub nomine D. Georgii Viole, dictæ abbatiæ seculo proxime elapso religiosi, citare consuevimus, et in quo auctor seu collector etiam agit de Prioratibus eidem abbatiæ subditis, speciatim vero ac fuse de* Prioratu S. Florentini *ad Armenionem fluvium in Senonensi diœcesi. Hujus autem Prioratus fundationem a se dandam promittit ex binis ejusdem MSS., Legendario scilicet et Chartulario : dein ad evitandam confusionem observandum ait, quod præter Sanctos, qui in aliis provinciis nomine* Florentini *veniunt, duo sint in Burgundia, ubi scribit, insignes Martyres, quorum alter, communius tamen* Florentius *nuncupatus, in sacris Fastis annuntiatur die* XXV *Octobris, alter* XXVII *Septembris et hunc quidem cum socio* Hilaro, *jubente Crosco Wandalorum rege, capite plexum asserit* en Suin a Charolois (*legendum* a Suin en Charolois) Augustodunensis diœcesis : *quæ est ipsissima, ut abunde patet, Castellani sententia.*

præfertur,

13 *Dixi autem tantum, codicem nostrum plurimum favere Castellani sententiæ, quia quod aiebat Castel-* B *lanus,* Suin *Latine dici* Seudunum, *non reperio in nostro codice, licet non dubitem, quin ad ejus autographum appellet, dum addit :* Ut videmus in Tractatu MS. Prioratuum subjectorum abbatiæ S. Germani Autissiodorensis. *Nam in dicti codicis nostri fronte notantur sequentia :* Manuscripti hujus autographum ad nos Parisiis transmisit Claudius Castellanus anno MDCCIX, et postquam descriptum fuit, ad eumdem remisimus. *Sed neque dubito, quin Castellani assertio de Latina nuncupatione loci* Suin *in se vera sit, haustaque vel ex aliis documentis, vel ex ipsis, quas simul allegat, tabulis, fortasse apographo nostro non insertis. Ratio est, quia, nisi multum fallar, hodiernum* Suin *etiam Gallice aliquando appellatum fuit* Seduno. *Certe in Indice beneficiorum* (le Pouillé) *Augustodunensis diœcesis, ubi agitur de beneficiis Cadrellensis archipresbyteratus, ista lego :* Cure de saint Bonit de Joux ; cure de Seduno : *Suin autem, quæ tamen dicti archipresbyteratus parœcia est, et in tabula geographica Guillelmi de l'Isle signatur uno circiter milliario Burgundico a parœcia S. Boniti, in laudato Indice non recensetur; adeo ut credam,* Suin *et* Seduno *unum esse eumdemque locum, imo verisimi-* C *lius eumdem, qui in vetustioribus Martyrologiis* Pseudunum *recte scribitur, quique paulatim detracta una et altera littera* Seudunum *ac* Sedunum *appellari cœpit, ut dictum est superius. Hinc supervacaneum existimo Castellani monitum, dicentis, voci* Pseuduni *in Martyrologio suo addendum* vel Seuduni *:cum* Pseudunum, *ubicumque demum situm est in Augustodunensi territorio, vera sit palæstræ appellatio.*

ejusdemque Mabillonii

14 *Quoniam vero Castellani sententiam, quoad locum ipsum, præferendam judicamus, æquum est, ut rationibus, quas pro sua attulit Mabillonius, breviter respondeamus. Displicere tam nobis, quam Castellano, excogitatam a Mabillonio analogiam nominis Gallici* Semont, *cum Latino* Pseudunum, *jam sufficienter indicavimus. Quod spectat ad reliquias* S. Florentini *servatas in vico Bremur : hinc, nisi aliud accedat, non sequitur, Sanctos ibi, vel non procul inde passos esse : cum, ut notat Castellanus, illuc æque deferri potuerint, quam in tot alia loca, post memoranda, ubi ejusdem Sancti reliquiæ honorantur, nec tamen statuitur palæstra martyrii. Imo, inquit, accedit traditio indigenarum, et arbor inter Semont acBremur usque nunc* Quercus S. Florentini *nominata ; quia ibidem martyrio coronatus creditur. Respondeo primo, opponendo traditioni verba num.* 12 *citata ex codice MS. Autissiodorensi, quæ certe traditionem ei oppositam involvunt et indicant. Utra antiquior et verior est? Si illi utcumque* D *favet arboris denominatio; magis huic suffragatur loci nomen* Seudunum *vel potius* Pseudunum *juxta ante dicta. Secundo, demus tantisper, etiam Semont Latino olim appellatum fuisse,* Pseudunum, *ne tum quidem Mabilloniana traditio omni ex parte congruet Martyrologiis et Actis : cum hæc palæstram statuant in castro* Pseuduno *: traditio autem ad arborem medio inter Semont ac Bremur intervallo. Ad denominationem arboris reponit Castellanus, eam inde oriri potuisse, quod dum* S. Florentini *reliquiæ primum in Bremur delatæ sunt, earumdem lator sub illius umbra requieverit : non inficior. Verumtamen, si addidisset, forte ita appellari arborem, quia, dum Sancti reliquiæ ad impetrandam pluviam foras deferuntur, ultra illam progredi non solent incolæ, adeo ut ex ea consuetudine tamquam terminus habeatur supplicationis, et inde profecta sit opinio super martyrii palæstra, non minus mihi placeret conjectura.*

rationum monumentis

15 *Superest unum argumentum, a Mabillonio desumptum ex Actis Sanctorum nostrorum, ad quod mirror responsum non fuisse a Castellano. Vis ejus in eo consistit, quod in Actis, ut legit idem Mabillonius, nominetur Dusmensis pagus, in quo situm est Semont. Textus Mabillonianus hic est :* Dum rabies Guanda- E licæ persecutionis et insania circumquaque populos dirissime premeret, et... maximam partem orbis depopulando afflixisset; tunc temporis beatus Florentinus, mundo adhuc militiam exercens, finibus Æduorum, non longe tractum [seu] pagum Dusmensem inhabitabat. *Respondeo primo, Acta tot locis corrupta esse a librariis, ut etiamsi major foret biographi auctoritas, quam ipsi tribuendam censeo, dubitarem adhuc, an ipsis potius standum esset, quam codice nostro MS. Autissiodorensi, in quo passi dicuntur Sancti in Cadrellensi pago. Respondeo* 2, *allatum textum non modo obscurum esse, sed verisimiliter corruptum. Obscurum esse expertus est Mabillonius ipse, qui cum ita exposuit, ut suæ sententiæ potius obsit quam prosit : sic enim ex textu infert Mabillonius :* Itaque locus, ubi passi sunt, erat in finibus Æduorum, et quidem non longe a Dusmensi pago *: infero et ego : Ergo extra dictum pagum, ergo non in Semont;* is enim locus (*verba sunt ejusdem Mabillonii*) ut et vicus Bremur, exstat in diœcesi Æduensi et quidem in Dusmensi pago.

16 *Corruptum autem esse textum suspicor ; quia in* F *nostro apographo ex codice MS. Reginæ Sueciæ legitur* tractum pagum Dusinensem, *in Chiffletiano, quocum nostrum collatum fuit* Dussinensem ; *imo alibi, ut colligo ex annotatis in margine nostri apographi,* Dussiliensem. *Verum statue, non esse corruptum, eumque explica modo Mabillonianæ sententiæ favorabiliore, ita ut sensus sit : Cum rabies Wandalica premeret, etc.,* tunc temporis beatus Florentinus Dusmensem pagum, in finibus Æduorum non longe tractum (*id est, non multum extensum*) inhabitabat, mundo adhuc militiam exercens : *quid evinces? nam juxta eadem Acta, Sanctus deinde mundi militiæ valedixit, officiis misericordiæ se dedit, fidem prædicavit, Christum et Apostolum imitatus est, et dum Crocus cum Wandalis suis Pseudunum adveniret, ibi* tunc B. Florentinus in collegio suo justitiæ virum Hilarium habens virtutibus operam dabat; *captus illic est et martyrio coronatus. Indene certo concludes; peracta esse omnia intra limites Dusmensis pagi, et in hoc quærendum* Pseudunum *locum passionis?*

respondetur.

§ II. Episcopatus S. Florentino et diaconatus S. Hilario perperam adscriptus.

C*adente opinione pro martyrio Sanctorum Seduni Vallesiæ figendo, sustentaculum amisit ac simul conci-*dit

Auctores, S. Florentino

A *dit opinio, qua* S. Florentinus *statuebatur Sedunensis seu potius Octodurensis episcopus;* Hilarius *vero illius diaconus : et ita quidem concidit, ut supervacaneum videri possit eam ulterius discutere : verumtamen cum etiam huic opinioni constans adhæreat laudatus aliquoties Briguetus, ne quid neglexisse dicamur, videndum quibus ex fundamentis eam eruerint ac typis vulgarint scriptores aliqui. Hos inter antiquiorem non novi Joanne Stumphio, qui anno* 1548 *Germanico idiomate edidit Chronicum Helvetiæ, productum usque ad annum* 1546, *ejusque compendium eodem idiomate anno* 1554. *In posteriore sic habet ad annum* 411 : Florentinus episcopus Sedunensis hoc tempore martyrium subiit. *In majori autem Opere, quod ab aliis correctum, auctum et usque ad annum* 1606 *continuatum habemus, ista leguntur lib.* XI *cap.* 13 : Scribit Sigebertus, quod anno CCCCXI martyrium subierit S. Florentinus episcopus Sedunensis : hoc testantur etiam aliquot alii. *Quid scripserit Sigebertus post indicabo; at qui sint alii illi testes, incompertum mihi est. Dubito nihilominus, an postrema verba adjecta non fuerint a Stumphii correctoribus et continuatoribus, qui per alios designare voluerint Simlerum et Guillimannum, cum horum Lucubrationes jam diu prodiissent,* B *antequam Stumphii Chronicum, correctum et auctum, prelum subierat.*

18 *Josias Simlerus in Descriptione Vallesiæ, vulgata anno* 1574, *ita notat pag.* 43 : Sigebertus anno Domini CCCCXI Florentinum Sedunensem episcopum fuisse testatur. *Sic autem loquitur Franciscus Guillimanus lib.* 4 *cap.* 3 *Operis de Rebus Helvetiorum, editi anno* 1598 : Vandalorum mox strage per Galliam et immanitate, martyrio adfectum ab iis Florentinum episcopum Sedunensem, tradidit memoriæ Sigebertus. *Claudius Robertus in Gallia Christiana inter episcopos Sedunenses* Florentino *secundum locum concessit, allegans similiter Sigebertum, sed eo inductus, ut reor, solius Guillimanni auctoritate, cujus et eumdem librum et idem caput assignat. Robertum imitati sunt Sammarthani fratres, et* Florentium *appellarunt;* Florentium *quoque appellavit Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Historia chronologica Pedemontana cap.* 44, *ubi in serie episcoporum Sedunensium tertio tantum loco ipsum ponit, ac simul monet, alias vocari* Filorettum, *et in aliquibus locis* Florentinum. *Hæc pro episcopatu* S. Florentini.

episcopatum

19 *Ulterius processit Henricus Murer in Helvetia Sancta, et sicut ab aliis* S. Florentino *sua dignitas adscripta est, ita quoque* S. Hilario *suum munus attribuit. Etenim pag.* 183 *dans elogia Sanctorum* C *aliquot, de quibus agunt Baronius et Canisius in Martyrologiis; Stumphius, Simlerus et Gullimannus in laudatis Operibus, speciatim de Sanctis nostris ait, quod, cum Wandali in Vallesiam irrumperent, ac Sedunum civitatem vastarent,* Florentinum episcopum una cum diacono ipsius Hilario comprehenderint *etc. Finito elogio isthæc addit :* Agit de his Usuardus, Ado, Petrus in Catal, l. 8 c. 124, Sigibertus in Chronico ad annum 451*. *Verba Usuardi, et, ut volunt nonnulli, Adonis ad prætensum episcopatum nihil conducentia, superius exhibuimus; Petrus de Natalibus junior est, quam ut sine antiquorum testimonio in medium proferri mereatur pro re tamdiu prætérita; quamquam nec ipse episcopatum aut diaconatum Sanctis ulla tenus attribuat. Restat igitur unus Sigebertus, annis ut minimum septingentis martyrio Sanctorum posterior, omni prorsus veterum auctoritate destitutus; adhæc scriptor nec accuratus, nec a fabellis alienus, proindeque, etiamsi episcopatum* Florentini *ac diaconatum* Hilarii *clarissime adstrueret, testis non satis idoneus. Verumtamen hisce sepositis, videamus, quid tandem habeat ad præsens propositum.*

et S. Hilario diaconatum adscribentes,

* imo 411

20 *Chronicum ejus, ut norunt eruditi, variis vicibus prelo commissum est; sed imperfectum et aliorum* D *additionibus interpolatum usque ad annum* 1608, *quo Aubertus Miræus typis Antuerpiensibus illud vulgavit juxta codicem MS. antiquissimum Gemblacensis monasterii, collatum cum aliis veteribus MSS. Hæc Miræi exactior editio visa non est a Stumphio, Simlero et Guillimanno, nec verisimillime consulta a Murero : quapropter ex prioribus editionibus describimus verba, quibus nituntur. Binæ ad manum sunt, Parisina anni* 1513 *et Francofurtensis anni* 1583 : *in utraque autem leguntur ista ad annum* 411 : Wandali duce Crosco Gallias pervagati, multas urbes et ecclesias subvertunt. Croscus tandem a Mariano præside Arelati* captus, et per victas urbes ignominiose retractus, ad mortem tormentatur. Sub hoc turbine inter multos martyrizantur Sedunensis* Florentinus et Hilarius; Desiderius Lingonensis cum Vincentio archidiacono; Antidius Vesontiensis* episcopus. *Ecce hic totum citatorum mox auctorum fundamentum : putarunt scilicet vocem* episcopus, *ultimo loco expressam, tam ad* Florentinum *et Desiderium spectare, quam ad Antidium; quod, si nihil obstaret concipi posset; cum Desiderius revera fuerit episcopus.*

AUCTORE J. P.

frustra allegant

* Miræus Arelate
* ibid. Sedunenses
* ibid. Besonsionensis.

21 *Verum quoad* Florentinum *obstant Martyrologia omnia, in quibus nulla prorsus episcopatus est* E *mentio : obstant Acta, quorum auctor, procul dubio Sigeberto antiquior, si quid novisset de episcopatu, minime tacuisset, nedum asseruisset, Sanctum mundo militasse usque ad irruptionem Wandalorum, a quibus martyrio affectus est : obstat vox ipsa* Sedunensis; *nam vel per eam designatur Pseudunum Augustodunensis diœcesis, quæ nostra sententia est, vel Sedunum Vallesiæ : si primum, hactenus inventus non est, qui Pseuduno sedem episcopalem adscripserit, si secundum; etiam sic errasset Sigebertus juxta ipsummet Briguetum, qui Sancti temporibus sedem episcopalem Vallesiorum non Seduni, sed Octoduri exstitisse contendit, atque ita scribit :* Sed in eo etiam hallucinatus (*Sigebertus*) quod illum (*Florentinum*) nuncupet Sedunensem episcopum. *Itaque, ne Sigebertum plurium errorum arguamus, quam necesse sit, dicamus,* Florentinum *ab eo appellatum fuisse* Sedunensem *vel* Pseudunensem, *Desiderium vero Lingonensem ad eos distinguendos ab ejusdem nominis Sanctis, alio loco ac tempore martyrii coronam adeptis. Huic interpretationi favet Miræi correctior editio, quæ habet* Sedunenses *et in quam vocem, æque de* Hilario *quam de* Florentino *dictam, referri nequit vox* episcopus. *Sic evanescit qualiscumque auctoritas petita ex Sigeberto.*

Sigebertum Gemblacensem;

22 *Nihil igitur subsidii superest Brigueto præter ignotos nobis Annales et Catalogum episcoporum Octo-* F *durensium ac Sedunensium. Annales suos citat pag.* 60 *dicens :* Ipso seculi V initio insignem Vallesia aluit Christi athletam Florentinum episcopum Octodurensem, quem cum Hilario diacono martyrii palmam retulisse affirmant Annales præcitati. *Catalogum vero allegat pag.* 65 *his verbis :* Qui ex Catalogo nostro post Florentinum primus occurrit, est Theodorus, hujus nominis secundus episcopus Octodurensis. *Mentem nostram super Annalibus aperuimus num.* 7, *idemque sentimus de Catalogo, qui, ut ex aliis apud Briguetum locis colligimus, in iisdem Annalibus continetur; ac proin hic asserere non cunctamur, nihilo magis nobis valere ad probandum Sanctorum episcopatum ac diaconatum, quam ad figendum Seduni Vallesiæ eorumdem martyrium. Etenim si quid valeant amplius, quid causæ fuit, cur a nemine, quem equidem novi præter Briguetum, hactenus allegati fuerint Annales isti pro episcopatu* S. Florentini ? *Adeone incurii fuisse censendi sunt assertores istius episcopatus, ut ne unus quidem ad archivum Sedunense recurrerit et Annales istos consuluerit? Adeone inconsulti, ut, dum in ipso loco exstabant certiora et clariora instrumenta, omnes in dubio*

frustra, silentibus aliis, Briguetus

AUCTORE J. P.

A *dubio ac obscuro, et ut diximus, male intellecto Sigeberti textu conquiescerent? Id equidem non credo: præsertim cum nonnulli, ut Simlerus, Murerus et Claudius Robertus, de rebus, Sanctis et episcopis Vallesiæ scripserint ex instituto: verisimilius mihi est, eorum saltem aliquos post diligentem operam nihil istic repperisse, quod spectata auctoritate vel antiquitate dignum censerent produci in medium, sicque coactos fuisse sistere in uno Sigeberto.*

appellat ad Sedunenses dubiæ prorsus auctoritatis

23 *Hanc meam opinionem confirmat vir propter eruditionem commendandus, reverendissimus ac amplissimus D. Josephus de L'isle, abbas monasterii S. Leopoldi Nanceiensis Ordinis S. Benedicti, quem sæpe laudavimus tom.* VI *Septembris ad diem* XXII *occasione Libelli anno* 1737 *per ipsum editi in defensionem martyrii SS. Mauritii ac Sociorum Thebæorum contra Dubordæum ministrum acatholicum. Nam præter hunc libellum conscripsit etiam Gallice Historiam Agaunensis abbatiæ, cujus autographum, ad tempus nobis benignissime accommodatum, præ oculis habeo, et in qua ordine chronologico exhibet Acta abbatum Agaunensium una cum episcopis, qui illorum temporibus primo Octodurensem, dein Sedunensem cathedram occuparunt, et* B *quorum subinde etiam aliquot gesta commemorat. Dum autem et utriusque lucubrationis materiam et scriptoris diligentiam considero, dubitare vix possum, quin, priusquam se isti labori accingeret, vel per se vel per alium sit perscrutatus Sedunensia archiva; sed potius per se, quandoquidem apud Vallesios versatus sit annis* 1723 *et* 1724, *in Agaunensi Sedunensis diœcesis abbatia sacræ Theologiæ professor, ac toto isto tempore mutuam consiliorum communicationem habuerit cum illustrissimo Francisco Josepho Supersaxo, Sedunensium antistite, ut ipse cum grata animi recordatione significat in fine MS. Historiæ. Hinc, inquam, vix dubito, quin per se ipse viderit laudatos a Brigueto Annales; imo eosdem esse arbitror, quos in Historia pag.*102 Annales Vallesiæ *appellat et in quibus eodem loco errorem assignat.*

Annales et catalogos.

24 *Catalogum vero seu Catalogos episcoporum, ex Vallesia acceptos, per decursum Operis allegat frequenter; sed neque dissimulat, quam exigui sint apud se pretii, dum eos citans addit nonnumquam:* Si fides illis habenda sit, *vel quid simile; dum eos subinde corrigit, dumque pag.* 105 *generatim dicit: Catalogos ecclesiæ Sedunensis non esse multum accuratos:* Ne sont pas fort exacts. *Denique quam parum deferat Sedunensibus monumentis quoad præsentem quæ-* C *stionem, abunde declarat pag.* 9 *in hunc modum, scribens:* Constat, episcopatum fuisse in Vallesia circa medium seculum IV; cum concilio Aquileiensi, celebrato anno CCCLXXXI, subscripserit Theodorus, tamquam episcopus Octoduri, hodiedum Martigny, quod situm est in parte interiori illius regionis. Volunt, huic ab anno CCC decessorem fuisse Ogerium quemdam; sed probationes non afferuntur. Successores Theodori usque ad Constantium, qui Epaonensi concilio interfuit, haud multum noti sunt. Interim adstruitur (*on avance*) Florentium aut Florentinum sedi Octodurensi præfectum fuisse anno CDXI, ac martyrium subiisse in persecutione Wandalorum; illi autem successisse Rusticum CDXLIII.

D

§ III. Tempus martyrii; Acta duplicia et eruditorum de iis judicia.

Plerique martyrium figunt seculo 5; Castellanus 3.

Tempus martyrii nullo charactere produnt purum Usuardi vel ei antiquiora Martyrologia. Usuardi aucti editio Lubeco-Coloniensis Sanctos, præcipiente Croco Wandalorum rege, *peremptos dicit. Consonant apographa Martyrologii, quod pro Adoniano venditant Mabillonius et Dominicus Georgius, ut supra vidimus. Consonant et Acta a nobis edenda, et Sigebertus ad annum* 411; *hinc recentiores passim eumdem hunc annum signant vel certe initium seculi* 5. *Contra Castellanus hoc die in universali Martyrologio passos indicat circa* 264: *credo, quia juxta S. Gregorium Turonensem lib.* 1 *Historiæ Francorum cap.* 30 *et seqq. Chrocus, quem alii Crocum, alii Croscum, alii aliter nuncupant, temporibus Valeriani et Gallieni imperatorum in Galliis tyrannidem exercuit, sub eoque* E *martyres commemorantur SS. Liminius, Antolianus, Cassius et Valentinus, ac speciatim passus asseritur S. Privatus episcopus Gabalitanus. De quatuor prioribus egerunt Majores nostri Bollandus et Henschenius: de Antoliano die* VI *Februarii, de Liminio* XXIX *Martii, de Cassio et Victorino* XV *Maji, et ubique pro auctoritate S. Gregorii obitum illorum fixerunt post medium seculum tertium.*

Proponuntur

26 *Ad idem tempus retulerunt quoque S. Privatum eruditi pene omnes, et ipse Tillemontius tom.* 4 *Monument. eccles. pag.* 221, *monens tamen, non deesse rationes, ob quas differri posset martyrium usque ad initium seculi* V. *Rationes ejus, ibidem in Notis expositæ pag.* 651, *eo reducuntur omnes simul sumptæ; quod in Actis S. Privati quædam narrentur, seculo tertio non satis convenientia. Auctores Benedictini Historiæ Occitaniæ tom.* 1 *pag.* 638 *et seqq., S. Privatum seculo* 5 *passum esse contendentes, Gregorio Turonensi, a quo chronologiam hic perturbatam arbitrantur, opponunt Idatii Fragmenta apud Canisium tom.* 2 *Lectionum antiq., Aimoinum, Sigebertum et alios quosdam; ex iisque nituntur ostendere, Croci in Gallias irruptionem non tertio sed quinto seculo esse illigandam. Argumenta saltem præcipua utrimque allata exhibuit Cuperus noster in Commentario prævio* F *ad Acta ejusdem Sancti tom.* IV *Augusti pag.* 434 *et seqq., subdiditque, se posteriorum rationibus, nisi evidentiores afferantur, non moveri, ut eorum opinionem amplectatur; in eorumdem tamen gratiam liberaliter adjecit, se martyrium S. Privati notasse* post medium seculi tertii, vel forte ineunte seculo quinto.

rationes,

27 *Liberaliter, inquam, isthæc adjecit: nam demus, biographum S. Privati, qui hujus martyrium affixit temporibus Valeriani et Gallieni, immiscuisse historiæ suæ nonnulla iis temporibus non congruentia: demus etiam tantisper, ex Idatio ceterisque nominatis probari, Crocum aliquem regem Wandalorum fuisse ineunte seculo quinto; an ista sufficiunt, ut in idem seculum differatur obitus S. Privati, cujus ne nomen quidem legitur in Idatii Fragmentis aut aliorum Operibus, cujusque martyrium, ad quod animum attendisse non videntur Tillemontius et laudati Benedictini, non tantum ab ejus biographo ac Gregorio Turonensi, sed ab optimæ notæ martyrologis, Floro, Adone et, ut recentiores sileam, Usuardo diserte figitur sub Valeriano et Gallieno? Sane ex mox liberalissime concessis nihil, meo judicio, concludi potest, quam quod erraverit in adjunctis biographus; et vel quod Gregorius Turonensis mendose scripserit nomen tyranni, sub quo, imperantibus Valeriano et Gallieno, passus est S. Privatus, vel quod Crocus* unus

A *unus seculo tertio, Crocus alter ineunte quinto sævierit in Galliis.*

quæ opinionem Castellani

28 *Sed neque auctoritas, S. Gregorio opposita, tanta est, ut ad alterutrum refugiendum sit. Nam Idatius, unde prima ac præcipua desumitur, Croci irruptionem non memorat in Chronico suo; allegatis vero fragmentis, ut ipsi suggerunt Benedictini, nimiæ immixtæ sunt fabulæ, quam ut illi attribuantur.* Revera apparet, *eorumdem verba sunt ex Gallicis Latina*, auctorem compilationis istius plura nomine Idatii referre facta seculo sexto, quæ historicus iste, defunctus ante finem quinti, scribere non potuit. *Aimoinus seculi* x *et* xi *scriptor, qui secundo loco adducitur, ob frequentes errores, frequenter arguitur ab eruditis, et hic nominatim a Tillemontio tom.* xi *Monum. ecclesiast. pag.* 648, *ubi in Notis ad S. Desiderium episcopum Lingonensem Tillemontius adhærens Gregorio quoad Crocum regem, dicit, Warnaharium, S. Desiderii biographum et hunc secutos alios errare, dum Wandalis, seculi* 5 *scilicet, Crocum regem attribuunt*, *et* apertius, *inquit*, eumdem errorem committit Aimoinus, dum vult Crocum regem fuisse non tantum Wandalorum, verum B etiam Alanorum et Suevorum, quos scimus cum Wandalis Gallias devastasse sub Honorio *imperatore. Hinc patet, quis ipsi sensus sit de reliquis, idem vel simile quid asserentibus, speciatim de Sigeberto, quem præterea pag.* 650 *hominem* plane novum *appellat, ut significet testimonii ejus imbecillitatem. Idem de Croco statuerunt eruditi ante et post Tillemontium; ante ipsum præter alios multos illustrissimus Bosquetus in Historia ecclesiæ Gallicanæ lib.* 3 *cap.* 39 *dicens, Crocum* sub Valeriano et Galieno Gallias pervagatum fuisse, amplius dubitandum non videtur : *post Tillemontium Longuevallius noster lib.* i *Historiæ ecclesiæ Gallicanæ; ubi non tantum cum Bollando et Henschenio post medium seculi tertii, sæviente Croco, fixit martyrium SS. Antoliani et Sociorum Arvernensium, sed et S. Privatum et S. Desiderium Lingonensem non obstantibus rationibus ab eodem Tillemontio adductis, ut evinceret, S. Desiderium pertinere ad initium seculi* 5 *contra Henschenium, qui tom.* v *Maji pag.* 238 *S. Desiderium similiter signaverat circa annum* 264.

nobis verisimiliorem

29 *Hac, inquam, de causa Castellanus, ut opinor, etiam* SS. Florentinum *et* Hilarium *ad idem seculum tertium referendos censuit. Et sane nullum oppositæ sententiæ patroni vetus monumentum afferunt, nullum* C *scriptorem Sigeberto anteriorem, unde constet, retrahendos esse ad quintum. Mabillonius quidem opinionem suam putat fundatam in Actis Sanctorum nostrorum, quod nempe passi dicantur tempore Wandalicæ persecutionis, sed additur, sub* Croco rege, *qui, ut ex ante dictis patet, non probatur tunc exstitisse; quod autem attinet ad denominationes gentis;* Wandali *vocabantur ab hujusmodi scriptoribus gentes, quæ Gallias aliquando populatæ fuerant, ut passim admittunt eruditi : et sic noster Crocum* Wandalorum *regem dixerit, quem S. Gregorius* Alemannorum *regem appellavit. Præterea si ex Actis res definienda foret, non cunctarer ire in Castellani opinionem. Nam volve, revolve Acta ista, non poteris inficiari, quin juxta auctorem et Crocus rex et omnis exercitus ejus idololatræ fuerint et locus ipse idolorum cultui addictus. Demus aliquot ejus verba:* Florentinus dum nomen ejus, ut Christiani, ad Crocum,... gentili cæcitate et culturis idolorum deditum, perlatum est, *sisti jussus est tyranno, et ab eo nomen rogatus, respondit* : Christianus sum ;... *Crocus dixit*... Sacrifica diis et carnes sacrificiorum ede. Florentinus *respondit* :... dii tui nequissimi sunt dæmones... Crocus dixit : Si dii nostri detestandi sunt et detestabiles, quomodo præstant nobis defensionem, et reges et principes exaltando ponunt in gloria ?... Florentinus : Permitte me, conteram statuas tuas, et probabis, non esse deos... Crocus dixit : Habeto potestatem. B. Florentinus toto animo auxiliatorem invocans Christum, fide plenus omnia simulacra dæmonum, quæ illo castro servabantur, contrivit, et præterea orationibus suis ex eodem loco habitationem dæmonum repulit. *Cetera congruunt ab initio usque ad finem. At non ita congruunt Wandalis seculi quinti, utpote Christianis, quamquam hæreticis et Ariana labe infectissimis : a quibus proinde verisimile non est, captos fuisse Sanctos, quod* Christiani *essent, aut martyrio affectos, quod idolis sacrificare detrectarent.* D

AUCTORE J. P.

faciunt.

30 *Haud contemnendum quoque argumentum formari hic potest contra Mabillonii pro seculo* 5 *opinionem ex Martyrologio, quod tam ipse quam Dominicus Georgius vere Adonianum esse volunt. In eo quippe* SS. Florentinus *et* Hilarius *capti dicuntur, dum* Christianitati operam *darent, et* pro fide Christi *capitali sententia puniti absque ullo indicio, an ab hæreticis an ab idololatris vel gentilibus; quod tamen stricte observant veteres martyrologi Usuardus, Notkerus et strictissime Ado, quotiescumque Catholicos a Wandalis Arianis seculo* 5 *passos commemorant. Adeat curiosus lector Adonis Martyrologium ad dies* xxiii *et* xxix *Martii,* xvii *Augusti,* vi *Septembris,* xii *et* xvi *Octobris,* xii *et* xxviii *Novembris,* vi *et* xv *Decembris, ubi Sanctos in Wandalica illa persecutione passos leget sub* rege Ariano, *adjectis præterea his vel similibus vocibus* : Pro confessione, assertione, defensione fidei Catholicæ, Catholicæ veritatis. *Ubique, inquam, nam licet ad diem* xvii *Augusti septem sancti Martyres annuntientur* in Wandalica persecutione sub Hunnerico rege, *omissa voce* Ariano, *hæresis ista abunde involvitur verbis sequentibus :* Pro confessione Catholicæ fidei et unici Baptismatis defensione : *unde probabilissime concludas contra Mabillonium, vel non esse Adonis, quod allegat, Martyrologium, vel si sit,* SS. Florentinum *et* Hilarium *a Wandalis seculi* 5 *non esse occisos, aut saltem ut tales ab Adone non fuisse habitos. Postrema conclusionis pars probabiliter etiam eruitur pro Usuardo ex ipsius Martyrologio, ubi ad præcitatos dies semper adjicit aliquam ex dictis particulis :* Pro confessione, defensione Catholicæ fidei *etc : hoc vero die nude dicit* : Castro Pseuduno sancti Florentini, qui una cum beato Hilario post abscissionem linguæ gladio jussus est feriri. *Equidem, omnibus rite perpensis, magis inclino in Castellani sententiam; cum tamen nihil quoque occurrat, quod me plane convincat de ejus veritate, dubitanter signavi :* Forte seculo iii. E F

Acta longiora ab auctore seculo ix

31 *Duplicia habemus Acta martyrii, in eo saltem diversa, quod alia sint aliis prolixiora. Prolixioribus usus sum, quando occasione difficultatum jam propositarum citanda fuerunt Acta vel recitanda eorum verba; tum quia antiquiora existimabam brevioribus, tum quia perspiciebam, ea quoque sola allegari ab eruditis, nec quoad res controversas tantam esse in brevioribus differentiam, ut alterutri contendentium parti amplius prodesse vel obesse possint. Mabillonius Sæc.* 4 *part.* 2 *Actorum Ord. S. Benedicti daturus relationem translationis reliquiarum* SS. Florentini et Hilarii, *peractam post medium seculum nonum, unum et alterum textum affert ex dictis prolixioribus ad firmandam suam de tempore ac loco martyrii sententiam, deque eorum auctore ista præfatur pag.* 492 : Rem gestam posteris commendavit ejus temporis (*quo facta translatio*) auctor, monachus, (ut quidem mihi videtur) Bonævallensis, qui libellos duos, unum de passione, alterum de translatione et miraculis sanctorum Martyrum scripsit. Utrumque libellum inveni in membraneo codice Remigiano, sub initium sæculi x exarato, ex quo historiam translationis huc adducere visum est, præmissis nonnullis versibus

AUCTORE J. P.

A bus ex libello passionis *etc. Eadem quoque Acta citat Ruinartius in Historia Wandalicæ persecutionis pag.* 410, *sed tam ipsi quam Mabillonio suffecit laudare antiquitatem codicis; nulla cura fuit insinuandi, qua fide digna sit lucubratio, annis fere quadringentis et quinquaginta, in ipsorum etiam de tempore martyrii sententia, post res peractas conscripta.*

conficta creduntur

32 *Tillemontius tom.* XI *Monument. eccles. pag.* 544 *Acta eadem MSS. a se visa quoque fuisse affirmat, de iisque in hunc modum pronuntiat:* Verisimiliter concinnata fuere ab homine, cui nihil particulatim de sua Historia compertum erat, et qui dicere multa cupiebat. Creditur fuisse monachus Bonævallensis; qui vivebat sub finem seculi IX. *Baillетus in tabula critica ad diem* XXVII *Septembris cetera consentiens Tillemontio de auctoris ætate et conditione:* Nullius sunt, *inquit,* auctoritatis. *Auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* 5 *pag.* 398 *Opus esse significant a scriptore inventum sive ex ejus ingenio fabricatum. Et sane judicium Actis istis favorabile prudenter ferre non poterant Tillemontius ac Bailletus, utpote qui Sanctorum martyrium referebant ad Wandalorum seculi* 5 *persecutionem, cui integra*
B *narratorum series repugnabat, ut supra ostendimus contra Mabillonium. Sed neque in Castellani nobis probabiliori sententia, cui eadem narratorum series melius congruit, ausim certam iis aliquam auctoritatem attribuere, cum in ea sententia auctor sexcentis circiter annis vixerit post Sanctorum obitum, nec ita scripserit ut persuadeat, præluxisse sibi vetustiora monumenta.*

majori saltem ex parte,

33 *Orditur quidem his verbis;* Beatorum martyrum Florentini et Hilarii Historia facti hujusmodi ordinem prosequitur: Cum rabies Wandalorum *etc. Sed quid inde intellectum voluit? An quod Historiam ab antiquiore relatam tantum descripserit? Quod brevioris alicujus ordinem secutus sit et hinc inde ampliaverit atque exornaverit? Quod gestorum fragmenta sparsim ex vetustis monumentis eruta collegerit et in unum corpus redegerit? Quod partim ex veteribus chartis, partim ex traditionibus idem opus conflaverit? Non primum, ut mox evidenter patebit. Non etiam secundum: nam in prologo suo ad eum modum scribit, acsi rem pene impossibilem aggrediatur:* Arduam, *inquit,* rem et difficilem adeo mihi reverentia tua nunc imperavit, et ut citius imperata faciam, jussis impellere non desistit; cui reniti, cum magnitudo rei suaderet, tandem sumpta fiducia ejus, qui dicit, Omnia possibilia credenti, in manibus, satisfacturus
C beatitudini tuæ, opus arripui *etc. Quis enim serio ita loquatur, dum præ oculis habet Opus brevius, cujus ordinem sequatur, dumque omnis difficultas in eo sita est, ut dictio seu stylus exornetur, et adjunctis verisimilibus augeatur narratio? Nec tertium denique nec quartum videatur intellectum voluisse: nam pars longe major Actorum constat colloquiis et disputationibus tyrannum inter ac* Florentinum, *quæ passim conficta esse censentur, dum scripto commissa non reperiuntur a teste aurito vel ab alio, qui ex tali teste accepit. Quæro itaque, an biographus ista colloquia repererit in vetustissimis ac fide dignis monumentis, nec ne: si sic; ergo rursus inepte conquestus est de difficultate Operis, cum major ejus pars tantum describenda fuit: sin minus repererit; igitur eadem major pars gratis conficta censebitur. Quid autem de reliqua Operis parte censebimus, quando, licet liberaliter concedamus, non defuisse biographo documenta, nescimus, quo pretio hæc digna fuerint et qua fide per illum adhibita, imo quando eadem in parte occurrunt talia miracula ac prodigia, quæ ad assensum movere non solent, quamquam relata ab auctore proximiore, sed ignito et utcumque suspecto? Hæc de Actis prolixioribus.*

34 *Breviora nullam præ se ferunt temporis notam, nec, ut jam insinuavi, a longioribus differunt, nisi in*
D *ipsa sua brevitate; idem ceteroquin narrationis ordo, eadem pene ubique servata verba; ut evidenter pateat, vel breviora ex prolixioribus contracta esse, vel prolixiora ex brevioribus adornata. Primum mihi verisimilius apparet propter allegatas ab auctore prolixiorum querelas de difficultate Operis, quæ alioqui locum non habuissent. Cum tamen contingere potuerit, ut is ad ampliorem a suis ineundam gratiam in difficultate adstruenda exaggeraverit, utraque dubo, tamquam Acta incertæ fidei, reliquum vero de iis judicium lectoribus relinquam. Breviora secundo loco excudam ex unico, quod habemus, MS. apographo codicis Ultrajectini S. Salvatoris; longiora præmittam ex apographo, quod desumptum notatur ex codice MS. Reginæ Sueciæ, collatumque* cum apographo MS. Prioratus Benedictini de Saxiaco, sive de Seyssieu in Bugesia diœce. Lugdun., quod erat in capsa reliquiarum intra murum. *Ceterum quam corruptum sit locis plurimis nostram ex codice Reginæ Sueciæ apographum, manifestabunt Annotata, et correctiones juxta Saxiacense MS. margini adjectæ. Carebat illud præterea auctoris prologo; sed eum propria manu Papebrochii descriptum habemus ex Pruvinensi in Bria Legendario, collatum quoque, ut ex variantibus in margine signatis lectionibus conjicio, cum*
E *alio, Saxiacensi fortasse, manuscripto.*

et antiquiora brevioribus: utraque danda ut incertæ fidei,

§ IV. Tres reliquiarum translationum Historiæ, et quo pretio dignæ hæ sint, judicium.

Tres præcipuarum translationum Historiæ assignantur.

N*on minus obnoxia sunt difficultatibus, quæ de Sanctorum corporum seu reliquiarum translationibus circumferuntur, quam cetera hactenus disputata omnia. Tres præcipuarum diversis temporibus factarum relationes commemorat Mabillonius sæpe citato Sæculo* 4 *Benedictino, et unam quidem, eamque, ut apparet, primariam exhibet integram a pag.* 494 *ex membraneo codice Remigiano sub initium seculi decimi exarato. De binis aliis ita scribit pag.* 493: Incidit in manus meas Historiola duplex MS. de translatione S. Florentini, quarum una sæculo IX facta est in castrum S. Florentini, ad fluvium Armentionem; alia in Latiniacense monasterium anno MXCIV, procurante Arnulfo abbate. *Prioris Historiolæ copiam sibi submissam ait ex MS. codice Autissiodorensi, eamque in breve admo-*
F *dum compendium contrahit. Secundæ aliquot dumtaxat verba adducit in eum præcipue finem, ut inde confirmet suam de loco martyrii opinionem, sed et illam postmodum impressam dedit ex MS. cod. Andreæ Duchesne. Sæc.* 6 *part.* 2 *pag.* 805. *Habemus et nos trium dictarum translationum Historias MSS. Prima, ea scilicet, quam ex codice Remigiano excudit Mabillonius, descripta notatur ex Legendario Carmelitarum Discalceatorum Parisiis et collata cum Chiffletiano apographo ex veteri MS. Benedicti de Saxiaco. Secunda exstat in codice MS. Autissiodorensi domni Georgii Viole, ut appellare consuevimus. Tertia desumpta indicatur ex tom.* 3 *Legendarii PP. Cœlestinorum Parisiis.*

Prima, cujus Historia dabitur.

36 *Primam, de cujus auctore, si scribendi modum spectes et antiquitatem codicis a Mabillonio assignati, rebus narratis valde propinquo, nonnihil inquiremus inferius, etiam excusam dabimus: atque idcirco hic tantum aliqua inde delibabimus, unde memoratæ difficultates eruantur, dum nempe comparantur cum iis, quæ in aliis duabus relationibus adstruuntur. Sic autem scribit laudatus auctor apud Mabillonium, et in nostris MSS. ut notatur in margine:* Sanctorum martyrum Florentini et Hilarii corpora venerabiliter quidem ab antiquis curata et condecenti loco sepulta sunt. Sed

A Sed emergentibus annis quorumdam incuria ipsum locum, eorum venerationi ornatum, ad ruinam deduxit. Processit ita non parvum temporis spatium, et magis magisque structura corporibus Sanctorum supposita* infirmior [facta est,] ita ut vetustate nimia soluta pœne delitesceret * ; et pluviis ac ventis tumuli beatorum Martyrum paterent : ac per hoc veneratio circa locum illum frigidior, concursusque populi fieret tepidior.

*al. superposita
* al. dehisceret

37 Hoc cum quidam venerabilis abba, nomine Aurelianus, qui tunc temporis Augustudunensi ecclesiæ archidiaconus datus fuerat, cum diligenter sollicitudine ecclesiastica singula lustraret, pervidisset, insuper et meritum sanctorum Martyrum, tam obscuris et ruinosis parietibus sepultorum, perdidicisset : anxia secum consideratione volutare cœpit, quomodo inde beata Martyrum ossa ad decentiora loca transferret. Cumque tam pium animum suum non modo clericis, verum * et episcopo diœcesis ipsius aperuisset ; tandem quod ardenter cupiebat, Deo auxilium ferente, perfecit, et Sanctos Dei alio, quo placuit, transposuit. Namque * isdem venerabilis abba postmodum Lugdunense civitate * habitaturus in monasterio S. Martini confessoris Athanao, tam carum thesaurum non contulit alibi B recondere (*periodus hæc varie legitur in MSS., credo, meliorem esse, quæ habet :* Non tulit alibi requiescere) sed secum ad prædictam civitatem deferre (*subintellige* statuit) suoque loco venerabiliter patrocinium illorum habitum * componere. *Plura ad præsens propositum non requiruntur ; reliqua enim potissimum spectant ad partem earumdem reliquiarum deinde Lugduno delatam ad Bonævallense in Carnutensi diœcesi monasterium.*

facta dicitur Athanacum
* al. sed
* al. Jam quia
* al. Lugdunensem civitatem
* al. prope tumulum illorum habitaturus

38 *Sed quod hic observari meretur, jam recitatis consonat vetus auctor,* qui, *judice Mabillonio,* breve Chronicon de Bonævallensis monasterii origine et incremento edidit seculo x , *in eoque apud eumdem Mabillonium pag.* 505 *isthæc tradidit :* Cumque nutu divino quidam archidiaconus Augustudunensis ecclesiæ, Aurelianus nomine, circumiret ecclesias illius provinciæ, ut Sanctorum corpora non bene adornata ipse bene adornaret, contigit, ut sanctorum corpora martyrum Florentini et Hilarii reperisset, et inde secum transtulit Lugduno in ecclesia S. Martini, quæ vocatur Athanao, valde diruta, sed antiquitus dedicata, in qua et ipse abbas factus est.

seculo 9.

C *Consonat et clausula, quæ adjecta est ad calcem apographo nostro Actorum passionis ex codice Reginæ Sueciæ, et his verbis concepta :* Sed post temporis longi spatium, sancto et religioso Fratre id ipsum agente, Lugdunum deportata sunt, cum idem Frater, disponente Deo, ad Lugdunensem urbem, habitaturus apud monasterium S. Martini, cui nomen loci Athanato, convenisset. *Porro, ut saltem late statui hactenus possit, quo circiter tempore translatio hæc contigerit, Aurelianus, cujus Acta apud nos digesta sunt tom.* 2 *Julii pag.* 60 *et seqq., certo Abbas fuit Athanacensis monasterii anno* 859, *ac verisimillime eumdem locum dudum ante inhabitavit, ut ostendere conabor, quando ad difficultates utcumque tollendas pervenero.*

39 *Alterius translationis Historia, prout ante monui, inserta est codici nostro MS. Autissiodorensi, sed Gallico idiomate ; Latino tamen primum exaratam fuisse, credere me jubet Mabillonius, qui textus aliquot Latinos, tamquam ex ipsamet descriptos, profert : ex iisdem præterea textibus colligo, auctorem codicis nostri stricte eam non fuisse interpretatum ex Latino Gallice ; atque idcirco nec ego me strictæ interpretationi hic astringo ; sequor tantum narrandi ordinem et quæ ad sufficientem ejus intelligentiam non requiruntur, prætermitto. Duæ matronæ genere illustres, Dodelina (Mabillonius* Godelinam *vocat) et Lemissa, sorores germanæ, altera Carnotensis comitissa, Perticensis altera, ultroneam sibi peregrinationem indixerunt in urbem Romanam, et in itinere diverterunt ad castrum, vocabulo* Florentinum, *a cujus domino, generis affinitate ipsis conjuncto, honorifice susceptæ sunt. Cernentes autem illic exiguum sacellum, B. Mariæ Virgini dicatum et fovendæ pietati accommodatum, amplificare ac propriis sumptibus reædificare id statuerunt, reliquum vitæ illic cultui beatissimæ Virginis consecraturæ, si favente Domino, peregrinationem absolverent.*

Altera eodem seculo

D

AUCTORE J. P.

40 *Relicta ad novæ ecclesiæ structuram sufficienti pecunia, discedunt et per viam reliquias eidem locupletandæ impetrare satagunt. Romæ donantur brachio S. Hyppoliti ; in reditu hospitandi gratia declinantes ad castrum* de Breves (*Mabillonius* Bremur *scribit, id est inquiens :* Brevis murus) *intelligunt ex loci incolis, translatum huc esse corpus* S. Florentini. *Mire exardescit earum studium, persuadentium sibi, non posse digniores afferri ad consecrationem ecclesiæ castri Florentini, quam Sancti cognominis reliquias. Demum precibus ac donis evicerunt, ut dominus de Breves ipsis concesserit caput et partem corporis* S. Florentini *cum quibusdam reliquiis* S. Hilarii *martyris et alterius martyris, nomine* Aphrodii *seu, ut scribunt alii,* Aphrodici *vel* Aphrodisii. *Notandum, quod Mabillonius, quasi ipsa instrumenti verba exhibens, dicat, impetrasse ipsas* caput S. Florentini cum MAXIMA parte *reliquiarum corporis illius, nec ullam, forte brevitatis gratia, hic faciat mentionem reliquiarum,* SS. Hilarii *et* Aphrodii. *Ubi in castro Florentino ac circumjectis locis compertum fuit de reditu comitissarum, deque allato reliquiarum, præsertim capitis et notabilium aliquot ossium* S. Florentini *thesauro, ingenti pietate ipsi obviam processum est a clero et populo, in quo fuit mater, vehementi mœrore profligata, quod a biduo triduove sibi morte ereptus esset infans septennis, dictus Alodius. Eum tamen sepulturæ non tradiderat, spe quadam freta, futurum, ut reviviscerel ad reliquiarum attactum : quemadmodum revera contigit die* VI *mensis Julii, quo illuc advenere. Puer autem diu postmodum supervixit, sepultusque fuit in nova ecclesia, quæ, rogantibus prædictis comitissis, circa annum* 835 *die* VII *Maji per Aldricum archiepiscopum Senonensem dedicata fuit beatissimæ Mariæ Virgini,* SS. Florentino, Aphrodio, Hilario *et aliis.*

ad Castrum Florentinum,

E

41 *Porro illustres illæ feminæ multis annis instar reclusarum habitavere prope eamdem ecclesiam, et quæ in vita per pietatis opera adeo conjunctæ fuerant, nec in morbo et obitu disjunctæ fuere : ambæ infirmari cœperunt festo Circumcisionis Domini, ambæ in Epiphania in cœlum migrarunt ; ambæ sepultæ sunt ante aram B. Mariæ Virginis, ubi Deus pluribus dein miraculis ipsas illustravit : quod attestatur, inquit collector noster,* Legendarium ecclesiæ S. Florentini. *Mabillonius secundum ante dicta usus ipso instrumento Latino, diem adventus reliquiarum seu, ut ipse habet, depositionis in nova ecclesia, eumdem signat* prid. Non. Julii, *eumdemque dedicationis ecclesiæ* Nonis Maji : *annum non exprimit : sed eum late saltem conjiciendum præbet ; verbis alio charactere impressis notans, factam esse dedicationem per* dominum Aldericum, virum industrium et multæ religionis Senonensem archiepiscopum. *Is enim sanctus antistes, cujus Acta illustravit Henschenius tom.* I *Junii ad diem mensis sextum, Senonensem cathedram ascendit anno* 829 *vel sequenti, et vivere desiit* 841, *adeo ut auctor relationis seu noster collector, si vere per Aldericum facta sit dedicatio, haud multum aberrare potuerit, signans eam circa* 835. *Dico, si vere ab ipso facta sit : quia tota relatio suspecta est. Certe, licet narrata de binis comitissis absolute fabulosa esse pronuntiare nolim ; fabulis tamen maxime affinia videri debent consideranti, nihil afferi*

ejus Historia in adjunctis suspecta est.

F

A *afferri pro eorum veritate præter unum loci Legendarium ignotæ ætatis et auctoritatis.*

AUCTORE J. P.

Tertia,

42 Tertia translationis Historia, ab ignoto similiter auctore Latine exarata, multo fusior est quam præcedens, et, ut jam dixi, typis vulgata a Mabillonio Sæc. 6 part. 2 pag. 805, *absque ulla tamen editoris super ejus valore critica observatione. At mihi quidem adeo insulsa visa est, ut non tantum ab ea integre recudenda abstinere statuerim, verum etiam, ut, si prudenter judicare possem, cuilibet lectori ad manus fore editionem Mabillonianam, lubens abstinuissem ab eadem in compendium contrahenda; cum neque hoc paucis verbis et absque tædio fieri queat, dum longæ narrationis series sufficienter perstringenda est et de ineptiis ea contentis lector instruendus: faciam id tamen, quam potero brevissime. Auctoritaque præfatus nonnulla de antiquorum studio in conscribendis Sanctorum Vitis et miraculis, colligendisque ac honorandis eorum reliquiis, Arnulfum, Latiniacensis monasterii abbatem, cum quibusdam monachis in ecclesia S. Columbæ prope Senones sermocinantes facit de statu Ecclesiæ ac Sanctorum cultu: eaque occasione monachum quemdam isthæc proferentem inducit:* Scio enim, esse in quodam castello B Burgundiæ, nomine Blesmodo, tria Martyrum corpora, adhuc in terræ pulvere jacentia, ab omni servitio fidelium prorsus aliena: sunt autem in quadam ecclesia cujusdam tyranni, nomine Hausionis*, in quam sæpe intromittit ille raptor pecudes et animalia, quæ ipse prædatur, et de ecclesia stabulum, imo quod pejus est, speluncam facit latronum; fitque sæpe enimvero, quod illæ pecudes et animalia cubant super sancta corpora et volutantur, et quod auditu horrendum est, stercorantur. Horum unus nomen habet Florentini ... alius... vocatur Hilarius ... alter vero Aphrodisius. *His immiscentur aliqua de eorumdem martyrio, cujus Acta verisimiliter præ oculis habuit auctor noster.* Unde perpendi potest *(sic prosequitur monachus)* quam inanis et prorsus nulla est eorum fides et devotio, qui de tantorum Virorum ecclesia faciunt pecuale stabulum, sacrario sterquilinium. Si quis igitur fidelium et de quolibet modo corpora eorum inde tolleret et in locum digniorem et ad gentem Deo servientem transferret, quis sanæ rationis injustum illud esse diceret?

* Mab. Haymonis

43 Ad hæc Arnulfus abbas, multa de sacrilegio et rapina prolocutus, consultius esse, ait, ut adeatur tyrannus, tenteturque, an inito pacto, Martyrum corpora C *impetrari queant. Placet consilium; de eligendo viro idoneo deliberatur: aderat colloquio opportune Guido abbas Pultariensis (monasterium est in Lingonensi diœcesi, vulgo* Poutieres) *tyranno* bene notus et linea consanguinitatis conjunctus: *qui rogatus, ut eam in se provinciam susciperet et si nequit amplius, corpus saltem* S. Florentini *obtinere tentet; respondet, notum sibi esse locum, ab antiquis dictum fuisse* Sedunum, a modernis Blesmot *vocitari; ecclesiam nullo tegmine munitam esse, licet* pars, in qua est altare et in qua Martyres esse suspicantur, utcumque *sit* cooperta: *castelli dominum adeo terrenis bonis inhiare, et tam parum curare cœlestia, ut verisimiliter votis eorum sit responsurus. At periculosum sibi esse, addit Guido, istud negotium, quia homines regionis istius* multum diligunt illum pretiosum Martyrem, quamvis non, ut deceret, venerentur, et quia eorum comprovincialis sum, timeo, ne mihi irascantur. *Nihilominus operam suam addicit. Data occasione, convenit loci dominum, initur pactum, at minime completur; moritur etiam brevi post miles iste, ut passim vocatur.*

cujus prolixior

44 Post triennium renovatur pactum cum illius filio et successore, qui nec sanctior nec bonorum minus avidus erat, quam defunctus parens, et datis utrimque obsidibus, coram Arnulfo Trecis confirmatur. Executio *committitur Guidoni abbati et Radulfo monacho, qui* D *statuto die, comitantibus binis laicis, ex Pultariensi monasterio ad castrum proficiscuntur. Sub noctem adfuit illis villicus dicti militis, cum eoque* per ardua cujusdam excelsi montis, non ambulantes sed reptantes ascenderunt: erat enim mons ille tam arduus et immeabilis, quod nulli pervius erat, nisi avibus et reptantibus bestiis, cujus arduæ sublimitatis fastigium si videre potuissent, nullius unquam conductu ascendere præsumpsissent. Tandem cum magna difficultate ad summa montis pervenientes, gratam planitiem inveniunt, in qua quiescentes paululum, lassata membra et anhelantem spiritum recreaverunt, qui moras necessariæ quietis prævenientes, surrexerunt et usque ad mœnia ipsius castelli perrexerunt. *Mittitur villicus ad dominum, ille per eumdem ipsos ad ingressum invitat; renuunt, proditionem veriti, protestanturque non ingressuros se, nisi ab ipso domino introductos. Egreditur itaque cum satellite suo Milone, introducit, ad ecclesiam perducit, sed omni prorsus lumine destitutam: quid agant in mediis tenebris? Hærent, conqueruntur, non est, qui egredi ausit et lumen accersat.*

Historia.

45 Advenit tandem, omnium ignara, domini mater, E *ardentem gestans candelam,* sanctis Martyribus luminis obsequium præbitura. *At ex adstantibus, quid rei ageretur, suspicata, filium, quamvis olim consenserat in idem pactum cum ejus patre initum, vehementer increpat et quantumcumque vociferetur, non exauditur, abscedit, obserantur ostia. Milo satelles, qui* locum noverat... solus et nulli alii dicere poterat, nisi eidem soli *domino suo, eum demonstrat,* satis pro conditione loci honestum; sed nimis difficilem ad hoc, quod quærebant, investigandum. Erat enim caput sepulcri subtus altari reconditum, finis vero intra parietem maceriæ insertus, pars scilicet ultima pedum; et erat ab altari usque ad parietem arcuato sinu constructa magna lapidum cœmentata congeries, quæ laminam sepulcri opprimebat, et ne furtivæ calliditatis ingenio corpus Martyris inde transferretur, custodiebat. Quod cum viderent monachi, ad hoc submovendum viribus suis diffidentes, obstupuerunt et magnitudinis molem admirantes dixerunt: Non est nostræ possibilitatis tam laboriosum opus ad finem posse perducere, ut saltem usque ad auroram dimidium magnitudinis hujus possemus amovere, nox enim ista parva est, et jam ex magna parte transiit. *Post alias hujuscemodi querelas, Radulfus monachus* invenit ligna huic necessitati idonea. F *His et securi, quam idem opportune attulerat, labori se accingunt; supremum altaris lapidem tollunt ac deponunt, dein columnam lapideam concavam sub eo inveniunt, ac tandem tecturam tumuli, quæ erat lapis continuus, et congeriei lapidum fortiter adstrictus, suffossa eadem congerie, magna vi in duas partes confringunt.*

quantum ad intelligentiam

46 Aperto itaque sepulcro, assumpta candela, Radulfus monachus introspexit, et cum se inclinaret, immanissimus eum pavor arripuit. *Rogatus ab eo Guido abbas, renuit inspicere et reliquias tollere; hinc contentio, querelæ, recessus a tumulo. Radulfus demum sacra confessione noxas eluit; redit ad tumulum; ossa extrahit, tradit Guidoni, qui junctam iis schedulam, nemine vidente, occultat in sinu, quasi præscius turbarum mox excitandarum.* Milites autem (*dominus et satelles*) ut viderunt ossa S. Martyris, obstupuerunt, et de conventione, quam cum monachis fecerant, pœnitentes graviter indoluerunt: lacrymantes igitur et capillos trahentes et profunda ab intimo corde suspiria erumpentes, dixerunt monachis, quia nullo modo numquam * paterentur, quod S. Martyr et totius patriæ defensor alias transferretur. *Allegant monachi pactum et datam fidem; opponunt illi conditiones quasi in pacto contentas,*

suffecit,

* l. unquam

A *tas, quas pro tunc a monachis impleri non posse norunt. Ad hæc Guido:* Sed utrum vos, *inquit*, compleveritis promissa, unde scimus ? Quid enim si hæc ossa, quæ cernimus, non ejus sunt Martyris, quem quærimus ? Esse potest, sint ut alterius : *(occulerat quippe scriptum testimonium.) Stupent illi ; deliberaturi paululum secedunt. Guido interim schedulam ostendit Radulfo, in qua scriptum erat :* Hic requiescit Florentinus martyr eximius, qui passus est quinto Kalendas Octobris. *Redeunt milites; lis componitur.*

47 Suscepit itaque Radulfus in tunica palliata ossa S. Martyris, sed solum caput deerat, quod in sepulcro minime invenit. Cumque monachi discedere vellent, milites illos detinuerunt, quoad usque altare fuit redintegratum, quod erat destructum : Reparato itaque altari... discesserunt ; *sed Radulfi, reliquias gestantis,* sic obtunsa * erat... acies oculorum, quod numquam de ecclesia exiret, nisi manu tractus fuisset. Tandem transito castello, divina miseratione, est redditum ei lumen oculorum. *Tunc ascensis equis (quos ad montis radices uno cum socio reliquerant) festinantes Pulteriacum venerunt,* adhuc dormientibus loci illius monachis ; *quorum interim* B *Priori Burcardo et Waldrico famulo revelatus fuerat adventus* S. Florentini. *Guido abbas post sumptam etiam aliquantisper quietem, intellectis istis visionibus, quantocius Trecas perrexit, ubi dum ipse et Radulfus cibo se reficiunt in diversorio, mulier ignara, reliquias contineri in tunica, cubitos ei imposuit et intus concremari cœpit,* sicut cremium in frixorio. *Hoc similiter percepto, nec indicata causa, velociter iter prosecuti sunt. Donec tandem reliquiæ magno apparatu ac populi confluxu Latiniacum perlatæ et in ecclesia S. Pauli apostoli collocatæ sunt :* ubi ejus (*sancti Martyris*) sæpissime resplendent merita ; dum advenientes ægri, recuperata sanitate, sentiunt ipsius beneficia... Acta sunt hæc anno ab Incarnatione Domini MXCIV, regnante Philippo rege anno imperii sui XXXIII, præsidente quoque in urbe Parisiorum Gaufrido episcopo, et Arnulfo abbate regente ecclesiam Latiniacensis cœnobii, anno siquidem introitus ejus XXVIII. *Postrema hæc, sicut et alia omnia, jam datæ synopsi eodem charactere inserta, ipsamet MS. nostri verba sunt, collata cum editione Mabillonii.*

exponitur,

* *al.* obtusa

48 *Judicet modo studiosus lector, an immerito historiam insulsam appellarim, videatque, quam parum sibi constet auctor. Primo ait, vel alium dicentem indu-* C *cit,* tria corpora in terræ pulvere jacere, super eadem volutari et stercorari pecudes, fieri de sacrario sterquilinium. *Postea unum corpus absque capite ibi inventum memorat,* loco satis honesto, *sub altari in sepulcro tutissime depositum et custoditum. Corpora dicuntur* ab omni servitio fidelium prorsus aliena, *et locus, quo latent, nulli notus, præterquam soli satelliti Miloni : mulier tamen castri domina candelam affert* sanctis Martyribus luminis obsequium præbiturá. *Mons, in quo exstabat castellum,* nulli pervius *adstruitur,* nisi avibus et reptantibus bestiis ; *inhabitabatur tamen a multis hominibus, qui, ut ex contextu patet, et descendebant et ascendebant. Moles, qua tectum et munitum erat sepulcrum, tanta erat, ut, judicantibus monachis, pars ejus media amoveri non posset ante auroram : aggrediuntur tamen opus, cum nox ...* parva ... magna ex parte transiisset, *nec tantum amovenda amovent ad extrahendas reliquias, sed destructum altare restaurant, sed Pulteriacum perveniunt,* dormientibus adhuc monachis ; *quamquam Pulteriacum, alias Pultariæ, secundum Burgundiæ et Campaniæ tabulas geographicas domini de L'isle, distet quinto circiter milliario a Bremur, sive, ut noster appellat, Blesmodo.*

et ineptiis ac fabellis

49 *Mitto impedimenta et moras ; ineptas monachorum et militum altercationes ; militum ad reliquiarum* *conspectum subitam religionem, ridicula lamenta, et* D *succedentem mox litis compositionem, aliaque similia. Sed velim, mihi aliquis explicet, quem in finem miracula illa seu prodigia patrata sint. Cur Radulfus, ecclesia egressurus, cæcitate percussus fuerit : nam paulo ante et reliquias collegerat, et junctam eis schedulam, ostendente Guidone abbate, viderat. Cur autem ecclesia egressus visui fuerit restitutus ? An primum ne reliquias auferret ? Secundum ut auferret expeditius ? Præterea ad quid visiones illæ, Pultariensi Priori et famulo factæ; ad quid pœna illata mulieri Trecensi : cum Guido ac socius ex utroque loco cum reliquiis aufugerint, neque illis spatium relictum fuerit reliquias honorandi, neque huic irreverentiam innocenter exhibitam reparandi, imo nec causam, cur pœnam incurrisset cognoscendi, ac veniam deprecandi ? Equidem mera figmenta esse opinor, litteris commissa ab homine, non satis perito, qui priora asserta cum posterioribus connecteret, et fabulosa adjuncta verisimilitudinis pallio contegeret.*

conspersa ostenditur,

AUCTORE J. P.

50 *Fabulosa, inquam, adjuncta : nam* S. Florentini *reliquias, vel saltem pro ejusdem Sancti habitas, seculo* XI *Latiniacum delatas fuisse, testatur Historia translationis reliquiarum S. Theobaldi eremitæ apud Mabillonium Sec.* 6 *part.* 2 *pag.* 175 *et seqq. Etenim ejus auctor, qui loco non uno indicat, se scripsisse vel eodem seculo* XI *vel sequenti non multum provecto, hæc habet :* Nec desunt inibi (*Latiniaci*) pretiosa martyris E ossa Florentini, post longe delata ab ipso Arnulfo abbate, fratris (*legendum, credo* fratre) sancti Theobaldi, cui non minorem venerationis exhibitionem aspera exhibet Burgundia, qualis sancto Areopagitæ Dionysio noscitur exhiberi in Francia. *Revocet in memoriam lector dicta superius toto num.* 42 *et quam immensum differant ab iis, quæ asseruntur hic de Burgundionum eodem ipso tempore erga Sanctum veneratione dispiciens, priorem fabulatorem penitius agnoscat : imo cum hic reliquiarum* S. Florentini *Latiniacum translatio attribuatur ipsi Arnulfo abbati, statuat pro suo judicio, quid censendum de Guidone abbate Pultariensi, cujus ex alio instrumento hactenus notitia allata non est, quam ex eadem fabulosa relatione. Porro Arnulfus abbas Latiniacensis, in diœcesi Parisina monasterii, vitam protraxit usque ad annum* 1106, *ut assignatis documentis probatur tom.* 7 *Galliæ Christianæ col.* 494. *Nunc inquirendum, an memoratæ hoc § translationes reliquiarum conciliari possint inter se, et cum dictis* F *ante de capite* S. Florentini *hodiedum servato in Bremur.*

Latiniacum facta perhibetur seculo XI.

§ V. Difficultates in translationum Historiis occurrentes, et noster ad eas tollendas qualiscumque conatus; translatio aliquot reliquiarum ad Bonevallense monasterium, nunc S. Florentino sacrum.

M*abillonius Sæc.* 4 *part.* 2 *pag.* 497 *difficultates proponit quidem, sed non solvit vel certe non ita solvit, ut satisfaciat :* Scrupulus, *inquit*, occurrit, quo pacto fieri possit, ut corpora sanctorum Florentini et Hilarii Athanacum translata sint (*seculo* IX) Florentini vero pars Bonævallensibus concessa (*seculo eodem*) cum legamus in alia translationis ejus Historia, totas ejus reliquias dempto capite, quod in vico Bremur hactenus adservatur. Latiniacum fuisse translatas *exeunte seculo* IX : aut quo pacto S. Florentini caput relictum est Bremuri, si translatum est (*seculo* IX) in castrum S. Florentini, ut habet alia Historia (*de duabus comitissis*) superius relata.

Sæpe scriptores partem reliquiarum totum appellarunt,

AUCTORE J. P.

A relata. An S. Aphrondisii corpus pro eo sumptum; an relictum ab Aureliano? *Fatendum est, scrupulum sublatu difficillimum esse, si omnia in summo rigore sumantur: si nempe voces* corpora *et* caput *ita accipiantur, ut corpora plane integra, caput nulla sui parte mutilum designare debeant. At neque antiqui neque etiam recentiores, ubi de reliquiis agunt, rigidis istis terminis voces suas solent circumscribere, ut experimur frequentissime. Quoties enim aliquot Sanctorum ossa non vocantur* corpus *vel* corpora? *Quoties pars capitis non magna* caput *non appellatur? Quoties os unum brachii non dicitur* brachium, *maxime si thecis, Sanctos, eorumve caput aut brachium repræsentantibus, inclusa sint?*

quod et hic factum opinamur,

52 *Nec longe quærenda sunt exempla: audiatur ipsemet primæ translationis historicus; quam clare partem reliquiarum* totum *appellet, patebit ad oculum. Postquam narravit, quo pacto* SS. Florentini *et* Hilarii *sacra ossa ex Burgundia Athanacum deportata fuerint, addit partem eorum a S. Aureliano concessam fuisse monachis Bonævallensibus, ut sequitur:* Dedit eis partem sanctorum corporum præcipuam, egitque pia caritate, ut et pars illi, immo totum, maneret, B et pars fratribus, immo similiter totum, retribueretur: factumque est, ut fratres reverendi sanctum Florentinum sanctumque Hilarium ad Bonam-Vallem totos secum ferrent, et sanctus abbas, qui eos dederat, beatum Florentinum ac beatum Hilarium totos sibi suoque monasterio retineret. *His positis, maxima difficultas non erit in nomine seu qualitate, quæ reliquiis diversorum locorum attribuuntur, sed in tempore, quo, et loco, ex quo translatæ memorantur. Nam ut præfert prima translationis Historia, S. Aurelianus corpora Sanctorum nostrorum detulit ex ipso loco, quo primum sepulta fuerunt: igitur ex Pseuduno castro. Juxta secundam Relationem corpus* S. Florentini *translatum erat in* Breves, *sive, ut legit Mabillonius, in* Bremur *circa annum* 835, *et cum illo verisimiliter etiam corpora* SS. Hilarii *et* Aphrodisii; *cum juxta eamdem relationem duæ comitissæ horum quoque reliquias ibidem impetraverint, ad castrum S. Florentini deportandas. Hic latet nodus, qui si vel per verisimiles saltem conjecturas ita solvi queat, ut neutra relatio absolute falsitatis arguenda sit, ceteris dissolvendis multum commodi accedet. Faciamus periculum.*

et conjecturas proponimus,

53 *Statuamus seu, ut communiter hodiedum dicitur, supponamus primo, Aurelianum circa annum* 838 *corpora ex Pseuduno detulisse in Bremur, seu animo ea* C *ibidem decentius deponendi ac relinquendi, sive data opportunitate transferendi alio. Huic conjecturæ eatenus favet primæ relationis auctor, quod clare indicet, corpora alio loco aliquamdiu deposita fuisse, priusquam Lugdunum transferrentur. Verba hæc sunt:* Tandem quod ardenter cupiebat (*Aurelianus*) Deo auxilium ferente, perfecit, et Sanctos Dei alio, quo placuit, transposuit. Jam quia isdem venerabilis abbas postmodum civitatem Lugdunensem habitaturus... præelegit, tam carum thesaurum... secum deferre *decrevit. Statuamus itaque secundo, prædictas comitissas advenisse in Bremur circa idem tempus, id est, anno* 838 *vel sequenti, obtinuisse reliquias aliquot Sanctorum et partem capitis* S. Florentini, *quæ dein, ut fere contingit,* caput *appellari cœpit. Porro in secunda relatione, Gallica scilicet, hæc facta referuntur* circa annum 835, *sed hunc annum non alia de causa adjectum reor a collectore codicis nostri, quam quia facta repererit tempore Aldrici archiepiscopi Senonensis, qui anno* 841 *demortuus est. Certe Mabillonius, qui Latinum instrumentum habuit, annum non exprimit, et tempus colligendum relinquit ex episcopatu ejusdem Aldrici. Hinc tam collectoris nostri* circa, *quam verba Mabillonii extensionem patiuntur usque ad annum saltem* 840. *Ea autem extensione usus sum; quia S. Aurelianus anno tantum* 874 *ad* D *episcopatum Lugdunensem promotus dicitur, et mortuus anno* 895, *et quia, quo serius figitur translatio ex Pseuduno in Bremur, eo minus ipsi adversabitur sancti antistitis istius ætas, quam unum in mea hypothesi molestam deprehendi: ut ne cogerer dicere, erratum esse in secunda relatione, atque omnia contigisse serius: quamquam etiam tum eidem hypothesi mansisset sua verisimilitudo tam pro reliquiis, dein Latiniacum delatis, quam pro iis, quæ hodie servantur in Bremur.*

quibus difficultates

54 *Statuamus itaque tertio, S. Aurelianum, elapsis aliquot annis, Lugdunum perrexisse, et ex Bremur* tam carum thesaurum secum detulisse, *ita tamen ut partem ejus reliquerit in Bremur, sive ad gratificandum incolarum pietati, sive ad obsecundandum voluntati Augustodunensis episcopi. Utrumque sanctitati ipsius plane consentaneum erat. Sane is, qui non sine consensu Augustodunensis episcopi transportaverat Sanctorum corpora ex uno in alium locum intra eamdem diœcesim, censendus non est deportasse extra diœcesim absque simili consensu; nec probabile est etiam, episcopum Augustodunensem tam parvi fecisse easdem reliquias, ut iis diœcesim suam omnino frustrari passus sit. Statuamus denique quarto, partem capitis* S. Flo- E *rentini, quæ hodiedum* caput *nuncupatur, ita relictam fuisse in Bremur cum nonnullis aliis ejus reliquiis: ex his suas accepisse potuerit seculo* XI *Arnulfus Latiniacensis abbas. Neque enim credi debet, totum* S. Florentini *corpus, excepto solo capite, ad Latiniacenses pervenisse, ut adstruitur ab auctore fabulosæ narrationis; cum in superius laudata Historia translationis S. Theobaldi solum dicatur,* non deesse (*Latiniaci*) pretiosa venerabilis martyris ossa Florentini.

utcumque enodentur.

55 *Ceterum hactenus dicta pro conjecturis tantum haberi volumus, quas si minus approbent incolæ vici Bremur et castri* S. Florentini, *contendantque, sibi caput esse integrum* S. Florentini, *solidioribus argumentis et documentis ostendendum ipsis relinquimus, qua via obtinuerint, probandumque, verum esse caput ejusdem Sancti: præsertim cum in MS. nostra relatione de sacris ossibus Lugdunum translatis, etiam mentio occurrat capitis* S. Florentini: *in nostra, inquam, MS. relatione, quia ea pars apud Mabillonium non legitur. Si enim et hic intelligendum est caput integrum, vel dicendum erit nec in Bremur nec in Castro* S. Florentini *esse verum caput istius Martyris, vel alia conjectura statuendum, quod in Pseudunensi sepulcro Aurelianus tria quidem capita Sanctorum* Florentini, F Hilarii *et* Aphrodisii *repererit, sed ita, ut distingui non potuerit, cujus determinate Sancti essent singula, ex eaque incertitudine factum, ut singula* S. Florentino *inter Martyres primario attributa fuerint ab iis, qui ex illis integrum aut partem notabilem obtinuerunt. Quod spectat ad Lugdunenses seu Athanacenses cœnobitas, merito displicere nequeunt prius datæ conjecturæ nostræ; quandoquidem, his etiam stantibus, relinquatur ipsis pars longe major ac certior sacrorum ossium, et juxta ante dicta verisimillimum sit, aliqua saltem a S. Aureliano relicta fuisse in Augustodunensi diœcesi.*

Translationem aliquot reliquiarum Athanaco in Bonam-vallem

56 *Quod de Athanacensibus hic diximus, idem quoque respicit alios, nominatim Bonævallenses in Carnotensi diœcesi monachos Ordinis S. Benedicti, qui dicto seculo nono partem reliquiarum Sanctorum nostrorum Athanaci impetrarunt a sæpe nominato S. Aureliano, et quorum unus, ut videtur Mabillonio, sub idem tempus composuit Historiam translationis tam ex Æduensi diœcesi Athanacum, quam Athanaco Bonam-Vallem, et plurium miraculorum ea occasione patratorum. Mabillonio assentitur Tillemontius: at Benedictini Historiæ litterariæ Franciæ scriptores ex scribendi modo conjiciunt, non fuisse monachum: quamquam et ipsi judicent, talem fuisse, qui, si minus* testis

A *testis oculatus fuerit, saltem res a se narratas ex hujuscemodi testibus intellexerit. Id ipsum me sentire de ætate auctoris, insinuavi superius; attamen non adeo pronus sum in aliam ipsorum opinionem, qua statuunt, ab eodem quoque auctore conscripta fuisse Acta passionis. Ducem hac in re secuti sunt Mabillonium, sed is pro sua sententia non aliud videtur habuisse fundamentum, certe aliud non allegat, quam quia* utrumque (*Passionis et translationis*) libellum invenit in membraneo codice Remigiano, sub initium seculi X exarato, *quod mihi non sufficit. Neque enim novum est, duo Opuscula a diversis concinnata inseri uni eidemque codici, et. dum ad eamdem materiam spectant, conjungi.*

57 *Quidquid sit; non eumdem equidem scribendi modum invenio in Actis passionis, quam in Historia translationis; major in hac apparet sinceritas ac simplicitas quam in illis, præsertim ubi miracula referuntur. Biographus enim sua fuse extendit, iisque adjunctis exornat, quæ mox non nimium credulo fictionis suspicionem ingerunt; contra scriptor translationis miracula sua quam brevissime proponit, nec quidquam addit, quod fabulam spiret. Scio, fieri potuisse, ut unus idemque auctor libere meditationibus suis et commentis indulserit in Actis passionis; scrupulosius vero adhæserit veritati in Historia translationis; ne a testibus auritis et oculatis etiam tunc viventibus manifestæ falsitatis insimularetur, cui periculo expositus non erat in Actis, res adstruens tot seculorum spatio remotas. Verum nihil urget, ut ita factum credamus. Porro hic loquor dumtaxat de Historia translationis; prout edita est a Mabillonio : nam in nostris MSS. apographis pars illius prætermissa est, quæ multa complectitur miracula, et ejus loco substituta pars altera, quæ non tantum continet miracula alia, verum etiam translationem reliquiarum Athanaco Saxiacum : et hæc quidem secunda pars, meo judicio, diversum a priore auctorem habuit, quamquam verisimiliter etiam coævum, ut ostendam in Annotatis.*

videtur scripsisse coævus, diversus a biographo.

B

58 *Laudatum num.* 38 *Chronicon breve Bonævallensis monasterii, seculo* 10 *exaratum, ex quo ad confirmandam translationem Athanacum pauca recitavi, reliqua ad Bonævallenses scilicet reliquias pertinentia ita in compendio exhibet apud Mabillonium Sæc.* 4 *part* 2. *pag.* 505 : Cumque animus ejus (*Aureliani Athanacensis abbatis*) deflueret perquirendi monachos regulari ordine instructos et non inveniret; audivit famam celeberrimam, quod Bonævallis degerent monachi regulari ordine approbati. Qui concite dirigens missos ad præfatum monasterium, obnixe deprecans, ut venerabilis Ingelarius, sæpe dicti monasterii abbas, numerum monachorum ei mittere non denegaret, sicut penes nos scriptum est. Itaque vir Domini, cum esset plenus caritate, desiderans augeri famulorum Christi numerum, sciens, quia qui plus laborat, plus mercedis accipiet; elegit ex suo grege monachos duodecim, quos illic misit bene instructos et regulari ordine approbatos : monens et exhortans, ut de die in diem melius proficiant. Abhinc Athanacenses normam nostræ auctoritatis exordium sumpserunt et mores.

Ejusdem compendium

C

59 Cum autem ad nos redire proposuissent fratres, postulaverunt sibi a patre jam dicti loci, ut aliquod munus eis concederetur, quod utile patri, loco eorum, et fratribus esset. Dedit itaque eis venerabilis abbas Aurelianus partem corporum præcipuam electorum Christi martyrum Florentini et Hilarii, quæ nunc usque servatur a nobis, sicut scriptum habetur in codicibus nostris. In adventu quorum ipsorum Martyrum multa miracula facta sunt, quæ penes nos scripta habentur. Quanta etenim per illorum merita huic loco salus venit, non est silendum. Cum autem movissent ab Athanao, et properassent Aurelianensi civitati, declinaverunt ad ecclesiam sancti Anniani Sabbato. Deinde pervenerunt ad ecclesiam sancti Sebastiani in villa, cui nomen est Balniolus : quo tempore villa illa eis data est tota cum ecclesia. Jam et in occursum venerunt venerabilis abbatis monasterii Bonævallensis cum agmine sancto monachorum reliquias recepturi. Inde venerunt ab ecclesia S. Andreæ apostoli in villa Danciaco, quæ eis data est cum alia villa, quæ vocatur Matguenas, et... devenerunt ad ecclesiam nondum dedicatam, quæ duobus milliaribus a monasterio distat in villa Givariensi..... in illo honore est dedicata, et per miracula, quæ illic facta sunt, tota villa est eis data. Deinde vero venerunt ad prædestinatum locum, dedicatum in honore Christi martyrum Marcellini et Petri, ubi deponendi erant Sancti. *Hactenus chronista dein enumerans alia dona, quæ eidem Bonævallensi monasterio in honorem SS.* Florentini *et* Hilarii *concessa sunt, quæque apud laudatum Mabillonium videre potest curiosus lector : ubi simul conspiciet, ut in jam datis, puncta, defectum in exemplari designantia.*

dedit chronista Bonævallensis

D

AUCTORE J. P.

60 *Abunde indicat idem chronista, præluxisse sibi editam a Mabillonio et a nobis recudendam translationis Historiam. Verum, dum animo verisimiliter rei elucidandæ de suo aliquid adjecit, magnas ei offudit tenebras : dum scilicet abbatem Bonævallensem, qui, rogante Aureliano, monachos destinavit Athanacum, cujusque nomen expressum non erat in Historia, ipse vocavit* Ingelarium, *atque ita omnia serius fixit, quam videantur fieri potuisse. Etenim de eodem Ingelario ejusque decessore Gausmaro, abbate primo, hæc ante scripserat :* Defuncto rege Carolo (*Calvo, per quem anno* 841 *fundatum dixerat Bonævallense monasterium*) et filio ejus Ludovico (*Balbo*) succedente, anno primo regni ejus, fuit quidam comes Castri-Dunensis, Lambertus nomine, qui ob amorem Dei et Sanctorum ejus dedit sanctis martyribus Marcellino et Petro et domno abbati Gausmaro ad refugium infra Castridunum de terra agripennos duos et dimidium, in proprium perpetualiter habendos, et cryptas de subtus usque in aquis. Ablato denique bonæ memoriæ abbate Gausmaro ab hac luce, venerabilis Ingelarius subrogatur ejus regimini ab omni congregatione. *Unde sequeretur, Ingelarium ante annum* 878, *Ludovici Balbi primum, non præfuisse abbatem Bonævallensi monasterio, nec proin ante eumdem annum monachos Bonævallenses missos fuisse Athanacum; quod postremum variis de causis non apparet verisimile.*

sed errorem

E

F

61 *Unam ex istis causis profert Mabillonius tom.* 3 *Annalium pag.* 17 : *quod nempe anno* 878 *Aurelianus esset Lugdunensis archiepiscopus; quo tamen abbate Athanacensis monasterii reformatio et SS.* Florentini *ac* Hilarii *reliquiarum ad Bonævallenses translatio facta est. Idcirco idem Mabillonius ibidem aiens, quod sibi non constet auctor Chronici, et pag.* 219, *quod hallucinatus sit, Athanacensem reformationem refert ad annum circiter* 851, *translationem reliquiarum ad* 855. *Historiæ litterariæ Franciæ scriptores Benedictini tom.* 5 *pag.* 397, *id non contigisse aiunt, anno* DCCCLV, *ut fixit Mabillonius, sed annos aliquot post* DCCCLX, *cum contigerit sub abbate secundo Bonævallensis monasterii, quod fundatum fuit dumtaxat anno* DCCCXLI. *Sic autem tacite saltem innuunt, standum esse calculis chronographi : verum hanc viam ingressi, propius accessissent, ad eos calculos, si facta esse omnia statuissent post annum* 878, *quo, stantibus iisdem calculis, vivebat adhuc Gausmarus, abbas primus. Scriptores Galliæ Christianæ auctæ tom.* 4 *col.* 234 *missionem Bonævallentium monachorum ad Aurelianum adscripserant Gausmaro, et eatenus Mabillonio se junxerant : at tom.* 8 *col.*

ei immiscuit.

A *col. 1236 et seq. fatentur quidem, quod chronographus secum ipse pugnare videatur :* Sed, *inquiunt,* ut omnia secum consentiant, quid vetat, Aurelianum, etsi episcopum Lugdunensem factum, sub solo abbatis Athanacensis nomine, siquidem Athanacum ad mortem usque retinuit, designari ab auctore Chronici. *Cuilibet suum esto judicium de ea conjectura : quæ eadem facienda erit, ut omnia secum consentiant, de coævo Aureliani auctore Historiæ translationis, qui dum agit de reliquiis in Augustodunensi diæcesi inventis, ipsum* archidiaconum *nominat, dum vero reliquias ab eodem Bonnævallensibus concessas memorat,* abbatem *nuncupat, nusquam episcopum.*

AUCTORE J. P.

ut allatis argumentis

62 *At quominus conjecturæ illi assentiar, vetant ipsimet tam historicus quam chronographus : legantur hujus verba superius recitata num.* 38 *et* 58, *legantur et verba illius infra in Historia translationis num.* 2 *et* 3, *nemo ibit inficias, quin Aurelianus, simul ac Athanacence cœnobium, tunc monachis destitutum accepit, ejus quoque restaurandi susceperit curam, eumque in finem monachos ex Bonævallensi cœnobio arcessiverit : atqui certo constat, eum Athanacensis cœnobii abbatem fuisse anno* 859 *: nec dubium esse potest, qui ante* B *eumdem annum idem cœnobium restauraverit ; igitur Bonævallensium vocatio differri nequit in annum* 874 *vel sequentem, episcopatus Aureliani primum, nedum post* 878, *ut sequeretur ex calculis chronographi. Abbatem autem fuisse Aurelianum anno* 859, *constat ex testamento ejus, quod illo anno confectum est, et in quo si habet :* Ego in Dei nomine Aurelianus exiguus abbas. *Constat item ex litteris variorum episcoporum, anno eodem testamentum approbantium, in quibus vocatur* venerandus vir Aurelianus abbas Athanacensis. *Utrumque hoc instrumentum dat integrum Mabillonius Sæc. 4 Benedictino part.* 2 *pag.* 498 *et seqq.*

ostenditur Bona-vallis S. Florentino sacra est.

63 *Dubium esse non posse, quin ante istum annum esset restauratum Athanacense cœnobium, sequitur ex iisdem instrumentis et ex aliis eo spectantibus apud Guichenonum in probationibus Historiæ Sebusianæ pag.* 225 *: ex iis enim patet, Saxiacense monasterium ab Aureliano Athanacensi abbate fundatum fuisse et dicto anno* 859 *eo usque perductum, ut Remigius tunc Lugdunensium antistes illo designaverit Badilonem abbatem primum. Hinc, inquam, sequitur, diu ante restauratum fuisse Athanacense. Quis enim credat, Aurelianum curasse alibi novi monasterii erectionem, priusquam suum, cui præerat abbas, perfectissime esset constitutum, et monachis sufficienter instructum ? Om-* C *nino itaque assentior Mabillonio, referenti ad annum* 851 *Athanacensis monasterii, adjuvantibus Bonævallensibus, restaurationem ; neque dubito, quin error lateat in Chronico : sed an auctor diu nimis protraxerit vitam Gausmari abbatis primi, an vero justo citius Gausmaro substituerit Ingelarium, seu huic applicaverit, quæ debebantur illi, ut arbitratur Mabillonius, iis decidendum relinquo, qui alibi, quam in dicto Chronico, alterutrius nominatim mentionem reperirent. Ceterum sicut plurima ac insignia miracula, quæ ab Historiæ translationis auctore referuntur, abunde suadent, Sanctos nostros, mox ut eorum reliquiæ in Bonævallensi ecclesia depositæ fuerunt, peculiari ibidem cultu effectos fuisse ; ita quoque satis constat, cultum eumdem deinde perseverasse, ac perseverare usque ad nostra tempora. Perseverasse docet Charta, quæ exhibetur tom.* 8 *Galliæ Christianæ inter Instrumenta col.* 313, *et in qua Adela, Blesensis comitissa anno* 1109, *agnoscens injuriam a se illatam Bonævallensibus, ait .* De his, quæ feceram, quam expetierant monachi, satisfactionem feci ante altare sanctorum martyrum Marcellini et Petri, Florentini et Hilarii. *Perseverare inde colligas, quod idem monasterium, initio SS. Marcellini et Petri vocabulo insignitum, subinde* S. Florentini *nomen obtinuerit, illudque hodiedum* D *solum retineat. Nunc ad Saxiacense monasterium procedamus.*

§ VI. Ecclesiæ Sanctis consecratæ; hodiernus reliquiarum status et cultus.

Saxiacus, *ut scribitur in prælaudato testamento, locus erat in pago Lugdunensi non longe a Rhodano fluvio, pertinens ad Aureliani fratres et proximos consanguineos, a quibus eum ipse cum aliis terris ac locis obtinuit ad erigendum ac fundandum ibidem monasterium* in honore Dei et sancti Benedicti et beatissimorum martyrum Florentini et Hilarii. *Eo titulo utitur semel et iterum in suo testamento, eodemque utuntur Remigius Lugdunensium archiepiscopus, Carolus rex Provinciæ, Lotharii imperatoris filius, et episcopi Sistericensis synodi in litteris seu diplomatis super eadem fundatione confectis, partim apud Mabillonium, partim apud Guichenonum num. præcedente memoratos. Mabillonius et qui eum secuti sunt, agen-* E *tes de illius monasterii primordiis, nihil aiunt de illuc translatis* SS. Florentini *et* Hilarii *reliquiis ; quamquam id expresse indicaverat Guichenonus in continuatione secundæ partis Historiæ Sebusianæ, inquiens :* Cum perfecta esset ecclesia, in eam deferri jusserunt corpora SS. Florentini et Hilarii.

Seculo 9 erecta est Sanctis ecclesia Saxiacensis,

in eaque depositæ

65 *Causam silentii fuisse existimo, tum quod Guichenonus ea super re testimonium non profert, tum quod non viderant istam partem sæpe citatæ Historiæ translationis, quam in Mabillonii editione desiderari dixi, quæque ita habet :* Emergentibus diebus venerabilis abbas monasterii sancti Martini (*Athanacensis*) ubi corpora sanctorum Florentini et Hilarii aliquo tempore reverenter servata fuerant, quibusdam fratribus consciis, voluit, ut sub silentio deportarentur ad locum, qui Saxiacus dicitur, in ecclesiam beati Christophori martyris, donec eis condigna sepelitio in domo, quæ eis construebatur, pararetur, et celebris translatio diem faceret. *Inde patet denuo, S. Aurelianum, hic nomine abbatis S. Martini designatum, æque primario Sanctis nostris, quam S. Benedicto Saxiacense monasterium vel certe ejus ecclesiam erexisse. Postea tamen solius S. Benedicti titulum locus retinuit, passimque etiam hodie ap-* F *pellatur monasterium seu Prioratus* S. Benedicti de Saxiaco, *vulgo* Saint Benoit de Seyssieu. *Ad calcem sæpe allegatæ Historiæ translationis apud nos manuscriptæ adjectum est exemplar instrumenti, continentis elenchum præcipuarum reliquiarum, quæ servari creduntur in Saxiacensi ecclesia. Id quoniam prolixum non est, et forte usui esse poterit, dum per decursum Operis de Christi Domini, beatissimæ Mariæ Virginis et Sanctorum ibidem memoratorum reliquiis disputandum veniet, integrum subjicere visum est.*

eorum reliquiæ, quæ dein

66 In cassa, quæ est a parte piscinæ, sunt corpora Sanctorum et reliquiæ Florentini, Yllarii, Cosmæ et Damiani. Reliquiæ sancti Juliani et Heustachii. In uno alabastro sunt pretiosissimæ reliquiæ; videlicet quinque spinæ coronæ Domini nostri Jesu Christi : corona remansit extra. Item unam * parvam fialam repletam de lacte Virginis Mariæ. Item de pannis beatæ Mariæ. Item reliquiæ Innocentium. Item in cassa, quæ est desuper dictas cassas, sunt reliquiæ sancti Petri ; sancti Mamerti ; sancti Johannis ; sanctæ Scholasticæ ; sanctorum Cosmæ et Damiani ; sanctæ Heufemiæ ; sancti Virgilii ; sancti Pontii * episcopi et martyris de Britannia, qui venit cum Virginibus ; sanctæ Sabariæ virginis; sanctæ

* l. una etc.

* al. Ponosii

A sanctæ Albinæ virginis et martyris ; sancti Damarii ; sancti Poderii ; sancti Hyrenei ; sancti Albini.

67 Item istud monumentum lapideum et tres cassas, quæ sunt intra, fecit fieri frater Petrus de Cornesio et fuerunt positæ et tramutatæ sanctæ reliquiæ superius nominatæ per dictum sacristam, quamvis indignum : et fuit reparator totius presbyterii et fuerunt facta et reposita per dictum fratrem anno Domini millesimo quatercentesimo septuagesimo sexto et die XXI mensis Februarii. *Sequitur dein isthæc annotatio :* Huc usque MS. vetus repertum anno MDCXVI cum prædictis reliquiis in ecclesia Prioratus sancti Benedicti de Seyssieu. Quæ sequuntur proxima pagina, recens adjecta sunt. *Continent autem ista relationem Gallicam, qua dicitur illustrissimus Dionysius de Marquemont, archiepiscopus Lugdunensis, assistente cum aliis multis Joanne Petro Camus, episcopo Bellicensi, die* X *Maji* 1616 *supradictas reliquias e monumento extractas deposuisse in arca abiegna : donec novæ lipsanothecæ conficerentur. Iis confectis, laudatus Bellicensis episcopus, a Lugdunensi archipræsule, aliis negotiis impedito, rogatus, comitantibus presbyteris et canonicis* B *cleri Bellicensis ac ingenti hominum multitudine supplicantium ritu, Saxiacum processit, et die* XII *Junii anni ejusdem reliquias transposuit, ad aras fecit, dixitque ad populum.*

novis thecis inclusæ sunt.

68 *Aliam ecclesiam* SS. Florentino, Hilario *et* Aphrodisio *consecratam assignavimus num.* 40, *nempe in Castro Florentino, sive ut nunc appellatur, in oppido* S. Florentini, *quod situm est in Campania Galliæ ad Armentionem fluvium, et quo aliquot eorumdem Sanctorum reliquias seculo nono translatas fuisse legimus. Restat, ut et ejus Historiam, quantum ad Sanctos nostros pertinet, breviter perstringamus. Sat fuse eam proponit auctor seu collector MS. codicis nostri Autissiodorensis ; sed hinc inde significat, se tradere nonnulla ex conjecturis. Putat itaque, ecclesiam illam erectam fuisse in abbatiam, et sic quidem, ut duo istic essent cœnobia,* S. Florentino *dedicata, alterum virorum, alterum feminarum : at quæ lapsu temporis ad secularium manus devenerint, ab iisque possessa fuerint usque ad medium circiter seculum* XI *; quo tempore Theobaldus, comes Campaniæ, utrumque dedit abbatiæ S. Germani Autissiodorensis, sub ea conditione, in instrumento donationis expressa, ut illuc nec clerici nec moniales introducerentur, sed monachi dumtaxat* C *abbatiæ S. Germani. Ejusdem donationis meminit quoque Guido abbas S. Germani, qui exeunte seculo* 13 *gesta abbatum sui monasterii collegit, ita scribens apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ MSS. pag.* 573 *:* Idem etiam comes Theobaldus ad instantiam prædicti abbatis (*Odonis*) dedit Deo et sancto Germano monasterium sancti Florentini in Castro cum monasterio sancti Vetuli cum omni jure et integritate, et ea libertatis privilegio communivit.

Ecclesia castri Florentini

69 *Subdit tamen collector noster, non reperire se, quod pia illa comitis voluntas effectum sortita sit : contra constare ait, quod tunc in ecclesiam* S. Florentini *introducti fuerint canonici. Sed his conceptam de se spem non implentibus, Henricus Sanglier, ab anno* 1122 *usque ad* 1144 *juxta Sammarthanos Senonensium archiepiscopus, iterum dedit ecclesiam Gervasio S. Germani Autissiodorensis abbati, ea lege, ut decedentibus canonicis monachos substitueret, quam legem ipse complevit ita, ut ex binis* S. Florentini *cœnobiis binos Prioratus, abbatiæ S. Germani subjectos, fecerit. Sed verisimile esse ait collector noster, non durasse diu illam Prioratuum distinctionem, et monachos, quoniam cura pastoralis non erat consentanea cum quiete, quam profitebantur Benedictini, jussos esse omnes, se recipere in Prioratum* S. Florentini *veteris, quod situm erat intra arcem seu castrum oppidi et cujus ecclesia ornata erat reliquiis* S. Florentini *ac aliorum* D *plurimorum martyrum ; ita quidem ut deinceps cura pastoralis affixa fuerit ecclesiæ, quæ etiam nunc exstat in ipso oppido* S. Florentini.

cum monasterio

AUCTORE J. P.

70 *Nolim negare, scriptori isti ad manum fuisse documenta, unde didicerit, quæ profert de duobus Prioratibus ; nihil tamen est, quo ea confirmem. Contra ipsemet fatetur, Odonem vicecomitem S. Florentini, cum in eumdem Gervasium abbatem ac monachos Autissiodorenses transferret omnia, quæ possidebat in ecclesia* S. Florentini, *unius dumtaxat meminisse Prioratus, idemque fecisse Pontifices Romanos, Eugenium III anno* 1151, *Anastasium IV* 1153, *et Adrianum IV* 1155, *his verbis :* Monasterium S. Florentini cum suis pertinentiis. *His jungi potuit Guido abbas apud proxime laudatum Labbeum pag.* 576 *; ubi agens de Gervasio, dicit :* Ecclesiam sancti Florentini, in qua usque ad tempus suum erant canonici seculares, de manu seculari extrahens, Prioratum constituit, monachos in ea de consensu Henrici Senonensis archiep. instituens ; quod factum per Innocentium Papam *(ejus nominis secundum, anno* 1143 *defunctum)* obtinuit confirmari. Quasdam etiam consuetudines, quas vicecomites in dicta ecclesia habebant, ab Othone vicecomite prædictæ ecclesiæ E de consensu Theobaldi comitis Blesensis, domini S. Florentini, obtinuit condonari. *Alia, hic locum postulantia, non dat Guido ; nec similiter collector noster, excipe hujus clausulam, quam ex Gallico in Latinum versam describo :* Anno MDXXXV Prioratus direptus fuit post obitum Prioris Parceval de Montarbii, reliquiæ delatæ fuerunt in ecclesiam parochialem, ubi sunt etiam nunc, præter unam.... et exigua aliquot ossa in theca lignea, relicta in ecclesia Prioratus. Renatus de Champs, qui, ut creditur, primus fuit commendatarius Prior, litem instituit et sententiam obtinuit in curia adversus eos, qui post obitum decessoris lipsanothecas ac supellectilem Prioratus diripuerant ; verum sententiæ exsecutioni opposuerunt se incolæ S. Florentini.

ipsis consecrata ;

71 *Ex hisce omnibus dubitari nequit, quin Sancti nostri ibidem festive colantur, et nominatim* S. Florentinus, *tamquam loci patronus. Honorari etiam illic reliquias* S. Aphrodisii, *auctor nobis est Castellanus ; at non videtur dies peculiari ipsius cultui designatus esse : cum idem martyrologus eum posuerit dumtaxat in Corollario eorum Sanctorum, qui fixum diem non habent. Verba Gallica sic sonant pag.* 929 *:* S. Aphrondisius : cujus reliquiæ sunt in S. Florentini F oppido in Campania, ubi creditur martyr, vocaturque in MSS minus antiquis Aphrodicus. *Similia dixerat pag.* 740 *in Corollario Martyrologii sui, agens de* SS. Florentino *et* Hilario *et hæc addens :* Ubi (*in oppido S. Florentini*) honorantur præterea reliquiæ cujusdam S. Aphrodisii martyris, diversi ab episcopo Biterrensi, qui in antiquis MSS. Aphrondisius, in recentioribus Aphrodicus nuncupatur : quæ (*reliquiæ*) a seculo IX dicebantur inventæ in Bremur cum duorum aliorum reliquiis. *Juxta narrata in Actis nostris,* Aphrodisius *seu* Afrodius, *ut scribitur in longioribus, vel* Affrodisus, *ut in brevioribus, eodem verisimiliter tempore martyrium subiit, quo* Florentinus : *nullis tamen sacris Fastis inscriptum reperi : ideoque dubitanter tantum eum aliis junxi hoc die.*

ubi etiam coluntur reliquiæ S. Aphrodisii.

72 *Sunt et in Agaunensi S. Mauritii monasterio in Valesia reliquiæ* SS. Florentini *et* Hilarii, *sic recensitæ in elencho, a nobis dato tom.* VI *Septembris pag.* 355 *:* Lipsanothecæ argenteæ quatuor sunt minus spectabiles, iisque servantur reliquiæ aliquæ S. Amati, Sedunensis episcopi et abbatis S. Mauritii ; SS. Florentini, itidem Sedunensis præsulis, et diaconi ejus Hilarii martyrum. *Sensum nostrum super episcopatu* S. Florentino *et diaconatu* S. Hilario *attri-*

Servantur quoque SS. Florentini et Hilarii reliquiæ Agauni :

AUCTORE J. P.

A *attributis abunde aperuimus supra; nihilo tamen minus credimus, eorum esse reliquias, et eo quidem libentius, quod reverendissimus D. de l'Isle, abbas S. Leopoldi Nanceiensis, qui citat subinde MSS. Agaunensia, assignet tempus ac modum, quo illuc devenerint. Etenim in laudata num.* 23 *MS. Historia abbatum Agaunensium pag.* 107 *memorans iter, quod Geroldus abbas, mandante S. Ludovico Galliarum rege, susceperat Lutetiam Parisiorum, notat :* Geroldus in reditu Parisiis, Lugdunum divertit : Ayglerius abbas Athanacensis ipsi dono dedit quasdam reliquias S. Pothini et Sociorum ejus; S. Florentini et S. Hilarii martyrum, ac particulam cunarum Redemptoris nostri. *Opus non est monere lectorem, pertinere hæc ad seculum* 13; *at quæri posset, quomodo reliquiæ SS. Florentini et Hilarii datæ dicantur Lugduni ab Athanacensi abbate; quandoquidem eorumdem sacræ exuviæ juxta ante relata Athanaco translatæ fuerint seculo nono ad erectam ipsis ecclesiam Saxiacensis monasterii. Respondebitur autem, vel aliquas, quod verisimillimum est, Athanaci relictas fuisse, vel Ayglerium, cujus unus e decessoribus S. Aurelianus fuerat Saxiacensis cœnobii fundator, eas illic accepisse dandas*

B *Geroldo Agaunensi.*

quæ fuere Latiniaci, dissipatæ sunt; sed cultus perseverat.

73 S. Florentini *reliquiæ, quæ in sacro thesauro suo olim servabant Latiniacenses in Parisina diœcesi cœnobitæ Benedictini, nunc dissipatæ sunt, sed insignis ibidem ejus cultus hactenus perseverat, sicut monet Mabillonius Sæculo* 6 *parte* 2 *Sanctorum Ord. S. Benedicti pag.* 805, *inquiens :* Ceterum sacrum hoc pignus, quod annorum fere quingentorum spatio in ecclesia Latiniacensi religiose asservatum fuerat, in favillas redegerunt sæculo proxime elapso Calviniani hæretici, qui Odonis Castellionei, abbatis sæcularis, et summi hæreticorum fautoris, fulti auctoritate, omnes monasterii facultates et ecclesiæ ornamenta diripuere. Duas tamen Florentini festivitates celebrare pergunt nostri sodales Latiniacenses monachi; unam scilicet die XXVII Septembris, quæ natalis esse putatur sancti Martyris; alteram vero sub ejus Exceptionis seu Translationis nomine, die VII Maji, qua creditur ejus sacrum corpus in monasterium advenisse. *Quo pacto vox* corpus *hic intelligi debeat, colligendum ex præcedentibus.*

C

ACTA

dubiæ fidei

Auctore anonymo

Ex MSS. Inter se collatis.

Prologus.

a b Arduam *a* rem et difficilem adeo mihi reverentia tua nunc imperavit et ut citius imperata perficiam jussis impellere *b* non desistit, cui reniti cum magnitudo rei suaderet; tandem sumpta fiducia ejus, qui dicit : Omnia possibilia credenti, in manibus, satisfacturus beatitudini tuæ, Opus arripui. Si quid minus decenter ibi forte, tibi imputatum credideris, qui tantum pondus levibus cervicibus imponere non extimuisti. Victoria tamen Martyrum non idcirco deperibit; quando * illam ipse compleverit, cujus solo nomine ipsi fortes et victores fieri potuerunt, qui et illis audaciam certæ spei * in Evangelio dedit et cum eis se præliaturum etiam verissime promisit : » Injicient *c*, inquit, vobis manus » suas et persequentur, tradentes in synagogas et » custodias, trahentes ad reges et præsides propter nomen meum. Contingent autem vobis in D » testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris » non præmeditari, quemadmodum respondeatis. » Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non » poterunt resistere et contradicere omnes adver» sarii vestri. Trademini autem a parentibus et » fratribus, et cognatis et amicis : et morte affi» cient ex vobis. Et eritis odio omnibus hominibus » propter nomen meum : et capillus de capite vestro » non peribit. In patientia vestra possidebitis ani» mas vestras. » Et : » Omnis *d* quicumque confes» sus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis » confitebitur illum coram angelis Dei. » Et : » Omnis *e*, qui perseveraverit usque in finem, hic » salvus erit. »

* al. quoniam
* al. certissimam

2 Beatorum martyrum Florentini et Hilarii historia facti hujusmodi ordinem prosequitur *f*. Cum rabies Wandalorum * persecutionis, et insania hostilis circumquaque Gallorum populos durissime premeret *g* : et cum * eadem gens ab ultimis Galliæ finibus egressa, ab ea parte scilicet, qua Vindelicus *h* fluvius, unde et ipsis nomen, Gallicis *, præterfluit, maximam partem orbis depopulando afflixisset; tunc temporis B. Florentinus mundo adhuc militiam exercens, finibus Æduorum non longe tractum pagum Dusinensem inhabitabat *i*. Hic post paululum, contempta rejectaque militia, quam, mundo cogente, hactenus tenuerat, cuique * E manus armaque summiserat, ad veram Christi militiam cum mundi principe spiritalibus armis certaturus, totum se contulit, totum supposuit, in ea se duraturum, pro ea se moriturum toto pectore deliberavit.

S. Florentinus, relicta mundi militia,

* al. Wandalicæ
* al. nam
* al. Galliis
* al. neque

3 Præcinctus lumbis, lucernas ardentes bonorum operum semper in manibus gestans, abnegavit semetipsum sibi, tulitque crucem suam quotidie, crucifixus mundo, illique mundus. Stetit in fide : contra insidias diaboli viriliter egit, impigreque secutus est Christum. Ad omne opus denique pietatis cum se extenderet, permaxime eleemosynis largus, quibuscumque officia misericordiæ non denegavit, sed et verbo, quos poterat, hoc enim opus pietatis primum est, edocebat; ut, infidelitate deposita, errorum * vias relinquerent, lumen fidei amarent, semitas justitiæ discernerent *, et viam Christi apprehenderent. Vitam vero sanctæ conversationis imitabilem, sicut ipse Christum imitabatur, omnibus dedit. Sed et ut ipse de parsimonia victus ejus vel aliquid attingam : (quippe qui Apo- F stolum audiret : Castigo corpus meum et in servitutem redigo; ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar) tanta illi mansit, ut pene incredibiliter dictum sit *k*. Hoc enim genus primi martyrii cum jam affectus * totus esset, et in amorem Dei totus animus ejus efflueret, adsequenter aliud, quo pervenerit ordine, dicere, Christo juvante aggrediar.

totum se virtutibus consecrat;

* al. erroris
* al. discerent.
* al. depulsus

4 Gens barbara et impietate nimis sæva, de qua paulo supra dixi, cum hac illacque ferocitatis suæ vaginam * extenderet, non civitati, non populo cuiquam parcens, sed castra dejiceret, habitatorum loca cremaret, gladio premeret, et terrorem ubique spargeret, tandem Pseudunum castrum cum Croco suo *l* rege advenit * : ubi tunc B. Florentinus, in collegio suo justitiæ virum Hilarium habens, virtutibus operam dabat. Ad quem cum undecumque fama virtutis ejus permota multitudo convolaret, et beneficium pietatis et sanctitatis ejus omnibus responderet *, tandem nomen ejus, ut Christiani, ad Crocum regem Wandalorum, gentili cæcitate et cultuis idolorum dedito, perlatum est. Et quia execratio est peccatori sapientia, et detestantur stulti semper eos, qui fugiunt mala, continuo isdem Crocus

tyranno sistitur;

* al. agmen
* al. erupit
* al. rependeret

A cus jussit eum sibi exhiberi. Mox et ipse se martyrio * flagrans voluntate exhibuit : quem intuitus astantem sibi Crocus, hujusmodi verbis aggreditur : Quo nomine diceris? B. Florentinus * dixit : Christianus sum, hoc mihi nomen, hæc mihi prima dignitas. Crocus dixit : nomen requiro, non professionem. B. Florentinus ait *m* : Quod tam sollicite requiris, a parentibus Florentini nomen mihi est. Christianus sum. Crocus ait : Officii cujus es? B. Florentinus respondit : Miles sum, nec cujuscumque principis miles, sed Christi omnipotentis Dei *. Crocus dixit : Es liber, an teneris servili conditione obnoxius? B. Florentinus respondit : Antequam Baptismo regenerarer in Christo, pretiosoque sanguine ejus redemptus, gratiæ ipsius liberatus * efficerer, originalique debito absolverer : servum me fuisse peccati profiteor : at persona et conditio generis ingenuum mundo *n* me, fateor, profudit.

5 Crocus dixit : Quod miles fueris et militiæ stipendiis aliquando * mancipatus, accepi; interrogo, quis te solverit. Vir autem Domini Florentinus repletus Spiritu sancto ait *o* : In hac parte militiæ * et accinctione *, exsecutioneque armorum stipen- B diaria largitione usque ad centum auri solidos perveni; sed amore pietatis et amore Dei mei, cujus verba aures cordis mei tangebant : « Date eleemo- » synam, et ecce omnia munda sunt vobis » ut eum perfectus perfecte sequerer : eamdem pecuniam pauperibus largitus, temporis militiam et cruenta arma, carnisque macellantiam * spernens, totum me illius militiæ dedi, castrisque ejus militaturus, totum me ad imperia illius transtuli *p* : ut glorificetur nomen ejus in me, et victor inimicorum fiam ipse per ipsum et mortis * victorem potissime factum regnet ipse in me, qui est solus Princeps, Rex regum et Dominus dominantium, qui condidit omnia, qui continet omnia, quæ sunt, qui vivit et regnat in æternum, cujus regni non erit finis.

6 Crocus dixit : Obedi mihi et audi me; sacrifica diis et carnes sacrificiorum ede, ut tranquilla vita lætis annis * fruaris. B. Florentinus respondit : Nemo potest duobus dominis servire; Deus meus sobrietatis est Deus et mansuetudinis, victor * castitatis, amator pietatis, et humilitatis doctor, temperantiæ dux, signifer omnis virtutis, regendo et gubernando perducit homines ad vitam in cœlis æternam. Dii autem tui nequissimi dæmones sunt, C amatores omnis malitiæ, omni bonitati contrarii. Idolorum ergo culturam, et opus immundorum spirituum quomodo potero exercere, relicto Deo et omni pietatis opere postposito? Crocus dixit : Si dii nostri detestandi sunt, et detestabiles, contraria sapiunt bonitati; quomodo præstant nobis defensionem et reges et principes exaltando ponunt in gloria? S. Florentinus respondit : Erras, Croce, qui putas dæmones vestros tutamen et defensionem vobis præstare; cum potissimum præstent interitum et casum, nec omnino reges et potestates ab eis exaltantur; sed ad æternam pœnam per eos inclinantur et humiliantur.

7 Dei enim nostri solius imperium est : ipsius justissimo judicio et ordinatissima provisione vel bonis vel malis temporalia ista conceduntur. Nec est, ut tu dicis, hoc in potestate immundissimorum non deorum sed dæmonum : quia nec ipsi, nisi quantum eis a Deo vero permittitur, in creatura et in creaturæ rebus valent. Vide ergo, quia cultura vestra contraria sit Christianitati nostræ, revera enim lux est in religione nostra, quam vos nescitis; tenebris siquidem obscuratum habentes intellectum, lumen veritatis capere non sufficitis, et quia in tenebris commoramini, superbiam, avaritiam *q* meditantes, odio pacem habetis : placet omne iniquum,

[Margin notes, left: * al. martyrii — * al. Miles Christi — m — * al. addit. miles — * al. libertus — n — Christi militem se profitetur; — * al. olim — o — * al. additur minimæ — * al. annonæ vel amore — * al. carnemque macerantia — p — * al. morte — fidem suam fortiter tuetur, — * al. lætabundus et lætus diuque — * al. auctor et — et idola execratur; — q]

bella sectari, discordiam serere; solum, quod pium D est et pudicum est, fastidire. In hoc instant * dii vestri. Crocus dixit : Ego philosophus sum, et philosophiam a primis philosophis didici : nihil stabile, nihil fixum te dixisse in his, quæ prosecutus es, invenio *. Accede et sacrifica diis, gusta de sacrificiis deorum; indulgentiam feret Deus tuus, quia obediendo imperiis regis sacrificaveris. Video namque te macie valde attenuatum, et pallore nimio speciem primam amisisse; sed et gracilis * vox te inedia nimis affectum indicat : minime certe paratas pœnas poteris sustinere : tantum sacrifica, ne cogas vitæ pœnas extendere.

8 S. Florentinus respondit : Si tu me audire volueris, factus * Christianus, postquam verum Deum cognoveris, nocere tibi immundissimi dæmones non poterunt; sunt omnino impurissimi, et omni bonitati * contrarii. Iratus Crocus jussit dentes S. Martyris caput * concutiendo frangere et os ejus graviter concutere : Deos, inquiens, noli blasphemare. Inde linguam tuam præcidi; quia, inquit, in deos inique egisti * : quod factum B. Florentinus patienter tulit, gaudens et exultans in Domino. Erat erectus in spem *, quod nomen suum in cœlis scriptum erat et in libro vitæ consignatum : veram fidem, veramque caritatem solum amplectens. Sed E Spiritus sanctus, qui in illo operabatur, ne minus videretur potens evidentem fecit virtutem. Nec defuit ille, pro quo patiebatur, Christus illi ad solatium; qui suis et ipse patientibus * fiduciam se præbiturum, et scientiam largiturum promisit, dicens : Cum autem tradent vos, nolite præmeditari, quid aut quomodo loquamini; non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis *r*.

9 Mox præcisa lingua, quam profundi oris hiatus paterent, patefacta et pansa faucium via pene voraginem ventris proderet, et, acsi membrum illud præcisum numquam fuerit, sed suos usus * persolveret, fidem * Christi Martyris verba facunde resonabant : O nimis, inquit, insensate, putas mihi tormenta infligere, si dentes oris mei confregisti? Si linguam carnis et gutturis mei abscidisti? Quando per hæc vitæ requiem mihi paraveris, clarumque virtute feceris ut *s*, absolutius, enucleatius, disertiusque fidem, quam pleno corde veneror, eloqui sufficiam. Permitte me; conteram statuas tuas : F et probabis non esse deos, qui in eis habitant. Optione facta tibi, si mihi non nocuerint, te illico falsam illorum culturam debere contemnere; et si nocuerint, me illos honoratum ire *t*. Crocus dixit : Habeto potestatem. B. Florentinus toto animo auxiliatorem invocans Christum *, fide plenus, omnia simulacra dæmonum, quæ illo castro servabantur, contrivit, et præterea orationibus suis ex eodem loco habitationem dæmonum repulit. Ut autem virtus Domini in sanctis Martyribus amplius clarefaceret *u* (nam huic Hilarius in opere, mox Martyr futurus, socius manebat) Crocum et quosdam ministros ejus maligni spiritus arreptos vexare cœperunt; et diu torti usque ad pedes S. Florentini dejecti, implorante populo, qui timore motus clamabat : Nullus Deus, nisi unus Christianorum; ut fides eorum uberius roborata cresceret, curati protinus, et ab eorum læsura maligni spiritus coerciti sunt.

10 In tantum autem virtus Christi diffundebatur ut plurimi relictis idolis, salvatorem suum ipsum * Christum agnoscendo faterentur, et Martyres Dei, ipsi membra Christi effecti *, amore pietatis reverenter honorarent. Sed ut assolet virtuti esse contraria semper invidia, injusti, judicis favorem boni non ferentes, stimulati regem Crocum adversus Mar-

[Margin notes, right: A. ANONYMO. — * al. incitant vos — * al. inveni — * al. exilis vel imbecillis — lingua ei præciditur; — * al. potius festinato fieri — * al. omnis boni — * al. dest caput — * al. exercuisti — * al. spem firmam habens — * al. perseverantibus — r — disertius, quam ante loquitur, precibusque suis — * al. sonos usque — * al. laudem — s — t — * al. Deum — u — idola conterit, dæmones fugat. — * al. Jesum — * al. Christifera]

A. ANONYMO.

Martyres commovent; simulacra confregisse, magica multa * facere, et non veri, inquiunt, sed, nescimus, cujus Dei cultor sit *x*. His et his similibus commotus ille, jussit sibi beatum Martyrem exhiberi. Scis, inquit, quod per te regni nostri periculum sufferimus: nescimus, quibus magicis artibus vigeas, aut quo pacto custodiis nostris silentium indixisti *y*. Arcentur hinc nostro, quod habitabant, castro, nostri curam aspernantur, forsitan indigne ferentes, te apud nostros tantum valere: grave discrimen imminet, si deseruntur * ab eis, quibus vitæ nostræ potestatem summisimus.

(* al. miracula; x; y; * al. deficimus)

S. Aphrodisius, præcisa etiam lingua, loquitur.

11 Cum in his furiosus ageret, Afrodius * quidam magnus ordine, sed major Christi nomine, cum reliquis commentariis, nam primus illorum ipse erat, responsum tale reddidit: Per eum, qui salutem nobis præstitit, est beneficium salutis dedit, et mentis nostræ sensum illuminavit, magnum nomen est Christianorum. Noli illum negare, nec blasphemum aliquid contra servos ejus jaculari, ne forte tibi impune concedatur *. Permotus Crocus indignis factis * dignis ejus consiliis rependens, jussit illi, ut olim * B. Florentino amputare linguam. Sed sermo fidei et confessio Spiritus sancti reprimi nec ita potuit: nec enim minus in isto, quam in S. Florentino idem Spiritus sanctus sufficit operari. Nam expressius solito Christum auctorem sermonis *z*, ipsum regem pro scelesto facto testis verus concrepabat, et laus Dei clarius et facundius ex ejus ore personabat.

(* al. Afraudius; * al. cedat; * al. indignum factum; * al. ante; z)

SS. Florentinus et Hilarius capite plectuntur;

12 Sanctus porro martyr Florentinus gemitus cordis sui semper Domino commendans, ut et ipse suum digne martyrium consummaret, et pietas * in collegis non deficeret, obtinere precibus decertabat. Inter hæc cum iniquissimus rex confixos veritate nequaquam flectere posset, sed ardentius Christum fateri videret *aa*: dedit sententiam, ut martyres Dei Florentinus, et cum illo Hilarius, quippe qui vita et voto par erat, capite plecterentur. Cujus jussio illico percepta, atque ad breviationem Martyrum spiculator occurrit festinato; tam claro exitu consummata victoria, regnum cœli felices assequuntur: perpetuo illi conjuncti, quem in morte * dilexerant, Domino Jesu Christo, qui pro se certantibus pius semper adest consolator, et certus semper vincentibus fit remunerator.

(* ad. additur fidei; aa; * al. additur verissime)

punitus et resipiscens tyrannus corpora sepeliri curat.

13 Crocus vero pro commisso, gravissimo corporis dolore correptus et dissolutus, insuper luminibus captus, cum non inveniret uspiam remedium, divina tamen pietate jam desperato tali ordine subventum est. Nam ante Martyrum corpora totus funditur et se male fecisse fatetur. Illico lumen oculorum meritis Martyrum, qui bona pro malis potius rependere a Magistro omnis boni didicerunt, cum redintegratione * recepit. Ut autem gratias se pro impenso * beneficio Martyribus reddere monstraret; eorum corpora cum reverentia linteaminibus involuta transferri, atque in eodem castro honorifice sepeliri jussit *bb*, justumque * populi studium lætanter subsequitur. Curata * sunt autem eorum corpora quinto Kalendas Octobris et ad laudem Domini nostri Jesu Christi clara * miraculis; mercede percepta vivere ipsos credimus in secula seculorum. Amen *cc*.

(* al. additur virium; * al impetrato; bb; * al. jussum; * al. tumulata; * al clareat.; cc)

ANNOTATA.

a *Prologo huic, quem ex Legendario Pruvinensi desumptum esse, monui num.* 34 *Comment. prævii, sic titulus præfixus est :* Prologus in Passione SS. martyrum Florentini et Hilarii.

b *In mox dicto Legendario habetur :* Ut... faciam, jussis implere : *ego excudi prout alias legi notat in margine Papebrochius.*

c *Lucæ* 21 ℣ 12 *et seqq.*

d *Luc.* 12 ℣ 8.

e *Bis hanc sententiam habet evangelista Matthæus ; nempe cap.* 10 ℣ 22, *et cap.* 24 ℣ 13, *sed utrobique omissa voce* omnis, *sic :* Qui autem perseverarit etc.

f *Vide, quæ super hac periodo observavimus in Comment. præv. num.* 33.

g *Hic desiit Papebrochius describere Pruvinense Legendarium : at cum variantes lectiones assignaverit in apographo MS. Reginæ Sueciæ, verisimiliter eæ sunt, quas reperit in dicto Legendario, et in apographo Saxiacensi. Lectiones istas variantes, neglectis tamen subinde levioribus, dabo partim in margine, partim in sequentibus Annotatis.*

h Vindelicus *seu* Vindalicus *quoque appellatur a Floro ; a Strabone* Sulgas, *et a recentioribus* Sulga, *evulgo* la Sorgue, *estque fluvius Galliæ Narbonensis in Provincia, qui Rhodano miscetur prope* Vindalum *vel* Vindalium *oppidum, unde a Floro ita nuncupatus creditur. Ejusdem fit etiam mentio apud Isidorum Hispalensem lib.* 9 *cap.* 2 *Originum seu Etymologiarum ; et pro diversitate codicum diversimode nomen exprimitur,* Vandelicus, Vandalicus *et* Vindilicus : *sed quod hic observatione dignum est, eamdem, quam biographus noster, de origine nominis Wandalorum ibidem opinionem refert Isidorus. Verba describo ex membraneo codice nostro, notato* † *MS.* 170 : Vindilicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, juxta quem fluvium inhabitasse, et ex eo traxisse nomen Wandali perhibentur. *Textum quoque recitat Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, at scribit* Vandalicus, Vandali *et Isidori opinionem impugnat, ut videri potest ad vocem* SULGA.

i *Quæ hic annotari possent, discussa sunt Comment. prævii* § 1.

k *Ex adjectis correctionibus colligo, legi in aliis MSS. :* Tanta illi macies fuit, ut pene incredibilis *vel* incredibile dictu sit.

l *De Pseuduno, loco martyrii disputavimus* § 1, *de Croco autem ac tempore, quo ista contigerint,* § 3 *Comment. prævii.*

m *Ne nimium accrescant Annotata, dignetur meminisse lector hic et deinceps pene semper initio responsionum pro* B. Florentinus *alias legi* Martyr, *omisso verbo* ait *et* respondit.

n *Alias minus clare :* A pueritia et quidem gratia ingenuum modo me etc.

o *Integræ huic phrasi alias substituitur sola vox* Martyr.

p *Al.* Totum me ad imperia illius contuli, et ad imperata illius totum me transtuli.

q *Al.* Avaritiam et mendacium diligitis, odio habetis veritatem et pacem.

r *Matth.* 10 ℣ 19 *et seq. ; illic tamen habetur :* Nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini ; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim etc.

s *Sequentia sic alias legi notantur :* Et ob solatium evadamus, deseramusque fidem, quin pleno corde etc.

t *Legitur alias :* Me illis debere honorem dicam.

u *Al.* Ut justus autem Dominus in sanctis Martyribus amplius clareret.

x *Al. additur :* et asseverator, vocibus ingeminant.

y *Al.* aut quo pacto id valeas ; nostris diis silentium indixisti.

z *Deest hic* confitebatur, prædicabat *aut hujusmodi verbum, ut sensus sit :* Christum prædicabat et regem increpabat. *Sequentia autem alias ita habent :* Ipsum regem pro scelesto facto, teste cœlo, audacter increpabat.

aa

A aa *Hanc periodum, quæ in nullo speciatim apographo plenum sensum præferebat, selectis hinc et inde verbis, concinnavi, ut potui.*

bb *Croci exitum ita memorat S. Gregorius Turonensis lib.* I *Historiæ Francorum cap.* 32 : Chrocus vero apud Arelatensem Galliarum urbem comprehensus, diversis affectus suppliciis, gladio verberatus interiit, non immerito pœnas, quas Sanctis Dei intulerat, luens. *Hæc sane parum sunt consona iis, quæ adstruit auctor noster ; sed, ut dixi in Commentario prævio num.* 32 *et seq., Opus ipsius maxima saltem ex parte confictum creditur, ideoque ad narrata ejus miracula et prodigia nihil observandum, duxi.*

cc *Notante Papebrochio, alias legitur :* Vivunt in seculum seculi, *et omisso* Amen *subjicitur clausula de translatione corporum, quam dedi num.* 38 *Comment. prævii.*

ACTA BREVIORA

Ex MS. Ultrajectino S. Salvatoris.

B

S. Florentinus piis operibus intentus,

Cum rabies Wandalicæ persecutionis Galliarum populos premeret graviter, beatus Florentius miles a finibus Æduorum non longe tractum, pagum Dusinensem, inhabitabat. Hic post paululum rejecta mundi militia, totum se Christi militiæ supponit : in ea se duraturum, pro ea se moriturum pro peccatore* deliberavit. Ad omne denique pietatis opus cum se extenderet, permaxime eleemosynis largus, quibuscumque misericordiæ officia non negavit ; sed et verbo, quos poterat, docebat viam salutis æternæ sequendam. Parcimonia quoque victus ita castigavit corpus suum, ut pene credibile * dictu sit.

* *forte* toto pectore

* l. incredibile

ad tyrannum vocatur,

2 Cumque gens prædicta Wandalorum, nulli parcens, ad Sedunum castrum cum Crosco rege suo advenisset, ubi tunc beatus Florentius, habens in collegio suo justum virum Hilarium, virtutibus operam dabat, ad quem undique fama virtutum ejus permota multitudo convolabat : Croscus rex, hujusmodi fama pulsatus, sibi Sanctum præsentari jussit : mox autem Sanctus, martyrio fragrans, C voluntarie se exhibuit. Et cum diutius de fide Christi et cultura deorum disputassent inter se, cum rex Sanctum ad colendum deum suum Jovem *a* et ad comedendum de idoloticis * nullatenus inducere posset ; sed magis Martyr deos regis despiceret, et contumeliosa in eos verba jactaret : iratus rex fecit dentes Sancti concutiendo frangi et os ejus graviter concuti, Deos, inquiens, blasphemare noli ; inde linguam ejus præscidit : Sic lues, inquiens, quidquid in deos egisti.

a

* *l.* idolothytis

et præcisa lingua, disertius loquitur ;

3 Sanctus autem Domini orabat et ecce Spiritus Domini, qui in illo operabatur, evidentem fecit virtutem : nam mox, præcisa lingua, cum profundiores hiatus paterent, et pauca * faucium via pene voraginem ventris proderet, acsi membrum illud præcisum numquam fuerit, fidem Christi Martyr facunde resonabat. O, inquit, nimis insensate, putas, te mihi nocuisse, si dentes meos confregisti et linguam abscidisti ; quando per hæc vitæ requiem mihi paraveris ? Clarum virtute fecisti ; sed ut absolutius disertiusque fidem Christi eloqui sufficiam. Permitte, ut conteram statuas tuas, et probabis non esse deos, qui in eis habitant, optione tibi facta, ut, si mihi non nocuerint, illorum culturam contemnas, et si mihi nocuerint, me illis honoratum ire facias. Quod et Croscus annuit.

* *forte* pansa seu passa

4 Tunc Sanctus omnia simulacra, quæ in illo D castro servabantur, contrivit, et orando habitationem dæmonum pepulit : statimque Croscum et quosdam ministros ejus maligni spiritus arreptos vexare cœperunt ; et diu torti ad pedes Martyris dejecti sunt ; implorante autem populo, qui timore commotus clamabat : Nullus Deus, nisi unus Christianorum : ut fides eorum cresceret, protinus curati sunt. Ex quo facto plurimi, relictis idolis, ad Christum conversi sunt, beatos Martyres reverenter honorando. Sed postea injusti judices regem Croscum adversus Martyres Christi commovent, simulachra eos arte magica confregisse et non veri cultores Dei esse mentientes. Commotus his et similibus Croscus dixit beato Florentino *b* : Scis, inquit, quia per te regni nostri periculum sufferimus : nescimus quippe, quibus magicis artibus vigeas, qui diis nostris silentium induxisti. Arcentur ab hoc nostro, quod inhabitabant, castro, forsitan indigne ferentes, te apud nostros tantum valere. Grave discrimen imminet, si deserimur ab eis, quibus vitæ nostræ potestatem submisimus.

ex MSS. idola contrivit, multosque ad fidem convertit.

b

5 Cumque talia diceret, Affrodius quidam Christianus magnus ordine cum reliquis commentariis, nam quia primus ipse erat, regem libere reprehendit et arguit. Cujus liberam increpationem rex non ferens, jussit illius, ut olim beato Florentino, linguam abscidi ; nec minus in isto, quam in sancto E Florentino, Spiritus sanctus effecit ; nam expressius solito Christum' prædicans, ipsum regem increpabat, et laus Dei clarius et facundius ex ejus ore sonabat *c*.

S. Aphrodisius, præcisa etiam lingua, loquitur.

c

6 Videns autem rex, quod Sanctos a confessionis veritate detrahere non posset, dedit sententiam, ut Florentinus et Hilarius capite plecterentur. Quo acto, Croscus pro commisso scelere gravissimo corporis dolore correptus et dissolutus, insuper luminibus cæcatus, cum non inveniret uspiam remedium, ante corpora Martyrum toto corpore humilis prosternitur, et malefactum suum se cognoscere fatetur. Illico lumen oculorum meritis Sanctorum, qui bona pro malis rependere a Christo didicerant, cum redintegratione virium recepit. Mox autem Sanctorum corpora, cum reverentia linteaminibus involuta, transferri, atque in eodem castro honorifice sepeliri jussit. Jussum illius populi studium lætanter exequitur. Curata sunt eorum corpora quinto Kalend. Octobris, clara miraculis permanentia. F

SS. Florentinus et Hilarius decollantur.

ANNOTATA.

a *In Actis prolixioribus nullius falsi numinis nomen exprimitur.*

b *Ita nominatur deinceps ; ut liqueat, librariis adscribendum esse, quod supra semel et iterum sit dictus* Florentius.

c *Quid de* S. Aphrodisio *factum sit post linguæ præcisionem, divinandum relinquitur tam in his, quam in prolixioribus Actis.*

TRANSLATIO ET MIRACULA

Auctore anonymo coævo.

Ex MSS. collatis cum editione Mabillonii.

PARS I.

Sanctorum *a* martyrum Florentini et Hylarii corpora venerabiliter quidem abantiquis curata et condе-

S. Aurelianus sacra ossa transfert

a

AN. ANONYMO.

decenti loco sepulta sunt ; sed emergentibus annis A quorumdam incuria ipsum locum eorum venerationi ornatum ad ruinam deduxit. Processit itaque non parvum temporis spatium et magis magisque structura corporibus Sanctorum superposita * infirmior [facta est] *b* ita ut vetustate nimia soluta pene dehisceret *, pluviis ac ventis tumuli beatorum Martyrum paterent, ac per hoc veneratio circa locum illum frigidior, concursus populi fieret tepidior. Hoc cum quidam venerabilis abbas, nomine Aurelianus, qui tunc temporis Augustodunensi ecclesiæ archidiaconus datus fuerat, cum diligenter sollicitudine ecclesiastica singula lustraret, pervidisset ; insuper et meritum sanctorum Martyrum, tam obscuris et ruinosis parietibus sepultorum, perdidicisset, anxia secum consideratione volutare cœpit, quomodo inde beata Martyrum ossa ad decentiora loca transferret.

al. superposita — *b* — *al.* delitesceret,

2 Cumque tam pium animum suum non modo clericis, verum et episcopo diœcesis ipsius aperuisset, tandem quod ardenter cupiebat, Deo auxilium ferente, perfecit, et Sanctos Dei alio, quo placuit, transposuit. Jam quia isdem * venerabilis abbas postmodum civitatem Lugdunensem habitaturus in moB nasterio beati Martini confessoris Athanao *c*, præelegit tam carum thesaurum alicubi recondere, sed secum ad prædictam civitatem deferre, suo loco venerabiliter patrocinium illorum habitaturus componere *d*. Tunc temporis Athanacense quondam monasterium * monachis derelictum erat. Quod isdem pius vir ad antiquitatem reformare desiderans, annitentibus illustribus personis, comite et præclara conjuge ipsius *e*, sollicitus huc illucque cœpit exquirere, qui servi *f* locum implerent, et hinc inde, quos monastico ordine fervere videret, colligere. Sed cum totam inde spem suam Deo commendasset, ecce misericordia omnipotentis Dei consolationem in hac parte dedit. *g*.

Athanacum; cui monasterio restaurando — *al.* Namque isdem — *c* — *d* — *al.* cœnobium — *e* — *f* — *g*

3 Est autem monasterium quoddam religiosis viris bene fundatum, religioso prælato caute præmunitum, quod Vallem-bonam circummanentes dicunt ; inde Dei munere clarum numerum monachorum a patre loci expostulavit. Ille autem benigne postulata contulit, monachos regulari ordine nutritos dedit : hic vero non segnius recepit, et ut sacrum locum religionis * pristinæ reformarent, viribus, quibus valuit, juvando incitavit, et munus, de quo ardebat, se accepisse, incomparabiliter lætatus est : est quippe isdem vir boni desiderii *h*. Igitur cum C eorumdem monachorum provectu * ac proposito regulariter incedenti ultra, quam dici possit, delectaretur, et eorum sollicita in Domini * vigilia nimium gratularetur, accidit, ut iidem venerabiles monachi, amore Dei inflammati, humiliter prædictorum sanctorum martyrum Florentini et Hilarii reliquias ab eo * expostularent, quatinus ad monasterium suum, unde ipsi venerant, transferre eas, pignus maximum fratribus suis largituri, possent *i*.

allaborant monachi Bonævallenses, — *al.* religioni — *h* — *al.* convitu — *al* Domino et Dei — *al. deest* ab eo — *i*

4 Sed quid ex caritate viri non obtinerent, in quorum caritate ipse requiescebat. Dedit eis partem sanctorum corporum præcipuam, egitque pia caritate, ut et pars illi, immo totum, maneret, et pars fratribus, immo similiter totum retribueretur : factumque est, ut fratres reverendi sanctum Florentinum sanctumque Hilarium ad Bonam-Vallem totos secum ferrent, et sanctus abbas, qui eos dederat, beatum Florentinum ac beatum Hilarium totos sibi suoque monasterio retineret *k*. Portitores igitur sanctorum Florentini et Hilarii cum aliquantum ab Athanao et civitate processissent, tandem secunda die, cum quiescendi gratia in confinio eodem * beatæ Virginis Mariæ subtitissent, Deo miracula in Martyribus suis operante, ut cujus meriti essent apud Deum *, foris hominibus monstraretur. D

et aliquot reliquias obtinent, — *k* — *al.* ecclesiæ

5 Puella dæmonio vexata, horrendis vocibus clamare cœpit : Florentine et Hilari, vos Lugduno egressa vix evasi, quid me iterum istic * persequimini ? Cumque his vocibus frenderet, tandem die tertia Martyrum ope curata est, et sic pro salute sua gaudens, choris admixta, KYRIE ELEISON concinebat. Prospero itinere deinde Aurelianis *l* pervenitur ; et quia Dominica dies instabat, Sabbatho ad ecclesiam sancti confessoris Aniani *m* declinatum est, ubi Christus Dominus, quid per Sanctos suos operatus sit, breviter exsequendum credidi.

al. eum *quæ pluribus* — *al.* ita — *l* — *m*

6 Quidam omni corpore debilis, insuper anno uno mutus, Salomon nomine, fide plenus, opem Martyrum exquisivit, oravit, mox sanus recessit. Huic simile factum est in Romano, per aliquot annos membris contracto, qui ante fores basilicæ sancti Petri apostoli fere sex annis jacuerat. Anstrudem fœminam, dextero latere paralyticam, memorabo. Hæc cum magna fiducia accessit, illico sana recessit. Sed et puerulus nomine Rodulfus, cum haberet brachium dextrum debile *, ut a parentibus Martyribus exhibitus est, continuo sanitatem quæsitam meruit. Illic Lupus puer, a nativitate cæcus, E ætatis trium annorum, lumen invenit. Sed et mulier quædam nomine Romana, annis XII * infirma, ut Martyrum meritum imploravit, valetudinem obtinuit. Cæcus Martinus puer a nativitate sex annorum, et Balduina ab annis octo cæca, gratiam luminis sortiti, gloriam Deo * reddiderunt. Ecce quam mira in Sanctis suis Deus, operator omnis creaturæ, operatur *n*, ut visibilibus miraculis mentes hominum ad invisibilia quærenda et invenienda * permoveat ! Sed nec te Ozanna * puella prætererim, genu corporis debilis, genu cordis prostrata : pietatem Martyrum implorasti, et mox sanitatem ex meritis Sanctorum reportasti. Senex Eligius hic ministerialis * ex domo salutiferæ Crucis *o*, in qua Christus pro salute nostra pependit, cum teneretur membris contractus, auxilium Martyrum imploraturus, ope suorum advenit, fidem ad Dominum * misit, pro salute rogavit, incolumitatem de Martyrum virtute reportavit.

quæ in itinere — *al* debilitatum — *al.* annis quinque — *al.* Deo gratiam — *n* — *al.* expetenda — *al.* Susanna — *al.* hic immiscendus aliis — *o* — *al.* Deum

7 Hæc et similia stupenda populis cum fierent, a civitate *p* Martyrum venerabilia membra extolluntur. Concursus populi fit innumerus, undique gloriam Christo prædicantes, concurrerunt plebes. Cujus, Domine, hæc, nisi tua sunt, qui pro te mortificatis gloriam cum nomine æterno rependis ? Uno F die pedestris itineris perlatæ sunt reliquiæ Sanctorum ad ecclesiam, beati Sebastiani martyris memoriam gestantis *q*. Huc advenit mulier debilis, et altera mulier similiter, quæ per annum in lecto dolore renum decubuerant. Ambæ sanæ, alacresque repedant *. Et hic occursus fuit venerabilis abbatis monasterii Bonæ-Vallis, qui audiens tanta beneficia et miracula munere omnipotentis Dei per Martyres fieri, processit cum agmine sancto monachorum, ipsas sanctas reliquias recepturus *. Jam ferebantur, concinnentibus choris et laudem Christo personantibus, antecedentibus crucibus et luminibus prænitentibus, et subito in foribus beati Andreæ apostoli *r* Berta nomine, cæcitate per XII annos misera *s*, his, qui præsentes erant, videntibus, illuminata est.

illustrat miraculis — *p* — *q* — *al.* redeunt. — *al.* recepturus, venerari — *r* — *s*

8 Deinde summo tripudio et cœtu psallentium devecta sunt Martyrum venerabilia ossa ad basilicam, nondum dicatam, quæ duobus millibus a monasterio distabat ; ubi quid operatus sit per Sanctos suos ille, qui dicit : Sine me nihil potestis facere, ut fastidium legentis auferam, breviter comprehendam. Cæcus Leutfredus, cæca et quædam mulier a tribus annis, calamitatem tantæ infelicitatis evaserunt.

in ecclesia Bonævallensi

A runt. Juxta hanc ecclesiam cum quidam orbus jaceret, eique pertranseuntes dicerent, ut Sanctorum obsequiis celerrime se offerret, in puncto inluminatus, credo, quia illuc fide accesserat, subito exclamavit : Deo gratias, ecce jam video. Sequebatur præterea dies venerabilis Dominica ; quando celebrior concursus et solemnior in toto orbe ad Sacramenta Christi cum fiducia populi in ecclesiam fit. Qua die sacra egit venerabilis abbas prædicti monasterii Bonæ-Vallis, ut Sanctorum reliquiæ ad monasterium idem deferrentur, consequente et prosequente innumera populi multitudine. Ut autem primum ab ecclesia eadem sublatæ sunt, mox puer quidam lumen recepit : cumque jam resonantibus choris procul a domo essent *t*, Anastasia, dextra manu imbecillis, sanitatem, vidente populo, subito sibi venisse, mirata est. Adalbertus * oculis infeliciter captus, sed et Odolendis * eadem passione miserabilis, nec non et Amalberga, Benegildis * quoque simili passione deformes, Sanctorum obsequiis dum fida mente insistunt, cæcitatis tenebras se evasisse gratulantur, ac benedictum Deum in Sanctis suis, vocibus et nutibus, quibus valeant, excolunt *.

t

* *al.* Albertus

* *al.* Odolindis et Odolundis

* *al.* Brunegildis

* *al.* valent, exprimunt

B 9 Inde in beati Sabini meritis dicatam ecclesiam Sanctorum ossa inferuntur, ac in altario, ut decuit, Martyres reponuntur *u*. Adfuit mulier a quinque annis luminibus capta, adfuerunt Balterius cæcus et Christiana consimili passione turpis ; sed et Wymerna *x* trium annorum membris contracta, in quibus virtus omnipotentis Dei ad merita Martyrum prædicanda vim suam potentialiter exhibuit. Multa alia præterea, quæ* operata est et operatur virtus divina, prætereo, ne nauseam legenti potius quam jucunditatem fructus * pariam. Credo vero, quia boni viri animum et pietatis æmulatorem hæc pauca de pluribus ad laudem omnipotentis Dei, ad merita Martyrum *y* amplius accendent, et ut meritis ipsorum, quorum mira audit, et gloriæ sempiternæ particeps fiat, ferventius et perseverantius inflammabunt ; et quousque convallem lacrymarum et plorationis evadat, ascensiones in corde suo disponat, et imitatione Sanctorum de virtute in virtutem transiliet * ; donec pro factis suis coronatus, mereatur videre Deum deorum in Sion.

reponuntur et beneficiis

u

x

* *al. additur* per Servos suos.

* *al.* jucunditatis fructum

y

* *al.* transiet

10 Precibus *z* Sanctorum supervictus ad laudem omnipotentis Dei, postquam prius facta miracula dictaveram, hæc compendiatim subjunxi. Gaudius C quidam ætate decem annorum, ab ventre matris curvus, totusque contractus, ope Martyrum valetudinem recepit. Puer nomine Hildradus, VII annis natus, cum esset æger membris, ad ambulandum cruribus impeditus, monitus in somnis, quatinus mater ejus candelas ad memoriam Martyrum simul cum eodem nato deportaret ; factum est : læta mater cum sanato puero suo rediit. Nec præteribo te, infans Amalgari : hunc pater a tribus annis cum cæcum detulisset, mox quod optaverat, in filii luminibus Martyrum precibus inspexit. Puella ex utero matris muta pariterque surda, vigiliis noctis cum matre sua recipiendæ valetudini insistens, ut vocem cantantis galli virtute Martyrum exaudivit, Deo gratias, inquit, quod speravi adepta, gaudeo. Bertohildis cæca et surda per XVI annos de memoriis Martyrum sanata et illuminata rediit. Consimile Dei munere cuidam ab annis cæcæ provenit. Quidam infantulus ; ut putabatur, annorum V, cui adhærebant calcanei in natibus conligati, pœne ut ad fores oratorii perlatus est, intercessione Sanctorum pedum membrorumque usum expertus, incolumis degit. Sed et Martinus nomine, annorum X, a cunabulis contractus, virtutem Sanctorum in incessu suo ubique divulgat. Nec præterierim duas feminas simili sorte debiles, dum diu, credo minoris fidei ad memoriam Martyrum decumberent, tandem D sanari, et usum membrorum invenire meruerunt. Multa sunt, quæ quotidie per Servos suos Christus Dominus noster operatur, ad quorum gloriam, quicumque pervenire desiderat, sic miracula visibiliter facta miretur, ut vitam illorum potius imitari ad retributionem sempiternam non desistat.

z

clarere pergunt.

EX MSS.

ANNOTATA.

a *MS. Parisiense hunc titulum præfert :* Incipit inventio et translatio sancti Florentini et sancti Hylarii. *Saxiacense istum :* Incipit, qualiter beatorum martyrum Florentini et Hilarii corpora translata sunt.

b *Voces istas in nullo MS. repertas adjeci, ut fecit Mabillonius.*

c *Athanacum cœnobium erat Ordinis S. Benedicti ad confluentes Araris et Rhodani olim extra Lugduni muros, nunc ipsis inclusum, ut scribunt novæ Galliæ Christianæ continuatores tom. 4. ubi col.* 233 *et seqq. ejusdem abbatum seriem exhibent usque ad finem proxime elapsi seculi ; quando abbatia ad canonicos seculares transiit.*

E d *Variant hic omnia exemplaria, quorum dum verba colligo, illum fuisse auctoris sensum opinor :* Cum autem idem venerabilis abbas postmodum præelegit Lugdunensem civitatem, habitaturus in Athanacensi S. Martini confessoris monasterio, non tulit tam carum thesaurum alibi requiescere ; sed statuit secum deferre ad prædictam civitatem, eorumque venerabiliter componere tumulum eo loco, prope quem erat habitaturus.

e *Horum comitum nomina assequi non valui, quod et de se fatetur Mabillonius.*

f *Mabillonius legit :* Qui servi Dei : *Papebrochius in lectionibus variantibus :* Qui sanctum Domini locuti.

g *Plura sunt in jam relatis, quæ Annotata elucidantia exigerent, nisi sufficienter id fecisse me existimarem in Commentario prævio. Quapropter si quis plenius novisse cupiat, quis fuerit laudatus Aurelianus, quo circiter tempore et unde Sanctorum reliquias transtulerit, et quam difficile sit conciliare hanc cum aliis recentioribus translationum historiis, consulatis* §§ 4 *et* 5.

F h *Verba ista mihi omnino persuadent, auctorem nostrum scripsisse, vivente Aureliano : imo cum nullibi insinuet, Aurelianum fuisse episcopum, scripsisse autumo ante annum* 875, *quo vel præcedente Lugdunensem cathedram occupabat Aurelianus.*

i *Mabillonius legit :* Quatinus... transferentes, eas pignus maximum fratribus suis largiri possent.

k *Vide, quæ ad ista observaverim in Commentario prævio num.* 51 *et seqq.*

l Aureliani, *alias* Aureliæ *et* Aurelianum, *incolis* Orleans, *civitas est Galliæ notissima ad Ligerim fluvium, episcopalis sub Senonensi olim, nunc sub Parisiensi archiepiscopatu.*

m *S. Anianus, seculi* 5 *episcopus Aurelianensis, sacris Fastis insertus est die* 17 *Novembris ; de ecclesia ejus nomini consecrata meminit S. Gregorius Turonensis lib.* 9 *Historiæ Francorum cap.* 18, *ubi referens obitum Namatii, seculi* 6 *Aurelianensium episcopi, ait :* Corpusculum ejus *(Namatii in Andegavensi territorio defuncti)* ad urbem suam delatum, in basilica sancti Aniani confessoris sepultum est : *quibus verbis hanc notam subjicit Ruinartius :* Exstat hodieque canonicorum collegio nobilitata.

n *Minus perfecte apud Mabillonium :* Ecce quam mira in Sanctis suis Deus operatur omnis creaturæ, ut visibilibus etc.

o *Ecclesia cathedralis Aurelianensis a seculo* 4 *sanctæ*

A *sanctæ Cruci dedicata fuit : hinc verisimiliter vel ipsamet designatur, vel domus ad ipsam pertinens.*

EX MSS.

p *Mabillonius habet* ad civitatem : *quæ lectio valebit, si seculo* 9, *quando contigit translatio, memorata ad lit.* m, *S. Aniani basilica nondum Aurelianensibus muris inclusa erat; adeo ut ex suburbio, ubi olim sita erat dicta basilica, reliquiæ tantisper in urbem delatæ fuerint.*

q *Idem Mabillonius* gestantes, *notatque in margine, forte legendum* gestantem. *Porro, teste chronista Bonævallensi, ecclesia S. Sebastiani sita erat in* villa, cui nomen est Balniolus. *Vide Comment. prævium num.* 59.

r *Eodem chronista teste, ecclesia ista erat in* villa Danciaco.

s *Notat Papebrochius, legi alias :* luminibus per XII annos cassa.

t *Al.* resonantibus choris populi accurrerent.

u *Videtur hic fuisse translationis terminus : certe alio translatas fuisse dein reliquias, nullo verbo insinuat auctor: unde sequitur juxta eumdem auctorem, S. Sabino sacram fuisse ecclesiam Bonævallensis cœnobii, quo reliquias deferri voluit abbas, ut num. præcedente dicitur. Sed hæc conciliare nequeo cum verbis Bonævallensis chronistæ tertio affirmantis, sacram fuisse* B *SS. Marcellino et Petro. Primo sic habet :* Anno ab Incarnatione Domini DCCCXLI... constructum cœnobium Bonævallense... in honore sanctorum martyrum Marcellini et Petri. *Secundo :* His denique terris dotata ecclesia sanctorum martyrum Marcellini et Petri. *Tertio compendio perstringens translationem* SS. Florentini *et* Hilarii, *inquit :* Deinde vero venerunt ad prædestinatum locum, dedicatum in honore Christi martyrum Marcellini et Petri, ubi deponendi erant Sancti. *Eorumdum SS. Marcellini, Petri, Florentini ac Hilarii, ut præcipuorum loci patronorum, nomina exprimuntur in instrumento anni* 1109, *quod allegavimus num.* 63 *Comment. prævii; nec hactenus inveni ullum seu veterem seu recentiorem, qui S. Sabinum inter Patronos recensuerit, præter hunc nostrum : suspicor itaque vel aliquid a descriptoribus prætermissum hic esse, vel S. Sabini nomen irrepsisse pro nomine S. Marcellini, quod ut primarii patroni tunc solum posuit auctor; sicut solius nomine* S. Florentini *nunc insigniri solet ecclesia.*

x *Juxta Papebrochium alias habetur* mulier una, *alias* minor Anna.

y Ad merita Martyrum *non habet Mabillonius.*

C *Ceterum tam hic quam in secunda parte aliæ sunt in exemplaribus hinc inde discrepantiæ, quas assignare operæ pretium non duxi.*

z *Miraculorum appendix, hoc numero contenta, ab eodem quidem auctore conscripta est, sed aliquanto tempore post reliquam Historiam, ut liquet : inde factum existimo, ut aliquibus codicibus inserta fuerit Historia tantum, sive quod appendix necdum confecta esset, sive quod ejus exemplar cum omnibus communicatum non fuerit. Non habemus autem nos dictam appendicem, nisi in editione Mabillonii, facta ex codice Remigiano seculi* 10.

D

PARS II.

Emergentibus diebus *a* venerabilis abbas monasterii sancti Martini *b*, ubi corpora sanctorum Florentini et Hylarii aliquo tempore reverenter servata fuerant, quibusdam fratribus consciis, voluit, ut sub silentio deportarentur ad locum, qui Saxiacus dicitur, in ecclesiam beati Christophori martyris, donec eis condigna sepelitio in domo, quæ eis construebatur *c*, pararetur, et celebris translatio diem* faceret. Illuc itaque cum ferrentur et jam essent juxta ecclesiam perpetuæ Virginis Mariæ apud Movionis* villam, occurrit quædam dæmoniaca, per tres annos spiritum immundum habens, quæ juxta feretra Sanctorum cum admota fuisset, illico fugato immundo spiritu, sana facta recessit; vocabatur ipsa Odila : miraculum a multis in bene nota persona factum *d*.

Alia reliquiarum pars, a b c

* *al.* et celebrem translationem

* *al.* Momonis

d

12 Jam advenerant Sanctorum memorias ferentes juxta aquas fuligine et carecto *e* ex utraque parte ripæ pertectas, quas vulgo carusium nominant; et ecce duo fratres ambo cæci manibus aliorum ad membra Sanctorum adtrahuntur nocte personæ *f* : hos subito lux Sanctorum intercessione illustratos videntes reddidit : et qui, ducentibus aliis, advenerant, inoffenso pede, gratias agentes Deo, ad propria remeant. Cum itaque in villa, quam Treco* nominant, in ecclesiam Virginis Mariæ delata Sanctorum ossa, paululum deposita fuissent, mulier, immundo spiritu diu laborans, curata est : erat autem ipsa non ignota persona *g*.

Athanaco Saxiacum delata, e

E f

* *al.* Traco

g

13 Factum est, ut hi, qui ferebant tam præclarissima martyria *h*, consummato itineris spatio, pervenirent ad locum, quo ea ferre disposuerant : ubi mulier quædam de familia loci, genere passionis infelicissima, ita trementibus membris, ut vix una facies loci tenere eam posset, ante Sanctorum beatissimam confessionem cum decubuisset, mox sano corpore convaluit, et Deo de salute sua ardenter, prout valuit, vota reddidit. Factum hoc in basilica Christophori martyris, ubi inter cætera miracula prædicabile nimis et stupendum miraculum illis diebus apparuit.

variis similiter h

14 Agebatur tunc festivitas beati Laurentii martyris. Erant ibi duo adeo venerabiles monachi, in ecclesia martyris Christophori religiose Deo servientes *i* : horum unus Heldegaudus presbyter, cum Missas ageret, in vitreo calice *k* obtulit, in quo perparvam * pretiosi Corporis et Sanguinis redemptionis nostræ partem ex industria propter migrantes *l* reliquit, super altare posuit et composuit. Vespertino itaque tempore immemor facti, cum altare a diurno pallio nudare* accessit incautus, ut manum admovit, vestemque traxit, vitreus calix deorsum cadens, fracturam fecit. Monachus factum videns, adeo tristis contabuit, maxime propter sacrum Sanguinem, sicque recedens, oculos lacrymis suffusus, lecto vere se* composuit.

miraculis F i k

* *al.* et unam

l

* *al.* nudaturus et ut nudaret

* *al.* lecto membra illustrantur.

15 Alter ex monachis, nomine Adraldus, cum factum visu didicisset, fracturas omnes calicis a pavimento colligens, fide credo plenus, ad caput sancti Florentini martyris deposuit. Ipsa die sancti Laurentii festivitas erat : mirum dictu! Calix integerrimus ita repertus est, ut fracturarum consolidatio nulla apparuerit; testes sunt non obscuri viri, qui postea reparatum calicem illum viderunt, qui et nunc ad commendandum tam clarum miraculum sub diligenti cura servatur. Tua sunt hæc, Domine, qui sic tristitiam tuorum consolaris, ut et Sanctos

A Sanctos tuos miraculis glorifices. Non multis post diebus mulier quædam, quæ erat toto contracta corpore et a quibusdam annis muta, postquam ante corpora Sanctorum delata est, fide plena, sana et incolumis recessit. Altera, quæ nomen habet Cristina, quamque spiritus immundus miserrimam omnibus membris fecerat, a parentibus Sanctorum memoriis præsentatur, quæ mox curata, valens et sana revertitur. ac Deo pro incolumitate sua gratias referens [usque nunc sana monstratur] *m* cui est honor et gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *In MS. Parisiensi et verisimillime in Saxiacensi, quocum illud contulit Papebrochius, cum notam nullam adjecerit, hæc secunda pars ita absque ulla sectione vel distinctione annectitur num.* 9 *partis præcedentis, ut dicas, unius ejusdemque auctoris Opus esse. At valde dubium id mihi est, tum quia pars secunda deest apud Mabillonium, tum quia adverto in iis aliqualem styli diversitatem, præsertim in narratione miraculorum, quæ hic* B *paulo explicatior est, quam illic. Putem itaque, primam partem, quæ potissimum conscripta videtur ad declaranda miracula, facta in et post translationem unius partis reliquiarum Athanaco ad Bonævallense cœnobium, communicatam mox fuisse cum Athanacensibus, aut Saxiacensibus, qui ei annectendam curarint partem secundam, complectentem miracula facta in translatione partis alterius reliquiarum Athanaco Saxiacum. Nec tamen idcirco partem secundam primæ multum postponendam arbitror; quandoquidem hujus etiam auctor loco non uno significet, se narratis suis valde propinquum fuisse.*

b *Athanacensis scilicet, et, ut integra narratio prodit, sæpe laudatus Aurelianus abbas, postea Lugdunensis episcopus.*

c *De Saxiacensi monasterio ejusque ecclesia auctore jam dicto Aureliano, Sanctis nostris erecta, vide Comment. prævium num.* 64 *et seq.*

d *Sensus est;* Miraculum factum in persona, quæ bene nota erat multis, *puta, etiam tunc, dum scribebat auctor, existentibus; ne inepte isthæc adjecisse dicatur.*

e *Alias et melius:* Uligine et carecto: uligo *enim est humor terræ naturalis;* carectum *vero locus humidus, ubi nascuntur carices, herbæ acutæ et durissimæ.* D EX MSS.

f *Lege:* Notæ personæ et *vide supra ad lit.* d.

g *Observa hic denuo, non frustra hæc adjecta esse.*

h *Alias* tam pretiosissima Martyrum ossa.

i *Duo isti religiosi verisimiliter erant Athanacenses cœnobitæ, qui vel ecclesiæ S. Christophori curam obibant, vel reliquiarum custodiæ præpositi fuerant, donec Saxiacense cœnobium esset plene exstructum.*

k *De calicibus vitreis, olim in sacro-sancto Missæ sacrificio adhibitis, disserunt multi, nominatim Eminentissimus Bona lib.* 1 *Rerum liturgicarum cap.* 25, *ubi observat, usum illum fuisse præcipue in Galliis; non tamen in aliquam Ecclesiæ legem, neque in ecclesiæ Gallicanæ consuetudinem referendum esse, sed in temporum calamitatem ob barbarorum incursiones, quæ coegerant omne aurum ecclesiæ pauperibus et in captivitate degentibus erogari. Usus ille ob materiæ fragilitatem et pericula, quale hic narrat noster, postmodum abrogatus est: at tempus, quo universim id factum fuerit, neque determinat Eminentissimus, neque alibi sat clare determinatum invenio. Universim abrogatum non fuisse seculo nono, credere me jubet Vita S. Benedicti, abbatis Anianensis in Gallia Narbonensi, in qua S. Ardo ejus discipulus sic scribit apud nos tom.* 2 *Februarii pag.* 613: Vasa autem ad Christi conficiendum corpus nolebat sibi esse argentea: siquidem primum ei fuerunt lignea, (*hæc abrogata sunt in Tiburiensi concilio anni* 895;) deinceps vitrea; sic tandem conscendit ad stannea. *Mortuus est S. Benedictus anno* 821. E

l *Communio sub utraque specie, his verbis insinuata, usque ad seculum* 12 *continuata est, dein in diversis ecclesiis ab episcopis interdicta, ac tandem generatim prohibita fuit in Constantiensis concilii sessione* 13. *Vide laudatum mox Cardinalem Bona lib.* 2 *cap.* 18 *et alios passim obvios, ubi hanc materiam contra hæreticos pertractant.*

m *Voces uncis inclusæ verisimiliter in aliquo exemplari omissæ fuerunt, cum eas, ut alias lectiones variantes manu sua adscripserit Papebrochius: vere autem ad auctorem pertinere inde conjicio, quod et paulo ante loquatur de persona eadem tamquam etiam tum vivente, dicens:* Quæ nomen habet Cristina.

DE SS. COSMA, DAMIANO, ANTHIMO,

LEONTIO ET EUPREPIO MM.

ÆGIS IN CILICIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Memoria Martyrum in Fastis Latinis et Græcis, et cultus diebus variis.

Probabilius an. ccxcvii.

SS Cosmas et Damianus, quos Græci faciunt triplices,

Celeberrima semper fuerunt in Ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani nomina, quibus adjungendi sunt alii tres in titulo expressi, etiamsi horum fama minus inclaruerit. Verum de laudatis Martyribus plura veniunt studiose investiganda
B quam pro certis enarranda. Nam Græci induxerunt tria, Cosmæ et Damiani paria, eamque opinionem præterito seculo adoptarunt aliqui Latini, reclamantibus aliis. Ut illa controversia clarius examinari valeat, primum perscrutabimur Martyrologia, aliosque Fastos sacros, ut intelligamus, quibus diebus apud Latinos et Græcos colantur aut saltem memorentur ; deinde et Acta varia : nam ex multitudine festivitatum et Actorum varietate ortum habuit memorata opinio.

in Fastis Latinis memorantur ad xxvii Septembris, alias soli,

2 In Apographis Hieronymianis apud Florentinium ad hunc diem xxvii Septembris ita legitur : Adacia civitate natalis sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum. Pro Adacia in codice Blumiano legitur Aducia, ut notat editor col. 1069. Ex codice Gellonensi edidit Acherius : Aducia civitate natalis sanctorum Cosmi et Damiani martyrum. Ex codice Antuerpiensi, seu potius Epternacensi, hæc in Annotatis dedit Florentinius : Et in Byzantio Cosmæ et Damiani. Apud eumdem Florentinium pag. 1052 vetustus codex Lucensis eodem die sic habet : SS. Cosmæ et Damiani. Apud nos Martyrologium Richenoviense quinque Fratres ita annuntiat : Et in Bizantio, quinque fratrum, Cosmæ et Damiani, Antimi, Leontii et Eutropii. Quin-
C tus, qui alias Euprepius, etiam in Actis MSS. unius antiqui codicis Eutropius vocatur. Cosmæ et Damiani etiam sine loco fit mentio in Martyrologiis Augustano, Labbeano, Gellonensi, et breviori Corbeiensi. Annuntiantur iidem in omnibus Martyrologiis et Kalendariis antiquis, quæ dedit Martenius tom. 3 Thesauri Anecdotorum. In primo vetustissimo habetur : Et passio Cosmæ et Damiani. In Turonensi : Cosmæ et Damiani, ac sociorum ejus. Socii in reliquis omittuntur, locus in omnibus. Ita Cosmas et Damianus memorantur sine loco et aliis Sociis in tribus aliis vetustis, quæ laudatus Martenius edidit tom. 6 Collectionis amplissimæ.

alias cum tribus Fratribus :

3 Beda in Martyrologio, quod cum auctario Flori apud nos editum est tom. 2 Martii, ad eumdem diem eos prolixiori elogio exornat in hunc modum : Natale SS. Cosmæ et Damiani sub persecutione Diocletiani, præside ejus Lysia, in civitate Ægea : qui post multa tormenta, vincula, et carceres toleratos, mare, et ignes, crucem, et lapidationem, et sagittas divinitus superatas, capite plectuntur. Hæc Actis dandis plane sunt conformia. Additnm est in codice Lætiensi de Sociis aliis: Cum fratribus Antinoo (alias Anthimo) Leontio, et Euprepio. In veteri seu parvo Romano, quod edidit Rosweydus, brevius, sed accurate, hi Martyres ita memorantur : In Ægæa civitate, Cosmæ et Damiani, Anthimi, Leontii et Euprepii. Ado in suo Martyrologio amplum dedit Actorum compendium, quod totum huc transfero: Apud Ægæam civitatem, natale sanctorum E
martyrum Cosmæ et Damiani, persecutione Diocletiani, sub præside Lysia.

amplum eorum elogium

4 Hi venerabili matre geniti, sacris Litteris eruditi, professione artis medici, virtutibus erant clarissimi. Horum religionem audiens præses Lysias, misit apparitores, qui eos adducerent. Quos adspiciens interrogavit, ex qua provincia, aut quæ essent eorum nomina. Beatus Cosmas et Damianus responderunt : Ex Arabia sumus : nomina nostra Cosmas et Damianus : Christiani sumus : sunt nobis et alii fratres, Anthimus, Leontius, Euprepius. Quos, misso officio, jussit sibi præses illico præsentari, et cœpit agere, ut sacrificarent. Et cum nulla ratione fundatos animos eorum supra petram Christum movere posset, manibus et pedibus vinctos, jussit eos fortiter torqueri, deinde, sicut erant concatenati, in mare mergi. Quibus statim angelus Domini affuit, et, diruptis vinculis, et pelago liberavit. Hoc videntes milites renuntiavere præsidi. Ille mox eis ad se reductis, Docete, inquit, me maleficia vestra, et ego sequor vos, communicans operibus
vestris. Sancti vero responderunt : Christiani sumus, F
maleficia nescimus, et in Christi nomine maleficiorum virtutem contemnimus. Recepti sunt, jubente præside, in carcerem. Et sequenti die proconsul, sedens pro tribunali, fecit copiosum ignem parari, et beatos Martyres, de carcere productos, in medio jactari. Sed orantibus Sanctis, ignis virtutem suam amisit.

sive Actorum compendium ex Adone :

5 Superatus præses, et quæ circa Martyres Dei provenerant, magicis artibus designans, suspendi ac torqueri eos iterum jubet. Sed cum grato et hilari vultu superiores tormentis persisterent, paratis crucibus impius proconcul gloriosos Martyres suspendi atque extendi, ac lapidibus in cruce levatos persequi jubet. Sed cum ictus lapidum in jacientes retorquerentur, præses furore succensus, sagittis eos aggredi jussit, ut saltem leviori volatu ferrum eis infigeretur. Verum cum nec in aliquo Sanctos læsissent, plurimi mittentium ac circumstantium vulneribus earum defecerunt. Cernens itaque præses malitiam suam virtute divina superari, gladio animadverti illos jubet. Martyrizati autem sunt beati Cosmas et Damianus, Anthimus, Leontius et Eutropius (supra Euprepius dictus) xxvii die mensis Septembris. Quorum corpora religiosi viri sepelierunt in

A in loco venerabili non longe a civitate Ægæa. Duorum autem fratrum Cosmæ et Damiani memoriam Roma etiam, templo præclaro opere nomini eorum ædificato, solemniter agit. *Hactenus Ado, qui de die martyrii ex die festivitatis videtur conjecturam sumpsisse. Tormenta vero Martyribus illata, quæ brevissime perstrinxit Beda, ex Actis hausit. Hæc autem non esse tam improbabilia, quam visa sunt Tillemontio et Bailleto, probabimus inferius, ubi examinabuntur Acta, numquam ab illis visa, ex quibus omnia profluxerunt.*

aliorum Martyrologiorum asserta.

6 *Beda* SS. Cosmam *et* Damianum *etiam memoravit in Martyrologio metrico, omissis aliis tribus Fratribus.*

Quintas (*Kalendas*) sortitur Cosmas sibi cum
Damiano.

Hinc Rabanus, qui ex Beda multum hausit, similiter duos tantum annuntiavit, repetens fere data superius Bedæ verba. Verum Usuardus et Notkerus addiderunt etiam alios fratres, videlicet Anthimum, Leontium *et* Euprepium, *nec omittunt tormenta a Martyribus tolerata. Wandelbertus de omnibus ita canit :*

Quinto (*Kal.*) cum fratre excellet Cosmas Damiano
B Antimus hos sequitur, Leontius, Euprepiusque,
Quinum, Christe, tibi sertum qui morte dicarunt.

Martyrologium Autissiodorense apud Martenium solos rursum Cosmam *et* Damianum *commemorat, quod hi evaserint reliquis celebriores. Hoc observo, in omnibus istis Martyrologiis exprimi* Ægæam *civitatem, nullibi provinciam, in qua passi sunt. Idem etiamnum fit in Martyrologio Romano, cujus verba ex Usuardo fluxerunt, atque ita habent :* Ægææ natalis sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani fratrum, qui in persecutione Diocletiani post multa tormenta, vincula et carceres, post mare, et ignes, cruces, lapidationem, et sagittas divinitus superatas, capite plectuntur : cum quibus etiam referuntur passi tres eorum fratres germani, Anthimus, Leontius, Euprepius. *Mitto alios martyrologos recentiores, qui* SS. Cosmam *et* Damianum *certatim memorant ; sed ad propositum nostrum conducere nequeunt.*

Cultus eorum in Ecclesia Romana vetustissimus,

7 *Pro vetustate cultus* SS. Cosmæ *et* Damiani *in Ecclesia Romana interim observo, eorum Missas assignari in Kalendario Romano, quod edidit Fronto, et non modo in Sacramentorum libro S. Gregorii, edito* C *per Menardum, sed similiter in vetustiori, quem Thomasius in lucem dedit, ubique ad* XXVII *Septembris. Quin et canoni Missæ, in quo præter Apostolos pauci solum recensentur martyres,* Cosmam *et* Damianum *Romana Ecclesia quotidie memorandos inseruit. In Litaniis quoque omnium Sanctorum* Cosmas *et* Damianus *cum paucis martyribus, quos novimus selectissimos, nominatim invocantur. Unde exorta sit tam eximia Ecclesiæ Romanæ in sanctos* Cosmam *et* Damianum *veneratio, clare non perspicitur.*

et nomen celeberrimum.

8 *Interim S. Gregorius Turonensis lib. de Gloria martyrum cap.* 98 *hæc habet :* Duo vero gemini, Cosmas scilicet et Damianus, arte medici, postquam Christiani effecti sunt, solo virtutum merito et orationum interventu infirmitates languentium depellebant : qui diversis cruciatibus consummati, in cœlestibus sunt constituti, multa miracula incolis ostendentes. Nam si quis infirmus ad eorum sepulcrum fide plenus oraverit, statim adipiscitur medicinam. Referunt etiam plerique, apparere eos per visum languentibus ; et, quid faciant, indicare : quod cum fecerint, sani discedunt. Ex quibus multa audivi, quæ insequi longum putavi, hoc existimans posse sufficere, quod dixi. Cuncti fideliter deprecantes, sani discesserunt. *Multum sane paucis dixit Gregorius. Quod vero dicit de orantibus* ad eorum D sepulcrum, *ambiguum mihi videtur, velitne indicare sepulcrum, ubi corpora servabantur, an locum quemcumque, ubi nonnullæ erant depositæ reliquiæ. Certe jam erant eorum reliquiæ in Occidente, et ex iis aliquid in sua ecclesia habebat Turonensis ipse, ut postmodum dicetur, ubi agam de Sanctorum reliquiis et ecclesiis.*

AUCTORE I. S.

Græci diversis diebus Sanctos annuntiant ut diversos :

9 *Græci* SS. Cosmam *et* Damianum *annuntiant pluribus diebus. Menologium Sirletianum ad primum Julii ita habet :* Certamen sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, qui Romæ sunt, sub Carino imperatore. Hi cum medicinæ artis essent periti, non aliam curationis mercedem, quam in Christum fidem et confessionem recipiebant. *Ad* XVII *Octobris ita breviter :* Eodem die, sanctorum fratrum Cosmæ et Damiani, Leontii, Anthimi et Eutropii. *Ultimus passim* Euprepius *dicitur. Ad* I *Novembris :* Commemoratio sanctorum Cosmæ et Damiani, filiorum Theodotæ, Asianæ mulieris. *In Menologio Basiliano ad eosdem tres dies commemorantur, et longiora texuntur elogia, sed magis etiam fabulosa. Auctor singulis diebus diversos commemorare studuit : at illa ejus opinio diligenter examinabitur. In Menæis impressis ad* I *Julii item Romæ annuntiantur* Cosmas *et* Damianus, *uti et in Synaxario Sirmondi MS., aliisque* E *similibus, imo et in Typico, Sabæ dicto. Officium de illis eodem die peragitur, in quo multum celebratur gratia miraculorum, qua fulgent, idque Officium etiamnum præscribitur in Anthologio, quod anno* 1738 *impressum est. Dicuntur autem* Anargyri *et* Thaumaturgi, *et* Romæ *passi : at vix dubito, quin per* Romam *Græci more suo designent Constantinopolim.*

soli tamen quinque Fratres in Menæis celebrantur versiculis,

10 *Rursum in Menæis ad* XVII *Octobris annuntiantur simul quinque fratres, nimirum* Cosmas, Damianus, Leontius, Anthimus, *et* Eutropius, *ut ibi legitur, alias* Euprepius. *Dicuntur et hi* Anargyri ; *sed illo die de ipsis non fit Officium : nec ullam in novissimo Anthologio ad istum diem de* Cosma *et* Damiano *invenio memoriam. Ad* I *Novembris rursum memorantur* Cosmas *et* Damianus, *ut confessores, adduntur que Officium, quod etiam est in recuso nuper Anthologio. Hi rursum vocantur* Anargyri, *rursum eorumdem miracula celebrantur. Illud quoque observo, etiamsi ut diversi Sancti tribus locis dentur, uno tantum loco additos esse more Menæorum versiculos, nimirum ad* XVII *Octobris, ubi memorantur quinque Fratres. Illos hic recito.*

Ἐκ τοῦ γένους Ἄραβας, ἐκ δὲ τοῦ ξίφους F
Θείους ἀριστεῖς οἶδα τοὺς ἀνάργύρους.
Λεοντίου τμηθέντος, ὤλετο πλάνος
Λεοντομύρμηξ, ὡς Ἰὼβ βίβλος λέγει.
Ἄνθιμος, Εὐτρόπιος ἐκτετμημένοι
Ἀνθοῦσι λαμπρὸν καὶ πανευπρεπὲς μάλα.
Ex genere Arabes, ex gladio
Viros fortes novi divinos Anargyros,.
Leontio secto, periit fallax
Myrmicoleo, ut liber Job dicit.
Anthimus et Eutropius excisi
Florent splendide et pulcherrime.

quorum datur explicatio.

11 *Hi versiculi allusionibus ad nomina Martyrum pleni sunt, ut passim fit in Menæis; sed hæ in translatione nequeunt elucescere. Duo priores celebrant* Cosmam *et* Damianum, *patria Arabes, gladii sectione martyres. Vocantur autem* ἀνάργυροι, *id est,* pecunia carentes, *quia gratis creduntur sanasse ægrotos, ac gratuita saltem medicina, sive multitudine miraculorum curarunt post mortem. Tertius recensetur Leontius, cujus capitis sectione diabolum periisse significat, et hunc, ad Leontii nomen alludens, designat voce composita ex* λέων leo *et* μύρμηξ formica, *qua mystice significatur Job 4 ℣ XI apud Septuaginta, nimirum voce* μυρμηκολέον *quam metri necessitate invertit poeta, dicens* λεοντομύρμηξ. *Duobus ultimis versiculis celebrantur*

AUCTORE J. S.

A *tur simul* Anthimus *et* Eutropius, *aut potius* Eupre-
pius, *ut ipse poeta verisimiliter scripsit. Nam ad*
utriusque nomen alludit, ad primum voce ἀνθοῦσι flo-
rent, *cum a voce* ἄνθος flos *deducatur* Anthimus ; *ad*
secundum vero voce πανευπρεπὲς pulcherrime : *a voce*
enim εὐπρεπὴς decorus *deducitur* Euprepius, *non*
Eutropius. *Hæc exponere volui, quia versiculi Me-*
næis inserti et vetustiores videntur elogiis postea con-
sarcinatis, et passim veriora de Sanctis breviter sug-
gerunt.

Diversi etiam statuuntur apud Moscos, non tam certo apud Arabes.

12 *Mosci, Græcos imitantes,* Cosmam *et* Da-
mianum *celebrant ad* 1 *Julii ut martyres Romæ pas-*
sos, ad 1 *Novembris ut confessores. Utroque tamen die*
ut medicos, ut Anargyros, ut thaumaturgos. Ita in
Ephemeridibus per Papebrochium editis. In Menolo-
gio Slavo-Russico ad 1 *Novembris ita habetur in apo-*
grapho nostro : SS. thaumaturgorum Cosmæ et Da-
miani et beatæ matris illorum Theodotiæ Festum,
et licentia utendi oleo et vino. *Ibidem etiam ad* XVII
Octobris mentio fit, Cosmi et Damiani Arabum. *In*
Martyrologio Ægyptio-Arabico, quod Gratia Simonius
Latinum fecit ex Arabico, ad 1 *Julii in apographo*
nostro sic legitur : Memoria SS. Cosmæ et Damiani,
B medici sine argento. *Tum additur :* Oratio 1 die
Novembris. *Ad hunc vero diem sic annuntiantur :*
Memoria SS. Cosmæ et Damiani, operatorum pro-
digiorum, et argenti aspernantium. *Oratio sic ex-*
primitur : O medici sancti, operatores prodigiorum,
et argenti aspernantes, respicite infirmitates nos-
tras : gratis accepistis, gratis date. *Hisce locis certe*
non distinguuntur. In eodem Martyrologio ad XVII
Octobris etiam hæc leguntur : Certamen sanctorum
martyrum Cosmæ et Damiani, et trium fratrum
eorum, qui cum illis martyrium passi sunt. *At ibi-*
dem tantum commemorantur tertio loco, nec videtur eo
die celebrari festivitas. Igitur incertum est, an auctor
Martyrologii illius Cosmam *et* Damianum *distinguere*
voluerit a commemoratis ab ipso aliis diebus.

Martyres hodierni apud Græcos etiam coluntur XXVIII *Octobris,*

13 *Hactenus recensui tres dies, quibus* Cosmas *et*
Damianus *a Græcis commemorantur in pluribus Fa-*
stis, prout illi dies assignati fuerunt a Wangnereckio
in Syntagmate de tribus Paribus sanctorum Anargyro-
rum Cosmæ *et* Damiani, *et ex eo assignarunt Tille-*
montius, Bailletus, aliique. Attamen in Menæis im-
pressis et in Menologio Sirletiano etiam commemoran-
tur ad XXVIII *Octobris, additurque in Menæis elogium*
recte concinnatum. Verba Græca ex Menæis huc trans-
fero : τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τῶν ἁγίων μαρτύρων, Κοσμᾶ καὶ
C Δαμιανοῦ, καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ἑτέρων τριῶν, ἀδελφῶν
αὐτῶν. Eodem die sanctorum martyrum Cosmæ et
Damiani, et aliorum trium Sociorum, fratrum illo-
rum. *Ita fere Menologium Latine. Tum subduntur ver-*
siculi duo de Cosma *et* Damiano, *quos jam recitavi*
num. 10, *ubi ex quinque sunt duo priores. Deinde*
datur elogium Actis melioribus fere consonum, sed
multo brevius. Totum huc traduco Græcum, idemque
fideliter Latine exprimam.

ubi apto celebrantur elogio.

14 Οὗτοι, τῆς Ἀράβων ὁρμώμενοι γῆς, καὶ τῆς ἰα-
τρικῆς ἐπιστήμης ἔμπειροι ὄντες, διείρχοντο κατὰ πᾶσαν
πόλιν καὶ χώραν, ἀμισθὶ τοῖς δεομένοις τὰς ἰατρείας
παρέχοντες. καὶ προφάσει τῆς τέχνης τὴν τοῦ Χριστοῦ
καταγγέλλοντες πίστιν κατὰ τὸν χρόνον Διοκλετιανοῦ καὶ
Μαξιμιανοῦ. Συσχεθέντες δὲ ἐν Κιλικίᾳ, παρέστησαν
Λυσίᾳ τῷ ἡγέμονι ἐν Αἰγαῖς τῇ πόλει, καὶ τυφθέντες
ἀνηλέως καὶ ἀπανθρώπως, τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ ἀποῤ-
ῥίπτονται. Περισωθέντες, δὲ θείᾳ ῥοπῇ, καὶ ἐπὶ ξηρᾶς,
εὑρεθέντες, αὖθις ἐν καμινῷ πυρὸς ἀποῤῥίπτονται· καὶ
ἀβλαβεῖς διαμείναντες, σταυρῷ ἀναρτῶνται· ἔπειτα τὰς
κεφαλὰς ἀποτέμνονται οἱ μακάριοι οὗτοι πεντάδελφοι.
Hi, ex Arabum terra oriundi, et artis medicæ periti,
circumibant per omnem civitatem et regionem,
medicinam indigentibus gratis præbentes artisque
occasione Christi fidem annuntiantes, tempore Dio-
cletiani et Maximiani. Comprehensi vero in Cili- D
cia, adducti sunt ad Lysiam præsidem in civitate
Ægis : verberatique immisericorditer et immani-
ter, in profundum maris projiciuntur. Servati vero
divina gratia, et in sicco inventi, rursum in cami-
num ignis projiciuntur : illæsique manentes, in
crucem levantur : deinde beatis his quinque Fra-
tribus capita amputantur. *Hæc ibidem ultimo loco*
habentur : Officium vero de aliis Sanctis cantatur.

§ II. Acta varia Græca et Latina : prima examinantur, reliquaque deinde recensentur.

Acta plura Sanctorum fabulosa videntur :

B*aronius in Observationibus ad Martyrologium Ro-*
manum, ad XXVII *Septembris de Actis* SS. Cosmæ *et*
Damiani, *quæ lustraverat, scribit sequentia :* Ferun-
tur Acta ipsorum, Niceta quodam auctore conscripta.
Exstant apud Metaphrasten Kalendis Novembris :
sed erroribus scatent, longeque diversa a germanis
sincerisque rebus gestis ipsorum Martyrum, sicut E
et ea, quæ inscribuntur nomine Metaphrastis : quæ
cuncta recitat Lipomanus et Surius tom. 5. Quæ
quidem si quis tueri velit, necesse est affirmet, illos
diversos esse ab his, de quibus hic agitur : cum ex
illis constet, eosdem absque martyrio in pace quie-
visse. Rursus autem alia habentur horum Acta,
ac trium fratrum ipsorum, Anthimi, Leontii et
Euprepii : quæ ex vet. manuscrip. edita extant
tom. 7 apud Surium : quæ parum differunt ab iis,
quæ Mombritius edidit tom. 1 : quæ etiam in anti-
quis codicibus habemus manuscripta, mea quidem
sententia cæteris fideliora : in his enim nihil habe-
tur de ridicula illa et obstinata contentione, inter
eos trium ovorum causa oborta, sicuti nec de ca-
melo, voce humana loquente. Eadem Acta summa-
tim collecta narrat Ado, et Aldhelmus lib. de Lau-
dibus virginitatis. *Hactenus Baronius, merito impro-*
bans Acta Metaphrastis et Nicetæ, aliaque omnia, in
quibus Sanctorum martyrium negatur; uti et ex aliis
prolixiora, quæ fabulis inquinata sunt. Non tamen
eadem censura perstringit illa, quæ edidit Mombritius,
aliaque his conformia.

Tillemontius improbat omnia, etiam numquam visa ;

16 *Tillemontius tom.* 5 *Nota* 83 *in Persecutio-*
nem Diocletiani censura magis generali omnia Acta
SS. Cosmæ *et* Damiani *improbat ; eumque secutus est* F
Bailletus in Tabula critica ad XXVII *Septembris. Vel-*
lem tamen, judicium suum non extendissent ad ea,
quæ numquam viderant, neque aliunde noverant.
Quippe se non vidisse, nec novisse Acta Mombritiana,
insinuat ipse Tillemontius, dum ait, forte eadem esse
cum iis, quæ Græco-Latina edidit Dehnius a pag. 279.
et quæ Leo Allatius Metaphrastæ attribuit. Falsa est
ea suspicio, nec in eam incidere potuisset Tillemontius,
si melius novisset Opus Mombritii, qui Latina solum
Acta edidit, non Græca, qualia ex MSS. Allatii edidit
Dehnius. Si autem non vidit illa Latina, minus etiam
viderit Græca hactenus inedita, ex quibus Latina Mom-
britiana videntur composita. De hisce enim nullam
hactenus apud ullos scriptores mentionem inveni. Cu-
jus vero pretii videantur, inferius examinabo. Interim
dicta sufficiunt, ut quis videat, non statim esse jurandum
in censuram Tillemontii, incognita sibi pariter cum
cognitis audacter improbantis, statuentisque, Histo-
riam SS. Cosmæ et Damiani posse dici omnino
incertam et ignotam. Neque enim, *inquit,* de illis
ullum habemus monumentum vetustum. *Pari liber-*
tate rejicit SS. Adonis et Aldhelmi de iis asserta. Ado,
inquit, , etiam prolixe admodum de iisdem Martyri-
bus loquitur, sed nullus auderet asserere, vera ipsum
narrare.

A narrare. Nihilo magis defendi potest, quod de eis scribit S. Aldhelmus in Poemate de Virginitate.

sed nullas censuræ tam acris rationes profert,

17 *Ita quidem intrepide statuit Tillemontius de iis quæ seculo* VII *S. Aldhelmus, seculo* VIII *S. Beda, (nam hic breviter eadem habet) seculo* IX *S. Ado cum aliis pluribus, de egregio certamine* SS. Cosmæ *et* Damiani *ex vetustioribus monumentis conscripserunt. Si rationem quæramus tam acris censuræ, nullam allegat. Nullam quoque ex factis per eos relatis nominatim oppugnat; nec edicit, utrum laudatos scriptores, sanctitate et eruditione illustres, pro fabularum inventoribus habere debeamus, an vero credendum sit, ex Actis fabulosis eos imprudenter hausisse. Si elogium Adonis, num. 4 recitatum, diligenter expendamus, difficulter reperiemus, quid Tillemontium tantopere commovere potuerit præter varietatem suppliciorum, quibus liberati divinitus dicuntur. Nam ex mari primum, deinde ex igne illæsi exivisse asseruntur, ac demum contra lapides et sagittas protecti virtute divina. Hæc sunt, quantum conjicio, quæ offenderunt Tillemontium; sed hic maluit faciliori via procedere, nullasque censuræ rationes reddere; cum non ignoraret, id genus prodigia in optimis etiam Actis reperiri. Si vero ulterius considerasset verba Gregorii Turonensis, allegata* B *num. 8, credidissetque,* SS. Cosmam *et* Damianum *gloria miraculorum fulsisse, cum in vita, tum post mortem, non tam leviter Adonis et aliorum asserta rejecisset ob miracula, quibus in fidelissimis aliquorum Martyrum Actis similia, aut magis etiam mirabilia reperiuntur.*

nec ea videtur statim sequenda.

18 *Ego certe, dum perpendo singularem honorem, quo* SS. Cosmam *et* Damianum *prosecuta est Romana Ecclesia, dum Martyres Orientales et canoni Missæ inseruit, et postea Litaniis Majoribus, difficulter mihi persuaderi sinam, nihil singulare in eorum martyrio contigisse, tantoque silentio involuta fuisse eorum gesta, ut nihil de iis pervenire potuerit ad Aldhelmum, ad Bedam, ad Adonem, et ad nostra etiam tempora. Clamat quidem Tillemontius, nullum de iis superesse monumentum antiquum; sed quomodo id prudenter dicere potuit de Actis Mombritianis, quæ non vidit, et quæ Baronius viderat, et* cæteris fideliora *censebat? Ipsa Aldhelmi, Bedæ et Adonis elogia, recte invicem consentientia, suspicionem ingerere debebant, exstitisse vetusta* Cosmæ *et* Damiani *Acta, ex quibus illi hauserant, eaque forsan esse illa ipsa Mombritiana, aut alia etiamnum latentia. Certe tam absona non sunt* C *asserta Adonis, ut mereantur censuram talem, qualem supra ex Tillemontio dedi : sed judicium, quod de Adonis elogio ferendum est, maxime pendet ex Actis, quæ ille secutus est, et ante illum Beda et Aldhelmus, modo illa Acta certo valeant inveniri. Itaque incipiamus Acta varia examinare.*

Prima eorum Acta videntur proconsularia, sed interpolata,

19 *Prima, quæ hactenus inedita et quasi ignota jam dixi, sunt Acta Græca, quæ censeo ipsa esse Acta proconsularia, sed aliquot locis per Christianos interpolata. Habemus ea ex Bibliotheca Vaticana, et in margine notatur, exscripta esse* ex codice Vat. 866 *fol.* 53. *Titulus est :* Μαρτύριον τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ καὶ Ἀνθίμου καὶ Λεοντίου καὶ Εὐπρεπίου. Martyrium sanctorum Cosmæ et Damiani et Anthimi et Leontii et Euprepii. *Initium est :* Ἐν ὑπατίᾳ* Διοκλητιανοῦ *etc., quale etiam est principium Actis proconsularibus SS. Tarachi, Probi et Andronici, qui in eadem provincia Cilicia sub Diocletiano passi sunt. At non solum initium, sed pleraque habent Actorum proconsularium formam, et Lysias proconsul Ciliciæ idem est, sub quo in eadem civitate passi sunt Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla : quorum Acta proconsularia ad* XXIII *Augusti data sunt. Verumtamen dici nequit, Acta esse hæc talia, qualia a notariis scripta sunt, aut pura proconsularia, cum aliqua alia sint interposita, ac nonnulla etiam parum probabilia. Quapropter idem fere de his Actis statuendum censeo,* D *quod de Actis S. Sozontis, in Cilicia item passi, quæ ad* VII *Septembris sunt data, nimirum Acta proconsularia hisce inserta fuisse, sed alia iis adjecta a Christianis.*

* ὑπατείᾳ

AUCTORE J. S.

additis aliquibus etiam improbabilibus.

20 *Quod autem Christiani Acta martyrum, prout scripta erant a notariis, pecunia sibi comparare nitebantur, et exscriberent, variis constat exemplis. Nihilo minus ex variis id genus Actis perspicitur, passim aliqua iis addita esse, maxime in principio et sub finem, aliquando etiam in medio. Faciebant id haud dubie Christiani, quia de martyribus aliqua noverant, in Actis notariorum prætermissa, relatu tamen digna. Non erat improbanda ea licentia, quando illa tantum addebantur initio et fini, quæ certo erant comperta, maxime si relatio notariorum satis poterat distingui ab augmentis Christianorum. Verum non eadem fuit prudentia omnium, qui prima notariorum Acta obtinuerunt : sed aliqui ea justo liberius interpolarunt, et nonnulli aliqua etiam improbabilia veris immiscuerunt, imo et aperta figmenta. Hoc autem contigisse existimo Actis* SS. Cosmæ *et quatuor Sociorum, alioquin brevissimis, et ex parte fidelibus, de quibus ago. Pars fere media videtur utcumque pura : at posterior pars non modo nonnihil discedit a methodo notariorum, sed* E *etiam adjuncta aliqua habet improbabilia, quæ certe non fuissent scripta a notariis; sive illud contigerit imprudentia interpolatorum, sive quod Christianis non obtinuerint integra notariorum Acta, sed solum primam partem.*

Non videntur neganda supplicia in iis relata,

21 *Quocumque modo id contigerit, supplicia omnia, quæ Lysias Sanctis inferri voluit, aut satis certa, aut saltem admodum ex his Actis fiunt probabilia, cum quod brevissime referantur, tum quod eadem in omnibus Actis deinde magis interpolatis, tam Græcis quam Latinis, semper sine notabili mutatione aut aliorum adjectione repetantur. Omnia etiam habentur in elogio Adonis et breviter apud Bedam. S. Aldhelmus solum omittit lapides, quibus in cruce dicuntur impetiti. Ejus elogium, quod ex Actis Mombritianis videtur compositum, huc transfero ex Carmine de Laude virginum :*

cum gratia sanationum,

22 Sed tamen egregios depromens garrula scabro
Incipiet celebrare viros nunc pagina versu :
Quos materna simul matrix enixa gemellos
Edidit in mundo sortitos nomina dupla,
Quorum alter Cosmas, Damianus dicitur alter.
Imbuit hos pariter secli doctrina, medelam F
Nec non divina præstavit gratia gratis,
Ut possent fibris putres explodere pestes,
Atque salutiferam morbis impendere curam,
Artibus horrendas pellentes corpore clades.
Mutos et mancos, claudos surdosque repertos,
Luscos ac strabos, qui torta luce fruuntur :
Blæsos ac balbos, qui scævis verba loquelis
Fantes corrumpunt : et quidquid debile fertur;
Cœlitus instaurant, Christo donante salutem.
Sic lucem carnis trudunt medicamine spurcæ :
Nec tamen, eximio virtutum munere dites,
Auri fallentis gestant marsupia farsa :
Sed loculos nummi calcant, ut tetra venena,
Omnia donantes gratis pro stipe superna.

asserta etiam a S. Aldhelmo

23 Princeps interea, mundi qui sceptra regebat,
Martyris edictis multat crudelibus atrox.
Tum Geminos pelagi prædictos gurgite fratres
Merserat in pontum fretos virtute Tonantis.
Algida sed vitreis mitescunt æquora flustris;
Dum dicto citius Sanctos ad litora vectant.
Sic compressa sali sacra virtute potestas,
Turgida fluctivagis sopivit cerula campis,
Dextera dum Patris portum patefecit in undis.
Impius idcirco, cernens vexilla trophæi,
Altera Gorgoneis molitur damna venenis.

Nam

AUCTORE J. S.

A Nam truculenta ferox flammarum pabula torret,
Et sarmentorum fornacem fomite farcit,
In quam flagrantem Sacros detrudere jussit,
Ut rogus insontes prunarum torre cremaret
Artus, quos dudum turgescens gurgite pontus
Mergere non quibat lympharum fluctibus atris.
Sic facula flammæ fornacis fomite friget,
Ut Miles Christi, neglecto turbine flammæ,
Redderet ingentes pro vita sospite grates :
Seu salamandra focos solet insultare pyrarum,
Quamvis congerie glomeretur forte rogorum.
Tunc crucis in patulum coguntur scandere robur,
Atque pharetrarum densas sufferre sagittas.
Mox Sator æternus, qui Sanctos jure triumphat,
Spicula tortorum confregit dira reorum.
Exin Martyrii sumpserunt serta cruenta,
Ad convexa poli migrantes culmina celsi.

Hactenus Aldhelmus, cujus verba recitavi, ut videat lector, gratiam sanationum ab eo etiam attributam fuisse SS. Cosmæ *et* Damiano *martyribus, sicut iisdem seculo* VI *paucioribus verbis attribuit S. Gregorius Turonensis, num.* 8 *laudatus. In primis Actis,* B *etiamsi* medici *dicantur, de ea non fit mentio.*

Acta apud Mombritium edita item danda,

24 *Acta Latina, quæ dedit Mombritius, reliquis omnibus, quæ innotuerunt, vetustiora existimo; et sic ex primis Græcis translata, ut auctor iis addiderit omnia, qaæ aliunde de* SS. Cosma *et* Damiano *didicerat. Ex primis composita esse, colligo ex eo, quod omnia Lysiæ præfecti interrogata, Martyrumque responsa, imo et supplicia omnia, fere congruant cum relatis in Actis prioribus, sic tamen, ut aliqua modo nonnihil diverso sint exposita, et nonnulla etiam magis probabiliter. Quod præcipue adverto de modo, quo Sancti in igne dicuntur mansisse illæsi; ac de sagittis, quæ in sagittarios asseruntur reversæ. Potuit id contingere, vel quod auctor puriora haberet Acta prima, quam modo nos ea habemus, vel quod voluerit adjuncta improbabilia, quibus facta illa in primis Actis laborant, tollere. Addit vero sub initium Actorum gratiam curationum, qua* SS. Cosmas *et* Damianus *ante martyrium fulsisse dicuntur; sed multo brevius, quam ea celebratur versibus S. Aldhelmi. Addidit præterea dicta complura, quæ Martyribus attribuit, partim ad orandum, partim ad respondendum Lysiæ præsidi, quem plura etiam loquentem inducit, quam habeant Acta prima. Itaque Latina illa* **Acta** *raro a* C *probabilitate recedunt, videnturque priora amplificata, ac subinde modice mutata. Dabo igitur et priora Græca et hæc Latina, ac in Annotatis observabo, in quibus consentiant, aut modice dissentiant.*

quibus fere similia in uno habemus codice.

25 *Ad Acta Mombritiana proxime accedunt alia, quæ habemus in codice nostro, notato P. MS.* **10**, *qui olim fuit Isaaci Vossii. Non est ille codex ex magis vetustis, sed aliquot seculis scriptus post illos, in quibus habemus Acta magis interpolata et fabulosa. Attamen collector illorum Actorum passim secutus est Mombritiana, sed initio ab iis recessit, sic ordiens :* Tempore illo, *omissis imperatorum nominibus, apud Mombritium hoc modo expressis :* Tempore Diocletiani et Maximiani imperatorum. *Addere etiam voluit sepulturam Martyrum, in prioribus Actis minime commemoratam, eaque occasione adoptavit ex Actis prolixioribus fabulam de camelo occurrente, et humana voce consilium ad Sanctos sepeliendos suggerente, ac tandem miracula ad sepulcrum facta, quæ similiter post Acta prolixiora leguntur in codicibus. Quare Acta illa fere eadem sunt cum Mombritianis, sed modicissime initio, et aliquando etiam in medio mutata sunt, aucta vero in fine assertis fabulosis. Unice prodesse poterunt ad restituendum Mombritianorum textum, aliquot locis corruptum.*

26 *Alia rursum Acta habentur in codice nostro* D P. MS. 155, *eaque brevia, quæ de solis agunt* Cosma *et* Damiano, *omissis aliis Fratribus. Hæc Acta quibusdam videri poterunt reliquis probabiliora, cum quod careant fabulis apertis, quas mox videbimus in Actis prolixioribus de jurgio propter tria ova et de camelo loquente, tum quod aliqua minus probabilia priorum Actorum asserta similiter non habeant. Verumtamen existimo, multo esse recentiora, suspicorque composita etiam post Acta omnium prolixissima, de quibus mox agam. Itaque auctor horum Actorum, quantum conjectura assequi possum, ante se habuit Acta prolixiora et fabulis inquinata, et ex iis selegit facta, quæ probabiliora credidit, prætermissis plurimis, non solum prolixiorum Actorum fabulis, sed nonnullis etiam ex Actis vetustis, quæ verisimiliter non habuit. Hæc autem scripta esse post prolixiora, existimo primo : quia in uno tantum habentur codice nostro, eoque seculi* XIII, *ut mihi videtur. At prolixiora inveniuntur in quinque codicibus nostris, ex quibus tres multo sunt vetustiores, duo alii ejusdem fere ætatis, et nonnulla etiam eorumdem habemus apographa. Secundo omnia ex prolixioribus videntur desumpta, non ex antiquioribus, et initium cum illis plane congruit.* E

Acta alia minus fabulosa prolixioribus.

27 *In utrisque primum comparet nomen matris* Theodate, *Sanctorumque per illam educatio. In utrisque Sancti dicuntur* Gemelli, *ut etiam habet S. Aldhelmus supra laudatus ; at hoc non habent Acta vetustiora, ut res saltem videatur dubia. In utrisque dicuntur Sancti non solum homines sanasse, sed etiam jumenta. Hinc in prolixioribus camelus inducitur loquens, quod auctor breviorum rejecit. At de jumentis sanatis nec Acta vetustiora loquuntur, nec S. Aldhelmus. In utrisque rursum, ut habet etiam S. Aldhelmus,* gratis *curasse leguntur, quod quidem verisimile, ignotum tamen Actis vetustioribus. Hinc auctor prolixiorum fabulosum induxit jurgium, quod prudenter respuit alter. In utrisque eodem modo exponitur Martyrum comprehensio et prima interrogatio : sed mox auctor brevior omittit tres Fratres in omnibus Actis memoratos, ut vix dubitare possimus, quin eos omiserit ea licentia, quam sibi dederat, omittendi omnia, quæ aut censeret minus probabilia, aut pro arbitrio vellet omittere ; sicut omisit primam Sanctorum torturam, ab Aldhelmo similiter non memoratam. Mitto reliqua ubique Actis prolixioribus conformia, omissis tamen pluribus. Sic ex miraculis, quæ post sepulturam Sanctorum referuntur, primum dedit, reliquaque omisit. Ex dictis colligo. Acta illa* F *ex prolixioribus composita esse, cum nihil habeant, quod in prolixioribus non legatur. Dabo tamen et hæc ante prolixiora, cum certe minus sint fabulosa.*

ideoque tertio loco danda,

28 *Procedo ad Acta jam sæpius memorata, quæ ceteris prolixiora jam dixi. Edita ea sunt in Suriana collectione ad* XXVII *Septembris. Habemus eadem in quinque codicibus nostris MSS., ex quibus tres ad* IX *aut* X *seculum videntur pertinere, ut non potuerint hæc Acta profluere ex scriptis Metaphrastæ aliorumque scriptorum Græcorum seculi* X, *quorum opinioni de pluribus Cosmis et Damianis directe etiam sunt opposita. Quo seculo fuerint composita, nequit certo definiri : sed minime dubito, quin sint posteriora Actis Mombritianis, cum ex his fuerint composita et amplificata, additis multis ab initio usque ad finem eo modo, ut omnia, quæ vera videntur, falsis habeantur immixta. In Actis Mombritianis martyrium figitur* V *Kalendas Octobris, in hisce eodem die, sive* XXVII *mensis Septembris. Ex hoc martyrii assignato die, qui plane diversus est in Actis primis Græcis, abunde colligitur, Latina omnia fuisse composita, ubi Sanctorum festivitas apud Latinos fixa fuerat hoc die* XXVII *Septembris. Verum ex hac observatione non magis colligitur, Acta fuisse*

Acta prolixiora etiam ante Metaphrasten scripta,

A fuisse composita seculo VIII aut IX, quo saltem posteriora non puto ex ipsa codicum vetustate, quam seculo VII aut VI, quo jam celebrata eodem die fuisse videtur apud Latinos, SS. Cosmæ et Damiani festivitas, ac fortasse celebrata est a seculo IV aut V.

multis tamen fabulis corrupta.

29 Quæ vero in memoratis Actis, partim ut non satis probabilia, partim ut omnino fabulosa displiceant, nunc oportet investigare. Ad ea assignanda utor codice vetustissimo, ex quo ipsa daturus sum Acta. Primo matris Martyrum nomen Theodata, cum in vetustioribus Actis non reperiatur, omnibusque congruat matribus, saltem incertum apparet. Secundo incertum æque est, an Cosmas et Damianus fuerint gemini, ut habent hæc Acta cum S. Aldhelmo. Tertio gratia curationum nimis videtur extensa in his Actis, dum etiam jumenta curasse divinitus dicuntur, silentibus antiquioribus. Quarto incertum æque videtur, an adeo gratis curarent, ut ne ad victum quidem necessaria acciperent, cum de eo rursum sileant vetustiores. Quinto plane fabulosum est, quod, cum S. Damianus a Palladia sanata accepisset quoddam munus, postea munusculum dictum, de S. Cosma refertur his verbis : Hoc cum S. Cosmas comperisset, valde contristatus est, et præcepit, B ne corpus ejus cum ipso sepeliretur. Adjuncta ibi apparitio Domini, Cosmam ideo increpantis, æque fictitia. Et mox ab ipsis fingitur sanatus camelus, ut hic post Sanctorum martyrium accurrat, et Sanctorum corpora simul sepeliri multis verbis jubeat. Hæc ut fabulosa jam explosit Baronius, explodent omnes, qui sanam sequuntur crisim. Observo autem, causam fictitiæ offensionis in quatuor codicibus nostris vetustioribus munus et munusculum generatim tantum dici ; at idem in unico codice minus vetusto vocari ova tria, uti etiam legitur in uno apographo, et apud Surium. Nimirum ova illa tria suggesserunt Græci, ut videbimus. Sexto miracula, quæ post mortem narrantur, item fabulosa. Multa ratiocinia, aliaque his Actis addita, assignabo in Annotatis. Hactenus de Actis Latinis, quæ ex primis Græcis paulatim amplificata sunt, et apertissimis fabulis fœdata.

Prima Martyrum Acta etiam amplificavit Metaphrastes:

30 Metaphrastes etiam prima Acta amplificavit, sed modo plane diverso, quia Sanctos censuit multiplicandos. Ejus Opusculum Græce et Latine edidit Dehnius, prout Græcum erat ex bibliotheca Vaticana submissum a Leone Allatio, et a Wangnereckio Latine redditum. Illud Metaphrastæ attribuit Allatius in Opere de Simeonum scriptis pag. 125 ubi recitat hoc initium : C Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν δυσσεβῶν etc. Si quis hæc Metaphrastæ Acta diligenter perlustret, clare perspiciet, omnia, quæ de Martyribus referuntur, ex primis Actis fuisse desumpta ; sed facta singula tot adscitis ornamentis amplificata esse et extensa, tantaque conjecturandi libertate exposita, ut alia apparere possint propter adjuncta commentitia. Tormenta omnia Sanctis illata, videlicet primam torturam, submersionem in mare, injectionem in ignem, sublationem in crucem, in qua et lapidibus et sagittis dicuntur impetiti Martyres, ac tandem recisionem capitum, prolixe exponit. At omnia, ut dixi, tot ornamentis fictitiis auxit, ut majorem conjecturandi (ne dicam fingendi) licentiam in nullis unquam Metaphrastæ Actis, quæ cum vetustioribus conferre potui, me deprehendisse meminerim. De gestis Sanctorum ante martyrium parcissime locutus est Metaphrastes, hoc tantum modo S. Damianum de iis respondentem inducens : Oriundi sumus, ait, ex Arabia, o judex, morbisque medendi artem didicimus, levamen non corporis tantum, sed et animi affectibus afferre soliti, invocato scilicet Christi Salvatoris nostri nomine. Non esset improbanda hæc Metaphrastæ parcimonia, cum in primis Actis solum dicantur medici ex Arabia, nisi illa, quæ de Martyribus tradita erant ad alios eosque confessores, ut vult, transferre voluisset.

Auctores J. S. Idemque scripsit Vitam plane fabulosam quasi Confessorum,

31 Verum laudatus Metaphrastes composuit etiam Vitam SS. Cosmæ et Damiani, fratrum et medicorum gratis curantium, quos facit confessores ex Asia. Vita hæc Latine edita est apud Lipomanum tom. 5 fol. 7 et seqq. Ejusdem apographum Græcum habemus ex MS. Medicæo bibliothecæ regiæ Parisiensis, cujus est hoc initium : "Αρτι τῆς εὐσεβείας ἀναλαμπούσης, καὶ τοῦ εὐαγγελίου κηρύγματος τὸν πάντα κόσμον διαλαμβάνοντος etc. Pietate jam resplendente, et Evangelica prædicatione mundum universum occupante etc. Meminit de hac Vita Allatius de Simeonum scriptis pag 124, eamque Metaphrastæ attribuit. Totum fere, quod hæc Vita enarrat, est desumptum vel ex Vita prolixiore Latina, quæ ultimo loco edetur ; vel potius ex eodem fonte, ex quo hausit Latinus. Sanctorum illorum mater vocatur Theodote, hujusque laudatur pietas et cura filios erudiendi. Sanctorum vero celebratur gratia gratis curandi, induciturque munusculum trium ovorum a Damiano acceptum, cujus causa adeo offensus fuerit Cosmas, ut noluerit cum Fratre sepeliri. At præsto est post mortem Damiani camelus, antea per Cosmam sanatus, qui Damianum cum Cosma sepeliri jubet. In fine eadem narrantur post mortem miracula, quæ in Latinis Martyrum Actis subjunguntur ; ut nullum possit esse dubium, quin ex eodem monumento fabuloso ambo E sua exscripserint, aut alter ex altero ; quandoquidem tota Vita Græca confessorum nihil contineat, exceptis paucis Metaphrastæ adjunctis, præter ea, quæ in Actis Latinis de Martyribus referuntur ante et post martyrium.

de quibus aliud exstat scriptum fabulosum forte vetustius:

32 Alia quasi Vita Cosmæ et Damiani confessorum Græco-Latina edita est in collectione Wangnereckii et Dehnii pag. 6, quam Allatius laudatus pag. 124 attribuit anonymo, et vocat Miracula sanctorum Cosmæ et Damiani, recitans hoc initium : τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βασιλεύοντος etc. Habet revera id initium. At apud Dehnium titulus hic præcedit : Χαρὶς καὶ δωρεὰ ἰαμάτων τῶν ἁγίων ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Gratia et donum curationum sanctorum anargyrorum Cosmæ et Damiani. Hoc autem scriptum, sive Vitam vocemus, sive Miracula, nihil continet præter ea, quæ in memorata tertia Vita Latina sunt reliquis magis improbabilia, aut aperte fabulosa, eademque fere, quæ habet jam improbata Vita Metaphrastæ. De laudato scripto in margine ait Dehnius, verosimiliter ex opinione Allatii ; Cujus auctor vetustior esse creditur Metaphraste. Hoc autem si verum est, ex fabuloso hoc ineptissimoque scripto verisi- F militer hauserunt Græci, quæ de suis Confessoribus tradiderunt, et auctor ultimæ Vitæ Latinæ fabulas vetustioribus Actis additas. Auctor ipse non quidem clare edixit, fuerintne Confesssores an Martyres, de quibus scripsit ; Confessores tamen esse insinuat in enarranda eorum morte, et hoc procul dubio arripuerunt Græci.

Item Oratio Nicetæ et altera Anonymi.

33 Legitur apud laudatum Dehnium prolixior Oratio Nicetæ philosophi, cujus hoc principium : ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκήνωματα σου etc. Quam dilecta tabernacula tua etc. Utitur revera pluribus verbis Nicetas, ut extollat gratiam curandi Sanctis datam, laudabilemque eorum consuetudinem sanandi gratis multis rationibus et sententiis commendat. At facta (ne interim figmenta vocem) plane eadem de suis confessoribus refert, nimirum tria ova a Damiano accepta, ea de causa indignatum Cosmam, camelum sanatum, ipsumque humana voce jubentem, ne corpora post mortem separarentur, in fine duo miracula, ab aliis similiter relata. Rursum pag. 66 subnexa est alia Oratio Anonymi, præcedente etiam multo prolixior, cujus hoc initium ; Πάρεστιν ἡμῖν ἑορτὴ σήμερον etc. Adest nobis festivitas hodie etc. At loquacissimus Anonymus nihil affert novi præter flumina verborum, quibus etiam hæret diutius in ridiculo certamine de tribus ovis, ac vel ipsum camelum facit disertum.

A

AUCTORE J. S.

Oratio Georgii Nicomediensis generalia solum habet :

34 *Præcedentibus omnibus melior est Oratio Georgii metropolitæ Nicomediensis, quam subjunxit Dehnius pag.* 170. *Nam hic auctor unice laudavit Sanctos a virtutibus generatim, a contemptu pecuniæ, a studio benefaciendi, a gloria miraculorum. Fabulosa vero omnia, imo et facta omnia particularia prætermisit. Adeo ab iis omnibus abstinuit Georgius, ut ex perlecta diligenter Oratione, ne colligere quidem potuerint, Martyresne crediderit an Confessores, Arabesne an Asianos, quorum virtutem generalibus verbis et gratiam miraculorum iis celebrat laudibus, ut nullibi indicet, quo loco nati sint, quove defuncti, mortene violenter illata, an naturali ex hac vita discesserint. Nullibi rursum indicat, an alios quoque crediderit Sanctos esse ejusdem nominis, ut hæc Oratio minime prosit iis, qui Sanctos hosce volunt geminatos aut triplicatos : quamvis edita sit tamquam spectans ad illos, quos credunt Asianos et confessores.*

aliæ eorumdem, ut volunt, Vit.

35 *Allatius de Simeonum scriptis pag.* 83 *assignat et aliam* SS. Cosmæ *et* Damiani *Vitam, quam attribuit Petro Argivorum episcopo, cum hoc initio :* Ἀστέρες μὲν αἰσθητοί *etc. Erit Oratio panegyrica, opinor, quæ plura non continebit, quam præcedentes. Rursus laudatus scriptor pag.* 129 *inter scripta Metaphrastæ recenset Vitam* sanctorum Anargyrorum Cosmæ et Damiani, *cujus principium ita recitat :* τῇ θαυμαστῇ δυάδι τῶν σοφῶν ἀναργύρων πατρὶς μὲν *etc. Videtur et hæc agere de iis, quos volunt confessores, cum Vita vocetur, ac nulla de martyrio fiat mentio. Verum sic bis eorumdem Vitam scripserit Metaphrastes, quod non est admodum verisimile : nam supra num.* 31 *horum Vitam ex Metaphraste assignavi. Quiscumque fuerit auctor, id in omnibus Orationibus et Vitis, quibus* Cosmas *et* Damianus *ut confessores celebrantur, observo, nihil particulare in iis narrari, præter illa, quæ in Vita Latina ultima de Martyribus leguntur. Nullus edicit, in qua civitate nati sint* Cosmas *et* Damianus, *in qua civitate aliquando vixerint aut aliquid egerint, ac demum, in quo loco Vitam finierint. In Asia natos generatim dicunt : ac rursum non explicant, aut quo seculo, aut sub quo principe vitam duxerint, ut nihil omnino videantur de illis cognovisse, nisi quæ prius de Martyribus Arabibus erant prolata. Hæc interim de horum Vitis et Orationibus sufficiant.*

B

Acta alia de SS. Cosma et Damiano,

36 *Restat tamen recensendum* Martyrum sanctorum anargyrorum Cosmæ et Damiani Romanorum, *ut loquitur Allatius pag.* 122, *ubi illud attribuit auctori incerto, et hoc recitat principium :* Μετὰ τὴν κατὰ σάρκα τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ γῆν ἔλλαμψιν. Post Domini nostri Jesu Christi in carne apparitionem super terram *etc. Edidit hæc Acta Græco-Latina Dehnius pag.* 230. *Non video, cur hæc Acta Metaphraste indigna censuerit Allatius. Mihi certe neque a stylo neque a genio Metaphrastæ videntur abhorrere. Verum, quisquis fuerit auctor, non abhorruit a fabulis. Actaque concinnavit prorsus improbabilia. Primo* Cosmas *et* Damianus *exhibentur medici, iique et gratis curantes et miraculis fulgentes, quales plane et Arabes fuisse dicuntur, et Asiani alii, ut volunt. Deinde hac de causa dicuntur delati ad Carinum imperatorem, ejusque jussu comprehensi et ad eumdem adducti. Tum post aliqua utrimque dicta jubent Martyres, si credimus fabulatori, ut vertatur facies Carini. Et mox, ut legitur pag.* 249, contorta cervice, facies imperatoris ad dorsum versa est, et depravata corporis figura, auxilii inops in throno ipse consedit. *Converso populo et supplicante pro Carino,* ipse quoque imperator, purpura sibi detracta, et in Sanctos projecta; Nunc plane agnovi, inquit, Dei vos, qui vere est, et supra cœlos habitat, ministros esse ac fidelissimos servos. Qui igitur omnis animæ sanandæ curam gerere soletis, commiseratione etiam erga me tangamini, ut et ego perfecte credam, Deum neminem esse præter illum, qui cœlum et terram condidit *etc.*

C

D

quasi Romanis martyribus

37 *Sanatur itaque Carinus, et non modo veram fidem amplectitur, sed etiam* idolorum templa e vestigio jussit dirui. *Hæc vel sola sufficiunt ad Acta prorsus improbanda. Neque enim unquam conversus est Carinus imperator moribus turpissimus, qui exiguo tempore imperavit. Nequis tamen dicat, conversionem ejus occultam manere, aut omitti ab historicis potuisse; lubet interrogare, an etiam occulta manserit templorum eversio? Quantas hæc apud gentiles obmurmurationes seditionesque non creasset Carini tempore, quo insanus idolorum cultus maxime florebat? At auctor ipse, dum Acta cudit satis prolixa, nec tamen ullibi indicat, in qua civitate, regione, provincia contigerint, quæ narrat; intelligenti satis manifestat, fictitias nugas se vendere. Si enim tanta scivisset de Martyribus suis, quanta et ante illorum comprehensionem de ipsis asserit, quanta in illo congressu cum Carino, quanta demum de secuta eorum cæde, multo facilius scire potuisset, in qua provincia primum habitassent, in qua comprehensi fuissent, in qua denique occisi. De loco tamen et provincia constanter tacet, malens in tenebris ambulare, quam fabulas suas apertæ luci exponere. Hinc, ubi dimissos dixit a Carino, subjungit :* At sancti Martyres in eadem regione, in qua capti ante fuerant, degere perseverabant, sanandis morbis intenti *etc.*

E

plane fabulosa sunt, et insulsa figmenta

38 *Mors utriusque deinde attribuitur præsidi artis medicæ, qui ad scelus illud sola invidia dicitur excitatus. Si credimus fabulatori pag.* 255, Eamus, ait ad ipsos *(dictus præses)* in vicinum montem, herbas ibi medicas collecturi. *Ac deinde :* At cum pervenissent ad locum, in quo truculentus ille animum suum explere constituerat, postquam, quid ad herbarum collectionem facto opus esset, alteri Fratrum monstrasset ; alterum in præcipitium quoddam abducens, ut eodem modo, quo Frater, ipse quoque herbas in usum medicum colligeret, injunxit. Dumque illi diligenter operi incumbunt, ipse lapidibus in singulos conjectis, illos interfecit ; corporaque eorum clanculum auferens, in vicinum ei loco aquæductum projecit. *Hæc mihi videntur figmenta ne satis quidem verisimiliter excogitata, qualia sunt tota illa Acta. Nec intelligo, cur illa Martyrum Romanorum voluerit Allatius, cum de Roma ejusve vicinia in fabulosis Actis non sit mentio.*

§. III. Utrum plures admittendi sint Sancti fratres, quibus nomina fuerunt Cosmas et Damianus.

F

Sententia Græcorum, qui a seculo IX aut X crediderunt,

Plures *fuisse fratres sanctitate illustres, quibus nomina fuerunt* Cosmas *et* Damianus, *et professio medica, crediderunt Græci a seculo nono aut decimo. In Menologio, quod jussu Basilii imperatoris Porphyrogeniti seculo* X *collectum est, ad* XVII *Octobris hæc leguntur :* Tria sunt sanctorum Anargyrorum *(id est, abstinentium ab argento)* paria, qui et iisdem Cosmæ et Damiani nominibus appellati fuerunt, et medicinæ artem tractaverunt, et Anargyrorum cognomen habuerunt. Fuerunt enim alii Theodotæ religiosissimæ fœminæ filii, qui in pace decedentes, in loco Phereman dicto sepulti sunt. Alii cum Romæ degerent, præceptorem invidum habentes, per dolum ab eo in montem, quasi ad legendas herbas deducti, lapidibus obruti sunt. Alii, Arabes quorum certamina enarrare instituimus, gratis et sine pretio ægrotos curabant. Diocletiani vero temporibus

A poribus in Ciliciam profecti, et comprehensi, sistuntur Lysiæ duci : a quo variis tormentis excruciati, capite demum plexi sunt, una cum tribus, qui eos prosequebantur, fratribus, Anthimo, Leontio et Euprepio. *Illos, ut distinctos, tribus diversis diebus annuntiari in Martyrologiis, nempe Romanos ad* I *Julii, Arabes ad* XVII *Octobris, ac filios Theodotæ ad* I *Novembris, jam vidimus* § I. *Distinctio eodem modo asseritur ad* XVII *Octobris in Menæis impressis, et in Synaxario MS. Sirmondi ad* I *Julii, sed paucioribus verbis.*

triplices esse SS. Cosmam et Damianum, Allatio promovente,

40 *Eamdem fuisse sententiam Metaphrastæ de binis saltem paribus, constat ex Vitis sive Actis per ipsum scriptis, et commemoratis* § 2. *Nicetas in Oratione per Dehnium edita pag.* 31 *de geminis mentem suum declarat his verbis* : Atque sunt quidem alii duo Anargyri, iisdem plane nominibus ac gratiæ per Spiritum datæ charismatibus præfulgentes : verum illi in martyrum palæstra vitam finierunt. At isti jam hodierni, quantum ad carnis... originem spectat, ex Asiæ terris familiam traxerunt. *Mox matrem illis attribuit Theodotam. Non meminit tamen Nicetas de tertiis, quos alii Romanos dicunt,* B *ut hos videatur ignorasse. Græcorum illam opinionem forte primus promovit Leo Allatius, quantum invenio, illamque, opinor, persuasit Simoni Wangnereckio Societatis Jesu, qui composuit* Syntagma historicum, seu vetera Græciæ Monimenta, de tribus sanctorum Anargyrorum Cosmæ *et* Damiani nomine paribus. *Certe omnia Acta Græca, quæ collegit, accepit per Allatium, idque in ipso etiam Syntagmatis titulo declaratur his verbis* ; Potissimum ex manuscriptis a clarissimo viro Leone Allatio Roma transmissis. *Consuluit Wangnereckius ea de re Bollandum nostrum per litteras, die* XXIV *Novembris anni* 1649 *datas, in quibus ait, multum sibi esse litterarum commercium cum viro erudito, et huic insinuat placere distinctionem illam, in Menæis clare assertam. Itaque vix dubitare possum, quin ille fuerit Allatius, qui passim Monumentis Græcis medii ævi plusculum tribuit, quam mereantur.*

proposita est a Dehnio in Syntagmate et placuit

41 *Propensum se in eam opinionem ostendit in eadem Epistola Wangnereckius, multa tamen cum dubitatione. Quid illi responderit Bollandus, non invenio. At existimo, eidem magis placuisse contrariam sententiam ; cum quod in Collectione nominum ex Martyrologiis, quam ad singulos dies fecit pro* C *toto anno, ad* I *Julii, ad* XVII *et* XXVIII *Octobris, et ad* I *Novembris, quibus* Cosmas *et* Damianus *in Menæis recurrunt, semper remittat ad* XXVII *Septembris, tum quod Opusculum Wangnereckii, jam anno* 1649 *inchoatum, non prodierit ante mortem ejus, quam anno* 1657 *pie obiit Viennæ. Opus imperfectum suscepit Reinoldus Dehnius ejusdem Societatis nostræ, opemque Allatio subministrante, ut cœperat, in submittendis MSS. Græcis, Syntagma perfecit, atque edidit anno* 1660, *præmissa toti Operi Præfatione, qua distinctionem tergeminorum* Cosmæ *et* Damiani *conatur defendere. Placuit ea opinio Florentinio in Annotatis ad Martyrologium Hieronymianum, ubi tamen initio multum dubitationis insinuat. Eamdem opinionem sibi placuisse, insinuat Lambecius de Bibliotheca Cæsarea lib.* 4 *pag.* 133, *ubi etiam assignat Compendium aliquod Vitæ Græcæ Asianorum cum aliquot miraculis, observatque in laudato Syntagmate prætermissum. Vidit illum codicem Janningus noster, ut notatum apud nos invenio; sed non putavit describendam Vitam, utpote mutilam.*

recentioribus aliquot eruditis.

42 *Rursum lib.* 8 *pag.* 263 *eamdem opinionem declarat Lambecius et pag.* 264, *dum ait, Miracula illa, quæ apud Dehnium Arabibus Sanctis tribuuntur, potius attribuenda esse Asianis. Verum cessabit hæc* *quæstio, si alii ab aliis non distinguantur. Eminentissimus Cardinalis Bona Rerum liturgicarum lib.* 2 *cap.* 12 D § 3 *eamdem opinionem amplexus est, novumque adduxit argumentum, ita scribens de Sanctis in canone Missæ commemoratis :* Porro omnes, qui hic nominantur, vel Romæ passi sunt, vel in locis Romano patriarchatui immediate subjectis : ex qua consideratione hæsi diu anceps, nesciens, qua de causa soli inter Orientales Cosmas et Damianus Arabes, et in Ægæa civitate martyrio coronati, hoc loco recenserentur. Sed tandem inveni, tria fuisse paria Sanctorum ejusdem nominis Cosmæ et Damiani, unum, Martyrum in Arabia (*aut potius Arabum in Cilicia.*) alterum Confessorum in Asia, tertium Martyrum, qui Romæ martyrium subierunt. *Et mox :* Quomodo autem Latini solos Arabes colant die XXVII Septembris, qua Romano Martyrologio inscripti sint, quomodo confusa sint horum omnium Acta, et quid in Notis ejus diei peccaverit Baronius, erudite pertractat Reinoldus Dehnius in Præfatione apologetica, prædicto Syntagmati præfixa.

AUCTORE J. S.

variæque pro ea allegatæ sunt rationes.

43 Credibile est, amissa fuisse Acta Romanorum, et per ignorantiam seu negligentiam substitutos Arabes, quorum passio illustrior fuit. Omnes professione medici fuerunt, et dicti Anargyri, quia sine pretio ægrotos curabant. Ex qua professionis E et nominum similitudine facile æquivocatio et confusio oriri potuit. Agit etiam de his Florentinius in suo Martyrologio ad diem XXVII Septembris, ubi optime advertit, Romanis in Urbe dicatam ecclesiam, eorumque natalitia tum in veteri Kalendario, tum in libro Sacramentorum S. Gregorii. V Kalend. Octobris inscripta fuisse. Et hos procul dubio esse censeo, qui in Canone nominantur. *Hæc omnia afferre volui, quia, quidquid pro distinctione dici potest, hic breviter dicitur. Mitto alios plures ejusdem distinctionis patronos, et solum observo, etiam Papebrochium nostrum tom.* I *Maji in Annotatis ad Ephemerides Græco-Moscas et alibi, eamdem insinuasse opinionem, sed necdum expensis* SS. Cosmæ et Damiani *Actis, ac tandem hoc seculo eamdem quasi certam tradi a Francisco Maria Aste, archiepiscopo Hydruntino, in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* XXVII *Septembris. Tillemontius Nota* 83 *in Persecutionem Diocletiani contrariam opinionem amplexus est, sed breviter. Facit tot virorum eruditorum auctoritas, ut fundamenta distinctionis paulo* F *accuratius examinanda censeam.*

Exponitur, quibus occasionibus Græci potuerint

44 *Primo itaque producitur auctoritas Græcorum, qui certo in ea opinione fuerunt a seculo* X. *ut constat ex Menologio Basiliano. Primus forte fuerit Nicetas, qui distinctionem induxerit plurium. Nec tamen invenio, tria paria statui a Niceta. At Confessores cert edistinguit a Martyribus, et sic geminum saltem infert* Cosmam, *geminum* Damianum. *Idem fecit Metaphrastes scribendo Acta diversa, altera ut Martyrum, altera ut Confessorum, nisi et tertia de iis, quos Romanos dicunt, etiam sint Metaphrastæ. Hæc enim si scripsit, tergeminos induxit. Occasio plures inducendi facile oriri potuit, quia Sancti pluribus diebus per annum colebantur, uti revera Sancti non pauci diversis diebus coluntur, alii duobus, alii tribus, alii etiam quatuor. Nam festivitates instituuntur non solum die natalitia, sed etiam translationis corporum, dedicationis ecclesiæ : aliquando etiam ob insigne aliquod miraculum aut beneficium populo præstitum nova in honorem alicujus Sancti festivitas instituitur ; aliquando aliis etiam de causis, quas pluribus non inquiro, cum abunde constet, celebrium præ ceteris Sanctorum, quales fuerunt* Cosmas *et* Damianus, *festivitates passim pluribus per annum diebus celebrari.*

45 *Neque solum plures celebrantur festivitates sed*

AUCTORE J. S.

Sanctos aut geminos aut tergeminos credere

A *sed etiam alia leguntur passim in una festivitate, alia rursum in aliis, id est, alia in festo Natalitio, alia in Translatione, alia in Dedicatione ecclesiæ, alia in festo patrocinii, ut ex diversitate lectionum possit deinde in eadem etiam ecclesia suspicio oriri de diversitate Sanctorum. Multo tamen magis ex eorumdem Sanctorum cultu in diversis regionibus oriri potest suspicio de diversitate, maxime si in aliqua regione celebrentur propter reliquias acceptas, accedantque miracula, quæ præcipue in Officio decantantur. Dum enim beneficia et miracula perpetuo sunt in memoria multitudinis, et unice prædicantur a sacris oratoribus, gesta particularia, si illa nota fuerunt, paulatim excidunt; eaque occasione fieri potest, ut post aliquot secula scriptor incautus, quando eosdem Sanctos in aliis regionibus invenit aliis coloribus expressos, existimet omnino diversos.*

ex solo errore et nimia credulitate

46 *Cum autem* SS. Cosmas et Damianus *post mortem multis miraculis longe lateque inclaruerint, ac per varias tam Orientalis quam Occidentalis imperii provincias cultum celebrem obtinuerint, et ecclesias habuerint nomini suo dicatas, reliquiæque fuerint ad varias provincias deportatæ; fieri non poterat, ut non colerentur diebus et mensibus diversis* B *atque elogiis non minus diversis celebrarentur. Ex hic igitur omnibus post aliquot secula pronum erat scriptoribus credulis, et fabulosa etiam omnia facile admittentibus pro veris, geminos aut tergeminos credere* Cosmam *et* Damianum, *prout nostris etiam temporibus contingit, ut nonnulli, dum diversa inveniunt Acta, etiamsi illa fabulis non careant, ex Actorum varietate Sanctum aliquem contendant geminare.*

Errorem vero illis obrepsisse, colligitur ex eo,

47 *Hoc autem Græcis accidisse in* SS. Cosma *et* Damiano, *omnia persuadent. Nam primo omnes fatentur medicos. Secundo omnes ea caritate fuisse asserunt, ut gratis mederentur, quod certo fecerunt post mortem, multis clari miraculis; et in vita etiam, si credimus S. Gregorio Turonensi, S. Aldhelmo, et Actis secundis ac tertiis. Tertio ex ea continentia, qua argentum respuebant, omnes dicti sunt Græce* Ἀνάργυροι, Anargyri, *sive* argento carentes. *Quarto omnes dicuntur miraculis post mortem claruisse. Tanta et tam conspicua hæc sunt indicia, eosdem ubique celebrari* Cosmam *et* Damianum, *ut distinctionem prudenter admittere nequeamus sine argumentis utcumque certis et indubitatis. At omnia, quæ afferuntur, tamquam indicia distinctionis et argumenta,* C *aut tam levia sunt, ut vix attentionem mereantur, aut distinctioni magis repugnant, quam faveant. Nihil enim Græci de suis Asianis, ut volunt, confessoribus dixerunt, quod de Martyribus Arabibus non legatur in Vita ultima, et in codicibus, quos et Metaphraste et Menologio Basiliano vetustiores censeo.*

quod Confessoribus suis nihil attribuant præter fabulas,

48 *Distinguunt illi primo Confessores suos per matrem, quam illis attribuunt* Theodotam. *At* Theodota *mater Martyribus similiter tribuitur in Vita Latina his verbis;* Fuit quædam mulier in civitate Ægea, venerabilis ac timens Deum nomine Theodota. Hæc... sanctos geminos fratres Cosmam et Damianum enixa est. Quos cum enutrisset et litteris instruxisset, medicina quoque arte a sancto Spiritu docti sunt *etc. Ex hoc fonte hausit fortasse Ado num. 3 laudatus, etiamsi nomen omittat, dum ita scripsit:* Hi venerabili matre geniti, sacris litteris eruditi, professione artis medici *etc. Secundo Græci Asianos dicunt confessores, martyres Arabes. At non exponunt, in qua Asiæ civitate fuerint nati, in qua habitaverint, aut vitam finiverint. Ex Ægea autem civitate, quæ erat in minori Asia, et in qua Arabes certe nati non sunt, aliquis primum contendere potuit, Asianos fuisse Sanctos. In scripto* D *Græco, quod Dehnius edidit pag. 6, quodque Allatius credidit Metaphraste antiquius esse, non dicuntur Asiani aut* Arabes, *et non modo omittitur locus natalis, sed etiam provincia. Si istud revera satis sit vetustum, seculoque* VII *aut* VIII *compositum, tam Latini quam Græci ex lutulento illo fonte fabulas suas haurire potuerunt.*

Martyribus quoque attributas in Actis Latinis,

49 *Verum sive ex illo scripto hauserit auctor Latinus Vitæ ultimæ, sive Græcus fabulator Vitam Latinam ante oculos habuerit, easdem ambo fabulas narrarunt, Latinus de Martyribus, Græcus quasi de Confessoribus. Sunt autem hæ primo mulier sanata, ab hac oblatum munusculum, sive tria ova, quod ægre post multas obtestationes acceptum a* Damiano. *Hinc tanta indignatio* Cosmæ, *ut noluerit cum Fratre sepeliri. Objurgatur quidem in visione* Cosmas, *nec tamen id ulli indicat. Interim sanatur camelus, ut quasi in machina post mortem Sanctorum prodeat, ac humana voce jubeat eos eodem loco sepeliri. Fabulis hisce Confessores suos exornat Græcus, Martyres suos Latinus, et uterque duo eadem miracula, æque fabulosa, ut videtur, post mortem Heroibus suis attribuit. Itaque certum est, eadem plane de Martyribus referri a Latino, ac de Confessoribus a Græco.*

quodque ne locum quidem indicent, ubi vixerint aut obierint.

50 *Hæc tamen inter fabulatores est differentia;* E *quod Latinus etiam de Martyribus referat, quæ aliunde novimus vera et satis certa: Græcus vero nihil afferat præter fabulas, et pauca incerta, quæ si vera sint, Martyribus debentur: qualis est mater Theodote, et gratia miraculorum obtenta in vita. Locum sepulturæ* Pheremman *dictum ait fabulator Græcus: sed non edicit, in qua sit provincia: locus vero sepulturæ Martyrum non nominatur in vetustioribus codicibus Latinis, sed idem assignatur in minus vetustis. Ut ne hic quidem debuerit esse diversus, si Græco fuerit cognitus, quod non existimo. Locum illum* Pheremman *frustra quæsivit Dehnius in Præfatione sua pag.* XI, *nec sperasset illum se inventurum, si exiguam aut nullam fidem fabulatoris melius habuisset perspectam. Si enim is locum novisset, procul dubio explicasset, in qua fuerit provincia. At neque Nicetas, neque Metaphrastes, neque ullus alius locum postea exposuit: sed Sanctos solum dixerunt Asianos.*

Idem est de iis, quos Romanos volunt martyres

51 *Quod modo spectat ad Romanos, in Actis fabulosis, de quibus egi num. 36, iis rursum attribuitur nomen* Anargyrorum, *et gratia miraculorum. Nam eorum gesta cum Carino imperatore, cædesque per præsidem artis medicæ patrata, non nisi pro insulsis figmentis haberi possunt a quolibet,* F *quem experientia et usus judicare de ejusmodi scriptis docuit. Restat igitur sola fere auctoritas Menæorum, Menologii utriusque, aliorumque medii ævi Græcorum. At in factis historicis omnia illa medii ævi monumenta non raro aberrant a vero, ut quotidiana experientia perspectissimum habemus. Quapropter asserta illorum diligenter examinare solemus, an videantur veritati historicæ congrua. Jam Baronius in Annotatis ad Martyrologium de Romanis hæc observavit:* Ob celebrem cultum iisdem sanctis Martyribus Romæ exhiberi solitum evenisse putamus, ut nonnulli eos Romæ passos esse crediderint. *Non peccavit in hac observatione Baronius, ut credidit Eminentissimus Bona, sed sanam dedit conjecturam, si tamen certum sit, in Menæis et Menologiis ad* I *Julii, per* Romanos *Martyres designari potius Martyres Romæ veteris, quam Romæ novæ sive Constantinopolitanos. Cum enim et Constantinopoli celeberrimus fuerit cultus* SS. Cosmæ *et* Damiani, *eaque a Græcis medii ævi sæpe* Roma *vocetur, utcumque dubitari potest, an forte noluerint Constantinopolim indicare. At nec Roma nec Constantinopolis* Cosmam *et* Damianum *martyres habuit.*

52 *Etenim commemoratio in Canone Missæ honori-*

A *norifica quidem est* SS. Cosmæ *et* Damiano, *utpote paucissimis concessa, ea tamen non evincit, passos esse Romæ. Certe in Africa passus est S. Cyprianus, qui etiam in Canone recitatur; Agatha et Lucia virgines in Sicilia, pluresque alii extra Romam passi in Canone memorantur. Si quis vero contenderit, omnes fuisse aut Apostolos, saltem secundarios, aut dignitate pares Apostolos, aut reliquos omnes saltem in Patriarchatu Romano passos esse; respondebo, id fortasse verum fore, sed satis apparere, eas conditiones non fuisse requisitas, ut nomen alicujus Canoni insereretur. Celebritas Martyrum aut gloria miraculorum, quibus fulgebant, maxime effecisse videtur, ut eum consequerentur honorem. Nam videmus ibi S. Ignatium episcopum Antiochenum, Romæ quidem passum, sed Orientalem patria et dignitate; multos vero martyres Romanos, atque etiam Romanos Pontifices, aut Romæ aut in Italia passos, in Canone non invenimus. Ex virginibus martyrio coronatis plures invenimus in Sicilia aut certe extra Romam passas, quam Romæ; licet non desint aliæ virgines, quæ Romam martyrio suo illustrarunt. Quare sola nominis celebritas et miraculorum gloria effecisse videtur, ut idem honor, qui* B *ex Africanis episcopis soli obtigit Cypriano, ex martyribus Orientalibus concederetur solis* Cosmæ *et* Damiano.

Ad alia argumenta Cardinalis Bona

53 *Quod vero ait Bona, Acta Romanorum verisimiliter excidisse, et* sic per ignorantiam seu negligentiam substitutos Arabes, *prorsus improbabile est et incredibile. Nam saltem seculo* VI *ecclesia fuit Sanctis Romæ dicata, et eodem seculo celeberrimam fuisse* SS. Cosmæ *et* Damiani *famam, liquet ex Turonensi laudato num.* 8. *qui certo de Arabibus loquitur, cum et* geminos *vocet, et* diversis cruciatibus *consummatos dicat. Arabes similiter celebrarunt seculo* VII *Aldhelmus, seculo* VIII *Beda et Anonymus auctor Martyrologii Romani per Rosweydum editi; seculo* IX *Wandelbertus, Rabanus, Notkerus, Ado, Usuardus. Nullus vero ex hisce insinuavit, alios quoque reperiri* Cosmam *et* Damianum, *qui fuissent Romæ passi. Quis modo prudens credat, adeo celebres et notos seculo* IV *aut* V *fuisse Romæ* Cosmam *et* Damianum *Romanos, ut Canoni Missæ insererentur; et jam seculo* VI *prorsus ibidem fuisse ignotos?*

respondetur: ostenditurque, solos Arabes

54 *Idem silentium, quod apud Latinos fuit de* C *pluribus* Cosmis *et* Damianis *usque ad seculum* XVII, *apud Græcos reperitur usque ad seculum* IX *aut* X, *nisi forte Anonymus fabulator sit vetustior, suisque figmentis occasionem errandi dederit Nicetæ, Metaphrastæ et collectoribus Menologii Basiliani ac Menæorum. Quæcumque fuerit occasio erroris, non nisi ex fabulis orta est distinctio plurium sanctorum fratrum, quibus* Cosmas *et* Damianus *fuissent nomina, ideo secundum sanum crisim ut improbabilis venit repudianda. Non alium vero illius apud Latinos opinionis primum auctorem existimo, quam Leonem Allatium, qui apud Wangnereckium et Dehnium extulit auctoritatem Menæorum et Menologii Basiliani, eaque ratione aut ambos, aut certe Dehnium, induxit ad distinctionem defendendam. At paulatim magis innotuit, infirmam admodum pro factis historicis, præsertim vetustis, Græcorum illorum medii ævi monumentorum esse auctoritatem.*

martyres antiquis notos fuisse,

55 *Sententia nostra, de cujus veritate ne dubitare quidem possum, confirmabitur ex gloria posthuma. Nam ex variis liquet, seculo* VI, *et eo tempore, quo conscripta sunt Miracula, non fuisse Constantinopoli cogitatum de aliis* Cosma *et* Damiano, *quam de sanctis Arabibus. Hisce Justinianus imperator splendidam ecclesiam prope Constantinopolim exstruxit, postquam eorumdem beneficio sanatus fuerat, ut refertur num.* 66. *Etenim Procopius constructionem* D *illius ecclesiæ referens, non loquitur de aliis Sanctis, quam quorum corpora fuisse etiam tum apud Cyrum in Syria, idem dicet num.* 61, *referens Cyrum illorum gratia a Justiniano exornatam. Ut mittam alia, in Miraculo tertio* Cosmas *dicitur primus ex quinque Fratribus: in vigesimo septimo Martha, cujus refertur sanatio in ecclesia prope Constantinopolim, dicitur fuisse* ex Cyrestica,... ubi venerandæ mirabilium divorum ac famulorum Christi reliquiæ servantur. *Erant igitur Martyres Arabes, qui colebantur in famosissima ecclesia prope Constantinopolim, ibique plurimis clarescebant miraculis. Ubi vero illi, quos postea Confessores Asianos voluerunt, aut Romanos Martyres, ullis unquam miraculis claruerint, nihilo magis inveni, quam ubi vixerint aut obierint. Nam omnia, quæ tam in Occidente quam in Oriente de* Cosmæ *et* Damiani *gloria posthuma dicentur, referuntur ad Martyres hodiernos.*

omniaque, quæ fabulosa non sunt, ad eos referenda.

AUCTORE J. S.

§ IV. Locus et tempus martyrii: Sanctorum ecclesiæ, reliquiæ, et cultus antiquus in Oriente. E

Civitas, *in qua passi sunt Sancti, non videtur nota fuisse martyrologiis medii ævi, nisi solo nomine, ac ne Latinis quidem illis, qui Acta Græca paulatim auxerunt et interpolarunt, cum nullus exposuerit, in qua sit provincia. Idem est silentium de provincia in primis Actis, sed id ibi ob brevitatem minime mirandum. Civitas vero ibi sic exprimitur:* Ἐν Αἰγέαις πόλει, *ad litteram,* in Ægeis civitate; *apud Mombritium,* in civitate Ægæa; *in Actis prolixioribus,* in civitate Egea, *alias* Ægea. *Apud antiquos geographos etiam diversimode scribitur nomen illius civitatis, quæ maritima est in Cilicia, ut videri potest apud Cellarium in Geographia antiqua lib. 3 cap. 6 pag.* 148, *ubi a Ptolemæo vocatur* Αἰγαὶ Ægæ, *a Strabone* Αἰγαῖαι Ægeæ: *a pluribus tamen antiquis* Ægæ *duabus solum syllabis et plurali numero exprimitur; sed a Constantino Porphyrogenito deinde dicta est* Αἰγαῖα Ægæa, *ut habent Latini martyrologi. In dicta autem civitate Ciliciæ* F *passos esse Sanctos, nec eam quærendam in Arabia, nec in alia quapiam provincia, colligitur ex Lysia præside, qui tempore Diocletiani Ciliciæ præfuit, ibidemque Christianos crudeliter persecutus est. In eadem civitate Ægis anno* 285 *sub Lysia præside passi sunt Claudius, Asterius, Neo, Domnina et Theonilla, de quibus actum est ad* XXIII *Augusti, ubi et plura de ipsa civitate sunt observata.*

Sancti passi sunt Ægis in Cilicia,

57 *Annus martyrii ex Actis nequit certo assignari, cum solum dicantur passi* in consulatu Diocletiani et Maximiani. *Hi quidem consulatum simul gesserunt anno* 287, *sed idem deinde contigit quinque aliis vicibus. Verumtamen magis crediderim, anno* 287 *coronatos esse Sanctos, quam serius. Cum enim ex Actis SS. Claudii, Asterii etc. constet, Lysium ab anno* 285 *persecutionem contra Christianos in Cilicia movisse, et nesciamus, quot annis præfecturam suam continuaverit; malim existimare, anno* 287 *passos esse* Cosmam *et* Damianum, *quam usque ad annum* 290, *quo iterum simul consules fuere Diocletianus et Maximianus, præfecturam Lysiæ fuisse prorogatam, præsertim cum in Actis S. Bonifacii, datis ad* XIV *Maji, qui anno* 290 *in Cilicia passus est, alium inveniamus persecutorem Christianorum, videlicet Simplicium; alium rursum, quando in Cilicia passi sunt Tarachus, Probus et An-*

probabilius

A *Andronicus. Ait quidem Baronius ad annum* 285 *num.* 14, Perseveravit Lysias in eodem magistratu annis pluribus : spectatæ enim crudelitatis homo ex carnificina Christianorum ingentem apud suos sibi gloriam comparavit, dignusque est habitus, qui eodem magistratu diutius fungeretur. *At necesse non est, ut magistratum ejus ultra tres quatuorve annos ea de causa extendamus.*

AUCTORE J. S.

58 *Tillemontius in Persecutione Diocletiani art.* 3 *et* 68, *cum nolit multos martyres sub initium imperantis Diocletiani admittere, ne cogatur omnes sub Lysia passos ad priores Diocletiani annos referre, suspicatur aut eumdem Lysiam bis præfuisse Ciliciæ diversis temporibus, aut alterum deinde Lysiam ejusdem provinciæ præfecturam administrasse. At non invenio rationes idoneas pro istis conjecturis, nec ullam necessitatem transferendi* SS. Cosmam *et* Damianum *ad generalem sub Diocletiamo persecutionem. Quapropter nequit ullo anno probabilius figi martyrium sanctorum* Cosmæ *et* Damiani, *eorumque Fratrum, quam anno* 287, *quo tertium Diocletianus, primum Maximianus gerebat consulatum. Etsi enim ad consulatum Diocletiani addi potuisset* tertium, *hoc tamen minus necessarium erat ; cum satis distingueretur ab aliis per collegam Maximianum. Sic in Actis Claudii, Asterii et sociorum in fine solum dicitur :* Augusto et Aristobulo consulibus, *etsi secundus esset consulatus Diocletiani. At alii consulatus Diocletiani et Maximiani non poterant certum annum designare, nisi adjuncto numero consulatuum.*

anno 287.

B

59 *De prima Sanctorum sepultura in prioribus Actis nihil legitur, ac ne in posterioribus quidem aliquid, ex quo de loco sepulturæ constare possit. Conjectura fieri potest, in Cilicia prope Ægas sepultos primum esse Sanctos, quia ibidem sunt occisi : sed ea conjectura erit incerta, præsertim cum peregrini essent, ut corpora per amicos aut consanguineos, si qui Ægis erant aut in vicinia, longius avehi potuerint. Quidquid initio factum fuerit, mox videbimus, corpora Sanctorum fuisse prope Cyrum in Syria ; nec ea civitas tanto intervallo aberat a Cilicia et Ægis civitate, ut eo deportari non potuerint statim post martyrium. Michael Lequien in Oriente Christiano tom.* 2 *col.* 893 *agit de Ægis civitate episcopali, et adjungit sequentia :* Hac in urbe erecta a Justiniano I ecclesia est in honorem SS. Cosmæ et Damiani, quos nempe Menæa Græca ibidem passos ferunt die XXVI Octobris, ac sub Lysia præside, Diocletiano imperante, ut proinde in Romano Martyrologio et Breviario perperam legantur martyrium obiisse Ægeæ in urbe Arabiæ, quæ nusquam extitit. Quamquam alia monumenta produnt, sanctissimos Fratres ambos Cyrrhi in Euphratensi provincia passos, imprimisque Theodoretus Epist., quæ exstat cap. 133 collect. ex Tragædia Irenæi. *Multa hic paucis dicuntur. At mallem, ut scriptores, qui magna componunt Opera, potius pauca accurate probata de Sanctis dicerent, quam ex memoriæ parum fideli obvia quælibet effunderent.*

Prima Sanctorum sepultura nullibi memorata : asserta

C

60 *Certe primo nullibi invenio, templum Ægis a Justiniano conditum, quamvis plures ædes sacras in honorem* SS. Cosmæ *et* Damiani *exstruxerit aut instauraverit. Itaque, si Ægis fuerit ecclesia Sanctis erecta, quod nullibi invenio, nec invenit, opinor, Lequienus; illa fuerit multo vetustior, cum alias non paucas reperiamus vetustiores. Secundo non dicuntur Sancti in Menæis passi* XXVI *Octobris ; sed ibidem commemorantur ad* XVII *et ad* XXVIII *Octobris. Tertio in Martyrologio Romano non dicuntur passi* Ægeæ in urbe Arabiæ ; *et ne in Breviario quidem ; licet ex verbis Breviarii colligendum esset, Ægæam esse in Arabia, cum ibi dicantur nati. Quarto nec ulla monumenta, quæ vidi, nec Theodoretus a Lequieno laudatus asserit, Sanctos prope Cyrum aut Cyrrhum in Euphratensi provincia coronatos esse ; sed solum loquitur Theodoretus de eorumdem basilica, ut clarum est ex verbis ejus mox allegandis. Ex tot falsis assertis facile colliget studiosus lector, fidem quoque habendam non esse Lequieno de ecclesia, quam Ægis a Justiniano conditam dicit in honorem* SS. Cosmæ *et* Damiani.

quædam de his corriguntur.

D

61 *Corpora* SS. Cosmæ *et* Damiani, *uti et aliorum verisimiliter Fratrum, deposita fuisse prope Cyrum vel Cyrrhum, civitatem Syriæ, ac metropolim illius partis, quæ Ciliciæ adjacet, et a metropoli* Cyrrhestica *est dicta, habemus ex Procopio. Hic enim in Opere de Ædificiis Justiniani lib.* 2 *cap.* XI *ad propositum nostrum scribit sequentia :* In Syria nullo fere loco habebatur oppidum, cui nomen Cyrus... Progrediente tempore in tantum venit contemptum Cyrus, ut omnino muros amiserit. Verum Justinianus Augustus simul provido in rempublicam studio adductus, simul eximia pietate in SS. Cosmam ac Damianum, quorum corpora etiamnum proxime condita sunt, muri optimi firmitate, valido præsidio, publicorum ædificiorum magnitudine, ac cæterarum rerum magnificentissimo apparatu, Cyrum fortunatam insignemque admodum urbem fecit. *Scripsit hæc Procopius seculo* VI. *Ex verbis autem,* Quorum corpora etiamnum proxime condita sunt, *abunde colligitur, eo loco diu ante deposita fuisse. Fuisse jam ibidem videntur ante tempora Theodoreti, qui seculo* V *Cyrum administravit episcopus.*

SS. Cosmæ et Damiani reliquiæ erant seculo VI

E

62 *Etenim in Collectione Epistolarum, edita primum per Lupum, et recusa per Baluzium in Nova collectione conciliorum, cap.* 133 *datur Epistola Theodoreti ad magistrum militiæ, in qua col.* 835 *hæc leguntur :* Grandem siquidem contra nos multitudinem congregantes, incendere minabantur sanctorum bonorumque victorum et athletarum Christi Cosmæ et Damiani basilicam : et quod minabantur, forsan opere perpetrassent, nisi occursum nostrum reverita multitudo fugisset. *Ex his verisimillimum fit, accedentibus Procopii verbis, basilicam illam ante Theodoreti tempora fuisse exstructum, fortasse seculo* IV, *et in ea fuisse* SS. Cosmæ *et* Damiani *corpora, aut certe notabiles reliquias. An eodem loco et aliorum Fratrum fuerint corpora aut reliquiæ, ex verbis Procopii nequit erui, minus etiam ex dictis Theodoreti, qui de corporibus non meminit. Fieri etiam potest, ut eo loco primum sint sepulti et basilica deinde supra eorumdem corpora fuerit exstructa : sed id rursus est incertum. Contra ex omnibus Actis aliisque monumentis certum fit, prope Cyrum non fuisse passos, sed Ægis in Cilicia.*

in eorum basilica prope Cyrum in Syria.

F

63 *Pamphylia Minoris Asiæ provincia est, non longe admodum a Cilicia distans in Occidentem. Fuisse vetustum in Pamphylia* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesiam, insinuat laudatus Procopius lib.* 5 *cap.* 9, *dum inter ædificia a Justiniano instaurata recenset* ædem SS. Cosmæ et Damiani in Pamphylia. *Si enim instauratione egebat seculo* VI, *verisimile fit a seculo* IV *aut* V *conditam fuisse. Erat et seculo* VI *ecclesia* SS. Cosmæ *et* Damiani *Hierosolymæ, aut certe in ejus vicinia, de qua fit mentio apud Rosweydum in Prato Spirituali cap.* 127, *ubi factum narratur mirabile, de quo judicium prudenti lectori lubens permitto :* Narravit nobis, *inquit auctor,* eadem abbatissa Damiana et hoc, dicens : Die sancto Parasceves, antequam includerer, abii ad sanctum Cosmam et Damianum, et illic totam noctem peregi. Venit itaque sero anus quædam ex Galatia Phrygiæ, et dabat omnibus, qui in templo erant, duo minuta. Die igitur quadam neptis mea et fidelissimi imperatoris Mauritii, veniens in sanctam

Ædes quoque sacras habebant in Pamphylia et Hierosolymæ,

A ctam civitatem orationis gratia, egit ibi annum integrum. Assumpsi ergo eam, et adduxi ad sanctos Cosmam et Damianum *etc. Factum, quod narratur, omitto, quia ad Sanctos non spectat.*

item in Cappadocia, et seculo v prope Edessam.

64 *In Vita S. Sabæ abbatis, danda ad* v *Decembris, num.* 55 *hæc leguntur :* Itaque pater noster Sabas magnam auri copiam ex Byzantio in Mutalascam vicum suum misit, ut sua ex parentibus domus in ecclesiam sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani ædificaretur. Quod et factum est. *Erat autem* Mutalasca, *ut in eadem Vita num.* 3 *scribit Cyrillus, vicus ignobilis in Cappadocia,* sub metropoli Cæsareensium *constitutus. Fundatio illa, cujus tempus in S. Saba exactius examinari poterit, contigit seculo* vi *non multum provecto. Assemanus in Bibliotheca Orientali tom.* i *cap.* 21 *pag.* 257 *de Nonno episcopo Edesseno in Mesopotamia refert hæc Chronici Edesseni verba :* Reversus *(ad episcopatum suum)* Nonnus ædificavit... nosocomium pauperum invalidorum extra portam Beth-semes. Exstruxit autem in eodem nosocomio templum SS. Cosmæ et Damiani *Hæc seculo* v, *quo Nonnus episcopatum administravit. Chronicum Edessenum, quod ibi laudatur, deinde integrum dat Asse-*B *manus, et de eodem* SS. Cosmæ *et* Damiani *templo extra civitatem sito, iterum fit mentio cap.* 26 *pag.* 277, *ubi refertur obsidio Edessæ.*

In eorumdem æde sanatus anno 516 Laurentius episcopus :

65 *Constantinopoli celeberrimus fuit cultus* SS. Cosmæ *et* Damiani, *et variæ ibidem eorum nomini dicatæ fuerunt ecclesiæ. Una jam exstabat et celebris erat anno* 516, *ut colligitur ex Marcellini Chronico. Narrat ille ad annum* 516, *plures episcopos Catholicos ex Illyrico Constantinopolim vocatos fuisse ab Anastasio imperatore hæretico, mortuisque aliis, aliis remissis,* solus, *inquit,* Laurentius *(Lychnidensis)* Anastasium imperatorem in palatio pro fide Catholica sæpe convincens, apud comitatum, acsi in exilio relegatus retentusque est; mobiliorque deinde corpore, quam Constantinopolim advenerat, effectus. Nam septimo infirmitatis suæ anno idem Laurentius fide sua, sed Christi gratia, in atrio Cosmæ et Damiani sanatus est, pedibusque sistere propriis, gressibusque meruit confirmari, suæque dein patriæ incolumis reddi, ubi major octogenario quiescit. *Ex his certo habemus, ecclesiam illam exstitisse ante annum* 516.

et deinde Justinianus imperator, qui illam magnificentius instauravit.

66 *At multo etiam vetustiorem fuisse, colligitur ex Procopio lib.* i *cap.* 6, *ubi refert, Justinianum imperatorem ibidem sanatum, et ecclesiam ab eodem instauratam, perductamque ad majorem splendorem: neque enim dubito, quin de eadem loquatur ecclesia.* Ad extremum sinum, *inquit,* in acclivi arduoque admodum C loco SS. Cosmæ et Damiani templum erat antiquum : ubi illi *(Justiniano)* aliquando tam graviter laboranti, ut jaceret exanimi similis, et a medicis depositus, pro mortuo haberetur, conspecti hi Cœlites inopina ac mirabili plane ope attulerunt salutem, eumque relevarunt. Quibus ille, ut se gratum, quoad homini licet, præstaret, mutata prorsus et in aliam redacta formam structura veteri, utpote inconcinna ac vili, nec talibus tantisque digna Cœlicolis, templum nitore, magnitudine, luminis copia illustre reddidit, ac multa alia, quibus carebat, benignissime contulit. Qui morbis arte medica valentioribus tenentur impliciti, ex humani auxilii desperatione ad spem sibi unam in illis reliquam se convertunt, et per sinum scaphis ad templum hoc devehuntur. Statim ut solvunt, ipsum tamquam in arce conspiciunt, grati principis munificentia gloriosum, ac spem ipsis bonam ostentans. *Hactenus Procopius. Hunc autem loqui de eadem ecclesia, de qua et Marcellinum, omnino colligitur ex sanatione ægrorum, qui ad illam ipsam deferebantur.*

67 *Cum autem dicatur* antiquum *fuisse Justiniani tempore, uno saltem seculo ante ipsum fuerit conditum, si non etiam diutius. De illo templo intelligenda existimo verba Codini de Originibus pag.* 47, *ubi sic habet :* D Templum sanctorum Anargyrorum, sive Cosmæ et Damiani, in Zeugmate situm, ædificavit sub Theodosio juniore Proclus, patriarcha Constantinopolitanus, discipulus sancti Joannis Chrysostomi. *Consentit Anonymus de Antiquitatibus Constantinopolitanis apud Anselmum Bandurum lib.* 2 *pag.* 35, *ita scribens :* Templum sanctorum Anargyrorum, quod in Zeugmate situm cernitur, conditum est a Proclo patriarcha Constantinopolitano, discipulo magni S. Joannis Chrysostomi, et œcumenici patriarchæ tempore Theodosii junioris. *Jam vero hoc esse illud ipsum templum, quod supra Procopius* ad extremum sinum, *videlicet Ceraticum, fuisse ait, ex eo colligitur, quod* Zeugma *similiter versus extremitatem sinus Ceratici fuisse videatur. Nam Bandurus in Observationibus ad Antiquitates tom.* 2 *pag.* 648 *non modo probat,* Zeugma *fuisse ad sinum, sed etiam iter per* Zeugma *fuisse illis, qui per terram circumibant sinum, quando navigatio erat per procellas nimis periculosa. Hæc mihi sufficiunt de loco, quem propius investigare non est necesse. Tillemontius art.* 69 *hanc ecclesiam, in Zeugmate conditam, non distinguit ab ea, quam Paulinus condidisse fertur sub eorum imperatore Theodosio. At alii de illis ecclesiis, ut de duabus diversis loquuntur.* E

AUCTORE J. S.

Dicitur illa ecclesia constructa a Proclo, eratque ad finem sinus Ceratici.

68 *Laudatus Anonymus apud Bandurum lib.* 3 *pag.* 55 *ita habet :* Tractus Paulinæ dictus nomen accepit a Paulino magistro tempore piissimi Theodosii junioris, cujus erat familiaris. Ipsius autem erat locus ille, et in eo ecclesiam sanctorum Anargyrorum Cosmæ et Damiani ædificavit. *Tum refert, Paulinum eo tempore suspectum factum imperatori, acsi justo familiarior fuisset imperatrici Eudociæ, jussumque* a duobus satellitibus obtruncari. *Vult tamen, Paulinum divinitus servatum, hæc subjiciens :* Quem tamen in tenebris palatium ingressum, abscissis solum auribus, non potuerunt interficere : et illico ipse se insidiis circumventum novit. Id porro accidit mira sanctorum Anargyrorum Cosmæ et Damiani ope, ut eorum templum perficeret. Imperator autem intelligens a scopo aberratum fuisse, præ pudore nihil sibi hac de re cognitum fuisse simulavit. Verum absoluto templo sanctorum Anargyrorum, ipsi caput palam amputari jussit. *Codinus pag.* 55 monasterium Paulini *vocans, factum eodem fere modo exponit.* Monasterium Paulini, *inquit,* Paulinus magister condidit, qui valde familiaris fuit imperatori Theodosio F juniori, et una cum ipso educatus. Hunc postea Theodosius zelotypia occidit ob conjugem Eudociam augustam.

Eodem Theodosii Junioris tempore dicitur Paulinus,

69 *Tum relata causa suspicionis Theodosii, ortæ ex pomo, ut vulgo exponitur, subdit :* Constituti igitur insidiatores eum *(Paulinum)* in ascensu testudinis tenebrosæ aggressi sunt : cui tamen, solis auribus præsectis, vitam adimere non potuerunt. Ipse enim simul atque per insidias se circumventum sensit, recta inde profugit. Ceterum hoc ita evenit miraculoso auxilio sanctorum Anargyrorum Cosmæ et Damiani, nempe ut inchoatum eorum templum exædificaret. Imperator vero, audiens eum vitæ periculum effugisse ; præ pudore nil sibi hac de re cognitum fuisse simulavit, et insuper aggressores se puniturum promisit. Nihilominus post absolutum templum sanctorum Anargyrorum, caput ei præcidi jussit. *Non inquiram hoc loco, quæ fuerit causa mortis Paulini, quem postea jussu imperatoris occisum constat. Nihilo magis operose investigabo, an Theodosius occisum revera voluerit per occultos insidiatores, uti hi referunt. Hoc tamen observo, mortem Paulini in Chronico Alexandrino et apud Theophanem, attribui quidem eidem causæ; sed nullam ibi mentionem fieri de cæde per insidiatores primum tentata, neque de constructa a Paulino ecclesia* SS.

postea occisus, ecclesiam condidisse Sanctis,

AUCTORE J. S.

A SS. Cosmæ et Damiano, *ut hæc Paulini fundatio assertione Anonymi et Codini, qui multis seculis sunt posteriores, non videatur satis certa, præsertim cum locus a* Paulina *potius nomen traxerit, quam a* Paulino. *Ipse Anonymus scripsit* Παυλίνης Paulinæ, *atque ita* Paulinæ *dicitur apud Theophanem et Nicephorum Constantinopolitanum, quos laudat Cangius in Constantinopoli Christiana pag.* 182, *ubi multa de hac æde sacra collegit. Alii deinde* Paulini *dixerunt ; sed SS. Nicephoro et Theophani, qui sub initium seculi* IX *floruerunt, magis videtur credendum.*

additumque deinde monasterium, Cosmidium dictum :

70 *Laudatus Cangius ad ecclesiam, quæ per Paulinum ædificata dicitur, omnia fere transfert, quæ dicta sunt de ecclesia in Zeugmate per S. Proclum, ut fertur constructa. Existimat præterea, illam ipsam esse, quæ frequenter* Cosmidium *a scriptoribus medii ævi vocatur : at nomen* Cosmidium *apud antiquiores non invenio, illudque videtur maxime usurpari cæptum, postquam ecclesiæ additum est monasterium. Sola autem ecclesia videtur condita sub Theodosio juniore, instaurataque et aucta a Justiniano; monasterium vero diu post adjunctum. Quapropter illud ipsum esse puto monasterium, quod Michael imperator, cognomento* Paphlago, *ex-* B *struxit seculo* XI, *et in quod sub finem vitæ, relicto imperio, se recepit, teste Zonara lib.* 17 *cap.* 17, *ubi sic habet :* Sed cum male haberet, nec longe a dissolutione compagis abesset, despecto imperio, relictaque regia in monasterium suburbanum a se extructum, sanctorum Anargyrorum indito nomine, secedit : ibique purpura, ceterisque insignibus imperii abjectis, raso capillo, initiatur, et Christianæ submissionis lacerna induta, sacro vellere voluntariæ mortificationis cingitur, jam vel ingratis mortificandus. *Hæc verba mihi vehementem ingerunt suspicionem de monasterio tum primum condito, cum ante hoc tempus ibi monasterium apud scriptores non invenerim; sed solam* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesiam. Hæc aliquando* Cosmidium *vocatur ab iis, qui post conditum monasterium scripserunt.*

hæc ecclesia probabilius est eadem. Aliæ Constantinopoli,

71 *Utrum modo ecclesia illa, quæ monasterio postmodum aucta est, sit in Zeugmate, an in prædiis Paulinæ vel Paulini, non ausim certo edicere. Magis tamen existimo, eamdem esse ecclesiam, eamque in Zeugmate sitam esse, sed aut monasterium in prædiis Paulinæ adjunctum, aut ipsam quoque ecclesiam in iis prædiis conditam, simulque in Zeugmate, cujus illa prædia partem fortasse constituunt. Plura, quæ illi ecclesiæ et monasterio, sive Cosmidio, deinde acciderunt, videri* C *possunt breviter perstricta apud laudatum Cangium lib.* 4 *pag.* 182. *Idem pag.* 121 *aliam commemorat* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesiam, quæ erat in regione urbis Constantinopolitanæ,* Basilisci *dicta ab ædibus sive palatio Basilisci imperatoris. Hanc ait conditam a Justino imperatore et Sophia ejus conjuge. Aliam rursum memorat in tractu* Darii *ex Menæis, si tamen diversa sit a prima. Nam de ea apud nos actum est tom.* I *Maji pag.* 464, *ibique observatum, forte eamdem esse cum prima. At harum ecclesiarum cum obscura sit memoria, de illis plura non addo.*

Antiqua eorumdem ecclesia in Phocide,

72 *Vetustam fuisse in Græcia* SS. Cosmæ et Damiani *ecclesiam, colligitur ex Vita S. Lucæ Thaumaturgi, data apud nos ad* VII *Februarii. Etenim num.* 3 *auctor in Phocide, Græciæ provincia, memorat* maritimum quemdam montem Joannis appellatum. *Deinde num.* 17 *de S. Luca dicitur :* Ante dictum montem illum petit, quem loci incolæ sic rusticana voce Joannitza vocarent, ejusque partem, quæ mare respicit, lustrans (ubi etiam germani fratres Cosmas et Damianus, Anargyri vulgo dicti, delubrum habent) in ea ipse monasticæ exercitationis tabernaculum fixit. *Solemniter ibi celebratam fuisse Sanctorum festivitatem, ex Vita S. Nicolai Peregrini, data ad* 2 *Junii, abunde perspicimus. Nam dicitur S. Nicolaus venisse* D *ad monasterium Stirense, cujus fundator erat S. Lucas modo memoratus, ut legitur num.* 13, *et num.* 14 *de festivitate hæc leguntur :* Post hæc autem prima die intrante Julio, in monasterio Phari metochio, quod Stirisca dicitur, secus mare sito, adveniente solennitate gloriosorum martyrum Cosmæ et Damiani, quos Anargyros vocant, Stirensique abbate cum suis monachis ibidem annua festa colentibus, in gaudio concurrentibus cunctis, venit Sanctus pariter cum iisdem.

cultus in Galatia, ubi eorum patrocinio

73 *Vita S. Theodori Siceotæ, quæ ab ejus discipulo prolixe et enucleate scripta est, luculenter ostendit, magnam quoque fuisse venerationem Sanctorum nostrorum in Galatia, ubi abbas erat S. Theodorus, ac deinde etiam episcopus. Sanatio Sancti in ea num.* 38 *refertur hoc modo :* Accidit autem, ut, posteaquam ad mansionem suam reversus est, in morbum gravissimum incideret, et sancti angeli ad eum miserandum accederent. Ipse vero cœpit flere ac tristis esse. Erat autem supra ipsum imago sanctorum Cosmæ et Damiani, miraculis illustrium : qui tales se illi secundum quietem conspicuos obtulerunt, quales ea pictura exprimebantur : et accedentes ad eum, quemadmodum solent medici, venarum pulsum explorabant : atque inter se ita colloquebantur, ut E de salute ejus, propterea quod vires ipsius concidissent, desperare viderentur. Et ad eum conversi, dicebant : Quid fles, frater ? Cur tristis es ? Ipse vero respondebat : Quia non egi pœnitentiam, domini mei ; et quia relinquo pusillum hunc gregem, qui nondum est perfecte institutus, et magna indiget diligentia. Tunc illi : Vis, ut pro te supplicemus, ut tibi paululum adhuc ad vivendum spatii concedatur ? Si hoc, inquit, feceritis, et tempus mihi ad resipiscendum impetrabitis, et pœnitentiæ meæ, et omnium, quæ recte post hæc egero, mercedem lucrabimini. Sancti autem ad angelos conversi, rogabant eos, ut illius tantisper curam gererent, dum ipsi supplicatum pro illo ad Regem irent.

sanatus est S. Theodorus Siceota.

74 Et cum angeli se id facturos dixissent, sancti Cosmas et Damianus profecti sunt, et pro Theodori salute Omnipotenti Regi Christo Deo nostro, qui in cœlis est, quique Ezechiæ quindecim vitæ annos adjunxerat, supplicabant. Itaque voti compotes reverterunt, in medio ipsorum habentes adolescentem, angelis, qui aderant, adspectu quidem similem, sed gloria præstantiorem : qui præsentes angelos sic alloquutus est : Ab eo recedite, placatus enim est communis omnium Dominus et gloriæ Rex, et permittit, F ut adhuc in carne maneat. Qui statim una cum ipso in cœlum redierunt. Sancti vero Cosmas et Damianus : Surge, inquiunt, frater, et attende tibi ac gregi tuo : benignus enim et clemens Dominus noster preces nostras pro te suscepit ; et largitus est tibi, ut vivas paresque cibum, qui non perit, sed manet in vitam æternam, et multarum animarum salutem cures. Hæc locuti, etiam ipsi discesserunt. Sanctus vero Theodorus, confestim viribus recuperatis, surrexit sanus, et laudabat Deum *etc. Si cui hæc videantur mirabilia, et difficulter credenda ; cogitet, referri somnia ægrotantis : mirandaque passim somniantibus objici ; sanationem tamen non fuisse somnium, sed verum beneficium.*

§. V. Sanctorum ecclesiæ, reliquiæ et cultus Romæ, et in reliqua Italia et in Sicilia.

Ecclesia Sanctis Romæ dicata,

A*nastasius Bibliothecarius in S. Felice Papa IV scribit :* Hic fecit basilicam sanctorum Cosmæ et Damiani in urbe Roma, in loco, qui appellatur Via sacra

A cra, juxta templum urbis Romæ. *Joannes Diaconus in Vita S. Gregorii Magni, data apud nos ad* XII *Martii, lib.* I *num.* I *de S. Gregorio hæc scribit :* Gregorius genere Romanus, arte philosophus, Gordiani viri clarissimi et beatæ Silviæ filius *etc. Et mox :* Iste senatoria stirpe progenitus, tam nobilissimam quam etiam religiosissimam genealogiam duxit, ita ut quartus Felix Apostolicæ Sedis Pontifex, vir magnæ in Christi Ecclesia reverentiæ, qui basilicam SS. Cosmæ et Damiani martyrum via sacra juxta templum Romuli, sicut hactenus cernitur, venustissime fabricavit, ejus atavus fuerit *etc. Leo Ostiensis Felicem IV similiter dixit atavum S. Gregorii, secutus allegatum Joannis Diaconi locum. Gregorius ipse Homilia* 38 *in Evangelia Felicem Papam sibi atavum fuisse dicit ; sed non addit, fueritne tertius an quartus. Verum Baronius in Annotatis ad Martyrologium observavit, Felicem III potius fuisse atavum S. Gregorii, cum quod Felix IV non fuerit Romanus, tum vel maxime quod non tanto tempore ante S. Gregorium vixerit, ut credibile sit, atavum ejus fuisse. At tam tempus quam patria optime congruunt Felici III, ut illa Baronii sententia passim omnibus, ac nominatim Majoribus nostris placuerit, et prorsus certa videatur.* B *De Felice III apud nos actum est ad* XXV *Februarii, ubi plura videri possunt.*

quæ a Felice Papa IV dicitur exstructa ,

76 *Verumtamen constructio ecclesiæ* SS. Cosmæ et Damiani *non Felici III, sed Felici IV passim attribuitur, quemadmodum eidem adscripta est apud nos in Felice IV ad* XXX *Januarii. Inscriptio vetusta, ibidem sub imaginibus posita, sic habet :*

Aula Dei claris radiat speciosa metallis,
 In qua plus fidei lux speciosa micat.
Martyribus medicis populo spes certa salutis
 Venit, et ex sacro crevit honore locus.
Obtulit hoc Domino Felix Antistite dignum
 Munus, ut ætherea vivat in arce poli.

Hos versiculos etiam repetiit Blanchinus in Annotatis ad Bibliothecarium ex Ciampino, qui in Opere de Veteribus Urbis monumentis part. 2 *cap.* 7 *prolixe agit de laudata* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesia sub hoc titulo :* De ecclesia SS. Cosmæ et Damiani in Via sacra, sive in tribus foris aut tribus fatis, sive in silice, aut in foro boario Urbis, a Felice III dicto IV, beatissimo Pontifice anno DXXX in eorumdem Sanctorum honorem dicata. *Dedi hæc verba, ut lector uno intuitu videat diversa nomina, quæ eidem ecclesiæ* C *tribuuntur. Deinde Ciampinus prolixe investigat, quibus gentilium deis ecclesia illa olim videatur fuisse dicata. Existimat enim, non fuisse a Felice IV exstructam, sed a superstitioso cultu translatam ad verum, dicatamque* SS. Cosmæ *et* Damiano. *Nolim quidem me vehementer opponere viro erudito, non tamen invenio in verbis Anastasii opinionem illam. Anastasius enim ait,* Fecit basilicam *etc.*

nec solum accommodata usibus Christianorum,

77 At, *inquit Ciampinus,* vox FECIT hic pro dicavit accipienda est ; cum in hoc sensu apud Bibliothecarium sæpe intelligenda veniat. *Verum quominus sic exponi possint verba Anastasii, obstat Joannes Diaconus, cum non modo dicat,* venustissime fabricavit : *sed etiam addat,* juxta templum Romuli, *uti et Anastasius* juxta templum urbis Romæ. *Non capio qua ratione* juxta templum *sacra illa ædes* SS. Cosmæ *et* Damiano *dicatur exstructa, si non fuerit aliud ædificium, nec locus diversus; sed ipsum templum, sive instauratum credatur, sive solum intus Christianorum usibus accommodatum. Quapropter nequeo tam facile in animum inducere,* ecclesiam olim geminis fratribus, Romulo et Remo, sive Castori et Polluci dicatam, *a Felice IV solum fuisse consecratam* SS. Cosmæ *et* Damiano, *ut existimat Ciampinus pag.* 56 ; *sed credo, novam fuisse ædificatam.*

78 *Nescio, unde hauserit Blanchinus, quod ait in Annotatis ad Bibliothecarium :* Sanctorum Cosmæ et D Damiani ecclesia a Christianis erecta, et a Felice IV magnificentius restituta et ornata fuit, additis etiam ex musivo opere sacris imaginibus. *Hæc quidem de se improbabilia non sunt ; sed carent antiquo auctore, ideoque magis rejicienda sunt quam adoptanda. At ecclesiam* SS. Cosmæ *et* Damiani *jam celebrem fuisse ante finem seculi* VI, *dum S. Gregorius Papa ob sævientem pestem supplicationes publicas instituebat, colligitur ex Historia Turonensis lib.* 10 *cap.* I, *ubi S. Gregorius hæc mandat :* Clerus igitur egrediatur ab ecclesia sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani cum presbyteris regionis sextæ. *In eadem basilica etiamnum statio habetur feria quinta post Dominicam tertiam Quadragesimæ, illaque feria in Breviario et Missali Romano dicendæ præscribuntur orationes de* SS. Cosma *et* Damiano, *eædem nimirum, quæ in Sacramentario Menardi pro præcipua festivitate ad* XXVII *Septembris erant assignatæ. Plura de basilica* SS. Cosmæ *et* Damiani *exponit Bernardinus Mezzadri.*

AUCTORE J. S.

jam celebris erat sæculo VI,

estque modo titulus Cardinalis diaconi.

79 *De illa ecclesia, quæ modo est Franciscanorum tertii Ordinis, plura observat laudatus Ciampinus, nimirum instauratam fuisse ab Adriano I, iterum ab Urbano VIII* in nobiliorem splendidioremque formam restitutam, *aliaque plura, quæ ibidem videri poterunt. Varia de ecclesia illa etiam refert Martinellus* E *in Roma Sacra pag.* 93, *cujus ultima solum verba huc transfero :* Est diaconia S. R. E. Cardinalis sub cura fratrum tertii Ordinis S. Francisci. *Bartholomæus Piazza in Hemerologio sacro Urbis ad* XXVII *Septembris testatur, in dicta ecclesia solemniter celebrari* SS. Cosmæ *et* Damiani *festivitatem cum Octava, magnamque partem corporum eorumdem ibi depositam esse. Pancirolus in Thesauris absconditis Urbis Romæ pag.* 98 *non modo corpora* SS. Cosmæ *et* Damiani *prædictæ ecclesiæ liberaliter attribuit ; sed etiam trium Fratrum et Sociorum* Anthimi, Leontii *et* Euprepii. *Verum laudati scriptores in recensendis Urbis reliquiis liberaliores fuerunt, quam vellem, neque idoneos de hisce tam liberalis asserti testes producunt. Mox tamen de his plura venient examinanda.*

Alia Sanctorum Romæ ecclesia cum conventu monialium :

80 *Assignantur et aliæ* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesiæ in Urbe. Pancirolus pag.* 579 *agit de ecclesia* SS. Cosmæ *et* Damiani *trans Tiberim, quæ modo est monialium Ordinis S. Francisci, et vulgo nominatur* S. Cosmato. *Observat autem, olim fuisse monachorum* F *Ordinis S. Benedicti, sed postea concessam monialibus S. Francisci, ac pro his circa medium seculi* XV *a Sixto Papa IV instauratam. De eadem agit Martinellus pag.* 94. *Piazza eidem assignat insignes* SS. Cosmæ *et* Damiani *reliquias, testaturque Sanctorum festivitatem ibidem solemniter celebrari. Vetustum esse illud monasterium, liquet ex Annalibus Benedictinis Mabillonii, qui tom.* 3 *pag.* 718 *exhibet catalogum* abbatum monasterii SS. Cosmæ et Damiani Romæ in Mica aurea, *ut alias vocatur, sed* corrupto vocabulo, *ut vult Martinellus,* Vici aurei. *Gregorium recenset primum anno* 881, *ultimum Reginaldum,* usque ad annum 1234, quo, *inquit,* mense Septembri datum fuit hoc monasterium a Gregorio Papa IX, bulla data die XV mensis Septembris, pontificatus anno VIII, abbatissæ et monialibus, seu sororibus inclusis, Ordinis S. Damiani ; *id est, Ordinis S. Claræ, qui in ecclesia S. Damiani a SS. Francisco et Clara Assisii erat institutus. De illo monasterio primum agens Mabillonius pag.* 600, *ait,* Quod a tempore Johannis Papæ V extitisse creditur. *Et revera tom.* 4 *pag.* 756 *dat alium catalogum ab anno* 685, *sed initio minime plenum, cum duo tantum abbates ponantur ante annum* 881.

alia ibidem in altis earum reliquiæ,

81 *Tertiam* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesiam Romæ assignat Pancirolus pag.* 791 *et Martinellus pag.* 93,

AUCTORE J. S.

A 93, nominans illam, Barbitonsorum in regione S. Eustachii in vico dominorum de Philonardis. In hac quoque, quamvis parva, ecclesia festivitatem SS. Cosmæ et Damiani quotannis solemniter celebrari testatur Piazza. Meminit Martinellus pag. 352 et 353 de quatuor aliis locis, quæ olim Romæ SS. Cosmæ et Damiano sacra fuerunt, ut ibidem videri potest. Præterea Pancirolus pag. 370 asserit, Romæ in ecclesia S. Marcelli brachia SS. Cosmæ et Damiani servari, sed in ejus indice reliquiarum notantur capita ; uti et capita ecclesiæ S. Marcelli attribuit Piazza. Basilicæ vero S. Mariæ Majoris uterque tribuit de sanguine, cerebro et cilicio. Hactenus de cultu, ecclesiis et reliquiis Sanctorum nostrorum in Urbe, in qua aliquot Cosmæ et Damiani reliquias abhinc multis seculis requievisse, ex cultu celeberrimo fit verisimillimum.

Corpora SS. Cosmæ et Damiani,

82 Petrus de Natalibus lib. 8 cap. 123, relato martyrio SS. Cosmæ, Damiani, Anthimi, Leontii, et Euprepii, in fine hæc addit : Processu vero temporis duorum fratrum Cosmæ et Damiani corpora Romam sunt translata, et ecclesia eorum nomini ædificata. Hæc auctoritas fortasse suffecit Pancirolo ad corpora præcipuæ horum Sanctorum ecclesiæ attribuendum. B Certe nec Acta apud Surium, nec Metaphrastes, nec Ado in Martyrologio, quos cum illo laudat auctores, de corporibus Romam translatis vel verbo meminerunt. Potuit tamen Pancirolus alia habere monumenta, aut certe traditionem Romæ aliquando receptam de translatis ad Urbem SS. Cosmæ et Damiani corporibus. Certe viguit ea traditio, quandoquidem Adaldagus episcopus Bremensis, ut narrabitur § 7. multas Romæ seculo x acceperit reliquias SS. Cosmæ et Damiani, quas Bremam transtulit. Bambergenses similiter crediderunt, capita SS. Cosmæ et Damiani per S. Henricum imperatorem Romæ accepta fuisse, et Bambergam translata. Hæc quidem Petri assertioni de translatione favent, cum reliquiæ non potuerint Roma alio transferri, nisi prius Romam fuerint translatæ. At ipsi Pancirolo potius adversantur, cum ille corpora etiam suo tempore Romanæ Sanctorum basilicæ attribuerit. Præterea ex dictis necdum asserere possumus, tota duorum Fratrum corpora Romam aliquando fuisse delata, et minus aliorum quoque trium.

imo et trium Fratrum olim Romam dicuntur translata :

83 Bernardus Mezzadri in Dissertatione jam ante laudata, qua refellit improbabilem opinionem de tribus SS. Cosmæ et Damiani paribus, et fuse exponit omnia ad eorum præcipuam basilicam pertinentia, part. I cap. 4 agit de eorumdem Martyrum translationibus, niliturque probare, Romam corpora fuisse translata ante C seculum VII. Hunc in finem ab eo allegatur perantiqua tabula Romanæ basilicæ, ut vocat, et ex ea recitat sequentia verba : Sub altare majus requiescunt corpora sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, ac sanctorum Antimi, Leontii et Euprepii fratrum germanorum eorumdem sanctorum Cosmæ et Damiani, posita a beato Gregorio primo. Verum non edicit laudatus scriptor, cujus seculi sit illa perantiqua tabula, ideoque minoris ponderis videtur ad fidem faciendam. Erit perantiqua, etiamsi trecentorum tantum sit annorum ; magis etiam, si abhinc sexcentis aut octingentis annis fuerit scripta : et vel sic non sufficiet ad persuadendam nobis assertionem, maxime si credere debeamus, ut vult auctor, non modo reliquias aliquas, sed ipsamet eorumdem ac Fratrum ipsorum corpora, ibidem fuisse deposita.

quod intelligendum videtur de magna parte corporum.

84 Verumtamen allegata tabula auget testimonia jam allata de traditione, qua multis seculis creditum fuit, corpora SS. Cosmæ et Damiani aliquando Romam fuisse delata, aut certe tam notabilem corporum partem, ut corpora fuerit vocata. An vero jam Romæ fuerint tempore, S. Gregorii Magni, sive ante seculum VII, magis videtur incertum. Tantam incertæ ætatis tabula fidem non meretur, ut id asserere velimus, præsertim cum Procopius num. 61 laudatus asserat, suo tempore, id D est, medio seculo VI, corpora in ipsorum basilica prope Cyrum fuisse ; nec inveniamus, qua occasione paulo post inde Romam fuissent delata. Itaque incertum esse dico, an ante S. Gregorii tempora Romæ fuerint. Hoc tamen aliunde mihi admodum apparet probabile de notabili corporum parte. Etenim celeberrimus cultus, quo a seculo VI, et fortasse a seculo V aut IV, Romæ fuerunt honorati, verisimillimum facit, notabiles eorum reliquias eo fuisse delatas. Videbimus etiam num. 103, aliquid reliquiarum eorumdem fuisse S. Gregorio Turonensi, et plures SS. Cosmæ et Damiani in Occidente a seculo VI fuisse reliquias, colligi verisimiliter potest ex ecclesiis, quas iisdem dicatas fuisse videbimus.

SS. Cosmæ et Damiani, nonnullæ reliquiæ adhuc in ipsorum ecclesia.

85 Probabile itaque est, Procopium non loqui de integris corporibus, etiamsi multorum more corpora vocet ; sed solum de aliquot reliquiis in ecclesia prope Cyrum reconditis ; aut certe partem aliquam sacrorum ossium ibidem dumtaxat fuisse, sive ille plus sive minus dicere voluerit. Ex dictis igitur concludo, magnum partem corporum SS. Cosmæ et Damiani aliquando Romam videri translatam ; sed non constare de tempore translationis : at non æque probabilem esse aliorum trium translationem, quandoquidem Cosmas et E Damianus sine mentione illorum Romæ fuerint culti. Laudatus Mezzadrus part. 2 enumerat insignes reliquias, in dicta SS. Cosmæ et Damiani ecclesia conservatas, nec tamen ibidem meminit de corporibus quinque sanctorum Fratrum in eadem ecclesia modo conservatis, ut nequaquam ex tabella sua videatur inferre, corpora quinque Fratrum etiamnum in basilica eorumdem Romæ conservari. Et sane id allegata tabula nequit evincere, etiamsi alias esset maxime authentica, et ipso S. Gregorii Magni tempore conscripta, cum per decursum visuri simus, multas reliquias SS. Cosmæ et Damiani, quæ Romam delatæ fuerant, deinde in Germaniam pervenisse. Attamen cap. XI cum pluribus reliquiis recenset Brachium S. Cosmæ martyris. S. Damiani martyris. Et deinde : Instrumentum, quo medebatur S. Damianus martyr. Hisce autem consentire facile possumus.

Corpora SS. Cosmæ et Damiani etiam Venetias

86 Apud nos in Prætermissis ad X Maji de translatione alia SS. Cosmæ et Damiani data est hæc observatio : SS. Cosmæ et Damiani martyrum Translatio corporum ad civitatem Venetiarum, atque in monasterio S. Gregorii majoris anno Domini MCLIV, Indictione 2, collocatorum, refertur in MS. Usuardo Florentino Caroli Strozzi senatoris, item apud Bellinum, Maurolycum, Molanum, Canisium, Ferrarium, Saus- F saium. Nullus ex allegatis antiquior videtur seculo XV, quo verisimiliter scriptus est codex Strozzianus, factaque Belini editio. Qui vero postremus laudatur, Saussayus non memorat translationem Venetam, sed in Galliam, ut suo loco videbimus. Reliqui vero omnes agunt de translatione Veneta ad ecclesiam S. Georgii Majoris. Miror quam maxime, nihil de hac inveniri apud Petrum de Natalibus, qui Opus suum Venetiis composuit seculo XIV, ut potuerit scire horum Sanctorum corpora servari Venetiis, si eo pervenerunt anno 1154 ; silet tamen translationem Venetam, et Romanam asserit, ut dixi num. 82.

dicuntur translata :

87 Flaminius Cornelius, eruditus senator Venetus, in Opere suo de ecclesiis Venetis tom. 8, ubi agit de monasterio S. Georgii Majoris, quod est Ordinis Benedictini, pag. 127 etiam fatetur, nullum exstare in monasterii archivo documentum, quo innotescat, unde et a quo translata sint corpora. Hæc documentorum in archivio inopia una cum silentio Petri de Natalibus nonnullam erroris suspicionem ingerit, maxime cum ad eamdem abbatiam translatum fuerit corpus S. Cosmæ eremitæ, cujus translationem narrat Petrus de Natalibus lib. 8 cap. 26, et fuse laudatus Cornelius ex tabulario Veneto S. Georgii Majoris. Etenim,

cum

A *cum non afferatur ulla mentio translationis* SS. Cosmæ *et* Damiani, *nisi tribus fere seculis post tempus, quo peracta creditur, suspicio oriri potest, unius forsan Cosmæ reliquias ad alterum ex errore fuisse translatas, ut subinde contingit.*

aut potius pars aliqua ossium, forte obtenta in Oriente

88 *Verumtamen talis suspicio solidum non præbet argumentum contra translationem, si illa aliunde satis firmetur. Itaque audiamus, quid de illa referat laudatus Cornelius pag.* 127. Novum, *inquit,* decus ecclesiæ S. Georgii accessit anno MCLIV ex deductis ad eam sacris lipsanis sanctorum fratrum martyrum Cosmæ et Damiani, cujus translationis, unde et a quo peractæ, nullum quidem extat in monasterii archivo documentum, nisi tempus et nomen Paschalis abbatis prædicti (*hunc anno* 1149 *abbatem factum dixerat.*) Verisimile tamen est, Venetias ex Oriente fuisse deductas, idque etiam arguitur ex vase quodam argenteo, Græcanico opere elaborato, in quo inter cineres et ossa, quibus repletum est, duæ extant laminæ plumbeæ Græcis characteribus incisæ, in quarum una legitur : OSSA S. COSMÆ, in altera vero OSSA S. DAMIANI : quæ quidem ossa et cineres confuse jacent. *De quantitate horum ossium subjungit laudatus scriptor :* Non tamen iis orbis Christiani ecclesiis, qui de B horum Martyrum lipsanis gloriantur, aliquas ipsorum reliquias concedere abnuam ; siquidem (ut in translationibus compertum est) non integra corpora, sed magna ossium pars, et talis quidem, quæ corporis titulo congruenter appellari potest, in hac ecclesia asservatur.

et deinde ad novam S. Georgii Majoris ecclesiam translata :

89 *Hæc ultima observatio de parte ossium, quæ forte tertiam aut quartam unius corporis partem vix constituent, utcumque tollit difficultates contra translationem ex silentio scriptorum nascentes, si de integris ageretur corporibus. Nam aliquot reliquiarum translatio multo facilius silentio involvitur, quam integrorum corporum, præsertim quando acceptæ fuerunt, non liberali dono eas possidentium, sed ex civitatibus aut provinciis bello subactis, prout hæ verisimiliter obtentæ fuerunt in Oriente, dum crucesignati multas in Syria et in Palæstina urbes et provincias occuparunt. Quare neque hæc aliquot reliquiarum translatio pugnat cum Romana, neque cum illa, quæ eodem seculo in Galliam facta traditur, inferius exponenda, neque cum pluribus reliquiis, quæ aliis locis servari dicuntur, maxime si consideremus, non statim fidem habendum, si qui corpora se habere dicant, cum frequenter solum aliquot ossa* C *habeant, et aliquando etiam pauca. Prædictas reliquias deinde ad novam ecclesiam fuisse translatas, inferius ait Cornelius, ita scribens :* E veteri ecclesia, in qua jacebant, ad novum reædificatum templum deinde translatæ (ut suo loco dicetur) sacræ exuviæ, in ara Crucifixis martyribus dicata repositæ fuerant, ut testabatur incisum stylobatis columnarum hoc carmen :

Hic Cosmas medicus divo cum Fratre quiescit.

Deleto carmine, insculpta fuerunt hæc verba : « Corpora SS. Cosmæ et Damiani ». *Translationem ad novam ecclesiam pag.* 199 *dicit peractam* die VI Aprilis anno MDLXXXXIII.

ex his aliquot particulæ aliis ecclesiis datæ.

90 *Præterea pag.* 128 *ad propositum nostrum scribit sequentia :* Ex traditione receptum est, abbatem quemdam hujus monasterii particulas ex sacris ossibus circa annum MDC abstulisse, ut quarumdam monialium Vicentiæ degentium devotioni satisfieret. Cum vero iter cœpisset, bis ex equo prolapsus, ne in se ulterius divinam provocaret ultionem, retrocedens ablatas reliquias suo loco restituit. Rem, ut fertur, exhibeo. Hoc autem magis certum est, et ex archivi schedis testatum, ex sacris horum Martyrum ossibus, ad hanc ecclesiam translatis, partes aliquas donatas fuisse, tum Venetæ S. Joannis in Oleo ecclesiæ, in qua ipsorum adest ara, tum Patavino S. Mariæ de Misericordia sanctimonialium D monasterio, in quibus præcipua veneratione coluntur. Antiquissimum, et a majoribus receptum morem adhuc servant monachi, qui in festa sanctorum Fratrum die cum vase, sacra ossa continente, aquam benedicunt : de qua plurimi febricitantes devote sumere consueverunt, plurimique eorum (ut experientia probatum est) a febri liberantur.

AUCTORE J. S

Monasterium Sanctis dicatum Venetiis, in quo reliquiæ,

91 *Laudatus Cornelius tom.* 6 *a pag.* 49 *exponit fundationem monasterii* SS. Cosmæ et Damiani *Venetiis* in Judaica. *Fundatum est hoc monialium Ordinis S. Benedicti monasterium senescente seculo* XVI, *ut lætius ibidem lector videre poterit. De consecratione templi, quod magnificentia et ornatu decorum Cornelius testatur, hanc pag.* 53 *affert epigraphen :* Die XXX Maji MDLXXXXIII illustrissimus et reverendissimus D. Julius Superchius, episcopus Campulanus, illustrissimi ac reverendissimi D. D. Joannis Trivisano patriarchæ Venetiarum suffraganeus, consecravit hanc ecclesiam in honorem SS. Cosmæ et Damiani, concessitque singulis Christi fidelibus, in die anniversario consecrationis ipsam visitantibus, XL dies de vera indulgentia in forma Ecclesiæ consueta. *Tum enumerat reliquias, ex quibus hæ spectant ad propositum nostrum :* Pars humeri S. Cosmæ, parsque cranii S. E Damiani, martyrum titularium.

uti et in aliis ecclesiis Venetis.

92 *Demum diligentissimus scriptor tom.* 13 *dedit Menologium Venetum, in quo ad* X *Maji annuntiat* SS. Cosmæ *et* Damiani *translationem, et præcipuam festivitatem ad* XXVII *Septembris, ibique has de Sanctis subjungit annotationes :* Habent sancti Fratres ecclesiam monialium in Judaica positam. Corpora autem ipsorum, sive, ut verius loquamur, nonnullæ partes corporum in ecclesia S. Georgii Majoris quiescunt : quorum insignes reliquiæ ad ecclesiam S. Joannis in Oleo translatæ, ibidem honorifice asservantur. *Candida hæc expositio facit, ut possessio Venetorum minori laboret difficultate. Quia tamen suspicionis oriri possit de omnibus ex Oriente per crucesignatos allatis, dicam postea.*

Veronæ SS. Cosmæ et Damiani

93 *Veronenses scriptores aliquando etiam corpora* SS. Cosmæ *et* Damiani *attribuunt Veronæ, sive Veronensi ecclesiæ S. Proculi. At si omnia recte expendantur, ossa aliquot, quæ olim Roma aut Venetiis illuc transferri potuerunt, non corpora possidere videbuntur. Variis locis de horum Sanctorum reliquiis fit mentio in Opere, quod Augustinus Valerius, episcopus Vero*- F *nensis, postea S. R. E. Cardinalis, edidit typis Venetis anno* 1576, *et inscripsit :* Sanctorum episcoporum Veronensium antiqua monumenta *etc.* Index præterea sacrarum reliquiarum, quæ in ecclesiis ejusdem civitatis reperiuntur. *Primum fol.* 3 *ibi recitatur inscriptio, qua cum aliis multis* corpora SS. Cosmæ *et* Damiani *dicuntur quiescere in ecclesia S. Proculi : sed ea incriptio est anni* 1502, *ut parum auctoritatis habere valeat, etiamsi dicatur composita* ex tabula vetusta. *Quapropter, licet fol.* 20 *auctor dicat ;* SS. Cosmæ et Damiani martyrum corpora requiescunt in ecclesia S. Proculi, ut ex tabula lapidea, et ex tabula vetusta ex membranis, de quibus (*loco supra citato*) ubi de S. Agabio ; et ex tabula Sanctorum die XXVII Septembris : *magis considerandia sunt, quæ subjungit :* In crypta seu confessione dictæ ecclesiæ S. Proculi, in stipite lapideo altaris majoris SS. Cosmæ et Damiani hæ litteræ sunt incisæ.

non corpora, sed reliquiæ habentur;

94 *Litteras hasce considerandas subjicio :* HIC CITO CONSENUI JAM ME PRAECEDET LONGIOR AETAS VIVAMQUE DIU MELIORIBUS ANNIS. PROCULI EPISCOPI CORPUS ET SS. MAR. COSMAE ET DAMIANI SED ET CONFESSORIS MARTINI RELIQUIAE QUIESCENT IN PACE. *Ex voce corpus clare colligitur, unum ibi corpus servari, nimirum S.*

A *S. Proculi, trium vero aliorum Sanctorum reliquias, videlicet* Cosmæ, Damiani, *et Martini : nam si plura corpora voluisset auctor inscriptionis indicare, dixisset* corpora, *non* corpus. *Hoc ipsum clare edicitur fol.* 86, *ubi omnes reliquiæ, quæ habentur in ecclesia S. Proculi, sic enumerantur* : In ecclesia S. Proculi condita sunt corpora SS. Euprepii, Crichini, Agabii, Proculi, Probi, Valentis, Cerbonii et Luperii, episcoporum Veronensium et confessorum : asservantur etiam ossa SS. Cosmæ et Damiani martyrum, et brachium S. Martini episcopi et confessoris. *Hæc clara sunt. Nullam Sanctorum* Cosmæ *et* Damiani *ecclesiam Veronæ memoratam invenio. At de eorum festo fol.* 20 *hæc observantur* : Annorum centum indulgentia concessa est visitantibus ecclesiam S. Proculi in festo SS. Cosmæ et Damiani.

AUCTORE J. S.

95 *Bononiæ nonnullas* SS. Cosmæ *et* Damiani *reliquias assignat Masinus in Bononia perlustrata ad* XXVII *Septembris, et primo quidem in ecclesia parœciali* SS. Cosmæ *et* Damiano *dicata monachorum Camaldulensium, ubi festivitas eorumdem solemniter celebratur cum indulgentiis plenariis. Insignes quoque* S. Cosmæ *reliquias haberi dicit in ecclesia S. Joannis in Monte.*

item Bononiæ,

B *Aliquid reliquiarum* Cosmæ *et* Damiani *tribuit ecclesiis S. Stephani, S. Ignatii et Jesuatorum. Reliquias vero* S. Anthimi *martyris adscribit ecclesiæ parœciali S. Mariæ de Caritate in platea S. Felicis. Observat præterea,* SS. Cosmæ *et* Damiani *festivitatem ibidem solemniter celebrari in ecclesia cathedrali per collegia doctorum philosophiæ et medicinæ, tamquam patronorum, uti et per alios in aliis ecclesiis, quemadmodum latius in Opere allegato videri potest.*

96 *Ughellus in Italia sacra tom.* 2 *col.* 672 *caput* S. Cosmæ *ait conservari Imolæ in ecclesia cathedrali, non tamen addit, cujus sit* S. Cosmæ. *At in brevi catalogo Sanctorum Imolensium, qui anno* 1618 *impressus est cum Officiis SS. Cassiani et Petri Chrysologi, præscribitur festivitas hodierni* S. Cosmæ *martyris, ritu duplici celebranda, additurque* : Caput in cathedrali. *Papebrochius noster, qui anno* 1660 *cathedralem Imolensem lustravit cum Henschenio, in Itinere Romano MS. pag.* 211 *ait,* supra *unum ex altaribus* S. Cosmæ caput decenter collocatum. *Manzonius in Historia episcoporum Imolensium de eodem capite* S. Cosmæ *in indice meminit, et pag.* 328 *scribit,* sacellum affabre elaboratum sancto Cosmæ martyri in cathedrali *excitatum fuisse post medium seculi* XVI.

et Imolæ caput S. Cosmæ,

C 97 *Amalphitani in regno Neapolitano ecclesiæ suæ metropoliticæ magnam attribuunt partem reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani, *ut liquet ex Ughello tom.* 7 *col.* 241, *ubi recenset sacra pignora metropolitanæ ecclesiæ Amalphitanæ S. Andreæ apostolo dicatæ, quibus accensetur* maxima pars corporis sanctorum Cosmæ et Damiani... martyrum. *Quantum reliquiarum ibidem habeatur, aliunde mihi ignotum est. Orlendius in Orbe sacro et profano part.* 2 *lib.* 4 *cap.* 13 *assertum quidem Ughelli repetiit, sed nihil addidit. Ait præterea Ughellus col.* 244 *in monasterio monialium, quod Sanctissimæ Trinitati intra urbem Amalphitanam sacrum est, haberi brachium* S. Cosmæ *martyris. In translatione S. Margaritæ virginis et martyris data post Acta tom.* V *Julii pag.* 43 *fit mentio de* duabus costis sanctorum Cosmæ *et* Damiani, *cum corpore S. Margaritæ positis, ut forte cum eo Montemfaliscum deportatæ sint.*

Amalphi plures reliquiæ :

98 *Pirrus in Sicilia sacra tom.* 2 *pag.* 620, *agens de ecclesia Melitensi, enumeransque reliquias præcipuæ Ordinis equitum Melitensium ecclesiæ, iis annumerat,* dorsum Cosmæ martyris, cujus partem, *inquit,* atque os S. Stephani martyris magnus magister Homedes transmisit anno MDXLV in Commendam Enzinæ Corbæ inter Arragoniam et Cataloniam, ubi ipse commendatarius fuerat. *Refert eam donationem Jacobus Bozius in Historia Ordinis S. Joannis Hierosolymitani sive Melitensis part.* 3 *lib.* 12 *pag.* 241, *sed voce Italica* spalla *humerum æque significare potuit, quam dorsum. Addit, particulam thecæ aureæ inclusam fuisse, repositamque in ecclesia illius Ordinis præfecturæ, quæ vulgari nomine* Enzina Corba *vocatur; locumque dictis reliquiis celebrem evasisse,* ut populi circumvicini, *inquit,* undique magna cum devotione eo concurrant ad eas venerandas in diebus festis gloriosorum horum Sanctorum, *videlicet Stephani et* Cosmæ. *Mitto alias reliquiarum particulas, quæ procul dubio aliis Italiæ et Siciliæ locis servantur; sed quas nequeo omnes investigare; aut quas breviter quidem memoratas inveni, sed non tam distincte, ut necessario hodiernis Sanctis veniant attribuendæ.* D

aliæ in insula Melitensi, quarum pars misa in Hispaniam.

99 *De aliquot ecclesiis adjungo nonnulla, quæ se obtulerunt.* Taliacotium (*vulgo* Tagliacozzo) *oppidum est Aprutii ulterioris in regno Neapolitano, ubi defunctus et sepultus est B. Odo Cartusianus, de quo apud nos tom.* I. *Januarii pag.* 260 *et* 261. *Erat autem seculo* XIII *Taliacotii monasterium* SS. Cosmæ et Damiani, *eique præerat Adu-* E *hisa abbatissa* : *et* ante fores ecclesiæ SS. Cosmæ et Damiani *sepultum est corpus B. Odonis defuncti. Verum, apparente Beato, abbatissa,* congregato clero castri, corpus ejus in ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani transferri curavit... Sepultus est itaque honorifice prope altare SS. Cosmæ et Damiani. *Hæc abunde docent, ecclesiam et monasterium monialium Sanctis dicatum seculo* XIII *fuisse Taliacotii in Aprutio. Gattula in Historia Cassinensi pag.* 801 *ait,* vetustissimum esse sanctimonialium illud cœnobium ; *incertum tamen, quo primum tempore sit exstructum. De alia Sanctorum ecclesia in territorio Bergomensi mentio fit apud Maffeium in Verona illustrata col.* 383 *et* 384.

Ecclesia Taliacotii in Aprutio, alia in territorio Bergomensi,

100 *Inter prima duodecim monasteria, quæ S. Benedictus condidit, quando degebat in specu Sublacensi, teste S. Gregorio in Vita, apud Mabillonium tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 37, *ex sententia Angeli de Nuce et ipsius Mabillonii, secundum erat,* Sancti Cosmas et Damianus, nunc sanctæ Scolasticæ. *De eodem monasterio tom.* 3 *pag.* 41 *ad annum* 855 *ita scribit* : Denique (*Leo Papa IV*) monasterio sanctorum Cosmæ et Damiani apud Sublacum, quod ab urbe Roma quadraginta fere passuum millibus distat, vestem sacram et vela obtulit, teste Anastasio. Hoc unum est ex duodecim monasteriis, quæ sanctus pater Benedictus in illa solitudine erexit, hactenus superstes sub nomine sancti Benedicti et sanctæ Scholasticæ, adjunctum habens oratorium sanctorum Cosmæ et Damiani. *Laudatus auctor tom.* 2 *pag.* 233 *mentionem facit de reliquiis* SS. Cosmæ *et* Damiani, *quas Carolus Magnus dedisset abbatiæ Novaliciensi, sitæ ad radices Alpium in Pedemontio : sed fatetur, Chronicon Novaliciense, in quo illud asseritur, fabulis scatere.* F

monasterium a S. Benedicto conditum iisdem dicatum.

§ VI. Sanctorum reliquiæ, ecclesiæ, monasteria in Gallia.

Antiquissimus etiam est cultus SS. Cosmæ *et* Damiani *in Gallia, variisque hujusce provinciæ civitatibus eorumdem reliquiæ asseruntur. Jam sub initium seculi* V *ecclesiam cum monasterio invenimus nomini* SS. Cosmæ *et* Damiani *dicatam a S. Germano Autissiodorensi epi-*

SS. Cosmæ et Damiani jam seculo V S. Germanus

A *episcopo. Certe auctor Anonymus Historiæ episcoporum Autissiodorensium apud Labbeum in Bibliotheca tom.* I *pag.* 415 *de S. Germano ita habet :* Fecit et monasterium in honorem sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, ubi et monachos esse constituit, eorumque stipendiis hæc prædia delegavit, id est, villam, cui Monticellus nomen est, ad vinum colligendum ; Fontanetum vero ad frumenta serenda ; agrum autem, cui Miciglis vocabulum est, ad bucularum ceterarumque pecudum nutrimenta servanda, ubi postmodum sanctus Marianus a fratribus ejusdem monasterii missus est ad eadem pecora custodienda. Monstratur hodieque in eodem monasterio oratorium ejusdem S. Germani nomine consecratum, ubi incunctanter novimus fuisse cellulam afflictionum ejus et cruciatuum consciam etc.

monasterium dicat.

102 *De fundatione hujus monasterii etiam loquitur Constantius presbyter in Vita S. Germani, data apud nos ad* XXXI *Julii, cap.* 2 *(alias* XI *;) sed non dicit, quibus fuerit dicatum. Hinc Boschius noster de eo in Annotatis hæc observat :* Hoc monasterium censetur primum diœceseos Autissiodorensis, ad ortum urbis æstivum aliquando positum ; at pridem jam dirutum. Superstite S. Germano, appellabatur mona-
B sterium SS. Cosmæ et Damiani, in quorum honorem fuerat institutum : at, illo defuncto, S. Germani nomen habuit, donec seculo VI S. Mariani nuncupari cœpit ab hujus sepulcro miraculis ibi frequentissimo. *De S. Mariano etiam apud nos actum est ad* XX *Aprilis. Quæ dicta sunt de monasterio prope Autissiodorum constructo, verisimile faciunt, jam tunc aliquid reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani *fuisse in Gallia.*

Eorum reliquias habuit S. Gregorius Turonensis : deinde

103 *At certiori testimonio S. Gregorii Turonensis lib.* 10 *Historiæ cap.* 31 *habemus, eas saltem in Gallia fuisse ante finem seculi* VI. *Nam de se ibidem hæc scribit :* In cellula S. Martini, ecclesiæ ipsi contigua, sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum reliquias posui. *Ibidem antea refert, multorum Sanctorum reliquias se invenisse. Initio lib.* 10 *etiam asserit, diaconum suum Roma rediisse* cum Sanctorum pignoribus. *At non exponit, ex quibus fuerint reliquiæ* SS. Cosmæ *et* Damiani. *Crevisse deinde videtur apud Turonenses veneratio* SS. Cosmæ *et* Damiani. *Nam in Chronico Turonensi apud Martenium tom.* 5 *Collect. amp. col.* 995 *ad annum Ottonis III imperatoris* 19 *et Roberti regis* 5 *(id est, æræ Christianæ* 1001) *hæc referuntur :* Sanctus Herveus (ecclesiæ B. Mar-
C tini Turonis thesaurarius) apud Deum et homines vita et conversatione laudabilis, in insula, quæ nunc S. Cosmæ dicitur, parvam ecclesiam ædificavit SS. Cosmæ et Damiani, ubi die ac nocte aliquot annis, a curis vacans sæcularibus, et a mortalium abstractus consortio, unius vel paucorum contentus mancipiorum consortio, oratione jugi et jejunio, nec non et lacrymis irremedicabilibus Domini misericordiam implorabat.

in insula prope Turones monasterium iisdem sacratum :

104 *Hoc principium fuit monasterii* SS. Cosmæ *et* Damiani *in insula prope Turones. Etiamsi enim Herveus ipse, ut subjungitur, ob preces canonicorum deinde in urbem redierit, mansit tamen ecclesia et monasterium ab ipso inchoatum, et de eodem variis locis fit mentio in laudato Chronico. Ad annum* 1092 *hæc leguntur :* Quidam canonici beati Martini, relictis suis honoribus et præbendis, in vigilia Natalis Domini se ad sanctorum Cosmæ et Damiani insulam contulerunt, vincti compede Christi, et sub disciplina canonicæ regulæ Domino servituri. Quorum nomina hæc sunt. Letardus canonicus et secretarius B. Martini, Rainardus succentor, Umbertus sacerdos matutinalis, Jobertus adolescens litterarum scientia eruditus, et Hugo physicus. Isti simul sua conferentes, officinas construxerunt, et alios quosdam deinceps in suum consortium asciverunt. *Rursum col.* 1013 : Anno Domini MCII,... factus est D
primo conventus in ecclesia S. Cosmæ de Insula quindecim et amplius canonicorum. *Mabillonius tom.* 4 *Annalium Benedictinorum pag.* 155 *refert initium illius monasterii per Herveum, observatque post mortem Hervei datum fuisse monachis Majoris monasterii Turonensis, idque probatur ex charta per ipsum edita pag.* 695 ; *nunc vero obtineri a canonicis Regularibus. Hæc omnia confirmantur ex laudato Chronico Turonensi col.* 999 *ad annum* 1022. *At monachi locum non longo tempore possederunt seculo* XI. *nimirum inter mortem Hervei et annum* 1092, *quo ibidem rursum habitare cœperunt canonici. Ceterum insula est Ligeris in conspectu civitatis Turonensis.*

AUCTORE J. S.

aliud prope Cabilonem, aliud in Arvernia, ubi etiam reliquiæ,

105 *Exstitit etiam vetus* SS. Cosmæ *et* Damiani *monasterium prope Cabilonem in Burgundia. De illo donato a regibus Galliæ* Odiloni abbati *et Cluniacensibus meminit Mabillonius tom.* 4 *Annalium pag.* 252 *ad annum* 1017, *vocatque* quamdam abbatiolam, in honore sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani dicatam, juxta mœnia Cabilonensis urbis sitam. *Pluscula de antiquato illo monasterio collecta sunt tom.* 4 *Galliæ Christianæ recusæ col.* 956, *ex iisque* E
liquet, exstitisse monasterium istud ante annum 925. *De alio rursum iisdem Sanctis in Gallia dicato meminit Mabillonius tom.* I *pag.* 353, *dicens :* cœnobium virginum Benedictinarum, sanctis Cosmæ et Damiano nuncupatum, *in Arvernia. De eodem cœnobio, quod huc usque superest, plura commemorat Dionysius Sammarthanus tom.* 2 *Galliæ Christianæ col.* 382 *et seqq. ; ubi de patronis ita loquitur :* Ecclesia, quæ simul parochialis est et maximam redolet antiquitatem, dicata est B. Mariæ sub titulo Assumptionis.... Patronos etiam speciales agnoscit SS. Cosmam et Damianum, quorum unius occiput, sinciput alterius huc allata (ut fertur) a Radulfo de Scorralia milite, ibi magna veneratione adservantur. *Hujus monasterii fundatio attribuitur S. Tilloni, de quo apud nos actum est ad* VII *Januarii : sed fundatorem hic curiosius non inquiram.*

atque aliæ in ditione Veromandensi,

106 *Quemadmodum prædicto monasterio adscribuntur notabiles reliquiæ* SS. Cosmæ *et* Damiani ; *sic nonnulla ex sacris eorumdum pignoribus delata dicuntur in pagum ditionis Veromandensis,* Nemmicum *aut* Memmicum *dictum, ad ecclesiam S. Martini. Refertur hoc in Actis S. Rigoberti archiepiscopi Remensis tom.* I *Januarii pag.* 180, *et translatio hæc corporis* F
S. Rigoberti, aliarumque multarum uti et Cosmæ et Damiani, *reliquiarum peracta dicitur* anno Incarnationis Dominicæ octingentesimo nonagesimo quarto,... octavo decimo Kal. Februarii, *ut latius videri potest loco allegato. Reliquiæ* SS. Cosmæ *et* Damiani *etiam memorantur in monasterio Saxiacensi Ordinis S. Benedicti, ut videri potest ad hunc ipsum diem in SS. Florentino et Hilario num.*66.

Translatio corporum ex Oriente in Galliam,

107 *Magis notabilis est translatio reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani *in Galliam, modo non fuerit supra verum exaggerata, quam refert Saussayus in Martyrologio Gallicano ad* XXVII *Septembris, relato Sanctorum martyrio, et antiquo cultu in Gallia, ita pergens :* At crevit subinde in Gallia eorum cultus, cum sacratissima eorum corpora ex Oriente Joannes de Bellomonte eques, qui sub Alexandro III ad Terræ sanctæ vindicias cum Francigenis agminibus in Palæstinam profectus fuerat, rediens in patriam magna religione advexit : atque in castro de Luzarchiis (quod regiæ urbis sacro subest imperio) ædificata ad illorum cultum insigni basilica reposuit, commisitque canonicis a se illic constitutis perpetuo honore observanda ; demptis aliquot pignoribus, quæ ad testandum devotæ mentis obsequium matrici Parisiorum ecclesiæ donavit, adornata

AUCTORE J. S.

A nata gemino conditorio elegantis operæ : in quibus nunc usque conservata hodie fidelium, opem tantorum Patronorum pie poscentium, venerationi exhibentur. *Translationem refert brevius ad* x *Maji his verbis :* Ipso die translatio sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quorum sacra pignora in collegiata ipsorum ecclesia de Luzarchiis, diœcesis Parisiensis, in pretiosis antiqui operis hierothecis potiori parte condita, ingenti fidelium devotione coluntur. Pars vero altera Parisiis in maxima basilica sanctissimæ Dei Genitricis duobus in feretris argenteis auro obductis reposita asservatur, et quotannis in ipsorum natali exhibetur piis clientibus honoranda. *Hactenus Saussayus, qui cur Translationem retulerit ad* x *Maji, ignoro ; nisi fortasse illum elegerit diem, quod translatio Veneta eodem illo die sit Fastis inserta : neque enim asserit Saussayus, festum Translationis eo die celebrari. In indice Martyrologii Parisiensis mox laudandi ad Translationem notatur dies* xv Maji, *nec tamen illo ipso die memoratur.*

modis nonnihil diversis relata,

108 *Martyrologium Parisiense ad* XXVII *Septembris ita habet :* Natalis sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quorum reliquiæ Cypri in Euphratesia olim conditæ, in Gallias tempore Alexandri Papæ B tertii asportatæ sunt, et pars maxima apud Lusarcham in ecclesia collegiali sancti Æterni, ossa vero nonnulla in ecclesia metropolitana Parisiensi asservantur. *Videbit facile studiosus lector, collectorem hujus Martyrologii partim insistere vestigiis Saussayi, partim ab eo recedere. Sequitur Saussayum, dum translationem figit tempore Alexandri III. Ab eo recedit, dum ecclesiam collegiatam Lusarchæ, quam non modo Sanctis nostris dicatam ait Saussayus, sed etiam a Joanne de Bellomonte constructam insinuat, Æterno episcopo Ebroicensi sacram testatur. Non minorem invenio diversitatem in Breviariis Parisiensibus. Nam in antiquiori postea laudando de illa Translatione nihil legitur. In alio, quod anno* 1636, *id est, uno anno ante Martyrologium Saussayi, impressum habemus, hæc est lectio sexta :* Horum pretiosa corpora Joannes a Bellomonte eques, dum ab expeditione sacra reverteretur, tempore Alexandri tertii Papæ magna religione advexit in Galliam, atque in basilica, ipsorum in honorem a se ædificata, in castro de Lusarchiis agri Parisiensis, sub custodia canonicorum deposuit, dempta portione non modica, quam sacrario majoris ecclesiæ Parisiensis inferendam obtulit, ubi nunc usque magna cum reverentia adservatur. *Eadem* C *leguntur in Breviario anni* 1640. *Hæc ipsissima est Saussayi sententia, quam etiam refert Bailletus in* SS. Cosma *et* Damiano *ad* XXVII *Septembris. Eadem rursum asseritur, verbis tamen paucioribus, in Breviario Parisiensi, quod impressum est anno* 1680.

non caret difficultatibus,

109 *Verum in Breviario Parisiensi postremo, quod impressum est anno* 1736, *cum multa alia in Officio* SS. Cosmæ *et* Damiani *mutata sunt, tum asserta jam data, de quibus hæc leguntur :* Horum reliquias Joannes de Bellomonte eques, dum ab expeditione sacra tempore Alexandri Papæ tertii reverteretur, asportavit in Gallias, et apud Lusarcam in basilica sancti Æterni Ebroicensis episcopi sub custodia canonicorum deposuit. Ex quibus portiuncula una Parisios in ecclesiam cathedralem B. Mariæ allata est, altera in ecclesiam parœcialem, quæ circa annum millesimum ducentesimum duodecimum in eadem urbe sub eorum nomine condita est. *Recurrit hic quidem Joannes de Bellomonte, quem vellem in Historia crucesignatorum notiorem, aut saltem antiquo aliquo documento indicatum, ut eidem translationem duorum sacrorum corporum indubitanter possem attribuere. At Joannem de Bellomonte invenio quidem seculo* XIII *inter duces bellicos S. Ludovici, quocum ad expeditionem sacram profectus est ; sed celebrem aliquem illius nominis* D *ducem seculo* XII *hactenus non inveni : imo ne testem quidem invenire potui antiquiorem seculo* XVII *de translatis per Joannem de Bellomonte sacris corporibus. Si autem nec ecclesiam Lusarchæ construxit, nec illa* SS. Cosmæ *et* Damiano *dicata fuit ; ut legitur in Breviariis prioribus, atque apud Saussayum et Bailletum ; ; jam prorsus mihi incertum fit, quantum de ceteris credere debeamus, videlicet de auctore et tempore translationis, ac de quantitate reliquiarum Lusarchæ et Parisiis depositarum.*

ut nihil certi ex recentibus plane documentis

110 *Tillemontius maluit simpliciter edicere, quid asseruerit Saussayus, quam vetustiora quærere testimonia : aut, si forte quæsiverit, vetustiora certe non allegavit. Si autem primus auctor est Saussayus, aut ejus tempore alius, facile perspicient Galli eruditi, labare omnia translationis adjuncta, neque de tempore aut modo translationis quidquam certi a me asseri posse. Quod vero spectat ad ipsas reliquias, facile admisero, in cathedrali Parisiensi esse aliquid reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani, *illudque recte exprimi in ultimo Breviario vocibus* portiuncula una, *alteram quoque esse portiunculam ibidem in ecclesia parochiali* S. Cosmæ *et* Damiani. *In utraque ecclesia Sanctorum festivitas solemniter celebratur cum expositione dictarum reliquiarum, quæ etiam ex cathedrali, instructo supplicantium* E *agmine, per urbem circumferuntur, ut in Directoriis Parisiensibus annotatur. Bailletus etiam particulam attribuit ecclesiæ Minimorum, sitæ extra urbem in loco* Nigeon *dicto, et vulgo* les Bons-hommes. *Hanc quoque particulam non negaverim. Si quis existimet, plusculum ex sacris eorumdem ossibus servari Lusarchæ in ecclesia collegiata S. Æterni, id etiam facile credidero ; cum ibidem Sancti in magna dicantur esse veneratione, et peregrinationes quoque ad illum locum fieri asserat Bailletus.*

asseri possit, nisi aliquot eorum Martyrum reliquias esse in Gallia.

111 *Verum, cum Breviarium Parisiense anni* 1584, *quod impressum habemus, nihil habeat de translatione aut reliquiis* SS. Cosmæ *et* Damiani ; *nec ulla Translationis festivitas unquam videatur celebrata esse in diœcesi Parisiensi, non credidero sine certioribus documentis, magnam corporis partem Lusarchæ servari. Accedit et alia difficultas, quæ communis est omnibus reliquiis medio ævo ex Oriente allatis. Si enim ossa horum sanctorum Fratrum manserunt in Oriente aliquot seculis, postquam infideles in illis provinciis prævaluerunt, occulte et caute fuerint conservatæ, ac difficulter singulæ ita seorsum servari potuerint, ut non fuerint mixtæ invicem et confusæ. Hinc facile contingere potuit, ut reliquiæ aliorum Fratrum pro reliquiis* SS. F Cosmæ *et* Damiani *demum haberentur. Ex iisce enim plures reperiuntur, quam ut omnes duorum Sanctorum esse possint, de aliis nulla fere fit mentio.*

§ VII. SS. Cosmæ et Damiani reliquiarum pars magna seculo x Bremam translata : indeque seculo XVII Monachium, ubi cum capitibus olim Bambergæ servatis in ecclesia Societatis Jesu sunt depositæ.

Multæ SS. Cosmæ et Damiani reliquiæ Bremam translatæ.

Transeo in Germaniam, *quæ fortasse majorem partem reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani *modo possidet, quam Gallia. Adamus Bremensis in Historia ecclesiastica lib.* 2 *scribit gesta Adaldagi archiepiscopi Bremensis, ejusque iter in Italiam cum Ottone imperatore, variasque ibidem ab eo obtentas Sanctorum reliquias. Hasce vero demum enumerans, reliquis accenset corpora* Cosmæ *et* Damiani. *At nullum mihi est dubium, quin more multis usitato partem corporum corpora vocaverit. Henricus Wolterus in Chronica Bremensi,*

mensi, edita apud Meibomium tom. 2 *Rerum Germanicarum, pag.* 29 *eamdem reliquiarum ex Italia translationem per Adaldagum asserit, reliquisque similiter annumerat corpora* SS. Cosmæ *et* Damiani. *Ex allatis vero aliquot corpora aliis ecclesiis donata narrat, subditque* : Alia vero corpora Bremæ collocavit in gloria. *Hoc intelligendum de reliquiis* SS. Cosmæ *et* Damiani : *de illis enim donatis nulla fit mentio. Recitat etiam dictus Wolterus partem litterarum Adaldagi de acceptis in Italia reliquiis, meminitque nominatim* Cosmæ *et* Damiani. *At ea inter Chronica laudata et litteras Adaldagi est differentia, quod in Chronicis vocentur* corpora, *Adaldagus vero* reliquias *solum nominet. Contigit illa translatio anno* 964 *aut* 965, *quo Adaldagus Bremam rediit, secumque duxit Benedictum V Papam, jussu Ottonis imperatoris conservandum. De iisdem Reliquiis Roma in Germaniam per Adaldagum delatis meminit Krantzius in Metropoli lib.* 3 *cap.* 23.

quæ ibidem anno 1335

113 *Cum vero postea dictæ reliquiæ metu barbarorum in turri quadam fuissent absconditæ, mirabili modo fuerunt anno* 1335 *in publicum productæ, ut refert Henricus Wolterus in Chronica Bremensi pag.* 65 *in Burchardo archiepiscopo, cujus virtutes multum prædicantur.* Et cum placuit divinæ bonitati, *inquit auctor,* ut reliquiæ sanctorum Cosmæ et Damiani publicarentur toti mundo de muro, ubi antiquitus pro insultibus barbarorum erant inclusæ, et maxime per cæsarem Ottonem, qui fuit natus dux Brunsvicensis, et duce Henrico ibidem, pro quorum insultibus aliæ reliquiæ tunc ibidem absconditæ fuerant ; sed quando placuit divinæ bonitati, sunt publicatæ. Hujusmodi reliquiæ Cosmæ et Damiani maximo miraculo publicabantur archiepiscopo Burchardo. Nam cum semel in festo Paschæ ascendere voluit chorum ad Austrum, tunc murus crepuit medius, et sonitum maximum fecit, et inde processit odor suavissimus, quod nemo unquam odoravit. Statim, cum sibi hoc signum apparuit, locutus est cum capitulo, et concordavit cum eis, quod a futuro festo Pentecostes ulterius per annum, anno Domini MCCCXXXV, de isto loco vellet elevare seu transferre reliquias SS. Cosmæ et Damiani, qui etiam sibi per visum apparuerunt ; et hoc fecit in regnis et provinciis circumquaque publicari. Et fecit omnes suffraganeos invitari ad istam solemnitatem, duces, comites, barones, milites, et militares in propinquis terminis et regnis, et omnes virgines, tam intus quam extra, cum quibus tum consilium maximum habuit, et tenuit maximam curiam quasi regalem ante curiam suam in curia domus Dei cum nobili apparatu, et ibi fuit triduo tripudium.

magna cum solemnitate elevatæ :

114 Et feria secunda Pentecostes, dum ipse elevavit vel transtulit reliquias SS. Cosmæ et Damiani cum episcopis suffraganeis et abbatibus multis, Missa finita, ante prandium fecit duodecim ante aulam suam in honore Dei et solemnitate Sanctorum de optimis suis ministerialibus ecclesiæ stare. Et concursus, qui ibi tunc fuit, nemo meminit. Nam Dn. Henricus Dolveldei proconsul stetit in uno magno dolio braxatorio, quasi de plaustro integro : ex illo offerebatur cum auro, argento, pecunia, et argenteis muneribus. Finitis diebus Pentecostes et solemnitate, tunc archiepiscopus fecit vocari camerarium suum, et petiit, quod sibi de offertis dare vellent ad expensas suas magnas, quas pro ecclesia fecit. Et dederunt sibi ter mille marcas benevole. Reliquum cessit ad structuram, et inde facta est magna campana. *Eadem fere narrat Krantzius in Metropoli lib.* 9 *cap.* 17, *et duodecim illos, qui hic dicuntur stetisse ante aulam archiepiscopi, ab eodem milites creatos dicit* in honorem sanctorum Patronorum martyrum Christi. *Manserunt dictæ reliquiæ in ecclesia Bremensi, quamdiu religio catholica ibidem prævaluit.*

AUCTORE J. S. eædem anno 1649,

115 *Qua vero de causa, et quo modo in Bavariam anno* 1649 *translatæ fuerint, exponit Joannes Adlzreitter in Annalibus Boicæ gentis part.* 3 *lib.* 34 *cap.* 7, *ita ordiens* : Cæterum visus est Deus tot malorum, quibus per annos superiores vexata fuerat Boica, facere velle medicinam, adductis ex Bremensi ecclesia sanctorum medicorum Cosmæ et Damiani sacris reliquiis, quæ mense Aprili Monachium fuere delatæ cum fide et dubitata * testificatione cultus publici, quo Bremæ fuerant affectæ a tempore Adaldagi archiepiscopi Bremensis. *Tum exponit translationem jam relatam per Adaldagum. At non recte dicitur Adaldagus* cum Ottone III *Romam profectus, cum eo profectus sit cum Ottone I ; et reliquiæ non solum* per annos, *ut ille numerat*, sexaginta tres supra sexcentos, *sed annis fere* 684 *Bremæ fuerunt, nimirum ab anno* 965 *usque ad* 1649. *Addit laudatus auctor elevationem Bremensem modo expositam.*

* *lege* indubitata

mutata Bremæ religione, post debitam

116 *Tum subjungit* : Cæterum Maximilianus Elector in conquirendis Sanctorum lipsanis eximie religiosus, cognito, istas DD. Cosmæ et Damiani exuvias in Bremensi basilica haberi in minori, quam par esset, veneratione ob heterodoxum Lutheri dogma, quod per istam diœcesim maxime invaluerat, per Franciscum Wilhelmum, tunc Osnabrugensem, Mindensem et Verdensem, hodie etiam Ratisbonensem episcopum, aliosque viros illustres, egit cum iis, ad quos ista spectabant, ut liceret pro majore Divorum istorum honore, eorum sacras reliquias Monachium asportare. Voto potitus est eorumdem illorum consensu, penes quos erat id permittendi facultas. Ergo vigesima quarta Octobris, an MDCXLIX, quibus res erat commissa, accessere ad locum extra chorum summæ ædis Bremensis, una cum quodam Sac. Cæs. majestatis commissario, aliisque testibus. In eo loco erat armarium tribus seris firmatum, quod Sanctorum ossa continebat. Eo clavibus consuetis aperto, inventa fuit arca Gothici operis, pondo circiter quadraginta, ex argenteis laminis, auro et Sanctorum diversis imaginibus, crystallinisque bullis scite ad antiquum morem exornata. Hanc aliis seris clausam ad bibliothecam ecclesiæ contignam deportarunt viri eam ad rem delecti, indeque in domum urbanam.

recognitionem hic expositam transferuntur Monachium

117 Illic aperta, deprehensa fuit in sui medio assere quodam esse in duas thecas divisa ; et a parte dextra claudere saccum ex pretiosa materia pulvinari impositum, in quo continebantur tredecim ossa, pleraque magna et integra, cum lamella plumbea, nomine COSMÆ inscripta : similiter ex parte sinistra in altero loculo, eodem modo involuta octodecim ossa, cum plumbea lamella, signata nomine DAMIANI. In ipsa arca, exterius repræsentantur ex argento deaurato imagines utriusque Sancti, inter alias præcipuæ. Intus depictæ quoque sunt illorum effigies, et variæ curationes ægrorum. Erat in eadem lipsanotheca fascia e rubro panno, in qua assuta septuaginta tria anathemata argentea, votiva religione a piis curationum miraculosarum gratia oblata. Hæc omnia et singula ii, quos dixi, viri religiose convasata, magna accuratione abiegnæ cistæ imposuerunt. Mense Decembri proxime secuto sacrum istum thesaurum, probe clausum ac custoditum, iidem illi deferendum curarunt Monasterium Westphaliæ, ubi tum pacificatoria comitia agebantur. Ex eo loco Franciscus Wilhelmus, episcopus Osnabrugensis, et duo Maximiliani Electoris in comitiis legati Joannes Ernestus et Adolphus Crebsius, eumdem fideliter obsignatum curarunt Monachium hoc anno (1649) deportari.

ad Electorem Bavariæ.

118 Illum ut accepit Maximilianus, antequam sacræ reliquiæ publicæ venerationi exponerentur, eas quam accuratissime a sacris hominibus, et publicæ

A blicæ auctoritatis tabellione, recognosci et adnumerari voluit. Quod ipsum præstitum VIII Maji anno MDCXLIX. Patuit tum, omnes et singulas, quas jam dixi, ejusce thesauri partes eodem, quo Bremæ fuerant, numero et integritate cum fide fuisse ad Maximilianum delatas. Illum porro pius princeps noluit diu subtrahi communi fidelium cultui, et saluti tum animarum tum corporum. Statuerat quidem non multo post ipsius adventum exhibere publico : sed intercessere causæ, cur suum istud desiderium crederet esse differendum ad mensem Octobrem. Illi quo sanctius faceret satis atque celebrius, primum elegit D. Michaelis archangeli templum, Monachii a serenissimo suo parente, Guilielmo Bavariæ duce, regia prorsus magnificentia a fundamentis exstructum et ornatum, splendidissime, in quo Sanctorum ossa deposita, mandataque custodiæ Patrum Societatis Jesu, paterent frequentiæ votorum ac precationum, quas pietas ac necessitas, Deo auspice, suggereret. Deinde petivit a Vito Adamo, Frisingensi episcopo, vellet ac permitteret istas SS. Cosmæ et Damiani reliquias, post accuratam rerum, quas jam recensui, examina-
B tionem præviamque deliberationem sacri Frisingensis senatus, publico cultui exhiberi : quod ipsum episcopus dato super hac re XI Maji diplomate concessit.

AUCTORE J. S.

Deinde jubente Electore, una cum capitibus,

119 *Translationem ad ecclesiam Societatis nostræ narraturus auctor, aliqua præmittit de capitibus eorumdem Sanctorum, quæ non fuerant Bremæ accepta, sed ab anno* 1606 *erant Monachii, eo Bamberga Guilielmo Bavariæ duci dono missa, ut inferius observabo. Interim capitum simul et Bremensium reliquiarum translationem magnificam audiamus.* Ad hujus tam ampli, *inquit auctor*, et quasi cœlitus Deo submissi muneris gratiam, non parum ex eo accessit, quod bina capita, alterum S. Cosmæ, alterum S. Damiani, quæ diu antehac in Maximiliani sacello religiose culta fuerant, tandem ad Sancta eorumdem corpora reverterentur. Utrumque caput S. Henricus, cum anno MXIV imperator inauguraretur, a Benedicto Romano Pontifice dono accepta, Bambergam, imperatoris tunc sedem, intulerat : quæ postremo Guilielmus V Maximiliani parens, a Joanne Godefrido Bambergensi præsule, præstantissimum munus dono accepit. Ita Dei in primis ac serenissimi Electoris Maximiliani voluntate factum, ut post tot temporum eventorumque ambages, capita SS. Cosmæ et Damiani allatis Brema ossibus juncta, ad Socie-
C tatis Jesu Monacense templum celebriter transferrentur.

solemni pompa transferuntur ad ecclesiam Capucinorum,

120 Eam ad rem non sine insigni apparatu omniumque ordinum accursu, Deo ad laudem Divorum hospitum supplicatio fuit decreta, cujus initium dedit serenissima Electrix Maria Anna, quæ pridie festi SS. Cosmæ et Damiani, eorumdem corpora ex aula, sub noctem ad templum RR. PP. Capucinorum, floribus ac frondibus eleganter ornatum, inter urbis mœnia et valla, cum serenissimis duobus filiis et potiore parte aulicæ nobilitatis, est comitata. Advigilarunt ea nocte Beatis sospitalibus ejus familiæ religiosi. Sequenti autem die post meridiem clerus in Æde D. Virginis principe, sodalitia vero præcipua, militesque sub signis in foro convenerunt. Unde sodales digressi longa serie secundum serenissimi Electoris regiam per Schwabingensem portam, ad PP. Capucinorum ædem processere. Agmen ducebant numerosi tubicines, quos labarum ex serico Damasceno albo, rubris uncialibus litteris Translationem Sanctorum præferens, excepit. Proximi ibant sodales, ordine decoro, togis more quisque suo induti. Eorum agmini præferebantur signa Crucifixi inter accensas faces, tum singularum

congregationum vexilla. Sequebantur religiosorum D
familiæ variis Sanctorum reliquiis distinctæ, quas in ferculis splendido cultu gestabant succollantes sacerdotes. Gestabatur in argentea icone S. Sebastiani cranium, voluntate Maximiliani Ebersperga adductum, ad cohonestandam sanctorum Medicorum celebritatem, ut, quibus est commune cum D. Sebastiano ægris impetrare salutem, peculiare foret, sacri ejusce pignoris præsentia honorari. Ante hujus ferculum, canentium turma Sanctorum, laudes symphonia concinebat. Alia deinceps ex aulico sacello Divorum lipsana, ex quibus erant tergemina SS. Innocentium corpuscula, quæ, præcedentibus aulæ phonascis, D. Petri sacerdotes fuere comitati. Tum spectabatur D. Bennonis perelegantis operis effigies argentea cum suis reliquiis ; pone quam ibat Deiparæ Virginis Canonicorum collegium.

et postridie ad ecclesiam Societatis Jesu,

121 Hoc ordine postquam ventum est ad PP. Capucinorum cœnobium, universum agmen solenni reverentia SS. Cosmæ et Damiani corpora excepit. Præferebatur vexillum, quod Divorum exprimebat effigies, et aliud, e quo pendebant antiquæ pietatis ex argento septuaginta tria anathemata, olim voti causa ab avitæ religionis hominibus oblata. E
Divorum lipsanothecam stipabant sex ephebi nobiles, instructi facibus, duoque linteati, accenso identidem thure, reliquias venerabantur. Tum sequebatur mitratus Canonicorum præpositus, juxtaque serenissimi principes, quos stipabant proceres, senatores, et nobiles ex aulica familia. Serenissimus Elector interim in principum apud D. Michaelem oratorio Societatis Jesu præstolabatur. Ordinem claudebat innumera populi multitudo. Intra urbis mœnia, ex utroque viæ latere milites stabant in armis, et qui antecesserant sodalium ordines, per quos ad D. Michaelis archangeli templi portas, arcubus triumphalium specimen referentibus ornatas, pompa fuit progressa. Hic a patribus Societatis Jesu, collegisque cæteris, binis ac binis, cum ardentibus cereis excepta, et ad interiora sacræ ædis fuit deducta. Sex e patribus ejusdem collegii, ibidem SS. Cosmæ et Damiani lipsanothecam in humeros elatam, ad principis altaris medium, hinc et inde SS. Bennonis et Sebastiani locatis reliquiis, detulerunt. Disposita fuerunt cætera Divorum corpora in prora templi supra rubros tapetes, quos varia emblemata, gnomæ ac symbola exornabant.

ubi solemnis habetur festivitas.

122. Inde cantatæ Vesperæ solemnes quam ce- F
leberrime, templo raro alias majore hominum frequentia conferto. Multis lacrymas præ ingenti pietate et gaudio elicuit iste Sanctorum triumphus : non defuerunt, qui mente ad æternos cœlitum honores erecta, suavissimo affectu dicerent : O quanta Sanctorum gloria in cœlis, quorum est tanta in terris reverentia ! Vesperas excepit hymnus Ambrosianus, tergemino bombardorum fragore a militibus in foro ac plateis, tum deinde cum ingenti applausu et festo ænearum machinarum bombo per urbis munimenta celebrior. Quievere in eadem angelorum principis æde usque in alteram vesperam dicta Sanctorum corpora. In templo excubias egere interdiu prætoriani Electoris milites. Noctu collegæ Societatis Jesu continente comprecatione egere sacras vigilias. Festo denique ipso die instauratus fuit totius civitatis in eamdem ædem concursus, sub Missæ præsertim sacrificio. Sub Sacro habita est concio ad densatam multitudinem, mire ad rem præsentem apposita, eo maxime, quod pius orator tum adfuturam in tempore tot Sanctorum, præsertim medicorum, opem non afflictis tantum ægrorum animis, sed etiam corporibus prædicaret, tum SS. Cosmæ et Damiano

A miano gratularetur, quod tandem post tot seculorum divortium, sacra ipsorum capita ad alias corporis partes rediissent. A meridie vespertini psalmi quanta potuere arte et pietate fuere decantati.

Varia ibidem

123 Visi sunt Sancti cultum honoresque sibi exhibitos probare, et Deus ipse gratam habere religionem. Cum enim pestilitas jam glisceret intra mœnia, mox ubi culti fuere, pro eo ac decebat, sancti Medici, desiit ultra vulgari, tametsi in cætera Boica, per regiones præsertim Trans-Oenanas pergeret strages edere. Ab iisdem anno sequenti petitum fuit, et impetratum per publicam civitatis comprecationem remedium, cum non in civium modo familias, sed in ipsum quoque aulæ Electoris famulitium, idem ille morbus, et atrox quidem, ac properi admodum veneni, irrepsisset. Hinc non dubitaverunt æqui rerum arbitri, quin factum esset sanctorum Medicorum patrocinio ac favore singulari, ut lues tam subito depulsa, e civitate actutum proscriberetur.

Sanctorum patrocinio

124 Ut autem in communi periculo hunc urbi universæ favorem exhibuere sancti Medici, sic uni privatim dies ipsa translationis candida fuit et B salutaris. Erat puer, qui ante annos aliquot e rheda, qua vehebatur, præceps effusus, in costis grande vitium contraxerat : distortis enim ex eo casu costarum cancellis, non deforme tantum, sed miserum etiam corpus evaserat. Prominebat a tergo costa una digiti longitudine : ex adverso paulo minus extumebat ulcus : quodque erat durius, malum jam inolitum desierat in pertinaciam, quæ omnem humanæ manus opem industriamque superaverat. Quamobrem parentes, voto concepto, cœlestes Medicos invocant : nec mora, audiuntur supplices, malum continuo remittit, pauloque post costæ redeunt in stationem et formam pristinam, puero prorsus incolumi. Hanc fiduciam in Sanctos, et cultum etiam tempus auxit: quod anathemata prope quotidiana demonstrant.

obtenta

125 Plurimi enimvero se horum Sanctorum beneficio convaluisse testantur. Ita ex aulæ gynæceo nobilis virginis tuber, quod exitiali vomicæ prorsum affine, medicorum artem frustra senserat, est curatum. Unus tumore pedum, alter cephalalgia, plures inveterata hernia, alii aliis morbis sunt liberati. Hæc aperte miranda. Præceps C quidam per scalas bene longas delapsus, animam sibi prope eliserat. Expiranti similis in vicinas ædes defertur, armatur supremæ luctæ columella cerea, quam mos est apud Catholicos adhibere moribundis ; extremum sacro oleo ungitur, conclamatur, convellitur ea corporis agitatione, quæ medicorum opinione lethalis est. Excita infausto casu uxor, vota imprimis Deo facit : monita a præsentibus, preces paulo post addit ad SS. Cosmam et Damianum, et vovet in eorum honorem se curaturam Missæ sacrificium, unum præterea cereum. Res mira ! vix ea promiserat, cum maritus salutem, illa maritum incolumem recipit, cumque eo postridie gratiis ex voto persolutis, domum revertitur.

beneficia.

126 Eadem Sanctorum beneficentia matri cuidam Monacensi læta, ejusdem vero filio, in cœnobio degenti, fuit salutaris. Hic crebra et copiosa sanguinis per nares, una cum purulenta materia, profusione, ad ultimam prope vitæ lineam perductus, matrem per internuntium ultimum valere jusserat. Illa tam tristi perculsa nuntio, ad SS. Cosmæ et Damiani aram Sacrificium, cereamque iconem spondet : pro illa ipsa matre paulo post ardenti febre correpta, jamque sui non compote, et cum morte luctanti, maritus paria vota suscepit. Ambo mox sanati, admirati ambo, unde tam repentina salus advenisset ; demum qui salu- D tis ipsis autores fuissent, edocti, gratias egere utrique, curaruntque votis fieri satis. Consecuta post ejusce generis per Divorum intercessionem multa beneficia liquido ostenderunt, quam salubriter eorum auxilium imploretur. Ne egrediar limites propositæ brevitatis, sufficiet de multis hæc pauca retulisse. *Hactenus Aldzreitterus, ad cujus relationem nonnulla veniunt observanda.*

AUCTORE J. S.

Capita Guilielmo Bavariæ duci anno 1606 donata fuerant

127 *Quæ de reliquiarum translatione Monachii narravit, præsens videre potuit, ac verisimiliter vidit, ut illa omnia nequeant certiori testimonio confirmari. Æque certa videntur, quæ de gestis Bremæ pro translatione commemoravit, cum ea discere potuerit ex iis, qui adfuerant. Verum translatio capitum diutius erat præterita, eaque de causa, opinor, annum translationis non expressit, sed solum dixit, per Guilielmum V, Maximiliani patrem, obtenta esse a Joanne Godefrido Bambergensium antistite. At in documentis MSS., quæ nobis Monachio transmissa sunt, ipse Joannes Godefridus episcopus Bambergensis cum præposito, decano et seniore canonico capituli Bambergensis, accedente Friderico Forner episcopo suffraganeo, testatur,* duo capita sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quæ per sexcentos annos, *inquiunt*, in memorata imperiali antiqua ecclesia Bambergensi debita cum veneratione asservata fuere, *Guilielmo V Bavariæ duci concessa fuisse* anno millesimo sexcentesimo sexto, *et a Joanne Philippo, qui tunc ecclesiam Bambergensem administrabat, Joannis Godefridi decessore.* E

a Joanne Philippo Bambergensi episcopo :

128 *Hoc testimonium Maximiliano Bavariæ duci, qui documenta de acceptis olim capitibus rogaverat, anno* 1614 *dederunt* Joannes Godefridus, episcopus Bambergensis : Joannes Christophorus Neustetter, dictus Sturmer, præpositus Bambergensis : Hector a Kozaw, decanus Bambergensis : Fridericus Fornerus suffraganeus Bambergensis : senior et totum capitulum ecclesiæ Bambergensis, *qui documentis subscripserunt. Documenta illa, quæ idiomate Germanico scripta fuerunt, nobis anno* 1757 *transmisit Antonius Luidl, Societatis nostræ sacerdos, aliis quoque officiis de Opere nostro bene meritus, et omnia fideliter Latina reddidit. Ex iis nonnulla, omissis aliis, ne fiam prolixior, huc transferam. Ex gemino testimonio Fornerii, altero seorsum dato ab anno* 1607, *antequam erat suffraganeus, altero conjuncto cum aliorum testimonio, intelligimus, capita illa cum aliis reliquiis occultata fuisse in dolio quodam propter pericula bellorum, quibus Bamberga seculo* XVI *maxime fuit exposita, imo et præcipuis ornamentis* gemmis, auro argentoque *fuisse nudata.* F

fuerant ante Bambergæ occultata, deinde inventa,

129 *De inventis a se in illo dolio capitibus, quando deputatus cum pluribus erat, ita in testimonio anni* 1607 *loquitur :* Data ergo licentia, dolium, reseravi, aperui, reliquias, a quibus majori ex parte divulsa nomina, selegi ; et in fundo duo capita, sericis affixa pulvillis, inveni : quorum alterum S. Cosmæ, alterum S. Damiani martyrum titulo prænotabatur. *Addit quædam de schedula cum capitibus inventa, quam in manibus habuit, et cum capitibus reposuit. Eadem quoad rem in altero testimonio sic expressit anno* 1614 : Cum capita sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani e dolio quodam, in quo multæ a multo tempore Sanctorum reliquiæ occultabantur, me infrascripto præsente, eruerentur, vidi ego pulvillo, cui alterutrum caput affixum erat, insertam quoque membranulam, vetustissimo charactere in hunc sensum scriptam : « Caput sancti martyris » Cosmæ, quod una cum capite sancti martyris Damiani

Auctore J. S.

» miani fratris ejus. S. Henricus imperator Romæ » in coronatione sua accepit a Romano Pontifice. » *Subscripsit* : Fredericus Fornerius episcopus Hebronensis, *etc.*

creduntur que Romæ accepta a S. Henrico imperatore.

130 *Ex duobus vetustis reliquiarum Bambergensium catalogis prædicta confirmantur. Primus catalogus, qui impressus est anno* 1483, *hunc habet titulum* : In hoc libello descriptæ sunt reliquiæ, quæ singulis septenniis semel Bambergæ solent palam exhiberi. *In eo autem* ad capita SS. Cosmæ et Damiani *hæc habentur* : Hoc est sancti Cosmæ caput, sancti medici et martyris. Et hoc est ipsius fratris caput sancti Damiani, sancti martyris, qui et ipse medicus fuit. *Alterius catalogi, anno* 1505 *impressi, hic est titulus* : Exhibitio et declaratio summe venerabilium reliquiarum Bambergæ secundum verum prototypon delineatarum. *In eo exhibetur* effigies statuæ S. Cosmæ, *et ad eum hæc verba* : Hoc est sancti Cosmæ caput, sancti medici et martyris. *Similiter* effigies statuæ S. Damiani, *et hæc populo dicenda* : Et hoc est ipsius fratris caput, sancti Damiani, sancti medici et martyris. *Qui hæc Maximiliano Bavariæ duci, et postea Electori, communicarunt anno* 1614, *Joannes Godefridus princeps et episcopus Bambergensis, præpositus, decanus, suffraganeus, supra nominati, et Mathias Gros senior; observant præterea, multorum documentorum jacturam fecisse Bambergenses in tumultibus bellicis seculi* XVI, *qui in historiis noti sunt.*

§ VIII. Alia quædam de translatis ad ecclesiam Societatis Jesu sacris ossibus : cultus ibidem et miracula.

Litteræ Maximiliani Electoris

De *translatione dictorum capitum et una reliquiarum, quas Maximilianus Elector Brema acceperat, ad ecclesiam Monacensem Societatis Jesu, peracta anno* 1649, *die* XXVI *Septembris, in pervigilio* SS. Cosmæ *et* Damiani, *insuper observandum est, reliquias in illa ecclesia solum esse depositas ab Electore pro custodia, ut liquet ex litteris ejusdem,* XXVIII *Septembris anni* 1649 *datis, quas subjicio* : Maximilianus Dei gratia comes Palatinus Rheni, utriusque Bavariæ dux, S. R. I. archidapifer et elector, omnibus præsentes litteras lecturis vel legi audituris salutem. Cum a primævis Christianæ religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensione, et sacrorum conciliorum decretis sancitum esse acceperimus, et indubitate credamus, Sanctos una cum Christo regnantes, qui pro hominibus orationes suas Deo offerunt, bonum atque utile esse suppliciter invocare, atque ad eorum opem auxiliumque confugere : deberi quoque sacris ipsorum reliquiis venerationem atque honorem : ea de causa, ut sanctis Martyribus Cosmæ et Damiano, eorumque sacris exuviis, quas rite approbatas, et magnis sumptibus aliunde ex metropolitana Bremensi ecclesia comparatas, et anno infrascripto Monachium translatas, penes nos habemus, debitam reverentiam; nobis vero, et dilectissimæ nostræ conjugi, filiis nostris, totique nostræ domui, ditionibus quoque nostris atque subditis, dictorum Sanctorum patrocinium, favorem et præsidium conciliaremus : eorumdem reliquias loco, qui nobis visus est honestissimus, et fidelium devotioni accommodatissimus, voluimus ad publicam venerationem exponendas curare, ita tamen, ut semper in nostra ac hæredum nostrorum potestate sit, eas, quandocumque libuerit, iterum repetere et alio reponere.

de reliquiis SS. Cosmæ et Damiani in templo Societatis Jesu depositis.

132 Quamobrem templum S. Michaelis archangeli in nostra primaria civitate Monacensi, amplum et magnifice excultum, elegimus, rati, gratam fore geminis istis sanctis Martyribus et Auxiliatoribus sedem suorum corporum in æde principis cœlestis militiæ, et collegio Societatis Jesu, cujus perhibentur esse peculiares tutelares et patroni. Quapropter præfatas eorum reliquias, videlicet utriusque caput et potiores partes corporum, in peculiari designatione descriptas, vigesima sexta Septembris anni MDCXLIX cum licentia et approbatione admodum reverendi Frisingensis episcopi, solenniter ad dictum S. Michaelis templum fecimus transferri, et publicæ fidelium devotioni exponi, earum cura, procuratione, et custodia præfati collegii rectori, pro se suisque successoribus acceptanti, et per reversales desuper nobis traditas consentienti, puro nudoque depositi titulo demandata, nobis, hæredibus ac successoribus nostris proprietatem earum, una cum jure retinendarum reliquiarii clavium, diserte reservantes, cum omnimoda potestate, ubi et quoties nobis, hæredibus ac successoribus nostris visum fuerit, præfatas reliquias SS. Cosmæ et Damiani alio transferendi ac transscribendi, quamdiu orthodoxa religio apud hæredes nostros (quam perpetuam speramus) viguerit, prout in litteris reversalibus anno MDCXLIX, XXI Octobris datis, prolixius exprimitur. In quorum omnium fidem præsentes nostra manu subscriptas, et Electorali nostro sigillo munitas, dari curavimus. Monachii XXVIII mensis Septembris anno MDCXLIX. *Subscriptum erat* Maximilianus, *adjecto monogrammate variis calami ductibus involuto. Et inferius :* Hieronymus Storf J. U. L.

ad quas pauca observantur.

133 *Servantur etiamnum hæ litteræ, propria Maximiliani manu subscriptæ, et electorali ejus sigillo munitæ, in collegio Societatis Monacensi. Recte tamen observavit, qui eas nobis communicavit, P. Antonius Luidl, in iis laudari mense septembri* reversales *mense Octobri datas; has vero non* XXI Octobris, *ut hic dicitur, sed* XVIII Octobris *datas legi* a P. Joanne Sigersreitter, collegii Monacensis tum Rectore. *Verisimiliter ea contigerunt, quod Maximilianus litteras suas* XXVIII *Septembris scribi jusserit, scriptorque tunc existimaverit reversales* XXI *Octobris dandas, postea vero sine mutatione a Maximiliano subscriptæ fuerint, obsignatæque et expeditæ. Quidquid sit, cum nullum possit esse dubium, quin hæ litteræ quam maxime sint authenticæ, ex eo etiam colligitur, ob leviusculum errorem, qui negligentia scriptoris facile irrepere potest, principum diplomata, aut aliorum litteras non statim improbandas.*

Arca, in qua sacræ reliquiæ

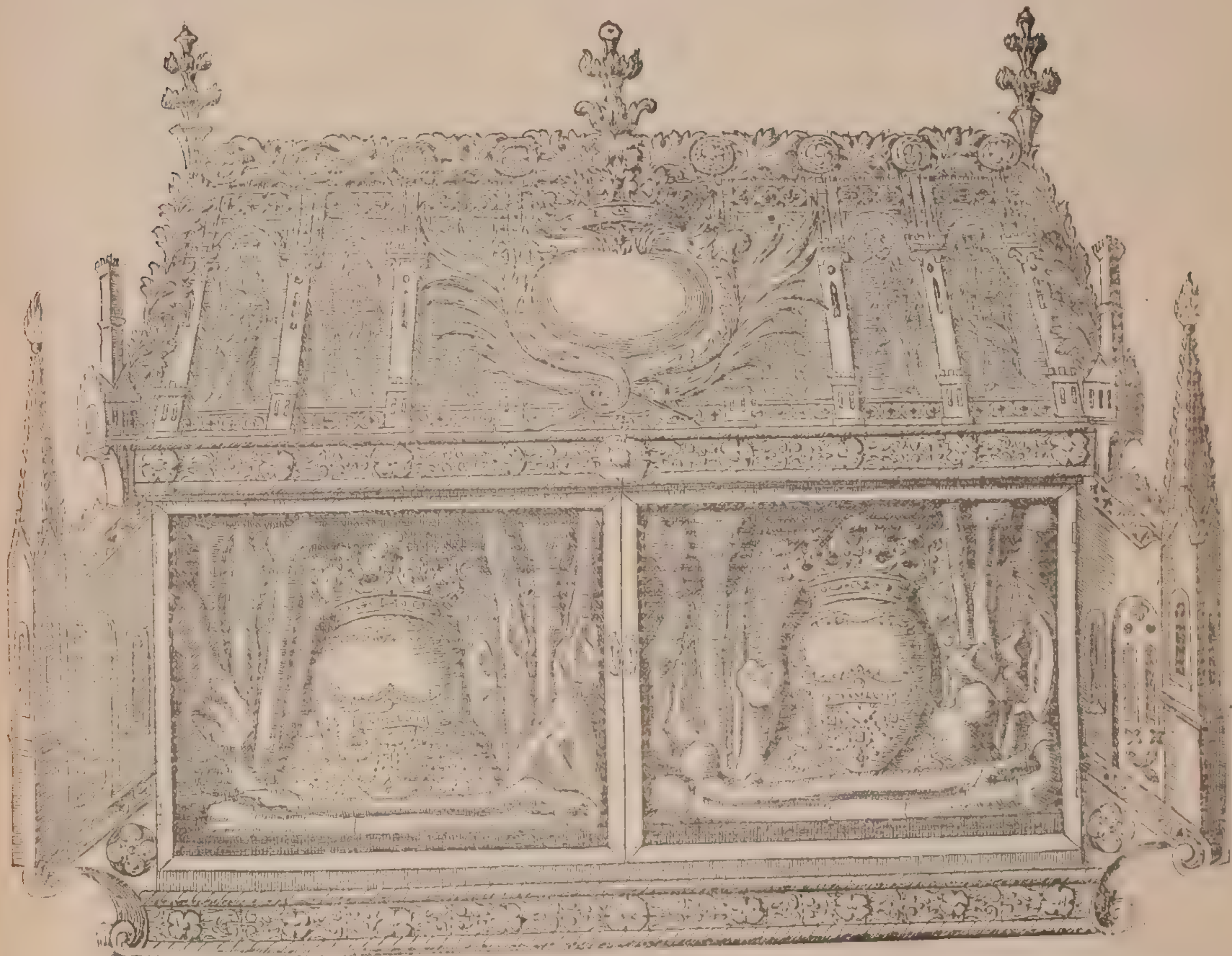
134 *Nunc etiam nonnullas dabo observationes de arca reliquiarum, breviter num.* 116 *et* 117 *ab Adlzreittero descripta, in qua etiamnum servantur* SS. Cosmæ *et* Damiani *reliquiæ, una cum capitibus, quæ Monachii reliquis fuerunt adjuncta. De illa Luidelius noster, vir eruditus, jam aliquoties laudatus, in Notitiis huc nuper missis ita scribit :* Arcæ forma eadem adhuc est, qualis describitur ad Adlzreittero. Constructa est e ligno quercino, obductis exterius tenuissimis argenteis iisque inauratis laminis contecto. Pars superior in modum declivis tecti, cum turriculis moris Gothici ex inaurato argento utrimque affixis, efformata est. Supra, in medio et infra visuntur majoris et minoris formæ bullæ vitri vel crystalli lævigatæ, subjecto folio subflavi aut rubri coloris tralucente, admodum inconditæ et extantes. In tecto seu parte superiore arcæ, uti et in duobus ostiolis, de quibus mox, duodecim imagines beatæ Virginis Mariæ, sanctorum Apostolorum, et sanctorum Martyrum opere anaglyptico ex inaurati argenti superficie effictæ sunt. In parte inferiore duo ostiola sunt ex eadem materia, et cum iisdem ornamentis, quibus reliqua arca. In horum ostiolorum parte exteriore

A riore, præter alias quatuor, imagines sunt utriusque Sancti, quas Adlzreitterus præcipuas vocat : interea tamen nihil differunt a reliquis. In parte eorum interiore depicta duo miracula, (*nimirum ex Actis sumpta, ut addit.*) Pictura penicilli est valde simplicis et antiqui. Atque hæc externa arcæ facies eadem est ex utraque parte, anteriori et posteriori.

etiamnum servantur, descriptio :

135 Intus sacra ossa, in fundo vel ad arcæ parietes ferreo filo affixa, nuda et sine ullo tegmine e tela vel sindone, omnium oculis patent. In medio asserculus est, qui unius ossa et caput ab alterius sancti Martyris ossibus ac capite dividit. Ex parte dextera sunt S. Cosmæ ossa tredecim, et ex parte sinistra octodecim ossa S. Damiani, pleraque majora et integra... Adsunt adhuc ambæ lamellæ plumbeæ, in quarum una Cosmas, in altera Damianus, scalpro incisi leguntur litteris valde informibus. Parietes D interiores serico subflavo vestiti sunt. Dixi supra, ossa patere omnium oculis, quoniam remotis jam ostiolis (quæ tamen sollicite asservantur, et quamprimum cardinibus suis inseri possunt) vitrum substitutum est, per quod sacræ reliquiæ sub aspectum cadunt. Capita incumbunt pulvillis : gestant coronas ex puro auro cum insertis unionibus et pretiosis lapillis. Vestita sunt usque ad cranium, nescio qua tela, eadem vero, qua pulvilli, colore violaceo. Telæ huic, tam in capitibus quam in pulvillis, multi uniones, minoris tamen molis et formæ, assuti sunt. *Hæc de arca, cujus etiam delineationem transmisit laudatus Pater. Figuram ejus, sicuti eam imitari scalpro potuit chalcographus noster, oculis hic subjicio.*

AUCTORE J. S.

altare iisdem dicatum ; cultus.

136 *Collocata est dicta arca in medio templo in altari Sanctis dicato, ad quod e summo altari sacra ossa fuerunt anno* 1650 *translata. Situm est ipsorum altare ante æneam Christi Domini crucifixi imaginem ad ipsos gradus, quibus ad chorum et ad summum altare ascenditur. Transfertur quotannis arca cum aliis Sanctorum reliquiis in annua supplicatione, quæ Monachii instituitur die Dominica intra Octavam Omnium Sanctorum ob partam anno* 1620 *victoriam Pragensem de Friderico Palatino ejque adhærentibus rebellibus Bohemis. Festivitas vero* SS. Cosmæ *et* Damiani *ibidem celebratur solemniter ritu duplici secundæ classis cum Vesperis solemnibus in pervigilio, Officioque solemni et concione in ipso festivitatis die. Hæc ex litteris laudati Luidelii, qui cum Monachii in collegio nostro degat, exactas de singulis subministrare notitias potuit.*

SS. eorundem SS. Cosmæ et Damiani particulæ,

137 *Addit ille de aliis duabus* SS. Cosmæ *et* Damiani *particulis sequentia :* In eodem templo nostro Monacensi duæ ossium particulæ eorumdem sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani asservantur. Quæ anno MDXCI ex Norimbergensi S. Catharinæ monasterio monialium Ordinis Prædicatorum Monachium delatæ sunt. Litteræ in membrana cum duobus Priorissæ et Conventus sigillis testantur, eas olim a fundatore monasterii atque aliis benefactoribus dono acceptas, et in choro, præter alias Sanctorum reliquias, tamquam pretiosissimum thesaurum, servatas ac cultas, offerri et mitti serenissimo duci Guilielmo ex eo potissimum, ne aliquando in manus ac potestatem hæreticorum devenirent. Monasterium hoc reipsa anno MDXCVI a Norimbergensibus in profanos usus conversum est.

138 Itidem est Monachii templum S. Sebastiani, quod vulgo ducalem Ferdinandeam capellam vocant, *aliæ in ecclesia S. Sebastiani.* quippe a duce Ferdinando exstructum : de quo Adlzreit-

A reitterus part. 12 lib. 12 num. 37. Inter alias reliquias, quibus templum istud a Cardinali et episcopo Osnabrugensi, Francisco Gulielmo Wartenbergio, ditatum est, sunt etiam duo ossa sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani. *Observat Luidelius, hæc ossa verisimiliter fuisse ex translatis Brema Monachium, cum Maximilianus Elector potissimum usus sit opera Francisci Gulielmi Wartembergii, patruelis sui, tunc Osnabrugensis, Mindensis et Verdensis episcopi, postea etiam Ratisbonensis et S. R. E. Cardinalis, ad eas reliquias imperandas. Petierat Wartenbergius, laudatissimus antistes, a summo Pontifice Innocentio X, et impetraverat per litteras Pontificias, ut sibi liceret reliquias, quas in ditionibus hæreticorum modis congruis impetrare posset, ad partes Catholicorum transferre, ut eas vel possessoribus, qui iis fuerant privati, restitueret; aut si illi essent ignoti, ad alias pro arbitrio suo ecclesias transferret. Partem harum litterarum transmisit Luidelius: sed eas brevitatis gratia prætermitto.*

AUCTORE J. S.

139 *De beneficiis* SS. Cosmæ *et* Damiani *alijqua jam memorata sunt num.* 123 *et seqq. Plura de pietate Monacensium in Sanctos, et horum in Monacenses beneficentia, ex Litteris annuis Collegii Monacensis Societatis Jesu descripsit, et ad me misit Luidelius. Cum autem Litteræ illæ annuæ, ut apud nos* B *vocantur, singulis annis per aliquem continuentur, sunt omnia hæc testimonia non modo contemporanei scriptoris, sed magno etiam cum delectu scripta. Primo anno post reliquiarum translationem sive ad annum* 1650, *hæc ibidem sunt scripta:* Sacerdotum externorum (*id est. qui non sunt Societatis Jesu*) plures quingentis litarunt ad SS. Cosmæ et Damiani lipsana: quæ e summo altari solemni cum pompa translata sunt in altare proprium recens erectum ad majorem populi atque sacrificantium commoditatem. Ægris variis morbis laborantibus, conferri magna beneficia, testantur quotidiana anathemata, quorum facile sexcenta hoc anno variis ex causis oblata spectantur.

Reliquiæ ad altare Sanctis dicatum translatæ:

140 Præter cæteros sensere luculentam Divorum opem adolescentes duo, quorum unus ardenti repentina febri oppressus, cum a medico esset conclamatus, ad cœlites hos Medicos confugere jussus est. Vix igitur ministrandi per mensem sacerdoti, ad Sanctorum reliquias sacris operanti, et ibidem pie communicandi votum concepit, cum febris continuo remittere, valetudo sensim redire, et totus denique adolescens convalescere, ut lætus brevi votum suum expleret. Alter periculosa phrenesi sæpe correptus, quo die certo voto Divos hos ad ferendam opem sollicitavit, eodem præter medicorum spem, plenam sanitatem est consecutus. Aperte quoque eorumdem Sanctorum auxilium expertus est nonnemo, qui sine fulcimentorum grallarumque adminiculo moliri gressum ultra non poterat. Quamprimum autem hic suam necessitatem cereo anathemate ad Sanctorum aram est professus, itidemque procurato Missæ sacrificio, eorumdem opem imploravit, absterso brevi post vitio, pedes firmos et ad gressum idoneos recepit, hodieque se tanti beneficii numquam immemorem fore fatetur.

Sancti ibidem

141 Iisdem Sanctis debent pedes integros præterea aliqui, par conjugum non tantum pedum, sed etiam oculorum restaurationem; quidam delirus sanam mentem; sartor visum receptum; puerpera vitam retentam; tota civitas incolumitatem. Nam cum circa Autumnum pestis grassaretur passim, jamque in ipsa urbe contagium minaretur, singulis feriis quartis usque ad anni finem decantatum est alternatim solemne Missæ sacrificium, primum quidem de S. Sebastiano, alterum de prædictis martyribus SS. Cosma et Damiano, tertium in æde principe (*scilicet in ecclesia collegiata Beatissimæ Virginis*) de D S. Bennone, ea populi pietate et successu, ut credatur hoc maxime pacto placatum Numen manifestam opem attulisse.

plurimis

142 *Ad annum* 1651 *hæc sequuntur:* Eo, quo contagiosa lues serpebat, tempore instituta solemnis per urbem supplicatio est, qua sacra corpora SS. Cosmæ et Damiani, cranium item D. Sebastiani (Ebersperga allatum) et sacra S. Bennonis lipsana, ex æde S. Petri ad divæ Virginis delata sunt, tota propemodum urbe comitante. Non tamen satis fuit civibus semel hic supplicasse, sed singulis præterea hebdomadibus divino officio interfuere. quod prima quidem hebdomade in templo nostro de sanctis medicis Cosma et Damiano; secunda in eodem de sancto martyre Eberspergensi, ex cujus venerabili cranio non solum discipuli nostri, sed et alii pie libarunt. Tertia demum hebdomade in B. Virginis de S. Bennone, solemni ritu decantatum fuit. Quæ quidem pietatis officia, tametsi initium sumpserint anno præcedente sub Autumnum, producta tamen sunt in hunc annum ad Februarium usque mensem, ac vel ea de causa non videbantur omittenda, quod nec de nostris, neque de gymnasii nostris discipulis, ullus lue afflatus, quin universa civitas manifestam sanctorum Patronorum opem experta fuerit. E

beneficiis,

143 Annectere juvat, quæ sancti martyres Cosmas et Damianus reliquo anni decursu, tam in corporum quam animorum languoribus curandis effecerunt. Affligebatur dira phrenesi per triduum prænobilis puella, nec quidquam proficiebat indefessa medicorum industria. Sed cum parentum rogatu ad Sanctorum aram pro ægræ incolumitate noster fecisset, mox sibi integre restituta est. Duo adolescentes tam periculose decubuerant, ut humana spe destituti, de salute sua omnino desperarent, nisi a divis Medicis auxilium flagitassent ac impetrassent. Voto enim vix nuncupato, præter omnium opinionem melius habere cœperunt, adque pristinam vitæ ac studiorum rationem redierunt. Nemo fuit, qui, quo loco res illorum fuissent, sciret, quin prodigium agnosceret in subita hac et insolenti mutatione. Accidit, ut matrem familias ex morbo respirantem repente novæ luxiones ita opprimerent, ut nec sumere cibum, nec loqui posset, nisi multum luctando. Hæc cum medicorum opem aversaretur, ad cœlestem confugit, voto edito ad nostros sanctos Cosmam et Damianum. Mirum dictu! Vovit, convaluit. Enimvero etiam animis medentur Machaones nostri. Fuit enim, qui, F cum a se obtinere non posset, ut de noxis aliqua in confessione exponeret, omnia tentavit, ut sine illa se peccatorum veniam a Deo impetraret; sed frustra. Nec enim eleemosynis, neque Sacris, aliisque bene actis morsicantem perpetim conscientiæ vermem valuit compescere, donec Divis nostris supplex, facilitatem obtinuit diu occultata animi vulnera detegendi.

quæ breviter

144 *Ad annum* 1652 *hæc sequuntur:* Sanctorum Cosmæ et Damiani veneratio longe maxima serenissimorum principum nostrorum, et imprimis serenissimæ Electricis viduæ insigni pietate sustentatur. Ea enim præcipue divis Medicis devota, sæpe ad ipsorum aram rem divinam fieri, se præsente, curat, musicis ex aula accinentibus, et ad ipsos in rebus dubiis recurrit. Enituit illa tunc maxime, cum serenissimam tunc sponsam Adelhaidem, a Sabaudia adventantem, quarto post adventum die ad templum nostrum adduxit, et horum Divorum sacris lipsanis in summa ara collocatis, rem divinam solemnissimo ritu voluit pro auspicato serenissimorum principum connubio celebrari. Quod exemplum cives secuti, multis cereis argenteisque sigillis testantur, quantum his confidant ac debeant.

enarrantur:

145

A *mirisque* 145 Ita se fœmina vitamque suam illis debet; quæ subito ita omnibus viribus defecit, ut ante allatam sanctissimam Eucharistiam, quæ in via jam erat, moritura crederetur. Sed divino Viatico refecta, sacroque oleo inuncta, votum ad sanctos Medicos emisit, ac vitæ secura penitus convaluit. E discipulis nostris quidam pertinaci catarrho ita urgebatur, ut a medicis, post artem nequidquam tentatam, pro deposito haberetur. Qui, ut primum Divorum opem, adjecto voto, imploravit, ex integro sanitatem recuperavit, miraculique fidem picta tabella testatus est. Sed prodigium longe clarissimum est, quod domi ecclesiastæ nostro contigit. Is enim altero die, quo celebranda erat anniversaria serenissimi Electoris Maximiliani memoria, concionem funebrem habiturus, in ipsa nocte tam violenta cœpit diarrhæa laborare, ut viribus penitus exhausto de medico potius, quam concione, cogitandum esset. Et jam in humanis mediis nulla spes erat, eum in id temporis restitui posse, quo dicendum erat. Ergo ad Cœlites conversus, cum bona Superioris venia votum divis Cosmæ et Damiano nuncupat. Quo facto, alvi profluvium sisti, et ipse recuperare tam valentes ad concionandum vires cœpit, ut in alteram usque B horam eadem contentione dicere posset, acsi numquam ejus valetudo fuisset periclitata. *Addit sequentem annotationem Luidelius* : Concionator hic in templo nostro erat P. Carolus Piscator, cujus hæc ipsa funebris concio dein typis edita est. *Electrix vero, cujus pietas superius laudata, et mox laudanda, debuit esse Maria Anna Austriaca, Maximiliani vidua.*

146 *Ad annum* 1653 *de Sanctis nostris hæc suggerunt dictæ Annuæ* : Inter templi nostri Cœlites *variorum* magno in pretio atque constanti veneratione Cœlestes medici DD. Cosmas et Damianus. Horum cultum serenissima Electrix vidua exemplo suo ac bono propagat. Quippe solenne illi est, quoties aut pietas aut necessitas movet, ad eorumdem aram rei divinæ supplicem adesse: cujus exornandæ causa aulici cantores illius jussu plerumque accinunt. Varia sunt horum Cœlitum in mortales beneficia, variis cereis, quin et argenteis sigillis ac monumentis, testata ab iis, qui eorum ope convaluerunt. Primum locum serenissimæ Electricis junioris Adelhaidis beneficium et munus obtinet, quæ gravem dentium dolorem argenteo primum, dein aureo dente C redemit. Vir quidam perhonestus, dum dentes acicula scalpsit, eam imprudens deglutivit. Quæ cum intra fauces hæsitans, nulla chirurgi arte promoveri posset, extremum ei vitæ periculum attulit. Jamque inungendus ad extremum spiritum erat, cum sanctos Medicos, in opem vocatos, attulisse medicinam expertus est. Confestim enim acicula moveri deorsum cœpit: quæ dein nuspiam impedita nec viscera nec valetudinem viri amplius læsit. Pia cujusdam benefactoris liberalitas tantum æris largita est, ut ex annuo censu oleum pro alenda ad aram sanctorum Martyrum perpetua lampade comparari possit.

147 *Ad annum* 1654 *hæc habentur* : Sancti Cos*morborum* mas et Damianus, uti cultu constanti hucusque a civibus honorantur, ita pietati beneficia respondent. Quanta vero in hos Cœlites omnium ordinum pietas ac fiducia vigeat, tum quotidianæ ceræ ac sigilla, tum sarcerdotum, qui stipendio ad sacrificandum in eorumdem ara conducuntur, litantium multitudo testatur. Ab exteris enim sacerdotibus octingenties ac decies sexies inibi factum est. Fovit horum Cœlitum cultum serenissima Electrix vidua, quæ, cum a nostris moneretur, Romæ feria v post Dominicam III Quadragesimæ stationem ad SS. Cosmam et Damianum celebrari, voluit, ut, se præsente, in eorum altari res divina illo die haberetur, phonascis suis accinentibus. Ornatui eorumdem aræ acces- D sit lampas argentea elegantis et curiosi operis pretio ducentorum florenorum, pro qua jam alius superiore anno in totius anni usum oleum adjunxerat. *AUCTORE J. S.*

148 *Ad annum* 1655 : Magnum beneficium divis Cosmæ et Damiano in acceptis refert puella quædam, *sanationibus* cui in secundum oculum acrior distillatio omnem prope videndi usum ademerat, propinquo insuper periculo, ne alter quoque oculus eodem malo involveretur. Postquam medicorum opera nihil profectum est, divi Archiatri nostri in vota vocati, in tempore adfuere. Vixdum enim Deo ad Sanctorum aram litatum erat, cum illico laxari vis mali cœpit, et paulo post integra sanitas consecuta est. *Duobus sequentibus annis nihil notatum de his fuit.*

149 *Ad annum vero* 1658 *leguntur sequentia* : Duo cœlestes medici Cosmas et Damianus in nos esse *in cultores* benefici non desinunt, pecoribus juxta ac hominibus *suos* propitii. Fuit, qui facto ad illos voto, non tantum jumento suo, tabe lueque jam prope fatiscenti, vigorem pristinum impetravit: sed et ipse, semel iterumque periculosius decumbens, eorum beneficio, quos interpellavit, salutem consecutus est. Correp- E tus nimirum, nescio quo arthritidis seu alterius generis malo, inter artus ac nervos penitus insidente; postquam in aliis medicis nihil opis, nihil spei superfuit, ad hos confugit, cereum promittens donum, atque illico sanitatem recuperavit. Sed enim voti sui deinceps immemor, cum promissis non staret, vertente anno rursum in veteres dolores incidit; quorum acerbitate quia sensit castigari negligentiam vel verius ingratitudinem suam (quippe adeo vehementes erant, ut ægre jam corpus moliretur) idcirco ictus sapere cœpit, et quo potuit conatu ad nostram ædem aramque Sospitatorum suorum adrepsit, illisque gratus ac supplex, dona et promissas preces persolvit: neque ita diu isthic moratus, sensit sibi jam melius esse. Domum deinde reversus, restitutam ex toto sanitatem cum conjuge demiratus, Medicos suos prædicare ac venerari non cessat. Geminum fere huic est, quod mulieri ex plebe accidit: quæ obrigescente brachio et manu, postquam frustra fuere omnia aliorum consilia, illud reperit saluberrimum, ut a divis Medicis nostris sanitatem efflagitaret: quibus ut primum cereum anathema appendi jussit, extemplo convaluit, idque syngrapha sua testata est. F

150 *Ad annum* 1662 *hæc annotata sunt* : Sacra lipsana sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani in *et in totam* antiqua veneratione sunt: nec medicam manum retrahunt in vota vocati. Ad eorum aram solemnis supplicatio, volente serenissimo Electore (*Ferdinando*) et eamdem comitante, cum fructu ducta est, ne intempestiva cœli inclementia per crebriores pruinas frugibus nocere pergeret. Eorumdem diem natalem serenissimorum nostrorum ac archiepiscopi Salisburgensis præsentia reddidit celebriorem. *Addo pauca, quæ leguntur ad annum* 1667 : Venerationem SS. Cosmæ et Damiani etiamnum perseverare, et ad eorum aras (*Martyrum et S. Ignatii ac S. Francisci Xaverii*) quotidiana afferri dona ac sigilla e cera vel argento, quæ accepta beneficia loquantur.

151 *Ad annum* 1679 *hæc de Sanctis fit mentio* : Cum Bavariæ confinia passim contagiosa lue con- *civitatem* flagrare nunciarentur, multæ per varias urbis ecclesias excludendo communi morbo religiones institutæ sunt. Nostrum autem templum id sibi proprium habuit, ut singulis diebus hora septima Sacrum musicum in tribus aris, SS. Cosmæ et Damiani, S. Sebastiani, et S. Francisci Xaverii, alterna loci commutatione ab uno e Patribus dicere-tur

A tur: constititque sacro isti ritui suus fructus, nam ad hæc usque tempora plena populo civitas nihil mortale passa est.

AUCTORE I. S.

152 *Ad annum* 1684 *hæc commemorantur*: Fuit mulier, quæ pedis atrophiam complures annos sic passa est, ut nervi sub genu contraherentur. Ubi pedem cereum anathematis loco ad aram SS. Cosmæ et Damiani in templo nostro suspendit, ita mox se curatam sensit, ut, vel omnino positis vel mitigatis doloribus, libera incedere, et ad longum tempus impetrato perfrui beneficio potuerit. Quidam genere nobilis, quod, hisce Divis auxiliantibus, gravi morbo liberatus est, voluit Archiatros suos in choro et organo celebrari, et cantatum in eorumdem ara Sacrum ex voto fieri.

benevolos

153 *Demum ad annum* 1732 *hæc de Sanctis nostris leguntur*: Non in minore (*quam SS. Ignatius et Xaverius, de quibus sermo fuerat*) veneratione sunt sacræ SS. Cosmæ et Damiani reliquiæ: quorum patrocinio plures desperatam prope valetudinem se récuperasse affirmant. Universim affixa ad aras horum Sanctorum anathemata non solum e cera, sed etiam argento, gratam acceptorum memoriam B probant. *Hæc, quæ nobis ex Annuis Collegii Monacensis Litteris communicata sunt, abunde ostendunt, magnam esse Sanctorum Monachii venerationem, magnam eorumdem in Monacenses beneficentiam.*

se exhibent.

§ IX. Ecclesia Sanctorum Kaufburæ in Suevia, ubi plurima miracula et beneficia clientibus præstita.

Ecclesia Sanctis prope Kaufburam dicata,

K*aufbura civitas est Sueviæ in tractu Algovia sive Algea, sita ad Wertachium amnem, qui prope Augustam Vindelicorum in Lycum influit. Prope Kaufburam autem extra mœnia exstat etiamnum ecclesia* SS. Cosmæ *et* Damiano *dicata, in qua Sancti multa clientibus dicuntur præstitisse beneficia. De hisce anno* 1750 *P. Joannes Baptista Pamet, presbyter Societatis Jesu ibidem habitans, ad me transmisit Relationem MS., idiomate Germanico, quam alius Societatis nostræ presbyter ex Germanico transtulit in Latinum. Præmittitur brevis expositio de vario illius ecclesiæ statu, quam huc compendio transferam et aliunde augebo, relationem* C *beneficiorum mox integram daturus. Ecclesia dicitur ædificari cœpta anno* 1496, *quando religio Romano-Catholica ibidem vigebat, et necdum nata erat hæresis Lutherana. Sita est extra civitatem; sed, ut mihi perscripsit Luidelius ante laudatus, vix mille et quingentis passibus a mœnibus dissita. Verumtamen, ubi per Germaniam invaluerat hæresis Lutherana; derelicta fere fuit illa ecclesia, vastataque et censu suo privata.*

quæ variis vicibus vastata,

155 *Deinde reducta Kaufburam religione Catholica, ubi modo Catholici habitant cum Lutheranis, cogitatum fuit de instauranda* SS. Cosmæ *et* Damiani *ecclesia. Hoc circa annum* 1630 *exsecuta est Sodalitas, sive congregatio civium, quæ ab aliquo Societatis Jesu sacerdote Kaufburæ instituta est sub titulo Jesu, Mariæ et S. Ignatii. Rursum tamen vastata fuit ecclesia tempore belli Suecici; sed ex hac quoque calamitate per dictos sodales emersit. De hisce, quæ in MS. brevius dicuntur, in Historia Provinciæ Germaniæ Superioris Societatis Jesu plura leguntur Decade* IX *num.* 429. *Hæc prout a Luidelio sunt exscripta, huc transfero:* Ejusdem Sodalitii beneficio insignis viget sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani apud Kauffduranos religio. Steterat his dedicatum tertio fere a mœnibus lapide (*passibus fere* 1500) templum, celebre illud D quondam visentium indigenarum advenarumque frequentia, cœlestibus beneficiis per eos impetrari vulgo solitis insigne. At injuria temporum ruinosum idem, suisque censibus, reditibus, prædiis per heterodoxos exutum, neglectumque usque adeo, ut pecorum gregibus, per ea loca pascentium, receptaculum non raro sacrilego abusu præberet: donec de sodalitio, quod memoravimus, pia matrona, et, qui consiliis ejus accesserant, sodales alii, indignitate rei commoti, anno MDCXXX induxere animum, ut reparatis, quæ labassent, ædis partibus, redditoque cultu ac nitore, religionem loci redintegrarent.

156 Quod cum cœptum esset fieri, haud dubio Numine accidit, ut, qui consul civitatis Lutheranus erat, nocturno itinere id templum equo prætervectus, insolitis omnia luminibus collucentia inibi viderit, miroque veluti cœlestium vocum concentu personantia audiret. Is Catholicæ subinde redditus Ecclesiæ, cum et sodalitio illi nomen dedisset, singulariter ornandam ædem suscepit, ceterisque sodalibus exemplo suo in idem consilium inductis, effecit, ut sumptu sodalitatis non modo a labe atque E a squalore locus penitus vindicaretur; verum ornatu etiam ac splendore auctus tribusque instructus altaribus, religionem pietatemque visentium magnopere augeret. Æddituo quoque tum exstructa est domus. Cumque per Suecicum deinde bellum ea domus exusta, templum ipsum fœde iterum vastatum esset, injuriisque omnibus temporum atque hominum derelictum; ex ea quoque vastitate locus, atque ex cineribus domus beneficio sodalium emersit: ac, ne quando in eamdem labem ruinamque expositum opus recidisset, ipsa ædes auctoritate antistitis Augustani non modo in curam, sed plane in jus atque in potestatem sodalitii legitima cessione transiit.

rursumque instaurata ac magis ornata,

157 Inde multo etiam rebus omnibus instructa magis, impensiusque exornata, dignitatem ad nostra usque tempora sic tenuit suam, ut magno semper et esset adjumento ad publicam pietatem et invitamento. Nec desiit unquam multitudine Sacrificiorum, supplicationum solemnitatibus, concionum frequentia, concursu hominum, religionis causa accedentium celebrari. Valuitque ea populi religio in primis contra morbos populares; tum vero etiam adversus alias calamitates, vix ut justo volumine comprehendi sanationes, et quæ sunt alia divinitus F accepta beneficia, queant. *Hæc de ipsa ecclesia sufficiunt. Inquisivi etiam, an reliquiæ* SS. Cosmæ *et* Damiani *ibidem servarentur: sed nihil de illis intellexi. Quapropter Miracula sive beneficia, quæ pertingunt usque ad annum* 1670, *huc solum ex Relatione transferam, prout Latine reddita accepi. Primum videtur idem cum relato de consule Lutherano. At alterutro loco aberratum fuerit a recta chronotaxi, cum visio ipsius ex dictis circa annum* 1630 *contigisset, et in primo miraculo figatur anno* 1628. *Fieri tamen potest, ut consulis Lutherani visio contigerit, antequam instauratio ecclesiæ fuerit inchoata, et sic annus utrobique recte exprimatur, at visio non recte post inchoatum opus.*

variis Sanctorum beneficiis inclaruit.

158 Anno MDCXXVIII. Ornatissimus dominus Joannes Waller, consul, adhuc Lutheranus, dum ex Helvetia pecunia onustus proficiscitur, audiit angelos in hac ecclesiola canentes: hinc conversus casulam byssinam obtulit.

Miracula aut Beneficia,

MDCXXIX. Michael Schweyer Lutheranus scriniarius, cui honorabilis consiliarius demandarat turrim tegere, imprecabatur fulgur et grandinem. Vespere fulgurat; atque ille turrim tegere promittit: ignis incendit dumtaxat ejus domum.

MDCXXX. Hujus ecclesiolæ æditiuus, cæcus factus, visum

A visum recuperat, concepto voto ad sanctos Patronos.

MDCXXXI. Dominus Joannes Georgius Steck librarius, tribus mortiferis tumoribus afflictus, ab unoquoque pro mortuo reputabatur: at, facto ab ejus conjuge voto, convaluit.

MDCXXXVI. Sebastianus Glaser, dum puer erat, infirmabatur ad mortem. Facto a parentibus voto, sanitati restituitur, et hodie vivit sacerdos religiosus in laudabili monasterio Ursinio. *Nomen monasterii Germanicum difficulter legi potuit ab interprete. Videtur* Ursinium *prope Kaufburam Ordinis S. Benedicti.*

159 MDCLVIII. Nobilis equitis Caroli Andreæ Von
brevissime scripta, Schlecht equus morsu serpentis pene interierat, jamque carnifici traditus erat: at statim post conceptum votum convaluit.

MDCLVIII. Procumbebat humi ex mala incisione, ut disrumpi deberet, equus nobilis ac generosi Domini Joannis Ottonis Von Schlecht; post promissas duas candelas omne periculum evanuit.

MDCLVIII. Joannes Ulricus Franciscus superioris
B Bavariæ arcularii tyro, ex gravi ligno super genu collapso graviter vulnerandus, post promissum genu cereum sanus surrexit, et anathema ipse huc tulit.

MDCLIX. Glodita Curirin Burgunda, ubi menses duos nec pedem movere potuit sine ingenti dolore, post conceptum votum plene sanata, detulit ipsa promissum anathema.

MDCLX. Joannes Geiger æger sensim insanit; ac statim cum morte luctatur: votum concipiunt ejus liberi, atque ille sensibus et sanitati restituitur.

160 MDCLXIII. Barbara Reischin toto anno in-
prout Latine explicabiles dentium dolores passa; usa quibuscumque remediis, at frustra; accedit hos Patronos, et ab his integre incolumis redit.

MDCLXIII. Christianus Unsin calcarius, frequenter damnum patiebatur ex fornace; qui cum demum corruere inceptabat, aliquod anathema promittit; atque is tamdiu integer stetit, dum omnis ignis esset extinctus, ac deinde corruit sine ullo damno.

MDCLXIV. Maria Schollhorin, ex Germania Inferiori puella anni unius, huc cum equo a matre deducta fuit, cum gratiarum actione de tumore ad
C ovi magnitudinem, post votum factum, penitus ablato.

MDCLXIII. Joannes Kolhundt, passus tota hieme ingentes pedum dolores, ut munere suo fungi non posset; post promissum Sacrum, appensumque cereum anathema, plene sanatur.

MDCLXIV. Annæ Mariæ Hossin intumuerat mamilla, unde sex hebdomadis incredibiles dolores patiebatur; adhibuerat pharmaca varia, quibus dolor magis intendebatur. Facto voto, tumor disruptus est, ne relicta quidem cicatrice.

MDCLXV. Mariæ Kocherin puellæ intumuerat genu quinque septimanis; ne ab acatholico curetur, vovet cereum album; ac statim omnis tumor evanuit.

161 MDCLXV. Joannes Vilher septennis ne pe-
reddita sunt, dem quidem movere poterat: ubi parentes sanctos Patronos invocant, voventque anathema, ille gressum plene recuperat.

MDCLXV. Philippus Laurentius Magg in cunis adhuc tumore affligitur: sanctis Martyribus anathema aliquod promittunt parentes; atque ille ab hernia integre liber in hunc usque diem evasit.

MDCLXV. Joannes Unsin ex Ebenhoffen, ubi ex lapsu quercus humeri confracti sunt, anathema vovit, ac sanus et incolumis incessit.

MDCLXV. Filia Tobiæ Bertholdis, quatuor an- D
norum puella, multos et alternos dolores in pedibus, *AUCTORE J. B.*
manibus ac brachiis patiebatur, quæ membra ita torquebantur, ut certo moritura crederetur: defertur in ecclesiam, ac subito sana evadit, et membra in pristinum statum restituta fuere.

MDCLXVI. Quatuor liberi Joannis Unsin tumore omnino simili in collo afflicti, ut timeretur struma, post factum a parentibus votum bibunt singuli ex fonte S. Cosmæ, atque ab omni tumore absque cicatrice liberantur.

MDCLXVI. Christiani Unsin filia annorum trium venenatam aquam pro muscis positam biberat, ac statim procubuit humi semimortua, post factum continuo a parentibus votum, illa venenum evomit, et indemnis evadit.

162 MDCLXVI. Georgius Weisab Aplstrang cum vi- *cum paucis*
cino suo jacebat infirmus ex dolore aliquo interno. Uterque adhibet pharmaca opportuna, quædam etiam minus bona, at singula in vanum. Georgius ducatum aureum promittit ecclesiæ, ac etiam defert, sanatur ipse, alter vero, qui nihil promiserat, æger permansit. *Post hoc sequuntur nonnulla priorum rursum annorum beneficia. Quod verisimiliter factum, quia collector omnia consequenter scripsit, et* E
illa prius, quorum notitiam primo acceperat. Suspicor tamen, in numeris quoque subinde erratum fuisse, nisi ipse collector in assignandis annis aliquando erraverit.

MDCLX. Georgius Glaser in gena patitur tumores rubeos accrescentes: devovet se sanctis Patronis ac sine ulla macula sanitati restituitur.

MDCLX. Conradus Hilebacher dentibus ac uno pede multum laborabat: intercessione sanctorum Patronorum ab utroque dolore liberatus fuit.

MDCLX. Joannes Eschelauer laterarius simul duo corda detulit: primo quod filia sua afflicta fuerit periculoso tumore, in mamilla accepto: secundo quod equus suus in stabulo subito quasi exanimis ceciderit. Utrumque cor dicavit sanctis Patronis: ac de nocte tumor disruptus est sine ullo medicamine, ac evanuit; equus, sicut ante, laborare perrexit.

MDCLXI. Barbara Reichard ex Schwabmunchen annorum septuaginta, ex defluente humore visum amisit: monetur a Maria in Lechfeld, Kaufburam pergeret. Post institutam peregrinationem mox visum recepit.

163 MDCLXI. Joannes Georgius Espermiller lanio F
vendita pecora per vias agebat, in quibus, Gallis ex *observationibus,*
Hungaria in Galliam euntibus, passim pecora interibant. At ipse, facto voto, nullum passus est detrimentum. *Cum sex Gallorum millia anno 1664 missa fuerint in Hungariam, ut imperatori essent subsidio contra Turcas, de eorum reditu verisimiliter hic fit mentio. Quare non anno 1661, sed exeunte 1664 aut anno 1665 res contingere debuit.*

MDCLIX Michael Mayer, civis et figulus, laborabat plurimum uno pede, vovet pedem cereum, et appendit ecclesiæ muris; pedisque doloribus eximitur.

MDCLIX. Dominus Michael Kreitman, magnus consiliarius, promittit pro ægra filiola sua annorum duorum Sacrum in honorem sanctorum Patronorum, ejusque sanitatem impetrat.

MDCLXVII. Filia Joannis Millers, annos duos nata, insomnis jacuerat per dies quatuordecim, continue plorans: ad hanc defertur ecclesiam, ex eaque sana egreditur.

MDCLXVII. Magdalena Yeler, tredecim annorum puella, præ doloribus caput movere haud poterat toto trimestri. Matthæus, ejus frater annorum undecim, tumores plusquam triginta receperat. Post adhibita, sed frustra, remedia plurima, sanitatem in hac ecclesia recuperant.

MDCLXVII

A MDCLXVIII. Magdalena Glaser, in sepem incidens claudicabat: deinde hydropisi laborare cœpit. Sanctorum Patronorum intercessione utroque incommodo liberata fuit.

AUCTORE J. S.

MDCLXVIII. Domina Magdalena Jagerin ex Oberstorff devovit hic infantem suum, cujus brachii os prominebat; eumque inde melius habentem domum retulit.

164 MDCLXVIII. Anna vidua et ambæ ejus filiæ per artem magicam sexcentis incommodis, maximisque doloribus, etiam usque ad privationem sensuum affligebantur longo tempore. Nondum plane sensibus restitutæ, vovent sacrum Missæ sacrificium, et sibi restituuntur; hodieque sua præstare pergunt.

recitantur.

MDCLXVIII. Maria Brechamer, multos dolores in tibia spatio octo hebdomadarum perpessa, cereum promittit ac sanatur, deinde, Deo sic volente, malum recrudescit: illa votum persolvit, ac integre restituitur pristinæ valetudini.

MDCLXVIII. Matthæus Pragmayer, hujus ecclesiæ æditiuus, ita contractos nervos habebat, ut neque incedere neque stare potuerit. Preces et anathema promittit, atque etiam exauditur.

B MDCLXVIII. Ignatius Handerer septennis, ab incunabulis claudus ac curvus, ne pedem quidem dirigere poterat. Super humeros parentum in hanc ecclesiam defertur, ac post fusas preces optime valuit.

MDCLXVIII. Christinæ Fichtler, Bavaræ, tumor erat, ad lunæ mutationem crescens ac decrescens: præterea ad dies quatuordecim patiebatur dolores admodum graves in oculis. Post recitatas aliquot, quas voverat, beatissimæ Virginis coronas, utroque dolore liberatur.

MDCLXVIII. Margarita Mayr, longo tempore passa fluxum sanguinis, capitis ac dentium dolores, nuncupato hisce sanctis Patronis voto, tergemino illo malo caruit.

MDCLXVI. Petrus Gerle, architectus nosocomii, post promissum thalerum, (*moneta Germanica est vulgo nota*) momento temporis liberatus fuit mortali catharro et surditate.

MDCLXIX. Gaspar Hoffman deposuit, medicos voluisse incidere puerum suum trium mensium, hernia laborantem, at non decrescente luna: eadem crescente, reperisse se puerum omnino sanatum, postquam ejus mater clam privatam Missam voverat.

C MDCLXIX. Anna Hostia ex Mauerstadten in mortalem morbum incidit: inungitur, privatur usu sensuum, ac multos clamores edit; vir ejus pro malo avertendo vovet Missæ sacrificium: illa subito tacet ac sanatur.

MDCLXIX. Josua Jerg detulit quatuor candelas ex cera virgine: duas mater voverat pro prole sua, calculo laborante, quæ lacrymari cessavit sanataque fuit: duas alteras pro se ipsa, laborante per annum ex genu, post factum votum sanato.

MDCLXIX. Catharina Hurn ex Mauerstadten in periculoso morbo dedicatur sanctis Patronis a parentibus suis cum voto de Missa curanda: seque ipsa hic stitit cum loci parocho.

MDCLXIX. Domina Maria Victoria Konigman vidua pro primogenita sua, hebdomadas sex ægrotante ac tota debili, et pro altera filia Magdalena, gutturis dolore sic afflicta, ut per hebdomadas quatuor nihil deglutire potuerit, anathema promittit sanctis Patronis: atque utraque filia sanitati restituitur.

MDCLXIX. Christianus Most, Bavariæ Superioris; Georgius Lieb, ex Frisenreid, ac plures alii rustici devovent cum dono sanctis Patronis equos suos peste infectos, ac indubie morituros: verum illi penitus sanantur.

D MDCLXX. Religiosa domina Justina Anna, novitia in Schonenfeld, magno in gena tumore affligitur. Ubi mane incisio præcipitur, illaque hanc tabellam promittit, nocte tumor ipse rumpitur, ac sponte disparet. *Hæc ultima videntur oblatæ tabellæ inscripta fuisse: unde fit verisimile, plura alia ex tabellis oblatis fuisse desumpta.*

§ X. Aliæ reliquiæ et loca sacra in Germania, Belgio, Hispania, aliisque provinciis.

Præter magnas corporum partes, quas modo Monachii diximus conservari, plures aliæ minores in variis Germaniæ civitatibus ostenduntur. Pessina in Phosphoro Pragensi ad XXVII *Septembris partes notabiles ecclesiæ metropolitanæ Pragensi attribuit, eas sic enumerans:* SS. Cosmæ et Damiani MM. frusta duo majora, et alia tria minora, de capitibus illorum, allata per Carolum (*IV imperatorem anno*) MCCCLIII ex partibus Germaniæ. Item aliæ tres insignes partes ossium, duæ Carolo missæ Brema ab archiepiscopo Alberto, qui erat ex ducibus Brunswicensibus, anno MCCCLXXIII: tertia unde allata, non constat. *Hæ omnes* (*uti de aliquibus asseritur*) *potuerunt Brema variis temporibus Pragam pervenire. De vetusta ecclesia* SS. Cosmæ et Damiano *dicata Boleslaviæ in Bohemia ad* XXVIII *plura dicenda venient in S. Wenceslao, ante ejus portam occiso.*

Sanctorum ossa aliqua Pragæ,

E

166 *Gelenius in Colonia Agrippinensi variis ecclesiis assignat aliquid reliquiarum* SS. Cosmæ et Damiani, *et nominatim, Cartusiæ Coloniensi pag.* 456 duo ossa magna de utroque martyre Cosma et Damiano. *Deinde aliquid tribuit de eorumdem reliquiis pag.* 267 *ecclesiæ collegiatæ S. Gereonis, aliquid pag.* 289 *collegiatæ S Cuniberti, aliquid pag.* 372 *abbatiæ S. Panthaleonis. Hoc autem monasterium, etiamsi vulgo* S. Panthaleonis *maxime vocetur, fuit tamen etiam* SS. Cosmæ et Damiano *dicatum: atque hos patronos habet et colit. Reliquiæ* SS. Cosmæ et Damiani *pag.* 412 *accensentur thesauro sacro ecclesiæ parœcialis S. Lupi, et pag.* 420 *parœcialis item S. Pauli, ac demum pag.* 483 *aliquid de* S. Cosma martyre *tribuitur ecclesiæ monasticæ Carmelitarum.*

aliæ Coloniæ:

167 *Theodorus Rhay in Opusculo, quod inscribitur,* Animæ illustres Juliæ, Cliviæ *etc., ad* XXVII *Septembris ita habet:* Essendiæ sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum, quorum insignes aliquot reliquiæ istic quiescunt. *Item ad* X *Maji:* Essendia provinciæ istius caput, festo cultu prosequitur SS. Cosmam et Damianum martyres, quorum gladius istic sanguine rubens inter rara lipsana monstratur. *Hoc loco laudat* Annales Perarii *quos non habemus, et indicem ecclesiæ Essendiensis. At loco priori adducit Gelenii mox laudati Fastos, in quibus revera ad* XXVII *Septembris hæc leguntur:* SS. Cosmæ et Damiani medicorum, quorum pleræque reliquiæ Essendiæ in diœcesi Coloniensi, et in S. Panthaleonis, ac aliis ecclesiis. *Idem ad* X *Maji:* Translatio SS. Cosmæ et Damiani, quorum potiores reliquiæ Essendiæ in diœcesi Coloniensi, et in eorumdem Sanctorum basilica Coloniæ, quæ nunc S. Panthaleonis dicitur. *Verum asserta Gelenii multum exaggerationis habent, eaque de causa laudatus Rhayus ea sic temperavit, ut uno loco gladium sanguine tinctum, altero insignes aliquot reliquias ecclesiæ Essendiensi solum tribuat. Si autem indicem reliquiarum vidit Rhayus, nec tamen ullas notabiles corporum partes nominet, facile capimus, per insignes reliquias non multum significari. Gelenius ipse in abbatia*

F *reliquiæ in abbatia Essendiensi, Sanctis dicata:*

A *abbatia S. Panthaleonis, dum sacrum hujus thesaurum fuse recenset, generatim tantum aliquid de* SS. Cosma et Damiano *invenit. Essendiensis autem abbatia est nobilium Canonicarum, eaque* SS. Cosmæ *et* Damiano *dicata, ad quam spectat dominium civitatis et principatus Essendiensis. De initio abbatiæ consuli potest Gallia Christiana recusa tom.* 3 *col.* 774.

Iisdem ut patronis secundariis dicata Hildeshemensis ecclesia.

168 *Apud Leibnitium tom.* I *Scriptorum Brunswicensium pag.* 743 *in Chronico Hildeshemensi de Altfrido Hildeshemensi episcopo hæc leguntur :* Ipse etiam anno Incarnationis Domini DCCCLXXII, suæ vero ordinationis XXVI, inchoatum Hildeneshem monasterium, Deo gratias, consummavit, et divinæ Majestati in honore sanctæ Mariæ, sub titulo sanctorum Cosmæ et Damiani, Tyburcii et Valeriani et sanctæ virginis Ceciliæ devotissime dedicavit Kal. Novembris. *Ejusdem ecclesiæ fundatio ibidem pag.* 716 *refertur in Annalibus Hildeshemensibus, eodemque anno et die peracta dicitur. At non vocatur ibi* monasterium, *nec tot recensentur patroni : sed hæc ibi leguntur :* Et eodem anno, Indictione V, in Kalendis Novembris dedicata est ecclesia sanctæ Mariæ in Hildensheim a venerabilibus episcopis, Alfrido ejusdem ecclesiæ episcopo, et Rimberto, Theodrico, sed B et Luithardo cum interventione religiosi abbatis Adalgarii monachorumque et canonicorum. *Itaque primaria patrona fuit beatissima Virgo Maria, eoque nomine basilica illa apud recentiores vocatur. Sancti vero* Cosma *et* Damianus *cum reliquis accesserunt ut patroni secundarii, vel partem aliquam aut saltem aliquod altare habuerunt nomini suo dicatum. Cum autem Altfridus, hujus basilicæ cum adjuncto canonicorum monasterio fundator, dicatur etiam fundasse abbatiam Essendiensem, de qua mox egi, verisimillimum est, ipsum jam seculo* IX *habuisse aliquas* SS. Cosmæ *et* Damiani *reliquias, atque harum causa illorum patrocinio consecrasse ecclesias a se fundatas.*

Reliquiæ in aliis Germaniæ ecclesiis.

169 *Reliquias* SS. Cosmæ *et* Damiani *seculo* XI *etiam invenio in monasterio Schwarzacensi diœcesis Herbipolensis ad Mœnum. Nam apud Ludewig tom.* 2 *Scriptorum rerum Germanicarum in Chronico Schwarzacensi col.* 16 Cosmæ *et* Damiani *reliquiæ annumerantur iis, quæ positæ erant in oratorio S. Benedicti. Ad Mœnum quoque in eadem diœcesi est abbatia Selingenstadiensis, cujus fundator fuit Eginhartus, Caroli Magni cancellarius. De hac abbatia fuse agit Joannes Weinckens in* C *Eginharto illustrato, ibique pag.* 58 *altaria enumerans, affirmat altare S. Joannis, etiam consecratum esse in honorem aliorum Sanctorum, ac nominatim* Cosmæ *et* Damiani. *Mox pag.* 59 *reliquias recensens abbatialis ecclesiæ, iis annumerat* duo ossa insignia de SS. Cosma et Damiano. *Deinde pag.* 60 *reliquiis parochialis ecclesiæ aliquid similiter accenset* de SS. Cosma et Damiano. *Testatur etiam Papebrochius noster in Itinere Romano MS. pag.* 148, *se ibidem vidisse reliquias* SS. Cosmæ *et* Damiani. *Eorumdem reliquiæ rursus memorantur apud laudatum Ludewig col.* 419 *et* 426 *in monasterio Murensi in Helvetia, et rursum col.* 420 S. Cosmæ : *sed modicæ verisimiliter sunt particulæ.*

Reliquiæ Sanctorum in Belgio,

270 *Aliquot* SS. Cosmæ *et* Damiani *reliquias etiam recenset Rayssius in Hierogazophylacio Belgico. Primum pag.* 39 *inter sacra pignora ecclesiæ collegiatæ, quæ S. Amato Duaci dicata est, numerat* digitum S. Damiani martyris, sancti Cosmæ, itidem martyris germani fratris ; *et præterea pag.* 41 *aliud quidpiam* de SS. Cosma et Damiano. *Ecclesiam item collegiatam S. Petri ejusdem urbis pag.* 416 *ait gaudere* partibus præclaris sanctorum germanorum fratrum et martyrum Cosmæ et Damiani : *recitatque instrumentum donationis, qua eas acceperint ex abbatia B. Mariæ Hinniacensis, Ordinis S. Augustini, diœcesis* D *Atrebatensis, quod legitur datum* anno millesimo quadringentesimo sexagesimo secundo, mensis Octobris die nona. *Idem ecclesiæ S. Mariæ cathedrali Tornacensi pag.* 314 *adscribit* Sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum duo ossa. *Abbatiæ S. Autberti Ordinis S. Augustini, sitæ intra urbem Cameracensem, pag.* 82 *tribuit* de ossibus sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum. *Demum pag.* 294 *abbatiæ Marchianensi, Ordinis S. Benedicti, sitæ ad Scarpam fluvium, tertio fere milliari a Duaco, adscribit* ossa notabilis magnitudinis excellentissimorum martyrum Cosmæ et Damiani.

AUCTORE J. S.

ubi ipsorum cultus vetustus, et exstructum seculo 6 oratorium.

171 *Ceterum oportet antiquus admodum sit cultus* SS. Cosmæ *et* Damiani *in partibus Belgicis, cum S. Monulfus, seculo* VI *Trajectensis ad Mosam episcopus, dicatur eorum nomini oratorium dedicasse eo loco, quo deinde excrevit Leodium urbs celeberrima. In gemina Vita S. Monulfi, ad* XVI *Julii edita, oratorii illius constructio asseritur. Prima num.* 2 *sic habet :* Hunc locum cum beatus Monulphus episcopus quadam die cum suis comitibus intrasset, et captus situ et amœnitate ejus substitisset, vocabulum loci quæsivit, et Legiam nominatam audivit, moxque prophetico tactus spiritu : Eia, inquit adstantibus, locum, quem Dominus ad salutem multorum suorum fidelium elegit, et quem per merita cujusdam servi sui postmodum magnifice illustratum summis civitatibus æquabit : statimque descendit, et locum orationis designavit, constructamque ecclesiam in honore sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum Domino consecravit, quam postmodum S. Lambertus martyr suo sanguine nobilitavit. E *Eadem brevius leguntur in altera Vita. Consentiunt etiam scriptores Leodienses de oratorio* SS. Cosmæ *et* Damiani, *et nonnulli cum Vitis allegatis voluerunt, in ipso illo oratorio occisum esse S. Lambertum. At ex hujus Actis, datis ad* XVII *Septembris, aperte colligitur, cæsum esse in cubiculo suo, ut ibidem probatum est in Commentario prævio* § XI.

Loca Sanctis olim dicata in variis partibus

172 *Vetustum etiam in Hispania est cultum* SS. Cosmæ *et* Damiani, *eumque viguisse ante irruptionem Maurorum in illas provincias, certis indiciis habemus compertum. Nam in concilio Toletano* XI, *quod figitur anno* 675, *cum aliis subscripsit* Gratindus, ecclesiæ monasterii sanctorum Cosmæ et Damiani abbas, *ut videri potest apud Labbeum tom.* 6 *Conciliorum col.* 555. *Plura de illo monasterio profert Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 72 : *sed ea mittam, quia pleraque* F *ex pseudo-Maximo deprompta nihil habent auctoritatis. In Vita S. Ildephonsi episcopi Toletani, apud nos ad* XXIII *Januarii, num.* I *dicitur S. Ildephonsus,* adhuc diaconi officium peragens, in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani, quæ sita est in suburbio Toletano, abbas præfectus. *Hæc asserit Zizilanes. At alter Vitæ scriptor Julianus monachum fuisse dicit et abbatem in cœnobio Agaliensi. Ex laudatis vero subscriptionibus concilii* XI *Toletani colligitur, aliud esse Agaliense monasterium, cui tum præerat abbas* Avila, *aliud* SS. Cosmæ *et* Damiani, *cujus abbas Gratindus. Erravit igitur alteruter ex scriptoribus Vitæ S. Ildephonsi. Ex dictis tamen Zizilanis habemus, monasterium* SS. Cosmæ *et* Damiani *fuisse in suburbio Toletano.*

Hispaniæ : reliquiæ in Lusitania et in Anglia.

173 *Seculo* IX *exstabat ecclesia* SS. Cosmæ *et* Damiani *prope Cordubam, dominantibus ibidem Mauris, ut dubitandum non videatur, quin multo sit vetustior, conditaque ante irruptionem Maurorum in Hispaniam. In ea sepultum fuit corpus Salomonis, qui cum S. Ruderico passus est sub Mauris anno* 857 *æræ Christianæ. Horum Acta data sunt ad* XIII *Martii et S. Eulogio, in quibus corpora dicuntur in flumen projecta. Invento prius et sepulto S. Ruderici corpore, de Salamone item invento legitur :* Venerabilium Dei sacerdotum

A dotum officio in basilica SS. Cosmæ et Damiani honorifice tumulatur, *nimirum in vico* Colubris *circa Cordubam. Mabillonius tom.* 3 *pag.* 352 *ad annum* 915 *memorat* Legionense sanctorum Cosmæ et Damiani monasterium, *in quod narrat secessisse Gennadium episcopum. Idem pag.* 646 *ad annum* 977 Covarruviense monasterium sanctorum Cosmæ et Damiani *ait a viris ad fæminas translatum. Hæc breviter indicasse sufficiat de locis* SS. Cosmæ et Damiano *olim sacris in Hispania. Ex locis vero sacris verisimillimum fit, aliquas eorumdem Sanctorum in Hispania fuisse reliquias. Memorantur eæ cum aliis plurimis tom.* 3 *Januarii pag.* 612 *translatæ in Lusitaniam ad ecclesiam Ulyssiponensem domus professæ Societatis Jesu. In Angliam etiam pervenit aliquid saltem reliquiarum* SS. Cosmæ *et* Damiani. *Nam in Monastico Anglicano tom.* 1 *pag.* 6 *enumerantur reliquiæ Glastoniensis ecclesiæ, interque eas memoratur* de reliquiis Sanctorum Cosmæ et Damiani. *Verum hæc sufficiant de reliquiis et locis sacris horum Sanctorum. Nam omnes eorum ædes sacras, aut ossium particulas enumerare, non est humanæ diligentiæ, neque etiam necessarium.*

AUCTORE I. S.

B 174 *Si quis modo investigaverit, an omnia ossa sacra, quæ recensui Romæ, Venetiis, Imolæ, in Gallia et Germania, ac nominatim Monachii, ubi pars major, quam ullo alio loco videtur servari, certa credamus esse* SS. Cosmæ *et* Damiani; *respondebo, non æque id affirmari posse de omnibus, maxime cum saltem tria inveniam capita, duo Monachii, tertium Imolæ, et fortasse alibi inter reliquias generatim assertas aut caput aliquod aut partes capitum inveniri valeant: ac Pragentes nominatim de capitibus partes sibi attribuant. Interim advertο, nullam fere mentionem fieri de reliquiis aliorum trium Fratrum* Anthimi, Leontii *et* Euprepii, *ut suspicio oriri possit, eorum reliquias fuisse confusas cum sacris ossibus* SS. Cosmæ *et* Damiani, *ac horum nomine illas fuisse in veneratione habitas.*

Observatio de enumeratis reliquiis.

§ XI. Miracula olim scripta: nonnulla hic recitantur: multa edita a Dehnio: quomodo hæc a nobis danda.

Sanctorum Miracula olim scripta: ex his unum recitatur

M*iraculis maxime inclaruisse* SS. Cosmam *et* Damianum, *abunde probatur ex testimoniis variorum jam recitatis. Illa a multis seculis fuisse collecta et scriptis mandata, novimus certo ex Actis concilii Nicæni secundi, in cujus Actione* 4 *Miracula* SS. Cosmæ *et* C Damiani *ter allegantur ad probandum cultum sacrarum imaginum, quod in iis de imaginibus Sanctorum fiat mentio. Primum ex illis, quod alibi non invenio, huc traduco. Titulus apud Labbeum tom.* 7 *Conciliorum col.* 255 *Latine sic exprimitur:* Ex Miraculis sanctorum Cosmæ et Damiani. *Græca non affero brevitatis gratia, conferam tamen, et monebo, si quid aliter Græce legitur:* Alius quidam vir clemens valde, fistulam habens in femore, et multis usus medicamentis, ita ut sese etiam gladiis medicorum traderet, per annos circiter quindecim miseriis afflictus est in passione, a qua superatus, amplius crevit languor, quadrati oris effectus, et superjacente rheumate fatigatus. *Sensus, non bene expressus, est, quod victus malo, hoc ita auxerit, ut per quatuor foramina flueret.* Frequenter etiam immisso corpori potu inde profluente, medicisque dicentibus, quod languor ita dominaretur ei, ut non posset manus hominis inveniri, quæ passioni auxiliaretur. Postposuit * ergo se vir, et accepit a multis consilium, ut ad sanctorum Dei famulorum Cosmæ et Damiani sanctificatam pergeret domum.

* l. desperavit de se

176 Et cum hoc facere voluisset (multas enim habet voluntates * necessitas) videt Sanctos in somnis dicentes sibi: Veni ad nos, sanaberis. Fiducia ergo accepta per exhortationem Sanctorum, pervenit ad gloriosam eorum domum, et per singulos dies non cessavit obsecrare, ut liberaretur a passione. Porro cum permansisset anno, et nullam visitationem fuisset adeptus, in fine egressus liminare, quod appositum erat domui Sanctorum, et intuens in imaginem Salvatoris, quæ posita erat in dexteriore porticu (picta vero erat in ea tam sancta Maria Dei Genitrix, quam sancti famuli Christi Cosmas et Damianus, et quidam ex magnis viris, Leontius nomine) deprecationibus factis prolixis, flevit per multas horas amare: atque obsecratis Sanctis, abiit in locum cubiculi sui. Et aspicit per noctem venientes ad se famulos Christi Cosmam et Damianum, mediam habentes gratia plenam Virginem, et dicentem sibi (*immo ipsis:*) Ecce ipse est, adjuvate eum velociter. *Sanatio haud dubie subsecuta est, licet ibi sit prætermissa, quemadmodum in fine duorum aliorum miraculorum, quæ ibidem referuntur, quædam sunt omissa, quod in concilio non ageretur de miraculis, sed de imaginibus. In codice Florentino postea memorando hoc miraculum etiam relatum est, ibique sanatio in fine addita.*

D ex Actis concilii Nicæni 2: * multa consilia

E 177 *Secundo ibi relato hoc præmittitur:* Item ipse legit ex iisdem Miraculis, de uxore Constantini Laodicensis. *Tum tertio:* Ex eisdem Miraculis, de muliere tortionem (*Græce* τοὺς στροφοὺς, *id est, tormina intestinorum*) habente. *Hæc duo posteriora habentur in Collectione miraculorum cum Actis edita per Dehnium, ubi primum desideratur. At quod hic secundum est de uxore Constantini, Laodiceæ degentis, ut habetur in Græco, non Laodiceni; in Collectione est vigesimum octavum, sanatioque, in concilio omissa, integre ibi exponitur. Quod hic tertium, in Collectione est decimum tertium, ibique rursum aliqua adduntur in fine, in concilio omissa ut minime necessaria. Ex omissione autem primi miraculi aperte colligitur, totum Historiam miraculorum* SS. Cosmæ *et* Damiani *ad nos non pervenisse, et etiamnum alicubi latere, si non perierit.*

illorum collectio non integra ad nos pervenit,

178 *Quis illius sit auctor, non invenimus; neque certo novimus, quo tempore fuerint conscripta. Suidas quidem tom.* 2 *pag.* 1153 *ad nomen,* Christodorus, *ab hoc Miracula Sanctorum nostrorum scripta ait, ita scribens:* Christodorus Thebanus illustris scripsit de Aucupio versibus, et Miracula sanctorum Anargyrorum Cosmæ et Damiani. *At allegata verba insinuant, non minus poetam illum versibus scripsisse de Miraculis, quam de Aucupio, ut suspicari non possimus, Historiam miraculorum, quæ allegata est in concilio, ab eo scriptam esse. Scriptor igitur illorum Miraculorum ignotus est. De tempore, quo scripta sunt, hoc certum videtur, fuisse exarata ante hæresim Iconoclastarum seculo* VIII *natam. Utro vero scripta sint seculo* VII, *an* VI *aut* V, *certo invenire nequeo, nec ulterius investigabo.*

nec scriptor innotuit.

F 179 *Alia majoris momenti dubitatio oritur de Miraculis, quæ post Acta* SS. Cosmæ *et* Damiani *edidit, Dehnius videlicet, an omnia credenda sint esse illius Collectionis, quæ allegata est in concilio Nicæno. Nam, ut jam vidimus, duo sunt plane eadem: quod vero unum ex ibi allegatis inter hæc non invenitur, solum evincit, Historiam illam ad nos non pervenisse integram. Hoc vero magis confirmatur ex ipsis Miraculis editis. Nam ad primum in margine notatur, ex* codice DCCCVII bibliothecæ Vaticanæ Leo Allatius misit: *neque alius assignatur codex pro novemdecim prioribus, quibus addita est præfatio satis prolixa. Deinde vero pag.* 453 *alia datur præfatio pro miraculis sequentibus, et hæc in margine desumpta dicuntur,* Ex codice

Illorum, quæ edidit Dehnius,

A codice MDCXLI bibliothecæ Vaticanæ : nec alius codex notatur pro novem miraculis post præfationem sequentibus, ut hæc novem ejusdem videantur scriptoris, diversique ab eo, qui novemdecim priora videtur scripsisse. Attamen unum ex tribus in concilio recitatis reperitur inter priora novemdecim, aliud inter novem sequentia.

180 Tandem pag. 519 alia rursum sequitur præfatio, cujus hoc est principium : Magna magnorum ac celebrium cœlitum famulorumque Christi Cosmæ et Damiani miracula, cum in sancta eorumdem æde ab illis lecta, qui varie ac diversis modis ipsa conscripserant, audirem ; et curationes quovis die et tempore peractas, partim ex ipsismet, quos sanaverant, partim ex aliis, qui spectatores aut ministri sanatorum fuerant, cognoscerem, precando precatus sum et desiderio desideravi, ut et mihi unum vel alterum ex iis miraculis, quæ litteris hactenus mandata non sunt, addere liceret etc. Tum unum et ultimum sequitur miraculum ; quod rursum diversi est scriptoris, quod videtur post alios scripsisse. Ex dictis jam tres videmur habere scriptores Miraculorum, quæ submisit Allatius et Dehnius edidit. Forte et plures erunt, si omnia accurate perscrutemur.

tres saltem diversi sunt scriptores,

B

181 Etenim Papebrochius noster etiam perscrutatus est codices Vaticanos, inventaque de SS. Cosma et Damiano contulit cum editis apud Wangnereckium et Dehnium, quæ omnia ab Allatio erant transmissa. Testatur autem in Collectione Actorum Græcorum mensis Septembris fol. 106, ubi observationes quasdam de hisce interposuit, pleraque se invenisse de editis apud Dehnium, atque initio hæc scribit : In codice Vaticano Græco 866 optimæ fidei, unde describi curavimus plurima Acta Sanctorum et plane a Metaphrastis lucubrationibus diversa, sunt conjunctæ Vitæ trium parium nomine Cosmæ et Damiani. Tum observat, primo loco posita fuisse Acta, quæ fabulosa esse ostendi num. 36, sub nomine Cosmæ et Damiani martyrum Romanorum edita apud Dehnium. Mox secuta esse Acta primo loco a nobis edenda, quæ certo sunt Martyrum Arabum, quos nos agnoscimus solos Cosmam et Damianum. Tertio loco posita fuisse Acta illa, quæ Allatius et Dehnius Confessorum Cosmæ et Damiani crediderunt, et quæ pro talibus edidit Dehnius a pag. 6. Hæc Confessorum esse ipse quoque credebat Papebrochius cum Allatio tum vivente et auctore libri recenter editi.

atque ita per partes ea miracula

C

182 Attamen observat, titulum illi documento præfixum esse : Χάρις καὶ δωρεὰ ἰαμάτων τῶν ἁγίων ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Gratia et donum sanationum sanctorum anargyrorum Cosmæ et Damiani. Jam ante observavi, scriptum illud, quod Allatius aliique habuerunt pro Vita Cosmæ et Damiani confessorum, videri fontem, ex quo apud Græcos medii ævi et neotericos tria Anargyrorum paria maxime profluxerunt : nec tamen videri Vitam, sed relationem miraculorum, cum in vita tum post mortem patratorum. Quam maxime autem fabulosum videri scriptum istud, jam dixi num. 32. Unde mihi suspicio oritur, ex poemate Christodori Thebani, qui Sanctorum miracula versibus descripsit, laudatum scriptum traduci potuisse ad solutam orationem. Certe totum est ejusmodi, ut magis videantur inventa poetica, quam vera facta. Interim observat Papebrochius, post fabulosum scriptum, a pag. 6 apud Dehnium usque ad 23 editum, sequi septem alia miracula in dicto codice 866 sub propriis titulis, ea nempe, quæ impressa sunt apud Dehnium a pag. 328 ad pag. 368, ubi, inquit, Tractatus ille formula ordinaria finitur. Itaque septem hæc, a quarto usque ad decimum apud Dehnium, non videntur ejusdem scriptoris, qui tria priora composuit, sed Opusculum particulare alicujus, qui septem illa reliquis adjunxit, ibique scribendi finem fecit.

in codicibus inventa sunt, ut a pluribus etiam

D

183 Deinde in eodem codice 866, ut annotavit laudatus Papebrochius, sequuntur rursum Miracula sub hoc titulo : Ἕτερα θαύματα τῶν ἁγίων ἐνδόξων ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ. Sunt hæc edita cum Præfatione, ibidem etiam adjuncta, ut liquet ex principio per Papebrochium assignato, Ἡ σεπτὴ καὶ μεγαλόδωρος etc. ; a pag. 302 usque ad 328, et sunt apud Dehnium tria prima. Hæc igitur tria rursum videntur scriptoris, qui alia non scripsit ; plurimumque habent inventionis poeticæ, ut suspicio esse possit, hæc etiam primum ab aliquo poeta fuisse composita, ac deinde cum omnibus adjunctis fictitiis ad solutam orationem translata. Addit demum Papebrochius, reliqua miracula a Dehnio edita in dicto codice non legi. Ex dictis videtur inferendum, plures esse scriptores dictorum Miraculorum, ideoque mirandum non esse, si alia aliis rectius exposita et credibiliora videantur. Potuit quidem omnia ex duobus codicibus eruere Allatius ; quod variorum Opuscula postmodum in iis fuissent conjuncta : sed ex eo non possumus inferre, aut duos tresve solum illorum fuisse scriptores, aut omnia scripta esse eo ordine, quo apud Dehnium sunt edita.

AUCTORE J. S

videantur scripta, et alia aliis rectius.

184 In codicibus Latinis etiam reperiuntur aliquot SS. Cosmæ et Damiani Miracula, sed pleraque a Græcis sunt accepta. Præter ea, quæ post Vitam tertiam fabulis plena leguntur, et quæ seorsum etiam habeo ex codice bibliothecæ Florentinæ S. Laurentii, unum etiam ex codice Vaticano Latino, in dicto MS. bibliothecæ Florentinæ leguntur Latine reddita duo prima Dehnii. Ex codice Romano bibliothecæ Vallicellensis accepimus ex iisdem Miraculis secundum, tertium et quartum, quæ Cicinnio quidam dicitur a Græcis accepisse, et Latine exposuisse. Tribus hisce Miraculis addita est Præfatio satis prolixa, in qua dicuntur Græci hæc Miracula communicasse interpreti secundum historias Soffronii, qui hujus (imo horum) miracula vidit et scripsit. At, cum nomen Sophronii fuerit satis commune, necdum novimus, quis ille fuerit, nisi forte insinuetur auctor Prati Spiritualis, qui Sophronius a multis fuit dictus. Quod spectat ad interpretem Latinum, hic Græca minus accurate exposuit, nec nobis prodesse poterit, cum tria solum Miracula dederit. Codex vero Florentinus plura continet. Nam præter jam dicta, refert etiam tria illa, quæ producta sunt in secundo concilio Nicæno ; sed ille auctor, qui minus Græca interpretatus est, quam Latina ex iis composuit, non paucos in omnibus addidit errores, ideoque prodesse nequit pro iis, quæ Græca habemus.

E

Miracula quædam etiam in codicibus Latinis;

F

185 Verumtamen in illo codice miracula duo relata video, quæ non sunt in collectione Dehnii, neque alibi a me inventa. Hac de causa visum est ea huc transferre. Auctor, qui se vocat Justinum diaconum, primum refert, quid beneficii ipse impetraverit, ita ordiens : Hanc autem gratiam præfatis suis Famulis Deus contulit, ut multis hominibus, varia tunc infirmitatis clade laborantibus, salutifera medicamenta, dum in corpore viverent, ministrarent. Nunc vero, qui ad eorum orationem confugiunt, auxilium necessitatis tempore non differunt eis ferre. Siquidem diversis in diverso schemate vel figura semetipsos per visionem ostendunt, et secundum infirmitatis qualitatem unicuique languenti medicamenti genus offerunt et apponunt. Denique fatebor, quid mihimetipsi præstiterint, Christo teste. Peccatum etenim est, si talium Virorum stupendas virtutes silentio circumtegam. Accidit mihi Justino humili diacono quædam necessitas, ut Scotiam * pergerem, id est, Marchinopolim * ad Effrodisium ejusdem civitatis episcopum. Cum igitur ad eum pro negotio ipsius navigans pergerem, ι ra Ponti navigatio compulit, ut navi relicta

* lege Scythiam

* Marcianopolim

A licta, terrenum iter confidens ætati assumerem ju-
venili. Unde contigit mihi, ut ægritudinem gravis-
simam longinquitate itineris incurrerem fatigatus.

AUCTORE J. S.

ipsi scriptori præstitum,

186 Cumque fuissem ab omnibus medicis de-
speratus, cœpi ipsos beatissimos Dei Famulos, ut
me eorum precibus sanum redderent, invocare.
Quadam autem die, ecce dompnus Cosmas in si-
militudine Gaudiosi cujusdam monachi palliatus
advenit. Quem bene cognovi, cum non esset il-
lusio, nec dormirem : qui monachus in Scotia *
est postmodum episcopus ordinatus. Et cum ad
eum pro clade infirmitatis meæ deflerem, ait mihi :
Aperi os : et cum aperuissem ; tiriacam mihi dans,
dixit : Amodo nihil mali timeas. Confestim ergo
sanus effectus, in suis Sanctis laudare cœpi Do-
minum lætabunde, qui sit benedictus in sæcula.
Amen. *Hæc relatio satis videtur simplex, nec res*
ipsa est incredibilis, præsertim cum testimonio S.
Gregorii Turonensis constet, SS. Cosmam *et* Da-
mianum *sæpe apparuisse ægrotis, eisque aliqua præ-*
scripsisse. Non indicat Justinus, cujus esset civitatis
diaconus. At navigatio tentata per Pontum insinuat
per verisimilem conjecturam, fuisse Constantinopoli-
B *tanum. Nam Constantinopoli, ubi præcipue miraculis*
inclaruerunt Sancti nostri, Justinus per Pontum
navigare poterat in Scythiam, in qua erat Marciano-
polis *urbs episcopalis, alias Mæsiæ Inferiori attributa.*
Quod autem in apographo nostro pro Scythia *legatur*
Scotia, *aut evenit incuria illius, qui hoc exscripsit,*
aut ignorantia istius, qui miraculum ex Græco fecit
Latinum : nam hic et in alios id genus errores incidit.

* Scythia

alterum Romæ patratum

187 *Alterum, quod in illo codice invenio, Romæ*
factum est, idque Latine scriptum hoc modo : Felix
Papa, atavus S. Gregorii, in honorem sanctorum
Cosmæ et Damiani nobilem ecclesiam Romæ con-
struxit in via, quæ Via sacra antiquitus dicebatur.
In hac ecclesia quidam vir sanctus dictis Martyri-
bus serviebat, cui jam crus totum consumpserat
cancer unum. Et ecce dormiente illo, sancti Cosmas
et Damianus apparuerunt, unguenta et ferramenta
secum ferentes : quorum unus alteri dixit ita :
Unde carnes accipiemus, ut, abscissa carne putrida,
locum vacuum repleamus. Tunc ait alter : In cimi-
terio sancti Petri ad Vincula hodie Æthiops recens
sepultus est : de illo ergo affer, ut huic suppleamus.
Et ecce ad illud cimiterium properavit, et cossam *
Mauri attulit : præcidentesque cossam infirmi, loco
ejus cossam Mauri inseruerunt. Et diligenter plagam
C unguentes, cossam infirmi ad corpus Mauri mortui
detulerunt. Evigilans autem, cum se sine dolore
sensisset, manum ad cossam apposuit, et nihil læ-
sionis invenit. Apponens itaque candelam, cum in
crure nil mali videret ; cogitabat autem non ipse
esse, qui erat, sed alius alter esse. Rediens autem
ad se, de lecto præ gaudio prosilivit : et quod in
somnis viderat, et qualiter sanatus fuerat, omni-
bus enarravit. Quod * conciti ad tumulum Mauri
miserunt, et cossam prædicti viri loco illius in tu-
mulo positam repererunt.

* id est coxam

* qui

quod videtur fabulosis adjunctis corruptum

188 *De hoc facto non admodum favorabilia erunt*
eruditorum judicia. Etenim æger quidem in mirabili
ac mystico aliquo somnio salutem beneficio sive patro-
cinio SS. Cosmæ *et* Damiani *obtinere potuit. At coxam*
infirmo præcisam, aliamque defuncti fuisse substitu-
tam, ut scriptor insinuare videtur, afferens infirmi coxam
in tumulo inventam, difficulter credent critici etiam
moderati. Imo nec pro veritate somnii ausim ego spon-
dere, cum inventionis poeticæ multum habere vi-
deatur, totumque factum ex adjunctis vix credibilibus
fiat suspectum et incertum. Quapropter credibile est,
infirmum aliquem Romæ Sanctorum patrocinio sa-
natum esse, idque beneficium fabulosis adjunctis
deinde fuisse deturpatum.

189 *Quod autem doleo de uno illo beneficio : de* D
majori parte illorum, quæ ab Allatio accepta edidit
Dehnius, conquerendum videtur. Neque enim in tribus
miraculis, quæ producta sunt in concilio Nicæno,
neque in sanationibus Laurentii episcopi et Justiniani
imperatoris, quas dedimus § 4, tam prodigiosa et
improbabilia reperiuntur adjuncta, quam in multis ex
aliis. Multis miraculis, claruisse Sanctos certum vi-
detur : apparuisse eosdem sæpius iis, quos sanatos vo-
lebant, credibile est, et variorum testimonio compro-
batum. Verum alia in pluribus miraculis displicent,
ut pro exemplo ostendam in primo. Hydropicus dicitur
ad ecclesiam Sanctorum delatus, ut ibi sanitatem con-
sequeretur. At, transactis ibi aliquot diebus, cum se me-
lius non haberet, discedere parabat, ac dura in San-
ctos dicebat. Lectica igitur ferebatur ad navem, ibique
solus relinquebatur, si fabulatori credimus, in lectica.
Interim adsunt ignoto habitu SS. Cosmas *et* Damia-
nus, *rogant discessus causam, hominem graviter obmur-*
murantem consolantur, monent, ut ad templum San-
ctorum redeat, nolentem rationibus urgent, ac tandem
mutuis seipsos vocibus alacriter adhortati, infirmum
hunc senem suis ipsi manibus in lectica ad pristinum
templi locum, in quo prius decubuerat, reportarunt : E
ac tum repente quidem illius se conspectui eripue-
runt. *Hæc sane incredibilia mihi videntur, sed necdum*
finis.

Sic fabellis inquinata videntur plura ex iis

190 *Sequenti nocte eidem apparuerunt Sancti gladio*
armati, et post alia conquerentium de ejus in oblo-
quendo temeritate, dicit alter alteri *Sanctorum :*
Proinde ictum validum infer, quandoquidem homo
et vetulus est et convitiator. *Interim venter hydropici*
rumpitur, atque male olidus humor omnis late effu-
sus totum omnino templum fœtoribus implevit. *Nec-*
dum somniorum finis. Nam, cum mentis factus esset
compos, agnovit quidem prodigium, non modice tamen
solicitus adhuc erat, qua ratione tandem venter
suus, ferro (ut credebat) vulneratus ad incolumita-
tem pristinam posset redintegrari. *Hoc jam de vigi-*
lante ac mentis compote asseritur somnium. At mox
adfuisse dicuntur Sancti, eique remedium obtulisse,
quo perfecte sanatus est. Nemo vel mediocriter criticus
non videt, multa in hisce esse improbabilia, incredi-
bilia multa, totumque factum ejusmodi fere adjunctis
amplificatum, qualibus uti solent poetæ ad extendendas
historias, quas carminibus celebrare cupiunt. Quod
autem in uno probari ostendi, id æque posset de plu-
ribus aliis, si operæ pretium videretur. Hac de causa
prolixam illam Miraculorum collectionem non dabo F
totam : sed cum plurium sit scriptorum, miracula se-
ligam probabiliora, eaque integra dabo, reliquorum aut
solos titulos, aut breve compendium.

quæ edita sunt, hue cum delectu transferenda.

§ XII. Recensentur decem priora ex editis miracula.

Tria priora ex editis Miracula :

P*rimum ex editis miraculum, quod improbabili ora-*
tione expositum ostendi, hunc habet titulum : Θαῦμα
περὶ τοῦ ὑδεριῶντος. Miraculum de hydropico *Sanatio*
potest esse vera, etiamsi non probetur tota relatio.
Secundi miraculi titulus ita redditus est Latine : De
muliere Hebræa, quæ cancro laborabat. *Refertur*
mulieris sanatio, et conversio ad fidem Catholicam, sed
per longas ambages, easque minus probabiles. Tertii
miraculi titulus hic est : Περὶ τοῦ τὴν δυσουρίαν ἔχοντος.
De eo, qui urinæ difficultate laborabat. *Prolixa est*
narratio, qua viri sanatio exponitur, sed multis invo-
luta ambagibus, iisque prorsus improbabilibus. Interim
observo, ex hac miraculi relatione refutari opinionem
eorum, qui existimarunt, miracula hæc potius esse,

Cosmæ

A Cosmæ *et* Damiani *confessorum, quam Martyrum Arabum. Nam ibi pag.* 322 Cosmas *dicitur primus* τῆς πεντάδος τῶν ἁγίων *etc.*, *sive primus* ex quinque Fratribus. *Itaque auctor narravit miracula Arabum, et verisimiliter alios non novit, quod necdum nata esset improbabilis sententia de pluribus ejusdem nominis sanctis Medicis, jam refutata* § 3.

quartum, quo juvenis post diuturnas preces

192 *Quarti miraculi hic est titulus :* περὶ τοῦ παρέτου νεωτέρου, De juveni paralytico, *aut forte rectius imbecillitate virium languente. Hoc miraculum, cum brevius et probabilius relatum sit, ex Græco textu Latine huc traduco.* Alius enim vir, ætatis admodum juvenilis, venit ad memoratum hoc Sanctorum tabernaculum (*ad ecclesiam nempe* SS. Cosmæ *et* Damiani *prope Constantinopolim.*) Hic ab hoste humani generis violenter debilitatus, factus est exhaustis viribus languidus. Accedens vero ad domum Sanctorum, noctesque cum diebus conjungens, indesinenter Sanctos obsecrabat, ut solveretur vinculis, quibus ligatus erat dæmone. Cum autem multum temporis præteriisset, et infirmitas ejus permaneret, animo frangebatur juvenis, rogavitque deinde patrem suum, ut adesset. Vivebat enim pater ipsius, canitie venerabilis et in officio suo honestissime vivens. B Ubi itaque hic advenerat in domum Sanctorum, juvenis pessime se habens, visum patrem suum obtestabatur, ut sibi cooperaretur, precesque suas ad Sanctos exorandos conjungeret. Senex igitur, ubi vidit filium morbo superatum, et ob miseram vitam lamentantem, paternis motus visceribus, orabat Sanctos, qui mala intolerabilia gratis sanant, ut sanarent natum ex se filium, morboque liberarent, uti a sævo dæmone constrictum.

refertur sanatus.

193 Sancti vero et marcescentem ætatem ipsius una cum diuturnitate infirmitatis miserati, et patris lacrymis moti, divitias misericordiæ suæ in ægrotantem effuderunt, imponentesque ipsi manum, invisibiliter hunc sanarunt, morboque liberarunt, et ambulantem patri dederunt, dicentes ei secundum verba Domini in vicem grabati : Tolle filium tuum ambulantem, et vade in domum tuam, laudans et glorificans Deum semper. Cum igitur ejusmodi miracula gloriosa quotidie a SS. Cosma et Damiano edantur, perpetuus est ægrotantium ad mirabile hoc eorum tabernaculum concursus. *Hac sanatio nihil plane habet, cur fidem non mereatur. Nam scriptor, cum dicit* invisibiliter *sanatum infirmum, satis declarat, nolle se veram manuum impositionem Sanctis* C *attribuere, aut verba ad patrem prolata. Dedi novam interpretationem Latinam, ut hæc Græco textui sit conformior, et simplicior ; prout faciam in aliis huc Latine transferendis.*

ægri alterius sanatio.

194 *Quintum miraculum* de ægro, qui interno, apostemate laborabat, *simplici etiam relatum est stilo, sed in eo prodigiosa sanatio minus clare apparet, cum adhibiti fuerint medici. Hoc itaque solum compendio tradam. Venit ad Sanctorum ecclesiam vir alius,* intra ventrem apostemate laborans. *Hic paulo post medicos jussit venire, ut in ipsa ecclesia curaretur ; sed malum crevit, ut in vitæ periculo versaretur. Tum subditur :* Verum, ut optimi gubernatores, famuli Christi Cosmas et Damianus jactatam fluctibus infirmi navem susceperunt dirigendam, commissoque sibi gubernaculo illum servantes circumierunt, et ad incolumem tranquillitatis portum perduxerunt. Nam favore suo effecerunt, ut molestum et putrefactum sanguinem per ventrem excerneret : eumque omni morbo mortifero liberarunt, ut et hic sanatus perfecte Deum laudaret, et SS. Cosmæ et Damiano gratias ageret de miraculo, quod in se erat patratum. *Jam monui, miraculum non tam clare perspici, quia non additur, an medicos ante sanationem suam dimiserit. Cum tamen factum relatum sit inter sanationes divinitus obtentas, verisimillimum fit, aut medi-* D *cos ante fuisse dimissos; aut malum immedicabile fuisse, aut sanationem magis repentinam, quam ut arti medicorum posset attribui.*

AUCTORE J. S.

Sanantur Sanctorum patrocinio

195 *Quod sequitur miraculum sextum* de eo, qui vomitu sanguinis conflictabatur, *mirabilius est, sed non improbabile.* Alius vir supervenit ad celeberrimum horum Sanctorum tabernaculum, orans Dei Famulos, ut per eos sanationem consequeretur. Nam affectione pectoris sanguinem ex pulmonibus vomendo per os ejiciebat, ut uxor, quæ aderat, et ultimam viri sui horam prævidebat, necessaria ad funus, in domo Sanctorum curandum, tandem pararet. Cum vero morbus diu protraheretur, et infirmus ad exitium tenderet, atque hic natura iracundus esset, levisque et temerarius, indecentesque blasphemias in Sanctos evomeret ; admirabiles hi magnique medici Cosmas et Damianus, qui non solum corporis infirmitates, sed animas quoque hominum sanant, nocturno tempore apparent, non desperato illi, sed alteri cuipiam, dicentes : Dic illi, qui sanguinem eructat, ut deinceps, in tali præsertim senio, cesset ab indecentibus aut potius nefandis verbis, ac desinat volatilia edere, præsertim tali tempore (hoc enim faciebat ægrotus, volatilia E in sancta Quadragesima in æde Sanctorum sumens) quæcumque vero ex farina fiunt edulia, hæc sumat. Si enim utrumque observaverit, liberabitur mala affectione, qua laborat.

sanguinem vomens,

196 Cum autem, qui hanc visionem habuerat, timeret periculum, si Sanctis non obediret, et damnum laborantis, si sileret ; suasit infirmo, ut curam salutis suæ haberet, et mandatum Sanctorum ulterius factis aut dictis non præteriret. Ubi ergo hæc ægrotus audierat, et abstinuerat ab indigna Christianis nefandaque blasphemia, atque ab esu carnis in tali jejuniorum tempore, contentus diæta sibi præscripta, secundum energiam SS. Cosmæ et Damiani ægrotare desiit. Itaque vir ille glorificans Deum, et gratias agens Sanctis de insperata vitæ gratia sibi ab eis facta, completa gratiarum actionis oratione, in pace domum discessit. *Quæ subduntur, ad sequentis miraculi principium spectant.*

surda et muta

197 *Hujus septimi miraculi titulus est,* De muliere surda et muta. *Relatio ita habet.* Dum tales ac tantæ sanationes a famulis Christi Cosma et Damiano quotidie patrantur, mulier quædam ingreditur venerabilem eorum ædem, quæ a multo tempore F surda erat et muta. Hæc impense orans Sanctos, ut utroque malo benigne liberaretur, non discedebat a sancto et glorioso altari : sed ad hoc accedens, cum lacrymis et fide rogabat gloriosos Cosmam et Damianum, ut temporali et acerba vita liberaretur, utpote quod malum ejus inveteratum esset, et affligeret corpus, quodque ipsa erubesceret apud sexus sui, similisque affectus mulieres, utpote non valens aut sermones aut societate cum ipsis conjungi. Quibus omnibus de causis cum lamentaretur, talibusque precibus apud Sanctos cum fide insisteret, Dei auxilium, gratiosorum Cœlitum patrocinio impetratum, adfuit lamentaque ejus exaudivit, et ipsam utroque malo liberavit. Quippe muta hæc et surda ante sanationem in mente sua versabat Trisagium (*id est, illud,* Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, miserere nobis) atque per ipsum et ab ipso, sanctorum Cosmæ et Damiani intercedente favore, sanata est. Ubi enim in ipsorum æde absolutum erat Lucernarium, (*id est, prima pars Officii vespertini*) et Trisagium de more cantabatur, surda subito audivit illud cantari, et muta cum canentibus clamans, Trisagium cum ipsis cecinit. Victa vero lætitia, factisque in se duobus simul miraculis, intermisso tantisper cantu, Deo et Sanctis gratias egit, cla-

A clamans, vociferans, annuntiansque omnibus magnalia Dei et charismata SS. Cosmæ et Damiani. Hac vero lætante, sanaque ex tabernaculo Sanctorum discedente, *advenit deinde alia, ut sequitur.*

AUCTORE J. S.

laborans ex matrice.

198 *Breve item est octavum miraculum, cui titulus:* De muliere matricis doloribus excruciata; *alterius tamen est generis, cum remedium mulieri fuerit præscriptum, illoque bis sumpto fuerit sanata. Si quis modo existimare voluerit, vi herbarum præscriptarum dolores mulieris fuisse sublatos, quod ego curiosius non examinabo, vel sic agnoscere debebit Sanctorum beneficium. Horum enim ope mulieri innotuit, quo sanaretur remedio. Auctor post præcedens miraculum ita pergit:* Alia quædam mulier ad eam *(ecclesiam)* venit, non externis illa laboribus aut intolerandis doloribus afflicta; sed potius matricis incommodo affecta, pertinacem perpetuo sustinebat cruciatum, precibusque instabat apud sanctos Christi famulos Cosmam et Damianum, orans, ut misericordiam ab eis consequeretur. At malo in longum producto, illamque graviter affligente, Famuli Christi, benigne cum ipsa agentes, ut cum aliis omnibus (hoc enim facere consueverunt) eidem more suo apparuerunt in visione, et præceperunt, ut laser cum pulegio mixtum bibat. Si enim id bis fecerit, inquiunt, morbo doloribusque liberabitur. Deinde, B ubi hoc secundum Sanctorum præceptum perfecerat, malo perfecte liberata est. Virtus enim Sanctorum morbum ejus sanavit, et solo specierum nomine usa est. Neque enim hisce indigebant sapientes Medici ad sanationem infirmæ: sed ut hoc etiam modo demonstretur excellens eorum donum, et incomprehensibilis gratia ipsis a Christo concessa. Quo igitur tempore mulier in admirationem rapta in mirabili et gloriosa ipsorum æde pergebat commorari, (non enim satiari poterat accedendo ad Sanctos etiam post sanationem) *venit alius, de quo sequitur.*

Gentilis in ecclesia Sanctorum sanatus et conversus,

199 *Miraculum nonum, etiamsi nihil habeat, quod sit prorsus incredibile, prolixius tamen expositum est, quam ut necesse videatur totum huc transferre relationem, quam hac de causa solum compendio tradam. Titulus, ad verbum Latine redditus, hic est:* De misso a Græcis *(id est, Gentilibus)* Græco. *Observat auctor, multitudine miraculorum* SS. Cosmæ *et* Damiani *ad ipsorum ecclesiam ipsos etiam gentiles fuisse pertractos: ac nomina* Castoris *et* Pollucis *a Gentilibus data esse Sanctis nostris. Hoc prætextu utebatur gentilis, de quo agitur: nam venit quidem ad ædem* SS. Cosmæ C *et* Damiani, *ut morbo liberaretur; sed Castorem et Pollucem invocabat, aut certe invocare se fingebat. Errorem aut mendacium hominis corrigere voluerunt Sancti, qui dicuntur visibiles ei apparuisse, ritu medicorum invisentes alios ægrotos, ipsum vero prætereuntes, idque sæpius contigisse. Clamanti demum, ut ad ipsum quoque accederent, respondisse dicuntur Sancti:* Non enim ad nos tu venisti, sodalis, neque enim eos nominamur Castor et Pollux. *Iteratum dicitur hoc responsum, donec gentilis promitteret, se velle converti ad Christum, diceretque, quod ad* SS. Cosmam *et* Damianum *sanitatis obtinendæ gratia omnino venisset.*

conversus ibidem et alius gentilis.

200 Cum, *inquit auctor pag.* 352, hoc prævidérent gratiosi servi Domini Cosmas et Damianus, ut bonorum futurorum non ignari, imponentes ei sanctas manus suas *(id est, opem ferentes)* ipsum morbo cruciatuque, quo affligebatur, liberarunt. *Mox dicitur conversus fuisse et baptizatus, reversusque sanus in patriam, gentilibus, quorum consilio ad ædem Sanctorum se contulerat, exposuisse beneficia sibi a Deo Sanctorum patrocinio collata, ut ex illis quoque multi converterentur ad religionem Christianam. Ceterum habet quidem relatio illius miraculi plusculum stili oratorii, quam præcedentium miraculorum simplex expositio, et apparitiones Sanctorum in eo multiplicatæ* D *sunt. Non video tamen, cur negare vellemus sanationem et conversionem hominis illius gentilis. Quod vero spectat visiones hominis sanationi prævias; existimo illas somnianti solum oblatas, non vigilanti aut coram aliis. Nec improbabile videri debet, immissis divinitus somniis dispositum fuisse ad fidem amplectendam. Pro decimo miraculo refertur conversio alterius Gentilis, qui ad ecclesiam Sanctorum venerat, non causa alicujus morbi, ut sanaretur, sed quod rogatus esset ab amico Christiano. Titulus est ex Græco,* De alio quopiam Gentilium. *Relatio prolixa, sed omittenda, quia non clare apparet, conversionem attribuendam esse miraculo.*

§ XIII. Alia novem miracula ex eodem codice apud Dehnium edita.

Duo alia improbabiliter relata.

Undecimi miraculi titulus ponitur: περὶ τοῦ τὴν κεδρίαν πιόντος, de bibente cedriam. *Relatio prolixissima habet, quempiam apostemate laborasse circa pectus, potuque cedriæ, quæ alias perniciosa est bibentibus, sanatum esse. Omittitur expositio tota, quia plurimum videtur habere inventionis poeticæ. Talis quoque est* E *relatio duodecimi miraculi,* de presbytero paralytico, *qui sanatus dicitur, non in ipsa ecclesia Sanctorum, ad quam fuerat ductus, sed in balneo vicino. Qui plura de hisce duobus desiderat, librum editum consulere debet. Ego ad sequens, quod credibilius est, progredior.*

Mulier, quæ gravissime laborabat,

202 *Tertium decimum miraculum est illud ipsum, quod in concilio Nicæno ex tribus adductum est tertium, ibique titulus sic ponitur:* περὶ τῆς γυναικὸς τῆς ἐχούσης τοὺς στρόφους. De muliere tormina intestinorum habente. *Dolor intestinorum convenit expositioni; non item* tremores, *quibus laborasset ex titulo apud Dehnium, ubi pro* στρόφους *legitur* τρόμους. *Dabo interpretationem, ut cœpi:* Bene sapientissimus Paulus, columna et magister Ecclesiæ, clamat, quod spes non confundit, caritate Dei in cordibus nostris diffusa. Hanc spem nacta mulier quædam fidelis, gravibus morbis per SS. Cosmam et Damianum varie liberata, indesinenter grati in eos animi memoriam conservabat, ac frequenter ad mirandam hanc eorum ædem accedebat, debitum honoris eisdem persolvens, ac tandem quotidie magnos admirandosque Sanctos, Cosmam et Damianum, in mente habens non satiabatur, Præterea in quolibet pariete domus suæ eosdem depingens, non explebatur eos videndo: unde ex F abundanti desiderio id faciebat. *Additur aliquid, quo factum mulieris aut non incredibile aut irreprehensibile declaratur. At diversa est lectio Græca, facitque sensum diversum, et utroque loco obscura est dictio, alterutro aut forte utroque loco mendosa. Ideo verba illa, utpote non necessaria, omitto.*

repente in domo sua sanatur.

203 Hæc mulier interno correpta malo, sævis doloribus in domo sua conflictabatur, volutaque in lectulo torquebatur perpetuo cruciatu, nullasque nanciscebatur dolorum inducias. Dum hæc ita se habebant, contigit, ut relicta esset sola. Ubi autem animadvertit se periclitantem, repens e lecto descendit, veniensque ad locum, ubi in pariete expressi erant sapientissimi hi Cœlites, fide sua pro scipione utens, seque erigens, unguibus manuum suarum abrasit aliquid linimenti picturæ, illudque cum aqua mixtum bibit; ac continuo effecta est sana, cessantibus omnino doloribus Sanctorum interventu. Hæc obtenta sanitate, venit ad magnam hanc ædem, gratias agens Christo Domino, qui tanta gratiarum dona Servis suis concessit. En, quam cito spei suæ fructus mulier hæc fidelis obtinuerit. Intellexistis, Christi amatores, quomodo perficiatur fides, quæ infirmam sola impulerat, ut salutem consequeretur ex

A ex figura per ipsam facta. Neque ullus existimet, novum hoc esse miraculi genus a Sanctis patratum. Namque vox Domini ad omnes sanctos ejus Apostolos prolata, habet: « Opera, quæ ego facio, et vos facietis. » Unde, licet ipsius Domini umbra nullum operata sit miraculum, umbra tamen Petri Apostolorum primi, et mortem dissolvit et morbos pepulit. Verum et hæc Dominus ipse per Sanctos suos efficit, et miracula operatur.

Alius, sumpto medicamento,

204 *Mox sequitur miraculum decimum quartum et duo alia sub hoc Græco titulo*: περὶ τῶν τριῶν θαυμάτων. De tribus miraculis. *Hæc eodem fere modo obtenta sunt, ideoque ab auctore conjuncta, quamvis personæ sint diversæ. Observat autem, in honorem Sanctissimæ Trinitatis videri facta tria similia. Tum primum sic refert:* Cum vir illustris in palatio imperatoris et fidelis profundum in digito haberet vulnus, medicique, qui curam illius habebant, mali gravitate vincerentur, necessario ad Sanctorum tabernaculum accessit, eumque merito conjux viro suo compatiens, secuta est, secumque duxit sororem propriam, quæ eidem quoque compatiebatur ob infirmitatem affinis sui. Cum igitur ambæ cum viro, ut dictum est, in B miranda hac Sanctorum æde consisterent, insanabile hominibus et invisibile humanis oculis viri ulcus, Deus viro se manifestans, et invisibiliter eidem se declarans, per preces et intercessionem gloriosorum sanctorum Cosmæ et Damiani, paulatim imminuit, aut potius fugavit.

cera Sanctorum temperato, convalescit:

205 Nam Sancti data sibi a Deo sapientia malum sola diæta infirmi, terribili quidem illa et mira, utpote medicamento sancta ipsorum cera temperato, curarunt, et infirmum doloribus liberum reddiderunt. *Ad hoc miraculum, quod modo admodum obscuro narratum est, pauca observo. Vocem Græcam* κηρωτὴ *pro* cera *exposuit interpres apud Dehnium, acsi per ceram Sanctis dicatam infirmus fuisset sanatus, sive ut habet Latinus titulus* deglutiens bolum ex cera Sanctis hisce dedicata. *Occasionem illi opinioni dedit ipse auctor, dum diætam vocat* terribilem, *qua usus est infirmus. Attamen* κηρωτὴ *non est simpliciter* cera, *sed medicamentum cera temperatum, quod a cera nomen habet, quia cera præcipua est illius medicamenti pars. Quapropter existimo, illa medicamenta fuisse confecta ex cera Sanctis oblata aut dicata: eorumque usu sanatum fuisse infirmum. Nolim hac observatione contendere, sanationem carere beneficio Sanctorum; sed solum ostendere, ceram non fuisse infirmo pro diæta præ-* C *scriptam, sed aliquod medicamentum ex cera aliisque confectum. Idem habebit locum in duobus sequentibus miraculis.*

quo et mulier convaluisse dicitur,

206 *Ad quartum decimum auctor ita progreditur:* Deinde, cum vir ille in multa hilaritate et gratiarum actione Deo et Sanctis præstanda perseveraret, omnibusque narraret salutem inexspectatam sibi a Deo per sanctos Cosmam et Damianum restitutam, quadam die soror uxoris ejus inter manducandum illi dicit, dolorem sibi obortum esse. Ubi id audiit ipse, qui recens habebat experimentum beneficentiæ gloriosorum Sanctorum ex insitato prodigio in se patrato, eidem ait: Aliquid de medicamento cera Dominorum meorum sanctorum temperato in aquam immitte, ac bibe, multumque utilitatis consequeris. Hæc nihil horum recusans, sed cum fide faciens, quod audierat, continuo sanos fidei suæ fructus percepit: surgensque de somno, dicit sorori suæ: Audi, quod SS. Cosmas et Damianus cera sua me quoque sanaverint. Nosti enim, hesterno vespere me ita affectam fuisse, ut ne salivam quidem deglutire valerem: temperans autem ex medicamento ceræ ipsorum ebibi, eorumque beneficio nihil mali sentio. Soror vero ejus hæc audiens, reposuit: De medicamento ceræ Sanctorum ne ad gustandum quidem in os quidpiam immittere sustinerem, non dico ad D ebibendum; etiamsi necesse foret alicujus mali capere experimentum.

AUCTORE J. S.

et hujus soror mirabiliter sanata.

207 *Viam hæc sternunt ad quintum decimum, ad quod auctor ita pergit:* Hoc autem dixit, non ut respiciens ad aliquam incredulitatem, sed ratiocinans secundum consuetam mulierum nauseam. Hisce autem mane ad sororem dictis, illa ipsa die incidit in idem malum, quo et soror ejus laboraverat. *Cum prolixior sit relatio, et somniis involuta, satis erit dare compendium. Dicitur mulier illa præ dolore clamasse contra* SS. Cosmam *et* Damianum. *Tum sequenti nocte jussa est a Sanctis in somno jam dictum ex cera medicamentum sumere; sed illa recusavit. Itaque per ellychnium, alia nocte somnianti a Sanctis in fauces ingestum, sanata fuisse asseritur. Habent duo posteriora, et maxime hoc ultimum, nescio quid inventionis poeticæ; ideoque de hoc plura non addo.*

Alia duo asserta miracula.

208 *Decimum septimum, cui titulus:* περὶ τοῦ ἐξωκιονίτου De Exocionita, *id est, Ariano. Nam Ariani id nomen habuerunt a suburbio Constantinopolitano, in quo ecclesiam habuerunt, postquam urbe erant ejecti, aut certe ecclesiis in urbe privati. Arianus autem ille paralyticus fuisse dicitur, sanatusque in lectica ante ecclesiam: sed relatio hic omittitur, quia mira magis* E *videtur, quam probabilis. Decimum octavum hoc titulo insignitur:* περὶ τοῦ παιδαγώγου, ᾧτινι συνώδευσαν οἱ ἅγιοι. De pædagogo, cui itineris comites se exhibuerunt Sancti. *Prolixissima est relatio, sed, ut fatetur auctor,* omnem humani intellectus captum supergressa *Hac de causa hic omittitur, poterit a curiosis videri apud Dehnium. Nam, etiamsi probabile sit, quædam beneficia in pædagogum memoratum collata a Sanctis, tota certe illorum beneficiorum expositio non videtur probabilis. Interim observo, in hujus miraculi expositione rursum declarari, de* SS. Cosma *et* Damiano *martyribus hæc omnia asseri, non confessoribus, qui numquam videntur exstitisse. Nam illorum ecclesia pag. 427 vocatur* Martyrium, *uti sæpe nominantur ædes Martyribus sacræ, ubi eorum reliquiæ conservantur.*

Juvenis, ex vomitu sanguinis

209 *Miraculum decimum nonum de sanatione juvenis, qui sanguinem vomebat, totum ex interpretatione Dehnii, modice ex Græcis correcta, subjicio.* Nunc autem discat et audiat vestra fervens in Christum charitas aliud prodigium, quod nuper primum contigit. Viri cujusdam fidelis filius in tristem inciderat morbum: nam quasi sanguinis torrentem præter naturæ ordinem egerere per os cœpit; plane ceu internum F aliquod conceptaculum sanguinis læsum esset. Urgebat illum tantopere mali vis, ut omne superaret auxilium medicorum, qui hinc de salute ægrotantis putabant actum esse. Verum ut in hoc quoque illustrarentur et divinis ornamentis magis magisque inclarescerent Christi Servi, ac suarum in homines miserationum copiam ostendendo, ad gloriosam domum suam omnes, tamquam ad asylum, traherent, gloriaque simul Dei majora per ipsos caperet incrementa; pater ægrotantis firma spe in Dominum nostrum Jesum Christum, et ab ipso derivata in Cœlites illos potentia fretus, filium suum ad celebrem hanc Sanctorum ædem ducit, fiduciæque suæ prolixe admonitos multo cum fletu rogat, ut consueta patrandi mira facultatem in filio etiam suo, quem humana jam omnia destituissent auxilia, velint ostendere. Inde domum redit, unum ex notis sibi medicis, non ad sanandum morbum, sed ad solatium ægrotantis, in templo relinquit.

ad extrema fere

210 Filius symptomate, nunc fugitivorum in morem tantisper recedente, nunc ferocius insultante, vitam suam multi sanguinis effusione ad extrema redactam insuper habens, medico ad se vocato, « Tu vero, inquit, o frater, ausculta, et trochisci

A « chisci mihi antidotum porrige: istud enim aut « morbum vincet, donoque ejus vivam: aut succum« bet morbo, vitæque simul et tabi meæ imponetur « finis ». Audiens ista medicus, moremne gerere infirmi jussis, an abstinere, et ignotum sibi exitum rei exspectare deberet, multa sollicitudine et anxietate perplexus ambigebat; cum ingruente nocte Sancti isti in omnibus sapientes et a Deo constituti medici, huic apud ægrotum manenti medico apparent, ac curam, quæ ipsius animum in diversa trahebat, cessare his verbis jubent: Cave, quidquam ægrotanti isti in levamen morbi exhibeas: eum enim interno remedio sanare nobis curæ erit. Mane igitur surgens medicus, cum miratus esset Sanctorum gratiam auxiliumque hominibus ad ipsos confugientibus promptum, mandatis illorum obedivit: ac nil moratus imperium infirmi, die istam subsequente trochisci antidctum dari sibi enixius flagitantis, postquam dixisset, facere id sibi nequaquam esse integrum; tandem illi pertinacius urgenti, necessitate adactus, nuntiat, quid sibi in visione sancti Cosmas et Damianus de dono gratiæ mirabilis ei conferendo aperuissent. Addit insuper, non jam B humanas medendi rationes illi sustinendas, sed bonæ Sanctorum promissionis eventum læto animo exspectandum esse.

AUCTORE J. C.

211 Hæc cum dixisset ille, sanguis quidem mediocri impetu fluere perseveravit. At paucis post diebus, subito efferorum animantium ritu invadentes ægrum dolores, sanguine copiosissimo per os effuso, vocis illi spiritusque vias interclusere. Tum vero Servi illi veracis Dei secundum prædictionem suam vere promissis stantes, lacrymasque et preces illius, qui ægrotum genuerat, minime negligentes, proxime imminentem ægro mortem præveniunt, eorumque unus palma manus os infirmi obturans, extemplo frenum fluxui sanguinis imposuit, et vias, per quas erumpebat, abstersit. Ac quemadmodum Josue, filius Nave, cum prælium contra Allophylos iniisset, Dei potentiam precibus in suas partes pertraxit, solique imperavit, ut præstitæ sibi mensuræ aliquid adderet, dicens: « Sol contra Gabaon stato, et luna « contra vallem Elom »: sic et isti sapientia ac bonitate præstantes medici, datis sibi cœlitus charismatibus numquam deficientibus freti, naturæ imperarunt suis precibus, ut sanguinis substantiam suis terminis coerceret: atque sic ægroto sanitas per eos reddita est. Postquam enim unus Sanctorum C ori ipsius palmam applicuisset, sanguinis ejectio omnis cessavit. Transactis vero post acquisitam salutem in Sanctorum æde sufficientibus diebus, corpore jam animaque perfecte roboratus ex prodigiosa operatione, quam expertus erat, in pace discessit, quod sancti medicique Christi Cosmas et Damianus illum patri suo dedissent, ac quasi dixissent: « Fides tua in Dominum nostrum Jesum Chris« tum te salvum fecit. Vade cum filio tuo in pace ». Vides qualia quantaque quotidie fiant miracula ex gratia a Deo Sanctis concessa. Pater itaque sanati, cum gratia Deo Cœlitibusque persolvisset, fructusque lacrymarum suarum ubertim germinantes invenisset, gaudens abiit cum filio suo in domum suam, Patri, Filio, et Spiritui sancto gloriam dans in secula seculorum. Amen.

deducti, mirabilis sanatio.

§ XIV. Reliqua miracula apud Dehnium impressa.

Restant apud Dehnium alia decem miracula, quorum textum Græcum dedit ex codice 1641 *bibliothecæ Vaticanæ, ut notat in margine. Sunt ea, ut præce-* D *dentia, alia aliis probabiliora, neque tanti facienda censeo, ut integram singulorum relationem huc transferre lubeat. Ex Præfatione mox danda liquet, horum scriptorem ægritudinis suæ causa fuisse in ecclesia Sanctorum, ibique ex variis intellexisse, quæ narravit.* Omnes quidem homines, *inquit ex translatione Dehnii,* gratias Deo debemus, sanctisque ejus famulis Cosmæ et Damiano, maxime autem qui ægrotantes, dum ad ipsos confugiunt, sanitatem consequuntur. Magna enim sunt profecto, et intellectum omnem excellunt miracula, quæ in nobis quotidie Sancti patrant, cum eorum efficaciæ superna ac cœlestis sit origo. Unde contingit, ut quicumque miraculorum intuetur multitudinem excellentiamque, scriptis ea tradere protinus refugiat. Vincitur nimirum omnis orationis facultas, vertiginem quasi passa, dum altitudinem eorum intuetur, ut lucem solis aspicere debilis oculus non audet. Quæ enim illorum miracula possit quis enarrare? num quæ nunc, an quæ olim, aut quæ quotidie: num quæ multis simul, an quæ singulis: num quæ hic, an quæ alibi contigere; ut quidem ille, qui recensere aggreditur omnia, mare demetiri se, aut stellarum inire numerum, existimare possit? E

Ex præfatione scriptoris ad sequentia miracula

213 Omnibus igitur narrandis sufficere cum nemo queat, illa saltem in medium afferre conabimur, quæ vires nostras non excedunt. Modulo enim suo se metiri, res est non fucati candoris, veniamque facile meretur. Quamquam hæc non a nobis ipsis impulsi scribere instituimus, sed tuarum mores cohortationum, Florenti prudentissime, quas, dum morbo premeremur, et inclytam Divorum ædem petere haberemus in animo, nobis ingessisti. Incitabas enim, ut cum gaudio inde reduces, Cœlitum istorum miracula complecteremur litteris, tibique mitteremus. Tuæ igitur petitioni ut obsequamur, ea, quæ in celebri eorum templo degentes vidimus et audivimus, nunc pro virili annotamus, occasionem tibi daturi ex paucorum lectione de omnibus miraculis judicium formandi. Facile enim tibi fimbria etiam ista suggeret, quid sit de pretio totius vestis sentiendum. Populo ad pervigilium, quod in æde illa celebrari solet, congregato, cum illucesceret Sabbatum, narrabant illi, quibus sanitatem Divi contulerant, qua eam ratione fuissent consecuti: et erat sane in narrationibus istis voluptas quædam et delectatio, cum unusquisque ea, quæ dicebantur, intueri se oculis potius existimaret, quam audire.

colligitur, multa ea fuisse,

214 *Ex data præfatione liquet primo, magnum* F *fuisse concursum ægrotorum ad ecclesiam Sanctorum illo etiam tempore, quo hæc scripta sunt. Intelligitur secundo ex allegatis verbis, ab hoc scriptore solum referri ea, quæ contigerunt circa tempus, quo ipse in ecclesia fuit infirmus. Tertio ex dictis colligimus, non magno delectu usum esse auctorem, sed scriptis mandasse, quæ audiebat a quolibet hominum genere, ut mirandum non sit, si qua videantur incerta et improbabilia, aut ægrorum somniis potius attribuenda, quam aut operationi divinæ, aut patrocinio vel apparitioni Sanctorum. Fateor omnino, talia in hisce esse non pauca, ideoque pleraque solum brevissime perstringam, ne adjuncta improbabilia offendant lectorem. Attamen observo, vera forte esse singula beneficia, ac solum improbabilia videri, quod non recte fuerint exposita, ne dicam, quod somnia pro factis fuerint relata.*

scriptaque ab auctore contemporaneo, sed sine delectu.

215 *Primum ex hisce, quod alias est vigesimum, agit de viro illustri, qui stomachi doloribus torquebatur. Hoc malo post moram satis diuturnam in templo dicitur in somno liberatus; non item altero, quo laborabat in maxilla. Tum sequuntur duo beneficia eidem viro præstita pro miraculo vigesimo primo et vigesimo secundo. Dicitur ille laborasse periculoso et duro tumore in par-*

Varia ex his breviter perstricta:

A *in partibus pudendis, et oculorum infirmitate. Utroque malo asseritur liberatus, sed accedente cura humana. Miraculum vigesimum tertium narratur de diacono ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui malo simili laborabat, opemque medicorum frustra erat expertus. Huic in somno bis apparuisse Sancti dicuntur, virumque sanasse sine medicina humana. Miraculum vigesimum quartum, si contigit, prout refertur, geminum est, ut etiam indicat titulus, ita Latine expositus:* De paralytico et muliere muta. *Eodem tempore dicuntur sanati, sed mira magis quam verisimilis est relatio. Miraculum vigesimum quintum, cui titulus:* De manifestatione pudicæ uxoris, *geminum quoque involvit beneficium, si verum est; nimirum quod pudicitia uxoris viro zelotypo innotuerit modo mirabili, quodque infirmitas oculorum alterius fuerit sublata, adhibito lacte illius mulieris. Relatio finitur his verbis:* Ac ista quidem sic contigerunt: *ut fortasse sequentis relatio sit alterius scriptoris. At cujuscumque sit, totam illius relationem dabo, ut minus improbabilem, quam præcedentium, nolens tamen interponere judicium meum.*

mulieris mira sanatio

216 Mulier vero quædam, *inquit scriptor;* cum ex insultu cacodæmonis ulcus grave, lapidisque instar durum, et in pejora semper declinans, in mamilla B contraxisset, ac solatium invenire nullum posset: medici etiam, quod pertinacius malum nulli remedio suaviori cederet, ferrum illi minarentur; exhorrescens ipsa et sectionem istam morti parem esse existimans; « Si, « inquit, non nisi periculosa hac chirurgia a vobis « sananda sum, melius profecto fuerit me confugere ad sanctos Christi famulos Cosmam et Damia« num. » Respondebant illi cum risu: « Enimvero « abibis tu quidem a nobis, sed in deterius mutato « ulcere, etiam ad nos redibis. » Ipsa nihilominus, illis relictis, ad Divorum ædem magna cum alacritate et fide contendit. Studiumque ingens mulieris intuiti Cœlites, medico, quo uti illa consueverat, in somnio apparent, eumque sic alloquuntur: « Si « mulierem illam sanare vis, pete sanctam ædem, in « qua nunc degit, et mamillam ejus hoc, quem tibi « ostendimus, loco incide. » Simul mamillam proferunt, locum, in quo sectio peragenda esset, monstrant ac describunt. Tum addunt: « Postquam ea, « quæ ad incisionem spectant, absolveris: fac vulnus « coeat hoc medicamento adhibito, quod tu loco a te « incidendo impones. »

Integre recitata.

217 Ac medicus quidem mamillam sibi a Cœlitibus ostensam viderat, dictaque ab illis accurate notaverat: nesciebat tamen, chirurgiam illam ipsos jam C ante perfecisse. Post somnum igitur nil moratus, ex præscripto Divorum ad mulierem se confert, ulceri incidendo operam daturus. Sed cum jam dissecti ejus signa invenisset, ac chirurgiæ opus hoc ab illis ipsis, qui per somnium sibi id ostenderant, profectum agnovisset, nil agendum supererat, nisi ut medicamentum a Sanctis præscriptum loco ab iisdem indicato applicaret: quo facto, mulieris mamilla integræ sanitati restituta est. *Hoc miraculum finitur his verbis:* Magna enim humano generi per gratiam sanctorum Cosmæ et Damiani præstitit Deus, cui sit gloria et potentia in sæcula sæculorum. Amen. *Hinc dubium fit, an ejusdem quoque sit scriptoris, quod sequitur.*

Quædam Martha in ecclesia Sanctorum sanata:

218 *Miraculum decimum octavum* de Martha, ubi etiam de immundo spiritu, *prolixe magis refertur, quam verisimiliter. Ex eo autem rursus probatur, miracula omnia, quæ in Sanctorum æde prope Constantinopolim patrata asseruntur, referri ad sanctos Arabes, de quibus agimus, non ad Confessores Asianos, quos prorsus ignoramus. Narratur sanatio Marthæ, quæ vitam præteritam maculaverat, sed ad meliorem conversa, ecclesiam* SS. Cosmæ *et* Damiani *frequentabat. Laborabat illa gravi capitis dolore, quo liberata dicitur* D *Sanctorum beneficio, sed per multas ambages parum probabiles. Ipsa tamen sanatio probabilis videtur, cum auctor pag.* 509 *de Martha sanata hæc addat:* Et cum egisset Cœlitibus gratias, domum suam in pace rediit, amore in illos multum aucto, quorum ædem admirabilem, more in hoc usque tempus numquam interrupto, frequentare sexta quavis feria pergit. Deoque gratam se exhibens, sanctorum Christi famulorum Cosmæ et Damiani facta omnibus enarrat. *De patria Marthæ pag.* 497 *hæc dicuntur:* Erat enim ex Cyrestica, quæ ad Orientem est, regione oriunda, ubi venerandæ mirabilium divorum ac famulorum Christi Cosmæ et Damiani reliquiæ servantur, et baptismatis sancti lumen in eodem loco acceperat. *Atqui num.* 61 *vidimus,* Cosmæ *et* Damiani *reliquias fuisse in ipsorum ecclesia prope Cyrum, quæ Cyresticæ caput est, ut nullum sit dubium, quin in famosa ecclesia prope Constantinopolim, ubi Martha dicitur sanata, iidem Sancti* Cosmas et Damianus *colerentur.*

AUCTORE J. S.

alia mulier gravi malo,

219 *Quod sequitur miraculum vigesimum octavum, unum est ex relatis in concilio Nicæno secundo, titulumque habet:* περὶ τῆς γυναικὸς Κωνσταντίνου, τοῦ ἐν Λαοδικείᾳ. De uxore Constantini Laodiceæ versantis, *non* Laodiceni, *ut liquet ex contextu. Totum, quamvis prolixius, ex versione Dehnii subjicio.* Virum quem- E dam exploratæ bello virtutis, Constantinum nomine, fidelissimum et assiduum Divorum cultorem, ex hac Christum amante et regia urbe peregre militatum pro more proficisci contigit: qui nulla non peregrinatione Sanctorum effigiem ex concepta in illos fiducia, sibi tutelam, ferre secum assueverat. Hic, postquam Laodiceam, quæ cognomento Trimetaria dicitur, (*urbem hanc* in Phrygia Pacatiana *ponit Ortelius*) appulisset: dum negotii sibi commissi ergo moras ibi traheret longiores, uxorem interim duxit. Pauci a nuptiis dies effluxerant, cum desponsa mulier ægrotare, et abscessu in sinistra ejus maxilla prodeunte, magnis afflicta doloribus, ipsum quoque maritum non mediocriter affligere cœpit. Consolabatur eam ille, qui Divorum virtutem expertus quidem sæpe; oblitus tamen esset, se pro consuetudine imaginem eorum secum ferre. Quid, inquit, tibi faciam? Absum a patria, in qua si essem, ceratum patronorum meorum, SS. Cosmæ et Damiani, adhiberem; tuique extemplo et dolores desinerent, et morbus sanaretur.

post geminam Sanctorum in somno

220 Tum fidelis mulier compendiarias Divorum curationes admirari, preces fundere, ut et ipsa cum marito reduce in illustri ac celeberrima Divorum æde adorare mereretur: jamque ex unica ista nar- F ratione, saucia quasi illorum desiderio, quietior esse. Nox adest. Somno correpta magnos illos ac tremendos medicos famulosque Christi Cosmam et Damianum eodem, quem in imagine præferebant, habitu adstare lecto videt, dicentes: Quid tibi est molestum? quid angeris? quid maritum tuum crucias? Hic nos sumus vobiscum, nil cura. Hic dictis, recessere. Expergefacta mulier, maritum expiscandi animo interrogat, quonam habitu illustres divi Cosmas et Damianus dignosci possent, quove statu ægrotantibus solerent assistere. Describit habitum maritus, et simul Divorum recenset charismata. Assentitur illa narrato cum charismatis signo: tum reliqua exponit, quæ in visione Sancti dixerant. Recordatur inde maritus, sub axilla se Divorum gestare effigiem, profert, uxorique ostendit. Quæ intuita imaginem, adoravit, agnovitque, de sua illis in locis præsentia Divos verum dixisse.

visionem mirabiliter liberata.

221 Alia nocte iidem Famuli Christi adsunt mulieri forma eadem, qua ante, et, Nonne diximus, inquiunt, nos hic vobiscum esse? Quid dolet? Illa maxillæ dolores tamquam ignorantibus narrat. Regerunt

A runt : Nihil mali habes : os dumtaxat aperi. Tum illorum alter in os mulieri digitum immittit. Quo facto, ingens sanguinis putrefacti copia, Dei auxilio et SS. Cosmæ Damianique gratia, ex maxilla ejus effluxit : atque eam, humore omni una cum fœtore per os excreto, sanam penitus gaudentemque, maritus mane surgens invenit. Ut autem post curatam uxorem, mariti quoque fidem non patefacerent tantum, sed etiam confirmarent Sancti, alia nocte mulierem alloquuntur : « Habes prope caput tuum « partem cerati : eo quavis vespera cubitum itura « inungere, et nullum tibi malum imposterum molestum erit. » Agnoscitis hinc vos qui Christum diligitis, quomodo illorum, a quibus invocantur, fidei sapientissimi Cœlites isti non opere tantum, sed et præsentia ipsa obsequantur. Unde mulier, postquam cum marito in Christi amantem hanc et felicissimam urbem venit, gratam multis modis se exhibens, ad celebrium Sanctorum tabernaculum hoc sanitatisque officinam properavit, ac Domino nostro Jesu Christo, qui per mirabiles hos Cœlites ac famulos suos Cosmam et Damianum, ex misericordia sua munificum humano se præstat generi, gloriam B dedit.

AUCTORE J. S.

Crebra fuisse in æde Sanctorum miracula, confirmat

222 *Restat unicum ex collectione D'hnii miraculum vigesimum nonum, cui alius rursum scriptor præfatiunculam præfixit. Confirmat hæc jam dicta de miraculis in ecclesia* SS. Cosmæ *et* Damiani *prope Constantinopolim fieri solitis, ideoque totam dabo. Titulus illius scripti est :* Fragmentum narrationis de SS. Cosmæ *et* Damiani miraculis. *Auctor ex versione Dehnii sic inchoat.* Magna magnorum ac celebrium cœlitum famulorumque Christi Cosmæ et Damiani miracula cum in sancta eorumdem æde ab illis lecta, qui varie ac diversis modis ipsa conscripserant, audirem, et curationes quovis die et tempore peractas, partim ex ipsismet, quos sanaverant, partim ex aliis, qui spectatores aut ministri sanatorum fuerant, cognoscerem ; precando precatus sum, et desiderio desideravi, ut et mihi unum vel alterum ex iis miraculis, quæ litteris hactenus mandata non sunt, addere liceret, exemplo viduæ illius, quæ in Dei gazophylacium duos obolos injecit, et in gloriam laudemque magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : qui non solum eo tempore, quo carnem induens cum hominibus visibilem in modum conversatus est, sed hodierno etiam die exclamat, dicens : « Pater meus usque modo operatur, et ego « operor. »

in sua Præfatione scriptor postremi

C 223 At enim post creationis opera jactis mundi fundamentis consummata, ut in Geneseos libro beatus docuit Moyses, et celebris apostolus Paulus, in Epistola ad Hebræos scribens : « Et requievit Deus die « septima ab omnibus operibus quæ fecerat » : qualia nunc Salvatoris et Dei nostri cum Patre suo nulla labe infecto, et sancto, bono, vivificante, adorabilique suo Spiritu, opera esse dicemus ; nisi quot diebus per Sanctos resuscitare mortuos, sanare contritos corde, et contritiones illorum alligare; implere denique illa, quæ per beatum Isaiam de salutari Incarnatione sua ipse prædixit : « Confortate manus « dissolutas, et genua debilia roborate. Dicite pusil- « lanimis : Confortamini, et nolite timere. Ecce Deus « vester ultionem adducet retributionis. Deus ipse « veniet, et salvabit nos. » Ac interrogatus quasi ab aliquo, quænam signa adventantis præsentia Dei secum allatura esset, addit Propheta: Tunc aperien- « tur oculi cæcorum, et aures surdorum pate- « bunt. Tunc saliet, sicut cervus, claudus, et aperta « erit lingua mutorum. » Hæc igitur, quæ jam olim per beatos Prophetas prædicta sunt, et adventu Christi perfecta, nunc quoque per sanctos ejus famulos Cosmam et Damianum in sancta ipsorum æde cernimus consummari. Unde et ego indignus rudi et agresti sermone gazophylacium illorum, qui ex D abysso divitiarum sapientiæ, et agnitionis Dei, miracula Cœlitum istorum, excedentia hominis captum, ante me exposuere, paucis miraculis aucturus, imitatione viduæ illius beatæ quæ, sicut dixi paulo ante, duos obolos gazophylacio addidit, Divorum eorumdem intercessionem invocans, hinc exordiar.

Aulicus quidam, diuturno et gravi

224 *Deinde miraculum ipsum ita exponit scriptor memoratus:* Contigit non ita pridem, actuarium quemdam, in libellorum scrinio palatii Christum amantis militantem, multis variisque morbis corripi : quorum prima quasi impressio et insultus, convulsione intestinorum cœptus, duobus annis perstitit. Interim, cum non remitterent molestiæ ac mortiferi dolores, juxta prophetiam : » Dolores inferni circumdederunt « me, præoccupaverunt me laquei mortis : » in balneis noctes diesque transigens, solatium inde aliquod dolorum nil cedentium aucupabatur : donec istis vale dicto, postquam et cruciatus a cacodæmone ortos non leniri, et non sufficere obsequiis, eo in loco sibi exhibendis, famulos vidit, domi suæ manere constituit, atque ibi interdiu noctuque in solio lavare perseveravit. At biennio elapso, malus, de quo jam ante, dæmon delirium ei immisit: atque sic tentatio- E nibus auctis, menteque emota, omnes nervi ejus tam manuum quam pedum, et in capite instrumentorum, quæ arterias vocant, paralysim patiuntur, adeo ut membrorum carnes omnes et musculi tabe absumerentur, sola cutis ossibus obtenta, et nervi ea altius extantes apparerent, maxillæque contraherentur, impedito omni linguæ usu. Unde fiebat, ut quantumvis clamare se crederet ipse, vox tamen ore ejus exiret plane nulla.

correptus malo, in æde Sanctorum

225 In summa igitur necessitate constitutus, cum ex misericordia magni Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi, qui peccatores nos mori non vult, sed converti et vivere, ad mentem tantillum rediisset ; in sanctam hanc medicamque domum Famulorum Dei et Sospitatorum mundi, servis secum ductis, contendens, ibi se projicit a curatione omni ita remotus, ut et famuli cuncti, de vita desperantes, contemptum desererent. Jam ergo solus omnino sibi relictus, nec homines ullos habens sibi ministrantes ad salutem, in stercore suo (sicut juratus nobis, qui hæc passus est, confirmavit) cogebatur volutari. Denique septem mensibus in sancta hac et veneranda æde exactis, cum non spe vitæ tantum, sed et sensibus jam careret ; misericors ille hominumque amans Medicus, qui ad sanandum male valentes venit in hunc mundum, vel, quod verius est, in infimas terræ partes F descendit, ut omnia vivificaret, famulos suos Cosmam et Damianum misit, qui sensibilem in modum confidenter accedentes, chirurgica operatione umbilico ejus adhibita, hominem sanarunt. Vulneris etiam nunc vestigia in cicatrice remanent, ex quo serosus humor una cum tenuissimis vermibus viginti quinque diebus exivit eo fœtore, ut prope infirmum consistere nemo posset.

sanitatem recuperat.

226 At vero, postquam eulogia cerati et consecrato Divis oleo inunctus est, miseratione Dei paulatim maxillæ ejus aperiri, et exilis vox ab ore procedens audiri : deinde sigillatim humeri carne indui, musculi membrorum consolidari, nervi convulsi remitti, cutis cum unguibus mutari, ita ut cœlesti gratia ille in novum fere hominem transformaretur. Ac corporea quidem infirmitas, qua cum a cacodæmone irretitum, benignus Deus per sanctos famulos suos Cosmam et Damianum liberavit, ita se habuit. Cum autem et corpus animæ, et corporei morbi animæ morbis similes sint ; rogemus nos, qui hæc audimus, Deum, ut, sicut illum corpore, ita nos quoque omnes renovet sancto Spiritu in timore suo, quo revertentes ad pristinum statum, hominem veterem, concupi-

scentiis

A centiis fraudulentis corruptum, exuamus ; induamus autem renovatum in agnitionem ad imaginem Creatoris, ut superna cogitantes, superna quærentes, superna desiderantes, divitum miserationum ejus, tam in hoc sæculo quam in futuro digni reddamur. *Ita ratiocinatur auctor, qui multa subjungit ad ostendendam illius miraculi excellentiam. At ea missa facio, quod solum sint ratiocinia, nec ubique accurata.* D

ACTA

Auctore anonymo

Ex codice MS. bibliothecæ Vaticanæ

Interprete J. S.

Ἐν ὑπατείᾳ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ ἡγεμονεύοντος Λυσίου, τῇ ἐν Αἰγέαις πόλει, τῇ προεπτᾷ Καλανδῶν
B δεκεμβρίων (μηνὸς νοεμβρίου εικαδιπέμπτῃ) προκαθήσας ὁ ἡγεμὼν ἐν τῷ ναῷ, ἔφη· κάλει τοὺς τῆς κακῆς θρησκίας τῶν χριστιανῶν· ἡ τάξις εἶπεν· ἑστήκασιν πρὸς τοῦ βήματός σου κύριε. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ποίας θρησκίας ἐστὲ, ἢ ποίας τύχης τυγχάνετε, ἢ τί τὰ ὀνόματα ὑμῶν, ἢ ποίας ἐστὲ πόλεως; Κόσμας καὶ Δαμιανὸς εἶπαν· πόλεως ἐσμεν τῆς ἀραβίας. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· πῶς δὲ προσαγορεύεσθε; Κοσμᾶς εἶπεν· ἐγὼ Κοσμᾶς καλοῦμαι· ὁ δὲ ἡμέτερος ἀδελφὸς Δαμιανὸς, γένους ὄντες μεγίστου, ἰατροὶ ἐπιτήδευμα· ἔχομεν δὲ ἄλλους ἀδελφοὺς καὶ εἰ κελεύεις τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας λέγομεν. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· εἴπατε ἀφόβως. Κοσμᾶς εἶπεν· Ἄνθιμος, Λεόντιος, Εὐπρέπιος λέγονται. Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ποίας θρησκίας ἐστέ; Κοσμᾶς εἶπεν· Χριστιανοί. Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ἀπαρνησάμενοι ὑμῶν τὸν Θεὸν, προσέλθατε καὶ θύσατε τοῖς μεγάλοις τοῖς σύμπασαν οἰκουμένην διμιουργήσασιν. Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς καὶ Ἄνθιμος καὶ Λεόντιος καὶ Εὐπρέπιος, ὡς ἐξ ἑνὸς στώματος εἶπον· τοὺς μὲν θεούς σου τοὺς ματαίους καὶ τὸ μῆμα * σου ἀρνόμετα· οὔτε γὰρ ἀνδρὲς ὀνομάζονται ἀλλὰ δαίμονες· ὅθεν καὶ τοὺς ἴσους ὑμῶν δαίμονας θεοὺς ὀνομάσετε.

* μίμημα opinor

2 Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· δήσαντες αὐτῶν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας εὐτόνως βασανίσατε, ἄχρις ὁμολογούσωσιν
C θύειν τοῖς θεοῖς. τούτων δὲ βασανισομένων, ἐβόησαν λέγοντες· Λυσία ἡγεμὼν, ἐπιμελέστερον ἡμᾶς παίδευσον· ἡμεῖς γὰρ οὐ βασανιζόμεθα. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον διὰ τῶν βασάνων τῶν ὀλίγων τούτων πείθειν ὑμᾶς ἐπὶ θύσαι. νῦν οὖν παρυβρίσατε τὸν βασιλέα καὶ ἐμέ. κελεύω δὲ δῆναι ὑμας, καὶ ἐν θαλάσσῃ βληθῆναι. βληθέντων δὲ αὐτῶν, τὰ δέσμα ἐχόσθησαν, καὶ τὸ ὕδωρ τούτους κούφισαν, ἔθετο ἐπὶ τῆς γῆς μηδὲν ἀδικηθέντας. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· διδάξατε καὶ ἐμὲ μαγεύειν καὶ κοινωνῶ ὑμῖν. Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς εἶπαν· ακολούθησον ἡμῖν ἐν ὀνόματι κυρίου. Λυσίας ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ἐν ονόματι τοῦ Θεοῦ μου Ἀδριανοῦ ἀκολουθήσω ὑμῖν. καὶ εὐθὺς ἦλθον δυὸ δαίμονες, καὶ κατῆσχον τὸν ἡγέμονα, καὶ ἐμαστίγωσαν αὐτόν. ἐτερωθέντων αὐτοῦ σιαγόνων, ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ἄρατε ὅτι οἱ θεοί ἐπ᾽ ὀργῇ μοι ἐγένοντο· ἐπειδήπερ κατέλιπον αὐτούς. Κοσμᾶς καὶ οἱ λοιποι εἶπαν· οἱ θεοὶ ὑμῶν τυφλοὶ καὶ κοφοί εἰσιν καὶ λίθινοι· κατοικητήρια δαιμονίων τυγχάνουσιν· καὶ πῶς οἱ λίθοι θυμοῦνται; ὁ δὲ θεὸς ἡμῶν ἀθάνατός ἐστιν καὶ αληθινὸς καὶ δίκαιος κρίτης.

3 Ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· οὐκέτι ἀνέχομαι ὑμῶν οὕτως βλασφημηθῆναι τοὺς θεούς. πολλαῖς οὖν τιμωρίαις τούτους ὑποβαλὼν, οὐδὲν ἴσχυσεν. καὶ μὴ δυνηθεὶς αὐτοὺς πεῖσαι, ἐκέλευσεν φρύγανα καὶ ξύλα ἐνεχθῆναι, καὶ αὐτοὺς ἐν τῇ πυρᾷ βληθῆναι. βληθέντων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ πυρᾷ, ἐσχίσθη ἡ γῆ, καὶ ἐδέξατο αὐτούς· καὶ εὐθέως τὸ

Consulibus Diocletiano et Maximiano *a*, præfecturam gerente Lysia, in civitate Ægis VII Kalendas Decembris (mensis Novembris die *b* XXV; sedens pro tribunali præses in templo, dixit : Accerse homines pravæ religionis Christianorum. *c* Officium dixit : Adstant coram tribunali tuo, domine. Præses dixit : Cujus religionis estis, aut cujus estis fortunæ, aut quæ vobis sunt nomina, aut ex qua estis civitate *d* ? Cosmas et Damianus dixerunt : Sumus ex civitate Arabiæ. Præses dixit : Qui vero nominamini ? Cosmas dixit : Ego Cosmas vocor, frater autem noster Damianus. Ex genere sumus præstantissimo, medici instituto : habemus vero alios Fratres : et horum, si jubes, nomina dicimus *e*. Præses dixit : Dicite audacter. Cosmas dixit : Anthimus, Leontius, Euprepius nominantur. Præses dixit : Cujus religionis estis ? Cosmas dixit : Christiani sumus. Præses dixit : Negantes Deum vestrum, accedite, et sacrificate diis magnis, qui totum fabricaverunt orbem. Cosmas et Damianus et Anthimus et Leontius et Euprepius, tamquam ex uno ore dixerunt : Deos quidem tuos inanes, et simulacrum tuum negamus: neque enim homines vocantur, sed dæmones: unde et dæmones vobis similes nominatis deos.

a Sanctorum interrogatio et libera confessio. E *b* *c* *d* *e*

2 Præses dixit : Pedibus manibusque eorum vinctis, vehementer eos cruciate, donec consentiant deis sacrificare. Ubi vero cruciabantur, clamabant dicentes : Lysia præses, diligentius nos corripe : neque enim nos torquemur *f*. Præses dixit : Ego quidem per paucos hosce cruciatus persuadere vobis volebam, ut sacrificaretis. Nunc igitur injuria afficitis imperatorem et me. Jubeo vero poni vos, et in mare projici *g*. Ubi vero erant projecti, vincula soluta sunt : et aqua eos levans, illæsos in terra deposuit. Præses dixit : Docete et me artem magicam *h*, et vobiscum communicabo. Cosmas et Damianus dixerunt: Sequere nos in nomine Domini. Lysias præses dixit : In nomine Dei mei Adriani *i* sequar vos : ac subito adfuerunt duo dæmones, et apprehenderunt præsidem, ipsumque verberarunt. Mutatis ejus maxillis, dixit præses : Perspicite, quod dii mihi facti sint irati, quoniam eos dereliquerim. Cosmas et reliqui dixerunt : Dii vestri cæci et muti sunt et lapidei: habitacula sunt dæmonum. Et quo modo lapides irascantur ? At Deus noster immortalis est et verus et justus judex.

Torti prius, mari injiciuntur, ac divinitus servantur. F *f* *g* *h* *i*

3 Præses dixit ; Non ultra patior vos ita blasphemantes in deos. Ubi igitur multis ipsos subjecisset cruciatibus *k*, nihil profecit. Cum non posset illos ad consensum perducere, jussit virgulta et ligna afferri, eosque in rogum injici. Illis vero in rogum injectis, scissa est terra, ipsosque recepit ; et continuo

Sancti in crucem sublati, frustra lapidibus impetuntur *k*

A nuo ignis loco discessit, delatusque est in adstantes. Et rursum, rogo refrigerato, scissa est terra, et ascenderunt *l* Sancti Dei. Præses dixit : Quousque resistitis et blasphematis ? Accedite et veneramini solum deos : et discedite valentes. Sancti Dei dixerunt : Imperatores insipientes, fatuos, et insanientes *m* contemnimus, et lapides venerabimur ? Tunc iratus præses jussit Cosmam et Damianum *n* in crucem agi. Cum vero in crucem acti lapidibus impeterentur, lapides e vestigio recedebant, et lædebant lapidantes.

A. ANONYMO. *l* *m* *n*

et sagittis decollantur.

4 Tunc jussit præses venire cohortes quatuor militum et sagittariorum *o*. Sancti Dei non lædebantur : sed revertebantur sagittæ, occidebantque virorum ac mulierum quinque millia *p* et factus est fluxus sanguinis occisorum. Videns vero præses, quod superatus esset a Sanctis, jussit eos omnes gladio occidi : et consummaverunt victoriam confessionis suæ Ægis in loco Adriani, die vigesima quinta Novembris, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

p

πῦρ ὑπεχώρησεν καὶ ἥλατο εἰς τοὺς παρεστῶτες. καὶ D πάλιν, τῆς πυρᾶς ψυγείσης, ἐσχίσθη ἡ γῆ, καὶ ἀνῆλθον οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ. ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· ἕως ποτε ἀνθίστασθε καὶ βλασφημεῖτε; προσέλθατε καὶ ἀσπάσασθε τοὺς θεοὺς μόνον. καὶ ἀπέλθατε ὑγιαίνοντες· οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ εἶπαν· τῶν βασιλέων τῶν ἀνοήτων καὶ ἀφρόνων καὶ μαινομένων καταφρονοῦμεν, καὶ τοὺς λίθους ἀσπάσασθαι ἔχομεν; τοτὲ θυμωθεὶς ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσεν Κοσμᾶν καὶ Δαμιανὸν σταυρωθῆναι. σταυρωθέντων δὲ αὐτῶν καὶ λιθοβολουμένων, οἱ λίθοι ἀνὰ πόδα ὑπῆγον, καὶ ἠδίκουν τοὺς λιθοβολοῦντας.

4 Τότε ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν νούμερα τέσσαρα.... στρατιωτῶν καὶ τὰ βέλη ἀναλωσάντων. οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠδικήθησαν, ἀλλ' ἀποστρέψαντα βέλη, ἀνήλωσαν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ὀνόματα πεντακισχίλια, καὶ ἐγένετο ῥύσις αἱμάτων τῶν φονευθέντων. ἰδὼν δὲ ὁ ἡγεμὼν, ὅτι ἡττήθη ὑπὸ τῶν ἁγίων, ἐκέλευσεν αὐτοὺς πάντας ξίφει ἀναλωθῆναι. καὶ ἐτέλεσαν τὸ βραβεῖον τῆς ἐξομολογήσεως αὐτῶν ἐν αἰγέαις ἐν τῷ Ἀδριανοῦ τόπῳ εἰκαδιπέμπτῃ νοεμβρίου, βασιλεύοντος τοῦ κυρίου ἡμῶν I. X., αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ANNOTATA.

B E

Ex hoc loco in Commentario num. 57 *probabilius fixi martyrium anno* 297, *quo prima vice simul consulatum gesserunt Diocletianus et Maximianus, et quo Lysias, ab anno* 295 *Ciliciæ præfectus, necdum videtur fuisse amotus. De civitate Ægis vel Ægeis dictum est ibidem. num.* 56.

b *Hæc explicatio forsan addita est a Christianis, in gratiam Græcorum, qui Kalendas non intelligebant.*

c *Ex hoc Lysiæ mandato colligitur, jam ante comprehensos fuisse Cosmam et Damianum : sed in Actis notariorum comprehensio non solet referri, uti nec adductio, sed sola fere mandata judicis. et utrimque dicta, uti fit in priori horum Actorum parte.*

d *Quatuor illa, nimirum religionem, genus aut conditionem, nomen et patriam, passim ex Christianis quærebant judices.*

e *Ex his verbis colligi videtur,* Anthimum, Leontium *et* Euprepium *ab initio simul cum Fratribus adductos fuisse, licet in Actis posterioribus et interpolatis contrarium dicatur. Etenim præses non jussit eos adduci, minus etiam comprehendi : sed ab initio Christianos adduci jusserat. Itaque illi adstabant, sed silebant, quod nominatim non interrogarentur.*

f *Hæc dixerunt procul dubio Sancti, ut confunderent Lysiam, postquam diu torti sentiebant, divinitus se roborari aut etiam illæsos conservari.*

g *Idem mandatum haud dubie ad ministros direxit Lysias.*

h *Pronum erat gentilibus, id genus miracula artibus magicis attribuere, cum multi apud illos essent magi; nec satis perspectum haberent, quo usque magorum potestas se extenderet. Quod vere ait præses,* Vobiscum communicabo, *tentandi gratia solum videtur dictum.*

i *Constat, Adrianum imperatorem, licet morte infelicissima defunctum, gentilium impia superstitione in deos relatum esse. Itaque sic loqui potuit Lysias et inferius Sancti dicuntur occisi* in loco Adriani. *Verumtamen difficulter credam, ex Actis proconsularibus hausta esse omnia, quæ sequuntur de dæmonibus Lysiam percutientibus, ut ab hoc loco Acta videantur interpolata, et reliqua omnia minus sint certa, nonnulla etiam improbabilia.* C F *In Actis secundis Sancti dicuntur jussu præsidis ad carcerem ducti, postquam salvi e mari evaserant, præmissis tamen pluribus utrimque dictis. Si facta ipsa intueamur, probabilius est, in carcerem fuisse reductos, quam omnia fuisse peracta eodem die. Nihil tamen certi asserere ausim, cum probabilitas Actorum hic deficiat.*

k *Hic jam certo usque ad finem loquitur Actorum collector, non ex Actis notariorum, sed ex intellectis aliunde. Cum tamen brevis sit, improbabilia non sunt præcipua ejus asserta de tormentis, quibus Sanctos ait affectos, quandoquidem de hisce assentientes habuerit Aldhelmum, Bedam, Adonem, aliosque plures ; iis tamen nonnulla addidit improbabilia, quæ assignabo.*

l *Modus, quo Sancti ab igne manserunt illæsi, hic assertus omnibus sequentibus displicuit ; neque enim verisimile est, Sanctos terræ motu fuisse sub terra receptos, alteraque concussione ab ea iterum egressos. In sequentibus Actis terræ motus asseritur, quo ignis fuerit dispersus, illæsis Sanctis. In tertiis et quartis flamma solum dicitur egressa, omisso terræ motu. Aldhelmus et Ado solum asserunt, Sanctos in igne illæsos mansisse : atque hoc solum censeo asserendum, quoniam adjuncta primi scriptoris nequeant admitti, sequentes vero non potuerint plura scire.*

m *Hæc non videntur dicta Sanctorum, sed collectoris Actorum.*

n *De solis* Cosma *et* Damiano *loquitur auctor, fortasse quod non cogitaret tunc de nominandis aliis. In secundis et quartis Actis dicuntur alii interim jussu præsidis in carcerem ducti. Unde id illi discere potuerint, ignoro. Suspicor eorum meram esse conjecturam. De lapidatione non meminit Aldhelmus : sed eam asseruerunt Beda, Ado, aliique sequentes.*

o Νούμερα τέσσαρα quatuor cohortes *habet Græcus. Latinus vero vocem νούμερον forte non intelligens, dixit* quatuor milites, *alter* milites quatuor numero militum, *alius* quatuor nomina militum. *At plures procul dubio jussit adesse, sed fortasse nec integras quatuor cohortes, sed aliquot manipulos.*

p *Non est quidem incredibile, aliquos adstantium fuisse læsos aut etiam occisos. At numerus certe supra modum videtur exaggeratus, uti et sanguinis fluxus.*

ACTA

A

ACTA ALTERA

Auctore anonymo

Ex editione Mombritii.

Sanctorum comprehensio, prima interrogatio

Tempore Diocletiani et Maximiani imperatorum, sedente Clinio *a* pro tribunali in civitate Ægæa, quidam ex ejus officio dixerunt ei : Sunt hic quidam Christiani industrii artis medicæ : qui circumeuntes civitates et vicos, varios infirmos et spiritibus inmundis vexatos sanant in nomine ejus, qui dicitur Christus : et multa signa facientes, non permittunt homines templorum sacrificiis deos adorare *b*. Præses audiens hæc, jussit, ut irent ex officio, qui comprehenderent eos. Cumque adducti fuissent ; astantibus dicit eis præses : Circuitis civitates et vicos, et suadetis hominibus, ut non sacrificent diis *c*. B Dicite igitur, unde estis : aut cujus fortunæ : aut qui dicimini ? Sanctus Cosmas respondit : Si hoc discere vis, præses : dicimus tibi cum fiducia : cives sumus Arabes : fortunam non habemus : nec enim est apud Christianos fortuna, nec nominatur *d*. Nomina nostra hæc sunt. Ego Cosmas dicor : frater meus Damianus. Sunt autem et alii tres : si vis, et illorum nomina dicimus tibi. Præses dixit : Et illorum nomina dicite. Beatus Cosmas ait : Antimus, Leontius, Euprepius.

et libera confessio :

2 Præses ad officium dixit : Adducantur ante tribunal. Abeuntes autem milites comprehenderunt eos, et adduxerunt ad præsidem *e*. Intuitus autem præses eos, dixit : Audite præcepta mea : eligite, quod expedit vobis, et nolite inobedientes esse : et, si meis verbis acquieveritis, grandes honores ac magnificos ab imperatoribus accipietis. Nam si non acquiescetis mihi, diversis modis pœnarum affligam vos : et cum multa exercuero in vos, negabis *f* Christum vestrum. Sancti Martyres quasi ex uno ore dixerunt : Fac, quod vis : Christum enim habentes adjutorem, non formidamus de tuis pœnis. Nos idolis non sacrificamus : sine oculis enim sunt, et sine sensu.

in cruciatu manent illæsi :

C 3 Hæc audiens Præses, jussit eos extendi, et nervis cædi *g*. Sancti Martyres in ipsis pœnis dicebant : Domine refugium factus es nobis a generatione et progenie. Priusquam montes fierent, et formaretur terra et orbis, a sæculo et in sæculum tu es. Ne avertas nos in humilitate. Ipse enim dixisti : Convertimini filii hominum. Convertere, Domine, et deprecare super servos tuos. Hæc autem orantes permanserunt intacti *h* in pœnis. Dixerunt autem ad præsidem : Majora horum adhuc infer tormenta, ut agnoscas fortitudinem in nos virtutis Dei esse. Quæ enim nobis intulisti tormenta, non nos contigerunt : sicut vides, corpore sani astamus tibi.

in mare projecti, emergunt incolumes :

4 Præses dixit : Ego quidem sperabam vos credere : propterea non graviora tormenta intuli vobis. Video enim vos in impietate vestra permanere ; et non velle sacrificare diis : ideo jubebo vos alligatos cathenis mitti in mare. Sancti Martyres dixerunt : Fac, quod vis, præses : cognoscere habes et in hoc virtutem Dei nostri *i*. Tunc alligaverunt omnes milites cathenis : et ducebant, ut mitterent eos in mare. Martyres vero euntes cum gaudio psallebant dicentes : In via testimoniorum tuorum, Domine, delectati sumus, sicut in omnibus divitiis. Et, si ambulaverimus in medio umbræ mortis ; non timebimus mala : quoniam nobiscum es, Domine. Virga D tua et baculus tuus ipsa nos consolata sunt. Parast in conspectu nostro mensam adversus eos, qui tribulant nos. Impinguasti in oleo caput nostrum: et poculum tuum inebrians quam præclarum est. Et misericordia tua subsequatur nos omnibus diebus vitæ nostræ. Deduxisti nos Deus in portum voluntatis tuæ. Et hæc dicentes sancti Martyres pervenerunt ad locum. Et milites tenentes eos, jactaverunt in mare. Confestim autem angelus Domini *k* stetit secus illos : et dirupit vincula eorum, et ejecit eos intactos.

A. ANONYMO.

redeuntque ad præsidem, qui factum magis attribuit.

5 Quæstionarii autem cum festinatione euntes, quæ contigerant, nuntiaverunt præsidi. Præses autem jussit eos statim adduci in conspectu suo : et dixit eis : maleficia *l* vestra omnes vicerunt : Docete et me etiam artem vestram. Sanctus Cosmas dixit : Absit : malefici nos non sumus, sed Christiani : et in nomine Dei nostri virtutem deorum vestrorum dejicimus. Et tu, si factus fueris Christianus ; videbis per ipsum ista omnia : et cognosces cooperantem virtutem Christi. Præses dixit : In nomine dei mei Adriani, sequor vos, ubi eritis. Ista autem eo dicente, statim insiluerunt in eum duo spiritus mali : et erant flagellantes eum in E maxillis ejus per horam unam. Tunc Præses exclamavit, dicens : Precor vos, Servi Dei, ut oretis pro me, ut liberer de ista pœna. Sanctis orantibus pro eo, statim fugerunt dæmones *m*. Præses autem surgens de tormentis, dixit : Cognovistis quomodo dii recalcitraverunt adversum me : quoniam volui derelinquere eos : et quali castigationi tradiderunt me. Sancti autem respondentes, dixerunt ei : Quomodo non cognoscis, insensate : quia a Deo facta est tibi misericordia : sed credis cæca et surda sanasse te idola : et deos eos nominas. Cognosce, qui præstitit tibi sanitatem, Dominum Jesum Christum : noli confidere in illis diis, quos colis.

Sancti in carcerem reducti,

6 Præses hæc audiens, et non sufferens eorum constantiam, dixit eis : Per deos, quia numquam vobis acquiescam : sed diversis modis cruciabo, et corpora vestra bestiis tradam : ut discatis imperatorum obedire præceptis. Et hæc dicens, jussit eos duci in carcerem *n* ; usque dum cogitaret : quid de eis faceret. Ducentibus autem eos militibus, Sancti psallebant, dicentes : Cantemus tibi, Domine, canticum novum, quia mirabilia fecisti. Salvasti enim nos ex affligentibus nos : et eos, qui nos oderunt, confudisti. Memor es misericordiæ tuæ Jacob, et veritatis tuæ domui Israel. Viderunt omnes fines F terræ salutare Dei nostri. Et hæc orantes, finierunt noctem in hymnis et orationibus.

deinde in ignem injecti, exeunt sani.

7 Alia autem die sedens pro tribunali Lysius, jussit in conspectu suo eos astare. Cumque adducerentur, dicebant : Da nobis auxilium de tribulatione, Domine, et vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Illi autem steterunt ante præsidem : et dixit ad eos præses : Acquiescitis sacrificare, aut permanetis in stultitia vestra ? Martyres respondentes, dixerunt : Christiani sumus, et Deum nostrum non negamus. Fac nunc, quod vis : nos enim idolis non sacrificamus. Præses autem intuitus admirabilem sermonem eorum, jussit ligna sicca afferri, et accendi ignem copiosum, et in eumdem eos mitti. Ministri autem, quod eis præceptum fuerat, fecerunt cum festinatione : et miserunt eos in ignem. Steterunt autem beati Martyres in medio ignis psallentes, et dicentes : Ad te levamus oculos nostros, Domine, qui habitas in cœlis. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum : et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum ; donec miserea-

A sereatur nostri. Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus contemptione. Mitte nobis, Domine, adjutorium : et libera nos ab insurgentibus in nos ; ne quando dicant, qui te non noverunt : Ubi est Deus eorum ? Ita autem eis orantibus, statim terræmotus factus est magnus : et flamma exiliens combussit multitudinem gentilium astantium. Martyres autem intacti exierunt ab igne *o*, ita ut nec capillus eorum tactus esset ab igne : et sic steterunt in conspectu omnium.

A ANONYMO.

Sancti rursum dicuntur torti in equuleo :

8 Præses autem stupefactus de mirabilibus, quæ viderat, stetit per horam unam : et convocans eos, dixit : Per deos quia vehementer cogito propter vos : quod talem flammam artes vestræ magicæ devicerunt. Sancti autem Martyres dixerunt : Usquequo, inique, non cognoscis Dei in nos fieri misericordiam ? Jubes enim nos lapidibus sine sensu sacrificare. Istud sane cognosce : quia non recedimus a Deo nostro, nec sacrificamus dæmoniis immundis. Iratus autem præses, jussit eos levari in eculeo : et cædi incessanter. Angelus autem Domini stans, auferebat ab eis dolorem. Quæstionariis autem deficientibus usque ad mortem, jussit deponi eos de eculeo *p* : et venire ante tribunal. Venerunt autem :
B et steterunt ante eum hilari vultu, et gratia Dei pleni. Præses dixit ad eos : Per deos quia non vincent me maleficia vestra : sed affligam vos diversis modis pœnarum. Novissime autem corpora vestra avibus tradam. Martyres respondentes, dixerunt : Habentes in cœlo æternum Regem Dominum nostrum Jesum Christum, non pertimescimus tuas pœnas : Fac, quod vis : hæc enim frequenter audisti a nobis.

Cosmas et Damianus in crucem acti, lapidibus et sagittis frustra impetiti.

9 Tunc iratus Lysius præses, jussit sanctos Cosmam et Damianum crucifigi, et a multitudine lapidari. Beatos vero Antimum, Leontinum, et Euprepium flagellatos in carcerem *q* duci. Quæstionarii vero crucifixerunt sanctos Cosmam et Damianum. Mittebat autem populus super eos lapides : et ipsi lapides super eos redibant. Videns itaque præses ministros plagatos, amplius furore accensus, jussit quatuor milites *r* venire, et sagittare viros illos. Sanctos vero Antimum, Leontium, et Euprepium jussit de carcere ejectos juxta crucem astare *s*. Emissis autem sagittis, non eos contigerunt : nam sagittæ super mittentes revertebantur. Intuitus autem hæc præses, et videns se victum in omnem vir-
C tutem suam : Cœpit male torqueri : et jussit capita eorum gladio amputari.

Capita Sanctis omnibus amputata.

10 Statimque suscipientes eos spiculatores, perduxerunt ad locum, ubi futura erat consummatio eorum. Euntes autem Martyres, tamquam ex uno ore laudantes Deum, dicebant : Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime : ad annunciandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem : quia magnificasti in nos misericordiam tuam. Vir insipiens non cognoscet : et stultus non intelliget ea. Cum exurentur peccatores sicut fœnum : et dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem. Populum tuum humiliaverunt, hereditatem tuam vexaverunt : ut intereat sæculum sæculi : tu autem altissimus in æternum, Domine. Et hæc dicentes beati Martyres extenderunt manus suas ad cœlum, et orantes intra se dixerunt. Amen. Accedentes autem spiculatores, absciderunt gladiis capita eorum : et sic in tranquillitate et pace tradiderunt Deo animas suas, recipientes a Salvatore coronam victoriæ. Passi sunt autem gloriosi martyres Cosmas et Damianus, Antimus, Leontius, Euprepius, in civitate Ægæa quinto Calendas *t* Octubres, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA. D

a *Lege* Lysio : *nam* Lysium *num.* 7 *et* 9 *vocavit præsidem, vero nomine* Lysiam *dictum. In codice nostro, qui cum his Actis fere consonat, legitur :* Residente Lisia præside in Egea civitate pro tribunali etc.

b *Hæc accusatio non legitur in primis Actis, ideoque habenda solum est pro conjectura scriptoris Latini; uti et mandatum Lysiæ de Sanctis comprehendendis. Novimus, comprehensos fuisse : nescimus, qua occasione, aut cujus mandato id factum sit.*

c *Priora hæc verba rursum sunt scriptoris, sua addentis : sequentes vero interrogationes ex primis Actis.*

d *Hoc responsum de fortuna fictitium est. Nam responderunt Sancti, ex præclaro genere se esse, et arte medicos.*

e *Ex conjectura hoc mandatum de adducendis Fratribus, ipsamque adductionem scripsit auctor. Magis credo, ab initio præsentes fuisse, ut dixi ad Acta prima lit.* e.

f *Dicta præsidis fidelius exposita sunt in Actis primis, uti et responsum Sanctorum.* E

g *Nervisne cæsi fuerint, an alio modo cruciati, non habent Acta prima. Id itaque pro conjectura habendum. At constat, cruciatos fuisse.*

h *Illæsos mansisse Sanctos, verbis suis ipsi insinuant in Actis primis. Haud dubie etiam orarunt in tormentis, sed quibus usi sint verbis, nescivit scriptor. Sequentia Sanctorum ad præsidem verba fidelius relata vide in Actis primis.*

i *Quid præsidi responderint Sancti, non habent Acta prima, ut hoc Sanctorum responsum sit habendum pro conjectura, eaque non admodum probabili, licet eventu fuerit confirmatum. Quæ mox sequuntur verba sacræ Scripturæ Sanctis attributa, sunt scriptoris meditantis, qualis Martyribus congrueret oratio. Tales sunt omnes, quæ deinceps sequentur Sanctorum orationes, quod semel monuisse sufficiat.*

k *Divinitus emersisse Sanctos incolumes, habent et Acta prima, idque solum cum vinculorum solutione asserendum videtur.*

l *Pro magicis auctor posuit* maleficia. *Ado num. 4 laudatus, qui hæc Acta præ oculis habuisse videtur, dixit etiam* maleficia. *Attamen quidquid fit arte magica, etiamsi gravissimum sit peccatum, non statim vocatur* maleficium : *neque emersionem e mari præses dixisset* maleficium, *sed arti magicæ more gentilium factum falso attribuit.* F

m *Quod de duobus dæmonibus dicitur, haustum quidem est ex Actis primis, quorum fides incertior fit circa hunc locum ; sed amplificatum supra modum, dum* per horam unam *verberatus dicitur præses, dum asseritur Sanctorum preces flagitasse, iisque dæmonum illa vexatione liberatus fuisse. Totum factum videtur admodum incertum.*

n *De Sanctis ad carcerem reductis nihil est in Actis primis. Attamen ad ea lit.* 1 *observavi, improbabile non esse, Sanctos fuisse reductos in carcerem, quod auctor primus tantum videatur habuisse Acta notariorum usque ad emersionem Sanctorum e mari, reliquorum vero confusam dumtaxat habuisse notitiam.*

o *Consule de liberatione ex igne dicta nostra ad Acta prima lit.* l.

p *Quemadmodum incerta sunt dicta præsidis et Martyrum, quæ post liberationem ex igne referuntur et mox sequentur ; ita nihil certi est de asserta hic tortura in equuleo.*

q *Vide observationem ad Acta prima lit.* n.

r *In primis* cohortes quatuor *militum.*

s *Hoc*

A s *Hoc rursum non legitur in primis Actis, et saltem incertum est.*

t *Hunc martyrii diem procul dubio fixit auctor, quia videbat Sanctos eo die coli in Romana Ecclesia. In primis Actis dicuntur passi die* 25 *Novembris. In codice nostro, cum his Actis passim congruo, dies martyrii omittitur.*

ACTA TERTIA

Auctore anonymo

Ex Codice nostro Ms. P. 155.

Sancti gratia curandi insignes, gratis omnia præstant :

Temporibus Diocletiani et Maximiani erat quædam mulier in civitate Egia *a*, venerabilis ac timens Deum, nomine Theodote. Hæc omnibus diebus serviens Deo, et piis operibus insistens, et faciens B mandata Dei, sanctos geminos *b* fratres Cosmam (*a b*) et Damianum enixa est. Quæ cum eos nutrisset, et litteris instruxisset, medicinæ arte a Spiritu sancto edocti sunt, curare secundum Evangelium omnem ægritudinem et omnem infirmitatem, non solum in hominibus, sed etiam in jumentis, ut impleretur sermo Propheticus : Homines et jumenta salvabis, Domine. Passiones vero, quas curabant, hæ erant. Cæcis visum in nomine Jesu Christi restituebant, claudis gressum, surdis auditum, mancis restaurationem. Spiritus immundos repellebant ex obsessis corporibus, et omnem amaritudinem corpori humano detrahebant per gratiam cœlestem. Hæc facientes a nullo, tam divite quam paupere, aliquid accipiebant, mandatum Salvatoris custodientes : Gratis accepistis, gratis date.

comprehensi et interrogati,

2 Eo tempore facta est persecutio Christianorum in civitate Egia. Sedens itaque pro tribunali Lisias, audivit vitam beatissimorum martyrum Cosmæ et Damiani, et quæ et quanta per eos hominus circa ægrotantes ageret, eo quod essent Christiani medicinæ arte imbuti, circumeuntes, et alia multa signa *c* in nomine ejus facientes. Audiens hæc præses, direxit quosdam, qui eos tenerent : et statim præsentantur. Sancti vero Mar- C tyres stabant hilari vultu. Et aspiciens eos præses, dixit : Quare vos circumeuntes civitates vel provincias, quamplurimos cogitis recedere a deorum nostrorum cultura? Nisi acquieveritis mihi, diversis tormentis consumam corpora vestra. Primum quidem dicite mihi, cujus estis provinciæ, et quæ sunt nomina vestra? Sancti Martyres dixerunt. Hoc si vis scire, Arabiæ provinciæ cives sumus. Nomina autem nostra hæc sunt. Ego quidem Cosmas dicor, frater meus Damianus. Christiani autem sumus ex magno genere *d*.

in mare projiciuntur, et sani emergunt :

3 Præses dixit : Ut ego video, perseveratis in his impietatibus vestris, nolentes converti ad deorum nostrorum culturam, ut impleatis præcepta imperatorum : propter hoc præcipio vos vinctos in mare præcipitari. Sancti Martyres dixerunt : Expecta paulisper, et videbis Dei nostri virtutem fieri *e* in nobis. Et vincti cathenis secundum præsidis præceptum pergebant gaudentes et psallentes : In via testimoniorum tuorum delectati sumus, Domine, sicut in omnibus divitiis. Propter nomen tuum, Domine, si ambulemus in medio umbræ mortis, non timebimus mala, quoniam tu nobiscum es, Domine. Virga tua et baculus tuus ipsa nos consolata sunt. Parasti in conspectu D nostro mensam spiritalem adversus eos, qui tribulant nos. Impinguasti in oleo capita nostra poculo tuo novi Testamenti, inebrians nos : et misericordia tua subsequatur nos omnibus diebus nostris, perducens in portum voluntatis tuæ. Hæc illis psallentibus, venerunt ad locum, et miserunt eos in mare. Statim affuit angelus Domini, et disrupit vincula eorum, et disjecit eos de mari illæsos. Milites vero venerunt, et nuntiaverunt præsidi, quod viderunt.

A ANONYMO.

In igne similiter manent illæsi :

4 Audiens hæc præses, et cogitans, quia nihil adversus eos prævaleret, nec posset eos separare a Christi fide, furore commotus, jussit afferri sarmentum, et ignem copiosum succendi, et ibi præcepit mitti sanctos Martyres. Ministri ergo comprehensos Sanctos miserunt in ignem. Illi autem ambulabant in medio fornacis, sicut in paradiso exultantes et dicentes : Ad te levamus oculos nostros, qui habitas in cœlo : respice in nos, Domine Jesu Christe, ut non dicant, qui non noverunt nomen tuum. Ubi est Deus eorum, in quo speraverunt? Orantibus hæc Sanctis, statim nutu Dei egressa est flamma, et combussit plurimos impiorum, et mortui sunt. Sancti vero apparuerunt E illæsi, ut nec capillus eorum exustus fuisset ab igne.

in cruce lapidibus et sagittis non læduntur :

5 Videns hæc præses, valde iratus est, et jussit Cosmam et Damianum crucifixos lapidari. Et crucifigentes, lapidabant eos. Lapides vero virtute Dei compulsi, retro conversi vulnerabant eos, qui lapidabant illos. Videns insanus judex ministros suos vulneratos, furore accensus, jussit venire quatuor milites, qui eos sagittarent. Et fecerunt secundum præsidis præcepta. Et accedentes milites, expenderunt omnes sagittas suas in Sanctos, et nihil nocuerunt eis. Sagittæ vero conversæ interfecerunt plurimam multitudinem virorum ac mulierum, ita ut fluvius sanguinis videretur currens in eo loco.

tandem capite minuuntur.

6 Videns præses victam omnem malitiam suam, perturbatus est usque ad mortem, et jussit gladio amputari capita eorum. Suscipientes eos carnifices, ducebant ad locum, ubi decollandi erant. Cumque ducerentur, tamquam ex uno ore psallebant, et dicebant sic : Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime, ad annuntiandum mane misericordiam tuam super nos. Sed vir insipiens non cognovit, et stultus non intelliget ea. Et hæc dicentes venerunt ad locum, et extensis F manibus ad Orientem, oculos intenderunt in cœlum, et orantes in cordibus suis, sicut ex uno ore dicebant : Amen. Statim accedentes carnifices, gladio amputaverunt capita eorum, et sic in pace animas sanctas reddiderunt, suscipientes victoriæ palmam. Tunc piæ mentis homines rapuerunt corpora eorum, omnibusque rite gestis sepelierunt eos, fratres germanos spiritu et fide, ubi usque in præsentem diem cœlestia beneficia largiuntur in eodem loco.

Miraculum fabulosum.

7 Non post multum tempus rusticanus quidam egressus est ad metendum : et dum post laborem, sumpto cibo, somno se dedisset, et aperto ore dormiret, serpens ingressus est per os ejus in ventrem Qui expergefactus non intellexit, quod passus est, sed insistens operi, campum quem reliquerat, mensus est. * Sero autem, cum domum redisset, consueto more comedit et bibit. Et cum se cubito collocasset, cœpit violenter serpentis infestatione torqueri, et gemitus cum clamore emittere. Qui vero in hospitio ejus erant, contristabantur, ignorantes passionem ejus. Ille autem voce magna dixit : Deus sanctorum Cosmæ e Da-

* messuit

A Damiani, adjuva me. Igitur cum a serpente magis ac magis torqueretur, cucurrit ad locum, ubi erant corpora *f* Sanctorum, et clamans dicebat ad SS. Cosmam et Damianum : Adjuvate me. Exaudita est itaque vox ejus. Famuli enim Christi eum dormire fecerunt, ut eo ordine, quo insti eum dormire fecerunt, ut eo ordine, quo ingressus est, malignus serpens egrederetur. Compulsus itaque, ut exiret, per os ejus caput erexit se. Videbant hæc omnes populi, quæ per eos fiebant. Et cum totus fuisset expergefactus homo, dicit : Nemo manum suam super serpentem istum mittat, quoniam præceptum est illi jn gehennam ignis *g* intrare. Et his dictis, serpens nusquam comparuit.

A ANONYMO. *f*

ANNOTATA.

a *De hisce Actis præmonui in Commentario num.* 26, *scripta videri post prolixiora et magis fabulosa, quæ sequentur, sed cum aliquo delectu, quo auctor abstinuit a fabulis crassioribus. Non pauca tamen offert, quæ corrigenda sunt, omniaque fere videntur desumpta ex Actis quartis. Hæc autem præmitto, quia minus sunt fabuloso. Nihil annotabo ad ea, quæ cum primis congruunt : solum assignabo ea, quæ aut incerta sunt, aut falsa. Primo itaque in civitate Ægis, hic* Egia *dicta, ubi coronati sunt Sancti, non recte dicitur fuisse eorum mater, ibique Sanctos enixa, cum nati sint Arabes. Secundo incertum est, an fuerit* Theodote *vocata. Utrumque profluxit ex Actis quartis, et verisimiliter ex documento Græco in Acta quarta.*

B

b *An gemini fuerint Sancti, educatique modo hic relato, non est omnino certum. De utroque tamen consentit S. Aldhelmus, in Commentario num.* 22 *laudatus, qui et gratiam sanandi iisdem attribuit. At non loquitur de jumentis, quod videtur fabulosum.*

c *His similia etiam leguntur in Actis secundis, nec tamen illa causa comprehensionis videtur certa.*

d *Non debet lectorem movere, quod hic auctor omittat tres Fratres : nam multa alia pro arbitrio omisit. Forte tamen id fecit, quia de iis non agit S. Aldhelmus.*

e *Hæc responsio jam, ut incerta, improbata est ad Acta secunda. At hic auctor dicta omnia accepit ex Actis quartis. Ideo de iis plura non annotabo.*

C

f *Quemadmodum auctor omisit fabulas de sepultura excogitatas, ita et hoc miraculum omittere debuerat, cum mera videatur fabula. At fabulam potius auxit, dum hominem deduxit sanandum* ad corpora Sanctorum, *ut etiam habet Græcus. Auctor vero sequentium Actorum id non habet, sed sola Sanctorum invocatione serpentem egressum narrat.*

g *Quis vel ex solis his verbis, quæ alter etiam habet, non videat, narrari fabulam indocte excogitatam. Plura non addo. At collatio sequentium Actorum docebit studiosum lectorem, unde horum auctor sua omnia exscripserit.*

D

ACTA

Partim fabulosa

Ex codicibus MSS. inter se collatis.

CAPUT I.

Sanctorum gesta ante martyrium, partim fabulosa, partim incerta.

Licet omnium Sanctorum gesta veneranda reverenter piis animis legantur et nuntientur, nec quisquam possit seu legendo sive audiendo gesta sanctorum piger ac fide tepidus remanere : et non, discussa mentis infirmitate, alacer ad eorumdem Sanctorum venerabiles palmas festinare *a*. Igitur * temporibus Diocletiani et Maximiani fuit quædam mulier in civitate Egea, venerabilis ac timens Deum, nomine Theodota. Hæc omnibus diebus vitæ suæ serviens Domino, et piis operibus insistens, ac faciens mandata Dei, sanctos geminos fratres Cosmam et Damianum enixa est. Quos cum enutrisset et litteris instruxisset; medicina quoque arte a sancto Spiritu docti sunt, curare secundum Evangelium omnem ægritudinem et omnem infirmitatem, non solum in hominibus sed etiam in jumentis; ut impleretur sermo Propheticus : Homines et jumenta salvabis, Domine. Passiones, quæ curabantur hæ sunt. Cæcis visum in nomine Jesu Christi restituebant, claudis gressum, surdis auditum, mancis restaurationem. Spiritus immundos ex obsessis corporibus repellebant, et omnem amaritudinem a corpore humano detrahebant per gratiam cœlestem : et hæc facientes a nullo aliquid, tam a divite quam a paupere, accipiebant, mandatum Salvatoris custodientes, dicentis : Gratis accepistis, gratis date.

Sanctorum natales, institutio, gratia curationum, E

a

* al. denique

2 Eodem tempore fuit matrona quædam, nomine Palladia *b*, clinica. Hæc omnem censum proprium cum erga medicos expendisset, et nihil profecisset, cognita opinione Cosmæ et Damiani ; festina cucurrit, complexaque pedes eorum postulabat, ut eorum visitationem mereretur. Qui, fide ejus explorata, prompto animo eam, Domino juvante, curaverunt. Quæ agnoscens, quod per eos Dominus curare eam dignatus est, laudem dedit Deo, qui illis hanc coronam virtutis, et curationum contulit gratiam. Sciens *c* autem quia a nullo, neque a divite neque a paupere, quicquam accipiebant, occulte obtulit sancto Damiano quoddam munus *d* : et cum nollet accipere, volvebat se pedibus ejus ; et sacramentis terribilibus constrictus, suscepit munusculum ejus, ne spernere videretur nomen Domini, per quod adjuratus est. Hoc cum sanctus Cosmas comperisset, valde contristatus est, et præcepit, ne corpus ejus una cum ipso sepeliretur *e*. In eadem nocte apparuit servo suo Cosmæ Dominus, dicens : Quare sic locutus es propter illud munus? Non mercedis gratia; sed per nomen meum adjuratus, suscepit munus. Multis igitur mirabilibus factis, quadam die invenerunt camelum *f* debilitatum arte diabolica : quem sanum restituentes, illæsum abire jusserunt.

F sanationes fabulosæ.

b

c

d

e

f

AN-

A

ANNOTATA.

a *Brevis illa præfatio in aliquot codicibus omittitur, et sensu minus perfecto cum sequentibus jungitur. Variantes non assignabo, nisi præcipuas, cum Acta tanti non sint, ut præcipua cura hic oporteat Annotata extendere.*

b *Hanc mulierem Græci a suis Confessoribus sanatam dixerunt : sed* Ponadia *vocatur apud Dehnium pag.* 8 *aut* 9 , *sed ibidem pag.* 25 *et apud Latinos passim* Palladia. *Attende , lector , quam belle cohæreat fabula. Nam figmentum esse inane, non dubito. Dicitur* clinica, *id est, ægrota lecto affixa. Mox tamen ait auctor, festina cucurrit, et tamquam recte valentem in actione repræsentat. In memorato monumento Græco eadem reperitur contradictio.*

c *Idem rursus dicit fabulator Græcus, acsi voluisset dare mulier, quia illi nolebant accipere.*

d Tria ova *habet dictus fabulator Græcus, quem et alii Græci secuti sunt.* Tria ova *item legitur in uno ex codicibus nostris minus vetusto , et in apographo aliunde accepto.*

B e *Imprudens fabulator hoc suo figmento non laudat* S. Cosmam, *sed impatientem, iracundum, implacabilem exhibet. Accedit pertinacia in non revocando injusto mandato , postquam in visione fingit a Domino monitum. Eadem fabulatur Græcus, ac diserte addit, nemini indicatam a* Cosma *visionem, sive mandatum non revocatum.*

f *Camelus hic in fabulam inducitur pro catastrophe, nimirum ut in fine peroret humana voce, et Sanctos simul sepeliri jubeat.*

CAPUT II.

Martyrium Sanctorum, ex primis Actis compositum et interpolatum.

Sancti delati et comprehensi, Sed ut eorum vita amplius passione claresceret, facta est persecutio Christianorum in civitate Egea, proconsule Lysia. Sedens itaque pro tribunali, audivit ab officio suo vitam beatissimorum martyrum Cosmæ et Damiani ; quæ et quanta per eos Dominus C circa ægrotantes ageret, eo quod essent Christiani, medicinæ artis in primis imbuti, circumeuntes civitates vel provincias, infirmos curantes, et omnes oppressos ab spiritibus immundis in nomine ejus, qui dicitur Christus, curantes ; sed et alia signa in nomine ejus facientes. Hæc *a* videntes cultores deorum nostrorum recedunt a sacratissimis immolationibus eorum, his magis * consentientes. Audiens igitur præses hæc verba, dirigit quosdam de officio, qui eos tenerent : et statim ab apparitoribus præsentantur. *a* * al. magicis

interrogatique et fidem confessi, 4 Sancti vero Martyres stabant hilari vultu. Et aspiciens eos impurissimus præses, dixit : Quare vos circumeuntes civitates vel provincias, quam plurimos cogitis recedere a deorum nostrorum cultura ? Nisi adquieveritis, consumam corpora vestra. Primum quidem dicite mihi : cujus estis provinciæ , et quæ sunt nomina vestra, vel cujus sitis fortunæ ? Martyres dixerunt : Hoc si vis scire, Arabicæ provinciæ cives sumus. Nomina autem nostra hæc sunt. Ego quidem Cosmas dicor, frater meus Damianus. Fortuna autem quid sit, ignoramus. Christiani enim sumus ex magno genere. Habemus autem et alios fratres. Si vis, nomina eorum dicemus tibi. Præses dixit : Dicite ergo, nihil metuentes. Sanctus Cosmas respondit : Nomina eorum hæc sunt : Anthimus, D Leontius, Euprepius. Præses dixit : Facite eos ad me venire. Euntes vero beati Martyres *b* cum officio, adduxerunt eos ad præsidem. EX MSS. *b*

5 Videns eos præses, dixit : Tractantes, quod expedit vobis, accedite , et sacrificate diis nostris. Si vero nolueritis, crucians vos tormentis , negare faciam Christum. Sancti Martyres sicut ex uno ore dixerunt : Tormenta tua valde contemnentes, non timemus : fac ergo, quod putas : nam idola surda et cæca, quæ sunt lapides et æramenta, deos dicere non possumus. Audiens hæc præses, præcepit vinctos manibus et pedibus fortiter torqueri. Sancti Martyres, dum torquebantur , dicebant : Domine, refugium factus es nobis a generatione et progenie. Priusquam fierent montes, et firmaretur orbis terræ, a sæculo et usque in seculum tu es. Ne avertas nos, Domine, in humilitatem : et dicas : Convertimini filii hominum. Convertere, Domine, aliquantulum, et deprecare super Servos tuos, et libera nos a laqueo diaboli, et filii ejus Lysiæ præsidis ; quia in te speravimus, Domine, et tu es gloriosus in sæcula. Et dixerunt : Amen. Hæc autem orantes, manebant inlæsi. Et dicebant ad præsidem : Si habes crudeliora tormenta, infer nobis, ut cognoscas, quia E nihil nobis tormenta tua prævalent, adjuvante nos Christo. *in tormentis manent illæsi :*

6 Præses dixit: Ego quidem putabam per parva tormenta suadere vobis, ut applicarem vos ad propitios deos : sed, ut video , perseveratis adhuc in impietatibus vestris, nolentes converti ad deorum nostrorum sacrificia, ut impleatis præceptum imperatorum. Propter hoc præcipio, vinctos vos catenis in mare præcipitari. Sancti Martyres dixerunt : Expecta paululum, et videbis Dei nostri virtutem fieri in nobis. Vincti autem catenis, secundum præsidis præceptum, pergebant gaudentes et psallentes : In viis testimoniorum tuorum, Domine, delectati sumus, sicut in omnibus divitiis. Propter nomen tuum, Domine, si ambulemus in medio umbræ mortis, non timebimus mala, quoniam tu nobiscum es, Domine. Virga tua et baculus tuus ipsa nos consolata sunt. Parasti in conspectu nostro mensam spiritalem adversus eos, qui tribulant nos : impinguasti in oleo capita nostra, et poculum tuum novi Testamenti inebrians nos : et misericordia tua subsequetur nos omnibus diebus nostris, et perducet nos in portum voluntatis tuæ. Hæc illis psallentibus, venerunt ad locum. Et accipientes eos ministri, secundum quod eis fuerat præceptum, miserunt eos in mare. Statim angelus Domini affuit, et disrupit vincula eorum, et ejecit eos de mare inlæsos. *præcipitati in mare emergunt incolumes,*

7 Euntes vere milites, nuntiaverunt præsidi, quæ viderunt. Audiens vero præses, jussit eos ad se perduci : et adstantibus eis dixit : Per deos magnos, Herculem et Jovem, maleficiis * vincitis, quia et tormenta contemnitis, et mare sopistis. Docete ergo et me maleficia vestra, ut et ego sequar vos, communicans operibus vestris. Sancti vero Cosmas et Damianus dixerunt : Nos maleficia nescimus : Christiani enim sumus, et in nomine Christi maleficiorum virtutem ad nihilum deducimus. Si vis, esto Christianus, et videbis Domini nostri Jesu Christi virtutem. Præses dixit : In nomine dei Adriani sequar vos. At ubi hunc sermonem dixit, statim advenerunt duo nequissimi spiritus, missi ab angelis *c*, et cædebant eum in faciem. Præses vero, cum diu torqueretur, dixit ad sanctos Martyres : Deprecor vos, o boni Milites Christi, orate pro me ad Dominum vestrum, quo possim ab istis dæmonibus liberari. Sancti vero Cosmas et Damianus oraverunt ad Dominum nostrum Jesum Christum, ut cessarent dæmones, ne eum torquerent. Cum autem recessissent dæmones *id artibus magicis attribuente præside.* * arte magica *c*

A nes ab eo, dixit : Videtis, qualiter dii indignati sunt adversum me, quia derelinquere eos cogitabamus. Sancti Martyres dixerunt : Non intelligis, insensate diabole, hæc in te fieri : sed tu adhuc permanes in incredulitate, deos nominans idola muta et surda et sine Deo. Percipe intellectum, et cognosce Deum, qui tibi vitam tribuit ; et noli confiteri in operibus manuum hominum.

EX MSS.

Reducti in carcerem,

8 Hæc audiens proconsul, furore commotus, dixit : Jam non patiar vos blasphemare, et me injuriare : sed adimplebo in vos imperatorum jussa, si adquiescere nolueritis eorum divinis sanctionibus, et hæc dicens, jussit eos in carcerem recipi, donec cogitaret quomodo eos perderet. Dum autem ducerentur sancti Martyres, psallebant dicentes : Cantemus Domino, qui mirabilia fecit nobiscum : salvavit nos dextera sua, et brachio sancto suo. Notum fecisti, Domine, salutare tuum. et coram gentibus revelasti justitiam tuam, memor fuisti misericordiæ tuæ et veritatis tuæ domui Israel. Videant omnes fines terræ salutare tuum. Et hæc psallentes, in carcere non cessabant.

tum in ignem conjecti non læduntur :

9 Sequenti vero die proconsul, sedens pro tribunali, jussit in conspectu suo adduci Sanctos. Cum autem adducerentur, dicebant : Da nobis, B Domine, auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis. In Deo faciemus virtutem : et ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Et hæc dicentes venerunt ante præsidem. Videns autem eos præses, dixit : Cogitastis vobiscum, aut adhuc permanetis in insania vestra : Sancti Martyres dixerunt : Audi, nequissime inimice veritatis : nos Christiani sumus, et usque in finem pro veritate dimicamus. Et non negamus omnium Dominum, qui nos fecit ; dum non essemus : nec vanas imagines, deos nominare possumus. Nunc autem si quid cogitasti adversum nos, exerce. Audiens hæc præses ; et cogitans, quia nihil adversus eos provideret, nec posset eos separare a Christi fide, furore commotus jussit afferri sarmenta *d*, et ignem copiosum succendi : et ibi præcepit mitti sanctos Martyres. Missi autem in ignem sancti Martyres, deambulabant in medio fornacis, sicut in paradiso. Exultantes enim psallebant, dicentes : Ad te levamus oculos nostros, qui habitas in cœlo. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis. Miserere nobis, Domine, mi- C serere nobis, quoniam multum repleti sumus despectione*. Respice in nos, Domine Jesu Christe, ut non dicant, qui non noverunt nomen tuum : ubi est Deus eorum, in quem speraverunt ? Orantibus autem Sanctis, statim nutu Dei egressa est flamma, et combussit plurimos impiorum, et mortui sunt. Sancti vero apparuerunt inlæsi, ita ut nec capillus eorum exustus fuisset ab igne.

* al. contentione

rursum dicuntur equuleo impositi :

10 Videns hæc præses, obstupuit in mirabilibus, quæ fiebant, et in semetipsum conversus, dixit ad Sanctos : Per deos magnos miror super hanc novam visionem. Dicite mihi, usque quo magicis artibus vestris ista faciatis, ne sacrificetis diis, salvantibus orbem terrarum. Sancti Martyres dixerunt : Nequissime *e* inimice Dei, usque quo existimas artem magicam, Dei nostri virtutem, ut præcipias nobis sacrificare lapidibus surdis, a quibus dicis posse conservari orbem terrarum : Nos autem non recedimus a Deo omnium Creatore, gubernante nos. Audiens hæc præses iniquissimus, jussit suspendi Sanctos in eculeo *f* et torqueri. Stabat enim angelus Domini, qui eos custodiebat inlæsos. Fatigati sunt autem ministri, et facti sunt quasi mortui. Videns hæc præses, jussit deponi eos. Stabant enim hilari vultu coram præside, tamquam si nihil fuissent perpessi.

Præses dixit : Per deos victoriam obtinent maleficiæ * vestræ. D

* maleficia

tum in cruce lapidibus et sagittis frustra impetiti,

11 Nunc autem tormentis affligam vos, quousque adquiescatis imperatorum voluntati, et diis sacrificia reddatis. Sancti vero Cosmas et Damianus dixerunt : Nos imperatores tuos contemnimus. Habemus Regem cœlestem Christum Filium Dei. Tormenta autem tua quod non timeamus, tu melius nosti. Audiens hæc præses, valde iratus est : et jussit sanctos Cosmam et Damianum crucifixos lapidari : Anthimum autem, et Leontium, et Euprepium vinctos duci in carcerem. Carnifices vero fecerunt, quod eis fuerat præceptum : crucifigentes lapidabant eos. Qui lapidabant eos, alterutrum se cædebant. Videns autem insanus judex ministros suos vulnerari, jussit venire milites quatuor numero *g* militum, ut eos sagittarent. Reliquos vero Sanctos jussit ejici * de carcere, et stare juxta cruces. Et factum est secundum præceptum præsidis. Accedentes vero milites, expenderunt omnes sagittas suas in Sanctos, et nihil nocuerunt eis. Sagittæ vero conversæ interfecerunt plurimam multitudinem virorum ac mulierum, currentium *h* in eum locum.

* ejici

demum capite secantur.

12 Videns autem præses victam omnem malitiam suam, perturbatus est usque ad mortem *i* : et jussit E gladio amputari capita eorum. Suscipientes vero eos carnifices, ducebant ad locum, in quo decollandi erant. Cumque ducerentur, tamquam ex uno ore psallebant, dicentes : Bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime, ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem : quia magnificasti misericordiam tuam super nos. Sed vir insipiens non cognovit, et stultus non intelliget ea. Et hæc dicentes venerunt ad locum : et extensis manibus ad Orientem, oculis respiciebant ad cœlum, ovantes in cordibus suis, et sicut ex uno ore dixerunt : Amen. Et statim accedentes carnifices, gladio amputaverunt capita eorum : et sic in pace sanctas animas Deo reddiderunt, suscipientes victoriæ palmam.

ANNOTATA.

a *Verba sunt accusantium, quod indicari potuisset verbo*, inquiebant. *Ceterum pauciora hic annotabo, quod pleraque jam exposita sint ad Acta priora.*

b *Improbabile est, et ab hoc solo assertum, quod Sancti iverint cum apparitoribus ad Fratres accersendos. Illos ab initio probabilius adfuisse, ostendi ad Acta prima.* F

c *Jam monui, assertum illud de dæmonibus præsidem percutientibus videri saltem incertum. Hic primo additur, eos ab angelis fuisse missos : quod non habent priores.*

d *In duobus codicibus vetustis vitiose legitur*, tormenta.

e *Jam monui, multiplices orationes ab ipsis scriptoribus pro arbitrio compositas. Idem plane dicendum de omnibus dictis præsidis et responsis Sanctorum, exceptis iis, quæ in primis Actis leguntur usque ad medium fere, et ex notariorum Actis videntur prolata.*

f *Nihil certi esse de hac tortura, dixi ad Acta secunda lit. p.*

g *In uno codice* quatuor nomina militum. *Acta prima* quatuor cohortes. *Consule Annotata ibidem lit. o.*

h *Alter codex habet*, concurrentium in eo loco. *At tres alii magis accedunt ad Acta priora, et sic habent :* Ita ut fluvius sanguinis videretur currere in eo loco. *Ita revera scriptum fuisse existimo, etiamsi res sit parum verisimilis, et duo codices reliquis vetustiores habeant sensum in textu positum : nam etiam Acta tertia*

A *tertia, clare ex his composita, habent illum sanguinis fluvium.*

i *Illud*, usque ad mortem, *primum in his Actis est additum, indeque tertiis insertum.*

CAPUT III.

Sepultura et miracula, sed prorsus fabulosa.

Sepultura. Tunc piæ mentis homines rapuerunt corpora eorum, et memores, quod dixerat sanctus Cosmas, ne corpora eorum in unum sepelirentur, repleti timore cogitabant, ubi vel quo loco sepelirent eos. Subito cursu mirabili camelus *a* venit, humana voce proclamans, et dicens : Homines Dei, qui multa signa et mirabilia per sanctos Martyres Christi percepistis, non solum vos, sed etiam nos jumenta, quæ vobis ad ministerium deputata sumus. Idcirco cum omnibus et ego gratias agens, adveni nuntiare vobis, ut non separentur corpora Sanctorum, sed B in uno loco recondantur. Hæc cum audisset omnis multitudo, qui exequiis eorum famulabantur *b*, laudem dederunt Deo, revelanti mysteria per animal mutum et irrationabile. Omnibus itaque rite gestis, sepelierunt eos. Hi fratres germani uno spiritu et fide usque ad præsentem diem cœlestia beneficia largiuntur in eodem loco *c*. Martyrizati sunt autem sancti martyres Cosmas et Damianus, Anthimus, Leontius et Euprepius die vigesimo septimo mensis Septembris.

Miracula. 14 Post non multum tempus rusticus quidam egressus est ad metendum. Et dum post laborem suum, sumpto cibo, somno se dedisset, et aperto ore dormiret ; serpens ingressus est per os ejus in ventrem. Qui expergefactus non intellexit, quod passus est : sed insistens operi, campum, inque reliquerat, messus est. Sero autem cum domum redisset, consueto more comedit et bibit : et cum se cubito collocasset, cœpit violenter serpentis infestatione torqueri, et gemitus cum clamore emittere. Qui vero in hospitio ejus erant, contristabantur, ignorantes passionem ejus. Ille autem voce magna dicebat : Deus SS. Cosmæ et Damiani, adjuva me. Exaudita itaque voce ejus, Famuli Christi dormire C eum fecerunt, ut eo ordine, quo ingressus est malignus serpens, egrederetur. Compulsus itaque exire, per os ejus caput erexit. Videbat autem omnis populus *d* mirabilia, quæ per eos fiebant. Et cum egressus fuisset, expergefactus homo dixit : Nemo manum suam super serpentem injiciat, quoniam præceptum est illi in gehennam *e* ignis intrare His dictis, serpens nusquam comparuit.

e Sanctis. 15 Erat enim quidam Malchus nomine, qui serviebat in templo *f* Sanctorum, et videbat mirabilia, quæ per eos Dominus operabatur. Et allocutus est conjugem suam, dicens : Eamus ad basilicam SS. Cosmæ et Damiani. Quæ prompto animo maritum secuta est. Quo cum venisset, ait uxori suæ : Ecce profecturus sum in longinquam regionem : sed te commendo SS. Cosmæ et Damiano. Domo tua * reside : et erit tibi signum hoc : cum voluerit Dominus, mittam et accersam te. Post hoc profectus est iter suum : uxor ejus domi resedit. Interjectis autem paucis diebus, sciens diabolus signum, quod maritus ejus dederat, transfiguravit se in hominem, et dixit uxori ejus : Ecce maritus tuus ab illa civitate direxit me, ut adducam te ad eum. Cui illa, nolens ire, respondit : Signum quidem agnosco, sed non possum hoc facere, quoniam SS. Cosmæ et Damiano commendavit me. Si vis, D ut veniam tecum ; accede, et tene cornu altaris, et jura te nihil mali facturum mihi, et credam tibi. EX MSS. Tunc juravit diabolus, dicens : Per virtutem SS. Cosmæ et Damiani, nihil mali faciam tibi : sed incolumem te marito tuo repræsentabo. His dictis, secuta est eum.

* al. domi aut domi tuæ.

16 Et cum venissent in quemdam locum secretum, voluit eam de jumento præcipitare *g*, ut eam interficeret. *g* attributa. Illa vero, elevatis ad cœlum oculis, magna voce clamavit : Deus SS. Cosmæ et Damiani, adjuva me : vobis enim credidi, et secuta sum eum. Festinate ad adjutorium meum, ut liberetis me a manu insignissimi diaboli. Statim apparuerunt ei Sancti in habitu equitum, et multitudine albatorum. Princeps autem iniquitatis, hoc viso, se præcipitem dedit, et nusquam comparuit : et impleta est Scriptura, dicens : Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam, quam operatus est. Convertitur dolor ejus in caput ejus et in verticem ejus iniquitas ejus descendit. Servi autem Christi Cosmas et Damianus adprehendentes eam, perduxerunt in domum suam, et dixerunt ei : Nos sumus Cosmas et Damianus, quorum sacramento credidisti : ideoque festinavimus venire ad auxiliandum tibi. Sed et alia E multa mirabilia, quæ enarrare longum est, quæ per eos Dominus ad laudem nominis sui præstat fieri usque in hodiernum diem : qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Redit modo fabula, cujus gratia cameli sanatio fuit asserta. Hoc interest inter Græcum fabulatorem apud Dehnium pag.* 12 *et* 13 *et hunc Latinum, qui ejus commenta Martyribus accommodavit, quod Græcus* Damianum *prius defunctum dicat, deinde vero* Cosmam, *qui cum illo noluerat sepeliri ; Latinus vero utrumque simul martyrio coronatum agnoscat. Verum uterque camelum facit disertam (femella est in Græco.) Uterque sollicitos facit Christianos de sepultura, quod Cosmas vetuisset, ne cum Fratre sepeliretur. Uterque cameli vocibus obtemperantes facit Christianos, ac multitudinem populi exsequiis præsentem. Locum sepulturæ silet Latinus,* Pheremman *vocat Græcus. At neuter explicat, in qua esset provincia, aut circa quam urbem. Quapropter nullus vel mediocriter criticus dubitabit, quin sint fictitia omnia.*

b *Oblitus est auctor, loqui se de Martyribus Diocletiani tempore passis : nam eo tempore sepultura Martyrum a paucis clanculum peragenda erat.* F

c *Ab initio collector Actorum, quando Ægæam sive Ægas Sanctorum facit patriam, acsi in Arabia fuisset, manifestum facit, ignotum sibi fuisse, ubi passi et sepulti fuerint Martyres. Qua igitur ratione primus dicere potuit,* in eodem loco *illos usque ad sua tempora fuisse beneficos?*

d *Jam monui ad Acta tertia, asserta illa de serpente fabulam insipidam videri. Est ea rursum auctoris Græci jam memorati, qui hominem, a serpente cruciatum, deducit ad* Pheremman, *assertum sepulturæ locum, ubi ait serpentem egressum, inspectante omni populo. Latinus vero omnem populum in domo messoris congregavit.*

e *Hoc figmentum protulit Græcus, quod vellet, serpentem esse dæmonem. At Latinus animal rationis expers ridicule ad gehennam mittit.*

f *Hoc fabulosum æque miraculum rursus ex Græco adoptatum est. Voluit autem insinuare Græcus, in loco Pheremman fuisse ædem Sanctis dicatam, et de ea hic loquitur.*

g *Dejectum equo fuisse, ut occideret eam diabolus, ait*

A *ait Græcus : quem etiam minus exacte secutus est Latinus in alio adjuncto. Nam ait Græcus, dæmonem mulieri per Sanctos jurasse,* ut fraudibus suis in contemptum traheret vim et existimationem SS. Cosmæ et Damiani. *Quod omisit Latinus, reliqua vero expressit. At poterat tuto omnia omittere, cum minime videatur dubitandum, quin sint figmenta, quæ verisimiliter originem habent poeticam. Ceterum in his Actis cap. 1 et 3 studiosus lector habet omnia, quæ Græci de* Cosma *et* Damiano, *quasi confessoribus, protulerunt.* D

Ex MSS.

DE S. EPICHARIDE MATRONA M.

FORTE CONSTANTINOPOLI

ex Fastis sacris.

J. C.

Præter memoriam in Fastis sacris

Sanctam Epicharidem, *quam ad præcedentem diem in Prætermissis a Galesinio memoratam monuimus, ad præsentem in Martyrologio Romano sic annuntiat Baronius :* Romæ S. Epicharidis
B mulieris senatoriæ, quæ in eadem persecutione (*Diocletiani*) plumbatis cæsa gladio percussa est. Ἐπίχαρις *Græcum nomen est, et a Græcis promanavit Sanctæ veneratio, a quibus illam Galesinius, Baronius, Ferrarius aliique mutuati annuntiant. In Menæis sic canitur.*

Εὔτολμος Ἐπίχαρις ἦν πρὸς τὸ ξίφος,
Συλλήπτορα πλουτοῦσα τὴν θείαν χάριν.
Εἰκάδι ἑβδομάτῃ Ἐπίχαρις φάσγανον ἔτλη.

Quæ Latine sic reddes.

Intrepida erat Epicharis ad gladium,
Dives adjutrice divina gratia.
Vigesima septima Epicharis ensem subiit.

Sequitur deinde elogium, quod Latine redditum subjungo. Epicharis Christi martyr Romæ, imperante Diocletiano, a præside Cæsario comprehensa, cum nomen Christi libere profiteretur, suspensa est et rasa, deinde contusa plumbeo malleo a quatuor lictoribus, qui, illa precante, ab angelis exanimati sunt. Cum denique capite condemnata esset, saxum pedibus ejus substratum magnam aquarum vim profudit. Gladio autem a carnifice percussa beatam Deo animam reddidit.

C 2 *Eadem usque ad ipsa fere verba leguntur in Menologio Basiliano, ubi pariter elogium habet Sancta ad hunc diem, ubique de ejus reliquiis subnexa sunt sequentia.* Pretiosæ autem ejus reliquiæ honorifice a Felice quodam senatorio viro pioque Christiano sepultæ curationes emittunt omnibus cum fide ad eas accedentibus, omnemque morbum, calamitatem et ægritudinem ad hanc usque diem statim depellunt. *Hac ibi. Ferrarius in Catalogo universali ad elogium ex Menologio contractum in Animadversione suspicatur, sanctam Martyrem non fuisse Romanam,* E *vel nativitate vel palma, ut ex rationibus, quas allegat probatum cupit. Sunt autem illæ ; quod Græcum sit nomen* Epicharis, *quod nulla Sanctæ apud Latinos scriptores mentio, nulla reliquiarum memoria usquam apud Romanos exstet. Quod spectat ad nomen, debile satis argumentum est, quod inde deducitur, quandoquidem tam mirandum non sit, ex Oriente in Occidentem familias migrasse, ut non desint plures Occidentales, quorum Græcam originem nomina satis detegant. Fortius est ratiocinium ex reliquis petitum. Forte passa est Sancta Byzantii, posteriorque scriptor quispiam, cum jam urbs illa* Roma *appellari cœperat, illud in hoc nomen illustrius et suo tempore magis usitatum commutavit, ab eoque ad Fastos sacros Græcos transiit variatio et ambiguitas, et ex his deinde error natus est. Ita sane opinandum videtur, si in palæstræ nomine Fasti sacri aberrant. Ita sentit pariter Castellanus,* Si, *inquit,* eadem est Epachoris, quæ colitur insula Chio. *Cujus Sanctæ, sive eadem cum Martyre nostra, sive diversa sit, memoriam cum mentione venerationis peculiaris in memorata insula conjunctam alibi non reperio, et unde hæc Castellanus acceperit penitus ignoro, uti et cetera omnia, quæ ad* F *Sanctam Martyrem spectant. Matronam appellavi, non quod certis quibusdam argumentis id assertum repererim, sed quod monumenta Græca, quæ habemus, id innuere videantur, sic ut non obscure inde acceperit Baronius.*

Incerta sunt de Sancta pene omnia.

DE SS. FIDENTIO ET TERENTIO MM

CULTIS TUDERTI IN UMBRIA

Sylloge de cultu et Actis

C. S.

Die XXVII Sept. Antiquioribus fere ignoti, in Martyrologio Romano

Inter *Usuardinos codices auctos, quos Sollerius noster in editione Martyrologii Usuardi recensuit, occurrit unus ecclesiæ B. Mariæ Ultrajecti, quem brevitatis causa* Rosweydinum *appellavit, et ante medium seculum* XII *scriptum stetuit. In hoc post textum integrum Usuardinum duos istos Martyres, ab antiquioribus, quos vidi, martyrologis præteritos, ad hunc diem* XXVII *Septembris sine loco et tempore sic annuntiatos reperio :* Item Fidentii et Terentii martyrum. *Consentiunt Matricula Car-*

A *Cartusiæ Ultrajectinæ et editio Greveni apud laudatum Sollerium, in quibus eodem die pariter legitur :* Fidentii et Terentii martyrum. *Cardinalis Baronius eosdem Martyrologio Romano hoc etiam die inseruit, additis seu palæstra seu cultus loco, et imperatore, sub quo passi dicuntur ;* Tuderti, *inquiens,* sanctorum martyrum Fidentii et Terentii, sub eodem Diocletiano. *Unde vero ista didicerit, in Notis sic indicavit : Legimus horum Acta, accepta ab ecclesia Tudertina. Incipiunt :* In diebus Diocletiani et Maximiani imperatorum etc.

hodie annuntiantur Tuderti, per cujus diœcesim coluntur Officio

2 *Est autem Tudertum, antiquis* Tuder, *Italis nunc* Todi *dictum, antiqua Umbriæ civitas episcopalis in ditione Ecclesiæ, non procul a Tiberi sita, medio fere itinere Perusiam inter et Narniam. In ea civitate, totaque ejusdem diœcesi coli illos hoc die Septembris Officio ritus duplicis, a sacra rituum Congregatione approbato, testatur Ludovicus Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom.* 2 *in eorumdem gestis. Præmiserat etiam, exstare in eadem diœcesi non procul a* Massa *vico ecclesiam sub illorum invocatione Deo dicatam cum nobili monasterio, olim Ordinis S. Benedicti, deinde in abbatiam clericorum secularium converso, ibidem-* B *que in ecclesia subterranea juxta altare eorumdem corpora asservari colique. Addit ecclesiam illam corrupto vocabulo* SS. Florentii et Terentii *a vulgo appellari, cum* SS. Fidentii et Terentii *nuncupanda, sit, uti in Kalendario et Lectionibus propriis legi asseverat.*

et eorum corpora servari dicuntur.

3 *Similia habet Joannes Baptista Possevinus in Sanctis et Beatis Tudertibus, ubi ait, illos secundum Acta passos esse* prope civitatem Martanam, modo destructam, ubi hodiedum est abbatia S. Mariæ in Pantano, territorii ac diœcesis Tudertinæ, sepultosque in ecclesia sub eorumdem invocatione et titulo ibidem condita ; prout hodieque, *inquit,* visitur in antiqua inscriptione, saxo incisa ibidem in ecclesia subterranea prope altare. *Hisce addo Philippum Ferrarium, qui in Catalogo Sanctorum Italiæ ex Officio ecclesiæ Tudertinæ hæc ait :* Quorum corpora a muliere, cujus filium a dæmone liberaverant, nobili sepulcro, quod sibi paraverat, condita sunt; quo in loco ecclesia extat eorum nomine constructa. *Ad hæc in quadam notitia, anno* 1753 *scripta et ad hunc diem seposita dicuntur eorumdem sacra corpora paucis abhinc annis ibidem inventa ; sed nullum ea de re monumentum præterea nactus sum. Eadem notitia mentionem facit de eorumdem Martyrum Officio ritus duplicis in ecclesia Tudertina quotannis hoc* C *die legi solito, ita ut de illorum ecclesiastico cultu nequeat dubitari.*

Acta, quorum exemplaria MS. habemus,

4 *De Actis, quorum tria exemplaria habemus, longe aliter cogimur sentire. Horum unum, quod* ex P. Gallonii tomo apud PP. Oratorii Romæ *acceptum notatur, eodem modo incipit, quo Baronium supra num.* 1 *:* In diebus Diocletiani et Maximiani imperatorum gravis persecutio fuit Christianorum *etc. Alterum, ex MS. S. Maximini Trevirensis deprompttum, collatumque cum MS. Metensi, sic orditur :* In illis diebus persecutio erat Christianorum temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum ; *quoad facta vero atque ipsas etiam passim voces utraque cum Gallonii apographo sic congruunt, ut manifesto appareat, ea ex eodem fonte prodiisse. Eo tamen vitiosiora sunt MSS. Trevirense et Metense, quod in his* SS. Fidentius *et* Terentius *leprosos mundaturi, hisce verbis Deum orasse dicantur :* Domine Jesu Christe, te invocamus, qui dignatus es per Silvestrum Constantinum e lepra curare. *Quasi vero aut S. Silvester Pontificatum, aut Constantinus imperium ante Diocletianum et Maximianum tenuerit.*

quæque Ferrarius ex Officio Tudertino recensuit,

5 *In apographo Gallonii sancti Martyres tunc quidem orasse dicuntur, sed quid dixerint, melius tacetur ; sive quod hujus scriptor, deprehenso anachronismo, istam orationem caute prætermiserit, sive quod eadem* D *ab imperito quodam in apographis Trevirensi et Metensi, aut denique in alio, unde ista descripta fuere, perperam adjecta sit. Tertium apographum nostrum habemus ex MS. Ultrajectino S. Salvatoris; quod ceteris quidem brevius est, et prædicto anachronismo caret, sed eadem tamen facta ac sæpissime easdem etiam phrases habet, ut statuere liceat, hoc quoque ex eodem aut simili, ex quo cetera, fonte profluxisse. Horum omnium compendium est, quod ex Officio ecclesiastico Tudertino exhibet Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, unde illud hic transcribo.* Fidentius et Terentius ex Cappadocia Syriæ Romam profecti, Diocletiano et Maximiano imperatoribus, et apud eosdem Christianæ fidei accusati, cum neque minis, neque promissis flecti possent, in vincula primum conjecti, postea in ignem injiciuntur, unde absque læsione egressi, duci primæ cohortis interficiendi traduntur.

AUCTORE C. S.

fabulosa sunt,

6 Qui illos in locum abditum duxit, ne corpora a Christianis sepelirentur, a feris devorata. Sed contra accidit ; nam ursi e latebris egressi, ducem cum suis interfectum discerpsere ; Martyres vero, angelo duce, in cryptam devenientes, ubi angelorum ministerio cibo recreantur. Inde in civitatem Marta- E nam, Tuderto proximam, veniunt, ibique a pia fœmina hospitio excepti, filium illius a dæmone oppressum liberant ; duobusque subinde leprosis sanatis, plurimos ad fidem convertunt, magnaque edunt miracula. Quibus ad imperatores perlatis, Roma lictores mittuntur, qui Fidentium et Terentium jam captos ad prædictam civitatem capite plectunt v Kal. Octobris. Quorum corpora a muliere, cujus filium a dæmone liberaverant, nobili sepulcro, quod sibi paraverat, condita sunt : quo in loco ecclesia extat eorum nomine constructa. *Hæc Ferrarius ex Officio ecclesiæ Tudertinæ, quæ Actis supra memoratis sic consona sunt, ut tamen ex scribendi modo minus fabulosa appareant; nam in istis ejusmodi adjuncta passim leguntur, quæ fabulatorem minime obscure produnt. Juverit de hisce omnibus aliqua observasse, ne frustra sic sensisse videamur.*

et ab imperito conscripta.

7 *Horum Sanctorum patria apud Ferrarium* Cappadocia Syriæ, *in tribus MSS. nostris* Calcedonia Syriæ *bis appellatur; atque ita etiam legerunt Joannes Baptista Possevinus in Sanctis Tudertibus, et Ludovicus Jacobillus in Sanctis Umbriæ, quorum posterior addit,* Calcedoniam *fuisse* in Cappadocia, celebri Syriæ provincia. *Sed frustra quis Calcedoniam in Syria vel in Cappadocia, aut Cappadociam in Syria* F *apud cosmographos requiret. Acta omnia, quæ MSS. habemus, quæque Possevino et Jacobillo præluxerunt, illos in generali persecutione Diocletiani et Maximiani passos aiunt, et ex Syria Romam venisse, quia multos ibi martyrio coronari audierant. At vero cum constet, persecutionem istam anno Christi* 303 *cœptam esse Nicomediæ in Bithynia per edictum publice propositum, quod primo per Orientem, ac inde in alias Romani imperii provincias transmissum publicatumque fuit, non erat sane, cur hi duo Martyres, si Chalcedone in Bithynia, aut in Syria habitabant, Romam peterent martyrii consequendi causa, quod in ipsa sua patria poterant obtinere.*

Martana civitas, prope quam passi feruntur,

8 *Æque ignota antiquis est* Martana civitas, *in qua Sancti energumenum liberasse, mundasse leprosos, captique et apud quam capite plexi atque sepulti leguntur in Actis omnibus, consentientibus Ferrario, Possevino et Jacobillo, quos supra laudavimus. Nicolaus Coletus tom.* 10 *Italiæ sacræ Ughellianæ, sive in Appendice ad illam, col.* 129 *et sequenti civitatem* Martanam *eamdem fuisse statuit cum* Mortula *sive* Martula, *eamque inter antiquatas episcopales sedes sic recenset :* Martanus episcopatus. Inter Tudertum

AUCTORE C. B.

A et Carsulas in Umbria celebris vicus fuit, quem a fano Martis, vel in ipso vico vel prope vicum existente, MARTIS VICUNT (*lege* VICUM) dixere veteres. Ejus meminere Itineraria et sequens inscriptio antiqua apud Cluverium : VICANI. VICI. MARTIS. TUDERTIUM. Hunc vicum sequioris ævi scriptores, corrupto vocabulo. MARTAM, MARTANAM ac MORTULAM appellavere ; nunc vero locus S. MARIÆ DE PANTANO nuncupatur, penitus exciso jam diu vico, ubi veteres inscriptiones, numismata ac alia venerandæ antiquitatis monumenta fossorum rastris identidem occurrunt.

tam obscura est,

9 Inter Umbriæ civitates meruit connumerari, ex quo S. Britius.,. inibi munia exercuit episcopalia. *Deinde postquam S. Felicem veluti secundum ejus loci episcopum recensuit, subdit :* Nulla præterea superest Mortulanæ cathedræ memoria, locusque in Spoletani antistitis ditione censetur. Thaddæus Donnola in libello de loco martyrii S. Felicis affirmat, Martanam civitatem imaginariam potius, quam veram, deprehendi, omnibus antiquis scriptoribus incognitam : contrarium tamen ex supradictis, et præcipue ex Actis S. Britii suadetur. *Hactenus Coletus. De S. Brictio egit Pinius noster*
B *ad diem* IX *Julii, sed breviter tantum, quia de eodem pluribus scripserat Janningus in Tractatu præliminari ad tom.* I *Junii de primis Umbriæ apostolis, inter quos S. Brictius numeratur. Ostendit ibidem Janningus, quam commentitia sint ejusdem Sancti Acta, cum quæ de ipso simul et sociis, tum quæ de eodem seorsum tractant. Martulam tamen, quæ in Martyrologio Romano Parvo Rosweydi ad diem* VIII *Julii* Maralana civitas, *in Adoniano autem ad* IX *ejusdem mensis* civitas Martulana, *et in Usuardino ibidem* civitas Martula *appellatur, non alibi quam in Umbria quærendam statuit adversus Bivarium, qui ex pseudo-Flavio Dextro eamdem in Hispaniam transtulerat.*

ut nec de loco, ubi fuerit, constet.

10 *Destructam eam esse, inter omnes convenit, sed de vero ejusdem antiquo situ disputatur. Joannes Baptista Possevinus et Ludovicus Jaccobillus illam in territorio ac diæcesi Tudertina exstitisse aiunt, Coletus autem, ut vidimus, in ditione episcopi Spoletini. Forsitan rectius Campellus a Janningo laudatus in prædicto Tractatu præliminari pag.* 12 *inter Annotata litt.* aa *maluit nihil statuere. Juverit ipsius verba retulisse.* Locus Martula, *inquit*, ubi Brictius vitam suam finivit, tam obscurus fuit, ut si ipse aliquot
C annorum commoratione... celebritatem ei non attulisset, nesciretur plane exstitisse; quoniam, ut ego quidem existimo, alia ejus memoria non suppetit, quam quæ legitur in Actis, eaque tam est obscura, ut nunc certo non sciatur, ubi fuerit, collocantibus situm ejus aliis in confiniis agri Tudertini, aliis prope a Spoleto ad radicem montis, qui hodiedum vocatur MARTANUS, in illo ipso loco, ubi nunc visitur exiguum castellum, quod nomine prædicti pontificis appellatur S. BRICTII et conservare creditur etiamnum sacras ejus exuvias. *Hæc de loco sufficiant, qui si sequiori ævo a* Fano Martis *in* Martanam *mutatus fuerit, ut vult Coletus, satis probat,* SS. Fidentii *ac* Terentii *Acta minime antiqua esse. Pergamus ad alia.*

Parum etiam verisimilia sunt

11 *In iisdem Actis dicuntur hi duo sancti Martyres ingressi Romam, commorantibus ibidem Diocletiano et Maximiano imperatoribus, et horum jussu capite plexi fuisse, idque* v Kalendas Octobris, *ut additur in omnibus, præterquam in Galloniano, in quo martyrii dies ac mensis subticetur. Jam vero Diocletianus mense Septembri anni* 303 *non videtur Romæ fuisse, et eodem quidem anno, sed serius illuc ex Oriente advenisse, ut imperii sui vicennalia die* XVII *vel* XX *Novembris ibidem celebraret, triumpharetque cum Maximiano Herculio, uti apud Tillemontium, Pagium, aliosque videre est. Neque diu Romæ tunc mansit Dioclətianus, sed populi Romani dicacitatem ægre ferens, ejusdem anni mense Decembri vergente ad finem inde egressus, numquam eo amplius rediit. Minus etiam verisimilia sunt rerum adjuncta. Etenim si quis Actis credere velit,* SS. Fidentius *et* Terentius *ingressi Romam, et ab angelo confortati, publice Deo psallere hymnosque canere cœperunt. Ea de causa apud Augustos accusati et ad eos adducti, post fidei professionem carceri inclusi sunt.* D

12 *Postridie Diocletianus, in tribunali sedens, eosdem promissis suis ad sacrificandum idolis inducere conatus est ; sed frustra : ideoque in carcerem remissi fuere. Postera die coram iisdem imperatoribus in foro et in publico populi conventu, qui in MS. Galloniano præconis voce adesse jussus erat, denuo comparuerunt. Tunc Diocletianus præfatus, duos istos magos esse, ex Syria advenas, ut Romanos seducerent ; sed experiri se velle, quid adversus deos suos eorum artes valerent ; eosdem igne jussit cremari. Verum illi per aromaticum rorem e cœlo defluum illæsi perstiterunt. Mandavit itaque Maximianus Romano vicario, ut stipatus quatuor militibus illos in deserto heremi loco occideret, corporaque absconderet, ne a Christianis tollerentur. Paruit ille ; sed cum ad destinatum locum pervenisset,* E *prosilientes novem ursi illum ejusque milites interfecerunt. Sancti vero ab angelo jubentur in quamdam cryptam,* ubi draco mortuus * est, *secedere ; ibi enim, inquit angelus,* veniet angelus Domini, et ducet ad vos plenum vas de gomor et uberatum, qui satiet vos ; *quod et deinde factum ait. Hoc modo refectos jubet angelus civitatem Martanam petere. Cetera compendiose dedimus ex Ferrario num. 6.*

quædam adjuncta, factaque,

* *al.* moratus

in iisdem Actis, propterea non credendis relata;

13 *Quis non videat, hæc omnia fabulas spirare ? Enimvero non ea fuit Diocletiani in illa atroci persecutione indoles, ut duos ignotos advenas edicto suo palam refragantes, promissis donis demulsisse, nec nisi tertio auditos condemnasse credendus sit. Non ea quoque Romæ tunc erat confessorum martyrumque paucitas, ut ad duos istos plectendos velut ad singulare spectaculum populus coram ipsis imperatoribus convocandus fuisse videatur. Deinde quam futile est istud de novem ursis commentum, qui in heremo, Romæ scilicet propinqua, Romanum vicarium cum suis militibus discerpserunt ! Quam ridiculum istud* plenum vas de gomor *Martyribus ab angelo promissum datumque, sive per gomor Actorum scriptor mensuram Hebræorum, de qua in libro Exodi crebra fit mentio, sive, ut verba ejus potius* F *præferunt, cibum aliquem potumve imperite designaverit ? Hisce omnibus addat lector* Calcedoniam *et* Cappadociam Syriæ, *aliaque superius animadversa, nec mirabitur, me hisce Actis locum in Opere nostro negare, neque pluris facere compendium a Ferrario datum, quod haud dubie ex iisdem depromptum est.*

quare cum alia de ipsis monumenta non habeamus.

14 *Ex hactenus dictis collige, quam incerta sint omnia, quæ de hisce duobus Martyribus in tam sublestæ fidei Actis leguntur. Incerta in primis est illorum patria quam anonymus* Calcedoniam Syriæ, *Ferrarius* Cappadociam Syriæ, *vitiose nominarunt. Huc accedit, quod Syria patria non alia forte de causa illis assignetur, quam quod Umbri primos suos apostolos ex Syria adventasse arbitrentur. De hisce consule, si lubet, supra laudatum Tractatum præliminarem Janningi nostri ante tomum* I *Julii, in cujus* § I *tres hujusmodi advenarum classes recensentur, quarum primam seculo primo æræ Christianæ, secundam versus finem seculi tertii, tertiam denique, quam aliqui trecentorum hominum faciunt, seculo sexto advenisse volunt ; sed inter nominatos nullus* Fidentius *aut* Terentius *occurrit. Jacobillus secundam classem, quam sociorum duodecim, quos nominat, fuisse ait, statuit ex Syria in Italiam advenisse, imperatoribus Diocletiano et Maximiano, ut martyrii palmam, quam eorumdem cunctum offerebat, consequerentur.*

A

Incerta sunt eorum patria, palæstra

15 *Advenerunt autem ex ejusdem sententia anno Christi* 290, *id est, annis tredecim, antequam famosum illud edictum prodiisset, et quo promulgato, citius in Syria, quam in Italia coronari potuissent. Suspicari itaque licet, anonymum nostrum Syram patriam hisce duobus sanctis Martyribus, quorum gesta non innotuerant, aliorum exemplo adscripsisse, addita etiam eadem adventus causa, nempe martyrii desiderio, quod tam hi quam illi, grassante persecutione Diocletianea æque ac prius in Syria, quam in Italia potuissent explere. Ceterum quam fragili fundamento nitantur, quæ de tribus istis Syrorum classibus, in Italiam advenis, narrantur, vide laudatum Tractatum prævium num.* 12 *et alibi. Incerta quoque sunt* SS. Fidentii *et* Terentii *palæstra et tempus martyrii, donec meliori argumento, quam quod ab sæpe dictis Actis petitum est, probetur.*

D

AUCTORE C. S.

et tempus martyrii.

16 *Cardinalis Baronius, qui eos in Martyrologio Romano Tuderti annuntiavit, et tom.* 2 *Annalium eosdem ibidem anno Christi* 303 *passos ait, non nisi Acta illa in Annotatis ad dictum Martyrologium laudavit. Illo antiquiora Martyrologia, quæ ego quidem vidi, et quorum vetustius est Usuardinum Rosweydi, ante medium seculum duodecimum exaratum, nuda illorum nomina cum* martyrum *titulo memorant, omisso loco ac tempore, quo passi fuere. Solus igitur cultus ac forte inventa illorum corpora eosdem Tudertibus vindicant.*

DE S. ELEUTHERO AUT ELEUTHERIO MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA

Ex Fastis Hieronymianis et aliis.

I. S.

Eleutheri Cæsariensis hodie memorati

Quamquam non defuit mihi suspicio, S. Eleutherum *martyrem, qui hodie in Fastis Hieronymianis aliisque paucis celebratur, a die suo avulsum esse, et alio quopiam anni die se proditurum clarius; non potui tamen invenire argumenta idonea, quibus eam suspicionem confirmarem. Nam loco martyrii, qui dicitur fuisse Cæsarea in Cappadocia, videtur ab aliis Eleutheriis omnino distingui. Quapropter pauca, quæ de* S. Eleuthero, *ut nomen plerumque scribitur, aut* Eleutherio *hodierno in Martyrologiis invenio, lectori communicabo. Hieronymiana apud Florentinium ita habent :* In Cæsarea Cappadociæ natalis sancti Eleutheri. *Consentiunt de nomine et loco martyrii codices præcipui, Epternacensis, Corbeiensis, Blumianus; imo et Richenoviensis de loco martyrii consentit, sed nomen luxatum scribitur :* Euletherii. *In tribus aliis sine loco nomen exprimitur, in*

C

Gellonensi nempe Eleutherii ; *in Labbeano,* Eleutheri ; *in Augustano corrupte,* Eeutherii. *Appendix Adonis habet :* In Cæsarea Cappadociæ, sancti Eleutherii.

tempus martyrii ignotum.

2 *Ferrarius in Catalogo Generali ad hunc diem ita habet :* Cæsareæ in Cappadocia S. Eleutherii martyris sub Hadriano imperatore. *In Annotatis vero additur :* Ex Tabulis Græcorum. Vitam et Passionem scripsit Metaphrastes, a Lipomano hac die relatam. *Verum hasce observationes non nisi hallucinando scribere potuit Ferrarius : neque enim Græci hac die ullum annuntiant* Eleutherium, *neque ullum apud illos invenio* Eleutherium *Cæsariensem toto anno. Nihil quoque de Actis hujus aut scriptis a Metaphraste, aut editis a Lipomano invenit, opinor, Ferrarius. At alterius cujusdam Eleutherii episcopi Martyris Acta scripsit : quæ edita apud nos sunt ad* XVIII *Aprilis, sive in fine tomi secundi Aprilis. De martyrio sub Adriano imperatore ex iis, opinor, hausit Ferrarius, et sic hodierno* Eleutherio *attribuit, quæ erant alterius.*

F

DE S. DEODATO CONF.

IN SORANA DIOECESI IN LATIO

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Sancti paucis noti cultus ex Actis inventionis et translationis.

Sanctus non martyr sed confessor

Unus *Castellanus in Martyrologio universali hodie hunc Sanctum anuntiat his verbis :* Soræ S. Deodati martyris ; *indicatque in margine, floruisse ipsum seculo* 4 : *unde postremum hoc acceperit, non assequor ; at vix dubito, quin annuntiationem suam conflaverit ex iis, quæ reperit apud nos tom.* VI *mensis Maji ad diem* XXVII *in Commentario prævio ad Acta S. Restitutæ virginis martyris Soranæ, maxime cum et errorem istic latentem adoptaverit. Papebrochius num.* 2 *dicti Commentarii*

AUCTORE J. P.

A *tarii agens de reverendissimo Hieronymo Joannello, episcopo Sorano, verba Ughelli tom.* 1 *Italiæ sacræ sic descripta exhibuit :* Corpora SS. Deodati et Juliani martyrum transtulit solemni pompa. *Dein significat idem Papebrochius utriusque Sancti translationem dandam suo tempore,* Deodati *quidem* XXVII *Septembris; Juliani autem, de quo jam tum actum erat ad diem* XXVII *Januarii, in Operis Supplemento. Hinc, quantum equidem existimo, novit* S. Deodatum *Castellanus, novit diem obitus ipsius, seu cultus; locum conjectavit, et* martyris *titulum ipsi adscripsit : sed hic decepit Castellanum mendosa vocis unius descriptio in allegato textu Ughelli, apud quem (consului utramque editionem) legitur :* Corpora SS. Deodati et Juliani martyris; *ita ut vox* martyris *solum afficiat Julianum.*

colitur in Sorana diœcesi :

2 *Porro mendum istud ex mera describentis inadvertentia profectum est : nam ipse Papebrochius tam in Collectaneis nostris quam in fronte Actorum inventionis et translationis manu propria* Deodatum abbatem *scripsit, nulla facta mentione martyrii, prout nulla fit etiam in dictis Actis; in quorum titulo etiam* abbas *appellatur, et num.* 1 *coli dicitur tamquam* confessor. *Verba hæc sunt :* Die vigesima septima ejusdem mensis Septembris singulis quibusque annis a tem-B pore immemorabili solemniter in eadem terra celebratur festus dies in honorem ejusdem Sancti de communi Confessorum cum Collecta pro abbate. *Sunt et alia iisdem in Actis antiqui cultus indicia; at nihil occurrit, unde aliquid eliciam, quod ad Sancti inter vivos degentis gesta pertinet, ne tantum quidem, ut vel conjectando signare valeam, quo circiter seculo floruerit. Non colitur autem Soræ, prout videtur existimasse Castellanus, quia translatio facta dicitur a Sorano episcopo; sed in loco ejusdem diœcesis, qui* Casale S. Joannis *nuncupatur, quique juxta Actorum contextum valde ignobilis est : et hinc procul dubio factum, ut Sanctus ignotus fuerit non tantum antiquis scriptoribus, verum etiam recentioribus Italis, et iis ipsis, qui ex instituto de rebus Soranæ civitatis vel diœcesis typis aliquid vulgarunt; excipe Ughellum, cui nomen saltem* Deodati *innotuerat, et præter quem novi neminem.*

Acta inventionis et translationis hic danda.

3 *De Actorum pretio et auctoritate nihil est, quod præmoneam : utrumque edocebere ex ipsorummet lectione et ex subjiciendis de more Annotatis. Locus, unde accepta sunt, ita indigitatur ad calcem :* Extracta est præsens copia a suo proprio originali, existente in C cancellaria episcopali Sorana per me etc. de verbo ad verbum, prout jacet, cum quo facta diligenti collatione concordat, salva semper meliori; hac die XXII mensis Aprilis MDCLXXXII. Ita est Joseph Poretta cancellarius episcopalis Soræ. *Soræ autem, quæ vetusta Latii civitas est ad Lirim amnem, fuit Janningus noster anno* 1683, *adstititque, imo et operam contulit inspectioni reliquiarum S. Restitutæ, atque ea verisimiliter occasione dictam copiam huc detulit.*

ACTA

Inventionis et translationis

Ex authentico instrumento MS. archivi episcopatus Sorani.

Soranus episcopus

Hieronymus Joannellius, Romanus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Soranus, universis et D singulis præsentes nostras testimoniales litteras visuris, lecturis pariter et audituris notum facimus, atque verbo veritatis, medio nostro juramento, attestamur, quemadmodum nos die decimo octavo mensis Septembris anno Domini proxime antecedenti MDCXVII in sancta visitatione hujus parochialis ecclesiæ S. Joannis, a qua hic locus seu casale S. Joannis denominatur *a*, et quo altare sub invocatione S. Deodati cum ejus imagine, in pariete depicta, erat, quasi unitum cum altari majori hujus ecclesiæ a latere epistolæ, et animo pariter inveniendi corpus hujus S. Deodati, visa sub dicto ejus altari fenestella, quæ, ut in ecclesiis Urbis vidimus, signum, illudque evidens est, ibi extare corpus alicujus Sancti; stante etiam, quod in antiquis visitationibus prædecessorum nostrorum fiat mentio, in eodem altari extare corpus hujus S. Deodati · juncta quoque antiqua traditione, ac etiam quia die vigesima septima ejusdem mensis Septembris singulis quibusque annis a tempore immemorabili solemniter in eadem terra celebratur festus dies in honorem ejusdem Sancti de communi Confessorum cum collecta pro abbate, Missam prædicto die celebravimus in altari majori de S. Deodato cum secunda oratione E de Spiritu sancto ac tertia de B. Maria semper Virgine, sermonemque ad populum post Evangelium habuimus, in quo inter cætera eidem notificavimus intentionem nostram inveniendi corpus hujus S. Deodati, animo illud reponendi in loco decentiori, et ideo deberent omnes orare Deum omnipotentem, gloriosam virginem Mariam et hunc sanctum Virum pro hujusmodi nostri pii desiderii bono ac felici exitu.

inventas Sancti reliquias

2 Re divina celebrata, ministratoque Confirmationis sacramento, iisdem paramentis pontificalibus, addita mitra, retentis, incepto Hymno, genibus flexis, VENI CREATOR SPIRITUS, cepimus diruere altare prædictum S. Deodati, adjuvantibus presbyteris, deinde clericis; quo diruto, in pariete altaris sub imagine ejusdem Sancti depicta, ut supra, invenimus aliam fenestram, picturis ornatam, alteri fenestræ in altari, ut supra, correspondentem, exiguo tantum muro intermedio, in cujus summitate adhuc extabat ferreus uncus, antiquitate fere attritus et rubigine corrosus, pro lampade ibi affigenda : et in dicta fenestra extabat lateritia capsa longitudine palmorum duorum cum dimidio, latitudine palmorum duorum, altitudine palmi unius cum uno ter- F tio : in ea depicta erat imago ejusdem Sancti; cuncta ista ultro citroque erant miro modo picturis, illisque ob antiquitatem pene consumptis, ornata. Hisce omnibus inspectis, ac bene per nos et infrascriptos testes consideratis, sepulcrum aperuimus, in quo hujus sancti Viri ossa invenimus; quæ quidem per nos ipsos in hujus ecclesiæ sacrario recondita fuere, muroque obstructo clausa, animo illa reponendi suo tempore in decentiori loco : destructo postea altari et ejus imagine depicta, inventa est supra fenestram depictam, ut prædicitur, tabella marmorea cum ejusdem Sancti imagine cum baculo pastorali, planeta seu casula et pallio cum inscriptione Goticis litteris expressa S. DEODATUS : quamobrem debitas de his omnibus egimus gratias omnipotenti Deo ejusque Matri Virgini Mariæ ipsique sancto Deodato.

in novum sacellum

3 Cæterum retro prædictum altare, ubi erat campanile, construi mandavimus sacellum in honorem hujus Sancti, prout constructum est, ædificarique altare, quod in media navi constructum erat a latere navis alterius, quæ est in sinistra parte ecclesiæ; quæ quidem structura adeo apposite composita fuit, ut sancti Viri corpus a priori loco nihil fere immutatum fuerit. Visitatione deinde terrarum adjacentium expleta die tertia Octobris ex Castro Rendinaria

EX MSS. b c — A naria *b*, in cujus ecclesia parochiali corpus S. Romiti *c*, quod erat sub altari majori in arca lignea fere consumpta, et in decentiori nucea arca solemniter in eodem loco per nos reconditum fuit; denuo ad hanc terram seu casale S. Joannis accessimus, ibique Missam celebravimus pro gratiarum actione; ædificato altari, eoque decenter lateritiis columnis ornato, nostris expensis imagine ejusdem Sancti cum nostra etiam effigie ad ipsius pedes (speramus enim ejusdem precibus sic consistere in ævum) depicta, depictam in ipso altari et aliam B. Mariæ semper Virginis in arcu supra columnas adaptari fecimus, quibus omnibus completis, translationem hujus sancti corporis facere decrevimus feria secunda sanctissimi diei Pentecostes, quæ dies quarta est mensis Junii hujus anni MDCXVIII.

transfert et sub altari solemniter recondit

4 Quocirca obtenta a sanctissimo Domino nostro D. Paulo divina providentia Papa V plenaria cum remissione omnium peccatorum indulgentia, ad septennium duratura, velut in ejusdem Domini nostri Papæ litteris, sub annulo Piscatoris expeditis sub die decima octava præteriti mensis Maji apparet, nos ipsi ad hanc ecclesiam perreximus, B atque hodie, feria scilicet secunda Pentecostes, quarta hujus mensis Junii, celebrata per nos Missa currenti cum oratione seu collecta ejusdem Sancti, habitoque sermone ad populum, maximo hominum concursu ac solemni pompa corpus ejusdem sancti Deodati sub umbella a presbyteris, sacerdotalibus indutis paramentis, delatum per casale prædictum circum circa ad eamdem ecclesiam, et supra altare positum extitit. Hac inde die sequenti per nos ipsos sub ejus altare, capsa nucea denuo inclusum, parte capitis theca deaurata cum imagine ejusdem Sancti nostris impensis recondita, fuitque ecclesiæ donata cum his testimonialibus litteris ad laudem et honorem omnipotentis Dei, ejus Genitricis gloriosæ semper Virginis Mariæ et hujus sancti Deodati reconditum est; ipsa antiqua marmorea tabula cum Gotticis litteris, ut supra sub eodem altare in loco, in quo conspici possit cum crate ferrea apposita.

una cum litteris,

5 Expectabunt ergo in hoc tumulo ossa hujus sancti Viri novissimum Judicis diem, nisi fortasse prius futurus aliquis episcopus, majori incensus devoti animi ardore, ad ipsum curiosius introspiciendum reserare voluerit. Quo quidem eventu C summis precibus illum exoramus, ne corpus sancti hujus Viri ex loco suo, quamvis humili, amoveat; nisi spe facta, ut illud ornatum decentiusque cenotaphium recondat; pro nostra episcopali fide testantes, corpus omni ex parte integrum esse, illibatumque, exceptis quibusdam, quas ad ecclesias alias exornandas Cardinales *d*, qui nos instanter requisiverunt, populumque ad sancti Viri devotionem promovendum desumpsimus. Ignoscat igitur nobis quisquis episcopali oneri in futurum humeros supposuerit, neve humilem hunc apparatum tremulis inspiciat oculis: quoniam satis illustris est locus, qui tanti Viri reliquiis exornatur. Nos vero in locis longe ab civilium hominum communione semotis *e* commodiorem extruere nequivimus. Omnes Deum optimum maximum, ejusque Genitricem, sanctumque Deodatum pro nobis exorare non desinant. In quorum omnium et singulorum fidem præsentes per cancellarium nostrum ordinarium scriptas propriæ manus et infrascriptorum testium subscriptione munivimus, nostrisque insignibus delineatis.

per se, aliosque

6 Acta fuerunt hæc in supradicto loco S. Joannis anno a Christo Domino MDCXVIII, die vero quarta mensis Junii, Indictione prima, tempore D Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et Domini Pauli divina providentia Papæ V, anno ejus decimo quarto, assumptionis vero nostræ anno IX *f*, præsentibus R. D. Antonio Ruggerio Sorano, canonico ecclesiæ nostræ cathedralis ac examinatore synodali; Petro Paulo Finorchio Romano, J. U. D. canonico ejusdem ecclesiæ et curiæ nostræ auditore; Francisco Venditto de Balzorano, hujus diœcesis abbate et curato dicti loci S. Joannis; Dominico Antonio Lama de Sora, abbate terræ Roccæ Viventis; Crisostomo Corsio, canonico parochialis ecclesiæ Balzorani; Prudentio Pompilio Sorano, monacho Cisterciensi, curato S. Vincentii, et Sancto Dino de Vico Albo, hujus diœcesis omnibus presbyteris. Illi, a quo omne bonum, laus et gloria et gratiarum actio in sæcula cuncta. Amen. Loco † sigilli. Hieronymus ecclesiæ Soranæ episcopus.

testes subscriptis,

7 Has testimoniales litteras, mea ipsius manu scriptas, fuisse coram me subscriptas et signatas a perillustri et reverendissimo domino Hieronymo Joannellio, in præsentia episcopo Sorano, simul atque a prælibatis testibus eorum propriis manibus, testor ego clericus Julius Cæsar Baccarus ex Albete E Parthenopeus *g*, publicus ubilibet per totum orbem Apostolica auctoritate notarius, et ordinarius cancellarius episcopalis curiæ Soræ, ac ut de hisce nullis queat partibus ambigi, et nemo vereatur, hanc scripsi, meque hic solemniter subscripsi cum meo, quo in publicis uti consuevi, signo tabellionatus die, mense, anno et Indictione, quibus supra.

Condita sic Deodati jacent ossa sepulchro
Abbatis divi, spiritus astra super.
Terrenas qui quærit opes, contendat ad Indos,
Quærens cœlestes hic opulentus erit.
Signum † notarii.
Accipe Baccaro *h* μέτρον, Deodate, dicante,
Et nostri in precibus sis memor usque tuis.
Cœlitus hic Pastor cœli jam publica servans
Signa refert simplex lucida quæque poli.

Originale in carta pergamena fuit manu præfati reverendissimi episcopi reconditum in supradicta capsa una cum corpore dicti S. Deodati et inclusum in vase vitreo, ut melius conservetur. † Ita est Hieronymus episcopus Soranus.

quarum hæc est copia

8 Extracta est præsens copia per me notarium Bernardum Rosellum Soranum, et in præsentia cancellarii curiæ episcopalis Soræ ex scripturis F supradicti notarii Julii Cæsaris Baccari, tunc temporis cancellarii ejusdem curiæ, mihi bene cogniti, quæ conservantur penes prædictum reverendissimum dominum episcopum; cum quibus, facta diligenti collatione, concordare inveni, meliori semper salva etc. In quorum fidem etc. hanc præsentem mea propria manu scripsi et signavi rogatus et requisitus; hac die sexta mensis Octobris MDCXXI.

Ego Antonius Roggerius canonicus Soranus et examinator synodalis suprascriptis omnibus interfui, et in fidem hic mea propria manu subscripsi, et idem feci in suprascripto originali, ut supra etc.

Loco † signi. Rosellus etc.

ANNOTATA.

a *In tabula Latii Blaviana haud ita procul Sora, cujus diœcesis late patens est, varia notantur loca sub nomine S. Joannis; conjicio tamen, illum hic designari, qui sexto circiter milliario Italico versus Septentrionem a dicta civitate dissitus est. Conjecturæ fundamentum indicabo ad lit.* b.

A EX MSS.

b *Locus is in laudata tabula geographica vocatur* Rendenaro, *signaturque septimo milliario Septentrionem versus a Sorana civitate : cum autem ex castro* Rendenaria *dicatur episcopus denuo accessisse ad casale S. Joannis, inde mox datam conjecturam formavi.*

c *Sanctus hic nullatenus nobis aliunde notus est : quapropter de eo in Opere silebitur, nisi adjumenta subministrentur.*

d *Voces varias in apographo nostro contractas pro sensuum exigentia explicuimus, sicut etiam hanc ita scriptam* Cardles ; *sed ne sic quidem sensum habemus perfectum : forte quia particulæ aliquæ omissæ vel adjectæ sunt aut transpositæ : procul dubio mens auctoris hæc fuit :* Exceptis quibusdam partibus, quas ad ecclesias alias exornandas Cardinales instanter requisiverunt, quasque ad populum ad sancti Viri devotionem promovendum desumpsimus.

e *Hinc collige, locum, ubi Sancti corpus quiescit, remotum esse a Sorana civitate et valde ignobilem.* D

f *Paulus V universæ Ecclesiæ regimen suscepit mense Majo anni* 1605 ; *Hieronymus Joannellius ecclesiæ Soranæ anno* 1609 *mense Augusto. Itaque mense Junio anno* 1618 *inchoatus erat Pauli decimus quartus, currebatque adhuc nonus Hieronymi.*

g *Id est verisimillime* Neapolitanus : *Neapolis quippe olim* Parthenope *dicta fuit ; Albe vero titulus est unius e* 66 *Neapolitanis comitibus, quos recenset Hundius in Italiæ Hodiernæ Descriptione pag.* 221.

h *Nomen est ipsiusmet cancellarii, a quo instrumentum conscriptum fuit ; sicque versiculis, certe ab elegantia minime commendandis, nihil quoque ab antiquitate accedit pretii.*

DE S. CERAUNIO VEL CERAUNO

EPISCOPO PARISIENSI

IN GALLIA

COMMENTARIUS

J. P.

Sancti virtutes generatim notæ ; tempus episcopatus ; memoria in Fastis recentioribus ; locus sepulturæ ; reliquiæ et cultus.

INTRA I CI ET D XXV Sanctus, cujus virtutes generatim notæ sunt

Cura et sollicitudo sancti hujus Antistitis in colligendis aliorum Sanctorum Actis una effecit, ut eximiæ ejus virtutes aliæ, saltem generatim, posteris innotuerint. Nihil quippe de ipsius gestis reliquit nobis antiquitas præter Epistolam, quam Warnaharius, clericus, ut creditur, ecclesiæ Lingonensis, per modum prologi affixit Actis sanctorum Tergeminorum, ipso jubente descriptis, et ex qua de Viri excellentia et virtutibus multa intelligenda de paucis proponuntur.* C *Sic habet :* Sancto et a me pontificali apice præferendo, domno Ceraunio papæ, Warnaharius salutem. Præcipuis beatissimorum episcoporum personis assidue coæquari meritis non desistens, in omni conversatione sacerdotii, sancta quotidie exornari religione festinans, divinarum Litterarum legendi studio universa dogmata peragrasti : nunc sanctorum Martyrum gesta ad laudis tuæ cumulum pro amore religionis congregare in urbe Parisiaca devotus intendis. Unde sancto Eusebio Cæsariensi in æmulationis studio coæquandus es, et pari gloriæ dono perpetualiter memorandus.

ex epistola scriptoris coætanei,

2 Da veniam nostræ imperitiæ, quoniam te tantum laudare non sufficimus, quantum esses cordi si facundia succurreret præferendus. Gesta sanctorum Geminorum, qui in suburbio Lingonicæ civitatis pretiosam adepti sunt consummationem martyrii, vel beatissimi Desiderii martyris et antistitis ipsius civitatis, sicut devotionis studio imperastis, ita desiderantissime me famulationis obedientiæ cognoscatis. *Ita ille apud nos tom. 3 Januarii pag. 76, ubi illustrantur Acta sanctorum tergeminorum martyrum Speusippi, Eleusippi et Meleusippi, monetque Bollandus in Annotatis perperam hic et in multis Martyrologiis* Sanctum *appellari Eusebium Cæsareensem episcopum,* qui licet de Ecclesia non male meritus sit, dum gesta Sanctorum descripsit ; tamen Arianæ hæresis propugnator fuit. *Si quis hanc quæstionem pluribus agitatam cupiat, adeat Papebrochium tom.* V. *Junii pag. 75 : Sollerium in Observatione ad Usuardini Martyrologii diem* XXI *Junii, et ab ipsis assignatos auctores alios. Id ad rem nostram potissimum pertinet, quod, licet Warnaharius deceptus fuerit in Eusebio, regionis longe dissitæ episcopo, et seculis ut minimum tribus, antequam ipse floruit, defuncto ; licet hinc inde a recto tramite deviaverit in enarrandis Actis prædictorum sanctorum Martyrum, quorum passionem alii ad seculum tertium referunt, alii ad secundum, cum ipse tantum scripserit inchoato septimo ; quod, inquam, idcirco in dubium vocari non debeant laudes quas attribuit coætaneo et optime noto episcopo* Ceraunio, *quasque deinde confirmavit cultus eidem Sancto exhibitus.* F

episcopus fuit Parisiis,

3 *Tempus, quo et Sanctus noster et ipse floruit, nusquam prodit Warnaharius, id tamen probabilissime eruunt recentiores ex serie episcoporum Parisiensium, in quorum omnibus catalogis, quos vidi, statuitur* S. Ceraunius *ordine* XXV, *et inter Simplicium ac Leudebertum. Simplicium sedisse ineunte seculo 7 probant ex epistola S. Gregorii Magni anno* 601 *ad commendandos monachos in Angliam proficiscentes tum aliis Francorum episcopis, tum nominatim* Simplicio Parisiis *episcopo, inscripta. Eidem autem ecclesiæ præfuisse Leudebertum circa annum* 625, *ostendunt ex synodo Remensi, cui, teste Flodoardo lib. 2 Historiæ Remensis cap. 5, cum aliis pluribus episcopis interfuit* Leude-

A Leudebertus Parisiacensis. *Hinc probabilissime, ut aiebam, imo, nisi fallant memorati catalogi, citra erroris periculum collocant recentiores passim omnes* S. Ceraunii *episcopatum intra annos* 601 *et* 625, *regnante Clotario secundo. Addunt plerique, ipsum adstitisse concilio, quod a* 79 *episcopis celebratum est Parisiis sub annum* 614, *sed quorum subscriptiones interciderunt. Hoc tamen mihi adeo indubitatum non est, quoniam ignoramus, quamdiu episcopatum tenuerit Simplicius, vel quando sedere cœperit Leudebertus.*

ubi et concilium celebrasse creditur, intra 601 et 625

4 *Scripsit quidem eum in modum Warnaharius, ut conjicere liceat, non brevi tempore episcopum fuisse* Ceraunium ; *verum pone tantisper, Simplicium adstitisse Parisiensi concilio ; pro* S. Ceraunii *episcopatu sufficiens spatium erit ab anno* 614 *usque ad* 625. *Pone contra, eidem concilio adstitisse Leudebertum ; non minus sufficiens erit spatium pro* Ceraunio *intra annos* 601 *et* 614. *Id equidem non observo, quod illi sententiæ, quam ipsemet verisimillimam credo, refragari cupiam, sed quod nesciam, cur non nulli ex conjecturis dumtaxat, licet undequaque verisimilibus, asserant* absque dubio, certo *adfuisse concilio* Ceraunium. *Malim sane, dum desiderantur indubia testimonia, uti verbis auctorum*

B *Galliæ Christianæ tam novæ quam veteris :* Ut videtur : *vel ad summum imitari Cointium de concilio isto scribentem ad annum* 614 *num.* 36 : Parisiis tunc sedisse credimus sanctum Cerannum seu Ceraunum, aut Ceraunium, qui Simplicii successor ac decessor Leudeberti prædicatur a multis ; nec eos putamus audiendos, a quibus perhibetur Dagoberto tertio regi coetaneus.

non circa annum 717, ut alicubi perperam notatum est.

5 *Non edicit laudatus annalista, quorum sententiam improbet verbis posterioribus : forte eos inter numeravit Jacobum Breulium, seu potius auctorem catalogi episcoporum Parisiensium, quem Breulius exhibet lib.* I *Theatri antiquitatum Parisiensium, et in quo ista leguntur pag.* 64 XXV sanctus Ceraunus : claruit tempore Dagoberti II Francorum regis anno salutis DCCXVII. *Sed error ille est adeo crassus, ut attribuendus videatur potius imperito amanuensi vel imprudenti interpolatori, quam auctori, etiamsi exigua chronologiæ notitia imbuto. Nam in hoc sicut in aliis catalogis non tantum statuitur ordine* XXV *ac medius inter Simplicium* XXIV *et Leudebertum* XXVI, *quorum ætas jam assignata est ; verum etiam mox subsequuntur Audebertus* XXVII *et S. Landericus* XXVIII, *qui ibidem ambo expresse dicuntur sedisse tempore* Clodovei II, filii Dagoberti regis, *nempe hujus nominis* primi ; *huic Clodoveus secundus*

C *successit anno* 638, *obiitque circa* 656. *Eo autem regnante, episcopos fuisse Parisiis Audobertum ac Landericum, probatum est tum apud alios tum apud nos ad diem* X *mensis Junii, quo Landericus colitur. Crede itaque, si lubet, ex amanuensis incuria in Breuliani catalogi citatum locum irrepsisse primum pro Clotario secundo Dagobertum secundum, ac dein adjectum fuisse annum* 717 *ab altero imprudenti correctore vel interpolatore. Sed hic in eo magis carpendus est, quod non adverterit ad notas chronologicas in successoribus* S. Ceraunii, *Audoberto præsertim et Landerico statim in eodem catalogo occurrentes, aperteque prohibentes, ne ad seculum octavum differatur* S. Ceraunii *episcopatus, quam quod Dagobertum, qui initio seculi octavi usque ad annum* 716 *regnavit, putaverit, fuisse ejus nominis secundum, quamquam vere fuerit tertius. Nam Dagobertus, S. Sigeberti Austrasiæ regis filius, qui vere fuit illius nominis secundus, et paternum regnum consecutus anno* 675, *tenuit usque ad* 680, *per multa secula ignotus fuit Gallis etiam eruditioribus.*

Nomen ejus insertum Usuardi Auctarius

6 *Ex dato jam fonte, elogio nimirum Warnaharii, dimanarunt quæcumque de Sancto in vivis degente referuntur in recentiorum lucubrationibus ; certe fontem alium hactenus assignatum non reperi, et ea propter, si quid in iis lucubrationibus legatur, quod dicto elogio consentaneum non sit, et ejus limites excedat, id non* D *nisi ut dubium seu ex conjecturis profectum, admittendum existimo. Silent de Sancto nostro omnia antiquorum genuina Martyrologia. Breulius seu auctor vel interpolator Catalogi episcoporum Parisiensium verbis num. præcedente citatis addit ista :* Corpus ejus humatum est in monasterio S. Genovefæ XXVII Septembris, ut constat ex Martyrologio manuscripto bibliothecæ S. Victoris Pari. ; *sed allegatum Martyrologium est Usuardi dumtaxat Auctarium, cujus aliquot extracta habemus cum præfixa hac Henschenii admonitione :* Usuardus Parisiensis MS. sancti Victoris et excusus Molani collatus cum MS. serenissimæ reginæ Sueciæ. *Inter extracta autem ista mensis Septembris non ponitur quidem* S. Ceraunii *memoria ; verum non dubito, quin habeatur in ipso codice : omiserit forte Henschenius, quia sufficiebat ipsam habere in Molani editione, ubi his verbis concepta est :* Eodem die (XXVII *Septembris*) sancti Cerauni confessoris et episcopi Parisiorun civitatis. *Eadem plane exstat in Usuardi Auctario, per Muneratum adornato et Parisiis excuso annis* 1490 *ac* 1536, *atque inde magis conjicio, non aliis verbis exstare in Victorino codice, quem consulere potuit Muneratus.*

AUCTORE J. F.

7 *Non est mihi exploratum, cujus ætatis sit laudatum S. Victoris Martyrologium, at certe seculo duodecimo antiquius non esse, prodit annuntiatio diei* XXIX *Aprilis in fine :* Apud Cluniacum transitus S. Hugonis abbatis : *Hugo quippe, Cluniacensis abbas sextus, obiit tantum anno* 1109. *Quapropter etiamsi, ut asseritur apud Breulium, in isto Martyrologio legeretur, tumulatum fuisse Sanctum die* XXVII *Septembris, inde certo non constaret, eum esse diem depositionis, cum similia aliquando adjiciantur a recentioribus, quia tali die recolitur annua Sanctorum festivitas. Porro in assignato reginæ Sueciæ Usuardi aucti MS. apographo celebratur quoque Sancti memoria, sed corrupto aliquantum nomine et ad diem Septembris* XXX, *ut sequitur :* Eodem die S Serauni Parisiensis episcopi. *Ceteri martyrologi, quorum elogia aliis alia longiora ob rationes supra indicatas non describimus, constanter tenuerunt diem* XXVII, *Galesinius nominatim, Ferrarius, Saussayus, Castellanus et auctor Parisiensis Martyrologii, eumdemque ut cultui ipsius proprium assignant alii scriptores passim omnes, ut mox videbitur.* E

et recentiorum aliquot Fastis sacris.

8 *Quod de loco sepulturæ apud Breulium asseritur ex Martyrologio S. Victoris, communi similiter consensu receptum est. Erat autem locus iste primo cœmeterium, extra muros civitatis situm ibidemque dein a Chlodoveo primo Francorum rege inchoatum atque a sancta ejus conjuge regina Chrotilde perfectum est templum in honorem sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quod postmodum ob miracula S. Genovefæ virginis illic sepultæ, nomen induit ejusdem sanctæ virginis et usque nunc retinet cum celeberrima canonicorum Regularium abbatia. In dicti templi, quod hodiedum civitatis ambitu continetur, crypta subterranea etiam nunc, teste Breulio lib.* 2 *pag.* 269 *Operis ante citati, visuntur tria sepulcra lapidea, medium S. Genovefæ, laterale unum Prudentii episcopi Parisiensium ordine octavi, alterum* S. Ceraunii *ordine vigesimi quinti, qui postea in numerum Sanctorum adscriptus est, cujusque ossa deposita sunt in theca deaurata, et solemnis festivitas recolitur die* XXVII *Septembris. Invocatur autem, eodem asserente Breulio, ipsius auxilium adversus dolorem dentium, ut liquet ex versiculis, qui infra imaginem ipsius, in eadem crypta positam, sculpti leguntur, et ipso festo die decantantur in ecclesia :* F

Sepultus fuit in crypta S. Genovefæ;

Ægris fert remedium, mœstisque solatium :
Ingens malum dentium, torquens ora gentium
Pacificat gratis.

9 *Postquam hæc scripserat Breulius, prodiit quippe Opus ejus anno* 1612, *memoratum* S. Ceraunii *sepulcrum*

A *pulcrum situ mutatum fuit, relictum tamen in crypta;*
ut perhibent Galliæ Christianæ auctæ editores tom. 7
col. 23, *in hunc modum scribentes :* Defunctus Cerau-
nius humatur die XXVII Sept. in ecclesia sanctæ Ge-
novefæ. Hujus tumulus postea translatus fuit ad dex-
tram tumuli S. Genovefæ in crypta hujusce ecclesiæ,
ut liquet ex inscriptione tumulo tunc posita, in hæc
verba : « S. Ceranni Paris. episcopi, qui post an-
« num Christi DC Clotario II rege cathedram tenuit,
« tumulus, ex quo levatæ olim sacræ reliquiæ,
« in hunc locum translatus est anno MDCXXVIII. »
Hæc de tumulo tam studiose observata arbitror, quia
is summo apud Parisienses habetur in pretio, ad eum-
que pie visitandum quotannis patet accessus festo die :
Apud S. Genovefam, *verba sunt Bailleti in Vitis*
Sanctorum ad XXVII *Septembris*, hoc die fit festum
solemne, ubi et invisitur ejus *(S. Ceraunii)* tumulus,
et exponitur theca, in qua depositæ sunt ejus re-
liquiæ. *Eadem paucis notantur in Parisiensi Kalen-*
dario spirituali (Almanach spirituel de Paris) *anni*
1712 *ad eumdem diem, ut sequitur :* S. Ceraunii
episcopi Parisiensis. Ad S. Genovefam de Monte,
solemne, capsa ipsius et tumulus.

AUCTORE J. P.

ubi hodieque tumulus ejus cernitur,

10 *In isto tumulo, si satis assequor sensum Lectio-*
B *nis tertiæ Officii mox memorandi, jacuerunt* S. Ce-
raunii *sacra lipsana usque ad seculum* 13 : *verba*
describo : Ejus vero corpus, jam seculo decimo tertio
levatum, in capsa solemniter reconditum est de-
cimo sexto Calendas Decembris, quo die translatio
ejus apud sanctam Genovefam celebratur. *Locum*
autem ecclesiæ, in quem delata sunt, et in quo verisi-
millime exstant hodieque, denotant auctores Galliæ
Christianæ dicto tom. 7 *col.* 699 : In eodem *(inquiunt,*
cœmeterio) post sanctam Genovefam... conditi sunt
sancta Alda, socia sanctæ Genovefæ, et sanctus
Ceraunius episcopus Parisiensis, quorum capsæ ar-
genteæ postea repositæ sunt super altare capellæ
sanctæ Clotildis, vulgarius dictæ Reliquiarum ca-
pellæ. *De S. Alda agendum veniet ad diem* XVIII
Novembris; de S. Clotilde seu Chrotilde egimus tom. I
Junii ad diem mensis tertium pag. 292 *et seqq., et*
ejusdem Sanctæ hierothecam scalpro excusam dedi-
mus, eatenus huc pertinentem, quatenus inter effi-
gies, quæ eam ex argento totam eleganti opere fabri-
catam exornant, S. Ceraunii *quoque, ut conjecit ibidem*
Papebrochius, effigies conspiciatur.

et in ipsa ecclesia reliquiæ theca argentea inclusæ.

11 *Præter hactenus, quanto potui studio, compilata*
C *et congesta unum saltem antiquioris cultus vestigium*
offendi in eodem tom. 7 *Galliæ Christianæ col.* 718,
chartam videlicet anni 1170, *quam et hic descriptam*
exhibeo : Ego Agnes, comitissa Mellensis, notum esse
volo etc., quod Garinum seu Garnerum de Mai-
gniaco et uxorem ejus, qui mei servi de meo ma-
trimonio erant, et fructum, quem habebant et
habituri erant, ecclesiæ sanctorum apostolorum
Petri et Pauli, sanctæque virginis Genovefæ in
eleemosynam delegavi tum pro salute animæ meæ,
tum in cujusdam voti, quod vir meus Galeranus,
comes Mellensis, sancto Cerauno, qui in eadem
ecclesia jacet, fecerat, nec solverat recompensatio-
nem. Huic eleemosynæ Radulfus filius meus inter-
fuit et approbavit. Ne vero hæc eleemosyna possit
in posterum infirmari, litteras sigilli mei impres-
sione roboratas abbati et ecclesiæ tradidi. Actum
Incarnati Verbi anno MCLXX. Testes hujus rei sunt
Hugo abbas, et Prior sancti Vincentii Silvanecten-
sis, Ascelinus decanus sancti Marcelli etc.

Cultus antiqui vestigium.

12 *Recoli quotannis in abbatia translationis* S. Ce-
raunii *memoriam die* XVI *Novembris, ac præcipuam*
festivitatem hoc die ritu solemni, ex præmissis abunde
perspectum est: reliquum est, ut quo ritu celebretur
per diœcesim Parisiensem, indagamus. Cointius ad
annum 614 *num.* 36 *:* Sanctus Cerannus, *inquit,*
Martyrologio Gallicano inscribitur quinto Kalendas D
Octobris, et propter festum sanctorum Cosmæ et
Damiani colitur postridie in Breviario Parisiensi.
Bailletus in Vitis Sanctorum loco ante citato : Eccle-
sia Parisiensis non nisi simplicem ejus commemo-
rationem facit in Officio SS. Cosmæ et Damiani.
Bailleto consonant scriptores Galliæ Christianæ
auctæ : In Breviario Parisiensi fit ejus commemo-
ratio ad v Cal. Oct. *Sat recte quidem Cointius ac*
Bailletus pro temporis et Breviariorum, quibus, dum
ipsi scribebant, utebatur ecclesia Parisiensis, diversi-
tate ; at, ni fallor, minus accurate pro suo tempore
scriptores Galliæ Christianæ. Parisiensis Breviarii
editiones præ oculis habeo sex diversas. Antiquior est
anni 1584, *in eaque præscribitur hoc die Officium*
novem lectionem de SS. Cosma et Damiano cum com-
memoratione tantum S. Ceraunii *in primis Vesperis et*
laudibus de Communi episcopi confessoris.

In abbatia ritu solemni hodie, et per diœcesim,

13 *Altera editio est anni* 1636 *ac tertia* 1640 *:*
in hisce nihil fit hodie de Sancto nostro, sed sequenti
die assignatur de ipso Officium semiduplex novem lec-
tionum, quarum tres priores de Scriptura occurrenti,
quarta et quinta propriæ ; quatuor postremæ sicut
cetera omnia de Communi. Istas editiones secutus est
Cointius, cujus tomus 2 *Annalium in lucem prodiit*
anno 1666, *diu nempe antequam adornata est editio* E
Breviarii apud me quarta, vulgataque anno 1680.
In hac autem, sicut et in quinta editione anni 1700,
die tantum XXVII *Septembris fit commemoratio*
S. Ceraunii, *adjecta tamen nona lectione propria;*
juxta eas ritum designavit Bailletus, cujus tom. 3
typis excessit anno 1704. *Posterior nostra editio est*
anni 1736, *ejusque Rubricæ hodiernæ et crastinæ ita*
statuunt. In metropolitana Parisiensi die XXVII *Officium*
SS. Cosmæ et Damiani ritu duplici minori cum com-
memoratione S. Ceraunii *tantum. Extra metropolita-*
nam semiduplex de SS. Cosma et Damiano ; Vesperæ
a Capitulo de S. Ceraunio, *de quo postridie fit Offi-*
cium semiduplex de Communi, exceptis lectionibus
secunda ac tertia propriis.

cujus varia habemus Breviaria, colitur die 28 Sept.

14 *Quapropter vel dicendum (quod tamen minus*
verisimile est.) novam in Breviario Parisino factam
esse immutationem intra annos 1736 *et* 1744, *quando*
editus est tom. 7 *Galliæ Christianæ, vel hujus aucto-*
res, dicentes : In Breviario Parisiensi fit ejus *(S.*
Ceraunii) commemoratio ad v Cal. Oct., *respexisse*
dumtaxat ad ea, quæ in metropolitana, non quæ extra
illam servanda præscribuntur ; vel denique, et huc ma-
gis propendeo, eos tantum consuluisse editionem anni
1680 *aut* 1700. *Lectiones porro propriæ, quarum* F
jam aliquoties sermo incidit, partim ex Warnaharii
elogio profluxerunt, partim ex serie episcoporum Pari-
siensium, aliisque, quæ ex recentiorum scriptorum
Operibus hactenus collecta proposui : eas huc transfero,
prout exstant in novissima editione Breviarii: LECTIO II.
Ceraunus, post Simplicium ad regimen Parisiensis
ecclesiæ assumptus, virtutum omnium splendore
claruit. Scripturæ sanctæ lectioni et meditationi
incumbens, ex eo fonte doctrinam hausit, qua ple-
bem sibi creditam institueret. Sanctorum martyrum
studio et amore incensus, eorum Acta, hinc et
inde dispersa, anxie conquisivit et in unum corpus
redegit. In id maxime intentus, scriptis ad Warna-
charium clericum Lingonensem litteris, ab eo ter-
geminorum Speusippi, Eleosippi et Melasippi, qui
Lingonis coluntur, nec non Desiderii, ejusdem loci
episcopi, Acta passionum accepit, et ecclesiæ libris
accenseri voluit.

Officio semiduplici, ex quo dantur

15 LECTIO III. Eo sedente, habitum est in basi-
lica sancti Petri, quæ nunc sanctæ Genovefæ dici-
tur, concilium Parisiense quintum, cui septuaginta
novem episcopi, Clotarii regis secundi studio con-
gregati, subscripserunt. In eo canones quindecim
editi

lectiones propriæ.

A editi sunt, quos statim rex edicto suo sancivit. Denique Ceraunus, cum vitam sancto præsule dignam egisset, sedem suam Leodeberto reliquit, qui, Dagoberto jam ab annis quatuor in Austrasia regnante, concilio Remensi sub Sonnatio subscripsit. Sepultus est in crypta basilicæ Apostolorum ad lævam sanctæ Genovefæ, ubi sepulcrum ejus adhuc visitur. Ejus vero corpus, jam seculo decimo tertio levatum, in capsa solemniter reconditum est decimo sexto Calendas Decembris, quo die translatio ejus apud sanctam Genovefam celebratur. *Penultima lectionis hujus periodus in speciem adversatur verbis Galliæ Christianæ dati num.* 9, *juxta quæ tumulus* S. Ceraunii *nunc visitur* ad dextram *tumuli S. Genovefæ, eo translatus anno* 1628; *sed, nisi tamen alterutro loco mendum lateat, verba dictæ periodi sumenda arbitror hoc sensu :* Sepultus est ad lævam S. Genovefæ in crypta, ubi, *in crypta scilicet*, sepulcrum ejus adhuc D visitur. *Ceterum ne quid ad peculiarem cultum spectans prætermittam, in Litaniis majoribus, quæ in omnibus, præterquam antiquiori, Breviarii Parisiensis editionibus nostris excusæ sunt, inter Pontifices confessores invocatur etiam nominatim* S. Ceraunius. *Prelo jam parata erant præcedentia, quando Parisiis huic dono transmissum est Proprium Sanctorum insignis et regalis ecclesiæ S. Genovefæ, typis editum anno* 1665. *In eo confirmantur dicta num.* 12 *de Sancti ibidem festivitatibus. Ad diem quippe* XXVII *Septembris Officium recitandum præscribitur ritu duplici secundæ classis, danturque pro secundo Nocturno lectiones tres propriæ, generatim complectentes* S. Ceraunii *gesta ac virtutes : ad diem vero* XVI *Novembris translatio ejus celebranda notatur Officio semiduplici, ex quo similiter nihil hic speciatim transcribendum se offert.*

AUCTORE J. P.

DE S. HILTRUDE VIRGINE

LÆTIIS IN HANNONIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Memoria Sanctæ in Fastis sacris, Acta a quo, quando et quibus adjumentis conscripta; judicia recentiorum.

Circa finem seculi VIII. Nomen Sanctæ in Romano et aliis Martyrologiis.

L*æliensis, vel, ut scribunt alii, Lesciensis,* vulgo Liessies, *celeberrima Ordinis S. Benedicti abbatia, cujus ob exhibitam per venerabiles abbates ac Religiosos Majoribus nostris benevolentiam præstitamque ad illustranda Sanctorum Acta operam, grata semper animis nostris inhæret recordatio, sita est in Hannonia, Belgii provincia, ad Helpram fluvium prope Avennas oppidum. In ea hoc die celebratur solemnis memoria* S. Hiltrudis *virginis, quæ in codice MS. Læliensi inter Auctaria Martyrologii venerabilis Bedæ, apud nos edito ante tom.* 2 *mensis Martii, annuntiatur primo loco his verbis :* Natale S. Hiltrudis virginis, quæ amore Christi sponsum in terris fu- C giens, ei, quem elegerat, viriliter adhæsit, bonumque propositum laudabili fine conclusit. *Iisdem verbis, eodemque die Lætiis Sanctam commemorant Molanus in Usuardo aucto, Wion et auctor Martyrologii Germanici : nec in re differt Galesinius sic scribens :* Lætiis sanctæ Hiltrudis virginis, quæ Christi Sponsi amore exardescens, contemptis terrenis nuptiis, in eo uno conquievit. *Brevius Menardus in Martyrologio Benedictino, et ad verbum ipsi consonus eminentissimus Baronius in Romano :* In Hannonia sanctæ Hiltrudis virginis. *De ipsa agunt præterea Ferrarius, Saussayus, Bucelinus, Arturus, Molanus in Indiculo et Natalibus Sanctorum Belgii, Miræus in Fastis Belgicis, ac plures alii, præsertim rerum Belgicarum et Ordinis S. Benedicti scriptores, quos per decursum laudabo, si quid in medium produxerint, quod ex Vita* S. Hiltrudis *didicisse non potuerunt, vel ad eamdem illustrandam conducit.*

Acta ejus exaravit anonymus

2 *Vitam istam primum typis vulgavit Mabillonius part.* 2 *Sæc.* 3 *de Sanctis Ord. S. Benedicti, deque ea in hunc modum præfatus est pag.* 420 *:* Hæc Vita scripta est a quodam monacho Valciodorensi, teste Jacobo Guisio, qui eam in Annales suos Hainonienses retulit. Auctor Libelli de restitutione cœnobii Lesciensis nomen monachi Valciodorensis designat his apicibus W, aitque id opus ab eo susceptum rogatu Lesciensium canonicorum : proinde ante annum millesimum nonagesimum sextum, quo in locum canonicorum restituti sunt monachi. Quibus usus sit monumentis auctor in hac Vita describenda, nullatenus prodit. Ut pleraque vera sint, nonnulla sane dubiæ fidei referuntur : ut quæ de Hugone Burgundiæ principe, de velatione Hiltrudis per Theodericum Camaracensem episcopum. Sed tamen cum alia nos monumenta deficiant, hæc retinere juvat ad qualemcumque primordiorum Lesciensis monasterii notitiam : de quo mirum est silentium Balderici in Chronico Cameracensi, uti et de Hildetrude virgine, de qua nihil alibi scriptum reperi apud antiquos. F

post medium seculum XI

3 *Haud illubens assentior allatis Jacobi Guisii et auctoris alterius testimoniis : verum his etiam stantibus, biographus haud obscure prodit, se tribus ferme seculis posteriorem fuisse* S. Hiltrude ; *ejus quippe gesta sic disponit, ut mortua censeri debeat ante finem seculi octavi; deinde narraturus ecclesiæ Lætiensis restaurationem, sic præfatur :* Tempore autem Henrici Augusti, cum Cameracensis fasces præsulatus vir Deo dignus administraret Gerardus, sancta virgo Hiltrudis cuidam apparens *etc. ; tum subdit novæ ecclesiæ exstructionem ac dedicationem, et duo miracula, quorum unum contigisse ait die anniversario dedicationis : ac tandem ad tertium miraculum progrediens :* Referam, *inquit*, et aliud miraculum, quod bonitas divina per merita Virginis suæ operata est nostris temporibus. *Hæc sane omnia seculum* XI *non parum provectum denotant ; quandoquidem Gerardus, ejus nominis primus, qui imperantibus S. Henrico, Conrado et Henrico tertio, Cameracensem cathedram tenuit, et de quo, tamquam de viro non amplius superstite, loquitur biographus, vitam protraxerit usque ad annum* 1051 ; *sicut probavimus tom.* V *Junii pag.* 485 *in Commentario prævio ad Acta S. Lietberti, qui proximus in eamdem sedem successit Gerardo. Hinc nolim quidem dissentire*

A *dissentire Mabillonio, notanti in titulo, vixisse biographum medio seculo* XI; *sed aliquanto serius scripsisse arbitror.*

AUCTORE J. P.

4 *Ætati a Sanctæ temporibus adeo remotæ accedit ad minuendam Actorum auctoritatem penuria monumentorum, qua laboravit auctor, quamque non adeo colligo ex eo, quod juxta Mabillonium nullatenus prodat, quibus usus sit, sed ex propria ipsiusmet confessione, in prologo suo sic loquentis :* De cujus (*S. Hiltrudis*) vita et conversatione et actu parentum ejus, et de his, quas per merita ejus Dominus operari dignatus est, virtutibus, sicut relatu fidelium, qui et a prioribus suis didicerunt et ipsi præsentes viderunt, audivimus, in subjectis dicemus. *Quid inde conficias, nisi quod totum Opus ejus, quatenus comprehendit etiam gesta tam Sanctæ quam parentum ipsius, sola nitatur relatione, eaque oretenus accepta ? Causam tantæ penuriæ aperte quidem nusquam allegat; verumtamen utcumque conjectandam proponit num.* 15 *et seq. ; ubi narrat Lætiensis monasterii per Hungaros destructionem, et secutam paulo post bonorum ejus a secularibus invasionem.*

nullis, ut apparet, scriptis documentis,

5 *Hungari enim, ipso asserente*, post Karoli Magni filiique ejus Ludovici Pii decessum *in Gal-* B *lias ingressi, et ecclesiam Lætiensem flammis consumere frustra conati*, cunctam ecclesiæ suppellectilem auferunt, dissipant et fratrum claustrales et serviles officinas igni concremant ; luctu et lamentis omnia complent, et multos utriusque sexus et diversæ ætatis captivos abducunt : qui, postquam victoria facta est de Hungris, repedantes, materiam capituli hujus calamo nostro dederunt. Ab illo tempore non solum hic, sed et alibi locorum tam tempestuosis successibus status monasticus et Ordo monachicus ad solum dirutus, et omnino annullatus et cœnobitæ dispersi sunt. Qua tempestate transacta, circummanentes provinciales, quæ fuerant sanctæ Hiltrudis, sibi usurparunt, et singuli viciniora quæque sibi rapuerunt. Facta sunt secularia, quæ erant ecclesiastica. *Hinc, inquam, conjectandum relinquit auctor, titulos, et si qua erant alia scripta instrumenta, vel ab Hungaris combusta fuisse, vel postmodum a secularibus bonorum ecclesiæ invasoribus e medio sublata, ne iis proderetur iniqua eorum possessio, ut juxta ejusdem auctoris testimonium, contigit scripto* S. Hiltrudis *testamento, quod* C *seculo* XI *in sepulcro ipsius inventum fuit.*

quæ ab Hungaris

aliisque combusta fuisse

6 *Non aliter de Actis jam dudum senserunt ipsimet Lætienses, uti docet nos Libellus Chronicorum ejus MS., quem servamus in Museo nostro. Auctor in fronte epistolæ præviæ se ita indicat :* Spectatissimis in Christo cum patribus tum fratribus sodalitii Lætiensis Jacobus Lespée, indignus monac. et sacer. salu. exoptat : *ad calcem vero ejusdem epistolæ sic signat locum ac tempus :* Ex nostra cellula Lætiensi XIII Calend. Januar. anno a partu Virgineo MDXLIV. *Deinde narratis monasterii sui primordiis, ejusdemque per barbaros devastatione, nec non bonorum ejus invasione per seculares homines, dicit :* Inde contigit, nos historiarum et Annalium inopia laborare. *Ubi autem ad tempora biographi nostri pervenit, loquitur in hunc modum :* Supplicant canonici cuidam monacho Wachoriæ, ut ea, qua erat... dexteritate præditus, ad delectandum futurorum animos Vitam divæ Hiltrudis stilo exararet. Scripsit equidem monachus Historiam suam, eloquio politam, minus tamen perfectam numeris ; quod constet, eum singulis quibusque rebus non affixisse certum temporis indicium. At si recogites, ipsum audita solum, non etiam visa posteris tradidisse, desines mirari, cur tam succincte scripsit de statu ecclesiæ : alioqui vir eruditus omnium desiderio satisfacturus erat ; si præteritarum rerum licuisset D vel fragmenta evolvere : scribens namque Historiam, priores arguit negligentiæ et inscitiæ. Ego sane possem similiter conqueri et incusare majores nostros, qui nullis nos scripturis instruxerunt, qui a B. Guntardi (*fratris* S. Hiltrudis *ac primi Lætiensis abbatis*) morte usque ejectionem canonicorum (*id est, usque ad exitum seculi undecimi*) præfuerint huic loco. De his hactenus : ad alia progrediendum, quæ scripturar. monumentis defendi possunt. *Easdem querelas super inopia monumentorum deponit monachus ejusdem abbatiæ anonymus, qui intra annos circiter* 1202 *et* 1206, *ut ex infra dicendis patebit, conscripsit Libellum fundationis seu restaurationis monasterii Lætiensis, et aperte indicat, nulla prorsus sibi ad manum fuisse, unde ejusdem ecclesiæ usque ad restaurationem statum edisceret, præter quam Acta Sanctæ nostræ a monacho Valciodorensi exarata ad preces canonicorum.*

7 *Porro memorata a biographo Hungarorum in eas partes irruptio, qua occasione deperiisse conjicimus documenta Lætiensia, contigit sub medium seculum decimum. Testis hic nobis est præter Sigebertum, Continuatorem Reginonis aliosque auctor et tempore et loco proximus Fulcuinus, qui eodem* E *seculo abbas præfuit Laubiensi ejusdem diœcesis Cameracensis monasterio, et injurias ac damna, per Hungaros monachis Laubiensibus tunc illata, fuse descripsit in miraculis S. Ursmari apud nos editis tom.* 2 *Aprilis pag.* 561 *et seqq. Fulcuino addimus Baldericum in Chronico Cameracensi et Atrebatensi, quia biographo nostro, siquidem hujus ætatem recte asseculi sumus, convixit et in iis, quæ generatim tradit de Hungarorum in ea diœcesi ferocitate, apprime congruit, ita exordiens caput* 74 *lib.* 1 : Sub iisdem diebus Hungari per regiones hujus provinciæ male sæviebant, Christianos captivabant, profanatisque sacris cultibus ecclesias incendebant. *Tum paucis interpositis :* Anno, *inquit*, ab Incarnatione Domini DCCCCLIII VIII Idus Aprilis, ipsi Hungari promptiore impetu bellatoriam disciplinam præferentes, huic urbi (*Cameracensi*) advolarunt, triduoque immorati totius generis pestem ediderunt.

credantur seculo 10

8 *Miratur, nec immerito, Mabillonius, nullam in Balderico Lætiensis cœnobii occurrere memoriam, sed mirandum magis, afferri hactenus non potuisse scriptorem, qui biographo nostro vetustior, aut S. Hiltrudis aut cœnobii ibidem ab ejus parentibus fundati, vel* F *nomine tenus meminerit. Istud adeo generale silentium, meo judicio, Historiæ ipsius magis adversatur, quam ea, in quæ animadvertit Mabillonius, asserta de Hugone Burgundiæ principe et de impositione velaminis S. Hiltrudi per Theodericum, Cameracensem episcopum. Primum quippe haud difficulter exponi potest, alterum adscribi amanuensium imperitiæ, ut frequenter facto opus est in Actis etiam aliunde fide dignissimis. Sed nunc aliorum super his Actis sententias exploremus. Cointius in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad annum* 768 *num.* 48, *narratis quibusdam Sanctæ gestis ex Mabilloniana editione, subdit :* Hæc habes in ejus Vita, quam scripsit monachus Valciodorensis multo recentior, ideoque dubiæ vel nullius in plerisque fidei. *Bailletus in Tabula critica ad diem* XXVII *Septembris, præmonens, Vitam scriptam esse a monacho Valciodorensi, tribus circiter seculis posteriore, addit :* Opus est aliquot erroribus obnoxium, nec aliunde magni ponderis esse potest, productum ab auctore cetera ignoto et a Sanctæ temporibus adeo remoto. *Scriptores Historiæ Litterariæ Franciæ tom.* 7 *pag.* 560 *et seq. similiter observant biographi a rebus gestis trium seculorum distantiam, eamque præcipuam esse causam significant, cur ei, celeroquin erudito ac prudenti, minus*

vel veterum scriptorum testimoniis adjutus. Recentiorum

A *minus successerit, ut exactam Historiam concinnaret. Fundamenta, quibus scriptum nititur, vera esse posse agnoscunt, at corrupta fuisse conjiciunt incertis traditionibus, quas, deficientibus melioribus documentis, auctor adhibuerit ; atque isto ex fonte profluxissse opinantur relata de Hugone Burgundionum principe et de Theodorico Cameracensium antistite.*

super iis judicia.

9 *Quod spectat ad Cointium, ut ut duriuscule pronuntiavit de Actorum fide in plerisque ; ejusdem tamen cum mox laudatis scriptoribus videtur fuisse sententiæ, quoad rerum narratarum substantiam seu scripti fundamenta ; cum sola nixus auctoritate biographi dedicationem Lætiensis monasterii annexuerit anno* 765, *et* S. Hiltrudis *Deo consecrationem, nec non velaminis impositionem ab episcopo Cameracensi retulerit ad annum circiter* 768. *Idem censendum de Bailleto, qui similiter secundum unam biographi fidem et Lætiensis cœnobii primordia ordinavit et Sanctæ Acta digessit : idem quoque de Dionysio Sammarthano tom.* 3 *Galliæ Christianæ col.* 123, *ubi, licet abstineat a judicio super Actis, Mabillonium sequitur in designandis initiis Lætiensibus, et primum abbatem statuens Guntardum, fratrem* S. Hiltrudis, *ad hujus Acta, edita Seculo* 3 *Benedictino, remittit lectorem.* B *Et sane prudenter judicare poterant, non defuisse biographo aliqua scripta monumenta, unde saltem Historiæ, in rebus narratis satis distinctæ, nec male concinnatæ, medullam extraxerit : præsertim ii, qui non viderant recitatam supra præfationis partem, a Mabillonio, qua de causa nescio, prætermissam, et testimonia Lætiensium scriptorum etiam superius a me prolata. At vero dum isthæc considero conjuncta cum generali adeo antiquorum silentio, modum non invenio, ut vel per probabilem conjecturam alia Historiæ adjumenta assignem præter relationem, auctori oretenus factam. Restat igitur, ut qualis hæc fuerit, et quo traduce ad ipsum potuerit pervenire, indagemus.*

§ II. Rationes, quibus Actorum auctoritas utcumque defendi queat, proponuntur, et MSS., unde hic excudenda sint, designantur.

Uno tantum seculo post documentorum combustionem

R*elatio auditu tantum excepta quam infirmum sit fundamentum Historiæ de rebus ante trecentos circiter annos peractis, notum est etiam non eruditis. Verumtamen ne vel sic durius in Acta nostra pronun-* C *tiare velim, quam laudati scriptores Historiæ litterariæ Franciæ. Esto itaque; nullum prorsus scripti fragmentum biographo præluxerit : non desunt tamen rationes, ex quibus prudenter conjectare liceat, ab eo relatas esse res in se veras. Num primo Hungarorum in illas partes irruptio, ut supra ostendimus, contigit sub medium seculum decimum, ipse autem floruit post medium undecimum ; proindeque credi potest litteris mandasse audita ab iis, quorum majores præcedente seculo eadem legerant in scriptis documentis, per Hungaros dein igne consumptis, vel etiam post e medio sublatis per invasores bonorum monasterii. Hujuscemodi temporis intervallum abunde quidem sufficit, ut res dubiis adjunctis vestiantur, non tamen ut ipsæ prorsus intercidant in iisdem vel vicinis locis, præsertim dum de Sanctis agitur et ea interim fiunt, quæ de* S. Hiltrude *referuntur. Nam testatur biographus, qui hic certe fidem meretur, cum res suis temporibus proximas referat, testatur, inquam, eodem temporis intervallo, Sanctam prodigiis claruisse, ejusdem corpus fuisse elevatum, et restauratam fuisse Lætiensem ecclesiam, quæ totidem occasiones fuerunt ad renovandam memoriam eorum, quæ de gestis ejus ac prima Lætiensis ecclesiæ fuudatione vel lecta fuerant vel audita.* D

AUCTORE J. P.

vixit auctor et ex testamento Sanctæ

11 *Secundo biographus allegat instrumentum, quod ipsemet verisimillime non vidit quidem, sed ex quo propius audivisse potuit multa ad Sanctam et ejus parentes, primamque ecclesiæ Lætiensis fundationem pertinentia. Hæc ut planiora fiant, paucis expono, quæ narrat num.* XI. *Sanctæ parentes, cum immatura morte e vivis sublati essent hæredes sui omnes, præter Guntardum filium, qui, vitam monasticam amplexus, Lætiensibus abbas præerat, et* Hiltrudem, *quæ similiter mundo valedixerat, in hanc demum bona sua testamento transtulerunt ea mente, sicut innuit biographus, ut post* S. Hiltrudis *obitum transirent eadem bona in jus ecclesiæ Lætiensis, usumque Domino ibidem servientium.* Quod videlicet testamentum, *verba sunt biographi,* cum ipsa cœlicas recessisset ad sedes, plumbo sigillatum piissimi genitores, bene oculata intentione in futurum prospicientes, illi consepeliri fecerunt, quod multos post annos tempore Henrici Augusti, qui tertio Ottoni successerat, temeraria curiositate aperto Virginis sepulcro, inventum et a quodam non de hæredibus, sed de pervasoribus eorum, quæ fuerant sanctæ Hiltrudis, igni crematum est. De quo E maluimus parum dicere, quam legentibus vel audientibus fastidium vel invidiam generare. *Cautela postremis verbis contenta usus est, opinor, biographus, quia, dum scribebat, potentia iis in partibus plurimum eminebant dicti invasoris hæredes et hos inter, ut passim traditur, ipsius filius, paulo post Lætiensis cœnobii restaurator.*

quod seculo XI *combustum fuit,*

12 *Ex hoc, inquam, testamento multa propius didicisse potuit biographus : puta nomina et conditionem parentum* S. Hiltrudis, *tempus, quo floruerunt et condiderunt ecclesiam, bona ac privilegia, quæ in eam contulerunt, et his similia, quæ in eodem expressa erant, quæque hominem istum moverunt, ut in ignem projiceret, ne ex tam evidenti testimonio ad restitutionem compelleretur. Inventum est autem testamentum* tempore Henrici Augusti, qui Ottoni III successerat ; *intra annum igitur* 1002, *quo Ottoni III successit S. Henricus, et annum* 1024, *quo idem sanctus imperator obiit, ac proinde haud ita dudum antequam nasceretur biographus, si quidem jam tum natus non erat, quando igni commissum est : adeo ut in eo contenta intellexisse potuerit a senioribus, qui ipsimet legerant : neque enim credendum est, ab eo uno lectum fuisse, a quo combustum est.*

13 *Imo lectum fuisse a pluribus suadet auctor Historiæ fundationis seu restaurationis Lætiensis abba-* F *tiæ, quem semel et iterum laudavi superius et cujus hic pleniorem notitiam dedisse juverit ex ipsiusmet Historia. Inseruit illam seculo* 14 *MSS. Annalibus sive Chronicis comitatus Hannoniæ Jacobus Guisius Minorita Montensis ; at, licet varia ad Opus nostrum conducentia ex dictis MSS. Annalibus desumpta et in Museo nostro servata reperiam, ejus tamen Latinum apographum non invenio ; quapropter recurrere cogor ad interpretationem Gallicam, factam ex Latinis Guisii Annalibus, editamque Lutetiæ Parisiorum anno* 1531. *Itaque tom.* 3 *fol.* 5 *verso laudatæ editionis Gallicæ ex Guisii Latino Opere, auctor, suppresso nomine suo, in præfatione significat, se esse monachum Lætiensis abbatiæ et in hac vixisse a pueritia seu, ut addit, ante annum ætatis septimum ; patrem suum cum Ludovico Galliarum rege, (ejus nominis septimo, ut mox videbitur) iter ingressum versus Hierosolymam, obiisse Constantinopoli ; scribere autem se, regnante in Galliis Philippo, ejusdem Ludovici filio ; in Anglia Joanne, in Flandros Hannonesque dominante Balduino comite, qui mare transgressus,* nunc vestras, *inquit,* aures complet novis ac felicibus successibus.

plura, ut ex aliorum scriptorum

14

A 14 *Quæ omnia denotant ipsum, jam tum sexagenarium circiter, scripsisse ineunte seculo* 13. *Nam Ludovicus VII iter in Orientem suscepit anno* 1147; *regnante ejus filio Philippo Augusto, Angliæ regno potitus est Joannes anno* 1199; *Balduinus vero, Flandrorum et Hannonum comes, anno* 1202 *in Orientem profectus est, anno* 1204 *imperium Constantinopolitanum adeptus, et dein a Bulgaris captus crudeliter occisus est anno* 1206. *Porro auctor is similiter conquestus de majorum suorum in transmittendis ad posteros scriptis documentis negligentia, ad propositum nostrum clarius declarat, quod biographus, metu cohibitus, paucis indicarat de testamento.* Clerici, *inquit*, vel canonici causam attulerunt exitii hujus ecclesiæ: etenim aperuerunt sanctæ Hiltrudis sepulcrum, extraxerunt ei consepultum testamentum.... Privilegium plumbo sigillatum in curiam detulerunt; at pars adversa, ut conspexit testamentum istud, attendens, testamenti hujus virtute rem, de qua agebatur, sibi abjudicandam, arripuit et e manibus legentium avulsum projecit in ignem. O diem luctuosum! Tunc deperierunt omnes ecclesiæ Lætiensis facultates et immunitates.... Tyrannicum istud ac flagitiosum facinus B patrasse dicitur Wedericus, Ad Barbam nuncupatus. *Ita fere ad verbum in editione Gallica.*

AUCTORE J. P. testimoniis

15 *Latine rem eamdem tradit allegatus supra Jacobus Lespeus in MS. Libello Chronicorum, sed an ex ipso Latino autographo desumptam, an vero ex aliis instrumentis auctam seu stylo immutatam ignoramus. Sic habet:* Clerici et canonici Lætiis degentes omnium unanimi consilio statuerunt eripere possessiones ecclesiæ e manibus secularium. Quare perspicue cognoscentes, catalogum privilegiorum et bonorum domus in sarcophago Virginis ad amussim contineri, in curiam detulerunt testamentum Virginis ad bona ecclesiæ approbanda. At ne invasoribus bonor. ecclesiæ daretur tergiversandi occasio, coram omnibus recitatum et indicatum est, a quibus ipsæ possessiones jure repeterentur. Wedericus, cognomento Ad Barbam, sciens atque intelligens, per hoc testamentum ea, quæ hactenus tenuerat, repeti, ipsum avulsit testamentum de manibus legentium et in ignem projecit. Ibi simul perierunt omnia jura, possessiones et privilegia, quibus olim magnifice dotata fuerat Lætiensis ecclesia. *Hisce tum Lespeus tum anonymus Historicus restaurationis subdunt* C *nonnulla de stirpe Wederici, ac plura de ipsius filio Theodorico, qui, ut patris crimen aliquatenus expiaret, novum Lætiis monasterium erexit, et canonicis substituit monachos Ordinis S. Benedicti, quæ suo loco latius discutiemus.*

colligimus,

16 *Unum tamen hic addo, quod de Wederico ambo affirmant, eum scilicet* haud ita dudum *post commissum facinus, ut habet anonymus, vel* nonnullis postea transactis diebus, *ut loquitur Lespeus, misere obiisse. Hoc enim si verum sit et simul vera opinio Auberti Miræi, qui in Notitia ecclesiarum Belgii pag.* 410 *eumdem Wedericum Theodorici patrem in vivis superstitem statuit anno* 1066, *quia nomen ejus subscriptum existimat diplomati Balduini Insulani comitis Flandriæ, quod eodem anno scriptum exhibet ibidem pag.* 188 *et in quo inter alia virorum nobilium nomina vere legitur* S. * Wederici Tornacensis: *hæc, inquam, si vera sint, colligere licebit, biographum nostrum scripsisse paulo post testamenti combustionem, et quæ in eo ad propositum ipsius pertinentia continebantur, didicisse ab ipsismet canonicis, combustionis testibus et recenti eorum memoria etiam tum imbutis. At, inquis, conjecturæ isti obest ipse biographus, dum de testamento agens, designat tempus Henrici imperatoris, qui Ottoni III successerat. Non inficior, si nempe signata epocha necessario respiciat tam inven-*

didicisse potuit ab iis, qui vel ipsi legerant

* l. c. signum

tionem testamenti, quam ejusdem combustionem: verum D *cum biographus rem tam paucis coarctet, siquis Miræi opinionem cum aliorum asserto obitu Wederici combinare ac tueri voluerit, dicet, apertum fuisse quidem tempore S. Henrici sepulcrum, in eoque inventum ac lectum* S. Hiltrudis *testamentum, at vel denuo repositum fuisse loco suo, vel servatum donec re mature examinata et instructa causa adversus bonorum ecclesiæ possessores, tandem non satis caute productum fuit in judicio; quæ omnia communiter notabile temporis spatium exigunt, dum longa bonorum possessio discutienda, et actio intendenda viris potentibus, qualis erat Wedericus.*

17 *Quidquid sit, allata hactenus ex anonymi Historia fundationis seu restaurationis et ex Libello Chronicorum Lespei mihi prorsus persuadent, testamentum, antequam combureretur, sive id factum sit tempore S. Henrici, sive serius, lectum fuisse a multis ac prælegi auditum a pluribus, ex quorum numero aliqui in vivis superstites biographo materiam subministrasse potuerint, ut solida Historiæ fundamenta jaceret, et adjutus aliis traditionibus, Opus consummaret. Hoc ego præcipuum censeo Actis utcumque defendendis argumentum, miror que id a* E *Mabillonio ac scriptoribus Historiæ litterariæ vel non fuisse detectum vel certe non fuisse indicatum lectoribus: sic enim magis persuasissent, vera esse posse, ut aiunt, Acta quoad rerum substantiam seu fundamenta sua. Sed ne et ego quid prætermittam, quod ad Acta minus contemnenda conducere existimo, plane assentior scriptoribus Historiæ litterariæ Franciæ: auctorem credo virum fuisse prudentem ac eruditum. Prudentem, quia res Sanctæ in vita gestas sic disposuit, ut iis non immiscuerit mirabilia, seu verisimilitudinis limites excedentia prodigia, in quod vitium passim impegerunt, qui gesta ex traditionibus accepta scripto mandarunt, adoptantes absque discussione vel distinctione quælibet etiam fabulosa, imo sæpe, adjectis propriis ornamentis, magis mirabilia sed minus credibilia reddentes. Eruditum autem fuisse inde colligo, quod, licet ad Opus suum rite ordinandum attigerit hinc inde res dudum et in aliis regionibus peractas, nec personas confudit, nec a recta chronologia deviavit, quem scopulum hujuscemodi compilatores, in antiquis historiis non probe versati, raro evitant. Carpitur hic quidem ab aliis in uno alterove puncto; sed utrumque ita exponi potest, ut ejus imperitiæ adscribi non debeat; quemadmodum insinuavi supra* F *et in Annotatis declarabo.*

vel prælegi audierant. Ejusdem auctoris prudentia et eruditio;

18 *Ceterum facile advertet lector studiosus, producta hactenus a me, tam ut adversantia, quam ut faventia scriptoris auctoritati, respicere dumtaxat ea, quæ narrat facta usque ad elevationem corporis* S. Hiltrudis, *id est, usque ad initium seculi* XI: *in reliquis enim, dictam elevationem subsecutis, biographus, cum eodem seculo floruerit, eam sibi fidem vindicat, quam damus communiter scriptoribus coævis aut supparibus. Cum autem ab hoc biographo proaut fluxerit, quidquid de Sancta ejusque cultu notum est usque ad monasterii Lætiensis restaurationem, Acta tam dictæ restaurationi quam reliquis de gloria posthuma apud recentiores inventis præmittenda censui. Habemus autem præter editionem Mabillonii duo Actorum apographa MSS., unum desumptum ex MS. Lætiensi, collatumque cum Lobiensi MS., alterum descriptum ex Latinis Annalibus Jacobi Guisii lib.* 2 *cap.* 1. *In eo autem differunt apographa hæc nostra, quod Guisianum in capita divisum sit, ac singulis titulos præfixos habeat, iisque careat Lætiense: cetera adeo inter se conveniunt, ut variantes lectiones, raro occurrentes, annotari non mereantur. Sed mirum, quantum ab iis discrepet editio Mabilloniana, quamvis et hæc facta notetur ex Lætiensi simul ac Valciodorensi codicibus*

Acta unde desumpta et quomodo hic danda.

A *cibus. Neque enim tantum in ea desunt pars major prologi, ac epilogus pene integer; verum etiam in ipsa narratione omissa sunt multa, et frequens admodum se prodit sive in verbis sive in eorum transpositione sive in ortographia diversitas. Præcipuas omissiones, ubi aliam observationem non exigent, edocebitur lector hujuscemodi uncis [ ], si dignetur meminisse omnia, quæ iis inclusa sunt, legi in utroque nostro apographo, ac desiderari apud Mabillonium; verborum autem varietatem passim designabo in margine; sed transpositiones et similes minutias relinquam iis, qui nostram cum Mabilloniana editione conferre voluerint.*

ACTA

Auctore anonymo monacho Valciodorensi seculo XI scripta.

B *Ex MS. Lætiensi collato cum Lobiensi, Annalibus Hannoniæ MSS. Jacobi Guisii et editione Mabilloniana.*

VETUS CAPITUM PARTITIO

Caput I. Prologus in Vitam S. Hiltrudis Virginis.

II. Qualiter Pipinus rex dedit Wiberto territorium Lessiense.

III. Quod Wibertus proposuit in Lesscias ecclesiam construere.

IV. Quod Wibertus construxit de facto cœnobium Lessiense.

V. De Guntardo filio Wiberti.

VI. De bonis moribus sanctæ Hiltrudis.

VII. Quod episcopus Cameracensis velavit sanctam Hiltrudem.

VIII. De testamento sanctæ Hiltrudis.

IX. De transitu sanctæ Hiltrudis.

X. De sepultura parentum sanctæ Hiltrudis.

XI. De sepultura primi abbatis Lessiensis.

XII. De minoratione ecclesiæ Lessiensis.

XIII. De vastatione ecclesiæ Lessiensis.

XIV. Quod passerones* ecclesiæ Lessiensis ad seculares devenerunt. (* l. possessiones)

C XV. Quod corpus sanctæ Hiltrudis claruit miraculis.

XVI. De notabili miraculo parentum sanctæ Hiltrudis.

XVII. Quod quædam puella innocens audivit laudes angelorum in ecclesia sanctæ Hiltrudis.

XVIII. De elevatione corporis sanctæ Hiltrudis.

XIX. Quod sancta Hiltrudis revelavit episcopo Cameracensi restaurationem ecclesiæ suæ.

XX. Quod campanæ ecclesiæ sanctæ Hiltrudis per se sonaverunt*. (* l. sonuerunt)

XXI. Quod meritis sanctæ Hiltrudis ecclesia ejus ab incendio liberatur.

XXII. Quod meritis sanctæ Hiltrudis quidam puer a pestilentia liberatur.

XXIII. Quod quidam vir meritis sanctæ Hiltrudis ab epidimia liberatur.

D

PARS I

Die quinto Kalendarum Octobris sanctæ virginis Hiltrudis celebrem agimus diem depositionis. Hanc psalmis, hymnis et canticis nos oportet celebrare festivis. Hæc enim a Domino et a sanctis angelis ejus in omnibus honorata esse cognoscitur: cui vivere Christus fuit, procul dubio et mori lucrum. Dum enim post Christum suum * crucem suam tulit; dum seculi pompam contempsit; [dum carnem suam cum vitiis et concupiscentiis crucifixit;] dum corpus suum inedia et vigiliis in sacco et cinere castigavit; dum secundum Evangelium Christi vixit, nonne mundo mortua soli Christo vixit? *a* Quid talis vita nisi crux est atque martirium? Sic viventi procul dubio mori lucrum fuit, dum felici commercio pro parvis magna, pro perituris commutavit æterna. Dicit Psalmista: Mirabilis Deus in Sanctis suis. Si *b* mirabilis est Deus in Sanctis suis, quos tales perfecit, utique honor, qui talibus exhibetur, ipsi, E qui tales eos perfecit, exhibetur. Ipsi enim templum Domini, ipsi organa Spiritus sancti, qui per eos operabatur et in ipsis. Quia ergo in templo sancto gloriæ Dei Organistes hæc Spiritus sancti organis interest angelicis; merito hanc in templis his manufactis, quibus possumus, solemnizare et honorare debemus emolumentis. De cujus vita et conversatione et actu parentum ejus, et de his, quas per merita ejus Dominus operari dignatus est, virtutibus, sicut relatu fidelium, qui et a prioribus suis didicerunt, sed et ipsi præsentes viderunt, audivimus *c*, in subjectis dicemus.

(Cap. I. Prologus) (* Mabil. deest suum) (a) (b) (c)

2 Anno ab Incarnatione Domini septingentesimo quinquagesimo primo gloriosissimus princeps Pippinus singularem Francorum et Germanorum monarchiam obtinuit *d*. Hic enim quia ad id dignitatis idoneus erat, utpote magna* vi et animi et corporis præditus, fide Catholicus, sacræ religionis cultor, Zacharia Papa jubente, primus* in regem consecratus est a Bonifacio pontifice *e*. Sed et post Zachariæ decessum *f*, cum papatus cathedram* Stephanus Papa sederet, et, quibusdam causis ecclesiasticis exigentibus, in Gallias venisset, et sancti Dionysii Parisiacam * ecclesiam dedicasset, hunc F ipse* per seipsum cum omni secutura progenie in eadem consecravit ecclesia benedictione perpetua *g*. Qui cum modis omnibus ad perfectum veniret, et cunctæ res ei prospere cederent, etiam primatum et optimatum pollebat nobilitate; quales decebat regis Pippini esse.

(II. Pippinus rex) (d) (* ibid. deest magna) (* ibid. rectius primum) (e f) (* ibid. in cathedra) (* ibid. Parisiorum) (* ibid. deest ipse) (g)

3 In his erat comes quidam nomine Wibertus *h*, genere nobilis et actibus *, pago Pictavensi ex nobilissima prosapia ortus, et uxor illi nomine Ada, ex Francorum nobilioribus. Is hostilibus pressuris nimium circumventus *, regem adiit, cujus maxime et præsumebat de gratia, et juvabatur munificentia: precibusque ab eo exegit, quatinus de regio jure locum sibi concederet, quo salva pace mansionem sibi collocans, ab hostibus secederet *i*. Cui rex, ut erat liberalis munificentiæ, ad petita annuit, amplas de jure patrimonii sui impertiens illi possessiones, inter Theorascensem *k* et Hagnanum *l* pagum super fluvium Helpram adjacentes, frugum fertiles, pecoris abundantes, pascuis uberrimas, et silvarum densitate opacas, venationis et piscationis * plurimum præstantes: adeo ut regium id esse donativum perspicue appareat. Quid multa? Accepit; pro acceptis gratias egit, et quanti essent, consideraturus

(h) (dat Sanctæ parentibus) (* al. moribus) (* Mab. circumdatus) (i) (k l) (* ibid. venatione et piscatione)

A. ANONYMO.

A turus, iter arripuit, consideravit *, voluntati suæ satisfactum in hac parte pervidit *, gratum habuit, et m ut cum tota domo sua ad id locorum transmigraret, animo concepit, quod et ad effectum perduxit.

* ibid. deest, consideravit
* ibid. deest pervidit
m
III
Latiense territorium:
* ibid. deest suprascriptum
* al. Lætia
n

4 Quadam ergo die cum in venatibus aprum agitaret, hinc venatoribus, hinc canibus insequentibus, præoccupavit eum super fluvium suprascriptum * Helpram, in loco, qui hodie Lescias * nuncupatur: cumque luminibus late circumductis loci illius oportunitatem pervidisset; credo n non fortuito casu sed divina inspiratione, animo occurrit, ut locum ipsum habitabilem redderet, ecclesiam fundaret, officinas servis Dei utiles ibi ædificaret, quod ipse situs loci patiebatur,[ut hodieque apparet.] Ad regem rediit, maximas pro beneficio gratias egit, affectum animi sui patefecit. Rex affectum viri approbavit, de effectu persuasit, operam suam illi et pollicitus est et impendit. Tum demum ad uxorem suam rediens venerabilem Adam, affectum a Deo inspirati pandit animi; sed et favorem, consensum et opitulationem religiosissimi principis * edicit. Fiunt utrique in affectu concordes, [in effectu consortes] sæpe B dictum locum, qui prius erat ferarum, habitationem efficiunt hominum, [Lescias nuncupatum. Post hæc jam] ad ædificationem oratorii se viriliter accingunt.

* Mabil regis gloriosissimi

IV
ubi ecclesiam et monasterium condunt,

5 Quia ergo templum Domini delegerant et decreverant esse domum illi orationis deliberant ædificare. Sapientium igitur et religiosorum agentes cum consilio: in ipsa alvei ripa locum huic operi provident aptum et monasticis officinis competens o, qui aquam necessariis usibus semper ministret, qui molendinum, pistrinum, coquinam, hortum vel artes diversas intra monasterii claustra capiat. Tunc sumptus dinumerant et expensas *; ad normam jaciunt fundamenta, et in promovendo opere alterum quodammodo exhibent Salomonem.[Nam etsi ille his ditior, non tamen devotior. Opus illud non infirmum, non ignobile; sed nobile et solidum, nobilis intentionis præferens solidamenta.] Oratorio tandem expleto, et ecclesiæ parietibus erectis, et culmine apposito, et, [ut supra prælibavimus] claustro bene officinato, circummanentes episcopos vel abbates, præcipueque Tungrensem pontificem adeunt. Sanctorum reliquias, ad * consecrationem petunt et impetrant. Pontifex ille preciosas plurimorum Sancto- C rum his donavit reliquias, præcipueque sancti Lamberti p; unde et ut ejus meritis et nomini oratorium suum dedicarent, familiaritate, amicitia, suasione exegit. Denuntiant rem Cameracensi antistiti, ad cujus oratorium illud respicit diœcesim, qui et cum debito honore ac reverentia sancti Lamberti meritis et nomini illud dedicavit sub die tertio Nonarum Novembris q.

o
* ibid. deest et expensas
* ibid. et
p
q

V
et filium abbatem constituunt.
* ibid. miscens

6 Erat illis filius nomine Guntardus, a puero sacris Litteris eruditus, monasticis disciplinis institutus, monachicis usibus assuetus, meditationi sanctarum Scripturarum studens, orationi lectionem, lectioni vicissans * orationem, in vigiliis et jejuniis pervigil et frequens, quod dicebatur monachum vivens, mundi nil appetens, [solum Dominum toto corde, tota anima, tota virtute amplectens.] Huic religiosissimi genitores aliquot monachici ordinis et vitæ coadunaverunt personas, quibus hunc patrem et rectorem præfecerunt. Qui, quamdiu conversatus est in ergastulo carnis, id, quod gratia Dei erat, quodque dicebatur, forma sibi commissis factus diligentissime exequebatur. Videres Helcanam et Annam de monte Ephraim masculinum sanctum Domino et generasse et obtulisse; videres et alterum Samuhelem in templo Domini ministrare. Non erat periculum Hely sacerdotis de Silo metuere r: quia et recalcitrantes pungere D et adquiescentes in virga pastorea noverat Domino attrahere.

r

VI
Sancta eximiis dotibus ornata

7 Erat illis et filia Hiltrudis nomine, pulchra facie sed pulchrior fide, nobilis genere, sed nobilior pia conversatione. Nam sicut ferrum ferro acuitur, et caritas caritate fomentatur, ita Virgo [soror virginis] fratris actus æmulabatur. Dum ille huic alterum exhibebat Jheronimum, hæc illi alteram Eustochium. Huic quidam Burgundiorum princeps s, Hugo nomine, querebat nubere, tum Puellæ nobilitate et elegantia, tum longa nobilium parentum inescatus * notitia et familiaritate. Diem conuicunt, collocuturi conveniunt; utrimque de conjunctione matrimonii agitur; Virginis animus a parentibus pertemptatur. Quibus illa, Si meam, inquit, super hac re queritis sententiam, id certe, quod sentio, edicam. Jam dudum super omnia solum Christum diligo; huic fidem feci; huic nubere concupisco et desidero. Si mihi patres vultis esse, si me filiam habere, si me a vero Patre, si a vero, quem adamavi, non sejungitis Conjuge; vos mihi patres, me vobis filiam et cognosco et profiteor esse; sin alias, nec vestram magni pendo paternitatem, nec meam vobis impendere habeo filiationem. E

s
* ibid. illectus

nuptias fugit,
* ibid. puellarem
* adde sciunt
* ibid. non deest

8 Interim conquiescunt, puellaria verba et nulli pendenda esse dicunt: mutandam, utpote mobilis ingenii, sententiam femineam * putant; verbum in crastinum reservandum decernunt. Nesciunt in Muliere virilem animum, neque * a Domino rem geri. Virgo sacra quid consilii caperet, quid ageret, ignorabat. Parentibus resistere non poterat, nec non eis non * obedire nefas ducebat: attamen immortali Sponso nubere toto desiderio ardebat. Id tamen consilii tandem arripuit. Intempesta nocte, paucis et admodum fidis arbitris comitantibus, in proximam silvam confugit, ibique sibi latibulum collocavit. In crastinum piissimi genitores de fuga carissimæ Sobolis audientes, turbabantur non modice; non modo propter Filiam, sed et propter auctoritatem et amicitiam * principis læsam: suis tamen demandant, ut factum silentio tegant. In verba iterato convenitur: excusationem parentes in medium afferunt, Hiltrudem in interiore conclavi residentem in pridiana sententia perseverare; ad molliendum animum ejus se non prævalere, in id conversationis eam jam dudum animum induxisse; ex cotidiano usu vitæ F ejus, quæ nil omnino levitatis habebat, et multorum attestatione id se comperisse; votis ejus si obsistant, iram Dei de cœlo timere: si liberos, quos dedit, dignetur Deus * in eo se quam maxime gaudere. Hinc illi gratias agere; salvam et inviolatam posse manere priorem amicitiam, si alteram de filiabus, nomine Bertam, æque nobilem, nec minus formosam, principi illi in conjugium placeat assumere.

* Mab. additur tanti
* ibid. additur ad se trahere

et Deo consecrata
VII

9 Quid plura? Utrimque consentiunt, parentes puellam principi despondent, princeps eam legitime ducit uxorem, quæ et ipsa ante finem vitæ suæ religiosam visa est vitam ducere. His ergo, prout res exigit, modice digestis, ad latebram sanctæ Virginis stilum reducamus. Igitur ante abscessum Bertæ sororis revocatur a parentibus sancta virgo Hiltrudis, nuptura et ipsa, sed Sponso immortali. Non post multos vero dies venerabili Theodorico Cameracensis sedis episcopo præsentatur; cui etiam qualis sit Virginis devotio, quæve petitio, intimatur. Episcopus, ut erat vir virtutis, de animarum gaudens in Domino profectibus, gratias Deo agit, Virginis devotionem approbat, studium * per ædificationis sanctæ verba exhortatur, et ut propositum in finem servet, pro

* ibid. deest studium ea

A ea Dominum orat. Postremo infra Missarum celebrationem Sponsam suam Christo, immo per eum Christus sibi consecrat, et sacrum ei velamen imponit *t*. Quæ, suscepto sanctæ religionis habitu, qualem se exhibuerit, [et in exordio hujus narrationis præmisimus, et] nunc breviter inseremus.

t

piissime vivit:

10 Videres namque [alteram] Annam, non viduam, sed Viro suo immortali vere conjunctam, vere præsentem, de templo non discedere, jejuniis et orationibus die noctuque vacare, nihil nisi, qualiter Sponso suo placeret, [et in odore unguentorum ejus post eum perseveranter curreret,] cogitare. Nullus eam levia verba aut risum moventia proferentem; nullus faciem suam ridendo effundentem aut audivit, aut vidit. Nam etsi corpore juvenescebat, animo tamen jam senuerat. Post orationem ad verba sacræ lectionis veniebat; quæ illi frater suus venerabilis abbas Guntardus, quasi alter alteri Scholasticæ eructabat Benedictus. Post ad cultum justitiæ redibat silentium, ut rationale de præsepi Domini animal ruminatura, quæ de plenitudine gustaverat sanctarum Scripturarum, in loco videB licet orationi suæ et meditationi aptato in eadem ecclesia in parte aquilonari, post oratorium fratrum. Sic per decem et septem annos cella Christi aromatica odore piæ et justæ conversationis fragravit in mundo, exemplum facta non solum femineo sexui, sed et masculino.

VIII. *hæres parentum instituitur;* * Mab. sublatis

11 Ea tempestate Deo digni parentes ejus, cunctis, quos heredes sibi asciverant, [liberis] immatura morte præventis *, privati sunt: quorum corpuscula in sæpe dicta ecclesia continentur sepulta. Ut enim videre videor, nolebat eos Dominus mundi hujus malitia corrumpi, in hujus luti profundo demergi, [inferno adolescere :] ideoque semen longævum in regione vivorum eis daturus, tulit eos de medio iniquitatis. Unde factum est, ut filiæ suæ sanctæ Hiltrudi virgini possessionem suarum domi forisve donationem facerent; a villa scilicet Molihagno *u*, ubi venerabilis Ada ecclesiam Domino ædificaverat *x*, usque villam Semuescum *y*. Quam procul dubio donationem hereditario testamento in manu ejus confirmaverunt, ut et ipsa his libere præesset, dum adviveret et post decessum ipsius in jus ecclesiæ sancti Lamberti ad usus ibidem Domino servientium cederent. Quod videlicet testamentum, cum ipsa cœlicas recessisset ad sedes, C plumbo sigillatum piissimi genitores, bene oculata * intentione in futurum prospicientes, illi consepeliri fecerunt. Quod multos post annos tempori Henrici Augusti *z*, qui tertio Ottoni successerat, temeraria curiositate aperto Virginis sepulcro, inventum et a quodam non de heredibus sed de pervasoribus eorum, quæ fuerant sanctæ Hiltrudis, igni crematum est *aa*. [De quo maluimus parum dicere, quam legentibus vel audientibus fastidium vel invidiam generare.] Nunc de transitu sanctæ Virginis dicamus.

u *x* *y*

* Mabil. occulta

z

aa

IX. *morbo corripitur;*

12 Quia ergo non est in hominis potestate judicium vel vita ejus, aliter quam rati sunt religiosi parentes successit: ut scilicet prædestinaverat parentum omnium parens Deus ante tempora secularia. Nam Deo devota Virgo, bono certamine certato, [cursu fideliter consummato,] fide Christo servata, post modicum obviam Sponso exitura erat, et cum eo in nuptialem thalamum intratura. Unde modico correpta languore, paulatim cepit lassescere * et corporeis viribus magis magisque destitui. Cumque per dies singulos languor ingravesceret, et jam necessitate mortalitatis nostræ de corpore cogeretur exire, aderat religiosus frater ejus cum sibi subditis, cotidie sacris confirmans eam mysteriis. Ipsa se orationibus eorum commendare, ipsa Dominum, ut se D in pace susciperet, non desistebat orare. Aderant et piissimi genitores; aderat et familia: et quia pium erat gaudere illi et pium flere illam;] tum in proposito eam perseverasse gaudebant, tum mundo eam excedere dolebant.]

* Mab. tabescere

A. ANONYMO.

moritur.

13 Tandem sancta illa anima carnis ergastulo soluta est, ingressura, ad quæ anhelabat, tabernacula æterna, de quibus meditatione et voce cantaverat cotidiana: Quam amabilia sunt, [inquiens,] Domine virtutum, tabernacula tua! [Concupiscit et deficit in his anima mea. Plena olei lampade, virtutum scilicet piarum fertilitate,] in thalamum Regis a sanctis angelis introducitur, et Sponsi sui, quem amabat, [quem elegerat, quem quæsierat,] quem semper optaverat, vultui præsentatur. Fit gaudium in transitu ejus spiritibus angelicis, [ad humani generis custodiam deputatis ;] fit et omnibus Sanctis congratulatio; quia nihil suum in ea princeps mundi hujus invenit. E contra fit religioso fratri ejus Guntardo et cunctorum fratrum collegio, piis parentibus et familiæ mœstitia, luctus et dolor: qui etsi eam mortem perdidisse et vitam invenisse credebant, absentiam tamen piæ vitæ ejus graviter ferebant. Requievit vero mense Septembri sub die v E Kal. Octobris *bb*. Cui collocaverunt sepulcrum, quale decebat Virginem Christi, a latere altaris *bb* summi in parte aquilonari: [ubi honorifice sepelierunt eam cum illo suo, de quo diximus, paterni patrimonii sibi donati testamento.] Imposuerunt etiam sepulcro laminam lapideam, hoc modo inscriptam: HIC JACET HILTRUDIS CHRISTI VIRGINIS CORPUS, QUÆ OBIIT V KAL. OCTOBRIS. [O felicem Christi Virginem, cujus anima in sanctuario collocata est cœlesti, corpus in terrestri, nimirum quia ipsa sanctuarium erat Spiritus sancti. Felices etiam vere dixerim parentes, qui dum præsentium ecclesiam fecerunt heredem possessionum, liberis suis æternitatem adquisierunt cœlestium mansionum].

ANNOTATA.

a *Cetera usque ad finem Prologi omissa sunt apud Mabillonium.*

b *In Guisiano apographo desiderantur:* Si mirabilis est Deus in Sanctis suis.

c *Ex hoc periodo colligimus in Commentario prævio num. 4, biographo nulla ad manum fuisse scripta instrumenta, nostramque conjecturam testimoniis con-* F *firmavimus num. 6. Porro in solo Lobiensi MS. præfixus est huic Prologo alter Prologus: Sed cui hic locum concedendum non censui, tum quia dubium est, an eumdem auctorem habuerit, tum quia talis est, ut, mutato solo nomine, cuilibet sanctæ virgini facile aptari possit, si pauca verba excipias, quæ, utpote mox dictam conjecturam confirmantia huc transfero:* Memor esto, lector, sanctos, quos præmisimus, Patres *(Gregorium et Hieronymum,)* non tantum visa, sed et a fidelibus audita scripsisse, nec, quid * hoc Opusculum legeris, contrahas narem vel frontem des in pariete, nec nos regulas Donati *(Ælium Donatum intellige seculi 4 Grammaticum)* culpes minus justo observasse *etc.*

* l. qui

d *Hoc eodem anno Pippini regis initia collocant Aimoinus et alii, quorum calculos tuetur Mabillonius lib. 2 cap. 26 § 2 de Re diplom.: sunt tamen, qui in præcedentem rejiciunt, sunt, qui in sequentem differunt. Super ea materia disputantes videri possunt laudatus Mabillonius, Pagius in Critica ad annum* 752 *ac alii.*

e *Is est S. Bonifacius archiepiscopus Moguntinus, cujus Acta illustrata sunt tom. I Junii a pag.* 453; *ubi quoque pag.* 487 *et seqq. quædam ex antiquis monumentis*

A. ANONYMO.

A *numentis in medium prolata sunt, spectantia ad memoratam hic Pippini regis unctionem.*

f *Obiit S. Zacharias Papa, ejus nominis primus, anno* 752 *mense Martio, ad cujus diem* 15 *nomen inscribitur Martyrologio Romano et Acta apud nos digesta sunt. Paucos post dies ad Pontificatum electus est Stephanus presbyter, sed huic post tertium diem et ante ordinationem defuncto suffectus est Stephanus alter de quo mox.*

g *Stephanus hic, quem alii* secundum *vocant, alii, quia Stephanus ad lit. præcedentem memoratus saltem electus fuit, appellant* tertium, *Pontificatum adiit anno* 752 ; *propter vexationes Aistulfi Longobardorum regis profectus est in Gallias anno* 753 ; *sequenti autem anno in ecclesia S. Dionysii altare consecravit Deo et SS. Petro ac Paulo apostolis, regesque inunxit Pippinum ac filios ejus Carolum et Carolomannum, ut unanimi consensu tam veterum quam recentiorum scriptorum constat.*

h *In tribus Pippini regis Placitis tom.* 5 *novæ Collectionis de Scriptoribus rerum Gallicarum pag.* 697, 700 *et* 704 *occurrit* Wicbertus, *quem dictus Pippinus vocat* comitem palatii nostrum ; *data autem notantur annis primo, secundo et octavo regni ejus, id* B *est ante annum* 760. *Non ausim certo affirmare, eumdem esse cum Wiberto comite,* S. Hiltrudis *patre, sed nihil video, quod conjecturam improbabilem faciat.*

i *Quamvis hæc specialim confirmari nequeant veterum scriptorum testimoniis, recte tamen congruunt cum iis, quæ circa annum* 760 *gesta narrantur in Aquitania, cujus olim partem constituebat Pictaviensis provincia. Paucis verbis ea complectitur annalista Fuldensis in laudata mox Collectione pag.* 327 : DCCLIX. Waipharius dux in Aquitania tyrannidem exercens pressuras ecclesiarum Dei movit, deprædationes et injustias multas fecit. DCCLX Pipinus. Waipharii ducis stultitia permotus, ducto in Aquitaniam exercitu, justitias ecclesiarum Dei facere renuentem, rerum injuste ablatarum restitutionem promittere sacramento coegit. *Sed ut pergit narrare idem annalista, proxime sequenti anno perjurus Waipharius novas turbas civit,* et ferro et igne cuncta vastando Cavillonem usque pervenit, *eas dein, ut tradunt veteres alii, continuavit, ipsamque urbem Pictaviensem et alias, quas adversus Pippinum tueri non valebat, muris nudavit : donec tandem anno* 768 *occisus est. Hinc colligi potest, Wibertum, si idem sit cum eo, qui* C *in Pippini Placitis comparet, ad primas Waipharii turbas accurrisse in patriam, ut bona sua defenderet; at cum id minus succederet, rediisse ad regem, petiisse ac impetrasse, quæ narrat biographus. Cointius hunc adventum seu reditum refert ad annum* 760. Non defuerunt *inquit,* ex Aquitanis, qui relicto natali solo, ne rebellionis in regem participes fierent, aut opprimerentur a Waifario, Pippinum adierunt, a quo benignissime suscepti sunt, amplissimisque muneribus cumulati. Præ ceteris memoratur Wibertus e pago Pictaviensi, sanctæ Hiltrudis pater.

k *Teoraciam ita describit Baudrandus :* Tractus est Galliæ in Picardia provincia... extenditur inter Hannoniam ad Septentrionem ; Campaniam ad Ortum ; Veromanduos ad Occasum, et Laudunensem tractum ad meridiem.

l *Mabillonius scribit* Hannoniensem ; *quam Belgii provinciam hic designari dubium non est; imo* Hagnanum *olim fuisse appellatam a fluvio* Hagna, *ostendit Valesius in Notitia Galliarum.*

m *Apud Mabillonium sequentia hoc num. ita contracta sunt :* Et cum tota domo ad id locorum migravit.

n *Etiam hæc contractius leguntur apud Mabillonium :* Cumque etc. prævidisset, divina inspirante Clementia, animo occurrit.

o *Correctius ibid. :* Locus huic operi providetur D aptus et... competens.

p *De S. Lamberto episcopo et martyre fuse actum est apud nos tom.* v *Septembris et ea occasione de ejusdem hic memoratis reliquiis secundum ea, quæ tradit biographus noster, ac præterea profert Philippus Brasseur presbyter Montensis in Cimeliarchio Lætiensi anno* 1645 *Montibus Hannoniæ impresso. Hic autem part.* 2 *pag.* 93 *dicit tam has, quam alias serius acceptas, S. Lamberti reliquias novæ lipsanothecæ inclusas fuisse anno* 1623, *recitatque eum in finem tres isto anno lipsanothecæ affixas inscriptiones, quarum una ita habet :* Pie spectator, hic venerare reliquias S. Lamberti martyris, Tungrorum episcopi,... quas Walcandus et Albero II, Leodienses episcopi, Wiberto, Lætiensis monasterii fundatori et Wederico abbati III donarunt. *Idem auctor tamen in margine istam observationem adjecit.* Substitui forsan melius posset S. Floribertus, nam tempore Wiberti sedebat *(Leodii)* non autem Walcandus, qui anno demum 810. *Quid de his probabilius statui possit, eruetur ex lit. seq.*

q *Variæ sunt de primordiis Lætiensis cœnobii recentiorum opiniones. Nam ut mittam eos, qui ea referunt ad annum circiter* 700, *quando* S. Hiltrudi *velamen impositum fuisse scribunt, quod nullam habet pro-* E *babilitatis speciem, mox laudatus Brasseurius lib.* I *de Originibus cœnobiorum Hannoniæ pag.* 40 *et Vinchantius in Annalibus Hannoniæ pag.* 122 *signant annum* 751 ; *Gazetus vero in Historia ecclesiastica Belgii annum circiter* 800. *At neutra etiam opinio mihi placet. Non prima, licet biographus Acta exordiens, exprimat annum* 751, *notæ istæ non respiciunt annum fundationis monasterii, sed initium monarchiæ Pippini ; quæ autem deinde narrat relata cum iis, quæ ad narrationem ejus elucidandam protulimus, sufficienter indicant, fundationem aliquot saltem annis posteriorem esse. Minus etiam placet secunda, quia expresse dicit biographus, Pippinum addixisse et impendisse operam suam ad ædificii exstructionem ; qui tamen Pippinus obiit anno* 768 ; *id est trigesimo secundo ante signatam Gazeti epocham fundationis. Præferenda igitur Mabillonii aliorumque recentiorum sententia, referentium initia cœnobii ad annum* 764. *Hæc quippe sententia plane congruit relatis supra ad lit.* i *de turbis per Waipharium excitatis in Aquitania circa annum* 760 ; *quas turbas verisimillime intellexit biographus ubi dixit Wibertum,* hostilibus pressuris circum- F ventum, *petivisse a rege locum, in quem salva pace ab hostibus secederet. Porro juxta hanc sententiam recte collocat Cointius ecclesiæ Lætiensis dedicationem anno* 765, *quo dies tertius Novembris, hic a biographo expressus, incidebat in Dominicum. Hinc quoque deducimus, reliquias S. Lamberti ad consecrationem ecclesiæ non fuisse concessas a Walcando Tungrorum seu Leodiensium episcopo, ut recte observat Brasseurius ; nec tamen etiam a S. Floreberto, quem idem auctor Walcando melius forte substitui posse significat. Nam sicut Walcandi initia episcopatus annis plusquam quadraginta posteriora sunt consecratione ; ita eamdem præcessit annis circiter viginti S. Floreberti obitus, quem Majores nostri ad diem* 25 *Aprilis in Commentario de Gestis ipsius affixerunt anno* 746 *et alii innectunt* 745. *Substituendus est itaque is, qui Actis Attiniacensis conventus, anno* 765 *habiti, sic legitur subscriptus apud Labbeum tom.* 6 *Conciliorum col.* 1702 : Folericus episcopus civit. Tungris. *Eodem tempore Cameracensem cathedram occupabat Albericus ac proin juxta eosdem calculos huic adscribenda est ecclesiæ consecratio.*

r *Periculum pœnæ scilicet, quam incurrit Heli ob nimiam in filios indulgentiam :* I *Regum cap.* 2, 3 *et* 4.

s *Hic*

A s *Hic primus locus est, in quem animadvertunt critici; acsi iis verbis indicare voluerit auctor, penes Hugonem istum fuisse totius Burgundiæ supremum principatum, cum tamen aliunde constet, id temporis regi paruisse Burgundiones. At cum vox* princeps *varias significationes admittat, non video, quid cogat hic vocem istam restringere ad significationem unicam. Etenim ut mittam alias ejus significationes, quas dat Cangius*, principes *appellati sunt* 1 *optimates seu proceres;* 2 *duces a rege vel supremo principe provinciis præfecti;* 3 *ii, qui feuda possidebant cum titulo principatus, vel in terris suis ita exercebant summam potestatem, ut tamen a rege vel superiore principe in aliquibus casibus dependerent;* 4 *qui in ordine aliquo primarium locum obtinebant. Certe aliquo hujuscemodi sensu accipienda sunt verba Zachariæ Papæ apud Labbeum tom.* 6 *Concil. col.* 1516 *in hunc modum scribentis ad S. Bonifacium :* Quod suggessisti, quod elegerunt civitatem unam OMNES FRANCORUM PRINCIPES... læto nos suscipimus animo. *Et iterum ibidem :* Quod obsecrasti, ut Francorum principibus vel ceteris Francis scriberemus, ut petisti, eis per singula scripsimus. *Eo quippe tempore supremus Francorum prin-* B *ceps unus erat Childericus rex. Adde, quod, eodem regnante Childerico, Carlomannus et Pippinus, Majores palatii, se ipsi* Francorum principes *appellarunt. Accipe exemplum ex præfatione ad Canones Suessionensis concilii apud laudatum Labbeum col.* 1552. In Dei nomine et Trinitatis. Anno DCCXLIV ab Incarnatione Christi sub die VI Nonas Martii et luna XIV in anno secundo Childerici regis Francorum, ego Pippinus dux et PRINCEPS FRANCORUM. *Ad hunc itaque modum verba biographi, alias in rebus historicis satis exercitati,* quidam Burgundiorum princeps, *varios sensus admittunt, imo unum ex sequentibus verisimillime exigunt :* Quidam princeps Burgundus, *id est*, ex Burgundiæ optimatibus ; Quidam in partibus Burgundiæ principatus titulo ac jure fruens ; Quidam vir illustris, Burgundionibus a rege præfectus, Quidam inter proceres Burgundiones primarium locum obtinens.

t *Sicut variant recentiores in figendis primordiis Lætiensis cœnobii, ita differunt in assignando tempore, quo, sancta Virgo se Deo consecravit. Wion et alii signant annum circiter* 700 *; sed eorum opinio omni prorsus caret verisimilitudine ; cum juxta integram narrationis seriem velaminis impositio posterior sit fundatione, et hæc ut supra ostendimus, statui nequeat* C *ante annum* 751. *Cointius, qui ecclesiæ Lætiensis dedicationem affixerat anno* 765, *velaminis impositionem illigat* 768, *mortem vero Sanctæ* 785, *quia juxta biographum deinde vixit annis septemdecim. Mabillonius accepti velaminis annum non exprimit ; tacite tamen innuit annum circiter* 773, *dum Sanctæ obitum collocat circa* 790. *Utriusque conjectura Actis congruit, sed utra propius ad verum accedat, non scio. Ceterum plane assentior ipsis aliisque, monentibus, latere hic errorem in nomine episcopi Cameracensis. Theodericus quippe episcopatum non adiit ante* 831, *quo anno Halitgarius ejus decessor obiit. Hinc si vel in primum Theodorici annum differatur velaminis impositio, sequetur primo, Sanctam jam tum plusquam sexagenariam fuisse ; cum, ipsa vivente, ut sufficienter indicat biographus, facta sit fundatio monasterii, et ea fundatio statui nequeat post annum* 768, *quo obiit Pippinus rex, ut observavi ad lit.* q. *Secundo et absque ullo dubio sequetur, Sanctæ parentes, qui ante annum* 768 *filium habebant gubernando monasterio idoneum, ut ex ante dictis patet, vixisse ut minimum usque ad* 848, *ante quem statui non poterit Sanctæ obitus ; cum in vivis superstes fuerit annis septemdecim post acceptum velamen, et a parentibus sepulturæ tradita sit, ut inferius dicitur. Hæc a verisimilitudine nimis aliena sunt,* D *quam ut credi possint profecta esse a biographo nostro, alias prudenti et erudito ; ideoque existimandum, quod nomen Theodorici adjectum fuerit ab imperito descriptore, vel suppositum nomini Alberici, qui episcopatum Cameracensem gubernabat ; quando juxta verisimiles Cointii et Mabillonii opiniones* S. Hiltrudi *velamen impositum est.* A. ANONYMO.

u *Mabillonius habet* Molihamio ; *nunc passim dicitur* Molhanium, *vulgo* Molhain, *estque locus diœceseos Leodiensis, de quo pluribus actum tom.* 6 *Augusti pag.* 485 *et seq. occasione S. Elmeri vel Ermelii, ibidem culti.*

x *Viget etiamnunc ea traditio apud Molhanienses, ut testantur litteræ, inde ad nos missæ et mox dicto tomo excusæ, verbis sequentibus :* Quinto Calendas Septembris in ecclesia collegiata et matrice beatæ Mariæ Virginis Molhanii, patriæ ac diœcesis Leodiensis, fundata anno DCCLII ab illustrissima Ada, conjuge Wiberti comitis Pictaviensis, fundatoris Lætiensis, pro duodecim canonicis... celebratur... festum sancti Ermelii etc. *Consonat Fisenus Hist. Leod. lib.* 5 *dicens:* Wiberto comiti Lætiense monasterium in Hannonia condenti... et Adæ ejus conjugi Molhanii in hac diœcesi canonicorum collegium condenti, collata symbola non defuit *Pippinus.* E

y *Mabillonius* Seanescum *scribit et hanc subnectit annotationem :* Hæc villa modo VALLIS dicitur, vulgo Vaux, hactenus monasterio subjecta.

z S. *Henrici imperatoris, qui hic designatur, Acta illustrata sunt ad diem* 14 *Julii.*

aa *Vide, quæ super testamento Sanctæ nostræ observavimus* § 2 *Commentarii prævii.*

bb *Annum mortis, a biographo suppressum, signat Cointius circa* 785; *Mabillonius circa* 790, *uterque ex conjectura satis congrua Actis, ut dixi supra ad lit.* t ; *verum cum nihil suadeat unum annum præ alio determinare, late ego obitum fixi circa finem seculi octavi.*

PARS II

Post dormitionem sanctæ Virginis, et, de quibus supra diximus, liberorum, etiam Deo digni parentes in Christo requieverunt. Quos venerabilis filius eorum abbas Guntardus in porticu monasterii ejusdem in parte meridiana, sicut decebat eos, sepelivit. Nam id loci ad sepulturam et delegerant, et se hic collocari mandaverant : ubi et patrem in lecto excelsiori et matrem in humiliori seposuit. Hic enim humilitatis gratia, et ut introeuntes sibi orarent ad animarum requiem, providerunt carnis pausationem, indignos se arbitrantes, qui intra ecclesiam dormitorium haberent. Postquam fratribus, parentibusque et sanctissimæ Sorori venerabilis abbas, quem ad hoc ipsum Dominus servaverat, funeris exequias impendit, et ipse morti debitum solvit, et beatam cælo animam, in æternum victuram, misit. Corpus ejus a fratribus, quos secundum Dominum rexerat, [quosque obiens Domino commendaverat,] et, ut sui memores essent, petierat, [excessum ejus deflentibus,] in medio oratorii sancti Lamberti collocatum est ; ubi et nomen et meritum ejus usque in hodiernum diem præsto habetur * *a*. Post cujus vitæ decessum annis multis perseveravit et valuit hoc in loco ordo et religio monachorum *b* : sed post Karoli Magni, filiique ejus Ludovici Pii decessum, cum successores eorum alius alium bello appeteret, et pluralitas regum, quod singulare fuerat regnum tempore superiorum principum, sibi traheret, diriperet, vendicaret ; majestas Romani imperii paulatim delabi, magis magisque defluere, ac minorari * cepit. [Quod enim, ut quidam ait, dividitur per multa, minus fit ad singula.]

X. *Defunctis Sanctæ parentibus ac fratre, monasterium aliquamdiu floret ;*

F

XI.

XI.

* *Mab.* est

a

b

* *Mab.* innovari

A. ANONYMO.

A gula.] Ubique Galliarum bella, cedes, vastationes fiebant, donec multiplicata sunt mala.

XIII. *vastatur ab Hungaris*

15 Ea tempestate sæviente, cum dispositum haberet Dominus flagellare populum suum, gens invaluit Hungrorum, partes irrumpens Galliarum ; quorum effrenata malitia, etsi redundatura erat in caput illorum, ad breve tamen tempus immodice grassantes *, urbes, castella et vicos cede et igni vastabant*, sed et ecclesiis Dei non parcebant. Ad oratorium igitur supra memoratum sancti Lamberti properantes, ubi et multorum Sanctorum reliquias, et sanctæ virginis Hiltrudis, fratrumque ejus ossa collocata diximus, ubi etiam multa requiescunt, de quibus non diximus, virginea corpora, ignem tecto adhibent, ad cremandum multam operam impendunt. Sed mirum dictu ! Igni virium suarum oblito, nihil proficiunt. Nolebat enim Dominus virginum suorum habitaculum ardere in igne, quorum *c* corpora, habitacula utique sua, non arserant in libidinis ardore. Quid multis immorer ? Januas ecclesiæ effringunt ; amphoram vinariam illitam nitro erigunt ; picem, stupam et malleolos subjiciunt lignorum siccamina, et varia igni fomenta subministrant ; sed perparum sic quoque proficiunt. B Nam, quantum circulus concedebat amphoræ, flamma elambens tectum adustum reddidit, de reliquo nihil præsumpsit. Illi casso labore frustrati desistunt, cunctam ecclesiæ supellectilem auferunt, dissipant, et fratrum claustrales et serviles officinas igni concremant ; luctu et lamentis omnia complent, et multos utriusque sexus et diversæ ætatis captivos abducunt; qui postquam victoria facta est de Hungris *d*, repedantes *, materiam capituli hujus calamo nostro dederunt. Ab illo tempore non solum hic, sed et alibi locorum tam tempestuosis successibus status monasticus et ordo monachicus ad solum dirutus et omnino adnullatus et cœnobitæ dispersi sunt.

* ibid. grassata
* ibid. vastabat
* Mab. repatriantes

XIV. *bona ejus a secularibus occupantur; Sancta*

16 Qua tempestate transacta, circummanentes provinciales, quæ fuerant sanctæ Hiltrudis, sibi usurpaverunt *, et singuli viciniora quæque sibi rapuerunt. Facta sunt secularia, quæ erant ecclesiastica, maligni enim homines, [quasi in corde suo dicentes : Non est Deus,] suis adjungebant ecclesiastica, nedum ecclesiasticis addicerent sua. Ne ergo lucerna Domini diutius in absconso modii lateret, ut divina bonitas, quanti apud se esset meriti, hominibus palam faceret, plurimas C ad tumbam corporis ejus, [meritis ipsius suffragantibus,] cepit operari virtutes, quæ per scriptorum negligentiam et imperitorum desidiam oblivione sunt abolitæ. Sed neque locus requietionis ejus ad id studii vacantes tunc temporis habebat, neque temporis malitia ob malorum frequentiam assentiebat. Neque enim studium potest esse in animo, nisi animus sit in tranquillo.

* Mab. usurparunt

XVI. *prodigiis*

17 Erat quidam filius Belial, Fragimarus nomine, homo equestris, a puero malitiosis imbutus et assuefactus moribus, alienorum raptor, [quippe qui nil proprii juris habebat,] neque Deum timens, neque homines reverens. Is mortem obiit : mortuum enim vere dixerim, qui vivens mortuus erat Deo. Qui antequam morte præventus esset, dato caballo suo presbytero ecclesiæ Lesciensis, quem ad prædas et sanguinem fundendum solitus erat sedere, impetravit sibi locum sepulturæ in porticu ejusdem ecclesiæ propter corpora venerabilis Wiberti [et conjugis suæ] Adæ, parentum scilicet sanctæ virginis Hiltrudis. Nesciebant profecto bestiales homines, sacra loca [impiis] non salvationem præstare, sed damnationem, et quia nulla communio est Christi ad Belial. Quid multa ? Hoc audito, edicto Cameracensis episcopi clausa est ecclesia illa, clericali D sinaxi et sacerdotali officio privata. Audiebantur noctibus voces dæmonum, Fragimaro suo, ut equitatum exeat, inclamantium, sed ob sanctitatem loci illum auferre non præsumentium. Perterrebantur hoc audientes habitatores villæ, nullus nocturno tempore, quavis poscente necessitate, domum suam egredi audebat. Sancta virgo Hiltrudis presbytero illi in visu noctis apparens : Cur, inquit, sic præsumpsisti, Dominice, hoc enim erat nomen presbyteri, ut cadaver illud fœtidissimum genitoribus meis seponeres *, quo obstante, nequeo ipsis visitatum accedere ? Scias pro certo, te impune non laturum, nisi illud amoveris. Perterritus presbyter * cum evigilasset, non surdus auditor comminationis, domesticis suis, ut cadaver illud efferrent, imperavit, et in alluvione Helpræ extra atrium ecclesiæ projectum summotenus terra operirent. Sicque factum est, ut, cum victimam illam Plutonis amovissent, ministrorum ejus terrificas voces ulterius non audirent *e*.

* Mab. supponeres
* ibid. sacerdos

XVII. *illustratur;*

18 Erat tunc temporis quidam Adelardus nomine, Lesciensis prædii possessor, et uxor illi Ermentrudis nomine, bene religiosa et frequens ad E orationem et pietatis opera : hæc cuidam boni testimonii puellæ, Robergæ nomine, providentiam commiserat infantulæ suæ, Haduidis nomine ; quia ergo non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum et operatur justitiam, acceptus est illi, hæc puella quadam noctium * audivit voces angelorum, in ipsa ecclesia psallentium ; ejulantis vocula infantulæ auditui obsistente aliquantulum. Illa blanditiis compescens infantulam, ad suavem illam intendebat melodiam, cum ecce semivigilem dormitatio resolvit in somnum. Astat puellæ puella et virgo sancta Hiltrudis (cellula enim illa supradictæ matrisfamilias, unde id auditum fuerat, ecclesiæ contigua erat) leniter suscitatam alloquitur ; sciscitanti, quæ sit, intimat, Hiltrudem se esse, ejusdem inhabitatricem ecclesiæ edocet, et, an aliquid audierit, quærit ab ea. Illa quamdam suavem et auribus dulciter blandientem euphoniam * se audisse respondet. Scio, inquit, audisse te, sed non plene : obstitit enim ejulantis vocula infantulæ. Sed heus, incurret ægritudinem, sed non ad mortem ; non quod talis ætas digna sit verbere, sed ob testimonium et confirmationem, quam audisti *f*, laudis F divinæ. Nam asseveranti tibi de laudibus angelicis, quas audisti, sanitas infantulæ illico restituta testimonium perhibebit. Quo dicto sancta Virgo disparuit. Cumque diluxisset in crastinum, secundum verbum sanctæ Virginis quasi quædam lepræ varietas totam carnis superficiem in illa a vertice calcaneo tenus corrupit. Nuntiatum est matrifamilias, hujusmodi incurrisse infantulam tam subito malum. Ipsa infantulam suam male mulctatam videns, et morituram ad præsens putans, primo in stuporem, dehinc in desperationem tota transfertur et dolorem. Adest puella, de qua diximus ; de laudibus, quas audierat, angelicis et, qua ratione id foret effectum, edicit : ne illi timeat, ne de vita ejus desperet, matrem confortat : post modicum ei sanitatem reddendam ex promisso sanctæ Virginis confirmat ; quod et factum est.

* ibid. nocte
* ibid. symphoniam

XVIII. *corpus ejus elevatur;*

19 Sunt perplura miracula, quæ per virginem suam Hiltrudem Dominus operari dignatus est ; quæ si voluerimus dicere, prius terminum capiet lux hodierna quam verba. Quorum persuasus auditu Erlinus, Cameracensis ecclesiæ episcopus, venit ad locum, et cum multo honore, cum psallentio scilicet clericorum, cum suavi hymnodia, cum thimiamateriis et cereis, sanctæ Vir-

A Virginis ossa levavit, et post altare summum * in locello novo composita exaltavit *g*. Videres tantam in levatione sanctæ Virginis lætitiam, quantam fuit in depositione videre mœstitiam, [tantas nunc fundi lacrymas præ gaudio, quantas tunc in doloris luctusque suspirio.] Tempore autem Henrici Augusti, cum Cameracensis fasces præsulatus vir Deo dignus administraret Gerardus *h*, sancta virgo Hiltrudis cuidam apparens: Age, inquit, dic Adelardo et Ermentrudi, ut, quia locus oratorii, quod fundaverunt genitores mei, per temporum vetustatem, per incuriam et adversitatem secularem neglectus est, et ruinam sui minatur, in loco horrei sui ecclesiam mihi ædificare non differant.

* al sancti Lamberti

g

h

XIX. restauratur ecclesia:

20 Illi, ubi de revelatione audiunt, primo quidem, quasi in somnis hæc audientes, dissimulant; postea vero sæpenumero admoniti adquiescunt. Venerabilis matrona, utpote ferventioris pro animæ salute [studii,] ad opus illud se viriliter accinxit: talis enim erat auctoritatis, cui vir suus, quamquam suæ salutis non magnopere curans, contraire non prævaleret. Erat enim * et genere et moribus præcellens, erat et casti conjugii, et, B ut superius diximus, ad orationem frequens et pietatis opera. In promotione operis illius Daviticum studium in femina erat videre, qui in area Ornan *i* Jebusæi tabernaculum Domino collocavit. Tandem, consummato opere prænominato, Cameracensis ecclesiæ episcopo legationem mittunt, quatinus hanc ecclesiam dedicatum venire dignetur. Episcopus, ut erat ferventis in Domino studii, voluntati eorum satisfacturus accedit, ecclesiam quinto Nonas Maji dedicat, pretiosas de corpore sancti Gaugerici ibidem reliquias *k* collocat; sed et cum debito honore et veneratione sanctæ Virginis huc transfert ossa, medelæ et curationis largissima.

* Mabil. erat autem mulier

i

k

21 Ecclesiam hanc, propter seditiones quasdam in atrio factas, contigit per episcopale edictum claudi et divino officio privari. Instante igitur anniversario dedicationis ejus, legatus velociter mittitur, qui ab episcopo aquam benedictam ad ecclesiam et atrium purificandum deferre debeat *. Legatus pridie solemnitatis dum tardat in redeundo, silent clerici a vespertina sinaxi; moleste fert confluens [orationis] gratia populus, se divinis frustratum laudibus. Quid multa? Obseratis C noctu ecclesiæ januis, [cubitum itur; cum] ecce agendarum vigiliarum hora campanæ in ecclesia sonant. Ecclesiæ æditus, [qui clave ecclesiam munierat,] stupefactus accurrit; accurrunt et clerici et de populo quam plures, legatum ab episcopo remeasse putantes. At ubi ecclesiam intrant, neque enim æditus [super hoc stupefactus] intrare solus præsumit, sonus ille campanarum [sonantium] conticescit. Quiddam divinæ virtutis adesse intelligunt, Dominum collaudant, virtutemque ejus ubique locorum promulgant.

XX novis prodigiis

Mabil. deferat

22 Per idem tempus Bellimontenses *l*, villam ipsam prædaturi et igni crematuri, conveniunt, prædam diripiunt; supellectilem villæ totam auferunt, postremo incendium conflant. Incenduntur domus ecclesiæ proximæ; ipsi eidem ecclesiæ incendium minatur *: clerici anxiantur, trepidant, festinant, [discurrunt,] ecclesiæ diffidunt, quid agant, quo se primum vertant, ignorantes. Tandem duo ex ipsis, in quo sanctæ Virginis ossa continentur, feretrum arripiunt, obviam incendio portaturi. Jam ignis hærentes ecclesiæ lambebat ædes; cum ecce duo illi portitores inter duas domos angusta intercapedine exitum ab ecclesia concedentes, obviam habent incendium, nec ulterius progredi D valent. Cum non esset declinare ad dexteram vel ad sinistram, feretrum deponunt; ipsi in ecclesiæ limen se recipiunt, sic sanctæ Virgini inclamantes: Si te, [inquiunt,] cremari permittas incendio, tuo deliberandum committimus arbitrio. Ibi mirum dictu! videres, quasi venti flamine *, retroactum fugere ignem, et in sese deficere. [Poterat enim proculdubio Virginem suam servare illæsam, quæ non arserat in libidinis ardore, qui pueros suos inustos servavit in Babilonica fornace.] Hoc viso prædones illi miraculo, desistunt ab ecclesiæ crematione, et clerici magnificant Dominum [super hac virtutis ejus operatione.]

XXI. claret.

l

* Mabil. minantur

A. ANONYMO.

* ibid. vento

23 Referam et aliud miraculum, quod Bonitas divina per merita Virginis suæ operata est nostris temporibus. Erat mortalitas hominum hujusmodi; fiebat subito languor talis, quem qui incurrisset, non convalescebat; sed in sequenti die, vel in præsenti [sine recrastinatione] moriebatur. Hac coacti necessitate diversi sexus et ætatis homines ad suffragia sancti Ettonis, in villa, quæ dicitur Domni-Petri, quiescentis, confugiebant *m*. Cumque inde regredientes aliquot de villa Rancia *n* homines, ad ecclesiam sanctæ Hiltrudis virginis diverterent, ejusmodi languorem quidam de comitatu illo puer E subito incurrit. Timebant ei parentes sui, quia nullus de hujusmodi languentibus in sanitatis reparabatur statum; unde ad sanctæ Virginis suffragia concurrentes, pro puero petierunt ipsius orationem, [pro ejus ereptione] anniversariam voventes se reportaturos * singulis annis oblationem. Convaluit puer de infimitate, ut et in [hoc palam] faceret Dominus, quantum apud se Virgo sua valeret in prece.

XXII. Ipsa intercedente,

m

n

* Mab. reparaturos

24 Contigit etiam, quemdam jam dictæ villæ habitatorem eumdem morbum incidere, unde et lecto decumbebat. [Sui nihil in eo residui putabant, nisi mortem solam, huic somnus subripuit.] Videbatur ei in somnis, sanctæ Virginis ossa per eamdem villam paulo post transferenda, annuntiari sibi. Expergefactus fidem fecit visioni, suis retulit, ut calcearetur et obviam duceretur, [instantissime] admonens. Illi primo putabant, eum insanire; sed ubi instantem viderunt, [instantiæ] ejus * satisfecerunt. Ubi eductus est domo [sustentantium manibus,] ecce nolarum audiri cepit sonus, quæ feretro sanctæ Virginis anteferebantur. Transeunti per plateas villæ occurrit, feretrum subiit, vota sua vovit, et post modicum Domino et sanctæ Virgini gratias F egit vigoratus. Unde factum est, ut singulis annis non solum hic, sed et cuncti villæ ejusdem mansores, in die depositionis sanctæ Hiltrudis et dedicatione ejus ecclesiæ [supplices] preces et [devotissima] vota hodieque non desistant referre.

XXIII. ægris sanitas

* ibid. ei.

25 Est * et aliud indicium virtutis ejus, [quod silentio tegere indignum ducimus.] Mulier quædam de villa, quæ Terlunius *o* nuncupatur, frenesim, [id est, alienationem mentis [incurrit. Hanc sui, [manibus vinctis] vehiculo imposuerunt, [neque enim pedes adduci ejusmodi poterat, atque] ad suffragia sanctæ Virginis adduxerunt. Cumque ad ostium ecclesiæ deposuissent illam, qui illi aperiret, æditus quærebatur. Sed dum ille diu quæsitus, [tandemque inventus,] venire dissimularet, isti vero præ foribus ecclesiæ salutem miseræ implorarent, et vota sua Domino et sanctæ Hiltrudi voverent, hæc dormitare paululum cepit. Quam in manibus tollentes et in vicina domo collocantes, somno eam crediderunt, quod credunt esse [in infirmis] sospitatis indicium. Quæ cum a somno evigilasset, se sanitatem recuperasse sensit; sed et ipsa re comprobavit. Nam sana mente surrexit, locuta est

restituitur.

* ibid. contigit

o

A est suis, ecclesiam intravit, Domino et sanctæ Virgini gratias egit, et quæ deportata fuerat vehiculo, pedestris remeavit ad propria cum gaudio.

A. ANONYMO. Epilogus.

26 Sunt et alia numerum excedentia virtutum ejus insignia, quæ ad laudem nominis sui et ad declarationem preciosæ hujus Lampadis cotidie operatur diligentibus se cooperans divina Pietas, quæ et nos ipsi vidimus *p* et ab his, qui viderunt, audivimus *q*. Quibus ob fastidium fatuarum virginum prætermissis, pauca hæc, quæ digessimus, ad prudentum ædificationem admisisse sufficiat. Neque enim hæc scripsimus, ut, quia per se satis clara esse non possit, sanctam Virginem adjuvemus ; sed ut mirabilem in ea Dominum prædicemus. Nam religiosæ et piæ menti hoc tantum sufficit de Sanctis, quod preciosa est mors eorum in conspectu Domini. Signa etenim et virtutum miracula tunc tantum necessaria erant ; quando in exordio nascentis Ecclesiæ his neophitorum fides lactabatur. Jam vero non sic ; quia hodie a solis ortu usque ad occasum omnis lingua confitetur nomen Domini. Nec, sicut beatus Papa Gregorius dicit, ideo hujus temporis Sancti virtutes non operantur, sicut antiqui, quod minoris apud Dominum sint B meriti, sed hodie non est dicere proximo suo : Cognosce Dominum : omnes enim a majore usque ad minorem cognoscunt Dominum : et ut idem in Tractatu de Ascensione Domini confirmat, quod illi agebant corporaliter, isti agunt spiritualiter, quod illi visibiliter, isti invisibiliter. Si ergo dixi, ut debui ; tibi, Christe, ago gratias : si non, ut debui ; ignosce Tu et Virgo tua. Admitte nos, quæsumus, Fili Virginis, intra thalamum tuum in consortio prudentum virginum, qui vivis et regnas cum Deo Patre et Spiritu sancto per omnia secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Ex ista clausula eruimus, Guntardum, sin' minus cultu publico affectus fuerit, magna certe in veneratione fuisse olim apud Lætienses. Laudatus in Commentario prævio Jacobus Lespeus, qui seculo* XVI *confecit libellum chronicorum Lætiensis monasterii, de eodem Guntardo hæc tradit :* Deinde sanctum illud corpus terræ mandantes in medio oratorii collocarunt : super cujus sepulcrum titulus erectus C meritum et sanctitatem viri testabatur. Obiit octavo Decembris die ; relatus inter Divos : et licet non sit canonizatus ; tamen ejus orationibus certo credimus apud Deum nos juvari. *Margini adjecta est, nescio, an ab ipso Lespeo, an ab alio, notula, quam præter unam et alteram vocem lectu difficilem, huc etiam transfero :* Nunc locus sepulchri ejus nobis incognitus est. Utinam antecessores nostri signo... indicassent, ubinam tantus jacet thesaurus ! Hodie populus fidelis... vota precum lætus deferret, Deumque in Sanctis suis mirabilem prædicaret. *Hinc datur intelligi, peculiarem ipsi hodiedum non deferri cultum. Accedit, quod nomen ejus nullis hactenus sacris Fastis inscriptum repererim. Si quid seu de ejus gestis, quod tamen vix sperare ausim, seu de certo cultu deinceps detegatur, dari id poterit ad diem* 8 *Decembris, quem ei emortualem assignat Lespeus.*

b *Gesta monachorum illorum, et ipsa nomina abbatum. Guntardi successorum, tam densis tenebris obvoluta sunt, ut spes nulla affulgeat, fore ut aliquando in lucem eruantur. Vide Comment. prævium num.* 5 *et seqq.*

c *Mabillonius legit :* Virginum suarum... quarum corpora : *nostram ego lectionem, in utroque MS. clarissime expressam, censeo retinendam ; nec a biographo alia corpora intellecta existimo, quam* S. Hiltrudis, *Guntardi, abbatum et monachorum, qui usque ad* D *ista tempora ibidem sepulti fuerant, quosque virgines vocat, quia virginitatem ad mortem usque coluerant. Certe aliarum puellarum seu sororum, quæ vel Sanctæ ibidem convixerint, quæ vel postea ad ejus exemplar ibidem virginitatem professæ sint, nusquam meminit biographus. Ceterum licet ea, quæ speciatim asserit idem biographus de Hungarorum sacrilega ferocitate in ecclesiam, cœnobium et monachos Lætienses, ex vetustiore monumento comprobari nequeant, recte tamen congruunt iis, quæ per barbaros istos medio seculo decimo iis in partibus patrata narrant Fulcuinus aliique auctores citati in Comment. prævio, quem vide num.* 7.

d *Otto I Germaniæ rex retulit de Hungaris insignem victoriam anno* 955, *secundo circiter, postquam illi tam crudeliter in his partibus grassati fuerant. Redi ad num.* 7 *Commentarii prævii.*

e *Laudavi in Commentario prævio biographi prudentiam, quod, licet a Sanctæ temporibus tanto temporis intervallo remotus fuerit, tantaque laborarit veterum monumentorum penuria, sic tamen res ejus in vita gestas disposuerit, ut nihil fabulosum in iis occurrat. At hic relata historia, quæ juxta narrandi ordinem contigisse debuit diu post medium seculum decimum, proindeque seculo non integro, antequam ipse scripsit, tam parum probabilis est saltem in suis adjunctis, ut* E *vel ista ejus prudentia elanguisse videatur tum, quando ex temporis propinquitate corroborari cœpit auctoritas, vel adempta ei fuisse libertas secernendi fabulosa a verisimilibus; forte quia historiam seu scripto seu relatione acceperat ab hominibus gravibus quidem ac præstantibus, sed nimium credulis. Nolo inficiari, Fragimarum pretio obtinuisse, ut post mortem corpus suum conderetur eo, quo dicitur, loco, et propter hanc hominis publice flagitiosi ac impii sepulturam episcopali interdicto subjectam fuisse ecclesiam. At parum verisimile mihi est, post latam interdicti sententiam, non fuisse sublatam interdicti causam, non, inquam, mox ejectum fuisse odiosum cadaver : præsertim cum accederent nocturni illi, qui similiter fabulam spirant, dæmonum clamores : ita ut eo tandem impellendus fuerit presbyter minis apparentis* S. Hiltrudis. *Apparitio denique ipsa, si tamen aliud fuerit, quam merum somnium hominis anxietate ac timore pleni, minus verisimilis mihi fit; certe haud facile persuadebit auctor, eo, quo ipse scribit, modo locutam fuisse* F *Sanctam.*

f *Periodus ista apud Mabillonium ita legitur :* Sed incurret ægritudinem, non tamen ad mortem, non ad punitionem, sed ob confirmationem, quam etc.

g Erlinus *vel, ut alii scribunt,* Erluinus, *infulis Cameracensibus ornatus fuit anno* 996, *tenuitque usque ad* 1012, *intra quos proinde collocanda est narrata hic, sed nullo alio signo chronologico distincta, corporis elevatio. Recentiores et diem notant et annum, at hunc non omnes eumdem. Wion part.* 2 *Ligni vitæ in Martyrologio Benedictino factam dicit circa annum* 1010; *Miræus in Fastis Belgicis anno* 1006; *Arturus in Gynæceo circa* 1006 *vel* 1010; *Vinchantius in Annalibus Hannoniæ et Philippus Brasseur in Originibus cœnobiorum Hannoniæ anno* 1004. *Duorum posteriorum sententia celeris præferenda est, si standum sit Chronicis Lætiensibus, ex quibus Libellum suum MS. concinnavit Jacobus Lespeus, ejusdem cœnobii monachus : is enim elevationem in hunc modum describit :* Anno tertio imperii Henrici secundi Erlinus Deo dignus episcopus, ob sanctitatem in magno pretio habitus, cathedræ Cameracensis munia gessit. Hic eximio Spiritus sancti repletus gaudio, gratias egit Omnipotenti, quod virtus miraculorum etiam in sua non deesset diœcesi. Quare die statuto fidelium

A fidelium desiderio satisfacturus, Lætias venit, et clero ac populi multitudine circumdatus, sacræ virginis Hiltrudis ossa ex tumulo reverenter levavit. Huic solemnissimæ elevationi turmæ credentium affuerunt laudantes Deum, at nemo omnium sine lacrymis quas pietas in Deum et Sanctos excusserat. Aderant etiam utriusque sexus graves personæ, quæ in tali Virginis triumpho dulci cœlestis vitæ igne succensæ sunt. Ossa Virginis in loculo novo collecta* fuere super altare B. Lamberti martyris.

* forte collocata

Annus tertius S. Henrici imperatoris, diserte expressus, hic certe indigitat vel initium episcopatus Erluini, vel tempus factæ elevationis. Non primum, cum constet, Erluinum fuisse episcopum Cameracensem ab anno 996, quo Henricus nec rex erat nec imperator; est igitur ipse annus factæ elevationis. Henricus coronatus est rex Germaniæ mense Junio anni 1002, imperator mense Aprili anni 1004; nequit autem annus tertius imperii stricte numerari a suscepta imperii corona, sic enim incideret in 1017, quando Erluinus, qui omnium consensu elevationem celebravit, annis circiter quinque vivere desierat; sumendus est ergo a suscepto regno Germaniæ, recteque illigabitur elevatio B *anno 1004, qui mense Septembri erat Henrici tertius a Junio inchoatus. De mense ac die nulla est controversia: in auctario Martyrologii venerabilis Bedæ apud nos excuso ante tom. 2 Martii sic memoratur ad diem 17 Septembris:* Ipso die elevatio S. Hyltrudis virginis. *Consonant Molanus et alii, prout observavimus tom.* V *Septembris inter Prætermissos ejusdem diei.*

h *Gerardus S. Henrici sacellanus et Erluini episcopi proximus successor cathedram Cameracensem occupavit ab anno 1013 usque ad 1051.*

i *Sic vocatur* I *Paralip. cap. 21 ℣ 15, 18 et seqq. at 2 Regum cap. 24 ℣ 16 et seqq.* Areuna *dicitur. Historiam autem hic paucis insinuatam vide utroque loco pluribus expositam.*

k *Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag. 276 et seqq. dat elenchum reliquiarum Lætiensium; at nulla eas inter fit mentio reliquiarum S. Gaugerici episcopi Cameracensis; ut dubium sit, an eædem, quas memorat biographus, illic hodiedum serventur. Aliis tamen ejusdem Sancti reliquiis post editam Rayssii lucubrationem ditata fuit Lætiensis ecclesia; quemadmodum ad diem* XI *Augusti, quo Gesta ejus illustrata sunt, ostendimus ex Actis capitularibus ecclesiæ collegiatæ S. Gaugerici Cameracensis: verba hæc sunt:* Anno MDCXXXIV XXI Aprilis abbati Lætiensi *(erat is reverendiss. D. An-* C *tonius de Winghe)* particula brachii S. Gaugerici destinatur. *Easdem recenset etiam Brasseurius in Cimeliarchio Lætiensis ecclesiæ pag. 137 verbis sequentibus:* S. Gaugerici episcopi. Pars ossis longitudine digiti auricularis, ab ejusdem Sancti capitulo data.

l *Varia isto nomine veniunt loca præsertim in Galliæ provinciis; hic eum intelligendum existimo, quem Baudrandus ita describit:* Bellomontium, Beaumont, oppidulum Belgii in Hannonia, comitatus titulo clarum, cum castro in confinio Leodiensis diœcesis, 7 leucis distat a Montibus *etc.: at qua de causa Bellomontenses ita sævierint in Lætienses, incompertum mihi est. Ceterum integer hic numerus apud Mabillonium postponitur sequenti numero.*

m *De S. Ettone episcopo actum est apud nos tom. 3 Julii ad diem 10, ac plene expositum, quo pacto sacrum ejus corpus ex dicta villa primum Montes Hanroniæ; deinde Lætias translatum fuerit anno 1556. Villa autem* Domni-Petri, *alias* Doni-Petri, *vulgo* Don-Pierre, *uno circiter milliari distat Avennis Hanroniæ oppido, estque locus Lætiensi abbatiæ subjectus.*

n *In Blaviana Hannoniæ tabula notatur* Ranse *secundo circiter milliario Germanico a Lætiensi abbatia, et ita quidem, ut absque magno itineris dispendio divertere huc queant, qui ex Villa Doni-Petri in villam* Ranciam *seu* Ranse *proficiscuntur.* D

AUCTORE J. P.

o *Apud Mabillonium* Terluinus; *vulgo dicitur* Terlon, *locus uno circiter milliario Lætiis dissitus juxta mox memoratam tabulam.*

p *Anonymus Lætiensis monachus, qui circa annum 1206 jam tum sexagenarius monasterii sui fundationem seu restaurationem descripsit, sicus ostendi num. 14, diserte affirmat, biographum nostrum fuisse monachum Valciodorensis abbatiæ, quæ in comitatu Namurceno sita est ad Mosam fluvium inter Philippolim ac Dionantum. Hic tamen idem biographus aliquot saltem miraculorum, verisimillime Lætiis patratorum, se testem oculatum profitetur. At facile ista componuntur; forte ex Lætiensi incola factus est Valciodori monachus, adeo ut juvenis miracula aut beneficia spectare coram potuerit, eaque de causa ad scribendum de Sancta rogatus fuerit potius quam alius; forte, et hoc mihi plane verisimile est, rogatus ad scribendum Valciodoro Lætias se contulit, ut, quæ spectabant ad Sanctam, colligeret, atque interim aliquot beneficia præsens aspexit.*

q *Ex sequentibus nihil legitur apud Mabillonium præter hanc unam clausulam:* Hæc scripsimus, ut mirabilem in hac Virgine Dominum prædicemus.

APPENDIX

E

De cultu a seculo undecimo usque ad decimum octavum.

§ I. Ecclesiæ et monasterii Lætiensis restauratio; pretiosæ lipsanothecæ constructio.

Ecclesiæ ac monasterii restauratio, seculo XI

G*esta et gloriam* S. Hiltrudis, *duce anonymo biographo, exhibuimus usque ad seculum undecimum, idque verisimillime satis provectum, sicut produnt miracula et beneficia: quæ post corporis elevationem ejus patrocinio facta memorat idem biographus. Nunc ex aliis auctoribus reliqua ad eamdem ejus gloriam pertinentia, servato, quantum licebit, ordine chronologico, prosequemur. Hoc ut rite fiat, præmittenda sunt nonnulla de secunda ecclesiæ et monasterii Lætiensis fundatione, seu potius de prioris restauratione, quæ eodem seculo* XI *contigit, sed post conscripta Acta, cum auctor constanter indicet, ecclesiam sua ætate a clericis possessam fuisse; nec ullam factæ immutationis aut monachorum mentionem suggerat, licet ipsemet fuerit monachus Valciodorensis. Primus, quem novi, immutationem istam annotavit Hermannus vel Herimannus circa idem tempus monachus et dein abbas S. Martini Tornacensis lib. 1 cap. 2 de Miraculis S. Mariæ Laudunensis apud Acherium post Opera Guiberti abbatis de Novigento; ubi agens de nobili prosapia Bartholomæi Laudunensis episcopi, enumeransque septem filias Hilduini Rociensis comitis, qui ejusdem Bartholomæi avus fuit, quartam statuit Adam,* quæ accepit tertium maritum Theodoricum de Avesniis, et cum eo extruxit cœnobium, quod dicitur de Lesciis, in propria possessione sua: defunctoque eodem Theodorico, ipsa se ex toto contulit eidem cœnobio; ubi pluribus annis religiose vivens, defuncta et sepulta est. F

facta a Theodorico et Ada, Avennarum dominis,

2 *Idem Hermannus in Narratione restaurationis abbatiæ S. Martini Tornacensis tom. 12 Spicilegii Acheriani pag. 413 alia de causa memorans Theodoricum, addit:* Qui eodem tempore in propria terra sua cœnobium Lesciense a fundamentis construxit, omnibusque officinis peractis, monachos ibi posuit, et unde victum et vestitum haberent, abundanter providit. *Hermanno jungimus Balduinum de Avennis, qui seculo* XIII *ex Chronicis Hannoniæ genealogia* con

AUCTORE J. P.

A *contexuit. Has quoque edidit Acherius tom.* 7 *Spicile-*
gii, ubi pag. 600 *ista leguntur :* Post hunc Werricum
(*cognomento* cum Barba, *seu* Barbatum) filius ejus
Theodericus in dominio succedens, turrim apud
Avennes augmentavit et canonicos apud Letias
amovit, monachos ibi ponendo. *Medius Hermannum*
inter ac Balduinum floruit, ni fallar, anonymus Læ-
tiensis monachus, cujus notitiam dedi in Comment.
prævio num. 13 *et seq., et mox in Annotatis ad par-*
tem secundam Actorum lit. p. *Is autem Opusculum ad*
posteros transmisit, in quo non tantum monasterii fun-
dationem seu restaurationem descripsit, sed et varia ad
idem monasterium pertinentia ei inseruit usque ad sua
tempora : Opusculum enim suum ita concludit : Ea
tempestate Conrardus imperator (*hujus nominis*
tertius) et Ludovicus (*septimus*) iter Hierosolymita-
num aggressi sunt ; *id factum est anno* 1147, *quo juxta*
dicta in Commentario jam tum natus erat anonymus.

fuse descripta est

3 *Opusculum illud, in decem capita divisum, saltem*
prout editum est in Guisii Annalium versione Gallica,
huc non transferam, cum pleraque ad præsens institu-
tum nil faciant ; pauca tamen, eaque in compendium
contracta, inde decerpam, quæ paulatim et ordinate
nos perducant ad S. Hiltrudis *gloriam seu cultus con-* B
tinuationem. Itaque post narratam mortem Werrici
seu Wederici Avennensis, qui secundum relata § 2
Commentarii prævii testamentum S. Hiltrudis *combus-*
serat, ne eo testimonio adigeretur ad restitutionem
bonorum ecclesiæ Lætiensis, pergit ad Theodoricum
Wederici filium et hæredem, qui ad expiandum paren-
tis facinus, instigante et cooperante Ada conjuge, Læ-
tiis ecclesiam cum cœnobio construxit, multisque bonis
locupletavit, quibus alerentur monachi, clericis seu cano-
nicis substituendi. Novam ecclesiam, vacante sede Ca-
meracensi, consecravit Bartholomæus episcopus Lau-
dunensis, Adæ consanguineus, qui et ipse ligna ac
trabes subministrans, ædificium promovit ac variis pre-
tiosisque ornamentis ecclesiam decoravit.

per anonymum Lætiensem, qui tamen ex aliis

4 *Monasterii et ecclesiæ cura commissa fuit Rainero,*
abbati Crispiniensis etiam in Hannonia monasterii,
qui cum videret, ecclesiam jam adeo multiplicatam
(*verba sunt auctoris, quibus sufficientem cœnobitarum*
numerum significare intendit) ut congruum esset,
superstite dicto Theodorico, abbatem ipsi præficere,
constituit ac ordinavit abbatem Lætiensem Gunte-
rum, *qui erat Prior Crispiniensis monasterii...* Hæc
ordinatio Gunteri.. facta est anno Incarnationis
Domini nostri Jesu Christi millesimo nonagesimo
C sexto. *Gubernavit autem Lætienses Gunterus* spatio
annorum xx, uno anno vitæ superans dictum Do-
minum Theodoricum. *Ita anonymus, sed non sine*
errore, ac rerum gestarum perturbatione. Error latet
in numero annorum, qui tribuitur regimini Gunteri
abbatis ; sic enim dicendus esset vitam protraxisse usque
ad annum 1116, *quod communi scriptorum sententiæ*
repugnat ; Vinchantius quippe, Brasseurius, Sammar-
thani fratres ac Dionysius Sammarthanus Gunteri
obitum innectunt anno 1107.

hinc inde corrigendus

5 *Lespeus in Libello MS. Chronicorum Lætiensium*
signans in margine eumdem annum 1107, *Gunteri*
obitum indicat his verbis : Gunterus abbas... supervi-
vens domino Theodorico uno tantum anno, plenus
dierum fato concessit anno pastoralis administra-
tionis duodecimo, Decembris vero die octavo. *Hinc*
vix dubium mihi est, quin in anonymi Opusculum apud
Guisium, seu potius apud Guisianorum Annalium com-
pendiatorem Gallum, irrepserit xx *pro* xii. *Huc etiam*
facit, quod tam anonymus, quam Lespeus tradunt de
obitu Theodorici : si enim Gunterus annis xx *guberna-*
rit, vixeritque proin usque in annum 1116, *etiam Theo-*
doricus vixerit usque in annum 1115. *Sed hæc conci-*
liari nequeunt cum iis, quæ scribit Hermannus auctor
coævus in Narratione Restaurationis abbatiæ S. Martini
Tornacensis tom. 12 *Spicilegii Acheriani pag.* 414 *:* Ab- D
bas noster, *inquit*, Odo, cum post duodecimum fere
conversionis suæ annum ad episcopatum Camera-
censis urbis fuisset promotus, consanguinei ejusdem
Theodorici contristati, quod de conjuge sua prolem
non haberet, consanguinitatis linea quarta eos pro-
pinquos esse coram eodem episcopo accusaverunt,
et die statuta jurejurando confirmaverunt ; sicque
ecclesiastico judicio, cum jam plusquam xx annis
simul mansissent, conjugium illud dissolvi fecerunt.
Vix autem dimidius annus transierat, et ecce præ-
fatus Theodoricus in silvam venatum pergens, ab
Isaac de Berlenmonte insidiis circumventus, occiditur
et ad cœnobium Lesciense, quod ædificaverat, rela-
tus, in capitulo ante sedem abbatis sepelitur. *B.*
Odo abbas S. Martini ad Cameracensem cathedram
evectus est anno 1105 *et ad cœlestem gloriam vocatus*
anno 1113 *die* XIX *Junii, ad quem diem Acta ejus apud*
nos data et illustrata sunt. Si itaque Theodoricus in
vivis mansisset usque ad annum 1115, *non anno tan-*
tum medio, ut habet Hermannus, sed integro et medio
certe vixisset post dissolutum ab Odone matrimonium,
etiamsi certum esset, eam matrimonii dissolutionem
factam fuisse anno Odonis ultimo. Sed credo ego, fa-
ctam esse sub initium episcopatus Odonis, adeo ut Theo E
doricus occisus fuerit exeunte anno 1106, *Gunterus*
vero abbas mense Decembri anni sequentis defunctus
sit, juxta mox allegata testimonia.

6 *Rerum gestarum perturbatio apud anonymum se* *vel explicandus*
prodit in iis, quæ referuntur de consecratione ecclesiæ
Lætiensis per Bartholomæum episcopum Laudunensem,
ita quidem, acsi eadem consecratio contigisset, antequam
Gunterus abbas constitutus sit, id est, ante annum 1096 *:*
quod cum recta chronologia consistere nequit ; quando-
quidem Bartholomæus ad Laudunenses infulas provectus
non sit ante annum 1113, *ut videre est in Gallia*
Christiana aucta tom. 9 *col.* 528 *et seqq. Dicendum*
igitur, vel non fuisse consecratam ecclesiam a Bartho-
lomæo, vel apud anonymum confusa fuisse ea, quæ
præstitit ille ante et post aditum episcopatum, ita scili-
cet ut ante subministraverit ligna ac trabes construendæ
ecclesiæ, post vero eamdem consecraverit. Postremum
mihi verisimilius facit Lespeus in citato aliquoties libello
MS., ubi confusionem istam utcumque evitavit. Primo
enarrans monasterii et ecclesiæ constructionem, memi-
nit quoque de trabibus ac lignis subministratis a Bar-
tholomæo, quem tamen etiam præmature episcopum
vocat ; deinde relatis monachorum introductione, con- F
stitutione Gunteri abbatis, hujusque obitu ac electione
successoris, signat in margine annum 1113 *et ita pro-*
sequitur : Dedicatur tertia ecclesia Lætiensis ab
episcopo Laudunensi Bartholomæo, salvo tamen
jure et reverentia Cameracensis ecclesiæ, tunc tem-
poris episcopo carentis.

Nova ecclesia consecrata seculo 12,

7 *Signatus annus* 1113 *erat secundum jam dicta*
primus Bartholomæi episcopi, eoque revera, quod sicut
Lespeus ita etiam studiose videtur observasse anony-
mus Lætiensis, vacavit episcopatus Cameracensis,
puta a die mensis Junii XIX *quo obiit B. Odo, usque*
ad annum 1115. *Erat autem laudatus Bartholomæus*
Adæ cœnobii restauratricis ex sorore nepos : ita ut
facile concipi possit, eum, assentiente clero Cameracensi,
sub initium episcopatus hoc dignitatis suæ munere ibi-
dem functum esse in gratiam materteræ, quæ a Theo-
dorico separata sese eidem ecclesiæ arctius conjunxerat.
Testes hic habemus anonymum Lætiensem, Lespeum,
et Hermannum coævum, cujus verba describo ex tom. 12
Spicilegii Acheriani pag. 415 *:* Eadem vero domina,
a marito suo disjuncta, continuo relicta seculari
pompa ad cœnobium præfatum, quod cum viro
suo construxerat, abiit, nec tamen ex toto pro-
prietatem dimisit, sed ædificata juxta ecclesiam
sibi domo lapidea, nolens gravare ecclesiam, de
red-

A redditibus suis usque ad finem vixit, frequenterque monachis, quæ necessaria erant, tribuit. *Addit anonymus, Adam Theodorico superstitem fuisse annis tredecim, Lespeus quatuordecim; sed cum hi juxta initam etiam a nobis chronotaxim, Theodorici obitum innexuerit anno* 1106, *Adæ vero mortem* 1119, *annos verisimiliter utrimque incompletos numeravit: verba ejus sunt ista:* Domina Ada, mortuo viro suo domino Theodorico, anno 1106 mundum reliquit; quæ, seculari pompa et honoribus spretis, in parte meridiana sibi domum construi jussit, ibique annis xiv Deo bene ac constanter deserviens, beato fine vitam terminavit anno Domini MCXIX, XVI Januarii die, sepulta circa virum suum.

quo eodem et Agnes, itidem Avennarum domina.

8 *Adæ exemplum dein secutæ sunt, teste Lespeo, plures aliæ matronæ nobiles et has inter Agnes, filia Anselmi domini de Ribodimonte, uxor vero Goswini Avennarum Domini, qui Theodorico Avennensi avunculo suo, sine liberis mortuo, successit. De ea speciatim agit laudatus auctor, quia similiter monasterii et ecclesiæ Lætiensis benefactrix fuit eximia, nos autem ejus memoriam renovandam censemus, quia insigniter videtur addicta fuisse* S. Hiltrudi, *ejusque promovisse cultum.* B *Audiendus denuo ante alios Hermannus Tornacensis tom.* 12 *Spicilegii Acheriani pag.* 415: Præfata vero, *inquit,* Agnes uxor ejus (*Goswini scilicet, quem Lætiis monasticam vitam amplexum, defunctum et juxta avunculum Theodoricum sepultum, ante dixerat*) dominam Adam imitata, relicta seculari pompa, ad idem cœnobium abiit, et de redditibus suis vivens, calices aureos et candelabra, multaque alia pretiosa ornamenta ecclesiæ illi fecit componi.

Sanctæ reliquiis confici curavit

9 *Secessum hunc Agnetis ad Lætiensem ecclesiam alligat Lespeus anno* 1126, *tum laudatis plurimum ejus virtutibus ac pia munificentia, ad annum* 1128 *subdit sequentia:* Suis præterea sumptibus jussit fieri feretrum B. Hiltrudis, undique tectum laminis argenteis tenuissimis, in quo repositæ sunt reliquiæ ejusdem Virginis, intra cistellam eburneam conclusæ. *Anonymus Lætiensis apud Guisii compendiatorem Gallum sic habet:* Prædicta domina Agnes confici jussit feretrum sanctæ Hiltrudis et sancti Lamberti; multaque alia pretiosa ornamenta, ut calices, casulas, albas et phylacteria, quæ omnia donavit ecclesiæ: *tum, aliquibus interpositis, addit, Agnetem ibidem post suum a seculo secessum vixisse annis* 36, *innuitque, sibi auctori notam fuisse, inquiens:* Recte memini, quod do- C mina Agnes, dum res aliqua peragenda erat, conscenderet equos Helgoti abbatis, suaque prudentia sæpe pro ecclesia finiret negotia admodum gravia, quæ dictus abbas conficere non valuisset. *Quoad numerum annorum Agnetis consonat anonymo Lespeus, perveniensque ad annum* 1162, *ait:* Domina Agnes feliciter hoc anno diem clausit extremum secundo die Martii: sepelitur in monasterio Lætiensi. *Hinc denuo confirmatur ætas anonymi, quem ante annum* 1147 *natum esse indicavi in Comment. prævio num.* 14. *Redeo ad Sanctæ feretrum seu lipsanothecam.*

pretiosam thecam,

10 *Philippus Brasseurius in Lætiensis ecclesiæ Cimeliarchio anno* 1645 *Montibus Hannoniæ typis edito, hæc tradit ad præsens propositum pag.* 113: Venerabile ejusdem (*S. Hiltrudis*) corpus sub annum MIV ab Herluino episcopo Cameracensi elevatum fuit, quod illustris Agnes domina Avesnensis anno MCXXVIII argenteo feretro apostolorum statuis per ambitum positis exornavit. Hujus antiquæ capsæ, descriptionem, quia pro sua antiquitate pulchra est, non abs re fuerit hic produxisse.

DESCRIPTIO ANTIQUÆ CAPSÆ S. HILTRUDIS.

Ab uno latere transversali legitur hoc carmen in coronide:

« Justitiæ fructum signant hæc serta duorum. » D
Et in hoc latere stant B. Gontardus et S. Hiltrudis. Ab alio latere transversali legitur et istud carmen: AUCTORE J. P.

« Sic veniet reprobis confusio, gloria Sanctis. »
In medio hujus lateris visitur Christus in solio residens, habensque in sinistris crucem, et a dextris lanceam cum spongia et infra scriptum est:

Adventus Filii Hominis ad judicium.

Per longum capsæ juxta pinnam tecti ab una parte hæc leguntur.

Cum tuba summa canet, ruet orbis, homoque resurget;
Et corrupta caro, quod permanet, induet esse.

quæ hic describitur,

11 In hoc tecto hæc visuntur ab eadem parte figuræ: Deus videlicet in medio effundens utraque manu e vasculis igneis ignem in mundum; duo item angeli, unus a dextris et alter a sinistris, vocantes tuba ad judicium mortuos, qui surgunt e monumentis. Infra has figuras versus leguntur:

Isti viventes in carne Deumque timentes,
Mundum vicerunt, Chistumque sequi studuerunt.

Qui versus dicti sunt de Apostolis, qui sex numero E distincti columnis, ab una parte hoc ordine apparent, Petrus, Andreas, Joannes, Jacobus, Bartholomæus et Thomas, singuli cum armis passionis suæ in una manu, et in altera cum singulari provincia vel urbe, quam sua prædicatione converterunt. Ab altera tecti parte juxta pinnam hi versus scripti sunt:

Sic simul ad lances nos justitiæ veniemus,
Præmia vel pœnas ubi pro meritis capiemus.

In ipso tecti medio repræsentatur judicium Dei cum lance, facta cujusque ponderantis, ubi et scriptum legitur:

Tremendum judicium Dei.

A duobus extremis clamant tuba angeli suscitantes mortuos, eosque suscitatos alii angeli medio viciniores mittunt ad judicium examinandos; et infra hoc judicium hi duo finales versus ponuntur:

Quare quisque suæ monstrans certamina vitæ
Judex noster erit et cum Domino residebit.

His autem reliqui sex Apostoli cum passionis suæ instrumentis, ut supra, suppositi sedentes cernuntur, videlicet Paulus, Jacobus, Philippus, Matthæus, Simon et Judas. Talis est præscripta capsa et in hanc usque diem perdurat. *Hactenus Brasseurius, mox subdens, novam eamque elegantiorem suo tempore, id est, ante medium seculum proxime elapsum, fabricatam fuisse thecam, et in eam translata ossa* S. Hiltrudis, *ut suo loco memorabimus.* F

et forte alteram cui earum pars imposita fuit.

12 *Idem auctor ibidem pag.* 90 *et seqq. acturus de exuviis S. Lamberti, alteram assignat lipsanothecam, eamque valde antiquam, quandoquidem ex ea probet, SS. Lambertum et* Hiltrudem *antiquissimos esse ecclesiæ Lætiensis patronos. Patronos autem omnes hoc ordine recenset:* Porro in Lætiensis ecclesiæ patronum ab illustri comite Wiberto de Pictavia adscitus fuit an. DCCLI S. Lambertus Leodiensis episcopus et martyr; cui et temporis processu accesserunt S. Etto episcopus, Hybernus; divus Thomas Cantuariensis episcopus itidemque martyr, et S. Hiltrudis virgo, Lætiensis monasterii dotatrix. *Dein post pauca hoc monitum adjicit:* Interim vero temporis antiquitate præcellunt S. Lambertus et D. Hiltrudis, cujus rei fidem facit præaltum phylacterium deauratum, notabilem utriusque Sancti particulam continens, a cujus tergo in summitate ita legitur: « S. Lambertus et S. Hiltrudis benedictionem a Deo monasterio suo Lætiensi Patroni impetrant.» *Nullam affert notam aliam, unde conjicias, qua tempestate vel quo curante phylacterium istud confectum sit; cum tamen*

AUCTORE I. P.

A *men, teste anonymo Lætiensi, cujus verba dedi num. 9, Agnes Avennensis domina feretrum seu thecam reponendis sacris exuviis S. Lamberti, aliaque phylacteria pro ecclesia Lætiensi confici curaverit, valde suspicor, memoratum a Brasseurio phylacterium unum esse ex hisce ejusdem matronæ piæ munificentiæ monumentis.*

§ II. Miracula; sacellum ac statua ipsi erecta; lipsanothecæ novæ admodum elegantes; duplex quotannis festivitas; reliquiæ aliis in locis.

Miracula patrata seculis 13 et 15.

A *seculo 12, de quo § præcedente egimus, usque ad seculum 16 nihil speciatim de Sancta notandum se offert præter aliquot miracula, quæ seculis 13 et 15 contigerunt, quæque hoc saltem nos docent, continuatam semper fuisse fidelium erga ipsam venerationem et in ejus patrocinio fiduciam. Descripta ea habemus ad calcem Vitæ* S. Hiltrudis *ex codice Lætiensi cum sequenti annotatione :* R. P. Visum est mihi utile (abbate nostro annuente) hic notabilia quædam miracula virtutibus et meritis sanctæ Hiltrudis facta subscri- B bere. Vitæ ipsius (si ita judicaveritis expedire) inserenda. Quæ quidem collegi ex Chronicis nostri monasterii : ea olim fideliter observata, conscripta et annotata fuerunt a prædecessoribus nostris, qui et numerum annorum margini adjecerunt, prout et ego hic addidi. *Eadem, nec plura, adjectis similiter annis, inseruit Lespeus Libello MS. Chronicorum Lætiensium : occurrit quidem hinc inde varia lectio, sed levis momenti, ut ex notatis in margine videbitur.*

Tres energumenæ liberatæ;

14 Anno MCCXXXI. Tres puellæ de villa, quæ Anorre nuncupatur, a dæmonio male vexatæ, Dei misericordia ac meritis beatæ Hiltrudis liberantur in ecclesia Lætiensi. Dignum profecto fuit, ut virgo Hiltrudis invocata suppetias ferret puellaribus miseriis. Puellæ itaque coram feretro Virginis statuuntur, quatinus compedibus inimici solutæ firmo gressu ad ædes proprias sanatæ remearent. Patiebantur interim puellæ ante sarcophagum Virginis, patiebantur misere ; nec mortem timere noverant, nec vitam sperare : jacebant confusæ, et causam tormenti noverat Deus ; Virgo beata in cœlis orat * : puellæ ad ejus memoriam sanantur. Populus in altum palmas elevans, felices prædicat puellas, quas Deus dignatus est C oculo misericordiæ intueri.

** Lespeus erat*

duo submersi

15 Anno MCCCC. Quidam subulcus porcos pascens, aquas, nescio, qua impellente necessitate, ingreditur, atque submergitur. Qui, nemine sciente, jacuit eo die suffocatus in undis : donec a parentibus quæsitus, inventus est miserabiliter extento corpore ac sparsis crinibus in fundo volutari. Mox frequenti populorum concursu illuc habito, extrahitur et a suis divæ Hiltrudi devovetur. Ad limina beatæ Virginis delatus, reanimato corpore, surrexit incolumis. Tum vocibus populorum, laudantium Deum, templum omnino * resonuit, eo quod Dei clementia et meritis beatæ Hiltrudis non essent fraudati a suo desiderio.

** ibid. omne ;*

vitæ restituti;

16 Anno MCCCCXXVIII. Infantulus quispiam Lætiis ludens circa fossam aqua plenam, casu in eam, custode remoto, præceps cecidit, vitam simul cum tenella ætate finiens. Qui illinc jam rigidus extractus ad basilicam divæ Hiltrudis defertur, in qua sub omnium oculis paulatim palpitans vitæ restituitur.

alter periculo ereptus;

17 Eodem anno in Sora monachus de Trivio sub vesperam parum caute ambulans, grandi præcipitio actus, in fossam corruit. Qui dum caderet, pio mentis affectu sanctæ Hiltrudis nomen invocavit, cujus auxilium citissime sentiens super- D natavit atque a vicinis, illuc concito gradu currentibus, sanus extractus est, non sine omnium grandi admiratione et stupore.

surdo auditus facultas reddita.

18 Anno MCCCCXXIX. Erat in domo Lætiensi janitor surdaster, cui signis indicatum est, ut abiret, quia officio sibi delegato amplius fungi non poterat. His intellectis supra modum tristatus est. Qui cum in crastinum discedere pararet, jamque sarcinulas componeret, prius tamen ad orationis suffragia confugiens, Deum supplici mente deprecari studuit, quatenus meritis Hiltrudis virginis auditum mereretur * recipere. Nam media nocte ima ex corde trahens suspiria, orationem ad beatam Hiltrudem convertit, dicens : Eia, Christi Virgo, dudum speraveram, me in domo tua perseveraturum usque ad diem fatalem ; et ecce tamquam lignum aridum crastina die ejiciar a contubernio famulorum. Subveni, quæso, mihi misello. Hæc prolocutus, obdormivit. Mane autem consurgens, audiendi usum acutissimum testatus est se recepisse. Id miraculi divæ Hiltrudi adscribens, cunctis animo hilari narrare solebat, quantæ pietatis esset Virgo * erga se diligentes. *Locorum in hac relatione nominatorum notitiam, quantum scilicet eam assequi ipse potui, huc* E *reservavi, ne filum interrumperem.* Anorre, *alias* Anor *et* Aulnore, *locus num.* 14 *memoratus, notatur apud geographos Hannoniæ in confiniis Picardiæ.* Sora, *locus num.*17 *assignatus, verisimiliter is est, qui apud eosdem* Sorle *et aliquando* Sore *scribitur, statuiturque uno vix milliario a Lætiensi abbatia. At* Trivium, *quod tamquam locus prorius hic poni videtur, non invenio : forte prædium erat ad Lætienses pertinens, commissumque curæ illius monachi qui* S. Hiltrudis *beneficio periculum se evasisse credidit. Pie quidem et merito id credidit, cum ejusdem Sanctæ cadens invocaverit auxilium, quamquam factum tale non sit, ut certo miraculosum probari possit. Nam cum ex præcipitio in aquam prolapsus sit, non video, cur naturaliter illæsus supernatare non potuerit et ab accurrentibus extrahi. Venio ad seculum* 16.

** ibid. meretur*

** ibid. additur beata*

Chorus ecclesiæ et novum sacellum Sanctæ dedicatum seculo 16;

19 *Quanta cura ac diligentia isto seculo ad rem sacram Sanctorumque honores augendos laboraverit venerabilis abbas Lætiensis Ludovicus Blosius, fuse narrat ejus biographus apud nos tom. 1 Januarii pag.* 446 *et seq. Inter ædificia sacra ab eo* F *constructa duo memorantur, quæ propius ad Sanctam nostram pertinent, nempe augusta chori moles cum ara principe, cujus elegantia ibidem describitur, et* sacellum Sanctorum corporibus, sacrisque ossibus ac reliquiis cum veneratione, munditia, securitate recondendis. *Chorus quippe, ut testatur Brasseurius in citato aliquoties Cimeliarchio Lætiensi pag.* 91 quatuor Patronis (*SS. Lamberto, Ettoni, Thomæ Cantuariensi et* Hiltrudi) anno MDXLIII a D. Blosio erectus fuit, et, *eodem teste Brasseurio pag.* 113, *muro presbyterii ad sinistrum latus adposita inscriptio, sanctæ Virginis elogium continens his verbis :* Hiltrudis virgo generosa, Wiberti et Adæ filia dulcissima, admirabili corporis forma præcellens, sed ardenti in Deum charitate præstantior, cum in hoc loco Christo dedita, consecrataque solitariam feliciter egisset vitam, tandem spiritu cœlis reddito, ad aquilonare latus sacri altaris fuit sepulta anno DCCLXXXXIX. *Sacellum vero, quod post principem aram constructum dicit Brasseurius pag.* 74, *primario ac nominatim eidem Virgini consecratum fuit, ut liquet ex inscriptione, quam interiori portæ affixam asserit idem auctor et sic exhibet :* Divæ Hiltrudi virgini, immortalis Sponsi charissimæ sponsæ, cæterisque beatissimis cœli

A cœli Civibus (quorum sacras reliquias ecclesia Lætiensis Dei beneficio se habere pia gratulatione lætatur) structura hujus cimeliarchii erecta fuit ab Incarnatione communis Redemptoris Jesu Christi MDXLIII.

seculo 17 in restaurato sacello statua ipsi erecta;

20 *Blosii pietatem æmulatus Reverendiss. D. Antonius de Winghe Lætiensium abbas variis monumentis pretiosisque ornamentis Sanctorum et speciatim* S. Hiltrudis *gloriam illustravit, ac primo quidem mox dictum sacellum,* quia sacris rebus, *verba sunt Brasseurii pag.* 76, ibi repositis, propter loci humiditatem et situm, integre conservandis officeret, destruendum curavit, aliudque in eodem loco magnificentius et capacius exædificavit octangulari forma, testudine duplici superiori et inferiori, uno ad decorem et contra incendium, altero contra corruptionem. Totum opus interius prorsus elegantissimum est. *Interjicit hic nonnulla auctor, quibus graphice describit ejus ac picturarum elegantiam atque ita pergit :* Hinc inde per sacelli ambitum sunt armaria, reponendis honorifice sacris reliquiis adaptata, implexis ad singula eorum ostiola Sanctorum Sanctarumque statuis, delicatissime et ingeB niosissime sculptis : at super hæc armaria stant hinc et inde statuæ duæ e candido lapide, naturalem hominis staturam excedentes, non minori elegantia efformatæ, suisque tronis egregie adornatis impositæ : quarum una S. Hiltrudem refert, altera S. Ettonem etc.

caput ejus busto argenteo

21 *Alterum̃ venerationis erga sanctam Virginem monumentum, ab eodem Winghio relictum, est statua argentea, cui impositum est sacrum ejus caput et de qua denuo ista tradit Brasseurius pag.* 118 : Sed et a dicto sacro corpore discretum caput extat in statua argentea, quæ eamdem S. Hiltrudem umbilico tenus efformatam repræsentat cum lampade in dextra, et palma in sinistra, ejusdem vitam et gesta, in laminis argenteis miro artificio expressa, in ambitu ostentans. Anterior hæc est inscriptio : S. HILTRUDIS VIRGO. Circum circa ad singulas icones, gesta Virginis referentes, laconice sic legitur : « Sponsum renuit. Nocte fugit.,, Velum accipit. « Frater solatur. Animam reddit. Corpus elevatur.,, Lamina oblongior prædictæ statuæ tergo affixa hanc epigraphen continet : Beatæ Hiltrudis virginis, Lætiensium dotatricis et patronæ, sacri capitis ossa, opera D. Nicolai le Francq abbatis XXXVI a sacro corpore anno MDLXXXVII separata, cura D. C Antonii de Winghe abbatis XXXVII anno MDCXVIII hac statua ornata inclusa. *Laudatus D. Nicolaus le Franc juxta Sammarthanos fratres et Dionysium Sammarthanum Lætiensibus præfuit ab anno* 1578 *usque ad* 1610 *; at qui hic signatur abbas* 36, *a fratribus Sammarthanis statuitur tantum* 35, *et contra a Dionysio* 37, *idemque discrimen ubique servatur in Nicolai proximo successore, D. Antonio de Winghe, qui anno* 1637 *Montibus Hannoniæ defunctus et in ecclesia Societatis Jesus sepultus est. Discriminis causa hæc est. Apud Sammarthanos fratres abbatum series initur tantum a restauratione monasterii, sicque omisso Guntardo* S. Hiltrudis *fratre, primus statuitur Gunterus, ac præterea abbatibus ibidem non annumeratur Mauritius secundus, dictus* Paganus, *qui, teste Lespeo, electus mense Novembri anni* 1331, *proxime sequenti Januario in Epiphania Domini amotus fuit per judicem ordinarium. Contra Dionysius utrumque catalogo inscripsit, et Guntardum,* S. Hiltrudis *fratrem, primum dicit, Mauritium vero vigesimum secundum. Is autem, qui mox datæ inscriptionis curam habuit, vel a restauratione tantum monasterii orditus est seriem* abbatum, interque hos agnovit Mauritium *vel abbates numeravit a primis initiis monasterii, et Mauritium exclusit.*

22 *Nec stetit laudati Winghii abbatis studium erga* S. Hiltrudem. *Elegans sane erat vetus lipsanotheca,* D *ut patet ex descripione data præcedente § ; nihilominus* aliam longe elegantiorem Parisiis fabricandam *curavit, inquit Brasseurius pag.* 116, *ubi etiam hanc describit, ut sequitur :* Est autem nova hæc capsa insignis formæ et celaturæ, tres pedes longa, totidemque alta, cui supereminet angelus, sedens in ipso frontispicio, qui suo situ et gestu formam puelluli, flores hinc inde spargentis, refert. Sed a descriptione ad inscriptionem veniamus : duplicem illa inscriptionem ab utroque latere præfert. In uno sic legis :

AUCTORE J. P.

et reliquum corpus thecæ

D. O. M.

« S. Hiltrudi virg. Lætiensi, post spretas carnales
« nuptias in cœlestis Sponsi thalamum cum pru-
« dentibus virginibus admissæ, cujus virginea ossa
« sunt hic recondita, sacrum.,,

In opposito latere sic legis :

« Hiltrudis virginis, mortalem sponsum Christi
« amore fugientis, patronæ et dotatricis suæ, sa-
« cra ossa Antonius abbas et monachi Lætienses
« hoc monumento exornarunt anno MDCXXX.,,

,,Servite Domino in Lætitia.,

admodum eleganti impositum.

23 *Idem Brasseurius in Panegyrico Sanctorum Hannoniæ, heroicis versibus deducto, pag.* 88 *celebratis* S. Hiltrudis *gestis ac laudibus, ita canit de lipsanotheca :* E

Nec reticere velim, dictæ quod Virginis ossa
Magnifico feretro (cui non sit ab arte secundum)
Nuper adornarit præclari nominis abbas
Winghius, æterna factorum laude decorus.

Opus illud perfectum fuisse, superstite in vivis Winghio, indicat adscriptus annus 1630 *; verumtamen sacra Virginis ossa imposita ei tantum fuere quadriennio post abbatis obitum, qui contigit secundum ante dicta anno* 1637. *Audiemus hic denuo Brasseurius in Cimeliarchio pag.* 117 *:* Quo quidem monumento (anno demum MDCXLI, XII Maji) prædictæ Virginis ossa Montibus recondita fuerunt ab illustrissimo domino Francisco Vanderburch archiep. Cameracensi, qui præacto jam die, in Dominicam incidente, et anniversariam divæ Hiltrudis elevationem referente, tria solemniter admodum celebravit ; videlicet dicti sacri corporis translationem ; primariam sacelli domus Lætiensis consecrationem, et sacræ infulæ, jam primum monasterio Lætiensi ab Urbano Pontifice VIII concessæ, impositionem reverendo admodum D. Thomæ Luytens, magna interim procerum et magnatum adstante simulque gratulante caterva. F

Corporis elevatio Lætiis quotannis recolitur;

24 *Quæri posset hic, quænam anniversaria* S. Hiltrudis *elevatio recoleretur anno* 1641 *die* XII *Maji incidente in Dominicam. Respondeo : ea ipsa recolebatur, quæ parte* 2 *Actorum num.* 19 *peracta dicitur ab Erluino Cameracensium antistite, anno scilicet* 1004, *ut ostendi in Annotatis lit g et die quidem Septembris* XVII, *ut probavi ibid. ex auctario Lætiensi Martyrologii venerabilis Bedæ, cui consonant Molanus et alii. Cum enim dies* XVII *Septembris impediretur festo S. Lamberti Lætiensium patroni, et eodem mense recurreret præcipua festivitas Sanctæ nostræ, eorumdem itidem patronæ, anniversariam elevationis celebrationem transtulerunt, non in diem* XII *Maji, sed in Dominicam infra Octavam Ascensionis Domini, quæ Dominica anno* 1641 *in dictum diem Maji incidebat. Ita me docet Brasseurius in Kalendario poetico Sanctorum ac festivitatum Hannoniæ duplici loco. Primo ad diem* XVII *Septembris ; ubi sub hoc titulo :* Lætiæ, elevatio S. Hiltrudis V. an. MIV, *ita legitur :*

Elevat Hiltrudem sanctus Lambertus ; in astra
Christus ubi ascendit, festa quotannis agunt.

Secundo inter festa mobilia hisce signatis in margine :

A Dom. infra Octavam Ascens., *et præmisso isto titulo:* Lætiæ præcessio, seu elevatio S. Hiltrudis ; *sic habet* :

AUCTORE J. P.

Hiltrudem Lambertus humo transvexit, ab ejus
Hoc peragenda die pompa reducta fuit.

25 *Idem auctor in Cimeliarchio pag.* 119. Cæterum, *inquit*, duplici festo Lætiis honorari solet S. Hiltrudis, videlicet XXVII Sep. et Dominica ante Pentecosten, ubi ad eam frequens peregrinatio pro curandis febribus : nec pauci per ejus merita sanitatem se recepisse experti pariter et testati sunt. Fons est etiam non sesquileuca Lætiis distans, ex quo eadem Virgo, sponsum terrenum olim fugiens, et cœlesti jam tum animo desponsata bibit, eumque benedicere visa est : nam febricitantes usque hodie pro salutari remedio eumdem adeunt non sine felici ac frequenti successu.... Coronidis loco subnecti potest, quod dicta S. Hiltrudis, aliique tres dictæ ecclesiæ contutelares super primatis altaris tabulæ ostia magnifice depositi sint cum hoc supra capite eorum disticho :

festum vero cum Octava et vigilia

Cernis in hoc speculo, quibus est decorata Patronis,
B Et quorum fruitur Lætia præsidiis.

MS. nostro Actorum exemplari, ex Guisii Annalibus desumpto, pauca adjecta sunt, unde festi Sanctæ nostræ primarii celebritatem eruamus : ac primo quidem ex Missis propriis Lætiensis ecclesiæ tum MSS. tum excusis anno 1640, *designatur initium Missæ* Gaudeamus omnes : *dein subditur canticum seu Sequentia, ut vocant, quam describere visum non est, tandemque additur, coli per Octavam cum vigilia, in qua vigilia dicitur Missa* Dilexisti *et sequens oratio :* Deus, qui nos B. Hiltrudis virginis tuæ solemnitate lætificas ; concede propitius, ut ejus adjuvemur meritis, cujus castitatis irradiamur exemplis.

26 *Habeo et Officium ejus impressum, cui is titulus præfigitur :* In festo sanctæ Hiltrudis virginis non martyris, quod celebratur V Kal. Octobris : Duplex, ut in communi virginis, exceptis iis, quæ hic sunt propria. *Oratio hæc est :* Deus, qui dilectam sponsam tuam beatam Hiltrudem virginem ad mundi contemptum et tui amorem accendisti in terris, ut eamdem carne solutam gloriose coronares in cœlis, da nobis ejus meritis atque intercessionibus, sæculi vanitatem despicere et ad æterna bona jugiter anhelare. Per Dominum nostrum *etc. Lectiones primi Nocturni desumendæ notantur ex Scriptura occurrente, secundi Nocturni propriæ sunt, extractæ scilicet ex Actis a nobis editis ; tertii vero Nocturni de Homilia in Evangelium :* Simile est regnum cœlorum decem virginibus ; *ut in communi. Non declaratur, ubi, quando vel pro quibus fuerit impressum, typi tamen apparent satis recentes. Credibile est, excusum fuisse in gratium eorum, qui aliis in locis Cameracensis diœcesis festivitatem ejus celebrant ; an autem extra illam diœcesim (excipe Duacenam civitatem) alicubi cultum habeat specialem, hactenus non comperi.*

Officium impressum pro aliis forte ecclesiis.

D

27 *Excipio autem Duacum, Atrebatensis diœcesis civitatem, quia saltem illic ejus reliquiæ exstant in ecclesia collegiata S. Petri. Testem hic habeo Rayssium in Hierogazophylacio Belgico pag.* 409, *ubi inter Sanctorum reliquias, quæ in dicta ecclesia et specialim in lipsanotheca argentea, habente extrinsecus imagines Salvatoris, Deiparæ Virginis et sex Apostolorum, conservantur, recenset* de ossibus gloriosæ virginis Hiltrudis, cujus corpus Lætiæ honorifica in theca visitur. *Cæterum etiam Montibus Hannoniæ, quæ est Cameracensis diœcesis civitas, aliquæ reliquiæ* S. Hiltrudis *fidelium venerationi proponuntur et altare cernitur ejusdem nomini consecratum in oratorio domicilii Lætiensium proprii, quod usitato jam nomine* Refugium *appellamus. Oratorium illud exstrui curavit anno* 1639 *Reverendiss. abbas Thomas Luytens, dum illic bellorum causa cum suis exsulabat, et primum altare inscripsit SS. Lamberto ac Thomæ Cantuariensi martyribus, alterum S. Ettoni, tertium* S. Hiltrudi, *prout scribit Brasseurius in Cimeliarchio pag.* 125 *addens, eodem in Refugio* quoddam phylacterium peregrinantibus ad mensam exponi, in quo ab anteriore parte quiddam prostat de SS. Agapito, Ettone et Hiltrude.

Reliquiæ Duaci : Montibus item et altare.

E

DE SS. ADULPHO ET JOANNE FRATRIBUS

C F

MARTYRIBUS

C. S

CORDUBÆ IN HISPANIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

De cultu et gestis.

CIRCA ANNUM DCCCXXV. *Ab Usuardo in Martyrologium*

Duos hosce *Fratres Usuardus in Martyrologio suo ad diem* XXVII *Septembris sic annuntiat :* Eodem die, sanctorum fratrum Adulfi et Joannis, qui apud Cordubam civitatem pro Christo coronati sunt. *Sollerius ad hæc annotavit sequentia :* Martyres Cordubenses pure Usuardini sunt ; nec de iis quidquam observandum video, præter id, quod sæpius alibi dictum est ; eos nempe ex Hispania allatos, et a nostro (*Usuardo scilicet*) signatos, locum in sacris tabulis primum invenisse. *Occasionem, qua laudatus Usuardus tam hos, quam ceteros Cordubenses Martyres, in persecutione Arabica passos, primum discere potuerit, jam allegavimus tum alibi, tum in SS. Emila et Hieremia tom.* V *hujus mensis Septembris, pag.* 103, *num.* 3, *ubi diximus, eam fuisse ipsius iter Hispanicum, in quo una cum Odilardo socio anno* 858 *corpora SS. Georgii et Aurelii, quos eadem persecutio sustulerat, Corduba in Galliam transportavit. Translationis historiam, ab Aimoino monacho S. Germani a Pratis conscriptam, ex editione Mabillonii apud nos recusam habes ad diem* XXVII *Julii, in SS. Georgio, Aurelio et Nathalia.*

2 *Unum, quod ad argumentum nostrum proprie spectat, juverit hic observasse : mentionem videlicet de utroque*

primum relati hoc die,

A *utroque nostro Martyre in eadem fieri pag.* 461, *num.* 8 *his verbis:* Post multos igitur exactos dies veniunt, Jesu prævio, innumeris mundanorum fluctuum eruti procellis, Cordubam, quo tendebatur, ad urbem. Pergunt illi duo (*Usuardus et Odilardus*) ad ecclesiam beati magnique testis Cypriani, in qua sanctorum martyrum corpora Adulfi et Johannis tumulata quiescunt. *Porro quamquam ea Sollerii sententia certa sit, non defuere tamen, qui crederent,* SS. Adulphum *et* Joannem, *non ab Usuardo, sed ab Adone, Martyrologio primum inscriptos esse. Petrus de Natalibus episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib.* 8, *cap.* 125 *sic ait:* Adulphus et Joannes apud Cordubam, Hispaniæ civitatem, passi sunt. Qui pro confessione nominis Christiani capite cæsi, a Christo Domino coronari meruerunt v Calen. Octobris, ut ait Ado in suo Martyrologio ex datariis Hieronymi sumpto.

non ab Adone,

3 *Ambrosius de Morales in Chronicis Hispaniæ lib.* 14, *cap.* 4 *censuit, non potuisse eos ab Usuardo memorari, sed ab Adone Viennensi, quem hac in parte ceteris martyrologiis præivisse statuit. Verum ea Moralesii opinio non nisi veteri illo errore nititur, ex quo* B *Usuardus sub Carolo Magno Martyrologium suum scripsisse credebatur, cum jam apud eruditos indubitatum sit, scripsisse sub Carolo Calvo, uti apud Sollerium nostrum in Præfatione ad laudatum Martyrologium cap.* 3, *art.* 3 *videre est. Dominicus Georgius in Annotationibus ad Martyrologium Adonianum Rosweydi, quod recudit, etiam dubius hæret, an* SS. Adulphi *et* Joannis *annuntiatio non potius Adoni adscribenda sit; quia tres Adoniani codices, quibus usus est, eadem verba habent, quæ ex Usuardo mox retulimus. Sed quisquis purum ejusdem Adonis Martyrologium, a Rosweydo editum et a Georgio recusum, consulere et non modo ad hunc, sed etiam ad multos alios dies, conferre voluerit cum Usuardino, non poterit prudenter dubitare, quin Usuardus omnes illos Martyres Cordubenses, qui sub Mauris coronati fuere, Martyrologio suo primus inscripserit, atque interpolata sint Adoniana apographa, in quibus iidem recensentur. Ceterum ex tribus illis codicibus Vaticanis, quos laudavit Georgius, unus seculo* XI, *alii duo* XII, *eodem judice, antiquiores non sunt.*

inde in alia Martyrologia et Romanum

4 *Ex Usuardo itaque hodierni sancti Martyres Cordubenses in alia Martyrologia transierunt. Nostrum MS. Florarium Sanctorum eos etiam ipsis Usuardi verbis hodie annuntiat. Eodem die illos quoque habet Franciscus Maurolycus, sic inquiens:* Apud Cordu- C bam SS. Adulfi et Joannis fratrum. *Breviter item Felicius:* Adulfi et Joannis fratrum, Cordubensium; *ubi tamen vocem* Cordubensium, *ut vera sit, de palæstra, non de patria accipiendam esse, ex infra dicendis patebit. Paulo pluribus eosdem celebrat Petrus Galesinius:* Cordubæ sanctorum martyrum Adulphi et Joannis, qui Artemiæ sanctissimæ mulieris filii, religiose in omni pietatis officio instituti, ob egregiam Christianoque animo dignam fidei tuendæ constantiam nobili martyrio in persecutione Arabica coronantur. *In Romano hodierno pariter locum habent, hoc eodem die his verbis:* Cordubæ sanctorum martyrum Adulphi et Joannis fratrum, qui in persecutione Arabica pro Christo coronati sunt.

transierunt: annuntiantur etiam postridie,

5 *Addo denique et Hispanicum Tamayi, in quo cum brevi elogio sic memorantur:* Cordubæ in Bætica Hispaniæ SS. Adulphi et Joannis fratrum; qui Hispali nati et oriundi, cum matre Arthemia et Aurea sorore urbem patriciam (*Cordubam*) perrexere, ubi cum fidem suam Arabibus et istorum errores edicere decrevissent, ab illis tenti, primitias martyrum in Sarracenica persecutione Agonistæ intrepidi collegere. *De Artemia matre, sanctaque sorore Aurea martyre, quæ cum illis passæ non fuerunt, inferius sermo recurret. Martyrologi hactenus relati* D *omnes de duobus Martyribus nostris ad præsentem diem* XXVII *meminerunt; sed Martinus de Roa e Societate Jesu in Opere de Martyribus Cordubensibus, tam in Kalendario prævio, quam pag.* 153, *ambos signat postridie; quamvis agnoscat, eorumdem memoriam in* multis ecclesiis Hispaniæ *agi hoc die* XXVII *Septembris. Philippus quoque Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum eosdem die* XXVIII *recensuit his verbis:* Ibidem (*Cordubæ*) sanctorum martyrum Adulphi et Joannis fratrum; *laudavitque in Annotationibus* Tabulas *ecclesiasticas Cordubenses hac die, nempe* XXVIII *Septembris.*

AUCTORE C. S.

Coluntur die 28 in diœcesi Cordubensi et Hispalensi,

6 *Utroque igitur die laudati sancti Fratres martyres ecclesiasticum cultum in Hispania obtinuerunt. In diœcesi Cordubensi die* XXVIII *Septembris, uti liquet ex laudato Kalendario Martini de Roa, cujus titulus Hispanicus hic est:* Kalendarium festorum et Sanctorum, de quibus in hoc libro scribitur, diesque, quibus celebrantur in ecclesia Cordubensi, *et quidem Officiis propriis a Sede Apostolica approbatis, sicut alibi docet laudatus de Roa in Opusculo de Antiquitate et auctoritate sanctorum martyrum Cordubensium et de Breviario Cordubensi. Antonius de Quintanaduennas in Ecclesia et Sanctis Hispalensibus pag.* 169 *scribit, istud* SS. Adulphi *et* Joannis *Officium Cordubense ritus esse tantum semiduplicis, ejusque initium repetit ab anno Christi* 1581, E *quo, inquit, eorum solemnitatem concessit Gregorius* XIII; *id est, opinor, quo Cordubense Breviarium a laudato Pontifice approbatum fuit. Eodem die illos coli aut saltem cultos fuisse in tota diœcesi Hispalensi, habemus ex ejusdem metropolitanæ ecclesiæ Directorio, anno* 1656 *Hispali typis edito, quod præ manibus habeo, et in quo Officium ex communi martyrum cum ritu duplici secundæ classis præscriptum his verbis est:* SS. Adulphi et Joannis frat. mart. Hispal. duplex 2 class. in tota diœcesi. *Tam peculiaris cultus ratio non alia videtur esse, quam quæ ibidem insinuatur, nempe quod sancti Martyres patria Hispalenses fuerint, ex eadem civitate vel diœcesi oriundi. Quintanaduennas Officium hoc cœptum ait anno* 1624, *quo illos a capitulo Hispalensi pro Sanctis indigenis agnitos ait.*

ac forte alibi in Hispania die 27.

7 *De altero eorumdem cultus die Ambrosius de Morales in Scholiis ad lib.* 2, *cap.* 8 *Memorialis Sanctorum S. Eulogii sic scribit:* Adulphi vero et Joannis martyrium multis modis est celebratissimum. Multæ per Hispaniam ecclesiæ eorum festum diem celebrant. Is est Septembris vigesimus septimus. *Consonat Martinus de Roa supra relatus. Morales in Chronicis Hispaniæ lib.* 14, *cap.* 4 *eumdem diem* XXVII F *illorum cultui similiter assignat, sed pro* multis ecclesiis *reposuit* aliquot, *in quo et Joannem de Marietta lib.* 2 *Historiæ Sanctorum Hispaniæ cap.* 67 *consentientem habet. Ego illis negare nequeo,* SS. Adulphum *et* Joannem *eo die in aliquot Hispaniæ ecclesiis honorari; vellem tamen, ut easdem vel earum aliquas nominassent; quamvis enim multa variarum diœcesium Hispaniæ Directoria, quæ in Museo nostro exstant, consuluerim, nullam eorumdem memoriam ad præcitatos dies in illis reperi, præterquam in Hispalensi, uti jam dixi, ad diem* XXVIII *Septembris. Nescio quoque, cur Cordubenses et Hispalenses eorum festum celebrent die* XXVIII, *cum eorumdem martyrii dies non aliunde notus esse videatur, quam ex Usuardo, a quo omnium primo illum in Martyrologio consignatum fuisse, supra ostendimus.*

Eorum Acta ab abbate Speraindeo conscripta

8 *Quam porro insignes athletæ hi duo Fratres fuerint, æstimare licet ex paucis illis, quæ scriptor coævus et gravissimus S. Eulogius presbyter Cordubensis et martyr, in Memoriali Sanctorum de iisdem posteritati scripta reliquit. Lib.* 2, *cap.* 8 *occasione matris eorum Artemiæ hæc ait:* Quæ et ipsa (*Artemia*) gemi-

A geminum pignus per martyrialem obitum olim
AUCTORE C. S. cœlo promiserat*, Adulphum scilicet et Joannem,
qui in primordio regni principis hujus (*Habdarrahg-*
manni) viriliter de hoste triumpharunt. Quorum, in-
star siderum cœli, gesta micantia ad emolumentum
Ecclesiæ sanctæ et exemplum debilium, senex et
magister noster atque illustrissimus doctor (de quo
in libro primo meminimus) beatæ recordationis et
memoriæ Speraindeo abbas, stylo latiori com-
posuit. *De Speraindeo plura videri possunt loco*
per S. Eulogium citato, ubi ejusdem Opusculum, ad-
versus impia impuraque Mahometis dogmata conscrip-
tum, laudat et ex eodem multa recitat. Consule etiam,
si lubet Nicolaum Antonium in Veteri Bibliotheca
Hispanica tom. 1, *lib.* 6, *cap.* 7

* *forte* præmiserat

non amplius exstant.

9 *Verum quo illustriora sunt Eulogii de* SS. Adul-
pho *et* Joanne, *eorumque certaminis laudatore Spe-*
raindeo testimonia, hoc impensius dolemus, eorumdem
Acta ab illo scripta periisse aut certe latere. Nam de-
perdita esse, Martinus de Roa supra citatus, laudatus
Nicolaus Antonius, aliique ac novissime pater Henricus
Florez Ordinis S. Augustini in Hispania sancta pau-
cis abhinc annis Hispanice edita, tom. 9, *pag.* 291 *faten-*
tur, dolentque. Cur vero S. Eulogius non æque horum,
B *quam ceterorum Martyrum, qui in Arabica persecu-*
tione triumpharunt, illustria gesta adscripserit, duplex
ratio potest assignari. Prima est, quod a celebri abbate
Speraindeo stylo latiori *exposita exstarent, quando*
ipse Memoriale Sanctorum scribebat. Alteram causam
addit laudatus Florez tom. 10, *pag.* 358; *ideo scilicet*
ab eorum actis scribendis abstinuisse S. Eulogium,
quia eo tempore, quo illi passi erant, nondum nata
fuerat inter Christianos Cordubenses dissensio super
martyribus, qui sponte sua sese persecutoribus sistebant.,
quosque in Memoriali Sanctorum defendendos suscepe-
rat Eulogius.

Acta, quæ Tamayus edidit ex codice Asturicensi,

10 *Jacturam hanc, quam Hispani merito deplo-*
rant, utcumque resarsisse sibi visus est Joannes Tamayus
in Martyrologio suo Hispanico, in quo ad hunc
diem protulit Acta SS. Adulphi *et* Joannis *ex quodam*
MS. Legendario ecclesiæ Asturicensis, quæ laudatæ
Passionis, per abbatem Speraindeo conscriptæ, fra-
gmentum esse suspicatus est. Hinc post Acta illa sub-
jungere non dubitavit: Huc usque Legendarium As-
turicense; quod si Speraindeo, magistro S. Eulogii,
horum Actorum ecphrasim tribuimus, ut ea viden-
tur innuere in exordio procul dubio, jam Opus illud
C a sancto presbytero et martyre (*Eulogio*) lauda-
tum, quod perierat, restituimus, et iterum eccle-
siæ Hispanicæ damus. *Quæ tamen illa sint, ex quibus*
ita censuit Tamayus, non explicat, nisi forte, quod
præmiserat: Stylus eam, *inquiens*, redolet antiqui-
tatem, qua et Eulogius utitur. *Equidem inficiari*
nequeo, in Actis illis unam et alteram vocem barbaram
occurrere, qua S. Eulogius etiam usus est; sed ut pro-
pterea illa abbatis Speraindeo esse credam, nec hujus
eloquentia nec scribendi modus ab Eulogio asserta
permittunt.

laudati abbatis non sunt.

11 *Laudatus abbas a S. Eulogio verbis num.* 8 *datis*
illustrissimus doctor, *et in lib.* 1 *ejusdem Memorialis*
Sanctorum vir disertissimus *appellatur. Similia de*
eodem habet Alvarus Paullus Cordubensis, illius syn-
chronus et amicus, apud Nicolaum Antonium tom. 1
Bibliothecæ Hispanicæ, lib. 6 *cap.* 7. *Hisce consona*
sunt, quæ S. Eulogius lib. 1 *recensuit velut ab ipso*
adversus Mahumetanos scripta, quæque ipsissima il-
lius celebris abbatis dicta esse, Ambrosius Morales in
Scholiis judicavit. Frustra vero quis eam viri eloquen-
tiam in Tamayanis Actis, aut horum stili similitudi-
nem cum relatis a sancto Eulogio periodis requiret.
Deinde laudatus abbas, eodem teste Eulogio, SS. Adul-
phi *et* Joannis, instar siderum cœli, micantia ad
emolumentum Ecclesiæ sanctæ et exemplum debi-
lium... stylo latiori composuit. *Contra vero Tama-* D
yana Acta potius brevia sunt et jejuna, neque respon-
dent exspectationi, quam de abbatis Opusculo concitavit
Eulogius.

12 *Denique Actorum scriptor, quamquam in exordio*
dicat, ideo sese ista conscribere, ut ab istorum exemplo
discant Christiani fidem libere confiteri, nec tormenta
horrescere, ideoque utcumque videri posset tempore per-
secutionis floruisse, nusquam tamen deinceps vel ver-
bulo innuit, se SS. Adulpho *et* Joanni, *quibus abbas*
Speraindeo certe convixit, synchronum fuisse. Quin
imo ipse illius scribendi modus contrarium non obscure
significat. Post præfationem enim sic Acta ordiuntur:
Itaque temporibus Abderagmen regis Cordubæ, cum
ejus imperium accipiebat exordium. erat Cordubæ
matrona quædam Arthemia *etc.*; *qui loquendi modus*
nequaquam sapit auctorem, qui sub eodem rege scripsit,
uti fecit abbas Speraindeo. Haud mitiorem censuram
de iisdem Actis tulit Nicolaus Antonius in laudata
Bibliotheca, ubi, postquam dixerat, Opusculum, de
quo agimus, non amplius exstare, sic prosecutus est:
Reparare tamen sese hanc nobis jacturam, credi
voluit Joannes Tamayus, e Legendario Asturicensis
ecclesiæ quodam producta martyrii SS. Adulphi et
Joannis relatione; in qua tamen videre mihi videor E
plura Tamayanæ telæ, de quo testes voco eos,
quorum palato non alienus sit hujusmodi dapsilium
epularum gustus.

nec ejusdem Opusculi fragmentum.

13 *Nescio, utrum Nicolaus Antonius his verbis fidem*
ipsius Tamayi, an alterius, a quo is deceptus sit, vo-
luerit incusare: ego, si alterutrum dicendum sit,
Tamayum deceptum credere malim, quam dedita opera
fefellisse. Porro in Actis illis nihil narratur, quod aut
conforme non sit, aut componi nequeat cum iis, quæ de
iisdem Martyribus S. Eulogius occasione matris illorum
Artemiæ, sanctæque sororis Aureæ breviter memoravit.
At mihi inhæret suspicio metusque, ne illorum auctor
eodem S. Eulogii Opere, postquam illud post medium
seculum decimum sextum inventum fuit, usus sit, cete-
raque addiderit, prout argumentum exigere videbatur.
Certe Sanctorum illustre genus Arabicum discere potuit
ex ejusdem Eulogii Memoriali lib. 3, *cap.* 17, *atque*
inde etiam mutuari tum verba barbara ipsi usitata, tum
accusationem ab eorumdem cognatis factam: ut enim
Eulogius S. Auream, quæ multis post illos annis passa
est, ita et anonymus istos a cognatis suis apud judicem
de fide Christiana accusatos fuisse narravit.

uti ipse credi voluit, ut dubiæ tamen fidei

14 *Dubium tollere posset, si tamen exstet, codex* F
ille Asturicensis, cujus ætatem siluit Tamayus, quique
non omnino contemnendus erit, si ante inventum
S. Eulogii Memoriale Sanctorum exaratus fuerit;
secus vero, si serius. Itaque, licet ea Acta abbati Spe-
raindeo nequaquam adscribere possim, nec pro ejusdem
Opusculi fragmento habere, cum tamen, quæ in iis nar-
rantur, partim S. Eulogii dictis consona sint, partim
verisimilia, statui ea velut Acta dubiæ fidei recudere,
in Annotatis moniturus lectorem, quæ in eis certa,
quæ vero dubia secundum mox dicenda haberi debeant.
Epigramma, seu epitaphium eorum, quod Cypriani
archipresbyteri Cordubensis nomine ibidem exhibet Ta-
mayus, sine ullo dubio inter suppositos illius fœtus
rejiciendum est. In hac certorum monumentorum pe-
nuria superest, ut pauca, quæ de sanctis Martyribus
nostris S. Eulogius tradidit, paululum expendamus.
Habuerunt illi sororem S. Auream virginem, triginta
aut amplius annos post ipsos passam sub rege Maho-
mado, cujus Sanctæ Acta apud nos ad diem XIX *Julii*
data sunt ex sæpe dicto Memoriali Sanctorum lib. 3,
cap. 17, *unde sequentia, quæ ad propositum nostrum*
faciunt, huc transfero.

edenda; non item epitaphium. Fuerunt fratres S. Aureæ,

15 Ea tempestate (*verba S. Eulogii sunt*) virgo
quædam nobilis, nomine Aurea, SS. Adulphi et
Joannis martyrum, de quibus in præcedentibus
(nempe

nati ex patre nobili Arabe

* i. e. martyrii

* an incusare?

* al. sospitandi

A *(nempe lib. 2, cap. 8, ut dixi)* memoravimus, soror, quæ a tempore collisionis * eorum devotionis præmio fungebatur, cum revelatis sacræ religionis *studiis* in cœnobio Cuteclariensi... commaneret per annos ferme triginta et amplius, cunctis fidei suæ notitiam donans, nec ullis adumbrata pavoribus, conversationem Christianismi sui patulo gerebat congressu. Et quia erat stemmatis ortu præcincta, grandique fastu Arabicæ traducis exornabatur, nullus exterorum virginis fidem incursare* audebat; donec quidam suorum ex provincia Hispalensi, unde genus trahebat,... causa explorandi ad se perlati rumoris fidem ac propositum virginis venientes, callide contribulam suam gratia hospitandi* sese invisere mentiuntur, *etc. Subdit deinde etiam judicem Cordubensem, apud quem de Christiana religione a subdolis illis amicis accusata est, eidem cognatione junctum fuisse;* Qui et ipse, *inquit,* jure nativitatis eidem virginis concretis adhærebat prosapiis.

matre Christiana, pussima femina,

16 *Ex hisce habemus,* SS. Adulphum *et* Joannem *(quippe S. Aureæ fratres) ex nobili Arabica familia, sectaque Mahumetana ortos esse, nisi quis sine ullo fundamento velit, eosdem S. Aureæ tantummodo ute-* B *rinos fratres et ex alio patre natos fuisse. Nescitur, an eorumdem pater, de quo silet Eulogius, Christum umquam coluerit; sed Mahumetanum aliquando fuisse, aut saltem creditum esse, ex supra dictis satis liquet. Acta edenda, illum* ethnicum *faciunt. Paulo notior eorum mater est ex S. Eulogio, qui lib. 2, cap. 8 illam* summæ sanctitatis fœminam, Artemiam nomine *appellat, et Cuteclariensi muliebri monasterio præfuisse tradit, post verba num. 8 data sic prosecutus:* Artemia igitur gratia sanctitatis provectæque ætatis, seu obtentu Martyrum filiorum, cæteris in eodem cœnobio commanentibus fœminis antecellens, totius monasterii virginalis conventus jussu auctoritatis ejus intendebatur. *Verisimillimum est, hanc non ex genere Arabico, sed ex Christianis Hispaniæ indigenis natam esse, liberosque suos, consentiente aut conveniente marito, Christianis præceptis imbuisse. Certe S. Aurea professa est coram judice, sese ab infantia sua Christum coluisse.* Quem ab infantia mea, *inquit,* didiceram, cultum exercui, fidem servavi, propositum gessi.

n civitate vel diœcesi Hispalensi, unde cum matre

17 *Quod ad patriam attinet, scriptores passim statuunt, illos Hispalenses fuisse, si minus ex ipsa civitate, saltem ex ejusdem diœcesi oriundos. Ita colligunt ex verbis S. Eulogii, supra num. 15 allegatis, quibus* C *dicitur S. Aurea* ex provintia Hispalensi, *in qua ejusdem cognati etiam tunc habitabant, genus suum traxisse. Hinc etiam clerus Hispalensis eosdem pro popularibus suis habet, et Officio ritus duplicis secundæ classis per totam diœcesim veneratur, uti superius dictum est. Cordubæ tamen passos, consentiunt omnes, constatque ex eorumdem sepultura in ecclesia S. Cypriani Cordubæ, de qua vide num. 2 hujus Commentarii. Apud eamdem civitatem erat etiam monasterium S. Mariæ Cuteclariense, cui Artemiam præsedisse, et in quo S. Auream habitasse vidimus. At quo tempore, quave de causa ex Hispalensi diœcesi Cordubam migrarint incompertum est. In Actis edendis dicitur Artemia eo se cum Filiis recepisse, quod ibidem plures Christiani florerent.*

Cordubam commigrarunt,

18 *Verisimillimum est, Artemiam, viro suo mortuo, vel forte ad fidem converso, id fecisse, ut procul ab illis cognatis, qui Mahumeticam impietatem sectabantur, cum suis Christo tutius et tranquillius serviret. Gaudebant autem tunc Christiani Cordubæ libero religionis suæ exercitio, et publicas ecclesias et monasteria habebant, ita permittentibus regibus Mauris, ne regionem incolis nudarent, utque Cordubam, quam præ ceteris civitatibus exornare studebant, ea etiam conniventia frequentiorem redderent. Quin et in ipsa regum Cordubensium aula Christiani honorificis officiis* D *fungebantur et merebantur stipendia, donec Mahomadus, Habdarrahgmanni II successor, eosdem in ipso sui regni exordio ex ea expulit, quemadmodum apud Eulogium legere est. Antonius Yepez, teste Tamayo, scripsit,* SS. Adulphum *et* Joannem *monachos fuisse: quod ipse merito negat ullo veterum testimonio probari.*

AUCTORE C. S.

ubi pro Christo martyrium subierunt

19 *De supplicii genere, quo hi duo sancti Fratres coronati fuere, nihil memoravit S. Eulogius; in Actis edendis capite plexi dicuntur, forsitan non ex alio argumento, quam quod id fuerit ordinarium apud Mauros supremum martyrum supplicium, post quod eorumdem corpora vel ex patibulo suspendi, vel in flumen projici consueverant. Ut ut sit, gloriosum fuisse horum certamen, testatus Eulogius est, num. 8 relatus. De iisdem denuo meminit lib. 3, cap. 17 in S. Aurea scribens, hanc virginem, cum ex fragilitate humana Christum oretenus negasset, per eorumdem memoriam ad confessionem fidei excitatam esse, ne a* consortio fratrum suorum, Adulphi scilicet et Joannis martyrum beatorum *arceretur. Annus martyrii certus statui non potest, nec ab eo tamen nos longe aberrare sinunt Eulogii asserta. Nam primo quidem num. 8 illos passos esse ait* in primordio regni principis *Habdarrahgmanni II, qui ab anno Christi 821 usque ad 852 regnavit.* E

initio regni Habdarrahgman, ideoque solent haberi

20 *Numero autem 15 scribit, S. Auream* a tempore collisionis *(sive martyrii)* eorum... in cœnobio Cuteclariensi... per annos ferme triginta et amplius *habitasse, quando et ipsa quoque martyrii palmam adepta est; quod anno 856, die* XIX *Julii factum scribit. Annos igitur 30 subducamus ab anno Christi 856, prodibit annus 826; sed quia ultra triginta annos inter Fratrum sororisque martyria intercessisse statuit, facile potuerunt illi anno 825 vel 824, et sic propius ad exordium regni Habdarrahgmanni II, passi fuisse. Cardinalis Baronius in Annalibus ad annum Christi 821 eorumdem martyrium primordiis regni dicti principis recte quoque illigavit, nullo anno determinato; sed in Annotatis ad Martyrologium Romanum istud anno 851, Dominicus vero Georgius in nova editione Martyrologii Adoniani anno 852 affixerunt. Ab hisce non longe dissensit Joannes Marietta in Sanctis Hispaniæ lib. 2, cap. 67, ubi annum 850 vel proxime procedentem aut subsecutum designavit. Horum omnium vitiosos calculos esse, ex dictis manifestum est.*

pro primis martyribus sub Mauris Cordubæ passis

21 *Ceterum solent hi sancti Fratres pro primis martyribus haberi, qui de Mahumetana impietate Cordubæ triumphantes fidem suam suo sanguine sanxerunt, non quod constet, nullos ante hos sub Mauris pro fide ibidem necatos; sed quod isti primi sint, quorum exstet memoria; sanctus enim Eulogius Memoriale suum* F *incepit ab anno Christi 850, a quo initium persecutionis, vulgo Arabicæ, apud Cordubenses repeti solet, quique erat annus vigesimus nonus Hadarrahgmanni, in cujus regni primordiis* SS. Adulphum *et* Joannem *coronatos fuisse diximus. De sacris illorum corporibus, quæ ex dictis num. 2 anno 858 Cordubæ in ecclesia S. Cypriani quiescebant, deinde nihil prætèrea legi. Acta igitur ex Tamayo subjicio.*

A

ACTA

sublestæ fidei

Ex legendario MS. Asturicensi

Edita a Joanne Tamayo in Martyrologio Hispanico.

Auctoris præfatio. a

Martyralis a, fratres charissimi, illustrissimorum juvenum, Adulphi et Joannis fratrum, passionis expeditionem, a vobis expetitam et a me, Deo fautore, digestam, viribus licet imparibus, toti Hispanicæ ecclesiæ patefacio, ut eorum cæteri sequentes Christicolæ animositate muniti sciant et sine timore ad bravium confessionis accedere, et tormentorum cruciatuumque horrores intrepidi perhorrescere. Nam sicut apostolica nos docet pagina, corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. B Quid ergo interest latenter Christum credere et publice Christum ignorare? Publicam confessionem Dominicus in Evangelio sermo sanctificat, qua salutem confitentibus promittit æternam. Corde credere ad justitiam valebit; nisi casus eveniat, quo, quod corde geritur, manifestare conveniat; nam tunc non sufficit cordis credulitas, sed opus erit patula confessionis clamatio, qua deficiente, Dominica protinus comminatio subsequitur: « Qui negaverit me coram hominibus, negabo ego eum coram Patre meo, qui in cœlis est. » Igitur tota hæc præsentis præludii digestio ad eum finem tendit, et quod nostrorum Martyrum, qui cordis penetralibus Christi dogmata retinere ad justitiam consequendam scientes, illa postmodum occasione proficua popalare * et fateri ad salutem amplexendam quivere, sequamur exemplum; et quod veritas pura simplicitate prolata animos sequentium ad Christi confessionem acuat intrepidos.

* propalare

Sancti ex provincia Hispalensi Cordubam migrant, b c d

2 Itaque temporibus Abderagmen regis Cordubæ, cum ejus imperium accipiebat exordium b, erat Cordubæ matrona quædam Arthemia c nomine, illustrium avorum stigmate d decorata, sed virtutum manipulis egregiis insignior, quæ etiam nobilissimo viro, licet ethnico, copulata tres ex eo conjugio susceperat liberos, nempe Adulphum, Joannem, et C Auream honestissimam virginem; qui matris Christianæ doctrinam sequentes, dogmata fidei didicerunt fideles, et parentis errores respuerunt unanimes. Hæc igitur beatissima matrona ex provincia Hispalensi, qua erat oriunda e, ut melius sacris fidei mysteriis imbueretur catholica, quod multi essent hic Christianæ veritatis cultores, Cordubam concedens, protinus domum, qua demoraretur, elocans, ibidem Filios in pietatis regulis erudivit. Illi constantia Christum Deum in veritate colebant, et licet a gentilibus multoties lacerarentur improperiis Adolescentes, et Dominum in corde gerebant, et Christum per oris confessionem laudabant. e

ubi Christum colentes et a cognatis Mahumetanis

3 Sed cum consanguinitas aliquorum, qui beatissimis Juvenibus erant ex parentis prosapia vinculo cognationis adstricti, Adulphi et Joannis propositum stigmate Christianitatis signatum ferre non possent, secreta per gentem suam cohortatione monuerunt, quatenus paternam insequi sectam satagerent, sin vero prophetæ Dei Mahometi præcepta contemnere voluissent, extemplo illos ad tribunal judicis attrahendos minitarentur. Audivit itaque sancta Fraternitas cognatorum suorum intempestivam legationis instantiam et perfidam monitionis execrationem; et qui corde crediderant ad justitiam, ore confessi sunt fidem Catholicam ad salutem. Ideo Christi doctrinam extollentes, et pseudoprophetæ turpitudinis abyssum execrantes, se pro suspecta fide tormenta et cruciamina, qualiacumque immanis protervia judicis in illos extorquere satageret, perlaturos intrepidis edixere visceribus. D

apud judicem accusati, f

4 Hoc responso furiis exagitati propinqui, statim ad judicem perrexere, qui sanctorum Juvenum constantiam in confessione fidei Christianorum, et perfidiam in irrisione legis prophetæ percontantes, adversus illos ut virga correctionis exequatur, efflagitant f. Judicis iniqui sævitia profana juvenes Fratres ad ejus immanem conspectum protinus adducere præcipit; quos cum nefaria carnificum manus comprehenderet, ad tribunal frequenti ululatu et assiduo clamore, ut mos ejus gentis est, perduxit instanter. Quibus judex, cognatis præsentibus et eos accusantibus, dixit: Quo jure nobiles Viri, qui parentis vestri generositate gaudetis, et illius generis exemptione perfruitis, maternam fidem insequentes, patris vultis illustrari prosapia, et matris conamini deturpari perfidia? Quid hoc? Si paternus E splendor vestrum nobilitat undequaque decorem, cur non et ejus religiositatis specimen vestras insuper condecorabit actiones? Juris utique nostri est, quod filius, qui paterno illustratur honore, parentis etiam dogmatis insequatur acumen. Ideo strenui Viri, aut parentis amplectimini legem, aut diris cruciatibus expositi, aut corpora nostram experiundi sævitiam delicata parate.

fidemque strenue confessi, g

5 Tunc sancti Martyres judici responderunt: Nulla est progenies nobilitate decora, quæ ducit hominem in perniciem. Ut quid nos paternæ adhærebimus doctrinæ, quæ ignobilis est, quæ profana est, quæ iniqua est? Cedat igitur splendor familiæ virtuti veraci; cedat proavorum nobilitata progenies veritati patenti. Christus nobilitat Deus, cui servire regnare est. Ejus fidem amplectimur, ejus legem colimus. Omne, quod non est ex hac fide, caducum est, nefarium g est, ex Deo non est. Ergo ad verbera venire poteris; et corpora, de quibus tantum judex es, in tuas reponimus manus, quibus pro Christo omnia nostræ nobilitatis stemmata renuntiamus. Scanduit * judex, et cum Christum ex visceribus Martyrum, blandimentis propositis, eripere non valuisset, illos capitali sententia damnatos F accusatoribus tradidit consanguineis; qui proterva luporum voracitate inescati, per carnificium * manus sententiam exequi judicis nefariam disposuerunt.

* i. e. excanduit

* carnificum

jugulati et a Christianis sepulti fuere. h i

6 Quo facto, illustres Martyres jugulum gladio præbuerunt h, et spiritum Creatori v Kalend. Octobris. Quorum corpora postea sublata nocte obscurante, et honorabiliter sepulta i; animæ vero ad immarcessibilem gloriam evolantes, Christi beatitudine in æternum fruuntur, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in secula. Amen.

ANNOTATA.

a *Voce* martyrialis *etiam S. Eulogius usus est, frustra tamen ex hac similive phrasi Tamayus Acta hæc abbati Speraindeo adscribere voluit. Adi Commentarium prævium num.* 10 *et seqq.*

b *Abderagmen, quem S. Eulogius Habdarrahgman appellavit, patri suo successit anno Christi* 821, *regnavitque usque in* 852, *quo ab angelo Domini percussus, impietatis suæ pœnam subita morte luit, teste eodem Sancto in Memoriali lib.* 2, *cap.* 16.

c *De Artemia* SS. Adulphi, Joannis *et Aureæ virginis martyrum matre, patre Mauro, ceterisque ad eorumdem*

A *eorumdem nobilem familiam spectantibus lege Commentarium a num.* 15.

d *Vocem* stigma *etiam S. Eulogius non semel improprie adhibuit. Hic pro nobili prosapia usurpatur.*

e *Laudatus S. Eulogius lib.* 2 *cap.* 16 *diserte testatur. S. Auream* SS. Adulphi *et* Joannis *sororem ex provincia Hispalensi oriundam fuisse. Vide dicta in Commentario num.* 17.

f *Simili modo S. Eulogius S. Auream a cognatis suis apud judicem accusatam scribit.*

g *Hæc sano sensu interpretare, sic scilicet, ut* quod non est ex hac fide, *significet*, quod est contra hanc fidem ; *non enim omnia ethnicorum opera peccata sunt.* D

EX EDITO.

h *Supplicii genus non memoravit S. Eulogius, nec forte alia de causa horum Actorum scriptor illos gladio percussos ait, quam quod, ex ipso forsitan ejusdem S. Eulogii Opere didicisset, istud commune martyrum Cordubensium sub Mauris fuisse.*

i *In Commentario prævio num.* 2 *docui, sacra illorum corpora anno* 858 *Cordubæ in ecclesia S. Cypriani quievisse ; sed quid iisdem deinde factum fuerit, incompertum mihi est.*

DE B. BONFILIO EPISCOPO

FULGINATE

PROPE CINGULUM IN PICENO

B F

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Cultus antiquus et hodiernus ; ecclesia Beato dicata; corporis translationes ; festivitates annuæ.

Post MCXV. Beati nullis Martyrologiis inscripti

Nullis *præclarum hunc Antistitem Martyrologiis, nullis Sanctorum vel Beatorum Fastis generalibus inscriptum legimus ; ne in Catalogis quidem Philippi Ferrarii : quod tanto miramur magis, quanto certius constare arbitramur de antiquo et ad nostra usque tempora continuato ipsius cultu. Unus Bucelinus in Menologio Benedictino ipsum memorat hoc die et subtimide* beatæ memoriæ *vocat, imo in margine* venerabilem *dumtaxat appellat : quamquam cultum ejus sufficienter insinuet sequenti clausula :* Apparuit *(Bonfilius)* postea infirmo alicui, quem protinus reddidit incolumitati, suumque corpus revelavit, quod insigni desuper constructa basilica sanct. Silvester Silvestrinorum auctor honoravit, eamque ejusdem nomini dedicari impetravit. C *At* Sancti *vel* Beati *titulo ipsum ornant Ughellus tom.* I *Italiæ sacræ col.* 691 ; *Horatius Aviccenna in Monumentis Cingulanæ civitatis pag.* 236 ; *Silvester Marulus seu Maurolicus in Mari Oceano omnium religiosorum Ordinum pag.* 188 ; *Julius Lucentius in Fulgore Fulginii pag.* 88 *et seq.* ; *Ludovicus Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom.* 2 *pag.* 288 *et seqq., ac in Vitis Sanctorum Fulginatium pag.* 236 *et seqq.* ; *denique Benedictus de Saxoferrato, Jacobus Mercatus, Sebastianus Fabrinus et Carolus Franceschinus, quorum pleniorem notitiam dabo inferius. Hi omnes ducem secuti sunt mox laudatum a Bucelino beatum Silvestrum abbatem, institutorem congregationis monachorum Silvestrinorum, ac Vitæ Antistitis nostri auctorem, in qua ipsi subinde quidem* Sancti *titulum attribuit, sed communius* Beati, *quem et ego ad ipsius exemplar retinendum censui.*

cultus antiquus probatur testimoniis B. Silvestri,

2 *Acta beati Silvestri illustranda venient ad diem* XXVI *Novembris, quo nomen ejus Romano Martyrologio insertum est. Observandum hic tamen, eum, teste ipsius coævo biographo, natum esse circa annum* 1177, *id est, eodem seculo, sub cujus initium vivere desiit* B. Bonfilius ; *ut mox perspiciat lector, quo pretio habenda sit Vita ejusdem* Bonfilii, *utpote conscripta a viro ætate adeo propinquo, et magna sanctitate conspicuo, cui addi potest, patriam utrique fuisse communem Auximanam civitatem. De modo, quem tenuit in scribendo B. Silvester, agam suo loco : silentium de Beato nostro in sacris Fastis stimulat me, ut prius ex eodem Sylvestri Opere delibem nonnulla, quæ antiquum cultum solidissime stabiliant ; tum vero ex aliorum scriptis et monumentis testimonia colligam, quæ dicti cultus usque nunc continuationem comprobent. Itaque B. Silvester non de præterito sed de præsenti, quo scribit, tempore ita fatur in prologo, ubi causas allegat, impellentes ad litteris commendanda* Bonfilii *Gesta;* Ad scribendum accedere cogimur duplici ratione, tum quia de multitudine advenientium ad tumulum Sancti hujus plurimi frequenter exigunt, si scripta de eo aliqua alicubi habeantur ; tum etiam ne religiosa vita ejus et mores penitus de hominum memoria tollerentur.

F *Silvestrinorum fundatoris, qui Vitam ejus scripsit,*

3 *Erat ergo ista tempestate hominum confluxus ad* B. Bonfilii *tumulum, neque is inconsideratus aut inutilis, sed divinitus approbatus et opem flagitantibus fructuosus. Audiatur idem beatus testis ibidem in prologo :* Si quis autem, *inquit*, curiosus scire cupierit universa, quæ per eum divinitus mirabiliter perpetrantur, ad tumulum ejus accedens, oculata fide ibidem poterit plenius edoceri, quam crebro sanitatum et curationum beneficia languentibus quibuslibet divina clementia non desinat elargiri. *Miraculorum frequentiam rursum generatim testatur ad calcem Operis sui, sed unum illud, quod breviter a Bucelino insinuatum est supra num.* II, *quodque aliis viam stravisse, populique animos ad cultum et fiduciam in* B. Bonfilii *patrocinio impulisse videtur, fuse prosequitur beatus biographus. At vero dum hic scriberet, an jam tum peculiari ritu recolebatur annua* B. Bonfilii *memoria ? Mihi quidem id persuasum est, et cuilibet, ni fallar, persuadebitur, verba ipsius audienti; sunt autem ista :* Venerandum corpus sepulturæ Dei famuli Bonfilii eremitæ et episcopi tradiderunt, quo in loco usque ad hæc tempora requiescit, cujus obitus reverendi anniversaria dies quinto Kal. Octobris, ejusque veneranda solemnitas celebratur.

4

A AUCTORE J. P.

et corpus in ecclesiam

4 *At quid de ecclesia, ut tradit supra Bucelinus, per B. Silvestrum* B. Bonfilio *exstructa? Id ipsum tradunt Sebastianus Fabrinus in brevi Chronico monachorum Ord. S. Benedicti congregationis Silvestrinorum, typis edito Italice anno* 1613, *Jacobillus et Ughellus in memoratis Operibus; prolixe et enucleate Carolus Franceschinus; ac breviter et eleganter Julius Lucentius his verbis :* Ita cognitum Sancti corpus elevavit devotissime concivis ejus S. Silvester ex Ordine S. Benedicti, congregationis Silvestrinorum auctor, et honorificentiori templo a se constructo sub Bonfilii nuncupatione excepit, ejusque Gesta Sanctus pro Sancto scribens, litteris ad perennitatem consignavit. *Eorum quidem nihil habet in Opere suo Silvester, imo diserte dicit : quod Beati corpus* in loco *primæ sepulturæ* usque ad hæc tempora, *quibus scribat*, requiesceret: *sed inde colligendum dumtaxat, conscriptam jam tum fuisse Vitam, quando erecta fuit ecclesia et facta corporis translatio.*

ipsius nomini

5 *Exstitisse enim ante medium seculum* 13 *hujusmodi ecclesiam, indubium facit Bulla Innocentii Papæ IV, confirmantis et privilegiis augentis congregationem Silvestrinorum sub Regula S. Benedicti. Exstat Bulla ista tom* 1 *Bullarii Romani pag.* 64 *et seq., ubi data*

B *scribitur Lugduni* V *Kalendas Julii anno* 1247, *et sequuntur sequentia :* Præterea quascumque possessiones, quæcumque bona eadem Eremus (*S. Benedicti de Monte Fano Camerinensis diœcesis, quod primum fuit Congregationis monasterium*) in præsentiarum juste ac canonice possidet,... firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hæc duximus propriis exprimenda vocabulis, locum ipsum, in quo præfata eremus sita est, cum omnibus pertinentiis suis. Ecclesiam Cryptæ Focilis cum pertinentiis suis. ECCLESIAM SANCTI BONIFILII cum pertinentiis suis. Ecclesiam de Ripa alta cum pertinentiis suis. Cum terris, pratis *etc. Eamdem Bullam et in eumdem finem allegat laudatus semel et iterum reverendissimus ac eruditissimus vir Carolus Franceschinus abbas et definitor generalis Silvestrinorum, qui ad nos transmitti curavit MS. exemplar Vitæ* B. Bonfilii, quam castigatissime ex antiquissimo volumine autographo, Fabriani in monasterio S. Benedicti abbatis Ordinis Silvestrinorum, religiose asservato, deprompitum; *ut ipse testatur in humanissimis litteris, datis Cinguli die* XXVIII *Martii anno* 1757.

C *conservatam*

6 *Vitæ exemplari benigne addidit observationes, per modum Commentarii in octo numeros divisas, cum ista clausula :* Hæc quidem, omissis inutilibus et facile ad controversiam vocandis monumentis, ex tabulis accuratioribus deprompta, vobis... patres... transmittit D. Carolus Franceschini abbas Silvestrinus. *Dicti autem Commentarii sui num.* 5 *allegat, ut mox aiebam, Bullam summi Pontificis Innocentii IV,* cujus, *inquit,* originale exemplar in archivio S. Benedicti de Fabriano diligentissime custoditur; *sed Lugduni emanasse dicit anno* 1248, *quinto Kalendas Julii et postremo loco data ejus verba hoc ordine describit :* Ecclesiam Criptæ Focilis... Ecclesiam de Ripalta... Ecclesiam sancti Bonfilii cum pertinentiis suis, cum pratis, vineis *etc : atque ita prosequitur :* Meminerunt quoque hujus ecclesiæ, sub nomine sancti Bonfilii perpetuo dictæ, manuscripta vetustissima S. Benedicti de Fabriano non modo annis MCCLI, MCCLIV, MCCLVII, MCCLXI occasione alicujus negotii, auctoritate S. Silvestri abbatis de monachorum consilio peragendi, eodemque sæculo XIII tredecies post obitum sancti Patris (*Silvestri, cujus obitus illigatur anno* 1267;) sed ab ineunte sæculo XIV usque ad annum MDIX vicibus triginta septem.

7 *De tempore constructæ ecclesiæ, ejus auctore, corporis* B. Bonfilii *prima translatione, et situ locorum ita disserit reverendissimus abbas :* At religiosæ observantiæ, cui in sanctos viros se perpetuo devoverat, non satis duxit S. Silvester, Vitæ sancti antistitis Bonfilii conscribendæ, quæ ceteroquin in tenebris delituisset, admovisse manum, si sacrum ejus corpus, oblivioni brevi tradendum, in despecto diutius condi tumulo, vepribus atque dumetis circumquaque septo, æque animo tulisset. Operæ pretium idcirco judicavit, illinc refossum in honestiorem transferri locum, qui Deo sacer, devota foret frequentia populi cultus. Quod naviter factum est, accedente Auximani episcopi consensu, circa annum Domini, ut perhibetur, MCCXXXV. Ab antiquo ergo sepulcro, juxta murum S. Mariæ de Fara existente contra Boream, ubi per bis duodena lustra jacuerat, illatum est in templum, non ingentis porro structuræ, at forma non indecorum, multumque firmitate stabile (tam longo temporis cursu frustra incolumitati ejus ad hanc usque tempestatem invidente) sub ejusdem Sancti invocatione a fundamentis a sancto abbate excitatum; quod sane vix jactu lapidis, funda in orbem acti, dissitum cernitur a parvulo oratorio S. Mariæ de Fara, quamquam in editiori, quam illud, loco situm. Huic ecclesiæ S. Bonfilii, Italico milliario a Cingulana urbe distanti, non ignobile fuit monachorum annexum cœnobium, qui Deo sacrificium laudis sub tanto patre et magistro Silvestro diu noctuque fundebant. *De hodierno dicti monasterii statu pauca recurrent inferius.*

D *seculo 13 translati*

E

ubi ter quotannis festive colitur. Secunda corporis

8 *Huc spectant, quæ de cultu annuo addunt Sebastianus Fabrinus et Ludovicus Jacobillus num.* 4 *laudati : aiunt quippe, memoratam translationem festive recoli quotannis die* XXIII *Januarii; ecclesiæ ipsius nominis dedicationem Dominica prima Junii; felicem in cœlis natalem* XXVII *Septembris, concurrente ad trinas dictas solemnes festivitates ingenti hominum multitudine tam e civitate Cingulana, quam ex locis circumjacentibus. Maurolycus in Mari Oceano pag.* 188 *unius dumtaxat festivitatis meminit, eamque* grandissimam *appellans, fieri ait die* XXII *Januarii. Non dubito, quin translationis festum designet; at nescio, utri rectius diem signarint, ipsene, an Fabrinus et Jacobillus : fortasse initium ipse sumpserit a primis Vesperis. Pergo ad num.* 6 *Franceschini, ubi tres alias corporis translationes enumerat et explicat.* Secunda, *inquit,* sumptibus quidem Cingulanæ urbis, in grati sui animi obsequium erga beneficentissimum Patronum, de ea toties optime meritum, contigit anno MDXVI, (ut in libro communitatis ad eumdem annum, cum ab ea templi parte, in qua primum conditæ fuerant a S. Silvestro, super aram maximam, magnificentius exstructam, intra vacuitatem muri (cui quidem innititur) sacram altaris mensam ex diametro respicientem, ad bipalmem fere altitudinem excavati et quinque fere palmorum longitudinem, quo par erat ritu, fuerunt repositæ inanitatem interim prædicti muri non minus intrinsecus ferreis crathis* obarmata, quam forinsecus ligneo munita ostiolo, duabus clavibus clauso, et biennio post expressis coloribus duplex sancti Antistitis imago humano visui recens exhibita est, insignibus pontificiis decorata : altera flexa genu supra sacrum depositum ad pedes Christi crucifixi; altera vero erecta in laterali pariete ad dexterum cornu præfati altaris, mediam habens beatam Virginem cum Puerulo Jesu, et ad oppositum sibi latus S. Timotheum; ad calcem imaginis his characteribus notatis : S. BONFILIUS MCCCCCXVIII.

F

* l. clathris

translatio et cultus continuatio.

9 *Data relatio satis declarat, Beati cultum a prima translatione usque ad secundam minime fuisse interruptum, nec ullatenus fuisse diminutum, imo significat, magis eum magisque accrevisse; quandoquidem ante annum* 1516 *Cinguli, licet nec ecclesia nec corpus*

B.

A B. Bonfilii *civitatis ambitu contineretur, eum ut beneficentissimum Patronum colerent. At non minori splendore perseverasse deinceps eumdem cultum liquet ex iis, quæ Fabrinus in Chronico typis edito Camerini anno* 1613 *et Jacobillus in Vitis Sanctorum Fulginatium, impressis anno* 1628, *testantur de tribus festivitatibus annuis, et ad eas hominum confluxu; ut dictum est num. præcedente. His accedat testimonium D. Jacobi Mercati, Silvestrinæ Congregationis procuratoris generalis, in epistola ad senatum, populumque Auximanum, præfixa Vitæ Latinæ* B. Bonfilii, *præloque vulgata item Camerini anno* 1613 *:* Libenti ergo animo, *inquit*, accipite hoc munusculum, neque vobis illud tantum legere satis esse existimetis, sed date diligenter operam, ne vos in Viro sanctissimo colendo superet Cingulanus populus, apud quem ita B. Bonfilius colitur, ut eum jam diu Patronum sibi delegerint : demum nervos omnes contendite, ut, quoad ejus fieri possit, vestrum beatum Civem imitatione exprimatis. Valete. Romæ IV Nonas Januarii MDCXIII. *Adhæc Maurolicus in Mari Oceano, eodem anno typis vulgato* Bonfilium *vocat* Cinguli peculiarem Advocatum : *Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom.* 2 *pag.* 294 Protectorem. B

Translatio tertia, facta anno 1681,

10 *Porro suum in* B. Bonfilium *affectum magnifice declararunt Cingulani anno* 1681 *occasione translationis tertiæ, quam in hunc modum describit Franceschinus* : Tertia anno MDCLXXXI ex indulto Apostolico, prima Dominica Junii recurrente, statuta est. Quo vero ad majorem Dei gloriam et sancti Episcopi decus id fieret augustius, et præhabitas magnificentiæ splendore omnique apparatu superaret, per octo consequentes dies, quæ illam præcederent, per tintinnabulorum totius civitatis pulsum lætitiæ signa edita sunt. Die vero indictæ translationis pervigilii, ut usuvenit in præcipuis Sanctorum solemnitatibus, jucunda ad vesperam, strepentibus buccinis, tympanis, æribusque campanis, dignaque sane obtutu, quæ confluxerat, multitudinis, sunt constituta spectacula. Postera luce, quæ fuit Dominica, promulgata publica supplicatione, templum aditum fuit sancti Bonfilii, ubi cuncta quam ornatissime disposita erant ad optatissimam auspicandam translationem.

ad ecclesiam monasterii

11 Hoc ordine cœpta res est. Præibant equites armis non minus, quam indumentis decori, quos longo agmine sequebatur tum urbanæ tum rurales, quæ ex omnibus Cinguli pagis castrisque convenerant, sodalitates, suis quæque distinctæ notis : C subinde incedebant multigenerum Regulares mendicantes. Cum his ordinatim monachorum Silvestrinorum conjungebatur cœtus, omnisque clerus; pone quos bini psallentium musicorum selecti chori. Inde nobile feretrum, in quo sacra beati Antistitis lipsana apposite locata erant, prosequebatur, quam ad majestatem conciliandam sub speciosa umbella, auro sericoque contexta, deferebant vicissim viri religiosi, urbisque primi proceres : interim, ut toto itinere, sic circumquaque feretrum ardentibus cereis facibus innumeris; catervatim deinde tota nobilium plebisque copiosa multitudo. Postremo ad rei complementum non ingloria peditum turma.

Silvestrinorum Cinguli,

12 Ubi devota supplicatio rite Cingulum fuit deducta; vias urbis frequentiores hinc inde ad lævam et dextram, sursum et deorsum per domorum mænia insigniter ornatas, sub arcubus triumphalibus alicubi affabre compositis, circumivere omnes, donec in magnificum æque ac speciosum Congregationis Silvestrinæ sub invocatione S. Benedicti abbatis templum (cui illud sancti Bonfilii, illinc recedentibus monachis jampridem fuerat unitum) certe quidem destinatum pro sacri pignoris depositione, introierunt. Haud magna mora. Abbas prædictæ ecclesiæ, pontificalibus indutus, sibique consuetis ministris assistentibus, divina operatus, inter quæ solemnia perdocta habita panegyrica oratione, simulque post completam Synaxim Ambrosiano decantato Hymno, sub aram principem, qua dignum erat veneratione, cœleste pignus reposuit. Haustum id ex publicis tabulis Eusebii Simoncelli notarii. D

AUCTORE J. P.

cui ecclesia, Beato dicata, unita fuerat,

13 *Hactenus reverendissimus abbas, cujus notitiæ hic potissimum utilissimæ nobis fuerunt, ne dicam, necessariæ; alioqui ignoraturis, ubi modo degeret sacer ille thesaurus : cum nullum habeamus seu MS. instrumentum seu impressum Opus, ad Beatum nostrum pertinens, quod translatione posterius sit, præter Fulgorem Fulginii supra laudatum, in quo quidem auctor Julius Lucentius insigne* B. Bonfilio *elogium tribuit, sed de translatione in civitatem Cingulanam altum silet. Causam translationis expresse et signate non dat Franceschinus; at ejus occasionem saltem intelligendam præbet, dum ait, templum* B. Bonfilii, *recedentibus illinc monachis, unitum fuisse monasterio S. Benedicti Congregationis Silvestrinæ intra civitatem sito. Huc quippe se receperunt dicti monachi, ac verisimillime, stimulantibus et annitentibus piis Cingulanæ civitatis habitatoribus, operam dedere impigram, ut eo sacrum etiam thesaurum deferendi sibi fieret licentia, quæ secuta est post annos non paucos. Non paucos, inquam, quia Horatius Avicenna, in Monumentis civitatis Cingulanæ, annis plusquam triginta ante translationem prelo vulgatis, pag.* 236 *agens de ecclesia et monasterio* B. Bonfilii, *dicit, duos dumtaxat illic ad custodiam relictos esse monachos, ceteris Cingulanum monasterium occupantibus. Idem tradit Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ, impressis anno* 1656, *tom.* 2 *pag.* 294 *dicens, conspici prope Cingulum ecclesiam* B. Bonfilii *cum monasterio satis magnifico,* commorantibus illic hodiedum duobus dumtaxat ad ejus custodiam monachis Silvestrinis; *ceteri autem, inquit,* ex ea Congregatione monachi, qui ejusdem *(monasterii)* domini sunt, inhabitant monasterium intra Cingulanam civitatem. *Sed Franceschini narrationem resumamus.* E

Quarta translatio; duplex Cinguli quotannis festivitas;

14 Quarta demum translatio accidit anno MDCCXXVI, cum, loci humiditate compellente, alio, ne quid jacturæ paterentur, asportari sacras reliquias urbis consensione non temere monachi deliberarunt. In laterali igitur muro ad dextram ecclesiæ infra aræ maximæ lapideos cancellos composito sarcophago, variis et aspectu pulchris ornamentis distincto, ibi sunt collocatæ, ubi pia populi devotione coluntur, F assidue ad eorum honorem lampade collucente. Sancti hujus Episcopi duplex festivitas quotannis agitur Dominica nempe prima Junii *(qua scilicet olim ecclesia* B. Bonfilii *consecrata fuit, et qua eadem deinde ejus reliquiæ in civitatem delatæ sunt,* et quinto Kalendas Octobris sub ritu duplici in urbe Cingulana, et in tota diœcesi. *Ad postremas hasce voces obiter observa, Cingulum, indigenis* Cingoli, *vetustam Piceni in Marchia Anconitana, florentemque usque huc civitatem, quæ olim proprium habuerat episcopum, ac deinde unita fuerat Auximanæ sedi, hoc seculo tandem pristinam dignitatem recuperasse. Anno* MDCCXXV, *verba sunt Orlendii part.* 2 *vol.* 1 *Orbis sacri et profani pag.* 697, Benedictus XIII veterem cathedralem Cingulo restituit, ac propriam diœcesim habere decrevit; ita tamen ut idem episcopus Auximanus, sit etiam episcopus Cingulanus.

varia miraculorum aut beneficiorum indicia;

15 Miracula, *sic prosequitur Franceschinus*, quæ et quot sint patrata intercessione sancti Bonfilii, postquam litteris ejus Vitam S. Silvester commendavit, desidia scriptorum non habemus; quod autem extiterint, fidem minime dubiam astruunt tabellæ votivæ, nimia jam vetustate detritæ, quæ in ecclesia ejus nomine consecrata adhuc conspiciuntur. Quin

A imo hujus rei luculentissimum præbent argumentum tabulæ monasterii S. Benedicti de Cingulo, quæ innumera commemorant oscilla ad aram sancti Antistitis appensa, quæ dudum partim materiei fragilitate fracta, partim aviditate sacrilegæ manus sublata, penitus interiere. Pro coronide non prætereundum, in ecclesia Fulginate celebre servari monumentum, eo pretiosius, quo sanctior ejus Auctor; ubi quantæ pietatis, quantæ munificentiæ, quantique in Deum et proximum præcipui amoris fuerit gloriosus sanctus Bonfilius, meridiana luce clarius ex eo licet retegere. *Monumentum illud, subdit integrum reverendissimus abbas, spectat ad gesta Beati in episcopatu, ideoque congruentius dabuntur ex eo aliqua § tertio. At dictis hactenus de cultu annectimus pauca ex Jacobillo tom. 2 de Vitis Sanctorum Umbriæ.*

AUCTORE, J. P.

16 *Dicit itaque pag. 294, Fulginii in cathedrali quam olim occupavit* Bonfilius, *ecclesia, servari ipsius memoriam ac venerationem; in aula vero episcopali ejus inter alias episcoporum imaginem conspici cum diademate, habitu pastorali, insigni Bonfiliorum gentilitio, ac sequentis subscriptione:* S. Bonfilius de Bonfiliis Auximanus Ordinis S. Benedicti, episcopus B Fulginas an. sal. MLXXVIII creatur. *Duo hic a Jacobillo elucidationis ergo adjecta desiderassem; primum, quam ætatem præ se ferat ista Beati imago, ut si valde antiqua sit, inde confirmari posset asserta etiam ab aliis Bonfiliorum familia; alterum, in quo consistat servata Fulginii Beati memoria, seu quo usque se extendat ejusdem veneratio; quod postremum neque ex Lucentio neque ex alio scriptore potui elicere. A Fulginatium autem scriptorum Operibus transivi ad Auximana MSS. et impressa monumenta, ut, quo loco apud concives suos habeatur* Bonfilius, *ediscerem. Joannes Baldus Auximanus canonicus ad calcem Actorum præcipuorum aliquot dictæ civitatis Sanctorum, quæ Italice conscripta prodiere anno* 1620, *aliorum quorumdam elenchum exhibet cum brevielogio et hos inter reponit* Bonfilium, *eumque depositum ait in ecclesia suo nomini dicata in territorio Cingulano, at nihil ulterius. Memoratur quoque cum titulo* Beati *in monumentis MSS. de Sanctis ac Beatis civitatis Auximanæ mense Junio anni* 1659 *ad Bollandum destinatis per illustrissimum Antonium Bichium, tunc episcopum Auximanum, paulo post S. R. E. Cardinalem, ac de cultu ejus apud Cingulanos nonnulla adjiciuntur, de cultu apud Auximanos verbum nullum; atque inde conjicio,* C *peculiarem illic non haberi ullum.*

veneratio Beati apud Fulginates et Auximanos.

§ II. Vita ejusque auctor; adjuncta quædam recentiorum examinata.

De *Vita* B. Bonfilii, *ejusque auctore nonnulla ad probandum cultum antiquum § præcedente prælibavimus, ex quibus ipsis jam nunc novisse potuit lector, quo pretio habenda sit, spectata auctoris sanctitate et ætate. Non determinat is quidem tempus, quo scripsit; at consideratis omnibus, facile assequimur, factum id esse haud multo serius quam uno seculo post Beati obitum, qui communiter innectitur anno* 1115 *et forte aliquot annis serius contigit, ut infra ostendam. Natus est enim B. Silvester anno* 1177, *jamque scribendi finem fecerat, quando* B. Bonfilii *corpus adhuc jacebat in loco primæ sepulturæ, ut ostendi num. 4; igitur ante et forte dudum ante* 1235, *circa quem idem Silvester, teste Franceschino, corpus transferri curavit in ecclesiam a se constructam ac* B. Bonfilio *consecratam. Videtur tamen pauca, ne dicam nulla, penes se habuisse de ejus in vita gestis scripta monumenta; quoniam in prologo suo amarissime conqueritur de scriptorum desidia et pro sancto suo candore ita fatur:* Cæterum quia secundum D propheticum verbum: In antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia: et Domino præcipiente in Lege: Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi, majores tuos et dicent tibi; longævos senes, ferme ultra centenariam ætatem agentes, inquirere curavimus diligenter de vita et moribus sancti Viri; qui nostræ parvitati fideliter exinde retulerunt ea, quæ a suis majoribus se meminerant didicisse. Nos autem ipsorum antiquorum relationibus fidem non dubiam adhibentes, juxta Prophetam: Quod auribus nostris audivimus et patres nostri annuntiaverunt nobis, de supradicto Sancto scribimus incunctanter.

Vita, quæ seculo uno circiter post Beat obitum

18 Miracula, siqua sane per eum in carne mortali degentem sunt divinitus perpetrata, non scribimus, pro eo, quod ad nostri notitiam minime pervenerunt; sive quia ipse Sanctus, ut moris est Sanctorum, hæc studuit ob diligentissimam suæ magnæ humilitatis custodiam modis omnibus occultare, sive quia de labili mortalium memoria, ut fieri assolet, facillime deciderunt. Quæ vero post ejus decessum per eum Dominus gessit, ex parte aliqua documentis tradidimus litterarum. *Ita Silvester, qui cum juxta ante dicta uno circiter seculo scripserit* E *post Beati obitum, allegetque senes centenarios; hi profecto gesta* Bonfilii *didicisse poterant ex propriis genitoribus, aliisve, qui vel Auximi vel Fulginii aut in territorio Cingulano Beatum noverant, ac gestorum ejus testes oculati exstiterant. Nihilominus sanctus biographus, verisimiliter præ timore, ne vel invitus a veritatis tramite deviaret, aut dubia pro veris adstrueret, varia prætermisit, quæ relationi suæ plurimum lucis erant allatura.*

conscripta fuit modo

19 *Subticuit pene ubique nomina personarum, in Vita occurrentium, parentum scilicet* B. Bonfilii *abbatum, episcoporum, Pontificum Romanorum ac principum; nusquam signat annos, puta nativitatis Beati, suscepti Ordinis monastici, aditi ac dimissi episcopatus, obitus et ætatis. Denique adeo studiose evitavit notas chronologicas, ut nisi memorasset* Bonfilii *cum Crucesignatis in Terram sanctam peregrinationem, vix ex integra narrationis serie intelligi posset, quo circiter seculo ille floruerit: cum Silvester ipse suum auctoris nomen suppressum voluerit, et ab omni indicio abstinuerit, unde sua vel ætas vel conditio dignosceretur. At postremum hoc ipsi non successit: unus quippe e discipulis ejus, sequens deinde manuscripto monitum inseruit:* Ne nomen auctoris Historiæ beati Bonfilii F episcopi eam legentibus ignoretur, idcirco ego frater solo nomine Benedictus de Saxoferrato, ipsius auctoris monachus et professus, utile inserendum fore putavi. Celebre nomen ejus frater, immo sanctus, Silvester fuit Auximanus parentibus nobilis, sed spiritu nobilior. Qui non solum istius Historiæ auctor; verum etiam Ordinis Montis Fani, sub quo duodecim monasteria sub Regula sancti Benedicti construxit ad laudem omnipotentis Dei, aliorumque Sanctorum. Per quem etiam adhuc in carne degentem, nec non etiam post universæ carnis ingressum Dominus multa miracula facere est dignatus.

hic expositio; cujusque auctor Silvester, diu ignotus,

20 *Monitum istud excudi curavit Mercatus ad calcem Vitæ anno* 1613, *descriptum ex eodem antiquissimo exemplari MS., ex quo Vita. Idem monitum Italice declaravit Fabrinus in præfatione sua ad Vitam* B. Bonfilii, *eodem Italico idiomate expositam, vulgatamque anno* 1613, *dicens, id a Benedicto de Saxoferrato, S. Silvestri discipulo, propria manu adjectum fuisse initio autographi, quod in membrana parum corrupta exstat Fabriani in archivo monasterio Silvestrinorum. Franceschinus in Notitiis MSS. de veteri isto exemplari seu Vitæ autographo hæc habet:* Hujus Viri

tandem detectus fuit

A Viri sancti Vitam primus conscripsit clarissimus ejus concivis sanctus Silvester abbas in novem membranis, quarum singulas recta linea per medium secat, quæque in unum collectæ codicem, velut pretiosus thesaurus, summa religione asservantur Fabriani in Piceno in celebri S. Benedicti abbatis monasterio, ordinaria sede præsulis generalis Silvestrinorum.

ex testimonio,

21 *Dein paucis interpositis, et ista addit :* Neminem vero latere æquum est, sanctum Silvestrum abbatem, qui, ut erat profundæ humilitatis tenacissimus, sic ne quid sibi honoris aucuparetur apud posteros, nullibi in pergameneo manuscripto nomen suum inditum voluisse. Irrita tamen vota ejus fecit Deus. Ipso enim afflante, B. Benedictus Sentinas, monachus Silvestrinus, nomen auctoris Vitæ S. Bonfilii in annotatiuncula, suo ipsius charactere exarata, ad calcem secundæ paginæ prædicti codicis sincerissime manifestat. *Subditur mox dicta annotatiuncula seu monitum Benedicti, in duabus tamen vocibus discrepans ab editione Mercati : sub initium quippe pro voce* Historiæ *legitur* Vitæ, *et deest vox* de Saxoferrato ; *quæ amanuensibus attribuenda credimus ;* B *cum uterque laudet eumdem codicem. Porro Saxum-Ferratum oppidum est in Marchia Anconitana juxta Sentinum fluvium, et hinc verisimiliter Benedictum* Sentinatem *vocat Franceschinus.*

quod ipsiusmet discipulus

22 *Idem Franceschinus affirmans, consensu peritorum, qui vetustatem membranei codicis expenderunt, Benedicti annotatiunculam et totius libri characteres ad idem seculum referri, addit :* Et revera B. Benedictus eodem, quo S. Silvester abbas grandis jam natu, ævo vixit : licet ille ætate adhuc juvenis, non nisi post plurium annorum cursum hunc parentem suum, cum quo, dum viveret, dudum versatus est, felici in Domino obitu Perusiæ in monasterio S. Benedicti, nunc primum monialium Silvestrinæ Congregationis, sit sequutus. *De Benedicto tamquam viro vitæ sanctitate illustri ac* Beato *agit quoque Fabrinus in Chronico Silvestrino, primum pag.* 143 *in præfatione ad Vitam* B. Bonfilii, *ac dein pag.* 394, *ubi præclaros aliquot B. Silvestri discipulos recenset. Ceterum recitata Benedicti annotatiuncula effectum suum sortita est dumtaxat ineunte seculo* 17, *quo usque videtur latuisse nomen auctoris Vitæ* B. Bonfilii.

autographo adscripserat,

23 *Audiri hic meretur Jacobus Mercatus in epistola ad lectorem, Vitæ editæ præfixa :* Ferebatur quidem nostrorum monachorum manibus hæc B. C Bonfilii Vita ; nec tamen eorum quisquam noverat, qui eam scripsisset : cum ecce tibi ad manus meas antiquissimum pervenit exemplum, in quo scholion erat patefaciens, scriptorem fuisse S. Silvestrum parentem nostrum. Id quod cum monachi rescissent, incredibilem omnes ceperunt voluptatem : lætabantur, gaudio exultabant, osculabantur codicem, sexcenties majori semper cum lætitia lectionem aureoli sanctissimi patris Opusculi repetebant. Deinde cum sperarent, libellum gratissimum tibi fore, cœperunt de eo edendo mecum agere : quorum ego precibus victus, facere non potui, quin eis morem gererem : eo magis, quia illustrissimus Cardinalis Bellarminus, doctissimus ac disertissimus sane vir, cui hanc Vitam dedi legendam, eam summopere commendavit ; quippe qui mihi affirmarit, ita hujusce monumenti stilum sanctitatem redolere, ut clarissime constet, non nisi a sanctissimo viro id profectum esse.

edita est anno 1613. Examinantur nonnulla

24 *Vitam itaque istam laudatus Mercatus anno* 1613 *typis Camerinensibus excudendam curavit* eadem servata phrasi, nulloque prorsus mutato verbo, *ut loquitur in epistola prævia ad senatum populumque Auximanum, utque insuper credere nos jubet reveren-* D *dissimus Franceschinus tum in litteris suis, quibus testatur, editionem Mercati factam esse* ad litteram *juxta codicem Fabrianensem, tum in apographo MS., quod item vir officiosissimus, veritus ne impressum exemplar nobis deesset, huc transmisit,* quam castigatissime *depromptum ex eo Fabrianensi codice, et revera edito libello apprime consonum. Promiserat autem idem Mercatus in epistola ad lectorem, fore, ut pararet* et, Deo favente, *in lucem produceret* uberrima scholia, quibus non pauci hujus Vitæ loci *illustrarentur ; at ea hactenus nec vidimus, nec ab aliquo allegata invenimus. Fabrinus autem, qui eodem anno* 1613 *iisdemque typis juxta Latinum Fabrianensem codicem Vitam a Silvestro conscriptam dedit Italice, verba hinc inde pauca, et raro admodum elucidandi gratia immiscuit ; at liberalius processerunt alii. Jacobillus præsertim tom.* 2 *de Vitis Sanctorum Umbriæ, ubi et annos determinat, et plurium personarum nomina exprimit, aliaque adstruit, quæ suppresserat B. Silvester.*

recentiorum adjuncta de Beati stirpe,

25 *Præcipua recentiorum istorum additamenta, obiter percurrendo seriem Vitæ* B. Bonfilii, *juvat hic proferre et an tam solide probari queant, quam asserta sunt confidenter, indagare. Patriam ejus ac parentes sic memoravit B. Silvester in Vita edita per Mercatum et in nostro ejus apographo MS. :* Beatus igitur Bonfilius fuit ex Auximo parentibus nobilibus carne, sed E spiritu nobilioribus, utpote Catholicis fide et Deum timentibus, oriundus. *Quæ verba Fabrinus Italice interpretatus, ita ampliavit, ut hunc sensum faciant :* Natus est B. Bonfilius Auximi, civitate Marchiæ Anconitanæ, e stirpe nobili, de domo scilicet Bonfiliorum, sanguine nobilium ejusdem loci civium : sed pater ejus ac mater multo erant nobiliores spiritu ac pietate ; utpote *etc. In assignanda familia Fabrinum seculi sunt Baldus in Sanctis Auximatibus ; Ughellus in Italia sacra, laudatus mox Jacobillus, Eminentissimus Bichius in Notitiis MSS. et reverendissimus Franceschinus in suis item MSS. Notitiis ; sed hic ad unum Fabrini testimonium appellat, ceteri nude affirmant ; excipe Jacobillum, qui alio saltem loco, ubi nempe agit de Beati veneratione apud Fulginates, allegat imaginem ejus, in aula episcopali exstantem cum insigni Bonfiliorum gentilitio et ea subscriptione :* S. Bonfilius de Bonfiliis, Auximanus *etc. Sed imaginis et subscriptionis ætatem non prodit, imo ne vetustam quidem vocat imaginem ; sicque nos dubios relinquit, an major sit ejus auctoritas, quam Fabrini, absque testimonio vetustiore id asserentis. Non inficior interim asserti veritatem ; attamen lubentiore et alacriore animo ipsi adhærerem ; si vel uno certæ antiquitatis documento confirmatum reperirem.* F

de anno nativitatis

26 *Annum nativitatis cum B. Silvestro silens præteriit Fabrinus: determinavit Jacobillus in Sanctis Fulginatibus, inquiens :* Notus est... Bonfilius... anno Salutis nostræ millesimo quadragesimo. *Epochæ tam asseveranter positæ auctorem citat neminem, monumentum nullum, et fallor, si ullum, quod citaret, habuerit. Cautius abbas Franceschinus in margine apographi Vitæ MS. cum debita extensione signavit* circa annum Domini MXL ; *cum debita, inquam, extensione et ex conjectura tantum utcumque verisimili, cui formandæ succurrit instrumentum postea proferendum, unde didicit* Bonfilium *fuisse episcopum Fulginatem anno* 1078. *Idem Jacobillus Vitæ chronotaxim contexere, aliaque suo modo explanare pergit in Sanctis Umbriæ. Ac primo quidem dicit, Beatum annis natum sedecim, id est, sub annum Christi* 1056, *monachum induisse in cœnobio Ordinis S. Benedicti, sub titulo S. Mariæ de Storaco, quod, hodieque dirutum, situm erat prope montem Filatranum in Auximana diœcesi.*

ac susceptæ vitæ monasticæ

27 *Monasticam vitam amplexum esse* Bonfilium *docet quoque B. Silvester, idemque assignat monasterium, num.* 8 *inquiens :* Erat autem tunc temporis in

A in ipsa diœcesi Auximana monasterium, quod sancta
AUCTORE J. P. Maria de Storaco dicebatur, de quo usque ad hæc
tempora reliquiæ aliquæ demonstrantur. *Deinde ita*
narrationem suam ordinat, ut clare intelligas, Bonfi-
lium *in eodem monasterio a primæva ætate versatum*
esse, utpote quem Puerum *a parentibus ibidem coram*
altari omnipotenti Domino oblatum fuisse dicit in ejus
reverenter servitio permansurum, *rogatosque fuisse*
ab iisdem parentibus abbatem ac monachos, ut eumdem
Puerum instrui faciant in documentis et exercitiis
litterarum. *Sic autem constanter* Puerum *appellare*
pergit usque ad emissam secundum formam Regulæ
professionem. At nihil suppeditat, unde certum ætatis
annum, vel annum Christi deducas ; silent quoque hic
omnes antiquiores Jacobillo, cui proinde non aliud
putem fuisse fundamentum, quam Beati nativitatem,
quam pro suo arbitrio ante illigaverat anno 1040. *Non*
edicit aperte B. Silvester, cujusnam instituti fuerit
dictum monasterium ; at fuisse Ordinis S. Benedicti,
tum suadet rerum narratarum series, tum affirmant
passim omnes unanimi consensu, quibus accedit semel
ac iterum laudata imaginis subscriptio : S. Bonfilius
de Bonfiliis Auximanus, Ordinis S. Benedicti *etc.*
Hallucinatus tamen est auctor Historiæ Ordinum reli-
B *giosorum Gallice vulgatæ, dum tom.* 6 *agens de Silves-*
trinis monachis eorumque fundatore B. Silvestro, ita
scripsit pag. 177 : Produxit hic Ordo homines mul-
tos, qui vitæ sanctitate sese spectabiles exhibuerunt,
et inter quos nonnulli Sancti et Beati titulum pro-
meruere : ut sanctus Bonfilius, episcopus Fulginas,
qui episcopatum reliquit, ut in solitudinem rediret.
Non advertit quippe is auctor, seculo certe integro vivere
desiisse B. Bonfilium, *antequam B. Silvester Ordinis*
seu Congregationis suæ fundamenta jecerit.

28 *Beatus noster, susceptis gradatim Ordinibus*
ecclesiasticis ac sacerdotio, præpositus est cuidam eccle-
deque commisso ipsi regimini primum ecclesiæ obedientialis *siæ, sic a Silvestro indicatæ :* Præterea quædam obe-
dientialis ecclesia erat ipsi monasterio in diœcesi
Fulginate, ad cujus regimen abbas et fratres de
communi consilio transmittendum Bonfilium de-
creverunt. *Tum subduntur isthæc :* Bonfilius itaque
obedientiæ necessitate compulsus, ab abbate bene-
dictione petita et accepta, ad locum accedit, et re-
gimen ecclesiæ suscipit memoratæ, et licet locum
mutaverit, pium tamen animum et pia opera non
mutavit : imo cum semetipsum inspiceret curæ
præfectum animarum, magis ac magis studebat, ne
superiori loco, cui præesse videbatur, inferior
C haberetur. *Inde conjicere nos quidem sinit auctor,*
ecclesiæ isti adjunctum fuisse cœnobium cum monacho-
rum cœtu : sed ansam non dedit dissolvendis variis
quæstionibus, quæ formari hic denuo possent; puta,
quo nomine appellaretur ecclesia ; quo loco Fulginatis
diœcesis sita esset, magnusne, an exiguus illic degeret
monachorum numerus, quo tempore iis præfectus fuerit
Bonfilius, *et quo titulo insigniretur, an abbatis, an*
Prioris dumtaxat, præpositi vel decani, qui similesve
tituli concedebantur rectoribus minorum monasteriorum,
seu cellarum, præpositurarum, obedientiarum ac Prio-
ratuum, a nobiliori monasterio dependentium.

29 *Asserit Jacobillus, fuisse monasterium S. Sil-*
ac dein abbatiæ S. Mariæ de Storaco, *vestro Papæ sacrum, quod olim exstabat prope Fulgi-*
nium, nunc vero intra civitatem continetur, et a sancto
Spiritu nomen habet : ejus autem regimen a Bonfilio
susceptum esse anno 1060. *Neutrum testimoniis con-*
firmat. De loco consentiunt, sed similiter nude asse-
rendo, Ughellus et Lucentius, at certo fallitur hic,
dum ait : Cæteris præesse jussus est (*Bonfilius*)
primum in Storacensi S. Mariæ cœnobio, dein in
eo S. Silvestri ad Fulginii mœnia; ubi in summo
rigore dum vitam duceret, a clero et populo ad
Fulginatem pontificiam cathedram postulatur *etc.*
Nam diserte testatur biographus, quod cum Beatus
regeret ecclesiam suam in diœcesi Fulginate, defunctus D
sit abbas Storacensis, et huic ipse suffectus abbas, eo-
que munere functus, donec ad episcopatum vocaretur.
Frustra hic denuo quæras, quanto tempore Beatus
tenuerit regimen monasterii seu ecclesiæ obedientialis in
Fulginate diœcesi, nihil suppeditante biographo, unde vel
conjectando id assequar. Quod si tamen Jacobilli calculis
stare volueris, dabis isti regimini annos tredecim. Nam
juxta Jacobillum suscepit illud Bonfilius *anno* 1060,
tenuitque donec Storacensi monasterio præficeretur;
cumque huic præfuisset annos quinque, *factus est*
episcopus Fulginas anno 1078. *Ast equidem istis cal-*
culis, nulla auctoritate munitis, non fido; præsertim
quia, teste biographo, Beatus annos plurimos *Stora-*
cense monasterium gubernaverat, quando ad episcopatum
postulatus fuit.

§ III. De Beati episcopatu, peregrinatione in Terram Sanctam, reditu in Italiam, et tempore felicis obitus.

E
E*o tandem pervenimus, ut notam unam et alteram* *Episcopatum tenuit annis* 1078
chronologicam in medium proferre valeamus, unde
lectoribus constet, quo tempore floruerit B. Bonfilius;
et unde, ut mihi quidem videtur, Jacobillus ordinem
vitæ chronologicum pro arbitrio suo texuerit. Utraque
ista nota respicit Beati episcopatum Fulginatem. Pri-
mam nanciscimur ex allegato superius instrumento,
quod in archivo Fulginate hactenus servari affirmant
Ughellus et Franceschinus, quodque idem Ughellus
excudit tom. 1 *Italiæ sacræ; Franceschinus vero de-*
scribi curavit atque inseri Notitiis suis MSS., huc nu-
per transmissis. Initium ejus hoc est. In nomine
sanctæ et individuæ Trinitatis. Anno Dom. Incarn.
MLXXVIII, III die mensis Novembris per Indict. I,
regnante D. Henrico rege, divina tamen patrante
clementia. Ego Bonfilius Fulginensis ecclesiæ præ-
sul *etc. Alteram notam chronologicam subministrat B.*
Silvester in Vita, ubi agit de eodem Bonfilii *episco-*
patu. Relato primum obitu antistitis Fulginatis, cujus
nomen supprimit, dicit, convenisse clerum universum,
atque uno ore decrevisse, subrogandum illi Bonfilium ;
ad hunc missos fuisse nuntios, qui post multas preces
reluctantis assensum obtinuerunt; electionem confirma- F
tam fuisse a Sede Apostolica, ad eamque paulo post
profectum Bonfilium, *ibidem fuisse consecratum epi-*
scopum, postquam ipsius capacitas et virtus probata fuit
summo Pontifici, cujus similiter nomen subticet biogra-
phus.

31 *Demum exposito Beati ecclesiæ suæ gubernandæ* *et* 1096;
modo, inquit : Decennium ferme in episcopatu positus
pertransivit, his aliarumque virtutum charismatibus
roboratus ; denique videndi Terram sanctam . . . men-
tem ejus fervens desiderium inflammavit. Per idem
vero tempus . . . fera gens Sarracenorum, aliæque
barbaræ nationes . . . in sanctis locis atrocissime
grassabantur : unde nonnulli Christianorum de
partibus cismarinis, remissione peccatorum eis in-
dulta a summo Pontifice, crucesignati magnopere
transfretabant in subsidium Terræ sanctæ. Tunc
etiam vir Dei Bonfilius episcopus desiderium,
quod dudum mente conceperat, cupiens ducere
ad effectum, a summo Pontifice licentia impe-
trata, crucesignatus, assumptis secum de familia
sua clericis et laicis. . . incolumis transfretavit.
Duces vero et principes populi Christiani, transitu
universaliter peracto... Terram sanctam... liberam
omnimode reddiderunt. *Nullus est, opinor, qui ambi-*
gat, quin hic indigitetur prima crucesignatorum in Ter-
ram sanctam expeditio, quæ, Urbano secundo Ponti-
fice

A *fice maximo, decreta est anno* 1095, *et suscepta proxime sequenti.*

at non satis constat, quo anno susceperit;

32 *Novimus ergo,* Bonfilium *fuisse episcopum annis* 1078 *et* 1096; *at nihil ulterius suggeritur in instrumento et Vita, unde aditi episcopatus annum eruamus. Dicit quidem biographus :* Decennium ferme in episcopatu positus pertransivit : *sed dictum istud referri debet ad tempus, quo Beatum incessit visendæ Terræ sanctæ desiderium, post aliquot dumtaxat annos executioni mandatum; ut liquet ex sequentibus :* Desiderium, quod dudum mente conceperat, cupiens ducere ad effectum. *Referri autem non posse ad integram episcopatus durationem, vel ad spatium temporis, quod fluxit ab initio episcopatus usque ad sacram peregrinationem, inde liquet, quod intra* 1078 *et* 1096 *certe fluxerint anni sedecim integri. Ughellus, Jacobillus, et Lucentius primordia episcopatus illigant eidem anno* 1078, *in eoque sibi denuo adstipulantem habent citatam aliquoties subscriptionem imaginis, in aula Fulginate exstantis :* S. Bonfilius... episcopus Fulginas an. sal. MLXXVIII creatur. *Sed, ut ante indicavi, incognita mihi est subscriptionis illius ætas et auctoritas, nec ausim affirmare, aliam fuisse rationem signandi* B *in eu annum* 1078, *quam quia isto anno certe episcopus fuit juxta instrumentum, quod ad commendandam ejus erga clerum liberalitatem produxit Ughellus, quodque hic recudendum non censui, quia ejus lectio nihil jucunditatis vel utilitatis allatura videbatur. Mutilum quippe est, variis locis mendosum, ac intellectu difficile; et vix aliquid continet præter longam enumerationem bonorum ac locorum incognitorum, quæ* pro remedio animæ suæ successorumque suorum *concedit Beatus canonicis ecclesiæ cathedralis, ut* desiderabilem, *inquit,* vocem Domini merear audire, dicentis : Euge serve bone et fidelis intra in gaudium Domini tui. *Subduntur dein minæ ac pœnæ donationi adversaturis, et aliquot subscriptiones, quarum prima hæc est ;* Ego Bonfilius Fulginensis ecclesiæ præsul hoc decretum a me factum subscribere jussi.

in Palæstinam profectus anno 1096.

33 *Laudati Ughellus et Jacobillus, sicut annum* 1078 *statuunt primum episcopatus, ita consequenter aiunt, Beatum ejusdem episcopatus administrationi impendisse annos sedecim, antequam in Palæstinam proficisceretur; inde vero reversum esse in Italiam post annos quindecim. Postremum hoc temporis spatium non exprimit quidem B. Silvester, ita tamen narrationem suam ordinat, ut conjectare non sinat, moram illam non fuisse breviorem, neque etiam multo diuturniorem. Verisimile quippe fit ex verbis ejus num.* C 31 *citatis, quod beatus Antistes anno* 1096 *junxerit se magno crucesignatorum exercitui, eique adhæserit usque ad* 1099, *quo principes Christiani, ut scribunt passim omnes, expugnarunt Hierosolymam, et, ut loquitur B. Silvester,* Terram sanctam *a Sarracenorum* feris infestationibus liberam omnimode reddiderunt. *Tunc autem, teste eodem Silvestro,* Bonfilius episcopus, per divinam gratiam sui voti compos effectus, omnia loca sancta, in quibus nostræ redemptionis sacramenta peregit Dominus, *visitavit. At* dum... divinis contemplationibus et laudibus aliquamdiu intenderet in partibus transmarinis, socii omnes, quos secum de domo sua duxerat, omnipotentis Dei jussu ex hac luce universaliter subtrahuntur. *Horum corpora postquam honeste sepelisset et exsequias pie celebrasset,* quasi liber ab omni cura redditus seculari, in quamdam eremi partem secedit, ibique speluncam inventam incipit habitare, vitam eremiticam peracturus, in qua soli Deo vacans, in jejuniis, vigiliis et orationibus, cunctisque spiritalibus exercitiis vitæ suæ terminum cum æterno præmio a Domino præstolatur. Et dum talibus exercitiis, diebus ac noctibus in spelunca positus, insudaret, ferme decem annorum tempora revolvuntur, et tunc in visione divinitus admonetur, ut in Italiam *revertatur. Visitatis itaque* D *denuo locis sanctis, mari se committit ac feliciter in Italiam revehitur.*

AUCTORE J. P.

istic moratus est

34 *Spectato narrandi modo, cuivis probabilissimum videri debet, quod biographus per* ferme decem annorum tempora *indicare voluerit tempus in spelunca vitæ solitariæ impensum : iis igitur si addas triennium aut paulo plus, quod præcessit expugnationem urbis Hierosolymitanæ, annos facile quindecim reperies : cum duo tantum supersint reliquis gestis ante et post vitam solitariam usque ad reditum in Italiam. Sed neque absolute plures requiruntur, ut verum esse credamus, quod ait biographus de obitu omnium domesticorum beati Antistitis, ante susceptam vitam solitariam : nam nec numerum domesticorum determinat, nec omnes superstites fuisse dicit post recuperatam Terram sanctam; proindeque manet verisimile, quod eorum aliqui continuis itinerum laboribus ante succubuerint et aliqui tam in obsidione Hierosolymæ aliarumque urbium, quam in frequentibus acerrimisque certaminibus, quæ dictam obsidionem præcesserunt et subsecuta sunt, ceciderint, ita ut fugatis omnino e Terra sancta barbaris, pauci admodum superessent, qui et ipsi paulo post vulneribus, morbis, laboribus exhausti, e vivis decesserunt.* E

verisimilius annus 15, et in Italiam reversus,

35 *Dixi autem* spectato narrandi modo, *probabilissimum esse, quod biographus per* ferme decem annorum spatia *indicaverit tempus vitæ solitariæ impensum et inde simul cum aliis adjunctis conjectari posse, moram Beati in Palæstina seu absentiam ex Italia nec multo breviorem nec multo longiorem fuisse quam annorum quindecim. Ea cautela usus sum, quia si quid aliunde obstaret, tunc congruenter sumi possent eadem verba pro toto temporis spatio, quo extra Italiam versatus fuerat, eorumque sensus esse :* Dum talibus exercitiis... insudaret, ferme decem annorum tempora revolvuntur, *nempe a suscepta peregrinatione. Et sane si vera sit epocha mortis* B. Bonfilii, *quam, silente Silvestro, nec ullo alio producto testimonio, neoterici passim omnes figunt anno* 1115, *ætatis ejus* 75, *multo congruentius posteriore sensu intelligentur, ut sufficiens spatium reperiatur, ceteris Beati gestis a reditu in Italiam usque ad felicem obitum. Etenim juxta Silvestrum Beatus navi egressus, pedester Romam tetendit, obtinuitque a summo Pontifice, ut, episcopatu Fulginate in alterum translato, liceret sibi secedere in Storacense S. Mariæ, cui ante præfuærat, monasterium. Roma Fulginium, valedicturus gregi suo et substituto episcopo, se contulit, inde ad dictum monasterium.* F *Hic aliquamdiu habitavit, sed quamdiu non dicitur ; at cum improborum quorumdam monachorum, quod mores dissolutos coargueret, incurrisset odium, variasque perpessus fuisset injurias et contumelias, inde etiam recessit, locum sibi alium quæsiturus. Substitit in montibus Cingulanis, cellulam sibi construxit, ac vitam solitariam resumpsit.* Et licet, *verba sunt biographi,* in remotis recessibus nemorum et montium habitaret, non potuit diutius occultari : nam sanctitatis ejus virtutumque præconium non solum ad vicinos, verum etiam ad remotos velociter pervolavit,... quorum plurimi erga sanctitatem ejus devotione multa et affectu nimis ducebantur : unde ad ipsum sæpius properantes, cupiebant ejus perfrui visione et alloquio perpotiri..... Cumque ibidem homo Dei beatus Bonfilius episcopus ANNORUM SPATIUM PLURIMORUM... peregisset, *in cælum evocatus est.*

obiit post annum 1115

36 *Hæc vera esse, nemo, referentis sanctitatem considerans, inficiabitur : at verisimilia mihi non sunt in sententia neotericorum, asserentium,* B. Bonfilium *moratum esse in Palæstina annis quindecim, id est, juxta calculos superius adductos, usque ad annum Christi undecimum vel duodecimum supra millesimum cen-*

AUCTORE J. P.

A *centesimum et tamen defunctum esse millesimo cente-simo decimo quinto, quod tempus nimis angustum ap-paret pro veritate solius postremæ clausulæ, qua dicit beatus auctor,* Bonfilium *in montibus Cingulanis pere-gisse* annorum spatium plurimorum. *Quapropter vel obitum aliquot annis serius collacandum existimo, vel priora Silvestri verba, quibus ait,* ferme decem an-norum tempora *revoluta esse, dum* Bonfilius, *in spelunca Palæstinæ degens, de reditu in Italiam admonitus fuit, ita sumenda, ut involvant totum, sicut dixi, peregrinationis tempus usque ad reditum in Italiam, sicque idem reditus statui possit anno cir-citer* 1106, *qui decimus fuit a suscepta peregrina-tione et a quo usque ad Beati obitum novem saltem erunt residui pro gestis num. præcedente expositis. Primum tamen, utpote Relationi Silvestrinæ magis consentaneum, mihi præplacet, ideoque obitum signavi* post annum MCXV, *cui sententiæ adhærebo, donec pro-feratur fide dignum testimonium, unde ediscam, istum determinate annum a neotericis signatum non fuisse ex mero arbitrio, sicut pleræque aliæ ipsorum epochæ, quas inter etiam reputo Beati ætatem, annis* 75 *circum-scriptam.*

B

VITA

Auctore B. Silvestro Silvestrinorum fundatore.

Ex editione juxta autographum facta anno 1613, *et collata cum ejusdem autographi fideli apographo MS.*

PROLOGUS

Auctor amare conquestus de hominum, iniqua sectantium

Cunctorum *a* te amantium, o mundana vanitas, crudelissima inimica, tibique incumbentium dolo-sissima supplantatrix, adversus te obnixe conque-rimur, innumerasque contra te voces plenas emit-timus querelarum, quæ non solum seculares viros, utpote legistas, aliosque scientiis instructos libera-lium facultatum, tuis virulentis blanditiis seducens, C tibi cogis partim vanarum laudum desiderio, partim munerum interventu, in foro secularium judiciorum longis disputationibus quotidie, disertisque loquaci-tatibus militare; verum etiam clericorum, qui ad vacandum his, quæ Dei sunt, assumuntur, non-nullos eruditos peritia plurium facultatum, eisdem captiosis illecebris irretiens, importune impellis jugiter secularium potestatum palatia irrumpere, judicia frequentare, jurgiis et litibus insistere, præ-stare viris patrocinia, et frequenter causas iniquas impudenter et contra conscientiam longissimis de-clamationibus defensare: (proh dolor!) talia per-petrantes, talenta scientiarum, sibi a Domino tra-ditarum, ad damnationis suæ cumulum in terra fodientes, abscondere non verentur.

et justa ac sancta negligentium, vani tate,

2 Vere ventosa vanitas et vanissimo fumo si-milis, post modicum velociter in nihilum dissol-venda. Horum utrique tibi facundissimi, Deo muti, abstracti et illecti tua dulcedine venenata, elata mente de sua stulta sapientia inaniter gloriantur, et non modo superbiæ cornua extollunt nimis, ve-rum etiam feriunt et opprimunt innocentes; quos ad te miserabiliter conversos, nisi resipuerint, pœni-tentiam peracturi, vacuos, nudos, et nihil secum præter peccata portantes, de præsenti seculo ne-quam exeuntes, ad inferni tormenta transmittis, gehennæ incendiis per infinita secula cruciandos. D Quod igitur capti mundi hujus sapientia, quæ stul-titia est apud Deum, et sapientia carnis, quæ etiam ipsa inimica est Deo secundum Apostolum, sedu-cantur, nemo eorum saltem evigilare cernitur ad scribendum aliquid suæ saluti meritorium, Deo placidum, atque utile ad memoriam posterorum.

docet, cur, b

3 Ecce enim nunc multorum annorum *b* cur-ricula evolvuntur, quibus omnipotentis Dei famulus beatus Bonfilius de præsenti seculo noscitur emi-grasse, et nemo ex prædictis stolidis sapientibus est inventus, qui religiosi Pontificis religiosos mores, quibus ejus vitæ sanctitas recte cognosceretur, cura-verit utilibus cedulis annotare, et ea pie relinquere in archivio sanctæ Ecclesiæ utiliter conservanda ad ædificationem et memoriam posterorum. Nobis autem, qui nostrorum pungimur conscientia deli-ctorum, tutius videbatur in angusto cellæ angulo residere, et mala propria diluere fontibus lacry-marum, quam præclara gesta Sancti cujusquam imperitis sermonibus offuscare. Verum quoniam hoc opus est a longis retro temporibus prætermissum, atque ante nos hactenus indiscussum, ad scribendum accedere cogimur duplici ratione: tum quia de mul-titudine advenientium ad tumulum Sancti hujus E plurimi frequenter exigunt, si scripta de eo aliqua alicubi habeantur: tum etiam ne religiosa vita ejus et mores penitus de hominum memoria tollerentur.

quibus auxiliis,

4 Cæterum quia secundum propheticum verbum: In antiquis est sapientia et in multo tempore pru-dentia: et Domino præcipiente in Lege: Interroga patrem tuum et annuntiabit tibi, majores tuos et dicent tibi; longævos senes, ferme ultra centena-riam ætatem agentes, inquirere curavimus diligen-ter de vita et moribus sancti Viri, qui nostræ par-vitati fideliter exinde retulerunt ea, quæ a suis majoribus se meminerant didicisse. Nos autem ip-sorum antiquorum relationibus fidem non dubiam adhibentes, juxta Prophetam: Quod auribus nostris audivimus et patres nostri annunciaverunt nobis, de supradicto Sancto scribimus incunctanter.

et quo modo Vitam, cæte-nus non scrip-tam, daturus sit;

5 Miracula siqua sane per eum in carne mortali degentem sunt divinitus perpetrata, non scribimus, pro eo quod ad nostri notitiam minime pervenerunt: sive quia ipse Sanctus, ut moris est Sanctorum, hæc studuit ob diligentissimam suæ magnæ humilitatis custodiam modis omnibus occultare, sive quia de labili mortalium memoria, ut fieri assolet, facillime F deciderunt. Quæ vero post ejus decessum per eum Dominus gessit, ex parte aliqua documentis tradi-dimus litterarum. Nam hæc sunt, quæ sanctitatem ejus eximiam et merita gloriosa certiora reddunt, et probabilius clariora. Si quis autem curiosus scire cupierit universa, quæ per eum divinitus mirabiliter perpetrantur, ad tumulum ejus accedens, oculata fide ibidem poterit plenius edoceri, quam crebro sa-nitatum et curationum beneficia languentibus qui-buslibet divina Clementia non desinat elargiri *c*.

c

nominisque sui supprimendi causam allegat. d

6 Nomen vero nostræ parvitatis, conscribi in Libro vitæ divinitus cupientes, huic Operi, qui scri-bimus, idirco non duximus inserendum *d*, ne contra nos irritaremus invidentiam æmulorum, qui sicut serpentes, linguas maledicas acuentes, maledic-torum suorum in nos intorquerent jacula venenata, ipsi primo animas suas ex hoc læthali vulnere sau-ciantes. Ad hæc autem omnipotentis Dei auxilium invocamus, ut qui beato Bonfilio pontifici et confes-sori suo pie sancteque vivendi gratiam contulit, nos-træ imperitiæ recte scribendi de eo tribuat faculta-tem. Lectorem hujus Operis flagitantes, quatenus si quid in eo invenerit minus idonee, minusve sufficien-ter positum, tanto nobis facilius ignoscat, quanto ex longo jam tempore nobis est dictandi studium præter-

A prætermissum : et quæ legerit, ob reverentiam Sancti hujus libenti animo piæ voluntatis devoto studio amplectatur. Nunc autem ea,quæ de ipso scribere disposuimus, ejus opitulantibus meritis, largiente Domino, inchoemus.

ANNOTATA.

a *Titulus is præmittitur in edito et MS. exemplaribus :* Incipit Prologus in Historia de Vita beati Bonfilii episcopi et confessoris,

b *Centum circiter, ut ostendi in Commentario prævio num.* 17.

c *Inde liquido constat de antiquo Beati cultu.*

d *Nomen auctoris, B. Silvestri Silvestrinorum fundatoris, adjecta autographo nota prodidit ipsiusmet discipulus Benedictus de Saxoferrato. Vide Comment. num.* 19 *et seqq*

CAPUT I.

B *Beati natales : vita monastica ; regimen monasterii.*

Nobiliter natus et pie educatus a b c

Beatus igitur *a* Bonfilius fuit ex Auximo *b* parentibus nobilibus carne, sed spiritu nobilioribus, utpote Catholicis fide et Deum timentibus oriundus *c*. Quem erga Deum timorati parentes, dum baptismatis perciperet sacramentum, nominari Bonfilium, hoc est, bonum filium, mandaverunt : quod nomen præsagium fuit futuræ bonitatis ejus, quam sortiturus erat per gratiam concessæ Redemptionis et bonorum operum exercitia : unde mereretur appellari bonus filius et inter Dei filios numerari, sicut operibus postmodum claruit evidenter : qui infantiles annos simpliciter domi decurrens, cum ad pueritiam pervenisset, in ea positus, cœpit omnipotenti Deo devotus existere, atque eamdem ætatem piis moribus transiens juxta modum intelligentiæ, sibi a Deo indultæ, ad appetenda cœlestia jugiter anhelabat : cujus devoti Deo parentes, cum devotum ejus animum cognovissent, cœperunt ei gratanter concurrere, atque felicibus ejus actibus congaudentes, sicut eum carne genuerant, sic eumdem habere filium in spiritu cupiebant.

C *offertur abbatiæ S. Mariæ de Storatco ;* d

8 Erat autem tunc temporis in ipsa diœcesi Auximana monasterium, quod sancta Maria de Storaco dicebatur, de quo usque ad hæc tempora reliquiæ aliquæ demonstrantur *d*, cujus abbas et monachi religiosam vitam agere ferebantur : quod religiosus et pius puer Bonfilius intelligens, ardenter desiderat eorum consortio copulari, suumque desiderium super hoc parentibus patefacit, atque instanter ab eis petit, quod hoc procurent ducere ad effectum. Ipsi vero petitionibus Deo devoti Pueri annuentes, cum secum ad memoratum monasterium perducunt : abbatem et monachos alloquuntur, Bonfilii pueri animum moresque insinuant ; humiliter deprecantes, quatenus eum in monasterium suscipere dignentur in omnipotentis Dei obsequio enutriendum. Abbas ergo et monachi, insimul concilio habito, sæpe dictum Puerum suscipere decernentes, monent parentes de oblatione Pueri solemniter facienda *e* : quam monitionem parentes libenti animo suscipientes, ipsum Puerum secum ad monasterii oratorium perducunt, ibique coram altari, præsentibus abbate et monachis, omnipotenti Domino obtulerunt, in ejus reverenter servitio permansurum ; a dictis abbate et monachis magnopere postulantes, ut eumdem Puerum instrui faciant in documentis et exercitiis litterarum : quibus peractis, parentes ejus, ibidem sub tutela cœlestis Patris relinquentes Puerum, ad propria redierunt. D

e

A. B. SILVESTRO.

ubi instruitur et monachus fit ac sacerdos.

9 Susceptum autem Puerum abbas et monachi erudire cœperunt in scientia litterarum, regularibus disciplinis nihilominus instruentes, quem etiam Spiritus Domini secundum apostoli Joannis sententiam sua unctione de omnibus edocebat. Unde Puer ipse proficiebat in omnibus unctione prævia et magistra : quem etiam abbas, ipso tamen supplicante, tempore probationis impleto, monachum facit ; professione accepta secundum formam Regulæ, sanctæ religionis eum habitum induendo. Transcendens autem Bonfilius rudimenta puerilis ætatis, cœpit esse bonæ indolis adolescens, et crescens corporali forma, crescebat in dies de virtutibus in virtutes ; et cum in monasterio esset ultimus omnium tempore, sanctarum Scripturarum intelligentia omnes et sanctis moribus præcedebat. Erat namque secundum Regulæ præcepta Dominum Deum super omnia diligens, humilitate fundatus, paratus ad obedientiam sine mora ; castitate nitidus, benignitate mansuetus, comtemptor sui, fratrum amator, semetipsum subjiciens omnibus, sibi omnes E tamquam dominos præferebat, et virtutum omnium floribus ornabatur : quem abbas et fratres talem esse perspicientes, communi consilio decernunt dignum promoveri ad Ordines clericatus, ad quos gradatim eumdem ascendere faciunt temporibus constitutis, usque dum in presbyterum ordinatur. Postquam autem fuit presbyter ordinatus, carnem suam jejuniis macerabat, nocturnis vigiliis et orationibus, canonicas horas præveniens, insistebat, psalmodiis et lectionibus sanctis frequenter et solicitus intendebat, semetipsum exercens in cunctis operibus pietatis.

Obedientiali ecclesiæ præficitur ; f

10 Præterea quædam obedientialis ecclesia *f* erat ipsi monasterio in diœcesi Fulginate, ad cujus regimen abbas et fratres de communi consilio transmittendum Bonfilium decreverunt. Bonfilius itaque obedientiæ necessitate compulsus, ab abbate benedictione petita et accepta, ad locum accedit, et regimen ecclesiæ suscipit memoratæ, et licet locum mutaverit, pium tamen animum et pia opera non mutavit : imo cum semetipsum inspiceret curæ præfectum animarum, magis ac magis studebat, ne superiori loco, cui præesse videbatur, inferior haberetur, et quia lucerna jam super candelabrum poni cœperat ardens et lucens, non poterat occultari, sed F radios suos non solum ad propinquos, verum etiam ad longe positos prætendebat. Nam bonitatis ejus fama laudabiliter longe lateque discurrens, veram ipsius religionem omnibus declarabat ; ad intuendum eum simul et audiendum plurimi properabant, cupientes ejus notitia perfrui, pariterque amicitiæ copulari : quibus Vir Domini monita salutis præbens, de divinarum Scripturarum fontibus doctrinæ fluenta largiter propinabat, quibuslibet, prout indigebant, satisfaciendo pro posse, ut gauderent, se suscepisse ab eo animarum suarum congruas medicinas, et lætantes ad propria repedarent. Episcopus vero diœcesanus et clerici ecclesiæ cathedralis cum presbyteris et civibus universis, cognoscentes Viri Dei bonitatem, religiosamque vitam ejus venerantes, ipsum affectu nimio diligebant, et eum frequenter videre cupiebant, ut ipsius valerent colloquiis et amicitia perpotiri; suasque illi devote animas commendabant, ut pro ipsis fundere preces ad Dominum dignaretur, quod ipse sollicitus implere curabat, non solum pro ipsis, immo pro omnibus caritate nimia et affectu.

11 Interea dum in prædicto loco per virum Dei Bon-

A. B. SILVESTRO. *eligitur abbas monasterii sui S. Mariæ de Storaco,*

A Bonfilium talia gerebantur, contigit, abbatem suum extremum diem claudere apud monasterium antedictum; ad cujus sepulturam monachi et conversi omnes unanimiter convenerunt; cui conventioni etiam homo Dei Bonfilius studuit interesse. Celebratis ergo ex more exequiis, et abbatis corpore tumulato, in capitulo conveniunt universi, diligenterque tractant, ad invicem conferentes de electione futuri abbatis canonice facienda : qui unanimiter sancti Spiritus gratiam ad sui auxilium invocantes, quasi divinitus inspirati, superna gratia largiente, Bonfilium concorditer nominant et eligunt universi. Quod vir Dei Bonfilius obnixe recusans, se indignum omnimodis asserebat : tandem cunctorum fratrum precibus et supplicationibus adstrictus, atque ipsis eum terribiliter adjurantibus, tandem aliquando acquievit. Electione autem ipsa rite ut dictum est, celebrata, atque ut moris erat, per diœcesanum episcopum confirmata, Bonfilius homo Dei veluti gravi onere oneratus, formidolose curam monasterii suscepit et regimen animarum ad Dei omnipotentis gloriam.

quod pie ac prudenter gubernat.

12 Constitutus ergo in officio abbatiæ ; sollicitudine sedula meditatur, quale quantumque onus susceperit, B animas videlicet regere, atque multorum moribus deservire : cuive susceptæ villicationis rationem reddere oporteret, semetipsum in omnibus circumspectans, carnem propriam acribus jejuniis acrius edomabat; vigiliis et orationibus solito prolixius insistebat, et in cunctis exercitiis spiritualibus se imitabilem tam subditis, quam aliis se cernentibus exhibebat. Regularis disciplinæ arduum institutum tam districte ab eo in monasterio servabatur, ut nemini liceret aliter, quam Regula præcipit, agere, neque per quælibet illicita deviare ; et quia in divina Lege per supernam gratiam erat doctus, noverat, unde nova et vetera proferebat, capacioribus atque provectioribus animis apertiori prædicatione divinorum eloquiorum præcepta Dominica proponebat; durioribus vero atque tardioribus intellectu eadem divina præcepta bonorum operum vivis vocibus demonstrabat, mites et obedientes discipulos, atque spiritualibus exercitiis intentos benignissimi Patris more confovens, suscipiebat in visceribus caritatis, et eosdem, ut ad meliora studerent proficere, sæpius precabatur ; cervicosos vero si quando deprehendebat in monasterio, superbos, duros et inobedientes, nec non et contumaces, diri C magistri more, cum caritate tamen, severius corrigebat, et divinam retributionem in omnibus cogitans, his et aliis spiritualibus exercitiis infatigabiliter insistens, felicitatis æternæ mercedem copiosam a bonorum omnium Largitore spe certissima præstolatur : sed non est, cur hic diutius commoremur; est nobis ad alia, eademque majora properandum.

ANNOTATA.

a *In apographis subnectitur Prologo titulus iste :* Incipit Historia ejusdem B. Bonfilii episcopi et confessoris : *dein sequitur Vita absque ulla capitum divisione, quam nos faciendam duximus propter Annotata.*

b *Aximum,* (*incolis* Osimo) *civitas est antiqua et nobilis in Marchia Anconitana.*

c *De Beati stirpe et anno natali consule comment. prævium num.* 25 *et seq.*

d *Monasterium istud, teste Jacobillo, situm erat prope Montem Filatranum, ac proin media circiter via inter Aximanam et Cingulanam civitates. Porro licet significet biographus, jam tum suo tempore de-* D *tructum fuisse, et hodieque dirutum esse confirmet Jacobillus, ejus tamen ecclesia etiam nunc exstat, ut monet reverendissimus Franceschinus in margine apographi nostri MS. his verbis :* Isthæc ecclesia ingentis quidem molis, sexto ab urbe Cingulana distans milliario, etiamnum incolumis servatur; at nunc juris est purpurati Patris.

e *De solemni ista, in Ordine S. Benedicti olim observata, puerorum oblatione disserunt Menardus in Notis ad cap.* 66 *Concordiæ Regularum ; Mabillonius part.* 2 *Sæc.* 4 *Benedict. in Præfatione num.* 199 *et Sæc.* 6 *item in Præfatione num.* 36*; Martenius de Antiquis monachorum ritibus lib.* 5 *cap.* 5, *et fuse Cangius in Glossario ad vocem* Oblati, *quos videat curiosus lector.*

f *De hac ecclesia ceterisque hoc numero contentis nonnulla observata sunt in Comment. prævio num.* 28 *et seq.*

CAPUT II.

Electio ad episcopatum ; gubernandi ratio : iter in Terram sanctam, mora ibidem et E *reditus in Italiam.*

Electioni de se factæ ad episcopatum Fulginatem primo reluctatur ;

Cum vero annos plurimos in cura et regimine monasterii peregisset, crescentibus ejus venerabilibus meritis, dona supernæ gratiæ in eo pariter crescebant, divina Clementia largiente. Nam dum per ipsum in monasterii regimine positum tam egregia opera tamque magnifica gererentur, contigit per idem tempus, de hoc seculo migrare episcopum Fulginatem *a*; ejusque corpore, ut moris erat provinciæ, tumulato, cathedralis ecclesiæ in unum conveniunt clerici universi ad electionem novi præsulis faciendam, preces, supplicationesque ad Deum fundentes, corde humillimo deprecantur, quatenus omnipotens Deus sancti Spiritus gratiam infundendo, ejus personam idoneam revelare et tribuere dignaretur, quæ super eos digna esset fungi officio præsulatus : tunc unus eorum, cujus forte non inferior auctoritas habebatur, tanquam divino Spiritu eductus, idoneum ad hoc suscipiendum et dignum virum Dei abbatem Bonfilium nominavit. Ceterum cuncti factam nominationem, qui aderant, audientes, referentes omnipotenti Deo gratiarum proinde actiones, F unanimes, uno ore in episcopum petunt ipsum, eumque universi pariter elegerunt : electionem vero ipsam, ut jura canonica exigunt, manu publica roborantes, curant per peritiores et magis idoneos ex se ipsis ad Dei hominem Bonfilium destinare, ipsum magnis precibus magnisque supplicationibus deprecantes, quatenus eorum magis quam sui misertus, eamdem electionem de se factam acceptans, ratam habere atque suscipere dignaretur : quod mox ut Dei famulus Bonfilius intellexit, utpote suæ nimiæ humilitatis curiosissimus zelator, molestissime ferens, tristis atque animo perturbatus, seque accusans, semetipsum caput indignissimum proclamare, asserens, quod in monasterii regimine positus, ipsum officium bene nullatenus adimpleret, minusve sufficienter gereret ejus curam ; quanto ergo minus idonee pontificalem cathedram tenens, sufficientem curam gereret cleri, et totius populi civitatis, et hac se ratione asserebat, electioni de se factæ minime consentire.

dein acquiescit.

14 Tunc nuncii ad ipsum directi : Venerabilis Pater, inquiunt, vestræ paternitati est sollicite providendum, ne, si pro vestra nimia humilitate omnipotenti Deo placere cupitis, pro hac ipsa ejus sanctis-

A sanctissimæ voluntati deprehendamini repugnare : nam, Scriptura teste, pugnare contra Dominum non est facile : unde certo certius cognoscatis, quod ex sua magna dispensatione, suaque sanctissima voluntate credimus firmiter esse gestum, quod absque ullo nostro studio et conscientia vel cujuslibet alterius pro vobis fecit nos divina Providentia in vestram electionem sine omnis contradictionis obstaculo unanimiter concordare : quia ergo, sicut dicit Apostolus, vocati estis a Deo tamquam Aaron ; oportet, vos omnis contradictionis pertinaciam deponere, cervicem vestram divinæ dispensationi subjiciendo, ejus sanctissimæ voluntati obedire humiliter ac devote ; quibus rationibus evidenter vir Dei Bonfilius superatus, vehementer expavit, ne divinæ contrarius existeret voluntati, et contradictionem, quam pro sua humilitate tuenda fecerat, prætermittens, consensum tandem aliquando electioni præbuit de se factæ. Unde prædicti nuncii plurimum jucundantes, veloci cursu ad eos, qui se miserant, redierunt, narrantes pariter, quæ cum Dei homine Bonfilio tractaverunt, et quomodo consensum electioni, quæ de B se facta fuerat, præbuisset.

et Romæ consecratur episcopus;

15 Tunc illi ex hoc nimium lætabundi gratiarum actiones unanimiter Domino reddiderunt, electionem supradictam et consensum Dei filii Bonfilii per nuncium idoneum procurant ad Apostolicam Sedem destinare ; cujus confirmationem, postquam eo perventum est, largiente Domino, facillime impetrarunt. Post hæc igitur paucis evolutis diebus, vir Dei Bonfilius, supplicantibus clero et populo civitatis prædictæ, ad eam voluit personaliter pervenire : quem clerus et populus suscepit cum honore maximo et summa reverentia susceperunt, eumque post modici temporis intervallum cum societate idonea ad Sedem direxerunt Apostolicam consecrandum : de quo summus Pontifex *b* ejusque collaterales, examinatione habita diligenti, cognitaque bonitate Viri, cum ejus honestam personam, vita, moribus ac scientia idoneam reperissent, cooperante sancti Spiritus gratia, eumdem in episcopum consecrarunt ; quem postmodum cum episcopali privilegio et sua gratia remiserunt ad suscipiendum regimen, gerendamque curam ecclesiæ Fulginatis.

eo munere aliquot annos

16 Episcopali igitur cathedra sublimatus, juxta Prophetam, non est exaltatum cor ejus, neque oculi C sunt elati, sed humilitate majori semetipsum deprimens, pristinam morum suorum gravitatem prioremque mansuetudinen per omnia sequebatur, considerans diligenter, quod eum magis prodesse oporteret quam præesse, et hoc in ejus mente meditatione assidua versabatur. Noverat siquidem secundum documentum eximii doctoris Gregorii, quod tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet a grege vita pastoris : hinc namque studebat sollicite se metiri, quanta necessitate tenendæ rectitudinis cogitur, sub cujus æstimatione populus grex vocatur. Unde summopere laborabat, ut persisteret cogitatione mundus, actione præcipuus, discretus in silentio, utilis in verbo, singulis compassione proximus, præ cunctis contemplatione suspensus, bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum erectus : internorum curam in externorum occupatione non minuens ; externorum providentiam internorum sollicitudine non relinquens : et inter hæc exercitia sanctitatis, quibus sollicitus sedulo intendebat, compassione ferventi oppressis quibuslibet condolebat, eorumque afflictionibus pie compatiens, miseratione promptissima succurrebat.

17 Benignis siquidem oculis intuebatur publice mendicantes, misericordiæ operibus summopere procurans eorum indigentiam sublevare ; D esurientes namque reficiebat, sitientibus potum dabat, nudos et incedentes absque vestitu contegebat exhibitis indumentis, in domum peregrinos et hospites inducebat. Hæc omnia, divina Gratia largiente, operibus assiduis adimplebat : sanctæ prædicationis exhortationibus Scripturas sanctas sibi subditis tam clericis, quam laicis aperte jugiter declarabat ; pro his ergo tam egregiis moribus, quibus per divinam gratiam homo Dei Bonfilius episcopus plenus erat, de admirabili vita ejus, tanquam de bono pastore suarum animarum et diligentissimo patre, clerus et populus universus magnifice lætabantur. Decennium *c* ferme in episcopatu positus pertransivit, his aliarumque virtutum charismatibus roboratus, denique videndi Terram sanctam et loca, in quibus humani generis Redemptor, Dei et Virginis Filius Dominus noster Jesus Christus, propter nos et propter nostram salutem de cœlis descendens, nasci, pati, mori et resurgere voluit, mentem ejus fervens desiderium inflammavit.

A. B. Silvestro. pro dignitate sua egregie perfunctus,

cum crucesignatis in Orientem trajicit;

18 Per idem vero tempus contigit, quod fera gens Sarracenorum, aliæque barbaræ nationes, transgredientes limites Christianos, atque barbarice frementes, Christicolas quoslibet horribiliter ju- E gulantes, atque eorumdem plurimam stragem dantes, occupant *d* Terram sanctam, et in sanctis locis atrocissime grassabantur : unde nonnulli Christianorum de partibus cismarinis, remissione peccatorum eis indulta a summo Pontifice *e*, crucesignati magnopere transfretabant in subsidium Terræ sanctæ. Tunc etiam vir Dei Bonfilius episcopus desiderium, quod dudum mente conceperat, cupiens ducere ad effectum, a summo Pontifice licentia impetrata, crucesignatus, assumptis secum de familia sua clericis et laicis, qui ad hoc opus idonei et utiles videbantur, nec non sumptibus et aliis necessariis præparatis, ipse, nave inventa, omnipotente Deo propitio, cum aliis secum navigantibus incolumis transfretavit. Duces vero et principes populi Christiani, transitu universaliter peracto, et congregato Christianorum exercitu copioso, atque invocato de cœlis auxilio Domini nostri Jesu Christi, ut moris est, suas acies ordinantes, proficiscuntur ad debellandos inimicos Crucis Christi, dictos Sarracenos, aliasque barbaras nationes, et omnipotente Deo propitio illis facto, cunctis hostibus effugatis et viriliter expu- F gnatis, Terram sanctam ab eorum feris infestationibus liberam omnimode reddiderunt *f*.

sacra loca invisit, et in spelunca ibidem vivit solitarius;

19 Servus autem Dei Bonfilius episcopus per divinam gratiam sui voti compos effectus, omnia loca sancta, in quibus nostræ redemptionis sacramenta peregit Dominus noster Dei Filius Jesus Christus, studuit personaliter visitare : atque in eis per singulas preces supplicationesque plurimas cum lachrymis offerens, in ipsum Filium Dei ardenti contemplatione intendebat, eumque videbatur quasi visibiliter intueri. Enimvero dum beatus Bonfilius divinis contemplationibus et laudibus aliquandiu intenderet in partibus transmarinis, socii omnes, quos secum de domo sua duxerat, omnipotentis Dei jussu ex hac luce universaliter subtrahuntur ; quibus ad Deum præmissis eorumve corporibus traditis honestioribus sepulturis, atque omnipotenti Deo precibus oblatis, et pro eorum salute Missarum solemniis celebratis, beatus Bonfilius solus remanet suorum solatio destitutus : sed licet sibi deesse exteriora solatia viderentur, solito more suo per sanctarum orationum instantiam, sanctasque meditationes in Scripturis sanctis frequenter

A quenter ad divina solatia recurrebat: sicque in contemplationibus divinorum cœlitus consolatus, exteriorem desolationem fere minime sentiebat. His ita gestis, servus Dei Bonfilius episcopus, quasi liber ab omni cura redditus seculari, in quamdam eremi partem secedit, ibique speluncam inventam incipit habitare, vitam eremiticam peracturus, in qua soli Deo vacans in jejuniis, vigiliis et orationibus, cunctisque spiritalibus exercitiis vitæ suæ terminum cum æterno præmio a Domino præstolatur.

A. B. SILVESTRO.

20 Et dum talibus exercitiis, diebus ac noctibus in spelunca positus, insudaret, ferme decem annorum tempora revolvuntur *g* et tunc in visione divinitus admonetur, ut in Italiam reversus, curet patriam propriam visitare: quod ubi Vir sanctus agnovit, suam postponens facere voluntatem, et divinæ obedire cupiens per omnia voluntati, mox de cella egressus, quasi valefacturus sanctis locis, nec non et oratoriis Terræ sanctæ, cuncta personaliter suis pedibus peragravit, atque in eisdem per singulas preces, supplicationesque plurimas, et gratiarum offerens actiones, omnipotenti Deo suam animam intentissime commendabat. B Exinde autem ad portum maris veniens, navem ad reditum in Italiam quæsiturus, quam cum divino nutu reperisset, nautas pro sua evectione rogat, qui precibus ejus hilariter annuentes, pollicentur ei, divina favente Clementia, ipsum secum in nave ferre, in Italiam transituri: at ibi idoneum tempus advenit, ascendentibus illis navem, beatus Bonfilius ascendit pariter cum eisdem, et flantibus secundis ventis, cœperunt per alta maris æquora navigare, et non post multos dies, largiente Deo, ad optatum portum pervenerunt, Italico littori applicantes.

e cœlo monitus redit in Italiam. *g*

ANNOTATA.

a *Juxta Catalogos episcoporum Fulginatium fuit is* Actius *seu* Azo, *qui concilio Romano anni* 1059 *ita subscriptus legitur apud Labbeum tom.* 9 *Conciliorum col.* 1260: Azo episcopus Fulinensis: *certe hunc inter et Beatum nostrum non datur medius.*

b *Recentiores passim Gregorium VII fuisse dicunt, et recte; siquidem anno* 1078, *ut iidem scribunt, vel non multum ante dictum annum* Bonfilius *consecratus fuerit episcopus. Gregorius quippe Pontificatum gessit ab anno* 1073 *usque ad* 1085. *Vide, quæ de Beati nostri primordiis episcopatus allata sunt in Comment. prævio num.* 30 *et seqq.*

C

c *Decennium istud quomodo verisimillime intelligendum, dixi in Comment. prævio num.* 32.

d Occupabant *legendum existimo; sicut mox* grassabantur; *neque enim tum primum barbari occuparunt Terram sanctam, sed alii aliis succedentes, durius id temporis habebant Christianos, totique Græce imperio, cujus nuper magnam partem in potestatem suam redegerant, ruinam minitabantur.*

e *Urbano II, de cujus pro expeditione Hierosolymitana impigris laboribus videri possunt historici passim obvii.*

f *Expirante seculo* XI. *Vide Comment. num.*33.

g *Redi ad dictum Commentarium num.* 34 *et seq.*

D

CAPUT III.

Abdicatio episcopatus; reditus ad monasterium; injuriæ ibidem Beato illatæ.

Post hæc vir Dei Bonfilius episcopus de navi egressus, pedester ambulans, paupertatis necessitate coactus, aliquantisque elapsis diebus, ad urbem Romam perveniens, diligenter studuit sanctorum Petri et Pauli apostolorum limina visitare, plurimisque ibidem orationibus fusis, Domino et sanctis Apostolis ejus gratiarum referens actiones, conspectui semetipsum Apostolico præsentavit. Ceterum summus Pontifex *a*, cum eum agnovisset, recordatus, cujus vitæ et sanctitatis dudum in monasterio fuerat et ecclesia Fulginate *b*, ipsum benigne et charitative ad pacis osculum suscipit, eumque alacriter intuens, mirabatur: audierat enim, eum ante aliquot annos cum sociis, quos secum duxerat, de hoc seculo decessisse; unde inter cetera, quæ ei locutus est, hoc etiam intulit, E dicens: Noveris, carissime Frater, ante hos annos rumores nos de te et tuis sociis suscepisse, quod viam universæ carnis fueratis ingressi, postquam in Terram sanctam, Deo propitio, pervenistis; unde nos et fratres nostri providere curantes pastorali sollicitudine ecclesiæ Fulginati, cujus auctore Deo cathedram suscepisti, ne sine episcopali regimine diutius remaneret, quemdam idoneum in episcopum ordinantes, eumque tibi substituentes, duximus transmittendum ad regimen ecclesiæ memoratæ *c*: verum quia te omnipotens Deus usque ad hæc tempora conservavit, et ad nos retransmisit de partibus Terræ sanctæ, ecclesiam tuam tibi restituimus, ad quam fueras ordinatus, episcopo tibi substituto de alia ecclesia provisuri.

Impetrata Pontificis Romani *a* *b* *c*

22 Cui vir Dei Bonfilius episcopus: Beatissime Pater, inquit, pro magno beneficio vestræ eximiæ largitatis mea parvitas gratiarum omnimodas actiones refert humillime vestræ reverendissimæ Sanctitati: verumtamen cupio, Sanctitatem vestram meam insufficientiam non latere: nam corporalis infirmitas et imbecillitas senii longioris, meæ parvitati valde obsistunt ad episcopalia onera F subeunda: unde obnixe supplico Apostolicæ Sanctitati, quatenus meam parvitatem exonerare dignemini a cura episcopalis officii et sollicitudine pastorali; cum æger corpore sim, confectus senio longiori, etiamque ad quietem monasterii redire mea infirmitas desideret vehementer: ad ecclesiam vero Fulginatem, quia injungitis, properabo valefacturus substituto mihi episcopo, clero et populo civitatis: ex magna enim omnipotentis Dei dispensatione credo firmiter esse gestum, quod per vestram Sanctitatem ille mihi sit substitutus, ut amodo senex, infirmus et debilis ab epicopalis curæ sollicitudine et laboribus requiescam. Summus ergo Pontifex clementer annuens supplicationibus Viri Dei, reditum sibi dignatur ad monasterium indulgere, a cura episcopalis officii, ut postulaverat, absoluto: et licet eum voluerit ab episcopalis curæ pondere sublevare, ei tamen pie in honore permanere indulsit, et episcopali dignitate; et hoc modo eum cum sua benedictione et gratia permisit ad monasterium properare.

licentia dimittendi

23 Beatus ergo Bonfilius episcopus admodum lætabundus de adepta licentia, quam optavit, iter arripiens, nuncium ante se misit, mandans, ut Fulginium *d* velociter properaret, illi civitati suum reditum

episcopatum valedicit *d*

A ditum nunciando quod postquam innotuit ibidem episcopo existenti, clericis et populo civitatis, videlicet quod beatus Bonfilius, dudum eorum episcopus, adhuc viveret, et quod ad eos tunc temporis personaliter accedebat, universi summa lætitia jucundantes, certatim sibi obviam processerunt : omnipotenti Deo gratias agentes, ejusque magnificentiam collaudantes, quia Viri Dei visione et alloquio adhuc perfrui mererentur, ejusque benedictionem ardenter suscipere cupientes, ab eo caritative Crucis signaculo benedicti, ad pacis oscula sunt suscepti. Exinde B. Bonfilius ad civitatem perveniens, comitantibus ipsum cunctis, qui sibi obviam processerunt, oratorium ingreditur ecclesiæ cathedralis, omnipotenti Deo immolans suorum vitulum labiorum *e*, pro communi salute omnium ferventius deprecatur : postmodum vero a substituto sibi episcopo et clericis cunctis caritative valde in hospitium est susceptus, atque humanissime procuratus in omni officio caritatis, quamdiu sibi cum eis libuit commorari.

Fulginatibus et ad cœnobium suum revertitur ; 24 Denique beatus Bonfilius, aliquot diebus evolutis, quibus eos sui præsentia consolatur, substitutum sibi alloquens episcopum memoratum, B et cum eo clericos universos, plurimas eis gratiarum studet reddere actiones pro sibi immensis* officiis charitatis, monuitque eos pariter, quod divinum timorem in suis pectoribus, et ferventem ejus sine intermissione teneant ad invicem charitatem, lucis exempla, eximiæque sanctitatis semper animabus sibi subditis non desinant demonstrare, ut cum eis in superno regno æternum præmium percipiant et gaudium sine fine. Post collocutionem autem, quam breviter cum eis habuerat de sanctitate charitatis et virtutibus obtinendis, cunctis valefaciens, assumptis sociis itineris, iter arripit, ad monasterium, de quo dudum in episcopum assumptus fuerat, reversurus, quem episcopus et clericorum nonnulli per aliquod spatium itineris prosequuntur. Exinde benedictionem ab eo humiliter postulantes, capitibus inclinatis, suasque illi animas commendantes, ad propria revertuntur.

* l. impensis

ubi benigne primum excipitur ; 25 Beatus igitur Bonfilius ad monasterium S. Mariæ de Storaco perveniens, ab abbate ipsius loci, cunctaque congregatione, nec non et rusticis incolentibus ipsam villam, cum omni devotione et reverentia est susceptus, qui oratorium ingrediens, omnipotenti Deo et beatæ semper Virgini Dei C Genitrici Mariæ laudes et gratias referens copiosas, precibus et devotis supplicationibus suam eis animam intentissime commendavit. Oratorium egressus, abbatem et cunctam congregationem ad pacis oscula cum charitate suscipere non omittit, ut mos est peregrinis, redeuntibus de partibus Terræ sanctæ, reseditque cum eis, spiritualia et consolatoria verba proponens de his, quæ ad salutem pertinent animarum : post dulcia itaque cœlestis vitæ colloquia abbatem et monachos precibus humillimis deprecatur, quatenus sibi assignare cellam in monasterio dignentur, separatam a communibus officinis, in qua quiescere* valeat, utpote longo senio jam defessus, et liberius die noctuque vacare his, quæ Dei sunt, absque strepitibus et rumore : cujus petitionibus abbas et monachi annuentes, separatam cellam, ut postulaverat, assignarunt cum utensilibus, quæ necessaria videbantur ; adhuc autem inibi superstites erant aliqui monachi et conversi de his, quos Vir beatus in sancta conversatione studuerat educare, qui ei sollicite intendebant in omni devotione et officio charitatis.

26 Ubi ergo beatus Bonfilius cellam ingreditur ferventi animo, licet præ nimia senectute corpore jam defesso, fervens tamen spiritu, silentio, jejuniis, D vigiliis, orationibus et lectionibus sacris, diebus ac noctibus pervigil, insistebat. Cellulæ habitationem minime deserebat, neque deforis vagabatur, nisi cum ad oratorium veniebat ad percipienda Dominica Sacramenta et Missarum solemnia celebranda, seu cum opportunitas se ingereret congregationi proponere aliisque quibuslibet verbum Dei ; sane quia religiosis viris et consummatæ perfectionis antiqui hostis certamina et insidiæ numquam desunt, ut eo probatiores, perfectioresque divino conspectui habeantur, quo ipsum antiquum hostem in tentationum certaminibus fideliter sunt inventi, et viriliter superasse. In ipso siquidem sæpe dicto monasterio dissolutioris vitæ, lasciviorumque morum quidam monachi habebantur, quorum dissoluta vitia, lascivia, levitas reprobique mores ipsorum animabus erant perniciosa, aliisque de monasterio periculosa propter malum exemplum, atque intolerabilia videbantur ; cumque diu in suis perversitatibus et pravis moribus morarentur, nec aliquando resipiscentes desisterent ab inceptis, tandem suæ pravitatis clamor in aures servi Dei Bonfilii episcopi introivit ; quibus vir Domini Bonfilius episcopus, ut intellexit, valde condoluit, tum pro suarum periculo animarum, tum etiam ne ipsorum occasione alii de monasterio nevo infamiæ notarentur : sed tempus idoneum præstolatur, videlicet cum abbas capitulum congregavit, cui vir Dei Bonfilius episcopus studuit interesse et præmissa ex more suo exhortatione de sanctarum auctoritatibus Scripturarum, charitative ac modeste sermonem suum convertit ad prædictos monachos dissolutos, eosque affectu diligentissimi Patris valde benigne valdeque humiliter pro suis excessibus increpavit. E

A. B. SILVESTRO. sed dein improborum vitia corripiens,

27 Verum quia scriptum est : Sicut acetum in nitro, sic qui cantat carmina cordi perverso *f*, Sarabaitæ *g* sæpe dicti, falso monachorum nomina bajulantes, unde suam debuerunt minuere malitiam, augmentarunt, unde debuerunt proficere, defecerunt. Illico serpentino more venena suæ malitiæ in sanctum Virum lingua maledica intorserunt, ipsum superstitiosum impostorem, senem fatuum et insanum furore freneticorum ore sacrilego conclamantes, et velut furibundi multa his similia garrientes, in eum injuriosa plurima inferre, et atrocia minabantur. Sed Vir Dei post acceptas contumelias, post mala sibi pro bonis reddita, tamquam de bono opere lapidatus, tranquilla nihilominus mente surgens de loco capituli, redire in cellam velociter festinavit ; ubi pro acceptis contumeliis actiones reddens Domino gratiarum, ipsum pro salute se prosequentium fideliter exoravit. Ceterum Sarabaitæ sæpius nominati, suggerente suo patre diabolo, cujus malitiam sequebantur, maligno spiritu nequitiæ inflammati dolis, contumeliis fraudibusve de monasterio expellere virum Dei Bonfilium machinantur. F

multis injuriis *f g*

28 Erat enim tunc hiemis asperioris tempus et frigidus valde aer, cum nives copiosæ ruerant, et terram rigens glacies constringebat : quæ cuncta ipsorum frigidissimæ malitiæ per omnia concordabant ; qui deliberatam nequitiam adimplere ferventissime cupientes, ad latrinam, quam non longe a sua cella Vir Dei habebat, perperam veniunt et latenter, atque lignamina sedilis, cui Vir Dei sedebat super ; cum naturæ superflua egere oporteret, clandestine sievierunt *, ut cum nocturnis horis ad supersedendum homo Dei Bonfilius juxta suam consuetudinem adveniret, ruente sedili, ipse pariter rueret foveam in cœnosam; quod et factum est, prout a prædictis nequam Sarabaitis fuerat machinatum; sed ubi servus Dei Bonfilius episcopus in

afficitur.

* l. secuerunt

A in cænosam foveam se comperit decidisse, licet intempestæ noctis silentio et quiescentibus cunctis, qui in monasterio morabantur, contra suam tamen consuetudinem, insolita necessitate coactus, sibi dilectos monachos, quos ipse instruxerat regularibus disciplinis, rupto silentio, altiore voce convocat nominatim : qui stupefacti clamore insolito Viri Dei, surgentes velociter, ubi vox ejus audiebatur, ad foveam cucurrerunt, eumque inde sublevantes, ad cellam reducunt, ignem parant, calefaciunt aquam, eum exuunt vestibus sorditatis, atque carnem Viri Dei et vestes a cænosis sordibus abluentes, strato lecto propter imminens frigus, denuo ipsum quiescere coegerunt. De tribulatione autem illata Viro Dei præ nimia tristitia uberiores lacrymas effuderunt, quos Dei Servus blande consolatur, inquiens, quod in regnum Dei per multas tribulationes nos oporteat introire.

A. B. Silvestro.

ANNOTATA.

a *Beatus peregre profectus est sub annum* 1096; *proinde sive decem dumtaxat annis abfuerit, sive quindecim, ut nobis probabilius est, non alius hic Pontifex* B *designari potest, quam Paschalis secundus, qui ab anno* 1099 *usque ad* 1118 *universam Ecclesiam gubernavit.*

b *Paschalis secundus, dictus antea Reinerus, monachus Cluniacensis Romam venit Gregorio VII Pontifice, a quo creatus est presbyter Cardinalis tituli S. Clementis,intra annos scilicet* 1073 *et* 1085,*sicque* B. Bonfilium *novisse potuit abbatem et episcopum.*

c *Ughellus et Jacobillus Andream Fulginatem, quem vicarium generalem delegerat, abiens* Bonfilius, *substitutum ipsi fuisse episcopum scribunt anno* 1099, *quod si hauserint ex instrumento fide digno, sequetur, id factum esse mox initio Pontificatus Paschalis, qui mense Augusto dicti anni consecratus est, et, ut præferunt verba biographi, Andream episcopum statuit.*

d Fulginium, *cujus jam sæpe facta est mentio, civitas est ditionis Ecclesiæ in Umbria, incolis* Foligno, *sita ad Tiniam fluvium.*

e *Hanc phrasim desumpsit auctor ex Osee cap.* 14 ℣ 3,*ubi ista leguntur* : Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum : et dicite ei : Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum : et reddemus vitulos labiorum nostrorum ; *id est, sacrificia laudem* C *ac preces.*

f *Proverbiorum cap.* 25 ℣ 20 *:* Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi pessimo : *qui textus diversimode exponitur, ut videre est apud interpretes ; noster secutus est S. Gregorium, qui per carmina intellexit suaves monitiones, per* cor pessimum *valde malignum et sceleratum, atque ita disseruit lib.* 1 *in Ezechielem Homilia* 9 *:* Acetum quippe si mittatur in nitro, fervescit nitrum protinus et ebullit. Et perversa mens, quando per increpationem corripitur aut prædicationis dulcedinem bona suadetur, de correptione fit deterior : et inde in murmurationis iniquitate succenditur, unde debuit ab iniquitate compesci.

g Sarabaitæ *linguæ Ægyptiacæ proprietate dicuntur, qui sibi vivunt, aliorumque disciplinam renuunt, et de quibus in Regula Magister apud Menardum in Concordia Regularum pag.* 105: Tertium vero monachorum deterrimum genus est Sarabaitarum, quod melius adhuc laicum dixissem, si me propositi sancti non impediret censura. *Plura de iisdem videri possunt tum sequenti pagina, tum etiam proxime præcedenti in Notis Menardi ad Regulam S. Benedicti.*

D

CAPUT IV.

Recessus e monasterio : vita solitaria; obitus; sepultura; miracula.

Sarabaitæ autem sæpius nominati, cum Dei Servo tam atroces injurias irrogassent, obstinata mente indurati nimium, in sua malitia permanserunt, a suis pravis moribus in nullo penitus immutati, neque pro ceteris malis suis, neque pro contumeliis, quas Dei Famulo duxerant irrogandas, pœnitudinem aliquatenus habuerunt. Ubi ergo Dei famulus Bonfilius episcopus intellexit, quod obstinato animo in sua firmiter statuunt malitia permanere, utilius rectiusque judicat, induratæ malitiæ dare locum, obstinatamque invidiam declinare, quam incassum ibi residens, ipsorum nequitiam amplius irritare : formidans, ne impiis in sua impietate atrocius induratis, ipse a tramite suæ rectitudinis aliquatenus declinaret, Domini Jesu Christi in Evangelio mandantis pariter reminiscens : Si in civitate una vos E fuerint persecuti, humiliter in alteram fugiatis. Post modici vero temporis intervallum vir Dei servus Bonfilius episcopus comperto, quod abbas et monachi in capitulo convenissent, ad eos illico properavit, prostratoque in terram corpore, coram eis regularis disciplinæ more obvolvitur pedibus singulorum, atque ab eisdem humillima supplicatione veniam deprecatur : exurgens autem a terra cum magna mentis mansuetudine, vultuque eos placido allocutus, mente devota pro eis exorabat Dominicam majestatem, quatenus pro misericordiæ operibus, quæ sibi impendere studuerunt, copiosam eis mercedem a cœlesti regno retribuere dignarentur.

Valere jussit abbate et monachis,

30 Scio, inquit, carissimi fratres, certissime peccatis meis facientibus, me vestrum collegam penitus non mereri, atque indignissime in hoc sancto monasterio remorari : unde vos omnipotenti Deo et ipsius gratiæ recommendo, quatenus consortes effici mereamini civium supernorum. Nam licentiatus a vobis amodo recedo, quæsiturus locum, quem divina mihi Clementia dignabitur indulgere, in quo mea infirma senectus requiescat, pœniten- F tiam peractura ; sed devote supplico, ut apud omnipotentem Deum meam infirmitatem vestris orationibus adjuvetis : et his dictis de monasterio egrediens, iter arripit, ad dilectam sibi vitam solitariam locum habilem quæsiturus, quam dudum annis plurimis fuerat expertus in partibus transmarinis : pergens itaque, diligentius inquirebat, ubi suo desiderio locum idoneum inveniret. Cui plurimi indicarunt, quod locum, qualem desideraret, nancisci valeret in montibus Cingulanis, qui sancta Maria de Fara a dicebatur, situm in remota convalle excelsis montibus circumdata, quæ arboribus magnis et vetustis, condensisque nemoribus erat plena : unde locus ipso amenus ad vitam solitariam cernebatur, tamen terribilis pluribus propter sui nimiam solitudinem existebat : ad quem Dei famulus beatus Bonfilius episcopus perveniens, confisus de omnipotentis Domini bonitate, voluntati cujus semetipsum per omnia committebat, incepit intrepidus habitare.

secedit in montes Cingulanos.

a

31 Qui sibi cum cellulam, solitariorum more ex vili materia, hoc est, de miricis et filicibus construxisset, quarum ibidem rerum copia habebatur, gratulabundus in eo positus, in magna jam quiete solitudinis, quamdiu optaverat, secundum consuetudinis suæ modum jejuniis, vigiliis, psalmodiis, aliis

ubi in solitudine reliquum vitæ transigit:

A aliisque spiritualibus exercitiis pervigil intendebat: et licet in remotis recessibus nemorum et montium habitaret, ibi non potuit diutius occultari: nam sanctitatis ejus virtutumque præconium non solum ad vicinos, verum etiam ad remotos velociter pervolavit, quod ipsum latere cupientem cunctis audientibus declarabat; quorum plurimi erga sanctitatem ejus devotione multa et affectu nimio ducebantur: unde ad ipsum sæpius properantes, cupiebant ejus perfrui visione et alloquio perpotiri. Qui cum ei cibos corporis deferebant, ipsi ab ejus ore cœlestis vitæ referebant in suis pectoribus alimenta. Cumque ibidem homo Dei beatus Bonfilius episcopus annorum spatium plurimorum *b* in sanctis operibus sanctarumque virtutum studio peregisset, volens omnipotens Deus sibi acceptos ipsius remunerare labores, ejusque meritis gloriosis mercedem retribuere copiosam, dignatus est eum de præsentis seculi ærumna et exilio vitæ hujus ad semper mansura gaudia revocare, sibi supernorum civium in æterna gloria consortium largiturus, quod ipse in mortali vita positus, a pueritiæ suæ tempore usque ad longævum senium frequentissime concupivit.

B 32 Qui in sanctis operibus, sanctaque confessione decedens, vitam non perdidit sed mutavit, atque mortale seculum mortalibus derelinquens, ad societatem migravit civium immortalium supernorum; sed prædictorum nonnulli sibi fidelium devotorum ejus venerabilem transitum audientes, pietatis affectu, quo erga eum nimie ducebantur, venientes ad locum, in quo ejus corpus exanime quiescebat, tamquam orbati, de obitu boni Patris corde compuncti, ubertim lacrymas effundebant: exequias vero super ejus reverendum corpus diligentius celebrantes, ejusque parantes tumulum, studiose juxta murum dicti oratorii sanctæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, circa fundamentum videlicet orientalis anguli, qui plagam respicit Aquilonis, ibidem venerandum corpus sepulturæ Dei famuli Bonfilii eremitæ et episcopi tradiderunt, quod in loco usque ad hæc tempora requiescit *c*; cujus obitus reverendi anniversaria dies quinto Kal. Octobris, ejusque veneranda solemnitas celebratur. Post decessum autem ipsius Dei Famuli, locus ipse, in quo fuerat traditus sepulturæ, per multorum annorum circula relinquitur inhabitantium solatio destitutus, et idcirco cellulæ ejus ædificio intra C breve temporis spatium dissoluto, postmodum ob longam solitudinem jam dicti oratorii ædificium pariter solvebatur: et quia locus ipse incultus remanserat tempore longiori, crescentibus ibi lucis, undique silvescebat. Hinc etiam fruteta spinarum valde magna veprium et ruborum creverunt super tumulum Viri Dei.

moritur et a piis fidelibus, ipsum sæpe invisere solitis, sepelitur.

33 Per idem tempus, quo locus ipse, in quo Viri Dei corpus condebatur, adeo remanserat desolatus, apud insulam Orzalis quidam rusticus morabatur, cujus filius adolescens sive juvenis a cingulo inferius sic membrorum omnium erat officio destitutus, quod de loco recedere non poterat, nisi parentum aut aliorum manibus portaretur, et valde contractus in lectulo quiescens ex longo jam tempore decubabat, ob cujus ægritudinem longiorem, paterno affectu parentes nimium condolentes, pro ejus recuperanda salute de suis facultatibus quamplura in medicos expenderunt: ceterum prout in sequentibus declaratur, divino nutu creditur esse gestum, quod ægro antedicto adhibitæ medicinæ in nullo penitus profuerunt, videlicet ut sanctitatis eximiæ merita gloriosa, quibus beatus Bonfilius episcopus et confessor clarus existeret apud Deum, fierent hominibus manifesta atque ad multorum notitiam perveni-

Juvenis misere contractus

D rent; cum vero jam prædictus æger ejusque parentes tam de medicinis medicorum pro ejus salute obtinenda, quam de humano auxilio penitus desperarent; ad exorandam divinam Clementiam, Sanctorumque ejus flagitanda suffragia convertuntur.

A. B. SILVESTRO.

34 Cum autem prædicti languentis parentes sæpius nominati frequenter omnipotentem Deum et Sanctos ejus ad auxilium invocarent juvenis patientis, nocte quadam in somnis decorum quemdam valde videt sibi ipse juvenis assistentem, qui proprio nomine ipsum vocans, ei præcipit in hunc modum: Si vis ab his ægritudinibus liberari, quibus ex longo tempore jam teneris, dicito patri tuo, quod asellum, quem habet, procuret sternere festinanter, eique superimpositum ad oratorium S. Mariæ de Fara celerius te perducat; cumque ad locum perveneritis memoratum, pater tuus in terra quiescere te faciat depositum de asello; ipse autem ad oratorii angulum accedens orientalem, ad eam partem, quæ respicit Aquilonem, condensam multitudinem, quæ ibi succrevit, ruborum, veprium et spinarum ferramento, quod ad hoc ipsum portabit, viriliter succidens, ab eorum occupatione locum ipsum studeat emundare: et postquam a spinis et vepribus fuerit diligentius E emundatus, te quiescere faciat super eum, et ambo simul divinum auxilium fideliter invocetis, quatenus omnipotens Deus te per merita et intercessiones beati Bonfilii episcopi et confessoris sui dignetur a tuis ægritudinibus liberare, cujus sanctissimum corpus quiescit ibi inferius tumulatum.

divinitus monetur, ut ad Beati tumulum

35 Quod cum factum fuerit, indubitata fide, salute tibi per merita Dei famuli beati Bonfilii episcopi restituta, sanus exurges confestim, ab omni tua ægritudine liberatus, et tunc omnipotenti Deo, ejusque famulo B. Bonfilio tu et pater tuus gratiarum actiones omnimodas referentes, ad propria redibitis lætabundi: proinde omnipotentis Dei magnalia prædicantes, famulique sui Bonfilii confessoris merita veneranda, cujus sanctissimis precibus fueris liberatus. Post hanc visionem evigilans dictus æger, mane facto, salutem propriam nimium concupiscens, patrem suum frequentibus clamoribus vocitabat: cujus clamores pater audiens, procurat surgere festinanter ad locum clamitantis filii velociter properando; cui filius, quæ in visione didicerat, cuncta per ordinem reseravit: quibus pater auditis, salutem nimium desiderans filii diutius ægrotantis, asellum illico sternit, filium superimponit et ad supradictum locum festinat velociter pervenire, ubi corpus F hominis Dei B. Bonfilii episcopi habebatur: quo cum pervenissent, rusticus ille per ordinem cuncta exequitur diligenter, quæ languenti filio in visione fuerant revelata. Nam loco ipso mundato, et libero reddito a condensitate veprium et spinarum, deinde proclamide ibi strata, demum superimponit filium patientem.

deferri se jubeat,

36 Ipsi vero pater et filius unanimiter Domini misericordiam invocantes, precabantur ex intimo cordis affectu, quatenus omnipotens Deus per merita et intercessiones B. Bonfilii famuli sui sibi succurrere dignaretur. Eis aliquandiu in oratione persistentibus, languidus ille quasi per unius horæ spatium obdormivit: evigilans autem a somno, magno annisu cœpit extendere languida membra sua cum impetu nimio et fervore, et in ipsa extensione, ossibus et nervis ad suas compages redeuntibus, sonitus quidam crepitans cœpit audiri, velut si quædam arundines magna violentia frangerentur; tunc juvenis ille salutem sibi in integrum sentiens restitutam, confestim de terra incolumis exsurrexit exultans, et omnipotenti Deo gratiarum eximias referens actiones, qui per merita B. Bonfilii famuli sui dignatus est eum a gravibus et diuturnis languori-

ubi et ipse

A guoribus liberare. Quod miraculum dum factum fuisset, rusticus et filius ejus, percepto beneficio sanitatis gratulabundi, magnis vocibus magnificantes Deum, et B. Bonfilium episcopum et confessorem ejus collaudantes, ad propria repedarunt.

A B. SILVESTRO.

et plures alii infirmitate liberantur.

37 De salute autem reddita juveni parentes ejus gaudium maximum habuerunt, et cuncti qui audierant, admirantes omnipotenti Deo gratias eximias referebant, et famulum ejus beatum Bonfilium episcopum collaudantes, sanctitatem ejus cœperunt proinde nimium venerari: miraculi vero tam celebris longe lateque stupendum præconium ferebatur, quod cunctos audientes in admirationem maximam permovebat: cujus rei gratia multi audientium languidos habentes languoribus variis et doloribus comprehensos, eos modis, quibus poterant, bajulantes cum eis ad tumulum sæpe dicti Dei famuli B. Bonfilii episcopi pro eorum obtinenda salute reverenter et fideliter properabant: ibique ad Dominum devotissimis precibus et supplicationibus fusis, incolumes revertebantur ad propria, intervenientibus beati Bonfilii episcopi precibus et meritis gloriosis.

B

Denique ipsa tam præclara tamque crebra miracula, D quibus per supernam gratiam conspicitur frequentius coruscare, quam eximiæ sanctitatis apud omnipotentem Deum existat B. Bonfilius episcopus et confessor, quantorumque apud eumdem prærogativa gaudeat meritorum, manifestius attestantur et insinuant evidenter, præstante in perpetuum Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo æterno Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita secula seculorum Amen.

ANNOTATA.

a *Ita dicebatur oratorium ibidem exstructum uno circiter a civitate Cingulana milliario.*

d *Inde potissimum deduximus, diutius vixisse ibidem Beatum, quam sinant calculi recentiorum scriptorum. Adi Comment. num.* 36.

c *Nempe usque dum ista scriberet auctor; nam postea ipsemet corpus transtulit in ecclesiam a se haud procul inde erectam et Beati nomine insignitam, sicut ostensum in Comment. prævio num.* 4 *et seqq.*

E

DE S. ELZEARIO DE SABRANO

BARONE AUSOYSII ET COMITE ARIANI CONFESSORE

PARISIIS IN FRANCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

C. S.

§ I. Sancti festi natalis et translationis in Martyrologiis memoria: monumenta pro illius gestis illustrandis: Vita edenda, aliæque MSS. et editæ.

AN. MCCCXXIII. B. Dalphinæ virginis conjux S. Elzearius,

S*eculo* XIV *multis virtutibus ac miraculis floruit illustre par conjugum,* Elzearius de Sabrano, *Ausoysii in Provincia Gallica baro, et Ariani in Apulia comes; atque Dalphina de Signe,* C *Podii-Michaelis in eadem Provincia domina; qui a juvenili ætate juncti matrimonio, ex singulari divinæ gratiæ dono, mirandoque potius quam imitando exemplo, virginitatem suam anniscirciter viginti quinque, quibus simul vixerunt, ad mortem usque in communi conjugali toro illibatam servarunt. Horum altera, etsi a Romano Pontifice canonizata non fuerit, a multis tamen titulo* Sanctæ *honoratur, sed hodiedum ut* Beata *dumtaxat a clero Aptensi totoque Ordine S. Francisci colitur die* XXVI *Novembris. A multis quoque nomen ejus* Delphina *scribitur; ego illam* Dalphinam *ex instrumentis, quæ pro utriusque canonizatione confecta fuere, appellabo.* Elzearius *autem, quem ab Urbano V Papa inter sanctos confessores relatum Gregorius XI, Urbani successor, bulla edita promulgavit, hoc die* XXVII *Septembris, quo feliciter obiit, Martyrologiis inscriptus est, variisque in locis Officio ecclesiastico colitur.*

cujus nomen ab aliis paululum variatur,

2 *In sancti Comitis nomine, quod lingua vernacula* Aulzias *et* Augias *dictum legi, exigua quædam apud varios, qui Latine scripserunt, variatio occurrit. In Martyrologio Romano Baronii, et in ejusdem auctiori castigatiorique editione, per Benedictum XIV sanctæ memoriæ Pontificem haud ita pridem vulgata,* Eleazarus F *appellatur; quo nomine etiam venit apud Odoricum Raynaldum in continuatione Annalium Ecclesiasticorum Baronii, tom.* XV, *ad annum Christi* 1323, *num.* 68, *qui S. Antoninum parte* 3 *Historiæ, tit.* 24, *cap.* 9 § 15 *sequi potuerunt. In processu pro canonizatione B. Dalphinæ, et in ejusdem Beatæ Vita MS.,* Elziarius; *in Vita prima Urbani V Pontificis apud Stephanum Baluzium tom.* 1 *Paparum Avenionensium* Alziarius, *sed in Notis ibidem rursum* Elziarius; *in Summario processus canonizationis ipsius Sancti* Elizarius *vocitatur. Longe tamen communius* Elzearius *dicitur; quo modo etiam in bullis seu litteris Urbani V et Gregorii XI Romanorum Pontificum, in Vita tum a nobis edenda, tum a Surio edita, ac denique a laudato summo Pontifice Benedicto XIV, in præclaro Opere de Servorum Dei beatificatione etc. appellatur; consentientibus ipsius Officiis propriis, aliisque scriptoribus, quibus ego adhærendum censui. His præmissis, ad aliquot Martyrologia, in quibus ejusdem sacra memoria consignata est, progredior.*

hoc die in aliquot auctariis Usuardi,

3 *Inter Auctaria Usuardina codex Danicus apud Sollerium nostrum, qui hunc ad usum patrum Franciscanorum fuisse observavit, hoc die* XXVII *Septembris sic habet:* Sancti Elzearii confessoris festum solemne. *Alber-*

A *Albergensis ibidem, corrupto Sancti nomine,* Ipso die, *inquit*, sancti Elyasis confessoris. *Codex Hagenoyensis de ejusdem canonizatione simul meminit his verbis:* In die Cosmi et Damiani, sancti Elsearii, comitis Ariani et confessoris, per Urbanum Papam quintum noviter canonizati. *Scriptus iste codex est anno* 1412, *uti in Præfatione Sollerii ad Martyrologium Usuardi cap.* 3, *art.* 4, § 4 *videre est; ac proinde hæ voces* noviter canonizati *cum latitudine temporis accipiendæ sunt, cum ex infra dicendis* S. Elzearii *canonizatio anno Christi* 1369 *a laudato Urbano facta, annoque* 1371 *a Gregorio XI promulgata fuerit. In codice Florentino Strozziano, inter prædicta auctaria relato, professio tertiæ Regulæ S. Francisci eidem sic adscripta legitur:* Sancti Eleazarii confessoris de tertio Ordine S. Francisci. *Huic consonat editio Lubeco-Coloniensis, quæ ait:* Eodem die, S. Elsiarii, comitis et confessoris, de tertia Regula sancti Francisci, confessoris.

4 *Eadem vel simillima leguntur in editionibus Betini, Greveni et Molani, quarum ultima locum emortualem recte adjunctum habet,* Parisiis, *inquiens*, eodem die sancti Eleazarii confessoris, de tertio Ordine sancti patris Francisci. *Auctor nostri Florarii MS.* B *Sanctorum ipsum hoc item die cum sequenti elogio consignavit.* Ipso die, natalis sancti Elzearii, comitis et confessoris, de tertia Regula beati Francisci. Hic cum Delphina, uxore sua, in virginitate permanens, pia viscera semper ad pauperes gerebat. Et servis suis quimque documenta reliquit. Primum documentum: Omni die Missam audire. Secundum: Sæpe confiteri. Tertium: Nihil turpe loqui. Quartum: Non jurare. Quintum: Non ludere cum taxillis. Tandem Parisius adiens, ibidem infirmitate gravi præventus, migravit ad Dominum anno MCCCXXIII, ætatis suæ XXXVIII, quinto Kalendas Octobris. Sepultus apud Minores. *Inter recentiores quoque Petrus Galesinius eumdem hoc die Martyrologio Romano sic inscripsit:* Parisiis item, sancti Elzearii confessoris, egregiis sanctissimæ vitæ officiis et miraculorum gratia clari. *In hodierno Romano brevius egitur:* Ibidem (*nempe Parisiis*) sancti Eleazari comitis. *Paulo pluribus hodiernum Parisiense ait:* Parisiis, sancti Elzearii, comitis de Ariano, qui cum Delphina uxore virginitatem servavit, deinde vovit.

alisque ac Romano

5 *Præterea Saussayum in Martyrologio Gallicano aliosque, ut aliquid addam de monasticis. Martyrologium Sanctorum ac Beatorum trium Ordinum S. Francisci, post calcem Martyrologii Romani, studio et* C *auctoritate Benedicti XIV summi Pontificis in lucem dati, inter monastica editum, hoc pariter die illum sic memorat:* Parisiis depositio sancti Elzearii confessoris, comitis Ariani, tertii Ordinis: qui cum beata Delphina conjuge sua virginitatem illibatam conservans, plenus meritis migravit ad Dominum; atque in vita et post obitum miraculis clarus, ab Urbano quinto Pontifice Maximo in Sanctorum catalogum relatus est. *Consonat ibidem et aliud Martyrologium Fratrum Minorum Conventualium, in quo dicitur:* Parisiis sancti Elzearii de Sabrano, comitis civitatis Ariani in Lucania, confessoris tertii Ordinis sancti Francisci, qui cum beata Delphina conjuge virginitatem illibatam conservans, meritis plenus migravit ad Dominum, eumque miraculis clarum Urbanus quintus Pontifex Maximus Sanctorum catalago accensuit. Ejus corpus, sedente Joanne vigesimo secundo, Aptam in Provinciam translatum, in ecclesia sancti Francisci Fratrum Minorum honorifice conditum est. *De eodem denique meminerunt Arturus a Monasterio in Martyrologio et Fortunatus Hueberus in Menologio Franciscanis, ubi consuli possunt.*

ac Francis canis Martyrologiis annuntiatur,

6 *Hactenus memorata Martyrologia* S. Elzearium *annuntiant die* XXVII *Septembris, quo obiit, et quo ejusdem memoriam Urbanus V et Gregorius XI, Romani* D *Pontifices, celebrandam decreverunt, ut liquet ex bulla per quam hic illius canonizationem promulgavit. At tres codices Usuardini MSS. inter Auctaria mox laudata, Ultrajectinus scilicet ac duo Leydenses, unus Latine, alter Belgice exaratus, eumdem postridie memorant hoc modo:* Eodem die depositio sancti Elearii confessoris, de Ordine tertiæ Regulæ beati Francisci. *Forsitan scriptoribus horum codicum, quos Sollerius non vetustiores seculo* XV *esse censuit, aut eorumdem primo præluxerit aliquod Kalendarium Franciscanorum, qui, ut suo loco ostensuri sumus, Officium* S. Elzearii *cum ritu semiduplici tantum olim recitaverunt die* XXVIII *hujus mensis, verisimillime quia dies* XXVII *impedita erat pari Officio SS. Cosmæ et Damiani martyrum. Sed deinde ab Innocentio XII iisdem Franciscanis concessum est, ut* S. Elzearii *Officium ritu duplicis majoris et proprio suo die* XXVII *celebrarent, uti faciunt hodiedum. Capucini tamen, qua de causa nescio, ejusdem natalem differunt usque in diem* XX *Octobris, ad quem diem in eorumdem Martyrologio etsi* ad Dominum quintum Kalendas Octobris *migrasse dicatur, nihilominus additur:* Ejus tamen festum apud nos hac die celebratur.

AUCTORE C. S.

in aliis die crastino, in Capucinorum 20 Octobris:

7 *Denique in supra dicto Martyrologio trium Ordi-* E *num S. Francisci ad diem* XVIII *Junii ejusdem Sancti translatio annuntiatur verbis, quæ subdo:* Aptæ in Gallia Narbonensi translatio corporis sancti Elzearii, comitis Ariani, confessoris tertii Ordinis, ex Parisiensi monasterio Fratrum Minorum in præfatæ urbis ecclesiam, ubi pia fidelium veneratione colitur. *De cultu et Officiis propriis aptius agemus § ultimo, ubi etiam de translationis festivitate, die* XIX *Junii Aptæ celebrari solita, sermo erit. Pro sancti Comitis gestis et gloria posthuma illustrandis varia habemus et alia adhuc desideramus. In primis Antonius Pagius post Sermones S. Antonii de Padua, quos anno* 1684 *typis Avenionensibus vulgavit, edidit libellum supplicem, a Raymundo Boti episcopo, cleroque ac populo civitatis Aptensis, pro illius canonizatione obtinenda Joanni XXII Romano Pontifici, anno Christi* 1327, *id est, quadriennio circiter post ejusdem mortem, oblatum. Hujus libelli auctorem Franciscum Mayronium appellat; de quo quia in Vita edenda, veluti summæ apud* S. Elzearium *auctoritatis viro mentio fit, juverit hic retulisse, quæ laudatus Pagius ibidem in Præfatione num.* 8 *annotavit.*

translatio ejusdem 18 Junii Habemus libellum supplicem

8 Præter D. Antonii sermones (*inquit*) typis mandandum curavi supplicem libellum, Joanni XXII summo Pontifici oblatum, ad obtinendam S. Elzearii comitis Ariani apotheosim, quem ex archivo conventus nostri Aptensis efflagitatu meo descripsit et emendavit D. Grossi, doctor in sacra Theologia, vir in re historica et mathematica eruditissimus. Ejus libelli auctor Franciscus Mayronius, ut in calce legitur. Hunc Hiberni, hunc Britanni suum esse volunt: qui error inde natus, quod in Anglia Theologiam professus fuerit, teste Mauritio Hiberno in præfatione ad quatuor libros Mayronii in Magistrum Sententiarum. At eximium hunc theologum in Galloprovincia natum, extra omnem controversiam esse debet. Hoc manifeste ostendit codex MS. in primum librum Sententiarum, qui asservatur in bibliotheca conventus nostri Cæsenæ, in cujus fine hæc leguntur: « Explicit lectura super primum « Sententiarum Fratris Franci * Mayronis, de pro- « vincia Provinciæ, Ordinis Fratrum Minorum, « reportata sub eo Parisiis anno Domini millesimo « trecentesimo vigesimo. » Mayrona enim comitatus Niciensis, ab archiepiscopatu Ebredunensi dependentis, oppidulum et locus natalis Mayronii, eo tempore Provinciæ comitibus subdebatur.

pro ipsius canonizatione postulanda F

* Francisci

9 Præfatum Opus, cujus initium; « Attendite popule

AUCTORE C. S. scriptum a Mayronio : item Summarium processus

A « popule meus, legem meam etc., » nondum lucem vidit, nec ejus apud Wadingum in lib. de Scriptoribus Minorum mentio. Ex ea clausula annus, quo in facultate Theologica Parisiensi Mayronius legit, quove celebrem actum Sorbonicum, quo in æstate per singulos dies Veneris respondetur sine præside a quinta matutina ad septimam vespertinam, instituit, innotescere potest ; et ex præfato supplici libello, anno millesimo trecentesimo vicesimo septimo a Mayronio composito, Wadingum in laudato libro, aliosque plures deceptos, quando scripsere, Mayronium anno millesimo trecentesimo vicesimo quinto demortuum. *Hactenus Pagius. Libellus autem iste in hoc Commentario mihi utilis erit, et totus suo loco recudetur. Lucas Waddingus tom.* 8 *Annalium Minorum, editionis Romanæ anni* 1733, *ad annum Christi* 1351 *num.* 39 *refert litteras Apostolicas, infra exhibendas, quibus Clemens VI summus Pontifex examen de gestis et miraculis* S. Elzearii *episcopis Carpentoractensi, et Uticensi, sive Ucelicensi atque abbati S. Rufi commisit, ac deinde subdit :* Harum litterarum auctoritate compactus est processus, cujus Summarium in bibliotheca Vaticana num. 4018 perlegi.

e bibliotheca Vaticana acceptum,

10 *Summarium hoc, quod Papebrochius noster per litteras frustra olim petierat, nos ipsi Romæ degentes, cum bibliotheca Vaticana ex singulari Benedicti XIV* B *tunc regnantis benevolentia nobis pateret, ibidem in eodem codice vidimus, et describendum curavimus. Est autem illud factum sub Urbano V Pontifice, eidemque exhibitum, ut* Elzearium *in Sanctorum album referre dignaretur ; quod et ab eo præstitum esse, infra pluribus dicemus. Ita liquet ex calce Summarii, ubi ejusdem scriptor sic ait :* Prædicta supponens ego, qui feci et scripsi hæc, correctioni Sanctissimi Domini Urbani quinti, divina providentia sanctæ Romanæ Ecclesiæ (*Papæ*) et sacrosancto cœtui dominorum Cardinalium, et cujuslibet eorumdem *etc. Porro cum processus canonizationis* S. Elzearii *jam ab anno* 1351 *cæptus fuerit, quo tempore in vivis supererat B. Dalphina illius conjux et virgo, hæc inter alios, qui eumdem viventem noverant, passim primo loco in eodem testata legitur. Dolendum vero est, quod prædicti Summarii scriptor, dum brevis esse studet, lectorem sæpissime ad processum sic remittat, ut tantum dicat, ea, quæ in singulis articulis processus per numeros indicatis leguntur, asserta esse a testibus, quos nominatim recenset ; ceterum taceat, quid in istis singulis articulis contineatur. Hinc tantum in paucis, ubi scriptor clarius loquitur, Summarium hoc mihi utile esse poterit.*

C

sed processum ipsum desideramus.

11 *Antonius Pagius tom.* 4 *Breviarii Pontificum Romanorum, in Urbano V scribit, laudati processus exemplar MS., continens folia* 238, *et a duobus notariis subscriptum exstare in conventu Fratrum Minorum Aptensium in Provincia Gallica ; sed cum ego ejusdem apographum per amicum inde obtinere diu frustra studuissem, tandem post irritam ejusdem amici operam, a Patribus illis, sed serius responsum est, eumdem processum in archivo ipsius civitatis Aptensis asservari. Quapropter futurum spero, ut lector mihi ignoscat, si ex illius defectu quædam minus illustrare potuerim : qui si aliquando nobiscum communicatur, adhiberi deinde poterit tum in totius Operis nostri Supplemento, tum pro Actis B. Dalphinæ ad diem* XXVI *mensis Novembris examinandis. Etenim hæc tam arcte connexa sunt cum gestis* Elzearii, *ut de utriusque simul commode hic agi potuisset, nisi et varius cultus dies, et diuturna Dalphinæ in viduitate vita, et spes plura interim de eadem obtinendi aliter suasissent.*

Habemus item processum B. Dalphinæ,

12 *Propter allegatam gestorum connexionem alterum instrumentum nobis perquam utile est processus pro canonizatione ipsius B. Dalphinæ tentanda confectus a Joanne Archiepiscopo Aqui-Sextiensi et Joanne* D *episcopo Vasionensi, quibus id mandaverat Urbanus V Papa, litteris Avenione datis* III *Nonas Martii, anno* I *Pontificatus sui, id est, Christi* 1363. *Duobus prædictis præsulibus addiderat tertium, Geraldum Sistaricensem episcopum, qui propter gravia suæ diœcesis negotia sese excusavit. Accepimus memoratum processum Taurino ab illustrissimo viro marchione Planitiarum, serenissimi ducis Sabaudiæ magno cubiculario, ejusdemque secretioris consilii consiliario, qui in calce apographi nostri propria sua manu Italice adscripsit sequentia.* Ego infra scriptus Carolus Emmanuel Philibertus Hyacinthus de Simiane, marchio Planitiarum, fidem facio, ea, quæ in hoc libro MS. paginarum centum et sex continentur, fideliter transumpta esse ex libro MS. authentico, continente processum canonizationis B. Delphinæ virginis, qui liber in dicta forma authentica donatus mihi est a conventu patrum Minorum civitatis Aptensis in Provincia, ubi ossa dictæ Sanctæ una cum ossibus S. Elzearii, ipsius conjugis, requiescunt. Dico descripta esse, me procurante et jubente : in cujus rei fidem propria manu has lineas scripsi et subscripsi in consueta forma, qua soleo signare. Taurini die v Julii, MDCLXII. *Tum sequitur compendiose scriptum nomen* Carolus Emmanuel Philibertus Hyacinthus de Simiane. E

bullam canonizationis S. Elzearii, et Vitam Ms.,

13 *Rursum aliud ad illustranda sancti Comitis gesta adjumentum est bulla canonizationis ipsius a Gregorio XI edita. Vitam quoque ejusdem habemus MS., quam P. Joannes Gamans, Societatis nostræ presbyter, a nobis sæpe laudatus, ad Majores nostros anno* 1641 *transmisit, acceptam ex* Bodecensis cœnobii, Ordinis Regularium S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, Passionali pergameno MS. insigni, mensis Septembris, fol. CCXXIX, pag. B ; *ut apographum nostrum præfert in fronte ; addiditque ibidem Papebrochius, hoc collatum fuisse cum MS. Bernardi Rottendorffii. Simillimam Vitam e MS. typis vulgavit Laurentius Surius tom.* 3 *de Vitis Sanctorum, sed stilo pro more suo hinc inde mutato ; ex eoque Henricus Sedulius eamdem in Historia sua Seraphica recudit. Auctor anonymus est, ignotæque professionis ac temporis, de quibus nusquam meminit : de tempore tamen scriptæ Vitæ ex eadem licet conjectare. Certum est scripsisse illum post mortem Dalphinæ, dum jam aliqua hujus Beatæ Vita exstaret. Ita liquet ex Vita edenda, in qua istius plus semel fit mentio.*

auctore quidem anonymo,

14 *Numero* 7 *secundum meam partitionem sic legitur :* Ut clarius patet in Vita ipsius sanctæ virginis F Dalphinæ ; *rursus num.* 55 : Ut expressius habetur in Vita et Legenda sanctæ comitissæ : *denique ibidem :* Corpus vero ipsius *(Garsendæ piissimæ matronæ)* sepultum est in ecclesia Fratrum Minorum de Apta, prope tumulum sancti Comitis et sanctæ comitissæ. *Porro B. Dalphinæ obitum Waddingus in Annalibus Minorum et Borelyus in ejusdem Vita Gallica,, aliique anno* 1360 *affixerunt, cum vir ejus* Elzearius *jam ab anno* 1323 *mortuus esset. Hinc igitur habemus, Vitam, de qua agimus, vetustiorem non esse anno* 1360 ; *at quanto tempore post exarata sit, in dubio manet. Si conjecturis uti liceat, mihi non alienum a verisimilitudine apparet, illa eo temporis spatio concinnatam esse, quod fluxit inter B. Dalphinæ obitum annumque* 1371, *quo Gregorius XI* Elzearium *a decessore suo Urbano V Sanctis adscriptum fuisse, bulla edita declaravit. Ut ita suspicer, hæ rationes me impulerunt.*

sed optime notæ,

15 *In tota ea Vita nulla de* Elzeario *a Romano Pontifice inter Sanctos relato memoria exstat. Nihil quoque in eadem legitur, quod illius canonizatione posterius sit ; nihil de corpore ipsius e terra elevato, quod certe non serius, quam anno* 1381, *ac forte etiam citius factum videbimus ; imo sic loquitur biographus, quasi*

A *quasi tunc, cum scriberet, hoc in suo sepulcro seu tumba, in qua Aptæ anno* 1323 *vel sequenti positum fuerat, requiesceret ; Vitamque claudit iisdem miraculis ac verbis, quibus Mayronius libellum supplicem, anno* 1327 *Joanni XXII summo Pontifici, ad impetrandam illius canonizationem oblatum. Denique id temporis facile exstitisse potuit aliqua Dalphinæ Vita, cum jam ab anno* 1363 *processus pro ejusdem Virginis canonizatione auctoritate Apostolica inchoatus fuerit. Nec terrere nos debet, quod in Vita edenda* Elzearius *ac Dalphina* Sancti *appellentur ; nam eo tempore liberaliores erant in hujusmodi titulo tribuendo, quem B. Dalphina, etsi numquam canonizata, hodieque apud multos in Provincia retinet. Præterea is titulus utrique facile addi potuit ab amanuensi, qui Vitam primigeniam post* Elzearii *canonizationem publicumque Dalphinæ cultum descripsit. Aliud adversus tantam hujus Vitæ antiquitatem ex illa ipsa repeti potest, quia in eadem num.* 27 *de Philippo de Regio, alias* Aquensi, *tamquam mortuo mentio fit ; quem Borelyus quidem ante B. Dalphinam obiisse scribit, sed Waddingus aliique, quos laudat, primum anno* 1369 *die* XVIII *Maji. Ex horum igitur sententia sæpe dicta Vita non ante annum* 1369 *scribi potuerit ;* B *sed forte etiam multis annis eo tempore posterior est ; nam rationes, quas pro conjecturis adduxi, contrarium non evincunt.*

de cujus ætate, adjumentis

16 *Ut ut sit (non enim ex dubiis aliquid certi statui potest) auctor Vitæ satis gravis est ; cui etiam aliquod processus canonizationis* Elzearii *exemplar præluxisse, omnino persuadet scribendi modus et ordo rerum, pene idem cum illo, qui in processu servatus fuit. Dabimus hunc ex Summario nostro num.* 189 *et seq., quem si quis conferre voluerit cum Vita edenda, haud difficulter deprehendet, utrobique fere eumdem ordinem servatum esse, præterquam in aliquibus, quæ alibi reponenda esse, biographo suadebat temporis ratio, quam historia, non processus requirit. Eadem de causa biographus pauca aliqua miracula in eadem Vita retulit, de quibus in memoratis Summarii articulis tacetur ; quia de miraculis separatim tractabatur in secunda parte processus, in quo, ut habet Summarium,* De miraculis primo agitur de bis, quæ fecit in vita sua. Secundo de his, quæ fecit post mortem. *Ceterum hæc posteriora, nimirum quæ post Sancti obitum contigerunt, dumtaxat generatim verbis Mayronii memoravit, sive brevitatis gratia, sive aliam ob causam mihi ignotam ; verum hinc in neutram partem pro Vitæ antiquitate argumentum potest* C *formari.*

et bona in scribendo fide disseritur.

17 *Quod ad stilum attinet, hic, licet hinc et inde solœcismis parum laboret, satis gravis est, auctoremque de materia, quam tractat, apprime instructum ac veritatis amantem manifestat. Unicum, de quo illum accusat Bailletus in Tabula critica, est, quod non accuratus fuerit in calculis annorum ætatis sancti Comitis. Sed hic error in uno tantum loco est, ubi, forsitan ex solo memoriæ calamive lapsu aut describentis vitio, legitur Sanctus* anno totius vitæ suæ vicesimo octavo *pro* tricesimo octavo *obiisse, prout infra demonstrabimus : quod non advertens Bailletus, retento anno* vicesimo octavo, *ceteros biographi calculos cum annis Christi sic composuit, ut totam rerum gestarum chronotaxim consequenter perverterit. Prudentius processit Waddingus, qui, cum agnosceret, supremam S. Elzearii viginti octo annorum ætatem cum aliis biographi dictis stare non posse, satis habuit, ostendisse alicubi errorem cubare, huncque aliis emendandum reliquit. Hanc itaque Vitam ex laudato apographo nostro Bodecensi post hunc Commentarium excudam, et solitis annotationibus illustrabo.*

Vitæ aliæ MSS. ; aliæ typis editæ,

17 *Breviorem Vitam etiam habemus ex Rubeæ-Vallis, quæ canonicorum Regularium prioratus est in Brabantia, MS. codice membranaceo in folio, quæ prima pars Memorialis Sanctorum inscribitur. Non est* D *hæc Vita aliud, quam supra dictæ compendium iisdem pene verbis contractum, aliisque recisis, Prologo auctum. Haud scio, qualis fuerit illa, cujus sic meminit Waddingus tom.* 7 *Annalium Minorum, ad annum Christi* 1323, *num.* XLII. Aliam, *inquiens,* habeo ex alio anonymo Vitam desumptam, per lectiones novem divisam : cultiori stylo continet potiora quæque historiæ Surianæ. *Hactenus de Vitis MSS. ; longum ac inutile esset omnes typis editas enumerare, quas varii variis linguis, Latina, Gallica, Belgica, Italica et Hispanica vulgarunt. De his aliisque consuli potest Arturus a Monasterio in annotatis ad Martyrologium Franciscanum hoc die : ego solum unam et alteram, quarum mentio sæpe recurret, hic recensebo. Præter Adrianum Bailletum Vitam ipsius Gallico sermone scripsit edidítque Magister J. Raphael, Ordinis Prædicatorum ex Provincia Gallica ; qui eamdem Ludovico XII Galliarum regi, in cujus obsequiis erat, dicavit.*

AUCTORE C. S.

Sept. Tom. VII.

inter quas unam Gallice scripsit J. Raphael

19 *De scriptore illo, velut ex hac lucubratiuncula unice noto, meminit Jacobus Echard tom.* I *Scriptorum Ordinis Prædicatorum pag.* 896, *ubi ait, illam exstare Parisiis in bibliotheca regia* H. 1223. *Exstat et in Museo nostro cum Præfatione sua ad laudatum regem* E *Ludovicum, et in eodem Opusculo continuatis typis Gallice pariter* sequitur Vita benedictæ Dalphinæ de Podio-Michaelis, comitissæ Ariani, uxoris et sponsæ S. Elzearii, composita a magistro Petro Eberardo inquisitore fidei. *Echardus mox laudatus pag.* 896, *hunc ipsum libellum citans, auctorem* Eberardinum *vocavit, monuitque, corrigendos esse Petrum Possevinum et Altamuram, quod horum primus illum* Eberardum, *alter* Ebardum *appellaverit. At posteriorem quidem recte, primum perperam argui, patet ex his tituli verbis Gallicis :* Faicte par maître Pierre Eberard inquisiteur de la foy. *Quapropter dicendus est Echardus, vel quisquis hujus libelli titulum eidem descripsit, primam syllabam vocis* inquisiteur *geminasse, ac semel præcedenti voce* Eberard *addidisse ; Gallice legens :* Eberardin inquisiteur.

et Ludovico XII, Galliæ regi dicavit ;

20 *Porro in utriusque Vitæ calce dicitur libellus iste* excusus, postulante honorabili domino Petro de Sabran, equite, dynasta de Beaudiner, e regione Provincia, qui se ait ex dicti sancti comitis Ariani Elzearii stirpe progenitum. Impressus Parisiis per Joannem Trepperel, typographum et bibliopolam, habitantem in platea nova beatæ Virginis, sub insigni scuti Galliæ. *Annus impressionis omissus, cum latitudine statui debet ex regno Ludovici XII, qui ab* F *anno* 1498 *usque in* 1515 *regnavit. Scripsit ergo Raphael plus quam sesqui seculo post mortem* S. Elzearii ; *verum, quod ex propinquitate temporis ipsi deerat, aliunde supplere conatus est : nam in Præfatione ad laudatum regem verbis, ut cetera, Gallicis ait :* Quam *(Vitam)* quæque in eadem continentur, accepi e processu canonizationis dicti Sancti, uti et ex quibusdam Chronicis, Historiis, scriptisque antiquis. *Utinam tamen solo processu aut saltem non aliis, quam bonæ notæ instrumentis in scribendo contentus fuisset, quia sic parergis, huc minime spectantibus, Opusculum suum non implesset, ac majorem dictis suis conciliasset fidem. Aliqua ejusdem asserta per Commentarii decursum examinabimus : miracula vero post Sancti obitum facta, quorum certe quædam e processu didicisse videtur, Latine versa § XI recensebimus.*

aliam Borelyus vulgavit, in qua S. Elzearii

21 *Operosius ceteris S. Elzearii ac præsertim Dalphinæ gesta in uno Opere Gallice quoque complexus est Elzearius Borely, Ordinis Fratrum Minorum Conventualium et sacræ Theologiæ doctor, idque supra laudato Carolo Emmanueli Philiberto Hyacintho de Simiane inscriptum anno* 1684 *Lugduni Segusianorum*

AUCTORE C. S.

A *rum typis in lucem dedit. Universum hoc Opus in tres libros sic partitus est, ut, quemadmodum ipsemet in præfatione profitetur, in primo totam* S. Elzearii *simul et B. Dalphinæ usque ad Sponsi obitum vitam exponat; in secundo, qui ad* Elzearium *non pertinet, ejusdem Beatæ viduitatem mortemque describat; in tertio denique de amborum Gloria posthuma tractet. De aliis biographis, qui ante ipsum scripsere, sequentem censuram ibidem sermone Gallico apposuit.* Reverendus pater Binet e Societate Jesu, qui Historiam suam *(gesta* S. Elzearii *et B. Dalphinæ)* composuit ex monumentis, quæ, cum ad sacras horum Sanctorum reliquias venerandas accessisset, accepit a quodam e nostris Religiosis: Surius et P. Raphael Ordinis Prædicatorum, aliique scriptores, quos legi, nihil quidem falsi continent, quantum ad substantiam; sed adjuncta temporis locorumque apud eos multum laborant, nominaque propria ex vitiosa geographia et chronologia tam vehementer corrupta sunt, ut ipsimet regionis incolæ nec loca nec familias, quæ memorantur, cognorint.

ac B. Dalphinæ gesta et cultum simul complexus est.

22 *Itaque hæc omnia se melius præstaturum pollicetur ex monumentis authenticis, quæ tum in archivo conventus Ordinis sui Aptæ, tum alibi in eadem civitate magno cum labore a se collecta affirmat. Inter illa* B *præcipuum fuit processus, sive instrumentum, in quo continentur testimonia eorum, qui in causa canonizationis B. Dalphinæ anno* 1363, *id est, triennio circiter post illius obitum secundum Borelyi calculos, legitime interrogati testatique fuerunt. Ego, ut supra monui, unum ejusdem processus instrumentum habeo, quod articulos a testibus probandos continet, sed careo libro testium, quo iste usus est. Pro Borelyi fide commendanda facit testimonium Guilielmi de Mile, magni vicarii episcopi Aptensis, eidem Operi præfixum, affirmantis, hoc cum prædicto processu, aliisque instrumentis authenticis, quæ ipse secutus fuit, conforme esse. His non obstantibus cogar aliqua Borelyi asserta pro suspectis habere, et quædam etiam reprobare.*

Alia quædam adjumenta.

23 *Prætereundus hic mihi non est amicissimus adjutor noster, admodum reverendus dominus Josephus Antonius de Brantes, metropolitanæ ecclesiæ Avenionensis canonicus, thesaurarius ac pænitentiarius, qui pro sua humanitate ac benevolentia tum quæ ipse de* S. Elzearii *cultu noverat, mecum communicavit, tum geminam Notitiam MS., quam acceperat, ad me* C *transmisit. Unam conscripsit vir nobilis Avenionensis, cujus nomen subticuit; alteram ipsi dederant patres Minores Conventuales Aptenses; atque hæc sermone Gallico in calce adscripta habet sequentia.* Hæc omnia fideliter collecta fuere ex archivis et Bullis Apostolicis anno MDLII per R. P. Franciscum Carriere, doctorem in Theologia, Conventualem Aptensem: accurate examinata probataque ab illustrissimo domino episcopo Aptensi et magistratibus civitatis. *Utraque Notitia aliquando usui erit. Laudatissimus dominus de Brantes suam præterea operam contulit ad processum canonizationis et alia quædam obtinenda, sed votis non respondit eventus.*

§ II. Sancti illustris prosapia, avi, consanguinei et parentes: locus et annus natales: personæ, a quibus primo institutus est.

Ex illustri Sabrana familia ortus,

Instrumenta omnia scriptoresque consentiunt, S. Elzearium *ex illustri Sabrana gente natum esse: quam Benedictini Historiæ Occitaniæ scriptores tom.* 2, *pag.* 160 *tradunt sic dictam a* Sabrano, *Inferioris Occi-* D *taniæ castro, in diœcesi Ucetiensi. Producunt ibidem inter instrumenta col.* 182 *unum anni* 1029, *in quo* Emeno de Sabrano *cujusdam donationis factæ testis nominatur; ac rursus col.* 561 *alterum anni* 1156, *in quo* castrum de Sabrano *inter prædictæ ecclesiæ Ucetiensis bona censetur. Porro ex supra laudato Summario processus canonizationis* S. Elzearii *liquet, in illo de ejusdem Sancti genealogia primo loco actum fuisse; quem cum ego non habeam, nescio, quam alte hæc in eodem repetita sit. Habuit illum pater Raphael, eoque usus est pro Vita Gallica conscribenda, in quo Herois sui genealogiam texuit. Multis quoque de eadem agit Borelyus in Vita lib.* 1, *cap.* 2, *ubi consuli potest. At mihi certe non lubet cum illis recurrere usque ad famosum illum Stiliconem, qui sub Theodosio Magno imperatore ejusque filiis floruit: quin et Borelyus ipsemet agnoscit, genealogiam a Stilicone petitam non cohærere cum Historia Romana.*

avum habuit Elzearium,

25 *Suffecerit mihi dixisse (quod ex obviis Provinciæ scriptoribus constat) Sabranam domum unam ex illustrioribus ejusdem regionis fuisse. Itaque ut ad tempora* S. Elzeario *proxima accedam, anonymus noster in Vita edenda num.* 1 *avum ejus aviamque et parentes indicavit his verbis:* Pater Ermongaus de E Sabrano, vir insignis et potens, qui longa nobilium serie, terrarumque plurium dominatu famosus, ab omnibus honorabatur et colebatur. Mater vero Lauduna Albe, quæ cum claritate sanguinis, cum gratia conversationis accepta, ab Elzeario et Alicia, parentibus viri sui illustribus, Bona-comitissa appropriato nomine vocabatur. *Legitur in apographo nostro* de Sabarno *pro* de Sabrano, *quod correxi; quia* de Sabrano *legendum esse, aliunde indubitatum est, ac propterea certum scriptoris aut amanuensis vitium eo loco agnoscendum. Simili sed crassiori errore Summarium processus canonizationis* Elzearii *in codice Vaticano, aut certe in nostro ejusdem apographo habet:* de Sabnino.

virum potentem in Provincia Gallica,

26 *Huc spectat, quod Stephanus Baluzius in Notis ad Vitas Paparum Avenionensium tom.* 1, *col.* 1038 *ad verbum* S. Alziarium *annotavit.* Illud tantum dicam, *(inquit)* quod ad genealogiam ejus pertinet, reperisse me in antiquis excerptis e Regesto anni primi Clementis V bullam datam Lugduni XVI Kal. Januarii *(id est, anno Christi* 1305*)* qua dispensat cum nobili viro Bermundo, Ueeciæ et Armasanicarum domino, et Dulcedina, nata nobilis viri Elisiarii de F Sabrano, domini castri Ansorfii, Aquensis diœcesis, ut, non obstante quarto consanguinitatis gradu, quo se contingebant, matrimonium invicem contrahere valerent... Elziarius ille erat avus S. Elziarii, adeoque Dulcedina ejusdem Sancti amita erat. *Hæc Baluzius, ubi pro* Ansorfii *restituendum videtur* Ausoysii *vel* Ansoysii, *cujus dominus fuit Elzearius, Sancti avus. Est autem Ausoysium, Gallice* Ansouis *vel* Ançois, *castrum seu vicus Provinciæ Gallicanæ, notaturque in tabulis geographicis ad dexteram Druentiæ fluminis inter Aquas Sextias et Aptam Juliam, a qua tantum tribus circiter milliaribus Provinciæ distat.*

Ausoysii dominum,

27 *Honoratus Bouchensin Chronographia Provinciæ tom.* 1, *pag.* 220 *locum illum in diœcesi Aqui-Sextiensi recensens, scribit in Bullis Gelasii II et Alexandri III* de Ansoisso *appellari; ipse vero Gallice vocat* Ansouys, *quo nomine hodiedum superest, habentque ejusdem consules id privilegium, ut umbellam ferant, quando in publica annua supplicatione* S. Elzearii *beatæque Dalphinæ lipsanothecæ in civitate Aptensi circumferuntur, quemadmodum ex litteris domini de Brantes inferius dicturi sumus.* Ausoysium *vel* Ausoisium *in Bulla canonizationis ipsius et Summario processus ejusdem et alibi Latine dictum reperi, quod et retinui. Gassendus in Notitia ecclesiæ Diniensis, cujus verba postea dabimus,*

A dubimus, et post hunc Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana eumdem Elzearium, nostri avum, Ucetensem dominum appellarunt. Et vero titulum hunc in Sabrana domo fuisse, tradunt etiam Historiæ Occitaniæ scriptores Benedictini tom. 2, pag. 641, quo loco in tabula genealogica veterum toparcharum Ucetiensium Sabranos quoque recensent, et inter hos Elzearium, Sancti avum, de quo verbis Gallicis hæc aiunt. Elzearius de Sabrano, dominus Ucetiensis ex octava parte, quam anno MCCLXXX vendidit hujus civitatis episcopo. Initium dedit familiæ comitum Ariani. De postremo asserto sermo recurret.

aviam Cæciliam de Agulto, quorum liberi

28 Hujus Elzearii uxorem Raphael et Borelyus, non Aliciam, ut habet MS. nostrum edendum, sed Cæciliam d'Agolt vel d'Agoult appellant, eamdemque filiam domini de Sault fuisse affirmant. Consonat Petrus Eberardus in Vita B. Dalphinæ, ubi S. Elzearii aviam, Ausoysii dominam, Cæciliam Dagolt dixit. Consentiunt pariter Petrus Gassendus in Notitia ecclesiæ Diniensis et Dionysius Sammarthanus tom. 3 Galliæ Christianæ col. 1123, a quibus eadem illa Cæcilia de Agoulto et de Agulto vocitatur. Denique, ut alios prætercam, etiam Surius in suo exemplari B Cæciliam legit, ut, nisi ista binominis fuerit, dubitare nequeam, quin hic quoque in MS. nostro mendum cubet. Illustrem etiam fuisse familiam d'Agoult, ne longior sim, videri potest apud Cæsarem Nostradamum, Honoratum Boucheum, Joannem Franciscum Gaufridum, aliosque Provinciæ scriptores. Ex hoc autem conjugio Raphael et Borelyus natos aiunt, Ermengaudum sive Ermongaum, duasque filias ; Burgolam et Alayettam vel Alizettam. Burgolam Giraudo de Villa-nova, baroni de Arcubus, nuptam, et Elzearii Diniensis episcopi matrem dicunt : ex Alayetta vero ac illustri viro Joanne de Porcelleto conjuge Raimaldum, Diniensem item episcopum genitum esse. Ex Burgola S. Elzearii amita notam esse S. Rosselinam virginem Carthusianam, cujus gesta apud nos illustrata sunt ad diem XI Junii.

et nepotes aliquot recensentur

29 Eadem habent Gassendus et Dionysius Sammarthanus ; quorum prior tamen etiam aliorum opinionem refert, secundum quam Rainaldus iste Alayettæ nepos fuerit, non filius, quod nostra hic nihil interest examinare. Postremi duo scriptores præterea alterum Elzearii ac Cæciliæ filium memorant Guilielmum, ejus nominis tertium episcopum Diniensem et monasterii S. Victoris Massiliensis abbatem ; idque omnino conforme est dictis biographi, in Vita edenda C asserentis, S. Elzearium educatum esse sub cura et regimine Guilhelmi de Sabrano, patrui sui, abbatis Marsiliæ. Laudatus Gassendus supra dictos omnes in Guilielmo Diniensi episcopo sic recensuit : Adnotari hic potest, fuisse hunc Guilelmum filium Elziarii, domini Ucetensis, et Cæciliæ de Agoulto ; fratrem habuisse Hermengaldum, magnum apud Neapolitanos justitiarium, qui ex Lauduna Alba S. Elziarium, Ariani comitem et S. Delphinæ sponsum suscepit : sorores illi fuisse tum memoratam Alizettam sive Alayetam, Rainaldi Porcelleti (Diniensis episcopi) matrem ; tum Burgolam, matrem Elziarii de Villanova, ejusdem sedis antistitis. Ab hisce duabus diversa videtur fuisse, quam Baluzius supra num. 26 Dulcelinam et Dulcedinam appellavit. Nunc ad Sancti patrem veniamus.

Sancti pater Ermongaus, magnus justitiarius

30 Elzearii de Sabrano et Cæciliæ de Agulto filius Ermongaus, ab aliis Ermengaudus dictus, præter paternam hæreditatem, etiam comitatum Ariani in Apulia obtinuit, magnique justitiarii, ut vocant, munere in regno Neapolitano functus est. Ex verbis scriptorum Occitaniæ num. 27 relatis dicendus esset hujus pater Elzearius comitatum illum in Sabranam familiam jam invexisse. Sed oppositum scribunt Raphael et Borelyus, qui id Ermongao attribuunt, in eo

D tamen dissidentes, quod illorum prior eamdem comitatus donationem a Carolo II, posterior a Carolo I, Siciliæ regibus, factam velint. Pro Raphaele stat libellus supplex, Joannæ reginæ Neapolis oblatus anno 1372, ut ipse asserit Borelyus, qui eumdem pag. 549 et sequenti recitat. Etenim in hoc pater Bertrandus Imberti, Frater Minor Conventualis Aptensis, reginam his verbis, sed Gallicis, alloquitur : Adhuc recens est Ermongai de Sabrano memoria : quamvis dudum obierit, sua ipsum præclara facta, in Caroli II obsequio præstita, quotidie redivivum faciunt in memoria hominum ; cui magnus ille princeps ad remunerandam illius fortitudinem comitatum Ariani donavit.

AUCTORE C. S.

in regno Neapolitano, et comes Ariani,

31 Sed sive Ermongaus beneficium istud a Carolo I, sive a Carolo II obtinuerit ; sive etiam Elzearius, Ermongai pater, id acceperit, constat, Ermongaum, S. Elzearii patrem, Ariani comitem fuisse. Fabius Barberius in Catalogo episcoporum ejusdem civitatis Ariani, pag. 41 meminit de donationibus ecclesiæ cathedrali ab illo factis, quas abs re non fuerit hic retulisse. Sic ergo habet : Raynus episcopus Ariani, sedit circa annum MCCCIV..... Huic antistiti et R. capitulo nec non canonicis Ariani Ermogauus de Sambrano Gallus, comes ejusdem civitatis, qui E fuit pater S. Elisearii, dono dedit quoddam casale S. Eleuterii cum nonnullis terrarum petiis (id est, portionibus) ut constat ex privilegio mihi exhibito ab illustrissimo D. D. Paulo Caiatia, ad præsens episcopo Ariani, confecto sub anno MCCCVII, quod quidem casale non valde ab hac civitate distabat. Atque præterea donavit quasdam alias terras, in quibus dicitur olim fuisse Silva nigra, quæ eodem nomine hodie nuncupatur. Necnon supradictis elargitus est alias terras, in quibus prius erat Silva Trelapoli, et Silva dicta Lasplinia, in pertinentiis ejusdem civitatis.

in cujus ecclesiam fuit munificus, quodque in Apulia est,

32 Ex cujus donationis privilegio cuiquam manifeste patet, Ermogauum, tunc comitem Ariani, magna religione ac pietate præstasse erga ecclesiasticos ; cum tot bona, quæ erant maximi momenti, fuisset elargitus prædicto episcopo et canonicis. Arianum, de quo hic, antiquissimum olim Hirpinorum oppidum, nunc regni Neapolitani in Principatu Ulteriori civitas est, indigenis Ariano similiter dicta, comitatus titulo et episcopatu sub metropoli Benevento insignita. Baudrandus in Lexico geographico illam arduo colli impositam scribit ad radices montis Apennini ; duobus milliaribus a Benevento in Ortum, F Trevicum versus. De eadem pluribus consuli potest Ferdinandus Ughellus tom. 8 Italiæ sacræ col. 212 et sequenti in episcopis Ariani, et Fabius Barberius in Opusculo mox laudato. Verum turpiter hallucinati sunt, qui Laurentii Surii Collectionem de Vitis Sanctorum anno 1618 Coloniæ Agrippinæ recuderunt ; quippe qui in ipso Vitæ limine ad ea biographi verba, Elzearius comes Ariani in margine annotarunt sequentia.

non in Gallia Narbonensi : mater fuit Lauduna Alba.

33 Patria ejus (inquiunt) est Arianum, Galliæ Narbonensis urbs, quæ vulgo Arange sive Orange, Latine Aravisio dicitur, ut habet Abraham Ortelius in Thes. geograph. Nemo non videt crassum hic errorem, quem tanto facilius cavere poterant laudati editores, quod in eadem Vita postea dicatur S. Elzearius Italiam petiisse, ut comitatum Ariani, a demortuo patre sibi relictum, adiret. Ad hæc neque Elzearius Ariani natus est, neque Ortelius Arausionem (Araulo enim, non Aravisio apud ipsum legitur) Arianum esse dixit. Ceterum vitiosa hæc annotatio abest a Surii editione, anno 1574 Coloniæ Agrippinæ pariter facta. Redeo ad Ermongaum. Hic uxorem duxit Laudunam Albe, teste biographo, aliisque omnibus ; Gallicæ d'Albe vel d'Aube dictam. Raphael et Borelyus addunt, Laudunæ

AUCTORE C. S.

A dunæ patrem fuisse dominum de Roquemartine. *Haud æque comperta mihi est Laudunæ, quam Ermongai familia; nec ignota tamen sunt* Albe *seu* Aube *ac* Roquemartine *nomina, quæ in Gaufridi Historia Provinciæ legere est : et Benedictini scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* 3, *pag.* 107 *et* 142 *de Adelaide de Roquemartine, Barralis vicecomitis Massiliensis uxore, meminerunt. Nostradamus quoque in Historia Provinciæ parte* 3, *pag.* 346 *affirmat, familiam* des Albes *vel* Aubes *jam a multis seculis inter nobilissimas istius regionis habitam fuisse.*

Ex hisce Sanctus natus est in Provincia Galliæ,

34 *Porro sive illustres hi conjuges ante natum* Elzearium *fixum in Provincia domicilium semper habuerint, sive e regno Neapolitano post famosam Gallorum in Sicilia cædem anni* 1282, Vesperas Siculas *vulgo appellatam, illuc demum reversi sint, ut Raphael diserte affirmavit ; constat, Sanctum nostrum in Provincia natum et educatum esse. Waddingus tom.* 6 *Annalium Minorum secundæ editionis, ad annum Christi* 1316, *num.* 10, *Bailletus in Vita Gallica, aliique, castrum Ausoysium pro loco illius natali determinate assignant ; quod etsi in Vita edenda non exprimatur, eidem tamen minime repugnat. Contra* B *Raphael parte* I, *cap.* 2 *et Boucheus in Historia Provinciæ lib.* XI, *sect.* 3 *ad annum* 1284 *eumdem in* castro de Robians prope castrum Ausoysium *in lucem editum scripserunt, consentiente Notitia nostra MS. Aptensi ; cujus verba mox dabimus. Castrum hoc laudatus Boucheus in Chorographia Provinciæ lib.* 4, *cap.*1, § 1 *inter oppida vicosque,quæ trans Druentiam fluvium ad diœcesim Aqui-Sextiensem pertinent, proxime post Ausoysium recensens,* Saint Jean de Robians *Gallice appellat, ac dudum destructum ait.*

ac verisimilius in castro de Robians;

35 *Verba ejus accipe.* Saint Jean de Robians. De S. Joanne de Robianzo, ubi S. Elzearius, comes Ariani et baro Ausoysii, olim natus est. Vicus modo destructus a temporibus Raymundi de Turene, de quo in Historia ; *nempe apud ipsum lib.* XI, *in Ludovico II Andegavensi, Provinciæ comite, versus finem seculi* XIV. *Dubitari potest, utrum* S. Elzearius *in eo castro casu natus fuerit, an vero illius parentes stabile in eodem, quando in Provincia morabantur, domicilium habuerint. Dubitandi ratio est, quod secundum Vitam edendam Lauduna, illo jam gravida, in castro Ausoysio mansisse, sanctusque Puerulus in eodem educatus fuisse, dicendi sint ; quodque contra Elzearius et* C *Cæcilia, Ermongai parentes, tunc multisque annis post superstites, in Ausoysio habitaverint ; ut nil mirum esset, si Ermongaus cum sua conjuge ac familia proximum Ausoysio castrum de Robians incoluisset. Ut ut sit, malo ego ob allegata testimonia credere, castrum* Saint Jean de Robians S. Elzeario *natale fuisse: neque enim video, quem in finem ea sententia conficta fuisset, ac propterea mihi verisimilius apparet, Raphaeli ac Boucheo, quibus, ut dixi, Notitia nostra MS. Aptensis conformis est, instrumentum aliquod vel veterem traditionem hic præluxisse.*

non circa annum 1295.

36 *De anno, quo Sanctus in lucem editus sit, dissentiunt scriptores. Bailletus et iteratæ editionis Surianæ de Vitis Sanctorum curatores annum Christi* 1295 *statuunt, hisque accedit Waddingus, dum in Annalibus ad annum* 1316, *num.* 10 Elzearium *hoc eodem anno vigesimum ætatis suæ egisse ait. Verum hos decepit suprema ejusdem Sancti ætas, in Vita edenda vitiose adscripta, cum ibi dicatur obiisse* anno totius vitæ suæ vicesimo octavo, *pro quo tricesimo* octavo *legendum esse, supra monui, et infra probabo. Benignus Fremautius in Legenda Flandrica Sanctorum Ordinis S. Francisci propius ad verum accedens, maluit annum* 1287 *reponere ; Bilancettus in Vita Italica annum circiter* 1286 ; *Raphael* 1284 *(pro quo in editione ex errore forsitan typothetarum, legitur* 1184) *eumdemque annum* 1284 *etiam Boucheus in* D *Historia Provinciæ, et Notitia Aptensis MS. signarunt. Posterioris verba ex Gallicis Latina subjicio.* Anno gratiæ MCCLXXXIV, regnante in Francia Philippo Audace, S. Ludovici regis filio, natus est B. Elzearius in castro de Robians prope Ausoysium, comitatus Provinciæ, diœcesis Aqui-Sextiensis, filius natu maximus nobilissimi domini Ermongai de Sabrano, baronis Ausoysii et comitis Ariani in regno Neapolitano, et nobilissimæ dominæ Laudunæ d'Aubes de Roquemartine.

sed decennio citius.

37 *Controversia pendet ab Sancti ætate, annoque Christi, quo obiit. Et certum quidem est, illum die* XXVII *Septembris anni* 1323, *ætatis vero suæ anno tricesimo octavo vita functum esse. Hinc primo nativitas illius serius, quam ante præcitatum diem Septembris anni* 1286 *figi nequit : sed quia incertum manet, quot mensibus annum vitæ suæ tricesimum octavum moriens jam inchoasset, aut etiam jam explesset, dubium quoque relinquitur, an eadem nativitas anno* 1286, *an uni e duobus præcedentibus illiganda sit. Qui tamen annum* 1284 *figunt, minus probabiliter loqui mihi videntur, quia licet illum ejus anni mense Decembri natum statuerent, vel sic tamen ille moriens annos vitæ suæ triginta octo mensibus circiter novem* E *superasset, ac propterea triginta et novem potius vixisse dicendus fuisset aut certe non recte diceretur* anno totius vitæ suæ tricesimo octavo *mortem obiisse. E duobus aliis annis, etsi res incerta sit, mihi præplacet* 1286 *propter reliquam chronotaxim in hujus Commentarii decursu texendam.*

Mater non diu post illius nativitatem vixisse videtur;

38 *De Sancti parentibus observandum hic est, horum nullam post illius nativitatem in tota Vita mentionem amplius haberi, præterquam Ermongai obitus, quem circa annum* 1309 *contigisse, suo loco dicemus. Quin et idem biographus pluribus asserit,* S. Elzearium, *etiam puerum, ac deinde cum conjuge sua Dalphina apud avum suum in castro Ausoysio habitasse usque ad annum vitæ suæ vigesimum, illo excepto tempore, quo sub cura patrui sui Guilielmi de Sabrano in monasterio S. Victoris Massiliensis institutus fuit. Hinc duo mihi omnino verisimilia apparent : primum ; Ermongaum,* Elzeario *admodum puero, in regnum Neapolitanum profectum esse, sive comitatum Ariani a Carolo II tunc acceperit ut Raphael censuit, sive eumdem jam ante obtinuisset. Alterum est, Laudunam matrem non admodum diu post Filii sui nativitatem vixisse, ut Borelyus affirmavit. Iidem ambo scriptores præterea aiunt, Ermongaum, mortua Lauduna, secundas nuptias contraxisse* F *cum Alice de Baux, prædicti Caroli II regis nepte ex Beatrice filia sua et Bertrando comite Montiscariesse, domino de Baux, ex eoque conjugio natum esse Guilielmum,* S. Elzearii *hæredem ; quæ cum sana chronologia nequeunt consistere.*

habuit tamen Sanctus fratrem, forte non germanum,

39 *Inter multos Caroli II libros revera fuit aliqua Beatrix nomine, quæ primo nupta Azoni, marchioni Estensi et Ferrariæ domino, post hujus mortem prædicto Bertrando juncta matrimonio est ; qua de re etiam Borelyus consentit. Non potuisse Beatricem secundas illas nuptias celebrare ante annum* 1308, *liquet ex morte Azonis, quam hoc anno contigisse, videri potest apud Ludovicum Muratorium tom.* 8 *Annalium Italiæ aliosque. In Vita vero edenda num.* 44 *Ermongaus obiisse dicitur, cum (S. Elezarius)* factus esset annorum viginti trium ; *quos si ad ejusdem Sancti natalem annum addideris, prodibit annus Christi* 1308 *vel* 1309, *circa quem idcirco Ermongai mors figenda erit. Fabulosum igitur est hujus matrimonium cum Alice Baux nepte, quæ vix nata fuisse, nedum filium Ermongao peperisse potuit, dum hic defunctus est. Non eo tamen hæc dixi, quod inficiari velim, fuisse* Elzeario *fratrem, Guilielmum dictum, ejusdemque heredem : id* enim

A *enim omnino constat ex ipsius Sancti testamento, cujus compendium recitat Boucheus lib. 9 Historiæ Provinciæ, sect. 3, cap. 2, § 7, et in quo fratrem suum Guilielmum heredem sic instituisse dicitur, ut, si hic sine prole, seu mascula seu feminea, interim moreretur, Elzearius seu Elzias de Villa-nova in ejusdem locum succederet.*

40 *Habuit igitur* S. Elzearius *fratrem Guilielmum ; sed an hic ex eadem an ex altera matre progenitus fuerit, mihi hactenus incompertum est. Ex dictis etiam colligitur,* Elzeario, *dum testamentum condidit, præter hunc non fuisse fratrem aut sororem, saltem quæ hereditare posset ; cum alioquin Elziam de Villa-nova prælaudato Guilielmo ejusque liberis non substituisset heredem. De Sancti infantia ea pueritia ac mirabili in primis erga pauperes misericordia, qua deinceps semper eluxit, consuli potest Vita edenda ; quia propositum mihi est, in hoc Commentario et tantum tractare, quæ longiori illustratione egent, quam annotationes singulis capitibus subjiciendæ de more patiantur. De personis, a quibus sanctus puer educatus instructusque fuit, oportet hic aliqua memorare. Raphael parte* 1, *capite* 3 *nutricem illius Maurinam Gaultiere de castro Ausoysio appellat : de qua nihil præterea alibi legi, nisi*

quem suum heredem scripsit. Notantur pauca

B *apud Borelyum, qui lib.* 1, *cap.* 2 *inter Sanctos Beatosque, quorum corpora Aptæ Juliæ in ecclesia Fratrum Minorum Conventualium sepulta ait,* beatam Maurinam Gautiere, unam ex ancillis domus eorum *(nimirum* Elzearii *et Dalphinæ) recensuit. Quo tamen jure* Beatæ *titulum eidem adscribat, nescio ; nam nec Hueberus, nec Arturus a Monasterio, in suis Menologiis de eadem meminerunt.*

41 *Celebrior est Garsenda vel Garsendis Alphanti, cui prima sancti Comitis, postquam a nutrice amotus fuerat, institutio commissa videtur. Erat hæc non minus virtutibus, quam nobilitate sanguinis conspicua, ipsique Sabranæ domui affinitate juncta, teste Borelyo, qui præterea addit, eamdem Laudunæ a consiliis fuisse in castro Ausoysio, quo tempore Ermongaus in Summario processus canonizationis* S. Elzearii *de illa sic legitur :* Carsendis Alfanta sanctæ conversationis, fuit cum domina Laudina matre ipsius per x annos, et fuit etiam morata cum ipso, et in servitio et hospitio fuit. *Eamdem velut matrem suam* Elzearius *venerabatur, de eaque num.* 51 *Vitæ edendæ cum beata conjuge sua Delphina sic loquens inducitur :* Misi pro te, ut votum virginitatis, sicut pluries tractavimus , impleamus : verumtamen quia voluntas Dei est, ut domina Garsenda in hoc voto sit

de personis, a quibus eruditus

C præsens, eo quod ad hoc sæpe induxit, et a nostra pueritia salutaribus monitis et cum magna devotione et diligentia nutrivit, et hoc videre et audire peroptavit, idcirco pergamus ad eam. *In eadem Vita etiam alibi exstat ejusdem magna cum laude mentio, ac num.* 23 *dicitur ipsa quoque cum marito suo, nobili milite, castitatem vovisse ; quod tamen post usum matrimonii factum oportet, cum deinde num.* 53 *Inardus, ejusdem filius, eodem voto simul cum* Elzeario *et Dalphina se obstrinxisse legatur.*

42 *Arturus a Monasterio illam ad diem* VIII *Novembris Menologio sui Ordinis inscripsit his verbis :* Aptæ in Gallia, beatæ Garsandæ, nobilissimæ matronæ, Tertiariæ. *Apud Borelyum quoque inter Beatas, in ecclesia Minorum Aptæ quiescentes refertur, et apud Hueberum in Menologio celebratur ad prædictum diem Novembris, quo de ejusdem cultu poterit inquiri. Ex hujus tam illustris matronæ disciplina* S. Elzearius *transiit ad celebre S. Victoris monasterium Massiliense, politioribus litteris moribusque imbuendus sub cura patrui sui Guilielmi de Sabrano, ejusdem loci abbatis, ac deinde etiam episcopi Diniensis, cujus supra jam meminimus num. 29. Qui plura de eo volet, adeat Joannem Baptistam Guesnayum in S. Joanne Cassiano illustrato, lib. 2, pag. 680, ubi multum a pietate et*

et moribus litterisque institutus fuit.

doctrina laudatur ; ac Dionysium Sammarthanum tom. D *1 Galliæ Christianæ col. 692, et tom. 3, col. 1123, a quo inter abbates S. Victoris sui nominis septimus, inter episcopos vero Dinienses ejusdem nominis tertius censetur. Quod ad tempus attinet, secundum laudatum Sammarthanum et Gassendum in notitia ecclesiæ Diniensis Guilielmus anno 1293 vel sequenti dicti monasterii abbas creatus est, quo tempore* S. Elzearius *octavum circiter vel nonum ætatis suæ annum agebat ; et quantum ex Vita edenda colligere mihi licuit, saltem non multo serius in patrui sui disciplinam traditus est.*

AUCTORE C. S.

§ III. B. Dalphina Sancto sponsa destinatur: hujus virginis genus, opes et amor virginitatis : sponsalia primum, deinde matrimonium ab iisdem contracta.

Nondum ad annos pubertatis pertigerat sanctus Comes, cum, jubente ac præsente Carolo II Neapolis et Siciliæ rege et comite Provinciæ, in civitate Massiliensi sponsalia iniit cum B. Dalphina, teneræ pariter ætatis virgine, nobilitate sanguinis, opibusque ac moribus illo dignissima. In processu, qui pro ejusdem Dalphinæ canonizatione impetranda anno 1363 instructus fuit, de E *illius natalibus hæc legere est :* Dicta domina Dalphina fuit filia naturalis et legitima bonæ memoriæ viri egregii domini E. de Sinha domini Podiimichaelis, et dominæ Dalphinæ de Barratio, conjugum et de terra seu partibus Provinciæ oriunda... Dicti pater et mater dictæ dominæ Dalphinæ fuerunt Christiani Catholici, et de Christianis Catholicis geniti et nati, et ut tales et pro talibus fuerunt et erant habiti, cogniti, nominati et reputati palam et publice, communiter et notorie *etc. Cognomentum patris, quod* de Sinha *scribitur, apud Eberardum in Vita est* de Sicthe, *in Notitia nostra MS. Aptensi* de Scitho, *apud Borelyum* de Signe, *qui et addit, hanc familiam, olim in Provincia illustrem, suo tempore jam exstinctam fuisse. Nomen vero patris, quod in nostro exemplari sola littera* E. *signatum est, laudati Eberardus ac Borelyus* Guilielmum *dixerunt.*

Decernitur matrimonium inter ipsum

44 *Cæsar Nostradamus parte 3 Historiæ Provinciæ pag. 347 Dalphinam* ex nobilissima familia de Glandevez *fuisse ait, eique consentiunt Bailletus in Vitis Sanctorum hoc die, et Guilielmus Franciscus Berthier, e Societate Jesu scriptor Trivultianus in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom. 13, pag. 64. Podium-Michaelis, vulgo* Puy-Michel, *cujus ipsa domina erat, et ubi sancti isti Conjuges aliquo tempore habitarunt,* F *Boucheus tom. 1 Chorographiæ Provinciæ pag. 233 reponit in diœcesi Regensi, et tabula geographica idem Operi præfixa illud exhibet tribus circiter milliaribus Provinciæ a civitate Regensi, incolis* Riez, *et quatuor circiter a Dinia, Gallice* Digne *dicta. In processu mox memorato articulus de bonis, in usum pauperum ab illa venditis, ejusdem valorem sic exprimit :* Vendidit castra magni valoris, ad eamdem dominam *(Dalphinam)* pertinentia, et inter cetera vendidit castrum Podii Michaelis, bonum, de quo percipiebatur redditus et proventus mille et ducentum florenorum auri annis singulis.

ac B. Dalphinam, virginem juvenculam,

45 *Erat Dalphina heres unica parentum suorum, in quorum possessiones titulosque successerat, teste eodem processu, qui sic habet :* Dicti pater et mater dictæ dominæ Dalphinæ decesserunt, ipsa sola et unica filia et hærede universali, eisdem pereuntibus, existente, et in ætate infantili constituta et relicta. *His non obstantibus, in Summario processu canonizationis ipsius* S. Elzearii *multa de hoc testata legitur* domna Alasacia de Podio-Michaelis soror dominæ Dalphinæ, *eademque in vita edenda inter vivos sæpe memoratur et* monialis *fuisse dicitur. Modum, quo hæc componantur,*

sanguini et opibus claram contrahendum ;

AUCTORE C. S.

A *ponantur, suggerunt Borelyus et Raphael. Primus lib. 1, cap. 1, scribit, Alasaciam, quam Gallice* Alayete *appellat, fuisse B. Dalphinæ sororem, et natu majorem quidem, sed jam ante parentum mortem religiosum institutum in monasterio S. Catharinæ de Sourbs, diœcesis Regensis amplexam. Alter part. 1, cap. 7 memorat quamdam* Catharinam B. Dalphinæ sororem notham, *camque in eodem monasterio monialem fuisse affirmat; quæ forte eadem fuerit cum Alasacia. Utroque autem modo cessat omnis difficultas. Talem itaque virginem, quam hereditariæ opes pari cum sanguinis claritudine, atque insignes animi ac forte etiam corporis dotes, plurimum commendabant, avunculi ejus tutores et Carolus II Siciliæ rex juveni* Elzeario *uxorem, divina autem providentia ejusdem in conjugali statu virgineæ castitatis custodem, destinabant.*

verum illa, cum virginitatem colere decrevisset

46 *At enim ipsa, divini consilii ignara, cælestisque Sponsi amore tota accensa, a connubio vehementissime abhorrebat. Non abs re fore existimo, si ex ejusdem ca nonizationis processu aliqua de illius virginitatis servandæ proposito hic præmittam, ut majorem facilioremque fidem apud lectorem inveniant, quæ de eodem argumento in Vita* S. Elzearii *edenda narrantur. Sic* B *itaque habet laudatus processus*: Mortuis parentibus dictæ dominæ Dalphinæ, ipsa domina fuit et remansit sub regimine, gubernatione et tutela quorumdam avunculorum suorum: et cum ad ætatem aliqualis discretionis, infra tamen pupillarem ætatem, pervenisset, et audiret tunc, quod dicti ejus avunculi et tutores asserebant et dicebant, eam velle nuptui tradere alicui viro de nobilioribus et potentioribus propriæ provinciæ, propter bonam terram et amplam dotem, quam ipsa habebat,... domina Dalphina puella verba de suo matrimonio moleste gerens, et toto suo tempore in virginitate permanere, divino amore præventa, sæpe et multis vicibus desideravit. Et desiderabat, quod omnia castra sua et tota terra sua essent penitus combusta seu demolita, et quod homines castrorum suorum et vassalli ipsius dominæ essent adeo dispersi, quod prætextu dicti sui patrimonii, aut alia quavis ratione de aliquo matrimonio carnali per eam contrahendo nulla umquam mentio haberetur.

modis omnibus reluctatur,

47 Quinimo ratione prædicta (quod erat mirabilius) tunc sæpius affectavit, quod esset luminibus, seu oculis carnalibus et corporeis privata, ut melius et liberius posset Deo in sua virginitate servire. Prædicta domina (*Dalphina*) dum in humanis agebat, C prælibata in præsenti articulo contenta cum devotione et magna humilitate ad honorem Dei referendo et divinæ gratiæ adscribendo, illa vera fuisse, sæpe et multis vicibus dixit et asseruit coram multis fide dignis personis. *Sic erat animo comparata virgo Dalphina, quando anno ætatis suæ decimo tertio a Carolo II Siciliæ rege et comite Provinciæ atque a tutoribus suis jussa est cum* Elzeario *sponsalia celebrare: quibus quantum reluctata fuerit, docet ejusdem processus, ex quo sequentia accipe.* Dicta domina Dalphina in decimo tertio anno ætatis suæ constituta, et ad civitatem Massiliensem mandato serenissimi principis, domini Caroli II regis Siciliæ, per avunculos ipsius dominæ adducta fuit pro eo, quia idem rex volebat, ipsam dari in uxorem Elziario de Sabrano, filio primogenito comitis Ariani, cui Elziario tandem nupsit, ut inferius dicetur.

etiam coram Carolo II Siciliæ rege,

48 Dum amici utriusque partis ipsum matrimonium vellent per verba de præsenti solemnizari, ipsa domina Dalphina puella præsentiam regiæ majestatis non timens, nec voluntati consanguineorum pro tunc assentire volens, sed Creatori suo magis, quam creaturis, obedire cupiens, eisdem restitit, et contradixit dictum matrimonium tunc contrahere, licet minis et terroribus ad ipsum matrimonium per dictos avunculos et consanguineos suos induceretur; D cum jam in animo ipsa Dalphina constituisset in perpetua virginitate permanere. Quinimo ab illis se tunc abscondens, ad quamdam testudinem hospitii, in quo tunc erat, confugit, et in eadem testudine latitabat et se abscondebat, Christo et gloriosæ Virgini, ejus Matri, virginitatem suam precibus, quibus poterat, cum magna devotione et lacrymis commendando, et verba sequentia proferebat, dicens: Virgo benedicta, Mater Domini nostri Jesu Christi, si tuæ placeat benignæ voluntati, ut tuum benedictum Filium habeam in sponsum, adjuva me in hac hora, cum sim humano auxilio in hoc derelicta et destituta. Quibus verbis sic, ut præmittitur, per eam prolatis, ipsa puella in se magnam consolationem et familiaritatem divinam sentiit*, et tantam, quod ore exprimere non posset.

* *imo sensit*

ac mori mavult, tandem a Religioso inducta,

49 Et inter cætera videbatur eidem, quod B. Maria, Mater Dei, eidem puellæ partem clamydis ejus beatæ Virginis offerendo familiariter ei diceret talia verba in effectu: Veni, filia mea, ego et Filius meus, quibus in virginitate servire desideras, et ad quorum confugis præsidium, te defendemus. Denique ipsa puella propter prædicta consolata tantam E in se animi fortitudinem recepit, et constituit, quod cum magna fiducia a dicta testudine exiens, mori et membratim dividi pro Christi et virginitatis amore totis affectibus cupiebat... Præmissa in præsenti articulo contenta ipsa domina Dalphina divinæ gratiæ ascribendo, et cum devotione et magna humilitate proferendo, sæpe et multis vicibus, dum in humanis agebat, ea coram multis fide dignis personis vera fuisse dixit et retulit. *Hactenus de B. Dalphinæ constantia in proposito virginitatis; nunc qua machina ad consensum tandem inducta fuerit, ex eodem instrumento videamus.* Ipsa domina Dalphina præmissa, dum in corpore vivebat, multoties dixit et retulit, quod amici et consanguinei ipsius dominæ, videntes ipsius Dalphinæ puellæ voluntatem et constantiam tantam, quod nullatenus carnali matrimonio consentire volebat, submiserunt quemdam religiosum Ordinis Fratrum Minorum, in quo ipsa puella plurimum confidebat.

cum eo contrahit Massiliæ,

50 Qui Religiosus, ut posset eam ad dicti matrimonii consensum inducere, dixit eidem et suggessit, quod dicto matrimonio dicti Elziarii consentiret, pro eo quia, nisi hoc dicta puella faceret, periculum indignationis regiæ dictis ejus avunculis et amicis F imminebat: et etiam pro eo quia, ut idem Frater asserebat, eadem puella posset, quandocumque vellet, a dicto matrimonio resilire. Ipseque Frater prædictis verbis dictam puellam ad dictum matrimonium alliciens et eam taliter seducens, obtinuit ab ea, quod ipsa dicto matrimonio consentiret, dum tamen posset, dictum matrimonium, quando vellet, dimittere. Et hunc talem consensum dicta puella præbuit, et in animo sibi constituit potius mori, quam carnali copulæ aliquatenus consentire: et fuit inde inter dictum Elziarium et Delphinam puellam hujusmodi matrimonium per verba de præsenti extra faciem Ecclesiæ firmatum... Subsequenter, lapso biennio, dictum matrimonium inter dictos puellam Dalphinam et Elziarium fuit in facie sanctæ matris Ecclesiæ solemnizatum et contractum. *Ita laudatum instrumentum, sive magister Nicolaus Loarenchi procurator causæ, cujus verba, si rigorose accipiantur, magnas difficultates pariunt.*

nondum matrimonium,

51 *Ille etenim videtur ibi duplicem contractum memorare, utrumque matrimonialem, sed unum* extra faciem Ecclesiæ, *alterum* in facie sanctæ matris Ecclesiæ *initum. Ne autem per priorem designasse videatur sponsalia, apparet non modo ex his vocibus,* matrimonium per verba de præsenti; *verum etiam ex eo, quod deinceps*

A *deinceps per decursum instrumenti semper annos viginti septem a matrimonio inito usque od obitum* S. Elzearii *numeret, ac totidem eumdem cum Dalphina, velut conjuge sua convixisse affirmet. Sic uno in loco ait :* Matrimonium inter prædictos Conjuges duravi per viginti septem annos, et tandem fuit dissolutum per mortem dicti Viri. *Item alio loco etiam clarius inquit :* Viginti septem annis, ut præmittitur, simul vixerunt, non dividentes hospitium, thalamum neque lectum, in pudicitia et observantia virginali. *Sed enim hi viginti septem anni assignari nequeunt, nisi eorumdem initium a primo contractu repetatur ; cum aliunde constet, sanctum Comitem anno vigesimo quinto post matrimonium in facie Ecclesiæ celebratum e vivis excessisse.*

ut quidam asseruerunt,

52 *Haud dubie ista hausit adoptavitque laudatus procurator causæ ex Francisco Mayronio, qui in libello supplice ad Joannem XXII Pontificem pro canonizatione* Elzearii *obtinenda dato (de quo consule num. 7) de eodem sic loquitur :* A suæ ætatis undecimo anno usque ad trigesimum octavum annum incoiquinato conjugio cum virginitatis titulo, sine ullo cohabitationis divortio *perduravit. Eadem deinde etiam clarius exponit his verbis :* Iste autem per viginti septem B annos in eadem domo et in eodem thalamo et in eodem thoro cum conjuge intacte servatus est. *Confer hæc cum textu procuratoris, numero præcedenti relato, nec dubitabis, opinor, quin hic Mayronium secutus fuerit. Verum utut magna sit Mayronii auctoritas, (quippe qui* S. Elzeario *familiaris fuit et morienti adstitit) oportet ipsum hic hallucinatum esse, geminumque contractum, sponsalitium scilicet ac matrimonialem, inadvertenter sic confudisse, ut matrimonialem etiam retulerit ad tempus, quo sponsalitius contigit. Hoc errore commisso, consequenter etiam credidisse debuit Sanctum annis viginti septem conjugi suæ Dalphinæ in matrimonio convixisse ; quot nimirum inter eorumdem sponsalia et ejusdem Sancti obitum numerantur : quæ modo probanda aggredior.*

sed sponsalia tantum ;

53 *Incipio ab ipso procuratore causæ, magistro Nicolao Loarenchi, qui cum Mayronii errorem adoptasset eumdem vel invitus vel inscius prodidit. Supra a num. 47 ait, B. Dalphinam* in decimo tertio anno ætatis suæ *constitutam matrimonium istud cum* Elziario extra faciem Ecclesiæ *confirmasse : deinde vero inquit :* Subsequenter lapso biennio, dictum matrimonium inter dictos puellam Dalphinam et Elziarium fuit in facie sanctæ matris Ecclesiæ solemnizatum C et contractum. *Tum in eodem processu proxime subditur :* Et.... ipso matrimonio contracto, cum ipsa Dalphina, per ipsum Elziarium supra carnali copula, inter eos habenda, verbis blandis et honestis inquireretur et interpellaretur, ipsa domina Dalphina, tunc in ætate annorum quindecim constituta, verbis, quibus potuit blandis et devotis eumdem Elziarium, tunc in ætate annorum tredecim constitutum, alloquebatur, et inducebat ad virginitatem observandam. *Secundum hæc primum contractum sancti Sponsi inierunt, cum esset Dalphina* in decimo tertio anno ætatis suæ, *ac biennio post, dum ipsa esset* in ætate annorum quindecim, *iste autem* in ætate annorum tredecim, *matrimonium* in facie sanctæ matris Ecclesiæ *solemnizarunt et contraxerunt ; et tunc B. Dalphina* S. Elzeario *velut conjugi suo primum tradita fuit.*

quod probatur variis rationibus

54 *De posteriori contractu Summarium processus* S. Elzearii *(nam de primo non meminit) apprime consonat, ita inquiens :* Domina Dalphina sponsa cum eo mansit XXV annis, et contraxit cum eo XVI ætatis suæ anno : ipse erat XIII annorum, et decessit ipse XXXVIII annorum existens. *Aufer nunc annos 25 ab annis 38 vitæ* S. Elzearii, *supererunt anni tredecim, quos hic tam in Summario, quam in instrumento processus B. Dalphinæ, mox laudatis, numerasse dicitur, quando matrimonium cum illa in facie Ecclesiæ contraxit, et* D *cum eadem vitam socialem agere cœpit. Præterea, cum inter hunc ac priorem contractum biennium intercessisse in eodem Dalphinæ processu legatur, annos 27 rursum subtrahe ab annis 38, quibus vixit* S. Elzearius, *residui erunt anni undecim, quam ætatem ipsi, dum Dalphinam uxorem duceret, tribuit Mayronius, et a qua annos vitæ ejus conjugalis numeravit; quia, ut dixi ejusdem contractum matrimonialem cum sponsalitio confudit. Eadem est ratio in ætate Dalphinæ, quæ secundum eumdem canonizationis suæ processum,* in decimo tertio anno ætatis suæ constituta, *primum contractum, sponsalitium scilicet, cum* S. Elzeario *celebravit ; alterum vero, nimirum matrimonialem, post quem beati Conjuges simul vivere cœperunt,* subsequenter lapso biennio, *quando Dalphina erat* in ætate annorum quindecim constituta.

AUCTORE C. S.

et ab absurdis,

55 *De eodem argumento anonymus in Vita edenda num. 6 hæc ait :* Factum est autem per divinam providentiam,... quod Puer iste puritatis angelicæ et innocentiæ columbinæ, cum decem esset annorum, de mandato serenissimi principis Caroli secundi, Jerusalem et Siciliæ regis, atque in ejus præsentia, virginem Dalphinam annorum duodecim... non sine magno mysterio in civitate Marsiliæ sibi E in conjugem copulavit. Et post tres annos in castro Poderii Michaelis in festo B. Agathæ virginis fuit ipsorum conjugium in facie Ecclesiæ, ut moris est, solenniter et publice celebratum. Post cujus solennitatem quarto die virgo Dalphina ducitur solenniter ad suum Sponsum in loco de Ausoisio, ut habitaret cum eo. *Quæ hic in annis discrepantia occurrit, tolli potest, si biographus annos ætatis utriusque completos, tres autem annos, sponsalia inter ac matrimonium medios, incompletos assignaverit ; supra dicti vero annos ætatis inchoatos, biennium intermedium completum recensuerint. Ceterum uti hæc binos contractus, sponsalitium ac matrimonialem, hic distinguendos esse demonstrant, ita simul pellunt vel minuunt difficultate et absurda, quæ ex opposita sententia consequuntur.*

quæ alias admittenda essent.

56 *Hujusmodi præter nimis teneram annorum decem vel undecim ætatem Sponsi, est primo matrimonium sine ulla necessitate* extra faciem Ecclesiæ *contractum ; secundo idem initum a sponsa ea conditione,* dum tamen posset dictum matrimonium, quando vellet, dimittere ; *tertio denique stolidum istud, ne quid gravius dicam, Religiosi istius viri, ad matrimonium sic ineundum suadentis, consilium ; ex quo quam damnosa oriri potuissent, nemo theologus non videt.* F *Eo quoque consilium hoc mihi minus verisimile apparet, quod Borelyus eumdem Religiosum* Guilielmum a S. Martiali *appellans, dicat, ipsum* magnum doctorem et sanctæ fidei per universam Provinciam inquisitorem *tunc fuisse. At vero si illud consilium ad sponsalia de futuro matrimonio referamus, commodo sensu expositum multo minus difficultatis habebit. Nam quantum ego quidem existimo, laudatus Religiosus inquisitor, non aliud Dalphinæ persuadere voluit, quam contractum sponsalitium, ad quem urgebatur, hujusmodi non esse, quin, antequam ad matrimonium celebrandum esset perventura, justis de causis, si ipsa vellet, posset rescindi.*

Pauca alia huc spectantia

57 *Nempe sic ipse loqui potuit, quod judicaret, teneram puellam a rege ac tutoribus contra æquum justumque gravi metu ad sponsalia compelli. Quam ob rem videtur ipsi unice suasisse, ut regi suorumque minis cederet ; deinde non defore ante matrimonialem contractum tempus ulterius deliberandi, utrum in hunc consentire vellet, an de gravi metu injuste sibi incusso expostulare et sponsalium rescissionem petere. Petrus Eberardus in Vita Gallica B. Dalphinæ sponsalia a matrimonio nobiscum hic distinxit, aitque, eam post varios consanguineorum assultus tandem consensisse ; cum*

iidem

AUCTORE C. S.

A iidem hinc certam regis in totam familiam indignationem, si illa in proposito suo perstaret, minitarentur; inde vero sponderent, inter sponsalia et matrimonium multum temporis intermedii futurum. Post aliqua subdit, eamdem, cum triennio post ad ineundum matrimonium frustra compelleretur, victas tandem manus dedisse consiliis Guilielmi a S. Marcello, Ordinis S. Francisci, inquisitoris fidei, magnæ auctoritatis ob nobilitatem sanguinis virtutesque viri, ac postea episcopi Niciensis in Provincia, qui ipsam ad consensum induxit, non quod, quandocumque vellet, a matrimonio posset resilire; sed quod SS. Cæciliæ ac Valeriani exemplo virginitatem posset vel in ipso matrimonio illibatam servare.

referuntur. Hæc sponsalia verisimilius contraxit

58 Nescio, an hic frater Guilielmus a S. Marcello idem, an alius sit ab illo, quem Borelyus supra Guilielmum a S. Martiali appellavit; nec magis scio, quam bonæ notæ monumento nitatur ista Eberardi narratio, quæ alioquin satis simplex et verisimilis apparet. Addunt etiam ambo, B. Dalphinam jam tunc virginitatis voto obstrictam fuisse, quod ego in processu non reperio; imo contra in hoc expresse dicitur Dalphina tale votum in matrimonio primo secrsum, ac deinde B cum Viro suo, nuncupasse. Sed de his jam satis, ut ad S. Elzearii rerum chronotaxim revertamur. Erat hic, ut mox diximus, sponsalium tempore secundum Vitam edendam decem annorum, quos completos fuisse, constat ex supra allegatis ac cetera chronotaxi: Dalphinam vero tunc tertiumdecimum ætatis suæ egisse, ex ejusdem processu pariter ostendimus, ac propterea monuimus, annos duodecim, quos Vita edenda ei tum tribuit, pro completis reputari debere. Annus Christi, quo hæc gesta sunt, haud difficulter eruitur ex assignatis Elzearii annis decem completis, qui anno ejusdem natali additi deducunt ad finem anni 1296 vel initium 1297, quo etiam tempore Carolum II Siciliæ regem, coram quo sponsalia celebrata fuere, in Provincia degisse, ostendit Boucheus in Historia Provinciæ tom. 2, pag. 323.

anno 1296 vel sequenti: toto biennio post

59 Hæc epocha etiam confirmari potest ex tempore annorum viginti septem, quot a contractis sponsalibus usque ad annum Sancti emortualem sive Christianæ æræ 1323 diem XXVII Septembris, effluxisse, supra observavimus. Atque hinc collige, quam longe a vero abfuerit Bailletus, dum ex ignorata vera ejusdem Sancti suprema ætate, illius sponsalia anno 1305 innexuit. Inter hæc et matrimonium biennium ut minimum intercessit, ob teneram scilicet ætatem Sponsi, undeci- C mum dumtaxat vitæ suæ annum agentis; qua de re anonymus noster in Vita edenda num. 6 sic scribit: Et post tres annos (a sponsalibus initis) in castro Poderii Michaelis in festo B. Agathæ virginis fuit ipsorum conjugium in facie Ecclesiæ, ut moris est, solenniter et publice celebratum. Non fuisse tamen hoc triennium completum, sed tantum inchoatum, ex iis, quæ supra adduximus, statuendum est. Etenim in processu B. Dalphinæ matrimonium hoc subsequenter lapso (post sponsalia) biennio contractum dicitur, numeranturque ab iisdem sponsalibus usque ad S. Elzearii obitum anni viginti septem; in Summario autem processus ejusdem Sancti, a matrimonio illius usque ad mortem anni viginti quinque, ita ut non nisi biennium completum, seu triennium inchoatum inter sæpe dicta sponsalia matrimoniumque intercessisse dicendum sit.

contraxit cum eadem matrimonium,

60 De die contracti matrimonii nostro Vitæ apographo consonant Laurentius Surius ex suo, quo ipse usus est, quique Surium secuti fuere Bilancettus, Waddingus et Bailletus, apud quos omnes dies S. Agathæ virginis, quæ quinta Februarii est, assignatur. Contra Eberardus in Vita Gallica B. Dalphinæ S. Agnetis pro S. Agathæ posuit; Borelyus vero ac Fremautius diem S. Cæciliæ. Haud facile mihi dictu est, Agathæne an Agnetis retinendum sit; pro priori tamen major stat ex Suriano nostroque MS. exemplari auctoritas: posteriorum assertum mox refutabo. Ex dictis ulterius sequitur, matrimonium hoc incidisse in annum Christi 1299, qui cum additis annis viginti quatuor completis reddet annum 1323, cujus mense Septembri die XXVII S. Elzearius moriens, annum matrimonii sui vigesimum quintum tum ab octavo mense inchoatum agebat, si istud in festo S. Agathæ celebraverit, aut etiam jam a nono, si in primo festo S. Agnetis sive die XXI Januarii. Eumdem initi conjugii annum fixerunt etiam Borelyus et Fremautius; sed dum festum S. Cæciliæ pro Agathæ vel Agnetis substituerunt, a sana chronotaxi recessere. Juverit Borelyum audivisse. D

cujus locus, annus ac dies,

61 Matrimonium hoc (inquit Gallice) contigit anno MCCXCIX, die S. Cæciliæ, hora decima matutina, cum comes Elzearius haberet annos duodecim cum dimidio, et comitissa quindecim. Atqui si S. Elzearii cum B. Dalphina nuptiæ præcitato anno 1299, festa S. Cæciliæ luce, sive XXII Novembris celebratæ fuerunt, non potuit hic annos viginti quatuor in conjugio suo explevisse, quando anno 1323 die XXVII Septembris mortem obiit; quo tamen tempore certe debuit vigesimum quintum ejusdem inchoasse. Novi equidem, Borelyum sancti Comitis mortem usque in E annum 1325 differre, atque inter eamdem et matrimonium illius annos viginti septem numerare; sed in hisce calculis non unus est error. In primis S. Elzearium anno 1323 mortuum esse, suo loco clare probabo, Borelyumque verbis ab ipsomet e processu canonizationis allegatis refellam. Secundo Borelyus in illis viginti septem annis recensentis secutus Mayronium est, cujus errorem hoc § refutavimus. Tertio denique nec in ipsa quoque Borelyi opinione dies ista S. Cæciliæ stare potest; cum ab hac die anni 1299 ducto principio usque ad XXVII Septembris 1325 annus vigesimus sextus tantum in cursu esset, atque adeo sic nequiverit anno conjugii sui vigesimo septimo ad cœlos commigrasse.

de quibus non omnes consentiunt,

62 At enim, quia Borelyus non solum diem, sed alias quoque temporis et ætatis notas ibidem minutatim expressit, vix dubito, quin easdem in aliquo vetusto instrumento, quod eo loco de sponsalibus agebat, ipse invenerit, et ad matrimonium referens, annum 1299, quo hoc revera contigit, consequenter adscripserit. Ut ita sentiam persuaserunt mihi rationes, quas hic subjicio. Secundum Borelyum, a quo constat, sponsalia cum matrimonio confusa esse, contractus iste, de quo F loquitur, Massiliæ coram Carolo II Siciliæ rege initus fuit; quod utrumque Nicolaus Loarenchi in instrumento processus B. Dalphinæ, anonymus tam in Vita edenda, quam in edita a Surio, Raphael in Vita S. Elzearii, et Eberardus in Vita B. Dalphinæ, de sponsalibus diserte affirmant. Eorumdem nullus, dum de matrimonio post biennium celebrato scribunt, de Massilia regisve præsentia meminit; imo laudatus anonymus in Vita edenda editaque apud Surium istud in castro Poderii Michaelis, sive Podii-Michaelis, vulgo Puy-Michel, quod erat Dalphinæ proprium, factum ait, cui ceteri, licet id expresse non tradant, ex adjunctis scribendique modo favent. Convenit igitur his omnibus cum Borelyo de Massilia regisque Caroli II præsentia, si de sponsalibus agatur, non autem, si de matrimonio.

inquiruntur,

63 Insuper matrimonii contracti diem, silentibus aliis, anonymus Vitæ edendæ auctor et Suriana editio festum S. Agathæ, Eberardus S. Agnetis, assignant, sponsalitium iidem omnes tacuerunt. Contra Borelyus de sponsalibus non meminit, et, cui ipse matrimonium illigavit, diem S. Cæciliæ cum chronotaxi componi non posse probavi; secus vero, si ad sponsalia referatur, jamjam monstrabo. Itaque ex his omnibus mihi verisimillimum apparet, Borelyum prædictas

A *dictas notas chronologicas de* die S. Cæciliæ *et* hora decima matutina, *uti et regis Caroli præsentiam et civitatem Massiliam, in aliquo antiquo monumento invenisse; et quia sponsalia cum matrimonio confuderat, ad hoc retulisse, quæ ad prima referenda erant, atque ex eodem errore annos Christi ætatisque utriusque Sponsi aliunde cognitos iisdem notis apposuisse. Hæc si ita accipiamus, omnes calculi recte se habebunt, ut sequentem chronotaxim consideranti patebit. Natus est* S. Elzearius *anno* 1286, *mense nobis ignoto, sed ante diem* XXVII *Septembris, qua moriens anno* 1323 *annum vitæ suæ trigesimumoctavum agebat. Ponamus igitur natum esse mense Junio.*

et probabilius assignantur. 64 *Hinc usque ad diem* XXII *Novembris anni* 1296, *cui sponsalia ipsius affigenda credimus, fluxerunt anni* 10, *et menses circiter quinque, atque adeo numerabat ipse tunc annum ætatis suæ undecimum, quem supra allegata instrumenta scriptoresque eidem sponsalium tempore attribuunt. Anno* 1299 *die* V *Februarii vel* XXII *Januarii B. Dalphinam uxorem duxit, biennio completo, sive anno tertio, sex circiter menses inchoato post sponsalia, dum ipse esset annorum duodecim cum dimidio circiter. Tandem ipse moritur die* XXVII *Se-* B *ptembris anni* 1323, *qui fuit a contractis sponsalibus vigesimus septimus, a matrimonio inito vigesimus quintus, ac denique totius vitæ ejusdem trigesimus octavus, quas omnes epochas instrumenta et scriptores, quos in hoc* § *laudavimus, assignarunt. Ceterum potest quidem hæc chronotaxis non nihil a vero aberrare quoad numerum mensium in ætate* Elzearii, *quia, ut monui, mensis, quo natus est, ignoratur; sed hic defectus nequit reliquæ chronotaxi obesse. Nihil quoque adversus eamdem objici potest ex ætate B. Dalphinæ, quam cum Borelyus anno* 1284, *sed sine addito mense, natam dicat, facile illa potuit annum ætatis decimumtertium tempore sponsalium, annumque decimum quintum, seu completum seu inchoatum, tempore matrimonii a me assignato egisse. Denique paucis observo, Bailletum ex eodem errore, quo sponsalia anno* 1305 *superius innexuit, matrimonium ad annum* 1308 *retulisse.*

§ IV. Felices B. Dalphinæ conatus in virginitate S. Elzeario persuadenda : hujus de eadem servanda primo propositum, deinde utriusque votum et castissimus convictus.

C

Dalphina sanctum Sponsum suum *Quæ post contractum matrimonium contigerunt, biographus in Vita edenda num.* 6 *pergit exponere.* Post cujus, (*inquit*) solemnitatem quarto die virgo Dalphina ducitur solenniter ad suum Sponsum in loco de Ausoisio, ut habitaret cum eo. *Celebratæ scilicet fuerant hæ nuptiæ in castro Podii-Michaelis, quod ad B. Dalphinam ex hereditate paterna pertinuisse diximus. Castrum Ausoysium, ejusdem domini, Elzearius de Sabrano et Cæcilia de Agulto,* S. Elzearii *avus aviaque paterni incolebant, eorumque curæ ac moderamini illud juvenum Conjugum par commissum erat. Ermongaus Sancti pater videtur tunc in regno Neapolitano, ubi comitatum Ariani habebat, resedisse; mater autem Lauduna forte jam tum excesserat e vivis secundum dicta* § 2. *Certe de hac in tota Vita nusquam amplius fit mentio; Ermengaus autem postea tantum semel memoratur occasione mortis suæ, quam circa annum* 1309 *accidisse, suo loco probabimus. In eodem castro Ausoysio* S. Elzearius *cum conjuge sua virgine Dalphina apud prædictum avum suum habitavit, teste biographo num.* 29, *donec ipse* factus esset annorum viginti; *quando tandem, licet ægre,* D *impetravit, ut cum eadem in castro Podii-Michaelis commorari posset, suamque ipsemet familiam regere. Quæ interim ab iis gesta fuere, legi possunt in Vita cap.* 1 *et* 2.

AUCTORE C. S.

ad virginitatem in conjugio servandam 66 *Verum, quia in tota eorumdem vita nihil æque admirabile apparet, quam virginea in conjugio convictuque castitas, in Ausoysio cœpta et ad mortem usque integerrime servata, visum est mihi de ea hic agere, eamdemque solidis testimoniis probare, omissa paulisper chronologia, quam deinde resumam. Ordior a biographo. Is cum verbis numero præcedenti relatis dixisset, Dalphinam quarto die post celebratas in castro Podii-Michaelis nuptias ad Sponsum suum in castro Ausoysii deductam fuisse, ita prosecutus est:* Et facto noctis silentio, cum pervenisset ad secreta cubilis, incepit virgo prædicta sui cordis arcanum ejus Sponso virgini revelare. Cui inter alia dixit: Ego ad statum conjugalem tracta a parentibus (*id est, consanguineis ac tutoribus*) invita veni; quia thesaurum virginitatis, mihi a Domino inspiratum, servare proposui et propono. Cumque Juvenis, adhuc ignorans divinum consilium, in corde suo talem virginitatem servare nondum proponeret; nihilominus, ut erat totus placidus et benignus, ipsam gratanter audivit, et divino timore correptus, tota illa nocte ipsam non tetigit, nec verbum inhonestum sibi dixit.

inducere conatur. 67 Ipsa vero duxit noctem illam insomnem, cum lacrymis et suspiriis orans, et flexis genibus virginitatem suam custodiendam Domino commendabat. Noctibus vero sequentibus, statim cum erat in secreto thalamo, prudens puella ipsum præveniebat verbis castis, honestis atque devotis... Sic igitur uterque virgo permansit. *De eodem argumento processus B. Dalphinæ hæc habet:* Ipso matrimonio contracto, cum Dalphina per ipsum Elziarium supra carnali copula, inter eos habenda, verbis blandis et honestis requireretur et interpellaretur, ipsa domina Dalphina, tunc in ætate annorum quindecim constituta, verbis, quibus potuit, blandis et devotis eumdem Elziarium, tunc in ætate annorum tredecim constitutum, alloquebatur, et inducebat ad virginitatis puritatem observandam; proponendo eidem et adducendo vitam et exempla multorum Sanctorum et Sanctarum, et specialiter Cæciliæ, Valeriani, Alexii et ejus consortis, qui duxerunt talem vitam: et de brevitate hujus vitæ, et contemptu mundi, et amore supernæ gloriæ æternæ, sermonem sæpius replicando, in tantum, quod F ipsum, assistente divina gratia, ad devotionis lacrymas provocabat. *Similia scribit Petrus Eberardus in Vita Dalphinæ, præterquam quod in sua hæreat opinione de voto castitatis ab eadem jam ante nuncupato.*

Exponitur narratio Borelyi, 68 *De loco ac tempore dissentit Borelyus lib.* 1, *cap.* 3, *ubi, cum matrimonium Massiliæ coram rege Carolo II celebratum crediderit, Dalphinam ibidem in palatio regio suum de virginitate servanda votum sponso suo* Elzeario *revelasse affirmavit. Si huic credimus, B. Dalphina, in ipso nuptiali prandio ex petulantium aulicorum lascivis dictis multum perpessa, simul ac mensæ amotæ fuerunt, Sponsum suum manu apprehensum seorsum in vicinum cubiculum læto vultu deduxit, ostiumque occlusit, mirantibus omnibus, eamque de simulata inter epulas modestia male arguentibus. Sermones, quibus castissimos Conjuges hic usos fuisse ait Borelyus, profitetur se accepisse ex testimonio Andreæ Durandi, canonici Aptensis, qui eosdem didicerat ex ore ipsiusmet Dalphinæ, cui postremis ejusdem vitæ annis fuerat admodum familiaris. Cumque idem scriptor in præfatione pollicitus sit, sese hujusmodi authentica testimonia stilo sui temporis sic expressisse, ut eorumdem sensui quam accuratissime inhæserit*

AUCTORE C. S.

A *inhæserit, malueritque ipsa testium asserta integra referre, quam ex iisdem continuatam historiam texere, haud abs re fore existimavi, si prædictos sermones ex Gallico Borelyi Latine versos hic apponerem.*

qui hæc eadem alio in loco

69 *Igitur B. Dalphina, teste laudato Andrea Durando apud Borelyum, Sponsum suum sic allocuta est :* Domine mi comes, non multum verita sum te convenire, ut tibi mea super felici nostro conjugio sensa aperirem. Eximia de tui animi dotibus apud omnes existimatio, magnaque pietas, quam tot insignium virtutum quotidiano exercitio ipse probas, fecerunt, ut huic fœderi facilius consentirem, persuasum mihi habens, te omnino propensum esse in virtutem omnium pulcherrimam, ad quam generosus animus possit aspirare. Hæc cogitans credidi, te non vehementer perculsum iri, si dicerem, me virginitatem meam Deo jam consecrasse, cumque hæc non amplius arbitrii mei sit, non posse me de eadem in cujusquam hominum gratiam statuere ; ac propterea oro te, ne uti velis jure tuo, quod ad legitimos matrimonii usus in me adeptus es. Tua illa verecundia, quæ in vultu tuo se prodit, sperare me facit favorabile responsum, tuaque magna hactenus erga me indulgentia et obsequia promittunt mihi B fore, ut hoc consilium meum probare non graveris.

aliisque cum adjunctis

70 Ah, Domine mi, quam præclarum opus faceremus, quam gratum Deo, quam admirabile angelis, quamque prodigiosum in æstimatione hominum, si hoc ipso temporis momento, quo tota aula lascivit, voluptatumque causa nos hic inclusos opinatur, nosmetipsi conjugium nostrum per virginitatis votum Deo consecraremus ? Nunquid non, mi Domine, summæ nobis felicitati foret, si animorum affectuumque conjunctione contenti, et procul abjectis cogitationibus, quæ homines brutis animalibus similes reddunt, vitam angelicæ similem in terra duceremus ? *Subdit Borelyus,* Elzearium, *cum ad tam inexspectatam sponsæ suæ orationem aliquantulum attonitus hæsisset ; tandem respondisse :* Inceptum magnum est, domina, quod suades, cujus nullum hactenus exemplum in mundo habemus, quodque fervidæ devotionis juventutis tuæ,quæ in adultiore ætate languescet, effectum esse potius credidero, quam maturum consilium, ex quo ad rem arduam impelleris, quæ humana cogitata superat. Meo quidem judicio quod fieri nequit, tentas, dum duos tam oppositos status, C matrimonium cum virginitate sociare meditaris : nec dissimile prodigium esset hoc, quam si ignem in aqua servare velles ; cum sese invicem destruant.

facta scribit ex testimonio Durandi canonici,

71 Mihi quidem volupe esset tua consilia sequi, modo fieri posset ; sed cum nullum in hac via ducem noverim, non censeo nos animi ceteris magis defecati, ut illud primi incœptemus. Si tamen in tam generoso consilio perstes, oportet, nos vel S. Alexii exemplo ab invicem discedere, vel ambos religiosam professionem sectari. Denique non debueras tu in matrimonium consentire, si virginitatem colere jam decreveras. Ita est Domine, (*reposuit ad hæc Dalphina*) inceptum arduum est ; sed non insuperabile ; et quamvis nulla exempla habeamus ; potest Deus nobis satis abundanter gratias donare, ut incipiamus primi. Noveris, Domine, non frustra me tam affirmate loqui, nec tantum me processuram fuisse, nisi cœlesti auxilio fuissem roborata. Non celabo tibi, quid mihi contigerit, quando ad hoc conjugium vehementer urgebar. Inter lacrymas meas ac suspiria beata Virgo me invisens, solari dignata est, utque me ejusdem protectioni commiseram, jussit nihil timere, spoponditque, me in quocumque statu sibi curæ fore. Hæc faciunt, ut credam, consilium meum ipsi non displicere, et fieri posse, quod tibi propono. Age igitur, Domine comes, noli resistere voluntati cœli, a quo tu mihi angelus D custos datus es.

72 *His dictis (subdit Borelyus) comitissa in terram provoluta est, Sponsique genua amplectens,* Domine, *ait,* me tuæ tutelæ committo : noles utique beatæ Virginis dictis adversari, quam tam tenero amore prosequeris. *Post hæc, eodem teste Borelyo, solis singultibus prosecuta est, et ambo in complexu mutuo lacrymas miscuerunt, donec* Elzearius, *rupto silentio, ipsam sic denuo allocutus est :* Eia, domina, non possum tibi recusare, quod petis, præter votum virginitatis jam nuncupandum : cupio enim discere experientia, quod ex fragilitate metuo, et vires meas experiri, antequam me periculo exponam. Qui scire possumus, quid nobis in ætate viginti aut triginta annorum ac reliquo vitæ spatio eventurum sit ? In hac quidem juvenili ætate facile esset istud votum emittere ; sed forte postea difficile erit servare. Crede mihi, domina, ne nos mittamus in periculum, si in eo nolumus perire. Quod ad me attinet, polliceor tibi, me, quamdiu Deus gratias concedet, totis viribus conaturum iisdem respondere, tibique fidelitatem promitto : sed præstat ex devotione se continere, quam ex debito cogi.

B. Dalphinæ quondam familiaris;

73 *Deinde addit idem biographus, Dalphina re-* E *spondere volente, tantum ab aulicis, qui ante januam stabant, vocibus foriumque pulsu strepitum editum, ut necesse fuerit sermonem abrumpi et portam aperiri. Dalphinam vero,* S. Elzearii *responsis non contentam, ad Garsendam Alphanti, piam istam matronam, de qua num. 41 et 42 locuti fuimus, accessisse, expositoque, quod egerat, supplicasse, ut pro sua, qua apud ipsum plurimum valebat, auctoritate eumdem ad nuncupandum virginitatis votum induceret ; Garsendam autem id præstaturam se, multum collaudatæ animatæque comitissæ pollicitam esse. Hactenus ille, pro eo ad Garsendam accessu laudans præcitati Andreæ Durandi testimonium, ex quo utriusque dicta ibidem etiam recitat. Ego ob ejusdem testis auctoritatem inficiari nequeo, hujusmodi sermones inter* S. Elzearium *beatamque Dalphinam, et inter hanc atque Garsendam habitos fuisse ; sed de loco ac tempore ut minimum dubitare me faciunt, quæ tam hoc, quam præcedente § adduxi.*

sed non omnia, quæ ibi asserit,

74 *Si Durandi testimonia in ipsomet processu legere mihi licuisset, possem certius pronuntiare, utrum hic illos eo loci ac temporis habitos dixerit, an Borelyus eosdem, quia sponsalia cum matrimonio confuderat, illuc retulerit. Eadem opera dispicere potuissem, an ex* F *Durandi sententia votum virginitatis ante matrimonium in Dalphina, an propositum dumtaxat admittendum sit. Sane votum istud, de quo nec anonymus in Vita edenda, nec procurator causæ in instrumento processus B. Dalphinæ meminit, imo cui hic potius adversatur, eo etiam minus fit credibile, quod illo obstrictæ Dalphinæ non licuisset sine ejusdem relaxatione, cum inscio et ad virginitatem servandam minime consentiente Sponso, matrimonium celebrare. Fuisse autem relaxatum votum ejus, nusquam legitur ; et si relaxatum fuisset, frustra ipsa illud pro servanda castitate post initum matrimonium* Elzeario *objecisset. Denique narratio, quam ex Vita edenda, nostroque processus B. Dalphinæ instrumento, superius adduxi, ut multo simplicior, ita etiam verisimilior apparet. Nunc, unde digressus sum, revertor.*

pro certis ausim habere.

75 *Quamquam* S. Elzearius *deprecanti sponsæ semper annueret, non tamen statim virginitatem perpetuo servare constituit nedum ipsi promisit aut Deo vovit. Ita discimus ex mox laudato instrumento processus Dalphinæ, in quo ita denuo legere est :* Post prædicta (*quæ num. 66 et seqq. recitavi*) dum dictus Elziarius sponsus dictæ dominæ Dalphinæ adhuc magis instaret apud dictam Dalphinam, ejus sponsam, et ipsam amplius interpellaret supra matrimonio inter eos

Deprecanti sponsæ continentiam promittit,

A eos carnali copula consummando, contigit, quod ipsa Dalphina in castro Podiimichaelis, quod erat ipsius dominæ dotale, incidit in infirmitatem, fortiter febricitans; et quod ipsa sic infirma in lecto existens, fecit ad se vocari dictum ejus Sponsum, et eum allocuta fuit per hunc modum : Scias, Elziari, quod nisi mihi consenseris, quod de carnali copula me ulterius non inquietabis, numquam ab hoc lecto viva resurgam; cum scias, me velle potius mori, quam copulæ carnali consentire : si vero tibi placuerit mihi in hoc consentire, spero, quod Deus mihi gratiam faciat, et ab hac infirmitate evadam; et vivemus simul amplius ad Dei gloriam et honorem.

citra votum tamen. Quædam Borelyi

76 Deinde idem Elziarius sponsus proxime dictis verbis auditis, eidem Dalphinæ, quam tenerrime diligebat, consentiit, et, sicut ipsa postulabat, promisit; citra tamen alicujus voti pro tunc emissionem. Et sic per prudentiam, devotionem et sanctitatem ipsius Dalphinæ ipsa Dalphina dictum ejus Sponsum ad observationem perpetuæ virginitatis traxit et induxit. *Hisce fere consonans Borelyus cap.* 3, *in aliquot adjunctis variat, laudans testimonium* B *supra dicti canonici Aptensis Andreæ Durandi, a quo ea ex ipsius beatæ comitissæ, dum viveret, ore accepta ait, quæ compendiose hic refero. Jam per biennium recusaverat* Elzearius *virginitatis voto se obstringere, cum Dalphina, in suo castro Podii-Michaelis degens, febriculæ accessum sensit, eaque occasione utendum rata est. Morbum igitur majorem vero simulat, mittitque Ausoysium, qui Virum suum arcessat. Accurrit hic; illa præsenti denuntiat, unicum suo malo remedium esse, illumque solum sibi posse medicari. At sanctus Comes facile ratus, quod res erat, suaviter subridens, quid istud remedii sit, exquirit. Negat illa, se id edicere ausuram, priusquam ipse spopondisset, facturum se, quod petitura esset,*

super his asserta

77 *Eloquere ergo, reposuit* Elzearius; *nihil enim est, quod tibi recusem. Tum vero Dalphina, apprehensa compressaque Sponsi manu, cum suspiriis et singultibus illum rogat obsecratque, ut in virginitatis votum tandem consentiat. Ad hæc ille, in lacrymas prorumpens,* Paratus sum, *inquit,* domina, facere, quod cupis; tu valetudinem tuam unice cura, et votum, cum tibi placuerit, nuncupabimus. Sed inquirendus nobis modus est, quo persecutione parentum nostrorum liberemur. Nosti, nihil illos tantopere, quam prolem e nobis desiderare, jamque C aliquid de nostra vivendi ratione suspicatos, nullum temporis momentum devotioni nostræ libere impendendum nobis relinquere. Nosti, quod jam sæpe contigit, ut noctu veniant exploraturi, quid in cubili agamus, utque illud de improviso etiam ingressi sint, visendi causa, an eodem lecto uteremur. Nisi hæc caveamus, vita nostra perpetuum martyrium erit. Reperiendum est igitur aliquid, quo et nostræ tranquillitati consulamus, et illorum desiderio obsecundare videamur.

expenduntur

78 Ne te ea cura sollicitet : *(inquiebat hic lætabunda Dalphina)* Deus, qui pro nostra conservatione suas nobis gratias donabit, etiam suggeret modum, quo parentibus satisfiat. Si primas carnis tentationes superaverimus, quæ mundi sunt, facile vincemus. Studeamus modo Deum nobis conciliare, curamque de parentum desideriis ejusdem providentiæ permittamus. *His dictis tandem acquiescens* Elzearius, *respondit :* Domina, ego me tuæ voluntati omnino submitto : de sanitate restauranda solummodo cogita, et simul ac convalueris, edemus votum, quod desideras. *Hactenus ex Borelyo, qui ibidem mox subdit, dilatum in aliquod tempus illud votum fuisse, quia eodem die cursor a rege Carolo II Neapoli missus advenit,* Elzeario *Ermongai patris sui mortem nuntians; ac propterea ipse postridie in Italiam proficisci* D *debuit, ut comitatum Ariani hereditate adiret. Verum hinc manifeste liquet, Borelyum, de chronotaxi minus æquo sollicitum, hæc ad longe alia tempora, quam quibus contigerunt, retulisse.*

AUCTORE C. S.

et refutantur.

79 *Etenim si ista voti promissio biennio post initum matrimonium, id est, in ipsius Borelyi sententia, biennio post annum* 1299 *facta sit, debuit anno* 1301 *vel sequenti contigisse, eodemque anno Ermongaus,* S. Elzearii *pater, in Italia diem suum obiisse. At vero* § 5 *probabo, ejusdem Ermongai mortem, sanctique* Elzearii *Italicam profectionem non posse ante annum* 1308 *collocari. Quin etiam* § *sequenti ostendam, sanctos Conjuges, biennio trienniove, antequam* Elzearius *ob patris obitum Italiam petiit, in castro Podii-Michaelis simul habitasse, propriæque familiæ suæ præfuisse; ita ut nec tempus nec occasio illis deesse potuerit ad promissa persolvenda, si biennio post matrimonium facta fuerint. Aut igitur prædictus Dalphinæ morbus, eaque occasione ab* Elzeario *facta de virginitatis voto quam primum nuncupando promissio, serius contigerunt; aut (quod omnino dicendum videtur) hic tunc solummodo promisit fore, ut sponsam de usu matrimonii imposterum non interpellaret, quod ipsa unice petiisse dicitur in instrumento processus, quod num.* 75 *et se-* E *quenti produxi.*

Sanctus in virginitatis proposito per ecstasim confirmatur,

80 *Porro primum istud, ut dixi, sancti Comitis de servanda virginitate propositum aliquanto post multum confirmavit insignis ecstasis, qua in festo magnæ Dei Matris in cœlos assumptæ divinitus illustratus fuit. Mox laudatum B. Dalphinæ processus instrumentum denuo audiamus. Post verba num.* 76 *data procurator causæ ibidem sic prosequitur :* Subsequenter post aliquod temporis intervallum in loco de Saltu, ubi dictus Elziarius accesserat ad festum cujusdam militiæ novæ, superveniente in eo inflammatione divina et notabili proinde mutatione, (sicut in titulis vitæ suæ latius est descriptum) ex tunc nec verbo nec facto, nec aliquo signo super carnali copula amplius requireret vel interpellaret (*lege* requisivit vel interpellavit;) quinimo ex tunc virtute et sanctitate ipsius Dalphinæ idem Sponsus ejus ab omni concupiscentia carnali fuit abstractus et semotus. *Hanc tam mirabilem ecstasim, a qua Sanctus ipse magnam sui mutationem repetere solitus erat, pluribus exponit biographus in Vita edenda num.* 8 *et sequentibus. Pro notione temporis ex eadem annotasse juverit, sanctum Juvenem* ad annum quintumdecimum suæ ætatis *tunc pervenisse. Cetera huc spectantia in Annotatis elucidari poterunt.* F

ac tandem una cum conjuge sua

81 *Perrexerunt igitur castissimi Conjuges ex mutuo consensu virginitatem colere, nullo interim obstricti voto, quod tandem aliquando prius Dalphina sola privatim, deinde ambo simul in castro Ausoysio coram fidis testibus nuncuparunt. Rem, ut gesta est, lege in Vita num.* 50 *et sequentibus; hic solum tempus assignabo. Scribit biographus num.* 44, S. Elzearium, cum factus esset annorum viginti trium, *in Italiam profectum, ut comitatum Ariani, quem Ermongaus pater moriens reliquerat, jure hereditario possideret. Proinde hæc profectio ad annum* 1308 *vel sequentem pertinet, cum Sanctum verisimilius anno* 1286 *natum esse credamus. Deinde num.* 51 *ait, eumdem* quinque annis *in Italia moratum fuisse, post quos in Provinciam reversus, Pascha in castro Ausoysio celebravit, ibidemque proxime secuto festo S. Mariæ Magdalenæ, id est, die* XXII *Julii, una cum beata sua conjuge votum, de quo agimus, emisit. Quinquennium hoc dumtaxat inchoatum fuisse, verisimile fit ex Summario processus B. Dalphinæ, in quo prædictus in Provinciam reditus contigisse dicitur* quatuor annorum spatio jam revoluto vel circa; *nimirum postquam in Italiam profectus fuerat.*

82

AUCTORE C. S. *voto se adstringit;*

A 82 *Addamus ergo quadriennium integrum anno* 1308 *vel sequenti, atque ita ad annum* 1312, *vel* 1313 *perveniemus, numerante tunc sancto Comite die* XXII *Julii annum matrimonii sui quartumdecimum, vel decimumquintum. Bailletus circiter triennium Sancti in Italia moræ tantum tribuit, et profectionem anno* 1318, *ex sæpe dicto decennii errore, reditum autem anno* 1321 *illigavit. Processus Dalphinæ Summarium de eodem reditu, editoque virginitatis voto compendiose sic habet* : Subsequenter quatuor annorum spatio (*post Sancti in Italiam adventum,*) jam revoluto, vel circa, dictus dominus Elziarius, comes Ariani, de dictis partibus regni Siciliæ ad partes Provinciæ reversus fuit, et dicta domina Dalphina, sponsa sua, dictum virginitatis votum (*quod, absente Viro, sola nuncupaverat*) una cum ipso ejus Sponso iterato fecit et repetiit, recepto ibidem per eos cum magna devotione Sacramento Eucharistiæ de manu cujusdam Religiosi fratris Minoris, communis eorumdem Conjugum confessoris. *Fuerit hic forsitan pater Joannes Juliani, quem Sanctus ipse in Vita num.* 61 *utriusque, aut certe suum confessarium appellat, quique ibidem num.* 3 *eodem munere apud Laudunam matrem ipsius functus fuisse dicitur.*

B *quod quamdiu simul vixerunt, secretum esse voluerunt*

83 *Ut vero castissimi Conjuges suum in virginitate propositum semper studiosissime celaverant, ita sui voti testibus altum de eodem silentium indixerunt.* Sanctus autem Comes (*verba biographi sunt num.* 55) omnibus stricte mandavit, ut votum suum et suæ sanctæ consortis nulli hominum aperirent *Consentit Summarium processus B. Dalphinæ, in quo præterea additur, silentium istud cum jurisjurandi religione impositum fuisse. Verba accipe.* Domina Dalphina et dictus Elziarius conjuges votum virginitatis per eos emissum, ut superius dictum est, et ipsorum virginitatis observationem et perseverantiam secreta tamen, quamdiu simul vixerunt, voluerunt et volebant ; et... accersitis et convocatis ad se militibus (*id est nobilibus, quos in obsequio suo habebant*) et cubiculariis fœminis (*suæ conjugis*) et aliis secretariis eorumdem, illos jurare fecerunt, quod statum eorumdem conjugum super voto et virginitate prædictis secretum tenerent, et nemini revelarent, quamdiu iidem Conjuges vitam ducerent in humanis.

in conjugali convictu et communi thalamo

84 *Quam sancte autem quamque integre laudati Conjuges, licet eodem lecto uterentur, semper vixerint, libet etiam aliunde, quam ex Vita edenda exponere. Summarium processus B. Dalphinæ hæc denuo habet :*

C Magna parte dicti temporis (*annorum viginti septem, ibidem præmittitur, pro quibus annos viginti quinque substituendos esse, supra probavit*) et ut plurimum et semper, exceptis aliquibus temporibus, quibus dictus Elziarius ad alias partes, negotiis exigentibus, se quandoque transferebat, ipsi Conjuges cohabitabant simul in eodem hospitio et in eodem thalamo, eodemque cubili. Et ex quo dictum matrimonium fuit inter eos, ut præmittitur, contractum, ipsa Dalphina numquam dormivit, nisi vestita, nec dicti Mariti sui carnes, nec manum etiam tangere voluit, exceptis quibusdam vicibus, quibus ipsa Dalphina caput dicto ejus Sponso abluebat, vel, quando infirmabatur, caput et pulsum tangebat. *Conformia hæc sunt dictis Bertrandæ Bartholomææ de Podio-Michaelis, quæ, teste Borelyo cap.* 4, *testata est, sæpe vidisse se ambos, tum domi, tum præcipue in itinere, dum in lecto recumberent, tunica cinerei coloris sub interula indutos.*

virginitatem illibatam servantes,

85 *Eadem Bertranda ibidem dicitur asseruisse, numquam a se visum* Elzearium *a sua conjuge attingi ; nisi cum hic ex capite aliove morbo laboraret, quando hæc officii gratia illius frontem manu fovebat, vel arteriæ pulsum explorabat. Id quoque a se observatum ait, hosce castissimos Conjuges, quoties alteruter peregre*

D *rediret, invicem sic amplecti solitos, ut mutuas facies non tangerent, nedum oscula figerent ; quamvis amorem mutuum fusæ præ gaudio lacrymæ manifeste probarent. Laudata Bertranda in Summario processus* Elzearii *numeratur inter testes, qui* fuerunt familiares ipsius, *quique propterea jubebantur* causas suorum dictorum reddere per visum et conversationem habitam cum eodem. *Borelyus, qui processum ipsum habuit, scribit, illam continuis quadraginta annis fuisse partim in utriusque, partim in solius Dalphinæ post sancti Mariti mortem obsequiis. Addit etiam, eamdem illorum ancillam cubiculariam fuisse, unamque e duabus illis, quæ in eorumdem cubiculo ex avi aviæque mandato diu dormierunt, ut illos observarent, et a nocturnis precibus arcerent, qua de re in sequenti § aliqua dicemus. Interea proderit ista pro majori fide dictis concilianda hic annotasse.*

operaque consanguineorum pro liberis ex iis suscipiendis

86 *Quod ad usum communis lecti attinet, in eo non alia de causa perstitisse dicendi sunt, quam ut virginitatis suæ primo propositum, deinde votum melius celarent ; sive studio humilitatis sive molestas cognatorum dissuasiones cavendi gratia, sive utraque potius ex causa id fecerint. Certe quamdiu in castro Ansoysio sub avi aviæque moderamine vixerunt, studiose*

E *cavendum erat, ne hoc ipsi rescirent, qui ex nimio nepotum desiderio iisdem vel sic molesti erant. Certe Eberardus in Vita Gallica B. Dalphinæ tradit, Cæciliam aviam, cum secretum penitus ignoraret, varios medicos consuluisse, ut medicamentorum ope fertilitatem Dalphinæ promoveret ; Dalphinam vero, ne quam de suo virginitatis proposito suspicionem ingereret, suadenti aviæ in omnibus obtemperasse. Verum hæc non nihil amplificata videntur, maloque hic Borelyo credere, ista paulo aliter narranti ex cujusdam experti medici Pontificii testimonio, quem ex adjunctis Arnoldum de Villa-nova fuisse suspicatus est.*

prudenter delusa,

87 *Secundum ipsum res ita se habuit. Hic medicus a vicecomitibus Massiliæ, Dalphinæ cognatis, ad eam rem rogatus, operam suam condixerat, et quia ambos vegetos noverat, non dubitaverat etiam de felici successu spondere. Quod ubi ad Dalphinæ aures pervenit, cum aliam evadendi viam non haberet, rogat ipsa confessarium, ut medicum, quod res erat, edoceat. Paret ille ; medicus autem tam singularem virtutem admiratus, secretum promisit, ac deinde ipsos coram intuitus, pronuntiavit cognatis, eos sic affectos esse, ut, quæcumque hujusmodi remedia illis præscriberet, eorum-*

F *dem valetudini graviter nocitura essent, nec ad finem, quem sibi proposuerant, conductura. Hac ratione, subdit Borelyus, hi duo Conjuges virgines eo metu liberati fuere. Ceterum tam procul aberat ab eis incontinentiæ periculum, ut ex convictu ac familiari consuetudine in virginitatis proposito etiam magis magisque confirmarentur. Ita expresse docet sæpe memoratum Summarium processus B. Dalphinæ, ex quo sequentia excerpsi.*

virgineam castitatem miro modo

88 Dictus ejus Sponsus, dum in humanis agebat, sæpe et multis vicibus coram diversis et fide dignis personis dixit et asseruit ;... quod quanto ipse Sponsus cum eadem domina Dalphina magis et familiarius morabatur et conversabatur, tanto se de virginitate sua propria firmiorem et securiorem sentiebat, et minores contra virginitatis et vitæ puritatem tentationes patiebatur et habebat ; et de majori constantia et ferventiori proposito ad serviendum Deo permanebat : et ita viginti septem (*imo viginti quinque*) annis, ut præmittitur, simul vixerunt, non dividentes hospitium, thalamum neque lectum, in pudicitia et observantia virginali. *Simillima habet Vita edenda num.* XI *et* 12, *ubi Dalphina quoque eadem in se experta esse dicitur, quæ ipsum* ideo nutritorem bonorum, quæ in ea Deus posuerat, et patrem suæ animæ atque virginitatis custodem communiter appellabat. *Ne prolixior sim, mitto*

A *mitto alia testimonia, quæ apud Borelyum legi possunt, sed postremam ipsiusmet* S. Elzearii *declarationem ex Vita edenda num.* 69 *adjicio.*

mutuo fovebant ad mortem usque.

89 *Is anno conjugii sui vigesimo quinto Parisiis ex morbo ad extrema redactus,* quamvis in tota vita sua virginitatem suam et suæ sanctæ consortis celaverit studiose, nihilominus in fine dierum suorum, Spiritu sancto compulsus, loquens, de ea coram simul astantibus in hæc verba prorupit: Salvatus est Homo malus per mulierem bonam, quam sicut virginem accepi, ita in hac vita mortali virginem relinquo. *Hanc denique* Elzearii *virginitatem ipsamet Dalphina in processu canonizationis ipsius, tum adhuc inter vivos superstes, suo irrefragabili testimonio certam fecit, uti Gregorius XI Pontifex Maximus in Bulla, qua ejusdem Sancti canonizationem promulgavit, testatus hic verbis est :* Sed quoniam (*Elzearius*) majori profecit ætate, ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus (*Dei*) exarsit amorem fervore spiritus ampliori, et sic pudicitiæ adhæsit operibus, sic carnis studuit evitare contagia, quod, licet uxorem habuerit, ætate juvenem et nobilitate præclaram; tamen, prout ex dictæ uxoris et confessoris ejusdem
B testimoniis constat, Sanctus ipse semper candore virgineo rutilavit. *Plura de eodem argumento in Vita et Annotatis occurrent.*

§ V. Utriusque Conjugis molesta apud avos habitatio, deinde tranquillior in castro Podii Michaelis : Sancti in hereditatem mortui patris successio et mira mansuetudo : præcepta ab eo promulgata : ejusdem ad equestrem Ordinem promotio, et militia.

Sancti conjuges habitantes apud avos,

D*iximus supra,* S. Elzearium *post celebratas in castro Podii-Michaelis nuptias anno* 1299 *una cum beata conjuge sua, virgine Dalphina ad castrum Ausoysium concessisse, ibidemque apud avum suum Elzearium, aviamque Cæciliam habitasse. Quam grave hoc illis domicilium fuerit, inde satis colligi potest, quod vivendum ibi esset ex illorum arbitrio, qui, cum prolem ex iis unice desiderarent, non desinebant eosdem provocare ad delicias, et a virtutum exercitio prohibere. Quæ ut clariora fiant, libet hic aliqua ex Borelyo ad-*
C *dere. Illo teste, sæpe laudatus Durandus canonicus, qui ob pietatem suam et insignem medicinæ peritiam postremis decem annis B. Dalphinæ admodum familiaris fuit, ex ipsa beata comitissa didicit, quæ de hoc argumento testatus est, et ego hic breviter refero. Prædicti avus aviaque in omnes eorumdem actiones semper intenti, laudanda quæque carpebant; ecclesiastica jejunia vetabant, et quotidianam curam audiendi Missam suspectam habebant. Neque his contenti, etiam quid nocturnis temporibus facerent, instrui voluere.*

qui prolem ex iisdem unice desiderabant,

91 *Suspicati enim, illos non in communi thalamo, sed in scamnis vel sedibus seorsum cubare, quamdam vetulam cum altera ancilla cubicularia in eodem cubiculo dormire jusserunt, ut ipsos studiosissime observarent et a piis operibus arcerent. Hinc vesperi vix bis recitasse poterant orationem Dominicam, quin imperiosa vetula mox inclamaret, concedendum cubitum esse ; vanam esse etiam hypocrysim ; locum illum somno, non prolixæ precationi destinatum ; devotionem istam usque in ecclesiam differendam ; denique sine importunis precibus dormiendum esse. Quin eo etiam procedebat importunitatis, ut non acquiesceret, donec eosdem exutos vestibus in lecto decumbentes videret. Hujus vetulæ socia Bertranda Bartholomæa,* (*de qua consule dicta num.* 84 *et* 85) *eadem testata dicitur apud Borelyum, ac nonnulla huc* D
spectantia addidisse, quæ in compendium contracta sic habent. Solebant pii Conjuges somnum simulare, donec observatrices suas obdormisse deprehenderent : tum vero mox e lecto egressi concupitæ orationi se dabant.

AUCTORE I. S.

a virtutum exercitio prohibentur.

92 *Testata, inquam, Bertranda est, id a se observatum, quoties ipsa quoque somnum finxit, ut tam suavi spectaculo frueretur; vidisseque ipsos tanta cum modestia orantes, ut piis perfusa lacrymis, caveret sane eos prohibere ; imo sese iis sociam adjunctura fuisset, nisi verita esset, ne sic sanctos eorumdem affectus turbaret, vetulamque, quacum cubabat, expergefaceret. Præterea declaravit, dum ipsa cum eadem vetula de more summo mane surrexisset, solvisse eosdem ostio cubiculi clam clauso, ad orationem redire, occlusis interim relictis fenestris omnibus, ut videri possent in multam lucem dormire. Hoc autem a se aliquoties compertum ait, quando non recte obserato ostio, in cubiculum regressa est suspenso gradu, ne excitaret dormientes, quos in mediam usque noctem orasse noverat, ac tunc denuo flexis humi genibus precantes deprehendit. Addit denique, sese ab iis multum obsecratam, ne quæ viderat, cuiquam, præsertim avo, revelaret ; idque libenter pollicitam promissis stetisse.*

hinc in castrum Podii-Michaelis commigrant,

93 *Hæc cum ita sint, nil mirum est, si, quod biographus asserit,* S. Elzearius *multis apud avum suum precibus institerit, ægreque impetrarit, ut sibi cum sua conjuge liceret in castro Podii-Michaelis, quod ad ipsam spectabat, domicilium suum propriamque familiam habere.* Sanctus iste Juvenis, *inquit in Vita num.* 29. sicut crescebat ætate, ita proficiebat et augmentabatur gratia et merito et perfectione, et ejus sanctum desiderium ad melius operandum crescebat continue. Unde cum factus esset annorum viginti, et in castro Ausoisio non esset quietum suum cor propter curam superfluam, quam habebat avus suus et tota familia ejus in nutriendo ipsum in actibus et lasciviis mundanorum ; post multas precum instantias obtinuit, quod posset ire ad castrum Podii-Michaelis, quod erat virginis Dalphinæ proprium ex successione et ordinatione paterna : in quo castro per triennium permanserunt ; et mutando locum, mores mutaverunt in melius. *Priusquam pergredior, breviter annotanda chronotaxis est.* E

propriamque familiam sanctissime instituunt.

94 *Agebat* S. Elzearius *annum ætatis suæ tertiumdecimum, quando mense Januario, vel Februario, paucos dies inchoato, anno* 1299 *sponsam suam Ausoysium duxit. Dum hinc ad Podium-Michaelis discessit, numerabat annos viginti, qui additi anno* 1286, F
quo natus est, ostendunt, hanc domicilii mutationem ad annum circiter 1306 *pertinere; non ad* 1315, *ad quem eumdem Bailletus ex ignorata Sancti ætate, qua mortuus est, perperam retulit. Septem igitur circiter annis commoratus cum conjuge est in castro Ausoysio, et alieno more vivere compulsus. Hoc captivitatis genere liberati, suique tandem arbitrii facti sancti Sponsi, mirum est, quibus virtutibus emicuerint, quamque sanctis legibus domesticam familiam instruxerint rexerintque : ut hæc non tam baronis aut comitis domum, quam optime ordinati cœnobii speciem præferret. Consule Vitam edendam cap.* 3, *ubi ista pluribus exponuntur. Nec defuere miracula, quibus divina Omnipotentia mirabilem Servi sui erga afflictos charitatem illustrare dignata est, quæque in Annotatis ibidem etiam aliunde confirmabo.*

Mortuo patre, in Italiam proficiscitur

95 *Interea* S. Elzearii *pater Ermongaus, in regno Neapolitano degens, supremum diem suum obiit, et ipse, velut heres primogenitus, illuc proficisci debuit, ut paternum comitatum Ariani adiret. Summarium processus Dalphinæ hac super re hæc ait :* Lapsis (*post matrimonium initum*) quorumdam annorum circulis, contigit, quod comes Ariani, pater dicti Elzearii, in partibus regni Siciliæ et in comitatu suo Ariani existens

AUCTORE C. S.

A stens, decessit. Propter quod idem Elzearius, ejusdem patris successor in dicto comitatu, utpote filius ejus primogenitus, de partibus Provinciæ ad dictas partes regni se transtulit, et ibidem fuit per aliquod tempus, dicta Dalphina, sponsa sua, in partibus Provinciæ dimissa. *Profectionis tempus clarius indicat biographus num.* 44 *Vitæ edendæ;* Cum factus esset, *inquiens,* annorum viginti trium, ejus patre defuncto, remansit comes Ariani et dominus baroniæ et Ausoisii ex ordinatione paterna. Et tunc primo Italiam ingressus (*est*) ad capiendam possessionem dicti comitatus.

ad comitatum Ariani capessendum:

96 *Secundum hæc et chronotaxim superius stabilitam ista Ermongai mors sanctique* Elzearii *in Italiam profectio ad annum* 1309, *aut certe non citius quam ad* 1308 *referendæ sunt. Consentit hic nobis Claudius Bilancetti in Vita Italica cap.* 5, *ubi easdem anno Christi* 1309, *Sanctique* 23 *innexuit. Contra longe dissidet Borelyus, dum in lib.* I *Vitæ, cap.* 5 *ex testimonio Bertrandæ Bartholomææ scribit, ista anno tertio conjugii eorum contigisse, id est, ex ipsius Borelyi calculis anno æræ vulgaris* 1302. *Ego, cui Bertrandæ testimonium in processu consulere non licuit, dubitare cogor, an sic habeat; et si reipsa sic habeat, mendosum* B *credere, ob argumenta, quæ studioso lectori perpendenda proponam. Borelyus procedit in opinione sua, § præcedenti a me improbata, ex qua statuit,* S. Elzearium *biennio cum dimidio post celebratum matrimonium ægrotanti Dalphinæ promisisse fore, ut, simul atque ipsa convaluisset, virginitatis voto se obstringeret; verum id longius dilatum fuisse, quia accepto eadem die de Ermongai morte nuntio,* Elzearius *postridie in Italiam profectus fuerat. Biographus autem inter prædicti matrimonii celebrationem Sanctique discessum in Italiam recensuit annos circiter decem, ex quibus illos septem in castro Ausoysio, reliquis in Podio-Michaelis habitasse affirmat.*

quod ad annum 1308 *vel sequentem referendum est,*

97 *Auctor Summarii processus Dalphinæ, etsi annos non exprimat, omnino tamen favet biographo, neque cum Borelyo potest conciliari. Postquam enim de contracto matrimonio, prædictoque beatæ comitissæ morbo, ac mirabili ecstasi, quam sanctus Comes in domo de Saltu passus fuerat, egisset, tandem subdidit:* Post præmissa lapsis quorumdam annorum circulis, contigit, quod comes Ariani, pater dicti Elziarii, in partibus regni Siciliæ et in comitatu suo Ariani existens, decessit *etc. Quis hæc componat cum dictis* C *Borelyi, qui inter matrimonium ac discessum biennium tantum cum dimidio, et inter hunc beatæque Dalphinæ morbum vix unum diem intercessisse asserit? At vero si eadem cum biographi assertis conferantur, nihil omnino difficultatis habere, consideranti patebit. Accedit et altera ratio, nimirum quod Ermongaus apud Fabium Barberium in Catalogo episcoporum Arianensium, episcopo Rayno et canonicis ejusdem ecclesiæ quædam anno* 1307 *donasse legatur. Barberii verba dedi supra num.* 31 *et sequenti, quæ, ut biographi calculis minime contraria sunt, Borelyanis omnino adversantur.*

non ad 1302,

98 *Ad hæc ex ejusdem Barberii Catalogo dicendus est Ermongaus non diu post præcitatum annum* 1307 *in vita permansisse. Nam in proximo Rayni successore de Ermengao silens,* S. Elzearium *Ariani comitem memorat;* Rostagnius, *inquiens,* episcopus Ariani sedit circa annum MCCCIX, sub Pontificatu... Clementis V. Hic antistes constituit certum numerum duodecim canonicorum in sua cathedrali ecclesia. Quo tempore dominabatur S. Elisearius, eratque comes hujus civitatis, non autem alterius cujusdam terræ Galliæ apud Narbonam, uti falso narravit Nicolaus Lelius in quodam Opusculo, quod dicavit illustrissimæ Annæ Mariæ Cesiæ Perettæ, principissæ Venafræ, dum ageret de ejusdem Sancti vita. *Vides, studiose lector, quam hæc rursus cum calculis nostris conveniant, secundum quos Ermongai obitus in* D *annum* 1308 *vel* 1309 *debuit incidisse. Quapropter quomodocumque habeat Bertrandæ Bartholomææ testimonium, quod Borelyus allegavit, chronotaxi, quam ex biographo hactenus texui, inhærendum judico. Sed qua ratione, inquies, Borelyus biennium istud cum dimidio in laudatæ Bertrandæ testimonio invenit, quove pacto ipsa, quæ in ipsorum Conjugum obsequiis vixit, in hac re tantopere potuit hallucinari?*

99 *Equidem suspicor, Bertrandæ testimonium a* nec ad 1318. *Borelyo perperam intellectum fuisse. Dixerit illa, Ermongaum obiisse, cum* Elzearius *et Dalphina jam biennio cum dimidio circiter in suo castro Podii Michaelis tranquilli habitassent; Borelyus autem istud temporis spatium, non ab initio habitationis in eodem castro, sed a contracto matrimonio, per errorem repeterit. Hoc posito, Bertranda cum biographo nostro consenserit, simulque apparebit, cur Borelyus tum hic, tum § præcedenti, Ermongai mortem, sanctique* Elzearii *profectionem Italicam, præmaturaverit, aliaque scripserit, quæ Vitæ edendæ ipsique Summario processus B. Dalphinæ manifeste repugnant. Dissentiunt etiam a me Waddingus et Bailletus, quorum hic in Vita mortem Ermongai Sanctique iter anno* 1318 *illigavit; ille tom.* 6 *Annalium Minorum circa annum* 1319 E *reposuit. Sed excusandus hic error est, quia ex male scripto ejusdem Sancti anno emortuali ortus, ex quo etiam reliquæ chronotaxis perturbatio necessario sequebatur. Ambo tamen consentiunt,* S. Elzearium *tunc annum vitæ suæ vigesimum tertium, conjugii autem decimum vel undecimum numerasse. Sed de his jam satis.*

Comes Ariani factus, admirabilem in rebelles

100 *Verisimile est, Elzearium de Sabrano, Sancti avum, etiam jam tum obiisse, cum* Elzearius *noster supra num.* 95 *dicatur ex demortui patris ordinatione sive testamento non solum comitatum Ariani, sed etiam baroniam Ausoysii tunc accepisse. Tam ampla hereditas novam virtutum materiam sancto Comiti suppeditavit, quas cum pluribus exponat biographus cap.* 4, *ego his dumtaxat breviter perstringam, nisi ubi aliqua illustratione opus esse videbitur. Eximiam in primis mansuetudinem exhibuit novis subditis suis Arianensibus, quorum injurias, probra, insidiasque triennio tulit placidissime, frustra ipsi suadente Philippo I principe Tarentino, ut per aliquorum suspendium ac mutilationem ceteros ad obedientiam revocaret. Vicit tandem Viri clementia, effecitque, ut deinceps ab Arianensibus et honoraretur ut dominus, et amaretur ut pater.* F *Quæ fuerit ejus odii Arianensium causa, non liquet; nec alia forte fuit, quam quod Hominem Gallum in Gallia natum educatumque aversarentur, vel quod, qui inter eos erant licentioris vitæ, tam sanctum Comitem ægre paterentur.*

et calumniatores suos mansuetudinem exhibet:

101 *Alterum mansuetudinis vere heroicæ specimen subjungit ibidem biographus. Invenerat sanctus Comes litteras, calumniis in ipsum plenas, quibus patrem Ermongaum, dum viveret, quidam inducere tentaverant, ne illum heredem scriberet. At Vir mitissimus non modo nullum e calumniatoribus plexit aut increpuit, sed etiam præcipuum litterarum auctorem præ ceteris nobilibus honoravit, donis auxit, ac specialis amoris indiciis prosecutus est. Cumque eas litteras conjugi suæ aliquando prælegeret, quærenti, an non saltem easdem dictis calumniatoribus emendationis gratia exhibiturus esset,* Ego, *inquiebat,* in hoc crimine eis parco totaliter et ex corde; et absit a me, ut eis litteras illas pandam. Imo volo, eos scire, me talia simpliciter ignorare: si enim perciperent, me illa scire, jam essent pro magna parte puniti; quia semper me timerent, et in eorumdem cordibus assidue sustimerent, et in eorumdem cordibus assidue sustimerent: et litteris destructis, numquam ad pectus essem: et litteris destructis, numquam ad pectus eorum notitiam hoc perveniet. *Ita biographus. Porro verisimillimum est, voluisse calumniatores Ermongao persuadere*

A *persuadere, ut filium suum secundo genitum, et ex altera forsitan matre, quam ex Lauduna natum, Guilielmum nomine, heredem institueret; illum scilicet ipsum, cui* S. Elzearius *comitatum ceterasque possessiones suas ex testamento reliquit, ut suo loco dicemus.*

justitiam misericordia temperat.

102 *Inter primas sui regiminis curas ea una fuit, ut paterna legata debitaque exsolveret; et hæc tam gravia erant, ut, quidquid ille statim conatus fuit, ea non nisi uno anno ante obitum suum integre, teste biographo, potuerit expunxisse. Quod aliis doluisset, ipsi placuit: gratias quippe agebat Deo, quod hereditatem tanto ære alieno gravatam accepisset, ut etiam mundanarum rerum sectatores vix posset oblectare. Justitiam in subditos sic exerceri voluit, ut nec criminum impunitatem indulgentia faceret, nec legum severitas misericordiam excluderet. Quin etiam solebat capite damnatos ipsemet invisere, solari, et ad scelerum pœnitentiam atque Christianum mortem comparare; quæ omnia citato cap. 4 Vitæ edendæ prolixius exposita reperies. Huc pariter spectant decem præcepta, quæ (etsi alio forsitan tempore ac loco) ab eodem lata promulgataque fuisse, Borelyus cap. 6 tradit, asseritque a se inventa in archivo Aptensi Fratrum Minorum, exarata in* B *membrana, quam ob antiquitatem suam et similitudinem characterum, aliunde sibi notorum, non ab alio, quam ab ipso* Elzeario *conscriptam esse suspicatus est.*

Decem salutaria præcepta,

103 *Profitetur etiam, sese eadem propriis ipsius phrasibus recensere; quod nisi de accurata dumtaxat interpretatione accipiamus, non possunt ista ipsius Sancti manu scripta esse videri, cum lingua Gallica, qua apud Borelyum exstant, nimium dissonet ab ejusdem ætate, sive a seculo* XIV *paucis annis inchoato vel adulto. Quidquid sit, ego eadem ex Borelyo Latine versa hic recensebo. Primum.* Nullus e subditis meis quocumque modo Balsphemare audeat in ditionibus meis: ut enim laudes, quæ Deo dantur, magnos illius favores nobis conciliant, et divinas gratias feliciter procurant; ita perjuria, ejurationes, omnesque hujusmodi exsecrandæ voces, quæ inferorum potius quam terrigenarum sermonem sapiunt, cœli fulmina in nos attrahunt, quæ et corpus nostrum et animam nostram pessumdant. Secundum. Secundo volo pietatem erga sanctam Dei Matrem in omnes terras meas introducere; ac proinde volo, ut omnes subditi mei eamdem sibi eligant patronam: cum enim misericordia Dei nobis opus sit, nulli melius supplicare possumus, quam huic Reginæ omnipotenti, cum ipsa tutelam nostri suscipere dignetur, seque peccatorum omnium refugium exhi- C beat.

sancto Comite digna,

104 Præterea speciatim veto, ne quis ullo servili opere occupetur festis diebus, quos sancta Ecclesia ipsius cultui consecravit; voloque, ut omnes mei subditi iisdem diebus Missæ divinoque officio intersint, sub pœna castigationis ab officialibus meis, hunc in finem constitutis, infligendæ. Tertium. Jubeo officiales meos curare, ut in omnibus terris meis caste vivatur, et voluptuarii, salaces ac impudici expellantur. Quod si quis inter eos adulter deprehendatur, primo ac secundo arguatur publice; tertio autem castigetur ejiciaturque: quia, cum constet, in paradisum nihil coinquinatum ingressurum, nihil quoque impuri tolerandum inter Christianos est, qui ad æternam gloriam destinati sunt. Quartum. Volo, ut omnia majora festa Ecclesiæ exactissime apud me solemniter celebrentur: qualia sunt, Paschatis, Pentecostes, Sanctorum omnium, et Nativitatis Domini: ut omnes in hisce festis de peccatis suis confiteantur; aut saltem, ne quis duo ex iisdem festis sine confessione et communione transigat; uti et festum Assumptionis Virginis matris nostræ, diesque Annuntiationis ejusdem; ut ipsa nobis semper faveat, quamdiu in hoc mundo erimus, et in hora mortis nostræ advocata nostra sit pro sui Filii D gratia nobis impetranda.

AUCTORE C. S.

a subditis suis

105 Quintum. Interdico domum meam desidiosis et laborare nolentibus pro vita ex opere suo sustentanda: et ne frumenti distributio, quam in egenorum subsidium quotannis faciendam curo, iisdem desidiæ causa sit, neve ex hujus certæ eleemosynæ spe cessent labore suo victum sibi comparare, speciatim veto officialibus meis, ne frumentum dent iis, quos hæc gratia abuti compererint. Volo, ut eos suæ miseriæ relinquant, ne eorumdem animam otio perdam, dum per collatam opem studeo, ne corpus præ fame moriatur. Sextum. Ludos publicos aleatorios, velut conventus, in quibus Deus fœdis ejurationibus passim offenditur, et velut omnium rixarum occasiones, proscribo: non tamen prohibeo diebus festis se oblectare, ut lassa ex profestis membra recreent; sed ea oblectamenta sine lucro et jactura bonorum temporalium sint; cum hujusmodi jacturæ non possint nisi inimicitias inter subditos meos generare. Septimum. Omnes in pace vivant, utque tam pulchram virtutem servent, evitandæ sunt rixæ, contentiones et injuriæ, quæ dæmonum potius sunt, quam hominum, ratione E prædítorum.

accurate observanda promulgat.

106 Octavum. Si quando illos rixari contigerit, nolo, solem occumbere, nisi reconciliatis: hoc consilium Evangelii est, monentis in simultatibus non obdormiscere, ne communis omnium inimicus, semper in nos vigil, nocturno tempore nostra adversus nos intemperantia abutatur. Nonum. Expresse mando, ut singulis diebus festis, aliisque, quibus sacra concio habebitur, omnes vici incolæ, qui in loco tunc aderunt, ad ecclesiam veniant, verbum Dei, quod verum animæ nutrimentum est, audituri: et si concionis tempore quidam desidiosi irreligiosique in plateis inveniantur, mancipentur carceri, et tamquam salutis animarum suarum negligentes puniantur. Decimum. Nemo subditorum meorum proximo noceat in re vel honore; sed honorent invicem, ut oportet facere Christianos, qui Jesu Christi charactere per Baptismum insigniti sunt, omnesque destinati, ut æterna felicitate simul fruantur. *Hactenus præcepta, sancto Comite digna, quæ, quia alibi non reperi, ex Borelyi fide relata sunto. Verumtamen præceptum quartum ad solum Sancti domesticam familiam, saltem quantum ad sacramentalem animæ expiationem et Eucharisticam mensam pertinet, spectare videtur; utriusque tamen usum frequentiorem præscripsit nobilibus viris ac feminis, qui in ejusdem palatio* F *habitabant; nam hi singulis hebdomadis confiteri, ac singulis mensibus ad divinas epulas accedere tenebantur, teste biographo Vitæ edendæ num.* 30. *Supra jam monui, præcepta hæc, si a* S. Elzeario *vere edita fuerint, facile alio tempore promulgari potuisse; puta, postquam hic in Provinciam reversus est, vel in Italiam denuo regressus, ut suis locis videbimus. Sed in priori illius mora Neapolitana contigit ejusdem ad militiam, sive equestrem nobilium ordinem promotio, ad quem, (ut habet Vita num.* 30) *ibidem tunc evectus fuit a Roberto rege Neapolis ac Provinciæ comite, cognomento* Bono ac Sapiente, *qui patri suo Carolo II, anno* 1309 *vita functo successerat.*

Equestri ordine a Roberto rege Neapolis initiatur;

107 *Raphael in Vita Gallica cap.* 13 *scribit, id honoris ipsi collatum esse, quod in hastiludio sive ludicro hastæ certamine, Gallice* joute, *a rege Roberto jussus, diuque reluctatus, pugnans, ceteris omnibus præcelluisset. Addit, eumdem post certamen ad ecclesiam clanculum secessisse, dumque facti sui veniam a Deo precaretur, apparuisse ipsi angelum, qui inflictis ternis virgæ ictibus, declaravit, hanc offensam ipsi donatam esse. Subdit denique, eumdem Sanctum tunc in tam mirabilem ecstasim incidisse, ut nec tubas alia-* *que*

A que instrumenta, inter quæ ad regem deducendus erat, audierit, oportueritque ipsum aliter ad sensuum usum revocare. At biographus noster nihil de illo ludicro certamine, nihil de angelo memorans, ecstasim contigisse asserit, quando post exactam inter preces in ecclesia noctem, mane equestri ordine erat initiandus. Hinc plane nescio, qua auctoritate, quove teste, ista Raphaelis narratio fulciatur.

AUCTORE C. S.

et ab eodem jussus militat

108 Ad supra dictam S. Elzearii in regno Neapolitano moram referenda sunt, quæ biographus de opera bellica ab illo adversus Henricum VII alias VI imperatorem præstita, alio loco num. 66 enarravit hoc modo. Accidit namque Viro sancto, quod semel de mandato regis Roberti, cujus erat subditus et vassallus, ivit Romam pro factis armorum cum domino Joanne, fratre regis, contra imperatorem Henricum, qui contra libertatem Ecclesiæ plura commiserat. Et cum esset in bello Romæ, unum Alemannum fortem partis adversæ a manibus ipsum interficere volentium liberavit. De bello hoc, in quo forte exiguam partem habuit sanctus Comes, consuli potest Odoricus Raynaldus in continuatione Annalium Cardinalis Baronii tom. 15, ad annum Christi 1312, B et Ludovicus Muratorius tom. 8 Annalium Italiæ, ad eumdem annum, ex quibus pauca hic annotasse suffecerit. Henricus Lucemburgicus electus Romanorum imperator, et a Clemente V Papa confirmatus, anno 1312 Romam adiit, ut ibidem coronaretur a Cardinalibus, quibus laudatus Clemens, qui Avenione sedebat, hunc in finem vices suas commiserat.

adversus Henricum imperatorem.

109 At Robertus Neapolis rex, Guelforum caput, Ursinis aliisque Guelfis Romanis, qui imperatori adversabantur, suppetias misit, duce fratre suo Joanne. Hisce aliisque copiis aucti Guelfi manus cum Gibellinis conserere cœperunt; cumque Henricum a Romanæ urbis ingressu arcere frustra tentassent, in Basilica Vaticana et civitate Leonina, quam occupaverant, perstiterunt; ut Henricus coactus fuerit in ecclesia Lateranensi augustalibus ornamentis redimiri, ac tandem etiam Roma excedere. In hac igitur expeditione bellica Elzearius a rege suo Roberto jussus, operam suam potuit contulisse. Ceterum quæ de Henrici contra Ecclesiasticam libertatem gestis memorat biographus, ea paulo serius contigisse videntur, quando scilicet imperator post coronationem suam negavit, sese Clementi Pontifici juramentum fidelitatis dixisse. Reliqua huc spectantia in Annotatis dabimus.

C

§ VI. Sancti reditus in Provinciam, et perpetuæ virginitatis votum ab ipso et B. Dalphina ibidem nuncupatum : professio ejusdem tertiæ Regulæ S. Francisci expensa: testamentum ab illo conditum : reditus in Italiam et munia ibidem obita.

Conjugem suam in Italiam arcessit,

Jam currebat annus quintus vel sextus, ex quo S. Elzearius in regno Neapolitano commorabatur, cum tandem charissimam conjugem suam B. Dalphinam, quæ familiam subditosque suos in Provincia interim rexerat, cum eaque Garsendam Alphanti ad se evocavit. Arcessendi causam biographus noster num. 50 et sequenti fuisse tradit, ut diu meditatum virginitatis votum simul cum Conjuge nuncuparet coram Garsenda, pia illa illustrique matrona, quam Sanctus ob eximias ipsius virtutes, acceptamque ab eadem in teneris annis institutionem, velut matrem venerabatur, quamque nihil in hac vita æque desiderare noverat, quam ut eidem voto interesset. Verum cum hæc tunc infirma decumberet, Dalphina quidem in Italiam profecta est, sed post D aliquam in ea moram una cum sancto Sponso suo in Provinciam rediit, ut id solatii Garsendæ daretur. Verisimillimum tamen est, hanc non unicam istius profectionis causam fuisse ; sed fuisse ei alteram, eamque forte præcipuam ; nempe ut Dalphina aulam regis Roberti comitatumque Ariani inviseret, et ipse ad baroniam suam Ausoysii, ceteraque, quæ in Gallia Narbonensi possidebat, aliquando rediret, et suis ibidem subditis suas etiam curas impenderet.

cum eaque anno 1314 vel sequenti

111 Obtentu igitur a rege Roberto, ægre tamen, eaque conditione, ut intra biennium ambo reverterentur, discedendi licentia, inde profecti, ante illius anni Pascha Ausousium advenere, ut habemus ex Vita edenda num. 52 et sequenti. Circa annum quædam hic difficultas occurrit. Ex eadem Vita num. 51 S. Elzearius tunc quinque annis, ex Summario autem processus B. Dalphinæ, quatuor annorum spatio jam revoluto vel circa, in Italia manserat, quando in Galliam regressus est. Atque hi quidem loci facile conciliari possent, numerando annos quinque incompletos, quibus adjectis ad annum 1309, quo ejusdem discessum in Italiam num. 96 reposuimus, prodiret annus Christi 1314, ejusdem in Provinciam adventui assignandus, nisi alia E obstarent. Etenim eodem teste biographo num. 55, sanctus Comes completis... duobus annis, quibus fuit in partibus Provinciæ, reversus est Neapolim, sicut a rege Roberto habuerat in mandatis. Dicendus ergo esset Elzearius Italiam denuo petiisse anno 1316, circa cujus Pascha biennium istud completum fuisset.

in Provinciam reversus est,

112 Sed quo minus id credamus, facit ipsius Sancti testamentum, infra pluribus memorandum, quod cum anno 1317 die XVIII Julii Telone factum signetur, omnino suadet, ejusdem in Italiam reditum hoc anno contigisse ; nisi quis sine alio argumento credere malit, Elzearium eo anno iterum rediisse in Provinciam, aut testamenti annum vitiosum esse ; quod neutrum verisimile est. Oportet igitur vel pro biennio triennium completum sancti Comitis moræ in Provincia, vel annos quinque aliquot mensibus completos ejusdem mansioni in Italia adscribere, aut certe primam ipsius in Italiam profectionem uno anno serius, sive anno 1321 reponere. Bailletus in errore suo de ætate Sancti emortuali semper inhærens, prædictum in Provinciam reditum anno 1321 illigavit : ego vero eumdem ex reliqua chonotaxi ad annum 1314 vel 1315 referendum censeo.

ubi in castro Ausoysii post celebratum Pascha

113 Sanctorum ad suos in Galliam Narbonensem adventus omnibus gaudio, ac cuidam Elzearii consan- F guineo, Rostango de Sabrano, etiam saluti fuit. Hic enim cum licentiorem vitam duceret, tumque a biennio non fuisset de peccatis suis confessus, simul ac sanctum Comitem amplexatus fuit, tam salutari animi dolore perculsum se sensit, ut nec quiescere nec cibum capere posset, antequam mentem suam inter uberes lacrymas in sacro pœnitentiæ tribunali exspiasset. Ingressi in castrum suum Ausoysium virgines conjuges, Garsendam, quæ ex morbo tum decumbebat, inviserunt, expositaque adventus sui causa plurimum exhilararunt. In eodem castro festum Paschatis, quod anno 1314 in diem VII Aprilis. anno autem sequenti in XXIII Martii incidit, simul celebrarunt, et a festo Paschæ (verba biographi sunt num. 53 et sequenti) usque ad festum Mariæ Magdalenæ (id est, usque ad XXII Julii) in dicto castro Ausoysii divinis laudibus et meditationibus insistentes, in ipso festo Mariæ Magdalenæ in capella B. Catarinæ devotissime Missam audierunt, et Sacramentum Eucharistiæ receperunt.

piamque præparationem, votum virginitatis

114 Et quoniam domina Garsenda in Missa esse non poterat, cum jaceret infirma, idcirco finita Missa, statim ad domum ejus accedunt, et coram ea, præsentibus domina Alasia, sorore virginis Dalphinæ, et domino Inardo milite, filio dictæ dominæ

A minæ Garsendæ, cunctis aliis exclusis, vota sua fecerunt in hunc modum. Primo quidem sanctus Comes, flexis genibus, et junctis manibus super Missale, votum vovit dicens : Domine Jesu Christe, a quo omne bonum et omne donum procedit, ego peccator fragilis et infirmus sine tuo speciali dono non possum esse continens neque castus; sed confidens de tuo singulari adjutorio, voveo et promitto tibi et Virgini gloriosæ et omnibus Sanctis toto tempore vitæ meæ caste vivere et virginitatem servare, quam in me usque nunc tua clementia custodivit ; et pro hoc promisso servando paratus sum pati quascumque tribulationes ac pœnas et mortem insuper corporalem. Et ibidem sancta virgo Dalphina modo consimili votum virginitatis, quod prius (*absente in Italia Viro*) in secreto fecerat, in publico iteravit. Postremo vero præfatus miles dominus Inardus simile votum castitatis emisit.

ambo nuncupant, et celari jubent.

115 *Hactenus biographus, qui post pauca sic prosequitur :* Sanctus autem Comes omnibus stricte mandavit, ut votum suum et suæ sanctæ consortis nulli hominum aperirent. *Summarium processus B. Dalphinæ de eodem argumento brevius habet :* Subsequenter quatuor annorum spatio jam revoluto, vel
B circa, dictus dominus Elziarius, comes Ariani, de dictis partibus regni Siciliæ ad partes Provinciæ reversus fuit : et dicta domina Dalphina, sponsa sua, dictum virginitatis votum una cum ipso ejus Sponso iterato fecit et repetiit, recepto ibidem per eos cum magna devotione Sacramento Eucharistiæ de manu cujusdam Religiosi fratris Minoris, communis eorumdem Conjugum confessoris. *Deinde aliquibus interjectis, ibidem etiam sequitur ambos suis severe interdixisse, ne quis votum hoc, dum viverent, cuiquam revelaret : verba dedi supra num.* 83. *Borelyus lib.* 1, *cap.* 3 *et* 5 *de emisso ab ambobus virginitatis voto consentit, sed variat in adjunctis, de quibus nunc aliquid dicendum est.*

Alia Borelyi de ejusdem voti nuncupatione narratio,

116 *Ex illius sententia res ita se habuit. Dalphina non fuit ab* Elzeario *evocata in Italiam, sed in Provincia mansit, semper admodum sollicita, ne Neapolitana aula castos Conjugis sui mores perverteret, eumque a virginitatis voto, quod, ut inquit, e Provincia discessurus ipsi promiserat, avocaret. Post quadriennium* Elzearius, *celata sui reditus causa, quæ erat ipsa voti nuncupatio, in Provinciam magno cum comitatu pompaque advenit. Hinc Dalphina aliquid de mutato illius animo suspicata, angorem suum vultu prodebat,*
C *mirante* Elzeario *ac rogante, cur ipsa sola, lætantibus ceteris omnibus, in adventu suo subtristis esse videretur. At ipsa primo elusit responsum ; deinde vero eum seorsum allocuta, petiit, quid de promisso voto sentiret. Cui ille :* Ante divinis inspirationibus, quam tuis consiliis consensi ; et idcirco mallem mori, quam promissa Deo, tibique datam fidem fallere. Noveris, domina mea, exsecutionem desiderii nostri omni tempore, quo Neapoli fui, plus mihi cordi fuisse, quam tibi, quæ suggessisti.

quæ in adjunctis variat,

117 Res nostræ ibidem eo loco sunt, ut diuturnam moram a me postulassent, nisi amor tui impulisset me discedendi veniam a rege petere ; quam ægerrime obtinui, nec obtinuissem, nisi ipsimet fuissem visus absentiam tuam graviter ferre ; eoque ex capite toti aulæ fabula fui. Sane quidam e nobilibus aliquando hæc ipsa verba dixit : Æquum est, rex, ut Marito juveni post quadriennii absentiam facultatem dominæ suæ visendæ concedas. Adveni igitur, ut promissa exsolvam, et sine ulteriori mora votum virginitatis die crastino explendum est. *Cap.* 5 *addit, eumdem, ut omnem sponsæ suæ sollicitudinem eximeret, deducta nonnihil veste sua ostendisse cilicium, quo ad nudam carnem indutus erat. De voti autem nuncupatione capite* 3 *mox subdidit :* Non po-

tuere non consilium suum indicare patri Joanni D
Juliano de Riez, qui ipsis a sacris confessionibus erat, et domicellæ Alphantæ, cui utriusque corda patebant. Confessarius Missam in sacello castri Ausoysii celebravit ; et postquam eos divina Eucharistia refecit, votum virginitatis ab iisdem super Breviario, quod comitissæ erat, excepit. Ita testatus est dominus Durandus, asserens, idem illud Breviarium aliquando a se visum esse in manibus comitissæ.

AUCTORE C. S.

expenditur.

118 *Hæc Borelyi narratio in adjunctis non parum differt a relatione biographi ; nec aliunde habeo, unde alterutram confirmem. Laudat quidem Borelyus pro se Andream Durandum canonicum Aptensem, B. Dalphinæ familiarem et curiosum vitæ illius indagatorem ; sed cum idem Borelyus, ut superius jam adverti, in tempore certe hic aberret, et testium dicta etiam alibi male interpretatus sit, non ausim biographum certi erroris arguere. Certe hic tempus ceteraque adjuncta tam enucleate exponit, ut vix dubitare queam, quin hoc quoque loco, ut fere alias, processum canonizationis, aliudve bonæ notæ instrumentum præ oculis habuerit et secutus sit. Unicum, quod in biographi assertis minus verisimile cuiquam posset videri, illud est, quod sancti Conjuges vota sua non in sacello, sed in cubili ægrotantis Garsendæ emisisse dicantur. Verum hoc ex singulari* E *utriusque erga piam illam matronam, et ad virtutis exercitium ducem suam, amore venerationeque simul et tutioris secreti causa factum esse potuit : nam et ipsa id vehementer desiderasse fertur, et minus periculi habebat secreti revelatio, si isthæc in privato cubiculo, quam si in publico castri sacello fierent. Itaque, donec certiora producantur, malo biographo adhærere.*

Proponuntur auctoritates

119 *Abraham Bzovius in continuatione Annalium ecclesiasticorum Cardinalis Baronii tom.* 14, *ad annum Christi* 1325, *num.* 32 *videtur censuisse, S.* Elzearium *et Dalphinam eodem tempore etiam tertiam Regulam S. Francisci amplexos esse. Verba ejus hæc sunt :* Non multo post (*cum ex Italia reversus esset*) virginitatis votum cum Dalphina, sua sponsa, emisit, perpetuoque servavit, divi Francisci tertium Ordinem sive Regulam ipse et uxor complexi. Præstitere hoc in castro Ausoisii in Narbonensi Gallia seu Provincia. *Hac occasione, qua non ulla aptior per decursum hujus Commentarii dabitur, inquiram, quid de illa* S. Elzearii *professione, quocumque tempore aut loco facta, statuendum sit. S. Antoninus, qui seculo* XIV *natus, paulo post medium seculum* XV *mortem obiit, illum* F *Ordini S. Francisci non obscure adscripsisse videtur, dum parte* 3 *Historiæ, tit.* 24, *qui de eodem S. Francisco et institutis ab illo tribus Ordinibus tractat, cap.* 9, § 15 *sanctum Comitem sequenti brevi elogio commemoravit.*

et argumenta.

120 Interea dominus Eleazarus, comes Ariani devotissimus, qui XVI *(imo* 25 *)* annos cum uxore sua, religiosa muliere, Delphina nomine, in virginitate absque lecti separatione vixerat, Parisiis in manibus fratris Francisci de Maronis ex hac luce migravit : qui positus in extremis dixit : Gratias ago Deo, quod sponsam meam Delphinam mente et carne virginem derelinquo. Cujus mors eadem hora ipsi uxori suæ in provincia Provinciæ existenti fuit divinitus revelata. Hic cum habitu Minorum Parisiis in conventu eorum fuit tumulatus, multis miraculis clarus. *Quantum hinc apparet, S. Antoninus Elzearii canonizationem ignoravit, ac propterea illum non Sanctis canonizatis Ordinis S. Francisci, sed* quibusdam aliis dicti Ordinis fratribus, viris valde perfectis, *de quibus acturum se, initio tituli promiserat, hic accensuit. Clarius loquuntur Martyrologia* § 1 *producta, quorum tamen antiquissima, videlicet Ultrajectinum, geminum Leydense, et Florentinum Strozzia-*

65 *num,*

A num, non vetustiora seculo XV judicavit Sollerius noster in Martyrologio Usuardi, et Florarium nostrum Sanctorum pariter MS., quod anno 1486 ad finem perductum fuit.

AUCTORE C. S.

121 In Brevi quoque, per quod Paulus III Pontifex Maximus Fratribus ac monialibus trium statuum tertii Ordinis S. Francisci concessit, ut certis diebus interdictum ac cessationem a divinis in eorumdem ecclesiis tollere et suspendere possent, in eo, inquam, Brevi dicuntur iidem Elzearium inter sui Ordinis Sanctos numerare. Exstat illud apud Antonium de Sillis in Opere, quod de Origine provectu etc. ejusdem tertii Ordinis vulgavit; verum cum in eo etiam SS. Ludovicus Franciæ rex et Rochus eidem Ordini adscribantur, non potest hic magnæ esse auctoritatis. Eadem tamen est de S. Elzeario tum aliorum tum præcipue scriptorum Ordinis S. Francisci sententia, in quo toto ejusdem Sancti annuam festivitatem Officio ecclesiastico ex indulto Apostolico celebrari infra dicemus. Eidem sententiæ plurimum favent ipsius S. Elzearii singulare erga Ordinem S. Francisci studium, confessarii ex illo ad mortem usque adhibiti, vitæ ratio et indoles in omnem pietatem et pœnitentiam propensa, legata variis conventibus ac personis dicti Ordinis in testamento scripta, B ac denique in habitu Tertiarii et in ecclesia ejusdem Ordinis ex testamento sepultura.

quæ faciunt pro tertiæ Regulæ S. Francisci professione

122 Nec obest, quod S. Elzearius, dum vixit, communem Tertiariorum vestem publice gestasse non legatur, cum, teste Hippolyto Helyoto, vel quisquis post hujus mortem ejusdem Historiam de Ordinibus Religiosis et militaribus typis edere prosecutus est, tom. 7, cap. 29, Tertiariis permittatur tunicam a panno leviori cum chordula sub vestibus secularibus uti, atque ita exigerent sancti Comitis vitæ conditio et officia, quibus in aula regia Neapolitana fungebatur. Forsitan hujusmodi tunica erat ista cinerei coloris, qua tam ipsum, quam ejusdem sponsam virginem Dalphinam sub interula indutos a se visos esse Bertranda Bartholomæa, eorumdem ancilla cubicularia, testata fuisse dicitur supra num. 84. Verumtamen ex ipsius Borelyi sententia, ex quo testimonium istud retuli, his tunicis sancti Conjuges utebantur corporis affligendi et virgineæ verecundiæ gratia, quod in eodem lecto simul dormirent: nam de professione tertiæ Regulæ S. Francisci nec Bertranda apud Borelyum nec ipse ibidem meminit. Pro eadem S. Elzeario asserenda utcumque etiam favet, quod in Vita edenda num. 34 legitur: C Omni die Officium divinum secundum ritum Romanæ Ecclesiæ dicebat, et tam devote et attente, quod audientes ad magnam devotionem trahebat. Hæc, inquam, utcumque favent, quia etiam in Tertiariorum Regulis, quales eas a Nicolao IV Pontifice versus finem seculi XIII approbatas recenset Antonius de Sillis, quotidiana recitatio divini Officii litteratis præscribitur.

S. Elzeario adscribenda.

123 Contra vero in oppositam partem disseri potest ex miro de eadem professione in vetustioribus monumentis silentio. Nihil de illa, saltem expresse legere est in Summariis processuum canonizationis S. Elzearii beatæque Dalphinæ, quæ ad manus meas pervenerunt. Nihil in libello supplice, quem pro Elzeario inter Sanctos referendo pater Franciscus Mayronius conscripsit, et Aptenses clerus ac populus Joanni XXII Papæ anno 1327 obtulerunt. De eadem etiam altum tacent bulla canonizationis ejusdem a Gregorio XI Romano Pontifice edita, Vita Gallica, tum ipsius Sancti per magistrum J. Raphaelem, tum altera B. Dalphinæ, per magistum Petrum Eberardum eodem sermone conscripta. Nullum denique verbum de ea habet Vita edenda præter ea, quæ ex eadem jam recitavi, quæque rem certam facere nequeunt. Præterea formari potest et aliud argumentum ex ipsa Tertiariorum Regula, Vitaque illius ac Bulla canonizationis petitum. In laudata Regula cap. 5, quod de abstinentia et jejunio inscriptum est, sic dicitur. D

Proponuntur et alia,

124 Ab esu carnium secunda, quarta et sexta feria, dieque Sabbati abstineant universi, nisi aliud infirmitatis vel debilitatis instantia suaderent..... Qualibet vero sexta feria totius anni jejunium celebretur, nisi forte infirmitatis vel alia causa legitima excusentur, vel nisi festum Natalis Domini feria ipsa occurreret observandum. Sed a festo omnium Sanctorum usque ad Pascha quarta et sexta feria jejunabunt. Alia, quæ ab Ecclesia sunt statuta vel ordinariis ex causa communiter indicta, jejunia nihilominus servaturi. In Quadragesima vero beati Martini usque ad diem Nativitatis Domini, et a Dominica Quinquagesimæ usque ad Pascha diebus singulis (exceptis Dominicis) jejunare procurent, nisi aliud fortasse infirmitas vel necessitas alia suaderet. Hæc Regula: videamus ergo nunc, quid hac in parte Sanctus præstitisse legatur. Gregorius XI in bulla canonizationis apud Waddingum et Justum Fontaninum sic loquitur: Corpus macerabat jejuniis, priscorum observantiæ, a sanctis Patribus ordinatæ, novorum austeritatem adjiciens sibi, motu propriæ voluntatis inducto. Nam per totum Adventum et singularum septimanarum sextam feriam, et cunctis aliis temporibus E jejunium observabat. Sic ibi; sed videtur locus leviter corruptus esse, et pro cunctis aliis legendum multis aliis etc.

quæ pro opposita sententia militant;

125 Biographus in Vita edenda num. 35 de eodem argumento ait: Diebus statutis per Ecclesiam et ultra hoc sexta feria, et in toto Adventu, atque in pluribus aliis festivitatibus jejunabat. Jam autem, si hic ac mox laudatus Pontifex S. Elzearium tertii Ordinis S. Francisci fuisse sciverint, mirum sane videri debet, illos inter jejunia, ab eodem servari solita, non recensuisse abstinentiam ab esu carnium singulis feriis secundis, quartis et Sabbatis, nec non Quadragesimam S. Martini, quæ ab Octava omnium Sanctorum usque ad Nativitatem Domini celebrabatur, nec denique aliam, quæ a Dominica Quinquagesimæ incipiebat, quæque omnia, ut mox vidimus, tertia S. Francisci Regula alumnis suis præscribit. Cur saltem iidem hac occasione de eadem Regula ne verbo quidem meminerunt, cum id locus ipse exigeret? Cur, inquam, Gregorius jejunia, quæ præter ecclesiastica omnibus communia ab illo observata ait, non potius ex præscripto Regulæ, quam ex motu propriæ voluntatis repetiit? Hæc, ut candide mentem meam eloquar, dubium mihi movent de Sancti professione tertiæ Regulæ, pro qua illi certo asserendæ testem seculo XV antiquiorem hactenus non reperi. F

quibus tamen non obstantibus,

126 Verumtamen propter ea, quæ superius retuli, ac præsertim quod constet, illum in Tertiarii habitu sepultum fuisse, præplacet mihi sententia affirmans, ac credere malo, S. Elzearium, si non multis vel aliquot ante obitum annis, saltem in supremo morbo eamdem amplexum fuisse. Porro tria instrumenta sunt, quibus careo, quæ verisimiliter multum luminis hic afferre potuissent; nimirum ipsum sancti Comitis testamentum, processus canonizationis, ac denique membrana quædam, in qua S. Elzearium solita sua pietatis exercitia compendiose scripta habuisse, quamque in ejusdem sacello Aptæ religiose asservari asserit Borelyus lib. 1, cap. 6, sed cujus apographum ego frustra obtinere studui. Quam ob rem aliis, quibus ista consulere licuerit, ulteriorem inquisitionem relinquo, certiora dicturus, ubi certiora testimonia obtinuero. Pergo ad alia.

pro sententia affirmante potius pronuntiatur

127 Quæ a S. Elzeario beataque illius uxore virgine Dalphina toto illo biennio (vel forte etiam triennio circiter) in Provincia gesta fuere, non curavit biographus exponere, præter ea, quæ de voto virginitatis ab iisdem nuncupato jam disseruimus. Haud dubie tempus istud tam sibi in virtutum exercitio, quam subditorum tranquillitati solatioque ac saluti, pro more suo impenderunt. huc

In Italiam redituros,

A *Huc etiam verisimiliter referenda sunt aliqua ex iis, quæ de simili argumento narrantur in Vita edenda Cap. 3. Eo tempore expleto, una cum beata conjuge sua, ut a Roberto rege acceperat in mandatis, Italiam repetens Telonem profectus est, inde reliquum itineris mari confecturus. Sed antequam e portu solvit, testamentum suum ibidem condidit; sive quod tunc male se haberet, sive alia de causa nobis ignota. In nostra Notitia Aptensi MS. dicitur testamentum istud factum Telone (Gallis* Toulon *) anno* 1317, *die* XVIII *Julii, utque ex litteris frequenter laudati domini de Brantes didici, Aptæ servatur (nescio tamen, an autographum) in conventu Fratrum Minorum Conventualium. De eodem prolixius agit Honoratus Boucheus in Historia Provinciæ tom.* 2, *lib.* 9, *sect.* 3, § 7 *in Roberto rege, ubi ejusdem compendium Gallicum tradit, quod ego ex ipso Latine redditum hic exhibeo. Sic itaque habet Boucheus.*

Telonem proficiscitur,

128 Qui Vitam illius (*S. Elzearii*) scripserunt, multa præclara de ejusdem insigni erga ecclesias pietate, charitate in pauperes, amore et observantia erga uxorem, deque ipsius justitiæ ac liberalitatis operibus in variis occasionibus tradiderunt. Verumtamen non tam memorabilia produxere, quam quæ B continentur in ejus testamento, quod XVIII Julii anni MCCCXVII Telone fecit, et in quo mandavit sequentia. Primo, ut, ubicumque locorum moriturus esset, (nonnihil præsagiens, sese procul a Provincia excessurum e vivis) corpus suum anno suo emortuali transferretur ac sepeliretur in ecclesia Fratrum Minorum civitatis Aptensis, solo habitu Ordinis S. Francisci coopertum, sine ullo alio ornatu vel cæremonia: nec aliter, quam ejusdem Ordinis Religioso privatæ sortis fieri solet. Secundo multa pia insigniaque legata scripsit multis ecclesiis parochialibus locorum vicorumque, quorum dominus fuit, usque ad undecim numero, quas nominavit designavitque, pro Missis celebrandis, quorum aliquibus reliquit, ex quo calicem argenteum duos besses pendentem (*Gallice est* du poids de deux marcs) emerent.

ibique testamentum suum,

129 Insuper sat multa legavit conventibus religiosorum Fratrum Minorum in civitatibus Aptensi, Avenionensi, Aquis Sextiensi, Arelatensi, Massiliensi, Regensi et Sistaricensi; multisque privatim Religiosis ejusdem Ordinis, atque conventui Fratrum Prædicatorum Aquis-Sextiis, nec non ecclesiæ cathedrali Ariani, cujus comes erat, Fratribusque Minoribus ejusdem civitatis in regno Neapolitano. Post C hæc legatum adscripsit regi Hierosolymæ ac Siciliæ et comiti Provinciæ et similiter omnibus, quos in domesticis obsequiis habebat, tanto numero, ut admirationem moveat. Ipse eos propriis suis nomine ac cognomine distinxit, quantum ad nobiles equitesque attinet, tres vel quatuor numero, donans primo trecentas libras (*Gallice* trois cens livres) alteri centum et quinquaginta, aliis centum: quantum vero ad ceteros domesticos, usque ad numerum octo, singulis quinquaginta libras, octo aliis viginti quinque, et quoad liberos quorumdam famulorum defunctorum, qui ipsi servierant, numero tres vel quatuor, aliis quinquaginta libras, aliis viginti quinque.

cujus compendium datur, condit

130 Uxori suæ, quam in testamento sic indicat: « Dalphinæ de Podio Michaele, comitissæ Ariani, « carissimæ consorti nostræ: » legavit omnia bona, quæcumque ea essent, mobilia, immobilia, Vasa aurea, argentea monilia, pannos, aulæa, dominia et jurisdistionem in locis Puimichel, Saint Estienne de Brosse, Cabrieres, et Robians, sine ulla obligatione legata inde solvendi, sed cum plena potestate de iisdem omnibus pro arbitrio libitoque suo statuendi; ac præterea ipsi in dotem assignans omnia bona et jura, quæ in regno Siciliæ habebat. Legavit insuper pagis, quorum dominus erat, videlicet, Ansouis, Cucuron, Vaugine, Puimichel, Cabrieres, Cadenet, Puilobier, et la Motte, magnam pecuniæ summam pro damnis jacturisque compensandis, quæ vel ab ipso, vel a domesticis ipsius forte passi fuissent. Reliquorum vero bonorum ac jurium universalem heredem fecit fratrem suum Guilielmum de Sabrano, comitem Ausoysii, substituens eidem, si is sine mascula vel feminea prole moreretur, Elziam a Villa-Nova, suum (*ex amita*) consobrinum. D

AUCTORE C. S.

131 *Hactenus laudatus Boucheus ex testamento, cujus clausulam Latinam sic recenset:* Actum Toloni in hospitio hæredum domini Guillelmi Amati canonici et prothonotarii. Testes fuerunt Petrus Alfanti de Montilibus Ordinis Minorum, Bertrandus Scaferi de Culmano notarius, Dragonianus de Olvernico monachus monasterii S. Andreæ Avenionis, dominus Rostagnus de sancto Petro miles, dom. Guillelmus Petri Prior de Roquabruna, dom. Passinella de Valentia sacerdos, et Raim. de sancto Petro domicellus de Tolono. Et ego notarius Cornilla notarius publicus. *Nunc cetera prosequamur. Hoc igitur anno* 1317 *post diem* XVIII *Julii* S. Elzearius, *uxorem suam virginem Dalphinam secum ducens*, reversus est Neapolim, sicut a rege Roberto habuerat in mandatis, et ibidem ordinatus est magister domini Caroli, regis primogeniti et ducis Calabriæ; *inquit biographus num.* 55, *qui et numero sequenti insignem in eodem principe ex tam sancti Moderatoris institutione morum mutationem, tota aula mirante, observatam fuisse affirmat.* E

anno 1317. Datur moderator Carolo Calabriæ duci,

132 *Hæc ducis Caroli cura* S. Elzeario *commissa magnam huic auctoritatem conciliabat. Nam, ut ibidem num.* 57 *testatur biographus*, Videntes autem nobiles et potentes de regno, et alii inferiores, quod Sanctus iste tantum erat domini ducis familiaris et intimus, qui illo tempore totum regimen regebat, eo quod pater suus rex Robertus in partibus Provinciæ morabatur, cœperunt sanctum Comitem plus honorare; et qui cum duce vel ejus curia habebant aliquid expedire, plures veniebant ad Sanctum, et ei primitus loquebantur. *Pro hisce aliisque, quæ in eadem Vita sequuntur, simul et pro chronotaxi nostra confirmandis, proderit hic aliqua annotasse. Erat laudatus Calabriæ dux Carolus filius unicus tum superstes Roberti regis ex Yolanda, Petri III Aragoniæ regis filia, qui postea ante patrem mortuus, ex secunda conjuge Maria Valesia Joannam filiam reliquit, regni Neapolitani et comitatus Provinciæ heredem. Hunc Robertus rex, anno* 1318 *cum navali exercitu Januam adversus Gibellinos profecturus, regni Neapolitani vicarium statuit. Idem rex anno* 1319 *Janua Avenionem ad Joannem XXII Papam accessit, neque ex Provincia in Italiam rediit ante* S. Elzearii *obitum, quem in annum* 1323 *incidisse dicemus, ut videri potest apud Boucheum tom.* 2 *Hist. Provinciæ lib.* 9, *sect.* 3, § 1 *et* 2. F

cum eoque, dum abest rex Robertus,

133 *Toto igitur illo tempore* S. Elzearius *usque in annum* 1323, *quo legatus in Franciam missus est, Carolum Calabriæ ducem in administrando paterno regno sua industria et consiliis adjuvit; et ut in Bulla canonizationis legitur*, consilio ducis Calabriæ præfuit. *Quam vero integre sancteque auctoritate, qua apud principem plurimum valebat, usus sit, quam incorruptum se in oblatis muneribus respuendis, quam pium ac indefessum in suscipiendis promovendisque pauperum causis advocatum, quam benignum in excipiendis et alendis exsulibus Siculis exhibuerit, eodem cap.* 4 *biographus exponit, ubi ego aliqua in Annotatis observabo. Ceterum quisquis mox dicta cum Vita edenda conferre voluerit, facile deprehendet, eadem cum chronotaxi nostra recte cohærere, nec admittendam esse Bailletianam,*

regnum Neapolitanum administrat.

AUCTORE C. S.

A *nam, secundum quam S. Elzearius non nisi ab anno* 1322 *e Provincia Neapolim reversus, atque hinc in Franciam anno* 1323 *missus, unicum tantum annum in instituendo juvandoque Carolo Calabriæ duce impendisset. Eadem quoque opera lector agnoscet, nimis liberalem fuisse Borelyum, dum cap.* 8 *annos omnino* duodecim *vel* tredecim *eidem institutioni assignavit.*

§ VII. Sancti legatio ad aulam Parisiensem pro sponsa Carolo Calabriæ duci impetranda : gesta ibidem, morbus, et sancta mors, quæ B. Dalphinæ revelatur : apparitio ejusdem eidem facta.

A Roberto rege Neapolitano

Pervenimus ad supremum S. Elzearii *vitæ mortalis annum, quam, regia legatione fungens, Parisiis in Francia beato fine coronavit. Anonymus noster in Vita edenda ab initio capitis* 3 *usque ad num.* 68 *secundum nostram partitionem, varias illius virtutes, quibus, dum viveret, claruit, sine ordine temporis recenset, deinde-* B *que ejusdem mortem narraturus,* Biennio itaque, *ait* priusquam Sanctus iste spiritum redderet cœlo, fuerunt fere persoluta omnia debita et legata, quibus sua terra extiterat obligata. Et dicebat in conclavi suæ sanctæ consorti : Postquam debita comitatus et baroniæ erunt ab omnibus oneribus expedita, et non remanserit aliquid insolutum, non remanebo longo tempore super terram. Quod in veritate completum fuit : nam postquam fuerunt soluta per integrum universa, per unum annum tantummodo supervixit. De hujusmodi autem verbis virgo Dalphina non modicum tristabatur. Post hoc autem *(prosequitur ibidem)* contigit, quod rex Robertus et ipsius solemne consilium miserunt sanctum Comitem legatum in Franciam ad regem Francorum cum honorabili comitiva ad procurandum uxorem, quæ esset de sanguine regio, moribus et persona dotatam, unico filio suo domino Carolo, duci Calabriæ. *Consonat Summarium processus B. Dalphinæ, in quo habetur :* Domino Roberto rege et Sanxia regina Jerusalem et Siciliæ in civitate Avinionensi tunc existentibus, dictus dominus Elzearius comes Ariani, sponsus dictæ dominæ Dalphinæ, ad partes Franciæ ambaxiator, sive nuncius, fuit C missus, causa eligendi uxorem pro domino Carolo, duce Calabriæ, dicti regis filio primogenito, unam de domicellabus regalibus domus regiæ Franciæ, illam videlicet, quæ eidem domino Comiti aptior et idoneior videretur.

legatus missus Parisios anno 1323 *pro nuptiis*

135 *Hic Carolus, cui S. Elzearium moderatorem morum et in administrando regno adjutorem a patre Roberto rege, quamdiu hic abesset, datum fuisse, superius dixi, primis nuptiis duxerat Catharinam Austriacam, quæ anno* 1323 *defuncta, Neapoli in ecclesia S. Laurentii sepulta fuit. Epitaphium illius, quod ejusdem monumento appositum Boucheus mox citatus recitat, quia et pro ante dictis et pro chronotaxi nostra facit, hic transcripsi.* Hic jacet Catharina filia regis Alberti, et neptis Rodolphi Romanorum regis, ac soror Friderici, in regem Romanorum electi, domini Austriæ ; ac consors spectabilis Caroli primogeniti domini principis, domini Roberti, Dei gratia Jerusal. et Siciliæ regis illustris, ducis Calabriæ, ac domini nostri vicarii generalis ; insignis vita ac moribus exemplaris. Quæ obiit Neapoli anno Domini nostri Jesu Christi MCCCXXIII, die XV mensis Januar. Indict. VI. Regnorum prædicti domini nostri regis anno XIV. Cujus anima requiescat in pace. *Mortua sine prole Catharina Austriaca, non diu distulit Robertus rex aliam unico filio suo conjugem procurare, atque hunc in finem S. Elzearium legatum misit* D *in Franciam, ut Mariam Valesiam, Caroli Valesiæ comitis et Mathildis Castellioneæ filiam, postularet.*

inter Carolum Calabriæ ducem et Mariam Valesiam conciliandis,

136 *Versabatur etiam tum Robertus in Gallia Narbonensi, Avenione apud Pontificem, eoque videtur S. Elzearium arcessisse, et mandatis suis instructum legasse Parisios. Verisimile quoque est, B. Dalphinam Virum suum Avenionem usque tunc comitatam esse, nisi jam ante reginam Sanciam secuta, ibidem tum moraretur ; cum ex dicendis ibidem in aula Roberti fuerit, quando ejusdem anni mense Septembri ille Parisiis obiit. Porro* antequam *(Sanctus ab ea)* recederet, ut suam consortem virginem dimitteret consolatam, dicebat sibi *(id est,* illi) Si Domino permittente revertar de Francia, volo relinquere, quantum potero, omnia ista negotia destructiva ; et nostram constituemus in Ausoisio mansionem, ut elongati a terrenis et a mundano tumultu degustationes spirituales plenius sentiamus. *Hæc erant, teste biographo, cujus verba dedi, pia amborum desideria, quæ* Elzearius *non multo post felicius in cœlo completa vidit, Dalphina autem in sancta viduitate perseverans, etiam venditis ac in pauperes distributis omnibus bonis suis, aliquando in hac vita exsecutioni man-* E *davit, multis annis sancto Conjugi suo superstes.*

felicem operam navat.

137 *Tempus susceptæ obitæque legationis ex supra dictis manifestum est. Cum enim prima Caroli Calabriæ ducis uxor Catharina Austriaca die* XV *mensis Januarii anno* 1323, *Sanctus vero ipse die* XXVII *Septembris ejusdem anni vita functi sint, nullus datur ambigendi locus ; ac procul omni dubio erravit Borelyus, qui et legationem et mortem* Elzearii *anno* 1325 *illigavit. Quod ad ejusdem legationis eventum attinet, hunc felicem fuisse tradit idem biographus, probantque laudatæ Mariæ Valesiæ cum Carolo Calabriæ duce nuptiæ, initæ per contractum Parisiis die* XI *Januarii anni* 1324, *ut Sammarthani fratres Scævola et Ludovicus tom.* 2 *Historiæ genealogicæ domus Franciæ, pag.* 426 *testantur. Ex hoc matrimonio, cui conciliando sanctus Legatus immortuus est, nata est Joanna, quæ, patre ante Robertum e vivis erepto, in regnum Neapolitanum et comitatum Provinciæ successit, historicis notissima.*

Interim factum aliquod contigisse narratur,

138 *Raphael in Vita Gallica parte* 1, *cap.* 17 *singulare quoddam factum refert, quod sancto Comiti Parisiis tunc degenti contigerit. Rem paucis accipe. Cum* Elzearius *aliquando in platea S. Jacobi esset, qui-* F *dam parochus prope ipsum transibat, qui sacrum Viaticum ad moribundum ferre videbatur. Quo viso, quotquot circa ipsum erant, viri nobiles in genua procubuerunt ; ille solus in gradu suo perstitit, mirantibus cunctis, maleque suspicantibus, quod nullum reverentiæ indicium daret. Episcopus, re cognita, aliquot post diebus sanctum Legatum ad se invitavit, cum eoque seorsum secedens, comiter rogavit, cur honorem Sacrasancto debitum, ipse cetera pius, cum publico offendiculo exhibere neglexisset. Respondit ille, id non frustra a se factum ; de causa constaturum, si iste parochus arcesseretur. Adductus igitur est parochus, isque ab episcopo ac Comite compulsus dicere, quid prædicto die portasset ad ægrum, fassus est, se, post auditam cujusdam mercatoris confessionem eidem sacrum Viaticum, quod petebat, præbere recusasse, quia nolebat satisfacere, quibus debebat ; sed ejusdem amicorum comminationum metu adactum, hostiam non consecratam ad illum detulisse ; ac delicti veniam petere.*

non satis probatum multi

139 *His auditis, episcopus parochum sua parœcia privavit, regemque et alios, ad quorum aures mala de* S. Elzeario *suspicio jam pervenerat, rem edocuit ; atque hoc facto vehementer aucta est ejusdem Comitis, velut hominis divinitus inspirati, fama sanctitatis. Simillia habet Borelyus cap.* 8 *cum adjunctis hinc et inde paululum variatis : sed horum neuter facti tum insolentis,*

A *insolentis, et in dicto parocho non uno ex capite damnabilis, testem laudat instrumentumve, ex quo istud hauserit, nec ego in iis, quæ mihi ad manum sunt, simile quidpiam reperio. Hinc suspicor, Borelyo præluxisse Raphaelem, qui uno circiter seculo post* S. Elzearii *obitum scripsit : sed quem hic hac in parte secutus fuerit, non dispicio. Itaque hæc ex ejusdem fide dicta sunto. Pergo ex Vita edenda supremum Sancti morbum enarrare. Num.* 69 *sic in ea legitur.*

Ibidem ægrotans virginitatem sponsæ suæ declarat,

140 Cum autem in Francia negotium sibi commissum perfecte et feliciter consummasset, in civitate Parisiensi decidit in lectum, gravi infirmitate correptus. Et cognoscens, se morti approximare, magistro Francisco de Marone Ordinis Minorum, compatriotæ suo (*de quo vide dicta superius num. 7 et seqq.*) ibidem existenti fuit confessus generaliter et devote cum lachrymarum effusione. *Quanto tempore is morbus duraverit, non edixit, et saltem per aliquot dies tenuisse dicendus est ex eo, quod subdidit :* Omni etiam mane ante suum lectum Missam devote audivit, et sæpius in illa infirmitate ad Sacramentalem confessionem redibat. *Tunc etiam temporis,* quamquam in tota vita sua virginitatem B suam et suæ sanctæ consortis celaverit studiose, nihilominus in fine dierum suorum, Spiritu sancto compulsus loquens, de ea coram simul astantibus in hæc verba prorupit : Salvatus est homo malus per mulierem bonam ; quam sicut virginem accepi, ita in hac vita mortali virginem relinquo. *Post hæc idem biographus magnam illius in gravissimis morbi doloribus patientiam hilaritatemque paucis commendat, ac de susceptis divino viatico atque extremæ Unctionis Sacramento meminit.*

ac sancte moritur anno Christi 1323,

141 *Postremo ait, eumdem jam in agonia constitutum anxio vultu suo velut quemdam cum malo dæmone conflictum indicasse, exclamasseque :* Magnam potestatem habent dæmones, sed eorum vim amiserunt in virtute et meritis benedictæ Incarnationis et passionis Jesu Christi. Et post paululum (*prosequitur biographus*) iterum clamans, inquit : Totum vici finaliter. Post aliquantulum temporis spatium cum clamore valido ait : Divino judicio me totum committo. Et his dictis, fuit ejus facies renovata et effecta rubea et splendida valdeque decora, et emisit spiritum. Vultus autem ejus non fuit ex hoc aliqualiter immutatus ; imo remansit serenus et pulcher, ut prius. *Denique post narratam cujusdam lascivi hominis, qui Sanctum morientem viderat, re-* C *pentinam conversionem, emortuale tempus sic signavit :* Obiit autem Vir sanctus, plenus virtutibus et bonis operibus, anno ab Incarnatione Domini millesimo, trecentesimo vicesimo tertio, quinto Kal. Octobris ; anno totius vitæ suæ vicesimo octavo, cum habitu et corda Fratrum Minorum in ecclesia eorum Parisiis tumulatus.

non anno 1327 nec 1325,

142 *Cum hæc eadem in editione Surii legisset Lucas Waddingus, tom.* 7 *Annalium Minorum ad eumdem annum num.* 39 *de variorum circa tempus emortuale sententiis ita disseruit.* Ad hunc locum historia vitæ apud Surium dicit, eum obiisse hoc ipso anno Christi MCCCXXIII, suæ vero ætatis anno XXVIII. Primum contra alios aliter sentientes fidenter ausim probare ; secundum non ausim approbare. Cardinalis Baronius (*in Notis ad Martyrologium Romanum hoc die*) obiisse ait anno MCCCXXV. Petrus Rodulphus ex Memoriali Ordinis biennio post, videlicet anno MCCCXXVII : quibus consentire voluisse puto Marianum, atque proinde ex errore scriptum in ejus codice MCCCXVII. Sed hæ refelluntur opiniones, et præferenda prima, quæ habetur in ejus Vita ; quippe cohæret cum ipsa et causa profectionis ejus in Galliam, in qua decessit *etc. Tum probat id ex morte Catharinæ Austriacæ, uti et nos supra num.* 137 *observavimus. Borelyus nihilominus lib.* I *cap.* 8, *pag.* 173 D *sæpe dictam* S. Elzearii *legationem Francicam, et pag.* 187 *ejusdem obitum anno* 1327 *cum Baronio affixit, pro eaque sententia testimonium Bertrandæ Bartholomææ, quæ, illo moriente, in B. Dalphinæ obsequiis erat, laudavit.*

AUCTORE C. S.

ut nonnullis perperam visum fuisse

143 *Verum illud ipsum testimonium, prout apud Borelyum exstat, certe vitiosum est, mutatique ab illo anni suspicionem præbet. Ait enim, sancti Comitis mortem, eadem, qua contigerat hora, B. Dalphinæ divinitus revelatam fuisse* die XXVII Septembris anni MCCCXXV, die Martis. *Atqui dies* XXVII *Septembris anni* 1325 *dies Veneris erat, non Martis, ut habemus ex littera Dominicali F : contra autem eadem Septembris dies* XXVII *anno* 1323 *cum die Martis concurrit, ut ejusdem anni littera Dominicalis B probat. Verisimilimum ergo est, annum hic mutatum fuisse a Borelyo, et pro anno* 1323 *substitutum* 1325, *conformiter ad priorem errorem suum, ex quo, propter confusum cum sponsalibus matrimonium, annos* 27, *qui ab exeunte anno* 1296. *vel ineunte sequenti inter sponsalia mortemque Sancti fluxerunt, ab anno* 1299 *perperam repetiit. Quin etiam ipsiusmet calculi postea dati probant, præcitatum annum* E *Christi* 1323 S. Elzeario *emortualem fuisse.*

probatur : ætatis autem suæ non 28,

144 *Libro* 2, *cap.* 8, *pag.* 416 *diserte scribit, B. Dalphinam die* XXV *Novembris anni* 1360 *mortuam esse ; libro autem* 3, *cap.* 5, *pag.* 517 *annos quos eadem vidua vixit,* 38 *numerat. Hi etiam incomplete accepti, sive* 37 *completi anno* 1325 *adjecti Beatæ vitam usque in annum* 1362 *extendunt, sed in* 1360 *tantum, si anno* 1323 *addantur. Supersedeo pluribus, quia res certa est, nec in dubium potest revocari. Audiamus modo supra laudatum Waddingum de altera epocha, ætatis scilicet, in qua idem Sanctus obiisse in Vita dicitur, ratiocinantem.* Quod vero ad annos ætatis attinet, puto, evidenter probari ex ipsa ejus Vita, plures annos supervixisse (*quam* 28 *scilicet, ut in illa legitur.*) Etenim cap. XXII (*secundum aliam partitionem*) dicitur annum egisse vigesimum tertium, quando, patre defuncto, factus est comes Ariani, atque tum primum venisse in Italiam : cap. XXV refertur quinque annis in Italia hæsisse. Deinde ibidem et cap. XXVII dicitur abiisse in Galliam Narbonensem, atque illic per biennium hæsisse.

sicut in Vita ex errore legitur,

145 Mox ibidem narratur rediisse in Italiam, et plurima illic perpetrasse, quæ unius vel alterius anni spatium exposcunt. Deinde amandatus in Galliam, ut sponsam Carolo acciperet, obiit mense Septembri. Has annorum partitiones si copulaveris, F annos saltem duos ultra triginta constituent : quomodo ergo potuit anno XXVIII vitam finire ? Nodum exposui ex ipsius Actis ; solvant alii, si placeat, vel si liceat. *Hactenus Waddingus, recte observans, non posse ista cum S.* Elzearii *ætate emortuali ab eodem biographo assignata cohærere. Errorem in calculis agnovit etiam Bailletus, sed ubi is cubaret, ignarus, viginti octo annos vitæ illius retinuit, et secundum hos annumque, quo obiit,* 1223 *veteram chronotaxim ordinans, non unum in illa errorem commisit, uti per hujus Commentarii decursum suis locis probavimus. Idem annus vitæ vigesimus octavus non solum in editione Surii, sed etiam in exemplari nostro Bodecensi edendo, et quocum hoc collatum fuisse, Papebrochius annotavit in MS. Bernardi Rottendorffii, uti et in alio ejusdem Vitæ compendio, quod ex MS. Rubeæ-Vallis habemus, expresse legitur ; ut oporteat errorem illum satis communem fuisse.*

sed anno 38 ;

146 *Sed opportune habemus instrumenta authentica, ex quibus hunc Vitæ defectum corrigamus. In libro testium seu Summario processus ipsius uno in loco notæ chronologicæ, quibus ego in hoc Commentario usus fui, sequentes leguntur :* Domina Dalphina sponsa cum eo mansit XXV annis et contraxit (*matri-*

A *trimonium*) cum eo XVI ætatis suæ anno. Ipse vero erat XIII annorum, et decessit ipse XXXVIII annorum existens. *Ecce hic non* viginti octo, *sed* triginta octo *anni supremæ Sancti ætati assignantur; et ne in numero mendum suspicari queas, ex illis triginta octo annis clare dicitur* tredecim *ante matrimonium*, viginti quinque *vero reliquos in eodem matrimonio exegisse. Rursum alio in loco laudati Summarii*, prima testis, videlicet (*eadem*) Domina Dalphina... deponit, dicens, verum esse, quod ipse erat in ætate XXXVIII annorum, quando decessit. *Sane hi duo loci, quibus calculi per Vitam edendam sparsi omnino conformes sunt, soli debent sufficere, ut* Elzeario *annos vitæ* 38 *saltem incompletos adscribamus; addo tamen et alia, quæ id pariter evincunt.*

AUCTORE . S.

quod demonstratur.

147 *Franciscus Moyronius, qui Sancto familiaris fuerat et morienti adstiterat, in libello supplice, quem Raymundus Boti episcopus, clerusque ac civitas Aptensis quadriennio post illius obitum, videlicet Christi anno* 1327, *pro postulanda ejusdem canonizatione Joanni XXII Papæ obtulerunt, sic ait* : Tandem obiit trigesimo octavo anno ætatis suæ. *In Summario processus B. Dalphinæ anni* 27 *ab inito matrimonio, id est,* B *uti* § 3 *probavi, a sponsalibus, usque ad* S. Elzearii *mortem numerantur; et hic ex ejusdem Summarii calculis tempore sponsalium undecim circiter annorum erat; qui ad annos* 27 *additi memoratum triginta et octo annorum numerum conficiunt. Denique eamdem supremam sancti Comitis ætatem verbis num.* 4 *jam datis signarunt auctor Florarii nostri MS. Sanctorum, anno* 1486 *ad calcem perducti, et magister J. Raphael in Vita Gallica, quam sub finem seculi* XV, *vel nondum adulto* XVI, *Ludovico XII Galliæ regi dicavit. Dicendus itaque est Vitæ edendæ scriptor facili memoriæ calamive lapsu* vicesimo octavo *pro* tricesimo octavo *scripsisse; nisi quis malit hunc errorem alicui amanuensi imputare. Anno autem supremæ ætatis* Elzearii *sic restituto, cetera chronotaxis, quam hactenus texui, integra manet, ac sponte sua fluit.*

B. Dalphina mortem ejus divinitus cognoscit,

148 *Moriente* S. Elzeario *Parisiis, beata conjux ejus Dalphina Avenione in aula Roberti regis, in obsequiis Sanciæ reginæ morabatur, ibidemque de ejusdem morte divinitus instructa fuit. Ita docet Summarium processus ejusdem Dalphinæ, quod post verba num.* 134 *recitata prosequitur hoc modo* : Idem dominus Comes (*supra dictæ legationis causa*) existens in propria (*id est in ipsa*) civitate Parisiensi, ibidem decessit. Quo defuncto, ante quam ejus mors C dictis regi et reginæ, aut alicui alteri, fuisset in civitate Avinionensi notificata, fuit ipsa mors dictæ dominæ Dalphinæ, in dicta civitate Avinionensi tunc præsenti, revelata. Et ipsam mortem prædictam domina Dalphina prædictis regi et reginæ prædenunciavit : et tandem post aliquos dies iidem rex et regina de ipsa morte certam et indubitatam notitiam et recta nova per litteras et nuncios acceperunt et habuerunt. *Nihil de hac revelatione in Vita edenda legitur, forte quod ad* S. Elzearium *minus pertinere videretur : meminerunt tamen Raphael et Eberardus, hic in B. Dalphinæ, ille in* Elzearii *Vitis Gallice conscriptis.*

et annuntiat : e dem propterea dolenti

149 *Borelyus quoque lib.* 1 *cap.* 8 *Bertrandæ Bartholomææ authenticum testimonium hic laudat, ita inquiens* : Hoc omnino probatur ex testimonio domicellæ Bartholomææ, quæ coram commissariis, in causa canonizationis S. Dalphinæ deputatis, declaravit : cum die XXVII Septembris anni MCCCXXV (*supra probavi annum* MCCCXXIII *legendum esse*) die Martis, hora VII matutina, ad dominam comitissam in cubiculo suo accessisset, eamque flexis genibus, divini Officii libellum manu tenentem, totamque lacrymis perfusam invenisset, quæ flendi causa esset, petivit. Ea est (respondit) quod dilectus meus Conjux mortuus sit. Ad hæc obstupescens domicella, reposuit : Dominus comes mortuus est? Quo pacto, domina, id didicisti, cum tota aula ignoret? Jamjam a regina redeo, ubi multos nobiles vidi, nec quisquam ea de re mihi verbum fecit. Filia mea (retulit comitissa) certissimum est, illum mortuum esse. Ora Deum pro tuo bono Domino : ego perdidi omnia; et tu quoque magnam jacturam fecisti. *Tunc pergit cetera prolixius enarrare; mihi sufficit ista retulisse.* D

Sanctus postea apparet,

150 *Secundum hæc Dalphina ex prædicta revelatione, quocumque ea demum modo facta fuerit, nihil certi de sui Conjugis cælesti gloria acceperat, ac propterea mortem ejus dolentius ferebat, donec sollicitudinem hanc ipsiusmet Sancti apparitio illi penitus exemit. Contigit illa quidem primum anno sequenti, sed quia alibi aptior locus non erit, hic referam ex Summario processus Dalphinæ, cujus hæc verba sunt* : Mortuo dicto domino Comite sponso, quem dicta domina Dalphina valde diligebat, cum ipsa sæpius in se recogitare cœpisset, et recogitaret gratam dicti Sponsi præsentiam et consolationes spirituales, quas cum ipso receperat, et propterea non posset a lacrymis continere, et in continuis dolore et lacrymis per longum tempus permansisset, nec posset super hoc E remedium invenire, quadam die, tunc in castro suo de Capreriis ipsa domina existente, et sola reclusa in camera sua, et super his cogitante apparuit eidem dominæ dictus sanctus ejus Sponsus, qui jam obierat anno jam tunc elapso.

eam leniter increpans;

151 Eamdem dominam comitissam, quia sic flebat, leviter increpabat, et subjunxit eidem hæc verba : « Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. » Deinde cum ipsa domina, propter prædicta verba gaudio et admiratione repleta, statim ibidem orationi se dedisset, postulando a Deo humiliter, ut proxime dicta verba, quæ non intelligebat, eidem dominæ dignaretur declarare, fuit in oratione hujusmodi declaratum per hunc modum. Laqueus contritus erat dicto Sponso suo sancto, quia liberatus ab hujus mundi periculis et laqueis, paradisi gloriam possidebat; et eidem dominæ laqueus partim contritus erat, quia nihil de rebus mundanis, quam dictum ejus sanctum Sponsum, diligebat, quando idem Sponsus in humanis vivebat; sed morte corporali ipsius Sponsi superveniente, non restabat, quod quicquam mundanum diligeret, sed solum Deum ; nec debebat ulterius anhelare, nisi ad Deum. Ipsaque domina ex declaratione proxime F dicta fuit reddita hilarior, cogitans totis affectibus, quo modo, relictis omnibus temporalibus, soli Deo placeret, et seipsam in hoc mundo contempneret, et nihil terrenum amaret.

et ipsa de gloria ipsius certior facta, desinit dolere.

152 Et tunc reddita fuit adeo quieta et consolata, quod inantea de morte corporali dicti sancti ejus Sponsi nullum dolorem aut sentimentum habuit, quodque ipsa domina in præsenti articulo contenta confessoribus suis et quibusdam aliis devotis personis asseruit et revelavit. *Eadem apparitio refertur a Raphaele parte* 1, *cap.* 17, *Eberardo, et Borelyo lib.* 2, *cap.* 1, *ubi hic testem laudat patrem Bertrandum Imberti, Ordinis Minorum, qui, dum B. Dalphinæ a sacris confessionibus esset, illam ex ejusdem ore didicerat, et pro processu Canonizationis conficiendo declaravit. In uno ex adjunctis tamen paululum variasse videri potest laudati Bertrandi testimonium, cum apud Borelyum, nulla facta apparentis* Elzearii *mentione, tantum dicatur Dalphina* magnam claritatem *vidisse, audivisseque vocem sui sancti Conjugis, dicentis* : Dalphina, pessime facis, te tam inconsolabili dolore propter absentiam meam affligendo. Quid de mea beatitudine conquereris ? Scito, Deum mihi fuisse misericordem, meque extra omne periculum esse. Laqueus contritus est ; et nos liberati sumus. *Addit etiam,*

A *etiam, hujus versiculi sensum, quem Summarii auctor Dalphinæ precanti revelatum ait, eadem Sancti voce ipsi expositum fuisse. Nunc, unde digressi sumus, Parisios revertamur.*

§ VIII. Sacri corporis in habitu Ordinis S. Francisci sepultura Parisiis, et hinc translatio facta Aptam ; prodigiosa translationis adjuncta non probata : ejusdem tempus.

Corpus cum habitu Tertiarii Parisiis depositum,

Diximus *supra num.* 128, S. Elzearium, *cum testamentum suum Telone in Provincia Gallica anno* 1317, *die* XVIII *Julii conderet, in eo constituisse, ut, ubicumque mori contigisset, corpus suum solo habitu Franciscano indutum Aptam Juliam, quæ ejusdem Provinciæ episcopalis civitas est, translatum, ibidem in ecclesia Fratrum Minorum sepeliretur. Ut igitur huic sancti Comitis voluntati, quam forte etiam in supremo morbo* B *suo præsentibus indicavit, quantum quidem licebat, satisfieret, venerabile sancti Comitis cadaver eodem habitu indutum, et in ecclesia eorumdem Fratrum Parisiis, ubi mortem obierat, humatum vel interim depositum fuit. Ita diserte affirmat biographus num.* 71, *post narratum ejusdem felicem obitum paucis subdens :* Cum habitu et corda Fratrum Minorum in ecclesia eorum Parisiis tumulatus. *Porro sive hæc fuerit sepultura proprie dicta, seu tantum sacri corporis in suo loculo intra ecclesiam supra terram depositio, haud dubie id ita factum est, ut Dalphinæ ac in primis Roberti regis voluntas hac super re exquireretur.*

deinde Aptam transfertur.

154 Eodem vero anno *(prosequitur biographus num.* 72) ejus sacrum corpus *(jam accepto a rege mandato)* est translatum, et ad civitatem Apte portatum, atque ibidem in ecclesia Fratrum Minorum sicut, dum adhuc viveret, præelegerat, sepulturæ honorifice traditum ; ubi magnis et crebris continue coruscat miraculis, ut sublimitas sanctitatis ejus, quæ, cum carne mortali vivebat, in occulto servata et nondum plene innotuerat mundo, per divinæ potentiæ miracula postmodum comprobaretur e cœlo. *De translatione facta certo constat, sed non ita est de adjunctis, quæ a nonnullis referuntur, inter quos cum vetustissimus, quem ego consulere potui, sit ma-* C *gister J. Raphael in Vita Gallica parte* 2, *cap.* 1, *ejusdem narrationem, quæ satis prolixa est, compendiose hic recensebo, deinde examinaturus, quid de eadem statuendum videatur. Missi a* S. *Elzearii fratre, qui ejusdem corpus Aptam transferrent, cum eodem, tandem ægre a Fratribus Minoribus Parisiensibus obtento, feliciter profecti sunt.*

Miracula, quæ Raphael in hac translatione

155 *Jamque longe maximam itineris partem emensi, uno tantum milliari Avenione aberant, cum omnia ejusdem civitatis æra campana sponte sua sonuerunt, stupentibus incolis, tantique prodigii causam ignorantibus. Conveniunt igitur primores in ecclesiam, et post fusas Deo preces, ut tantæ rei causam revelare dignaretur, supplicationem publicam mox ordinant, in cujus capite puerulos nudipedes statuunt, quos ceteri, quocumque illi tenderent, sequerentur. Hi pueruli, Deo gubernante, ad pontem Rhodano impositum procedentes, in ejusdem termino sacrum corpus ferentibus obviarunt, positisque humi genibus venerabundi quieverunt. Comperto igitur ex bajulis, quid ferrent, non dubitarunt Avenionenses, quin hæc prodigii causa esset. Mox etiam Deus id ipsum miraculo confirmavit ; nam homo quidam a multitudine accurrentium protrusus, ex eodem ponte in Rhodanum decidens,* Elzeario, *si vere illud corpus ejus sanctum foret, invocato, statim obtinuit, ut lumen divisis utrimque undis illæ m exceperit, ac incolumem abire permiserit.* D

AUCTORE C. S.

in civitate Avenionensi, et Insulensi,

156 *Post persolutas Sancto gratias sacrum corpus in civitatem Avenionensem intulerunt* ad ecclesiam S. Francisci *(verba Raphaelis sunt)* secundum aliquos historicos, et secundum alios ad ecclesiam S. Desiderii. *Toto autem illo die, quæque subsecuta est, nocte, donec extra territorium civitatis elatum fuit, æra campana, nemine impellente, festivos sonitus continuarunt. Interea agitatum apud Avenionenses fuerat de sacro pignore sibi detinendo ; sed vicerat sanior pars aliter suadentium. Ergo postridie iidem bajuli, comitante pietatis gratia magno civium numero, iter suum prosecuti, simul ac in territorium oppidi Insulensis (quod Avenionem inter Aptamque jacet,* l'Isle *vulgo appellatum) pertigerunt, idem, quod Avenione, in omni hujus oppidi ære campano prodigium auditum est. Quapropter Insulenses, ad quos miraculorum fama jam pervenerat, sancti Comitis corpori, cum supplice agmine egressi, obviam processerunt. Cum reliquis autem processit et quædam mulier, mamillam gravissimo malo affectam habens, tamque pertusam, ut illius pulmones et jecur conspici possent.*

in reliquo itinere

157 *Hæc, implorata Sancti, si in cœlis esset, ope,* E *ad feretrum accessit, manumque suam, qua sacram arcam tetigerat, mamillæ admovit, et extemplo integra sanitate gavisa est. Delato in oppidum corpore, puellula quædam, matrem suam ad molam aquariam secuta, in aquam lapsa est, et a rota sic contrita, ut ejusdem intestinorum pars illi adhæreret. Sed postquam mater ejus ex adstantium consilio in genua provoluta,* S. Elzearium *invocavit, prædicta puella inde egressa est,* dissolutos crines et pulchrum pomum rubrum in manibus ferens. *His visis miraculis, Insulenses decreverunt hunc sacrum thesaurum retinere, eumdemque in quadam domo, appositis circum ardentibus facibus, additisque custodibus, deposuerunt. Postero quoque mane repetentibus illum latoribus, negarunt, permissuros se, eum inde asportari ; atque ita illa dies altercando transacta est. Nocte vero subsequenti visi sibi in somno sunt singuli latores audire vocem dicentem, pergerent modo postero mane Aptam securi ; non longe enim illos ab Insula gaudio repletum iri.*

et Aptæ Juliæ

158 *Mane igitur facto, post collata somnia, iter Aptam versus arripuerunt, ac mox ut oppido excesse-* F *rant, sacrum corpus ante se conspexere. Interea Insulenses, eo non invento, mittunt e suis, qui inquirerent, an ab iisdem funeris curatoribus ablatum esset ; et si ita foret, rogarent, ut, omni metu posito, paululum præstolarentur : nolle enim se divinæ voluntati refragari, sed cupere ad honorandas, quantum posset, sancti Comitis reliquias funus comitari. Comperto igitur per nuncios miraculo, statim supplicantium agmen, facibus cereisque ardentibus instructum, illuc properavit, et una cum numerosa populi multitudine, quam audita miracula et campanarum, quacumque pompa funebris transibat, prodigiosus sonitus ex vicinis castris vicisque exciverant, Aptam usque religiose prosecutum est. Ubi in Aptensem agrum ventum fuit, par æris campani miraculum auditum est : quo admoniti civitatis incolæ, simili modo adventantibus occurrentes, dudum expetitas* S. Elzearii *mortales exuvias in ecclesiam Fratrum Minorum, prope ejusdem civitatis muros sitam, solemniter intulerunt.*

facta narrat; quæque etiam Borelyus

159 *Tanta porro fuit populi undequaque accurrentis frequentia, ut oportuerit, perforato chori ecclesiæ pariete, novam portam aperiri, ut toto triduo affluentibus ingressus pateret. Inter alia autem miracula suavissimus odor non solum in ipsa ecclesia, verum etiam in civitate Aptensi et circumfuso aere percipiebatur ; æra campana toto triduo interdiu noctuque sponte sua sonuere ; facesque, quas Insulenses per totam viam accensas gestaverant, nihil e pondere suo diminutæ fuerunt. Hactenus*

AUCTORE C. S.

clenus ex magistro J. Raphaele, cui sic consentit Borelyus lib. 3, cap. I, *ut tamen in aliquot adjunctis variet, quorum præcipua hæc sunt. In primis cum hic* S. Elzearii *obitum ad diem* XXVII *Septembris anni* 1325 *perperam retulerit, translationemque septem vel octo mensibus post factam esse, lib.* I, *cap. ultimo dixerit, debit consequenter hanc æque male anno* 1326 *illigare. Secundo ait, ipsum Romanum Pontificem (qui tunc erat Joannes XXII, Avenione residens) audito campanarum prodigio, concilium Cardinalium, cleri, Religiosorum magistratusque civici convocasse, in eoque decretum, ut tam stupendæ rei causa ex puerulorum dictis factisve exquireretur ; hos vero, cum ex Pontificii palatii vicinia hunc in finem collecti essent, unanimi voce clamantes,* Vivat Sanctus, *ad pontem Rhodani processisse, nec clamare cessasse, donec in ejusdem pontis medio ante obvium sacrum corpus provoluti in genua, majori cum lætitia voceque hæc eadem protulissent.*

paulo aliter, et Officium Aptense

160 *Tertio lapsum in Rhodanum atque inde beneficio* S. Elzearii *servatum, non virum aut adultum, ut indicat Raphael, sed puerum facit Borelyus, et non ipsum, sed ejusdem patrem, Sancti opem implorantem inducit. Quarto de mulieris mamilla prope Insulam per sacri loculi attactum curata non meminit. Quinto puellulam sub rotam molæ aquariæ prolapsam, non vivam ex aquis prodiisse, sed mortuam ejectam, et a matre sua ad Sancti corpus allatam, revixisse affirmat. Mitto alia minoris momenti discrimina observare.* Officium S. Elzearii *inter Propria ecclesiæ Aptensis anno* 1664 *renovata excusaque, in hymno ad Matutinum de eodem argumento hæc habet :*

Ejus sacrati corporis
Ubique pignus emicat,
Clarescit et miraculis,
Dum fertur in Provinciam.
Lapsus puer in Rhodanum,
Prodit aquis vestigio
Sicco : recens et mortuæ
Vita puellæ redditur.

commemorant; recensentur,

161 *In sexta quoque lectione ejusdem Officii ibidem legitur :* Sacrum corpus in ecclesiam Fratrum Minorum civitatis Aptensis delatum, multis claruit miraculis : nam præterquam quod æra campana absque ullo prorsus adminiculo tribus continuis diebus publicam vehementibus cecinerunt gratulationem, bene multi ex variis morbis ægroti, ad ejus sepulcrum confugientes, sanitatem recuperarunt. *Nunc, quid de hisce censendum sit, examinemus. Scripsit, ut dixi, Raphael Vitam* S. Elzearii *inter annos* 1498 *et* 1515, *quo tempore regnavit in Gallia Ludovicus XII, cui eamdem dicavit ; adeoque ut minimum annis* 175 *post translationem. In Prologo ad laudatum regem profitetur, se ea, quæ narrat, accepisse* tum ex processu canonizationis dicti Sancti, tum ex aliquot Chronicis, Historiis et MSS. antiquis. *Processum, quod jam sæpe dolui, ego non potui obtinere ; at quantum ex ejusdem Summario mihi licuit colligere, prædicta mirabilia non hausit ex processu, tum quod nullum tam insolitæ rei indicium in laudato Summario reperiam, tum quod nec Raphael, nec Borelyus, in citandis testibus alias satis frequens, ullum de hisce aut processu verbum faciant ; tum denique propter silentium aliorum, quos mox memorabo.*

eorumque auctoritas expenditur,

162 *Superest dubium, an prodigia illa* ex Chronicis, Historiis et MSS., *quæ* antiqua *vocat, deprompserit ; præsertim cum supra num.* 156 *dixerit,* S. Elzearii *corpus, dum Avenionem allatum est,* ad ecclesiam S. Francisci SECUNDUM ALIQUOS HISTORICOS, ET SECUNDUM ALIOS ad ecclesiam S. Desiderii, portatum fuisse. *Sed forsitan isti dissidentes historici, quos pro sola loci differentia laudavit, de translatione quidem, quæ certa est, non de memoratis prodigiis meminerunt. At ponamus tantisper, Raphaeli scriptorem quempiam illo priorem hic prævisse ; æque dubium manebit, quantæ ille antiquitatis et in scribendo fidei fuerit. Enimvero centum ac septuaginta quinque annorum, aut eo etiam majus spatium, quod translationem inter scriptumque a Raphaele Vitam effluxerat, satis amplum fuit, ut prædicta translatio ab aliquo interim seu ex incerta traditione, seu aliter, novis prodigiis exornari posset, utque ea narratio sic scriptis mandata Raphaeli* antiqua *appellari posse visa fuerit.*

atque ostenditur

163 *Quod ad Borelyum attinet, hic ipsemet in Præfatione testatur, Raphaelis Opusculum a se lectum esse ; et quamvis in adjunctis prodigiorum nonnihil variet, non potest majoris illo esse auctoritatis, cum nullum alium testem laudet. Nec pluris faciendum est Officium illius proprium mox laudatum, decennio editum post Borelyi lucubrationem, quæ illius auctori præluxit ; nam in vetustiori Officio nihil hujusmodi legere est, uti infra observabo. Videamus igitur, quid memoratam traditionem aut lectos a Raphaele (si tamen hic aliquos prævios habuerit) historicos incertæ fidei, possit infirmare. Negari nequit, tam insolita et tot locis æris campani tamque diuturna prodigia nec ignorari potuisse ab ejusdem regionis incolis, qui eodem tempore vivebant, nec tam cito ex indigenarum memoria deleri, ut quatuor, aut etiam triginta annis post oblivioni data jam fuerint. Nullo quoque modo verisimile est, eadem illa tum temporis ex industria fuisse pressa silentio ab iis, quorum maxime intererat memorare. Atqui unum ex his omnino dicendum est, si ista prodigia in prædicta translatione contigisse admittamus.*

prodigia ista Francisco Mayronio,

164 *Synchronus certe fuit pater Franciscus Mayronius, qui ex supra dictis* S. Elzeario *morienti adstitit ; imo debuit miraculorum omnium, quæ in translatione contigissent, luculentus testis fuisse, si is, ut Borelyus lib.* 2, *cap. ultimo asserit, sancti Comitis funus a civitate Parisiensi usque ad Aptensem comitatus sit ; aut saltem nescisse nequiit, quæ Aptæ tunc acciderant, si in ejusdem sacri corporis adventu panegyricum de Sancto ad populum ibidem tunc dixerit, quod etiam Raphael affirmavit. Nihilominus Mayronius in sæpe dicto libello, per quem clerus populusque Aptensis pro* Elzearii *canonizatione Joanni XXII Papæ anno* 1327 *supplicarunt, de translatione quidem ac miraculis ad illius sepulcrum Aptæ obtentis meminit, sed non de prodigiis, tempore translationis per viam factis. Juverit ipsius verba, quæ biographus noster fere adoptavit, hic repetiisse.* Tandem obiit trigesimo octavo ætatis suæ anno Parisiis,... ac post aliquantum tempus corpus ipsius translatum fuit ad civitatem Aptensem. Cœpit autem continuo ad locum sepulturæ ipsius Viri sancti magnis et multis coruscare miraculis, ut sublimitas sanctitatis suæ, quæ in occulto servata nondum innotuerat, miranda per miracula divinæ potentiæ comprobaretur a cœlo.

cleroque ac populo Aptensi contemporaneis.

165 Unde per ipsius invocationem et merita divina virtute sunt mortui suscitati, cæci illuminati, a dæmoniis obsessi liberati, et quam plurimi infirmi præter naturalem ordinem sanati. Ac demum ipso visibiliter et mirabiliter apparente et revelante, regnum Majoricarum, quod erat intempestivo bello turbatum, sine sanguinis effusione, ipsius Dei permissu, dudum extitit quietatum. *Hæc nec plura Mayronius. Adeone autem ipsi, cleroque ac populo Aptensi memorata prodigia quadriennio post translationem exciderant, ut de iis ne meminissent quidem, cum maxime meminisse oportebat? Nam quid ad causam, quam agebant, feliciter efficaciterque promovendam opportunius afferre potuissent, quam illustria illa miracula, quorum idem ille Pontifex Joannes XXII cum omni curia sua totaque civitate Avenionensi oculatus auritusque testis fuisset? Deinde, si tot tamque insignibus prodigiis illustrata fuerit ea Sancti translatio, qui, quæso, potuit Mayronio et Aptensibus in mentem venire, ut*

initium

A *initium miraculorum ejus post mortem a sepultura Aptensi repeterent, dicerentque, ea facta esse*, ut sublimitas sanctitatis suæ, quæ in occulto servata nondum innotuerat,... comprobaretur a cœlo?

aliisque antiquis.

166 *Enimvero hæc non tantum non insinuant miracula a supra dictis relata, sed potius negant, ullum in translatione illa contigisse. Quid ergo hic causabimur, nisi ista Mayronio, clero, populoque Aptensi ignota fuisse, ideoque nec facta esse. Par de illis silentium est in Bulla canonizationis ipsius, anno 1371 a Gregorio XI Romano Pontifice edita, licet in hac quoque locus et occasio non deesset ea breviter memorandi, maxime ubi de miraculis ejusdem post obitum factis loquitur. Nulla etiam eorumdem mentio exstat in Vita edenda, cujus auctori processum canonizationis præluxisse, ex supra dictis verisimillimum est. Nihil de iisdem legere est in Vitis laudati Joannis Papæ a Baluzio editis, nihil in vetustiori Officio proprio ipsius* S. Elzearii, *quod in Breviario ecclesiæ Aptensis anno 1532 edito habemus. Nihil denique in archivis Avenionensibus de tam prodigioso æris campani sonitu reperire potuit sæpe laudatus dominus de Brantes, ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis canonicus pœnitentiarius* B *ac thesaurarius, qui litteris die* IX *Maji anno 1757 datis promiserat fore, ut, si quid hac super re in iisdem reperisset, mecum communicaret.*

incognita fuisse. Hæc translatio contigit

167 *Sunt quidem hæc argumenta tantum negativa, sed quæ maximum pondus habere debent; dum tanti momenti facta silentur ab iis, quos latere nequivissent, et quorum tunc plurimum intererat illa memorare. Itaque, ne longior sim, Raphaelis ac Borelyi auctoritas impellere me non potest, ut eorumdem narrationi fidem hac in parte adhibeam, maxime quod ex quotidiana experientia didicerim, quam facile ejusmodi traditiunculæ nascantur, et a populo leviter arreptæ auctæque, intra aliquod temporis spatium antiquitatis nomine invalescant. Addo pauca de anno translationis, quam Parisiis Aptam factam esse constat. Secundum biographum nostrum* eodem... anno (*quo obiit*) ejus sacrum corpus est translatum et ad civitatem Apte portatum, atque ibidem in ecclesia Fratrum Minorum, sicut, dum viveret, præelegerat, sepulturæ honorifice traditum. *Pro anno autem emortuali assignaverat annum Christi 1323. Consentit Notitia nostra MS Aptensis, in qua verbis Gallicis sic legitur.* Anno MCCCXXIII cum legatum Roberti regis Parisiis ageret pro uxore filio illius Carolo duci e regio Francorum sanguine impetranda, ibidem ætatis C suo anno trigesimo octavo, die XXVII Septembris mortem obiit: utque fuerat tertii Ordinis S. Francisci, in ejusdem habitu sepultus et in ecclesia Fratrum Minorum Parisiis depositus est.

anno 1323 vel sequenti,

168 Eo ipso anno corpus illius ad civitatem Aptensem translatum et in ecclesia Fratrum Minorum humatum fuit; sicut ipse mandaverat in testamento suo, facto Telone die XVIII Julii anni MCCCXVII. *Ex his dicenda esset translatio anno 1323 contigisse, nisi forte hæ biographi voces* eodem anno *sic exponendæ sint, ut significent* intra eumdem annum mortualem, *non ab æra Christiana, sed ab ipsius Sancti obitu computatum. Dubitandi causam præbet mihi Borelyus lib.* I, *cap. ultimo scribens, sancti Comitis corpus* septem vel octo menses *Parisiis quievisse, priusquam Aptam translatum fuit. Accedit et Martyrologium trium Ordinum S. Francisci, § I, num. 7 relatum, in quo eadem translatio die* XVIII *Junii annuntiatur; quod non longe abest a calculis Borelyi, cum a die* XXVIII *Septembris, quo* Elzearius *mortuus est, usque ad* XVIII *Junii non integri novem menses intercesserint; atque hoc ratione hæc translatio ad annum 1324 rejicienda esset. Verum aliunde mihi dubium fit, an ea Martyrologii annuntiatio sit satis accurata, nec unam cum altera translatione confundat.*

169 *Ratio est, quod Borelyus, qui Aptensia sui* D *Ordinis Minorum archiva lustravit, lib. 3, cap. 7 scribat, solemnem* S. Elzearii *corporis e sepulcro suo Aptensi ad altare translationem per Cardinalem Anglicum anno 1381 eadem die* XVII *Junii factam esse; Aptenses vero Fratres Minores Conventuales, apud quos sacrum corpus quiescit, in Notitia MS. de Cardinali, anno, menseque cum Borelyo conveniant, sed simul diserte dicant, laudatum Anglicum die quidem* XVIII *Junii ad hanc translationem faciendam delegatum fuisse, sed postridie primum executum esse, ejusque rei memoriam die* XIX *ejusdem mensis Junii annuo Officio a se celebrari; qua de re vide plura inferius §* XI. *Hæc faciunt, ut certo edicere nequeam, utrum anno 1323, an 1324 contigerit, sed alterutri sine dubio illigandam censeo. Ceterum alii, inter quos ipse Borelyus est, qui Sancti obitum serius collocarunt, translationem quoque consequenter serius reponere debuerunt. Haud scio, an aliquem ex istis secutus fuerit Dionysius Sammarthanus, dum tom.* I *Galliæ Christianæ col. 362 de Raimundo IV, cognomento* Botti, *episcopo Aptensi ait:* Caput (*imo* corpus) S. Elzearii, comitis Ariani, Parisiis Aptam allatum excepit, et in ecclesia Fratrum Minorum magna E pompa sepelivit anno MCCCXXVII mense Octobri.

AUCTORE C. S. non serius.

§ IX. Supplicatio Joanni XXII Papæ pro canonizatione Elzearii facta, effectu irrito: item altera Clementi VI, et ex hujus mandato confectus processus, nec tamen tunc secuta canonizatio.

Clerus populusque Aptensis Joanni XXII Papæ

P*ostquam venerabile* S. Elzearii *corpus in Aptensi Fratrum Conventualium ecclesia tumulatum fuit, magnitudo copiaque miraculorum, quorum aliqua dabimus §* XI, *Aptenses brevi impulerunt, ut pro ejusdem canonizatione obtinenda apud Apostolicam Sedem agerent. Quippe quadriennio post, anno scilicet 1327 sæpe laudatum libellum supplicem Joanni XXII Romano Pontifici, qui Avenione residebat, eum in finem obtulerunt. Hunc libellum Antonius Pagius, ut §* I *jam monui, ex archivo Fratrum Minorum civitatis Aptensis acceptum, post Sermones S. Antonii Patavini anno 1684 Avenione excudit cum hoc titulo:* Supplicatio Joanni XXII oblata ad obtinendam canonizationem B. Elzearii. *De eodem etiam meminit Borelyus lib.* F *3, cap. 7 ubi, cum de anno Christi 1327 consentiat, ex suo circa annum S. Elzearii emortualem errore, tantum biennium tunc ab ejusdem morte numeravit. Ego eumdem ex laudata editione Pagii apud quem auctore Francisco Mayronio scriptus dicitur, totidem verbis hic subjungo. Sic igitur habet.*

libellum supplicem offerunt,

171 Anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo septimo, videlicet tertia die mensis Maji, Raymundus Boti, divina gratia Aptensis episcopus, una cum omnibus civitatis ejusdem supplicavere Domino nostro Papæ Joanni vigesimo secundo, pro canonizatione claræ et sanctæ memoriæ domini Elzearii de Sabrano, comitis Ariani.

« Angelus Domini descendit cum Azaria et sociis « in fornacem, excussitque flammam ignis de fornace, et fecit medium fornacis, quasi ventum roris « flantem. » Daniel 3 capitulo scribit istud verbum. Sicut quondam omnipotens virtus stupendo miraculo Azariam cum sodalibus ejus in medio fornacis ardentis præservavit ab ignis incendio; ita novissimis istis diebus, suam non derelinquens Ecclesiam, Clarissimæ memoriæ comitem Elzearium admirando prodigio, in medio fornacis ardentis hujus seculi positum, a voluptatis incendio custodivit. Illud est

A celebrandum, et retro actis seculis non concessum præconium, ut Adolescens, sanguine, complexione notabilis corpulentiæ ac venusto aspectu, inter mundi delicias vivens, et « quasi adeps separatus a carne », quod dicitur de Nathan Ecclesiastic. capitulo 47, a suæ ætatis undecimo (*imo* decimo tertio, *ut alibi probavi*) anno usque ad trigesimum octavum annum, incoinquinato conjugio cum virginitatis titulo, sine ullo cohabitationis divortio perduraret.

AUCTORE C. S.

171 Convenit huic cohabitationi purissimæ illud dictum propheticum Esaiæ 62 cap. « Habitabit juvenis « cum virgine. » Dum enim appropinquaret ad finem hic Virgo mirandæ virtutis, protestatus est adstantibus multis, quod suam sponsam sanctam virginem relinquebat, cum qua, ut gratius Deo fieret ejus obsequium, votum emiserat ad servandum in perpetuum cœlibatum. Propter cujus illibatam observantiam convenit dicere incolis Provinciæ illud, quod Cantic. cap. 2 dicitur : « Flores « apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit. » Istum nempe castitatis fructum quam plurimum ex hoc Conjuge putaverunt ; quod experientia magistra didiscerunt * nonnullis carnis lubricitatibus deputati, qui ad ipsius benignum osculum repente immutabantur, supernaturali virtute compuncti ad firmum et permanens propositum, non sine ingenti admiratione. Ipsorum namque mater sancta Ecclesia quadruplicem cœlibatum veneratur virorum et uxorum cum integritate virginitatis.

in quo virginitatem in conjugio

* didicerunt

B

173 Primo quidem cœlibatum Josephi, sponsi Virginis Matris Dei ; quia fuit virgo purissimus, ne illud illustrissimum matrimonium claudicaret impuritate ex parte alterius conjugum, secundum beatum Augustinum. Secundo cœlibatum Joannis Evangelistæ, qui de nuptiis a Christo fuit vocatus, secundum Hieronymum. Tertio cœlibatum sancti Valeriani cum Cæcilia virgine ; quamvis de istius sponsi virginitate non constet ita perfecte. Quarto cœlibatum sancti Alexii cum sua sponsa, quam dereliquit. Tamen equidem iste cœlibatus modernus videtur esse mirabilior, quantum ad observantiam castitatis, quam cœlibatus beati Alexii ; quia ille non fuit sic consorti approximatus, a qua recessit. Iste autem per viginti septem (*imo* viginti quinque *ut ex supra dictis liquet*) annos in eadem domo, et in eodem thalamo, et in eodem thoro cum conjuge intacte servatus, ut sublimitas istius virtutis magis C admirabilis, quam imitabilis videatur. Secundo iste cœlibatus videtur in hoc admirabilior, quam cœlibatus beati Valeriani cum Cæcilia, quia fuit hic magis diuturna custodia virgineæ integritatis, et quanto diuturnior in fornace ardenti præservatio, tanto mirabilior.

multis annis usque ad mortem

174 Tertio iste cœlibatus videtur in hoc mirabilior, quam cœlibatus Joannis Evangelistæ, quantum ad arduitatem observantiæ ; quia ille per Christi vocationem fuit a sponsa separatus : iste autem per Christi conservationem fuit cum sponsa diu in integritate servatus, transcendens illud Sapientis oraculum, Proverbiorum cap. 6 : « Numquid « homo potest ignem abscondere in sinu suo, ut « vestimenta ejus non ardeant, aut ambulare super « prunas, ut non comburantur plantæ ejus ? » Istius enim plantæ, id est, affectiones non fuerunt combustæ, dum calcavit opportunitates incendiorum carnalium, virtute Domini sic sequestratus ab eis, ut nusquam se securum ita reputaret circa viam castitatis, sicut, quando erat in conjugali thoro, in quo votum integritatis emiserat ; sicut secretis aliquibus revelavit. Quarto hic cœlibatus videtur maxime assimilatus illi cœlibatui, quem tenuit Joseph cum Virgine Matre Dei ; quia ista fuit diuturna cohabitatio et familiarissima sine ipsius D contagione sponsi ; quia Mater Domini cæteris comparari non debet.

ab Elzeario servatam

175 Non fuit attamen istud tam firmum castitatis propositum humanitus procuratum, sed divinitus inspiratum. Nam in die quadam Assumptionis B. Mariæ Genitricis Dei, cum hic, juvenis existens quasi duodecim annorum (*imo ex supra dictis ætatis paulo provectioris*) noviter contraxisset, nondumque assuetus esset ad cœlestia, subito, dum in festo domini de Saltu fuisset cum cæteris nobilibus domicellis, supervenit ei tanta mentis immutatio, ut infirmitatem simulans, se in camera occultaret, ubi superveniente gratia Spiritus sancti et compunctione hactenus inexperta, concepit spiritum puritatis illibatæ servare perpetuum ; quamvis non statim votum expressit. Unde non est dubitandum, quin tanta continentia fuit * dono supernaturali concessa, secundum illud Sapientiæ cap. 8 : « Cum essem « magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. « Et scivi, quoniam aliter non possem esse conti- « nens, nisi Deus det ; et hoc ipsum erat summa « sapientia, scire, cujus esset hoc donum. »

plurimum celebrant

* fuerit

176 Non solum autem Vir iste sic refloruit castitatis virtute transcendente ; sed etiam admirabili mentis pietate et humilitate. Nam, cum existens in regno, ad venationem secundum morem nobilium sæpe procederet, subtrahebat se cum quodam milite, sibi secretario, a tumultu venationis, et clandestine pergebat ad domicilia leprosorum, et ibi obsequia et alimenta subministrans, lavabat eorum pedes, ligabat ulcera, plagarum putredinem abstergebat ; ulcerosarum quoque plagarum mirando spiritus fervore ruebat propter Christum in oscula, qui juxta dictum propheticum in Cruce extitit ut leprosus, Esaiæ cap. 54. Sed et multis aliis virtutum insigniis, quæ brevi sermone comprehendi non possunt, mirifice coruscavit in hac vita. Tandem obiit trigesimo octavo anno ætatis suæ Parisiis cum mirabilibus Crucis præconiis, quæ sensit in sua felici consummatione ; ac post aliquantum tempus corpus ipsius translatum fuit ad civitatem Aptensem. E

eumdemque pluribus aliis virtutibus

177 Cœpit autem continuo ad locum sepulturæ ipsius Viri sancti magnis et multis coruscare miraculis, ut sublimitas sanctitatis suæ, quæ in occulto servata nondum innotuerat, miranda per miracula divinæ potentiæ comprobaretur a cœlo. Unde per ipsius invocationem et merita divina virtute sunt mortui suscitati, cæci illuminati, a dæmoniis obsessi F liberati, et quam plurimi infirmi præter naturalem ordinem sanati. Ac demum, ipso visibiliter et mirabiliter apparente et revelante, regnum Majoricarum quod erat intempestivo bello turbatum, sine sanguinis effusione, ipsius Dei permissu, dudum extitit quietatum.

ac miraculis claruisse asseruntur,

178 Idcirco supplicat vestræ Sanctitati universitas ecclesiasticorum et civium civitatis Aptensis, ut celsitudo Sedis Apostolicæ jubeat de ejus vita et miraculis inquiri ; ut comperta veritate dictorum et aliorum plurimorum ejus præconiorum, per Christi Vicarium Sanctorum catalogo annotetur in terris, quem Deus tot perseverantibus miraculis glorificatum ostendit in cœlis : quatenus per vos super candelabrum fulgeat lucerna omnibus, qui sunt in domo militantis Ecclesiæ, et in æterna nos ipse recipiat tabernacula gaudens, quem Christus tantis virtutum insigniis decoravit. Amen. *Hactenus libellus iste supplex, cui in apographo suo editor Pagius in calce adscriptum ibidem ait :* Ex Francisco de Maironio.

pro quorum examine supplicant

179 *De eodem argumento meminit Dionysius Sammarthanus tom.* 1 *Galliæ Christianæ col.* 262 *in Raymundo IV,* cognomento Botti, *ubi hæc habet :* Anno

quadriennio post ejusdem Sanctitatem

A Anno vero sequenti (*id est, anno* 1328) v Nonas Maji (*idem Raymundus*) libello supplici, nomine totius cleri et populi Aptensis postulavit ab Johanne XXII, ut eum in album Sanctorum referret. *Recte quidem, sed uno anno serius, qui tamen error sequebatur ex alio, quo* S. Elzearii caput (corpus *voluit dicere*) *anno* 1327 *Parisiis Aptam allatum,* mense Octobri *ab eodem episcopo in ecclesia Fratrum Minorum depositum fuisse, præmiserat. Laudat quidem in margine Tabulas Fratrum Minorum; sed ego malo stare instrumento mox dato, ex quo etiam Borelyus annum* 1327 *assignavit. Ceterum ista Aptensium apud Joannem XXII supplicatio desideratum exitum (nescitur, qua de causa) sortita non est ; nec quidquam pro* Elzearii *canonizatione præterea actum legi, ante Pontificatum Clementis VI, qui anno* 1342 *ad illum evectus fuit.*

Clemens VI Papa mandat episcopis Carpentoractensi

180 *Illo sedente, causa canonizationis ex communi consensu cleri populique comitatuum Provinciæ ac Forqualquerii rursum tentata est, et ab eodem Pontifice data commissio episcopis Carpentoractensi (tunc Gaufrido III) et Uceticensi (tunc Heliæ, qui postea ad Cardinalatum assumptus est) nec non abbati S. Rufi prope Valentiam in Gallia Narbonensi, ut in ejusdem* Elzearii *gesta ac miracula inquirerent. Litteras hac* B *super re ab illo datas, ex Regesto Vaticano lib.* 3, *par.* 2, *ep.* 167 *recensuit Lucas Waddingus tom.* 8 *Annalium Minorum editionis Romanæ, ad annum Christi* 1351, *num.* 38, *ex quo easdem accipe.* Venerabilibus fratribus Carpentoraten. et Uticen. episcopis, ac dilecto filio abbati monasterii sancti Rufi prope Valentiam. Grandis nobis adest lætitia, miraque nostra præcordia gaudiorum suavitate replentur, et a nobis magna gratiarum actionum ac laudum Deo debentur impendia, dum cœlestis Rex ipse, sub cujus ditione cuncta subsistunt, Sanctos suos, per exemplaris vitæ doctrinam et sanctitatis merita venerandos, de præsentis vitæ carcere ad æternam beatitudinem evocatos, crebris coruscare facit miraculis, per quæ fideles et in fidei constantia perseverantes efficiat, et ad Sanctorum ipsorum sectanda vestigia, lucidasque semitas incedendas, invitet apertius, quos de multitudine miserationum suarum ad eorum vult consortium pervenire.

et Uceticensi atque abbati S. Rufi,

181 Sane pro parte venerabilium fratrum nostrorum Aquen. et Arelaten. archiepiscoporum, et nonnullorum episcoporum Aquen. et Arelaten. pro- C vinciarum, et dilectorum filiorum prælatorum ecclesiarum, Religiosorumque, et baronum et nobilium ac universitatum earumdem provinciarum, et Provinciæ ac Forqualquerii comitatuum, pridem in consistorio propositum extitit coram nobis, quod recolendæ memoriæ Elzearius de Sabrano, comes Ariani, ac baroniæ Ansoiisii dominus, de dicta provincia Provinciæ oriundus, generis nobilitate præclarus, adeo in exemplari vita et castitate perfecta in hujusmodi peregrinatione seculi, ejus abjectis voluptatibus, carnisque illecebris procul pulsis, per castos mores, virtutumque placitos actus, Domino gratum famulatum impendere, ejusdem vitæ merito sibi ipsi et aliis proficere studuit per exemplum, quod omnipotens ipse Dominus virtutis suæ in eodem Elzeario opera manifestans, per sancta sua merita in civitate Apten. in loco Fratrum Minorum, ubi corpus requiescit ejusdem, et alibi, plures suscitavit mortuos, cæcos illuminavit, mundavit leprosos ; surdis auditum, mutis loquelam, et paralyticis ac contractis restituit sanitatem ; honorans in terris, quem, ut pie creditur, coronavit in cœlis.

ut in gesta et miracula Elzearii inquirant,

182 Quare nobis fuit pro parte prædictorum humiliter supplicatum, ut, cum de prædictis, quæ in dictis provinciis et comitatibus quasi notoria et manifesta fore dicuntur, posset fieri per fide dignos et solemnes viros ac factorum evidentia plena fides, super eis per aliquos probos viros manda- D remus inquiri ; ut veritate comperta, et certitudine habita præmissorum, cum non deceat, eum apud homines sine veneratione relinqui, quem merita et miracula sanctum monstrant ; ipsum dignaremur Sanctorum catalogo aggregare. Nos igitur, quos in certis festinos, et lentos convenit in dubiis inveniri, de prædictis notitiam non habentes, hujusmodi supplicationibus inclinati, discretioni vestræ, de quorum circumspectione plenam in Domino fiduciam obtinemus, de fratrum nostrorum consilio, per Apostolica scripta committimus et mandamus, quatenus vos, vel duo vestrum, de vita et meritis dicti Elzearii ac ejus miraculis et ceteris circumstantiis, circa interrogatoria, quæ sub Bulla nostra transmittimus interclusa, veritatem diligentius inquiratis, et nobis, quæ super his inveneritis, scripta fideliter sub vestris sigillis cum vestrarum litterarum, harum seriem continentium, testimonio intimare curetis. Datum Avenione Kal. Septembris anno x ; *id est Christi* 1351.

AUCTORE C. S.

processumque conficiant.

183 Harum litterarum auctoritate (*prosequitur ibidem Waddingus*) compactus est processus, cujus Summarium in bibliotheca Vaticana num. 4018 E perlegi. *Illud ipsum est, quod nos ex eodem codice exscribendum curavimus, et per hujus Commentarii decursum sæpe laudavimus et laudaturi sumus. Verumtamen, ne quis ex Waddingi verbis erret, processus quidem iste sub Clemente VI confectus fuit, laudatum Summarium non nisi aliquot annis post sub Urbano V, qui dicto Clementi post Innocentium VI in Pontificatum successit, et* Elzearium *inter Sanctos tandem adscripsit, uti suo loco dicemus. Quid porro pro eadem canonizatione sub Clemente VI actum fuerit, quidque dicti Summarii auctor in laudato processu in compendium contrahendo præstiterit, ipsiusmet verbis ex nostro apographo Vaticani codicis num.* 4018 *juverit hic recensuisse; correcto ubique, quotiescumque occurret, nomine* de Sabnino, *quod seu ejusdem codicis Vaticani, seu nostri amanuensis vitio vel errore in apographo nostro legitur pro* de Sabrano.

Hi igitur, primum tantum duo,

184 In nomine Domini. Amen. Dum ex parte reverendorum patrum, dominorum Aquensis et Arelatensis archiepiscoporum, et nonnullorum episcoporum Aquensis et Arelatensis provinciarum, ac prælatorum, Religiosorumque et conventuum, baronum, nobilium ac universitatum dictarum provin- F ciarum, et Provinciæ ac Forcalquerii comitatuum, extitit supplicatum sanctæ memoriæ domino Clementi PP. VI, dum ageret in humanis, ac sacro dominorum Cardinalium collegio, in consistorio pro canonizatione recolendæ memoriæ domini Elizarii de Sabrano, quondam comitis Arriani, dominique baroniæ Ausoisii, de dicta provincia Provinciæ oriundi. Hoc patet fol. III, Cap. CLEMENS ; *scilicet in processu, cujus hic compendium facit; quod etiam pro sequentibus sufficiat hoc loco annotasse.* Quam supplicationem dictus Dominus exaudiens, negotium inquisitionis faciendæ sub certa forma commisit reverendis patribus dominis Uticensi *, et Carpentoratensi episcopis, ac abbati sancti Ruffi prope Valentiam ; et duobus eorum Bulla super interrogatoriis faciendis, causa, ut moris est, eisdem transmissa. Patet fol. III, cap. CLEMENS, et cap. FORMA.

* Uceticensi

deinde omnes tres convenientes Aptam

185 Dicti vero commissarii ad civitatem Aptensem se pro hujusmodi negotio transtulerunt de die secunda mensis Decembris anno Domini millesimo CCC quinquagesimo primo in ecclesia Fratrum Minorum dicti loci, absente dicto abbate. Dictis dominis Uticensi et Carpentoratensi episcopis et commissariis pro tribunali sedentibus, magister Nicolaus Laurentii, procurator et procuratorio nomine prædi-

AUCTORE C. S.

A prædictorum, præsente ibidem nomine suo domino episcopo Cavallicensi, præsentavit et exhibuit commissariis duas Bullas, unam apertam et aliam clausam in filo canapis *, more Romanæ curiæ, necnon quatuor procuratoria, scilicet, episcopi, capituli, civitatis et conventus Fratrum Minorum Aptensium. Patet fol. VIII, IX, X, XII. Quibus litteris reverenter receptis, publicatis et apertis, (patet fol. VII et VIII) licet ipsi procedere potuissent, tamen per suas litteras dicto abbati collegæ suo intimaverunt, ut ad dictos civitatem et locum se transferret, cum eisdem in dicto negotio processurus. Patet fol. XIV et XV. Quod et fecit: patet fol. XVI.

* i. e. cannabis

in ecclesia Fratrum Minorum testes examinarunt,

186 Die vero septima mensis Decembris anno prædicto dictis tribus commissariis in dicta ecclesia Fratrum Minorum Apte pro tribunali sedentibus, dictus magister Nicolaus Laurentii, nomine procuratorio dictorum, ad prosequendum negotium petiit, se admitti, patet fol. XVI et XVII; et supplicavit dictis commissariis, ut in negotio vellent procedere secundum traditam eis formam, afferens eis rotulum unum centum septuaginta articulos continentem, super quibus testes producere intendebat; supplicans, ipsos B recipi et examinari super eisdem secundum formam in litteris Apostolicis, quas eis exhibuit, comprehensam: patet fol. XVII usque ad LIIII. Quibus omnibus per dictos dominos commissarios receptis et lectis (patet fol. V) a præfato Nicolao de calumnia et veritate dicenda in tota causa receperunt ad sancta Dei Evangelia corporaliter juramentum præstitum: patet fol. VI. Postquam dictum Nicolaum (*forte legendum*: Post quæ dictus Nicolaus) ad probandos dictos articulos nominavit diversis vicibus quatuor et septem testes: patet fol. LV, pagina prima. Et nihilominus produxit LXVII instrumenta super miraculis factis per Elizarium antedictum, quæ ponuntur a folio LXVII, usque ad folium CV.

processumque super hisce a se confectum

187 Receptis vero juramentis a testibus de perhibendo testimonio super contentis in articulis et litteris Apostolicis, inquisiverunt secrete et singillatim tam super vita, conversatione et miraculis dicti domini Elizarii, quam aliis hujusmodi negotium tangentibus, veritatem; quorum nomina et dicta in eorum depositionibus contrahentur. Patet a folio CV usque ad folium CCXXXIX. His vero præmissis, dum agerentur interfuerunt Johannes Alegre Caturcensis, et Stephanus Ronati sancti Flori diœcesis, a die Veneris, quæ fuit II dies Decembris anni C prædicti, usque ad tertiam diem Februarii sequentis. Qui notarii librum processus scripserunt, hæc attestantes ipsi a folio CCXXXIX. Quem librum commissarii prædicti, et eorum quilibet suis sigillis cum cordula canapis * hinc inde clauserunt, et etiam sigillarunt: patet fol. LXVII.

* cannabis

Pontifici porrexerunt, qui ejusdem examen

188 Subsequenter anno a Nativitate Domini millesimo tercentesimo quinquagesimo secundo, die nona mensis Maji in pleno consistorio dicti tres commissarii dictum librum sigillatum una cum litteris Apostolicis domino Clementi PP. VI præsentarunt ac etiam tradiderunt; sicut asserunt domini Cardinales in libro processus fol. primo. Dictus vero summus Pontifex reverendis patribus et * Albanensi episcopo, Petro tit. sancti Martini in Montibus presbytero, et Johanni sancti Georgii ad Velum aureum diacono, Cardinalibus vivæ vocis oraculo commisit, ut processum eumdem reciperent, aperirent, viderent, examinarent et facerent, ut eidem referrent inventa, prout est fieri consuetum. Patet fol. primo præsentis libri. Dicti vero domini Cardinales decima die mensis Maji anno prædicto in domo mei episcopi Albanensis in vesperis convenerunt: ibidem venerabiles patres Aptensis et Senensis episcopi tam pro se, quam nomine domini

* et abundat

D archiepiscopi et totius Aquensis provinciæ, coram dictis Cardinalibus comparentes (patet folio primo ibi, Quo mandato etc.) ut procederemus in negotio humiliter cum instantia postularunt.

tribus Cardinalibus commisit: hujus processus

189 Ipsi vero domini Cardinales, visis Bullis, processu sigillato et ligato, sigillisque recognitis, tam per inspectionem eorum quam juramenta commissariorum, et notariorum signis, quia ipsis constitit, ita esse, dictum librum aperuerunt et pro aperto habuerunt. Patet processus folio II. *Post hæc sequitur ordo rerum, quæ in eodem processu fide dignorum testimoniis et authenticis instrumentis firmatæ laudatis Cardinalibus exhibitæ fuerunt, de quibus ejusdem Summarii auctor ibidem sic progreditur*: Ordo recollectionis dicti negotii talis. Primo agitur de vita et conversatione. Secundo de miraculis. Tertio de ipsius fama et fidelium devotione ad eumdem. De Vita vero: Primo agitur de genealogia ac ipsius infantia, piis operibus, et quod tunc de Deo et divinis servitiis cogitabat. Secundo de pœnitentia et ejus austeritate. Tertio de revelationibus sibi a Deo factis. Quarto de ipsius regimine, familiæque suæ, ac virtutibus ejusdem.

compendiosa series, et testes,

190 Quinto de officiis sibi commissis, et prudentia, E ac munerum refutatione. Sexto de doctrina, eleemosyna et compassione, quas ad pauperes habuit atque gessit. Septimo de devotione et orationis assiduitate. Octavo de transitu ipsius de hoc mundo. De miraculis primo agitur de his, quæ fecit in vita sua. Secundo de his, quæ fecit post mortem suam; quorum aliqua per testes, aliqua per instrumenta probari videntur. De fama, primo de quibusdam revelationibus, quæ famam et assertionem super factis ipsis induxerunt quamplurimis sanctis viris. Secundo de fama ipsius in generali. Verum cum aliqui testes fuerunt familiares ipsius, causas suorum dictorum reddant * per visum et conversationem habitam cum eodem. Nomina ipsorum, et tempus familiaritatis hic duxi, ne repeti oporteat, specialiter designandum. Et sunt numero XI, quorum nomina sequuntur.

* forte reddunt

inter quos ipsa B. Dalphina conjux,

191 Primo: Domina Dalphina sponsa; cum eo mansit XXV annis, et contraxit cum eo XVI ætatis suæ anno. Ipse vero erat XIII annorum; et decessit ipse XXXVIII annorum existens.

Secundo: Domina Carsendis Alfanta, sanctæ conversationis, fuit cum domina Laudina, matre ipsius, per X annos, et fuit etiam morata cum ipso, F et in servitio et hospitio fuit.

Dominus Raymundus de Agoto, dominus Vallisaltus, deponit super hoc folio CXXVIII, versu: INTERROGATUS SUPER CXXIII.

Hugo Gaufridi, deponit fol. CXXX.

Dominus Guido Guidonis, deponit folio CXXXI, qui fuit familiaris suus per X annos et ultra.

Domina Alasacia de Podio Michaelis, soror dominæ Dalphinæ; deponit super hoc folio CXLVIII, et interrogata super VIII.

Bertranda Bartholomæa, de Podio Michaelis; deponit folio CLVI de novem annis.

Frater Giraldus Raybaudi fuit ejus familiaris, ut deponit folio CLXII versu; INTERROGATUS FRATER SUPER XXI ET XXVII.

Religiosus vir Ysnardus de Albano, Prior Capnæ; deponit in hoc fol. CLXXXV versu: INTERROGATUS DE LOCO.

Guillelmus Henrici; fuit cum eo aliquo tempore; ut deponit folio CXC.

Petrus Ruffi; fuit ipsius bajulus, et fuit moratus cum eo per multos annos, ut ipse deponit folio CXCIII versu: INTERROGATUS.

192 *Hæc ibi, circa quæ paucis observandum est, quando non omnes illos testes adhuc in vivis fuisse, quando lau-*

aliique, qui familiares fuere, recensentur

A *laudatus processus auctoritate Clementis VI, confectus fuit : constat enim, Garsendem Alphanti, quæ in hoc Summario* Carsendis Alfanta *scribitur, ante ipsum* Elzearium *vita functam esse ; ac propterea haud dubie hic* sanctæ conversationis *appellatur. Quam ob rem verisimile est, hujus matronæ testimonia ab aliis, qui ipsam viventem noverant, audita et ab iisdem ad commissarios relata esse ; nisi quis suspicari velit, aliqua ab illa scriptis relicta fuisse. An etiam ex reliquis testibus aliqui jam tunc obiissent, me latet ; at certe tum vivebant etiam B. Dalphina, Sancti conjux virgo, Alasacia ejusdem Dalphinæ soror, et Bertranda Bartholomæa, quemadmodum ex processu et gestis ejusdem Beatæ certum est. Redeo ad Summarium, in quo subditur :* Sequuntur Rubricæ super articulis et depositionibus testium, super his productorum, multum breves, ex eo maxime, quia articulos abbreviare non curavi, ne mutata forma, probationum substantia videatur esse mutata.

ex nostro Summario Vaticano.

193 *Postremum hoc Summarii scriptoris consilium iis, qui processum habent, valde commodum est, at mihi molestum, quia hac ratione fere semper divinandum mihi reliquit, quid quilibet in singulis 'articulis testati sunt. Speciminis gratia primam Rubricam accipe. Ea sic habet ;* Et in primis super primo articulo, qui incipit, Ut super vita, folio xvii, pagina secunda, et xviii, pagina prima, in principio ibi ; In primis etc, deponit de veritate *:* Prima testis, videlicet domina Dalphina, uxor quondam dicti domini E., folio cv, pagina prima. Et primo super primo articulo. *Atque hinc collige, studiose lector, quam merito doleam, quod sæpe dictum processum obtinere nequiverim, cum ex eo multa solide confirmare, ac forte etiam aliqua aliunde mihi ignota referre potuissem. Sed dum ita se res habet, conabimur saltem aliqua, quantum licuerit, ex iisdem rubricis, ubi paululum clariores sunt, eruere.* B

Canonisatio tamen tunc perfecta non fuit.

194 *Utut autem ea canonizationis causa feliciter promota fuerit sub Clemente VI, nec tunc tamen ad optatum finem perducta est, pependitque usque in annum 1369, quo ab Urbano V tandem prospere finita est. Borelyus lib. 3 Vitæ B. Dalphinæ cap. 7 fatetur, nescire se, quid tam felicia cœpta tamdiu tardaverit, suspicaturque, id forte tumultibus bellicis, ac pestilentiæ, quibus Provinciam tum temporis diu afflictam fuisse ait, adscribendum esse. Ego quoque certam hujus 'interruptionis dilationisve causam assignare nequeo, quæ varia esse potuit, et in qua forsitan non minimam partem habuerit Clementis VI mors, quam hic obiit die* vi *Decembris ejusdem anni 1352, cujus mense Majo ipse Cardinalibus Albanensi, sancti Martini in Montibus, sanctique Georgii ad Velum aureum, sæpe dicti processus examen in consistorio commiserat. Ceterum Clementi eodem anno successit Innocentius VI, et huic anno 1362 Urbanus V. sub quorum duorum primo nihil pro dicta canonizatione factum legi, sub secundo eamdem perfectam fuisse, § sequenti videbimus.* C

§ X. Elzearii canonizatio per Urbanum V. summum Pontificem : hujus obitus : bulla ejusdem canonizationis a Gregorio XI edita.

Urbanus V Pontifex, quem Elzeario

Hactenus intermissa *canonizationis* Elzearii *causa, quam anno 1327 sub Joanne XXII primo tentatam, deinde sub Clemente VI annis 1351 et sequenti longius promotam, ac denique sub Innocentio VI pependisse, supra diximus, tandem sub hujus successore Urbano V resumpta fuit, et ad dudum desideratum finem perducta. Si vera sint, quæ Raphael in Vita parte 2, cap. 3 narrat, laudatus Pontifex Urbanus non exiguo beneficio sancto Comiti obstrictus fuit, quo facile moveri potuit, ut is præ ceteris sacros illos honores eidem velut sospitatori suo decerneret. Scribit scilicet, Urbanum, cum sine ulla humana specie, sed deformis carneæ massæ instar, a matre sua in lucem primum editus fuisset, ad* S. Elzearium, *qui apud ejusdem parentes tunc hospitabatur, mox delatum fuisse ; eoque orante, humanis membris subito donatum, et ab eodem e sacro fonte levatum et* Guilielmum *dictum esse. Eodem Raphaele teste,* S. Elzearius *illius parentibus tunc prædixit, ipsum aliquando inter Christianos maximum fore ; Pontificatum scilicet eidem præsagiens.* D

AUCTORE C. S.

plurimum obstrictum quidam ferunt,

196 *Præterea addit,* Elzearium *post mortem suam Guilielmo, tunc S. Victoris apud Massiliam abbati, cum pietatis ergo ad S Mariæ Magdalenæ specum pergeret, in albo equo magna claritate circumdatum apparuisse, dictoque, quis esset, mandasse, ut Avenionem se conferret ; velle enim Deum ecclesiæ suæ gubernaculum ei committere ; quod et factum fuisse observat, Guilielmo in Innocentii VI locum a Cardinalibus suffecto. Eadem habet Borelyus in Vita B. Dalphinæ lib. 3, cap. 7, forte non alium, quam Raphaelem secutus. De primo in formandis membris miraculo, vaticinioque consentiunt etiam Antonius et Ludovicus Ruffi in Historia civitatis Massiliensis lib.* xi, *cap. 3, et Joannes Baptista Guesnayus in S. Joanne Cassiano illustrato lib. 2, cap. 27 ; verum hic tantummodo Vitam* S. Elzearii *per Stephanum Binetum, Societatis Jesu presbyterum anno 1622 primum editam ; alii vero* Historiam, *nescio quam, laudarunt ; ut dubitare liceat, an horum omnium narratio vetustiore, quam Raphaelis, testimonio nitatur. Ego certe in ejusdem Pontificis Vitis a Stephano Baluzio editis nihil simile reperio, nec Raphaelis, qui seculis* xv *et* xvi *vixit, auctoritas satis gravis mihi est, ut eidem sine teste tam mirabilia asserenti statim credam. Ad hæc quantum ad apparitionem attinet, si Raphael hanc factam velit paulo ante Urbani electionem, uti diserte affirmat Borelyus, ea admitti non potest ; cum ex ejusdem Vitis probatisque scriptoribus constet, Guilelmum in Italia fuisse, quando a Cardinalibus, Avenione congregatis, absens insciusque electus est.* E

processum sub Clemente VI factum examinari jubet.

197 *Certiora ordiamur. Ad canonizationem citius perficiendam plurimum profuit processus, quem sub Clemente VI confectum dixi. Neque enim opus fuit super* Elzearii *gestis ac miraculis, in eo contentis, nova testimonia quærere testesque examinare. Tunc compositum fuit ejusdem Summarium, in hoc Commentario sæpe laudatum, ut Pontifex, vel quibus hoc negotium ipse commiserat, singula in processu prolata facili ratione possent reperire. Summarii scriptor ipse in calce hæc ait ;* Et hæc sufficiant ad honorem Dei, B. Mariæ Virginis, et omnium civium supernorum : et ad exaltationem sanctæ fidei Catholicæ et Ecclesiæ sanctæ Dei. Prædicta supponens ego, qui feci et scripsi hæc, correctioni Sanctissimi domini nostri, domini Urbani quinti, divina providentia sanctæ Romanæ Ecclesiæ, * et sacrosancto cœtui dominorum Cardinalium, et cujuslibet eorumdem, qui in præmissis sui clementia habere dignentur meum insufficientiam excusatam et imprudentiam, juxta dictum Apostoli : Supportate etc. F

* *adde* Papæ

et illum anno 1369

198 *Porro Urbanus Pontifex anno 1367 Avenione, ubi residere solebat, profectus in Italiam Romæ degebat, quando post habitum de more diligens examen imploratamque divinam opem, pro* Elzearii *sanctitate pronuntiavit. Auctor synchronus Vitæ secundæ ejusdem summi Pontificis, a Stephano Baluzio editæ, eadem de re bis meminit. Primo ad annum 1368.* Eodem anno, *inquit,* de mense Augusti dominus Papa declaravit, canonizandum sanctum Alziarium, olim comitem Arriani, cujus corpus est in civitate Aptensi in Provincia, et claret miraculis multis. *Deinde, ut illum*

illum anno sequenti promissis stetisse ostendat, rursum post aliqua ait : Anno Domini MCCCLXIX die Dominica, xv Aprilis, asscripsit Sanctorum catalogo sanctum Alziarium prædictum, statuens ejus festum celebrandum xx die Septembris. *Hæc omnia recte se habent præter diem cultui assignatum, pro quo videtur dies* XXVII Septembris *reponendus esse, uti ex ejusdem canonizationis Bulla, a Gregorio XI, Urbani V successore edita et inferius exhibenda, patebit.*

AUCTORE C. S.

Romæ Sanctis adscribit ; eaque de re

199 *De anno dieque canonizationis, præter mox memoratam Bullam, consentit etiam auctor primæ Vitæ ejusdem Urbani apud laudatum Baluzium, ex qua descripsi sequentia.* Anno Domini MCCCLXIX die xv mensis Aprilis Romæ dictus Urbanus Papa canonizavit et Sanctorum catalogo annotavit sanctum Alziarium quondam comitem Ariani, natione Provincialem, multis et magnis miraculis coruscantem ; in cujus commendationem fecit Sermonem valde solemnem, et audientibus multum utilem et ædificativum. *Hæc denique confirmant ipsius Urbani Apostolicæ litteræ, quas ad episcopum Aptensem, necnon Guardianum conventus Fratrum Minorum, magistratumque civitatis Aptensis, hac super re transmisit, simul prohibens, ne* B *sine sua speciali licentia circa ejusdem Sancti corpus quidquam innovetur. Hasce MSS., a Fratribus Minoribus Aptensibus acceptas, transmisit ad nos humanissimus Musei nostri fautor, admodum reverendus dominus Josephus Antonius de Brantes, ecclesiæ metropolitanæ Avenionensis canonicus thesaurarius et Pœnitentiarius, ex eoque apographo ego illas hic subjicio.*

Aptenses per epistolam monet, præcipitque,

200 Urbanus V Episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri episcopo Aptensi ; dilectis filiis, Guardiano et conventui loci Fratrum Minorum, ac universitati civitatis Aptensis, et aliis universis, ad quos præsentes pervenerint, Salutem et Apostolicam benedictionem. Ex certis causis vobis et vestrum cuilibet auctoritate Apostolica tenore præsentium districtius inhibemus, ne corpus sancti Elzearii confessoris, quondam comitis Ariani, in ecclesia Fratrum Minorum Aptensium sepultum, quem hodie auctoritate prædicta Sanctorum catalogo duximus adscribendum, transferatis, aut in sepulchrum elevetis, seu quomodolibet tangatis, nec de ipsius reliquiis quicquam disponatis sine nostra licentia speciali. Nos enim in personas contra facientes excommunicationis sententiam promulgamus, a qua per alium, quam Romanum Pontificem, nisi in mortis articulo, non possint absolutionis beneficium C obtinere.

ut ab ejus reliquiis abstineant. Urbano interim mortuo,

201 Nulli ergo omnium omnino hominum liceat hanc paginam nostræ promulgationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc tentare præsumpsurit, indignationem Omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum se noverit incursum. Datum Romæ apud Sanctum Petrum decimo septimo Kalendas Maji, Pontificatus nostri anno septimo : *id est, Christi* 1369, *cujus mense Octobri annus Pontificatus ipsius septimus complendus erat. Anno sequenti mense Aprili Urbanus Roma excessit, Avenionem rediturus, quam die* XXIV *Septembris ingressus est, ibidemque gravi morbo correptus, sanctissime obiit die* XIX *Decembris ejusdem anni, post mortem miraculis clarus. Eo autem importuna Aptensibus accidit illa mors, quod, licet Urbanus* Elzearium *in Sanctorum numerum anno præterito Romæ jam retulisset, nondum tamen edita ab eo fuisset Bulla canonizationis, sine qua ejusdem canonizationis festum non poterat celebrari. Verum defectum hunc supplevit Urbani successor Gregorius XI, cujus Bullam antequam recenseam, juverit hic aliqua annotasse ex felicis recordationis Benedicti XIV summi Pontificis, nuperrime, dum hæc scribo, cum summo totius Ecclesiæ Dei luctu, vita functi, præclaro Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione lib.* I, *cap.* 36, D *§ 14, num.* 38.

Gregorius XI bullam canonizationis suo nomine edidit,

202 Juxta ea, *inquit*, quæ in superioribus dicta sunt, prolata a summo Pontifice extrema sententia de canonizatione, advocatus consistorialis humillime instat pro expeditione bullæ, et summus Pontifex respondet : DECERNIMUS. Olim, antequam bulla expediretur, celebrari minime poterat festum canonizationis ; uti colligitur ex decreto Congregationis sacrorum rituum, edito in causa S. Francisci de Sales die v Augusti MDCLXV, in quo ex speciali gratia concessum fuit, ut ante Bullæ expeditionem moniales SS. Visitationis civitatis Annesinæ celebrare possent solemnia canonizationis dicti Sancti. Cum vero, facta canonizatione, aliquando contingat, ut, retardata bullæ expeditione, moriatur Pontifex, qui Beatum inter Sanctos retulit ; aliquis tunc ex ejus successoribus proprio nomine, memoratis tamen sui antecessoris gestis, memorataque canonizatione ab ipso facta, procedit ad bullæ expeditionem, cujus initium esse consuevit : « Rationi congruit, et convenit honestati, ut ea, quæ de Romani Pontificis « prudentia processerunt, licet, ejus superveniente « obitu, litteræ non fuerint confectæ super illis, E « suam consequantur efficaciam. »

quod in simili casu alii Pontifices deinde etiam fecerunt.

203 Primum hujus rei exemplum puto fuisse illud Gregorii XI, qui B. Elziarium de Sabrano, in Gallia Narbonensi Ausoysii dynastam et Ariani in Apulia comitem, sanctorum confessorum canoni per Urbanum V, Pontificem Maximum, olim adscriptum fuisse, promulgavit, expeditis litteris Apostolicis : RATIONI CONGRUIT etc. Hunc postea morem subsequenter Pontifices passim amplexi sunt : et sanctæ quidem memoriæ Benedictus XIII suo nomine expediri jussit canonizationum bullas, quæ non fuerant expeditæ sub illis Pontificibus, qui Beatorum canonizationes expleverant, ita ut sola desit bulla canonizationis. S. Elizabethæ, reginæ Portugalliæ, ut in superioribus dictum est : *nempe in eodem libro, cap.* 9, *num.* XI, *ubi scribit, eam a se ad summum Pontificatum evecto tandem etiam expeditam fuisse, uti et quatuor alias bullas canonizationum a Clemente XII ejusdem decessore peractorum, quas omnes in iterata auctaque dicti Operis editione Romana anni* 1749, *qua utor, inter Appendices recensuit. His observatis, bullam ipsam Gregorii XI ex Waddingo ex quo Justus Fontaninus eamdem in codicem Canonizationum retulit, totam hic subjicio.* F

Recitatur hæc bulla, in qua Pontifex præfatus,

204 Gregorius Episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Rationi congruit, et convenit honestati, ut ea, quæ de Romani Pontificis providentia processerunt, licet ejus superveniente obitu, litteræ Apostolicæ confectæ non fuerint super illis, suam consequantur efficaciam. Olim siquidem felicis recordationis Urbanus Papa V, prædecessor noster, provide attendens, quod Domino nostro Jesu Christo, Regi regum et dominantium Domino, sub cujus ditione cuncta consistunt, magna gratiarum actionum et laudum a cunctis fidelibus Christi debentur impendia, dum ipse Rex cœlestis, omnium scientiæ gloria, cujus ineffabilis altitudo scientiæ et providentiæ nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura judicis cœlestia pariter et terrena disponit, Sanctos suos, per exemplaris vitæ doctrinam et sanctitatis merita venerandos, de præsentis vitæ carcere ad æternam beatitudinem evocatos, crebris coruscare facit miraculis, ac mira et stupenda, eorum intercedentibus meritis, certis et perspicacibus ostendens indiciis, illos post labores nimios, duraque præsentis vitæ certamina, quietis æternæ satiari dulcedine, palmamque cœlestis gratiæ obtinere :

205

A *quid decessor suus in hac causa præstiterit,*

205 Et quod idem ipse opifex Deus, in misericordia copiosus, liberalis in gratiis, et in retributione munificus, de supremis cœlorum ad ima mundi oculos Majestatis suæ inflectens, et benigna consideratione discutiens, beati Elzearii de Sabrano, comitis Ariani et baronis Ausoisii, domini de provincia Provinciæ oriundi, generis nobilitate præclari, suique gloriosissimi confessoris, merita grandia et opera mirifica, quibus ipse constitutus in seculo lucerna luminosa resplenduit; atque veluti justus Judex et retributor laudabilis, dignanter intendens condignis recompensare muneribus, eum tamquam emeritum et retributione dignissimum, post vitæ præsentis ergastulum et laboriosa mundi certamina, quæ fervens in divinis obsequiis potenter et patenter exercuit, æthereis sedibus collocaret, ut sederet cum principibus, et solium gloriæ teneret, felicitatis æternæ dulcore potitus. Et ne ejusdem beati Elzearii laudabilium actuum claritas, quibus in terris constitutus effulserat, sub nubilo latens, tenebris obscuraretur, idem prædecessor aliqua ex eis suis litteris, si super his confectæ fuissent, exprimi voluit, quas in præsentibus inseri fecimus, ut deducantur in publicam notionem.

B *celebrat Sancti virginitatem, charitatem erga proximum,*

206 Hic equidem a juvenilis ætatis primordiis Dei filium tenera mente dilexit; nec diligere desiit, studia continuando salubria, dum vitæ sibi commoditas affuit temporalis. Sed quoniam majori profecit ætate ac in tempora prolixiora prosiliit, tanto in ejus exarsit amorem fervore spiritus ampliori, et sic pudicitiæ adhæsit operibus, sic carnis studuit evitare contagia, quod, licet uxorem habuerit ætate juvenem et nobilitate præclaram, tamen, prout ex dictæ uxoris et confessarii ejusdem Sancti testimoniis consistit *, Sanctus ipse semper candore virgineo rutilavit. Præterea Sanctus ipse, dum vixit in præsenti seculo, clarissimus genere, sublimis potentia, facultatibus opulentus, moribus elegans extitit, inhonestis et turpibus animo penitus relegatis; circa servos Christi ac pauperes, aliasque miserabiles personas valde compatiens, seipsum in eleemosynarum elargitione, eis plerumque ministrando, munificum exhibebat, tantaque abundavit caritate, quod nihil tam carum sibi erat, quin libenter erogasset, ut saltem unam animam trahere potuisset ad Christum; nec de ullo suo æmulo vindictam facere volebat.

* al. constat

C *carnis castigationem, studium orationis,*

207 Et ne fervorem spiritus sociæ carnis ardor extingueret, sed mortificatione et repressione ipsum potius accendi contingeret, carnem ipsam, quam assidui asperitate cilicii, prout asseritur, edomans, effrænem ipsius libidinum artem sustinentiæ fræno coercuit, ut non propriæ voluntatis ducta remigio, sed salubri moderamine spiritus tute licita perageret, et prorsus ab illicitis abstineret deliciis. Etenim corpus macerabat jejuniis, priscorum observantiæ, a sanctis Patribus ordinatæ, novorum austeritatem adjiciens sibi, motu propriæ voluntatis inducto. Nam per totum Adventum et singularum septimanarum sextam feriam, et cunctis aliis temporalibus jejunium observabat; in multis interea orationibus se occupabat, ne aliqua sibi hora temporum inutiliter pertransiret, paramentis aliquibus sub genua non utendo; imo quam plurimum vestes proprias admovebat *. Et dum consilio ducis Calabriæ præfuit, petitiones pauperum interim promovebat, quod omnes ipsum Advocatum pauperum nominabant.

* l. amovebat

aliasque virtutes et miracula, ob quæ illum

208 Hic insuper vitæ fuit puritate perlucidus, humilitate præclarus, et sincerus veritatis amicus; ac cuncta elogia ipsius virtutis augmentum, operaque salubria hortabantur, demulcebant auditorum præcordia, et in eorum ædificationem salutarem multipliciter redundabant. Quamdam enim mulierem, quæ per totum annum et amplius toto corpore impotens fuerat, et aliquibus sui corporis partibus adeo desiccata, ut lignum aridum videretur, et quæ, postquam Sanctus ipse migravit ad Christum, ad ejus tumulum se deferri fecerat, ad dicti Sancti invocationem subito fuisse curatam, dubium non existit. In signum hujusmodi mulier ipsa domum suam propriis pedibus est reversa. Quidam etiam casualiter in uno fossato undique subtus terram prostratus, ita quod aliquis ad ipsum nullo modo pervenire poterat; postquam ibidem tamdiu steterat * : quod naturaliter vivere non debebat, ad prædicti Sancti invocationem a morte extitit præservatus. Istum enim Sanctum dilexit Dominus, et in fine * consortio hæreditatis elegit, perennis quoque diademate gloriæ decoravit; et ut ejus nomen extolleretur laudibus populorum, tam in ejus vita, quam postquam, ut præmittitur, feliciter migravit ad Christum, supernis deliciis fruiturus, ipse opifex Dominus, in Sanctis suis vere mirabilis, eumdem Sanctum aliorum quam plurimum et variorum splendore miraculorum illustravit, manifeste demonstrans, quantum sibi honoris et reverentiæ deberetur.

D AUCTORE C. S.

* i. e. fuerat

* al. suæ

E *ab Urbano V inter Sanctos relatum testatur :*

209 Unde præfatus prædecessor de hujusmodi actibus dicti Sancti et miraculis habita fide, dignis probationibus, quantum nosse sinebat ipsa fragilitas, certitudine veritatis, multorum prælatorum et aliarum circumspectarum personarum solemnibus precibus pluries excitatus, ipsum beatum Elzearium, de Fratrum suorum consilio, de quorum numero tunc eramus, auctoritate omnipotentis Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli ejus, atque sua, choro Beatorum a Domino ineffabili sanctificatione susceptum, cum solemnitate celebri Sanctorum catalogo, videlicet XVII Kalend. Maji, Pontificatus sui anno VII, duxit adscribendum. Et ut devotis laudibus extolleretur in terris, quem ipse dominantium Dominus honorari voluerat in excelsis, festivitatem Confessoris ejusdem die XXVII mensis Septemb., quo migravit ad Dominum, cum debita reverentia voluit celebrari; quoque etiam, ut ad ecclesiam Fratrum Minorum, ubi corpus ejusdem Sancti venerabiliter requiescit, ferventius et copiosius fidelium confluat multitudo, et celebris ejusdem solemnitas peragatur, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui reverenter illuc in eodem festo annuatim accesserint, ejus suffragia petituri, de omnipotentis Dei misericordia, et ipsorum beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisus, unum annum et quadraginta dies de injunctis eis pœnitentiis misericorditer relaxavit.

F *et cœlites atque terrigenas ad gratulationem*

210 O quam laudabilis, o quam mirabilis providentiæ divinæ sublimitas, et immensitas retributionis æternæ, quam sibi servientibus inexistimabile præmium compensatur! O felix domum, ex summo bono proveniens, et in Christo consistens, quo cum beatissimis spiritibus in præsentia Conditoris quis existere meruit, et inæstimabilis splendore luminis illustrari! O felicissime fertilitatis ager, fructus uberes perferens, ubi flores prodeunt, nec arescunt; ubi semina sparsa non pereunt, et ubi multiplicatis manipulis grana gloriæ colliguntur! Hic nempe Confessor almus hunc agrum obsequiosus excoluit; in eo virtutum spargere semina studuit, ac vitæ talia grana colligere meruit post labores. Exultet igitur mater Ecclesia, et solemnia festiva celebret gaudiorum, quæ tantum et talem Filium genuit, produxit natum, educavit alumnum, jam inter regum gloriosa cœlestium agmina rutilantem. Lætetur, inquam, et jubilet, ac in laudes Altissimi voces promat, quæ Sobolis tam præcelsæ, tam

AUCTORE C. S.

A tam celebris, illustrata fulgoribus, insignis * decorata conspicitur ; quæ sonoris attollendo * præconiis, summæque venerationis exhibitione colenda, eminentius aperit, evidentius explicat, illos ad perennis beatitudinis gaudia et hæreditatis æternæ participium admittendos, qui prædictam Ecclesiam matrem, sponsam fidelium Christi, claris fidei et operis testimoniis profitentur : nullosque in supernæ patriæ gloriam, nisi per ejus, utpote cœlorum clavigeri, ministerium virtuosum ostiis reseratis, introire permittit.

** forte insignis*

** an attollenda ?*

laudesque invitat, et quia Urbanus ante editam bullam obierat,

211 Gaudeant insuper turbæ cœlestium de tam sublimis, tam lucidi, Habitatoris adventu, quodque ipsis expertus probatusque fidei Christianæ Colonus cultorque præcipuus aggregatur ; personet lætitiæ jubilum civium generosa nobilitas supernorum, quod tanti talisque Comitis suscepisse dignoscitur adjectivum, ac venerabilis Sanctorum cœtus gaudio et exultatione refloreat de nova dignissimi habitatione Consortis. Exurge igitur, numerosa fidelium turba, exurgite fidei zelatores, et una cum eadem etiam laudis uberis hymnum concinite ; per fundantur imbre copioso lætitiæ nostra præcordia, B et fœcundæ rore dulcedinis arcano pectoris repleantur, de tanta et tam potentis et egregii Principis exaltatione, terrenæ spei tutissime plenitudine percepta, quod nobis de condigena terrenorum compatriota cœlestium jam effectus, apud æterni Patris Filium efficax patronus accrevit, qui pro salutis nostræ profectibus jam in ejus præsentia positus, solertis exercet officium oratoris. Verum ne pro eo, quod, ejusdem prædecessoris superveniente obitu, litteræ Apostolicæ super præmissis confectæ non fuerint, de eis valeat aliquatenus hæsitari ; volumus, et auctoritate Apostolica decrevimus, quod præsentes litteræ ad probandum plene præmissa omnia per supradictum prædecessorem, ut præmittitur, acta, ubique sufficiant, nec ad id alterius probationis adminiculum requiratur.

Ipse hanc edit et observari mandat.

212 Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ voluntatis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Avenione Nonis Januarii, Pontificatus nostri anno I. *Id est anno æræ Christianæ* 1371, *cum laudatus Gregorius XI die* XXX *Decembris anni præcedentis demor*C *tuo Urbano V in Pontificatum suffectus fuerit. Ceterum hæc Gregorii bulla, quam ex Waddingi Annalibus Minorum Justus Fontanninus, ut dixi, in Codice Canonizationum, et Odoricus Raynaldus in Continuatione Annalium ecclesiasticorum Cardinalis Baronii tom.* 15 *inter addenda ad annum* 1326, *num.* 68 *recuderunt, et ego quoque ex eorumdem Annalium Minorum iterata auctaque per Josephum Mariam Fonsecam ab Ebora editione Romana anni* 1733 *recensui, hæc, inquam, bulla in aliquot locis, si verba spectes, vitiosa est. Habeo quidem ejusdem exemplar aliquod MS. a supra laudato canonico, thesaurario ac pœnitentiario ecclesiæ metropoliticæ Avenionensis, Josepho Antonio de Brantes, qui hoc ab Aptensibus Fratribus Minoribus acceperat, ad nos transmissum. Sed cum exemplar hoc graviora menda haberet, negligendum censui.*

D

§ XI. Miracula aliquot ex Raphaele deprompta, et partim ex Summario processus canonizationis confirmata.

Cum careant processu canonizationis,

Cum *anonymus Vitæ edendæ scriptor de miraculis per* S. Elzearii *patrocinium post mortem ejus obtentis generaliter tantum meminerit, num.* 72 *dicens :* Per ipsius invocationem et merita divina virtute sunt mortui suscitati, cæci illuminati, contracti liberati, et quam plurimi infirmi præter naturæ ordinem sanitati pristinæ restituti etc. ; *cum, inquam, biographus hæc dumtaxat generatim referat, oportet, eadem ex aliunde acceptis in hoc § paulo, latius exponamus. Fuerunt ista in processu canonizationis, quo nos caremus, a fide dignis testibus, qui tunc vivebant, vel ex authenticis instrumentis, a procuratore causæ productis comprobata, ut ex Summario liquet, in quo diserte dicitur :* De miraculis primo agitur (*in processu*) de his, quæ fecit in vita sua : secundo de his, quæ fecit post mortem suam ; quorum aliqua per testes, aliqua per instrumenta E probari videntur. *Deinde per Summarii decursum post articulos de Sancti gestis in vita sequitur* Rubrica de miraculis factis, ipso vivente, *ex qua ego aliqua inter Annotata ad Vitam observabo. Subjiciuntur varii articuli, solo fere numero indicati, adjectis nominibus testium, qui miracula in illis contenta asseruerunt.*

in quo multa miracula

214 *Tum sequitur* Rubrica de miraculis post mortem ejus factis. Et primo de mortuis suscitatis. *Secundo* de liberatis a periculo mortis. *Tertio* de liberatis a febre continua sine sudore et alia terminatione. *Quarto* de cæcis illuminatis. *Quinto* de surdis ad auditum restitutis *Sexto* de restitutis ad loquelam. *Septimo* de liberatis a morbo caduco. *Octavo* de curatis ab impotentia brachiorum et manuum. *Nono* de curatis a fractura. *Decimo* de lunaticis liberatis. *Undecimo* de liberatis a fistula. *Denique ejusdem Summarii scriptor :* Sciendum est, *inquit,* quod super miraculis factis post mortem ipsius domini Elizarii et post mortalitatem perducta * sunt instrumenta sexaginta septem, ut patet in libro processus, et continentur a folio LXVII usque ad folium CV, de quibus feci mentionem in fine cujuslibet articuli, ad quæ et quos F probandum fuere producta. Hæc vero prædicta instrumenta recepit, dum viveret, magister Jacobus Atriti, notarius publicus in comitatibus Provinciæ et Forcalquerii, auctoritate et commissione dominorum episcoporum Aptensium pro tempore etc.

** producta*

continentur ; dabo aliqua ex Raphaele. Vir e febri mortuus,

215 *Rursus post aliqua subdit :* Sciendum est insuper, quod Fratres Hugo Melli, Guilielmus Raybaudi, Bertrandus Silvestri, Ordinis Minorum de Apta, statuti fuerunt per Guardianum, qui tunc erat, et quilibet eorum deputatus ad requirendum confici instrumenta super miraculis per notarium antedictum. *Ex his omnibus collige, lector, quam merito laudatum processum desideraverim ; sed cum spe mea frustratus sim, superest, ut saltem miracula, quæ Raphael in secunda parte Vitæ* S. Elzearii, *potissimum verisimilius ex eodem processu accepta, Gallice recensuit, hic Latine exhibeam, et ubi potvero, ex Summario confirmem. Itaque post caput* 1, *quod de translatione superius discussa agit.* Caput secundum de aliquot a morte ad vitam revocatis, *sic habet ;* Anno gratiæ MCCCXXVI Bertrandus Flote, civitatis Diniensis (*indigenis* Digne) in Provincia Gallica, et febribus mortuus est

A est; et idcirco uxor ejus Guilielma amare flebat et lamentabatur. Quam cum multi consolari et ad patientiam inducere frustra conati fuissent, eidem denique persuaserunt, ut ad sanctum Ariani Comitem recurreret; quippe ob cujus patrocinium et merita Deus magna miracula fecisset, faceretque quotidie.

216 Illa hoc salutari consilio a circumstantibus accepto, in genua pie procubuit, levatisque ad cœlum oculis, vovit S. Elzeario, si hanc a Deo gratiam impetrare dignaretur, ut martius suus reverteretur ad vitam, se illumque ad sepulcrum ejus cum certo ceræ pondere accessuros. Ac mox emisso voto, dictus Bertrandus revixit et cœpit loqui. De hoc miraculo instrumentum publicum factum est. *Verisimillimum est, instrumentum hoc unum ex illis esse, quæ in Summario processus laudari vidimus. Pergo Raphaelis dicta recensere.* Resuscitatus quoque a morte fuit quidam parvulus puer, nomine Bertrandus des Prez, filius Guidonis (*Gallice est* Guyot) prædictæ diœcesis Diniensis, qui sub molam lapsus, sub ejus rota exspiravit; pro quo puero mortuo quædam bona mulier Guilielma Blegiere dicto Sancto vovit promisitque, si dictus puer per ipsius merita revixisset, sese cum dono libræ ceræ ejusdem sepulcrum invisuram. Hoc voto nuncupato, puer subito revixit, loqui cœpit, dixitque: Elzearius me resuscitavit, et ipsum invisam cum fratre meo. *In Summario in rubrica* de suscitatis a mortuis *articulus* 50 *incipit:* Item Bertrandus: *qui tamen an unus e duobus mox nominatis sit, non possum divinare.*

et puer sub rota molæ exstinctus, resuscitati.

B

217 Accidit etiam ingens miraculum (*prosequitur ibidem Raphael*) cuidam feminæ, quæ Beatrix Royne appellabatur, e civitate Aptensi, quæque ab aliquo juvene ejusdem civitatis Aptensis jactu lapidis occisa fuit, quemadmodum XXV fide digni et oculati testes affirmarunt. Verum post votum sancto Comiti factum a devota muliere, Bertranda nomine, prædicta Beatrix extemplo in vitam rediit, vulnusque a lapide inflictum, sanatum est, nullo vestigio aut cicatrice relicta, quamvis illud admodum grave magnumque fuisset. *De hoc miraculo certe actum esse in processu canonizationis, liquet ex Summario nostro, in quo sub prædicta rubrica* de mortuis suscitatis *sic legitur:* Super articulo XLVII, qui incipit: ITEM BEATRIX; stat instrumentum fol. LXX, pagina secunda, circa medium. Item vigesima sexta testis, videlicet Burgundia Sabaterie de Apta folio CLXXXI, pagina prima, circa medium, deponit, dicens, quod vidit eam mortuam, ut apparebat eidem: et postmodum validam: et fuerat promissum dicto Sancto, quod offerrent sibi sudarium (*id est linteum, quo Beatricis cadaver involvendum fuisset*) et vidit aliquos redire, qui detulerunt sudarium ejus dicto Sancto.

Item mulier jactu lapidis interfecta, subito revixit,

C

218 Item vigesima septima testis, videlicet Guillerma Sabateriæ deponit, quod vidit illam mortuam, ut apparebat; et audivit, quod quædam mulier vovit eamdem mortuam S. Elizario, et quod deportaret sibi sudarium suum: quod et fecit, et in reditu aperta fuit viva et multum bene sana. Et est instrumentum de hoc folio LXX, pagina secunda. *Hactenus Summarium. Apud Raphaelem sequuntur ista:* Ad vitam item a morte reducti fuere Joannes Moreau ex Manuasca (*quæ, teste Baudrando in Lexico, urbs parva sed lepida est, incolis* Manosque, *sex leucis ab Apta distans*) et Raymundus (*vel* Raymunda; *Gallice est* Raymonnet) ex Pretz, diœcesis Sistaricensis annuo censu civitati Avenionensi obstricto; Bartholomæus Roux diœcesis Cabellionensis (*Gallis* Cavaillon *in comitatu Vindascino*) Benedictus Bernardi ex castro Peymier, diœcesis Aquensis (*vulgo* Aix *in Provincia*) Astruga uxor Guilielmi de Bonitz; Alacta Bareliere de castro Sereste, et Guillielmus Roux diœcesis Aptensis, multique alii, per merita dicti S. Elzearii. *Hæc quoque quæ hic perstringuntur, verisimiliter ex sæpe dicto processu accepta fuere, quantum mihi quidem ex Summario nostro colligere licuit.*

nulla vulneris cicatrice relicta; ac aliquot alii

D

AUCTORE C. S.

219 *Etenim in eadem rubrica* de mortuis suscitatis *aliqua ex mox memoratis nominibus occurrunt. Sic legitur* super articulo XLIII, qui incipit: ITEM JOANNES; stat instrumentum folio XLVIII, pagina prima circa medium. Item super articulo XLIIII, qui incipit: ITEM RAYMUNDUS, fol. LXVIII, pagina secunda. *Rursum aliquibus interjectis.* Item super articulo LI, qui incipit: ITEM RAYMUNDUS, stat instrumentum folio LXXIII... Super articulo LII, qui incipit: ITEM BONETUS; XXXIX testis, videlicet Petrus Bertrandi * laicus fol. CXCIX, pagina prima, deponit dicens, quod vidit eumdem Bonetum, fratrem suum, et habebat febrem: et vidit eum sui in parte sudarii (*id est in linteo funebri*) et postmodum, facto voto, resuscitatum sanitati. Item XL testis, videlicet Bonetus Bernardi folio CC, pagina prima, circa principium, deponit dicens, quod audivit, quod fuit in sudario positus, et votum emissum; et post resuscitatus. Et super hoc stat instrumentum folio LXXIII, pagina secunda. *Hic Bonetus Bernardi videtur idem fuisse cum illo, qui supra a Raphaele* Benedictus Bernardi *appellatus est.*

per S. Elzearii merita

* *forte* Bernardi

E

220 Alacta *quoque* (*apud Raphaelem Gallice* Alacte) *verisimillime* Alaiseta, *de qua idem Summarium hæc habet:* Super articulo LIII, qui incipit: ITEM ALAISETA, stat instrumentum fol. LXXIII, pagina prima. *Reliquorum nomina non exprimuntur in Summario. Hactenus de mortuis in vitam restitutis, quos biographus noster num. 72 generatim tantummodo memoravit,* Per ipsius invocationem et merita, *inquiens,* divina virtute sunt mortui suscitati. *Post hæc laudatus Raphael cap. 3, quod de infantibus monstruose et cum membrorum defectu natis inscripsit, primo narrat (multum dubito, an vere) quæ de Urbani V nativitate num. 195 ex ipso retuli. Deinde, interjectis aliis, hæc non spectantibus, ita Gallice prosequitur:* Domino Suart, dynastæ in Pontenes in Provincia Gallica, ex uxore sua, domina Thomasa filius natus erat monstruosus sine pedibus manibusque. Hunc infantem ex consilio domini Fulconis de Pontenes, equitis ac doctoris, Deo dictoque sancto Comiti voverunt, precantes, ut hic solita corporis, quæ naturaliter concedere consuevit, infanti membra a Deo impetraret.

vitæ restituti puer monstruose natus,

F

221 Promiseruntque fore, ut eumdem infantem cum cerea imagine ad illius sepulcrum adducerent, et in ecclesia Aptensi, ubi prædicti Sancti corpus quiescebat et quiescit, religiosum Ordinis S. Francisci facerent. Voto nuncupato, idem infans extemplo omnibus suis membris optime formatis instructus fuit, cumque ad idoneam ætatem pertigisset, ad prædictam ecclesiam Aptensem voti solvendi causa adductus est, dictique Ordinis S. Francisci religiosum statum amplexus. Præterea uxor Joannis de Roche amatour dauriel, diœcesis Carpentoractensis, in comitatu Vindascino, filium genuit, oculis carentem, qui postquam per octiduum sic permansit, dicto Sancto a Joanne patre suo devotus fuit, ac mox Deus ob sancti Comitis merita oculos illi largitus est. *Isthæc duo miracula, de quibus in Summario nostro nil reperi, unius Raphaelis fidei unice relinquo, cujus denuo dicta sunt, quæ subdo ex capite 4, cui titulus* de invalidis, hydropicis, paralyticis et morbo articulari laborantibus.

et alter sine oculis genitus, integritate corporis donati.

222 Anno gratiæ MCCCXXXV, die XV Octobris cum quidam Aptenses ad sepulcrum domini S. Elzearii cum

AUCTORE C. S.

Paralysis,

A cum tubis musicis, sacrum corpus honorandi gratia, accederent, et ad pontem pervenissent, quemdam puerum octo vel novem annorum, nomine Petrum Chabert, invenerunt, qui cruribus ac femoribus impotens omni sua vita fuerat usque adeo, ut numquam sine duorum fulcrorum ope incedere potuerit. Unus autem ex illis tubicinibus, Bertrandus Folque dictus, e civitate Aptensi, hunc pauperem puerum, qui non movebat se, sed pene calcari permittebat, intuitus, quid mali haberet, petiit. Respondit is, sese impotentem esse ac fuisse semper. Tunc vero dictus Bertrandus, qui singulari pietate in prædictum sanctum Comitem ferebatur, pro eodem Petro vovit illi, se, si a Deo obtineret, ut is sine fulcris et scipionibus gradi posset, sacrum illius sepulcrum cum eodem invisurum. Quod votum cum nuncupasset, statim dictus pauperculus sanatus fuit, et absque scipionum adminiculo cum eodem Bertrando gratias Deo sanctoque Comiti persoluturus ad illud processit.

aliaque membrorum mala,

223 Per ejusdem Sancti merita curatus etiam fuit Frater Hugo Ripert, Ordinis S. Joannis, rector domus S. Michaelis, in diœcesi Sistaricensi, qui per decennium impotens ac paralyticus decubuerat in B lectô, ex quo se levare nequiverat aut edere vel bibere, nisi quæ ipsi in os ab aliis ingerebantur. Sanati item sunt Raymundus Marcel de Cabrieres (*castrum est in Provincia*) qui sexennium et amplius, impotens fuerat; Guilielmus Silve et Bartholomæus Digne, Aquenses, Jacobus Escoffier del Mouchel, Raymundus Tripiale diœcesis Arausicanæ, et Bertrandus de Vaurelle ex castro d'Orgon, diœcesis Caballicensis, qui morbo articulari annis septem perpetuo dire tortus fuerat sine facultate manibus suis utendi. Item Aicharda Laurence ex Podio-Michaelis, diœcesis Regensis, et plures alii meritis precibusque dicti sancti Elzearii sanitati restituti fuere. *Pro hisce toto hoc numero ac præcedenti relatis nihil pariter Summario nostro annotandum inveni.*

et morbus comitialis depulsa.

224 *Sequitur apud Raphaelem cap.* 5 : De morbo comitiali laborantibus. Dominus Pontier nobilis eques, filius domini Guilielmi Petri dynastæ in Masan, diœcesis Carpentoractensis, laborabat morbo comitiali, eo genere, quod epilepsia vocatur, illoque frequenter vexabatur. Mater autem ejus, domina Beatrix, gravi morbo, quo is affligebatur, perpenso, illum variis Sanctis commendavit, sed eventu irrito. Cumque dictus filius eodem malo C aliquando vehementer torqueretur, tandem ad dominum S. Elzearium recurrit, obsecrans, promittensque, si filius suus eo morbo per illius patrocinium imposterum liber esset, se cum illo nudis pedibus ejusdem sepulcrum invisuram, ibidemque ad sacrum ipsius corpus imaginem ceream duarum librarum, tantumque frumenti, quantum filius penderet, oblaturam. Facto voto, filius perfecte sanatus, ac dicto morbo liber evasit. Similiter Guilielmus Stephani ex castro des Jordains, Hugo Arnaldi ex castro Manna, Beatrix Latresse e diœcesi Sistaricensi, multique alii per preces et merita dicti Sancti sanati fuere. *In sæpe dicto Summario in rubrica* de liberatis a morbo caduco *variæ hujusmodi curationes recensentur ; at nihil certi inde eruere potui pro præmissis.*

Aliquot cæcis

225 *Caput* 6 *apud Raphaelem* de cæcis et surdis *inscribitur, et sic habet :* Tempore Benedicti XI Papæ, e regione Tolosana oriundi, et ex Ordine Cisterciensi, biennio postquam ad Pontificatum electus fuerat, Ysnarda Rostagne, e castro de Bonitz, diœcesis Aptensis, cum toto decennio visu privata nihil prorsus vidisset, mente memorans magna miracula, quæ Deus per domini S. Elzearii intercessionem patrabat, ac specialiter, quod ille marito suo Petro D Lostang, qui fuerat..., impetraverat, eidem Sancto votum fecit, dicens : O domine mi, S. Elzeari, cum ego peccatrix sim, et indigna, quæ a Deo exaudiar, nec satis digne illum possim precare, te suppliciter obsecro, ut digneris in illum pro me orare ; ut saltem unius oculi lumen recipiam : ac promitto tibi, me cum dono candelæ cereæ sacrum corpus tuum invisuram. Hoc voto nuncupato, utriusque oculi claro visu donata est. *Priusquam progrediar, quædam hic annotanda sunt. Ac in primis quod ad tempus pertinet ; Benedictus, de quo loquitur Raphael, fuit Benedictus XII, aliis XI dictus, qui Saverduni in comitatu Fuxiensi, natus, Joanni XXII mortuo suffectus in Pontificatum est die* XX *Decembris anni* 1334, *ac die* XXV *Aprilis anni* 1342 *mortem obiit.*

et surdis visus et auditus

226 *De Ysnardæ curatione in Summario hæc brevit exstat mentio* ; Super articulo LXV, qui incipit : ITEM YSNARDA, patet folio XCVI, pagina prima. *Morbus Petri mariti ipsius apud Raphaelem vitiose impressus hoc modo est :* Lequel avoit esté sont. *Forte pro* sont *legendum est* sourd, surdus; *sed cum hoc certum mihi non esset, malui lacunam relinquere.* Visum per ejusdem Sancti merita et patrocinium E similiter receperunt (*ita Raphael prosequitur*) Peyrona Grimande ex Reiglaine diœcesis Aquensis, in uno oculorum ; Petrus Salvan de Synnene, ac multi alii. Item per dicti sancti Comitis, domini S. Elzearii merita curati *(surdi)* fuere : Bertrandus Fogon, qui per quinquennium nihil audierat ; Alaeta Garcive ex Ausoysio, diœcesis Aquensis, domina Almodia uxor domini Bertrandi Audibert, Aquensis, aliique multi. *In Summario duo ex prædictis inter cæcos illuminatos sic recensentur.* Super articulo LXII, qui incipit : ITEM PETRUS ; patet folio XCV, pagina prima. Super articulo LXIII, qui incipit : ITEM PERONA, patet folio XCV, pagina secunda. *Denique præter supra dictam Ysnardam nominatur etiam quidam* Bertrandus, *et aliqua* domina, *de qua instrumentum exstare ibidem additur.*

redditus : fistulæ ex oculis,

227 *Deinde in rubrica* de surdis ad auditum restitutis *duo ex nominatis a Raphaele occurrunt his verbis :* Super articulo LXVI, qui incipit; BERTRANDUS, stat instrumentum folio CIII, pagina prima... Super articulo LXIX, qui incipit; ALMODIA, stat instrumentum folio CIIII, pagina prima. *Forsitan etiam* Alaeta *eadem est cum* Alasacia, *de qua ibidem dicitur :* Super articulo LXVIII, qui incipit : ITEM ALASACIA, F patet folio CIII, pagina prima. *Subjicio caput* 7 de iis, qui fistula laborarunt. Anno MCCCXXVI Beatrix de Galle e castro Vaquiers habebat filiam nomine Bertrandam, quæ fistula oculorum aliquamdiu sic laboraverat, ut ejusdem vultus hinc fere deformis appareret. Cumque dicta Beatrix insignem domini Elzearii sanctitatem ex fama audivisset, mentem suam magna cum devotione ad ipsum convertit, ac pollicita est fore, ut, si filiam suam ab eo morbo sanasset, sacrum ejusdem corpus veneratura accederet et caput cereum offerret. Mox etiam in ecclesiam castri Vaquieres ingressa, votum suum confirmavit, atque hinc domum redux reperit filiam perfecte curatam sanatamque ab oculorum fistula, nullo prorsus oculorum morbi vestigio vel macula relicta.

aliisque corporis membris

228 *In nostro Summarii apographo hæc Beatricis filia* Bermunda, *forte describentis vitio, appellatur, et ejusdem curatio sic breviter perstringitur in rubrica* de liberatis a fistula : Super articulo CVIII, qui incipit ; BERMUNDA FILIA ; septuagesima testis, videlicet Beatrix Gala folio CCXXV, pagina secunda deponit, dicens, quod vovit filiam suam domino Elzario ; et visitans sepulchrum Sancti præfati, curata fuit. Verum est, quod prius dicto Sancto eam voverat.

A verat. Item quinquagesima quarta testis, videlicet Matheldis, uxor Guillelmi, folio CCXIII, pagina secunda, circa principium, deponit, quod vidit contenta in dicto articulo, et audivit a matre dictæ filiæ, quod ipsa devoverat S. Elizario dictam filiam suam, quam vidit de mane infirmam, et de sero curatam, alias sanatam. *Redeo ad Raphaelem, quæ in præcitato capite subdit sequentia.*

per Sancti patrocinium sublatæ.

229 Præterea per ejusdem Sancti merita incolumes evaserunt, Jacobus Sapilli diœcesis Sistaricensis, qui fistula in dextero crure per unum et amplius annum laboraverat, quique ex communi medicorum ac chirurgorum sententia nullum a natura remedium poterat sperare : Ponceta Sibourne, diœcesis Aptensis, quæ in mamilla sinistra fistulam ultra biennium tulerat, tamque amplam ac profundam, ut pugnus et manus in mamillam inseri posset : Joanna Befaucon, quæ eodem morbo inter nasum et oculos laboraverat, ac plures alii per dicti Sancti merita curati fuerunt. *Summarium sub eadem rubrica* de liberatis a fistula *de illis sic habet :* Super articulo CIX, qui incipit : JACOBUS SARPELLI, stat instrumentum folio LXXVII. *Hic haud dubie idem* B *est cum eo, qui a Raphaele* Jacobus Sapilli *appellatur. Ad Poncettam Sibourne pariter pertinere arbitror, quod ibidem subditur :* Super articulo CX, qui incipit : PONTIUS SIBORNE ; stat instrumentum folio LXVII. *De Joanna denique Befaucon accipiendum videtur istud* Summarii : Super CXIII, qui incipit : JOHANNETA, stat instrumentum folio LXXVII. *Præter hosce etiam alii eodem morbo liberati leguntur, sed tam breviter, ut sine processu, quo careo, nihil inde certi edicere queam.*

Lunatici vel fatui

230 *Sequitur apud Raphaelem caput 8 de* lunaticis et insanientibus. Anno MCCCXXVII, die VII Septembris, quædam bona mulier, nomine Rostaigne Roberta, e castro S. Martini, diœcesis Aptensis, fratrem habebat, Hysnardum Boffier dictum, qui ab infantia sua lunaticus et insanæ mentis fuerat, nec diu noctuque quiescere poterat, sed diurno ac nocturno tempore per territorium vagabatur. Accidit autem quodam die, ut prædictus Hysnardus vehementer, graviusque, quam umquam alias, vexaretur, et dicta Rostaigna propterea eodem die ecclesiam Fratrum Minorum, in qua prælaudatum sacrum corpus quiescit, ingressa, videret audiretque insignia miracula, quæ Deus per S. Elzearii intercessionem operabatur. Quam ob rem ipsa in dicta ecclesia existens, C eidem sancto Comiti vovit, si fratri suo sanam mentem impetrasset, se cum ipso nudis pedibus sacrum illius invisuram, certumque ceræ pondus oblaturam. Emisso voto, dictus Hysnardus statim ex ejusdem Sancti meritis sensuum et sanæ mentis usu donatus est, ac imposterum nullum hujus morbi vestigium in illo apparuit.

ad sanam mentem reducti.

231 Similem gratiam Sanctus obtinuit Syfredo de Brancolis, diœcesis Carpentoractensis, qui ultra sexennium laboraverat, et Rostagno de Sabran, qui multo tempore mentis inops fuerat, et postea creatus fuit episcopus Regensis in Provincia. *Summarium in rubrica* de lunaticis liberatis. *Hysnardi sive Ysnardi sanationem sic memorat :* Super articulo CIIII, qui incipit : YSNARDUS, stat instrumentum folio XCII. *De duobus aliis nihil ibidem legere est : videturque Raphael memoria lapsus fuisse, quando Rostagnum de Sabran episcopatum Regensem postea adeptum fuisse scripsit, cum apud Dionysium Sammarthanum et Honoratum Boucheum in Catalogis episcoporum Regensium, nullum illius nominis inveniam, qui in illa ecclesia sederit toto illo tempore, quod a* S. Elzeario *usque ad Raphaelis ætatem effluxit. Cap. 9 idem Raphael agit de ejusdem Sancti patrocinio adversus tempestates, idque unico exemplo, quod Latine subjicio.*

AUCTORE C. S.

In tempestate periclitanti succurrit;

232 Cum anno MCCCXXX die XX mensis Augusti D Hysnardus Gaultier, clericus Castellionensis (*Gallice* de Chastillon) in agro versaretur, subito orta tempestas est, tanto cum tonitru, ventorum tumultu, et tam terribilibus fulgurum coruscationibus ut stuperet, crederetque terram dissulturam montesque in abyssum lapsuros : quin etiam tam graves lapides (*verisimiliter de grandine loquitur*) decidebant, ut opinaretur, non vehementius ferire posse lapides arcu emissos, quam isti ferirent. Hinc ipse tum vi dictorem lapidum, tum mirabili agitatione ventorum, qui non cessabant, tum spissa pluvia, tum denique præ metu (fulmen enim prope se viderat) loquendi facultate destitutus est, nec poterat amplius respirare. Memor tamen dicti Sancti, ad illum toto cordis affectu recurrit, sola mente orans, ut per merita sua se servare et præsenti periculo, in quo erat, eripere dignaretur, spoponditque, se cum anathemate ceræ imaginis ad sacrum ipsius corpus accessurum. Post factum votum, subito se in quadam casa esse miratus fuit, ignorans ipsemet, qua ratione illuc pervenisset, aut a quo ad eam ductus esset ; atque ita ex meritis dicti sancti Comitis a tempestate et fulmine liber evasit. *Hæc ipse, quæ ego confirmare nequeo ex Summario nostro, in quo nulla de hoc argumento rubrica exstat.* E

herniosos.

233 *Pergo ex Raphaele cetera narrare. Caput* 10, *quod* de herniosis ac læsis *inscriptum est, sic habet.* Dominus Fulco Cavaillon, presbyter castri de Mees, diœcesis Regensis, magnam arcam levando, tantam herniam passus est, ut, licet multis medicis usus esset, frustra remedia cederent. Considerans igitur, se naturaliter sanari non posse (jamque morbus quinquennio et ultra duraverat) ad dominum S. Elzearium spem suam contulit, promittens vovensque, si morbi sui curationem exoraret, fore ut ad sepulchrum illius libram ceræ oblaturus adiret. Postquam hæc vovit, extemplo sanatus est. Sanati etiam sunt dominus Alexius Regensis presbyter, cui intestinum eruperat, quique jam quinto anno eum morbum passus fuerat, nullo interim remedio adjutus ; item Bertrandus Fournier, civitatis Regensis : Raymundetus Motete castro des Jourdains ; multique alii, per merita dicti S. Elzearii comitis Ariani, incolumitatem consecuti sunt. *De hisce omnibus admodum obscure sic habet Summarium in rubrica* de curatis a fractura : Super C articulo, F qui incipit : DOMINUS FALCO, folio LXXIX in fine. Super articulo CI, qui incipit : ALECIUS, folio LXX, pagina prima circa finem. Super articulo CIII, qui incipit : BERTRANDUS, folio LXXX, pagina secunda. Super articulo CIII, qui incipit RAYMUNDETTUS, FILIUS GARSENDIS, trigesimus septimus testis, videlicet dominus Raymundus folio CXCVII, pagina prima in fine deponit, dicens, verum esse, quod in articulo continetur. Causam reddit. Item trigesimus octavus testis, videlicet Bertrandus Mote, folio CXCVIII, pagina secunda ante medium deponit, dicens, quod nihil scit de infirmitatibus illius, tamen est instrumentum folio LXXXI, pagina prima circa medium.

et febricitantes sanat:

234 *Caput* XI *apud Raphaelem agit de febricitantibus curatis.* Anno MCCCXXXI Durandus Blanquier e castro Guaremboys, diœcesis Aquensis, tam acribus febribus laborabat, ut desperata curatione, a medicis desertus esset. Erat autem illi amita (*vel matertera ; nam Gallice* tante *est)* nomine Ayssolena, quæ Durandi miserta, ipsum domino S. Elzeario vovit, promittens, si hic sanitatem illi obtinuisset, se cum eodem Durando Aptam ad illius corpus venerationis ergo ituram, certumque ceræ pondus oblaturam. Simul ac hoc illa voverat, febres cessarunt

A runt. Per ejusdem sancti Comitis merita febribus subito liberati fuere Alaeta Garcine ex castro Ausoysio, aliique multi. *In Summario nostro exstat etiam* rubrica de liberatis a febre continua, sine sudore et alia terminatione; *verum pro prædictis inde nihil possum producere. Pergo igitur ad caput* 12, *cui titulus est :* Quomodo dictus Sanctus loquelam mutis restituit.

AUCTORE C. S.

mutis loquelam restituit ;

235 Domina Raymunda Audiberte, uxor domini Raymundi Audibert, civitatis Aquensis, ex gravi morbo loquelam amiserat, in eoque statu quinque mensium spatio permansit. Cum hæc adverteret, nihil remedii sibi a medicis superesse, sese domino sancto Elzeario commendavit, pollicens fore ut, si per ipsius patrocinium loquendi facultatem reciperet, sine mora candelam ceream ad ejusdem sepulcrum deferret. Hac facta prece ac voto, extemplo loquelam recepit. Ex ejusdem meritis etiam restituta fuit cuidam alteri, dictæ Bertrannetæ, e civitate Aptensi, et Beatrici, uxori Guilielmi Astoant, dysnatæ ex parte castri Masan, diœcesis Carpentoractensis, et multis aliis. *Sæpe laudatum Summarium habet etiam rubricam* de restitutis ad loquelam, *in qua tres* B *articuli indicantur, sed in quorum nullo nomina mox dicta occurrunt.*

captivum carcere liberat,

236 *Capite* 13 *Raphael captivum e carcere liberatum narrat his verbis :* Raymundus Albenay e castro S. Joannis de Blanquier, Aquis Sextiis squalido carceri inclusus fuit, in eoque octo mensibus mansit. Cumque carcerem fœtidum, humidumque ac sanitati valde noxium esse experiretur, vixque illum amplius ferre posset, animam suam confessione sacramentali expiavit, et ex consilio cujusdem diaconi dictæ civitatis quodam die mane sese domino S. Elzeario commendavit, vovitque, se, si per illius preces e carcere evasisset, ejusdem sepulcrum cum dono duodecim librarum ceræ invisurum. Quo voto facto, porta carceris illi subito patuit : quam cum carceris custos apertam cerneret, claudere voluit, sed diu frustra nisus, ita usque ad horam vesperarum relinquere coactus est. Tunc vero archiepiscopus Aquensis multique alii, qui aderant, rei veritate perspecta, Raymundum e carcere educi jusserunt, experiendi causa, an porta tunc claudi posset. Illo igitur egresso, mox ab eodem custode carceris facile occlusa fuit; quamobrem prædictus Raymundus preces suas votumque sancto Comiti factum archiepiscopo exposuit, et in honorem C Dei dictique Sancti liber dimissus est. *Hæc quoque, de quibus in Summario nihil reperi, ex Raphaele fide dicta sunto.*

aliisque claruit miraculis.

237 *Subdit præterea ibidem cap. ultimo quædam de ope ab eodem Sancto bellantibus lata, quæ quia nec magni momenti sunt, nec aliunde possum confirmare, tacite prætereo. Ceterum lectores monitos hic volo, multo plura, seu miracula seu beneficia, in processu recenseri, de quibus in Summario nostro mentio fit, sed tam breviter et obscure, ut huic § finem imponere cogar.*

§ XII. Solemnis sacri corporis elevatio anno MCCCLXXXI facta, quam forte alia præcessit : reliquiæ profanationis periculo subductæ, et Aptæ superstites, aliquæ Ariani in Apulia honoratæ : an etiam Avenione?

Post medium seculum XIV pater Bertrandus Imberti

D*edimus supra § 10 Urbani V litteras, anno Christi 1369 datas, quibus is Pontifex severissime vetuit Aptensibus, ne Elzearii corpus, tunc a se inter sanctos confessores relati, transferrent, elevarentque, aut quocumque modo, sine sua speciali licentia, de eodem statuerent. Jacebat autem venerabile corpus illius in ecclesia Fratrum Minorum Conventualium extra muros civitatis Aptensis, quo Parisiis, ubi anno 1323 obierat, translatum fuit, prout Sanctus ipse in suo testamento mandaverat. Ex litteris autem sæpe laudati domini de Brantes, Pœnitentiarii ecclesiæ Avenionensis, didici, tumbam illam hodiedum in eadem ecclesia spectari, saxeam, nec multum exornatam, in choro retro summum altare. Certum quoque est, sacrum illud pignus, multis miraculis clarum, post medium seculum XIV inde sublatum ac publicæ fidelium venerationi expositum fuisse. Annum Christi 1381 assignant Notitia nostra MS. Aptensis et Borelyus in Vita B. Dolphinæ lib. 3, cap. 7 ; sed et hic simul movet suspicionem de aliqua translatione seu elevatione, vel in aliam thecam depositione, ante illum annum facta, cui etiam favet prælaudata Notitia, eamdemque Dionysius Sammarthanus, infra adducendus, omnino affirmat.* D

a Joanna regina Neapol impetravit

239 *Attamen, ne cogar eosdem scriptorum locos bis recensere, a posteriori incipiendum est, resque paulo altius repetenda. Notitia MS. Aptensis sic habet verbis Gallicis :* Anno MCCCLXXIII frater Bertrandus Imberti, guardianus conventus Fratrum Minorum Aptæ, profectus Neapolim est, libellum supplicem E oblaturus serenissimæ Joannæ, reginæ Hierusalem et Siciliæ, comitissæ Pedemontii atque Provinciæ, ut regiam eleemosynam ab illa impetraret, ex qua decora S. Elzearii reliquiis includendis theca confici posset. Deditque illi regina mille florenos aureos Florentinos, recipiendos ex prima pensione secundi anni reddituum juris regii, vulgo RIPAULLE DU RHOSNE dicti, ut legitur in litteris patentibus, signatis : Neapoli anno XXX regnorum nostrorum, die penultima Maji. Hæc pecuniæ summa expensa est in thecam argenteam inauratam, quadraginta circiter libras pendentem, quæ hodieque cum appositis serenissimæ reginæ Joannæ insignibus visitur. *Patris Imberti libellum supplicem Borelyus ex ejusdem, ut asserit, autographo Gallice edidit loco mox citato. quem, cum nihil peculiare contineat, operæ pretium minime visum fuit Latine exhibere.*

magnam pecuniæ summam, ex qua facta est

240 *At paucis observasse proderit, reginam Joannam verisimilius eo faciliores aures supplicanti præbuisse, quod non ignoraret, quam charus* Elzearius *avo suo regi Roberto, patrique Carolo Calabriæ duci fuisset, et illum ipsum* Elzearium *mortem suam obiisse Parisiis in legatione, qua feliciter functus erat pro conciliandis ejusdem Caroli cum Maria Va-* F *lesia nuptiis, ex quibus ipsa Joanna nata fuit. Borelyus prædictam donationem uno anno citius reposuit, Christi scilicet* 1372, *qui rectius convenit cum anno* XXX *regni Joannæ, quæ avo suo Roberto, non serius quam mense Januario anni* 1343 *defuncto, successerat. Sed utrolibet anno ea regia donatio facta sit, lipsanotheca non ante annum* 1381 *perfecta fuisse videtur ; cujus moræ causam allegat Borelyus, quod cum vectigalibus præfecti non nisi quingentos nummos aureos patri Imberti dare voluissent, aurifex, his expensis cœptum opus sine præsenti pecunia perficere recusaverit, donec laudatus pater ad reginam denuo accessit, et impetratis ab ea severioribus litteris, reliquos quingentos florenos aureos tandem accepit.*

dimidiata statua argentea inaurata.

241 *Idem Borelyus pretiosam illam thecam, quæ hermæ, sive dimidiatæ statuæ est,* S. Elzearium *repræsentans, in eadem Vita exhibet, aitque, illam sancti Comitis vultum optime referre, quantum ex vetustis ipsius Sancti iconibus, dum ipse viveret, pictis colligere potuit. Pictum coloribus, humanam carnem imitantibus, vultum esse, scripsit ad me crebro laudatus dominus de Brantes, qui viderat : sed quam recte Borelyana iconeam argenteam statuam referat, et hæc quam similis sit ejusdem Sancti archetypis picturis, non habeo ex-*

A *exploratum. At certe nugantur, qui eumdem hermam, B. Dalphina curante, factum, agnitumve ab illa Mariti sui in eodem vultum affirmant; cum omnino constet, Dalphinam multis annis, antequam hæc theca facta fuit, obiisse mortem quam Borelyus anno 1360 illigavit. Ne quid tamen studiosus lector desideret, Borelyanam iconem, servata eadem magnitudine, qua apud ipsum exstat, chalcographo nostro imitandam dedi.*

B

Ad eamdem illustrandam pauca hæc ejusdem Borelyi verbis ex Gallico Latine versis observo. Ut autem posteris constaret, lipsanothecam illam donum regium esse, in media basi ante et retro gerit insignia Hierusalem et Siciliæ, quæ reginæ Joannæ erant; et ex utroque latere insignia gentis Sabranæ, quæ leonem aureum in coccinea area habent.

In hac caput Sancti, alia ossa in altera arca,

242 *Porro quia hæc theca longe minor erat, quam ut omnia* S. Elzearii *ossa capere posset, confecta etiam tunc est, vel jam tum ante fuerat, altera, in qua eorumdem pars maxima asservaretur. Forte etiam eo tempore absoluta jam erat theca tertia ex argento inaurato, in modum brachii elaborata, de qua mox mentio fiet. Hisce præmissis, ad translationem sive elevationem sacri corporis veniamus. Notitia nostra MS. Aptensis Gallice hæc habet:* Anno MCCCLXXXI, die XVIII Junii Clemens *VII (pseudo-pontifex electus in schismate),* Avenione residens, vivæ vocis oraculo mandavit illustrissimo Cardinali Anglico, episcopo Albanensi, ut

C S. Elzearii reliquias e sepulcro tolleret. Quod et solemniter fecit die postero, quando convocato populo Aptensi, post Missam Pontificaliter celebratam, ossa in arca lignea deposuit, eamque duabus clavibus obseratam ac tribus circulis ferreis firmatam, collocavit in loculamento altaris, quod illustrissimus Cardinalis de Grisaco, Urbani V frater, confici fecerat ad instar Romani S. Joannis in Laterano. Caput autem inclusit in theca regia, et unum os brachii in brachio argenteo inaurato, quod illustrissimus Cardinalis Petrus Luxemburgensis dono dederat. Quam ob rem Fratres Minores (*Aptenses*) diem XIX Junii, quo venerabilis illa translatio contigit, quotannis solemnem habent. *Hactenus Notitia.*

per Cardinalem Anglicum,

243 *Clemens VII, de quo in ea agitur, fuit Robertus, Petri Gebennensis comitis frater, qui adversus Urbanum VI Romanum Pontificem in schismate electus, Avenione residebat, illique inter alios principes rex Galliæ et Joanna regina Neapolis atque Provinciæ comitissa, et ex Cardinalibus etiam Anglicus, alias Angelicus, adhærebant. Avenio autem tantum novem milliaribus, sive leucis, Apta distat; ut facile potuerit prædictus Anglicus die* XVIII *Junii Avenione egressus, postridie commissam sibi elevationem Aptæ exsequi. Sed videtur collector Notitiæ hunc Cardinalem a Cardinale de Grisaco, Urbani V fratre distinxisse, ac uni altaris* D *constructionem, alteri sacrorum ossium elevationem adscripsisse. Certum tamen est, unum eumdemque esse Anglicum, vel Angelicum, Grimaldi seu Grimoardi de Grisato vel Grisaco, quem Urbanus V, ejusdem frater, anno 1366 presbyterum Cardinalem S. Petri ad Vincula, titulo Eudoxiæ primo, ac mox episcopum Albanensem creavit; ut videri potest apud Ciaconium et Olduinum tom. 2 Vitarum Romanorum Pontificum et Cardinalium col. 561 et sequenti.*

AUCTORE C. S.

et os brachii in theca item argentea

244 *An caput integrum etiam cum inferiori maxilla et mento sæpe dictæ thecæ argenteæ tunc inclusum fuerit, dubitari potest propter dicenda num. 255 de reliquiis Arianensibus in Apulia. Acta B. Petri de Luxemburgo, cujus donum esse dicitur illa altera theca, sive brachium argenteum, in Opere nostro illustrata habes ad diem 2 Julii, quo colitur. Eidem Beato brachium illud acceptum etiam ferunt Fratres Minores Aptenses, penes quos est, in litteris ad dominum de Brantes Avenionem datis, in quibus addiderunt, ejusdem scutum gentilitium in eodem spectari. Contra Borelyus, nulla facta B. Petri mentione, dumtaxat ait, eamdem thecam, multis etiam pretiosis lapillis* E *exornatam, a familia Luxemburgica donatam esse, atque ita loquitur, quasi nondum perfecta fuisset, dum elevatio facta est. Ut ut sit, annum ætatis suæ duodecimum tunc agebat B. Petrus, nondum a prædicto Clemente inter Cardinales suos cooptatus; nec tamen ex hac tenera ætate adversus donum illud desumi argumentum potest, cum ille virili ingenio morumque maturitate annos suos longe superaverit. Obiit autem anno 1387, ultra quem propterea eadem donatio differre nequit, si revera illius sit.*

inclusa et elevata sunt anno 1381.

245 *De elevationis anno, Christi scilicet 1381 consentit Borelyus, quo tempore secundum Dionysium Sammarthanum, tom. 1 Galliæ Christianæ col. 366 in Aptensi cathedra sedebat Raymundus V, cujus mortem ibidem die* XIII *Aprilis anni 1382 consignat. At non satis recte instructus fuisse videtur, dum in ejusdem successore Raymundo VI primum ait:* Sub id tempus vas argenteum, formam capitis habens, in quo caput S. Elzearii comitis collocandum erat, ut populi Christiani cultui pateret, benedicitur ab Angelico Cardinali in ecclesia Fratrum Minorum Aptensium. *De die quoque exiguum discrimen est apud Borelyum, qui* XVIII *Junii elevationi assignat. Sed malo ego Notitiæ nostræ Aptensi adhærere, cujus scriptor diem* XVIII *et* XIX *ejusdem mensis Junii diserte* F *nominans, priore mandatum a Clemente datum esse, posteriori ipsam translationem factam tradit, observatque hoc die* XIX *annuam ejusdem memoriam a Fratribus Minoribus Aptæ celebrari. Ad eumdem quoque diem* Officium Translationis S. Elzearii *præscriptum legitur in veteri Breviario ecclesiæ cathedralis Aptensis, anno 1531 typis excuso, quod in Museo nostro exstat. Fateor tamen, dubitare posse, utrum hoc Officium, quod nullas lectiones translationi proprias habet, agat de præsenti elevatione, (quod mihi quidem verisimilius apparet) an de prima translatione, Parisiis Aptam facta, uti supra jam dixi § 8.*

Verisimile est, ante hanc solemnem translationem

246 *Nunc inquirendum est, an ante præcitatum annum 1381 nulla alia* S. Elzearii *corporis in Aptensi Fratrum Minorum ecclesia translatio, elevatio, vel in alteram thecam depositio, aut saltem inspectio contigerit; hac enim de re dubitare me faciunt quædam Borelyi aliorumque asserta. In primis Borelyus, etsi de anno 1381, ut dixi, consentiat, nihilominus pag. 554 scribit,* S. Elzearii *ossa tunc collocata fuisse in altari,* quod Cardinalis Anglicus in honorem sancti Comitis fieri curavit ex sensu devotionis, quam erga illum conceperat ab illo die, quo ex auctoritate Urbani V, fratris sui, Aptam venerat, ut sacra illius ossa levaret, et in præparatam arcam re-

A reponeret. *Secundum hæc igitur oportet, aliquam aliam ejusmodi elevationem præcessisse, inter quam annumque* 1381 *erectum fuerit altare, quod Borelyus multum laudat, præsertim ab octo ejusdem Sancti miraculis, quæ marmori eleganter incisa exhibet. Borelyo in tantum favet collector Notitiæ nostræ Aptensis, num.* 242 *relatus, quod ejusdem altaris auctorem Cardinalem de Grisaco, Urbani V fratrem, agnoscat, quamquam hunc a Cardinali Angelico simul perperam distinguat.*

AUCTORE C. S.

fuisse factam aliquam aliam elevationem

247 *Ex Dionysii Sammarthani calculis non modo una, sed gemina translatio vel elevatio, ante eumdem annum* 1381 *contigisse dicenda esset. Tom. I Galliæ Christianæ col.* 383 *in Serie abbatum Vallis-sanctæ, Ordinis Cisterciensis, diœcesis Aptensis, hæc ait:* Paulus Atanulphi (*dicti loci abbas*) interfuit translationi reliquiarum S. Elzearii MCCCLXX. *Ibidem col.* 379 *in Serie abbatum S. Eusebii, ejusdem diœcesis, præmiserat:* Rostagnus II de Baucis, ex illustri Bauciorum genere, abbas... interfuit translationi reliquiarum S. Elzearii de Sabrano, factæ ab Anglico Grimoaldi cardinali MCCCLXXIII. *Denique in eodem tomo col.* 366 *in Raimundo VI episcopo Aptensi,*
B *quem Raimundo V, anno* 1382 *e vivis sublato, successisse statuit, verbis num.* 245 *recitatis meminerat de theca argentea, formam capitis habente,* sub id tempus *a Cardinali Angelico benedicta, ut* S. Elzearii *caput in eadem includeretur. Hæc omnia vehementem mihi suspicionem movent de aliqua translatione elevationeve corporis ante præcitatum annum* 1381 *facta; licet haud facile dictu sit, quo præcise anno contigerit.*

vel inspectionem sacri corporis

248 *Quod Borelyus ait, Cardinalem Anglicum illam ex auctoritate Urbani V peregisse, id admitti nequit, nisi quis eamdem ante ejusdem* Elzearii *canonizationem figere voluerit. Constat enim, sæpe dictum Cardinalem, qui fratrem suum Urbanum Pontificem anno* 1367 *in Italiam secutus fuerat, inde in Provinciam reversum non esse ante Pontificatum Gregorii XI, qui eidem Urbano, sub finem anni* 1370 *mortuo, suffectus fuerat. Consule, si lubet, Stephanum Baluzium in Annotatis ad Vitas Paparum Avenionensium tom.* I, *col.* 994. *Præterea anno* 1369 *jacuisse adhuc corpus* S. Elzearii... in ecclesia Fratrum Minorum Aptensium sepultum, *colligimus ex epistola, num.* 200 *relata, in qua prælaudatus Urbanus canonizationem illius Aptensibus significavit, prohibuitque, ne istud sine sua speciali licentia elevarent, vel quomodolibet attingerent. Multo verisimilius est Dionysii Sammar-*
C *thani assertum in Rostagno II, abbate S. Eusebii, ubi annum* 1373 *assignat, quo tempore Cardinalis Anglicus jam redierat ex Italia, et apud Gregorium XI Papam Avenione degebat.*

per eumdem Cardinalem Anglicum.

249 *Erat etiam tunc adhuc satis recens* S. Elzearii *canonizatio, anno quidem* 1369 *ab Urbano V facta, sed ab ejusdem successore Gregorio primum per Bullam promulgata; ita ut nec occasio quoque nec ratio defuerit, ob quam sacri corporis elevatio ab Aptensibus tunc petita, et a Gregorio XI defuncti Pontificis fratri Anglico Cardinali commissa sit, et ab hoc libenter suscepta. Quapropter si credamus, Borelyum vel ex solo memoriæ lapsu Urbanum V pro hujus proximo successore Gregorio scripsisse, nihil obstabit, quo minus anno* 1381 *jam potuerit exstitisse altare* S. Elzearii, *quod a laudato Cardinali exstructum fuisse asserit ex devotione, quam in ejusdem sacri corporis elevatione erga ipsum conceperat. De eadem translatione agi existimo in catalogo abbatum vallis-Sanctæ apud Sammarthanum loco mox citato, licet ibidem annus* 1370 *adscriptus est, pro quo* 1373 *substituendum puto. Et quia Paulo Atanulphi Rostagnus, solo nomine Sammarthano notus, eodem anno* 1370 *successisse ibidem legitur, dubitari potest, hicne an ille eidem translationi interfuerit; quod non examino. Quid denique hac in re tunc præstiterit*

D *sæpe dictus Cardinalis Anglicus, scilicet an Sancti ossa ad altare aliumve in eadem ecclesia honoratiorem locum transtulerit, an tantum e veteri loculo in novam arcam transposita, in saxea tumba denuo incluserit, donec altare illi erectum esset, edicere nequeo. Posterius tamen verisimilius apparet ex iis, quæ de translatione postea anno* 1381 *solemniter facta superius recensui. Quod si ita sit, sacri corporis recognitio potius, quam translatio fuisse dicenda est.*

Seculo XV S. Elzearii reliquiæ humi defossæ,

250 *Pergo cetera, ad hasce sacras reliquias spectantia, ex Borelyo enarrare. Anno* 1410 *B. Dalphinæ corpus e sepulcro suo sublatum et arcæ ligneæ, argenteis laminis ornatæ, inclusum, in eodem altari in quo ejusdem sancti Conjugis reliquiæ asservabantur, collocatum fuit. In eodem permanserunt simul, nec amota fuere, nisi cum in supplicationibus circumferenda essent, usque post medium seculum* XVI, *quando non exiguum periculum incurrerunt ab Huguenottis seu Calvinistis, duce Francisco de Baumont, barone des Adrets, impietate ac sævitia infami. Fratres Minores, quorum conventus extra civitatis Aptensis mœnia situs erat, ac propterea hostium injuriis expositus, audito, illum cum nefariis suis copiis appropinquare, sacra* Elzearii *lipsana in*
E *subterraneo conventus loco, maxime secreto, abdiderunt. Id quoque de B. Dalphinæ reliquiis facere decreverant; sed quia harum arca major erat, quam ut in eodem loco simul posset collocari, statuerunt hanc alteri ligneæ inclusam, ne humor argento noceret, terræ infodere. Verum eodem vespere, antequam ea arca confecta esset, baronis des Adrets milites in conventum irruperunt, prædæque avidi, Fratres Minores ligatis manibus in ecclesiam pertraxerunt, præsentem ibi necem minati, nisi lipsanothecas proderent.*

impietati Calvinistarum subductæ,

251 *Renuentibus illis, et mortem præoptantibus, B. Dalphinæ arca in hæreticorum manus interim venit, atque argenteis laminis spoliata, apertaque et inspecta ab illis est. Fecit tamen ea præda, ut eorumdem in Religiosos furor paululum defervesceret; obtentumque ab illis est, ne, ut eorum quidam volebant, Beatæ ossa cremarentur. Quin etiam, dum impii reliqua in ecclesia conventuque expilarent, illa eorumdem Religiosorum opera vel consilio in civitatem feliciter illata fuere: sancti vero* Elzearii *lipsana in suis latebris inviolata permanserunt. Tempus, quo hæc facta sunt, non annotavit Borelyus; sed ex ductoris nomine colligere licet, contigisse anno* 1562, *quo baro des Adrets Sistaricensibus Calvinistis suppetias laturus, prope Aptam aliquamdiu consedisse, et post auditam alterius Calvinistarum ductoris Montbruni cladem inde recessisse legitur apud* F
Cæsarem Nostradamum in Historia Provinciæ parte 7, *anno præcitato, aliosque.*

postea turbulenta tempora denuo publice exponuntur.

252 *Eodem teste Borelyo, prædictæ reliquiæ propter turbulenta tempora non nisi annis viginti-quinque post,* Elzearii *scilicet e suo latibulo, Dalphinæ vero e civitate Aptensi, reductæ sunt, ac fidelium venerationi denuo expositæ. Lapsu temporis facta etiam theca argentea, seu dimidia statua, cui B. Dalphinæ caput inclusum fuit, et in communi utriusque sacello altari imposita, juxta similem alteram thecam, in qua* S. Elzearii *caput asservari, supra dixi. Quod ad B. Dalphinæ hermam attinet, Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col.* 373 *in Modesto de Villa-nova, episcopo Aptensi, hæc ait:* Anno MDCXLII, in Dominica Passionis vas argenteum, ad conservandum decentius cranium B. Dalphinæ affabre factum, apud Minoritas Aptenses benedixit. *Addo hic, quæ de hodierno reliquiarum* S. Elzearii *apud Aptenses statu didici ex litteris domini de Brantes canonici thesaurarii ac pœnitentiarii ecclesiæ metropolitæ Avenionensis, quæque ipsemet partim vidit, partim ex epistola reverendi patris Provensal guardiani conventus Minorum Conventualium Aptensium accepit. Dei visis a se, cum abhinc aliquot annis Aptæ degeret, hæc fere asserit,*

253

Ejusdem Sancti tumba, ossa, aliæque reliquiæ,

A 253 *Sancti* Elzearii *tumba, in qua scilicet olim sepultus jacuit, ex saxo, nec multum ornata, exstat in choro retro princeps altare. Sacellum in ecclesia est, janua lignea, haud dubie securioris custodiæ reliquiarum gratia, in modum sacristiæ occlusum. Altare tabulam pictam non habet; sed loculamentum, in quo oblonga arca est, utriusque Sancti ossa continens, quam propius intueri non potuit, sed argenteis laminis vestitam aiebant. In eodem altari tres dimidiatæ statuæ sunt, quarum media repræsentat* S. Elzearium, *altera ad cornu Evangelii B. Dalphinam, ac tertia denique ad cornu Epistolæ quamdam S. Margaretam, quam inscitum vulgus amborum ancillam fuisse asserit, ipse vero potius credit aliquam Sanctam, cujus reliquiæ e cœmeteriis Romanis extractæ fuerunt. In eodem sacello exstat arcula, in qua amborum libelli precum asservantur, litteris Gothicis in membranis conscripti, observatque laudatus canonicus, antiphonam* Salve *in iisdem sic legi:* Salve Regina misericordiæ, vitæ dulcedo *etc, quo modo hodieque recitant Carthusiani. Addit libellum* S. Elzearii *magnitudinem unius manus fere æquare; Dalphinæ autem paulo minorem esse. Ostensa quoque ipsi est quædam tunica e rudi tela contexta,* B *crucisque figura ex lana linove insignita, quam B. Dalphina Conjugi suo fecisse narratur.*

In ecclesia Fratrum Minorum Aptæ hodieque asservata.

254 *Ex litteris vero prædicti guardiani Aptensis prælaudatus dominus de Brantes sequentia ad me scripsit. Habent Aptenses Fratres Minores Conventuales testamentum* S. Elzearii; *ejusdem baltheum, puerique Jesu effigiem, e ligno sculptam, quam sancti Conjuges nocturnis temporibus mediam inter sese in lecto collocare soliti dicuntur. Ipsæ reliquiæ in arca inclusæ sunt, tapete cooperta, et crate ferrea, cujus unam clavem habet supremus senatus Aquensis* (Parlement *Galli vocant*) *altera penes consules Aptenses est, ac tertia denique penes Fratres Minores, quorum ecclesia est, in qua eædem reliquiæ quiescunt. Additur denique:* Ossa brachii S. Elzearii et sanctæ Dalphinæ servantur in brachio argenteo inaurato, quod B. Petrus Luxemburgicus dono dedit, cujus etiam gentilitium scutum in eodem spectatur. *Merito tamen subjicit ibidem dominus de Brantes:* Dubito, an non error hic sit; cum in Notitia adjuncta (*vide superius num.* 242) de solo S. Elzearii, non etiam de S. Dalphinæ, brachio mentio fiat. *Postremo in eadem epistola dicitur caput* S. Elzearii *holosericæ bursæ involutum in capite dimidiatæ statuæ impositum asservari. De eodem* C *in supplicationibus circumferri solito redibit sermo § sequenti; nunc pauca, quæ de ejusdem sancti Confessoris reliquiis alibi cultis novimus, subjiciamus.*

Aliqua sacri capitis portio colitur Ariani,

255 *Magister J. Raphael in Vita parte 2, cap. ultimo ad propositum nostrum Gallice sic scribit:* Multa alia miracula Deus per dicti Sancti patrocinium patravit, quibus excitati cives Aptenses, apud quos corpus ejus quiescit, ejusdem benedictum caput theca concludi et exornari curarunt, quod in ecclesia Fratrum Minorum S. Francisci prædictæ civitatis Aptensis asservatur. Postea vero os menti ejusdem Sancti portatum fuit ad majorem ecclesiam civitatis Arianensis, et ejusdem incolæ magna ipsum devotione colunt, thecamque argenteam, quæ ejusdem caput repræsentet, confici fecerunt. *Ita ipse, circa finem seculi* XV *vel initio* XVI *scribens. Liberalius loquitur Ferdinandus Ughellus in Italia sacra editionis Romanæ anni* 1662, *tom.* 8, *col.* 300 *in episcopatu Arianensi hæc inquiens:* Celebratur item in hac (*cathedrali*) basilica natalis S. Eleazarii Sobrani, Ariani Comitis, Ordinis Tertiarii S. Francisci, die XXVII Septembris... Caput ejusdem Divi una cum uno digito ejusdem in thesauro servatur. *Eadem prorsus in iterata auctaque per Nicolaum Coletum ejusdem Operis editione Veneta anni* 1721, *tom.* 8, *col.* 213 *legere est, ut et apud Franciscum Orlendium vol.* 3 D *Orbis sacri ac profani, pag.* 1925.

AUCTORE C.S.

argenteo capiti inserta,

256 *Ego libens illis assentior, aliquam* S. Elzearii *capitis portionem, puta mentum vel partem ejus, ut Raphael asserit, Arianensibus, quorum comes fuerat, concessam fuisse; verum ne id de toto capite, vel majori ejusdem portione, existimem, vetant ea, quæ de ejusdem Sancti reliquiis, Aptæ Juliæ cultis, superius produxi. Nempe hic iterum contigit, quod et de aliorum Sanctorum reliquiis factum esse, sæpe in Opere nostro conquesti sumus, ut portio capitis, quamvis longe minor, caput appellaretur, occasione accepta ex theca sive capite argenteo, cui illa portio inclusa est. De digito nihil habet laudatus Raphael, nec ego quidquam alibi reperi; nisi aliquando frustra tentatam fuisse unius pollicis ex reliquiis Aptensibus sublationem. Ita sæpe laudatus dominus de Brantes me docuit ex litteris a guardiano Fratrum Minorum Conventualium Aptensium acceptis, in quibus ille aiebat, quemdam illorum Ministrum generalem, dum Apta transibat, pollicem* S. Elzearii *abstulisse; quod cum a Religiosis, frustra impedire conatis, ad Aptenses consules delatum esset, eumdem Ministrum Aquis-Sextiis apprehensum, oblatumque pollicem cum supplice agmine Aptam reportatum, eaque occasione omnia Sancti ossa recognita fuisse.* E *Hæc tamen quam certa sint, ignoro.*

Si brachium ejusdem ecclesiæ S. Desiderii Avenione

257 *Alias ejusdem Sancti reliquias idem Raphael in Vita parte 2, cap. 1 attribuit ecclesiæ S. Desiderii Avenione. Postquam enim dixit,* S. Elzearii *corpus, cum Parisiis Aptam transferretur, et Avenionem pertigisset, ibidem quievisse secundum aliquos in ecclesia S. Francisci, secundum alios vero in ecclesia S. Desiderii, mox subdidit:* Cui Papa Clemens VI brachium dicti sacri corporis post ejusdem canonizationem pro singulari munere donavit, et in qua Deus per ejusdem intercessionem multa patrat miracula. *Ex dicendis certum est, hodieque exstare Avenione in collegiata et parochiali S. Desiderii ecclesia sacellum* S. Elzearii, *ejusdemque Officium in eadem quotannis solemniter celebrari. Certum quoque est, si huic ecclesiæ brachium* S. Elzearii, *postquam is inter Sanctos relatus est, ab aliquo Pontifice umquam donatum fuerit, hoc beneficium alteri attribui debere, quam Clementi VI, qui anno* 1352, *id est, annis circiter septemdecim ante illius canonizationem vivere desiit. Forsitan in solo numero erraverit Raphael, volueritque Clementem VII pseudopontificem dicere. Nam Clemens VII, legitimus Romanus Pontifex, ut minimum aliquot* F *annis postquam ea Vita a Raphaele edita erat, ad Pontificatum evectus fuit: at pseudo-pontifice Avenione residente, sacras* Elzearii *reliquias a Cardinali Anglico Aptæ elevatas fuisse, præcedenti § ostendimus.*

umquam datum fuerit,

258 *Verum ut mentem meam candide eloquar, hæc Raphaelis assertio mihi admodum suspecta est, cum quod de tam insigni donatione altum apud alios, quos quidem legerim, silentium sit, tum quod nec istæ reliquiæ in ecclesia S. Desiderii superesse, nec ulla earumdem memoria Avenione hodiedum exstare videantur. Frequenter laudatus dominus de Brantes, Avenionensis ecclesiæ metropolitanæ canonicus, thesaurarius et Pœnitentiarius, rerumque, quæ ad Sanctos pertinent, studiosissimus, consultus a me super* S. Elzeario, *in litteris, pro sua humanitate veterique in Museum nostrum benevolentia ad me datis, minime prætermisit Avenionense ejusdem in ecclesia S. Desiderii sacellum, quæque in altari ibidem visitur, pictam tabulam memorare; sed de reliquiis verbum nullum. In iisdem litteris fassus est, nescire se, cur* S. Elzearii *Officium in ea ecclesia celebretur; neque aliam suggessit causam, (non tamen affirmate) quam quod alii velint, illius Sancti corpus tempore primæ translationis, e civitate Parisiensi ad Aptensem factæ, in eadem ecclesia repositum fuisse.*

AUCTORE C. S.

A 259 *Habeo præterea aliam quamdam Notitiam MS., quam ab aliquo viro nobili Avenionensi compositam acceptamque idem canonicus de Brantes ad me transmisit. In hoc quoque de S. Elzearii sacello in ecclesia S. Desiderii erecto, Officioque in eadem quotannis celebrari solito mentio fit : sed hujus rei ratio repetitur, non ab ejusdem Sancti reliquiis, de quibus altum ibi silentium est, sed vel a sacro corpore in illa ecclesia olim, ut mox dixi, deposito, vel ab ejusdem canonizatione ibidem celebrata : qua de re § sequenti sermo recurret. Interim quod huc spectat, ex hisce statuendum videtur, nec insignes istas reliquias, nec earumdem memoriam in ipsa civitate Avenionensi superesse ; quorsum enim alioquin laudati viri clarissimi receptam in S. Desiderii ecclesia consuetudinem Officii de* S. Elzaerio *recitandi non ab illis potius, quam ab aliis incertis causis repetiissent ? Hæc faciunt, ut pro prædicta reliquiarum donatione sine scrupulo admittenda aliquid certius requiram, quam nudum Raphaelis assertum, quod in donatore certe fallit.*

videtur ibidem hodiedum non superesse.

B § XIII. Sancti cultus et solemne festum in civitate Aptensi : vetera et nova ejusdem Officia ecclesiastica ibidem ; item cultus et Officia in abbatia S. Victoris prope Massiliam, Ariani, Avenione et in Ordine Seraphico.

Antiphona et oratio ante reliquias dici solitæ Aptæ,

Q*uamvis de* S. Elzearii *cultu multa jam dixerim, non pauca tamen dicenda supersunt, quæ in hunc § servavi. Incipio a veneratione sacris illius reliquiis in ecclesia Aptensi Fratrum Minorum Conventualium dudum exhibita et hodiedum exhiberi solita. Apud Borelyum in calce Vitæ Gallicæ B. Dalphinæ exstat Latina* Commemoratio pro sanctis virginibus et conjugibus, Elzeario et Delphina, quæ a ducentis annis coram sacris reliquiis utriusque Sancti recitatur. *Vitam autem illam edidit Borelyus anno* 1654, *atque adeo dicta Commemoratio a jam medio seculo* XV *ibidem recitata fuerit, si ille tempus recte assignaverit. Sic vero habet :*

Cœlestes flores conjugii,
Bonis vernantes seculi,
C Elzeari cum Delphina,
Fructus fertis dulcedinis,
Quibus lætantur populi,
Experti dona divina.
Orate pro nos, Virgines Dei.
Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

Oremus. Deus, qui in sanctis virginibus tuis, Elzeario et Delphina, sanctissimæ Matris tuæ virginale conjugium renovasti, concede propitius, ut eorum meritis et precibus colamus puritatem, et ad te, qui puritas es, pervenire mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum. Amen.

ubi festum ejus solemnissime celebratur.

261 *De recentiori sive hodierno* S. Elzearii *apud Aptenses cultu ex litteris sæpe laudati domini de Brantes hæc præterea didici. Festum illius ibidem die* XXVII *Septembri, solemniter et cum cessatione ab opere servili a clero populoque colitur. Eodem die canonici ecclesiæ cathedralis ad Fratrum Minorum ecclesiam se conferunt, Missamque solemnem celebrant. Post hanc, iisdem canonicis comitantibus, instituitur publica supplicatio, in qua* S. Elzearii *et* B. *Dalphinæ lipsanothecæ, sive dimidiatæ statuæ argenteæ cum inclusis reliquiis circumferuntur. Umbellam consules Ausoysii, qui vicus est tribus milliaribus seu leucis Apta dissitus, cujus Sanctus baro fuit, ex suo privilegio ferunt. Pone sequitur magistratus Aptensis, ac tandem equestris* D *turba honoris gratia festive exornata* (Galli cavalcade *appellant) supplex agmen claudit. Illo etiam die de ejusdem Sancti laudibus sermo ad populum habetur. Plura de hoc argumento non accepi, ideoque ad ipsius Officia ecclesiastica recensenda progredior.*

In antiquo Breviario Aptensi hac die

262 *Inter variarum gentium Breviaria, quæ in Museo nostro habemus, duo sunt diœcesis Aptensis, quorum unum, in capite et calce mutilatum, typis editum fuit anno* 1532 ; *alterum recentius anno* 1664. *In priori ad hunc diem* XXVII *Septembris Officium de Natali illius sub ritu duplici minore præscribitur. Habet hoc novem lectiones, ex quibus sex priores Sancti gesta continent, tres reliquæ sumebantur ex Evangelio Matthæi,* Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito etc. ; *cum Homilia. Reliqua omnia etiam propria sunt, sed quia e Vita passim accepta, rudique stylo composita sunt, omittenda censui, ne sine operæ pretio lectori tædium crearem. Juverit tamen ex iis aliqua recensuisse. Hymnus in primis Vesperis hic est.*

exstat Officium illius ritu duplici, E

263 Iste Confessor Domini sacratus,
Carnis repressor et mundani status,
Rite possessor factus est beatus
Regni cœlorum.
Qui pius, prudens, humilis, pudicus,
Verbo colludens, Sponsi fit amicus,
Recte concludens, pergit inoblitus
Viam justorum.
Ad sacrum cujus tumulum frequenter
Plasmator suus aspicit clementer,
Meritis hujus abigit potenter
Mala morborum.
Unde nunc chorus ejus in honorem,
Cantus sonorus laudat Creatorem,
Sponsus decorus det ut per amorem
Loca piorum.
Laus Deo trino unique reddatur,
Situ supino tellus quo firmatur,
Poloque bino cœlum regiratur
Deo decorum. Amen.

264 *Ad Matutinum vero sequens Hymnus legitur.*

Jesu Redemptor omnium,
Perpes Sanctorum gloria.
Dona per Elzearium,
Te frui nos in patria.
Tui sacrati * qui nominis
Memor hora septemplici,
Laudes devoti carminis
Persolvit corde supplici.
Qui rite mundi gaudia
Hujus caduca respuens,
Sanctorum lustrat atria,
In mente Deum continens.
Hujus benigne annue
Juvari nos suffragiis,
Donumque nobis influe
Sacris Viri vestigiis.
Sit, Christi rex piissime,
Tibi, Patri cum Flamine
Honor, decus amplissime
Mundi totius ambitu. Amen.

* al. sacri F

265 *Accipe denique et Hymnum ad Laudes.* *Hymni*

Jesu, corona celsior,
Sanctorum lux et præmium,
In cœlis qui sublimior,
Coronas Elzearium.
Da supplicanti cœtui.
Expiari criminibus,
Opus jungas affectui
In hujus Sancti laudibus.
Anni decurso tempore
Trigenique septennio,

Exit

A Exit mortali corpore,
Junctus cœli collegio.
Hic vana terræ gaudia,
Luxumque carnis horruit,
Inter sponsæ conjugia
Virgo purus emicuit.
Te, Christe rex piissime,
Hic contemplando jugiter,
Sic transformatur intime
In te, quem sitit fortiter.
Virtutum actu continens,
Jejuna membra detulit,
Hic cœli dapes obtinens,
Quas carnis cibo prætulit.
Proinde te, Piissime,
Precamur omnes supplices,
Alme, precibus annue,
In vita secum colloces.
Gloria tibi, Domine,
Gloria Unigenito,
Simplo qui regnas numine
Cum Spiritu Paracleto. Amen.

Orationes et antiphona hic recitantur:

266 *In utrisque Vesperis ceterisque Horis, præ-* B *ter quam in Sexta sequens Oratio ponitur :* Deus, qui B. Elzearium, confessorem tuum, inter cetera virtutum insignia virginali pudicitia in conjugio decorasti ; concede propitius, ut cujus sacra solennia celebriter veneramur in terris, ejus beata consortia feliciter consequamur in cœlis. Per Dominum. *At vero Hora sexta hanc Orationem propriam habet :* Deus, qui B. Elzearium, confessorem tuum, præclaritate generis et vitæ sanctitate decorasti ; concede propitius, ut, qui ejus sacra solennia celebriter, recensemus in terris, ejus beata consortia consequamur in cœlis. Per Dominum. *Addo denique antiphonam ad* Benedictus, *in qua de Sancti reliquiis ac miraculis mentio fit his verbis :* Exultet Apta civitas, quam exornat præclaritas felicium membrorum, tantoque privilegio tu dotata religio ecclesiæ Minorum : in te sunt ossa condita, quibus ægris est reddita completio votorum : ad te, Confessor optime, clamant languentes animæ pro venia malorum. *Supersedeo pluribus.*

exstat et Officium de translatione: sed in recentiori

267 *In eodem Breviario ad diem* XIX *Junii colenda præscribebatur* Translatio S. Elzearii comitis Ariani, confessoris, *ritu semiduplici, sed eodem Officio, de quo mox egi, præter orationem sequentem :* Deus, qui te mirabilem super omnia creata ostendis, et C per merita Sanctorum tuorum viam tuæ veritatis ad salvandas gentes agnoscere facis, præsta, quæsumus, ut per merita almi confessoris tui Elzearii, cujus reliquiis et miraculis Provincia coruscat, ad gaudia æterna feliciter perducamur. Per. *Quæ tamen hic translatio recolatur,* **an** *prima scilicet, per quam* S. Elzearii *corpus e Parisiensi civitate Aptam portatum fuit, an altera anno* **1381** *intra ecclesiam Fratrum Minorum* **A***ptensium per Cardinalem Anglicum facta, non satis mihi constat. Vide, quæ dixi superius num.* 245. *Hæc de vetustiori Breviario Aptensi sufficiant ; nunc ad recentius, anno* 1664 *excusum veniamus. Editum hoc est auctoritate illustrissimi domini Modesti de Villeneufve des Arcs, episcopi Aptensis, qui, ut ipsemet in litteris suis Opusculo præfixis testatus est, antiquum ecclesiæ suæ Breviarium mendis purgari et* formæ ab Ecclesia Romana præscriptæ *restitui jussit, eamque provinciam domino Ponceto de Bermond, in sacra Theologia doctori et ecclesiæ cathedralis Aptensis præposito demandavit.*

unicum duntaxat officium de festo natali

268 *In hoc Breviario unicum tantummodo exstat de* S. Elzeario *Officium ad diem* XXVII *Septembris ritu duplici, ad normam Romanam, ut cetera, quæ in eodem exstant, compositum. Habet tamen Hymnum pro utrisque Vesperis ac Laudibus, et alterum pro Matutino proprium. Antiphonas item proprias ad Cantica* Magnificat *et* Benedictus, *et Orationem. Lectiones* **I** D *Nocturni præscriptæ sunt ex Communi confessoris non Pontificis :* Beatus vir, qui inventus est *etc ; secundi Nocturni lectiones vitam Sancti atque translationem continent ; ac in tertio denique Nocturno legitur ex Evangelio Lucæ :* Nolite timere pusillus grex *etc, cum Homilia venerabilis Bedæ, ex supra dicto communi, secundo loco. Hymnus in utrisque Vesperis ac Laudibus is est.*

AUCTORE C. S.

Festum pudici Conjugis
Sponsi decori lilio,
Verique patris pauperum
Agamus ex præcordiis.
Severiori cingulo,
Continuo cilicii
Rigore carnem macerat,
Inediaque conficit.
Christe, corona virginum,
Qui pascis inter lilia,
Nescire fac nos omnia
Corruptionis vulnera.
Laus et perennis gloria E
Patri sit atque Filio,
Sancto simul Paraclito
In sæculorum sæcula Amen.

hoc die 27 Septembris præscriptum est: quod etiam fit:

269 *Alterum Hymnum, qui in Matutino canitur, similiter accipe.*
Colamus Elzearii
Et nomen et insignia
Virtutis admirabilis,
Qua clarus extat posteris.
Ejus sacrati corporis
Ubique pignus emicat,
Clarescit et miraculis,
Dum fertur in Provinciam.
Lapsus puer in Rhodanum
Prodit aquis vestigio
Sicco ; recens et mortuæ
Vita puellæ redditur.
Virtus, honor, laus, gloria
Deo Patri et Filio,
Sancto simul Paraclyto
In sempiterna sæcula, Amen.

In eodem Officio tres antiphonæ propriæ sunt. Videlicet antiphona ad Magnificat *in primis Vesperis :* Ad sponsam virginem hæc absens scripsit castus Cosmes : In Christi habito vulneribus, ibique me semper invenies. *Ad* Benedictus; Dum Comitis, Chris- F tiana liberalitate insignis, nulli egeno clauduntur horrea, frumenti grana divinitus multiplicantur. *In secundis Vesperis ad* Magnificat : Hæc moriens verba protulit Elzearius : Intactam dederunt mihi Dalphinam, intactam relinquo. *Demum Oratio talis est :* Deus, qui S. Elzearium inter cætera virtutum insignia virginali pudicitia in conjugio decorasti, ejus suffragantibus meritis, concede nobis, quæsumus, ut puritatis decore ornati, ad te, qui puritas es, pervenire mereamur. Per Dominum nostrum. *Hactenus de civitate Aptensi, ubi Fratres Minores Conventuales, in quorum ecclesia* S. Elzearii *reliquiæ quiescunt, sine omni dubio festum illius peculiarius celebrant.*

in abbatia S. Victoris Massiliæ ; et Ariani,

270 *Ejusdem Sancti Officium sub ritu duplici etiam exstat in Proprio abbatiæ S. Victoris Massiliensis, quod præ manibus habeo, sed mutilum, ut annus impressionis agnosci nequeat. Verisimillimum est, hoc honoris ei ibidem impendi gratæ memoriæ ergo, quod in eodem monasterio sub cura patrui sui Guilielmi de Sabrano, ejus loci abbatis, aliquamdiu puer vixerit, quemadmodum § 2 dictum est. Supra quoque num.* 255 *vidimus, natale festum ejus hoc die* XXVII *celebrari in ecccelesia cathedrali Ariani, quod Apuliæ oppidum est,*

A *cujus Sanctus ipse, dum viveret, comes fuit; et ubi ejusdem pars capitis, seu mentum, argenteæ thecæ inclusum religiose asservatur. Ad ejusdem cultum ibidem pertinent, quæ Fabius Barberius in Episcopis Arianensibus paucis memoravit. Pagina 48 de Nicolao Hippolito, episcopo Arianensi, quem circa annum 1510 sedisse statuit, hæc ait.*

AUCTORE C. S.

ubi etiam alia exstant

271 Funditus ædificavit anteriorem partem ejusdem templi (*cathedralis*) plateam versus, ubi collocandam mandavit non solum statuam S. Othonis, Arianensium protectoris, verum etiam simulacrum S. Elisearii, olim comitis ejusdem civitatis; quam ob rem præcepit quoque, ut sub unaquaque illorum lapidea effigie duo versus annotarentur, sicut in præsentia leguntur.... Sub S. Elisearii sic legitur:

Hujus erat dominus quondam Elisearius urbis,
Qui meruit dici Sanctus in urbe sacer,

Ibidem pag. 62 *indicat, in eadem ecclesia* capellam S. Elisearii, ejusdem civitatis comitis *exstare. Insuper pag.* 3 *præmiserat miracula quædam, sic scribens:* De quo quidem incendio (*die* XXIII *Februarii anni* MDXC, *ut dixerat, in prælaudata ecclesia exorto*) plura ego scripsi in eodem secundo tractatu de Vita et patro-B cinio S. Othonis, ubi a me quamplurima narrantur, quæ miraculose contigerunt circa quamdam sacrosanctam tabellam beatissimæ Mariæ Virginis cum imaginibus SS. Othonis protectoris, atque Elisearii ejusdem civitatis comitis, jam contactam ab igne non exiguo temporis spatio, atque minime tunc combustam.

ejusdem cultus monumenta

272 Quam ob rem hoc nostro ævo singularum hebdomadarum Sabbato post Vesperas reverendi domini canonici processionaliter adeunt locum thesaurariæ, ubi dicta miraculosa tabella extat, jam psallentes, SALVE REGINA, MATER MISERICORDIÆ etc, pro gratiarum actione ob liberatam cunctam cathedralem a dicto incendio; in quo sane quædam alia miracula acciderunt, præsertim circa lampadem, accensam ante illam tabellam, quæ, adhuc combusto ejus tenui funiculo, visa est permansisse in aere, atque præterea illuminata quatuor dies ac totidem noctes absque novi olei infusione, quod pro ejus pabulo naturali ordine indigere videbatur. Pleraque alia in nuper citato Tractatu scribuntur, quæ spero benigno lectori non minorem oblectationem, quam ob raros eventus admirationem fore allatura. *Hactenus Barberius, cujus laudatum Tractatum non habemus, quem etiam desiderarunt Majores mei, dum ad* C *diem* XXIII *Martii Acta S. Othonis solitarii illustrarunt, ut ibidem videri potest in Appendice. pag.* 46. * *Plura igitur de his edicere nequeo.*

Officio solemni etiam colitur Avenione

273 *Obscura prorsus est causa, ob quam Avenione in ecclesia S. Desiderii specialiter honoretur: nam et hic sacellum proprium habet, et Officio ecclesiastico celebratur. Juverit pauca sæpe laudati amici nostri domini de Brantes verba ex litteris de hoc argumento ad me datis hic retulisse.* Quod ad Avenionem attinet, id unum edicere possum, *inquit,* Officium S. Elzearii in collegiata et parochiali ecclesia S. Desiderii die XXVII Septembris solemniter celebrari, in eademque extare sacellum, illius nomine sacrum, ubi in altaris tabula picta ipse et S. Dalphina exhibentur, ambo in genua procumbentes, atque in eorum medio sanctissima Virgo Dei Mater, puerum Jesum gestans. Nescio, quorsum illa solemnitas. *Si Raphaeli in Vita S. Elzearii tuto credi posset, quod de ejusdem Sancti brachio dictæ ecclesiæ donato affirmat, non alia inquirenda ratio esset; verum vide dicta superius num.* 257 *et seqq.. Vir nobilis Avenionensis in Notitia MS., quam, suppresso ejusdem nomine, a domino de Brantes accepi, geminam ejus rei causam assignare videtur. Nam primo ait, ex* pia traditione haberi, S. Elzearii *corpus in translatione, Parisiis Aptam instituta,* diebus quadraginta *quievisse in* D *ecclesia S. Desiderii, in qua divina sua Officia tunc peragebant, ut asserit, Fratres Minores, donec eorumdem ecclesia, qua nunc utuntur, perfecta esset.*

274 *Altera causa, ex traditione pariter allegata, ea est, quod* Elzearii *canonizatio in illa S. Desiderii ecclesia celebrata fuisse dicatur.* Propterea (*inquit Gallice*) S. Elzearii festum magna cum solemnitate in collegiata ac parochiali ecclesia S. Desiderii quotannis celebratur. Quin etiam sacellum in ea est ipsi dicatum, quod capitulum abhinc aliquot annis concessit domino Claudio marchioni de Calviere, ejusque conjugi Antoniæ d'Albon in locum sepulturæ. *Inficiari nequeo, sancti Comitis corpus, dum ex urbe Parisiensi ad Aptensem civitatem transferretur, et Avenionem advectum esset, in prædicta ecclesia quievisse; idque eo magis verisimile fieret, si constaret, Fratres Minores Avenionenses, ad quorum ecclesiam Aptensem tumulandum ex testamento ferebatur, eodem tempore in eadem S. Desiderii ecclesia divina tunc peregisse. Nec tamen necesse est, tam diuturnam ibidem sacri corporis moram facere, quæ aliunde non est verisimilis. Raphael in Vita Gallica parte* 2, *cap.* 1 *scribit quidem, venerabile illud pignus* secundum ali- E quos historicos *in ecclesia S. Francisci,* secundum alios *S. Desiderii depositum tunc fuisse, sed simul asserit, postridie, quam illuc allatum esset, Aptam versus portatum esse.*

in ecclesia collegiata et parochiali S. Desiderii,

275 *Sebastianus Castrucci in Historia civitatis Avenionensis et comitatus Venascini tom.* 1 *cap.* 9 *de* Elzearii *canonizatione ibidem facta consentit verbis, quæ ex Italicis Latine subjungo.* In hac (*S. Desiderii*) ecclesia solemniter canonizatus fuit S. Elzearius de Sabrano, comes Ariani, S. Delphina virgine, ipsius Sancti conjuge, præsente. *Ex his verbum nullum verum est; quia non Avenione, sed Romæ Elzearius inter Sanctos ab Urbano V Pontifice relatus est anno* 1369, *et tunc temporis B. Dalphina mortem dudum obierat. Minus a verisimilitudine abesset, si quis diceret,* S. Elzearii *canonizationem ex bulla Gregorii XI, qui Urbano proxime successit, in prædicta ecclesia promulgatam, primamve ejusdem canonizationis solemnitatem in eadem celebratam fuisse. Hoc ipsum tamen nequeo confirmare; neque ulla mihi occurrit ratio, cur isthæc ecclesia ad eam rem præ ceteris electa fuisse videri possit, nisi quod Sancti corpus tempore translationis suæ in eadem quievisse dicatur. Malo itaque cum laudato domino de Brantes causam tum sacelli erecti tum introductæ consuetudinis recitandi* F *Officii nescire, quam unam ex allegatis aliamve divinare.*

ubi sacellum quoque habet; incertum, qua de causa.

276 *In hujus Commentarii* § 1 *vidimus,* S. Elzearium *in Martyrologiis Ordinis Seraphici velut Tertiarium inscriptum esse. Eadem de causa illius annua memoria in eodem Ordine dudum acta fuit, et hodiedum agitur. Ad manum mihi sunt varia Fratrum Minorum cum Officia propria, tum Directoria, ut vocant, seculo* XVII *typis excusa, in quibus festum ejus natale die* XXVIII *Septembris Officio ritus semiduplicis tantum præscribitur ex Communi confessoris non pontificis, cum Oratione ex eodem communi,* Deus, qui nos *etc., et lectionibus secundi Nocturni propriis, tertii vero ex Evangelio,* Nolite timere pusillus grex *etc. Dilati in diem* XXVIII *Officii sine dubio non alia fuerit ratio, quam quod dies* XXVII *impedita esset ejusdem ritus SS. Cosmæ et Damiani martyrum. Sub ejusdem seculi Officio finem vel sequentis initium, novum editum Breviarium est cum Officiis propriis Sanctorum trium Ordinum S. Francisci, ab Innocentio XII Romano Pontifice approbatum, in eoque* S. Elzearii *cultus incrementum cepit.*

In Ordine Seraphico celebratur olim 28 Septembris,

277 *Nam in primis festum illius natale ad ritum duplicis majoris elevatum fuit, et ad proprium suum diem* XXVII *Septembris repositum. Lectiones primi Noc-*

nunc autem 27 ejusdem mensis,

A *Nocturni assignatæ ex libro Ecclesiastici*, Beatus vir; *secundi et tertii, ut supra; Oratio vero propria, eadem, quam ex vetustiori Officio Aptensi supra num.* 266 *primo loco recitavi. Addita est et altera ejusdem Sancti memoria ad diem* XVIII *Junii, quo ipsius translatio Officio duplicis minoris recolitur. Officium idem est, quod in die natali, præterquam quod pro primo Nocturno lectiones ex Scriptura occurrente desumantur. Verisimile est, hoc cultus augmentum factum esse vi decreti capituli generalis, de quo in Rubricis particularibus novi illius Breviarii lego sequentia.* Cum expositum fuerit sacræ Rit. Congregationi, in ultimo capitulo generali Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia, Romæ anno MDCLXXXVIII celebrato, conditum fuisse statutum, quod asseritur reperiri inter Constitutiones impressas ipsiusmet capituli, sub titulo: PRO TERTIARIIS ET CORDIGERIS num. 48, hujusmodi tenoris, videlicet.

et 18 *Junii. a Tertiariis autem colitur natalis cum Octava.*

278 Ex instantia trium statuum Tertii Ordinis, obedientiæ nostræ ac directioni subjectorum, statuitur, ut sicut ipsi omnia Officia Sanctorum et Beatorum Primi Ordinis recitant, eorumque solemnitates sub eo celebrant ritu, sub quo celebrantur B a nobis; ita nos, obtenta prius a Sac. Rit. Congreg. hujus decreti approbatione, Officia Sanctorum et Beatorum sui Ordinis, sub ritu apud præmemoratum Directorium trium Ordinum relato, et inter ipsos consueto, facere et recitare teneamur. Cumque P. Fr. Franciscus Diaz a S. Bonaventura, præfati Ordinis definitor generalis. ac Sac. Rit. Congreg. et Indicis consultor, de consensu patris procuratoris generalis ejusdem Ordinis humillime supplicaverit huic sacræ Congregationi pro approbatione statuti prædicti, ab eadem huc usque minime obtenta; eadem sacra Congregatio ad relationem Eminentissimi et reverendissimi. D. Card. Judice prædictum statutum benigne approbavit. Die XXVII Martii MDCXCIV. *etc. In tertio tamen Ordine* S. Elzearii *festum natale colitur cum Octava.*

VITA

Auctore anonymo,

C *Ex Bodecensis cœnobii, Ordinis Regularium S. Augustini, Passionali pergameno MS. insigni mensis Septembris, collato cum MS. Bernardi Rottendorffi.*

VETUS CAPITUM PARTITIO.

Caput I. Incipit Vita S. Elzearii, confessoris, comitis Ariani, quæ est V Calendas Octobris.

II. Quomodo virgini Dalphinæ copulatur in perpetuo celibatu.

III Qualiter quatuor vicibus raptus fuit, et primo in loco de Saltu in festo Assumptionis.

IV Qualiter secundo fuit raptus in civitate Aquensi.

V. Qualiter tertio fuit raptus.

VI Qualiter quarto fuit raptus in castro Ausoysii.

VII. De revelato statu ipsius quatuor sanctis personis.

VIII. De regimine suo et suæ familiæ.

IX De ejus misericordia ad pauperes leprosos, et alios infirmos.

X. De patientia ejus; quomodo factus est comes, et quod justitiam cum misericordia ministrabat.

XI. Qualiter factus novus miles, et captus *, D et quomodo cum sua sponsa votum virginitatis fecit.

* raptus

XII. Quomodo factus magister ducis Calabriæ, et quomodo mundas manus tenuit a munere, et extitit pauperum advocatus.

A ANONYMO.

XIII. De ejus fide et humilitate, et quomodo Christus dedit sibi * disciplinam.

* i. e. ei

XIV. De ejus felici transitu ex hoc mundo.

CAPUT I.

Illustres Sancti natales: pia pueritia et adolescentia: conjugium cum B. Dalphina, et virginitas in eo servata: insignis ecstasis.

Arianensibus comitibus natus, mox a matre

Temporibus istis *a* novissimis, in quibus tenebræ vitiorum erant super faciem abyssi, quæ vitam mortalium multipliciter deformabant, missus est a Deo vir mirandæ virtutis et gratiæ, Elzearius comes Ariani, de regione Provinciæ *b* oriundus, clarus et nobilis genere, sed clarior et nobilior sanctitate; cujus vita non debet silentio tegi; quomodo a E divina clementia et virtute tam benigniter præventus extitit et abunde, ut jam videretur, cum adhuc infra materna viscera teneretur, divinam gratiam recepisse. Cujus pater Ermongaus de Sabrano *c*, vir insignis et potens, qui longa nobilium serie, terrarumque plurium dominatu famosus, ab omnibus honorabatur et colebatur. Mater vero Lauduna Albe, quæ cum claritate sanguinis, cum gratia conversationis accepta, ab Elzeario et Alicia *d*, parentibus viri sui illustribus, Bona comitissa appropriato nomine vocabatur. Ipsa vero Lauduna, mater Viri sancti, nobilis, Catholica et devota, cum esset de prælibato Elzeario fœcundata, sensit plus solito mentaliter immutationem et sortem, quæ ipsius animam ad sancta desideria et pietatis opera inflammabat.

CAP. I a b c d

quæ ipso gravida, ad pietatem multum affecta fuerat,

2 Nam cum pro humana recreatione aliquando extra castrum de Ausoisio *e* iret ad spatium, aliis de familia in mundanis verbis et solatiis occupatis, seorsum cum quadam nobili domina Garsenda Alphanti, quæ multum erat spiritualis et excellentis devotionis, atque divinis revelationibus illustrata *f*, sua habebat colloquia: et sic ad vitanda verba F otiosa et vana, a præfata domina Garsenda sanctæ informationis quærebat eloquia. Cui et suum cor aperiens, inquiebat, quod mundus et ea, quæ mundi sunt, sibi multum erant insipida, in tantum, ut, si viri lege foret soluta, disponebat * totaliter mundum relinquere, et se divino servitio mancipare; et quod spiritus interior ipsam ad hoc sæpissime et quasi continue stimulabat. De quo dicta domina Garsenda non modicum mirabatur, et quamplurimum lætabatur; quia sic eam videbat noviter in melius permutatam, ex quo dicebat, ipsam specialem unctionem sancti Spiritus recepisse.

e f

Deo pie offertur

3 Confessor etiam suus, Frater Joannes Juliani de Ordine Fratrum Minorum, frater magnæ utique puritatis, vita et moribus vir perfectus *g*, atque divina sapientia illustratus, de ea aliquando referebat, quod ad amorem divinum et mundi contemptum, atque ad quæcumque opera virtuosa sanctum ac firmum propositum plus solito ipsam inveniebat noviter inflammatam. Et ideo cum admiratione maxima, quasi prophetando, dicebat: Si vixerit diu hæc mulier, magna per ipsum operabitur Altissimus, vel aliquid magni erit sui uteri fructus. Cum autem pariendi tempus venisset, felix mater feli-

g

A. ANONYMO.

A feliciorem primogenitum peperit Filium *h*, quem hora eadem cum ferventi devotione et gratiarum actione obtulit Deo, dicens : Domine Deus, ad cujus imperium cunctæ prodeunt creaturæ, gratias tibi ago de isto Filio, per tuam clementiam mihi dato, et te humiliter deprecor, ut ipsum in tuum servum accipias, et super eum gratiam tuæ benedictionis infundas. Si vero ipsum prævides futurum tuæ voluntatis rebellem, dum sancto baptismate fuerit candidatus, ipsum sine mora recipias ab hoc mundo *i* : melius enim est, ut innocens et sine propriis meritis tecum vivat, et moriatur mundo, quam si in hac mortali vita tuam offenderet Majestatem.

Ab infantia misericordia in pauperes, aliisque virtutibus

4 Et ut Deus hoc sacrificium se recepisse in odorem suavitatis ostenderet, tantam pietatis gratiam in ipsis cunabulis cordi Infantis infudit, quod, antequam suæ ætatis annum tertium complevisset, ad Christi pauperes ejus viscera mirabiliter movebantur. Nam cum portaretur brachiis bajularum, sæpe in porta castri de Ausoisio ipsos Christi pauperes oculo prospiciens compassivo, nisi prius eis fieret eleemosyna, minime transire volebat, quinimo sine quiete amare deflebat. Et ideo B nutrices ipsius vel pro pane redibant, aut secum portabant : et tunc facta eleemosyna, Infans lætus et gaudens transibat. Cum vero ætatis suæ annum quintum complevisset, omnia, quæ in ludis infantilibus acquirebat, et quæ aliter habere poterat, Christi pauperibus erogabat, et infantes et pueros, cum quibus interdum sua faciebat solatia, maxime pauperes, faciebat secum ad prandium invitari.

pollet; apud patruum abbatem Massiliensem educatur

5 Erat autem Infans iste et puer sic pius et misericors ad Christi pauperes, ita humilis, gratus et benignus ad omnes, dulcis, mansuetus et timoratus, et obediens suo magistro, placidus et rarus in verbis, maturus in moribus et quietus, vultu hilaris et jucundus, excellenter honestus, formosus corpore et qualitatis sanguineæ, liberalis et mitis, et quantum illa ætas patiebatur, providus et discretus, ac cœlestibus donis præventus ; ut manifeste in eo apparerent certa et vera indicia, qualis esset et quantæ sanctitatis futurus. In hoc autem ipse nutriebatur sub cura et regimine Guilhelmi de Sabrano patrui sui, abbatis *k*; et sicut crescebat ætate, ita proficiebat in divina sapientia et gratia coram Deo et hominibus. Tantum enim in illa tenera ætate erat accensus zelo fidei, quod, ut dicebat cuidam monacho, devoto et honesto de familia di- C cti abbatis, quod multum affectabat ire ad partes infidelium, et ibi in confessione Christi finire martyrio dies suos, de quibus præfatus monachus admirans valde nova ex hac * devotione in suæ mentis secreto accendebatur *l*.

* *l.* hoc

Uxorem ducit B. Delphinam,

6 Factum est autem per divinam providentiam, quæ cuncta cum sapientia ordinat, et cum suavitate disponit quod Puer iste puritatis angelicæ et innocentiæ columbinæ, cum decem esset annorum, de mandato serenissimi principis Caroli secundi, Jerusalem et Siciliæ regis *m*, atque in ejus præsentia, virginem Dalphinam annorum duodecim nobilem sibi moribus non disparem, non mediocriter in Christi amore fundatam et in divino amore nimium accensam, non sine magno mysterio in civitate Marsiliæ sibi in conjugem copulavit. Et post tres annos in castro Poderii Michaelis *n* in festo B. Agathæ virginis fuit ipsorum conjugium in facie Ecclesiæ, ut moris est, solenniter et publice celebratum *o*. Post cujus solennitatem quarto die virgo Dalphina ducitur solenniter ad suum Sponsum in loco de Ausoisio, ut habitaret cum eo. Et facto noctis silentio, cum pervenisset ad secreta cubilis, incepit virgo prædicta sui cordis arcanum ejus Sponso virgini revelare. Cui inter alia dixit ; Ego ad statum con- D jugalem tracta a parentibus, invita veni ; quia thesaurum virginitatis, mihi a Domino inspiratum, servare proposui et propono.

qua ad servandam virginitatem inducitur.

7 Cumque Juvenis, adhuc ignorans divinum consilium, in corde suo talem virginitatem servare nondum proponeret, nihilominus, ut erat totus placidus et benignus, ipsam gratanter audivit, et divino timore correptus, tota illa nocte ipsam non tetigit, nec verbum inhonestum sibi dixit. Ipsa vero duxit illam totam noctem insomnem cum lacrymis et suspiriis orans, et flexis genibus virginitatem suam custodiendam Domino commendabat. Noctibus vero sequentibus, statim cum erat in secreto thalamo, prudens puella ipsum præveniebat verbis castis, honestis atque devotis, ut clarius patet in Vita ipsius sanctæ virginis Dalphinæ *p*. Sic igitur uterque virgo permansit *q*. Cum autem felix Puer adhuc cum supradicto abbate moram traheret, a carnali familia carnaliter et viliter ad opera carnis illicita inducebatur. Ipse vero, qui viriliter et firmiter in corde suo impresserat potius mortem incurrere corporalem, quam Deum mortaliter offendere, suam et consortis E virginitatem celando, taliter respondebat : Habeo, inquiens, consortem gratam et pulchram, ut est vobis omnibus manifestum ; et ideo sufficit mihi.

Carnem suam castigat : in festo Assumptionis B. M. V.

8 Eodem autem anno majorem Quadragesimam per integrum jejunavit, et quamdam cordulam, crebris nodorum scopulanosam *r*, subtus ad carnem ferens, ea fortiter se cingebat ; quæ carnem ipsius teneram castigans, sanguinem et vulnera educebat : ex quo fuit totus effectus pallidus et in facie alteratus. Postquam vero ad annum quintum decimum suæ pervenit ætatis, erat hic Juvenis sanctus quodam semel in loco de Saltu *s* in festo Assumptionis Virginis gloriosæ cum dicto domino abbate, quia ibi Missa nova celebrabatur, et quidam nobilis ad novam militiam promovebatur *t*. Illa nocte illius sacræ solennitatis Sanctus iste fuit in Matutino in ecclesia, et mane ejusdem festi confessione prævia, sumpsit devote Eucharistiæ Sacramentum ; et hoc, ut cum Matre gratiæ nocte et die sursum corde cœlos ascenderet, et ut ad visitationem divinam, de proximo venturam, suam animam præpararet. Instante vero hora prandii, Juvenis sanus et temperatus, qui suo avunculo assistere et servire debebat, ut erat virtuosis moribus adornatus, nihil prius, licet pulsatus, voluit sur- F gere *u*.

raptus in ecstasim.

9 Post prandium autem in mensa positus, postquam aliquid sumeret vel cibum degustaret *x*, subito venit super eum Spiritus gratiæ, qui cor suum vehementer inflammavit cum magna dulcedine ac suavitate divini amoris. Et fuit tanta vis illius interioris ardoris et flammæ, quod abscondi non valuit : nam totus fuit exterius alteratus *y*, et in toto corpore calefactus, atque in facie rubore perfusus. Quod advertentes ejus sodales, et de ipso curam habentes, æstimaverunt, ipsum febricitari ; et extrahentes ipsum de mensa, ducunt ad cameram, ut quiescat. Cunctis autem recedentibus, prostratus ad terram, orationi se dedit, prout sibi spiritus interior suggerebat. Ubi tantam divini amoris sensit flammam, quod totam ipsius animam liquefacere faciebat, et in Deum totaliter transformabat. Et tunc ostendit sibi Deus hujus vitæ caducæ brevitatem, et qualiter iste mundus etiam divinorum consideratione bonorum est merito contemnendus ; et tantum concepit ibi omnium rerum et bonorum temporalium contemptum, ut, si omnia hujus mundi ornamenta, sive castra, et quæque alia pretiosa sibi daren-

A darentur, nihil horum acciperet, sed contemneret velut lutum; quia solum Deum tunc vehementissime sitiebat.

a Deo mirabiliter illustratur, et ad contemptum mundi

10 Videbat etiam clarissime, cum quanta misericordia et benignitate Deus ipsum præservaverat usque ad illum diem, ne cecidisset in peccatis multis et quomodo fuit per Deum in virginitate singulariter custoditus. Et ideo tunc ibidem proposuit firmiter in corde suo nunquam de hærede nec de hæreditate curare, sed perpetuo virginitatem servare, ad quam multum eum induxerat sua sponsa; et qualiter solum Deo placere posset, incepit fortiter cogitare. Et factus in tali meditatione, et in tali amoris incendio, incepit ex cordis visceribus Deum rogare, ut sibi dignaretur ostium aperire, et viam ostendere, per quam vellet eum vivere in hoc mundo. Nam relinquere omnia ista temporalia, et fugere ad aliqua loca deserta, ubi a nemine cognitus sub sola spe et divinæ prætectionis confidentia Dei servitio se totaliter dedicaret, tunc nimium affectabat. Et post ipsam supplicationem inspirabatur sibi in mente, quasi si una persona sibi loqueretur in corde, quod non dimitteret statum suum, nec se absentaret, nec dimitteret bona temporalia, quæ habebat, nec de seipso exterius faceret mutationem.

B

*et servandam virginitatem accenditur: * l. quod*

11 Et cum ipse tali responderet inspirationi et locutioni mentali, et* propter suam fragilitatem non posset in ardore divini amoris sic vivere, nec perseverare, tunc inspiratio loquebatur sibi dicens: Scio, quantum potes; et quod tu non poteris operari, ego faciam, et supplebo: et quod in virginitate perseveraret, illa inspiratio sibi fortiter suggessit. Post istum autem raptum mirabilem et divinam visitationem ita fuit in anima divino munere consecratus, quod ex tunc non sensit aliquem appetitum ad bona temporalia, nec ad mundanos honores, nec de hærede amplius cogitavit; sed voluntas sua in his omnibus extitit mortua et sepulta, nec ex tunc mortis judicium formidavit; imo in quocumque loco et tempore Deus sibi vellet inferre, erat paratus accipere. Fuit etiam in servanda virginitate mentis et corporis absque alio voto valde confirmatus; imo, quod plus est admirandum et venerandum, quam imitandum, quandocumque cum sua sponsa habitabat, et propinquior sibi erat, magis de sua virginitate et puritate se securum sentiebat.

C

*deinde cum conjuge sua pergit castissime vivere. * l. utque*

12 Et sic habitando simul non dividebant domum, nec thalamum, nec lectum, ut * videbatur sibi, nec sentiebat quod virgo Dalphina uxor sua existeret, quantum ad aliquem actum carnalem. Et hoc idem virgo Dalphina de seipsa dicebat: et ideo ipsum Nutritorem bonorum, quæ in ea Deus posuerat, et Patrem suæ animæ atque virginitatis Custodem communiter appellabat. Magna sunt ista et alias inaudita. Fuit insuper post istum raptum contra carnis tentationem in tantum a divina adjutus gratia, quod quasi erat mortuus in eisdem, nec ab aliquo fuit umquam cognitum in eo signum aliquod alicujus carnalis tentationis z. Et quod plus est, quando in somnis sibi illusio de talibus accidebat, dormiendo fortiter resistebat; et sic ejus nobilis spiritus, circa ipsius cor semper vigil in acie paratus, thesaurum virginitatis custodiebat et viriliter defendebat; sicut aliquando aliquibus de suis secretis confessoribus hoc et præcedentem visionem processu temporis revelavit.

D

ANNOTATA.

a *Apud Surium legitur* hisce: *sed cum ipse primigeniam phrasim passim mutaverit, nihil inde haberi potest pro ætate biographi, quem verisimiliter eodem seculo quo* S. Elzearius *floruit, vixisse et fide dignissimum esse, ostendi in Commentario prævio* § 1.

b *Indigenis* Provence, *in Gallia Narbonensi.*

c *In MS., quod edo, manifesto vitio tum hic, tum postea semper legitur* de Sabarno, *quod correxi.* De Sabrano *etiam habent Surius, aliique, atque ita legi debere, extra dubium est. De hac illustri familia, uti et de* S. Elzearii *avo, avia et matre, ceterisque huc spectantibus consule Commentarium prævium* § 2.

d *Ab aliis* Cæcilia de Alguto *appellatur. Adi Commentarium mox citatum num.* 28.

e *Ausoysium, Gallice* Ansouis, *castrum cum titulo baroniæ erat familiæ Sabranæ, sanctoque* Elzeario *e paterna hereditate postea obvenit. Superest vicus ille cum eodem nomine in Provincia Gallicæ tribus milliaribus sive leucis Apta Julia dissitus. Vide Commentarium prævium num.* 26 *et alibi.* E

f *De hac matrona, genere ac pietate illustri, mentio in Vita sæpe recurret. Interim vide dicta in Commentario prævio num.* 41 *et sequenti.*

g *Fuit hic postea* S. Elzeario *ac verisimilius etiam B. Dalphinæ a sacris confessionibus, ut liquet ex num.* 61 *Vitæ, quam edimus.*

h *Nempe* S. Elzearium, *cujus nativitatem anno* 1285 *vel* 1286 *illigandam esse, dixi in Commentario num.* 36 *et sequenti. Ibidem num.* 34 *et* 35 *etiam ostendi, locum ipsi natalem verisimilius fuisse castrum* de Robians, *non Ausoysium. Denique num.* 32 *et* 33 *lectorem monui de turpi errore, ex quo, qui Collectionem Surii de Vitis Sanctorum anno* 1618 *Coloniæ Agrippinæ recuderunt, in margine annotarunt sequentia,* Patria ejus (*S. Elzearii*) est Arianum, Galliæ Narbonensis urbs, quæ vulgo Arange, sive Orange, Latine Arauisio dicitur, ut habet Abraham Ortel. in Thes. geograph.

i *Quæ hic sequuntur usque ad finem numeri, addita sunt in margine manu Papebrochii ex MS. Bernardi Rottendorffii, cum quo apographum nostrum contulit. Legebantur etiam in MS, quo Surius usus est.*

k *Adi Commentarium prævium num.* 29 *et* 42.

l *In Summario processus, quem biographo præluxisse omnino credo, de ordine rerum, in eodem processu examinatarum, conformiter ad prædicta hæc habentur:* Primo agitur de genealogia ac ipsius infantia, piis operibus, et quod tunc de Deo et divinis servitiis cogitabat; *verum testimonia in eodem Summario tam compendiose et obscure memorantur, ut nihil hic ex illis colligi queat.* F

m *Fuit hic Caroli comitis Andegavensis, et ejus nominis I regis Neapolis et Siciliæ, atque Beatricis, Provinciæ et Forcalquerii comitissæ filius, qui patri suo, anno* 1285 *vita functo, successit, annoque* 1309 *obiit.*

n *Alias* Podium-Michaelis *dicitur, Gallice* Puy-Michel, *cujus domina erat B. Dalphina, parentum suorum, qui jam tunc obierant, unica heres. Situm loci dedi in Commentario prævio num.* 44.

o *Ne Annotata nimium accumulem, vide, quæ de hisce omnibus satis prolixe disserui toto* § 3.

p *Adi Commentarium num.* 13 *et duobus sequentibus.*

q *Pios ac felices B. Dalphinæ in virginitate suo Conjugi persuadenda conatus pluribus expositos habes in eodem Commentario* § 4.

r *Hanc vocem barbaram Surius non male exposuit per* nodosam. *Porro ista e processu hausta esse a biogra-*

A grapho, collige ex ejusdem Summario, in quo legitur: Super IX articulo, qui incipit, ITEM QUOD TUNC ADVENIENTE QUADRAGESIMA, prima testis, videlicet domina Dalphina fol. CX, pagina prima ultra medium deponit, dicens, quod primum credit esse verum. De secundo deponit de auditu ab ipso E.; id est, Elzeario. Item septima testis, videlicet domina Alasacia, fol CXLIX, pagina prima in fine, deponit, dicens, quod verum est quod in articulo continetur, quantum ad cordulam supradictam. *Raphael in Vita parte* 1, *cap.* 7 *scribit, chordulam hanc e cannabe, multis nodis asperam, rogante Sancto, factam fuisse a religiosa Catharina de Podio-Michaelis, moniali parthenonis S. Catharinæ de Sourbs, diœcesis Regensis, quam* sororem notham *B. Dalphinæ fuisse asserit, atque ego eamdem esse suspicor cum Alasacia, cujus mentio plus semel redibit in hac Vita. Addit, Raphael, prædictam sanctimonialem, cum ex Sancti macie adverteret id, quod res erat, minatam ei esse, sese parentes illius admonituram, nisi chordulam deponeret; et illum quidem tunc obtemperasse, sed pro chordula induisse cilicium. Eadem refert Borelyus lib.* 1, *cap.* 3, *ex testimonio, ut asserit, Bertrandæ Bartholo-* B *mææ; sed Catharinam illam B. Dalphinæ* cognatam *fuisse ait, et pro* chordula *ponit* cingulum e seta equina multum nodosum.

s *Baudrandus in Lexico hæc habet:* Saltum *(Gallice)* Sault, castrum Galliæ in Provincia, comitatus ampli caput intra montes in limite Delphinatus et comitatus Vindascini, septem leucis distans a Carpentoracte in Ortum, et quatuor ab Apta Julia in Septentrionem; et ab eo tractus adjacens dictus fuit etiam Saltum et Saltuosa regiuncula, le Comté de Sault vulgo, teste Antonio Pineto. *De eodem pluribus agit Boucheus in Chorographia Provinciæ, ubi illum inter minora comitatus Provinciæ feuda recensens, scribit, illum, antequam ad comitatus titulum evectus esset, proprio suo supremo dynastæ paruisse, fuisseque familiæ d'Agulto, ex qua Cæciliam,* S. Elzearii *matrem, ortam esse diximus. Hinc etiam in Vita mox sequitur, dominum Saltus fuisse ejusdem Sancti* avunculum.

t *Surius hæc recte sic exposuit: Ibi* enim primitias seu primum sacrificium quidam faciebat, et nobilis quidam equestri ordine et dignitate donabatur.

u Sumere *videtur hic rectius habuisse MS. Surii, qui hæc stilo suo ita interpretatus est:* Sub prandii horam sanus et incolumis, cum suo patruo ad mensam servire deberet, ut erat bonis moribus civiliter C admodum instructus, nihil, quamvis admonitus, cibi sumere voluit. *Malo tamen cum MS. nostro pro voce* patruo *retinere* avunculo; *videtur enim hic indicari loci Saltus dynasta, dominus de Agulto, matris* S. Elzearii *frater.*

x *Hæc etiam recte sic reddidit Surius:* A prandio *(avunculi scilicet)* sedens ad mensam, cum cibum degustasset *etc.*

y *Id, est,* immutatus, *vel* turbatus, *a Gallico* alteré.

z *Ad hoc tempus referendum existimo, quod in Summario processus canonizationis illius legitur:* Super XII articulo, qui incipit: ITEM POST DICTAM *(forte ecstasim)* prima testis, videlicet domina Dalphina *(conjux illius)* deponit fol. CXII, pagina 2 ultra medium, dicens, quod non percepit in eo signum temptationis carnalis. *Lectu etiam digna sunt, quæ Commentario prævio num.* 88 *ex Summario processus B. Dalphinæ recitavi.*

A. ANONYMO.

D

CAPUT II.

Aliæ Sancti ecstases, et ejusdem virginitas aliis divinitus revelata.

Habebat de more sanctus et felix Juvenis post dictum raptum, quod in omni nocte, priusquam in lecto se poneret ad dormiendum, prolixe orabat, et interdum in meditationibus et contemplationibus elevatus stabat per magnam partem noctis et aliquando usque ad diem. Hunc vero modum, quando erat cum sua sponsa virgine magis regulariter observabat, a qua, sicut a ceteris gentibus *a*, non sibi cavebat. Interdum vero media nocte, sumpto somno, surgebat. Unde, cum esset annorum decem et septem, morabatur aliquando cum liberis regis Caroli *b*, et quadam nocte post diem Sabbathi in civitate Aquensi et in palatio dicti regis existens, in media nocte, ceteris dormientibus, ipse de lecto solus surrexit, et ingrediens in aula, in qua nullus jacebat, posuitque se super fenestram, et flexis genibus orans; subito E venit sibi tanta divina inflammatio, quod totus fuit lacrymis superfusus. Et venit sibi tantum sentimentum suarum miseriarum et defectuum, quod in illis fuit totaliter abyssatus *c*, et videbatur sibi, quod totus decursus vitæ suæ sibi non sufficiebat ad cognoscendum illam magnam misericordiam et ineffabilem bonitatem divinam, qua Deus ipsum præservaverat, et servare et custodire volebat in futurum.

IV. *Noctu orans, Deique bonitatem*

14 Et ideo in recognitione hujus beneficii se Deo profundissime humiliabat, et videbatur sibi, quod non esset Dei misericordia dignus, sed magis, imo millies, inferno; et quod de se paratus erat omnia mundi mala committere, et quod de facto commisisset, nisi ipsum divina clementia et pietas præservasset. Et cum in tali meditatione existeret, et divinam misericordiam visceraliter corde contrito et humili postularet, vocem audivit auribus mentis et cordis sibi dicentem: Noli in consideratione tuorum defectuum et peccatorum te tantum affligere; quoniam major est mea misericordia, quam tua delicta. Sed vive confidenter, et tene ac crede firmiter, quod non permittam, te aliquo tempore meam gratiam amittere. Et tunc ipse languebat et desiderabat, F quod omnes illud sentirent, quod ipse tunc sentiebat, ut Deum diligerent toto corde, et sic ipsum numquam offenderent. Et consequenter ibidem fuit transportatus in spiritu in quandam planiciem spaciosam et latam, in qua erat una ecclesia, et intus multitudo magna ad audiendum Missam, quam quidam sacerdos, indutus indumentis sacerdotalibus celebrare volebat; et inceperunt cantores valde dulciter et devote: Nos autem gloriari oportet in Cruce etc.

ac suos defectus perpendens, in ecstasim rapitur,

15 Et dum Missa de sancta Cruce diceretur, et ab omni populo devotissime audiretur, apparebat sibi, quod Christi passio in mentibus totius populi renovabatur; sua etiam mens ad Christi passionem ferventissime accendebatur; et sic totam illam Missam audivit. Et ibi tantum fuit cum Christo crucifixo confixus, quod non solum ejus passionem et mortem continue portabat in corde, verum pro Christo mori summo peroptabat ardore. Et ex tunc non solum injurias et tribulationes et pericula et damna patienter ferebat, imo de quibuscumque adversis gaudebat, et suos persecutores et adversarios æque aut solito plus diligebat, et pro ipsis Deum specialiter exorabat. In ipsa autem mentali elevatione et raptu mirabili usque ad solis ortum insensibiliter perduravit:

in eaque mane deprehenditur a medico,

A ravit: et tunc medicus liberorum dicti regis adveniens, et aulam ingrediens, atque eum in fenestra immobiliter et insensibiliter stantem reperiens, accessit, et bis advocans eum, nihil respondit. Tandem tertio vocatus, ad se rediit, et oculos, quos continue apertos tenuerat, cum difficultate et dolore clausit: videbatur enim sibi, quod haberet eos arena minuta plenos. Invenit etiam totam raubam *d* suam in pectore lacrymis irrigatam.

d

V. *uti et alias a B. Dalphina, lucet coruscans.*

16 Alio semel tempore, cum esset in Ausoisio, quodam sero, virgo Dalphina lavabat sibi caput. Cui Sanctus inquit: Cito te expedias et perfice sine mora; sentiebat enim se a Domino visitari. Et surgens ibidem in cameram, se orationi dedit, et in eodem loco tota illa nocte orando et contemplando permansit. Cumque esset aurora, vocavit sponsam, quæ statim accessit cum lumine, et invenit eum totaliter inflammatum. Videbat enim, quod de ejus facie quædam claritas procedebat, luce candelæ clarior et pulchrior, quæ faciem ipsius et spatium convicinum reddebat speciosum et clarum. Et congruo tempore revelavit sibi, scilicet suæ sacræ sponsæ, quod tota illa nocte viderat et senserat illam ineffabilem bonitatem divinam et B præmia vitæ æternæ, quæ Deus præparaverat suis amatoribus et dilectis, sic quod omnem alium amorem penitus abhorrebat; clare tunc videns et continue sentiens, quod Deus erat semper paratus nobis communicare sua dona et gratias, si personas inveniret volentes recipere, sicut ipse erat paratus donare. Et per tales visiones et divinos influxus sæpe visitabatur a Domino, et totus nutriebatur spiritualiter in iisdem.

VI. *Alio item tempore nocturno orationi vacans,*

17 Alio tempore in eodem castro de Ausoisio, cum annum decimumoctavum, vel circiter, attigisset, quodam sero Sabbati in principio noctis intrans cameram; invenit sponsam suam virginem Dalphinam ibidem orantem. Qui similiter, ut habebat de more, orationi se dedit, et stetit *e* tota illa nocte orans et contemplans usque mane die Dominicæ, orto jam sole. Et sicut suo confessori, viro spirituali et devoto scilicet Fratri Joanni Juliani, ac etiam suæ sanctæ conjugi in conclavi processu temporis revelavit, magna et magnalia Deus sibi illa nocte monstravit. Ostendit namque sibi tanta ac talia, quæ ipse a Deo nunquam petere attentasset. Nam vidit, cum inæstimabili gaudio sentiendo, C Personas divinas. Vidit quomodo Pater genuerat Filium, et ab eo continue noscebatur; et quomodo a Patre et Filio procedit Spiritus sanctus, qui erat amor in divinis Personis, et erat unus Deus: ita tamen, quod modum hujus generationis et spirationis exprimere non poterat nec formare *f*; sed cum vellet juxta posse hujus rei aliqua enarrare, aiebat: O quam male et imperfecte dico! Nescio quidem nec possum formare sicut vidi, nec exprimere loquela, sicut didici experientia.

e

f

per cœlestem visionem

19 Et ideo dicebat, quod talia proferre erat grandis pœna, cum essent inexplicabilia; et aiebat, quod in toto mundo non audiebat nec cogitabat aliquid, in quo secundum aliquam similitudinem seu proprietatem, seu convenientiam declarare seu manifestare volebat illa, quæ Deus sibi ostenderat in illa visione. Item videbat in illa mentali visione et sentiebat continue, qualiter illi infinitæ bonitati, quæ Deus est, placuit habere creaturas, quibus bonitatem suam communicare posset, et quod ad hoc ipsas creaverat, scilicet naturam angelicam et humanam. Item sentiebat, quod Deus naturam humanam creaverat cum tanto amore, quod propter eam cunctas alias fecerat creaturas; et, si posset se in statu innocentiæ conservare, ut non deviaret, nec ad prava oper declinaret, hic plene cognosceret, et nunquam D aliquid extra Deum amaret. Item ostendebat sibi Deus ruinam primi parentis, et quomodo nos adduceret ad mortem æternam, nisi summa charitas subvenisset.

A. ANONYMO.

multa de mysteriis fidei cognoscit,

g

19 Unde sentiebat, quod Deus peccatores in tantum puniebat, quantum digni erant, imo etiam ut damnatos *g*, et omnibus ex parte bonitatis suæ dabat occasionem veniendi ad salutem, ita quod sola nostra malitia ad mortem nos trahebat æternam; quia gratiam suam accipere nolebamus. Et quomodo judicia Dei erant justificata in semetipsa: et insuper illam inexplicabilem charitatem, qua Dei Filius pro nostra * reparatione naturæ se humiliaverat, carnem assumendo humanam, quam ineffabilem charitatem ipse felix Juvenis exprimere non valebat. Insuper de Virgine gloriosa tanta mysteria et opera inexplicabilia, quæ Deus operatus erat in ea ad faciendum eam sibi Matrem, sentiebat, quod etiam exprimere non poterat. Item quomodo sic pauper et humilis voluit nasci, et totum cursum vitæ suæ in angustiis consummari, dando se nobis in exemplum propter excessum amoris, et istum amorem ibidem sentiendo; et quomodo prædicationem suam nemini committens, ipse voluit operari. Item sentiebat excessivum amorem, quo se nobis dedit in E Sacramento altaris, volens continuo suam bonitatem et seipsum nobis communicare, et usque ad finem mundi nobiscum esse sic familiariter pro nostra utilitate et salute.

* *forte* nostræ

et ad Dei amorem vehementer accensus;

h

20 Sentiebat illum divinum amorem, quo venire voluit ad tam duram et asperam passionem et mortem, et quomodo omnia pro sola nostra necessitate faciebat; et hoc videns, flebat amare ipse angelicus Juvenis, eo quod omnes Christiani hoc non totis medullis cordium sentiebant: et mirabatur, propter peccata Christianos privari tali ac tanto bono, ut hanc charitatem et misericordiam non sentirent *h*. Videbat insuper, quomodo per Christi passionem et mortis meritum est Sanctis vita æterna restituta, et illi de inferno liberati, et nobis janua vitæ aperta. Ostendebat etiam sibi Dominus triumphum, cum quo cœlos ascendit, et gloriam resurrectionis et charitatem, cum qua misit Spiritum sanctum. Cum hoc etiam sentiebat charitatem Dei diffusam in cordibus Apostolorum, cum qua eos loqui et prædicare faciebat ad convertendum mundum. Et sentiebat, F cum quanta amoris firmitate tunc fides accipiebatur, et quomodo pro eo sancti martyres, gaudentes properabant ad mortem, affectantes in corde suo, et summe desiderantes, se tempus illud invenisse; et [cum *i*] omnibus pro fide mori potuisset, sentiens ibidem gaudium, quod habebant illi, qui ob Dei reverentiam persecutiones et molestias passi sunt.

i

terrena fastidit,

k

* *forte* si

21 Et in hoc dicebat se sentire curam et protectionem, quam Dominus habebat de Ecclesia sua sancta, et immensam charitatem, qua Sacramenta ordinaverat ad nostram salutem, in quibus misericordiam et amorem inexplicabilem sentiebat *k*. Et prædicta narrans, dicebat, quod hoc non posset verbo exprimere, sicut viderat, et sicut Deus sibi ostenderat, et sicut in corde sentiebat; et erat sibi maximus labor et pœna, sed * oportebat, ipsum sic aliquando in exterioribus occupari. Tantum autem ex prædicta visione felix Juvenis fuit in melius immutatus et alter homo factus, ut sequenti die Dominica in mensa non posset comedere, et esset sibi magna pœna inter homines conversari. Ideo suus avus dominus Elzearius de Sabrano, sibi compatiens, inquiebat: Quid habes, Fili? Cur non comedis? Graveris forte aliqua infirmitate, et similia. Ipse vero mirabilia, quæ Deus sibi ostenderat illa nocte, tacitus ruminabat. Et quia, gustato spiritu, desipit omnis

A. ANONYMO.

A omnis caro, ideo quotiescumque in actibus habebat vacare et cum secularibus occupari, [erat sibi maximus labor et pœna, si oportebat, ipsum sic aliquando in exterioribus occupari *l*] et cum talibus conversari, sicut a Deo mandatum acceperat in visitatione divina sibi in loco de Saltu facta, ut patet supra *m*. Ex quo credi potest quod talis patientia atque pœna erat sibi non modicum meritoria.

l

m

22 Accidit autem tempore illo, quod quædam sua consanguinea extitit Senascalco tunc Provinciæ *n* desponsata, in cujus solemnitate, quæ quinque duravit diebus, iste Sanctus fuit, licet multum invitus. Erat enim in verbis ita honestus et castus, quod nunquam fuit ab aliquo vivente auditum ab ore suo verbum emittere impudicum: et quia in illa curia, ut moris est, erant nobiles et alii, diebus ac noctibus in canticis et choræis atque humanis solatiis occupati, qui multa verba inhonesta, lasciva et impudica dicebant, mundo et casto Juveni exinde molestiam non modicam inferentes, unde cor ejus displicentiæ sagittis graviter feriebatur; maxime cum non posset, ut consueverat, orationi et contemplationi vacare. Et quia consueverat degustare divina, B languebat ipsius spiritus interior præ desiderio æternorum: sed clemens et benignus Dominus talem sibi in illis quinque diebus consolationem immisit, quod qualibet nocte, dum excitabatur, inveniebat oculos, faciem et pannos prope faciem lacrymis irrigatos; quia quod vigilando implere non poterat, inflammatum cor ejus et mens dormiendo supplebat. De quo Deo gratias referens, consolatus in spiritu remanebat.

et etiam dormiens divina meditatur.

n

VII. *Devotæ matronæ revelatur, S. Elzearium*

23 Nobilis domina Garsenda Alphanti, de castro Ausoisii oriunda, quæ, vivente viro suo nobili milite, cum eodem votum castitatis emiserat, et propter vitæ suæ sanctitatem tantum divino lumine illustrata fuerat, quod sæpe longe distantia et futura præsentialiter cognoscebat, et divinis revelationibus et consolationibus sæpius visitata erat *o*; quæ de sancto juvene Elzeario duas visiones vidit mirabiles, non tacendas. Nam quia ipsa istum sanctum Juvenem in parte nutrierat, idcirco pro eo Deum sæpe et ferventer orabat. Et cum quadam nocte in ecclesia hujusmodi preces funderet, audivit corporeis auribus Christum sibi dicentem: Juveni, pro quo tantum me rogas, Matrem meam ejus magistram constitui: quare de ipso nullatenus dubites. Ad cujus responsum nimium stupefacta, et tandem ad se C reversa, incepit iterum rogare Deum, ut, si illusio esset, discederet; si autem verum esset, quod cor suum de hoc plenius informaretur. Et cum die sequenti Missam devote audiret, post Corporis sacri consecrationem corporeis auribus de ipsa Hostia vocem ad se directam audivit dicentem: Quæ nocte præterita de juvene Elzeario tibi dixi, vera sunt et certa, et te hoc dubitare non licet.

o

24 Cumque ista confessori suo valde spirituali, Fratri scilicet Joanni Juliani narrasset, præfatus confessor sanctum Juvenem interrogat, secrete dicens: Dic mihi, in tuis orationibus quam formam et modum tenes, et quem Sanctum in tuum prælegisti præ aliis advocatum? Cui Sanctus, Ego, inquit, Virginem gloriosam advocatam elegi, et cum ad orationem me volo præparare, meam indignitatem et vilitatem primitus considero; et ideo ad Matrem gratiæ me converto, et ipsam humiliter rogo, ut ea, quæ sunt placita sibi et suo benedicto Filio, ponat in corde et ore meo; et cum quanta devotione possum, offero sibi semel AVE MARIA; qua dicta, nunquam deficit nova materia de divinis. Quibus auditis, plene cognovit ille confessor, quod ea, quæ domina Garsenda dixerat, essent vera. Ad hoc facit, quod communiter iste sanctus Juvenis in Sabbato et in nocte sequenti a Domino visitabatur, et D in festo Assumptionis fuit primo a Domino visitatus.

sub singulari tutela sanctæ Dei Genitricis esse.

25 Alio semel tempore eadem domina Garsenda, cum quadam nocte in capella B. Catharinæ castri de Ausoisio pernoctando oraret, circa mediam horam noctis vidit unam manum, quemdam lapidem pretiosum tenentem, de quo tantus procedebat splendor, quod radiis undique circumfusis capellam istam totaliter illustrabat. Et admirans lapidis splendorem atque decorem, cogitabat intra se, quid hoc esset; et ibidem corporeis auribus vocem audivit dicentem: Lapis cum splendore est virginitas Elzearii, pro quo oras, quæ sic in mundo fulgebit; sed respice plus, et vide quantum coram Deo lucet. Et revolvens lapidem, major claritas, quam prima, et tam fervens inde processit splendor, quod oculi ejus illum portare non poterant, sed clausis oculis, consequenter visio disparuit; de quo ipsa remansit nimium consolata *p*. Domina Mablina de Simana *q*, illustris et valde potens in castris, reditibus et vasallis, et non minus Deo devota et cara; quæ orbata viro in anno sextodecimo, cum quo remansit tantum tribus mensibus, et extunc ad secundas nuptias noluit convolare, quamvis pulsata a paren- E tibus et propinquis, et ex hoc multipliciter tribulata, sed caste et honeste atque sancte vixit in viduitate usque ad senilem ætatem.

Eidem ipsius virginitas per lapidem pretiosum,

p

q

26 Quæ post multos labores et opera pietatis ad tantam mentis devenit serenitatem, quod sæpe ita erat in divinis attenta, quod, quid circa eam fieret, non sentiret. Referam unum de multis: nam semel a die Jovis sancto usque ad Sabbatum sanctum sequens, quoniam officium Missæ dicebatur, stetit in eodem loco, et insensibilis perseverans. Hæc, inquam, de S. Elzeario, qui tunc juvenis erat *r*, talem meruit videre visionem, cujus etiam sanctum celibatum penitus ignorabat. Vidit namque in spiritu per quandam planitiem spatiosam ei magnam sanctum juvenem Elzearium, habitu splendido amictum, portantem in manibus vexillum candidum et luminosum, cujus decor et splendor totum aerem et planitiem illustrabat. Quem sequebatur multitudo innumerabilium populorum utriusque sexus, diversarum ætatum, statuum et conditionum, in cujus aspectu plurimum lætabatur. Et cœpit Deum ex corde rogare, ut sibi, quid significaret hæc visio, demonstraret, Et ibidem fuit responsum a Domino: Hæc est, inquit, virginitas et sanctitas Elzearii, F quem totus mundus debet venerari et multi imitari.

alteri alio modo commendatur.

27 Frater Philippus de Regio *s*, Ordinis Fratrum Minorum, nobilis et propinquus virginis Dalphinæ, qui fuit sanctæ vitæ atque simplicitatis columbinæ, in tantum, quod videbatur ad statum primæ innocentiæ jam reductus; cui propter suam nimiam puritatem beata Virgo Maria apparuit sæpe, cum semel in oratione et contemplatione ferventer esset intentus, vidit in spiritu S. Elzearium et suam consortem Dalphinam in uno lecto decoro et magno dormientes simul, in quorum medio ad caput lecti vidit Jesum stantem, et vultu placido et benigno ipsos, modo unum, modo alium respicientem. Ex quo cognovit, Christum Jesum in eorum celibatu plurimum jucundari.

s

Eamdem etiam Minorita quidam

28 Bertranda Carmata *t* de civitate Carpentoracensi *u*, mulier sanctæ vitæ et in divinis valde erudita, cui inter alia Deus hanc gratiam fieri semel fecit. Nam cum in quadam solemnitate ad receptionem Dominici corporis se præparasset devote, et sacerdos per incuriam seu oblivionem omisisset Hostiam ministrare, adfuit Dei virtus et clementia, quæ ipsam modo mirabili et singulari voluit consolari. Nam cum illa Missam audiret devotissime, in qua Christi corpus spiritualiter manducabat, angelus Domini

t

u

et alia pia mulier divinitus cognoscunt

A Domini unam partem Hostiæ consecratæ et jam divisæ accipiens de altari, sibi ad manducandum præbuit. Presbyter vero cum Christi Corpus assumeret, et illam partem hostiæ non inveniret, respiciendo et quærendo hinc inde et infra corporalia, anxiebatur et nimium tristabatur, donec dicta domina gratiam, quam sibi Dominus fecerat, revelavit. Hæc, inquam, mulier vidit semel in spiritu similem visionem per omnia, sicut Frater Philippus prius dictus, hoc addito, quod Christus inter eos ad caput lecti sedebat.

ANNOTATA.

a *Id est,* hominibus.

b *Designat Carolum II, Neapolis regem et comitem Provinciæ, cujus filios decem et quinque filias, quos omnes ex unica uxore sua Maria, Stephani Hungariæ regis filia, suscepit, Boucheus in Historia Provinciæ, tom.* 2, *pag.* 337 *enumerat. Civitas Aquensis, de qua hic, est Aquæ-Sextiæ, Gallice* Aix, *Provinciæ metropolis.*

c *Id est, humili meditatione defixus. Vox barbara* B *est, qualis etiam supra est* sentimentum *pro* notitia *vel* sensu.

d *Id est* vestem : *Galli dicunt* robbe et robe.

e *Verbum* stare *videtur hic usurpari pro* permanere.

f *Hæc omnia ego de insigni mentis per Deum illuminatione, non de visione Dei proprie dicta, accipienda arbitror.*

g *Forte legendum hic est* damnatis, *hoc scilicet sensu, quod, qui damnati sunt, sua culpa damnati sint; quia divina gratia, dum viverent, uti noluerunt. Surius hæc longe aliter exposuit, hoc scilicet modo : Ostensum ipsi fuit,*quo pacto Deus sua gratia præveniat peccatores, atque adeo, ut etiam impiorum damnatione, quantum ad Deum attinet, occasio præbeatur hominibus pertingendi ad salutem etc.

h Mirabatur *scilicet, illos tam duri cordis esse, ut divina bonitate ac misericordia non moverentur ad meliora; tamque insanos, ut propter illicitas voluptates jacturam tanti boni facerent.*

i *Voculam cunc uncis inclusam, quæ desideratur in apographo nostro, addidi.*

k *De hac ecstasi dicta existimo, quæ habentur in Summario processus canonizationis illius his verbis :* Super XV articulo, ITEM QUODAM ALIO, prima testis, videlicet domina Dalphina, fol. CXIV, pagina prima C prope principium, dicit, verum esse, quod dictus Elzearius se posuit in oratione; et dixit eidem testi, quod Deus in oratione sua sibi ostenderat multa mirabilia.

l *Uncis inclusa, quæ in apographo nostro Bodecensi desiderabantur, et ad periodi perfectionem pertinent, Papebrochius propria sua manu ex MS. Rotendorffii adjecit.*

m *Consule Vitam num.* 10.

n Senascalcus *vel* Senescallus, *Gallice* Senechal, *officii nomen est, variæ pro variis locis ac tempore dignitatis aucto utroque. De Senescalcis Provinciæ disserit Boucheus in Historia Provinciæ tom.* 2 *a pag.* 1042, *ubi etiam eorumdem seriem exhibet.*

o *Vide, quæ de hac illustri pariter sanctaque vitæ matrona in Commentario prævio num.* 41 *et sequenti annotavi.*

p *De alterutra vel de utraque hac visione etiam in processu actum esse suspicor, cum in ejusdem Summario hæc legantur :* Super XVII articulo, qui incipit, ACCIDIT, QUOD QUÆDAM; prima testis, videlicet domina Dalphina, folio CXVIII, pagina 2 ultra medium, dicit, se etiam audivisse contenta in articulo a domina Garcendi, et Fratre Johanne. *Sequitur ibidem testimonium ulterius, qui* causam reddit, quia audivit dici a domina Garcendi. *Eodem pariter spe-* D *ctare videtur, quod mox subditur :* Super XVIII articulo, qui incipit, ITEM VIDIT; prima testis domina Dalphina fol CXV, pagina prima, deponit, dicens, quod audivit dici. Item quartus testis, videlicet dominus Guido Guidonis folio CXXXIII, pagina secunda, deponit, dicens, se credere contenta in dicto articulo esse vera, quia sic audivit dici a confessore dominæ Garcendis. A. ANONYMO.

q *Fortunatus Hueberus hanc Menologio suo Franciscano ad diem* 16 *Novembris inter Tertiarias S. Francisci inseruit, ingentique anachronismo ad seculum decimum septimum retulit. Eidem cum titulo* Beatæ *locum in Gynæceo sacro ad* 31 *Maji dedit Arturus a Monasterio, ex quo ad eumdem diem memorata apud nos est inter Prætermissos, dictumque, de illa agendum hodie simul cum* S. Elzeario, *si de illius cultu interim edocti essemus, quod hactenus factum non est. Ceterum quæ isti de eadem narrant, ex hac Vita deprompta sunt.*

r *Vivebat ergo* S. Elzearius, *dum hæc visio Mablinæ oblata fuit. Viventem e suo MS. credidit Surius, qui Mablinam ista* de B. Elzeario adhuc juvene *vidisse scripsit : consentitque Raphael in Vita Gallica parte* 1, *cap.* 8. *Contra Borelyus in Commentario* E *prævio sæpe laudatus lib.* 1, *cap.* 4, *ubi prædictam matronam* Mabiliam de Simiana *appellat, et insignem hanc ipsius ecstasim multis exposuit, asseverat, eamdem post* S. Elzearii *obitum contigisse, cum singulis annis die* 27 *Septembris Aptæ in ecclesia Fratrum Minorum ejusdem Sancti virginitas pro concione publice assereretur, cæptumque esset pro illius canonizatione colligi suffragia, et ipsa Mabilia nihilominus de illius virginitate subdubitaret. Quin etiam addit, publicum de eadem ecstasi instrumentum tanc temporis confectum fuisse. Judicent hac de re alii, qui vel laudatum instrumentum vel processum canonizationis legere poterunt; nam mihi neutrum licuit consulere.*

s *Insigne hujus viri elogium habes apud Arturum in Martyrologio Franciscano, cui ad diem* 18 *Maji velut* Beatus *inscriptus est* Philippus de Aqueriis, *qui alio nomine* Philippus Rhegiensis *appellatus fuisse ibidem dicitur in Annotatis. Ad eumdem diem in Opere nostro de eodem ex laudato Martyrologio inter Prætermissos tantum mentio facta est, quia cultus desiderabatur, de quo nec mihi hactenus constat.*

t *Hanc quoque velut* Beatam *simul cum supra dicta Mablina de Simiana in sacro Gynæceo ad diem* 31 *Maji memoravit Arturus a Monasterio, et Majores mei ex ipso inter Prætermissos eodem die recensuerunt.*

u *Id est* Carpentoractensi. *Est autem Carpentoracte, vulgo* Carpentras, *urbs Galliæ in Provincia, in ditione Ecclesiæ, comitatus Vindascini caput, et episcopalis sub archiepiscopo Avenionensi.*

CAPUT III.

Pium Sancti in familia sua regimen : virtutes variæ : misericordia in pauperes et leprosos miraculis illustrata : ægri ab eodem sanati.

Sanctus iste Juvenis, sicut crescebat ætate, ita proficiebat et augmentabatur gratia et merito et perfectione, et ejus sanctum desiderium ad melius operandum crescebat continue. Unde cum factus esset annorum viginti, et in castro Ansoisio non esset quietum suum cor propter curam superfluam, quam habebat avus suus et tota familia ejus in nutriendo

Familiam suam optimis legibus VIII

A. ANONYMO.

A triendo ipsum in actibus et lasciviis mundanorum *a*; post multas precum instantias obtinuit, quod posset ire ad castrum Podii-Michaelis, quod erat virginis Dalphinæ proprium ex successione et ordinatione paterna *b*; in quo castro per triennium permanserunt, et mutando locum mores mutaverunt in melius. Nam cum fuerunt in dicto castro, novus Paterfamilias noviter cœpit in domo sua suæ familiæ præsidere, et novorum morum plantula novos mores instituit, et transgressoribus pœnas imposuit. Ordinavit namque primo orationes, ut singuli homines, viri et mulieres, in suo servitio commorantes, unam Missam ad minus sine defectu qualibet die audirent.

ad omnem virtutem instituit,

30 Secundo, quod omnes tenerent viam castam et mundam; et oppositum facientes de sua domo et familia expellebat. Nam semel cum unus, qui cum eo commorabatur, commisisset fornicationis peccatum, statim, dum sibi innotuit, ipsum de domo sua expulit. Idem fecit alio tempore semel de duobus aliis. Nam nolebat, aliquem, quem sciret vivere in peccato mortali, comedere panem suum, ne alios inficeret, et ne videretur nutrire peccatum. Tertio, quod nobiles et milites, virgines et matronæ semel B in qualibet septimana confiterentur, et se in qualibet mense devote præpararent ad recipiendum Eucharistiæ Sacramentum. Quarto, quod præfatæ virgines et matronæ mane usque ad prandium se in oratione vel in devotis ac piis actibus occuparent, et post prandium insisterent operi manuali. Quinto, quod nullus auderet inferre blasphemiam contra Deum, nec contra Virginem gloriosam, nec contra aliquem Sanctorum, nec false jurare, nec vitiose et leviter sine causa, nec verba impudica vel inhonesta proferre; quia mors et vita in manibus linguæ sunt, ut inquit Sapiens: Corrumpunt bonos mores colloquia prava, ut inquit Apostolus.

et delinquentes pœnis coercet,

31 Transgressores autem hujus statuti hoc modo puniebantur. Nam sedebant in terra in toto prandio coram aliis, panem et aquam tantummodo comedentes *c*, vel stabant per totam diem unam inclusi in una camera, et communia comedebant. Sexto, ut nullus luderet ad taxillos, seu ad alium illicitum ludum, seu inhonestum; et contrarium facientes graviter puniebat. Septimo, quod omnes de sua familia in pace, amicitia et concordia habitarent, et quod unus alium non offenderet verbo, neque facto; C et, si quis contrarium faceret, statim reconciliaretur offenso; et ad hoc Sanctus iste non modicum vigilabat; reum autem, et in delicti quantitate, puniebat. Octavo, quod qualibet die post prandium, vel alia hora de sero, nisi causa legitima obviaret, haberent collocutionem simul, et ipse cum eis, de verbis Domini pro informatione animarum; et in illo colloquio, uno loquente, omnes alii in corde suo pro ipso orarent, ut Deus sibi ministraret verba, in quibus omnes proficerent. Et quod nullus esset ausus verba sic loquentis interrumpere, vel alias impedire. Et contrarium faciens privabatur tali devoto et bono colloquio, quo usque correctus et emendatus per alios vocaretur *d*.

ut domus ejus monasterium esse videretur;

32 Ipse vero præ aliis in illis collocutionibus et in suis colloquiis, mente et facie jucundus et hilaris, et non modicum divina gratia decoratus, habebat verba ignea, a fonte divinæ sapientiæ procedentia, ita quod audientes sentiebant ex verbis suis magnam in corde mutationem, bonis ac sanctis desideriis æstuabant, et humiles ac timorati efficiebantur Docebat enim familiam suam, ut alter Tobias, timere Deum, et abstinere a peccatis, atque divina servare præcepta. Hortabatur etiam eos ad divinum amorem, et ut se mutuo diligerent, atque ut sua vasa munda et nitida custodirent. De oratione vero dicebat: A consideratione suorum defectuum debet D assumere initium oratio Christiani, et ibi primitus humiliari; quia oratio humiliantis se nubes penetrat. Hæc et multa similia dicebat, quæ omnia scribere longum esset. Et licet in bona voluntate et in omni bono opere omnes, qui cum eo habitabant, sentirent se proficere; singulariter tamen propter ejus propinquitatem et familiaritatem sentiebant, incendia carnis et flammam libidinis consopiri.

maxime vero suis castitatem commendat

33 Nam ex hoc milites et nobiles et alii alterius status et conditionis quamplures promiserunt et servaverunt perpetuo castitatem, et nonnulli virgineam puritatem. Unde in sua domo tanta erat omnium charitas, tanta maturitas, tanta devotio, tanta morum honestas, tanta pax, tanta benignitas, tantaque puritas, ut dempto habitu, magis appareret ibi vera religio et vita monachalis, quam domus comitis, seu vita secularis. Quapropter domina Alasia *e* monialis, soror virginis Dalphinæ, quæ cum istis sacris Conjugibus continue morabatur, sæpius asserebat, quod multo magis religiose, honeste et rite vivebat cum eis, quam in proprio monasterio; imo ex cohabitatione istorum magnum sentiebat suæ vitæ profectum. Et unum referam non tacendum. E Nam cum tempore quodam per dies aliquot tentatione carnis vexaretur, semel ad cameram istorum secrete accessit, et se ibi includens, thorum immaculatum, in quo consuetudinarie dormiebant flexis genibus circuivit, et orans totis præcordiis, inquiebat: Domine Jesu Christe, rex virginum et amator castitatis, rogo te, ut per illam sanctam puritatem et virginitatem, quæ in hoc lecto servatur, liberes me ab ista tentatione.

et impetrat: ipse ceteris exemplo suo præiens,

34 Mirabile dictu! Ita fuit subito et perfecte liberata ab illa tentatione, ut, si postea voluisset contra puritatem cogitare et delectari, vix posset. Asserebat etiam, quod stando cum eis,spiritualiter multum profecit, et a magnis tentationibus liberata fuit. Unde vero, quotquot cum eo habitabant, vitam in melius commutabant, quorum aliqui ad magnam vitæ sanctitatem ejus meritis pervenerunt. Currenti namque undique fama celebris hujus Sancti de regimine domus suæ, cœperunt aliqui secundum ipsius formam vivere et regere domos suas. Nam tempore illo venerabilis dominus, episcopus tunc Dignensis *f*, istius Sancti regulas supradictas habere voluit, et illas suæ familiæ in F domo sua servari præcepit. Sciens autem Vir sanctus, quod viam veritatis ostendere et per illam incedere duplex est meritum virtutis, idcirco præfatas regulas toto vitæ suæ tempore observavit, et in domo sua observari præcepit. Insuper omni die Officium divinum secundum ritum Romanæ Ecclesiæ dicebat *g*, et tam devote et attente, quod audientes ad devotionem magnam trahebat.

virtutibus emicat: dono orationis et contemplationis

35 Diebus statutis per Ecclesiam, et ultra hoc sexta feria, et in toto Adventu, atque in pluribus aliis festivitatibus jejunabat. Cilicium ad carnem sub vestibus pretiosis portabat, et cum eo sæpe dormiebat. Et postquam fuit in loco de Saltu *h* primo a Domino visitatus, nunquam, dum sanus existeret, nudus jacebat. Sæpe cum catenulis ferreis se disciplinavit, et dicendo totum psalmum MISERERE MEI DEUS, memor Christi plagarum, in quolibet versu ter dorsum feriebat fortiter. Omnibus diebus Dominicis Quadragesimæ, Adventus, in omnibus magnis festivitatibus totius anni, et plurium aliorum, maxime virginum, sumebat devotissime Eucharistiæ Sacramentum. Unde retulit semel suæ sanctæ consorti, quod, cum Corpus Christi sumeret, videbatur sibi in sapore, quod optimam zuccuram *i* deglutiret. Et cum interrogaretur, quale signum hoc esset, respondit: Apparet

A ret mihi, quod voluntas Dei sit quod istam sanctam Communionem frequentem. Tantam insuper gratiam orandi ac meditandi et contemplandi sanctus iste Juvenis a Deo meruit adipisci, quod, ex quo in loco de Saltu, ut dictum est, fuit a Domino visitatus, in omni tempore, et in omni hora et in omni loco erat paratus et promptus sine difficultate et labore ad aliquem actum prædictorum *k*. k

etiam inter negotia et ludicra fruitur,

36 Nam ejus nobilis spiritus, qui Deo unitus erat, et ei peculiari familiaritate continue adhærebat, quando erat in mensa, comedendo, gustabat divina, et tunc crebræ novæ materiæ et devotissimæ ex insperato suæ menti occurrebant, sicut ejus sacræ consorti et sponsæ in conclavi aliquando revelavit. Insuper, quando erat in colloquio cum diversis, et confabulabatur cum iisdem, ejus spiritus minime longabatur a Deo; imo, quod plus est, quando erat in choreis, cantus et instrumenta musica audiendo, mens ipsius mirabili et maximo excessu rapiebatur in Deum, ita ut sua benedicta sponsa, quando in talibus erat præsens, in suis experta *l*, multum timeret, ne pes ejus collideret, et casus eveniret *m*. Et post tales actus cum ad domum redibat, introibat ad cameram, et subito B divinam dulcedinem sentiendo, ponebat se in oratione et contemplatione, et consolabatur ad plenum. Erat etiam pernoctans in oratione, et quasi semper lacrymas permaximas effundebat.

l m

iisque cum beata sua conjuge vacat.

37 In his autem actibus devotionis erat magis liber, quando erat cum sua sponsa virgine, a qua, ut dictum est supra, se non, ut ab aliis, absentabat *n*; imo cum simul erant in eorum secreto thalamo, colloquia de divinis habebant, et se ad actus devotionis mutuo invitabant. Simul devote Matutinum dicebant, quo finito, uterque seorsum in eadem camera orationi vel sanctæ meditationi vacabat, ita quod propria camera erat eis devotum oratorium, et utriusque anima verum Dei templum. Studium denique ipsius sancti Viri tam publicum, quam privatum, ad tria erat intentum. Primo, ut omne peccatum fugeret, et quamcumque divinam offensam, ut flammas inferni, vitaret. Secundo, ut ejus animam Deo per incendium amoris et devotionis offerret. Et ideo erat sibi magna pœna, quando propter actus mundanos se a talibus elongabat; sed quia de hoc mandatum a Domino in prima visitatione acceperat *o*, se ab eis retrahere non audebat. Tertio, quod bona, quæ agebat in occulto, et C divinas visitationes et illuminationes, quas sæpius sentiebat, absconderet, et maxime a personis carnalibus et mundanis.

n o

IX. *Pauperes leprosos, quorum sex osculo sanat,*

38 Erat Vir iste sanctus, sicut naturaliter liberalis, sic ex dono supernæ gratiæ pius et misericors ad Christi pauperes et leprosos. Nam omni die habebat duodecim pauperes et leprosos, quorum pedes ipse lavabat, osculabatur et ora. Sumpta vero refectione, cum largis eleemosynis ad propria remeabant *p*. Unde referam unum mirabile, non tacendum. Cum semel in suo comitatu pergeret cum multa familia ad venandum, fecit omnes præcedere, et ipse, retentis solum unico milite et suo barbitonsore, divertit ad quoddam domicilium leprosorum, ubi sex gravi lepra percussos invenit, quorum aliqui erant deformes, quod eos intueri erat horrendum. Habebant namque labia corrosa et consumpta, ita ut dentes apparerent et caderent ab eisdem. Quos ut vidit Sanctus clemens et pius, eos benigne salutans, et salubriter eos informans, singulatim eos devotissime fuit osculatus. Mirabile dictu! Statim post ejus oscula omnes perfectæ restituti sunt sanitati, et tota illa domus odore suavissimo est repleta; et eleemosyna eis data, inde recessit.

p

A. ANONYMO. *gemino prodigio illustratus, pascit et curat,*

39 Cum autem de dicto hospitali recederet, flamma ignea, sive radius, igneus et lucidus, de ejus capite usque ad ipsam leprosorum domum attingens, cunctis cernentibus emanavit, et ipso ulterius procedente, flamma, seu radius, ulterius protendebatur in longum, semper a capite ejus egrediens et ad ipsorum leprosorum hospitium se protendens, totum spatium intermedium modo mirabili perlustrando. Hoc autem duravit, quousque ad suam familiam pervenit, quæ satis longe distabat. Cumque ad eos pervenisset, statim flamma discessit; et Sanctus, qui in omnibus mirabilibus quæ Deus operatur * per ipsum, laudes fugiebat humanas, suis stricte mandavit, ne hoc miraculum alicui hominum revelarent, quamdiu ipse vitam duceret in humanis. Leprosi vero, qui curati fuerunt, misero hospitali relicto, ex tunc absque repulsa cum sanis habitarunt. Sæpe etiam visitabat secrete alias domos leprosorum, uno tantum socio comitatus, ibique flexis genibus eorum pedes lavabat, et osculabatur plagas, mundabat atque ligabat, ita ut socius, qui cum eo erat, stabat totus stupefactus, et magna admiratione repletus aliter efficiebatur in mente, et ex devoto devotior E reddebatur *q*. D

* l. operabatur

q

Largas eleemosynas largitur; et tempore famis

40 Tanta etiam pietate et devotione compassione ejus viscera movebantur ad proximorum miserias relevandas; quoniam faciem suam ab ullo paupere nunquam avertit, quin imo manum et animum omnibus pro Christi amore petentibus semper affluenter exhibuit: nam hæc virtus activalis sibi videbatur esse innata. Faciebat namque secrete pauperes et egenos inquiri, quibus etiam aliquando non petentibus magnas eleemosynas destinavit. Accidit anno quodam, ipso existente in castro Podii Michaelis, quod propter magnam temporis sterilitatem incolis illius patriæ defecit annona; qui ad Sanctum recurrentes, ut valerent illo anno transire *, subsidium postulabant. Ipse vero, provisione hospitii seorsum designata, totum residuum mutuavit incolis præfatis. Cumque per aliquod tempus ante messem pauperes et egentes adhuc petere non cessarent, præcepit, ut eis de illa provisione hospitii donaretur. Tandem cum nihil de blado *r* in horreo remansisset, et unus pauper ad petendum bladum venisset, præcepit Sanctus cuidam mulieri, vocata Stephana *, quæ claves granarii custodiebat, ut pauperi bladum daret.

* i. e. ali

r

* imo vocatæ Stephanæ

miseris subvenit, frumento etiam divinitus accepto

41 Quæ respondit, nihil penitus de blado in granario remansisse. Cui Sanctus inquit confidenter, Vade, vade et quære diligenter; quia forte invenies. Tunc illa sciens, quia nihil ibi de blado remansisset, ut suo tamen domino obtemperans obediret, abiit ad horreum, et tantum ibi de blado invenit, quantum fuerat a principio pro hospitii provisione servatum. Quod videns, maxima admiratione repleta, dedit eleemosynam pauperi, et statim, quod invenerat et fecerat, suo Domino enarravit. Sanctus vero mox ipsam Stephanam juramento constrinxit, ne, quamdiu ipse viveret, hoc alicui hominum aperiret: quod finaliter celari non potuit, quia præcedens evacuatio et bladi finitio pluribus de hospitio erat nota. Sanctus autem bladum, quod illo anno præfatis incolis mutuaverat, non repetiit, sed totum iisdem Dei amore remisit. Similiter accidit alio tempore propter magnam caristiam *s* et famem incolis de Ansoisio et de tota baronia. Nam ducenta sextaria de blado partim Dei amore donavit, partim mutuavit, et solum quod erat de * sua familia necessarium retinuit. F

s

* i e pro

42 Cumque per aliquod tempus ante messem pauperes passim venirent, præcepit, ut eis de ista pro-

A. ANONYMO. *In suo horreo: infirmos visitans sanat,*

A provisione daretur. Et cum sibi fuisset facta relatio, quod non erat in horreo amplius de blado, præcepit tamen, quod irent et viderent, ac diligenter quærerent, et cuidam pauperi importune petenti tribuerent. Mirabile certe: iverunt et tantum de frumento in horreo invenerunt, quod usque ad novum suffecit toti familiæ et omnibus pauperibus abundanter. Illud autem, quod incolis commodaverat, totum remisit *t*. Infirmos etiam interdum visitavit, et multis sanitatis gratiam impertiebatur. Unde contigit semel, cum esset in civitate Arelatæ *u*, quod Constantia, puella septem annorum, filia Joannis Albæ, quæ quatuordecim diebus febrem continuam passa fuerat, et per unam diem naturalem visum et loquelam amiserat, usque ad mortem infirmaretur: de qua mater sua irremediabiliter tristabatur.

inter hos moribundam puellam.

43 Vir autem sanctus, sentiens et dolori materno compatiens, ad dictam puellam accessit, cujus exitus cum accensis luminaribus expectabatur. Et ponens manum suam super caput puellæ, inquit: Dei voluntas, filia, in te compleatur. Et inde exiens, matrem lacrymosam et dolorosam consolatus est, dicens, quod filia ejus viveret. Prædicta vero puella mox cibum petit, asserens, quod quidam homo ipsam curaverat tangendo sibi faciem B et caput; et in eodem die totaliter est liberata, et in crastinum per domum et vicum propriis pedibus ambulavit *x*.

ANNOTATA.

a *Vide, quæ de hac molesta apud avum Elzearium de Sabrano habitatione* § 5 *Commentarii prævii aliunde recensui.*

b *Adi eumdem Commentarium num.* 44.

c *Vocem* comedentes, *quæ in nostro Bodecensi apographo deerat, Papebrochius ex MS. Rottendorffii adjecit. Verbum* stabant, *quod sequitur, non in propria sua significatione, sed pro* erant, *hic denuo accipiendum est.*

d *Decem alia præcepta, quæ a* S. Elzeario *omnibus suis subditis præscripta, et a se in archivo Aptensi Fratrum Minorum inventa fuisse, affirmat Borelyus, dedi in Commentario prævio num.* 103 *et sequentibus. Porro de domesticis illis legibus forte loquitur Summarium processus canonizationis verbis, quæ sequun-* C *tur.* Super XX articulo, qui incipit, ITEM TRANSACTO,... octava testis, videlicet Bertranda Bartholomæa, folio CLVI, pagina secunda, deponit dicens, vera esse, quæ in articulo continentur; quia audivit dici, et vidit servari statutum. Super XXI articulo, qui incipit, ITEM STATUIT, prima testis, videlicet domina Dalphina, deponit folio CXVI, pagina secunda circa principium dicens, verum esse, quod in articulo continetur, quia fuit præsens, quando fecit statutum, et vidit observari... Item dicit in effectu una testis folio CL, pagina prima circa finem dicens, se fuisse præsentem, quando prædicta statuit. Item octava testis, videlicet Bertranda Bartholomæa, deponit folio CXVI, pagina secunda dicens, quæ in articulo continentur, esse vera. Causam quoque reddit sui dicti; quia vidit servari statutum, licet præsens non esset, cum fuit editum... Item vigesimus nonus testis, videlicet religiosus vir, dominus Ysnardus de Albano, Prior Capuæ, folio CLXXXV, pagina secunda deponit quod vidit contentam in prædicto articulo observari in hospitio domini Elzarii. *Denique pro eodem articulo etiam duo alii testimonium ibidem dixerunt.*

e *Alibi* Alasacia *vocatur: de illa consule Commentarium prævium num.* 45.

f *Id est* Diniensis. *Et autem* Dinia, *incolis* Digne, *urbs Galliæ Narbonensis in Provincia, episcopali* D *sub metropoli Ebrodunensi. Ex ratione vero temporis colligo, episcopum, de quo biographus hic loquitur, esse Rainaldum de Porcelleto, ipsius* S. Elzearii *ex amita consobrinum, cujus mentionem feci in Commentario prævio num.* 28 *et sequenti, quippe ob vitæ sanctimoniam, licet nullo cultu gaudeat,* Sanctus *tamen passim appellari dicitur in elogio ipsius tom.* 3 *Galliæ Christianæ auctæ, col.* 1122 *et sequenti inter episcopos Dinienses.*

g *In Summario processus canonizationis ad articulum* 33 *sic legitur:* Item vigesimus nonus testis, videlicet religiosus vir Ysnardus, Prior Capuæ fol. CLXXXVII, pagina secunda deponit, dicens, quod ipse vidit eum dicentem horis debitis Horas suas canonicas, et Missas suas multum devote audire; super aliis inibi contentis deponit tam de auditu, quam de visu. *Vide etiam dicenda ad lit.* k.

h *Lege Annotata ad cap.* 1 *lit.* f.

i *Id est,* optimum saccharum.

k *De Horis canonicis, orandi studio, aliisque sacris operibus, in quorum exercitio ad mortem usque perseveravit, actum fuisse in processus articulo* 33, *colligo ex ejusdem Summario, in quo hæc lego.* Super XXXIII articulo, qui incipit, ITEM QUOD IN DICTO PROPOSITO; E prima testis, videlicet domina Dalphina, folio CXX, pagina prima, prope principium deponit plenissime, dicens, vera esse in articulo contenta, quod sanctis proposito operibus (*forte legendum est,* in sanctis propositi operibus) et variis virtutibus perseveravit usque ad mortem. Causam reddit sui dicti. Item quartus testis, videlicet dominus Guido Guidonis miles folio CXXXVI, pagina secunda in principio deponit dicens, quod vidit eum continue perseverare usque ad mortem in sancta oratione. Item septima testis, videlicet domina Alasacia folio CLIII, pagina prima prope finem deponit, dicens, verum esse tam de oratione, quam aliis, quæ in articulo continentur. *Eadem ibidem testati dicuntur Bertranda Bartholomæa et Petrus Ruffi. Huc etiam spectat testimonium Ysnardi, Prioris Capuæ, quod ad litteram* g *produxi.*

l *Obscura hæc phrasis forte sic exponenda est,* In semetipsa similia experta; *vel* experta, *seu* gnara, quantopere Sponsus suus tunc in Deum raperetur.

m *Id est, ne totus in divina intentus, collisis vel fallentibus pedibus, laberetur.*

n *Hoc est, coram ipsa libere orabat.* F

o *Adi caput* 1, *num.* 10 *et sequenti.*

p *De hoc argumento Summarium processus canonizationis habet sequentia.* Super articulo XXVII, qui incipit, ITEM CONTINE (*hæc vox vitiosa est*) prima testis, videlicet domina Dalphina, fol. CXVIII, pagina secunda in fine deponit, dicens, verum et notorium esse, quod in articulo continetur, quantum ad duodecim pauperes; sicut (*ab*) aliis dicit, se audisse de leprosis. Item septima testis, videlicet religiosa domina Alasacia, fol. CLII, pagina prima in fine deponit, dicens, verum esse, quantum ad duodecim pauperes, quod in articulo continetur. Reddit causam dicti sui, qua vidit fieri. Et insuper credit, verum esse, quod de leprosis in articulo continetur. Item octava testis, videlicet Bertranda Bartholomæa folio CLVII, pagina secunda deponit, dicens, verum esse, quod in articulo continetur quantum ad duodecim pauperes. Credit etiam, contenta in articulo quoad leprosos esse vera, causam reddens sui dicti. Item nonus testis, videlicet religiosus vir frater Gerardus Raybaudi, Ordinis Fratrum Minorum, folio CLXI, pagina secunda deponit, dicens, verum esse, quod in articulo continetur, quantum ad duodecim pauperes. Audivit etiam de leprosis. Item vigesimus nonus testis, videlicet

A licet venerabilis et religiosus vir dominus Ysnardus de Albano, Prior Capuæ Ordinis S. Johannis Jerosolymitani, folio CLXXVI, pagina secunda deponit, dicens, quod vidit de duodecim pauperibus, quando fuit in hospitio dicti domini Elizarii : imo juvit ipsum sæpe ad ministrandum eis. Multa alia dicit de pauperibus, dum dictus Elizarius esset Neapoli. *Consule etiam Bullam canonizationis in Commentario prævio num.* 206. *Suspicionem meam super leprosis, de quibus prædicti ex auditu tantum testati fuere, ad sequentem litteram exponam.*

q *Ad hæc omnia, aut eorum aliqua, quæ toto hoc numero et præcedenti de leprosis dicta fuere, suspicor referenda esse testimonia ex auditu de leprosis ad præcedentem litteram data ; quia, cum prædicta leprosorum sanatio in comitatu Ariano duobus tantum e suis præsentibus, et cetera quoque pietatis opera leprosis impensa uno dumtaxat comite conscio, facta essent, non potuerunt B. Dalphina ejusque domestici ac familiares de his aliter testari, quam ex auditu, non autem ex visu, uti fecerunt de duodecim pauperibus, quos sanctus Comes domi suæ alere solverat. Verum hæc videant, quibus processus canonizationis ad manum est.*

B r Bladum, *Italis* Biada, *et* Biado, *medio ævo pro quovis tritico usurpatum fuit. Exempla videri possunt apud Cangium in Glossario.*

s Caristia *annonæ caritas seu penuria est, ab Italico* Carestia. *Vide Glossarium mox laudatum.*

t *De hisce audit Summarium processus canonizationis.* Super articulo XXXVI, qui incipit, PRIMO QUOD TRIGINTA, deponit prima testis, videlicet domina Dalphina, folio CXXII, pagina prima dicens, quod prope messes pauperibus indigentibus faciebat bladum *(MS. nostro est* blandum, *quod et hic et deinde correxi)* tradi, quod pro necessitate sui hospitii faciebat custodiri. Super aliis inibi contentis deponit de auditu, et credulitate, causam reddens. Item nonus testis, Frater Gerandus Rabaudi *(supra* Raybaudi *scribitur)* Ordinis Minorum, folio CLXIII, pagina secunda ante medium deponit de auditu, dicens, quod, licet in horreo nullum esset bladum, cuidam egenti etiam tradi præcepit et fecit ; et inventum fuit in horreo in magna quantitate bladum ; prout eidem dixit custos clavium ipsorum horreorum. *Eadem et alius ibidem testatus dicitur. Tum sequitur ibidem* Super articulo XXXVII, qui incipit, ITEM QUOD VIGINTI QUINQUE, prima testis, videlicet domina Dal-
C phina, folio CXXIII, pagina secunda ante medium deponit, dicens, quod audivit a multis, dictum miraculum fuisse factum. Item nonus testis, videlicet Gerandus Rabaudi, Ordinis Fratrum Minorum, folio CLXIV, pagina prima circa medium, dixit, se credere, contenta in dicto articulo esse vera. Causam reddit, quia ita audivit a dicta Stephania narrari. *Ex* Stephaniæ *nomine suspicor, hic agi de miraculo multiplicati tritici, quod* Stephana *deprehendisse mox dicta est. Qui processum canonizationis servant, certiora et plura de his dicere poterunt.*

u *Arelate, vulgo* Arles *archiepiscopalis civitas est ad Rhodanum in Provincia, regnique Arelatensis olim caput Est et aliud oppidulum Galliæ in comitatu Rascinonensi,* Arelate et Arulæ, *Gallice autem etiam* Arles *dictum, ut videri potest apud Baudrandum in Lexico ; sede priori urbe verisimillime hic sermo est.*

x *In Summario processus, titulo* De miraculis factis, ipso vivente, *quædam* Jacoba Alba *testata legitur super articulis trigesimo nono et Quadragesimo ; sed præter cognomen* Albæ *nihil inde pro prædicto miraculo eruere potui. Præmittitur ibidem alterius febricitantis sanatio, quæ potest una fuisse ex iis, quas biographus generatim tantum memoravit. Sic itaque habet laudatum Summarium :* Super articulo XXXVIII qui incipit ITEM CONTIGIT PER SEPTEM ANNOS, prima testis, videlicet domina Dalphina, fol. CXXIV, pagina secunda circa D finem deponit, contenta in ipso articulo se audivisse dici tam a dictis domino Elizario, et ab ipso Fratre Minore, quam ab aliis : quod quidam Frater Minor ab eo de febre curatus fuit, etiam audivit a multis. Item quartus testis videlicet nobilis vir, dominus Guido Guidonis, folio CXL, pagina secunda deponit, dicens, quod uno die vidit ipsum Fratrem graviter infirmari, et per duos dies post vidit eum sanum et curatum et tribus diebus sequentibus prædicare. Et credit, eum per ipsum dominum Elizarium, per manuum impositionem et invocationem miraculose fuisse curatum. *Sunt et alia ibidem testimonia* de miraculis factis ipso vivente, *sed tam compendiose laudata, ut mihi usui esse nequeant.*

A ANONYMO.

CAPUT IV.

Sancti Comitis in rebelles et calumniatores mansuetudo : Ordo equestris ipsi collatus : votum virginitatis ab eo emissum : integritas in suscepto Calabriæ ducis magisterio et cura pauperum. E

Cum factus esset annorum viginti trium, ejus patre defuncto *a*, remansit comes Ariani et dominus baroniæ et Ausoisii ex ordinatione paterna. Et tunc primo Italiam ingressus ad capiendam possessionem dicti comitatus ; et civitas Ariani sibi per triennium rebellavit, et multas injurias, magna damna et opprobria passus *. Qui etiam aliquando sibi insidias paraverunt, et falsa crimina imposuerunt, et in multis quoque gravaminibus per totum illud triennium lacessitus, numquam de eis a Deo vindictam petiit, nec fecit. Et licet princeps Tarentinus *b*. qui singularem amorem ad eum habebat, sibi nimium compatiens, plures de prædicta civitate vellet suspendere, multosque mutilare, ut ceteri territi obedirent, nequaquam ipse permisit, sed constanter prohibuit, asserens, quod Dominus et justitia eos inclinaret. Et factum est post hoc, quod, divina clementia ordinante et ipsius patientia promerente, ut verus dominus ab omnibus honorabatur et diligebatur ut pater.

a

X.

Subditis sibi rebellibus parcit

* *adde* est

b

45 Invenit autem quasdam literas, quas, aliqui F nobiles miserant patri suo, tunc viventi, in quibus eum graviter accusabant et false, ipsumque patrem inducebant ac fortiter stimulabant, ne eum dimitteret hæredem *c*, false et proditorie rationes multiplices allegando. Cumque prædictas literas suæ sacræ consorti in conclavi legisset, interrogavit illum, si illas literas falsis accusatoribus ostenderet, ut essent magis humiles, et de tam magno crimine pœnitentes. Cui Vir mansuetissimus sic respondit : Ego, inquit, in hoc crimine eis parco totaliter et ex corde ; et absit a me, ut eis literas istas pandam. Imo volo, eos scire, me talia simpliciter ignorare : si enim perciperent, me illa scire, jam essent pro magna parte puniti : quia semper me timerent, et in eorum cordibus assidue suspectus essem. Et literis destructis, numquam ad eorum notitiam hoc perveniet. Quinimo paulo post cum unus miles *d*, qui dictarum literarum fuerat principalis fabricator, cum aliis nobilibus præsens esset in solemnitate quadam sanctus Comes, benignus et pius, prædictum militem plus cæteris honoravit, et majorem familiaritatem ostendit, atque in suam cameram *e* introducens, raubas *f* pretiosas sui corporis dedit, et in vita sua specialia signa dilectionis monstravit.

et calumniatoribus præ ceteris bene facit ;

c

d

ef

A. ANONYMO.

nec unquam visus irasci est ;

A 46 Erat quippe Vir iste sanctus tantæ virtutis et gratiæ, tantæque fortitudinis et patientiæ in adversis, quod in tota vita ab aliquo, quantumcumque familiari vel domestico, pro quacumque tribulatione numquam visus fuit verbo vel facto impatiens nec iratus. Unde virgo S. Dalphina, quæ ipsius virtutes et actus contemplabatur assidue, videns, quod contra sibi injuriantes et adversantes minime tribulabatur, sed æquanimiter omnia vultu hilari et placito tolerabat, admirans tam magnam et invincibilem patientiam, quæ in eo sedem sibi constituerat tam nobilem, ipsum voluit experiri. Et dum essent simul in conclavi, ipsum talibus verbis aggreditur. O, inquit, Elzeari, qualis homo est tu, qui nunquam contra te injuriantes irasceris, nec turbaris ? Tu quidem videris insensibilis, et tamen es homo passibilis et mundanus : vel forte nescis aut non potes irasci. Quid noceret malis, qui interdum te lædunt injuste, si tu aliquando te eis iratum ostenderes ?

cujus rei ipse rationem exposuit.

47 Ad quam Vir mitissimus sic respondit : Dalphina, ad quid valet irasci ? Ad nihilum profecit talis ira. Tibi nihilominus pandam nunc cordis mei secretum. Scias quod aliquando contra me impu- B gnantes intus in corde incipio indignari ; sed ibidem me statim converto ad cogitandum et sustinendum injurias Christo illatas. Et dico mihi : Si tui servi- g tores *g* tuam barbam depilarent, et alapas tibi darent, Christus majora sustinuit. Et assero tibi, Dalphina, quod numquam Christi injurias desisto meditari, quo usque animus est totaliter quietatus : et hanc gratiam Deus mihi contulit singularem, quod æquali dilectione, vel majori, meos adversarios diligo post irrogatas injurias, sicut ante ; et pro eis specialiter Deum exoro. Et scio et confiteor, me majoribus et pejoribus injuriis esse dignum h *h*. De quibus verbis virgo Dalphina mansit mirabiliter ædificata et cœlesti dulcedine recreata, intelligens, quod ejus nobilis spiritus, in desiderio æternorum totus accensus, tantum erat Deo unitus, quod non sinebat in eo passionem aliquam dominari.

Justitiam sic administrari jubet,

48 Et cum invenisset comitatum et baroniam magnis legatis et debitis obligatum et oneratum, constituit certas personas, quæ certos reditus et bona reciperent et solverent, quousque omnia per integrum essent satisfacta. Et quando tam magna onera et gravamina audiebat, dicebat intra se : C Gratias tibi ago, Domine Deus meus, quia sicut, i quando me primitus visitasti *i*, amorem hujus seculi et terrenorum omnium a meo animo abstulisti, ita quoque, te jubente nunc et ordinante, istas terras et hæreditates possideo, quas in tantum debitis et legatis oneratas conspicio, quod etiam amator hujus seculi vix posset in eis aliqualiter delectari. Quoniam autem pietas sine justitia, maxime in principe, vacua esse censetur, ideo Vir iste sanctus, ut per universas Domini vias incederet pede recto, sicut erat misericors, sic et justitiæ zelator, quam cum misericordia temperabat, et suis subditis ministrabat, officialibus suis imponens, ut in judiciis suis et sententiis a regula justitiæ minime deviarent.

ut eam misericordia temperet.

49 Remissos vero in hac virtute, et ex negligentia differentes, acriter increpabat, et quandoque de officiis deponebat, substituens digniores. Malendri- k nos *k* et alios malefactores viriliter persequebatur et captos atque detentos puniebat juxta demerita pravitatis. Condemnatos autem ad mortem salutaribus monitis informabat, et eos, ut de suis confiterentur peccatis, benignius inducebat ; maxime ut ad Christi passionem recurrerent. Unde dum semel quidam sceleratus malendrinus per suam curiam fuisset ad suspendium judicatus, accessit ad carcerem, et ipsi diu prædicans et exhortans, atque ad veram pœnitentiam inclinans, taliter ei sua delicta D ostendit, quod eum ad veram contritionem induxit *l*, et lacrymans ac gemens, atque ex intimis cordis l visceribus dolens confitebatur, tali morte et ad amplius confusibili se fore dignum. Et gratias referens, patienter et lætanter illud supplicium mortis suscepit. Comdemnatis in pecuniis de more partem tertiam dimittebat, et aliquibus medietatem ; et si essent pauperes, totum remittebat iisdem, licet secrete et per manum aliam eis daret, ut taliter puniti timorem non perderent, et a delictis consimilibus abstinerent. Bona vero condemnatorum ad mortem, quæ erant dominio confiscata, si tales haberent uxorem et proles, eis secrete per manum alteram restituebat.

Neapoli Equestri Ordini adscribendus, reperitur in ecstasi :

50 Quando a rege Ruberto *m*, cui valde acceptus m erat, extitit Neapolim * sacramentis militaribus insignitus, illa nocte, ut moris est, in ecclesia, in qua festum illud fiebat, vigilavit. Magna autem multitudo militum et aliorum nobilium cum luminaribus ecclesiam ingredientes, et ante ipsius faciem transeuntes cum tubis et aliis diversis generibus musicorum gaudentes et exultantes, ipse mundana gaudia in cœlestia commutavit. Nam quæ circa se agebantur, minime sentiens, totus fuit ad cœlestia elevatus, E et inter angelorum agmina et beatos spiritus mentaliter transportatus, cum ipsis contemplabatur divina, et sic tota illa nocte terrena transcendens, degustavit proinde cum magna mentis suavitate et dulcedine spiritualia et æterna ; sicut postmodum suæ sacratæ consorti secretius revelavit. Pulsabatur proinde in corde plus solito, ut cum sua felici sponsa sacrum virginitatis votum emitteret, sicut iisdem sæpe inspiraverat Spiritus sanctus *n*. n

* Neapoli XI.

conjugem suam per litteras arcessit in Italiam,

51 Idcirco misit sibi litteras per nuntium specialem, quia tunc in partibus Provinciæ morabatur, ut statim veniret ad ipsum, et dominam Garsendam Alphanti duceret secum. Ipsa vero, ut vere humilis et obediens Viro suo, dimissa domina Garsenda infirma, navigando sui sancti Viri aspectibus se præsentat. Quam cum vidisset et cum gaudio suscepisset, sibi secrete dixit : Ego, inquit, nisi pro te, ut votum virginitatis, sicut pluries tractavimus, impleamus : verum tamen quia voluntas Dei est, ut domina Garsenda in hoc voto sit præsens, eo quod ad hoc voto sæpe induxit, et a nostra pueritia salutaribus monitis et cum magna devotione et diligentia nutrivit, et hoc videre et audire F peroptavit, idcirco pergamus ad eam. Et licentia a rege Roberto cum non modica difficultate obtenta, injungens * eis, ut infra biennium redirent ad eum, partibus Italiæ dimissis, ubi fuerat quinque annis, in regionem Provinciæ sunt reversi.

* l. injungente

cum eaque in Provinciam reversus

52 Quibus venerunt obviam multi nobiles et affines, ipsos cum gaudio suscipientes, inter quos Rostangnus de Sabrano miles, ejus consanguineus, cum ipsum amplexatus fuisset, subito fuit ejus spiritus in melius valde immutatus. Nam cum esset antiquus dierum, et jam a duobus annis non fuerat confessus, tantum onus sensit suorum peccatorum, quod non potuit quiescere, nec cibum sumere, nec alium actum facere, quousque omnia peccata sua cum magna contritione et lachrymarum effusione in Sacramentali detegeret confessione ; et ex tunc vitam in melius commutavit. Felices autem Conjuges ad castrum de Ansoisio pervenientes, invenerunt dominam adhuc in lecto jacentem. Et cum eam visitassent, et causam eorum adventus indicassent, devota domina exultans in spiritu, nimio repleta gaudio inquit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me voluisti duplici gaudio consolari : quia sicut magna desiderabam hæc vota audire et videre, sic toto animo cupiebam dissolvi et tecum esse.

Nam

A Nam cum pro hujusmodi ferventer orarem, (inquit) est mihi responsum a Domino, quod deberem in hoc mortali corpore detineri, quousque viderem hos sanctos Conjuges virginitatis votum exprimere.

votum virginitatis nuncupat in præsentia Garsendæ.

53 In eodem autem castro simul Pascha fecerunt, et ibidem cum Maria, gloriosa Matre Jesu, et Maria Magdalena, et sanctis Maria Jacobi et Salome, atque sanctis Apostolis Resurrectionis gaudium contemplantes, idem festum celebrarunt spiritualiter; et a festo Paschæ usque ad festum Mariæ Magdalenæ in dicto castro Ausoisii divinis laudibus et meditationibus insistentes, in ipso festo Mariæ Magdalenæ in capella B. Catharinæ devotissime Missam audierunt, et Sacramentum Eucharistiæ receperunt. Et quoniam domina Garsenda in Missa esse non poterat, cum jaceret infirma, idcirco, finita Missa, statim ad domum ejus accedunt, et coram ea præsentibus domina Alasia, sorore virginis Dalphinæ, et Domino Inardo milite, filio dictæ dominæ Garsendæ, cunctis aliis exclusis, vota sua fecerunt in hunc modum. Primo quidem sanctus Comes, flexis genibus, et junctis manibus super Missale; votum vovit dicens.

quæ paulo post moritur, et utrique

B 54 Domine Jesu Christe, a quo omne bonum et omne donum procedit, ego peccator fragilis et infirmus sine tuo speciali dono non possum esse continens neque castus; sed confidens de tuo singulari adjutorio, voveo et promitto tibi et Virgini gloriosæ et omnibus Sanctis toto tempore vitæ meæ caste vivere, et virginitatem servare, quam in me usque nunc tua clementia custodivit; et pro hoc promisso servando paratus sum pati quascumque tribulationes ac pœnas, et mortem insuper corporalem. Et ibidem sancta Virgo Dalphina modo consimili votum virginitatis, quod prius in secreto fecerat, in publico iteravit. Postremo vero præfatus miles, dominus Inardus, simile votum castitatis emisit. Quibus peractis, domina Garsenda gaudio spirituali repleta inquit: Laus, honor et gloria sit omnipotenti Deo, qui me fecit videre, quod tantum optavi. Jam læta moriar, nec aliquod amplius in hoc mundo desidero; sed suscipe, Domine, amodo ancillam tuam, et tua sancta voluntas de me et in me totaliter impleatur, Domine Jesu Christe, seminator casti consilii suscipe seminum fructus, quos in Dalphina virgine seminasti.

apparet in gloria. Carolo Calabriæ duci moderator datu

C 55 Sanctus autem Comes omnibus stricte mandavit, ut votum suum et suæ sanctæ consortis nulli hominum aperirent. Post modicum vero temporis domina et sancta Garsenda, plena bonis operibus migravit ad Dominum, ut optabat; in cujus obitu et sepultura sanctus Comes cum sua sancta consorte præsens fuit. Post ipsius autem obitum tota gloriosa in habitu splendido et pulcherrimo apparuit utrique, Comiti scilicet ac sanctæ comitissæ; uni dormienti, et alteri vigilanti, quos de sua gloria certificavit, et spiritualiter consolatos reliquit, ut expressius habetur in Vita et Legenda sanctæ Comitissæ *o*. o
Corpus vero ipsius sepultum est in ecclesia Fratrum Minorum de Apta prope tumulum sancti Comitis et sanctæ comitissæ, cum habitu B. Francisci *p*. Completis autem duobus annis, quibus fuit in partibus Provinciæ, reversus est Neapolim, sicut a rege Roberto habuerat in mandatis, et ibidem ordinatus est magister domini Caroli, regis primogeniti et ducis Calabriæ *q*.

XII. p q

illum ad pietatem instituit.

56 Quem cum cerneret in moribus levem, et lascivum in actibus, atque ad verba levia et inhonesta audiendum assuetum et promptum, ipsum vocavit ad partem *r*, cui et dixit: Non decet insignem personam et regem verba levia et inhonesta audire vel loqui; corrumpunt bonos mores colloquia prava; sed potius sanguinis claritas verbis honestis et moribus virtuosis nobiliter debet decorari. Et hæc verba et similia cum tanta efficacia sibi dixit, et ejus animo impressit, quod statim descendit super eum spiritus mansuetudinis et suavis *, ita ut in brevi tempore non sine magna admiratione comitum et aliorum nobilium, qui sibi continue assistebant, et totus in moribus alteratus *s* et in melius commutatus quibusdam dicentibus: Dominus dux est mutatus in virum alterum; aliis asserentibus: Comes Ariani locutus est cum duce. Et non solum ex tunc a verbis inhonestis et moribus invirtuosis ipse abstinuit, verum etiam nullus, illo audiente, loqui talia ausus fuit.

D * an suavitatis? s

et in rerum administratione

57 Videntes autem nobiles et potentes de regno, et alii inferiores, quod Sanctus iste tantum erat domini ducis factus familiaris et intimus, qui illo tempore totum regimen regebat, eo quod pater suus rex Robertus in partibus Provinciæ morabatur *t*, cœperunt sanctum Comitem plus honorare; et qui cum duce, vel in ejus curia habebant aliquid expedire, plures veniebant ad Sanctum et ei primitus loquebantur. Aliqui offerebant sibi pannum de Scarleto *u*; aliqui auri multas uncias; aliqui vero alia jocalia *x* et munera pretiosa: Vir autem sanctus divinitus illustratus sciens *, quod munera excæcant occulos accipientium; et ideo ab omni munere excussit manum et animum. Et cum aliquando aliqui de sua familia dixissent, quod pro recompensatione laborum post collatum beneficium sine pacto aliquo præcedenti poterat juste et sine peccato aliqua munera et encenia *y* recipere, Vir purus et mundus taliter respondebat: Receptio talium posset esse materia scandali, et insupervitium et occasio injuste recipiendi: quare volo ab omnibus generaliter abstinere.

t u x * sciebat E y

omnia oblatæ dona respuens, pauperibus.

58 Cum semel de duce et ejus curia veniens, propriam cameram, ut consueverat, introisset, ut se cum Deo actuali meditatione recolligeret, eructabat verba hujusmodi, Deo loquens: O Domine Deus, tu mihi debes in paradiso centum uncias auri, et duas petias de scarleto *z*. Cumque casualiter domina Alasia monialis cameram intrasset, et talia verba audisset, admirans, inquit: Domine mi, quid volunt hæc verba? Cui Sanctus respondit: Hodie ista munera habere potui; sed nolui accipere amore Dei. In secreto etiam dicebat suæ sanctæ consorti, quod quamplures crebro donis et muneribus ipsum corrumpere nitebantur *aa*. Cumque querelæ multorum pauperum ad suas devenirent aures, advertens, quod eorum negotia et causæ dormirent in curia, jaculo compassionis in corde plagatus, accessit ad decem, et audacter ab eo petiit, ut causas pauperum posset assumere, et eorum advocatus in curia esse *bb*. Cumque ei benignum præberet assensum, Sanctus pius et misericors fecit fieri novam bursam, in qua solum ponebat supplicationes pauperum et querelas; et quando ibat per plateas civitatis, ad ipsum pauperes per turmas et circa ostium suæ domus in tanta multitudine confluebant, quod cum difficultate ipse et sua familia introibat.

z aa F bb

et exsulibus verum patronum

59 Audiebat eorum verba et rationes cum magna diligentia et quiete, et de multis verbis, inter quæ plures imbecilles plura miscebant superflua, ipse sicut ingeniosus et prudens, in certis punctis facti substantiam reducebat, et pro eis duci et officialibus loquens, eorum negotia terminabat. Illo tempore venerunt Neapolim aliquæ dominæ nobiles et generosæ cum filiis et aliqua familia de regno et insula Siciliæ, propter guerrarum *cc* dispendia exulatæ. Quibus Sanctus miro modo compatiens, procuravit officium, et tantum fecit cum duce, quod omni die habebant ordinarie de suo palatio provisionem. Ipse etiam providit eis de pannis et multis aliis

cc

A aliis necessariis, quia earum indigentiam et aliorum pauperum sine magna compassione videre non poterat. Quodam semel die, cum lotis manibus mensam intraret pro prandio, quidam pauper importune domum intrans, se sibi ingessit, dicens : Domine, quid de mea supplicatione fecistis ? Cui Sanctus benigne respondit : Expecta me modicum ; quia, priusquam comedam, tuum volo negotium expedire. Et surgens de mensa, ivit ad curiam, et reversus, paupere expedito, mensam intravit.

A. ANONYMO.

publice sese exhibet.

60 Aliqui enim propter longam moram, qui non habebant, ut de suo sibi ipsis possent providere, ipse Sanctus de sua substantia providebat *dd*, et sic animum, linguam et manus eis tribuens, triplex in uno homine Deo gratum sacrificium offerebat ; memor nostri Redemptoris, qui nasci, vivere et mori voluit ita pauper ; qui dixit : Quoties uni ex minimis meis fecistis mihi fecistis. Fama autem per totam civitatem currente, quod Comes Ariani factus est pauperum advocatus, ipse propter hoc non destitit ; quia thesaurum thesaurisabat in cœlo, ubi cor suum erat totaliter transportatum.

dd

ANNOTATA.

B a *Ermengai mortem, sanctique* Elzearii *profectionem in Italiam, ut comitatum Ariani hæreditate adiret, ad annum circiter* 1309 *retulimus in Commentario prævio num.* 95 *et sequentibus. Comitatus Ariani notitiam dedimus ibidem num.* 32.

b *Fuit hic quartus Caroli II, Neapolis ac Siciliæ regis filius, nomine* Philippus, *qui etiam titulum imperatoris Constantinopolitani gessit, et initium dedit principibus Tarantinis e regio sanguine comitum Andegavensium.*

c *Haud dubie hi Ermengao persuadere conati sunt, ut, prætermisso primogenito suo* S. Elzeario, *heredem scriberet alterum filium suum Guilielmum, qui eidem sancto Fratri suo postmodum ex testamento successit. De eodem egimus in Commentario prævio num.* 39, 40 *et* 130.

d *Id est,* vir nobilis.

e *Id est,* cubiculum.

f *Per vocem* raubas, vestes *significari, supra jam monui.*

g *Hoc est, servi vel famuli, seu qui in ipsius obsequiis erant.*

h *Pro hisce omnibus confirmandis nihil eruere potui*
C *e Summario processus, quod, ut alias monui, numeros tantum cum initio articulorum nominaque testium passim exhibet. Huc tamen pertinet, quod Gregorius XI summus Pontifex in Bulla canonizationis de eodem Sancto ait, nimirum :* Nec de ullo suo æmulo vindictam facere volebat.

i *Nimirum per ecstasim in comitatu Saltus de qua consule Vitam hanc num.* 8 *et sequentibus.*

k Malendrinus *vox Italica est :* nam Malandrino *Italis* grassatorem, piratam, *et id genus infestatores significat.*

l *Huc referri potest, quod in Bulla canonizationis ipsius legitur :* Tantaque abundavit caritate, quod nihil tam carum illi erat, quin libenter erogasset, ut saltem unam animam trahere potuisset ad Christum.

m *Robertus, de quo hic, fuit filius tertio genitus Caroli II, qui anno* 1309 *e vivis sublato in regnum Neapolis et comitatum Provinciæ successit ; quia Carolus primogenitus, vivente patre, regnum Hungariæ jam obtinuerat, secundo autem genitus S. Ludovicus mundo valedixerat, Ordinem B. Francisci professus, factusque Tolosanus et Appamiensis episcopus, vivere jam desierat ab anno* 1297. *Acta hujus illustrata habes in Opere nostro ad diem* 19 *Augusti, quo colitur.*

n *Quæ hic sequuntur usque ad num.* 55, *satis prolixe exposui in Commentario prævio* § 6, *ubi etiam de tempore ceterisque rerum adjunctis disputatum est.* D

o *Nescio, quam hic Vitam seu Legendam B. Dalphinæ designet. Certe in ea, quam Petrus Eberardus sub finem seculi* XV *vel initio* XVI *Gallice conscripsit, nullum verbum de apparitione Garsendæ* S. Elzeario *facta legere est. Vide Commentarium prævium num.* 13 *et duobus seqq.*

b *De eadem illustri matrona aliqua annotavi in prædicto Commentario num.* 41 *et sequenti.*

q *Consule eumdem Commentarium* § 6, *in quo a num.* 127 *disserui de tempore, quo sanctus Comes cum conjuge sua virgine B. Dalphina in Italiam reversus est, deque suscepto ab illo Caroli Calabriæ ducis regimine, aliisque huc spectantibus, quæ ne actum agam hic prætereo.*

r *Id est, seorsum ab aliis duxit.*

s Alteratus *vox barbara, quasi* alter factus, *nempe melior, ut sequitur.*

t *Adi Commentarium prævium num.* 131 *et duobus sequentibus.*

u Scarletum *alias* scarlatum, *Latine* coccus *seu* color coccineus *est. Itaque* pannus de scarlato, *pannus est cocco tinctus.*

x Jocalia, *Gallis* joyaux, *Latine* monilia, gemmas, E annulos, aliaque id genus pretiosa *esse, recte ait Cangius in Glossario, ubi consuli potest, si quis plura velit.*

y Encenia, encœnia, exenia *pro* xeniis *aliisve donis sæpe usurpari vide apud laudatum Cangium.*

z Petio de scarleto *hic portionem incertæ mensuræ panni coccinei designat.*

aa *De hoc argumento sic habet Summarium processus canonizationis : Super* XXX *articulo, qui, incipit,* Item cum propter familiaritatem, prima testis, videlicet domina Dalphina, folio XIX, pagina secunda prope principium deponit, dicens, quod numquam vidit, nec scivit, eum aliquid recipere. Item quartus testis videlicet dominus Guido Guidonis, folio XXXVI, pagina prima prope medium deponit, dicens, verum esse, quod in articulo continetur. Causam reddit quia numquam scivit, quod in articulo continetur. Causam reddit, quia numquam scivit, quod aliquid reciperet ; et super hoc erat fama, quia nihil recipiebat. *Eadem ibidem testati fuisse leguntur domina Alasacia monialis, soror B. Dalphinæ, Bertranda Bartholomæa, et Frater Gerandus Raybaudi Ordinis Fratrum Minorum.*

bb. *Pro hisce ac sequentibus ista accipe ex Summario processus super articulo* XXIX. Item quartus F testis, videlicet dominus Guido Guidonis miles, folio CXXXV pagina secunda ultra medium deponit, dicens, quod vidit eum recipere supplicationes pauperum, et quod fama erat de contentis in articulo. *Eumdem articulum suo testimonio etiam confirmarunt B Dalphina, domina Alasacia, Bertranda Bartholomæa, Frater Gerandus Raybaudi Ordinis Minorum, et Ysnardus Prior Capuæ, e quibus sola Alasacia ait :* quod non recordatur, se audivisse eum vocari Advocatum pauperum. *Id ipsum tamen etiam probatum fuisse, patet ex Bulla canonizationis, in qua legitur :* Et dum consilio ducis Calabriæ præfuit, petitiones pauperum interim promovebat, quod omnes ipsum Advocatum pauperum nominabant.

cc Guerræ *a voce Gallica* guerres, *Latine* bella. *Indicantur autem hic bella, quæ Fredericus Arago, Siciliæ rex, gessit pro hoc ipso regno cum Roberto Neapolis rege, vel adversus Guelfos, quorum idem Robertus dux erat ; de quibus consule historicos.*

dd *Vitiosam hanc periodum sic restitue :* Aliquibus enim *(sive etiam)* qui propter longam moram *(seu tempus, quo eorum negotia differebantur)* non habebant, *unde* sibi ipsis possent providere, ipse Sanctus de sua substantia *(seu ære suo)* providebat. *Supra laudata Bulla canonizationis de misericordia illius hæc præ-*

A *præterea ait:* Circa servos Christi ac pauperes, aliasque miserabiles personas valde compatiens, seipsum in eleemosynarum elargitione, eis plerumque ministrando, munificum exhibebat.

CAPUT V.

Aliæ sancti Comitis virtutes : militia : morbus et convalescentia : legatio in Franciam : obitus, sepultura, translatio et miracula.

XIII. *Sancti Comitis firma fides,* Fidelis et verax et Catholicus sanctus comes Elzearius zelo fidei totus erat accensus. Nam pro ipsa fide non solum erat paratus quæcumque adversa pati; verum etiam optabat mori. Sic enim fuit a Deo radiis fidei illustratus præcise in prima et quarta visitatione, quod, sicut tunc in spiritu Creatorem et creaturas, et Redemptionis mysterium viderat, sic continue ex tunc in anima sentiebat. B Uno namque tempore semel conferebat in conclavi cum sua sancta consorte, et de finalibus temporibus ex malitia Antichristi; et in illo sancto colloquio dixit virgo S. Dalphina: Horrenda illa persecutio fidelium erit: nam si virtutes cœlorum movebuntur, quomodo mortales homines stabunt? Ad quam Sanctus; Videas, inquit, Dalphina, si magister Franciscus Maronis, qui est unus de majoribus clericis mundi et in fide instructus et firmus, et Frater Joannes Juliani, confessor noster, qui est in fide illuminatus et vita sancta clarus, et domina Garsenda, cujus vita sancta est per virtuosa opera et miracula multis nota, quæ, ut scis, semper in sanctis operibus et virtuosis actibus a pueritia nos nutrivit: Si isti tres, inquam, de quibus æstimo *a*, venirent ad me concorditer, et dicerent mihi quod fides nostra esset falsa, et usque nunc in errore viximus et decepti sumus; et quod Papa et Cardinales vellent fidem mutare, et quod totus mundus inciperet hoc clamare; dico tibi, quod propter hæc omnia a vera fide Catholica, quam Deus mihi ostendit, non deviarem in puncto etiamsi pro hoc millies deberem mori.

62 Nec Antichristus, nec sui discipuli ab hoc me retrahere possent, nec ab aliquo articulo fidei, quam nunc tenet sancta mater Ecclesia. De quibus verbis virgo Dalphina fuit non minus in fide firmata, C quam spiritualiter consolata. Habebat in magna reverentia prælatos et omnes presbyteros sanctæ Ecclesiæ, eo quod per ipsos derivatur ad alios via salutis. Personas spirituales et devotas libenter videbat, et cum iisdem reficiebatur poculis charitatis. Alio semel tempore, cum sanctus Vir esset in Monte Pessulano *b*, et ibi moram aliquam traheret, virgo Dalphina, quæ tunc erat in castro Podii Michaelis, misit sibi famulum cum litera, ut posset de ipsius statu et mora certificari. Ipse taliter sic rescripsit, Sanus corpore sum et sospes, et si me videre cupis, quære me in dextera plaga lateris Jesu Christi: nam ibi habito, ibi me poteris invenire, et alibi me non quæras. Cum semel alio tempore esset cum rege Roberto in civitate Avenionensi, quadam die festo post Sacramentalem confessionem de mane dixit cuidam sacerdoti, volenti celebrare, quod sibi ministraret Hostiam, quia communicare volebat; et factum esset, dum presbyter vellet Missam incipere, quod vocatur * a rege; et tunc dixit presbytero, quod non procederet, sed ipsius reditum expectaret.

pia sensa; conjunctio animi

* l. vocaretur

63 Tunc exiens de capella, equitavit cum rege usque ad palatium Papæ, quod satis longe distabat. D Post regressum vero cum descendit de equo, sic intrat capellam, et jubet sacerdoti ut Missam inciperet et perficiat, post quam communicavit devote. In quo actu possumus advertere, quantum ipsius fides et divina unitio ejus animam perlustrabat, cum ex quibusdam visis vel auditis in via vel in termino non fuit dispersus interius, nec distractus; quia ille bonus spiritus, qui ipsum movebat cum Deo, sic aditus et vias circa ipsum tenebat obsessas, quod nihil sordidum vel immundum aut sibi dissimile, contrarium, seu displicibile in cor suum permittebat intrare. Alio semel tempore, cum iret una cum sponsa sua et tota familia de Neapoli ad partes Provinciæ navigando, orta est tanta tempestas in mari, quod, fracto veloc um arbore*, navis inter undas periclitaretur. Fit planctus magnus et dolor omnium, quod nullus de vita sperabat. Sanctus vero fidem habens in Domino, de corde suo ipsum deprecabatur devote, et cæteris lacrymantibus, solus non fuit in exterioribus alteratus.

A. ANONYMO. continua cum Deo, fiducia in periculis,

* sive malo

64 Cumque navis non sine magno prodigio ad terram applicasset, et Deo gratias referentes perve- E nissent ad portum, cœpit aliquos de sua familia increpare, eo quod, fusis lacrymis et clamoribus nimis excessive mortem timebant, et de divina protectione modicum confidebant. Tunc sancta virgo Dalphina seorsum eum interrogavit, dicens: Domine, qui sic alios arguitis, numquid mori in tanto periculo metuistis? Cui Sanctus, Scias, inquit, Dalphina, quod, postquam de loco in Saltu Deus me primitus visitavit, in quocumque loco, sive in mari sive in terra, quocumque genere mortis me vocare voluerit, recipere præsto sum; nec nunc, nec aliquando, quantumcumque in magnis periculis constitutus, nunquam *ex tunc mori timui; et dum pericula video de propinquo, cor meum offero ipsi Deo in hunc modum: Domine Deus meus, cui cordium occulta sunt clara et manifesta, qui omnia nosti, antequam fiant, si decrevisti nos, vel aliquos nostrum, punire, convertatur, obsecro, ira tua contra me peccatorem ingratum; et indulgeas aliis: quia in quocumque de ista familia es plus, quam in me, honoratus. Et dicto tibi, Dalphina, (inquit) quod post hanc orationem semper invenio me magis in anima consolatum.

contemptus mortis, et humilitas

* umquam

65 Erat enim tam profunda ejus humilitas, quod in propria reputatione coram Deo se annihilans æstimabat, se fore * maximum peccatorem, et suis beneficiis multum ingratum; cum in veritate esset F vas purissimum, vasque omni virtutum odore confertum, de quo tam ipsa sponsa S. Dalphina, quæ ipsius actus et mores perscrutabatur attente, quam etiam alii, qui plus cæteris a sua primæva ætate usque ad mortem fuerunt sibi familiares et domestici, asserebant. Et aliqui eorum, tactis sacrosanctis, firmaverunt, quod nunquam potuerunt cognoscere, quod in tota vita sua mortalem culpam committeret. Confessores etiam sui, et illi, quibus magis assidue confitebatur, et quibus generaliter de tota vita sua per integrum fuerat confessus, qui erant sanctitatis magnæ et vitæ perfectæ, asserebant hoc idem, addentes insuper, quod cum magno dolore et lacrymis pœnitebat et confitebatur de minimis.

cum eximia castæ mentis

* i. e. esse

66 Tanta enim erat puritas conscientiæ, et tam ingens lumen gratiæ, quod non patiebatur etiam levibus inquinari; et tamen, ut dictum est, ex nimia humilitatis profunditate se putabat maximum peccatorem. Et ita in tali ac tanta humilitate fundatus cæteras virtutes super eam ædificabat securius. Honores mundani, quamvis eos exterius simularet, erant sibi despicabiles et onerosi, et illos interius mo-

integritate. belligerat pro Ecclesia;

A. Anonymo.

moleste portabat. Et quando non reddebatur sibi honor secundum exigentiam sui status, magis solito erat lætus. Ista autem virtus humilitatis magnam sibi securitatem in omnibus actibus conferebat, ita ut, quocumque pergeret, sive in mortem, sive in vitam, securus et constans sub divina protectione et confidentia habitaret. Accidit namque Viro sancto, quod semel de mandato regis Roberti, cujus erat subditus et vasallus, ivit Romam pro factis armorum cum domino Joanne *c*, fratre regis, contra imperatorem hæreticum, qui contra libertatem Ecclesiæ plura commiserat. Et cum esset in bello, Romæ unum Alemannum fortem partis adversæ a manibus ipsum interficere volentium liberavit.

deinde æger, et a Deo correptus, subito convalescit.

67 Finito vero bello, in quo pars imperatoris succubuit, statim in eadem civitate Romana Sanctus cecidit in lectum, tam gravi et ardenti febre gravatus, ut sibi appareret, quod inter duos igneos lectos tunc arderet. Et cognito de bello præterito, cœpit, quia ibi præsens fuerat, fortiter pœnitere. Et cum in isto cogitatu persisteret, vocem Christi audivit, corporis auribus sic dicentem : Elzeari, scias, quod in bello, in quo armatus fuisti, posuisti te in periculo amittendi gratiam meam; sed postquam pœnites, volo tibi dare pro offensa disciplinam. Tunc ille inclinavit se, et cœpit dicere, Miserere mei, Deus, et totum psalmum usque ad finem complevit. Christus vero in quolibet versu cum disciplinis ter regulariter ipsum fortiter percutiebat in dorso *d*. Post hoc cum obdormivisset, fuit perfecte a febre liberatus et curatus in corpore, et indicibili consolatione recreatus in mente.

XIV. *Extinguit omnia debita sua: legatur in Franciam,*

68 Biennio itaque, priusquam Sanctus iste spiritum redderet cœlo, fuerunt fere persoluta omnia debita et legata, quibus sua terra extiterat obligata. Et dicebat in conclavi suæ sanctæ consorti: Postquam debita comitatus et baroniæ erunt ab omnibus oneribus expedita, et non remanserit aliquid insolutum, non remanebo longo tempore super terram. Quod in veritate completum fuit: nam postquam fuerunt soluta per integrum universa, per unum annum tantummodo supervixit. De hujusmodi autem verbis virgo Dalphina non modicum tristabatur. Post hoc autem contigit, quod rex Robertus et ipsius solemne consilium miserunt sanctum Comitem legatum in Franciam ad regem Francorum cum honorabili comitiva ad procurandum uxorem, quæ esset de sanguine regio, moribus et persona dotatam, unico filio suo, domino Carolo, duci Calabriæ *e*. Et antequam recederet, ut suam consortem virginem dimitteret consolatam, dicebat sibi: Si, Domino permittente, revertar de Francia, volo relinquere, quantum potero, omnia ista negotia destructiva; et nostram constituemus in Ausoisio mansionem, ut elongati a terrenis et a mundano tumultu, degustationes spirituales plenius sentiamus. Erat enim iste Sanctus vir desideriorum, et æstimabat, se modicum, vel nihil, fecisse pro Deo, quamdiu vixerat in hoc mundo; et ideo fervebat ejus animus et proponebat, pro Christo ingentia se facturum.

et perfecto negotio, in morbum incidit Parisiis,

69 Cum autem in Francia negotium sibi commissum perfecte et feliciter consummasset, in civitate Parisiensi decidit in lectum, gravi infirmitate correptus. Et cognoscens, se morti approximare, magistro Francisco de Marone Ordinis Minorum, compatriotæ *f* suo, ibidem existenti, fuit confessus generaliter et devote cum lacrymarum effusione. Omni etiam mane ante suum lectum Missam devote audivit, et sæpius in illa infirmitate ad Sacramentalem confessionem redibat. *g* Et quamvis in tota vita sua virginitatem suam et suæ sanctæ consortis celaverit studiose, nihilominus in fine dierum suorum, spiritu sancto compulsus loquens *h*, de ea coram simul astantibus in hæc verba prorupit: Salvatus est homo malus per mulierem bonam, quam sicut virginem accepi, ita in hac vita mortali virginem relinquo *i*. In illa autem infirmitate, quæ gravissimis doloribus ipsum vexabat continue, cum magna patientia proposito sibi gaudio sustinebat. Erat indesinenter ejus spiritus unitus Deo, et cum hoc volebat audire bona verba et Christi passionem, quam sibi legi poposcit.

pieque ad obitum comparatus

70 Lingua etiam ipsius minime a laude Dei cessabat, illum versum dicens : Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus ; universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus, quasi continue in ore tenebat. Suscepto vero Dominico Sacramento, cum postea oleo sancto ungeretur, et ille versus diceretur ;Per sanctam Crucem et passionem tuam libera eum, Domine, ipse eumdem versiculum tribus vicibus replicavit, et in fine dixit: Hæc est spes mea, in hac volo mori *k*. Postremo factus in agonia, cœpit facere faciem valde terribilem, et vultum prætendentem, eum pati magnum laborem ex quibusdam contra ipsum objectis *l*; et in tali conflictu laborans et clamans, ait : Magnam potestatem habent dæmones, sed eorum vim amiserunt in virtute et meritis benedictæ Incarnationis et passionis Jesu Christi. Et post paulum iterum clamans, inquit : Totum vici finaliter. Post aliquantum temporis spatium cum clamore valido ait : Divino judicio me totum committo.

moritur, et ibidem sepelitur,

71 Et his dictis, fuit ejus facies renovata et effecta rubea et splendida valdeque decora, et emisit spiritum. Vultus autem ejus non fuit ex hoc aliqualiter immutatus, imo remansit serenus et pulcher, ut prius. Hæc omnia vidit quidam domicellus inter alios, qui fuit multum lascivus et vanæ vitæ. Hic ex hoc tantum peccatorum suorum habuit sentimentum et dolorem intrinsecum, quod amplius ferre non potens, statim vocato uno Fratre Minore, ibidem existente, seorsum in quadam camera cum ingenti dolore, devotione et lachrymarum abundantia est confessus. Obiit autem Vir sanctus, plenus virtutibus et bonis operibus, anno ab Incarnatione Domini millesimo trecentesimo vicesimo tertio, quinto Kal. Octobris ; anno totius vitæ suæ vicesimo octavo *m*, cum habitu et corda Fratrum Minorum *n* in ecclesia eorum Parisiis tumulatus.

deinde Aptam transfertur, ubi miraculis claret.

72 Eodem vero anno ejus sacrum corpus est translatum, et ad civitatem Apte portatum, atque ibidem in ecclesia Fratrum Minorum, sicut, dum adhuc viveret, præelegerat, sepulturæ honorifice traditum *o* ; ubi magnis et crebris continue coruscat miraculis, ut sublimitas sanctitatis ejus, quæ, cum carne mortali vivebat, in occulto servata et nondum plene innotuerat mundo, per divinæ potentiæ miracula postmodum comprobaretur e cœlo. Unde per ipsius invocationem et merita divina virtute sunt mortui suscitati, cæci illuminati, contracti liberati, et quamplurimi infirmi præter naturæ ordinem sanitati pristinæ mirabiliter restituti *p*. Ac demum ipso visibiliter et mirabiliter apparente et revelante, regnum Majoricarum, quod erat intempestivo bello turbatum, sine sanguinis effusione juxta ipsius promissum extitit modo mirabili quietatum *q*.

ANNOTATA.

a *Id est ;* quos maximi facio. *Porro de Myronio vide dicta in Commentario prævio num.* 7 *et duobus sequentibus, de Garsenda vero num.* 41 *et* 42.

b Mons Pessulanus, *vulgo* Montpellier, *Galliæ*

A *urbs est in Occitania inferiori, cujus nunc caput est, fuitque seculo* XVI *facta episcopalis, translata ad eam sede Magalonensi, et archiepiscopo Narbonensi subjecta.*

c *Apud Boucheum tom.* 2 *Historiæ Provinciæ pag.* 337 *hic Joannes recensetur inter Caroli II regis filios octavo loco, diciturque dux Dyrrachii, princeps Moreæ et comes Gravinæ. De bello hoc adversus Henricum VII, alias VI, imperatorem gesto aliqua observavi in Commentario prævio num.* 108 *et sequenti.*

d *Prudens lector procul dubio desiderabit hæc aliunde solide confirmari; quod ego quidem facere nequeo: imo vehementer dubito, an ista flagellatio non potius piæ sancti Comitis meditationi somniove adscribenda sit. Raphael tamen in Vita Gallica cap.* 15 *nihil de morbo memorans, eadem in eodem bello bis contigisse scribit, primo scilicet oranti in cubiculo suo, atque iterum in quadam silva. Asserti vades requiro.*

e *Processus, pro impetranda canonizatione B. Dalphinæ confectus, hujus legationis meminit his verbis:* Dominis Roberto rege et Sanxia regina Jerusalem B et Siciliæ in civitate Avinionensi tunc existentibus, dictus dominus Elziarius, comes Ariani, sponsus dictæ dominæ Dalphinæ, ad partes Franciæ ambaxiator sive nuncius fuit missus, causa eligendi uxorem pro domino Carolo duce Calabriæ, dicti regis filio primogenito, unam de domicellabus regalibus domus regiæ Franciæ, illam videlicet, quæ eidem domino Comiti aptior et idoneior videretur. *Plura non addo; quia de eadem legatione, ejudemque tempore, successu, aliisque adjunctis sat prolixe egi in Commentario prævio* § 7, *quem consule, si lubet.*

f *Id est,* populari, *sive ex eadem patria, nempe Provincia Gallica, orto. Hinc alterum argumentum desumi potest adversus eos, qui Franciscum Mayronium Hibernum vel Britannum facere voluerunt. Adi Commentarium prævium num.* 8.

g *Adi Commentarium num.* 140.

h *Alii, nec improbabiliter, asserunt,* S. Elzearium *id præstitisse, jubente confessario.*

i *Admirabilem hanc conjugum virginitatem per annos viginti quinque, quibus convixerunt, integerrime servatam, etiam a Gregorio XI ex B. Dalphinæ testimonio, et ipsius sancti Comitis confessarii affirmatione celebratam habes in Bulla canonizationis num.* C 206 *Commentarii prævii relata.*

k *De hisce omnibus, sed forte paulo aliter, actum esse in processu, colligo ex ejusdem Summario, in quo* super XXXIV articulo, qui incipit, ITEM, QUOD PARISIUS, *quemque B. Dalphina suo testimonio confirmavit, dominus Guido Guidonis legitur dixisse,* contenta in articulo esse vera; excepto, quod non audivit, quod faceret replicari verba illa: PER PASSIONEM *etc.*

l *In prædicto Summario laudatus vir nobilis Guido Guidonis super articulo* 35, *qui incipit* Item cum esset, D A. ANONYMO. *testatus est,* dicens, verum esse, quod ipse dominus Elizarius stans *(id est, dum esset,)* in agone mortis, quodammodo ostendit unam faciem, acsi rem terribilem videret. Super aliis contentis deponit de auditu. Et nihilominus, quod inter notos fama est, quod devotissime mortuus est. Præsentes fuerunt, ut asserit, reverendus pater dominus Pastor, nunc Cardinalis, et etiam quidam alii, quos nominat. *Cardinalis Pastor,* de Sarestudio *vel* de Serrescuderio, *et ab* Albernaco *seu* Albenaco, *cognominatus, Gallus, fuit Ordinis Minorum et sacræ Theologiæ doctor in academia Parisiensi, postea primo episcopus Assisiensis, deinde vero archiepiscopus Ebredunensis et S. R. E. Cardinalis factus, vivebat adhuc annis* 1351 *et sequenti, quando processus canonizationis* S. Elzearii *confectus fuit; de quo consuli potest Opus Ciaconii et Oldoini de Vitis Romanorum Pontificum et Cardinalium tom.* 2, *col.* 508.

m *Annum Incarnationis, mensemque ac diem emortualem rectissime se habere, sed pro anno ætatis* S. Elzearii *legendum esse,* tricesimo Octavo, *tam clare* E *demonstravimus in Commentarii prævii* § 7, *ut nihil hic addere necesse sit.*

n *Forsitan fuit Tertii Ordinis S. Francisci, uti in eodem Commentario num.* 126 *dictum est.*

o *Ita mandaverat in testamento suo, facto Telone in Provincia Gallica anno* 1317, *de quo adi Commentarium num.* 128. *De translatione vero sacri corporis, magnisque prodigiis, quæ aliquis sine solidis monumentis enarrant, consule eumdem Commentarium* § 8.

p *Quædam ex his miraculis retuli in prædicto Commentario* § XI, *quædam etiam ex Bulla canonizationis num.* 208.

q *Desumpta hæc sunt ex libello supplice, quem a Francisco Mayronio anno* 1327 *pro postulanda* S. Elzearii *canonizatione scriptum esse, sæpe dixi. Hinc suspicor, de illo bello hic agi, de quo Hieronymus Surita in Indicibus rerum ab Aragoniæ regibus gestarum, lib.* 2 *ad annum Christi* 1324 *sic meminit:* Ad diem 2 Non. Sept. Formicariis, Cæretaniæ oppido, moritur Sanctius Balearium rex. Cum id regnum a rege (*Aragoniæ Jacobo II*) affectaretur, quod Sanctius ex Maria regina uxore, quæ soror Roberti regis (*Neapolis ac Siciliæ*) erat, liberos non suscepisset, Alfonsus regis filius Ruscinonensem et Cæretanam ditionem, exercitu immisso, vi occupat. Sed Philippo Sanctii fratre, qui Cæsarau- F gustæ regem convenerat, adnitente atque deprecante, rex de sententia desistit, et Jacobo puero, Ferdinandi Sanctii fratris filio, agnationis jure, regno Balearico et reliquis ditionibus illi contributis, suprema potestate recepta, cedit. *Hæc ibi; verum de* S. Elzearii *apparitione, a Mayronio et biographo asserta, nihil præterea alibi legi.*

DIES VIGESIMA OCTAVA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI IV KAL. OCTOBRIS COLUNTUR

S. Privatus, miles Mart. Romæ.

S. Marcus
S. Alphius
S. Alexander
S. Zosimus
S. Nicon
S. Neon
S. Heliodorus
et Socii
Item Triginta
B milites
— MM. in variis Asiæ Minoris locis

S. Martialis
S. Laurentius
S. Gurgilus aut Gargilus
S. Marius aut Marcus
S. Faustinus aut Faustina
S. Victor
S. Candidus aut Candida
S. Valeria
S. Longesa aut Longa
S. Celerina
S. Donata vel Donatula
S. forte Lea
S. Luciosa
S. Emilus
S. Gagilus
S. Placidus
S. Longa
S. Victoria
S. Prisca aut Priscus
et forte cum Anonymis
S. Julianus aut Julius
C S. Christophorus
S. Nobilis
S. Secundula
— MM. in Africa

S. Stacteus Mar.
S. Turturinus
— Romæ

S. Joannes M., Camulii in agro Genuensi.
S. Doda Virg. et forsan Mart., in diœcesi Ausciensi in Novempopulania.
S. Chariton abbas conf., in Palæstina.
S. Exuperius Episc. Conf., Tolosæ in Gallia.
S. Eustochium Virgo, in Bethleem.
S. Silvinus episcopus Brixiensis, in Longobardia. E
S. Alodius Episc. conf., Autissiodori in Burgundiæ ducatu.
S. Faustus, episcopus Regiensis in Provincia Galliæ.
S. Faustus, episcopus Tarbensis in Novempopulania.
S. Salomon, Salon aut Salonius Genuæ in Italia.
S. Annemundus, alias Dalfinus; Episcopus Lugdunensis mart., in territorio Cabilonensi in Gallia.
S. Lioba seu Leobgytha, alios Truthgeba, virgo abbatissa, in Germania.
S. Wenceslaus M., Bohemiæ dux et patronus, Vetero-Boleslaviæ in Bohemia.
S. Eberhardus opilio; prope Frisingam in Germania.
S. Ismido vel Ismion Episc. Conf., Diæ in Gallia.
S. Salomon, ex rege Hungariæ eremita, Polæ in Istria.
B. Bernardinus Feltriensis, Ord. Minorum F
observantium S. Francisci Conf., apud Ticinum in Italia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Sancti Honoberti Senonensis *episcopi hodie mentio est in Florario MS., cui consonat Martyrologium Parisiense, et Universale Castellani.* Aunobertus *vocatur apud Sammarthanos. Ab aliis annuntiatus fuit ad diem, quo breviter de eo et S. Honulpho actum* v Januarii.

Salomon monachus *Cisterciensis Ordinis memoratur in Kalendario Cisterciensi impresso ad hunc diem, sed jam in Prætermissis ex aliis datus est ad* IX Januarii.

S. Fursei *confessoris memoria hodie est in pluribus Martyrologiis recentioribus, et in variis vocatur* episcopus, *in aliis etiam corruptum est nomen ut* Foroseus *et* Forseus *sit efformatum. Translatio corporis* S. Fursei *hoc die facta, ut dictum est ad Acta, data die* XVI Januarii.

S. Exuperantii *episcopi Cingulani in Piceno natalis hodie celebratur, non die* 24 *Januarii, ut asserit Ferrarius, et asserenti credidit Bollandus. Verum melius edoctus Bollandus per litteras Cingulo et Laureto acceptas, tria diversa* S. Exuperantii *festa ante Vitam MS. signavit ipse hoc modo :* 24 Januarii, Inventio; 29 Maji Dedicatio ecclesiæ; 28 Septembris natalis. *Hoc indicandum censui, ut olim rogarunt per litteras Cingulani. Vitam tamen non recudo, cum jam edita sit a Bollando tom.* 3 *Januarii pag.* 1148, *nimirum in Appendice ad* XXIV Januarii.

Estrilli Danorum episcopi et confessoris, *ut defuncti anno* 1161, *mentio in Florario MS. Tempus, etsi non videatur accurate assignatum, abunde insinuat, designari* Eskillum *vel* Eschillum, *ut alii nomen exprimunt, ex Ordine Cisterciensi Lundensem in*

A *Dania archiepiscopum, de quo, cum coli non videatur, actum est in Prætermissis ad* x Aprilis.

S. Maximi *martyris memoria ad hunc diem inserta est Martyrologio Romano a Baronio sine loco : sed idem a Greveno* apud Asiam, *a Galesinio* in Asia *memoratur. Acta ejus dedit Henschenius noster die* 30 *Aprilis, ad quem a Baronio* Ephesi *annuntiatus est, monuitque eumdem videri* Maximum, *qui hodie repetitus est. Sententia Henschenii omnino vera et satis certa videtur : neque* Maximus *hoc die in ullis vetustis Fastis reperitur. Vide igitur Acta ad* xxx Aprilis.

SS. Convalli et Maucharii presbyterorum et confessorum *meminit Grevenus, multa confundere solitus, sine ullis aliis adjunctis. Scotos aut Hibernos esse existimo.* Convallus *autem etiam habetur in Breviario Aberdonensi, et mense Septembri, non adjuncto tamen die; sed idem* Convallus *in illo Breviario ponitur die* 18 *Maji, ubi apud nos de* Convallo *archidiacono Glascuensi actum est. Eumdem autem esse hodiernum ex eo liquet, quod utroque loco dicatur discipulus S. Kentigerni, Glascuensis in Scotia episcopi, de quo apud nos ad* 13 *Ianuarii.* B *Consule itaque de* S. Convallo *data, quibus pauca, eaque fidei dubia, addi potuerunt ex hodierno Breviarii Aberdonensis elogio, ad* xviii Maji.

Maucharius *idem forte erit, qui hodie in Breviario Aberdonensi* Machanus *aut* Mathanus *dicitur. Verum cum de eo taceant Martyrologia, et nullius momenti sint, quæ in nostro illius Breviarii apographo leguntur, ut de eo agamus, certiora requirimus documenta.*

Salvianus, *presbyter Massiliensis, scriptis suis notus, in Kalendario sive indice Sanctorum, post Chronologiam Lerinensium apud Vincentium Barralem contexto in fine Operis, ad hunc diem memoratur. At nec ipse Barralis in Opere suo* Salvianum *vocat* Sanctum, *quod solus forte fecit Saussajus, de quo in Prætermissis ad* xxii Julii.

Terentiani episcopi et martyris *meminit Grevenus sine loco, uti et Florarium MS., nisi quod legatur* Therencii. *Plures sunt martyres* Terentii, *sed forte* Terentianus *episcopus martyr Tudertinus fuerit reproductus. De eo actum est ad* i Septemb.

S. Hildegardis *virgo et abbatissa hodie ponitur in Kalendario abbatiæ S. Salvatoris Antuerpiensis. Vita data est ad* xvii Septembris.

C Justinus *presbyter ad hunc diem* Romæ *annuntiatur in contractis Hieronymianis Augustano et Labbeano. In Richenoviensi solum est;* Romæ, Justini. *At rursum apud Martenium tom.* 3 *Anecdotorum in vetustissimo legitur :* Romæ Justini presbyteri, *et in Turonensi* Justini presbyteri : *uti apud Grevenum. At rursum Romæ presbyterum faciunt Florarium nostrum MS., et auctarium quoddam Bedæ, ut omnino videatur* Justinus *presbyter, de quo actum est ad* xvii Septembris.

Susanna virgo *indicatur in Fastis Coptitarum per Ludolfum editis. Plures sunt ejusdem nominis virgines. Si forte designetur* Susanna *Eleutheropolitana, hujus Acta data sunt ad* xx Septembris.

Eustathius, *martyr Romanus, hodie annuntiatur in Menæis, aliisque nonnullis Græcorum Fastis, non tamen in omnibus. Adduntur etiam, ut apparet, alii, aut certe unus, sed ex errore, quantum existimo. In Menæis impressis in annuntiatione præponitur* Callinicus : *nam ita habet :* Memoria sanctorum martyrum Callinici et Eustathii Romani. *Eadem verba habet Marcus Cytheræus, Menæa tantum sine judicio exscribere solitus. In Synaxario MS. Sirmondi tres simul videntur indicari præter anonymos, cum ita habeat :* Certamen sanctorum martyrum Eustathii, Romæi, Callinici, et Sociorum ipsorum. Horum synaxis habetur in Promoti suburbano. D *De Promoti suburbano videri potest Cangius in Constantinopoli Christiana pag.* 186. *Quod ad hunc locum spectat, examinemus. Ego, omnibus consideratis, nec* Romæum *aliquem cum* Eustathio *recte memorari existimo, nec* Callinicum ; *sed pro patria Sancti adjunctum* Romæum, *pro titulo adjectivo* Callinicum. *De* Romæo, *Latine* Romano, *error Synaxarii clarus est ex ipsis etiam Menæis, ubi legitur* τοῦ ῥωμαίου Romani, *nimirum patria. De* Callinico *ex versiculis ibidem additis idem fit verisimillimum, præsertim cum titulus* καλλίνικος egregius victor *frequenter martyribus adjungatur, eorumque nominibus præponatur, ut et hic ex illo honoris titulo aliud nomen videatur confictum et per errorem* Eustathio *præpositum. Certe in versiculis unus tantum memoratur martyr* Eustathius, *de quo dicitur.*

Ῥωμαῖός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ῥωμαλέος,
Ὁ μάρτυς Εὐστάθιος, ἀθλῶν πρὸς ξίφος.
Romanus est, imo et robustus,
Martyr Eustathius, certans per gladium.

Lusus poetæ in vocibus Ῥωμαῖος *et* ῥωμαλέως *gratiam suam habet Græce, non item Latine. At unicum designat* Eustathium, *clarissimum martyrem, ac patria Romanum, qui cum uxore et filiis passus, non item cum* Callinico *aliquo, vel* Romæo, *quemadmodum in Actis* S. Eustathii, *qui nunc apud Latinos passim* Eustachius *vocatur, videri potest ad* xxii Septembris. E

Victor *episcopus Metensis hodie memoratur in Florario MS. Sanctorum. Vide observata de* Victore *in Prætermissis ad* xxii Septembris.

SS. Adulphus *et* Joannes, *martyres Cordubenses, ad hunc diem annuntiantur a Ferrario; in Martyrologio Romano ad* xxvii Septembris.

S. Elcarii *hodie fit mentio in codicibus Usuardinis Ultrajectensi et Leydensi. Designatur* S. Elzearius *comes, de quo* xxvii Septembris.

Thiemo, *alias* Thyemo, Diemo, Themo *et* Theodmarus, *archiepiscopus Saltsburgensis, hoc die pro fide occisus, sive martyrio coronatus asseritur in Actis, quæ primus edidit Henricus Canisius. Passim* Sanctus *vocatur a scriptoribus, qui de ipso agunt, et a Menardo et Bucelino ut sanctus martyr annuntiatur* apud Corozaim in Judæa *aut in Palæstina, ut omnino crediderim, re necdum examinata,* Thiemonem *Operi nostro inserendum ad hunc diem. At in cultus* F *examine mirati primo sumus Martyrologiorum silentium : neque enim in ullo memoratum invenimus ante Menardum. Secundo advertimus, nihil de cultu ipsius a scriptoribus asseri, nihil in Breviariis legi : cultu autem carere* Thiemonem *Salisburgi et in Bavaria, ulterius colligo ex Radero in Bavaria sancta tom.* 1 *pag.* 124, *ubi laudati Antistitis elogium concludit his verbis :* Uti proinde mirer, non clariorem in nostris partibus, unde ille profectus est, memoriam illius extare vel dudum etiam extitisse. Sed ille cœlo contentus, apud immortales nobilis, ingratam mortalium oblivionem nil moratur. *Hæc verba, nisi vehementer fallor, clare indicant, non coli* Thiemonem *Salisburgi aut in ejus vicinia, ut novissimi martyrologi, ad quos etiam accessit Castellanus, nobis nequeant sufficere ad* Sancti *titulum* Thiemoni *attribuendum, eumve inter* Sanctos *in Opere nostro commemorandum. Posset quidem id fieri ac deberet, si vera crederemus, quæ laudatus Raderus præmittit, ita scribens :* Ædes ibidem *(in Palæstina)* illius memoriæ postea magno sumptu condita est, depulsaque ab apprecantibus humanæ sortis mala *etc. Verum pro æde sacra hic asserta non proferetur aliud testimonium, opinor, quam Acta apud Canisium edita, quorum fides labat. Ipsa ecclesiæ*

A *siæ exstructio prorsus improbabiliter in fine Actorum relata est cum sepultura.* Cumque convenisset, *inquit Anonymus*, copiosa multitudo nostrorum, levantes sanctissima membra Christi Martyris, cum hymnis et laudibus devotissimis in ecclesiam deportaverunt, tribusque diebus ac noctibus impendentes excubias, ita demum gloriosæ sepulturæ tradiderunt. Continue autem Christicolæ provinciales ipsius titulo et nomini aliam in honore Christi super corpus ejus condere cœperunt ecclesiam magnifico opere, digna amplitudine, augusto decore *etc. Si hæc verba sensu stricto explicemus, intra ecclesiam, in qua sepultus est, aliam* digna amplitudine *ecclesiam* super corpus ejus *condiderunt Christiani. Hoc autem fecerunt in dominio principum, qui, ut ante asserit*, in civitate Corozain tres fratres principabantur, sævitia Diocletiano paganiores, Decio tyranniores. *Quæri hic potest, quis umquam locutus fuerit de principatu* Corozain, *quo modo Christiani sub tyrannis tam crudelibus potuerint sumptus invenire ad condendum ecclesiam tam magnificam, si etiam gratis concedere velimus, id eis fuisse permissum. At S. Hieronymus in libro de* B *Locis Hebraicis testatur*, Chorozain *jam suo tempore fuisse desertam : neque inveni ullum, qui diceret, civitatem illam postea refloruisse. Præterea ante annum* 1101, *quo* Thiemo *dicitur occisus, jam capta a Godefrido rege erat Tiberias, ut totus tractus ille ad mare Tiberiadis, ubi erat Chorozain, videatur subactus fuisse a Christianis ante annum* 1101. *Itaque dicta ecclesia cum ipso principatu videtur fictitia, neque necesse est alia plurima Actorum vitia, maxime in relatione mortis, exagitare.*

Lita, *virgo Ordinis Prædicatorum, celebratur tamquam Beata a Jacobillo in Sanctis ac Beatis Umbriæ tom.* 2 *pag.* 295, *ponitur que hoc die defuncta anno* 1320 *Naceriæ in Umbria, ibidemque in suo monasterio sepulta. At nulla proferuntur publici cultus testimonia, aut indicia.*

Marnulphi episcopi *mentio fit apud Grevenum et in Florario MS. sine aliis adjunctis. Utrum modice corruptum sit nomen, edicere nequeo. Certe nullum illius nominis Sanctum hactenus novimus.*

Dedicatio ecclesiæ B. Mariæ de Bono loco *annuntiatur apud Chalemotum in Serie Sanctorum Cisterciensium ad hunc diem.*

Conradus II *archiepiscopus Salisburgensis hoc die anno* 1168 *obiisse traditur, et multum commendatur* C *a virtutibus, cum apud Bruschium in Episcopis Patavinis, tum apud Hansisium in Germania sacra tom.* 2 *pag.* 281 *et* 282 : *cultu tamen caret ecclesiastico.*

Remigii confessoris Ordiniis Prædicatorum *cum titulo* Beati *mentio fit in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. At illum coli non existimamus.*

Artemia, *mater SS. Adulphi et Joannis, martyrum Cordubensium, hodie ab Arturo a Monasterio* beata *vocatur in Gynæceo, sed sine justa ratione, nisi omnes vel paucis verbis laudatos velimus* Beatos *nominare.*

Bernardi *quatuor, Ordinis Minorum occisi anno* 1563 *ab hæreticis in Gallia, memorantur ut* Beati *martyres in Martyrologio Franciscano cum aliis pluribus, qui non videntur coli, excepto B. Bernardino Feltriensi, de quo agemus.*

Joannes Signoret, apud Aquitanos quartum provincialis Ordinis sui Minimorum, *inter pios recensetur apud Saussayum in Martyrologio Gallicano.*

Alchas, *tertius episcopus Tullensis, ad* 26 *Augusti relatus erat apud Saussayum, ut ibi dictum est in Prætermissis ; a Castellano vero refertur ad hanc diem, uti et in Martyrologio Parisiensi. Ejus memoriam non invenio in antiquis Breviariis Tullensibus, quæ habemus, nec in ullis Martyrologiis vetustis.* D *Legitur tamen in Kalendario, quod præfixum est Breviario anni* 1628, *ut disco ex Opere MS. Francisci Riquet de Episcopis Tullensibus, non item in antiquioribus. In Opere Adsonis de Episcopis Tullensibus, quod Calmetus dedit in Historia Lotharingiæ, inter probationes col.*CXLV, *pauca leguntur de* Alcha *his verbis expressa* : Post quem adeptus est pontificatus honorem vir egregius nomine Alcha, qui proprii vocabuli usus privilegio, supra sibi commissum gregem sollicito vigilavit studio ; Alchos enim Æolice Albus dicitur Latiali notamine ; et ipse virtutum omnigenum decore dealbatus, verbis et exemplis oves sibi creditas duxit ad amœnum pastor ovile bonus : quo vellere prævius albo virginis agnus, ovis, grexque omnis candidus intrat. *Ex his nequeo sanctitatem Alchæ probare. Si quis vero cultus eidem anno* 1628 *decretus est, hic satis antiquus non est, ut mihi per decretum Urbani VIII titulo* Beati *aut* Sancti *nostro Operi* Alcham *inserere liceat.*

Laurentius *monachus abbatiæ Dunensis in Flandria, ut* E Beatus, *id est, pietate et virtutibus clarus, memoratur in Menologio Cisterciensi apud Henriquez et apud Bucelinum in Benedictino, qui et alios subjungunt. Hoc autem indicasse sufficiat, quoniam nulla publici cultus afferuntur indicia.* Laurentium *etiam memorat Saussayus inter pios uti et* Fulcardum *Claravallensem, Conversum, a Chalemoto item datum.*

Alexander *martyr cum triginta Sociis in Menæis annuntiatur sine elogio. At non alius est* Alexander *ab illo, qui in martyrio S. Marci pastoris conversus est cum aliis, et cum pluribus coronatus. De omnibus itaque hodie agitur, ubi de* S. Marco *pastore et sociis.*

Lazarus Blasii, resuscitatus ope S. Angeli, *ut Beatus hodie insertus est Aciei bene Ordinatæ Ordinis Carmelitarum, nec tamen coli videtur, nec nobis satis est cognitus.*

Aaron *episcopus, ut Sanctus memoratur in Florario MS. et apud Grevenum. Est inter episcopos Autissiodorenses aliquis* Aaron, *quem Castellanus in Additionibus pag.* 1006 *ut* venerabilem *posuit, quemque in aliquot MSS.* Sanctum *vocari testatur. Nescio tamen, illumne* Aaronem *designare voluerint laudati martyrologi, an alium quempiam nobis hactenus ignotum.*

Candidi *fit mentio in aliquo auctario Bedæ* in Africa. *Spectat ad Martyres Africanos, de quibus hodie* F *agitur titulo* Martialis *etc.*

Lotharii ex cæsare monachi in Prumia *cum titulo* Beati *meminit hodie Gelenius. At nihil novimus de cultu Lotharii.*

S. Fraterni *episcopi Autissiodorensis hodie fit mentio in Auctario Bedæ. De eo cum Martyrologio Romano agemus ad* XXIX Septemb.

SS Eutici *et sociorum mentio est in Martyrologio MS. De iis postridie* XXIX Septemb.

S. Angeli custodis *festivitas hodie insinuatur apud Grevenum et Canisium tamquam celebrata* apud aliquos ; *in Martyrologio Romano generatim ad* 2 *Octobris. Nos de* S. Michaele *et omnibus Angelis, et simul de Angelo custode agemus ad* XXIX Septemb.

SS. Martyres Messanenses, de quibus agitur in Actis S. Placidi, hodie annuntiat Martyrologium Siculum et Ferrarius in Catalogo generali. De omnibus simul agetur ad diem, quo S. Placidus cum sociis colitur, v Octobris.

SS. Fausti, Januarii, *et* Martialis, *martyrum Hispanorum, hodie memoria agitur in plurimis Fastis sacris, ut latius dici poterit ad diem, ad quem eos cum Usuardo retulit Martyrologium Romanum,* XIII Octobris.

S.

A S. Thecla *abbatissa, heri a Ferrario annuntiata, hodie ponitur in Florario MS. et apud Canisium, sed non recte* in Britannia, *cum in Germania sit defuncta. Jam remissa est ad* xv Octobris.

Anastasia *nudo nomine memoratur in Fastis Coptitarum apud Ludolfum. Eadem habetur in Martyrologio Coptico MS., ubi ea adduntur, quæ ostendunt esse* S. Anastasiam, *quæ in Martyrologio Romano legitur ad* xxix Octobris.

Maldulphus, Maidulphus, aut Maydulphus, *ut* Sanctus, *memoratus hodie a Camerario, a Dempstero vero et Ferrario ad* 4 *Novembris, ut* presbyter *et* pædagogus *sanctus. In Martyrologio Anglicano, ut* Eremita *ad* 18 *Aprilis. Fuit revera vir sanctus, et conditor monasterii Malmesburiensis, sed non videtur coli ut Sanctus, quemadmodum jam dictum est in Prætermissis ad* xviii Aprilis. *Si quis tamen cultum docere potest, de* Maidulpho D *agetur ad* iv Novemb.

Baruch *propheta hodie memoratur in Menæis impressis cum elogio, et breviter in Menologio Sirletiano; non tamen eo modo annuntiatur, ut cultus inferri possit. In Menologio deinde recurrit, ubi examinari poterit, an alibi colatur, quod certe necdum invenimus, ad* xv Novembris.

S. Hilda *abbatissa hoc die coli dicitur in Vita S. Scholasticæ, data ad* 10 *Februarii, cap.* 6 : *sed in Annotatis observatur, a plerisque referri, quo et aliis locis in Opere nostro remissa est ad* xvii Novembris.

Elisius *episcopus ponitur in MSS. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Ignotus nobis est nisi sit* S. Eligius *Noviomensis, qui variis diebus in Martyrologiis reperitur, et de quo agemus ad* i Decembris.

DE S. PRIVATO MILITE MARTYRE

E

B

ROMÆ

Ex Martyrologiis et Actis S. Callisti Papæ martyris.

C. S.

ANNO CCXXII VEL SEQUENTI.
In Romano Martyrologio hodie, in Rosweydiano 14 Octobris

Hunc *Martyrem Cardinalis Baronius Martyrologio Romano ad hodiernum diem Septembris his verbis inscripsit :* Romæ, S. Privati martyris, qui ulceribus plenus, a B. Callisto Papa sanatus, inde sub Alexandro imperatore ob Christi fidem plumbatis cæsus est usque ad mortem. *Tum, unde illum hauserit, in Annotatis sic indicavit :* De ejus martyrio agitur in Actis S. Callisti Papæ, quæ descripta habentur apud Surium tom. vii, Octobris xiv. *Hæc ibi, nec plura ; unde colligere licet.* S. Privatum *tantum ex laudatis Actis illi cognitum fuisse, nullumque illi præluxisse Martyrologium pro illius memoria hodie consignanda. Ego certe* S. Privatum *in Martyrologiis Baronio antiquioribus hoc die annuntiatum non invenio. Dixi :* hoc die : *nam in veteri seu Parvo Romano, per Rosweydum nostrum in lucem dato, aliquis* S. Privatus miles, *velut S. Callisti Papæ martyris socius, die* xiv *Octobris memoratur hoc modo :* ii Id. Romæ Callisti Papæ martyris, et Privati militis.

cum S. Callisto, cui etiam Wandelbertus anonymum addit,

C 2 *Wandelbertus in Martyrologio metrico eidem sancto Pontifici socium, sed anonymum adjunxit, præcitato die Octobris sic canens.*

Callistus pridie antistes martyrque, tropho
Præcellens multo, et comitatus martyre fulget.

Franciscus Florentinius in Annotatis vetusti Martyrologii Lucensis Hieronymiani ad eumdem diem xiv *Octobris hac super observavit sequentia :* Wandelbertus, S. Callistum socium aliquem in certamine habuisse cecinit, non tamen nomine exprimit. Privatum Molanus addit ad oram libri ; sed Saturus tum hac die, tum iv Idus *(Octobris)* Callisto jungitur in libris nostris et Martyrologio Corbeiensi, quando etiam in Antuerpiensi *(seu Epternacensi)* memoratur ; non vero in hodiernis Fastis. Cum Privatus, in omnibus fere Martyrologiis Latinorum *(nimirum in elogiis S. Callisti)* indicatus, hic non compareat, binomium fuisse dubitavi, et sub Saturi nomine hic venerari. Sed lucem aliunde non habeo *Ita Florentinius, qui ad Veteris Romani Rosweydiani annuntiationem videtur non advertisse.*

annuntiatur ; apud Grevenum autem 17 Octobris.

3 *At quidquid sit de gemino Martyris nomine, ego nequaquam dubito, quin* Privatus miles, *in Rosweydiano una cum S. Callisto Papa ad diem* xiv *Octobris annuntiatus, idem sit cum hodierno Baronii. Ratio evidens est ; nempe quod* Privatus *in prædictis Actis, quibus illum laudatus Cardinalis assumpsit, etiam* miles *fuisse et cum Callisto, licet alio mortis genere, passus dicatur, ut mox videbimus. Grevenus a Sollerio nostro inter Auctaria Usuardina relatus, eumdem Martyrem die* xvii *Octobris manifeste signavit cum elogio ex iisdem Actis deprompto.* Privati, *inquit*, martyris, qui cum esset miles et ulceribus plenus, a B. Calixto Papa curatus et baptizatus, pro Christo plumbatis, donec deficeret, mactatus est. *Non video, quid Grevenum impellere potuerit, ut hujus sancti Martyris memoriam ad dictum diem referret : de Baronio autem sermo infra redibit, ubi in diem martyrii inquiram.*

Innotuit ex Actis ejusdem S. Callisti Papæ ;

4 *De* S. Privati *gestis nihil innotuit, præter pauca, quæ in prælaudati S. Callisti Actis leguntur. Hæc in variis codicibus MSS. habemus, exstantque excusa prelo in collectione Bonini Mombritii tom.* i, *et mutata phrasi apud Surium ad diem* xiv *Octobris, Henschenio nostro meliora visa sunt, quam merecantur, dum die* x F *Maji gesta SS. Calepodii presbyteri, Palmatii aliorumque sociorum Martyrum ex iisdem excerpens, illa per notarios Romanos conscripta fuisse arbitratus est. Minus honorifice de iis sensit Cardinalis Baronius tom.* 2 *Annalium Ecclesiasticorum, ad annum Christi* 226, *num.* 2 *ubi hanc censuram tulit :* Extant ejus *S. Callisti Papæ*) passionis Acta, haud tamen in omnibus sincera : non enim probantur, quæ in eis habentur promulgata ab Alexandro *(imperatore)* adversus Christianos edicta, indictamque ab ipso adversus eos persecutionem fuisse. Repugnant enim his non solum, quæ ex Lampridio superius recitavimus; sed et quæ scripta sunt ab antiquis Christianarum rerum scriptoribus, qui omnes æque affirmant, nullam sub Alexandro excitatam in Ecclesia persecutionem. *Baronii judicium adoptavit Sollerius in Observationibus Usuardi præcitato die* x *Maji et* xiv *Octobris, quo posteriori S. Callistus colitur, Actaque illa latius examinanda venient.*

ex quibus illius conversionem

5 *Nunc pauca, quæ de* S. Privato *in iisdem habentur, ex Suriana editione accipe. Postquam dixerat auctor anonymus S. Callistum Papam ab Alexandro imperatore mancipatum carceri, fame, quotidiana fustigatione ac squalore maceratum fuisse, sic prosecutus est.* Erat ibi quidam miles, nomine Privatus, qui ulceribus ac doloribus plenus die noctuque gravissime cru-

AUCTORE C. S.

A cruciabatur; hic ad pedes episcopi (*S. Callisti in carcere detenti*) provolutus rogabat auxilium sibi impendi, dicens, Salva me, pater, ab ulceribus meis; quia credo, Dominum Jesum Christum Deum vivum et verum esse, qui Blandam ab infirmitate liberavit (*ut præmiserat*) et me salvare potest; quia jam diu consumor in afflictione ardoris mei. Respondit B. Calixtus episcopus: Si credideris ex toto corde, et baptizatus fueris in nomine sanctæ Trinitatis, mundaberis. Respondit Privatus: Ego credo, quia me salvabit in baptismo dominus Jesus Christus per manum tuam, et omnia vulnera morbosque, quibus teneor, mundabit.

et martyrium hic damus,

6 Qui virtute Dei per baptismum mundatus alta voce magnificabat Dominum, dicens: Deus verus est et sanctus Dominus Jesus Christus, quem prædicat Calixtus episcopus: omnia vero idola vana ac muta consumentur: Deus autem Dominus Jesus Christus est. His auditis, Alexander iracundia plenus misit apparitores, qui Privatum militem plumbatis cæderent, donec deficeret. Calixtum vero episcopum jussit per fenestram domus præcipitari, et ligato ad collum ejus saxo, in puteum demergi. et B super eum rudera cumulari. Effluxis vero septemdecim diebus, quidam ex presbyteris ejus nomine Asterius, cum clero noctu veniens, levavit corpus beati episcopi, ac sepelivit in cœmeterio Calepodii via Aurelia pridie Idus Octobris. *Simillima habent Beda et Ado in suis Martyrologiis ad diem* XIV *Octobris, ubi S. Callisti elogium ex iisdem Actis concinnatum exhibent. Atque hinc collige Acta illa, etsi mendis non careant, antiqua tamen esse, cum ætate venerabilis Bedæ, qui anno* 735 *obiit, jam fuerint in pretio.*

et pro illo Martyre asserendo

7 *Observandum quoque est, illos, qui sub Alexandro passi dicuntur, non propterea e numero martyrum expungendos esse, quia is non legitur Ecclesiam Dei persecutus fuisse; cum imperatori, ut sæpe alias, attribui potuerit, quod ab ejusdem ministris factum fuerat, et Actis cetera bonis quædam adjuncta fabulosa nonnumquam inspersa deprehendantur. Sic ipse Tillemontius tom.* 3 *Monument. Eccles. Nota* 2 *in S. Callistum, ubi magnum martyrum numerum sub Alexandro impugnat, sancti tamen Callisti sub eodem imperatore martyrium admittit, modumque, quo occisus in Actis dicitur, satis probabilem esse affirmat. Quin etiam observat, eumdem sanctum Pontificem in vetustissimo Kalendario martyrum Bucheriano inscriptum legi, et in antiquo Cata-* C *logo Romanorum Pontificum, qui tomo* I *Aprilis Operis nostri præfixus est, diserte dici illum martyrio coronatum fuisse. Pro* S. Privato *martyre vindicando præterea facit, quod vetusti Martyrologii Romani Rosweydiani auctor, qui Romæ scripsit, ex magno martyrum numero, qui in prædictis Actis memorantur, duos dumtaxat, saltem nominatim, annuntiaverit, videlicet S. Calepodium presbyterum ad diem* X *Maji, sanctumque* Privatum militem *ad* XIV *Octobris, velut simul cum Callisto passum, ut supra dictum est, et Acta affirmant.*

aliqua observamus. Eodem tempore, quo S. Callistus,

8 *Quid vero causæ esse, dicemus, quod hos duos potius, quam Palmatium consulem cum* 42 *sociis, quam Simplicium senatorem cum aliis* 68, *quam Felicem et Blandam conjuges, de quibus Acta illa æque meminerunt, quid, inquam, causæ esse dicemus, quod duos illos præ ceteris memoratis laudati Martyrologii auctor consignaverit, nisi quod de utriusque martyrio cultuve aliquid certius cognovisset? Dixi tamen,* saltem nominatim: *quia die* 2 *Martii aliquam martyrum catervam Romæ sic commemoravit:* Et plurimorum martyrum sub Alexandro capitali sententia damnatorum. *Verum hi, de quibus præcitato die in Opere nostro actum est, videntur alii ab iis, quos S. Callisti Passionis scriptor laudavit. Tempus martyrii* S. Privati *pendet ab* D *anno dieque martyrii S. Callisti, quocum ipsum passum diximus. Baronius tom.* 2 *Annalium, hujus sancti Pontificis necem dici* XIV *Octobris anni* 226 *illigavit, qui annus fuit* 224 *communis æræ Christianæ, quam Baronius biennio prævenit.*

Passus est ideoque anno 222 vel sequenti.

9 *Henschenius in Diatriba ad veteres Romanorum Pontificum Catalogos eumdem anno* 222 *affixit, ac consequenter etiam SS. Calepodii, Palmatii ceterorumque in ejusdem Callisti Actis laudatorum, martyrium ad eumdem annum reposuit. Consentit Papebrochius, ac præterea pro die martyrii S. Callisti diem* XXVIII *Septembris assignat in Conatu Chronico historico ad Catalogum Pontificum, quem et Pagius in Critica Baronii ad annum Christi* 222 *num.* 4, *et* 224 *num.* 2 *secutus est. At Tillemontius Nota* 4 *in S. Callistum maluit annum* 223 *signare propter tempus Pontificatus S. Zephyrini, cui Callistus successit, quemque fere usque ad finem anni* 218 *vixisse statuit; cum supra dicti eumdem anno* 217 *mortuum esse censuerint. Difficultas legi potest apud nos ad diem* XXVI *Augusti in S. Zephyrino* § 3, *ubi Pinius noster propterea ejusdem Pontificis mortem anno circiter* 218 *collocavit. Res denuo examinanda veniet in Actis S. Callisti, ad quem proprie pertinet; ego interim* S. Privati *martyrium* E *anno* 222 *vel* 223 *affixi, quorum alterutro debuit contigisse.*

De die martyrii dissentiunt aliqui

10 *De die altera superest quæstio. Mox dixi, S. Callistum ex sententia Papebrochii Pagiique die* XXVIII *Septembris martyrio coronatum fuisse. Rationem repetunt ex Actis, in quibus dicitur ipsius corpus,* effluxis septemdecim diebus, *seu, ut habent Acta MS.,* post dies decem et septem, *a martyrio ab Asterio presbytero e puteo sublatum et in cœmeterio Calepodii sepultum fuisse* pridie Idus Octobris. *Numerarunt igitur ordine retrogrado a die sepulturæ dies septemdecim, atque ita ad* XXVIII *Septembris pervenerunt, utroque termino, scilicet die* XIV *Octobris et* XXVIII *Septembris intra numerum septemdecim computato. Cardinalis Baronius tom.* 2 *Annalium ad annum Christi* 222, *num.* I, *diem pridie Idus, sive* XIV *Octobris non sepulturæ, sed martyrio S. Callisti assignavit, et nihilominus* S. Privatum *ad* XXVIII *Septembris Martyrologio Romano inscripsit; non alia, opinor, de causa, quam quod septemdecim dies in Actis memoratos non a S. Callisti, sed a* Privati *nece numeraverit, eodemque modo, quo Papebrochius et Pagius, deinde computando processerit.*

sed probabilius est, S. Privatum

11 *Verum Baronio adversantur non tantum omnia Actorum exemplaria, quique hæc seculi fuere, Beda et Ado, sed etiam Catalogus Romanorum Pontificum,* F *secundo loco ab Henschenio editus, nec non Anastasius Bibliothecarius, in quibus omnibus dicitur Callistus* pridie Idus Octobris *in cœmeterio Calepodii sepulturæ traditus fuisse. Id ipsum etiam indicari videtur in vetustissimo Kalendario Martyrum Bucherii, quod sic habet:* Pridie Idus, Callisti, in via Aurelia, milliario III. *Vetustum Martyrologium Hieronymianum Lucense, a Francisco Florentinio prelo datum illustratumque, de Callisto bis meminit; primo scilicet ad* XII *ac rursum ad* XIV *Octobris, observatque ibidem Florentinius, id ipsum quoque fieri in Martyrologiis Antuerpiensi, sive Epternacensi, ac Corbeiensi. Atque hinc suspicatur, forte primum illius martyrii diem esse, secundum vero sepulturæ; et hanc suspicionem suam ex Actis S. Callisti firmare nititur. In hisce legitur S.* Asterius presbyter post sex dies, *jubente Alexandro,* præcipitatus e ponte fuisse, *ejusdemque* corpus Ostiæ inventum et ibidem a Christianis quartodecimo Calendas Novembris sepultum.

die 28 Septembris passum esse,

12 *Hos* sex dies *ipse repetendos putavit a morte S. Callisti, sive a* XII *Octobris, quo, ut dixi, idem sanctus Pontifex in Martyrologiis ab illo laudatis annuntiatur. Verum hoc argumentum ex iisdem Actis evertitur: etenim cum in illis dies septemdecim inter S. Callisti martyrium*

A *tyrium ac sepulturam ab Asterio curatam diserte numerentur, qua ratione idem ille Asterius sex dumtaxat dies laudato sancto Pontifici supervixisse dicetur? Profecto qui Acta illa consulere voluerit, clare perspiciet, istos sex dies non a nece, sed a sepultura S. Callisti computandos esse. Hinc Beda hæc ipsa Acta laudans, S. Asterium die* XXI *Octobris in Martyrologio suo celebravit his verbis :* Eodem die natale S. Asterii, presbyteri Calixti, qui cum corpus ejus elevatum de puteo sepelisset, post dies sex audiens hoc Alexander imperator, præcepit eum per pontem præcipitari *etc. Bedæ de more suo consonat Ado ibidem. Probabilior igitur est Papebrochii Pagiique opinio, quam conjectura Florentinii, ac propterea ego etiam* S. Privatum, *qui ex sæpe dictis Actis eodem, quo S. Callistus, die passus esse videtur, ad* XXVIII *Septembris cum Baronio potius referendum censeo, donec forte aliquid certius in gestis ejusdem S. Callisti, die* XIV *Octobris illustrandis, deprehensum fuerit. Interim hic obesse non debet, quod* S. Privatus *ab auctore vetusti Martyrologii Rosweydiani die* XIV *Octobris annuntietur ; id enim factum esse videtur, quia propriumcultus diem non habebat, sanctusque Callistus, cujus in passione* B *socius fuerat, illo die Octobris ob sepulturam corporis sui in cœmeterio Calepodii colebatur.*

Recitatur aliud elogium ex Petro de Natalibus,

13 *Hactenus de* Privato *egi ex Actis S. Callisti, quæ sola aliis, qui de illo meminerunt, præluxere. Eadem etiam sola laudat Petrus de Natalibus, episcopus Equilinius, in Catalogo Sanctorum lib. 9, cap. 78, ubi.* S. Privati *elogium, partim ab illis diversum recenset. Sic igitur habet:* Privatus martyr sub Alexandro imperatore Romæ passus est : qui cum esset D miles plenus ulceribus, videns, qualiter S. Calepodius, presbyter et martyr, B. Callisto Papæ in custodia detento nocte cum immenso lumine apparuit, ipsumque blandis exhortationibus confortavit ; ad pedes Callisti procidit, et pro sanitate sua instantius exoravit. Quem dum Callistus sacro fonte perfunderet, ab omnibus vulneribus curavit, ut supra dictum est in passione B. Callisti Papæ pridie Idus Octobris. Quod audiens Alexander imperator, post passionem Callisti Privatum teneri fecit, et in Christi confessione manentem tam diu plumbatis cædi, donec deficeret. Cujus corpus Asterius presbyter juxta corpus B. Callisti sepelivit XVI Calend. Novembris.

AUCTORE C. S.

a prædictis Actis partim diversum.

14 *Apparitionem S. Calepodii etiam memorant Acta ab aliis edita ac MSS., sed in his omnibus non dicitur* Privatus *illam vidisse, eave inductum esse, ut a S. Callisto sanari peteret. Quin potius innuunt, Blandæ sanationem, quæ per Christi invocationem paralysi subito sanata fuisse ibi ibidem narratur, huic petitioni occasionem dedisse ; cum* Privatus *supra num.* 5 *de Christo dicat:* Qui Blandam ab infirmitate liberavit, et me salvare potest. *Manifestius ab iisdem Actis recedit laudatus episcopus, dum* S. Privatum *primum post S. Callisti martyrium comprehensum occisumque ait ; nec apud alium quemquam legi, quæ de ejusdem sancti Martyris sepultura prope corpus S.* E *Callisti per S. Asterium* XVI *Kalendas Novembris facta affirmat, ideoque hæc veluti sine teste asserta nullius apud me momenti sunt.*

DE SS. MARCO, ALPHIO, ALEXANDRO, ZOSIMO, NICONE, NEONE, HELIODORO, ET SOCIIS

ET DE TRIGINTA MILITIBUS MARTYRIBUS

IN VARIIS ASIÆ MINORIS LOCIS

J. S.

Ex Martyrologio Romano et Fastis Græcorum.

C F

SUB DIOCLETIANO Hi Martyres in Romano Martyrologio annuntiati,

M*artyres in titulo expressos ex Græcorum Fastis Martyrologio Romano ad hunc diem inseruit Baronius, eosdem his verbis annuntians:* Antiochiæ Pisidiæ sanctorum martyrum Marci pastoris ovium, Alphii, Alexandri et Zosimi ejus fratrum, Niconis, Neonis, Heliodori, et triginta Militum, qui ad miracula beati Marci credentes in Christum, diversis in locis, variisque modis martyrio coronati sunt. *Locus martyrii non fuit Antiochia Pisidiæ, ut ipse innuit Baronius, dum dicit* diversis in locis *coronatos : sed jussu præsidis Antiochiæ Pisidiæ captus est* Marcus, *et triginta Milites, qui ad eum comprehendendum erant missi. Præterea* Alphius, Alexander et Zosimus *fratres quidem fuisse dicuntur apud Græcos, non tamen fratres* S. Marci, *ut redundante voce* ejus *in dato elogio insinuatur. Triginta Milites aliis non adjunguntur in omnibus Græcorum elogiis ; sed in Menæis pro iis adduntur multi Pueri et Puellæ, Militibus seorsum commemoratis. Galesinius et Ferrarius* Alphei, Alexandri, Marci et Sociorum *meminerunt ad præcedentem diem.*

elogio celebrantur in Menologio Basiliano,

2 *Cum autem nulla horum Martyrum inveniamus Acta ; Græcorum vero Menologia et Menæa, in quibus commemorantur cum elogiis, notabiliter dissentiant, omnia censeo recitanda, priusquam observem, de quibus inter se consentiant, et quæ ex omnibus probabiliora videantur. Menologium Basilianum, prout in postrema editione redditum est Latine, sic habet :* Diocletiano imperatore, Marcus martyr pascebat oves in monte quodam apud Antiochiam Pisidiæ : tanto autem studio virtutes excoluit, ut et feræ imperio ejus subjicerentur. Nam cum venatores quidam ursam insequerentur, illa ad sanctum Virum confugiens ejus pedes lingebat. Quod intuiti venatores, rem omnem præsidi Antiochiæ aperiunt : qui, missis triginta Militibus, jubet comprehendi Sanctum. At in itinere ab eo edocti ad Christi fidem convertuntur. Quod ubi rescivit præses, adductos Nicæam, mandat decollari. Cum vero sanctum Marcum per diversas urbes traxisset, quæsivit fabros ærarios, qui instrumenta ad torquendum cuderent. Id opus cum Alphæus *, Alexander et Zosimus aggressi, ferrum nulla ratione igni emolliri et subigi experti sæpius essent, in Christum credidere, damnatique

* *Græce* [illegible]

AUCTORE I. S.

capitis sunt una cum sancto Marco : quibus adjuncti Nicon, Neon et Heliodorus, qui fidem Christi susceperant, jugulati fuere.

alio, eoque in nonnullis diverso

3 *Menologium Sirletianum hæc offert :* Item sanctorum martyrum Marci pastoris, Alexandri, Alphæi, Zosimi, Niconis Neonis, Heliodori, et reliquorum Puerorum et Virginum. Hi sancti Martyres fuerunt sub Diocletiano imperatore in urbe Antiochiæ Pisidiæ ex regione Phrygiæ Galaciæ sub præside Magno, qui cum jussisset venatoribus, ut feras investigarent, et venationem afferrent, accedentes ad montem, invenerunt sanctum Marcum oves pascentem, et ursam, quam insequebantur, ad ejus ipsius pedes procidentem, et vestigia lingentem. Erat autem sanctus Senex canos habens ad pedes usque prolixos. Delatus vero a principe venatorum Magno, detentus est a triginta Militibus, qui ab eo eruditi, crediderunt in Christum. Ipse vero præsidi oblatus, libere nomen Christi confessus, vinculis traditus est. Reliqui missi ad præsidem Nicææ, a quo et obtruncati sunt. Sanctum vero Marcum per urbes trahens Magnus, quæsivit fabros, qui tormentorum instrumenta coram sancto illo Viro componerent. B Inventi sunt tres fratres Alphæus, Alexander et Zosimus. Cum igitur fabrilis artis periti opus aggressi essent, ferrum ipsum ut aqua defluebat, eorumque manus torpescebant. Quod cum artifices admirarentur, et vocem audirent illos hortantem, ut cum beato Marco pro Christi fide certarent, rem non neglexerunt, sed Christianos se esse, lætanti voce professi sunt.

In Sirletiano, seorsum commemoratis triginta Militibus ;

4 Statim tormentis subjecti sunt, et fervens plumbum in eorum ora infusum est. Beatum vero Marcum cum tribus sanctis illis Pueris præses obtruncavit, ejusque caput in templum Dianæ misit ; repente idola ipsa corruentia imminuta sunt. Quod miraculum videntes tres viri, Nicon, Neon et Eliodorus, in Christum crediderunt. Itaque et ipsi obtruncati sunt cum Pueris, Senibus et Virginibus. Martyrium vero pertulerunt Alphæus, Alexander et Zosimus in urbe Calyto mensis Septembris die XXVIII : Marcus vero in Claudiopoli XXI : Nicon et ejus Socii Mormilio XIII die Julii. *Mox tamquam de aliis, cum tamen ex iisdem videantur, hæc subjunguntur in dicto Menologio :* Eodem die commemoratio sancti martyris Alexandri et Triginta, qui cum eo passi sunt. *Hi similiter sejunguntur in Menæis, in quibus de conversione et martyrio triginta Militum nulla fit mentio* C *in* Marci *et aliorum elogio. At* Alexander *triginta illorum vocatur* princeps *aut* antesignanus, *in duobus versiculis ibi adjunctis, quos huc transfero, et Latine reddo ;*

"Εξαρχον Ἀλέξανδρον εἶχον τοῦ τέλους,
Τμηθέντες ἄνδρες, ὧν ἀριθμὸς τρὶς δέκα.

Antesignanum finis (*id est, mortis*) habuerunt Alexandrum
Secti (*scilicet capite*) Viri, quorum numerus triginta.

Sive hic designentur triginta Milites, quos S. Marcus *dicitur convertisse, ut probabilius est : sive alii triginta ad hanc turmam minime spectantes,* Alexander *ille, si verum est nomen, alius est ab* Alexandro, *qui* Alphii *et* Zosimi *frater dicitur.*

alio rursum in Menæis

5 *Elogium, quod Menæa impressa de aliis exhibent, cum rursum differat a jam datis, Græcum huc transfero, et Latinum mox faciam. In annuntiatione, quæ præmittitur, utcumque mendose impressa, memorantur* Marcus *pastor,* Alphius, Alexander *et* Zosimus *fratres;* Nicon, Neon, *et* Heliodorus *cum Virginibus et Parvulis anonymis. Eorumdem fit mentio in versiculis infra dandis. Elogium vero sic habet :* Οὗτοι οἱ ἅγιοι ὑπῆρχον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ βασιλέως, ἐν πόλει Πισιδίας Μάγνου ἡγεμονεύοντος. Ὁ δὲ μακάριος Μάρκος ἦν ποιμένων πρόβατα, λευκὸν ἔχων τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς D καὶ βαθεῖαν μέχρι καὶ πτέρνης αὐτῆς. ἐπεὶ δὲ διεγνωσθη ὡς εἴη χριστιανός, παραχρῆμα κρεμασθεὶς ξέεται, καὶ παρεπέμφθη ἐν Κλαυδιουπόλει. Προσκληθέντων δὲ χαλκοτύπων κατασκευὴν * ἕνεκα τῶν τοῦ μάρτυρος δεσμῶν, προσέχθησαν τρεῖς ἀδελφοί, Ἀλφειός, Ἀλέξανδρος καὶ Ζώσιμος, τὴν Κατάλυτον οἰκοῦντες κώμην, βάναυσοι τὴν τέχνην, καὶ τῆς τοῦ σιδήρου ἐργασιας ἐπιστήμονες. Ἀρχαμένων δὲ τύπτειν, κατέρρει ὁ σίδηρος ὡς ὕδωρ, καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν ἐνάρχουν. Οἱ δὲ τὸ συμβὰν θαυμάαντες, καὶ φονῆς θείας ἐπακούσαντες, προτρεπουσης συναθλῆσαι αὐτοὺς τῷ Μάρκῳ, οὐκ ἠμέλησαν, ἀλλὰ χριστιανοὺς ἑαυτοὺς ὡμολόγησαν. Εὐθὺς δὲ στρέβλαις ὑπεβλήθησαν, καὶ μόλιβδον ζέοντα διὰ τοῦ στόματος ἐδέξαντο, καὶ ἐν πέτρᾳ προσηλώθησαν, καὶ τὸν βίον ἐξῆλθον. Ὁ δὲ Μάρκος ὑποδεθεὶς κρηπίδας, καὶ μαστιχθεὶς ἱκανῶς, καὶ ὀβελίσκοις καταπαρείς, καὶ τὴν γλῶτταν τμηθείς, καὶ ἐν πέτρᾳ καθηλωθείς, τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. Ὁμοίως δὲ καὶ Νίκων, καὶ Ἡλιόδωρος, καὶ Νέων, κρατηθέντες μετὰ νηπίων καὶ παρθένων πολλῶν, ἐν τῷ λεγομένῳ Μωρομιλίῳ ὑπὸ ξίφους ἀνῃρέθησαν.

** lege κατασκευῆς*

eoque celeris probabiliore

6 Hi sancti vivebant sub Diocletiano imperatore, Magno in civitate Pisidiæ præfecturam gerente. Beatus autem Marcus pascebat oves, candidam habens capitis comam, promissamque usque ad E ipsum calcaneum. Ubi vero innotuit, quod esset Christianus, continuo suspensus raditur, missusque est Claudiopolim. Cum autem vocati essent fabri ferrarii ad construenda Martyris vincula, adducti sunt tres fratres, Alphius, Alexander et Zosimus, habitantes in vico Catalyto, fabri opificio, et intelligentes operationem in ferro. Cum vero cœpissent percutere, ferrum instar aquæ diffluebat, et manus eorum torpescebant. Hi factum admirantes, auditaque divina voce, quæ ipsos hortabatur ad certandum cum Marco, non fuerunt negligentes sed Christianos se ipsi sunt confessi. Extemplo tormentis subjecti sunt, et plumbum fervens per os exceperunt, confixique insuper in petra, vitam finierunt. Marcus vero indutus crepidis (*procul dubio pungentibus aut alio modo cruciantibus*) vehementerque flagris cæsus, et subulis labefactatus, linguaque abscissa mutilatus, in petra fixus, capite secatur. Similiter quoque Nicon, Heliodorus et Neon, comprehensi cum Parvulis et Virginibus multis, in loco Moromilio dicto perempti sunt gladio.

Versiculi Menæorum de iisdem;

7 *Versiculi, dato elogio præmissi, sic habent :*

Ἐισδύντες εἰς γῆν μάρτυρες τρεῖς Κυρίου,
Ἐκεῖθεν ἐκδύνουσιν εἰς θείαν δρόσον.
Ποιμὴν ὁ Μάρκος, Μάρκος, ὃν κτείνει ξίφος,
Ποιμὴν προβάτων, ὡς ὁ τῆς γραφῆς Ἀβελ.
Ἡλιόδωρος, Νίκων ἀλλὰ καὶ Νέων,
Κριστοῦ κατ᾽ ἐχθρῶν ἐκ ξίφους νίκη νέα.
Τμηθέντων παίδων καὶ γυναικῶν μυρίων,
Ὦ παῖ γυναικὸς καὶ Θεέ, πλήθη δέχου. F

Ingressi in terram tres Martyres Domini,
Inde egrediuntur in rorem divinum.
Pastor Marcus, Marcus, quem perimit gladius,
Pastor ovium, ut memoratus in Scriptura Abel.
Heliodorus, Nicon et Neon
Nova contra inimicos Christi gladio sunt victoria.
Cæsorum Puerorum et mulierum millium,
O fili Mulieris et Deus, multitudines recipe.

In datis versiculis tres primi, qui non nominantur, et solummodo in terram ingressi dicuntur, sunt procul dubio Alphius, Alexander *et* Zosimus. *Gladio occisus dicitur* Marcus, *gladio item* Heliodorus, Nicon *et* Neon ; *idemque insinuatur de magna multitudine Puerorum, et Mulierum, quæ Virgines dicuntur in elogio.*

8 *Facile videbit studiosus lector, magnam in datis rela-*

Sancti saltem tres, dicuntur fuisse ex vico Calyto.

A *relationibus esse differentiam. At non tam certo edicere possumus, quæ ea illis sint veriora. Mihi probabilior videtur expositio Menæorum, etiamsi fortasse habeat aliquid exaggerationis. Cum illa etiam congruit Synaxarium Sirmondi, sæpius in Opere nostro memoratum, quod totum hic non exscripsit Papebrochius noster, sed aliqua solum initio, et pluscula in fine, omissis intermediis, ut facere solebat de iis, quæ erant eadem cum Menæis impressis. In dicto autem Synaxario Martyres dicuntur* Calytini, *sive ex vico* Calyto, *in Menæis dicto* Catalyto, *quem nullibi invenio, neque id mirandum est, de vico ignobili. Verisimile tamen est,* Calytum *aut* Catalytum *fuisse vicum Pisidiæ, cum Sancti dicantur comprehensi, imperante Diocletiano, et* ἐν πόλει Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας Μάγνου ἡγεμονεύοντος, in urbe Antiochia Pisidiæ præfecturam gerente Magno. *Ita Synaxarium cum Menæis, nisi quod vox* Antiochia *in his sit omissa. Ex eo vico omnes forte fuerint. Quod tamen certum non est. At ex eo saltem fuisse* Alphium, Alexandrum *et* Zosimum *fratres, omnia insinuant. Nam in Synaxario et Menologio Sirletiano, tres fratres dicuntur* in Calyto *occisi. In Menæis dicuntur* in Catalyto vico *habitasse, ut creden-* B *dum non sit Menologio Sirletiano, ubi initio omnes Martyres dicuntur fuisse* in urbe Antiochiæ Pisidiæ, *additurque imperite* ex regione Phrygiæ Galaciæ. *Suspicor, id evenisse, quod civitas, cui præerat Magnus, confusa sit cum loco, in quo Martyres sunt comprehensi.*

et ibi passi dicuntur hoc die, Marcus vero Claudiopoli XXI Septembris,

9 *Si dies, singulis Martyribus assignati, in Menologio Sirletiano et in Synaxario recte sunt expressi, non eodem anno omnes sunt passi. Primi memorantur tres fratres* Alphius, Alexander, *et* Zosimus, *non quod præcipui essent, sed quod primi videantur occisi* in Calyto, *ubi erant comprehensi.* Τότε τέλος τῶν τριῶν ἀδελφῶν γέγονε ἐν Καλύτῳ μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κη΄. Et mors trium Fratrum contigit in Calyto mense Septembri die XXVIII. *Ante hos certe comprehensus fuit* Marcus *opilio, de quo ibidem sequitur :* τοῦ δὲ Μάρκου ἐν Κλαυδιουπόλει εἰκοστῇ πρώτῃ τοῦ αὐτοῦ. Marcus vero Claudiopoli XXI ejusdem, *scilicet mensis Septembris. Itaque hujus Sancti certamina videntur extracta fuisse in annum sequentem : nam per Calytum mittebatur Claudiopolim, quando tres illi Fratres sunt conversi, ut, si hi statim fuerint occisi, quemadmodum elogia insinuant,* Marcus *toto fere anno iis fuerit superstes. Occasio conversionis probabilius exponitur in* C *Menæis, nempe quod ad vincula Sancti, quæ poterant minus secura videri, componenda accerserentur, interque operandum inusitato aliquo prodigio moverentur. Vocatos vero fuisse, ut* tormentorum instrumenta *coram Sancto componerent, non est verisimile : cum res contigerit in itinere, quo Claudiopolim mittebatur* S. Marcus.

alii Philomilii in Phrygia : omnes simul culti :

10 *Locus martyrii* Niconis, Heliodori, Neonis, *Puerorumque et Virginum, qui cum illis dicuntur passi, alius est. Synaxarium ita habet :* τῶν δὲ λοιπῶν ἐν τῷ Φιλομηλίῳ, Ἰουλίου δεκατρεῖς. Reliquorum vero *(mors contigit)* in Philomilio, Julii mensis die XIII. *In Menæis locus dicitur* Moromilium, *verisimiliter mendose. Certe* Philomilium *est oppidum Phrygiæ, non longe admodum distans a Pisidia, idque hic designari, probabiliter credit Castellanus, qui* Niconem, Heliodorum *et* Neonem *ad* XIII *Julii Martyrologio universali inseruit, et* Philomilii in Phrygia *annuntiavit. Qua illi occasione fuerint capti, et martyrio coro-* D *nati, non explicatur a Græcis, ut dubitari possit, an alia ratione spectent ad* S. Marcum , *quam quod in eadem ecclesia colantur. Nam de omnibus simul Martyribus in Synaxario subjungitur :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῷ σεπτῷ αὐτῶν μαρτυρίῳ, τῷ ὄντι πλησίον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Κυπριανοῦ ἐν τοῖς Σολομῶνος. Celebratur vero eorum festivitas in venerando eorum martyrio, quod est prope ædem sancti martyris Cypriani in tractu Salomonis. *Hæc Sanctorum ecclesia aut Constantinopli aut in ejus aliquo suburbio erat, quamvis non memoretur apud Cangium in Constantinopoli Christiana. Certe apud laudatum Cangium pag.* 183 *commemoratur* in tractu Salomonis *ecclesia SS. Cypriani et Justinæ ; cui hanc Sanctorum vicinam dici, ex eodem tractu colligitur.*

AUCTORE J. S.

triginta Milites Nicææ.

11 *De palæstra* S. Marci, *quæ* Claudiopolis *dicitur, quæri ulterius potest, quænam illa sit ex pluribus ejusdem nominis civitatibus : nam Cellarius Claudiopolim memorat in Bithynia, in Cappadocia, in Galatia et in Isauria, ut quatuor civitates synonymas videatur asserere in variis Minoris Asiæ provinciis. Conjicio tamen, designari Bithyniæ Claudiopolim, quæ ante* Bithynium *fuerat dicta, cum quod illa reliquis videatur* E *celebrior, tum quod Milites a* Marco, *ut asseritur, conversi, dicantur missi Nicæam, quæ alia est urbs Bithyniæ, ibique occisi. Quod vero spectat ad hosce triginta Milites, qui Nicææ dicuntur cæsi in Menologio Basiliano, et in utroque Menologio per* Marcum *instituti, quando missi erant ad eum comprehendendum; fatendum est, omnia illa minus certa videri, cum in Menæis de illis in aliorum elogio nulla fiat mentio, neque in Synaxario. Si tamen per* S. Marcum *fuerant conversi, ut probabile est, quia saltem eodem die seorsum in Menæis memorantur, verisimilius apparet, illorum conversionem contigisse aut Claudiopoli, aut in via versus Claudiopolim , indeque Nicæam fuisse missos.*

Aliqua in datis elogiis incerta aut falsa.

12 *Restat modo, ut breviter dicamus, quænam in datis elogiis minus probabilia, aut suspecta de falsitate videantur. Primo occasio comprehensi* S. Marci *ex venatione, et ursa pedes ejus lingente, saltem suspecta videri debet, et prorsus incerta. Ut comprehenderetur, sufficere poterat gentilibus, quod innotuisset ut Christianus. Secundo miraculum , quo conversi dicuntur* Alphius, Alexander *et* Zosimus, *cum diverso modo exponatur : alius enim asseruit, ferrum non fuisse igni emollitum ; alii ferrum, ut aquam, diffluxisse, incertum* F *videri debet. Tertio prorsus fabulosum videtur, quod num. 4 in solo Menologio Sirletiano asseritur de misso capite* S. Marci *ad templum Dianæ lapsisque ibidem idolis, quo miraculo conversi essent* Nicon, Neon et Heliodorus. *Si quis consideret, pro singulorum comprehensione singula exponi prodigia, non immerito suspicabitur, figmenta esse studiose quæsita, quibus Martyres facere voluerunt illustriores. In tormentis, quibus Sancti dicuntur affecti, nihil invenio, quod sit improbabile. Attamen tanta non est auctoritas Menæorum, ut omnia credamus certa. Quæ vero in versiculis asseruntur, certiora passim sunt, ideoque dubitandum non videtur, quin pro fide occubuerint* Marcus, Alphius, Alexander , Zosimus, Nicon , Neon, Heliodorus, *multique Pueri et Puellæ, ac triginta alii Viri, probabilius milites. Non tamen æque certum, an omnes a* S. Marco *fuerint conversi, ejusque occasione passi.*

AUCTORE J. S.

DE SS. MARTIALI, LAURENTIO, GURGILO AUT GARGILO, MARIO AUT MARCO, FAUSTINO AUT FAUSTINA, VICTORE, CANDIDO AUT CANDIDA, VALERIA, LONGESA AUT LONGA, CELERINA, DONATA VEL DONATULA, FORTELEA, LUCIOSA, EMILO, GAGILO, PLACIDO, LONGA, VICTORIA, PRISCA AUT PRISCO, MARTYRIBUS; QUIBUS FORTE ACCEDUNT MULTI ANONYMI, ET JULIANUS VEL JULIUS, CHRISTOPHORUS, NOBILIS ET SECUNDULA

IN AFRICA.

Ex Martyrologiis.

B

Hodierni Martyres in Romano Martyrologio memorati,

De hodiernis Martyribus Africanis, qui multa cum varietate in vetustis Apographis Hieronymianis recensentur, agit etiam Baronius in Martyrologio Romano, sed solum duos caute nominat, et viginti adjungit Anonymos, ita scribens : In Africa sanctorum martyrum Martialis, Laurentii, et aliorum viginti. *In Annotatis vero laudat Bedam, sed interpolatum, aut potius Rabanum. Tum addit :* Meminit Martialis et Sociorum Lucianus in Epistola, quæ exstat apud Cyprianum 22 editionis Pamelii (*imo 21 etiam in editione Baluzii.*) De Laurentio seu Laurentino ipse Cyprianus Epist. 34. An iidem sint, haud compertum, cum præsertim de Laurentino agatur iterum. *Recte monet Baronius, id se nescire. Si idem esset* Laurentius *hodie, qui memoratur in laudata Cypriani epistola, jam de eo actum esset tam in Martyrologio Romano, quam apud nos, ad III Februarii, ubi de Celerina, Ignatio et Laurentino ex memorata Cypriani Epistola egit Bollandus. Reperitur etiam aliquis Laurentius inter Martyres Africanos, de quibus apud nos actum est ad X Junii pag. 264, et ex aliis quoque nominibus unum alterumve consonat. At ex his nihil concludere possumus, cum nomina illa satis sint vulgaria, et multo plura* C *dissonent.*

non innotescunt ex Operibus S. Cypriani :

2 *De Martiali, qui in memorata Luciani Epistola legitur cum aliis pluribus, apud nos quoque cum Martyrologio Romano actum est ad XVII Aprilis pag. 476. Occurrunt alii non pauci Martyres, quibus nomen fuit* Martialis, *et ex illis jam septem invenio Africanos. At ex sociis diversis omnes videntur alii, et solum utcumque dubitari posset de iis, qui magno numero recensentur ad VII Maji pag. 136, ubi bis occurrit nomen* Martialis, *et alia quædam nomina cum aliquot hodiernis consona, sed longe plura diversa. Sequentur et plures alii Africani mense Octobri et Novembri : sed neque illos cum hodierno* Martiali *componere valeo. Itaque hodiernam Martyrum turmam, de qua nihil habemus aliunde, ex Martyrologiis recensebo, ut de nominibus saltem et numero conjecturas nostras proferre valeamus.*

sed multa cum varietate habentur

3 *Florentinius in Martyrologio Hieronymiano sic habet :* In Africa natalis sanctorum Martialis. Laurentii. Gurgili. Marii, Faustini. Victoris. Candide. Variæ. Longese. Celerine. Donate. Leæ. Luciosæ. Emili. Gagili. Placedi. et aliorum xx. Longe. Victoriæ. Prisce. *Habemus hic nomina novemdecim. Codex Epternacensis ibidem in Annotatis sic recitatur :*

E

Et in Africa Marcialis, et aliorum viginti. Leui... Longæ, Secundæ, Valeriæ, Donatæ. Neæ. Luciosæ, Emili, Gageli, Placidi, et aliorum xx. Item Longæ, item Victuræ, Prisci. *Codex Corbeiensis apud Acherium eos sic enuntiat :* In Africa natalis sanctorum Laurentii, Faustini, et Victuriæ, Candidæ, Valeriæ, Donatæ, Levæ, Luciosæ, Gagili, Placidi et aliorum multorum: Longini, Victuriæ, Prisciniani. *Magna hæc est differentia, cum multo pauciores enumerentur, omisso etiam* Martiali, *qui passim in omnibus Apographis etiam contractis, reperitur.*

in Martyrologiis Hieronymianis,

4 *In Martyrologiis magis contractis paucos tantum ex hisce memoratos invenio. In Richenoviensi sex enumerantur hoc modo :* In Africa. Martialis, Leontii *, Marii, Faustini, Victoris, Candidi. *In Augustano solum fit mentio trium aut quatuor videlicet* Martialis, Laurentii,... Emeli. *Additur* Cypriani, *sed verisimiliter a XXVI huc perperam translati. Tres præcedentes sunt etiam in Labbeano, ibique additur,* Ebriani : *quod nomen est corruptum, fortasse ex* Cypriani. *Iidem rursum sunt in Gellonensi cum corrupto* Cypriani *nomine. Corbeiense brevius habet :* In Africa natalis sanctorum Martialis Laurenti. *In antiquissimo apud Martenium, tom. 3 Anecdotorum* Laurenti *solius* F *fit mentio, in aliis solius* Martialis, *sed hic potest esse martyr Cordubensis, qui cum aliis eodem die aliquot locis annuntiatur. Rabanus de his ita habet :* In Africa Martialis, Laurentii, et aliorum xx. *De iis Martyribus etiam aliqua reperiuntur in Auctariis Bedæ et Usuardi : sed ea mitto, quod nequeant multum habere auctoritatis.*

* alias Laurentii

ubi eorum pars etiam habetur ad XXIV Septembris

5 *Pars horum Martyrum videtur etiam annuntiari in codicibus Hieronymianis ad XXIV Septembris, ut ibidem monui in Prætermissis. At duo priores inter hodie nominatos non occurrunt. Verba subjungo ex Florentinio :* Et alibi natalis Juliani. Christofori. Laurenti. Martialis. Victoris. Gargili. Marci. Nobilis. Victoriæ. Secundulæ. Faustine. Valeriæ. Celeriane. Donatule. Luciose. *Verba codicis Epternacensis ita recitat Florentinius :* Et alibi Juliani, Christofori, Laurenti, Maleialis *, Victoris, Secundule. Fausti. et Valeriæ ; Celerini, Donatellæ, Luciosæ. *Corbeiensis apud Acherium :* Et alibi, natalis sanctorum Julii, Christofori. Laurentii, Martialis, Victoris. Gargili. Marci, Nobilis, Victoriæ, Secundolæ, Faustinæ, Valeriæ, Celerinæ, Donatulæ. *Nihil fere de his illo die in Martyrologiis contractioribus legi. nihil apud præcipuos medii ævi martyrologos, jam ad*

* Martialis

XXIV

A xxiv in *Prætermissis observavi : cumque ibi locus martyrii sit omissus, vix dubitare possum, quin ad hunc spectent diem, iidemque sint cum hodie memoratis. De duobus prioribus utcumque dubitari potest, cum inter hodiernos nullibi compareant. At facile etiam potuit contingere, ut neutro die habeatur accuratus nominum catalogus. Quidquid sit, cum veritas certo nequeat inveniri, quid sentiendum videatur de numero, edicam, et certiora nomina breviter investigabo.*

Numerus non est omnino certus.

6 *Rabanus cum* Martiali *et* Laurentio *alios ponit* viginti, *ut videatur credidisse, turmam fuisse viginti et duorum circiter Martyrum. In codice Usuardino Rosweydi, apud Sollerium in Usuardo ad hunc diem, legitur :* Item Martialis et aliorum xxxiii Martyrum. *In Epternacensi codice bis ponitur,* Et aliorum viginti; *ut, si quis verba illius codicis stricte velit amplecti, et sic Martyres enumerare, inveniat ultro quinquaginta. At cum Rabanus procul dubio vetusta illa Martyrologia habuerit minus corrupta, quam nos modo habeamus, illius de numero sententia mihi præplacet : et suspicor, cum* Martiali, *aut cum* Martiali *et* Laurentio, *sic alios viginti circiter fuisse, ut omnes illi qui postea nominantur, ex eodem sint numero. Hoc si* B *verum est, omnium fere nomina habemus, sed multa ex iis corrupta et varia, ut de aliquibus ne nosse quidem possimus, virine fuerint, an mulieres.*

enumerantur nomina eorumdem,

7 *Nomina vero hæc sunt.* Martialis, *et* Laurentius *primi passim sunt, et eorum nomina raro corrupta. Qui sequitur* Gurgilus, *Blumiano* Gorgulus, *ad* xxiv *duobus locis* Gargilus *dicitur. Quartus* Marius, *in duobus tantum codicibus ad hunc diem memoratus, videtur ille esse qui ad* xxiv *item in duobus dicitur* Marcus, *ibique etiam post* Gargilum *ponitur. Quintus* Faustinus *in tribus codicibus ad hunc diem memoratus, ad* xxiv *in duobus* Faustina *vocatur, in tertio* Faustus. *Sextus* Victor *in duobus tantum codicibus ad hunc diem, in tribus aliis videtur dici* Victuria *: sed ad* xxiv Victor *in omnibus tribus inter primos ponitur, ut videatur agnoscendus, et ab eo distinguenda* Victoria, *prout in quatuor codicibus ambo reperiuntur. Septimam pono* Candidam *ex duobus codicibus,* Candidus *vero vocatur in Richenoviensi. Quæ* Varia *deinde uno loco vocatur sex aliis* Valeria *dicitur, et hoc nomine octava ponitur. Sequitur nona* Longesa, *cujus nomen dubium, cum in Epternacensi scribatur* Longa, *in Corbeiensi videatur* C *omissa. Decima est* Celerina, *uno tantum loco ad hunc* D *diem, ad* xxiv *tribus cum varietate reperta, ut ibi* Celeriana, Celerina *et* Celerinus *scribatur, sed tenendum nomen* Celerina. *Undecima* Donata *tribus locis sic dicta, duobus aliis ad* xxiv Donatula, *uno* Donatella.

AUCTORE I. S.

partim certa, partim dubia,

8 *Duodecima recensetur* Lea *duobus locis, tertio* Leva *dicta, quæ non invenitur ad* xxiv, *ideoque dubia mihi apparet. Nam si præcedens vocata fuerit* Donatula, *hujus nomen in* Donatam *et* Leam *fuerit distractum. Attamen verisimilius est, nomen* Leæ *accessisse* Donatæ, *et sic ad* xxiv *unicam ex duabus haberi* Donatulam. *Decima tertia* Luciosa *quinque locis sic dicta, uno omissa, in Blumiano* Lucia. *Decimus quartus* Emilus, *in Corbeiensi quidem cum aliis omissus, sed in Epternacensi et in tribus etiam contractis expressus. Decimus quintus* Gagilus *tribus locis constanter sic dictus. Decimus sextus* Placedus, *probabilius* Placidus, *ut in aliis duobus codicibus, legitur. Tum sequitur* Longa *in duobus codicibus in Corbeiensi* Longinus, *verisimiliter distincta a* Longesa *vel* Longa *ante memorata, et sic decima septima. Decima octava ponitur* Victoria, *duobus ad hunc diem locis* Victuria *dicta, et ad* xxiv *duobus item locis rursum* Victoria. E *Decimæ nonæ nomen varium, nimirum* Prisca, *Corbeiensi* Priscinianus, *in Epternacensi et Blumiano* Priscus.

et adduntur quatuor minus certi.

9 *Præter novemdecim Sanctos enumeratos, ex quibus sola fere* Lea *utcumque videtur dubia, fortasse addendi veniunt alii nonnulli, qui ad* xxiv *memorantur. Primus ex his est* Julianus, *in Corbeiensi* Julius *dictus. Secundus* Christophorus. *Accedit post alios in duobus codicibus tertius* Nobilis. *Quarta* Secundula *in omnibus tribus nominata, quacum eadem esse potest* Secunda, *ad* xxviii *in solo Epternacensi memorata. Hos itaque quatuor si reliquis addamus, erunt Martyres viginti et tres, atque hic numerus satis congruit cum his supra Rabani verbis. Multo plures fuisse conjicit Florentinius in Annotatis pag.* 883, *ubi in omnium enumeratione bis vult apponi,* Et aliorum viginti, *ut habet codex Epternacensis. Non ausim hanc opinionem improbabilem dicere; incertam tamen credo, eaque de causa non modo nonnullos ex enumeratis, sed magis etiam Anonymos dubitanter in titulo exprimendos censui.* F

DE S. STACTEO MARTYRE

ET DE S. TURTURINO

ROMÆ

Ex Martyrologiis et Vita B. Rabani.

S. Stacteus ut martyr in Hieronymianis

M*artyrem parum cognitum hodie in Romano Martyrologio annuntiat Baronius, ita scribens :* Ibidem (*id est, Romæ de qua egerat*) sancti Stactei martyris. *In Annotatis addit:* De eodem Beda (*supposititius*) et Usuardus et alii recentiores, consentiuntque vetera manuscripta, *videlicet Martyrologia, non Acta. Legitur sane memoria* S. Stactei *in vetustissimis Martyrologiis, necdum impressis Baronii tempore, sed luxato subinde nomine, ut solet in iis contingere. Hieronymiana apud Florentinium ita habent :* Romæ natalis Stactæ. *Codex Corbeiensis :* Romæ, natalis sancti Stactei. *In Epternacensi :* Romæ S. Stactei. *Et ibidem primo loco :* Romæ natalis Stertei. *Florentinius in Annotatis dubitat, an idem sit* Sterteus *et* Stacteus. *At, spectatis crebris illorum Martyrologiorum repetitionibus, vix ullum mihi relinquitur dubium, quin idem sit Martyr. Quod vero Petrus de Natalibus lib.* xi *num.* 262 *dicit* Stacteus

AUCTORE J. S.

A Stacteus confessor Romæ quievit VI Cal. Oct. : *et Maurolycus in suo Martyrologio ;* Romæ S. Stactei præsulis, *parum nos morari debet, neque fundatum ingerit dubium de gemino* Stacteo *aut* Sterteo. *Cum enim in vetustis Martyrologiis* Stacteus *constanter memoretur ut martyr, et ambo illi recentioris ævi scriptores in non paucos id genus errores sint lapsi, simpliciter corrigendi sunt.*

aliisque vetustis Fastis memoratus,

2 *Occurrit etiam memoria* S. Stactei *in Hieronymianis contractis. Richenoviense habet :* Romæ, Stertei. *Tria alia nudum exhibent nomen, ut in iis plerumque fit, in uno etiam corruptum. Ex his Augustanum habet,* Stathei, *Labbeanum et Gellonense* Stactei. *Beda* Stacteum *non memoravit, uti nec Ado, nec Wandelbertus, nec Notkerus : reperitur tamen in Appendice Adonis et in aliquot codicibus Bedæ auctis. Rabanus, qui* S. Stactei *reliquias Roma accepit, ut videbimus, eum breviter memoravit his verbis :* Romæ natale Stactei. *Usuardus fere consonat, dicens :* Romæ, natalis sancti Stactei. *Reperitur etiam in duobus e Martyrologiis, quæ edidit Martenius tom. 6 Amplissimæ Collectionis. In Stabulensi sine loco ita habetur :* Et Stactei martyris. *Autissiodorense locum addidit*
B *hoc modo :* Romæ ad Guttas natale sancti Stertei. *Non satis capio, unde collector illius Martyrologii minus antiquus hauserit locum ad* Guttas. *Magis etiam miror ea, quæ de* S. Stacteo *ad hunc diem scribit auctor MS. Florarii Sanctorum,* Stacteum *rursus confessorem faciens.* Romæ, *inquit,* natale S. Stactei confessoris. Hic pius philosophus, et rerum demonstratione philosophica expertissimus, tandem mortalitatem omnium creaturarum et immortalitatem animarum considerans, et Dei magnalia inscrutabilia cognoscens, omnibus postpositis, sed solum, quæ vitæ sunt, agnitis, verus confessor, et Christianæ fidei professor effectus est. *Existimo, hæc fuisse prolata ab aliquo, qui credidit, se sancto Confessori, ut putabat, attribuere posse generatim, quæ omnibus Sanctis sunt necessaria.*

Romæ fere ignotus est Reliquiæ ejus et S. Turturini Fuldam translatæ.

3 *At magis laudo Ferrarium, qui maluit fateri, de* S. Stacteo *nihil innotuisse præter martyrium. Nam in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem* de S. Stacteo martyre Romæ *sic habet :* Stacteus Romæ martyrium passus a Beda, Usuardo et aliis refertur. Sed de eo nil aliud præterea scriptum legitur : nec ubi corpus ejus requiescat, sciri potuit, cum Romæ ejus nulla extet præter martyrii memoria *Ita Ferrarius. Verumtamen de reliquiis* S. Statei *invenimus aliquid in Vita B. Rabani Mauri, data ad IV Februa-*
C

rii, quam scripsit Rudolfus presbyter ejusdem discipulus. Referuntur in illa Vita tres reliquiarum variarum translationes, quæ Fuldam, ubi abbas erat B. Rabanus, Roma delatæ sunt. Ex his secunda refertur cap. 4, ubi dicitur anno sequente *(post 835 ante memoratum) sive anno* 836 *venisse ad Rabanum* quidam laicus ab urbe Roma, Sabbatinus nomine, *eidemque dedisse tum reliquias aliquot Sanctorum, de quibus jam actum est aut agetur,* sancti autem Turturini ossa, et S. Stactei de cineribus corporis maximam partem, et ossa decem. D

De aliis Stactei reliquiis nihil innotuit, nihil de Turturino,

4 *Quod dicitur de ossibus* S. Turturini *hic adjunxi, quia ejus memoriam in sacris Fastis nullibi inveni, prætermissis aliis Sanctis, quorum reliquias tunc simul accepit B. Rabanus quod illi vulgo sint noti. At de* S. Turturino *nihil præterea invenerunt Majores nostri, nihil ego hactenus invenio. Quo autem modo B. Rabanus reliquias acceptas deposuerit, mox edicit auctor, ita pergens :* Ille vero universa hæc venerabiliter suscepta in arca, quam supra *(cap. 3 num. 16)* sub duobus cherubim positam diximus, supplici devotione collocavit. *De aliis* S. Stactei *aut* Turturini *reliquiis apud Romanos scriptores nihil reperio. Ceterum insolita illa Romanorum de* S. Stacteo E *ignorantia nonnullam mihi suspicionem ingerit, Sanctum forsan spectare ad notiorem aliquam Martyrum turmam, et hac die ob aliquam reliquiarum translationem aut festivitatem in Hieronymianis repeti potuisse. Fuit aliquis Stacteus inter septem fratres martyres S. Symphorosæ filios, quorum Acta data sunt ad XVIII Julii. Passi sunt illi Tibure in Latio : sed corpora deinde Romam translata. De eo suspicari quis posset, eumdem esse cum hodierno. Verumtamen talis suspicio non nititur rationibus idoneis ad aliquid asserendum.*

sed Stacteus pro martyre habendus, et probabilius etiam Turturinus.

5 *De* S. Turturino *nihil prorsus reperio In Vita B. Rabani* SS. Stacteus *et* Turturinus *ne martyres quidem vocantur : atque inde forsan est factum, ut quidam recentiores* S. Stacteum *dixerint* confessorem. *At ex omisso ibi* martyrum *titulo nihil inferri potest, cum ibidem idem titulus omittatur de SS. Pontificibus Cornelio et Calixto, et cap. 4 et 6 de pluribus aliis, quos constat et martyres fuisse et ut martyres coli. Quapropter non dubitavi titulum* martyris *tribuere* S. Stacteo ; *cum hic in vetustis Martyrologiis annuntietur, ut solent annuntiari martyres. At* S. Turturino *dictum titulum non adscripsi, quod illum aliunde probare nequeam, licet de eo etiam probabilius sit, martyrem fuisse.*
F

DE S. JOANNE MARTYRE

CAMULII IN AGRO GENUENSI.

Ferrarius *in Catalogo Generali ad hunc diem sic habet :* Camulii apud Genuam S. Joannis martyris. *In Annotatis ait, se Sanctum annuntiare* ex monumentis ecclesiæ S. Michaelis Camulii, qui pagus a Genua tredecim millibus passuum in Ortum distat *(notatus in tabulis ditionis Genuensis ad mare vulgari nomine* Camogli*) Addit :* Reliquiæ illius ibidem requiescunt. *Ita ille. Cum autem in Catalogo Sanctorum Italiæ nihil de hoc sancto* Joanne *reperiam, nihil apud alios scriptores, suspicio oriri potest, esse Martyrem alio loco passum, cujus corpus Camulium fuerit translatum.*

DE S. DODA VIRGINE, ET FORSAN

MARTYRE

IN DIOECESI AUSCIENSI IN NOVEMPOPULANIA.

J. S.

S. Doda a recentioribus memorata ut virgo.

Ex *martyrologiis, quorum Opera ad nostram notitiam pervenerunt, primus* S. Dodam *annuntiavit hoc die Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad* XXVIII *Septembris, ubi sic habet :* In territorio Auscensi sanctæ Dodæ virginis. *Unde ejus notitiam acceperit, in Annotatis indicat his verbis :* Ex monumentis ecclesiæ eidem Virgini dicatæ in vico de illius nomine dicto, B ubi corpus illius asservatur : ex quibus apparet, illam S. Quiteriæ virginis et martyris sororem fuisse. *Prolixius S. Dodæ elogium contexuit Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani, hæc scribens :* In territorio Ausciensi sanctæ Dodæ virginis, quæ sanctæ Quiteriæ virginis et martyris soror, perfectaque imitatrix ejusdem sanctimoniæ, ipsius et consors gloriæ (quamquam tramite incruento cœli invaserit limina) meritis egregiis effecta est. Pretiosum cujus corpus in propria illius ecclesia vici de suo nomine nuncupati etiamnum honorifice servatur. *Brevius S. Dodam virginem in diœcesi Ausciensi annuntiavit Castellanus, omnes ad eumdem diem, omnes sine martyrii palma, quam etiam negat Saussayus. At verisimiliter nihil de* S. Doda *noverat, præterquam ex Ferrario.*

In Officio virgo et martyr dicitur.

2 *Verum tam in Actis quam in lectionibus Officii* S. Doda *dicitur virgo et martyr, totumque Officium, quod anno* 1643 *una cum Actis Tolosa missum est ad Bollandum per P. Petrum Possinum, recitatur de virgine martyre cum hac oratione :* Omnipotens sempiterne Deus, qui beatam Dodam virginem tuam per martyrii palmam cœlestem fecisti conscendere gloriam, da nobis ejus suffragantibus meritis cunctorum veniam delictorum, ut ad ejus mereamur pertingere C consortium. Per Dominum *etc. In Actis non modo martyr vocatur, sed multa etiam narrantur tormenta, quæ eidem illata asseruntur ante capitis resectionem, qua martyrium complevisse dicitur. Consentiunt Actis lectiones Officii de variis suppliciis Virgini illatis, ac de capite eidem tandem amputato. Quapropter existimo, Ferrarium non abjudicasse* S. Dodæ *martyrii palmam, sed eam aut lapsu memoriæ aut alio casu solum ab eo in brevi annuntiatione omissam. Dum enim observat,* S. Quiteriæ virginis et martyris sororem fuisse, *ostendit, se aliqua saltem monumenta de* S. Doda *vidisse. Itaque laudatorum martyrologorum auctoritas me non deterret, quominus* S. Dodam *ut virginem et martyrem coli existimem.*

Acta, utpote fabulosa, non edenda :

3 *Quod spectat ad Acta jam memorata ; ea nequaquam digna censeo, quæ studioso lectori communicem, aut Operi nostro inseram, cum aperte sint fabulosa. Videri possunt, quæ Papebrochius noster tom.* V *Maji pag.* 172 *num.* 3 *et seqq. disseruit de fabulosis S. Quiteriæ Actis : nam eædem hisce infartæ sunt fabulæ.* Dodæ *æque ac Quiteriæ pater attribuitur* Catillius rex, *mater* Calsia *regina, eadem eorum urbs regia* Blancagia, *in apographo nostro* Blacagia, *idem novem simul filiarum partus Calsiæ attributus, quibus tamen unus additur filius. Adduntur multa* S. Dodæ *certamina, partim cum diabolo, partim cum patre Catillio, partim cum fictitio imperatore* Moderano, *plurimaque tormenta et miracula. At omnia videntur figmenta, eaque ne admodum quidem vetusta. In lectionibus tribus Officii crassiores fabulæ sunt omissæ. Nulla ibi mentio Calsiæ matris, ejusve partus. Pro Moderano substitutus est* Numerianus *imperator, omissaque Virginis fictitia aliqua certamina. Relictus tamen rex* Catillius *ejus pater, relicta urbs* Baltagia, *ut ibi in apographo* E *nostro scribitur : relicta alia plura improbabilia, ut satis appareat, ex lutulento fonte lectiones fuisse haustas. Itaque ne has quidem huc transferam.*

Ætas et gesta ignota.

4 *Malim certe ignorare, qua ætate vixerit* S. Doda, *et quo martyrio ad cœlum evolaverit, quam adeo fabulosa huc transferre. Fuit illa quidem soror S. Quiteriæ secundum hujus Acta, quemadmodum observat Papebrochius in S. Quiteria num.* 8. *At in S. Wilgeforte, novem quoque sororibus annumerata, de qua actum est ad* XX *Julii, novem illæ, ut volunt, sorores enumerantur num.* 19, *rursum num.* 29, *ac tertio num.* 38, *ex diversis documentis, nec ullibi fit mentio de* Doda, *ut ne in fabuloso quidem illo catalogo constanter locum invenerit. Igitur incertum plane est, an fuerit soror S. Quiteriæ aut S. Wilgefortis, quod certum fieri non posset, etiamsi ubique inter novem sorores recenseretur.*

Ecclesia, in qua corpus ejus servatum,

5 *Unum de* S. Doda *satis certum est, nimirum a multis seculis cultam fuisse in diœcesi Ausciensi, sive quod ibi fuerit passa, sive quod corpus aliunde eo fuerit delatum. Etenim inter instrumenta, quæ Dionysius Sammarthanus edidit tom* I. *Galliæ Christianæ, decimum nonum ecclesiæ Ausciensis pag.* 168 *est* Charta Guilielmi Astaracensis comitis pro Ottone abbate Cimoritano, *in qua sic loquitur :* Ego Guilelmus F Astaracensis comes, præventus et inflammatus pro meorum ac parentum remissione peccatorum, construo monasterium illam ecclesiam, ubi requiescit Christi virgo Doda, quæ videlicet ecclesia sita est in prædio Oriovallo antiquitus nominato. *Deinde illud monasterium donat abbati Cimoritano. Tempus vero exprimit his verbis :* Hoc donum factum est, regnante Henrico Francorum rege primo in diebus Benedicti Papæ, et Garsiano Ausciensi archipræsule.

seculo XI *monasterio aucta*

6 *Mabillonius ex allegatis temporis notis tom.* 4 *Annalium refert constructionem monasterii* S. Dodæ *ad annum* 1033 *num.* 25. *Regnabat tunc Henricus I in Gallia, et Benedictus IX sub finem ejusdem anni factus est Pontifex, ut donatio contigerit verisimiliter post annum* 1033, *aliquo ex annis sequentibus certe non anno* 1030, *ut memoriæ lapsu scribit Sammarthanus col.* 979 *in Garsia II Ausciensi, qui hic* Garsianus *dicitur : neque enim in Charta legitur,* anno primo *Henrici regis, ut ibidem asserit. Ceterum, quod magis spectat ad propositum nostrum, ex allegata Charta habemus,* S. Dodam *a seculo* XI *saltem fuisse cultam, et verisimiliter multo citius.* Martyr *in illa Charta non vocatur, ut ejus quoque martyrium videri possit*

A *possit minus certum. At incertius est, quo seculo obie- rit, martyrio enim coronari potuit prioribus seculis sub imperatoribus gentilibus, deinde sub regibus Gothis Arianis, ac demum sub Saracenis, aut in aliis barba- rorum incursionibus. Dies in Actis notatur* XXVI *Sep-* D *tembris, idemque in ejus Officio : sed propter lauda- tos ante martyrologos ad hunc diem de S. Doda egimus.*

AUCTORE J. S.

DE S. CHARITONE ABBATE CONF.

IN PALÆSTINA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Sancti in Fastis sacris, maxime Græcorum, commemoratio ; et cultus ecclesiasticus.

B

SEC. IV. Sanctus in plerisque Fastis Latinis omissus,

Memoria S. Charitonis, *quamquam apud Græcos celeberrima, necdum adscripta est Martyrologio Romano, et ab aliis plerisque Latinis exsulat. Eum tamen ad hunc diem commemoravit Molanus in Additionibus ad Usuardum his verbis :* Die vigesima octava, sancti patris et confessoris Charitonis. *Secutus est Ferrarius in Catalogo generali his verbis :* In Palæstina S. Charito- nis abbatis Iconiensis. *Fuit Sanctus patria* Ico- niensis, *sed abbas* in Palæstina. *Castellanus eumdem sic memorat :* In Palæstina, S. Chariton, celeber institutor laurarum. *Grevenus et Canisius* Charito- nem *aliquem abbatem ad* XXV *Decembris memorant ; sed quæ addunt, hodierno non congruunt. Martyres ejusdem nominis plures in Opere nostro memorati sunt : sed alius est hodiernus* Chariton, *licet Acta hujus cum gestis alicujus martyris confusa aliqui existiment.*

maximo consensu hodie memoratur apud Græcos,

2 *Græci hodie* Charitonem *annuntiant maximo consensu tamquam Sanctum, cujus celebre est nomen, et cultus nominis celebritati congruus.* Charitonem *enim non modo memoratum invenio in utroque Menologio, in Menæis, in typico Sabæ, aliisque libris impressis, sed in plerisque etiam manuscriptis, in iisque,* C *in quibus pauci tantum iique celebriores annuntiantur Sancti. Tale est Græcum Menologium, quod vidimus Florentiæ in bibliotheca abbatiæ Benedictinæ Casinensis, quodque ibidem pro nobis Latine reddidit et exscripsit ejusdem bibliothecæ præfectus, R. P. Petrus Aloysius Galletti, mira humanitate operam suam ultro addicens. In hoc Menologio tam pauci annuntiantur Sancti, ut plures per annum dies habeantur vacui, quam impleti : nec dubitandum est, quin colantur omnes, qui in dicto Menologio aut Kalendario memorantur. Aliud Græcorum Menologium prædicto simile paucitate Sanctorum præcipuorum, quos exhibet, olim acceperunt Majores nostri ex bibliotheca Friderici Lindebrochii, scriptis suis noti. In utroque ad* XXVIII *Septembris* S. Chariton *iisdem fere verbis annuntiatur. In priore :* Sancti patris nostri Charitonis confessoris. *In altero :* Sancti patris nostri et confessoris Charitonis. *Hæc observare volui, ne quis dubitare possit de cultu, quia* S. Charitonem *in Romano Martyrologio non invenimus.*

Moscos, Arabes, et Officio colitur.

3 *Etenim si ad maximum Fastorum Græcorum consensum addamus et Moscos, qui Græcos secuti sunt, et* S. Charitonem *eodem die in Ephemeride sua et in Menologio Slavo-Russico exhibent, neque de cultu ejus neque de antiquitate cultus ulla superesse poterit dubitatio. Officium de* S. Charitone *in Menæis impressis ad*

E

hunc diem præscribitur et ex eo inferius insignia Sancti elogia non pauca Latine recitabo. Anthologium Græcorum, quod anno 1738 *impressum est ad usum Græcorum, qui Romanæ Ecclesiæ se subjecerunt, eodem die exhibet* S. Charitonis *Officium, ex præcedente contractum. Accedit Martyrologium Arabico-Ægyptium, quod Gratia Simonius ex arabico Latinum fecit, et ad eumdem diem sic habet :* Memoria patris nostri Cretonis, magistri monachorum. *Vocari hic* Cretonem *ex Arabico, non mirabitur, qui compertum habet, quantum nomina luxari soleant per translationem ex uno sermone ad alterum notabiliter diversum. At titulus* Magistri monachorum, *qui Sancto tribuitur, conjunctus cum die, quo annuntiatur, satis ostendit, hodiernum designari* Charitonem. *Hoc etiam mox sequenti die ex eodem Martyrologio confirmatur : nam ibi annuntiatur* S. Cyriacus monachus, *a nobis ad eumdem diem dandus, vocaturque* discipulus sancti Cretonis. *Fuit revera S. Cyriacus* S. Charitonis *discipulus, eo certe sensu, quod habitaverit in monasteriis ab eo erectis, et in ejus spelunca sit defunctus.*

Sancti elogium ex Vita contractum :

4 *Quæ in Menologiis ac Menæis de* S. Charitone *commemorant Græci, invicem in plerisque consentientia sunt, et Actis consona, ut omnia videantur ex Actis in compendium contracta. Omnia exhibent* Charitonem, F *ut multa pro fide passum sub Aureliano imperatore, deinde vero captum a latronibus, iisque mirabiliter liberatum, demum monachum, monachorumque multorum antesignanum. Satis erit, si huc unum transferamus elogium. Menologium Sirletianum sic habet :* Commemoratio sancti patris nostri Charitonis, et confessoris, ducis eremi. Hic fuit sub Aureliano imperatore ex urbe Iconio : detentus vero a præside, et Christi fidem confessus, a quatuor militibus verberatur. Postea in carcerem conjectus, iterum eductus, flagris cæsus est. Mortuo autem Aureliano imperatore, cessante persecutione, sanctus Charito Hierosolymam venit sub patriarcha sancto Macario. Cum vero in itinere incidisset in latrones, in spelunca inclusus, hoc modo liberatus est. Serpens enim in vas illud, in quo latrones vinum servabant, irrepens, venenum evomuit : quod cum bibissent, expirarunt : quorum facultates Beatus ille pauperibus distribuit, et speluncam illam ecclesiam fecit : monachisque multis in eam congregatis, monasterium constituit, ex petra educta aqua, omni genere *(omnis generis)* morborum expultrice, et ita in summa senectute migravit ad Dominum. *Hæc pluribus exponuntur in Actis, quorum auctoritas inferius exa-*

A *examinabitur. Interim observo, multum pro tempore, quo Sanctus pro fide certasse dicitur, dissentire Menologium Slavo-Russicum, in quo hæc leguntur :* Sancti patris nostri et confessoris Charitonis, qui vixit et passus est anno CCCLXII a Juliano. *At hujus Menologii auctoritas in hisce nequit esse magna.*

aliquot ex odis Officii elogia, quibus pia exercitia.

5 *In Menæis prolixo Officio celebrantur virtutes* S. Charitonis. *Quapropter pro specimine aliquot strophas, Latine redditas, huc transferam. Prima de laboribus piis sic habet;* Passiones corporis continentia fecisti marcescere et fervida prece, serpentemque dolosum lacrymarum imbribus suffocasti, Pater: ac Deo excellenter placuisti, sancte Chariton. Idcirco cœlestibus te exornavit charismatibus Jesus hominum amator, et salvator animarum nostrarum. *Secunda strophe etiam certamina pro fide celebrat, atque ita habet :* Sudoribus exercitationis extinxisti carbones passionum, Sanctissime. Cum igne injuriarum et dolorum congressus es, coram injustis judicibus confessus examinationem Verbi, quod caro factum est, martyrque nuncupatus es, multiplicium punitionum stigmatis variegatus, Piissime ac Beatissime. *Tertia celebrat vitam monasticam his verbis :*
B Solitudinibus et montibus te fugiens abdidisti, immaculatam servans animam, Sacratissime. Et SS. Trinitatis habitaculum te ostendisti *:* cujus potestate sacras ædificasti domos, Beate, et speluncas in salutarem acquisitionem monachorum, qui sanctam memoriam tuam honorant, Venerande.

certamina pro fide, et labores monastici celebrantur :

6 *Quarta stropha, quæ est* Joannis monachi, *ut ibi legitur, ita habet :* Piissime Chariton, tu etiam post mortem in cœlis vivis in Christo, propter quem mundo te crucifixisti. Alienus enim a carne et mundo factus, major visibilibus vere vixisti. : non enim tibi vixisti. Vixit vero in te potius Christus, Deus noster. Hunc ora, ut salutem consequantur animæ nostræ. *Quinta est pia Sancti invocatio, quam mitto, uti et sextam et reliquas omnes, licet variis et plurimis honorum titulis celebretur Sanctus. Nam omnia generatim referuntur aut ad certamina pro fide, aut ad labores et virtutis vitæ solitariæ, aut ad vivendi documenta monachis data, aut ad gloriam in cœlo obtentam. In ultima tamen stropha videtur insinuari patria Sancti, quod auctor sermonem dirigat ad* fideles Iconii.

versiculi quibus in Menæis laudatur.

7 *His igitur brevitatis gratia prætermissis, duos versiculos Græcos ibidem Sancti elogio præmissos subjungam cum interpretatione Latina :*

C Τῆς γῆς πατήσας τὰς τρυφὰς ὁ Χαρίτων
Κατατρυφᾷ νῦν οὐρανοῦ τῶν χαρίτων.
Calcatis mundi deliciis, Chariton
Nunc cœlestium gratiarum deliciis fruitur.

Additur sequens hexametrum, sed ibi vitiose impressum, quod ideo ex Anthologio recito, et Latinum facio.

Εἰκάδι ὀγδοάτῃ Χαρίτων θάνε γήραϊ μακρῷ.
Vigesima octava obiit Chariton in provecto senio.

Nihil quidem in allegatis versiculis dicitur de confessione fidei coram tyranno, tormentisque ea de causa a Sancto toleratis. Cum tamen asserantur non solum in Vita et in omnibus Menologiis, sed etiam in odis Officii, Sanctusque illorum causa stricte confessor ubique nominetur : satis probabilia videntur Sancti pro fide certamina, sed solum brevitatis gratia in versiculis prætermissa, quod iis non sit immortuus. Dubium tamen videri imperatorem, sub quo Sanctus pro fide certavit, inferius videbimus.

§ II. Vita non est scriptoris contemporanei aut supparis : nec tamen videtur Metaphrastæ, sed antiquioris : in chronotaxim et gesta aliqua inquiritur.

Vita Sancti scripta ex traditione per scriptorem posteriorem.

Vita S. Charitonis *Græce scripta est, redditaque Latine, primum impressa est apud Liponanum tom.* 6 *fol.* 283 *deinde apud Surium ad* XXVIII *Septembris. Auctor ipse in fine declarat, se diu post Sanctum scripsisse, idque ex sola traditione, ita scribens :* Quæcumque ergo, dilecti, ex illius factis et miraculis tempus et oblivionem potuerunt effugere, ea studiosis vestris auribus tradidimus. Neque enim intervallum modicum inter Aureliani imperium et hoc tempus intercedit. Nos enim a nullo scriptis quicquam mandatum accepimus ex hoc, quod eo tempore essent pauci non solum monachi, sed etiam omnino Christiani, et qui essent signati E luce cognitionis. Ii autem, qui erant, agitabantur quotidianis persecutionibus. Illa autem sunt, quorum hic fecimus mentionem, quæ viri pii, et veritatis amatores, filius a patre accipiens, corporali, inquam, et spiritali, conservarunt ad nostra usque tempora. *Hæc, quæ scriptor ille de suis documentis et ætate exponit, certissime evincunt, Vitam, non esse scriptam eodem seculo quo vixit et defunctus est* S. Chariton. *Eadem verba verisimillimum faciunt, nec sequenti seculo* V *scriptam fuisse Vitam, quando quidem seculo* V *usque ad medium fere senes aliqui vivebant, qui* S. Charitonem *nosse potuerant; post medium vero seculi* V *saltem aliqui superesse poterant, qui nonnullos ex ejus discipulis viderant. Attamen necdum video, ex allegatis verbis legitime inferri posse, Vitam fuisse scriptam post seculum* VI. *Etenim omnia illa poterat scribere auctor, etiamsi tantum duobus seculis post mortem* S. Charitonis *Vitam composuisset.*

Allatius, sequentibus aliis eam Metaphrastæ tribuit :

9 *Verumtamen, si credimus Allatio de Simeonum scriptis pag.* 128, *multo serius scripta est Vita* S. Charitonis, *et auctorem habet Metaphrasten. Nam inter Vitas a Metaphraste compositas eam ibidem recenset, non alio tamen argumento, quam quod stilo Metaphrastæ congruam judicaverit. Allatium seculi sunt* F *passim omnes, neque ullum inveni hac de re ab ipso dissentientem, non alia, opinor, de causa, quam quod nullus hanc Vitam studiose excusserit ea intentione, ut in ætatem ejus vel auctorem post Allatium inquireret. At ipse Allatius pag.* 76 *fatetur, difficulter resciri posse, quænam ex anonymis Vitæ sint Metaphrastæ, quæ vero aliorum, ita scribens :* Sed quasnam Metaphrastes Vitas Sanctorum conscripsit? Hoc vere difficillimum est discernere. Nec alius poterit, nisi qui similes Vitas Græce percurrerit, et orationem et lumina in dicendo Symeonis optime callueri. Nam id ex Latinis expiscari stultissimum fuerit*:* quod continget difficilius, quod (nondum capio, qua id causa factum sit*)* cum in aliis Orationibus et Vitis auctorum ut plurimum nomina præfigantur, in his, quæ Symeon descripsit, nunquam aut raro prænotatum inveniatur. Hinc viri de antiquitate ecclesiastica bene meriti Vitas Sanctorum, quæ auctorem sibi præscriptum non præferunt, omnes non sine erroris atque inscitiæ nota Symeoni vindicarunt : quæ vere Symeonis non sunt.

quod ejus stilo congruam censuerit,

10 *Difficultatem discernendi Vitas, quarum auctor est Metaphrastes, iterum maximam agnoscit pag.* 80, Dixi supra, *inquit*, arduum hunc esse laborem et improbum, et quem ipse prudentioribus re- lin-

AUCTORE J. S.

A linquerem. Conferam tamen aliquid studii et operæ, et viam aliis aperiam, ut ut potero. *Hæc autem præstat texendo tres scriptorum catalogos. In primo catalogo recenset cum Vitas Sanctorum tum alia scripta quadringenta et quadraginta circiter, quibus suos attribuit auctores a Metaphraste diversos. Secundo catalogo Opuscula de Sanctis pleraque recenset fere centum, eaque adscribit Anonymis, et Metaphrastæ abjudicat. Tertium catalogum texuit ex Vitis Sanctorum centum circiter et viginti, quas judicat Metaphrastæ adjudicandas. Non negat tamen, plures alias esse Metaphrastæ, sed eas examinandi laborem pag.* 124 *relinquit iis,* quibus plus otii est, et labor similis incumbit. *De iis vero, quas recenset in catalogo, ait :* Et habeto nunc tibi et paucas hasce a me tanquam Metaphrastæ proprias stylo signatas. *Inter hasce autem enumeratur Vita* S. Charitonis. *Fateor, sæpe quæsivi in dicto Allatii Opusculo, quibus indiciis Vitas anonymas Metaphrastæ attribueret, ut artem eas discernendi ipse addiscerem ; sed nihil umquam invenire potui, quo proficerem, nihil præter judicium de stilo, quo eas discrevit, statuitque Metaphrastæ attribuendas, nullis additis argumentis. An autem Allatius tot Vitas,*
B *quot in posterioribus catalogis recenset, tam diligenter pervolverit, ut certum ex stilo de singulis ferre potuerit judicium, dubitandum mihi videtur, quoniam* aliis etiam occupationibus *distractum se fateatur.*

at variæ rationes allegantur,

11 *Itaque non quidem negavero, aliquid judicio Allatii in hisce tribuendum, ubi non occurrunt rationes in contrarium. At minime existimo, judicium ejus pro certa regula habendum, sed potius examinandum, quando non desunt rationes dubitandi. In Vita autem* S. Charitonis *multa se offerunt, quæ non videntur esse Metaphrastæ. Primo auctor ait, se scribere ex traditione,* quæ viri pii, et veritatis amatores, filius a patre accipiens, corporali . . . et spirituali, conservarunt ad nostra, *inquit,* usque tempora. *Quod modo sic loqui poterat Metaphrastes ? Etenim vivebat Constantinopoli seculo* X ; Chariton *vero in Palæstina vixerat secundum auctorem seculo* III *et* IV. *Quomodo pater ad filium transmiserat Constantinopoli per sex integra secula, quæ antiquis temporibus gesta erant in Palæstina ? Utcumque fieri hoc potuerat in Palæstina, maxime apud monachos, qui habitabant in lauris aut monasteriis, quæ fundaverat* Chariton, *saltem per duo aut tria secula, quandoquidem seniores monachi junioribus narrare soleant præclara majorum suorum gesta,*
C *et conservent memoriam locorum, in quibus illi habitarunt. At credibile non est, ejusmodi traditionem de gestis præcipuis* S. Charitonis *Constantinopoli viguisse seculo* X, *si nihil ante istud tempus de iis erat scriptum, uti nihil scriptum se invenisse affirmat auctor.*

quibus videtur abjudicanda Metaphrastæ,

12 Nos enim a nullo scriptis quicquam mandatum accepimus, *inquit. Hoc ipsum rursum est incredibile de tempore Metaphrastæ. Vix ullum enim potest esse dubium, quin jam ante* Chariton *Officio coleretur, cum habeatur in vetustissimis Græcorum Fastis, et sic Officium ejus saltem invenisset Metaphrastes. Præterea non potuit Metaphrastes de monasteriis per* S. Charitonem *cœptis ea suo tempore dicere, quæ auctor Vitæ variis locis pronuntiat. De primo enim monasterio num.* 7 *ait :* Quod nunc vocatur ANTIQUA ECCLESIA, et sita est propter sanctissimam lauram, quæ Pharus dicitur, condita ab hoc magno Charitone. *Loquitur certe auctor tam de ecclesia, quam de laura sive monachorum habitaculis, ut suo tempore exstantibus, et bene notis. Cum autem Palæstina a seculo* VII *usque ad tempora Metaphrastes, et diutius etiam, gemuerit sub jugo Saracenorum, quis credat, seculo* X *permansisse in suo statu monasteria a* Chariton*e condita seculo* IV ? *Neque de primo dumtaxat sic loquitur biographus, sed etiam de secundo num.* XI *dicit :* Quod Elpidius quidem postea amplificavit. *Hæc verba rursum innuunt, exstitisse et illud monasterium, sed*
D *auctum ab Elpidio, dum scribebat. Clarius tamen idem pronuntiat de tertio, num.* 12 *ita scribens :* Propterea aliam quoque illic ædificat lauram admirabilis hic Chariton ; quam nonnulli quidem lingua Syra SUCAM nominant, alii autem voce Græca VETEREM LAURAM appellant.

13 *De spelunca, ubi solitarius, post condita monasteria, habitavit* S. Chariton, *mox ait auctor :* Quæ usque in hodiernum diem appellatur CREMASTOS, id est, pensilis ; non enim potest quis ad ipsam accedere, nisi scalis. *Et paulo post :* Ex uno enim antri latere protinus scaturit aqua frigidissima et limpidissima, quæ manet usque in hodiernum diem *etc. Hæc omnia diversum a Metaphraste auctorem, eumque et antiquiorem, et in Palæstina ex monachorum traditione scribentem, insinuant. Neque enim credibile est, omnia illa loca superfuisse tempore Metaphrastæ ; neque hic seculo* X *tam accuratam de iis locis ex traditione notitiam acquirere poterat Constantinopoli. Quapropter magis existimo, Vitam fuisse scriptam in Palæstina seculo* VI *aut* VII, *antequam eam occupaverant Saraceni. Occupatio Hierosolymæ per Saracenos a Baronio et*
E *Pagio figitur anno* 636, *fuitque ea secundo tantum obsidionis anno capta, nec umquam ab imperatoribus Græcis recepta. Quapropter ante istud tempus Vitam* S. Charitonis *scriptam vix dubito. Fuisse etiam compositam, priusquam Persæ anno* 614 *Hierosolymam expugnarunt, certe verisimillimum est ; cum eo etiam tempore multum passa sint monasteria Palestinæ.*

et attribuenda monacho cuipiam

14 *Novi quidem, monasteria aliqua in Palæstina mansisse, dominantibus ibidem Saracenis, prout nostris etiam temporibus nonnulla in Oriente sunt sub Turcarum dominio. At minime credo, tria per Sanctum structa, aliaque loca superius memorata, usque ad seculum* X *eo in statu mansisse, in quo ea suo tempore fuisse, auctor insinuat : imo difficulter credere possumus, ea sic mansisse usque ad medium seculi* VII, *ideoque conjicio, Vitam citius fuisse scriptam. Verisimile est, ubi Cyrillus Scitopolitanus Vitas aliquot Sanctorum abbatum, uti SS. Euthymii, Sabæ, Joannis Silentiarii, et forte aliorum, post medium seculi* VI *scripserat, aliquem fuisse illo exemplo incitatum, ut Vitam* S. Charitonis, *qui illis omnibus præiverat, e tenebris erueret ; eaque occasione Vitam eodem seculo* VI *fuisse scriptam a monacho quopiam Palæstinæ.*

seculi VI aut VII :

F 15 *Si modo quæramus, quantam illa Vita fidem mereri videatur, distinguendum erit inter facta, quæ in ea referuntur. Etenim cum in lauris aut monasteriis* S. Charitonis *continua fuisset monachorum successio, facile propagari ad posteros potuerat traditio de conditis a Sancto monasteriis, cum monachi in hisce habitare pergerent. Poterat sic saltem confusa manere memoria de præcipuis Sancti virtutibus et monitis, ut et de locis, in quibus vixerat ac defunctus erat. Hæc igitur omnia, quæ discipuli* Charitonis *nosse potuerant, omnino probabilia sunt, et pro veris facile admitti possunt, præsertim cum in iis referendis sobrio admodum stilo usus sit auctor. At non æque probabilia sunt, quæ de Sancti pro fide certaminibus referuntur. Hæc enim visa non erant a monachis Palæstinæ, sed ante erant peracta, quemadmodum et illa ante contigerant, quæ de latronibus referuntur, et reliqua omnia ante conditum primum monachorum habitaculum.*

hic ex traditione nosse poterat aliqua de monasteriis,

16 *In chronotaxi vero scriptor ille aperte labitur, dum certamina* S. Charitonis *figit sub Aureliano imperatore, qui anno* 275 *occisus est, mortuoque Aureliano, e carcere emissum et paulo post profectum dicit Hierosolymam, ac in ejus vicinia, postquam aliquo tempore detentus fuerat a latronibus, facit monachum ; acsi ab anno* 276, *aut certe, si verba ejus latius exponere velimus, ante annum* 280 *monasticæ vitæ se addi-*

Verum in chronotaxi aperte labitur,

A *dixisset. Attamen post pauca rursum ea scribit, quæ cogunt initium vitæ monasticæ* S. Charitonis, *aut potius constructionem primæ lauræ, annis saltem triginta quatuor serius figere, et annis facile quinquaginta serius figendam probabimus.* Reliquis autem pecuniis *(quas latrones misere mortui reliquerant, si auctori credimus)* ædificat sacram lauram, cujus prius meminimus: præterea autem sanctissimam quoque ejus ecclesiam, quam divinus dedicat Macarius, clavum tenens Dei ecclesiæ, quæ tunc erat Hierosolymis, qui etiam fuit unus ex pio catalogo, qui convenit Niceæ. *Hæc verba constructionem lauræ* S. Charitonis *connectunt cum episcopatu Hierosolymitano S. Macarii primi. At episcopatum Macarii Papebrochius noster in Historia chronologica episcoporum Hierosolymitanorum cum Græco Eusebii Chronico figit sub consulatu Volusiani et Anniani, id est, anno* 314, *non* 313, *ut post Tillemontium tom.* 7 *in S. Helena art.* 9 *ait Lequienus tom.* 3 *Orientis Christiani col.* 154.

dum Charitonem sub Aureliano facit confessorem, et mox monachum.

17 *Laudatus quidem Tillemontius ibidem vellet episcopatum S. Macarii ab anno* 311 *aut* 312 *inchoare, et Eusebio tunc viventi opponit scriptores aliquot multo juniores, perturbatum dicens eo loco Eusebii Chronicon. At neque satis capio illam ejus crisim chronologicam; neque ad propositum nostrum conducit, duorum aut* B *trium annorum differentiam scrupulose examinare. Præterea agnoscit nobiscum Tillemontius tom.* 4 *Nota* 4 *in Persecutione Aureliani, episcopatum Macarii ab anno* 314 *ordiendum, probatque, simul non consistere confessionem Sancti sub Aureliano, et initium vitæ monasticæ sub Macario, cum inter Aureliani mortem et episcopatum Macarii triginta novem, aut ex prioribus dictis Tillemontii, saltem triginta sex anni intercessserint. Auctor vero ita loquitur de utroque, ita detentionem Sancti per latrones mox subjungit, et constructionem ecclesiæ, ut vix unum alterumve annum videatur interponere voluisse. Quapropter nequit* S. Charitonis *confessio figi sub Aureliano, sed necessario figenda est serius, si pro vera admittatur: nam principium vitæ monasticæ, ut inferius probabimus, nulla ratione figendum est citius. Itaque cum fides Actorum hac in parte deficiat, ipsa confessio utcumque redditur dubia, et magis dubium tempus, quo contigerit.*

Manet tamen ipsa confessio probabilis.

18 *Quod spectat ad confessionem fidei coram tyranno, tormentaque aliqua et carcerem ea de causa tolerata, non video, cur ea generatim nequeamus admittere, ut admodum probabilia. Poterant monachi ad* C *annos ducentos memoriam illius ad posteros transmittere, et auctor, qui bona fide in scribendo usus videtur, illam confessionem non asseruisset, quantum existimo, nisi eam didicisset ex monachorum traditione. Verum non tam facile monachorum traditio conservare poterat adjuncta omnia temporis et personarum, nimirum sub quo imperatore aut præfecto pro fide certasset, quanto post tempore solitariam vitam esset amplexus, quidque egisset tempore intermedio. Hinc auctor fortasse statim post egressum e carcere perrexit ad iter Sancti et vitam solitariam, quod nesciret alia intercessisse, etiamsi intercurrere potuerint anni non pauci. Ex hac observatione colligitur, Sanctum pro fide pati potuisse aut sub Galerio Maximiano aut sub Maximino, aut demum sub Licinio. Si passus est sub Galerio, liberatus fuerit anno* 311, *et sic annis ante constructum monasterium fere viginti, si sub Maximino, circa annum* 313 *carcere exiverit: si denique sub Licinio, anno verisimiliter* 324.

quæ contingere potuit sub alio imperatore posteriore,

19 *Sub uno, inquam, e tribus memoratis persecutoribus fidem confiteri, ac pro fide pati potuit* S. Chariton, *et e carcere demum emitti. Nam, finitis illorum persecutionibus, multi Christiani e carceribus educti sunt. At id factum non est post abdicatum imperium a Diocletiano, cujus persecutio in Oriente continuata est sub Galerio. Nescimus etiam, an post mortem Aureliani e carceribus emissi sint Christiani; neque probabiliter* D *sub eo confessionem* S. Charitonis *figere possumus, quia sic anno* 274 *e carcere eductus fuisset Sanctus, id est, annis fere quinquaginta et quinque ante constructum primum ejus monasterium, quod figendum circa annum* 330 *videbimus. Itaque omnino videtur confessio* S. Charitonis *figenda aut sub Galerio, aut sub Maximino, aut sub Licinio, cum horum tempore minime repugnent.*

AUCTORE J. S.

potuitque Sanctus deinde solus in spelunca habitare.

20 *Quippe, etsi Sanctus continuo, ubi carcere liberatus erat, ad eremum abivisset, non statim habuisset discipulos, nec primis vitæ solitariæ annis ecclesiam et lauram sive multas monachorum cellulas construxisset. S. Antonius per annos fere viginti habitavit in solitudine Ægypti, antequam discipulos instrueret, S. Hilarion ad annos viginti et duos solitariam vitam duxit in Palæstina, ac tunc demum monachorum habitacula erigere cœpit. Idem de aliis observari potest. Quapropter verisimillimum est,* S. Charitonem *similiter annis non paucis solum habitasse, etiamsi Vitæ scriptor de illis nihil memoret. Illud ipsum, quod de Sancto per latrones capto in Vita memoratur, accidere potuit, quando solus in spelunca aliqua degebat; prout revera ad S. Hilarionem latrones venerunt, teste S. Hieronymo in Vita. Quot vero annis primum solus habitaverit, nullo indicio divinare possumus. Si fidem* E *confessus est sub Licinio, tantum quinque aut sex annis solus habitare potuit, multo pluribus, si sub Maximino aut Galerio.*

Constructio primæ lauræ figenda est

21 *Constructionem primi anachoretarum habitaculi, quod* lauram *vocarunt Græci (est autem locus multis cellulis invicem distantibus distinctus, et* monasterium *recte vocari potest) figendam esse circa annum* 330, *jam dixi. Ratio petitur partim ex tempore* S. Macarii, *qui ecclesiam dedicavit, teste biographo; partim ex S. Hieronymo mox laudando. Etenim S. Macarii obitus in Actis nostris ad* x *Martii, ubi de eo actum est, figitur circa annum* 335, *ab Henschenio. Papebrochius in Episcopis Hierosolymitanis existimat, non superfuisse Macarium post annum* 333, nisi mensibus fortasse paucis. *Tillemontius hisce satis consentit, dum tom.* 7 *in S. Helena art.* 9 *S. Macarium insinuat defunctum inter* 331 *et* 335. *Ipsum obitus S. Macarii annum certius non investigabo, cum saltem constet, successorem ejus Maximum anno* 335 *interfuisse conciliabulo, Tyri contra S. Athanasium congregato, ut vel ante annum* 335 *defunctus sit Macarius, vel eodem illo anno ante concilium. Itaque, si dedicatio ecclesiæ facta est per S. Macarium, ut in Vita asseritur, non multis* F *annis post* 330 *contingere potuit. Neque hic dicendum videtur, exiguam esse biographi auctoritatem: nam dedicatio primæ monachorum in illis partibus ecclesiæ ex iis factis est, quæ facile per inscriptionem aliquam, aut sola etiam monachorum traditione biographo innotescere potuit, certe quamdiu ipsa extabat ecclesia. Hanc autem exstitisse, dum scribebat auctor, num.* 7 *clare edicit.*

inter annos 328 et 335:

22 *Jam vero neque citius figi posse constructionem lauræ* S. Charitonis *et dedicationem ecclesiæ, sed hanc necessario referendam ad posteriores vitæ S. Macarii annos, certissime evincitur ex S. Hieronymo; qui eodem seculo in Palæstina scripsit Vitam S. Hilarionis abbatis, dandam apud nos ad* xxi *Octobris. In hac enim tom.* 2 *Operum S. Hieronymi editionis Veronensis col.* 16 *num.* 14 *Hieronymus ita loquitur:* Necdum enim tunc monasteria erant in Palæstina, nec quisquam monachum ante sanctum Hilarionem in Syria noverat. Ille fundator et eruditor hujus conversationis et studii in hac provincia fuit. Habebat Dominus Jesus in Ægypto senem Antonium, habebat in Palæstina Hilarionem juniorem. *Hæc Hieronymus dicit de tempore, quo monachi cœperunt confluere ad S. Hilarionem, quando hic, ut num.* 13 *dixe-*

AUCTORE J. S.

A *dixerat*, viginti et duos jam in solitudine habebat annos, fama tantum notus omnibus. *Tillemontius tom. 7 in S. Hilarione chronotaxim vitæ ejus deducit, et ea, quorum occasione allegata verba protulit S. Hieronymus, figit anno 328, quemadmodum et constructionem monasterii S. Hilarionis. Chronotaxim hanc ante tempus examinandam non suscipio, cum id fieri debeat ad* XI *Octobris : dicere tamen non dubito, eam saltem non longe a vera abesse, quod ad propositum nostrum hic sufficit. Si enim circa annum* 328 *necdum monasteria erant in Palæstina ; nec monasterium* S. Charitonis *in Palæstina erat constructum, et consequenter ejusdem constructio ad ultimos Macarii annos differenda est, figendaque circa annum* 330.

sed forte jam aliqui solitudinem ante incolebant.

23 *Non tamen ex verbis S. Hieronymi, meo quidem judicio, inferri potest,* S. Charitonem *non vixisse solitarium in deserto aliquot annis citius. Imo non video, cur vera esse nequeant verba biographi, num.* 8, *ut habent verba Græca, hæc scribentis :* Erant vero hi rari, et numero pauci, et ipsi quoque tempore persecutionis patriæ prætulerant solitudinem, ut vitarent persecutores, et sparsim versabantur in speluncis arundineti, quod situm est prope mare mortuum. *Nam sicut S. Hilarion ab anno fere* 306 *solitudinem*
B *incoluit, ut imitaretur S. Antonium, qui multis annis citius idem fecerat in Ægypto, ita et alii quidam privatim in locis solitariis habitare potuerunt circa Mare mortuum tempore persecutionum Diocletiani, Maximiani Galerii, Maximini et Licinii. Metus ipse persecutionis nonnullos ad loca deserta incolenda impellere potuit, quemadmodum eo timore primum impulsus est S. Paulus primus eremita. De hisce non videtur loqui S. Hieronymus, quando S. Hilarionem facit primum in Palæstina et in Syria monachum ; sed primum fuisse dicit, qui vitam monasticam ibidem propagavit, sicut primus in Ægypto fuit S. Antonius, etiamsi S. Paulus Eremita ante Antonium in eremo vixerit. Attamen incertum saltem est, an illi etiam ante S. Hilarionem in solitudine vixerint.*

Illam tamen non videtur Chariton incoluisse solus

24 *Ludovicus Bulteau in Historia Ordinis monastici in Oriente lib.* 2 *cap.* 9 *agit de gestis et fundationibus* S. Charitonis *secundum Acta edenda, fateturque, inter liberationem* S. Charitonis *e carcere et fundationem primæ lauræ intercessisse secundum Acta annos, ut minimum quadraginta,* et forte, *inquit,* fere sexaginta. *Nam et cap.* 3 *agnoverat, S. Hilarionem videri primum Ordinis monastici in Palæstina funda-*
C *torem : eaque de causa* S. Charitonis *prima fundatio certe figenda est post annum* 328, *ut jam vidimus. Itaque secundum illa vixisset primum solus* Chariton *ad annos facile quinquaginta et quatuor. Verum nobis probabilior sententia Papebrochii nostri et Tillemontii, qui existimant, duos* Charitones *a biographo in unum confusos esse, ex quibus alter sub Aureliano, aut imperatore aut præfecto aliquo ejusdem nominis, multa* D
pro fide sit passus ; alter anachoretarum in partibus Hierosolymæ vicinis sit fundator.

ab anno 275, cum scriptor in chronotaxi erraverit ;

25 *Probabilior, inquam, nobis est hæc opinio, quam sit illa, quæ anno* 275 Charitonem *eumdem pro fide patientem facit, et deinde circa* 330 *lauras fundare incipientem. Si enim annos solum viginti habuit* Charion *anno* 275, *jam annos septuaginta et quinque numeraverit anno* 330. *Multis tamen annis post primam fundationem superfuit, ut liquet ex aliis duabus lauris, quas fundavit, ac demum ex solitaria habitatione, quæ tamquam diuturna in Vita describitur. Præterea Sanctus in certaminibus non exhibetur ut juvenis, sed ut vir primas in sua civitate* partes *obtinens. Quapropter cum biographus certe erraverit nimis remota conjungens, ejus asserta pro chronotaxi non sunt tanti facienda, ut dicendum videatur, in decrepita ætate fuisse* Charitonem, *dum primam condidit lauram.*

sed fortasse non ex confusione duorum.

26 *Verumtamen necesse quoque non est, ut error ex duorum confusione obrepserit auctori. Potuit ad Aurelianum imperatorem referre, quod serius factum erat ; sive occasione alicujus proconsulis aut præfecti, cui nomen erat* Aurelianus, *sive alia errandi occasione nobis ignota. Fortasse ex sola temporum ignorantia credidit,* S. Charitonem *non esse multo juniorem S.* E
Antonio, ideoque referendum ad Aureliani tempora potius, quam ad Diocletiani secutorumque tyrannorum, qui Diocletiani persecutionem continuarunt, aut instaurarunt. Quidquid sit, crasso certe anachronismo a persecutione Aureliani ad episcopatum Macarii Hierosolymitani transilit auctor, ideoque credibilius est , ipsum errasse in tempore confessionis S. Charitonis, *quam* Charitonem *tam senem fuisse anno* 330 , *quam fieret ex corrupta Vitæ chronotaxi. Ex hoc etiam anachronismo Sancti confessio fit minus certa ; probabilis tamen est, cum auctor post duo, ut minimum, secula facilius in tempore aberrare potuerit, quam in re ipsa, de qua poterat esse constans traditio.*

Obitus figendus seculo IV probabilius post medium.

27 *Ceterum non refutabo ulterius illos, qui* S. Charitonem *statim post Aureliani tempora non modo monachum faciunt, sed etiam Ordini monastico vetustiori, ut volunt, attribuunt. De tempore autem obitus* S. Charitonis *nihil decernere propius possum, quam probabilius seculo* IV, *probabilius post medium. Nam multis annis videtur vixisse post primam circa* 330 *lauram exstructam, obiitque in provecta senectute. At nescimus, quot annos haberet anno* 330. *Si tunc non nisi triginta aut quadraginta fuisset annorum,* F
potuisset superesse usque ad finem fere seculi IV ; *sed forte multo erat senior, ut obitus ejus tempus nequeat prope assignari. Acta modo subjungo, in Annotatis dicturus, quæ ad ea elucidanda se offerent.*

VITA GRÆCA

Auctore anonymo.

Ex codice MS.* a *cum interpretatione apud Lipomanum edita.

PRÆFATIO

Præfatio de scribendæ Vitæ utilitate.

Multa sunt exempla doctrinæ eorum, qui vitam bene, et ut Deo placet, egerunt : ex quibus licet ei, qui velit, servare quidem Christi præcepta totis viribus, effugere autem offensiones, quas

Πολλὰ τῆς διδασκαλίας τῶν εὖ καὶ ὡς Θεῷ φίλον βεβιωκότων τὰ ὑποδείγματα, ἐξ ὧν ἔνεστι τῷ βουλομένῳ τὰς μὲν ἐντολὰς πάσῃ δυνάμει τηρεῖν τοῦ Χριστοῦ, διαφεύγειν δὲ, ἅπερ ὁ ἐχθρὸς ἐχόμενα τρίβου σκάνδαλα τίθησι

A τίθησι· δεῖ γὰρ τὰς τῶν ἱερων γραφῶν ἀνελίττειν βίβλους, καὶ οἷον ἔκ τινων πηγῶν ἀεννάων τὸ σωτήριον ἐκεῖθεν τῶν ἀρετῶν ἀρύεσθαι νᾶμα· ἑκατέρα τε γὰρ διαθήκη, καὶ μέντοι καὶ τῶν θεοπνεύστων διδασκάλων τε καὶ ἀσκητῶν αἱ συγγραφαί, οἷον πίνακι τινί, τῷ λόγῳ τὰ ἑκάστου τῶν ἁγίων τοῖς ἐπαΐειν βουλομένοις ὑποδεικνύουσι κατορθώματα. ἀλλ' εἰ καὶ τούτων πλήρη τὰ εἰρημένα, ὅμως ἐπείπερ αὐθενεῖς καὶ νωθεῖς οἱ πλείους, καὶ δεόμεθα, καθάπερ οἱ βραδεῖς τὰ ὦτα, μεγάλων καὶ συνεχῶν τῶν τοῦ λόγου ψόφων, ἵν' οὕτω μόλις τὸ ἐνηχηθὲν ἡ ἀκοὴ παραδέξηται, δεῖν νενόμικα μὴ παντελεῖ παραδοῦναι σιωπῇ τὰ ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύττεσθαι ἄξια, τοῦ θείου, φημί, καὶ μεστοῦ χαρίτων Χαρίτωνος. εἰ γὰρ καὶ βαρυκάρδιοι ἡμεῖς διὰ τὴν πρὸς τὰ γήϊνα τῆς καρδίας ῥοπὴν, ἀγαπῶντες ματαιότητα, καὶ ζητοῦντες ψεῦδος, ὡς ὁ θεῖος λέγει Δαβὶδ, ἀλλ' οὖν, καθάπερ τις πέτρα, τὸν πυκνὸν καὶ ἀδιάπαυστον τοῦ λόγου σταλαγμὸν ἡ τοῦ ἀνθρώπου δεχομένη ψυχὴ πλήττεται πάντων b πόθῳ τινί, καὶ τοῦ τὰ αὐτ.. γενναίως ὑπενεγκεῖν διανίσταται, ἅπερ οἱ ἅγιοι πρὸς τῶν ἀοράτων τε καὶ ὁρατῶν ὑπομεμενήκασι πολεμίων. ἄρξομαι γοῦν ἐντεῦθεν.

b

B

D inimicus ponit in via. Oportet enim revolvere libros sanctarum Scripturarum, et tanquam ex perennibus quibusdam fontibus, virtutum salutare fluentum illinc haurire. Utrumque enim testamentum, doctorumque divinitus inspiratorum et exercitatorum scripta, oratione, veluti quadam tabula, ostendunt iis, qui volunt audire, res recte et ex virtute gestas uniuscujusque Sancti. Sed licet his plena sunt ea, quæ dicta sunt, quoniam tamen sunt plures imbecilli et hebetes, et opus habemus, utpote tardi, auribus, magnis et continuis sonis sermonis, ut sic vix tandem auris accipiat, quod resonat, oportere existimavi non omnino mandare silentio ea, quæ sunt digna prædicari super domos, de divino, inquam, et pleno gratiis Charitone. Nam etsi nos sumus graves corde propter ad terrena cordis inclinationem, diligentes vanitatem, et quærentes mendacium, ut dicit divinus David : veruntamen, sicut quædam petra, densam et assiduam suscipiens verbi guttam, anima hominis tangitur omnino quodam desiderio, et excitatur ab excelso et forti animo ferendum ea, quæ Sancti sustinuerunt ab hostibus, tam qui sub adspectum cadunt, quam qui non cadunt : hinc ergo incipiam.

A. ANONYMO

ANNOTATA.

a *Non addidi, ex cujus bibliothecæ codice hæc Vita fuerit exscripta, cum id non inveniam in apographo notatum. Verumtamen vix dubito, quin sit ex bibliotheca regia Parisiensi, cum ex illa pro mense Septembri multa habeamus apographa Græca, et unum eodem plane charactere exscriptum, in quo notatur de more, ex bibliotheca Parisiensi scriptum esse.*

b Πάντων *legitur in apographo nostro; at puto legendum* Πάντως ; *ut habet impretatio Latina, et dictio sic fit perfectior.*

CAPUT I.

Sancti patria, fidei confessio, tormenta tolerata, aliaque vitæ monasticæ præria.

Ἦν ὅτε οἷον τις σκοτόμαινα, ὁ τῆς ἀσεβείας ζόφος ἁπάσαις ταῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίαις ἐπεσκότησεν ἐκκλησίαις, καὶ θυέλλης δεινοτάτης δίκην, ὁ τῶν διωκτῶν θόρυβος τὰς τῶν πιστῶν ἐτάραξε διανοίας καὶ καθάπερ τι κῦμα, ἡ αὐτῶν ἐπανάστασις οὐκ ὀλίγους τῶν Χριστιανῶν τῷ τῆς ἀσεβείας βυθῷ κατεβάπτισε. τῆς γὰρ Ῥωμαίων βασιλείας C Αὐρηλιανὸς, ὁ τοῦ Σατανᾶ θεράπων κομιδῇ γνήσιος, τὰ σκῆπτρα πεπιστευμένος, τὰ μὲν πρῶτα, εἰ καὶ τῶν εἰδώλων λάτρης θερμότατος ἦν, ἀλλ' οὖνγε Χριστιανοὺς οὐδὲν ἐκώλυε τὸν ἀληθῆ θεὸν προσκυνεῖν. εἶτα ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦς θεραπευομένων δαιμόνων ὑποβληθεὶς ἅπαντας τοὺς τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνομολογοῦντας, μετὰ τὸ πολλαῖς ὅτι μάλιστα καὶ πικραῖς αἰκίσαι ταῖς βασάνοις, χαλεπῶς καὶ τοῦ ζῆν ἀπήλλαττεν, ἢ ξίφει ἀναιρῶν, ἢ θηρίοις παραδιδούς, ἢ πυρί, ἢ καὶ βαρυτάτους λίθους αὐτῶν ἐξαρτῶν, καὶ οὕτω θαλασσίῳ παραπέμπων βυθῷ· ἐντεῦθεν καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν ὑποτελῆ τούτῳ τυγχάνουσαν τὸ ἀσεβὲς ἐπ' ἀγορᾶς προτιθεὶς διάταγμα, σπουδῇ παρῄνει τὰ κεκελευσμένα ποιεῖν. ἦν οὖν ἰδεῖν καθάπερ λύκων ἑσμοῦ μεγάλῳ ἐπεισελθόντες ποιμνίῳ, τὰ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος τῇ δε κἀκεῖσε διασπειρόμενα θρέμματα. ὅσοι μὲν γὰρ τὸ ἄθεον ἐκεῖνο δημωσίᾳ προτεθειμένον προανεγνώκεισαν πρόγραμμα, οἱ μὲν δρασμῷ χρησάμενοι ᾤχοντο, οἱ δὲ μυχοῖς τὸ πρότερον ἐγκλεισάμενοι, εἶθ' ὑπὸ νύκτα διδράσκουσιν, οἱ δὲ ἀθρόως ἐξ αὐτῆς οἰκίας κατασχεθέντες ἐπὶ τὸ δεσμωτήριον ἤγοντο, ἕτεροι δὲ μηδὲ τὰς πρώτας ὑπομείναντες ἐρωτήσεις, φεῦ ψυχοφθόρου ἀπωλείας, ἑαυτοὺς ἐνεγκόντες τῇ πλάνῃ κατεδουλώσαντο, τὸν νῦν ἀγαπήσαντες κατὰ τὸν Δημᾶν αἰῶνα καὶ Χριστὸν ἄνευ κινδύνων ἐξομοσάμενοι, ἄλλοι τῷ τῆς ἀσεβείας ζήλῳ τὰς ψυχὰς ἐπιῤῥώσαντες

Fuit, quando veluti quædam vertigo et caligo impietas effudit tenebras omnibus sanctis Dei ecclesiis et instar gravissimæ procellæ, tumultus persecutorum mentes conturbavit fidelium, et non secus ac unda quædam, eorum insurrectio non paucos Christianos obruit profundo impietatis. Cum enim Aurelianus, satanæ valde germanus minister, suscepisset sceptra imperii Romanorum, primum quidem, etsi ardentissimus esset cultor simulacrorum, Christianos tamen nihil prohibebat *a* verum Deum adorare. Deinde cum id ei suggessissent, qui ab eo colebantur, dæmones, omnes, qui Christum Deum confitebantur, postquam plurimis et acerbissimis affecerat suppliciis, graviter etiam vita privabat, aut ense interimens, aut tradens bestiis, aut igni, aut etiam gravissimos eis appendens lapides, et in maris sic profundum transmittens. Deinde in unaquaque civitate et regione, quæ ejus parebat imperio, in foro impium proponens edictum, hortabatur diligenter exequi ea, quæ jussa fuerant. Licebat ergo videre, perinde acsi agmen luporum in magnum gregem irruisset, veri Pastoris oves huc et illuc dispergi. Quicunque enim illud impium publice propositum edictum *b* prius legerant, alii quidem fuga sibi consulebant : alii autem prius inclusi penetralibus, deinde sub noctem effugiebant : alii vero repente in ipsa domo comprehensi, ducebantur in carcerem : alii autem, cum nec primas quidem sustinuissent interrogationes, (o, qui animam perdit, interitum) errori seipsos mancipabant, quod nunc est, sicut Demas, seculum diligentes, et Christum sine

Gravis Christianorum persecutio sub Aureliano ;

a

b

A. ANONYMO.

A sine periculis abjurantes : alii cum zelo pietatis animas confirmassent, ad judicem sua sponte accedebant, dicentes se esse paratos ad omnia ferenda tormenta, et sic per vim vita excedere potius, quam a fide in Christum excidere.

Sanctus Iconii comprehensus, et interrogatus

3 Tunc, tunc etiam in civitate Iconiensi provinciæ Lycaoniæ *c* hoc annunciato edicto, quæ quidem erat patria Charitonis, quoniam mandatis Salvatoris hic Vir magnus illuminatus, clarus erat apud omnes, arreptus statim ducitur ad tribunal imperii præsidis. Sed audiamus, cum quanta interrogatus Sanctus loquebatur fiducia *d*. Quid ergo præses? Prius interrogavit, quod esset ei nomen, et quæ religio. Postquam autem esse Christianum intellexit, et primas obtinere partes in civitate : Quare, inquit, o tu, sententiæ ac decreto repugnans imperatoris, minime vis sacrificare diis immortalibus? Quoniam non sunt dii, o consularis, vestri dii, respondit generosus Christi Martyr, sed mala dæmonia, sicut dicunt divina eloquia : Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit. Et alibi : Dii, qui cœlum et terram non fecerunt, pereant. Ipsi ergo B vobis, qui non probatis Deum, ut ait Apostolus, habere in agnitione, persuadent eos deos existimare duabus de causis, nempe ut ipsi quidem glorificentur hac appellatione, (Gaudent enim, ut qui sint pleni arrogantia, se tamquam deos honorari) vos autem, quos deceperunt, attrahant in sibi paratum ignem, qui non extinguitur *e*. Præses dixit : Oporteret quidem indignari, et protinus tibi ultimum inferre supplicium, qui diis omnipotentibus ita insultaveris : sed quoniam ii sunt placidi, et ad iram non propensi, eos ego quoque in præsentia imitans, suggero, ut facias id, quod tibi conducit. Illud autem est, ut longis relictis orationibus, diis offeras sacrificium. Sic enim tibi licebit laudem parare ex imperatore.

fidem libere profitetur,

4 Si dii quidem sunt hæc surda et inanima, respondit Christi Servus, non recte facis, o consularis, leviter ferens eas, quibus afficimus ipsos, contumelias. Sin autem non sunt dii, sicut revera non sunt, temere minaris, et te incassum inique geris. Me enim non vincet ullum periculum, neque quicquam persuadebit ex omnibus, Deum quidem relinquere viventem, scelestos autem et invidos venerari dæmones. Nam ipse quoque sum discipulus Theclæ, quæ instar luminaris in hac civitate Iconiensium resplendet splendoribus martyrii : et Pauli *f* magni præconis veritatis, qui ipsam quoque in- C struxit, et adornavit ad certamina propter Christum suscipienda. Et ideo ego quoque cum ipso hodie dico : Quis me * separabit a charitate Dei? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an periculum, an gladius, an aliquid aliud ex omnibus? Dixit præses : Si non sunt dii, ut dicis, quos pii adorant imperatores, quomodo nos, qui in ipsos credimus, illinc vitæ habemus occasionem? Erratis, o præses, dicit magnus Chariton, deos esse dicentes ea, quæ fabricatæ fuerunt manus hominum, et quæ carent omni ratione, sensu et sapientia. De quibus dicit etiam divina nostra Scriptura : Os habent, et non loquentur : oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient : neque enim est spiritus in ore ipsorum. Similes eis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. An non vera dicit hæc proferens Scriptura? Admove, si velis, ignem eorum lateribus, aut jube securi frangi eorum tibias, et scies omnino, nisi ipse quoque sis similiter affectus, ea esse nullo sensu prædita, et neque omnino posse moveri, aut loqui.

* Græce nos

et pro ea varios sustinet cruciatus,

5 His ad iram motus iniquus consularis, jubet Sanctum veste nudari, et in quatuor partes extensum, nervis crudeliter verberari. Deinde cum hoc

ποσ ν αὐτομάτοις προσήρχοντο τῷ δικάζοντι ἕτιμοι D λέγοντες εἶναι, πάσας τε βασάνους ὑπενεγκεῖν, καὶ οὕτω τοῦ ζῆν βιαίως ὑπεξελθεῖν, ἢ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐκπεσεῖν.

3 Τότε δὴ τότε καὶ κατὰ τὴν ἰκονιέων πόλιν τῆς λικαόνων ἐπαρχίας τοῦ τοιοῦδε διαγγελθέντος προστάγματος, ἥτις καὶ πατρὶς χαρίτωνος ἦν, ἐπειδὴ ταῖς τοῦ σωτῆρος ἐντολαῖς ὁ μέγας οὗτος περιλαμπόμενος, περιβόητος ἅπασιν ἐτύγχανεν ὢν, ἀνάρπαστος εὐθὺς ἐπὶ τὸ τοῦ ἀσεβοῦς ἄρχοντος ἄγεται βῆμα. ἀλλὰ ἀκούσωμεν, οἷα ἐρωτώμενος ὁ ἅγιος, οἷα μετὰ παῤῥησίας ἐφθέγγετο. τί οὖν ὁ ἡγεμών; πρότερον, τί ὄνομα αὐτῷ, διηρώτα, καὶ τίς ἡ θρησκεία· ὡς δὲ Χριστιανὸν εἶναι, καὶ τὰ πρῶτα φέρειν τῆς εἰρημένης ἐμάνθανε πόλεως, τί δήποτε, ὦ οὗτος, ἔφη, ταῖς τοῦ κρατίστου βασιλέως ἀντιφθεγγόμενος ψήφοις, τοῖς ἀθανάτοις θύειν ἥκιστα βούλει θεοῖς; ἐπειδὴ οὐ θεοί, ὦ ὑπατικέ, οἱ θεοὶ ὑμῶν, ὁ γενναῖος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ ἀπεκρίνατο, δαιμόνια δὲ πονηρά, ὡς καὶ τὰ θεῖα φησὶ λόγια· ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια· ὁ δὲ κύριος τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησε. καὶ ἑτέρωθι· θεοί, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. αὐτοὶ τοίνυν ὑμᾶς, τοὺς μὴ δοκιμάζοντας τὸν Θεόν, ᾗ φησιν ὁ ἀπόστολος, ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, πείθουσι θεοὺς τούτους ἡγεῖσθαι δυοῖν χάριν, ἵν' αὐτοὶ μὲν E τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ δοξάζοιντο. ἥδονται γὰρ ἅτε πλήρεις ἀλαζονείας ὄντες, ὡς θεοὶ τιμώμενοι, ὑμᾶς δέ, οὓς ἠπατήκασιν, εἰς τὸ ἡτοιμασμένον αὐτοῖς ἄσβεστον ἑλκύσωσι πῦρ. ὁ ἡγεμὼν ἔφη· ἀσχαλλᾶν μὲν ἔδει καὶ τὴν ἐσχάτην εὐθὺς ἐπάγειν σοι τιμωρίαν, εἰς τοὺς παντοδυνάμους οὕτως ἐμπεπαροινηκότι θεους. πλὴν ἐπεὶ μειλίχιοι οὗτοι καὶ λίαν ἀόργητοι, τούτους ἐν τῷ παρόντι καὶ αὐτὸς μιμησάμενος, τὸ λυσιτελοῦν σοι ποιεῖν ὑποτίθημι· τὸ δέ ἐστι· τοὺς μακροὺς ἐάσαντα λόγους, τοῖς θεοῖς θυσίαν προσενεγκεῖν· οὕτω γὰρ ἐξέσται σοι κερδῆσαι καὶ τὸ τοῦ βασιλέως φιλότιμον.

4 Εἰ μὲν θεοὶ ταυτὶ τὰ κωφά τε καὶ ἄψυχα, ὁ θεράπων ἀπεκρίνατο τοῦ Χριστοῦ, οὐκ εὖγε ποιεῖς ὑπατικέ, μακροθυμῶν ἐφ' αἷσπερ αὐτοῖς ἐπάγομεν ὕβρεσιν· εἰ δὲ μὴ θεοί, ὥσπερ οὐδὲ ταῖς ἀληθείαις θεοί, μάτην ἀπειλεῖς ἄρα, διακενῆς ἀνομεῖς. ἐμὲ γὰρ οὐχ αἱρήσει κίνδυνος οὐδείς, οὐδὲ πείσει τι τῶν ἁπάντων, θεὸν μὲν ἐγκαταλιπεῖν ζῶντα, δαίμοσι δὲ προσέχειν ἐναγέσι καὶ φθονεροῖς. ἐπεὶ μαθητής εἰμι καὶ αὐτὸς θέκλης, ἥτις φωστῆρος δίκην κατὰ τήνδε τὴν ἰκονιέων ταῖς τοῦ μαρτυρίου λάμπει μαρμαρυγαῖς, Παύλου τε τοῦ μεγάλου τῆς εὐσεβείας κήρυκος, ὃς καὶ αὐτὴν πρὸς τοὺς διὰ Χριστὸν ἤλειψεν ἀγῶνας. καὶ διὰ τοῦτο καγώ φημι μετ' αὐτοῦ σήμερον· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα, ἢ ἄλλο F τι τῶν ἁπάντων; ὁ ἄρχων ἔφη· καὶ εἰ μὴ ὄντως θεοί, ὡς φής, οὓς εὐσεβοῦντες προσκυνοῦσιν οἱ βασιλεῖς πῶς ἡμεῖς εἰς αὐτοὺς πεπιστευκότες, τὰς τοῦ ζῆν ἐκεῖθεν ἔχομεν ἀφορμάς; πλανᾶσθε, ἡγεμών, ὁ μέγας ἔφη χαρίτων, θεοὺς εἶναι λέγοντες, τὰ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων δεδημιουργημένα, καὶ λόγου παντὸς καὶ φρενῶν ὄντα καὶ αἰσθήσεως ἔρημα, περὶ ὧν καὶ ἡ θεία ἡμῶν ἔφη γραφή· ὅτι στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἐνωτισθήσονται· οὐ δὲ γὰρ ἐστι πνεῦμ[α ἐν] τῷ στόματι αὐτῶν· ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποιοῦντες αὐτά, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. ἢ οὐκ ἀληθεύει ταῦτα οὕτω λέγουσα ἡ γραφή; πρόσθες γὰρ πῦρ ταῖς αὐτῶν, εἰ βούλει, πλευραῖς, ἢ ξίφει τὰ αὐτῶν κατευαγῆναι πρόσταξον σκέλη, καὶ εἴσῃ πάντως, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς ἔχεις ὁμοίως, ὡς ἀναίσθητά εἰσι, καὶ οὐδὲ κινεῖσθαι ἢ φθέγγεσθαι τὸ παράπαν δυνάμενα.

5 Τούτοις ὁ παράνομος ὑπατικὸς εἰς ὀργὴν κινηθείς, γυμνοῦσθαι τῆς ἐσθῆτος κελεύει τὸν ἅγιον, καὶ τετραχόθεν τεινόμενον, νευροῖς ἀφειδῶς τύπτεσθαι. εἶτα, ἔργῳ τούτου προ-

A προβάντος, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ δικάζων· θύεις, ὦ Χαρίτων, τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς, ἢ πλείονας ἐπενεχθῆναι βούλει τῷ σώματί σου πληγάς; οὔ, φησιν ὁ μάρτυς, οὐ θύσω τούτοις ἐγώ· εἰ γὰρ καὶ μυριάκις δυνατὸν ἦν ὑπὲρ τοῦ ἐμοῦ σωτῆρος ἀποθανεῖν, εἱλόμην ἂν προθύμως, ἢ τὴν αὐτοῦ θεότητα διαρνήσασθαι, καὶ δαίμοσιν ὀλεθρίοις θυσίαν προσενεγκεῖν. ἐπὶ τοσοῦτον οὖν αὐτὸν τύπτεσθαι πάλιν τοῖς βουνεύροις ἐκέλευσεν, ὡς μικροῦ καὶ τῶν σπλάγχνων ἅψασθαι τοὺς αἰκίζοντας. ἄφωνος τοίνυν ἐπὶ πολλὰς ὁ ἅγιος τὰς ὥρας μεμενηκὼς, καὶ τῶν δημίων ἀνενδότως ἐπαγόντων αὐτῷ τὰς πληγὰς, παύσασθαι τούτους ὁ μιαρὸς προσέταττεν ἄρχων, οὐ φειδοῦς τινὸς αὐτὸν ἀξιῶν· πόθεν; ἀλλ' ὥστε μὴ θᾶττον ἀποθανόντα, τὰς μακροτέρας ἐκφυγεῖν τιμωρίας· καὶ δὴ τοῦτον οἱ ὑπηρετοῦντες ἐπωμισάμενοι, οὐδὲ γὰρ οἷός τε ἦν οἰκείοις βαδίζειν ποσί, καὶ τῷ δεσμωτηρίῳ ἐναποθέμενοι, δευτέρᾳ ταμιεύουσιν ἐξετάσει. καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, χρὴ γὰρ συνελεῖν, πάλιν κατὰ τὸ δικαστήριον μετὰ τὴν τῶν ἑλκῶν ἄγεται θεραπείαν· καὶ κολακείαις πρότερον, εἶτα καὶ τιμῶν ὑποσχέσεσιν, ὥστε θῦσαι τοῖς εἰδώλοις, ὁ δεινότατος ἡγεμὼν ἐπείρα τούτου τὸ εὔτονον ὑπεκλύειν. ἐπεὶ δὲ μᾶλλον ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς ἰσχυρότερος καὶ βασάνων καὶ θωπειῶν καταφαίνετο, καὶ τοὺς αὐτοῦ μυκτηρίζων
B λόγους, μειζόνων ἢ πρότερον καὶ αὖθις κολάσεων πειραθεὶς, τῇ εἱρκτῇ σιδηρόδετος παραδίδοται.

6 Οὐ πολὺ τὸ μέσον, καὶ ἀξίας, ὧν κατὰ Χριστιανῶν ὁ θεομάχος ἐτόλμησε βασιλεὺς, δίκας εἰσπραχθεὶς, τὸν ἀνθρωπίνον ὁ κακὸς κακῶς ὑπέξεισι βίον. τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; ὁ τὰ σκῆπτρα τῆς Αὐρηλιανοῦ τοῦ δυσσεβοῦς διαδεξάμενος βασιλείας, τῷ τοῦ προβεβασιλευκότος ὑποδείγματι σωφρονίζει, καὶ δείσας μήποτε τὰ αὐτὰ κατὰ Χριστιανῶν δρῶν, καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπόδικος γένηται τιμωρίαις, τὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν παύσασθαι διωγμὸν, κατὰ πᾶσαν ἐκέλευσεν ἐπαρχίαν. ἵνα δὲ μὴ, τέλει μαρτυρίου τοῦ θείου τούτου τελειωθέντος ἀνδρὸς, ζημιωθῶσι πολλοὶ τὴν μεγίστην ζημίαν, διαμαρτόντες, ἧς ἀπολαύειν ἔμελλον, ὠφελείας, καὶ βίῳ τυπούμενοι παρ' αὐτοῦ, καὶ λόγοις εἰς ἀρετὴν προτρεπόμενοι, οἰκονομεῖταί τι παρὰ τῆς καλῶς πάντα διοικούσης προνοίας κοινωφελέστερον· καὶ τῶν μὲν δεσμῶν καὶ τῆς φρουρᾶς ὁ μάρτυς ἀνεῖται, βασιλικοῦ τοῦτο συγχωρήσαντος ἐπιτάγματος. ὥσπερ δὲ ἤδη νεκρωθεὶς τῷ βίῳ, καὶ τῷ Χριστῷ ζῆν ἐθέλων, εἰ καὶ τοῦ θανεῖν ἀφείθη διὰ Χριστὸν, τὰ ἐκείνου στίγματα ἐν τῷ σώματι τῷ ἑαυτοῦ περιφέρων, τὴν πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν ὁδεύειν ἄρχεται. καὶ τῆς μὲν στενῆς εὐθέως ἐπι-
C λαμβάνεται, πειρασμοῖς δὲ κατὰ σκοπὸν περιβάλλεται· τοιγάρτοι καὶ πλησίον αὐτῆς γενόμενος, ἑτέροις περιπίπτει διώκταις, τῶν προλαβόντων εἰς κακίαν ἐνδέουσι παντελῶς οὐδέν· ἄνδρες γὰρ πονηροὶ καὶ ἀτίθασσοι, καὶ παιδιᾶς μέρος, τὸ σφαγιάζειν ἀνθρώπους τιθέμενοι, κἀν ταῖς ὁδοῖς τοὺς παριόντας λωποδυτοῦντες, ἐπεὶ τὸν ἅγιον μόνον ἰόντα κατὰ τὴν ὁδὸν ἐθεάσαντο, εἴ τι μὲν ἐφοδίων χάριν ἐπήγετο, τὸ τάχος ἀφείλοντο· ἄμφω δὲ τὰ χεῖρε εἰς τ' ὀπίσω δεσμήσαντες, καὶ κλοιῷ σιδηρῷ τὸν ἐκείνου περιβαλόντες τράχηλον, ὥσπερ τι θήραμα θῆρες ἄγριοι εἰς τὸ ἑαυτῶν ἀπήγαγον ἄντρον. πάλαι μὲν οὖν ἡ τῶν Ἰουδαίων κατηγορεῖτο πληθὺς, ὡς λῃστῶν σπήλαιον τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον πεποιηκυῖα ναὸν, τὸ δὲ νῦν ἔμπαλιν πεπραγμένον ἐστί· τὸ γὰρ τῶν λῃστῶν τουτὶ σπήλαιον ἐκκλησίαν Θεοῦ παρ' αὐτοῦ γενόμενον ὄψει· ὅπως δὲ καὶ τίνα τὸν τρόπον, τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου δηλώσει σαφῶς.

7 Ἐκεῖνοι μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφημεν, οἱ ἀλλάστορες δέσμιον ἐν τῷ δηλωθέντι ἤδη σπηλαίῳ καταλιπόντες τὸν ἅγιον, ὧδε καὶ ὧδε περὶ τὰς λεωφόρους, ὡς ἔθος αὐτοῖς, περιῄεσαν, εἴπου καὶ ἄλλοις τῶν ὁδοιπόρων τὸ σύνηθες αὐτοῖς κακὸν ἔσονται· ὁ δὲ πρῶτα μὲν εὐχὰς ἀπεδίδου, καὶ ὡμολόγει θεῷ χάριτας, ἡδέως ὑπομένων τὰ λυπηρὰ διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐλπιζομένων ἀντίδοσιν. ἔπειτα καὶ τῷ

processisset ad effectum, dicit ei judex : Sacrificabisne, o Chariton, diis immortalibus, an vis tuo corpori plures inferri plagas? Non, inquit Martyr, eis sacrificabo. Si enim fieri posset, ut millies morerer pro meo Salvatore, lubenter id susciperem prompto et alacri animo, potius quam ejus negarem Divinitatem, et exitialibus dæmonibus offerrem sacrificium. Tamdiu ergo jussit eum rursus verberari boum nervis, ut, qui eum torquebant, viscera propemodum tangerent. Cum ergo multas horas mutus mansisset Sanctus, lictoribus in infligendis plagis minime cedentibus, eos cessare jubet scelestus præses, non quod ei censeret parcendum, (Quomodo enim?) sed ne citius per mortem longiora effugeret supplicia. Atque eum quidem cum, qui ministrabant, sustulissent humeris, (neque enim fieri poterat, ut suis ingrederetur pedibus) et in carcere deposuissent, eum secundæ reservant examinationi : et ut paucis dicam, (oportet enim rem in pauca conferre) rursus deducitur ad deos colendos more gentium *g*. Et prius blanditiis, deinde etiam honorum promissis, ut sacrificaret simulacris, conatur callidissimus præses ejus constantiam dissolvere. Postquam autem et tormentis et blanditiis Christi Martyr visus est superior, et ea, quæ is dicebat, subsannare, cum majoribus quam prius, affectus fuisset suppliciis *h*, et fuissent ejus pectora lampadibus ustulata, ferro vinctus iterum traditur in custodiam.

D — *A. ANONYMO.*

g

E

h

6 Non multum intercessit temporis, et meritas luens pœnas eorum, quæ ausus fuerat in Christianos, imperator malus e vita excessit humana. Quid deinde consequitur? Qui impii Aureliani *i* sceptra suscepit, ejus, qui prius imperaverat, exemplo castigatur : et timens, ne forte eadem faciens adversus Christianos, fieret etiam obnoxius ejusdem suppliciis, jussit persecutionem adversus Christianos cessare per omnes provincias. Ne autem fine martyrii divino hoc Viro consummato, multi maximum damnum acciperent privati utilitate, quam erant consecuturi, vita ab eo formati, et verbis incitati ad virtutem, a providentia, quæ omnia recte dispensat, providetur aliquid utilius. Et a vinculis quidem et custodia Martyr relaxatur, imperatoris hoc jussu concedente. Tamquam autem jam morte affectus esset, et Christo tantum volens vivere, etiamsi a morte subeunda pro Christo sit relaxatus, illiusque stigmata in suo corpore circumferens, incipit iter ingredi ad sanctam civitatem. Et arctam quidem viam protinus aggreditur : in tentationes autem, quæ scopum impediebant, incidit. Cum enim non procul ab ea abesset, in alios incidit persecutores, qui prioribus nihil omnino cedebant improbitate. Viri enim mali et sævi, et qui vel in itinere spoliabant eos, qui accedebant : vel pro ludo ducebant homines interficere *k*, cum vidissent Sanctum solum per viam euntem, si quid quidem afferebat viatici, id cito abstulerunt : pone autem vinctum ambabus manibus, et ferreo collari collo ejus injecto, veluti quamdam prædam feræ immanes in suam speluncam abduxerunt. Atque olim quidem fuit accusatus populus Judæorum, quod sacrum illud templum fecisset speluncam latronum : in præsentia autem res contra se habet. Nam hanc latronum speluncam, videbis ab eo fuisse factam Dei ecclesiam. Quemadmodum autem, deinceps ostendemus.

sed tandem carcere emissus, in latrones deinde incidit,

i

F

k

7 Illi autem scelerati, cum Sanctum reliquissent vinctum in dicta spelunca, huc et illuc, ut eis mos erat, vias obibant publicas, si forte viatoribus solitum afferre possent exitium. Ille autem primum quidem fudit preces, et Deo egit gratias, molestias lubenter suscipiens propter eam, quæ illinc speratur, remunerationem : deinde etiam malignum dæmo-

ductusque in speluncam, iis mirabiliter liberatur.

A. ANONYMO.

A monem, qui hæc adversus eum erat machinatus, sic fortissime alloquitur : Tamquam qui mortis periculum formidarem, hisne me tradidisti parricidis, o sceleste : an prohibiturus, ne ad effectum meum veniat propositum ? Si primum quidem, ut qui Dei gratiam bonam habeam custodem, mortem omnino despicio : sin autem, ut me prohibeas a meo ex Christo vivendi desiderio, nihil omnino efficies, si ipse velit : vult vero omnino, quoniam gaudet vitæ et animæ videns purgationem, utque habeat occasionem, cum sit bonus, bona præbendi iis, qui sunt studiosi virtutis. Sed cum hæc quidem sic ab eo dicerentur, vipera in vas quoddam proserpens, quod erat vino plenum, impleta est usque ad satietatem : deinde non secus, atque mali homines, pro beneficio malum reddens, et potum veneno remunerans, recessit. Latrones autem cum domum rediissent, ut qui siti laborarent, merum quidem statim hauriunt, et simul moriuntur : et sic mali a malo puniuntur, et pro multis injuria affectis, divina justitia de iis meritas sumit pœnas. Dehinc execrandorum illorum latronum habitaculum, sicut sum pollicitus dicere, fit sanctum Dei templum, quod
B nunc vocatur Antiqua ecclesia, et sita est propter
l sanctissimam Lauram, quæ Pharus *l* dicitur, condita ab hoc magno Charitone. Vide autem, hæc quoque quam pluchram et admirabilem invenerunt dispensationem. Quid enim fit, et quo res ejus procedunt ?

D τοιαῦτα τεχνασαμένῳ κατ᾽ αὐτοῦ πονηρῷ δαίμονι οὑτωσί πως ἀνδρικώτατα διελέγετο. ὡς δειλιῶντά με τὴν τοῦ θανάτου πεῖραν τοῖς ἀνδροφόνοις τούτοις φέρων παρέδωκας ὦ μιαρέ, ἢ ὡς τὴν ἐμὴν κωλύσων εἰς ἔργον προσελθεῖν πρόθεσιν; εἰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, αὐτά σε πείθει τὰ πράγματα, ὡς ἐγὼ τὴν τοῦ Θεοῦ Χάριν ἀγαθὴν ἔχων φρουρὸν, παντὸς θανάτου καταφρονῶ· εἰ δὲ τὸ κωλῦσαι με τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ζῆσαι κατὰ Χριστὸν, ἀνύσεις τὸ παράπαν οὐδὲν, αὐτοῦ βουλομένου. βούλεται δὲ πάντως, ἐπεὶ καὶ χαίρει βίου καὶ ψυχῆς ὁρῶν κάθαρσιν, ἵν᾽ ἔχοι πρόφασιν, ἀγαθὸς ὢν, ἀγαθὰ παρέχειν τοῖς φιλαρέτοις. ἀλλὰ τούτων ὧδε παρ᾽ αὐτοῦ λεγομένων, ἔχις τῶν σκευῶν τινι προσερπύσασα, ὅπερ οἴνου μεστὸν ἦν, καὶ εἰς κόρον ἐμφορηθεῖσα, εἶτα κατὰ τοὺς πονηροὺς τῶν ἀνθρώπων κακῷ τὴν εὐεργεσίαν ἀμειβομένη, καὶ ἰὸν ἀντιδοῦσα τῆς πόσεως, ἀπηλλάττετο. οἱ λῃσταὶ δὲ οἴκοι καταλαβόντες, ἅτε δίψει κατειλεμμένοι, σπῶσι μὲν εὐθέως τοῦ ἀκράτου, θνήσκουσι δὲ ὁμοῦ, καὶ οὕτως οἱ κακοὶ τῷ κακῷ τιμωροῦνται· καὶ πολλῶν ἠδικημένων ἐκδίκησιν ἡ θεία δίκη ποιεῖ, ἐντεῦθεν τὸ τῶν μιαρῶν ἐκείνων λῃστῶν καταγώγιον, ὅπερ ἐπηγγειλάμην εἰπεῖν, ναὸς Θεοῦ ἅγιος γίνεται, ὃς ἡ παλαιὰ νῦν ἐκκλησία κατονομάζεται, καὶ πρὸς τῇ εὐαγεστάτῃ λαύρᾳ, τῇ λεγομένῃ φάρος, διάκειται, ἣ ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου Χαρίτωνος τὴν σύστασιν ἔσχεν. E
ὅρα δὲ καὶ ταῦτα, πῶς καλὴν εὗρε καὶ θαυμαστὴν τὴν οἰκονομίαν. τί γὰρ γίνεται, καὶ ὅποι τὰ κατ᾽ αὐτὸν πρόεισιν;

ANNOTATA.

a *Verissima sunt, quæ hic dicuntur de initiis Aureliani.*

b *Constat, Aurelianum edicta adversus Christianos dedisse sub finem vitæ. Jam occisus erat in Thracia, priusquam illa ad remotissimas provincias pervenerant. At Minor Asia, in qua passus dicitur* S. Chariton, *satis erat vicina, ut ibi crudelia edicta omnem vim suam possent obtinere.*

c *Erat Lycaonia, Minoris Asiæ provincia, inter Pamphyliam, Cappadociam, Pisidiam et Phrygiam. Iconium vero erat civitas celeberrima, prædicationibus quoque S. Pauli nota, ubi conversa ab Apostolo fuit S. Thecla virgo inferius memoranda.*

d *Malim verba Græca sic Latina facere :* Sed audiamus, quæ interrogatus Sanctus, quæ cum fiducia sit locutus.

e *Quilibet, modo attendat, auctorem ex sola traditione scripsisse, facile intelliget, omnes hasce sermocinationes ex ejus meditatione procedere.*

f *Discipulus erat S. Theclæ et S. Pauli, non quod iis convixisset, sed quod eorum exempla sequi vellet et monita.*

g *Posteriora hæc verba aut aliter legit interpres, quam sint in apographo nostro Græco, aut non recte intel-*
C *lexit. Nam pro hisce,* Rursus deducitur ad deos colendos more gentium *: phrasis Græca ad verbum habet :* F
Rursus ad judicium post vulnerum sanationem ducitur. *Existimo, sic omnino legendum, sed interpretem, pro* ἑλκῶν vulnerum, *legisse* ἑλλήνων *aut* ἑλληνικῶν gentilium.

h *Sequentia verba,* Et fuissent ejus pectora lampadibus ustulata, *non leguntur in Græco apographo nostro, sive quod inter conscribendum ibi sint omissa, quod in illo co dice nnint inventa. Vix tamen dubitare possum, quin ea in suo codice invenerit intrepres. In Menologio Basiliano post verbera dicitur,* atque in ignem injectus, amburitur. *Quod verisimiliter ex illo Actorum loco sumptum est, sed parum accurate. Ceterum, cum biographus fateatur, nihil se de Sancto scriptum invenisse ; non est verisimile, bene instructum fuisse de iis, quæ pro fide passus est Sanctus.*

i *Tacitus Aureliani fuit successor post interregnum aliquot mensium. Nullibi invenio, an jusserit cessare persecutionem, et breve habuit aliquot mensium imperium. Aliunde vero constat, Aurelianum brevi post motam per secutionem interemptum. Persecutionem quoque post ejus mortem aut continuatam fuisse, aut sub Probo Taciti successore instauratam, probavi ad* 14 *Septembris pag.* 10 *et* 11 *ad Acta SS. Trophimi, Sabbatii et Dorymedontis num.* 7 *et seqq., ut verisimile non fiat, Sanctum iis temporibus e carcere dimissum. At Galerius Maximianus aunno* 311 *ante mortem suam publico edicto cessare voluit persecutionem contra Christianos. Ejusmodi edictum dedit Maximinus anno* 312 *aut sequenti, et post mortem ejus anno* 313 *certe cessavit ubique persecutio. Ea tamen post aliquot annos rursum instaurata fuit a Licinio, et post hujus mortem omnino cessavit edictis Constantini Magni ab anno* 324 *usque ab Julianum apostatam. Itaque multo verisimilius est,* S. Charitonem *carcere eductum esse aut anno* 311, *aut* 313, *aut* 324, *quam post mortem Aureliani anno* 275.

k *Græce hæc proponuntur hoc modo :* Viri enim mali et intractabiles, qui pro ludo habebant homines interficere, et transeuntes in ipis viis spoliabant.

l *In Vita S. Euthymii abbatis, per Cyrillum monachum scripta, editaque in Analectis Græcis, pag.* 13 *dicitur S. Euthymius* in anachoretica cella extra lauram (*Pharan*) *habitasse. Idem dicitur in altera S. Euthymii Vita, apud nos edita ad* xx *Januarii, num.* 10. *Additur, lauram* Pharan *distare Hierosolymis* sex milliaribus, *aut* sex signis *nimirum in Orientem, ut apud nos in Annotatis additur. In dicta Vita deinde sæpius fit mentio*

A *mentio lauræ* Pharan, *ut celebris fuerit seculo 6, dum scripta est Vita S. Euthymii, et seculo 5, quo Euthymius floruit. De situ apud nos cap. 27 hæc leguntur :* Est enim quidam vicus ad solem orientem, a laura Phararum distans decem stadia, qui ipse quoque vocatur Pharan : qui quidem non cognomen, ut arbitror, accepit ; sed ipse nomen potius lauræ dedit. D

A. ANONYMO.

CAPUT II.

Anachoretica Sancti vita : constructio trium laurarum : habitatio prorsus solitaria in spelunca : monita discipulis data : pius obitus.

Ἥλω ταῖς ἀνόμοις τῶν κακούργων χερσίν, ὡς ἤδη φθάσαντες ἐδηλώσαμεν, τῆς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα φερούσης λυσιτελῶς εἴργεται, αἰχμαλώτου δίκην ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἄγεται, παρατάσσεται τοῖς μιαιφόνοις, οὐκ αἰσχμὴν, οὐκ ἀσπίδα, οὐ βέλος, οὐκ ἕτερόν τι τῶν ἀμυντηρίων ἐπαγόμενος ὅπλων, εὐχαῖς δὲ ἁγίαις, καθάπερ κατὰ τῶν ἀμαληκιτῶν Μωυσῆς, εἰκαὶ μὴ ἐκτάσει χειρῶν, οὗτος ἐδέδετο γάρ, ἰσοδυνάμον δὲ καὶ τὸ εὐήκοον ἐπ' ἴσης ἐχούσαις βάλλει τοὺς παλαμναίους, οἷόν τισι βέλεσι, τῷ τῆς
B ἐχίδνης ἰῷ. εἶτα τί; τῶν, οἷς μὲν ἐκρατεῖτο, δεσμῶν αὐτομάτως λύεται· διάδοχος δὲ τῶν κακῶς συνειλεγμένων χρημάτων γίνεται· οἰκονομεῖ ταῦτα καλῶς, καὶ ὑπουργὸς θείας ἐντολῆς δείκνυται· ἔνια μὲν πτωχοῖς, καὶ τοῖς ἐπ' ἐρημίας πατράσι· σπάνιοι δὲ οὗτοι καὶ ἀριθμῷ βραχεῖς καὶ αὐτοὶ δὲ κατὰ τὰς τοῦ διωγμοῦ ἡμέρας τὴν ἔρημον τῆς ἐνεγκαμένης φειδοῖ τῶν διωκόντων ἑλόμενοι, οἱ καὶ σποράδην ἐν τοῖς τοῦ καλαμῶνος διέτριβον σπηλαίοις, ἐγγύς που τῆς νεκρᾶς θαλάσσης διακειμένου· τοῖς δέγε λοιποῖς τῶν χρημάτων τὴν ἤδη μνημονευθεῖσαν ἱερὰν λαύραν οἰκοδομεῖ, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἁγιωτάτην αὐτῆς ἐκκλησίαν, ἣν ὁ θεῖος ἐγκαινίζει Μακάριος, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τότε θεοῦ ἐκκλησίας διιθύνων τοὺς οἴακας, ὃς καὶ τοῦ ἐν νικαίᾳ συνελθόντος εὐσεβοῦς ἐτύγχανε καταλόγου.

9 Ἐν τῷδε τοιγαροῦν τῷ σπηλαίῳ ἡσυχάζειν ἑλόμενος ὁ μακάριος, δῆλός τε πᾶσι διὰ τῆς θαυμάτων γινόμενος, πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων τὸ σωτήριον δέξασθαι βάπτισμα ποιεῖ· καὶ οὐ μέχρι τούτου στῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸν μονήρη βίον ἑλέσθαι παρασκευάζει. οὐ θαύμασι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ βίῳ πολλοὺς ἐφείλετο. θαῦμα γὰρ ἦν ἐκεῖνον ὁρᾶν, τοσαύτῃ πρὸς τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν χρώμενον τῇ σπουδῇ, καὶ τρυφὴν μὲν
C ἡγούμενον τὴν ἐγκράτειαν, πλοῦτον δὲ τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι· χαμευνίαν δὲ καὶ τὸ πάννυχον οὕτω στέρξαντα, ὡς μηδὲν πλέον ἔχειν ἡγεῖσθαι τοὺς φιλοζώους, οἳ παρ' ὅλην νύκτα στρωμναῖς ἁπαλαῖς ἐπὶ κλινῶν καθεύδουσι τῶν ἐλεφαντίνων, τῷ τρυχίνῳ δὲ ἐνδύματι τῷ τοὺς ἱεροὺς αὐτοῦ πιέζοντι μώλωπας ἡδόμενον μᾶλλον, ἢ οἱ τὰς μαλακὰς ἐσθῆτας ἐνδεδυμένοι. ἡ γὰρ τῆς αἰωνίου μακαριότητος ἐλπὶς ἅπαντα μόνον ῥᾷον φέρειν αὐτὸν ἀνέπειθεν. ἐλεήμων ἦν, συμπαθής, φιλόξενος, ἤπιος, ἥσυχος, εὐπρόσιτος πᾶσι, διδασκαλικὸς, λόγον ἔχων πολλῷ πλέον οἴνου τὰς τῶν ἀκροατῶν εὐφραίνοντα καρδίας. ὅθεν ποταμοῦ
i e. πρὸς δίκην τοῦ λαοῦ παντὸς ὡς * αὐτὸν ῥέοντος, καὶ πόλιν ὥσπερ τῇ πολυοχλίᾳ τὴν ἔρημον ἐπιδειξαμένων, ἑωρακὼς ἑαυτὸν ὁ μακάριος ἐκ τοῦ ἐντεῦθεν γινομένου θορύβου τῆς φίλης ἀπαγόμενον ἡσυχίας, ἄλλως τε δὲ καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων δόξαν φεύγειν ἐσπουδακὼς, ᾔδει γὰρ ὅτι χαλεπὴ αὕτη συγχέαι κόσμον ψυχῆς, ἐπισκήπτει μὲν περὶ πάντων τοῖς φοιτηταῖς, ὅσα δὴ καταστάσει προσήκει μοναχικῇ, καιρόν τε τροφῆς διατάξας, ὅσπερ ἐστὶ ληγούσης ἡμέρας, καὶ τὸ μὴ πρὸς κόρον ἐσθίειν, ἀλλὰ ζητούσης ἔτι γαστρὸς παύεσθαι, εἶναι, δὲ τὴν τροφὴν ἄρτον μόνον, καὶ τοῖς ἄλας ἡδύσματος χώραν, ἀποπληροῦντας, τὸ δὲ ποτὸν ὕδωρ, καὶ αὐτὸ, μετρῳ καὶ φειδοῖ λαμβανόμενον.

Sanctus lauram Pharan exstruit,

Captus improborum manibus, ut jam ante ostendimus, a via, quæ tendebat Hierosolyma, utiliter arcetur : instar captivi ducitur in speluncam, adversus parricidas struit aciem, non ensem, non clypeum, non telum, non aliqua alia arma inferens, quibus se posset ulcisci : sed sanctis precibus, sicut olim adversus Amalecitas Moses, etiamsi non extensis manibus (erat enim vinctus) sed quæ easdem haberent vires, et ex æquo audiri possent, veluti quibusdam telis sceleratos ferit veneno viperæ. Deinde quid ? E
Sua sponte solvitur ab iis, quibus tenebatur, vinculis : fit autem successor pecuniæ, quæ male collecta fuerat. Ea vero recte distribuitur fitque ipse divini præcepti administer, ut qui partem quidem pauperibus, et iis, qui in solitudine agebant, patribus distribuerit. Erant autem tunc rari et non valde magno *a* numero : qui ipsi quoque tempore persecutionis patriæ præferebant solitudinem, et sparsim versabantur in speluncis arundineti, quod situm est prope mare mortuum. Reliquis autem pecuniis ædificat sacram lauram *b*, cujus prius meminimus. Præterea autem sanctissimam quoque ejus ecclesiam, quam divinus dedicat Macarius *c*, clavum tenens Dei ecclesiæ, quæ tunc erat Hierosolymis, qui etiam fuit unus ex pio catalogo, qui convenit Niceæ.

quam, fugiens multitudinem, instructis,

9 Cum in hac ergo spelunca silentium et quietem agere statuisset Chariton, et omnibus per miracula evasisset manifestus, efficit, ut innumerabilis multitudo gentilium et Judæorum sanctum baptismum accipiat : et non illic consistat, sed etiam vitam eligat monasticam. Non solum autem miraculis, sed etiam vita multos attrahebat. Erat enim mirandum videre, illum tantum ponere studium ad vitam ex Christo agendam, et delicias quidem F
existimare, continentiam : divitias autem, nihil possidere, humi vero cubationem et in psalmodiis pernoctationem adeo diligere, ut nihilo melius agi existimaret cum iis, qui vitæ sunt cupidi, si tota nocte dormiant in mollibus stragulis super lectos eburneos : cilicioque sacros ejus premente vibices magis delectari, quam ii, qui sunt mollibus induti vestibus. Spes enim æternæ beatitudinis ei facile persuadebat omnem ferre laborem. Erat clemens, misericors, hospitalis, mansuetus, quietus, ad quem omnibus facilis patebat aditus, habens sermonem, qui magis lætificabat corda auditorum, quam vinum. Quamobrem instar fluvii universo ad eum confluente populo, et turbæ multitudine quodammodo civitatem efficiente solitudinem, cum vidisset Beatus se ex eo, qui hinc oriebatur, tumultu, a sibi grata abduci solitudine, et maxime cum studeret fugere gloriam hominum, (sciebat enim eam magnam vim habere ad confundendum animæ ornatum) de omnibus quidem suis mandat discipulis ea, quæ statui monastico conveniunt, tempus cibi sumendi statuens, quod quidem est die desinente : et non vesci ad satietatem, sed ventre adhuc postulante cessare : esse autem alimentum

A. ANONYMO.

A tum, panem solum et salem, qui impleat locum condimenti: potum autem aquam, quæ ipsa quoque modice et parce sumatur. D

disciplina monastica suis,

10 Deinde cum de psalmodia mandasset et oratione, tam diurna, quam quæ noctu fieret, jubet eos odio habere ocium, ut causam multorum malorum: opus autem tradere manibus, quod sacris psalmis irrigetur. Si qua vero mala cogitatio, veluti quædam zizania, a communi hoste omnium sata fuerit in terra cordis, jejunio et assiduæ orationis ense eam exscindere, ne locum occupet ad producendum acerbum fructum voluptatis. Sic enim impletum iri illud Christi: Hoc genus dæmoniorum nihil aliud expellet, quam jejunium et oratio. Præterea autem docebat, non oportere assidue procedere *d*, silentio vero et quiete gaudere ut plurimum, quæ est mater virtutum: et apte expurgare *e* lemam oculorum animæ. Neque vero prætermisit benignitatis facere mentionem: sed de illa ei quoque studio fuit dicere, quæ conveniebant. Dicebat enim, neminem, si fieri posset, oportere vacuis manibus dimittere ex iis, qui accedunt ad ostium, ne forte Christum inscientes despiciant, qui suscipit *f* personam pauperum.

10 Εἶτα καὶ περὶ ψαλμῳδίας καὶ προσευχῆς ἐντειλάμενος, ἡμερινῆς ἅμα καὶ τῆς ἐν νυκτὶ γινομένης, μισεῖν τε ἀργίαν ὡς πολλῶν αἰτίαν κακῶν, ἔργον δὲ ταῖς χερσὶ διδόναι, τοῖς ἱεροῖς ψαλμοῖς καταδόμενον. εἰ δέ τις λογισμὸς φαῦλος, οἷόν τι ζιζάνιον, παρὰ τοῦ κοινοῦ πάντων ἐχθροῦ ἐν τῇ τῆς καρδίας ἐνσπαρῇ γῇ, νηστείᾳ τοῦτο καὶ προσευχῆς ἐπιμόνου ξίφει ταύτης ἐκτέμνειν, ἵνα μὴ χώραν σχοίη τὸν πικρὸν τῆς ἡδυπαθείας γεωργῆσαι καρπόν, ὧδε γὰρ ἂν μᾶλλον ἁρμόσει τὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι τουτὶ τὸ γένος οὐδὲν ἕτερον, ἢ νηστεία ἐξώσει καὶ προσευχή. πρὸς τούτοις ἐδίδασκε μὴ δεῖν τὰς προόδους συνεχεῖς ποιεῖσθαι, ἡσυχίᾳ καὶ χαίρειν, ὡς τὰ πολλὰ μητρὶ τῶν ἀρετῶν οὔσῃ, καὶ ὀφθαλμῶν ψυχῆς λήμην ἐπιτηδείως κατσίρειν ἐχούσῃ. οὐδὲ τοὺς περὶ φιλανθρωπίας λόγους ἀφῆκεν ἀμνημονεύτους· ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῆς ἐπιμελὲς ἔσχεν, ἃ προσῆκεν, εἰπεῖν. ἔφη γὰρ εἰ δυνατόν, μηδένα τῶν τῇ θύρᾳ προσιόντων κεναῖς ἀποπέμπειν χερσί, μήποτε καὶ λάθοιτε Χριστὸν παραδόντες, ἑνὸς τῶν ἐνδεῶν ὄψιν ὑποκριθέντα.

f

præfecto committit. Ubi solus degerat, alteram exstruit lauram,

B 11 Cum sic dixisset, et elegisset unum ex discipulis, qui et vita præstabat aliis, et aptus erat, ut ejus fidei fratrum crederetur præfectura, ei ex sententia aliorum etiam discipulorum committit rectionem. Ipse autem egreditur e laura, multas quidem lacrymas ex oculis emittentibus monachis, et ut ipse maneret rogantibus, ipso autem nulli cedente, ut qui adspiceret ad id solum, quod est utile. Si enim, inquit, o filii, hinc migravero, nemine huc ventitante, et quietem conturbante, bene erit utrisque. Facilius enim et ego vester pater spiritu, et vos, quos in Christo genui per Evangelium, veluti in quibusdam alvearium cellis tranquille habitantes, instar apum mel virtutis producemus. Cum omnes ergo sancto impertiisset osculo, benedixissetque et Christo commendasset, iter est ingressus. Et cum peregisset iter unius diei, accedit ad aliam speluncam, quæ sita quidem erat ad partes Hierichuntinas, erat autem deserta, et erat aptissima ad silentium præbendum et quietem. Cum longum autem tempus illic esset versatus, et quæ se offerebant, herbis uteretur ad alimentum, Deo soli, ut erat ei gratum, vivebat perpetuo. Sic autem eum rursus Deus aperit, et denuo manifestum reddit C eum, qui erat absconsus. Manifestum autem reddit per ea, quæ faciebat, miracula. Morbi enim per ipsum expellebantur, corporumque simul vitia et animarum. Harum autem magis, quoniam ea sæpe corporis vitia conciliant. Cum multi ergo ab ipso consecuti essent curationem, et statuissent vitam illius imitari, hic quoque ædificat alterum virtutum habitaculum. quod Elpidius *g* quidem postea amplificavit, vir præclarus recte factis in exercitatione. Ducem autem eum appellabant, quod tanquam dux quidam sacræ illi lauræ præesset, et arceret impetus, qui in eam fiebant, quos quidem Hebræi inferebant qui habitabant Noeron prædium, quod sic vocabatur, magnum invidiæ fœtum parturientes

11 Οὕτως εἰπών, καὶ ἕνα τῶν μαθητῶν ἐκλεξάμενος, βίῳ τε τῶν ἄλλων διενεγκόντα καὶ ἱκανὸν ὄντα προστασίαν ἀδελφῶν πιστευθῆναι, τούτῳ μετὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων φοιτητῶν γνώμης τὴν ἄργχν ἐγχειρίζει. Αὐτὸς δὲ τῆς λαύρας ἐξῄει, πολλὰ μὲν δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν ἀφιέντων τῶν μοναχῶν, καὶ μένειν αὐτὸν ἀξιούντων, αὐτοῦ δὲ εἴκοντος οὐδενί, ἅτε πρὸς μόνον τὸ λυσιτελὲς βλέποντος. Εἰ γὰρ ἐνθένδε, φησίν, ὦ τέκνα μεταναστεύσω, μηδενὸς ἐνταῦθα φοιτῶντος, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐπιταράττοντος, ἀμφοτέροις ἕξει καλῶς. ῥᾷον γὰρ ἐγώ τε, ὁ ὑμέτερος κατὰ πνεῦμα πατήρ, καὶ ὑμεῖς, οὓς ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγέννησα, οἷόν τινι σίμβλοις, ταῖς κέλλαις γαληνίως ἐναυλιζόμενοι, μελιττῶν δίκην, τὸ τῆς ἀρετῆς μέλι καρποφορήσομεν. Ἅπαντας οὖν ἐν φιλήματι ἁγίῳ περιελθὼν εὐλογήσας τε, καὶ τῷ Χριστῷ παραθέμενος, ὁδοῦ εἴχετο. Καὶ μιᾶς διανύσας ἡμέρας ὁδόν, ἑτέρῳ προσβάλλει σπηλαίῳ, κατὰ μὲν τὰ ἐριχούντια μέρη διακειμένῳ, ἐρήμῳ δὲ ὄντι, καὶ ἡσυχίαν ὡς μάλιστα παρέχειν ἐπιτηδείῳ. Χρόνον τοίνυν ἐκεῖσε διατρίψας συχνόν, καὶ βοτανῶν ταῖς ἐπιτυχούσαις εἰς τροφὴν χρώμενος, θεῷ μόνῳ, καθὼς θεῷ φίλον, ζῶν διετέλει. Ταύτῃ τοι καὶ Θεὸς αὐτὸν φανεροῖ καὶ δῆλον τὸν κεκρυμμένον αὖθις καθίστησι. Φανεροῖ δὲ δι' ὧν ἐτέλει θαυμάτων. νόσοι γὰρ ἀπηλαύνοντο δι' αὐτοῦ, καὶ πάθη σωμάτων ἅμα καὶ τῶν ψυχῶν, καὶ τούτων δὲ μᾶλλον, ὅσῳ δὴ καὶ πολλάκις τῶν σωματικῶν αὐτὰ καθίστανται πρόξενα. Τοιγαροῦν πολλῶν παρ' αὐτοῦ θεραπείας ἐξιωθέντων, καὶ τὸν ἐκείνου βίον ζηλῶσαι προῃρημένων, ἕτερον οἰκοδομεῖ καὶ ὧδε τῶν ἀρετῶν οἰκητήριον. Ὅπερ Ἐλπίδιος μὲν ἐπλάτυνεν ὕστερον, ἀνὴρ τοῖς ἀσκητικοῖς μάλα κατορθώμασι διαπρέψας. Δοῦκα δὲ αὐτὸν προσηγόρευον τῷ δοῦκά τινα τῆς ἱερᾶς τῆσδε λαύρας προΐστασθαι, καὶ τὰς ἐπηρείας εἴργειν, τὰς κατ' αὐτῆς, ἃς Ἑβραῖοι τότε οἱ τὸ Νοερόν, οὕτω καλούμενον, οἰκοῦντες χωρίον, πολὺν ὠδίνοντες τὸν φθόνον ἐπῆγον. E F

g

deinde et tertiam prope Thecue, quæ Suca est dicta.

12 Quoniam ergo hic quoque, multis accedentibus, interrumpebatur ei quies ac silentium, cum istis quoque monachis dedisset constitutiones, et præcepisset, quomodo oporteat vivere eos, qui curam gerunt animæ, et eum designasset, qui esset præfuturus, hinc rursus recedit, et accedit ad aliam partem solitudinis, quæ quatuordecim stadiis paulo plus aut minus distat a regione *h* Thecoorum. Sic enim Salvator mundi eum mutare facit habitationes: quid sibi volens, et quo utens consilio? Illum quidem reddens cognitum et clarum

h

12 Ἐπεὶ οὖν κἀνταῦθα πολλῶν προσιόντων, τὰ τῆς ἡσυχίας αὐτῷ διεκόπτετο, διαταξάμενος καὶ αὐτοῖς, καὶ εἰπὼν ὡς προσῆκε ζῆν τοὺς ψυχῆς ἐπιμελομένους, γνωρίσας δὲ καὶ τὸ προστησόμενον, αὐτόθεν πάλιν ἀναχωρεῖ, καὶ εἰς ἕτερον τῆς ἐρήμου μέρος ἐπιφοιτᾷ τέσσαρσιν ἐπὶ τοῖς δέκα σταδίοις, καὶ μικρῷ πλέον ἢ ἔλαττον, τοῦ Θεκώων, οὕτω λεγομένου, διεστηκὼς κτήματος· οὕτω γὰρ αὐτὸν τὰς οἰκήσεις ὁ τοῦ κόσμου σωτὴρ ἀμείβειν ἐποίει, τί βουλόμενος, καὶ τί ἄρα θεῖον οἰκονομῶν; ἐκεῖνον μὲν γνώριμόν τε καὶ καταφανῆ πᾶσι ποιῶν, τοὺς δέ γε πρὸς αὐτὸν φοιτῶντας, ἕλληνες δὲ τούτων οἱ πλείους ἐτύγ-

A ἐτύγχανον, τοῦτο μὲν εἰς ψυχῆς κάθαρσιν ἐνάγων, τοῦτο δὲ καὶ μᾶλλον, πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν δι᾽ ἐκείνου χειραγωγῶν. πολλῶν δὲ καὶ αὖθις ἀδελφῶν συναγειρομένων, οἵ τῇ τοῦ κόσμου μὲν, ὡς ἂν εἴποι τις, ἀπετάττοντο ἀκοσμίᾳ, θεῷ δὲ καὶ τοῖς κατὰ θεὸν ζῶσιν εὐλαβῶς συνετάττοντο· ἤκουσαν γὰρ τοῦ Θείου τούτου καὶ ἱεροῦ ῥήματος· ἀγαθὸν ἀνδρὶ ὅταν ἄρῃ ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ, καθίσῃ τε καταμόνας, εἰς ἔργον αὐτοῖς τὸ κατὰ νοῦν ἐξέμαινε. Διὰ ταῦτα καὶ ἑτέραν ὁ θαυμαστὸς οὗτος χαρίτων, ἥνπερ ἔνιοι μὲν τῇ Σύρᾳ γλώττῃ σουκὰν ὀνομάζουσιν, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν ἑλλάδα φωνὴν παλαίαν λαύραν ἀποκαλοῦσιν.

13 Ἀλλ᾽ ἧκεν ἡμῖν κατὰ βραχὺ βαδίζων ὁ λόγος ἐπὶ τὸ τελευταῖον μὲν τῇ τάξει, πρῶτον δὲ τῇ δυνάμει, καὶ τῷ μεγαλείῳ τοῦ θαύματος. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς οὐδενὸς ἄλλου, ἐφρόντιζεν ἡσυχίας, μὴ ἀγνοῶν ὅσα πρὸς ἀρετὴν αὕτη δύναται συντελεῖν, σπήλαιόν τι καταμαθὼν ἐπί τινος ὄρους κρημνώδους καὶ ἀποτόμου κείμενον, οὐ πόῤῥω δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης λαύρας ἀφεστηκὸς, ὃ τὸ κρεμαστὸν εἰς δεῦρο καλεῖται, βάσιμον γὰρ οὐκ ἄλλως, εἰ μὴ κλίμακι τῷ βουλομένῳ γίνεται, τοῦτο ὁ γενναῖος οἰκεῖ. χρόνου δὲ διελθόντος συχνοῦ, καὶ τοῦτο μὲν γήρᾳ, τοῦτο δὲ καὶ
B τοῖς μακροῖς τῆς ἀσκήσεως πόνοις ἐνδεδωκότος αὐτῷ τοῦ σώματος, καὶ οὐχ οἵου τε ὄντος ἑαυτῷ λειτουργεῖν, καὶ ὕδωρ μετακομίζειν, αὐτὸς μὴ βουλόμενος πάλιν ἑτέρῳ ἐπιτρέψαι τὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ τὸ φορτικὸς δοκεῖν διαφεύγων, τί ποιεῖ; Θεοῦ δεῖται τοῦ τὰ ἀδύνατα δυνατὰ ποιεῖν δυναμένου, καὶ πέτρα πάλιν, οὐχὶ ῥάβδῳ, ἀλλ᾽ εὐχῇ καταχθεῖσα, ὕδωρ ἀφίησιν, οὐκ ἀπειθεῖ λαῷ καὶ ἀνόμῳ, ἀλλὰ καὶ εὐπειθεῖ λίαν καὶ Θεοῦ νόμοις εἴκοντι· ἐκ μιᾶς γὰρ τοῦ ἄνθρου πλευρᾶς ὕδωρ εὐθὺς ἔβλυσε ψυχρότατόν τε καὶ διειδέστατον, ὃ καὶ εἰς δεῦρο μένει, οὐ δίψαν ἁπλῶς ἰώμενον, ἀλλὰ καὶ μαρτύριον ἀκριβὲς γινόμενον, ἧς εἶχε χαρίτων πρὸς θεὸν οἰκειώσεως.

14 Τί ἔτι; τὴν τῆς ἐκδημίας τοῦ σώματος ἡμέραν, μᾶλλον δὲ πρὸς θεὸν ἐκδημίαν, οὕτω γὰρ εἰπεῖν οἰκειότερον, ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἐπὶ θύραις εἶναι διεγνωκὼς, ἅπαντας μὲν ὡς αὐτὸν καλεῖ τοὺς τῶν εἰρημένων τριῶν σεμνείων ποιμένας ἅμα καὶ ποίμνια, καὶ ἅπασιν ὁμοῦ τούτοις εἰς τὴν ἱερὰν παραγίνεται λαύραν φαρὰν, ἵνα δὴ τὸ πρῶτον ἀσκητικῶν ἀγώνων ἱδρῶτας ἔσταξεν· ὥσπερ δέ τινα κλῆρον αὐτοῖς ἀφιεὶς τὰς ἱερὰς αὐτοῦ ἐντολὰς, οὐ
C χρήματα καὶ πλοῦτον ἐπίκηρον προξενούσας, ἀλλ᾽ ὧν αὐτὸς ἦρα καλῶν τοῖς τῶν ὁμοίων ἐρῶσιν, οὐδέποτε φθείρεσθαι δυνατὸν, λόγων οὕτως ἐχόντων πρὸς αὐτοὺς ἄρχεται· ἐγὼ μὲν, τέκνα, ἤδη πρὸς θεὸν ἐπείγομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἐφέστηκεν ἀναλύσεως. Χρὴ οὖν ὑμᾶς ἐπιμέλειαν τῶν οἰκείων θέσθαι ψυχῶν, ἕως ἐστὶ καιρὸς, εἰδότας ὅτι μετανοίας μετὰ θάνατον ἰσχὺς οὐδεμία· ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν τῶν ἀντιδόσεων ὁ καιρὸς, ἐνταῦθα δὲ τῶν πόνων καὶ τῶν ἀγώνων· καὶ ὅτι τῶν παρόντων κἂν τερπνὸν ᾖ τι, καὶ ὀφθαλμὸν εὐφραῖνον, ἢ φάρυγα· ἀλλὰ ταχέως ῥεῖ καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν περιίσταται· κἄν τι λυπηρὸν καὶ ἐπίπονον, καὶ αὐτὸ ταχὺ λυομένην ἔχει καὶ πρόσκαιρον τὴν ὀδύνην· τῶν μελλόντων δὲ καὶ τὸ εὐφραῖνον αἰώνιον, καὶ τὸ ἀλγῦνον ἀεί ποτε διαμένον.

15 Πρῶτα μὲν οὖν ὑμῖν τὰ τῆς πίστεως ὑγιῶς ἐχέτωσαν καὶ βεβαίως, κινδύνῳ μηδενὶ σαλευόμενα· ἔπειτα δὲ καὶ ὁ βίος καθαρὸς ἔστω ἢ καθαιρέσθω· καὶ πρό γε πάντων ὁ τοῦ σώματος ἁγιασμὸς σπουδαζέσθω, ὥστε ναοῖς ἀμολύντοις οὖσιν ἐπιφοιτῆσαι τὸ καθαρὸν ὑμῖν πνεῦμα καὶ ἐνοικῆσαι, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς εὐωδίας τὴν ψυχὴν πληρῶσαι. Πονηρὸν ὀργὴ, καὶ θυμὸς, καὶ εἴ τι ἄλλο βλάπτειν τὸ φιλάδελφον δύναται. Ὑμῖν δὲ ἀλλὰ

omnibus : eos autem, qui ad ipsum ventitabant, D
(erant vero ex iis complures gentiles) partim quidem inducens ad expurgandas baptismo animas, partim autem ad monachismum *i* per illum deducens. Cum autem rursus multi fratres congregarentur, qui mundi quidem, ut ita dixerim, immunditiæ renunciabant, (audiverant enim divinum hoc et sacrum verbum : Bonum homini, quando tulerit jugum a juventute sua, et sederit seorsum) processit ad opus, quod erat ex eorum sententia. Propterea aliam quoque illic ædificat lauram *k* admirabilis hic Chariton : quam nonnulli quidem lingua Syra Sucam *l* nominant, alii autem voce Græca Veterem Lauram appellant.

A. ANONYMO.

i

k

l

13 Sed nobis paulatim procedens venit oratio ad id, quod est ultimum quidem ordine, primum autem virtute, et miraculi magnitudine. Nam cum curam gereret quietis et silentii, ut nullius alterius rei magis, non ignorans, quantum posset conferre ad virtutem, cum rescivisset esse quamdam speluncam *m* in præcipiti quidem et prærupto monte sitam, sed non longe distantem ab hac sacra laura, quæ usque in hodiernum diem appellatur Cremastos, id est, pensilis, (non enim potest quis ad ipsam accedere, nisi scalis) eam habitat E
Vir ille egregius. Cum autem multum temporis præteriisset, et partim quidem senio, partim autem longis laboribus exercitationis, ei remissum esset corpus : et neque sibi posset ministrare et aquam afferre, ipse nolens alii rursus hoc mandare ministerium *n*, quid facit ? Deum rogat, qui, quæ fieri non possunt, facere potest, ut fiant : et petra rursus, non virga percussa, sed precatione, aquam emittit, non inobedienti contumacique populo et iniquo, sed valde obedienti, et cedenti Dei legibus. Ex uno enim antri latere protinus scaturiit aqua frigidissima et limpidissima, quæ manet usque in hodiernum diem, non solam sitim sedans, sed quæ est etiam perfectum testimonium necessitudinis, quam cum Deo habebat Chariton.

Habitat in spelunca prærupta, et fontem precibus obtinet :

m

n

14 Quid amplius ? cum suum a corpore excessum, vel potius ad Deum accessum, (sic enim magis convenit dicere) ex divina revelatione in foribus adesse cognovisset omnes quidem dictorum trium monasteriorum pastores simul et greges ad se accersit, et simul cum his omnibus venit ad sacram lauram Pharum dictam, ubi primum distillavit sudores certaminum exercitationis. Tanquam autem quamdam hæreditatem, sacrosancta F
eis relinquens præcepta quæ non pecunias et momentaneas opes conciliabant, sed ea, quæ ipse amabat, bona iis, qui similia diligunt, nunquam interitura, sic loqui incipit : Ego quidem, o filii, jam ad Deum contendo, et venit tempus meæ resolutionis. Oportet ergo vos vestrarum animarum curam gerere, dum est tempus, scientes post mortem nullas esse vires pœnitentiæ, sed illic quidem esse tempus remunerationum, hic autem laborum et certaminum : et præsentium quidem, seu sit aliquid jucundum, et quod delectat oculos, aut guttur, id cito fluere et redigi ad nihilum : seu molestum et laboriosum, id quoque habere, qui resolvitur, et est ad tempus, dolorem : futurorum autem, et quod delectat, esse æternum : et quod molestia afficit, semper permanere.

mortem præsciens, discipulis convocatis præclara

15 Atque primum quidem sit vobis recta et firma fides, nullo labascens periculo. deinde vita quoque sit pura, aut expurgetur. Et ante omnia vobis sit curæ corporis sanctificatio, in templa impolluta ad vos accedat et inhabitet, qui est purus, et sanctificatione sua et bono odore animam impleat. Res mala est ira, et si quid aliud lædere potest fratrum amorem. A vobis autem omnino

de vita recte instituenda

Ia. ANONYMO.

A nino retineatur ac foveatur pax et mansuetudo. Quod si inter vos aliquando contigerit offensio, ne sol occidat vobis a luce adeo remotis ex odio. Sed revocandum est, quam diligentissime fieri poterit, bonum charitatis, utpote quod sine eo non liceat videre solem, qui percipitur intelligentia. Si mala autem cogitatio in vestris sata sit animis, curæ vobis sit eam cito expellere. Sic enim facilius eam ejicietis. Quo enim magis ea sinitur permanere, eo plus exhibebit negocii, et erit expugnatu difficilior ei, qui adversus illam voluerit decertare. Sint autem vobis arma ad bellum, jejunium, oratio, lachrymæ, memoria mortis et gehennæ, et quod est omnium validissimum, et inimicis maxime terribile, beata humilitas : cautioque, ne unquam vos pravæ occupent cogitationes : observatio sensuum, et præ cæteris, oculorum et aurium. Hinc enim est illis adversus nos ingressus, et mors, quæ ad nos ingreditur per fenestras.

dat monita 16 Possessionem omnium preciosissimam novi nil possidere *o*, et hæc sunt veræ divitiæ ei, qui

o est vere generosus et plane liber, nulla eorum, quæ adsunt, vinctos esse cupiditate. Dimetitur

B autem divinus Apostolus usum corpori necessarium : Habentes, dicens, alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. Res est gravis, elate de se sentire : neque est aliud, quod magis possit evertere. Id autem solet, ut plurimum consequi opes recte factorum : et tunc timendum est earum naufragium. Sed stat dexteram porrigens nobis rursus divinus Apostolus, et verbo iis, qui habent aures, magnam præbens securitatem. Qui enim videtur stare, inquit, videat, ne cadat. Fratrem judicare cavendum est pro viribus. Hic est enim fœtus animæ, more Pharisaico alios despicientis et ejus, qui per aliorum condemnationem se vult justificare. Sed tu, eo dimisso, si judicandi tenearis desiderio, cum te proxime habeas, ne cesses te quotidie judicare et examinare, et quamoptime corrigere. Ad petulantiam ac contumeliam propensa res est venter, qui curatur, qui curantem misere remuneratur. Laboribus autem flectitur, et jejunio domatur, et ut audax equus, ab immodestis arcetur saltationibus.

17 Non est a vobis oblivioni mandanda ho-

et documenta. spitalitas. Hospitio autem excipientes, pedes quoque humiliter lavate : hoc est enim Christi præ-

C ceptum : et quod ipse primus fecit, nos jussit facere similiter. Per id enim non solum geritur cura proxi-

p mi, sed potest etiam curari gravis animæ morbus *p*, nempe nimia de se persuasio. Atque multas quidem etiam alias peccati sordium expiationes invenit Creator et Salvator nostrarum animarum, utpote lachrymas, gemitus, cordis contritionem, jejunium,

q precationem, humi cubationem *q*, et si quod est aliud medicamentum benignæ pœnitentiæ. Sed difficilia sunt hæc et laboriosa, etiamsi multam præbeant utilitatem. Unum autem novi, quod est admodum quidem expers laboris, ad purgandas autem animæ sordes est validissimum. Quid hoc est ? Iis, qui delinquunt, peccata dimittere. Quod quidem non est solum Deo gratum, et nostrorum malorum ab eo exorat solutionem, sed etiam supplicio sæpe vehementius attingit eum, qui peccavit, et pro libero facit servum ei, qui ignovit : quomodo etiam videtur externis, dicentibus : Est venia supplicio potentior.

18 Cum hæc et multa alia ejusmodi dixisset discipulis, et precatus esset salutem animæ, et eis be-

Beatus Sancti obitus. nedixisset nullum autem accepisset morbi sensum, neque partium corporis ullum sensisset dolorem, in quodam lecto *r* accumbens; remisit quidem

r pedes, emisit autem beatam quoque animam, læ-

παντὶ τρόπῳ περιποιείσθω τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἥμερον. D Εἰ δὲ καὶ συμβαίη ποτὲ ἀλλήλων μεταξὺ σκάνδαλον, μὴ ἐπιδυέτω ὑμῖν ὁ ἥλιος, οὕτως ἄφεγγος ἔχουσιν ἐκ τοῦ μίσους· ἀλλ' ἀνακλητέον ὡς οἷόντε σπουδαίως τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν, ὡς μὴ ἐξὸν τούτου χωρὶς τὸν νοητὸν ἰδεῖν ἥλιον. φαύλου δὲ λογισμοῦ ὑπετέραις ἐνσπάρεντος ψυχαῖς, ἐπιμελὲς ὑμῖν γινέσθω τάχιον αὐτὸν ἐξωθεῖν. οὕτω γὰρ εὐχερεστέρῳ πρὸς τὴν ἐκβολὴν χρήσεσθε; καὶ γὰρ ὅσωπερ ἂν πλέον παραμένειν ἐῷτο, τοσούτῳ καὶ πλείονα παρέξει τὰ πράγματα, καὶ δυσμαχώτερος ἔσται τῷ καταγωνίσασθαι βουλομένῳ. ὅπλα δὲ ὑμῖν ἔστω πρὸς τὸν αὐτοῦ πόλεμον, νηστεία, προσευχὴ, δάκρυα, μνήμη τε θανάτου καὶ γεέννης· καὶ τὸ πάντων ἰσχυρότατόν τε καὶ φοβερώτατον τοῖς ἐχθροῖς, ἡ μακαρία ταπείνωσις· ἀσφάλεια δὲ πρὸς τὸ μηδόλως τοῖς τοιούτοις ἁλίσκεσθαι λογισμοῖς, αἰσθήσεων φυλακὴ, καὶ πρόγε τῶν ἄλλων, ὀφθαλμῶν καὶ ὤτων· ἐντεῦθεν γὰρ ἐκείνοις ἡ καθ' ἡμῶν εἴσοδος, καὶ ὁ διὰ τῶν θυρίδων εἰσιὼν ἡμῖν θάνατος.

16 Κτῆμα πάντων τιμιώτατον οἶδα τὴν ἀσκησίαν, καὶ τοῦτο πλοῦτος τῷ εὐγενεῖ ὄντως καὶ ἀκριβῶς ἐλευθέρῳ τὸ μηδεμιᾷ δεδέσθαι τῶν παρόντων ἐπιθυμίᾳ. Ἐπιμετρεῖ μέντοι τὴν ἀναγκαίαν τῷ σώματι χρείαν ὁ θεῖος Απόστολος. ἔχοντες, λέγων, διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, E τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. δεινὸν ὑψηλοφροσύνη, καὶ, ὡς οὐδὲν ἄλλο, καθαιρεῖν δυνάμενον· ἣ πέφυκε μὲν, ὡς τὰ πολλὰ, πλούτῳ κατορθωμάτων ἕπεσθαι, εἶτα γίνεσθαι τούτου χαλεπὸν ἐκείνη ναυάγιον, ἀλλ' ἕστηκε δεξιὰν ἡμῖν ὑποτείνων ὁ θεῖος πάλιν Απόστολος· καὶ τῷ ῥήματι, πολλὴν παρέχων τοῖς ὦτα ἔχουσι τὴν ἀσφάλειαν· ὁ γὰρ δοκῶν ἑστάναι, φησί, βλεπέτω μὴ πέσῃ· τὸ κρίνειν τὸν ἀδελφὸν εὐλαβητέον ὁπόση δύναμις· γέννημα γάρ τοῦτο ψυχῆς ὑπεροπτικῶς ἐχούσης, καὶ, φαρισαικῶς, καὶ δικαιοῦν ἑαυτὸν διὰ τῆς τοῦ πλησίον κατακρίσεως βουλομένου. Αλλὰ σὺ τούτου ἀποστὰς, εἴ σοι φίλον κρίνειν, ἐγγύτατα σεαυτὸν ἔχων, μὴ διαλίποις ὅσαι ἡμέραι κρίνων τε καὶ ἀνακρίνων, καὶ ὡς ἄριστα διορθούμενος. Πρόχειρον εἰς ὕβριν θεραπευομένη γαστὴρ, καὶ τὸν θεραπευτὴν ἀθλίως ἀμειβομένη· πόνοις δὲ κάμπτεται, καὶ νηστείᾳ δαμάζεται· καὶ ὡς θρασὺς ἵππος, τῶν ἀτάκτων εἴργεται σκιρτημάτων.

17 Τῆς φιλοξενίας ὑμῖν οὐκ ἐπιληστέον· ξενίζοντες δὲ καὶ τοὺς πόδας μετριοπαθῶς νίπτετε· τοῦτο γὰρ ἐντολὴ χριστοῦ, καὶ πρῶτος αὐτὸς δράσας, ἡμῖν ἔχεσθαι τοῦ ὁμοίου παρεκελεύσατο· ἔστι γὰρ οὐ θεραπευτικὸν τοῦ F πλησίον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπὸν νόσημα τῆς ψυχῆς, τὴν οἴησιν, ὡς οὐκ ἄλλο τι, θεραπεύειν δυνάμενον. πολλὰ μὲν καὶ ἀλλὰ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας καθάρσια ὁ ποιητὴς καὶ σωτὴρ τῶν ἡμετέρων ἐξεῦρε ψυχῶν, οἷον δάκρυα, στεναγμούς, συντριβὴν καρδίας, νηστείαν, καὶ εἴ τι ἄλλο φάρμακον τῆς φιλανθρώπου δέδεικται μετανοίας. ἀλλ' ἐπίπονα καὶ καματηρὰ ταῦτα, κἂν πολλὴν παρέχωσι τὴν ὠφέλειαν. ἓν δὲ οἶδα πάνυ μὲν ἄπονον, πάνυ δὲ καθᾶραι ῥύπον ψυχῆς ἰσχυρότατον. Τί τοῦτό ἐστι; τὸ ἀφιέναι τοῖς πταίσασι τὸ ἁμάρτημα· ὅπερ οὐ τῷ Θεῷ μόνον φίλον ἐστὶ, καὶ λύσιν ἀπ' εἰκείνου τῶν ἡμετέρων πρεσβεύει κακῶν. ἀλλὰ καὶ τιμωρίας πολλάκις σφοδρότερον ἅπτεται τοῦ ἡμαρτηκότος, καὶ δοῦλον ἀντ' ἐλευθέρου τῷ συνεγνωκότι ποιεῖ· ᾗ δοκεῖ καὶ τοῖς θύραθεν, συγγνώμη λέγουσι τιμωρίας κρείττων.

18 Ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα τοῖς φοιτηταῖς εἰρηκὼς, ἐπευξάμενος τε ψυχῆς σωτηρίαν, καὶ εὐλογήσας αὐτους, οὐδεμίαν νόσου λαβὼν αἴσθησιν, οὐδὲ ἀλγήσας τῶν μορίων τοῦ σώματος, ἀναπεσὼν ἔν τινι τῶν σκιμπόδων, ἀνῆκε μὲν τοὺς πόδας, ἀφῆκε δὲ τὴν μακαρίαν ψυχὴν, χαίρουσι χαίρουσαν τοῖς ἀγγέλοις αὐτὴν παραδοὺς ἀγγέλοις.

A λοις. Χερσί τε ἁγίαις, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, τῷ τάφῳ παραπεμφθεὶς, εἰς τὴν ἄληκτον μεταβαίνει ζωήν. ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη. λύπη καὶ στεναγμὸς, ἔνθα προσώ. που πρὸ προσώπου τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν ἡ τῆς θείας τριάδος ἐμφάνεια γίνεται· ἔνθα χαρά τε καὶ ἀγαλλίασις ἄῤῥητος ἔνθα παράκλησις καὶ ἀνάπαυσις τοῖς τῷ καλῷ προσιδρώσασιν ἀμπελῶνι, καὶ τὴν ἐπίπονον καὶ τραχεῖαν τῆς ἀρετῆς ὁδεύσασι. ἀλλὰ τοιοῦτον μὲν ἔσχε χαρίτων τὸ τῆς ζωῆς τέλος, οὐκ ἄδηλον δὲ, οὐδὲ πρὸ τοῦ θανάτευ μηδὲν περὶ τούτου προγνούς τε καὶ προφθεγξάμενος, ὥσπερ ἤδη καὶ φθάσαντες ἐγνωρίσαμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκταράττειν σάλου τὰς ἐκκλησίας προμυνηθεὶς ἀκριβέστατα.

19 Ὅσα τοίνυν, ἀγαπητοὶ, τῶν ἐκείνου πράξεων καὶ θαυμάτων χρόνον τε καὶ λήθην ἠδυνήθη διαφυγεῖν, ταῦτα φιλοκάλοις ὑμῶν ἀκοαῖς παραδώκαμεν. Οὐδὲ γὰρ ὀλίγον τὸ μεταξὺ τῆς Αὐρηλιανοῦ βασιλείας, καὶ μέχρί τήμερον τοῦ χρόνου διάστημα, ἐπεὶ καὶ παρ᾽ οὐδενος οὐδὲν ἐγγράφως καταλειφθὲν ἡμεῖς παρελάβομεν· ἐκ τοῦ σπανίζειν τὸν τότε χρόνον, οὐ μοναχῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ χριστιανῶν ἁπλῶς, καὶ ἢ φωτι σημειωθέντων τῆς ἐπιγνώσεως· πρὸς δὲ, καὶ αὐτῶν τῶν ὄντων κλονουμένων καθεκάστην τοῖς διωγμοῖς.
B εἶνα δέ εἰσιν, ὧν ἡμεῖς ἐνταῦθα τὴν μνήμην ἐποιησάμεθα, ἃ θεοφιλεῖς ἄνδρες, καὶ φιλαλήθεις, παῖς παρὰ πατρος παραλαμβάνων, σωματικοῦ τέ, φημι, καὶ πνευματικοῦ, μέχρι καὶ ἡμῶν διεσωσαντο· εἰς δοξαν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ὁμοουσίου θεότητος, ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα τιμή τε καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εις τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

tantibus lætam eam tradens Angelis : manibusque D sanctis, ut par erat, mandatus sepulturæ, transit ad vitam, quæ nunquam desinit. Quo in loco aufugit dolor, molestia et gemitus. Quo in loco facie ad faciem iis, qui sunt mundo corde, cernitur divina Trinitas. Quo in loco est lætitia et exultatio ineffabilis. Quo in loco est consolatio et requies iis, qui in pulchra sudaverunt vinea, et ingressi sunt laboriosum et asperum iter virtutis. Sed talem quidem habuit vitæ exitum Chariton, non qui ante mortem nihil præscivisset, aut prædixisset, sicut prius diximus : sed de ea, et de tempestate, quæ erat vexatura ecclesias s, accuratissime significasset.

A ANONYMO

s

19 Quæcumque ergo o dilecti, ex illius factis et miraculis, tempus et oblivionem potuerunt effugere, ea studiosis vestris auribus tradidimus. Neque enim intervallum modicum inter Aureliani imperium et hoc tempus intercedit. Nos enim a nullo scriptis quicquam mandatum accepimus ex hoc, quod eo tempore essent pauci non solum monachi, sed etiam omnino Christiani, et qui essent signati luce cognitionis : ii autem, qui erant, agitabantur quotidianis persecutionibus. Illa autem sunt, quorum, hic E fecimus mentionem, quæ viri pii et veritatis amatores, filius a patre accipiens, corporali, inquam, et spiritali, conservarunt ad nostra usque tempora, ad gloriam Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius et ejusdem essentiæ Divinitatis : quam decet omnis gloria, honor, et adoratio nunc, et in secula seculorum, Amen.

Conclusio auctoris ex traditione scribentis.

ANNOTATA.

a *Jam observavi in Commentario num.* 23, *improbabile non esse, quod hic dicitur, habitasse aliquos in locis desertis tempore persecutionum, quæ sub initium seculi* 4 *maxime sævierunt sub Diocletiano, Galerio Maximiano, Maximino, ac deinde sub Licinio. Si tamen solo persecutionis metu maluerint in locis desertis habitare, quam in urbibus aut vicis, non erant ex iis, quos anachoretas vocamus aut* eremitas. *Talis tamen videtur fuisse* Chariton, *simul atque ad solitudinem se contulit, et fortasse alii nonnulli eadem intentione deserta incolebant loca. At ex reliquis, qui magis se abscondebant metu tyrannorum, plures attrahere potuit exemplum* Charitonis. *Porro cum versio Latina hoc loco minus accurata videatur, aliam de verbo fere ad verbum expressam hic subjungo :* Aliqua quidem pauperibus, et in eremo patribus : Erant vero hi rari, et numero pauci : et ipsi quoque tempore persecutionis patriæ prætulerant solitudinem, ut vitarent persecutores, et sparsim versabantur in speluncis arundineti, quod situm est prope Mare mortuum.

b *An condita fuerit laura* Pharan *aut* Pharus, *ut in hac Vita vocatur, ex pecunia per latrones relicta, merito dubitamus, maxime cum et ecclesiam ex ea constructam asserat biographus. Verum illa ipsa, quæ de latronum* F
C *morte narrat, nihilo certiora videntur. Credibile quidem est, Sanctum aliquando incidisse in manus latronum, maleque ab iis tractatum : quod per traditionem facile ad posteros pervenire poterat. At id accidisse, antequam exorsus est vitam solitariam, et statim post miseram ipsorum mortem a Sancto lauram et ecclesiam constructam, difficulter credam, cum auctor in chronotaxi clarissime aberret a vero. Itaque magis credo, latrones venisse ad cellulam Sancti, quando notabili tempore in eremo habitaverat, sicut venerunt ad Hilarionem, teste Hieronymo in ejus Vita. Incredibile quoque non est, latrones divinitus fuisse punitos. At rursum difficulter credam id factum esse eo prorsus modo, quo refertur, aut eorum pecunia usum fuisse Sanctum ad ecclesiam exstruendam. Magis verisimile est, oratorium aliquod fuisse constructum aut piorum eleemosynis, aut pecunia labore manuum eum in fuem a monachis collecta. Si quis tamen voluerit, prædam latronum ad constructionem ecclesiæ lauræque concurrisse, facilius credam, eam a quopiam belli duce prædonibus ereptam, et ad pium ejusmodi usum Charitoni donatam.*

c *De S. Macario actum est apud nos ad* 10 *Martii. Dedicationem ecclesiæ figendam circa annum* 330, *probavi in Commentario num.* 21 *et seq.*

d *Loquitur de processu in publicum, sive de conversatione cum hominibus, quæ silentio opponitur.*

e *Hæc verba non continent Græce novum monitum, sed laudem silentii, atque hoc modo Latine reddenda sunt :* Et quæ nata est lemam oculorum animæ apte expurgare.

f *Græce hæc ultima verba de Christo sic habent :* Qui alicujus ex pauperibus vultum assumit ; *id est, qui specie pauperis eleemosynam petit ad probandam fidelium misericordiam. Hæc monita, etiamsi fortasse non fuerint ante scripta, non debent pro meditatione auctoris haberi, cum probi discipuli soleant Magistrorum suorum præcepta diligenter memoriæ imprimere, et sic ad posteros transmitti potuerint prima* S. Charitonis *monita.*

g *De S. Elpidio abbate hic memorato actum apud nos est ad* 2 *Septembris. Memoratur Elpidius in Historia Lausiaca a Palladio, qui eum vidit. Obiit tamen, priusquam Palladius Historiam Lausiacam circa annum* 419 *scriberet, ut mors Elpidii videatur late figenda sub initium seculi* 5. *Cum autem* annos viginti quinque, Sabbatis

A batis solum et Dominicis manducans, *vixisse dicatur Elpidius, totumque illud tempus verisimiliter transegerit in* D
A ANONYMO. *spelunca sua prope Hiericho, ubi et multis annis ante habitare potuit, non tam strictum servans jejunium; verisimile fit, discipulum fuisse* S. Charitonis. *Hoc tamen certum non est. Aliqui etiam dubitarunt, an Elpidius a Palladio visus sit idem cum hic memorato. At omnia conspirant, ut eumdem credamus, nimirum locus in partibus Hierichuntinis, tempus, cum utroque loco statuatur junior* Charitone, *eique suppar, ac demum amplificatio lauræ: nam etiam apud Palladium dicitur :* Montem illum *(Elpidius)* urbis instar frequentem reddit.

h *Vox Græca* κτῆμα possessionem *significat, et aliquando* prædium, *ut hic videtur sumi. Locus itaque solitudinis distabat quatuordecim stadiis a prædio aliquo Thecuitarum, sive incolarum vici aut oppidi Thecue, ubi natus est Amos propheta. Agi autem de Thecua Prophetæ patria, colligitur ex Vita S. Sabæ apud Cotelerium pag.* 272, *ubi refertur constructio alterius lauræ, de qua dicam lit.* 1, *ejusque monachi dicuntur communicasse* in prophetico Amosi templo, quod est Thecois. *Itaque de monachis lauræ, per* S. Charitonem *ibi, ut mox dicetur, conditæ loquitur, opinor, Cassianus Coll. 6 cap. 1 ita ordiens :* In Palæstinæ partibus, juxta Thecue vicum, qui Amos prophetam meruit procreare, solitudo vastissima est usque Arabiam ac Mare mortuum, quo ingressa deficiunt fluenta Jordanis et cineres Sodomorum, amplissima extensione porrecta. In hac summæ vitæ ac sanctitatis monachi diutissime commorantes, repente sunt a discurrentibus Saracenorum latrunculis interempti *etc. De sanctis illis monachis martyribus apud nos actum est ad 28 Maji, ubi martyrium eorum ab Henschenio fixum est circa annum* 410. *Verum, cum contigerit aut ante, aut dum in Oriente erat Cassianus, magis credo, ante finem seculi 4 occisos esse, neque recte factum statui sub imperio Theodosii junioris. Ait Cassianus, monachos* juxta Thecue vicum *fuisse* diutissime *commoratos, antequam dicta cædes fieret. Laura autem* S. Charitonis *ibidem condi potuit circa annum* 340 *aut* 330, *et nulla certe alia ibi erat vetustior. Nova prope Thecuam condita est sub initium seculi* 6.

i *Hoc loco Latina versio non consentit exacte cum textu Græco. Nam verba Græca sic sonant :* Accedentes vero ad ipsum (Græci vero hi majori ex parte erant) partim quidem ad animæ purgationem inducens, E
B partim vero, et magis, ad fidem in ipsum per illum manu ducens. *Non video his verbis aliquid de inductione ad vitam monasticam dici. Præterea voce* Græci *hoc loco non videntur significari* Gentiles, *sed illi, qui Græca lingua utebantur, non Syriaca, quam verisimiliter ignorabat* S. Chariton, *utpote natus in Minori Asia. Sensus igitur esse videtur.* Per Charitonem *Deus partim peccatores inducebat ad vitæ emundationem, partim infideles ad veram fidem. Quod multi quoque sub ejus disciplina fierent monachi, mox sequitur.*

k *Voces* ædificat lauram, *in Græco nostro apographo prætermissæ sunt, ut sensus ibi hæreat imperfectus.*

l *De Suca laura fit mentio in Vitis sequentium aliquot celebrium Anachoretarum, qui in ea aliquo tempore habitarunt, aut ibidem fuerunt, nimirum in Vita S. Euthymii, data ad 20 Januarii, in Vita S. Cyriaci aut Quiriaci, qui multis annis ibi habitavit, danda ad 29 Septembris, et in Vita S. Sabæ, quæ illustranda veniet ad 5 Decembris. Locum superius indicavi in solitudine prope vicum Thecue, sive inter Thecue et Mare mortuum. In Vita S. Euthymii pag. 36 Analectorum de S. Cyriaco hæc dicuntur :* Abbas Cyriacus anachoreta is ipse, qui in veteri Sucæ laura virtutibus secundum Deum coruscavit, septuaginta ferme annos ibidem præclaris monasticæ vitæ gestis enituit. *Idem de septuaginta fere annis dicitur in Vita apud nos num. 48 ; at ibi in Annotatis additur, quo id modo sit intelligendum, idemque magis exponetur ad 29 Septembris in S. Cyriaco, in cujus Vita frequenter de laura Suca agitur, quod ibi diutissime habitaverit, sed post mortem* S. Charitonis, *cum floruerit seculis 5 et 6. Prædictam vero lauram fuisse* Veterem *dictam, quia alia deinde in ejus vicinia fuit condita, quæ* Nova *est appellata, colligitur ex Vita S. Sabæ, a Coteleria edita, ubi pag. 271 refertur, sexaginta monachos noluisse obedire S. Sabæ, et monasterio ejus exivisse. De his mox subditur :* Deinde veniunt ad lauram Sucæ, rogabantque, ut illic manerent. Edoctus autem sanctus Aquilinus, qui tunc Sucæ administratio commissa erat, ea, quæ gesserant, rejecit eos, nec admisit. *Itaque ad Austrum vici Thecue illi lauram condiderunt, et* nomine Novæ lauræ donaverunt. *De Sucæ laura iterum fit mentio pag. 371, et sæpissime de Nova.*

m *In hac spelunca deinde etiam aliquot annis habitavit* S. Cyriacus, *primum annis quinque, et duobus ultimis vitæ annis, ut in utraque ejus Vita circa finem dicitur, ubi* S. Chariton *et* Beatus, *et* Sanctus, *et* F
C Magnus *vocatur.*

n *In Græco hic additur* sed fugiens, ne videretur onerosus.

o *Videtur interpres legisse* ἀκτησίαν, *quod significat* nihil possidere *sive* possessionum inopiam. *At in apographo nostro legitur,* ἀσκησίαν, *quæ vox eam non habet significationem ; sed idem significabit, quod* ἄσκησις, exercitium virtutum, *aut fuerit in apographo corrupta.*

p *Græce,* ut alio nullo *additur.*

q *Voces* precationem, humi cubationem *non sunt in apographo Græco.*

Vox Græca humilem lectulum sive grabatum significat.

s *Cum non constet de tempore, quo Sanctus obiit, non possumus certo dicere, de quibus ecclesiarum perturbationibus loquatur auctor. Si obiit circa medium seculi 4, potuit prædicere persecutiones Arianorum, quibus Constantius imperator Arianus ecclesias quam maxime afflixit. Si aliquot annis serius, persecutionem Juliani imperatoris apostatæ. Si fere usque ad annum* 370 *superfuit, prædicere poterat, gravissimas vexationes, quas Valens Arianus ecclesiis in Oriente, ac monachis nominatim intulit.*

DE

DE S. EXUPERIO EPISCOPO CONF.

TOLOSÆ IN GALLIA

SYLLOGE HISTORICA.

§ I. Sancti memoria in Martyrologiis et cultus : elogia aliquot generalia : Acta non edenda.

POST CDX. *Memoria Sancti in Martyrologiis et cultus 28 Septembris ;*

Primus *ex martyrologis, qui memoriam* S. Exuperii *annuntiavit ad hunc diem, videtur fuisse Usuardus, ut observavit Sollerius noster in Usuardo suo ad hunc diem. Usus autem est Usuardus his verbis:* Apud Tolosam, sancti Exuperii episcopi et confessoris, qui beatus vir quantum sibi extiterit parcus, quantumque aliis largus, sanctus Hieronymus memorabili prosecutus est relatu. *Gesta ex Hieronymo didicerit, ut innuunt data verba ; cultum vero ex Tolosanis aut eorum Officiis discere potuit : neque enim verisimile est, annuntiatum fuisse ob sola elogia viventi data ab Hieronymo, cum in præcedentibus omnibus Martyrologiis omissus esset, sed ob cultum, quo Tolosæ gaudebat, dum scribebat Usuardus senescente seculo* IX. *Usuardi verba ad hunc quoque diem adoptavit Auctor Florarii MS. Sanctorum : iisdem etiam fere verbis celebratur in Hagiologio, quod edidit Labbeus, et passim recentiores martyrologi* S. Exuperium *hodie celebrant, quemadmodum et Martyrologium Romanum, verba Usuardi repetens. At necesse non est illa recentiorum elogia recitare, cum nihil novi afferant. Natalem* S. Exuperii *hac die celebrari Tolosæ, asserunt Catellus frequenter laudandus aliique plures, qui de Sancto egerunt.* B

mentio item 8 Aprilis, et 14 Junii Translatio celebrata :

2 *Attamen aliis quoque diebus memoria* S. Exuperii *Fastis adscripta legitur. Ad* VIII *Aprilis habetur in codicibus Usuardinis Centulensi et Antuerpiensi Majore, ut et apud Grevenum aliosque recentiores. De his in Prætermissis ad* VIII *Aprilis annotata sunt sequentia :* S. Exuperius, episcopus Tolosanus, sibi parcus et indigentibus pius, memoratur in MSS. Martyrologiis Centulensi, Leodiensi S. Lamberti et S. Laurentii, et variis aliis : item a Maurolyco, Canisio, Ferrario et aliis. *Ex hisce oritur suspicio alicujus festivitatis illo die celebratæ; sed quænam illa fuerit, non invenio. Nam Translationem* S. Exuperii *die* XXV *Junii celebrari testatur Catellus. Saussayus vero in Martyrologio Gallicano ad* XIV *Junii sic habet :* Tolosæ inventio corporis S. Exuperii episcopi et confessoris, cujus depositionis dies celebratur XXVII Septembris. *In Supplemento ad eumdem diem hæc profert:* Tolosæ Translatio sancti Exuperii episcopi, perpetui illius urbis tutelaris, quando sacrum ejus corpus ab humili loco de Blaniaco, duobus milliaribus a civitate dissito, in urbem delatum, et ad sanctum Saturninum cum aliis multis depositum fuit. Cujus precibus multoties Tolosana civitas ab hostium fidei et patriæ insidiis se tutatam fuisse gaudet, et annuis votis, publica auctoritate editis et redditis, profitetur. *Hactenus Saussayus.* C

sacra ejus lipsana Tolosæ servata :

3 *Idem ad* XXVIII *Septembris, ubi multa memorat de gestis Sancti, sed partim corrigenda, de reliquiis hæc subjungit :* Quiescit in basilica Sancti Saturnini in argentea lipsanotheca, altari sanctissimæ Dei Genitricis, quæ de consolatione nuncupatur, superposita. Caput vero ejus sacratissimum, divisum a corpore, conditum servatur in ferculo argenteo, sacrario peculiari incluso, una cum vitreo calice, in quo Sanguinem Domini offerebat; aliisque beati ipsius Pontificis reliquiis : quarum aqua contactu benedicta, et cum fide hausta, febrium ardore decoctis refrigerium medelamque impertit. *Nicolaus Bertrandi in Gestis Tolosanorum, quæ impressa sunt anno* 1515, *de statu corporis fol.* 10 *ita scribit :* Sanctissimi insuper Exuperii corpus in sæpe dicta divi Saturnini ecclesia habetur et veneratur, atque in argentea capsa elevatum cernitur : et teneri est solitum super altare, quod contiguo cryptæ S. Saturnini adhæret. Nunc autem a pauco tempore citra in capella (ut sic dixerim) servatur propria. Ubi quantis in hodiernum usque diem coruscaverit miraculis, multi præcessere extantque testes locupletissimi : quos et nos a variis languoribus, quibus afficiebantur, divi Exuperii imploratione sanatos fuisse compertum habuimus : utique ad id testes accessimus. Gravi enim febre, veluti igni, æstuantes ad venerabiles Exuperii reliquias festinabant; postulabantque sibi vinum vel aquam ministrari, qua pars aliqua illarum fuisset abluta. Nec vana fide domum inde revertebantur incolumes. *Ita laudatus Bertrandus, in iis saltem, quæ vidisse se dicit, fide dignus ; etiamsi non multum fidei mereatur de factis diu præteritis, ut videbimus.* E

aliis quoque locis Sanctus colitur.

4 *Non solum Tolosæ, sed aliis etiam locis colitur* S. Exuperius, *ut colligitur ex Catello, qui satis prolixe de* S. Exuperio *agit in Monumentis Historiæ Occitaniæ Gallice scriptis lib.* 5 *pag.* 827 *et sequentibus. Nam pag.* 829 *testatur, in vico* Blagnac, *ubi* S. Exuperius *creditur defunctus, ecclesiam exstare dicatam Sancto, eumque ibidem magna devotione coli. Alteram quoque* S. Exuperii *ecclesiam memorat in loco, ut volunt, natali diœcesis Convenarum prope Pyrenæos montes.* Auram *vocat Bertrandus, de utraque ecclesia consentiens, addensque :* Varia fiunt miracula, diversique a multis sanantur languoribus. Unde crevit in dies apud Sanctum devotio, et in Aura et in Blanhaco. *Nulla tamen miracula refert; sed* brachium *Sancti* argenteo tegmine decoratum *in Blanhaco fuisse ait, subjungitque inventionem et translationem corporis. At ea relatio parum fidei meretur, ut mox dicetur de tota Vita per Bertrandum scripta. Hæc interim de cultu* S. Exuperii *dicta sufficiant.* F

Elogia Sancto data a synchronis.

5 S. Exuperium *fuisse episcopum insignis sanctitatis et eruditionis, abunde colligitur ex variis elogiis, inferius per ordinem recitandis, quibus viventem exornavit S. Hieronymus. Consentit S. Paulinus, qui præcipuis Galliæ episcopis sui temporis annumeravit* S. Exuperium, *atque inter præcipuos primum nominavit, ita scribens apud S. Gregorium Turonensem lib.* 2 *Historiæ cap.* 13 *:* Si enim hoc videas dignos Domino sacerdotes, vel Exuperium Tholosæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum

A genianum Albigæ, vel Dynamium Ecolismæ, vel Venerandum Arvernis, vel nunc Pegasium Petrocoriis; utcumque se habent seculi mala, videbis profecto dignissimos totius sanctitatis ac fidei, religionisque custodes. *In Actis S. Saturnini, cujus corpus, ut videbimus, transtulit, dicitur* Vir absque ullius præcessorum injuria, absque ullius, qui id temporis ecclesias regere videbantur, invidia, non solum nulli secundus; verum etiam ipsi beato martyri (*Saturnino*) virtutum meritis comparandus. *Illustre hoc est elogium, maxime si consideremus, multos episcopos sanctitate insignes, interque eos S. Augustinum, S. Exuperio fuisse contemporaneos.*

AUCTORE J. S.

6 *Acta* S. Exuperii *nullus antiquorum scripsisse videtur. Primus, qui ea colligere ex antiquis studuit, videtur fuisse Bernardus Guidonis, ex Ordine Prædicatorum episcopus Lodevensis, qui seculo* XIII *exeunte et* XIV *floruit. Hic* S. Exuperii *Vitam conscripsit, quemadmodum asserit Echardus in Bibliotheca Prædicatorum tom.* 1 *pag.* 578, *ubi plurima laudati Bernardi scripta enumerat. Commemoratur ea etiam Vita a Nicolao Bertrandi, qui eam Tolosæ manuscriptam viderit. Fuit anno* 1642 *ad Majores nostros* B *transmissa a P. Joanne Scholtz ex* S. Pragensi, *præfixo hoc titulo:* Vita S. Exuperii episcopi Tolosani, auctore Bernardo Guidonis. *Darem hanc Vitam, cum non habeamus meliorem, nisi omnia illa, quæ auctor de* S. Exuperio *recte collegit ex S. Hieronymo et aliis antiquis, facile ex iisdem fontibus hauriri possent, et ordine meliore disponi. Quo minus etiam totam Bernardi Lucubrationem lectori communicem, facit prolixitas minime necessaria, cum auctor multo diutius disserat de unico facto* S. Exuperii, *per S. Hieronymum relato, quam de omnibus Sancti gestis. Præterea defectu artis criticæ et chronologicæ nonnulla asseruit fabulosa, aliaque rectæ chronotaxi contraria. Quapropter non existimo, operæ pretium me facturum, si hanc Vitam edam. Ex ea tamen producam in hac Sylloge omnia, quæ ad propositum nostrum conducere videbuntur.*

Vita a Bernardo Guidonis scripta, sed ea non edenda:

7 *Nicolaus Bertrandi, causidicus in senatu Tolosano, sub initium seculi* XVI *Gesta Tolosanorum conscripsit, et in iis a fol.* 6 *Vitam* S. Exuperii, *rationes allegans in Præfatione, et documenta, quæ secutus est, utcumque recensens. Primum ait, se præter Epistolas S. Hieronymi* paucissima *de gestis Sancti comperisse, nihilque invenisse in Historicis præter* C *exiguum elogium in Petro de Natalibus. Quid autem fecerit in tanta documentorum inopia, quid ipse præstiterit, exponit his verbis:* Itaque mihi ejus Vitam pingere cupienti, aliis defluentibus probamentis, ad rusticorum dicta rationis consona, verisimilesque marmoreorum lapidum antiquas sculpturas refugiendum censui. *Hoc autem suum consilium probat ex Bartolo et ex Apostolo: et mox subjungit:* Optimi igitur Exuperii sanctissimam vitam eximiaque gesta conscribere contendens, ex divi Hieronymi Epistolis, et antiquis Scripturis, variis locutionum atque idiomatum generibus comptis, nec non sculpturis, atque verisimilioribus majorum dictis, quod validius ea in re mihi visum fuit, more argumentosæ apis, excerpsi, atque sic in unum congessi, ut sanctissimi Exuperii Vitam, antea dico incultam frustatimque dispersam, quinimo penitus abditam, et quæ ferme ex toto perierat, nunc seriose, ut putamus contextam, claramque et integram facile plerique existiment. *Verum, quantumque sibi blandiatur Bertrandus, facile intelliget studiosus lector, nec auctoritatem Bartoli nec S. Pauli recte allegatam esse ad rusticos consulendos de gestis Sancti, undecim fere seculis defuncti; nec admittenda pro veris esse illa, quæ causidicus ille primus vulgavit.*

a Nicolao Bertrando

8 *Facta ipsa, aut potius fabellæ, quas veris factis* D *ubique immiscuit Bertrandus, nactæ sunt omnem ipsi auctoritatem detrahere in iis, quæ narrasse videtur primus. Talia sunt non pauca in Gestis ab eo relatis de* S. Exuperio. *Si laudato causidico credimus, Gothos Tolosam oppugnantes* sola aquæ benedictione prosternebat. Quos enim illa tangebat: illico catervatim exanimes ac mortui e menibus decidebant: quos vero remotos aqua tangere non poterat, linceis consumebat oculis. *Ejusmodi ineptias plures Vitæ suæ inseruit Bertrandus. Ideo non immerito de eo dicit Catelius in Historia Occitaniæ lib.* 2 *pag.* 268: Homo diligens et curiosus, si vera a fabulis separare voluisset, et nisi nimis facile credidisset sine examine, quidquid reperiebat scriptum. *Quapropter non modo non lubet Vitam illam recudere; sed ne singula quidem, quæ Bertrandus asseruit, refutare necesse est, quandoquidem luce clarius est, illum nihil novisse de gestis* S. Exuperii *præter ea, quæ ex antiquis ipsi haurire possumus, et ille miserrimis fabellis sordidavit.*

præcedente magis fabulosa.

§ II. Patria Sancti ignota; nisi forte sit Burdigalensis: quæritur, an sit idem cum aliquot synonymis. E

De *genere, patria, juventute* S. Exuperii *nihil dicitur, quod certum sit aut etiam satis probabile. Nam quod Catellus ait de loco natali in diœcesi Convenarum* in oppido Aura, *non alium habere videtur auctorem, quam Bertrandum, qui Vitam Sancti sic orditur:* Sanctissimum ille Tolosæ pontifex Exuperius patres et matre rusticanis vallis Auræ, seu illius confinis, originem traxisse perhibetur. *At hæc ex rusticis, quos consuluit, didicerit Bertrandus, opinor, prout et reliqua, de prima ejus institutione ibidem prolata: ideoque majorem fidem vix merentur, quam plurimæ aliæ causidici illius fabellæ. Bernardus Guidonis in fine Vitæ ait:* Nec etiam locus suæ nativitatis sive originis describitur in eisdem (*antiquis.*) Vulgaris tamen relatio tradit, ipsum fuisse de territorio Morualensi. *Hunc locum non invenio, nec lubet de utroque loco multa disserere, cum populares ejusmodi traditiones passim oriantur sine legitima ratione, et fidem non mereantur. Breviter itaque dixisse sufficiat, locum natalem* S. Exuperii *incognitum mihi esse; nec probabiliter dici, parentibus rusticanis natum, quod ne refutandum quidem aut referendum censuit Catellus. Burdigalensem tamen credere possemus, si constaret, eumdem esse cum Exuperio presbytero Burdigalensi, de quo agam.* F

Patria S. Exuperii ignota:

10 *Baronius in Annotatis ad Martyrologium hoc die aliam profert opinionem, in quam sua auctoritate multos pertraxit. Hæc autem si vera est, non pauca de gestis* S. Exuperii *ante episcopatum innotuerunt.* Ad hunc Exuperium, *inquit,* antequam esset episcopus, inter claros oratores profitentem, extat Ausonii Galli Epigramma, quem post præfecturam Hispaniarum ad tranquillioris vitæ portum secessisse testatur. Nec placet, quod Josephus Scaliger ait, Exuperium rhetorem diversum esse ab Exuperio episcopo ob diversas utriusque facultates, quasi, qui fuerit episcopus non potuerit esse rhetor; qui aliquando rhetor, non potuerit idem creari episcopus. Locus, tempus et vitæ studia unum eumdemque fuisse facile persuadent. Sed et illud vehementius: nam cum Ausonius in eodem Epigrammate in fine testetur. Exuperium rhetorem patria fuisse Burdegalensem: cumque constet ex Epistola S. Paulini XX ad Amantium episcopum Burdegalensem, Exuperium tunc fuisse presbyterum Burdegalensem; unum eumdemque existimandum esse, non im-

Baronius Exuperium rhetorem facit eumdem cum hodierno:

A immerito opinamur: quem tamen his Ausonii temporibus nondum inter clericos meruisse putamus. *Hanc opinionem rursus declaravit Baronius in Annalibus ad annum* 405. *Ob hanc Baronii sententiam Joannes Tamayus Salazarius* S. Exuperium *inseruit Martyrologio Hispanico ad hunc diem, nimirum quia Exuperius rhetor deinde gubernator fuit in Hispania.*

at ea opinio non est probabilis:

11 *Verum Catellus in Monumentis Historiæ Occitaniæ satis evincit, sententiam illam Baronii esse improbabilem, et Catellum secuti sunt alii plures, ac nominatim Pagius ad annum* 405, *et Tillemontius tom.* 10 *Nota* 1 *in* S. Exuperium. *Ratio prima eos distinguendi petitur a tempore: nam Exuperius rhetor medio fere seculo ante* S. Exuperium *floruit, cum docuerit filios Dalmatii, fratris Constantini Magni, Annibalianum et Dalmatium,* cæsareum *postea* nomen *adeptos, ut habet laudatum Epigramma. Illi autem principes, ut observant Pagius et Tillemontius, anno* 335 *facti sunt alter cæsar, alter rex Ponti, et præfecturam aliquam in Hispania dederunt Exuperio. Itaque, cum ante annum* 335 *dictos principes docuerit Narbone, verisimile non fit, Exuperium illum superfuisse usque ad finem seculi* IV, *cum tamen* S. Exu-
B perius *in vivis etiam esset anno* 411, *ut videbimus. Præterea Ausonius Epigramma scripsit post mortem Exuperii, quem Cadurci prædivitem docet defunctum. Verba, ad quæ non attendit Baronius, subjungo:*

Decedens placidos mores, tranquillaque vitæ
Tempora prædives finisti sede Cadurca.

At ex iis, quæ de S. Exuperio *dicturi sumus, rursum non fit verisimile, prædivitem esse defunctum. Minus etiam fit verisimile, Ausonium poetam vixisse post* S. Exuperium, *ut bene advertit Catellus. Etenim anno* 379 *consulatum adeptus est Ausonius, et eodem anno Gratiarum actionem per Orationem inter Opera impressam dixit. In hac vero ait:* Ego autem jam consul et senex. *Quapropter cum anno* 379 senex *esset, credibile non est, Ausonium vixisse post annum* 411, *et carmina etiam tunc composuisse, præsertim cum nullo possit ostendi indicio, eum pervenisse usque ad finem seculi* IV. *Demum Ausonius non omisisset episcopatum Tolosanum, si de* S. Exuperio *scripsisset. Certum igitur et indubitatum videtur, Exuperium rhetorem a* S. Exuperio *alium esse.*

nec Exuperius rhetor idem est cum presbytero Burdigalensi.

12 *Porro quod spectat ad Exuperium presbyterum Burdigalensem, quem cum duobus modo distinctis eumdem quoque fecit Baronius, hujus presbyteri tempus optime congruit cum tempore episcopatus* S. Exuperii, *at certe neque hic presbyter debet cum rhetore Exupe-*
C *rio confundi. Rhetor ille erat patria Burdigalensis: sed numquam ibi fuit presbyter, ut satis colligitur ex laudato Ausonii Epigrammate, in quo præcipua Exuperii rhetoris officia referuntur, habitationesque diversæ. Natus ille erat Burdigalæ, docuerat Tolosæ, indeque ejectus, Dalmatii filios instituerat Narbone, ac tandem præfecturam adeptus erat in Hispania. Deinde tranquillam vitam Cadurci duxerat et finierat. Hisce autem relatis, duo de mortuo subjungit carmina, quibus verisimiliter deceptus fuit Baronius, ut crederet, de vivente scripsisse Ausonium. Nam sic revera intelligi possunt si seorsum considerentur, et non conferantur cum aliis Ausonii locis.*

Sed patriæ te jura vocant, et origo parentum,
Burdigalæ ut rursum nomen de rhetore reddas.

Nihil illis verbis insinuat poeta, nisi doctis Burdigalensibus annumerandum esse Exuperium, etiamsi maximam vitæ partem in aliis civitatibus transegisset, et finivisset; et sic rhetoris fama defunctum Burdigalensibus restitui. Non fuit igitur post reliqua officia presbyter Burdigalensis, sed forte annis triginta aut quadraginta, aut etiam pluribus defunctus, antequam de Exuperio presbytero mentionem fecit S. Paulinus.

13 *Verum ætas Exuperii presbyteri, ut jam dixi, optime congruit cum ætate* S. Exuperii *Tolosani. Nam Epistola S. Paulini ad Amandum, postea episcopum Burdigalensem, scripta creditur anno* 397. *Est illa in postrema editione Veronensi duodecima (alias* 21,) *atque ita sub finem habet:* Age et apud sanctum presbyterum fratrem Exuperium, ut in casa ecclesiæ terrulam, qua victum suum procuret, (*Sanematius servus a Paulino libertate donatus*) accipiat. *Annis non multis post scriptam hanc Epistolam episcopus certo erat* S. Exuperius, *interque Burdigalam et Tolosam non est tanta distantia, ut presbyter Burdigalensis non potuerit vocari ad episcopatum Tolosanum. Igitur locus ac tempus Baronii sententiæ favent. Ad augendam hujus sententiæ verisimilitudinem ac probabilitatem accedit, quod ex hoc loco certum fiat, Exuperium illum presbyterum Burdigalensem bene notum fuisse S. Paulino. Cum enim verbis num.* 5 *datis inter præcipuos Galliæ episcopos celebret* S. Exuperium, *uti et S. Amandum, dubitare non possumus, quin S. Paulinus* S. Exuperium *bene noverit, uti noverat Exuperium presbyterum; et sic verisimillimum fit eumdem ab eo laudatum, primo ut presbyterum, deinde ut episcopum Tolosanum. Verisimillimum,* E
inquam, fit, Exuperium Burdigalensem deinde evectum esse ad episcopatum Tolosanum. Non ausim tamen eam conjecturam pro veritate historica satis compertа tradere, quia et Exuperius aliquis memoratur a S. Hieronymo in Epistola 54 (*alias* 10) *ad Furiam, de quo eadem formatur conjectura.*

D

AUCTORE J. S.

At verisimile est, presbyterum Burdigalensem

et instructorem Furiæ ab Hieronymo memoratum,

14 *De Exuperio in laudata Epistola, circa* 394 *scripta, ad Furiam, juvenem viduam, ita loquitur:* Habes sanctum Exuperium, probatæ ætatis et fidei, qui te monitis suis frequenter instituat. *Erat Furia Romæ, quando hæc scribebat S. Hieronymus, ut clare insinuat duobus locis. Ex eo autem Baronius ad annum* 394 *credidit, Exuperium eo tempore degisse Romæ, idque arripiens Tillemontius tom.* 10 *Nota* 1 *in* S. Exuperium *ait, difficulter credi posse, eumdem Exuperium anno* 394 *Romæ degisse, anno* 397 *presbyterum fuisse Burdigalensem, et post paucos annos episcopum Tolosanum. Habet sane ea locorum mutatio, si vera est, aliquid primo intuitu verisimilitudini contrarium, sed allata verba certo non evincunt, Romæ tunc fuisse Exuperium; ideoque non invenio, quid hic certo affirmari possit. Poterat Furia habere Exuperium amicum, instructorem, magistrum, etsi fuisset presbyter Burdigalensis, et Burdigalæ habitasset, ejus-* F
que monitis per litteras frequenter institui poterat; cum litterarum commercium inter Romam et Burdigalam non esset difficile. Poterat Exuperius Romæ ad tempus commorari, sicut aliquot annis ibi commoratus est Hieronymus, aut ante presbyteratum susceptum, aut etiam jam presbyter, ac deinde Burdigalam redire. De Exuperio *Romæ degente nihil aliunde innotuit, ut verisimile sit, aut Romæ non habitasse, aut non diu. Si Romæ non habitavit, aut exiguo solum tempore, non obstat, quo minus anno* 397 *presbyter esset Burdigalæ, ac deinde episcopus Tolosanus.*

eumdem esse cum S. Exuperio; non tamen certum

15 *Quapropter nullum profertur argumentum, quo cogamur dicere, alium esse Exuperium Furiæ instructorem, alium presbyterum Burdigalensem, alium* S. Exuperium *Tolosanum. Fateor similiter, nullum quoque reperiri documentum, quo evinci valeat, aut instructorem Furiæ aut Burdigalensem Exuperium ad episcopatum deinde fuisse promotum. Suspicor tamen, sententiam Baronii, quantumvis incerta sit, nec pro certa haberi debeat, veram esse, quemadmodum habet multum verisimilitudinis, si recte expendatur. Ætas eadem est omnium, si plures fuerunt; omnes fuerunt virtutis probatæ, si fuerunt duo vel tres distincti. Nam Paulinus Burdigalensem vocat* sanctum presbyterum, *et mire deinde laudat Tolosanum. Hieronymus vero*

AUCTORE I. S.

A *satis declaravit, quanti faceret instructorem Furiæ, cum nobilissimam hanc et juvenem viduam* ejus moni*tis instrui voluit. Itaque, si omnes distinguantur, tres fuerunt simul Exuperii virtutibus illustres. Jam vero si tres sint diversi, instructor Furiæ uno tantum Hieronymi loco innotuit, uno similiter Paulini loco Burdigalensis. Si vero unus idemque ubique sit* S. Exuperius *primum Furiæ per litteras aut Romæ aliquo tempore instructor, et jam tum presbyter, aut deinde Burdigalæ presbyter ordinatus, ac demum ad episcopatum Tolosanum evectus, minus mirari poterimus, in variis qualitatibus memoratum esse* S. Exuperium, *et ad varias civitates profectum, ut fecerunt eo tempore Hieronymus, Paulinus, Rufinus aliique plurimi; quam miraremur, tres eodem tempore fuisse Exuperios virtute præstantes, et duos ex iis omnino mansisse obscuros.*

§ III. Gesta S. Exuperii ordine chronologico exposita ab initio episcopatus usque ad obitum.

B

S. Exuperius in episcopatum successit S. Silvio;

D*e anno, quo ad episcopatum promotus est* S. Exuperius, *non constat: sed compertum est, successorem fuisse S. Silvii, de quo apud nos actum est tom.* VII *Maji pag.* 430. *Verum, cum nihil certi habeatur de tempore obitus S. Silvii, initium episcopatus* S. Exuperii *nequit similiter assignari. Hoc habemus, Rodanium episcopum Tolosanum anno* 356 *a Constantio imperatore in exsilium fuisse relegatum, in eoque defunctum, verisimiliter ante imperium Juliani, qui episcopos exsules ad sedes suas remisit. Potuit igitur Silvius circa annum* 362 *ad episcopatum promoveri, si inter illos nullus fuerit medius, sicut nullus interponitur in catalogis. Verum hæc notitia parum prodesse potest, quandoquidem rursum ignoremus, prolixusne an brevis fuerit episcopatus S. Silvii. Interim ex his colligitur, attendendum non esse ad fragmentum Vitæ S. Servatii, quod recitavit Labbeus tom.* 2 *Conciliorum col.* 617, *ubi asseritur concilium aliquod Tricassinum, in quo* Exuperius Tolosanus episcopus *esset electus, ut iret Romam, et provinciam illam detrectasset, ut ibi legitur. Nam, cum illud concilium esset figendum ante medium seculi* IV, *si quid fidei meretur illud Vitæ fragmentum, alius fuisset ille Exuperius Tolosanus, et* C *medio fere seculo sedisset ante* S. Exuperium, *fuissetque decessor Rodanii. At non tanti faciendum est fragmentum illud, ut hoc dicendum videatur.*

tempore incerto ante annum 405

17 *Si constaret, Exuperium presbyterum Burdigalensem cum* S. Exuperio *eumdem esse, initium episcopatus figendum esset exeunte seculo* IV *vel ineunte* V *inter annos* 397 *et* 404. *Verum hoc verisimile magis est, quam certum, et potuit* S. Exuperius, *si sit alius, etiam viginti et pluribus annis episcopatum citius obtinere. Epistola Hieronymi ad Furiam nequaquam obstabit, etiamsi in illa designatus fuerit Sanctus noster. Si enim* S. Exuperium *designavit Hieronymus, non negavit episcopum jam tum fuisse. Itaque cogor initium episcopatus incertum relinquere, et solum observare, episcopum saltem fuisse ab anno* 404, *cum ad ejus quæsita S. Innocentius Papa responderit per Epistolam, anno* 405, *die* XX *Februarii datam. Hæc autem responsio satis insinuat, ab anno* 404 *scripsisse* S. Exuperium *ad consulendum de dubiis Pontificem.*

Sanctus perficit ecclesiam S. Saturnini,

18 *Primum ex gestis* S. Exuperii *in episcopatu fuerit, opinor, constructio basilicæ S. Saturnini a decessore S. Silvio inchoata. De his autem in Actis S. Saturnini apud Ruinartium in Actis martyrum sinceris pag.* 132, *post relatam prius constructionem modicæ ædis supra corpus S. Saturnini, primi Tolosanorum episcopi et martyris, ad propositum nostrum leguntur* D *sequentia :* Procedente dehinc tempore,... sanctus Silvius, episcopatum supradictæ urbis indeptus, pulcram et speciosam basilicam magnis sumptibus, parans ad venerandi martyris transferendas illuc reliquias, ante consummationem cœpti operis recessit e seculo. Post cujus obitum sanctus Exuperius in summum sacerdotium cooptatus, vir absque ullius præcessorum injuria, absque ullius, qui id temporis ecclesias regere videbantur, invidia, non solum nulli secundus; verum etiam ipsi beato martyri virtutum meritis comparandus, basilicam, quam decessor suus fideliter inchoaverat, instantissime consummavit et feliciter dedicavit. *Hoc factum non dubito primum ponere, quia inchoatam basilicam statim perficiendam susceperit. At constructionis tempus non est certius, quam ipsum episcopatus principium.*

ejusque in illam corpus transfert

19 *De translato per* Exuperium *S. Saturnini corpore auctor subjungit :* Qui cum transferre illuc sancti martyris reliquias, non pro sua incredulitate, sed pro ipsius honore dubitaret; admonitus per quietem est, ne infideliter negligeret, quod fideliter credidisset; nullam fieri vel diminutione cinerum, vel commotione membrorum spiritibus injuriam : E quia manifesta res esset hoc martyribus proficere ad honorem, quod profuisset credentibus ad salutem. Statimque tali visione firmatus, religiosis imperatoribus precem detulit, ac sine mora ulla, quod tam pie poposcerat, impetravit, ut translatas ad basilicam, omni studio præparatam sancti viri reliquias, non tam temeraria violaret audacia, quam ambitiosius Venerantis coleret obsequela. *Quod hic legitur de impetrata facultate ab imperatoribus ad corpus transferendum, congruum est legibus Romanorum gentilium, quibus vetitum erat corpora sepulta transferre sine justa causa, et sine obtenta facultate aut pontificum aut principis aut rectoris provinciæ, eæque leges etiam viguerunt sub primis imperatoribus Christianis, ne sepulcra violarentur. Deinde vero cura transferendi Sanctorum corpora unice episcopis videtur relicta.*

Ad varia quæsita Innocentii Papæ,

20 *Anno* 404 *ad finem decurrente, quantum ex tempore responsi potest colligi,* S. Exuperius *varias quæstiones S. Innocentio Papæ proposuit; et ad singulas respondit sanctus Pontifex. Quia illam Innocentii Epistolam de suppositione suspectam facere voluerunt hæretici, jam satis refutati sunt ab aliis, et a Cupero nostro ad* XXVIII *Julii in S. Innocentio* I § 4. *Edita est Epistola apud Labbeum tom.* 2 *Conciliorum col.* 1254, F *apud Constantium in Epistolis Romanorum Pontificum col.* 789 *et alios. Inscriptio est :* Innocentius Exuperio* episcopo Tolosano salutem. *Initium :* Consulenti tibi, frater carissime, quid de proposita specie unaquaque sentirem, pro captu intelligentiæ meæ, quæ sunt visa, respondi, quid sequendum vel docilis ratio persuaderet, vel auctoritas lectionis ostenderet, vel custodita series temporum demonstraret. Et quidem dilectio tua, institutum secuta prudentium, ad Sedem Apostolicam referre maluit, quid deberet de rebus dubiis custodire, potius quam usurpatione præsumpta, quæ sibi viderentur, de singulis obtinere. Cur enim magis pudendum putemus discere aliquid, quam omnino nescire?... Proponam igitur singula, subjiciamque responsum. *Quid proposuisset* S. Exuperius *rectius intelligitur ex verbis Innocentii, quam ex titulis minus accurate Epistolæ præfixis.*

* al. Exsuperio

responsum accipit.

21 *De prima quæstione sic loquitur Innocentius :* Proposuisti, quid de his observari debeat, quos in diaconii ministeriis, aut officio presbyterii positos, incontinentes esse aut fuisse, generati filii prodiderunt. *De secunda ita habet :* Et hoc quæsitum est, quid de his observari oporteat, qui post baptis-

A tismum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ pœnitentiam simul et reconciliationem communionis exposcunt. *Ad tertiam ita procedit :* Quæsitum est etiam super his, qui post baptismum administraverunt (*judicia*,) et aut tormenta sola exercuerunt, aut etiam capitalem protulere sententiam : *Ad quartum :* Et illud desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris uxoribus non conveniant, cum contra uxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. *Quinta quæstio sic exprimitur :* Illud etiam sciscitari voluisti, an preces dictantibus *(contra noxios)* liberum concedatur, utique post baptismi regenerationem, a principibus poscere mortem alicujus, vel sanguinem de reatu. *Sexta :* De his etiam requisivit dilectio tua, qui, interveniente repudio, alii se matrimonio copularunt. *Septima demum, si et hanc proposuit* Exuperius, *quod clare non dicitur, his verbis profertur :* Qui vero libri recipiantur in canone, brevis annexus ostendit. *Respondit ad omnia hæc quæsita Pontifex, prout in litteris videri potest, et canonem sacræ Scripturæ texuit, qualem hodie habemus. Id primum ad propositum nostrum observo, ex* B *propositis dubiis colligi, mire sollicitum fuisse* S. Exuperium *ad gregem suum recte docendum, atque hunc in finem doceri voluisse a Sede Apostolica.*

Qui suspicantur, Vigilantium a S. Exuperio toleratum fuisse

22 *Præterea observari potest, primum* S. Exuperii *quæsitum de presbyteris et diaconis incontinentibus ad eos pertinere, qui hæresi Vigilantii aut infecti erant, aut certe a Vigilantio defendebantur. Hinc eruditi Benedictini Claudius de Vic et Josephus Vaissete in Historia Occcitaniæ tom.* I *pag.* 152 *et Nota* 41 *existimant, de* S. Exuperio *loqui S. Hieronymum in Epistola* 109 *(alias* 53) *ad Riparium presbyterum, ubi Vigilantium toleratum dolet his verbis :* Miror sanctum episcopum, in cujus parochia esse presbyter dicitur, acquiescere furori ejus ; et non virga apostolica, virgaque ferrea confringere vas inutile, et tradere in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. *Suspicantur nimirum laudati scriptores,* S. Exuperium *Hieronymi querela illa excitatum fuisse ad agendum contra Vigilantium, eaque intentione scripsisse ad Innocentium litteras jam memoratas. In eam autem opinionem unice deducti sunt ab adjunctis locorum et temporum, ut liquet ex ratiocinis Nota* 41 *prolatis. Neque enim contendunt, mores* S. Exuperii *tales fuisse, ut ex illis ejusmodi suspicio haberi possit, sed credunt, Vigilantium in diœcesi Tolosana habitasse, indeque* C *conjecerunt, illum ipsum ab Hieronymo designatum fuisse. Verum cum illa conjectura labem adspergat famæ* S. Exuperii, *rationes allatas diligenter expendendas censui, talique præmisso examine, non dubito asserere, omnia adjuncta dictæ conjecturæ prorsus repugnare, eumque omni fundamento esse destitutum.*

carent rationibus justis,

23 *Primo non scripsit* S. Exuperius *ad Innocentium excitatus querela S. Hieronymi, cum scripserit forte ante Hieronymum, aut certe eodem fere tempore, ut Hieronymi Epistola, exeunte anno* 404 *aut anno* 405 *data, sicut in Hieronymo probabitur, necdum potuisset in Galliam pervenire. Secundo S. Hieronymus, exeunte anno* 406, *Commentarios suos in Zachariam* S. Exuperio *inscripsit, eumque multis celebravit elogiis, nec ullum tamen de Vigilantio protulit verbum. At, si* S. Exuperius *Vigilantium anno* 404 *toleraverat in diœcesi sua, non poterat de illo tacere Hieronymus : nam vel arguisset negligentiam* Exuperii, *si eum tolerare perrexisset ; vel laudasset fortitudinem, si hominem hæreticum pro meritis excepisset. Tertio, cum ex quæstionibus Innocentio propositis prima solum referri possit ad errores Vigilantii, nempe de incontinentia clericorum, non videtur* Exuperius *occasionem scribendi sumpsisse ex erroribus Vigilantii; sed scripsisse unice, ut dubitationem suam circa aliquot disciplinæ capita* *tutius deponeret. Nam dubitabat* S. Exuperius *de peccato* D *incontinentium presbyterorum et diaconorum ; sed peccare eos noverat, qui erant incontinentes. At solum quærebat, qua pœna essent corrigendi, aliique in officio continendi, ne similiter laberentur. Hoc autem exquirere poterat, sive lapsi essent sola carnis fragilitate, sive hæresi Vigilantiana, qua usum uxorum sibi non illicitum existimabant.*

AUCTORE J. S.

cum Vigilantius habitaret in territorio Convenarum,

24 *Quarto non erat Vigilantius in diœcesi Tolosana, quantum colligi potest ex omnibus, quæ laudati scriptores Historiæ Occitaniæ ipsi attulerunt. Gallum natione fuisse Vigilantium, testantur Hieronymus et Gennadius. Vocatur et* caupo Calagurritanus *ab Hieronymo, ideoque nonnulli Hispanum facere voluerunt ; sed frustra, repugnante frequenter ipso Hieronymo, et Galliæ monstrum illud attribuente. Ex qua porro Galliarum parte natus esset, indicat S. Hieronymus lib. Contra Vigilantium num.* 4 *his verbis :* Nimirum respondet generi suo, ut, qui de latronum et convenarum natus est semine... (unde et Convenarum urbs nomen accepit) hucusque latrocinetur contra Ecclesiam Dei. *Ex his nobiscum agnoscunt laudati scriptores, fuisse Vigilantium ex territorio Convenarum (vulgo* Comminges *nunc dicto,) quod est in Novempopulania juxta* E *montes Pyrenæos et limites Hispaniæ. Ibi quoque habitasse eo tempore Vigilantium, Hieronymus declarat num.* 7 *ipsum alloquens hoc modo ;* Et quia ad radices Pyrenæi habitas vicinusque es Iberiæ etc. *Habitabat igitur Vigilantius in territorio Convenarum, ut rursum agnoscunt laudati Benedictini, aut saltem agnoscere debent, cum dicant, Vigilantium post reditum e Palæstina in patriam suam se recepisse. Nam quæ ratiocinantur ex habitatione Sulpicii Severi, prorsus inutilia sunt, nisi clarius ostendatur, ubi Sulpicius iis annis habitaverit, meliusque probetur, cum ipso habitasse Vigilantium. De his enim nihil certi habemus, et nequaquam verisimile est, Vigilantium habitasse apud Sulpicium, postquam hæresis ipsius innotuerat.*

quod non erat diœcesis Tolosanæ :

25 *Jam vero, quando ex Hieronymo habemus, ad radices Pyrenæi, et in territorio Convenarum habitasse Vigilantium, restat investigandum, an territorium istud videatur tunc fuisse diœcesis Tolosanæ. Hoc mihi prorsus est improbabile, quia alterius provinciæ erat eo tempore, et hodie in altera provincia etiam ecclesiastica perseverat. Habuit Lugdunum Convenarum, deinde excisum, saltem a seculo* V *episcopum suum sub metropoli Elusana. Liquet hoc ex Apollinaris Sidonii, eo tempore viventis, Epistola* 6 *libri* 7, *in qua dolet, multas civitates ob persecutionem Evarigis Gothorum regis* F *Ariani carere episcopis, quod alias defunctis non pateretur substitui. Civitates autem enumerantur hoc modo :* Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitani, Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses. *Quatuor ultimæ civitates erant in Gallia Aquitanica, et in Novempopulania, quarum metropolis tunc erat Elusa, sed in hujus locum deinde successit Augusta Ausciorum, ultimo loco nominata. Ex his porro, quæ certa sunt, et ab omnibus passim admissa, observo, verisimiliter tempore* S. Exuperii *proprium Convenis fuisse episcopum, et consequenter in illa diœcesi, quæ vicina est Tolosanæ, Vigilantium habitasse. Si quis vero contendere voluerit, ipso seculo* V *sic erectum esse episcopum Convenarum, ut posterior sit anno* 404, *quo scribebat Hieronymus, is divinabit sine justa ratione, et frustra. Nam saltem agnoscere debebit, Elusanam fuisse metropolim in Novempopulania, et sub illa metropoli plures in eadem provincia episcopatus Itaque, si Convenæ necdum habebant episcopum proprium, fuerint sub aliquo ex vicinis episcopatibus Novempopulaniæ, non vero sub episcopatu Tolosano, quæ est Galliæ Narbonensis. Si enim aliquando Convenæ spectassent ad diœcesim Tolosanam, episcopatus Convenensis utique mansisset sub illa metropoli.*

AUCTORE J. S.

sed potius consilio S. Exuperii perversa hæresiarchæ dogmata

A 26 *Adeo autem non existimo,* S. Exuperium *fuisse negligentem in compescendo Vigilantio, ut potius credam, non sine consilio sancti Antistitis sui presbyteros Riparium et Desiderium de ipsius erroribus ad Hieronymum scripsisse. Certe* Sisinnius monachus *eodem tempore, quo litteras Riparii et Desiderii Hieronymo tradidit ad exponendum eidem perversa Vigilantii dogmata, litteras quoque* S. Exuperii *tulit ad Hieronymum. imo et magnam pecuniæ summam, monasteriis Palestinæ et Ægypti distribuendam. Mittebatur igitur nuntius ille ab* Exuperio, *sed Riparii quoque et Desiderii litteras cum libris Vigilantii ferebat, quemadmodum et* multas sanctorum Fratrum ac Sororum *de eadem* provincia... quæstiones, *ut Hieronymus ipse testatur in Epistola* 119 *(alias* 152*) ad Minervium et Alexandrum monachos, quorum etiam quæsita pertulerat. Quapropter credibile non est, inscio* Exuperio, *Riparium et Desiderium libros Vigilantii ad Hieronymum destinasse, sed eo approbante et volente acta per illos presbyteros omnia. Hi autem parœcias suas ob viciniam erroribus vesani hominis infici querebantur, ideoque ex locis propinquis facilius omnia hæresiarchæ dogmata, ejusque fautores investigare potuerant.*

ad S. Hieronymum videntur perscripta, ut refutarentur.

B 27 *Acceptis porro eorum litteris, Hieronymus in libro contra Vigilantium num.* 2 *ita loquitur :* Proh nefas, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes. *Hoc nimirum ex litteris presbyterorum didicerat. Deinde num.* 3 *:* Auctores sunt hujus Dictatiunculæ meæ sancti presbyteri Riparius et Desiderius, qui parœcias suas vicinia istius scribunt esse maculatas, miseruntque libros per Fratrem Sisinnium, quos inter crapulam stertens evomuit. Et asserunt, repertos esse nonnullos, qui, faventes vitiis suis, illius blasphemiis acquiescant. *Hæc satis clare insinuant, Vigilantium necdum fuisse pulsum ex loco, ubi presbyter erat, dum librum illum scribebat S. Hieronymus, et dubitare vix sinunt, quin episcopus, in cujus diœcesi erat, non modo hæresiarcham toleraret, sed ejus quoque erroribus esset infectus. Nec obstat, quod* sanctum episcopum *vocaverit Hieronymus in Epistola ad Riparium, quia necdum noverat, utrum ex nimia indulgentia hominem perversum toleraret, an etiam eidem faveret. Sic ipsum Vigilantium, necdum bene cognitum, vocavit* Sanctum Vigilantium presbyterum *in Epistola* 58 *(alias* 13*) ad Paulinum. Adeo facile titulum illum episcopis et presbyteris, quorum professio sancta est, dabat S. Hieronymus, ut ex illo inferre non debeamus, episcopum illum, qui tolerabat Vigilantium, ei suspectum non fuisse illo ipso tempore, quo ad Ri-*
C *parium scribens contra Vigilantium præludebat. Nam contrarium innuit his verbis, de eodem episcopo prolatis :* Meminerit illius dicti *:* « Si videbas furem, cur- « rebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas » *Psal.* 49 ℣ 18. *Attamen certius noverat, episcopos aliquot addictos fuisse hæresi Vigilantianæ, quando Vigilantium refutavit ; nam iis quoque in fine minatur. Itaque ne umbram quidem probabilitatis habet conjectura inconsiderate prolata, quæ maculam tolerati ad tempus Vigilantii* S. Exuperio *aspergere meditatur.*

Sanctus mire celebratus ab Hieronymo,

28 *Quo tempore Sisinnius monachus, anno* 406 *a* S. Exuperio *in Palæstinam missus, ad S. Hieronymum pervenerit, quidque ibidem egerit, exponit ipse Hieronymus in Præfatione ad Zachariam prophetam, cujus Explanationem hac occasione* S. Exuperio *inscripsit.* Ultimo jam autumni tempore, *inquit,* frater noster, filius tuus Sisinnius monachus, tuæ mihi dignationis Epistolam reddidit. Qua lecta, gavisus sum esse te sospitem et memorem mei, omniumque Fratrum, qui in sanctis locis Domino serviunt, in quorum refrigeriis facis tibi amicos de iniquo mammona, et præparas æterna tabernacula, ut possis cum David dicere : « Quam dilecta taber- « nacula tua, Domine virtutum : concupiscit et de- D « ficit anima mea in atria Domini. » Si enim passer invenit sibi domum, et turtur nidum, ubi ponat pullos suos ; cur tu, qui pontifex Domini es, et calcas in fine mundi torcularia, ut sitientibus populis sanguinis Christi vinum tribuas non libere proclamabis, ac dices ? « Cor meum et caro mea exulta- « verunt in Deum vivum : beati qui habitant in domo « tua. » Audio te in valle lacrymarum, in loco, quem Deus posuit ad certamen, ut vincentibus coronam daret, ascensionem in tuo corde disponere, et ire de virtute in virtutem, et imitari Domini paupertatem, ut cum illo dives fias, et in te reclinet caput, et per singulos dies suscipiatur, visitetur, alatur, vestiatur, et præcipue in sanctarum Scripturarum lectione fervere.

qui et Explanationem Zachariæ inscribit, et multum pecuniæ mittit

29 Quumque tibi cuperem ingenioli mei aliquod offerre munusculum, et cepta in duodecim Prophetas explanatio perveniret ad calcem, susceptum Opus deserere nolui, sed quod et absque te dictaturus eram, tuo potissimum nomini consecravi... Tuæ benevolentiæ erit, non eruditionem nostram, quæ vel nulla vel parva est, sed pronam in te suscipere voluntatem, ut nos ad cætera provoces, et in longo E Scripturarum campo currere cohorteris. Si qui autem sunt, quibus interpretationem et horum et aliorum voluminum ante promisi, ignoscant incredibili in te amori meo, et quidquid tibi scripsi, sibi scriptum arbitrentur. *In Præfatione ad librum* 2 *S. Hieronymus, postquam absentis* Exuperii *preces pluribus verbis flagitaverat, de missis ab eo in Ægytum quoque inopiæ subsidiis ita meminit :* Dum frater Sisinnius Ægyptum ire festinat, ut odorem bonæ fragrantiæ, qui a te missus est Fratribus, illuc quoque perferat ; et nequaquam Æthiopiæ flumine (*Nilo, fertilitatem terris Ægypti afferente,*)sed Galliarum largissimis aquis rigentur arva sitientia. *In Præfatione libri tertii de festinante in Ægyptum Sisinnio rursum loquitur hoc modo :* Dum ipse tua festinat Sanctis æra dividere etc. *Sic in fine libri contra Vigilantium ait, se una nocte illum dictasse,* festinante admodum Fratre Sisinnio, et propter Sanctorum refrigeria ad Ægyptum ire properante.

pro monachis Palæstinæ, Ægypti et Libyæ.

30 *In epistola* 119 *ad Minervium et Alexandrum, festinationem Sisinnii rursum allegans, insinuat* Libyæ *etiam monachis prospexisse largissimum* Exuperium, *dum ita loquitur :* Quumque eum rogarem, ut differret iter, Libyæ mihi cœpit famem obtendere, monasteriorum Ægypti necessitates, Nili non plenas aquas, F multorum inediam, ut prope offensa esset in Dominum, illum ultra velle retinere. *Observant editores Veronenses, pro* Libyæ *in aliis editionibus lectum fuisse* libere, *quod nihil ibi significat, seque correctionem fecisse ex codice Veronensi. Jam vero ex subsidiis inopiæ in Palæstinam, Ægyptum et Libyam tot millibus monachorum , quot in illis provinciis eo tempore degebant, munifice ab* Exuperio *missis, colligere poterit prudens lector, quantam sanctus Antistes curam habuerit de monachis in sua diœcesi degentibus. De Tempore, quo hæc facta sunt, certi reddimur ex Præfatione S. Hieronymi in librum* 3 *Commentariorum in Amos, ubi ait se in Zachariam ad* Exuperium *scripsisse anno* 406, *eodemque deinde anno in Osee, Joel et Amos, scripsisse, ut prolixius dicetur in Hieronymo. Itaque Sisinnius venit ad Hieronymum ultimo autumni tempore anni* 406, *et discessit forte mense Novembri aut sub initium Decembris, ut Hieronymus post abitum illius in Prophetas tres minores eodem anno dictare potuerit.*

Mira Sancti in pauperes caritas,

31 *Caritas autem* S. Exuperii *in sublevanda monachorum inopia non solum celebranda venit, quod succurreret Dei servis tam longe dissitis, sed magis etiam æstimanda, quod non daret superflua, sed ipse sibi etiam egestatem inferret, ut alios consolaretur. Habemus*

A *bemus id rursum ex S. Hieronymo in Epistola* 125 *(alias 4) ad Rusticum monachum, quem ad virtutes* S. Exuperii *imitandas in fine hortatur, ita scribens :* Sanctus Exuperius Tolosæ episcopus, viduæ Sareptensis imitator, esuriens pascit alios : et ore pallente jejuniis, fame torquetur aliena : omnemque substantiam Christi visceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui Corpus Domini canistro vimineo, Sanguinem portat in vitro ; qui avaritiam ejecit e templo : qui absque funiculo et increpatione cathedras vendentium columbas, id est, dona sancti Spiritus, mensasque subvertit mammonæ, et nummulariorum æra dispersit ; ut domus Dei, domus vocetur orationis, et non latronum spelunca. Hujus e vicino sectare vestigia, et cæterorum, qui virtutem illius similes sunt, quos sacerdotium et humiliores facit et pauperes. *Eminentissimus Baronius ad annum* 406 *num.* 37 *existimat,* S. Exuperium *divino spiritu prænovisse, adventuros in Gallias barbaros, ideoque festinasse omnia in pauperes erogare, ne a barbaris abriperentur. At de illa ejus præscientia nullum habemus testimonium ; et pecunia vel maxime utilis fuisset* S. Exuperio *in illa barbarorum inundatione.*

qui etiam sacra distraxit vasa ob inopiam a barbaris illatam.

B 32 *Quapropter, ut occasionem, qua etiam vasa sacra distraxit* S. Exuperius, *sicut in similibus occasionibus alii quoque Sancti fecerunt, melius investigemus, oportet pauca observare. Ingentem pecuniæ summam anno* 406 *in Palæstinam, Ægyptum et Libyam, monachis distribuendam, misit* S. Exuperius. *Anno* 407 *Alani, Wandali et Suevi magnam Galliæ partem peragrarunt et populati sunt, perrexeruntque versus Hispaniam, quam ingressi sunt anno* 409, *aliis quoque barbaris nationibus interim alias Galliæ partes populantibus et subjugantibus. Interim barbari, qui transiverunt in Hispaniam, non expugnaverunt Tolosam, quod meritis* S. Exuperii *attribuit S. Hieronymus in Epistola* 123 *(alias* II) *ad Ageruchiam, ubi num.* 16, *enumerata multitudine barbarorum et captarum urbium, de provinciis aliquot hæc subjungit :* Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdunensis et Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta : quas et ipsas (*urbes non captas*) foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut huc usque non rueret, sancti episcopi Exuperii merita præstiterunt. *Hæc Tolosæ necessitas, quam foris gladius vastaverat, intus procul dubio fames vastare pergebat, etiam post abitum barbarorum in Hispaniam, impulit* S. Exuperium *ad*
C *vasa sacra vendenda, et sic ad eam redactus est paupertatem, ut Corpus* Domini canistro vimineo, Sanguinem *portaret* in vitro. *Tempus scriptæ utriusque Epistolæ expositionem hanc confirmat. Nam ad Ageruchiam S. Hieronymus videtur scripsisse anno* 409, *cum necdum noverat, barbaros in Hispaniam penetrasse : ad Rusticum vero anno* 411, *aut serius, ut probabitur ad* XXX *Septembris in S. Hieronymo.* D

AUCTORE J. S.

Obiit Sanctus anno incerto post 410.

33 *Post dicta S. Hieronymi in Epistola ad Rusticum de* S. Exuperio *nihil invenimus, nec tamen ex illo antiquorum silentio statim concludere debemus,* S. Exuperium *anno* 411 *aut sequenti fuisse defunctum. Neque enim ullus* S. Exuperii *successor in episcopatu innotuit longissimo tempore, ut multis annis superesse potuerit, maxime si episcopatum non fuerit adeptus, nisi exeunte seculo* IV *aut ineunte* V. *Silentium vero antiquorum de gestis posterioribus* S. Exuperii *non mirabimur, si consideremus, Tolosam vicinasque provincias Galliæ deinde subactas fuisse a Gothis, ut paucissima solum innotuerint de episcopis illarum provinciarum post annum* 411 *usque ad finem fere ejusdem seculi. Hac de causa dicere non possumus, Tolosam nunquam fuisse subactam, vivente* S. Exuperio. *Constat enim, captam fuisse a Gothis, qui sedem ibi regiam fixerunt. At incertum est, fueritne vivente* Exuperio *capta, an post ejus mortem. Neque enim recte ratiocinati sunt, qui dixerunt, Tolosam non fuisse occupatam, vivente* S. Exuperio, *quia anno* 409 *necdum cesserat armis barbarorum. Ob hanc de tempore mortis* S. Exuperii *incertitudinem, latissime assignavi seculum* V *post annum* 410, *quia ipso anno* 411 *mori potuit, aut etiam viginti ac pluribus annis supervivere.* E

Asserta S. Ambrosii sanatio est fabulosa.

34 *Ceterum nolui suo loco facere mentionem de asserta sanatione S. Ambrosii, quam in Vita MS. asserit Bernardus Guidonis, quia certo fabulosa est. Castellus observat, eam in laudata Vita narrari, sed non referri a S. Hieronymo, et nullo alio loco a se lectam, quantum meminerat ; ut memoria lapsus sit Tillemontius Nota* I *in* S. Exuperium, *ubi recte advertit, assertum esse manifeste fabulosum, sed perperam adjungit,* quamvis scriptum dicatur a S. Hieronymo : *nam Castellus, quem laudat, plane contrarium dicit. Auctor igitur est Bernardus Guidonis, qui antiquiorem neminem laudat, et ipse novem seculis post* S. Exuperium *vixit. Bernardi verba exscripsit Nicolaus Bertrandi, et forsan idem narraverint alii, quos non consului. Relatio ipsa talis est, ut falsitas historiam scientibus mox fiat manifesta. Nam dicitur Ambrosius febribus laborasse, et consilio S. Hieronymi legatos misisse ad* S. Exuperium, *ut aquam haberet ex calice vitreo, in quo ob paupertatem sacrificabat* S. Exuperius ; *acceptaque illa aqua sanatus fuisse. At S. Ambrosius pluribus annis erat defunctus, antequam* S. Exuperius, *vitreo calice uteretur, quod solum facere cœperit circa annum* 409, *quando extrema erat necessitas. Præterea inter S. Ambrosium et S. Hieronymum non fuit singularis amicitia aut litterarum commercium, quantum novimus, et alter erat Mediolani, alter in Palæstina, dum* Exuperius *erat episcopus, si tamen S. Ambrosius usque ad episcopatum* S. Exuperii *vixit. Adduntur et alia inconcinne excogitata, quæ brevitatis causa mitto.* F

DE S. EUSTOCHIO VIRG. ROMANA

IN BETHLEEM

SYLLOGE HISTORICA

§ I. Memoria Sanctæ in Martyrologiis : cultus probatus.

ANNO DCXIX. *Sanctæ memoria in Fastis recentioribus ad 2 Novembris,*

Quamquam *S. Hieronymus* S. Eustochii *virginis mores sanctissimos frequenter celebraverat, nomen tamen sanctæ hujus Virginis in vetustis Martyrologiis non reperitur. In recentioribus vero Fastis a seculo* XIV *nomen* S. Eustochii *memoratur, et diebus quidem pluribus. Primus fortasse Catalogo suo Sanctorum* Eustochium *inseruit Petrus de Natalibus lib.* 10 *cap.* XI, *mortem aut sepulturam ejus*

AUCTORE J. S.

A *ejus referens ad 2 Novembris, taliquè eamdem celebrans elogio :* Eustochium virgo sacratissima, Paulæ nobilissimæ Romanorum filia, et B. Hieronymi discipula fuit. De qua idem testatur Hieronymus, quod in sanctis locis virginitatis et Ecclesiæ monile preciosissimum fuit. Cum vero mater ejus omni relicto seculo, et mundanis divitiis ac filiis cunctis, ex urbe Roma progressa Hierosolymam, Deo servitura, navigaret ; hæc sola ejus propositi et navigationis comes extitit ,... et cum eadem ejus matre apud oppidum Bethleem cœnobium construxit : et cum eadem et aliis sanctis feminis sub beati patris Hieronymi disciplina Deo devote servivit : atque post dormitionem genitricis, quinquaginta et eo amplius puellarum mater extitit. Cui beatus doctor regulam Deo vivendi constituit et dictavit. Ipsa autem jejuniis et orationibus, sacrorumque librorum studiis intenta solicite, post agones plurimos pro Christo superatos, in virginitatis proposito in pace quievit : sepulta apud Bethleem IV Nonas Novembris. *Hactenus Petrus Equilinus episcopus, qui unde obitus diem hauserit, ignoro ; nisi eum pro arbitrio posuerit, ut alius subinde facit. Interim secuti sunt alii : nam* B S. Eustochium *eodem die annuntiant Maurolycus, Ferrarius in utroque suo Catalogo, Felicius, et forsan alii, quarum verba afferre non est necesse.*

uti et ad 20 Februarii et alios dies,

5 *Alii memoriam* S. Eustochii *retulerunt ad* XX *Februarii. Ex his primus, qui nobis innotuit, auctor Florarii MS. Sanctorum, seculo* XV Eustochium *breviter memoravit, eumque secuti sunt Grevenus, Canisius et Ferrarius in Catalogo generali, quemadmodum annotatum est in Prætermissis ad illum diem. Similiter ad 2 Martii dictum est,* S. Eustochium *eo die recoli in Kalendario quodam Carmelitarum. Nam Ordini suo hanc Sanctam attribuerunt nonnulli Carmelitæ, quod breviter indicasse sufficiat. Ad* XX *Septembris* Eustochiæ virginis *etiam brevissime meminit Grevenus, ut verisimile fiat, hodiernam illo etiam die alicubi commemoratam fuisse. Nam, licet verum nomen sit* Eustochium ; *non raro tamen a recentioribus* Eustochia *fuit nominata.*

sed in præcipuis ad hunc 28 Septembris.

3 *Ad hunc* XXVIII *Septembris* S. Eustochium *positam habemus in codice Usuardino, qui anno* 1412 *exaratus fuit, dictusque a Sollerio Hagenoyensis, ubi sunt pauca hæc verba :* Item sanctæ Eustochiæ virginis a Sancto Hieronymo. *Plura dedit Grevenus,* S. Eustochium *hodie repetens, eaque modice in fine auxit Molanus, ita habens litteris minoribus :* Eodem die C Eustochii virginis, filiæ S. Paulæ viduæ. Hanc in quanta veneratione habuerit divinus Hieronymus, testantur frequentes ad ipsam matremque ejus Epistolæ : item et illud, quod eam virginitatis et Ecclesiæ pretiosum monile vocat in matris suæ Epitaphio, ubi et obsequia ejus erga matrem ægrotam enarrat. *Hos secutus Baronius, ad eumdem diem Martyrologio Romano* S. Eustochium *inseruit his verbis :* Eodem die sanctæ Eustochii virginis, filiæ beatæ Paulæ, quæ ad præsepe Domini cum aliis virginibus enutrita, præclaris meritis fulgens migravit ad Dominum. *Castellanus hæc repetit in Martyrologio Universali, additque annotationem, qua observat,* S. Eustochium *cultu caruisse usque ad Petrum de Natalibus, id est, nomen ejus antiquioribus Martyrologiis non fuisse insertum : neque enim cultus inchoatur per nominis commemorationem in Catalogo Sanctorum aut Martyrologio; quamvis non pauci scriptores ita loquantur, ut eum coli dicant, si cujus nomen in Martyrologio etiam particulari, aut privati auctoris, invenerint.*

Sanctæ sepulcrum in formam altaris elevatum,

4 *Verum, si consideremus ea, quæ de sepulcro SS. Paulæ et* Eustochii *scripsit Quaresmius in Elucidatione Terræ sanctæ lib. 6 cap. 18 et 19, vix dubitare poterimus, quin* S. Eustochium *antiquis temporibus culta fuerit in Palæstina. Explicat auctor pia loca, ad quæ peregrinationes solent fieri, et de sepulcro S. Hieronymi cap. 18 sic habet :* Est sepulcrum hoc e solo elevatum in formam altaris, opertum tabula marmorea : huic similia sunt duo alia de quibus statim. D *Duo autem illa sunt, alterum SS. Paulæ et Eustochii, alterum S. Eusebii Cremonensis. De priore agit cap. 19 sub hoc titulo :* De sepulcro S. Paulæ Romanæ ejusque filiæ Eustochii virginis, quod duodecimo loco in secunda peregrinatione colitur. *Tum hæc subjungit ;* E regione sepulchri S. Hieronymi, et in plaga Orientali sacri antri est alterum quod S. Paulæ Romanæ et ejus filiæ Eustochii virginis appellatur; quoniam harum sanctarum mulierum corpora ibi sepulta fuisse traditio est, et notavit Vincentius Bellovacensis in Speculo Histor. lib. 31 cap. 65. *Hoc SS. Paulæ et* Eustochii *sepulcrum multo antiquius videtur seculo* XIV, *etiam prout dicitur* elevatum in formam altaris : *nam sepulcrum ipsum certe vetustissimum est, si sit illud ipsum, in quo primum sepultæ fuerunt Sanctæ mater et Filia : neque justa est ratio id negandi.*

aut potius altare supra sepulcrum ejus structum,

5 *Neque solum in loco sepulturæ honorifico mausoleo aut potius altari supra sepulcrum condito, a multis verisimiliter seculis honoratæ sunt Paula et* Eustochium *: sed etiam Officio ecclesiastico, quod continuatum est, postquam sacra earum corpora inde ablata* E *sunt. Nam* in præsentia, *inquit Quaresmius,* ut sacris illis pignoribus spoliatum dicitur *(sepulcrum)* ita epitaphium *(a S. Hieronymo compositum)* versusque non amplius ibi leguntur. *Attamen perseverabat cultus, nec credibile est, illum fuisse cœptum post ablata corpora : sed potius cœptum credimus multis ante ablationem corporum seculis, ac deinde perseverasse. De cultu sui temporis ita Quaresmius cap.* 20 : Super hoc sepulchro *(S. Eusebii Cremonensis,)* et aliis sanctorum Hieronymi, Paulæ et Eustochii, Missa celebratur, et Officium ad eadem solemniter decantatur in diebus solemnibus horum Sanctorum confluentibus etiam ad festivitatem fratribus *(Ordinis Minorum, ut videtur)* ex Hierosolymis. *Cornelius de Bruyn in Opere, quod Belgice de suis itineribus scripsit, quodque sermone Gallico deinde recusum est, cap.* 51 *testatur ; se cum aliis peregrinis visitasse speluncam, in qua natus creditur Dominus, et adfuisse sacris ministeriis, quæ ad singula peragebantur altaria, inter quæ nominat sepulcrum SS. Paulæ et* Eustochii.

aliusque ibidem cultus ecclesiasticus.

6 *Hæc rursum confirmantur ex Vita S. Eusebii Cremonensis, data ad* V *Martii. Nam ibi cap.* 7 *pag.* F 375 *probat biographus cultum S. Eusebii Cremonensis ex iis, quæ fiunt ad ejus sepulcrum, quod* altare *merito nominat : neque enim merito dubitabimus, quin sacra Officia, quæ ibi dicuntur fieri ad altare S. Eusebii, similiter fiant ad altare SS. Paulæ et* Eustochii, *videlicet quotidie* Missæ Sacrificium ,... divinæ laudes,... vota et supplicationes, et idem, *inquit auctor,* præstatur ab omnibus peregrinis, *laudatque pro his testem ipsius monasterii præfectum, ut latius ibidem videri potest. Addit et alium testem, qui sacra illa loca inviserat, R. P. Aloysium Vulcanum a Paaula, Ordinis pariter Minorum Observantium, ex cujus relatione impressa recitat sequentia:* Versus Occasum est altera spelunca, et in ejus ingressu ad latus dexterum invenimus altare, intra quod est sepultura S. Eusebii,... et ad sinistrum latus est aliud altare, intra quod est sepulcrum S. Paulæ Romanæ, et ejus filiæ Eustochii, et e regione illius est locus, ubi jacebat S. Hieronymi corpus, Romam postea, ut dicitur, translatum. Quæ omnia sepulcra tabulis marmoreis operta altarium instar conspiciuntur, et ante eorum singula ardet vitrea lampas. *Videtur scriptor ille Franciscanus credidisse, suo tempore necdum e sepulcro ablata fuisse Paulæ et* Eus-

A Eustochii *corpora, cum de his ablatis sileat, de translato S. Hieronymi corpore loquatur. Ubi illa modo sint, nuspiam invenire potui.*

§ II. Nobile genus Sanctæ, priora ejus gesta Romæ.

Nobilissimum S. Eustochii genus.

Sancta Eustochium *virgo alio nomine etiam* Julia *dicta, quia patrem habebat ex gente Julia, nobilissimos habuit parentes, Toxotium patrem, matrem S. Paulam. Horum genus utcumque exponit S. Hieronymus in Epitaphio S. Paulæ, ad ipsam* Eustochium *scripto, quod inter Epistolas ponitur, ubi olim erat vigesima septima, nunc in ultima editione Veronensi, qua utar, centesima octava. Suffecerit de his dare verba S. Hieronymi sine ulteriori inquisitione. Hic, ubi plura de genere S. Paulæ dixerat, de conjugio ejus cum Toxotio Julio, patre* S. Eustochii, *hæc subjungit*: Tali igitur stirpe generata, juncta est viro Toxotio, qui Æneæ et Juliorum altissimum sanguinem trahit. Unde etiam filia ejus Christi virgo Eustochium, Julia nuncupatur, et ipse Julius, a magno dimissum nomen Julo. B *Referebat igitur Toxotius pater genus suum ad Julium cæsarem, quem Virgilius facit ex posteris Æneæ, ejusque filii Juli. Matrem Paulam ita celebrat sub initium Epitaphii laudatus Hieronymus :* Nobilis genere, sed multo nobilior sanctitate; potens quondam divitiis, sed nunc Christi paupertate insignior*:* Graccorum stirps, soboles Scipionum, Pauli hæres, cujus vocabulum trahit, Martiæ Papyriæ, matris Africani, vera et germana progenies. *Ad hæc Henschenius tom.* 3 *Januarii pag.* 713 *breviter annotat sequentia :* Fuit Papyria C. Papyrii Masonis filia, uxor Lucii Æmilii Paulli, cui Fabium et Africanum juniorem Æmilianos peperit. *Refertur itaque genus S. Paulæ ad Scipionem Africanum Æmilianum, Pauli Æmilii filium, et adoptione familiæ Scipionum insertum, qui Carthaginem cepit et evertit.*

quod breviter exponitur : sororesque tres et frater.

8 *Hinc rursum num.* 3 *Paula ex parte matris* Scipionum Graccorumque progenies *dicitur. Ejusdem vero pater Rogatus* per omnes fere Græcias usque hodie stemmatibus et divitiis ac nobilitate Agamemnonis fertur sanguinem trahere, qui decennali Troiam obsidione delevit ; *inquit Hieronymus. Congruunt jam dictis versiculi, quos sepulcro Paulæ incidendos S. Hieronymus composuit, ex quibus priores huc* C *transfero :*

Scipio quam genuit, Pauli fudere parentes,
Graccorum soboles, Agamemnonis inclyta proles,
Hoc jacet in tumulo, Paulam dixere priores,
Eustochii genitrix, Romani prima senatus.

Fuit igitur illustrissimum Eustochii *genus maternum ex Romana Græcaque nobilitate ; paternum vero ex gente Julia ad ipsum Æneam usque progenitores suos referebat. Verum S. Hieronymus, iis expositis, subjungit sequentia, ad* S. Eustochium *sermonem dirigens :* Et hæc dicimus, non quod habentibus grandia sint, sed quod contemnentibus mirabilia. Sæculi homines suspiciunt eos, qui his pollent privilegiis. Nos laudamus, qui pro Salvatore ista despexerint, : et mirum in modum, quos habentes parvi pendimus, si habere noluerint, prædicamus. *Hæc de nobili stirpe sufficiant. Sorores habuit Blæsillam et Paulinam, natu majores, et nobilibus nuptas viris, Rufinam juniorem, immaturo funere sublatam, et Toxotium fratrem, ultimo loco natum.*

Sancta circa annum 368 nata,

9 *Nata fuerit* S. Eustochium *ante annum* 370, *cum jam virginitatem professa esset anno* 384, *quando ad ipsam scripsit S. Hieronymus, ut videbimus. Non multis tamen annis ante* 370 *nasci potuit, cum tertia fuerit filiarum, et Paula mater nata sit anno* 347. *Ex ætate autem sororis Blæsillæ, quam Hieronymus in Epistola* 39 (*alias* 29) viginti annorum adolescentulam *vocat, quando obierat anno* 385, *ut nata sit circa annum* 365, *ulterius conjicio,* S. Eustochium *circa annum* 368 *natam fuisse ; nam utrique intermedia fuit Paulina, ut verisimiliter tribus fere annis Blæsilla junior fuerit* Eustochium. *Quarta ejus soror* Rufina jam nubilis, *necdum tamen nupta erat, teste Hieronymo in Epistola* 108 , *quando Paula cum* Eustochio *in Palæstinam anno* 386 *discedebat, ut hæc, quæ* Eustochium *sequebatur circa* 370 *videatur nata. Nihil igitur probabilius invenio, quam si* S. Eustochium *natam dicamus circa* 368. D

AUCTORE J. S.

post pueritiam aliquo tempore instituta est a S. Marcella,

10 *Prima educatio* S. Eustochii *talis haud dubie fuit, qualis solet esse nobilium puellarum, usque ad mortem patris Toxotii, quem circa annum* 380 *credimus defunctum, quia, teste Hieronymo circa finem Epistolæ* 108, *S. Paula* vixit in sancto proposito Romæ annos quinque, *qui forte completi non erant, antequam anno* 385 *in Palæstinam navigabat. Eodem etiam ibidem num.*5 *testante, ita cœpit vivere post mortem mariti : nam* ita se convertit ad Domini servitutem, *inquit,* ut ejus mortem videretur optasse. *Quare dubitandum non videtur, quin eo etiam tempore pietas* S. Eustochii, *quæ tunc fere duodecim aut tredecim annorum erat, magna ceperit incrementa, impellente matre, quam miro semper amore prosecuta est* Eustochium, *Utrique non parum profuit exemplum S. Marcellæ viduæ nobilissimæ, quam multis elogiis celebravit Hieronymus, et* unicum Romanæ sanctitatis exemplar *vocare non dubitavit, ut latius videri potest ad* XXXI *Januarii, ubi de S. Marcella actum est. Cum Marcella enim amicitiam contraxit S. Paula, eidemque* S. Eustochium *instituendam tradidit, ut habemus ex Epitaphio Marcellæ, sive ex Epistola S. Hieronymi* 127 (*alias* 16,) *in qua num.* 5 *hæc leguntur :* Hujus (*Marcellæ*) amicitiis fruita est Paula venerabilis *:* in hujus cubiculo nutrita Eustochium virginitatis decus ; ut facilis æstimatio sit qualis magistra, ubi tales discipulæ. *Habitatio illa* S. Eustochii *cœperit post mortem patris, ubi illa conceperat propositum servandæ virginitatis ; sed de anno ipso non constat.* E

et virginitatem professa est,

11 *Alium circa annum* 384 *nacta est* S. Eustochium *servandæ ornandæque virginitatis magistrum S. Hieronymum, qui Romam venerat, et Marcellam, Paulam,* Eustochium *aliasque illustres mulieres notitia sacrarum Scripturarum imbuebat, ut in Hieronymo latius dicetur ad* XXX *Septembris. Prolixam autem de servanda Virginitate Epistolam* 22 *ad* Eustochium *deinde scripsit Hieronymus. Verum illa jam ante virginitatem elegerat, et Hieronymus num.*15 *dicit, primam fuisse ex nobilibus puellis Romæ, quæ virginitatem erat professa, cum ita loquatur :* Nunc ad te mihi omnis dirigatur oratio, quæ quanto prima Romanæ urbis virgo nobilis esse cœpisti, tanto tibi amplius laborandum est, ne et præsentibus bonis careas et futuris. *Locum hunc ita exponit Tillemontius in S. Hieronymo art.* 38, *acsi prima tempore inter nobiles virgines fuisset* Eustochium. *At malim existimare primam dici nobilitate divitiisque, seu mundi bonis, quæ reliquerat. Nam recte sic argumentatur : Quanto plura et majora reliquis virginibus reliquisti, tanto magis tibi laborandum est,* ne et præsentibus bonis, careas et futuris. *Hoc tam recte non inferretur, si solum tempore fuisset prima. Aliunde etiam constat, Marcellinam S. Ambrosii sororem multasque alias Romæ virginitatem ante* Eustochium *professas, quas ignobiles dicere non possumus, etiamsi non possent inter progenitores suos numerare Æneam, Agamemnonem, Paulosque Æmilios et Scipiones, quemadmodum poterat* Eustochium. F

multis reluctantibus,

12 *Non paucos proposito suo resistentes invenit* S. Eustochium, *ipseque Hieronymus ejus et matris causa magnam*

AUCTORE J. S.

A magnam apud Romanos passus est invidiam ut colligere licet vel ex paucis verbis Epistolæ 45 (alias 99) ad Asellam, in qua discessurus Roma pluribus exponit Hieronymus, quantas pateretur obtrectationes, et causam breviter sic indicat : Saluta Paulam et Eustochium, velit nolit mundus, in Christo meas. Notabile est exemplum quod refert Hieronymus in Epistola 107 (alias 7) ad Lætam, quam num. 5 hortatur, ut modesto habitu filiam vestiat, et hoc de S. Eustochio refert : Prætextata, nobilissima quondam, jubente viro Hymetio, qui patruus Eustochii virginis fuit, habitum ejus cultumque mutavit, et neglectum crinem mundano more texuit *, vincere cupiens et Virginis propositum, et matris desiderium. Et ecce tibi eadem nocte cernit in somnis, venisse angelum terribili facie * minitantem pœnas, et hæc verba frangentem : « Tune ausa es viri imperium præferre Christo. Tu « caput Virginis Dei tuis sacrilegis attrectare mani- « bus, quæ jam nunc arescent, ut sentias excruciata, « quid feceris, et finito mense quinto ad inferna « ducaris *. Sin autem perseveraveris in scelere, et « marito simul orbaberis et filiis ». Omnia per ordinem expleta sunt et seram miseræ pœnitentiam B velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus violatores templi sui : sic gemmas et pretiosissima ornamenta defendit. Et hoc retuli, non quod insultare velim calamitatibus infelicium ; sed ut moneam, cum quanto metu et cautione servare debeas, quod Deo spopondisti.

* al. pexuit

* al. voce

* al. duceris

13 *Non immerito ejusmodi exemplum, quod hostibus Christianorum virtutum terrorem injicere possit, narravit S. Hieronymus. Nam complures, interque eos nonnulli alias minime mali, nequaquam sibi videntur religioni ducere, si quem juvenem aut puellam, qui ad vitam perfectiorem et religiosam anhelat, et Deo Creatori suo unice vivere desiderat, possint quibuscumque modis de laudabili proposito dejicere blandimentisque, aut minis, aut fucatis rationibus inducere, aut violenter potius pertrahere ad serviendum mundo,* ubi malitiæ plurimum, sapientiæ modicum, *teste Bernardo. Ejusmodi hostibus quibus diabolus utitur ad homines a via salutis avertendos fortiter restitit* S. Eustochium, *mundique illecebras bene multas contempsit. Hanc ejus fortitudinem laudat S. Hieronymus in Epistola 66 (alias 26) ad Pammachium, olim Paulinæ sororis* Eustochii *maritum, ubi enumerat virtutes filiorum S. Paulæ, et* Eustochio *fortitudinem attribuit. Nam primo dicit :* Eustochium flores virginitatis metit. *Et mox :* In C Virgine fortitudo... prædicatur. *Hoc autem deinde probat his verbis :* Quid Eustochio fortius, quæ nobilitatis portas, et arrogantiam generis consularis, virginali proposito fregerit, et in Urbe prima primum genus subjugavit pudicitiæ ?

quibus in proposito perseverans fortiter restitit.

14 *Laudanda quoque tanto magis est illa* Eustochii *fortitudo, quanto imbecilliore erat ætate, dum omnes illas superavit illecebras, utpote quatuordecim circiter aut sexdecim, ut summum, annos nata, nec sororum natu majorum Blæsillæ et Paulinæ, quæ nuptias elegerant, exemplis attracta. De tenera* Eustochii *ætate meminit Hieronymus in Epistola 33 (alias 25) ad Paulam, quam consolatur super obitu Blæsillæ filiæ, sine liberis defunctæ, allegans immaturam* Eustochii *ætatem, cui immodica Paulæ tristitia nocere poterat, ut ea ratione frænos dolori injiciat :* Parce, *inquit num.* 5, saltem Eustochio tuæ, cujus parva adhuc ætas et rudis pene infantia, te magistra dirigitur. Sævit nunc diabolus et quia unam cernit de tuis liberis triumphantem (*Blæsillam nempe, unice pietati addictam sub finem vitæ*) obtritum se esse condolens, quærit in remanente (Eustochio, *nimio matris dolore lapsus periculo exposita*) victoriam, quam in præeunte jam perdidit. *Hæc de ejus ætate Hieronymus anno 385, quando jam aliquo tempore, imo fortasse duobus* D *aut tribus annis virginitatis professionem exorsa erat* Eustochium, *ut saltem non ultra sexdecim annos nata fuerit, et fortasse ne quatuordecim quidem implevisset, quando primum elegit Christi potius consilium sequi, quam mundi fucata blandimenta sectari.*

licet sexdecim solum aut pauciores annos esset nata.

15 *Nihil porro tam luculenter ostendit insignem animi fortitudinem, qua prædita fuit* S. Eustochium, *quam Epistola 22 Hieronymi ad* Eustochium, *sexdecim fere annorum puellam,* De custodia virginitatis *data. Noverat enim Sanctus doctor, quam alloqueretur : neque ignorabat illud Apostoli* 1 *Cor.* 3 ℣ 2 : Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam : nondum enim poteratis. *Quare credendum non est, ardua magis esse præcepta, quæ* Eustochio *dedit Hieronymus, quam implendo speraret a fortissima Virgine, cujus virtutem ex Marcella magistra et Paula matre accurate perspectam habere poterat. Magis prolixa est Epistola quam ut tota hic recitari debeat. Verum, ut studiosus lector perspiciat, quam sublimia arduaque præcepta tenellæ* Eustochio *sint proposita, brevi compendio singula ex ordine recitabo : idque eo faciam libentius, quod integerrima Virgo videatur tota vita, sive per annos facile triginta* E *et quinque aut sex, sublimia illa documenta diligenter observasse.*

S. Hieronymus tenellæ Virgini

16 *Primum præceptum orditur Hieronymus his Psalmi 44 verbis :* Audi filia et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet Rex decorem tuum. *Eo autem tendit auctor, ut Virgo, rerum omnium terrenarum oblita, unice Deo servire studeat, neque ad mundum semel relictum oculos reflectat.* Hæc idcirco, *inquit,* mi domina Eustochium, scribo (dominam quippe vocare debeo Sponsam Domini mei) ut ex ipso principio lectionis agnosceres, non me nunc laudem virginitatis esse dicturum, quam probasti optimam, et consequuta es,... sed ut intelligeres tibi, exeunti de Sodoma, timendum esse Lot uxoris exemplum. Nulla est enim in hoc libello adulatio. Adulator quippe, blandus inimicus est. *Tum num.* 3 *monet, ut caveat a superbia, et timorem injicit.* Nolo, *inquit,* tibi venire superbiam de proposito, sed timorem. Onusta incedis auro, latro tibi vitandus est. Stadium est hæc vita mortalibus : hic contendimus, ut alibi coronemur. Nemo inter serpentes et scorpiones securus ingreditur... Magnis inimicorum circumdamur agminibus, hostium plena sunt omnia. Caro fragilis et cinis futura post mo- F dicum, pugnat sola cum pluribus *etc. Hanc de justo timore dissertationem longe producit, multisque exemplis probat, quam necessarius sit ille timor, quantaque fragilitas carnis, ut Virgo magis intelligat, quanta adhibenda sit cautela ad virginitatem conservandam.*

præcepta scribit de humilitate, timore Dei,

17 *Deinde num. 8 hæc præcipit:* Si quid itaque in me potest esse consilii, si experto creditur, hoc primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno. Hæc adversus adolescentiam prima arma sunt dæmonum... Facile aliis caremus vitiis, hic hostis nobis inclusus est. Quocumque pergimus, nobiscum portamus inimicum. Vinum et adolescentia, duplex incendium voluptatis est. *Mox multa disserit contra vini usum aut abusum, et num.* XI *objectioni, quam potuisset facere* Eustochium, *respondet, ita scribens :* Quod si volueris respondere, te nobili stirpe generatam, semper in deliciis, semper in plumis, non posse a vino et esculentioribus cibis abstinere, nec his legibus vivere districtius, respondebo : Non Vive ergo lege tua, quæ Dei non potes. Non quod Deus, universitatis creator et dominus, intestinorum nostrorum rugitu et inanitate ventris, pulmonisque delectetur ardore : sed quod aliter pu-

continentia in cibo et potu,

A pudicitia tuta esse non possit. *Addit alia, quibus id evincit.*

18 *Tum pergit ad oculorum continentiam præcipiendam, et num.* 12 *ex lapsu Davidis post conspectum Bethsabee, breviter hoc colligit :* Ubi et illud breviter attende, quod nullus sit, etiam in domo, tutus aspectus. *Perstrictis vero acriter virginibus illis, quæ virorum convictum quærebant, num.* 13 Eustochium *sic alloquitur :* Explosis igitur et exterminatis his, quæ nolunt esse virgines, sed videri, nunc ad te omnis mihi dirigatur oratio, quæ quanto prima Romanæ urbis virgo nobilis esse cœpisti, tanto tibi amplius laborandum est, ne et præsentibus bonis careas et futuris. *Mox post pauca num.* 16 : Nolo habeas consortia matronarum : nolo ad nobilium domos accedas : nolo te frequenter videre, quod contemnens, virgo esse voluisti. Sic sibi solent applaudere mulierculæ de judicibus viris, et in aliqua positis dignitate. Si ad imperatoris uxorem concurrit ambitio salutantium, cur tu facis injuriam Viro tuo? Ad hominis conjugem, Dei Sponsa, quid properas? Disce in hac parte superbiam sanctam : scito te illis esse meliorem. Neque vero earum tantum te cupio B declinare congressus, quæ maritorum inflantur honoribus, quas eunuchorum greges sepiunt, et in quarum vestibus attenuata in filum auri metalla texuntur : sed etiam eas fuge, quas viduas necessitas fecit, non voluntas, *eas nimirum, quæ fastum non deposuerant, ut pluribus exponit.*

oculorum custodia, vitando consortio fastum amantium.

19 Sint tibi sociæ, *inquit num.* 17, quas jejunia tenuant, quibus pallor in facie est, quas et ætas probavit et vita, quæ quotidie in cordibus suis canunt : « Ubi pascis, ubi cubas in meridie. » Quæ ex affectu dicunt : « Cupio dissolvi, et esse cum « Christo. » Esto subjecta parentibus : imitare Sponsum tuum. Rarus sit egressus in publicum. Martyres tibi quærantur in cubiculo tuo. Numquam causa deerit procedendi, si semper, quando necesse est, processura es. Sit tibi moderatus cibus, et nunquam venter expletus. Plures quippe sunt, quæ cum vino sint sobriæ, ciborum largitate sunt ebriæ. Ad orationem tibi nocte surgenti non indigestio ructum faciat, sed inanitas. Crebrius lege, disce quamplurima. Tenenti codicem somnus obrepat, et cadentem faciem pagina sancta suscipiat. Sint tibi quotidiana jejunia, et refectio satietatem fugiens. Nihil prodest, biduo triduoque transmisso, vacuum portare ventrem, si pariter obruatur, C si compensetur saturitate jejunium. Illico mens repleta torpescit, et irrigata humus spinas libidinum germinat. Si quando senseris, exteriorem hominem florem adolescentiæ suspirare, et accepto cibo, quum te in lectulo compositam dulcis libidinum pompa concusserit, arripe scutum fidei, in quo ignitæ diaboli extinguuntur sagittæ. *Plura subdit, ut probet, precibus, oratiunculis aut cordis ad Deum elevatione titillanti libidini recte resisti : et num.* 18 *flendum in hac vita, suspirandumque ad Deum docet, ita ordiens :* Esto cicada noctium. Lava per singulas noctes lectum tuum, lacrimis tuis stratum tuum riga. Vigila, et sis sicut passer in solitudine. Psalle spiritu, psalle et sensu.

oratione et lectione crebra,

20 *Post prolixam de nuptiarum molestiis, virginitatis utilitate, aliisque eo spectantibus dissertationem, num* 24 *Virginem incipit invitare ad amorem solitudinis et silentii.* Ne declines, *inquit*, aurem tuam in verba malitiæ. Sæpe enim indecens aliquid loquentes, tentant mentis arbitrium. Si libenter audias Virgo quod dicitur; si ad ridicula quæque solveris, quidquid dixeris, laudant, quidquid negaveris, negant, facetam vocant et sanctam, et in qua nullus est dolus *etc.*... Naturali ducimur malo. Adulatoribus nostris libenter favemus, et quamquam nos respondeamus indignos, et calidus rubor ora per- D fundat : attamen ad laudem suam intrinsecus anima lætatur. Sponsa Christi arca est Testamenti, intrinsecus et extrinsecus deaurata, custos legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, nisi tabulæ Testamenti, ita et in te nullus sit extrinsecus cogitatus... Nemo sit, qui prohibeat, non mater, non soror, non cognata, non germanus : Dominus te necessariam habet *etc. Addit prolixe multa, ut commercio hominum Virginem eximat, et unice cum Deo conjungat, eamque rursum num.* 26 *ita alloquitur :* Itaque, mi Eustochium, filia, domina, conserva, germana, (aliud enim ætatis, aliud meriti, aliud religionis, aliud caritatis est nomen) audi Isaiam loquentem : « Populus meus, intra in cubiculum « tuum. Claude ostium tuum, abscondere pu« sillum aliquantulum, donec transeat ira Do« mini. » Foris vagantur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum Sponso.

amore solitudinis :

AUCTORE J. S.

21 *Num.* 27 *monet egregie, ut a vana gloria caveat :* Illud quoque tibi vitandum est cautius, ne inanis gloriæ ardore capiaris. *Post alia :* Vestis, *inquit*, nec satis munda, nec sordida, et nulla diversitate notabilis, ne ad te obviam prætereuntium E turba consistat, et digito monstreris... Nec satis religiosa velis videri, nec plus humilis, quam necesse est, ne gloriam fugiendo quæras. Plures enim paupertatis, misericordiæ atque jejunii arbitros declinantes, hoc ipso cupiunt placere quod placere contemnunt : et mirum in modum laus, dum vitatur, appetitur. Cæteris perturbationibus, quibus hominis mens gaudet, ægrescit, sperat et metuit, plures invenio extraneos. Hoc vitio pauci admodum sunt, qui caruerunt; et ille est optimus, qui quasi in pulchro corpore rara nævorum sorde respergitur. Neque vero moneo, ne de divitiis glorieris, ne de generis nobilitate te jactes, ne te cæteris præferas. Scio humilitatem tuam... Novi apud te, et apud matrem tuam, superbiam, per quam diabolus cecidit, penitus locum non habere. Unde ad te super ea scribere superfluum sit... Sed ne hoc ipsum tibi jactantiam generet, quod seculi jactantiam contempsisti; ne cogitatio tacita subrepat, ut, quia in auratis vestibus placere desisti, placere coneris in sordibus, et, si quando in conventum fratrum veneris vel sororum, humilis sedeas, scabello te causeris indignam. *Improbat nimirum Hieronymus humilitatem affectatam, et addit :* Vocem ex industria, quasi confecta jejuniis, non tenues; et deficientis imitata gressum, humeris F innitaris alterius. *Hypocritas hoc facientes acri mox oratione persequitur.*

de fugienda inani gloria,

22 *Rursum num.* 29 *hortatur, ut caveat a commercio hominum suspectorum, et ne cum iis agat de sacræ etiam Scripturæ dubiis.* Variis, *inquit*, callidus hostis pugnat insidiis... Si quid ignoras, si quid de Scripturis dubitas, interroga eum, quem vita commendat, excusat ætas, fama non reprobat;... aut, si non est, qui possit exponere, melius est aliquid nescire secure, quam cum periculo discere. *Hoc monitum docet, ne cum ecclesiasticis quidem aut monachis agendum Virgini, nisi famæ sint integræ. Sic paulo post docet, neque cum virginibus aut viduis illis consuetudinem contrahendam*, quæ otiosæ et curiosæ domos circumeunt matronarum. *Interim et alia immiscet præcepta :* Si quæ ancillulæ sunt comites propositi tui, ne erigaris adversus eas, ne infleris ut domina. Unum Sponsum habere cœpistis, simul psallitis, Christi simul Corpus accipitis : cur mensa diversa sit? *Ita honorandas docet probas, alias vero instruendas, et vitandas improbas. Mox subdit :* Nec tibi diserta multum velis videri, aut lyricis festiva carminibus, metro ludere. Non delumbem matronarum salivam delicata secteris, quæ nunc strictis den-

commercio cum hominibus suspectis.

AUCTORE J. S.

A dentibus, nunc labiis dissolutis, balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur rusticum putantes omne,quod nascitur. *Mox eam proprio ex perimento avocat a prophanis auctoribus.*

Hortatur ad contemptum rerum omnium,

23 *Deinde num.* 31 *ad avaritiæ fugam, seu potius ad amorem paupertatis voluntariæ, pluribus hortatur Sanctam.* Avaritiæ tibi quoque vitandum est malum, non ut aliena non appetas;... sed quo tua, quæ tibi sunt aliena non serves... Aliena nobis auri argentique sunt pondera, nostra possessio spiritualis est... Cogitatio victus, spinæ sunt fidei, radix avaritiæ, cura gentilium. At dicis : Puella sum delicata, et quæ manibus meis laborare non possim. Si ad senectam venero, si ægrotare cœpero, quis mei miserebitur ? Audi Apostolis loquentem Jesum : « Ne « cogitetis in corde vestro, quid manducetis : neque « corpori vestro, quid induamini. Nonne anima « plus est, quam esca ; et corpus plus, quam vesti« mentum ? Respicite volatilia cœli, quoniam non « serunt neque metunt, neque congregant in hor« rea, et Pater vester cœlestis pascit illa. » Si vestis defuerit, lilia proponantur. Si esurientes, audias beatos pauperes et esurientes. Si aliquis te afflixerit B dolor, legito (*Apostolum* :) Propter hoc complaceo mihi in infirmitatibus meis, *etc. Ita pergit omnem amputare excusationem, vitamque diversorum refert monachorum, bona accumulans exempla et mala, ut totam devitiarum sarcinam unica vice abjiciendam doceat : concluditque his verbis ad* Eustochium *directis :* Quorum (*monachorum*) tibi exempla proponens, non dico aurum atque argentum, et cæteras opes, sed ipsam terram et cœlum despiciens, et Christo copulata cantabis : Pars mea Dominus.

ad preces statis horis fundendas,

24 *Tum de oratione num.* 37 *hæc dat præcepta ;* Post hæc, quamquam Apostolus orare nos semper jubeat, et Sanctis etiam ipse sit somnus oratio, sic tamen divisas orandi horas debemus habere, ut, si forte aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat. Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque, et vesperam, nemo est, qui nesciat. Nec cibi sumantur, nisi oratione præmissa, nec recedatur a mensa, nisi referatur Creatori gratia. Noctibus bis terque surgendum; revolvenda, quæ de Scripturis memoriter retinemus. Egredientes de hospitio armet oratio : regredientibus de platea oratio occurrat antequam sessio; nec prius corpusculum requiescat, C quam anima pascatur. Ad omnem actum, ad omnem incessum, manus pingat Domini crucem. *Hæc de oratione, sequuntur mox alia præcepta.* Nulli detrahas, *inquit*, nec adversus filium matris tuæ ponas scandalum.... Nec, si biduo triduove jejunaveris, putes te non jejunantibus esse meliorem. Tu jejunas, et irasceris : ille comedit, et fronte blanditur *etc. Addit alia, ut ostendat, ex solo jejunio æstimandam non esse hominis virtutem ; concluditque amputando temeraria judicia his verbis :*Te ipsam considerans, noli in alterius ruina, sed in tuo opere gloriari. *Deinde malorum exempla, et maxime hæreticorum, non sequenda inculcat, ac beatæ Mariæ, Matris Domini, vitam imitandam breviter proponit. Explosis vero hæreticorum virginibus,* Eustochium *ita compellat :* Gaude, soror, gaude, filia, gaude, mi Virgo : quia, quod aliæ simulant, tu vere esse cœpisti.

fortiaque adjungit incitamenta.

25 *Demum Hieronymus, non ignorans, quam ardua sint, quæ dederat, præcepta, Christi Sanctorumque exemplis, spe æternæ mercedis, aliisque rationibus ad illorum observationem excitare Sanctam nititur.* Hæc omnia, quæ digessimus, *inquit num.* 39, dura videbuntur ei, quæ non amat Christum. Qui autem omnem sæculi pompam pro purgamento habuerit, et vana duxerit universa sub sole, ut Christum lucrifaciat : qui commortuus est Domino suo et consurrexit, et crucifixit carnem cum vitiis et concupiscentiis, libere proclamabit : Quis nos separabit a D caritate Dei* ? *etc. Proposito autem Christi exemplo, qui tanta pro humano genere passus est ; docet, omnes Sanctos dura passos, rogatque :* Nonne melius est brevi tempore dimicare, ferre vallum, arma sumere, lassescere sub lorica, et postea gaudere victorem, quam impatientia unius horæ servire perpetuo? Nihil amantibus durum est, nullus difficilis cupienti labor est; *ut probat exemplo Jacobi Rachelem amantis. Tum recte subjungit:* Amemus et nos Christum, ejusque semper quæramus amplexus, et facile videbitur omne difficile : brevia putabimus universa, quæ longa sunt : et jaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicemus : Heu me! quia peregrinatio mea prolongata est *etc. Mitto reliqua, licet elegantia et fortia, sicut passim omisi probationes diserte adjectas. Nam præcepta solum breviter recensere volui, ut ex iis studiosus lector colligat, quales fuerint* S. Eustochii *mores et virtutes. Neque enim dubitamus, quin omnia observare conata sit, cum quod eumdem usque ad mortem habuerit directorem Hieronymum, cum quod ejus elogiis, ut perfectissimum exemplar Virginum, sæpe postmodum fuerit celebrata.* E

* al. Christi

Monita hæc quo tempore scripta : deinde acceptis munusculis,

26 *Quod modo spectat ad tempus,quo prædicta præcepta* S. Eustochio *dedit S. Hieronymus, probari facile potest, scripta ea esse anno* 384, *ut revera probabitur in S. Hieronymo. Quanta deinde fuerit de ea S. Hieronymi cura, liquet primum ex Epistola* 30 (*alias* 150) *ad Paulam, ubi num.* 14 *ait :* Saluta Blæsillam et Eustochium, tirunculas nostras.... Saluta reliquum castitatis chorum, et domesticam tuam ecclesiam, cui omnia, etiam quæ tuta sunt, timeo, ne, dormiente patrefamilias, inimicus homo zizania superseminet .. Nullus, hostili obsidente exercitu, securus est. Nemo, ut beatus Cyprianus ait, satis tutus, periculo proximus. *Anno* 385 *in festivitate S. Petri sive die* XXIX *Junii, munuscula quædam, nimirum armillam,* epistolam et columbas... et canistrum cerasis refertum, *S. Hieronymus accepit ab* Eustochio, *cui ille hac occasione scripsit epistolam* 31, *(alias* 19*). Ludit festive et pie ex sacris Litteris in acceptis munusculis sanctus doctor, serioque monet sanctam Puellam, ut instituti sui sit memor.* Itaque, *inquit*, ut te aliquid et piperis mordeat, et pristini, Libelli (*de Custodia virginitatis*) etiam nunc recorderis, cave, ne operis ornamenta dimittas, quæ vere armillæ sunt brachiorum; ne epistolam pectoris tui scindas, quam, F a Baruch traditam novacula rex profanus *(Joakim Jerem.* 36*)* incidit; ne ad similitudinem Ephraim per Osee audias. Facta es insipiens, ut columba."

Eustochio rescribit Hieronymus.

7 Nimium, respondebis, austere, et quod festo non conveniat diei. Talibus ipsa muneribus provocasti : dum dulcibus amara sociata sunt, et a nobis paria recipies, laudem amaritudo comitabitur. *Occasione vero cerasorum ad fervorem hortatur, pro ratione allegans :* Nihil quippe Salvator medium amat. Et sicut frigidum non refugiens, calidis delectatur, ita tepidos in Apocalypsi evomere se loquitur. Unde nobis solicitius providendum est, ut solemnem diem, non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione celebremus.Quia valde absurdum est, nimia saturitate velle honorare martyrem, quem scias Deo placuisse jejuniis. Ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio sequatur et lectio. Quod si aliquibus displicet, Apostoli verba cantato : « Si « adhuc hominibus placerem, Christi ancilla non « essem. » *Sic Hieronymus agebat cum* Eustochio, *cujus virtutem, sibi pro ætate perspectam, ea severitate sapiens magister magis roborabat.*

§ III

A

§ III. Sancta in Palæstinam cum matre proficiscitur : ejus vita monastica in Bethleem usque ad matris morbum supremum.

S. Eustochium cum matre Paula anno 385,

Hactenus vidimus S. Eustochium Romæ habitantem cum S. Paula matre, constitutamque postremo tempore sub disciplina S. Hieronymi, ibidem tunc etiam degentis. Verum et S. Hieronymus et S. Paula simul cum Eustochio Romam deinde deseruerunt, eodemque anno profecti sunt in Palestinam, ut ad præsepe Domini sive in Bethleem, reliquam traducerent vitam. Baronius, aliique plures ipsum secuti iter illud retulerunti, ad annum 385. Patitur quidem illa sententia difficultatem notabilem ex verbis S. Hieronymi de tempore mortis S. Paulæ, et de annis, qubius habitavit in Palæstina. Nam in Epitaphio ejus dicit, eam obiisse septimo Kalendas Februarias,... Honorio augusto sexies et Aristæneto, consulibus, id est, anno 404 : ac mox adjungit : Vixit in sancto proposito, Romæ annos B quinque, Bethleem anno viginti : Nequeunt certe inveniri in habitatione Bethleemitica anni viginti, etiam incompleti, quantumvis iter ipsum includamus, si discesserit anno 385 ; sed tantum reperientur anni octodecim cum quatuor aut quinque mensibus. Verumtamen sequenda est Baronii aliorumque sententia, ut pluribus ostendam in S. Hieronymo, ubi ad oppositas rationes malim respondere, ne bis idem sit agendum.

mense Augusto vel Septembri navigat in Palæstinam,

29 Discessisse S. Paulam cum S. Eustachio mense Augusto vel Septembri, fit verisimillimum ex Hieronymo, qui lib. 3 contra Rufinum ait, se cum sociis itineris navim ascendisse in Portu Romano mense Augusto. Etenim nullus dubitat, quin Paula et Eustochium brevi post S. Hieronymum discesserint, ut necessario dicendum sit, aut eodem mense Augusto aut sequente Septembri eas navigasse, præsertim cum longa sit navigatio ex Italia in Palæstinam, et hiems ingruere potuisset navigantibus; si post Septembrem iter fuisset dilatum. Jam vero quam fortiter suos reliquerit S. Paula, exponit S. Hieronymus in Epitaphio num. 6, ubi et de S. Eustochio sic meminit : Et amorem filiorum majore in Deum amore contemnens, in sola Eustochio, quæ et propositi et navigationis ejus comes erat, acquiescebat. Si autem multis elogiis merito celebratur fortitudo matris Paulæ, non minorem C laudem mereri videtur fortissimus Eustochii omnia deserentis animus. Etsi enim vix septemdecim annos esset nata, ignorare non poterat, humana sive mundana omnia solatia sibi præcidenda in terra aliena sub matre paupertatis amantissima, et magistro Hieronymo, præclara quidem inculcante præcepta, sed humanæ fragilitati difficilia, et Deum vehementer amantibus unice accommodata. Hæc, inquam, ignorare non poterat S. Eustochium : sed fortis æque ac prudens Virgo, superatis mundi illecebris, omnem suum amorem ad cœlestia jam transtulerat, noveratque, Deum unice quærentibus divinam opem minime defuturam.

et cum eadem deinde pia Palæstinæ et Ægypti loca invisit.

30 Iter breviter enarrat Hieronymus laudatus, ut videri potest in S. Paula. Hoc solum observo, SS. Paulam et Eustochium, ubi in Cyprum appulerant, venisse ad S. Epiphanium, antea Romæ visum et decem ab eo diebus retentas ; non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei ut re comprobatum est, inquit Hieronymus ; nam monasteria Cypri ab iis lustrata, et Paulæ eleemosynis adjuta scribit. Ex Cypro in Syriam navigarunt, Seleuciamque atque inde Antiochiam venerunt ad Paulinum episcopum, Romæ item visum, cujus modicum caritate detenta dicitur Paula cum Filia. Mox addit, S. Paulam inde media hyeme, forsan mense Decembri, asello vectam; iter prosecutam, cum Filia similiter haud dubie vecta, easque per plurima loca Jerosolymam deducit, ubi prætorium, quod ei proconsul parari jusserat, recusavit Paula, et elegit humilem cellulam ; locaque sacra piissime visitavit, procul dubium iterum cum Eustochio, quæ numquam a matre recedebat, licet de hac sola loquatur Hieronymus. Ulteriora itinera in Bethleem, indeque in multa Palæstinæ et Ægypti loca prætermitto, cum omnia sint data ad XXVI Januarii in S. Paula. Solum meminisse oportet, matri semper adhæsisse S. Eustochium, de qua agimus. Nam, relatis omnibus per Palæstinam et Ægyptum itineribus, quæ anno 386 illiganda videntur, hæc subjungit : Huc usque iter ejus descriptum sit, quod multis virginibus et Filia comite peragravit.

D

AUCTORE J. S.

Ad S. Marcellam ex Palæstina una cum matre scribit

31 Peractis itineribus per pia Palæstinæ et Ægypti loca, in Bethleem constanter cum matre habitare cœpit S. Eustochium, ipso verisimiliter anno 386, circa cujus initium ex chronotaxi nostra in Palæstinam primum venerunt. Quam autem nova et quieta illa habitatione sibi applauderent, liquet ex Epistola inter Hieronymianas 46 (alias 17,) quæ Paulæ et Eustochii nomine ad S. Marcellam data est, et verisimiliter a E S. Hieronymo scripta. Quæ enim scripsit, ex mente earum composita sunt, et ab ipsis, quarum nomen Epistola gerit, approbata. Invitant S. Marcellam, ut, relicta Roma in Bethleem veniat, et ita ordiuntur : Mensuram caritas non habet, et impatientia nescit modum, et desiderium non sustinet. Unde et nos oblitæ virium nostrarum, et non quid possimus, sed quid velimus, tantum cogitantes, magistram cupimus docere discipulæ, et, ut est vulgare proverbium, Sus artium repertricem. * Tu, quæ prima scintillam nostro fomiti subjecisti, quæ ad hoc studium nos et sermone hortata es et exemplo ; et quasi gallina congregasti sub alas pullos tuos ; nunc nos libere absque matre vagari patieris *, et accipitris pavere formidinem, et ad omnem umbram prætervolantium avium formidare ? Igitur, quod solum absentes facere possumus, querulas fundimus preces et desiderium nostrum non tam fletibus, quam ejulatibus contestamur, ut Marcellam nostram nobis reddas, et illam mitem, illam suavem, illam omni melle et dulcedine dulciorem, non patiaris apud eas esse rigidam, et tristem, rugare frontem quas affabilitate sua ad simile vitæ studium provocavit. Certe, si sunt meliora, quæ poscimus, non est impudens desiderium. Si cunctæ Scripturarum voces nostræ F sententiæ congruunt, non facimus audacter, ad ea te provocantes, ad quæ tu nos sæpissime cohortata es.

* Minervam

* al pateris

laudans quietam in Bethleem vitam,

32 Mox incipiunt hortari ex sacris Litteris, ut patriam deserat, et ad terram veniat, quæ quantum a deliciis sæculi vacat, inquiunt, tantum majores habet delicias spiritus ; multaque prolixe proferunt in laudem Terræ sanctæ, maxime ob sepulchrum Domini, et plurima pia loca. Frequentium quoque piorum hominum, ex remotissimis provinciis illuc accurrentium, commemorant ad movendam Marcellam. Tum inter Romam et Bethleem comparationem instituunt num. XI hoc modo : Est quidem ibi (Romæ) sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum et martyrum, est Christi vera confessio, est ab apostolis prædicata fides, et, gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum Christianum. Sed ipsa ambitio, potentia, magnitudo urbis, videri et videre, salutari et salutare, laudare et detrahere, vel audire vel proloqui, et tantam frequentiam hominum saltem invitum videre, a proposito monachorum et quiete aliena sunt. Aut enim videmus venientes ad nos, et silentium perdimus : aut non videmus, et superbiæ arguimur. Interdumque, ut visitantibus reddamus vicem, ad superbas fores pergimus, et inter linguas rodentium ministrorum

AUCTORE J. B.

A rum postes ingredimur auratos. In Christi vero, ut supra diximus, villula (*Bethleem*) tota rusticitas, et extra psalmos silentium est. Quocumque te verteris, arator stivam tenens, ALLELUIA decantat. Sudans messor psalmis se avocat, et curva attondens vitem falce vinitor aliquid Davidicum canit. Hæc sunt in hac provincia carmina : hæ, ut vulgo dicitur, amatoriæ cantationes : hic pastorum sibilus : hæc arma culturæ.

Marcellamque ardenter ad eamdem invitans.

33 *Ardens videndi ibidem Marcellam studium ita demde declarant :* O quando tempus illud adveniet, quum anhelus nuncium viator apportet, Marcellam nostram ad Palæstinæ littus appulsam ; et toti monachorum chori, tota virginum agmina concrepabunt? Obviam jam gestimus occurrere ; et, non expectato vehiculo, concitum pedibus ferre corpus. Tenebimus manus, ora cernemus, et a desiderato vix avellemur amplexu. Ergone erit illa dies, quando nobis liceat speluncam Salvatoris intrare, in sepulcro Domini flere cum sorore, flere cum matre (*cum Marcella, quæ et mater et soror erat in Domino*)? Crucis deinde lignum lambere, et in Oliveti monte cum ascendente Domino, voto et animo sublevari ? *Enumerantur tum loca visitanda, et in fine ita concludunt :* Et tunc comitante B Christo, quum per Silo et Bethel, et cætera loca, in quibus ecclesiæ quæsi quædam victoriarum Domini sunt erecta vexilla, ad nostram speluncam redierimus, canemus jugiter, crebro flebimus, indesinenter orabimus, et vulneratæ jaculo Salvatoris, in commune dicemus : « Inveni, quem quæsivit anima mea : « tenebo eum, et non dimittam illum. » *Hæc attuli, ut ex iis prudens lector colligat, quam pia fuerint sanctarum illarum mulierum studia. At S. Marcella numquam in Palæstinam profecta est; sed perrexit Romæ optima dare exempla vitæ religiosæ. De anno scriptæ hujus Epistolæ nihil certi habemus. Id unum est certum, scriptam esse prioribus annis habitationis in Palæstina, et ante condita monasteria, quæ ibidem S. Paulæ sumptibus constructa fuerunt, postquam* per triennium, *ut habet Hieronymus, in* angusto *habitaverant* hospitiolo. *Nam per voces* ad nostram speluncam *satis insinuant, se etiam tum, cum scribebant, in* angusto *illo degisse hospitiolo.*

Monasteria in Bethleem extructa a S Paula : et ordo in iis,

34 *De prima autem habitatione et monasteriis exstructis ita loquitur Hieronymus in Epitaphio Paulæ num.* 14, *post relata omnia itinera :* Nec multo post in sancta Bethleem mansura perpetuo (*Paula cum* Eustochio *et aliis*) angusto per triennium mansit hospitiolo, C donec exstrueret cellulas ac monasteria *et diversorum peregrinorum juxta viam* conderet mansiones. *Si plenum fuerit illud triennium post itinera, constructio monasteriorum ex chronotaxi nostra incidit in annum* 489; *si forte itinera includantur triennio, et hoc non fuerit completum, jam anno* 388 *monasteria fuerint constructa. De alterutro anno nihil definio. De numero monasteriorum videri possunt observata in Commentario ad Vitam S. Paulæ die* XXVI *Januarii. Alterum certo erat virorum*, quod viris tradiderat gubernandum, *ait Hieronymus num.* 19 : *alterum feminarum, de quibus subjungit :* Plures virgines, quas e diversis provinciis congregarat, tam nobiles, quam medii et infimi generis, in tres turmas monasteriaque divisit ; ita dumtaxat, ut in opere et in cibo separatæ, psalmodiis et orationibus jungerentur. *Cum una ex virginibus ibi degentibus esset* S. Eustochium, *ordinem ibidem servatum subjungo ex sequentibus Hieronymi verbis :* Post ALLELUIA, *inquit*, cantatum (quo signo vocabantur ad collectam) nulli residere licitum erat *Et mox :* Mane, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem Psalterium cantabant. Nec licebat cuiquam Sororum ignorare Psalmos, et non de Scripturis sanctis quotidie aliquid discere. Die tantum Dominico ad ecclesiam procedebant, ex cujus habitabant latere. Et D unumquodque agmen matrem propriam sequebatur : atque inde pariter revertentes, instabant operi distributo, et vel sibi, vel cæteris indumenta faciebant. Si qua erat nobilis, non permittebatur de domo sua habere comitem, ne veterum actuum memor, et lascivientis infantiæ errorem refricaret antiquum, et crebra confabulatione renovaret. Unus omnium habitus. Linteamine ad tergendas solum manus utebantur. A viris tanta separatio, ut a spadonibus quoque eas sejungeret. *Tum subduntur multa de prudentia S. Paulæ in regendis omnibus. Ad allegata vero verba placet nonnulla observare.*

ad quem nonnulla observantur.

35 *Tempora Officii canonici, septem Horis modo distincta, exprimuntur omnia, excepto Completorio. At Officium necdum ea Psalmorum, Canticorum, lectionum, aliarumque minorum partium, diversitate distinctum erat, qua illud habemus hodie concinnatum : nec in duos choros distinctæ cantabant, sed singulæ per ordinem, auscultantibus reliquis.* Die tantum Dominico ad ecclesiam, *omni populo communem*, procedebant, *quod aliis diebus colligerentur in oratorio monasterii. Quod vero subditur :* Inde pariter revertentes instabant operi *etc. ; non est intelligendum de die Dominico, licet verba id innuere videantur, sed de reditu ex collectis quotidianis. Non est autem dubitandum, quin in omnibus diligentissimam se præstiterit* S. Eustochium, *ut diserte de matre ejus quam solam ibi prædicebat, asserit Hieronymus. Ex austeritate etiam matris in victu verisimillima fiet conjectura de* S. Eustochii *continentia. De Paula autem Hieronymus num.* 17 *dicit:* Quæ tantæ continentiæ fuit, ut prope mensuram excederet, et debilitatem corporis nimiis jejuniis ac labore contraheret. Quæ, exceptis diebus festis, vix oleum in cibo caperet, ut ex hoc uno æstimetur, quid de vino et liquamine, et piscibus, et lacte, et melle, et ovis, et reliquis, quæ gustui suavia sunt, judicarit. *Ex hac, inquam, Paulæ abstinentia conjici potest de* Eustochio *filia.*

Virtutes S. Eustochii

36 *At non opus est conjecturis, cum ipse Hieronymus aliis locis virtutem* Eustochii *nequaquam prætermittat. Nam in Epistola* 66 (*alias* 26) *ad Pammachium, qui Paulinam Eustochii sororem habuerat conjugem, cum eum ad humilia officia hortaretur, exempla* Eustochii *et Paulæ producit his verbis :* Et quum omnia, quæ dixi, feceris, ab Eustochio tua Paulaque vinceris, si non opere, at certe sexu. Ego quidem Romæ non eram,... quando socero tuo vivente Toxotio *patre* Eustochii) sæculo serviebant. Sed tamen audio, quæ immunditia platearum ferre non poterant, quæ E eunuchorum manibus portabantur, et inæquale solum molestius trascendebant, quibus serica vestis oneri erat, et solis calor incendium, nunc sordidatæ et lugubres, et sui comparatione forticulæ, vel lucernas concinnant, vel succendunt focum, pavimenta verrunt, mundant legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam dejiciunt, apponunt mensas, calices porrigunt, effundunt cibos, huc illucque discurrunt. Et certe magnus virginum chorus cum illis habitat. Num hujuscemodi ministeria aliis imperare non poterant? Sed nolunt vinci ab his labore corporum, quas ipsæ superant virtute animi.

ab Hieronymo

37 *In Epistola* 57 (*alias* 10) *ad Furiam, viduam juvenem et nobilem, eamdemque aut affinitate aut etiam consanguinitate cum* Eustochio *junctam, num.* 2 *ait :* Taceo de Paula et Eustochio, stirpis vestræ floribus, ne per occasionem exhortationis tuæ illas laudare videar. *Deinde tamen num.* 13 *virtutes* Eustochii, *ut videtur, etsi nomen non exprimat, his verbis commendat:* O si videres Sororem tuam, et illud sacrioris eloquium coram te audire contingeret, cerneres in parvo corpusculo ingentes animos. Audires totam Veteris et Novi Testamenti supellectilem ex illius corde fervere. Jejunia pro ludo habet, orationem pro deliciis. Tenet tympanum in exemplum Mariæ, et Pharaone merso, virginum

A ginum choro præcinit: « Cantemus Domino, gloriose « enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit « in mare. » Has docet psaltrias Christo, has fidicinas erudit Salvatori. Sic dies, sic nox ducitur, et oleo ad lampades præparato, Sponsi exspectatur adventus. Imitare ergo et tu Consanguineam tuam. Habeat Roma, quod augustior urbe Romana possidet Bethleem. *Videtur* S. Eustochium *vocari soror Furiæ, quia Blæsilla illius soror cum germano Furiæ nuptiis fuerat juncta, ut eadem Epistola num. 2 insinuat. Necdum annos triginta numerabat* S. Eustochium, *dum hæc scribebat S. Hieronymus anno 394, ut volunt, quod examinabitur in S. Hieronymo. Potuerat tamen* S. Eustochium *annis decem, quibus sub magistro Hieronymo sacræ Scripturæ studio fuerat addicta, multum proficere.*

38 *Miris etiam laudibus S. Paulam et* S. Eustochium *exornat S. Hieronymus in Epistola* 107 *(alias 7) ad Lætum, Toxotii, fratris* S. Eustochii, *conjugem, ad quam scribit de educatione unicæ filiæ, quæ* Paula *dicebatur, ut avia, et sacrarum Virginum numerum auctura sperabatur. Post multa autem de institutione monita, hortatur Lætum, ut filiam mittat ad Paulam aviam et* Eustochium *amitam, ab his in monasterio instituendum.* Noli, *inquit num.* 13, subire onus, quod ferre non potes: sed postquam ablactaveris eam cum Isaac, et vestieris cum Samuele; mitte aviæ et Amitæ... Nutriatur in monasterio, sit inter Virginum choros, jurare non discat, mentiri sacrilegium putet, nesciat sæculum, vivat angelice, sit in carne sine carne *etc. Et mox:* Trade Eustochio parvulam... Trade comitem sanctitatis, futuram hæredem. Illam videat, illam amet, illam primis miretur ab annis, cujus et sermo, et incessus, et habitus, doctrina virtutum est. Sit in gremio aviæ *etc. Et post alia de Paula, rursum hæc subdit:* Felix virgo, felix Paula Toxotii, quæ per aviæ Amitæque virtutes nobilior est sanctitate, quam genere. O si tibi contingeret videre socrum et Cognatam, et in parvis corpusculis ingentes animos intueri; pro insita tibi pudicitia non ambigerem, quin præcederes filiam, *solo tamen desiderio, quia vivebat maritus, ut ipse Hieronymus deinde observat. Ceterum Paula ad amitam suam* Eustochium *deinde fuit missa, et ab ea prudenter instituta, cum de illa honorificam in aliquot posterioribus Epistolis mentionem faciat S. Hieronymus.*

prædicatæ.

B

39 *Summum sacrarum Scripturarum studium, quo* S. Eustochium *fervebat non minus quam mater ejus Paula, utramque etiam impulit ad linguam Hebraicam discendum. Testis locupletissimus est S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ num.* 26, *ubi ait.* Hebræam linguam *ita didicisse S. Paulam*, ut Psalmos hebraice caneret, et sermonem absque ulla latinæ linguæ proprietate personaret. Quod quidem, *inquit*, usque hodie in sancta filia ejus Eustochio cernimus: quæ ita semper adhæsit matri, et ejus obedivit imperiis, ut numquam absque ea cubaret, numquam procederet, numquam cibum caperet, ne unum quidem nummum haberet potestatis suæ, sed et paternam et maternam substantiolam a matre distribui pauperibus lætaretur, et pietatem in parentem, hæreditatem maximam et divitias crederet. *Maxima sane hæc fuit* S. Eustochii *observantia. At allegata verba non eo sensu explicanda sunt, quo explicavit Tillemontius in S. Hieronymo art.* 107, *acsi* S. Eustochium *numquam cubasset sine matre, numquam processisset sine matre, numquam nisi cum matre manducasset, numquam nummum habuisset, de quo disponeret.*

Linguam Hebraicam didicit, matris observantissima,

C

40 *Facta ipsa ejusmodi expositionem renuunt. Quomodo enim* S. Eustochium *nutrita dicitur in cubiculo S. Marcellæ, si numquam fuit sine matre? Quomodo Prætextata habitum Virginis cultumque mutavit, si numquam a matris latere discedebat? Itaque illæ voces* absque ea *significant, Sanctam nihil fecisse contra matris voluntatem aut sine ejus consensu, nec sibi arrogasse liberam dispositionem bonorum; sed solum de iis disposuisse, prout mater volebat: imo præ ceteris insinuat Hieronymus, non obstitisse* Eustochium, *quominus mater omnia expenderet, et* ne unum quidem nummum *pro se servaret, ut dicetur num.* 94. *Certe difficulter credam, S. Paulam omnia, quæ pauperibus dedit, aut pro monasteriis expendit, propriis manibus expendisse, aut ab aliis juvari maluisse, quam a sancta Filia, quæ idem postea erat factura. Inconsiderate ex eodem loco inferre voluit Tillemontius, Epistolam de Munusculis ab* Eustochio *ad Hieronymum missis, ut dictum est num.* 26, *post mortem S. Paulæ scriptam esse, acsi* Eustochium *nulla a matre accipere potuisset munuscula, quæ mitteret suo nomine ad Hieronymum. Nam Epistola ipsa tam aperte clamat, se Romæ scriptam esse ad* Eustochium, *in annis puellaribus constitutam, ut vix capiam, quomodo id non viderit Tillemontius.*

ejusque voluntati perfecte subjecta.

D

AUCTORE J. S.

41 *Redeamus ad studium Scripturarum, quod* Eustochio *commune fuit cum Paula sub magistro Hieronymo, saltem in Palæstina, ut quidquid in hisce de Paula dicet Hieronymus, de* Eustochio *similiter dictum credere possimus.* Scripturas sanctas, *ait*, tenebat memoriter; et quum amaret historiam *(id est sensum litteralem, ut modo loquuntur)* et hoc veritatis diceret fundamentum: magis tamen sequebatur intelligentiam spiritualem, et hoc culmine ædificationem animæ protegebat. Denique compulit me, ut vetus et novum Instrumentum * cum Filia, me disserente, perlegeret. Quod propter verecundiam negans, propter assiduitatem tamen et crebras postulationes ejus præstiti, ut docerem, quod didiceram, non a me ipso, id est, a præsumptione, pessimo præceptore, sed ab illustribus Ecclesiæ viris. Sicubi hæsitabam, et nescire me ingenue confitebar, nequaquam mihi voluit * acquiescere: sed jugi interrogatione cogebat, ut e multis variisque sententiis, quæ mihi videretur probabilior, indicarem. *Hactenus Hieronymus, cujus testimonio intelligimus,* vetus et novum Instrumentum, *id est, totam sacram Scripturam, viva voce expositam fuisse SS. Paulæ et* Eustochio. *Hoc autem ita factum videtur, ut Paula vel* Eustochium *sacram Scripturam, forte per vices, ordine perlegeret, et post lectionem aliquam Hieronymus interpretationem subjungeret, interrogante et instante ulterius Paula, quando non dabatur plena difficultatum occurrentium solutio.*

Legit sacram Scripturam cum S. Hieronymo exponente,

E

* i. e. Testamentum

* *al.* volebat

42 *Cœpta fuerit, opinor, hæc lectio et expositio sacræ Scripturæ a primis annis commorationis in Palæstina, et certe peracta fuerit, antequam S. Hieronymus ex lingua Hebraica ad Latinam transferret vetus Testamentum, et fortasse etiam, antequam Commentarios suos in sacram Scripturam ibidem S. Hieronymus inchoaret. De ejusmodi expositione loquitur S. Hieronymus in Epistolam ad Titum ad cap.* 2 ℣ 6 *et* 10. Et interdum obtruncatur, interdum venditur fur ipse pro furto, de quibus nuper vobis in Levitico exposuisse me memini. *Vix etiam dubito, quin S. Hieronymus multa Paulæ et* Eustochio *exposuerit per litteras, cum in libro de Scriptoribus cap.* 135, *enumerans Opuscula sua, dicat:* Epistolarum autem ad Paulam et Eustochium, quia quotidie scribuntur, incertus est numerus. *Non possumus autem dubitare, quin pleræque saltem fuerint scriptæ ad exponendos sacræ Scripturæ difficiliores locos. Quapropter conjicio, post finitam lectionem et expositionem sacræ Scripturæ viva voce factam, successisse explicationem locorum difficiliorum per litteras, rogantibus dubia sua sanctis mulieribus; sed has litteras plerasque excidisse, quod eas aliis communicari nollet Hieronymus. Nam in præfatione Commentariorum in Epistolam ad Ephesios rogat Paulam,* Eustochium *et Marcellam,* ne facile maledicis et

et per litteras ab eodem instruitur.

F

A et invidis Opuscula *sua tradantur. Si autem noluit Commentarios majori cura scriptos omnibus statim innotescere, verisimillimum sane est, eum multo minus voluisse, ut in publicam lucem venirent brevia quælibet responsa epistolaria, ad instruendas pias mulieres unice data.*

AUCTORE J. S.

43 *Necdum contentæ ejusmodi instructionibus Sanctæ, etiam hortationibus suis impulerunt S. Hieronymum, ut in integros libros sacræ Scripturæ, et nominatim in aliquot Epistolas S. Pauli scriberet Commentarios. Hoc declarat S. Hieronymus initio Commentarii in Epistolam ad Philemonem, ubi eas sic alloquitur* : Præpostero ordine atque perverso in Epistolam Pauli dictari a me vobis placuit. Nam quum id crebro, o Paula et Eustochium, peteretis, ut facerem, et ego obnixe, ne facerem, recusarem, saltem parvam, et quæ vobis, ut numero versuum, ita sensu quoque et ordine videbatur extrema, ut dissererem, coegistis. *Exposita hac Epistola, mox transiit Hieronymus ad Epistolam ad Galatas, ubi in præfatione Sanctas sic alloquitur :* Pauci admodum dies sunt, ex quo Epistolam Pauli ad Philemonem interpretatus, ad Galatas transcenderam, multis re-

Paulæ et Eustochio Hieronymus inscribit Commentarios

B trorsum in medio prætermissis ; et ecce subito litteræ mihi de Urbe allatæ sunt, nuntiantes, et Albinam (*matrem Marcellæ*) venerabilem anum præsentiæ Domini redditam, et sanctam Marcellam, matris contubernio destitutam, magis nunc vestrum o Paula et Eustochium, fl gitare solatium. Et quia hoc interim fieri non potest propter grandia maris in medio spatia atque terrarum, repente vulnus impressum saltem Scripturarum vellem curare medicamine,.. Itaque quod et illi absenti pergratum fore, et vobis, qaæ in præsentiarum estis, utile existimo, aggrediar *etc. Ex his habemus, Marcellæ quoque communitatos fuisse Commentarios, quos ad Paulam et* Eustochium *scribebat Hieronymus.*

44 *Secuta est Expositio Epistolæ ad Ephesios, ut liquet ex verbis Hieronymi in præfatione.* Et quia jam ad Galatas, *inquit*, orantibus vobis, ante paucos dies, quid nobis videretur, expressimus : nunc ad Ephesios transeundum est. *Dirigebatur rursum Commentarius ad Paulam et* Eustochium, *quibus initio laudat* meditationis et scientiam Scripturarum ; *communicandus tamen iterum Marcella, ut liquet ex his verbis :* Quamobrem obsecro tam vos, quæ in præsentiarum estis, quam sanctam Marcellam, unicum viduitatis exemplar, ne facile maledicis et in-

in Epistolas aliquot S. Pauli et in Ecclesiasten.

C vidis Opuscula mea tradatis, neque detis sanctum canibus. *Imo et Sanctas hortatur ad qualemcumque sui defensionem contra invidos obtrectatores.* Quibus obsecro respondeatis, *inquit*, ut figant ipsi stylum ; tria ut dicitur, verba conjungant : sudent paululum, experiantur semetipsos ; et ex labore proprio discant ignoscere laborantibus. Scitis enim et ipsæ, quod ad hoc me explanationum opus invitum et retractantem compuleritis. *Ad Paulam et* Eustochium *directa rursum est Expositio Epistolæ ad Titum. In præfatione autem videtur insinuare, civitatem Nicopolim ad eas pertinuisse, cum sic habeat :* Scribit igitur Apostolus, o Paula et Eustochium, de Nicopoli, quæ in Actiano littore sita, nunc possessionis vestræ pars vel maxima est. *Dubito tamen, an ipsum civitatis dominium, ut aliqui locum intelligunt, Paulæ et* Eustochio *attribuat Hieronymus : nam poterat allegatis uti verbis, etiamsi solum præcipuas suas possessiones in illa Epiri civitate haberent Sanctæ. Ceterum quibus annis illa scripserit S. Hieronymus, examinabitur ad* XXX *Septembris. Illud solum hic moneo, non diu post ad easdem in Ecclesiastem quoque scripsisse Hieronymum, uti Romæ facere voluerat in gratiam Blæsillæ, paulo post defunctæ, quemadmodum dicit in præfatione.*

45 *Alia non pauca ex Operibus suis SS. Paulæ* D *et* Eustochio *deinde inscripsit S. Hieronymus, earum preces in præfationibus passim flagitans, aliquando et defensionem contra obtrectatores. Sic ex versionibus sacræ Scripturæ de Hebraico sermone in Latinum Paulæ simul et* Eustochio *dedicatos reperio quatuor libros Regum, quorum duos* Samuel, alios duos Malachim *nomine Hebraico vocavit. In præfatione eas, suppresso tamen nomine, sic compellat* : Sed et vos famulas Christi rogo, quæ Domini discumbentis pretiosissimo fidei myro ungitis caput, quæ nequaquam Salvatorem quæritis in sepulcro, quibus jam ad Patrem Christus ascendit, ut contra latrantes canes, qui adversum me rabido ore desæviunt,... orationum vestrarum clypeos opponatis. *Eisdem dicata versio Isaiæ prophetæ, in cujus præfatione eas nominat, et preces similiter flagitat. Jeremiæ versionem, in cujus præfatione conquerens de obtrectatoribus.* Et hæc patior, quia vos cogitis, *Sanctis nostris rursum dicatam existimo ; imo et Ezechielis versionem, in cujus prologo ait.* Legite igitur et hunc juxta translationem nostram. *Etsi enim nomina omiserit Hieronymus, allegatis tamen verbis Paula et* Eustochium *utcumque insinuatur, quia nullus magis ad ejusmodi labores Hieronymum invitabat, nullus ejus Opera magis legebat, quam Paula et* Eustochium, *quibus et Danielis et duodecim Minorum prophetarum versionem dicavit, ut earum nomina in præfationibus expressa certum faciunt.*

Iisdem dicat multas librorum translationes ex Hebraico,

E

46 *Tot ex Hebraico in Latinum sermonem translationes Paulæ et* Eustochio *dicatas fuisse ab Hieronymo, minus mirabitur studiosus lector, si consideraverit attente, quanta valerent linguæ Hebraicæ et sacræ Scripturæ intelligentia. In præfatione ad translationem libri Esther, iisdem rursus inscriptam, breviter id insinuat Hieronymus his verbis :* Vos autem, o Paula et Eustochium, quoniam et bibliothecas Hebræorum studuistis intrare, et interpretum certamina comprobastis tenentes Esther Hebraicum librum, per singula verba nostram translationem aspicite, ut possitis agnoscere, me nihil etiam augmentasse addendo, sed fideli testimonio simpliciter, sicut in Hebræo habetur, historiam hebraicam latinæ linguæ tradidisse. *Hactenus relatæ versiones in tom.9 Operum S. Hieronymi editionis Veronensis impressæ sunt. Pergo ad tomum decimum, in quo plures habentur versiones aut correctiones ex Græco et aliis sermonibus.*

ut linguæ istius perita.

47 *Quamvis nihil clare assertum inveniam apud Hieronymum de lingua Græca S.* Eustochio *nota,* F *vix tamen dubitare possum, quin* Eustochium *Græci sermonis perita esset æque ac mater Paula. De hac illud* Heronymus aliud *agens insinuat in Epitaphio num. 28, dum ait, Paulam morti proximam sibi aliquid interroganti* Græco sermone *respondisse. Noverat igitur Paula linguam Græcam, nec dubito, quin eam in annis puellaribus didicerit* Eustochium, *matrem in omnibus imitata, exceptis nuptiis, præsertim cum Hieronymus in Epistola 107 ad Lætam num. 9 inter præcepta educandi juniorem Paulam hoc memoret :* Discat (quotidie *nimirum, ut ante additur*) Græcorum versuum numerum. *Quare minime credendum est, linguam Græcam, utpote nobilibus Romanis eo tempore satis usitatam,* Eustochio *virgini ignotam fuisse. Hoc observare volui, antequam producam translationes aut correctiones ex lingua Græca eidem simul at matri dicatas, quas recensebo eo ordine, quo habentur tom. 10, in Hieronymo tempus, quo singulæ fuerunt editæ, investigaturus.*

Græcam etiam noverat Paula et verisimillime Eustochium:

48 *Primus occurrit liber Job, prout ex Græco Latinus ad Hieronymo factus est (nam eumdem ex Hebraico Arabicoque deinde transtulit) collatusque cum Hebraico. Hanc autem Sanctis nostris dedicans Hieronymus, eas in Prologo alloquitur hoc modo :* Quapropter, o Paula et

quibus librum Job ex Græco versum alsique dedicat Hieronymus.

A et Eustochium, unicum nobilitatis et humilitatis exemplar, pro flabello, calathis sportellisque, munusculo monachorum, spiritualia hæc et mansura dona suscipite ; ac beatum Job, qui adhuc apud Latinos jacebat in stercore et vermibus scatebat errorum, integrum immaculatumque gaudete. *Psalterium simili modo emendatum secundum Græcum textum interpretum Septuaginta, collatumque similiter cum Hebraico, iisdem Sanctis obtulit Hieronymus, cujus Præfatio ita inchoatur :* Psalterium Romæ dudum positus emendaram, et juxta Septuaginta interpretes, licet cursim, magna illud ex parte correxeram. Quod quia rursum videtis, o Paula et Eustochium, scriptorum vitio depravatum, plusque antiquum errorem, quam novam emendationem, valere ; cogitis, ut veluti quodam novali scissum jam arvum exerceam, et obliquis sulcis enascentes spinas eradicem, æquum esse dicentes, ut quod crebro male pullulat, crebrius succidatur *etc. Eadem forma juxta Græcum textum emendavit S. Hieronymus* tres libros Salomonis, id est, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum ; *eosdemque dicavit Paulæ et* Eustochio, *ut videri potest in Præfatione ejus tom.* 10 *col.* 435. *Hæc,* B *prolixiùs tractanda in S. Hieronymi Vita, breviter recensere volui, ut studiosus lector perspiciat, quantum Ecclesia debeat SS. Paulæ et* Eustochio, *quæ præ ceteris maxime S. Hieronymum ad eruditos in emendandis sacris codicibus labores impulerunt, et suis opibus adjuverunt.*

Iisdem scribit primos Commentarios in Prophetas,

49 *Quemadmodum vidimus S. Hieronymum a Paula et* Eustochio *excitatum fuisse ad Commentarios scribendum in aliquot S. Pauli Epistolas ; sic eumdem haud dubie impulerunt ad interpretationem Prophetarum. Ex his autem Commentariis pars* utrique simul dicata, pars *soli* Eustochio *post mortem Paulæ, pars aliis diversis. Quo ex iis Paulæ simul et* Eustochio *dicarit sanctus doctor, exponit ipse in Præfatione ad librum* 3 *in Amos his verbis :* Præpostero ordine atque confuso duodecim Prophetarum Opus et cœpimus, et Christo adjuvante complebimus. Non enim a primo usque ad novissimum juxta ordinem, quo leguntur, sed ut potuimus et rogati sumus, ita eos disseruimus. Naum, Michæam, Sophoniam et Aggæum primo φιλοπονωτάταις Paulæ ejusque filiæ Eustochio φροσεφώνησα, *id est, exposui. Horum quatuor Prophetarum Expositiones eis dicatas fuisse, confirmant ipsæ præfationes singulis præfixæ, ex quibus mox pauca afferam. Ex* C *allegatis autem verbis observo, laudatas Sanctas, quæ Græca voce* laborum amantissimæ *aut* diligentissimæ *nominantur, primum rogasse, ut Prophetas exponeret Hieronymus, cum dicat, exposuisse se, ut rogatus erat, primosque ipsis Commentarios inscripserit, imo et plures promiserit, ut post videbimus.*

et aliqua Opera antiquorum

50 *Carpebant aliqui S. Hieronymum, quod mulieribus potissimum Opera sua inscriberet, ut ipse declarat in Præfatione ad Sophoniam, illos refutans.* Antequam Sophoniam aggrediar, *inquit,* respondendum videtur his, qui me irridendum æstimant, quod, omissis viris, ad vos scribam potissimum, o Paula et Eustochium. Qui si scirent, Oldam, viris tacentibus, prophetasse,... nunquam post tergum meum manum curvarent in ciconiam. *Adducit agmen mulierum viris præstantiorum, interque eas beatissimam Mariam,* Domini matrem *multasque etiam gentiles, ut probet, fortes mulieres, quales erant Paula et* Eustochium *minime esse contemnendas, sed longe etiam præferendas viris iis, qui animô sunt muliebri. Mitto alia, et breviter moneo, varia etiam Græcorum doctorum Opera, rogantibus Paula et* Eustochio, *Latine reddita, ut plenius exponetur in Hieronymo.*

ex Græcis facta Latina.

51 *Inter illa autem sunt Homiliæ triginta novem Origenis in Lucam, impressæ tom. 7 a col.* 245, *ubi ad Sanctas ita præfari incipit :* Ante paucos dies D quorumdam in Matthæum et in Lucam Commentarios vos legisse dixistis : e quibus alter et sensibus hebes esset et verbis ; alter in verbis luderet, in sententiis dormitaret. Quamobrem petistis, ut contemptis istiusmodi nugis, saltem triginta et novem Adamantii nostri in Lucam Homilias, sicut in Græco habentur, interpreter ; molestam rem et tormento similem, alieno, ut ait Tullius, stomacho, et non suo scribere : quam tamen idcirco nunc faciam, quia sublimiora non poscitis... Perspicitis enim, quantum apud me et auctoritas vestra, et voluntas valet. Prætermisi paululum Hebraicarum quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum lucrativis operis hæc, qualiacumque sunt, non mea, sed aliena dictarem. *In fine hæc addit :* Præterea Commentarios viri eloquentissimi Hilarii, et beati martyris Victorini, quos in Matthæum diverso sermone, sed una gratia Spiritus ediderunt, post paucos dies ad vos mittere disposui, ne ignoretis quantum nostris quoque hominibus (*id est, Latinis*) sanctarum Scripturarum quondam studium fuerit.

AUCTORE J. S

§ IV. Officia matri in supremo morbo ab Eustochio præstita : præfecturam monasterii suscipit : Opera eidem dicata ab Hieronymo. E

Officia matri ægrotanti præstita: de ejus morte Sancta

O*biit S. Paula anno* 404, *die* XXVI *Januarii, post morbum forte satis diuturnum.* In quo languore, *inquit Hieronymus in Epitaphio num.* 28, Eustochii filiæ probata semper in matrem pietas, magis ab omnibus comprobata est. Ipsa assidere lectulo, flabellum tenere, sustentare caput, pulvillum supponere, fricare pedes, manu stomachum confovere, mollia strata componere, aquam calidam temperare, mappulam apponere, omnium ancillarum prævenire officia, et quidquid alia fecisset, de sua mercede putare subtractum. Quibus illa precibus, quibus lamentis et gemitu, inter jacentem matrem et specum Domini discurrit, ne privaretur tanto contubernio, ne illa absente viveret, eodem feretro portaretur? *Hæc de officiis in morbo. Relata vero morte, et solemnitate exsequiarum, de* S. Eustochio *hæc subdit :* Venerabilis virgo filia ejus Eustochium, quasi ablactata super matrem suam, abstrahi a parente non poterat : deosculari oculos, hærere vultui, totum corpus amplexari, et se cum matre velle sepeliri. *Dolorem* Eustochii *hæc indicant, et vehementem ejus amorem in sanctam matrem. At nullum profert Hieronymus verbum, quo insinuatur, Sanctam nimiis fletibus aut lamentis muliebriter indulsisse.* F

pie magis quam muliebriter dolet ;

53 *Contrarium potius insinuat, dum post mortem relatam statim subjungit :* Ex hinc non ululatus, non planctus, ut inter seculi homines fieri solet, sed Psalmorum linguis diversis examina concrepabant. *De hoc Psalmorum cantu, post relatum innumeræ multitudinis occursum, iterum dicit :* Græco, Latino, Syroque sermone Psalmi in ordine personabant, non solum triduo, donec subter ecclesiam, et juxta specum Domini conderetur, sed per omnem hebdomadam. *Igitur ut justus et magnus, ita et sancta Virgine dignus erat dolor, quæ nec officia Christianæ pietatis impediebat, nec ad indecora se effundebat lamenta. Dolor quoque non minor erat ipsius Hieronymi, quam* Eustochii. *Nam in Epitaphio, quod non diu post composuit, num.* 32 Eustochio *ait :* Hunc tibi librum ad duas lucubratiunculas eodem, quem tu sustines, dolore dictavi. *In Epistola* 99 (*alias* 31) *ad Theophilum Alexandrinum ait, nihil se scripsisse, quod* ita sanctæ et venerabilis Paulæ confectus *esset* dormi-

A dormitione. *De* Eustochio *autem dicit:* Sancta et venerabilis te filia tua Eustochium, quæ nullam pro matris absentia recipit consolationem,... suppliciter salutat. *Causam luctus utrique communem declarat his verbis:* Perdidimus enim, ut ipse nosti, repente solatium, quod (ut conscientiæ nostræ testis est Dominus) non ad proprias ducimus necessitates, sed ad sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite serviebat.

AUCTORE J. S.

licet nihil hæreditate opum acciperet,

54 *Ex his colligat studiosus lector, quanta cura in solam recciderit* Eustochium, *quantaque eidem opus fuerit fortitudine, ne dolori et curarum moli succumberet. Mater Paula, immensis potens opibus, duo erexerat monasteria, alterum virorum, alterum mulierum; utrumque autem opibus suis sustentabat, et ingentes etiam pauperum alebat greges; sed in omnibus filiam* Eustochium *habebat adjutricem. Tota hæc cura devolvebatur ad* Eustochium, *matris opibus destitutam, nec illius ex consanguineis præsenti solatio adjutam. Audiamus Hieronymum variis locis in Epitaphio de hæreditate* S. Eustochii *loquentem.* Omnes suos pauperes pauperior ipsa (*Paula*) dimisit, *inquit num.* 2. Nec mirum de proximis et familiola, quam B in utroque sexu de servis et ancillis in Fratres Sororesque mutaverat, ista proferre, quum Eustochium virginem, et devotam Christi filiam, in cujus consolationem libellus hic cuditur, procul a nobili genere sola fide et gratia divitem reliquerit. *Deinde num.* 15 *ait Paulam* id *habuisse* voti,.. . ut unum nummum Filiæ non dimitteret. *Et mox:* Denique consecuta est, quod optabat, et in grandi ære alieno Filiam dereliquit: quod huc usque debens, non suis viribus, sed Christi se confidit misericordia redditurum. *Rursum num.* 30: Testis est Jesus, ne unum quidem nummum ab ea Filiæ derelictum, sed, ut ante jam dixi, derelictum magnum æs alienum: et, quod his difficilius est, Fratrum et Sororum immensam multitudinem, quos sustentare arduum, et abjicere impium est.

sed ære alieno gravaretur.

55 *Profusam illam matris suæ in pauperes ac pia opera liberalitatem non displicuisse* S. Eustochio *testatur Hieronymus num.* 26, *quando ait, ita eam obedivisse matri,* ut... ne unum quidem nummum haberet potestatis suæ, sed et paternam et maternam substantiolam a matre distribui pauperibus lætaretur, et pietatem in parentem, hæreditatem maximam et divitias crederet. *Nam quod maxime insinuatur his verbis, quæ non recte ab aliquibus intellecta jam monui, illud est, noluisse* Eustochium, *ut* C *vel unus nummus pro hæreditate sua servaretur, sed lætanter vidisse, omnes opes in pauperes effundi. Nec minus forti animo paupertatem illam suam tulisse videtur Sancta, quam benigno in pauperes et pio matrem affectu opes suas effundi viderat. Neque enim Hieronymus, cum in consolationem* Eustochii *scribebat, toties repetiisset, ne* unum quidem nummum *ei derelictum, nisi id eam fortiter ferre novisset. Hac de causa eam num.* 31 *sic alloquitur:* Secura esto, Eustochium, magna hæreditate ditata es. Pars tua Dominus: et quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio coronata est. *Itaque merito Hieronymus eximiam* Eustochii *fortitudinem prædicavit verbis num.* 13 *datis: merito de eadem in Epitaphio num.* 4 *ait:* Eustochium, quæ nunc in sanctis locis virginitatis et ecclesiæ monile pretiosum est.

Suscipit Sancta præfecturam virginum,

56 *Curam monasterii virginum post obitum matris suscepit* S. Eustochium, *et annis facile quindecim aut sexdecim, quibus superfuit, gessit. Palladius in Historia Lausiaca, ubi de S. Paula egerat, de* S. Eustochio *hæc subjungit cap.* 126: Cujus filia nunc quoque exercetur in Bethleem, nomine Eustochium, quam ego non conveni. Dicitur autem esse castissima, habens conventum quinquaginta virginum.

Hæc Palladius circa finem vitæ S. Eustochii *scripsit,* D *ut nequeamus ex eo certi esse de numero virginum, quas initio post obitum matris regendas et sustentandas accepit. At sive paulo major aut minor fuerit numerus, existimo non modo earum regimen ab* Eustochio *susceptum esse, quod certum est, sed etiam disciplinam monasterii ab eadem, juvante S. Hieronymo, magis accommodatam fuisse ad leges aliorum monasticas. Etenim S. Hieronymus inter prima, quæ scripsit post mortem Paulæ, Regulam S. Pachomii Latinam reddidit, prout modo impressa habetur tom.* 2 *col.* 53.

et Regulam S. Pachomii in ejus gratiam

57 *In Præfatione autem ait, se id agere ut longum* silentium *ex luctu de morte S. Paulæ servatum,* rumperet, reddens, *inquit,* me pristinis studiis, et sanctæ feminæ (*Paulæ*) refrigerans animam, quæ monasteriorum semper amore flagravit, et quod visura erat in cœlo, hic in terris meditata est: venerabilis quoque virgo filia ejus Eustochium haberet, quod Sororibus agendum tribueret: nostrique Fratres Ægyptiorum, hoc est, Tabennensium monachorum exempla sequerentur *etc. Ex hisce tria* E *colligo, primo S. Paulam aliquid meditatam esse in vita, quod non perfecit, sed quod post mortem ejus perfectum est ab* Eustochio, *aut saltem sub ejus regimine, cum illud Paula* visura erat in cœlo: *secundo, aut Regulam S. Pachomii Sororibus monasterii ab* Eustochio *fuisse præscriptam, quatenus leges, viris datæ, mulieribus quoque congruebant, aut certe ex illa Regula compositas fuisse leges, quas moniales observarent: nam Regulam vertit Hieronymus, ut* Eustochium haberet, *ex illa nimirum Regula,* quod Sororibus agendum tribueret; *certa nimirum fixaque lege. Non est ratio dubitandi, quin id ipsum sit, quod meditata erat Paula.*

S. Hieronymus Latinam reddit

58 *Tertio clare insinuat S. Hieronymus, Regulam a se factam Latinam, ut monachi, quibus præerat, eam sequerentur. Præclarissima sane est S. Pachomii Regula, eoque ex capite SS. Hieronymo et* Eustochio *etiam placuerit, quod studium sacrarum Scripturarum in ea præscribatur cap.* 139 *et* 140, *ubi hæc leguntur:* Et omnino nullus erit in monasterio, qui non discat litteras, et de Scripturis aliquid teneat: qui minimum usque ad Novum Testamentum et Psalterium. *Hæc, inquam, amantissimis sacrarum Litterarum Hieronymo et* Eustochio *procul dubio mire placuerunt; sed nec alia displicuerint, cum omnia illius Regulæ præcepta pro adjunctis locorum et temporum, ac pro monachorum illorum conditione, tam prudenter fuerint* F *præscripta, ut facile credi possint ordinata* juxta præceptum Dei et angeli, qui ad eos ob hanc ipsam institutionem missus venerit, *ut habet Hieronymus ibidem.*

Ea rogante, alios V. T. libros ex Hebraico in Latinum sermonem transtulit.

59 *Necdum perfecerat translationem Veteris Testamenti ex Hebraico in Latinum sermonem S. Hieronymus, quando dictam Regulam Latinis legendam dedit. Non diu tamen post rogavit* Eustochium, *ut libros Josue, Judicum et Ruth ex Hebraicis redderet Latinos, ut insinuat Hieronymus in Præfatione ad librum Josue, ubi de omnibus tribus ait:* Ceterum post sanctæ Paulæ dormitionem, cujus vita virtutis exemplum est, et hos libros (*Josue, Judicum et Ruth ante nominatos*) quos Eustochio virgini Christi negare non potui, decrevimus, dum spiritus hos regit artus, Prophetarum explanationi incumbere *etc. Itaque hos libros tres dedit precibus* S. Eustochii, *antequam intermissam Prophetarum explanationem resumeret. At librum quoque* Esther *cum tribus jam dictis nominat in laudata Præfatione, ut ille quoque videatur post mortem Paulæ precibus* Eustochii *translatus, cum tamen in Præfatione eidem præfixa offeratur Paulæ simul et* Eustochio, *ut dictum est num.* 46. *Itaque ambigua de tempore translati libri Esther oritur dubitatio, de qua prolixius agetur in S. Hieronymo, ad quem propius spectat.*

Isaiam Prophetam protinus Commentariis

A 60 *Explanationes Prophetarum diversis dicavit S. Hieronymus. Priores Paulæ et* Eustochio *inscriptas jam vidimus, tum aliæ secutæ, post quas ad Isaiam processit,* Eustochio *dicatum. Prologum ita orditur sanctus doctor:* Expletis longo vix tempore in duodecim Prophetas viginti Explanationum libris, et in Danielem Commentariis, cogis me, virgo Christi Eustochium, transire ad Isaiam: et, quod sanctæ matri tuæ Paulæ, dum viveret, pollicitus sum, tibi reddere. Quod quidem et eruditissimo viro, fratri tuo (*ob nuptias cum defuncta sorore Paulina*) Pammachio promisisse me memini: quumque in affectu par sis, vincis præsentia. Itaque et tibi, et illi per te reddo, quod debeo... Unde orationum tuarum fultus auxilio, quæ diebus ac noctibus in Dei Lege meditaris, et templum es Spiritus sancti, imitabor Patremfamilias, qui de thesauro suo profert nova et vetera. *Scripsit Hieronymus in Isaiam libros octodecim, et singulis præmisit Præfationem ad* Eustochium, *ex quibus nonnulla spectant ad propositum nostrum. Preces ipsius, ut fere in omnibus, in secundi libri Præfatione postulat his verbis :* Unde obsecro te, virgo Christi Eustochium, ut, nobis in Scripturarum explanatione certantibus, tu cum Mose ad Dominum B eleves manus.

exponit, et eidem dedicat,

61 *In quinto Prologo offert ei librum antea scriptum, dicitque :* Nunc ad te, Φιλοπονωτάτη (*laboris amantissima*) Eustochium, cogor in totum Prophetam Commentarios scribere, *precesque de more flagitat. In octavo excusat prolixitatem, utpote ex obscuritatibus Isaiæ ortam, additque :* Certe nos studiosis scribimus, et sanctam Scripturam scire cupientibus, non fastidiosis, et ad singula nauseantibus. *At similia non profert causa ipsius* Eustochii, *quæ plenissimam desiderabat explanationem, sed ut respondeat aliis, iisque perpetuis obtrectatoribus, de quibus sæpe conqueritur. Quanti vero faceret judicium* S. Eustochii, *satis declarat in Præfatione libri decimi, ubi insinuat, se ejus quoque consilium exquisivisse pro divisione librorum, dicens illum librum aliis fore minorem, et hæc subjungens :* Itaque, ut voluisti, virgo Christi Eustochium, et ut in commune placuit, sicut et superiores ante dictavi, et hunc et reliquos, si Christus annuerit, dictabo libros, ut prophetias sibi copulem, nec eas inter se lacerem atque discerpam in alterius finem et alterius principium. *In duodecimo ait:* Ac nonnullos fore arbitror, qui hoc ipsum, quod ad te, Eusto- C chium, sermonem facio, obtrectationi patere contendant, non considerantes, Holdam et Annam ac Debboram, viris tacentibus, prophetasse, et in servitute Christi nequaquam differentiam sexuum valere, sed mentium. *Non obscure hæc insinuant, majorem fuisse existimationem Hieronymo de eruditione et virtute* Eustochii, *quam plerorumque virorum.*

quanti Sanctam faceret, sæpe insinuans

62 *In Præfatione libri decimi tertii, quam tumul*tuario sermone *ægrotus dictavit, necdum absoluto libro ipso, luculenter ostendit Hieronymus, quanti faceret preces* Eustochii : *cum ad eas flagitandas præfatiunculam ipsam dictaverit, hisque usus sit verbis :* Quamobrem, Eustochium, in toto orbe terrarum unicum nobilitatis et virginitatis exemplum, non sileat pupilla oculi tui, clamaque in corde : « Exurge, ut « quid dormis, Domine? » ut injunctum in Isaiam opus, te orante, et Christo miserante, perficiam. *Perfecit Opus Hieronymus, et plura post illud. In sequentis autem libri Præfatione ait,* incredibili velocitate *se sanatum. Et mox :* Tuque, virgo Christi Eustochium, quæ ægrotantem tuis orationibus adjuvisti, sanato quoque imprecare gratiam Christi, ut eodem spiritu, quo Prophetæ futura cecinerunt, possim in nubem eorum ingredi *etc. Magnam eruditionem Scripturarum* Eustochii *ostendit Præfatio libri sexti, quam Hieronymus ita orditur :* Egregia disertissimi oratoris sententia est, Felices essent artes, si de illis soli D artifices judicarent. *Ad hoc probandum profert illud sacræ Scripturæ :* Beatus, qui in aures loquitur audientium. *Et continuo subdit :* Qua felicitate tu, filia Eustochium, me compotem esse fecisti. Nam quum anterioris libri præfatiunculam legeres, in qua asserui, Apostolos et Evangelistas ea tantum de Septuaginta interpretibus, vel eorum verbis ponere testimonia, quæ Hebraico consonarent ; illico mihi non parvam quæstiunculam detulisti, quod scilicet octo versus, qui leguntur in ecclesiis, et in Hebraico non habentur, tertii decimi Psalmi. Apostolus usurparit... Quod quum audissem, quasi a fortissimo pugile percussus essem, cœpi tacitus æstuare, et stuporem mentis vultus pallore signare *etc. Fortis sane erat objectio, sed post diligentem inquisitionem non infeliciter eam solvit Hieronymus.*

AUCTORE I. S.

in præfationibus.

63 *Ad librum decimum octavum et ultimum Hieronymus iterum declarat, in quorum gloriam præclaros illos prolixosque in Isaiam Commentarios composuerit, et quibus illos dicarit, ita Sanctam alloquens :* Duodevicesimus in Isaiam, imo extremus liber, tuo, o filia Eustochium, et sanctæ matris tuæ Paulæ nomini dedicatur, ut quas pari honore suspexi, æqua E commemoratione nunc recolam præsertim quum et illa, dum viveret, hoc Opus tecum crebrius postularit, et vir eruditissimus frater tuus Pammachius et tunc et postea frequentibus scriptis cogere non destiterit : mihique et præsentium amicorum et absentium, virorumque ac feminarum in Christo dormientium eadem religio sit, id est, animorum caritas, non corporum. *Hæc satis ostendunt, Hieronymum non sine delectu personarum Opera sua dedicasse, honoremque illum iis solum contulisse, quos magis faciebat. Cum autem hos Commentarios simul peterent* S. Eustochium *et S. Pammachius, pari nobilitate virtute et eruditione conspicuus pro hisce prætulit* S. Eustochium, *sic tamen, ut illa ad Pammachium quoque perferendos curaret. Ad S. Pammachium tamen pauca quoque scripsit Opuscula, et nominatim Commentarios aliquot in Minores Prophetas, qui similiter* S. Eustochio *fuerint communicati.*

Roganti et urgenti Eustochio Ezechielem

64 *Post mortem S. Pammachii sanctæque Marcellæ, exponendam suscepit S. Hieronymus, et* Eustochio *dicandam Ezechielis prophetiam, ut in Prologo declarat, ita ordiens :* Finitis in Isaiam decem et octo Explanationum voluminibus, ad Ezechiel, quod tibi, F et sanctæ memoriæ matri tuæ Paulæ, o virgo Christi Eustochium, sæpe pollicitus sum, transire cupiebam, et extremam, ut dicitur, manum Operi imponere prophetali. *Tum ait, perturbatum se fuisse tristibus nuntiis de morte Pammachii, Marcellæ aliorumque, ac de capta per Gothos urbe Roma, eaque de causa Opus intermissum.* Verum, *inquit,* quia tu indesinenter hoc flagitas,... aggrediar Ezechiel Prophetam. *In Præfatione libri tertii dicit,* Explanationes in Ezechiel *se omisisse ob pauperes occasione Urbis captæ in Palæstinam confluentes, et addit :* Unde rursus a te commoniti, o virgo Christi Eustochium, intermissum laborem repetimus, et tertium volumen aggressi, tuo desiderio satisfacere desideramus. *Mitto verba Hieronymi, quibus preces* Eustochii *frequenter postulat, et initium Præfationis ad librum duodecimum subjungo ; ex eo enim liquet, quam studiose illa Hieronymum, ad explanandum incitaret.* Trepidationem meam, *inquit,* in explanatione templi Ezechiel, imo tacendi perseverantiam, tuæ, filia Eustochium, preces et Domini promissa superarunt, dicentis : « Petite, et accipietis : quærite, et inve« nietis, pulsate, et aperietur vobis. » *Addit etiam rationes, quibus ad pergendum hortata fuerat, subditque :* Obsequar igitur voluntati tuæ *etc.*

65 *In præfatione libri decimi tertii, postquam de nimia*

A *nimia difficultate explanandi templum Ezechielis multa dixerat, sanctam Virginem sic alloquitur :* Quamobrem tibi, filia Eustochium, quæ nostra, qualiacumque fuerint, libenter accipis, contestatum volo, et illud rhetoris Victorini breviter admoneo, ut obscuritatem voluminum ex tribus rebus fieri scias, vel rei magnitudine, vel doctoris imperitia, vel audientis duritia : quorum primum et secundum liquido in hoc Opere confitebor ; tertium, acumen ingenii tui et desiderium Scripturarum facile renuit : quæ privilegio virginali et victus continentia, non dicam frequentem, sed jugem hospitem possides Deum. *In Præfatione ad librum decimum quartum, eumque postremum, ait :* Quem (*librum*) si, orante te, ad finem usque perduxero, et Dominus vitæ hujus concesserit spatium, transibo ad Jeremiam, qui unus nobis remanet Prophetarum. *Perfecit sanctus doctor Commentarios suos in Ezechielem, non item in Jeremiam, quibus immortuus est : neque hos obtulit* S. Eustochio, *licet hic expositionem Jeremiæ illi promittat.*

AUCTORE J. S. exponit et inscribit Hieronymus.

B

§ V Paulam fratris filiam præclare instituit : multa patitur a Pelagianis : annus beati obitus investigatur.

Paulam fratris filiam in monasterio excipit,

Restat, *ut colligamus pauca, quæ supersunt dicendo de* S. Eustochio. *Primo constat ex Epistolis S. Hieronymi, et aliunde etiam, Paulam juniorem, de qua jam meminimus num. 38, missam fuisse ad amitam suam* S. Eustochium. *Necdum tamen erat in Palæstina, quando anno 404 avia ejus S. Paula ibidem obiit. Hoc enim satis colligitur ex verbis S. Hieronymi in Epitaphio S. Paulæ, ubi num. 26 de S. Paula ait :* Non debeo silentio præterire, quanto exultaverit gaudio, quod Paulam neptem suam, ex Læta et Toxotio genitam, imo voto et futuræ virginitatis repromissione conceptam, audierat in cunis et crepitaculis balbutiente lingua ALLELUIA cantare, aviæque et Amitæ nomina dimidiatis verbis frangere. In hoc solo patriæ desiderium habuit ut filium (*Toxotium,*) nurum (*Lætam,*) neptem (*Paulam,*) renunciasse sæculo, et Christo servire cognosceret. Quod et impetravit ex parte. Nam neptis Christi flammeo reservatur *etc. Tillemontius art. 97 ait, ex allegatis verbis non posse colligi, Romæne tunc esset junior Paula, an in Bethleem. At vel ipsum silentium Hieronymi de adventu Paulæ in Bethleem, qui mirum aviæ Paulæ attulisset gaudium, satis insinuat, eam ante obitum S. Paulæ ibidem non fuisse. Si enim gavisam dicit S. Paulam ob dimidiata balbutientis infantis verba, multo minus sileret lætitiam ejus de adventu in monasterium. Ætas ipsa junioris Paulæ, quam, moriente S. Paula, quatuor aut quinque annorum circiter fuisse credimus, non patitur, ut dicamus eam jam tunc fuisse in monasterio, ad quod fortasse toto decennio serius venerit. Nam tempus, quo ad amitam suam* S. Eustochium *pervenit, nullibi indicatur.*

C

et bene instituit : utraque etiam SS. Augustino et Alypio nota.

67 *Prima mentio de Paula juniore, cum* S. Eustochio *in Bethleem degente, fit ab Hieronymo in Epistola 134 (alias 94) ad S. Augustinum, ubi de utraque sic loquitur :* Sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ, Eustochium et Paula, et genere suo, et exhortatione tua, digne gradiuntur, specialiterque salutant beatitudinem tuam. *Epistola hæc figitur anno 416 ; indeque colligitur, ante annum 416 venisse Paulam, cum de ea non fiat mentio, ut de virgine illuc recenter advecta. Ex allatis verbis ulterius colligetur, S. Augustinum ad sanctas illas virgines aliquando litteras dedisse hortatorias, quæ exciderunt. Earumdem nomine, ut existimo, S. Augustinum salutat Hieronymus in Epistola* 142 (*alias* 81) *his verbis :* Sancti Fratres, qui cum D nostra sunt parvitate, præcipue sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ, suppliciter te salutant. *Notæ etiam fuerunt S. Alypio episcopo Tagastensi, amico S. Augustini : nam in ultima S. Hieronymi Epistola, in qua de morte* S. Eustochii *meminit Hieronymus, de Paula sic habet :* Neptis vestra Paula miserabiliter deprecatur, ut memores ejus sitis, et multum vos salutat. *Non erat consanguinea Alypii aut Augustini, sed* neptis *videtur vocari ob teneram ætatem, quæ cum* Eustochio *ante vocata erat* filia. *Ex his colligitur, Paulam præclare instructam fuisse a* S. Eustochio. *Præterea ex præsentia Paulæ junioris verisimillima oritur conjectura,* S. Eustochio *non defuisse subsidia, a Romanis consanguineis submissa, quibus monasterium suum sustentaret, seque etiam liberaret ære alieno, quod vivens S. Paula contraxerat.*

Monasterium Sanctæ a Pelagianis incenditur, et diripitur,

68 *Verum anno* 416, *ut videtur acrem sustinuit procellam, odio hæreticorum illatam, quæ toti monasterio ruinam, sacrisque virginibus dispersionem, aut forte etiam graviora minari videbatur. Pelagii fautores fuisse, qui scelera illa perpetrarunt, indicat S. Augustinus in libro de Gestis Pelagii circa finem, ubi sic habet :* De his autem, quæ post hoc judicium (*in concilio Diospolitano latum*) ibi a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur, ut Dei servi et ancillæ, ad curam sancti Hieronymi presbyteri pertinentes, sceleratissima cæde afficerentur, diaconus occideretur, ædificia monasteriorum incenderentur, vix ipsum ab hoc impetu atque incursu impiorum in Dei misericordia turris munitior tueretur, tacendum nobis potius video, et exspectandum, quid illic fratres nostri episcopi de his tantis malis agendum existiment *etc. Hæc S. Augustinus, postquam de synodo Diospolitana dissertavit, non nominans quidem* Eustochium *et* Paulam, *sed eas clare designans per ancillas Dei ad S. Hieronymi curam pertinentes. Tempus autem innotescit per synodum Diospolitanam, quæ habita est sub finem anni* 415. *Attamen non dicit Augustinus, statim post absolutum concilium violentiam illam monasteriis Hieronymi et* Eustochii *illatam esse, ideoque creditur anno* 416 *contigisse.* E

ut illa modeste admodum conquesta est S. Innocentio :

69 *Conquestæ sunt de violentia monasterio suo illata* Eustochium *et Paula per litteras ad S. Innocentium Romanum Pontificem datas, quod graviora etiam timerent, quemadmodum etiam conquestus est S. Hieronymus. Intelligimus id ex tribus S. Innocentii litteris hac de causa scriptis, ex quibus tamen non liquet,* Eustochium *et Paulam litteras misisse, sed verisimilius fit, S. Hieronymum suo et illarum nomine querelas ad Pontificem detulisse. Nomen quoque sceleratorum, qui injuriam intulerant, non fuit in litteris expressum. Litteras S. Innocentii edidit Baronius, eæque a pluribus deinde sunt recusæ, sed mendis non carent, ex vetustate ortis, sive ex ignorantia aut negligentia transcribentium. Ad Joannem Hierosolymitanum episcopum præcipue insinuat Innocentius, quantum passæ sint* Eustochium *et Paula, saltem in suis, dum Epistolam sic orditur :* Direptiones, cædes, incendia, omne facinus extremæ dementiæ *, generosissimæ sanctæ virgines Eustochium et Paula deploraverunt in locis ecclesiæ tuæ * perpetrasse diabolum : nomen enim hominis causamque reticuerunt. Quod et si ambiguum non sit, et a quo commissum : oportuit tamen custodire germanitatem tuam, et gregi illius sollicitius providere, ne quid simile oriretur. *Suspicionem suam de conniventia Joannis Hierosolymitani declarat Pontifex, ut magis exponetur in Hieronymo. De iis vero, quæ virgines erant passæ, hæc deinde memorat Innocentius :* Et tales agnas incendio, armis et persecutionibus, nudas, debiles, post suorum cædes et mortes,

* al. clementiæ
* al. suæ

A mortes, vix vivere audivimus. *Et post pauca Joannem alloquens :* Ubi provisiones tuæ? Ubi certe, si casus evenerant, auxilia vel consolationes? Cum plus se adhuc metuere dicant, quam conqueruntur esse perpessas. Altius censerem, si essent aliquid de hac re mecum apertius collocutæ. *Ex datis verbis abunde colligitur, gravissimam vexationem, terroresque etiam graviores* S. Eustochio *ejusque monasterio illatos esse : ipsam vero moderate admodum egisse, quod auctores tanti sceleris non nominaverit, licet hoc etiam fieri potuerit, quod præcipui solis suspicionibus innotescere possent, et nihil per se fecissent. Pro* extremæ dementiæ *aliqui ediderunt* extremæ clementiæ, *vocesque illas ad* Eustochium *et Paulam referunt, et alia plura mutant. At mihi præplacet lectio data, ut multo concinnior, cum post* direptiones, cædes, incendia, *apte dicatur* omne facinus extremæ dementiæ, *et minus recte* omne facinus *sine ullo adjuncto : ac rursum voces* extremæ clementiæ *inconcinne admodum de duabus virginibus proponantur sequentibus* generosissimæ sanctæ virgines.

gravia fuerunt monasterii damna ;

70 *Quidquid autem sit de lectionum varietate, constat primo,* S. Eustochium *gravia illa fuisse passam cum S. Hieronymo, quod contraria esset hæresi Pelagianæ, et verisimillime etiam, quod foveret S. Hieronymum.* B *Quanto enim odio Pelagiani Hieronymum prosequerentur, magis exponetur ad* XXX *Septembris. Constat secundo tam ex Augustino quam ex Innocentio, ædificia quædam monasterii fuisse incensa, ac bonorum direptiones factas. Tertio* cædes *in monasterio* S. Eustochii *etiam memorat S. Innocentius ; neque id exponendum est de percussionibus dumtaxat, sed etiam de illata quibusdam morte, cum dicat,* post suorum cædes et mortem. *Fuerint illi servi aut ancillæ, qui irruentibus se opponere conabantur. Nam nullibi dicitur ex sacris virginibus ullas fuisse occisas. Diaconum occisum, verisimiliter in monasterio S. Hieronymi, asserit S. Augustinus ; sed virgines interemptas neuter dixit. Nescio etiam ex quibus verbis sibi persuaserit Tillemontius, quod asserit in S. Hieronymo art.* 138, Eustochium ipsam et Paulam *vix effugisse* nudas et debiles, *dum arma sæviebant et incendium. Neque enim id videtur dicere Innocentius ; sed loquitur, quantum verba mendosa innuunt, de misero statu, ad quem* incendio, armis et persecutionibus *erant redactæ, nudasque, sive privatas temporalibus bonis ædificiisque, ac debiles, ablato servorum et ancillarum subsidio, ut vix* C *haberent, unde viverent. Hunc sensum omnino insinuant illa verba,* vix vivere audivimus. *De gravissimo* D *hoc damno meminit etiam Hieronymus in Epistola* 139 *(alias* 56) *scripta circa annum* 407 *hisce verbis :* Nostra autem domus, secundum carnales opes hæreticorum persecutionibus penitus eversa, Christo propitio, spiritualibus divitiis plena est. Melius est enim panem manducare, quam fidem perdere.

AUCTORE J. S.

illud tamen Sancta non deseruit, nisi forsan brevi tempore.

71 *Fecerunt verisimiliter id impii hæretici, ut* Eustochium *cogeretur deserere monasterium, et Hieronymus alio se conferre. Et revera Hieronymus in Epistola* 138 *(alias* 55 *) de his agens, aliquid innuere videtur de loco mutato. Attamen, si monasteria sua deseruerunt Hieronymus et* Eustochium, *pro brevi tempore id factum fuerit, ut magis dicitur in Hieronymo, et sic impios hæreticos spes sua fefellit : nam post tempus, quo hæc patrata fuerunt, scripsit Palladius, num.* 56 *laudatus, eoque scribente* in Bethleem *habitabat* S. Eustochium, *ibique habebat* conventum quinquaginta virginum. *Constat etiam, ibidem post paucos annos defunctam esse, et sepultam, ut verisimile sit, ædificia, quæ igne erant consumpta, fuisse paulatim restituta, aliaque damna piorum subsidiis reparata. Verum, cum impii verisimiliter in libros et scripta S. Hieronymi maxime sævierint, ex hac monasterii directione fortasse contigerit, ut multæ Epistolæ S. Hieronymi, ad SS. Paulam et* Eustochium *datæ, prorsus* E *exciderint, quod illæ aliis communicatæ non essent, utpote ad privatam illarum aut monasterii instructionem datæ.*

Mors Sanctæ probabilius anno 419 figenda.

72 *De morte* S. Eustochii *meminit S. Hieronymus in Epistola* 143 *(alias* 79) *quæ omnium Epistolarum postrema creditur, ad Alypium et Augustinum, qui quæsiverant ex Hieronymo, an respondisset ad libros Anniani Pelagiani. Respondet autem præter alia :* Sciatis me, ipsos libros in schedulis missos a Sancto fratre nostro Eusebio presbytero suscepisse non ante multum temporis : et exinde vel ingruentibus morbis vel dormitione sanctæ et venerabilis filiæ vestræ Eustochii, ita doluisse, ut propemodum contemnendos putarem. *Ex epocha hujus Epistolæ colligitur annus obitus* S. Eustochii. *Nam in S. Hieronymo ostendam, Epistolam figendam esse anno* 419, *circa mensem Augustum vel Septembrem. Obierat autem non longo quidem tempore ante dictam Epistolam, tanto tamen, ut a scribendo ejus causa abstinuisset* S. Hieronymus. *Itaque beatus* Eustochii *obitus anno* 419 *figendus est : sed mense et die incertis, verisimillime tamen ante* XXVIII *Septembris, quo colitur ; et forte etiam priori parte anni.* F

DE S. SILVINO EPISCOPO BRIXIENSI

IN LONGOBARDIA

COMMENTARIUS

J. P.

Memoria in Fastis; reliquiarum inventiones et Translationes; cultus.

ANTE MEDIUM SECULUM V. Nomen ejus in Romano et aliis Martyrologiis ;

E*minentissimus Baronius post Galesinium, qui primus in editis Ecclesiæ Fastis hunc et alios non paucos Brixienses Antistites inscripsit, sic hodie* S. Silvinum *annuntiat in Martyrologio Romano :* Brixiæ sancti Silvini episcopi. *Ferrarius ad eumdem diem in Catalogo Sanctorum Italiæ de ipso tradit sequentia :* Silvinus, sive ut alii scribunt, Sylvinus episcopus Brixiæ XII, quartus post S. Philastrium ecclesiam Brixiensem inter SS. Theophilum prædecessorem et Gaudiosum successorem, circa annum Sal. CCCCX administravit ea sanctitatis laude, ut, cum ad Superos IV Kal. Octobris evolasset, in Divos relatus, ab ecclesia Brixina honores, qui Sanctis debentur, sit consecutus. Cujus corpus, in æde S. Petri in Oliveto conditum, ad hæc usque tempora requiescit. *Ita ille, citans Tabulas et monumenta*

AUCTORE J. P.

A *menta Brixiensia. Canit quoque de S.* Silvino *Brautius episcopus in Martyrologio poetico ; at visum non est operæ pretium huc transferre ejus versiculos, omnibus animarum rectoribus consentaneos.*

gesta plane ignota; tempus, quo floruit.

2 *Faynus denique ipsum celebrat in Martyrologio Brixiano verbis istis :* Quarto Kalen. Octobris. Brixiæ sancti Silvini episcopi in ecclesia sancti Petri Oliveti, qui pastorali sollicitudine fulgens, nomen sibi æternum inter Sanctos promeruit. *In Annotatis appellat ad Tabulas et Catalogos omnes episcoporum ecclesiæ suæ, ad laudata mox Martyrologia ac Brixianum MS., et ad longum agmen scriptorum, quorum nomina et Opera recenset. Super citatis Catalogis mentem meam indicavi in hoc ipso tomo ad diem* XXVI *Septembris in Commentario de S. Vigilio episcopo num.* 3 ; *quod autem ad scriptores pertinet, etiam ibidem dicta num.* 4 *hic pro insertis haberi possunt. Proinde siquis eos inter quidquam memoret de* S. Silvino, *in vivis degente, præter nuda ejus ac decessorum successorumque nomina, unde saltem conjicere liceat, quo circiter tempore floruerit, id totum ex conjecturis profectum existimamus. Hinc ne illud quidem excipere ausim, quod tradit Faynus de episcopatus initio ac fine*
B *inquiens :* Senex anno CCCCXLV ad episcop. ingressus, ad cœlum post duos circiter annos vocatus, illic pro nobis intercedit. *Quandoquidem id nuspiam idoneo testimonio confirmatum reperiam, et Ferrarius, usus quoque Brixiensibus Tabulis et monumentis, dicat, sedisse Sanctum circa annum* 410. *Itaque, missis ceteris, signavi ego eum, non determinato anno, ante medium seculum quintum ; quia Rampertus, seculo* 9 *episcopus Brixiensis, et omnium scriptorum, quos novi, antiquissimus, isto ordine Sanctum recenset in Historia translationis S. Philastrii :* Theophilus et Sylvinus et Gaudiosus, Optatianus et Vigilius. *Nam Optatianus juxta dicta num.* 5 *Commentarii de S. Vigilio floruit sub medium quintum seculum. Pergo ad ea, quæ de reliquiis earumque cultu et translationibus tradita reperio.*

Reliquiæ ejus inventæ prope Serlas,

3 *Sacra ejus ossa ab immemorabili tempore ut fert communis Brixianorum traditio, magna saltem ex parte servata fuerunt in ecclesia S. Petri in Monte Ursino, ubi olim cœnobium exstitit monachorum Cassinensium prope Serlas, parœciam diœcesis Brixianæ. Verum cum dictum cœnobium seculo* 15, *exstinctis ibidem Cassinensibus, transiisset in jus canonicorum congregationis S. Georgii in Alga, nunc similiter exstinctæ, qui in civitate Brixiensi tum tenebant ecclesiam S. Petri in*
C *Oliveto, huc delata sunt eadem sacra ossa anno* 1508. *Rem sic describit Faynus in Annotatis ad diem* XXX *Aprilis, quo translatio peracta est :* Hujus Sancti ossa (sed non omnia) ab immemoratis seculis in ecclesia S. Petri nuncupata in Monte Ursino supra pagum Serlarum eminente, quam olim monachi Cassinenses officiis excolebant, loco ignoto jacentia, ac ipsius Sancti revelatione inventa, nocturno cœlo anno MDVIII Canonici Azurini S. Petri Oliveti, quibus locus ille (extinctis Cassinensibus) scriptus fuerat, inscius omnino Serlarum incolis, ne ob illorum erga hunc Sanctum devotionem, eos ab aeris calamitatibus defendentem, tumultus aliquis fieret, accedente civitatis assensu, capsa Sanctarum reliquiarum, mulo superposita (Indignus plane tanti thesauri vector) per devios tramites ad parochialem * pagi S. Euphemiæ prope civitatem, summo mane Dominæ in Albis, quæ eo anno incidit in XXX Aprilis, transtulerunt, mulo statim glabro divinitus effecto, et paulo post mortuo. Ordinata deinde cum episcopo Paulo Zane solemni processione, eadem sacra ossa sequenti die, quæ erat prima Maji, ad eamdem S. Petri Oliveti ecclesiam in ara divinæ Maræ Magdalenæ intulerunt.

* *supple* ecclesiam

4 *Fayno tum in ceteris pene omnibus, tum præsertim in revelatione per Sanctum facta ante sacrorum* D *ossium inventionem consonat Joannes Franciscus Florentinius in MS. Catalogo episcoporum Brixiensium ; asserit quoque. jumentum factum esse glabrum, sed de ejus paulo post interitu non meminit. Elisa Capreolus Brixiensis jurisconsultus, qui iis ipsis temporibus patriæ suæ Annales concinnavit, mortuus quippe est anno* 1519, *nec revelationis mentionem facit, nec jumenti ; translationem sic retulisse contentus lib.* 14. Cæterum dum ista geruntur ; quæ prius in ædicula divi Petri in monte Ursino diu delituerant, divi Salvinii *, præsulis nostri, reliquiæ in templum divi Petri in Oliveto die primo Maji honorifica pompa sunt translatæ, industria et cura Hieronymi Caballi, civis nostri et ejus templi antistitis diligentissimi. *Præcessisse autem, ut supra innuit Faynus, consensum civitatis, ut fieret translatio, constat ex instrumento, quod habemus inter collectanea nostra de Sanctis Brixiensibus, descriptum ibidem ex libro, quem vocant,* Provisionum civitatis, *et his verbis conceptum :* In concilio speciali civitatis Brixiæ XXXI Martii MDVIII. Ad requisitionem ven. D. Prioris monasterii S. Petri Oliveti, Congris. Canonicorum regularium S. Georgii in Alga Venet., provisum sit, quod cives, eligendi ad hoc, curare debeant, quod translatio S. Sylvini epi. Brixiæ, cujus reliquiæ hucusque sepultæ remanserunt in eccl. S. Petri in Monte supra Serlas, cum omni diligentia et veneratione fiat in die Octavæ Paschatis Resurrectionis Dni. N. J. Christi ad ecclesiam S. Petri in Oliveto : et cœpta est (*forte omissa hic est vox* electio.) nemine discrepante. Et facto diligenti scrutinio pro tribus civibus eligendis, fuerunt electi D. Stephanus de Ugonibus, doctor et eques ; D. Ludovicus Nassinus, doctor ; D. Jo. Ant. de Monte, doctor.

Brixiam translatæ sunt anno 1508.

* *S.* Silvini

Memoria translationis Officio duplici recolitur;

5 *Memoratam translationem Faynus in Martyrologio Brixiano ita annuntiat ad diem* XXX *Aprilis :* Brixiæ, translatio sancti Silvini episcopi e sacra æde in Monte Ursino ad ecclesiam sancti Petri in Oliveto, non sine prodigiis cœlestibus effecta. *In Annotatis vero addit, translationis Officium in dicta ecclesia S. Petri in Oliveto celebrari ritu duplici feria secunda post Dominicam in Albis. Exstat quoque vel certe exstitit in eadem ecclesia altare, Sancto nostro consecratum : ut credere nos jubet Jacobus Philippus Tomasinus, Æmoniæ episcopus, in Annalibus Canonicorum secularium S. Georgii in Alga, editis anno* 1642. *Pag.* 198 *agens de templo S. Petri in Oliveto,* Monumentis, *inquit,* sanctorum episcoporum Bri- F xiensium, Paulini, Cypriani, Pauli, Silvini, Evasii, Deodati, quorum corpora hic sunt condita, celebre est. S. Paulini ara sub organo eleganter constructa hoc distichon habet etc. Ab altera parte ad D. Silvini altare olim reliquias sacras servatas fuisse testatur inscriptio. *Subdit inscriptionem, anno* 1533 *exaratam, sed huc non pertinentem. Anno circiter trigesimo quinto post translationem tam S. Silvini, quam Sanctorum mox nominatorum, sepulcra seu lipsanothecæ apertæ fuerunt, indeque partes aliquot desumptæ sunt, pretiosioribus capsis includendæ.*

earumdem inspectio facta est anno 1542.

6 *Rei gestæ Historiam ab annis jam centum circiter et octoginta transsumptam ex quodam MS. monasterii ejusdem, et huc a Fayno transmissam, dedimus quidem tom.* III *Aprilis in S. Paulo Brixiensi episcopo pag.* 625 , *verumtamen cum minus prolixa sit, eo remittere lectorem visum non est ; itaque sic habet :* Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, pridie Nonas Augusti, ad futuram rei memoriam. Brixiæ in ecclesia S. Petri in Oliveto, assistente R. P. D. Leone de Bugattis de Brixia, rectore generali Congregationis S. Georgii in Alga, de mandato dicti reverendi patris, aperta fuerunt sarcophaga sanctorum episcoporum, Evasii martyris, Cy-

A Cypriani, Pauli et Deusdedit, quorum corpora sunt recondita in altari S. Mariæ Magdalenæ in capella dicta S. Paulini : et de ipsis sacris corporibus levatæ fuerunt infrascriptæ Sanctorum suprascriptorum reliquiæ : videlicet caput integrum S. Pauli cum omnibus dentibus, et capita SS. Deusdedit et Silvini fuerunt in pluribus partibus *.

* al. additur inventa

ac pars pretiosæ thecæ inclusa ;

7 Quorum quidem Sanctorum capita fuerunt processionaliter reportata in sacrario dictæ ecclesiæ et ibi reposita, donec et quousque fuerint fabricata locula seu pretiosa tabernacula, in quibus honore debito includentur dictæ reliquiæ. Ad quarum venerabilem translationem interfuerunt infrascripti sacerdotes ; videlicet imprimis R. P. D. de Bugattis, rector generalis ; R. P. D. Pacificus Brixiensis, Prior monasterii, D. Magnus de Brixia, D. Timotheus de Homis, D. Hadrianus de Brixia, D. Cyprianus Maurus de Gaudino, D. Lucas de Goliono, D. Joannes Petrus de Cignano, D. Chrysanthus de Provaleo, D. Evangelista de Calvazesio, D. Thadæus de Brixia, D. Maximianus de Brixia, D. Albertus de Dello, cum pluribus laicis utriusque sexus, de quibus omnibus constat instrumentum, rogatum B per egregium virum D. Franciscum notarium, nuncupatum il Gambara, die et millesimo suprascripto. *Eamdem translationem breviter commemorat etiam Faynus in Annotatis ad* XXX *Aprilis, et quod in recitato instrumento faciendum esse indicabatur, factum esse docet, addens :* Caput ejus *(S. Silvini)* in busto pretioso, dedita opera exstructo, ad majorem venerationem repositum fuit.

pars quoque reddita fuit Serlensibus,

8 *Idem auctor in Annotatis ad diem* XXVIII *Septembris dicit, relatam deinde fuisse* S. Silvini *reliquiarum partem in Montem Ursinum prope Serlas, unde prius sublatæ fuerant, insciis omnino incolis, ne, ut ante significaverat, apud ipsos, qui magna in Sanctum pietate ferebantur, eumque in aeris tempestatibus Patronum experti fuerant, tumultus excitaretur : at tempus nullum assignat, ista annotasse contentus :* De cujus sancti episcopi protectione hoc mirabile fertur, Serlarum spatium, dum sacra ossa illic adessent, nec fulmen, pruinamve, aut grandinem unquam offecisse : ubi postea ad hanc tutelam os unum reportatum in ara S. Bartholomei reclusere. *Joannes Franciscus Florentinius in Catalogo MS. episcoporum eamdem materiam pertractans, ait :* Sacellum autem S Petri in Monte, sacro viduatum pignore, singulis ferme annis, novoque exemplo fulmen tangere, vicinos agellos vineasque pruina percutere, grando contridere * solita, C donec eodem corporis ejusdem particula reportata est ; quam in S. Bartholomeiarum inclusere. Quantum in cœlitum lipsanis præsidium !

* l conterere

apud quos, ut Patronus in aeris tempestatibus,

9 *Relatam istuc fuisse istam reliquiarum particulam ante annum* 1557, *suadet P. Obitius Capuccinus, qui citatur sæpius a Fayno, et ex cujus Italico Opere MS. de Nobilitate Brixiæ aliquot fragmenta penes me sunt. In his quippe significat, se in ecclesia Montis Ursini festo S. Bartholomæi apostoli dicto anno* 1557 *Sacris operatum esse ad aram, in qua* S. Silvini *reliquiæ repositæ erant : reliqua vero, per Faynum et Florentinium compendiose narrata, paulo latius ac plenius declarat Dicit, toto temporis intervallo, quod fluxit inter primam in sacra ista æde reliquiarum* S. Silvini *depositionem et earumdem translationem ad Brixianam civitatem, numquam tonitru seu fulmine vel pruina aliave cœli intemperie tactam, aut ulla ex parte damno affectam fuisse eam regionem. At mox ut Brixiam translatæ sunt, vix referri posse ait, quanta ex tempestatibus aliisque aeris adversitatibus perpessa sit infortunia ; usque adeo ut terribile fulmen delapsum sit in ipsum sacellum, in quo sacra lipsana prius requieverunt : tandem reportata istuc sacri corporis parte, impetratum est a divina misericordia, ut agris istis, si minus ex toto, inquit, saltem ex parte redditasit* D *pristina felicitas.*

AUCTORE J. P.

magna in venératione est.

10 *Porro causam, cur nullus ex allegatis scriptoribus tempus determinarit, quo pars ista relata fuit in Montem Ursinum, non aliam fuisse opinor, quam quod Serlenses incolæ eam obtinuisse contenti, tunc instrumentum, ut moris est, utque docet prudentia ad probandam, rite reliquiarum veritatem, confici non curarint. Id conjicio ex Italica relatione MS. D. Faustini Ricini, seculo præcedente Serlensis parochi. Verba dabo, postquam alia quædam de cultu inde decerpta præmisero. Asserit itaque laudatus parochus, exstare in sacrario ecclesiæ parochialis Serlensis tabellam, in qua notantur dies festi ibidem ex voto celebrari soliti, interque eos notari diem* S. Silvini *episcopi* XXVIII *Septembris ac S. Cypriani episcopi item Brixiensis ; tum recitat Italice verba ejusdem tabellæ sequentia :* Celebretur Missa ad aram sanctissimi Rosarii, (ubi ante exstitit altare sanctorum istorum præsulum, *verisimiliter hæc est parochi commonitio,*) die S. Cypriani Brixiensis episcopi XXVIII Septembris, et tali die circumductis sacratissimis illorum Sanctorum reliquiis, fiat solemnis supplicatio, (juxta mandatum illustrissimi episcopi Brixiensis.) *At mox subdit, illustrissimum Vincentium Justinianum (is cathedram Brixiensem occupavit ab anno* 1633 *usque ad* 1645, *teste Ughello,*) cum in visitatione sua non reperisset super dictis reliquiis instrumentum, *suppressisse supplicationem ; observari nihilominus more usitato diem festum. De S. Cypriano paucis actum est apud nos tom.* 2 *Aprilis pag.* 846. E

Aliæ ejusdem reliquiæ

11 *Post narrata de Sancti nostri reliquiis, quæ Brixiæ in ecclesia S. Petri in Oliveto, ac Serlis seu Monte Ursino honorantur, pergunt Faynus et Florentinius ad sacras ejusdem exuvias, sub annum* 1529 *in diruta nunc prope Brixiam ecclesia repertas :* Notandum est, *verba sunt Fayni ad diem* XXX *Aprilis,* de S. Silvini corpore ; aliam ejus partem anno MDXXIX die XI Januarii fuisse extra urbem inventam in diruta eccl. S. Apollonii fratrum Minorum de Observantia, nunc ad S. Josephum degentium, sub ara S. Andreæ in arca lapidea sic scripta : SANCTUS SILVINUS EPISCOPUS. Quam cum reliquiis S. Rusticiani episcopi et aliorum Sanctorum, ibi pariter inventis, die XIII ejusdem Januarii privatim de mandato episcopi (ut in aliis eccles., in quibus corpora horum Sanctorum colebantur, honor non minueretur) transtulerunt, ad eccl. S. Josephi intus altare S. Andreæ, quod erigendum erat, collocandam. *Eadem pene repetit ad diem* XXVIII *Septembris ;* F *Florentinius vero in Catalogo MS. pauca adjicit ad distinctiorem inventionis notitiam ; verum ea huc non transfero, cum ad manum sit ipsum instrumentum, unde verisimillime sunt desumpta.*

repertæ prope Brixiam

12 *Instrumenti, cujus apographum in collectaneis nostris acceptum notatur ex archivo Fratrum Minorum ad S Josephum Brixiæ, auctor fuit F Petrus de Vallecamonica, ejusdem conventus Religiosus et in re, quam narrat, actor post superiorem suum præcipuus. Pars ejus prior, immixtis hinc inde Latinis vocibus, Italice concinnata est, posterior Latine. Illam, quod ob stylum, characteres ac vocum contractiones, strictam interpretationem difficulter admittat, redigo in compendium. Post formulas, hujuscemodi Actis præfigi solitas, traduntur isthæc : Anno* 1529 *die* XI *Januarii, incidente in feriam secundam, religiosi quinque memorati monasterii laborantes ad S. Appollonium, vetus nempe monasterium extra civitatem, ut, sublatis ruderibus, solum ferendis fructibus idoneum redderent, et eo loco, ubi ante stetit ara S. Andreæ, saxa pavimenti sustollentes, offenderunt tria sepulcra seu arcas lapideas : quarum primum cum aperuissent, repererunt paucas reliquias absque inscriptione seu tabella, nomen in-*

A *indicante ; at amoto secundæ arcæ, medium locum occupantis, operculo, conspectæ sunt reliquiæ taliter dispositæ, ut videretur esse media pars corporis superior, et lateri apposita erat tabella alba ex lapide seu marmore cum hac inscriptione* S. SILVINUS EPUS.

AUCTORE J. P.

13 *Quapropter, cooperto monumento, ad S. Josephum perrexerunt, inventionemque denuntiarunt patri Guardiano Joanni Baptistæ de Urceis ; qui, præhabita cum ceteris patribus consultatione, die proxime sequenti* XII *Januarii mane, comite P. Petro de Vallecamonica, instrumenti auctore, istuc abiit, remque, ut a fratribus relata fuerat, ita vere constitutam comperit. Reiterata est consultatio, et vigore capituli statutum, ut ejus certior fieret episcopus, ab eoque tum licentia peteretur transferendi reliquias* S. Silvini, *tum judicium de modo translationis faciendæ. Provincia isthæc commissa fuit eidem auctori nostro et P. F. Gratiadeno, qui postero die* XIII *Januarii accedentes ad illustrissimum Brixiensem Paulum Zane, ab eodem jussi sunt cum Guardiano suo adire R. D. Durandi archidiaconum, in ejusque comitatu reverti in locum, rem denuo examinare, et aperire etiam tertium monumentum. Paruerunt voluntati antistitis et coram memorato archidiacono nec non* B *duobus ejus sociis, altero sacerdote, altero clerico, reliquias* S Silvini *ac tabellam inspexerunt. Dein sublatus est tertii monumenti lapis, in eoque inventæ reliquiæ aliæ cum tabella plumbea et inscriptione ista :* S. RUSTICIANUS EPUS HIC TRANSLATUS EST AN. D. MCLVIII. *De S. Rusticiano episcopo Brixiensi, quem hic intelligunt Brixienses, egerunt Majores nostri ad diem* V *Januarii, sed parce admodum ; nec ulla hujus inventionis ac aliarum quarumdam ad cultum spectantium facta mentione, destituti scilicet tunc iis documentis, unde discerent ; defectus is collectaneorum nostrorum subsidio tolli poterit in Supplemento Operis, et quæ hic observat auctor noster super data inscriptione indicari.*

anno 1529,

14 *Post hæc dicit idem auctor, occlusa fuisse denuo monumenta, atque, assumptis secum tabellis, reversos esse omnes ad episcopum : reliqua, vero Latine exprimit : non absque barbarismis tamen, quos studioso lectori corrigendos relinquo, ac frequentibus vocum con tractationibus, quas, quia typi nostri non patiuntur, explicare cogor.* Qui *(episcopus)* rei gestæ narrationem audiens, et ipsas tabulettas reverenter in manibus accipiens et osculans, instante Guardiano de earum translatione et modo, pergens, nos remisit ad R. D. episcopum Phamagustanum, Brixiæ extantem, cum prædicto R. D. archidiacono, commisitque, ut pro- C cederemus secundum ejus consilium. Unde constitutis nobis coram eo, et narratis præmissis, et lectis litteris tabularum, considerans dominatio sua reverendissima, quod vigeret fama in urbe, quod reliquiæ S. Rusticiani essent in ecclesia S. Zeni * (quod potest esse verum, a medio puta corpore infra) et reliquiæ S. Silvini in ecclesia S. Aphræ vel S. Petri in Oliveto (quod similiter potest esse verum a medio Sancti corpore infra) dixit in hoc morosius esse procedendum : et pro nunc, ne reliquiæ sanctæ ab aliquibus furtive subtraherentur, quia jam patefactæ ; et ne ex pluvia veniente deturparentur, decrevit, ipsas esse transferendas ad locum et sacristiam SS. Josephi, Apollonii et Rocchi intra Brixiam, et ibi diligenter et reverenter in suis singulis capsettis cum suis tabulletis custodirentur, donec tempus adesset collocandi eas in aliqua capella dictæ ecclesiæ, dedicandam * ad honorem S. Andreæ, sicuti ante erant in sua capella : et in dictis capsulis ponerentur litteræ in aliqua durabili materia, quæ mentionem facerent de hac secunda D translatione, sicuti aliæ de prima, et de tempore hujus translationis horum Antistitum Brixiæ, vel *(hic adjectis punctis aliqua omissa esse indicatur)* foret diligenter detectum per Patres loci S. Josephi.

ac in civitatem translatæ,

* al. Zenonis

* l. dedicanda

15 Et ita dictæ reliquiæ cum licentia transferendi sine aliqua processione fuerunt custodiæ dicti patris Guardiani SS. Josephi et Appollonii et Rochi intra urbem demandatæ, servandæ et collocandæ, ut præmissum est. Qui pater Guardianus ipso die Mercurii XIII Januarii MDXXIX in sero misit fratrem Augustinum de Urceis Novis sacerdotem, et fratrem Felicem de Brixia laicum ad locum, in quo inventæ remanserant, pro earum translatione. Qui fratres Augustinus et Felix, delatis secum duabus capsellis ligneis, ipsas reliquias in illis collocarunt, et secum detulerunt ad locum ecclesiæ S. Josephi, in qua nunc sunt, et custodiuntur ; donec fiat altare, sub quo debeant collocari juxta determinationem, ut supra. Sequenti vero die, scilicet Jovis, XIV Januarii MDXXIX, ego F. Petrus de mandato patrum vener. Guardiani et discretorum, et de consilio eximii legum doctoris Thadei de Mantua denuntiavi prædicta omnia magnificis dominis deputatis Brixiæ et E cancellario magnificæ communitatis Brixiæ. *Hactenus laudatus auctor, qui cur subdubitanter et disjunctiva phrasi innuat, alias* S. Silvini *reliquias coli* in ecclesia S. Afræ vel S. Petri in Oliveto, *equidem ignoro : certe de reliquiis ejus in ecclesia S. Afræ altum est apud alios silentium, servari autem apud S. Petrum in Oliveto, communis traditio, ut vidimus supra.*

depositæ sunt

16 *Ceterum sacra ossa in sacrario conventus S. Josephi remanserunt usque ad annum* 1532, *quando in novo altari S. Andreæ, per laudatum Famagustanum antistitem, Mathiam Ugonium consecrato, reposita sunt, ut tradit Florentinius in MS. Catalogo, et verbis sequentibus Faynus in Annotatis ad diem* XXVIII *Septembris :* Ossa deinde eorumdem SS. Episcop. anno MDXXXII ab iisdem Fratribus in ara tunc ad lævam in ingressu ejusdem novæ eccl. septima, divo Andreæ dicata, cum debitis monumentis collocata fuere. *De iisdem agit quoque Franciscus Gonzaga part. 2 de Origine Seraphicæ Religionis, ubi describens conventum S. Josephi Brixiæ, ait :* Sub septimo hujus sacræ ædis altari, portam ingressis ad levam occurrente, quod apostolo Andreæ sacrum existit, SS. Silvini, XII Brixiensis episcopi, atque Rusticiani, XXII ejusdem Brixiæ civitatis episcopi, corpora recondita F sunt ; quibus duæ tabellæ propria nomina exprimentia * adjacent. Hæc sacra pignora cum in ecclesia S. Apollonii humata essent, ne ea, demolita, prophanationi exponerentur, ad hunc locum, ex Leonis X summi Pontificis mandato, translata fuere. *At commodo sensu intelligendus est laudatus auctor, primo dum more satis usitato corpora appellat duas corporum partes ; secundo dum dicit, translationem eorum factam esse ex mandato Leonis X ; nam Pontifex iste vivere desiit anno* 1521, *et Sanctorum reliquiæ inventæ sunt dumtaxat anno* 1529 *die* XI *Januarii, ac translatæ in urbem die* XIII *ejusdem mensis. Per mandatum verisimillime designatur generale illud, quo laudatus Pontifex, et eodem loco insinuaverat Gonzaga, anno circiter* 1517, *statuit, ut in civitatem deferrentur, quæcumque ex veteri monasterio usui esse poterant ad exstruendam ornandamque novam domum et ecclesiam.*

in novo altari ecclesiæ patrum Franciscanorum.

* l. exprimentes

DE

AUCTORE J. P.

DE S. ALODIO EPISC. CONF.

AUTISSIODORI

IN BURGUNDIÆ DUCATU

COMMENTARIUS

Memoria in Fastis; gesta aliquot; locus sepulturæ; corporis translatio et inspectio; cultus.

POST MEDIUM SECULUM V. Nomen ejus inscriptum est Martyrologiis

Sacra Antistitis nostri memoria celebratur hodie in Martyrologiis bene multis; et in iis quidem, quæ S. Hieronymi nomine insigniuntur, tam majoribus quam brevioribus. Inter majora a Florentinio vulgata sic habet vetustius ; Autissiodoro B depositio sancti Alodi episcopi ; *vetustissimum :* Autissiodoro Elodi episcopi : *Corbeiense, quod et anno* 1661 *ediderat Acherius tom.* 4 *Spicilegii :* Autissiodero, depositio sancti Alodi episcopi et confessoris. *Sed quod notandum, hæc in tribus istis apographis Sancti nostri annuntiatio distincto charactere adjecta est tantum ad calcem laterculi : proindeque assumi debet dumtaxat, ut augmentum antiquarii Gallici, qualia augmenta de Sanctis Autissiodorensibus ibidem sunt frequentissima. Inter breviora Hieronymiana apud nos tom.* VII *Junii unum Richenoviense ita habet :* Autissiodoro Alodi episcopi *: in aliis solum nomen exhibetur : in Augustano* Alodi, *in Labbeano* Aladi, *et in Gellonensi apud laudatum Acherium tom.* 13 Alodi. *Occurrit quoque Sanctus in Martyrologio Autissiodorensi apud Martenium tom.* 6 *Collectionis amplissimæ: iisdem plane verbis, quibus in Acherii Corbeiensi, sed vocatur* Alodius.

antiquis

2 Alodum *vocat Rabanus :* Antissiodoro depositio S. Alodi episcopi : *prætermiserunt in genuinis suis Martyrologiis veteres auctores classici, Beda, Ado aliique; in genuinis, inquam; nam in Bedæ Tornacensi et in variis Usuardi auctariis memoratur passim ejus* depositio , *scribiturque nomen* Alodius, *præterquam in Centulensi Usuardino, ubi* Alogius *legitur.* C *Adoniani Martyrologii editores præcipui Mosander et Rosweydus in nullis Episcoporum nostrum codicibus suis repererunt, idque inde conjicio, quod ne ille quidem eum posuerit inter notatos asterisco, neque hic inter rejectos in appendicem. Nihilo tamen minus Dominicus Gregorius ex suis, ut opinatur, apographis Adonianis sequenti eum elogio exornat :* Autissiodoro depositio beati Alodii episcopi, qui fuit ex dicipulis S. Germani. Et. dum adhuc ecclesiam divinitus sibi commissam ipse apostolica dignitate regeret, sui abbas monasterii : post cujus quoque transitum gloriosum divina providentia cathedram suscepit pontificalem, quam gloriose regens per annos circiter XXX mensem I dies XII tandem quievit in pace, et sepultus est in ecclesia beati Germani, antecessoris sui episcopi et confessoris. Fuit autem sine episcopo eo tempore annos X propter barbaros. *Unde haustum sit istud Adoni attributum elogium facile conspiciet lector ex recitandis inferius.*

et recentioribus; gesta ejus aliquot

3 *In Florario nostro MS. non tantum hodie memoratur ;* Antisiodori natale sancti Alodii episcopi; *verum etiam die* V *Maji :* Alodii episcopi; *sicut dictum ibi est in Prætermissis. Contra omnino siletur de Sancto nostro in Hagiologio Franco-Gallico et hodierno Martyrologio Romano: dederat tamen ipsum Galesinius, cujus ac Saussayi et aliorum recentiorum elogia mitto describere. Nonnulla de gestis ipsius scripto mandarunt auctores seu collectores Historiæ episcoporum Autissiodorensium apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ MSS . pag.* 417, *et Hericus seu Ericus; monachus S. Germani Autissiodorensis, in Vita et Miraculis ejusdem S. Germani ibidem pag.* 552 *ac* 565 *et apud nos tom.* VII *Julii ad diem* XXXI. *Floruisse auctores istos seculo* 9 *dictum est ad diem* XXV *in S. Aunario hic pag.* 87, *ubi et alibi per decursum Operis de eorumdem lucubrationibus facta est mentio. Suffecerit huc transtulisse, quæ habent de* S. Alodio, *ut mox appareat, quam parum fidendum sit laudatæ Historiæ in primis episcopis.* E

4 *Relato obitu S. Germani,* Fuit autem, *inquiunt auctores Historiæ,* civitas sine episcopo annis quatuor *: tum pergunt :* Alodius sedit annos XXX mensem I dies XII Hic Alodius cujus meriti vel dignitatis extiterit, hinc colligi valet, quod, beato Germano adhuc superstite, monasterio illius archimandrita præfuit. Ipso quoque post ad cœlestia regna sublimato, in pontificatus sortem ei succedere meruit. Is imitator et hæres magistri, multis verbo et exemplo profuit *:* hujus præsulatus tempore sanctus Marianus a partibus Bituricensium adveniens, monasterio sancti Germani se sociari postulabat; quia idem monasterium, antiquæ beatitudinis retinens statum, odore suavissimo redolebat; qui beatus vir, quam excellentissimæ memoriæ, quantæque sanctitatis extiterit, libellus de vita ipsius editus plenius manifestat. Sanctus itaque Alodius optimorum locuples stipendiis meritorum in pace discessit IV Kalendarum Octobrium, atque in beati Germani basilica decenter sepultus est. Post cujus decessum mansit civitas absque episcopo annis X. Ob sævitiam scilicet vastantium Gallias barbarorum. Fuit autem temporibus Leonis Magni atque Hilarii Romanorum Pontificum, imperantibus Leone atque Zenone. F

ab auctoribus.

secuti 9 relata,

5 *Audiamus modo Hericum in prologo suo apud nos tom.* VII *Julii pag.* 255 : Ut in nostræ archivis ecclesiæ annotatum reperitur, beatissimo Germano, rebus exempto humanis, in episcopatum suffectus Alodius, triginta ferme annis pontificatus sui functionem explevit. Hoc vita defuncto, ob rabiem emergentium intra Gallias barbarorum, ecclesiasticæ libertatis mersa privilegia, dignitas obruta, splendor obtusus, vim Christiani roboris cunctam perdiderunt : itaque civitas episcopo vidua decem permansit annis, quibus transactis, Fraternus a beato Germano tertius pontificatui subrogatur. Is, qua die ordinatus, eadem quoque ab eisdem barbaris interemptus, martyrio coronatus est. Huic præ-nomi-

AUCTORE J. P.

A nominatus Censurius quarto substituitur loco. Ab excessu itaque beatissimi Germani ad hunc usque Censurium plus minus quadraginta colliguntur anni suprataxato ordine decurrentes. *Ita Hericus monachus. Idem laudato tom.* VII *Julii denuo de Sancto agit pag.* 280, *sed iisdem pene verbis, quæ dedimus ex Historia; excipe, quod non assignet, quamdiu vacaverit sedes Germanum inter et* Alodium; *nihil dicat de S. Mariano; nec recenseat Pontifices Romanos et imperatores, quorum tempore fertur sedisse vel floruisse* S. Alodius. *Nunc singula, quo ordine descripta sunt, percurramus.*

erroribus

6 *Prænotandum, quod S. Germanus e vivis decesserit anno* 448 *die* XXXI *Julii: itaque juxta calculos auctorum Historiæ* Alodius *sedem ejus, quæ quatuor annis vacavit, ascendit anno* 452, *mense Augusto, eamque occupavit usque ad* XXVIII *Septembris* 482, *per annos nimirum* 30, *mensem* I, *dies* 12. *His adde decennium, quo cathedram rursum vacasse tradunt tam auctores Historiæ quam Hericus, Fraternus et ejus mox successor Censurius episcopatum non adierint ante* 492. *Hericus non videtur agnovisse, certe non expressit, quadriennium vacationis inter Germanum et* Alodium, B *sicque juxta ipsum statui potest initium Censurii anno* 488, ab excessu, *ut ait,* beatissimi Germani..... plus minus quadraginta annis. *S. Censurii, cui iidem auctores et Hericus annos* 38 *episcopatus attribuunt, Acta illustravit Henschenius ad diem* X *Junii, ejusque obitum figendum probavit circa annum* 500, *atque inde merito conclusit, erratum esse aut in annis* Alodio *assignatis aut in tributis Censurio, aut in utrisque.*

chronologicis

7 *Dominus le Beuf tom.* I *Monumentorum Antissiodorensium pag.* 104 *et seq, in utrisque errorem agnovisse debet; cum* Alodii *episcopatum his terminis circumscribat:* Ab anno CCCCLI usque CCCCLXXII; *Censurii vero istis;* Ab anno CCCCLXXII usque DII: *ita ut excludens diuturnam inter utrumque sedis vacationem, illi tantum concedat annos circiter* 21; *huic tantum* 30. *Causam cur* S. Alodii *tempus non extendat ultra* 472 *desumpsit haud dubie ex epistola S. Sidonii Apollinaris ad Censurium episcopum. Scripta quippe est ista epistola incursantibus Arverniam Visigothis, id est, uti statuitur apud Tillemontium tom.* 16 *Monumentorum pag.* 249 *et apud nos tom.* VII *Julii pag.* 191, *versus annum Christi* 473 *vel sequentem: quando proin non amplius sedebat* Alodius. *Aliud adversus diuturnam* S. Alodii *sedem argumentum desumitur ex epistolis Constantii presbyteri, præfixis Vitæ* C *S. Germani laudato tom.* VII *Julii pag.* 200 *et seq. Inde enim clare eruitur, Censurium, cui una inscripta est, episcopum fuisse, quando S. Patiens, ad quem directa est altera, Lugdunensem cathedram tenebat: cum tamen S. Patiens obierit circa annum* 480; *sicut ostendimus tom.* III *Septembris pag.* 796.

laborant; alius est

8 *Non tantopere aberrarunt Historiæ episcoporum Autissiodorensium scriptores in notis chronologicis, quibus* S. Alodii *elogium absolvunt; dicentes, fuisse eum* temporibus Leonis Magni atque Hilarii (*alias* Hilarii) Romanorum Pontificum, imperantibus Leone atque Zenone. *Nam S. Hilarus Papa obiit anno* 467, *Zeno imperare cœpit* 474. *Verum priorem suum errorem denuo produnt in Censurio, dum hunc fuisse aiunt, temporibus Hormisdæ Pontificis Romani, imperante Justino seniore: cum Hormisdas S. Petri Cathedram non ascenderit ante* 514, *nec Justinus adeptus sit imperium ante* 518. *Quopropter dum calculi usque adeo incerti sunt et pene ubique erronei, nec aliunde se offerant meliores, non lubet annum divinando determinare, ideoque obitum* S. Alodii *supra late signavimus* post medium seculum V. *Pergimus ad alterum eorumdem scriptorum assertum:* Hic Alodius..... beato Germano adhuc superstite monasterio illius archimandrita præfuit. *Idem legitur apud Hericum in Miraculis S. Germani; idem in Martyrologio, quod Adoni adscribit Dominicus Georgius, idemque in Chronologia Roberti monachi S. Mariani, aliorumque lucubrationibus, quos, tanto numero inter se consentientes, secutus est sine ulteriori examine Henschenius in SS. Mamertiano et Mariano tom.* 2 *Aprilis pag.* 756. D

verisimili ob Alogio abbate, memorato in Vita S. Germani.

9 *At asserti veritatem inficiati sunt postea Tillemontius ac Chiffletius. Cuperus tom.* VII *Julii pag.* 211 *hæsit dubius, et hanc quæstionem examinandam remisit. Causam autem cur neget, declarat Tillemontius tom.* 15 *Monument. pag.* 839: Nescio, *inquit,* an illi (*auctores num. præcedente nominati*) sectatores in eo se esse crediderint Constantii, qui (S. Alodio *coætaneus in Vita S. Germani*) testatur nobis, quod monasterio S. Germani, etiam tum viventis, præfuerit abbas Alogius. Sed dicit, sanctum Mamertinum in eo munere successisse defuncto abbati Alogio, non autem ad episcopatum provecto. *Et sane difficile sit alium sensum adstruere verbis Constantii, quæ sic habent:* Mamertinus igitur (*ad fidem conversus et a S. Germano baptizatus*) consecravit se monasterio sancti Germani episcopi... Cujus sancta conversatio ita doctrina spiritali floruit, ut defuncto E archimandrita Alogio, qui eum monachum fecerat, ipse hereditario jure sanctitatis * ejus officium suscepisset. *Notat Cuperus, in omnibus quæ habuit Vitæ S. Germani MSS. apographis archimandritam vocari* Alogium, *præterquam in uno Lugdunensi codice, in quo* Alodius *appellatur; ut proinde etiam nominis diversitas faveat negativæ sententiæ, quæ et mihi probabilior est, et nunc communis esse videtur eruditorum Autissiodorensium: quandoquidem in hodierno ipsorum Breviario* Alodius *episcopus clare distinguatur ab Alogio abbate. Breviarium istud impressum est anno* 1736 *atque ad diem* XXVIII *Septembris in lectione Officii* S. Alodii, *habet sequentia:* Plurimi ad eum (*Alodium episcopum*) e vicinis provinciis confluebant, quos vel ipse paterna caritate erudiebat, vel Mamertino abbati, qui Alogio successerat, Christianæ vitæ præceptis imbuendos commendabat.

* al. hæreditariæ sanctitatis

De sepultura, translatione, et inspectione corporis

10 *Quod aiunt sæpe dicti Historiæ episcoporum Autissiodorensium scriptores de loco sepulturæ Sancti nihil patitur controversiæ. Ibidem, in ecclesia scilicet S. Germani, remansit usque ad annum circiter* 865, *quando cum aliorum Sanctorum corporibus in novas cryptas translatum fuit. Hujus translationis historiam ab Herico scriptore synchrono et verisimillime teste oculato exaratam dedimus in hoc tomo pag.* 98 *in Comment. prævio ad Acta S. Aunarii, quem consule. Anno* 1636 *facta est sacrorum corporum et reliquiarum, in dictis cryptis quiescentium, inspectio per illustrissimum D. Dominicum Seguier, episcopum Autissiodorensium, uti pluribus etiam diximus in mox laudato Commentario pag.* 101, *ubi ex instrumento ejusdem episcopi, super ea inspectione confecto, descripsimus, quæ pertinebant ad S. Aunarium: ea vero, quæ spectabant ad imaginem et sarcophagum* S. Alodii *cum duobus epitaphiis ibidem inventa, similiter excusa sunt tom.* VII *Julii pag.* 158, *ubi actum est de S. Urso episcopo Autissiodorensi; quo brevitatis gratia etiam lectorem remittimus. Epitaphia, quorum alterum Latinum et alterum Gallicum, iisdem erroribus laborant, quibus Historia episcoporum, juxta quam verisimillime concinnata sunt. Unum sufficiet Latinum.* Hic requiescit sanctæ recordationis Alodius, qui fuit archimandrites istius ecclesiæ: postea episcopus factus rexit Antissiodorensem ecclesiam annis triginta, mense uno, diebus XII. F

nonnullo observandus cultus

11 *Ex verbis istis:* qui fuit archimandrites istius ecclesiæ, *novus error exsurgit. Etenim etiamsi gratis concederemus, præfuisse alicui monasterio* S. Alodium, *antequam ad episcopatum veheretur, ne sic quidem intel-*

A *intelligi posset monasterium S. Germani nomine insignitum, in cujus ecclesia tam ipse* Alodius, *quam alii episcopi fuerunt sepulti ; sed intelligi deberet monasterium, cui, teste Constantio S. Germani biographo, post Alogium præfuit S. Mamertinus, et in quod deinde receptus fuit S. Marianus. Vocavit quidem illud Constantius* monasterium S. Germani ; *sed ideo tantum, quia id erexerat S. Germanus. Consecratum autem erat SS. Cosmæ et Damiano ; postmodum S. Mariani nomen induit, idemque retinuit usque ad hæc nostra tempora. De cultu* S. Alodii *antiquo vix aliquid speciatim dicendum venit ; a multo tempore annuam ejus memoriam celebratam fuisse Officio ecclesiastico suadent duo Autissiodorensis ecclesiæ Breviaria, quorum unum initio seculi* 16 *impressum notatur, alterum anno* 1571. *Ambo autem sequentem præferunt rubricam ad diem* XXVIII *Septembris :* Alodii episcopi et confesso. Omnia fiant de communi unius confessoris pontificis.

exponitur. 12 *In hodierno ejusdem ecclesiæ Breviario ad dictum diem Officium recitandum assignatur ritu semiduplici de eodem communi, sed adscribitur lectio tertia, quam, utpote probabilioribus opinionibus satis*
B

consonam, describo. Alodius primum inter beati Germani discipulos vitæ sanctimonia præcelluit : deinde ad sedem ejus assumptus est. Is imitator, et tanti heres magistri, creditam sibi plebem verbo et exemplo docuit. Virtutum ejus odore allecti plurimi, ad eum e vicinis provinciis confluebant, quos vel ipse paterna caritate erudiebat, vel Mamertino abbati, qui Alogio successerat, Christianæ vitæ præceptis imbuendos commendabat. Post exactos in vigilia pastorali annos circiter viginti, ad æterna præmia vocatus est die vigesima octava Septembris, et in basilica sancti Germani sepultus circa annum quadringentesimum septuagesimum secundum. Corpus ejus nono seculo in cryptas ejusdem loci delatum est, et prope tumulum beati Germani in dextera parte locatum, ubi hactenus in capsa lignea, sarcophago lapideo inclusa, requiescit. *In codice nostro Autissiodorensi MS. sub nomine D. Georgii Viole sæpe alibi a nobis laudato, monemur, Sancti festivitatem eodem die* XXVIII *solemnius recoli in abbatia S. Germani, quam in ecclesia cathedrali ; sed nihil explicatius edocemur.* D AUCTORE J. P.
E

DE S. FAUSTO EPISCOPO

REGIENSI

IN PROVINCIA GALLIÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS

J. S.

§ I. Sancti cultus antiquus: memoria in Fastis sacris, verisimiliter etiam in Hieronymianis : sanctitas agnita a Baronio.

CIRCA CDXC. S. Fausti, de quo ante breviter actum,

Bollandus noster *ad* XVI *Januarii breviter egit* de S. Fausto, *quod ignoraret diem, quo in ecclesia Regiensi colitur, eoque die inveniret ab aliquot martyrologiis commemoratum. At postea* C *ex Officiis Regiensibus didicit, eum coli* XXVIII *Septembris. Hinc voluit, ut ad hunc transferretur diem, idque indicavit duplici scheda, altera ad marginem tomo agglutinata, altera inter documenta hujus diei deposita. Henschenius quoque in Prætermissis ad* XI *Maji* S. Faustum *Regiensem ad hunc diem remisit. Parebo igitur voluntati Patrum mihi venerandorum, et vestigiis Bollandi sic inhærebo, ut breviter ab eo dicta more hodierno prolixius sim expositurus, quemadmodum ipse, si viveret, modo faceret Bollandus. Verba ejus Martyrologia recensentis, primum huc transfero.*

memoria variis Martyrologiis inserta ad XVI Januarii.

2 « Sanctum *appellat Claudius Robertus in Gal-* « *lia Christiana. Maurolycus :* Regio Galliæ Fausti « episcopi tempore Anastasii primi. *Eadem prope* « *Ferrarius, Carthusiani Colonienses in additioni-* « *bus ad Usuardum.* « (*Ipsa Greven:, quem indicat, verba huc transfero :* Apud Regium Galliæ, Fausti episcopi, qui ex Larinensi * abbate electus, sanctitate plenus, et divinis Scripturis jugiter intentus a Gennadio prædicatur.) » *Constantinus Ghinius* « *mendose scripsit,* ex Lateranensi abbate *episcopum* « *esse factum : ex* Lirinensi *scribere voluit. Gra-* « *vius hallucinatur Galesinius :* Regii, *inquit,* S. Fausti « episcopi, cujus et libri pie docteque scripti, et res « mirabiliter gestæ leguntur. *In Notis ait,* Regii

* Lerinensi

« Lepidi *episcopum fuisse : sed, dum Gennadium citat* « Fausti *libros laudantem, se de nostro hoc agere signi-* « *ficat. At cujus libros apocryphos habendos sanxit Gela-* « *sius, eum* Faustinum *vocat* Reginensem *episcopum ;* « *cum unus et idem sit Faustus, tertius Lerinensis cœno-* « *bii abbas, S. Maximi successor, deinde Regii, sive* F « civitatis Reiensium in *provincia Narbonensi secun-* « *da, vulgo* Riez en Provence, *episcopus. Eum Saus-* « *sayus quoque inter Sanctos recenset in Supplemento* « *Martyrologii Gallicani.* Regii, *inquit,* memoria « S. Fausti episcopi et confessoris, ex monacho « Lirinensi. *Petrus de Natalibus lib.* 2 *cap.* 91 « Sanctum *appellat. Vincentius Barralis Salernus in* « *Chronologia Lerinensi testatur, ab antiquo ut San-* « *ctum coli.* » *Hactenus Bollandus. Addit laudatus de Natalibus.* Faustum *obiisse* XVII *Kalendas Februarii. Annuntiari* S. Faustum *a Camerario in Menologio Scotico ad* XI *Maji dictum est eodem die in Prætermissis.*

3 *Videtur* S. Faustus *Regiensis etiam annuntiari in præcipuis Martyrologiis Hieronymianis ad* XX *Maji. Textus Florentinii mendosus habet :* Et depositio Vellesi et Faustini episcopi. *Qui hic* Faustinus, *in reliquis vocatur* Faustus. *In Epternacensi, omisso priore nomine, legitur apud Florentinium in Annotatis :* Et Fausti episcoporum. *In Corbeiensi vero :* Et depositio Vellesi et Fausti episcoporum. *Legi similiter in codice Blumiano,* et Fausti Episcopi, *testatur Florentinius pag.* 1063 *Nomen* Fausti *ad eumdem diem occurrit in Richenoviensi, in Augustano, in Labbeano et*

et Hieronymianis verisimiliter ad XX Maji.

AUCTORE J. S.

A *et in Gellonensi. Apud Wandelbertum vero legitur :* et depositio Fausti episcopi. *Tot codicum consensus contra unum Florentinii persuadet,* Fausti *potius legendum esse, quam* Faustini. *Cum autem omnes fere illi codices sint ex Gallia, verisimillimum fit, Episcopum in Gallia fuisse* Faustum. *Jam vero neque in Gallia, neque in ulla alia provincia invenio Faustum episcopum confessorem, de cujus cultu vetusto mihi constat præter* Faustum *Regiensem, et Tarbensem. Quare vehemens oritur suspicio, ipsum esse* Faustum *Regiensem, quem Hieronymiana Martyrologia annuntiant.*

Colitur in ecclesia Regiensi cum Octava.

4 *Quidquid sit, saltem indubitatum est,* S. Faustum *in ecclesia sua coli Officio ecclesiastico ad hunc diem* XXVIII *Septembris. Habemus enim Officia propria Sanctorum ecclesiæ Regiensis, impressa anno* 1635, *in quibus præscribitur* die XXVIII Septembris, in festo S. Fausti episcopi Regiensis et confessoris, *Officium* duplex secundæ classis cum Octava. *Lectiones primi nocturni sunt* de libro Ecclesiastici, *quæ pro Ecclesiæ doctoribus legi solent, et sic inchoantur :* Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens *etc. Pro secundo nocturno concinnatæ sunt ex iis, quæ de* Fausto *scripsit S. Sidonius. Pro tertio nocturno legi-* B *tur Homilia ipsius* S. Fausti. *Quarto die infra Octavam in lectione 4 laudatur Sancti sedulitas in prædicando, et ad propositum nostrum hæc subjunguntur :* In cujus rei memoriam suggestus, e quo ad populum verba faciebat, studiose servatus est ad hæc pœne usque tempora, ac spectantibus in magna veneratione semper fuit, donec æquata solo per summum nefas patrum nostrorum memoria Regiensi basilica, ab ipso beato-Maximo ædificata, ipsa quoque sancti Fausti concionantis sedes eisdem ruinis involuta, una cum præclara illa augustissimi templi machina corruit, nullo relicto (proh dolor !) tantæ rei monumento. *In lect.* 6 *hæc habentur :* Obiit septimo Kalendas Februarii ; cum tamen ejus solemnitas colatur in ecclesia Regiensi, ubi ipse sedit antistes, tertio Kalendas Octobris, ac in antiquis tabulis Officii ecclesiastici, seu Kalendario illius, hoc die descripta reperiatur. *Voluit auctor fortasse pro* tertio Kalendas Octobris, *id est,* XXIX *Septembris, dicere* quarto Kal., *nisi olim festivitas fuerit celebrata* XXIX *Septembris, ac deinde ad præcedentem diem translata ; sed de eo nullum invenio indicium.*

Officium anno 1294 fuisse omissum,

5 *Pagius ad annum* CDXC *num.* 17 *de vetusto* S. Fausti *cultu hæc scribit :* Ecclesia Regiensis, cujus is episcopus fuit, proprium de eo Officium celebrat, quod ipsemet legi in libro chorali ejusdem ecclesiæ, anno MDXLV exarato. Verum quidem est, C in alio libro etiam MS. propriorum Officiorum ejusdem ecclesiæ, a Petro de Millia episcopo Regiensi anno MCCXCIV ordinatorum, cujus inscriptionem anno CCCCLXVI num. 5 retuli, nullam de Fausto fieri mentionem. Sed existimandum, sicuti Faustum Molanus primus omnium e Martyrologio Gallicano expunxit ; ita Petrum de Millia primum ex episcopis Regiensibus illum ex Officiis propriis suæ ecclesiæ erasisse : quem tamen ejus successores jure merito sacris ejusdem ecclesiæ. Fastis rursus inscripsere ob rationes a Baronio in secunda Annalium suorum editione assignatas.

ac postea restitutum, volunt aliqui.

6 Petrum enim de Millia in Institutionibus Reiensis ecclesiæ cathedralis aliqua immutasse, manifestum fit ex his verbis Sammarthanorum in episcopis Reiensibus, quando de illo episcopo sermonem habent : « Anno MCCXCIV Officium beatæ The« clæ martyris patronæ Reiensis celebrari jussit ». *Totum hoc Pagii ratiocinium ita placuit Eminentissimo Lambertino, deinde Benedicto Papæ XIV, qui hoc anno 1758 ad meliorem, ut speramus, vitam translatus est, ut in Opere suo erudito de Canonizatione Sanctorum lib. 2 cap. 29 num. 8 dicat de* S. Fausto *Regiensi, eum sic in sua ecclesia coli Officio ecclesiastico,* ut quamvis D Petrus de Millia illius civitatis episcopus prohibuerit, ne coleretur Officio, Petri tamen successores ei Officii cultum redintegrarint. *Verisimillimum sane est, Officio cultum fuisse* S. Faustum *ante tempora Petri de Millia ; id tamen solo illo Pagii ratiocinio non ausim certum dicere. Ex eo etiam, quod in aliquo libro chorali inventum non sit Officium de* Fausto, *nequit certum haberi argumentum cultus tunc omissi.*

Multa certe se offerunt,

7 *At multa sunt, quæ vix ullum relinquunt dubium, quin* S. Faustus *Regiensis antiquissimum in ecclesia sua habeat cultum. Tillemontius tom.* 16 *in* Fausto *fatetur, tanta viventi* Fausto *ob virtutum exercitium data fuisse elogia, tantamque de eo fuisse existimationem, ut pro Sancto insigni esset honorandus, nisi scripsisset contra gratiam et prædestinationem. Non egemus quidem testimonio illius, qui hostili calamo* S. Faustum *persequitur, cum habeamus testes Apollinarem Sidonium et Ruricium Lemovicensem, antistites sanctos et contemporaneos, qui viventem tot laudibus prosecuti sunt, ut eam vel invito Tillemontio confessionem extorserint : sed credimus, testimonium ab inimico datum minime suspectum videri posse. Ejus vero objectiones contra sanctitatem* Fausti *inferius videbimus, et* E *refutabimus. Interim observo, existimationem de* S. Fausto *eamdem semper in Gallia permansisse usque ad ejus mortem, et diu post mortem ; aut certe nullum occurrere indicium in contrarium.*

quæ vix ullum relinquunt dubium,

8 *Post mortem* Fausti *floruit S. Cæsarius, Arelatensis episcopus, cujus maxime opera errores Semipelagianorum anno* 529 *condemnati sunt in concilio Arausicano* II. *Noverat procul dubio libros* Fausti *S. Cæsarius, et errores Semipelagianorum exscindere sedulo studebat : vel sic tamen in scripto, quod subjungit Epistolæ Joannis Papæ II (apud Labbeum tom.* 4 *col.* 1759 *) ejus ut sancti Episcopi auctoritatem adducit, ita scribens :* De quibus et Faustus episcopus sanctus in epistola sua dixit : « Perdit gratiam « consecrati, qui adhuc officium vult exercere mariti ». *Observat ibidem Sirmondus in annotatis, legi in codice Corbeiensi,* Domnus Faustus; *in Pithæano, et alio ad marginem notato,* Sanctus Faustus ; *in Floriacensi,* Sanctus Faustus episcopus. *Tillemontius art.* 10 *respondet, haberi codices, ubi non legitur* Sanctus. *Id verum est de Corbeiensi, ubi substitutum est* domnus ; *nullum vero alium vidi assignatum. At quatuor codices uni facile prævalebunt. Ait secundo, titulum* Sancti *facile tributum fuisse episcopis in communione Catholica defunctis. At mihi verba non sufficiunt : sed probationem requiro : neque umquam probabitur, opinor, aliis episcopis titulum* F *Sancti post mortem fuisse datum, quam de quorum sanctitate magna erat opinio.*

quin S. Faustus vetustissimum

9 *Observo præterea, non alias in laudata Epistola allegari auctoritates, quam S. Siricii Papæ, canonum Apostolicorum et conciliorum, ac demum S.* Fausti *pro re, de qua agebatur ; sanctorum vero Cypriani et Chrysostomi ad non negligendam rei propositæ exsecutionem, id est, depositionem Contumeliosi episcopi, qui de variis criminibus erat accusatus. Erat autem Contumeliosus ipsius* Fausti *successor, sive Regiensis episcopus, ut non posset ignorare famam, quæ tunc vigebat de moribus, virtutibus et doctrina* Fausti. *Causa vero tractabatur quatuor aut quinque annis post concilium Arausicanum* II, *in quo damnata erat doctrina Semipelagianorum. Præterea scribebat Cæsarius ad episcopos Galliæ, qui* Fausti *doctrinam nosse debebant. Quapropter necesse est dicamus, non ejusmodi visam esse S. Cæsario doctrinam* Fausti, *ut aut ullum sanctitati ejus inferret detrimentum aut ullum auctoritati ejus pro materia, qua de agebatur, præjudicium. Alioquin nec* Sanctum *vocasset, nec auctoritatem ejus in re tam gravi allegasset contra Contumeliosum.* 10

A *In ecclesia Regiensi* 10 *Auctor Vitæ S. Hilarii Arelatensis in Vita apud nos data ad* v *Maji num.* 12 *narrat, ac S. Hilario in insula Lerinensi invisum fuisse S. Caprasium graviter ægrotantem, eaque occasione de S. Hilario hæc dicit :* In eodem loco tunc temporis S. Faustum presbyterum pariter et abbatem ita futurorum præscius honoravit, ut inter se et sanctos sacerdotes, Theodorum et Maximum, medium compelleret residere. *Hæc scripta sunt, aut quando in vivis erat Faustus, et sic ostendunt, quanta de Sene esset existimatio ; aut quando non diu erat defunctus, et sic probant insignem de sanctitate ejus famam post mortem. In Vita S. Caprasii, ad* i *Junii data, quæ certo scripta est post mortem* S. Fausti *seculo* vii *aut serius, hæc leguntur :* In ejus igitur extremis, convenerunt gloriosæ et inclytæ memoriæ sacerdotes, Faustus scilicet, Theodorus, Maximus et Hilarius. *Dynamius patricius sub finem seculi sexti vel initium septimi Urbico Regiensi episcopo dedicavit Vitam S. Maximi Regiensis, et in epistola nuncupatoria, quam recitavit Dionysius Sammarthanus tom.* i *Galliæ Christianæ recusæ col.* 394, *de* S. Fausto *meminit cum titulo* Beati, *dicens, Urbicum quæsivisse* quid ex ejus
B (*Maximi*) operibus B. Fausti antistitis, prædecessoris vestri, solertia devota collegerat. *Ex allegatis constat, magnum fuisse in Gallia* S. Fausti *nomen, etiam defuncti, saltem prioribus post mortem ejus seculis, ut eo tempore videatur inchoatus cultus, qui etiamnum perseverat. Quare Regiensis potius* Faustus *videtur, cujus nomen Martyrologiis Hieronymianis insertum vidimus num.* 3. *quam ullus alius.*

habeat cultum. 11 *Castellanus tamen ad* xx *Maji videtur alium credidisse, cum ibi sic habeat :* Cabellione S. Faustinus confessor, episcopus alterius sedis. *Ex litteris Regiensibus intellexi, ibidem opinionem esse,* S. Faustum *Regiensem Cabellione defunctum esse, ejusque ibidem servari reliquias, imo et Officio* xxi *Maii celebrari, sed nomine* Faustini. *Honoratus Bouche in Historia Provinciæ lib.* 2 *cap.* 9 *pag.* 596 *ait,* S. Faustum *Regiensem coli* in multis ecclesiis *Provinciæ, ac nominatim* Cabellione et Lerini. *Cultum ejus Lerini, ubi certe olim cultus fuit, in litteris Regiensibus etiam assertum video. Præterea in codicibus MSS. titulus* Sancti *aut* Beati *plerumque nomini ejus præponitur. Verum, ut redeam ad Castellanum, pro tempore mortis* Faustini *in margine assignat* seculum iv, *sed non indicat, qua ratione id faciat. Non videtur id*
C *accepisse a Cabellionensibus, cum hi, ut accepi ex scheda inde huc missa,* Faustinum *non colant ut pontificem, sed ut confessorem non pontificem, ideoque credant, episcopum non fuisse* Faustinum, *cujus reliquias habent cum aliis Sanctorum reliquiis, ut dicitur, mixtas. At* Faustinus *ille, nisi sit* S. Faustus *hodiernus, plane ignotus est, ut fatentur Cabellionenses. Quapropter non improbabilis mihi videtur Regiensium opinio, quæ etiam lectioni sextæ Officii Octavæ inserta est, ut ex litteris intelligo, videlicet Cabellione defunctum esse, ibique coli Officio* sub nomine B. Faustini Lerinensis abbatis. *Quidquid sit, vetustus* S. Fausti *cultus est plane certus et indubitatus : eumdemque designatum in Hieronymianis suspicor.*

Baronius retractat scripta 12 *Hinc Baronius, intellecto* S. Fausti *cultu vetusto, religiose retractavit, quæ tom.* 6 *Annalium ad annum* 490 *contra eos, qui* Faustum *titulo* Sancti *aut* Beati *honorant, acriter scripserat. Cum autem dignum non sit pietate et eruditione Baronii, titulum Sancti reddere, et morum impugnare sanctitatem, censendus est una retractasse multa, quæ in* Faustum *ipsum vehementius intorserat, quamvis judicium suum de* Fausti *doctrina non mutaverit. Dum autem* Fausto *titulum* Sancti *reddit, aliquot allegat rationes, quas nequeo confirmare. Qualis præcipue est de* basilica, ejus nominis titulo insignita : *de hac enim basilica nihil invenire potui.*
Ex litteris Regiensibus solum disco, in antiqua cathedrali, post modum eversa, sacellum fuisse S. Fausto D *AUCTORE J. S.*
dicatum. Audiamus Baronium in addendis tom 10 *pag.* 961, *ubi sic habet :* Quod enim usque ad hæc tempora nostra eumdem Faustum continuit inter Sanctos Martyrologium Gallicanum, a quo ipsum Molanus primum expunxit : Quod etiam, ut accepimus, ecclesia Regiensis in Gallia, ubi ipse sedit antistes, semper eum ut Sanctum coluerit, celebrans ejusdem natalem decima septima Januarii (*imo* xxviii *Septembris,*) ibique in ejus memoriam antiquitus erecta basilica, ejus nominis titulo insignita, hactenus ejus cultu a fidelibus frequentetur :

13 Quodque tot seculis, Christiano orbe spectante, Ecclesia Romana tacente, nemine penitus (quod sciatur) contradicente, ista eidem Fausto exhibita intelligantur ; opinari non prohibemur, de eodem Fausto accidere potuisse (quod de multis viris sanctis asseritur) quod delinquens erraverit, cum quæstio illa fuerit auctoritate Sedis Apostolicæ definita, et ejus opinio aliorum Patrum sententia condemnata, ipse suum errorem fuerit scriptis contrariis detestatus : quæ potuerint, ut alia quamplurima, periisse : vel ipsum ante suorum scriptorum factam ab Ecclesia damnationem diem obiisse (incertus est enim ejus obitus annus) habentem in animo in his sequi, quod sequendum doceret Ecclesia. Ita quidem ipsum compositum animo fuisse, aliisque innotuisse, inde facile potest intelligi, quod semper (ut indicant Acta conciliorum Arelatensis et Lugdunensis superius recitata) communicationem habuit cum sanctissimis Galliarum episcopis. Maneant igitur Fausto integra jura sua, nec ex nostris scriptis sentiat præjudicium : neque privato judicio novitati liceat convellere antiquitatem. *Hæc ultima Baronii verba præ reliquis omnibus placent.* *contra sanctitatem Fausti,* E

14 *At prorsus improbabilis est sententia, aut potius suspicio de retractatione, cum ejus doctrina, quamdiu vixit, numquam fuerit accusata. Præmiserat Eminentissimus auctor,* Cum tamen de ejus scriptis immotæ maneant sententiæ Patrum. *Hoc sane æquissimum est, sed licebit post Baronium investigare Patrum de* Fausti *doctrina sententias, et sic forte inveniemus, eas minus esse* Fausto *infestas, quam ille credidit. Video quidem multos ex neotericis accusatores esse* Fausti, *sed plerosque vix scire, quare ipsum accusent, et solis abreptos esse præjudiciis. Sic Trithemius in libro de Scriptoribus ecclesiasticis pag.* 236 Fausto *tale texuit elogium :* Faustus ex abbate Lirinensis monasterii episcopus egiensis in Gallia, vir quidem doctus et eloquens, sed Pelagiano errore fœdatus, unde et Opuscula ejus inter apocrypha computantur... Tandem a beato Fulgentio Ruspensi episcopo correptus et emendatus, errorem deseruit, et ad veritatem Catholicæ fidei reversus est : in cujus rei argumentum egregium volumen edidit contra pristinos errores, quod de gratia Dei prænotavit. *Viden, lector studiose,* Faustum *accusatum ut Pelagianum, et quidem a viro erudito, qui agebat de scriptoribus ecclesiasticis ? Qua vero de causa accusatur ? Nescivit ipse Trithemius, cum laudet ipsum Opus, cujus causa traducitur, ut egregie Catholicum, et post conversionem scriptum. Videbimus, et aliorum, qui nihilo magis instructi erant, auctoritate* Faustum *oppugnatum.* *non vero contra ejus scripta a multis accusata.* F

§ II

A

AUCTORE J. S.

§ II Sancti patria, mater, studia, eloquentia, vita monastici Lerini, monasterii præfectura.

Faustus, Britannus et Gallus dictus, forte in Armorica natus.

Respondebo ad ea, quæ contra sanctitatem Fausti post retractationem Baronii ab aliis objecta sunt. At id commodius fiet post gesta exposita. Ab hisce igitur exordior, et primum a patria, de qua non omnino convenit inter neotericos, quod antiqui diversimode de ea loquantur. S. Avitus Viennensis episcopus, qui S. Fausto fuit contemporaneus, ætate tamen minor, in Epistola 4 eum vocat ortu Britannum, habitaculo Regiensem. Britannum similiter insinuat Sidonius lib. 9 Ep. 9 ad Faustum de Riochato, qui librum ejus portabat ad Britannos, dicens : Britannis tuis pro te reportat. Verum a Facundo Hermianensi contra Mocianum aut Mutianum vocatur Faustus Gallus. Præterea Possessor episcopus in epistola ad Hormisdam Papam, edita apud Labbeum tom. 4 col. 1530, de libro hujus Fausti agens, ait : Fausti cujusdam, B natione Galli, Reginæ civitatis episcopi. Hæc invicem videntur contraria, nisi forte fuerit ex Britannia Gallica sive Armorica : sic enim et Gallus vocari potuit, et Britannus. Fuit ea opinio Sirmondi, qui in allegatum Facundi locum ait : Quod de Britannis Gallis supra Ligerim, ut Sidonius alibi (nempe lib. 1 Epist. 7) sitis accipiendum est. Ideo Facundus Gallum vocat. Idem observat in allegatam S. Aviti Epistolam.

Serius in Armoricam transmigrasse Britannos vult Tillemontius

16 Hæc Sirmondi expositio laudatos scriptores sic conciliat, ut nullum erroris arguere debeamus. Si enim natus erat in Britannia Gallica, poterat et Britannus dici, et Gallus. Patitur tamen difficultatem notabilem, cum non satis constet, an Britanni sedes in Gallia fixerint ante natum S. Faustum, cujus natale tempus non videtur longe abesse ab exeunte seculo IV. Itaque Sirmondo se opponit Tillemontius tom. 16 Nota 1 in Faustum Regiensem, ita disserens : Verum oporteret probare, majoris Britanniæ incolas jam transivisse in Gallias ante natum Faustum, id est, verisimiliter ante finem seculi IV ; cum tamen eruditiores existiment, illos eo non transmigrasse, nisi circa annum CDLX. Pro hac transmigrationis epocha assignat Usserium in Antiquitatibus ecclesiarum Britannicarum cap. 12 pag. 421 et 422. Verum Tillemontius ex Usserio plura dicit, quam voluit ipse Usserius. Hic C enim minime contendit aut probat, Britannos circa annum 460 solum venisse in Galliam : sed ait, non haberi de Britannorum in Gallia sedibus certa documenta ante tempora Childerici I ; ea vero haberi tempore Childerici, id est circa 460, in vita S. Gildæ, apud nos data tom. 3 Januarii pag. 568 : in Gregorio Turonensi lib. 2 cap. 18 ; in concilio Turonico, habito anno 461 ; ac demum in Sidonio lib. 1 Epist. 7 et lib. 3 Epist. 9. Ex omnibus his locis clare probatur, Britannos circa annum 460 sedes habuisse in Gallia : sed nullibi dicitur, eos tum primo aut paulo ante ex Britannia fuisse advectos, ut nequeat ex illis Britannorum transmigratio figi circa annum 460, sed necessario figenda sit citius.

ex Usserio : at tempus transmigrationis Britannorum

17 Laudat quidem Usserius scriptores alios, sed eos minus vetustos, qui dicunt Britannos fugisse in Galliam, quando Saxones Britanniam invaserunt. At nec illorum scriptorum certa est auctoritas, et Saxones diu ante annum 460 Britanniam aggredi cœperunt. Etenim in Vita S. Germani Autissiodorensis, data apud nos ad XXXI Julii, cap. 6 refertur victoria de Saxonibus a Britannis relata, quæ ad annum 429 figenda est, ut ibi probatur in Commentario prævio num. 59. Eadem victoria refertur ad XXIX Julii in Vita S. Lupi Trecensis, qui cum S. Germano adfuit omnibus, et cum eo victoriam divinitus obtinuit. Quin et Boschius D noster ad Acta S. Germani prævie observat num. 60, ejusmodi Saxonum in Britanniam irruptiones jam frequentes fuisse a temporibus Valentiniani I, id est, a seculo IV. Ponamus modo, vera esse, quæ ex Eginharto recitat laudatus Usserius hunc in modum : Cum ab Anglis ac Saxonibus Britannia insula fuisset invasa, magna pars incolarum ejus mare trajiciens, in ultimis Galliæ finibus Venetorum et Corosolitarum regiones occupavit. Credamus tantisper, inquam, certam esse hanc occasionem trajiciendi in Galliam, quam et alii ibidem laudati asserunt ; vel sic tempus primæ transmigrationis manebit incertum.

Incertum videtur, cum non pauci eam figant seculo IV

18 Etenim nescimus, an omnes Britanni, qui sedes in Gallia fixerunt, simul et semel transmigraverint. Nescimus, an ad priores Saxonum seculo IV irruptiones multi mare non trajecerint, ut belli periculis se subducerent. Nescimus tandem, an colonia aliqua Britannorum ducta non fuerit in Galliam ante irruptiones Saxonum in Britanniam : indeque non sit factum, ut Britanni alii, prævalentibus in Britannia Saxonibus ad illos potius fugerent, quam in aliam Galliarum aut Hispaniarum partem. Non paucos scriptores pro ejusmodi colonia stare, testatur laudatus Usserius, ita E scribens : Britannorum vero coloniam in Armoricam traductam a Constantio quidem Chloro significat Radulphus Niger in Chronico, a filio ejus Constantino Magno Guilielmus Malmesburiensis, a Maximo tyranno Ninius, Galfridus Monemuthensis, Henricus Huntingdoniensis, Giraldus Cambrensis, Matthæus Florilegus et posterioris ævi complures alii. Ex hisce perspiciet studiosus lector, non figendam circa annum 460 Britannorum transmigrationem in Galliam, cum eo tempore memorentur ut ibidem habitantes, non ut recenter advecti : ulterius intelliget admodum videri ambiguum, seculone V, an IV eo primum transmigraverint. De eorum trajectione nihil legitur in Historia S. Gregorii Turonensis, qui scribebat in vicina provincia, nihil apud Sidonium aut alios seculi V scriptores : quod mirum videri potest, si medio fere seculo V transmiserint, ut aliqui volunt.

Itaque dubium est, utrum in Britannia insula, an in Armorica natus sit

19 Quapropter nihil certi statuere possum aut de tempore, quo Britanni in Armoricam transmiserunt, de quo forsan plura erunt investiganda ad XXI Octobris in S. Ursula, aut de patria S. Fausti, fueritne ex insula Britannia, an ex Armorica. Nam scriptores, qui partim Gallum, partim Britannum nominant, certe magis favent Armoricæ, cum sic optime conciliantur. Verba Sidonii, qui lib. 1 Epist. 7 Britannos F super Ligerim sitos jam memoraverat magis etiam favet Sirmondo, cum lib. 9 Epist. 9 ad Faustum ita loquitur : Legi volumina tua, quæ Riochatus antistes et monachus, atque istius mundi bis peregrinus, Britannis tuis pro te reportat. Nam verisimilius est, Riochatum in Armoricam fuisse profectum, quam in Britanniam insulam ; tum quod recto satis itinere uteretur Riochatus, si ex Regiensi civitate per Claromontium Arverniæ ad Britannos super Ligerim sitos proficiscebatur, tum quod Saxones prævaluissent in Britannia insula, ut difficulter pervenire potuisset ad Britannos, qui in insula remanserant. Aliunde vero fatemur, incertum esse, an Britanni in Gallia sedes habuerint ante natum Faustum. Si autem non habuerint, quod æque incertum videtur, in Britannia insula natus fuerit Faustus, eamque fortasse cum matre sua deseruerit. Nam et matrem cum eo deinde in civitate Regiensi habitasse, mox videbimus.

Sancti mater diu superstes, fuit Memorius præstigie...

20 De matre S. Fausti iis verbis meminit Sidonius in Carmine 16, quod est Eucharisticum ad Faustum tum episcopum Regiensem et senio gravem, ut intelligamus, eam habitasse in eadem civitate, moribusque et grandæva senectute fuisse venerabilem. Pro magno etiam beneficio habebat Sidonius, quod ad eam a S. Fausto

A Fausto *fuisset ductus, memoratis ante ejus beneficiis illud præferens, dum ita canit.* ;

Omnibus attamen his sat præstat, quod volnisti,
Ut sanctæ matris sanctum quoque limen adirem.
Dirigui, fateor, mihi concius, atque repente
Tinxit adorantem pavido reverentia vultum :
Nec secus intremui, quam si me forte Rebeccæ
Israel, aut Samuel crinitus duceret Annæ.

Fratrem quoque habuisse videtur S. Faustus, *eumque presbyterum, nomine* Memorium. *Certe in Epistola ad Ruricium scribit*. Conservus, et præcipue admirator vester, frater meus, presbyter Memorius, mecum reverendissime sospitat.

Faustus in juventute studiis eloquentiæ,

21 *Quo in loco* Faustus *litteris operam dederit in juventutè, nullibi invenio. At certum est, id eum sedulo fecisse, atque eloquentiæ ac philosophiæ legibus egregie fuisse imbutum. Certe eloquentiam* Fausti *miris laudibus extollit Sidonius, et philosophiæ studium in eodem prædicat. Satis erit nonnulla hoc loco attulisse, cum et alia suis locis sint afferenda. Lib. 9 Epist. 9 Sidonius, ubi* Fausti *libros legerat, stilum scribentis mirifice primum celebrat, ac deinde addit :* Denique absentis oratio, quantum opinamur, plus nequit B crescere, nisi forsitan aliquid his addat coram loquentis Auctoris vox, manus, motus, pudor artifex. *Hæc videtur addere, quia dicentem pro concione audiverat. Tum ita pergit :* Igitur his animi litterarumque dotibus præditus, mulierem pulchram, sed illam, Deuteronomio adstipulante, nubentem, domine Papa, tibi jugasti : quam tu adhuc juvenis inter hostiles conspicatus catervas, atque illic in acie contrariæ partis adamatam, nihil per obstantes repulsus præliatores, desiderii brachio vincente rapuisti : philosophiam scilicet, quæ violenter e numero sacrilegarum artium exempta, raso capillo superfluæ religionis ac supercilio scientiæ sæcularis, amputatisque pervetustarum vestium rugis, id est, tristis dialecticæ flexibus, falsa morum et illicita velantibus, mystico amplexu jam defæcata tecum membra conjunxit. *Figurata hac locutione significat, philosophia plane Christiana, purgataque vitiis gentilitatis imbutum fuisse* Faustum, *sive arte optima ratiocinandi et scribendi.*

et arte disserendi egregie imbutus,

22 *De hac ita pergit :* Hæc ab annis vestra jam dudum pedissequa primoribus, hæc tuo lateri comes inseparabilis, sive in palæstris exercereris urbanis, sive in abstrusis macerarere solitudinibus : hæc C athenæi consors, hæc monasterii, tecum mundanas abdicat, tecum supernas prædicat disciplinas. Huic copulatum te matrimonio qui lacessiverit, sentiet Ecclesiæ Christi Platonis academiam militare, teque nobilius philosophari..... Tum præterea non cæsariem pascere, neque pallio aut clava, velut sophisticis insignibus, gloriari, aut affectare de vestium discretione superbiam,... Quin potius experietur, quisquis conflixerit, Stoicos, Cynicos, Peripateticos, hæresiarchas, propriis armis propriis quoque concuti machinamentis. Nam sectatores eorum, Christiano dogmati ac sensui si repugnaverint, mox te magistro ligati vernaculis implicaturis, in retia sua præcipites implagabuntur, syllogismis tuæ propositionis uncatis volubilem tergiversantum linguam inhamantibus, dum spiris categoricis lubricas quæstiones tu potius innodas acrium more medicorum, qui remedium contra venena, cum ratio compellit, et de serpente conficiunt.

forsan aliquo tempore egit causas forenses.

23 *Mitto alia plurima de* Fausti *eloquentia, quam Sidonius suæ variis locis præfert tantisque extollit laudibus, ut nullius scripta sic in omnibus ab eodem laudata invenerim. Tillemontius in* Fausto *art. 1 recitat plura Sidonii de eloquentia* Fausti *elogia : sed observat, Sidonium in laudando liberalem esse : quod verum est. Non inveni tamen, omnes indifferenter a Sidonio ab eloquentia laudatos. Tum ipse Tillemontius* D *ex scriptis* Fausti *suum de stilo ejus subjungit judicium, quod, ne quid gravius dicam, sine jactura poterat omittere. Neque enim scriptores Latini judicium de minori aut majori elegantia sermonis Latini exspectant ab auctore, qui non alio quam vernaculo suo sermone usus est in scribendo. Mihi sati erit judicium Sidonii attulisse, ulterius de* Fausti *stilo judicium relinquo singulis, qui eloquentiæ regulas norunt, scriptoresque disertos satis pervolverunt, ut ea de re judicare valeant. Norisius in Historia Pelagiana lib. 2 cap.* XI *ex allegatis supra verbis,* Sive in palæstris exercereris urbanis, *suspicatur,* forenses prius causas Faustum agitasse. *Suspicio hæc non est improbabilis, cum eo sensu verba intelligi possint. Recte tamen solum ait,* suspicor ; *cum verba non minus de exercitatione in scholis exponi valeant. Itaque incertum est, utrum* S. Faustus *recta a studiis eloquentiæ et philosophiæ ad monasterium Lerinense accesserit, an vero prius aliquo tempore in causis forensibus sit versatus.*

AUCTORE J. S.

Ingreditur monastrium Lerinense

24 *Incertum etiam est tempus, quo Lerinum, se contulit Sanctus. Tillemontius quidem art. 2 ait,* Faustum *non venisse Lerinum ante anni 426 finem, si auctor sit Homiliæ de S. Honorato. At illam* Fausto E *abjudicabimus § 15, sicut ipse quoque abjudicavit Tillemontius, cujus observatio plane est inutilis. Itaque non dubito, quin* Faustus *sub. S. Honorato Lerinensis monasterii fundatore et primo abbate Lerinum venerit, cum septennio post ipsum factus sit abbas. Annus, quo venit, ignoratur. Ex conjectura dici potest venisse circa 420.*

cujus deinde fit abbas tertius,

25 *Etenim anno 433 aut 434 abbas factus est, promoto ad episcopatum Regiensem S. Maximo. In Homilia de S. Maximo in Bibliotheca Patrum tom. 6 pag. 655 dicitur Maximus post S. Honoratum primus monasterio Lerinensi præfuisse : præfuit autem* plenis septem annis, *ut ibidem dicitur pag. 654 Hæc prorsus certa sunt, cum* S. Faustus, *ejusdem successor, Homiliam laudatam composuerit. Restat itaque inquirendus annus, quo S. Honoratus ab abbatia Lerinensi ad episcopatum Arelatensem translatus est. Decessoris ejus Patrocli mors figitur in Chronico Prosperi anno 426, ex quo recte infertur, eodem anno ad finem vergente successisse S. Honoratum, ac S. Maximum consequenter eodem anno factum abbatem Lerinensem. Itaque septem anni pleni, quibus Lerino præfuit, ducunt ad annum 433, aut, si qui forte menses fuerunt additi, ad annum 434 ducere possunt, ut dubi-* F *tandum non videatur, quin* S. Faustus, *qui S. Maximo successit, anno 433 aut 434 præfecturam Lerinensis cænobii inchoaverit. Successorem Maximi fuisse* Faustum, *clarissime edicit Sidonius in Carmine postea recitando, eaque de re nullus dubitat. Fuit igitur celeberrimi monasterii abbas tertius post. S. Honoratum et S. Maximum, quos habuerat vitæ monasticæ magistros. Præmittitur etiam apud Dionysium Sammarthanum tom. 1 Galliæ Christianæ col. 1191 S. Caprasius, sed potius ut primi abbatis S. Honorati magister, quam ut abbas monasterii.*

quando disciplina monastica

26 *Quam insignibus virtutibus in monasterio se probaverit* S. Faustus, *quilibet facile conjicere poterit ex collata ipsi præfectura eo tempore, quo ibidem maxime florebat disciplinæ monasticæ fervor. Varia offert ad hoc propositum laudatus modo Sammarthanus. Ex eo solum huc transfero verba S. Eucherii Lugdunensis, quæ scripta sunt non diu ante præfecturam* Fausti *demandatam.* Et quidem cunctis, *inquit,* eremi locis, quæ piorum illuminantur secessu, reverentiam debeo, præcipuo tamen Lerinam meam honore complector, quæ procellosi naufragiis mundi effusis piissimis ulnis me receperat. Venientes ab illo seculi flagrante æstu blande introduxit sub umbras suas, ut illic spiritum sub umbra interiore Domini anheli resumant.

A mant. Aquis scatens, herbis virens, floribus renitens, visibus odoribusque jucunda, paradisum possidentibus se exhibet, quem possidet. Digna, quæ cœlestibus disciplinis, Honorato auctore, fundata sit, quæ tantis institutis tantum nacta sit patrem, Apostolici spiritus vigore et vultus honore radiantem. Digna, quæ illum suscipiens, ita eniteret. Digna, quæ præstantissimos alat monachos, et ambiendos proferat sacerdotes.

AUCTORE J. S.

27 Hæc nunc successorem ejus tenet Maximum nomine clarum, quia post ipsum meruit adsciri. Hæc habuit reverendi nominis Lupum, qui nobis illum e tribu Benjamin lupum (*S. Paulum*) retulit. Hæc habuit germanum ejus Vincentium, interno gemmarum splendore perspicuum. Hæc nunc possidet venerabilem gravitate Caprasium, veteribus Sanctis parem. Hæc nunc habet sanctos servos * illos, qui divisis cellulis Ægyptios patres Galliis nostris intulerunt. Quos ego illic Jesu bone Sanctorum cœtus conventusque vidi. Pretiosa in his suavi unguedine alabastra flagrabant, spirabat passim odor vitæ, interioris hominis faciem exterioris habitu præferebant, constructi caritate, humilitate B dejecti, mollissimi pietate, firmissimi in spe, obedientia citi, occursu taciti, vultu sereni, prorsus ipsa sua contemplatione angelicæ quietis agmen ostendunt. *Tale erat cœnobium Lerinense, quando S. Faustus in eo vixit monachus; tale, dum eidem præfectus est.*

erat maxime florens,

* *cl.* senes

28 *Talem in eo disciplinam conservavit, fervoremque tantum, ut colligitur ex S. Cæsario Arelatensi, qui Lerinum incoluit, postquam ad episcopatum promotus erat* S. Faustus. *Nam S. Cæsarius, ibi quoque laudatus, congregationem Lerinensem summis etiam celebrat elogiis, et inter alia dicit :* O felix et beata habitatio insulæ hujus, ubi tam sanctis quotidie et spiritualibus lucris gloria Domini augetur, et tantis damnis diaboli nequitia minoratur. Beata, inquam, et felix insula Lerinensis, quæ cum parvula et plana esse videatur, innumerabiles tamen montes ad cœlum misisse cognoscitur. *Rursum de Lerino :* Quos accipit filios, reddit patres ; et quos nutrit parvulos, reddit magnos ; quos velut tyrannos excipit, reges facit. Nam omnes, quoscumque felix et beata habitatio illa susceperit, caritatis pennis ad excelsa virtutum culmina Christo sublimare consuevit.

quam et Faustus ibidem conservavit.

C § III. Nonnulla de Sancti gestis in monasterio, et in ejus præfectura examinantur.

Sanctus in monasterio studiis vacare pergit.

N*on abstinuisse Sanctum in vita monastica a studiis litterarum, insinuant verba Sidonii num. 22 allegata, quibus ait, philosophiam lateri ejus comitem fuisse inseparabilem eo etiam tempore, quo in* abstrusis *macerabatur* solitudinibus. *Verisimile tamen est, in monasterio præcipue occupatum fuisse studiis sacrarum Scripturarum, nisi forte tum tenera ætate monasterium sit ingressus, ut logicas disciplinas necdum satis ad recte disserendum percepisset. Gennadius, qui* S. Faustum *bene nosse potuit, de eo dicit :* Vir in divinis Scripturis satis intentus. *Sidonius quoque lib. 9 Epist. 3 testatur, variis vicibus* Fausto *concionanti adstitisse se Lugduni, et ex prædicationibus avidissime auditis affirmat, eum* utrarumque doctissimum fuisse disciplinarum, *spiritalium nimirum et forensium. Hac de causa Sanctum ad Opera scribenda hortatur his verbis :* Sunt de cetero tuæ partes, domine Papa, doctrinæ salutaris singularisque victuris Operibus incumbere satis. Neque enim, quisquis auscultat docentem te disputantemque, plus loqui discit, quam facere laudanda. *Ipsa* Fausti *Opera abunde ostendunt,* D *in sacris Litteris multum fuisse versatum. Moralis vero Sancti doctrina, qua primum monachos suos, deinde populum sibi commissum optime ad virtutem instituit, pulchra admodum est, ut allegata quoque Sidonii verba insinuant.*

30 *Quanta fuerit precandi assiduitas et fervor, in eadem Epistola insinuat Sidonius, ejus precibus se commendans his verbis :* Quin potius, animam male sibi consciam, et per horas ad recordata pœnalis vitæ debita contremiscentem, frequentissimis tuis illis et valentissimis orationum munerare suffragiis, precum peritus insulanarum, quas de palæstra congregationis eremitidis, et de senatu Lirinensium cellulanorum, in urbem quoque, cujus ecclesiæ sacra superinspicis (*id est, cujus es episcopus*) transtulisti, nil ab abbate mutatus per sacerdotem : quippe cum novæ dignitatis obtentu rigorem veteris disciplinæ non relaxaveris. His igitur, ut supra dixi, precatibus efficacissimis obtine, ut portio nostra sit Dominus *etc. Plura de precandi frequentia huc non congero : cum illa suis locis sint recitanda.*

frequens est in precibus ac fervens,

31 *Maximam quoque fuisse* S. Fausti *vitæ austeritatem, jam utcumque insinuant verba data,* rigorem veteris disciplinæ *affirmantia, aliaque num.* 29 in E abstrusis *macerationem* solitudinibus. *Verumtamen exercitia vitæ anachoreticæ magis exponit Sidonius in Carmine* XVI *ad* Faustum. *Illud quidem scriptum est ad* Faustum *episcopum et senem. Varia tamen continet, quæ* Faustus *magis exercuit, quando monachus erat aut abbas, quam dum in civitate degebat Antistes, etiamsi tum quoque similia obiturus ad tempus Lerinum secedere potuit. Poeta ingeniose, ut gesta Sancti exponere possit, testatur, nescire se, ubi sit aut quid agat, accumulatque ea, quæ monachus, abbas, episcopus agere solebat, ut concludat denique eleganter, similem esse decessoribus suis SS. Honorato et Maximo, tantorumque nominum implere mensuram, ita canens :*

vitæ austeritate

Quidquid agis, quocumque loci es, semper mihi Faustus,
Semper Honoratus, semper quoque Maximus esto.

32 *Exercitia vero monastica dissimulanter sic enarrat.*

ad imitationem celebrium anachoretarum,

Seu te flammatæ syrtes et inhospita tesqua,
Seu cœno viridante palus, seu nigra recessu
Incultum mage saxa tenent, ubi sole remoto
Concava longævas asservant antra tenebras. F
Seu te præruptis porrecta in rupibus Alpis
Succinctos gelido libantem cespite somnos,
Anachoreta, tremit ; quæ quamquam frigora portet,
Conceptum Christi numquam domat illa calorem.
Qua nunc Elias, nunc te jubet ire Joannes,
Nunc duo Macarii, nunc et Paphnutius heros.
Nunc Or, nunc Ammon, nunc Sarmata, nunc Hilarion,
Nunc vocat in tunica nudus te Antonius illa,
Quam facit palmæ foliis manus alma magistri.
Seu te Lirinus priscum complexa parentem est,
Qua tu jam fractus pro magna sæpe quiete
Discipulis servire venis, vixque otia somni,
Vix coctos capture cibos abstemius ævum
Ducis, et insertis pingis jejunia psalmis.

33 *Allegata, ut dixi, pleraque magis insinuant, quid fecerit Sanctus, dum sectabatur vitam solitariam, quam dum erat episcopus. Priora insinuant, in Sanctum solitudinis ac liberioris orationis amore aliquando degisse in*

victuque sobrietate et jejunio insignis.

A *in flammatis syrtibus et tesquis horridis et inhabitatis, aliquando ad paludes, aliquando inter colles saxosos, et in antris montium tenebrosis, aliquando in præruptis montibus, quos poeta trementes inducit, breves in gelida humo captasse somnos, non valente tamen frigore, quod regnat in montium summitatibus, superare calorem divini amoris: tam horrida illum loca petiisse exemplo Eliæ, Joannis Baptistæ, Macarii gemini, aliorumque anachoretarum. Hæc procul dubio magis monachus aut anachoreta exercuit* Faustus, *quam senex et episcopus. At subjungit, eo tempore aliquando venisse Lerinum, ut monachis serviret, et vix otia ad somnum captandum sibi indulsisse, vix coctos sumere cibos voluisse, a vino abstinuisse, jejuniis et psalmorum cantui deditum fuisse. Si hæc episcopus fecerit et senio fractus, facile quilibet conjicere poterit, quantas sectatus sit austeritates monachus, juvenis, et viribus robustior.*

Videtur comes fuisse S. Maximi, ob electionem ad episcopatum latentis,

34 *In Homilia de S. Maximo, quæ certo* Fausti *est, narrat, S. Maximum, dum erat abbas Lerinensis, quæsitum fuisse ad episcopatum Forojuliensem, sed fugisse* ad condensa silvarum. *Videtur latitanti adfuisse* Faustus *ipse, cum ita loquatur*: Irruentibus fidelium turbis ventilantur universa, profunda ere- B mi secreta versantur. Sub nudo axe cœli trium dierum ac trium noctium imbribus verberatur, sicut et ipse sum testis. *Hæc ultima verba insinuant, latenti adfuisse imbribus expositum. Evasit ea vice S. Maximus; sed evadere non potuit, dum non diu post lectus est ad cathedram Regiensem, quamvis et eo tempore longius etiam fugisset. Porro in dicta Homilia in laudem* S. Maximi *pronuntiavit* S. Faustus, *quæ de ipso* Fausto *æque dici possunt. Celebrat S. Maximum, quod patriam et omnia reliquisset, ut Lerinum veniret, uti ipse patriam reliquerat, multo etiam longius ob ea profectus, Lerinumque venit. Ait ad Regienses de S. Maximo*: Quantas ille divitias vobis ac patriæ reportandas, quantos ille thesauros animabus vestris, dum in illo camino humiliationis *(in monasterio)* excoquitur, congregavit? Quanta ornamenta, quanta monilia fabricatus est? Vobis enim ille athleta Christi in illo agone sudavit, vobis, dum se extollit,* fructificavit; sibi illic serens, vobis colligebat, sibi quærens, vobis nescius acquirebat *etc. Et mox*: Vir ille præcipuus illic doctus, ut hic doceret: illic ditatus, ut hic fœneraret, illic illuminatus, ut hic refulgeret: illic purificatus, ut sanctificaret: et ut hic exercere posset confessionis curationem, illic C quæsivit aromata et pigmenta virtutum. *Hæc omnia ipsi quoque* F*austo congruunt.*

* l. excolit

abbasque factus, monachos egregie instruxit.

35 *Multa quoque prosequitur de Lerinensibus recte institutis a S. Maximo. At rursum illa omnia dici possunt de* Fausto, *qui Lirinensibus multo diutius præfuit, et cujus Homilias ad monachos habitas etiamnum aliquot habemus. Hinc laudatus num.* 29 *Sidonius utilitatem concionum ejus insinuat. Propter Sermones ad monachos de ipso dici potest, quod de S. Maximo dixit*: Quantas hic in illo deserto, sicut de Jesu Nave legimus, nequitiarum spiritualium exercitatissimus debellator, quantas in conversorum cordibus gentes peremit? Quantas nationes invisibilium adversariorum, quæ Israelem de regno excludere conabantur, extinxit, studens in homine, velut in terra sancta, tamquam hostem interficere passiones, ac tamquam Dei populum introducere ac plantare virtutes, et quasi cultris lapideis, id est, fortibus Christi præceptis concupiscentias resecare, et circumcidere voluptates, et non minus exemplo quam imperio militum pectus armare, atque ad desiderium supernæ hæreditatis accendere? *Possent hæc ex ipsis Sancti homiliis latius probari. Verum inter eruditos non convenit de Homiliis* S. Fausto *tribuendis: alii enim plures eidem, alii pauciores attribuunt. Itaque, cum prolixior necessaria sit disputatio, hanc de Homiliis sub* D *finem Commentarii dabimus.*

AUCTORE J. S.

Grati diaconi, de Opusculo suo consultantis,

36 *Ex Opusculis, quæ Gennadius* S. Fausto *attribuit, primum tempore videtur, quod commemoratur his verbis*: Est ejus Epistola in modum libelli ad diaconum quemdam, Gratum nomine, edita, qui a fide Catholica discedens, ad Nestorianam abiit impietatem. In qua Epistola admonet eum credere, sanctam Mariam Virginem non purum hominem genuisse, qui postea susciperet Divinitatem, sed Deum verum et hominem verum. *Editum est hoc Opusculum in Bibliotheca Patrum tom.* 8 *editionis Lugdunensis pag.* 553 *nomine* Fausti *Regiensis. Inscriptio Epistolæ est*: Domino sancto et in Christo devinctissimo fratri Grato diacono Faustus. *Ex decursu Opusculi colligitur, Gratum quem et* Græcum *alibi fuisse dictum et* Gregorium *invenio, vitam duxisse solitariam. Miserat Opusculum suum male digestum ad* S. Faustum, *ut eum consuleret. Hic ea de causa sic orditur*: Honoratus officio tuo, honoratus judicio, provocatus affectu, loquar tecum in humilitate sincera, in libertate benevola, in charitate non ficta, in verbo veritatis. *Mox tamen ostendit, non adeo libenter se respondere*, quia de rebus tam profundis, E et meas, *inquit*, ac tuas vires excedentibus. *Paulo post insinuat, non admodum provectæ ætatis se tunc fuisse, inquiens*: In tantæ autem rei consultatione, in qua longe viam regiam reliquisti, aliquos expertæ scientiæ viros, eruditione atque ætate seniores, quibus credere facilius possis, interrogare debueras. *Itaque illa Epistola videtur scripta ante episcopatum.*

errores refutat, eumque instruit.

37 *Erat geminus Grati error, alter Nestorianus, quod nollet beatissimam Virginem Mariam dici* Matrem Dei, *alter Eutychianus, quo unam tantum Christo attribuebat naturam. Utrumque errorem docte refutat, primum ut hæresim Nestorianam; alterum ut errorem, a quo non caverant Ariani. Ex hoc colligitur, ante notam aut certe damnatam hæresim Eutychianam Opusculum fuisse scriptum: quod late figi potest circa annum* 440, *quando abbas erat* Faustus. *Tillemontius id probare alia ratione nititur, allegans duos loquendi modos, quos accuratos non credit: sed eos sano sensu explicandos tota disputatio insinuat, neque id negat Tillemontius. In fine* Faustus *monet* Gratum, *ut errores deserat, hoc ei consilium tribuens*: Et si evadere pericula, non deforis ingruentia, sed intus concepta, desideras, nihil tibi utilius scias, quam ut sub alio quocumque probatissimo abbate vitam tuam munias,* F ac voluntates tuas senioris legibus tradas. Et, ut adversarii insidias possis evadere, te* scripturulam ipsam retinendam, imo supprimendam putavi, ne ultra in alterius alicujus Catholici, qui te minus diligeret, manum et conscientim veniret. Ex hoc autem poteris agnoscere, sana esse intima cordis tui, si adhuc quasi liber me cultorem tuum, humiliter et amabiliter commonentem, sollicite et libenter audieris. Ante interrogationem incauta videbitur fuisse persuasio: post responsionem, inexcusabilis apparebit intentio. Quod si inter hæc aliquid mihi, qui austeris magis, quam dulcibus, sanari animam tuam cupio, credideris imputandum, memento osculis male blandientis præponi vulnera charitatis. *Hactenus* Faustus, *cujus dicta quædam impugnavit postea Claudianus Mamertus, sed perperam, ut ostendam, dum agetur de alio Opusculo, quod idem Claudianus refutavit. Utrum Gratus resipuerit, an in erroribus suis permanserit, ignoramus.*

* l. tuam

Sanctus honoratur a S. Hilario Arelatensi,

38 *Vivebat adhuc S. Caprasius, quando* S. Faustus *administrare cœpit cœnobium Lerinense, ut certo defunctus non sit ante annum* 434, *etiamsi in Vita apud nos data ad* 1 *Junii mors ejus figatur circa* CDXXX; *sed obiit anno incerto, præfecturam monasterii administrante*

AUCTORE J. S.

A *strante* S. Fausto. *Illum ægrotantem invisit S. Hilarius Arelatensis cum S. Maximo Regiensi et Theodoro verisimiliter Forojuliensi, qui ea occasione non solum honorarunt S. Caprasium, sed etiam* Faustum *abbatem, ut in Vita S. Hilarii, ad v Maji data, auctor synchronus num.* 12 *narrat his verbis :* Quemadmodum etiam servi Dei debeant honorari, documentis spiritualibus salubriter imitandum posteris non negavit. Nam cum S. Caprasium, sicut ipse dicere solitus erat, angelica in insulis conversatione degentem, infirmitate fatigari corporea, certis nuntiis comperisset; ad ejus occursum celeri se festinatione proripuit, ad cujus pedes residens, ut sui meminisset, humilitate submissa, sed virtute inclyta, flagitabat... In eodem loco tunc temporis S. Faustum presbyterum pariter et abbatem ita futurorum præscius honoravit, ut inter se et sanctos sacerdotes, Theodorum et Maximum, medium compelleret residere. *Idem refertur minus accurate in Vita S. Caprasii serius scripta.*

instruit fratrem S. Sidonii :

39 *Habuit* S. Faustus *commendatum curæ suæ fratrem S. Sidonii Apollinaris, quod verisimiliter etiam* B *contigit, dum Lerinensibus præerat. Hanc primam gratias eidem agendi causam agnoscit Sidonius in Carmine* XVI *ad* Faustum, *ita canens :*

Hæc igitur prima est vel causa vel actio laudum,
Quod mihi germani, dum lubrica volvitur ætas,
Servatus tecum Domini per dona probatur
Nec fama titubante pudor. Te respicit istud
Quantumcumque bonum, merces debebitur illi,
Ille tibi. Sit laus, si labi noluit, ejus :
Nam quod nec potuit, totum ad te jure redundat.

Lubrica *sive juvenilis* ætas, *qua erat servatus a* Fausto *frater Sidonii, suadet, Lerini servatum fuisse, licet eumdem et Regium sequi potuerit.*

improbabile figmentum de recepto Lerini Juliano Pelagiano.

40 *Alium hospitem minus probum* Fausto *abbati attribuit Hieronymus Vignierius in Supplemento Operum S. Augustini tom.* 2 *sub finem Præfationis, ita scribens de Juliano Pelagiano :* Omni ergo Italia rursus expulsus, subit animo Galliam tentare. Lerinum itaque appulit, ubi a Fausto intempestiva charitate exceptus, et per aliquot menses fotus, virus suum non sine magno ipsius Fausti damno propaginavit *:* quod suo loco dicemus, si Deus vires et annos suffecerit : idque certis probationibus tam C ex Fulgentio quam ex aliis : pluraque id generis, quæ multos latent, asseremus. *Insipida est fabella, pro qua numquam allata est idonea ratio. Neque tamen displicuit Tillemontio in* Fausto *art.* 2 *: sed minime id miror : neque enim inveni, alias quoque easque atroces in* Faustum *calumnias laudato scriptori displicuisse. Garnerius in Marium Mercatorem tom.* 1 *pag.* 150 *assertum prorsus improbabile refutavit variis rationibus ; neque id ignoravit Tillemontius, cum idem assertum protulerit tom.* 13 *in S. Augustino, ibique Garnerii locum assignet. Ait quidem ibidem, non esse magni momenti, quæ allegavit Garnerius ad factum refutandum ; nec tamen tentavit argumenta Garnerii solvere. Ego ad ipsum Garnerium studiosos lectores remitto. Nam si Vignierii assertum probari potuisset, dudum illud ex Fulgentio aliisque probatum haberemus. Si autem non magis probari possit, quam quæ dormitanti obrepunt somnia ; si omni verisimilitudine, omni probabilitate careat, ne necessaria quidem erat tam studiosa refutatio, quam sit ea, quam dedit laudatus Garnerius.*

Sanctus Abbas litem habet cum Theodoro episcopo,

41 *Circa posteriores annos, quibus monasterium Lerinense administravit* S. Faustus, *graves habuit difficultates cum Theodoro Foro-Juliensi, in cujus diœcesi erat constitutum. De initio illius controversiæ non constat, nec satis novimus, quos habuerit progressus, et* D *qua de re disceptaretur. Ex decreto tamen concilii, quo finita est, intelligimus, Theodorum Foro-Juliensem plus subjectionis exegisse a monachis Lerinensibus, quam sibi vindicaverat ejus decessor S. Leontius ; ac verisimiliter voluisse, ut sibi liceret ex monachis, quoscumque vellet, clericos ordinare. Hisce* opposuit se S. Faustus, *idque ægre tulit Theodorus. Hac de causa habitum est concilium Arelatense, congregatum a Ravennio Arelatensi inter annum 449, quo Ravennius factus est episcopus et annum 461, ut volunt, quo obierat Ravennius. Verum finis Ravennii non tam certus est, quam initium. Erat certo episcopus ab anno 449 : sed incertum est, an multis annis sederit ; cum nulla ejus reperiamus gesta, quæ certo post annum 451 contigerunt. Josephus Antelmius in fine Dissertationis de initiis ecclesiæ Forojuliensis edidit Acta concilii Arelatensis, quo de agimus : ibique pag.* 210 *in epocham ejus propius inquirit, existimatque concilium figendum anno* 450 *aut* 451. *Præcipua ejus ratio est, quod credat, in Arelatensi favorem monachorum aliqua statuta quæ non fuissent decreta post Chalcedonense, anno* 451 *habitum. Accedunt aliæ rationes, quæ apud Antelmium videri poterunt. Opinionem ejus, etiamsi certam dicere non ausim,* E *veram esse suspicor, et ad hanc probabiliter amplectendam, movet me etiam initium episcopatus* S. Fausti, *quod circa annum* 452 *figendum existimo, ut mox dicam.*

cujus causa concilium Arelate habetur,

42 *Hoc constat, episcopos fuisse convocatos a Ravennio per litteras, apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum col.* 1023 *impressas, quarum hoc est initium :* Quotiens membrum aliquod quolibet infirmitatis genere laborat, fieri non potest, quin ejusdem corporis etiam cetera membra condoleant. Et ideo causam, quæ inter sanctum episcopum Theodorum, et sanctum Valerianum vel sanctum Maximum, item episcopos, atque abbatem Faustum necnon et reliquos fratres insulæ Lerinensis acciderat, absque dubio omnes nos, qui in Christo unum sumus, differre non possumus, nisi id agamus, qualiter curetur et abstergatur. *Ex allegatis videntur Valerianus et Maximus stetisse pro monasterio. Convenerunt tredecim epicopi, inter quos plures sanctitate illustres.*

in quo

43 *Nomina episcoporum videri possunt ibidem col.* 1024, *uti et integrum eorum decretum, ex quo præcipua excerpo :* Placuit ergo nobis,... ut, omnibus, quæ in querelam venerant, sollicite ventilatis atque discussis, sanctus ac beatissimus frater Theodorus episcopus primum exoraretur a nobis, ut scandalum, quod et ipse, sicut et nos, graviter dolebat F exortum, differendo in tempora manere diutius non pateretur, sed potius ad recipienda sactisfactionum remedia festinaret, et sanctum presbyterum Faustum, abbatem monasterii supradicti, indulta, si qua illa esset, culpæ venia, in pristina pace toto caritatis affectu reciperet, et ad insulam ac congregationem, ipsi Deo dispensante commissam, cum sua gratia ac caritate dimitteret. Nec quidquam deinceps ex his, quæ sibi fratrem Faustum arguebat fecisse, aut verbis repeteret, aut animo retineret. Quin potius conlationem, utpote antiquus abba et episcopus, ei ut piam ac necessariam perpetuo exhiberet et solatia secutura, quæ verbis dignabatur promittere, rebus ipsis, in quo usus exigeret, plenissime exhiberet : hoc tamen sibi tantummodo vindicaturus, quod decessor suus sanctæ memoriæ Leontius episcopus vindicaverat, id est, ut clerici atque altaris ministri a nullo, nisi ab ipso, vel cui ipse injunxerit, ordinentur ; chrisma non nisi ab ipso speretur : neophyti si fuerint, ab eodem confirmentur : peregrini clerici absque ipsius præcepto in communionem vel ad ministerium non admittantur.

A 44 Monasterii vero omnis laica multitudo ad curam abbatis pertineat : neque ex ea sibi episcopus quidquam vindicet, aut aliquem ex illa clericum, nisi abbate petente (*adde* ordinare *aut quid simile*) præsumat. Hoc enim et rationis et religionis plenum est, ut clerici ad ordinationem episcopi debita subjectione respiciant ; laica vero omnis monasterii congregatio ad solam ac liberam abbatis proprii, quem sibi ipsa elegerit, ordinationem dispositionemque pertineat, regula, quæ a fundatore ipsius monasterii dudum constituta est, in omnibus custodita. *Hæc tam favorabilia sunt monasterio Lerinensi, ut verisimile non sit, plura petiisse aut desiderasse* S. Faustum. *Hunc quoque non fuisse visum culpæ obnoxium, insinuatur illis verbis*, indulta, si qua illa est, culpæ venia ; *præsertim cum paulo post ad episcopatum promotus sit* Faustus, *ut modo videbimus.*

controversia finitur.

§ IV. Episcopus fit Regiensis : morum integritas in episcopatu : Romam profectus, anno 462 assistit concilio sub S. Hilaro Papa.

B

Sanctus fit episcopus Regiensis

P*ost memoratum concilium anno incerto ad Regiensem episcopatum promotus est* S. Faustus, *succedens S. Maximo, cui ante suffectus erat abbas Lerinensis. Bis ideo S. Maximi successorem fuisse dicit Sidonius in ante laudato Carmine* XVI. *Nam indicans*, S. Faustum *subinde Lerinum venire solitum, dum erat episcopus, ac monachis proponere præclara exempla Sanctorum, qui ibidem vixerant, illa exprimit his verbis :*

Fratribus insinuans, quantos illa insula plana
Miserit in cœlum montes : quæ sancta Caprasi
Vita senis, juvenisque Lupi : quæ gratia patrem
Mansit Honoratum : fuerit quis Maximus ille,
Urbem tu cujus monachosque antistes et abbas
Bis successor agis *etc.*

Monachi Lerinenses fuerant omnes illi cum S. Fausto *Alii jam memorati sunt. Lupus vero, junior ad episcopatum protractus, est S. Lupus Trecensis, cujus Acta ad* XXIX *Julii sunt illustrata. S. Maximi, cujus causa versus recitavi, primum monachos abbas regendos accepit* Faustus, *deinde urbem antistes.*

non circa annum 472,

46 *Baronius ad annum* 472 *num.* 18 *credidit, circa eumdem annum figendam* Fausti *promotionem ad* C *episcopatum. At ea chronotaxis longe aberrat, cum saltem ante annum* 462 *fuerit episcopus. Dionysius Sammarthanus tom.* 1 *Galliæ Christianæ col.* 391 *mortem S. Maximi decessoris figit circa annum* 460, *et consequenter initium episcopatus* Fausti. *Hæc opinio certe minus a vera distat. Præplacet tamen conjectura Tillemontii, qui Nota* 3 *in* Faustum *suspicatur, ab anno* 456 *inchoandum circiter* Fauti *episcopatum. Ratio est, quod in Epistola* XI *S. Hilari Papæ tom.* 4 *Conciliorum col.* 1045 *inter viginti episcopos nominetur nonus. Si enim servatus ibi est ordo temporum, quibus singuli fuerunt ad cathedram promoti, non paucis annis fuerat episcopus, qui inter viginti erat nonus. Epistola autem illa est anni* 464, *quo octo annis episcopatum gesserat, si promotus erat anno* 456.

sed potius circa 452.

47 *Hoc Tillemontii argumentum si quid valet ; citius etiam figendum videtur principium* S. Fausti. *Nam pro ordine, quo inter viginti episcopos recensetur, potuit facile ad annos duodecim aut plures fuisse episcopus ante annum* 464. *Accedit, quod sequatur primus post S. Veranum Venciensem, qui ab anno* 451 *fuit episcopus, cum tunc scripserit ad S. Leonem Papam, ut dictum est ad* X *Septembris in S. Verano. Nihil quoque obstat, quo minus anno* 451 *aut* 452 *ad cathedram promoveri potuerit* S. Faustus. *Nam postrema S. Maximi mentio fit in concilio Arelatensi, de quo num.* 41 *dixi, habitum esse inter annum* 449 *et* 461. *Si itaque in fine ipsius anni* 449 *habitum est concilium, et sequenti* 450 *obiit S. Maximus, potuit eodem promoveri* Faustus. *Aut si utrumque uno alterove anno accidit serius, potuit promoveri anno* 452. *Itaque, omnibus consideratis, malim principium episcopatus ejus figere circa annum* 452, *quam serius, donec certior aliqua temporis nota afferatur.*

D

AUCTORE J. S.

Sanctus Antistes humiliter de se loquitur, sed miris laudibus

48 S. Faustus *in Homilia de S. Maximo cum hujus laude humiliter de se dicit, alloquens populum Regiensem :* Merito se vobis imputet (*id est, vos sibi obstrictos credat*) illa insula Lerinensis ex hoc uno atque unico munere (*dati S. Maximi*) licet multum erubescat ex alio *Humilis Viri de se dictum art.* 3 *ita excipit Tillemontius :* Timeo, ne verum dicat. *Verum inanis est ille timor. Certe S. Sidonius, qui* Faustum *melius noverat, id minime timuit, quando lib.* 9 *in Epistola* 9 *ad ipsum* Faustum *ita scripsit :* Nam quis æquali vestigia tua gressu insequatur, cui datum est soli loqui melius, quam didiceris, vivere melius, quam loquaris. Quocirca merito te beatissimum boni omnes, idque supra omnes, tua tempes- E tate concelebrabunt : cujus ita dictis vita factisque dupliciter inclaruit, ut quando quidem tuos annos jam dextra numeraverit, sæculo prædicatus tuo, desiderandus alieno, utraque laudabilis actione decedas, te relicturus externis, tua proximis. *Hisce interim magis credam, quam Tillemontio.*

celebratur a S. Sidonio, qui insignes

49 *Mutatos novæ dignitate non fuisse Sancti mores, liquet ex verbis Sidonii num.* 30 *datis :* Nil ab abbate mutatus per sacerdotem : quippe cum novæ dignitatis obtentu rigorem veteris disciplinæ non relaxaveris. *Eumdem quoque in orando ejus fuisse fervorem, ibidem Sidonius asserit, imo et parem solitudinis amorem similia vitæ eremiticæ exercitia, ut videri potest in parte Carminis* 16 *data num.* 32 *licet illa frequentius in vita monastica, rarius in episcopatu, ibique maxime ad spiritus fervorem piis id genus vitæ solitariæ exercitiis instaurandum, credendus sit obivisse Sanctus. Nam in officiis episcopalibus diligentissimum fuisse, multa insinuant. De virtutibus Antistite sancto dignis in laudato Carmine nonnulla insuper breviter cecinit Sidonius, volens ignorare quæ ageret ut recenseret ea, quæ per vices agere solebat. Protectorem minorum ac humilium fuisse contra fastum potentium, docendo illos, mundi vanitatem contemnere, forsan innuunt hi versus.*

Seu te commissus populus tenet ; et minor audet, F
Te medio, tumidos majorum temnere mores

Forsan etiam insinuare voluit poeta, juniores fuisse a Sancto doctos non imitari majorum suorum ambitionem, superbiam, fastum ; sed modestiam et humilitaten diligere, honores ac dignitates non sectari, mundana omnia, ut vana ac brevi præteritura spernere. Hæc Sanctum frequenter inculcasse, ex ejus discimus Homiliis.

ejus virtutes recenset,

50 *Sequentia carmina testantur misericordiam S.* Fausti *in pascendis pauperibus, ægrotis, peregrinis, carcere detentis, et in mortuis sepeliendis, etiam propriis manibus.*

Seu tu solicitus curas, qua languidus esca,
Quave peregrinus vivat, quid pascat et illum,
Lubrica crura cui tenuat sub compede carcer.
Seu mage funeribus mentem distractus humandis,
Livida defuncti si pauperis ossa virescant,
Infastiditum fers ipse ad busta cadaver.

Demum curam docendi pro concione populum prædicat Sidonius his verbis :

Seu te conspicuis gradibus venerabilis aræ
Concionaturum plebs sedula circumsistit,
Expositæ legis bibat auribus ut medicinam,

A Quidquid agis, quocumque loci es, semper mihi Faustus,
Semper Honoratus, semper quoque Maximus esto.

AUCTORE J. S.

Si sedulus imitator fuit SS Honorati et Maximi, ut insinuat Sidonius; si semper fuerat faustus, semper honoratus, semper maximus, ut simul insinuare voluit: si talem non solus Sidonius, sed reliqui etiam Galliarum episcopi crediderunt, ut per decursum videbimus, non erat sane, cur Lerinenses erubescerent de munere Regiensibus dato in Fausto, *ut vult tantarum laudum obtrectator Tillemontius.*

Doctasque ejus et utiles conciones.

51 *Facundas pariter atque utiles fuisse conciones* S. Fausti, *liquet ex aliquot Sidonii locis jam datis. Rursum de iis loquitur lib.* 9 *Epist.* 3, *auresque suas allegat testes.* Licet enim, *inquit*, prædicationes tuas, nunc repentinas, nunc, ratio cum poposcisset, elucubratas, raucus plosor audierim, tunc præcipue, cum in Lugdunensis ecclesiæ dedicatæ festis hebdomadalibus collegarum sacrosanctorum rogatu exorareris, ut perorares. Ibi te inter spiritales regulas vel forenses medioximum quiddam concionantem, quippe utrarumque doctissimum disciplinarum, B pariter erectis sensibus auribusque curvatis ambiebamus, hinc parum factitantem desiderio nostro, quia judicio satisfeceras. *Ex his habemus, in aliena etiam provincia ab episcopis rogatum fuisse ad prædicandum: unde constat, favorabile fuisse omnium de ejus prædicationibus judicium. Quod vero medium quoddam dicendi genus inter spiritale et forense* Fausto *attribuit Sidonius, videtur facere, qui in ejus Homiliis nec pietas ecclesiastica, sive auctoritas sacrarum Litterarum, sive moralis doctrina, desideratur; neque elegantia aut eloquentia forensis. De utilitate mox subjungit:* Neque enim, quisquis auscultat docentem te disputantemque, plus loqui discit, quam facere laudanda.

Similibus laudibus ornatur a Ruricio Lemovicensi.

52 *Magnificis quoque elogiis* S. Faustum *exornavit Ruricius Lemovicensis episcopus, sed pauca solum huc transferam, alia postmodum recitaturus suo loco. Primam ordine impressionis ad* Faustum *Epistolam in Bibliotheca Patrum tom.* 8 *pag.* 559 *Ruricius orditur hoc modo:* Olim te, Domine mi venerande ac beatissime sacerdos, fama celeberrima prædicante, cognovi. Olim desiderio pii amoris infuso illis te, quibus scribere dignaris, oculis cordis intueor: sed nihilominus etiam corporeis videre festino; si quo modo possim, intercedentibus vobis, peccatorum C meorum vincula disrumpere, acceptisque columbæ illius pennis, a venantium laqueis evolare: et vobiscum positus in Dominica lege requiescere *etc. Post multa Epistolæ finem imponit his verbis:* Supplici itaque prece deposco, ut illo thesauro penetralium vestrorum, unde nova et vetera proferre consuevistis, peritissimi utpote medici, qui languentium innumeras et varias ægritudines quotidie gratia Dei adjuvante sanatis, languori quoque meo, quæ convenire cognoscitis, medicamenta mittatis. *Multi quoque alii ad* Faustum *concilii petendi gratia recurrerunt. Transeamus modo ad particularia ejus in episcopatu gesta.*

Interfuit anno 462 concilio Romano sub S. Hilaro Papa,

53 *Anno* 462 *Romæ fuisse* S. Faustum *atque ibidem interfuisse concilio, quod habuit S. Hilarus Papa, intelligitur ex Epistola* 8 *S. Hilari tom.* 4 *Conciliorum col.* 1042, *ubi hæc leguntur.* De quibus, præsidente fratrum numeroso concilio, et ex diversis provinciis ad diem natalis nostri in honorem beati Petri apostoli per Dei gratiam congregato, præsidentibus fratribus et coepiscopis nostris, Fausto atque Auxanio atque agentibus plurimis, quæ vigorem respiciunt auctoritatemque judicii, id a nobis pacis est amore constitutum, ut in sententia, quam sub adversione utriusque legationis inde directæ, Christo Domino nostro inspirante, protulimus, neque caritas D evangelicæ indulgentiæ, neque Apostolicæ virga defuerit disciplinæ. *Ex allegatis verbis habemus,* Faustum *interfuisse concilio Romano, ac verisimiliter Romam fuisse cum Auxanio legatum ab episcopis Gallicanis, cum* utriusque legationis *fiat mentio.*

quo legatus videtur cum Auxanio ab episcopis Galliæ.

54 *Actum est in illo concilio de causa Hermetis episcopi, et de aliis ad ecclesias Gallicanas pertinentibus, ut latius videri potest in ipsa Epistola, et dictum est ad* x *Septembris in S. Hilaro Papa* § 5. *De eodem concilio, et de* Fausto *et Auxanio legatis, meminit S. Hilarus in Epistola* 10 *ad episcopos diversarum provinciarum Galliæ his verbis:* Unde omnia, quæ a nobis sunt per fratres et coepiscopos nostros Faustum et Auxanium definita, roborantes *etc. Epistola* XI *Hilari scripta est anno* 464 *de causa S. Mamerti ad viginti Galliarum episcopos, inter quos nonus ponitur* Faustus. *Quamdiu hic Romæ manserit, non invenimus. Discesserit verisimiliter non diu post absolutum concilium. Interim hæc legatio ostendit, magnam fuisse opinionem episcoporum Galliæ de eruditione* Fausti, *et in rebus agendis prudentia.*

E

§ V. Respondet Faustus ad tres quæstiones, ac in eo scripto sustinet, nullam creaturam dicendam esse incorpoream: scriptum illud a Mamerto Claudiano refutatur.

Opusculum Fausti, quod refutatum a Mamerto Claudiano,

Gennadius in Catalogo cap. 87 *inter alia* Fausti *scripta de uno ita loquitur:* Legi ejus... et alium (*libellum*) adversus eos, qui dicunt, esse in creaturis aliquid incorporeum: in quo divinis testimoniis et patrum confirmat sententiis, nihil credendum incorporeum præter Deum. *Idem cap.* 83 *de Claudiano Mamerto ita habet:* Claudianus Viennensis ecclesiæ presbyter, vir ad loquendum artifex, et ad disputandum subtilis, composuit tres de statu vel de substantia animæ libros, in quibus agit intentionem, quatenus ostendat aliquid incorporeum præter Deum. *Utrumque Opusculum etiamnum exstat. Primum, quod* Fausti *creditur, impressum est integrum tom* 8 *Bibliothecæ Patrum Lugdunensis pag.* 548: *et procul dubio est illud ipsum Opusculum, quod refutavit Claudianus. Hujus Opus, quod majoris est molis, et tribus libris distinctum, habetur tom.* 6 *a pag.* 1045. F *inscribiturque* De Statu animæ. *Præmittitur ibidem responsum* Fausti *ad tertiam quæstionem, acsi illud solum impugnasset Mamertus aut Mamercus Claudianus. At hic scripsit contra totum* Fausti *Opusculum, ut mox videbimus. Quo anno Opusculum* Fausti *scriptum sit, non invenimus. At certe scriptum est ante mortem Claudiani, qui istud oppugnavit. Verisimiliter tamen scriptum est, dum* Faustus *erat episcopus, licet ne hoc quidem certo probari valeat.*

ab illo scriptum ad tres quæstiones Responsio ad primam Catholica.

56 *Occasio scribendi erat episcopus, cujus nomen* Faustus *tacuit, sed eruditionem laudavit. Proposuit ille* Fausto *tres* quæstiones, *de quarum prima in responso sic loquitur:* Quæris a me, reverendissime sacerdotum, quomodo Arianis respondendum sit, qui blasphemo ore conantur asserere. Non potest, inquiunt, fieri, nisi ut junior sit Genitus ab Ingenito. *Tum modeste ait, se responsurum,* non tam pro rei instructione, quam pro fidei confessione. *Innuunt hæc verba, breve futurum responsum. Mox ante quæstionis solutionem humiliter ista præmittit:* Respondeo ergo, sicut respondere discipuli magistris interrogantibus solent. Itaque ad præceptum beatitudinis vestræ loquor, ut discutias imperitiam. Contestor, ut doceas. Nam apud eruditissimum si reticeam, vix possum scire, quid nesciam. *Deinde subjungit responsum*

A *ponsum satis prolixum pro Epistola, breve pro gravitate rei. Claudianus Mamertus lib.* 1 *cap.* 2 *fatetur,* non parum Catholicam *proferri eo responso* sententiam ; *sed brevitatem carpit. Non dubito, quin prolixius disputaturus fuisset ipse Claudianus, sicut disputavit de anima : nec tamen video, improbandam fuisse brevitatem* Fausti : *neque enim prolixiora semper sunt meliora.*

Catholica item responsio ad secundam,

57 *De secunda quæstione sic loquitur Sanctus :* Post hæc sequenti loco quæris a me, quomodo juxta substantiam Dei in Epistola quadam *(nimirum* Fausti *ad Gratum aut Græcum)* scriptum sit : Nihil sensit patiente sensu, sed sensit compatiente affectu. *Hæc quæstio ostendit, Epitolam* Fausti *ad Gratum ab illo episcopo visam esse. Nam ibi usus fuerat* Faustus *locutione illa minus cauta :* Nihil sensit patientis sensu, sed sensit compatientis affectu. *Et mox addiderat :* Nihil sensit *(Deus)* pro diversitate substantiæ, sed sensit pro unitate personæ. *Mentem suam ulterius in eodem Opusculo aperuerat* Faustus, *negando passam esse Divinitatem, et inferendo ex hac veritate, duas esse Christi naturas. Idcirco de iis, quæ Christus passus est, dixerat :* Quæ omnia Deus non in se *(id est, Divinitate)* sed in natura suscepti hominis ex-

B cepit. *Similia ibi deinde rursum dicit, neque sententiam suam relinquit ambiguam. Rogabat tamen episcopus,quid vellet per illa verba,* sed sensit compatientis affectu. *Quæ sane, præsertim si avellantur a reliquis, in pravum sensum detorqueri possunt. Responsio* Fausti *summatim hæc est : Deum carere affectionibus, ideoque affectum compassionis non aliter Deo attribui, quam humano loquendi modo, quemadmodum eidem in sacris Litteris tribuuntur ira, furor, pœnitentia, imo et oculi, aures, os, odoratus, manus et pedes ; ut per similitudinem cum humanis divina utcumque explicentur.*

oppugnata tamen a Claudiano et a neoterico,

58 *Poterat hæc expositio sufficere, ut constaret de sano verborum sensu. Verumtamen Claudianus cap.* 8 *multa contentione responsum* Fausti *exagitat, et operose probat, non affici Deum, quod ipsum* Faustus *dixerat. Itaque bene quidem refutat illum loquendi modum,* sensit compatientis affectu, *obvio sensu sumptum : sed adversarium sibi magis confinxit, quam habuit ; attribuens* Fausto, *quæ aperte negabat. Magis etiam* Fausti *sensum corrupit Ceillierus tom.* 15 *pag.* 27, *dum attribuit* Fausto, *quod asseruerit,* Divinitatem in Jesu Christo passam esse, non in sua natura, sed sensu compassionis. *Plane falsum est,umquam dixisse* Faustum, Divinitatem *modo quocumque* passam esse :

C *sicut falsum est, quod subjungit :* Non habemus amplius primam *(secundam)* illam partem. *Idem auctor in* Fausto *pag.* 163 *illam ipsam partem, quam dixerat excidisse, in breve contrahit compendium, sed rursum non satis fideliter.* Quod Faustus, *inquit,* dicit ad secundam quæstionem eo tendit, ut probet, Divinitatem esse obnoxiam passionibus, verumque esse aliquo sensu, in Deo locum habere iram, pœnitentiam *etc. Dico, hæc esse plane falsa, et ad ipsum* Faustum *provoco.*

qui ejus verba male exposuerunt.

59 *Nihilo melius* Faustum *refutat assignando verba S. Augustini lib.* 1 *Confessionum cap.* 4 *ubi sic alloquitur Deum :* Amas, nec æstuas ; zelas, et securus es ; pœnitet te, et non doles ; irasceris, et tranquillus es *etc. Neque enim alia dicit ipse* Faustus, *qui passionem omnem a Deo amovet, dicens :* Deus vero his non passibiliter afficitur, quia ei inesse jugiter et naturaliter dignoscuntur. *Humano autem modo in Scripturis iram aliosque affectus angelis et ipsi etiam Deo attribui, observat Augustinus lib.* 9 *de Civitate cap.* 5, *dicens, quod* tamen istarum nomina passionum consuetudine locutionis humanæ etiam in eos *(angelos)* usurpentur, propter quamdam operum similitudinem, non propter affectionum infirmitatem : sicut ipse Deus secundum Scripturas irascitur, nec tamen ulla passione turbatur. Hoc enim verbum D vindictæ usurpavit effectus, non illius turbulentus effectus. *Audiamus modo, quomodo iram Dei* Faustus *quoque exponat :* Cæterum, *inquit,* Dei ira, justitia est ; Dei furor, severitatis vigor est *etc. Nihilo magis hæc expositio passiones aut affectus Deo attribuit, quam Augustini. At Claudianus videtur* Fausti *verba,* Deus vero his non passibiliter afficitur, *in alienum sensum detorsisse, acsi dictum fuisset,* afficitur *quidem, sed* non passibiliter ; *cum tamen sequentia verba clare indicent, utrumque negari in Deo a* Fausto, *id est, passionem et quemcumque affectum : si enim omnes virtutes* jugiter et naturaliter *sunt in Deo, iis nullo modo afficitur, ut ait ipse Claudianus, et ulterius explicat. Verum de his satis.*

AUCTORE J. S.

Tertio respondit, solum Deum dicendum incorporeum,

60 *Tertia quæstio* Fausto *proposita erat :* Quæ in rebus humanis corporea, quæve incorporea sentienda sint. *Respondit* Faustus, *nihil videri incorporeum dicendum præter Deum. Henricus Canisius, qui illud* Fausti *Opusculum primus edidit, annotavit,* Turpem et gravem errorem esse hunc Fausti, eorumque, qui Fausto faverunt (ut videtur etiam Gennadius fecisse) negantium, ullam creaturam esse

E incorpoream. *Similia observant alii. Mihi quoque nullum est dubium, quin et anima nostra et angeli sint incorporei, cum eam doctrinam modo teneat Ecclesia Catholica. Verumtamen existimo,* Faustum *cujus erroris causa gravius accusari, quam mereatur, spectato tempore, quo scripsit, et modo, quo opinionem suam proposuit : nam forte magis solo nomine, quam re ipsa, ab hodierna et vera sententia dissensit, dum et animas et angelos noluit dici incorporeos;sed solum Deum* incorporeum *dicendum credidit.*

quod aliquo sensu non improbavit S. Augustinus,

61 *Quæstionem illam, prout eo tempore disputabatur, multum de nomine habere potuisse, observat S. Augustinus in Epistola* 166 *(alias* 28) *ad S. Hieronymum, quem de animæ origine consulebat. Exponit ibi prius, quid sibi de anima compertum sit, et sic loquitur,* Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controversiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam cum de re constat, non est opus certare de nomine : si corpus est omnis substantia vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur id, quod aliquo modo est in se ipso, corpus est anima. Item, si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summe incommutabilis et ubique tota est, corpus est anima ; quoniam tale aliquid ipsa non est.

F

licet neget animam nostram esse corpus extensionis cap. 19

62 Porro, si corpus non est nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet, et breviore breviorem, minusque sit in parte, quam in toto, non est corpus anima. Per totum quippe corpus, quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur.... Quapropter, si anima corpus esse dicenda est, non est certe corpus, quale terrenum est, nec quale humidum, aut aerium, aut ætherium. Omnia quippe talia majora sunt in majoribus locis, et minora in minoribus : et nihil eorum in aliqua sui parte totum adest ; sed ut sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Unde intelligitur anima, sive corpus, sive incorporea dicenda sit, propriam quamdam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiore substantia creatam, quæ veraciter non possit in aliqua phantasia corporalium imaginum, quas per carnis sensus percipimus, cogitari, sed mente intelligi, vitaque sentiri. *Ita S. Augustinus. Ex hisce perspiciet studiosus lector, de substantia animæ, utrum dicenda sit corporea an incorporea, sic disputatum fuisse temporibus Augustini, qui illa scripsit, dum junior erat* Faus-

AUCTORE J. S.

A Faustus ; *ut resolutio quæstionis fere dependeret a definitione corporis. Quæ tertio loco datur corporis descriptio, ut verior postmodum recepta est, et secundum illam S. Augustinus animam esse incorpoream indubitanter asserebat, prout modo docet Ecclesia.*

Erravit Faustus in quæstione de nomine, eaque necdum definita,

63 *Nunc aliqua sunt observanda propter ignorantiam recentiorum quorumdam, qui dicti erroris causa vehementer contra* Faustum *exclamant, Claudianum vero* Fausti *adversarium magnis extollunt laudibus, etiamsi pro uno, quem refutat, in plures eosque deteriores inciderit errores. Primo Ecclesia necdum definiverat, corporeane an incorporea sit anima. Secundo non solus* Faustus, *sed et alii plures, cum ante tum post illum, sustinuerunt, solum Deum esse incorporeum. Hinc Gennadius num.* 55 *de Opusculo* Fausti *non minus honorifice loquitur, quam de opposito Claudiani. Tertio si definitio corporis repetatur ab extensione dimensionis capace, sive eo fere modo, quo S. Augustinus supra num.* 62 *corpus describit, turpis sane est error animam dicere corpoream. At* Faustus *consequenter negavit, id solum esse corpus, quod tali definitione comprehenditur ; sed voluit, omnem substantiam, quæ non est infi-* B *nita, immutabilis, et ubique tota,* corpus *dicendam esse, et consequenter, omnem substantiam creatam* corpus *nominandam. Quarto nullam qualitatem mere corpoream animæ attribuit: neque enim animam dixit oculis corporeis visibilem, aut per partes divisibilem, aut corruptioni corporum obnoxiam, aut per partes extensam, aut mortalem. Quinto argumenta, quibus utitur, ostendunt, non verum corpus, sed substantiam finitam loco et tempore, mutabilem variis affectibus, aut pulchram divina gratia, aut peccatis fœdatam, gaudiorum quoque et dolorum capacem, eum animæ nostræ tribuisse; non materiam vere corpoream.*

licet error ejus fuerit exaggeratus ab adversario,

64 *Quare non video, in ipsis qualitatibus animæ aut angelorum errasse* Faustum, *idemque puto dicendum de aliis quibusdam Patribus, qui sic locuti sunt ; sed erravit in nomine, dum substantiam spiritalem* corpus *potius vocandum credidit. Hic autem error, si tempus spectetur, adeo venia dignus erat, ut eum reprehendendum non credidisset S. Augustinus ante laudatus. Verum Mamertus Claudianus, qui breve* Fausti *scriptum tribus libris prolixe refutare voluit, prout in secundo* Fausti *responso adversarium, quem non habebat, sibi quæsivit, sic in illa opinione refutanda errores confinxit, quos* Faustus *minime asseruit.* C *Attulerat* Faustus *locum satis prolixum ex Cassiano Collat. 7 cap.* 13, *probare intendens, juxta quosdam Patres solum Deum esse incorporeum. At illa verba idcirco non est censendus pro suis omnia adoptasse. Attamen Claudianus non solum illa refutat, et ex iis sententiam, quam vult,* Fausto *attribuit, ut nonnulli etiam fecerunt neoterici, sed multa etiam alia, quæ refutaret, excogitavit. Noluit Claudianus umquam inquirere, quo sensu animam et angelos corpora dixerit* Faustus, *ideoque cæcos passim dedit ictus, et vix attigit illud, quod volebat* Faustus. *Attamen, noverat ex S. Augustino, diversas esse acceptiones sive definitiones corporis : nam ipsam Augustini Epistolam, qua illæ enumerantur, adducit lib.* 2 *cap.* 9. *Itaque non debuisset solum ex unica, eaque jam vulgari, corporis acceptione* Faustum *oppugnare, sed sensum ejus exponere, quod non fecit ; aut saltem definitionem corporis contra* Faustum *bene stabilire.*

qui in plures incidit errores multo graviores,

65 *Si modo libeat Claudiani Opus, quod neoterici plures laudibus prosequuntur, curiose scrutari, pro uno errore de nomine, quem refutavit inveniemus non paucos deteriores. Num primo angelis attribuit duplicem substantiam, sive corpus et spiritum, lib.* 1 *cap.* 12 *et* 13, *et rursum lib.* 3 *cap.* 5, *ut explicet, quomodo Gabriel fuerit apud sanctissimum Mariam. Errorem hunc Mamerti Claudiani agnoscit Tillemontius* D *tom.* 6 *in Mamerto ejus fratre art.* 9, *sed ait, quod in eo* non nisi sequatur illud, quod multi Sancti et antiqui Patres dixerunt. *At idem est de* Fausto. *Cur ergo crimini vertitur* Fausto *post Patres in quæstione de solo nomine errasse, si non nisi laudem meretur Claudianus, etiamsi angelis vera attribuat corpora, utpote a spiritibus distincta, errore graviore? Secundo lib.* 3 *cap.* 7 *Claudianus dæmonibus corpora attribuit, eosque et spiritibus et corporibus constare ratiocinando contendit, ut similiter agnoscit Tillemontius. Tertio ab aliquot Origenis erroribus non cavit. Nam lib.* 1 *cap.* 24 *aperte tradit, animas extitisse ante corpora, et in pœnam peccatorum in corpora dejectas esse. Idem insinuavit cap.* 21. *At is error est Origenistarum jam ante damnatus. Alium Origenis errorem insinuat cap.* 22 *et clarius cap.* 13, *ubi multiplicando errores, ait,* Sanctorum corpora, quæ immutari merebuntur, in gloriam angelicis exæquanda corporibus, *id est, Sanctos in cœlo non habituros corpora humana, sive carne et ossibus constantia, sed angelica sive cœlestia. Et ad hoc probandum abutitur his Christi verbis:* Et erunt sicut angeli in cœlo. *Duplex est ibi error, alter jam dictus,* E *quo angelis attribuit cœlestia corpora a Spiritibus distincta, alter Origenis, quo Sanctis talia corpora post resurrectionem adscribuntur.*

et vel sic a neotericis multum laudatur.

66 *Mitto alia minus probanda in illo Opere, ut paucis doceam, qua de causa aliquot Claudiani errores censuerim assignandos. Enumerati errores longe deteriores sunt, quam unicus sit* Fausti *de voce error. Vel sic tamen Opus illud Mamerti Claudiani multis laudibus celebratum a neotericis invenio: ac nominatim Tillemontius in S. Mamerto articulum* 10 *fere totum impendit in laudem illius Operis. Verumtamen si enumerare vellem paradoxa in illo Opere asserta, quæ numquam poterunt probari; si inepta ratiocinia, quibus textus sacræ Scripturæ aut Patrum in alienum prorsus sensum pertrahuntur, prolixa admodum fieret oratio: sed ea aliaque mitto, quod non spectent ad propositum nostrum: nam vitia aliqua dicti Operis solum assignare volui, ut studiosus lector intelligat, quam inique plerique neoterici* S. Faustum *tractaverint, cum levia ejus errata non modo studiose observaverint, sed multis etiam verbis exaggeraverint, quando graviora adversariorum ejus aut dissimulando prætereunt, aut leviter attingendo excusant. Neque hoc observo de unica illa Epistola, sed idem deprehendi de omnibus plane* Fausti *Operibus.* F

Quomodo Opus laudatum sit a Sidonio: in quo recte

67 *Porro non negaverim, aliqua recte disputari in libris Mamerti Claudiani, multamque in iis esse eruditionem profanam et philosophicam. Dedicavit Claudianus Opus suum Sidonio Apollinari necdum episcopo, et in litteris pag.* 1045 *eidem præfixis utcumque insinuat, nescire se, cujus esset scriptum, quod refutaverat, petitque judicium Sidonii,* vicerit ne, cesseritve, *sibi interim victoriam adscribens, dum inferius de tertio suo libro sic loquitur :* Post sanctos ex adversaria acie palantes insequitur. *Sidonius, quamvis alias promptissimus fuerit ad amicos suos laudandos, tanto tempore ad hæc nullum dedit responsum, ut de illo ejus silentio multum conqueratur Claudianus in alia Epistola, ibidem pag.* 1041 *impressa. Ad hunc tandem respondit Sidonius, multamque Operi ejus laudem impertitur. Si quis tamen verba Sidonii curiosius examinaverit clare perspiciet, stilum multiplicemque varietatem doctrinæ profanæ fuse laudari, et nihil præterea. Eadem laus memorato Operi datur a Sidonio in alia Epistola pag.* 1042. *At nihil respondit ad illud, quod quærebat Claudianus,* vicerit ne, cesseritve. *Ego eatenus lubens dicam vicisse Claudianum, quod probaverit animam esse incorpoream, sive eum vicisse in controversia de voce.*

AUCTORE J. S.

refutatus sit Faustus, et in quibus perperam.

A 68 *Quod vero spectat ad qualitates, quas animæ attribuit* Faustus, *nimirum eam esse in loco definito et limitato, non esse vero in iis locis, de quibus solum cogitat, et consequenter distinctam esse animæ substantiam a suis actibus, nec ejus substantiam esse cogitationem ipsum actualem; insuper, eam moveri de loco ad locum, gaudii capacem esse et doloris, aliaque hujusmodi; nihil ex hisce recte refutatum a Claudiano invenio. Contra perspicio, in paradoxa ipsum incidisse et apertos errores, dum asserta* Fausti *conatur refellere. Ceterum ut redeam ad* Faustum, *opinionem suam etiam repetiit in Epistola mox examinanda: nam rogatus de anima*, corporea an incorporea sit, *respondit:* Quod temporibus non includitur, nec locorum terminis coercetur (quod soli Deo competit) hoc tantum incorporeum esse cognosce *etc. Credebat* Faustus, *hunc loquendi modum, quo* corpus *vocabat, quidquid infinitum, simplicissimum, immutabile et æternum, non erat, utilem esse contra Arianos ad probandam Filii et Spiritus sancti Divinitatem. Erat ejus tempore, ut jam monui, modus ille loquendi tolerabilis, quod non haberetur certa corporis definitio, nec ulla Ecclesiæ de* B *his decisio; sed aliter loquendum nostro tempore, quo necesse est spiritus quoslibet dicere incorporeos.*

§ VI. Epistola Fausti ad Benedictum Paulinum: an quædam ex illa sint improbata a S. Avito Viennensi?

Sanctus a Paulino, vitæ liberioris viro, consultus

E*xstat quoque epistola* S. Fausti *ad Benedictum Paulinum, in Bibliotheca Patrum impressa post modo memoratam. Non recensetur illa inter scripta Sancti a Gennadio: sed is fatetur, se non omnia legisse, et idcirco aliqua omittere. Stilus vero illius Epistolæ cum stilo* Fausti *recte congruit, et Fausti cujusdam Epistolam esse, habemus ex S. Avito, ut omnino* S. Fausto *videatur attribuenda. Nescimus, quo tempore scripta fuerit hæc Epistola, cum solum sit memorata post mortem* S. Fausti, *quando de nonnullis illius Epistolæ sententiis consulebatur S. Avitus. Itaque id solum constat,* Faustum *fuisse episcopum, dum Epistolam scripsit. Ratio scribendi erat consultatio cujusdam Paulini, non satis noti, quem Burdigalensem fuisse, habemus ex S. Avito. Paulinus ille, aut Bene-* C *dictus Paulinus, quantum colligitur ex quæstionibus propositis, erat vitæ liberioris, et non satis instructus de fidei nostræ articulis, aut certe nimium sibi blandiebatur. Hac de causa gravibus verbis admonitus fuerat a quodam Marino, qui acerbitatem suppliciorum, quibus peccatores post mortem cruciabuntur, Paulino proposuerat: sed hic non videtur plenam fidem Marino habuisse, eaque de causa ad* Faustum *recurrisse, ut ejus exquireret sententiam. Sirmondus noster in Annotatis ad Epistolam 4 S. Aviti videtur insinuare, Epistolam Paulini etiamnum exstare: sed ea non aliter mihi nota est, quam ex responso* S. Fausti.

de pœnitentia in extremo vitæ articulo petenda.

70 *Hic autem Epistolam suam sic orditur:* Admiranda mihi semper tuarum pagina litterarum, nunc abundantius gemina eloquii et fidei luce præfulsit, dum super statu animæ cogitans, timore sollicito futura judicia suspirat.... Quædam enim scientiæ portio est, scire quod nescis, et ea, quæ ignoranter non intelligis, prudenter inquirere. *De prima ejus quæstione ita subdit:* Primo loco inquirendum putasti, si incumbentibus extremæ necessitatis angustiis momentanea pœnitentia capitalis inimica persuasione mentitur, qui maculas longa ætate contractas subitis etiam inutilibus abolendas gemitibus arbitratur: quo tempore confessio esse D non potest. *Menda aliqua in hunc locum irrepserunt, prout alia plurima sunt in Bibliotheca Patrum, et quæstionem propositam fecerunt obscuram. Verba sic verisimiliter restituenda sunt, ut pro* inimica *legatur* inimici, *et sensus sit; ut inquirat, an ille, qui momentaneam sibi pœnitentiam promittit in fine vitæ, fraude diaboli in illam præsumptionem inductus, sibi mentiatur, dum arbitratur contractas longo tempore maculas subitis gemitibus abolendas. Additur,* etiam inutilibus, *quia verisimiliter dixerat Marinus, inutiles esse gemitus, quos non vera contritio, sed extrema necessitas extorquet. Alii volunt, interrogasse Paulinum, an pœnitentia in extremo vitæ articulo semper sit inutilis. At neque ex allegatis verbis, neque ex responso* Fausti *eum valeo colligere sensum.*

respondet, non prodesse pœnitentiam sine debita dispositione petitam;

71 *Quidquid sit, respondit* Faustus, *id genus homines, qui pœnitentiam usque ad finem vitæ differunt, a se decipi,* quia, *inquit,* Deus non irridetur. *Altera ratio datur, quia agenda est homini pœnitentia, nec solum accipienda, ut probat ex Propheta, hæc subdens:* Advertis, quod hujusmodi medicina, sicut ore poscenda, ita opere consummanda est? Insultare Deo videtur, qui illo tempore ad medicum E noluit venire, quo potuit, et illo tunc incipit velle, quo non potest. Opus itaque est, ut quam in peccando fuit abrupta et vegeta ad malum mentis intentio; tanta sit in vulnerum curatione devotio. *Respondit procul dubio Sanctus secundum interrogantis intellectum, qui sibi videbatur utcumque promittere, satis ad salutem sibi fore, modo pœnitentiam in mortis articulo peteret et acciperet, sive illam cum vera de peccatis contritione, sive alio quocumque modo flagitaret. Hinc et circa finem Epistolæ, ubi aliqua dixerat de futuris cruciatibus, subjungit.* Quæ mala momentanea pœnitentiæ umbra non removet, quæ fidem (*lege fides*) sine operibus non repellet. *Dum dicit* momentanea pœnitentiæ umbra, *satis insinuat, non loqui se de vera contritione, quam Deus in ultimo etiam articulo concedere potest, ut concessit latroni in cruce pendenti; sed de pœnitentia, quæ ob extremam necessitatem petitur, non ex vera cordis contritione, et sine debita dispositione. Capacem fuisse ejusmodi persuasionis Paulinum, ut dubitaret, an non qualiscumque speciès pœnitentiæ sufficeret, secunda quæstio insinuat.*

et ulterius non sufficere adultis solam fidem.

72 *Hanc cum responso suo* S. Faustus *ita exponit:* Secundo quæsisti loco, utrum sola proficiat ad salutem unicæ scientia Trinitatis. In rebus divinis non solum credendi ratio requiritur, sed placendi. Fides ergo nuda meritis, inanis et vacua est. *Hoc responsum pluribus probat ex Epistola S. Jacobi, et ex variis S. Pauli et Evangeliorum locis. Responsum certissimum est et indubitatum: sed minime agit de parvulis baptismum consecutis, sed de iis, qui rationis usum habent. Mentem suam de parvulis sola fide per baptismum salvandis omnino declaravit* S. Faustus *lib. 1 de Gratia et libero arbitrio cap. 7 his verbis:* Fidem expectat a parvulis, opera etiam cum fide a confirmatis requirit (*Deus*) ita tamen, ut credulitatis affectum proficientibus augeat, et laborantibus adjutor cotidianus adsistat. *Siquis totum* Fausti *responsum perlegere voluerit, non dubitabit, quin arguat peccatores, quibus sine pœnitentia fidem solam non profuturam dicit ad salutem consequendam. In hoc certe responso nihil erat, quod prudentem theologum poterat offendere, ut jam observavit Sirmondus in Annotatis.*

Ex illis Gondobadus rex duas S. Avito proposuit quæstiones,

73 *Verumtamen recentiores quidam, ac nominatim Tillemontius in* Fausto *art. 4, scribunt, utrumque modo relatum* S. Fausti *responsum a S. Avito Viennensi fuisse reprehensum. Allegant Epistolam 4 S. Aviti ad Gundobadum regem, qui ex* Fausti *Epistola duas proposuerat suo modo quæstiones, ea verisimiliter de*

AUCTORE J. S.

A *de causa, quod uterque casus ipsum utcumque tangeret. Etenim Gundobadus Burgundionum rex Arianus veritatem fidei Catholicæ cognovit, concivus rationibus S. Aviti, ut refert Turonensis lib. 2 Historiæ cap. 34, voluitque ab eodem clam sacro chrismate confirmari; sed, cum urgeret S. Avitus, ut fidem publice profiteretur, fidemque non erubescendam regi diceret;* ista ille ratione confusus, usque ad exitum vitæ suæ in hac insania perduravit, nec publice æqualitatem Trinitatis voluit confiteri. *Itaque verisimile est, regem illum aliquando cogitasse de fide in mortis articulo profitenda. Altera æque ad ipsum spectabat: nam si sola fides ad salutem sufficere crederetur, poterat sibi Gundobadus blandiri, ne externam quidem fidei professionem fore necessariam. Non enim video, cur publica fidei professio nequeat inter bona opera numerari, præsertim si quis rex metu populi sui ab ea deterretur, ut contingebat Gundobado. Hic igitur, sive ob dictas rationes, sive alia de causa, de utroque responso quæsivit judicium S. Aviti.*

ad primam ille respondit, non visa Fausti Epistola,

74 *Attamen non videtur ad S. Avitum misisse Epistolam, sed solum aut suis aut selectis ex Epistola verbis exposuisse, quid fuisset a quodam Paulino Burdigalensi quæsitum et a* Fausto *episcopo responsum.* B *Nam dubitabat S. Avitus utrum Faustus ille forsan esset Faustus Manichæus, qui a S. Paulino fuisset consultus; an vero* Faustus *Regiensis, aut alius quispiam Faustus. At si ipsam vidisset S. Avitus Epistolam, non potuisset incidere cogitatio de S. Paulino consultante, nec de Fausto Manichæo respondente; et fortasse* Faustum *Regiensem ex ipso stilo satis deprehendisset. Quapropter omnino dicendum est, quæstiones tantum breviter fuisse propositas per verba quædam responsi a reliquo contextu avulsa; idque manifestum fit ex Epistola ipsa S. Aviti, aut forte tantum per verba ipsius Gundobadi. Nam vix tria* Fausti *verba in tota Aviti Epistola reperias. Recto illo responso motum fuisse Gundobadum, imo* sancte, sollicite, *regie, ait S. Avitus, et subdit:* Pœnitentiam, quam proprie momentaneam nominastis, id est, in ægritudine quasi sub momento mortis, nihil aut nulli prodesse, adversa veritati et admodum cruda definitio est. *Verissimum hoc est, et recte a S. Avito probatum.*

ut censendus non sit contraria Fausto respondisse,

75 *At mihi non minus verum videtur, neque* Faustum *id voluisse, neque dixisse. Ostendit* Faustus, *quam stulte faciant, qui pœnitentiam usque ad ultimum vitæ momentum differunt, ac diabolica persuasione* C *peccare pergunt, sive quod præsumant, veram pœnitentiam cordisque contritionem sibi tunc dandam a Deo, sivi quod qualemcumque pœnitentiæ speciem sufficere existiment. Non consulebatur* Faustus *a presbytero, an in extremis laboranti danda esset pœnitentia, et absolutio concedenda. Non respondebat ægroto, quærenti, an tempus superesset se convertendi ad Deum, et pœnitentiam agendi. In hisce sane casibus aliter fuisset respondendum, et procul dubio aliter respondisset* Faustus, *prædicando divinam misericordiam, de qua desperandum non est, quamdiu homo vivit. Nam clare dicit lib. 1 de Gratia et libero arbitrio cap. 12:* Cæterum usque in finem, et ad justitiam transire pessimi, et periculum possunt timere perfecti.

cum in aliis respondere adjunctis.

76 *At respondebat gravibus peccatis obstricto, cui jam pœnitentiæ necessitas prædicata erat. Respondebat homini sano, qui fugiebat pœnitentiæ et vitæ piæ laborem, qui vix credebat extrema peccatorum impœnitentium supplicia, qui dubitabat, an non sola fides ad salutem magnis etiam peccatoribus sufficeret, qui credere videbatur, quadam pœnitentiæ umbra mox remittenda peccata. Huic igitur prædicanda erat gravitas periculi, cui se exponebat, si usque ad finem vitæ pœnitentiam differre præsumeret. Non aliter, opinor, respondisset ipse S. Avitus, si a simili homine fuisset interrogatus. Sed ipsi exposita non fuerunt omnia interrogationis et responsionis adjuncta.* D

Responsum S. Aviti ad secundam quæstionem

77 *Idem de secunda quæstione sentiendum est, de qua S. Avitus sic loquitur:* In secunda quoque quæstione, quod negemus, est, fidem solam homini prodesse non posse, hoc minime probo: neque ab illorum parte profiteor; qui, sicut ait Dominus, grave super humeros discipulorum pondus imponunt, quod ipsi tamen uno digito movere detrectant. Propter quod tam rigidam de fide sententiam aut extraneus potuit præsumere, aut noster debuit temperare. *Hæc tamquam contra* Faustum *dicta proferunt aliqui neoterici, qui vel ipso loquendi modo manifestum faciunt, non intelligere se, quæ scribunt. Non improbat S. Avitus responsum* Fausti, *quod non viderat, quoque accuratum est, ut nequeant a prudente theologo improbari; sed improbat illud, quod Gundobadus verisimiliter dixerat,* fidem solam homini prodesse non posse. *Certe hoc non dixerat* Faustus, *sed negaverat, solam fidem homini ad usum rationis provecto sufficere ad salutem, ut docet Ecclesia Catholica. Negaverat, adulteros, homicidas, sacrilegos, aliosque graves peccatores, etiamsi fidem conservent, salvandos. Ubi varia allegaverat ex sacris Litteris ad hanc veritatem probandam; priusquam ad alia pergat, ita loquitur:* E Videamus, si vitæ suæ prodigum (*id est, bonæ vitæ negligentem)* fides sola defendat; et baptizatus (ut dicis) jam perire non possit. *Quis hinc non videat, manifestam hæresim impugnari a* Fausto *et refutari? Aliud est dicere,* fidem solam non prodesse: *nam proderit saltem eatenus, ut homo non sit puniendus a Deo ob peccatum infidelitatis. Aliud, fidem solam non sufficere adulto ad salutem, quod cum Ecclesia Catholica docet* Faustus.

partim non est Fausto contrarium, partim benigne est interpretandum,

78 *Probatio S. Aviti, quam arripiunt illi neoterici, magis indiget benigna interpretatione, quam* Fausti *responsio.* Nam si baptizatus *inquit,* aut etiam translatus ab hæresi qualibet parvulus, vel forsitan ævo longiore provectus, celeri post lavacrum fine rapiatur, nec ipse operis jactitator abnuerit, hominem sola fide salvatum. *Hæc ipsa verba, inquam, benigna indigent interpretatione, ut censeatur S. Avitus solum loqui de operibus exterioribus sive corporalibus: nam si stricte sumantur, vera non sunt. Quod de parvulo dicitur, verum est, et consentit hac ex parte* Faustus, *num. 72 laudatus. Quod vero dicitur de adulto aut sene, subtile magis est, quam stricte verum. Nam vel senex ille recte se ad baptismum disposuit per actus internos requisitos, aut nihil de his fecit. Si noluit debitum afferre* F *dispositionem, nec Deum diligere ejusque præcepta servare umquam voluit; certo non salvabitur.*

certe responsum Fausti Catholicum est et verum.

79 *Si vero per Dei gratiam bene se disposuit de peccatis suis doluerit, Dei præcepta servare proposuerit, reliquosque actus internos, qui requiruntur in baptismo adulti, elicuerit, imo et actu externo ad suscipiendum baptismum se obtulerit; non salvabitur sine operibus et sola fide, ut clarissimum est rem accurate consideranti. Itaque, cum de adultis interrogatus esset* Faustus, *ac de adultis solis responderet, tam inepto ratiocinio impugnatur, quam immerito carpitur. Excusari benigne potest S. Avitus, quod nesciret, contra quem dissereret, et forsan crederet opera sine fide commendari ab ignoto adversario. At quid Tillemontius aliique velint, dum dicunt,* verum esse, hominem non salvari per solam fidem, nisi opera sint impossibilia, *non satis capio, minus etiam, qua ratione theologica aliquis addiderit,* ut contingit ei, qui se convertit in articulo mortis. *Crassa sane minerva res tractat theologicas, si quis existimet, peccatorem statim salvandum, modo in fine fidem habeat aut actum fidei eliciat, etiamsi nec spei, nec charitatis, nec pœnitentiæ meminerit, aut eas virtutes tota vita exercuerit, etiamsi nec peccata sua detestetur,*

nec

A *nec Dei præcepta servare, Deumque super omnia amare proponat. Si vero hæc ille necessaria quidem credat, sed inter bona opera non habeat, nescit ipse, quid dicat.*

Responsa Fausti ad alias quæstiones, in quibus

80 *Tertia quæstio.* S. Fauto *proposita a Paulino, explicatur hic verbis :* Et hoc etiam animum tuum provida in futurum cura sollicitat, utrum animæ exutæ corpore, sentiendi et intelligendi vigorem affectumque non exuant. *Recte respondet* Faustus, *animas tunc etiam sentire et intelligere. Quarta erat quæstio,* quid mali post finem aut detur aut adimatur iniquis. *Ad hoc solum breviter respondet, peritura terrena desideria, metum judicii mansurum. Quinta erat de anima,* utrum corporea sit. *Ad quam respondet. modo loquendi hodie certe improbando, solum Deum esse incorporeum, quia solus* temporibus non includitur nec locorum terminis coercetur. *Novimus tamen et alia incorporea ; sed de his videri possunt disputata* § 5. *Inquirit etiam in illo responso, cur peccato Adami solum corpus ad mortem fuerit condemnatum, et anima manserit immortalis. Hoc autem iis proponit verbis, ut Tillemontius crediderit, in istis se*
B *reperire errorem Semipelagianum.* Requirendum est autem inter ista, *ait,* quid illud sit, quod eum uterque homo (id est, anima et corpus) adhuc in paradisi regione, diabolo persuadente, deliquerit, sola caro per conditionem mortis mulctam transgressionis exceperit, et circa unius pœnam remanserit culpa communis. *Verum hæc verba non negant, animam peccato Adami fuisse læsam, ut sibi fortasse imaginatus est Tillemontius. Solum inquirit* Faustus, *cur corpus morte puniatur ob peccatum Originale, anima vero maneat immortalis, ut liquet ex responso :* Sciendum ergo est, quod ideo mors ad animam non pervenerit, quia in ea Dominus imaginem suam et similitudinem collocavit *etc.*

iterum aliquid perperam carpitur ;

81 *At non negari detrimenta, quæ Adami peccato etiam passa est anima, ex sequenti quæstione confirmatur, quæ sexta est.* Interrogas etiam, cur animæ cum carne sua aliquid pro corporali errore commune sit, sicut originale peccatum. Pro unitate corporalis hospitii utrumque complectitur par, modo uterque in peccatorum societate constringatur. *Forte hic aliquid mendosum est. At certum est responsum, animam simul cum corpore peccasse, simulque cum corpore puniri. De læsione liberi arbitrii non loquitur, quia alia erant tractanda. Verum in libris de Gratia et libero arbitrio frequenter agnoscit, læsum, attenuatum et infirmatum peccato primi*
C *hominis fuisse liberum arbitrium nostrum. Contrarium Pelagii errorem, quem eidem sine fundamento attribuere nititur Tillemontius, statim lib.* 1 *cap.* 1 *ita detestatur :* De gratia Dei, et tenuitate liberi arbitrii, inluminante sancto Spiritu... tractaturi, primo loco Pelagii blasphemias, scilicet jam dudum Ecclesiæ Catholicæ fide proditas, eruditione confusas, authoritate calcatas, brevi et necessario sermone perstringendas esse credidimus. *Et mox unam ex his blasphemiis commemorat his verbis :* Ita ex parte alia cecidit, dum arbitrii libertatem integram prædicat et inlæsam.

tanta est neotericorum libido censurandi S. Faustum.

82 *Restant aliæ duæ quæstiones, nimirum cur anima immortalis pro mortalibus vitiis torqueatur ; et an anima et spiritus sint idem. Ita ad hasce respondit Sanctus, ut maxime conetur salutarem incutere timorem commemorando et probando æterna supplicia, ita concludens :* Hic finem infinitis contentionibus imponamus, et intoleranda incendia nunc salubriter cogitando, ex ipsis ignibus æterna nobis refrigeria comparemus. *Ceterum ex dictis de hac Epistola iterum liquet, quam immisericorditer in* S. Faustum *insiliant neoterici, etiamsi non modo non habeant causam legitimam sed ne verisimilem quidem. Quid enim magis pie ac prudenter fieri potest, quam homini liberioris vitæ suadere, ne pœnitentiam differat ad finem vitæ, ut hic fecit* Faustus ? *Quid magis Catholice dici potest, quam peccatori solam fidem non sufficere ad salutem, ut in eadem Epistola monuit ?* D

AUCTORE I. S.

§ VII. Gesta S. Fausti cum Lucido presbytero, qui errores Prædestinatianos retractat : concilia Arelatense et Lugdunense, in quibus illi damnati.

Cum Lucidus presbyter sequeretur errores Prædestinatianorum,

Circa *annum* 473 *figenda sunt gesta* S. Fausti *contra Lucidum presbyterum, qui in varios lapsus erat errores, contra sanam de Prædestinatione Dei doctrinam. Hinc sectatores opinionis, quam sequebatur, dicti fuerunt* Prædestinatiani. *Ad propositum nostrum nequaquam necesse est inquirere, utrum vivente S. Augustino, an serius, exorti fuerint Prædestinatiani, nec utrum fuerint multi illius hæresis sectatores, an vero pauci solum, iique ignobiles. Nam sufficit ad intentionem nostram, tales fuisse tempore* S. Fausti, *et ex* E
iis fuisse Lucidum presbyterum, quem ad sanam mentem reduxit. Tillemontius in Fausto *art.* 6 *ait, difficulter dici posse, utrum Lucidus in errore revera fuerit, an solum de errore fuerit accusatus. Norisius quoque lib.* 2 *Historiæ Pelagianæ cap.* 15 *multum dubitationis insinuat de Prædestinatianis, multaque adducit, ut insinuet, patronos veræ sententiæ S. Augustini de Prædestinatione potuisse a Semipelagianis per calumniam vocari* Prædestinatianos. *Verumtamen non audet contra ipsam Lucidi confessionem, contra duo concilia hisce de causis congregata, et contra apertissima* Fausti *de iis erroribus testimonia, sententiæ quorumdam Jansenianorum adhærere ; sed fatetur Prædestinatianos revera fuisse, dicens :* Hoc ex Epistola Lucidi patet, qui illis erroribus se adhæsisse ore proprio fatetur. Profecto insequenti sæculo Monimus quidam Afer capitale dogma, quod Prædestinatianorum fuisse dicunt, nempe homines a Deo ad peccata fuisse prædestinatos, tenebat.

quos seculo VI fuisse agnoscit,

84 *De hoc Monimi errore testem adducit S. Fulgentium ; uti et alterius Prædestinatianorum erroris, quo nihil* liberio arbitrio reliquum fecisse dicuntur, *aliquos fuisse sectatores, testimonio ejusdem Fulgentii agnoscit. Si autem tales hæretici seculo* VI *fuerint in* F
Africa, idque Norisio satis constet testimonio S. Fulgentii ; non video, cur tantopere laboret, ut eorum et numerum et doctrinam extenuet seculo V *in Gallia. Videtur timuisse Norisius, ne nimis seria negotia sanctis episcopis duorum conciliorum attribueret, nisi Prædestinatianos tam faceret exiles, ut fere magis contemnendi viderentur, quam refutandi. Non audet negare fuisse tales : ita tamen undique se torquet, ut invitus Prædestinatianos admittere videatur. Post multa allata, quibus tantum non calumniæ Semipelagianorum errores illos attribuit, ita sententiam suam edicit :* Sed, uti dixi, fieri potuit, ut, cum Semipelagiani doctores, contra S. Augustinum argumentantes, ea dogmata ex ejusdem doctrina veluti absurda inferri contenderent, quidem pinguioris minervæ homines ea ipsa devorarent, cum tamen viri docti ex responsionibus Prosperi objecta illa refellerent.

etiamsi aliorum exemplo

85 Quare Prædestinatiani, si qui fuerint, de ultima plebe, et quos fundandæ sectæ haud pares dixeris, fuisse non dubito, qui cum optime sentirent de prædestinatione cum Augustino, adversariorum argumentis ad illa absurda admittenda cogebantur, ut non sponte, sed veluti adacti ea sensisse credendi sint. Unde Semipelagiani superbientes eadem de illis publicaverunt, quo sententia

AUCTORE J. S.

A tia de prædestinatione gratuita ab scholis penitus eliminaretur. Hæc quidem sit nostra de Prædestinatiana hæresi opinio. *At ego vix intelligo, quid velit Norisius. Nam si* optime, *ut vult, sentiebant* de prædestinatione cum Augustino, *quomodo* illa absurda *admittebant? Neque enim bene sentit de prædestinatione, qui ex illa deducit et admittit absurda consectaria. Nihilo magis intelligo, cur dicat dubitanter de Prædestinatianis*, si qui fuerint, *cum ante jam dixisset*, ore proprio *Prædestinatianum fuisse Lucidum, ac deinde Monimum et alios in Africa.*

86 *Reluctantis rursum sunt verba, dum eos dicit;* de ultima plebe *fuisse, et* quos fundandæ sectæ haud pares dixerit. *Nam Lucidus erat presbyter, sicut et Arius fuit, aliique plures hæresiarchæ. Quomodo etiam ab illo probabitur, quod gratis dicitur a Norisio, aut* non sponte *prava dogmata sua protulisse Prædestinatianos; aut Semipelagianos, quorum numerum gratis auxit, illa de iis dogmata publicasse. Hæc non asseret, quisquis cavet, ne plura dicat, quam idoneis argumentis probare valeat. Certe Calvini sectatores, qui similia cum Prædestinatianis docuerunt, tam pauci non fuerunt, ut ex iis de paucitate Prædesti-* B *natianorum verisimilis fiat conjectura. Quare allegata ostendunt, mire laborasse Norisium ut sectam Prædestinatianorum extenuaret; sicut aliunde compertum est, plures ab eodem perperam traductos ut Semipelagianos.*

sectam eorum mire extenuet,

87 *Noluit tamen consentire somniis Gilberti Maguini, qui voluit, omnia illa monumenta, ex quibus innotescit Prædestinatianorum secta, prorsus fictitia esse, imo conficta ab ipso* Fausto *contendit.* Laudatus Gilbertus Maguinus, *inquit Norisius*, utramque synodum, Arelatensem et Lugdunensem, fictitias asseruit, itemque Lucidi Epistolam, contendens, omnia hæc subdola Fausti Reiensis arte composita, quo S. Augustini doctrinam sub nomine Prædestinatianæ hæresis a synodis Gallicanis damnatam venditaret. Sed his numquam assentiar: quis enim de Fausto tantos sibi dolos persuadeat, qui coram universis Galliarum episcopis tantorum mendaciorum architectum se sistere non extimuerit? Quo animo Leontio metropolitæ doctissimo imponere ausus fuisset, quasi de remotissimis Asiæ rebus perscriberet, non vero de iis, quæ in duabus nobilissimis urbibus nudiustertius gesta fuerant? Opponit Maguinus, nusquam præterquam in Fausti libris illarum synodorum mentionem fieri. At hoc negantis argu- C menti genus lubricum est. Scimus, Leontium Arelatensem ex Hilari (*Papæ*) decreto superius laudato synodos Gallicanas quotannis coegisse, quarum tamen nusquam memoria extat. *Somnia illa Maguini, tamquam nullo argumento nixa, refutat etiam Tillemontius art.* 7. *Itaque necesse non est, ea ulterius refutare: nam nec sano judicio congrua sunt, et ex mera libidine* Faustum *calumniandi videntur excogitata.*

Cardinalis Norisius adversus Maguini somnia.

88 *Norisius ita porro pergit:* Apologistæ Jansenii utramque synodum habitam fuisse concedunt: addunt tamen, eas conflatas ex episcopis, partim Semipelagianis, partim a Semipelagiano Fausto deceptis. Sed sine testibus hanc injuriam doctissimis ac sapientissimis Patribus inurere non ausim. *Vellem, Norisius tam æquum aliis quoque Sanctis se præbuisset, eosque sine certis argumentis in numerum Semipelagianorum non retulisset. Quod vero spectat ad Jansenii apologistas, illi exiguam sane merentur fidem, quandoquidem doctrinam Catholicam pro Semipelagiana criminentur, et non alia procul dubio ratione episcopos concilii Arelatensis et Lugdunensis dicant Semipelagianos, quam quod nequeant negare, ab iis Patribus approbata dogmata, quæ Lucido in Epistola a* Fausto *fuere proposita. Horum causa Mauguinus utrumque* D *concilium cum Lucidi Epistola fictitium dixit. Quod cum nimis absurdum, et ab omni specie veri alienum viderent, maluerunt utriusque concilii Patres ut Semipelagianos calumniari. At hæc quoque calumnia omni vetusto testimonio destituta est, et non minus ratione caret quam altera.*

atrocesque calumnias apologistarum Jansenii;

89 *Videamus modo, quid* S. Faustus *egerit ad Lucidum ab erroribus suis avellendum. Aggressus est hominem familiaribus colloquiis, sed frustra. Cum vero episcopi meditarentur graviora contra Lucidum, per Epistolam ipsum graviter monuit, eidemque proposuit fidei articulos, quos profiteri debebat, ut cum Ecclesia Catholica sentiret. Epistola apud Labbeum tom.* 4 *Conciliorum col.* 1042 *ita inscribitur:* Domino divinctissimo, et mihi speciali affectu venerando ac suscipiendo fratri, Lucido presbytero Faustus. *Post honorificam hanc inscriptionem ita scribit:* Grandis caritas est, parum cauti fratris errorem per Dei adjutorium et gratiam magis velle curare, quam, sicut summi antistites meditantur, a bonitate suspendere. Quid possum de hoc sensu, sicut vis, cum unanimitate tua per litteras loqui, cum te præsens multa et blanda et humili conlocutione nunquam potuerim ad viam veritatis attrahere? Loquentes er- E go de gratia Dei et obedientia hominis, id omnino statuere debemus, ut neque proni in sinistram, neque importuni in dexteram, regiam magis gradiamur viam. Illud autem venerationem tuam dixisse miratus sum, quod nullus unquam sub religiosa professione contra Catholicam fidem vel scripserit, vel prædicaverit: cum plurimi multiplices et profanos errores suos etiam scriptorum monumentis crediderint inserendos, qui tamen Christiano nomine gloriabantur.

eum, ut resipisceret, monuit S. Faustus,

90 Breviter ergo dicam, quantum cum absente loqui possum, quid sentire cum Catholica Ecclesia debeas: id est, ut cum gratia Domini operationem baptizati famuli semper adjungas, et eum, qui prædestinationem excluso labore hominis asserit, cum Pelagii dogmate detesteris.

errorresque necessario ejurandos recensuit,

I. Anathema ergo illi, qui inter reliquas Pelagii impietates hominem sine peccato nasci, et per solum laborem posse salvari, damnanda præsumptione contenderit; et qui eum sine gratia Dei liberari posse crediderit. *Hic articulus Pelagii errores damnat.*

II. Item Anathema illi, qui hominem cum fideli confessione solenniter baptizatum, et asserentem Catholicam fidem, et postmodum per diversa hujus mundi oblectamenta prolapsum, in Adam et originale F peccatum periisse asseruerit.

III. Item anathema illi, qui per Dei præscientiam in mortem deprimi hominem dixerit.

IV. Item anathema illi, qui dixit illum, qui periit, non accepisse, ut salvus esse posset; id est, de baptizato, vel de illius ætatis pagano, qui credere potuit et noluit.

V. Item anathema illi, qui dixerit, quod vas contumeliæ non possit assurgere, ut sit vas in honorem.

VI Item anathema illi, qui dixerit, quod Christus non pro omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse velit. *Quinque posteriores articuli contra Prædestinatianos sunt positi, sive quod assererent errore illis damnatos, sive quod suspecti saltem essent de illis erroribus.*

91 *Deinde* Faustus *ita pergit:* Cum autem ad nos in Christi nomine veneris, aut cum a sacerdotibus evocatus fueris, tunc opportune, si Dominus jusserit, locis suis testimonia proferemus, quibus et quæ Catholica sunt manifestentur, et quæ Catholicis sunt contraria destruantur. Nos autem per illuminationem Christi veraciter et confidenter asserimus, et

breviter deinde ad articulos propositos,

A et eum, qui periit per culpam, salvum esse potuisse per gratiam, si gratiæ ipsi famuli laboris obedientiam non negasset; et eum, qui per gratiam ad bonæ consummationis metas servitio obsequente pervenit, cadere per desidiam, et perire potuisse per culpam. Nos ergo per medium, Christo duce, gradientes, post gratiam, sine qua nihil sumus, laborem officiosæ servitutis asserimus: sed omni modo arrogantiam et præsumptionem laboris excludimus, ut totis viribus desudantes, ne gratia in nobis evacuetur, quidquid de manu Domini susceperimus, donum pronuntiemus esse, non pretium; scientes laboris ipsius fructum officii rem esse, non meriti, cum Evangelista dicentes: « Servi inutiles « sumus, quod debuimus facere, fecimus ».

et delationem ad concilium minans, nisi pareat.

92 Hæc, quæ strictim pro Epistolæ brevitate memorata sunt, aut recipere se, aut respuere, unanimitas tua recurrente sermone respondeat. Ceterum, qui hanc veritatis mensuram, gratia præcedente et conatu assurgente, non sequitur, dignus erit, qui a sacris liminibus arceatur. Ego tamen individuam mihi bonitatem tuam toto sinceræ benignitatis amplexu in via retinens, in matris Ecclesiæ gremio permanere, repudiato hoc errore, B desidero. Qui si cito respuatur, ignorantiæ fuisse videbitur, blasphemia vero reputabitur, si pertinaciter defendatur. Gravem namque in Auctorem retorquemus invidiam, si dicamus, quod ei possibilitatem capessendæ salutis noluerit dare, qui periit ei dumtaxat, qui capere jam possit arbitrii libertatem *; cum minime negare possimus, quod mandati prævaricatorem in judicii sui examinatione damnabit. Qui enim non est obnoxius de suscepto, nescio quomodo possit reus esse de perdito. Ac sic peccantes in Deum, cujus, in primis incautius asserimus gratiam, in postremis ejus videbimur impugnare justitiam. Hujus autem Epistolæ exemplar mecum retineo, in conventu sanctorum antistitum, si ita necesse fuerit, proferendum. Quod si eam subscriptam, ut dixi, transmittere nolueris, aperte adhuc te in errore persistere ipso silentio comprobabis: ac proinde jam necessitatem mihi facies ad personam tuam publicis conventibus exponendam. Et ideo secundum hæc, quæ a me sunt directa, rescribe, utrum ea, remotis circuitionibus, aut agnoscas aut respuas. *Hactenus Epistola.*

* *id est, rationis compoti*

Epistola deinde a multis episcopis subscripta,

93 *Hæc verisimiliter primum ad Lucidum missa est a solo* Fausto, *et ab hoc solo subscripta, quandoquidem suo tantum nomine Lucidum monet, sic tamen, ut insinuet, rem ad concilium episcoporum deferendam, nisi resipuerit.* C *Verumtamen edita est* Fausti *Epistola cum subscriptionibus undecim episcoporum et ipsius Lucidi presbyteri hoc modo:*

Auxanius in Christi nomine episcopus, relegi et subscripsi.

Faustus exemplar Epistolæ meæ relegi et subscripsi.

Paulus episcopus in Christi nomine, relegi et subscripsi.

Eutropius in Christi nomine episcopus, relegi et subscripsi.

Pragmatius in Christi signo episcopus relegi et subscripsi.

Patiens in Christo episcopus, relegi et subscripsi.

Euphronius relegi, et admiratus sum plenitudinem sanctam.

Megethius episcopus, relegi et subscripsi.

Claudius in nomine Christi episcopus, relegi et subscripsi.

Leucadius in nomine Christi episcopus, relegi et subscripsi.

Julianus in nomine Christi episcopus, subscripsi.

Lucidus presbyter, relegi et subscripsi. D

AUCTORE J. S.

Hæ subscriptiones in editis habeantur: sed Henricus Canisius tom. 5 Antiquarum lectionum pag. 429 testatur, eas non haberi in suo MS.

sive in concilio Arelatensi, in quo damnati sunt errores Lucidi,

94 *Norisius lib. 2 cap. 15 probabiliter existimat, ideo etiam reperiri sine aliorum subscriptionibus, quia sic initio missa est ad Lucidum: aliorum vero additas subscriptiones, postquam a Lucido recepta erat et subscripta. Censet tamen subscriptiones non additas in concilio Arelatensi, quod Leontius Arelatensis, qui illi præfuit, non habeatur subscriptus. Res mihi videtur dubia. Potuit* Faustus *ante concilium laudatos episcopos rogare, ut subscriberent, propter silentium Lucidi, quo hic plurium consensu magis urgeretur ad errores suos retractandos. Potuerunt omnes quoque in concilio Arelatensi subscribere, etiamsi omnium subscriptio ad nos non pervenerit: nam pars subscriptionum excidere potuit negligentia librariorum, ut alias non raro contingit. Quidquid de his sit verius, congregatum est concilium episcoporum, et in eo damnati sunt errores Lucidi quemadmodum intelligimus ex Epistola Lucidi eos retractantis, et ex Præfatione* Fausti *in libros de Gratia et libero arbitrio.*

95 *Ex hoc etiam habemus, primum concilium fuisse Arelate; et deinde Lugduni alterum quoque de hisce habitum fuisse, in quo forsan errores suos retractavit Lucidus: nam Epistola ejus post primum de hisce concilium videtur scripta, cum in ea dicat:* Juxta prædicandi recentia statuta concilii. *Hinc incertum fit, an omnes triginta episcopi, ad quos Epistolam suam scripsit Lucidus, præsentes fuerint in concilio Arelatensi. At certe omnes in alterutro aut in utroque concilio errores ejus damnarunt, ad omnes direxit Epistolam, qua eos ejuravit, et verisimile est, illos quoque omnes Epistolæ* Fausti *subscripsisse, etiamsi nomina aliquorum exciderint. Hæc subscriptio in eo etiam concilio fieri potuit. Certe ibi mandatum est* S. Fausto, *ut libris jam tum contra Prædestinatianos scriptis aliqua adderet, ut infra videbimus.* E

sive antea, aut postea in Lugdunensi, dum Lucidus errores retractavit.

Lucidus per Epistolam ad triginta episcopos directam

96 *Quinam fuerint episcopi, ad quod Lucidus retractationem suam direxit, ex inscriptione habemus;* Dominis beatissimis et in Christo reverentissimis patribus Leontio, Euphrenio, Fonteio, Viventio, Mamerto, Patienti, Veriano, Auxanio, Fausto, Paulo, Megethio, Græco, Eutropio, Leontio, Claudio, Marcello, Croco, Basilio, Claudio, Ursicino, Prætextato, Pragmatio, Theoplasto, Leocadio, Viventio, Juliano, Amicali, Joanni, Opilioni, et Licinio, episcopis, Lucidus presbyter. *Plures ex his noti sunt ex Epistolis Sidonii et aliunde, non pauci etiam sanctitate conspicui; et in Opere nostro memorati. At necesse non est ad propositum nostrum singulorum sedes assignare. Epistolam suam Lucidus orditur hoc modo:* Correptio vestra salus publica, et sententia vestra medicina est. Unde et ego summum remedium duco, ut præteritos errores accusando excusem, et salutifera confessione me diluam. Proinde juxta prædicandi recentia statuta concilii, damno vobiscum etc. *Damnarunt igitur Patres in concilio errores, quos retractat Lucidus. Hi autem plures sunt, quam quos in Epistola sua damnandos monuerat* Faustus, *et revera alios quoque deinde detectos ait in Præfatione ad libros de Libero arbitrio his verbis:* In quo quidem Opusculo, post Arelatensis concilii subscriptionem novis erroribus deprehensis, adjici aliqua synodus Lugdunensis exegit. *Ex his verisimile mihi fit, Epistolam retractationis, quam habemus, oblatam potius esse concilio Lugdunensi, quam Arelatensi, cum post hoc novi dicantur detecti errores, et reipsa Lucidus non solum errores, de quibus a* Fausto *erat monitus, sed etiam alios retractet.* F

97 *Quidquid autem sit de tempore, retractavit errores sequentes hoc modo:* Damno vobiscum sensum illum,

AUCTORE J. S.

ejurat errores suos hic recensitos.

A illum, qui dicit, humanæ obedientiæ laborem divinæ gratiæ non esse jungendum. Qui dicit, post primi hominis lapsum ex toto arbitrium voluntatis extinctum. Qui dicit, quod Christus et Salvator noster mortem non pro omnium salute susceperit. Qui dicit, quod præscientia Dei hominem violenter compellat ad mortem, vel quod cum Dei pereant voluntate, qui pereunt. Qui dicit, quod post acceptum legitime baptismum in Adam moriatur, quicumque deliquerit. Qui dicit, alios deputatos ad mortem, alios ad vitam prædestinatos. *Hæc* Fausti *Epistolæ sunt conformia. Tum sequuntur, de quibus ille expressis verbis non meminerat :* Qui dicit, ab Adam usque ad Christum nullos ex gentibus per primam Dei gratiam, id est per legem naturæ, in adventum Christi fuisse salvatos, eo quod liberum arbitrium in primo parente perdiderint. *Hæc non sic intelligenda, acsi dicerentur aliqui ad salutem pervenisse* per legem naturæ *sine interna gratia : nam verba illa ;* in adventum Christi *satis insinuant, non excludi fidem neque internam gratiam , meritis venturi Christi obtentam ; sed damnari eos, qui propter Adæ peccatum omnes in lege naturæ viventes libero arbitrio, gratia et salute privabant. Se-*

B *quitur :* Qui dicit, patriarchas ac prophetas, vel summos quosque Sanctorum etiam ante Redemptionis tempora intra paradisum degisse.

et nominatim agnoscit, Christum pro omnibus mortuum,

98 Hæc omnia, quasi impia et sacrilegiis repleta, condemno. Ita autem assero gratiam Dei, ut annisum hominis et conatum gratiæ semper adjungam, et libertatem voluntatis humanæ non extinctam, sed attenuatam et infirmatam esse pronuntiem : et periclitari eum, qui salvus est, et eum, qui periit, potuisse salvari. Christum etiam Deum et Salvatorem nostrum, quantum pertinet ad divitias bonitatis suæ, pretium mortis pro omnibus obtulisse : et quia nullum perire velit, qui est Salvator omnium, maxime fidelium, dives in omnes, qui invocant illum. Et quia in tantis rebus conscientiæ satisfaciendum, memini me ante dixisse , quod Christus pro his tantum, quos credituros præscivit, advenisset, sententias Dominicas sequens, quibus sic ait : « Filius hominis « non venit ministrari, sed ministrare, et animam « suam redemptionem dare pro multis ». Et illud : « Hic est calix sanguinis mei novi testamenti, qui « pro multis effundetur in remissionem peccato- « rum. » Vel illud Apostoli : « Sicut statutum est ho- « minibus mori, ita et Christus semel oblatus est « ad multorum exhaurienda peccata. » Nunc vero sa-

C crorum testimoniorum auctoritate, quæ abunde per spatia divinarum inveniuntur Scripturarum, ex seniorum doctrina ratione patefacta, libens fateor, Christum etiam pro perditis advenisse, quia eodem nolente perierunt. Neque enim fas est, circa eos solum, qui videntur esse salvati, immensæ divitias bonitatis ac beneficia divina concludi. Nam si Christum his tantum remedia attulisse dicimus, qui redempti sunt, videbimur absolvere non redemptos, quos pro redemptione contempta constat esse puniendos.

ejusque morte etiam salvatos quosdam in veteri Lege.

99 Assero etiam, per rationem et ordinem sæculorum alios lege gratiæ, alios lege Moysi, alios lege naturæ, quam Deus in omnium cordibus scripsit, in spe adventus Christi fuisse salvatos : tamen ex initio mundi ab originali nexu , nisi intercessione sacri sanguinis, non absolutos. Profiteor etiam æternos ignes, et infernales flammas factis capitalibus præparatas : quia perseverantes humanas culpas merito sequitur divina sententia, quam juste incurrunt, qui hæc non toto corde crediderint. Orate pro me, domini sancti et apostolici patres. Lucidus presbyter hanc Epistolam manu propria subscripsi : et, quæ in ea adstruuntur, assero ; et quæ sunt damnata, damno. *Eminentissimus Baronius ad annum* 490 *num.* 17 *agit de hæresi Prædestinatianorum,*

D *existimatque, eam fuisse ortam ex doctrina S. Augustini male intellecta. Undecumque ortum duxerit, sive ex perversa sacræ Scripturæ interpretatione , sive ex male intellecta doctrina S. Augustini, risu magis quam ulteriori refutatione digni sunt, qui negant, illam hæresim extitisse.*

hinc nequit ulla ratione negari hæresis Prædestinatiana,

100 *Tillemontius ipse art.* 7 *in* Fausto *clare quidem ostendit, quam repugnanti animo cogatur admittere hæresim Prædestinatianam in duobus conciliis damnatam, ait tamen :* Nihilominus cum ejus (*Lucidi*) doctrina fuerit rejecta in conciliis (*imo et damnata,*) cumque ille ipse eam deseruerit *(imo et damnaverit ;)* brevissimum est, eum (*Lucidum*) similiter deserere, ac fateri, eum fuisse in erroribus eorum, quos volunt Prædestinatianos *(Gallice des prétendus Predestinatiens.) Non satis video, qua de causa errores Lucidi agnoscendos fateatur , nolit tamen illorum errorum sectatores candide* Prædestinatianos *nominare. Necesse enim non est de nomine vitilitigare, modo constet de eorum erroribus.*

Epistolas Fausti et Lucidi, ut probatas a conciliis et Catholicas laudat Baronius,

101 *Laudatus Baronius , etiamsi minus recte de* Fausto *sentiret, dum Annales primum scripsit, nihil tamen in ejus ad Lucidum Epistola invenit, quod reprehenderet ; sed ita de illa loquitur :* His autem detentus erroribus fuit Lucidus quidam magni nominis presbyter, ad quem Faustus Epistolam illam scripsit,

E quam ut vere Catholicam ab episcopis concilii Arelatensis probatam et subscriptione munitam diximus. *Ubi vero et Fausti et Lucidi Epistolas recitarat, subjungit :* Hactenus professio Lucidi secundum ea , quæ a nominatis episcopis in synodo definita fuissent *etc. Itaque nihil quoque in Lucidi Epistola invenit Baronius, quod offenderet. Verumtamen Henricus Canisius tom.* 5 *Antiquar. lect. pag.* 431 *Epistolam* Fausti *vocat* erroneam. *At Henricus Canisius, qui doctior erat in jure canonico, quam in rebus theologicis, id videtur dixisse magis præjudicio quodam contra* Faustum , *quam maturo examine , ut illius judicium nobis nequeat multum negotii facessere. Certe episcopi, qui Epistolæ subscripserunt, et postea Fausto commiserunt curam latius explicandi, quæ breviter in Epistola asseruit, non judicarunt ullum in ea contineri errorem. Neque enim Epistolam subscriptione sua roborassent , si erroribus credidissent infectam : et minus etiam ulteriorem hæresis Prædestinatianæ refutationem , atque explicationem et probationem articulorum*

F *Epistola contentorum, commisissent* S. Fausto, *si ipsos articulos de errore habuissent vel leviter suspectos.*

Janseniani contra utramque declamantes, refutarunt Deschamps

102 *Janseniani tamen , cum epistolas Fausti et Lucidi erroribus suis oppositas perspiciant, ambas traducere voluerunt ut Semipelagianas , secuti in hisce scriptores Calvinianos, ut ostendit Stephanus Deschamps in Opere de Hæresi Janseniana lib.* 1 *Disput.* 7 *cap.* 7, *et rursum lib.* 2 *Disp.* 7 *cap.* 1. *Primo loco maxime probat, ex Usserio Calviniano sua hausisse Jansenianos. Altero autem non modo utramque Epistolam defendit, sed etiam Patres concilii Arelatensis et Lugdunensis, quos nonnulli ex Jansenianis similiter ut Semipelagianos calumniati sunt , aut saltem a* Fausto *Semipelagiano deceptos asseruerunt. Eorum objectiones ita expendit ac refellit Deschampsius, ut Natalis Alexander , etiamsi* Fausto *valde sit alias infestus, illum presse sit secutus in Historia ecclesiastica sæculi* v *Dissert.* 5 *Propositione* 4, *quam sic expressit :* Lucidus presbyter illis adhæsit erroribus , quos ipsi Faustus tribuit, et Prædestinationis errores vocat. Unde non fuit imaginaria Prædestinatianorum hæresis, quamvis plurimos non habuerit sectatores.

et Natalis Alexander, quibus passim consentiunt Catholici.

103 *Probat hæc asserta ex utraque Epistola* Fausti *ac Lucidi, et ex gemino concilio. Objectiones solvit, et quod de Patribus utriusque concilii impudenter asseruerunt quidam , his excipit verbis :* Quod vero in Are-

A Arelatensis et Lugdunensis synodi injuriam effutiunt, ipsas Semipelagianorum conventicula fuisse, calumniæ postulamus, quæ celeberrimis episcopis, quorum aliqui sanctitate etiam insignes fuerunt, absque fundamento inuritur. *Quapropter lectores malim remittere ad laudatos scriptores, quam actum agere, et calumnias contra utramque Epistolam et utramque concilium prolatas prolixius refutare. Nam Catholici passim agnoscunt, utramque Epistolam probe esse Catholicam: neque ullam apud Catholicos in hisce auctoritatem habere debet judicium Jansenianorum, cum constet pravas esse eorum opiniones de erroribus Semipelagianis, et solemniter ab Ecclesia damnatas.*

§ VIII. Faustus petentibus concilii Patribus, scribit libros de Gratia et Libero arbitrio: varia antiquorum et recentiorum de illis judicia.

Faustus mandante concilio Arelatensi, scribit de Gratia etc,

E*rrores Prædestinatianorum, quibus* S. Faustus *fortiter præ ceteris se opposuerat, eidem occasionem præbuerunt scribendi duos libros hoc titulo prænotatos:* Fausti episcopi de Gratia Dei, et humanæ mentis libero arbitrio. *Impressos hos habemus cum aliis locis,* B *tum in Bibliotheca Patrum Lugdunensi tom.* 8 *pag.* 523 *et sequentibus. Non suscepit id Opus* S. Faustus *suo consilio, sed rogantibus Patribus concilii Arelatensis, ad explicanda ipsius concilii decreta, sive contenta in Epistola, num.* 90 *recitata: ut liquet ex Præfatione ad Leontium Arelatensem. Sic enim orditur:* Domino beatissimo ac reverendissimo Leontio Papæ Faustus. Quod pro solicitudine pastorali, beate Leonti, in condemnando Prædestinationis errore concilium summorum antistitum congregatis, universis Galliarum ecclesiis præstitistis. Quod vero ad ordinanda ea, quæ collatione publica doctissime protulistis, operam infirmis humeris curamque mandastis; parum, ut reor, tanto negotio, parum sanctæ existimationi vestræ consuluistis, et me judicio charitatis, vos periculo electionis oneratis. *Hactenus Vir humilis pro sua modestia loquitur de mandato concilii Arelatensis. Accessit aliud post partem Operis compositam ex parte concilii Lugdunensis, de quo sic loquitur:* In quo quidem Opusculo, post Arelatensis concilii subscriptionem, novis erroribus C deprehensis, adjici aliqua synodus Lugdunensis exegit. *Itaque duorum conciliorum auctoritate* Faustus *Opus illud composuit.*

qui videntur optime recepti et probati fuisse in Gallia.

105 *De illo* Fausti *Opere Gennadius in Catalogo ita meminit:* Edidit quoque Opus egregium de Gratia Dei, qua salvamur, et libero humanæ mentis arbitrio, in quo salvamur. In quo Opere docet, gratiam Dei semper et invitare et præcedere, et juvare voluntatem nostram: et quidquid ipsa libertas arbitrii pro labore piæ mercedis acquisierit, non esse proprium meritum, sed gratiæ donum. *Hoc elogium ipsis mihi abunde videtur confirmari, si studiose et sine ullo præjudicio perlegantur. Recentiores vero ex illo præjudicio, quo* Faustus *a plerisque creditur Semipelagianus, hujus elogii causa Gennadium ipsum volunt de Semipelagianismo suspectum facere, præsertim quia minus favorabiliter scribit de S. Augustino, et de S. Prospero. Hic de Gennadio non ago. At existimo libros* Fausti (*etiamsi ipse minus recte de iis senserim, antequam omnes contra* Faustum *objectiones expenderam, et cum libris ipsis contuleram) existimo, inquam, libros* Fausti *elogio Gennadii prorsus esse conformes. Vix dubito etiam, quin idem fuerit antistitum Gallorum seculi* V *et* VI, *imo et ipsius S. Cæsarii et Patrum concilii Arausicani, qui Semipelagianos damnarunt, de libris* S. Fausti D *judicium. Nam neminem invenio, qui toto seculo* V *et* VI *in Gallia se libris ejus opposuit, insignique fama eruditionis et sanctitatis* Faustus *usque ad obitum florere perrexit. Neque videtur Gennadius libros prædictos adeo laudaturus fuisse, si contraria fuissent Gallorum judicia.*

AUCTORE J. S.

Non videntur hi libri Decreto ipsius Gelasii Papæ ab initio inserti:

106 *Attamen contra libros* Fausti *passim objicitur Decretum S. Gelasii Papæ, in quo tom.* 4 *Conciliorum col.* 1265 *hæc leguntur:* Opuscula Fausti Regensis Galliarum apocrypha. *Si hæc Gelasius ipse in Decreto suo expressit, primus fuit, qui* Fausti *libris auctoritatem detraxit. At mihi probabilius videtur, imo quasi certum, hæc de* Fausti *Opusculis postmodum Decreto addita esse, prout alia quædam addita creduntur, et nominatim de Historia Eusebii Cæsariensis, et de scriptis S. Cypriani. Certe in decreto, prout editum est, Historia Eusebii primum recensetur inter libros* usquequaque non renuendos, *deinde vero ponitur* Historia Eusebii Pamphili apocrypha. *Opuscula S. Cypriani primum generatim approbantur: postea æque generatim* Opuscula Tatii (*sive Tascii*) Cypriani *declarantur* apocrypha. *Hæc igitur eodem tempore scripta non videntur. Nihilo magis existimo, Gelasii tempore aliquid de libris* Fausti *Decreto insertum fuisse: neque enim ulla de libris illis mota fuerat quæstio. Si vero* apocrypha *fuissent declarata a Gelasio* Fausti *Opera, neque Possessor episcopus, neque Hormisdas Papa, neque Joannes Maxentius id ignorassent. Hi tamen omnes de libris* Fausti *sic loquuntur, ut ea* E *de re nihil prorsus videantur intellexisse, quemadmodum statim videbimus.*

nam, excitata de illis dissensione Constantinopoli, consulitur Hormisdas Papa,

107 *Primæ igitur turbæ contra libros* Fausti *circa annum* 520 *excitatæ sunt Constantinopoli per homines turbulentos et ad criminandum promptissimos, ut jam observavit Sirmondus in Historia Prædestinatiana cap.* 8. *De illis scribit Possessor episcopus ad S. Hormisdam Papam tom.* 4 *Conciliorum col.* 1530. Arbitror, *inquit,* vestram Beatitudinem non latere, quantis in Constantinopolitana urbe Ecclesia laboret insidiis, et * ad morem veteris morbi in saniem vulnus iterum quærat erumpere, quod obductum creditur cicatrice. Unde cum quorumdam fratrum animus de codice Fausti cujusdam, natione Galli, Reginæ civitatis episcopi, qui de diversis rebus et frequentius de gratia Dei diserte visus est disputare, in scandalum moveretur, aliis (ut se habent humana studia) in contrarium renitentibus; me crediderunt de hoc ambiguo consulendum. Dixi quidem, ea quæ a tractatoribus pro captu proprii ingenii disputantur, non F ut canonica recipi, aut ad synodalium vicem pro lege servari: sed habere nos certa, scilicet quæ veteri Lege vel nova conscripta, et generalibus Patrum sunt decreta judiciis ad fundamentum fidei ac religionis integram firmitatem: hæc autem, quæ antistites diversi conscripserunt, pro qualitate sui sine præjudicio fidei solere censuri. *Cum vero, ut asserit, illo responso contenti non essent, mox subjungit:* Quæso, ut consulentes, quid de præfati Auctoris dictis videatur, auctoritate Apostolicæ responsionis agnoscant. *Itaque nec Possessor, nec ullus Constantinopoli videtur vel minimum scivisse de damnatione librorum* Fausti *per Gelasium.*

* *forte* ut

qui respondet, auctoritate illorum librorum

108 *Respondit Hormisdas per Epistolam ibidem sequentem, multa primum conquerens de turbulento ingenio Scytharum monomachorum, qui dictas Constantinopoli contentiones excitabant, tum de libris* Fausti, *quos nec probare videtur nec improbare. Nam, sicut jam responderit Possessor, solum pronuntiat libros illos* Fausti, *æque ac aliorum privatorum scriptorum, ea carere auctoritate, ut quemquam possint obstringere, aut cuipiam præjudicium inferre. Verba Hormisdæ hæc sunt:* Hi vero, quos vos de Fausti cujusdam Galli antistitis dictis consuluisse litteris; indicastis id sibi responsum habeant; Neque illum recipi, neque quem-

AUCTORE J. S.

A quemquam, quos in auctoritate Patrum non recipit examen Catholicæ fidei ; aut ecclesiasticæ disciplinæ ambiguitatem posse gignere, aut religiosis præjudicium comparare. Fixa sunt a Patribus, quæ fideles sectari debeant instituta : sive interpretatio, sive prædicatio, seu verbum populi ædificatione compositum, si cum fide recta et doctrina sana concordat, admittitur ; si discordat, aboletur.

109 *Tum hæc, quam sequentia, illud unum significant, si quid ego intelligo, libros* Fausti, *utpote privati scriptoris, non esse pro fidei aut morum regula habendos ; sed unice sacras Litteras, et Patrum decreta synodalia, eam habere auctoritatem, ut ab iis recedere non liceat. Vidit Joannes Maxentius, quam illa Hormisdæ Epistola in furias egit, non respondisse Hormisdam de* Fausti *libris* ad id, quod quæritur :... Nam, *inquit,* cum de ipsis libris, non utrum legendi sint, sed utrum sint Catholici, vertatur quæstio ; iste, non de ipsis quid sentiendum sit, sed eos, quamvis non in auctoritate habendos, tamen legendos esse decernit. *Ita Maxentius tom.* 8 *Bibliothecæ pag.* 543. *Quare a mente Pontificis aberrarunt, qui notam aliquam libris* S. Fausti *ab Hormisda inustam voluerunt.*

neminem obstringi : sed nec damnatos dicit, nec notat ipse.

B 110 *Norisius in Historia cap.* 19 *alia quædam ex Epistola Hormisdæ recitat, omniaque eo ordine, ut inferre se posse credat, libros* Fausti *plane ab Hormisda rejectos, et consecratam, ut loquitur, S. Augustini doctrinam, et illam* præsertim, quæ in libris de Prædestinatione Sanctorum et de Dono perseverantiæ continetur. *Tillemontius vero art.* 7 *in* Fausto *asserit, aperte admodum posterioribus verbis condemnatum* Faustum, *et Hormisdæ verba multum corrupta allegat. Ipsa allegabo verba, in quibus contra* Faustum *nihil reperio.* Non improvide, *inquit,* veneranda Patrum sapientia fideli potestati *, quæ essent Catholica dogmata definiit ; certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda, sancto Spiritu instruente, præfigens; ne opinioni suæ lector indulgens, non quod ædificationi ecclesiasticæ conveniret, sed quod voluptas sua concepisset, assereret. Quid ergo calumniantibus opus erat extra constitutos Ecclesiæ terminos porrigere quæstiones (*nimirum de* Fausti *libris*) et de his, quæ habentur dicta, quasi dicta non sint, movere certamina ; cum Christiana fides canonicis libris, et synodalibus præceptis, et Patrum regularibus constitutis, stabili et inconcusso termino limitetur. *Hactenus certe nihil aut contra*

Docet enim Hormisdas, sacra Scriptura et definitis

* potestate, opinor

C Faustum *aut pro S. Augustino. Nam præfiguntur sacra Scriptura, præcepta synodalia, et Patrum regularia constituta, quibus canones conciliorum designari existimo.*

111 *Subdit Pontifex :* De arbitrio tamen libero et gratia Dei, quod Romana (hoc est Catholica) sequatur et asseveret Ecclesia, licet in variis libris B. Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, possit cognosci, tamen in scriniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ, si tibi desunt, et necessaria creditis, destinabimus. *Hæc sunt Verba, quibus doctrinam S. Augustini consecratam vult Norisius, et* Fausti *libros, tamquam illi non semper consonos, damnatos Tillemontius. Hic insuper facit Pontificem dicentem.* Quod in materia de gratia et libero arbitrio Ecclesia Romana et Catholica certo sequatur illa, quæ reperiuntur in scriptis S. Augustini, maxime in iis, quæ scripsit ad S. Prosperum et Hilarium. *At hæc prorsus aliena sunt a mente Pontificis: nam Hormisdas assignat* capitula, quæ in scriniis ecclesiasticis *conservabantur, ac verisimiliter eadem sunt cum editis nomine Cœlestini Papæ. Dicit quidem,* in variis libris B. Augustini *posse* cognosci, *quid sequatur Ecclesia ; sed totam S. Augustini de gratia doctrinam, ut necessario sequendum, non proponit, ut insinuat Tillemontius ; minus etiam allegatis verbis*

ab Ecclesia articulis contineri necessariam Ecclesiæ doctrinam,

condemnat Faustum. *Nullo modo licitum fuisse recedere* D *a fixis Ecclesiæ capitulis declarat Hormisdas, ut supra ait, Christianam fidem limitari* canonicis libris, et synodalibus præceptis, et Patrum regularibus constitutis.

112 *Iis vero consona scripsisse S. Augustinum insinuat : nec tamen hujus omnem doctrinam necessario sequendam dicit, nisi quatenus capitulis aut Ecclesiæ definitionibus erat conformis. Alia vero erat ratio de quæstionibus necdum definitis, etiamsi et de illis disputasset S. Augustinus. Capitula, quæ jam tunc definita fuisse videntur, edita sunt apud Labbeum tom.* 2 *Conciliorum col.* 1614, *et attributa fuerunt S. Cœlestino Papæ. Cœlestino tamen aliqui ea abjudicant, maluntque alii ea S. Prospero, alii S. Leoni Papæ tribuere. Nolo eam quæstionem prolixius disserere. At breviter observo, definiri ea potuisse in aliquo concilio sub Cœlestino, et sic tolli difficultates, quæ objiciuntur contra eos, qui illa capitula, Cœlestino tribuerunt.*

eamque utcumque innotescere

113 *Cujuscumque autem sint illa capitula, ex ultimo illorum articulo clare perspicitur, nec omnia S. Augustini scripta, nec illa etiam sola quæ scripsit ad Prosperum et Hilarium, Ecclesiæ proposita fuisse, ut necessario sequenda ; sed solum dicta capitula, quorum ultimus articulus sic habet :* Profundiores vero difficilioresque partes incurrentium quæstionum, quas latius pertractarunt, qui hæreticis restiterunt, sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus adstruere : quia ad confitendum gratiam Dei, cujus operi ac dignationi nihil penitus subtrahendum est, satis sufficere credimus, quidquid secundum prædictas regulas Apostolicæ Sedis nos scripta docuerunt, ut prorsus non opinemur Catholicum, quod apparuit præfixis sententiis esse contrarium. *Ad hæc capitula Possessorem remittit Hormisdas ut certo tenenda et credenda. Ea vero ab Augustino asserta et probata insinuat, ut hac ratione ex Augustino* possit cognosci, *quid Ecclesia de his doceat. At reliquam S. Augustini de gratia doctrinam necdum, ut necessario sequendam proponit Hormisdas : plura tamen postea ex Augustino adoptata fuere in concilio Arausicano* 2, *sed numquam tota S. Augustini doctrina, licet hanc magni faciat Ecclesia, sicut et nos maximi facimus, ut necessario credenda fuit proposita. Hinc quotquot vere Catholici sunt, multum distinguent inter sententias ab ecclesia definitas, et inter opiniones Augustino quidem attributas, sed numquam definitas.*

ex aliquot scriptis S. Augustini,

E

114 *Quapropter si quis diligenter et attente mentem* F *Hormisdæ in illa Epistola voluerit investigare, procul dubio reperiet, ipsum nihil detraxisse libris* Fausti, *nihil de illis dixisse, quod in iisdem adjunctis non potuisset dicere de libris cujuslibet scriptoris particularis. Nam Pontifex, ut abscinderet contentiones illorum librorum causa ortas, de* Fausto *ait,* neque illum recipi, neque quemquam *etc. id est, nullum scriptorem particularem ; sed solis sacris Litteris, statutis synodalibus et canonibus Patrum, eam esse auctoritatem, ut ab iis non liceat recedere. Sic omnino Augustinus declarat Hieronymo in Epistola* 82 *(alias* 19,*) quoslibet a se scriptores ita legi, ut sola eorum auctoritate non inducatur ad credendum,* quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant. *Et adjungit :* Nec te, mi frater, sentire aliud existimo ; prorsus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros velle, tamquam Prophetarum vel Apostolorum : de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est. *Nimirum hæc semper fuit consuetudo Ecclesiæ, ut nullus cogeretur auctoritatem aut sententiam cujusquam scriptoris particularis sequi nisi illa prius fuisset recepta aut definita ab Ecclesia. Huc igitur tota Hormisdæ responsio de* Fausto *reducitur ; eum esse scriptorem unum e multis, particularium vero doctrinam nemini necessario sequendam : posse ejus libros legi, et si qua bene* scri-

auctoritate vero Fausti, utpote scriptoris particularis, neminem obstringi

A *scripsit ea teneri; si qua male, ea repudiari. Mirum sane est, neotericos aliquot plura contra* Faustum *ex litteris Hormisdæ extundere voluisse, cum ipse Joannes Maxentius, capitalis* Fausti *adversarius, plura ex iis haurire non potuerit, ut liquet ex ejus verbis num.* 109 *datis.*

Ex modo relatis de controversia illa,

115 *Ex his modo consideremus, quam incredibile videatur, libros* Fausti *Decreto Gelasii Papæ declaratos fuisse apocryphos. Extenditur pontificatus Gelasii ab anno* 492 *usque in annum* 496, *ejusque Decretum de libris a Labbeo figitur anno* 494. *Hormisdas vero creatus est Pontifex anno* 514, *id est, annis sexdecim post mortem Gelasii, ut verisimiliter jam Romano clero adscriptus esset suo Gelasii pontificatu aut citius. Contentio illa Constantinopolitana, cujus causa Possessor episcopus Africanus, Constantinopoli degens, Hormisdam de libris* Fausti *consuluit, orta est circa annum* 519, *et Epistola Possessoris et responsum Hormisdæ figuntur anno* 520. *Si autem circa annum* 494 *S. Gelasius cum concilio Romano libros* Fausti *declaraverat apocryphos, idque fecerat celebri illo Decreto, quod procul dubio communicatum est præcipuis ecclesiis; quomodo post annos viginti et quinque tanta de libris illis* B *oriri poterat contentio? Qua ratione Catholici eos audebant allegare, si damnati erant in concilio septuaginta episcoporum, et ibidem præsidente Romano Pontifice? Quo modo Possessor, laudatissimus episcopus, libros illos defendebat ut Catholicos, si propter errores Semipelagianos erant damnati a Gelasio in concilio septuaginta episcoporum, ut volunt neotorici? Nam defensos a Possessore ait Maxentius circa finem scripti sui contra Hormisdam his verbis:* Eat nunc Possessor, et adhuc in pernicie propria et eorum, qui sibi consentiunt, defendat Fausti libros Catholicos *etc. Quo modo Maxentius Gelasii tantique concilii Decretum contra libros* Fausti *non objecit, si eo declarati erant apocryphi, aut condemnati, ut volunt, ob errores Semipelagianos?*

interrogatione Possessoris et responso Hormisdæ, colligitur,

116 *Si quis contendere voluerit, Decretum Gelasii ignotum fuisse Constantinopoli, nec verisimilia nec credibilia dicet: neque enim deerant ibidem legati Pontificii, qui ad tollendam contentionem illud Decretum manifestassent, si non fuisset ab initio communicatum. Oportebit insuper dicere, in Africa similiter ignotum fuisse Gelasii de libris Decretum: nam Africanus episcopus erat Possessor, qui de damnatis in eo* Fausti *libris nihil noverat, et plures episcopi Africani, quos inferius* Fausto *contrarios videbimus, numquam de* C *damnatis eo Decreto* Fausti *libris meminerunt. Quin et in Gallia ignotum fuisset Decretum Gelasii, si eo damnata fuissent Opuscula* Fausti: *nam S. Cæsarius auctoritatem* Fausti *allegavit in re summi momenti cum canonibus conciliorum, ut jam vidimus num.* 9. *At credibile non est, id facturum fuisse paulo post hæc tempora S. Cæsarium, si novisset,* Fausti *Opuscula dudum declarata fuisse apocrypha. Demum, si tantam illius Decreti ignorantiam ubique fuisse gratis dixerimus, vel sic nihil proficiemus propter silentium ipsius Hormisdæ Papæ.*

libros Fausti non fuisse antea damnatos Decreto Gelasii

117 *Nam hic certe ignorare non poterat Decretum, ante viginti et sex circiter annos Romæ compositum: cumque interrogaretur de libris* Fausti, *quos eo Decreto damnatos volunt, de eo tacere non debebat. Sic enim facili responso omnem de illis libris abstulisset controversiam. Ipso responsi sui initio manifestum facit, damnationem illorum librorum fuisse sibi manifestandam, si eam scivisset. Quippe ita orditur.* Sicut rationi congruit, ut consulant ambigentes: ita par est respondere consultos, quia ipse impellit in errorem, qui non instruit ignorantem *etc. Nihil tamen de damnatione librorum* Fausti *in litteris suis dixit Hormisdas, cum eam non solum testari debuisset, si vera fuisset, sed claris etiam verbis, ut ignorantes doceret,* D *et dissidentes componeret. Quapropter nullam aliam ejus silentii causam cogitare possum, quam quod de libris* Fausti *nihil statutum esset a Gelasio, illudque quod in ejus Decreto nunc legitur, postea sit adjunctum. Hoc etiam de se fit verisimile, cum quod nequeat probari, ullum usque ad tempora Hormisdæ mussitasse contra libros* Fausti *de Gratia et libero arbitrio, tum quod et alia Decreto Gelasii, nominatim de Historia Eusebii et Operibus S. Cypriani, postmodum Decreto inserta, satis liqueat, ut observavi num.* 106. *Si autem, ut vix dubitandum est, illa de* Fausto *postea sint addita nescimus, cujus auctoritate id factum sit. Certe non videtur id factum legitima potestate: nam multa alia addi potuissent, si Decretum seculo* VI *aut serius fuisset auctum, quod factum non est. Sic igitur præcipua objectio, cujus gratia Catholici posterioris ævi libros* Fausti *præcipue aversati sunt, tota videtur evanescere.*

AUCTORE J. S.

Primi accusatores librorum Fausti videntur Joannes Maxentius

118 *Primus omnium, qui scripserunt contra libros* Fausti, *videtur fuisse Joannes Maxentius, homo turbulentus. Cum enim vidisset Epistolam S. Hormisdæ, qua monachi Scythæ ob turbas Romæ excitatos pertinacesque contentiones acriter perstringuntur, et responsum de* Fausti *libris modo relatum datur, vehementissimum contra laudatam Epistolam scriptum composuit, quod exstat tom.* 9 *Bibliothecæ Lugdunensis a pag.* 539. *Ut autem liberius in Hormisdam debacchari posset, finxit ejus non esse Epistolam. Fraudem* E *illam Maxentii, ridiculamque in calumniando temeritatem, qua hæresim Pelagianam Hormisdæ contendit affingere, agnoscunt passim omnes, ac nominatim Baronius, Suarezius et Norisius. Hinc editor illi scripto tale præfixit monitum:* Quam impudenter Maxentius mentiatur, negans Epistolam ad Possessorem esse Hormisdæ Romani Pontificis, quam impie auctorem Epistolæ appellet hæreticum, unam calumniose Dioscorum Romanæ Sedis legatum et Possessorem episcopum, viros alioqui claros et orthodoxos in crimen hæresis Nestorianæ accersat; quantis mendaciis, imposturis, calumniis et falsitatibus, sit tota hæc ejus responsio referta; qui Epistolas S. Hormisdæ (*et*) legatorum ejus in causa ista monachorum Scytharum inspexerit, facile cuncta deprehendet *etc. Hæc vera esse, liquet ex ipso scripto; quo et Hormisdam Papam et reliquos suis opinionibus contrarios vult facere hæreticos.*

et Petrus diaconus patroni monachorum Scytharum,

119 *Hisce de causis Suarezius in Opere theologico de Gratia Dei part.* 1 *prolegom.* 5 *cap.* 5 *prudenter observavit,* Maxentium in hac parte non esse magnæ F auctoritatis, *aliamque addidit rationem his verbis expressam, quia* ipse inter hæreticos Scythiæ monachos, Eutychiana hæresi infectos, censetur. *Non inquiram, an vera sit hæc posterior accusatio, ex Baronio hausta. At observo, Petrum diaconum, et alios, qui* causa fidei Romæ directi fuerant, *similiter esse illorum monachorum socios. Hi eodem fere tempore Opusculum scripserunt pro sua defensione, et in eo contra libros* Fausti *breviter quidem, sed vehementer exclamarunt, ut videri potest tom.* 9 *Bibliothecæ pag.* 199. *Nonnulla verba huc traduco:* Anathematizamus, *inquiunt,* Pelagium,... præcipue libros Fausti Galliarum episcopi,... quos contra prædestinationis sententiam scriptos esse, non dubium est *etc. Hunc Petrum diaconum laudatus Suarez in pretio habuisse videtur, quod nesciret, ipsum et socios unam cum Maxentio sententiam sequi. Ut igitur studiosus lector intelligat, qua auctoritate privati homines anathema dixerint libris* Fausti, *quos dolebant non damnatos, et cognoscat, quales illi fuerint, ex litteris ab Hormisda, et Possessorem pauca subjungo.*

quos homines turbulentos et calumniatores testatur Hormisdas.

120 *De illis, qui Romæ fuerant in causa monachorum, id est, de auctoribus illius scripti ita loquitur:* Quando acquiescunt paci contentionum studiis assueti, sola certamina amantes de religione captare, et

A AUCTORE J. S.

* forte cedere

et mandata negligere? Numquam apud eos caritas novo commendata præcepto, numquam pax Dominico relicta discessu : una pertinacis cura propositi, rationi velle imperare, non credere *, contemptores authoritatum veterum, novarum cupidi quæstionum ; solam putantes scientiæ rectam viam, qualibet conceptam facilitate sententiam : eo usque tumoris elati, ut ad arbitrium suum utriusque orbis putent inclinandum esse judicium : nec in numero fidelium deputantes sequaces traditionis paternæ, si suæ viderint cedere nolle sententiæ : docti crimina serere, obtrectationum venena componere, integrum Ecclesiæ corpus odisse, seditiones instruere, invidiam concitare, et pro obedientia, quæ in cœnobiis principatum regularis obtinet disciplinæ, obstinationem pertinacis amare superbiæ. *Pars hæc est elogii illorum scriptorum, quos in pretio habuit Suarez, quia non noverat. Credunt nonnulli, tam hos, quam Maxentium, addictos fuisse erroribus Prædestinatianis. Verum ex paucis, quæ de his scripserunt, non satis certo erui id potest. Cum tamen Petrus cum suis cap. 7 videatur negare voluntatem Dei seriam omnes salvandi, et Maxentius illa etiam* B *oppugnet* Fausti *asserta, quibus docet non sola Dei gratia homines salvari, sed etiam homini bene operandum : uterque suspectus saltem esse potest.*

Hi contra Faustum scribunt ad episcopos Africanos :

121 *Maxentius autem, Petrus diaconus, aliique ipsis fœderati, cum Romæ male audirent, recurrerunt ad episcopos Africanos, tunc exsulantes in Sardinia, inter quos S. Fulgentius, tum ut in aliis se defenderent, tum ut Semipelagianos, et cum iis* Fausti *libros apud illos accusarent. Non deerant revera Semipelagiani, qui-* *l uscum eadem docere* Faustum, *contendebant in suo jam memorato scripto ad Africanos. Respondit ad illud S. Fulgentius suo et aliorum nomine per librum in Bibliotheca Lugdunensi subjunctum a pag. 199 de Incarnatione et Gratia. De gratia disserit a cap. 12 usque ad finem, variosque refellit Pelagianorum aut Semipelagionorum errores ; sed nullibi de* Fausto *aut ejus libris mentionem facit, etiamsi tam acerbe accusatus esset in Epistola, ad quam ibi respondet. Scripsit S. Fulgentius et alios tres libros* de Veritate prædestinationis et gratiæ Dei *ad Joannem presbyterum et Venerium diaconum. Creditur ille Joannes Maxentius, ut et Venerius credendus sit ex iis, qui stabant pro monachis Scythis. In illis autem libris rursum S. Fulgentius refutat errores Semipelagianos ; sed sine ulla mentione de* Fausto *aut de ejus libris. Scripsit tamen etiam contra libros* Fausti, *ut mox videbimus.*

et S. Fulgentius septem libros scribit contra Faustum,

C 122 *De utroque S. Fulgentii Opere testes sunt episcopi Africani in Epistola, Joanni Venerio et eorum sociis inscripta, quæ habetur pag. 229. Nam sub finem ita loquuntur :* Cæterum unus ex nobis, (*qui Fulgentius est ex ejus Vita*) in quantum Dominus servis suis recti gratiam dignatur donare sermonis, illis omnibus, quæ memoratos fratres adversus gratiam et prædestinationem intimasti vel sentire vel dicere, tribus libris vestro nomine dedicatis sufficienti disputatione respondit : quique adversus duos libros Fausti Galli septem libros edidit : quos cum recensueritis, agnoscetis protinus, quemadmodum memorati Fausti commenta, veritati contraria, Catholicæ fidei penitus inimica, discussio prodidit, ratio manifesta convicit, auctoritas divina compressit, et præcedentium patrum consona prorsus attestatio refutavit. *Ex his verbis solum habemus, S. Fulgentium in libris* Fausti *aliqua improbasse ac refutasse, quæ illi dicunt falsa, et contraria fidei Catholicæ, sacrisque Scripturis et Patribus ; non vero hæretica et Pelagiana. Scripsit contra* Faustum *S. Fulgentius sicut theologi passim alienas opiniones refellunt. Conantur ostendere, ex illis opinionibus aliqua sequi, quæ veritati fidei Catholicæ, Scripturis et Patribus contraria sunt.*

de quo acerbe loquitur scriptor Vitæ S. Fulgentii,

123 *Anonymus auctor Vitæ S. Fulgentii acrioribus* D *verbis eamdem S. Fulgentii refutationem exponit, ita scribens apud nos tom. 1 Januarii pag. 43 de S. Fulgentio :* Ita erat notior omnibus gentibus, ut duo libri, quos Faustus episcopus Galliarum contra gratiam subdolo sermone composuit, favens occulte Pelagianis, sed Catholicus tamen volens videri, Constantinopoli offensis plurimis fratribus, ad beatum Fulgentium probandi dirigerentur. Quibus, ne occultum serperet virus, septem libris ipse respondit, plus laborans exponere quam convincere, quia dubios ejus sermones exponere, hoc erat delirantis argumenta convincere. *Vehementer animatum fuisse Anonymum contra* Faustum, *prodit ipse stilus scribentis, dum* delirantem *dicit Virum, quem et eruditum et acutum libri ipsi ostendunt ; dum* subdolo sermone *usum dicit, acsi alia verbis profiteretur, alia vero in animo sensa nutrivisset ; quod ego certe in libris* Fausti *nequeo invenire, cum opiniones suas candide videatur edicere : dum sic occulte Pelagianis faventem facit, ut Catholicus vellet videri. At mihi nullum est dubium, quin et Catholicus esse et videri voluerit* Faustus. *Laudato Anonymo lubens credam, quando refert S. Fulgentii gesta, quæ nosse potuit.* E *At minime ejus asserta admittam de iis, quæ soli Deo sunt cognita. Quo enim modo nosse potuit, occulte favisse Pelagianis? Qua ratione probabit,* subdolo sermone *usum, ut videretur Catholicus, et occulte faveret Pelagianis?*

cujus dicta partim deinde adoptavit S. Isidorus.

124 *S. Isidorus in libro de Illustribus Ecclesiæ scriptoribus censuram illius biographi ex parte adoptavit, de Fulgentio ejusque scriptis cap. 14 dicens :* Ex quibus legimus de Gratia Dei et libero arbitrio libros responsionum : ep'em, in quibus Fausto Galliæ Regiensis urbis episcopo, Pelagianæ pravitati consentienti, respondens, obnititur ejus profundam destruere calliditatem. *Ad hæc verba primum observo, in codice nostro MS., qui laudatum S. Isidori Opus cum aliis similibus continet, alia omnia inveniri, ut edita sunt, at prorsus abesse hæc verba ;* Pelagianæ pravitati consentienti. *Quare dubium videtur, utrum sint S. Isidori, an postmodum addita. Observo secundo, libros* Fausti *numquam verisimiliter conspectos a S. Isidoro. Certe* Faustum *Catalogo suo non inseruit. Itaque S. Isidori, etiamsi alias doctrina et sanctitate magnam venerationem mereatur, auctoritas in his tanta non est, quanta alias videretur. Honorius Augustodunensis, qui Opus S. Isidori vidit, in Opere suo* F *de Luminaribus Ecclesiæ num. 85 de* Fausto *hæc scribit :* Faustus ex abbate Lirinensis monasterii apud Regium Galliæ episcopus factus, vir in divinis Scripturis satis intentus, composuit librum de Spiritu sancto, et egregium Opus de Gratia Dei, qua salvamur, et alia.

Ex scriptis Fulgentii contra errores Semipelagianos

125 *Si ex aliis S. Fulgentii contra Semipelagianos libris, quos habemus, conjecturam facere velimus de modo, quo refutavit* Faustum, *non dubitabimus, quin mitissime* Faustum *tractaverit S. Fulgentius. Etenim Semipelagiani, quos refellit in tribus libris supra laudatis, certo deteriora sentiebant, quam* Faustus : *illos tamen semper* fratres *vocat, numquam* hæreticos *aut* Pelagianos. *Horum deteriores certe fuisse errores (si omnino in errorem incidit* Faustus) *facile ostendi potest. Nam ab initio refutat* asserentes, futurorum operum merito parvulos baptizari, *alios sine baptismo mori ob prævisa eorum, si viverent, peccata. Ridiculum illum errorem, jam olim ab Augustino refutatum prolixissime, sed simul placide, refellit S. Fulgentius. At ab eo abhorruisse* Faustum, *liquet ex ejus dictis lib. 1 cap. 14, ubi nullam vult rationem reddere, cur ex parvulis alii baptizentur, alii sine baptismo moriantur. Deinde Fulgentius a capite 14 probat, initium bonæ voluntatis et fidei a gratia Dei esse, id ipsum sen-*

A *sensisse* Faustum *existimo, etiamsi dissentiant multi.*

colligitur, eum mitissime contra Faustum scripsisse,

126 *In libro* 2 Faustum *non attingit Fulgentius, sed alios refutat errores, ex quibus unum sane crassum indicat cap.* 18 *his verbis :* Miramur autem non absque magna tristitia istos fratres nostros, qui gratiam Dei, quantum intelligi datur, ignorantes evacuare contendunt, hanc sibi similitudinem ineptam reperisse, qua dicunt ita esse gratiæ Dei donum, tanquam si quis det mutuas pecunias, accepto ideo pignore, quod nisi custodierit, debitum accipere non possit. *Similia rursum non habet* Faustus, *uti nec alia æque inepta, quæ deinde refutat Fulgentius ; sed semper humaniter, semper mansuete, semper ut agens cum fratribus : eadem quoque mansuetudine utitur in libro ante laudato, quo ad Petrum et socios respondit. Itaque ex quatuor laudatis libris, quibus discutiuntur errores longe apertiores, et deteriores quam certe reperiantur in libris* Fausti, *jure optimo colligimus, Anonymum Vitæ scriptorem ex Fulgentii scriptis non collegisse ea, quæ* Fausto *affingit, videlicet callidum sermonem, occultum in Pelagianos favorem, propriæ sententiæ dissimulationem.*

nec ei talia exprobrasse, qualia memorat biographus.

127 *Cum enim illis, qui propius saltem accedebant* B *ad Pelagium, talia non exprobraverit S. Fulgentius, non est verisimile, illa* Fausto *ab eo imputata. Si credimus biographo, magis studuit S. Fulgentius* exponere, quam convincere, *libros* Fausti, *sive dubios ejus* sermones. *Igitur videtur in multis ejus assertis ita sensum Catholicum agnovisse, ut ad perversam quoque sententiam trahi possint ; et exposuisse, quo sensu recte possint intelligi, quo contra, ut Pelagianis faventia, omnino sint repudianda. Si asserta* Fausti *aperte credidisset hæretica aut Pelagiana, magis studuisset ea erroris convincere, ut facit in aliis libris, quam exponere. Aliqua tamen in libris* Fausti *procul dubio refutavit S. Fulgentius ; verum, ut dicunt Patres num.* 122 *allegati, ut* commenta veritati contraria, et *ut* Catholicæ fidei penitus inimica.

Quæ in iis refutare voluerit, ignoramus :

128 *Potuit sane* Faustus, *ut Prædestinatianos refutaret, aliqua stabilire dogmata, nec Pelagiana illa quidem nec Semipelagiana, quæ tamen falsa et sacris Litteris ac Patribus contraria credebat Fulgentius. Potuit aliquot sacræ Scripturæ textus aliter exponere, quam exponebantur a Patribus. Potuit subinde minus cautus esse in loquendo, ut, dum totis viribus contra Prædestinatianos liberum defendit arbitrium, dum necessitatem bonorum operum ad salutem contra eosdem fortiter stabilit, dum Christum pro omnibus mortuum esse,* C *Deum omnium salutem sincere velle, ac omnibus hunc in finem gratias sufficientes vel dare vel saltem offerre : ut, inquam, dum Catholica dogmata probare contendit, aliqua incautus protulerit verba, quibus divinæ gratiæ ac præsertim prædestinationi videretur detrahere, et quæ hac de causa indigent benigna interpretatione, ex clarioribus ejusdem assertis petenda.*

ut ex refutatione Fulgentii nequit inferri, libros Fausti

129 *Quotusquisque est ex sanctis Patribus, qui nihil umquam scripserit, quod benigna interpretatione ad sanum sensum perduci debet, et quod, si solum sumeretur, errori alicui favere videretur ? Itaque non deerat in libris* Fausti, *quod refutare posset S. Fulgentius, etiamsi nec Pelagianorum nec Semipelagianorum errores in iis invenisse crederetur, nec ullam doctrinam hactenus damnatam. Nam prudentes theologi etiam student refutare omnia illa, quæ hæreticis dogmatibus vicina sunt, quæ viam utcumque sternunt ad hæresim, aut quæ hæreticorum argumentis faventia, Catholicorum contraria sunt, ac omnia demum, quæ falsa et Catholicæ fidei minus consona judicant. Præterea, cum exciderit istud S. Fulgentii Opus, nulla ratione scire possumus, an omnino erraverit* Faustus *in iis, quæ in ejus libris refutare studuit S. Fulgentius. Diversæ in multis fuerunt et aliorum Patrum sententiæ, nec tamen statim alterutram partem erroris arguimus. Oppugnavit S. Augustinus* D *sententiam S. Hieronymi de Cepha aut S. Petro per S. Paulum reprehenso, et quidem ut errorem non levem. Defendit se Hieronymus, et iteratis vicibus ad pugnam rediit Augustinus. Si hic credere potuit, tam gravem in opinione Hieronymi errorem esse, ut eumdem mendacii defensorem diceret : et tamen nos post tot secula illam mendacii defensionem in oppugnatis Hieronymi scriptis non invenimus ; facile quilibet prudens intelliget, non statim ex oppugnatione Fulgentii concludendum esse, in libris* Fausti *perniciosos latuisse errores, aut recte fuisse refutata, quæcumque ille refutare voluit.*

AUCTORE I. S.

esse Semipelagianos cum hunc ille a Semipelagianis separarit :

130 *Quare sola oppugnatio S. Fulgentii, cujus alias venerabilis nobis est auctoritas, non evincit, aut* Faustum *esse Semipelagianum, aut libros ejus damnatis postea Semipelagianorum erroribus refertos. Fulgentius ipse* Faustum *a Semipelagianis distinxisse videtur ; cum illorum errores tribus libris eodem fere tempore refutaverit, quo* Fausti *libros separato Opere examinandos et corrigendos aut refellendos suscepit. Si eosdem credebat* Fausti *et aliorum errores, poterat eodem Opere omnes simul refutare. At adeo* Faustum *non miscuit cum Semipelagianis, ut, quemadmodum jam monui, in libris contra Semipelagianos scriptis de* Fausto *nuspiam meminerit, ne in illo quidem libro, quo respondebat Petro* E *diacono, qui libros* Fausti *anathematizabat. Forsan, sicut biographus innuit, magis exposuit libros* Fausti, *quam refutavit.* Respondit, *inquit,* plus laborans exponere, quam convincere. *Hoc facere omnino poterat, etiamsi ejusdem fuisset cum* Fausto *sententiæ, ut acerbis librorum istorum accusatoribus, Joanni Maxentio, Petro diacono, eorumque sociis silentium imponeret.*

neque id evincitur ex biographo, aut ex patribus Africanis,

131 *At, inquit biographus, id fecit Fulgentius,* ne occultum serperet virus. *Nam* occulte Pelagianis *favebat* Faustus, et Catholicus *solum volebat* videri. *Tanti hæc facienda existimo, quanti calumnias Petri diaconi et Joannis Maxentii, quorum amicum se fuisse ostendit biographus honorifice de ipsis loquendo et eorum sensa adoptando. Exstant ipsi libri, ex quibus clarius intelligimus, inimicum Pelagianorum, fuisse* Faustum, *quam ut biographus ille, qui de interna scribentis intentione etiam judicare præsumit, attentionem mereatur. Patres Africani, quorum verba dedi num.* 127, *attribuunt* Fausti *libris* commenta veritati contraria, et Catholicæ fidei penitus inimica. *Norisius lib.* 2 *cap.* 21 *dictorum verborum causa in ipso capitis titulo expressit hæc verba :* Ejusdem (*Fausti*) libri tanquam hæretici ab Africanis episcopis condemnantur. *At falsa plane est hæc pars tituli, et omni destituta fundamento. Epistola* F *Africanorum sola ad probationem affertur. In hac vero nullum fit verbum de damnatione librorum* Fausti, *nullum de hæresi libris illis inserta, nullum de erroribus illorum Pelagianis aut Semipelagianis. Disseruntur in illa Epistola ab Africanis aliqua contra errores Semipelagianos, quos etiam refutat S. Fulgentius tribus libris ; sed nullibi tangitur aut nominatur* Faustus, *nisi verbis num.* 122 *datis. Itaque gratis omnino libros* Fausti *ab iis episcopis damnatos asserit Norisius ; sicut Epistolam gratis vocat* synodicam.

qui sine ulla censura scribunt contra alios.

132 *Quin potius laudati patres ab omni censura etiam contra certos errores abstinent, eorumque patronos mitissime nominant* fratres. *Præterea, si quis Epistolam illam duodecim episcoporum, inter quos S. Fulgentius non invenitur, nec ullus magni nominis, curiosius et attentius pervolverit, inveniet quædam in ea disputari contra ipsum Maxentium et socios, ad quos scribitur. Unum adduco locum :* Quod autem vos dicitis, sola Dei misericordia salvari hominem ; illi autem dicunt, nisi quis propria voluntate cucurrerit et elaboraverit, salvus esse non potest ; digne utrumque tenetur, si rectus ordo servetur divinæ misericordiæ et voluntatis humanæ, ut illa præveniat, hæc sequatur etc. *Ipsissimam* Fausti *et Ecclesiæ doctrinam hic tradi*

AUCTORE J. S.

A tradi existimo: damnari vero utrumque extremum; quorum primum tribuitur Maxentio et Sociis, qui in eo a Prædestinatianis non videntur alieni; secundum Pelagianis et Semipelagianis. Non leviter etiam tangunt Maxentium, dum laudant Epistolam S. Hormisdæ ad Possessorem, quam Maxentius eodem illo scripto, quo Faustum impugnavit, Hormisdæ negaverat, ipsiusque auctorem temere Pelagianum facere voluerat. Hanc autem laudando Epistolam, afferendoque verba, quibus de libero arbitrio et gratia Dei dicuntur in scriniis ecclesiasticis expressa capitula contineri, luculenter insinuant, moderationem S. Hormisdæ sibi multo magis probari, quam aliorum in calumniando licentiam.

et solum dicunt, aliqua in libris Fausti refutata.

133 In eadem quoque Epistola laudati Patres opiniones aliquot proferunt doctrinæ Fausti contrarias, saltem quoad modum loquendi. Sic Fausto contrarium est, quod dicunt: De gratia vero non digne sentit, quisquis eam putat omnibus hominibus dari *etc.* His contraria et sensit et scripsit Faustus. Sic inferius de voluntate Dei omnes salvandi aliter loquuntur, quam Faustus: et sic fortasse aliter exponebant mortem Christi pro omnibus. Itaque si S. Fulgentius cum laudatis episcopis B eadem prorsus eo tempore senserit, eodemque loquendi modo utendum crediderit, poterat invenire in libris Fausti, quod refutandum censeret, et refutare conaretur. Poterant dictæ Fausti sententiæ, aliæque id genus opiniones, sive quæstiones incidentes, etiamsi nec Gratiæ Dei nec prædestinationis veritati quidquam derogarent, videri commmenta veritati contraria, et Catholicæ fidei penitus inimica. Nam talia videntur omnia, quæ in quæstionibus theologicis creduntur falsa; neque enim oppugnarentur, si veritati et fidei crederentur conformia. Quare laudati antistites Africani nec libros Fausti condemnarunt, nec hæreticos dixerunt, ut perperam asseruit Norisius; sed asseruerunt, unum e suis, quem Fulgentium credimus, adversus libros illos scripsisse, et in iis aliqua ut falsa refutasse. Sic aliqua in Hieronymi scriptis oppugnavit S. Augustinus: nec tamen etiamnum decisum est, cujus melior sit sententia.

Contra libros Fausti non scripsit S. Avitus,

134 Quæ insuper contra Faustum objiciuntur auctoritates veterum, nomina tantum sunt, non personæ. Magnum est nomen S. Aviti Viennensis, quem Ado in Chronico ad annum 492 numerat inter eos, qui libros Fausti refutarunt, et ex eo Baronius, Suarezius, Norisius et alii. Contra hunc (ait de Fausto Ado) scribit lucidissima fide beatissimus Avitus Viennensis C episcopus, ejus redarguens errorem. Verum cum nulla exstent, aut umquam innotuerint, S. Aviti contra libros Fausti scripta, censendus est loqui Ado de Epistola S. Aviti ad Gundobadum regem, in qua respondet ad quæstionem regis, ex Epistola Fausti propositam, nesciens ipse, contra quem scriberet, ut expositum est num. 77. Quæstio habebat aliquid similitudinis cum libris de Gratia, cum negasset Faustus, sola fide salvandos homines.

nec Joannes aliquis Antiochenus: Adonis de his errores.

135 Addit ibi Ado sequentia: Similiter et Joannes vir eruditus, Antiochenus presbyter. Loquitur de Joanne Maxentio, quam perperam facit presbyterum Antiochenum. Neque hoc dubium videri debet, cum Ado non modo Responsum Joannis Maxentii præ oculis habuerit, sed ex eo etiam asseruerit, Faustum lapsum esse in errorem, ipsaque Maxentii verba ad id probandum attulerit. Ita enim liberum arbitrium, inquit Ado, tam Augustinus quam cæteri Catholici in Ecclesia Dei docent, ut illuminatio, virtus et salus illi a Christo, et per Christum, et cum Christo sit. Faustus vero iste ita liberum Christianum arbitrium docere conatur: ut illuminatio ejus, virtus et salus, non a Christo, sed natura sit. Sunt hæc ipsa Maxentii verba, ut videri potest tom. 9 Bibliothecæ Lugdunensis pag. 543: nec dubito edicere, primam hanc esse Maxentii contra Faustum calumniam, numquam probatam, numquam probandam. D Ado vero, qui Maxentio non satis cognito credidit, ne libros quidem Fausti umquam viderat, ut ex ejus verbis colligitur. Nam credidit, Faustum scripsisse contra Pelagianos, ut hæc indicant verba, Pelagianum dogma destruere conatus, in errorem labitur. At, si ipsos vidisset et consuluisset libros, vidisset procul dubio, eum præcipue scribere contra Prædestinatianos, et pauca tantum contra Pelagianos præmittere, in quibus certe non erravit: nec adoptasset verba Maxentii aperte falsa. Ex his igitur habemus, inter adversarios librorum Fausti numerandum non esse S. Avitum, nec Joannem aliquem Antiochenum, nec Adonem in hisce ullius esse pretii.

Non refutavit Fausti libros S. Cæsarius aut ullus Galliarum episcopus,

136 Baronius, et ex eo Suarezius et Norisius, inter eos, qui contra Faustum scripserunt, recensens etiam S. Cæsarium Arelatensem, cujus mihi auctoritas omnium maxima esset, cum præfuerit concilio Arausicano. At opinionem illam de libro aliquo a Cæsario contra Faustum scripto, quam Norisius lib. 2 Historiæ Pelagianæ cap. 22 magnificis verbis inculcat, omni antiquitatis testimonio destitutam esse, jam ostendi ad XXVI Augusti in S. Cæsario § 4. Itaque nec S. Cæsarius, nec S. Avitus, nec ullus Galliarum episcopus, contemporaneus aut suppar inter adversarios librorum Fausti numerandus E venit. Quin potius Galliarum episcopi, qui Faustum ad scribendum impulerant, libros ejus magni fecisse videntur. In fine Præfationis suæ Faustus ita habet: In quo quidem Opusculo, post Arelatensis concilii subscriptionem, novis erroribus deprehensis, adjici aliqua synodus Lugdunensis exegit. Nolim contendere, ex his verbis legitime inferri, libros Fausti a synodo Lugdunesi approbatos, necdum enim toti erant absoluti, ut eos nunc habemus, si post synodum aliqua sint adjecta. Verumtamen dubitare vix possim, quin aut omnes aut aliqui illius concilii Patres majorem vidissent partem Operis, quem jam scripserat, quando voluerunt, ut aliqua insuper adderet.

neque hi condemnati sunt in concilio Arausicano 2,

137 Laudatus Norisius cap. 23 contendit, libros Fausti damnatos esse a concilio Arausicano 2, quod habitum est anno 529, præside S. Cæsario Arelatensi. At in dicto concilio nullum de Fausto occurrit verbum, nulla de libris ejus fit mentio, nullum invenio illius concilii canonem, quo ullam Fausti sententiam ausim dicere damnatam. Errores Semipelagiani, quibus initium fidei et bonæ voluntatis libero tribuebatur arbitrio, in Arausicano sunt damnati. At hos probabilius adoptatos non fuisse Fausto, conabor evincere. Interim F vult Norisius, illos errores usque ad Arausicanum numquam fuisse damnatos aut prohibitos, eaque ratione agnoscit sanctitatem Fausti, cujus doctrinam alius vehementer oppugnat tamquam Semipelagianam, et in Arausicana synodo damnatam. Acta illius concilii habemus apud Labbeum tom. 4 a col. 1666: Epistolam quoque Bonifacii Papæ II ad S. Cæsarium, quæ eo spectat col. 1687. At vero neque ex Actis neque ex Epistola Pontificis colligere valeo, concilium cogitasse de ulla macula Fausto aspergenda.

in quo conditi sunt canones, ut Semipelagiani tunc reperti corrigerentur.

138 Clarum est ex laudata Epistola, non defuisse tempore concilii viventes Semipelagianos, etiam inter episcopos. Indicas enim, (scribit ad Cæsarium Pontifex) quod aliqui episcopi Galliarum, cum cætera jam bona ex Dei acquieverint gratia provenire, fidem tantum, qua in Christo credimus, naturæ esse velint, non gratiæ. Ad illorum correctionem conditos esse concilii canones, liquet ex ipsa Præfatione, ex qua partem huc traduco: Pervenit ad nos, esse aliquos, qui de gratia et libero arbitrio per simplicitatem minus caute, et non secundum fidei Catholicæ regulam, sentire velint. Unde id nobis, secundum admonitionem et auctoritatem Sedis Apostolicæ, justum ac rationabile visum, ut pauca capitula ab Apostolica Sede nobis transmissa, quæ ab antiquis Patribus de sanctarum Scrip-

A Scripturarum voluminibus in hac præcipue causa collecta sunt, ad docendos eos, qui aliter, quam oportet, sentiunt, ab omnibus observanda proferre, et manibus nostris subscribere deberemus. Quibus lectis, qui huc usque non sicut oportebat, de gratia et libero arbitrio credidit, ad ea, quæ fidei Catholicæ conveniunt, animum suum inclinare non differat. *Hæc plane insinuant, habitum esse concilium, ut corrigerentur viventes, non ut macula aspergeretur defunctis, præsertim cum nulla uspiam de* Fausto *ejusve libris fiat mentio. Si enim doctrinam* Fausti *volebant damnare, cur eum ejusque libros tacent ac viventes nominant? Objectiones aliquot Norisii refellam in ipso, quod sequitur, examine librorum* Fausti.

§ IX. Faustus probabilius initium fidei gratiæ attribuit, non naturæ aut libero arbitrio : Suarezii multum dubitantis crisis expenditur.

Suaresius agnoscit, doctrinam Fausti a viris eruditis defendi,

Franciscus *Suarez, doctissimus Societatis nostræ theologus, in Opere de divina gratia part.* 1 *prolegom.* 5 *cap.* 5 *de* Fausti *doctrina ambigue disserit in utramque partem, Catholicane videatur, an semipelagiana, inquirens. Primo allegat aliquot scriptores, qui de* Fausti *doctrina non male senserunt, interque hos*
B *Joannem Driedonem, insignem doctorem Lovaniensem, cui Sirmondus adjunxit Ruardum Tapperum, uti et alii possunt adjungi.* Driedo, *inquit Suarezius,* Faustum et ejus libros ab errore defendere conatur : quia non contra S. Augustinum scripsit, ut quidam illi tribuunt ;.... sed scripsit contra Lucidum presbyterum, qui ex doctrina Augustini male intellecta varios errores hauserat, nimirum hominem sola gratia salvari sine voluntaria obedientia vi solius prædestinationis ; imo et peccatores eodem modo damnari vi præscientiæ et prædestinationis, et similia... Contra illos ergo errores scripsit Faustus, prius damnans Pelagium et postea errorem extreme contrarium. Ipse autem media via incedere profitetur, necessitatem gratiæ prædicando, et illi necessitatem laboris et obedientiæ adjungendo : quamvis labor hic et obedientia non sit, nec fuerit in lege naturæ, sine occulto aliquo auxilio gratuito, ut Driedo Faustum interpretatur. *Hæc sane omnia mihi videntur sententiæ et proposito* Fausti *admodum consona, et ex* Fausti
C *libris omnino certa.*

variaque affert argumenta,

140 *Quapropter Suarez ita pergit : « Videturque » hæc excusatio fieri verisimilis ex multis verbis ejus- » dem Fausti. Nam in primis in Epistola ad Lucidum, » cui concilium quoddam episcoporum subscripsit, inter » alia dicit* : Nos autem per illuminationem Christi » veraciter et confidenter asserimus, et eum, qui » periit per culpam, salvum potuisse esse per gra- » tiam, si gratia ipsius famulatui laboris obedien- » tiam non negasset ». *In ipsa Epistola deinde recusa, et data num.* 91, *ultima verba sic leguntur* : Si gratiæ ipsi famuli laboris obedientiam non negasset. *Hac autem lectio non modo est clarior, sed etiam verior videtur. Subdit Suarezius* : Ubi famulatem gratiæ appellat subjectionem debitam gratiæ, et ita ponit obedientiam hominis, ut subsequentem et cooperatricem gratiæ. *At multo clarius ex Labbei et nostra lectione sequitur, obedientiam poni subsequentem et gratiæ subditam sive consentientem. Pergit interim Suarez : » Unde (Faustus) subjungit* : Nos igitur per medium, Christo » duce, gradientes, post gratiam, sine qua nihil » sumus, laborem officiosæ servitutis asserimus. » *Et infra* : Qui hic * veritatis mensuram, gratia

** al. hanc*

D » præcedente, et conatu assurgente, non sequitur, » dignus erit, ut * a sacris liminibus arceatur ». *Hactenus Suarez laudavit Epistolam, quam cum Baronio et cum omnibus passim Catholicis existimavit omnino Catholicam, et a concilio subscriptam dicit.*

AUCTORE J. S.

** al. qui*

141 *Tum ita prosequitur : » Deinde quod ad con- » firmandam hanc doctrinam Faustus scripserit, colli- » gitur ex præfatione Operis, quam vocat Professionem » suæ fidei ad Leontium, ubi inter alia dicit*, Studium » asserendæ gratiæ competenter et salubriter sus- » cipit, qui obedientiam famuli labori (*al. melius famuli laboris, ut supra*) adjungit, tanquam si pa- » trono vel domino (*nimirum gratiæ*) inseparabiliter » pedissequus minister inhæreat : *quod multis et ele- » gantibus verbis et exemplis declarat. » Agnoscit itaque Suarez, scripsisse* Faustum *ad confirmandam doctrinam Catholicam. Liceat pauca hic observare. Si* Faustus *scripsit ad firmandam doctrinam Catholicam, certo non scripsit ad impugnandum S. Augustinum, cujus doctrinam nemo negabit Catholicam : sed ad refutandos hæreticos, ut concilium Arelatense rogaverat. Rursum, si Catholicam confirmare doctrinam studuit, refutare hæreticam ; non est doctrina ejus, ubi aliqua utcumque occurrunt ambigua, statim in deteriorem partem trahenda. Cum enim ea, quæ probare conatur, Catholica sint, benigne potius interpretandum esset, si quid in libris contra hæreticos scriptis occurreret, quod pateretur difficultatem. Ad hanc non negandam* S. Fausto *humanitatem invitat consensus Patrum concilii*
E *Arelatensis, qui eum ad Opus illud conscribendum impulerunt, et qui rursum in concilio Lugdunensi, quando procul dubio majorem Operis partem viderant, hortati sunt, ut et alia quædam contra errores, qui postmodum innotuerant, adjungeret.*

quibus ostendit,

142 *Redeo ad Suarezium : « Denique, inquit, in » utroque libro, et absolute gratiam prædicat necessa- » riam, et illi primatum tribuit : ergo per illud prius » discernitur a Pelagio, et per posterius a Semipela- » gianis. Prima pars constat ex lib.* 1 *cap.* 1. *Ibi* : Ego » arbitror, quod libertas arbitrii sibi sola sufficere » sine gratiæ præsidio non potuerit, etiam antequam » privilegium illius transgressio violaret ». *Addo sequentia etiam* Fausti *verba* : Quomodo vero nunc potest sibi sola sufficere, ad cujus arrogantiam dicitur : Quia sine me nihil potestis facere? ad cujus præsumptionem divinus sermo dirigitur : Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam? *etc. Possent addi alia multa. Pergit iterum Suarez, distinguens* Faustum *a Semipela-*
F *gianis : » Altera vero pars patet ex eodem lib. cap.* 5. » *Ibi* : Opera legis evacuantur, quæ secundum litte- » ram sunt, et ea, quæ post gratiam, comitante » gratia gerenda sunt, asseruntur. *Et cap.* 6 : Vide, » quomodo ad gratiæ donum semper adjungit la- » boris obsequium. *Et cap.* XI : Qui vel initium » operis sibi præsumit arrogare, vel finem, ad illum » merito dicitur : Nisi Dominus ædificaverit domum, » in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. *Quæ » verba ipsam prorsus Augustini doctrinam continere » videntur. Et cap.* 13 *habet illam celebrem senten- » tiam*, gratiam nemine deserere, nisi prius dese- » ratur ab homine. *Et cap.* 15 *sunt valde notanda » illa verba* : Adverte, quia hoc ipsum ad baptismum » venire, et desiderare salutem jam fidei est. *Nam » ita videtur interpretari alia, quibus dicere solet, de- » siderantibus et pulsantibus adjutorium gratiæ dari, » utique desiderantibus ex fide.» Liceat hic mihi addere, illud ipsum, quod hic recte exponitur, rarissime in libris* Fausti *occurrere.*

a Pelagiana et Semipelagiana

143 « *Et cap.* 17 (*imo et alibi frequenter*) *ait, Deum » omnes per gratiam vocare et attrahere, etiam resis- » tentes, utique quantum in se est* : Licet enim, in- » quit, non omnes obedientiam exhibituros esse

plane distinctum,

A » prænosceret, omnibus tamen et velle et posse » donaverat. *Quibus verbis fatetur, et velle et posse in* » *bonis operibus pietatis esse ex gratia, licet velle possit* » *per liberum arbitrium impediri, sicut etiam potest* » *præstari. Unde subjungit* : Hoc loco sollicitius » requiratur, utrum quisque attrahi velit, an nolit, » *utique cum effectu.* Si non vult, absolute (*alias* » assolutam) attrahentis benevolentiam non meretur. » si autem vult, ecce jam cum Deo hominis con- » sensus operatur. *Et infra* : Sicut gratiæ est, quod » attrahitur, ita obedientiæ probatur esse, quod » sequitur ». *Observo ad hæc, ex eodem cap.* 17 *præcipuam objectionem contra* Faustum *cum Maxentio sumpsisse Suarezium, acsi Faustus vellet, hominem a Deo non attrahi per gratiam internam. At ea opinio non consistit cum velle et posse omnibus dato, neque cum gratia sufficienti, quam omnibus dari vult* Faustus, *ut probabitur. Ulterior responsio dabitur suo loco. Addit Suarez* : « *Et lib.* 2 *cap.* 2 : De suo, *ait*, est, quod » dat gratiam, de tuo est, quod prænoscit offensam, » *Et cap.* 5 : Quod credunt, gratiæ largitas est, » quod professionem creditis non accomodant, men- » tis improbitas est.

AUCTORE I. 6.

B 144 « *Ac denique cap.* 8 : » Nihil hic, ut opinor, » redolet [præsumptionis,] cum et hoc ipsum inces- » sabiliter asseram, quod Deo ipsam debeam vo- » luntatem, præsertim cum in omnibus ejus moti- » bus ad opus gratiæ referam, vel inchoationis initia, » vel consummationis extrema. *Et infra* : De Dei » bonitate est, quod vocatur; de propria voluntate, » quod promptus obsequitur. *Quæ sane omnia vi-* » *dentur habere Catholicum sensum, ac subinde per* » *illa satis Authorem illum ab erroris nota liberari* ». *Hisce Suarezius, si sola sumantur,* Faustum *plane omni errore liberatum declarat : neque enim dicit, sed probat, alienum ab erroribus Pelagianis et Semipelagianis. Quin et loquitur indubitanter, dum ait* : Prima pars constat. *Et mox* : Altera pars patet. *Si voces* : constat *et* patet *non sufficiant, nescio, quibus demum vocibus de mente alicujus constare possit.*

e ab errore liberam.

145 *Cogor tamen fateri, Suarezium ex defensore mox fieri oppugnatorem : argumenta quidem, quæ pro* Fausto *collegit, non refutat rationibus theologicis æque solidis, sed meris suspicionibus, quas adoptavit ex aliis. Non explicat, qua de causa tam claris verbis* Faustum *initio absolverit, et cur dixerit* ; In utroque libro, et absolute gratiam prædicat necessariam, et illi primatum tribuit. *Si hoc verum non credebat, non videtur* C *tam absolute loqui debuisse, sed aut indicare, ex aliena mente se loqui, aut verbo* videtur, *vel simili modo dubitationem suam insinuare. Quapropter vehementer suspicor, Suarezium hæsisse ambiguum, et minus ex librorum examine de Fausti sententia judicasse, quam ab auctoritate veterum, quos Fausto nimis credebat oppositos. Suspicor, inquam, priorem defensionem protulisse Suarezium ex ipsa librorum consideratione : oppugnationem deinde exorsum, quod legisset Annales Baronii, qui multos Fausto suscitavit adversarios, ut et titulum sanctitatis, postea redditum, eidem ad tempus abstrahere vellet.*

Attamen mox eumdem oppugnavit ob auctoritatem

146 *Baronius enim ad annum* 490 *contra* Fausti *libros, simul ac scripti erant, statim in aciem eduxit veneranda nomina S. Cæsarii Arelatensis, S. Aviti Viennensis, Joannis Antiocheni presbyteri, aliorumque multorum, vehementerque adeo* Faustum *impetiit, ut crederet, eum nulla ratione defendi posse. Adoptavit omnia illa Suarezius, et ab iis* Fausti *oppugnationem exorsus est, addens tamen objectiones theologicas, quas statim videbimus. Sirmondus, Baronii amicus, et non raro adjutor, ubi videbat* S. Faustum *ita traductum, vices ejus doluit, et qualemcumque pro eo apologiam texuit, in qua recte observat primum* Fausti *adversarium fuisse Joannem Maxentium. At Maxentius, cujus ratiocinia contra* Faustum *ad nos pervenerunt, illum* D *non oppugnavit ut Semipelagianum, nec solum errorem de initio fidei eidem objecit, sed errores longe graviores, et plane Pelagianum fecit, sicut et S. Hormisdam. Id liquet ex tota ejus disputatione, et ex verbis num.* 135 *datis, quæ Ado ex Maxentio transcripsit. Alii veteres, qui* Faustum *vagis accusant verbis, similiter Pelagianum dicunt, nullus Semipelagianum. Qui vero eum ut Semipelagianum dicitur impugnasse Cæsarius, id numquam fecit, nec ullus antiquorum innotuit, qui* Faustum *impugnavit, ut solum initium fidei libero arbitrio attribuentem, quemadmodum faciunt neoterici. Si Maxentius aliique eum secuti vere dixerunt, Pelagianus est* Faustus. *Hoc tamen non audient dicere neoterici ob apertam falsitatem. Si autem falsum id credunt, cur eorumdem auctoritatem urgent, pro eo, quod illi non asseruerunt de* Fausto. *Itaque, si ea magis expendisset Suarezius, fortasse datam superius Fausti defensionem numquam deseruisset. Non aliunde enim contra* Faustum *se demum vertisse videtur, quam quod ex Annalibus Baronii desperatam crederet* Fausti *causam, et eas ex iisdem hauriret suspiciones, quas argumentis suis opponeret. Hinc post auctoritates contra* Faustum *adductas, quas superius examinavimus, ait,* Semipelagianorum errore infectum fuisse, *idque in-* E *telligi ex libris attente lectis. Tantum valet præjudicium : nam ex iisdem libris attente lectis* Faustum *ante declaravit Catholicum ; et quidem argumentis longe solidioribus, ut mihi certe videtur, quam ea sint, quibus eumdem oppugnavit.*

veterum, non recte expensam :

147 *Quid ergo ad illa argumenta Suarezius ?* Nam licet ambiguis, *inquit*, et æquivocis locutionibus studeat Faustus occultare sensum suum erroneum, ut ex allegatis in principio constat : tamen in multis aliis manifeste se prodit, quod initium fidei vel salutis tribuat libero arbitrio, et illi veram gratiam subjungat, tamquam subsequentem bonum et meritorium usum liberi arbitrii, non tamquam præcedentem. *Si hoc verum est, detestandam* Fausti *doctrinam prorsus agnosco. Etenim id Semipelagianum esse, certum mihi est indubitatumque, æque ac Suarezio, quocum nulla mihi est disputatio de erroribus Pelagianorum et Semipelagianorum, sed unice de sententia* Fausti, *videlicet utrum hic initium fidei tribuerit libero arbitrio, et non prævenienti gratiæ Dei. Hoc certe nullus antiquorum de* Fausto *dixit ; hoc* Faustus *ipse nullibi disertis verbis asseruit; hoc nullibi etiam obscuris aut ambiguis verbis indicavit, quantum ego intelligere valeo. Suspicionem Sua-* F *rezii, quod* Faustus *sensum suum studuerit ambiguis dictis occultare, excusare quidem, quia eam ex antiquioribus hausit, sed nequaquam admittere possum ut fundatam. Etenim nulli suspecta erat doctrina* Fausti, *quando rogatus est a concilio Arelatensi ad scribendum contra Prædestinatianos : qua igitur de causa non libere edixisset, quæ sentiebat ? Præterea, si sensa habuisset Semipelagiana, quomodo id nullus ex tot episcopis, sanctitate et eruditione præstantibus, umquam deprehendisset tempore quadraginta annorum, quibus abbas et episcopus multos docuerat, multaque scripserat, antequam dictos composuit libros? Accedit insignis Viri sanctitas, candorque in omnibus ejus scriptis relucens, quæ vel sola suspicionem illam plane improbabilem reddunt.*

proferique suspiciones non bene fundatas,

148 *Si vero conjecturis locus est, illa mihi multo æquior probabiliorque apparet, ex quæstionibus, quas contra Prædestinatianos tractare debuit* Faustus, *natam esse suspicionem, qua quibusdam visus est gratiæ divinæ aliquantum detrahere. Nam* Faustus *defendere debuit liberum arbitrium, refutareque necessitatem fatalem quam illi ex gratia male intellecta inferebant. Debuit totis viribus adstruere necessitatem bene operandi et orandi, ut divinam gratiam conservemus et augeamus.*

contra quas dantur conjecturæ

ut

A *ut resistamus tentationibus, ut vitam æternam consequamur. Quæ hunc in finem disserit, objici video, acsi bona illa opera requireret ad fidem obtinendam. Quæ vero disputat, ut probet, divinæ gratiæ hominem posse prava voluntate resistere aut pia obedientia consentire per gratiam, eaque de causa manere liberum; alio etiam trahi perspicio, acsi* Faustus *vellet, hominem sine interna gratia liberum esse, saltem ad initium fidei. S. Augustinus in libris de Libero arbitrio quibusdam visus est Pelagianis favere, ut liquet ex lib. de Natura et gratia cap.* 67, *ubi respondet ad objectionem Pelagii ex illo Opere petitam. Rursum id ipse Augustinus observat lib.* 1 *Retractationum cap.* 9*:* Putant Pelagiani,*inquit,* vel putare possunt, suam nos tenuisse sententiam : sed frustra hoc putant. *Quæ vero ratio :* Quia gratia Dei commemorata non est, *inquit. Verba tamen sua defendit, ex quibus id putabant Pelagiani, et vera ostendit.*

149 *Nullus quoque eruditus ignorat, S. Augustinum dum diligenter Pelagianos refellit, quibusdam visum esse libero arbitrio detrahere, sed rursum immerito. Quapropter, si eruditissimus Augustinus, licet in scribendo fuerit cautissimus, videri tamen potuit quibusdam nunc declinare in unam partem oppositam, nunc in alteram, pro diversitate quæstionum,* B *quas elucidendas susceperat; minus mirari debemus, feliciorem non fuisse* S. Faustum. *Nam hic, libertatem arbitrii et necessitatem bonorum operum defendens, Joanni Maxentio, Petro diacono, eorumque gregalibus, quos de hæresi suspectos habent Baronius, Suarezius, aliique plures, et quos certe homines contentiosos fuisse constat, visus est negare divinam gratiam, et Pelagianis adhærere opinionibus. Visus est, inquam, Joanni Maxentio divinam gratiam negare; si tamen ille meliori fide* Faustum *accusavit, quam S. Hormisdam Papam, cujus verbis* manifeste falsum sensum *imponi, Suarezius observat. Quidquid sit, sive sincere* Faustum *errasse crediderit Maxentius, sive solo contendendi studio, quo saltem majorem Epistolæ partem scripsit,* Fausti *libros oppugnare voluit, non miramur,* Fausti *libros homini turbulento displicere potuisse. Verum audiamus ipsas Suarezii objectiones, expendamusque, an illæ vim tantam habeant ad improbandam* Fausti *doctrinam, quantam prior habet defensio ad eamdem erroris Semipelagiani nota liberandam.*

magis verisimiles.

150 *Prætermissis sex primis capitulis, in quibus* Faustus *primo contra Pelagianos nonnulla disputavit, deinde necessitatem bene operandi ad salutem obtinendam asseruit, primam objectionem sumit Suarezius, ex cap.* 7, *sed manifeste aberrans a vera verborum* C *Fausti intelligentia. Sumit autem hæc ejus verba :* Tempus gratiæ, quo redempti sumus, merita hominum non expectavit, opera penitus non quæsivit, sola Deus fidei nostræ devotione contentus fuit. *Verba sunt revera admodum obscura, maxime si avellantur a præcedentibus, ut avulsit Suarezius, qui subjungit hanc oppugnationem* . Ubi non potest loqui de devotione, quæ fit ex gratia : alias etiam priora verba de meritis et operibus ex gratia factis intelligenda essent, et sic hæreticum esset dicere, Deum tempore gratiæ opera, utique ex gratia facta, non requirere. *Dixi, verba* Fausti *esse obscura : sed multo fierent obscuriora, si legitima esset objectio. Velim, sensum verborum* Fausti *mihi peritus interpres explicet, si vocibus* fidei nostræ devotione, *non intelligatur devotio,* quæ fit ex gratia. *At potius non quæramus, quod non invenietur : et verum* Fausti *verborum sensum investigemus ex præcedentibus.*

Prima objectio Suarezii, ex verbis male intellectis petita.

151 *Refutat* Faustus *errorem, quem cap.* 3 *sic proponit :* Dicunt ergo ad cultum Dei atque famulatum, etiam post baptismi salutare donum, devotæ servitutis obedientiam non requiri, sed solam per se gratiam effectum humanæ salutis operari. *Hunc,* D *inquam, errorem refellit, sive probat necessitatem bonorum operum ad salutem. Tum cap.* 5 *et* 6 *proponit objectiones adversariorum, ex verbis Pauli maxime petitas, quibus contendebant, sola fide salvari hominem sine operibus; alteque respondet, S. Paulum loqui de operibus Legis veteris, quæ non erant in nova lege necessaria; non de operibus fidei.* Verum, *inquit cap.* 5, juxta Catholicam regulam, opera Legis evacuantur, quæ secundum litteram sunt; et ea, quæ post gratiam, comitante gratia, gerenda sunt, asseruntur. *Hoc deinde multis probat, et repetit verbis objectis : quorum sensum interpositis vocibus assignabo. Ubi ante illa verba docuerat, distinguendum esse* inter opera legis et fidei, *et inter tempora Veteris et Novæ Legis, subjungit :* Tempus gratiæ, quo redempti sumus (*sive Novæ legis*) merita hominum non expectavit, opera penitus non quæsivit (*id est, sacrificia aliaque Veteris Legis opera*) sola Deus, fidei nostræ devotione (*id est, solis operibus ex fide et per gratiam factis*) contentus fuit. *Opera fidei, sive devote ex fide facta vocat fidei devotionem, eaque homini adulto ad salutem necessaria esse, per totum Opus frequenter inculcat.*

Sola verborum Fausti explicatione evanescit :

AUCTORE J. S.

152 *Pergit deinde* Faustus *ad aliam solutionem objectionum, dicendo ipsam quoque fidem inter opera bona computari, allegatisque aliquot Scripturæ locis,* E *ait :* Advertis; quia nihil in famulatu Dei sine opere geritur, quando is, qui credere videtur, operatur. *At dum eo pergit* Faustus, *et fidem homini a Deo datam ad bene operandum agnoscit, invenit aliqua verba Suarezius, quæ objiceret, meo quidem judicio plane innocua, et posteriora etiam pro ipso* Fausto *clare militantia. Nam tres consequenter objecit locos. Prior hic est ad verba Scripturæ prolatus :* Justum eum et ex fide vivere asseruit, quia ei fidem et justitiam quærenti contulisse se meminit. *Addit illa, quæ paulo post sequuntur :* Sicut enim ad Deum largitio remunerandi, ita ad hominem devotio respicit inquirendi. *Rursum hæc in fine capituli :* Fidem expectat a parvulis, opera etiam cum fide a confirmatis requirit, ita tamen, ut credulitatis affectum proficientibus augeat, et laborantibus adjutor cotidianus assistat. *Recitatis hisce subjungit Suarezius :* Ubi credulitatis affectum sentit præcedere gratiam fidei, et laborem humanum gratiam operum, quod cap. 9 confirmat *etc. Verum cap.* 9 *alias omnino est* Fausti *disputatio, ut infra videbimus. In verbis vero allegatis, si quid ego longo usu in vetustis scriptoribus intelligendis profeci, totus a mente* Fausti *aberrat Suarez.*

altera ejusdem ex tribus locis,

153 *Non inquirit* Faustus, *quomodo homo ad fidem perveniat, sed quomodo placere Deo et salutem consequi* F *possit. Non investigat, an credulitatis affectus debeat præcedere gratiam fidei, et humanus labor gratiam operum; sed unice quærit, an sola fides sine bonis operibus homini sufficiat ad Deo placendum et salutem consequendam. Rursum non examinat, an aliquid Deus ab homine requirat, ut eidem donet fidem aut gratiam : sed exquirit, quam sua ad fidem vocatione Deus imponat obligationem, et quid ab homine exigat, ut eidem det gloriam. Nam pergit disputare contra eos qui negabant bona opera esse necessaria : si quid vero de aliis subinde dicit, id solum facit ob connexionem, ideoque si qua verba difficultatem haberent, benigne ex clarioribus explicanda essent, nec tanta cum severitate contra scriptorem hæreticos expugnantem intorquenda. At ipsa* Fausti *verba, quæ nullam revera difficultatem habent, latius expendamus.*

in qua Fausti verba in alienum sensum trahuntur,

154 *Post allegata verba Scripturæ,* Justus autem ex fide mea vivet *etc.; sic pergit :* Justum eum et ex fide vivere asseruit, quia ei fidem et justitiam quærenti contulisse se meminit. Sed dicendo : « Quod si subtraxerit se » cum ad devia voluntarius declinavit,

non modo cæteris difficultate, sed eodem etiam loco

AUCTORE J. S.

navit, non periit quasi derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus. *Clare his verbis dicit*, fidem et justitiam *a Deo datam. Offendit Suarezium, opinor, illud* quærenti, *acsi prævia quæsitio eaque ex solis naturæ viribus assereretur. At meo quidem judicio gratis ea expositio vocis* quærenti *affingeretur* Fausto, *contrarium sæpe asserenti. Itaque dedit Deus fidem per gratiam fidei* quærenti *aut consentienti ex mente* Fausti. *Gratia illuminat intellectum moretque voluntatem ad fidem quærendam et desiderandam. Si gratia sic moveat, ut homo consentiat, et fidem quærat amplecti, atque amplectatur; Deus fidem donat homini quærenti, sed ipse per gratiam et quærentem et credentem facit, sic tamen, ut necessitatem non inducat, et homo mala voluntate possit resistere. Hæc omnino videtur mens* Fausti, *videturque solum addidisse vocem* quærenti, *ut indicaret, homini per donum fidei ereptam non fuisse libertatem dissentiendi, si vellet.*

fidei initium gratiæ attribuit Faustus :

155 *Verba mox sequentia de eo qui non consentit, datam expositionem confirmant :* Non periit, *inquit*, quasi derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus. *Agitur de gratia præveniente. Atqui ille certe*, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus, *non præviæ quæsivit per vires naturæ, sed gratiæ ipsum quærenti restitit. Si autem* Faustus *credidit, ut certissimum est, nolentes etiam ad fidem invitari per ingerentem se misericordiam Dei, sive gratiam sufficientem, qua possent credere, si vellent : qua ratione existimare potuit, gratiam fidei non dari nisi quærentibus prius naturæ viribus? Possem plurimos* Fausti *textus allegare, quibus hoc argumentum confirmatur, sed ad alia brevitatis causa prosequor.*

neque repugnant sequentia ejus verba,

156 *Pergit ita* Faustus *ad alium textum :* Item ad Hæbreos : » Credere autem oportet accedentem » ad Deum, quia est, et inquirentibus se remune- » rator sit. » Quam bene, *inquit ad verba Apostoli*, et Domini officium conjunxit et famuli, dicendo, » Et inquirentibus se remunerator sit » sicut enim ad Deum largitio remunerandi, ita ad hominem devotio respicit inquirendi. *Remuneratio Dei maxime spectat ad aliam vitam, itaque* devotio inquirendi, *quam homini tribuit* Faustus, *complectitur omnia bona opera, eaque per gratiam facienda. Nam datam observationem rursum ponit contra illos, qui negabant necessitatem bonorum operum. Si quis vero contra intentionem* Fausti *contenderit, eum agere de fide inquirenda, gratis id concedatur ; vel sic nunquam probabit, id eum fieri velle sine gratia. Certe Cornelius Centurio Act.* 10 *devote inquisivit spectantia ad fidem in Christum : sed non quæsivit sine gratia Dei. Fidem etiam quærunt, qui sollicite student articulos fidei discere ; sed per gratiam Dei id agunt, certe si recte et sincere procedunt. Pergo ad ultima capitis verba, et plura recitabo, quam objecta sunt ut mens* Fausti *melius innotescat.*

sed potius posteriora

157 *Recitat hæc verba Apostoli Eph.* 2 : Gratia salvi facti estis per fidem, *et tunc totam disputationem suam de necessitate bonorum operum cum fide sic concludit :* Prima itaque vocatio compendium fidei requirit a nobis ; sequentis vero temporis gratia redemptis, ablutis, innovatis sedulitatem operis et curam laboriosæ servitutis inducit, ut, quod sine labore accepimus, opitulante adjutorio cum labore servemus, Apostolo commonente, » Videte, inquit, ne « in vacuum gratiam Dei recipiatis. » Agnosce distinctos esse gradus vocationis et consummationis. Fidem expectat a parvulis, opera etiam cum fide a confirmatis requirit, ita tamen, ut credulitatis affectum proficientibus augeat, et laborantibus adjutor cotidianus assistat. *Fateor candide, me non perspicere, quo ratione hæc verba in pravum sensum torquere potuerit Suarez sine vehementi contra* Faustum *præjudicio. Interim observo, illa verba*, Fidem expectat a parvulis, *non recte a Suarezio exponi*, id est, a nondum justificatis. *Nam certum est, etiam non justificatos, ubi ad usum rationis pervenerunt, obligari ad plura, quam ad solam fidem. Per parvulos igitur non intelligit alios, quam qui proprie et stricte* parvuli *dicuntur, sive usu rationis carentes, ideoque necdum idoneos ad observanda Dei præcepta. Parvulis hisce sola fides in baptismo accepta sine bonis operibus sufficit, cum non modo fidem, ssd gratiam quoque justificantem gratis acceperint in baptismo.*

158 *Hinc* Faustus *non modo cap.* 2 *parvulorum baptismum defendit contra Pelagium, docetque, eis* peccatum originale *in baptismo remitti ; sed etiam cap.* 15 *ita loquitur :* Quid de parvulis sentiemus, quibus in parentum devotione, et in lactentis infantiæ simplicitate integræ fidei pervigilia deputantur, qui absque ullo infidelitatis periculo immaculata regenerationis munera consequuntur ? *Ab hisce, qui bonorum operum capaces non sunt*, fidem exspectat, *sive requirit Deus, id est ut eos habeat sibi gratos, et sic morientes ad gloriam perducat, non requirit Deus ut bona opera habeant. Non accepisse autem parvulos fidem ulla voluntate sua aut ullo libero arbitrio, consentit* Faustus *cap.* 14, *ubi hanc proponit objectionem :* Cur in parvulis alii baptizantur, alii sine baptismi sanctificatione rapiuntur? *Allegabant hic Semipelagiani prævisa a Deo parvulorum merita, si vixissent, et peccata aliorum sub eadem conditione. Quem errorem S. Augustinus ut ineptissimum refutat in libro de Prædestinatione Sanctorum: At* Faustus, *ostendens ab eo errore, se abhorrere, et hoc ipso a Semipelagianis se distinguens, respondet, id occultum esse, et de eo nihil inveniri* Catholica lectione conscriptum, *et in fine hæc addit :* Materiam de liberi arbitrii ratione proponis, et ad discutiendum infantiæ statum pernicioso errore delaberis, in quo (*statu parvulorum*) nullum penitus vestigium liberi arbitrii, nullum apparere potest propriæ voluntatis indicium. *Hi sunt, in quibus fidem requirit Deus.*

certissime coincunt,

159 *Verum, ut subdit*, opera etiam cum fide a confirmatis (*ætate et usu rationis*) requirit *Deus. Hoc a cap* 3 *contra Prædestinatianos probare cœperat, eamque probationem hic concludit. At longissime a mente* Fausti *aberrat, si quis velit opera hic requiri aut fidem ex viribus naturæ, ut illorum causa Deus det gratiam ; cum clarissime opera cum fide requirat, ut homo placeat Deo et salutem consequatur ; fidemque velit non minus, quam opera, ex vocatione Dei, sive ex gratia præveniente et adjuvante profectam. Hoc præcedentia verba luculenter insinuant :* Prima itaque vocatio, *inquit*, compendium fidei requirit a nobis ; *id est, prius ad fidem nos per gratiam suam vocat Deus :* Sequentis vero temporis gratia, redemptis, ablutis, innovatis ; *sine credentibus* sedulitatem operis et curam laboriosæ servitutis indicit, *id est, credentes per gratiam suam vocat Deus ad bene operandum*, ut, quod sine labore accepimus, *nimirum gratiam justificantem, in baptismo sine meritis acceptam*, opitulante adjutorio (*divinæ gratiæ*) cum labore servemus. *Quid certius est, quam gratiam justificantem nobis* cum labore, *sive observatione mandatorum Dei, servandum esse, uti eam servare possumus, non nostris viribus, sed adjuvante gratia Dei ?*

gratiam prævenientem ad fidem

160 Agnosce, (*inquit Prædestinatiano*) distinctos esse gradus vocationis et consummationis. *Prius nempe vocat Deus ad fidem, ut jam dixerat, neque ad eam nobis dandam laborem nostrum prærequirit : et ea etiam parvulis sufficit. Altera est gratia* consummationis. *Hæc perfectionem nostram non*

quam ad bona opera ass... et requiri a Fausto.

A *non operatur sine labore nostro, sed* opera etiam cum fide requirit, ita tamen, ut *per hanc gratiam (Deus)* credulitatis affectum (*sive fidem*) proficientibus augeat, et laborantibus adjutor cotidianus *(per gratiam)* assistat. *Non dicit* Faustus, credulitatis affectum *præcedere* gratiam fidei, *ut ex præjudicio nimio credidit Suarez sed* credulitatis affectum *prima ad fidem vocatione a Deo datum, subsequentibus gratiis augeri. Nihilo magis dicit,* laborem humanum *præcedere* gratiam operum ; *sed non solum gratia præcedente hominem ad laborandum vocari, sed in laborando etiam gratia adjuvante sustentari. Itaque vel ex hoc ipso loco evincitur, quod* Faustus *non solum utatur vocibus gratiæ vocantis et adjuvantis, ut fatetur Suarez sed quod iis quoque eadem significet, quæ alii Catholici. Quomodo videri potest laborem aut credulitatis affectum ante fidem et gratiam requirere, cum de iis diserte dicat :* Quod sine labore accepimus ? *Fidem et gratiam justificantem* sine labore *accepimus,* Fausto *teste, sed non sine labore servamus.*

Exponuntur aliqua Fausti verba,

161 *Mox cap.* 8 *disserere incipit* Faustus *contra negantes liberum hominis arbitrium, ut negabant Prædestinatiani, pergensque cap.* 9 *admittit, ut ante sæpius, attenuatum esse originali peccato liberum* B *hominis arbitrium, sed non omnino sublatum, illudque comparat cum homine longa infirmitate confecto, et cum homine perversa consuetudine peccandi detento.* Ita, *inquit,* humani arbitrii concessa a Deo libertas florem vigoremque gratiæ suæ perdidit, tamen ipsa non periit, ut divina munera non tam interdicta sibi sentiat, quam cum summo labore ac sudore per adjutorii patrocinium sibi repetenda esse cognoscat. *Utrum hæc an alia verba offenderint Suarezium, non explicat. Suspicor tamen, ex his verbis credidisse, in ea opinione fuisse* Faustum, *ut viribus liberi arbitrii attribueret, quod homo* divina munera *possit repetere. At ea certe non fuit* Fausti *opinio sed credidit, non deesse Dei gratiam iis, qui eam non rejiciunt, indeque, ut allegatis verbis insinuat, existimavit, homini liberum esse arbitrium etiam ad bene agendum. Dixerat cap.* 2 : Si abundasset in terris justitia, non fuisset e cœlis transmissa medicina (*per merita Christi pro omnibus mortui, nam occasione mortis Christi ea dicit*) Sed ut adveniret unica sanitas, generalis exegit infirmitas. *Mortuum esse pro omnibus Christum, et constanter docet, et solide probat : indeque repetit, quod nulli, nisi ob culpam propriam desit sufficiens gratia, qua et recte credere, et bene agere possit si voluerit.*

ex quibus petita est objectio tertia,

162 *Post cap.* 9 *ad illa Christi verba,* Si quis vult post me venire, abneget semetipsum *etc., ait :* Hoc est dicere : Meæ miserationis est, ut C voceris ; sed tuæ voluntatis (*forte voluntati*) commissum est, ut sequaris. *Quibus verbis gratiam vocantem sive prævenientem iterum insinuat. In fine capitis, ubi rursum aliqua dixerat de necessitate bonorum operum, et virtutum exercendarum, caute hæc subjungit :* Nunc ista dicentes, non laborem gratiæ coæquamus, sed omnino gratiam sine comparatione præponimus *Invenis tamen Suarezius in capite* 10, *quo* Faustus *pergit liberum defendere arbitrium, quod objiceret. Observat ibi* Faustus, *Deum dedisse homini libertatem, ut posset malum appetere, si vellet. De bono subjungit :* Si autem bonum cuperet, actionem et perfectionem ejus a Conditore deposceret, ad mercedem vero illius officiosa devotio pertineret. Et ideo hominis Formator et Rector bonæ voluntatis homini deputavit usum, sibi reservavit effectum. *Hæc verba Suarez ita excipit :* Ubi initium ponit in boni cupiditate, cujus bonum usum soli libero arbitrio, Deo autem perfectionem et consummationem tribuit. *Verum a mente* Fausti *iterum aberrat, dum ea, quæ* Faustus *dicit de mercede ab homine propter* *bona opera in cœlo obtinenda, Suarezius ita arripit* D *acsi loqueretur de merito liberi arbitrii, cujus intuitu Deus fidem daret. At ejusmodi meritum liberi arbitrii, gratia non excitati, numquam assertum a* Fausto *firmiter mihi persuadeo, cum nullibi invenire potuerim, cumque non recte consistat cum eo, quod frequentissime* Faustus *asserit et probat,* Deum omnes per gratiam vocare et attrahere, etiam resistentes, *ut ipse Suarezius observavit. Qua enim ratione dicitur vocare* etiam resistentes, *si eos vocat ob prævium voluntatis meritum ?*

AUCTORE I. 8

ad quam respondetur

163 *Subdit alium locum Suarezius,* in eodem sensu *prolatum, ut vult, sed iterum aberrans a* Fausti *proposito. Verba objecta sunt :* Orantibus et vigilantibus misericordiæ benignitate succurritur, quæ utique pulsantibus magis ex devotione, quam ex prædestinatione defertur. *Illud* ex devotione *Suarezius explicat,* ob bonum affectum. *Tum subdit :* Ubi incipit impugnare gratuitam prædestinationem : illam enim vult esse ex merito solius liberi arbitrii, quod hic vocat ex devotione. Et ita gratiæ et prædestinationi solum tribuit effectum et consummationem. *Tenebras offundit loco avulso Suarezius, sed eas expositio dispellet.* Faustus, *qui omnibus gratia sufficientes tribuit, ibidem docet,* E *eas quoque non defuturas in tentationibus ; præsertim diligenter orantibus et pulsantibus. Non vero loquitur de initio fidei, nec de oratione sine gratia, ne gratis Semipelagianum et Pelagianum faciamus. Disputat vero non contra Prædestinationem Catholico sensu intellectam, sed contra Prædestinationem, omnia fieri ex necessitate originis dicentem. Negat autem, hominem necessario tentationi succumbere ; et rationem hunc allegat :* Nam sicut hostis omnibus admovetur, ita omnibus præsidii et adjutorii dextera non negatur, et orantibus et vigilantibus misericordiæ benignitate succurritur. Quæ utique pulsantibus, magis ex devotione, quam ex prædestinatione, defertur. *Clarum est, magis etiam ex præcedentibus, agi de auxilio gratiæ ad resistendum tentationibus et de oratione per gratiam, non de impetranda fide aut bono affectu liberi arbitrii. Neque etiam negatur prædestinatio gratuita, cum gratia dicitur teniato dari* magis ex devotione, quam ex prædestinatione. *His enim verbis solum asseritur, misericordiam sive gratiam illam fuisse quidem ab æterno prædestinatam homini, sed ab eodem tamen etiam in tempore piis precibus impetratam.*

explicato Fausti proposito,

164 *Nam, ut dixi, contra eos disserit, qui prætextu prædestinationis negabant bonorum operum necessitatem. Sic S. Augustinus, ut narrat lib. de Dono* F *perseverantia cap.* 15, *aliquem in suo monasterio habuit, qui ex præscientia Dei similia opere ipso deduc. bat consectaria,* et adeo profecit in malum, ut, deserta monasterii societate, fieret canis reversus ad suum vomitum. *Contra pravos id genus doctores post objecta verba* Faustus *ita loquitur* : Itaque inter ista qui dicit, solam gratiam sine exercitio operis et laboris posse sufficere, nonne tibi videtur in hanc blasphemiæ vocem alienata mente prorumpere ? Nemo vigilet, nemo jejunet, nemo luxuriæ impugnationem abstinentiæ contritione castiget, nemo bellum vitiis mortificatione exterioris indicat, nemo interioris curæ * plagas salutifera afflictione contendat, nemo libidini contradicat, nemo criminibus remedia per laborem maceratæ carnis inquirat, nemo hostem illecebris obscœnæ voluptatis armatum crucis viribus repercutiat, sed contra ignea diaboli jacula nudum pectus exponat, nemo debita æternæ morti obnoxia eleemosynarum sacrificiis redimat, nemo opera misericordiæ atque justitiæ curam vulneribus ferat, sed integra ea ad diem judicii perferat. Ecce hic, qui paulo ante adsertor gratiæ

* al. melius exterioris * imo curare

A gratiæ putabatur, intercludendo viam salutis humanæ impugnator gratiæ, per quam salus ipsa conlata est, invenitur, et in diaboli transisse consilia adjutor perditionis ostenditur. *Hactenus Faustus, qui numquam loquitur de prima gratia bonis operibus attrahenda, sed hortatur frequenter ad bene operandum per gratiam, ad orandum pro perseverantia in bono et ulteriori gratia.*

AUCTORE I. S.

165 *Quæ subjungit Suarezius, hæc sunt.* Ut repetit cap. XI circa finem. Et clarius, cap. 12 de filio prodigo loquens: *tum dat verba ipsa.* Sicut sui criminis est, quod longe pii parentis refugit oculos, ita suæ est devotionis, quod per insitum sibi bonum deliberans et adsurgens, ad paternos recurrit amplexus. *Locum innocuum ex præjudicio contra Faustum sic explicat*: Ubi particula, « Per insitum sibi bonum » satis declarat, quo sensu devotionem, appellet affectum ex sola libertate procedentem, quod iterum atque iterum repetit. *Hæc severe admodum Suarezius, qui conjecturis potius quam argumentis dicta* Fausti *nititur facere suspecta. Vidit tamen, post objecta verba mox sequi alia, quæ conjecturas illas videntur destruere: Nam subdit* Faustus *de filio prodigo:*

a quo Suarezius

B Sed gratia, quæ pulsaverat peregrinantem, ipsa suscepit revertentem. *De his ait Suarez:* Et ita (*Faustus*) videtur fateri gratiam præire, quod cap. 7 (*lege* 17) multis verbis adstruere videtur. *Itaque per illa verba* per insitum sibi bonum *idem quoque significat, ac* per gartiam sibi insitam, *nam gratia, quæ pulsavit, deliberantem fecit et assurgentem.*

166 *Nihil etiam Suarezio prosunt verba* Fausti, *quæ assignavit circa finem capitis* XI. *Ipsa huc transfero*; Sed inter hæc cum usque ad omnium malorum tolerantiam vitæque jacturam laborare debeat famulus, ad Dominum tamen semper est referendus labor s effectus. Qui vero vel initium operis sibi præsumit arrogare vel finem, ad illum merito dicitur: « Nisi Dominus ædificaverit domum « in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. » Ceterum, sicut ab homine indefessæ servitutis exspectanda devotio, ita operis consummati Domino est deputanda perfectio, cujus dona ille solus non habuit, qui servare neglexit. *Qua ratione credere ex his verbis potuit Suarez, gratiæ a* Fausto *solum tribui* effectum et consummationem *operis, cum etiam* initium *eidem clarissime adscribat? In eodem capite contra negantem omnibus dari gratiam sic argumentatur*: Et quomodo prædicat gratiam, qui misericordiam negat? Quo-

aberrat

C modo videtur asserere Dei donum, cujus tollit auxilium? *Si autem omnibus qui eam servare non negligunt, datur vel offertur gratia, ut* Faustus *asserit, qua ratione credendus est dicere, eam solum dari ob affectum bonum?*

§ X. Reliquæ Suarezii objectiones diluuntur.

Post *objectiones modo datas fatetur Suarez, quod* Faustus *verbis mox datis*, gratia, quæ pulsaverat peregrinantem *etc.*, videtur fateri gratiam præire, *ut jam ante etiam repetitis vicibus erat fassus, ac nominatim ad illa* Fausti *verba cap.* 6: Vide, quomodo ad gratiæ donum *(Apostolus)* semper adjungit laboris obsequium. *Et hæc cap.* 13: Agnosce hoc loco, quia gratia non tam negata homini defuit, sed hominem, prius ab eodem derelicta et contempta, deseruit benignitas Dantis. Cum quodam dolore increpat contumeliam respuentis, ac sic, cum ad devia voluntarius declinavit, non periit derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus.

Fatente Suarezio, gratiam prævenientem asserit Faustus,

Addo alia. Rursum cap. 13 *ad hæc Joannis verba*, D Nolite diligere mundum, *et alia S. Pauli, ad bona opera hortantis, ait*: Nisi ei bonum ad meliora contulisset (*Deus*) affectum (*per gratiam nimirum prævenientem*) mali ei non interdiceret appetitum, et ideo in sinistram crimine suo trahitur, qui a Domino suo vocatur ad dextram. *Et paulo post*: Intellige, eum accepisse gratiam, et per negligentiam perdidisse. *Et inferius*: Qui conlatam a Deo misericordiam subdita et sollicita mente servaverit, ampliorem misericordiam consequetur. *Pergit cap.* 14 *et* 15 *sic probare liberum arbitrium, ut gratiæ necessitatem constanter agnoscat, ipsamque arbitrii libertatem solum repetat ex eo, quod gratia nemini desit, nisi eam culpa sua abjiciat. Mitto alia plurima de gratia præveniente, quam omnibus sufficientem vult dari.*

168 *Mortem Christi pro omnibus et singulis cap.* 16 *egregie probat* Faustus, *ita ordiens*: Dominum nostrum Jesum Christum aiunt humanam carnem non pro omnium salute sumpsisse, nec pro omnibus mortuum esse. Hoc omnimodis Catholica detestatur Ecclesia. *Distinxit tamen cum Apostolo, ita scribens*: Cum autem Apostolus dicat: « Qui est Salvator E « omnium hominum, maxime fidelium » : quod dixit « omnium hominum » ad propositum divinæ bonitatis aspexit: quod autem dixit, « maxime fidelium »: illos hoc loco pronuntiavit atque distinxit, qui per fidem, per obedientiam, per subditam voluntatem Redemptoris munera susceperunt. *Itaque non negavit*, Faustus, *specialem Dei in electos benevolentiam, ut videri posset ex quibusdam loquendi modis minus accuratis. Dicit quidem cap.* 15, non specialem esse circa credentes Dei munificentiam, *et cap.* 10 *asserit*, non personale *esse*, sed generale et publicum Dei munus, *et alia similia, acsi vellet, æqualem omnibus dari a Deo gratiam. Verum iis loquendi modis videtur solum contendere, neminem excludi a gratia Dei, nisi sua culpa, omnibus dari aut offerri sufficientem ad fidem obtinendam et bene operandum, ut verisimiliter vidit Suarez, qui ea non objecit. De his igitur plura non dicam, cum saltem nullibi negare videatur* Faustus, *initium fidei esse ex gratia.*

uti et mortem Christi pro omnibus.

169 *Pergo ad præcipuam objectionem, cujus causa, opinor, objecta hactenus* Fausti *verba in sensum perversum trahenda credidit Suarez. Nam cum Joanne Maxentio, cujus est objectio, credidit, gratiam tantum externam asseri a* Fausto, *non internam.* Ibidem *(cap.* 17*) inquit*, suum sensum aperit, omnemque ambiguitatem tollit, et nomine gratiæ pulsantis vel F attrahentis solam externam prædicationem, et doctrinam, seu objecti propositionem intelligit, ut patet ex verbis illis Fausti: « Quid est autem « attrahere, nisi prædicare, nisi Scripturarum con- « solationibus excitare, increpationibus deterrere, « desideranda proponere, intentare metuenda, « judicium comminari, præmium polliceri. » Ubi aperte non aliter gratiam prævenientem, quam Pelagius interpretatur. *Hic locus, fateor, et me suspensum habuit. Attamen non existimo, locum recte a Suarezio expositum. Ex aliis vero indubitatum mihi est, eam non esse opinionem* Fausti, *quam eidem attribuit. Negare voluit* Faustus, *quod homo attrahatur aut violenter, aut necessitate tali, cui nequeat resistere: negavit, quod* velut insensibilis et inepta materies de loco ad locum movendus est et trahendus, *ut præmittit. Tum ad id probandum allegatis verbis exposuit: quibus plerumque modis externis homines ad fidem pertrahat Deus; sed non negat, moveri simul homines per gratiam internam.*

Quarta eaque præcipua objectio expenditur,

170 *Imo hanc omnino agnoscere videtur verbis post objecta mox sequentibus*: Audi, *inquit*, Dominum non duris nexibus, sed manibus *(lege* mollibus*)* at-

et prima ejus pars ex objecto loco solvitur,

A attrahentem, et dilectionis brachiis invitantem sicut ait Propheta : « Attraxi eos in vinculis charitatis ». Et illud : « Post te in odorem unguentorum tuorum currimus ». Et ideo dicit : « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos » : ne ullus excusare se possit exclusus, qui convincitur invitatus. Licet enim non omnes obedientiam exhibituros esse prænosceret, omnibus tamen et velle et posse donaverat. *Hæc ultima verba allegavit ipse Suarezius in* Fausti *favorem, eaque sic num.* 143 *laudatus excepit :* Quibus verbis fatetur, et velle et posse in bonis operibus pietatis esse ex gratia *etc. Hæc expositio ex ipsis adductis verbis videtur certa ; cum* Faustus *omnes dicat vocatos et attractos, sive omnibus datam esse gratiam sufficientem, qua poterant ad fidem pervenire. Etenim certum est indubitatumque, externam illam attractionem non fuisse omnibus datam, sed multos fuisse tam in Lege veteri, quam in Lege nova, quibus fides numquam prædicata est. Quare nulla ratione dicere poterat, omnes fuisse a Deo vocatos et attractos, si non agnovisset vocationem et attractionem per internam gratiam, quam per vincula caritatis, per odorem unguentorum,* B *et per verba illa,* Venite ad me omnes *etc. abunde declaravit. Inter attractionem et gratiam prævenientem ita distinxit* Faustus, *quantum videtur, ut attractio Dei præter gratiam internam plerumque adjuncta habeat adjumenta aliqua externa. Hæc vero talia esse, ut non magis, quam gratia interna, homini necessitatem inferant, contra hæreticos observat. De his* Faustus *optime consonat cum S. Augustino, ut ostendam.*

171 *S. Augustinus lib. de Dono perseverantiæ cap.* 19 *observat,* paucissimis esse donatum, ut, nullo sibi homine prædicante, per ipsum Deum vel angelos cœlorum doctrinam salutis accipiant ; multis vero id esse donatum, ut Deo per homines credant. Quolibet tamen modo dicatur homini verbum Dei, procul dubio, quo sic audiat *, ut illi obediat, donum Dei est. *Nullam his verbis mentionem facit Augustinus de interna gratia, qua ad credendum homo permovetur. An idcirco dicemus, soli prædicationi ac libero hominis arbitrio conversionem adscribi? Nullus sane id faciet, qui novit doctrinam Augustini de gratia. Cur igitur S. Augustino licuit externæ prædicationi hominis conversionem adscribere, illaque prædicatione secutam conversionem* donum Dei *vocare, prætermissa omni mentione de interna gratia : et cur idem non licuit* C Fausto, *si tamen* Faustus *gratiam internam prætermisit? Nam, ut dixi, cum per allegata Scripturæ verba,* Attraxi eos in vinculis charitatis *etc. omnino indicavit. Itaque sicut dicit Augustinus, multis datum esse,* ut Deo per homines credant, *interna simul excitante Dei gratia : ita multos attrahi dicit* Faustus *prædicatorum verbis, sed operante simul Dei gratia. Si quis diceret, S. Pauli prædicationibus multos ad fidem attractos esse, verum diceret : sed non negaret operantem in cordibus eorum Dei gratiam.*

et ex Augustino similiter loquente :

* al. qui sic audiat

172 *Si objectiones Suarezii legitimæ essent, non viderem, quo modo non potius Pelagianus, quam Semipelagianus, habendus esset* Faustus, *ut ille, qui de sanctitate* Fausti *nihil videtur novisse, subinde non magis dissimulat, quam Maxentius, quem solum ex vetustis habet ducem. Hinc post verba jam explicata de* Fausto *ait :* Ubi aperte non aliter gratiam prævenientem, quam Pelagius interpretatur. Unde subjungit, *nimirum* Faustus, *sed post multa interposita :* Sicut gratiæ est, quod attrahitur, ita obedientiæ probatur esse, quod sequitur. *Verba sunt plane innocua, et ab ipso Suarezio, num.* 143 *laudato, adducta ad probandam sanam de gratia præveniente* Fausti *doctrinam. Verum ex præjudicio, quod* Faustus *non admiserit gratiam internam prævenientem, quod modo*

aliæ objectionis partes,

negatum est, duos hic invenit errores, hæc subdens ; D Ubi dupliciter errat : nam veram gratiam interne attrahentem non agnoscit, et ad obediendum externæ prædicationi voluntatem per se sufficere sentit, saltem inchoative, ut sic dicam, « ut per « quamdam voluntatis ansulam comprehendi et « attrahi valeat, qui vocatur » *Hæc ultima verba sunt* Fausti, *qui omnino fieret Pelagianus si recte essent objecta. Nam hæc præcedunt :* Sed is, quem perspicis attrahentem, requirit omnimodis præcepta servantem, ut per quamdam *etc. Itaque sensus* Fausti *non est, quod Deus requirat præcepta servantem, ut attrahat ; sed quod Deus attrahat, ut is, qui attrahitur, præcepta servet : per* quamdam voluntatis ansulam *intelligit consensum attracti, sine quo attractio caret effectu.*

AUCTORE J. S.

173 *Tum objicit anteriora ejusdem capitis verba hæc :* Assistenti et vocanti domino famulus manum fidei, qua attrahatur, extendit et dicit : « Credo, « Domine, adjuva incredulitatem * meam. » *Verba meo judicio rursum innocua. Hæc enim præcedunt :* Nunquid velut insensibilis et inepta materies de loco ad locum movendus est et trahendus ? Sed assistenti et vocanti Domino famulus manum fidei, qua E attrahatur, extendit *etc. Nihil his verbis significatur, nisi vocanti Deo per gratiam hominem libera voluntate, per gratiam excitata et adjuta, consentire, ut vocatio sortiatur effectum. Addit Suarezius sequentia* Fausti *verba :* Et ita se duo ista conjungunt, attrahentis virtus et obedientis affectus, quomodo si æger aliquis assurgere conetur, et facultas animum non sequatur, et propterea sibi porrigi dexteram deprecetur. Clamat voluntas, quia sola per se elevari nescit infirmitas. Ita Dominus invitat volentem, attrahit desiderantem, erigit adnitentem. *Verba, aliquid habent obscuritatis ex adjuncta comparatione, quæ claudicat, ut passim omnes. Attamen certum mihi videtur, in conversione hominis quæ hic per gradus enuntiatur, primas partes a* Fausto *tribui gratiæ excitanti sive attrahenti. Hoc initio capitis statim indicavit* Faustus *his verbis* « Nemo, *(inquit)* venit « ad me, nisi Pater, qui misit me attraxerit eum ». Quis tam immemor salutis suæ qui Attrahentis misericordiam negare præsumat ? Sed ille vere impius est, qui eam non omnibus ingeri, non omnibus testatur impendi. *Si* omnibus ingeri *misericordiam Attrahentis vult* Faustus, *ut verba clare habent, nequit exigere, ut præcedat conatus hominis.* F *Itaque agnoscit in conversionem hominis attractionem esse ordine primam, sed talem esse observat, ut non inferat necessitatem, nec effectum obtineat sine libero hominis consensu. Comparatio cum ægro non affertur pro initio conversionis, sed pro tempore, quo homo consentire incipit gratiæ, simulque rogare Deum pro consensu aut conversione perfecta.*

prioris causæ additæ,

* apud Suar. infirmitatem

174 *Totus locus videtur sensum habere, quem vocibus interpositis assignabo.* Assistenti et vocanti *per gra-* (*tiam prævenientem)* Domino famulus manum fidei, qua attrahatur, extendit (*consentiendo.*) et dicit : Credo Domine, adjuva incredulitatem meam. Et ita se duo ista conjungunt, Attrahentis virtus, et obedientis affectus : quomodo si æger aliquis assurgere conetur, et affectus animum non sequatur, et propterea sibi porrigi dexteram deprecatur. (*Sic nimirum*) clamat voluntas (*per gratiam excitata, ut Deus det gratiam adjuvantem*) quia sola per se elevari nescit infirmitas. Ita Dominus invitat volentem, attrahit desiderantem, erigit adnitentem : *nimirum per gratiam, cui obedit, volentem, desiderantem, adnitentem ; non prævie volentem, desiderantem aut adnitentem. Clarum hoc videtur, cum ante dixerit, gratiam* omnibus ingeri. *Atqui non omnes volunt invitari, non omnes desiderant attrahi, non omnes adnituntur erigi :*

debita loci explicatione evanescunt.

AUCTORE J. S.

A erigi : sed plurimi gratiæ resistunt. *Datur itaque gratia, antequam volunt, desiderant, adnituntur, ex mente* Fausti, *sed alios facit volentes, alios invenit resistentes. Omnia illa, opinor, Suarezium non offendissent, nisi ex verbis superius expositis credidisset, internam attractionem negari a* Fausto. *Nam fatetur, hoc ipso cap.* 17 Faustum *videri* multis verbis adstruere *illud ipsum, quod sæpe ante dixerat,* gratiam præire. *Hinc multum divinans de* Fausti *opinione, ait :* Ubi hunc ordinem constituit inter gratiam et liberum arbitrium, ut præcedat vocatio aliqua per externam prædicationem, vel alio simili modo, et tunc intelligitur Deus, non ut adjuvans, sed ut assistens, et quasi expectans ut deinde incipiat homo credere imperfecte, et invocare sua libertate, ac tandem Deus incipiat per gratiam ad profectum adjuvare. *Omnes inquam, hæ conjecturæ, aliæque, quas mox subjungit, fluunt ex argumento Maxentii per Suarezium adoptato, quo volunt, ipsum pro gratia præveniente interna substituisse prædicationem aut aliam externam.*

Cum S. Augustino, cujus verba dantur.

175 *S. Augustinus lib. de Spiritu et littera cap.* 34 *effectus divinæ gratiæ et liberi arbitrii in homine, qui convertitur, explicat hoc modo :* Attendat et videat, non ideo tantum istam voluntatem, *(qua credimus,)* divino muneri tribuendam, quia ex libero B arbitrio est, quod nobis naturaliter concreatum est : verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, ut velimus, et ut credamus, sive extrinsecus per evangelicas exhortationes, ubi et mandata Legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiam justificantem credendo confugiat, sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem, sed consentire vel dissentire propriæ voluntatis est. His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, ut ei credat, neque enim credere potest quodlibet* libero arbitrio, si nulla sit suasio vel vocatio, cui credat ; profecto et ipsum velle credere Deus operatur in homine, et in omnibus misericordia ejus prævenit nos : consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. Quæ res non solum non infirmat, quod dictum est : « Quid enim habes, quod non accepisti ? » verum etiam confirmat. Accipere enim et habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo : ac per hoc, quid habeat, et quid accipiat, Dei est : accipere autem et habere utique accipientis et habentis est. *Hactenus S. Augustinus.*

* *al.* quolibet

de iis eadem Faustus sensisse videtur.

C 176 *Si modo conferamus dicta* Fausti *cum verbis S. Augustini, idem uterque sentire videbitur. Uterque observat, homines plerumque a Deo ad fidem vocari per externam prædicationem, sed uterque etiam insinuat, hanc solam non sufficere ad hominis conversionem sine gratia sive vocatione interna. Id insinuavit Augustinus his verbis,* sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem. *Insinuavit idem* Faustus, *cum per vincula charitatis et per odorem unguentorum, tum clarius per illa verba,* sicut gratiæ esse, quod attrahitur, ita obedientiæ probatur esse, quod sequitur. *Nam internam et prævium gratiam significari, vox* obedientia *omnino insinuat et ulterius vox* sequitur. *Obedit enim homo interne loquenti Deo, internamque Dei motionem sequitur. Et certe lib.* 2 *cap.* 10 *de Ninive pœnitente ait :* Non enim magna illa civitas Jonæ eruditione resipuit, nec ejus monitis intellectum petendæ salutis accepit *etc. Quo igitur modo?* Totumque hoc in homine ignis interior a Dei insitus, et ab homine cum Dei gratia nutritus operatur. *Externæ prædicationi opponit gratiam internam, et per hanc Ninivitas ad pœnitentiam attractos observat. Qua ergo ratione credemus, in objecto loco eum velle pro Dei attractione solam prædicationem obtrudere ? Ipsis etiam Augustini vocibus* extrinsecus et intrinsecus *usus est* Faustus *lib.* 2 *cap.* D 7. *Mitto alia, ad hoc confirmandum idonea, et observo tertio, de necessitate consensus hominis, ut gratia habeat effectum, et de potentia hominis ad consentiendum vel dissentiendum cum* Fausto *prorsus consonare S. Augustinum.*

Quinta objectio expenditur.

177 *Examinato libro primo, ad secundum transit Suarezius, missisque prioribus capitibus, in quibus docet* Faustus, *nec præscientia nec prædestinatione Dei necessitatem ad bonum vel malum hominibus offerri, alia recitat et objicit ex cap.* 3, *ubi idem agere pergit* Faustus. In capite 3. *inquit Suarezius,* ex professo probat, prædestinationem esse ex præscientia alicujus meriti humani. *Respondeo, id me non invenire ; sed* Faustum *probare primo, aliud esse præscientiam aliud prædestinationem : secundo, neutra homini necessitatem inferri. Tertio non videtur de alia loqui prædestinatione quam ad gloriam et pœnam, et probat, sola gratia aut prædestinatione sine operibus hominem non perduci ad salutem, ut ostendit hæc objectio, ad quam* Faustus *in fine respondet :* Sed dicis : Invenio, ubi sola gratia sine societate humanæ voluntatis operetur. Nam in Bethleem omnis innocentium populus tam beatam mortem ex sola Dei prædestinatione consequitur. *Hæc, inquam, objectio ostendit,* Faustum E *ibi idem agere, quod in toto Opere, nimirum hominem rationis compotem non salvari sola gratia sine bonis operibus. De parvulis tamen baptizatis id non negat, sed variis locis agnoscit. Et de occisis in Bethleem respondet :* Mors pueris pro diaboli infertur furore, mors vero beatissima pro Dei honore confertur *etc. Verba ejus, quæ arripuit Suarezius, hæc sunt :* Voluntas est, quæ operatur delictum : voluntas est, quæ meretur auxilium. *At ex antecedentibus liquet, sano sensu hæc dici a* Fausto. *Nam hæc præcedunt:* Itane, quarum rerum ultor est *(Deus,)* earum et auctor esse credendus est? et inter hæc ad malum urgere judicandus est captivæ voluntatis adsensum, qui nec diabolo compellere permisit invitum ? Voluntas est *etc. Negat, Deum esse peccati auctorem, illudque voluntati tribuit. Quod autem voluntas operetur delictum, nullus negabit Catholicus. Quod etiam voluntas, per gratiam adjuta, bene operando, aut orando,* de congruo, *ut loquuntur theologi, mereatur ulterius auxilium, agnoscunt theologi cum S. Augustino, qui lib. de Dono perseverantiæ cap.* 6 *de ipso perseverantiæ dono dicit :* Hoc ergo Dei donum suppliciter emereri potest.

et solvitur.

F 178 *Credidit Suarezius,* Faustum *loqui de voluntate, necdum per gratiam elevata. Sic certe volunt explicare verba* Fausti, *quæ ex capite* 4 *objicit, sequentia :* Ad obedientiam pertinet labor, fructus autem laboris ad gratiam. *Attamen verba* Fausti, *si recte cum adjunctis considerantur, non habent difficultatem. Nam laborem hominis non præmittit gratiæ, sed præmio. Probat ibi* Faustus, *Deum in omnes homines misericordem esse et justum ; misericordem, quia omnibus sufficientia ad salutem dedit gratiæ auxilia ; justum, quia* obedienti proponit præmium, et quia nullum salvat invitum. *Tum subdit :* Itaque Apostolus magnifice ad donum gratiæ officium laboris adjungit, ita dicens « Laborantem agricolam oportet de fructibus » accipere. *De his verbis Apostoli dicit :* Ad obedientiam pertinet labor, fructus vero laboris ad gratiam. *Tum ad confirmationem addit hunc Apostoli locum :* Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. *Hæc omnia eo dirigit, ut ostendat, hominem ad salutem non perventurum sine bonis operibus. Ut vero probet, ipsam bonorum operum mercedem ex gratia profluere, subdit verba Evangelii Luc.* 17 ℣ 10 *:* Sic et vos, cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus

A cimus ; *sed ea nonnihil contraxit, seligens solum necessaria ad propositum.*

et Fausti doctrina ex Augustino confirmatur.

179 *Ipsissima est S. Augustini doctrina, quam ibi dat* Faustus. *Etenim in Epistola* 186, *Alypii simul nomine scripta, S. Augustinus cap.* 3 *ita loquitur:* Cum ergo fides impetrat justificationem... non gratiam Dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, ut aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pedissequa non prævia voluntate.... Nec ob aliud (*homo*) meretur ampliora, nisi pie fideliterque sciendo, a quo sibi bona sunt omnia.... Ac per hoc et ipsum hominis meritum donum est gratuitum. Nec a Patre luminum, a quo descendit omne datum optimum, boni aliquid accipere quisquam meretur, nisi accipiendo, quod non meretur. *Sic* Faustus *laborem esse ait obedientiæ, fructum laboris, sive augmenta gratiarum in hac vita, sive gloriam in altera vita, gratiæ esse. Hinc post pauca subjungit :* Totis ergo viribus laboro : sed quicquid de superna largitate percepero, gratiæ, non industriæ, deputabo; beneficium vocabo, non pretium, donum testabor esse, non debitum ; remunerationem, non retributionem. *Non poterat clarius sensum S. Augustini exprimere.*

B

Sexta objectio ex verbis Fausti mox sequentibus

180 *Ex cap.* 6 *hæc verba objicit Suarezius* : Sed et Abel divinis studuit placere conspectibus per insitum a Deo generaliter bonum, id est, per propriæ meruit voluntatis affectum. *Addo alia verba, quæ objicit ex cap.* 7, *ubi sic leguntur* : Quanti ante Legem litteræ, erudiente lege naturæ, quæ prima (ut diximus) Dei gratia est, vestibula salutis intraverint, per Christum ad ipsa vitæ penetralia perducendi, *ut sensus sit perfectus, addo præcedentia verba;* perstringere nos oportet. *Objicit hæc Suarez, acsi ea* de prædestinationis causa *traderet* Faustus. *Verum* Faustus *ibi probat, ne in Lege quidem naturæ homines fatali necessitate ad peccandum fuisse constrictos, sed eo etiam tempore non defuisse sufficientem Dei gratiam, qua Deum cognoscere, ejusque mandata poterant observare. Ad hoc probandum allegat plures, et inter eos Abelem, quem Deo placuisse, non per voluntatem gratia carentem, sed per fidem gratiamque a Deo acceptam docet. Hoc ut videamus, verba, quæ post objecta sequuntur, huc transfero :* Hic ergo, cui cognomen Justi immaculatæ vitæ perfectio dedit, quo erudiente justitiæ sectator existeret, nisi eum Lex visceribus inscripta docuisset ? aut unde placituras

C Deo hostias, et per ignem cœlitus absumendas, de adipibus et primitiis scisset eligere, nisi fides, quæ eum amatorem virtutum fecerat, inspirasset, sicut legimus : « Fide plurimam hostiam Abel, « quam Cain, obtulit, testimonium perhibente mu« neribus ejus Deo. » Quod nequaquam obtinere potuisset, nisi ad Domini donum famuli accessisset obsequium. Et tu nihil eum ordinatione Dei habere judicas proprium, cujus devotioni Deus perhibet testimonium ? Vides bonum credulitatis non novellum esse privilegium, sed vetustum, et inter ipsa mundi coalescentis exordia mentem hominis, sicut intellectu atque ratione, ita etiam fide a summo Auctore dotatam ? *Hæc* Faustus.

aliisque Fausti locis

181 *Allegata verba omnino evincunt, fidem esse et consequenter gratiam, qua Abelem Deo placuisse ait* Faustus *: evincunt ulterius, fidem ab ipso statui* Domini donum, *et* privilegium, *et mentem Abelis a Deo* fide dotatam. *At hæc Dei dona non naturæ* Faustum *attribuisse, sed gratiæ, ex capite* 7 *fit manifestum. Nam de perfectionibus Dei et hominum virtutibus loquens, ait* : Homo vero hæc dona, nisi acceperit, non habet. *Et paulo post* : Homo justus esse potest, justitia esse non potest ; misericors esse potest, misericordia esse non potest ; pius esse potest, pietas esse non potest ; quia non naturaliter habet ista, sed largiter

verbi gratia. *Ultima mendosa sunt, et legendum existimo*, sed largiente Verbi gratia. *Et mox:* Et in homine gratia est, quod in Deo natura est, *virtus videlicet. Et rursum de virtutibus :* Manifeste enim inveniuntur apposita, dum, culpis intervenientibus, exuuntur. *Ex Christi autem meritis has gratias hominibus fuisse datas cap.* 7 *similiter insinuavit his verbis :* Deinde et illud sollicite advertendum est, quod Dominus noster Jesus Christus in primo tempore *(id est, tempore legis naturæ et Moysaicæ)* de suo meliora contulit (*gratias scilicet ;*) in secundo autem de nostro deteriora *(humanam naturam)* suscepit. *Itaque verbis illis a Suarezio objectis* per insitum a Deo generaliter bonum, *idem* Faustus *intelligit, acsi diceret,* per gratiam omnibus datam, *omnibus nimirum, qui eidem non resistunt, et illis,* per propriæ voluntatis affectum, *intelligit affectum ex gratia operantem. Sic cap.* 4 *dixit de Deo* : Misericors ergo (*in omnes*) est, quia et malis ingerit rationis intellectum et bonitatis affectum, *id est, gratiam illuminantem et excitantem. Hisce addi potest, quod* Faustus *doceat, Christum non minus pro hominibus Legis antiquæ mortuum esse, quam pro aliis, illisque etiam meruisse gratias sufficientes.*

D

AUCTORE J. S.

E

prorsus evanescit,

182 *Secundus locus, in quo Lex naturæ dicitur* prima Dei gratia, *multique illa, erudiente,* vestibula salutis *intrasse asseruntur, difficultatem non habet, si attendamus ad propositum* Fausti. *Nam probat, vetustos per Legem naturæ instrui potuisse de iis, quæ agenda sibi erant, vel non agenda : sed minime asserit, non aliam fuisse in Lege naturæ gratiam, aut solam naturæ Legem sine alia gratia hominibus sufficisse ad salutem, aut etiam ad fidem obtinendam. Nam hæc directe pugnant cum doctrina* Fausti *per totum Opus passim tradita de morte Christi pro omnibus, et de gratia sufficienti omnibus data, vel certe oblata. Quin et aperte cap.* 10 *dicit, gratiam internam fuisse, qua Ninivitæ crediderunt, eamque ob merita Christi præscita datam,* quia nihil ad perfectum adduxit Lex vel litteræ vel naturæ. *Credidit ergo* Faustus *non solis Legis cujuscumque præceptis, sed interna gratia, ad fidem, ad perfectionem, ad salutem pervenisse homines. Quod autem Legem naturæ vocat* primam gratiam, *ideo facit, quod crediderit gratiam et fidem cum ea Lege homini a Deo datam. Nam paulo post dicit :* fidem ipsam cum Lege naturæ (*Enocho*) traditam fuisse. *Et cap.* 8 *ad illa Apostoli verba :* Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis ; *ita arguit :* Unde hic extra Legem (*Moysaicam*) positi accusantur incredulitatis, nisi quia Legem naturæ, cui fides juncta est, servare noluerunt ? Unde objicitur incredulitas, nisi quia in promptu fuit (*nimirum per gratiam, quam abjecerunt*) credendi facultas ? *Hanc autem facultatem credendi ex gratia omnibus oblata repeti a* Fausto, *ad sequentem objectionem alio etiam argumento confirmabo.*

F

uti et septima

183 *Objicit Suarezius hæc verba :* Nisi voluntariam devotionem et intentionem quæreret, remunerationem homini non deferret, et nisi ei aliquid proprium (*in Bibliotheca Patrum* prius) unde posset placere tribuisset. *Sive autem prius legatur, sive proprium, non invenio, quid Suarezio in allegatis verbis displicere potuerit, neque id ipse edicit. Certe locus ille, maxime si præcedentia considerentur, potius evincere videtur, Catholicam esse Fausti doctrinam de initio fidei. Nam ex justitia Enochi probat, fidem ipsi a Deo datam fuisse. Sic autem argumentatur.* Enoch Deo placuit ; atqui non potuit Deo placere sine fide. *Obvia consecutio erat:* Ergo fidem habuit. *Verum, ut simul doceret, cujus dono Enoch fidem accepisset, maluit sic inferre:* Ergo fidem a Deo accepit. *Si vero fuisset in errore, quem ei imputant neoterici, intulisset :* Ergo bono affectu, vel bono usu liberi arbitrii, fidem meruit. *At*

A *hunc errorem in toto* Fausti *Opere deprehendere ego non potui.*

AUCTORE S. S.

ad quam ex recitato integre loco

184 *Verba vero* Fausti, *quæ involvunt syllogismum supra datum, huc transfero :* Unde enim Enoch cum Deo ambulare, vel Dei placere potuisset, nisi eum Lex visceribus infusa secreto magisterio illuminasset, in tantum, ut nihil terrenum sapiens, mirabiliter a Deo adsumente raperetur ? Qui dum fidei merito in prima sæculi illius ætate cæteros antecellit, fidem ipsam cum Lege naturæ sibi traditam fuisse perdocet. Sicut legimus : « Fide Enoch translatus est, « ut non videret mortem. Ante translationem enim « testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide au« tem impossibile est placere Deo. Credere autem « oportet accedentem ad Deum, quia est, et inqui« rentibus se sit remunerator. » Nisi voluntariam devotionem et intentionem quæreret, remunerationem homini non deferret, et nisi ei aliquid prius, unde possit placere, tribuisset.

doctrina Fausti de initio fidei probatur Catholica.

185 *Syllogismum supra datum in verbis allegatis quilibet logicus facile inveniet. Ex verbis autem Apostoli,* Et inquirentibus se remunerator sit, *aliam observationem addidit* Faustus, *videlicet ex remuneratione,* B *quam promittit Deus, infert libertatem hominis, sive Deum nolle necessitatem homini adferre, sed velle, ut homo libera præstet servitia. Ex ea libertate ulterius infert, Deum prius homini dedisse,* unde possit placere, *acsi diceret, Deus non exigeret ab homine bona opera, nisi ei prius dedisset auxilia, id est, gratias sufficientes, quibus ea peragere posset, ut alias sæpe inculcat. Cum autem remuneratio maxime spectet ad alteram vitam, aut in hac vita ad augmenta gratiæ justificantis, Deus prius et fidem et gratias actuales donat, ut homo remunerationem illam bene operando possit consequi. Itaque non quærit* Faustus *causam prædestinationis ad fidem aut primas gratias, ut suspicatur Suarezius, sed causas meritorum, post quæ prævisa homo prædestinatur ad gloriam, ut multi hoc etiam tempore docent theologi. Nam gratias ad credendum et fidem ipsam ponit inter ea, quæ prius ut necessaria ad merendum homini donat Deus, ut hæc plane gratuita esse agnoscat. Restant duo textus a Suarezio objecti, quibus idem fere contra* Faustum *vult probare.*

Octava, similiter a mente Fausti aberrans.

186 *Prior hic est ex cap.* 10 (*non* 26, *ut male impressum est :*) Hoc solum nostrum est, ut, qui pro fragilitate idonei non sumus, saltem quærendi et pulsandi importunitate placeamus. *Tum Suarezius,* Hoc autem, *inquit,* vocat nostrum, quia nos ad id C sumus idonei, utique absque gratia. *Verum alia plane est* Fausti *intentio : nam agit de augenda et conservanda gratia sive justitia, et de gloria promerenda. Ideo hortatur ad orandum, sed minime dixit* nostrum *esse orare sine gratia, sed clarissime insinuat, per gratiam id faciendum. Locum cum præcedentibus subjungo.* Et ideo perfecta illa (*Dei*) providentia, quæ in hoc sæculo virtutum exercitiis delectatur, ordinatissimum et sapientia sua dignissimum judicavit, ut hominem, conditum ad sacræ imaginis dignitatem, hic primus agonibus et conditionibus exploraret, illic (*in cœlo*) vero donis et retributionibus adimpleret : ut, cum famulus exhibuisset in labore obedientiam, Dominus ostenderet in remuneratione justitiam : ut, cum infirmitas humana obtulisset humilem devotionem, ineffabilem divina potentia exerceret largitatem. Jugiter ergo laborandum : sed a gratia non recedendum ; et dicendum : « Deus, in « adjutorium meum intende. » Ipsum ergo adjutorii vocabulum laborantium requirit officium.

cum observatione alia æque aberrante,

187 Adjutorii itaque sermo duos indicat, operantem et cooperantem, petentem et promittentem, pulsantem et aperientem, quærentem pariter et retribuentem. Hoc solum nostrum est, ut, qui pro fragilitate idonei non sumus, saltem quærendi et pulsandi importunitate placeamus. *Omnia etiam se-* D *quentia ostendunt, velle* Faustum, *ut crebro oremus ad perseverandum in bono et cœlestem gloriam obtinendam. Ita S. Augustinus lib. de Spiritu et littera cap.* 32 *ait, admonuisse Christum,* petere, quærere, pulsare, ut accipiant *etc. At uterque alloquitur fideles, uterque vult, ut illa fiant per gratiam. Non agitur de obtinenda per vires liberi arbitrii prima gratia, sed per gratiæ adjutorium perseverantia in bono et vita æterna. Porro ex allegatis verbis,* Adjutorii itaque sermo duos indicat, operantem et cooperantem *etc. Suarezius aliam postea objectionem format, aut potius de Fausti sententia sic divinat :* Per adjutorium autem gratiæ vel cooperationem intelligit gratiam aliquam subsequentem ad humanum meritum, et promoventem aliquo modo liberum arbitrium ad ulteriorem perfectionem. *Respondeo, ea longe aberrare a mente* Fausti : Faustum *autem ex ipso nomine* Adjutorii, *sive gratiæ adjuvantis, argumentum sumere, ut probet, non sola gratia hominem salvari, sed eidem etiam cum gratia bene operandum esse : nemo enim in agendo adjuvatur, nisi ipse simul agat. Hoc observare hic volui, ne eadem verba iterum producenda veniant.*

188 *Ultimus locus a Suarezio objectus, speciem* E *difficultatis magnæ habet, prout legitur a reliquo contextu abstractus, sed vera difficultate caret, si cum reliquis recte consideretur. Verba hæc sunt :* Nisi fuerit obedientiæ præmissa devotio, gratiæ vilescit oblatio. *Vocat Suarezius hæc* notanda verba. *Sunt sane notanda, quemadmodum et hæc Apostoli :* Nemo coronabitur, nisi qui legitime certaverit. *At vehementer fallitur, qui existimat,* Faustum *per voces* gratiæ oblatio *intelligere, aut primam aliquam gratiam aut fidem, cum clarissime iis vocibus ibidem designet æternam beatitudinem, sive cœlestem gloriam. In fine enim Operis sui* Faustus *inducit perfectiones divinas quasi consultantes de creando homine, et de qualitatibus eidem dandis, ut beatus esse possit ; et post alias Justitiam sic loquentem, ut persuadeat, homini dandum esse liberum arbitrium,* ut custodia præcepti aditus et causa sit præmii. *Rationes multæ afferuntur : sed solum allego verba, quæ proxime præcedunt objecta, et sequuntur.* Et præterea præmium perit, ubi meritum non præcedit. Bona nostra non potest servare, qui nescit acquirere. Nisi fuerit obedientiæ præmissa devotio, gratiæ vilescit oblatio. Simulque verecundia remunerantis est, si honoretur otiosus, si remuneretur ignavus. Quin potius, cooperante adjutorio, etiam suo opere fiat dignus, et cum bona conscientia sit F beatus *etc. Nullum potest esse dubium, quin agatur de modo, quo hominem ad vitam beatam pervenire vult Deus, nullamque ibi esse quæstionem de fide aut prima gratia. Hinc tota illa disputatio et Opus* Fausti *sic finitur :* Dignum enim esse judicavit (*Deus,*) ut homo, peccare qui noluit infirmus, non possit æternus : sed ut labentibus in immensum sæculis sine metu gaudium, sine invido præmium, sine hoste sit regnum.

sicut et nona ex recitatis integre verbis concidunt.

Alia Suarezii dicta,

189 *Hactenus locos a Suarezio objectos ita exponere conatus sum, ut nihil prætermiserim, et vel sic unum alterumque dumtaxat invenerim textum, qui aliquid præfert difficultatis : sed ea quoque difficultas ex pluribus* Fausti *locis omnino tollitur. Necdum tamen Suarezius hic finem fecit impugnandi* Faustum : *sed quæ initio pro sana* Fausti *doctrina solidis argumentis construxit, conjecturis destruere nititur, præmittens tamen aliqua de oppugnatione sua jam refutata hoc modo :* Ex quibus loquutionibus si una tantum vel altera in hoc Opere inveniretur, posset pie ad bonum sensum trahi explicanda V. G. necessitatem laboris, et obedientiæ voluntariæ, de illa, quæ cum Dei adjutorio præstatur. *Ad hæc observo, non tantum locos* Fausti *de necessitate* laboris et obedientiæ *sic* pie *posse explicari, sed omnino etiam debere sic explicari, si non*

non velimus ab ejus proposito aberrare. Nam toto Opere probat, non sola gratia hominem salvari, sed gratiæ obediendum esse, gratiam dari, ut homo bene operetur, bona Opera ad salutem quoque esse necessaria. Quin et multis locis probat, hominem ad bene operandum fieri liberum, eo quod nulli desit gratia. Quomodo per gratiam erit liber ad bene operandum, si operari debeat sine gratia? Quomodo mortem Christi pro omnibus tam studiose probat, ut inferat, nulli, nisi ob culpam suam, deesse potentiam ad bene operandum, si velit sine gratia laborandum esse homini? Itaque non reponam multa ad sequentia Suarezii verba. Verumtamen, *inquit*, in tanta multitudine sententiarum, et tot modis illa explicandi contra doctrinam Augustini, nulla pia interpretatio locum habet, præsertim, quia simul conatur ille Author refellere testimonia Scripturæ, quæ veritatem fidei confirmant, ad peregrinos et erroneos sensus illa detorquendo, ut postea confirmando fidei doctrinam attingemus. *Breviter ad hæc dico, aut nulla opus videri pia interpretatione, sed solum magna diligentia in vero* Fausti *sensu investigando; aut certe duos tantum aut tres esse* Fausti *textus, in quibus pia interpretatio defectum claritatis possit supplere. Quod de Augustino et sacra Scriptura additur, vagum est, et minime probatum, postea tamen discutietur, contra Norisium.*

suspiciones,

190 *Pergat interim Suarezius.* Quapropter, *inquit*, in prioribus locis, quæ in contrarium adduximus, prima verba Epistolæ, quæ sunt a toto concilio probata, Catholicum possunt habere sensum et in illo credendum est fuisse a Patribus concilii ibi subscribentibus recepta, ut Baronius recte notavit. In aliis vero, quæ sunt propria Fausti (*in libris nimirum.*) sub nomine gratiæ comprehendit externam prædicationem, revelationem, doctrinam, imo etiam Legem naturæ, ut vidimus. Et ita, quoties dicit initium bonæ voluntatis esse ex gratia, vel a Deo esse inchoationis initia, et consummationem, et gratiam esse, quæ attrahit, et ante obedientiam præcedit, et similia; solum loquitur de gratia externa per Legem, vel doctrinam, aut prædicationem: ita enim se in aliis locis declarat, nec in alio sensu potest consecutio doctrinæ consistere. Et ita etiam notavit Maxentius in dicta responsione circa finem. *Ita Suarezius adoptat Maxentii contra* Faustum *ratiocinia, cum tamen ante Maxentium fecerit de hæresi suspectum, agnoveritque falso ab eodem accusatum S. Hormisdam Papam. At alium non invenit ex antiquis ducem, cujus argumenta adoptare posset contra* Faustum. *Argumentum Maxentii, quod adoptavit Suarezius, suo loco refutatum est. Quod hic addit de consecutione doctrinæ, plane pugnat contra ipsum Suarezium, qui tam varia* Fausto *attribuit, ut ego prorsus desperarem de invenienda consecutione, si objectiones Suarezii essent admittendæ. At illa consecutio facile invenitur in sententia nostra. Nam gratiam sufficientem nemini sine sua culpa deesse docet* Faustus, *eamque repetit ex meritis Christi pro omnibus mortui. Ex illa autem gratia repetit libertatem hominis ad bene operandum, negatque necessitatem ad peccandum. Hæc aliaque omnia* Fausti *recte cohærent. At Suarezius nunc,* Faustum *facit Pelagianum, nunc Semipelagianum, nunc, relicto sensu proprio verborum ejus, conjecturas affert, ut sententiam ejus divinando quærat, et vel sic nihil certi invenit, quia prima argumenta, quibus Catholicum recte probaverat, numquam aliis argumentis destruxit, sed suspicionibus et conjecturis frustra impugnavit.*

conjecturæ cum argumento novo

191 *Audiamus et alias pergentis Suarezii conjecturas:* Unde licet in eisdem libris reperiantur eædem voces, quibus Catholica fides utitur, nimirum gratiæ vocantis, attrahentis, adjuvantis, ac cooperantis, nihilominus earum significatio, et usus sunt longe diversa. Nam per vocationem, solam externam prædicationem, vel objecti propositionem, aut naturalis legis dictamen, aut aliquid simile intelligit, ut ipse explicat, et hanc interdum primam gratiam et attractionem. *Ex unico Maxentii argumento, quod num.* 169 *propositum et mox refutatum videri potest, tot trahuntur conjecturæ, quæ nequaquam probatæ sunt, nec ullum in libris* Fausti *fundamentum mihi habere videntur. Probanda hæc essent, non asserenda, quemadmodum et illa, quæ subjungit:* Per adjutorium autem gratiæ vel cooperationem, intelligit gratiam aliquam subsequentem ad humanum meritum, et promoventem aliquo modo liberum arbitrium ad ulteriorem perfectionem. Ac proinde in cap. 10 libri 2 sic inquit: « Ipsum adjutorii vocabulum duos indicat, operantem et cooperantem. » Quæ verba inveniuntur etiam in S. Augustino, sed in sensu longe diverso. Augustinus enim gratiam ipsam esse vult operantem et cooperantem simul cum libero arbitrio, ut infra suis locis ostendemus. Faustus vero per operantem intelligit hominem, et cooperantem vult esse Deum vel gratiam, non simul, sed post hominis prævium meritum. Unde post dicta verba « Operantem et cooperantem »; subjungit: « Petentem et promittentem, pulsantem et aperientem, quærentem et retribuentem. » Et neque gratiam vere operantem agnoscit, nec cooperantem ad idem omnino opus, vel ad eumdem hominis affectum: sed cooperantem vocat, licet detur ad novum affectum solum, quia subjungitur priori actioni et merito hominis, ut illum ad ulteriorem perfectionem adjuvet. De quo etiam sub sequenti adjutorio, quale sit, numquam ab illo Authore explicatur, ut sequenti capite dicam. *Hactenus Suarezius, qui ultimis verbis aperte declarat, sensum* Fausti *de gratiæ adjutorio sibi non satis esse perspectum, prout etiam cap.* 6 *subinde conqueritur. Nihil tamen ex illo capite producam, cum ibidem* Faustum *novis argumentis non impugnet.*

AUCTORE J. S.

192 *Locus autem* Fausti *quem datis verbis oppugnat, recitatus est num.* 186, *ibique continuo observavi, ex ipso nomine* adjutorii *argumentum sumere* Faustum *ad probandum, non sola gratia hominem adultum salvari, sed ipsi etiam cum gratia laborandum. Agit* Faustus *de modo, quo cælestem gloriam consequi debemus, non sola gratia, sed bonis operibus per gratiam faciendis. Verba præcedentia id clare indicant, et illa ipsa, quæ Suarezius, aut ejus editor, aut fortasse typotheta, corrupte posuit:* Ipsum ergo adjutorii vocabulum laborantis requirit officium; adjutorii itaque sermo duos indicat, operantem et cooperantem. *Ex voce* adjutorium *infert, homini cum Deo operandum esse. At non capio, quomodo unus operetur, alter cooperetur aut adjuvet; si non agatur de eodem actu, ut vult Suarezius. Vidit quidem ex sequentibus verbis,* Petentem et promittentem *etc. aliquid promitti pro futuro. Sic est: sed præsens Dei adjutorium non negatur, quia bene operanti cum gratia futurum etiam promittitur. Si* Fausti *sensum capio, vult nos cum Dei gratia bene operari et orare, ut futurum quoque gratiæ auxilium, et cælestem gloriam consequamur. Hoc perpetuo inculcat* Faustus, *ut jam dixi num.* 186.

refelluntur.

193 *Respondi ad objectiones Suarezio contra* Faustum *intortas, quæ tales sunt, ut variæ Pelagianum potius facerent, quam Semipelagianum, ideoque tanto diligentius fuerunt examinandæ. Attamen tam Suarezius quam neoterici alii Semipelagianis tantum, non Pelagianis,* Faustum *annumerarunt, volueruntque, male ipsum sensisse de initio fidei, illudque attribuisse libero arbitrio, non gratiæ. Verum de hoc nominatim errore non invenio* Faustum *accusatum ab ullo, qui seculo* XVI *sit antiquior. Primus accusator Maxentius Pelagianum facere voluit. Post hunc nullus, quantum deprehendere potui, ullum nominatim articulum in* Fausti *libris*

Prima argumenta contra Faustum

A libris notavit; sed aliqui ex Maxentio Pelagianis
faventem dixerunt. Recentiores vero illud dogma de
initio fidei magis videntur Fausto attribuisse, quia cum
Semipelagianis, quorum is erat error, annumerabant,
quam quia illum in Fausti libris deprehenderunt. Certe
nullibi disertis verbis a Fausto asseritur, nullibi etiam,
quantum ego intelligere valeo, obscuris dictis insinua-
tur. Doctissimus Suarezius totos Fausti libros diligen-
tissime excussit, omnesque priores objectiones eo direxit,
ut probaret, in Fausti libris asseri aliquod meritum li-
beri arbitrii, quod fidem præcederet, sed frustra, ut ipse vi-
detur vidisse, antequam procederet ad alteram impugna-
tionem de admissa solum a Fausto externa gratia prævia.

AUCTORE J. S.

194 Nam ibi post omnes objectiones dictas ait: Et ita
videtur fateri gratiam præire, quod capite 7 (lege 17)
multis verbis adstruere videtur. Multo plura addu-
xerat initio Suarezius ad veram de prævia gratia sen-
tentiam S. Fausto asserendam. Videri ea possunt
num. 140 et seqq. Perspexisse igitur videtur Suarezius
hominem ex mente Fausti non pervenire ad fidem sine
aliqua vocatione Dei prævia, licet aliquot objectiones ex
Fausto contra illam veritatem adduxerit. Nam, ubi
cœpit contendere, Faustum loqui de vocatione per ex-
B ternam prædicationem, ita loquitur post verba mox
data: Verumtamen ibi (cap. 17) sensum suum ape-
rit, omnemque ambiguitatem tollit, et nomine gratiæ
pulsantis vel attrahentis solam externam prædica-
tionem et doctrinam seu objecti propositionem in-
telligit. Et post aliqua ex Fausto recitata, ait: Ubi
hunc ordinem constituit inter gratiam et liberum
arbitrium, ut præcedat vocatio aliqua per externam
prædicationem etc. Hæc videntur evincere, Suarezium
resiluisse a prima objectione, qua contendebat, quod
(Faustus) initium fidei vel salutis tribuat libero ar
bitrio, vel in boni cupiditate, ut deinde loquitur,
constituat. Rursum tamen post pauca dubitat, an Fau-
stus non ponat duplicem attractionem. Tanta impu-
gnandi et de Fausti sensu divinandi varietate videtur
Suarezius manifestum facere, de Fausti doctrina
censendum esse secundum verba ejus proprio sensu in-
tellecta, ex quibus ab ipso Suarezio Catholica distinc-
taque a Pelagianis et Semipelagianis erroribus probata
et declarata fuit; et merito, ut ex ipsis Suarezii argu-
mentis aliisque existimo.

videtur utcumque deseruisse Suarezius.

195 Liceat itaque pauca mihi afferre ad id confirman-
dum. Primo Epistola Fausti ad Lucidum, Operi
præfixa, a Baronio Suarezioque et omnibus passim
Catholicis pro sana et Catholica habetur, et a
concilio approbata. Si quis modo Fausti Opus cum
illa Epistola diligenter contulerit, omnino deprehendet,
C opinor, unice laborasse Faustum, ut probaret elucida-
retque doctrinam illius Epistolæ, et objectiones adversa-
riorum refelleret. Addita tamen sunt a Fausto sub
finem Operis ea, quæ addi voluerunt Patres Lugdunenses
ad refutandos errores postea detectos. Ex Epistola
Lucidi, errores suos retractantis, habemus hanc propo-
sitionem: Assero etiam, per rationem et ordinem
sæculorum alios lege gratiæ, alios lege Moysi, alios
lege naturæ, quam Deus in omnium cordibus scri-
psit, in spe adventus Christi fuisse salvatos: tamen
ex initio mundi ab originali nexu, nisi intercessione
sacri Sanguinis, non absolutos. Ad confirmandum
hunc articulum scripsit postremam Operis sui partem
Faustus, maxime tamen egit de Sanctis legis naturæ,
quod, quantum existimo, de aliis id minus negaretur.
Jam vero, si omnia, quæ Faustus probare et confirmare
studuit, sana sunt et Catholica, favorabile pro doctrina
ejus habemus ex eo ipso præjudicium. Præterea, ubi-
cumque Fausti verba sunt ambigua, respiciamus oportet
ad ea, quæ aut refutanda aut probanda assumpserat,
et sic facilius inveniemus verum verborum ejus sensum:
nec verum modo intelligemus sensum, sed sanum quoque
deprehendemus.

Catholica sunt, quæ Faustus in Opere suo probanda sumpsit:

196 Secundo Faustus in Epistola sua sic loquitur: D
Nos ergo per medium, Christo duce, gradientes,
post gratiam, sine qua nihil sumus, laborem offi-
ciosæ servitutis asserimus, sed omnimodo arrogan-
tiam et præsumptionem laboris excludimus, ut
totis viribus desudantes, ne gratia in nobis eva-
cuetur, quicquid de manu Domini susceperi-
mus, donum pronuntiemus esse, non pretium,
scientes laboris ipsius fructum officii rem esse,
non meriti, cum Evangelista dicentes: « Servi
« inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. »
Vide num. 178 objectionem Suarezii de fructu laboris,
ibique et num. 179 similia plane Fausti verba recitata
et exposita. Quod hic ago, illud est, a Fausto requiri
laborem officiosæ servitutis, sed post gratiam. Ita-
que non requirit laborem, ut primam gratiam aut
fidem eo mereamur, sed ut per gratiam Deo serviamus,
gratiam conservemus, augeamus, et gloriam consequa-
mur. Necessitatem bene operandi in finem modo dictum
per totum Opus probat Faustus, idque illi propositum
erat, et a concilio injunctum, ut liquet ex prima pro-
positione, quam Lucidus retractavit his verbis: Proinde
juxta prædicandi recentia statuta concilii damno
vobiscum sensum illum, qui dicit, laborem humanæ E
obedientiæ divinæ gratiæ non esse jungendum. At
nullibi Fausto fuit mandatum, ut exponeret, quomodo
fides acquiratur aut prima gratia. Quapropter toto cœlo
a proposito ipsius aberrarunt, qui voluerunt, ipsum
aut bona opera, aut bonum affectum, aut boni cupidi-
tatem, aut aliud simile requisivisse, ut donum fidei
mereatur homo.

necessitatem bene operandi cum beneficentia probavit, ut salvemur,

197 Tertio ea opinio plane contraria est multis
Fausti assertis. Verbis modo datis dixit; Post gra-
tiam, sine qua nihil sumus. Mox lib. 1 cap. 1 illa
Christi verba: Quia sine me nihil potestis facere:
ut fundamentum ponit contra Pelagium, et illa Psal-
mistæ. « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum
« laboraverunt, qui ædificant eam. » Si in ordine
ad salutem nostram nihil sumus sine gratia, si nihil
possumus facere sine gratia, judice Fausto; quomodo,
eodem judice, sine gratia bonum possumus habere affec-
tum, quo fidem mereamur? Neque hic dicat aliquis,
solum initium fidei ab eo nobis attribui. Nam illud ini-
tium saltem aliquid esset, quod ad salutem nostram
conduceret. At Faustus nihil nobis attribuit; nec po-
test simul aliquid et nihil nobis attribuere, nisi aperte
sibi contradicendo. Præterea lib. 1 cap. XI illud initium
aperte nobis negat his verbis: Qui vero vel initium
operis sibi præsumit arrogare vel finem, ad illum
merito dicitur: « Nisi Dominus ædificaverit do- F
« mum etc. »

non vero bene operandi una gratia, ut fidem mereamur;

198 Mitto alia variis locis jam dicta, et addo verba
Fausti lib. 2 cap. 8 a Suarezio etiam data: Nihil hic,
ut opinor, redolet præsumptionis, cum et hoc ipsum
incessabiliter asseram, quod Deo ipsam debeam vo-
luntatem, præsertim cum in omnibus ejus motibus
ad opus gratiæ referam vel inchoationis initia vel
consummationis extrema. Profitetur, nos Deo debere
voluntatem bonam, omnesque bonos voluntatis motus
opus gratiæ esse, et tam initia motuum, quam finem aut
perfectionem. Non licet hic recurrere ad prædicationem
aut alias gratias externas, cum bonus voluntatis motus
sit gratia interna. Itaque, si omnes bonæ voluntatis mo-
tus ad opus gratiæ retulit Faustus, ut profitetur; quo-
modo ullos ejus motus referre potuit ad naturales liberi
arbitrii vires? Si inchoationis initia retulit ad opus
gratiæ, qua tandem ratione creditur initium fidei retu-
lisse ad prævium affectum bonæ voluntatis naturalis?
Quare gratis Fausto tribuitur, quod nullibi dixit; gratis
per ratiocinia ex obscuris ejus verbis trahitur, quod
claris et apertis ejus assertis tam manifeste repugnat.

nam hoc ejus assertis plane est contrarium.

199 Cum autem videam, ab alio contra Faustum
objecta esse verba, quæ præcedunt ultimum locum allega-
tum

Ex loco Fausti hic recitato

A *tum ex cap.* 8, *totum contextum, licet prolixum, huc transfero.* Nec hoc quidem, *inquit,* videbor incautus, si profitear, quod aliquoties in dispositionibus nostris, non quidem in vitæ nostræ primordiis, sed dumtaxat in mediis, gratias speciales et ex accedenti largitate venientes, voluntas nostra, Deo ita ordinante, præcedat. Utrum ita sit, sacra interrogemus eloquia. Legimus in Evangelio dicentem Dominum: « Quid tibi vis faciam ? » Et iterum: « Vis sanus « fieri ? » Vides, quia non tribuitur munus salutis, nisi prius interrogetur desiderium voluntatis. Sed et cum venitur ad baptismum, prius accedentis voluntas inquiritur, ut regenerantis gratia subsequatur. Et in centurione Cornelio, quia præcessit voluntas gratiam, ideo prævenit et gratia regenerationem. *Hæc ultima verba de Cornelio objecit Norisius, inferius refutandus, propter illa verba, opinor:* Quia præcessit voluntas gratiam. *At mox explicat* Faustus, *de qua loquatur voluntate, nimirum de voluntate mota sive excitata per gratiam. Quam vero gratiam Cornelii designet iis vocibus,* quia præcessit voluntas gratiam, *intelligimus Act.* 10, *ubi historia Cornelii refertur, nimirum gratiam accepti Spiritus sancti ante baptismum. Res a* ℣ 44 *sic narratur:* Adhuc loquente Pe-
B tro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia in nationes gratia Spiritus sancti effusa est. Audiebant enim illos loquentes linguis, et magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut et nos? Et jussit eos baptizari *etc. Hanc gratiam plane singularem præcessit voluntas Cornelii per gratias optime præparata: nam Cornelius* ℣ 1 *et* 2 *vocatur* Religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper. *Itaque et fide in Deum et multis gratiis recte erat dispositus ad singularem illam gratiam, quam ante baptismum accepit.*

idem rursum probatur. 200 *Nunc pauca ex allegato* Fausti *loco observemus. Si verum esset, quod* Fausto *imputatur, deberet bona voluntas, eaque ex solis naturæ viribus, semper præcedere gratiam: at ille loquitur de voluntate per gratiam præparata, asserit id* aliquoties *contingere, et id fieri,* Deo sic ordinante. *Primo igitur non credidit, quod bona voluntas semper præcedat gratiam, nec existimavit, quod voluntas mere naturalis præcedat gratiam. Præterea ait, quod bona voluntas aliquando*
C *præcedat* gratias speciales et ex accedenti largitate venientes. *Quare non censuit, quod bona voluntas gratiam fidei aut quamcumque primam gratiam præcedat; imo id omnino censere non potuit de voluntate naturali, cum omne initium bonæ voluntatis, ad salutem tendentis, attribuat gratiæ. At non solum hæc ratio: sed etiam tot conditiones, limitationes, et cautiones, quas adhibuit* Faustus, *ut timide dicat, quod voluntas* aliquoties *præcedat* gratias speciales, *manifeste indicant, non credidisse* Faustum, *quod bonus voluntatis affectus præcedat quascumque gratias, quibus ad fidem aut bona opera excitamur a Deo; præsertim cum has ingeri a Deo frequenter dicat, et nemini adulto sine culpa sua deesse variis locis contendat.*

Variis argumentis 201 *Jam vero, quam improbabile sit,* Faustum *solum gratias externas designare, quando loquitur de gratiis ad fidem vocantibus, breviter etiam ostendam.* Ad opus gratiæ *refert in* omnibus *voluntatis* motibus tam inchoationis initia quam consummationis extrema. *Atqui bonus affectus, quo homo fidem amplecti desiderat, unus est ex bonis motibus voluntatis. Ergo affectus ille a* Fausto *gratiæ attribuitur, non naturæ viribus. Jam vero affectus ille nequit dici gratia externa, cum sit in voluntate hominis. Igitur vocationem hominis ad fidem non statuit gratiam externam, sed vere internam,*

eamque ob merita Christi, ut sæpe dicit, hominibus D
datam. Et sane non intelligo, qua ratione bonus voluntatis motus posset dici gratia externa, cum nihil homini magis sit internum, quam voluntas. Secundo Faustus *verbis num.* 183 *allegatis, ut certum principium, ponit verba Apostoli:* Sine fide impossibile est placere Deo. *Quare consequenter dicere non potuit, ante fidem sic affectu naturali hominem Deo placere posse, ut fidem mereatur, etiam post vocationem externam, cum hæc voluntatis vires non augeat. Tertio, æque ut generale principium contra Pelagium allegat illa Christi verba:* Sine me nihil potestis facere, *videlicet ad salutem promerendam. Huic iterum contradiceret, si quem diceret ad fidem pervenire posse, præeunte sola vocatione externa, utpote vires naturales non augente.*

AUCTORE J. S

ostenditur, Faustum 202 *Quarto lib.* 1 *cap.* 1 *verba Christi de morte pro hominibus hac paraphrasi exponit:* Si abundasset in terris justitia, non fuisset e cœlis transmissa medicina: sed ut adveniret unica sanitas, generalis exegit infirmitas. *Si credidit, advenisse Christum, ut generalem infirmitatem morte sua sanaret; credidit consequenter, internas esse gratias, quas nobis meruit: nam hæ solæ vires infirmis hominibus tribuunt. Jam vero nulla est ratio, cur dicamus, gratiam quidem adjuvantem a Fausto internam agnosci, non vero prævenientem. Imo certum est, de præveniente eum loqui,* E
cum dicit, eam omnibus dari vel offerri, et ex eadem gratia inferat, quod omnes ad fidem et salutem pervenire possint. Quinto Prædestinatiani, contra quos disserebat, certo loquebantur de gratia interna. De eadem igitur loquebatur et Faustus, *qui eos lib.* 1 *cap.* 4 *sic aggreditur:* Cum dixerint: Totum gratiæ Dei est; quis non ad tam reverendum nomen omni cordis inclinetur affectu? Sed cum responderimus: Totum plane gratiæ est, sed omnibus eam offert atque ingerit ad salutem omnium Conditor ac redemptor: ad hæc illi longe a pietatis tramite recedentes, respondere præsumunt: Non eam Salvator omnibus dedit, quia nec pro omnibus mortuus est. Ecce statim in secundis apparet gratiæ impugnator, qui in primis putabatur assertor. *Tam internæ gratiæ dicitur impugnator, quam assertor.*

203 *Sexto cap.* 13 *ad hæc Apostoli verba Hebr.* 10 ℣ 29: Spiritui gratiæ contumeliam fecerit, *quæ certe et internam gratiam, et Spiritum sanctum gratiæ datorem significant, sic disserit:* Agnosce hoc loco, quia gratia non tam negata homini defuit, sed hominem, prius ab eodem derelicta et contempta, deseruit benignitas Dantis. Cum quodam dolore increpat contumeliam respuentis; ac sic, cum ad devia F
voluntarius declinavit, non periit derelictus, qui se ingerenti misericordiæ subtraxit ingratus. *Hæc omnia de externis gratiis velle exponere, est vim verbis inferre. Paulo ante ad hæc verba,* Nolite diligere mundum, *dixerat* :Nisi ei bonum ad meliora contulisset affectum, mali ei non interdiceret appetitum, et ideo in sinistram crimine suo trahitur, qui a Domino suo vocatur ad dextram. *Quo modo vocatur a Domino suo ad dextram? An forte solum per externam prædicationem aliave similia? Non, inquit* Faustus, *sed per* bonum ad meliora... affectum, *sive per gratiam internam, quam Deus ei contulit.*

per gratiam prævenientem

204 *Sine hac non posse hominem a malo abstinere, indicat rursum his verbis;* mali non interdiceret appetitum, *nimirum quia impossibilia non jubet Deus, ut mox confirmat, ita pergens:* Et propterea iterum dicit: « Noli vinci a malo, sed vince in bono « malum. » Aperte mali necessitate non premitur, cui victoria de boni electione promittitur. Non enim in devia lex originis trahit, quem Auctor in bivio conlocavit, ac sic, cui voluntas indita est, ut vincere malum possit *etc. Gratia, quæ supra* bonus ad meliora affectus, *quæ hic dicitur* voluntas indita, *et mox* in-

intelligere gratiam internam

AUCTORE J. S.

A ingerens se misericordia, *non potest concipi nisi interna. Si hæc omnia paulo attentius considerasset Suarezius cum reliquis, quæ ad objectionem de externa solum attractione aut vocatione ad fidem num.* 169 *et sequentibus respondi, Maxentii objectionem forte numquam adoptasset, eumque multo facilius refutasset, quam refutari valeant omnia illa, quæ aperte ostendunt,* Faustum *per gratiam prævenientem constanter intellexisse gratiam internam omnibus oblatam, et vires ad bene agendum subministrantem. Plura hisce addere possem argumenta, sed vereor, ne jam justo prolixior factus sim. Quare breviter solum observabo, unde factum videatur, ut* S. Fausti *doctrina multis visa sit diversa a doctrina S. Augustini.*

S. Fausti doctrina videtur Augustino consona,

205 *S. Augustinus in libro de Dono perseverantiæ cap.* 20 *ait :* Didicimus enim, singulas quasque hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. *Hæc autem sanctus doctor observat, quod nonnulli viri docti, ac nominatim Semipelagiani, conquererentur, multa ipsum disputasse nova, et Patribus vetustioribus incognita. Si* B Faustus *eadem de causa contra novam hæresim aliqua disputasset, quæ ante minus operose fuissent examinata, idem fecisset, quod S. Augustinus. Nescio tamen, an* S. Fausto *hanc laudem tribuere jure possimus. Etenim existimo, omnia illa, quæ de libero arbitrio, de necessitate bonorum operum, de gratia sufficienti ex meritis Christi omnibus data vel oblata, præcipue probanda sumpsit* Faustus, *facile reperienda in vetustioribus, et in ipso S. Augustino, forte minus prolixe disputata, clare tamen asserta et satis probata. Siquis attente perscrutari voluerit libros S. Augustini de Libero arbitrio, et maxime lib.* 3 *capita* 18, 19, 20, 21 *et* 22, *ubi ostendit, homini non deesse liberam potestatem bene agendi, quia non caret sufficienti gratia, deprehendet* S. Faustum *esse S. Augustini in hisce discipulum.*

etiamsi ob diversitatem materiæ quibusdam visa sit diversa.

206 *Neque scripta ibidem postea retractavit, sed defendit S. Augustinus lib.* 1 *Retractat. cap.* 9, *ubi monet Pelagianos his verbis :* Quapropter novi hæretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, ut gratiæ Dei non relinquant locum, quandoquidem eam secundum merita nostra dari asserunt, non se extollant, quasi eorum egerim causam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis causa poscebat. *Tum multa recenset de libero arbitrio dicta, ex quibus unum arripuerat Pelagius, et subjungit :* In his atque hujusmodi verbis C meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt, suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant. Voluntas quippe est, qua et peccatur, et recte vivitur : quod his verbis egimus. *Hæc ipsa de* Fausto *cogitare poterit, si quis crediderit, ipsum non satis frequenter de gratia locutum. Nam* Fausto *defendendum erat liberum arbitrium, ut ibidem Augustino. De gratia tamen multo frequentius locutus est, ejusque necessitatem clarioribus verbis ubique declaravit, quam S. Augustinus in dictis libris. Contra S. Augustinus in Operibus contra Pelagianos multo plura de gratia disseruit, quam in suis* Faustus, *et pauciora pro libero arbitrio. Hinc fit, ut multi, qui libros S. Augustini contra Pelagianos præ ceteris legunt, existiment,* Fausti *doctrinam Augustinianæ minus consonam : neque satis perpendunt, quam oppositæ sint hæreses, Pelagiana, contra quam scripsit S. Augustinus, et Prædestinatiana, quam refutare debuit* S. Faustus.

D

§ XI. Respondetur ad objectiones Norisii, volentis Faustum esse damnatum in concilio Arausicano, et contrarium esse S. Augustino.

Norisius *in Historia Pelagiana* S. Fausti *cultum et sanctitatem agnoscit, vult tamen, Semipelagianum fuisse, ejusque libros damnatos in concilio Arausicano* II. *Contrarium jam probavi num.* 137 *et* 138, *et mox objectiones refellam. Interim observo, doctissimum Sirmondum, qui gesta concilii Arausicani bene perspecta habebat, in ea non fuisse opinione, ac ne Suarezium quidem de damnatione* Fausti *in illo concilio meminisse. Hinc Sirmondus in Historia Prædestinatiana cap.* 8 *pro* Fausto *sic loquitur :* Admonet hoc loco studium veritatis, amorque innocentiæ, ut Fausti Reiensis vicem doleamus, sanctoque et clari nominis Antistiti reverentiam, qua fas est, deprecemur. Quis enim ægre non ferat, Faustum illum, qui in admiratione omnibus ætate sua fuit et honore, quem doctrinæ salutaris singularisque Virum Sidonius, doctorem eximium, Pastorem egregium Ruricius appellabat, quem adhuc abbatem Hilarius Arelatensis ita honoravit, ut inter se ac Theodorum et Maximum episcopos medium locaret ; Episcopum vero et episcopi collegæ omnes reveriti sunt, et Hilarus Pontifex dignum censuit, qui in synodo Romana secum una præsideret : Faustum hunc, inquam, quis æquo animo ferat librorum nunc istorum nomine, quod Prædestinatorum in his errores ex synodi sententia refellerit, vexari passim a multis, traducique tamquam hæreticum, idque auctore, quod dissimulare non possunt, ac duce Joanne Maxentio, Scyta monacho, ex eorum numero, qui Eutychis hæresim clam foventes, synodum Chalcedonensem adversus Hormisdam ejusque legatos occultis artibus impetebant ? E

Quidemcumque Sirmondi pro Fausto

208 *Addit, episcopos Africanos a Maxentio ejusque collegis in* Faustum *fuisse excitatos, ut relatum est § 8 sed nec defensores tunc* Fausto *defuisse. De sua vero ætate inferius sic loquitur :* Quin et hac ætate nostra non desunt, et proximo ante sæculo non defuerunt, viri doctissimi, exactique judicii, qui in illorum irent sententiam, atque in his, ne plures commemorem, clarissima Lovaniensis academiæ duo lumina, Joannes Driedo et Ruardus Tapper, qui Faustum ambo, nec sine honore, Catholicum Ecclesiæ Doctorem nominant. *Mitto reliqua, quæ apud Sirmondum videri poterunt. Norisius in Appendice Historiæ Pelagianæ cap.* 3 *ægro animo excepit dictam Sirmondi pro* Fausto *Apologiam, eamque conatus est acriter refutare. At primo non video, qua de causa Norisius tam ægre tulerit,* Faustum *Regiensem, quem* Sanctum *ipse variis locis fatetur, moderata Apologia defensum esse a Sirmondo, præsertim cum ipse in Historia Pelagiana lib.* 2 *cap.* 20 *Joannem Maxentium et monachos nota hæreseos liberare studuerit. An fortasse credidit, Sirmondo non licuisse pro sancto Antistite, quod ipse sibi illicitum non existimabat pro hominibus, quos turbulentos et calumniatores fuisse, ultro fateri cogebatur ?*

Apologiam sine justa causa ægre tulit Norisius,

209 *Laudat contra* Faustum *pro Maxentio Bellarminum, Baronium, Suarezium, Vasquezium, monetque Sirmondum, ut in rebus theologicis* ipse summus historicus assurgat *doctissimis theologis. At, si recte id se monere credidit, cur ipse contra dictorum theologorum auctoritatem defendit Maxentium, iis omnibus de hæresi Eutychiana suspectum ? An forte credidit, Sirmondum adeo rerum theologicarum imperitum, ut nesciret, quid* Pe-

et frustra ad theologos provocavit.

A *Pelagianum esset aut Semipelagianum, quid contra Catholicum? Liceat hic mihi candide eloqui, quod sentio. Sirmondi auctoritate in hisce mihi major est, quam ullius ex neotericis illis, quos contra ipsum produxit Norisius, cum quia perspexit, multas perperam contra* Faustum *produci vetustorum auctoritates, quas illi ex errore fuerant secuti, tum quia in cognitione antiquarum hæresum, et in recte intelligendis veterum scriptis, minime illis cessit, tum quia totam* Fausti *historiam, in qua multum aberravit Baronius, quem alii fere sunt secuti, id est, occasionem, qua scripsit, errores, quos refutavit, personas, a quibus oppugnatus fuit, reliquaque omnia temporum, locorum et personarum adjuncta, multo perfectius novisse se ostendit, quam noverant theologi, quos laudat Norisius. Habuit igitur Sirmondus omnia adjumenta ad libros* Fausti *recte intelligendos, et magis habuit quam laudati theologi, quorum errores historicos evitavit. Frustra igitur ad theologos mittitur, cum tantum agatur de recta librorum* Fausti *intelligentia, et insignes theologos pro* Fausto *allegaverit, et plures allegare potuerit.*

Asserta damnatio Fausti librorum in concilio Arausicano

210 *Reliquas Norisii contra* Faustum *objectiones jam suis locis refutavi, uti et argumenta quædam ex Suarezio ab eodem adoptata. Restant examinanda ea, quæ protulit, ut probaret, doctrinam* Fausti *in concilio Arausicano fuisse damnatam,* Faustumque *scripsisse* B *contra S. Augustinum. Acerbior subinde fit hæc disputatio Norisii, ideoque et acrior quibusdam videri poterit hæc mea responsio, quam qua Suarezium refellere conatus sum, nisi observare voluerint, totam diversitatem oriri ex objectionibus, ad quas respondeo. Jam num.* 137 *observavi, asserere Norisium, libros* Fausti *in concilio Arausicano fuisse damnatos; sed nullum ex Actis concilii pro ea opinione haberi fundamentum, cum in illis de* Fausto *altum sit silentium, et de viventibus agatur, ut ibidem videri potest. Præterea de damnatione librorum* Fausti *in concilio Arausicano nullus umquam aut contemporaneus, aut suppar aut medii ævi scriptor meminit, ut plane novellum sit inventum. Attamen auctor Vitæ S. Fulgentii, qui iniquo in* Faustum *erat animo, eam damnationem nequaquam videtur præteriturus fuisse, si novisset, nec omnes omnino illius et posterioris temporis scriptores rem tam memorabilem silentio involvissent.*

caret omni testimonio vetusto, et verisimilitudine.

211 *Quapropter damnatio illa librorum* Fausti *in concilio non minus commentitia videtur, quam eorumdem refutatio per S. Cæsarium, qui dicto concilio præfuit. Contra S. Cæsarius, qui in eodem cœnobio Lerinensi, in quo sacram doctrinam hauserat* Faustus, *eruditus* C *fuit,* S. Faustum *maximi fecisse videtur. Consulat studiosus lector dicta hac de re num.* 8 *et* 9, *et videbit, auctoritatem* S. Fausti *allatam fuisse a S. Cæsario in re gravissima, allatamque fuisse cum canonibus conciliorum contra Contumeliosum episcopum, idque factum a Cæsario paucis annis post concilium Arausicanum: titulum quoque* Sancti *aut* Episcopi sancti *a Cæsario ea occasione* Fausto *datum. Jam vero nulla ratione intelligo, cur S. Cæsarius tantum honorem* Fausto *habuerit, ut ejus auctoritatem decreto S. Siricii Papæ et canonibus adjungeret, si doctrinam ejus in concilio ante damnaverit. Certe quæ ante erant producta, sufficere poterant ad Contumeliosum damnandum; cur ergo eum in finem adderet Hominem damnatæ doctrinæ, contra quem reus excipere potuisset? Hæc ego certe nequeo componere cum damnatione librorum in concilio, aut eorumdem refutatione per S. Cæsarium. Hic quoque, quantum mihi videtur, de insula Lerinensi non protulisset num.* 28 *dato, si fuisset seminarium Semipelagianorum, et principem Semipelagianorum reddidisset* Faustum, *ut recentiores quidam jactarunt.*

212 *Itaque nulla habetur pro dicta damnatione probatio, nisi ostendi posset, canones concilii Arausicani doctrinæ* Fausti *esse contrarios; prout certo contrarii* *sunt erroribus Semipelagianis, qui ibidem sunt damnati.* D *At ego multa invenio in canonibus concilii Arausicani, quæ* Fausti *doctrinæ omnino consona sunt, nihil, quod illi videatur contrarium. Certe omnia, quæ in ultimo canone contra Prædestinatianos sunt definita, ex probatis a* Fausto *videntur desumpta. Tale est illud:* Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere. *Id in Augustino quidem inveniet, qui studiose voluerit investigare. Magis tamen* ex Fausto *canonem compositum existimo, quod fuerit unus ex articulis, quos ille mandato concilii Arelatensis probandos accepit. Non satis capio, qua ratione Norisius lib.* 3 *cap.* 23 *de hoc canone dicat:* Fausti imposturas rejicientes decernunt, omnibus in baptismo gratiam Dei donari, et omnes, Deo auxiliante, posse, si fideliter laborare voluerint, divina mandata adimplere. *Non video, inquam, qua ratione dicatur concilium condidisse canonem doctrinæ* Fausti *conformem ad rejiciendas ejus imposturas, nec examinavit, opinor, Norisius, quam non congruant imposturæ sanctitati, quam* Fausto *ipse attribuit.*

AUCTORE J. S.

Canones aliquot Arausicani contra Prædestinatianos

videntur compositi ex probatis a Fausto.

213 *Subdunt Patres Arausicani:* Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus; sed etiam, si sunt, qui E tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. *Unus ille erat ex erroribus, quos* Faustus *præcipue refutandos susceperat. At rursum immerito* Faustum *hic carpit Norisius, dum asserit, id statutum a Patribus,* quia idem cum asseclis pronuntiaverat defensores Augustinianæ sententiæ de prædestinatione docere, Deum æque prædestinare hominem ad bonum, ac ad malum. *Prædestinatianis hæreticis id attribuit* Faustus, *non defensoribus Augustinianæ sententiæ. Quam honorifice de S. Augustino semper locutus sit* Faustus, *infra videbimus. At prius examinemus ea, quæ ex concilio objecit Norisius, ut* Fausto *contraria.*

Reliqui canones

214 *Canones concilii breviter ita recenset:* Initium fidei, ipsum etiam credulitatis affectum, Dei donum esse decernitur can. v. *Hanc ipsam esse* Fausti *doctrinam existimamus.* Gratiam non dari petentibus *(adde* sine gratia Dei *ex ipso canone)* quærentibus, pulsantibus; sed potius, ut velimus, et quæramus, et pulsemus can. vi. *Hoc ipsum perpetuo contendit* Faustus, *dari nobis a Deo gratiam, ut bene operemur et orationibus instemus.* Adjutorium Dei etiam Sanctis semper implorandum, quo possint in bono F opere perdurare can. x, unde perseverantia Dei donum esse intelligatur. *Rursum ipsissima hæc est* Fausti *doctrina, eaque frequenter repetita.* Omnia, *inquit Norisius,* hoc canone xx comprehenduntur: « Multa Deus facit in homine bona, quæ non facit « homo: nulla vero facit homo, quæ non facit « Deus, ut faciat homo ». Quibus verbis totum divinæ gratiæ dandum, id est, et initium, et progressum, et perseverantiam pronuntiavit; cum initium et perseverantiam in bono opere Semipelagiani divinæ gratiæ concedere recusarent. *Vera hæc sunt de Semipelagianis, sed minime contraria* Fausto, *qui omnia illa similiter dicebat, ut ante satis probatum est.*

nihil habent, quod Fausto

215 *Restant duæ objectiones Norisii ex ultimo canone, quem ille divisit in quinque. Dabo ipsa concilii verba, quæ assignavit:* Unde et Abel justo, et Noe, et Abrahæ, et Isaac, et Jacob, et omni antiquorum patrum multitudini, illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædicat apostolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datum fuerat, sed per gratiam Dei credimus fuisse collatam. *Si credimus Norisio, oppositum docuerat* Faustus *lib.* 2 *cap.*

AUCTORE J. S.

A *cap. 6 et 7. At, si oculis meis malim credere, laudatus* Faustus *eadem cum concilio docuit. Nam et fidem Abelis vocat* Domini donum : *et mox observat,* bonum credulitatis (*id est, fidem*) non novellum esse privilegium, sed vetustum. *Et, ut mittam alia, de virtutibus universim cap. 7 observat,* quia (*homo*) non naturaliter habet ista. *Si autem homo non habet* naturaliter *virtutes, ut ait* Faustus, *nec fidem nec alias virtutes accepit a Deo* per bonum naturæ,... sed per gratiam, *ut Patres observant. De fide Enocho data ante locutus sum, et de aliis pluribus huc spectantibus.*

videatur contrarium.

216 *Ultima verba ex concilio objecta habent :* In omni *opere* bono non nos *incipere, et* postea *adjuvari, sed Deum per gratiam nos prævenire.* Unde manifestissime credendum est, quod... et Cornelii centurionis, ad quem angelus Domini missus est,... illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ largitatis donum. *Hisce contraria vult Norisius, quæ de Cornelio habet* Faustus *lib. 2 cap. 8. At meo quidem judicio locus ille, quem expendi num. 198, luculenter ostendit, sanam esse* Fausti *de gratia præveniente doctrinam. Nam, ut aliquid singulare, observat, gratias quasdam speciales* aliquoties *dari hominibus,* B *bona voluntate recte dispositis, ut Cornelio data est gratia Spiritus sancti. At, ne quis existimare posset, se loqui de dispositione per voluntatem naturalem, ad præcautionem mox addit :* Cum et hoc ipsum incessabiliter asseram, quod Deo ipsam debeam voluntatem, præsertim cum in omnibus ejus motibus ad opus gratiæ referam vel inchoationis initia vel consummationis extrema. *Expendi omnes Norisii objectiones, quæ certe exiguas aut nullas habent vires ad* Fausti *doctrinam ex concilio Arausicano improbandam.*

Ex diversitate quæstionum videtur peri, ut Faustus

217 *Laudatus Norisius lib. 2 cap. 15 graviter accusat* Faustum, *acsi quam maxime contrarius fuisset S. Augustino, ejusque doctrinam studiose oppugnasset : sed certe multa asserit, quæ nec probata sunt, nec umquam probari poterunt. Antequam verba ejus, quæ examinabo, huc transferam, aliqua generatim observanda censeo in gratiam studiosi lectoris. Jam num. 205 et 206 observavi, unde contingere potuerit, ut scriptores neoterici existimarent, doctrinam* Fausti *S. Augustino minus consonam, nimirum quia, ubi agitur de gratia, præcipue legunt scripta S. Augustini contra Pelagianos, in quibus defendenda erat gratia ejusque efficacia, et prædestinatio ; non liberum arbitrium, quod admittebant Pelagiani et Semipelagiani tanto cum excessu, ut in errorem laberentur. At* Fausto *non erat defen-* C *denda gratiæ efficacia nec prædestinatio, cum utramque agnoscerent Prædestinatiani cum adjunctis erroribus : sed liberum arbitrium, bonorum operum necessitas, mors Christi pro omnibus, indeque sufficiens gratia omnibus oblata, qua homo potest bene operari. Si quis in tanta diversitate quærat eosdem ubique loquendi modos, nescit profecto, aut certe non considerat, quantum scriptores verba sua soleant accommodare quæstionibus, quas habent præ manibus.*

subinde aliter loquatur. quam Augustinus contra Pelagianos :

218 *S. Augustinus lib. 12 de Civitate cap. 6 ponit duos* animo et corpore æqualiter affectos, *et* eadem tentatione *contra castitatem pulsatos ambos, quorum unus castitatem servat illibatam, alter superatus cadit : tum hujusce diversitatis causam quærit, et respondet :* Quid aliud apparet, nisi unum voluisse, alterum noluisse, a castitate deficere ? *Itaque in allegato casu, responsio Augustiniana est :* Unus voluit, alter noluit a castitate deficere : *eaque sane congrua pro iis, qui liberum defendunt arbitrium ; aut qui quærunt, unde oriatur voluntas mala, ut ibi quærit Augustinus. At, quantum doctkinam S. Augustini percipere potui, ad eumdem casum in materia de prædestinatione respondisset :* Unum ad castitatis donum prædestinavit Deus, non alteruin : *si de efficacia gratiæ :* Uni dedit Deus castitatem, non alteri : *si de gratia cum libero arbitrio concilianda :* D Unum sic vocavit ad castitaten Deus, sicut ei aptum erat, ut sequeretur, alterum non sic vocavit. *Omnes hæ expressiones sunt S. Augustino conformes, ut non ignorant, qui in Operibus ejus bene sunt versati. Quam ergo adoptabit prudens S. Augustini sectator ? Nempe ex omnibus illam, quæ magis accommodata est materiæ, quam tractat, sicut fecit* S. Faustus, *et quemadmodum Augustinus ipse semper locutus est pro natura quæstionum, quas præ manibus habebat.*

nec tamen malæ fidei accusandus esset aut taciter

219 *Audiamus modo Norisium. Ubi narraverat, a concilio Lugdunensi munus scribendi contra Prædestinatianos* Fausto *fuisse demandatum, ita pergit :* At Faustus mala fide, atque animo adversus Augustini sententiam præoccupato demandatum munus executus, a rectiori dogmate exorbitavit. Etenim sub prætextu Prædestinatianæ hæresis confutandæ duos de Gratia et libero arbitrio libros scripturivit, in quibus sub alieno corio Augustinus vapulavit. *Hic paulisper sistamus. Vellem, Norisius minus vehemens fuisset in Virum, quem a S. Sidonio* supra cæteros illius ætatis præsules ad sidera usque *elatum agnoscit, quem apud omnes Galliæ episcopos in summa existimatione fuisse fatetur, quem ipse Sanctum et Sanctorum cultu honoratum testatur.* E *Etenim neque malam fidem, neque imposturas, objicere debuisset Viro sancto, nisi idonea habuisset argumenta ad probandum convitia tam gravia. At ea numquam protulit, numquam proferre potuit. Nam si revera in aliquibus ab Augustino dissensisset* Faustus, *uti constat, in aliquibus dissensisse Hieronymum, necdum malæ fidei esset accusandus : neque enim defensio Augustini, sed fidei Catholicæ* Fausto *erat demandata.*

reprehendendus, si in aliquot quæstionibus

220 *Augustinus ipse non sic loquebatur de iis, quos a se in aliquot opinionibus dissentire noverat, ut frequenter in Operibus suis declarat, ac nominatim in lib. de Dono perseverantiæ cap. 21 ita loquitur :* Quamvis neminem velim sic amplecti omnia, ut me sequatur, nisi in iis, in quibus me non errasse perspexerit. Nam propterea nunc facio libros, in quibus Opuscula mea retractanda suscepi, ut nec me ipsum in omnibus me secutum fuisse demonstrem : sed proficienter me existimo, Deo miserante, scripsisse, non tamen a perfectione cœpisse ; quandoquidem arrogantius loquor, quam verius, si vel nunc dico me ad perfectionem sine ullo errore scribendi jam in ista ætate venisse. *Hæc imitari debet, quisquis prudenter S. Augustinum sequi desiderat. Fatetur Augustinus, quod ipse sua non semper sit secutus, sed subinde aliqua in-* F *venerit probabiliora, quam ante dederat.*

numquam decisis maluisset cum aliis Patribus loqui.

221 *Quis ergo* Faustum *merito reprehenderet, si subinde aliquem sacræ Scripturæ textum maluisset cum Hieronymo, cum Chrysostomo, cum Hilario, aut cum alio Patre antiquo interpretari, quam cum S. Augustino, quod illorum interpretationem aut probabiliorem crederet aut aptiorem ad propositum suum ? Nullus, opinor, interpres sacræ Scripturæ credidit, id sibi vitio vertendum. Nihilo magis reprehendendus fuisset* S. Faustus, *si de quæstionibus aliquot incidentibus, ac nominatim de animabus, quod singulæ a Deo creentur et corporibus infundantur, maluisset Hieronymum aliosque doctores indubitanter loquentes sequi, quam qualemcumque Augustini ea de re trepidationem, a S. Fulgentio aliisque Africanis adoptatam. Si quis fortasse etiam crediderit, textus sacræ Scripturæ, qui agunt de morte Christi pro omnibus, de seria Dei voluntate salvandi omnes, de gratia sufficienti omnibus oblata, magis uniformi et constanti expositione acceptos fuisse a* Fausto *cum antiquioribus Ecclesiæ doctoribus, et hodierna etiam Ecclesiæ Catholicæ doctrina, ne hoc quidem inter* Fausti *vitia numerandum credam. Attamen certum et indubitatum mihi est, sententiam S. Augustini et S.* Fausti *de iis eamdem fuisse,*

A *fuisse, etiamsi eam non æque disertis verbis ubique expresserit S. Augustinus. Hæc breviter observare volui, non quod* Fausti *doctrinam in ullo dogmate ab Augustiniana dissentire reperiam, sed quod longum esset examinare, an in omnibus etiam incidentibus cum Augustino locutus sit* Faustus.

222 *At non dubito dicere, nec animo adversus Augustini doctrinam præoccupato fuisse* Faustum, *nec in libris ejus vapulasse Augustinum. Inania sunt verba, quæ ad hoc probandum subjungit Norisius, ita pergens ;* Nam ejusdem de gratuita prædestinatione sententiam totis lacertis impugnat, Massiliensium dogmata, dudum a sancto doctore eversa restaurat, ac blasphemias, quas ab Hipponensi præsule Prosper procul amoverat, eidem rursus imponit : uno verbo totus anti-Augustinianus est. *Quid ad hæc dicam, nisi admiratione perculsum in Norisio similia me legere? Et* Fausti, *libros pervolvi frequenter, et libros S. Augustini de Prædestinatione Sanctorum et de Dono perseverantiæ cum iis contuli, nec ullum verbum in his Operibus S. Augustini, quæ sola adversus Massilienses sunt scripta, invenire potui, quod refutatum videatur a* Fausto, *aut eidem contrarium.*

Atminime probat Norisius, vel unico verbo S. Augustinum

B *Scripsit* Faustus *contra hæreticos, non pro Massiliensium dogmatis, sed pro fide Catholica : Augustinum nunquam oppugnavit, sed non sine laude in auxilium vocavit. Audiamus itaque probationes :* Certe universa sacri Codicis testimonia a sancto doctore laudata, ejusque interpretationes excutit, ut Joannes Maxentius ostendit in responsione ad Epistolam Hormisdæ. *Maxentium, quem ipse fassus est impostorem, et consequenter fide indignum, nisi dicta sua probaverit, allegat testem Norisius. Evolvi hunc in finem breve Maxentii scriptum et non inveni unum testimonium, de quo id tentavit probare, quod de omnibus asseritur ostendisse.*

223 *Audiamus, utrum felicior in probando sit Norisius, quam in dicendo.* Unum *inquit,* et breve quidem caput libri primi, nempe quartum, inspiciamus : in eo Faustum e diametro contra Augustinum pugnare, nec illos recentiores, qui nuper pro Fausto laboriosas apologias enixi sunt, negaturos fuisse existimo, si rem extra partium studia considerassent. *Magna hoc exordio promittuntur. Velim itaque ad probationem diligenter attendat lector.* Ibi enim, *inquit,* cum S. Augustini sententiam de prædestinatione pluribus oppugnasset, concludit : « Si ergo unus ad « vitam, alter ad perditionem, ut asserunt, est depu-

umquam a Fausto refutatum:

C « tatus ; sicut quidam Sanctorum dixit, non judi- « candi nascimur, sed judicati ». *Ex male intellectis his verbis, acsi* quidam Sanctorum *refutaretur, et non potius dictum illius allegaretur contra Prædestinatianos, de quibus ait,* ut asserunt ; *ita concludit Norisius :* Habemus confitentem reum, qui enim toto eo capite contra prædestinationem gratuitam depugnarat, non obscure contra Augustinum se stare profitetur. Quis enim ille Sanctorum fuit, qui illam sententiam docuit, nisi Augustinus, qui sexcentis eam locis et subtilissime tradidit et validissime propugnavit. *Verba hæc sunt, et nonnisi verba ex errore prolata. Non oppugnat illo capite* Faustus *verum S. Augustini de prædestinatione sententiam ; sed falsam Prædestinatianorum. Hi volebant, sine ullo respectu ad merita bona vel mala, alterum ad vitam prædestinatum, alterum ad damnationem : liberumque tollebant arbitrium, et bonorum operum necessitatem. Ab impia hac sententia abhorruit quam maxime S. Augustinus. Augustinum quoque* Faustus *non indicavit illis vocibus,* sicut quidam Sanctorum dixit, *sed alium nobis ignotum, cujus qualemcumque auctoritatem pro vera sententia allegat contra Prædestinatianos, indicatos per verba,* ut asserunt. *His attribuit falsam, quam oppugnat, sententiam, et cuidam Sanctorum ejus refutationem, per allegata verba,* quod, D *stante illa opinione,* non judicandi nascimur, sed judicati. *Itaque, si* quidam Sanctorum *esset S. Augustinus, ejus auctoritate contra adversarios uteretur* Faustus. *Quare non habemus confitentem* Faustum, *quod pugnet contra Augustinum ; sed habemus Norisium a mente* Fausti *clare aberrantem.*

AUCTORE J. S.

224 *Frustra etiam allegat Norisius verba* Fausti *ex Epistola* ad Græcum, *aut potius Gratum. Verba hæc sunt.* In scriptis sancti pontificis Augustini, etiamsi quid putatur apud doctissimos viros esse suspectum, ex his, quæ damnanda judicasti, nihil noveris reprehensum. *Respondet ad Gratum, volentem temere aliqua improbare in Scriptis S. Augustini, ut liquet ex allegatis verbis.* Ex his, quæ damnanda judicasti, nihil noveris reprehensum. *Defendit igitur* Faustus *Augustinum contra temerarium Grati judicium. Verba vero interposita solum videntur adjecta, quod Gratus ad temeritatem suam defendendam scripsisset, aliqua in scriptis S. Augustini doctissimis viris suspecta esse. Hoc totum negare non poterat* Faustus, *cum verum esset et certum ex Epistolis Prosperi et Hilarii. Itaque concessit quidem, sed mitissime his verbis :* Etiamsi E quid putatur apud doctissimos viros esse suspectum. *At non dicit* Faustus, *sibi quoque in libris S. Augustini aliquid suspectum esse. Quanti autem faceret S. Augustinum, satis ostendit allegando ejus potissimum auctoritatem in libris de Gratia et Libero arbitrio, in quibus alios Patres allegatos non invenio. Augustinum allegavit lib. 1 cap.* 6. *Rursum lib.* 2. *cap.* 7 *his verbis eum laudat :* Opus itaque naturalis legis in cordibus hominum fuisse conscriptum, etiam beatissimus pontifex Augustinus doctissimo sermone prosequitur. *Addit Norisius quædam* Fausti *verba, quibus ait,* eum docere, fidem ex viribus liberi arbitrii nasci. *Sed verba solum significant, fidem etiam in lege naturæ justis a Deo datam, alios vero ea non caruisse sine culpa sua. Si qua alia objecit, soluta sunt* § 9 *et* 10.

non male sed honorifice, de S. Augustino locutus est Faustus.

§ XII. Refutantur asserta Tillemontii, contra Fausti sanctitatem disserentis.

R*estat, ut breviter respondeamus Tillemontio, qui in* Fausto *art.* 10 *inquirit, an pro Sancto haberi debeat, et nonnulla objicit in contrarium. Primum hoc est ex Chronologia Lerinensi pag.* 53 *:* Tum adest tam severa, quam vera contra Faustum dimicans, in F Bibliotheca Margarini de la Bigne, sacri magistri palatii Apostolici censura, ubi expresse præcipit et mandat, ut, ubicumque invenitur nomen Sancti seu Divi præpositum Fausto Regiensi episcopo, expungatur omnino et obliteretur, quod eo prorsus indignus extiterit. *Verum, si tale mandatum dederit magister sacri palatii, quando seculo* XVI *suam Bibliothecam imprimebat Margarinus de la Bigne, id verisimiliter fecit, quia Baronius tom.* 6 *Annalium ad annum* 490 *credebat,* Faustum *titulo* Sancti *indignum. Ubi vero deinde tom.* 10 Fausti *sanctitatem agnovit, dixitque :* Neque privato judicio novitati liceat convellere antiquitatem : *aut idem aut alius magister sacri palatii verisimiliter suam quoque mutaverit sententiam. Certe in Bibliotheca Patrum Lugdunensi illa prohibitio non amplius ante opera* Fausti *legitur. Titulus vero* Sancti *in Officio impresso mansit, cultusque ipse titulo præstantior.*

Argumenta Tillemontii,

226 *Objicit secundo, coli etiam Luciferum Calaritanum in ecclesia Calaritana : hunc tamen Luciferum defunctum esse in schismate, et consequenter non esse Sanctum. Verum, ut alias, frequenter incerta allegat ad probandum, sic etiam hic facit. Quare respondeo, sanctitatem Luciferi Calaritani tum ab aliis vindicatam,*

contra sanctitatem

AUCTORE J. S.

A tum in Opere nostro ad XX Maji, responsumque ad objectionem de schismate. Objectiones quoque Tillemontii, Luciferum volentis schismaticum facere, deinde solutæ sunt ad XXIII Septembris in S. Liberio Papa § 13. Itaque necesse non est, ad illam objectionem plura respondere.

Fausti

227 Tertio objicit, seculo VI in Palentina Hispaniæ ecclesia cultum fuisse Priscillianum, infamem hæresiarcham : assignatque ad probandum in margine tomum 4 Conciliorum Labbei col. 1737 c. Verba ipsa recitabo, quæ sic habent : Præterea perditissimam Priscillianistarum sectam, tam actu, quam nomine, a vobis præcipue novimus honorari. Rogo, quæ est ista dementia, in ejus amore superflue labi, quem in opere non velis imitari? *Nova prorsus utetur dialectica, si quis ex his verbis cum Tillemontio inferre voluerit, Priscillianum fuisse cultu ecclesiastico honoratum. Montanus episcopus, cujus ea est Epistola, reprehendit fratres territorii Palentini ob varios abusus, inter quos erat, quod nimio honore et amore prosequerentur* perditissimam sectam Priscillianistarum ; *id est, non ipsum Priscillianum, sed sectatores ejus hæreticos tum viventes, quos forte ex affectu commiserationis magis fovebant, quam merebantur homines perditissimi.* B *Fortasse Priscillianistæ jactabant, id fieri in honorem Priscilliani : aut potius occulte Priscillianistæ erant, qui reprehenduntur. Ait certe Montanus deinde de Priscilliano :* Quid tandem in hoc *(Priscilliano)* religioni congruum fidelis cujusquam anima veneratur, qui non solum a sanctis sacerdotibus refutatus est : verum etiam mundani principes justitia legum suarum eum pro memorati sceleris qualitate damnarunt? *Hæc quidem indicant, Priscilliani memoriam in aliqua veneratione fuisse apud Priscillianistas publicos vel occultos ; sed non apud Catholicos. Et certe non indicant cultum ecclesiasticum eidem a Catholicis exhibitum. Nam hæreticos fuisse, quos reprehendit Montanus, insinuant ejus verba circa finem Epistolæ, quæ hæc sunt :* Unde quæso, ut perfidiam cum auctore damnantes atque anathematizantes, rectæ fidei regulam teneatis *etc. Quare nullam vim habet ista objectio. Nam* Faustus *colitur a Catholicis in ecclesia episcopali. Præterea videri possunt, quæ de ejus sanctitate et cultu disserui* § 1.

exhibentur examinanturque,

228 *Quarto Tillemontius observat,* Faustum *verisimiliter errores suos non retractasse. Hoc facile credo, cum nec invenerim errores, quos retractasset. Addit, rem esse terribilem oppugnasse gratiam Jesu Christi,* C *idque fecisse, magis etiam artificio et dolo, quam ignorantia, ut, inquit,* summi Ecclesiæ viri Fausto exprobrarunt. *Immensa in his verbis est exaggeratio, ut liquet ex disputatis* § 8. *Hic breviter dico, mihi non innotuisse vel unum virum eruditione et sanctitate conspicuum ex tota antiquitate, qui et libros* Fausti *de Gratia et libero arbitrio viderit, et talia de* Fausto *dixerit. Gratiam a* S. Fausto *oppugnatam non credo, sed potius ab adversariis Prædestinatianis, contra quos scribebat, oppugnatam esse, observat ipse* Faustus *lib.* 1 *cap.* 4, *ita ordiens :* Cum dixerint : Totum gratiæ Dei est : quis non ad tam reverendum nomen omni cordis inclinetur affectu? Sed cum responderimus : Totum plane gratiæ est : sed omnibus eam offert atque ingerit ad salutem omnium Conditor ac Redemptor ; ad hæc illi longe a pietatis tramite recedentes, respondere præsumunt : Non eam Salvator omnibus dedit, quia nec pro omnibus mortuus est. Ecce statim in secundis apparet gratiæ impugnator, qui in primis putabatur assertor. Objiciunt nomen gratiæ, ut abominandum sensum operiant blasphemiæ. *Clarum est, his verbis* totum, *sive omnia bona, quibus homo ad salutem promovetur, gratiæ adscribi : gratiamque multo longius extendi, quam extendebatur a* Fausti *adversariis.*

D

quæ non modo viro erudito indigna sunt,

229 *Quinto omnem vim exerit Tillemontius, Mauguinumque, curiæ monetalis præsidem, in auxilium advocat,* Faustum *accusans,* quod noluerit cedere veritati, postquam S. Augustinus eam tam fecit manifestam illis, qui nolunt ipsi cæcos se reddere, aut iis potius, quibus tumor superbiæ non excæcavit cordis oculos. Nam veritates illæ magis etiam sunt praxis, quam speculationis, magis cordis *(id est, affectus)* quam intellectus. Et nescio, an post tot elucidationes possit quis eas oppugnare solo intelligentiæ defectu. *Ignoscat æquus lector, si ejusmodi asserta potius esse dicam ignorantiæ, quam peritiæ theologicæ. Etenim passim omnes theologi, qui multis annis laborarunt, ut Augustini de Gratia doctrinam bene intelligerent, eam se sequi profitentur : tamen in plurimas easque multum diversas abierunt sententias, ut ex mente Augustini diversos gratiæ effectus explicent, eosque cum libero arbitrio concilient. Itaque si omnino a veritate aberrasset* Faustus, *quod nequit probari, et a mente S. Augustini recessisset, quod non credimus, idem ei contigisset, quod aliis contigit. Nam opiniones in multis contrariæ possunt quidem omnes videri probabiles, sed non omnes simul veræ.*

E

sed nec ullam habent veri speciem.

230 *Audiamus ultimum argumentum, quod illi novi humilitatis doctores contra* Faustum *intorquent : sed compendio, ne excrescant nugæ.* Non potuit, *inquit,* Faustus esse Sanctus sine humilitate. *Hoc omnino verum est. Atqui, si credimus Tillemontio, non potuit* Faustus *esse humilis, cum doctrina ejus sit superba. Hoc enimvero negatur, nec umquam probabitur. Nam quidquid asserit de doctrina* Fausti *ad illud probandum, aperte falsum est. Mox dedi verba* Fausti, *dicentis :* Totum plane gratiæ est. *Quis ergo ferat hominem, eidem affingentem, quod credat,* se non accepisse a Deo, nisi vitam naturalem, habere a se ipso amorem justitiæ et virtutis ; *aliaque similia, quæ per decursum abunde refutata sunt? Dignam tot calumniis conclusionem addit, dignam sapientia Mauguini, quem laudat, observationem, dum infert, fortasse omnem* Fausti *virtutem, non nisi apparentem fuisse, et superbiæ vitio corruptam. Quid respondebo ad commenta tam insulsa, ne dicam insana, nisi indigna esse, quæ refutentur? Plurimi enim antistites, doctrina et sanctitate illustres, qui* S. Fausto *convixerunt, et libros ejus legerunt, nihil in eo deprehenderunt Sancto viro indignum, et consequenter summam de Viventis sanctitate opinionem habuerunt, summam similiter de sanctitate Defuncti, etiam post concilium Arausicanum. Si quis etiam omnia gesta et scripta* Fausti *studiose excusserit,* F *nullum in iis reperiet superbiæ indicium. Itaque non nisi in imaginatione sua invenire potuit Mauguinus superbiæ vermem, omnia* Fausti *bona corrumpentem.*

§ XIII. Annus, quo Faustus prædictos scripsit libros, non omnino certus : videntur illi iidem, quos miris laudibus effert S. Sidonius.

Concilium Arelatense, post quod habitum Lugdunense,

Nihil *hactenus diximus de anno concilii Arelatensis, quo rogante,* S. Faustus *libros suos composuit, nihil quoque de subsecuti concilii Lugdunensis tempore, et consequenter nihil de tempore, quo* S. Faustus *libros suos vulgavit. Labbeus tom.* 4 *Conciliorum col.* 1041 *Arelatense figit circa annum* 475, *Lugdunense vero paulo post Arelatense. Quæ de his conciliis supersunt monumenta, clare non insinuant, utrum eodem anno utrumque sit habitum, an vero Lugdunense anno sequenti. Posterius mihi fit magis probabile, quia concilia erant numerosa, ut minus verisimile sit, episcopos triginta bis eodem anno in diversis civitatibus congregatos. Præterea ex præ-*

præscripto summorum Pontificum Arelatenses metropolitani singulis annis vicinarum provinciarum episcopos iis temporibus convocabant, ut verisimillimum sit, ordinaria duorum subsequentium annorum ea fuisse concilia. Ex episcopis congregatis, qui innotuerunt, abunde colligitur, annum 475 non longe a vero aberrare, potuisse tamen etiam concilium haberi aliquot annos citius. Leontius Arelatensis, qui præerat concilio, sedit ab anno 462, et episcopatum multis annis gessit; finis vero ejus certo non innotuit. Verum aliunde habemus, urbem Arelatensem cessisse Gothis Arianis anno 481, aut fortasse citius, ut concilium saltem haberi debuerit inter 462 et 480 his solis rationibus.

probabilius figendum videtur.

232 *S. Mamertus Viennensis, qui etiam adfuit concilio, et de quo apud nos actum est ad* XI *Maji, fortasse non superfuit post annum 475. Certe nullis gestis post annum 475 innotescit. S. Euphronius Augustodunensis, de quo apud nos ad* III *Augusti, jam senex erat circa annum 470, superstes etiam anno 475, sed forte non diu post. S. Patiens Lugdunensis in eodem concilio locum habuit, superfuitque usque ad annum fere 480, ut apud nos probatum est ad* XI *Septembris. Ex SS. Patiente et Euphronio verisimillimum fit, Joannem antistitem, qui inter postremos recensetur in Epistola Lucidi, esse S. Joannem Cabilonensem, de quo actum est apud nos* XXX *Aprilis. Nam Joannes a SS. Patiente et Euphronio ordinatus est Cabilone episcopus circa annum 470, et certe antequam Sidonius ipse, qui rem narravit, esset episcopus, circa annum 472 consecratus. Ex præsentia autem S. Joannis colligitur probabiliter, concilium habitum post annum 470, cum duo alii post Joannem recenseantur, verisimiliter quia post ipsum erant ordinati. Fonteius, qui inter priores recensetur, Vasionensis est episcopus, quem ab anno 450 usque ad annum 472 sedentem invenit Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col. 621, omittens ejus in synodo Arelatensi præsentiam, a Tillemontio observatam. S. Veranus episcopus Venciensis, qui creditur etiam concilio interfuisse, et nomine* Veriani *aut* Veranii *designatus, forte non superfuit usque ad 475, cum alia ejus gesta tantum innotuerint usque ad annum 464, ut videri apud nos potest ad* X *Septembris. S. Eutropius Arausionensis, qui etiam in concilio fuit, forte etiam non vixit usque ad 475. Certe alia ejus gesta, apud nos data ad* XXVII *Maji, usque ad illum annum non innotuerunt.*

anno 472 aut 473,

233 *Mitto alios episcopos, quamvis nonnulli alii sint noti et Sancti, quod nequeant prodesse ad reperiendum annum fixum. Illud solum observo, nullum ex illis innotuisse, qui videatur certo episcopus factus post annum 470, licet duo postremi possint paulo esse posteriores, de quo non constat. Observo secundo, episcopos congregatos videri ex provinciis partim Romano imperio, partim regi Burgundionum tunc subditis, ut clarissime liquet ex variis jam recensitis et aliis etiam notis. Jam vero ex hactenus memoratis et observatis mihi probabilius videtur, concilium Arelatense circa annum 472 figendum, quam differendum usque ad 475. Prima ratio est, quia de nonnullis illius concilii episcopis valde dubium est, an superfuerint usque ad annum 475; et de nullo constat, non fuisse episcopum ante annum 472, ut nulla occurrat ratio, qua post annum 472 synodus illa figi debeat. Altera ratio est, quod S. Sidonius libros* Fausti *de libero arbitrio videatur accepisse anno 474, ut concilium Arelatense haberi potuerit anno 472, Lugdunense anno 473: nam post hoc libri solum fuerunt perfecti. Si quis maluerit credere, utrumque anno 473 habitum, non negabo, id fieri potuisse. Fuisse autem libros de Libero arbitrio, quos accepit et laudibus celebravit Sidonius, cum Baronio prorsus existimo, et statim probabo.*

et ante pacem, anno 475

234 *Qui circa annum 475 prædicta concilia fixerunt, videntur credidisse, habita fuisse post pacem anno 475 inter Euricum Gothorum in Gallia regem et Nepotem Occidentis imperatorem initam. At mihi probabilius videtur, concilia fuisse habita tempore belli, quod nullus innotuerit episcoporum, qui fuerunt congregati, ex ditione Eurici Gothorum regis Ariani, licet Leontius Arelatensis alioquin jus haberet convocandi etiam episcopos utriusque provinciæ Narbonensis. Ex his prima Narbonensis erat fere tota sub Gothis, nullosque ex illa in dictis conciliis invenimus episcopos, nisi forte Crocum, quem aliqui credunt Nemausensem. Si vera est hæc conjectura, aut Nemausus, quæ circa id tempus a Gothis occupata est, necdum eorum armis cesserat, aut exsul erat Crocus.*

AUCTORE J. S.

inter Euricum et Nepotem compositam.

235 *Sidonius lib. 7 Epist. 6 de exsilio Croci ita loquitur:* Taceo vestros Crocum Simpliciumque collegas, quos cathedris sibi traditis eliminatos similis exhi cruciat pœna dissimilis. Namque unus ipsorum dolet se non videre, quo redeat: alter se dolet videre, quo non redit. *Si hic erat Crocus Nemausensis, ut credidit Sirmondus, exsul Arelate videre poterat Nemausum, jam captam, dum illa anno 474 scribebat Sidonius. Cujuscumque civitatis episcopus erat Crocus, nullus certe innotuit, qui ex ditione Gothorum accessit ad concilium, indeque verisimile est, tempore belli habitum esse Arelatense, imo etiam ante captam Nemausum. Nam si Gothi Nemausum ante habuissent, verisimiliter episcopi non elegissent urbem Arelatensem pro concilio, utpote flammæ bellicæ nimis vicinam. In Historia Occitaniæ tom.* I *pag. 217 figitur expugnatio Nemausi per Gothos circa annum 473. Potuit itaque anno 472 aut prima parte anni 473 præcedere Arelatense, sequensque congregari Lugduni.*

Sidonius in Epistola, anno 474, aut exeunte 473 figenda,

236 *Præcipua tamen ratio, cur utrumque concilium habitum, librosque* Fausti *ante annum 474 scriptos existimem, et cujus causa annum propius investigandum censuerim, petitur ex sententia Baronii, quam optime fundatam video, etiamsi aliqui dissentiant. Nam Eminentissimus scriptor ad annum 490 num. 12 breviter recenset laudes, quibus Opus aliquod* Fausti *prosecutus est Sidonius lib. 9 Epist. 9, nec dubitat, quin illud Opus sint libri ejus de Gratia et Libero arbitrio. At dicta Sidonii Epistola fuit data, quando civitas Arvernensis necdum cesserat Gothis, id est, certo ante annum 475, quo illam Gothi per conditiones pacis obtinuerunt, Tillemontius tom. 16 in S. Sidonio art. 26 dictam S. Sidonii Epistolam refert ad annum 474. Certe nequit figi serius, et potius ad initium anni illius referenda videtur, quam ad finem. Forte etiam scripta fuerit anno 473 ad finem decurrente. Præcesserat alia Epistola Sidonii ad* Faustum, *quæ, si ad nos pervenerit, erit tertia libri noni. Hæc autem, cum non diutissime alteram præcesserit, sed solum aliquot mensibus, omnino videtur scripta anno 473, antequam Gothi, qui illo anno urbem Arvernensem frustra oppugnarunt, ad urbem accesserant, sed quando jam timorem Avernensibus incusserant. Consentit Tillemontius in Sidonio art. 22, Epistolam referens ad initium belli Gothici in Arvernia, et ad annum 473.*

quam alia hic memorata præcesserat,

237 *Epistolam sic inchoat Sidonius:* Servat consuetudinem suam tam facundia vestra, quam pietas: atque ob hoc granditer, quod diserte scribitis, eloquium suscipimus, quod libenter, affectum. Ceterum ad præsens, petita venia prius impetrataque, cautissimum reor ac saluberrimum, per has maxime civitates, quæ multum situ segreges agunt, dum sunt gentium motibus itinera suspecta, stilo frequentiori renuntiare; dilataque tantisper mutui sedulitate sermonis, curam potius assumere conticescendi. Quod inter obstrictas affectu mediante personas asperrimum quamquam atque acerbissimum est, non tamen causis efficitur qualibuscumque, sed plurimis, certis et necessariis. *Causas recenset, interque has ponit eloquentiam* Fausti, *quam multis cele-*

AUCTORE J. S.

A *celebrat, ejusque precibus se commendat. Verba pleraque jam ante sunt data. In fine etiam insinuat, censuram* Fausti *de hac Epistola sibi non fore ingratam. Ex hoc autem indicio, æque ac ex tempore utriusque, utcumque colligitur, illam ipsam esse Epistolam, de qua meminit in nona ejusdem libri. Hanc enim sic orditur :* Longum tacere, Vir sacratissime, nos in commune dequestus es. Cognosco vestræ partis hinc studium, nostræ reatum non recognosco. Namque jam pridem jussus garrire, non silui litteris istas antecurrentibus : quibus etiam recensendis, cum Reios advenerant, qui tunc Aptæ fuistis, aptissime defuistis. Idque votivum mihi granditer fuit ac peroptatum, ut Epistola injuncta nec negaretur scripta amicitiæ, nec subderetur lecta censuræ. *Ex his habemus, utraque Epistola Sidonium respondisse ad litteras* Fausti, *quæ exciderunt ; sed secundam* Fausti, *Aptæ scriptam esse eodem fere tempore, quo prior Sidonii Reios, eo nesciente, advenerat.*

significat, in manus suas incidisse desideratum

238 *Post hæc, quæ mutuam illorum Sanctorum amicitiam declarant, primum ait Sidonius, nullam sibi esse scribendi materiam præter* Ave *et* Vale. *Mox tamen subdit, materiam sibi oblatam esse graviter expostulandi, nimirum quod* Faustus *libros suos misisset* B *in Britanniam, qui eos portabat, Claromontium Arvernorum transiens, eos non communicasset ante abitum. Quo demum modo eos obtinuerit, festive exponit, miscens amicas expostulationes, ut* Fausti *laudes magis exaggeret.* Sed bene est, *inquit*, bene est, quia chartulam jamjamque complicaturo res fortis accurrit ; de qua exprobranda si diutius vel lætitia sese mea, vel ira cohibuerit, ipse me accepta dignum contumelia judicabo. Venisti, Magister in manus meas, nec exsulto tantum, verum insulto, venisti : et quidem talis, qualem abhinc longo jam diu tempore desideria nostra præstolabantur. *Insinuat, in manus suas venisse illud Opus, quod diu desiderabat. Potuit autem Sidonius, qui amicus erat multorum episcoporum concilii Arelatensis, et ad multos eorum scripsit Epistolas, facile ex iis intelligere, monitum ibi fuisse* Faustum *ad scribendum contra Prædestinatianos ; hoc ipsum igitur Opus videtur desiderasse.*

Fausti Opus, de quo ad se non directo amine expostulat,

239 *Ille sic pergit :* Dubito sane utrum et invitus, at certe similis invito : quippe quo providente, vel, si tamen hoc nimis abnuis, adquiescente, sim tuis libris insalutatus, bisque, quod multo est injuriosius, territorium Arvernum cum præterirent, non solum mœnia mea, verum etiam latera radentibus. C *(Nimirum portitor Arvernum transiens nihil de illis indicaverat.)* An verebare, ne tuis dictis invideremus? Sed Dei indultu vitio nulli minus addicimur : cui si ita, ut ceteris, a mea parte subjaceretur, sic quoque auferret congrediendi æmulationem desperatio consequendi. An supercilium tamquam difficilis ac rigidi plosoris extimescebas ? Et quænam est cuiquam peritiæ cervix tanta, quive hydrops, ut etiam tepida vestra non ferventissimis laudibus prosequatur ? An ideo me fastidiendum negligendumque curasti, quia contemneres juniorem ? quod parum credo : an quia indoctum ? quod magis fero, ita tamen, ut qui dicere ignorem, non et audire ; quia et qui circencibus ludis adfuerunt, sententiam de curribus non ferunt. An aliquo casu dissidebamus, ut putaremur iis libellis, quos edidissetis, derogaturi ? Atqui, præsule Deo, tenues nobis esse amicitias, nec inimici fingere queunt. Ista quorsum? inquis. Ecce jam pando, vel quid indagasse me gaudeam, vel quid te celasse succenseam.

illudque cito curassee excr...:

240 Legi volumina tua, quæ Riochatus antistes ac monachus, atque istius mundi bis peregrinus, Britannis tuis pro te reportat, illo jam in præsentiarum Fausto potius, qui non senescit, quique viventibus non defuturus post sepulturam, fiet per ipsa, quæ scripsit, sibi superstes. Igitur hic ipse D venerabilis apud oppidum nostrum cum moraretur, donec gentium concitarum procella defremeret, cujus imaginis hinc et hinc turbo tunc inhorruerat, sic reliqua dona vestra detexit, ut perurbane, quæ præstantiora portabat, operuerit, spinas meas illustrare dissimulans tuis floribus. Sed post duos aut iis amplius menses, sic quoque a nobis cito profectum, cum quipiam prodidissent de viatoribus, mysticæ gazæ clausis involucris clam ferre thesauros, pernicibus equis insequutus abeuntem, qui facile possent itineris pridiani spatia prævertere, osculo in fauces occupati latronis insilii, humano joco, gestu ferino, veluti si excussura quemcumque catulorum Parthi collo raptoris pede volatico tygris orbata superemicet. Quid multa ? Capti hospitis genua complector, jumenta sisto, fræna ligo, sarcinas solvo, quæsitum volumen invenio, lectito, excerpo, maxima ex magnis capita defrustans. Tribuit et quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa compendium, qui comprehendebant signis, quod litteris non tenebant. Quibus lacrymis sane maduerimus, mutuo vicissim fletu rigati, tunc cum ab amplexu sæpe repetito separaremur, longum est dixisse, nec refert. Quod triumphali sufficit gaudio, spoliis onustum caritatis, et spiritualis compotem E prædæ, me domum retuli.

hoc Opus quale fuerit, exponit, et summis laudibus

241 Quæris nunc, quid de manubiis meis judicem ? Nollem adhuc prodere, quo diuturnius expectatione penderes : plus me enim ulciscerer, si, quod sensi, tacerem. Sed jam nec ipse frustra superbis, utpote intelligens, tibi inesse virtutem sic perorandi ut lectori tuo seu reluctanti seu voluntario, vis voluptatis excudat præconii necessitatem. Proinde accipe, quid super scriptis tuis, et injuriam passi, censeamus. Legimus Opus operosissimum, multiplex, acre sublime, digestum titulis, exemplisque congestum, bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum. Scripseras autem plurima ardenter, plura pompose : simpliciter ista nec [rustice:] argute illa, nec callide : gravia mature, profunda sollicite, dubia constanter, argumentosa disputatorie, quædam severe, quædam blande, cuncta moraliter, lecte, potenter, eloquentissime. Itaque per tanta te genera narrandi toto latissimæ dictationis campo sequutus, nihil in facundia ceterorum, nil in ingeniis facile perpexi justa politum. Quæ me vera sentire satis approbas, cum nec offensus aliter judicio. Denique absentis oratio, quantum F opinamur, plus nequit crescere, nisi forsitan aliquid his addat coram loquentis auctoris vox, manus, motus, pudor, artifex.

prosequitur, nominatim accuratam in disserendo dialecticam :

242 Igitur his animi litterarumque dotibus præditus, mulierem pulchram, sed illam Deuteronomio adstipulante nubentem, domine Papa, tibi jugasti ; quam tu adhuc juvenis inter hostiles conspicatus catervas, atque illic in acie contrariæ partis adamatam, nihil per obstantes repulsus præliatores, desiderii brachio vincente rapuisti : philosophiam scilicet, quæ violenter e numero sacrilegarum artium exempta raso capillo superfluæ religionis, ac supercilio scientiæ secularis, amputatisque pervetustarum vestium rugis, id est, tristis dialecticæ flexibus, falsa morum et illicita velantibus, mystico amplexu jam defæcata tecum membra conjunxit. *Hæc ultima, ad commendandam* Fausti *philosophiam dicta, significant, ipsum philosophiam fecisse Christianam, ratiocinando unice ex sacris Litteris, rejecta scientia profana philosophorum, poetarum, et aliorum gentilium. Pergit deinde plura discere in laudem accuratæ* Fausti *logicæ, quam nihil affectationis, multum virium habere indicat. Missis reliquis, posteriora huc traduco.* Quin potius experietur, *inquit*, quisque conflixerit, Stoicos

A cos, Cynicos, Peripateticos, hæresiarchas, propriis armis, propriis quoque concuti machinamentis. Nam sectatores eorum, Christiano dogmati ac sensui si repugnaverint, mox te Magistro ligati vernaculis implicaturis, in retia sua præcipites implagabuntur, syllogismis tuæ propositionis uncatis volubilem tergiversantum linguam inhamantibus, dum spiris categoricis lubricas quæstiones tu potius innodas, acrium more medicorum, qui remedium contra venena, cum ratio compellit, et de serpente conficiunt.

non minus tamen celebrans virtutes Fausti,

243 *Epistolam demum claudit, ita pergens*: Sed hoc temporibus istis sub tuæ tantum vel contemplatione conscientiæ vel virtute doctrinæ. Nam quis æquali vestigia tua gressu insequatur, cui datum est soli loqui melius, quam didiceris, vivere melius, quam loquaris? Quocirca merito te beatissimum boni omnes, idque supra omnes tua tempestate concelebrabunt: cujus ita dictis vita factisque dupliciter inclaruit, ut, quando quidem tuos annos jam dextra numeraverit, sæculo prædicatus tuo, desiderandus alieno, utraque laudabilis actione decedas, te relicturus externis, tua proximis. Memor nostri esse dignare, domine Papa. *Hactenus* B *Sidonius; cujus posteriora verba prius breviter exponam.*

cui precatur, ut ætatem centum annorum impleat.

244 *Ad illa,* Quando quidem tuos annos jam dextra numeraverit, *observat Sirmondus in Annotatis, et probat, vario flexu digitorum numeros fuisse indicatos ab antiquis, digitis autem lævæ usque ad centum numerasse, in centesimo ad dexteram transisse. Hinc annos dextera numerare, idem est, ac centum esse annorum. Nonnulli itaque existimarunt,* Faustum *vixisse ultra annos centum; Sirmondus vero credidit, hyperbole usum Sidonium. At, si quis verba attente consideraverit, facile perspiciet, Sidonium pia facere vota pro longæva* Fausti *ætate, et de futuro tempore loqui, non de præsenti. Quare loquitur solum de ætate, ad quam perventurum* Faustum *sperabat, et in qua moriturum credebat. Hoc quilibet videbit, modo vocem* quandoquidem *in duas separet, ut dictio ipsa exigit: vox enim* quandoquidem *nullam habet vim, sed vox* quando *significat longævum senectum, in qua sperat moriturum. Sensus hic est:* Te beatissimum boni omnes... concelebrabunt: cujus ita... vita .. inclaruit, ut... sæculo prædicatus tuo, desiderandus alieno,... decedas, *sive moriaris. Ne vero iis verbis mortem ejus quasi desiderare videatur, interponit;* quando quidem tuos annos jam dextra numeraverit, *id est, ubi ad centum et amplius annos pervene-* C *ris.*

Dicta Sidonii optime congruunt libris Fausti

245 *Expendamus modo elogium* Fausti *libris datum, quod tam magnificum est, ut, licet Sidonius passim sit in laudando liberalissimus, nulla tamen scripta alterius cujuscumque æque ab ipso prædicata reperiam. Verum dubitatur, dederitne Sidonius illud elogium* Fausti *libris de Libero arbitrio, an aliis quibusdam etiamnum incognitis. Baronius ad annum 490 num. 15 ex ipsis Sidonii verbis infert, non alios fuisse ab eo laudatos, quam libros de Gratia et libero arbitrio.* Legimus Opus operosissimum, multiplex, acre, sublime, digestum titulis, exemplisque congestum, bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum. *His recitatis verbis, subdit Baronius:* Ita plane: apparet enim, Commentarium illum in duos libros esse distinctum (*ita* bipartitum *est Opus*) per capita titulosque divisum, dialogismi figuram concinne referentem, sub causarum themate quadripartitum. *Tum quatuor diversas materias assignare conatur. Hæ inveniri facile possunt, sed probabilius alio modo, ut inferius ostendam. Nemo præterea prudenter dubitare poterit, quin illud* Fausti *Opus sit* operosissimum, *cum adeo refertum sit textibus sacræ Scripturæ, ut vix aliud reperturi simus apud sanctos Patres, quod iis sit plenius. Nemo prudens dubitabit, quin sit* multiplex, *cum in eodem Opere multi refutentur errores,* D *plurima expendantur argumenta.*

AUCTORE J. S.

de Gratia et libero arbitrio:

246 Acre *Opus esse, lectio ipsa apertissime docet, cum passim collato pede Prædestinatianos insectetur* Faustus, *acribusque semper ratiociniis, subinde et verbis acrioribus et illorum et Pelagii errores refellat.* Sublime *Opus facit ipsa materiæ sublimitas, perpetua sacræ Scripturæ auctoritas, nitor in verbis et in ratiociniis.* Digestum *non solum est* titulis, *ut ad oculum patet, sed non minus* exemplis congestum, *cum plurimas contineat sacræ Scripturæ historias. Non minus vera sunt, quæ ad commendandam styli elegantiam, varietatem, concinnitatem, aut ratiociniorum soliditatem acrimoniamque prosequitur Sidonius. Quapropter omnino cum Baronio existimo, de libris* Fausti *de Gratia et libero arbitrio locutum esse sanctum antistitem. Nam et tempus, quo scriptum est, huic opinioni favet: et inter Opera* Fausti, *quæ recenset Gennadius, nullum videtur fuisse tantæ molis, ut de eo omnia prædicta dicere potuerit Sidonius. Præterea verbis num.* 238 *datis insinuat Sidonius, Opus illud se* longo jam diu tempore *desiderasse. Hoc maxime rursum convenit dictis libris, quos componi a* Fausto, *ignorare vix poterat a longo tempore ob commissionem concilii diu ante* E *datam. De alterius cujuscumque Operis compositione nihil verisimiliter scivisset.*

nam et schema dialogi utcumque præferunt,

247 *Verumtamen existimavit Sirmondus in Annotatis, non convenire huic Operi, quod dicitur* bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum themate quadripartitum; *ideoque putat, Opus a Sidonio laudatum excidisse. At Opus bipartitum certe est, cum in duos libros sit divisum. Quod vero spectat ad schema dialogi illud in illo Opere concinne expressum, credidit Baronius, ideoque idem facile existimare potuit Sidonius, qui non raro vocibus utitur in significatione nonnihil diversa ab antiqua et communi. Non tamen dixit, esse dialogum stricte dictum, sed formam sive similitudinem dialogi in illo Opere relucere. Hoc autem dicere poterat, quia* Faustus *frequentissime inducit adversarios suos loquentes, imo quasi omnes eorum opiniones et objectiones in ipsorum persona exprimit, ac deinde eas incipit refutare. Hic ratiocinandi modus parum differt a dialogo stricte dicto, in quo nomina interlocutorum exprimuntur. Itaque non inepte sub schemate dialogi Opus compositum dixit Sidonius. Si quis sedulo et attente Opus* Fausti *voluerit perlegere, inveniet opiniones et objectiones adversariorum in capitum principiis breviter expositas, et mox* Faustum *prolice contra eas ratiocinantem, aliquando etiam per capita sequentia* F *sine alia objectione. Hac igitur ratione dialogi formam in eo Opere invenire potuit Sidonius. Fortasse tamen nihil voluit dicere, nisi dissertationem totam, dialogi nomine dissertationem intelligens, in duas divisam esse partes.*

et quatuor quæstiones præcipuas continent.

248 *Quod vero attinet ad quatuor partes causarum, sive ad quatuor præcipuas quæstiones, quas tractavit* Faustus, *has sic assignandas puto. Primo probavit contra Pelagium, hominem nec solo labore salvari posse, nec bene operari ad salutem sine gratia Dei; unaque nasci hominem in peccato originali, baptismum parvulis esse necessarium. Secundo contra Prædestinatianos ostendit, hominem non salvari sola Dei gratia sine bonis operibus; sed gratiam dari hominibus, ut bene operentur et salutem consequantur. Tertio contra eosdem prolixe evincit, liberum hominis arbitrium, etiamsi attenuatum sit et infirmatum, non esse penitus exstinctum, nec tolli præscientia aut prædestinatione Dei, sed per gratiam Dei, qua neminem sine culpa sua carere contendit, hominem etiam ad bene operandum fieri liberum. Hoc etiam refert, quod Christus pro omnibus sit mortuus, ut optime probat: quod Deus omnes velit salvos fieri, quod neminem ad peccandum impellat. Quarto demum probat, etiam ante adventum Christi, cum*

AUCTORE J. B.

A *cum in Lege scripta, tum in Lege naturæ, multos per Dei gratiam et fidem habuisse, et recte vixisse, et salutem consecutos.*

Non videtur Operi aliquid deesse: nec Faustus

249 *Hanc autem quartam quæstionem ex mandato concilii Lugdunensis reliquis additam existimo. Etenim de illa quæstione nihil legitur in Epistola* Fausti, *data num.* 90. *At in Epistola Luciai, quæ posterior est, error contrarius retractatur, eaque occasione rogaverint Patres concilii Lugdunensis, ut illud etiam* Faustus *latius probaret. Itaque non assentior Baronio, qui num.* 16 *existimat, ea* Fausti *libris modo deesse, quæ concilium adjici desideravit. Nullo etiam modo probare possum suspicionem Eminentissimi viri expressam num.* 12. *Nam ibi, quia* Faustus *ipse libros suos ad Sidonium non misit, ait:* Satis intelligi posse videtur, Faustum illos non omnibus communicasse, utique ex mala conscientia timentem, ne, qui in eis essent laquei sub herbis latentes, ab aliquo acuti ingenii viro et dogmatum callentissimo detecti, penitus dissiparentur. Sidonius autem, etsi vir pius et doctus, penetralia tamen rerum ecclesiasticarum adhuc junior haud fuerat perscrutatus. *Consideret solum studiosus lector,* Faustum *libros suos scripsisse rogatu triginta episcoporum. Qua igitur ratione eos* B *poterat occultare, cum tot episcoporum consilio scriberentur, ut publicarentur et Prædestinatiana hæresis iis refutata exstirparetur.*

illud ad Sidonium mittere prætermisit,

250 *Jam vero aut dogmatum callentissimum censebat Sidonium, aut penetralia rerum ecclesiasticarum needum perscrutatum. Primum videtur velle Baronius, quando advertit, libros ei non fuisse missos a* Fausto: *alterum, dum libros illos tantopere legit a Sidonio laudatos. Certe utrumque non erit verum, et fortasse neutrum, quod tamen non ausim dicere. Erat saltem acutissimi ingenii Sidonius, et ante episcopatum litteris profanis, et philosophia non modo instructissimus erat, sed neque litteras sacras omnino neglexerat. Biennio circiter episcopatum gesserat ante laudatas ad* Faustum *litteras, eoque tempore non parum procul dubio in litteris sacris profecit, ut doctrinam Ecclesiæ de Gratia et libero arbitrio abunde perspectam habere posset, et prudenter de libris* Fausti *judicare. Hoc ipse indicat in laudata Epistola, ubi interrogat, cur ab ipso* Fausto *libros non accepisset, ita loquens:* An quia indoctum (*contemnis?*) Quod magis fero, ita tamen, ut qui dicere ignorem, non et audire. *Fatetur vir humillimus, indoctum se ad scribendum de illis, non ad judicandum de iisdem. Nam per* audire, *significat legere, et intelligere ut sequentia clare indicant. Itaque* C *ipse Sidonius insinuat, suum de iis judicium non esse contemnendum.*

quod sibi ab ejus judicio timere deberet.

251 *Utrum vero callentissimus dogmatum jam tum fuerit, non inquiro. At certe inter episcopos, quorum precibus* Faustus *ad scribendum erat inductus, non pauci erant dogmatum callentissimi, ut ab uno eoque unico Sidonio timere non deberet. Et sane hac solum de causa existimo* Faustum *libros suos ad Sidonium eo tempore non misisse, quod scripta exemplaria omnibus simul mittere non posset. Ut honeste eos ad Sidonium mitteret, mittendum erat scriptum exemplar, quale mittebat in Britanniam. Nam urbanitati parum fuisset congruum, exemplar Sidonio mittere, quod retinere non poterat, sed solum exscribere. Non credidit ipse Sidonius, noluisse* Faustum, *ut exemplar curaret exscribendum, quamvis more suo jocetur, ut liberius* Faustum *celebret, et amicitiam suam declaret.* Venisti, *inquit,* Magister, in manus meas:.... dubito sane utrum et invitus, at certe similis invito *etc. Recedant igitur iniquæ suspiciones, quibus* Fausti *fama passim lacerata est, et quæ nullum prorsus habent fundamentum. Suspiciones ejusmodi censendus est retractasse Baronius, quando retractavit ea, quæ contra* Fausti *sanctitatem dixerat. At alii deinde similia adoptarunt, et theologi ideo quælibet* D *obscuriora* Fausti *asserta habuerunt suspecta, quod et ejusmodi suspicionibus aures præberent, et S. Cæsarium, quem ab anno* 490 *contra libros* Fausti *scribentem facit Baronius, revera eidem restitisse crederent. Verum S. Cæsarius anno* 490 *erat viginti circiter annorum juvenis, et Lerini degebat in tirocinio monastico, nec umquam scripsit contra* Faustum, *sed eum ut Virum sanctum magni fecit, ut probatum est superius et ad* XXVII *Augusti in S. Cæsario.*

§ XIV. Sanctus fuit inter legatos ad pacem cum Gothis componendam: scripsit duo Opuscula contra Macedonianos et Arianos, primum Paschasii nomine editum, alterum probabiliter Breviarium.

Legatus fuit Faustus cum tribus episcopis

Post *scriptos ante annum* 474 *libros de Gratia et libero arbitrio, quorum occasione tam multa disseruimus, videtur* Faustus *fuisse anno* 474 *unus ex quatuor episcopis, qui a Nepote imperatore legati erant ad pacem* E *cum Eurico Gothorum rege paciscendam. De pace illa tractari cœptum est anno* 474, *sed tractatus non fuit perfectus ante annum* 475, *interveniente demum S. Epiphanio episcopo Ticinensi, ut narratur apud nos tom.* 3 *Januarii ad diem* XXI *in Vita S. Epiphanii cap* 7. *Plura de illa pace tradent historici. Interventisse autem cum aliis tribus episcopis S.* Faustum, *habemus ex Sidonio lib.* 7 *Epist.* 6, *quam dedit anno* 474 *ad* Basilium, *Aquensem episcopum, unum ex quatuor legatis, ut eum hortaretur ad curam habendam in pacto cum rege Ariano de religione Catholica.*

ad agendum de pace cum Eurico rege.

253 *Sub finem vero Epistolæ eum sic alloquitur:* Tu sacratissimorum pontificum Leontii (*Arelatensis*) Fausti, Græci (*Massiliensis*) urbe, ordine, caritate, medius inveniris. Per vos mala fœderum currunt, per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur. *Nihil videtur scivisse de conditionibus propositis Sidonius, dum illam scribebat Epistolam. At dum sequentem, forte anno* 475, *dedit* ad Græcum *Massiliensem, alterum ex legatis, intellexerat, Arverniam Gothis tradendam: qua de re multum conqueritur. Fuit revera pax illa Romano imperio parum honorifica, et paucis solum annis servata fuit a Gothis. At Galli episcopi non videntur in culpa fuisse; sed necessitas erat magna, nec pax conclusa fuit, priusquam S Epi-* F *phanius, cum novis haud dubie mandatis, missus est ex Italia Tolosam ad Euricum, ut etiam dubitari possit, an quatuor priores legati pacis conclusioni adfuerint.*

Scripsit Opusculum de Spiritu sancto contra Macedonianos:

254 *Scripsit, sive post hoc tempus, sive antea, quædam etiam Opuscula* Faustus *contra Arianos et Macedonianos. Unum primo loco Gennadius sic memorat:* Faustus ex abbate Lerinensis monasterii apud regnum (*lege Regium*) Galliæ episcopus factus, vir in divinis Scripturis satis intentus, ex traditione symboli occasione accepta, composuit librum de Spiritu sancto: in quo ostendit, eum juxta fidem Patrum consubstantialem et coæternalem esse Patri et Filio; ac plenitudinem Trinitatis obtinentem. *De altero deinde ita habet:* Legi ejus et adversum Arianos et Macedonianos parvum libellum, in quo coessentialem prædicat Trinitatem. *Hæc Opuscula necdum edita sunt nomine ipsius* Fausti: *videntur tamen exstare alieno nomine, ut eruditi observarunt. De priore quidem nullum mihi relinquitur dubium, quin sit Opus de Spiritu sancto in duos libros divisum, quod editum est nomine Paschasii Romanæ Ecclesiæ diaconi, et habetur tom.* 8 *Bibliothecæ Patrum Lugdunensis pag.* 807 *sub hoc titulo:* S. Paschasii S. R. E. dia-

A diaconi Cardinalis, de Spiritu sancto, libri duo, quibus symboli enarratio continetur, adversus errores Macedonii.

hoc duobus libris distinctum, et nomine Paschasii editum,

255 *Adduntur ibi verba S. Gregorii Magni lib.* 4 *Dialogorum cap.* 40, *ubi de Paschasio agit, et hæc de libris ejus dicit ;* Cujus apud nos rectissimi et luculenti de sancto Spiritu libri extant. *Adduntur etiam verba Bellarmini, dicta Gregorii de libris editis explicantis, eosque laudantis, prout passim ab aliis neotericis fuerunt laudati et Paschasio adscripti. Dictos vero libros Paschasio primus, quantum scio, abjudicavit, et* Fausto *Regiensi attribuit Casimirus Oudin in Supplemento de Scriptoribus, quod edidit Catholicus anno* 1686. *Secutus est Constantius in Annotatis ad Opera S. Hilarii col.* 1200. *Tillemontius in* Fausto *art.* 8 *utrumque assignat, et propensum se in eamdem opinionem insinuat. Eruditi Benedictini, qui Historiam litterariam Gallice scribunt, tom.* 2 *pag.* 601 *similiter laudatum Opus* Fausto *adscribendum credunt, eamdemque sibi esse sententiam, declarat Ceillierus in Auctoribus sacris tom.* 15 *pag.* 352 *in Paschasio diacono. Mitto alios : neque enim numero auctorum, qui libros illos* Fausto *attribuunt, sed rationum pondere eidem sunt asserendi. Illud prius velim studiosus lector mecum observet, quantum valeat præjudicium contra* Faustum. *Nam dicti libri omnibus visi sunt probatissimi, quamdiu nullus noverat* Fausti *eos esse : ubi vero hoc innotuerat, censuræ fuerunt expositi ob sententiam de anima, de qua actum* § 5.

ut evincitur partim ex codicibus MSS,

256 *Audiamus modo breviter argumenta Oudini et Constantii, quæ post diligentem ipsorum librorum considerationem talia prorsus mihi videntur, ut nullum de auctore illius Operis relinquant dubium. Brevitatis tamen gratia meis subinde verbis utar, licet omnia fere ex dictis scriptoribus habere me lubens profitear. Primum Oudinus argumentum ita profert :* Esse autem ipsum Opus Fausti, convincitur primo ex MS. codice Vaticano, unde primum impressi sunt, quem Jacobus Sirmondus vidit et tenuit, sub nomine Fausti inscriptum. *Hoc argumentum corroborat Trithemius lib. de Scriptoribus ecclesiasticis in editione Francofurtensi anni* 1601 *pag.* 236, *ubi inter Opera* Fausti *numeratur* de Spiritu sancto lib. 1 *daturque hoc initium ;* Fides Catholica in uni., *quod ipsum est initium Operis Paschasio attributi. Itaque, cum Trithemius scripserit ante Opus impressum, necesse est, viderit codicem saltem unum aut plures, in quibus* Fausto *Opus erat adscriptum. Hoc tamen argumentum non* C *sufficit solum, cum Oudinus in Commentario de Scriptoribus postea composito col.* 1305 *fateatur, se etiam vidisse* codicem MS. sancti Germani Parisiensis bibliothecæ, *eumque* cum nomine Paschasii diaconi urbis Romæ. *Roboratur vero argumentum alia quoque ratione : nam Oudinus col.* 1306 *ostendit, memoratum de Spiritu sancto Opus a seculo* IX *nomine* Fausti *laudatum fuisse a Sedulio Scoto, et duos allegat locos. Quare major saltem auctoritas militat pro* Fausto *ex MSS., quam contra* Faustum *aut pro Paschasio.*

partim ex verbis Gennadii, partim ex propriis opinionibus,

257 *Secundum argumentum, quod primo validius est, repetitur ex Gennadii verbis, dicentis* Faustum *Opus de Spiritu sancto scripsisse,* ex traditione symboli occasione accepta. *Nam revera a symbolo auctor memorati Operis orditur, et ex his symboli verbis,* Credo et in Spiritum sanctum, *occasionem arripit Divinitatem Spiritus sancti latius probandi. Dicit quidem S. Gregorius, Paschasium libros scripsisse de Spiritu sancto; sed non addit, id eum fecisse occasione symboli, ut hac Gennadii, observatione* Faustus *jam libros probabilius sibi vindicaret, etiam si alia deessent argumenta. Tertium argumentum etiam validum est, quod in illo Opere reperiatur singularis* Fausti *opinio de anima, quæ lib.* 2 *cap.* 1 *dicitur* corporalis materia, *ut* incorporea *quidem dici possit comparata cum cor-* D *pore, non item* ad Authorem *suum* relata. *Singularem hanc opinionem, sed minime hoc tempore sequendam, de qua disserui multum* § 5, *amavit* Faustus, *quia utilem credebat* contra Arianas.. pravitates, *ut loquitur in Epistola de ea opinione scripta. Addit Oudinus in laudato Commentario alia plura, quæ in hoc Opere et in aliis* Fausti *eadem aut valde similia reperiuntur. Constantius quoque similitudinem hujus Operis cum aliis* Fausti *scriptis ostendit, ita breviter scribens :* Favet vero plurimum mira illorum librorum cum ceteris Fausti Operibus consensio. Namque verbi gratia lib. 1 cap. 5 objectum contra Filii æternitatem eadem diluitur ratione, qua in Epistola Fausti 16... Plura suppetunt hujusmodi argumenta : sed res non est hujus loci. *Tum assignat plures Homilias, in quibus eadem fere ac in Opere de Spiritu sancto reperiuntur.*

AUCTORE J. S.

et similitudine cum aliis a Fausto disputatis.

258 Nobis tamen, *inquit*, iterum, ignoscat lector, si eum hinc plurimum adjuvari posse moneamus, ad plerorumque pseudo-Eusebii Gallicani Homiliarum auctorem indagandum atque recognoscendum. Conferat enim primo horum librorum Præfationem cum una prædicti Eusebii Homilia de Symbolo, tum hanc cum altera, de Symbolo pariter inscripta, ac deinde E utramque cum duabus de Nativitate ac plerisque de Pascha, de Adscensione etc. Tantam porro in iis inveniet consensionem, ut neque de Parente amplius dubitaturus sit. Præterea qui Eusebianam Homiliam in festo S. Trinitatis cum cap. 9 et 12 prædicti libri primi de Spiritu sancto, nec non cum lib. 2 cap. 4 compararit, utrumque Opus ad eumdem pertinere facili negotio deprehendet. *Hactenus Constantius, cujus verissima est observatio. Homilias autem, nomine* Eusebii episcopi Gallicani *in Bibliothecis Patrum editas,* Fausti *plerasque videri, ac nominatim hic laudatas, dicemus inferius. Conformitatem vero non modo in sententiis, sed etiam in stilo indicare voluit Constantius, ut existimo.*

et vel maxime ex stilo, qui ipsius prorsus est.

259 *Certe ex stili conformitate sumitur quartum Oudini argumentum, quod mihi tam manifestum videtur, ut totum in Opere de Spiritu sancto agnoscere videatur* Faustum. *Nam in hoc Opere est, et in libris de Gratia et libero arbitrio eadem plane scribendi methodus, ut duo illa Opera non dubitem dicere tam similia scriptoris ingenio et artificio, quam diversa sunt materia, de qua tractatur. Utrumque continet duos libros, libri singuli in plura divisi sunt capita, capitibus præfixi tituli, quibus breviter indicantur ibidem tractata. Hæc de forma utriusque Operis, quæ minoris* F *facienda fateor. At in utroque Opere idem plane stilus, idem dictionis non inelegantis character, eadem verborum constructio, eadem periodorum forma, eadem cæsim plerumque dicendi et concise disserendi methodus, eadem crebro interrogandi et lectorem alloquendi consuetudo. Rursum in utroque Opere eumdem plane invenias modum objectiones adversariorum proponendi, eumdem in illis prolixe refellendis ordinem, eamdem sacræ Scripturæ lectionum frequentiam. Denique illa ipsa, quæ adeo frequentia sunt* Fausto, *ut eidem quasi propria videantur, in Opere de Spiritu sancto non minus reperiuntur, et Auctorem suum manifeste produnt. Tale est illud,* Non ita est, *vel* Non est ita, *quod proprium esse* Fausti *observavit Sirmondus, et alii agnoverunt. Utitur istis verbis passim* Faustus *post objectiones propositas, et sic in Opere laudato, eoque non prolixo, octies saltem reperias,* Non ita est. *Familiare etiam est* Fausto *objectiones indicare vocibus :* Sed dicis, *quod rursum non minus frequens est in Opere de Spiritu sancto. Mitto alia : nam ex dictis adeo totum* Fausti *genium in illo Opere agnoscimus, ut prudens de Auctore non supersit dubium.*

Ad objectiones

260 *Quæ vero objiciuntur ad Opus Paschasio diacono asserendum, prorsus levia sunt. Guillielmus Cave*

AUCTORE J. S.

A *Cave in Historia litteraria ad ipsum initium seculi* VI *in Paschasio diacono fatetur, non prorsus contemnendas esse Oudini in Supplemento rationes, vult tamen, ne temere Opus abjudicemus Paschasio. Objicit auctoritatem S. Gregorii,* Paschasio diacono, *inquit,* eos diserte tribuentis. *Verum S. Gregorius dicit, exstitisse suo tempore libros Paschasii de Spiritu sancto. Non dicit, hos esse eos ipsos, quorum modo quærimus auctorem. Non dicit Paschasium eos libros scripsisse,* ex traditione symboli occasione accepta, *sicut hi scripti sunt, et sicut Opus de Spiritu sancto a* Fausto *scriptum testatur Gennadius. Itaque Gennadii auctoritas hos ipsos* Fausto *confirmant omnia de stili et opinionum similitudine ante jam dicta. At Gregorii auctoritas solum evincere potest, exstitisse aliquando libros aliquos Paschasii de Spiritu sancto, qui excidere potuerunt, aut etiamnum latere.*

respondetur.

261 *Objicit præterea Sigebertum cap. 17 et Trithemium de Scriptoribus pag. 237 Primus idem dicit, quod S. Gregorius, et libros Paschasii forte numquam vidit. Trithemius vero aliud omnino Opus Paschasio attribuit, ita scribens de ipso :* Scripsit (Gregorio teste) insigne volumen contra errores Græcorum B de Spiritu sancto lib. 3. *Opus, quo de agimus, non est scriptum* contra errores Græcorum, *sed contra Macedonium ; nec divisum est in libros 3, sed in duos. An vera sint dicta Trithemii de Opere Paschasii, non inquiro. At saltem nequeunt congruere Operi, quod* Fausto *attribuimus. Contra Faustum etiam non urget, quod Gennadius dicit,* Composuit librum de Spiritu sancto, *acsi unum dumtaxat vellet dicere librum, cum sint duo. Nam per librum potuit Opus intelligere, cum non dicat* librum unum : *aut, si forte initio unus fuit, in duos postea dividi potuit. Trithemius revera dicit* lib. 1 *; sed initium recitando nullum de opinione sua relinquit dubium. Itaque illæ objectiones nullum habent vim adversus argumenta, quibus Opusculum istud* Fausto *asseritur.*

Alter Fausti libellus quis sit, necdum innotuit.

262 *Alterum* Fausti *Opusculum* contra Arianos et Macedonianos, *quod* parvum libellum *vocat Gennadius, verisimiliter etiam exstat, sed indiciis æque certis assignari nequit. Quidam voluerunt, designari Epistolæ* Fausti, *de qua actum est* § 5, *partem priorem. At ea opinio prorsus improbabilis est, et ab aliis jam refutata. Tillemontius art. 8 dubitanter assignat aut Homiliam de sanctissima Trinitate, aut scriptum aliquod* de ratione fidei *cujus pars habetur in Sermone olim adscripto S. Augustino, qui* C *modo in Appendice sermonum S. Augustini est Sermo* 234 *tom.* 5 *editionis Benedictinorum. Laudatam de Trinitate Homiliam* Fausti *esse non dubito. De alio illo scripto, quod verisimiliter etiam Homilia est aut Sermo, id tam certo dicere non ausim, cum partem tantum in Operibus Augustini viderim, et in ea* Faustum *tam evidenter non invenerim, licet stilus ab ejus genio non multum abludat. Verum de istis Sermonibus non locutum Gennadium, mihi prorsus persuadeo, quia* parvum libellum *vocat, ut videatur loqui de Opusculo aliquo non quidem admodum prolixo, majoris tamen molis, quam sint Homiliæ; quas plurimas* Faustus *composuit. In pluribus quoque Homiliis contra Arianos et Macedonianos disseruit : multas igitur assignare poterat Gennadius, si de Homiliis* Fausti *agere voluisset. Quare omnino existimo, brevem ab eo memoratum libellum de omnibus Homiliis distinctum. Hunc nonnulli credunt, libellum illum excidisse. Ego vero et libellum exstare, et notum esse existimo, sed hactenus sine auctoris nomine.*

at Breviarium a Sirmondo editum,

263 *Edidit Sirmondus anno* 1630 Opuscula dogmatica veterum quinque scriptorum, *quorum tertium pag.* 73 *hunc præfert titulum :* Breviarium fidei adversus Arianos hæreticos, in quo trium divinarum Personarum æqualitas plurimis Scripturæ sacræ locis et argumentis liquido comprobatur, auctore D incerto, sed antiquissimo. *Hunc titulum formavit ipse Sirmondus, qui in Præfatione num.* 3 *assignat duos codices, ex quibus Opusculum istud edidit, alterum Corbeiensem, alterum Pithœanum. In his ait, simplicius inscribi libellum ,* Breviarium adversus Arianos, *aut,* Breviarium adversus hæreticos. *Ulterius ibi Sirmondus suspicatur, Breviarium istud circa tempora S. Leonis, sive circa medium seculi* V *scriptum, ideoque istud forte esse, quod a Juliano Coensi ad Leonem Papam Constantinopoli missum erat, ut habemus ex Leonis ad Julianum Epistola* 86 (alias 56,) *ubi ait Leo, se istud necdum accepisse.*

quod nec Juliani Coensis est ex stilo Latino,

264 *Verum suspicio illa de Juliano Coensi improbabilis videtur, cum Opusculum sit scriptoris Latini, non Græci, ut ex stilo satis colligitur. Chiffletius noster in Præfatione ad Opera Ferrandi a se edita pag.* XI *testatur, illud Breviarium se postmodum invenisse* in codice Cartusiæ Portarum *cum hac inscriptione :* Liber Alcuini diaconi contra Arianos : *indeque concludit, Alcuini Opusculum esse. Hæc opinio statim multos habuit sectatores, ut observant hodierni scriptores Benedictini in Historia litteraria Franciæ tom.* 4 *in Alcuino pag.* 326, *ubi quasi communem dicunt, fatentur tamen, nullis eam opinionem niti rationibus, sed* E *sola auctoritate unius MS. codicis, et forsan, inquiunt, aliqua stili similitudine.*

nec Alcuini videtur

265 *At meo quidem judicio sententia illa prorsus est improbabilis, et inscriptionem codicis, quem in Cartusia Portarum vidit Chiffletius, mendacem esse, ut sunt aliæ plures, minime dubito. Non dixit Chiffletius, cujus fere ætatis sit ille codex. At de codice Corbeiensi in quo laudatum Opusculum habetur anonymum, ibidem observavit, saltem videri scriptum ætate Alcuini, et ante eumdem codicem multo vetustiorem fecerat, scriptumque crediderat tempore* Vigilii *Papæ, id est, seculo* VI, *et duobus seculis ante Alcuinum. Si bonis rationibus asserta fuit tanta illius codicis vetustas, aut antiquitas etiam major, quam sit Alcuini, dicto codici videtur attribuenda, obesse nequaquam debet* Breviarium *contra Arianos eidem insertum ; sed ex ipso potius codice probabitur, Breviarium illud Alcuino multo vetustius esse, ut recte vidit Sirmondus.*

ab ætate, qua scriptum, ipsoque etiam stilo,

266 *Unico argumento manifestum fiet, non esse Alcuini istud Breviarium, sed multo vetustius. Mainbourg in Historia Arianismi tom.* 2 *pag.* 517 *observat, hæresim illam prorsus exstinctam esse circa annum* 660, *id est, integro seculo, et quod excurrit, antequam Opuscula scribere cœpit Alcuinus. Quem igitur in finem* F *contra hæresim diutius etiam in Gallia mortuam et sepultam, exeunte seculo* VIII *laboriosum Opusculum composuisset Alcuinus ? Neque hic quis respondeat, contra mortuam etiam hæresim scribere potuisse. Nam saltem non potuit tale contra defunctos Arianos scribere Opusculum, in quo auctor ubique disputat contra viventes, et Catholicos contra eos instruit. Ex locis sexcentis, quibus id probari potest, unum adduco. De Arianis dicit pag.* 131 *:* Illi vero, si quos de nostris seducere possunt, inconsideranter rebaptizant. *Hoc temporibus Alcuini non congruit, uti nec totum Opusculum, cujus etiam stilus a stilo Alcuini multum diversus est.*

optime congruit verbis Gennadii de illo libello,

267 *At S.* Fausti *Breviarium istud esse, etiamsi id a nullo hactenus assertum inveniam, varia mihi persuadent. Nam primo dicta Gennadii de* Fausti *libello optime congruunt laudato Breviario,* Legi ejus, *inquit,* et adversum Arianos et Macedonianos parvum libellum, in quo coessentialem prædicat Trinitatem. *Nullus poterit tam paucis verbis editum a Sirmondo Breviarium aptius describere. Nam revera parvus est libellus, in quo primum post brevem præfationem æqualitas Filii cum Patre contra Arianos luculenter probatur, et hæc disputatio pag.* 100 *ita concluditur :* Hæc interim de æqualitate Patris ac Filii ad præsens dicta suffi-

A ficiant. Nam de æqualitate operum Trinitatis, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, paulo post, donante Domino, de Scripturis sanctis monstrabimus. Nunc vero de sancti Spiritus Deitate *(contra Macedonianos)* pauca de multis testimoniis sunt ponenda. *Hæc de Spiritus sancti Deitate disputatio mox sequitur. Et demum Auctor multa breviter congerit, quibus eadem de Patre, eadem de Filio, eadem de Spiritu sancto in Scripturis affirmari ostendit. Habet igitur libellus eodem ordine, quo dicit Gennadius, dissertationem contra Arianos, alteram contra Macedonianos, et prædicationem sanctissimæ Trinitatis per æqualitatem trium personarum, ut ex verbis Gennadii omnino videatur innotescere.*

Faustique stilo, ut videatur esse Fausti dictus libellus.

268 *At ex stilo et genio Auctoris magis etiam innotescet iis, qui stilum* Fausti *ex Operum ejus attenuata lectione possunt agnoscere. Nam Fausti dictio, totaque disserendi methodus in libello illo elucent. Paulo quidem brevius agit, quia neminem nominatim impugnat, sed non minus frequenter textus sacræ Scripturæ adducit, iisque adversarios obruit, quam in aliis Opusculis. Iisdem quoque argumentis Divinitatem Spiritus sancti in hoc probat libello, quo in Opere mox laudato. Eadem* B *quoque argumenta pro æqualitate Filii in variis* Fausti *Homiliis studiosus lector inveniet, ac in hoc Opusculo. Eadem rursum methodus adversariorum objectiones proponendi, et ad illas respondendi, ac in aliis* Fausti *scriptis, hic recurrit ; eadem frequentia sermonem ad lectores convertendi, adversarios interrogandi, ac demum omnia illa, quæ* Fausto *præ ceteris familiaria sunt, in parvo illo libello reperias. Itaque cum et tempus, quo libellus est scriptus, nimirum vigente hæresi Ariana,* Fausto *etiam conveniat, dubitare vix possum, quin Breviarium illud a Sirmondo editum sit ipsissimum* Fausti *Opusculum a Gennadio lectum. Quod vero nomen ejus in codicibus sit omissum, minus de* Fausto *mirari possumus, quam de ullo alio, cum constet, idem contigisse de plurimis ejus Homiliis.*

§ XV. Sancti exsilinm : monita data Felici, et Ruricio, quorum subsidiis in exsilio utitur.

Faustus circa annum 481 exsilio relegatus,

Q*uo tempore scripta fuerint laudata* Fausti *contra Arianos et Macedonianos Opuscula, non constat. Verisimile tamen est, primum fuisse scriptum ante libros de Gratia* C *et libero arbitrio, cum primo loco memoratur a Gennadio, alterum vero posterius, utpote post illos recensitum. At ea ratio nequaquam est certa, cum ordinem ubique non servaverit Gennadius. Quidquid autem sit de tempore, illorum potissimum Opusculorum causa ab Eurico Gothorum rege Ariano in exsilium missus creditur* Faustus. *Si verum est, ab Eurico relegatum* Faustum, *ut certe verisimillimum est, fieri id non potuit, priusquam Euricus illam Galliæ regionem, quam hodie Provinciam nominamus, ex parte saltem occupasset. Tempus vero occupatæ per Euricum Provinciæ aliquid patitur difficultatis ob variantia veterum testimonia ; sed probabilior videtur sententia Tillemontii, qui tom. 6 Imperatorum in Odoacre Italiæ rege art. 10 post mortem Nepotis imperatoris, anno 480, die IX Maji, in Dalmatia occisi, Provinciam Eurico cessisse existimat. Itaque conjicere licet, circa annum 481 relegatum fuisse* Faustum. *Mors Eurici a Tillemontio ibidem art. XI figitur anno 484 ad finem vergente, idroque existimat art. 9 in* Fausto, *eodem anno 484 Sanctum ad cathedram suam rediisse.*

270 *Pagius in Critica credit, Provinciam citius ab Eurico subactam, ideoque exsilium* Fausti *memorat ad annum 477 num. 21 ; de tempore reditus nihil dicit, sed Euricum vult vixisse usque ad annum 485. Non* D *lubet multa disserere de re, quæ solidis nequit firmari rationibus. Quopropter breviter dico, initium exsilii probabiliter figi circa annum 481, finem procul dubio figendum post mortem Eurici, qui* Faustum *non revocasset : non tam certum tamen videri, statim post Eurici obitum ad sedem rediisse* Faustum. *Ait quidem Tillemontius, eodem fere tempore et Ruricium evectum esse ad episcopatum Lemovicensem, et* Faustum *rediisse ad suum: sed non probat, illa aut anno 484 facta esse aut continuo post mortem Eurici ; nec ullum invenio argumentum ad id certo probandum. Quare dubium relinquo, utrum* Faustus *anno 484 ad sedem suam redierit, an uno alterove anno serius. At certum est rediisse, cum id constet ex una Epistolarum ad Ruricium inferius recitanda. De loco exsilii etiam certo non constat. Pagius quidem ad annum 477 num. 22 colligit ex Epistola ad Ruricium,* in diœcesim Lemovicensem *relegatum fuisse* Faustum, *quia ibidem episcopus fuit Ruricius, opinor. At Epistola id non habet, nec id ex Epistola per sanam dialecticam colligi potest. Nullibi etiam dicitur, ubi ante episcopatum habitaverit Ruricius. Id unum infra videbimus, in aliquo monasterio fuisse* Faustum. E

AUCTORE J. S.

inde ad episcopatum reversus est anno 484 aut serius.

Sanctus ad Felicem, cujus beneficiis in exsilio utebatur,

271 *Nunc aliqua dabimus de Epistolis, in exsilio et postea scriptis, ex quibus et dicta de exsilio confirmabuntur, et simul innotescet, quam pie in exsilio se gesserit Sanctus. Una ex illis commemorata est a Gennadio his verbis :* Scripsit postea et ad Felicem præfectum prætorio et patriciæ dignitatis virum, filium Magni consulis, jam religiosum, Epistolam ad timorem Dei hortatoriam, convenientem personis pleno animo pœnitentiam agere disponentium. *Tota Epistola habetur impressa tom. 8 Bibliothecæ Lugdunensis cum hac inscriptione :* Domino piissimo, et specialibus officiis excolendo, ut confido, in æternum fratri, et per omnia domino, Fœlici Faustus. *Principium, ex quo innotescit beneficentia Felicis in* Faustum *exsulem, ita habet :* Magnum pietatis et fidei testimonium, quod per tantarum intervalla vasta regionum, et per tot rerum interjecta discrimina, ad nos usque latitudinem vestræ charitatis extenditis. In hac relegatione nostra artifex Dei misericordia gemina exercet officia : nostram excutit paterna sedulitate rubiginem, et vestram circa nos dilucidat fidem, vestramque adprobat pietatem. Nos elimat benigna solertia, vos producit : nos coangustat salubriter, vos dilatat. Nos arguimur, vos proficitis : detrimenta nostra in vestra transeant commoda. Cum fœneratores nostri siatis, incipitis nostri esse debitores, siquidem F causa vestræ devotionis et mercedis vestræ materia sumus. Opera vestra de nobis capiunt lucrum, merita vestra de flagellis nostris mutuantur augmentum. Vestræ sollicitudinis ad nos affectus, ad Deum pervenit fructus. Ac sic duplici modo, et de nostra castigatione, et de vestra retributione, divinis beneficiis obligamur.

et qui instructionem ejus petebat,

272 *Ex allegatis verbis primo habemus, longe relegatum fuisse* Faustum, *cum Felix esset Arelate apud Leontium episcopum, ut mox de Leontio sequitur. Secundo intelligimus humilem* Fausti *pietatem, qui pro beneficio divino habet exsilium, quo animæ suæ rubiginem abstergi humiliter dicit ; et pro altero beneficio, quod ea occasione alii suis beneficiis lucrentur apud Deum. Mox insinuat* Faustus, *Felicem, qui a Leontio ad pietatem instituebatur, suam quoque instructionem petisse,* cujus *inquit,* circa vos singularem nostis affectum. *Unde habemus, jam ante* Fausti *exsilium inter ipsum et Felicem amicitiam viguisse. Addit, instructionem illam* ex superfluo peti, *et humiliter de se loquens, morbum etiam indicat his verbis :* Creditis in adjutorium fidei vestræ magisterium meum tam perfectum esse, quam votum est : sed,

A licet sermo meus (quem lentiorem etiam præsens reddit infirmitas) vestro sufficere vix possit ardori, tamen paucis conversationem vestram non tam instruam, quam revolvam. *Tum aliqua suggerit monita de oratione, de lectione, de moderanda salutantium frequentia, de jejuniis, de usu indumentorum, de vitanda elatione, quæ omnia ibidem videri poterunt.*

AUCTORE J. S.

273 *Post hæc leguntur sequentia :* Alterum abstinentiæ genus est multo sublimius, multoque pretiosius ; motus animi regere, irrationabiles perturbationes et cogitationum inter se colluctantium rebelles tumultus mentis imperio subjugare, malitiæ virus, tamquam funestum aliquod maleficium, de penetralibus cordis exspuere, et animam contra diversarum fluctus tentationum constantiæ moderamine gubernare, et contra passiones occultas, velut contra domesticos inimicos, rixam quamdam irascentis fidei auctoritate conserere, inanes curas longe repellere, et a noxiis colloquiis ac desideriis, quibus diabolus pascitur, abstinere ; et per mansuetudinem, patientiam, tranquillitatem Dei (*adde* imaginem) in vultu exteriore excolere virum spiritualia et divina cogitantem, ut tristitia non frangat, lætitia non B resolvat, stabilitum in timore Dei pectus ostendat magnanimitatis æqualitas, ut nobis coaptari possit libelli illius insigne principium: « Erat vir unus, abstinens « se ab omni re mala ». Vir, inquit, unus, hoc est, semper idem, quia nihil in eo erat dubium, nihil duplex, nihil accidens, nihil varium vel diversum : sed eum in statu virtutum suarum æquali ordine permanentem tempora non mutabant, nec eum (ut maximis fluctibus mos est) in alternas partes diversa ventorum flabra versabant. Ita et sollicitus Dei famulus, inconcussa fidei mole fundatus, in hoc tantum (Christo in se operante) mutetur, ut novis semper virtutibus induatur. Ante omnia, in quantum, Deo adjuvante, possumus, illas in nobis quinque sensuum expugnemus illecebras. Quicquid enim pulchrescit visu, quicquid lenocinatur odoratu, quicquid mollescit attactu, quicquid dulcescit gustu quicquid blanditur auditu, hæc omnia, si his abutamur, intentionem de spiritualibus ad terrena devolvunt.

scribit pia monita,

274 *Dedi hunc locum, ut lector Latinus perspiciat, qualia sint sensa* Fausti, *et quam nitido ea sermone exprimat. Sic enim, opinor, magis credet S. Sidonio, qui non solum subtilitatem et vim* Fausto *attribuit in disserendo, sed elegantiam quoque non modicam in eloquendo ; quam neotericis aliquos Gallis, qui volunt,* C *nihil eloquentiæ, nihil eruditionis singularis fuisse in* Fausto. *Video Tillemontio id asserenti credidisse aliquot neotericos, qui vernaculo sermone scripserunt. At ego prorsus existimo, fidem potius habendam Sidonio, qui, cum ipse esset eloquentissimus, de eloquio sui seculi optimus erat judex. Scriptoribus vero vernaculis, qui numquam Latine aliquid ediderunt, de eloquio Latino fidem non habeo, præsertim cum eloquentissimo viro contradicant, et hujus judicium ipsa* Fausti *scripta luculenter confirment. Epistolam concludit his verbis :* Vim enim sibi factura est anima, ut carnales affectiones spiritui subdat, ut crucem deliciis præferat, ut vigilias somnis dulcibus anteponat, ut adversarium in membris suis vincat, ut ex alio alter effectus homo, ad illam Domini præceptionem idoneus inveniatur : «Si quis, inquit, vult post me venire, « abneget se ipsum sibi». Si qui ex iracundo patiens efficietur, continens ex luxurioso, placidus ex cruento, benignus ex invido, largus ex cupido : toties nos negamus, quoties nos ad meliora convertimus. Et ideo, ut ad hoc assurgamus, quod esse debemus, prius studeamus odisse, quod fuimus. Oportet ut hic prius mutetur ad vitam, qui illic mutari optat ad gloriam. *Hæc de Felice, de quo plura ad propositum nostrum non invenio.*

eleganti et docto sermone composita.

275 *Ruricius instructiones* Fausti *expetivit per* D *litteras, ex quibus duæ ad nos pervenerunt, sed plures* Fausti *ad Ruricium. Prima Rurici impressa est tom. 8 dictæ Bibliothecæ pag. 559 cum hac inscriptione :* Domino suo peculiari in Christo, domino patrono, Fausto episcopo Ruricius. *Sic vero incipit Ruricius, necdum episcopus :* Olim te, domine mi venerande ac beatissime Sacerdos, fama celeberrima prædicante cognovi. Olim desiderio pii amoris infuso illis te, quibus scribere dignaris, oculis cordis intueor : sed nihilominus etiam corporeis videre festino ; si quo modo possim, intercedentibus vobis, peccatorum meorum vincula disrumpere, acceptisque columbæ illius pennis, a venantium laqueis evolare ; et vobiscum positus in Dominica lege requiescere, ut sitim, quam Opuscula vestra legendo concepi, ipso præsente, unde illa manarunt, uberius hauriens restinguerem ; ut charitatis igniculum, quem in tepidis animæ dormientis favillis ferventibus * suscitatis, prolatis de condensa Scripturarum pabulis, vivax flamma roboraret, quæ eloquio sancti oris accensa, more sibi solito in pectore peccatoris vim naturæ potentis exereret, calefaciendo frigida, inluminando tenebrosa, et spinas criminum E consumendo. Adhæsit, Doctor eximie, anima mea post te. *Hæc omnia manifestant, quanti* Faustum *faceret Ruricius. Posset quis etiam ex principio existimare, primam hanc esse Ruricii Epistolam ad* Faustum *sicut prima est impressa ; sed magis credo, alteram præcessisse, quæ ibidem sequitur.*

Ruricius maximi faciens Faustum,

* *forte ferventius*

276 *Etenim Ruricius in Epistola partim relata, ubi dixerat,* Non enim adhuc valet pusillitas nostra metum obnoxiæ conditionis expellere, et charitati perfectæ purgata corda reserare, ut relinquentes præsentia, petamus æterna, ejectaque ancilla, hæreditatem paternam liberi possimus adipisci ; *mox subdit :* Quamobrem spero, Domine mi, ut pro me indesinenter oretis, et quoties dignati fueritis ariditatem terræ meæ eloquentiæ vestre imbre perfundere, non mihi, sicut nunc fecistis, et adhuc meæ infirmitatis ignari, delicatos et dulces cibos, sed austeriores et ægritudini meæ congruos suggeratis. *Et inferius :* Sane nec vereatur Sanctitas vestra, ne vulneribus meis gratior sit foventis dextera, quam secantis, quia ea nec me posse curari, et tamen graviter computruisse, Domino dante, jam sentio. Et ideo eligo, ut me justus misericordiæ increpatione corripiat, quam caput meum oleum peccatoris impinguet. Supplici itaque prece deposco, ut de illo F thesauro penetralium vestrorum, unde nova et vetera proferre consuevistis, peritissimi utpote medici, qui languentium innumeras et varias ægritudines quotidie gratia Dei adjuvante sanatis, languori quoque meo, quæ convenire cognoscitis, medicamenta mittatis. *Hæc aperte manifestant, litteras* Fausti *jam delatas fuisse Ruricio, postquam cæperat præteritam vitam suam* Fausto *declararet.*

ejus quoque instructiones ardenter petit

277 *Hoc autem fecisse Ruricium per scriptum aliquod cum Epistola secundo loco edita missum, aut generatim per ipsam Epistolam, ex illa ipsa colligi videtur. Illam enim sic orditur :* Ita me hactenus impia negligentia, et negligens impietas possederunt, ut, quid, Domine mi, in me potissimum accusem, nesciam ; et quid in me primum excusem non inveniam. *Deinde, ubi ostenderat, non quærendam esse excusationem, ita se* Fausto *offert :* Habes ergo, Pater optime, Pastor egregie, meam culpæ meæ spontaneam confessionem : habes et in discipuli errore, quod corrigas, et in oviculæ languore, quod sanes ; potestatisque et judicii tui est, utrum velis ulceris mei putredinem ferri rigore rescindere, an medicamentorum lenitate curare. Ego tamen, utram elegeritis curationem, amplectar intrepidus, nec pa-

ejusque curationi se omnino subjicit

A paternæ ictum dexteræ declinabo, dummodo portionem promissæ hæreditatis adipiscar. *Post varia de misericordia Dei in peccatores, Epistolam sic concludit :* Trade peccatoribus adjutorium, præsta conantibus remissionem, intercessionem largire, confitentique filio non solum ipse veniam tribue, sed veniam deprecare, ut, quem in peregrina patria appellas liberum, in propria possis videre liberatum : et qui per se amisit Dominicam liberalitatem, per te mereatur consequi libertatem, nec a vestro separetur solatio, qui sequestratur præmio.

Ex quinque Fausti ad Ruricium Epistolis prima est,

278 *Tillemontius art.* 9 *hanc Epistolam ita exposuit, acsi Ruricius tantum peteret veniam de negligentia aliqua in* Faustum *commissa. At omnia fere insinuant, agi de peccatis in Deum commissis, sive illa scripto separato exposuisset Ruricius, sive generatim solum negligentiam vitæ præteritæ accusasset. Quid* Faustus *responderit, mox videbimus. Verum antequam hanc scriberet, jam aliquam* Fausti *Epistolam acceperat Ruricius, ut indicant verba,* quem... appellas liberum. *At hæc videtur excidisse. Extant tamen Epistolæ quinque* Fausti *ad Ruricium. Ex his prima est pag.* 554, *qua* Faustus *respondet ad consultationem Ruricii, qui*
B *domesticum aliquem cum litteris ad eum miserat. Principium hoc est :* Licet per quamcumque personam jucundum mihi sit cum individuo pectore ipsius charitatis vocibus conloqui, et sedula vos officiorum ambitione complecti ; sed nunc quanto opportunius, tanto avidius pignus animi vestri ministerio domestici portitoris assumpsi, in cujus merito minus assignavit relatio quam probavit agnitio. *Pergi domesticum illum laudare, et alios cum eo forte a Ruricio missos.*

qua respondet ad ejus consultationem :

279 *In fine respondet ad consultationem, quasi pro alio propositam,* quid melius sit locare, vel administrare, vel distrahere propriam portionem. *Respondet autem :* Primum revera bonum esset, ut Christi famulus Christi pauperis vias ex toto pauper studeret incedere, si perfectam magni alicujus monasterii scholam, vel certe insulam, angelicæ congregationis militiam, liceret expetere, Nam in medio seculi institutionem eremiticam profiteri, quanta magnanimitas, tanta est difficultas. *Secundo ait, posse administrationem committi filio, si quis sit aptus; aut alteri administratori : sed locus est corruptus. Tertio ait, posse partem bonorum administrari per fideles servos.* In quo ordine, *inquit,* non parum est lucri, si, reservato usu, proprietas distrahatur. *Tum sub-*
C *jungit:* Itaque breviter indicantes, quid primum, quid secundum, quidve sit tertium, electionem judicio vel possibilitati, reservavimus consulentis. Quid magis competat, quid promptius possit implere, ille insinuare dignetur, pro cujus timore et amore consolatio * ipsa tractatur *etc.*

* consultatio,

opinor, secunda, qua ad ejus Epistolam vulgo secundam,

280 *Hæc prima, opinor,* Fausti *ad Ruricium est Epistola, forsan et aliæ sunt secutæ, quæ exciderunt. At quæ tertio loco habetur, videtur reddita ad Epistolam Ruricii multum se accusantis, et in manus* Fausti *se tradentis. Sic enim* Faustus *rescribit :* Gratias Domino, qui id generali dispensatione largitus est, ut inter eos, quos locorum intervalla discriminant, liber ac nullis conclusus absentiæ legibus animus commearet, nihilque esset tam impenetrabile, quod mentis aspectibus non pateret, sed per cordis intuitum inde se invicem cari, gratia intercurrente, conspiscerent, ubi charitas ipsa consistit. Habet siquidem et interior noster oculos suos, quibus se conscientiæ testis introspicit ; quibus in se conversus, aut erubescenda aut gaudenda consideret ; quibus diem ultimum pervidet ; quibus vel confusibilem, vel, Deo tribuente, laudabilem totius vitæ historiam ante animæ suæ faciem provida in futurum cogitatione disponit, et in præsentiam trepidæ sollicitudinis

D tempus reddendæ rationis adducit ; et ea quæ paravit Deus diligentibus se, in secreta pectoris sui pagina, spe imaginante, depingit. Quos, ut puto, oculos et ipse ad tremendi Judicis thronum semper attollis, ut de te illud Propheticum merito dici possit : « Sapientis oculi in capite ejus ». *Hisce suaviter hortatur ad examinandam conscientiam, et novissima hominum in memoriam revocanda, ut ea consideratione a peccatis deterreatur.*

AUCTORE J. S.

Illum suaviter hortans ad perfectiora, laudesque immiscens :

281 *Cum autem* medicamentorum lenitate *uti mallet, quam* ferri rigore, *quod ei Ruricius reliquerat* liberum, *veras etiam ejus laudes commemorat, ut in bene cœptis interim confirmetur et crescat, donec ad perfectiora vocaretur a Deo. Itaque post locum corruptum hæc sequuntur :* Inde est, inquam, quod præsentium rerum relinquenda subsidia, quasi avidus fœnerator, per pretia captivorum in sinu Remuneratoris, seminantis more, commendas, de usu proprietatem facis, et in perennes thesauros peritura convertis. Inde est, quod cum fidelissima Sara * tua sub uno Christi jugo ad communem tendens coronam, terrenorum despector et cœlestium competitor, seculi peregrinus et paradisi candidatus, mundo huic, qui, jam non habet, unde decipiat vel seducat, miles Christi se-
E cretus inludis ; cum regni interminabilis socia jejuniis et orationibus, et quadam fidei manu, januam vitæ pia conjuratione pulsatis, ut duplicem palmam de mutua salute capiatis. Sed inter hæc parum est, quidquid agitur, ut causæ insanabiles hic sanentur, ut inextinguibilis ignis hic extinguatur, ut ineluctabiles necessitates hic superenter, ut hic peccatorum sagittæ de animæ visceribus evellantur, ut hic vulnera ipsis alte medullis impressa curentur, ut hic maculæ invisibiles diluantur, ut hic æterna gaudia fidelium studiorum labore comparentur. Illic quidem vita præmium istius erit; sed oportet, ut illius ista sit pretium.

* *id est,* conjuge

utraque ante exsilium scripta.

282 *Si quis hæc attente consideret, simulque occasionem, qua scripta sunt ; perspiciet, potentem non minus, quam suavem, adhortationem esse ad perfectiora capessenda. Epistolam sic concludit :* Prælatis itaque obsequiis, quæso, ut, cum se facultas opportune præbuerit, gaudere nos vestra sospitate ac proprietate faciatis. Pro filiis et diaconibus meis uberes refero gratias. Dominam filiam meam, religionis speculum et pietatis exemplum, debito cultu veneratus saluto. Dominus Deus noster magnificandam mihi bonitatem vestram et præsentibus repleat bonis, et dignam reddat æternis, F
domine devinctissime et honore præcipuo specialiter excolende fili. *Domina illa, quam laudat et salutat, haud dubie erat uxor Ruricii. Diaconi, pro quibus gratias agit, verisimiliter apud Ruricium fuerant, aut certe alia occasione ab eo erant beneficiis affecti. Duæ jam relatæ* Fausti *Epistolæ ante exsilium ejus videntur scriptæ, cum in iis de exsilio non meminerit, eaque de causa figi possunt circa annum* 480.

Deinde ad alteram Ruricii, vulgo primam,

283 *Non dubito, quin Ruricius ad hanc Epistolam responderit per suam vulgo primam, in qua hæc leguntur :* Olim desiderio pii amoris infuso illis te, quibus (*lege* de quibus) scribere dignaris, oculis cordis intueor. *Nam de oculis interioribus in illa* Faustus *scripserat. Suaviter etiam, et laudes intermiscendo, ut vidimus, hortatus fuerat. Hinc ibi Ruricius ;* Non mihi, sicut nunc fecistis,.... delicatos et dulces cibos, sed austeriores et ægritudini meæ congruos suggeratis. *In eadem Epistola Ruricius ostendit desiderium aliquod vitæ monasticæ his verbis :* Me autem adjuvent orationes tuæ, ut possim, terrenis actibus spretis, cœlestibus inhiare, quia corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, ut inclinare aurem suam ad oracula divina non possit, ut domum patris (*relinquat*) oblivio obediens, quæ

Vo-

AUCTORE J. B.

A Vocantis imperio de terra sua et cognatione discedat, atque illam, quam ei demonstratur, potius concupiscat.

per tertiam respondens in exsilio, quod pie fert,

284 *Ad illam Ruricii Epistolam in exsilio respondit* Faustus *per Epistolam tertiam, secundo loco impressam, ex qua liquet. Exsulem degisse in aliquo monasterio. Ruricium, quem in prioribus* filium *vocaverat, in hoc* fratrem *vocare cœpit verisimiliter quia mundo valedixerat. De exsilio autem suo sic orditur :* Propitia Divinitate in secreto religionis congruo et tranquillissimo in silentio constituti, in quo Dominus ad rubiginem longa securitate contractam, salutiferæ lima castigationis admonuit (*legendum credo* limam... admovit.) In hac, inquam, qui et magna, si agnoscamus, vocatione donati, dum novos cives commercio caritatis adquirimus, dum de adquisitorum salute gaudemus, inter hæc positi bona, præsenti insultamus exsilio, et patrem * nos non amisisse sed commutasse cognoscimus. Nam dum fideles famuli Dei in necessitatibus nostris bonitatem suæ devotionis exercent, sine sede propria possessores, sine possessione divites sumus : imo eos, qui de nostra fructum capiunt consolatione. Miro modo B consolatores nostri de pauperculis negotiantur, et de egenis lucra perpetua consequuntur. *Hæc pie admodum* Faustus, *laudans Deum in omnibus.*

* *lege* patriam

frustra carpente Tillemontio,

286 *Crisim tamen suam hic exercuit Tillemontius art. 9. Nam ait, illa, quæ dicuntur de lucro servientium* Fausto, *melius, potuisse dici ac illis ipsis, quam a* Fausto. *Non miror observationem quamtumcumque ridiculam : nam* Faustum *ubique inimico prosequitur calamo. Verum requiro sanum judicium. Nam illi propria laudassent et magni fecissent opera, quod parum congruit humilitati Christianæ.* Faustus *vero aliena actu laudabat, et uberi mercede censebat remuneranda, quod charitati Christianæ prorsus convenit : et sic tam in sua afflictione, quam in eorum ex charitatis obsequiis lucro, aptissimam inveniebat materiam laudandi Deum, sicut eam semper inveniet, quisquis cum* Fausto *Deum ex totis viribus diligit.*

apertius monere cœpit ita volentem,

286 *Redeamus ad Epistolam* Fausti. *Deum laudare pergentis :* Ego autem hanc primam munificentiam, Domino largiente, percepi, quod piissimus meus Ruricius post vitæ hujus jactationes ad portum religionis proram salutis, Excelsi manu gubernante, convertit ; quod post umbras seducentium vanitatum, et inlusiones transvolantium somniorum, mansura et solida concupivit, et, despecto C tandem seculo infelici, artem ejus magnam rapuit, felicitatem et lucrum sui de mundo pereunte adquisivit arte fideli, atque conlabentium rerum fuga præteriens, qua opes contemptu suo contulit, quæ jam usu suo conferre nihil poterant. Unde, quanta dudum alacritate secularibus studiis militavimus, tanta nunc devotione Domino serviamus. Et quia me austerius loqui secum pro peccatorum curatione pietas vestra constringit, et illius sententiæ non observat invidiam, quæ dicit : « Justus in principio sui est accusator : » in primis ergo lapsus oris cordisque vitemus. Sed quod oris diximus, si cordi studueris adhibere custodiam, ori non laborabis imponere disciplinam ; sine difficultate ostium circumstantiæ opponere poteris labiis tuis. Illud siquidem voce depromitur, quod prius in officina conscientiæ deformatur. Hoc exterior reddit, quod dictat interior. Mens exercet imperium, lingua famulatum. Et propterea cœlestibus edocemur colloquiis : « Ex abundantia cordis os loquitur. » Quod de sermone nasci videtur, prius cogitatione concipitur. Ut oris sonus indigna non proferat animus justa præcipiat.

287 Et quia duo sunt jejuniorum genera, unum incontinentiæ appetitum a male blandis deliciarum suavitatibus coercere, ut exterior, et terrenus homo D vomere crucis edomitus commoda infirmitate marcescat. Alterum abstinentiæ genus est multo sublimius, multo pretiosius, cui nulla contradicere possit infirmitas. etc. *Multa hic dicit de domandis animi affectionibus : sed ea mitto, quia eadem fere data sunt num.* 273 *ex Epistola ad Felicem. Mitto et reliqua brevitatis gratia. At breviter observo, illius repetitionis, et aliarum paucarum causa Tillemontium censuisse, sterilem fuisse venam* Fausti, *quod sua frequenter repeteret. At scripta ostendunt contrarium : et pauci reperiuntur, qui non repetunt aliquando bene inventa.*

et aliqua repetit ad Felicem quoque scripta.

288 *Exciderunt verisimiliter aliquot Epistolæ in exsilio ad Ruricium datæ. Prima post exsilium quæ ultima impressa est loco, scripta est ad Ruricium episcopum. Cum brevis sit, fere totam huc transfero :* Gratius ad vos, dum vobis de patria scribimus, qui nobis patriam in peregrinatione fecistis, qui indefessa liberalitate patriæ desideria temperastis, vim quamdam divinæ justitiæ succedentibus sibi beneficiis inferentes, ut quod intulerat ad castigationem, converteret ad honorem, conferret ad consolationem, mutaret ad requiem mentis ; nostra prætermitteret, ut, vestra cumularet, debita obliviscens, E et lucra vestra multiplicans, apud utrasque partes magnitudinem suæ bonitatis exercens, (*ut*) nos vestro locupletaret obsequio, vos nostro ditaret exsilio. Unde factum est, ut jam in præsenti benedictionem futurorum impatiens dispensaret, et fidelissimum famulum suum super candelabrum domus suæ, cooperante misericordia, justitia, sinceritate, continentia, benignitate, id est, domesticis suffragatoribus, sublimaret. .

Quarta post exsilium ad Ruricium episcopum,

289 Ecce quali pretio Ruricius meus summum sacerdotium comparavit. Unde emit, ipsum est, quod emit : et testibus propriis adclamantibus. in se honoris causas, refugia honoris exhibuit. Tantum itaque munus scit in Christi nomine custodire, qui scivit adquirere. Harum autem portitorem, sanctum presbyterum Florentinium, mihi jam diu cognitum, et exemplis magistri et morum floribus adornatum, qui pro germanæ suæ absolutione peregrinatur, insinuo. *Soror illa forte captiva erat apud Gothos. Ultima* Fausti *ad Ruricium epistola ante hanc impressa est. Scripta est ad commendandum Ruricio ipsius Epistolæ latorem, qui fuerat captivus, et laborabat ad eruendos e servitute uxorem et filios. Verisimile est* Faustum *ipsum ad pia illa misericordiæ opera non pauca etiam contulisse,* F *sed censum ecclesiæ Regiensis ad omnia non suffecisse.*

cui eam dignitatem gratulatur, data : dein quinta.

§ XVI. Annus mortis incertus, uti et ætas, sed certo grandæva : Homiliæ sub nomine Eusebii Gallicani editæ, non omnes sunt Fausti, sed multæ ex illis, et aliæ nonnullæ.

Annus mortis incertus : n[illegible] probatur [illegible]

De gestis S. Fausti *post reditum ab exsilio nihil invenimus præter duas Epistolas ad Ruricium jam memoratas. Attamen ex Catalogo scriptorum Gennadii qui scriptus est circa annum* 493, *Tillemontius art.* 9 *suspicatur, viventem fuisse* Faustum, *dum scribebat Gennadius. Verba Gennadii, ex quibus id colligit, hæc sunt :* Sunt ejus et alia scripta, quæ, quia necdum legi, nominare nolui, viva tamen voce egregius doctor et creditur et probatur. *Ultimæ voces eam Tillemontio fecerunt suspicionem, et aliam addit rationem, nimirum quod Gennadius non loquatur de ejus morte, cum tamen de aliis dicat, sub quo imperatore fuerint defuncti. Neutra ratio mihi videtur multum ut-*

A *urgere : nam de aliorum multorum, qui certissime defuncti erant, morte nihil dixit Gennadius, nec nominavit imperatorem, sub quo erant defuncti, ut quilibet videbit, modo Catalogum ejus ab initio usque ad finem consulat. Obiit* Faustus *post exstinctum in Occidente imperium, et Gothis in Provincia dominantibus. Itaque hæc ratio esse poterat non nominandi principem, sub quo defunctus est, si tamen quærenda est ratio : nam de pluribus sine ulla ratione nobis nota idem prætermittit uti et ipsam mortem. Qui* Faustum *in Catalogo proxime præcedunt, sunt Claudianus Mamertus et Prosper, ambo diu ante annum* 493 *defuncti, nec tamen eorum mors memoratur. Itaque ista saltem ratio nullius est ponderis.*

291 *Altera quoque ex iis vocibus,* Viva tamen voce egregius doctor et creditur et probatur, *nimium probaret, si quid probaret. Nam si illa verba evincunt,* Faustum *eo tempore vixisse, etiam probant,* viva voce *docuisse, quod de viro, qui centum fere annorum tunc esse debebat, non est admodum probabile. Quare mihi probabilius videtur, antea defunctum fuisse* Faustum, *cum quia solum innotuerunt ejus gesta uno alterove anno post reditum ab exsilio, tum quia de vita ejus* B *tacet Gennadius. Nam de iis, quos noverat vivere, id multo magis expressit, quam obitum omnium referre curavit, ut cap.* 69 *de Salviano, deinde de aliis quibusdam, ac nominatim de tribus posterioribus, ut neminem in Catalogo inveniam, quem eo tempore vixisse novi in Gallia, de quo id prætermittit. Ea ratio aliquid valet meo judicio. De omnibus, quos vivere noverat, id observavit Gennadius. At non facile poterat vitam* Fausti *ignorare, utpote degens in eadem provincia, nec tamen eum vivere indicavit.* Faustus *igitur defunctus erat, sicut Claudianus, Prosper, et aliorum fere pars media, de quibus id prætermittit. Verba vero illa,* viva tamen voce egregius doctor creditur et probatur ; *intelligenda puto de communi viventium voce, qua* Fausti *doctrina passim celebrabatur : nam ait, se aliqua omisisse ejus scripta, quod ea non legisset,* Faustum *tamen viva hominum voce celebrari, ut doctorem egregium.*

usque ad tempus, quo scripsit Gennadius,

292 *Si quis voluerit contendere, agi de* viva voce *prædicantis* Fausti, *ut locum intellexisse videtur Tillemontius art.* 3, *verba ad tempus præteritum, quo* Faustus *prædicabat, sunt referenda. Si quis voluerit, vixisse* Faustum, *quia Gennadius præsenti dicit,* creditur et probatur, *ut voluit Tillemontius, rursum non valebit argumentum. Nam Gennadius cap.* 93 *eodem* C *modo loquitur de Sidonio dudum defuncto.* Verum, *inquit,* in Christiano vigore pollens, etiam inter barbaræ ferocitatis duritiam, quæ eo tempore Gallos oppresserat, Catholicus pater et doctor habetur insignis. *Quare argumenta a Tillemontio producta, ad vitam* Fausto *usque ad annum* 493 *prorogandam, nihil omnino evincunt; cumque altum sit de* Fausto *silentium post ejus Epistolas ad Ruricium, quæ anno* 485, *aut non diu post, scribi potuerunt ; magis credo,* Faustum *non pervenisse usque ad annum* 490, *ideoque mortem ejus fixi cum aliqua latitudine post annum* 484, *seculo tamen quinto.*

sed potius videtur obiisse ante annum 490 :

293 *Laudatus Tillemontius de grandæva* Fausti *senecta ait :* Quapropter facile potest implevisse prophetiam S. Sidonii, qui ipsi promiserat, quod superaret ætatem centum annorum. *Locum Sidonii dedi num.* 243, *ibique observavi, Sidonium pia fecisse vota pro grandæva* Fausti *vita, spemque insinuasse de ea usque ad annos centum et ultra protrahenda. Similia possunt vota fieri pro aliquo, qui necdum ad senectutem pervenit, ut ex loco Sidonii nihil habeatur ad annos centum aut etiam nonaginta* Fausto *tribuendos. Addit ad probandum Tillemontius :* Cum enim factus sit abbas Lerinensis anno CDXXXIII, necesse est, natus fuerit parum post annum CCCXC.

forte in ætate [illegible] non : [illegible] annorum

Hæc certe ratio ostendit, longævum fuisse Faustum ; D *sed minime evincit totum, quod intendit auctor. Nam eximia* Fausti *virtus, doctrinaque et eloquentia singularis, efficere potuerunt, ut in ætate parum provecta ad regimen abbatiæ promoveretur, et sic fortasse potius natus fuerit circa* 400, *quam circa* 390. *Certe nec in scriptis nec in gestis* Fausti *ulla alia invenio indicia tantæ ætatis, ut natum existimem non diu post annum* 390. *Nam sic fuisset octogenario major, quando scripsit de Gratia et libero arbitrio ; in Præfatione autem ad Leontium conqueritur quidem,* operam illam infirmis humeris *fuisse impositam, sed nihil addit de gravi senecta, ut merito potuisset Vir octoginta aut plurium annorum, quos habuisset secundum epocham Tillemontii. In aliis quoque scriptis numquam de grandæva sua ætate loquitur, numquam de senectæ decrepitæ molestiis conqueritur. Quapropter malim credere, ab ætate nonaginta annorum non procul abfuisse* Faustum, *dum obiit; quam ad centum annos pervenisse, aut etiam prope accessisse. At de his verisimilia dare possumus, certa non habemus.*

AUCTORE J. S.

294 *Gennadius verbis num.* 290 *datis testatur, alia fuisse* scripta S. Fausti, *quæ non memoravit nec legit. Ex his nulla recensui præter Epistolas ad Ruricium, quas illis verbis insinuare potuit. Gennadius tamen potissimum, opinor, designavit Homilias pro concione dictas. Nam egregium in munere prædicandi fuisse* E Faustum, *doctosque et utiles ejus fuisse Sermones, testatur Sidonius num.* 29 *laudatus. Eruditi quoque neoterici minime dubitant, quin aliquot etiamnum habeamus Homilias* Fausti *alienis nominibus impressas, cum nonnulla certis argumentis eidem vindicari valeant, in aliis ejusdem stilus agnoscatur; multum tamen dissentiunt de numero, aliis plures, aliis pauciores* Fausto *attribuentibus. In Bibliotheca Lugdunensi tom.* 6 *a pag.* 618 *impressa est ampla collectio Homiliarum, quibus hic præfixus est titulus :* Eusebii episcopi Gallicani Homiliæ ad populum et monachos eloquentissimæ et religiosissimæ, in lucem primum emissæ per Joannem Gagneium, Parisinum theologum, ecclesiæ et academiæ Parisiensis cancellarium, ab Andrea Schotto Societatis Jesu recensitæ et locupletatæ Sermonibus. *Tum subditur præfatio Gagnæi, qui editas a se Homilias attribuit Eusebio Emeseno, scriptori Græco seculi quarti. Verum cito viderunt eruditi, illas Homilias certo non esse Eusebii Emeseni, cum procul dubio sint scriptoris Latini.*

Homiliarum collectio Eusebio Emeseno primum tributa.

295 *Hinc Schottus aliam dedit præfationem, ibidem* F *quoque impressam, in qua varias recenset sententias de auctore prædictarum Homiliarum, quibus alias ipse adjunxit, impressas ibidem a pag.* 671 *usque ad* 686. *Probat primo, non esse Homilias illas Eusebii Emeseni, quod certissimum est, et modo ab omnibus, opinor, admissum. Tum docet, ab aliis eas attribui S. Cæsario Arelatensi, ab aliis S. Hilario Arelatensi item episcopo earum magnam partem, a Baronio primum vindicatas esse S. Eucherio Lugdunensi, deinde adscriptas Eusebio episcopo Gallicano, qui necdum notus est. Hujus tamen nomine in Bibliotheca Lugdunensi, sunt editæ, sed perperam, cum ille Eusebius solum substitutus sit Emeseno sine legitima ratione. Demum observat, unam ex istis Homiliis, nimirum quartam de Pascha, certo esse S. Maximi regiensis, alias reperiri inter Homilias S. Cæsarii ; unam in MS. S. Isidoro tribui aliam certo esse* S. Fausti *Regiensis. Tillemontius Nota* 2 *in* Faustum *agnoscit, multas ex dictis Homiliis* Fausto *attribui, idque secuti sunt novissimi de scriptoribus auctores, paucas tamen solum enumerant, quas* Fausti *indubitanter credunt.*

deinde aliis, recusaque nomine Eusebii Gallicani,

296 *Verum Oudinus in Commentario de Scriptoribus tom.* I *duobus locis omnes* Fausto *tribuendas contendit, multaque adducit argumenta, quæ breviter discu-*

A cutiam. Cum autem aliam laudet Homiliarum collectionem, quam non vidi, collectionem in Bibliotheca Lugdunensi impressam contuli cum ipso codice nostro MS., admodum vetusto, ex quo Gagnæi Collectionem auxit Schottus, et ad quem initio aliqua annotavit. Primum argumentum Oudinus col. 1310 sumit ex Homilia XII ad Monachos, quæ nostræ Collectionis, inquit, atque editionis LXXIV est. Verum illa Homilia non habetur in codice nostro jam laudato, quo usus est Schottus, sed ibi solum habentur decem Homiliæ ad Monachos, prout editæ sunt. Easdem decem Homilias, ab omnibus separatas, habemus in alio codice MS., notato ‡ MS. 107, in quo attribuuntur Eusebio Emeseno, cujus nomen in priori codice uni tantum Homiliæ in Litaniis præfigitur. Itaque illa ipsa Homilia, quam laudat Oudinus, spectare non videtur ad Collectionem quam ex illa totam Fausto vult adscribere. Præterea Fausti eam non esse, indubitanter ausim asserere. Nam inter Homilias 40 S. Cæsarii Arelatensis ponitur vigesima, et stilus S. Fausti in Homilia non reclucet.

AUCTORE J. S.

ab Oudino tota tribuitur Fausto. Primum ejus argumentum

297 Argumentum, quod offert, ad illam Fausto vindicandum, nullum plane est. Sidonius in Carmine, quo Faustum celebrat, habet ista de Lerino et de

ex Homilia, quæ Fausti non est, plane nullum,

B Fausto episcopo :

Fratribus insinuans, quantos illa insula plana
Miserit in cœlum montes etc.

In laudata quoque Homilia legitur : Beata, inquam, quam. et felix insula, quæ cum parvula et plana esse videatur, innumerabiles tamen montes ad cœlum misisse cognoscitur. Credidit nimirum Oudinus, hanc oppositionem inter planam insulam et montes posuisse Sidonium, quia prius posuerat Faustus, eamque imaginationem tanti fecit, ut dicat : Quo nihil validius umquam dari potest ad Collectionem hanc Fausto demonstrative adjudicandam. Verum certe nihil prodesse potest pro Collectione, ad quam illa Homilia non spectat. Quod vero spectat ad ipsam Homiliam, hujus auctor, sive fuerit S. Cæsarius, sive alius quiscumque Lerini ante educatus, imitatus est verba Sidonii, ejusque inventionem adoptavit. Frustra vult Oudinus, Sidonium hausisse ex Homilia : non egebat ille aliena inventione, nec tam singularis est ille conceptus, ut ab uberrimo ingenio inveniri non potuerit. At initium Homiliæ ejusmodi est, ut nulli minus conveniat, quam Fausto. Non poterat hic coram monachis, quos per annos forte viginti ad concionem frequenter coegerat, imperitissimum se vocare ad eos

C exhortandos, ut initio facit. Non poterat prudenter dicere, Ubi potero invenire, quod vobis esurientibus justitiam possim apponere? cum frequentissime ad ipsos verba fecisset, et prædicare semper pergeret in ecclesia sua. Ut verbo dicam, tota Homiliæ materia Fausto non congruit, sicut dictio non consonat cum Fausti stilo. Sola insinuatio humilis et elegans,... si credimus Oudino, Faustum illius Operis parentem prodebat. At illa meo judicio sola sufficit ad Homiliam Fausto abjudicandam ; cum non congruat illi, qui illorum monachorum præfecturam tamdiu gesserat, illosque frequentissime docuerat.

298 Secundum argumentum Oudinus repetit ex Homilia 3 de Dedicatione ecclesiæ in Bibliotheca Lugdunensi pag. 677, aliisque duabus præcedentibus de eadem materia. Has vult habere aliquid forensis doctrinæ, sive juris civilis, quam Sidonius attribuit Fausto verbis num. 51 datis. Verum illa observatio mihi rursum videtur inutilis : neque enim illa, quæ tamquam juris civilis propria allegat Oudinus, tam singularia sunt, ut ex ipso Evangelio a viro utcumque docto similia proferri non potuerint. Itaque hæc ratio non cogit, illas Homilias Fausto attribuere. Non negavero tamen, stilum Fausti in tertia utcumque deprehendi, sed minus in prima et secunda. Itaque

prout reliqua ejus argumenta inepta sunt.

D Fausti revera esse tertiam illam suspicor. At sive illa sit Fausti, sive etiam secunda et prima, ex eo inferre non licet, omnes ejusdem esse scriptoris, quod sine ulla ratione legitima contendit Oudinus. Hinc non valet tertium ejus argumentum. quo inferre nititur, omnes esse Fausti ex una Homilia de S. Maximo. impressa pag. 654, quæ Fausti revera est. Eodem vitio laborat argumentum quartum, quo ex Homiliis ad Monachos, quæ Fausti sunt, infert, ejus esse totam Collectionem. Quintum argumentum nihilo melius est. Ait, Homilias illas esse infectas hæresi Semipelagiana, et consequenter Fausti esse. At neutrum probat.

299 Sexto observat, in illis Homiliis reperiri dictiones Fausto proprias, quales sunt, Sed dicis : Non ita est ; Non est ita : Sed non est ita. Verum hæ voces in aliquibus reperiuntur, non in omnibus : ideoque ineptum est, omnes hac de causa Fausto adscribere, cum multæ a stilo ejus sint alienæ. Septimum argumentum sumit ex aliquot repetitionibus, quæ in dictis Homiliis sunt repertæ. At ex non multæ sunt, nec solus Faustus aliqua subinde repetiit. Octavo demum observat, in aliquot codicibus ante duas, tres aut quatuor Homilias nomen Fausti adhuc reperiri, quod lubens agnoscam : sed neque hoc

nam omnia a particularibus Homiliis ducuntur,

E argumentum, neque ullum ab Oudino prolatum valet ad totam illam Homiliarum Collectionem Fausto attribuendam, cum omnia manifesto ratiocinationis vitio a particularibus aliquot Homiliis procedant ad universalem collectionem.

300 Gratis omnino contendit Oudinus, totam Collectionem ejusdem esse scriptoris, cum nec stilus huic suspicioni faveat, et aliquot Homiliis in MSS. particulares assignentur auctores. Quarta de Pascha inscribitur pag. 635 Sermo IV beati Maximi Regiensis episcopi ; nec ulla est ratio, cur eum sermonem S. Maximo abjudicaremus, et S. Fausto tribueremus, cum hujus dictio in illo nequeat deprehendi ullo indicio. Sequens Homilia V in aliquo MS. S. Isidori scribitur, alias ut Eusebii Emeseni laudatur. Homilia in Litaniis pag. 645 in margine nominatim Eusebio Emeseno in MS. adscripta legitur, prout etiam in codice nostro unica hæc eo titulo insignitur. Non poterat ulla magis incongrue Eusebio Emeseno attribui, quam hæc ipsa in Litaniis dicta, cum Litaniæ sive Rogationes institutæ sint in Gallia, quando ille integro fere seculo defunctus erat in Oriente. Itaque hoc specimine intelligimus, quam parum fidere possimus hodiernis codicum MSS. titulis, eorum certe codicum, qui multa undique congesta continent.

et gratis fingitur, totam Collectionem ejusdem esse,

F

301 Homilia 2 de Ascensione pag. 648, ut in margine notatur, fuit inter Sermones S. Augustino olim adscriptos : magis tamen exhibet stilum et methodum Fausti, quam Augustini. Ex Homiliis decem ad Monachos quatuor, vere aut falso, tribuuntur S. Cæsario. Sermo de S. Romano martyre pag. 671, in MS. nostro vocatur, Sermo S. Faustini de S. Romano martyre. Sic Sermo exhortatorius pag. 679 dicitur sancti Faustini episcopi, etiam in codice nostro. Ex dictis facile intelligitur, totam illam Collectionem non videri unius scriptoris, sed diversorum. Oudinus non anno dumtaxat Collectionem, sed Homilias quoque aliunde a se collectas, numero 92, inquit, hinc inde comparatas, contendit Fausto attribuere, quia hujus sunt aliquæ. At id non est ratiocinari, sed sine ratione contendere. Nam potuit quidem alias quasdam Fausti Homilias invenire : sed Fausti eas esse, aliis argumentis probari debet. Ipsa stili varietas ostendit, non omnes ejusdem esse auctoris.

cum in Mss. quoque tribuantur diversis et stilus sit varius.

302 Tillemontius Nota 2 in Faustum ex Benedictinis Operum S. Augustini editoribus, Benedictini in Historia litteraria tom. 2 pag. 605, et Ceillierus tom. 15 pag. 185 rectius observant, multas illius Collectionis Homilias Fausto adscribendas

Recensentur ordine illius Collectionis

A *das videri, sed non omnes. Nonnullas etiam nominatim assignant, sed paucas e multis, quod pro pluribus non alia haberi possint argumenta, quam judicium e stilo, quod frequenter ambiguum est. Ceillierus aliquas enumerat eo, quo impressæ sunt, ordine. Duas primas, ambas* de Nativitate Domini *attribuit* Fausto. *In prima non solum dictio* Fausti *relucet, sed inveniuntur etiam expressiones eidem familiares et propriæ, ut de hac non videatur dubitandum. Secunda quoque stilum* Fausti *utcumque exhibet; caret tamen expressionibus eidem propriis, ut hæc probabiliter quidem, sed minus certo,* Fausti *credatur. Tum alias quatuor transilit,* Faustoque *attribuit quartam de Epiphania. Verum consideravi et quatuor præteritas, nimirum unam de S. Stephano martyre, et priores de Epiphania, dictamque de Epiphania quartam cum illis contuli, nec ullam invenio in stilo differentiam: omnes* Fausto *dignæ sunt, omnes ejusdem, ut opinor, sunt auctoris, cujus est secunda de Nativitate. Has igitur omnes probabiliter* Fausti *credemus.*

Homiliæ Fausti: in una immerito carpitur

303 *Video tamen, cur quarta illa de Epiphania* Fausto *ab aliquibus videatur attributa. Quærit illius auctor, unde tanta fuerit virtus Machabæis* B *martyribus in tormentis, et respondet:* Et quæ alia causa, charissimi, nisi in primis gratia divina, quæ, ubi infirmitatis nostræ invenerit votum, statim supponit auxilium? *Tillemontius Nota 2 ait, hæc sapere doctrinam* Fausti, *insinuans, opinor, Semipelagianam. Verum hac crisi Tillemontius, qui paucis forsan mensibus theologicas disciplinas excepit, sacras ipsas Scripturas faceret Semipelagianas. Non enim agitur hic de prima gratia, quæ sic gratis datur, ut nec precibus obtineatur, sed ultro ingeratur a Deo. Agitur vero de gratia fortitudinis in tormentis, quam precibus et votis obtentam a Machabæis insinuat. Quid autem crebrius in Scripturis dicitur, quam Deum præsto esse invocantibus se? Si preces nostræ nihil faciunt ad impetrandam divinam gratiam, cur toties dicimus:* Deus in adjutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina? *Homiliam* de Initio Quadragesimæ, *impressam pag.* 627, *nihilo minus* Fausto *attribuere possumus, cum in ea idem stilus, idemque spiritus reluceat, qui in præcedentibus. Sequuntur duæ* de Symbolo *Homiliæ, quas* Fausto *etiam tribuit Ceillierus, quod in iis multa sint similia cum libris ejus de Spiritu sancto. Stilus quoque has* Fausto *confirmat.*

Ejus non est Homilia de S. Blandina, uti nec prima nec quarta,

304 *Post Homilias decem jam recensitas pag.* 632 *alia sequitur* de sancto Blandina Lugdunensi, *quæ* Fausto *abjudicatur in Historia litteraria pag.* 606, *quia non modo dicta est Lugduni, sed etiam ab auctore, qui erat ecclesiæ Lugdunensis aut episcopus* C *aut presbyter, ut variis locis indicat. Accedit aliqua stili differentia. Nam stilus si non melior; certe dictio paulo grandior, minusque morali doctrina et sacræ Scripturæ textibus conspersa est, quam passim sint omnia* Fausti *scripta. Sequuntur undecim Homiliæ de* Pascha, *ex quibus sextam, octavam, nonam, decimam et undecimam* Fausto *tribuit Ceillierus. Prima ex illis mihi quoque* Fausti *non videtur, quia brevis est declamatio sine multa doctrina. Verum secunda et tertia* Fausti *characterem, ejusque in docendo sedulitatem repræsentant, ut has probabiliter eidem tribuendas censeam. Contra quarta, sicut S. Maximo,* Fausti *in abbatia et episcopatu decessori, ipso titulo adscribitur, sic nihil habet, cur* Fausto *vindicetur, quia sic tota est de festivitate, ut ad mores corrigendos nihil exhibeat.*

Probabilius nec quinta, sexta, septima et octava de Pascha,

305 *De quinto, sexta, septima et octava multum dubito, an* Fausti *sint an alterius. Nulla ex his a stilo* Fausti *longe recedit; nulla habet aliquid, ex quo* Faustum *clare perspicias. Quinta in aliquo MS. attributa est S. Isidoro, et agit de Sacramento Corporis et Sanguinis Christi. Sexta mores non in-* D *struit, uti nec septima. In Octava producitur fabula poetica Antæi gigantis, quod inusitatum est in Operibus* Fausti. *Magis itaque has omnes* Fausto *abjudicandas existimo, quam attribuendas. At nonam certius etiam* Fausti *non esse censeo, quamvis hanc editores Benedictini tom.* 5 *Operum S. Augustini, ubi in Appendice est Sermo* 161, Fausto *assignaverint. Primo enim in illa stilus* Fausti *non reperitur, etiamsi non longe ab ejus dictione recedat. Secundo de verbis S. Thomæ, credere nolentis resurrectionem Christi, dicitur:* Vox ista inquirentis est, non negantis. *Fuisse hanc opinionem, aut potius errorem* Fausti, *viri in sacra Scriptura versatissimi, non facile credam, præsertim cum alium inveniam, qui illum docuit.*

AUCTORE J. S.

præsertim nona eidem abjudicanda,

306 *Nam in Appendice S. Augustini post hunc sequitur Sermo* 162, *in quo eadem iterum de S. Thoma dicuntur, et in cujus principio præcedens ibi Sermo, sive Homilia* IX *de Pascha videtur assignari his verbis:* Retinet sanctitas vestra, fratres, superiorem tractatum, in quo scripsimus sanctum Thomam apostolum ad confirmandam fidem omnium post resurrectionem Dominici corporis membra palpasse *etc. Editores ad hunc obser-* E *vat sequentia:* Ejusdem forte auctoris, cujus est Sermo superior, qui hujus sermonis exordio videtur designari; quique hunc ipsum Sermonem proxime antecedit in MS. Corbeiensi. *Accurata est hæc observatio cum eadem redeat de S. Thoma doctrina, et stilus quoque hujus satis congruat stilo præcedentis. Verum data observatio omnino destruit conjecturam de auctore* Fausto. *Si enim unus utriusque auctor, ut verisimillimum est, hic certo non est* Faustus. *In nulla Homilia, quæ exstat,* Faustus *ad præcedentem remisit* tractatum, *numquam auditoribus suis dixit* Sanctitas vestra, *sed eos alloquens, dixit,* Carissimi. *Præterea stilus hujus Sermonis magis etiam aperte* Faustum *recusat auctorem, quam Homiliæ nonæ, etiamsi ab hac non multum differat. Itaque nonam illam indubitanter* Fausto *abjudicandam judico.*

sed ejus videtur decima, et certius undecima,

307 *De decima contrarium censeo. In hac enim dictio* Fausti *satis relucere videtur, Thomas vero dubitasse recte dicitur, ut hæc non sit ejusdem auctoris, cujus est nona. Refutat hæc errorem Pythagoricum aut Origenianum veræ corporum resurrectioni contrarium, quod alias apud* Faustum *non invenio. At improbabile non est, illum quoque errorem a* Fausto, *data occasione, refutatum. Hanc igitur Homiliam probabiliter eidem attribui posse judico. Verumtamen ex Homiliis de Pascha præ reliquis stilum* S. Fausti, *et dicta etiam particularia maxime continet undecima, quam ejus esse omnino existimo.* F *In hac autem plurima disseruntur de necessitate Incarnationis Filii Dei ad salutem perditi per peccatum hominis; eaque occasione dicuntur aliqua, quæ in sensum pertrahi possunt Semipelagianum, si quis, ut passim de scriptis* Fausti *factum est, malit ambigua verba sensu pravo exponere, quam sano, quem facile admittunt, et ex constanti doctrina* Fausti *omnino exigunt, ut Patrum obscuriora asserta solemus interpretari.*

ex qua dictum ambiguum explicatur.

308 *Totum, quod ibi vult* Faustus, *hoc est, dignum fuisse divina justitia, ut homo, qui per liberum arbitrium peccaverat, sine libero arbitrio, sive* invitus, *ut loquitur, non perduceretur ad salutem, agens scilicet de homine ad usum rationis perducto. Ubi itaque dicit,* Dominus enim, qui januam (*cœli*) reserat, etiam sollicitudinem pulsantis exspectat; *solum indicat, non salvandum hominem sine bonis operibus; sed non loquitur de prima gratia aut de fide, acsi hæc liberi arbitrii conatu impetranda esset. Perpetuum id vitium est* Faustum *impugnantium, quod, quæ ille dicit de necessitate bonorum operum ad*

ad salutem obtinendam, ad primas detorqueant gratias. Hoc observare volui, quia hæ Homiliæ, quæ antea solum erant eloquentissimæ et religiosissimæ, *ubi innotuit auctor* Faustus, *apud aliquos cæperunt fieri Semipelagianæ.*

AUCTORE J. S.

Aliæ Fausti, excepta una et forte altera:

309 *Homiliam pag.* 644 *de* Bono latrone *inscriptam recte* Fausto *attribuit Ceillierus. Habet tamen hæc doctrinam Semipelagianæ oppositam, cum fides latronis tribuatur primo illuminationi Divinitatis Christi, et mox de eodem dicatur :* Quam cito eum replevit sancti Spiritus eruditio, per quam futuri examinis diem cogitans, etsi intolerabile probat esse, quod metuit, prædicat sæculis Judicem Regemque sæculorum. *Quæ seqitur Homilia in* Litaniis *nequit probabiliter* Fausto *tribui, cum quod non sapiat stilum* Fausti, *utpote sacris textibus destituta, tum quod dicta sit in civitate a barbaris subacta, quæ fuerat Romanorum pacem recusantium. Contra Homilia de* Pœnitentia Ninivitarum, *quamvis etiam omissa sit a Ceilliero, et stilum et familiares* Fausti *dictiones continet, ut eidem probabilissime adscribi possit. Ex duabus, quæ sequuntur* de Ascensione Domini, *secundam* Fausto *attribuit Ceillierus, de prima tacet. Secunda, quæ est in Appendice S. Augustini Sermo* 176, *etiam certius mihi videtur* Fausti, *cujus dictionem optime repræsentat. Prima tamen in fine eadem fere habet cum secunda, ut illa ex altera in alteram fuerint traducta, et nonnulli volunt,* Faustum *frequenter sua repetiisse. Verumtamen dubito, an prima sit* Fausti, *cujus characterem et methodum dicendi minus exhibet. Nam et alius ex ejus Homilia adoptare aliqua potuit.*

aliæ ejusdem, una rursum excepta.

310 *Post has Ceillierus quatuor sequentes reliquit indictas, quas omnes* Fausti *existimo. Prior ex his pag.* 649 *est* de Die Pentecostes, *quam* Fausti *esse omnino censeo, cum stilum ejus repræsentet ; quemadmodum repræsentant duæ de Joanne Baptista, et sequens, quæ* de Machabæis et de innocentibus pueris *inscribitur Sequentem in Natali* apostolorum Petri et Pauli *etiam* Fausto *attribuit Ceillierus, an satis recte, multam dubito. In illa enim* Faustum *invenire nequeo. Deinde eidem tribuit alterum, cui titulus :* De Trinitate generalis,et *recte, quantum existimo. Nam in ea disserentem* Faustum *agnoscimus, et argumenta, quæ pro Divinitate Spiritussancti in duobus libris fusius deduxit, breviter perstricta deprehendimus. Mox pag.* 655 *sequitur Homilia prolixior de* S. Maximo Fausti *decessore tam in abbatia Lerinensi, quam in episcopatu Regiensi, quam ex communi hodie eruditorum sententia* Fausto *tribuit Ceillierus. Res certa est et indubitata ex iis, quæ de se et de decessore suo S. Maximo Auctor dicit. Verba jam dedi num.* 48. *Itaque cum hæc Homilia cum plerisque illius Collectionis congruat stilo, et modo dicendi, quemadmodum et hæc illæ cum aliis* Fausti *scriptis, argumenta ex stilo, ex particularibus loquendi modis, ex methodo et consuetudine docendi, quibus plerasque Homilias* Fausto *asserendas credimus, ex una illa indubitata multum roboris accipiunt.*

Ex Homiliis decem ad monachos nulla S. Cæsario

311 *Homilias decem ad Monachos, quæ sequuntur, omnes* Fausto *asserendas existimat Tillemontius Nota* 2. *Quatuor excipit Ceillierus, nimirum* quintam, sextam nonam et decimam : quæ. *inquit,* reperiuntur inter Homilias S. Cæsarii, ejusque videntur esse styli. *Hinc iteratis vicibus omnes diligenter considerare volui, et conferre etiam edita est quarta. At non invenio exceptionem pro S. Cæsario bene fundatam. Certe omnes decem stilum* Fausti *optime repræsentant, ac nominatim quinta, quæ excipitur prima, non modo disserendi methodum, qua præstetit* Faustus, *prorsus exhibet, sed illud quoque eidem familiare,* Sed non ita est, *imo et sensa ejusdem, quæ frequenter inculcat. Tale est istud :* Nec hoc nobis sufficere putemus ad plenam salutem, quod inter servos Dei vel habitatione censemur, vel nomine computamur, quod in insula vivere, atque inter monachos pollere videamur. *Idem aliis verbis monuit in quarta, ac rursum in octava et in nona. In eadem Homilia* v *disserit contra eos, qui eremum volunt relinquere, et ad mundum regredi, prout etiam facit in quarta, in quinta, et breviter in aliis.*

attribuenda sed omnes probabilius sunt Fausti:

312 *Præterea disserebat* in insula, et, *ut inferius habet,* in eremo. *Utrumque congruit* S. Fausto, *qui abbas erat Lerini. An vero id congruat S. Cæsario, multum dubito. Nam triennio quidem abbas fuit in suburbana prope Arelatensem urbem Rhodani insula, ut in Vita ejus apud nos ad* XXVII *Augusti num.* XI *legitur ; sed de prædicationibus in illo monasterio Vita nihil dicit, licet de ejusdem prædicationibus in episcopatu num.* 13 *non taceat. Quod tamen aliquando monachis prædicaverit S. Cæsarius, facile credo. Potuit illos et alios docere, dum erat episcopus : at forte id numquam fecit, dum solum erat abbas. Quidquid de his sit, non invenio dictas Homilias stilo S. Cæsarii ullo modo conformes, omnes vero congruunt eloquio* Fausti, *cujus nitidior et floridior est stilus, majorque eloquentia Latina, quam sit S. Cæsarii.*

Homilia ex iis tertia contra crisim Tillemontii defensa,

313 *Ex Homilia tertia Tillemontius sumit hæc verba,* Nec de nobis aliquid præsumamus, quia Dei est omne, quod possumus; *atque,* hæc ejus doctrinæ videri contraria, *sed novisse* Faustum *verba sua accommodare sensui Ecclesiæ. Ejusmodi objectionibus impugnatus est* Faustus *jam a seculo* VI, *præeunte Maxentio. Si quid profert, quo luculenter ostendit, se recte de gratia sentire, ut frequenter facit in ipsis libris de Gratia et libero arbitrio, id solum callide facere dicitur, quo videatur Catholicus. Si quid vero habeat, quod vel violenter in pravum sensum pertrahi valeat, etiamsi quam maxime sit Catholicum, statim fit Semipelagianus. Talia sunt, quæ sequuntur, et quibus hæresim Semipelagianam insinuari ait Tillemontius. Hortatur* Faustus *monachos, ut* quotidie ad meliora *tendant ; et subjungit :* Ipsa enim apprehendendi aviditas, ipsa consuetudo proficiendi semper nos ad majora provocabit ; et ubi viderit Deus devotionem animi, ardentiorem insinuabit affectum : et quantum nos addiderimus ad studium, tantum ille apponet ad adjutorium : quantum nos apposuerimus ad diligentiam, tantum ille addet ad gloriam. « Qui habet, dabitur ei et superabundabit. » et alio loco dicit : « Posui adjutorium super potentem. » Gratia ergo de gratia nacitur, et profectus profectibus serviunt etc. *Loquitur* Faustus *de augmento gratiæ, quod impetramus precibus et bonis operibus ex gratia factis, ut clarum est ex ipsis verbis. Hoc autem gratiæ augmentum, ipsamque quoque perseverantiam a Deo impetrari posse, agnoscit S. Augustinus in ipso Opere, quod contra Semipelagianos scribit.*

et Fausto asserta.

314 *Auctores Historiæ Litterariæ pag.* 608 *et* 609 *dicunt, memoratam Homiliam, sive pro stilo sive pro dictis, omnium esse pulcherrimam, ideoque S. Cæsario mallent eam attribuere, quam* Fausto. *Non capio hanc rationem : nam si forte velint eloquentiam S. Cæsarii majorem facere, quam* S. Fausti, *non erunt meliores de stilo judices, quam de theologicis mox erat Tillemontius.*

Aliæ partim Fausti,

315 *Sequitur in Collectione pag.* 666 *Homilia, de* eo, quod scriptum est : Arundinem quassatam non confringet *etc., quam ex stilo* Fausti *esse similiter censeo. Tum pag.* 667 *brevis Sermo, aut fortasse fragmentum de eo,* Ubi duo vel tres congregati fuerint *etc. Fragmentum est* Fausto *non indignum, sed ob brevitatem minus certus est auctor. Certius* Fausti *esse existimo Sermonem, qui sequitur sub titulo :* Exhortatio ad plebem, in quo multæ obtrectationes dicuntur. *Nam in ea totus* Fausti *character impressus est. Mox*

alia

A *alia sequitur brevis* Exhortatio de Deo trino et uno *etc.* , *sed illa brevior est, quam ut implere possit titulum, aut certum indicare auctorem, licet alias a stilo* Fausti *non sit aliena. Sequuntur tres Homiliæ de martyribus, quarum prima de SS. Epipodio et Alexandro Lugduni dicta est et ab aliquo Lugdunensis ecclesiæ episcopo aut presbytero. Forte idem hujus erit auctor, qui et memoratam num.* 304 *de S. Blandina composuit, sive S. Eucherius, sive alius. Utraque apud nos S. Eucherio asserta est, præsens ad* XXII *Aprilis in SS. Epipodio et Alexandro, altera ad* 2 *Junii in Martyribus Lugdunensibus. Utraque a stilo S. Eucherii non abhorret.*

partim aliorum,

316 *Altera ex tribus est de S. Genesio martyre Arelatensi sed incertum, an pronuntiata sit Arelate. Varias esse opiniones de auctore hujus Homiliæ, dictum est ad* XXV *Augusti in S. Genesio Arelatensi, sed nihil ibi decisum. Aliqui eam* Fausto *attribuunt. Mihi videtur Homiliis* Fausti *conformis, tum stilo, tum crebris Scripturæ textibus, tum cura hortandi ad virtutes. Si autem Arelate habita, ut magis probabile est, quam certum, potuit ibidem perorare* Faustus, *ut aliquando eum Lugduni fecisse constat. Tertia est de S. Ro-*B *mano martyre Antiocheno, qui a seculo* V *cultum Viennæ habuisse dicitur, ut probabilius ibidem sit dicta. Hanc itaque* Fausti *esse non existimo, tum quia Viennæ habita est, tum ob stilum præcedentibus S. Eucherio attributis magis conformem.*

partim dubiæ.

317 *Sequitur pag.* 671 *brevis Homilia* de pœnitentia *ad pœnitentes. De hac nihil ob brevitatem dicere possum, nisi totum* Fausti *genium in ea non reperiri, ut fortasse sit alterius. Contra Homilia, cui titulus,* De eo, quod idola coli non debent *etc., totum exhibet* Faustum, *ut hæc ex iis, quæ ei certissime tribui possunt, videatur una. Qui post illam sequitur,* Sermo exhortatorius contra diversa vitia, *similiter* Fausti *videtur, et certe continet aliqua, quæ leguntur in Epistola* Fausti *ad Ruricium. Subjunctus est* Sermo castigatorius, in quo obedientia fructuosæ arbori comparatur. *Hæc probabiliter ejusdem est* Fausti, *cum ab ejus stilo non abhorreat, etiamsi particularia et familiaria ejus dicta tam clare non exhibeat. Homilia sequens* de Vidua, quæ duo æra misit in gazophylacium *similiter* Fausto *tribuitur, ut observat Ceillierus, qui nihil dixit de præcedentibus. Opponit contra eam opinionem, videri illam presbyteri coram episcopo suo perorantis, nisi sit* Fausti *coram metropolitano suo præ-*C *dicantis. Non invenio in illa Homilia, quæ* Fausti *propria sunt, stilum tamen valde similem, ut auctor mihi videatur incertus. Objectio nullas habet vires : sed initium ostendit, dictam esse in aliena ecclesia.* Quod [hic verba facturus] *inquit,* præcipiente domino meo, patre vestro, pro obtemperandi studio vires meas non interrogo, id rationis et causæ est quia quod a summo antistite imperari mihi video, posse me credo. *Nec quilibet episcopus in aliena ecclesia dicere poterat, ubi ab ejus episcopo ad prædicandum erat invitatus. Utrum fuerit* Faustus, *ambiguum mihi est. Hic autem finitur prima Hillarum omiliarum Collectio, postmodum aucta aliarum accessione, ad quas progredior.*

Ex postea adjectis Fausti videtur tertia, et forte aliæ,

318 *Prima ex his,* in Natalem Ecclesiæ *inscripta, stilo multum diversa est a scriptis* Fausti, *quorum eloquium non assequitur, uti nec secunda. Has igitur* Fausto *adjudicare non dubito. Tertia vero* Faustum *disserentem exhibet, cum sermonis elegantia, tum dictis eidem familiaribus, ut hanc* de Dedicatione Ecclesiæ *Homiliam* Fausti *fœtum esse omnino existimem. Quarta cujus titulus est,* Sermo in Depositione sacerdotis dicendus, *non sapit* Faustum, *licet diserta sit, cum dictio ubique sit grandior, et parum admodum ex sacris Litteris habeat admixtum. Qui sequuntur tres alii Sermones, stilum* Fausti *melius repræsentant nominatim quintus, qui inscribitur,* Exhortatorius sancti Fausti *episcopi quem* Faustum *esse suspicor. Sextus,* D *cui titulus,* Cum post alicujus necessitatis moram ad urbem suam sacerdos advenerit, *brevior est, ideoque minus omnem* Fausti *methodum continet : ejus tamen fortasse erit, ut Sermo extemporalis. Septimus* de eo... Oportet semper orare et numquam deficere, *clarius doctrinam* Fausti *exhibet, et aliqua etiam continet in alia Homilia similiter dicta, ut omnino videatur* Fausto *attribuendus. Tum pag.* 682 *et* 683 *octo leguntur partim fragmenta partim, exordia partim sermones breves, quæ non ausim* Fausto *tribuere, nec tamen certo etiam abjudicare, ob brevitatem.*

AUCTORE J. S.

319 *Tum sequitur Homilia* In Depositione S. Honorati, *quæ a nonnullis S. Eucherio, ab aliis S.* Fausto *adscripta fuit. Homilia illa Lerini dicta fuit, et ab aliquo monasterii abbate, cum dicat, se satisfecere* officio suo. *Igitur hac ratione satis ostenditur, non esse Homiliam S. Eucherii, qui abbas Lerini numquam fuit. At eadem ratio, opinor, nonnullis persuasit, ut illam* Fausto *attribuerent, cum hic multis annis præfuerit abbatiæ. Si tamen Homiliam ipsam attente velimus pervolvere, facile videbimus, dictam esse longo tempore post mortem S. Honorati, circa annum* 429 *defuncti, nimirum quando aut nulli aut paucissimi supererant, qui eum viderant.* E *Hinc aliena laudat scripta de factis ad ingressum S. Honorati in insulam Lerinensem,* Sicut legimus, quod ad ingressum beati patris nostri *etc. Nullibi etiam dicit auctor, Honoratum a se, aut ab ullo monachorum, quos alloquebatur, umquam fuisse visum, ut probabilius sit, nullum superfuisse, qui vixerat cum S. Honorato, quando dicta est Homilia. Itaque hæ observationes magis persuadent, Homiliam esse alicujus ex successoribus* S. Fausti. *Hic enim procul dubio habitavit cum plurimis, qui cum Honorato insulam erant ingressi, ac nominatim cum S. Caprasio, qui ætate major erat S. Honorato, imo et cum ipso Honorato, cum septem solum annis post ejus elevationem ad episcopatum factus sit abbas. Si modo his rationibus addamus, stilum Homiliæ multum distare a stilo* Fausti, *et longe ab hujus elegantia abesse ; Homiliam illam indubitanter* Fausto *abjudicabimus.*

non item Homilia de S. Honorato,

310 *Demum pag.* 685 *sequitur discursus brevis sub titulo,* Castigatio, *et deinde alius, cui titulus,* Sermo exhortatorius. *Neutrum* Fausti *esse existimo, etiamsi prior a stilo ejus minus longe recedat. Hactenus de illa Homiliarum Collectione, quam cum aliis Homiliis aliunde a se adjunctis totam* S. Fausto *vindicare nisus est Oudinus. Prior pars hujus Collectionis etiam visa* F *fuit a Bellarmino, prout edita erat nomine Eusebii Emeseni. Hinc Bellarminus de Scriptoribus pag.* 216 *in Eusebio Emeseno observat, hujus certe Homilias non esse, sed fortasse esse* S. Fausti, *aut S. Eucherii, aut etiam S. Cæsarii, nihil definiens. Sequitur in Bibliotheca Patrum alia Homiliarum Collectio sub nomine* Eusebii episcopi Gallicani : *sed hæc recentioris est scriptoris et stili valde diversi, nec ab ullo attributa est* S. Fausto. *Restant modo plures aliæ Homiliæ quæ* S. Fausto *tributæ sunt a neotericis. In iis recensendis Ceillierum, ut cœpi, sequar ; licet opinionem ejus non semper adoptem.*

nec sequentes.

321 *Martenius tom.* 5 *Anecdotorum col.* 57 *brevem dedit Homiliam de Passione Domini ex MS. Sancti Illidii Claromontensis, quæ ibi dicitur* sancti Faustini, *indeque creditur ab aliquibus* Fausti *nostri, ut Ceillierus observat. De illa ait :* Stilus ejus clarior est, quam sit stilus Fausti : sed eadem doctrina de gratia. *Idem jam alius sermone Gallico dixerat. Dico candide, me nihil in tota Homilia de gratia invenire, nisi hominem a Christo redemptum, eique liberam facultatem collatam, id est, gratiam homini meritis Passionis Christi acquisitam, qua fiat liber etiam ad bona opera. Hæc sane est doctrina* Fausti, *eaque bene Catholica. Si vero hæc Homilia videatur clara, nulla* Faus-

Alia Fausti Homilia apud Martenium,

AUCTORE J. S.

A Fausti *videbitur obscura iis omnibus, qui linguam Latinam bene norunt. Nam Latino eoque eleganti usus est sermone* Faustus, *ideoque obscurus videri poterit iis, qui plebeium sermonem facilius capiunt. Quod modo spectat ad memoratam Homiliam,* Fausti *eam esse censeo, cum stilus ejus in ea satis reluceat, et inscriptio faveat.*

alia apud Acherium, quæ potius videtur Cæsarii:

322 *Altera nomine* S. Faustini *edita est ab Acherio tom.* 7 *Spicilegii, partim pag.* 86 *partim pag.* 118. *Totam invenit Acherius in codice Corbeiensi, sed pars prior ab Ænea episcopo Parisiensi adducta erat in libro adversus Græcos ibidem edito, ideoque alteram partem dedit pag.* 118. Fausti *eam existimavit Acherius, et pag.* 118 *monuit: in eodem codice exstare alterum nomine* S. Faustini *de Quadragesima sermonem, jam editum nomine* S. Cæsarii *in Bibliotheca Lugdunensi tom.* 8 *pag.* 820 *cum hoc initio, Rogo vos etc. Ejusdem stili sunt ambo hi sermones, ut eidem quoque videantur tribuendi. At stilus magis videtur indicare S. Cæsarium, quam* S. Faustum. *Itaque, non obstante inscriptione, sermonem editum ab Acherio æque* Fausto *abjudicandum existimo, quam alterum* Fausto *jam abjudicatum.*

altæ duæ potius S. Cæsario tribuendæ.

B 323 *At deinde Ceillierus, tertiam Homiliam nomine* S. Faustini *ex Canisio recusam esse in Bibliotheca tom.* 8 *pag.* 747. *Verum hæc nomine* Fausti *recusa ibidem est, prout edita erat a Canisio sub titulo,* Admonitio sancti Fausti. *In codice tamen, quam vitiosum esse monet Canisius tom.* 5 *pag.* 420, *erat* Sancti Flausti, *quod corrigendum recte credidit. Hæc Homilia* Fausti *stilo non omnino conformis est, eique probabiliter adjudicata est ab editoribus Operum S. Augustini in Appendice tomi* 5 *col.* 200, *ubi etiam habetur, et probabilius tribuitur S. Cæsario. Præcedit in Bibliotheca,* Fausti Rhegiensis episcopi ad monachos sermo. *At hic jam adjudicatus est* Fausto, *cum sit Homilia tertia ex decem ad Monachos. Deinde observat Ceillierus, nomen* Faustini *etiam præfixum esse Sermoni apud nos edito ad* 1 *Januarii, cui titulus,* in Kalendis Januarii. *Aliqui hunc Sermonem suspicantur esse* Fausti, *quem tamen in eo totum invenire nequeo; sed magis mihi videtur accedere ad characterem S. Cæsarii, ut etiam judicarunt editores Operum S. Augustini, ubi tom.* 5 *in Appendice est Sermo* 129.

Sermones in Appendice S. Augustini aliquot:

324 *Post Homiliam de S. Honorato, jam* Fausto *superius abjudicatum, assignat Ceillierus inter Sermones, olim S. Augustino attributos, in Appendice tom.* 5 *Sermonem* 153, *qui est* Passione Domini IV. C Fausti *hunc Sermonem verisimiliter esse suspicatur Tillemontius cum editore Operum S. Augustini, quorum judicium sequendum existimo. Certius tamen* Fausto *tribuitur Sermo ibidem sequens, sed hunc,* de bone Latrone *alias inscriptum,* Fausto *jam tribuimus num.* 309. *Laudati editores Operum S. Augustini etiam Sermonem* 162 *Appendicis suspicantur esse* Fausti. *Verum nequeo assentiri, cum stilus videatur notabiliter diversus. Idem rursum pag.* 327 *existimant, Appendicis Sermonem* 196 Fausti *esse, iisque consentiunt Auctor Historiæ litterariæ et Ceillierus. Certum est, multa* Fausti *cogitata in dictum Sermonem relata esse, ut memorati editores S. Augustini solerter observant. Itaque* Fausti *esse et ego suspicor, non tamen certo id affirmare ausim, quia particularia ejus dicta non habet.*

ex editis apud Holstenium tres Fausti,

325 *Tum Ceillierus assignat quatuor Sermones, nomine* S. Fausti *impressos apud Holstenium in Appendice Codicis Regularum a pag.* 66. *Ex his duo jam* Fausto *sunt attributi. Nam secundus est idem cum Homilia tertia ex decem ad Monachos, quartus idem cum octava ex illis. Contra primum vero et tertium aliquot difficultates movet Tillemontius Nota* 2. *Primus non recedit a dictione* Fausti, *et varia habet, in aliis ejus ad Monachos Homiliis* D *similiter dicta. At objicit Tillemontius in ea mentionem fieri de patre nuper defuncto, ad cujus imitandas virtutes hortatur monachos. Difficultatem revera haberet objectio, si vox* nuper *esset expressa. Nam verisimiliter per patrem intelligitur S. Honoratus, qui septem annis ex abbatia ad episcopatum excesserat, antequam abbas factus est* Faustus. *Verum ille defunctus quidem dicitur, sed non additur* nuper, *neque id ex modo loquendi certo insinuatur, ut perperam credidit Tillemontius. Itaque et hic Sermo probabilius saltem* Fausto *est attribuendus.*

alius forte Cæsarii.

326 *De tertio indubitanter dico,* Fausto *suppositum esse: nam vel solus stilus, qui longe abest ab elegantia* Fausti, *ad hoc judicandum sufficit. Accedit tamen, quod auctor non esse abbas Lerinensis, sed aut episcopus aut presbyter, cum in fine dicat, innumeris se tempestatibus sæculi agitatum. Neque dici potest, Sermonem a* Fausto *habitum, dum erat episcopus. Nam initio tam timide et verecunde alloquitur monachos, ut is Sermo nulla ratione congruere possit* Fausto, *qui diutissime coram monachis illis abbas erat concionatus. Hæc recte observavit Tillemontius, sed omisit Ceillierus. Inveni Sermonem illum inter editos nomine S. Cæsarii, eique melius convenit, si dictus* E *est, dum erat presbyter, aut sub initium episcopatus.*

Alius ex Appendice Sermo perperam Fausto tributus:

327 *In Appendice S. Augustini col.* 336 *editores Benedictini vellent etiam* Fausto *tribuere Sermonem* 203 *de SS. Petro et Paulo. Præcipua forte ratio est, quia in eo est locus, qui sapit errorem Semipelagianum. Verum quod ibi recte arguunt, nisi locus sit mendosus, et unius vocis mutatione corrigendus, in nullo* Fausti *Opere umquam, opinor, ullus inveniet. Quod vero spectat ad Sermonem, hujus character plane diversus est a stilo* Fausti, *ut huic certissime sit abjudicandus. Alterum de Petro et Paulo, quocum hunc comparant,* Fausto *jam adjudicavit: hunc vero certius eidem adjudicandum censeo, cum sit hominis inepti et indocti, qui ex variis aliqua corrasit, et sua imperite addidit. Si laudati editores existimarunt,* Fausti *esse Homilias, in quibus aliqua reperiunt Homiliis vulgo Eusebianis conformia, probabilius* Fausto *tribuere poterant Sermonem* 182 *ejusdem Appendicis, et alias nonnullas, de quibus nihil tamen statuere volo, cum Homiliæ* Fausti *aliis etiam præluxerint. Sirmondus in Notis ad Sermones novos S. Augustini, ad Sermonem* XXV *de Inventione S. Stephani observat,* Ejusdem argumenti *Sermonem reperiri in bibliotheca Parisiensi Societatis Jesu, nondum editum,* Fausti episcopi, forte Reiensis, F *inquit. Initium Sermonis, quod recitat, stilo* Fausti *nostri satis congruit*

sex Sermones a Martenio Fausti nomine editi,

328 *Demum Martenius et Durandus tom.* 9 *Collectionis amplissimæ a col.* 141 *sex ediderunt Sermones* Fausti episcopi, *ut habet titulus,* ad Monachos. *At non omnes sunt ad Monachos dicti, et aliqui jam editi. Primus est idem cum primo in codice Regularum edito, et videtur* Fausti *nostri, ut supra dictum. Secundus ibidem est tertius, neque est* Fausti *Regiensis. An reliqui ante fuerint editi, non inquiro: sed solum, an videantur* Fausti. *Tertius* de pœnitentia *nihil prorsus habet, quo possit* Fausto *attribui. Idem dicendum de quarto. Quintus nihilo magis est* Fausti *et ne sextus quidem, licet hic ad ejus stilum propius saltem accedat. Nam tres præcedentes a* Fausti *dictione et acumine absunt longissime. Sextus utcumque accedit ad dictionem* Fausti; *sed nec methodum ejus in disserendo, in hortando ac mores instruendo, in usurpandis sacræ Scripturæ textibus repræsentat, nec omnem stili ipsius elegantiam assequitur, ac demum nihil habet ex iis, quæ* Fausto *maxime frequentia ac familiaria sunt. Igitur non dubito omnes istos Sermones, excepto primo abjudicare* Fausto *Regiensi.*

329

Duo Appendicis, in MS. nostro attributi Fausto.

A 329 *In codice nostro MS., qui notatus est P. MS.* 10, *duæ Homiliæ* Fausto *episcopo adscribuntur, habetque titulus,* in Circumcisione Domini *dictos, sed potius agunt de Nativitate. Utraque edita est in sæpe memorata S. Augustini Appendice, ubi sunt Sermones* 119 *et* 121, in Natali Domini *tertius et quintus. Editores Augustino ambos adjudicarunt, sed nullum indicarunt auctorem. Hunc, ut dixi, codex noster facit* Faustum, *an recte, nolim definire : nam totum* Faustum *in iis Sermonibus non invenio, ideoque nec titulo fidem habere, nec eas Homilias aut Sermones certo ausim* Fausto *nostro adjudicare. Attamen prior sive Sermo* 119 *stilum* Fausti *utcumque exhibet, non tamen dicta ejus particularia, nec doctrinam moralem, qua ejus Homiliæ raro destituuntur. De illo igitur sermone multum dubito : alterum minus etiam* Fausti *esse credo, cum ab ejus stilo magis recedat. Ceterum dubitare non possumus, quin plurimæ* Fausti *Homiliæ aut exciderint, aut etiamnum in bibliothecis ineditæ lateant, quemadmodum et nonnullæ aliis forsan nominibus editæ sunt præter memoratas. Epistolæ similiter ejus exciderint plurimæ, uti et multæ plerorumque Patrum exciderunt.*

Non excidit opus Fausti a Sidonio laudatum : nec Monumenta

B 330 *Auctores Historiæ litterariæ et Ceillierus alia quoque* Fausti *Opuscula excidisse volunt, sed sine idonea ratione, ut existimo. Primum nominant illud, quod Sidonius summis prosequitur laudibus, ut vidimus,* § 13. *At jam ibidem num.* 245 *et seq. probavi, non videri aliud* Fausti *Opus, in cujus commendationem omnes eloquentiæ suæ nervos intendit Sidonius, quam libros ejus de Gratia et libero arbitrio. Silentium Gennadii ad argumenta ibi data adjungi potest. Quamvis enim fateatur Gennadius, aliqua* Fausti *scripta a se non fuisse lecta, id tamen verisimile non fit de magno Opere, quod et ante annum* 474 *erat compositum, et summis laudibus celebratum a Sidonio ; sed solum de Homiliis, Epistolis, aut minoribus Opusculis intelligenda sunt Gennadii dicta. Quapropter, cum verisimile non sit de Opere illo siluisse Gennadium ; omnia Opuscula* Fausti *ab illo relata etiamnum exstent ; prorsus improbabile est, unicum illud præ ceteris laudatum excidisse. Laudati scriptores aiunt præterea,* Faustum *collegisse Monumenta ad scribendam S. Maximi decessoris sui Vitam, eaque sequenti seculo petita fuisse a Dynamio patricio, quando S. Maximi Vitam erat scripturus, sed inventa fuisse aut consumpta a blattis aut pulvere corrupta. Laudant Epistolam Dynamii,*

C *in Chronologia Lerinensi tom.*2 *pag.* 120 *Vitæ S. Maximi præfixam.*

pro Vita S. Maximi : nam hæc non composuit :

331 *At existimo, illum non esse Epistolæ illius sensum, et certe nec de blattis nec de pulveribus, quibus scripta* Fausti *fuissent corrosa, ibidem sit*

D *mentio. Cum autem Dynamius scriberet Urbico, qui non integro seculo post* Faustum *Regiensis factus est episcopus, verisimile quoque non est, quod asseritur, nimirum unico circiter, seculo scripta* Fausti *sic corrosa fuisse. Verba Dynamii, forte nonnihil mendosa, hæc sunt :* Vetera vos igitur chartarum indicasti revolvisse volumina, in quæ quid ex ejus operibus beati Fausti antistitis prædecessoris vestri solertia devota collegerat : unde pauca sensu potius, quam obtutu, vix decernere (*in margine* discernere) potuistis. Nam plurima æmulæ vetustatis edacitas consumpserat, quæ latebant. *Illud* plurima æmulæ vetustatis edacitas consumpserat, *clare dicitur de gestis S Maximi, non de scriptis* S. Fausti, *uti ante* pauca, *cui opponitur. Quod vero ex scriptis* Fausti *non nisi* pauca, *de gestis. S. Maximi colligere potuisset Urbicus cum suis, non contigerat, quod illa scripta nimis essent corrosa, sed quod pauca solum de gestis S. Maximi, in aliquot verisimiliter Homiliis breviter perstrinxisset.*

AUCTORE J. S.

nec ullum opus a Gennadio memoratum.

332 *Certe in una illa, quæ exstat, generatim fere S. Maximum laudavit* Faustus *et paucissima de particularibus ejus gestis commemoravit.* Unde pauca sensu potius, quam obtutu, vix decernere potue-

E *runt ; id est, ex genericis laudibus sedula potius consideratione, quam sola lectione, vix pauca facta aut virtutes particulares potuerunt discernere. Itaque evanescunt illa Monumenta pro Vita S. Maximi, ut volunt, collecta : evanescunt blattæ et pulveres, quibus illa fuissent multo citius corrosa, quam sit credibile : evanescit similiter, quod Ceillierus pag.* 187 *ex blattis illis et fictitiis pulveribus colligere studuit, nimirum exiguam fuisse curam de conservandis* Fausti *scriptis, et forte nihilo majorem existimationem. Si de existimatione, in qua* Fausti *scripta fuerunt censendum sit ex eorum conservatione, fuerit illa maxima, saltem in Gallia, cum omnia per Gennadium memorata recensuerim, et exstare ostenderim. Trithemius interscripta* Fausti *etiam recenset* contra Anthropomorphitas *librum unum, non indicat principium, ut verisimile sit, ab eo non visum, sicut Ceillierus recte observat : De eo nihil inveni apude vetustiores, ut observat etiam auctor Historiæ litterariæ, qui prudenter addit, hac de causa fidem de illo Opusculo non mereri Trithemium. Tandem excidit illa* Fausti *Epistola, ex qua S. Cæsarius in causa Contumeliosi episcopi illam citavit sententiam apud Labbeum tom.* 4, *col.* 1759. Perdit gratiam consecrati, qui adhuc officium vult exercere

F mariti. *At multas excidisse epistolas, et Homilias, jam diximus.*

DE S. FAUSTO EPISC.

TARBENSI IN NOVEMPOPULANIA

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis.

SUB FINEM S. - CUL. V. S Faustus, ad hunc diem memoratus et cultus,

Saussayus *in Supplemento Martyrologii Gallicani ad hunc diem memorat Sanctum omnibus fere Fastis ignotum, ita scribens :* In Vasconia apud Tarbam ad Atyrum flumen natalis sancti Fausti, ejusdem civitatis episcopi : qui in divinis Scripturis nobiliter eruditus, vita purissimus, Spiritus sancto gladio armatus, ad tuendam Catholicam fidem apostolicis prædicationibus superna inspiratione plenis populum in sana doctrina confirmavit. Cumque piam Ecclesiæ sententiam constantissime tue-

AUCTORE J. S.

A tueretur, hominum impiorum factione primum in carcerem trusus et vinculis constrictus, deinde in exsilium cum Licerio suo discipulo (qui postea Conserannensis episcopus fuit) missus, id diutissime ac fortissime toleravit. Sed tandem, Deo volente, revocatus, et sedi suæ restitutus, florentissime populos edocuit, ut triumphalis Christi tuba resonans, donec tandem senio venerabili confectus, commendata Licerio ecclesia, quam tot sudoribus excoluerat, tot laboribus tutaverat, gloriosus confessor in Christi pace quievit. *Castellanus in Indice Martyrologii sui universalis* S. Faustum *Tarbensem memoravit ad hunc quoque diem* XXVIII *Septembris, notatque in ipso Martyrologio fuisse omissum. Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ recusæ in episcopis Tarbensibus* Faustum *similiter* Sancti *titulo honorat, uti et Longueválllius in Historia ecclesiæ Gallicanæ, licet neuter in attribuendis id genus titulis videatur justo liberalior. Demum ex litteris Tarbensibus nuperrime intellexi. Sanctum hoc die coli in diœcesi Tarbensi Officio duplici.*

magnifico elogio ornatur in Vita S. Licerii,

2 *Dionysius Sammarthanus eo loco* S. Faustum *inseruit catalogo episcoporum Tarbensium, ut eum videatur referre ad seculum* VII *aut* VIII. *Verum ad* XXVII *Augusti in S. Licerio Consorannensi jam probavi,* B S. Faustum *floruisse seculo* V *ad finem vergente: quandoquidem ante S. Quintianum Rutenensem S. Licerii fuerit magister. Etenim in Vita S. Licerii num.* 2 *hæc leguntur* : Hic (*Licerius*) confugit ad virum beatissimum, miraculis præditum et palma gloriæ, Tarbæ civitatis episcopum Faustum, vere in Domini cultura felicem, cujus lingua per singulas homilias in Ecclesia Dei audiebatur, cui turba triumphalis dicere posset : Pulchra vox tua, cujus monasterio et merito talis populus Dei esse comprobatur. Mox vero ejus obsequio familiariter se tradidit edocendum. Sed sacratissimus Faustus pro causa Christi missus est in exsilium in civitate Vico-Julio. Deinde eo redeunte ad propria, iste comes accessit. *Hæc multum faciunt ad commendandam* Fausti *Turbensis sanctitatem, cum et miraculis dicatur claruisse, et populum suum diligentissime docuisse, ac pro fide exsilium sustinuisse.*

et post exsilium magister fuit S. Licerii,

3 *Locus autem exsilii vocatur* Vicus-Julius, *quæ civitas erat in eadem provincia, in qua erat Tarba, et ad idem flumen Aturum, ut ibidem in Annotatis observavi. Etiamnum utraque episcopalis est sub metropoli* C *Ausciensi, sed* Vicus-Julius *nunc* Adura, *vulgo* Aire, *dicitur, quæ an eodem prorsus sit loco, quo erat Vicus-Julius, hic non inquiro. Utrum in carcerem conjectus fuerit* S. Faustus, *ut supra dicit Saussayus, ex allegatis verbis nequit erui, ut ex conjectura verisimili id solum videatur asseruisse. Minus etiam ex datis verbis inferri potest, missum fuisse in exsilium* cum Licerio suo discipulo, *ut ille affirmat. Contrarium magis dicendum est ex his verbis :* Deinde eo redeunte ad propria, iste (*Licerius*) comes accessit. *Hisce enim verbis videtur designari tempus, quo S. Licerius ad* S. Faustum *accessit erudiendus. Auctor ante generatim dicit, S. Licerium ex Hispania, ubi natus erat et humanioribus litteris imbutus, venisse Tarbam ad* S. Faustum, *cujus mox laudes prædicat, iis annumerans exsilium* pro causa Christi, *ac demum ait, post dictum exsilium, venisse Licerium. Non advenisse ante exsilium verisimillimum etiam fit ex eo, quod solum post mortem* S. Fausti *consecratus dicatur* subdiaconus *etc.*

qui post ejus mortem se contulit ad S. Quintianum.

4 *Laudata Vita rursum num.* 4 *sic habet :* Beatissimo igitur Fausto migrante ad Dominum, nolens (*Licerius*) parentes ejus* repetere, apud virum Apostolicum, Rutenicæ civitatis episcopum venit, et in ejus servitio ordinatus est subdiaconus, diaconus et presbyter *:* tum episcopus Conseranensi ecclesiæ est directus. *Hæc valent ad ætatem* S. Fausti *utcumque assignandam, cum nota sit ætas S. Quintiani, Ruthenensis primum, deinde vero, quod coactus esset ecclesiam suam relinquere, Arvernensis sive Claromontani in Arvernia episcopi. Interfuit S. Quintianus anno* 506 *concilio Agathensi, eique subscripsit octavus, id est, quartus post metropolitanos. Glycerius Consorannensis, idem ac Lycerius* SS. Fausti *et Quintiani discipulus, loco decimo nono, et post hunc quinque alii subscripserunt episcopi, multique presbyteri a suis episcopis missi.* D

* i. e. suos

Ex ætate Quintiani et Licerii colligitur,

5 *Ex his igitur habemus,* S. Faustum *aliquot saltem annis fuisse defunctum ante annum* 506, *cum Licerius, qui nullos habebat Ordines sacros eo moriente, episcopus esset dicto anno* 506. *Si autem animum advertamus ad ordinem subscriptorum, in quo post metropolitanos ratio videtur habita temporis in episcopatu transacti, videbitur S. Licerius sub initium seculi* VI *ad episcopatum promotus, cum quinque episcopi post ipsum subscripserint. Idem colligitur ex Vita ejusdem, in qua dicitur* quadraginta et quatuor annos *episcopatus implevisse : et certe anno* 549 *habebat successorem Theodorum, cujus archidiaconus tunc subscripsit concilio* E *Aurelianensi* V. *Sed Theodorus jam tunc aliquot annis sedere potuerat, ut S. Licerius facile circa initium seculi* VI *potuerit fieri episcopus. Itaque, cum S. Licerius procul dubio apud S. Quintianum aliquot annos exegerit, antequam fieret episcopus, fortasse non paucos, mors* S. Fausti *certo contigit seculo* V. *Si vero ulterius velimus inquirere, a quo videatur exsilio relegatus, id quidem aliquo certo monumento docere non poterimus, verisimillima tamen indicabimus conjectura.*

S. Faustum floruisse seculo V, *et sub finem ejusdem defunctum.*

6 *Præcipuus Catholicorum in Gallia, ac nominatim in Novempopulania, seculo* V *persecutor fuit Evarix aut Evaricus, Arianus Visigothorum rex, quem et* Euricum *et* Eorichum *aliqui nominant, ut constat ex Sidonio Apollinare tunc vivente, et Gregorio Turonensi. Hanc persecutionem narrat Longuevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ ad annum* 473, *et alii eamdem referunt eodem fere tempore. Scriptores Benedictini Historiæ Occitaniæ; qui eamdem persecutionem referunt ad annum* 475, *ut vigentem, tom.* I *pag.* 230 *mortem Evarici aut Eurici figunt anno* 484 *aut* 485. *Successor vero ejus Alaricus II minus vehemens fuit in persequendis Catholicis, quodque Evaricus prohibuerat, permisit, ut novi pro ecclesiis Catholicis consecrarentur episcopi. Hinc verisimillimum fit, relegatum fuisse* S. Faustum *ab Evarico circa annum* 470 *aut* 480, *aut potius anno* F *aliquo hisce interposito. Revocatum vero fuisse sub Alarico circa annum* 486 *late sumptum, ac demum obiisse vergente ad finem seculo* V. *Quæ hisce contraria leguntur apud Dionysium Sammarthanum, refutata sunt ad Acta S. Licerii.*

Forte S. Faustus Turbensis est ille ipse, qui matrem suscitasse dicitur.

7 *Restat dicendum, quod in Vita S. Quintiani scribit Turonensis lib. de Vitis Patrum cap.* 4, *num.* 1, *ubi sic habet :* Igitur beatissimus Quintianus, Afer natione, et, ut quidam volunt, nepos Fausti episcopi, qui genitricem suam suscitasse perhibetur *etc. Ruinartius editor in Annotatis duos assignat Faustos Africanos, alterum Præsidiensem episcopum, alterum Buronitanum ; et ait :* Alterutrius forte nepos fuerit S. Quintianus. *Fuerunt et alii episcopi in Africa,* Fausti *nomine, ut videri potest in Historia persecutionis Vandalicæ Ruinartii. At illi parum noti fuerunt in Gallia, nec ullus ex illis scribitur* genitricem suam suscitasse. *Videtur tamen loqui S. Gregorius ex sententia Gallorum, quando dicit :* Ut quidam volunt. *Quapropter vehementer suspicor, Turonensem loqui de quodam Fausto in Gallia episcopo, ac nominatim de* S. Fausto *Tarbensi, cui omnia videntur congruere. Nam voce* nepos *Turonensis verisimiliter designat fratris aut sororis filium, in qua significatione et ipse et alii ejus ætatis voce illa frequenter sunt usi. Fuit autem* S. Faustus

A *tus ætate major S. Quintiano, ut facile ejus patruus esse potuerit aut avunculus, et cum eo ex Africa in Galliam venire tempore persecutionis Vandalicæ.*

8 *Quod vero S. Licerius ex civitate Tarbensi post mortem* S. Fausti *venerit ad Rathenensem longe dissitam, ut disciplinæ S. Quintiani se traderet ; insinuat, commercium aut singularem amicitiam fuisse inter* Faustum *et Quintianum. Non verisimiliter ad eum profectus fuerit aut* Fausti *ipsius commendatione, aut quod apud* Faustum *in ejus notitiam venisset. Auget suspicionem de* Fausto *Tarbensi, quod Bernardus* D *Guidonis in Vita S. Licerii illum dictum* miraculis præditum, *ut. concurrente ætate et amicitia cum Quintiano, in illum potius cadere videantur Gregorii verba, quam in ullum alium. Verumtamen nihil certi statuere valeo, cum caream certis rationibus : et fateor, me conjecturas solum afferre, verisimiles illas quidem ; incertas tamen. Plura de S* Fausto *Tarbensi non invenio.*

AUCTORE J. S.

DE S. SALOMONE, SALONE AUT

SALONIO EPISC. CONF.

J. S.

GENUÆ IN ITALIA

Sylloge critica ex Martyrologiis.

S. Salomon Genuæ memoratus, ab aliis Genevæ tribuitur.

B **B***aronius in Martyrologio Romano ad* XXVIII *Septembris ita habet :* Genuæ, sancti Salomonis episcopi et confessoris. *Observat in Annotatis, eumdem ab Usuardo* Salonium *dici, aut potius* Salonem. *Castellanus in Martyrologio universali verba Baronii more suo Gallice repetit ; sed in margine adscribit observationem ita expressam :* Id est, secundum vetusta Martyrologia ; Genevæ S. Salon (aut Salonius) verisimiliter primus illius nominis, omissus in catalogis, qui subscripsit primo concilio Aurelianensi cum S. Eucherio patre suo ; potius quam secundus, qui subscripsit quarto Parisiensi cum alio Salonio episcopo Ebredunensi. *Multa hic breviter dicuntur, sed magis ex conjecturis, quam ex documento aliquo aut monumento vetusto. Attamen nec primus, nec solus fuit Castellanus. qui conjecit, episcopum potius Genevensem esse, quam Genuensem, qui hodie in vetustis Martyrologiis memoratur. Conjecturam illam prius formavit Florentinius in Annotatis ad Martyrologium Hieronymianum : sed maluit credere, indicari* Salonium *qui post medium seculi* VI *certo præfuit ecclesiæ Genevensi, quam filium S. Eucherii, cujus episcopatus sedes tam certo nequit Genevæ con-* C *stitui.*

Constanter in vetustis Fastis tribuitur Genuæ.

2 *Ut controversia illa examinari possit, adeunda sunt vetustissima Martyrologia. Textus Hieronymiani, prout editus est a Florentinio, ita habet :* Civitate Genua in Gallia dep. S. Saloni epi. *Epternacense vetustissimum non meminit de Gallia ; sed ejus verba eidem in Annotatis sic recitantur :* Genua civitate Salvini episcopi. *Nihilo magis de Gallia fit mentio in Corbeiensi, ubi hæc leguntur :* Genua civitate depositio Salonii episcopi et confessoris *Martyrologia contractiora opem non asserunt ; cum in plerisque sit omissus, in tribus forte memoretur corrupto nomine, sed sine loco. In Augustano habetur,* Sidonii ; *in Labbeano* Sadoni; *in Gellonensi* Sacloni. *Suspicor,* Salonium *ubique indicari: at id pro controversia nequit in alterutram partem prodesse. Si ex allegatis tantum esset ferendum judicium, jam mihi probabilius videretur, Genuæ episcopum fuisse* S. Salonium, *quam Genevæ. Nam in omnibus allegatis attribuitur* Genuæ, *in nullo* Genevæ. *Quod vero in codicibus Florentinii civitas ponatur* in Gallia, *additum videri potest ex ignorantia transcribentium, cum in duobus aliis codicibus non legatur.*

3 *At examinemus etiam, quid habeant martyrologi, qui prædicta Martyrologia seculo* IX *habuerunt, et partim secuti sunt. Rabanus ita habet:* In Gallia civitate Genua depositio Saloni episcopi. *Hoc Florentinio* E *favet, ejusque codicibus est consonum. Verum Usuardus omnino repugnat, cum Genuam exprimat eo nomine, quod medio ævo usitatum erat, scribens :* Civitate Januis, sancti Salonis episcopi et confessoris. *Non invenit, opinor, Usuardus in suis codicibus Hieronymianis voces* in Gallia *: aut, si invenit, pro mendo habuit. Dissentiunt et alia medii ævi, sed minus vetusta monumenta. In Martyrologio S. Savini de Levitania, quod edidit Saussayus post Martyrologium Gallicanum, ita rursum habetur :* In Gallia civitate Genua depositio sancti Solani episcopi et confessoris. *Hagiologium vero Franco-Gallicum, quod edidit Labbeus, ad sequentem diem sic habet :* Civitate Januis sancti Salonis episcopi et confessoris. *In Appendice Adonis legitur :* Genna civitate, depositio Salonii episcopi. *Unius litteræ facili immutatione positum est* Genna *pro* Genua. *Petrus de Natalibus lib.* XI *cap.* 263 *hæc scribit :* Salomon episcopus et confessor in civitate Januis dormivit in pace eodem die, id est, XXVIII *Septembris, qui præcesserat. Apud Wandelbertum post versus sine loco ita memoratur ad sequentem diem :* Depositio sancti Saloni episcopi. F

sed in aliquibus additur, in Gallia ;

unde orta est controversia

4 *Quæ hactenus allata sunt, sententiam Baronii multo probabiliorem videntur facere, quam oppositam, quia ubique in Fastis Genuæ attribuitur Sanctus, aut Januæ vel Januis, quo nomine Genuam, notissimam Italiæ civitatem, non pauci medio et posteriori ævo designarunt, licet Genua antiquum nomen suum numquam omnino amiserit. Verum non ignorarunt illud contrariæ sententiæ patroni, ideoque illa observatione nequaquam decisam putant controversiam. Quippe objicere possunt nomen* Genuæ *et* Januæ *etiam datum fuisse civitati Genevæ, et hac de causa contendunt, per adjectas voces* in Gallia *controversiam in favorem Genevæ decidendam. Hæc ratio præcipua et unica Florentinii, Castellani, et Sollerii nostri in observationibus ad Usuardum, ubi tamen Sollerius nihil decidere voluit, sed controversiam ad hunc locum remisit. Varietates plerasque nominis* Genevæ *collegit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag.* 229, *et præsens controversia effecit, ut in Collectionibus Historicorum Galliæ omnes dicti nominis diversitates usque ad seculum* IX *ipse voluerim inspicere, quo argumentum ex nomine petitum rectius possem expendere.*

5 *Hac autem inspectione satis deprehendisse me exis-*

AUCTORE J. S.

Geneva non cœpit vocari Genua, nisi seculo IX

existimo, nomen Genua de civitate Geneva multo serius usurpari cœptum, quam codicibus Hieronymianis inscriptus sit Salonus aut Salomon, annuntiatus Genua civitate. Cum enim habeatur in vetustissimis, etiam in Epternacensi, verisimillimum est, nomen Salonii Fastis Hieronymianis insertum fuisse a seculo VI aut saltem VII, et fortasse multo citius. Certe nulla ratione dici potest, initium seculi VIII, quo scriptus est codex Epternacensis, incertum fuisse. At Genevam fuisse Genuam ab aliquo scriptore nominatam, non invenit Valesius ante scriptores Caroli Magni, id est, ante seculum IX; neque ego invenire potui. Afferri non debet S. Gregorius Turonensis lib. 4 cap. 31, ubi quidem agit de Geneva civitate, et Genuam edidit Chesnius. Nam hæc lectio jam correcta est a Ruinartio, qui Jenubam edidit et Janobam apud alios assignat. Quo modo scripserit ipse Turonensis, non inquiram scrupulose: sed unice observo, Genuam ab eo non vocatam, ut non solum evincitur multitudine codicum, in quibus diversa est lectio, sed etiam ex aliis locis Gregorii de Geneva: cum nullus in hisce Genuam invenerit; sed nomen valde diversum. Quare non recte Martinierius in Dictionario geographico ad vocem Geneve ex corrupta illa lectione intulit, Genevam seculo VI Genuam et Janobam corrupto nomine fuisse dictum. Non poterat saltem sana dialectica ex una voce diversimode lecta utrumque nomen inferre: neque ex incerta lectione aliquid certi docere.

aut certe sub finem seculi VIII

6 Fredegarius, qui Historiam Turonensis contraxit et continuavit, variis vicibus de Geneva loquitur; sed Genavam passim nominat, numquam Genuam. Semel, ut vult Ruinartius, col. 557 Januam dixit. At hic iterum aliter legunt alii, ut hæc lectio rursum sit suspecta, præsertim cum alias constanter Genavam scripserit Fredegarius, idemque nomen et in Notitiis provinciarum et episcopatuum, et in subscriptionibus conciliorum iis temporibus esse usitatum. At Continuator Fredegarii anonymus, qui seculo VIII scripsit, cap. 121 Genevam haud dubie vocat Januam. Tandem tamen a scriptoribus Caroli Magni et Genuam et Jenuam, aliquando etiam Januam fuisse nominatam, observavit laudatus Valesius; idque studiosus lector inveniet apud Bouquet tom. 5 Scriptorum rerum Gallicarum, modo consuluerit locos in indice Geographico assignatos. Inveniet similiter, eodem tempore et Gebennam dici cœptum. At hæc omnia non videntur seculo IX vetustiora, aut certe nihil ex his scriptum est ante senescens seculum VIII: nam in tempus singulorum tam curiose non inquisivi, ut velim illud hic determinare; neque necessarium est ad propositum nostrum examinare, an aliquid ex illis scriptum sit ante finem seculi VIII.

at Sanctus multo citius memoratus est Genuæ:

7 Etenim, sive sub finem seculi VII sive seculo IX usurpari ab aliquibus cœptum sit nomen Genua et Jenua ad urbem Genevam designandam, ex eo inferre non debemus, jam seculo VI aut VII, aut etiam multo citius sic appellatam fuisse in codicibus Hieronymianis. Si in uno codice nomen ita foret expressum, in aliis vero aut Geneva aut Genava legeretur merito crederemus, nomen in uno codice librariorum negligentia fuisse corruptum. At conspirant omnes codices, quos novimus: omnes habent Genua. Si vero illi codices forte non sint omnes seculo IX aut exeunte VIII vetustiores, ut vetustior est Epternacensis, omnes certe ex vetustioribus fuerunt exscripti. Itaque manet consensus codicum vetustiorum, S. Salonem annuntiantium Genuæ, quando Geneva eo nomine nondum erat nota: imo forsan eo nomine numquam appellata fuit Geneva ab incolis, aut accolis, sed solum a paucis peregrinis, qui corrupto nomine sunt usi.

et numquam Genevæ cultus aut catalogis episcoporum insertus.

8 Ad hanc ex nomine petitam rationem accedit alia, quæ me præcipue movit ad hanc inquisitionem. Nescimus, ullum umquam Salonium Genevæ aut in aliqua Galliæ civitate cultum fuisse, ut Genevensem episcopum. Eligant modo patroni Genevæ, et dicant, utrum velint, S. Salonium Fastis Hieronymianis adscriptum fuisse seculo V aut VI, an vero seculo VII aut ineunte VIII. Castellanus mortuum conjicit circa annum 469: Florentinius alium assignat integro seculo posteriorem. Quocumque ex his seculis fuerit Martyrologio additus, fuerit et cultus. Si post seculum V additus est Fastis, et cultum habuit; quomodo cultus postea excidit, quandoquidem perpetua fuerit successio episcoporum Catholicorum Genevæ usque ad tempora hæresis Calvinianæ? Quomodo Ado archiepiscopus Viennensis sub cujus metropoli erat Geneva, ignoravit sanctum episcopum ecclesiæ sibi suffraganeæ, et in Martyrologio suo prætermisit, si ille floruerat seculo V, et seculo VI aut serius cultum obtinuerat? Quomodo Salonius, si fuerit S. Eucherii filius et Sanctus, ne in catalogis quidem ullis ecclesiæ Genevensis reperitur? Certe in illis catalogis multi reperiuntur episcopi vetustiores, de quorum sanctitate non constat, ut mirum prorsus esset, in iis omissum fuisse antistitem et sua et patris suis sanctitate præ ceteris memorabilem, imo et pluribus gestis notum.

Salonius S. Eucherii filius fratrem habuit S. Veranum Venciensem,

9 Tillemontius tom. 15 Nota 6 in S. Eucherium inquirit, cujus civitatis episcopus videatur fuisse Salonius S. Eucherii filius, nititurque probare, Genevensem esse potuisse: sed, quam incerta sit res tota, agnoscit his verbis: Verumtamen temerarium esset de rebus adeo obscuris adeoque incertis aliquid velle affirmare. *Imo mihi ne probabilis quidem videtur episcopatus Salonii Genevensis, ut mox ostendam examinando rationes, quæ utrimque afferuntur. Ut autem examen istud fiat clarius, annotanda sunt aliqua, quæ de Salonio tamquam certa admittuntur. Salonius floruit seculo V, et patrem habuit S. Eucherium postea episcopum Lugdunensem, cujus obitus figitur circa medium ejusdem seculi V. Epocha illa latius examinari poterit ad XVI Novembris, quo S. Eucherius in Romano Martyrologio legitur. Frater Salonii fuit S. Veranus episcopus, de cujus sede item disputatur: sed communior ac probabilior opinio habet, fuisse episcopum Venciensem in hodierna Provincia, non procul a confinio comitatus Niciensis, ut probatum est ad X Septembris, ubi actum est de S. Verano. Ambo fratres, Salonius et Veranus, educati fuerunt in monasterio Lerinensi, ibique præstantes habuerunt magistro, ac demum ambo ad episcopatum sunt promoti.*

interfuit duobus conciliis et cum aliis scripsit ad S. Leonem:

10 Communis opinio est, Salonium illum, qui anno 441 subscripsit concilio Arausicano, apud Labbeum tom. 3 col. 1452, esse Salonium S. Eucherii filium, de quo agimus: nam aliunde etiam probatur, jam episcopum fuisse circa annum 440. Eidem concilio subscriptus legitur Ceretius, quem postea etiam cum Salonio et Verano conjunctum videbimus. Aliud tredecim episcoporum concilium memorat Labbeus tom. 4 col. 1024, quod habitum est Arelate ad componendam controversiam inter Theodorum episcopum et monasterium Lerinense. Inter dictos tredecim episcopos recensetur iterum Salonius, quem Eucherii filium videri, merito agnoscit Tillemontius in S. Eucherio art. 7, ubi illud episcoporum concilium figit circa 450 aut 451: ab aliis figitur circa 455: nam annus est incertus. Inter Epistolas S. Leonis Papæ post septuagesimam sextam edita est Epistola Ceretii, Salonii et Verani episcoporum ad S. Leonem, cui gratias agunt de celebri Leonis Epistola ad Flavianum Constantinopolitanum. Epistolam quoque exscriptam eidem remittunt, ut, si quid librarii errore defuerit, emendare dignetur, aut addere, si quid postea fuisset ab ipso additum. Rationem hanc adjungunt, Ut non solum plures sancti episcopi fratres nostri per Gallias, verum etiam multi ex laicis filii vestri, qui Epistolam istam magnopere pro veritatis manifestatione desiderant, remissam ad nos, et sancta manu vestra emendatam, transcribere, legere et tenere mercantur. *Ex his*

A his verbis colligitur, tres illos fuisse Galliæ episcopos. Non dubitat quoque laudatus Tillemontius, quin Salonius et Veranus sint fratres filiique S. Eucherii.

ad quæ dantur aliqot observationes:

11 Ex Epistola illa ulterius probabilissime colligitur, sedes episcopales Ceretii, Salonii et Verani fuisse vicinas, cum illi initio soli habuerint celebrem illam S. Leonis Epistolam, illamque noluerint reliquis Galliarum episcopis communicare, nisi constaret de fidelitate exemplaris sui. Dubium vero istud de fidelitate exemplaris omnino insinuat, prædictos tres episcopos non accepisse exemplar Epistolæ ab ipso Leone, sed aliunde id ipsis fuisse missum. Neque enim Leoni remittere debebant revidendum exemplar, quod ipse miserat. Cum autem Epistola S. Leonis ad Flavianum data sit anno 449, Epistola Ceretii, Salonii et Verani aut sub finem ejusdem anni aut sequenti 450 scribi potuit. Mox inter Epistolas S. Leonis sequitur Epistola Episcoporum Galliæ, qui serius S. Leoni de Epistola ad Flavianum gratias egerunt, forte quando trium præcedentium opera Epistolam acceperant. Certe eamdem Epistolam per Ceretium acceperunt episcopi provinciæ Mediolanensis, ut ipsi restantur in Epistola sua synodica ad Leonem, impressa post Leonis septuagesimam B septimam, his verbis: Quæ (Epistola ad Flavianum) ad nos ex vestra admonitione, sancto fratre et coepiscopo nostro Ceretio mutuante, pervenit. Hisce observatis, inspiciamus rem ipsam, examinemusque, qua verisimilitudine Salonium, in catalogis Genevensium plane ignotum, prædictæ civitati attribuere contendant episcopum.

et ex prædictis concluditur,

12 Primo adfuit Salonius concilio Arausicano 1, ut omnes agnoscunt quasi indubitatum. At verisimile non est, dicto concilio Arausicano, cui præsidebat S. Hilarius Arelatensis, præsentem fuisse antistitem Genevensem, ut vidit et insinuavit ipse Tillemontius Nota 6 in S. Eucherium. Adfuit quidem S. Eucherius Lugdunensis. At hic ipsa subscriptione indicavit, alterius se provinciæ esse, ita eam exprimens: Ego Eucherius episcopus subscripsi, sanctorum sacerdotum comprovincialium meorum super his exspectaturus assensum. Ita subscripsit metropolitanus provinciæ Lugdunensis. At reliqui omnes simpliciter subscripserunt, haud dubie quod essent ex provinciis convocatis. Verum nullus in illo concilio videtur fuisse ex provincia Viennensi, sub qua erat Genevensis. Qua igitur ratione poterat Salonius canonibus in illo concilio simpliciter subscribere, præsertim cum eo tempore inter metropoles Arelatensem et Viennensem de jure pri- C matus diuturna vigeret controversia? Hæc non explicuit Tillemontius, contentus dixisse, Salonium Genevensem casu fortuito adesse potuisse, quemadmodum ibi fuit S. Eucherius.

nec verisimile nec probabile esse,

13 Secundo adfuit rursum Salonius concilio Arelatensi III, quod anno incerto circa 450 aut 455 convocatum fuit a Ravennio Arelatensi ad terminandam controversiam, quæ erat inter Theodorum Foro-Juliensem episcopum et Faustum abbatem Lerinensem. Ex tredecim episcopis, qui aderant et nominantur apud Labbeum tom. 4 col 1820, nullus videtur fuisse provinciæ Viennensis. Imo ne probabile quidem est, ullum ex illa provincia adfuisse ob controversiam jam dictam de jure metropolitico, quæ sub Ravennio inter Viennensem et Arelatensem ecclesias viguit. Non edicit Tillemontius, qui de illo concilio agit tom. 15 in S. Rustico Narbonensi, an iterum casu factum sit, ut adesset cum reliquis Salonius, vel sic tamen clausis oculis Genevensem vocavit. Attamen in S. Hilario Arelatensi art. 10 observat, tempore illius controversiæ, de qua ibidem disserit, nullum umquam ex episcopis Viennensibus reperiri in conciliis per Arelatenses congregatis. Si autem ipsi Viennenses metropolitani volebant illis conciliis adesse, verisimile non est, eorum suffraganeos ad ea se contulisse, aut id facere potuisse sine D offensione metropolitani sui.

14 Tertio Salonius cum Verano et Ceretio scripsit circa annum 450 ad S. Leonem de accepta ejus Epistola, antequam id præstiterunt reliqui Galliarum episcopi. Ex eo autem collegimus probabilissime, vicinos fuisse trium illorum episcopatus. Venciensis solus ex iis notus est in hodierna provincia versus confinia Italiæ. At in illis quoque partibus fuisse episcopatum Ceretii, verisimile fit ex eo, quod Epistola Leonis per Ceretium sit communicata archiepiscopo Mediolanensi, ut ipse non longe ab Italia abfuisse videatur. Verum longo admodum intervallo a Verano adfuisset Salonius, si sedem habuisset Genevæ. Recurrit igitur rursum Tillemontius ad casum fortuitum, quo cum aliis duobus episcopis eo tempore fuerit Salonius. Verum tot hic fingendi sunt casus fortuiti, ut nulla sententiæ illi superfutura sit probabilitas. Nam et casus erit fortuitus, quod Genevenses ex insula Lerinensi longissime dissita sibi quæsiverint episcopum, quem verisimiliter numquam viderant; quod nullo indicio ostendere possimus Salonium illum umquam fuisse in urbe Genevensi, quod in nullis illius ecclesiæ reperiatur catalogis, quod ibidem nullo umquam cultu honoratus sit quantum novimus. Multo probabilius pro tot mirabilibus unum sub- E stituemus minus insolitum, nimirum opinionem illam ex levibus conjecturis fuisse exortam, non consideratis difficultatibus, quibus nequit consistere.

Salonium illum fuisse Genevensem episcopum.

Respondetur ad argumenta,

15 Fecit Tillemontius Nota 6 in S. Eucherium, quantum potuit, ut Genevensem Salonii episcopatum redderet saltem probabilem, neque tamen id perfecit. Primo probat, non fuisse episcopum Viennensem, quod facile credimus, et confirmari etiam potest rationibus contra Genevensem episcopatum allatis. Secundo probare nititur, neque Genuensem fuisse episcopum. Hoc mihi etiam probabilius est, ut infra dicam. Tertio pro Geneva profert hæc verba. Genuæ in Gallia, quibus ait eum annuntiari, in omnibus fere Martyrologiis. At omnia fere Martyrologia, quæ liberaliter jactantur, reducenda sunt ad solos Florentinii codices Hieronymianos, Rabani Martyrologium, et pauca posteriora. Voces vero in Gallia non leguntur in codice Epternacensi quem suis codicibus vetustiorem fatetur Florentinius. Omissæ sunt eædem voces in Corbeiensi minus vetusto ut dicendum sit, inventas non fuisse in codice, ex quo ille scriptus est. Quapropter habendæ sunt pro additione librariorum, imo et pro errore, qui illis facile obrepere potuit postquam Geneva ab aliquibus vocari cœperat Genua, et Genua ipsa Janua. Potest etiam esse vocum F transpositio. Nam in codicibus præcedit Aladius Autissiodorensis cui voces in Gallia addi potuerant, nec tamen additæ sunt; ut fortasse librarius eas retulerit ad locum non suum.

16 At, inquit Tillemontius, Geneva Latine confunditur cum Genua. Verum ostendi, id tantum esse cœptum circa initium seculi IX; ideoque nihil prodesse potest pro Geneva. Nam certo citius nomen Saloni adscriptum est Martyrologio. Si autem seculo V aut VI aut etiam VII id factum est, quomodo Genuæ annuntiari poterat, ut constanter in omnibus legitur, si erat Genevensis? Si quis voluerit contendere, tantum seculo VIII aut IX Martyrologio additum esse, nec verisimilia dicet, nec umquam explicabit, quomodo ignorari potuerit ab Adone Viennensi, et non modo exsulare a catalogis episcoporum Genevensium, sed Genevæ etiam omni cultu carere. Itaque secula postmodum confusio nominum nullam hic potest vim habere, et Usuardus prudenter scripsit Januis, ut illam sui temporis nominum confusionem vitaret. Addit Tillemontius, a Bollando nostro tom. 2 Februarii pag. 360 filium S. Eucherii Genevensem dici episcopum. At Bollandum non recte legit: nam Bollandus Genuensem ibi episcopum facit Salonium, non Genevensem. At potius cum Joanne Sava-

pro sede Genevensi adducta

AUCTORE J. S.

varone, quem laudat, negat fuisse Lugdunensem et Genuensem fuisse verbo edicit, ut Savaro in Opera Apollinaris Sidonii pag. 469 pluribus probare conatur.

Probabilius quoque non fuit episcopus Genuensis :

17 *Quod autem spectat ad episcopatum Salonii Genuensem, pro eo saltem meliores habentur rationes, quam pro Genevensi cum* Genua *constanter in Fastis nominetur, ac eodem die* Salomon *colatur Genuæ. Nam nomen aut in Fastis aut Genuæ modice potest esse mutatum. Quapropter in Fastis memorari eumdem, quem colunt Genuenses plane existimo. At Salonium Eucherii filium fuisse episcopum Genuensem, mihi minus probabile est. Etenim hic Salonius, cum adfuerit concilio Arausicano* I, *Arelatensi* III, *et cum Verano e Ceretio scripserit ad Leonem Papam, videtur episcopus fuisse in Gallia, et alicubi in hodierna Provincia aut Delphinatu versus confinia Italiæ sedem habuisse. Præterea alium certe episcopum habuit Genua anno 452, cum Epistolæ concilii Mediolanensis ante laudatæ ad S. Leonem subscripserit* Paschasius episcopus ecclesiæ Genuensis, *post quem et alii plures subscripserunt, ut non videatur paulo ante ad episcopatum fuisse promotus. Tillemontius figit illam Epistolam synodicam anno 451, neque ejus epocham curiosius hic examinare necesse est ; cum Paschasius saltem sedisse videatur, vivente Salonio, ut hic ab initio non fuerit Genuensis episcopus. Quapropter non video, quomodo Salonius potuisset esse episcopus Genuensis, nisi aliqua persecutione ex priore sede fuisset expulsus, eaque de causa a Genuensibus electus episcopus. At similia non sunt asserenda ex mera conjectura. Posset quoque Salonius coli Genuæ, si ibidem esset defunctus, aut eo translatum corpus, sed hujus quoque conjecturæ nullum habemus fundamentum, nullam rationem idoneam.*

ut alius videatur Salomon Genuæ cultus,

18 *Itaque, omissis conjecturis, malumus ignorare quo tempore vixerit* S. Salomon *Genuensis, quem tamen eumdem cum* Salone *aut* Salonio *in Martyrologiis memorato credimus. Ughellus tom. 4 Italiæ sacræ inter episcopos Genuenses, ex quorum prioribus multi exciderunt, primum incerto tempore ponit* Salomonem, *et de eo scribit sequentia :* S. Salomon, quem Salonem alii vocant, primus episcopus Januensis fuit, cujus memoria dimanasset ad posteros. Vetus traditio est, vixisse illum priscis illis temporibus, quibus fides Christiana in Januensibus, tamquam in bene subacto solo, altiores cœpit radices agere. Ejus sacrum corpus in metropolitana honorifice asservatur, celebraturque ejus festus dies IV Kal. Octobris. Illius meminerunt Romanum Martyrologium, Baronius in Notis, Petrus in Catalogo lib. XI cap 363 (*imo* 265,) Jacobus de Voragine in Vitis sanctorum episcoporum Januensium, suorum antecessorum. *In Kalendario impresso Sanctorum Genuensium festum* S. Salomonis episcopi Genuensis confessoris *ad* XXVIII *Septembris notatur* duplex. *Habemus ejusdem Vitam Italicam, sed quæ hisce nihil addit præter verba et ratiocinia. Castellanus in Vocabulario Hagiologico ait de* Salomone *Genuensi nihil inveniri* in vera antiquitate. *At ipse profert sexcentos Galliæ Sanctos, de quibus nihil præter cultum innotuit ; et de Salonio Genevensi, quem sibi confinxit ne cultus quidem umquam innotescet : nec de illo Salonio tanta proferuntur sanctitatis indicia, ut nequeat cultu carere.*

19 *Quod spectat ad martyrologos recentiores quorum tamen aliqui Baronio vetustiores sunt, certatim illi* Salomonem *Genuæ annuntiant, ut auctor Florarii MS. Sanctorum, Belinus, Molanus aliique editores Usuardi, Maurolycus, Galesinius ; et præter alios, quos mitto, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ titulum ponit,* de S. Salomone episcopo primo Genuensi. *Elogium vero breviter ita contexit :* Salomon, quem Salonum Usuardus appellat, primus Genuensium ecclesiam ex antiqua urbis traditione administravit. Vixit autem vicinus Ecclesiæ primitivæ temporibus, ac sanctitate præfulsit, primus in episcoporum Genuensium *serie* ab omnibus ejus urbis scriptoribus collocatus.... Ejus corpus sub ara majore ecclesiæ metropolitanæ conditum magnam habet apud Genuenses venerationem ; cujus dies festus IV Kal. Octob. celebratur. *Omisi quæ dixerit de successore, cum huc non spectent. An primus fuerit Genuensis episcopus, non edicit Ughellus ; sed primum ponit ex iis, qui innotuerunt.*

ejusque urbis episcopus.

Fictitia sunt scripta, ex quibus et Carthaginensis

20 *Putabam huic inquisitioni finem imponere ; sed video vel invitum me in Hispaniam etiam trahi. Nam eo* S. Salomonem *pertrahere voluit Joannes Tamayus Salazar, in Martyrologio Hispanico ad hunc diem ita scribens :* Januæ prope Securam in Hispania, S. Salomonis Carthaginis Spatariæ episcopi, qui virtutibus clarus, in pauperes beneficus, in oves providus, et sibi rigidus, gloriam est confessor inclytus adeptus. *Tum pro illa opinione adducit supposititia Pseudo-Juliani Opera, et æque fictitia poemata Auli Hali, posterioris seculi figmenta, quæ nominasse idem est ac refutasse. Refutavit fabulam Nicolaus Antonius in MSS. posthumis, ita ordiens :* Ridicula vero est æquivocatio Januæ urbis ad eum Hispaniæ locum quem PUERTA sive LA PUERTA nunc vocant, quod idem Hispanis cum JANUA sive PORTA significat. *Tum ostendit, eum locum quæsitum* Salomonis, *qui* Januis *ab Usuardo annuntiatur, causa, sed perperam et ridicule, cum locus ille Hispaniæ, qui nunc* Porta *dicitur, numquam dictus fuerit* Janua. *Refutat etiam pluribus Tamayum, qui asseruit, Genuam numquam fuisse* Januam *dictam. At id Genuæ medio ævo nomen notius est, quam ut plura huc transferre de his oporteat.*

et Bracharensis in Hispania episcopus fuit dictus

21 *Credidit nimium personatus Pseudo-Juliani auctor,* S. Salomonem *tam parum esse notum, ut facile in Hispaniam transferri posset. Verum sui immemor, non semel tantum id facere tentavit, sed bis etiam, et diversimode, ut post refutationem eorum, quæ adoptavit Tamayus observat laudatus Antonius, hæc subjiciens :* At neque hic sistunt de Salomone isto nugæ. Qui enim hoc loco Salomon est Carthaginensis episcopus, alio est Bracharensis, Melanti Toletani frater, de quo late egimus, examinantes catalogum episcoporum Toletanorum ficulnum. Adv. enim 281 ita ait : « Hic sanctus pontifex (Salomon « Bracharensis ut apparet ex antecedentibus) dum « iret vitare, ut creditur, sanctum Papam Marcel- « linum, Genuæ obiit XXVIII Septembris » Ride hominis obliviosi, aut nusquam pedem figentis, inconstantiam, lector, et mecum abi ad alia. *Hactenus laudatus Antonius in MSS. posthumis, quæ Majoribus nostris anno 1721 communicata fuerunt. Plura de hisce non addo, cum eruditi Hispani merces illas, male obtrusas, jam dudum abjecerint.*

DE-

DE S. ANNEMUNDO ALIAS DALFINO EPISCOPO LUGDUN. MART.

IN TERRITORIO CABILLONENSI

IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Memoria Sancti in aliquot Martyrologiis; diversa ejus appellatio apud scriptores Gallos et Anglos: inde et ex corrupto Bedæ textu ortus error putantium, duos fuisse episcopos diversos; argumentorum in oppositum allatorum refutatio.

B E

ANN. DCLXI *Memoria ejus antiquis particularium ecclesiarum*

Quantumcumque sancti hujus Antistitis memoriam celebrem fecerint tum antiqua et numquam, ut patebit, interrupta Lugdunensium veneratio, tum veterum ac præstantissimorum etiam exterorum scriptorum de gestis et morte ipsius testimonia; nullis tamen ejus inscriptum legitur classicis Martyrologiis. *De privatis autem Lugdunensis diœcesis Fastis sacris hæc tradit Jacobus Severtius in Chronologia historica archiepiscoporum Lugdunensium pag.* 150: In omnibus Martyrologiorum libris, qui intitulantur de veneratione Sanctorum existentium in civitate Lugdun. tam in collegiatis ecclesiis, quam regularibus continentur hæc verba: « Quarto Kalend. Octobr. « natalis beati Annemundi, episcop. Lugdun. et « martyris Christi. Requiescit autem hic Martyr in « eadem urbe ad sanctum Petrum citra Ararim. » *Idem ipsum confirmat sæpe laudandus Petrus Franciscus Chiffletius societatis Jesu sacerdos in transmissis huc de* S. Annemundo *Notitiis MSS.; ubi inter ecclesias civitatis ac territorii Lugdunensis, in quarum antiquis Martyrologiis eodem ubique sensu, licet, paucis*

C *interdum apicibus diversis, ista legi asserit, nominatim exprimit ecclesias S. Stephani, S. Irenæi et S. Justi et hæc addit:* In Martyrologio veteri ecclesiæ de Aere Bellicensis diœcesis sic se legisse testatur Joannes, Dei patientia Bellicensis episcopus, datis litteris VI Kalendas Junii MCCLIV: « Quarto Kalen« das Octobris apud Lugdunum Annemundi episco« pi et martyris, qui in ecclesia beati Petri sancti« monialium requiescit: ad cujus corpus per orationes « operante Deo, multi infirmi venientes, de morbo, qui dicitur caducus, ibi curantur. »

et aliquot recentioribus Fastis inscripta.

2 *Locum tandem obtinuit in editis aliquot recentiorum Fastis. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum sic ipsim reposuit hoc die:* Cabilloni in Gallia S. Annemundi episcopi Lugdunensis et martyris. *Castellanus item in generali Martyrologio:* Prope Cabilonum ad Ararim S. Enemundi, episcopi Lugdunensis, jubente Ebroino, trucidati. *Saussayus in Gallicano:* In Æduis pone Cabilonem Natalis sancti Ennemundi, cognomine Dalphini, Lugdunensis episcopi, illic pro justitia cæsi etc. *Denique Parisiensis martyrologus;* Prope Cabilonem sancti Annemundi Lugdunensis episcopi, ab Ebroini emissariis impie trucidati. *Nomen ejus Gallice effertur* S. Chaumond, *et, ut monet Castellanus, prope Augustodunum* S. Yrmond; *Latine major varietas est: nam et* Anemundus *reperitur,* Aonemundus, Aunemundus, Cannemundus, Chanemundus, Unemundus et Munemundus. Annemundus *appellatur in catalogo primo episcoporum Lugdunensium apud Chiffletium in Paulino illustrato pag.* 83, Aonemundus *vero ibidem in secundo ac tertio catalogis; primam appellationem, licet Mabillonius, non allata ratione, mendosam dicat, retinendam censui, non tantum quia apud recentiores longe communior est, sed quia ipsi favent Acta; præceptum ipsiusmet Sancti pro monasterio S. Petri Lugdunensi, et epistola Leydradi ad Carolum Magnum, monumenta suo loco plenius designanda.*

3 *Alterum sancti Antistitis nomen, seu, ut Saussayus censuit, cognomen* Dalfinus, *latiorem scriptoribus seculi proxime elapsi disceptandi campum aperuit. Lis modo decisa est, proindeque sufficerit, causam ejus modumque referendo proponere. Notandum igitur primo, quod Eddius Stephanus, venerabilis Beda, Fridegodus, Eadmerus, Willielmus Malmesburiensis, aliique scriptores Angli in Actis S. Wilfridi, Eboracensis episcopi, Sancto nostro, quem Galli passim* Annemundum *vel* Aunemundum *etc. ut diximus, vocitant, solum* Dalfini *nomen attribuerint. Notandum secundo, quod* S. Dalfini *martyrium, cui S. Wilfridus adstitisse dicitur, in prioribus venerabilis Bedæ editionibus statuatur sub Brunichilde regina. Hinc eminentissimus Baronius in Annalibus sine ulteriori examine* Dalfini *episcopi Lugdunensis obitum retulit ad annum* 614. *Baronium secutus est Jacobus Severtius in utraque editione Chronologiæ historicæ antistitum Lugdunensium et, quamvis fateatur* Dalfino *locum non dari in Catalogis, medium tamen ipsum collocat inter Secundinum et Chagnoaldum episcopos. Accesserunt Joannes Chenu in Serie archiepiscoporum et Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium, quem typis vulgavit anno* 1629.

Angli Dalphinum, Galli Annemundum dixerunt.

F

4 *Iidem tres auctores Galli, cum aliunde certo constaret, Lugduni sedisse* Annemundum, *regnante Clodovæo II, occisumque esse sub S. Bathilde regina, pro filio Clotario III regni administratrice; nec illi locum negare potuerunt; statuerunt igitur ipsum post medium seculum 7, tamquam a* Dalfino *diversum. Neque tamen absque omni omnino scrupulo: Severtius enim, quem mutata phrasi imitatus est Raynaudus, hæc habet in utraque editione:* Hic suboritur controversia merito

Nonnulli duos diversos putavere.

AUCTORE J. P.

A rito dirimenda. Vetus Breviarium cameræ archiepiscopalis *(uti et biographus in nostris MSS.)* huic Primati (*Annemundo*) aliud nomen ingerit hac nota: IGITUR DALFINI SEU B. ANNEMUNDI MARTYRIS VITAM EXPONAM. Quo in loco pauci opinabantur, non esse seorsum supra conscribendum a nobis Dalphinum archiepiscopum, ut ipse et S. Annemundus efficiant duos primates; sed verius hæc nomina unam et eamdem designasse personam. Non vero cogimur ejusmodi voces distinctis duobus Archiepiscopis tribuere. Imprimis quia ad id invitant temporum ac reginarum discrimina, quæ martyriis assensum præbuere. Nam Dalfinus mortem passus est, præcipiente Brunichilde sub Clotario II rege Francorum anno DCXIV. At S. Annemundus obiit sub annum DCLXVII, Balthilde alia regina annuente huic neci, sub Clodovæo II rege, quam reginam vel etiam adnominat Breviarium Cameræ.

alterum sub Brunichilde cæsum, alterum sub Bathilde;

5 *Raynaudus in Indiculo rectius negat, trucidatum fuisse* Annemundum, *Bathilde regina annuente; sed illius a* Dalfino *distinctionem non solum deducit ex diversitate temporum ac principum, sub quibus passi memorantur; verum etiam ex modo et loco passionis:* B Dalfinus, *inquit*, eamdem cum S. Desiderio aleam Brunichildis reginæ tempore ac jussu subiit, Lugduni capite plexus, sub annum, ut aiebam, DCXII. At S. Enemundus, regnante Clodovæo II, annis circiter quinquaginta post Brunichildis obitum sub annum Christi DCLXVII. *Ad difficultatem autem ex Breviario seu Actis petitam, ita respondit:* Esto sanctus quoque Enemundus agnominatus sit Dalfinus, ut illa Acta significant: forte ex eo, quod simili ex causa passus sit, ex qua antecessor ejus Dalfinus. *Hoc statu, ni fallar, causam reperit Bollandus noster, quando dilucidanda venerunt Acta S. Bathildis reginæ ad diem XXVI Januarii, atque ea occasione illam penitius discutiendam suscepit.*

ast error est, natus ex corrupto Bedæ textu:

6 *Id ut faceret Bollandus, movit atrox de Bathilde judicium Willielmi Malmesburiensis, sanctæ huic reginæ non modo mortem* Dalfini *imputantis, sed ut mulierem furiis infernalibus agitatam proscindentis. Eapropter totum Commentarii prævii paregraphum 5 [Ista]i quæstioni impendit:* Cædes S. Annemundi sive [D]elfini an per Bathildem curata. *Ac primo quidem [S]tatum quæstionis lectori clare expositurus, profert Malmesburiensis textum ex lib. 3 de Gestis pontificum Anglorum, in quo Bathildi adscribitur cædes* Dalfini; *dein verba ex vulgatis tunc Bedæ exemplaribus lib. 5 Historiæ ecclesiasticæ gentis Anglorum cap. 20, ubi* Dalfini *cædes attribuitur Brunechildi. Tum, quod ego jam paucis præstiti, pluribus ac recitatis ipsorummet verbis, Cardinalis Baronii, Jacobi Severtii, Joannis Chenu, et Theophili Raynaudi, vulgato Bedæ adhærentium, sententias proponit, demumque subsumit:* At si totum illud Bedæ caput accurate legissent viri illi eruditissimi, facile intellexissent, mendum esse in vulgatis Bedæ exemplaribus, in quibus BRUNICHILDÆ nomen pro BALDECHILDÆ scriptum a sciolo quopiam librario, qui cum piorum antistitum cædem alienam a benignissimis Bathildæ moribus sciret, Brunichildæ potius eam tribuit, nominis etiam fortassis affinitate deceptus, aut litterarum, quibus nomen expressum erat, contractione.

in quem Brunichildis pro Bathilde irrepsit

7 Brunichildem *autem pro* Baldechilde *seu* Bathilde *intrusam fuisse in Bedæ vulgata tunc exemplaria, legentibus totum caput deprehendi potuisse, ostendit Bollandus ex ætate S. Milfridi, qui testantibus Beda, aliisque ejus biographis,* Dalfini *martyrio interfuit.* Testatur istic Beda, *sic pergit Bollandus,* S. Wilfridum ab Ercomberto Cantii rege cum S. Benedicto Biscopio Romam missum; postquam rediit, junctum esse amicitiis Aldfridi regis, filii Oswii; postea episcopum consecratum ab Agilberto, jam Parisiensi episcopo, cum esset annorum XXX: exegisse in episcopatu annos XLV; obiisse eo anno, D quo Coenredus rex Merciorum, et Offa filius Sigheri regis Orientalium Saxonum e Britannia discessere Romam versus, Pontificatum habente Constantino, qui anno DCCVII VII Martii Sisinnio successit. Florentius Wigorniensis anno Christi DCCIX contigisse Wilfridi mortem scribit; unde sequitur, anno DCLXIV consecratum; anno DCXXXIV natum, a Brunechildis nece vigesimo primo. *Post pauca gravem detegit Joannis Chenu, obitum* Dalfini *referentis, memoriæ vel calami lapsum: tum* Fallitur quoque, *inquit*, etsi levius, Raynaudus, dum Baronium ait ex rerum Gallicanarum scriptoribus asserere S. Dalfini martyrium; cum Baronius unicum citet Bedam, nec anno DCXII sed anno DCXIV; nec modus locusque passionis Dalfini et Annemundi, ut ait, discrepant: non enim Lugduni occisum Dalfinum Beda scribit. Nec denique regnante Clodovæo II occisus est Annemundus, sed filio ejus Clotario cum matre. *Tum subdit alia, unde deducat, Bedæ* Dalfinum *eumdem esse cum* Annemundo, *occiso quidem, regnante Bathilde, sed, ut allatis rationibus contendit, facinoris non conscia. Hanc materiam priusquam attingamus, audire* E *juverit, quem successum habuerit apud eruditos exposita hactenus Bollandiana crisis.*

Errori adhæsit Raynaudus,

8 *Pupugit ea imprimis Theophilum Raynaudum, at non effecit, ut mutaret sententiam. In secunda quippe Indiculi sui editione, curata anno 1662, repetitis iis, quæ in prima de* Dalfino *tradiderat, ista subnectit:* Ita scripsi, secutus Bedam et Baronium. Nuper vero Joannes Bollandus ad Vitam S. Bathildis, Bedam mendi hac in parte, me multiplicis exerrationis notavit; quanto jure, excutio in Syntagmate de libris propriis, recognoscens hanc lucubrationem. *Prodiit in lucem anno 1669 sub nomine Raynaudi allegatum Syntagma, quamquam utcumque dubitem, an genuinum sit ipsius Opusculum: dubitandi causas mox afferam. In illo itaque Opusculo pag. 32 seu ipse, seu pro ipso alius, repetit sua de* Dalfino *asserta in Indiculo, Bollandique in eadem subjungit censuras; non tamen ubique omnino accurate, ut dum dicit, quod juxta* Bollandum hallucinatus sit Beda, nomine Brunichildis intruso pro nomine Bathildis vel Baldechildis. *Bollandus quippe ibidem hallucinationis non notavit Bedam, sed sciolum Bedæ corruptorem.*

cumque dein contra Bollandum

9 *Profert dein syntagmatis auctor rationes, quibus* F *in suaise sententia confirmari profitetur, et exerrationum sua um cumulum admodum minui contendit, atque ita orditur:* Quod enim S. Dalfinum a S. Ennemundo sejunxi, feci inhærens Baronio, apud quem contractum, et jussu ipsiusmet, non paucis quoad seriem annorum aliter dispositum, quam in Annalibus expassis, lego anno DCXII præter Bedam alios, (quos vero nisi Gallicanarum rerum tractatores ?) agnoscere S. Dalfini martyrium; utique tanquam peculiaris Sancti et sejuncti a S. Ennemundo. Idem habet Severtius in Lugdunensium antistitum serie et Petrus Bullioud in Notis ad Vitam S. Triverii num. 2: Itaque cumulus ille exerrationum mearum, adeo minute ac diligenter annotatarum, decrescit. *Hæc, quantum intelligo, ad diluenda ea, in quibus speciatim falli Raynaudum monuerat Bollandus verbis, quæ dedi num. 7, et inprimis in non recte citato per Raynaudum Cardinale Baronio. Scilicet, Bollandus dum Baronium citatum legit ad annum 612, intelligere non debuit Baronii Annales ipsos, sed Annalium istorum Epitomen a Spondano adornatam. Credat hoc, per me licet, auctor Syntagmatis. Videamus interim quid tandem habeat Spondanus in Baronio contracto ad dictum annum 612:* Quo eodem anno Desiderius Viennensis episcopus, ac PAULO POST Delphinus episcopus Lugdunensis, ejus-

A ejusdem impiæ Brunichildis opera (ut idem auctor * aliique tradunt) crudeli morte perempti, martyrium consecuti sunt. *Indene recte deducitur, quod tradit in Indiculo Raynaudus:* Ejus (*Dalfini*) martyrium a Cardinali Baronio ex rerum Gallicanarum scriptoribus agnoscitur et statuitur anno Christi DCXII, attingiturque a Beda proxime laudato? *Mihi id quidem non videtur.*

* Beda

10 *Spondanus ad annum* 612 *referens martyrium S. Desiderii, simul, ut fit in historiarum compendiis, meminit* S. Dalfini, *quod in Baronio ab eadem Brunichilde occisum legeret; non quod eodem tempore defunctum existimaret, ut satis indicat particulis* paulo post, *nedum quod corrigendum vellet Baronium; cum in margine ipsummet tamquam auctorem suum citet ad annos* 612 *pro Desiderio scilicet et* 614 *pro* Dalfino. *Quæ autem addit Spondanus :* Ut idem auctor (*Beda*) aliique tradunt *: non tantum respiciunt dicta de* Dalfino, *sed potissimum dicta de Desiderio, ut liquet ex margine, ubi alios istos assignat, Adonem nempe, Martyrologium Romanum et Baronium. Agunt enim revera de Desiderio Ado et Martyrologium Romanum, de* Dalphino *nusquam. Vera igitur manet Bollandiana*

argumentis,

B *censura :* Fallitur... Raynaudus dum Baronium ait ex Gallicanarum rerum scriptoribus asserere S. Dalfini martyrium, cum Baronius unicum citet Bedam, nec anno DCXII sed anno DCXIV. *Non decrescit proinde etiam Raynaudi exerrationum cumulus, cum pro reliquis, in quibus ipsum speciatim falli dixit Bollandus, nihil proferat in medium auctor syntagmatis. Sed inquit,* idem habet Severtius... et Petrus Bullioud. *Sic est, statuerunt et ipsi* **Dalfinum** *sub Brunichilde ut ab* Annemundo *distinctum.* ***Quid tum?*** *Indene decrescit exerrationum cumulus?* ***An fortasse is*** *non fallitur, qui alios errantes sequitur ?*

11 *Interea confidenter prosequitur Bollandi adversarius:* Et multo etiam magis decrescit, si respuatur, (ut sane non nemini respuendum videbitur) quod a Bollando CONTRA OMNIUM CODICUM FIDEM, apud Bedam Brunichildis, trux fœmina et omnibus cooperta infamibus notis, transformatur in S. Bathildam. *Quam non leviter hic fallatur vir bonus, docebit statim exhibenda ingens codicum Bedæ correctiorum series, in quibus* Bathildis *legitur, non* Brunichildis. *Interserit hic idem auctor responsum ad alteram Bollandi opinionem Raynaudo contrariam, sed cum præsenti materia minus connexam, aptiusque infra cum responso examinandam ; demumque sic arguit :*

quorum imbecillitas

C Quare unica superest criminatio de oscitantia, et Baronio et aliis mecum impacta, ob non perlectum integrum Bedæ caput. Quinimo perlegi et totum caput non oscitanter evolvi; nec tamen deprehendi, aut etiam nunc apud Bedam deprehendo, quod eumdem esse Delfinum cum Ennemundo cogat fateri. Itaque aperte liquet, Bollandum illud Bedæ caput non legisse totum, vel indiligenter legisse, alioqui vidisset, nihil in reliquo capite esse, quod ad hanc rem faceret, nec Baronium et alios ei inhærentes insimulasset prolapsionis ob non lectum plene illud Bedæ caput. *Hæc ille, quæ si tam sincere quam asseveranter scripserit, dignior videri poterit commiseratione, quam refutatione.*

12 *Porro ne nihil reposuisse videretur ad objectam a Bollando ætatem S. Wilfridi cum ætate Brunechildis minime congruentem, Florentii Wigorniensis a quo obitum Wilfridi anno* 709 *annexum dixerat Bollandus, calculos universim impugnat, et, tamquam re peracta* Ex his habetur, *inquit,* Florentii chronologiam non esse adeo accuratam et certam, ut propter eam abjiciendus sit Beda, aut notandus hallucinationis, absque alio argumento, quam quod a Florentii authoritate ducitur. *Quasi vero Bollandus ætatem Wilfridi cum ætate Brunechildis minime*

detegitur,

congruentem sustinuerit ab auctoritate Florentii, et non ab assignatis ipsiusmet Bedæ notis chronologicis, ex quibus ostendit, S. Wilfridum episcopum ordinatum esse, cum esset annorum circiter triginta, *et* post quadraginta et quinque annos accepti episcopatus diem clausisse extremum, eodem anno, quo *Coinred rex Merciorum et Offa, filius Sigheri regis Orientalium Saxonum,* Britanniam reliquere, anno *nempe* imperii Osredi quarto,... Pontificatum habente Constantino : *quæ omnia sunt propria Bedæ verba, ex eodem capite* 20 *desumpta, et tam evidenter ad rem facientia, ut, qui, post perlectum et totum caput non oscitanter evolutum, id negat, se media in luce cæcutiisse prodat.* D

AUCTORE J. P.

13 *Osredus patri Alfredo, Nordanhymbrorum regi, defuncto, ut testatur cap. præcedenti idem Beda,* anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo quinto *in imperium successit; quartus igitur imperii ipsius annus, quo Coinred Britanniam reliquit, et obiit Wilfridus, recte statuitur juxta Bedæ calculos Christi* 709, *quem eumdem etiam diserte exprimit, in Recapitulatione chronica totius Operis, ut sequitur :* Anno DCCVIIII Coenred rex Merciorum, postquam quinque* annos regnabat, Romam pergit. *Hinc collige primo, quam præpostere desperatæ causæ patronus reprehenderit chronologiam Florentii, hoc certe loco tam aperte Bedæ auctoritate nixam, ab ipso Baronio, quem contra Bollandum defendit, ex Beda traditam in Annalibus, et ab eruditis hodiedum indubitanter admissam. Collige secundo, quam recte Bollandus, subductis ab anno* 709 *annis* 45, *quot Beda tribuit episcopatui S. Wilfridi, et aliis* 30, *quot circiter ætatis eum numerasse, scribit idem Beda, dum consecratus fuit, quam recte, inquam, Bollandus statuerit Wilfridi nativitatem anno* 634, *indeque concluserit, martyrium* S. Dalfini, *cui Wilfridus juxta Bedam et reliquos Wilfridi biographos omnes, interfuit, statui non posse sub Brunechilde, utpote plures ante natum Wilfridum annos e vivis sublata; sed sub Baldechilde seu* ***Bathilde,*** *pro cujus nomine in editis Bedæ exemplaribus scriptum fuerit a sciolo nomen Brunechildis; et in hoc quidem Bollandus sectatores nactus est, quotquot vidi eruditos, qui post editum sub nomine Raynaudi Syntagma istam materiam pertractarunt.* E

defendere conatus est

* al. sex

14 *Dico* sub nomine Raynaudi, *quia, cum in tota illa contra Bollandum disputatione minime reperiam Raynaudi judicium, eruditionem ac sapientiam, utcumque dubito, an ipsum, sicut edita est, auctorem habuerit. Accedit, quod tomus Operum ejus vigesimus, quem* Apopompæum *vocant, et in quo primum locum occupat dictum Syntagma, anno dumtaxat sexto post Raynaudi obitum, per anonymum digestus et Cracoviæ, ut præ se fert, in lucem editus sit sine approbatione Superiorum Societatis;* unde hæc illum tamquam partum legitimum non agnoscit, *sicut monet Nathanael Sotuellus in Bibliotheca Scriptorum ejusdem Societatis pag.* 759, *ubi Raynaudi Opera recenset. Non vidit Bollandus illud, in quo tamquam* criminator *incessitur, Syntagma, quarto etiam circiter anno ante editionem defunctus; verumtamen propter Raynaudi querimoniam superius ex Indiculo recitatam, et ad confirmandum suum de intruso Brunechildis pro Baldechildis seu Bathildis nomine judicium, notavit sequentia in collectaneis ad Acta* S. Annemundi *seu* Dalfini : Cum Januarium edidimus, tres solum videramus Historiæ a Beda scriptæ editiones, Basileensem anni MDLXIV, Parisiensem MDLXXXIII, Coloniensem MDCI, nullum MS. exemplar. Verum ipso, quo nostra edebamus anno MDCXLIII prodiit eadem Bedæ Historia, excusa Cantabrigiæ in Anglia, cum tribus præcipue MSS. Latinis collata et a mendis repurgata; eademque ab Alfredo Anglo-Saxonum rege quondam paraphrasi Saxonica eleganter explicata, et cum tribus quoque MSS. Saxonicis collata. Eam haud F

ipse vel pro ipso alius. Bollandi sententia documentis

A haud multo post nacti sumus ac deinceps sæpe illa usi. Porro in capite illo xx libri v ita habetur: « Nam BALTHILD regina, missis militibus, episcopum jussit interfici. » Notat in margine, qui editionem adornavit, in MS. collegii sanctissimæ Trinitatis Cantabrigiæ haberi BALDHILD. In Alfredi Paraphrasi est itidem BALTHILD. Ut minime dubium videri possit, quin ita scripserit Beda, eaque de Dalfini cæde, per Bathildem imperata, didita fuerit per orbem fama. *Ista Cantabrigiana editio simul cum Bollandi super hac materia judicio, excitavit verisimiliter eruditos recentiores, ut et ipsi, si quos haberent, Bedæ MSS. codices consulerent. Hos inter Petrus Franciscus Chiffletius Societatis Jesu presbyter,* nactus e sancti Maximini Trevirensis bibliotheca manuscriptum codicem adorandæ vetustatis, *ut præfatur, ex eo cum aliquot aliis MSS. codicibus collato Bedæ Historiam excudit anno* 1681. *Hic autem pag.*289 *legitur:* Namque Baldid, *cetera ut in Cantabrigiana editione ; in Notis vero pag.* 323 *monet Chiffletius, in codicibus Thuano et S. Germani de Pratis haberi* Balthid. *Mabillonius Sæculo* 2 *Benedictino pag.* 777 : Libri, *inquit,* omnes antiqui ac Bedæ

AUCTORE. I. P.

B versio Saxonica, ab Alvredo rege facta, Balthildem præferunt. *Pagius in Critica ad annum* 658 : Corrigendus itaque locus Bedæ ex editione Latino-Saxonica seu Cantabrigensi, Chiffletiana et variis MSS. a viris doctis citatis, quibus addendi quinque bibliothecæ Colbertinæ a me lecti, in quibus loco BRUNECHILDIS habetur BALTHILD, vel BATHILDE, vel BALDHID, vel BALTHID vel BALTID. *Michael Alfordus in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonicæ tom.* 2 *pag.* 286 : Corrigi ergo debet hic lapsus vel per manuscriptos codices, vel per antiqua Bedæ impressa exemplaria. Meus MS. sic habet : « Namque BALDHILD regina etc. » Et ita sine dubio legendus ille locus. Nam impressa olim Argentinæ exemplaria ante annos centum quadraginta (*editus est tomus ille Alfordi anno* 1663) eodem fere modo legunt : « BALTHILD regina, missis militibus Episcopum jussit « interfici. »

15 *Hæc sufficient, opinor, ut perspiciat lector, nimis præcipitanter assertum fuisse ab auctore Syntagmatis, quod Bollandus* contra omnium codicum fidem *substituendam voluerit in Beda Bathildem Brunechildi. Accedant nunc per modum corollarii testimonia veterum aliorum unde constet,* Dalfini *martyrium contigisse*

irrefragabilibus firmatur.

F *sub Bathilde regina. Eddius Stephanus, S. Wilfridi, ut sequenti § ostendam, familiaris et æqualis, in ejusdem Vita, ex codice MS. Sarisburiensi, vulgata per Thomam Gale anno* 1691, *ita scribit cap.* 6 : Regina nomine Balcthild... episcopos occidere jussit, ex quibus unus est Dalfinus. *Fridegodus, qui ante medium seculum* 10 *ejusdem Wilfridi Vitam heroico metro descripsit,* Balthild *quoque habet apud Mabillonium part.* 1 *Sæc.* 3 *Benedict. pag.* 175; Batildem *anonymus Wilfridi biographus apud Capgravium in Legenda Sanctorum Angliæ, Londini impressa anno* 1516; *consonat Willielmus Malmesburiensis, ut supra dictum, ac denique Hugo abbas Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ MSS. pag.* 102 *verbis verisimillime ex Beda desumptis, ut sequitur:* Balthildis, missis militibus, Dalfinum Lugdunensem episcopum interfecit. *Ceterum hæc ut latius, quam alioqui necesse foret, deducerem, exegit justa Bollandi defensio.*

D

§ II. Gesta aliquot Sancti ab Eddio, Beda, aliisque Anglis conscripta ; Acta item ipsius ab anonymo Gallo ; Martyrium sub S. Bathilde regina, sed ipsa inscia vel invita.

Quandoquidem præcedente § abunde probatum est, figendum esse S. Dalfini *martyrium temporibus Bathildis reginæ, justa ratio postulat, ut, quo pacto piissimam hanc mulierem ab ejusdem cæde excusent eruditi, proponamus, postmodum indagaturi, unde factum sit, ut, quem Galli passim* Annemundum *vocant, Angli* Dalfinum *nuncuparint, unum quippe eumdemque esse, nunc similiter agnoscunt omnes. Quo autem id facilius et ordinatius exsequamur, præmittenda sunt primum, quæ ab antiquis Anglis, tum quæ a Gallis eo spectantia referuntur. Anglos inter primum locum hic damus Eddio Stephano S. Wilfridi biographo, de quo tradit sequentia venerabilis Beda lib.* 4 *cap.* 2 *Hist. Eccles. gentis Anglorum.* Sed et sonos cantandi in ecclesia, quos eatenus in Cantia tantum noverant,

Gesta Sancti, in quibus cædes ejus

E ab hoc tempore per omnes Anglorum ecclesias,discere cœperunt : primusque, excepto Jacobo (de quo supra diximus) cantandi magister Northanhymbrorum ecclesiis Eddi cognomento Stephanus, fuit invitatus de Cantia a reverendissimo viro Wilfrido, qui primus inter episcopos, qui de Anglorum gente essent, Catholicum vivendi morem ecclesiis Anglorum tradere didicit. *Hinc patet, Eddium fuisse Wilfrido æqualem; sed et familiarem ac individuum se ei fuisse comitem, prodit ipse in Vita Wilfridi locis variis, quos citatos vide apud Mabillonium part.* 1 *Sæc.* 4 *Sanct. S. Ord. Benedicti.*

17 *Porro laudatus biographus apud Galeum, narrato S. Wilfridi ex Britannia Romam peregrinantis, adventu in civitate Lugdunensi, sic orditur caput Vitæ* 4 : Benedictus Deus, qui servos suos defendit et protegit, et per bonorum auxilia adjuvabit. Nam in supradicta civitate (*Lugduni*) sanctæ memoriæ Dalfinus archiepiscopus erat, qui super servum Dei, mitissimum Wilfridum posuit oculos suos in bonum et benigne cum sociis suis hospitio susceperat, videns in facie serena, quod benedictam mentem gerebat. Ideoque omnia illis necessaria quasi

a scriptoribus Anglis,

F proprii sui essent, abundare fecit, et sibi illum adoptivum filium eligere voluit, dicens ad eum : Si manseris mecum fiducialiter, dabo tibi bonam partem Galliarum ad regendum in seculum, virginemque filiam fratris mei in uxorem, et te ipsum adoptivum filium habebo, et tu me Patrem in omnibus fideliter adjuvantem. Et respondens sanctus Wilfridus servus Dei sapienter, sicut erat edoctus, dixit : Sunt vota mea Domino, quæ reddam, relinquens, ut Abraham, cognationem et domum patris mei, ut visitem Sedem Apostolicam, et ecclesiasticæ disciplinæ regulas didicerim in augmentum gentis nostræ ad serviendum Domino, desiderans a Deo accipere, quod diligentibus se promisit, dicens : « Qui reliquerit patrem aut matrem » et reliqua « centuplum accipiet et vitam æternam possidebit. » Jam enim vita comite, Deo adjuvante, si vixero, iterum revertens videbo faciem tuam. Hæc et alia audiens sanctus Episcopus, veraciter servum Dei esse et a Spiritu sancto imbutum intellexit præparans sibi necessaria, in pace Christi secundum voluntatem ejus cum ducibus et opibus ad Sedem Apostolicam emisit.

18 *Capite* 5 *inter S. Wilfridi, ejusque Romæ gesta complectitur, donec iterum ad patrem suum* Archiepis-

nominatim Eddio Stephano

A Archiepiscopum Lugduno Galliæ civitatis commode pervenit; *deinde sic prosequitur cap.* 6 : Invento igitur Dalfino archiepiscopo sospite et sano, gratulabundus filius ad Patrem ingreditur, et per ordinem servus Dei Wilfridus beatitudinem ei itineris sui omnem narravit. Et Episcopus gratias agebat Deo, quod filium suum incolumem pergentem, ac iterum revertentem Dominus custodivit. Nam per tres annos simul cum eo mansit, et a doctoribus valde eruditis multa didicit, et amor magis ac magis crescebat inter eos. Etenim servus Dei Wilfridus desiderio concupiscens tonsuræ Petri apostoli formulam in modum coronæ spineæ, caput Christi cingentis, a sancto Dalfino archiepiscopo libenter suscepit. Manus suas Sanctus super caput ejus ponens, cogitabat in corde suo illum habere post se hæredem, si sic Deus voluisset; aliquid enim melius genti nostræ Deo providente. Nam illo tempore malevola regina nomine Balcthild Ecclesiam Domini persecuta est. Sicut impiissima regina Jezabel, quæ prophetas Domini occidit, ita ista, exceptis sacerdotibus et diaconibus novem episcopos occidere jussit : ex quibus unus est Dalfinus iste
B episcopus, quem duces malignissime ad se venire jusserunt. Ille vero intrepida mente nesciens, quid esset sibi futurum, ad agonis locum pervenit, simulque cum eo sanctus Wilfridus servus Dei, episcopo tamen prohibente, qui gaudens dixit : Nihil melius est nobis, quam Pater et filius simul mori et esse cum Christo. Jam enim sanctus episcopus martyrio coronatus est. At vero cum sanctus Wilfridus spoliatus et pariter ad palmam martyrii intrepidus staret, duces interrogaverunt, dicentes : Quis est iste juvenis formosus, qui se præparat ad mortem? Dictumque est illis : Transmarinus de Anglorum gente ex Britannia. Iterumque dixerunt : Parcite illi, et nolite tangere eum... Tunc eodem tempore sanctus Wilfridus confessor, patre suo Episcopo honorifice sepulto,.... navem adscendens.... ad regionem suam prospere *pervenit. Hæc Eddius non diu postS. Wilfridi obitum, ut conjicitur ex ætate Accæ episcopi, cui Vitam inscripsit. Is enim S. Wilfrido semper amicitia fuit conjunctissimus, eidem proxime successit in episcopatu Hagustaldensi, ac vita functus est sub annum* 740.

ac venerabili Beda

19 *Accæ quoque familiaris exstitit venerabilis Beda, deque eo tunc episcopo multa cum laude disseruit cap.* 21 *lib.* 5, *imo quinquennio circiter ante illum migravit*
C *in cœlum : uter vero prior S. Wilfridi gesta litteris commiserit, ipsene an Eddius, incompertum mihi est. Sed parum refert. Ambo certe fuerunt coætanei. Audiamus igitur et Bedam dicti lib.* 5 *cap.* 20. *Relato SS. Wilfridi et Benedicti Biscopi ex Britannia discessu, pergit his verbis :* Qui cum Lugdunum pervenissent, Wilfridus a Dalphino, civitatis episcopo, ibi retentus est : Benedictus cœptum iter gnaviter Romam usque complevit. Delectabatur enim Antistes prudentia verborum juvenis, gratia venusti vultus, alacritate actionis et constantia ac maturitate cogitationis. Unde et omnia, quæ necesse habebat, abundanter ipsi cum sociis (quamdiu secum erant) donabat. Et insuper offerebat, ut, si vellet, partem Galliarum non minimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui virginem illi conjugem daret, eumque ipse loco adoptivi haberet. At ille gratias agens pietati, quam, erga eum (cum peregrinus esset) habere dignaretur, respondit, propositum se magis alterius conversationis habere, atque ideo, patria relicta, Romam iter agere cœpisse. Quibus auditis, Antistes misit eum Romam, dato duce itineris, et cunctis simul, quæ necessitas poscebat itineris largiter subministratis, obsecrans sedulo, ut cum in patriam reverteretur, per se iter facere meminisset.

20 Et cum aliquot menses ibi *(Romæ Wilfridus)* D in studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad Dalfinum in Galliam, et tres annos apud ipsum commoratus, attonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret. Sed ne hoc fieri posset, Antistes crudeli morte præreptus est, et Wilfridus ad suæ potius, hoc est, Anglorum gentis episcopatum reservatus. Nam Balthild regina, missis militibus, Episcopum jussit interfici, quem ad locum quidem, quo decollandus erat, secutus est Wilfridus, clericus illius, desiderans cum eo (tametsi ipso multum prohibente) pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum atque oriundum de gente Anglorum cognovere carnifices, pepercere illi, neque eum trucidare cum suo voluere Pontifice. At ille Britanniam veniens *etc. Tres præter Bedam et Eddium S. Wilfridi biographos assignavi num.* 15. *Fridegodum, seculi* 10 *poetam ; Willielmum Malmesburiensem, seculi* 12 *historicum rerum Anglicarum, et anonymum, nescio, cujus ævi scriptorem ; unice tamen ipsos allegavi, ut inde comfirmarem, in Bedæ antiquioribus et correctioribus codicibus, ubi agitur de S.* Dalfini *martyrio, scriptum fuisse nomen* Bathildis, *nequaquam* Brunechildis. *Nam cetera, quæ habent de* E *Antistitis nostri gestis cum Wilfrido deque illius martyrio, huc transferre supervacaneum sit, cum partim ex Beda desumpta sint, partim ex Eddio. Idem quoque factum esse observo in Vita S. Wilfridi, seculo* 12 *per Eadmerum concinnata, et a Majoribus nostris edita tom.* III *Aprilis pag.* 293; *quapropter ad scriptores Gallos transeo.*

Auctore J. P. attribuitur Bathildi reginæ, recitantur.

Nonnulla quoque ex Actis in Gallia

21 *Supra num.* 4 *protuli verba Severtii, quibus ipsemet fatetur, duplici nomine insigniri sanctum Antistitem nostrum in veteri Breviario cameræ archiepiscopalis Lugdunensis, eaque occasione observavi, id ipsum fieri in Vitæ ipsius MSS. nostris ; in prologo nimirum hoc modo :* Igitur Dalphini seu beati Annemundi Vitam exponam. *Unde in antecessum advertere licuit, quod, etiamsi in vetustis episcoporum catalogis semper, et in aliis, postea memorandis, antiquis documentis passim vocitetur* Annemundus, *aliquibus saltem priscis Gallis notus fuerit nomine* Dalfini. *Quinque habemus Vitæ exemplaria MSS., quæ quidem omnia ab uno eodemque auctore profecta existimamus, sed quorum aliqua interpolata videntur et alio ordine disposita, pleraque vero hinc inde fœde corrupta sunt. Unum ceteris præferimus, quod propria manu patris Petri Francisci Chiffletii descriptum fuit, et ad Majores nostros transmissum cum sequenti observatione :* Duas vidimus formas Vitæ S. Annemundi : utram- F que auctore anonymo. Prior legebatur post omnem memoriam per antiquiores civitatis et diœcesis Lugdunensis ecclesias : cujus præfationis prima verba : Jam olim virtutes Martyrum. Et hæc sepultum asserit S. Annemundum in S. Petri monialium basilica, in qua et miracula priscis temporibus ad sancti Martyris tumulum divinitus patrata referuntur. Altera Nicetianorum *(eorum scilicet, qui Sanctum in ecclesia S. Nicetii sepultum contendebant)* studiis interpolata, priori in initio persimilis, immo et in toto fere cursu, iis dumtaxat exceptis, quibus S. Annemundi corpus monialium S. Petri ecclesiæ vindicatur. Posteriorem hanc formam neglegimus : priorem hic damus ex aliquot manuscriptis codicibus, puta S. Petri Lugdunensis monialium Turris Pini, S. Martini Athanatensis, S. Martini Insulæ Barbaræ, S. Theuderii, S. Ragneberti Jurensis et aliarum quarumdam ecclesiarum. Quæ omnia exemplaria cum ejusdem sint sententiæ, ac paucis apicibus a se invicem discrepent (ut est librariorum magna in describendo libertas) nos ex illis inter se collatis unam hanc conflavimus, et primarii auctoris menti et historicæ veritati, ut opinamur, maxime consentaneam.

AUCTORE J. P.

A *descriptis, exhibentur*

22 *Nullum verbum suppeditat biographus, unde ætatem ejus vel ex conjectura assequi valeam, nec quemquam vidi hactenus, qui de ea aliquid certi statuerit, præter auctorem Officii, anno* 1692 *Parisiis impressi, et infra pluribus memorandi, qui pag.* 89 *Vitam illam scriptam esse ait circa nonum seculum, quod unde acceperit ignoro; antiquam tamen esse, inde colligere est, quod, sicut indicat Chiffletius, anno* 1308 *moniales S. Petri Lugdunensis ejus auctoritate usæ sint ad probandam in sua basilica* S. Annemundi *sepulturam et corporis possessionem. His præmissis, ex eadem Vita, ad fidem Commentarii imprimenda, in compendium contraho, quæ de Sancti martyrio aliisque per decursum examinandis referuntur. Filius fuit illustrissimi viri Sigonis, in aula Dagoberti I et Clodovei II regum enutritus, deindeque Lugdunensis ecclesiæ constitutus episcopus. Tanta autem apud reges valuit gratia, ut, quidquid peteret, impetraret. At* Clothario III, *Clodovei filio,* qui Annemundi ex lavacro sacro fontis filiolus fuerat, *regnum adepto, ea fuit auctoritate, ut nemini quidquam concederetur, nisi suggerente* Annemundo: *hinc* cunctis incidit in odium *: qui clam accusarunt ipsum,* quasi regnum ejusdem Clotarii... B evertere moliretur occulte.

pertinentia ad ejus martyrium :

23 *Indictus est interim regis imperio magnatum conventus prope Aurelianum, ad quem cum* Annemundus, *incommodo præpeditus, non venisset,* conceptum adversus beatum Pontificem revelaverunt dolum *inimici,* et ejus Germanum, qui præfecturam Lugduni... eminenter agebat pro falso infidelitatis crimine rex vel Baldechildis regina truncaverunt capite. *Missi sunt quoque Lugdunum tres duces, qui* beatum Annemundum sub fida custodia principi præsentarent, aut si refutasset, illico exstinctum relinquerent. *Eos secutus est Antistes cum binis sacerdotibus, totidemque diaconis et clericis. His junxit se S. Waldebertus abbas Luxoviensis, quem* Annemundus, *audita fratris nece, ad se vocari jusserat, sed quem metuentem, ne Sanctus in itinere occideretur, dimiserunt dicti duces, polliciti, fore, ut ipsi nihil mali attingeret, donec ad principem esset deductus. Perventum est ad Cabilonense territorium, ubi et substitere reliqui et* S. Annemundus, fatigatus ex itinere lectulum subiit, seque sopori dedit. Ea tempestate actum est, ut medio noctis silentio a duobus submissis viris.... gladio necaretur occulte. *Mane primum a clericis detectum facinus et* illico nunciatum est primoribus exercitus, qui venientes diluculo, invenerunt cor- C pus exanime, et memores promissionis, quam Waldeberto patri fecerant nuper, reversi sunt tristes.

24 *Ex hac relatione liquet, Gallos longe aliter sensisse de auctore necis sancti Antistitis, quam Anglos. Statuamus enim tantisper, Vitam illam, qua super martyrio antiquius instrumentum non producunt Galli, conscriptam fuisse per Sancti æqualem ac martyrii testem oculatum, ex verbis ipsius, etiam strictissime sumptis, deduci dumtaxat poterit, quod tanto numero falsi accusatores et procul dubio aulæ primores dolis et nefandis calumniis ita circumvenerint regem, minorem adhuc, vel matrem ejus Bathildem, ut Annemundi fratrem legitime accusatum, et criminis plane convictum existimarit, in ejusque mortem, ut justam ac pro regni securitate necessariam, consenserit. Cum vero ejusdem criminis insimularetur* Annemundus, *mirum non est, stante veritate relationis, quod et ipse ad aulam deduci jussus sit, causam dicturus. Nec magis mirandum, quod inimici eum clam in itinere occidendum curarint. Noverant quippe, quantum regi filiolo fuisset eatenus in amoribus, quanta ob sanctitatem vitæ apud reginam in veneratione: et merito vereri debebant, ne si ad illos permitteretur accessus, facile suam ac fratris innocentiam invidorumque technas et calumnias manifestaret.*

ex his debite expositis

25 *Re sic, ut debet meo judicio, intellecta, non video, quid tantum piaculi in* Annemundum *commiserit S. Bathildis. Verum cum vel sic aliqua saltem suspicio relinquatur de ejus in admittendis adversus fratrem Sancti falsis accusationibus nimia credulitate atque in permittendo ejusdem supplicio facilitate, Severtius Breviarium Lugdunense vetus, ex quo fragmentum Vitæ recitat, isto loco corruptum esse ait, idque probaturus, recurrit ad Lectiones Matutinales monialium S. Petri Lugdunensis: ubi habentur sequentia:* Conceptum adversus B. Pontificem malevolorum odium manifeste patuit. Nam fratrem ejus, in præfectura Galliæ Lugdunensis male gesta calumniatum, truncari capite fecerunt. *Cointius vero ad annum* 654 *num.* 13 *et seqq. ridens eos, qui cum Severtio* Dalfinum *et* Annemundum *duos distinguunt episcopos, tum Breviarium vetus, quum venerabilis Bedæ Historiam corrupta esse contendit, et ex illo expungenda nomina Clotarii tertii ac Baldechildis; ex hac autem sive in exemplaribus habeatur* Brunecheldis *sive* Bathildis, *eradendum reginæ nomen, substituendumque nomen Clodovei regis, a cujus militibus Antistitem nostrum interfectum fuisse, tunc opinabatur. Mentem in posteriore hoc puncto mutavit Cointius ad annum* 751 *num.* E 136, *agnoscens, figi debere Sancti martyrium post annum* 658*: sed et hæc subjecit :* Cave tamen, ne Baldechildem reginam necis illatæ ream arbitreris. *At modum ejus excusandæ non suggerit.*

D *concludimus, occisum quidem esse, regnante*

Bathilde, sed ab invidis

26 *Verum ut ut tum senserit Cointius, modus primo loco assignatus non placet: violenta nimis est illa nominum expungendorum necessitas, reclamantibus tot anonymi biographi, venerabilis Bedæ, Eddii, Fridegodi et Malmesburiensis exemplaribus. Quis enim credat, librarios omnes in tot diversis Operibus conspirasse, ut nomen reginæ, in autographis non repertum, apponerent? Quod addit Severtius de lectionibus matutinalibus, quarum exemplar, anno* 1631 *Lugduni impressum, præ oculis habeo, leve vel nullum argumentum est. Earum auctor secutus est quidem passim Vitam, quam dabimus, sed hinc inde aliqua mutavit, aliqua prætermisit, et hæc inter nomen regis ac reginæ, et mortem fratris* Annemundi *adscripsit invidis calumniatoribus, quibus vere adscribi debuit inhærendo verbis biographi. Bollandus aliique passim eruditi, qui nomen Bathildis reipsa per Bedam ac ceteros allegatos auctores expressum sustinent, meliorem prorsus ac planiorem viam ineunt, ut a sanctissimæ reginæ memoria omnem criminis labem abstergant.*

F *ipsa invidiam? Inscia et deceptos fuisse vulgari rumore Anglos,*

27 *Totum nefas attribuunt Ebroino, Majori domus, homini vaferrimo, qui omnia suo arbitrio moderans, Fratres istos e medio tollendos curaverit, inscia vel invita saltem et, quantum potuit repugnante regina. Cum tamen regis ac reginæ nomine et auctoritate ubique uteretur, quo suam nempe alieni nominis obtentu crudelitatem excusaret, vulgo creditum est, rem totam peragi illis assentientibus et mandantibus. Sic facile concipimus, cur S. Wilfridus, tunc annos circiter viginti quinque, ejusve Socii, per quos sancti Antistitis martyrium innotuit scriptoribus Anglis, crediderint, mandatum, quod Lugduno adducturi Sanctum præ se ferebant sicariorum duces, vere promanasse a rege ac regina, et forte juxta idem ipsum in itinere fuisse acceleratam ipsius necem, ne tumultus excitaretur in populo. Hinc quoque profectum, ut iidem Angli, necem illam Bathildi, quam, Clotario adhuc minore, regni administratricem norant, sed cujus sanctitatem ignorabant, tamquam auctori præcipuæ imputarint, imo ut Eddius multa hujuscemodi crimina, quæ partim vere, sed per alios in Galliis patrata, partim saltem quoad numerum conficta audierat, in ipsam tamquam mulierem ferocissimam et impiam transtulerit. Sed et inde discimus, quam parum fidendum sit popularibus rumoribus, quam periculosum eos scriptis ad posteros transmit-*

A *mittere, dum nempe scriptores coævos nec alioqui malos tam turpiter acceptos conspicimus.*

qui reginæ sanctitatem non norant.

28 *Hujus loci non est optimæ reginæ sanctitatem, quo magis elucescat ejus innocentia, pluribus comprobare. Adeat curiosus lector Acta ipsius per Bollandum illustrata ad diem* XXVI *Januarii, ubi primum inter ceteras ejus virtutes demirabitur pietatem et venerationem erga viros ecclesiasticos, et quam ab ejusmodi feritate fuerit aliena, edocebitur. Exemplum tamen unum ob discutiendam mox quæstionem huc afferre necesse est. Narrat biographus coætaneus, Bathildem, cum regnum jam aliquo tempore administrasset, secedere voluisset in ædificatum a se in agro Parisiensi Calense monasterium. Sed* Franci, *inquit,* pro ejus amore hoc maxime dilatabant, nec fieri permittebant ; nisi commotio illa fuisset per miserum Sigoberrandum episcopum, cujus superbia inter Francos meruit mortis ruinam. Et exinde orta intentione, dum ipsum contra ejus voluntatem interfecerunt metuentes, ne hoc ipsa domna contra eos graviter ferret, ac vindicare ipsam causam vellet, permiserunt eam subito pergere ad ipsum monasterium : *verisimiliter priusquam necis rumor ad ipsum perferri* B *posset : usque adeo quippe ejus amorem justitiæ suspicicbant ac verebantur. Eodem argumento usus est Theophilus Raynaudus in Indiculo, et quasi majus ei pondus additurus, dixit, Sigoberrandum ceteroqui fuisse* impium eoque gradu indignum episcopum. *An jure merito judicabitur ex dicendis sequenti* §.

§ III. Quæstio, an idem sit Sanctus cum Sigoberrando, etiam sub S Bathilde occiso; negativa sententia nobis probabilior.

Sigoberrandus episcopus,

Non *desunt, qui suspicati fuerint, imo probare conati, Sigoberrandum, cujus episcopatum non designat biographus S. Bathildis proxime laudatus, eumdem esse atque* Annemundum *Lugdunensem antistitem. Primus, quem novi, omnium hoc argumentum tractavit Bollandus in Commentario prævio ad Acta S. Bathildis, sed priusquam suspicionis suæ causas expromeret, censuram Raynaudi, famæ ejusdem Sigoberrandi minime faventem, repressit, ut sequitur :* Quod Sigebrandum IMPIUM vocat Raynaudus, non suffragamur. Nemo pejor pronuntiari debet, quam C probetur esse. Auctor Vitæ S. Bathildis solum superbiæ crimine eum arguit : « Nisi commotio illa » fuisset, per miserum Sigoberrandum episcopum, » cujus superbia inter Francos meruit mortis rui» nam. » Quod MISERUM solum appelat, scribens tamen, ut verisimile est, vivente adhuc Ebroino, et solam superbiam mortis causam præbuisse ait, satis indicat, non aliis infamem fuisse sceleribus, et mortis auctorem Ebroinum extitisse, eumdemque Bathildi secessum suasisse, ne ulcisceretur : plane ut suspicemur, etiam innocentem fuisse Sigebrandum illum, quod etiam Binettus (*in Vita S. Bathildis Gallice vulgata anno* 1624) cap. VI innuit, scribens, fuisse antistitem Sigebrandum ob superbiam Francis invisum, sive verum id crimen fuit, sive fictum, expositum saltem eum fuisse publicæ invidiæ. Quid si Sigebrandus ille Anemundus fuit ? etc.

cujus fama temere proscinditur,

30 *In hunc locum servavi responsum unum ex pluribus num. 9 et seqq. exhibitis, quæ Bollandianæ crisi opposuit Raynaudus vel alius ejusdem defensor in Apopompæo pag.* 32. *Ita sonat :* Decrescet præterea cumulus ille hallucinationum tam studiose congestus ; si respuatur, quod Bollandus ex mera sua suspicione (et quidem Viro sanctissimo injuriosa) Sigebrandum miserum stigmatiam, et mortem pro superbia sua commeritum... transformat in S. Ennemundum, D in quem absit, ut admittamus, fœdas illius Sigebrandi notas cadere. *Gaudeo sane, quod saltem tacite agnoscat, merito reprehensum fuisse Raynaudum, quia Sigoberrando impietatis notam inusserat ; quandoquidem ad illam Bollandianæ crisis partem nihil reponat, et ab impietatis nomine etiam hic abstineat. Sed vellem abstinuisset similiter a vocabulo* Stigmatias, *quod apud bene Latinos passim infamem sonat, seu servum, qui ferro candente notabatur, ut agnosceretur, præsertim si aufugere consuevisset : quod temere applicari non debuit episcopo, solius superbiæ accusato et verisimiliter falso, ut suadent rationes allatæ per Bollandum. Quæ rationes si minus auctorem istum movere potuerint, ut Sigoberrandum innocentem crederet, cohibere tamen debuerunt, ne injuriosius de eo loqueretur, quam ipsemet S. Bathildis biographus.*

AUCTORE J. P.

verisimiliter innocens fuit,

31 *Vim rationum Bollandi melius perspexerunt alii. Etenim, ut mittam Chiffletium in dissertatione de Annis Dagoberti, et patrem de Colonia in Historia Lugdunensis civitatis, qui, quod suspicatus fuit dumtaxat Bollandus, absolute asseruerunt,* Annemundum *et Sigoberrandum unum eumdemque esse, Valesius lib.* 21 *Rerum Francicarum absque ulla criminis mentione Sigoberrandum eodem ordine collocat, quo* Annemundum : Persuasissimum quidem habeo, *inquit*, Annemundum, uti Sigebrandum et si qui præterea alii principatu Chlotarii episcopi in Galliis interempti sunt. E Ebroini præfecti palatii aliorumque procerum, ejus similium, insidiis, nefariis molitionibus ac impulsu, et si non insciente, saltem invita atque, quantum potuit, repugnante Bathilde, forte etiam post ejus in monasterium secessum interemptos esse. *Cointius ad annum* 664 *num.* 7 *Raynaudi adversus Sigoberrandum propriis Bollandi verbis censuram carpens, subdit :* Quid si dicamus innocentem et ab inimicis expositum publicæ invidiæ ?

occisus invita S. Bathilde.

32 *Statuamus igitur et nos, innocentem fuisse Sigoberrandum, ita quidem ut severior ejus justitia, animi constantia ac fortitudo qua malorum tunc in aula versantium consuetudinem aversabatur, qua nec blanditiis, precibus aut muneribus induci se patiebatur, ut vel ipse contra leges divinas aut humanas aliquid statueret vel ab aliis statutum aut patratum tacitus cerneret, qua denique vitia omnia insectabatur, tam atris per æmulos depicta fuerit coloribus, ut vulgo credita sit superbia. Hinc inter Francos ; eos scilicet, quorum sceleribus oberat viri virtus, mortem meruisse ; hinc a primo S. Bathildis biographo* miserum *appellatum* F *fuisse, et a secundo* miserum, contra voluntatem *reginæ*, indiscussum et contra legem interfectum. *Sic, inquam, statuamus, et rationes eorum, qui Sigoberrandum vel, ut alii scribunt, Sigobrandum, eumdem esse cum* Annemundo *opinati sunt, proponamus.*

Eumdem esse cum Annemundo suspicatur Bollandus:

33 *Bollandus quasi per transennam et ea intentione, ut si idem Sigoberrandus probari posset cum* Annemundo, *inde magis pateret, invita Bathilde occisum fuisse* Annemundum. *Ita infit :* Quid si Sigebrandus ille Anemundus fuit ? Is sane Sigonis filius fuit, quo alludere videtur Sigebrandi nomen. Et forte cum secularibus studiis vacaret, Sigebrandus dictus, post Anemundus. Quid quod inter Francos superbia elatus dicitur ? quasi ipse non fuerit Francus : et erat Anemundus Romanus. Sed de hoc plenius XXVIII Septembris. *Sitne hoc* Sigoberrandum, miserum stigmatiam *transformare in* S. Annemundum *cum hujus injuria, ut arguit Raynaudi defensor ; an post detersam a Sigoberrando notam, rem ulterius suo loco examinandam relinquere, judicet æquus lector. Equidem miseræ causæ patrono, cujus ineptiæ mox in oculos incurrunt, jam lubens valedico et ad alios convertor.*

alii absolute asserunt.

34 *Mabillonius Sæculo* 2 *Sanctorum Ord. S. Benedicti pag.* 777, *indicata paucis Bollandi conjectura;*
Id

A Id sane, *inquit*, a vero non multum recedit. *Tum facto computu annorum subdit :* Ex his intelligitur, Sigoberrandi cædem eodem contigisse tempore, quo Annemundi episcopi Lugdunensis : qui proinde non immerito idem cum Sigoberrando fuisse videtur. *Hanc tamen opinionem postea deseruit Mabillonius ut statim videbimus. Laudati supra Chiffletius et a Colonia id, quod suspicatus fuit tantum Bollandus atque indecisum reliquit, absolute adstruxerunt, et prior quidem cap.* 10 *Dissertationis de annis Dagoberti I ex instituto probandum suscepit. Verum cum argumenta ejus potissimum consistant in Bollandi conjecturæ elucidatione et aliarum similium adjectione, vim non habent, nisi destrui possint argumenta adversariorum, quæ desumuntur ex monumentis et veterum scriptorum testimoniis. Hæc igitur præmittenda.*

AUCTORE J. P.

negant alii, et Sigoberrandum inter episcopos Parisienses,

35 *Henschenius in Diatriba de tribus Dagobertis lib.* 4 ; *Mabillonius in Dissertatione de anno mortis Dagoberti primi et Clodovei Junioris ; Pagius in Critica ad annum* 665, *et Gerardus Dubois in Historia ecclesiæ Parisiensis, Sigoberrandum volunt fuisse Parisiensem episcopum, eum scilicet, qui medius inter Robertum seu Chrodobertum et Importunum statuitur in* B *Parisiensium antistitum catalogis, atque apud Chenu ac Breulium* Sigrobandus *vocatur, apud Claudium Robertum et fratres Sammarthanos* Sigobaudus, *apud Mabillonium vero de Re diplomatica pag.* 625 Sigobrandus. *Contra Valesius, qui tamen* Annemundum *a Sigoberrando distinguit, hunc falso a quibusdam Parisiorum episcopum dici pronuntiat, sed rationem non edicit. Chiffletius autem cap.* 12 *Dissert. putat, Sigobrandum recentiore ævo ex Vita S. Bathildis male explicata in episcoporum Parisiensium seriem fuisse inculcatum. Quidquid sit, perdifficilis est sub ista tempora episcoporum dictæ civitatis series chronologica.*

quorum series ibi valde implexa est, collocant.

36 *Chrodobertus enim apud Mabillonium tom.* 1 *Annalium pag.*470 *subscriptus legitur Privilegio, quod Bertefridus Ambianensis episcopus Corbeiensi monasterio concessit* sub die octava Idus Septembris anno septimo regnante Clotario rege ; *qui annus juxta receptissimam hodieque chronotaxim incidit in Christi* 663, *de Sigobrando tamquam Parisiensi episcopo alibi nulla mentio ; Importunus autem apud laudatum Mabillonium pag.* 482 *subscriptus reperitur Privilegio S. Mariæ Suessionensis, dato* anno decimo Chlotarii gloriosissimi regis, *Christi scilicet* 666; *Agilbertus tamen, juxta laudatos catalogos Importuni successor,* Parisiacæ civitatis factus episcopus, *ut habet Beda* C *lib.* 3 *cap.* 28, *Compendii S. Wilfridum, annos natum* circiter triginta, *teste eodem lib.* 5 *cap.* 20, *consecravit episcopum* anno sexcentesimo sexagesimo quarto *juxta eumdem Bedam in Recapitulatione chronica totius Historiæ. Hæc quam implicata sint, nemo non videt ; operosius poterunt discuti, si visum fuerit, ad diem* XI *Octobris, quo Agilbertus Martyrologio Gallicano insertus est, vel ad sequentem, quo coli eum dicit Gerardus Dubois.*

Obitus S. Annemundi juxta calculos Bedæ

37 *Validius, meo judicio, argumentum ad distinguendos* Annemundum *et Sigoberrandum desumitur ex anno emortuali* S. Annemundi *et anno secessus S. Bathildis in Calense monasterium. Mors illius ita deducitur ex calculis venerabilis Bedæ lib.* 5 *cap.* 20 *de Gestis S. Wilfridi, quem anno* 634 *natum diximus :* Ubi quartum decimum ætatis (*Christi* 648) contigit annum, monasticam sæculari vitam prætulit.... Venit ergo ad insulam Lindisfarnensem, ibique monachorum famulatui se contradens, diligenter ea, quæ monasticæ castitatis erant, et discere curabat et agere... In quo videlicet monasterio cum aliquot annos Deo serviret,... proposuit animo venire Romam.... veniens ad reginam Eanfledam,... indicavit ei desiderium... Quæ... misit eum Cantiam ad regem Earconbertum,... postulans, ut eum honorifice Romam transmitteret. Quo tempore ibi D gradum archiepiscopatus Honorius, unus ex discipulis beati Papæ Gregorii, vir in rebus ecclesiasticis sublimiter institutus, servabat. Ubi cum aliquamdiu demoratus adolescens animi vivacis, diligenter his, quæ incipiebat, operam daret, supervenit illo alius adolescens nomine Biscop, cognomento Benedictus,... cupiens et ipse Romam venire... Hujus ergo comitatui rex sociavit Wilfridum, atque illum secum Romam perducere jussit.

de Gestis S. Wilfridi

38 *Notandum, quod Honorius, quo archiepiscopo Wilfridus in Cantiam advenit, teste eodem Beda lib.* 3 *cap.* 20, ex hac luce migravit anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo quinquagesimo tertio pridie Kalendarum Octobrium. *Unde Mabillonius in Dissertatione de anno mortis Dagoberti I infert :* Ergo non post huncannum Wilfridus itineri Romano se commisit. *Pagius tamen ad annum* 658 *num.* IX *susceptum Wilfridi peregrinationem differt in mensem Majum anni* 654, *quia Beda dicit, eum in Cantia aliquandiu demoratum etc, quæ recitavi num. præcedente. Sed Beda nullo verbo indicat, Wilfridum, istic demoratum esse post Honorii obitum ; imo potius hunc eo loco laudare videtur unice, ut intelligamus, Wilfridum, quo* E *tempore moratus est in Cantia, usum esse præceptore Honorio, viro in rebus ecclesiasticis sublimiter instituto. Nec tamen diu ante hujus obitum statuendam opinor, Wilfridi peregrinationem. Etenim si per* aliquot annos *quibus substitit in Lindisfarnensi monasterio, intelligamus circiter quatuor, unum vero tribuamus moræ ejus in Cantia, eosque addamus anno* 648, *quo ad monachos transiit, incidemus in* 653, *qui fuit ætatis ejus* 19.

contigit annis aliquot

39 *Itaque sub annum* 653 *solvens ex Anglia, Lugdunum pervenit Wilfridus, ibidemque a sancto nostro Antistite aliquamdiu detentus est, ac tandem Romam perrexit.* Et cum menses aliquot ibi in studiis occupatus felicibus exegisset, rediit ad Dalfinum in Galliam et tres annos apud ipsum commoratus, attonsus est ab eo, et in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret ; sed ne hoc fieri posset, Antistes crudeli morte præreptus est. *Sic Beda. Eddius habet :* Per tres annos simul cum eo (*Dalfino*) mansit, *tumque subdit ea, quæ isto triennio facta sunt usque ad Episcopi martyrium. Secundum hos calculos Mabillonius in laudata dissertatione, Castellanus in Martyrologio universali et auctor Martyrologii Parisiensis cædem* Annemundi *signant anno* 657 ; *Pagius affigit sequenti propter privilegium Emmonis episcopi Seno-* F *nensis pro monasterio sancti Petri apud Senonas, quod ipsemet Mabillonius edidit Sæculi Benedictini part.* 2 *tom.* 3 *pag.* 613. *Ejus quippe concessi annus ita signatur :* Actum Mansolaco curte dominica anno tertio regni domini nostri Clotarii regis, *eique post Emmonem et Johannem Arelatensem episcopum subscriptus legitur* Unemundus, *Lugdunensis, ut notatur in margine, episcopus, quod et mihi verisimillimum apparet. Cum autem Clotarius rex patri Chlodoveo successerit tantum anno* 656, *catenus lubens Pagii sententiæ subscribo, quatenus vult, non figendum esse* S. Annemundi *martyrium ante* 658. *Verum cum, ipso fatente, annus Chlotarii tertius inchoari tantum potuerit post secundam hebdomadam Novembris dicti anni* 658, *non æque ipsi assentior, dum prætendit, huic eidem anno innectendum esse martyrium. Neque enim Bedæ narratio de itinere Romano Wilfridi, quam opponit Pagius, nos ita stringit, ut differri nequeat in annum sequentem. Sane in prima Wilfridi mora apud Antistitem nostrum, in itinere et mora in urbe Romana et in reditu Lugdunum, simul sumptis, facile consumi potuerunt anni duo et paulo amplius : imo unus qui tantum reperitur in Mabillonii ac Pagii computu, vix iis videtur sufficere.*

A 40 *Quod spectat ad secessum S. Bathildis in Calense monasterium, Mabillonius eum illigat anno* 664. *Cointius et Pagius sequenti, alii etiam serius, utri rectius, non discutio : ad præsens institutum sufficit, quod ipsemet Chiffletius in Dissertatione de Annis Dagoberti primi pag.* 406 *fateatur, regni administrationem a regina Bathilde perductam fuisse usque ad diem Septembris* XXVIII *anni* 663, *idemque repetat pag.* 414. *Hinc enim manifestum fit, Sigoberrandum, post cujus necem* subito *dimisit administrationem et in Calam secessit regina, diversum fuisse ab* Annemundo, *nisi solide probari possit, hujus martyrium collocandum esse quinquennio vel sexennio serius, quam ex Bedæ et Eddii calculis confecerunt Mabillonius, Pagius et alii. Tentavit id quidem Chiffletius in dicta Dissertatione pag.* 407, *ubi nobis consentiens de ætate et gestis S. Wilfridi usque ad susceptum iter Romanum, hoc pacto progreditur. Lugdunum advenit anno* 653 ; *ibidem biennium fere commoratus, Romam profectus est* 655 ; *in itu et reditu atque in iis, quæ Romæ fecisse eum dicunt Beda et Eddius, non minus annis duobus exegisse potuit. Sic Lugdunum ad Episcopum redierit* 657. His adde, *inquit*, ANNO SEX in Dalfini B familia transactos, perveneris ad annum ætatis ejus XXIX, Christi DCLXIII, quo Dalfinum adoptivum suum parentem die mensis Septembris XXVIII nequiter occisum luxit. Sequenti DCLXIV primum consecratus presbyter, moxque profligatis Scottis Quartadecimanis, ordinatus est episcopus, cum esset annorum circiter triginta. *Ita Chiffletius, qui pag.* 405 *monuerat (in hoc nempe major argumenti vis consistere debuit) in codice Bedæ Trevirensi* melius, quam in vulgatis editionibus *legi, Wilfridum Roma reversum* sex annos *cum* Dalfino *demoratum esse.*

ante secessum S. Bathildis,

41 *Sed sic legi* melius, *non persuasit laudatis supra scriptoribus; nec porro persuadebit mihi, unicum Trevirense exemplar esse correctum, cetera non tantum Bedæ tam edita quam inedita, quorum sex se vidisse in bibliotheca Colbertina testatur Pagius, verum etiam Eddii Stephani et Eadmeri exemplaria esse vitiosa, quæ omnia* tres annos *tantum tribuunt Lugdunensi moræ. Præterea dum tam amplum peregrinanti Wilfrido temporis spatium concedit Chiffletius, non advertit, quam arctis limitibus circumscribat reliqua ejus gesta usque ad episcopatum. Etenim Wilfridus,* patre suo episcopo (*Annemundo*) honorifice sepulto, *in Angliam trajecit ; quo cum advenisset, vocavit eum Alfridus, Oswii Northanhymbrorum regis filius, apud se* C *detinuit,* magistrum habuit eruditionis Christianæ, *ut scribit Beda, sicut Jonathas Davidem amavit, ut testatur Eddius, donavit ei terram decem familiarum, et non multo post monasterium triginta familiarum, cui præesset abbas. Interim advenit illuc Agilbertus, Occidentalium Saxonum episcopus,* et apud eos aliquamdiu demorabatur; qui etiam Wilfridum, rogatu Alchfridi, in præfato suo monasterio presbyterum fecit. *Beda lib.* 3 *cap.* 25. *Mota est quæstio de celebrando paschate ; indictus congressus in Pharensi monasterio ; adfuit ex una parte S. Colmannus cum suis, ex altera cum Wilfrido Agilbertus. Hic rogatus a rege, ut sententiam suam ediceret :* Loquatur, obsecro, *inquit,* vice mea discipulus meus Wilfrid presbyter, quia unum ambo sapimus cum ceteris. *Finito congressu, Agilbertus in Galliam patriam suam reversus est ; in Scotiam Colmannus, relicta sede Eboracensi. Hanc brevi tempore gubernavit Tuda Lindisfarnensis episcopus.*

ut contra Chiffletium

42 *Missus est ab Alfrido Wilfridus in Galliam ordinandus episcopus,* cum esset annorum circiter triginta, eodem Agilberto tunc episcopatum agente Parisiacæ civitatis ; *anno ut ipse statuit Chiffletius* 664, *qui proinde admittere debet, relata jam omnia contigisse spatio anni unius et paucorum mensium, qui fluxerunt a die* XXVIII *Septembris anni* 663 *usque ad* D *initium sequentis ; quod mihi non est credibile, et vel ex isto capite manifestum fit, quod Beda* tres annos *tantum tribuerit Wilfridi moræ Lugdunensi apud* Annemundum. *Quare Wilfridum jam tum apud Alfridum versatum esse autumo, quando Agilbertus dimisit Occidentalium Saxonum episcopatum, de quo scribit Chronographus Saxonicus ad annum* 660 : *Hic* Agilbertus abiit a Kenwalchio *(rege Occidentalium Saxonum)* et Wina episcopatum ejus per triennium accipiens tenuit. *Tum verisimillime in Northumbriam diverterit Agilbertus, ibidemque apud Alfridum ac Wilfridum demoratus fuerit, donec finito circa initium anni* 654 *Pharensi conventu, in Galliam reversus est. Sic melius percipitur, cur Agilbertus Wilfridum* discipulum *suum vocarit, quocum in Chiffletii sententia paucis tantum mensibus agere potuisset.*

variis argumentis

AUCTORE J. P.

43 *Redeo ad secessum S. Bathildis, quem conjungit Chiffletius cum obitu S.* Annemundi, *anno nimirum* 663 *mense Septembri. Hic adversantia sibi habet laudatus auctor duo privilegia Corbeiensis monasterii, inserta tom.* 1 *Conciliorum Galliæ pag.* 501 *et seqq. Primum est Chlotarii regis, et hac formula clauditur :* Et ut hæc præceptio firmior habeatur et per tem- E pora conservetur, nos et præcelsa genitrix nostra domna Baldechildis regina maxima nostris signaculis subter eam decernimus adfirmare. Vidrehadus jussus. Signum gloriosi domni Chlotharii regis. Signum præcelsæ Baldechildis reginæ. Datum sub die XXIII mensis Decembris anno V regni nostri. *Alterum concessum est a Bertefrido Ambianensium episcopo,* quia, *ut inquit,* gloriosissimus domnus Chlotharius rex, nec non et præcelsa domna Balthildis regina... religiosam petitionem nostris auribus patefecerunt *etc. In fine autem signatur :* Factum hoc privilegium sub die octavo Idus Septembris anno VII regnante Clotario rege. *Hæc, inquam, habet sibi adversantia Chiffletius. Nam cum in ejus sententia Chlodoveus obierit anno* 660 *exeunte, vel ineunte* 661 ; *primum privilegium in eadem sententia datum fuerit mense Decembri anno* 664 *vel* 665, *quinto filii ipsius ; secundum anno* 667 : *utrumque post dimissam a Bathilde regni administrationem. Perspexit nodum vir eruditus, ideoque cap.* 12 *Dissert. dixit, Bathildem subscribere vel saltem in dictis privilegiis memorari potuisse, Calensi monasterio jam receptam. At solutio non satisfacit, certe pro primo privilegio, cui nimis manifeste subscribit Bathildis tamquam regina et cum filio regnum administrans. Cur enim diceretur* F *velle Chlotharius, ut privilegium sicut suo ita et matris signaculo adfirmetur ; vel quid hujus signaculum firmitatis attulisset, si rex tum adultus regnasset solus, mater degisset in monasterio?*

ostenditur: inde concluditur,

44 *Planius proceditur in receptissima hodiedum sententia statuentium Chlodovei II obitum anno* 656 : *in ea quippe primum privilegium spectat ad annum* 660, *quo quintus Chlotarii annus verisimiliter jam inchoatus erat mense Decembri, secundum ad* 663, *quo usque in Novembrem fluebat ejusdem regis annus septimus, et quo anno* sub die octavo Idus, *seu sexta die mensis Septembris, necdum secesserat Bathildis, ut admittunt omnes. Sed et ex eodem hoc privilegio secundo fluit argumentum, quo nemo, quem sciam, hactenus usus est adversus eos, qui cum Sigoberrando confundunt* Annemundum. *Primus enim, qui id concessit, subscriptus legitur Bertefridus Ambianensis secundus Genesius episcopus, ut admittunt etiam omnes, Lugdunensis, proximus* S. Annemundi *successor : unde sequitur, nec* Annemundi *mortem conjungi posse cum secessu Bathildis, nec ipsum confundi cum Sigoberrando, cum cujus nece conjungunt omnes secessum reginæ. Quapropter primam Bollandi conjecturam, qua Sigoberrandus impacti criminis absolvitur, laudo quidem*

diversum esse ab Annemundo Sigoberrandum,

AUCTORE J. P.

A dem et ut verisimillimam adopto, sed alteram, quam, uti promiserat, abunde jam discussi, amplecti nequeo ut probabilem.

Respondetur ad reliqua

45 *Instat tamen postremum Chiffletius, sic arguens:* Ultro hoc concedamus adversariis, diversum fuisse ab Annemundo Sigobrandum; illum Lugdunensem, hunc Parisiensem fuisse episcopum; cum uterque sub regni procuratrice Balthilde interierit, et posterius e duobus Sigobrandus, ut cujus nece indignata regina gubernaculo cesserit; si jam ante Annemundus Francorum purpuratorum odiis oppressus fuerat, cur Balthildis Vitæ auctor æqualis de tam sacrilego facinore, ipsa regnante, perpetrato nullum verbum fecit? Cur illa in sanctissimi juxta et innocentissimi Archipræsulis parricidas lege talionis non animadvertit? Non saltem illos in ordinem redegit, aut si non potuit.... cur non ex tunc regiarum curarum pertæsa, monasterio se abdidit? Nimirum hoc ultimum fecit, et hoc ejus Vitæ auctor memoravit; quia et Balthildi et ejus Vitæ scriptori unus atque idem fuit Sigobrandus, qui Annemundus. *Ad hæc respondebitur, plura contigisse, regnante Bathilde, quæ silentio suppressit biographus; meminisse autem hunc speciatim de cæde* B *Sigoberrandi, quia ea occasione ad monasterium properavit regina, idque lectori indicandum censuit.*

Chiffletii argumenta.

46 *Non animadvertisse antea reginam in parricidas* Annemundi, *nemo asserit. Esto tamen; id non fecerit; fortasse eos non novit, nam, teste nostro biographo,* Annemundus *in via* medio noctis silentio... necatus est occulte, *dolentibus mane seu vere seu ficte ducibus, qui prætendebant, sibi ejus in aulam ducendi commissam esse provinciam: vel si noverit eos saltem quorum jussu crimen patratum est, forte tales erant et numero et potentia, ut, sicut ipse insinuat Chiffletius, vindicare non potuerit. Quod tunc regni gubernaculo non cesserit, causa fuit verisimillime, quia id temporis Chlotarius minorennis erat, et certe talis fuit anno* 659, *proindeque nec permittendus hominum perversorum arbitrio. Minorennis non erat, dum contigit Sigoberrandi cædes, et* subito *secessit regina. Nam in Vita S. Bertilæ abbatissæ Calensis apud Mabillonium part. 1 Seculi 3 Benedictini pag. 25, auctor fere æqualis expresse dicit:* Jamque domno Chlothario filio ejus adulto, (*Bathildis*) cum consensu optimatum suorum, relicta cura regalis palatii, Christo Domino militaturam in monasterio, quod ipsa construxerat, suprascripto sub obedientia domnæ Bertilæ se subdidit abbatissæ. *Sic conjecturæ conjecturis diluuntur, re-* C *manente vi sua argumentis pro distinctione antistitum ante allegatis.*

§ IV. Sancti natales; nomen familiæ; episcopatus; et gesta quædam elucidata.

Sanctus fratrem suum Dalfinum appellat,

Parentum S. Annemundi *nomina indicat auctor Vitæ mox initio num. 2, dicens;* Fuit itaque illustrissimi viri Sigonis præfecti et Petroniæ Filius. *De fratre ipsius agit num. 3, asserens, eum præfectura Lugdunensis civitatis ornatum fuisse, cum falso accusatus, capite plexus est. At in nostro, quod juxta fidem Chifletii tamquam emendatius excudemus, apographo dicti fratris nomen non exprimitur, in aliis* Dalfinus *nuncupatur; et eatenus recte siquidem ut authenticum et non interpolatum admittendum sit instrumentum, quod tom. 1 Annalium pag. 690 profert Mabillonius ex archivo S. Petri Lugdunensis sub hoc titulo:* Præceptum, quod fecit S. Annemundus pro monasterio S. Petri puellis Lugduno civitate, *quodque suo loco huc transferemus integrum. In eo quippe Sanctus se* D Annemundum *vocat, patrem* Sigonum, *matrem* Petroniam, *sorores duas* Petronillam ac Luciam, *quæ in eodem monasterio sacrum velamen susceperant, fratrem denique* Dalfinum. *Hoc nomine etiam Antistitem nostrum ab aliquibus, imo eo solo appellatum fuisse a Beda, Eddio aliisque passim Anglis scriptoribus, constat ex ante dictis. Huc usque tamen differre visum est. Gallorum super ista diversitate nominis opiniones.*

48 *Exordior a Severtio et Raynaudo, qui, licet* Dalfinum *Bedæ haud confundendum sustinerent cum* Annemundo; *huic tamen* Dalfini *seu nomen seu agnomen ab aliquibus attributum fuisse, inficiari noluerunt propter testimonium biographi nostri, dicentis:* Igitur Dalfini seu beati Annemundi vitam exponam rursum passionemque describam. *Quare ut argumentum, quod inde adversus suam sententiam formari natum erat, dissolverent, ait Severtius;* Opinari licet, vocem Dalfini eidem sancto Annemundo attributam, fuisse cognomen suæ familiæ, fortassis consanguineæ superiori Dalfino (*ei nimirum, quem perperam sub Brunichilde occisum statuit*) quemadmodum plures inscribi assolent solo nomine domus, professionis, status, gentis, aut rerum gestarum, omissis sæpe E nominibus propriis. *Brevius respondet Raynaudus in prima editione Indiculi, dicens, forte* Annemundo *Dalfini nomen inditum fuisse, quia simili ex causa passus, qua olim* Dalfinus: *verba habes* § 1 *num.* 5; *in secunda autem editione addit,* Dalfinum *fuisse dictum, quia id erat, cognomen familiæ. Contra Valesius nulli Dalfino locum concedens in Lugdunensium antistitum serie, opinatur, pro* Annemundi *episcopi nomine a Beda positum fuisse nomen fratris Dalfini, Lugdunensis præfecti seu comitis:* Existimo, *inquit,* Bedam, quæ a popularibus suis, ex Italia aut ex Gallia reversis, narrabantur, aut eis accidisse ferebantur, interdum haud satis excussa litteris mandavisse et Dalfinum pro Anemundo fratre ejus, pro episcopo comitem Lugdunensem supposuisse. *Porro si mentem ejusdem satis assequor, textum biographi nostri mox allatum ita interpretatus est, acsi particula* seu *valeret istic* et *conjunctivam, sicque duas designaret personas; ait enim Valesius, Severtium* Acta Dalfini ET B. Anemundi martyris Vitam continentia *proferre.*

quod verisimilius

fuit nomen familiæ,

49 *Chiffletius Sancto nostro tria nomina fuisse conjectat more Romanorum, apud quos, præsertim nobiliores, solemne fuit plura in unum caput nomina congerere. Exempla producit in Alcimo Ecdicio Avito et Caio Sollio Apollinari Sidonio, duobus etiam Galliæ episcopis;* F *atque hinc mirum videri non debere ait,* Annemundo (*qui in Actis natione* Romanus *dicitur*) *genere claro,* Dalfini *quoque et* Sigobrandi *indita cognomina, quorum* Dalfinus *sit familiæ nomen,* Sigobrandus *agnomen amabili puero, Sigonis filio, vel ab ipsomet patre vel a matre impositum et ab aliis deinde usu retentum. In nominis postremi originem non indagamus ulterius, utpote quod inficiamur, umquam Sancto nostro fuisse inditum. At quod sentit cum aliis Chiffletius de duobus prioribus nominibus verisimillimum est. Opinamur itaque et nos,* Annemundum *Sancto fuisse prænomen,* Dalfinum *agnomen familiæ; priore tam ipsum in conficiendis ac subscriptione sua confirmandis instrumentis, quam alios passim usos fuisse, ut distingueretur a fratre, qui solo familiæ nomine compellari consueverat: non ita tamen generatim, quin etiam aliquando Sanctus et forte frequentius inter domesticos* Dalfini *tamquam honoratiore ac illustriore nomine veniret.*

et idcirco ipsi Sancto ab Anglis attributum.

50 *Hinc conjicere licet, cur S. Wilfridus, qui apud ipsum triennio commoratus fuerat Lugduni,* Dalfinum *potius quam* Annemundum *nominarit, dum in Angliam reversus de ejus gestis ac martyrio inter familiares suos disseruit. Hoc pacto necesse non erit cum Valesio arguere negligentiæ venerabilem Bedam ac*

A *ac Eddium Stephanum, qui Gesta Sancti propius ediscere nequiverunt, quam ex ipso ore S. Wilfridi. Sic quoque torquenda non erunt biographi nostri verba, repugnante reliquo contextu. Valet quidem, fateor, apud medii ævi scriptores sæpe particula* seu *copulativam* et, *sed hic de una tantum persona sermonem esse produnt mox subnexa verba* : Fuit itaque illustrissimi viri Sigonis præfecti Filius *etc., prodit integra narrationis series, quæ constanter unum* Annemundum *respicit, et in qua mere per accidens ut aiunt, et brevissime memoratur cædes fratris ipsius. Porro jam semel ac iterum insinuavi,* S. Annemundum *in Actis suis dici* natione Romanum : *sed et de ea vocis acceptione laborant scriptores Galli.*

Quæritur, cur Sanctus natione Romanus dicatur.

51 *Petrus Bullioud in Observatione ad num.* 2 *Vitæ* S. *Trivierii de Sancto nostro idem statuendum monet, quod de S. Benedicta, virgine martyre, quæ* Romana dicitur, non quod Roma in Gallias venerit,... sed quod de Gallis progenitoribus orta sit, Romanis imperatoribus subditis, puta Lugdunensibus, Romano jure gaudentibus... vel certe Laudunensibus. *Chiffletius cum recentioribus aliis, dum* S. Annemumdus natione Romanus legitur, hoc est, B *inquit*, non Gothus, non Francus, non Burgundio, aut ex aliis advenis ; sed Gallus indigena, qui Romanis moribus legibusque uteretur. *Raynaudus in Indiculo post relatam sententiam Petri Bullioud, a qua non multum alienus videtur, subdit :* Potest tamen in contrarium opponi, anno Christi prope septingentesimo, quo floruit S. Ennemundus, nihil fuisse Romanis reliquum in Gallia, in qua cum regnare cœpissent Sicambri, jugo Romanorum excusso ab anno CCCCXX, brevi eos fecere progressus, ut Romanorum et potestas et nomen longe ante S. Ennemundi tempora in Gallia exoleverit. Quidni ergo potuerit S. Ennemundus simpliciter dici natione ac gente Romanus, sive parentibus ex Italia in Galliam appulsis, ibi sit natus, sive ipsomet Romæ nato... in Gallias migrante cum suis. De S. Benedicta, quæ Diocletiano imperante, Romanis adhuc Gallia potientibus, floruit. potuit esse alia ratio. *Adde, quod, quæ adstruit laudatus Bullioud de terra natali S. Benedictæ, ad minimum dubia sint, sicut et Acta ejus, quæ examinari poterunt die* VIII *Octobris, valde suspecta. Mihi quidem pro vindicanda Gallis Sancti patria plausibilior est Chiffletii et aliorum allata ratio ; sed non minus verisimilis Raynaudi oppositio ; eatenus scilicet, quatenus phrasis* natione Romanus, *proprio* C *ac naturali suo sensu accepta, significet, originem duxisse Sanctum a majoribus vere Romanis seu* Italis. *Nam quominus credam ipsummet Romæ natum in Gallias migrasse, obstat, quod in iisdem Actis suis dicatur nutritus in aula Dagoberti regis.*

Incertum, ubi et quo anno natus vel ad episcopatum provectus sit :

52 *Sicut locus ita et annus nativitatis ejus incompertus nobis est. Natum tamen esse non post annum* 622, *quo Dagobertus I Austrasiæ rex renuntiatus est, inde colligere est, quod anno* 652 *vel certe* 653 *Lugdunensem cathedram occuparet, uti constat ex mox memorandis instrumentis. Eo enim anno numerare debuit ætatis suæ trigesimum, nisi urgens causa fuerit, cur junior promoveretur ad episcopatum. Sed talem causam non fuisse, inde denuo colligere est, quod ipsemet Viventiolus seu potius Viventius episcopatu cedens, eum sibi substitueret et consecraverit Antistitem. Id non tantum scribit biographus, sed testatur ipsemet Sanctus in Præcepto suo pro monasterio S. Petri Lugdunensi, dicens :* Notum facio, quod rogatu mei prædecessoris beatæ memoriæ Viventioli, ejusque ecclesiæ (*Lugdunensis*) archiepiscopi, qui me præfatæ ecclesiæ,se vivente, archiepiscopum ordinavit *etc. Sed neque ex his aliquid certi habemus, cum, etiamsi constaret, eum episcopalibus infulis ornatum fuisse, simul ac ætatem idoneam nactus esset, vel sic ignoraremus, quotus episcopatus ejus fuerit annus* 652. D

AUCTORE J. P.

erat episcopus anno 652, circa quem ex sacro fonte

53 *Instrumentum primum, de cujus tamen valore et auctoritate non convenit inter eruditos, privilegium est Landerici episcopi Parisiensis pro monasterio S. Dionysii datum mense Julio* in anno XV regnante Cludovico gloriosissmo rege, *id est Christi* 652; *illi autem post Landericum primus subscriptus legitur Sanctus noster his verbis:* Munemundus episcopus consensi et subscripsi. *Alterum est diploma ipsius regis Cluodovici seu Chlodovei pro eodem S. Dionysii monasterio datum* sub die X Kal. Julii ant XVI *regni sui; et in eo quidem apud Sirmondum inter episcoporum testium subscriptiones prima ita exhibetur.* Munemundus episcopus consentiens subscripsi. *Sed apud Mabillonium, qui idem diploma ex ipso autographo excusum dedit lib. 6 de Re diplomatica cap.* 7, *habetur primo etiam loco :* Annemundus peccator consentiens subscripsi. *Ad eadem fere tempora, id est, ad annum* 651 *vel* 652 *referimus, quod de Sancto tradunt Severtius aliique rerum Lugdunensium scriptores; nempe tam charum fuisse Chlodoveo regi, ut hic eum esse voluerit patrinum Chlotarii tertii, filii primogeniti. Neque gratis hoc asserunt ; duplici enim loco clare idipsum indicat biographus ; num.* 2 *ubi memorans Chlotarii erga* Annemundum *amoris affectum,* E *addit :* Qui (*Chlotarius*) ejus(*Annemundi*) de lavacro sacro fontis filiolus fuerat, *et num.* 8, *ubi Sanctum concepti in eumdem regem criminis accusatum, ita respondentem inducit :* Non in me tantæ crevit feritatis insania, ut cujus ego ex fonte paternum sumpsi cognomen, et testis Christianitatis existo, ejus gloriæ inviderem.

suscepit Chlotarium regem : idem asserit de S. Eligio S. Audoenus ;

54 *Verum cum S. Audoenus in Vita S. Eligii idem testetur de Eligio, dicens :* Regina (*Bathildis*) filium protulit, et Eligius eum filiolum habuit, ac nomen LOTHARIUS, quod dudum indiderat, vocitavit. *Hoc, inquam, cum testetur de Eligio Audoenus, sunt qui assertum de* Annemundo *inficientur, nominatim Cointius ad annum* 651 *num.* 34 *citatis jam verbis subdens* : Corrigendus igitur Severtius, qui S. Annemundum, Lugdunensem episcopum, Clotarii patrinum perperam vocat in elogio ipsius Annemundi, *Sane corrigendus Severtius et quem ducem secutus est, deserendus biographus noster, cujus auctoritas comparari nequit cum auctoritate S. Audoeni, siquidem talia scribant, ut dicta eorum componi non possint, ac stante veritate unius, necessario sequatur falsitas alterius. Sed hoc non probat Cointius. Contra Chiffletius in sæpe laudata Dissertatione de Annis Dagoberti perquam facile componi ait cum S. Audoeno biographum nostrum,* F *dum hic Chlotarium* Annemundi, *ille Eligii filiolum vocat ;* Si ab altero baptizatus, ab altero de sacro fonte susceptus est ; sicut Symphorianum puerum legimus in Actis ejus et in Chronico Benigniano, a S. Benigno baptizatum et a S. Andochio de sacro fonte susceptum. Exurgit enim ex Baptismo paternitatis spiritalis cognatio duplex, altera in baptizante, in susceptore altera : quæ duæ cognationes post omnem memoriam in Ecclesia observatæ, etiam a Tridentino sacrosancto concilio (multis aliis exstinctis) Sess. XXIV cap. 2 retentæ sunt. Unde apparet, eum qui Baptismo initiatur, non tantum patrini seu susceptoris, sed ejus etiam, a quo baptizatus est, filiolum et esse et dici debere.

sed nihil in eo repugnat ...

55 *Favet hic utcumque Chiffletio Missa de S. Symphoriano apud Mabillonium lib.* 3 *de Liturgia Gallicana pag.* 281 : *in ejus quippe immolatione seu præfatione Andochius, qui suscepit, et Benignus, qui baptizavit, æqualiter Symphoriani* patres *vocitantur, his verbis:* Qui beatos patres Andochium Benignumque secutus *etc. Demus tamen tam biographum nostrum, quam S. Audoenum vocabulo* filiolus *usos esse in communiore sua significatione, quatenus respicit solum*

AUCTORE J. P.

A *solum ex sacro lavacro susceptorem : ne sic quidem corrigendus erit biographus, nisi ostendatur, seculo 7 moris fuisse, ut unus dumtaxat in Baptismo admitteretur susceptor. Contrarium conjicimus ex Metensi concilio anni* 888 *apud Labbeum tom.* 9 *Conciliorum col.* 414, *ubi mos plurium admittendorum viguisse insinuatur, dum expresse rescinditur a Belgicæ primæ episcopis canone* 6. *ut sequitur* : Infantem nequaquam duo vel plures, sed unus a fonte Baptismatis suscipiat. *At neque tunc morem istum sublatum fuisse per universam Galliam; liquet ex Bajocensi synodo anni* 1300 *apud eumdem Labbeum tom.* XI *col.* 1450, *in cujus canone* 4 *ita decernitur :* Ad elevandum puerum de sacro fonte tres tantum recipiantur. *Liquet ex Baptismate Philippi Augusti regis Francorum in Historia patris ejus Ludovici VII apud Chesnium tom.* 4 *pag.* 419 *sic narrato:* Anno Incarnationis Dominicæ MCLXV... regia prole exorta, postridie ortus sui, hoc est, die Dominica... Mauricius Parisiensis episcopus... regiam sobolem... solenniter Baptismate regeneravit. Hugo etiam, abbas sancti Germani Parisiensis, patrinus puerum super fontem Baptismatis in ulnis suis tenuit. Herveius quoque abbas B sancti Victoris et Odo, quondam abbas sanctæ Genovefæ, patrini extiterunt. Constantia soror regis Ludovici, uxor Raimundi comitis sancti Egidii et duæ viduæ Parisienses matrinæ extiterunt.

Anno 653 S. Wilfridum excipit juxta Bedam, cujus relatio,

56 *Anno* 653 *forte exeunti innectimus primum S. Wilfridi Romam peregrinantis accessum ad sanctum Antistitem nostrum ; quando hic illi apud se retento* partem Galliarum non minimam regendam ac filiam fratris sui virginem, conjugem *obtulit,* eumque ipse loco adoptivi habere *desideravit ; ut ex venerabilis Bedæ relatione superius data, plenius edocti sumus : hoc loco tamen paucis ista repetimus ; quia Valesius Rerum Francicarum lib.* 21 *pag.* 245 *si minus absolute neget, saltem ut vix verisimilia convellit, quæcumque Sanctus obtulisse fertur Wilfrido. Demus ipsius verba:* Equidem ut concedam, tantæ urbis episcopum, totius Galliæ Lugdunensis primatem et patriarcham, adolescenti pauperi, alienigenæ, ignoto et numquam antea viso fratris sui filiam collocare voluisse, atque etiam eumdem jam tonsum et inter clericos allectum, exclusis fratris liberis, omnium bonorum solum hæredem facere statuisse : tamen non video, quam Galliarum partem Antistes adolescentulo regendam committere potuerit : cum nulli eo tempore episcopi in Galliis provincias haberent sibi C subjectas, aut ad ecclesiam suam pertinentes, quibus rectores ipsi præficere valerent ; sed tota Gallia, excepta Gothia et Britannia etiam minore, sub imperio regum Francorum ac ditione esset, nec alios tum patricios aliosve duces provinciæ ; alios urbes et oppida comites haberent, quam quos reges nostri, aut regum nomine præfecti palatii ad tempus constituissent. *Hæc Valesius.*

Valesio

57 *Fateor, sunt hic aliqua, quæ si narrasset auctor, a rebus gestis remotus, incognitus et fabellarum suspectus, mira videri possent et prudens de veritate sua dubium injicere. Verum dum auctorem habent Bedam, virum gravem et sanctum, qui ex ipso ore Wilfridi didicisse potuit, dum præterea testem habent Eddium Stephanum, Wilfridi æqualem ac familiarem (is enim eadem scribit quæ venerabilis Beda) mihi quidem, si qua alia, fidem historicam eamque firmissimam mereri videntur. Nihilominus lubet singula paulo attentius considerare. Primo mirari videtur et quasi non credens ac invitus concedere, quod Sanctus noster filiam fratris sui obtulerit* adolescenti pauperi, alienigenæ, ignoto. *Sed quid in eo mirabilius, quam in casu Bathilhis reginæ ? Hæc, sicut ipse Valesius sine ullo dubitationis indicio narrat lib.* 20 *pag.* 209, *in insula Britannia a prædonibus capta, Erchinoaldo, principi Francorum tum palatium regenti, vili pretio* D *vendita est, atque sic* pauper, alienigena *et* ignota *gratiam domini demeruit usque adeo, ut is, defuncta uxore, ducere ipsam voluerit, et cum illa ejus nuptias declinasset, ad regios Chlodovei II thalamos evehi passus sit. Passus sit, inquam, imo verisimiliter ipse vixerit ;* cum Erchinoaldus non majorem domus regiæ, sed regem, non ministrum sed dominum *ageret, ut tradit idem Valesius pag.* 215.

58 *Accedit, quod Valesius pro mero suo arbitrio S. Wilfridum* pauperem *et* ignotum *fecerit. Nam ut mittam, quod ipsemet paulo ante, laudans Bedam, sic Wilfridi gesta ordiatur :* Wilfridus non infimis apud Northanhumbros parentibus natus ; *quod teste Eadmero biographo,* de inclyta gentis Anglorum prosapia puer Dei Wilfridus nobilitate natus ... eidem nobilitati sua industria morum nobilitatem superaddere studuit ; *hæc, inquam, ut mittam, Bedæ et Eddii de Wilfrido Romam cogitante scribendi modus minime paupertatem denotat. Juxta ipsos enim pius adolescens, peregrinationis cupidus, adiit Eanfledam Northumbriæ reginam, cui notus erat, et quæ* misit eum Cantiam ad regem Erconbertum, . . . postulans, ut eum honorifice Romam transmitteret, *ut scribit Beda,* E *vel ut habet Eddius :* Eanfleda regina ad suum proprium propinquum Erconbertum, regem Cantuariorum, per nuntios diligenter commendatum honorifice emisit, ut tamdiu esse cum eo, usque dum fideles socios itineris ad Apostolicam Sedem tendentes inveniret. *Tum Beda :* Supervenit illo alius adolescens nomine Biscop, cognomento Benedictus, de nobilibus Anglorum, cupiens et ipse Romam venire. . . . Hujus ergo comitatui rex sociavit Wilfridum, atque illum secum Romam perducere jussit.

non satis probata,

59 *Equidem dum tam solicitam de adolescente regis ac reginæ curam apud graves et coævos scriptores descriptam lego, dubitare non possum, quin pro majestate mittentium, talis advenerit Lugdunum, ut nec* pauper *fuerit, nec* ignotus, *nec consideratis præclaris, quibus ornatus erat corporis et animi dotibus, indignus videri debuerit, cui sanctus Episcopus fratris filiam cum omni hæreditate sua offerret. Neque sic injuriam erat illaturus fratris sui liberis, qui verisimiliter non erant, vel certe non probantur fuisse alii, præter unicam illam virginem. Nihilo magis incredibile mihi apparet id, in quo præ ceteris hæret Valesius, voluisse Sanctum Wilfrido, jam fratris filiæ destinato,* partem Galliarum non minimam regendam committere. *Etenim* F *ut et ego concedam, quidquid opponit Valesius, non dicit Beda, Sanctum regendum obtulisse Wilfrido partem Galliarum* sibi propriam. *Quapropter sicut prudenti conjectura statui debet, quod de fratris filiæ nuptiis nihil determinaverit, priusquam consultis rex et major domus eas ob perspectam Wilfridi virtutem ac præstantiam approbassent, ita etiam quod de regimine nihil adpromiserit Wilfrido, nisi de eorumdem consensu et voluntate esset securus ac certus. Atque hic apprime congruit testimonium biographi nostri :* A regibus tamen et proceribus ita habebatur acceptus, ut, quidquid ab eis peteret, impetraret.

elucidatur

ac defenditur

60 *Restat unum, quod Valesio displicuit, Bedæ assertum his verbis conceptum :* Attonsus est ab eo (*Wilfridus post recusatas nuptias*) et in tanto habitus amore, ut hæredem sibi illum facere cogitaret ; *addit de suo Valesius* solum hæredem omnium bonorum, exclusis fratris liberis. *Jam dixi, non probari plures fuisse liberos fratri Episcopi, quam unam a Beda memoratam virginem. Quis autem novit, an hæc sponsi, sibi parentibus destinati, exemplum non sit secuta, prætuleritque cœlestes nuptias mundanis, ac virginitatem suam in monasterio apud duas amitas suas, patris ac Patrui sorores, Deo consecraverit ? Esto nihilominus, remanserit in seculo fratris filia, nup-*

A *nupseritque alteri ; eo etiam casu licet credere, Sanctum in ipsam transtulisse bona plurima, sicut constat, concessisse multa monasterio S. Petri Lugdunensi, ubi degebant duæ sanctimoniales, germanæ ejus sorores : ita ut sub finem vitæ cogitarit Wilfridum heredem instituere illius tantum partis, quam sibi retinuerat ad reliquam vitæ pro dignitate transigendum. Præterea dum Bedæ contextum attente perpendo, multum suspicor, verbis ejus indicari, quod Sanctus intenderit Wilfridum sibi in episcopatu successorem substituere et supellectilem forte aliaque ad episcopatum spectantia eidem relinquere. Sane verbis hisce :* Ut hæredem sibi illum facere cogitaret *mox subdit Beda :* Sed ne hoc fieri posset, Antistes crudeli morte præreptus est, et Wilfridus ad suæ POTIUS, hoc est, Anglorum gentis EPISCOPATUM reservatus : *quæ plane insinuant, prioribus verbis mentionem etiam fieri de episcopatu Lugdunensi.*

§ V Monasterium S. Petri Lugdunense a Sancto restauratum et bonis ac privilegiis auctum ; tempus, modus ac genus martyrii.

B

Lugdunensem S. Petri parthenonem

Non *defuerunt olim, uti discimus ex Paradino et Severtio, qui crederent, Lugdunense S. Petri monialium cœnobium primo fuisse exstructum ac dotatum a* S. Annemundo. *Et sane simile quid innuere visus est Leidradus Lugdunensium antistes in Epistola ad Carolum Magnum, cujus fragmentum exhibetur apud Severtium in Leidrado, quæque dein integra subnexa fuit tom. 4 Galliæ Christianæ auctæ. Verba laudati antistitis sunt ista :* Monasterium quoque puellarum, in honorem S. Petri dedicatum, ubi corpus S. Annemundi humatum est, quod ipse S. Episcopus instituit, ego a fundamentis tam ecclesiam quam domum restauravi, ubi nunc sanctimoniales numero triginta duæ secundum institutionem regularem viventes habitare videntur. *Sed restauratorem quoque tantum fuisse* S. Annemundum, *credere nunc jubent antiquiora postmodum in lucem producta instrumenta : atque in primis id, quod aliquoties memoravimus, Sancti nostri pro eodem parthenone præceptum, in quod non modo pluribus significat, exstitisse ante sua tempora, verum a virginibus inhabitatam fuisse etiam seculo tertio dictum* C *parthenonem.*

primus non instituit, sed restauravit.

62 *Memorat enim quatuor virgines, quas ibidem* consecrare fecit *Albertus vir nobilissimus,* qui unus ex primis conversus exstitit non post multum tempus passionis sancti Irenæi Sociorumque ejus. *Sed quia hoc loco præceptum istud merito suspectum videri potest interpolationis vel corruptionis, ex eodem archivo S. Petri Lugdunensis Mabillonius et scriptores Galliæ Christianæ auctæ allegant* vetus instrumentum melioris notæ datum anno Guntchramni regis vicesimo sexto, *id est, seculo sexto ad finem vergente, in quo monasterii puellarum S. Petri Lugdunensis expressa fit mentio, et in quo* substructum *dicitur* a rege Gaudisello et regina Theudelinda. *Videri potest instrumentum istud ad calcem tom. 4 Galliæ Christianæ auctæ et Mabillonii in idipsum observationes tom.* 1 *Annalium Benedictinorum pag.* 222. *Neque enim hujus loci est ulterius in primam monasterii originem inquirere, dum satis constat, verba Leidradi intelligenda esse tantum de ejusdem restauratione. Subjicimus igitur, quod supra polliciti sumus,* S. Annemundi *præceptum.*

datur instrumentum.

63 Ego Annemundus, sancti Stephani protomartyris Lugdunensis ecclesiæ, primæ sedis Galliarum archiepiscopus, omnibus fidelibus tam præsentibus quam futuris, notum facio, quod rogatu mei prædecessoris beatæ memoriæ Viventioli, ejusque D ecclesiæ archiepiscopi, qui me præfatæ ecclesiæ, se vivente, archiepiscopum ordinavit et in monasterio sancti Petri puellis monialibus permanentibus plura beneficia ministravit ; super hæc omnia consideravi, optimum fore eidem monasterio operam meam dare, propter meas duas sorores, quæ illic assiduis precibus parentum meorum, videlicet Sigoni et Petroniæ, sacrum velamen consecutæ sunt : una quarum Petronilla et alia Lucia vocabatur. Parentes vero mei cum ad finem sui examinis pervenire se cernerent ; tam me quam fratrem meum, nomine Dalfinum, oculos nostros ipsi monasterio apertos tenere monuerunt, ut Deus tam sibi quam suis parentibus, videlicet vivis et defunctis, misereri dignaretur, rogavere.

AUCTORE J. P.

64 Hujus rei non immemor, dum incolumis permaneo, petitionem patris ac matris implere desiderans, eidem monasterio de meis facultatibus, quæ ad me pertinent, in perpetuum dono. Do autem in episcopatu Genevensis ecclesiæ ecclesiam mei juris, in honore sancti Petri dedicatam, cum omni ejusdem honore ad me in eadem regione pertinente, cum E beneficiis et decimis et sepulturis, quæ omnia ad ipsam ecclesiam pertinent. In pago vero Viennensi, in loco, qui vocatur Turris de Pino, circumquaque do omnes honores meos, illic ad me pertinentes. In omnibus supradictis honoribus villicos rogatu abbatissæ ejusdem monasterii, nomine Radagundis, atque congregationis ejusdem loci disposuimus, qui fideliter census et tributa quærerent, ac fideliter prædictæ abbatissæ tam sibi quam subsequentibus redderent. Simili modo Animoniæ, abbatissæ supradictæ nominatæ congregationis ejusdem loci, constituimus villicos in parochia, quæ dicitur Marines, nec non in vico, qui vocatur de Loimipagus, atque in villa de Brego villicum, ut, qui introductus fuerit, centum solidos abbatissæ daret, subvillicus sexaginta. Similiter et in mutatione abbatissæ. In perceptione autem bonorum, ut abbatissæ atque congregationi monasterii super altaria juramenta fidelitatis facerent, fideliterque tenerent.

quo eidem multa bona

65 Institutio autem hæc facta est, ut villicus, quocumque loco abbatissa juberet, pergeret : subvillicus, ipso absente, præcepto abbatissæ atque villici utilitatis terrarum fideliter procuraret ac dispensaret. De terris quoquo arandis, quas ad arandum utiliores cernerent, exceptis his, quæ abbatissa ad utilitatem monasterii procurare fecerit, tali pacto F ad villico et ad subvillico tali modo pertineant. Quod si illi, qui acceperint, ædificationem aliquam fecerint; ædificatio ipsi monasterio revertatur : si vero vendere voluerint, prius abbatissam, quam alium submoneant, easque levius vendant. Villicus autem aut subvillicus superextollentiam oculorum contra abbatissam si subire cœperunt, aut aliquid indecens violenter egerunt ; prius trina peracta invocatione capituli ipsius monasterii, abbatissæ rectum facere si recusaverint, ab omni munere amicis tradito * expellantur : abbatissa autem utiliores sibi perquirat.

et privilegia concessit,

* *forte* amministrationis

66 Parochiam de Marines cum ecclesia beati Johannis Evangelisæ, et Dolomicuraticum vicum cum ecclesia beati Petri et terris et mansis et nemoribus atque silva Bregonensis cum concursibus aquarum terrasque Trequafenses atque terras Bregonenses dedit Albertus nobilissimus vir monasterio beati Petri puellarum, qui unus ex primis conversus exstitit non post multum tempus passionis sancti Irenæi sociorumque ejus, propter duas filias, quas ibi sacrare fecit : una vocabatur Radagundis, atque altera Aldagundis, atque Pernetam filiam fratris sui, nomine Silvini, quam pater moriens

et ab aliis

A riens in tutelam ejus derelinquit, et aliam, nomine Sibyllam, similiter consecrare fecit.

AUCTORE J. S.

concessa

67 Villam de Carpezato dedit beato Petro apostolo similiter Stephanus vir illustrissimus, propter filiam suam, nomine Armingardis, quam consecrare fecit. Villam autem Increratam cum ecclesia duo nobiles beato Petro dederunt, quorum unus vocabatur Radulfus, et alter Constantinus. Hoc donum factum est propter duas suas filias, quarum una vocabatur Raimundia et altera Vandamodia. Hæ, Deo disponente, ejusdem monasterii una post aliam abbatissæ factæ sunt. Hi supradicti dona dederunt præfata; quod nos confirmamus. Insuper et de bonis nostris augmentamus; scilicet paratas supradictarum ecclesiarum et decimationes omnium vinearum illarum, et oblationes vivorum et tumulationes defunctorum, ad illas pertinentium, eis donamus. Hæc autem, Deo annuente et disponente, a me ordinata sunt in præsentia capituli ejusdem monasterii.

confirmat. Præfert aliquas dictum instrumentum

68 Si quis autem hæc decreta, a me constituta, aliqua præsumptione violaverit, ex parte Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus sancti, et beatæ B Mariæ, Matris Domini nostri Jesu Christi, et sancti Petri apostolorum principis, et omnium Sanctorum Dei excommunicamus illum, atque anathematizamus illum, donec ad emendationem tam abbatissæ, quam congregationis in capitulo ejusdem monasterii venerint. *Sic apud Mabillonium in Appendice altera tom.* I *Annalium Benedict. pag* 690. *At nolim spondere genuinum esse undequaque et incorruptum. In ipso limine suspecta mihi est isthæc inscriptio :* Primæ sedis Galliarum archiepiscopus, *ejusdemque vocis* archiepiscopus *mox bis repetita et studiose nimium quæsita usurpatio. Facile quidem concedam, nomen istud id temporis haud ignotum fuisse apud Francos, imo etiam aliquando usurpatum et per alios adscriptum fuisse præsulibus, sed pauca exempla repertum iri arbitror, in quibus ipsimet antistites Galli sibi titulum istum attribuerint ante seculum* 8 *vel* 9.

interpolationis notas;

69 *Certe hactenus exemplum non reperi in ullo e Sancti nostri decessoribus ; nec satis persuadere mihi queo, id ab ipso primum cum extemporanea dignitatis suæ quasi oblectatione, ne dicam, pro temporum ratione cum aliqua sui ostentatione fuisse factitatum, præter consuetudinem in aliis Actis publicis observatam. Tria jam superius laudavimus instrumenta, quibus subscripsit : in primo nomini suo adjecit vocem* episcopus, *in* C *altero* peccator, *in tertio nullam : quartum habes apud Mabillonium tom.* I *Annalium Benedicti. pag.* 449 ; *cui etiam ita suscribit :* Annemundus peccator consentiens subs. *Hinc suspicor, voces :* Primæ sedis Galliarum archiepiscopus *cum hujus iterata repetitione postea intrusas fuisse Præcepto* S. Annemundi *ab homine, qui excellentiam Lugdunensis ecclesiæ tam antiquo documento illustratam voluerit ; sicut fortasse ad stabiliendam monasterii S. Petri Lugdunensis antiquitatem eidem Præcepto insertæ sunt, quæ leguntur num.* 66 : Qui (*Albertus*) unus ex primis conversus exstitit non post multum tempus passionis sancti Irenæi Sociorumque ejus.

quamvis non omnino certas.

70 *Porro hæc pro conjecturis dumtaxat habeantur, non pro certis interpolationis indiciis, quibus nihil opponi queat. Enimvero qui Præceptum undequaque genuinum esse contendet, reponere poterit ad primam conjecturam nostram ; Præceptum esse quidem* S. Annemundi, *non tamen ab ipsomet, sed ipsius jussu ac nomine exaratum a notario, qui sponte sua adscripserit titulos, a quibus pro sua modestia et humilitate abstinere consueverat Sanctus, dum propria manu Actis publicis subscribebat. Ad secundam vero conjecturam reponet, magnam sane et miram per adjectas nomini Alberti istius notas chronologicas designari antiquita-*D *tem monasterii S. Petri Lugdunensis. At non certo probari ejus falsitatem ex allegato per Mabillonium tamquam melioris notæ documento, in quo monasterium* substructum *dicitur* a rege Gaudisello et a regina Theudelinda, *qui juxta Mabillonium ineunte seculo sexto Genevæ regnabant : posse enim per vocem* substructum *indicari* restaurationem, *sicut indicatur in Epistola Leidradi per vocabulum* instituit. *Præterea dato, inquiet, tantam non esse antiquitatem monasterii, quantam præferunt notæ istæ chronologicæ, nondum concludi debet, eo loco interpolatum esse Præceptum ; cum dictæ notæ proficisci potuerint ex ejusdem notarii seu scribæ ignorantia vel imprudentia.*

71 *Nullus porro character suggeritur, unde annum colligamus, quo Præceptum exaratum sit ; sed confectum fuisse ad corroboranda privilegia et dona, per Sanctum diversis temporibus facta, inde eruo, quod duæ diversæ ejusdem parthenonis abbatissæ nominentur,* Radagundis *nimirum et* Animonia, *quarum rogatu villicos se constituisse, ait Antistes : imo si satis antiqua et authentica sit charta, quam laudat Severtius pag.* 149 *secundæ editionis, verisimiliter post confectum Præceptum alias donationes Sanctus adjecit. In ea quippe breviter relatis, quæ in Præcepto suo dicit, se dedisse* E *monasterio in diœcesibus Genevensi ac Viennensi, subditur :* Item in episcopatu Nivernensi ecclesiam S. Symphoriani : item in episcopatu Eduensi ecclesiam S. Porsani : item in episcopatu Lingonensi etc. *Tum paucis interpositis, ita pergitur :* Omnes reditus, quos pro majori parte tenent et possident ipsæ dominæ moniales, fuerunt dati et erogati per sanct. Annemund. tempore, quo in humanis agebat ob amorem et charitatis zelum, quod * habebat erga id monasterium, ac etiam alii reditus, per alios Catholicos eisdem sanctimonialib. erogati, fuere per ipsum S. Annemundum confirmati, ut apud Dolomacum, S. Symphorianum, Charpiacum, Veneianum, Morencieu etc. *Additur demum :* Item S. Annemundus ad ostentandum magis affectum, quem habebat ad dictum monasterium et duas sorores suas, ibidem anniversarium patris sui ordinavit, et adhuc singulis annis in ea ecclesia juxta eam sancti Annemundi constitutionem celebratur. *Itaque juxta hanc chartam, cujus tantum fragmenta eo, quo descripsi, modo subministrat Severtius, plura contulit monasterio, quam exprimantur in Præcepto, eaque collatio facta censeri potest post conditum Præceptum.*

Videtur etiam postea illi alia contulisse dona.

* quem

72 *De reliquis gestis in vita nihil ulterius hic discutiendum venit ; leviora quædam observatu digna expedientur in Annotatis ad Acta : quapropter quæ de ejus obitu dicenda supersunt, absolvimus ; de eo quippe jam nunc etiam multa præmisimus occasione aliorum, quæ occurrebant, quæstionum Variorum opiniones de anno emortuali protulimus* § 3 ; *eorum primo, qui fixerunt Christi* 657, *duce Mabillonio tum alibi tum speciatim in Dissertatione de anno mortis Dagoberti primi et Chlodovei Junioris ; sed is postmodum in Annalibus tom.* I *pag.* 448 *et seq. mutavit sententiam, propter Privilegium Emmonis episcopi Senonensis pro monasterio S. Columbæ, datum anno tertio Clotarii regis, id est Christi* 658 *vel* 659, *ut censet idem Mabillonius, subnotatumque a* S. Annemundo, qui proinde, *inquit,* adhuc in vivis erat. *Secundo Pagii, qui propter aliud laudati Emmonis Privilegium, eodem Chlotarii anno datum, mortem Sancti innexuit anno* 658, *nec serius differri posse substinuit propter iter Romanum S. Wilfridi. Tertio Chiffletii qui, cum vellet, Sigoberrandum eumdem esse cum* Annemundo, *hujus vitam protraxit usque in annum* 663. *Priorem opinionem evertunt allegata Privilegia ; altera incerta videtur, quia rationes a Pagio adductæ non ita stringunt, ut differri nequeat obitus in* 659. *Tertia nititur textu venerabilis Bedæ corrupto, ut ostendimus, et præterea conciliari nequit cum*

Circa annum 659

F

A *cum gestis S. Wilfridi intra obitum* S. Annemundi *et susceptum episcopatum, quibus verisimilius impendi debuit quadriennium vel quinquennium : idcirco nos obitum signavimus circa* 659.

occisus est in Cabilonensi territorio.

73 *Cædis locum non assignant Beda et Eddius, de eo sic habet biographus :* Properante populi cohorte in Cabilonense territorium, inibi non procul a suæ ecclesiæ prædio tentoria collocaverunt, *et* medio noctis silentio a duobus submissis viris, cunctis inibi dormientibus, gladio *necatus est* occulte. *Idem Cabillonense territorium designatur similiter in lectionibus Officii monialium S. Petri Lugdunensis. Hinc recentiores passim martyrii palæstram statuunt prope Cabillonum, quæ civitas est Galliæ Celticæ in ducatu Burgundiæ, episcopalis sub archiepiscopatu Lugdunensi ad Ararim fluvium, vulgo* Chalon sur Saone. *Severtius tamen, nescio an ex aliorum sententia :* Deprehendimus, *inquit,* ipsum Cabilonensi urbe occisum. *Tum recitat antiphonam primam ad Vesperas dicti Officii monialium :* Cabilone mulctatur, Lugduni tumulatur, in cœlo coronatur. *Sed dubium non est mihi, quin urbs ipsa pro suo territorio hic adhibita sit propter numerum seu qualecumque metrum.*

B

Necis modum diversi

74 *Quod spectat ad modum necis ; si Bedam et Eddium consulis, dicas, publice vel certe adstantibus cum S. Wilfrido satellitum et lictorum ducibus, capite plexum esse. Sic scribit Beda :* Quem (sanctum Episcopum) ad locum quidem, quo decollandus erat, secutus est Wilfridus clericus illius, desiderans cum eo (tametsi ipso multum prohibente) pariter occumbere. Sed hunc ubi peregrinum, atque oriundum de natione Anglorum cognovere, carnifices pepercere illi, neque eum trucidare cum suo voluere Pontifice. *Sic Eddius :* Duces malignissime (*Sanctum*) ad se venire jusserunt. Ille vero intrepida mente, nesciens, quid esset sibi futurum, ad agonis locum pervenit, simulque cum eo sanctus Wilfridus servus Dei, Episcopo tamen prohibente, qui gaudens dixit : Nihil melius est nobis, quam Pater et filius simul mori et esse cum Christo. Jam enim sanctus Episcopus martyrio coronatus est At vero cum sanctus Wilfridus spoliatus et pariter ad palmam martyrii intrepidus staret, duces interrogaverunt, dicentes : Quis est iste juvenis formosus, qui se præparat ad mortem? dictumque est illis : Transmarinus de Anglorum gente ex Britannia. Iterumque dixerunt : Parcite illi et nolite eum tangere.

diversimode referunt,

75 *At biographus noster, ne nominans quidem S. Wilfridum, dicit* S. Annemundum *in via et noctu,*

C cunctis dormientibus, occulte *a duobus gladio necatum esse; primo mane a clericis, ad lectum appropinquantibus,* discooperta facie, *visum esse* totum cruore perfusum, *corpusque ejus ab accitis exercitus primoribus inventum exanime. Quæ narratio primo intuitu plane diversa videtur et magis consentanea veræ sententiæ, qua statuitur, occisum esse Sanctum fraudulenter ab invidis, inscia vel invita S. Bathilde regina. Verum si rem cum adjunctis paulo attentius discutiamus, reperiemus, non adeo pugnare inter se relationes, ut nequeant vera esse, quæ scribunt Beda et Eddius, ac simul eo modo patratam esse cædem, quo tradit biographus. Ac primo quidem si singulorum scriptorum scopum consideremus, non mirabimur, a biographo nomen et peculiaria S. Wilfridi gesta fuisse suppressa. Illi quippe, unice intendenti describere passionem* S. Annemundi, *suffecit generatim indicare, in ipsius comitatu fuisse presbyteros et clericos. Aliter censendum de Beda et Eddio, qui eatenus tantum attigerunt passionem, quatenus ex ea eluceret fortitudo S. Wilfridi, herois sui, et idcirco ex pluribus, ab ipso S. Wilfrido verisimiliter auditis, ea dumtaxat selegerunt, quæ ad ipsum propius pertinebant, missis aliis adjunctis, et hinc orta est aliqualis confusio.*

76 *Equidem rem ita concipio.* S. Annemundus *ad duces venire, seseque illorum custodiæ committere jussus, teste biographo dixit :* Intrepidus vadam : assumptusque ab inimicis hilari vultu, fortique sermone duos presbyteros totidemque diaconos et clericos in comitatu a senioribus postulavit. *Tunc Wilfridus (quod speciatim explicare non debuit biographus; sed quod non poterant non insinuare S. Wilfridi encomiastæ) ab Episcopo suo divelli se non sustinuit, secutusque est reluctantem, vel ut scribunt Angli, prohibentem, eamdem cum ipso sortem subiturus. Post hæc* Annemundus intrepida mente nesciens, quid sibi esset futurum *(ignorans scilicet, clam et inauditum se esse perimendum)* ad agonis locum pervenit, *ut habet Eddius, id est, ad Cabillonense territorium, ubi tentoria fixerunt, ut ait biographus. Eadem nocte clam occisus est. Quod autem de Wilfrido, quasi eodem tempore factum, scribunt auctores Angli, mane contigit; dum nempe sanctus juvenis dilectissimi Patris corpus cruore perfusum et exanime conspiciens, credidit, eamdem sibi sortem esse paratam, et supervenientibus ducibus ad eam subeundam sese intrepidus obtulit etc, quæ memorant Beda et Eddius, quæque referre nostri biographi non intererat, unice, ut dixi, intendentis exhibere necem* S. Annemundi.

D

AUCTORE J. P.

ita tamen, ut conciliari queant.

E

idem est in mortis genere

77 *Diversimode etiam exprimunt laudati auctores genus mortis* S. Annemundi. *Eddius usus est voce generica* occidere : *Beda* interficere, *sed locum memorans addit :* Quo decollandus erat, *unde conjicias, ipsi amputatum fuisse caput; biographus* gladio *necatum esse affirmat; at postmodum narrans, corpus ejus a clericis,* discooperta facie *inventum esse* totum cruore perfusum, *a ducibus vero* exanime, *potius insinuat, confossum fuisse, quam capite minutum : prout etiam legitur in* 2 *Antiphona ad Vesperas Officii :* Impiorum confossus gladiis. *His addendum, quod, teste Chiffletio, apud S. Petri Lugdunensis moniales olim cum aliis ejus reliquiis asservari solerent duo cultelli, quibus interfectus credebatur. Componentur tamen ista, si statuamus, a Beda usurpatum esse verbum* decollare *pro* jugulare, *a biographo et aliis* gladium *pro quolibet ferro, truculentæ necis instrumento. De causa necis nulla quæstio est; pro justitia passum esse, convenit inter omnes, et idcirco biographus* martyrium perpessum *dicit; Eddius* martyrio coronatum ; *denique tam veteres quam recentiores Martyrem agnoscunt, ut ex ante dictis sufficienter vidimus, utque ex dicendis uberius patebit.*

F

§ VI. Locus sepulturæ et de eo ac corporis possessione deinde orta et diu continuata controversia ; reliquiæ an et ubi nunc serventur.

Corpus Sancti,

Eddius *Stephanus in sæpe laudata Vita S. Wilfridi sat clare indicat, Sanctum nostrum, curante vel assistente S. Wilfrido* honorifice sepultum *fuisse, sed nihil adjicit, unde discamus locum sepulturæ. Biographus expressis verbis,* corpus ejus Lugdunum delatum *esse asserit, et* in basilica sancti Petri apostoli (ubi ipse *Sanctus* nuper pauperes delegaverat ex suis alimoniis pasci) cum dignis obsequiis tumulatum. *Dein narraturus miraculum in cæco a nativitate patratum ad tumulum* S. Annemundi *ait :* Cum ad ecclesiam sancti Petri pervenisset, ubi sancti Martyris corpus jacebat, a sanctimonialibus, ibi Deo servientibus, honorifice et misericorditer susceptus est. *Idemque tot alia firmant testimonia, ut mirum videri possit, ea de re aliquando fuisse dubitatum. Nihilominus super ea et acriter et diu disceptatum est inter* dic-

AUCTORE J. P.

A *dictas moniales et canonicos ecclesiæ S. Nicetii Lugdunensis, qui corpus sanctum in suis cryptis conditum contenderunt. Controversiam fuse pertractat Severtius in secunda editione a pag. 147 usque ad 163, ubi pro monialibus profert argumenta omnino viginti quatuor, pro canonicis vero tredecim. Argumenta ista, unde tamen hinc inde aliqua postmodum pro cultu delibabimus, lectori curioso apud ipsum legenda et conferenda relinquimus. Ad propositum nostrum sufficit brevis ac dilucida ejusdem controversiæ relatio, quam a nostro patre Petro Francisco Chiffletio compositam et propria manu exaratam servamus inter collectanea nostra MSS., quamque hic fideliter descriptam exhibemus.*

quod basilicæ S. Nicetii

79 Varias mutationes passa est ea Lugdunensis ædes, quæ olim Sanctorum Apostolorum et XLVIII Martyrum, nunc S. Nicetii vulgo nuncupatur. Illam enim ter fuisse destructam, affirmat Amedeus de Thalaru Lugdunensis archiepiscopus, dato diplomate ad annum MCCCCXVII : et cum prioribus sæculis esset cathedralis seu metropolitana, postmodum anno MCCL tertio Nonas Augusti a Valdensibus hæreticis combusta, redacta est in parœcialem ; ac demum ex anno MCCCV, a Ludovico archiepiscopo, B institutis in ea sexdecim canonicis, restituta est in collegiatam. Per has rerum varietates a quingentis fere annis emersit opinio in vulgus, ipsummet S. Annemundi corpus in ea basilica contineri ; quamlibet S. Petri moniales sacro illo thesauro jam inde a prima ejus sepultura potitas esse, minime dubitarent. Vidimus olim membranea volumina, quæ litigantium partis utriusque rationes continent copiose explicatas.

adscripsere nonnulli,

80 Erant in utraque ecclesia ossa humani unius corporis, quæ sancto Annemundo utrimque magna animorum contentione asserebantur. Ad ejus invocationem utroque loco haud obscura fiebant miracula, fidem populorum utrobique Deo approbante, cum errore facti in parte alterutra. Nam etiam apud Nicetianos ad S. Annemundi existimatum tumulum affirmabantur infantes suscitati : aliique permulti ex variis morbis, ac præsertim ex epilepsia persanati : et in his viri illustres Amedeus de Thalaru Lugdunensis archiepiscopus et Amedeus alter, dux Sabaudiæ, qui postea Felix V Papa creditus, a ventris torminibus liberati ferebantur, quorum testimonia omni exceptione majora Nicetianorum partes mirum, quantum fulciebant. Nec vero umquam aut Lugdunensium antistitum aut etiam Romanorum C Pontificum, vel ab eis delegatorum judicum arbitrio, causa definita est : sed pars utraque suæ fidei relicta, suumque sanctum Annemundum putare, ac fidelium populorum venerationi proponere permissa est.

in monialium S. Petri ecclesia

81 Pars nihilominus sanior et doctior a S. Petri monialibus semper stetit, his nimirum argumentis. Primum auctoritate Actorum vetustiorum S. Annemundi, quæ post omnem memoriam in præcipuis diœcesis Lugdunensis ecclesiis asservata et in divinis etiam Officiis sunt adhibita. Nam si quæ exstant, quæ Nicetianis patrocinentur, manu recentiore interpolata sunt. Deinde ex antiquis Martyrologiis S. Stephani. S. Irenæi, S. Justi aliarumque civitatis et territorii Lugdunensis ecclesiarum, ex quibus legebatur eodem ubique sensu, licet paucis interdum apicibus diversis : « Quarto Kalendas « Octobris Lugduno Galliæ natalis sancti Annemundi « episcopi Lugdunensis et martyris Christi. Requie« scit autem præfatus Martyr in eadem urbe, « scilicet ad sanctum Petrum citra Ararim : » ut nimirum distingueretur ecclesia S. Petri monialium cis-Araria, et ad sinistram Araris posita, ab altera eidem Apostolorum principi trans Ararim, et ad dexteram ejusdem fluvii dicata æde, quæ vulgo ECCLESIA S. PETRI VETERIS. Porro in Martyrologio D veteri, ecclesiæ de Aere Bellicensis diœcesis sic se legisse testatur Joannes Dei patientia Bellicensis episcopus datis litteris VI Kalendas Junii MCCLIV : « Quarto Kalendas Octobris apud Lugdunum Anne« mundi episcopi et martyris, qui in ecclesia beati « Petri sanctimonialium requiescit : et ad cujus cor« pus per orationes, operante Deo, multi infirmi « venientes, de morbo, qui dicitur caducus, ibi « curantur. »

primo sepultum et servatum fuisse

82 Miracula quoque S. Annemundi crebriora et illustriora contigere in sancti Petri : ut illud inter cætera cæci ab utero Teutonis, divina revelatione admoniti, et ad monialium preces visu donati. Non commemoro, quod ecclesiam S. Petri, ab ejus (ut videtur) parentibus Lugduni fundatam, ipse S. Annemundus magnis opibus auxerat hortatu Sigonis patris sui et Patroniæ matris, qui in ea sepulti sunt, Sigonis ibidem constituto anniversario ad tertium Nonas octobris : et rogatu Viventii decessoris sui (Viventiolum pleræque tabulæ Lugdunenses vocitant) qui adhuc vivens eum sibi suffecerat in archiepiscopatu : et amore duarum sororum suarum, quas ibi velatas Christo sponso E dedicarat : tradens ei monasterio Turrim de Pinu Viennensis diœcesis et quidquid habebat in ecclesia Gebennensi : adhæc in episcopatu Nivernensi ecclesiam S. Symphoriani ; in episcopatu Augustodunensi ecclesiam S. Porciani et alia loca complura cum opimis proventibus, ac jure villicos in eis constituendi, qui S. Petro Lugdunensi essent obnoxii.

potiora argumenta et testimonia

83 Taceo, quod ecclesiæ S. Petri summum altare sub S. Petri et S. Annemundi nominibus consecratum est : quod in eadem ecclesia ab antiquis temporibus quædam celebratur S. Annemundi revelatio ad diem mensis Augusti XXIII ; quod ibi cum corpore S. Annemundi servabatur quoddam ejus indusium cum duobus cultellis, adhuc cruore tinctis, quibus dicebatur fuisse interfectus, et lampade miraculis inclyta, quæ quondam ad ejus tumulum arsit : quod maxima ecclesiæ campana ex baptismo, ut loquuntur, SANCTUS ANNEMUNDUS nuncupatur : quod in ædis illius parietibus, in fenestris vitreis, in vexillo, tempore Rogationum a monialibus per urbem circumferri solito, exstabant S. Annemundi, ejusque sororum Petronillæ ac Luciæ imagines : quæ omnia sacri corporis in S. Petri basilica præsentiam loquebantur. Omnium instar mihi est Leidradi F testimonium, qui post S. Annemundum centum circiter et triginta annis Lugdunensi ecclesiæ præfuit. Is Karolo Magno de rebus a se gestis rationem reddens, ita scribit : « Monasterium quoque puel« larum in honorem sancti Petri dedicatum, ubi « corpus sancti Annemundi martyris humatum est, « quod ipse sanctus martyr et Episcopus instituit, « ego a fundamentis tam ecclesias *, quam domum « restauravi : ubi nunc sanctimoniales numero tri« ginta duæ, secundum institutionem regularem « viventes, habitare videntur. Quibus etiam cor« roboravimus, quæ sanctus antistes atque martyr « Annemundus illis concessit, dum viveret : sci« licet paratas cunctarum illarum ecclesiarum, et « decimationes omnium vinearum, quæ hactenus « possederunt, vel deinceps, Deo juvante, pos« sessuræ sunt. Similiter etiam oblationes vivo« rum, necnon tumulationes defunctorum omnium, « in rure ad beatum Petrum pertinente, degen« tium. »

** al. ecclesiam*

evincunt. In Nicetiana sepultus fuit frater S. Annemundi,

84 Dubitare igitur jam non licet, quin S. Annemundi ipsissimum corpus in S. Petri monialium ecclesia sepulturam habuerit. Ceterum bene mihi ratiocinari videntur, qui contentionem hanc ex æqui-

A æquivoco natam putant: errasse Nicetianos in Episcopo, non errasse in martyre; in Annemundo hallucinatos, recte sensisse in Dalphino. Erant enim duo Dalphini fratres cognomines, alter præfectus Lugdunensis, alter archiepiscopus, qui et proprio nomine Annemundus. Utrumque martyrem fecit causa eadem, crimen majestatis per calumniam ac per invidiam impactum. Et fidem faciunt Acta S. Annemundi, quod, postquam frater ejus Dalphinus, Lugdunensis præfectus, in comitiis illis Aurelianensibus securi percussus est, « delatum ejus cives « corpusculum in basilica Apostolorum vel quadra« ginta octo Martyrum tradiderunt sepulturæ : » illique ut martyri bene conveniens erat locus honoratissimus ante primarium altare, ubi Annemundum suum recentiores Nicetiani se reperisse affirmabant. Porro ex miraculis, quæ ad hunc tumulum patrata ferebantur ad S. Annemundi invocationem, non recte quisquam inferat, conditum ibidem fuisse ipsummet corpus sancti Archipræsulis; sed potius cujuspiam apud Deum auctoritate pollentis, quem eo proniorem fuisse, par est credere, ad opem supplicibus ferendam, quod ab illo remedia B quærebant, quem sibi arctissimis vinculis et natura ut fratrem, et pietas ut necessarium, et ut Martyrem mortis causa conjunxerat.

sed hujus aliquot reliquiæ, postea miraculis illustres,

85 Sed duarum ecclesiarum diuturnum prælium illa diremit tempestas anni MDLXII, quo Calviniani, armis potentiores, Lugdunensis civitatis sacras ædes suis opibus omnibus atque ornamentis spoliarunt : Sanctorum reliquiis aut igne absumptis, aut in aquas sparsis, aut per lutosos aggeres, per cloacas, per fossarum profunda impie disjectis ac dissipatis. *Hactenus Chiffletius, cujus sententiæ lubens subscribo, quatenus ecclesiæ monialium S. Petri primam* S. Annemundi *sepulturam et longam sacri corporis (saltem majori ex parte) possessionem adjudicat; quod similiter, non obstantibus Nicetianorum argumentis, ante ipsum fecerant Severtius, Saussajus ac Raynaudus, et post ipsum fecerunt plures mox allegandi. Verum non æque adopto ejusdem Chiffletii opinionem super miraculis ad invocationem* S. Annemundi *patratis in ecclesia Nicetiana. Malim existimare, aliquando a monialibus concessa fuisse ecclesiæ Nicetianæ, quondam metropolitanæ et ordinariæ Lugdunensium præsulum sepulturæ, aliquot ossa* S. Annemundi, *quæ ibidem studiose servata fuerint et forte recondita cum ossibus Dalphini* C *fratris. Sic intelligimus, patrata esse miracula ad veras sancti, qui invocabatur,* Annemundi *reliquias; sic melius assequimur, quomodo paulatim oriri potuerit error Nicetianorum, credentium, apud se sepultum fuisse sanctum Antistitem.*

eidem ecclesiæ olim concessæ fuerunt :

86 *Huc spectant, quæ post relata litigantium utrimque argumenta observat Severtius :* Non renuunt (*canonici Nicetiani*) quin sacræ moniales obtineant multa ex ossibus tanti Viri a pluribus jam seculis.... Et vice versa moniales allegant, se non impedire, quin iidem canonici ossa quædam Sancti hujus recondant, aut quo minus utrobique a plebibus in honore habeantur. Sed volunt, corpus præcipuum, perindeque jus primævæ scripturæ * monachali suo templo tribuendum. *Accedit pater a Colonia tom.* I *Historiæ litterariæ Lugdunensis pag. ultima ubi paucis indigitans titulos, quibus decepti sunt Nicetiani, ut crederent, corpus Dalphini apud se sepulti ipsum esse corpus* S. Annemundi, *tertium esse titulum ait :* Quod abhinc aliquot seculis abbatissa quædam S. Petri dignata esset concedere ecclesiæ sancti Nicetii partes nonnullas reliquiarum S. Annemundi, deponendas cum sancti Dalfini fratris ipsius *reliquiis. Hoc autem firmari asserit pluribus antiquis chartis; laudatque præterea duo, quæ penes se habet, Opera MSS.; Res gestas nimirum archiepiscoporum Lugdunensium*

* *l. sepulturæ*

per Joannem Columbi collectas, unde describit sequentia : D Pars aliqua Annemundani corporis incerto tempore ad Nicetium templum deportata : *et Indices seu Monumenta ad historiam sacram et profanam Lugdunensis civitatis, digesta per Petrum Bullioud, unde etiam ista recitat :* Nec diffitentur moniales, apud S. Nicetium aliquam ejusdem corporis sacri portionem venerari.

AUCTORE I. P.

87 *Denique quamquam omnes, quos vidi, sepulturam hodiedum attribuant monialibus, neminem tamen reperi, qui aperte inficietur, aliquas reliquias fuisse in ecclesia Nicetiana, Theophilus Raynaudus in Indiculo :* Partem tamen, *inquit,* sacrarum reliquiarum (*S. Annemundi*) in basilicam Apostolorum [*utique eam, quæ modo* Nicetiana *appellatur*] præsulum quandoque sedem, fuisse illatam, facile inducor, ut admittam. *Bailletus ad hunc diem :* Non est tamen incredibile, servari os aliquod Sancti nostri in ecclesia ista collegiata [*S. Nicetii*]; sicut servari etiam aliquod dicitur in cathedrali : *hodierna scilicet, S. Joanni Baptistæ sacra. Magis asseveranter auctor Officii et Vitæ* S. Annemundi *anno* 1692 *Parisiis impressi : is enim pag.* 88 *ita scribit Gallice :* Corpus S. Annemundi nunc servatur ex parte in theca pretiosa E apud moniales insignis abbatiæ sancti Petri Lugdunensis, quæ a multo tempore observant Regulam sancti Benedicti : pars altera est apud S. Nicetium.

quæ etiam nunc,

88 *Porro cum tam hic, quam Severtius ac alii hoc et præcedente numero laudati auctores scripserint post impiam ecclesiis Lugdunensibus cladem per Calvinistas illatam; hinc quoque liquet, quo sensu accipienda sit postrema Chiffletii periodus : eo nempe sensu, quod diremerit diuturnum duarum ecclesiarum prælium tempestas illa, quia, cum tunc vel utriusque ecclesiæ tumuli eversi sint vel reliquæ aliquæ dissipatæ aut cum aliis confusæ, deinceps rite fieri nequit inspectio, sicut facta fuerat ante quamquam aliquæ et forte præcipuæ* S. Annemundi *reliquiæ sacrilegio hæreticorum furori subductæ sint hodieque piæ fidelium venerationi statis temporibus exponantur. Quod adjicit solus Bailletus de reliquiis in cathedrali Lugdunensi, alibi nec confirmatum nec memoratum invenio. Forte legerit alicubi, olim fuisse reliquias in cathedrali, nec adverterit, designari antiquam cathedralem, id est ecclesiam sanctorum Apostolorum, nunc collegiatam S. Nicetii.*

hæreticorum furori subductæ,

89 *De hodiernis Nicetianæ ecclesiæ reliquiis hæc* F *tradit Severtius :* Pauca vero, quæ jam de illo negotio testant enarranda, sunt hæc circa ossa quædam in fano Nicetiano existentia de sancto Annemundo. Sane lustrando perspeximus, sacrarium ecclesiæ os unum possidere, quod ibi ferunt esse de brachio ipsius Sancti præter alia ejusdem ossicula : brachium equidem seorsum thecis argenteis insertum, perque vitrum aspectabile; at reliquas tesseras etiam sejunctim in deaurato argento promiscuas. Ista piis quandoque rogantibus præbentur videnda. *Sed mox subdit, opinari nonnullos, reliquias esse Dalfini, quem constat ibidem esse humatum, quemque probabilius quoque Martyrem fuisse dicunt : atque ita rem indecisam relinquit. Martyrem fuisse Dalfinum, nostrum non est definire; sed hoc sat certum videtur nobis, quod nullus hactenus ipsi exhibitus fuerit specialis cultus quodque omnis semper delatus sit fratri ipsius* Annemundo, *ad cujus solius nominis invocationem patracta illic sunt miracula. De populi ad dictam ecclesiam confluxu et frequentia miraculorum semel et iterum fit mentio apud Severtium, sed generatim dumtaxat in instrumentis, olim confectis ad probandam sacri corporis in ea præsentiam.*

servari creduntur. Ad Sancti invocationem

90 *Sic pag.* 159 *secundæ editionis ex codice seculi* 15, *ni fallar, recitantur sequentia :* Item in ipsa ecclesia sancti Nicetii fuerunt et sunt quamplurima cor-

plurima ibidem patrata sunt miracula;

AUCTORE J. P.

A corpora Sanctorum, tam olim archiepiscoporum Lugdunensium, quam aliorum; et inter cætera corpus dicti S. Annemundi ac reliquiæ. Qui Sancti et signanter beatus Annemundus dietim faciunt et præstant miracula. Item quod occasione hujus ibidem consueverunt fieri et exerceri quasi dietim, ac præcipue anno quolibet in vigilia festi ejusdem Martyris maximæ vigiliæ per peregrinos et Christi fideles, grandisque votorum redditio Deo et dicto Sancto; nec non quamplurimæ oblationes offeruntur *etc. Alia huc spectantia habes superius ex relatione MS. Chiffletii. Idem Severtius pag.* 160 *ex* Inventario, *ut vocat*, Actorum capitularium secundi libri ecclesiæ sancti Nicetii *unicum miraculum, recisis tamen hinc inde etiam verbis nonnullis, speciatim declarat.*

...unum speciatim refertur.

91 Relatu et expositione honorabilis Petri loci de Stagno diœc. Viennens. nuper infans anni unius, filius Franscisci Mistral, burgensis civitatis Valentinen., ita gravi detinebatur infirmitate, ut potius de morte quam de vita speraretur. Mater eum Deo et B. Annemundo, in ecclesia sancti Nicetii Lugdunen. quiescenti, devotissime vovit; ita quod si intercessionibus ipsius B. Anne- B mundi infans sanitatem impetraret, ipsa offerret ceram in ipsa ecclesia usque ad pondus infantis etc. Fecit celebrari Missam ad majus altare in honorem ipsius beati Annemundi. Quo voto peracto infans sanitatem recuperavit ut firmiter creditur, beati Annemundi etc. Reipsa persolvit parens etc. De quibus in præsentia et copiosa multitudine populi chartam testimonialem sibi fieri a me notario Apostolico et dictæ ecclesiæ secretario petiit, quam concessi præsentibus D. Stephano, Jacobo Porreti, Claudio de Grangia notario regio etc. Die Jovis XXI Januarii MDVI, signatum Chaveti.

§ VII. Cultus antiquus ejusque continuatio; inspectio reliquiarum.

Ex bina translationis et miraculorum historia,

Præmittenda fuerunt ea, quæ sacri corporis in monialium S. Petri ecclesia sepulturam historice certam nobis facerent, ut majori cum securitate et commodo produceremus instrumenta, pertinentia ad translationem ex Cabillonensi territorio in dictam C *ecclesiam, ad miracula in hac patrata, ad visitationes reliquiarum, earumque cultum usque ad nostra tempora. Translationis et miraculorum binas habemus Historias, alteram annexam Actis martyrii, et verisimiliter ab eorum auctore conscriptam; alteram insertam libello Officii impresso Lugduni anno* 1631, *divisamque in lectiones per Octavam a monialibus recitandas. Neuter auctor nobis cognitus est, neuter vel verbum unicum suppeditat, unde conjicere liceat, qua ætate floruerint. Primum tamen fide digniorem censeo, quia ejus narratio, quatenus continet translationem corporis ex Cabillonensi territorio Lugdunum plana est et simplex; alterius non nisi continuata congeries prodigiorum, et talium quidem quæ si vere contigissent, primus auctor, sive secundo antiquior fuerit sive recentior, nec ignorasset, nec prætermisisset.*

aliisque testimoniis constat de antiquo cultu in ecclesia S. Petri,

93 *Quidquid sit ex miraculis ac beneficiis quæ in eadem ecclesia S. Petri, post depositas S. Annemundi reliquias, patrata narrant auctores ambo, eruimus saltem antiquitatem et celebritatem cultus. Sed et de eo securiores nos facit testimonium Leidradi, seculo 8 et 9 Lugdunensium antistitis, qui dum, in epistola ad Carolum Magnum memorans restauratam a se cum monasterio dictam ecclesiam, expresse addit :* Ubi corpus S. Annemundi humatum est, *dubitare nos non sinit, quin et celebris* D *illic esset hujus memoria, et magna sacrarum reliquiarum veneratio. Pro seculo* 10 *profert Severtius fragmentum veteris documenti, de quo ita proloquitur pag.* 150 *:* Epistola una Austerii LXI Lugdunensis archiepiscopi confirmat, vel potius nutrit et auget monumentum sancti Annemundi apud moniales sub ann. DCCCCX, ex consequente Sergii Papæ III rescripto, dato mense Julio Indictione XIII. Quæ tamen epistola cum temporis vetustate et incuria librariorum corrupta admodum videretur, ex illa istic ea sola, quæ indubitata sunt, retinemus. *Mox subdit verba epistolæ :* Rursus cum in anniversario die sancti Annemundi martyris et episcopi corpus illius visitassemus ad sancti Petri moniales ob loci sancti reverentiam tenuem quidem, sed quantum potuimus largam de facultatibus nostris eleemosynam largiti sumus. *Austerius, uti probatur tom.* 4 *Galliæ Christianæ auctæ, sedem Lugdunensem tenuit anno* 910, *quo et S. Petri Cathedram occupabat Sergius III, sed in Catalogis antiquis Lugdunensium uti in laudata Gallia Christiana, Austerius statuitur episcopus ordine quinquagesimus tertius, non sexagesimus primus.* E

cui Innocentius IV Papa indulgentias concessit

94 *A seculo decimo transilimus ad decimum tertium, quo in gratiam reliquiarum* S. Annemundi *per Innocentium IV Pontificem sæpe dictæ monialium S. Petri ecclesiæ concessæ sunt indulgentiæ. Bullæ autographum, cujus plumbo, sericis filis pendenti, hæc inscribuntur :* INNOCENTIUS PAPA IV *a se perlectum testatur Severtius atque sic descriptum exhibet, pag.* 150 *et seq. :* Innocentius Episcop. Servus servorum Dei. Cunctis in Christo fidelibus abbatissæ et conventui monasterii sancti Petri monialium Lugdun. Sal. et Apostolicam benedict. Licet is, de cujus munere venit, ut sibi a fidelibus suis digne ac laudabiliter serviatur, de abundantia pietatis suæ, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus multo majora retribuat, quam valeant promereri; nihilominus tamen desiderantes Domino reddere populum acceptabilem, fideles Christi ad complacendum ei, quasi quibusdam illectivis muneribus, indulgentiis scilicet et remissionibus invitamus, ut exinde reddamur divinæ gratiæ aptiores.

ob præsentiam corporis S. Annemundi.

19 Cum igitur, sicut nobis exponere curavistis, corpus sancti Annemundi in vestro monasterio requiescat, ac ad ipsum monasterium ob ipsius S. reverentiam, cujus meritis nonnulli a morbo caduco C curantur, in ejus festo concurrat fidelium plebs devota : Nos cupientes, ut idem monasterium congruis honoribus frequentetur, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui monasterium ipsum in memor. S. ejusdem venerabiliter visitaverint annuatim Petri et Pauli apostolorum auctoritate confisi, XL dies de injuncta sibi pœnitentia misericorditer ralaxamus. Datum Perusii II April. Pontificatus nostri anno IX, *id est, Christi* 1252, *non* 1251, *quem signat Severtius. Innocentius quippe quartus Romanum cathedram ascendit dumtaxat exeunte Junio anni* 1243, *proindeque mense Aprili anni* 1251 *currebat adhuc pontificatus ejus octavus. Præterea Innocentius, sicut ostendit Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum tom.* 3 *pag.* 321, *Perusium pervenit tantum mense Novembri anni* 1251; *sicque mensis Aprilis, quo ibidem data est Bulla, pertinere debet ad annum sequentem.*

Plura insignis cultus

96 *Duobus jam datis instrumentis præmittit Severtius plura antiqui et insignis cultus indicia quæ olim collecta et scriptis mandata fuerunt ad probandam S. Annemundi apud moniales sepulturam. Chartarum antiquitatem, unde ea desumpsit, non doc-*

A *docet auctor, solum indicans, servari illas in archivis. Equidem exaratas suspicor seculo 14 non multum provecto, quando scilicet maxime vigere cœpit lis moniales inter et Nicetianos canonicos. Porro quæ ex dictis chartis recitat, sic habent :* Major pars Prioratuum dicti monasterii, fundati sunt sub vocabulo B. Annemundi, et in ipsis quolibet anno fiunt magnæ vigiliæ præsertim nocturnæ, in honorem sancti Annemundi, Gallice Vogues, cum affluentia virorum ac mulierum... Majus altare dictæ ecclesiæ *(monialium)* erectum est in memoriam beatorum Petri et Annemundi : ubi quotidie decantatur una Missa Eucharistialis, et festivis alia in parvo altari juncto, vulgo appellata Missa S. Annemundi : ac desuper elevatur imago antiqua dicti Sancti cum pontificalibus indumentis... In clocherio ecclesiæ est grossa campana ab antiquissimis temporibus nuncupata, etiam de præsenti, Sanctus Annemundus. Similiter in verreriis, capella, locis aliis aut picturis antiquis ecclesiæ est picta imago seu personagium S. Annemundi cum vita, gestis et meritis passionis ipsius.

B 97 Vexillum ecclesiæ, per civitatem Lugdunens. deferri solitum, est antiquissimum. Id sanctimoniales earumque prædecessores tempore Rogationum ac solemnitatis sacratissimi Corporis Christi subministrare solitæ sunt : in quo cernitur depicta imago B. Annemundi cum infulis pontificiis, necnon imagines duarum sororum ipsius. Quinimo dictis diebus sueverunt sanctimoniales a tanto tempore, quod de contrario non est memoria, deferri facere, ipsis dominabus processionaliter accedentibus ad ecclesiam sancti Nicetii videntibus omnibus. Pariter ipsæ dominæ solitæ sunt dictis temporibus deferri quoque facere chassam seu arcam admodum antiquam, argento redimitam, ac serico panno coopertam, in qua latent ossa et reliquiæ S. Annemundi. Ad cujus rei signum est imago Sancti in ipso panno sculpta cum sacris vestibus et hisce litteris pervetustis : sanctus Annemundus. Quam arcam sanctimoniales, processionaliter tunc incedendo, solent devote reponere magno altari ipsius ecclesiæ sancti Nicetii ac tenere ; donec stationes, orationes, et suffragia, per eas illo tempore celebratæ, sint perfectæ : scientibus cunctis canonicis et non contradicentibus.

Indicia dat Severtius, collecta et litteris

C 98 *Ecclesia S. Nicetii, primum cathedralis, dein parœcialis, a Ludovico de Villariis archiepiscopo, institutis istic sexdecim canonicis, in collegiatam erecta est anno* 1305, *ut notat Chiffletius § præcedente citatus, utque liquet ex diplomate ejusdem antistitis apud Severtium pag.* 315 *; quapropter cum in mox recitatis verbis expressa fiat mentio canonicorum, dubium esse nequit, quin exarata fuerint post dictum annum. Nihil tamen impedit, quominus opinemur, colligi ea cœpisse non multis post annis; quandoquidem Chiffletius in ora marginali unius apographi MS. Actorum* S. Annemundi *citet Informationes anno* 1308 *factas pro veritate corporis* S. Annemundi, quæ habentur in volumine membraneo archivi S. Petri monialium. *Notandum autem monet Severtius ad postremam verborum periodum,* quod abhinc annis 100, quo tempore reformatæ sunt Religiosæ *(circa annum* 1513 *ut habet Gallia Christiana aucta tom.* 4 *col.* 288*)* amplius non exeunt processionaliter vel aliter. *Demum ex chartis suis recitat sequentia :* In dicta eccles. sancti Petri et ante tumulum sancti Annemundi erat lampas in honorem sancti Martyris, olei, liquore apposita et accensa, quæ numquam minuebatur. *Hujuscemodi lampadem memorat etiam biographus noster num.* 13 *: sed et miraculum adjicit Severtius:* Quidam cæcus, cum sepulchro appropinquaret, ex percussa per se lampade, oleoque projecto liniens sibi oculos, visum recepit. *Non indicat, unde acceptum sit aut quando contigerit miraculum istud : verum si recte sensum ejus percipio, lampadis fragmenta servabantur etiam tunc, dum scriberet, nec miracula desinebant :* Unde *inquit*, lampadis fragmenta habent dominæ moniales : ex quarum oleis solenniter tacti plures languidi a diversis morbis ibidem curari perseverant.

consignata, ut apparet, seculo 14.

D *AUCTORE J. P*

99 *Anno* 1456 *facta est in ecclesia monialium sacrorum lipsanorum recognitio. Instrumentum super ea, recognitione confectum et in archivis monialium conservatum laudat Severtius pag.* 151, *indeque nonnulla, ad Sancti nostri reliquias potissimum spectantia, describit pag.* 152 *; reliqua in compendium redigit. Ejusdem instrumenti apographum reliquit nobis Papebrochius propria manu exaratum, et procul dubio ex autographo desumptum, dum Lugduni versabatur anno* 1662 *mense Junio, ad cujus diem vigesimum quartum in libello de Reditu Roma in Belgium isthæc notavit:* Apud moniales S. Petri benignissime excepti, descripsimus antiqua S. Annemundi Acta, et reliquias, quæ hæreticorum manus potuerunt effugere, fuimus venerati. *Instrumenti inscriptio talis est :* Rev. patri et domino D. Johanni de Amanziaco, camerario ecclesiæ Lugdunensis et vicario generali reverendiss. P. et D. Johannis de Borbonio, episcopi Aniciensis, Vallaniæ comitis, electi Lugdunensis ... Bertrandus Merletus... Prior S. Juliani, Antonius Bertrandi... canonicus S. Pauli. Noveritis etc. *Hic Papebrochius sicut hinc inde brevitatis gratia rescidit aliqua, quibus personarum tituli, aliave minus necessaria continebantur, ita omisit integras litteras commissoriales laudati Johannis de Amanziaco ad prædictos Bertrandum Merletum et Antonium Bertrandi, quæ instrumento insertæ erant, ut liquet ex sequentibus.* E

Anno 1456 facta est reliquiarum inspectio,

100 Post quam quidem litterarum præinsertarum receptionem, nos officiales et commissarii præfati nos personaliter ad monasterium prædictum S. Petri transtulimus, et sumpto nobiscum Bartholomæo Bellievre, cive Lugdun. et notario ... Et dum inibi ante magnum altare ipsius ecclesiæ adessemus, ven. et relig. soror domna Alexandra de Vassello abbatissa aliæque religiosæ dicti monasterii, ibidem in magno numero congregatæ, nobis exposuerunt, quod in quadam capsa, quæ super altari prædicto teneri solet, F etiam in diversis aliis capsis et repositoriis, in eadem ecclesia existente *, sunt plures diversorum Sanctorum et Sanctarum reliquiæ, et potissime B. Annemundi, quæ in eadem ecclesia venerantur et ab antiquo venerari consueverunt : quam quidem capsam nos... induti capis ac superpelliceo, ac luminari ipsius ecclesiæ accenso, in præsentia dictarum dominarum, nec non plurium aliarum personarum tam ecclesiasticarum, quam secularium... cum omni humilitate, reverentia ac devotione aperuimus, et inde reperimus, quod in ipsa capsa erant repositæ reliquiæ sequentes. *Hic enumerantur variæ reliquiæ, quæ, absque inscriptione aut nomine Sancti distinctis pannis involutæ erant, ita ut incertum sit, an* S. Annemundi *fuerint ex exuviæ, an alterius Sancti. Junctus tamen illis,* quidam parvus cultellus plicatus cum manubrio ossis consumpto pro majori parte, *verisimiliter unus erat ex iis, quibus Martyr noster confossus fuisse creditur.*

cujus relatio exhibetur

* *forte existentibus*

101 Item in quodam magno panno lineo, *ita pergitur,* reperimus ossa sequentia ; videlicet tibiarum crurium duo ossa, de cupa capitis hominis una costa; et ibidem est breve littera antiqua sic descri-

ex instrumento

A scriptum : Ossa S. Anemundi ; et sunt dicta ossa magna et grossa. Item in quodam alio panno, ubi est aliud breve, scriptum sic : Caput B. Anemundi et corporale de Missa : et sunt ibidem caput et duo ossa de renibus et unum os longum et videtur esse os anterius tibiæ et unum corporale. Item in quodam panno lineo, ubi est breve, sic scriptum : Hoc est de ossibus S. Andreæ, et est una costa et os unum tibiæ et sunt præmissa simul involuta in quodam panno lineo. Item in alio panno lineo, ubi est breve : Hæ sunt reliquiæ S. Prusiliæ ; et sunt ibidem plura ossa sine capite ; videlicet tibiarum, brachiorum et costarum. *Hinc proceditur ad inspectionem duarum aliarum capsarum, in quibus repertæ sunt reliquiæ plures sine indicio Sancti vel Sanctæ, cujus essent ; aliæ cum inscriptionibus : et in una quidem reliquiæ sanctarum Theclæ et Dorotheæ ; S. Trophimi, S. Mauritii, S. Ricarii, de sepulcro Domini, S. Vedasti, S. Amandi et S. Pothini cum sociis. In altera S. Lupi episcopi.*

AUCTORE I. P.

101 *Pervenitur demum ad quartam capsam, cujus* B *inspectio ita exponitur* : Item ulterius præfatæ dominæ religiosæ nobis quandam aliam parvam capsam de nemore* honeste coopertam exhibuerunt, quæ cum magna devotione defertur et deferri consuevit in processionibus dictarum religiosarum dominarum tempore Rogationum, quam etiam aperuimus et reperimus et vidimus, quod in eadem erant unum breve in pergameno scriptum, quo sunt involuta duo grossa ossa brachiorum, in quodam panno lineo, involuto in alio panno cirico operato diversorum colorum : et sic describitur dictum breve : Hæc sunt brachia S. Annemundi. Quas quidem reliquias omnes et singulas nos officiales et commissarii præfati, postquam illas vidimus..... in præsentia, quorum supra, ac locis suis prioribus, in quibus, erant repositæ, remisimus et dimisimus, et præmissa omnia... Acta sunt hæc in monasterio præfato die iii mensis Maji mccccLVI, Ind. iv, Calixti III anno ii. *Subjiciebantur in autographo subscriptiones commissariorum ac notarii ; sed et eas omisit Papebrochius.*

tunc confecto.

* i. e. ligno : *Severtius legit* marmore

§ VIII. Festi celebritas et Officium ecclesiasticum Lugduni in collegiata S. Nicetii et monialium S. Petri aliisque alibi ecclesiis, Parisiis præsertim in nomini ipsius C dicata ecclesia Seminarii puellarum Unionis Christianæ.

Lugduni festum celebratur cum Officio ecclesiastico :

Sicut ex antedictis sat liquet, celebratam fuisse solemni ritu a seculis multis annuam S. Annemundi festivitatem in ecclesia monialium S. Petri, ita dubium nobis non est, quin idipsum simili modo factitatum fuerit in basilica S. Nicetii, ubi etiam corpus* S. Annemundi *conservari credebatur. Seculo autem decimo quarto novam et generalem per totam civitatem et forte totam diœcesim fuisse institutam Sancti festivitatem, significat Severtius pag. 346, ubi laudans librum tertium Actorum capituli Lugdunensis, ait :* Anno præfato mcccxciii et anno deinde xcix instituta sunt in capitulo festa S. Annemundi et sanctæ Crucis : nimirum sive illi festi dies putentur constituti in divinis peragendis tantum Officiis, sive in profanorum etiam cessatione per mediam populis refertam civitatem. *Non addit, quo pacto festivitates istæ peragerentur sua ætate ; et vel inde judicamus, siquidem umquam ea constitutio cessationem a servili opere involverit, modum illum tunc diu fuisse abrogatum. Non est ad manum hodiernum Lugdunense Breviarium, aut recens aliquod Kalendarium* D *impressum, unde ediscam, quo nunc ritu celebretur in ecclesiis civitatis et per diœcesim Sancti festivitas : fieri tamen de ipso Officium et Missam colligo ex libro nostro MS., cui titulus :* Breviarii Lugdunensis, ad Tridentini formam cudendi pariter et recitandi Kalendarium et Vitæ Sanctorum. *Confectus est enim liber iste medio circiter proxime elapso seculo, et hæc habet mense Septembri :* Die xxviii in festo S. Annemundi martyr. et epi. ; *sequuntur mox lectiones tres, compositæ partim ex Actis, partim ex Historia translationis.*

104 *Ad calcem ejusdem libri datur* Proprium Kalendarium eorum Sanctorum, quos festivat ecclesia Nicetiana Lugd. : *atque hinc eruimus, festum solemniter celebrari cum Octava. Ad diem quippe* xxviii *Septembris hæc signantur :* Annemundi ep. L. et mr. ix lect. : *ad* v *vero Octobris ista* : Octa. S. Annemundi ep. et mr. *Et hoc quidem videtur Sancto nostro ibidem esse particulare ; quandoquidem per totum Kalendarium nulla Octavæ Sancti alterius fit mentio. Quod spectat ad ecclesiam monialium S. Petri, editus est Lugduni anno* 1631 *libellus particularis* pro regio monasterio sancti Petri Lugdunensis *continens primo Officium festo die* S. Annemundi *recitandum.* E *Ad primas Vesperas, quæ ritu duplici recitandæ sunt, Antiphonæ dantur propriæ, adaptatæ ad Acta et martyrium ipsius ; Capitulum* Beatus vir, qui suffert *etc, reliqua de Communi unius martyris desumenda sunt : Oratio autem ista præscribitur :* Propitiare nobis, quæsumus, Domine, per hujus S. Annemundi martyris tui atque pontificis (qui in præsenti requiescit ecclesia) merita gloriosa, ut ejus pia intercessione ab omnibus protegamur adversis. Per Dominum nostrum *etc.*

solemniore ritu in S. Nicetii,

105 *Ad Matutinum, Invitatorium hoc est:* Triumphantem in electis adoremus Dominum, per quem præsul Annemundus pœnas vicit hominum. *Hymnus, Antiphonæ et Psalmi ad Nocturnos ex eodem Communi. In primo Nocturno lectiones quatuor propriæ ex Actis desumptæ ; in tertio quatuor item ex Homilia sancti Athanasii episcopi super Evangelio S. Matthæi :* Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. *Responsoria quidem propria sunt, sed hic non describenda, utpote ex iisdem Actis passim desumpta. Ad eumdem modum concinnatæ sunt Antiphonæ ad Laudes et secundas Vesperas præter primam, quæ sic habet :* Annemundi tumulus pie requisitus, fit cæcorum oculus, surdorum auditus, caducorum baculus, naufragantium littus : *et ad* Benedictus, *ut sequitur :* Audi preces nostras, pie martyr Annemunde et refer ad Deum. Memento, Pastor bone, ovium tuarum, opem tuæ intercessionis quærentium, omnibus assidue ora pro nobis cum Sanctis, quibus conjunctus es : ut gratia Dei salvemur. *Est etiam hic diversa oratio his verbis concepta :* Da, quæsumus, omnipotens æternæ consolationis Pater, per hujus sancti martyris tui atque pontificis Annemundi preces populo tuo pacem et salutem : ut tuis tota dilectione inhæreat mandatis, et quæ tibi placita sunt, tota dilectione perficiat. Per Dominum nostrum etc. *Eadem dicenda ad omnes Horas et ad secundas Vesperas, in quibus ista quoque assignatur Antiphona ad* Magnificat : Ave Rex gentis Francorum, Miles Regis angelorum, o Annemunde flos martyrum, velut rosa vel lilium, funde præces ad Dominum pro salute fidelium. F

ac monialium S. Petri ecclesia

106 *Ordinato sic Officio diei, subduntur rubricæ pro Octava, quas inter prima et maxime notabilis est, quod dies Octavæ inchoentur tantum* xix *Octobris : credo, quia præcedentes nimium impediti sunt aliis ac solemnioribus Officiis. Ceterum pro singulis Octavæ diebus usque ad quintum dantur lectiones tres ex Actis ; pro sequentibus vero ex Historia translationis et mira-*

cum Octava : hic etiam festum habet 23 Augusti.

A *raculorum, quam excudam integram post Acta; tres nimirum lectiones pro diebus quinto, sexto et septimo, octo autem pro die ultimo; quando fit Officium duplex duodecim lectionum. Præter hanc præcipuam sancti Antistitis festivitatem dictæ moniales alteram celebrant die* XXIII *Augusti, uti testatur Chiffletius in relatione sua, quam supra exhibuimus* § 6, *sic inquiens :* In eadem ecclesia ab antiquis temporibus quædam celebratur S. Annemundi revelatio ad diem mensis Augusti XXIII *Sed quo tempore, et modo, quave occasione facta sit ea revelatio, aut quo ritu celebretur, nec ipse explicat, nec ab alio explicatum reperio.*

Officio quoque haud dubie colitur in aliis ecclesiis ipsi dicatis.

107 *Nihil quoque usquam occurrit, cujus subsidio elucidem, quæ in archivis monasterii, teste Severtio, signantur his verbis :* Major pars Prioratuum dicti monasterii, fundati sunt sub vocabulo B. Annemundi et in ipsis quolibet anno fiunt magnæ Vigiliæ, præsertim nocturnæ, in honorem sancti Annemundi, Gallice Vogues, cum affluentia virorum ac mulierum. *Credendum tamen, etiam nunc florere ejus cultum annuum tam in his locis, quam in iis, de quibus ita loquitur Bailletus :* Honoratur *(Sanctus noster)* B ut Martyr in plerisque ecclesiis, quæ ejus invocationi erectæ sunt. Harum aliquæ nomen ipsius indidere locis, in quibus sitæ sunt. Inter præclariora hujusmodi loca unus est oppidum S. Annemundi *(la ville de saint Chaumond)* in Forensi pago. *De eodem loco agit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 22 *:* Haud procul, *inquit*, ab urbe Lugduno in pago Forensi eminet castrum S. Annemundi, Lugdunensis episcopi nomine illustre, quem vulgo Chanemundum appellant. *Martinierus in Gallico Dictionario geographico ad vocem* St. Chamond *addit, esse isto in oppido canonicorum collegium* S. Annemundo *consecratum. Inde conjicias, quo cultu afficiatur tam oppidi, quam ecclesiæ collegiatæ Patronus.*

Parisiis in seminario puellarum Unionis Christianæ,

108 *At nusquam tam brevi temporis intervallo ad altiorem splendoris gradum evectus est Sancti cultus, quam nuper Parisiis in Seminario puellarum, cui ab Unione Christiana nomen inditum est. Ad hujus rei intelligentiam juverit dicti Seminarii seu congregationis primordia paulo altius repetere juxta ea, quæ traduntur ab auctore libelli mox memorandi, a domino Herman tom.* 4 *Historiæ Ordinum religiosorum et congregationum regularium ac secularium atque ab Hippolyto Helyot seu hujus continuatore tom.* 8 *fusioris hujusmodi Historiæ. Maria de Lumague, matrona origine* C *Lugdunensis, plures Parisiis, vivente etiam marito, domino Pollaillon, consiliario regio, puellas mundi periculis subtraxerat, et pie educandas ac instruendas commiserat. Mortuo marito, ex iisdem puellis congregationem constituit ad instruendas alias similiter juniores puellas, quam* de Divina providentia *appellatam voluit, cujusque regimen commisit duabus virginibus, eum in finem Lugduno advocatis. Hoc opere omnium approbatione perfecto, meditabatur congregationem alteram, seu seminarium virginum et viduarum, quarum institutum esset allaborare conversioni virginum ac mulierum hæreticarum, et recens conversarum instructioni. Sed pium ejus consilium præcidit mors anno* 1657.

quod exeunte seculo 17 institutum est,

109 *Nec tamen effectu caruit conceptum opus, perficiendum suscepit dominus Antonius le Vachet, sacerdos secularis, illius ante consiliorum particeps et in laboribus adjutor. Is ad facienda ejus fundamenta elegit duas virgines, dictæ Mariæ primarias discipulas, quæ cum aliis pii instituti cupidis primum Seminarium titulo Unionis Christianæ erexerunt in Charone, vico prope Parisios. Anno tamen* 1683 *idem seminarium in ipsam civitatem translatum est.* Contigit autem, *verba sunt auctoris primo loco laudati*, seculo decimo septimo exeunte, ut puellæ Deo devotæ sub titulo Unionis Christianæ, magno numero Parisiis aggregatæ, domum hac in urbe sibi compararent, quæ jam D dudum PALATIUM S. ENEMUNDI (*Gallice* l'Hotel de saint Chaumond) dicebatur ; sicque factum est, ut Sanctus ille ejusmodi congregationum primus auctor, puellis ipsis patronum ac protectorem ultro offerre se visus sit. *Ita ille in fine lectionis sextæ Officii* de S. Annemundo *seu, ut ipse scribit*, Enemundo *pro eadem congregatione compositi. Verum dum attendo ad ea, quæ idem auctor postmodum tradit ad finem Vitæ Sancti Gallice conscriptæ, sat verisimile mihi apparet, quod sicut pio ardori memoratæ Mariæ de Lumague utcumque adscribi possunt initia dicti seminarii, ita quoque ab ejusdem erga* S. Annemundum *devotione originem duxerit insignis cultus, quem Sanctus ille habet hodie Parisiis.*

AUCTORE J. P.

et cum ecclesia sua S. Annemundo consecratum,

110 *Testatur enim auctor ille, quod, cum pia ista matrona anno* 1644 *ad promovendum opus charitatis Lugduni versaretur, sæpius inviseret ecclesiam S. Petri monialium, precesque funderet coram reliquiis* S. Annemundi. *Hinc pronum est conjicere, id ab ipsa factitatum esse, ut Sancto illi, olim sacrarum virginum directori et institutori, conatus suos commendaret, eumque Patronum adscisceret congregationibus, quas meditabatur, virginum ac puellarum. Hanc verisimiliter devotionem et in Sancti patrocinio fiduciam instillaverit postea suis de Providentia divina sororibus ; eamdemque dein hæ, electæ ad inchoandum seminarium, transfuderint in sorores Unionis Christianæ, foverintque inter illas ; donec, conspirante titulo domus Parisiensis, in quam translatum est seminarium, et in qua anno* 1685 *erecta ecclesia, tam hæc quam ipsum seminarium eidem Sancto consecrata sunt. Consecrata autem ipsi fuisse, certum nobis facit Kalendarium spirituale Parisiense* (Almanach spirituel) *quod Gallice quotannis typis vulgari solet, et in quo designantur festivitates, confraternitates, indulgentiæ, conciones, similiaque pietatis exercitia, quæ ad dies singulos habentur in civitatis ecclesiis. In ejusmodi enim Kalendarii exemplaribus, quæ habemus pleraque, ab anno* 1697 *usque ad* 1712 *edita, signantur ista ad diem* XXVIII *Septembris :* S. Annemundus archiepiscopus Lugdunensis mart. Ad S. Annemundum in platea S. Dionysii *(in qua situm est seminarium)* festum titulare, indulgentiæ plenariæ, expositio *Venerabilis sacramenti*, concio.

festum habet solemne cum Officio proprio,

111 *Festi celebritatem luculenter exponit nominatus aliquoties libellus Parisiis impressus anno* 1692, *sub hoc titulo :* Officium et Vita sancti Annemundi, episcopi Lugdunensis et martyris, primi institutoris F congregationum puellarum secularium in Gallia. *Officium, quod ad diem* XXVIII *Septembris ritu magno solemni peragendum præscribitur, eleganter compositum est totumque fere proprium. Lectiones primi Nocturni sunt de Epistola S. Pauli apostoli ad Philippenses :* Gratia vobis et pax a Deo *etc. ; secundi Nocturni continent compendium historicum Vitæ, martyrii, corporis translationis, et cultus ; tertii Nocturni desumuntur ex Homilia S. Augustini super Evangelio secundum Joannem cap.* 13 *:* Filioli adhuc modicum vobiscum sum *etc. Reliqua accommodata sunt ad curam, quam Sanctus olim gessit, sacrarum virginum, ad fortitudinem, qua martyrium subiit et ad charitatem, qua sorores Unionis Christianæ inter se junctas esse decet. Brevitatis gratia solos describo Hymnos et Orationem.*

cujus hymni ad Vesperas, Matutinum

112 HYMNUS AD PRIMAS ET SECUNDAS VESPERAS

En te supernis addite civibus,
Quem clara fusi purpura sanguinis
Ornat, triumphantem salutant,
Unanimes, Enemunde, turbæ,
Non intumescis stemmate nobili,

Pro-

AUCTORE J. P.

A Prolemque sacro flumine regiam
Qui sustulisti, fide sponsor,
Non titulo tibi plaudis alto.
Cedis coactus : te pia civitas,
Vocante Christo, pontificem petit :
Tuisque summo de theatro
Quam meritis radiat tiara !
Certis puellas ædibus aggregans,
Custos gubernas virgineos greges,
Compage quos tu Christiana
Quosque pari pietate jungis.
Laus summa Patri, summaque Filio
Tibique sit par laus quoque Spiritus,
Afflante quo, pax alma replet
Corda piis sociata vinclis. Amen.

AD MATUTINUM

Turmas sorores antevolant sacras ;
Casto coruscas tu jubar agmini ;
Ovile concors, te Magistro,
Non rabidos metuit leones.
O qui micanti cingeris infula,
B Nostras perenni fœdere Numini
Conjunge mentes, nuptialem
Da Superum penetremus aulam.
Laus summa etc.

et Laudes

113 AD LAUDES

Quid prædo frendens insidias parat ?
Quid te, Sacerdos, immeritum premit ?
Nil mentis altæ, quidquid ausit,
Intrepidam labefactat arcem.
Pulsum sacrato te solio feri
Strinxere dura compede milites :
Noctisque nigrantes acutis
Transadigunt gladiis per umbras.
Tot tela, Pastor, strenuus excipis,
Plangunt alumni, lux simul Angliæ
Vilfridus ingens ; urbsque tota
In lacrymis resoluta squallet.
Tum luctuosus grex quoque virginum
Sacrata templo pignora colligit,
Cœlique spectandum paternos
Depositum veneratur artus.
Laus summa etc.

C 114 ORATIO.

cum orationibus in Missa ac per Octavam et in Suffragiis communibus

Salva, Domine, familiam, Christiana tibi unione dicatam, et per interventionem beati martyris Enemundi pontificis tui, fac, ut remoto omni contentionis periculo, voluntaria te confessione in æternum glorificet. Per Dominum. *Eadem oratio legitur in Missa, similiter propria, in qua insuper hæc secreta est :* Unitæ tibi, Deus, familiæ munera, ad te sub beati Enemundi protectione confugientis, paterna pietate suscipe, et fac, ejus exemplo et persequentium incursus constanter toleremus, et ad cœlestia regna ferventi properemus devotione. *Ista autem post Communionem :* Tribue nobis, quæsumus, Domine, pe hæc sacra Mysteria perseverantem in charitatis unione voluntatem, ut in sancti pontificis tui Enemundi societate æternæ gloriæ coronam consequi valeamus. *Porro per Octavam* S. Annemundi, *cum dies plerique imo forte omnes ibidem impediti sint aliorum Sanctorum Officiis, de eo tantum fieri potest commemoratio, præterquam die ultimo, quando legitur Officium diei festi ritu duplici minore, transferturque Officium S. Aureæ abbatissæ in* VII *Octobris. Sed et ejus, ut Patroni memoria fit quotidie, dum per Rubricas exigitur, in suffragiis communibus, ut sequitur :* D AD LAUDES. ANT. Persecutores apprehenderunt eum inter angustias : sacerdotes ejus gementes ; virgines ejus squalidæ. VERSIC. Loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum ℟ Et * confundebar. OREMUS. Sancti Enemundi in æternum te laudantis, quæsumus, Domine suffragiis adjuvemur et meritis protegamur. Per Christum Dominum nostrum. ℟ Amen. AD VESPERAS. ANT. Erat domus, in qua electæ virgines servabantur : hic curam gerebat salutis earum. VERSIC. Educens Dominus vinctum in fortitudine. ℟ Dabit verbum evangelizatricibus. OREMUS. Salva, Domine, familiam etc., *ut supra.*

** Psalm. et non*

115 *His subduntur Rubricæ pro Missa votiva* S. Annemundi, *ac demum totius Libelli approbationes et imprimendi facultas. In sua sic loquitur Parisiensis archiepiscopus :* FRANCISCUS miseratione divina et sanctæ Sedis Apostolicæ gratia archiepiscopus Parisiensis, dux et par Franciæ, regiorum ordinum commendator : ut præsens Officium in nostra diœcesi publice decantetur, licentiam concedimus per præsentes. Datum Parisiis anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo, die vero vigesima nona mensis Augusti. FRANCISCUS ARCHIEPISC. PARIS. E *Idem libellus complectitur etiam Sancti Vitam seu potius synopsim tum gestorum ejus in vita, tum aliorum ad gloriam posthumam pertinentium. Gallice conscripta est, ut quotannis festo die, ut conjicio, prælegatur in refectorio sororibus Unionis Christianæ ad mensam decumbentibus. Est autem lucubratiuncula erudite digesta. Usus est auctor Operibus Bedæ, Eddii Stephani et aliorum optimis monumentis, secutusque passim in rebus controversis probabiliores recentiorum eruditorum sententias. Verum cum Opus tam recens sit, nec aliquid contineat, quod lector abunde novisse non potuerit ex ante dictis, hic locum non exigit.*

recitari soliti, dantur ex libello, per episcopum approbato.

ACTA

Auctore anonymo

Ex variis MSS. collecta per Petrum Franciscum Chiffletium S. J.

F Jam olim virtutes martyrum divinitus patratæ hactenus mundum illustrant, atque corpora eorum, insita terræ, velut stellæ astra congeminant. Denique et qui normam secuti sunt passionum, erunt similes conditione virtutum. Semper Jerusalem cœlestis de vivis et electis lapidibus, ut civitas ædificatur, paulatimque se sanctarum animarum collectione nihilominus instaurari gratulatur. Nec multo minore gloria et tellus cruore fœcundata martyrum nunc exultat roseo rubore perfusa. Enitendum est itaque, ut dum harum merita penetrant cœlos, illorum membra in terris salus efficiantur hominibus. Nec pigrum ducimus, illic fidelium figere præmium, quorum virtutes in populo eminent ab excelso. Igitur Dalfini seu beati Annemundi *a* vitam exponam rursum passionemque describam.

Præfatio Auctoris.

2 Fuit itaque illustrissimi viri Sigonis præfecti et Petroniæ Filius, et in prætoriis regis Dagoberti *b*, et Clodovei *c* filii, qui pro eo regnavit, coalitus atque nutritus : natione tamen Romanus *d*, semper ditionum honore præditus, atque publicis fascibus honoratus, Erat enim vir exilis, affabilis, pernix et facetus, fortis et humilis, prudens et justus, in objurgatione mansuetus, in disputationibus victor, in judicio justus, in bonitate prælatus, in elee-

Sancti natales ; episcopatus ; gratia apud reges ; odium apud malevolos

a b c d

A eleemosynis pius, in generositate conspicuus, nam etiam et in facultatibus latus. Interea ventum est, ut a Viventiolo Lugdunensi episcopo eligeretur in loco: quem, adhuc se inibi stante, Christi gratia consecravit pontificem *e*. Tantam denique in eum Dominus contulerat gratiam, ut egregie venerare-tur in populo, et finitimæ eminus gentes suis eum niterentur placare muneribus. A regibus tamen et proceribus ita habebatur acceptus, ut, quicquid ab eis peteret, impetraret, nullusque de aliqua re ad suum profectum quidquam valebat impetrare, nisi sua suggestione Clotario tertio *f* principi deportaret, qui ejus de lavacro sacro fontis filiolus fuerat *g*. Ideo dum sublimitatis suæ gloriam ac brachium vindicaret extentum, nec non et a fratribus celsior videretur in cœtu, cunctis incidit in odium. Qui tractare eum seditiose cœperunt, sub clandestina accusatione dicentes; quasi regnum ejusdem Clotarii, tunc temporis principis, evertere moliretur occulte.

Frater ejus falso accusatus occiditur,

3 Interea facta est conjunctio ex regis imperio in suburbano Aurelianensis urbis in villa, quæ vocatur Maroialo *h*, ibi prope ædificata: in quam venientes proceres et majores natu ducesque, cum B plebis solita conventione beatum Antistitem cum fratribus crediderunt adfuturum: qui adhuc fessus, quo nuper laboraverat tædio, venire non valuit. Tunc conceptum adversus beatum Pontificem revelaverunt dolum, et ejus germanum *i*, qui præfecturam Lugduni (quod est caput Galliæ vel aliarum civitatum) eminenter agebat, pro falso infidelitatis crimine rex vel Baldechildis regina truncaverunt capite *k*, delatumque ejus cives corpusculum in basilica Apostolorum vel quadraginta octo Martyrum tradiderunt sepulturæ *l*. Tunc Vir Dei ex fratris interitu illico vitæ suæ didicit dispendium. Sed quoniam spiritus promptus est, caro autem semper infirma, trepidans suam paululum ab urbe declinavit præsentiam.

S. Waldebertum consulit;

4 Recordatus præmii, martyrio se cupiens munerari, ad propriam reversus est civitatem: statimque ad Dei hominem Waldebertum, qui Luxovii *m* paternum tenebat cum fratribus principatum, clandestine misit, eumque ad se cum paucis famulis citissime venire postulavit. Intelligens igitur vir Dei sub tali obsecratione talem residere conceptum, sine mora Lugduni urbis se mœnibus contulit. Qui cum se invicem cum lacrymis salutassent, ac pia sibi oscula cum fletu dedissent, sequestratim pro aliorum mœ-C rore se remotius detulerunt: ibique eum senior digna exhortatione refovens, et de conventione suæ celeritatis congratulans, accepta pœnitentia, tota die ac nocte in excubiis et orationibus perdurant. Et quoniam tribus jam ducibus præceptum fuerat delatum, ut beatum Annemundum pontificem sub fida custodia principi præsentarent, aut si refutasset, illico exstinctum relinquerent, ocius Lugdunum perveniunt.

ad regem duci jussus, se ad mortem parat;

5 Cumque ad præfatam urbem implere, quod jussum fuerat, properarent, formidans agonem, voluit Dei Famulus resultare: sed couversus ad Dei hominem, dixit: Melius mihi est pro nefando crimine martyrium sustinere, quam aliis malum exemplum relinquere. Stans igitur in urbe sibi commissa, tantum se in eleemosynis, in jejuniis, in vigiliis, in oratione jugi cum clero suo attrivit, ut quæque per ignorantiam nuper admiserat, deflens per pœnitentiam hic deleret. Cumque ad necem illius urbs fuisset cohortibus circumdata, passim incendia in compitis exurebant, atque in oppidis cuncta vastabant. At cum Dei Famulo talia nunciata fuissent, continuo celebrans divina Mysteria et quasi defuncti obsecratione animam suam, spiritumque Altissimo commendans, post acceptam Communionem adstantibus ait: Quæso vos, fratres mei, et omnes cives D supplex exposco, ut si in aliquo vobis ingratus exstiti, aut quidquam violenter abstuli, non ducatis indigne; sed remittatis pacifice.

A. ANONYMO.

Deum orat pro inimicis;

6 At illi unanimiter responderunt, dicentes: Numquam nobis (Pastor bone) ingratus exstitisti, neque aliquid a nobis per vim rapuisti; sed a minimis usque ad majores tuis beneficiis relevatos atque ditatos nos esse censemus. Tu nostra nobis indulge facinora, ut quicquid contra te per desidiam gessimus, tuis orationibus adjuti, emendare valeamus. Tunc sanctus Pontifex elevatis oculis in cœlum dixit: Domine Deus omnipotens, qui Abel occisi sanguinem requisisti: qui Filium tuum pro nobis omnibus immolasti, et passionis normam sequi, quo ipse præcesserat, ostendisti, et pro adversantibus nobis orare monstrasti, qui beatum Stephanum protomartyrem tuum, objecto falso crimine, saxorum ictibus oppressum, pro inimicis orantem et spiritum tibi commendantem velociter exaudisti; obsecro, ut hac me via salutis fraudari non sinas, sed in eorum requie, qui frustra persecuti et passi sunt, exultare permittas. Et ne statuas illis hoc pecca- E tum, qui fœderis Dei obliti sunt, qui in Sancta Sanctorum suum violaverunt sacramentum. Tu nosti, omnipotens Deus, cogitationem meam, et occulta cordis mei tibi non sunt abscondita, si in me exstitit aliqua fallacia, aut principem perdere volui, quem præ me terrenum dominum habere decrevi: quia tu unicuique secundum opera sua reddes, et qui a mandatis tuis non declinaverit, huic in futura bona sempiterna retribues, et plus quam pollicitus es, ampliora concedes.

suis valedicit,

7 Et completa oratione, armans se signo Crucis, valedicensque omnibus ait: Pacem meam do vobis et vestræ caritatis osculum usque in æternum retinebo. Nihil de mea ablata præsentia conturbemini; quoniam ego vos Christo commendare festino. Expedit enim, ut ego solus peream, et melius est, quam si tantorum hominum infandam trucidationem Christus de manu mea requirat. Relicto igitur plurimo, qui subsequebatur, populo, cum electis comitibus psallentium choris constipatus et pauperum præconiis canentibus KYRIE ELEISON et ALLELUIA, usque ad præsidis præsentiam pervenit, et, salutatis omnibus, dixit: Pax vobis. Insolito more vos hic contueor stare cum cœtu. Si pro vestra tantum salute venistis, pacificos vos ecclesia, me invitante F et præcedente, hodie recipiet filios. Sin autem aliquam in me vultis exercere vindictam, nec præsentiam differo, nec verbis vestræ dispositioni contendo.

et sponte se tradit satellitum præfecto;

8 Tunc ait præfectus: Sub imagine suavitatis, quasi corde contrito et humilitato ad nos usque progrederis, qui nec Dei famulus innocuus, nec amicus regis dignosceris. Cui Pontifex respondit: Non putaveram hodie ex tuo ore hunc audire sermonem, nec de ingesto majestatis crimine publicum nosse assertorem: sed quem non maculat conscientia, verba non coinquinant aliena. Non in me tantæ crevit feritatis insania, ut cujus ego ex fonte paternum sumpsi cognomen, et testis Christianitatis existo, ejus gloriæ inviderem, et extraneam gentem occulte invitare conarer. Assertor dixit: Non est nostrum de istis vel de aliis hic tecum contendere, nec de tuis superstitiosis verbis causari: dum in hac urbe non sacerdotali ordine resides, sed velut exactor existis. Idcirco jussum est, ut una nobiscum regis præsenteris conspectui. Et certo, si distuleris, te hoc in loco relinquemus trucidatum.

a quo, dimisso Waldeberto,

9 Tunc Pontifex dixit: Sicut affati estis, intrepidus vadam: assumptusque ab inimicis, hilari vultu, fortique sermone duos presbyteros, totidemque diaconos et clericos in comitatu a senioribus postulavit.

A lavit. Alia die cum ad urbem Matisconem *n* venisset, volens Vir Dei Sanctorum limina cum oratione visitare, et Agano *o* ipsius civitatis antistiti debitam salutationem deferre, prohibitus est a præside et sociis ejus. Videns autem præfectus, quod eum dilectus Dei Waldebertus abbas incessanter in Christo consolaretur, et ab inimicorum discrimine diligenter custodiret, duces cum tali sermone affati sunt : Nocivum est nobis et viæ nostræ dispendium, si tu comitari cum Episcopo volueris : cum præceptum nobis sit, ut privatus nostro studio ab amicorum colloquio et sacerdotali consortio, ducatur exhibendus. At ille ait : Nihil vobis meus impedit aut offendit viaticus : sed video, quod propenso animo locum perditionis inquiritis. Qui simul omnes dixerunt : In nobis hic et in futuro sit hæc, quam tu metuis, percussio ; nisi eum principis aspectui præsentaverimus, sicuti hodie relinquis : hoc tantum fiat, ut alio quolibet, in quo progredi volueris, te transferas calle.

A. ANONYMO *n* *o*

perducitur ad Cabillonense territorium ; *p*

10 Igitur properante populi cohorte in Cabilonense territorium *p*, inibi non procul a suæ ecclesiæ prædio tentoria collocaverunt. Tunc quidam vetustus in vicino presbyter, in quo Vir Dei procumbebat papilione, causa exhortationis ejus festinus advenit et ait : Domine mi, ista, quæ tibi modo accidunt, non judices tibi esse contraria, sed ad salutem animæ censeas profutura. Sic exilium sustine lætus ; sic martyrium sagaciter suscipe ; sicut illi, qui te olim in tali præcesserunt merito, simili que æternitatis requiem mercati sunt munere. Oro itaque, ut de meo exiguo alimento modicum quid pro caritate digneris accipere, et corpus attritum jejuniis refovere. Qui libenter ferens Servi Dei postulationem, duplicato ex more officio, cum eodem prandium sumpsit oblatum. Itaque peracta refectione, ac spiritali colloquutione, post paululum valedicens cum lacrymis, ad proprium remeavit tugurium : expletoque diei spatio, nox vicina successit : in qua beatissimus vir Dei Annemundus, perfunctus canore psalmodiæ, fatigatas ex itinere lectulum subiit, seseque sopori dedit.

B

noctu clam occiditur : *q*

11 Ea tempestate actum est, ut medio noctis silentio, a duobus submissis viris, cunctis inibi dormientibus, gladio necaretur occulte *q*. Cumque illius felix anima soluta fuisset a corpore, statim rubor igneus quasi arcus fœderis, super castra videntibus custodibus inclinatus apparuit : sicque multi per illud signum didicerunt, Justum injuste fuisse peremptum : experrectique protinus ejus clerici, postulantes Episcopum, ut matutinas pangeret laudes, necdum cognoverant mortuum, sed putabant, eum sopore depressum : qui appropinquantes ad lectulum, discooperta facie, viderunt illum totum cruore perfusum et dixerunt ad invicem : Amisimus negligenter, quem solerti cura non custodivimus. Illico nunciatum est primoribus exercitus : qui venientes diluculo, invenerunt corpus exanime, et memores promissionis, quam Waldeberto patri fecerant nuper, reversi sunt tristes *r*.

C

r

corpus Lugdunum revehitur ac sepelitur in ecclesia S. Petri. *s*

12 Perpesso itaque martyrio, delatus usque ad puppim a paucis. quos secum adduxerat, sociis, vehiculo Araris remeavit ad civitatem Lugdunum. Crastino vero die, facto vespere, appulit ad insulam, quæ dicitur Barbara *s*, ubi monachorum vigilantium agmina eum exspectabant : quem, ut decet, ablutum, et digne obvolutum feretro collocarunt, iterumque vehiculo imposuerunt ad civitatem deferendum. Receptum est corpusculum mane a clero et populo cum maximo honore, cantantibus omnibus et dicentibus : Gloria tibi Domine ; gratias tibi referimus, quia quem exulatum putavimus, saltem exstinctum, sed virtutibus plenum recipimus. Peracto itaque de more officio, exemptum a pheretro beatum corpusculum, in basilica sancti Petri apostoli (ubi ipse nuper pauperes delegaverat ex suis alimoniis pasci) cum dignis obsequiis tumularunt *t*.

D

t *Multa ad ejus tumulum miracula patrantur ;*

13 Alioqui non prætermittendum puto, quantas per eum Dominus dignatus est virtutes operari. Vas igitur, quod ante tumulum illius cum oleo accenso positum fuit, nunquam minuitur, sed sæpius superfunditur, atque indeficienter lucere perhibetur. Quidam cæcus, qui per tria fere quinquennia visum amiserat, ad hujus Martyris tumulum sæpius provolutus, tandem lumen visionis pristinæ ibidem accepit. Rursus cuidam paralytico, cum inibi imploraret fideliter, pristinus restitutus est gressus. Præterea quisquis de baculo seu virga pastorali, quam manu gestabat, aliquid haberet, vel etiam de lecto, in quo dormiens percussus fuit a gladiatore, et super dolentia membra posuerat, optatam illico recipiebat sanitatem. Si quis arreptus a dæmonio, vel alio aliquo obsessus morbo, limina basilicæ ob amorem gloriosi martyris Annemundi visitare dignatus est, protinus recessit liberatus.

E

cæco a nativitate

14 Cum autem fere totum mundum fama celebris hujus martyris Annemundi implesset, accidit, quemdam Theutonem cæcum a nativitate, somniasse, quod si lumen oculorum vellet accipere, Lugdunum civitatem adiret, ibique visitaret in ecclesia beati Petri apostoli tumulum sancti Annemundi martyris. Igitur ad primam civitatem iter aggrediens, tandem longo labore itineris fatigatus Lugdunum advenit : ingressusque urbis mœnia, frequenter dicebat : Christi miles Annemunde, adjuva me. Et cum ad ecclesiam sancti Petri pervenisset, ubi sancti Martyris corpus jacebat, sanctimonialibus, ibi Deo servientibus, honorifice et misericorditer susceptus est. Cui cum nullum visus appareret vestigium (erant enim scrobes aculorum sicut cætera facies complanatæ) compatientes ei dicebant : Quo fretus auxilio, frater, te tamdiu fatigasti ? Ut mihi, inquit, cœco a nativitate succurrat beatus martyr Annemundus, quem mihi Dominus per visum dignatus est ostendere. Oro ergo, ut me illi præsentetis.

15 Quod cum fecissent, per sacerdotem primo Missa festive atque devote celebrata est. Levita itaque jam inchoante Evangelium legere, uxor cæci agitabat latus ejus, jacentis in terra prostrati, ut surgeret, et staret ad audiendum Evangelium. Illo autem recusante, nec more solito responsum dante, uxor illius convertit se ad suspiria et gemitus insolitos. Nec multo post exurgens, qui cæcus in terra decubuerat, apertis oculis cœlum aspiciens, Deum laudabat, qui sibi meritis martyris sui Annemundi visum reddiderat. Vos sponsæ Christi (precor) prælibatum solerti mente perpendite miraculum : et ei, qui humano generi visum restituit, preces effundite, ut infidelitatis tenebras de nostris pectoribus dignetur expellere ; vestraque corpora ita serventur nitida, quod sponsus vester Christus influat vobis cœlitus, vosque sic muniat in hoc certamine, quo certantes legitime, coronam perpetis lætitiæ promereamini recipere, præstante Domino Jesu Christo, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita sæculorum sæcula.

tur. F

ANNOTATA.

a *De uno eodemque Sancto nostro, cui geminum erat nomen, sermonem hic esse, diximus in Commentario prævio. Vide num.* 48 *et seqq.*

b

A b *Dagobertus I Francici regni monarcha obiit anno* 638.

c *Chlodoveus II Neustriæ et Burgundiæ rex e vivis excessit anno* 656.

d *Num.* 51 *Commentarii prævii mentem nostram hac super re indicavimus.*

e *In Præcepto* S. Annemundi, *quod dedimus ibidem a num.* 63, *et in quo idem memoratur de Sancti ad episcopatum susceptione, decessor ejus similiter* Viventiolus *appellatur. At in tribus antiquis catalogis præsulum Lugdunensium apud Chiffletium in Paulino illustrato part.* 1 *cap.* 19 Viventius *scribitur. Porro initium episcopatus incompertum nobis est; vide tamen dictum Commentarium nostrum num.* 52 *et seq.*

f *Chlotarius III patri Chlodoveo II minorennis successit anno* 656, *regnum administrante S. Bathilde regina.*

g *Dubium Cointii de veritate hujus asserti discussum et repulsum est in Comment. num.* 53 *et seqq.*

h *Chiffletius in Notitiis MSS. monet legi alias* Majoralo *et* Moralalo; *in lectionibus vero Officii monialium S. Petri :* Ad locum sancti Martialis : *tum*
B *conjicere se insinuat, eum esse locum, qui in aliis antiquis monumentis ita exprimitur* in Masolago palatio *et* Mosallaco palatio. *Mabillonius lib.* 4 *de Re diplomatica agens de Masolago villa regia, constare ait, fuisse palatium regni Burgundici et varia documenta allegat, in quibus et* Massolaco villa *legitur et* Mansolaco curte dominica. *Valesius in Notitia Galliarum citans Acta* S. Annemundi : Fuit *inquit,* villa regia Maroialum Aurelianis propinqua..... Hæc nunc Marolle vocatur, estque vicus in silva Aurelianensi. Aureliani, *Gallis* Orleans, *nota civitas est.*

i *Vocatur is in aliquot apographis MSS.* Dalfinus. *Consule Comment. prævium num.* 47 *et seqq.*

k *Adi eumdem Commentarium num.* 24 *et seqq.*

l *Ecclesia ista, olim cathedralis, nunc collegiata est, S. Nicetii nomine insignita. Pro iis, quæ hic de sepultura fratris* S. Annemundi *referuntur, redi ad Comment. num.* 84 *et seqq.*

m Luxovium *antiquum monasterium est in comitatu Burgundiæ. De S. Waldeberto, abbate ejus tertio, actum est apud nos tom.* 1 *Maji pag.* 279 *et seqq.*

n Matisco, *Gallice* Mascon, *civitas est Æduorum in ducatu Burgundiæ ad Ararim amnem medio fere itinere Lugdunum inter et Cabilonum.*

C o *In vulgatis Matisconensium præsulum catalogis non reperitur nomen hujus pontificis : verum cum intra* 644 *et* 732 *unus tantum occurrat Decius II, isque etiam nominetenus tantum cognitus, spatium est sufficiens; ut Agano locus concedatur ; dummodo sufficiens censeatur Actorum nostrorum auctoritas.*

p Cabilo, Cabillonum *et* Cabilonum, *vulgo* Chalon sur Saone, *civitas est in ducatu Burgundiæ ; de ea vide Comment. prævium num.* 73.

q *De modo et genere necis disseruimus ibidem num.* 74 *et seqq.*

r *Verisimilius simularunt tristitiam, et ante dimiserunt S. Waldebertum, quod non auderent coram viro, summæ apud Bathildem reginam auctoritatis, exsequi conceptum facinus.*

s *De ea insula, cum insigni olim monasterio in medio Arari paulo supra Lugdunum sita, pluribus egimus hoc ipso tomo ad diem* 25 *Septembris in Commentario prævio ad Acta S. Lupi Lugdunensis episcopi.*

t *Vide, quæ dicta sunt de loco sepulturæ in Comment.* § 6.

D

A. ANONYMO.

TRANSLATIO ET MIRACULA

Ex Officio impresso.

Corpus Sancti Lugdunum devehitur,

Quibus modis Deus Optimus Maximus ostenderit beati patris Annemundi innocentiam, invidorumque illius malitiam, tacendo præterire non licet. Sed quantas per eum dignatus est operari virtutes, atque in ejus sancto corpore ostendere miracula ad odientium confusionem, et omnium fidelium instructionem ex multis saltem pauca narrare convenit. Itaque narrato sancti Patris martyrio, quo sanctum corpus devenerit, videamus : nam positum in navicula Araris *a* absque nauclero seu quocumque ductore Lugdunum directum fuit *b*. Res mira ! quacumque parte transiret, omnia cymbala, quæ in locis erant, absque agitante sonuerunt, atque duo candelabra argentea, divinitus desuper missa, cereis superlucentibus, sancto corpori in navi continuo adhæserunt *c*. Quod a clero Lugdunensi et civibus est receptum cum fletu maximo, gaudio tamen permixto ; quoniam quem exulatum putaverant, receperunt defunctum. E

et monialibus S. Petri sepeliendum

2 Et cum diversarum ecclesiarum Lugdunensium processionaliter advenissent clerici, ac quisque tantum sibi vendicare vellet thesaurum, et ad propriam deferre ecclesiam : nullatenus de loco moveri potuit *d* : qua de re valde admirati sunt omnes, atque suspicati id causæ, quod nondum adesset processio monialium monasterii sancti Petri : in eo enim erant duæ Deo dicatæ beati Annemundi sorores *e* : quæ accersitæ devote illuc accesserunt ; quo cum pervenissent dictæ duæ sorores, corpus Fratris sui esse cognoverunt, et quem intime amaverant, amare fleverunt : tunc sanctum corpus divinitus motum ad eas appropinquavit, satis clare innotescens, apud easdem velle sepeliri, earumque templum tanto thesauro debere ditari. Cumque beatum Martyrem deponerent ad tumulum cum canore lugubri, paululum passimque eum deponentes, quidam æger se frequenter sub feretro jactitans, ejus interventu sospes recessit a tedio. Duplicato igitur gaudio, qui in ejus venerant persecutione, unanimiter clamare cœperunt : Gratias tibi agimus, Jesu Christe, quoniam F quem inimici putaverunt merito occisum, nos modo recipimus virtutibus plenum.

traditur ; ubi mox cæco visus

3 Obsequiis itaque funeralibus ab omnibus, qui convenerant, viris ecclesiasticis, religiosisque personis solemniter et cum maximo honore peractis, sanctoque beati Martyris corpore in dicta sancti Petri ecclesia reverenter tumulato, in magna gentium multitudine adfuit quidam cæcus, qui de Dei misericordia atque meritis beati Annemundi confisus super tumulum humiliter jacuit prostratus. Ubi devote Deum adorans, utque beati Annemundi meritis et intercessionibus oculorum usus sibi restitueretur, indefesse supplicans, sine mora tali acumine visum recepit, ac si nullo unquam oculorum laborasset morbo. Tunc pro tanto beneficio non ingratus, magna cum gratiarum actione et jubilo per totam cœpit discurrere urbem, atque in omnibus, quod in eo factum fuerat, miraculum ad Dei et martyris Annemundi laudem et honorem publice prædicavit.

restituitur, et aliis deinceps

4 Post hæc qui cæcus fuerat, ne ingratus pro tanto beneficio Dei haberetur, duas lampades obtulit, quas in honorem beati Martyris perpetuo cum olei liquore lucere ordinavit : ubi Dei munificentiam per-

A. ANONYMO. perpendere maxime licet, quoniam dictæ lampades per unius anni revolutionem absque olei (quamvis frequenter perfusi) diminutione luxerunt *f*, in testimonium, quomodo beatus Annemundus fuerat lucerna, non sub modio posita, sed super candelabrum. Nec minus mirandum, quod omnes, qui ex eodem oleo ungebantur, a quacumque detinerentur infirmitate, subito sanabantur. Fuit præterea quidam paralyticus, qui fideliter juxta tumulum beati Annemundi auxilium implorans, pristinum perfecte recepit gressum. In cujus rei testimonium baculos, quibus prius sustentabatur, et pro pedibus, cum veniret, utebatur magna cum exultatione super humeros reportavit.

plura beneficia præstantur:

5 Denique tot et tanta fiebant meritis beatissimi Patris miracula in ejus sepulchro, in tactu baculi, quem manu gestaverat, in vestium vel aliarum quarumcumque rerum, quibus Beatus vestitus, usus fuerat, deosculatione, ut non modo ea enarrare, verum etiam mente comprehendere sit impossibile. Et nihilominus virtutes et merita ejus ita miraculis divulgata sunt, ut per universum mundum fama ejus evolarit. Fatendum est autem, cum totius fere B mundi climata fama miraculorum præclarissimi martyris, eximiique pontificis Annemundi percurrisset *g*, somniasse quemdam Theutonem cæcum a nativitate, quod, si visu vellet uti oculorum, limina adiret Lugdunensis cœnobii, titulo principis Apostolorum fundati: ubi corpus conditum præclarissimi martyris veneratur Annemundi.

cæcus alter a nativitate, monitus

6 Hic cum iter carperet, Franciam petens, ignarus prædictæ urbis, Lugdunum Clavatum *h* est aggressus, qui causam itineris exponens, viam didicit, qua Lugdunum Psistoforum *i* veniret; secum ducens uxorem viæ solamen et filium unicum. Prædictam igitur urbem ingrediens, frequenti ore resonabat: Christi miles, Annemunde, adjuva me: qui cum ad celebre divi Petri pervenisset cœnobium, sanctimoniales, ibidem Deo militantes, eum cum summa exceperunt charitate. In quo cum nullum visus appareret vestigium, erat enim occulorum locus lenis *k*, ut cætera facies, compatientes dictæ sanctimoniales, ei dicebant: Quo fretus auxilio, frater, et qua causa de tam remotis partibus huc advenisti? Quem tibi constituisti finem tanti laboris?

adire ejus tumulum etiam visu donatur.

7 Quibus respondens; Ut mihi, inquit, cæco a nativitate ipse succurrat martyr Christi Annemundus; sicut mihi Dominus per somnium ostendere C dignatus est. Vos ergo, oro, me peccatorem sancto D præsentetis Martyri: quod cum egissent, sacerdote prævio, Missa cum summa incepta est lætitia. Levita itaque inchoante legere Evangelium, uxor cæci agitabat latus ejus, ut qui prostratus jacebat, surgeret, et ad audiendum sanctum Evangelium, sicut moris est, staret. Eo autem renitente, nec pro more solito auditum præbente, ipsa suspiria inaudita et gemitus insolitos, audientibus omnibus, emisit. Nec multo post jam surgens, qui cæcus decubuerat, oculis cœlum suspiciens, Dominum laudabat, qui apertis sibi visum martyris Annemundi intercessionibus addiderat *l*.

ANNOTATA.

a Arar *seu* Araris, *vulgo* la Saone, *fluvius, qui prope Lugdunum se exonerat in Rhodanum.*

b *Equidem non dubito, quin presbyteri duo totidemque diaconi et clerici, quos, teste biographo, sibi socios assumpserat.* S. Annemundus, *etiam sacrum corpus comitati sint e custodierint. Hinc si quid prodigii hic contigerit, ut auctor prætendit, id saltem exaggeratum esse existimo. Sane in Actis simpliciter dicitur:* Per- E pesso itaque martyrio, delatus usque ad puppim a paucis, quos secum adduxerat sociis, vehiculo Araris remeavit ad civitatem Lugdunum.

c *Duo isthæc miracula credat, qui voluerit; mihi fabulosa sunt; dum de iis altum silentium est in Actis.*

d *Etiam istud in Actis prætermissum est, et inde mihi suspectum.*

e *Uni Petronillæ, alteri Luciæ nomen erat, ut vidimus in Commentario num.* 63.

f *In Actis unius dumtaxat lampadis fit mentio, nec prodigium, ut hic fieri videtur, ad unum tantum annum restringitur.*

g *Similia traduntur etiam in Actis: attamen si tam celebris tamque late dispersa fuit miraculorum fama; mirum, cur ab Adone, Usuardo, aliisque martyrologis classicis Sancti memoria celebrata non sit.*

h Laudunum *alias vocatur, indigenis* Laon, *civitas Galliæ episcopalis in provincia Insulæ Franciæ.*

i *Istud Lugdunensis civitatis epitheton alibi non inveni usquam, nec, quid sibi velit, scio.*

k *Melius legetur* lævis, *id est*, planus.

l *Post istud miraculum, quod idem paulo brevius habuimus in Actis, sequitur exhortatiuncula ad moniales qua similiter clauduntur Acta.* F

DE S. LIOBA SEU LEOBGYTHA ALIAS TRUTHGEBA VIRGINE

ABBATISSA BISCHOFFSHEIMENSI IN GERMANIA.

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Memoria in Fastis sacris; Acta, a quo et quibus adjumentis conscripta.

CIRCA ANNUM DCCLXXIX Virginis, a S. Bonifacio

Quemadmodum S. Bonifacio, archiepiscopo Moguntino et martyri, merito secundum Deum Germania acceptum referre potest, quidquid spiritalis boni et utilitatis, religiosique splendoris percepit ex virtutibus, exemplis, doctrina et institutione hujus sanctæ Virginis; ita B. Rabano Mauro, primum abbati Fuldensi, post similiter antistiti Moguntino, præ ceteris adscribi potest, quidquid de Gestis ejus-

in Germaniam vocatæ et B. Rabani

A *ejusdem Virginis, ejusque gloria et cultu, mox post obitum inchoato, ad posteros transmissum est, Bonifacius Germaniæ apostolus* Liobam *ex Anglia evocavit, futuram quoque Germaniæ Apostolam; appulsam Bischoffsheimensi plurimarum virginum a se erecto monasterio Magistram et Abbatissam constituit, et in Frisiam profecturus, ubi pretiosam martyrii coronam adeptus est, primo* Liobam *ipsam enixe adhortatus est, ne Germaniam susceptosque in ea labores desereret; tum Lullum, suum in episcopatu successorem et seniores Fuldensis cœnobii monachos sollicite monuit, ut* cum honore et reverentia Liobæ *curam agerent: sicut pluribus videbitur per decursum. Rabanus vero Maurus, anno 785, id est, paulo post Sanctæ obitum natus, Martyrologio suo nomen ipsius inscripsit et sanctitatem declaravit; loca Virginis cultui sacra versibus celebravit; Vitæ gesta, per Sanctæ discipulas collecta, ordinatim et eleganter a suo discipulo describi curavit, quæ etiam singula suis locis explanabimus. Exordium ducamus a Martyrologio.*

scriptis celebratæ memoria in Fastis

2 *Ad diem* XXVIII *Septembris sequenti elogio ipsam exornat laudatus Rabanus*: Eodem die in Germania depositio Leobæ virginis, quæ in Britannia insula B ex Saxonum gente nata, virginitatis propositum in monasterio posita nobiliter servavit; postea vero a sancto Bonifacio archiepiscopo Mogontiacensis ecclesiæ in Germaniam advocata, ut famulas Dei in monasteriis Germaniæ divinis Scripturis instrueret: ubi non solum multa miracula vivens fecit, imo post obitum in Bochonia Sylva, hoc est, in monasterio Fulda, juxta decretum S. Bonifacii sepulta, non paucis miraculis sanctitatem suam declaravit. *Sunt, qui crediderint, etiam a Beda et Adone notatam fuisse* S. Liobam, *sed ii, decepti verisimiliter Martyrologio, quod, præfixo Bedæ nomine, vulgatum est anno* 1564, *vel alio simili Bedæ perperam attributo, non adverterunt, Sanctam venerabili isti viro fuisse in vivis superstitem. Pro Adoniana autem annuntiatione iidem adoptarunt eam, quæ a Mosandro asterico notata, et, ut Adoni non propria, a Rosweydo in Appendicem relata, hisque verbis concepta est*: In monasterio Fuldensi sanctæ Liobæ virginis. *Signata pariter non fuit in aliis genuinis antiquorum Fastis classicis; habent tamen ipsam Auctaria Usuardina Hagenoyense, Greveni et Molani, qui posterior Rabani fere textum integrum descripsit.*

sacris

3 *Locum prætereà obtinuit in aliquot vetustis Kalendariis, editis a Martenio. Stabulense tom.* 6 C *Collect. ampliss. ita habet*: IV Cal. (*Octobris*) Depositio Liobæ virginis *et Verdinense*: IV Cal.... Liobæ virginis, *Lyrense vero tom.* 3, *Thesauri Anecd.*: IV Kal. sanctæ Liobæ virginis. *Vaticanum, quod ad calcem Adonis illustrati excudit Dominicus Georgius*: IV Kal. In territorio Fuldensi depositio sanctæ Liobæ virg. *At longiore hoc elogio ipsam refert ibidem Fuldense Martyrologium*: IV Kal. In monasterio Fuldensi depositio sanctissimæ virginis Liobæ, quæ, ut fertur, consanguinea fuit sancti Bonifacii episcopi et martyris: et ab eodem de Anglorum terra in Franciam ob vitæ sanctitatem advocata, in loco, qui dicitur Biscofesheim, monasterium puellarum nobiliter rexit, et in omni sanctitate [adeo extitit] gloriosa, ut etiam virtutes plurimas et miracula per eam Dominus ostendere dignaretur. In tantum itaque sanctissimus vir Bonifacius eam pro vitæ suæ meritis diligebat, ut juberet monachis Fuldensibus, quatinus post obitum illius, in sepulchro suo, quod sibi vivens paraverat, corpus sanctæ Virginis ponerent, et illud veneratione dignissima in perpetuum custodirent.

4 Cumque per plurima annorum spatia in sancto proposito feliciter beata Lioba permaneret, et multas animas per sanctitatis suæ exempla veneranda Domino redderet, ac pene in omni Germania signorum gloria et doctrinæ fama coruscaret, tandem in pace quievit. Corpus vero illius honorifice ad prædictum Fuldense cœnobium transportatum est, et in ecclesia sancti martyris Bonifacii dignis cum laudibus tumulatum, ibidem multo tempore miraculis claruit: sed interjectis aliquot annis, per venerabilem virum Hrabanum abbatem ossa ejus inde translata ad montem orientalem, qui vocatur sancti Petri, XII fere stadiis distans a monasterio, et in cripta ejusdem basilicæ post altare sanctæ Mariæ honorabiliter posita, signis ac virtutibus merita illius sedulo circumquaque declarantur. *Ita apud Georgium, exceptis duabus vocibus quas apud ipsum prætermissas, et hic uncis inclusas supplevi ex apographo Reginæ Sueciæ in codice nostro MS., signato S 22. Relatum quoque est Sanctæ nomen cum elogio in Florarium nostrum MS.; sed ad diem Septembris* XXV, *sicut ibi paucis indicatum in Prætermissis. In eo autem auctor nullum, quem novi, ex antiquioribus ducem habuit, uti nec sectatorem ex recentioribus* Eminentissimus *Baronius sic eam recolit die* XXVIII: In Germania sanctæ Liobæ virginis miraculis claræ. B *Reliquorum annuntiationes seu elogia hic missa facimus. sicubi tamen aliquid perperam adstruxisse, vel a recta via deviasse videbuntur, corrigentur ex Actis, de quibus nunc agendum.*

D *AUCTORE J. P. multis et Romano Martyrologio.*

Acta, jubente Rabano

5 *Scripta fuisse, jubente B. Rabano, testatur auctor ipse in Prologo*: Ego, *inquit*, non mea præsumptione, sed imperio venerandi patris ac præceptoris mei Rabani abbatis provocatus... ordinato breviter libelli textu, rerum gestarum seriem scire volentibus pandere curavi. *Verum ut liqueat, quanto pretio ea habenda sint, inquirendum, quis fuerit auctor iste, quibus adjumentis usus, quo tempore scripserit. Opusculo ipsius apud Surium is titulus præfigitur*: Vita S. Liobæ virginis et abbatissæ, jussu Rabani abbatis a Rudolpho ejus discipulo docte et graviter conscripta. *Iste autem apographo nostro MS. Blauburano*: Incipit præfatio Rudolphi presbyteri de Vita sanctæ Liobæ virginis. *Sed et in ipsa præfatione seu libelli potius nuncupatione, quæ apud Surium non legitur, nomen suum conditionemque ipsemet prodit, ita alloquens sanctimonialem, ad quam ipsum dirigit*: Summis votis exposco, ut pro me indigno et peccatore Rhodolfo, Fuldensis cœnobii nomine, non merito presbytero et monacho... orare digneris. *Idem ipse auctor fuit Vitæ dicti B. Rabani, quam excudimus* F *tom.* I *Februarii ad diem* IV. *et in qua non tantum similiter ejusdem discipulum se profitetur, verum etiam S. Liobæ biographum. Num.* 5 *habet ista*: Huic itaque monasterio (*Fuldensi*) quintus a B. Bonifacio præfuit in regimine Hrabanus abbas et præceptor meus *etc. Hæc num.* 46: Transtulit quoque (*B. Rabanus*) eadem die ossa B. Leubæ virginis, cujus Vitam atque gesta brevi dudum libello comprehendi.

per Rudolfum monachum Fuldensem,

6 *Henschenius in Commentario prævio ad Acta B. Rabani citato tom. Februarii pag.* 507. *arbitrari se dixit, eumdem esse* Ruodolfum, *seu* Hruadolfum *aut* Rudolphum, *cujus sæpe mentio fit in Antiquitatibus Fuldensibus, ubi chartas donationum sub Ratgario abbate anno regni Caroli Magni* 45, *Christi* 812, *et Ludovici imperatoris anno* 1 *et* 2, *Christi* 814 *et sequenti scripsit* cancellarius, *aut* scholasticus *aut* clericus. *Sub Eigile vero abbate ejusque successore Rabano anno* 8 *et tribus sequentibus regni Ludovici, Christi* 822 *et seqq., easdem chartas donationum scripsit* subdiaconus. *Mabillonius part.* 2 *Sæc.* 4 *Benedictini, non putare se ait, Rudolfum, Vitæ istius conditorem, Rabani discipulum, jam tum fuisse cancellarium tempore Ratgarii abbatis, quando Rabanus Ful-*

AUCTORE J. P.

A *Fuldæ litteras docebat. Quapropter sibi verisimilius esse addit, eum fuisse biographum, qui postea se subdiaconum subscripsit. Hujus loci nihil interest, uter rectius arbitratus sit. At ex allegatis donationum chartis concludimus, scriptam non fuisse* S. Liobæ *Vitam ante annum* 825, *cum Rudolfus anno Ludovici* XI subdiaconum *se signet, et, ut num. præcedenti vidimus, Vitam jam presbyter composuerit. Operi autem huic calamum applicuisse credimus ante* 842, *quia in prologo id se fecisse declarat imperio Rabani* abbatis, *cum tamen dicto anno abbatiæ curam is deposuerit et anno* 847 *Moguntinus episcopus constitutus sit, quo posteriore titulo ipsum illic nusquam condecorat. Imo vix dubium mihi est, quin id Opus absolverit, ante* 837, *quo vel sequenti contigit translatio sacrorum ossium* S. Liobæ *ex ecclesia Fuldensi ad novam, a B. Rabano exstructam in monte,* XII fere stadiis *illinc distante, ut testatur ipse Rudolfus in Vita Rabani.*

annis circiter 60 post Sanctæ obitum

7 *Nam idem auctor in Vita* S. Liobæ *non modo nan attingit dictam translationem, sed non obscure indicat, eadem sacra ossa, cum scriberet, etiam tum servata fuisse in Fuldensi ecclesia, dicens :* Post annos autem non paucos a rectoribus loci illius ecclesia *(Fuldensis)* augustius ædificata, cum futuræ consecrationi
B præpararetur, Eigil abbas cum licentia Aistulphi archiepiscopi ossa ejus *(S. Liobæ circa annum* 819, *ut suo loco dicam)* transtulit, et in australi porticu juxta memoriam sancti Ignatii martyris posuit : ubi sepulcro condita miraculis vivit * et gloria. *Hinc late admodum accipienda sunt verba Bailleti, dicentis in tabula critica, Vitam* S. Liobæ *conscriptam fuisse annos prope octoginta post ejus obitum, et hunc tamen obitum figentis circa* 779, *a quo usque ad* 837 *nondum effluxerant sexaginta. Ceterum in laudes Rudolfi, qui sicut tom.* 1 *Februarii ostensum est, scholis Fuldensibus præfuit, ac Ludovico Germaniæ regi a concionibus et confessionibus exstitit, in ejus, inquam, laudes excurrunt tam recentiores, quam veteres ; unum hic audivisse sufficiat annalistam Fuldensem apud Chesnium tom.* 2 *Hist. Franc. pag.* 560, *ubi sic habet ad annum* 865 : Ruodolfus Fuldensis cœnobii presbyter et monachus, qui apud totius pene Germaniæ partes doctor egregius et insignis floruit historiographus et poeta, atque omnium artium nobilissimus auctor habebatur, VIII Id. Mart. diem ultimum feliciter clausit.

* al. vivunt

ex testimoniis quatuor discipularum ejus
* al. quæ re-
* al. addit ea

8 *Adjumenta, quæ ad concinnandum Opus suum habuit, ipsemet Rudolfus indigitat in Prologo ad* S. Liobæ *Vitam, inquiens :* Ego enim gesta illius omnia non didici ; sed pauca quædam * a viris venerabilibus ad meam notitiam pervenerunt, qui * qua-
C tuor discipularum ejus, Agathæ videlicet et Teclæ, Nanæ et Eolibæ, fideli narratione comperta, singuli pro captu ingenii sui, sicut sibi tradita sunt, litteris mandare et ad exemplum posteris relinquere studuerunt. Ex quibus vir religiosus Mago presbyter et monachus, qui ante quinquennium defunctus est, prædictis fœminis admodum familiaris extitit, et crebro ad eas veniens; sermonem de utilitate animæ cum illis habere consueverat. Hic itaque nonnulla gestorum illius memorabilium ab eis agnoscens, breviter quidem annotare curavit ; *sed, ut interjectis quibusdam addit Rudolfus,* confusa omnia et sparsim in schedulis annotata *reliquit* ; quia insperata morte præventus *fuit.*

aliarumque gravium personarum collecta,

9 *Ea a se collecta esse ait, et cum iis, quæ præterea a viris religiosis, etiam tum viventibus, audierat, in ordinem digesta : demumque concludit:* Porro de fide dictorum nemini fidelium arbitror esse ambigendum, quando ea et probitas referentium commendat personarum, et virtutes miraculorum, quæ divinitus ad ossa ejus mortua frequenter fieri solent: vera esse liquido manifestant. *Postremum hoc de miraculis assertum repetit sub finem Operis, plura* D *patrari generatim affirmans, et duobus quidem, quæ in ecclesia Fuldensi ad Sanctæ tumulum patrata sunt, speciatim expositis addit :* Hæc autem duo, quia plerique fratrum adhuc viventes se vidisse celebri sermone testantur et ego ipse eo tempore, quo fiebant, illis aderam, propter certitudinem conscripsi ad laudem et gloriam nominis Domini nostri Jesu Christi *etc.*

10 *Denique Opus est Vita ista undequaque summopere æstimandum ; ab auctoritate quidem, utpote exaratum a viro præstanti, qui res in eo narratas majori ex parte acceperat ex testimoniis personarum, quæ Sanctæ convixerant, imo aliqua saltem ex parte ipsemet præsens viderat : ab ordine et stylo, quem pro isto ævo gravem esse et eruditum, nemo inficiabitur ; ab utilitate et fructu, uti experti sunt auctores nostri temporis, qui vel Historiam Ordinis S. Benedicti in Anglia, vel ejusdem Ordinis ac fidei Christianæ in Germania seculo* 8 *propagationem litteris commendandam susceperunt. Dum scilicet ex illo non pauca, ad propositum suum pertinentia, hauserunt, et ea, quæ aliunde acceperant, illustrarunt et confirmarunt. Vitam illam Laurentius Surius primus edidit ad diem* XXVIII *Septembris, et ex Surii secunda ac correctiore editione eam transtulit Mabillonius in Acta Ordinis S. Benedicti* E *part.* 2 *Sæculi* 3 *pag.* 246.

et magno pretio habenda,

11 *Idem et nos hic faciemus, ita tamen ut in Annotatis vel in margine daturi simus tum notatu dignas lectiones variantes, quas Majores nostri post collationem Surianæ editionis factam cum MS. sancti Maximini Treviris, nobis scripto reliquerunt, tum alias, quas post similem collationem invenimus, in apographo MS., quod anno* 1638 *ad eosdem Majores nostros Colonia transmisit P. Joannes Gamans. Sed quod hic notandum, in posteriore hoc apographo præmittitur sæpe dicto Rudolfi prologo præfatio, qua idem auctor Opus suum dedicat religiosæ virgini nomine* Hadumout, *quamque nec Surius habet, nec ut a se repertam in Trevirensi MS. memorarunt Majores nostri. Verisimile est, illam non omnibus exemplaribus ab auctore fuisse adscriptam, sed uni tantum, aut alteri, quod direxit ad dictam virginem, forte cujusdam parthenonis abbatissam, cui et* omnibus sanctis virginibus, *cum ipsa assidue Deum invocantibus, se commendat. Quidquid sit excudam ipsam in fronte Operis, tamquam verisimilius Rudolfo propriam, eique insuper præmittam titulos vetustæ capitum partitioni præfixos et in uno similiter Gamansii apographo inventos. Partitionem quippe illam quod nimis inæqualis sit, non sequar ; sed novam more* F *nostro dabo in partes et numeros pro rerum narratarum exigentia et majori annotandorum commodo.*

dabimus ex Surio et MSS.

§ II. Sanctæ natales ; triplex nomen ; vita in Winburnensi Angliæ monasterio ; epistola ad S. Bonifacium ; tempus, quo ad eumdem in Germaniam profecta est.

Patria, parentes et varium Sanctæ nomen,

G*raviter quidem et erudite, ut ante diximus, Acta* S. Liobæ *digessit Rudolfus ; verumtamen, sive quod ipsemet ignoraret, sive quod minus ad ejus sanctitatem pertinere arbitraretur, silens præteriit nonnulla, quæ vel aliunde assequi non valemus, vel non nisi conjectando statuere. Sic, licet in Britannia ex parentibus natione Anglis et genere nobilibus, natam significet, locum tamen Britanniæ non exprimit. Patri nomen fuit, ut scribit,* Dimo, *matri* Ebba, *qui jam senes post factum votum ipsam genuerunt, sed tempus seu annum, quo id circiter contigerit, non signat. De nomine autem Virginis ista speciatim tradit :* Mulier

A lier post non multos dies concepit et genuit filiam, quam vocavit Truthgebam, cognomento Lieban seu Liobam; eo quod esset dilecta. Hoc enim Latine cognominis hujus interpretatio sonat. *Sane lingua Germanica* Liebe *dilectam sonat, Anglo-Saxonica* Leofe. *Sed etiam* Leobgytham *appellatam fuisse communi hodiedum consensu eruditorum admittitur ex recitanda statim ipsius ad S. Bonifacium epistola. Nihilominus cum Rabano et Rudolfo, Baronius in Martyrologio Romano aliique omnes* Liobam *constanter scribunt, quos et nos hic imitati sumus.*

Notitia Winburnensis in Anglia

13 *Nihil de Virginis pueritia seu gestis ante vitam religiosam nos docens biographus, verbis postremo loco datis mox subdit :* Adultam itaque *(mater)* Deo consecravit et supradictæ matri Tettæ divinis studiis imbuendam tradidit. *Pluribus ante disseruerat de Tettæ abbatissæ laudibus, deque ejus monasterio isthæc præmiserat.* In Britannia insula, quam natio Anglorum inhabitat, locus quidam antiquo gentis illius vocabulo Winbrunno vocatur, quod Latine interpretatum, Vini fons dici potest. Qui propter nimiam claritatem et saporem eximium, quo cæteris terræ illius aquis præstare videbatur, hoc nomen accepit. B In quo duo monasteria antiquitus et a regibus gentis illius constructa sunt, muris altis et firmis circumdata et omni sufficientia sumptuum rationabili dispositione procurata : unum scilicet clericorum (*id est, monachorum)* et alterum fœminarum. *Plures monasterii constructionem uni adscribunt S. Cuthburgæ, reginæ abbatissæ, cujus Acta illustrata sunt tom.* VI *Augusti ad diem* XXXI. *Johannes Tinemuthensis citatus tom.* 1 *Monastici Anglicani pag.* 163 *jungit ipsi Quinburgam seu Coenburgam sororem atque sic tempus determinat :* Anno Domini DCCXVIII sancta Quinburga et sancta Cuthburga sorores Inæ regis West-Saxonum claruerunt, quæ monasterium apud Winburnam construxerunt. *Nec desunt, qui Inam ipsum fundatoribus annumerandum censent; cum dicat Rudolfus, a* regibus gentis *constructum esse.*

monasterii, ubi degens S. Lioba,

14 *Ea materia fusius deducta est tum citato tom.* VI *Augusti pag.* 698 *et seq. tum tom.* 1 *Februarii pag.* 913 *in Commentario historico de gestis Inæ regis Occidentalium Saxonum, quo remittimus curiosum lectorem. Quod spectat ad ulteriorem loci ac nominis ejus notitiam, passim ab omnibus appellatur* Winburna *et* Winburnense monasterium, *incolis* Winburnminster, *in provincia Occidentalium Saxonum, hodierno Dorcestriæ comitatu ad Stourum fluvium, putaturque esse* C *Romanorum Vindogladia, cujus meminit Antoninus in Itinerario. Hujus itaque monasterii abbatissæ Tettæ jam adulta commissa est* S. Lioba, *sed quo ætatis suæ aut æræ Christianæ anno, subticet biographus, insignem ejus in disciplina religiosa et in omni virtutum genere progressum exposuisse contentus. Hic autem cum degeret, quantum equidem opinor, direxit sancta Virgo epistolam ad S. Bonifacium, id temporis in Germania apostolicis laboribus intentum. Describam illam ex Serrarii Bonifacianarum epistolarum editione, ubi est ordine sexta supra trigesimam ; deindeque opinionis meæ fundamenta allegabo, aliaque quæ observatu digna judicabo, adjiciam.*

ad S. Bonifacium consanguineum suum

15 Domino reverendissimo et summæ dignitatis infula prædito Bonifacio, atque in Christo charissimo et mihi affinitatis propinquitate connexo Leobgytha, ultima leve jugum Christi portantium famula, perennem sospitatis salutem. Rogo tuam clementiam, ut memorare digneris prioris amicitiæ, quam jam dudum cum patre meo copulasti, cujus vocabulum est TINNE in occiduis regionibus; qui nunc ante octo annorum curriculum ab hac luce subtractus est, ut pro anima illius preces offerre Deo non renuas : nec non et matris meæ memoriam commendo tibi, quæ est cognominata EBBE, D quæ tibi, ut melius nosti, consanguinitatis nexibus copulatur, et adhuc laboriose vivit, et diu valide ab infirmitate oppressa est. Ego unica Filia sum ambobus parentibus meis. Et utinam, licet sim indigna, ut merear te in fratris locum accipere, quia in nullo hominum generis mei tanta fiducia spei posita est mihi, quanta in te. Hoc parvum munusculum mittere curavi, non ut dignum esset tuæ almitatis aspectui, sed ut memoriam parvitatis meæ retineas, nec longa locorum intercapedine oblivioni tradas : quinimo veræ dilectionis ligaturæ reliquum nodetur in ævum. Hoc, frater amande, enixius flagito, ut tuarum orationum pelta muniar contra hostis occulti venenata jacula.

AUCTORE J. P.

scripsit epistolam.

16 Illud etiam peto, ut rusticitatem hujus epistolæ digneris emendare, et mihi aliqua verba tuæ affabilitatis exempli gratia mittere non recuses, quæ inhianter audire satago. Istos autem subterscriptos versiculos componere nitebar secundum poeticæ traditionis disciplinam, non audacia confidens, sed gracilis ingenioli rudimenta excitare cupiens et tuo auxilio indigens. Istam artem ab Eadburgæ magisterio didici, quæ indesinenter legem divinam rimari non cessat. Vale, vivens ævo longiore, vita feliciore, interpellans pro me. E

Arbiter omnipotens, solus qui cuncta creavit,
In regno Patris semper qui lumine fulget,
Qua jugiter flagrans sic regnet gloria Christi,
Illæsum servet semper te jure perenni.

ex qua biographi narratio

17 *Nemo prudens dubitabit, quin epistola illa ad Sanctam nostram pertineat, si vel obiter percurrerit sæpe memoratam ipsius Vitam; imo fateri quivis debebit, huic ab illa multum roboris et auctoritatis accedere; dum advertet, in singulis pene epistolæ periodis aliquid contineri, quo confirmentur narrata apud biographum. Hoc priusquam exemplis ostendam, dicendum nonnihil de levi discrimine, quod latet in nomine genitoris. Vocatur is in Vita apud Surium* Dimo, *in Gamansii MS. exemplari* Dynno, *in epistola* Tinne : *sed non frustra addit Sancta, vocabulum illud ipsi esse* in Occiduis regionibus; *quasi dicat, aliter nomen exprimi in regionibus aliis. Adde, quod frequentissima sit nominum præsertim propriorum corruptio per incuriam librariorum, quodque littera initialis* T *apud unam nationem, nonnumquam transmutetur in* D *apud aliam. In littera finali nulla difficultas est; Rudolfus Latinam terminationem assumpsit,* Lioba *retinuit Anglo-Saxonicam, uti patet in nomine genitricis, quæ in Vita nuncupatur* Ebba, *in epistola* Ebbe. F

confirmatur et illustratur.

18 *Habemus ergo utrobique eosdem Sanctæ parentes, quorum se unicam esse filiam ipsa testatur in epistola, et non obscure etiam indicat biographus, ubi ait* : Cum essent steriles et infœcundi *(parentes)* absque liberis diu manserunt. Cum autem pertransissent dies plurimi et eis jam senibus atque ætate provectis spes generandæ prolis abesset, mater ejus *votum nuncupavit,* concepit et genuit Filiam *etc. Liquet ex epistola, Sanctam ex parte matris fuisse sanguinis nexu conjunctam cum S. Bonifacio; id ipsum asserit biographus, dum narrans* S. Liobæ *adventum in Germaniam, addit* : Vir Deo plenus *(Bonifacius)* cum summa veneratione suscepit, diligens eam non tantum propter affinitatem, qua sibi ex materno sanguine jungebatur, quantum propter sanctitatem vitæ etc. *Denique monialem fuisse et natione Anglam, ut narrat Rudolfus, similiter colligimus ex epistola ; primum ex inscriptione, ubi se Sancta ultimam leve jugum Christi portantium famulam appellat : secundum ex eo, quod se S. Bonifacii, natione Angli, consanguineam, ab eoque, tunc episcopo atque in Germania versante, longa locorum intercapedine disjunctam esse notet : ex hac autem posteriore*

AUCTORE J. P.

A *riore nota, uti et ex commemoratione, quam facit parentum suorum, eruimus, epistolam fuisse conscriptam, antequam sancta Virgo ex Anglia in Germaniam profecta est ad eumdem S. Bonifacium. Eo autem profecta non est, ut ex verbis Rudolfi deinde allegandis eruunt nunc passim recentiores, ante annum* 748, *et stante hac sententia, postquam jam annos* 25 *aut plures fortasse degisset in monasterio; ut mihi indubium apparet ex aliis ejusdem biographi verbis, quæ præmitto :* Igitur eo tempore, quo cœlestis vitæ studiis beata virgo Lioba in monasterio floruerat, sanctus martyr Bonifacius a Gregorio Romanæ Sedis Antistite, qui Constantino in Pontificatu successit, episcopus ordinatur et ad prædicandum verbum Dei Germaniæ populis mittitur. *S. Bonifacius a Gregorio II Papa consecratus est episcopus anno* 723, *proindeque* S. Lioba *jam tum degebat in monasterio Winburnensi.*

Lioba ad S. Bonifacium in Germaniam

19 *Pergit Rudolfus compendio referre adventum S. Bonifacii in Germaniam, clericorum varii ordinis ex Anglia ab ipso per legatos et epistolas evocationem, et fructus, quos, iisdem adjuvantibus, retulit; tantos nimirum, ut* magnam Germaniæ partem doctrina salutari virtutumque miraculis Christo *acquisiverit,* et pagani fide instructi certatim ad gratiam baptis-B matis convolarent. *Tum Bonifacius* monasteria construere *cœpit*, ut ad fidem Catholicam populi non tam Ecclesiastica gratia, quam monachorum ac virginum congregationibus raperentur. Volens ergo utriusque professionis ordinem regulariter observari, idoneum utrique magisterium studuit adipisci; misitque in Cassinum montem Sturmi discipulum suum... ut in monasterio, quod beatus pater Benedictus instituit, disciplinam regularem, et vitam moresque monasticos agnosceret... Similiter et in patriam cum epistolis legatos direxit ad Tettam abbatissam,... deprecans, ut ad solatium suæ peregrinationis, atque ad auxilium legationis sibi injunctæ, transmitteret ei Liobam virginem *etc. Hæc nunc passim eruditi ita accipiunt, ut eodem circiter tempore S. Bonifacius Sturmium in Italiam direxerit, et ex Anglia* S. Liobam *evocaverit : simulque concludunt, evocatam non esse ex Anglia* Liobam *ante annum* 748.

profecta est circa annum 748;

20 *Primum videtur sat clarum : alterum probatur ex Vita S. Sturmii, quam ex Browero et Surio recudit Mabillonius part.* 2 *Sæculi* 3 *Benedictini pag.* 269 *et seqq., quæque apud nos dari poterit ad diem* XVII *Decembris. Conscripsit eam Eigil Fuldensis abbas* C *quartus, vir pius et eruditus, qui in* discipulatu illius, *ut ipse in prologo suo affirmat,* plusquam viginti annos conversatus *fuerat, cujusque proinde auctoritas hic magna esse debet. Is itaque ad rem nostram narrat num.* 12 *et seqq., quod S. Sturmius locum condendo monasterio Fuldensi, ad preces S. Bonifacii a Carlomanno Francorum rege et ab aliis sibi concessum,* cum septem sociis ingressus sit anno Incarnationis Christi septingentesimo quadragesimo quarto : *quod deinde inter eos initum sit consilium mittendi aliquos ad magna monasteria, qui perfecte discerent monasticam disciplinam juxta Regulam S. Benedicti; quod denique collaudans consilium S. Bonifacius,* hanc legationem studioso Sturmi *injunxerit;* qui præparatis itineri necessariis, adsumptis secum duobus fratribus, quarto ad locum prædictum ingressionis anno Romam profectus est *etc.; anno igitur Christi* 748, *circa quem per consequens etiam* Lioba *in Germaniam vocata est.*

non circa 725

21 *Eminentissimus Baronius in Annalibus adventum Sanctæ in Germaniam retulit ad annum* 725, *deceptus verisimiliter ab Othlono, qui sub initium seculi* 12 *Vitam S. Bonifacii ampliavit. Hic enim auctor, apud Mabillonium part.* 2 *Sæculi* 3 *Benedictini, nam lucubrationem ejus recudere visum non est Majoribus nostris ad diem* II *Junii, primum pag.* 42 *sic loquitur :* Prædicans ergo et baptizans sanctus D præsul in Turingorum et Hessorum regionibus, perspexit, messem quidem esse multam ibi, sed operarios paucos ad copiosam multitudinem credentium instruendam. Unde in provinciam patriamque suam mittens, exinde tam feminas, quam viros religiosos, scientiaque varia imbutos plures venire fecit, suique laboris onus inter eos divisit : inter quos erant præcipui viri Burchardus, et Lullus, Willibalt et Wunnibalt frater ejus, Witta et Gregorius : feminæ vero religiosæ, matertera scilicet S. Lulli, nomine Chunihilt et filia ejus Berathgit, Chunidrut et Tecla, Lioba et Waltpurgis, soror Willibaldi et Wunnibaldi.

22 *Tum paucis interjectis prosequitur in hunc modum Othlonus :* Cumque millia hominum tam per se, quam per suos provinciales ad fidem sacram perducta Baptismatis unda diluisset, jam defuncto beatæ memoriæ Gregorio secundo Sedis Apostolicæ Præsule et tertio Gregorio eamdem Sedem obtinente, iterum B. Bonifacius Romam legatos misit, qui apud Præsulem prædictum prioris amicitiæ fœdera renovantes, omnem familiaritatis gratiam, quam ab antecessore suo habuisset, expeterent, omnemque E subjectionem Apostolicæ Sedi debitam a se promitterent, conversionem quoque plurimorum in Germania habitantium intimarent. *Postrema verba sufficienter innuunt, legatos illos missos fuisse, haud diu postquam Gregorius tertius ad Sedem Apostolicam evectus est, quod contigit anno* 731. *Sed qui hunc solum auctorem consuluerit, et priora verba cum posterioribus contulerit, facile sibi imaginabitur, conversionem illam plurimorum, quam Gregorio tertio intimari jussit Bonifacius, factam esse adjuvantibus personis ante enumeratis, quæ proinde jam diu in Germania versatæ fuerant, antequam Gregorius factus sit Pontifex.*

aut sedente Gregorio secundo Papa, ut Othlonus

23 *Hoc autem in* Lioba *admitti non posse, deprehendimus non tantum ex iis, quæ tradunt de S. Sturmio Rudolfus et Eigil abbas, verum etiam ex integra Rudolfi narratorum serie. Ex ea quippe discimus, S. Bonifacium primo evocasse ex Anglia diversi ordinis clericos ad prædicandum Evangelium; deinde cum iisdem adjuvantibus,* magnam Germaniæ partem... Christo *acquisivisset, condere cœpisse utriusque sexus monasteria, ac tum primum arcessivisse* Liobam. *Unde liquet, confusa fuisse ab Othlono ea, quæ fecit S. Bonifacius circa annum* 725 *cum iis, quæ dein aggressus* F *est post annos ut minimum viginti. Porro quod de S.* Lioba *jam dictum est, similiter ostendunt alii de SS. Willibaldo et Wunnibaldo, et utrumque quidem Roma in Germaniam profectum esse; neutrum tamen ante annum* 738. *De Willibaldo id probatum vide apud nos tom.* 2 *Julii ad diem mensis septimum in Commentario prævio; at de Wunnibaldo agetur ad diem* XVIII *Decembris, de quo interim videri possunt tum laudatus Commentarius, tum Commentarii prævii ad Acta S. Richardi, utriusque parentis tom.* 2 *Februarii pag.* 69 *et seqq, et S. Walburgis eorumdem sororis tom.* III *Februarii pag.* 516, *et sequentibus. Hic autem Henschenius pag.* 519, *quia Tecla consanguinea fuit* S. Liobæ, *et talis quoque videbatur fuisse S. Walburgis, opinatus est, haud improbabili conjectura asseri posse, utramque cum* Lioba *venisse in Germaniam : cum autem hæc vocata tantum fuerit circa annum* 748, *idem tempus etiam signavit pro istis. Ulterius processit Cointius, omnium ab Othlono memoratarum feminarum adventum in Germaniam referens ad annum* 749; *et simul observans, unam a Rudolfo memorari* Liobam, *quia is in ejus* Vita describenda totus versatur.

S. Bonifacii biographus visus est insinuare.

24 *Ad Henschenium et Cointium accedere voluit Pagius in Critica Baronii ad annum* 725 *num.* 8; *verum*

AUCTORE J. P.

A *verum minus accurate nonnulla exposuit. Recitatis verbis, quibus Othlonus viros ac feminas ex Anglia a S. Bonifacio vocatos asserit, subdit Pagius :* Inter alios numerat Liobam et Walpurgem, Willibalt et Wunnibalt, Liobæ et Walpurgis fratres ; de quibus omnibus hic nobis aliquid dicendum, si prius monuero, Baronium ab Othlono deceptum, harum religiosarum fœminarum in Germaniam adventum sub Gregorio II male narrare. Ex vita enim S. Liobæ mox citanda constat, Bonifacium misisse Sturmionem abbatem, suum discipulum in monasterium Casinense, eique mandasse, ut ex Anglia moniales et ancillas Dei in Germaniam evocaret. Quare cum Sturmio anno tantum DCCXLIV abbas Fuldensis dictus fuerit, Lioba, aliæque post illum Christi annum in Germaniam transfretarunt. *Constat sane ex Vita* S. Liobæ, *quam ut a Rudolfo exaratam et a Mabillonio editam mox citat Pagius, constat inquam, Sturmionem seu Sturmium a S. Bonifacio missum fuisse ad Casinense monasterium, idque anno* 748, *ut supra probatum est ex Vita S. Sturmii : at ex Vita* S. Liobæ *nullatenus constat mandasse Bonifacium, ut Sturmius moniales et ancillas Dei ex Anglia* B *evocaret ; cum ne vel verbo unico hujuscemodi evocationis per Sturmium faciendæ meminerit Rudolfus. Contra, teste eodem Rudolfo, ipsemet Bonifacius, dum Sturmium in Italiam direxit, similiter in Angliam legatos cum litteris destinavit ad Tettam abbatissam, ut* Liobam *transmitteret. Sed nihil addit auctor, unde certo concludamus, alias id temporis per Bonifacium rogatus fuisse; quamquam verisimillimum nobis sit, vel rogatas fuisse aliquas, vel sponte comitatas abeuntem* Liobam, *quod annotare neglexerit biographus.*

Non fuit eo vocata a S. Sturmio, sed a S. Bonifacio;

25 *Præterea hallucinatus est Pagius, vel certe aliis hallucinandi ansam præbuit, dum* S. Liobam *æqualiter cum S. Walburge sororem fecit SS. Willibaldi et Wunnibaldi, dumque idem paulo inferius repetivit, inquiens ;* Sancta Walpurgis, quibusdam Walburgis, Liobæ soror, postquam Wunnibaldus et Willibaldus fratres in Germaniam venere *etc. Constat enim ex Rudolfo, natam esse* Liobam *parentibus senibus et eatenus sterilibus ; constat ex epistola ejusdem Sanctæ ad S. Bonifacium, fuisse illam amborum parentum suorum Filiam unicam, idque novisse potuit Pagius, cum et Vitam* S. Liobæ *citet et ex Epistolis S. Bonifacii affirmet, ei quoque nomen fuisse* Leobgytha. *An autem inter* Liobam *et Walburgem atque hujus* C *fratres aliqua fuerit stricta consanguinitas, non ausim indubitate affirmare ; visum id est Henschenio proxime laudato, qui id conjecit ex eo, quod S. Bonifacius, quocum* S. Lioba *sanguine juncta fuit, consanguineus etiam fuisse dicatur S. Wunnibaldi in hujus Vita, et avunculus S. Walburgis, in Vita item Walburgis, quinto loco apud nos edita, utpote conscripta seculo tantum decimo quarto. De cognatione* S. Liobæ *cum Tecla infra redibit sermo.*

nec erat soror S. Walburgis.

§ III. Regimen sanctimonialium in Germania Sanctæ commissum a S. Bonifacio ; hujus et S. Lulli ad ipsam epistolæ; sociæ ac discipulæ ipsius.

In Germaniam adveniens, necdum reduce verisimilius

R*udolfus, ut primum indicavit* S. Liobæ *in Germaniam adventum, mox sic progreditur :* Igitur sicut desideraverat, monasteriis custodiam et regularis disciplinæ normam instituit : et monachis quidem Sturmi abbatem prætulit : Liobam vero virginem, spiritalem virginum matrem esse decrevit : statuitque ei monasterium in loco, qui vocatur Bischoffsheim, ubi non parvus ancillarum numerus D collectus est. *Conjunxerat ante, ut vidimus, missionem Sturmii in Italiam cum missione legatorum in Angliam ad evocandam* Liobam ; *et hic denuo ita scribit, ac si eodem tempore virginibus præfecta fuerit* Lioba, *quo monachis præpositus fuit Sturmius, jam redux ex Italia ; quæ si stricte sumantur, dicendum erit,* Liobam *declaratam fuisse virginibus matrem anno tantum* 750. *Nam Sturmius in Italiam profectus est anno* 748 *et cum illic lustrandis monasteriis* integrum annum, *ut diserte tradit Eigil ipsius biographus, perseverasset,* secundo inde anno,... regressus est. Cum ad hanc, Domino opitulante, terram perveniret, correptus morbo apud Chitzzinga monasterium hebdomadas quatuor ægrotavit. Tunc ex infirmitate convaluit, et ad episcopum Bonifacium, qui tunc forte in Thuringia fuit, perrexit.

27 *Equidem facile credidero, eodem fere tempore Sturmium abisse in Italiam, quo in Angliam perrexere legati ad evocandam* Liobam ; *sed verisimilius etiam arbitror, quod hæc citius in Germaniam advenerit, ac sacras virgines gubernandas susceperit, quam ille reversus sit ex Italia, cœperitque viros imbuere principiis monasticis, quæ ipsemet ibidem didicerat.* E *Patem ergo initia regiminis* S. Liobæ *simul relata fuisse cum initiis S. Sturmii, ex Italia reducis, quia tum demum S. Bonifacius finem intantum plene est assecutus, virum nempe nactus idoneum, cui generale virorum magisterium committeret quale jam tum pro sacris virginibus commiserat* S. Liobæ. *Generale, inquam, magisterium : nam verba num. præcedente recitata, et hæc relata etiam superius :* Volens ergo (*S. Bonifacius*) utriusque professionis (*virorum ac feminarum*) ordinem regulariter observari, idoneum utrique magisterium studuit adipisci : *intelligenda non sunt de magisterio unius virorum cœtus vel unius parthenonis; sed quantum ego ex fine per S. Bonifacium intento assequor, sumenda sunt de magisterio, quod committeretur S. Sturmio in omnia virorum, et* S. Liobæ *in omnia virginum monasteria, iis in partibus erecta et erigenda.*

ex Italia Sturmio, Bischoffshemii abbatissa, et aliorum

28 *Et sane, licet dubium non sit, quin singulis virginum cœnobiis singulæ præessent abbatissæ seu matres spirituales, hujusmodi generale magisterium constanter exercuit* S. Lioba *ad finem fere usque vitæ suæ, ut sufficienter indicat biographus num.* 28 *inquiens :* Illa vero *(Lioba)* omnem sollicitudinem erga id, quod cœperat, exercebat, et monasteria puellarum, quasi ductrix spiritualium tironum, visitans, certantibus F studiis æmulantes, ad perfectionis gloriam provocabat. *Num. sequenti :* Cum autem senuisset... ordinatis omnibus, quæ sub cura sua habuit, monasteriis *etc. Accedit, quod dictæ peculiarium cænobiorum abbatissæ seu spirituales matres aut magistræ passim peterentur ex iis, quas ipsa Sancta in suo parthenone direxerat et informaverat. Audiatur denuo biographus num.* 14 *:* Statuitque ei *(Bonifacius)* monasterium in loco, qui vocatur Bischoffsheim, ubi non parvus ancillarum Dei numerus collectus est *:* quæ ad exemplum beatæ Magistræ, cœlestis disciplinæ studiis instituebantur, et in tantum doctrina ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum magistræ fierent aliarum ; ita ut nulla aut etiam rara in illis regionibus essent monasteria fœminarum, quæ non discipularum ejus magisteria desiderarent. *Erat autem Bischoffshemium monasterium, quod* S. Lioba *ad postremos usque vitæ annos inhabitasse videtur, in diœcesi Moguntina ad Tuberam fluvium : sed ejus nunc sola vestigia supersunt in oppido, quod antiquum nomen retinuit, vulgo* Bischoffsheim.

parthenonum generalis magistra constituta est

29 *Ceterum tam ex iis, quæ jam paucis deduximus, quam ex aliis, quæ dein legemus apud Rudolphum, abunde liquet, summam fuisse apud omnes et nominatim*

a S. Bonifacio, qui ipsam maximi faciebat.

AUCTORE J. P.

A *tim apud S. Bonifacium de* S. Liobæ *prudentia, doctrina ac sanctitate opinionem : usque adeo ut dictus sanctus antistes in Frisiam discedens, nihil magis cordi videatur habuisse, quam ut caveret, ne tam insignem virtutum omnium Magistram amitteret Germania. Hinc et ipsam, ut supra verbo attigi, sollicite adhortatus est ad perseverantiam in susceptis laboribus, et S. Lullum, in præsulatu suum successorem ac Seniores monachos Fuldenses monuit*, ut cum honore et reverentia curam ejus agerent : suæque voluntatis esse affirmans, ut post obitum ejus corpus illius ad ossa sua in eodem sepulcro poneretur, quatenus pariter diem resurrectionis expectarent, qui pari voto ac studio in vita sua Christo servierant. *Exstat præterea apud Serarium epistola, inter Bonifacianas* 31, *unde conjicio, eam fuisse inter SS. Bonifacium et* Liobam *de se invicem æstimationem, ut neque ipsa, illo inconsulto, quidquam statueret, neque ille aliquid pro imperio determinaret : sed negotium omne Virginis prudentiæ relinqueret.*

Ejusdem Sancti ad Liobam epistola,

30 *Sic sonat epistola :* Venerandæ Christi famulæ et charitate sincerissima perenniter continendæ Leobgythæ Bonifacius servus servorum Dei, optabilem in Christo salutem. Notum tuæ sit sanctitatis B dilectioni, quia frater et compresbyter noster, nomine Torhthat, nobis referebat, quod a te precibus suis impetraret, ut puellæ cuidam doctæ laborem si noster consensus licentiam tribuisset, tempore imperes * aliquanto. Quapropter secundum quod dilectio tua pro suæ mercedis augmento de hac re consultum putaverit, nostram consentire et favere voluntatem indubitanter agnosce. Vale in Christo. *Vox* imperes , *asterisco notata et verisimiliter a librario corrupta, sensum non satis planum facit. Forte legendum* ut imperares *vel* imponeres doctæ cuidam puellæ laborem *alios* aliquanto tempore *instruendi ; nempe ad explorandum, an apta sit futura ad regimen. Est et alia apud eumdem Serarium inter Bonifacianas* 25 *epistola, ex qua eruitur, quantum sanctus antistes in precibus Sanctæ ac sociarum ejus fiduciam haberet.*

et altera ad ipsam ac socias

31 *His illa verbis concepta est :* Venerandis et amandis charissimis sororibus Leobguthæ et Teclæ, nec non et Cynehildæ et omnibus in Christo diligendis sororibus, vobis cohabitantibus, æternæ charitatis salutem. Obsecro, et præcipio quasi filiabus charissimis, quemadmodum vos jam incessanter facere et fecisse et facturas esse confidimus, ut vestris orationibus crebris Dominum deprecemini, ut liberemur juxta dictum Apostoli ab importunis C et malis hominibus. Non enim omnium est fides. Et scitote, quia Deum laudamus, et tribulationes cordis nostri dilatatæ sunt ut Dominus Deus, qui est refugium pauperum et spes humilium, de necessitatibus nostris et de tentationibus hujus sæculi nequam eripiat nos, ut sermo domini currat, et clarificetur gloriosum Evangelium Christi, ut gratia Domini in me vacua non fiat. Et quia ultimus et pessimus sum omnium legatorum , quos Catholica et Apostolica Romana Ecclesia ad prædicandum Evangelium destinavit, ut omnino sine fructu Evangelii sterilis non moriar, et vacuus filiorum et filiarum numero non revertar, ne de abscondito talento, Domino veniente, reus esse judicer, nec, peccatis exigentibus, vice laboris pro mercede, ultionem infructuosi laboris accipiam ab eo, qui misit me. Multi enim (quod pejus est) quos oves in futuro judicio ad dexteram Christi ponendos fore censebam, versa vice, putidæ et petulcæ et ad sinistram statuendæ capellæ esse dinoscuntur.

Teclam et Cynehildam, de quibus pauca

32 Et pietatem Domini precamini, ut Spiritu principali confirmet cor meum Deus, qui me indignum pastorem in populo vocari voluit, ut, lupo veniente, more mercenarii non fugiam ; sed exemplo boni pastoris agnos pariter cum matribus, Ecclesiam scilicet Catholicam cum filiis et filiabus suis, D contra hæreticos et schismaticos vel hypocritas fideliter ac fiducialiter defensare studeam. Præterea quia dies mali sunt, nolite esse imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Dei. Quamobrem vigilate, et state in fide, et viriliter agite et confortamini. Omnia vestra cum charitate fiant : et juxta Evangelium : In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et recordamini sanctorum apostolorum et prophetarum, quia multum laboraverunt in Domino : ideo adepti sunt præmia sempiterna. Et juxta Psalmistam : Multæ tribulationes justorum, et de his omnibus liberabit eos Dominus : et juxta Evangelium : Quia qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. *Sicut dubium mihi nullum est, quin* Leobgutha *hic in titulo epistolæ eadem sit cum* Leobgytha, *ita vix ullum est, quin et* Cynehilda *sit eadem cum* Chunihilt, *quam cum Sancta nostra et aliis ex Britannia in Germaniam transmigrasse, et in Turingia magistram seu abbatissam constitutam fuisse tradit Othlonus apud Mabillonium part.* 2. *Sæc.* 3 *Benedict. pag.* 42, *atque inde colligo, eam Cynehildam aliquanto tempore in* E *Bischoffsheimensi parthenone habitasse, antequam abierit ad designatum sibi locum. Sed hæc si materia suppetat, plenius elucidari poterunt ad diem* VIII *Decembris, quo nonnullis Fastis Benedictinis inscripta est.*

33 *Teclam similiter inter transmigrantes reponit Othlonus ibidem, et a S. Bonifacio collocatam fuisse ait* in locis Kihhingen et Ochsnosfrut nuncupatis juxta fluvium Moin ; *id est, in Kitzingensi et Ochsenffurtensi in Franconia ad Mænum amnem monasteriis. Teclam præterea recenset biographus noster inter discipulas* S. Liobæ *et in Actis ejus colligendis adjutrices. Teclam denuo memorat idem biographus num.* 22 *et aperte* S. Liobæ *consanguineam appellat, dicens :* Primaque eam (*Liobam*) Tecla consanguinea ejus hic verbis adorsa est. *Verum an ubique de eadem Tecla sermo sit ? Hujus quæstionis discussio spectat ad mensem Octobrem, ad cujus diem* XV *Tecla in Germania abbatissa annuntiatur in Romano Martyrologio aliisque Fastis, sicut monuimus in Prætermissis diei* XXVII *Septembris, quo eam habebat Ferrarius. Videri interim potest Commentarius prævius ad Vitam S. Hadelogæ virginis tom.* I *Februarii pag.* 304 *et seq., ubi Majores nostri dixerunt, dubitari posse, an non duæ fuerint Teclæ, una senior, quæ cum* Lioba *evocata ex Anglia, memoratur, altera junior, quæ teste biographo nostro* F S. Liobæ *discipula operam contulit in colligendis Actis.*

notantur, alibi plenius examinanda,

34 *Verum dum quæstionem istam alio remittimus, de reliquis tribus Teclæ adjutricibus, a Rudolfo nominatis, Agatha, Nana et Eoliba, nonnulla veniunt annotanda. Id quippe in Prætermissis diei* XII *Junii nos facturos polliciti sumus de Agatha nominatim ; dicturos nempe hoc die, quæcumque de ipsa dici possunt, nisi interim edoceremur, habere eam cultum ecclesiasticum et certum venerationis diem. Joannes Wilsonus in prima editione Martyrologii Anglicani retulit Agatham cum elogio dicto die* XII *Junii, secutique eum sunt Ferrarius et Arturus. Idem Wilsonus in secunda editione distulit ipsam in ejusdem mensis diem* XXVIII ; *at Bucelinus in* XII *Decembris. Wion et Menardus, certum natalem ignorantes, indicarunt ipsam in Appendice his verbis :* S. Agatha monialis Wimbrunæ in Germania, et sanctæ Liobæ discipula sanctæ conversationis : *Castellanus in Aemeris his tantum :* S. Agatha Angla. *Quod ad diem spectat et mensem, causam non reperio, cur primo loco nominati auctores memoriam ejus uni potius affixerint, quam alteri ; et ut candide eloquar, dubia mihi sunt vel erronea pene omnia, quæ tam hi quam illi, citantes Vitam* S. Liobæ, *de Agatha adstruxerunt.*

sed quæ de Agatha Nana et Eoliba

A 35 *Dubius in primis* Sanctæ *titulus illi ab omnibus adscriptus, et ex Vita* S. Liobæ *non eliciendus, nisi velint, eum concedendum esse omnibus, de quibus ut Sanctorum vel Sanctarum discipulis honorifice meminerunt biographi. Dubius similiter titulus abbatissæ, quem ipsi post Wilsonum attribuit Alfordus. Dubia universim, quæ idem Wilsonus et ex ipso alii tradunt dicentes, Agatham nativitate Anglam fuisse, et religiosam in Winburnensi Dorcestriæ monasterio, missam fuisse in Germaniam ad S. Bonifacium. Hæc enim ne verbo quidem uno attingit Rudolfus; deque Agatha altum silet Othlonus, ubi enumerat præcipuas mulieres, quæ ad S. Bonifacium ex Anglia perrexerunt. Imo si verum sit (mihi sane verisimillimum est) quod statuit Arturus, Agatham videlicet, quæ colligendis* S. Liobæ *Actis allaboravit, eamdem esse cum ea, de qua Rudolfus iterato agit in Suriana editione prima cap.* 14, *in nostra hic num.* 18, *longe probabilius est, Agatham fuisse nativitate Germanam.*

adstruuntur, dubia sunt

36 *Narrat quippe Rudolfus, quod, cum* S. Lioba *Bischoffshemii in Germania pluribus præesset monialibus, harum una, eaque absens, accusata fuerit turpissimi et atrocissimi facinoris :* Cum autem, *addit*, Abbatissa audito tumultu, rem gestam comperisset, convocatis sororibus causam exposuit, nullamque ex eis præter Agatham deesse cognovit, quæ ante paucos dies a parentibus suis vocata, pro quadam necessitate ad domum eorum cum licentia perrexerat. Hanc itaque, misso nuncio, sine mora revocavit... Quæ cum venisset, *omni criminis suspicione, ut multis prosequitur auctor, manifestissime liberata est. Hanc, qui nativitate Anglam fuisse volet, dicat, monialem in Germania trajecisse in Angliam, ut parentes viseret : vel si displicet hujusmodi excursio, et tempus verbis biographi indicatum videatur nimis angustum, dicat, parentes Agathæ ex Anglia pariter transmigrasse, et non procul a filiæ suæ monasterio fixisse domicilium. Neutrum mihi persuadebit.*

pleraque

B

37 *Erronea porro sunt, quæ tradunt Wion et Menardus his verbis :* S. Agatha monialis Wimbrunæ in Germania : *et Arturus istis :* Wimburgi in Germania sanctæ Agathæ virginis : *observans deinde in Notis, obiisse eam* in monasterio Wimburgi seu Wimbrunæ. *Quasi vero Winburna seu Winbrunnum esset Germaniæ monasterium, nec satis clare Rudolfus id collocasset in Britania insula. Denique verisimile non est, quod de Agathæ obitu statuit Alfordus in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonicæ ad annum* 757 *dicens :* Bonifacium in cœlum abeuntem... sequuntur hoc anno duæ Virgines, quæ eum olim in Germaniam secutæ fuerant. *Cum enim Agatha Actis* S. Liobæ *colligendis operam contulerit, potius credendum est, illam huic supervixisse, et cum ipsa* Lioba *diu in vivis superaverit annum* 757, *etiam multo serius statuendus fuit Agathæ obitus. Pergo ad Nanam et Eolibam.* Sanctas *appellat Wion in Appendice ad Martyrologium, et primam* monialem Wimbrunæ S. Liobæ discipulam; *alteram* discipulam S. Liobæ abbatissæ in cœnobio Wimbruno, *cui* Lioba *numquam præfuit. Citatur tamen utrobique Rudolfus. Ambas, ut Sanctas, retulit Arturus ad diem* XXII *Novembris, et ista adjecit in Annotatis :* Ex monasterio Winburnensi in Anglia a S. Bonifacio archiepiscopo evocatæ, simul cum S. Lioba, cujus fuerunt discipulæ, in Germaniam venerunt, ubi floruerunt magna cum vitæ sanctitate. *Citantur et hic cum Wione Acta* S. Liobæ *auctore Rudolfo. Nos Rudolfo credimus, fuisse discipulas* S. Liobæ *et in collectione gestorum ejus adjutrices; reliqua vero eodem loco habentes, quo asserta de Agatha, regredimur ad Sanctam nostram.*

vel erronnea.

C

38 *Restat una ad ipsam epistola inter Bonifacianas* 46, *istam præferens inscriptionem :* Sorori in Christo carissimæ Leobgythæ Lullus exiguus servus auctoritate domini Bonifacii discipulorum in Domino salutem. *Profecturus in Frisiam S. Bonifacius Lullum sibi in sede Moguntina successorem subrogavit, eidemque præ ceteris* Liobæ *curam sollicite commisit, sicut supra ostendimus. Hæc autem epistola mihi videtur responsoria ad amicas Sanctæ querelas de diuturniore antistitis absentia, ac neglecta utcumque sui memoria et cura : sic habet :* Non immemorem tuæ sagacitatis industriam æstimo Evangelicæ sententiæ, qua dicitur : Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Illa paupertas patienter ferenda est, eodem Evangelista testante, qui ait : In patientia vestra possidebitis animas vestras : illud Davidici cum corde retinens, quia secundum multitudinem dolorum tuorum consolationes Dei lætificarunt animam tuam. Nec enim contemptui vel oblivioni tuam sinceram in Domino germanitatem deditam arbitreris; quamvis per interducias * temporum corporali præsentia secernamur; neque in tuis necessitatibus fessum me esse, ullo modo autumes, sed tantum diabolicæ fraudis astutia præoccupatum atque ministrorum ejus subdola insectatione fatigatum scias, et * juxta Prophetæ dictum, tædet me vitæ meæ propter filios nequitiæ. Quicquid autem necessitatibus tuis desit, per Gundwinum diaconum reversurum indicato. Suggere illi, ut in laboribus meis non lassescat; quia valde rarus est, qui tribulationes meas mecum participare velit. Vale in Domino; intercedens pro me tanto enixius, quanto graviore angustia deprimor. *Hactenus S. Lullus, de quo cum Romano Martyrologio agetur ad diem* XVI *Octobris.*

Epistola S. Lulli ad S. Liobam

D

AUCTORE J. P.

* *i. e. inducias, intervalla*

* *al. ut*

E

§ IV. Tempus et locus mortis ac sepulturæ; translationes corporis; præsens reliquiarum status; cultus antiquus et hodiernus.

Non *discurro ulterius in reliquam* S. Liobæ, *dum adviveret, gestorum seriem, quia nihil aliunde suggeritur, quod addam narratis per biographum, et hic sicubi elucidationem exigat, præstari id commode poterit in Annotatis. De mortis tempore non convenit inter recentiores. Wilsonus in Martyrologio Anglicano fixit eam circa annum* 757; *Alfordus in Annalibus absolute absque particula extensionem designante; sed præmature, ut jam nunc innui, agens de Agatha Sanctæ discipula num.* 37; *ubi et Alfordi verba exhibui. Pagius ob rationes mox allegandas dicit, vixisse Sanctam ultra* 768; *Mabillonius, ob rationes easdem obiisse colligit circa* 772, *Bailletus et Castellanus circa* 779, *quo eodem mortem ejus retulit Cointius, et ultra quem differri non posse contendit. Audiamus nunc rationes, ex quibus constet, obitum serius contigisse, quam fixerit Alfordus, Biographus noster num.* 27 *exponens venerationem, qua S. Liobam prosecuti sunt* Pipinus rex Francorum et Filii ejus Carolus et Carlomannus... et præ cæteris maxime Carolus... qui... ad se frequenter invitatam cum magna reverentia suscepit, et dignis muneribus honoravit; *hæc addit de Hildegarde Caroli Magni conjuge :* Sed et regina Hildegardis puro eam venerabatur affectu, atque ita ut animam suam diligebat : voluitque, ut assidue secum maneret, quatenus ad viam vitæ verbis ejus proficeret et exemplis. Sed illa... palatinum detestabatur tumultum.

Obiit Sancta

F

40 *Inde liquet, vixisse Sanctam, quo tempore Hildegardis matrimonio juncta erat Carolo Magno, itaque non modo ultra annum* 757, *quo vix nata erat Hildegardis, et ultra* 768, *circa quem Pagius in Critica ad* 89 *an-*

circa annum 779

AUCTORE J. P.

A *annum 725 et Mabillonius in Notis ad Rudolfum putaverunt, Hildegardem nupsisse Carolo Magno; sed et ultra 771, cui Caroli cum Hildegarde nuptias nunc passim innectunt eruditi, et cui innectendas esse ipsimet postea contenderunt Pagius ac Mabillonius, ille in Critica ad dictum annum 771; hic in Annalibus ad annum eumdem. Dixi autem, vixisse ultra illum annum; at dum reliqua biographi verba considero, animus omnino propendet in sententiam eorum, qui vixisse autumant usque ad annum circiter 779; quia diuturna fuit inter dictam reginam et Sanctam nostram familiaritas. Verba subdo:* Cum autem senuisset (*Lioba*) et provectioris jam esset ætatis,.... morante rege Carolo in Aquensi palatio misit ad eam regina Hildegardis, deprecans, ut ad se venire non gravaretur. Desideravit enim videre eam, antequam de corpore migrasset. Quod illa quanvis moleste ferret, propter ANTIQUAM tamen FAMILIARITATEM consensit. Perrexit ergo: *sed brevem admodum ibi moram habuit, reversaque ad monasterium,* post paucos dies corporis incommodo correpta, decidit in lectum et ingravescente languore... accepto Corporis et Sanguinis Christi viatico, hominem exuit.

in Schonerscheim haud procul Moguntia;

41 *Cointius annum 779 præ alio eligendum existimavit, quia, uti indicat Rudolfus, dum* S. Lioba *brevi ante obitum tempore ad Hildegardem accessit, Carolus Magnus Aquisgrani morabatur; et vere cum sub idem* B *tempus illic moratum esse colligitur ex Chronico Laureshamensi. Ejus quippe auctor mortem Gundelandi, Laureshamensis abbatis, referens ad annum 779, ait:* Gundelandus, instante sibi divino vocationis bravio, misit ad regem Aquisgrani *etc. Sed nec serius collocari debere Sanctæ obitum, inde eruit idem Cointius, quod Carolus Magnus ab anno isto usque ad 783, ætatis reginæ Hildegardis vigesimum sextum et vitæ ultimum, non legatur adiisse vel Aquisgranum vel Heristallium. De die obitus nulla est controversia; locum vero sat clare etiam designat biographus, inquiens:* Cum autem senuisset, (*deposita cura monasteriorum*) venit in locum, qui vocatur Schonersheim, quatuor millibus a civitate Moguntia ad Africum distans, ibique cum famulabus Dei secum commorantibus mansitavit. *Vocata interim adiit Hildegardem, et post brevem moram* reversa ad monasterium (*utique Schonersheimense,*) hominem exuit.... mense Septembri quarto Calendas Octobris.

sepulta in Fuldensi ecclesia. Translatio corporis

42 *Secundum ante dicta mandaverat S. Bonifacius, ut et sua et* S. Liobæ *ossa in Fuldensi ecclesia eodem tumulo conderentur. Mandato eatenus obsecuti sunt monachi, ut sicut ante sancti pontificis, anno 755 in* C *Frisia martyrio affecti, ad monasterium suum deferri curaverant, ibidemque sepeliverant, ita quoque eodem sanctæ Virginis corpus transtulerint; sed non ausi sancti martyris sepulcrum aperire, alteram mandati partem non implevere, et* Liobam *sepelierunt* ad plagam Septentrionalem altaris, quod ipse sanctus martyr Bonifacius ædificatum, in honorem Domini Salvatoris nostri et sanctorum duodecim Apostolorum ejus dedicaverat. *Verba sunt biographi, qui mox translationem ejus sic memorat:* Post annos autem non paucos, a rectoribus loci illius ecclesia augustius ædificata, cum futuræ consecrationi præpararetur, Eigil abbas cum licentia Aistulphi archiepiscopi ossa ejus (S. Liobæ) transtulit, et in Australi porticu juxta memoriam sancti Ignatii martyris posuit, ubi sepulcro condita miraculis vivit et gloria.

facta verisimillime anno 819

43 *Aistulphus, cujus nomen, mutata hinc inde littera, a diversis diverso modo scribitur, Moguntinam sedem tenuit annis 12, a Christi circiter 814 usque ad 825; Eigil vero abbas Fuldensibus præfuit annis tantum quinque, vita functus 822, intra quem et 817 contigisse debuit dicta translatio. Verum ad hujus epocham propius accedemus: si annum assequamur, quo* D *consecrata est ecclesia. Annales Fuldenses apud Chesnium tom. 2 Scriptorum ita statuunt ad annum 819:* Hoc anno basilica sancti Bonifacii martyris in cœnobio Fuldensi ab Hestulfo archiepiscopo dedicata est in honorem Domini Salvatoris et omnium Sanctorum ejus, translataque sunt ossa sancti martyris Kal. Novemb. *Annum eumdem signat Rabanus versibus, quos ad Haistulphum directos recitat Browerus lib. 2 Antiquitatum Fuldensium cap.* 3.

Nam quia tu templum dedicasti martyris almi,
Per servum donum hoc martyr et ipse dedit.
Nam est nonus decimus octingentesimus annus,
Ex quo Salvator venit in arva pius.

Diem quoque signat Rabanus in suo Martyrologio: Calend. Novembris... Item eodem die in monasterio Fulda dedicatio ecclesiæ sancti Bonifacii et translatio corporis ejusdem sancti martyris. *Denique dies, mensis, annus, episcopus et abbas iidem diserte exprimuntur in inscriptione dedicationis, quam Joannes Schannat dat loco mox citando.*

ante Novembrem; contra ac sensit nonnemo.

44 *Hinc spectata auctoritate Rudolfi, dicentis, translata esse ossa* S. Liobæ, *cum ecclesia augustius ædificata futuræ consecrationi pararetur, cuilibet verisimillimum apparebit, eodem anno 819 id contigisse; nemini dubium, quin contigerit ante Kalendas Novembris.* E *Nihilominus Joannes Schannat in Opere, quod Diœcesim et Hierarchiam Fuldensem inscripsit, edidilque 1727, pag. 52 nixus alio, nec inferioris auctoritatis auctore, translationem* S. Liobæ *annectit diei sequenti, id est, secundæ Novembris. Verba subdo:* Postridie hujus festivitatis (*dedicatæ ecclesiæ*) Humbertus, Heistulfi chorepiscopus seu suffraganeus, duas basilicæ cryptas pari modo solemniter consecravit, ac sanctæ Liobæ, parthenonis Bischoffsheimensis quondam abbatissæ, ossa ex septentrionali latere templi in ejusdem porticum australem juxta aram divo martyri Ignatio sacram deposuit: verum cum ex his cryptis illa ad Occidentem exstructa, ubi corpus S. Bonifacii novissime collocatum fuerat, duo contineret altaria necdum absoluta, ea idem supradictus præsul Heistulphus in annum insequentem dedicanda reservavit, teste iterum Candido nostro, dum ait.

nixus Candidi, coævi scriptoris

45 *Testimonium mox afferam: prius notandum, quod Candidus iste, monachus Fuldensis, Vitam Eigilis abbatis, cujus fuit discipulus et familiaris, descripserit oratione soluta et ligata, atque utrique Operi non tantum inseruerit dedicationis, cui interfuisse se* F *indicat, fusam relationem, verumetiam narraverit, quæ facta sint postridie. Videamus modo, quid habeat ad præsens institutum. In Vita soluto stylo exarata apud Mabillonium parte* I *Sæc. 4 Benedict. pag. 238, præmissa dedicationis historia, ita pergit:* Altera quoque die duas ecclesiæ cryptas Humbertus chorepiscopus jussu archiepiscopi sui Heistolfi consecravit, atque omne opus ipsius diei, divina sibi auctoritate commissa, cum summa reverentia timoris Dei reverenter explevit. Cujus nimirum dedicationis diem, tempus, numerum et annum, simul etiam et Sanctorum nomina, quorum reliquiæ ibidem plantatæ sunt, disciplinabiliter litteris inserendo H Rabannus magister memoriæ commendavit. *Hic nihil, quod ad* Liobam *spectet, ac proinde nihil, quod adversetur Rudolfo. Nunc procedamus ad versus Candidi, quos tamquam fundamentum asserti sui affert Schannatus, et ego describo ex laudato Mabillonio pag. 256:*

testim.

46 Crastina cumque dies fuscas dimoverat alas
Noctis et umbrifera nebula concederat arvis,
Evolat hospitio, solis jam luce retecta,
Cum sociis jussus Humberct corepiscopus antra ad

Ec-

A Ecclesiæ sacranda duo, quæ luce reliquit
Hesterna præsul. Primum, quod spectat Eoum,
Pontificis vice, rigido conspectus in ostro
Adgreditur speleum saltim : quo nempe sacrato
Uno cum titulo, simili mox ordine sacrat
Solis ad occasum spectans, quod respicit antrum.
Excipiuntur enim infecta hinc altaria bina :
Unum qua martyr media testudine templi
Ante fuit, aliud qua Styrmi corpore quiescit,
Ac digna Liobgid pausans Bonifacio * neptis
Sola jacet busto mulierum sorte sepulta.
Quæ rediens uno Jacobi simul atque Philippi
Cum titulo præsul venturo dedicat anno.

* *forte Bonifacia*

sed perperam exposito.

47 *De versuum concinnitate et venustate esto judicium penes lectorem ; sed intergra ipsorum serie, non reperio, quod quærebam : nempe* postridie festivitatis, *die 2 Novembris, per Humbertum translata fuisse* S. Liobæ *ossa* ex septentrionali latere templi in ejusdem porticum australem *etc, quæ adstruit Schannatus, unum citans Candidum, et aliquot ex jam datis versibus recitans. Videtur id quoque postmodum advertisse laudatus auctor parte 3 Historiæ Fuldensis, anno* B 1729 *typis vulgatæ. Istic enim pag.* 98, *omissa translationis mentione, ita fatur :* Postridie vero Humbertus Haistolfi suffraganeus duas cryptas, ubi SS. Sturmi et Liobæ corpora in separatis loculis condita Jacebant, pari festivitate consecravit. *Sed neque tunc meo judicio poetæ scopum attigit, quem, salvo meliori, hunc fuisse arbitror : primo die per Haistulphum dedicata est ecclesia et translatum corpus S. Bonifacii, altero die per Humbertum consecratæ sunt cryptæ duæ ita ut tunc consecrata essent omnia, quæ ad ecclesiam pertinerent, exceptis duobus altaribus, nondum perfectis, quorum unum exstabat in media templi testudine, ubi ante jacuerat, S. Bonifacius, alterum ubi tunc jacebant SS. Sturmius et* Lioba, *puta in ejusdem templi porticu australi, quo nuper* S. Liobæ *lipsana ex septentrionali latere templi detulerat Eigil abbas : sicque plane congruunt, quæ canit Candidus et quæ scribit Rudolfus. Sed et Rudolfus, licet forsan ætate aliquanto junior esset Candido, etiam rei gestæ interfuisse potuit, utpote B. Rabani, Fuldensium scholarum magistri, discipulus ; quandoquidem Rabanus ex magistro factus sit abbas anno* 822.

Fulda, ubi altera mulier sepulta non fuerat,

48 *Celerum confirmat Candidus, quod de* S. Liobæ *nomine superius diximus, dum et ipse eam* Liobgid *appellat, ac præterea docet nos, quod, sicut teste Rudolfo,* C *uni Virgini nostræ, in vivis degenti, pateret ingressus monasterii Fuldensis,* qui nec prius, nec postea ulli unquam fœminarum concedi potuit ; *ita soli ipsi usque ad auctoris tempora concessum fuisse privilegium sepulturæ in Fuldensi ecclesia. Hoc, inquam, nos docet duobus istis versibus :*

Ac digna Liobgid pausans Bonifacio neptis
Sola jacet busto mulierum sorte sepulta.

Hi quippe, ni fallar, ad istum sensum reducendi sunt : Ac *ibidem* sola mulierum pausans Liobgid, neptis Bonifacii, digna sorte busto jacet sepulta. *Vocem* neptis *propter metrum fortasse adhibuit pro cognata vel consanguinea. Translationem, quam hactenus pertractavimus, aliquot post annos excepit altera, eaque ad aliam ecclesiam.*

ad ecclesiam montis S. Petri nuper dicatam,

49 *Auctorem hic habemus Rudolfum in Vita B. Rabani apud nos tom.* 1 *Februarii pag.* 518 *ita scribentem :* Ædificavit *(Rabanus)* etiam ecclesiam valde conspicuam in monte excelso, xii sere stadiis ad Orientem a suo monasterio distantem : quam cum ex præcepto Otgarii archiepiscopi per Reginbaldum corepiscopum ejus... fecisset consecrari, intulit in eam ossa S. Felicitatis, matris vii Filiorum martyrum, et S. Concordiæ : sanctarum quoque virginum Basillæ, Emmerentianæ, Candidæ et Eutropiæ. Qui- D bus addidit ossa ac vestimenta SS. Aquilæ et Priscillæ v Kalend. Octob.... Transtulit quoque eadem die ossa B. Leubæ virginis, cujus Vitam atque gesta brevi dudum libello comprehendi, et posuit ea in crypta ejusdem ecclesiæ post altare, in honorem sanctæ Dei Genitricis, sanctarumque virginum Christi dedicatum, in arca saxea, quam etiam ligno circumdatam, auri argentique metallo decenter ornavit. *Ita apud nos loco cit. et apud Mabillonium part.* 2 *Sæc. S. Benedictini pag.* 17, *ubi monet, apud alios legi* iv Kal. *et apud Browerum* vi Kal. *Octobris puta in inscriptione dedicationis ecclesiæ ; sed an hæc facta sit die eodem, quo reliquiarum translatio, mihi non plane constat.*

sed cujus inscriptio vitiosa est

50 *Quidquid sit, in citatis a Mabillonio Broweri Antiquitatibus Fuldensibus pag.* 247, *ubi datur Vita B. Rabani, clare habetur:* iv Kalend Octobris *pro translatione reliquiarum ; at pag.* 162 *notatur* vi Kalend. Octobris *pro ecclesiæ consecratione, cujus istic exhibitam inscriptionem huc transfero :* Anno Domini dcccviii, Indictione xv dedicatum est hoc oratorium jussu Otgarii archiepiscopi a Reginbaldo corepiscopo vi Kalend. Octobris in honorem beatorum apostolorum, E patriarcharum, prophetarum, martyrum, confessorum atque virginum et S. Felicitatis matris vii filiorum martyrum, S. Concordiæ, S. Basillæ, S. Eutropiæ, S. Candidæ, S. Emerentianæ, SS. Aquilæ et Priscillæ, et S. Leobæ virginis. *Dubium non est, quin vitiata sit inscriptio in anno* dcccviii ; *cum, ut mittam alia, Otgarius archiepiscopus Moguntinus non sederit ante annum* 825 *vel sequentem. Correctiorem se reperisse, existimavit Schannatus in Opere prius memorato pag.* 132 *et seq., ubi ex instituto agens de monasterio S. Petri, hæc profert :* In edito monte ad Orientem xii fere stadiis a principali monasterio Fuldensi dissito, qui Vuesberg, Ugesberg, seu Hugesberg antiquis dictus fuit, Sturmium abbatem, ut et successorem ejus Baugulfum, ecclesiæ illius, quam Rabanus postmodum absolvit, prima jecisse fundamenta, testatur Eberhardus, itidem Fuldensis monachus, seculi xii scriptor fide dignus, e quo genuinam hanc nec vitiatam, ut est apud Browerum, consecrationis ejusdem tabulam hic proferimus : Anno Domini dcccxxxviii. Indictione xvi dedicatum est hoc oratorium, jussu Otgarii, archiepiscopi Moguntini, a Reginbaldo corepiscopo Kalend. Octobris in honorem etc.

tam apud Schannatum quam Browerum,

F 51 *Esto sane ; jecerit S. Sturmius cum successore Baugulfo prima ecclesiæ fundamenta, eamque absolverit tantum B. Rabanus, nostra nihil interest ; nec inficiamur, Eberhardum esse scriptorem fide dignum ; at non possumus non mirari, inscriptionem ex ipso prolatam dici* genuinam nec vitiatam. *Anno* dcccxxxviii, Indictione xvi, *nova nobis est et ignota computandi ratio. Scimus, diversas esse Indictionum species, sed in eo, quod non omnes eodem anni tempore inchoentur ; consonas vero in eo, quod omnes spatio annorum quindecim finiantur, nec ulla excurrat ad annum decimum sextum. Quapropter, si ita inventam in Eberhardo et debite examinatam inscriptionem pro genuina et non corrupta habere potuit Browerianæ inscriptionis correctior, operæ pretium fuisset, lectori indicare inventum novum ; monere, inquam, ipsum de nova Indictionis specie. Dicamus, quod verisimillimum est ; dicamus, inquam, non ita signatam fuisse Indictionem in autographo inscriptionis ; sed vel in apographo, quo usus est Schannatus, per incuriam aut imperitum librarium fuisse corruptam, vel, si in apographo recte scripta fuerit et a Schannato accurate descripta, vitiatam fuisse a Schannati typographo quamquam in indicem corrigendorum id relatum non sit.*

52 *Conjicerem, numero* xiv *vel* xv *ab amanuensi vel*

A *vel typographo, quod facile contingit, substitutum fuisse numerum* XVI, *nisi obstaret annus* 838, *cui neutra Indictio congruit. Eo quippe anno currebat Indictio prima, et si Cæsaream vel Constantinopolitanam adhibuit auctor inscriptionis, inchoata erat secunda ante diem Septembris, quo signatur dedicatio. Numerum autem* XVI *pro numero* I *vel* II *positum fuisse ab amanuensi vel typographo, non est æque verisimile : proindeque dubium, an ipse annus in Schannatiana inscriptione vitiatus non sit, Mabillonius, qui hanc non vidit, loco proxime citato Browerianam describens, sic corrigendam arbitratus est :* Anno Domini DCCCXXXVII Indict. XV dedicatum est *etc. Ita ut solus annus mutetur, et remaneat Indictio : quæ vere, Romana scilicet seu Pontificia, respondit toti anno* 837. *Equidem licet nolim affirmare omnino certam esse Mabillonii sententiam, nihil invenio, quod melius dici queat.*

translata sunt Sanctæ ossa seculo 9 ;

dein Fuldam relata, ubi etiam hodie

53 *Exstat hodieque in dicto monte S. Petri monasterium, Fuldensi ecclesiæ subjectum, uti docet nos Schannatus in laudato Opere suo, ubi pag.* 136 *et seqq. seriem exhibet Præpositorum ejususque ad annum* 1720*: nec tamen amplius possidet corpus* S. Liobæ, *inde, quo tempore incompertum est, relatum ad Fuldensem ecclesiam.* B *Audiatur Browerus lib.* 2 *de Fuldensibus Antiquitatibus cap.* 4 *:* Rudolpho teste, hujus Virginis veneranda ossa a Rhabano inde *(ex Fuldensi ecclesia)* in ecclesiam montis S. Petri translata sunt, ubi hodieque in cryptoporticu cenotaphium extat cum Virginis memoria, præsenti sæpe et prodigioso pellendis infantium morbis auxilio : sed recepta demum in securiora, nunc temporis in ædis primæ sacrario tumbæ inclusæ servantur. *Dicta de hodierno cultu in monte S. Petri generatim repetit pag.* 140, *asserens* monasterium istius montis S. Liobæ virginis patrocinio et miraculis celebre *esse. Sed reliquiarum ejus in Fuldensi ecclesia præsentiam recolit pag.* 131 *: ubi enumerans Sanctos, quorum reliquiæ Fuldæ exhiberi solent, post SS. Bonifacium, Sturmium, et Solam, quarto loco statuit* Liobam *quæ* quiescit in Fuldensi sacrario. *Transiturus ad reliquias martyrum, de quatuor nominatis Sanctis addit :* Atque hæc eorum pignora sunt, quorum sanctitas apud Fuldenses sicut adolevit, ita gloria cultus ab ipsis fidei Christianæ incunabulis perseveravit. *De S. Bonifacio ejusque discipulo S. Sturmio jam frequens facta mentio est. S. Sola vel Solus, alter S. Bonifacii discipulus, a Wione refertur die* 2 *Decembris, ab aliis die sequenti, imo et die* X ; C *quis cui præferendus sit, discerni poterit, dum ad dictum mensem perventum fuerit, Interim Acta ejus habes apud Canisium tom.* 4 *Antiquarum lectionum et apud Mabillonium part.* 2 *Sæc.* 3 *Benedictini. Redeo ad Browerum.*

servantur, non tamen omnia ;

54 *Pag.* 133 Jam venit in memoriam, *inquit,* argumentum schedæ, in qua... lego.... Anno MCCCCLXXVIII in die S. Silvestri Papæ, in crypta S. Benedicti monasterii Fuld. inventæ sunt super sepulchrum S. Bonifacii in antiquo scrinio reliquiæ, videlicet S. Firmi Rustici, Beatricis, Liobæ. *Nihil addit, unde distinguas, an de omnibus, illic servatis,* S. Liobæ *reliquiis sermo sit, an de earum dumtaxat parte, quæ cum aliorum Sanctorum lipsanis olim eo loco deposita fuerat. Secundum hoc mihi verisimilius est, quia alia Sanctæ lipsana videntur semper fuisse et etiam nunc esse condita separato tumulo. Quamquam idem auctor credere me cogat, maximam modo sacri corporis partem tumulo abesse. Etenim in Recollectione sæpe laudati Operis, anno* 1616 *prelo vulgata ad calcem Vitæ S. Eigilis, pag.* 53 *ad libri* 2 *caput* 8, *cui titulus de* reliquiis Sanctorum *hæc adjicit :* Anno MDCXIII, Martii XII ipsa die S. Gregorii, cum serenissimus dux Bavariæ Wilhelmus, misso Melchiore Adgaiss, reliquias ex Fuldensi sacrario obnixe sibi communicari poposcisset, fecit reverendissimus abbas Joannes Fridericus et reverendus ac nobi. D. Georgius D ab Hatzfeld, ceterique capitulares perquam humaniter, ut tam pii ducis religioni defuisse non viderentur. Placuit itaque reverendo ac nobili Petro Ernesto de Rupe, custode Fuldensis ecclesiæ procurante, aliquot reserari conditoria, et in pignora inquirere, non mota ab hominum memoria. Partes illæ mihi, licet indigno, tunc mandatæ. *Hinc dare incipit sacrorum ossium tunc inspectorum notitiam, et ad Sanctam nostram perveniens, ait :* Ex S. Liobæ virginis sacro pignore deprehendimus, inspecta tumba, parum esse super.

AUCTORE I. P.

55 *Nescimus, cui causæ tanta sacri hujus thesauri diminutio attribuenda sit : ei forte, quam Browerus lib.* 2 *Antiquitatum Fuldensium cap.* 8 *generatim deplorat his verbis :* Sed repetitis ignium et bellorum damnis, quibus cum templi veteris moles, tum aliæ vicinæ ecclesiæ non semel ab ipsis prope fundamentis succussæ *fuerunt,* dubium esse nequit, quin confuso ruderibus pavimento, et cryptarum intestinis ambustis, varia hinc reliquiarum et abolitio extiterit et detractio partium præcipuarum. *Sed forte etiam non exigua sacrarum* S. Liobæ *exuviarum pars, in minores divisa, concessa olim fuerit aliis locis aut ecclesiis, in* E *quibus specialem cultum obtinebat. Tales jam tum erant seculo* 9, *quando B. Rabanus variarum ecclesiarum ac altarium patronos versibus celebravit. Inter Rabani poemata per sæpe laudatum Browerum anno* 1617 *primum vulgata et scholiis illustrata, pag.* 59 *hi versus occurrunt, qui conscripti erant juxta altare tertium* in ecclesia monasterii, quod dicitur Clinga :

seu deperdita sint reliqua, sive aliis concessa. Altaria

Alma Dei Genitrix sanctissima Virgo Maria
Hoc altare tene atque juvato prece :
Quod tibi virginibusque sacris erectum constat et optat.
Semper ut adsitis hic precibus populi.
Cecilia hic maneat, virgo Agnes, martyr Agatha,
Lioba et Anastasia ac Juliana simul.

Clinga monasterium, ut monet editor in scholiis, situm erat in Spirensi diœcesi.

56 *Pag.* 60 *dantur versus adscripti altaribus ecclesiæ S. Wiberti confessoris apud Hersfeldiam in Hassia ; quam ecclesiam, medio seculo nono restauratam, ipsemet B. Rabanus dedicavit, et aram in abside aquilonari sitam, similiter consecratam voluit sanctissimæ Dei Parenti aliisque sanctis virginibus, nominatim* S. Liobæ, *ut liquet ex ejus carmine :*

variis locis Sanctæ patrocinio

Virgo Dei genitrix, hanc aram tu ipsa dicato, F
Hic tecum maneat virgineusque chorus :
Agnes, Cecilia, Juliana et martyr Agatha,
Euphemia, Eutropia atque Pudentiana,
Rufina, Prisca, Emeritaque et Lioba beata
Hic adstent votis Brigida et Eugenia.

Pag. 62 *exhibentur versus, qui scripti erant in ecclesia S. Justini confessoris; nescio, an in Heiligenstadiensi Moguntinæ ditionis oppido, quo, teste Browero in Scholiis pag.* 133, *olim ab Otgario archiepiscopo delata fuerunt sacra S. Justini confessoris lipsana ; sed suspicor, in ea saltem ecclesia exstitisse Sanctæ nostræ reliquias. Nam præmissis versibus, qui scripti erant in primo seu primario, in aquilonari et australi altaribus, subduntur absque altaris mentione ii, qui extabant ad crucem, ut sequitur.*

Alma Crucis Jesu hic portio condita Christi est,
Quo ascendit cœlum, pars simul atque loci.
Principis hic Petri, Andreæ fratris et hujus
Multorum ad vitam pignora sacra manent.
Ecce Tiburtius hic fratre est cum Valeriano ;
Adstat Martinus et Benedictus ovans.
Cecilia hic martyr, Lioba et sanctissima virgo
Vota pia accipiunt, atque Deo referunt.

57 *His proxime succedunt versus adscripti altaribus duarum ecclesiarum, quarum altera S. Philippo sacra*

dicata et B Rabani

A *sacra erat, altera S. Saturnino. At de prima notat editor in Scholiis :* Hanc in diœcesi Moguntina adhuc inquirimus *: secundam inobservatam præterit. Porro utriusque sinistrum altare inter patronas habebat Sanctam nostram. Ad S. Philippum hi versus legebantur :*

Hic Genitrix Christi veneratur sancta Maria
Virginibus sacris associata manet.
Hic Agnes martyr, Juliana martyr et ipsa,
Cecilia et Lioba, martyr Agatha simul.

Ad S. Saturninum isti :

Virgo Maria Dei genitrix hoc ipsa dicato
Altare, præsens atque juvato prece.
Virgineusque chorus pariter lætetur et almus
Hic tecum gaudens adjuvet et meritis.
Cecilia virgo hic, Agnes et martyr Agatha,
Lucia cum Lioba et Juliana manent.

versibus celebrata, cultum antiquum

58 *Agrestis et male culta comparet hic poesis Rabani ; attamen cum inter alia ejusdem poemata hinc inde occurrant pro seculo, quo scripsit, non adeo contemnenda, temere quis judicet, id profectum esse ex defectu artis aut facultatis. Credo equidem, jam recitata esse celeris operæ carmina, et hominis non tam studentis, ut poema careret iis vitiis quibus abjectum* B *et injucundum redditur, quam ut epigramma quocumque modo complecteretur nomina omnium vel saltem præcipuorum patronorum, quorum aris erat applicandum. Est et aliud, quod displiceat in quatuor saltem ex datis epigrammatis, nimia nempe, quæ in iis regnat similitudo, eorumdem nominum ac verborum repetitio et vix ulla in sensu differentia, sed diversis et a se dissitis locis erant affigenda, et idcirco aliam forte varietatem quærendam non existimavit auctor, nec prævidere debuit, fore ut aliquando collecta et juxta se posita vulgarentur.*

confirmant ; hodiernus ex Browero et Proprio Fuldensi probatur.

59 *Demum qualiacumque sint, ex eo certe capite nobis pretiosa sunt, quod testimonium præ se ferant viri omni exceptione majoris, ac certos nos faciant non tantum de antiquo, de quo ex ante dictis satis constat, verum etiam de late per Germaniam disperso* S. Liobæ *cultu. Credere fas est, eumdem pluribus in locis continuatum esse ad nostra usque tempora, quamquam deficiant scriptorum testimonia, quibus id certo comprobemus. Excipe primo ecclesiam montis S. Petri, ubi juxta testimonium Broweri cenotaphium seu tumulus, in quo olim quieverunt sacra ejus lipsana,* exstat cum Virginis memoria, præsenti sæpe et prodigioso pellendis infantium morbis auxilio. *Secundo excipe Fuldensis monasterii ecclesiam, ubi juxta eumdem* C *sacræ ejus reliquiæ exhiberi solent et in eorum Sanctorum classe habetur,* quorum corpora membrave, quæ tumbis vel loculis inauratis inclusa, vel thoracibus (argenteis gemmative verticibus affabre custodita pro varia festorum conditione inde *(e sacrario)* proferri ac honorari publice est, et quorum sanctitas apud Fuldenses, sicut adolevit, ita gloria cultus ab ipsis fidei Christianæ incunabulis perseveravit. *Celebritatem festi annui eruimus ex Proprio Sanctorum ecclesiæ Fuldensis, quod editum anno* 1670 *sequentem habet rubricam die* XXVIII *Septembris :* In festo sanctæ Liobæ virginis. Duplex secundæ classis. Omnia de communi virginis non mart. *Pro secundo Nocturno assignantur lectiones ex Sermone S. Maximi episcopi in natali sanctæ Agnetis quod mirum videri poterit ; cum et optimæ notæ sint, et conficiendis propriis lectionibus materiam abunde subministrent Acta, quæ tandem subjicio.*

D

ACTA

Auctore Rudolfo presbytero et monacho Fuldensi Seculo IX.

Ex Surii editione et MSS.

ANTIQUA CAPITUM PARTITIO

CAP. I Scripturus Vitam Liobæ virginis, Christum adjutorem scriptor invocat et, unde ea didicerit, quæ dicturus est, manifestat.

II. De disciplina monasterii, in quo sancta Virgo studiis vitæ regularis est instituta.

III. De Tetta ejusdem monasterii abbatissa, ejusque virtutibus.

IV. De sorore defuncta, in cujus sepulchro congesta humus propter peccata sepultæ defecit, quod per orationes sanctæ matris Tettæ, et ipsa a peccatis absolvi meruit et fossa sepulchri, terra crescente, repleta est. E

V De clavibus ecclesiæ subito non comparentibus, et post orationes matris monasterii, Cæterarumque sororum in ore vulpiculæ, ante fores oratorii mortuæ, repertis.

VI De sancta virgine Lioba, quod de sterili matre per revelationem nata sit, et ad servitium Dei in monasterio prædictæ abbatissæ a parentibus tradita.

VII. De moribus ejus, quibus Adolescentula in monasterio floruerat.

VIII De visione, quæ ei ostensa est, et de interpretatione illius, qua significatum est ei quod in longinquis terrarum regionibus esset peregrinatura.

IX De sancto Bonifacio, a Sede Apostolica in Germaniam ad prædicandum misso : quod de gente Anglorum diversi ordinis clericos ad auxilium suum accersivit.

X. Quod, crescente religione, monasteria monachorum ac virginum construere volens, Sturmi discipulum suum ad discendum regularis vitæ ordinem ad monasterium sancti Benedicti in Casinum montem misit, et legatis in patriam directis, Liobam virginem adduxit. F

XI. Quod Sturmi monachis præposuit abbatem, Liobam virginem fœminis prætulit magistram, quodque ei statuit monasterium in Biscofesheim, ubi magnis virtutum meritis floruit.

XII. De fornicaria, quæ ad præces sanctæ Virginis maligno hosti tradita, crimen, quod commiserat publica confessione evomuit.

XIII. De incendio, quod virtute fidei et aqua benedicta cum sale extinxit.

XIV. De tempestate, quam, præmissa oratione, verbo compescuit.

XV. De sancta moniali moriente, quam lacte benedicto sanavit.

XVI Quod exemplo sanctitatis ejus provocati multi nobiles viri virgines suas Deo consecrarunt, multæque matronæ, relicta seculari conversatione, monasticam vitam elegerunt.

XVII. Quod sanctus Bonifacius Fresiam profecturus, illam exhortatus est, ne terram peregrinationis suæ desereret, et Lul episcopo ac senioribus monachorum Fuldensis monasterii eam commendans, de corpore ejus juxta ossa sua sepeliendo mandavit.

XVII.

A. RUDOLFO.

A xviii. Quod beata Virgo post passionem sancti martyris in opere Dei permeans, a regibus et principibus atque episcopis et ab omni populo diligebatur quodque monasteria puellarum circumiens, propositum earum sanctis exhortationibus confortavit.

xix Quod interdum ad monasterium Fuldam, causa orationis venit, atque ordinatis in senectute sua cæteris fœminarum monasteriis, ipsa Schoranesheim cum discipulabus suis mansit.

xx Quod invita ad reginam Hildigardam, obitus sui diem appropinquare cernens, ultra se eam in hac vita visuram non esse prædixit.

xxi. Quod reversa ad monasterium, post paucos dies obiit, corpusque ejus Fuldam translatum est, ibique sepultum.

xxii. Quod quidam vir ferreis circulis per lacertos constrictus, ad sepulchrum ejus fideliter orans, meruit absolvi.

xxiii. Quod Hispanus, qui horribiliter quatiebatur omnium tumore membrorum per orationem et merita sanctissimæ Virginis, postquam ad memoriam ejus oravit, sanatus est.

B

EPISTOLA DEDICATORIA

Libellum, quem de vita atque virtutibus sanctæ et venerandæ virginis Liobæ conscripsi, nomini tuo, religiosa virgo Christi Hadumout *a*, dedicare curavi, ut habeas, quod et libenter legere, et religiose possis imitari; quatinus opitulante gratia Christi, cujus consors effecta es paritate propositi, cohæres fieri merearis beatitudinis et præmii. Tuam quoque sanctitatem, virgo religiosa, summis votis exposco ut pro me indigno et peccatore Rhodolpho, Fuldensis cœnobii nomine, non merito, presbytero et monacho, cum omnibus sanctis virginibus, quæ tecum assidue invocant nomen Domini in veritate, orare digneris, ut, qui cum electis Dei vitiis obstantibus, non sum dignus habere consortium, per merita et orationes Deo placentium adeptus veniam peccatorum, merear supplicium evadere sempiternum *b*.

ANNOTATA.

a *Hæc cujusdam fortasse in Germania parthenonis abbatissa aliunde non innotuit. Hathumodam Gandersheimensem tunc nondum natam fuisse arbitror.*

C

b *De epistola ista et antiqua capitum partitione, in uno apographo nostro MS inventis præmonui lectorem num.* xi *Commentarii.*

PROLOGUS

Docet auctor, quibus subsidiis,

Scripturus Vitam beatæ et venerabilis Liobæ virginis, Sponsum illius Christum Dominum, Deum et Salvatorem nostrum, invoco, ut qui ei contra adversarias potestates virtutem et victoriam tribuit, mihi quoque ad narranda meritorum ejus præconia sermonem largiatur. Ego enim gesta illius omnia non didici: sed pauca quædam * a viris venerabilibus ad meam notitiam pervenerunt, qui * quatuor discipularum ejus, Agathæ videlicet et Teclæ, Nanæ et Eolibæ *a* fideli narratione comperta, singuli pro captu ingenii sui, sicut sibi tradita sunt, literis mandare, et ad exemplum posteris relinquere studuerunt. Ex quibus vir religiosus Mogo *b* presbyter et monachus, qui ante quinquennium defunctus est, prædictis fœminis admodum familiaris extitit, et crebro ad eas veniens, sermonem de utilitate animæ cum illis habere consueverat. Hic itaque nonnulla gestorum illius memorabilium ab eis agnoscens, breviter quidem annotare curavit, sed nimis obscura reliquit: quia dum succinctæ brevitati studuit, in nonnullis locis ita dubia reddidit, ut quanvis cognoscendi præferrent imaginem, non referrent tamen intelligendi vigorem. Quod nimirum ideo contigisse opinor, quia rerum cognoscendarum avidus, ne audita memoriam fugerent, primum ea strictim literis mandavit, ut postmodum ordinata per ocium libelli serie, pleniorem * in eis legentibus viam intelligentiæ efficeret: et inde factum esse, ut * confusa omnia et sparsim in schedulis annotata reliquerit, quia insperata morte præventus, ad ordinanda illa, prolixioris vitæ spatium non habuerat.

* MSS. quæ referam
* ibid. addit. ea

D

* ibid. planiorem
* ibid. quod

2 Quapropter ego non mea præsumptione, sed imperio venerandi patris ac præceptoris mei Rabani *c* abbatis provocatus, cuncta, quæ ab illis breviter scripta et in schedulis sparsim * memoraveram, in unum colligere studui: et tam ex eis, quæ ibi annotata reperi, quam quæ ex aliorum relatione didici, ordinato breviter libelli textu, rerum gestarum seriem scire volentibus pandere curavi. Sunt enim plerique adhuc in corpore manentes viri religiosi, qui non solum eadem ipsa, quæ ab aliis scripta commemoraveram, uno * sermone, sicut a majoribus audierant, referunt: verum etiam nonnulla alia * memoratu digna adjicere solent, quæ supradictis annotationibus copulare, et huic Opusculo inserere congruum judicavi: ut non tam incepta aliorum ordinanda atque complenda suscepisse, quam propria quodammodo scripta condidisse videar. Porro * de fide dictorum nemini fidelium arbitror esse ambigendum, quando ea et probitas referentium commendat personarum, et virtutes miraculorum, quæ divinitus ad ossa ejus mortua frequenter fieri solent, vera esse liquido manifestant. Sed priusquam ad narranda vitæ morumque ejus insignia veniam, non absurdum videtur, si de magistra illius et spiritali matre, quæ eam in Christo genuerat, et cœlestis vitæ studiis imbuerat, ex multis referam pauca, quæ didici: quatenus lector, agnitis tantæ fœminæ virtutibus, eo facilius Discipulæ gestis fidem accommodet, quo eam a tam nobili magisterio disciplinæ spiritalis primordia sumpsisse cognoverit.

et quo jubente, Acta digesserit.

c

* ibid. addit. relicta supra

E

* al. vivo
al. suo
* al addit. eis

* al. Nam

ANNOTATA.

F

a *De quatuor istis virginibus consule dicta in Commentario prævio num.* 33 *et seqq.*

b *Nihil ulterius de eo ad nostram notitiam pervenit.*

c *De B. Rabano actum est in Opere nostro mense Februario ad diem* 4.

b *Inde collige, jam tum scribente Radolfo, insignem fuisse Sanctæ cultum, et fidelium ad ipsius reliquias concursum.*

PARS I.

Winburnensis cœnobii notitia; Tettæ abbatissæ virtutes; Sanctæ natales et vitæ religiosæ primordia.

Winburnensis duplicis cœnobii statum

In Britannia insula, quam natio Anglorum inhabitat, locus quidam antiquo gentis illius vocabulo Winbrunno vocatur *a*: quod Latine interpretatum Vini fons dici potest. Qui propter nimiam claritatem et saporem eximium, quo cæteris terræ illius aquis præstare videbatur, hoc nomen accepit. In quo

a

A quo duo monasteria antiquitus a regibus gentis illius constructa sunt, muris altis et firmis circundata, et omni sufficientia sumptuum rationabili dispositione procurata ; unum scilicet clericorum, et alterum fœminarum. Quorum ab initio fundationis suæ utrunque ea lege disciplinæ ordinatum est, ut neutrum eorum dispar sexus ingrederetur. Nunquam enim virorum congregationem fœmina, aut virginum contubernia quisquam virorum intrare permittebatur : exceptis solummodo presbyteris, qui in ecclesias earum ad agenda Missarum officia tantum ingredi solebant, et consummata solenniter oratione, statim ad sua redire. Fœminarum vero quæcunque seculo renuncians, earum collegio sociari voluerat, nunquam exitura intrabat, nisi causa rationabilis vel magnæ cujuslibet utilitatis existens, eam cum consilio emitteret. Porro ipsa congregationis mater, quando aliquid exteriorum pro utilitate monasterii ordinare vel mandare necesse erat, per fenestram loquebatur, et inde cernebat *, quæcunque ordinanda aut mandanda utilitatis ratio exigebat.

* al. decernebat

4 Huic ergo loco post nonnullas abbatissas et spiritales matres, prælata est virgo religiosa, nomine Tetta, genere quidem secundum seculi dignitatem nobilis, (soror quippe Regis erat) *b* morum autem probitate et sanctarum spectamine virtutum, multo nobilior : quæ utrunque monasterium magna discretionis arte regebat. Omnia enim bona et sancta exemplis magis, quam verbis ostendebat *, et quæcunque saluti animarum docuerat esse contraria, in suis actibus non agenda monstravit. Rigorem etiam disciplinæ, qua locus ille præ cæteris semper viguit, tanta solicitudine tenuit, ut nunquam fœminarum ad clericos pateretur accessum. Virgines vero, cum quibus ipsa indesinenter manebat, adeo immunes a virorum voluit esse consortio, ut non tantum laicis aut clericis, verum etiam ipsis quoque episcopis, in congregationem earum negaret ingressum. Hujus * plurima feruntur virtutum insignia, quæ veneranda virgo Lioba, discipula ejus, memoriter et jucunde referre solebat : de quibus duo tantum, ut ex iis cætera conjici valeant, commemorare curavi.

ac Tettæ abbatissæ B *b*

* MSS. ostendit

* al. cujus

5. Erat in illo virginum monasterio sanctimonialis quædam, propter disciplinæ studium et arctioris vitæ observantiam, qua cæteras præire videbatur, sæpe Præposita ordinata, frequenter autem Decana ex more constituta. Hæc dum nimis incaute atque indiscrete disciplinam exerceret in subditis, omnium fere, et maxime juvenum *, in se odia concitavit. Quarum illa tristitiam et concinnata adversum se maledicta, quæ sua mansuetudine interdum lenire potuit, contumaci corde despexit, et usque adeo contra eas rigida perseveravit, ut nec in ultimo vitæ suæ tempore commotionem cordis earum ulla satisfactione amovere curaret. Defuncta est ergo in hac pertinacia, et sepulturæ tradita, tumulusque super sepulcrum ejus, congesto terræ aggere *, compositus est. Nec tamen conquievit animus juvenum, odientium eam, quin statim ut adspicerent locum, in quo sepulta est, maledicerent crudelitati ejus : immo ascendentes tumulum, et quasi funestum cadaver conculcantes, in solatium doloris sui amarissimis insultationibus mortuæ exprobrarent.

virtutes, et prodigia C

* al. juvencularum

* MSS. addit. ex more

6 Quod cum mater congregationis venerabilis Tetta comperisset, temerariam juvencularum præsumptionem correptionis vigore compescens, perrexit ad tumulum, et mirum in modum conspexit terram, quæ desuper congesta erat, subsedisse, et usque ad semipedis spatium infra summitatem sepulcri descendisse. Quo viso, vehementer expavit,

adscripta ipsius meritis

Intellexit enim ex defectu terræ, pœnam sepultæ et severitatem justi judicii Dei perpendit ex detrimento sepulcri. Convocatis ergo omnibus in unum sororibus, cœpit eas increpare propter crudelitatem illarum et duritiam cordis : quod ob factam sibi injuriam essent implacabiles, et propter momentaneam disciplinæ amaritudinem, perpetes haberent discordias : et cum sit Christianæ perfectionis, pacificum esse etiam cum pacis * inimicis, illæ e contrario non solum inimicos non diligerent, sed etiam sororem, quam viventem contra præceptum Domini odissent, studio impietatis mortuam execrarentur. Admonuit autem eas de cætero ab inimicitiis abstinere, injurias amplecti, faciles esse ad indulgentiam, et sicut sibi vellent debita a Domino dimitti, ita invicem offensiones ex corde relaxarent. Post hæc verba pro defuncta sorore eas obsecravit, ut quicquid ante mortem * in quanlibet earum peccasse videbatur, ex animo remittentes, secum pariter orationi incumberent, et pro absolutione illius divinam clementiam invocarent. Cumque omnes unanimiter exhortationibus ejus annuissent, indixit eis triduanum jejunium, monens unamquamque psalmodiis et vigiliis ac precibus sanctis pro ea studiosius insistere. Die autem tertia, expleto jejunio, cum omni congregatione virginum basilicam intravit, et illis litanias facientibus, et nomen Salvatoris * invocantibus, ipsa cum lachrymis ante altare pro anima defunctæ sororis rogatura, prosternitur. Cumque in oratione persisteret, fossa sepulcri, quæ prius pene vacua videbatur, humo excrescente, paulatim cœpit repleri : ita ut uno eodemque momento et ipsa ab oratione resurgeret, et terra sepulcrum complanaret. Qua de * re manifeste ostenditur, quod cum monumentum visibiliter ad priorem statum rediit per orationes sanctæ virginis, defunctæ animam virtus divina invisibiliter absolvit.

D A. RUDOLFO.

* al. deest pacis

* MSS. addit. suam

E

* al. addit. Sanctorumque ejus suffragia

* al. ex

7 Alio quoque tempore contigit, ut soror, cui oratorii cura commissa erat, cum post Completorium cubitum itura, fores ecclesiæ obseraret, claves universas ipsa nocte nesciens perderet. Erant enim pro diversitate rerum, in thesauris ecclesiæ repositarum, perplures : et aliæ quidem argenteæ, aliæ autem æreæ vel ferreæ, ligatura * fabrefacta sibimet connexæ. Cum autem ad nocturnas vigilias signum pulsatura surrexisset, et claves ad pandendas ecclesiæ januas non reperisset, accenso lumine, loca omnia, quæ spem inveniendi pollicebantur, diligenti investigatione lustravit : et quasi semel quæsisse non sufficeret, rursus eadem geminata inquisitione repetivit. Cumque hoc sæpius faceret, et nihil inquirendo proficeret, ad abbatissam, quæ sororibus adhuc quiescentibus, more solito vigiliis insistens, nocturnæ orationis tempora præveniebat, perrexit, et tremens ac pavore perculsa, ad pedes ejus provoluta est, eique culpam negligentiæ suæ humili satisfactione patefecit. Quod cum illa audisset, statim intellexit, diaboli insidiantis hanc esse machinationem, et convocatis sororibus, nocturnas vigilias ac matutinorum solennia in alia æde complevit. Quibus peractis, protinus se una cum eis in orationem dedit, et antiqui hostis malitiam virtute sanctarum precum sine mora detexit. Orantibus enim illis ante fores oratorii, vulpecula ex improviso mortua apparuit, in cujus ore claves, quas perditas dolebant, universæ repertæ sunt. Tunc venerabilis mater, sumptis clavibus, jussit aperire januas, et cum universis sanctimonialibus, quæ tum fere quingentæ aderant, ecclesiam intrans, omnipotenti Deo in hymnis et laudibus gratias reddidit, qui famulas suas in se confidentes, misericorditer exaudisset *, et malignum hostem digna confusione dejecisset *. Ille

as precibus commemorat auctor.

* al. addit. ferrea

F

* MSS. exaudivit

* al. dejecit

A Ille enim, qui dixit: Ponam sedem meam ad Aquilonem, et ero * similis Altissimo: per tumorem superbiæ suæ bestiis assimilatus est: et qui subjici Deo per humilitatem noluit, per humiles ancillarum Dei orationes, in vulpecula detectus et confusus apparuit c.

A. RUDOLFO.
* al. deest et ero
c

Nascitur Sancta; dein Tettæ abbatissæ commissa

* *MSS additur* virginis

8 Hæc de venerabili matre Tetta, ejusque virtutibus dicta sufficiant: nunc ad explicanda ejus spiritalis filiæ Liobæ * gesta, secundum propositum stylus vertatur. Igitur parentes ejus natione Angli, genere quidem nobiles erant, et studiosi ambo in religione et observantia mandatorum Dei. Pater ejus, Dimo: mater vero, Ebba vocabatur d. Sed cum essent steriles et infœcundi, absque liberis diu manserunt. Cum autem pertransissent dies plurimi, et eis jam senibus atque ætate provectis spes generandæ prolis abesset, mater ejus per somnium vidit, se quasi signum ecclesiæ, quod vulgo klockum e vocant, in sinu suo habere, idque immissa manu tinniens extrahere. Experrecta itaque, nutricem suam jam vetulam vocavit, et ei somnium, quod viderat, revelavit. Cui illa prophetico spiritu: Adhuc, inquit, ex utero tuo videbimus filiam, quam ut B Domino jam nunc voveas oportet: et sicut Anna Samuel omnibus diebus suis in templo Dei serviturum obtulit, ita hanc ab infantia sacris literis eruditam, in sancta virginitate, quandiu vixerit, illi servire concedas. Quod cum vovisset mulier, post non multos dies concepit et genuit filiam, quam vocavit Truthgebam, cognomento Liebam vel Liobam, eo quod esset dilecta. Hoc enim Latine cognominis hujus interpretatio sonat. Adultam itaque * Deo consecravit, et supradictæ matri Tettæ divinis studiis imbuendam tradidit f. Nutricem vero suam pro eo, quod tanta sibi gaudia futura prædixerat, libertatis præmio remuneravit.

d
e
* al. igitur Virginem mater

mire proficit in virtute:

9 Crevit ergo Puella, et tanta abbatissæ cunctarumque sororum cura erudiebatur, ut nihil aliud præter monasterium et cœlestis disciplinæ studia cognosceret. Non enim locis delectabatur ineptis, nec jungi passa est inanibus juvencularum fabulis; sed Christi desiderio flagrans, ad legendum verbum Dei animum semper habebat intentum: et audita vel lecta memoriæ commendans, utilitatem præceptorum vita et institutione servabat. Cibi autem et potus ita temperavit usum, ut contemptis deliciis et escæ lautioris illecebris, his tantum, quæ dabantur, contenta, nihil amplius requireret. Orabat C assidue, sciens scriptum in Apostolo, sine intermissione fidelibus orandum esse. Quando non legebat, operabatur manibus ea, quæ sibi injuncta erant. Didicit enim scriptum *, quod, qui non operatur, nec manducet. Lectioni tamen atque auditioni sanctarum Scripturarum magis, quam labori manuum operam impendit, summopere studens, ne lecta vel audita ex ejus anima laberentur: sed præcepta Domini custodiens, memoriam eorum in executione operum semper habere consuevit. Sicque vitam suam instituens, ab omnibus prioribus * puro diligebatur affectu, et ab omnibus discens, omnibusque obediens, proprias singularum gratias imitando captabat. Hujus continentiam, illius jucunditatem sectabatur: istius lenitatem, illius patientiam, alterius autem mansuetudinem mirabatur. Hanc vigilantem, illam vero legentem studuit æmulari. Charitati præcipue operam dabat, sine qua reliquas virtutes nihil esse sciebat.

* al. didicerat, omisso scriptum

* al. ab universis sororibus

ex visione

10 Cum his et aliis hujusmodi virtutum studiis per singulos dies animum ad cœlestia roboraret, quadam nocte per somnium vidit quasi purpureum filum de ore suo descendere. Quod apprehensum manu cum extrahere conaretur, prolixius cœpit extendi, et velut ex interioribus viscerum procederet, paulatim crescebat in majus, et augmenta sui capiebat. D Cum autem ex uberante materia, colligendo manum impleret, et filum nihilominus ex ore dependeret, globum ex eo rotundo schemate volvendo formavit. In cujus confectione cum nimis laboriose desudaret, præ angustia somno soluta est, cœpitque intra se tacite cogitare, cupiens somnii cognoscere discretionem. Intellexit enim sibi non sine causa visionem apparuisse, sed aliquid ei latentis inesse mysterii. Erat ergo in eodem monasterio soror quædam maturæ ætatis, quæ ex eventu rerum, quas sæpe prædixerat, prophetiæ spiritum habere noscebatur. Cui illa quidem somnium de sua persona referre noluit, sed uni ex discipulabus suis, totum per ordinem, sicut viderat, revelavit, præcipiens, ut iret ad eam, et exposito, quasi sibi apparuisset, somnio, precaretur, ut quicquid in eo intelligeret, suo manifestaret eloquio.

11 Perrexit itaque puella, et fecit sicut a Magistra fuerat instructa. Cumque omnem somnii tenorem quasi ex propria persona exposuisset, soror illa futurorum præscia, cum indignatione respondit: Vera quidem visio est, et bona futura portendens: tu autem cur tibi talia apparuisse mentiris? Hæc enim non tibi conveniunt, sed electæ Dei et dilectæ: E Liobam scilicet virginem cognominis suavitate significans. Illi, inquit, hæc ostensa sunt, cui merito sanctitatis et sapientiæ talia congruunt: quoniam multis profutura est tam verbo prædicationis, quam bonæ operationis exemplo. Filum enim, quod per os ejus ex visceribus prodiit, doctrina sapientiæ est, vocis ministerio ex illius corde procedens. Quod autem manum implevit, hoc significat, quia omnia quæ ore docuerit, operibus exæquabit. Porro globus, qui volvendo conficitur, et rotunditate sui volubilis est, mysterium exprimit verbi divini, quod per os actusque prædicantium volvitur, et nunc per activam vitam in imis versatur, nunc per contemplativam in sublimia erigitur: nunc se per compassionem proximi humiliat, nunc per dilectionem Dei exaltat. His quidem indiciis Deus Magistram tuam verbo et exemplo multis profuturam ostendit: effectus autem procul ab hoc loco in aliis nationibus erit, quo eam proficisci oportet. Hanc igitur interpretationem somnii veram fuisse, rerum * probavit eventus.

intelligit, ad majora se destinari.

* *Mss. addit.* postea

ANNOTATA.

F

a *De Winburnensis cœnobii primordiis et auctoribus observavimus nonnulla in Commentario prævio num.* **13**.

b *Bucelinus in Menologio Benedictino ad diem* 27 *Octobris Tettam annuntians,* filiam et sororem regis *appellat; Wilsonus in Anglicano Martyrologio ad* 17 *Decembris* sororem Cuthredi regis Saxonum Occidentalium; *dubito, an alia nixus auctoritate, quam quia regis soror dicitur a Rudolfo, et Cuthredus circa annum* 740 *Saxonum Occidentalium regnum suscepit. Si operæ pretium videbitur, examinari id poterit alterutro ex memoratis diebus; quamquam etiam dubitem, an pro mero arbitrio uterque ei assignatus non sit. Nam Menardus ipsam retulit ad* 27 *Septembris, uti diximus in Prætermissis; Wion autem reposuit eam in appendice Sanctorum, quorum dies ignoratur. Fortasse numquam ullum habuit suo cultui peculiariter affixum, ejusque sanctitas innotuit dumtaxat ex relatione, quam cum testimonio* Liobæ *ad posteros transmisit Rudolfus. Equidem quod ad ipsam spectat, nihil hactenus legi, quin videatur desumptum ex Rudolfo, præter unam forte epistolam apud Serarium inter Bonifacianas quinquagesimam tertiam, in qua Wiethbertus presbyter ita ejus meminit:* Mandate matri meæ Tettan

A Tettan atque congregationi ejus prosperum iter nostrum.

c *Utriusque facti historia tam clare relata est, ut Annotatis interrumpenda non fuerit : et utrobique sane elucet Tettæ abbatissæ prudentia, pietas et fiducia in Deum. Sed etiam, meo judicio, latet utrobique aliquid, quod lectori minus satisfaciat, nec ita animum expleat, ut nullus omnino detur locus dubitationi. Auctor vir gravis est, fateor, ac testem appellat* S. Liobam : *verum ex ipsiusmet ore non audivit. Ex* Lioba *acceperunt primum quatuor discipulæ, ab his verisimiliter Mago presbyter, et ex hujus schedis vel aliorum relatione Rudolfus : ita ut facile admisceri potuerint adjuncta aliqua plus æquo exaggerata. Sic in prima historia justo nimis auctum videri poterit odium illud execrabile virginum sanctimonialium in defunctam magistram, et in ejusdem cadaver impietas, qualem abhorrere solet natura etiam ferocior. In secunda autem historia mirabilis quidem videbitur subita illa vulpeculæ demortuæ et claves ore gestantis apparitio ; sed dubito, an omnibus æque miraculosa et seria. Porro in MS. Trevirensi pro* Tetta *mendose legebatur* Tecla.

d *Redi ad Commentarium prævium num.* 12 *et* 17, B *ubi de Sanctæ parentibus ac ipsorum nominibus actum est.*

e *Al.* Glocam *et* clocam ; *idem ubique designatur, puta, æs campanum, Germanis* Gloke, *Gallis* Cloche, *et Belgis* Kloke.

f *Varia hoc numero contenta pertractavimus in Commentario prævio, ad quem repetitionis evitandæ gratia remittimus lectorem.*

PARS II

Sanctæ evocatio in Germaniam a S. Bonifacio ; regimen sanctimonialium ; virtutes eximiæ; miracula.

A S. Bonifacio Igitur eo tempore, quo cœlestis vitæ studiis beata virgo Lioba in monasterio floruerat, sanctus martyr Bonifacius a Gregorio, Romanæ Sedis Antistite, qui Constantino in Pontificatu successit, episcopus ordinatur *a*, et ad prædicandum verbum Dei Germaniæ populis mittitur. Ubi cum messem quidem multam, et pronos ad fidem populos reperisset, operarios autem, qui sibi collaborarent in agro Dominico, paucos haberet: in terram Anglorum. unde ipse ex parentibus ortus erat, legatos et epistolas misit, atque ex diverso clericorum ordine nonnullos accersivit doctos lege divina, et ad prædicationem verbi, vitæ merito morumque probitate idoneos: quorum adminiculo injunctam sibi legationem non segniter administravit. Magnam enim Germaniæ partem doctrina salutari virtutumque miraculis Christo acquisivit. Nam cum quotidie populorum frequentia fidei sacramentis imbueretur, divinus sermo non solum in ecclesiis, verum etiam per pagos et castella diffundebatur in tantum, ut et fideles Catholici assiduis exortationibus firmarentur, et depravati viam correctionis agnoscerent, et pagani fide instructi, certatim ad gratiam baptismatis convolarent.

evocatur in Germaniam 13 Videns itaque vir beatissimus Ecclesiam Dei crescere, et certantibus studiis ad vota perfectionis accendi, duplicem viam ad profectum religionis instituens, monasteria construere cœpit, ut ad fidem Catholicam populi non tam Ecclesiastica gratia, quam monachorum ac virginum congregationibus, raperentur. Volens ergo utriusque professionis ordinem regulariter observari, idoneum utrique magisterium studuit adipisci : misitque in Cassinum *b* montem Sturmi *c* discipulum suum, virum genere et moribus nobilem, ut in monasterio, quod beatus pater Benedictus instituit, disciplinam regularem, et vitam moresque monasticos agnosceret: pastorque futurus, discipulus fieret : atque in sua subjectione disceret, quomodo aliis præesse debuisset. Similiter et in patriam cum epistolis legatos direxit ad Tettam abbatissam *d*, cujus in præcedentibus mentio facta est: deprecans, ut ad solatium suæ peregrinationis, atque ad auxilium legationis sibi injunctæ, transmitteret ei Liobam virginem, quam fama sanctitatis et doctrina virtutum tunc per longinqua terrarum spatia divulgarat, et laude celebri multorum ora repleverat. Ejus itaque abscessum * mater congregationis molestissime quidem ferebat, sed tamen quia divinæ dispensationi resistere non potuit, beato eam viro, sicut rogaverat, cum honore direxit, ut somnii, quod olim viderat, interpretatio vera fuisse probaretur. Quod cum venisset, vir Deo plenus cum summa veneratione suscepit, diligens eam non tantum propter affinitatem, qua * sibi ex materno sanguine jungebatur *e*, quantum propter sanctitatem vitæ et sapientiæ doctrinam, qua plurimis et verbo profuturam noverat, et exemplo.

D A. RUDOLFO. *b c* *d*

* *MSS.* Cujus abscessum

* *al.* quia et quod *e* E

et Magistra datur monialibus, 14 Igitur, sicut desideraverat, monasteriis custodiam et regularis disciplinæ normam instituit : et monachis quidem Sturmi abbatem prætulit : Liobam vero virginem, spiritalem virginum matrem esse decrevit : statuitque ei monasterium in loco, qui vocatur Bischoffsheim *f*, ubi non parvus ancillarum Dei numerus collectus est : quæ ad exemplum beatæ Magistræ, cœlestis disciplinæ studiis instituebantur, et in tantum doctrina ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum magistræ fierent aliarum : ita ut nulla, aut etiam rara, in illis regionibus essent monasteria fœminarum, quæ non discipularum ejus magisteria desiderarent. Erat enim magnarum virtutum Fœmina, et ita in arrepti propositi vigore roborata, ut nec patriæ, nec suorum meminisset affinium : sed omne studium erga id, quod cœperat, exercebat, ut videlicet, semetipsam Deo irreprehensibilem exhiberet, et omnibus sibi obtemperantibus, in verbo et conversatione forma salutis existeret. Cavebat semper, ne alias doceret, quod ipsa non fecisset. Nihil quippe arrogantia, nihil superbia de ejus sibi moribus usurpavit : sed sine personarum acceptione omnibus se affabilem ac benevolam exhibuit. Erat adspectu angelica, sermone jucunda, ingenio clara, consilio magna *, fide Catholica, spe patientissima, charitate diffusa. Et cum lætam semper faciem præferret, nunquam hilaritate nimia resoluta est in risum. Maledictionem ex ejus ore nullus unquam audivit : iracundiæ illius sol testis nunquam occubuit. Cibi autem et potus usum, cum aliis summa humanitate exhiberet, ipsa * sumpsit. Unde et caliculus ejus unde * bibere solebat, pro quantitate sui, Dilectæ parvus a sororibus vocabatur.

f

F

* *al. addit.* provida

* *al.* parum et parcissime
* *MSS.* in quo *quibus prælucet in omni*

15 Lectionis studio tanta diligentia incubuit, ut nisi orationi vacaret, aut alimento vel somno corpusculum reficeret, nunquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cum ab ipsis infantiæ rudimentis Grammatica et reliquis liberalium *g* studiis esset instituta, tanta meditationis instantia spiritalis scientiæ perfectionem conabatur assequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ et industriæ bono, eruditissima redderetur. Veteris enim ac novi Testamenti codices sagaci mente perlustrans, divina præcepta memoriæ commendabat , Sed et dicta sanctorum Patrum , et

g

A. RUDOLFO.

A decreta Canonum, totiusque Ecclesiastici ordinis jura, plenitudini perfectionis adjecit. Discretionem in omni actu ac dispositione sua magnopere servavit, et rerum faciendarum finem semper attendit : ne forte inconsulte cœpta, postmodum imperfectione sua pœnitentiam sibi generarent. Et quia ad orationis studium et lectionis industriam, mentis intentionem sciebat esse necessariam, in vigilando, sicut et in cæteris virtutum studiis, modum tenere consuevit. Nam licet semper modicum, tota tamen æstate post prandium tam ipsa, quam cunctæ sibi subjectæ sorores pausabant, nec ulli earum indiscrete vigilare volenti consensit. Dixit enim, adempto somno, sensum adimi, maxime legendi. Sed et illi, sive in nocte, seu meridie dormienti, sanctam Scripturam juxta lectum ejus legi, semper mos erat. Quod officium puellæ juniores sine molestia per vices implebant : et mirum dictu, nullum sermonem aut etiam syllabam in legendo transire poterant, quin statim ab illa, quamvis dormiente, corriperentur. Nam sicut eædem ipsæ, quibus id officii deputatum erat, postea fatebantur, sæpe cum eam graviter soporari conspicerent, ex industria tentando, in B lectione fallebant, sed nunquam irreprehensæ evadere poterant. Nec tamen mirum, quia dormiens falli non valuit, cujus cor possidebat, qui non dormiet *, Israel custodiens : et quæ cum sponsa in Canticis canticorum dicere potuit : Ego dormio, et cor meum vigilat.

* al. dormitat neque obdormiet

virtutum genere.

16 Virtutem vero humilitatis tanto studio custodivit, ut cum merito sanctitatis et ordine magisterii cæteris esset prælata, omnium se ultimam fore corde crederet, voce proferret, et habitu demonstraret. Hospitalitatem autem peculiari observatione tenuit. Omnibus enim sine ulla exceptione personæ domum præbuit, et convivium jejuna Mater exhibuit. Pedes omnibus, manibus suis lavit, Dominicæ institutionis custos et magistra *. Dum hæc gereret Virgo Christi, quibus omnium in se provocabat affectum, inimicus omnium Christianorum diabolus, impatienter ferens tantas in ea virtutum glorias, et tam præclara discipularum ejus augmenta profectuum, sordidis eas cogitationibus et carnalis concupiscentiæ illecebris incessabiliter impugnabat, tentans, si quanlibet earum ab arrepti vigore propositi potuisset avertere. Sed cum conatus suos orationibus atque jejuniis caste viventium frangi conspiceret, ad alia se callidus insidiator argumenta convertit, C ut saltem vel bonam earum famam vitiando corrumperet, qui integritatem, perversa suggerendo, violare non poterat.

* MSS. ministra

Monialis, diri criminis accusatæ,

17 Erat ergo ibi quædam paupercula, debilitate contracta, quæ ad portam monasterii jacebat, eleemosynam accipiens : cui quotidie a mensa Abbatissæ statutus dabatur victus, et a singulis sanctimonialium vestes et alia quælibet necessaria pro divini amoris intuitu præbebantur. Contigit autem post dies aliquot, ut, decepta suggestionibus diabolicis, turpitudinem fornicationis incurreret. Cumque intumescente utero, conceptum fœtum celare non posset, crimen admissi sceleris simulata infirmitate contexit. Instante autem partus tempore, progenitum infantulum panniculis involvit, et in stagnum fluminis, quod per medium loci ejus influebat, nocturno tempore exposuit, malis videlicet mala adjiciens. Nam stupro homicidium, et aquæ contaminationem conjunxit homicidio. Die autem facto, cum ad hauriendam aquam mulier quædam venisset, conspecto infantili cadavere, factum exhorruit : fœmineoque accensa furore, villam omnem inordinato clamore complevit, et sanctis virginibus cum indignatione improperans, ait : O quam casta congregatio, quam gloriosa conversatio virginum, quæ sub velo positæ, filios pariunt, matrum pariter ac D presbyterorum fungentes officium *, eosdem, quos generaverint, ipsæ baptizant ! Non enim, o cives, molendi usibus tantum hanc stagnastis aquam, sed novo huic et inaudito baptismati nescientes præparastis. Nunc ergo rogate eas, quas virginum appellatione sublimare soletis, ut tollentes cadaver de flumine, nobis aquam reddant usibilem. Videte, videte, quæ ex * monasterio desit, et eam scelus hoc perpetrasse cognoscite. Ad hanc vocem plebs tota commota est : omnis ætas, omnisque sexus quasi ad spectaculum uno agmine cucurrit, vidensque nefas, facinus exhorret, ac virgines sacras detestatur.

* MSS. officio

* ibid. ex eis

innocentiam

18 Cum autem Abbatissa, audito tumultu, rem gestam comperisset, convocatis sororibus causam * exposuit, nullamque ex eis præter Agatham *h* deesse cognovit : quæ ante paucos dies a parentibus suis vocata, pro quadam necessitate ad domum eorum cum licentia perrexerat. Hanc itaque, misso nuncio, sine mora revocavit, tantæ infamiæ notam diutius ferre non valens. Quæ cum venisset, causamque sceleris sibi imputari cognosceret, respiciens in cœlum, ingemuit, et ait : Deus omnipotens, qui omnia nosti, antequam fiant, et quem nullum E latet secretum, quique Susannam in te confidentem, de falso crimine liberasti : ostende misericordiam tuam super hanc congregationem, in tuo nomine collectam, et ne patiaris eam propter peccata mea fœdo rumore maculari : sed illam, quæcunque hoc nefas commisit, ad laudem et gloriam magni nominis tui dignare et detegere et publicare. Quo audito, Mater venerabilis de ejus puritate jam secura, præcepit omnibus oratorium ingredi, et extensis in Crucis modum brachiis stare, quoadusque singulæ Psalterium totum ex ordine psallendo complerent : et deinde per tres vices in die, hoc est, tertia hora, et sexta, et nona, vexillo Crucis elato, cum litaniis monasterium circuire, et pro purgatione sua divinam misericordiam invocare.

* al. deest causam

h

prodigiose manifestari impetrat;

19 Quod cum fecissent, et in hoc ordine jam bis expleto, hora nona omnes ecclesiam intrarent, cunctusque populus pariter congregatus adesset, beata virgo Lioba perrexit * ad altare, et stans ante Crucem, quæ jam tunc tertio portanda parabatur, extendit manus in cœlum, et cum gemitu ac lacrymis precabatur, dicens : Domine Jesu Christe, Rex virginum, integritatis amator, invictissime Deus, ostende virtutem tuam, et libera nos ab hac infamia : quia improperia improperantium tibi ceciderunt super nos. Hoc cum dixisset, mox miserrima paupercula illa, antiqui hostis et captiva F pariter et ministra, dæmonio repletur, et quasi flammis circumdata, nomen invocat Abbatissæ, crimenque, quod commiserat, confitetur. Tum vero in cœlum clamore sublato plebs omnis obstupuit miraculo : ancillæ Dei flevere præ gaudio, in commune ab omnibus uno ore meritum Liobæ virginis, et Christi Salvatoris potentia prædicatur. Factum itaque est, ut nomen virginale, quod diabolus sinistra fama obruere conatus est, magis claresceret, et celebrius ubique laudaretur. Misera tamen illa purgari non meruit, sed usque ad finem vitæ suæ jus in ea potestatis suæ inimicus obtinuit. Plura quidem signa per famulam suam Deus ante jam fecerat, sed eorum notitiam secreti obumbratio suppressit. Hoc autem in Germania primum factum est * : et ideo celebre, quia publicum fuit.

* al. deest perrexit,

* al. deest factum est

exstinguit incendium;

20 Alio autem tempore, cum ad tradendam discipulabus suis lectionem divinam more solito consedisset, ex una parte villæ fortuitum exarsit incendium : quod consumptis domibus, quæ vel paleis vel palustri tegebantur arundine, ad monasterium, in quo Virgo sancta cum famulabus Dei manebat, fla-

A flabris stimulantibus ferebatur, et grassante igne, non ædificiis solum, verum etiam jumentis atque hominibus ipsis interitum minabatur. Tum vero trepidantis populi confusus clamor attollitur, concursus omnium ad Abbatissam convolat: rogant, ut periculo, quod instabat, precibus sanctis occurreret. Illa autem, ut erat mentis patientissimæ, turbatis omnibus, fidei præsumptione nihil movebatur: sed jussit, ut ex superiori parte fluminis, quod per medium monasterium currebat, haustam sibi aquam in concha celeriter afferrent. Quam sine mora allatam, sale, quod a sancto Bonifacio benedictum, indesinenter secum habebat, adspersit, dicens: Ite, et hanc aquam in flumen refundite, omnisque populus ab eo loco deorsum hauriat, et contra impetum sævientis incendii certatim mittat. Quod cum fecissent, omnis illa ignium violentia, quasi cœlitus immisso imbre, ita restincta est, ut nihil ædificiorum postea prorsus attingeret. Quo miraculo plebs omnis attonita, ad laudem Dei convertitur, qui per fidem et orationes Famulæ suæ tam sublimiter eos a tanto discrimine liberavit.

B

sedat tempestatem,

21 Illud etiam virtutibus ejus annumerandum esse, non dubito, quod cum die quadam tempestas sæva, atque aeris nimia perturbatio fuisset exhorta, fulgura facta, ventique vehementes undique ferebantur, et tenebrarum caligo cœlum diemque nubium nocte subduxit, coruscationes quoque valdo terribiles, et fulgura * crebro demissa, terrorem * nimium mortalibus inferrent *: populus omnis pavore concutitur, ac primum pecora, ne pereant, intra tuta domorum cogunt. Deinde ingravescente discrimine, mortisque sævitiam * minitante, cuncti * desperatione vivendi in ecclesiam confugiunt, et obseratis undique foribus, terribile judicium Dei, quod imminere putabant, pavidi præstolabantur. Quibus turbatis, et voce confusa concrepantibus, sancta Virgo occurrens, indicit patientiam, pollicetur securitatem, secumque eos orationi incumbere adhortatur, et sine mora toto corpore ante altare ipsa prosternitur. Interea sævit tempestas, et ventorum furorem domorum tecta non sustinent, crebrisque fulminum ictibus terra tremiscit, tenebrarum quoque densitas, et continua coruscationum per fenestras irruptio, maximum timidis horrorem ingeminat.

* *al.* fulmina
* *ibid.* inferebant
* *MSS.* horrorem
* *ibid.* præsentiam
* *ibid. addit* cum conjugibus et litteris

invocata Maria virgine;

22 Tum populus omnis tanti terroris immanitatem non ferens, ad altare cucurrit, et beatam Virginem ab oratione excitat, periculis opponendam, primaque eam Tecla consanguinea ejus, his verbis * adorsa est: O Dilecta, Dilecta, in te spes populi

* *al.* bis vocibus his

C hujus, in te votorum summa consistit. Surge ergo, et pro nobis Dominam tuam *k* sanctam Dei Genitricem invoca, ut ejus intercessione, ab hujus tempestatis discrimine liberemus. Ad hanc vocem illa ab oratione surrexit, et quasi ad colluctationem vocaretur, cappam, qua erat induta, abjiciens, fores ecclesiæ confidenter aperuit, atque in limine consistens, signo sanctæ Crucis edito, furenti tempestati nomen summæ Majestatis opposuit: extensisque manibus in cœlum, terno clamore Christi clementiam invocavit, et per intercessionem ac merita sanctæ Mariæ Virginis, propitium eum populo suo velociter adesse precabatur. Confestim igitur adest Divinitas, tonitrua conquiescunt, venti contrarii ad dissipandam nubium densitatem ministeria convertunt, omnisque illa aerum tenebrositas mox in duas partes divisa, et in semetipsam relapsa, tranquillitatem et serenitatem, apparente sole, reduxit. Ita virtus divina, et Ancillæ suæ sibi fideliter servientis merita declaravit, et populis inopinatam securitatem, depulso timore, concessit.

23 Hoc etiam, quod inter gesta ejus clarum fuisse ac memorabile constat, præterire silentio impium puto. Quædam namque ex sororibus monasterii ejus, nomine Willeswind, vitæ merito et morum probitate laudabilis, magna corporis infirmitate vexabatur. Morbo enim laborabat, quem medici hæmorrhoidem * vocant, et profluente sanguine per secreta naturæ, gravissimo intestinorum dolore cruciabatur. Crescente igitur languore, et per dies augmenta capiente, vires corporis deficiunt, adeo ut nec se in latus aliud vertere, nec de lectulo surgere, nec pedibus incedere sine alterius sustentatione potuisset. Cumque jam præ fœtoris magnitudine in communi cella monasterii manere non posset, parentes ejus, qui in vicino habitabant, petita et accepta licentia, feretro eam imposuerunt, et trans flumen, quod vocatur Tubera *l*, in domum suam portaverunt. Nec multo post, invalescente morbo, venit ad extrema: et cum jam ultima corporis parte præmortua, solus vitalis flatus palpitaret in corpore *, invitatur a parentibus Abbatissa, non ut visitaret infirmam, sed ut precibus suis Deo transitum ejus commendaret.

D

A. RUDOLFO.

religiosam ex hæmorroidibus moribundam

* *al.* hemoroidas et emorroidas

l

**MSS.* pectore

sanat.

E

24 Quæ cum venisset, accedens ad lectum, quem multitudo vicinorum plangens vallaverat, jussit auferri velamen: (erat enim ex more cadaverum jam linteo cooperta.) Quo ablato, pectus ejus manu contrectans: Nolite, ait, flere: quia anima illius adhuc in ipsa est, mittensque ad monasterium, jussit cochlear parvum, quo ipsa ad mensam uti solebat, cum festinatione afferri, et allatum sibi lac benedixit, atque in os jacentis guttam * cum cochleare stillavit, cujus tactu intrinsecus guttur et vitalia ita convaluerunt, ut statim et linguam ad loquendum, et oculos ad vivendum moveret: tantaque celeritate remedium cœleste succurrit, ut sequenti die cibo confortata, vires reciperet, atque ante diem septimum pedibus propriis ad monasterium ambularet, de quo prius in lectica portabatur. Pluresque postea vixit annos, atque in regione Thuringorum *m* post obitum venerandæ Virginis, usque ad tempora Ludovici regis Francorum *n* sana et incolumis in Dei servitio mansit. Talibus ergo virtutum signis fides in populis succensa fervebat, et crescente religione, crevit simul et mundi contemptus. Multi enim nobiles et potentes viri filias suas Deo in monasterio sub perpetua virginitate servituras tradiderunt: multæque matronæ, relicta seculari conversatione, castitatem profitebantur, et suscepto velamine sacro, monasticam vitam elegerunt. Quibus Virgo sancta ad summa virtutum veniendi et verbo præbuit et exemplo.

* *al.* guttatim

m

n

F

ANNOTATA.

a *Gregorius II, Constantini Romani Pontificis successor, S. Bonifacium episcopum ordinavit anno* 723. *Acta S. Bonifacii habes tom.* I, *Junii ad diem* 4.

b *Casinus Italiæ mons cum celeberrimo monasterio per S. Benedictum condito notissimus est.*

c *S. Sturmi, aliis Sturmius et Sturmio, primus Fuldensis cœnobii abbas, cujus Acta illustranda venient die* 17 *Decembris, in Italiam perrexit anno* 748, *sicut probavi in Commentario prævio num.* 20.

d *Id factum esse sub annum* 748, *eodem in Commentario deduxi ex mox Annotatis ad lit.* c.

e *Suam cum S. Bonifacio sanguinis conjunctionem testatur Sancta ipsamet in Epistola, quam dedi num.* 15 *Commentarii.*

f *Ad hæc observata sunt nonnulla in Commentario num.* 25 *et duobus seqq., simulque Bischoffsheimensis monasterii data notitia.*

g *MS. Trevirensi additur* artium; *alteri MS.* litterarum. *Imbutam autem fuisse artis poeticæ principiis,*

os-

A. RUDOLFO.

A *ostendunt versiculi, subnexi epistolæ ejus ad S. Bonifacium, num. 16 Commentarii prævii.*

h *Forte eadem hæc est Agatha, quæ, teste biographo, operam contulit in colligendis S. Liobæ gestis et nonnullis sacris Fastis inscripta est ; pluribus de ipsa disserui in Commentario prævio num. 34 et tribus seqq., quos consule.*

i *De hac quoque egi ibidem num. 33.*

k *Hinc Antonius Balinghem et Josephus Geldolph merito judicarunt,* S. Liobam *eximiam fuisse sanctissimæ Mariæ Virginis cultricem, eamque ad diem 28 Septembris, addito miraculi, quod hic narratur, compendio, suis Fastis inscripsere, ille Kalendario, hic Diurnali Mariano.*

l Tubera, *alias* Tuberis *et* Tuberus *indigenis* Tauber *per Franconiam in Mœnum influit.*

m Thuringorum regio *seu* Thuringia, *provincia est Germaniæ in Saxonia superiori.*

n *Ludovicus, cognomento Pius, a Carolo Magno patre imperii consors factus est anno* 813, *anno sequenti, mortuo Carolo, solus regnavit ; quod tempus verisimiliter designatum voluit biographus, quo et ipse vivebat, et forte jam monachis Fuldensibus adscriptus erat.* B

PARS III.

Postrema Sanctæ gesta ; obitus ; sepultura ; miracula post mortem.

S. Bonifacius in Frisiam tendens, successori episcopo a

Interea beatus Bonifacius archiepiscopus in Frisiam ire parans, gentemque paganicis ritibus deditam, atque infidelitatis morbo decubantem, cœlesti medicina visitare decernens, vocavit Lul *a* discipulum suum, qui * postmodum in episcopatu successit, et ei singula, prout voluit, commendavit : et generaliter* quidem illi curam credentium populorum, ac prædicationis instantiam, structuramque ecclesiarum, a se per diversa loca inchoatarum, injunxit : specialiter autem de monasterio * Fuldensi, quod cum authoritate Zachariæ Papæ *b*, et cum favore Carlomanni regis *c* Austriæ, in vastissima solitudine saltus Boconiæ *d* ipse construxerat, præcepit, ut quia monachi, locum illum inhabitantes, pauperes erant, et necdum alia habebant servitia, sed solo manuum suarum labore victitabant, ædificium fundatæ jam ibi ecclesiæ ad perfectionis terminum deduceret, C atque post mortem suam corpus ejus illic * sepeliendum transferret.

* al. addit. sibi
* MSS. specialiter
* al. deest monasterio
b c d
* al. illuc

commendat S. Liobam ;

26 Cumque hæc et alia hujusmodi ei mandata dedisset, accersitam ad se Liobam virginem exhortatus est, terram peregrinationis suæ non deserere, nec in assumpti propositi vigore lassescere : sed quotidie bonum, quod cœperat, omni studio ampliare: dicens ei, corporis fragilitatem non esse considerandam, nec prolixa ætatis spatia computanda, nec arduum virtutis finem, nec gravem existimandum perveniendi laborem : præsertim cum hujus temporis spatia ad æternitatem comparata, brevia sint, et non sint condignæ passiones præsentis temporis * ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis *. Commendavit autem illam Lul episcopo et senioribus monachorum supradicti monasterii, qui aderant, monens eos, ut cum honore et reverentia curam ejus agerent : suæque voluntatis esse affirmans, ut post obitum ejus corpus illius ad ossa sua in eodem sepulcro poneretur, quatenus pariter diem resurrectionis expectarent, qui pari voto ac studio in vita sua Christo servierant. Quibus dictis, dedit ei cucullam suam, rursus eam admonens atque contestans de non relinquendo peregrinationis suæ loco. Et sic præparatis omnibus, quæ in itinere erant necessaria, in Frisiam perrexit. Ubi cum non parvam gentis D illius portionem Christo acquisisset, labores suos glorioso consummavit martyrio *e* : corpusque ejus translatum est Fuldam, et ibi sicut ante præceperat, digno honore sepultum. e

* MSS. seculi
* al. in Sanctis

27 Beata autem virgo Lioba immobilis in opere Dei permansit, non terram hæreditare cupiens, sed cœlum : unde * ad finem propositi cum omni labore tendebat. Seminabatur vero de ea fama laudabilis, et odor sanctitatis ac sapientiæ cunctorum in se traxit amorem. Erat enim omnibus, qui eam noverant, et ipsis quoque regibus honorabilis. Nam Pipinus rex Francorum, et filii ejus Carolus et Carlomannus *f*, omni eam veneratione coluerunt : et præ cæteris maxime Carolus, qui post mortem patris, defuncto fratre, cum quo * et ipse paucis annis regnaverat, imperii gubernacula solus obtinuit : vir sane Christianissimus, et vere imperio dignissimus, atque omnibus retro gentis illius regibus fortitudine et sapientia merito præferendus, qui ita fidem Catholicam diligebat, ut cum omnibus imperaret, Dei famulos et ancillas sublimi humilitate veneraretur *g*. Hic itaque religiosam Dei Virginem, ad se frequenter invitatam, cum magna reverentia suscepit, et dignis muneribus honoravit. E

quæ et a regibus
* al. deest unde
f
* MSS. addit. pariter
g

regina ac principibus valde diligitur :
h

28 Sed et regina Hildegardis *h* puro eam venerabatur affectu, atque ita ut animam suam diligebat : voluitque, ut assidue secum maneret, quatenus ad viam vitæ verbis ejus proficeret et exemplis. Sed illa, ut venenum poculum, ita palatinum detestabatur tumultum. Amabant eam principes, suscipiebant proceres, episcopi cum exultatione amplectebantur. Et quia erat in Scripturis eruditissima, atque in consilio provida, verbum vitæ cum ea conferebant. Illa vero omnem solicitudinem ergaid, quod cœperat, exercebat, et monasteria puellarum, quasi ductrix spiritualium tyronum visitans, certantibus studiis æmulantes, ad perfectionis gloriam provocabat. Interdum etiam et ad monasterium Fuldensium monachorum causa orationis venire solebat, quod nec prius, nec postea ulli unquam fœminarum concedi potuit : quia loco illi, ex quo a monachis habitari cœptus est, fœmineus negabatur ingressus. Tantum autem huic soli concessus est propter hoc, quod sanctus martyr Bonifacius eam senioribus eorum commendavit, corpusque illius ibi sepeliendum decrevit : cujus tamen adventus hoc ordine moderabatur. Relictis enim in vicina cella discipulabus ac pedisequis suis, ipsa cum una cæteris maturiore F monasterium diurno tantum tempore intravit, et post orationem, completa cum fratribus collatione, noctibus semper ad discipulas suas, quas in cella dimiserat, revertebatur.

deponit curam monasteriorum ; Hildegardem reginam
i
k

29 Cum autem senuisset et provectioris jam esset ætatis, ordinatis omnibus, quæ sub cura sua habuit, monasteriis, cum consilio Lul episcopi venit in locum, qui vocatur Schonersheim *i*, quatuor millibus a civitate Moguntia *k* ad Africum distans : ibique cum famulabus Dei secum commorantibus mansitavit, jejuniis et orationibus Deo serviens nocte et die. Interea morante rege Carolo in Aquensi palatio, misit ad eam regina Hildegardis, deprecans, ut ad se venire non gravaretur. Desideravit enim videre eam, antequam de corpore migrasset. Quod illa quamvis moleste ferret, propter antiquam tamen familiaritatem consensit. Perrexit ergo, et cum ea, qua solita est, a regina gratulatione esset * suscepta, mox ut audivit causas, pro quibus invitata est, redeundi licentiam postulavit. Cumque propensius rogaretur, ut aliquot dies ibi maneret, abnuit, ac solito affectuosius in amicam irruit, os, frontem oculos deosculans, inhærens amplexibus, hujusmodi verbis salutatam reliquit : Vale in æternum domina et

* al. deest esset

A et soror dilectissima : vale animæ meæ portio preciosa : Christus creator et redemptor noster tribuat, ut nos in die judicii sine confusione videamus : cæterum in hac luce mutuo nunquam ab hac die conspectu fruemur.

postremum invisit ; ægrotat, moritur ; sepelitur Fuldæ ;

30 Reversa est igitur ad monasterium, et post paucos dies corporis incommodo correpta, decidit in lectum. Cumque ingravescente languore instare cerneret tempus dormitionis suæ, vocavit Torabertum venerabilem presbyterum, natione Anglum, qui ei indesinenter adhærens, cum reverentia semper et amore serviebat : et accepto Corporis et Sanguinis Christi viatico, hominem exuit, ac Creatori suo animam, quam dederat, mundam et immaculatam cum gaudio restituit. Obiit autem mense Septembri, quarto Calendas Octobris * : corpusque ejus Fuldenses monachi susceptum, cum prosecutione nobilium personarum venerabiliter ad monasterium suum transtulerunt. Recordati sunt itaque seniores eorum, dixisse sanctum Bonifacium, quod suæ esse voluntatis, ut corpus illius ad ossa sua poneretur : sed quia metuebant sanctum sepulcrum beati * martyris aperire, consilio inito, sepelierunt illud ad plagam Septentrionalem altaris, quod ipse sanctus martyr B Bonifacius ædificatum, in honorem Domini Salvatoris nostri, et sanctorum duodecim Apostolorum ejus, dedicaverat. Post annos autem non paucos, a rectoribus loci illius ecclesia augustius ædificata, cum futuræ consecrationi præpararetur, Eigil abbas cum licentia Aistulphi archiepiscopi *n*, ossa ejus transtulit, et in Australi porticu juxta memoriam sancti Ignatii martyris posuit : ubi sepulcro condita, miraculis vivit * et gloria *o*. Multi enim fide pleni, ad tumulum ejus divina beneficia sæpe experti sunt : ex quibus quædam, quæ ad præsens animo occurrunt, sobrie et fideliter legentibus pandere curavi.

* al. Octobrium

* al. addit. Bonifacii

* al. vivunt

ubi miraculis

31 Quidam nanque vir ferreis circulis per lacertos ad nudum corpus tam anguste constrictus *p* erat, ut ex utraque parte caro supercrescens, ferrum prope obtegeret. Ex quibus unus de altero brachio ante jam deciderat, cujus vestigium cicatrix obducta manifesto retulit * indicio. Hic ergo in ecclesiam veniens, memorias Sanctorum per singula altaria orando circuivit. Cumque venisset ad sepulcrum sanctæ Virginis, et ibi orationi incumberet, occulta quædam vis circulum ferreum, expulsis clavis, extendit, ac de brachio cum non modico C sanguine ejecit. Ille autem gaudens et exultans, gratias referebat Deo, quod eum per merita beatæ Virginis absolvere dignatus sit, quem propter peccata usque in illum diem nexus ferrei ligaverunt.

* al. prætulit

sanctitas ejus

32 Alter *q* vero de Hispania erat : qui peccatis exigentibus, pœnæ tali addictus est, ut horribiliter quateretur tremore omnium membrorum. Cujus passionis incommodum, sicut ipse retulit, in Ibero flumine contraxit. In qua deformitate oculos civium suorum non sustinens, ubicumque ei ire visum est, per diversa Sanctorum loca vagabatur. Peragrata itaque omni Gallia atque Italia, Germaniam ingressus est. Ubi cum nonnulla monasteria causa orationis adisset, Fuldam venit, mansitque ibi tribus diebus, in hospitali peregrinorum susceptus, ecclesiam frequentans et orans, ut jam sibi placaretur Deus, ac pristinam restitueret salutem. Cumque die tertia oratorium intrasset, altaria cuncta orando circuiens, ad memoriam sanctæ Virginis ex more pervenit et oratione ibi completa, cryptam Occidentalem, super quam corpus sancti Bonifacii martyris quiescit, ingressus est, ac prostratus in oratione, dormienti simillimus jacuit, non tamen tremens, sicut etiam per somnum solebat. Quod cernens vir venerandus Firmadus presbyter et monachus, qui propter infirmitatem suam ibi sedebat, et stare non poterat, D obstupuit, et quibusdam eum erigere volentibus prohibuit, potiusque eventum rei expectandum esse judicavit.

A. RUDOLFO.

illustratur.

33 Interea subito surrexit homo, et non tremebat, quia sanatus erat. Interrogatus ergo a presbytero (quoniam linguæ ejus, eo quod esset Italus, notitiam habebat) retulit se per excessum mentis vidisse virum veneranda canitie, stola pontificali indutum, quem comitabatur puella quædam in habitu nonnaico : quæ se apprehensum erigeret, et pontifici ad benedicendum offerret. Cujus pectori cum pontifex signum Crucis Christi imprimeret, nigerrima avis instar merulæ de sinu illius per capitium tunicæ egressa, mox ut terram contingeret, in gallinam conversa sit : ac deinceps in speciem deformis ac teterrimi homunculi transformata, per gradus Aquilonaris introitus cryptam egressa sit. Hanc autem sanitatem quin sanctæ Virginis orationes et merita beati martyris a Domino obtinuerint, nulli Christiano dubitare fas est. Qui licet non in uno sepulcro, uno tamen loco quiescentes, eadem pietate, qua, dum pariter in carne vixerunt, miseris subvenire solebant, nunc in cœlesti claritate cum E Christo manentes, eorum intercessionem quærentibus patrocinari non cessant. Multa quidem et alia signa Deus per sanctæ Virginis orationes sæpe operatus est, quæ, ne fastidium prolixitate narrationis lectoris faciam, prosequi omitto. Hæc autem duo, quia plerique fratrum adhuc viventes se vidisse celebri sermone testantur, et ego ipse eo tempore, quo fiebant, illis aderam, propter certitudinem conscripsi, ad laudem et gloriam nominis Domini nostri Jesu Christi, qui glorificantes se glorificat, et servientibus sibi non tantum regna cœlorum, sed etiam in hoc seculo honoris tribuit nobilitatem : cui est gloria cum Patre et cum Spiritu sancto per infinita secula seculorum, Amen.

ANNOTATA.

a *S. Lullus, archiepiscopus Moguntinus, colitur die* 16 *Octobris : habes epistolam ejus ad* S. Liobam *in Comment. prævio num.* 48.

b *S. Zacharias, cujus Acta illustrata sunt ad diem* 15 *Martii, Romanam Cathedram tenuit ab anno* 741 *usque ad* 752.

F c *Carolomannus, Caroli Martelli filius, Austriam regendam suscepit anno* 741 *; dein monachus Casinensis obiit anno* 754 *vel sequenti. Sunt qui et ipsum* Sancti *vel* Beati *titulo exornent ; sed hactenus probatum non est, eum veris Sanctorum honoribus unquam donatum fuisse. Idcirco relatus est a nobis inter Prætermissos diei* 17 *Augusti.*

d Boconia, *alias* Buchonia, *in qua situm est celeberrimum Fuldense monasterium ad Fuldam amnem cognominem, Germaniæ tractus est Franconiæ conterminus. Uberiorem ejus descriptionem videsis apud Browerum in Antiquitatibus Fuldensibus lib.* 1 *cap.* 1 *et* 2.

e *Anno* 755 *: de loco martyrii consule, si lubet, Commentarium ad Acta S. Bonifacii tom.* 1 *Junii pag.* 445.

f *Pippinus rex Francorum vixit usque ad annum* 768 *; Carolomannus usque ad* 771 *; Carolus vero Magnus usque ad* 814.

g *Hoc a scriptore coævo conscriptum adjici potest aliis Caroli Magni elogiis tom.* 2 *Januarii ad diem* 28, *quo colitur.*

h *Hildegardis nupsit Carolo Magno anno* 771 , *vivere desiit* 783. *Adi Commentarium prævium num.* 40 *et* 41 *; ubi et alia quædam ex iis, quæ mox sequentur, ex-*

A. RUDOLFO.

A *exposita aut confirmata videbis, quæque proin hic sine Annotatis præteribo.*

i *Inde satis liquet, in Schonersheim, MS. Gamansii* Scoranesheim, *exstitisse olim monasterium, verisimiliter Bischoffsheimensi parthenoni subjectum : sed quæsivi frustra ulteriorem ejus notitiam, quam det Rudolfus.*

k Moguntia, *Germanis* Mentz *et* Maintz, *Gallis* Mayence, *civitas Germaniæ archiepiscopalis et electoralis notissima.*

l *Aquisgranum civitatem Germaniæ amplam et liberam intellige, nostris* Aken ; *Gallis* Aix la Chapelle ; *quæ sicut olim Caroli Magni palatio, ita nunc claret sacris ejusdem reliquiis.*

m *Anno circiter* 779. *Redi ad num.* 40 *et* 41 *Comment. prævii.*

n *Aistulphus sedem Moguntinam occupavit ab anno circiter* 814 *usque ad* 826 ; *Eigil abbas præfuit Fuldensibus ab* 817 *usque ad* 822, *uti dictum est in Commentario num.* 43, *quo et seqq. discussa et exposita sunt reliqua ad hic memoratam translationem spectantia.*

o *Inde probavimus num.* 7 *et* 8 *Commentarii, scriptam fuisse Vitam* S. Liobæ *ante annum* 837, *quo*
B *vel sequenti contigit translatio altera, fuse explicata ibidem num.* 49 *et seqq.*

p *Pœna hæc erat commissi criminis, et homicidii* D
quidem etiam in consanguineo patrati. Audiri meretur hic anonymus ejusdem seculi 9 *auctor in Actis S. Florentii presbyteri confessoris apud nos tom.* 6 *Septembris pag.* 431 : Consuetudine igitur antiqua partibus interioris Franciæ usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, et postea pœnitentia ductus ad pontificem, (*episcopum, ut liquet ex sequentibus*) crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente pontifice, ex ipso gladio ferrei nexus componantur, et collum peccatoris, ventrem * atque brachia strictim innectantur ex ipsis ferreis vinclis ; sicque de propria patria et solo paterno pellatur : interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primum Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregre proficisci cogatur. *Tum subditur exemplum hominis, qui postquam ob hujusmodi crimen ita constrictus diu* diversa Sanctorum cœnobia lustrando vagaverat, *tandem ad tumulum dicti S. Florentii miraculose solutus est.*

* *l.* venter

q *Sequens miraculum in MS. Gamansii omissum est ex sola describentis oscitantia ; hoc autem inde conjicio, quod ejus titulum præfixerit miraculo præcedenti.* E

DE S. WENCESLAO MARTYRE

BOHEMIÆ DUCE AC PATRONO

VETERO-BOLESLAVIÆ IN BOHEMIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Præcipuus sancti Ducis biographus Christannus : variæ aliæ Vitæ, auctoribus partim cognitis partim anonymis, recensentur : ex omnibus tantum duæ edendæ.

PROBABILIUS CMXXXVI. *E variis sancti Ducis biographis præcipuus est*

E *Bohemiæ Sanctis hoc ipso mense Septembri ad diem* XVI *dedimus S. Ludmillam, Borzivoii ducis, qui primus ex ejusdem gentis principibus Christiana sacra amplexus est propagavitque, dignam conjugem, ac post illius obitum sanctissimam*
C *viduam, quam sua impia nurus Dragomira, ethnica mulier, sacræ fidei odio imperandique libidine incensa, fœde strangulari curavit. Succedit ipsi hodie in Opere nostro* S. Wenceslaus, *dignissimus ejusdem Ludmillæ laudatique Borzivoii, ex pio filio Wratislao, inter duces Bohemiæ ejus nominis primo, ac scelerata Dragomira nepos, atque in paternum ducatum successor, vita cœlibe, ac sanctimonia illustris, similique de causa, ob quam sancta ejus avia, occubuerat, fraterno scelere martyr et suæ gentis patronus. Scriptores Vitæ ob celebritatem nominis sui variis temporibus nactus est varios, quorum lucubrationes aliæ etiamnum ineditæ sunt, aliæ typis vulgatæ. Inutile foret eos omnes recensere, cum harum multæ partim e vetustioribus tantummodo contractæ, partim ex aliis auctæ fuerint ; ideoque de præcipuis dumtaxat more nostro disseremus.*

Christannus, ipsius e fratricida nepos,

2 *Præ ceteris memorandus venit Christannus, de* Skala *cognominatus, monasterii Breunoviensis Ordinis S. Benedicti prope Pragam monachus, is idem scilicet, qui S. Ludmillæ Vitam, quam præcitato die dedimus, conscripsit. De eo multa jam diximus in Commentario ad illam prævio* § 1, *ex quibus quædam hic paucis repetenda, quædam etiam iis addenda sunt. Fuit Christannus, qui aliquando etiam* Christianus *scriptus legitur, Borzivoii sanctæque Ludmillæ pronepos, ac ipsius* S. Wenceslai *nepos, ex hujus fratre et interfectore Boleslao I, cognomento* Sævo, *post Sancti necem Bohemiæ duce. Idem Christannus nepotem vocat S. Adalbertum, Pragensem episcopum et deinde in Prussia martyrem ; natum scilicet ex illius sorore Strzezyslava et Slaunico comite Libicensi. Is ergo S. Ludmillæ,* F *proaviæ suæ, sanctique* Wenceslai *patrui sui Vitam ac Passionem conscripsit, laudatoque S. Adalberto, jam tum episcopo Pragensi, dicavit. Hic autem cum ex Henschenii calculis in ejusdem gestis, ad diem* XXIII *Aprilis illustratis, anno* 983 *episcopus consecratus fuerit, annoque* 997 *coronatus martyrio, oportet, Vitam, de qua agimus, intra hos annos, id est, annis circiter quinquaginta vel sexaginta post ejusdem* S. Wenceslai *necem, scriptam fuisse.*

qui antiquioribus usus scriptis

3 *Quid porro Christannus in ea præstiterit, ipsemet in Præfatione sua ad S. Adalbertum professus his verbis est ;* Passionem B. Wenceslai, simul cum avera (*id est* avia) sua, beatæ memoriæ Ludmillæ, qui velut nova sidera lumine virtutum suarum patriam suam Bohemiam cum omni simul gente irradiant, diversis compositionibus et non pleniter dissertam reperiens, dignum duxi, ut vestram sanctitatem, qui ex eodem tramite lineam propaginis trahitis, adirem, quo ex jussione vestra simul et licentia aliquo modo eam corrigerem, vel si qua deessent, hos, qui adhuc superstites essent, senes seu religiosos quosque, qui eorum gesta vel acie oculorum hau-

A hausissent, seu auditu aliorumque narratione comperissent, percunctarer, atque hic adderem. Quod etiam solicitus fui agere *etc. Ex hisce duo nobis præcipue observanda veniunt. Primum est, non fuisse Christannum omnium primum SS. Ludmillæ et* Wenceslai *biographum, nec tam eorum Acta conscripsisse, quam quæ ab aliis scripta repererat, suo filio innovasse, correxisse, auxisseque aliquot seu factis seu adjunctis, quæ aliunde comperta habebat.*

Vitam SS. Ludmillæ et Wenceslai composuit,

4 Alterum est, eumdem utriusque Sancti Vitam non seorsum, sed propter rerum connexionem uno eodemque Opusculo scribendam suscepisse. Propterea utrique præfixa est unica communis præfatio; et de S. Wenceslai *parentibus, adolescentia, gestique ducatus primordiis tractavit in prima Opusculi parte, quæ ad S. Ludmillam propius pertinet; deinde vero de* S. Wenceslao *unice acturus, post primæ partis clausulam, sic exorsus est :* Igitur composito firmatoque suo regno, opifice se juvante Christo, beatus dux Wenceslaus qualem se Christo exhibuerit, qualeque vas electionis se præbuerit, mens, lingua, paginaque dicere deficit. *Quam ob rem diu dubitavi, an pro prioribus* S. Wenceslai *gestis lectorem ad Vitam S. Ludmillæ supra*
B *laudatam remitterem. Verum cum sic nimium luxanda essent sancti Ducis Acta, censui expedire, ut, quæ ad eumdem spectant, inde excerpta, toto capite* 1 *exhiberem, ceteris, quæ soli Ludmillæ sunt propria, et Præfatione omissis, monitoque per lacunas atque in Annotatis lectore, quoties ejusmodi prætermissio acciderit.*

a Balbino editam ex M S. Trebonensi, non tamen mutilam,

5 *Habemus igitur biographum* S. Wenceslao *sanguine junctum, ejusdem temporibus proximum, in Bohemia natum, educatumque ac scribentem, et cui nec deesse potuit certa de rebus sancti Patrui sui notitia, nec fingere tutum fuisset, prope ipsam Bohemiæ metropolim, in qua haud dubie multi in vivis supererant, qui* S. Wenceslaum *viderant noverantque. Merito ergo Bohuslaus Balbinus, Societatis Jesu presbyter, de Historia Bohemiæ libris editis optime meritus, hanc Vitam magni fecit et Bohemis rerum patriarum amatoribus multum commendavit. Is ipse illam primus edidit in Epitome Historiæ Bohemiæ lib.* 1, *cap.* 10, *ubi locum, ex quo accepta est, hoc monito docuit :* Ex MS. pervetusto membraneo codice monasterii canonicorum Regularium S. Augustini Trebonæ (*in Bohemia*) ad verbum descripta. *Non possum tamen illi assentiri, quod de ejusdem Vitæ mutilatione ibidem ad calcem illius censuit, sic inquiens :* Hactenus Chri-
C stanni, viri religiosissimi ac nobilissimi narratio, quam certum est mutilam esse, in eaque plurima desiderari : quippe promiserat, quædam se in sequentibus narraturum (ut Podevini sanctitatem, mortem et miracula) quæ nusquam apparent.

ut ipse existimavit,

6 *Locus a Balbino insinuatus in Vita secundum partitionem nostram edenda est num.* 16, *ubi Christannus Podevinum* fidelissimi clientis *nomine designans, hæc ait :* Messis tempore, intempestæ noctis silentio agrum petens (*Wenceslaus*) proprium adibat cum sibi fidelissimo cliente, de quo postmodum præcipuum, et ad declarandum utriusque meritum, insigne exarabitur prodigium. *Habes hic Christanni de Podevino promissa : adi modo Vitam, ex ipso Balbino edendam, num.* 33 *et duobus sequentibus, ibidemque eumdem ista plene exsolvisse fateberis. Forsitan Balbinus alia quædam de* S. Wenceslao, *a biographis longe posterioribus tradita, in suo Trebonensi exemplari desideravit; sed non apparet in illo hujusmodi omissionum indicium, et ex iis propterea quædam mihi ut nimium suspecta sunt, uti per Commentarii decursum observabo. Thomas Joannes Pessina de Czechorod, ecclesiæ metropolitanæ Pragensis decanus, in ejusdem ecclesiæ Phosphoro pag.* 3, 15 *et alibi sæpe laudant etiam MS. aliquod exemplar Passionis* S. Wenceslai, *eodem Christanno auctore, S. Adalberto inscriptæ, e* D
in archivo capituli metropolitani asservatum.

AUCTORE C. S.

quam recudam.

7 Nescio, an hoc aliud sit a Balbiniano, an hujus tantummodo apographum. Certe Balbinus, qui eodem tempore, quo Pessina, scripsit, ac prædicti capituli archivum pro sua Historia Bohemica diligenter scrutatus est, non de alio, quod sciam, quam de Trebonensi meminit; ideoque, si alterum a Trebonensi diversum in laudato archivo vidit, censendus est Trebonense isti prætulisse, nec reperisse in hoc ea, quæ in Trebonensi desideravit. Ceterum ego, cum nullum ejus Vitæ MS. exemplar habeam, illam ex Balbino recudam eo modo, quo dixi supra num. 4. *Legenti occurrent aliquot solæcismi tortæque periodi, quæ non dubito majori ex parte non ipsi auctori, sed amanuensibus, typothetis vel etiam ipsius vetusti codicis vitio adscribere, eaque, ubi manifesta erunt istorum menda emendabo, monito in Annotatis lectore, quoties id operæ pretium videbitur. Hactenus de Christanni Opusculo, quod propter scriptoris, temporibus sancti Ducis martyris proximi, antiquitatem simul et sanguinis conjunctionem, aliaque superius allegata, ceteris omnibus longe præferendum censeo.*

Vita alia auctore anonymo,

8 *Alteram* S. Wenceslai *Vitam MS. habemus, par-* E
tim manu propria Papebrochii nostri, partim aliena exaratam, cujus Prœmii exordium hoc est: Studiorum igitur genera multiformia varias cuique mortalium ingererere solent ingeniorum curas *etc. Actorum vero initium tale est:* Avulsa igitur ob insecabilis sacramentum Trinitatis prisco Catholicorum idoneoque refragatu pestiferæ hæreseos sentosa pullulatione *etc. De codice, ex quo descripta fuit, hæc in apographo nostro præmisit Papebrochius :* Ex perantiquo MS. pergameno annorum circiter 700, ecclesiæ collegiatæ S. Adelberti Aquisgrani transsumptum anno 1668, permissu adm. R. D. Hermanni Rimbergh, decani et pastoris. *Secundum hæc iste codex Aquisgranensis referendus esse ad seculum* X, *ante cujus medium* S. Wenceslaus *martyrium subiit. Verumtamen (si is codex re vera tam antiquus sit) ut illum circa finem seculi* X *potius, quam citius, scriptum credamus, omnino persuadet altera Papebrochii annotatio ibidem addita; contineri scilicet in eodem Vitam S. Adalberti, Pragensis episcopi, cum hoc exordio :* Est locus in partibus Germaniæ. *Sanctum autem Adalbertum anno* 997 *martyrio coronatum fuisse, Vitamque illam sub Ottone III imperatore, qui initio seculi* XI *obiit, scriptam esse, ostendit Henschenius in ejusdem sancti episcopi martyris, gestis ad diem* XXIII *Aprilis.* F

qui se jussu Ottonis II imperatoris

9 *Ad hæc ipse Papebrochius de dicti codicis antiquitate dubitasse videtur; nam cum ante notasset illum esse* annorum circiter DC, *deinde pro* DC *substituit* DCC. *Sed quidquid sit de codicis illius ætate, auctor Vitæ anonymus in Prœmio asserit, se* victoriosissimi imperatoris augusti Ottonis II jussu eam scripsisse. *Quod si verum sit, oportet, illum scripsisse ante Christannum; nam Otto II anno* 983 *diem suum obiit. Atque hinc suspicari quis posset, hanc Vitam unam ex illis fuisse, de quibus Christannus supra num.* 3 *meminit; præsertim cum apud utrumque biographum nonnumquam eadem phrases occurrant, ut videatur alteri præluxisse. Verum tantam istius Vitæ antiquitatem aliæ rationes plus quam suspectam faciunt. Adverterat Papebrochius dictam Vitam in codice Aquisgranensi carere omni clausula, quali solent hujusmodi lucubrationes terminari, ideoque suspicatus non integram esse, Balbinum consuluit. Hic vero respondit, æquam fuisse ipsius suspicionem : nam in codice MS. capituli metropolitani Pragensis signato R.* XII *eadem Vitam legi in fine auctiorem, in cujus calce solita de Deo clausula additur :* Cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

10 *Porro quæ in Aquisgranensi desunt, ex Pragensi*

AUCTORE C. S.

s cripsisse profitetur, certe antique est,

A *gensi ad Prapebrochium misit Balbinus, eaque præcipue continent insigne miraculum, quod biographus sua ætate ac* nuper actum *ait, nempe, ut subdit,* anno Christi millesimo nonagesimo secundo. *Procul igitur is abfuit ab ætate Ottonis II aut etiam tertii, quarum prior anno* 983, *alter* 1002 *vivere desierunt. Reponi quidem hic posset, ista Vitæ sub Ottone II scriptæ postmodum ab aliquo adjecta fuisse; nec spernenda esset hæc objectio, nisi præter omissionem solitæ clausulæ in Aquisgranensi codice, etiam ipsius biographi crassus error eumdem diu post Ottoni II tempora scripsisse, potius suaderet. Etenim, ut prætercam ipsius manifestum errorem, quo Spitigneum e Bohemiæ principibus primum baptizatum fuisse scribit, cum id de Borzivio, ejusdem Spitignei patres constet; non dubitavit* S. Wenceslai *ducatus initium, regnante Ottone, collocare.* Patre, *inquit,* interim... universæ carnis viam ingresso, juvenis ipse (*S. Wenceslaus*) senum exempla actibus declarans, sub regis serenissimi Otthonis fulgente potentia, favorabili populorum assensu in paterni ducatus successionem... delectus et in principalis sedem dignitatis est elevatus.

sed aliunde multum priori cedit,

B 11 *Hoc autem qua verisimilitudine asserere potuit biographus, si scripserit sub Ottone II, cujus pater Otto I vix, aut ne vix quidem regnare cœperat, moriente* S. Wenceslao, *cujus cædem mox a coronatione sua armis vindicare aggressus est, uti* § 3 *pluribus probabo? Thomas Joannes Pessina in Phosphoro ecclesiæ Pragensis pag.* 617 *et sequenti eadem verba, quæ ex Pragensi codice a Balbino ad Papebrochium transmissa dixi, recensens, pro iis laudat* Cosmam in Vita et Pass. S. Wencesl. parte 2, *atque ita Vitæ, de qua agimus, auctorem Cosmam, decanum scilicet Pragensem, facit, a quo etiam observat, insigne istud miraculum repeti in Chronico ad annum* 1092. *Et vere istud legitur, et quidem eisdem magnam partem verbis in Cosmæ Chronico Bohemiæ, non tamen ad annum* 1092, *sed* 1091 *in gemina editione Hanoviensi anni* 1607 *et* 1621, *qua utor, et quarum altera etiam usum Pessinam esse, colligo ex pagina ab eodem assignata. Dubito autem, utrum Pragense Vitæ MS., a Pessina laudatum, Cosmam auctorem præferat, an vero Pessina ex miraculo, in hac et in Chronico Cosmæ eodem fere modo relato, illam Cosmæ esse conjectaverit.*

nec a me edenda est,

12 *Dubitandi ratio est, quod Balbinus de eadem Vita a Papebrochio, ut num.* 9 *dictum est, consultus, rescripserit, in codice MS. capituli metropolitani Pragen-* C *sis, post aliam Vitam S. Ludmillæ et* S. Wenceslai, *Vitæ, quam modo examino, tantum præmitti:* Idem de eodem, *nulla facta auctoris mentione. Secundo, quod Cosmas ipse in Chronico gesta Borziovii, Spitignei, Wratislai, sanctique* Wenceslai *inter annos* 895 *et* 927 *præteriens, hanc silentii sui causam alleget:* Quia jam ab aliis scripta legimus, quædam in privilegio Moraviensis ecclesiæ, quædam in Epilogo ejusdem terræ atque Boemiæ, quædam in Vita vel Passione sanctissimi nostri patroni et martyris Wenceslai: nam et escæ execrantur, quæ sæpius sumuntur. *Igitur tunc saltem nondum scripserat* S. Wenceslai *Passionem, alioquin enim ad hanc potius, quam ad scriptam ab alio lectorem remisisset. Minus etiam verisimile est, memoratam Vitam ab eodem postea compositam esse; quia cum ipse in Chronico cædem* S. Wenceslai *anno Christi* 929, *mortem vero Henrici Aucupis et successionem Ottonis I anno* 936 *illigans,* Wenceslaum *septem circiter annis ante initium regni Ottonis obiisse statuerit, dicendus alius ab illo fuisse auctor dictæ Vitæ, in qua laudatus Otto jam regnasse dicitur, quando* S. Wenceslaus *adhuc juvenis in paternum ducatum suffectus fuit.*

13 *Non possum igitur dictam Vitam adscribere Cosmæ Pragensi, qui nullam in ea partem habere videtur, nisi forte pauca addita de miraculis, quamquam* D *et hæc ab alio ex Cosma addi potuerint. Ceterum ex dictis collige, Vitam illam seculo* XII *recentiorem non esse, ac forte etiam antiquiorem, cum mihi quidem probabilius appareat, ista pauca de miraculis vetustiori Vitæ a quopiam addita fuisse. Verum etsi anonymus iste aliquo temporis spatio Christannum præcessisset, hoc exiguum esse, ac certe multum concedere debet Christanno, qui res patrias domesticasque sancti Patrui melius perspectas habuisse censendus est, quique nec diligentiam in inquirendo, nec personas, quas consuleret, sibi defuisse profitetur. Quapropter istud anonymi Opusculum minime edendum statui, sed tantum in Annotatis observandum, ubi hoc a Christanno dissentit. Miraculum vero, quod in eodem legitur, in Appendice post Vitas dabo ex laudato decano Pragensi Cosma, quem constat eodem tempore, quo contigit, Pragæ vixisse. Pergo alias Vitas MSS. recensere.*

sed tantum pro Annotatis adhibenda.

Ejusdem Acta per Laurentium monachum Casinensem scripta

14 *Petrus diaconus, monachus et bibliothecarius monasterii Casinensis in Opusculo de Viris illustribus Casinensibus cap.* 6 *hæc ait:* Laurentius ejusdem cœnobii monachus, scientia antecessorum suorum post sanctissimum Benedictum nulli inferior, factus episcopus, B. Mauri Vitam ac Castrensis episcopi Passionem versibus adornavit: Historiam E quoque S. Wenceslai et Sermonem de Benedicti vigilia elegantem composuit. *Ad hæc Petri dicta Joannes Baptista Marus, primus ejusdem Opusculi editor, quædam ad propositum nostrum facientia annotavit. Observat ibidem ex Arnoldo Wionio in Ligno vitæ, laudatum Laurentium incertæ sedis episcopum fuisse, prædictamque* S. Wenceslai *Historiam exstare MS. in bibliotheca Casinensi. Subdit, sese eamdem pariter MS. habere cum hoc exordio:* Dominus ac Redemptor noster humanis visibus *etc; spondetque eam cum aliis Sanctorum Vitis hactenus ineditis bono publico typis vulgaturum: ac denique statuit, Laurentium circa annum Christi* 950 *floruisse. Ita legitur in Thesauro antiq. et Hist. Italiæ per Grævium et Burmannum tom.* 9; *nam in editione Muratorii tom.* 6 *Rerum Italicarum pro dicto anno* 950 *mendose habetur annus* DCCL.

habemus ex codice Vallicellensi;

15 *Habemus et nos ejusdem Vitæ apographum, Papebrochii manu ex P. Gallonii collectaneis lib. P, qui in Vallicellensi bibliotheca Romæ servabantur, transcriptum et Laurentio monacho Casinensi in fronte attributum. Scriptionis suæ finem modumque in Præfatione sua ipse Laurentius indicat his verbis:* Hujus itaque scribendæ Passionis operam dare, F inertes licet, a quibusdam compulsi, idcirco studuimus, quatenus tanti claritas luminis, apud suos oppido fulgens, Latio veritatis cupido non deesset. *Rursum post aliqua ibidem;* Interea lecturos hæc, *ait,* quosque cernuo precamine flagitamus, quo, livore semoto invidiæ, dignanter corrigant, quod improbandum cognoverint... Nos quoque noverint, non generaliter cunctis, sed specialiter quibusdam devotis postulantibus, in modum commonitorii, quæ veraci relatione comperimus, exarasse. *Pietatem igitur fovendam potius, quam historiam scribendam in hoc Opusculo sibi proposuit Laurentius; quod etiam ex toto contextu abunde patet. Ad ætatem quod attinet, ipse quoque in eadem præfatione significat, sese* S. Wenceslai *temporibus saltem proximum vixisse. Verba ejus accipe.*

sed neque accurata sunt,

16 Martyrialis tamen B. Wenceslai laurea robustius quodammodo asserit (*divinam in creatis rebus providentiam*) qui nuper brumalibus Septentrionalis axis nivibus, quasi novus eminens Titan, cunctum noxii temporis frigus noscitur repulisse. Unde ejus beatissima passio tanto venerabilius amplectenda ac recolenda est, quanto eam divinis illustratam virtutibus nostra nobis sæcula contulere. *Sed*

A *Sed tantæ biographi antiquitati non respondet ejusdem in nostro apographo narratio, quæ, si non hominem ætate S.* Wenceslai *multo posteriorem saltem de ejusdem Sancti ipsiusque temporis Bohemiæ rebus male instructum prodit. Dabitur forsitan hinc inde errores illius assignandi occasio in Commentario vel Annotatis; unum hic interim juverit observasse.* S. Wenceslai *translationem vetero-Boleslavia Pragam factam scribit* tempore domni Alberti, aimifici confessoris atque pontificis, *quem etiam velut loci episcopum suum in hac translatione operam contulisse affirmat.*

neque hic typis vulganda. 17 *Contigit illa, ut loco suo probabimus, anno* 939 *vel* 940, *quo tempore Praga cum Bohemia suberat episcopatui Ratisbonensi, a quo primum avulsa fuit temporis S. Wolfgangi, qui non ante annum* 972 *Ratisbonensem cathedram obtinuit. Porro prædictæ translationis tempore ac deinceps usque ad S. Wolfangum nullus Albertus Ratisbonæ episcopus sedit. Primus autem episcopus Pragensis fuit Dithmarus, secundus S. Adalbertus; quem si Laurentius per* Albertum *designet, ut certo facit, nimium a vero tempore aberravit, simulque prodit, sese de rebus ad* S. Wenceslaum *et Bohemiam spectantibus non bene edoctum, et a* S. Wenceslai B *ætate longius abfuisse, quam in Præfatione insinuaverat. Hæc paulo latius observanda censui, ut noverit lector, cur Vitam, cujus auctorem Petrus diaconus tantopere laudavit, Joannes Marus* S. Wenceslao *synchronum aut pene synchronum fuisse scribit, cur, inquam, Vitam illam minime edendam statuerim. Ceterum de Vita loquor, qualis exstat in apographo nostro Galloniano; nam aliud ejusdem exemplar non vidi.*

Alia Vita ab Hyzone Pragensi episcopo, 18 *Alium denuo antiquum* S. Wenceslai *biographum laudat Pessina in Phosphoro ecclesiæ Pragensis pag.* 613 *et alibi, Hyzonem scilicet, quintum episcopum Pragensem, cujus notitiam præmiserat ibidem pag.* 599, *ubi illum in serie Pragensium episcoporum hoc modo recensuit;* Iso vel Hyzo, baro Bohemus, cognomento Weprek, ex præposito Pragensi *(factus episcopus)* Obiit an. MXXX, die XXX Januarii. *Initium Vitæ per illum scriptæ pag.* 613 *tale dedit.* Crescente fide Christiana in diebus illis. *Est et mihi præ manibus exemplar Passionis cum eodem exordio, sed sine nomine auctoris transsumptum ex MS. codice serenissimæ reginæ Sueciæ, in quo etiam eadem verba leguntur, quæ Pessina ex suo pagina proximæ citata exhibuit. At sive hæc Hyzonem, sive alterum auctorem habeat, parum refert, cum fere tantummodo sit compendium Opusculi Christanni, quod excudemus. Verumtamen si certo* C *constaret, illam Hyzonis esse, valeret ad Christanni dicta confirmanda, infirmandaque quædam alia, quæ tam Christanno, quam huic scriptori prorsus ignota fuisse dicenda sunt, licet ea hujusmodi sint, quæ ab illis non facile potuissent ignorari vel prætermitti.*

alia a Joanne, primum Litomisslensi, 19 *Ceteris omnibus prolixior Legenda alia est, Passionem, Translationem ac Miracula* S. Wenceslai *complectens, quam, curante Joanne Baptista Van Hollant ex Homiliario Pragensi descriptam, Majores mei anno* 1642 *Pragæ obtinuerunt. Exordium hujus est:* Ut annuntietur in partibus Bohemiæ Nomen Domini, et laudis ejus magnitudo audiatur in omnibus confiniis ejus *etc. In apographo nostro nullus auctor appositus est; sed Bohuslaus Balbinus in litteris anno* 1669 *ad Papebrochium datis monuit, in suo sub calcem hæc legi:* Expliciunt dicta R. in Christo patris et D. D. Joannis episcopi Olomucensis, et cancellarii divæ memoriæ D. imperatoris Karoli, de Vita et miraculis beatissimi Wenceslai, martyris gloriosi. *Hunc Joannem ego alium fuisse credo a synonymo episcopo Olomucensi, cognomento* Dubravio, *qui sub Carolo V et Ferdinando I imperatoribus floruit, scripsitque Historiam Bohemiæ, typis editam, ex cujus libris 4 et 5 Laurentius Surius* S. Wenceslai *gesta recensuit. Credo, inquam, Joannem hunc fuisse cognominatum* de Novoforo, *Li-*

tomisslensem prima, ac deinde Olomucensem episcopum. D *deinde Olomucensi antistite scripta,*

20 *Pessina apud Balbinum lib. 3 Epitomes in Notis ad caput 10 illum inter episcopos Litomisslenses secundo loco sic memorat:* Joannes de Novoforo, episcopus Litomisslensis et aulæ imperialis apud Carolum IV cancellarius. *Idem is in Catalogo episcoporum Olomucensium, inter scriptores Bohemiæ edito, refertur his verbis:* Joannes de Novo foro episcopus Lythomislensis, ac Caroli augusti cancellarius ad ecclesiam Olomucensem postulatus, ipsius curam non invitus suscepit... Moritur anno Christi CCCLXXX supra millesimum. *Ratio autem, cur ita sentiam, præter titulum cancellarii Caroli imperatoris, tam in Pragensi Vitæ apographo, quam in duobus locis adductis, ipsi additum, hæc est, quod hæc Vita non semper consentiat cum Historia Dubravii, quodque Balbinus in Epitome et Pessina in Phosphoro laudent Joannem episcopum Litomisslensem, et Pessina aliquando etiam ipsius verba recitet, quæ in MS., de quo agimus, reipsa leguntur. Itaque, si hæc vita laudatum Joannem de Novoforo auctorem habeat, non potest esse medio seculo* XIV *multum antiquior; nec magnæ auctoritatis, quantum ad* S. Wenceslai *gesta pertinet.* E *Quapropter et hanc ineditam relinquam, ex eaque solummodo quædam recentiora miracula excerpam et ubi operæ pretium videbitur, aliqua in Commentario memorabo.*

21 *Aliam rursus Vitam satis prolixam habemus ex MS. Maximini Trevirensis, cujus hoc exordium est:* *aliæ ab anonymis concinnatæ* Oportet, nos, fratres charissimi vitam et passionem S. Wenceslai, martyris Christi, fideliter considerare, consideratamque memoriis nostris studiose commendare. *Hæc, uti verba data indicant, proprie sermo est de sancti Ducis gestis et martyrio, ac forte pro concione dictus, præsertim cum post pauca ibidem sequatur:* Convenienter enim beati patris nostri Wenceslai natalem solemniter celebramus etc. *Præcedenti etiam longior est altera, auctoris pariter anonymi, cujus triplex exemplar, aliud alio auctius, nacti sumus. Horum præcipuum, curante Baptista Van Hollant, Societatis nostræ presbytero, descriptum ex Passionali Pragensi, complectitur Vitam, martyrium, translationem et miracula, sed pauca tamen præter ea quæ dedit Christannus. Secundum apographum P. Joannes Gamans, in Opere nostro sæpissime laudatus, ad Majores nostros transmisit* ex MS. abbatiæ Stenfeldensis perantiquo, *ut in ejus fronte annotatum legitur. Utriusque idem exordium est;* Oriente jam sole Christianæ religionis in terra horroris et vastæ solitudinis Bohemia *etc.; sed Pragense exemplar in fine* F *auctius est, addita scilicet narratione de Podevini morte ac prodigiis ex Christanno mutuata.*

22 *Tertium denique apographum, ab eodem Gamansio acceptum ex MS. Carthusiæ Chamnicensis,* *enumerantur* *caret Prologo, ac præterea in principio ac fine ex vitio codicis mutilatum est. Auctor anonymus ætatem suam operamque, quam in hac Vita scribenda præstitit, in Steinfeldensi ac Pragensi codice indicat,* Hæc autem, *inquiens,* in diversis voluminibus comperta, in hoc Opusculo breviter compegimus... Et quædam certa revelatione * fratrum * Ordinis Prædicatorum, de apparitione Christi regi Daciæ, et de resuscitatione puellæ defunctæ, didicimus, et huic Opusculo inseruimus compendiose. *Hinc statuat eruditus lector, cujus auctoritatis esse debeat Vita hæc quam anonymus, seculo* XIII *certe non antiquior ac forte etiam junior ex variis corrasit. Hactenus de Vitis MSS. Longioribus. Inter breviores una notatur desumpta* ex MS. canonicorum regularium in Corcendonc juxta Turnhoutum *(in Brabantia)* quod inscribitur Secunda pars diversarum Legendarum. *Incipit:* Beatus Wenceslaus ex Christianissimo patre Bohemorum duce genitus *etc; eademque inter Legendas Sanctorum*

* al. relatione
* vel. fratris

AUCTORE C. S.

Polonix, Hungariæ, Bohemiæ etc typis Cracoviensibus edita extat anno 1511.

Alia denique auctorem præfert Carolum IV

23 *Altera, pariter e brevioribus, ob auctorem, quem præfert, minime prætereunda est. Excepta notatur* ex Breviario pergameno, in magno folio, ecclesiæ S. Viti Pragensis, cui titulus : Liber viaticus dni Joannis Luthomuslensis episcopi, imperialis cancellarii. *In apographi nostri margine observandum adscripsit Conradus Janningus noster,* librum istum esse scriptum magna et nitidissima characterum forma, in folio grandi, spissitudine supra mediocrem, rubro panno circum obductum. *Rubrica vero, eodem Janningo teste, sic habet* : Incipit Historia nova de sancto Wenceslao martyre duce Bohemorum per dominum Karolum imperatorem Romanorum, regem Bohemiæ compilata. *Joannem, cognomento* de Novoforo, *episcopum Litomisslensem ac deinde Olomucensem, fuisse Caroli IV imperatoris ac Bohemiæ regis cancellarium, supra num.* 20 *etiam ex aliis ostendimus, atque adeo negari non potest, eam Vitam a laudato imperatore compositam fuisse, quæ ejusdem nomine exstat in prædicti Joannis episcopi viatico, sive divinorum Officiorum libro, quem in itineribus secum* B *ferre solebat.*

imperatorem et Bohemiæ regem,

24 *Nec ab hujusmodi scriptione alienum videri debet Caroli ingenium, qui, teste Joanne archiepiscopo Pragensi in Oratione, quam in ejusdem imperatoris funere habuit,* Horas suas canonicas, sicut unus sacerdos dicebat, *quique, ut ibidem præmissum erat,* Psalterium in aliquibus locis pulcherrime exposuit, similiter et Evangelia et Orationes et alia magistralia similiter componebat * sæpius. *Stilus quoque tam vitiosus non est, quin Caroli esse possit, quantum mihi quidem apparet ex Vita ejusdem imperatoris, quæ ipsomet auctore edita exstat. Est autem Historia, de qua agimus, divisa in partes duas et hæ singulæ in lectiones sex pro gemino Officio ecclesiastico partitæ. Pars prior* S. Wenceslai *vitam et martyrium continet ; secunda ejusdem corporis translationem Boleslavia Pragam, et aliquot miracula sub hoc novo titulo :* Sequitur legenda de translatione sanctissimi et egregii martyris Wenceslai, ducis Bohemorum. *Hinc utcumque dubitari posset, an secunda pars Carolum etiam auctorem habeat, præsertim cum in hac phrasis quoque magis inconcinna sit, quam in priori.*

* al. commentabatur

quam secundo loco excudemus.

25 *Attamen longe verisimilius est, utramque ejusdem auctoris esse ; tum quod alias imperfecta esset* S. Wenceslai *Historia (quippe in qua de sancti Martyris trans-* C *latione et præcipuo cultus ac corporis loco nulla mentio haberetur) tum quod pars prior solita clausula careat, qua non caret altera ; quodque hæc sic ordiatur, et facile pateat, totum istud Opusculum bifariam divisum fuisse, ut pars prior pro sex Lectionibus Officii in Sancti festo natali, alteraque pro totidem in ejusdem translationis festivitate usui esset. Visum autem mihi fuit eam Vitam edere, quia compendiose continet ea fere omnia, quæ Actis a Christanno conscriptis alii prolixiori stilo addiderunt. Ceteras Vitas omnes hactenus enumeratas, uti et plures alias ex istis contractas, quas nil opus est recensere, ineditas relinquam ; in Commentario tamen examinaturus præcipua earumdem asserta, quæ Christanno ignota aut ab eo omissa fuere. Præterea etiam unam et alteram Translationem MS., quia vix quidquam continent præter ea, quæ scripsit Christannus : pauca vero addita in Commentario recensebo. Hactenus de MSS.*

Scriptores aliquot, qui de illo in libris meminerunt.

26 *Scriptores varios, qui libris typis excusis de* S. Wenceslao *egerunt, in decursu Commentarii sæpissime laudabimus ; juverit tamen de paucis hic nonnulla præmisisse. Petrus de Natalibus, episcopus Equilinus, in Catalogo Sanctorum lib.* 8, *cap.* 127 *ipsius elogium recensuit, nescio, ex quo MS., at certe pessimo; cum sanctum, quem* Wenceslaum *appellavit, fratrem Henrici imperatoris fuisse, ab eoque Christianæ religionis ergo occisum dixerit. Laurentius Surius,* D *ut supra memini, ejusdem sancti Ducis Martyrium ex Historia Bohemica Joannis Dubravii, Olomucensis episcopi, compilavit. Ejusdem elogia Æneas Sylvius, postea Romanus Pontifex, Pius II dictus, cap.* 15, *Georgius Bartholdus a Braitenberg in Bohemia Pia, Bohuslaus Balbinus e societate Jesu in Epitome ac Miscellaneis Rerum Bohemicarum, aliique ediderunt. Peculiare de eodem Sancto Opus composuit Joannes Tanner, quod* Trophæa S. Wenceslai, regni Bohemiæ patroni *inscriptum, Pragæ anno* 1661 *in folio typis excusum fuisse legitur in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu ; verum is Tanneri liber ad manus nostras non pervenit. Denique, ne longior sim, Adrianus Bailletus Vitam Gallicam ex variis composuit, et inter Acta Sanctorum ad hunc diem Septembris vulgavit.*

§ II Illustris Sancti familia et nativitas; sancta educatio et studium litterarum.

E

B*ohuslaus Balbinus in Notis ad SS. Ludmillæ et* Wenceslai *Vitam scriptam a Christanno, longam sancti Ducis genealogiam contexuit, quam non lubet mihi hic examinare. Avum habuit, ut supra num.* 1 *dictum est, Borzivoium, ab aliis etiam Borivoium appellatum, cujus ea magna laus est, quod e Bohemiæ ducibus Christianam fidem primus amplexus fuerit, eamdemque etiam cum præsentissimo ducatus sui amittendi periculo constanter tenuerit ac propagarit. Borzivoius (ut verbis Christanni in Vita S. Ludmillæ ad diem* XVI *hujus mensis data, utar)* habuit etiam uxorem, nomine Ludmillam, filiam Slaviboris comitis ex provincia Slavorum quæ Bssovo antiquitus nuncupabatur, nunc a modernis ex civitate noviter constructa Mielnik vocitatur ; quæ, sicut ei par fuerat in errore gentilitatis, immolando simulacris, ita et in religione Christiana imitando, imo præcellendo virtutes sui viri, facta est vere Christi famula.

Sancti avus Borzivoius, avia S Ludmilla,

28 *Ne actum agam, cogor lectorem pro hisce ad Vitam S. Ludmillæ et Commentarium illi prævium remittere, ubi utriusque ad Christi sacra ab idolis accessionem, toleratam propterea e suo Bohemiæ ducatu expulsionem, felicemque reditum, et cetera ad ambos spectantia, relata illustrataque reperiet. Hinc in primis corrigendus anonymus, qui in Vita, quam jussu Ottonis II imperatoris a se scriptam profitetur, sic* F *loquitur, quasi Spitigneus primus e Bohemiæ ducibus Christo nomen dedisset.* Cui *(Bohemiæ, inquit)* jam regnante felicis memoriæ præclarissimo rege Henrico *(Aucupe)* quidam gentis illius progenie clarior, ac potentia in cives eminentior, Zpirigneus nomine principatus regimen sub regis dominatu impendens, divinitus dulci voto attactus, sacri fontis mysterio regenerari non parum anhelans, Baptismo mundatur. *Ad Christannum redeamus, qui sic prosequitur :* Suscepit autem ex ea *(ex S. Ludmilla)* sæpe memoratus princeps *(Borzivoius)* tres filios, totidemque filias... Peractoque temporis cursu, plenusque dierum bonitateque, diem clausit ultimum.

primi Christiani duces Bohemiæ ;

29 *Duo filiorum nomina nota sunt ex Christanno, Spitigneus scilicet et Wratislaus ; ambo tam piis parentibus digni, et in ducatum invicem successores. Tertium Joannes Dubravius, Olomucensis episcopus, lib.* 2 *Historiæ Bohemiæ, et Bohuslaus Balbinus Boleslaum appellant, quem suscepto Baptismate, infantem obiisse aiunt. Trium filiarum nomina latent, nec de illis quidquam reperi, nisi quod Balbinus scribit, de illis mentionem fieri in quodam vetusto Breviario ecclesiæ Pragensis. Spitigneus, natu major, in paternum ducatum*

patruus Spitigneus, pater Wratislaus,

A *catam prior successit eumdemque post Christianum piumque regimen, cœlebs, aut certe sine mascula prole moriens, fratri suo Wratislao reliquit. Wratislaus ejus nominis I Bohemiæ dux, parentum suorum vestigiis insistens, religionis suæ monumentum in castro Pragensi erexit ecclesiam S. Georgii martyris. In hac idem ipse sepultus, ob vitæ sanctitatem* Beati *titulum meruit, jam antiquitus ejusdem tumulo inscriptum, teste Balbino in Miscellaneis Bohemiæ, decade* 1, *lib.* 4, § 4, *ubi ejusdem tamquam* Beati *elogium exhibuit.*

pii duces Bohemiæ; mater Dragomira,

30 *Joannes Ludovicus Schonleben in Anno sancto Habspurgo-Austriaco eumdem Wratislaum cum Beati titulo ad diem* XIII *Februarii etiam celebrat : sed nec edicit, cur id eo die faciat, nec ipse, nec laudatus Balbinus, aliud cultus indicium præter dictum* Beati *titulum sepulcro inscriptum allegant. Talis ac ex talibus parentibus natus cum esset Wratislaus, nihilominus uxorem duxit ethnicam, nomine* Dragomiram, *vel* Drahomiram, *genere quidem inter Bohemas nobilissimam, sed, ut deinceps patuit, animi vitiis, ac in primis atroci in Christianos odio, dominandique libidine tam infamem, ut altera Jezabel a Bohemis scriptoribus merito fuerit vocitata. Cur autem Christianus piusque princeps, vivente etiam tunc sancta illius matre Ludmilla,* B *puellam ethnicam matrimonio sibi copulasse videri possit, duæ rationes potissimum mihi occurrunt. Prima esse potuit, quod Christi sacra tunc temporis haud ita pridem in Bohemiam invecta, nondum inter primates tam communiter recepta essent, ut e primaria gentis nobilitate virgo Christiana in principis thorum facile posset assumi ; quodque periculosum videretur e gente extera religionis ergo aliam arcessere ; cum recens ante oculos versaretur exemplum in Borzivoio Wratislai patre, quem ob eamdem religionem susceptam rebelles subditi e ducatu suo olim deturbaverant. Consule Vitam S. Ludmillæ cap.* I.

mulier e Slavorum genere nobilis,

31 *Altera ratio, quam scriptores neoterici passim afferunt, pariter verisimilis apparet. Aiunt scilicet, vafram Dragomiram, quæ, ut dominaretur, nihil non audebat, ante nuptias ficto animo pollicitam fore, ut Christianis mysteriis sese imbui initiarique curaret ; sed deinde principi junctam, promissa sua primo varie elusisse differendo, ac denique nihil pensi habuisse. Balbinus in mox laudato Wratislai elogio asserit, hæc ipsa in Christanno legi, in quo ego eadem frustra quæsivi. Id sane constat, Dragomiram, non modo ethnicam et idolis deditam fuisse, verum etiam juratam Christianæ religionis hostem, quam et per S. Ludmillæ, socrus suæ diram* C *strangulationem, et per violentam sancti filii sui* Wenceslai *educationem, arreptamque tyrannidem ac cleri persecutionem, ac forte etiam per ejusdem Sancti necem e Bohemia eliminare conata est. Tradunt denique communiter Bohemiæ scriptores (Christanno tamen forsitan ex reverentia in aviam, tacente) eam ad id impietatis tandem devenisse, ut Deo vindice, a dehiscente terra absorpta perierit ; de qua re consule, si lubet dicta nostra in Annotatis ad Cap. 3 Vitæ S. Ludmillæ lit. c. Modo ad memoratas nuptias redeamus.*

sed ethnica et Christianis infensissima.

32 *Pius Bohemiæ dux Wratislaus* duxit uxorem (*verba Christanni sunt*) nomine Dragomir, ex provincia Slavorum paganorum, quæ Ztodor dicitur, Jesabeli illi assimilandam, quæ prophetas malitia sua trucidavit ; seu Evæ, protoplasti uxori, quæ Cain et Abelem enixa est. *Balbinus in Notis de ejusdem Dragomiræ stirpe observavit sequentia :* Drahomiram alii scriptores appellant, nobilissimo genere ortam apud Lucenses, seu Zatecenses. Paprocius Drahomiram Wlatislai Lucensis principis filiam facit; Wenceslaus Ripa neptem Wlatislai ex Brzoslao; at Hagecius et Waleslavinus adversantur utrique ; stirpem enim Wlatislai Lucensis in filio Zbislao, quem pædagogus, Thuringus natione, per summum scelus occidit, interiisse scripserunt. *Ex quibus colligere licet,* D *dubia esse cetera de Dragomiræ natalibus præter ea, quæ Christannus, ejusdem e filio nepos, scripta reliquit. Provincia Ztodor, quam Balbinus per* Lucensem *seu* Zatecensem *interpretatus est, eodem teste in lib.* 3 *Miscellaneorum Bohemiæ, cap.* 4, § 2, *olim suos proprios duces habuit, nunc una e regno Bohemiæ est.*

AUCTORE C. S.

Ejusdem Sancti frater impius Boleslaus, soror vero

33 *Itaque* Dragomira (*subdit Christannus*) peperit ex ipso principe (*Wratislao*) natos binos, unum vocitatum Wenceslaum, alterum vero Boleslaum ; *quorum hic matri quam patri similior, per sui sancti Fratris cædem ducatum Bohemiæ sibi impie vindicavit. Ex eodem tam dispari conjugio etiam prodiit pia Pribislava, seu* Przibislava, *cujus honorifice meminit Christannus in Vita edenda num.* 31 *his verbis :* Venerabilis matrona, soror videlicet beati Martyris, Przibislava vocabulo, ab ipsis cunabulis Christo Domino fuerat edocta servire Deo secundum documenta Evangelica sine querela. Postquam enim eam Dominus a jure maritali solverat, totam se mancipaverat Deo famulandam, æstuanti sitiens animo velamine sacro contegi, die noctuque instanter orationibus, jejuniis, vigiliisque persistens. E *Eadem ibidem num.* 10 *dicitur* soror ejus Przibyslawa, quantum humanus oculus potest præjudicare sub sacro habitu sanctissime vivens ; *sed an per* sacrum habitum *ipsius vita monastica, an, quod verisimilius est, viduitas Deo dicata hic designetur, certo dici nequit,*

Przibislava piissima, cujus ut Beatæ corpus

34 *Balbinus in Miscellaneis Bohemiæ, decade* I, *lib.* 4, § 5 *ejusdem matronæ elogium texens, scribit, illam suo tempore jam ab omni retro antiquitate accepto* Beatæ *imo etiam* Sanctæ *titulo honoratam ; corpus vero ipsius primo in pago Jablonna sepultum, cum miraculis inclaruisset, in structa desuper ecclesia ab ejusdem nomine* Sanctæ Przisbislavæ *dicta, religiose cultum fuisse. Inde, ait, illud anno* 1367, *jubente Carolo IV imperatore ac Bohemiæ rege, Pragam translatum et in ecclesia S. Viti una cum corpore Podevini, qui ut infra dicemus, ibidem etiam pro Beato habetur, in uno tumulo compositum esse. Hisce ut majorem fidem faciat, addit illustrissimi ac reverendissimi domini Joannis Ignatii Dlauhoveskii, suffraganei Pragensis, de eorumdem corporum inventione testimonium, quod totidem verbis hic subjicio.* Utrumque corpus, et B. Przibislavæ et B. Podewini, inventum, elevatum est, dum fundamenta novæ additæ ecclesiæ ad S. Vitum ponerentur anno MDCLXXIII, quod mihi F peccatori videre et utrumque tractare licuit, multoque populo et clero osculante, non sine lacrymis et magna teneritudine. Ita testor Joannes Ignatius episcopus Milevitanus, præpositus Pragensis, tum senior canonicus, et sexto jam tunc anno Bohemicus ecclesiastes in S. metropolit. Pragensi.

et nomen venerabile est.

35 *Joannes Ludovicus Schonleben in Anno sancto Habspurgo-Austriaco eamdem cum* Sanctæ *titulo ad diem* XVI *Augusti reposuit. Verum quantum ad mensem diemque attinet, haud dubie pro arbitrio suo, cum ejusdem nomen in nullo Martyrologio repererim, nec ipsius cultum (si tamen hodiedum perseverat) certo alicui diei annexum esse vel fuisse, a quoquam assertum legerim. Porro quod ex tam impia matre, qualis erat Dragomira, tam sanctus Filius, piaque filia adoleverint, post Deum verisimiliter acceptum referri debet eorumdem Christiano patri Wratislao, aviæque S. Ludmillæ, cui is, quia impietatem uxoris suæ probe perspectam habebat, liberorum suorum educationem commisisse credendus est. Certe Christannus in Vita edenda num.* 2 *testatur,* S. Wenceslaum, *Boleslaumque post Wratislai obitum ex communi optimatum consilio, non Dragomiræ, sed S. Ludmillæ educandos traditos fuisse :*

AUCTORE C. S.

A *fuisse; donec imperiosa mulier Dragomira per nefandas machinationes eosdem in suam tutelam tradi obtinuit; quemadmodum suo loco videbimus.*

S. Wenceslaus anno 908 natus creditur,

36 *Quo anno* S. Wenceslaus *in lucem editu fuerit, nec Christannus, nec alii antiqui biographi prodiderunt. Nihil quoque hac super re invenit Cosmas, Pragensis ecclesiæ decanus, qui seculo* XI *et* XII *floruit. Hic enim in lib.* I *Chronicæ Bohemiæ post aliqua ad Borzivoium sanctamque Ludmillam spectantia, inter quæ eorumdem filiorum ac nepotum natales perstrinxerat, mox subdidit:* Inter hos autem annos, quos intra subnotavimus, facta sunt hæc, quæ scripta prælibavimus: non tamen scire potuimus, quibus annis sint gesta sive temporibus. *Deinde subjecit annos Christi* 895 *et* 927, *inter quos dubium non est,* S. Wenceslaum *natum fuisse. Non obstante hoc veterum silentio, Wenceslaus Hagecius in Chronicis Bohemiæ, quæ anno* 1541 *Bohemica lingua vulgata Joannes Sandelus in Germanicam vertit annoque* 1596 *typis edi curavit, ejusdem Sancti Ducis nativitatem anno* 908 *non dubitanter innexuit. Hagecium secutus Balbinus est, tam in Epitome, quam in Miscellaneis Rerum Bohemicarum, eodemque teste, etiam ceteri Bohemiæ scriptores; quamvis idem Balbinus chronologiam Hagecii alibi* B *sæpe vitiosam esse conquestus sit, solideque probaverit.*

quod a vero non multum potest abesse; a S. Ludmilla pie educatus;

37 *Ego Hajecii chronologiam in rebus tam procul ab ipso remotis, ob manifestos errores, quorum aliquos suis locis notabo, etiam hic parvi facio, neque ipsi sine antiquiori teste aut argumento asserenti credere possum* S. Wenceslai *nativitatem in annum Christi* 908 *incidisse. At quantum ex variis Christanni assertis colligere mihi licuit, annus Sancti natalis, ab Hagecio assignatus, non longe a vero aberrare potuit; sic tamen, ut eumdem paulo citius potius, quam serius, natum suspicer. Ut ut sit, sanctum Puerum a prima ætate apud sanctam aviam Ludmillam educatum, sacræque fidei præceptis probe institutum fuisse, communis Bohemiæ scriptorum opinio est, quam etsi vetustiores biographi sileant, verisimillimam faciunt ipsius patris religio, notaque Dragomiræ impietas, uti supra observavi. Summæ enim in Christiano pioque principe imprudentiæ fuisset, Christianam prolem addictissimæ idolis matri erudiendam committere.*

litterarum studii causa mittitur Budecium,

38 *Eadem de causa non satis probatur mihi alia eorumdem scriptorum assertio, qua ferunt, Boleslai, secundo geniti filii, educationem Dragomiræ permissam, atque hinc ipsum tam disparem patri ac Fratri, tamque* C *similem matri moribus fuisse. Quod si ita est, oportet, Wratislaum uxoris suæ, vaferrimæ feminæ precibus blanditiisque fractum indulsisse, quod Christiani principis pietas ac præsens prolis periculum vetabant. Forte hæc ipsa duorum fratrum in moribus diversitas laudatos scriptores induxerit, ut Boleslaum non ab alia, quam a matre sua, morum præceptis institutum crederent. Ad* S. Wenceslaum *redeamus. Hic, ut primum ætas tulit, e sanctæ aviæ suæ disciplina Budecium transiit, animum litteris excolendi gratia, quæ ibidem a Christianis publice docebantur. Christannus num.* I *hac de re sic habet:* Præfatus dux Wratislaus... filium ... suum ætatis præeuntis (*id est, natu maximum*) Wenceslaum æstuantis animi in lege divina litteris imbuendum tradiderat in civitatem, quæ Budecz vocabatur, ubi ab antecedente fratre suo Spitihnæo in honore Principis Apostolorum B. Petri consecrata inerat et inest ecclesia.

academia olim celebrem civitatem:

39 *Balbinus in Miscellaneis Bohemiæ lib.* 3 *cap.* 17 *scribit, civitatem hanc a Croco II, Bohemorum principe conditam, vetustaque ethnicarum artium academia, quæ deinde a SS. Cyrillo et Methodio in Christianas scholas conversa sit, olim celebrem fuisse. Situm vero ejusdem ibidem non procul a Welwario, alibi quoque non longe a Praga assignat. De eadem, quæ jam dudum in ruinis jacet, etiam meminit Hagecius in* D *Chronico ad annum Christi* 905, *ubi cum de Christianis scholis ecclesiaque per Spitigneum in illa condita egisset, subdidit, ejusdem civitatis fossas in monte quodam seu colle, Pragam inter et Welwarium, suo tempore etiam apparuisse, ac præterea duas ibi ecclesias, unam SS. Petri et Pauli, alteram sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ exstitisse. Joannes Dubravius lib.* 4 *Historiæ Bohemicæ insuper tradit, præceptorem, quo sanctus Puer ibidem usus est, fuisse* Nycenum presbyterum, ludi illic magistrum; *quam vocem* Nycenum *Bailletus de ejusdem patria in Silesia interpretatus est, Gallice sic inquiens:* un pretre de la ville de Neisse en Silesie. *Verum ista Silesiæ civitas Latine* Nissa, *non* Nicea, *solet appellari; ac dubitari potest, an Dubravius ea voce presbyteri patriam, an nomen proprium voluerit indicare. Ceterum de eodem apud alios antiquiores nil legi.*

ubi dum degeret, singulari pietate eluxisse narratur.

40 *Haud magis scio, quam vetusto testimonio nitantur, quæ Balbinus lib.* I *Epitomes cap.* 4 *de* S. Wenceslao *Budecii commorante, ex aliis enarravit.* Nihil, *ait,* Wenceslao gratius, quam sacris interesse mysteriis et sacrificantibus ministrare. Tradunt, Wenceslaum, etiamnum puerum, id sibi velut proprium arrogasse, ut sacerdotibus panem, vinum E ac lumen in usus sacros quotidie ex peculio puerili præberet; quem morem, dum vixit, semper tenuit, atque, ut virtus seipsam auget atque acuit, eo progressus est postea, ut sua ipse manu vinum exprimeret, panem ad Sacrificium conficeret, pulvere ac mola et calcatis uvis, pro Deo non indecore sordidus. *Pro pane ac vino ab eodem, dum jam grandior esset, in Sacrificii usum confectis auctorem habemus Christannum in Vita edenda num.* 16: *reliqua vero a Balbino asserta forte non aliunde, quam ex piis conjecturis tradi cœperunt.*

§ III. Sancti successio in paternum ducatum et successionis tempus: ejusdem et fratris Boleslai educatio ob teneram ætatem sanctæ aviæ commissa: aliorum de hisce asserta discussa.

Patri mortuo S. Wenceslaus in ducatum Bohemiæ succedit,

Dum S. Wenceslaus *Budecii, ut diximus, in litterarum studia feliciter incumbebat, pater ejus Wratislaus supremum diem suum obiit, et ipse ex communi populi consensu in paternum Bohemiæ ducatum suffectus est. Christannus in Vita edenda num.* 16 *asserit, Wratislaum tunc* annorum fere triginta trium *fuisse; sed annum Christi, quo obiit, annotare neglexit, atque ita posteris divinandum reliquit. Alter biographus, qui se, jubente Ottone II, scripsisse, forte non veraciter, professus est, Spitigneum in Bohemia dominantem, sacroque Baptismatis fonte ablutum facit,* F jam regnante felicis memoriæ præclarissimo rege Heinrico; *hujus scilicet nominis primo rege Germaniæ, qui cognomento* Auceps *dictus fuit. Deinde Spitigneo Wratislaum, quem* Miratislaum *appellat, successisse statuit, et huic denique vita functo* Wenceslaum juvenem sub regis serenissimi Ottonis fulgente potentia, favorabili populorum assensu in paterni ducatus successionem suffectum esse. *Ita ipse, haud obscure prodens, illius temporis res Bohemicas sibi parum exploratas fuisse, simulque suspicionem movens de fide, qua se sub Ottone II scripsisse affirmavit.*

regnante in Germania non Ottone I, sed Conrado,

42 *Laudatus Henricus Conrado, exeunte anno* 918 *e vivis sublato, in Germaniæ regnum successit, et huic Otto I anno* 936, *ut habet communior sententia apud Pagium in Critica Baronii, aut certe anno* 937, *quemadmodum censuit Sigebertus Gemblacensis in Chronico. Itaque si huic anonymo credimus, Spitigneus Bo-*

A *Bohemis etiam præerat saltem anno* 918, *eidemque post patrem suum Wrastislaum* S. Wenceslaus *non ante annum* 936 *successit, dum scilicet Otto I jam regnabat in Germania. Non inquiro hic, an Spitigneus usque ad Henrici Aucupis regnum pertigerit; quod si de Wratislao Spitignei successore dixisset anonymus, haud gravate admitterem; sed nec hunc, nec illum, eodem Henrico regnante, primum baptizatum credo. At vero constat*, S. Wenceslaum *sub laudato rege Germaniæ Henrico ducatum Bohemiæ gessisse. Ita diserte docet Christannus Vitæ edendæ num.* 20, *ubi de piis sancti Ducis, impiisque Boleslai, fratris ejus, consiliis tractans*, Agebantur, *inquit*, hæc temporibus Henrici regis Saxoniorum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propitio, diadema imposuit, cui felix idem *(S. Wenceslaus)* amicus jungebatur assidue.

43 *Christanno consonat Witichindus, monachus Corbeiensis ac vetustissimus Saxoniæ scriptor, qui non uno in loco* S. Wenceslaum *ad Henrici Aucupis regnum retulit. Verba illius infra num.* 82, 159 *et* 160 *recitabimus. Obscurum est, quid hac in parte senserit Sigebertus Gemblacensis, cum de Spitigneo, Wratislao ac* Wenceslao *simul, nec sine errore in Chronico ad annum Christi* 921, *quo regnabat Henricus, ista consignaverit*: Ziptineus, dux Boemiæ, ad fidem Christi conversus, juste et religiose in Boemia principabatur, et post eum Vuatizlaus filius *(imo frater)* ejus. Post Vuatizlaum Vuenceslaus, filius ejus, justitia et sanctitate præclarus. *Ita editio Auberti Miræi, qua etiam vitiosiores sunt editiones Parisinæ anni* 1513 *per Henricum Stephanum, annique* 1583 *per Michaelem Sonnium typographum vulgatæ. Utut sit, ex dicendis* § 5 *manifestum erit*, S. Wenceslaum *sub Henrico Aucupe Germaniæ rege Bohemis suis ducem sic præfuisse, ut ad Ottonis I regnum vix aut ne vix quidem vivendo pertigerit. Hactenus de anonymo, qui* S. Wenceslai *ducatus exordia sub Ottone I palpabili errore reposuit.*

vel Henrico Aucupe,

B

44 *Ab illo longe dissidet Hagecius in Chronico Bohemiæ, in quo Wrastislai mortem anno Christi* 916 *affirmanter illigavit; quod etsi a vero minime abhorreat, Hagecio tamen, multa leviter asserenti, atque in chronotaxi, tum sæpe alias, tum in Spitigneo, Wratislao sanctoque* Wenceslao *alibi manifeste vacillanti, sine alio teste tuto credere non possumus. Rectius Cosmas, ecclesiæ Pragensis decanus, Hagecio multo antiquior, candide fassus est, annum Wratislai emortualem inter alia de prædictis Bohemiæ ducibus, ignotum sibi esse. Ponamus tamen paulisper*, S. Wenceslaum *eo anno* 916 *patri mortuo successisse; fluxerint hinc usque in annum* 936, *quo eumdem probabilius occisum esse, suo loco probabimus, anni circiter* 20, *qui certe sufficere videantur ad explendum temporis spatium, quo ipse patri suo supervixisse, ex Christanni narratione colligere mihi licuit. Imo vero malim ipsius ducatus exordium etiam uno alteroque anno serius figere, et ad Henrici Aucupis regni Germaniæ initia referre.*

circa annum 916, vel 918;

C

45 *Porro, si sanctus Dux anno æræ Christianæ* 908 *revera natus fuerit (ut omnium scriptorum, post Hagecium, opinor, testimonio perhiberi ait Balbinus) potuit is annum ætatis suæ octavum, seu potius decimum aut undecimum circiter egisse, ineunte regnum Henrico. Nihil etiam cogit ipsum juniorem fuisse credere, quando in paternum ducatum suffectus est; quin potius paulo etiam major ejusdem ætas verisimilior fit ex toto Christanni contextu, quem illustrabo. At certe nondum ipse tum temporis ducatui gentis gerendo maturus erat; cui rei argumento est, quod Bohemiæ optimates necesse duxerint ipsius ejusdemque fratris Boleslai tutelam educationemque alteri committere, donec rebus publicis, quas hujusmodi dominatus secum ferunt, domi militiæque tractandis par evasisset. Placuit autem illis salubri consilio curam hanc sanctæ illius aviæ, Ludmillæ tum viduæ, demandare, præterita matre Dragomira, quam sua impietas et imperiosa indoles tantum odiosam bonis fecerat, quantum S. Ludmillam pii mores, suaveque olim cum Borzivoio marito regimen commendabant. Credibile quoque est, hanc fuisse supremam religiosi principis Wratislai voluntatem, quam laudati proceres exsecutioni mandaverint.*

sed propter teneram ætatem

D

AUCTORE C. B.

46 *Quia vero super hisce non nihil variant recentiores scriptores Bohemiæ, juverit Christannum audisse, priusquam aliorum asserta discutiam. In Vita edenda num.* 2 *hæc habet*. Cumque sagax ingenio (*S. Wenceslaus, litterarum studiis Budecii operam navans*) cuncta, quæ a pædagogo sibi tradita forent, Spiritu sancto se inspirante, alte memoriæ traderet, genitore interim ex hac vita migrante,... revocatur metropolitanam in urbem Pragam, sedemque in paternam ab omni plebe sublimatur. Sed quoniam pueritiæ vel adolescentiæ necdum perfecte florem mundaverat inito cuncti satrapæ consilio beatæ memoriæ Ludmillæ Christi famulæ, Ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserunt, donec illis robur ætatis, favente Deo, accresceret. Quo viso, mater supradictorum puerorum, quæ viduata viro, solio ejusdem utebatur diabolo instigante, totum venenosi pectoris animum in famulam Dei Ludmillam accendit.

tam ipse, quam frater ejus Boleslaus

E

47 Malisque suspicionibus arctatur, æstimans ob educationem juvenum, quos socrui suæ cunctus commiserat populus educandos, se regno rebusque privari, illamque sibi dominatum nanciscituram universum; initoque perversissimo cum viris belial consilio, toto annisu eam extinguere molitur. Venerabilis autem et devota Christi famula Ludmilla, hoc agnito,... per internuntios mandare studuit nurui, inquiens: Non aliqua regni tui portio male blandientis cupiditatis animum invasit meum, neque tui dominationem cupio ullam habere. Recipe filios tuos, et, ut animo lubet, regna cum illis; mihi, vero libertatem concede serviendi omnipotenti Christo quocumque locorum placet. *Hæc Christannus, prædicti Boleslai filius, Dragomiræ nepos, sanctæque Ludmillæ pronepos; quibus non modo diserte asserit, ambos Wratislai filios*, Wenceslaum *Boleslaumque, post patris obitum e communi gentis placito Ludmillæ institutioni concreditos fuisse; verum etiam omnino judicare videtur, solum* Wenceslaum *in totum Bohemiæ ducatum patri suo successisse.*

S. Ludmillæ educandus committitur, frendente Dragomira.

F

48 *At longe alia habent passim recentiores Bohemiæ scriptores, quorum sensa nunc proponam. Hagecius in Chronico ad annum Christi* 917 *scribit, Dragomiram, mortuo marito suo Wratislao, indictis gentis Bohemæ comitiis, administrationem ducatus, velut sibi principum matri jure debitam, postulasse obtinuisseque, donec filii adolevissent. Subdit, in iisdem comitiis ducatum Bohemiæ ex demortui patris suprema voluntate in duos filios divisum, sic ut Wissehradum Pragamque ac omnem cisalbinam regionem natu major* Wenceslaus; *transalbinam vero Boleslaus teneret, et utriusque ditionum terminus intermedium flumen Albis foret. Præterea decretum esse, ut Ludmilla, duorum principum avia, in suo dotali castro Tetinensi reliquum ætatis exigeret, idque post ejusdem obitum ad* Wenceslai *partem accederet. De duobus principibus denique sancitum ait, ut Boleslaus apud matrem suam Wissehradi educaretur*, Wenceslaus *Budecium ad litterarum studia remigraret. Ita fere Hagecius.*

Scriptores alii de amborum educatione

49 *Joannes Dubravius Olomucensis episcopus lib.* 4 *Historiæ Bohemicæ de invaso a Dragomira mox post mariti obitum principatu sic consonat*: Marito funerato, filiisque adhuc ætate imbecillioribus, Drahomira regimen invadit, acstatim odium in Christianos, male diu dissimulatum, detegit *etc. Tum librum* 5 *a*

et in paternum ducatum successione

AUCTORE C. S.

A *a partitione ducatus exorsus his verbis est :* Ad tollendam fraternam discordiam, quam plerumque inter fratres bona individua suscitare solent, in ipso statim principatus introitu decernitur, ut Boleslao fratri juniori pars aliqua hæreditatis assignetur, finesque utriusque ditionis constituantur. Boleslavia ei assignata est cum territorio suo ultra Albim; itant Albis fluvius citra ultraque terras finiret. Mater juniorem filium, moribus suis congruentem, secuta est; Wenceslaus principis thronum solus Pragæ obtinuit. *In eo tamen dissidet ab Hagecio Dubravius, quod hic partitionem illam primum factam velit, postquam* S. Wenceslaus *impiæ matris, sacra æque ac profana subvertentis, dominatum jam excusserat; Hagecius vero eamdem cum initio ejusdem Dragomiræ tyrannidis componat.*

longe aliter loquuntur, quod utrumque examinatur,

50 *Hagecio fere consentit etiam Balbinus in Epitome lib.* I, *cap.* 5, *quamquam in aliquot adjunctis variet et quædam etiam prætermittat. Addit autem, Wratislaum, dum prædictam divisionem animo designaret, ideo novam civitatem condere cœpisse, et a filio suo Boleslao* non tantum Boleslaviam *dixisse*, sed patria voce et inusitata satis Boleslaum, ut intelligeret filius, B Boleslaviæ sibi regiam paratam. *Consentiunt denique et alii, qui quam antiquis monumentis ista nitantur, non magis edisserunt, quam prædicti. Ego Christanno, ipsiusmet Boleslai filio, ac proinde in re domestica ceteris omnibus longe præferendo, credere malo, amborum juvenum principum institutionem e populi decreto uni Ludmillæ primo commissam fuisse, et ab hac deinde furenti propterea Dragomiræ pacis ergo traditam. Quod autem ad Bohemiæ ducatus in duos fratres divisionem pertinet, hæc in nulla e tam variis Vitis nostris MSS. legitur supraque allegatis Christanni dictis adversari videtur. Consequenter etiam ad illa alibi loquitur in eadem Vita, tum quoque dum locus exigebat, ut de Boleslai patris sui principatu mentionem faceret, si illum novisset.*

variisque argumentis ostenditur,

51 *In laudata Vita num.* 20 *sancti Ducis martyrium narraturus, sic orsus est :* Boleslaus domum propriam seu tectum habens in urbe cognomine vocitata suo *(id est Boleslavia)* undique jam jaculis diaboli sauciatus, cupiditateque regnandi accensus, dum solemnitas BB. Cosmæ et Damiani martyrum, quæ biduo B. Michaelis archangeli colitur, instaret ibidem, quo in honore eorumdem Sanctorum consecrata habetur ecclesia, præfatum Fratrem suum fœlicem (*S. Wenceslaum*) dolose ceu ad convivium ac- C cersit; sed ut revera patuit, ad immolandum. *Cur, quæso, Christannus ut doceret, qua occasione Boleslaus sanctum Fratrem suum Boleslaviam ad SS. Cosmæ ac Damiani festum invitaverit, cur, inquam, hic tam studiose observavit, Boleslaum* domum propriam seu tectum *in ea civitate habuisse, si eadem Boleslaviensis civitas cum tota transalbina Bohemia ad Boleslaum pertineret, ipseque Boleslaviæ sedem suam aulamque a multis annis jam tenuisset? Enimvero mihi quidem tota ista narratio Boleslaum potius ut personam privatam, quæ Boleslaviæ* domum propriam seu tectum, *sive ædes suas habebat, quam principem in eadem et adjecta regione late dominantem præferre videntur.*

saltem dubiam esse

52 *Velut privatus item homo potius, quam regnans princeps exhibetur Boleslaus, dum* cupiditate regnandi accensus *Fratrem suum, (de cujus solius ducatu Christannus hactenus meminerat) fraudulenter invitasse atque occidisse dicitur; nam si Boleslaus æque ac* Wenceslaus *in sua ditione regnasset, rectius dictus fuisset scelus istud* cupiditate latius regnandi *perpetrasse. Accedit et aliud argumentum ex eadem Vita num.* 25, *quod cum inferius* § 4 *contra Dubravium prolixius tractaturus sim, hic tantum paucis attingam.* S. Wenceslaus *diram matris suæ tyrannidem dudum exosus, simul ac suorum procerum consilio auxilioque adjutus ducatus sui fræna arripuit, e re divina publicaque esse* D *judicavit, illam cum suis asseclis paulisper relegare e patria, donec sacro profanoque reipublicæ statu composito posset sine discrimine revocari; quod et utrumque præstitit.* Nam matrem regno cum dedecore maximo pepulit... et eam rursus tempore elapso reduxit; verum honore dominationis pristinæ caruit usque ad obitus sui diem.

53 *Jam vero, si Boleslaus tunc in transalbina regione dominaretur, quomodo* Wenceslaus *matrem suam e Bohemia expulit, et cur ipsa ab eodem postea revocata, ad illum rediit, vitamque privatam duxit, ab omni reipublicæ administratione* usque ad obitus sui diem *semota? Cur ipsa tum ad Boleslaum filium, moribus sibi similiorem, in ejusdem Boleslaviensem aulam se non recepit? Aut si id primis annis, dum adhuc adolescentior esset Boleslaus, facere nequiverit, quid causæ est, cur illud postea fecerit; cum Boleslavia multis titulis ipsi carior esse debuisset, quam Praga, ubi cum ante impotenter dominata fuisset, tunc ab omni ducatus gubernatione arcebatur, omnibusque bonis exosa usque ad finem vitæ, Christanno, ipsiusmet ex filio nepote, testante permansit? Hæc adversus omnes quidem supra allegatos scriptores militant, sed præcipue tamen, ut* E *dixi, adversus Dubravium, qui Dragomiram cum Boleslao filio Boleslaviam se contulisse scribit, simul atque, facta Bohemiæ in duos fratres partitione,* S. Wenceslaus *ipsemet cœpit dominari.*

partitionem Bohemiæ,

54 *Addamus hic et alterum locum ex Witichindo monacho Corbeiensi, ejusdem seculi scriptore Saxone, quem Balbinus in Annotatis ad caput* 6 *libri* I *Epitomes sibi objecit, et elevare conatus est. Laudatus Witichindus lib.* I *Annalium agens de Henrici Aucupis, Germaniæ regis, bello Bohemico,* Pragam, *inquit,* abiit (*Henricus*) cum omni exercitu, Bohemorum urbem, regemque ejus (*S. Wenceslaum*) in deditionem accepit *etc, quæ infra num.* 82 *recitabimus. Ista autem Balbinus in Annotatis sic excipit :* An vero etiam Boleslaus Henrico regi Germaniæ subjecerit se, dubium controversumque est. Nihil ea de re scripsit Witikindus; imo adeo cum Wenceslaum a fide commendat, innuit Boleslaum, aut animose restitisse, aut, ne subjiceretur, loco cessisse; quod verisimilius est. Nam cur Henricus, qui Wenceslaum ad comitia Ratisbonam vocarat, Boleslaum omitteret, si amicus princeps fuisset? Ad arma Henrici repellenda Boleslaum ipsa adolescentis indoles ducebat: et sane Otho I, Henrico patre armis superior fuit; cui tamen ipsis quatuordecim annis restitisse Boles- F laum, cruenta cum eo gessisse bella, et victorem exercitum sæpius Boleslaviam reduxisse, infra visuri sumus.

quam post Wratislai obitum

55 *De Henrici regis adversus* S. Wenceslaum *bello, verbisque, quibus hunc Witichindus laudavit, agam* § 5; *de prætensa vero* S. Wenceslai *invitatione ad Ratisbonensia comitia* § 6, *ac denique de diuturno Ottonem I inter et Boleslaum post sancti Ducis cædem gesto bello* § 9. *Verum quod huc spectat, nonne ob istud Witichindi silentium, cum Christanni dictis collatum, potius dubitandum erat de Boleslai principatu, quam pro eodem asserendo conjecturæ quærendæ? Dubium auget ipsa Boleslai indoles bellicosa, quam agnosco cum Balbino : si enim Boleslaus paternam hæreditatem cum Fratre suo divisit, mirum sane videri debet, nihil de illius gestis in Henriciano Bohemico bello legi apud Witichindum, qui eumdem postea, mox ut fraternum ducatum per fratricidium adeptus fuit, ad arma convolantem et usque in annum quartumdecimum regni Ottonis I strenue bellantem refert. At illum Henrico animose restitisse, (ut habet Balbini suspicio) parum verisimile est ex laudato Witichindo, qui postquam dixerat,* S. Wenceslaum *sese cum urbe Praga eidem dedidisse, velut jam confecto bello, subdidit :* Igitur rex Bohe-

inter duos illos fratres

A Bohemias tributarias faciens, reversus est in Saxoniam.

factam volunt. 56 *Itaque ut hisce finem imponam, prædicta ducatus Bohemiæ in duas partes divisio, tanta scilicet, quantam aliqui tradunt, mihi saltem dubia apparet. Facile tamen concessero, idque omnino verisimile est, Boleslao ex paterna hereditate datum fuisse castrum aliquod prædiaque, ex quibus se suamque familiam pro dignitate sustentaret. Habuerit ergo Boleslaviam, quæ ejusdem opera postmodum in insignem civitatem excrevit, sed cujus exigua exordia, moriente Wratislao patre, fuisse, Balbinus ibidem, cap. 1 agnovit. Additus ei fuerit certus circumjecti agri modus, ibidemque sic dominatus fuerit Boleslaus, ut* S. Wenceslaum *dominum ducemque suum agnosceret. Hoc pacto recentiorum dicta cum antiquorum assertis et silentio haud difficulter poterunt conciliari.*

§ IV. Dragomira filiorum et ducatus Bohemiæ tutelam sibi vindicat : ejusdem impietas in S. Ludmillam, tyrannicum regimen, et exauctoratio per S. Wenceslaum.

B

Dragomiræ ob filiorum suorum tutelam, S. Ludmillæ commissam, Christannus *in Vita edenda num. 2 dubium ingerit, an (quod alioquin verisimillimum est) simul cum nepotum educatione etiam ducatus Bohemiæ tutela, donec* S. Wenceslaus *adolevisset, sanctæ aviæ Ludmillæ a populo commissa fuerit. Verba ejus expendamus.* Quo viso *(nempe juvenum principum educationem Ludmillæ concreditam)* mater supradictorum puerorum, quæ, viduata viro, solio ejusdem utebatur... totum venenosi pectoris animum in famulam Dei accendit, malisque suspicionibus arctatur, æstimans ob educationem Juvenum, quos socri suæ cunctus commiserat populus educandos, se regno rebusque privari, illamque sibi dominatum nanciscituram universum. *Secundum hæc videtur publica Bohemiæ administratio penes Dragomiram mansisse ; alioquin enim hanc sibi una cum filiis ereptam conquesta fuisset potius, quam ne eadem privaretur, impotenter sollicita. Contra vero qua verisimilitudine dicendi Bohemi sunt juniorum principum educationem subtraxisse matri Dragomiræ, si eidem Bohemiæ tutelam commiserint ?*

furenti Ludmilla eamdem cedit, 58 *Hac de causa malo dicta biographi mitius interpretari : scilicet Dragomiram, quæ post viri obitum*

F *hactenus regnaverat, de socru sua male suspicacem, credidisse, illam jam utraque tutela potitam,* Wenceslai *animum sic sibi devincturam, ut imposterum cum illo semper regnatura esset ; se vero honore ac potestate, qua apud Filium suum poterat, imo etiam bonis suis ab eadem exuendam, vitamque posthac ingloriam ducturam. Ad hæc frendebat haud dubie ambitiosa impiaque femina, quod per istud populi placitum omnis sibi adempta facultas esset, filios ad ethnicos ritus suos traducendi, exercendique tyrannidem, quam in Christianos dudum animo designaverat. Hic porro dominandi furor simul et implacabile Christiani nominis odium ipsam adegit, ut cum perfidiæ suæ ministris innocentis ac nihil tale meritæ socrus necem decreverit, ea mente, ut et cum Filio pro sua libidine tuto regnaret, et Christiana sacra e tota Bohemia paulatim eliminaret. Longe aliter sentiebat Ludmilla, quæ nihil minus, quam dominatus appetens, et in schola Christi cedere malo edocta,* humilitatis atque patientiæ arma *(ut loquitur Christannus)* arripiens, *filios, et si quam habuerit, Bohemiæ administrationem suæ nurui tradidit, id unum postulans, ut, ubicumque vellet, Christum colere sibi permitteret.*

59 *Sed non oderat sic Dragomira, ut humilibus verbis ac spontanea cessione emolliri posset ; verum (teste Christanno in ejusdem Sanctæ Vita sæpe laudata)* ut D assolet fieri semper, ut, in quantum se humilitas pro Deo incurvaverit, in tantum se arrogantiæ fastus, diabolo impingente, erigat, mitissimam atque benignissimam precem S. Ludmillæ ductrix, nurus videlicet sua, non solum suscipere, verum etiam audire contempsit. Quod cernens Christi famula, memorans illud Apostolicum « Nolite resistere malo, « sed date locum iræ : » et illud Evangelicum : « Si « persecuti vos fuerint in civitate ista, fugite in « aliam»; a civitate metropolita na secum suis auferens, castellum quoddam haud longe, cui vocabulum inest Tetin, adiit, ut tanto se virtutum gemmis ornans *, quanto certior erat, mox se persecutore persequente, martyrii promereretur victoriæ palmam, orationi devotissime insistens, vigiliis et jejuniis insudans, eleemosynis largam cunctis manum præbens.

AUCTORE C. S.

et Tetinam secedens, ad mortem se parat.

* *l.* magis ornaret
* *l.* promereri

60 *Interea Dragomira, receptis filiis, in dominatu Bohemiæ confirmata, suum de perdenda Christiana religione consilium exsequi aggressa est ; et quia* Wenceslaum *ducem, filium suum, eidem addictissimum noverat, hunc imprimis pervertere studuit ; probe gnara, quantum principis exemplum et auctoritas apud subditos valeant. Cœpit ergo tum ipsamet, tum per alios, quos impietati suæ obsequentes habebat, adolescentem Ducem suis machinis adoriri, a pietatis studio revocare, tentare aulæ deliciis, ad voluptates impellere. Blanditiis illecebrisque adjecere minas : utque Adolescentis animum facilius superarent,* clericos ejus et quosdam religiosos, quorum doctrina ipse pascebatur, insidiis assiduis impii appetentes, trucidare moliti sunt, minisque maximis terruerunt, quod nemo illorum ad eum accessum quiret habere *: inquit Christannus in Vita edenda num. 7. Verum isthæc omnia frustra fuerunt ; cum et juvenis Princeps in proposito staret immotus, et modum invenisset, quo hujusmodi pii viri per posticum vesperi ad illum clanculum accederent, et mane sub diluculum inobservati dimitterentur ; quemadmodum in Vita edenda num. 8 pluribus legere est.*

Dragomira S. Wenceslaum pervertere frustra conatur ;

E

61 *Alterum religionis in Bohemia columen, et dum licuit, strenua propagatrix, erat frequenter laudata* S. Ludmilla, *quæ tum temporis a mundanis curis remota in arce Tetinensi, quam ipsi dotalem fuisse perhibent, Deo sanctissime famulabatur, ac verisimiliter exemplo suo secretisque monitis Christianos alios atque ipsum forte etiam sanctum nepotem suum* Wenceslaum, *per fidos homines in divina fide confirmabat. Hanc igitur nec ibi consistere passa impia nurus, per nefarios ministros in domo sua strangulari curavit, qua de re consule præcitatam Sanctæ Vitam cap. 2. Post Ludmillæ necem in clericos sæviit, eosque tandem bonis omnibus spoliatos e Bohemia expulit. De his omnibus constat ex Christanno, qui num. 4 Vitæ edendæ prætérea docet, hæc eadem a* S. Wenceslao, *dum in materno palatio educabatur, divinitus prævisa et familiaribus suis prædicta fuisse. Quam vero crudelis fuerit hujus ethnicæ mulieris dominatus, utcumque conjectare licet ex eodem biographo num. 25, quo in loco de ejusdem tyrannide verba faciens, ait :* Sed hæc cuncta qualiter gesta sunt, obsui enormitatem prætereuntes, cœpta prosequamur.

S. Ludmillam curat strangulari, et clericos persequitur.

F

62 *De eodem argumento multo prolixius, nec forte sine exaggeratione, tractant alii historici Bohemi recentiores, inter quos Dubravius lib. 4 scripsit sequentia.* Marito *(Wratislao)* funerato, filiisque adhuc ætate imbecillioribus, Drahomira regimen invadit, ac statim odium in Christianos, male diu dissimulatum, detegit ; edicto proposito, ut templa Christiani occluderent, a cultu ceremoniisque abstinerent ; sacerdotes populum ne docerent, nec ludimagistri discipulos. Secus facientibus carcer, exilium, mors denun-

Persecutionem hanc aliqui scriptores

AUCTORE C. S.

A nunciata. Pragæ magistratus immutati, et pro Christianis idololatræ crudelissimi substituti, quorum instinctu clam palamque, ac semper impune, fidei cultores indigne tractabantur, occidebanturque. At si quis ex Christianis, vel se defendendo, unum illorum aliquem interfecisset, pro uno in decem capita animadvertebatur. Sed ne hac quidem pœna inexplebilis Drahomiræ feritas sarciri potuit, nimia cupiditate ardente pellendi delendique quam primum omnes Christianos.

etiam in quoslibet Christianos extendunt,

63 Accito igitur sævissimo in Christianos cive, quem Pragensibus prætoris loco præfecit, execrabile illi desiderium animi sui indicat, illudque ab illo expleri dolo aut vi, imperiose rogat, precium operæ bene navatæ amplum promittens. *Tum prolixius narrat deinde gesta, quæ ego hic compendiose recensebo. Prætor, armis sociisque clam comparatis, Christianos inopinatos aggredi tentat ; sed illi, re cognita, vim vi repellunt, cæsis utrimque octingentis. Hac spe frustrata Dragomira, alios dolos tendens, edicto imperat, ut omnes arma sua in publico loco servanda deponant, quo facto, idem prætor noctu in Christianorum ædes irruens, plures, quam trecentos obstruncat.* B *Hisce cædibus nondum satiata Jezabel, omnes denique Pragenses Christianos occidi jubet. At Christiani ad arma, quæ absconderant, convolantes, gentiles fortiter excipiunt, dissipantque, ac inter ceteros prætorem interimunt. Quo audito, Dragomira illius mortem tam impotenter tulit,* ut (*prosequitur Dubravius*) cum Christianos, qui Pragæ erant, perdere nequisset, ad incendenda perdendaque illorum templa manus admoverit, subjecto igne templo Teynensi, mox divi Georgii, in quo maritum ejus sepultum esse diximus.

ac verisimilius exaggerant.

64 *Simillima habent Hagecius in Chronico Bohemiæ, et Balbinus tum lib. 4 Miscellaniorum, parte* I, § 6, *cui titulum fecit :* Cæsi a Drahomira Christiani Pragenses martyres, potissimum sacerdotes ; *tum in Epitome lib.* I. *cap* 5, *ubi auctores sic laudat :* Optime ista Sylvius, Dubravius, ac Hagecius præcipue descripserunt. *Attamen quod ad Æneam Sylvium pertinet, hic certe Dragomiræ tyrannidem non tam enucleate exposuit. Audi ipsum cap.* 15 Pater (*Wratislaus*) suprema ordinans, Ludmillæ, cujus integritatem prudentiamque optime nosset, quousque liberi adolevissent, gubernationem provinciæ dimiserat. Id ægre Drahomiciæ fuit (*sic Dragomiram appellat*) quæ Tymam et Simonem nefarios homines submittens, socrum in castello Thetim strangulari jussit; ipsa deinde imperium accepit, in omnes crudelis, in Christianos sævissima et intelorabilis, ac propterea Venceslao etiam filio infesta, cui præferre fratrem non dubitavit. *Ita Sylvius. Ego quoque dubitare nequeo, quin ejusmodi mulieris, qualis erat Dragomira, regimen impotens ac cruentum fuerit in Christianos, quos superstitioni suæ ceterisque sceleribus adversarios noverat, oderatque ; ut tamen ista ejusdem peculiaria gesta, quæ Hagecius Dubraviusque narrant, pro veris non exaggeratis sine scrupulo admittam, vellem, ut ea antiquioribus monumentis probarentur.*

S. Wenceslaus ducatus sui frena arripiens,

65 *Sub tam impiæ matris imperio interim creverat ætate pietateque sanctus dux* Wenceslaus, *isque Christianæ religionis et patriæ malis dudum ingemiscens* , tandem (*Christanno teste*) confortatus a Deo, et virtute se præcingens, matre sua, universisque primariis accitis, ut decuit, increpavit, quemadmodum liber Sapientiæ testatur : « Verba sapientium, quasi « stimuli, et velut clavi in altum defixi. » Sed B. Wenceslaus, Cur, inquit, sceleratorum et semen mendax, virique iniqui, prohibuistis me discere legem Domini nostri Jesu Christi, et obtemperare mandatis illius ? Quod si vos tædet Christo servire, cur saltem cæteros impeditis ? Ego vero, si hactenus vestra sub providentia vel potestate degi, amodo D tamen illud respuo; Deo omnipotenti sincero ex animo servire cupio. *Hæc inopinata Juvenis oratio varie excepta fuit a proceribus, quorum alii ab ipsius, alii a Dragomiræ partibus stabant. Nec verbis solum, verum etiam sanguine inter eos sic certatum esse, ut penes bonos, etsi numero pauciores, victoria permanserit, subdit ibidem biographus.*

ut sacrum profanumque statum restituere posset,

66 *Post hæc prima pii Principis sollicitudo fuit de religionis ac reipublicæ damnis resarciendis, et componendis discordiis ; quorum omnium cum causam et caput matrem suam esse apprime sciret, eam, ne quid præterea turbaret, cum primariis suis asseclis e ducatu suo relegavit, ea mente et consilio, ut utroque statu in integrum restituto, eamdem ad se revocaret, omni tamen dominandi potestate in posterum carituram. Pro hisce omnibus lectorem ad Vitam edendam num.* 25 *remitterem, nisi alia recentiorum scriptorum de iisdem sensa cogerent me majoris claritatis ergo eadem hic transcribere.* Dux Wenceslaus (*verba Christanni sunt*) solicitus de nanciscenda pace, Spiritu sibi sancto inspirante, corde consilium captavit, quo genitricem suam, quæ causa totius nequitiæ inerat, proturbaret e patria, quatenus ea propulsa cunctisque consentaneis ejus, viris impiis, invicem furor E discordiarum sopiretur, paxque Ecclesiæ Christi accresceret, unum eumdemque Dominum cuncti possidentes, veram Christi doctrinam perfectissime addiscerent, dispositisque cunctis, quæ ad pacem regni pertinere cernebantur, proturbatis et expulsis filiis discordiæ, composita quiete, matrem rursus cum honore ad propria revocaret.

matrem cum aliquot aliis relegat, postea revocandam.

67 Quæ cuncta, juvante se opifice Deo, opere complevit. Nam matrem regno cum dedecore maximo repulit ; dignam ei ultionem omnipotente Deo reddente ob effusionem sanguinis innocentis B. Ludmillæ, quem sine causa fuderat. Sed quoniam timore casto, qui permanet in sæculum sæculi, plenus erat, memor præceptorum divinorum, quibus patrem honorare debemus et matrem, eam rursus tempore elapso reduxit ; verum honore dominationis pristinæ caruit usque ad obitus sui diem. *Hæc ipse, ostendens,* S. Wenceslaum, *ita pietatem in matrem suam cordi habuisse, ut simul religiosissimi optimique principis partes expleret. Hic idem Christanni locus (quod paucis observatum volo) parum favet divisioni Bohemiæ, quam inter duos principes fratres factam volunt quidam, § præcedenti laudati. Nam si Boleslaus in transalbina Bohemia principatum suum sibi unice parentem habuerit, mirum est, Dragomiram, a* F Wenceslao *expulsam, illuc tum aut saltem postea non confugisse , præsertim cum Boleslaus ob similitudinem morum ipsi carior, ejudemque aula propterea gratior esse debuerit, quam aula* S. Wenceslai, *in qua cum Christiana religione sacra pietas ceteræque virtutes primas obtinebant.*

Quædam Joannis Dubravii de prædictis

68 *Dixi supra, scriptores aliquot, Christanno juniores, super hisce ab eo dissentire. Joannes Dubravius post verba de Dragomiræ tyrannide, num.* 62 *et sequenti data prosequitur hoc modo :* Tum vero secundum tam impia, tamque immania matris facinora Venceslaus, qui hactenus, ne in principatum succederet, ætatis studiorumque excusatione utebatur, aviæ maxime hortatu, pollicentis, se quoque curarum Nepotis fore participem, magno omnium assensu regimen in Bohemos suscepit. *Deinde lib.* 5 *de ducatus Bohemiæ partitione agens,* Boleslavia, *inquit,* ei (*Boleslao*) assignata est cum territorio suo ultra Albim, ita ut Albis fluvius citra ultraque terras finiret. Mater juniorem filium, moribus suis congruentem, secuta est : Venceslaus principis thronum solus Pragæ obtinuit. *Rursum post pauca narrat, Dragomiram, cum adverteret, Ludmillam majori, quam se, gratia apud*

A *apud* Wenceslaum *valere, Christianaque sacra ab eadem feliciter propagari, tum denique eam strangulari mandasse, idque impune tulisse,* Wenceslao *clementis animi principe vetante, ne ullam sceleris pœnam mater sua aut cædis ministri ferrent.*

asserta referuntur

69 *Tota hæc Dubravii narratio fallitur. Constat enim ex Christanno in Vita S. Ludmillæ, hanc a Dragomira, loco filii sui* Wenceslai *regnante, occisam fuisse. In hac, secundum partitionem nostram cap.* 3, *laudatus biographus post narratum sanctæ ducissæ martyrium, ita progreditur :* Præfata autem perfida domina perfidorum (*Dragomira*) usurpans suppellectilem socrus suæ cunctam, cum antefatis tyrannis (*Cumia et Gomone, S. Ludmillæ interfectoribus*) regnare cœpit, ditans eos, propinquosque eorum ac familiam opibus eximiis auri argentique, vesteque pretiosa inæstimabili. Regnaveruntque in tota provincia Bohemorum, velut magnifici duces, sed non ex Deo. *Post hæc sceleris præmia pergit biographus ejusdem pœnas narrare, asserens, Cumiam Gomonemque tantum odii apud Dragomiram incurrisse, ut, cum sese morti ab ea destinatos scirent, eorum primus cum familia sua in spontaneum exsilium fugerit ; alter cum germano suo fugam pariter meditans, captus, capitis pœnam luerit. Addit denique, Dragomiram in omnes* B *eorumdem posteros, puta, liberos ac nepotes sæviisse.*

et corriguntur :

70 *Hisce, aliisque ad S. Ludmillæ tumulum miraculis inclarescentem spectantibus, præmissis, ad* S. Wenceslaum *sub impiæ matris tutela gementem regreditur,* His ita gestis , *inquiens* , annuente Christo, olim electus dux B. Wenceslaus annos pueritiæ transcendens, gratissimo flore juventutis nitescebat, *etc., quæ habes in Vita edenda num.* 6. *Regnabat ergo Filii sui nomine Dragomira, quando S. Ludmillam occidi jussit, perrexitque deinceps notabili tempore regnare, ut ea facere potuerit, quæ ab eadem facta diximus; neque ejusmodi potestatem umquam habuit , postquam* S. Wenceslaus *ipsemet regere orsus est. De partitione Bohemiæ dubitationem meam supra jam exposui : neque Dubravius mihi persuadebit, Dragomiram cum filio Boleslao in transalbinum principatum suum concessisse, dum* S. Wenceslaus *sui ducatus regimen cepit : id, inquam, mihi non persuadebit, alia prorsus docente Christanno, ejusdem Boleslai filio et Dragomiræ nepote, cujus verba num.* 66 *et seq. recensui.*

Hagecii quoque ac Balbini de iisdem narratio non satis certa:

71 *Hagecius* S. Wenceslaum *post Ludmillæ cædem, quam ad Dragomiræ regentis tyrannidem recte retulit, Budecio, ubi litteris studebat, Pragum advenientem facit, ibidemque in gentis comitiis, in quibus etiam matrem adesse jusserat, ducatum suum, a patre sibi re-* C *lictum et a populo confirmatum, sibi tandem vindicantem. De Dragomira ait, hanc tunc ab illo ad dotalem locum suum a nonnullis Stochovium creditum, missum esse, Boleslaum vero in principatum Boleslaviensem a proceribus deductum, inauguratumque fuisse. Similia habet Balbinus in Epitome lib.* 1, *cap.* 6, *præter Hagecium laudans Weleslavinum et Pulkavam, quem sub Carolo IV Bohemiæ rege ac imperatore, id est, seculo* XIV, *floruisse, alibi affirmat. Hæc Hagecii aliorumque asserta etsi magis ad Christannum accedant, quam dicta Dubravii, non tamen eidem undequaque conformia sunt: neque eorumdem auctoritas cum auctoritate Christanni ullo modo potest comparari, ac propterea ego hujus, non illorum, narratione standum puto.*

Non satis constat de annis,

72 *Certos annos, quibus res hactenus relatæ contigerunt. assignare nequeo , tacente Christanno, qui ne durationem quidem Dragomiræ tyrannidis annotare curavit : quæ vero de eodem argumento recentiores tradiderunt, cum nullum satis vetustum scriptorem aut monumentum laudent, non possunt pro indubitatis haberi. Hagecius dominatum Dragomiræ circiter quadriennio circumscripsit, ab anno scilicet* 917 *usque in* 921, *quo* S. Wenceslaum *ipsi finem tandem imposuisse asseverat ; S. Ludmillæ autem martyrium* D *anno præcedenti, sive Christi* 920 *illigavit. Secundum hos calculos sanctus Dux, qui eodem Hagecio teste, anno* 908 *natus fuerat, numeravit annos tantum tredecim, dum matre violenter amota, ducatus sui clavum ipsemet moderandum suscepit. Balbinus loco supra citato consentit Hagecio, asseritque, id etiam a Weleslavino aliisque ita censeri, atque ipsam temporum rationem exigere. At mihi tredecim annorum ætas præmatura videtur ad tam fortia consilia, qualia diximus, capienda exsequendaque ; ad excutiendum, inquam, imperiosæ matris imperium, Bohemosque regendos, gentem tunc temporis ferocem ac majori ex parte etiam ethnicam, atque adeo Christiano Principi, pene puero, non nisi ægre parituram.*

AUCTORE C. S.

quibus supra dicta

73 *Scio equidem, inter Christianos proceres reperiri potuisse, qui ad avertendam religionis ruinam Adolescentis animum consiliis suis, monitis ac promissis ad eam rem impellerent, aut sponte sua eodem propendentem confirmarent ; sed cur ista asseramus, quando nulla cogit ratio, qualis certe non est Hagecii et supra laudatorum auctoritas? Quapropter ego,* S. Wenceslaum *vel paucis aliquot annis ante Christi* 908 *natum arbitror, vel serius, quam anno* 921 *Bohemiæ regimen auspicatum fuisse : quorum quid verisimilius videatur, pau-* E *lisper inquiramus. Ex dictis dubitari non potest, quin S. Ludmillæ martyrium contigerit, dominante Dragomira; idemque circa initium potius, quam sub finem tyrannidis referendum esse , suadet tota Christanni narratio. De ejusdem martyrii anno egi in Commentario prævio ad illius Vitam* § 5, *ubi ostendi, certum quidem assignari non posse, sed quantum ex Christanni dictis, aliorumque Bohemiæ scriptorum sensu licuit colligere, hunc fuisse annum Christi* 920, 921 *vel* 927, *pro quo ultimo ibidem semel et iterum annus* 929 *ex errore irrepsit, cum cetera omnia annum* 927 *indicent.*

illiganda sint; sed de iisdem

74 *Nunc quoque magis perspecta rerum* S. Wenceslai *chronotaxi, censeo, dictum martyrium verisimilius in annum* 920 *vel* 921 *incidisse, inter utrumque dubius propter dies decimum quintum et decimumsextum Septembris, quorum altero in Christanni apographo Balbiniano sancta ducissa passa dicitur, altero colitur ; qua de re consule præcitatum Commentarium num.* 54 *et* 55. *Ut autem martyrium illud usque in annum* 927, *ut nonnullis visum est, referamus, nulla ratio suadet, nec facile patitur reliqua chronotaxis. Præcitatis annis* 920 *vel* 921 *addendum videtur triennium circiter, quo tempore commode contigisse potuerint, quæ post S. Ludmillæ cædem facta narrat idem biographus ; nimirum ipsius* F *interfectores, eorumque propinquos multis opibus a Dragomira auctos, per universam Bohemiam velut magnificos duces dominatos : persecutionem in Christianos cœptam aut vehementer promotam ; exstructam Dragomiræ jussu supra S. Ludmillæ tumulum sacram ædiculam, ut frequentia ejusdem Sanctæ miracula obscurarentur; ac denique ipsos illos prædictos sanctæ Martyris interfectores et propinquos ob intolerabilem arrogantiam, tum ceteris, tum etiam ipsi Dragomiræ tam exosos evasisse, ut eorum aliqui, eadem mandante capti interfectique sint, fugientibus aliis , ne simili pœna plecterentur : quæ omnia laudatus biographus inter Ludmillæ martyrium et Dragomiræ exauctorationem reposuit.*

utcumque statuitur, rejiciunturque aliorum opiniones,

75 *Hi calculi ad annum Christi* 923 *vel* 924 *deducent, circa quos* S. Wenceslaus *secundum eam sententiam, quæ ipsum anno* 908 *natum statuit, quamque Balbinus communem omnium appellavit, annos vitæ suæ circiter sedecim numeraverit ; in qua ætate minus mirum est, si* æstuantis animi in lege divina *Princeps, ut loquitur Christannus , cum bonorum procerum consilio et ope maternum jugum excusserit , ut imminentem sacræ religioni populoque suo ruinam arceret. Si quis tamen maluerit, illum tunc paulo provectiorem annis facere , non refragabor cum, facile po-*

A fuerit paulo citius, quam anno 908 natus fuisse, vel serius quam anno 924, exauctorata impia parente, regere cœpisse. Non tamen morari nos debet Pessina in Phosphoro ecclesiæ Pragensis pag. 5 scribens, Wratislaum, Sancti patrem, usque ad annum 926 supervixisse; quod et pag. 130 repetens, addit eumdem anno 924 cum quadringentis equitibus Henrico Aucupi adversus Hungaros suppetias tulisse, laudans in margine Brunnerum in Annalibus Boiorum parte 2 lib. 7, § 8 et Balbinum in Epitome lib. 1, cap. 5.

AUCTORE C. S.

qui ista æquo serius

76 Andreas Brunnerus parte 2 Annalium Boiorum (editionis Francofurtensis anni 1710, qua utor) libros tantum quinque habet, in quorum secundo § 8 de Henrici Aucupis bello Hungarico ad præcitatum annum 924 agitur, ideoque hunc locum a Pessina laudatum reor: sed nulla hic de Wratislao fit mentio. Balbini Epitomen typis Pragensibus anno 1677, id est, annis tribus post Pessinæ Phosphorum editam habeo, ante quam et aliam tacito nomine ab eodem vulgatam fuisse, docet Bibliotheca scriptorum Societatis nostræ. In laudata editione anni 1677, lib. 1, cap. 4, pag. 16 Balbinus bellum Hungaricum Wratislai revera memorat; verum hoc non ad Henricum Aucupem, sed ad ejusdem B patrem Ottonem, Saxoniæ ducem refert. Præmiserat quidem in eodem capite, Wratislaum cum Ottone Magno imperatore bella gessisse; sed et hunc errorem postea correxit lib. 7 Miscellaneorum cap. 13 in Wratislao, ubi in Notis monuit, Ottonem Magnum a nonnullis cum Ottone Henrici Aucupis patre confundi, et inter hosce se quoque in Epitome fuisse, seductum a Crugerio et Pessina.

vel citius consignarunt.

77 De duratione tyrannidis Dragomiræ pariter dissentit laudatus Phosphori auctor, annos tantum fere duos illi tribuens; quam cum anno 926, Wratislai, ut putabat, emortuali, cœptam dixisset, consequenter anno 928 terminatam statuit, in margine citans MS., nescio quale. Nituntur hæc opinione de vita Wratislai in annum 926 producta, quæ nec a Pessina probatur, nec aliunde verisimilis est. Contra Hagecius, quia S. Wenceslai mortem anno 929 præpropere affixit, etiam cetera ejusdem gesta præmaturavit. Non ausim etiam Dragomiræ dominatui dumtaxat quadriennium certo adscribere, cum hoc apud antiquos non reperiam, isque tanto diuturnior breviorve fuisse dicendus sit, quanto serius, citiusve Wratislai mors (de cujus anno non constare § 3 dixi) collocatur: Ludmillam enim non nisi brevi tempore Bohemiæ tutelam gessisse, ex Christanno apparet.

C

§ V. Sancti gesta initio ducatus sui: corpus S. Ludmillæ ab ipso translatum: bellum cum Henrico Aucupe, cui fit vectigalis: singulare certamen cum principe Gurimensi, quem divinitus territum in gratiam recepit.

Sanctus inter alias pias curas

Ex sancti Ducis post initium ducatus sui regimen gestis ea tantum in hoc Commentario referam, quæ aut ad chronotaxim pertinent, aut majori aliqua illustratione egent, quam Annotata de more patiantur, aut quæ denique ab aliis, quam a Christanno, tradita legi. Dubitandum non est, quin pius Princeps mox omnes curas suas ad reparanda Christianæ religionis damna converterit; puta, clericis aliisque religiosis viris, quos Dragomira expulerat, revocandis, Christianis in civilia bellicaque munia restituendis, ecclesiis, sacra supellectile nudatis, ad divinum cultum instruendis, iisdemque, si revera aliquæ exustæ fuerint, restaurandis. Inter hujusmodi curas una fuit de sanctæ aviæ suæ Ludmillæ, Dragomira mandante occisæ, corpore Tetina, ubi parum honorifice sepultum miraculis inclaruerat, Pragam transferendo; quam translationem Christannus in D Vita edenda num. 10 inter prima ipsius jam regnantis gesta his verbis recensuit.

79 Recordatus deinde aviæ suæ B. Wenceslaus, quantæ sanctitatis in præsenti fuisset, quantæque claritatis meritum apud Omnipotentem obtineret, lacrymarum imbre infusus totus, inito consilio sacratissimo cum sacerdotibus et Religiosis quibusdam, misit eos in præfatum castellum Tetin, mandans eis, quo vel ossa seu pulverem consumptæ carnis digna translatione ad se usque perducerent. Rei gestæ series et adjuncta legi possunt tum loco citato, tum etiam uberius in Vita S. Ludmillæ cap. 3, ad diem XVI hujus mensis apud nos edita, et in Commentario eidem prævio, in cujus § 5 ostendimus, certum hujus translationis annum assignari non posse propter vitiatas notas chronologicas in Christanni apographo vel editione Balbini. Pro præsenti chronotaxi juverit pauca hic repetiisse, Repertum est autem inquit, corpus fœlicis et Deo devotæ famulæ Ludmillæ quartodecimo Kalendas Novembris, hora XII, feria quarta. Intulerunt autem eam Pragam die tertio, feria VI, XII hora, ejusdem mensis.

de honore sanctæ aviæ suæ sollicitus,

80 Hæc annum 925 vel 931 designant, cujus E utriusque diem XIV Kalendas Novembris feriam quartam fuisse, colligitur ex littera Dominicali B. Cetera etiam recte se habebunt, modo triduo, intra quod sacrum corpus inventum Pragamque allatum dicitur, ipse inventionis dies annumeretur. Verum obstat, quod ibidem præmiserit biographus, venerabile illud pignus eadem nocte, qua repertum fuerat, metropolim usque, ad urbem Pragam scilicet, advectum ac postridie in eadem illatum esse: sic enim, non tertio, sed postero die, non feria sexta, sed quinta, ejusdem in civitatem Pragensem adventus debuit contigisse. Porro eadem verba, Intulerunt autem eam die tertio etc. cum respectu ad præcedentia exponi etiam possunt per diem tertiumdecimum Kalendas Novembris hoc modo. Repertum est autem corpus... quartodecimo Kalendas Novembris... Intulerunt autem... Pragam die tertio, id est, tertiodecimo Kalendas Novembris. Hoc pacto Christanni dicta convenient quidem de inventi et in urbem Pragam allati corporis diebus, non tamen de feriis, quarum alterutra mutanda erit, et vel priori loco quinta pro quarta vel posteriori quinta, pro sexta substituenda. Utramlibet autem mutationem elegeris, nihil oberit chronotaxi meæ.

ipsius corpus Tetina Pragam transferri jubet,

81 Num si postremo loco feria V pro VI scribatur, F manebit translatio anno 925 affixa: sin primo loco feria V substituatur pro IV, eadem translatio illigand erit anno 926, cujus dies XIX Octobris fuit feria V, quæ ultra citraque in eumdem diem non incidit, nisi anno 920 et 937, quorum hic certe nimium serus est, ille præmaturus. A nemine etiam dictam translationem in annum usque 931 dilatam legi; quod addo, quia ex num. 80 eo anno feria IV, qua sacrum corpus inventum dicitur, etiam cum quartodecimo Kalendas Novembris concurrit. Hæc observanda censui, ut ostenderem, tempus translationis S. Ludmillæ, quam Christannus inter primordia regiminis S. Wenceslai narravit, recte componi posse cum tempore, circa quod eumdem regere verisimilius cœpisse, supra statueram, saltem quantum ex tam dubiis notis chronologicis potui colligere.

verisimilius anno 925 vel sequenti.

82 Dum sanctus Dux hisce aliisque religiosis operibus regiminis sui exordia illustraret, publicam Bohemiæ tranquillitatem, quam ipse, restituta Christiana religione civiumque concordia reduxerat, paucis annis post perturbavit bellum, quo Henricus Germaniæ rex, Auceps cognominatus, ipsum appetiit, et cum omni gente sua sibi tributarium fecit. Factum hoc Christanno (forte velut S. Wenceslao minus honorificum) tacente, memoriæ prodidit Witichindus monachus Corbeiensis, lib.

Ab Henrico Aucupe Praga obsessus,

A *lib.* 1 *Annalium Saxoniæ, quos Mathildæ, Ottonis I imperatoris filiæ, et ejusdem Henrici regis nepti inscripsit. Hic igitur in editione Henrici Meibomii tom.* 3 *Rerum Germanicarum, pag.* 639 *de ejusdem regis expeditione in Slavos agens,* Post hæc, *inquit,* Pragam adiit cum omni exercitu, Bohemorum urbem Regemque ejus in deditionem accepit ; de quo quædam mirabilia prædicantur, quæ quia non probamus, silentio tegi judicamus :(frater tamen erat Bolislavi) qui quamdiu vixit, imperatori fidelis et utilis mansit. Igitur rex Bohemias tributarias faciens, reversus est in Saxoniam. *Sigebertus Gemblacensis in Chronico rei gestæ annum* 930 *signat, ad quem sic habet :* Wenzeslaus princeps Boemiæ a rege Henrico in Praga urbe obsessus, se et urbem regi dedit, et impositam Boemiæ multam tributi pecuniam solvit. *et se dedit anno 930:*

83 *Huc etiam spectat, quod Hermannus Contractus ad eumdem annum breviter annotavit :* Henricus rex Boemiam petiit. *De anno dissentiunt alii : continuator Reginonis, eam expeditionem ad annum* 928. *Albertus Stadensis ad* 931 *reposuerunt ; e recentioribus vero aliqui de eadem ad annos* 920. 921 *vel* 922,
B *certo præmature, meminerunt. Pagius in Critica Baronii Hermannum Contractum, cui Sigebertum consentire diximus, secutus est quibus ego quoque adhæreo. Causam belli a veteribus traditam non legi, recentiores divinant. Pessina in Phosphoro radio* 1, *pag.* 6 *et* 7 *scribit, non alium Henrico fuisse, quam ut laboranti apud Bohemos Christianæ religioni succurreret, illatasque eidem injurias, maxime S. Ludmillæ cædem vindicaret, ac denique tributum a Carolo Magno Bohemis impositum, et tum ab aliquot annis intermissum repeteret. Prima ratio, quæ etiam Balbino in Miscellaneis lib.* 7, *cap.* 14 *unice placuit, nequit locum habere in sententia nostra, secundum quam* S. Wenceslaus *jam tum a quinque vel sex annis religionem in Bohemia feliciter restituerat.*

in cujus belli causam, non satis certam, 84 *Imo neque in ipsius Pessinæ chronotaxi eadem verisimilis est ; cum saltem Henricus rex non facile ignorare potuerit,* Wenceslaum, *quem oppugnaturus veniebat, non modo S. Ludmillæ cædis violatæque religionis non fuisse reum, sed etiam propterea matri suæ ducatus regimen subtraxisse, severisque verbis castigatam relegasse, ac eumdem denique in religionis damna reparanda toto animo incumbere. Quid de exactione tributi a Caroli Magni tempore eatenus a Bohemis*
C *pendi soliti censendum sit, aliis inquirendum relinquo ; at credo equidem dilatandi imperii Germanici fines, barbarosque, quos inter Bohemi tunc censebantur, subjugandi studium præcipuam ejus belli causam fuisse. Præter hanc tamen potuit accessisse et aliqua peculiaris vindictæ ratio, quam mihi videtur Witichindus indicasse lib.* 2 *Annalium, sive in Gestis Ottonis I, qui Henrico patri in Germaniæ regnum successit. Laudatus scriptor orsus agere de bello, quod Ottonem I inter et Boleslaum post* S. Wenceslai *cædem diu gestum est, affirmat, Ottonem primis Boleslai victoriis minime turbatum, cum exercitu suo in Bohemorum terras confidenter ingressum esse, eaque occasione Henrici bellum Bohemicum et ejusdem causam memoravit. Verba ejus accipe.*

inquiritur : deinde sanctus Dux 85 Rex autem *(Otto I)* hujusmodi nuncio *(de primi exercitus sui clade)* minime turbatur, sed divina virtute corroboratus, cum omni exercitu intrat terminos barbarorum ad refrænandam illorum sævitiam. Datum quippe erat illis et antea a patre suo *(Henrico)* bellum, eo quod violassent legatos Thancmari filii sui. *Nullum aliud Henrici Aucupis cum Bohemis bellum a Witichindo, aliisque antiquis scriptoribus traditum legi, præter hoc adversus* S. Wenceslaum, *quod propterea verbis mox recensitis indicari existimo ; idque eo magis, quod istud tam feliciter cesserit Henrico, ut ejusdem filius Otto merito confidere potuerit, fore ut, quos pater in deditionem acceperat, eos ipse quoque edomaret, quemadmodum insinuare videtur Witichindus. Fuit is Thancmarus, eodem Witichindo teste, filius Henrici Aucupis, ex nobili et opulenta puella, quam Henricus ante suum cum S. Mathilde connubium sibi sociaverat, genitus, qui postea adversus fratrem suum Ottonem I rebellans occisus fuit.* D *AUCTORE C. S.*

86 *Sigebertus illum* Tagmarum *appellat, Conradus Urspergensis* Dancmarum, *Ditmarus* Tammonem ; *quorum hic lib.* 1 *Chronici scribit, ipsius matrem, nomine* Hatheburch, *velatam viduam fuisse dum Henrico juncta est, ideoque hunc a Sigismundo episcopo Halberstadiensi increpitum, eadem dimissa, pœnitentiam egisse. Qualis tamen fuerit prædicta legatorum Thancmari violatio, quave occasione facta, non legi. Forsitan hæc contigerat, dominante Dragomira, aliisque bellis tunc occupatus Henricus vindictam eatenus distulerat ; aut si eadem ad* S. Wenceslai *regimen referenda sit, verisimillium est, hanc vel ab ipsius subditis potius, quam ab illo, ejusve jussu, factam esse, vel certe, quidquid ab eodem hac in parte factum fuerat, ab Henrico secus acceptum interpretatumque fuisse. Ratio est,* E *quod tam sanctus Princeps, cujus eximia mansuetudo etiam reis subditis parcere studebat, videri non debeat in alterius principis legatos iniquus fuisse. Dubitari porro potest, utrum ista Witichindi verba, num.* 82 *data,* Frater tamen erat Bolislavi, qui quandiu vixit, imperatori fidelis et utilis mansit. ; *utrum, inquam, ista de* S. Wenceslai, *an de Boleslai fide et obsequio Henrico præstitis accipienda sint.* *eidem Germaniæ regi,*

87 *Dubium auget laudatus annalista Saxo, dum subdidit :* Cumque vicinæ gentes a rege Henrico factæ essent tributariæ, Abotriti, Vulzi, Hevelli, Dalmanci, Bohemi, Redarii, et pax esset ; Redarii defecerunt a fide, et congregata multitudine, impetum fecerunt in urbem, quæ dicitur Wallislevi, cœperuntque eam, captis et interfectis habitatoribus ejus, inumerabili videlicet multitudine. Quo facto, omnes barbaræ nationes erectæ iterum rebellare ausæ sunt ; *sed brevi post denuo domitæ fuerunt, ut ibidem legere est. Si* omnes barbaræ nationes, *felici Redariorum successu animatæ rebellaverunt, videri possunt etiam Bohemi ejusdem rebellionis socii fuisse, atque adeo non ad* S. Wenceslaum, *sed ad Boleslaum referenda esse verba Witichindi, de quibus agimus. De Boleslao illa interpretatus est Georgius Fabricius lib.* 2 *Saxoniæ illustratæ, in quo ad annum* 929 *supra dictam* S. Wenceslai *deditionem recensens, deinde addit :* Bouslaum Ducis fratrem totius vitæ tempore *(Henricus)* habet socium et amicum fidelissimum. F *rebellantibus aliis nationibus,*

88 *Ego vero non dubito, quin Witichindus eam fidelitatem et obsequium de* S. Wenceslao *asseruerit. Ita suadet primo sancti Ducis probitas et justitia. Secundo Christannus, qui in Vita edenda num.* 20 *de peculiari ipsius cum rege Henrico amicitia diserte meminit his verbis :* Agebantur vero hæc temporibus Henrici regis Saxoniorum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propitio, diadema imposuit, cui felix idem *(Wenceslaus)* amicus jungebatur assidue. *Suadet denique tertio etiam ipse Witichindus, quo teste, ut infra latius dicturi sumus, Boleslaus, occiso fratre suo* Wenceslao *Saxones ultores mox timuit et expertus est, diuturno bello ab Ottone I Henrici filio et successore, exagitatus, ac tandem edomitus. Cur igitur, inquiens, Witichindus, dum* S. Wenceslai *deditionem narrat, de Boleslao meminit ? Respondeo : Erat* Wenceslaus, *dum Witichindus scribebat, sanctitatis fama celebris. Boleslaus autem fratricidio, longoque bello adversus Ottonem I gesto notus; cum vero Witichindus miracula, quæ de* Wenceslao *circumferebantur, non proba-* *semper fidelis permansit,*

AUCTORE C. S.

A baret, *id est, opinor, non satis comperta haberet, maluit ea silentio tegi ; ne tamen dictis miraculis fidem sic detraheret, utque simul doceret, de quo Bohemorum rege seu duce loqueretur (nam* Wenceslai *nomen non dixerat) ipsum et per suam erga Henricum fidem, vulgo notam commendavit, et per mentionem fratris Boleslai, ejusdem innocuam cædem tacite insinuavit.*

et in bello verisimiliter auxilio fuit.

89 *Ex hisce fluit responsio ad argumentum num.* 87 *ex eodem Witichindo formatum ; ubi nempe dicuntur* omnes barbaræ nationes, *intellecto felici successu rebellionis Redariorum*, iterum rebellare ausæ. *Inter illas enim certe numerandi non sunt Bohemi, si, ut revera factum credimus, Witichindus paulo ante præmiserit, horum ducem* Wenceslaum, *postquam se cum sua gente Henrico regi dediderat, fidelem et utilem,* quamdiu vixit, *mansisse. Et vero necesse non fuit Witichindo Bohemos hic nominatim excipere, quorum Ducis perpetuam fidelitatem proxime commendaverat. Credimus igitur*, S. Wenceslaum, *religiosissimum principem ac pacis amantem, pactis cum Henrico initis accurate semper stetisse, idque a laudato Christanno verbis allegatis assertum esse. Verisimile est, inter obsequia, Henrico Aucupi a sancto Duce impensa, ut*

B *tunc ferebant tempora, fuisse subsidiarios milites, dum bella postularent, ad ipsum adductos ; quod forte indicare voluit Witichindus, quando illum imperatori, quamdiu vixit,* fidelem *et* utilem *mansisse ait. Forsitan etiam huc partim spectat bellica Sancti laus apud Christannum in Vita edenda num.* 17 : Cui etiam Dominus pietatis gratiam quam plurimam conferre dignatus est, ut in plurimis quoque victor præliis existeret : *uti et illud :* Cui (*Henrico*) felix idem (*Wenceslaus*) amicus jungebatur assidue.

Bello lacessitus, exercitum adversus Radislaum ducens,

90 *Attamen de bellis ab eo gestis nihil præterea laudatus biographus, aliive, quos consului, scripserunt, præterquam de Kurzimensi seu Gurimensi, quod sanctus Dux ad repellendam injuriam, subditosque tutandos, aggredi coactus est, et tandem ipsemet non minori cum gloria, quam pietate, composuit. Christannus illud extra locum suum in calce totius Opusculi breviter commemoravit ; quod quia verbis nonnihil obscuris ac forte luxatis legitur in editione Balbini, quam solam habemus, adjiciam, quæ apud alios Bohemiæ scriptores de eodem argumento mihi præterea occurrerunt. Ordior a biographo in Vita edenda num.* 42 *et sequenti.* In bello etiam concertantibus sæpe Deus hujus Sancti supplicationibus, miraculis, laudabilibusque factis sustinet *, omnes Wenceslaum vocantes adjuvat ;

* succurrit

C sicut ipsum non semel, neque bis, dum pereat, vivis et claris signis adjuvarat *. Nam urbs quædam, Kurzim vocata, populosa cum erat, extollitur, atque principe, qui inerat, huic facto resistere moliebatur.

* adjuverat

singulare certamen cum eo init,

91 Sed dum utraque parte sat cædis factum fuisset, consultum mox omnibus placuit, ut, si quis ducum, duobus tantummodo dimicantibus, victor existeret, ipse præesse deberet. Dum procedunt duces, congredi volentes, Kurimensi cœlestis Deus cœlestes reserat visiones, sanctum videlicet Wenceslaum, imaginemque Crucis sanctæ in fronte nitentem portare. Hæc ut vidit, longe abjectis armis, ad pedes ruit, protestabaturque, nullum posse tum vincere, dum Deus vellet in tali signo juvamen ferre. Hunc talia narrantem in pacis oscula Dux sanctus sublevat, atque ipsum civitatemque suæ ditioni pacifice firmat, donans illi civitatem regere, quamdiu viveret ipse Vere Crucem viderat, quia Christum imitabatur, feliciusque pervenit ad regnum, ubi Christus regnat cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. *Hactenus Christannus satis obscure, et phrasi verisimiliter subinde luxata. Clarius, at forte minus vere, loquuntur alii Bohemiæ scriptores, e quibus Joannes Dubravius, Olomucensis episcopus, lib.* 5 *rem gestam hoc modo exponit.*

92 Alios quoque (*S. Wenceslaus*) præter ipsam D matrem molestos sibi infestosque habuit, quasi parum idoneus ad exequenda principis munia, quæ exequi, non per sacra et ceremonias, sed magis per arma et acies oporteret. Ante alios autem Radislaus Gurimensis princeps Mistibogii filius, hac vana spe inflabatur ; quasi solo armorum terrore Venceslaus expugnari posset, agros ejus incursare, armatosque illi viros ostendere incipit, nec ullos legatos de pace agentes audire vult. Imo ; quo magis Venceslaus paci studuit, eo majorem etiam suspicionem pavoris adversario faciebat : adeo ut superbissime tandem Venceslao responderet, se, nisi tradito sibi totius Bohemiæ principatu, ab armis non discessurum. Coactus igitur a suis Venceslaus militem atque aciem contra Radislaum instruit ; vidensque, omnino jam sibi dimicandum esse, classicum cani vetat, priusquam ipse Radislaum alloquatur.

cumque cælestibus prodigiis territum

93 Data alloquendi potestate, Si aliter, inquit, nisi prælio res pacificare nequit, cur non potius sine magna aliorum clade, sine multo insontium sanguine ; ipsi inter nos singulari certamine decernimus, victoriæ permissuri, uter utri justius imperare debeat? Perinde quasi jam manibus victoriam E Radislaus teneret, conditione proposita lætari, instareque et ad pugnam ineundam festinare. Loriculam super cilicinam vestem indutus, parvoque ensiculo succinctus erat Venceslaus, cum in arenam prodiret ; at Radislaus cataphractus hastatusque cum longa insuper machera contra sese inferebat, erecta utrimque acie velut ad novæ rei spectaculum. Novum enim esse videbatur, ut ipse Venceslaus, pro imbelli habitus, componere se cum bellatore auderet. Ubi sub ictum ventum est, alter signo Crucis frontem pingit, alter hastam vibrare festinat, idemque subito angelos videt, atque hanc vocem, velut ab homine promptam, pone se exaudit : Ne feri ; ac nemine conspecto, qui illam promiserit, vim Numinis, favore propitio Venceslaum prosequentis, veritus humi procumbit, veniam audaciæ exposcit, seque potestati Victoris permittit.

supplicemque in genua provolutum

94 Allevat prostratum Venceslaus, dataque venia, et dignitate ei restituta, monet, ut contumaciam in obsequium debitum vertat, ne post gravius ab irato Numine plectatur. *Vix dubito, quin in hac narratione quædam rerum adjuncta legantur, quæ auctoris conjecturis potius tribui, quam ex monumentis sat vetustis accepta credi debeant. Ego hic solum obser-* F *vabo, quæ ex illis Christanno contraria, quæque conformia videantur. Facile credam Dubravio. S.* Wenceslaum *non nisi invitum et post frustra tentatam concordiam, arma in rebelles sustulisse. At nescio, quo teste, sic scribat, quasi singulare sancti Ducis cum Radislao certamen fuisset initum, antequam utriusque militares turmæ manus conseruerant ; cum Christannus illud initum dicat,* dum utraque parte sat cædium factum fuisset ; *nisi forte eas cædes contigisse credamus, priusquam* Wenceslaus *exercitum suum ipsemet ad reprimendam Gurimensis arrogantiam eduxisset, et ad adversam usque aciem pertigisset.*

in gratiam recipit : aliquorum huc super re

95 *Magis dissonat Dubravius super signo Crucis, quod a sancto Principe in fronte sua* pictum, *id est, pollice, ut opinor, formatum ait, laudatus vero biographus in eadem divinitus apparuisse asserit, eoque terrefactum Gurimensem, sese illi submisisse. Huic consentiunt etiam aliquot aliæ Vitæ MSS., quæ ejusdem certaminis meminerunt. De angelis a Radislao tunc visis nihil quidem legitur apud Christannum in editione Balbini ; sed facile potuit ea visio in hac seu amanuensium, seu typothetarum, seu etiam ipsius apographi Trebonensis, quo usus Balbinus est, vitio omissa fuisse. Ita suspicandi ratio petitur ex allegatis verbis biographi :*

varians narratio

Dum

A Dum procedunt duces congredi volentes, Kurimensi cœlestis Deus cœlestes reserat visiones, sanctum videlicet Wenceslaum, imaginemque Crucis sanctæ in fronte nitentem. *Manifeste luxata est hæc periodus cui si post* sanctum videlicet Wenceslaum *addas* angelis stipatum *vel simile quid, phrasis perfecta erit, congruetque præcedentibus verbis, quibus dicitur Deus non modo unam* visionem. *Crucis scilicet, sed* visiones cœlestes *Gurimensi reserasse.*

et asserta de tempore perpenduntur.

96 *Eadem angelorum visio legitur etiam cum in aliquot aliis Vitis MSS. et editis, tum in Bohemiæ Chronicis atque Historiis, tum denique in ejusdem Sancti Officio ecclesiastico in Breviario Romano, quamvis non eodem ubique modo : nam alii angelos ante* S. Wenceslaum *processisse, alii etiam arma eidem ministrare visos affirmant. Sunt etiam, inter quos Balbinus est, qui dicant, Radislaum ea occasione Christianis mysteriis a sancto Duce imbutum, sacrum Baptisma suscepisse. Tempus dicti certaminis, quod Christannus subticuit, laudatus Dubravius ad ejusdem Sancti regiminis exordia inter S. Ludmillæ martyrium translationemque retulit : Hagecius autem cum anno* 925 *composuit, id est, quadriennio ante* Wenceslai *cædem,* B *quam ipse anno* 929 *illigavit. Sed cum horum prior Ludmillam,* Wenceslao *jam regnante, necatam fuisse, perperum crediderit, alter vero sancti Ducis necem certe aliquot annos præmaturaverit, illorum chronologia fallitur, nec morari nos debet. Mihi nusquam aliquid occurrit, ex quo verum prædicti certaminis annum vel circiter assequi queam. Ceterum civitas Christanno* Kurzim *dicta, cui præerat Radislaus, hodie* Curzima *et Germanice* Kaurzim *appellata, una est e vetustissimis Bohemiæ ; a qua circulus* Kaurzimensis, *antiquitus* Gurimensis *vel* Curimensis *vocitatus, nomen accepit.*

§ VI. Inquiritur, quid statuendum sit de S. Wenceslao alia occasione inter duos angelos viso, ac propterea dignitate regia, aliisque muneribus donato.

Narratio Dubravii de S. Wenceslao

D*iscutienda est altera narratio, a Bohemis scriptoribus, silente tamen Christanno cum antiquioribus biographis, multum celebrata de prodigiis, priorum simillimis, eorumque occasione* S. Wenceslao *collata regia dignitate sanctique martyris Viti reliquiis donatis. Ut in hujusmodi traditionibus fieri solet, iidem illi scri-* C *ptores variant non modo in adjunctis minoris momenti, verum etiam in loco et comitiis, in quibus ista contigerint, et in imperatore vel Germaniæ rege, qui ea dona concesserit. Olomucensis episcopus Joannes Dubravius, qui eadem Ottoni Magno adscripsit, lib.* 5 *Historiæ Bohemicæ post verba num.* 92 *et duobus sequentibus recitata sic prosequitur :* Hæc (*de* S. Wenceslai *certamine cum Radislao*) in Germaniam celeriter nunciata aulam cæsaris apud alios admiratione, apud quosdam irrisione, affecerunt. Ottho tunc regnabat, qui Germanorum primus coronam cæsaream, legitime sibi traditam, in Germaniam intulit, vir illo honore ob celebrem pietatem et raram in bellis felicitatem non indignus, nec alienus a Venceslao propter eximias ipsius virtutes, et qui una cum aliis Germaniæ principibus majestatem cæsaream officiose comiterque conservabat.

inter duos angelos viso ab Ottone imperatore,

98 Is Ottho deliberandi causa diem ad conveniendum principibus Vormaciam edixerat ; quo ubi Venceslaus quoque evocatus sine ulla dilatione venisset, dicitur postridie, dum solemne Sacrificium cunctantius sacerdos facit, ipse similiter cunctantius curiam introiisse, eamque moram, quasi ex ambitione nata fuisset, principes adeo ægre tulisse, ut conspirarent, ne quis ipsorum venienti assurgere. D neu supra se locum considendi dare vellet. Persuasum denique cæsari fuisse, ut sine ullo honore Boiemum, velut arrogantem, transmitteret. At cæsar ex conspectu duorum angelorum, qui Venceslaum in curiam deducebant, subitoque ibidem disparuerant, obstupefactus throno exilit, adversum vadit, ipsumque Venceslaum tantum non adorat, ac manu mox sua ad subsellia perductum assidere sibi proximum jubet. Cæteris vehementer factum admirantibus, Cæsar facti causam aperit, vicissimque miratur, quod nemo præter se quisquam angelos, tam clarum manifestumque sui spectaculum exhibentes, oculis suis aspexerit.

ac propterea titulo regio aliisque donis

99 Hic Moguntianus pontifex, se quidem nihil plane vidisse, inquit ; cæterum horrore quodam se perfusum fuisse confitetur, ac tunc demum famæ quoque nuper invulgatæ, quemadmodum videlicet interventu numinis (*id est angeli*) ab hostis impetu servatus fuerit Venceslaus, fidem se habere ; quando in præsens paria numina eumdem a calumnia vindicaverint. Quare inde simul universi errati veniam deprecantur. Cæsar præterea tam liberalem Hospiti E habuit honorem, ut potestatem ei petendi concederet, quicquid petendum sibi a cæsare putaret. Existimabat autem cæsar, gloriosa eum et ambitiosa petiturum. At is brachium divi Viti, ex Gallia sub Ludovico Pio Corbeiam in Saxoniam translati, magnaque religione in Boemia culti ; deinde Sigismundi quoque Burgundiæ regis, propterea quod Vandalicæ nationis fuerit, reliquias sibi dari postulavit. Ad quæ postulata cæsar subridens, Feres tu, inquit, primo quoque a reditu nostro in Saxoniam tempore, quas habere cupis reliquias. Interim dona cæsare digna a nobis accipe : regium in primis decus, quo te ex dignitate tua merito decoramus ; deinde tributo absolvimus, quod Carolus quondam solvendum cæsaribus instituerat. Jussit postremo et insigna sua Venceslaum ferre, fuscam aquilam in clipeo candido.

ab eodem honorato His similia habent alii,

100 Facile hoc, et illud alterum de tributo amplexus est Venceslaus ; sed idem caput suum diademate cingi, seque regem inungi, aut rex a suis appellari, nullo pacto sustinuit ; quamquam a cæsare atque ab aliis regibus et principibus Rex in epistolis salutaretur. Allatis ex Saxonia Sanctorum Pragam reliquiis, Venceslaus omnia alia ædificia missa faciens, applicare architectum manus ad ædem divo Vito designandam construendamque imperat. *Hæc laudatus episcopus Olomucensis, quæ Georgius Bartholdus Pontanus a Braitenberg paulo succinctius, ac melius omissa reliquiarum S. Sigismundi mentione, iisdem fere verbis lib.* 2 *Bohemiæ piæ inseruit.* F *Wenceslaus Hagecius in Chronico ad annum* 923 *ista ad Henricum Aucupem Germaniæ regem referens, scribit hunc ob supra allegatam arrogantiæ suspicionem congregatis principibus iram et indignationem suam intermitatum esse, qui advenienti Bohemiæ Duci assurrexisset ; sed eumdem, cum* Wenceslaum *cruce aurea in fronte mirabiliter micantem, mediumque inter duos angelos, digito ipsi minantes conspexisset, ei mox obviam processisse, et in suo ipsius regali solio collocasse.*

in adjunctis tamen, persona imperatoris,

101 *Post hæc ait, sanctum Ducem ab Henrico invitatum ad prandium, ac deinde in gazam regiam deductum, data optione postulandi, quod ex ea vellet, nil nisi S. Viti manum argenteæ thecæ inclusam petiisse, obtentumque Pragam asportasse. Simillima ante Hagecium scripserat auctor Vitæ MS., quem num.* 19 *et* 20 *Joannem Litomisslensem episcopum esse suspicatus fui. Hic rem prolixo sermone exponens, prætera addit,* S. Wenceslaum *visum imperatori, cujus nomen silet,* ferri a duobus angelis, qui pedes ejus terram tangere non sinebant. *Addit et alterum de sa-*

AUCTORE C. S.

A *sacris reliquiis prodigium. Si ipsi credimus,* S. Wenceslaus, *facta, ut diximus, auferendi e thesauro regio, quod vellet, potestate, deliberandi tempus in crastinum impetravit. Tum post fusas Deo preces S. Vitus ipsi quiescenti apparens, monuit, ut suas reliquias postularet. Paruit ille : at imperator dolenter annuens, ipsum in gazophylacium suum deduxit, sperans fore, ut iste S. Viti brachium non reperiret. Sed fefellit illum spes sua; nam* cubiculum ingresso Wenceslao *(verba biographi sunt)* et genua in oratione flectente, Deumque in Sanctis suis collaudante, cæsare aspiciente, brachium B. Viti se mox contra Ducem eximium cœpit flectere, et quod hoc esset, quod ipse desiderabat, evidenter ostendere. Quod videns imperator, quamvis multum exinde turbaretur, divinæ voluntati resistere non valens, brachium sancti martyris illum tollere permisit.

annoque et loco,

102 *De eodem argumento brevius ac aliter meminit Æneas Sylvius in Historia Bohemiæ cap.* 15 *sic inquiens* : Similem angelorum comitatum *(qualem viderat princeps Gurimensis)* vidisse aiunt imperatorem, quum Wenceslaus adolescens in ejus curia ob versaretur, eamque ob causam brachium S. Viti dono ei dedisse. *Idem denique prodigium in hodierno* B *Breviario Romano ad diem* XXVIII *Septembris in Lectione* VI *Officii* S. Wenceslai *breviter sic insertum legitur :* Cum in Germaniam profectus esset, imperator, conspectis duobus angelis, aurea cruce ad se accedentem ornantibus, e solio prosiliens brachio excepit, regiis insignibus decoravit, eique S. Viti brachium donavit. *Longum esset omnes enarrare, apud quos similia legere est, et quorum alii, quod etiam de supra memoratis observandum est, solas S. Viti reliquias* Wenceslao *datas, alii præterea dignitatem regiam eidem* collatam *affirmant. De hisce et illis sermo infra redibit : interim videamus, quo in loco quove sub imperatore vel Germaniæ rege ista facta ferantur: nam circa hæc etiam inter illos non convenit.*

ubi ista contigerint, discrepantes;

103 *Hagecius rei gestæ annum fixit* 923, *locum Ratisbonam, imperatorem, seu regem Henricum, quem, cum finem vitæ sibi instare adverteret, Germaniæ principes eo convocasse ait, ut tum de regni negotiis, tum præcipue de Ottone filio post mortem suam sibi sufficiendo tractaret. Hac occasione prædictam angelorum crucisque apparitionem et reliquiarum S. Viti donationem factum asserit : de regio autem titulo* C *ac immunitate Bohemiæ tunc concessis altum apud ipsum silentium est. Jam alibi dixi, Hagecii chronologiam a vero aberrare, quod hic denuo contingit. Constat enim, Henricum I Germaniæ regem certe non prius quam anno* 936 *diem suum obiisse ; Witichindus autem illorum temporum scriptor in fine libri I Annalium Ottonis designationem in successionem regni proxime ante patris obitum narrat. Thomas Joannes Pessina, metropolitanæ ecclesiæ Pragensis decanus in Phosphoro ejusdem ecclesiæ radio* 1 *Henricum regem retinens, annum* 935 *nominavit, credidítque, laudatum regem in comitiis Erfurdiensibus sæpe dicta cœlesti visione motum* S. Wenceslao *titulum regium cum suis aquilæ insignibus contulisse, brachium vero S. Viti donasse Mersburgi.*

quorum scriptorum

104 *Opinionem suam verisimilem facere conatur ex auctore Chronici Halberstadiensis, et Chronographia Lamberti Schafnaburgensis, quorum hunc temporum illorum vicinum, illum coævum fuisse observat, et apud quos ad annum* 935 *legi ait, Henricum* tempore messis celebrasse magnam synodum in Erphesfurt cum episcopis et principibus et comitibus multis ex Francia, Bavaria, Alemania, Saxonia, Thuringia, Bohemia, Slavia et Sorabia. *Addit, inter Germaniæ principes, qui synodo interfuere, in Chronico Halberstadiensi nominari* Wincesilaum Bohemiæ et Delmantiæ ducem, sanctimonia vitæ et omni virtutum D splendore illustrem ac regi semper fidelem. *Subdit denique in eodem Chronico dici,* Wenceslaum *et aliquot alios principes post finita comitia ab Henrico Mersburgum ad aulam suam deductos, multisque muneribus ditatos, tandem dimissos fuisse. Ex hisce tunc sic arguit Pessina :* Tametsi vero non explicet, quid muneris cuique datum fuerit, cum tamen aliunde constet, divo Wenceslao fuisse brachium S. Viti ab Henrico imperatore sub id tempus donatum, prudens conjectura fit, et res pene ipsa se prodit, quod id Mersburgi acciderit.

varia de hisce asserta

105 *In margine quoque, ad quem per asteriscum lectorem remisit, hæc annotavit :* MS. Martyrologium vetus ecclesiæ Pragensis ita refert ab IX Cal. Septembris. « Eodem die allatum est brachium « S. Viti M. per sanctissimum Wenceslaum M., « ducem Bohem., de Alaman. Pragam : ubi mox « ipse S. Wenceslaus fundavit ecclesiam Prag. « in honorem ejusdem S. Viti M. anno salutis « DCCCCXXXV. » *Divinare nequeo, quibus et quam bonæ notæ laudatorum Chronicorum exemplaribus usus fuerit Pessina. Nos Lamberti Schafnaburgensis Annalium geminam editionem habemus in Museo nostro,* E *unam Francofurtensem anni* 1583, *alteram Argentoratensem anni* 1609 *: in utraque ad annum* 935 *tantum legitur* : Magna synodus fuit in Erphesfurt. Eodem anno Henricus obiit. Cui filius ejus Ottho successit. *Hæc ibi, sed nihil præterea e ceteris omnibus a Pessina allegatis. Halberstadiense Chronicon editum exstat apud Godefridum Guilielmum Leibnitium tom.* 2 *Scriptorum Brunsvicensium, in quo Pessinæ asserta etiam minus invenio. Ad hæc quisquis fuerit Halberstadiensis Chronici auctor, is tribus fere seculis* S. Wenceslao *posterior est, cum de rebus anno* 1209 *gestis meminerit. Neque ejusdem Sancti temporibus satis vicinus fuisse dicendus est Lambertus Schafnaburgensis, qui Chronicon suum seu Historiam usque ad annum* 1077 *perducens, fere uno ac dimidio seculo post illius martyrium scripsit.*

hic recensentur, ubi et opinio Balbini,

106 *Quod ad Martyrologium a Pessina laudatum attinet, habemus et nos Calendarium descriptum ex apographo collegii nostri Pragensis ad S. Clementem,* quod ex Calendario SS. Pragensis ecclesiæ *transscriptum notatur, et in quo omnino eadem, quæ Pessina ex suo protulit, de allato S. Viti brachio leguntur, præter annum, qui in nostro, forte rectius, desideratur.* F *Si Pragensis ecclesiæ Martyrologium a Pessina citatum idem sit, ut suspicor, cum Calendario ejusdem ecclesiæ, ex quo exemplar collegii nostri Clementini transscriptum dixi, non est illud medio seculo* XIV *antiquius, sicut liquet ex ejusdem titulo :* De allatione reliquiarum Sanctorum, quas Christianissimus princeps Carolus IV, Rom. imp. S. A. et Boemiæ rex, ex diversis partibus mundi magnis obtinuit precibus. *Non potest ergo etiam hoc in re, de qua agimus, magnæ esse auctoritatis. Progredior ad alios. Dubravius et Pontanus a Braitenberg, supra relati, eadem sub Ottone I, Henrici Aucupis filio et successore, in comitiis Wormaciensibus facta censuerunt.*

diversa ab aliis conjectantis.

107 *Balbinus in istis omnibus opinionibus difficultates agnoscens, maluit lib.* 1 *Epitomes cap.* 7 *aliam viam inire, et Henrico regi visionem angelorum, cum donatione reliquiarum S. Viti, adscribere ; ad Ottonem vero regii honoris immunitatisque Bohemiæ concessionem referre in comitiis Aquisgranensibus anni* 937, *quo eumdem Ottonem ibidem regem unctum coronatumque fuisse statuit. Porro hujus concessionis causam longe alium, quam ceteri allegavit. Nempe credi voluit duos Bohemiæ principes,* Wenceslaum *Pragensem, et Boleslaum Boleslaviensem, ad prædicta comitia Aquisgranum ab Ottone evocatos fuisse ; paruisse* Wenceslaum, *sed Boleslaum, causatum gentem suam liberam,*

nec

A nec quidquam sibi cum imperatore negotii esse, ipsius mandata detrectasse. Hinc Balbinus originem belli, postea exorti repetit, eoque responso Ottonem usque adeo irritatum ait, ut, quo Boleslao ægre faceret, Wenceslao Moraviam obtulerit, tributum a Carolo Magno Bohemis impositum condonaverit, sua ipsi insignia gestanda dederit, ac eumdem denique regem appellaverit. Subdit tamen non constare, an S. Wenceslaus oblatam Moraviæ tutelam admiserit; sed ab omnibus scriptoribus asseri, illum coronam nomenque regium ex modestia ferre recusasse, quamquam, inquit, a principibus et regibus in epistolis omnique alloquio Rex salutaretur.

Sed cum hæc omnia ab antiquissimis,

108 Vides, lector, quam variis adjunctis laudati scriptores ista exornent, quantumque laborent, ut eadem suo loco, tempori et imperatori aut Germaniæ regi assignent. At miror, Balbinum aliosque supra dictos de hisce tam sollicitos fuisse, nec potius curasse, ut illam angelicam visionem, donationesque S. Wenceslao factas, ex aliquo saltem monumento satis vetusto comprobarent. Atqui id maxime necessarium erat, ut dictis suis fidem facerent in re tanta, de qua silent alii, quos antiquiores illis esse, certo novimus. Nihil de ista B crucis angelorumque visione et ceteris eodem spectantibus, nihil de S. Viti brachii vel manus donatione, nihil de titulo regio immunitateque Bohemiæ, nihil denique de insignibus aquilæ S. Wenceslao concessis, nihil, inquam, de istis omnibus commemorant Christannus, auctor anonymus, qui se sub Ottone II scripsisse profitetur, Laurentius monachus Casinensis ac aliquot Vitæ aliæ MSS., quas, velut incertæ ætatis, prætereo. Quia vero ex assertis illis alia aliis notabiliora sunt, nec ab omnibus, qui eorum aliqua recensuerunt, omnia tradita fuere, oportet de iisdem paululum separatim agere.

et aliqua etiam ab antiquioribus, quam supra nominati sunt,

109 Collatam S. Wenceslao dignitatem regiam, insignia aquilæ ac Bohemiæ immunitatem præter supra dictos antiquiores siluerunt etiam Carolus IV imperator in Vita edenda, Hagecius in Chronico et Æneas Sylvius in Historia Bohemiæ, quamvis iidem de angelorum apparitione donatisque S. Viti reliquiis diserte meminerint; ita ut hi quoque ista aut nescivisse aut improbasse videantur. Hisce accedit etiam auctor Vitæ MS., quem Joannem episcopum Litomisslensem esse, ex Pessina et Balbino num. 19 et 20 suspicatus fui, qui licet præter dictam apparitionem donationemque reliquiarum etiam Bohemiæ immunitatem a tributo, tunc concessam referat, de titulo tamen regio et insig- C nibus eidem concessis, nullum verbum facit. Æque incognitam fuisse oportet eamdem regiam dignitatem Cosmæ Pragensi decano, qui seculo XI et XII floruit; non solum quod in Chronico Bohemiæ de ista sileat, sed etiam quod S. Wenceslaum semper ducem, numquam regem appellet. Novi equidem, laudatum Cosmam Sancti gesta, quia ab aliis scripta circumferebantur, ex industria prætermisisse; ideoque ejusdem de illis silentium passim nullius momenti esse; at ne vel sic tamen ipsi tacite prætereunda fuisset illius regia dignitas, eatenus nulli e Bohemiæ principibus concessa; aut saltem rex, non dux ab ipso fuisset appellandus. Nihilominus de ejusdem Sancti martyrio ait: S. Wenceslaus dux Boemorum fraterna fraude martyrizatus, in urbem intrat perpetuam, cœli scilicet aulam.

minime memorentur, ea valde suspecta fiunt,

110 Horum omnium, ac præsertim Christanni silentium mihi hac in parte tanti est, ut, nisi certiora, quam quæ hactenus producta vidi, testimonia adferantur, non possim isthæc omnia pro veris admittere. Fuit, ut dictum est, Christannus ipsius S. Wenceslai ex hujus fratre et successore Boleslao nepos, in ducali aula Bohemiæ natus educatusque, deinde in cœnobio Breunoviensi prope Pragam monachus Benedictinus; in scribendo usus est ejusdem sancti Ducis Actis, jam tum ab aliis varie conscriptis, quæ ipse perficienda D suscepit: consuluit, qui adhuc superstites essent, senes seu religiosos quosque, qui (S. Wenceslai) gesta vel acie oculorum hausissent seu auditu, aliorumque narratione comperissent; uti ipsemet profitetur in Præfatione ad S. Adalbertum, Pragensem episcopum et postea martyrem. Nihil itaque merito desiderari potest a persona, tempore, loco, ac diligentia scriptoris, quo minus in notitiam magnarum rerum, quæ ad sanctum Patruum suum spectabant, pervenisse credendus sit.

AUCTORE C. S.

præsertim silentibus Christanno

111 Ecquo igitur pacto ignoraverit ista, quæ in publicis comitiis coram ipso Germaniæ rege multisque principibus facta, non poterant non in omnium ore versari, et quorum memoriam perpetuo refricuissent S. Viti reliquiæ, Wenceslao ea occasione, ut passim volunt, donatæ, et ab hoc in ecclesia, propterea condita, repositæ? Nihilne de hisce omnibus reperit in ejusdem Sancti Actis, quibus usus est? Nihil didicit ex senibus istis seu religiosis viris, qui illius gesta vel acie oculorum hauserant vel auditu, aliorumque narratione compererant? Nihil plane hujusmodi ipsum didicisse, ejusdem silentium indicat. Contra vero, si hæc omnia Christanno nota fuerint; qua E verisimilitudine diceretur eadem omisisse, quibus nihil illustrius proferre poterat tum ad S. Wenceslai sanctitatem divino humanoque testimonio confirmandam, tum ad singularem ejusdem modestiam humilitatemque commendandam, tum denique ad suæ Bohemiæ decorem et gloriam, nempe quæ in ipsius gratiam titulo regni illustrata et a veteri tributo immunis facta fuisset? Equidem non dubito, quin Christannus non pauca sancti Ducis gesta partim nesciverit, partim omiserit: verum ut hisce facta tam illustria accenseam, graviora, quam quæ hactenus legi, testimonia requiro.

et Witichindo Corbeiensi.

112 Haud minus validum argumentum sumitur ex Witichindi Corbeiensis loco, quem num. 82 dedimus, quique sic habet: De quo (S. Wenceslao) quædam mirabilia prædicantur, quæ, quia non probamus, silentio tegi judicamus. Itane ipse locuturus fuisset, si memoratam visionem, quæque Wenceslao propterea ab Henrico Aucupe vel hujus filio Ottone donata dicuntur, cognovisset? Aut an hæc ipse potuit ignorasse, si vere contigerint? Enimvero, cum hoc Opus suum Mathildæ dicaverit, cavisset in eo non probare, quæ ejusdem avus vel pater in publicis Germaniæ regni principum comitiis a se visa, in eodem illustri consessu declaraverat, tantisque honoribus ac donis prosecutus fuerat. Eadem Henrici vel Ottonis auctoritas, Germanorum principum præsentia, munerumque magnitudo F non permisissent ea ignorari a Witichindo, qui Henrici atque Ottonis gesta ad Mathildam, hujus filiam, scribenda susceperat. Hæc itaque etiam nescivisse dicendus est Witichindus, quia reipsa non contigerant, deque aliis mirabilibus supra locutus fuisse, quæ, quia non probabat, silentio tegenda censuit.

Respondetur ad aliquot

113 Erit forsitan aliquis, qui pro regio titulo ipsi asserendo ad hæc reponat, Bohemiam, dominante S. Wenceslao, aliquando regni nomine a Christanno appellari: apud Cosmam Pragensem decanum in Chronico legi, Boleslaum eidem necem intulisse ob regni retinendi gubernacula: eumdem Sanctum a Witichindo Corbeiensi verbis num. 82 datis regem vocari: in Vita quoque a Laurentio monacho Casinensi scripta illum regis, Bohemiam regni vocabulo passim venire. Fateor, id ita esse, sed nihil evincere. Christannus eadem regni voce utitur sub Sancti avo Borzivoio, Spitigneo patruo et patre Wratislao. Cosmas vero etiam in eorumdem decessoribus; quos Bohemiæ reges fuisse nec ipsi opinionis, quam examino, assertores admittunt. Scilicet Christannus et Cosmas regnum progentis principatu usurparunt, neque umquam S. Wenceslaum ejusve decessore alio, quam ducis vel principis titulo ho-

A *honoraverunt. Eodem modo exponendi sunt Witichindus, quique hunc secuti, S. Wenceslaum et hujus successorem Boleslaum reges nominarunt.*

AUCTORE C. S.

locos, qui pro regia dignitate S. Wenceslai

114 *Ita liquet ex ipso Witichindo lib.* 1 *Annalium, ubi* Wenceslaum *vocavit* regem, *quando hic ab Henrico Aucupe Pragæ obsessus, sese illi dedidit ; quod certe contigit, antequam laudati regii tituli assertores ipsum ea dignitate ab eodem Henrico vel ejusdem filio ac successore Ottone I illustratum volunt. Laurentii Casinensis auctoritas nihili facienda est, quippe qui rerum Bohemicarum prorsus ignarus,* S. Wenceslai *patrem regalibus titulis similiter exornavit et in alios graviores errores lapsus est. Redeo ad Christannum. Frustra etiam quis circa hujus silentium hic suspicionem moveret ex Vitæ, quam habemus, mutilatione, quasi prædicta a Christanno litteris quidem consignata fuissent, sed sive amanuensium incuria, sive quocumque alio casu ex Balbini exemplari excidissent. Nam præterquam quod argumentum, quo pro Vitæ mutilatione asserenda usus Balbinus est, supra num.* 5 *et* 6 *jam refutaverim, quæ in hac opinione satis verisimilis assignabitur ratio, ob quam idem biographus* S. Wenceslaum *numquam* regem, *sed semper* ducem *vel* principem *appellaverit ?* B *An quia Sanctus ipse eo titulo ex humilitate semper abstinuit ? Imo tanto magis eodem appellandus erat, præsertim a biographo ipsius nepote, qui illum laudandum susceperat, quique post illius mortem scribens, non poterat ejusdem modestiæ gravis esse.*

videri possent facere.

115 *Ut tandem mentem meam candide edicam, ob istud antiquiorum, Christanni in primis, silentium omnino impellor, ut credam, ea, quæ de regia dignitate, insignibus aquilæ, immunitateque Bohemiæ* S. Wenceslao *propter cœlestem angelorum Crucisque visionem concessis a recentioribus tam varie scripta circumferuntur, dudum post sancti Ducis tempora ab incerto auctore primum tradita, avideque, ut in similibus frequenter contingit, arrepta apud Bohemos, non tamen omnes, fidem invenisse. De insignibus aquilæ non vacat hic pluribus disputare : consulat modo studiosus lector, qui voluerit, Balbinum in Epitome rerum Bohemicarum lib.* 1, *cap.* 7, *et ex ejusdem sententia discet, quam nullo ista fundamento nitantur. Denique si quod tributum Henricus vel Otto in* S. Wenceslai *gratiam Bohemis condonaverit, id non aliud fuisse existimo, quam quod Henricus ipse imposuerat, quando sanctum Ducem cum gente sua in deditionem accepit; quamquam nec hanc condonationem satis probatam invenerim. Superest quæstio de S. Viti reliquiis, quas ipsi donatas fuisse, scripserunt etiam aliqui ex illis, qui de titulo regio, insignibus et immunitate siluerunt.*

B. Viti reliquai Wenceclaus aliunde, aliave occasio-

116 *Affirmantibus favet ecclesia, quam constat a* Wenceslao *in castro Pragensi sancto martyri Vito conditam fuisse ; hinc enim verisimillimum fit, ipsum aliquas ejusdem Sancti reliquias habuisse, quas in illa honorandas deponeret. Contra vero an easdem ea, qua supra allegati scriptores tradunt, occasione acceperit, multum dubitare me jubet Christanni non solum silentium, seu etiam scribendi modus, qui nihil tale insinuat. In Vita edenda num.* 18 *de* Wenceslao *prædictam ecclesiam ædificare molienta hæc ait :* Gratia deinde divina cordi ejus inspirante, templum Domino in honore B. Viti martyris condere meditans, legatos allegat Ratisbonensem ad pontificem, in cujus, ut diximus, tunc temporis diœcesi constabat Bohemia, secundum statuta canonum, ut licentiam illi pontifex tribueret ædificandi basilicam ; Pater, inquiens, meus templum in honore olim statuit B. Georgii ; egomet vero licentia cum vestra eodem gestio condere more in honore beati Christi martyris Viti. *Tum sequitur ibidem, sanctum Ducem, obtenta, quam petierat, licentia, propositum suum executioni statim mandasse.*

117 *Negari non potest, hunc locum aptissimum fuisse* D *de S. Viti reliquiis loquendi, imo, ut id fieret, ipsum argumentum, quod tractabatur, postulasse, si tam celebris illarum donatio eidem ecclesiæ ædificandæ occationem dedisset. Cur ergo credemus biographum, nulla facta de illis mentione, causam ejusdem ædificationis ex sola Dei inspiratione et Wratislai exemplo, qui ecclesiam S. Georgii erexerat, repetiisse, nisi quod illa altera, ab aliis assignata, ipsi ignota fuerit, quam, si vera fuisset, quis poterat ignorare ? Non propterea inficiari volo, ullas S. Viti reliquias, sive hæ brachium sive manus fuerint, sive aliqua alterutrius portio,* S. Wenceslao *alia occasione donatas esse, vel ab Henrico rege, vel a monachis Corbeiensibus in Saxonia, ad quos sacræ ejusdem sancti Martyris reliquiæ sub Ludovico Pio seculo tunc proxime elapso translatæ fuerant, ut videri potest in Opere nostro tom.* 3 *Junii pag.* 505 *et sequentibus. Forte etiam Pragenses S. Viti reliquiæ fuerint ex iis, quas Christannus in Vita edenda num.* 17 *ad* S. Wenceslaum *e variis provinciis allatas scribit his verbis :* Velut apes ad alvearia, haud secus sacerdotes, levitæ, pluriminique famuli Dei confluunt Bavariorum, Suevorum, aliarumque provinciarum locis, E reliquiis cum Sanctorum, ... quos cunctos honore cum ingenti suscipiens, animoque gratanti amplectens, obsecundabatur, ut decebat, tribuens abunde auri vel argenti copiam *etc.*

quam supradicti velint, accepisse dicendus est.

§ VII. Ecclesiæ S. Viti martyris a sancto Duce ædificatæ tempus et adjuncta quædam : aliquorum asserta de aliis ecclesiis et xenodochiis ab eodem erectis, deque singulari quodam facto charitatis ipsius.

S. Wenceslaus ecclesiam S. Viti martyris

Ex *ecclesiis, quas a* S. Wenceslao *exstructas aliqui volunt, primo loco memoranda venit Pragensis sancti martyris Viti, de qua superiori § memini ; tum quod illum hujus primum auctorem fuisse, certo constet, tum quod in illa a paucis annis ab obitu ad nostra usque tempora quiescat : tum denique quod eadem deinceps in cathedralem ac postea etiam in metropoliticam totius Bohemiæ evecta, et ab aliis augustius ædificanta, hodiedum exstet, mole sua et majestate conspicua. Porro cum supra dixerim, non probari mihi mirabilia, quæ de S. Viti manus vel brachii donatione* Wenceslao *ab Henrico Aucupe vel Ottone facta, conditaque* F *propterea eadem ecclesia narrantur, non abs re fore, existimo hic observasse, quo consilio, quave ratione sanctus Princeps inductus videri possit, ut S. Vito potius, quam alteri Sanctorum, illam dicaverit. Præter rationes nobis ignotas, impellere ipsum potuit celebre S. Viti nomen cultusque in Saxonia et reliqua Germania, maxime Corbeiæ propter ejusdem reliquias sub Ludovico Pio imperatore e Francia illuc translatas.*

119 *Quanta harum fuerit temporibus* Wenceslai *ibidem existimatio, colligere licet ex Witichindo lib.* 1 *Annalium, ubi Mathildam, Ottonis I filiam, sic alloquitur :* Inde *(Parisiis)* translatæ sunt in Saxoniam *(S. Viti reliquiæ)* et, ut legatus Caroli *(cognomento* Simplicis *Francorum regis)* confessus est *(Henrico Aucupi)* ex hoc res Francorum cœperunt minui, Saxonum vero crescere ; donec dilatatæ ipsæ sua jam magnitudine laborant, ut videmus in amore mundi, et totius orbis capite, patre tuo, cujus potentiæ majestatem non solum Germania, Italia atque Gallia, sed tota fere Europa non sustinet. Colito itaque tantum patronum, quo adveniente, Saxonia ex serviente facta est libera, et ex tributaria multarum gentium domina. *Hæc itaque tam insignis de S. Viti patrocinio existimatio* Wenceslaum, *religiosissimum principem facile movere potuit, ut ducatum suum potenti ip-*

A *ipsius tutelæ per conditam ejusdem nomini ecclesiam, committeret et aliquas illius reliquias in ea deponendas expeteret. Pessina in Phosphoro radio 1 aliam causam, mihi haud verisimilem allegat. Suspicatur videlicet,* Wenceslaum *S. Viti reliquias Pragæ honorari curasse, ut superstitiosa cujusdam idoli* Svato-Viti *veneratio per religiosum affinis nominis sancti martyris cultum facilius aboleretur.*

extremis vitæ suæ annis,

120 *De tempore, quo dicta ecclesia condi cœpta sit, conjicere possumus ex Christanno in Vita edenda num.* 18 *et sequenti, ubi illam inter postrema sancti Principis gesta sic collocavit, ut dubitari possit, an eamdem ante martyrium suum omni ex parte perfecerit. Etenim secundum asserta ibidem,* S. Wenceslaus, *accepta a Ratisbonensi præsule ædificandi potestate,* fundamenta mox jecit ecclesiæ, partesque optime collocavit. Nec his contentus; verum limina apostolorum Petri et Pauli Romæ adire voluit, quo Papam illius temporis expeteret, quatenus eum monachicis indutum vestibus tonderet in clericum, proque Dei amore principatum relinquens, fratri suo (heu nimium sæcularibus intento actibus!) contraderet; ipseque pacifice degens, oviculas aliquantulas Christo B Domino congregaret. Quod et opere implesset, nisi illum prænotatum basilicæ impediret opus. *Post hæc ibidem sequitur Sancti martyrium; ut dicendum videatur, ipsum, dum peregrinationem Romanam et monasticæ vitæ desiderium paulisper differebat, donec cœptam ecclesiam perfecisset, a fratre suo occisum esse.*

sed quo anno, incertum est.

121 *Attamen si quid isti ecclesiæ defuerit, moriente* Wenceslao, *id minoris momenti fuisse dicendum est; cum idem biographus num.* 28 *dicat, ejusdem corpus triennio post martyrium Boleslavia translatum fuisse* in basilicam.... S. Viti martyris quam in metropoli Pragensi, Deo auctore, a fundamento construxerat, et ornamentis ecclesiasticis apprime decoraverat. *Cosmas Pragensis infra referendus tantum ait, eamdem nondum consecratam fuisse, dum illius sanctus Conditor obiit. Ex hisce, omnibus verisimillimum fit,* S. Wenceslaum *basilicæ suæ fabricam absolutam vidisse, cumque eidem ornandæ pia munificentia operam daret, e vivis sublatum esse. Deinde cum suo loco ostensuri simus, illius cædem longe probabilius ad annum* 936 *pertinere, memoratæ basilicæ initia circa annum* 934 *reponenda esse videntur. Hæc sententia difficultatem unice patitur, ex episcopo Ratisbonensi, a quo ædificandi licentia petita et concessa fuerit. Indubitatum est, Bohemos tunc temporis Ratisbonensis diœcesis fuisse* C *usque in annum* 971, *quo Romanus Pontifex Joannes XIII Pragensem concedens, illis episcopum proprium S. Viti ecclesiam in cathedralem erexit. Hinc recte Christannus tradidit,* S. Wenceslaum *pro ædificanda ecclesia ad Ratisbonensem antistitem per nuntios recurrisse; sed cujus nominis is fuerit, non annotavit.*

Alii hujus ecclesiæ ædificationem

122 *Alii eumdem* Tutonem *dixerunt, cui auctor Vitæ, qui Ottonis II jussu se scripsisse asserit, non modo dictam licentiam, sed etiam ejusdem ecclesiæ consecrationem attribuit. Pro Tutone in tantum favet Christannus, quod, cum in eadem Vita num.* 12 *præmiserit, Tutonem Rastisbonensem episcopum a* S. Wenceslao *in translatione corporis S. Ludmillæ consultum, et ad consecrandam S. Georgii ecclesiam invitatum fuisse, videri possit eumdem designasse dum Ratisbonensem præsulem, non expresso nomine, denuo nominavit. Jam vero Arnolfus vel Arnoldus Vochburgensis, apud S. Emmerammum Ratisbonæ monachus, qui ante medium seculum* XI *scripsit, quique Tutonis episcopatum ceteris longius protraxit, lib.* 1 *Vitæ S. Emmerammi de ejusdem sedis tempore sic loquitur:* sub præfato itaque principe (*Conrado I Germaniæ rege*) Tuto S. Emmerammi monachus, Ratisbonensi præsulabatur ecclesiæ, qui a septimo anno imperii illius usque ad duodecimum regni Henrici Saxonis

hac in vita mansit. *Non vixit ergo Tuto ultra annum Christi* 930 *vel* 931 *pro varia scriptorum sententia ejusdem Henrici regni exordia ad annum* 918 *vel* 919 *referentium.* D

AUCTORE C. B.

præmaturius

123 *Hoc posito, dicendus est sanctus Dux ecclesiæ S. Viti fabricam paucis annis citius inchoasse, eademque consequenter paullo diutius occupatus fuisse, ne a Christanno recedamus, qui illius cædem ejusdem ædificationi pene innexuit. Si tamen in obscuris electio detur, malim supra dictæ opinioni meæ adhærere, et ecclesiæ exordia ad Isengrini, qui Tutoni successit, tempora referre; quia nec pro Tutone sat valida stat auctoritas, nec ecclesia ista tam magnæ molis fuit, ut properanti ad monasticam vitam Principi tot annis ad eam condendam opus fuisse videatur. Quod alii tradunt, memoratam ecclesiam ab eodem Tutone etiam consecratam esse, nullo modo patiuntur emortualia* S. Wenceslai *et Tutonis tempora cum rationibus a me allegatis comparata. Quinimo oppositum affirmat Cosmas in Chronico lib.* 1, *ex quo sequentia excerpsi.* De actibus autem ducis Bolezlai nihil aliud dignum relatione percipere potui, nisi unum, quod vobis operæ pretium pandere duxi. Nam servus Dei Wenceslaus ecclesiam in metropoli Praga sub E honore S. Viti martyris constructam, non tamen consecratam, morte præventus reliquit.

factam statuunt,

124 Hanc ut consecrare dignaretur, qui tunc præerat Ratisbonensi ecclesiæ præsul, nomine Michael, dux Boleslaus supplex, missis legatis cum magnis muneribus et majoribus promissionibus atque pollicitationibus, quo petitionem suam adimpleret, vix impetravit. Quod utique haud annuisset præsul, nisi ob recordationem animæ et salutem Wenceslai amici sui, jam interfecti, id deliberasset fieri: quia Vir Dei Wenceslaus, dum carne viguerat, nimio eum affectu coluerat, utpote patrem spiritualem et benignissimum præsulem. Nam et præsul Michael similiter hunc sibi adoptaverat in filium dilectissimum, eum sæpe instruens timorem et amorem Dei; cum sæpe mittens ei sua donaria, quibus maxime illo in tempore indigebat nova ecclesia Christi. Mox ubi dux est factus compos voti, plebs universa et proceres atque clerici obviam advenienti episcopo ruunt devoti, et cum magno honore et lætitia recipiunt eum in metropolis Pragæ ædificia. Quid multa? Decimo Calendas Octobris dedicata S. Viti ecclesia, lætus repedabat præsul ad propria. *Hactenus Cosmas, quem Pessina in Phosphoro, aliique secuti fuere. Quam tamen Cosmas hic asserit inter* S. Wenceslaum F *et Michaelem intercessisse amicitiam, ea vel ante Michaelis episcopatum reponenda est, aut fabulosa; cum aliunde certo constet, Michaelem non nisi post S.* Wenceslai *martyrium ad Ratisbonensem cathedram pervenisse.*

alii in eadem aliter errarunt.

125 *Etiam longius a vera chronotaxi aberrarunt Dubravius lib.* 4 *Historiæ Bohemiæ, Æneas Sylvius in eadem Historia cap.* 16, *et Pontanus a Braitenberg in Bohemia pia lib.* 2, *asserentes, S. Wolfgangum (Michaelis scilicet successorem) vivente ac invitante* Wenceslao, *dictam ecclesiam dedicasse. Error manifestus est ex initio episcopatus S. Wolfgangi, quod ante annum* 972 *statui nequit. Refutari quoque non meretur Hagecius, qui ad annum Christi* 923 *scribit, licentiam ædificandæ ecclesiæ* Wenceslao *a laudato S. Wolfgango concessam, ad annum vero* 931 *eamdem ecclesiam, petente Boleslao, a Michaele consecratam fuisse. Eo autem crassior hic error est, quod Hagecius* S. Wenceslai *mortem anno* 929 *affixerit, quodque certum sit, Michaelem fuisse S. Wolfgangi in episcopatu Ratisbonensi decessorem. Hactenus de tempore ecclesiæ S. Viti per* S. Wenceslaum *Pragæ ædificatæ. Quod de ejusdem per ipsum Christum Dominum consecratione passim tradunt Bohemiæ scriptores, æterna sane me-*

 mo-

A *moria dignum foret, si satis firmo testimonio aut monumento niteretur.*

AUCTORE C. S.

Quæ de prædicto ecclesia

126 *Christannus in Vita edenda num.* 18 *Ratisbonensem episcopum legatis, quos sanctus Dux sæpe dictam licentiam petitum miserat, sic respondentem inducit :* Filio meo felicissimo Wenceslao hæc redeuntes mandata referte : Ecclesia tua jam venustissime ante Dominum constructa extat. *Balbinus, cui ceteri recentiores Bohemi fere consentiunt, ista in Notis ita excepit.* Latet in hisce verbis insignis et vere cœlestis ecclesiæ Pragensis prærogativa, quam a Christo Domino benedictam esse, et in favorem S. Wenceslai consecratam, vetusti scriptores significant, et perpetuata ad nos usque Majorum traditio confirmat. Vide, quæ scripsit Pontanus, ecclesiæ metropolitanæ præpositus, et quæ nos in Arnesto quondam attulimus. Clarius, quam Christannus, istud expressit Pius II Pontifex (*id est,* Æneas Sylvius, *uti ante Pontificatum appellabatur*) quippe narrat, Ratisbonensem episcopum ad S. Wenceslaum scripsisse, ecclesiam, quam ædificabat,, coram Deo jam dedicatam esse. Vidi ipse vetustam imaginem, in qua Christus e cœlo Pragensi ecclesiæ
B divo Wenceslao orante, benedicens, eamque præconsecrans spectatur. *Ne autem hoc assertum suum quibusdam paradoxum videatur, alias ejusmodi ecclesiarum consecrationes ex aliis commemorat, ac tandem concludit his verbis.*

per ipsum Christum Dominum consecrata

127 Quid igitur vetat, ecclesiam S. Viti Pragensem fuisse a Christo Domino consecratam dicere? Præsertim cum addat Sylvius, etsi eam visionem cœlitus præsul Ratisbonensis acceperit, et hanc ecclesiam aliquando metropolitanam fore, Christo revelante, didicerit, misisse tamen Pragam, qui sua vice Wenceslao petenti faceret satis, et ecclesiam nihilominus etiam ex more hominum et præsulum consecraret. *Inficiari nolo, Pragensem S. Viti ecclesiam ex singulari privilegio a Christo consecrari potuisse : nec inquiro, an omnia exempla a Balbino producta satis certa et contestata sint ; sed ut id Pragensi ecclesiæ factum credam, certiores vades requiro, quam quos allegavit Balbinus. Præter jam memoratos in margine laudat MS.* Glacense Michaelis Præpositi, *Hagecium et Ferum e Societate Jesu in Vita* S.Wenceslai. *MS. Glacense, cujus ætatem non indicat, videtur ipsemet non magni fecisse, cum potissimum usus sit auctoritate Sylvii, qui ante medium seculum*
C xv *Pontifex creatus est ; quippe in hoc ipso Historiæ loco ista sub S. Wolfgango contigisse ait, quod nec Balbinus admittit, nec admitti potest. Præterea Sylvius ea referens, utitur voce* ferunt, *quæ adhiberi solet, dum non satis comperta narrantur.*

a variis narrantur,

128 *Eodem Pontifice multo juniores sunt Hagecius Pontanus et Ferus, et horum primus turpi, ut supra observavi, errore licentiam ædificandi S. Wolfgango, cetera Michaeli adscripsit, : Pontanus lib.* 2 *Bohemiæ piæ etiam S. Wolfgangum ad dedicationem ecclesiæ a* S. Wenceslao *invitatum esse, perperam scripsit, sed nihil præterea. Denique in Vita venerabilis Arnesti, primi archiepiscopi Pragensis, ad quam Balbinus lectorem etiam remisit, nihilo meliora reperio. Ad Christannum quod attinet, ut verum fatear, non perspicio, quo pacto in hisce Ratisbonensis episcopi verbis ;* Ecclesia tua jam venustissime ante Dominum constructa extat, *illa, ut credidit Balbinus,* insignis et vere cœlestis ecclesiæ Pragensis prærogativa, *sive consecratio ab ipso Christo facta lateat. Mihi quidem laudatus episcopus isto responso nihil aliud significasse videtur, quam Deo ratam acceptamque esse ædificationem ecclesiæ, quam* S. Wenceslaus *moliebatur ; ideoque desideratum opus perficeret. Nec magis alibi in Vita idem biographus tam eximiæ prærogativæ meminit, quam, si vera esset, tanto minus potuit ignorare, vel sciens prætermittere, quanto eadem excellentior esset* D
et rarior.

antiquioribus ignota fuere.

129 *Par de re tanta silentium est in ejusdem* S. Wenceslai *Vita, quæ sub Ottone II scripta notatur, par in duabus aliis, quarum una Hizoni episcopo Pragensi adscribitur, altera Joannem Litomislensem antistitem auctorem habere videtur, in quibus duabus idem prorsus, quod apud Christannum, Ratisbonensis episcopi responsum legitur. Eamdem etiam Cosmæ Pragensi decano ignotam vel improbatam fuisse, colligo ex ejusdem verbis num.* 123 *et sequenti datis, quod in hisce nullum illius indicium exstet, etsi locus id alias postularet. Ex hoc antiquiorum scriptorum silentio tandem arguere liceat, traditionem, ad quam Balbinus præterea recurrit, non satis vetustam esse, ut tam singulare atque insolitum ecclesiæ Pragensis privilegium mihi debeat persuadere. Nec magis id debet pictura a Balbino visa, cum non edicat, quantæ hæc antiquitatis esset, et si revera Christus Pragensem ecclesiam consecrans in eadem exhibeatur, adhuc incertum manet, an hæc prædicta traditione posterior sit, an vero piam pictoris meditationem continens, eidem traditioni occasionem fecerit. Ceterum, qui de eadem ecclesia anno* 971 *a Joanne XIII Papa in cathedralem, annoque* E
1344 *a Clemente VI in totius Bohemiæ metropolitanam erecta, deque ejusdem vario statu plura volet, adeat Pessinam in Phophoro septicorni.*

Non satis certo sunt, quæ de aliis ecclesiis

130 *Hagecius et Balbinus præterea scribunt etiam alias ecclesias ab eodem sancto Duce Pragæ conditas fuisse ; nempe unam S. Antonini (apud Balbinum legitur* S. Antonii*) alteram SS. Petri et Pauli (Balbinus solum* S. Petrum *nominat) tertiam S. Laurentii, quartam SS. Cosmæ et Damiani, quintam denique S. Michaelis archangeli. S. Antonini ecclesia, si Hagecio credimus, adjunctum habebat orphanotrophium, ab eodem exstructum, in quo præter alios etiam ethnicorum pupilli, pretio empti, educabantur et Christianis mysteriis initiabantur. Quibus isthæc omnia monumentis nitantur, ambo siluerunt, totque ecclesiarum exstructio a Principe, qui non admodum diu regnavit, parum verisimilis est, et eo etiam minus, quod Hagecius, illas omnes trium circiter annorum spatio ædificatas velit. Si* ecclesias *per minora* sacella *interpretemur, cessabit difficultas, magisque credibile evadet, quod Hagecio placuit dicere, SS. Cosmæ et Damiani ecclesiam quadraginta dierum labore perfectam fuisse. Verum ego ipsi multa leviter asserenti parum fidei habeo.* F

et orphanotrophio ab eodem conditis

131 *Orphanotrophium aliquod a* S. Wenceslao *Pragæ erectum, vel, si ante jam fuerit, auctum dotatumque fuisse, omnino credibile facit ejusdem eximia erga omnes egenos misericordia, a qua apud Christannum num.* 14 *Vitæ edendæ plurimum laudatur, diciturque fuisse* orphanorum, viduarum, pauperum, gementium, sauciorumque indefessus existens consolator, esurientes satians, sitientes refocillans, nudos tegens, infirmos visitans, mortuos sepeliens, hospites et peregrinos, proximos ut proprios, excipiens. *De infantibus quoque baptizandi gratia ab eodem emptis ibidem num.* 22 *legitur :* Sacrosanctis diebus (Paschæ dico et Pentecostes Sabbathis) quando baptisma generale celebrari solet in sancta Dei Ecclesia, ut nil ex iis, quæ Dei sunt, sibi deesset, si parvuli scrutiniorum tempore non inveniebantur, mittebat ad forum, et pueros, quotquot venales manus vendentis attulerat, pro solius Dei amore sibi emebat. *Hisce igitur aliisque multis educandis potuit* S. Wenceslaus, *vere pater pauperum, hujusmodi domum erexisse.*

deque xenodochio Romæ ab illo erecto

132 *Multo magis incerta est Balbini suspicio de zenodochio sive hospitio, peregrinis Bohemis a Spitigneo duce Romæ primum exstructo, et a* S. Wenceslao, *ejusdem ex fratre nepote, deinde perfecto atque dotato.*
Sus-

A *Suspicioni causam dedit Theophilus Raynaudus, e Societate nostra vir multis Operibus in lucem datis clarus, dum in Opusculo de Amore nationis et cognationis temperando, tom. 17 editionis Lugdunensis pag. 448 scripsit sequentia.* Hospitium peregrinorum Bohemorum construxit (*Romæ*) in regione pontis Adriani juxta sacram B. Luciæ ædem primum Spironeus (*sic* Spitigneum *appellavit*) rex eorum primus, cum Romam peregrinatus esset anno DCCCCXXXI. Instauravit illud et locupletavit Carolus IV Bohemorum rex anno MCCCLV. *Laudatus Balbinus ad hæc lib. 1 Epitomes cap. 4 observat, Spitigneum ex communi scriptorum Bohemiæ consensu annum Christi 907 vivendo non superasse, atque adeo non potuisse memoratum hospitium Romanum anno 931 ab illo ædificari. Quapropter ut Bohemos cum Raynaudo conciliet, suspicatur, opus illud initia sua debere Spitigneo, forte ante annum 907 Romam profecto; perfectionem vero suam dotationemque* S. Wenceslao, *quem, ut ait, per legatos suos sæpe Romam adiisse, scriptores patrii affirmarunt.*

perfectore aut dotato quidam ferunt.

133 *Indubitatum est, eam domum, si anno 931 condita perfectave a Bohemiæ duce fuerit, non ab alio, quam a* S. Wenceslao *factam fuisse; sed tantæ auctoritatis hic non est Theophilus Raynaudus, ubi in Opusculo ascetico pias in urbe Romana xenodochiorum fundationes non ex professo examinavit, sed tantum mere recensuit, ut hospitalitatem commendaret. Sane ipsum eodem loco de historia chronologiaque parum sollicitum fuisse, liquet tum ex nomine* Spironei *pro* Spitignei, *tum ex anno 931, quo Spitigneus ejusque successor Wratislaus dudum obierant, tum denique ex eo, quod Spironeum, sive Spitigneum, primum Bohemiæ regem appellaverit, quod certe falsum est, sive regium nomen proprie accipias, seu de ducatu interpreteris. Si in locum Spironei* Wenceslaus *substituatur, isque a Raynaudo primus Bohemorum rex dictus fuerit ex illorum sententia, qui regiam dignitatem ab Henrico Aucupe vel Ottone I eidem collatam volunt, cessabunt quidem hæ difficultates, sed pro Balbini suspicione confirmanda nihil inveni apud alios, nec antiquiores de legatis a* S. Wenceslao *Romam missis loquuntur.*

Dubia quoque et certo multum exaggerata est.

134 *Quoniam de* S. Wenceslai *ducis in egenos misericordia mox facta est mentio; de eaque non nisi fere generatim locutus est Christianus, censui non abs re fore, si hoc loco referrem singularia quædam illius facta, quæ in Breviario Romano breviter memorantur*

C *his verbis*: Ille regnum pietate magis, quam imperio regens, orphanis, viduis, egenis, tanta charitate subvenit, ut propriis humeris aliquando ligna indigentibus noctu comportarit, pauperibus humandis frequenter adfuerit, captivos liberarit, carceribus detentos nocte intempesta visitarit, pecuniis et consilio sæpissime consolatus. *Porro auctor Vitæ MS., qui Joannes episcopus, primo Litomislensis, deinde Olomucensis, fuisse perhibetur, de ista ligni ad inopes comportatione hanc historiam texuit.* Tam inaudita cor ejus et animam erga pauperes, viduas et orphanos accenderat caritas, ut parum sibi videretur rerum illis spargere copias, quatenus suas possent relevare inopias: verum ad usum horum corpus dabat et proprium, vitam ipsorum conservare gestiens talem per modum.

Dubravii narratio de sancto Duce

135 Nam cum hiemali tempore frigoris austeritas tanta invalesceret, ut plurimos vis algoris extingueret, ipse tacens in operibus modestiæ, noctis in latibulo consurgens de stratu suo regali, nimia urgente pietate, non recusabat se æquiparare furi, ligna, non tamen alia *, sed pro sua præparata curia, ponderibus in magnis diripiens, atque in humeris sacris deferens ante pauperum, viduarum, et orphanorum latenter deponebat fores. Perpendens igitur

* i. e. aliena

silvanus, qui erat provisor lignorum curiæ ipsius, D quia non modica in illis perciperet damna, et ignorans, a quo hæc fierent, studiose cœpit laqueos tendere, totis viribus sitiens illum comprehendere. Quod dum, Deo nolente, minime posset facere, recolens etiam animo, quod Dux misericordissimus ad perniciem cujusquam rei nequaquam assentiret, ipsum adire compulsus, sic ait. O Dux excellentissime, amplius non valens silere, vestræ cogor querulari clementiæ, quod per virum quemdam incredibilia in lignis, quæ pro curiæ vestræ præparo indigentiis, percipio detrimenta. In nive namque et pruina ejus investigo assidue vestigia; sed nullum per modum possum comprehendere illum.

AUCTORE C. S.

136 Ad hæc respondens Mitissimus, sciens se solum in his reum, Diligenti adhibita cura, observa illum; et quacumque noctis venerit hora, fustibus cæde ad libitum; verumtamen in vita ne noceas ei, nec aliqua ipsius vultum depraves ictuum macula; pondusque lignorum qualecumque fecerit, sinas tollere illum. Tali data sibi licentia, lætabundus abscessit silvanus Ducis a præsentia, mirantibus universis, qui audierant, quod Princeps admirandæ pietatis, qui nullum lædi sinebat, tam crudelem sententiam adversus quempiam dedisset; nescientes, quia hanc non contra alium, sed potius in semetipsum tulisset. Nocte igitur quadam more solito silvam adiit, sarcinam lignorum grandem, ut suetus erat composuit, sacroque dorso fune stringens imposuit. Cumque jam abire vellet, superveniens silvanus, comprehendit eum, et misereri nescius, impie ad terram per capillos projectum tam validissimis cecidit ictibus, quod sanguinis ex coagula concretis graviter sacris ossibus livida reddebantur omnia membra ejus.

ligna suis humeris ad pauperes noctu clam deferente,

E

137 Jacebat ante pedes servi servorum suorum flos totius nobilitatis humi prostratus, dignus dici ter sanctus quaterque beatus, et tamquam agnus mansuetus coram tundente fustibus dorsum suum, et tondente sæva manu sacri capillos capitis, non aperuit os suum. Et cum semivivus ab illo dimissus vix incedere posset, gaudens onus lignorum tollebat, sacrisque denuo humeris impositum humiliter ante fores pauperum jactabat. Hic eventus multis evenit illi pro Christo vicibus, cujus membra taliter fovebat per hyemis tempora in pauperibus, O inaudita pietas! o ineffabilis caritas! Quis audivit talia, egit hic gloriosus Princeps qualia? O quoties pauperes a multis, proh dolor, non tantum non recipiuntur, sed etiam contumeliose jam, dum petunt eleemosynam, repelluntur! Quod hic Dux beatissimus suis non docuit exemplis, qui ut vitam horum conservare posset, corpus proprium toties ad tam immanissima crudelium verberum tradidit supplicia.

ac propterea a servo suo, a quo non agnoscebatur,

138 *Hactenus biographus iste, qui unde ea hauserit, nequeo divinare. Quamvis autem hujusmodi misericordiæ et Christianæ humilitatis opera a religiosissimi principis* Wenceslai *ingenio minime aliena videri possint, ideoque nec a verisimilitudine abhorreat, ipsum lignorum fasces suismet humeris impositos nocturnis temporibus ad pauperum fores aliquoties clanculum detulisse, ac fortasse etiam a suis non agnitum, et propterea pro fure habitum, aliquando vapulasse, quamvis, inquam, ista sic reipsa contigisse potuerint, vix tamen etiam dubitare queo, quin tota illa laudati biographi narratio supra modum exornata, scriptorisque conjecturis plus æquo aucta sit. Ut ut est, volui eam hic recensere, quod nec in duabus Vitis edendis, nec in ea, quam ex Joannis Dubravii Historia Bohemiæ Surius compilavit excuditque, legatur, ac facile aliquid veri cum adjunctis nimium exaggeratis possit continere.*

sæpius graviter vapulante.

A

AUCTORE C. B.

§ VIII. Sancti Martyris cædis causa, occasio, auctores et locus.

Negavit quidam. S. Wenceslaum vere martyrem fuisse;

Eximias sancti ducis Wenceslai *virtutes per totum Vitæ decursum satis recensuit Christannus, ut necesse non sit de iisdem in hoc Commentario pluribus tractare. Expleverat ille omnes optimi Christiani principis partes et quantum ducatus sui negotia permiserant, vel in ipsa aula sua religiosam vitam duxerat, in publico se principem, in secreto pene monachum exhibens, et sub pretiosis vestibus tectus cilicio. Non tamen his contentus, majorisque perfectionis desiderio flagrans, decreverat ducatum fratri suo Boleslao sponte cedere, et ad Apostolorum principum limina Romam proficisci, ut a Christi vicario attonsus et monastico indutus habitu, reliquum vitæ cum monachis, quos congregare posset, religiosius exigeret. Dum hæc meditabatur, per martyrii palmam translatus in cœlum est, imperio manuque ejusdem fratris, cui ditiones suas tradere statuerat, et cui in ipsa cæde vitam quam tollere poterat, pro singulari* B *sua mansuetudine donavit. Diram tragædiam pluribus exponit Christannus cap.* 2 *: ego de more nostro ejusdem causas, locum et tempus in hoc* § *examinabo ; et causas quidem eo prolixius, quod Balbinus in Notis ad eamdem Vitam scribat, fuisse suo tempore aliquem, qui* S. Wenceslao *martyrii gloriam impudenter negaret, quia non sacræ fidei aut virtutis causa, sed ex fratris regnandi cupiditate cæsus esset.*

sed probatur, ejusdem cædis causam

140 *Addit detractorem, cujus nomen subticuit, a Georgio Biiek, collegiatæ ecclesiæ Boleslaviensis decano postea archidiacono infulato Crumloviensi refutatum fuisse ; sed neutrius Opusculum ad manus meas pervenit. Rem igitur aggredior. Insignis* S. Wenceslai *religio et pietas, quam a primis unguiculis ex sanctæ aviæ suæ Ludmillæ institutione hauserat, jam ab initio principatus ipsius tam gravis fuerat, ejusdem impiæ matri et curatrici Dragomiræ hujusque nefariis ministris, ut omnem lapidem moverint, quo adolescentem Principem ab ea revocarent. Audi Christannum in vita edenda num* 7. Genitrix ipsius perfida cum quibusdam sibi assentientibus filiis belial, invidentes actibus illius studiisque sanctissimis, inito invicem consilio, dixerunt : Heu ! quid agimus, quove nosmet vertemus ? Princeps siquidem noster, qui a C nobis in regni fastigio sublimatus est, perversus a clericis et ceu monachus factus, per abruptam et assuetam vitiorum nostrorum semitam nos gradi non sinit. Et si hoc nunc in pueritia vel adolescentia gerit, quid putas, facturus est in juventute vel senecta ?

fuisse Christianam religionem

141 Ab illo ergo die nimis importuni esse ei cœperunt, minis increpantes aliaque perplura importuni illi ingerentes scelera *etc., quæ ibidem legi possunt. Tulit hæc sanctus Princeps patienter, nec a pristinis pietatis officiis, dum potuit, quidquam remisit. Tandem grandior factus, occupatum a matre dominatum suum sibi vindicavit, eaque cum suorum scelerum sociis in exsilium pulsa, perturbatum religionis ac publicæ rei statum restaurare ac perficere aggressus est, quemadmodum supra latius exposui. Mater postmodum revocata, et cum eo forte etiam aliquot alii, omni dominandi potestate, ne quid turbarent, exuti privatam vitam duxerunt. Interea sanctus Dux, qua blandis monitis, qua minis subditos suos ad Christianam fidem vitamque adducere, qua etiam inflictis pœnis a sceleribus coercere laborabat.* Blandum semper cum mitibus (*ait denuo Christannus num.* 17 *et* 18) habens colloquium, cum immitibus vero et vagantibus crapulisque seu potibus deditis, vel a doctrina seu tramite recto deviare cupientibus, zelo accensus divino, si haud illos aliter D apprehendere valuisset, saltem mensæ suæ occasionis accersitos gratia flagris verberabat ingentibus; semper contra antiquum hostem scutum sumens fidei, cumque framea Spiritus sancti, quod verbum Dei est, incessanter aereas expugnans mundi hujus potestates.

142 Erat enim sine querela cultor Christi verus, multos secundum Apostolica præcepta arguens, obsecrans, increpans indefesse, cunctos ad cœnam veri invitans Patrisfamilias, faucibusque exemptos a diaboli in gremio sanctæ collocans matris Ecclesiæ, divinis assidue refocillabat alimentis. *Hic apostolicus sancti Ducis in dilatanda Christi fide, exstirpandisque vitiis justa pro eo tempore severitas, non potuere certe non exosa fuisse pluribus, quorum alii avitæ idolorum superstitioni pertinaciter inhærebant, alii longo usu assueverant vitiis, quæ cæca gentilitas probaverat, et sub Christianis principibus hactenus toleraverat connivendi necessitas. Noverant hi, Dragomiram, mulierem impiam et idolis deditam, pro suis partibus staturam, quippe sub qua olim pro more suo vixerant impune, quæque non minori, quam illimetipsi, Filii sui religionem odio habebat. Noverant pariter Boleslaum, Ducis fratrem, Christianum quidem, sed moribus ab illo longe disparem, regnandique cupidum, et ab eo libidini suæ longe meliora merito poterunt sperare. Hunc ergo valida illa virorum principum machina, certa dominandi spe, adoriuntur, et ad occupandum per sancti Fratris sui cædem Bohemiæ ducatum impellunt.*

virtutesque sancti Ducis

E

143 *Id ita esse, rursus liquet ex testimonio Christanni qui postquam dixerat, quæ de exstructa ab illo S. Viti ecclesia et monasticæ vitæ desiderio supra retuli, num.* 19 *sic prosecutus est :* Verum inimico humani generis, ipsis ab exordiis impugnante fidelium turmas, dum invincibilem Famulum Christi totus evincere nequit, ad arma antiqua convertitur, fidem Christianam evertere nitens. Nam fratrem ejus minorem,... cui, relictis cunctis sæcularibus pompis, universa disponebat tradere, consiliis malignorum præventum quam plurimis, qui se dolebant assueta relinquere, et illicita agere minime licere, in Fratrem suum sanctissimum arma odii necisque convertit. *Hæc Christannus, post quæ* S. Wenceslai *nefariam cædem, per Boleslai, eorumdemque, quos memoraverat, impiorum hominum manus factam, explicat. Nec ab illo dissentit auctor Vitæ, forte, ut præfert Prologus, sub Ottone II scriptæ, in qua post acrem* S. Wenceslai *orationem, qua hic quorumdam suorum scelera* F *severe redarguit, justisque comminationibus in posterum coercere conatus est, denique legitur :* Finito itaque excellentis alloquio jussionis, nefastæ participes conjurationis domum pavidi redeunt, superba mentium fastigia accepto sacri Ducis potenti vigore, coacti deponunt, solitasque erga miræ sanctitatis Virum insidias, quamvis ad modicum tempus, moliri desinunt.

quas in eo oderant impii subditi.

144 *Vides, studiose lector, etiam ex hujus anonymi sententia improbos subditos ex odio religionis aliarumque virtutum, quas in sancto Principe suo molestissime ferebant, incitatos fuisse ad insidias ipsi struendas. Ad hasce referenda sunt, quæ in eadem Vita post alia leguntur :* Fraudulenta hostis impurissimi machinatione hujusmodi operum (*bonorum sancti Ducis*) affectibus, astu, si umquam poterit, antiquo perimendis, minimum retardante, frater ejus Boleslaus ætate minor, mentis perversitate et actuum qualitate execrandus, diabolico tactus instinctu, furoris nequitia contra Virum Dei sævienter armatus, regni fraterna manu rapiendi cupidus, cum nefario ministrorum ausu mortalis exitus insidias sibi tendere quam plurimum conatus est. Sed divinitus prædestinatione rem postea futuram tum fuisse certum constat dila-

quorum consilio et opera Boleslaus usus est

A dilatam. *Eodem spectant et illa* : Profana gentis conspiratio domiciliorum latibulis furtive densatur, ipsiusque fratris invidia magis magisque diabolo fomitem præbente, accenditur. *Horum nefariorum hominum consiliis operaque usus Boleslaus post aliquot irritos conatus germanum Fratrem Ducemque suum tandem fœde trucidavit.*

ad ducatum Bohemiæ per illius necem occupandum.

145 *Denique iidem scelesti parricidæ, tam diro flagitio non contenti occiso Duce, Pragam mox accurrentes, etiam sancti Martyris amicos crudeliter peremerunt, eorumdemque infantes in flumen jactarunt, teste Christanno num.* 27 : *ex qua innocentium puerorum cæde facile colliges, istos impios alio quodam furore, quam solo ducatus Boleslao comparandi desiderio actos fuisse. Mitto alios biographos consentientes recensere, cum hi duo præcipui sint, ex quibus alii sua discere potuerunt. Manifestum igitur est, mortem* S. Wenceslao *vero ex odio Christianæ fidei virtutumve ad eamdem fidem spectantium ab impiis subditis suis illatam fuisse, licet Boleslaus eorumdem perfidia usus sit ad fraternum ducatum occupandum ; quod vero martyrio certe nequit obesse. Quam ob rem Georgius Bilek, apud Balbinum laudatus, merito retudit impudentem il-*
B *lum obtrectatorem, qui eo ex capite sancti Ducis martyrium impugnavit ; meritoque* Wenceslaum *veluti vere* martyrem *semper venerata est ecclesia Pragensis et hodiedum colit* Ecclesia *Romana, uti suo loco latius dicemus.*

Facile potuit Dragomira illius cædis particeps fuisse ;

146 *Exposita sancti Martyris cædis causa, quæri potest, an in hac partem aliquam habuerit ejusdem mater Dragomira. Id omnino affirmant passim omnes Bohemiæ scriptores in libris editis, pro eaque sententia Balbinus lib.* 1 *Epitomes cap.* 8 vetustos MSS. codices *et antiqua Pragensis ecclesiæ Breviaria, atque ex his partem Hymni laudavit.*

Jussit necari barbara
Mater, noverca sævior ,
Frater necavit impius,
Quovis tyranno inmanior.

Consonat Officium hodiernum Pragense et Romanum, in cujus Lectione 6 *sic habetur* : Impius frater, matre hortante, convivio exceptum, et postea in ecclesia orantem, paratæ sibi mortis præscium, adhibitis sceleris comitibus, interfecit. *Consentiunt Vita a Carolo IV composita et aliquot aliæ e nostris MSS. Et vero fuisse Dragomiram ejus sceleris participem, verisimile facit sua ipsius impietas et dominandi libido,*
C *quibus incitata haud ita pridem Ludmillam socrum suam, etiam pacis ergo juri suo cedentem, non dubitaverat e medio tollere. Cruciabatur haud dubie frendebatque ambitiosa mulier, quod a filio suo* Wenceslao *a dominatu dejecta, in exsilium primum pulsa ac deinde revocata, tantummodo privatam vitam duceret, quodque eumdem strenue feliciterque Christiana sacra propagantem videret, quæ ipsa e tota Bohemia eliminare studuerat.*

quod tamen dubium facit Christannus :

147 *Attamen quantumcumque ex his videri debeat Dragomiræ indoles a tanto crimine non abhorruisse, maxime, quod meli ra sibi sperare potuerit, dominante Boleslao, dubium me reddit Christanni locus in Vita num.* 10, *ubi hæc ait :* Memor (*S. Wenceslaus*) præceptorum divinorum, quibus patrem honorare debemus et matrem, eam rursus tempore elapso reduxit (*ab exsilio*) verum honore dominationis pristinæ caruit usque ad obitus sui diem. Sed hæc cuncta qualiter gesta sunt, ob sui enormitatem prætereuntes, cœpta prosequamur. Post multa adversa et incommoda pertulit etiam Filii sui necem ab generato suo juniore. *His verbis biographus totam Dragomiræ privatam vitam breviter complexus, non modo de illius in* S. Wenceslai *necem conspiratione non meminit, sed etiam ejusdem cædem recensuit inter* adversa et incommoda, *quæ ipsam ab exilio reducem usque ad obitum suum passam esse affirmat. Dra-* D *gomiræ deinceps apud ipsum tantum semel mentio recurrit num.* 26, *ubi sancti Martyris corpus, ea mandante, sepultum dicitur. Utut sit, partim fabulosa apparent, partim certe falsa sunt, quæ Hagecius ad annum* 924 *de structis ab illa* Wenceslao *insidiis enarravit.*

AUCTORE C. S.

quæ vero hac super re præterea habet Hagecius,

148 *Secundum ipsum Dragomira ereptum sibi a Filio dominatum, et Christianæ religionis incrementa ægerrime ferens, tandem statuit illum e vivis tollere. Hunc in finem eumdem in palatio suo Wissehradensi invisit, Christianam religionem plurimum laudat, et se quoque pr pediem baptizari velle mentitur. Post captatam hoc modo Filii benevolentiam, eum ad haustum potus, quem veneficio infecerat, blande invitat. At ille nefas divinitus edoctus, bibere renuens,* Probe scio, *inquit*, me ex te in hoc mundo natum ; nunc vero desideras me ex hoc mundo rursum pellere. Nondum advenit tempus, quo tua desideria impleantur : abi hinc in pace. *Detecta fraude sua, eoque responso excandescens femina Boleslao per nuntium mox mandat, ut Fratrem suum quacumque possit ratione, occidi curet. Adjecit et jusjurandum dirasque, accessuram se ad sui patris tumulum, invocatisque per sacrificium diis, Christianos omnes interfecturam. His dictis, cur-* E *rum suum ascendit, quod animo conceperat, executura ; verum dum in via ante ecclesiam S. Matthæi maledicta in Christum ingerebat, cum curru et equis a dehiscente terra vivens absorpta est, salvo solo auriga, qui ad sacrosanctæ Hostiæ elevationem, ecclesiam adorandi causa interim paulisper ingressus fuerat.*

non uno ex capite rejicienda sunt.

149 *Subinde rumor Boleslaviam defertur, Dragomiram a* Wenceslao *Pragæ clanculum necatam, et in paratum scrobem cum curru et equis projectam, humoque obrutam esse. Quo audito, Boleslaus innocentis Germani necem jurat, dataque opportunitate perficit. Ita fere Hagecius, sed paulo prolixius. Porro in hac narratione falsum est primo, ista, si vere contigerint, anno* 924 *accidisse, quo Dragomira adhuc dominabatur, vel relegata degebat in exsilio. Falsum est secundo, Dragomiram isthæc agitantem a terra absorptam ; cum constet eam supervixisse* Wenceslao, *cujus exanime corpus sepeliri mandavit, teste Christanno in Vita num.* 26. *Falsum igitur etiam est, Boleslaum rumori de matre a* Wenceslao, *clam interempta et infossa humo nimis credulum, mortem Fratris sui decrevisse. Quantam verisimilitudinem cetera præferant, prudenti lectori considerandum relinquo Balbinus in Epitome lib.* 1, *cap.* 8 *agnoscit, eadem ista ab* F *Hagecio præpropere ad annum* 924 *referri, et feralem Dragomiræ exitum martyrio* S. Wenceslai *perperam præponi ; tentatam tamen ab eadem per vinum toxico infectum sancti Filii necem admittere videtur.*

Passus est Vetero-Boleslaviæ, quo a fratre invitatus,

150 *Martyrii locum fuisse Boleslaviam, certum apud omnes est. Hujus nominis locus geminus est in Bohemia, unus* Boleslavia vetus, *Germanis* Alt Buntzel, *alter* Boleslavia nova, *iisdem* Jung Buntzel *appellatus. De Boleslavia veteri, insigni olim civitate sermo est, quæ a Boleslao,* S. Wenceslai *fratre sic dicta, sita est in dextera fluvii Albis ripa, ubi Gizeram recipit, e regione oppidi Brundisii, vulgo* Brandeys, *ad alteram Albis partem conditi, ac tribus circiter milliaribus a regia Pragensi urbe distans. Historiam illius Bohuslaus Balbinus prolixe scripsit in Epitome rerum Bohemicarum, ex cujus exordio colligi potest, qualis ea olim fuerit, qualisque hodiedum supersit. Sic orsus est :* Boleslaviam, urbem quondam in Bohemia celeberrimam, Pragæ, dum nasceretur, æmulam, et in amore principum rivalem, hodie vero nec in ruinis quidem aut cumulis stantem, sed totam insepultam cineribus, et nisi divi Wenceslai sacer sanguis, ac beatissimæ Dei Matris illustre miraculis templum defenderet, fortassis, etiam nomine amisso, omni gloria carituram, describere aggredior.

151

A

AUCTORE C. S.

ad festum SS. Cosmæ et Damiani venerat,

151 *Quibus autem hanc ruinam suam debeat, docet lib. 3. cap.* XI. *verbis, quæ subdo.* Primum ab Hussitis eversa ab imo Boleslavia, flammis consumpta, novissime a Suecis tanta clade una cum Brundusio (olim Rudolfo II cæsare regnante, satis populosa et divite urbecula) vastata est, ut nec justi oppidi, imo vix etiam pagi Boleslavia nomen habere mereatur *etc. De eadem sermo aliquoties recurret, quando de S. Wenceslai gloria posthuma agemus. Nondum in urbem excreverat, quo tempore S.* Wenceslaus *cæsus est ; sed habebat ibidem Boleslaus* domum propriam, *ut loquitur Christannus (ego castrum intelligo, in quo is domicilium suum fixerat) ad quam Fratrem Ducemque suum subdole invitavit, ut illum inter epulas, nihil tale suspicantem, interficeret. Satis mihi hic esset lectorem pro ferali ista scena ad Christannum remittere, nisi aliquot aliorum scriptorum in adjunctis referendis varietas aliud suaderet. Laudatus biographus tradit, Boleslaum ad nefarium istud convivium instruendum usum esse occasione annuæ festivitatis sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, quorum titulo exstabat ibi Deo dicata ecclesia, et ad quam solemnitatem celebrandam haud invite venturum pium Principem noverat.*

B

ibidemque, non in fraterna domo,

152 *In hoc convivio, ait, S. Wenceslai cædem a conjuratis simul accumbentibus, armis clam instructis, tertio (inhibente Deo) frustra tentatam fuisse, Sanctumque, licet rei, quæ agebatur, probe gnarum, fugere renuisse. Deinde asserit, eumdem postridie summo mane cum prædictam SS. Cosmæ et Damiani ecclesiam ad matutinas laudes Deo persolvendas peteret, a fratre suo Boleslao conjuratisque, ex insidiis erumpentibus, multo vulnere confectum fuisse ante januam ecclesiæ quam fratricida adventanti occludi jusserat. Christanno consonant aliquot Vitæ MSS., quas, quia minoris momenti sunt, prætermitto. Contra Hagecius, Joannes Dubravius et Pontanus a Braitemberg causam instructi convivii allegant nativitatem filii, quem Boleslao uxor sua pepererat, quemque a* terribili convivio *lingua patria* Strachyquas *propterea dictum volunt. Ex eorumdem sententia nihil adversus* S. Wenceslaum *inter epulas tentatum fuit ; sed illorum prior ipsum juxta ecclesiam, secundus in ipsa ecclesia, tertius in vestibulo ecclesiæ orantem, a Boleslao fratre occisum scribunt.*

sed prope ecclesiam vulneratus

C

153 *In Breviario Romano et Proprio Pragensi ecclesia pro palæstra similiter assignatur hoc modo* : Impius frater, matre hortante, convivio exceptum, et postea in ecclesia orantem, paratæ sibi mortis præscium, adhibitis sceleris comitibus, interfecit. *Ab his dissentit Martyrologium Romanum, quod sic habet*: In Boemia, S. Wenceslai ducis Boemorum et martyris, sanctitate et miraculis gloriosi, qui in domo fratris sui necatus, victor pervenit ad palmam. *Ejusdem opinionis fuit Æneas Sylvius in Historia Bohemiæ, in qua legitur* : Fraternam domum (*invitatus ad convivium, ut præmissum erat*) ingreditur, ibique statim Boleslai manu percussus interiit. *Apud me Christanni auctoritas, dum aliunde nihil obstat, multum prævalet, cum hic de cæde sancti Patrui sui præ ceteris omnibus instructus esse potuerit, debueritque. Hinc ego sanctum Ducem ad celebrandam SS. Cosmæ et Damiani festivitatem a Boleslao invitatum, Boleslaviam accessisse credo, ibidemque, non in domo fraterna, neque intra ipsam ecclesiam, sed prope illam a fratre invasum, et* ante januam *ejusdem* ecclesiæ *a conjuratis crudeliter peremptum fuisse.*

et in ejusdem ecclesiæ vestibulo trucidatus est.

154 *Christanno, cujus vel sola auctoritas hic sufficere debet, consona est Pragensium traditio, de qua inter alios Pessina in Phosphoro pag.* 147 *loquens, ait,* S. Wenceslaum ad portam occlusi templi flectentem, manuque annulum æneum portæ affixum (qui hodieque ad sacelli ejusdem sancti Martyris in ecclesia S. Viti Pragæ appensus visitur) *ab impiis Boleslai sociis interfectum esse. Consonant etiam, quæ de sacri Martyris sanguinis, ejusdem ecclesiæ gradibus muroque aspersi, vestigiis num.* 257 *recitabimus. Ne longior sim, credo equidem, rem sic se habuisse. Boleslaus in insidiis latitans, sanctum Fratrem ducemque suum, ad SS. Cosmæ ac Damiani ecclesiam summo mane properantem, aggreditur et gemino vulnere, sed imbelli manu, sauciat.* Wenceslaus *contra inermis se tuetur, et fratricidæ prostrato humi, verbisque increpito, vitam donat, gladiumque restituit, et quo iter cœperat, ad ecclesiam pergit : quam dum ex fratris mandato clausam reperit, ab recurrentibus conjuratis in ejusdem ecclesiæ vestibulo multis vulneribus confectus concidit, insigni religione in Deum, plurimisque virtutibus, ac tum recens Christiana vereque heroica in fratrem mansuetudine illustris.* D

§ IX. Sancti annus emortualis, de quo variant scriptores, probabilius stabilitur : Boleslai in ejusdem amicos sævitia : Podevini mors, sepultura et fama sanctitatis. E

Sancti mortem alqui anno 92[illegible], alii 937,

Restat *major controversia de anno martyrii, quem scriptores pariter variant. Cosmas Pragensis lib.* 1 *Chronici de hoc argumento sic habet :* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXIX, quarta Cal. Octobris S. Wenceslaus, dux Boemorum, fraterna fraude martyrisatus, in urbem intrat perpetuam, cœli scilicet aulam. *Cosmam secutus Hagecius est in Chronico Bohemiæ ad eumdem annum, et e recentioribus Bailletus in Vitis Sanctorum hoc die. Horum opinio refutatur ex dictis § 5, ubi ostensum fuit,* S. Wenceslaum *anno* 930 *ab Henrico I, Germaniæ rege, Pragæ obsessum, eidemque cum populo suo vectigalem factum esse. Alii ejusdem martyrium aliquot annos serius figentes, ad verum proxime accedunt. Conradus abbas Urspergensis post Ottonis I coronationem, quam anno* 937 *Aquisgrani factam statuit, mox* S. Wenceslai *cædem, bellumque adversus fratricidam a laudato Ottone susceptum subjicit* ; Primum itaque *inquiens,* barbaris ad novas res moliendas desævientibus, Bolizlaus fratrem suum percussit, virum Christianum, regno fidelem, et, ut ferunt, religiosum Dei cultorem. In cujus ultionem cum rex exercitum mitteret adversus Bolizlaum, primo nostri victores extiterunt : deinde pro recenti victoria securius agentes, repentina incursione omnes occisi sunt. Et bellum hoc perseveravit usque ad XV regis imperii annum : ex eo regi fidelis servus et utilis permansit. F

alii 938 vel 939, Christanni apographa seculi,

156 *Huic proxime consonat Sigebertus Gemblacensis in Chronico, in quo cum mortem Henrici Aucupis, cui Otto I successit, anno* 937 *affixisset, mox ad annum* 938 *subdidit :* Princeps Bohemiæ Wenceslaus, vir sanctus, a fratre suo Boizlao occiditur, ambitione percipiendi principatus seducto ; in cujus ultione rex Otto bellum Boizlao indixit, et longa inter eos concertatio per XIV annos protracta est. *In eumdem annum consentit Balbinus lib.* 1 *Epitomes, cap.* 9, *additque, ita etiam censere Weleslavinum, aliosque melioris notæ historiographos ; quibus addendus Cardinalis Baronius est tom.* 10 *Annalium ecclesiasticorum ad præcitatum annum* 938. *Postremi pro se habent Christannum in Vita edenda num.* 25 *dicentem :* Tunc omnis malignorum chorus de lateribus profugi, cum gladiis et lanceis multis prorumpentes, vulneribus gravibus lapiantes, interemerunt ante januam ecclesiæ. Tunc etiam sancta Anima in campo certaminis hujus vitæ liberata ergastulo, sanguine laureata, victrix migravit ad Dominum IV Kal. Octobris,

A bris, cœlo gaudente, terra plorante, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXXVIII *Ita MS. Trebonense a Balbino editum et a nobis recudendum: nam Pessina infra laudandus in suo Pragensi annum* DCCCCXXXVIIII *legit.*

affixerunt; sed hæc vitiata videntur, cum Christannus

157 *Non dubitarem ego quoque Christanno subscribere, nisi ipsemet suspicionem erroris aut vitiati apographi Balbiniani mihi moveret, præsertim accedente auctoritate Witichindi, ob quam etiam Pagio in Critica Baronii ad annum* 938, *num.* 6 *adversus Sigebertum Gemblacensem visum fuit*, S. Wenceslai *martyrium citius contigisse. Itaque Christannus num.* 18 *et* 19 *Vitæ scribit*, S. Wenceslaum *ecclesiam S. Viti martyris condere cœpisse. Secundo, eumdem consilium suum de Bohemiæ ducatu Boleslao fratri donando, deque peregrinatione Romana et vita monastica amplectenda paulisper distulisse, donec cœpta ecclesiæ fabrica perfecta esset. Tertio docet, istud ipsum consilium successu caruisse ob necem* S. Wenceslao *ab eodem fratre illatam. Tum necem ipsam narraturus num.* 20 Agebantur vero hæc, *inquit*, temporibus Henrici regis Saxaniorum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propitio, diadema imposuit, cui fœlix idem
B amicus (*Wenceslaus*) jungebatur assidue. *Tandem subdit dolosum convivium, sanctique Ducis cædem postridie patratam; ut, si quis biographi verbis stricte inhærere voluerit, is statuere debeat*, S. Wenceslai *martyrium, regnante Henrico Aucupe contigisse.*

mortem ejus ad Henrici Aucupis, Witichindus

158 *Laudatus autem Henricus I Germaniæ rex secundum communem antiquorum assertionem mortuus est mense Junio anni* 936; *cumque scriptores omnes emortualem* S. Wenceslai *diem ad* IV *Kalendas Octobris cum Christanno consignent, non poterit ejusdem martyrium post annum* 935 *reponi; aut certe non posti annum sequentem, si quis cum Sigeberto Gemblacensi prædicti Henrici regis obitum ad annum* 937 *differre maluerit. Igitur vel in hoc vel in altero Christanni loco error aliquis latitat; cum ex communi sententia Henricus integro biennio, ex Sigebertina vero saltem uno, ante mensem Septembrem anni* 938 *vita functus esse dicendus sit. Difficultas etiam major est in opinione Pessinæ, qui Pragense apographum Christanni secutus, Sancti martyrium anno* 939 *illigavit. Audiamus modo Witichindum monachum Corbeiensem, qui Henrici I et Ottonis I res gestas tribus libris conscripsit et Mathildæ, ejusdem Ottonis filiæ, Quedlimburgensi abbatissæ dicavit. Hic Henrici acta mortemque libro* I *complexus, librum se-*
C *cundum orsus est ab electione coronationeque Ottonis in regem Germaniæ, quam Aquisgrani factam pluribus exposuit.*

ad Ottonis I Germaniæ regnum retulerint,

159 *Postquam vero dixit, omnes principes, qui iisdem comitiis Aquisgranensibus interfuerant, regiis donis ditatos ad sua redisse: mox ad propositum nostrum subjecit sequentia:* Interea barbari (*Bohemi*) ad novas res moliendas desæviunt; percussitque Bolizlaf Fratrem suum (*Wenceslaum*) virum Christianum, et, ut ferunt, Dei cultura religiosissimum; timensque vicinum subregulum, eo quod paruisset imperiis Saxonum, indixit ei bellum, qui misit in Saxoniam ad postulanda sibi auxilia. Mittitur autem Æsic cum legione Mersaburiorum et valida manu Hassiganorum, additurque ei exercitus Thuringorum. *Tum pergit bellum istud pluribus narrare, quorum hæc summa est: Boleslaus gemino exercitui geminum opposuit. Thuringi metu correpti, in fugam versi sunt. Æsic victoria potitus, dum Thuringorum fugæ ignarus nimium securus agit, a superveniente Boleslao cæsus, cum toto exercitu suo periit; Boleslaus subreguli urbem cœpit delevitque.*

uti ex utriusque dictis

160 Rex autem (*Otto I*) audito hujusmodi nuncio (*verba Witichindi sunt*) minime turbatur; sed divina virtute corroboratus cum omni exercitu intrat terminos barbarorum ad refrenandam illorum sævitiam. *Pugnatum utrimque est acriter;* rex vero cæsa hostium multitudine, et cæteris tributariis factis, reversus est in Saxoniam. Acta sunt autem hæc VII Kalendas Octobris. *Hæc initia illius belli fuere, quod Ottonem inter et Boleslaum, eodem historico teste, usque ad* quartumdecimum regis (*Ottonis I*) imperii annum *duravit. Secundum hæc auctoris synchroni aut supparis, minimeque suspecti asserta*, S. Wenceslai *martyrium ad ipsa regni Ottonis initia reponendum est, neque in annum usque* 938, *nedum* 939, *differri potest. Hoc ipsum etiam statuendum est ex iis, quæ victoriæ mox memoratæ proxime subnexuit;* Post hæc, *inquiens*, antiqui hostes Ungari venere virtutem probare novi regis. Intrantes autem Franciam, statuerunt, si possent, ab Occidentali plaga invadere Saxoniam. Rex autem audiens, nihil moratus, cum exercitu valido occurrit illis, fugavitque et a terminis suis abegit. D

AUCTORE C. S.

proferatur: quæ ut concilientur, probabilius est,

161 *Annum, quo hæc gesta sunt, in fine libri* 3 *annotavit his verbis:* Hujus (*Ottonis I*) anno primo, qui est a Dominica Incarnatione DCCCCXXXVII, Hungari Franciam et Alemanniam et Galliam usque ad Oceanum Burgundiamque vastantes, per Italiam redierunt. Monasteria S. Galli et Bonifacii cremantur. Rudolphus rex Burgundiæ et Arnoldus dux Noricorum obierunt. *Hisce plane consonant veteres chronologi, quos Pagius in Critica Baronii ad prædictum annum* 937 *a num.* 1 *recensuit. Ne vero dubites, an utrobique eadem Hungarorum irruptio designetur, Witichindus ipse Arnoldi vel Arnulfi Noricorum ducis mortem, quam hic anno* 937 *affixit, quæque hanc brevi post secuta est Bajoarica expeditio, etiam priori loco post* S. Wenceslai *cædem, et memoratas Boleslai atque Hungarorum clades primum reposuit, sic inquiens:* Cessantibus autem bellis externis, civilia oriri cœperunt. Ea tempestate defunctus est Arnulfus, Baioariorum dux, et filii ejus in superbiam elati, regis contempserunt ire in comitatum... Rex autem transivit in Baioariam, et rebus ibi rite compositis, reversus est in Saxoniam. *Ex adductis autem Witichindi textibus fluit hoc argumentum.* E

Sanctum anno 936,

162 *Otto I initio regni sui pugnavit adversus* S. Wenceslai *fratricidam, eumdemque vicit* VII *Kalendas Octobris, sive die* XXV *Septembris; ac deinde Hungaros, qui anno primo regni ipsius, Christi autem* 937 *intrantes Franciam, Saxoniam invadere tentabant, a finibus suis abegit; ergo laudatus* Wenceslaus *citius cæsus fuit, quam die* XXVIII *Septembris anni* 938, *ante quem prædicta cum Boleslao certamina, et Hungarorum a Saxoniæ finibus depulsio jam contigerant. Superest itaque, ut inquiramus, ad quem e præcedentibus annis Sancti martyrium potius referendum videatur. Jam dixi supra, illud non serius, quam anno* 935 *figendum esse, si ista Christanni verba*, Agebantur vero hæc temporibus Henrici regis Saxaniorum, *de ipso martyrii tempore interpretemur. Cum enim Henricus diem suam obierit* 2 *Julii anni* 936, Wenceslai *vero dies emortualis ab omnibus dicatur fuisse* XXVIII *Septembris, non potuit hic serius quam in annum* 935 *incidisse.* F

quo Henrico vita functo, successit Otto,

163 *Verum sic nimium recedimus a Witichindo, ex cujus narratione sanctus Dux potius initio regni Ottonis interfectus fuisse dicendus est. Quam ob rem ut utriusque auctoritas concilietur, credo equidem, mox allegata Christanni dicta non usque ad ipsam Sancti necem extendenda esse, sed referenda ad postremos ejusdem vitæ menses, ac denique rerum gestarum seriem ex Christanno et Witichindo hoc fere modo ordinandam. Anno* 936 S. Wenceslaus, *ecclesia S. Viti perficienda occupatus, de ducatu Bohemiæ fratri suo Boleslao quam primum donando, seque monasticis disciplinis subjiciendo serio cogitabat; utramque paulisper differens, donec cœptæ esclesiæ postremam manum imposuisset. Eo-*

A *Eodem tempore Boleslaus a nefariis hominibus, quibus sancti Ducis pietas et salutaria monita legesque gravia erant, incitatus, regnandique cupidine accensus, fratricidii exsequendi opportunitatem aucupabatur.*

AUCTORE C S

164 *Interea Henricus rex Germaniæ die 2 Julii ejusdem anni 936 mortuus est; eaque mors novos Boleslao animos addidit ad conceptum scelus perficiendum; nempe cum e vivis ereptum videret regem,* Wenceslao *amicissimum, ejusdemque cædis certe futurum ultorem, si viveret. Impunitati sceleris sperandæ favebat etiam quædam principum dissensio, quorum aliqui Ottonem, Henrici filium natu majorem, sed patre nondum rege procreatum, in Germaniæ regnum sufficere volebant, alii Henricum, hujus fratrem, ex eodem patre jam rege genitum, mirabili corporis pulchritudine conspicuum, moribusque ac bellica virtute regno dignum præferebant, cui etiam mater B. Mathildis, regina vidua, eam dignitatem præ ceteris filiis exoptabat. Consule, si lubet, Vitam ejusdem S. Mathildis, jussu S. Henrici imperatoris ab anonymo scriptam, datamque in Opere nostro ad diem* XIV *Martii, in qua etiam dicitur ex hoc capite ortum dissidium, quod inter duos illos fratres, Ottonem et Henricum postea efferbuit.*

occisum esse, Boleslao occupante occasionem,

B

165 *Hac igitur occasione usus Boleslaus Fratrem suum tertio post Henrici Aucupis obitum mense, videlicet die* XXVIII *Septembris ejusdem anni, eo, quo superius dictum est, modo occidit, et Bohemiæ ducatum obtinuit. At quia a Saxonibus, quibus* Wenceslaum *amicum fidelemque tributarium fuisse noverat, merito sibi male metuebat, inter prima dominationis suæ exordia, statuit bellum præoccupare, collectoque exercitu, vicinum subregulum seu principem, qui Saxonibus parebat, aggressus est, ut hujus vires subita irruptione convulsæ sibi amplius nocere nequirent. Dum hæc in Bohemia agitantur, Germaniæ principes in Ottonem, a patre, dum viveret, regem olim designatum consenserant, et indictis comitiis, Aquisgranum convenientes, eumdem ibidem magno cum consensu populi regem coronarunt. His peractis, Otto, audita dudum* S. Wenceslai *nece, et intellecto subreguli periculo, petitas suppetias misit; cumque his secus ac speraverat, accidisset, ipsemet totum exercitum suum adversus Bohemos duxit, collatisque signis die* XXV *Septembris anni 937 eosdem sibi denuo tributarios fecit.*

ex ejusdem Henrici morte sibi faventem.

166 *Eo bello exacto, seu potius paulisper sopito, novum ingruit ab Hungaris qui* venere virtutem probare novi regis, *ut loquitur Witichindus, quosque novus ille rex in fugam conjecit. Quæri tamen hic potest, quo modo hæc ultima illigari queant anno Domini 937, Ottonis autem primo si eodem anno post diem* XXV *Septembris contigerint, et Otto patri die 2 Julii anno 936 defuncto successerit. Respondeo, id gemina ratione posse exponi. Vel enim Witichindus, num. 151 non finem, sed initium progressumque invasionis Hungarorum cum prædictis annis composuit, vel ejusdem Ottonis annos ab anno Christi 937, quo forte primum coronatus fuit, cœpit numerare. Primam expositionem ipsa ejus verba præferunt; alteri favet Vita venerabilis Brunonis, fratris Ottonis I et archiepiscopi Coloniensis, quam Rotgerus conscripsit, et Folcmaro, Brunonis in eadem sede successori dicavit. Verba dat Pagius in Critica ad annum. 937, num. 4, ubi hæc legere est.* Postquam pater ejus (*Brunonis*) fundato et ad unguem pacato imperio, rebus humanis concessit, Ottho filius ejus major natu, benedictione Domini auctus et oleo lætitiæ unctus, magna voluntate et consensu principum regnare cœpit anno ab Incarnatione Domini nongentesimo trigesimo septimo. *Ex hoc loco Cardinalis Baronius statuit, Ottonem a coronatione sua anno 937 facta annos regni sui numerare cœpisse, refragante Pagio, qui eadem* de pacifica regni possessione, *nescio, quam vere, maluit interpretari.*

Observantur quædam alia,

C

167 *Utut sit (neque enim mea nunc interest id prolixius examinare) illæsa manet chronotaxis, quam hactenus stabilivi. Lubet tamen eamdem præterea ex fine belli, quod Ottonem inter et Boleslaum exarsisse vidimus, confirmare. Witichindus, qui num. 150 laudatus dixerat:* Duravitque illud bellum usque ad quartumdecimum regis imperii annum: ex eo regis fidelis servus et utilis permansit; *ejusdem belli finem lib. 3 sic memorat:* Illo tempore rex (*Otto*) proficiscitur in militiam contra Bolizlavum, regem Bohemorum: et cum capienda esset urbs, quæ nuncupabatur Nova, in qua clausus obsidebatur Bolizlavi filius, prudenti rex consilio diremit prælium, ne miles in rapiendis hostium spoliis aliquod periculum incideret. Considerata itaque virtute regis ac innumera multitudine exercitus, Bolizlaf urbe egressus, maluit tantæ majestati subjici, quam ultimam perniciem pati: subque signis stans et regem audiens, responsaque reddens, veniam tandem promeruit. *Hæc ipse, quæ Sigebertus Gemblacensis, Cosmas Pragensis et continuator Reginonis ad annum Christi 950 consignarunt.* D

ad hanc opinionem

168 *Sigebertus in editione Miræi sic habet:* Rex Otho in Boemiam contra Bolizlaum proficiscitur. Bolizlaus vero regi reconciliatur, eique tandem fideliter subjicitur. *Cosmas vero sic:* Dux Boemorum Boleslaus regi rebellavit, quem rex valida manu adiit, suæque per omnia ditioni subjugavit. *Eadem fere recitat continuator Reginonis. Præiverat omnibus Frodoardus, presbyter Remensis et rei gestæ synchronus, in Chronico, in quo apud Du Chesne tom. 2 Scriptorum ad eumdem annum, quamvis valde vitiose legitur:* Otho rex, qui quandam Wenedorum magnam obsederat urbem, nomine Praidam, regem ipsorum in subjectionem recipit. *Adde modo annos quatuordecim incompletos anno 936 post medium, vel totidem anno 937 ineunti, ac facile devenies in annum 950, qui fuerit annus Ottonis regnantis simul et belli, post* S. Wenceslai *martyrium inchoati, quartus decimus. Hoc modo omnia Christanni ac Witichindi dicta conciliata cum chronotaxi mea recte cohærent, quæ componi nequeunt cum ejusdem sancti Martyris anno emortuali 938 vel sequenti. Balbinus, qui id cum anno 938 facere conatur, lib. 1 Epitomes, cap. 7 pro annis quatuordecim belli computandis aliam iniens viam, Henricum Aucupem anno 936 obiisse, admittit nobiscum; sed credi vult, Ottonem, dum primum patri successerat, anno 937 inter alios Germaniæ principes etiam duos Bohemiæ,* Wenceslaum *Pragensem et Boleslaum Boleslaviensem, ad comitia convocasse.* E

et historiam spectantia, et respondetur

169 *Eumdem* Wenceslao *jussis obtemperanti regiam dignitatem, aliaque dona, quæ supra discussimus, contulisse asserit, Boleslao autem, comparere detrectanti, ex eo tempore bellum indixisse, quod postea ob* S. Wenceslai *necem motaque a Boleslao in subregulum, Saxonibus amicum, arma magis exarserit et in annum usque 950 protractum fuerit. Quam debili aut etiam nullo fundamento ista dicantur, colliges ex supra dictis, sane multo præstat in Trebonensi Christanni exemplari circa annum martyrii errorem admittere, quam Christannum secum et cum Witichindo, scriptore ipsi synchrono et de rebus Henrici ac Ottonis regum optime instructo, clareque alloquente collidere. Quotidiana experientia docet, hujusmodi errores vel sola amanuensium oscitantia vel cujusdam scioli imperitia, aut alia de mum ex causa in numeros frequenter irrepere, cujus rei exemplum habes in hac ipsa Vita aliisque MSS. apud Pessinam in Phosphoro Pragensis ecclesiæ radio 3, pag. 148, unde ejusdem dicta hic transcribo.* F

ad conjecturas

170 MS. codex membraneus in archivo capituli metropolitani Pragensis, continens tractatum de Passione S. Wenceslai, a Christanno, qui erat Boleslai I filius tertio genitus, Ordinis S. Benedicti religiosus, conscriptum, habet expresse annum

et asserta

A annum DCCCCXXXVIII. Etiam quædam Cosmæ exemplaria MSS.; sicut etiam Vita ejusdem sancti Martyris ab Hyzone episcopo Pragensi conscripta, Pulkawa, Hagecius, et alii hos sequuti qui annum DCCCCXXIX ponunt, videntur ex aliquo male scripto codice, in quo X annorum numerus omissus erat, in errorem inducti. *Discordantibus duobus istis Vitæ per Christannum exemplaribus MSS, Trebonensi ac Pragensi, necesse est in alterutro errorem admittere, quem in utroque cubare posse, negari nequit ac reipsa cubare, persuadere debent rationes superius adductæ. Quod ad quædem Cosmæ exemplaria annum* 939 *signantia attinet, si de ipsius Chronico agitur, ea certe vitiata fuisse liquet ex edito, in quo post annum* 929, *cui* S. Wenceslai *martyrium apposuit, sequuntur annus* 930 *et reliqui omnes ordine suo.*

aliter sententium. 171 *De Vita per Hyzonem scripta nihil possum educere, nisi in nostro exemplari, quod idem exordium habet cum laudato a Pessina, nullum annum legi. Denique quibuscumque codicibus Pulkawa et Hagecius usi fuerint, in iisdem potius annus* 936 *quam* 939 *reponendus erat. Ceterum fidem non meretur idem Hagecius, qui, licet* S. Wenceslaum B *anno* 929 *mortuum perperam dixisset, nihilominus mortem illius primum anno* 963 *Ottoni innotuisse, et tunc ob hanc simul et ob Boleslai ad comitia venire recusantis arrogantiam huic ab illo bellum indictum ait, aliaque fabulatur, quæ tum ad præcitatum annum* 963, *tum ad proxime sequentem apud ipsum legi possunt. Hic dixisse sufficiat; ex hactenus disputatis constare, Hagecium, ut sancti Ducis martyrium aliquot annis præmaturavit, ita Ottonis cum Boleslao belli initium multis annis æquo serius collocasse, ejusdemque durationem non minus male uno fere anno inclusisse.*

Post Sancti necem in alios sævitum est. 172 *Priusquam ad posthumam* S. Wenceslai *gloriam progrediamur, locus postulat, ut aliqua annotemus de aliis, qui ejusdem causa, jubente aut connivente fratricida Boleslao, crudeliter interempti fuere. Christannus in Vita num.* 27 *de hisce sic habet:* Iidem sancti Martyris necatores, ei, quem usque ad mortem persecuti sunt, nec mortuo parcere cupientes, cursu rapido civitatem Pragensem adeunt, et omnes amicos ejus, quos bonos Bono adhæsisse credimus, diversa et crudeli morte perimunt, et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltaviæ (*vulgo* Muldaw, *qui* C *Pragam interfluit*) demerserunt; quos, quia participes fuerunt passionis credimus et effectos esse gloriæ, et eorum numerum et nomina, licet nos indigni præ multitudine eorum nesciamus, tamen Deum scire et elegisse, vere credimus. Adunaverat autem Vir beatus, dum adhuc viveret, clericorum non minimam multitudinem et servorum Dei, quos persecutores sancti Martyris adeo persecuti sunt, ut vix in patria aliquis eorum remaneret: ut vere in hoc impletum cerneremus, quod de Domino specialius prædictum cognoscimus: « Percute pastorem, et dispergen« tur oves gregis. »

Christanni narratio de causa cædis Podevini 173 *Hæc eadem paulo aliter exposuit anonymus in Vita si ipsi credimus, sub Ottone II scripta.* Succedente, *inquit,* posthinc in regnum (*id est in* ducatum *Bohemiæ*) nimiæ perversitatis duce Boleslao sævitiaque ejus in fidelium catervas furente, non multo post beati Viri necem, humana dum fruitur vita clericos et amicos, nec * servitio ejus familiariter vinctos, subita mortis sententia damnavit. *Ex hisce omnibus nominatur unus Podevinus, fidelissimus* S. Wenceslai *minister, ejusdemque individuus comes et virtutum particeps, de quo propterea paulo latius agendum est, maxime quia Christannus illius mortis causam, sanctitate, quam de illo* D *prædicant, indignam assignavit. Ait ille,* Podevinum seu Podiven *ut ibi scribitur, post sui Ducis cædem apud Theutonicos, ad quos confugerat, latitasse, et elapso aliquo tempore cum jam sibi minus timendum crederet, in patriam reversum, domi se continuisse, tandemque præcipuo auctori necis Domini sui, in balneo recumbenti vitam gladio eripuisse.*

* forte necnon

AUCTORE C. S.

rejicitur, eique præfertur 174 *Eodem teste, Podevinus fuga sibi consulens, a Boleslai apparitoribus in silva circumdatus captusque et laqueo suspensus interiit, post mortem miraculis clarus. Longe credibiliora sunt, quæ de eodem argumento habet anonymus mox laudatus, cujus verba subjicio.* Juvenculum quemdam cubicularium, ceteris fideliorem servulis, ejusque secretis aptiorem, Vir sanctus, jam seculo vivens, admodum amavit, cujus etiam superius meminit scriptum; qui carissimo privatus Domino, lamenta tristis per dies frequentavit, et non minus plura factorum ejus exempla, quorum ipse conscius est, inter multos laudando dilatavit. Quo dux vesanus (*Boleslaus*) comperto, rapidissima succensus ira suspendio mox eum interire jubet. Suspensus E namque, ut vera bonorum testantur dicta virorum, plus biennium non aliter, quam viva et sana solent hominum capita, florenti canitie per pilos crescere atque candescere visus est. *Hæc sane mortis causa gloriosa est, tamque digna fidelissimo* S. Wenceslai *amico et piorum operum socio, quam indigna illa sit, quæ traditur a Christanno: monet enim Apostolorum princeps Petrus Epist.* 1, *cap.* 4: Nemo autem vestrum patiatur ut homicida.

narratio anonymi, 175 *Enimvero utut iniqua impiaque fuit sancti ducis* Wenceslai *cædes, Podevini non erat eam postmodum altera, quamvis nocentis, cæde ex propria auctoritate vindicare, neque is si id fecisset, homicidio posset absolvi. Quapropter ego vehementer miror, potuisse hæc a Christanno credi scribique, et tamen Podevinum ab eodem, ut facit,* Sanctum Dei *vocitari, divinisque miraculis post obitum suum illustratum tradi. Ego Christannum in Podevini necis causa per falsam relationem calumniamve, ut merito suspensus fuisse videretur, ab ejusdem inimicis confictum, deceptum credere malo et adhærere anonymo, aliisve Bohemis scriptoribus, qui apud Balbinum lib.* I *Epitomes, cap.* 9 *dixerunt, Podevinum, quod a Domini sui cadavere abscedere noluisset a Boleslao jussum esse suspendi, accedente etiam Dragomiræ in ipsum odio, quod eumdem Filio suo in propaganda religione Christiana præcipuum adjutorem fuisse sciret. His positis* F *admitti possunt, quæ laudatus anonymus et Christannus de illius corporis incorruptione, quæque hic præterea de aliis prodigiis ad ejusdem sepulturam factis, populique erga ipsum veneratione enarrarunt.*

tamquam longe conformior 176 *Horum posterior in Vita num.* 34 *de eodem e primo sepulturæ loco Pragam translato sic scribit:* Post multum temporis viri illius (*Podevini*) ex loco illo sublatum est corpus et translatum cum devotione clericorum, virorum, mulierumque devotarum, et positum in cimiterio ecclesiæ S. Viti, ita, ut S. Wenceslaus in ecclesia quidem, et miles ille foris positus sola maceria dividantur. *Cum his dictis recte conveniunt, quæ Cosmas Pragensis in Chronico ad annum* 1124, *quo ipse florebat, annotavit.* Ejusdem anni in Quadragesima IX Calend. Aprilis Meinardus (*Pragensis episcopus*) casu reperiens in sacrario ossa Pediven, condit humi in capella, quæ est sub turre, inter altare S. Nicolai episcopi et confessoris, et tumulum Gebehardi episcopi. Hic (*Pediven sive Podevinus*) fuit cliens et individuus comes in labore et ærumna S. Wenceslai martyris, de cujus actibus in vita ipsius satis declaratur scire volentibus. Tempore tamen suo Severus, sextus hu-

A hujus sedis episcopus, ampliorem dilatans cappellam, circa sacram prædicti Patroni tumbam ossa prædicti clientis effodiens (quia aliter non poterat fundari murus) et collocans ea in sarcofago, posuerat in camera, ubi ecclesiastica servabantur xenia.

AUCTORE C. S.

famæ sanctitatis ipsius

177 *Severus ille, eodem Cosma teste, Pragensis episcopus ordinatus est anno* 1030, *annoque* 1067 *mortuus. Ipso sedente, anno* 1060 *Spignen, Bohemiæ dux, veterem S. Viti ecclesiam destrui, aliamque ampliorem ædificari curavit; eaque occasione Podevini ossa reperiri potuerunt, et a Severo in sacro ecclesiæ thesauro reponi, postquam ibidem a Christanni temporibus sive a seculo* X *juxta ejusdem ecclesiæ parietem jacuerant. Meinardus, qui eadem a Severo sic reposita invenit, et inter altare S. Nicolai tumulumque episcopi Gebehardi, alias Jaromiri etiam dicti, recondidit, Hermanno, anno Christi* 1122 *vita functo, successisse in eodem Cosmæ Chronico, dicitur. Nescio, an ad alium locum denuo translata fuerint anno* 1367, *ad quem Benessius canonicus Pragensis, apud Balbinum lib.* 4 *Miscellaneorum Bohemiæ, parte* 1, § 9 *laudatus, ait :* Beatæ Przibislavæ *quæ fuit* S. Wence-

B slai *soror*) et beati Podevini corpora sepulta sunt in ecclesia Pragensi, sed extra sacellum beati martyris Wenceslai. *Utrumque corpus anno* 1673 *rursus inventum et e terra elevatum fuisse, ex oculato teste memoravi num.* 34, *ubi ejusdem verba recensui.*

et venerationi eidem a Pragensibus exhibitæ.

178 *Ceteris addo et Thomam Joannem Pessinam in Phosphoro Pragensis ecclesiæ, quem præcitato anno* 1673 *typis vulgavit, radio* 3, *pag.* 156 *et seqq. de Podevino hæc scribentem :* Nec multo post (*translationem corporis* Wenceslai *Boleslavia Pragam*) translatum quoque est corpus B. Podevini et prope S. Wenceslai sepulchrum tumulatum, ubi hodieque una cum reliquiis B. Przibislavæ ad januam sacelli ejusdem Sancti, quondam ducis et domini sui, requiescit, vere fidelis Domino suo usque ad aras, qui, sicut vivens Hero suo a cubiculis fuerat, ita etiamnum vita functus, sacro cubiculo ejusdem propius adest, et ad Domini sui fores excubat. *Omnia hactenus allata probant Podevinum magna semper apud Pragenses in veneratione fuisse, et* Beati *etiam titulo passim honoratum; attamen in nullis Martyrologiis ejusdem memoriam consignatam reperi, nec de ecclesiastico ipsius cultu quidquam legi.*

C

§ X. Sacri sanguinis effusi prodigiosa vestigia : corporis sepultura Boleslaviæ, et hinc facta translatio Pragam : ejusdem mirabilis tunc temporis integritas.

Sanguis ejus effusus elui nequit.

S*ancti Ducis ac Martyris gloriam posthumam ab ejusdem sacris exuviis ordior. De sanguine illius, qui in ipsa cæde terram proximumque ecclesiæ parietem irrigaverat, nec ablui potuit, consule Christannum in Vita edenda num.* 26. *Huic addo Balbinum de suo tempore scribentem lib.* I *Epitomes cap.* 9. Sanguis ipse, qui ex Divi corpore prosiliens parietes ecclesiæ asperserat, etsi omnia Boleslaus conaretur, deleri nunquam potuit, mansitque hoc Boleslaviensis ecclesiæ decus (quam roseo suo sanguine Christi marty Wenceslaus consecraverat) ad nostra tempora: me puero (inconsulto munditiæ studio) decanus ecclesiæ calce superinducta majorem illius sanctissimæ picturæ partem exstinxit : quasi vero calx melius, quam sanguis D. Wenceslai, luceret. Neque tamen ipse, quamvis optabat, sic abolere potuit, quin hodieque per calcem, alibi etiam calce cadente, pulcherrimus sancti Martyris sanguis intermicet ac efflorescat. *Hæc Balbino, viro docto ac pio, asserenti credo ; at simul existimo, verbum efflorescat more oratorum ab eo dictum pro* rursum appareat ; *non enim aliud illius sanguinis prodigium apud quemquam legi, quam quod a pariete ecclesiæ ablui nequiverit. Plura vide* § 14. D

Sat antiquis testimoniis destituta sunt quæ Borzenæ

180 Ejusdem exanime corpus (*ut habet Christannus in Vita num.* 26) matris imperio, quam nuper, peccatis ipsius exigentibus, pepulerat, rursumque in pace pro Christi amore revocaverat, quibusdam cum fidelibus (*e terra, ubi multis vulneribus confectum jacebat*) rapientes, in tumba tandem projicientes, humo cooperuerunt ; non, ut decebat Martyrem, sed ut assolet quisquam honoris aut beatitudinis mortalium. *Credibile est, ad hunc tumulum, dum sacrum corpus in eo quievit, prodigia aliquot facta fuisse, quæ Christannus præteriit. Hayecius ad annum* 930 (*quamquam hoc præpropere*) *et ex illo Balbinus lib* I *Epitomes cap.* XI *narrant, Borzenam, ipsius Boleslai fratricidæ conjugem, cum gravi ac immedicabili febri laboraret, clam viro suo illuc accessisse, dumque* S. *Wenceslaum fervidis precibus invocaret, apparuisse hunc ipsi eo, quo viventem noverat, habitu, qui elevata manu Christiano more eidem benedicens, integram valetudinem subito restituit.* E

et Boleslao ad Sancti tumulum contigisse narrantur :

181 *Subdunt, eamdem, domum redeuntem in ipso ecclesiæ limine Boleslao obviasse, et quærenti, quid ageret, acceptum a* S. Wenceslao *beneficium libere confessam esse ; Boleslaum autem incredulum, sibi febrim, si id verum esset, imprecantem, mox febri correptum toto anno laborasse.* Racek Dobrohorskius Boleslaviensis canonicus (*prosequitur Balbinus*) author est, pluresque alii, Boleslaum ipsum (quamvis occulte, ne quam authoritatem innocentiæ Fratri conciliaret,) accessisse tumulum, et valetudinem fusis ante sepulcrum precibus impetrasse. *Utrumque beneficium Pontanus a Braitenberg lib.* 4 *Bohemiæ piæ sic breviter complexus est :* Post mortem denique magna Christianis et paganis exhibuit miracula et beneficia. Bizenam, Boleslai Sævi conjugem, et ipsum incredulum febre liberavit. *Ut laudati scriptores assertis suis certam fidem facerent, debuissent vades satis antiquos adduxisse, sine quibus non possunt pro indubitatis haberi, quæ de rebus tam diu ante sua tempora gestis, quarum nulla apud biographos Sancti temporibus proximos exstat mentio, forte ex sola vulgi traditione commemorant.*

uti et ejusdem Sancti apparitio

182 *Eadem de causa mihi minime probantur, quæ laudatus Balbinus post ea subjunxit, quæque hic compendiose referam. Cum propter plurima miracula beneficiaque, miseris præstita, frequentissimus esset cum Christianorum tum ethnicorum ad Sancti tumulum accursus, multique ex his ea occasione Christo nomen darent, Lucensis provinciæ in Bohemia incolæ, idolorum superstitioni præ ceteris addicti, missis ad Boleslaum legatis, petierunt ut is in publicis gentis comitiis sub pœna mortis vetaret, ne quis* Wenceslaum *injuste occisum diceret, neve ejusdem tumulum in posterum passim adiri sineret, sed ipsius cultum penitus aboleret. Placuit Boleslao Lucensium postulatio, atque in comitiis* in Tursko post Pragam ad quercum, Robusti equitis *memo-dictam, ut Balbini verbis utar,* S. Wenceslai *memoriam paganis æque ac Christianis, pacis ac concordiæ nomine scelus prætexens, penitus interdixit. Applaudentibus principis placito ethnicis, Christiani cum Pragensibus iniquam legem adversantes, deliberandi tempus obtinuerunt.* F

pro cultu suo vindicando.

183 *Interim dum hi consilia in commune conferunt,* vident omnes Equitem aurea cataphractura, aureis armis insignem, equo candidissimo invehi, cœloque descendere. Eum ab Occidentali aeris plaga nubes horrida, plena procellarum et fulminum, quæ abstabant et identidem emicabant, sequebatur. Eques su-

A super multitudinem ethnicorum irruens, fulmina et ignes spargere cœpit. Fit fragor, imbres, procellæ, fulgetræ cœlum involvunt, oberrant fulmina. Christianis Wenceslaum suum agnoscentibus et invocantibus, ethnicis consternatis, et, qua cuique licuit, in fugam effusis. Racek, quem nuper citavi, tradit, quadraginta ex ethnicis proceribus stratos fulmine periisse. *Hæc Balbinus ex aliis non admodum antiquis, quæ quanto illustriora sunt, tanto certioribus indigent testimoniis, tantoque minus si vera sint, omitti potuerunt a Christanno aliisque antiquioribus, ex quorum silentio eadem illis ignota fuisse dicere necesse est. Magis certa sunt, quæ de sancti Ducis ac martyris corpore Boleslavia Pragam translato habemus ex laudato Christanno, cui omnes alii consentiunt, quamvis aliqui in adjunctis varient, de quibus propterea mihi hic agendum est.*

Illius corpus post triennium

184 *De tempore, quod a Sancti morte usque ad translationem effluxit, convenit Christanno cum anonymo auctore Vitæ, sub Ottone II, si verum dicat, scriptæ. Prior num.* 28 *sic ait* : Requievit corpus beati Martyris in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani humatum per tres annos : *alter vero sic* : Quiescente B ibidem per trium spatia annorum venerando corpore etc. *Ambo etiam annotarunt, annuam ejusdem translationis memoriam celebrari* IV Nonas Martii, *quod etiam hoc tempore observatur, verisimilior quia eodem die translatio facta est. Hinc cum superius probaverim, S. Wenceslai martyrium longe probabilius anno* 936, *die* XXVIII *Septembris contigisse, consequenter eadem translatio ad annum* 939 *vel* 940 *referenda est pro varia triennii completi vel incompleti interpretatione. Iidem duo biographi consentiunt, transferendi causam fuisse cœlestes revelationes, quibus id fieri mandabatur, sed anonymus tradit, translationem, Boleslao inscio, Christannus autem eodem jubente, ægre tamen cauteque, ne in sancti Fratris sui gloriam cederet, factam fuisse.*

vetero-Boleslavia Pragam transfertur :

185 *Anonymi verba accipe.* Quiescente ibidem (*Boleslaviæ in ecclesia SS. Cosmæ et Damiani*) per trium spatia annorum venerando corpore, fidelibus quibusdam noctu visum est, ut, Deo rem insinuante, inde ad ecclesiam S. Viti martyris, quam ipse jam construxerat, religiosiore condendum sepultura transferri debeat. Qui somno emersi, viso credentes, et licet principis *(Boleslai)* tyrannidem metuentes, noctis tamen medio conticinio bustum quam pavidi recludunt, pretiosum Martyris pignus, non aperto C sarcophago, vehiculo percaute ligatum superponunt etc. *Ita ipse ; at Christannus in Vita edenda num.* 29 Nunciantur, *inquit*, hæc (*revelationes divinitus factæ de Sancti corpore Pragam transferendo*) fratricidæ illi ; et quia Christianæ militiæ chlamyde erat obtectus, magnalibus Dei resistere non valens, quamvis sero, cœpit mirari. Tunc misit, et noctu corpus sanctum transferri præcepit ea conditione, ut, si ante auroram in sedem sepulturæ sancta membra tradita non fuissent, quibus injunctum fuerat, omnes se gladio multandos non dubitarent.

cujus translationis causa,

186 *Ab utroque diversa sensit Cosmas Pragensis, qui, quia S. Wenceslai martyrium anno* 929 *signaverat, translationem triennio post ad annum* 932 *reposuit, eamdemque solius Boleslai invidiæ adcripsit hoc modo.* Anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXXII intra Nonas Martii translatum est corpus S. Wenceslai martyris de Boleslau oppido in urbem Pragam, invidi fratris odio. Siquidem frater ejus Boleslaus de die in diem pejus faciens et pejus, nulla compunctus sui facinoris pœnitentia, mente intulit tumida, quod per martyris sui Wenceslai merita Deus declararet innumera ad ejus tumulum miracula, clam sibi fidis clientibus mandat, quo eum in urbem Pragam transferentes noctu, in ecclesia S. Viti humi condant, quatenus, si quæ Deus mira D suis ostenderet ad glorian sancti, non ejus Fratris, sed S. Viti martyris adscriberetur meritis. *Eamdem translationis causam unicam tradunt etiam Hagecius in Chronico ad præcitatum annum, aliique, quos laudat et sequitur Balbinus in Epitome lib.* 1, *cap.* 12 : *mihi vero verisimillimum apparet, varias illas rationes ad translationem faciendam concurrisse.*

AUCTORE C. S.

de quibus scriptores non conveniunt,

187 *Nam utrique biographo, præsertim Christanno, asserenti divinas revelationes translationi occasionem dedisse, nequeo fidem abnegare. Verisimile quoque est, Boleslaum tanto libentius in eam consensisse, quanto gravius ferebat, sacrum Fratris sui corpus, velut in fratricidii exprobrationem, Boleslaviæ, ubi ipse sedem suam fixerat, magna accurrentium frequentia honorari, ac cœlestibus etiam illustrari prodigiis. Nec caret etiam probabilitate sua tertia ratio, a Cosma aliisque allegata ; nempe, ut si qua ad Sancti corpus miracula Pragæ fierent, hæc non Wenceslao, sed aliis Sanctis, quorum reliquiæ in S. Viti ecclesia quiescebant, adscriberentur. Exemplo suo præiverat mater ejus Dragomira, simili consilio usa, ut S. Ludmillæ, quam impie strangulandam curaverat, gloriam obscuraret. Factum retulit* E *Christannus in ejusdem sanctæ ducissæ martyris Vita in Opere nostro ad diem* XVI *hujus mensis Septembris edita, in qua postquam num.* 22 *dixerat. S. Ludmillæ tumulum miraculis inclarescere cœpisse, sic prosecutus est.*

probabilius assignantur.

188 Quæ cuncta dominam interfectricem (*Dragomiram*) minime latuere : quibus cognitis, timore nimio prostrata, agendum sibi quid foret, ignorabat. Tandem rursus venenosum instaurans consilium, apparitores suos Tetinis misit, quo venerabile corpus tumulatum jacebat, in mandatis jubens, quod domum super tumulum B. Ludmillæ statuerent in modum basilicæ, aptans et nomen in honore B. Michaelis archangeli, quo, si deinceps inibi claruisset signum aliquod, non meritis beatæ martyris, verum Sanctorum, quorum pignora inibi detinerentur, deputaretur. *Similibus igitur rationibus induci potuit Boleslaus fratricida, ut in translationem, quæ petebatur, libentius consentiret, ea tamen cautione adhibita, ut clam noctuque fieret, ne ejusdem per confluentem populum solemnitas tantum sibi cederet in opprobrium, quantum occiso Fratri in gloriam. Hinc etiam severum illud addidit mandatum, Boleslao Sævo dignum, ut sacri corporis portitores pœnam capitis luerent, nisi ante posterum diluculum illud in Pragensem ecclesiam intulissent.* F

Recensentur quædam translationis adjuncta.

189 *Christannus in Vita edenda num.* 29 *et* 30 *tradit, dicti pignoris vectores ante diluculum, sicuti a Boleslao imperatum fuerat, usque in S. Viti ecclesiam pervenisse, duobus fluviis, ut id facere possent, divina ope prodigiose superatis. De re tota noctu confecta, unoque fluvio propterea miraculose transmisso convenit etiam anonymus sæpe laudatus, passim minus bene, quam Christannus, instructus. At Joannes Dubravius aliique, quos Balbinus secutus est et aliquot etiam Vitæ MSS., quamvis similia de unius vel duorum aut trium fluviorum transitu narrent, negant tamen, sacrum corpus nisi claro die in ecclesiam invehi potuisse. Hunc in finem addunt nova miracula duobus illis antiquioribus biographis plane ignota. Operæ pretium non erit ea multis referre : paucis ex Balbino contracta accipe. Cum laudati vectores jam in alteram Muldavæ ripam cum sacro pondere mirabiliter evasissent, boves, qui istud vehebant, ante publicos Pragenses carceres immoti perstiterunt, neque ullis stimulis in montem, in quo S. Viti ecclesia structa est, adigi potuere : nec plus aliis bobus equisque plaustro junctis effectum est.*

190 *Orto interim sole, concurrerunt incolæ, quibus, quid veheretur, sciscitantibus responsum est, rem magnam esse, jussu principis in arcem S. Viti secreto de-*

A *deferendam. Sed eorum unus, sive humana curiositate seu divino instinctu, impulsus, arcam aperuit, sanctumque Ducem suum (erat enim corpus incorruptum) agnovit et celeris ostendit. Exultantibus omnibus accurrit cum supplice agmine clerus S. Viti, rursum pro sacro thesauro in montem provehendo frustra laboratum est, donec tandem maximus cleri sacerdos populum sic affatus est :* Quanta indulgentia D. Wenceslaus subjectos populos rexerit, plerique meministis, qui eum præcordia misericordiæ habuisse scitis. Id forsitan hac ante carceres vestros statione indicatum cupit, ut in sui honorem e carceribus noxios juxta ac innoxios libere abire sinatis. *Non pluribus opus fuit, ut populus, effractis carcerum foribus, captivos omnes liberos abire permitteret : quo facto, idem illud par boum, quod plaustrum Boleslaviа advexerat, mox cum sacro onere in montem evasit, ac duo ethnici, miraculo attoniti, Christianam fidem amplexi fuere.*

AUCTORE C. S. Christanno partim contraria, partim ignota,

191 *Illatum in ecclesiam sacrum corpus, si iisdem credimus, omnium oculis ac venerationi toto triduo expositum mansit, multis infirmis ad ejusdem salubrem contactum integra sanitate interim donatis. Verum isthæc omnia duobus antiquissimis biographis partim ignota, partim eorumdem dictis contraria, nullam apud me fidem habent. Sequitur ibidem apud Balbinum et*

nec facile admittenda. Multo minus admitti potest

B *aliud miraculum, imo vero fabula, quam ipsius verbis hic refero.* Sub hæc *(nempe dum* S. Wenceslai *corpus triduo illo publice expositum manebat)* aliquis ex sacerdotibus, Wenceslao, dum vita manebat, gratissimus, Hostivod nomine, ad corpus accedit, ac liquida dulcique pietate, multis prius fusis lacrymis, Quando, inquit, Princeps inclyte, animam tuam virtutibus omnibus plenissimam cœlum recepit, has vero mortales tui sacri corporis exuvias tellus sibi deposcit; age, et domestico quondam tuo memoriæ causa de tuo corpore aliquod tui amoris pignus elargire.

192 Spectabat et audiebat orantem universa populi multitudo, cum ecce digitus in dextra sancti Martyris manu sponte sua incipit moveri, diuque agitatur, dum denique articulum unum emoveret atque in humum subjectam demitteret. Elevat reverenter Hostivodus donum mirabile, eoque lætus, gratiis actis, populo acclamante, discedit. *Nondum comperi, quis fabulam hanc primus commentus sit, sed vix dubito, quin ex alio facto, quod Christannus et post hunc Joannes episcopus Litomisslensis recensuerunt, aliquando nata fuerit. In Vita edenda num. 31 sequentia legere est :* In eadem vero hora *(qua Sancti*

fabula de digito e Sancti manu

C *corpus in ecclesiam Pragensem illatum est)* ferunt, inter reliquos ejusdem sepulturæ procuratos quemdam venerabilis vitæ affuisse dicunt *, qui huic Sancto, dum hac lucis vita potiebatur, amicus fidissimus nectebatur, qui corpus sanctissimum dum per singulos palparet artus, manum Sancti, lacrymarum imbre perfusus oculis, manui suæ impositam, leviter ungulas manus attrectabat, ex quibus unam vacillantem reperiens, lacrymosa ad socios voce profatur.

* l. virum

193 Peccatoribus (inquit) væ nobis! quoniam corruptioni cernitur proximum fore sanctissimum corpus; ecce enim et titubantes patent ungulæ. Quem reliqui increpantes, Quare, inquiunt, frater, talia profaris, ac intellectu capaci haud perspicis, aut * obeditionis tuæ causa, qua fervebas, reliquias tibi sancti corporis impartiri cupis. * At ille pugno pectus tundens, Væ, inquit, væ, et existimo fore ita ; apprehensaque rursus sanctissima manu, ungulam repetendo tangit, quam ita firmiter carni reliquæ hærentem reperit, acsi nulla vacillationis signa patuissent in ea. *Hæc Christannus, et post hunc, ut monui, Joannes episcopus Litomisslensis iisdem fere verbis in Vita MS., ex quibus supra dictam fabulam, veterum narrationi tam dissimilem, ortam esse existimo. Circa corporis incorruptionem integritatemque aliqua hic etiam notanda veniunt. Apud Christannum in Vita edenda num. 31 sic legitur :* Tunc quoque *(cum sacrum corpus noctu, ut præmissum est, in ecclesiam S. Viti intulissent)* accenso lumine intuentes, viderunt corpus ejus integrum et omnia ejus vulnera sanata, præter vulnus illud unum, quod frater ejus crudelissimus capiti ejus inflixerat, et quidem quamvis sanus, * foret, a reliquis tamen distabat, velut quodam limo albo contectus, * quod etiam studuerunt abluere, simílisque * reliquis apparuit.

de vidente Corpus cum unico tantum vulnere reperium

* l. quod

* l. cupit

D

* l. sanum

* l. contectum

* l. simileque

194 *De auricula quoque ibidem sequitur num. 32 :* Auricula ejus, quæ funditus abscissa ictu gladii fuerat, atque a sorore ipsius, eodem revelante, inventa fuerat, sanissima, junctaque loco suo invenitur. *Deinde inventio illa exponitur. Pribislawa Sancti soror olim ab illo in visione jussa abscissam auriculam quærere, excussa somno, designatum locum adiit,* eamque cum reverentia gaudioque magno sumens... monumentum Fratris, domini sui ac martyris adiens, cum quibusdam fidelissimis maxima cum reverentia aperuit, auriculamque imposuit, et cum omni diligentia rursus clausit; quæ post translationem glebæ *(id est corporis)* ipsius venerabilis ita incorrupta junctaque carni reliquæ, ut prædiximus, inventa est, acsi nec vestigium ferri unquam passa fuisset *Hactenus ipse, cui Joannes Litomisslensis episcopus consentiens eamdem inventionem suo loco ante Translationem recte recensuit.*

illæsum, adhærente etiam capiti auricula,

E

185 *Anonymus sæpe laudatus in Vita MS. de auricula non meminit, de corporis vero integritate paulo aliter loquitur hoc modo :* Vehiculum sacro *(Martyris corpore)* gravatum prosecuti ad locum prædestinatum, citius applicant, ecclesiam cum sarcophago, Deum laudando, introeunt ; foribusque diligentius obseratis, precibusque sinceriter effusis, sarcophagum aperiunt. Et ecce corpus carnea adhuc mole integrum, et per cuncta vulnera sanum, apparentibus tantumdem* plagarum signis in solum vulnus fraterno ense factum, quod se dehiscens, sanguine visum est manare. *Denique Balbinus, laudans in margine Pulkavam, prædictam auriculæ inventionem ac miraculum, tempore illius tridui, quo* S. Wenceslai *corpus in ecclesia Pragensi publice expositum fuisse, superius perperam dixerat, contigisse scripsit his verbis:* Triduo in S. Viti templo apertum et omnium oculis ac venerationi expositum corpus jacuit, infinita hominum multitudine quotidie ad spectandum affluente; ex quibus ægrotantes quam plurimi contactu sacri corporis curati.

quæ olim abscissa fuerat : aliorum de hisce narratio

* forte tantummodo

F

non probata

196 Illud prudentiores dolebant, reliquis vulneribus divina virtute clausis, vulnus secundum aurem factum adhuc hiare, et auricularum alteram desiderari. Ea ipsa nocte per visum ab angelo Przibislava, D. Wenceslai soror, matrona lectissima, admonetur, ubi Boleslaviæ auris esset quærenda, quæ abscissa fraterno ictu, fortuito in cespitem quemdam pone templi Boleslaviensis parietem inciderat, latebatque. Fides viduæ sanctissimæ ab omnibus est habita ; *Hic mittunt continuo sacerdotes qui adferrent. sequitur fabula de articulo digiti, de qua consule supra dicta num. 191 et sequentibus, ac tandem additur :* Non multo interjecto tempore Boleslaviæ, ut sancta vidua prædixerat, inventa auris, adfertur . admovere vulneri sacerdotes ; statim novo miraculo capiti sic adhæsit, ut jam avelli non posset. *Nemo non videt, quantum hæc discrepent a Christanno, a cujus auctoritate ego sine urgenti ratione minime recedendum statuo.*

d §

A

§ XI. Sancti corpus in Pragensi S. Viti ecclesia miraculis clarum: principum in ipsum munificentia: caput auro ornatum, sacellum magnificum et tumba aurea eidem facta.

Sancti Martyris corpus Pragæ

Communis est omnium scriptorum assertio, plurima apud S. Wenceslai tumulum in ecclesia Pragensi, et ad ejusdem invocationem miracula facta esse. Christannus in Vita edenda num. 32 testatur, ea suo tempore, id est, sub finem seculi x, ante cujus medium sanctus Dux martyrio coronatus fuerat, frequentia fuisse. Sic enim, de translatione mox memorata loquens, ait: Venientes ergo, quotquot adesse poterant, clerici et populi, cum hymnis et canticis (quantum scilicet Boleslai metus permittebat) condiderunt corpus sanctum in sarcophago, et sepelierunt in basilica sancti Viti martyris ubi, Domino opitulante, meritis S. Wenceslai martyris multa et innumera operantur miracula ad laudem et gloriam nominis Christi
B
Domini nostri. *Consonat etiam anonymus, qui, si verum dicat, sub Ottone II illius Vitam scripsit;* Ibi vero, *inquiens,* divina sæpius coruscante Omnipotentia, innumerabilibus miraculorum signis felix exultatio fidelibus, terrorque incredulis, tanti Viri meritis frequentissime clarescit.

In ecclesia S. Viti multis miraculis claruit.

198 *Hisce duobus addo alterum anonymum monachum, scriptorem Vitæ S. Adalberti, Pragensis episcopi et martyris, quam sub Ottone III imperatore composuit, et Henschenius noster edidit illustravitque ad diem XXIII Aprilis, quo colitur. Verba illius huc referre etiam visum est, quia ex iisdem simul discimus, quanta in veneratione sanctus ille episcopus, ac postea pariter martyr, habuerit* S. Wenceslaum, *ex cujus fratricidæ filia Strzezyslava natus erat. Itaque cap. 2, num. 8 de S. Adalberto post consecrationem episcopalem Pragam accedentem in ea sic legitur:* Ventum est ad sanctam civitatem Pragam, ubi dux prædilectus Wenceslaus quondam regnum tenuit, ac in Dei servitio vivere suum egregie perduxit; postea vero sub impii fratris ferro nobile martyrium consummans, manifestis indiciis ac ingentibus usque hodie miraculis sua merita probat. Ibi tum novus ille pontifex vincla pedum solvens, nudo pede intrat urbem;
C
hinc humili spiritu et corde contrito orationis jura persolvens, magno gaudio civium episcopalem cathedram insedit. *Hactenus anonymus coævus S. Adalberto, qui is ipse est, cui Christannus Vitam SS. Ludmillæ et* Wenceslai *inscripsit. Quamquam autem isti biographi de frequentissimis miraculis per* S. Wenceslai *merita impetratis consentiant, pauca tamen posteritati tradiderunt, quæ in fine Vitæ per Christannum legi possunt; cetera vero ab aliis addita in Appendice post utramque Vitam danda recensebo.*

Eadem ecclesia a Joanne XIII erigitur in cathedralem;

199 *Magna item veneratione ac favore tum sacrum Martyris corpus, tum locum, in quo quiescebat, Bohemiæ duces regesque prosecuti fuere; quorum omnium donationes et beneficia, in Bohemorum Historicis Chronicisque sparsim relata, colligere mihi admodum difficile esset, et lectori tetricum legere. Quam ob rem suffecerit mihi hic quædam præcipua retulisse. Boleslaus II, cognomento* Pius, *Boleslai I fratricidæ filius, ecclesiam illam, tunc vel postea consentiente S. Wolgango episcopo Ratisbonensi, cui suberat, in cathedralem erigi a Joanne XIII Papa petiit, obtinuitque. Apostolicas litteras hac super re ad Boleslaum datas exhibet Cosmas Pragensis in Chronico ad annum 967, in quibus id notandum occurrit, quod* Wenceslaus *titulo* Sancti et Martyris *jam tum a Pontifice honoretur, eademque ecclesia æque ipsius ac Viti nomine insigniatur. Sic enim, Cosma teste, in iisdem legebatur:* Apostolica auctoritate et S. Petri principis Apostolorum potestate... annuimus et collaudamus atque incanonizamus, quod ad ecclesiam sanctorum Viti et Wenceslai martyrum fiat sedes episcopalis *etc.*
D

AUCTORE C. S.

a Spigneo et Wratislao ducibus amplificatur.

200 *Eamdem ecclesiam, cum jam populum ad* S. Wenceslai *festivitatem confluentem non amplius caperet, Spigneus II Bohemiæ dux proxime subsecuto seculo destruxit, novamque ampliorem condere cœpit. Audi denuo Cosmam in Chronico.* Anno Dominicæ Incarnationis MLX cum ad festum S. Wenceslai dux Spignens venisset Pragam, videns ecclesiam S. Viti non adeo magnam, nec capescentem populum, concurrentem ad festivitatem sanctam, quam videlicet ipse S. Wenceslaus construxerat ad similitudinem Romanæ ecclesiæ rotundam, in qua etiam corpus ejusdem S. Wenceslai quiescebat: similiter et aliam ecclesiam, quæ fuit contigua et quasi in porticu sita ejusdem ecclesiæ, cujus in medio nimis in arcto loco erat mausoleum B. Adalberti; optimum ratus fore, ut ambas destrueret, et unam utrisque patronis magnam construeret ecclesiam, continuo per longum gyrum designat ecclesiæ locum, jacit fundamenta, fervet opus: sed ejus felicia cœpta in subsequenti mox anno intercipit mors inepta. *Inceptum opus Wratislaus successor ejus perfecit.*
E

Carolus IV imperator magnificum ipsi sacellum

201 *Præ ceteris in eumdem sanctum Ducem martyrem munificus fuit Carolus IV, qui cum patre suo Joanne Bohemiæ rege collapsam ecclesiam magnificentius restauravit: et in totius Bohemiæ metropoliticam a Romano Pontifice evehi curavit, ac deinde imperator et Bohemorum rex factus, tum aliis multis donis, tum ingenti sacrarum reliquiarum thesauro ditavit. Verum hæc omnia sciens prætereo, cum meum non sit illius ecclesiæ historiam prosequi, ejusdemque adversa et prospera narrare, quæ apud Pessinam in Phosphoro aliosque prolixius legi possunt. Propius ad propositum meum spectat sacellum ab eodem imperatore in prædicta ecclesia Pragensi erectum splendideque exornatum, cujus Balbinus in Epitome rerum Bohemicarum lib. 3, cap. 21 ad annum 1366 his verbis meminit:* Inchoatum jam pridem erat gemmeum divi Wenceslai sacrarium in ecclesia Pragensi, id anno præsente perfectum non modo homines ad admirationem sed etiam ipsum sanctum Martyrem ad beneficentiam provocavit. Miracula eo tempore ad sepulcrum patrata Benessius aliique recensent. *Quid per* gemmeum *indicatum voluerit, exposuit lib. 3*
F
Miscellaneorum Bohemiæ, dec. 1, pag. 121, ubi eamdem ecclesiam Pragensem describens, hæc ait.

exstruit: Sobieslaus coronam auream ei donat,

202 Sacrarium S. Wenceslai prorsus gemmeum, visu dignissimum habetur: GEMMEUM dixi, quod gemmis variis, Jaspide præcipue, parietes ipsi constent et colluceant; quale opus non facile in vicinis ac remotis provinciis invenies. *Idem Balbinus in Miscellaneis loco mox citato pag. 121 subdit:* Porro sanctissimi Martyris Wenceslai tumulum multi principes ac reges nostri suscepere ornandum. Anno MCXXVI Sobieslaus I post victoriam de Lothario cœlitus obtentam (in qua ipse cæsar captus est) coronam auream S. Wenceslai sacro capiti in sepulchro imposuit. *De insigni hoc dono propter relatam memorabilem de Lothario II imperatore a Sobieslao victoriam consentiunt Pessina in Phosphoro, radio 2 pag. 37 et seq., et qui illis prærivit Joannes Dubravius episcopus Olomucensis lib. XI Historiæ Bohemiæ, qui ambo asserunt, coronam illam* auri duodecim et argenti octoginta pondo *gravem fuisse. Victoriæ adjuncta, quæ quidam miraculis accensent, legi possunt apud Balbinum in Epitome lib. 3, cap. 10. De eadem victoria etiam meminit Otto Frisingensis lib. 10, cap. 22 in gestis Friderici I imperatoris, ubi eum consule, si-*

A *si lubet. At quoniam nunc de corona sermo factus est, quæ ad hanc spectant, expediamus.*

AUCTORE C. S

Item aliam Joannes rex, aliamque

203 *Joannes Bohemiæ rex, qui thesaurum ecclesiæ Pragensis in bellicos usus expenderat, postea facti pœnitens, cum novam coronam auream, tum decimas ex argenti fodinis eidem ecclesiæ donavit, teste Pessina in Phosphoro. radio* 2, *pag,* 57 *et duabus sequentibus, ubi ex archivo capituli Pragensis recitat partem instrumenti ejusdem regis de donatione dictarum decimarum, in quo hic ait, sese illas donare* pro fabrica ecclesiæ Pragensis et ædificiis suis novis, ac primo pro decore et exaltatione seu structura sepulchrorum beatorum Wenceslai et Adalberti, quorum corpora inibi recondita feliciter existunt, cum argenteis tabulis et imaginibus deauratis, cum gemmis et lapidibus pretiosis *etc. Joanni in Bohemiæ regnum successit filius ejus Carolus IV imperator,* S. Wenceslai *amantissimus, in eumdemque præ ceteris omnibus munificus. Hic, cum pro sua inauguratione novam coronam auream gemmis pretiosisque lapillis ornatam confici jussisset, eodemque absente et inscio, regina Blanca illius uxor aurum coronæ* S. Wenceslai *ad illam adhiberi jussisset, vehementer indoluit ; utque hoc conjugis suæ erratum emendaret, ex consilio Arnesti, primi archiepiscopi Pragensis, novam illam coronam* S. Wenceslao *donavit, ea lege, ut ex ejusdem sacello vel thesauro numquam auferretur, nisi cum rex novus inaugurandus aut insignia regia alia de causa a rege adhibenda essent.* B

Carolus IV imperator,

204 *Quin etiam ne quis secus faceret, sub pœna excommunicationis a Clemente VI Papa cavendum impetravit ; ac præterea adjecit, ut, quotiescumque eadem corona ad inaugurandos reges adhiberetur, hi certam pecuniæ summam Pragensi ecclesiæ penderent. Consuli possunt Balbinus in laudati Arnesti Vita lib.* 2, *cap.* 8 *aliique Bohemiæ scriptores, inter quos Pessina in Phosphoro, radio* 2, *pag.* 67 *et seq., laudavit originales litteras Caroli in archivo capituli asservatas, et ex Benessii Krabice a Weytmile, canonici Pragensis et archidiaconi Zatecensis, testis oculati, Chronico MS Pragensi lib.* 4 *ad annum* 1347 *sequentia recitavit :* Coronam autem, qua ipse rex *(Carolus IV)* coronatus est donavit S. Wenceslao, ejus capiti in ecclesia Pragensi certis diebus imponenda, decernens, ut omnes reges Bohemiæ sui successores eadem debeant corona coronari, et illa die coronationis suæ duntaxat uti, dieque eadem ad noctem in manus decani et sacristæ Pragensis, qui de natione Bohema esse debent, restituere cum effectu, sub pœna excommunicationis per dominum Papam propter hanc causam latæ. C

qua Bohemiæ reges coronantur.

205 Item statuit et litteris suis idem rex firmavit, ut quilibet suorum successorum, qui eadem corona erit sequuturis temporibus coronandus, teneatur solvere capitulo Pragensi, ratione mutuationis dictæ coronæ CCC sexagenas Pragenses, in utilitatem ecclesiæ et capituli convertendas. *Præmiserat ibidem Pessina, laudatum Carolum hasce leges, quas tulerat, omnium primum anno* 1347 *pro inauguratione sua, ac iterum anno* 1363 *in coronatione filii sui Wenceslai religiose observasse. Apud eumdem radio* 4, *pag.* 474 *ex inventario ecclesiæ Pragensis, anno* 1368 *facto, ejusdem coronæ descriptio exhibetur, additurque in fine :* Quam coronam præfatus d. imperator *(Carolus)* donavit ecclesiæ pro ornamento capitis S. Wenceslai ; et decano ecclesiæ Pragensis, custodi et sacristæ, qui omnes natione et lingua Bohemi esse debent, custodiendam commisit in perpetuum ; et cum hac reges Bohemiæ coronantur, ac deinceps coronari debent. *At alia ejusdem Caroli pietatis regiæque munificentiæ opera progrediamur.*

206 *Benessius a Weytmile canonicus mox laudatus, Carolo synchronus, in Chronico ad annum* 1358, *apud Pessinam in Phosphoro pag.* 465 *hæc habet :* Eodem anno D. imperator specialem habens devotionem ad S. Wenceslaum protectorem et adjutorem suum præcipuum, caput ipsius Sancti circumdedit auro puro. *In Inventario sacræ supellectilis Pragensis ecclesiæ, decennio post, id est, anno* 1368 *confecto, quod exstat in eodem Phosphoro pag.* 466, in Rubrica de capit. SS. *legitur* Wenceslai *(caput)* de puro auro. *Redeo ad Benessium ita prosequentem :* Et fabricavit ei tumbam de auro puro, et pretiosissimis gemmis atque lapidibus exquisitis adornavit et decoravit, adeo ut talis tumba in mundi partibus non reperiretur. *Hæc ibi testis oculatus. In Inventario mox laudato,* Rubrica de tumbis *primo loco etiam recensetur* S. Wenceslai *(tumba)* de auro puro ; *sed de ea infra latius. Balbinus in Vita Arnesti, primi archiepiscopi Pragensis, lib.* 2, *cap.* 8 *varia accumulans, narrat quoddam miraculum per* S. Wenceslai *capitis contactum, præsente spectanteque Carolo IV factum, quod nos in Appendice de Miraculis num.* 13 *et sequenti recensebimus ; deinde vero ita progreditur :* At Caroli animum *(viso miraculo)* ingressa admiratio liberalitatem excivit ; mandat continuo (quod unum maxime Arnesto placiturum sciebat) fabricam ecclesiæ Pragensis diligentius auctis sumptibus ædificari, tum hanc ipsam divi Wenceslai martyris capellam magnifice exornari ; tantæque fuerunt illius templi divitiæ, ut lapidibus pretiosis insertis parietes omnes tegerentur ac murorum vices subirent, ut videmus.

D *Idem imperator caput Sancti auro inclusit, sacellum magnificum* E

207 *Occasione novæ illius aureæ tumbæ facta existimo, quæ laudatus Balbinus prædictis mox subnexuit.* Longius etiam progressa Caroli pietas ad S. Wenceslaum usque . . . pervenit, visusque est Carolus ad demerendum sanctum Martyrem cuniculos pietatis, ut ita dicam, egisse. Itaque bona Pontificis Romani gratia sacrum beati Martyris tumulum Arnesti manibus aperiri voluit, perpurgari sacros cineres, ossa, ut ætas illa solebat, vino lota decenter componi, ac novum in ecclesia Pragensi festum institui diem, quo ejus compositionis aliqua extaret memoria. Ea de re Martyrologium vetus sanctæ ecclesiæ Pragensis in hunc modum loquitur : « v Cal. Julii, Recollectio ossium, sive reliquiarum « S. Wenceslai, gloriosi nostri patroni, per Rev. « in Christo patrem, dominum Arnestum archiep. « primum Pragensem, facta de mandato serenissimi « domini Caroli Rom. imp. semper augusti et « Bohemiæ regis, ipso præsente. » Hæc MS. codex. *Habemus et nos in Museo nostro ejusdem Martyrologii apographum, in quo eadem legere est.* F

et tumbam ex auro fieri curavit,

208 *Post hæc Balbinus loco citato de procerum quoque Bohemiæ in exornando eodem mausoleo insigni pietate ac munificentia hæc scribit ;* Imitati regis pietatem, ut amat fieri, proceres tumulo Martyris exornando affixere emblemata quædam, seu clypeos ex auro argentoque, magno aurificum labore et ingenio cusos, in quibus clypeis militaria singulorum procerum signa spectabantur, adeoque his clypeis insepultus sanctus princeps Wenceslaus, totumque mausoleum contectum est. Opus hoc magnam inventionis et venustatis commendationem apud cæsarem Carolum, qui eruditos ad artificum labores oculos habebat, dicitur meruisse. *Idem scriptor in Miscellaneis Bohemiæ decade* 1, *lib.* 3, *pag.* 122 *de eodem argumento ait :* Carolo regnante, tumulum sancti Martyris proceres Bohemiæ monilibus gemmis et aureis maximo pretio exornarunt, in quibus cujusque familiæ gentilitia signa spectabantur ; sed hæc fuere, non sunt : *vere tamen fuisse, constabit ex instrumento mox recitando. Denique lib.* 3 *Epitomes cap.* 21 *hanc sacri tumuli exornationem post Hagecium in Chronico anno* 1358 *illi-*

eumdemque Bohemiæ proceres exornarunt.

A *illigavit, id est, eidem anno, quo Carolus auream tumbam fecisse dicitur supra a Benessio.*

§ XII. Magnificæ ipsius tumbæ, sub Carolo IV imperatore factæ, quæ non superest, descriptio: recentior ejusdem ornatus.

Enumerantur pretiosæ effigies

Ut *lector intelligat, quam pretiosum fuerit istud mausoleum, quamque Caroli IV imperatoris, totiusque Bohomiæ nobilium ceterorumque indigenarum pietate ac munificentia dignum, ex re esse judicavi hic exhibere ejusdem descriptionem,* Inventarium *vulgo dictum, quam anno* 1387 *Bohuslaus, Pragensis ecclesiæ decanus confecit, et Pessina in Phosphoro a pag.* 715 *vulgavit. Voces, quæ aliqua interpretatione indigent, in fine explicabo, ne instrumentum illud frequens interpolatio obscuret. Sic itaque habet* : Tumba S. Wenceslai. In capite tumbæ, in parte inferiori sunt duæ imagines de gamau, videlicet imperatoris et imperatricis. In capite imperatoris est corona, in principio sui habens crucem auream cum tribus perlis parvis, et parvam imaginem Crucifixi. In principio ejusdem coronæ super caput una crux in medio habens sapphirum, et in marginibus quatuor parvos rubinos. Post hanc crucem in eadem corona sequitur alia parva crux ad modum lilii, habens tres perlas et parvum pallasium splendidum. Post hoc in medio sequitur crux habens in medio unum sapphirum et quatuor parvos rubinos in lateribus, et tres perlas. Desuper tandem sequitur parva crux ad modum lilii, habens tres perlas et in medio unum pallasium. Demum ad occiput coronæ est iterum una crux, habens in medio sapphirum et quatuor rubinos ad quodlibet latus, et tres perlas parvas.

B

imperatoris et imperatricis,

210 In circulo coronæ superiori sunt sex gemmæ et novem perlæ magnæ ; in inferiori et in auriculari dependenti ad aures sunt octo gemmæ et octodecim perlæ, duæ et duæ continue junctæ. Item in corona capitis imperatricis est una parva crux aurea, sive Crucifixus, habens tres perlas ; et alia in principio coronæ, habens sapphirum in medio, et quatuor rubinos ad modum adamantis ; et alia parva crux ad modum lilii, habens in medio unum pallasium et tres perlas. Item in medio una crux, habens unum sapphirum et quatuor rubinos et tres perlas : alia ad modum lilii, habens pallasium et tres perlas ; et alia crux in occipite, habens unum sapphirum in medio et quatuor rubinos ad latus, et tres perlas. In circulo superiori coronæ sunt sex gemmæ et novem perlæ ; in circulo vero inferiori sunt quinque gemmæ et duodecim magnæ perlæ, duæ et duæ simul junctæ : desuper vero imago S. Wenceslai, habens in manu dextra lanceam cum vexillo habente aquilam, in sinistra vero clypeum cum leone de perlis facto.

C

S. Wenceslai

211 In inferiori parte habet coronam, continentem tria lilia magna, et duo parva. In primo lilio sub manu dextra continetur magnus pallasius rubeus, et tres sapphiri ad latera, et in summitate magna perla, et ad latus secunda. In parvo lilio, quod post hoc sequitur, in medio parvus rubinus, et quatuor sapphiri ad latera, et una perla in summitate : in magno lilio, in medio coronæ, magnus rubinus, quasi granatus, et quatuor sapphiri ad latera et tres parvæ perlæ. Item in parvo lilio sub manu sinistra, in medio unus rubinus, et quatuor sapphiri ad latera, et in superiori parte una perla. In magno lilio sub sinistra manu pallasius, in superiori parte fractus, et tres sapphiri, et duæ perlæ magnæ. In inferiori circulo ejusdem coronæ sunt D novem gemmæ magnæ pretiosæ, et viginti perlæ magnæ et quatuor parvæ gemmæ intersertæ. Item thoraces integri, continentes triginta unam gemmam, et unum monile in pectore, in medio habens unum sapphirum, et in circulo sex parvas gemmas et sex perlas : et in fibula ad dexteram partem unum pallasium, in medio tres magnas perlas et duos smaragdos ; in fibula ad sinistram partem unum pallasium, tres magnas perlas et duos smaragdos.

AUCTORE C. S.

angelorum,

212 In diademate vero imaginis ante faciem tres sapphiri magni, et tria parva lilia ; unum habet tres perlas, secundum tres, et tertium tres, sed majores. Ex alia parte in diademate duo magni sapphiri, et duo parva lilia, quodlibet habens tres perlas. In corona S. Wenceslai in lilio ad dextram partem tres sapphiri, et in medio unus pallasius ; in parvo lilio unus pallasius parvus, et una perla. In medio lilio magno unus pallasius, quatuor sapphiri et tres parvæ perlæ : in alio parvo lilio unus pallasius et una perla parva : in lilio magno super caput, unus pallasius, tres sapphiri et duæ perlæ magnæ. In inferiori parte coronæ sex gemmæ et octodecim perlæ. Ad dextram partem unus E angelus super vexillo, in circumferentia nubis sex habens gemmas et septem perlas, diadema et alas sine defectibus. Ad sinistram partem alius angelus, in circumferentia nubis sex habens lapides et quinque perlas, diadoma et alas sine defectibus.

Christi

213 Item sub manu Christi est magnus thopasius; in manu Christi duæ prætextæ manicarum ; in superiori prætexta sunt viginti gemmæ ; in inferiori prætexta habet parvas gemmas sine defectu : in digito medio est annulus, habens in se adamantem bene magnum. Item monile sub manu habet octo smaragdos et alias gemmas cum perlis sine defectu : supra manum in summitate est unus annulus, habens in se sapphirum magnum ; in annulo est unus magnus smaragdus in summitate sepulchri, et ultra smaragdum est unum pretiosum monile, habens caput humanum in medio, et in circumferentiis octo lapides pretiosos. Per rigam inferiorem ad dexteram partem sub monili descendendo, sunt triginta tres gemmæ, et in secunda linea supra illam sunt septem monilia cum octo gemmis. In tertio monili, in eadem riga ascendendo, deficit una perla : in tertia riga supra illam sunt triginta quinque gemmæ, et sexta deficit, lectulo remanente. F Item sub superiori monili ad sinistram partem in riga inferiori sunt triginta duæ gemmæ, et deficit una, lectulo remanente. In alia linea supra istam sunt septem monilia et septem gemmæ.

Domini nostri.

214 In superiori monili illius rigæ deficit lectulus unus cum perlis : et in quarto monili descendendo deficit una perla. In superiori riga sunt triginta quatuor gemmæ ; deficit una, lectulo remanente, et secunda cum lectulo. Item ad dexteram partem alterius manus Christi sunt duodecim monilia, et tres gamau cum imaginibus, et quatuor gemmæ. Sub annulo ad dextram partem monilia parva sunt quadraginta octo. In monili circa manum angeli deficit parvus lapillus cum lectulo : in monili sub nube angeli deficiunt quatuor parvæ perlæ : in monili superiori sub ala angeli deficit una perla, et sub eo in tertio monili deficit unus lapillus : ibidem in monili supra gamau cum imaginibus deficit una perla ; ibidem in gamau deficit una perla. Sunt autem gemmæ pretiosæ sub angelo ad latus dextrum, exceptis monilibus, triginta una, et monile magnum, continens in se gamau magnum cum facie virili, habens in circuitu octo gemmas et viginti tres perlas, et deficit una perla.

AUCTORE C. S.

A 215 Item sub gemmis in eadem parte, in pede tumbæ, sunt octo cruces; in prima deficit gemma superior, lectulo remanente, habens in superiori parte tres perlas et quatuor gemmas, et in pede tres parvas perlas, deficit quarta. Aliæ omnes cruces habent per quinque gemmas, et in parte superiori per tres perlas magnas, et circa pedem per quatuor perlas. Item ad latus sinistrum sub manu Christi sunt parva monilia quinquaginta tria, et unum magnum cum gamau, et reliquum circa caput angeli de gemmis magnum: in monili sub manu Christi deficiunt duo parvi lapides; et a latere clypei in secundo et tertio monili deficiunt duo lapilli; alia sunt plena. Gemmæ in eodem latere ultra monilia sunt novemdecim, et in pede sepulchri ejusdem lateris sunt quinque parvæ cruces, quælibet habens quinque gemmas et tres perlas in superiori parte, excepta cruce penes imaginem imperatoris, quæ caret tribus perlis. Item in latere in tabula cum imagine S. Pauli, in diademate sunt quinque gemmæ, et deficit una; et sunt quatuor perlæ magnæ. Ad latus dextrum imaginis sunt septem gemmæ, et ad sinistrum similiter septem B gemmæ: ad latus dextrum sunt tres perlæ, et ad sinistrum similiter tres perlæ: et sub imagine S. Pauli sunt duodecim gemmæ, et viginti una perla.

SS. Pauli.

216 Sub imagine S. Pauli in alia tabula est imago S. Viti, habens in diademate quinque gemmas et quatuor magnas perlas: ad latus vero dextrum imaginis novem gemmas, et ad sinistrum similiter novem. Item sub hac imagine in tabula inferiori est passio S. Viti, ad latus dextrum habens quinque gemmas, et ad ad sinistrum quinque. Item in tabula superiori est imago S. Petri habens in diademate undecim gemmas et quatuor magnas perlas: ad latus dextrum habet undecim gemmas, ad sinistrum undecim; et ad latus dextrum tres perlas, ad sinistrum tres similiter perlas. Sub diademate sunt duodecim gemmæ et octodecim perlæ. Item sub hac imagine est imago S. Adalberti, in diademate habens gemmam, et in humerali duas; in pectore deficit una, lectulo remanente. Ad latus dextrum sunt septem gemmæ, et ad sinistrum similiter septem: ad dextrum sunt tria parva monilia, et ad sinistrum similiter tria. Item in tabula inferiori sub hac imagine est passio S. Adalberti, et habet parva sex monilia.

Viti, Petri, Adalberti,

217 Item tertia tabula in parte superiori habet imaginem Majestatis et quatuor Evangelistas. C In circuitu imaginis sunt octodecim gemmæ, et septemdecim perlæ: in marginibus tabulæ sunt quinquaginta tres gemmæ. Sub hac est imago S. Wenceslai, in diademate habens tres gemmas et quatuor maximas perlas; in pectore habet tres gemmas, ad latus dextrum quatuor gemmas, et ad sinistrum similiter quatuor. Sub hac tabula in tabula inferiori est passio S. Wenceslai, habens octo gemmas. Item quarta tabula superior habet imaginem B. Virginis; in diademate sunt septem gemmæ et quatuordecim perlæ: in diademate Christi sunt septem gemmæ et sex perlæ; in pectore B. Virginis una gemma. Item sub imagine B. Virginis ad latus dextrum est crystallum, habens de capillis B. Virginis, ad latus vero sinistrum deficit crystallum. Sub hac imagine est tabula, continens crucem auream, et unum angelum ad dextrum latus, et alium ad sinistrum: in parte superiori crux continet tredecim gemmas et quatuordecim perlas. Sub hac imagine tabula inferior nullam imaginem habet; continet quatuor gemmas (in qua tabula prius pendebat præsepe Domini) et unum lectulum inter quatuor gemmas superioris Crucis.

aliorumque Sanctorum:

218 Item quinta tabula in parte superiori habens plenarium S. Marci: in superiori parte est imago S. Marci sine defectibus, habens quatuor gamau, duo in superiori parte, et duo ab inferiori. Subtus monile pretiosum est, quod ab una parte imaginem imperatoris, et a secunda episcopi habet, unam gemmam in medio et sex in circumferentiis, perlas septemdecim, deficit decima octava. Sub hac est tabula, in qua est imago S. Ludmillæ; in diademate continet novem gemmas et octo perlas. Ad latus dextrum habet quinque gemmas, et ad sinistrum sex, et in pectore parvum monile. Sub hac est parva tabula continens passionem S. Ludmillæ, et quatuor gemmas. Item alia tabula est trium Evangelistarum, habens octo monilia, diademata et alas sine defectu. Sub hac est tabula quinque Fratrum imago formalis; in diademate habet septem gemmas et duodecim parvas perlas; ad latus dextrum quatuor gemmas, ad sinistrum tres. Secunda imago habet in diademate septem gemmas et undecim parvas perlas; in medio inter tertiam imaginem tres gemmas. Tertia imago habet quinque magnas gemmas in diademate et ad dextram partem duas E parvas gemmas, et in medio perlam; ad sinistram similiter duas gemmas, et in medio perlam. Inter tertiam et quartam imaginem sunt tres gemmæ.

D Item gemmæ, margaritæ,

219 Quarta imago habet in diademate septem gemmas et octodecim parvas perlas; inter quartam et quintam imaginem sunt tres gemmæ. Quinta imago in diademate habet septem gemmas et novem perlas, deficiunt novem: et ad latus sinistrum habet tres gemmas. In inferiori tabula est passio dictorum quinque fratrum, et habet decem parva monilia. Item super imaginem S. Pauli pendet cor aureum, et in fine tabulæ circa cor sunt tres gemmæ. Post hæc sequitur unum magnum monile, includens in se aliud parvum, in cujus medio est sapphirus magnus. In majori circulo monilis sunt sex parva monilia, quodlibet continens gemmam, et sex alia, quodlibet continens magnam perlam cum parvis gemmis; post hæc sequitur lapis ad modum crystalli. Item supra imaginem S. Petri est secundum monile, habens in se sapphirum splendidum, habens in majori circulo sex gemmas et sex perlas; in minori similiter sex gemmas et sex perlas: post hæc sequitur parvum monile, in medio habens sapphirum parvum, et in circumferentia novem gemmas. F

et pretiosi lapilli,

220 Item supra imaginem Majestatis est magnum monile, sapphirum habens in medio, gamau et sex gemmas majores in circumferentiis. Tandem sequitur unum parvum monile, habens gemmam. Item supra imaginem B. Virginis est monile, habens sapphirum et in circumferentiis octo gemmas mixtas perlis. Post hoc sequitur parvum monile ad modum stellæ, habens rubeam gemmam. Tandem inter tabulam B. Virginis et tabulam S. Marci est aliud monile, habens etiam sapphirum in medio, et in circumferentiis parvas gemmas rubeas; tandem parvum monile, habens smaragdum. Post hæc supra tabulam S. Marci est unum monile, habens in medio sapphirum, et in circumferentiis sex gemmas mixtas cum parvis perlis: tandem unum gamau, quod habet caput hominis. Item supra imaginem S. Lucæ est aliud monile, habens in medio sapphirum, et in circumferentiis quatuor gemmas et quatuor perlas; est etiam quædam gemma per se. Item supra imaginem S. Matthæi est aliud monile, in medio habens Smelcz, et in circumferentiis parvas gemmas: et quædam gemma ad modum crystalli inter

aliaque, quibus tumba aurea

A ter imaginem S. Matthæi et S. Joannis. Supra imaginem S. Joannis est parvum monile et cor aureum pendens, et duæ gemmæ circa cor.

exornata fuit: de quibus pauca annotantur:

221 Item in pede inferioris coopertorii sunt quinquaginta quinque diversæ gemmæ, pro majori parte gamau, et una parva crux aurea. In coopertorio ab inferiori parte sunt imagines dominorum cum armis eorum, D. Arnesti archiepiscopi, D. Alberti de Sternberg episcopi Luthomislensis, et D. Joannis comitis de Luczmburg episcopi Argentinensis, et sex imagines DD. secularium cum armis eorum. Superius coopertorium habet laminas aureas, et in iis expressa arma baronum, militum etc. regni Bohemiæ. *Hactenus instrumentum istud apud Pessinam, qui de ecclesiæ Pragensis ejus temporis divitiis argumentum hinc sumi posse, merito monuit. Porro inter voces barbaras, quæ in eodem occurrunt, sæpe nominatur* gamau; *cujus significationem frustra quæsivi; ex numero tamen* 221 *satis liquet,* gamau *fuisse cujusdam pretiosi lapidis speciem, cum ibidem dicatur:* quinquaginta quinque diversæ gemmæ, pro majori parte gamau. *Non satis etiam capio, quid num.*
B 213 duæ prætextæ manicarum in manu Christi *significent. Vox* riga, *quæ num.* 213 *habetur, Latine est* ordo *seu* series : Plenarium S. Marci *num.* 218 *est liber totum S. Marci Evangelium continens:* Quinque fratres, *de quibus num.* 218 *et* 219 *velut martyres coluntur in archidiœcesi ad* XII *Novembris, ubi de iisdem in Opere nostro agendum erit. Quid denique num.* 220 *per vocem* Smelcz *indicari voluerit, plane nescio, nisi opus encausticum sit, medio ævo* Smaltum *Germanis etiam* Schmeltsglas farbe *appellatum.*

recentior ejusdem tumuli ornatus.

222 *Verum hæc tam eximia Bohemorum in sanctum Ducem et Patronum suum pietatis monumenta* fuere, non sunt, *ut conqueritur Balbinus. Pessina quoque in Phosphoro radio* 2, *pag.* 78 *scribit, auream illam tumbam, ex Hussitarum metu Carlsteinam primum delatam, a Sigismundo imperatore in nummos cusam et in stipendia militum expensam fuisse; laudaturque ibidem præter Cochlæum in Historia Hussitarum,* MS. liber memorabilium; item MS. Consignatio ablatorum per Sigismundum ex Pragensi ecclesia. *De ejusdem Sancti tumulo suo tempore magnifice exornato hæc addit Balbinus in Miscellaneis lib.* 3, *cap.* 9, *pag.* 122: *Ætate* nostra Matthæus I archiepiscopus Pragensis S.
C Wenceslai tumulum pretiosissimo opere, statuis argenteis, et marmoreo ascensu contexit; quod opus in hac brevitate non vacat describere: ad spectandum peregrinos invito. *Matthæus hic apud laudatum Pessinam pag.* 604 *dicitur anno* 1669, *die* IV *Maji ad capiendam archiepiscopatus possessionem Pragam venisse, Balbinus vero præcitatum librum* 2 *Miscellaneorum vulgavit anno* 1681, *ideoque ista tumuli exornatio inter annos* 1669 *et* 1681 *debuit contigisse.*

§ XIII. Aliquot reliquiæ a reliquo Sancti corpore separatæ Pragæ: variæ reliquiarum translationes: ipsius sacellum et tumulus ab iconoclastis illæsa: ejusdem reliquiæ Pragæ, et alibi.

Aliquot Sancti reliquiæ a reliquo corpore separatæ

Præter *sacrum* S. Wenceslai *corpus in tumba sua honorifice asservatum jam antiquitus fuere aliquot ejusdem sancti Martyris reliquiæ peculiaribus thecis separatim inclusæ, et in eadem ecclesia Pragensi honoratæ. In Inventario, quod anno* 1368 *conscriptum, et a Pessina in Phosphoro edi-* D *tum, supra monui, sequentes enumerantur. In* Rubrica de capitibus Sanctorum. Wenceslai (*caput*) de auro puro. *In* Rubrica de manibus Sanctorum. Wenceslai M. (*argentea inaurata*) habens pomum cum gem. (*id est* cum gemma, *vel* gemmis) *In* Rubrica de imaginibus. Wenceslai cum lancea et vexillo, habens rel. (*id est*, reliquias *vel* reliquiam) in pectore. *In* Rubrica de Monstrantiis. *Una* per modum lunæ, continens reliquias S. Wenceslai et S. Annæ... Alia argentea inaurata cum duplici crystallo, continens reliquias de capite S. Joannis Baptistæ, et de sanguine S. Wenceslai. *In* Rubrica reliquiarum Sanctorum... *Pacificale cum* quintuplici crystallo cum reliquiis S. Thomæ apostoli, S. Wenceslai *etc. In* Rubrica armorum. Cassis-ferrea S. Wenceslai. Gladius ejusdem cum vagina, quæ in parte inferiori est fracta, gemmis et perlis ornata... Lorica S. Wenceslai. *Hæc ibi in veteri isto sacrarum reliquiarum elencho.*

AUCTORE C. S.

et in ecclesia Pragensi asservatæ.

224 *Ad manum mihi quoque est Catalogus typis editus reliquiarum, quas Carolus IV imperator ac Bohemiæ rex undique conquisitas in regia arce Carlsteina olim deposuit, et Ferdinandus III anno* E 1645 *Pragam transferri et in sacello* S. Wenceslai *in eleganti arca ad altare majus collocari mandavit. In hoc etiam aliquot* S. Wenceslai *recensentur. Nempe in Ordine* 1 de sanguine S. Wenceslai *et* pars pallii ejusdem *atque aliæ ipsius* reliquiæ. *In ordine* 5, *num.* 33, Wenceslai pars insignis in pixide de argento inaurato. *In ordine* 6; *num.* 47, Collare S. Wenceslai. In ordine 8, num. 59, S. Wenceslai lorica. *Ibidem num.* 69 S. Wenceslai poculum. *Mitto in alias, quæ in eadem ecclesia forte conservantur aut conservatæ fuerunt, inquirere, ne lectori tædium creem: aliquot etiam mox alia occasione recensebuntur. Porro sacrum Ducis ac martyris corpus, aureæ suæ tumbæ inclusum, in ecclesia Pragensi etiam jacebat seculo* XV *adolescente, cum ex Hussiticarum seditionum metu Wenceslao, Caroli IV filio, Bohemiæ regi visum est illud simul cum tumba ad tutiorem locum Carlsteinam transferre, ibidemque deponere, ne impiorum præda fieret.*

Wenceslaus rex Bohemiæ ex Hussitarum metu

225 *Hujus regiæ arcis amplam descriptionem exhibet Balbinus lib.* 3 *Miscellaneorum cap.* 8, § 3, *unde pro loci notitia pauca hic transcribo.* Arx Carlsteinensis in regno Bohemiæ olim celeberrima, hodieque ob præclara vetustatis argumenta memorabilis, intra annos Domini MCCCXLVIII et F MCCCLVIII a Carolo IV imperatore coronæ regni et reliquiis Sanctorum asservandis ædificata; anno vero MCDXXII contra viginti quatuor millia Hussitarum Pragensium a XXVIII Maji usque ad XI Novembris fortissime oppugnata *, sita est loco peramœno, tribus Praga leucis Germanicis. Fluvium Mizam habet ad Meridiem a monte, cui arx insidet, CCCXIII circiter passibus geometricis distantem. Clauditur quinque montibus præaltis *etc. Ad hanc igitur arcem prædictus rex Wenceslaus sacras* Wenceslai *aliorumque reliquias prudenti sane consilio in tempore transferendas curavit. Balbinum hac super re audiamus in Epitome lib.* 4, *cap.* 6, *pag.* 421. Illud vero, *inquit*, hoc tempore (*anno* 1411) Wenceslaus rex egisse visus est prudentissime, quod sacras imperii et regni Bohemiæ reliquias, quæ aut in ecclesia Pragensi, aut in ecclesia Corporis Christi in nova urbe Pragensi, in subterraneis et ad id paratis cellis servabantur, dissimulato consilio, extulit, periculum veritus, et in arce munitissima Carlsteina abscondit; quæ si Pragæ mansissent, aduncas et sacrilegas hæreticorum manus effugere non potuissent.

* *l.* propugnata

226 *Asserta sua, paucis interjectis, sic probat:* Pla-

AUCTORE C. S.

jubet Sancti tumbam et reliquias

* al. in domum
* al. et Welislao
* al. aperuit

A Placet in antiquitatis honorem ex pervetusto codice, quæ de sacris reliquiis in ecclesia metropolitana præfectus, qui aderat, annotavit, exscribere. « Anno MCDXI, feria IV, in die S. Joannis « apostoli et Evangelistæ ante portam Latinam, « dominus noster rex » (*Wenceslaus*) « venit ad « Hradczanam in domo * magistri Kralowicz, « et ibi convocatis aliquibus canonicis, videlicet « scholastico, præposito Misnensi Welislao * etc. « equitavit cum eis ad ecclesiam Pragensem, et « aperuerunt * omnes thesauros ecclesiæ, et conspicientes, invenerunt omnia illæsa; rex autem « hoc videns, equitavit de castro Pragam, et « commisit Kunssoni burggravio de Carlstein, et « civibus civitatum Antiquæ et Novæ et Minoris « civitatis Pragensis » (*Catholicis*) « ibi hoc sero, « ut in nocte foderent, conquirentes et scrutantes secreta ecclesiæ; et effodientes invenerunt in sancto loco quatuor testudines etc. Deinde receperunt omnes thesauros ecclesiæ sanctæ Pragensis, videlicet reliquias una cum tumba « gloriosissimi martyris B. Wenceslai, patroni Bohemorum, et in crastino feria V. in vigilia S. Stanislai, hora XVI deduxerunt in Carl- B « stein *. Sit nomen Domini benedictum. » Hactenus MS. codex Pragensis ecclesiæ.

* al. Carlastain

ad arcem Carlsteinam

227 *Eadem habet Pessina in Phosphoro pag.* 77 *et sequenti, in vocibus hunc inde discrepans, quarum aliquot in margine mox annotavi, reliquas, quia paulo plures, hic subjicio. Ubi apud Albinum legitur;* Rex autem hoc videns equitavit *etc. Pessina edidit :* Rex autem videns omnia integra et illæsa, equitat de castro Pragam, et reliquum commisit Kunssoni purgravio de Carlstain, et civibus civitatum Antiquæ Novæ et Minoris Prag., qui sero et in nocte foderunt, exquirentes et scrutantes secreta ecclesiæ, et effodientes, invenerunt in secreto loco quatuor testudines, in quibus nihil penitus fuit. *Exigui tamen momenti sunt hæ dissonantiæ, forsitan ex sola characterum difficultate ortæ; nam Pessina profitetur, sese ista descripsisse ex* libro quodam archivi capitularis, veteri stylo et vix legibili *exarato. Cetera omnia etiam recte se habent. Etenim anno æræ Christianæ* 1411 *dies S. Joannis ante portam Latinam, sive dies* VI *Maji, fuit feria* IV, *uti colligitur ex littera Dominicali ejusdem anni* D.

et ad alta loca tutiora

228 *Recte etiam dicitur postridie, sive feria* V, *fuisse* vigiliam S. Stanislai, *nempe episcopi Cracoviensis et martyris: hujus enim martyrium contigit die* VIII C *Maji, quo die tum in Bohemia, tum alibi olim colebatur, donec Clemens VIII Papa ejusdem Officium per universam Ecclesiam celebrari præcepit die* XII *Maji, quia dies* VIII *sacra erat Apparitioni S. Michaelis archangeli, nona vero S. Gregorio Nazianzeno. Poloni tamen diem* VIII *retinuerunt, uti videri potest in Opere nostro ad diem* VII *Maji in Commentario prævio ad ejusdem sancti episcopi martyris Acta num.* 5. *Itaque anno* 1411 *postridie diei S. Joannis ante portam Latinam, sive die* VII *Maji, erat vigilia S. Stanislai, sicut in laudato MS. asseritur. Denique* hora XVI *adscripta est ex more illorum, qui diem, comprehensa simul nocte, in viginti quatuor horas partiti sunt, quemadmodum etiam nunc passim fit in Italia, ubi ab occasu solis usque ab occasum alterum dies numerantur. Hisce observatis, cetera, quæ ad* S. Wenceslai *reliquiarum translationes pertinent, cum laudato Pessina a pag.* 478 *prosequamur.* Invalescente itaque, *ait*, hæresi, et de die in diem magis in sacra sæviente, cæteræ quoque SS. reliquiæ de templo metropolitano levatæ et in loca securiora, partim etiam Carlsteinam, partim Zitaviam ad vicinum monasterium Owinense, partim Plsnam, Tynam Horessii, et inde Ratisbonam, aliquæ etiam Krumloviam deportatæ.

clam transferri,

229 Quæ Carlsteinam delatæ erant, cathalogum D illarum hunc invenio : « Anno Domini MCCCCXX, « feria IV post festum S. Jacobi apost. infrascriptæ « res ductæ et portatæ sunt de castro Pragensi « ad castrum Carlstein per honorabilem D. Leonardum, vicarium ecclesiæ Prag.; et Andream « subtumbarium, et Wenceslaum dictum Electus. » *Sequitur hic enumeratio sacrarum reliquiarum, aliarumque rerum ex quibus ego eas tantum excerpam, quæ* S. Wenceslai *sunt.* Quinque pecies de tumba B. Wenceslai, una major, et quatuor minores. *Sunt autem* pecies *frusta seu partes, quas credo ad sacræ tumbæ ornatum sic pertinuisse, ut ab ea facile separari possent, et Pragæ relictas, dum anno* 1411 *Sancti corpus cum sua tumba Carlsteinam translatum fuit. Subjicio reliqua.* Gladius B. Wenceslai cum futro. *Quamvis in Glossario Cangii aucto* futrum *ibidem pro panno ex lana, non texta nec consuta, sed coactu videatur accipiendum, idemque esse, quod* feltrum, filtrum *etc, ; in instrumento, de quo agimus,* futrum *usurpatur pro* vagina, *forsitan a Germanica voce* futter *Latine* theca. *Ratio est, tum quod res ipsa hanc interpretationem requirat, tum quod in alia reliquiarum recensione, supra num.* 211 Gladius ejusdem (*sancti* E *Ducis*) cum vagina *expresse nominetur. Ad instrumentum revertamur.*

quæ postea Pragam relata fuere.

230 *Post alia in eodem sequitur :* Monstrantia una crystallina, in qua sunt reliquiæ B. Wenceslai... Imago... B. Wenceslai cum lancea et reliquiis... Monstrantia... cum luna et reliquiis B. Wenceslai... Lorica B. Wenceslai. *Porro quam tuto loco omnes istæ reliquiæ prudenter repositæ fuerint, patuit anno* 1422, *quo Carlsteinam ab hæreticis Pragensibus longa obsidione frustra tentatam fuisse, diximus num.* 213. *Sed licet hæ impias Hussitarum manus sic evaserint, sacra tamen supellex, ac inter cetera* S. Wenceslai *tumba aurea anno* 1422, *dum ibidem asservaretur, a Sigismundo imperatore et Bohemiæ rege in nummos cusa et in militaria stipendia distracta fuit, uti num.* 222 *retulimus ex Pessina in Phosphoro, qui eadem repetit pag.* 478. *Quo anno eædem reliquiæ Carlsteina Pragam relatæ fuerint, compertum non habeo; verisimile tamen est, id factum esse, postquam, ejectis e Nova Praga Taboritis, iisdemque cum Orphanis ingenti clade a Catholico Bohemorum exercitu anno* 1434 *profligatis, agnitoque et in urbem Pragam anno* 1436 *recepto rege Sigismundo imperatore, sacra religio, pax et publica securitas ibidem restitui cœperunt. Certe Balbinus lib.* 5 *Epitomes cap.* 1 *de quibusdam sacris reliquiis anno* 1437 *in ecclesia sanctissimi Corporis Christi coram eodem rege* juxta ritum F veterem *populo monstratis diserte meminit.*

Revehuntur Carlsteinam.

231 *Non tamen diuturna hæc Bohemorum concordia fuit. Mortuo enim eodem anno Sigismundo rege, Bohemis in duas partes divisis, alii, præsertim Catholici, Albertum Austriacum, qui Elisabetham, unicam Sigismundi prolem, habebat uxorem, alii vero Casimirum, Wladislai Poloniæ regis fratrem, regem elegerunt. Albertus cum exercitu in Bohemiam festinato profectus, anno* 1438 *Pragam tenuit, ibidemque coronatus est; uti apud laudatum Balbinum cap.* 2 *pluribus legere est. Inter alias autem pii regis curas unam fuisse, ut sacræ reliquiæ ad vetus Carlsteinense asylum transferrentur, discimus ex instrumento a Pessina in Phosphoro pag.* 482 *laudato, quod sic habet :* Anno MCCCCXXXVIII in die S. Pantaleonis, ad mandatum domini regis Alberti et baronum istæ res infra scriptæ Pragensis ecclesiæ, reductæ sunt in Carlstein. *Anno* 1439 *laudatus Albertus Bohemiæ rex et imperator immatura morte sublatus conjugem suam Elisabetam gravidam reliquit, ex qua anno subsequenti natus est Ladislaus, quem Bohemi anno* 1453 *Pragæ regem coronarunt. Toto autem illo interregni tempore sacræ reliquiæ in*

A *in prædicta arce Carlsteinensi permansisse videntur.*

et hinc denuo Pragam sub rege Ladislao.

232 *Saltem erant ibi anno* 1454, *quo inspectæ ac tandem Pragam relatæ fuisse dicuntur in MS., ex quo laudatus Pessina sequentia recitavit.* MCCCCLIIII, die (*omissus hic numerus est*) mensis Januarii visæ sunt et apertæ cistæ in Carlstein rerum ecclesiæ Prag. per Wenceslaum doctorem decanum dictæ ecclesiæ, et hæc infra scripta inventa sunt... Anno eodem, feria III post Trinitatis ad mandatum serenissimi regis ac DD. Ladislai, nec non magnifici DD. Georgii gubernatoris regni Bohemiæ, istæ res infra scriptæ de castro Carlstein ad ecclesiam Pragensem sunt reductæ. *Sequitur earum omnium in quinque diversis cistis enumeratio, eodem fere ordine, quo superius ad annum* 1438, *eodem teste Pessina. Ex hisce, quæ ad* S. Wenceslaum *pertinent, recensebo. In cista prima.* Ladula lignea (*arcam hic intelligo a Germanico* lade) in qua est,.. brachium S. Wenceslai. *In cista secunda.* Caput S. Wenceslai in scatula (*id est* theca, *forte a Germanico* schachtel) lorica et galea ejus, cussini (*pulvinaria*) et coopertorium tumbæ S. Wenceslai. *In cista quarta.* Gladius S. Wenceslai. *Hactenus laudati MS. auctor, qui ipsemet ista inspexit, recensuitque.*

B

Altera reliquiarum translatio Pilsenam,

233 *Aliam denuo reliquiarum ac thesauri translationem Pessina pag.* 484 *memorat,* Ex his, *inquiens,* rursum posterioribus annis non paucæ (*reliquiæ*) uti capita sanctorum patronorum Wenceslai, Viti, Adalberti,... Georgio regnante, translatæ sunt Plsnam. *Transferendi causa haud dubie fuit nova rerum, præsertim religionis, in Bohemia perturbatio, quæ nimis immaturam Ladislai regis mortem subsecuta est. Obierat hic diem suum mense Novembri anni* 1457, *eidemque anno sequenti ab Hussitis in regnum suffectus est Georgius Podiebradius, invitis Catholicis, sed refragari non ausis. Ille regno potitus, jusjurandum, quod de tuenda Catholica fide præstandaque Romano Pontifici obedientia pridie coronationis suæ publice dederat, paulo post violavit, ideoque Catholici proceres et aliquot civitates ab eodem defecerunt. Inter hasce Plsna, sive Pilsena, vulgo* Pilsen, *munita Bohemiæ in districtu cognomine civitas, sacro thesauro, quem Catholici Praga avehere potuerunt, tutum asylum præbuit. Erat ibidem etiam anno* 1476, *quo illum denuo lustratum fuisse, docet sequens instrumentum apud Pessinam pag.* 484 *et sequenti, ex quo pauca hic transcripsi.*

C

regnante Podiebradio :

234 Anno Domini (*verba instrumenti sunt*) MCCCCLXXVI. In die S. Francisci, quæ est dies IV mensis Octobris, Inventarium rerum ecclesiæ Pragensis denuo confectum est in monasterio B. Mariæ Virginis Fratrum Minorum Plsnæ, ubi tunc repositæ erant, per venerabilem in Christo patrem et DD. Hanussium de Kolwrat et Zbirob, præpositum ecclesiæ et administratorem in spiritualibus archiepiscopatus Pragensis, necnon Lectorem ecclesiæ Agriensis etc, præsentibus ibidem venerabilibus dominis, Procopio et Paulo de Plsna, Pragensi et Zatecensi archidiaconis, canonicis præbendatis in ecclesia Pragensi *etc. Reliquiæ autem* S. Wenceslai *ibidem hæ recensentur.* In quadam cista capita SS. Viti, Wenceslai, Adalberti. S. Viti caput involutum est theca rubea de axamit (*id est, ex panno holoserico*) S. Wenceslai, purpura rubea, item alia desuper purpura recenti, et super hæc taffeta viridis coloris... Manus S. Wenceslai, argentea tota et deaurata, quam fieri procuravit D. Doctor Wenceslaus, bonæ memoriæ quondam decanus et administrator ecclesiæ Pragensis, in qua reconditum est brachium S. Wenceslai. *Postridie, sive die* V *Octobris ejusdem anni* 1476 *iidem præpositus ac canonici cetera Pilsenæ asservata recensuerunt, inter quæ de* S. Wenceslao *ista præterea nominantur :* Crystallus continens de sanguine S. Wenceslai... De lorica S. Wenceslai. D

AUCTORE C. S. earumdemque reductio Pragam.

235 *Post recensionem illam Pessina pag.* 489 *ita prosequitur :* Annis posterioribus, sopitis utcunque circa religionem intestinis discordiis et motibus, cum istæ, tum aliæ SS. reliquiæ Owino et Drumlovia fuerunt ecclesiæ suæ Pragensi postliminio restitutæ; esto pauciores, quam olim fuerint numero (quædam enim ad Carlsteinenses, ut supra monuimus, quædam alio transierunt) id quod facile quisque animadvertere poterit, ubi postmodum consignationem earumdem, quam mox referemus, cum præterita anni MCCCLXVIII et seq., præsertim sanctorum capitum et manuum, imo etiam integrorum sanctorum corporum, attente contulerit. *Hactenus ipse, satis clare insinuans, ignotum sibi annum fuisse, quo sacer ille thesaurus Pragam revectus sit. Ego satis mirari nequeo, in omnibus istis instrumentis nullum verbum fieri de* S. Wenceslai *corpore, quasi hoc turbulentis istis temporibus nusquam alio, (præterquam anno* 1411 *ad arcem Carlsteinensem) translatum fuisset. Mitto ceteras recensiones a Pessina mox laudatas, in quarum una anni* 1540 *præterea legitur :* Oblonga (*theca*) instar turriculæ, argentea inaurata, in qua intra crystallum reliquiæ S. Wenceslai, pars notabilis. *Item Cistella,* in qua diversæ SS. reliquiæ; inter alias pars cutis de occipite S. Wenceslai, pars notabilis. E

Frederico comite Palatino

236 *In novum violationis periculum, et quidem, nisi Deus arcuisset, præsentissimum,* S. Wenceslai *reliquiæ adductæ fuerunt seculo* XVII, *cum perduelles cum atroci regis sui Ferdinandi II injuria Fredericum V, comitem Palatinum, cum Calvinistis suis Pragam accitum, anno* 1619 *Bohemiæ regem coronarunt. Instituti mei non est, nec vacat omnia damna recensere, quæ a sacrilegis istis Calvinianæ sectæ asseclis brevi illo occupati a Frederico regni tempore, pro eorum in res sacras omnes rabie, Pragensi ecclesiæ illata fuere. Legi hæc poterunt apud Pessinam in Phosphoro radio* 3, *ex instrumentis synchronis recensita : pauca tamen ex iis, quæ ad propositum meum faciunt, hic referre visum est. Pag.* 356 *capitulares metropolitani in litteris, die* XIV *Januarii anno* 1620 *ad Joannem archiepiscopum suum datis, deplorandum ecclesiæ suæ statum hisce verbis exponunt.* Dedimus non ita pridem ad illustrissimam celsitudinem litteras, ex quibus miserandum rerum ecclesiæ metropolitanæ statum satis dilucide poterat cognoscere, qualiter nempe nos bonis omnibus privati, tandem etiam ex arce Pragensi et domibus nostris sumus ejecti, ipsaque ecclesia metropolitana, a septingentis annis virgo sine ruga, novam maculam contraxit, dum novis ritibus, atque adeo sepulturis hæreticorum est prophanata. F

Bohemiam occupante,

237 Præsentibus vero rursus dolentes significamus, quod adversarii nostri his non contenti, sed mala malis accumulantes, in eadem metropolitana ecclesia in ipsius Christi Domini et Sanctorum ejus imagines ac sacras reliquias graviter, proh dolor! sævierunt. Imagines etiam Crucifixi in frusta dissecuerunt, picturas etiam alias pulcherrimas destruxerunt, statuas confregerunt et in cineres redegerunt : sepulchra sanctorum patronorum distraxerunt, nudarunt, omnia ornamenta altarium distraxerunt, atque ipsa altaria diruerunt, lapides comminuerunt, reliquias flammis injecerunt. *etc. Non prætermiserant interim laudati canonici per libellos supplices apud regni proceres magistratusque precibus instare, ut tantam sacrarum rerum stragem sua auctoritate arcerent, sibique potestatem facerent cetera servandi. De regni Patronorum reliquiis in primis solliciti, in libello supplice anno* 1619 *die* XXIII *Decembris supremo burggravio, aliisque regni proceribus oblato, ibidem pag.* 362 *hæc aiunt.*

238 Cum vero in eadem ecclesia existant sepul-

AUCTORE C. B. *Calvinistæ in ecclesiam metropolitanam*

A pulchra sanctorum regni Patronorum, Viti, Wenceslai, Adalberti et Sigismundi martyrum, metuendumque sit, ne et illis ab efferatis hominibus, quibus audendi similia, et fortasse majora, ex impunitate licentia crescit, vis inferatur, humillime rogamus, et per Deum sanctaque ejus obsecramus illust. DD., tamquam genuinos patriæ filios et primores regni, quos utique decet ea, quæ ad honorem, decus et gloriam regni faciant, integra inviolataque servare; velint, authoritate sua interposita, nobis auxilio esse, ut sacra hæc pignora e sepulchris levare, et in alio securiori loco deponere possimus. Hoc enim thesauro sacro nihil habet, nec habere potest regnum pretiosius: ideoque et vobis et nobis summa diligentia agendum est et curandum, ut illum etiam posteris inviolatum conservemus. *Paulo post, videlicet die* VIII *Januarii anno* 1620 *iidem reverendi domini canonici alium libellum supplicem de eodem argumento obtulerunt domino Joachimo comiti Schlik, supremo regni judici, in quo inter alia suam pro Bohemiæ Patronorum sepulcris sollicitudinem exposuerunt his verbis.*

res sacras et Sanctorum reliquias

239 Quod sepulchra sanctorum regni Patronorum, in eadem ecclesia conditorum attinet, confidimus, quod illustrissimi domini proceres regni nullam injuriam ipsis inferri patientur, nec, ut loco suo B moveantur, permittent; sed sub sua protectrice manu monumenta hæc sanctorum patriæ Tutelarium, regno utique summe gloriosa, quæ antiquitas reverentissime semper habuit, pientissime coluit, et sanctissime venerata est, conservare dignabuntur; quos idcirco omnes et singulos per Deum et misericordiam ejus humillime rogamus *etc. Exstat denique ibidem pag.* 363 *et sequenti alius eorumdem libellus supplex eodem anno* 1620 *die* XIV *Januarii datus ad Wenceslaum Guilhelmum de Raupowa, supremum regni Bohemiæ cancellarium, ex quo discimus, non omnes illorum preces tam irritas fuisse, quin saltem aliqua impetraverint.* Porreximus, *inquiunt*, diebus proximis illustrissimis dominis regni proceribus et locumtenentibus regiis libellum supplicem ratione imaginum et sacrarum reliquiarum, ex aris ecclesiæ Pragensis sublatarum, petentes illustrissimos dominos, ut nobis facultatem residuas inde, ubi hactenus asservantur, levandi et alio transferendi, concederent: et per gratiam illorum obtinuimus, quod petieramus.

impie debacchati sunt;

240 Quia vero de facto multæ adhuc res... in eadem ecclesia depositæ manent,.... illustrissimam dominationem vestram per viscera misericordiæ C Dei rogamus et obsecramus, intercedere pro nobis velit, tam apud regiam majestatem, quam apud illustrissimos dominos regni proceres, ... suaque authoritate etiam concurrere, ut ejusmodi res sacræ omnes, tam supra sacristiam, quam penes capellam S. Wenceslai depositæ, nobis citius, quam alio auferantur vel a tineis corrumpantur, extradantur. Rogamus etiam illustrissimam dominationem vestram: demandare velit, ut dicta capella S. Wenceslai, cujus nomen in Baptismo illustrissimus dominus acceptum gerit, in ea, qua de facto gaudet, integritate illæsa, clausa et obsignata maneat; claves vero ejusdem, alias curæ fabri serarii commissas, qui eam pro libitu suo ingreditur, et obvios quosque eo intromittit, ad tabulas regni vel ad cancellariam jubeat deponi, vel nobis pro persolvendis divinis officiis restituantur. *Hæc laudati canonici, ex quibus dubitari potest, utrum S. Venceslai sacellum in eum usque diem a Calvinianis sacrilegiis immune fuisse dicant, an vero tantum flagitent, ut idem illud, qualecumque tunc erat, ab ulteriori violatione studiosius arceretur, quod per obseratas fores non satis cautum erat, quamdiu claves in potestate fabri serarii erant futuræ.*

241 *Priori modo verba illorum interpretatus est* D *Pessina pag.* 359 *et sequenti, ubi scribit:* Post multos supplices libellos, multasque preces, id dumtaxat (*canonici metropolitani*) obtinuerunt (nec sine difficultate, Calvinianæ sectæ hominibus apud Fredericum et apud alios, qui in familiaribus ejus ministeriis constituti erant, contranitentibus) ut divi Wenceslai sacellum, adhuc singulari divini Numinis protectione inviolatum, et sacristia templi superior, quam sacrilegi primo illo suo furore, nulla arte, nullis machinis reserare poterant, manerent etiam intacta, consignatisque rebus omnibus, non obserata tantum, sed appositis quoque sigillis commissariorum, ut vocant, ad hoc deputatorum, firmata et munita, clavesque ab iis ad cancellariam regni deferri jussæ. *Contrarium tamen potius insinuant sæpe laudati canonici in epistola ad archiepiscopum suum Joannem, in qua supra num.* 237 *sine ulla exceptione, inquiunt;* Sepulchra sanctorum Patronorum denudarunt, omnia ornamenta altarium distraxerunt *etc. Generaliter etiam loquitur laudatus archiepiscopus in litteris responsoriis ad alias eorumdem canonicorum die* XXX *Maji anno* 1620 *Vienna Austriæ datis, sic scribens:* Quæ ad nos de E ... Patronorum aliorumque ibidem quiescentium Sanctorum venerandis reliquiis pessundatis, ejectis et exustis scripsistis, ea ad nos citius perlata sunt, quæ vestris litteris confirmantur.

attamen S. Wenceslai sacellum illæsum, ba,

242 *Nulla pariter facta exceptione, Simeon Kapihorsky, Ordinis Cisterciensis monachus,* oculatus pene testis *apud Pessinam pag.* 351 *de violatis sanctorum Patronorum sepulchris scripsit his verbis;* Eodem anno, nempe MDCXIX, die XXI Decembris post meridiem mandato Frederici fex Calvinistica ecclesiam arcis Pragensis divi Viti scelerata manu adorta, bellum imaginibus, aris et sepulchris Sanctorum intulit. *Deinde post narrata exsecranda horum impiorum in Christi Domini et Sanctorum ejus sacras effigies ausa denuo subdit:* Crates deinde ferreas ad sepulchrum S. Joannis Nepomuceni aggressi, foras ejecerunt. Tumbas Divorum regni tutelarium ornamentis despoliarunt, multa inter hæc probra et convitia in Deum et Sanctos ejus impiissimo ore conjicientes... Atque ita sacrilega hæc colluvies, rerumque divinarum contemptrix impiissima, in templo usque ad occasum solis crudelissime debachata est. *Ex hisce omnibus suspicio oriri potest non modo de violato* S. Wenceslai *sacello, verum etiam de ejusdem sacri corporis dissipatione.* F

cura et precibus canonicorum

243 *At dubium non est, quin ex allegatis aliqua commode explicari possint, aliqua etiam debeant. Nam primo quidem nec Kapihorskyus omnium Sanctorum regni tutelarium tumbas ornamentis spoliatas, nec archiepiscopus eorumdem* omnium *reliquias pessumdatas, ejectas aut exustas fuisse asseverat. Secundo Kapihorskyus fœdam illam ecclesiæ Pragensis expilationem exponens, de* S. Wenceslao *nusquam meminit. Jam diximus, quid die* XXI *Decembris, qua initium sceleri datum est, factum fuerit.* Sequenti vero die (*prosequitur ipse*) in capella familiæ Pernsteinianæ duo altaria diruerunt, et ex his multorum sanctorum capita et ossa ejecerunt, aliqua confregerunt et conculcarunt. Hæc holoserico et aliis pretiosis, auro etiam textis thecis involuta, pleraque erant sanctarum Virginum martyrum de societate S. Ursulæ, sancti item Mauritii M. et sociorum ejus, quæ postmodum duæ ancillæ, jubente Sculteto præcone Calvinistico, sustulerunt et combusserunt. Et licet quidam Catholicorum egerint sollicite, ut possent aliqua recipere et servare, in vanum tamen laborarunt. Has porro reliquias sacras dum ex hoc et aliis templi metropolitani sacellis ejicerent, hæc insuper improperia adjiciebant *etc. Hactenus de secunda die expilationis.*

ab eorumdem manibus

244

A *et impietate* 244 *Deinde post aliqua interjecta*, In festo, *inquit*, S. Stephani (*sive die* XXVI *Decembris*) in eadem ecclesia S. Viti ambitum ex utraque chori parte asseribus obstruxerunt, ita ut ad tumbam S. Viti et sepulchrum B. Joannis Nepomuceni accessus præcluderetur. Quid causæ subesset, varii varia. Communis rumor erat, unum ex iconoclastis, cum per contemptum super B. Joannis Nepomuceni martyris sepulchrum insiliisset divinitus punitum corruisse, ac morte repentina expirasse. Alii ad S. Viti tumbam id quoque accidisse dicebant. Rursum alii, sepulchrum S. Viti ab iisdem violatum, et inde brachium ejus, quod argenteæ cistulæ impositum erat, sublatum asseverabant; ideoque, ne tantum facinus publice omnibus spectandum pateret loca illa circumsepsisse. *Subdit denique, die* XXVII *Decembris altare beatissimæ Virginis Mariæ in sacello S. Sigismundi ab iisdem sacrilegis dejectum ejectumque fuisse; nec plura de ejusdem ecclesiæ expilatione habet apud Pessinam; ut videatur is dies hujus sceleris ultimus fuisse, aut saltem post hunc nihil ejusmodi peculiare perpetratum esse. Jam vero quis credat, scriptorem illum de* S. Wenceslao *taciturum fuisse, si hujus sacra ossa ejecta e tumba sua, aut etiam hanc vel graviter violatam* B *novisset?*

illæsa persti-terunt. 245 *Præterea secundum libellos supplices canonicorum, supra relatos, corpora sanctorum Patronorum in tumbis suis adhuc erant die* XXIII *Decembris ejusdem anni* 1619, *et* VIII *Januarii* 1620, *sanctique* Wenceslai *sacellum ejusdem mensis die* XIV *sua gaudebat integritate, clausumque tenebatur, ut illæsum permaneret. Malo igitur Pessinæ integritatem sacelli* S. Wenceslai *asserenti credere; qui cum quinquaginta tribus tantum annis post suum Phosphorum ediderit, ea de re satis instrui potuit. Inter sacras tamen reliquias, ab impiis Calvini asseclis tunc ejectas, conculcatasque ac exustas, facile potuerunt aliquot exiguæ Patronorum fuisse, de quibus forsitan loquitur archiepiscopus num.* 241. *Ceterum tam dira Calvinianorum colluvie Praga eodem anno liberata est, dum Fredericus cum suis a cæsareo exercitu, vindice Deo, ducibusque Maximiliano Bavariæ duce, et Bucquoio comite, die* VIII *Novembris memorabili clade prope Pragam profligatus, fugiensque Bohemiam legitimo regi suo Ferdinando II imperatori reliquit.*

Recensentur ejusdem reliquiæ seculo XVII *Pragæ.* 246 *Priusquam hunc § claudam, locus postulat, ut ejusdem* S. Wenceslai *reliquias, quales hæ post medium seculum* XVII *in ecclesia metropolitana Pragensi supererant, ex Pessinæ Phosphoro pag.* 518 *hic recen-* C *seam. Sic ergo habet:* S. Wenceslai Bohemiæ ducis et martyris corpus, Boleslavia in ecclesiam Pragensem translatum anno DCCCCXLII. Habetur etiam gladius ipsius, in vagina ex holoserico rubeo reconditus, quo reges Bohemiæ in solennitatibus coronationis suæ delectos aliquot viros illustres, ter in brachium sinistrum percutiendo leniter, auratæ militiæ equites creare solent. Item casula seu planeta, ex paludamento quondam ipsius facta, galea, loricæ duæ partes (una est inter Carlsteinenses) scyphus ligneus, pars pallii, cingulum, collare et quædam alia. *Præmiserat quoque pag.* 499 *præter dictas sancti Ducis reliquias in ejusdem sacello depositas etiam in sacristia S. Michaelis in eadem ecclesia pro faciliori et obvio accessu, utque suis temporibus venerationi publicæ exponi possint, servari ipsius caput, manum, et aliquid de sanguine. Atque hæc de* S. Wenceslai *reliquiis in sæpe memorata Pragensi ecclesia satis superque dicta sunto.*

Sancti brachium forte in abbatia Steinfeldiensi, 247 *Ceterum dubitare nequeo, quin in aliis quoque civitatibus aut etiam regionibus aliquæ sancti Ducis martyris reliquiæ religiose asserventur. Certe Papebrochius noster in libello, quem de sua ad Mosellam et Mosam anno* 1668 *excursione reliquit MS., de ejusdem Sancti reliquiis in ecclesia abbatiæ Steinfeldiensis, quam tunc invisit, breviter sic meminit:* Ibidem post D altare erat etiam S. Wenceslai brachium; *at qua occasione hoc illuc pervenerit, a quo donatum, quove instrumento munitum sit, non annotavit. Est porro Steinfeldia antiqua celebrisque abbatia, sacri Ordinis Præmonstratensis, regioni Eystiæ inserta, in diœcesi ac ditione archiepiscopi Coloniensis. De illa pluribus agit reverendissimus dominus Hugo, episcopus Ptolomaidis et abbas Stivagiensis, in Annalibus Præmonstratentibus parte* 2 *a col.* 851, *ibidemque col.* 872 *sacrum ejusdem loci thesaurum recenset, sed nullam de prædictis* S. Wenceslai *reliquiis mentionem facit. De insigni parte brachii saltem olim in ejusdem Sancti ecclesia in monte Javernik in Lusatia asservata vide dicenda inferius num.* 272.

AUCTORE C. S.

248 *In pretioso quoque sacrarum reliquiarum thesauro, quem Joannes Borgia variis ex locis conquisitum, ac præsertim a Rudolpho II imperatore impetratum anno* 1587 *Ulyssipponem attulit et domui professæ Societatis Jesu donavit, ad cujus ecclesiam anno sequenti magna cum pompa translatus fuit, numerantur in ferculo octavo aliquæ* S. Wenceslai *ducis martyris. Consule, si lubet tom.* 3 *Januarii pag.* 611 *et seqq., ubi de celebri ista translatione inter Prætermissos actum est. Plura de aliis ipsius reliquiis etiam alibi haud* E *dubie cultis non legi, præter quam de Vetero-Boleslaviensibus, de quibus § sequenti.* *aliæ ejusdem reliquiæ Ulyssippone.*

XIV. Ecclesia Boleslaviensis aucta ædificio et collegio canonicorum: peregrinationibus frequentata: ejusdem descriptio: Sancti primum sepulcrum, sanguis et aliæ reliquiæ ibidem.

S*ancti Ducis martyris corpore ad Pragensem S. Viti ecclesiam, quam ipsemet condiderat, ut supra pluribus exposui, translato, suus tamen honos et veneratio Boleslaviensi SS. Cosmæ et Damiani ecclesiæ mansit, quam et moriens sacro sanguine suo tinxerat, suique corporis sepultura, miraculis clara, triennii spatio illustraverat. Multa de hac ecclesia apud Balbinum legere est in Epitome, tum sparsim, tum præcipue lib.* 6, *quem de Gloria antiquissimæ collegialis ecclesiæ Vetero-Boleslaviensis inscripsit. Ego præcipua tantum rerum capita, quæ huc spectant, eaque passim dumtaxat breviter, memorabo. Ex Balbini sententia hujus ecclesiæ auctor fundatorque fuit sanctus ipse* Wenceslaus; *quod qui-* F *dem haud difficulter admitti posset, nisi idem historicus cum multis aliis traderet, Boleslaviam cum transalbina Bohemia Boleslao ex paterna hereditate in propriam ditionem cessisse. Quorsum enim in alieno principatu eam condiderit* Wenceslaus, *cui in suo amplus ad ejusmodi sacras ædes exstruendas campus patebat?* *Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani Boleslaviæ,*

259 *Utut sit, eamdem Brzetislaus Bohemiæ dux versus medium seculum* XI *novo ædificio auxit, fundatoque canonicorum collegio plurimum amplificavit, ut pœnitentiam, a Benedicto IX Romano Pontifice propter crimina in bello Polonico admissa sibi impositam expleret. Consule de hisce, si lubet, Cosmam decanum Pragensem, in Chronico Bohemiæ initio libri* 2, *Balbinum lic.* 3, *cap.* 2 *et* 3, *Baronium in Annalibus, aliosque. Apud Cosmam ad annum* 1039 *Benedictus Brzetislai legatos sic allocutus dicitur:* Præcipimus, ut pro hac tam temera præsumptione dux vester et episcopus cœnobium omnibus ecclesiasticis usibus et honoribus sufficienter amplificatum in competenti loco construant, probatasque personas ac officia servientium clericorum ex more constituant, ubi Deo sedulum servitium tam pro vivis fidelibus, quam pro defunctis in sempiternam exhibeatur, ut saltem vel *ubi Sanctus passus est, augetur novo ædificio*

AUCTORE C. S.

A vel sic in conspectu Dei reatus vestri transgressio deleatur. Mox legati *(prosequitur Cosmas)* valde exhilarati *(de clementi Pontificis sententia)* proficiscuntur, et referunt duci jussa Apostolici.

et canonicorum collegio,

251 Quibus dux, velut divinis jussis obtemperans, sub honore S. Wenceslai martyris in urbe Boleslai juxta flumen Labe, ubi idem Sanctus olim feliciter consummavit martyrium, venustissimum fabricavit cœnobium, in quo (sicut et hodie cernitur) Deo servit caterva fratrum numerosa, et habetur præpositura et basilica valde religiosa. *Non tamen opus hoc perfectum fuisse videtur ante annum* 1046, *ad quem ibidem denuo legitur :* Dedicatum est monasterium in urbe Boleslai III Calend. Januarii a Severo Pragensis ecclesiæ sexto episcopo. *De anno convenire inter scriptores, non item de die ac mense, observat Balbinus lib.* 3, *cap.* 6, *recteque monet, ex vocibus* cœnobii *ac* monasterii *neminem suspicari debere, de monachis, non canonicis, hic agi ; cum iis temporibus canonici communem vitam simul agerent, eorumdemque collegia cœnobiis simillima viderentur. Certe* monasterium *pro communi canonicorum domicilio, ac nonnumquam etiam pro eorumdem ecclesia usurpari, extra dubium est : sed et* B cœnobii *quoque nomine aliquando ecclesiam cathedralem venire dicitur in Glossario Cangii.*

quod ejusdem martyrium in sigillo gerit.

252 *Porro insigne hoc Vetero-Boleslaviense canonicorum capitulum, etsi* ad SS. Cosmam et Damianum *soleat appellari, in sigillo tamen suo* S. Wenceslai *martyrium gerit, teste Balbino lib.* 6, *cap.* 5, *ubi istud ex eidem instrumento, ab ejusdem capituli decano, et canonicis anno* 1403 *confecto appositum sic explicat.* Sigillum est : Boleslaus S. Wenceslaum flectentem ense transfodiens, simul sancti Martyris verticem sinistra manu apprehendens ; S. Wenceslaus annulum Boleslaviensis ecclesiæ in janua pendentem retinet. Ecclesia tres habet turriculas : ad turrem mediam manus e cœlo extensa visitur, quæ, pollice contracto, duobus primoribus digitis, S. Wenceslaum ostendit : litteræ annuli imaginem circumeunt : S. CAPITULI ECCLESIÆ BOLESLAVIENSIS. *Huic simile est, quod æri incisum eidem libro præfixit ; differt tamen, quod in hoc* S. Wenceslaus *junctis ambabus manibus coram Boleslao procumbat in genua : Boleslaus vero manu quidem sinistra sancti Fratris sui verticem apprehendat, sed dextera gladium, velut percussurus, elevatum teneat. Verum hæc discrepantia ad propositum meum jam nihil facit, et sigilla vario tempore facta in-* C *sinuat. Pergamus ad alia.*

Eadem ecclesia principum

253 *Ejusdem libri cap.* 2 *laudatus historicus aliquot principes, reges, imperatoresque, qui eamdem ecclesiam singulari pietate ac magnificentia prosecuti fuere, recenset. Caput* 7 *tractat de sacris peregrinationibus, quibus locus iste jam a multis seculis frequentatus fuit. Libet aliqua hic referre.* Boleslavia nostra *(ait)* beneficentiam multorum regum ac reginarum sensit, amorem plurimorum procerum obtinuit, omnium vero cæterorum hominum pietatem ac studia in sese convertit. Quidquid in vetere Bohemia pium, religione sacrum et sanctum fuit, Boleslaviam properabat : nondum alia templa, quæ hodie peregrinationibus in Bohemia fatigantur, surrexerant : Praga et Boleslavia, in quarum altera D. Wenceslai sacrum cruorem, in terram pro Christo effusum, et adhuc rubentem, in altera tumulum venerabantur, peregrinis placebant. Ab ipsa Gallia (ut Germaniam, vicinasque late regiones taceam) peregrinos venire solitos, antiqui scriptores commemorant : a morte sancti Principis primis ipsis annis Boleslaviam quærebant ægroti... Regum ac cæsarum nomina, quicunque Boleslaviam auxerunt, pridem dedi *(nempe cap.* 2) omnes huc pertinent ; quia omnis eorum in hunc locum beneficentia a peregrinatione sumpsit initium. Loci pia majestate capti reges ac principes, D quod amore suo dignum existimarunt, id etiam (ut fieri solet) locupletare studuerunt.

aliorumque peregrinationibus olim celebris fuit.

254 *Rursum, aliquibus interjectis, quæ prætereo, subditur :* Boleslaus Pius princeps anno 970 *(alibi annum* 971 *vel* 972 *signaverat)* peregrinus Boleslaviæ fuit, quo in itinere S. Wenceslaus aspectabilem principi se præbuit *(de quo vide dicenda inferius num.* 267) Brzetislaus Bohemiæ princeps et mater ejus Bozena peregrinis accenseri non possunt, quia incolæ potius appellari ob frequentiam meruerunt. Sequuntur magno numero nostri principes ; quos ante recensui, Caroli, Sigismundi, Alberti ; propioribus ad nos temporibus omnes Austriaci principes a Ferdinando I, Maximilianus, Rudolfus, Matthias, Ferdinandi omnes, et Leopoldus (cujus imperium bonis omnibus et subjecti populi amore diu floreat !) Boleslaviam, neque id semel accessere. *Mitto cetera recitare, tum quod non omnia satis testata sint, tum præcipue quod multæ ac forte etiam pleræque peregrinationes anno* 1160 *posteriores, non tam ad* S. Wenceslaum, *quam ad sanctissimæ Dei Genitricis imaginem quæ ibidem in propria sua ecclesia pluribus miraculis clara honoratur, institutæ fuisse videantur, quod etiam* E *satis indicat Balbinus, qui sacram illam effigiem præcitato anno inventam scribit.*

Hujus ecclesiæ descriptio datur;

255 *Hæc igitur, aliaque, quæ apud ipsum toto libro* 6 *legi possunt, tacite præteriens, ad ipsam* S. Wenceslai, *seu potius ad SS. Cosmæ ac Damiani ecclesiam, regredior. Descriptionem illius, qualis scilicet post incendium Suecicum suo tempore instaurata exstabat, dat laudatus scriptor in eodem libro, cap.* 13, *ex quo sequentia accipe.* Templum ipsum multiplex est, et ecclesia altera super alteram ædificata. Subterranea ecclesia SS. Cosmæ et Damiano dedicata est ; ad latus dextrum templi, sacrarium S. Joannis Baptistæ, ad latus sinistrum, sacrarium sanctorum Quinque fratrum martyrum visitur : hæc omnia una contegit ecclesia, quæ superior dici potest. In chorum habet alte eductum (super ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani stantem) in quo choro altare est SS. Cyrilli et Methodii nomine, in quo Dei Matris statua perantiqui operis in honore est ; id ALTARE SUPER CRYPTAM in antiquitate vocabatur. Sacrarium S. Joannis Baptistæ (SACRARIUM PRINCIPUM MSS. codices appellant) altare primum habet ejusdem nominis. Ex parte, modico intervallo, S. Catharina virgo et martyr altari colitur ; post jam in egressu sacrarii altare est omnium Sanctorum, atque in eodem F ordine sanctæ Crucis ad templi columnam, et postremum in eadem Septentrionali ecclesiæ parte SS. Simonis et Judæ altare.

præsertim inferioris.

256 Sinistrum seu Meridionale templi latus sacrarium habet angustum sanctorum Quinque Fratrum, ut dixi, iisdemque Sanctis consecratum altare unicum ; eadem in templi parte ante sacrarium, altare S. Wenceslai, postque id (ad columnam) S. Sigismundi martyris spectatur. *Hæc de superiori ecclesia, quæ præmittenda censui, ut hinc colligere liceat, quid vetustiori SS. Cosmæ ac Damiani ecclesiæ addiderit dux Brzetislaus, quando, ut supra diximus, ex imposita sibi pœna* S. Wenceslai *ecclesiam cum canonicorum collegio exstruxit, fundavitque ; si tamen eadem forma et ordo in restauratione ejusdem post incendium Suecicum, quod anno* 1640 *Balbinus innectit, observata fuerunt. Propius ad* S. Wenceslaum *pertinent, quæ deinde sequuntur hoc modo :* Inferius templum, ut antiquitate, sic sanctimoniæ et miraculorum gloria longe præcellit : nam et S. Wenceslai sanguine et SS. Cyrilli et Methodii et S. Ludmillæ et S. Adalberti, aliorumque Divorum vestigiis quodam modo consecratur. Locus est, qualem amabat antiquitas, subobscurus et profundus ; jam tamen admissa luce multis

A multis partibus illustratur : in hoc ex superiori templo aliquot gradibus descensus est.

in cujus vestibulo S. Wenceslaus occisus est,

257 Humile hoc templum (si templum dici meretur : cum sit angustissimæ cellæ persimile) columnis seu columellis, solido integroque lapide excisis, triginta sex munitur. Porta, quæ olim aditum dabat, hodieque cum arcu suo, qualis esse in portis solet, spectatur. In ejus portæ limine, ut ex Historia discimus, S. Wenceslaus martyr cæsus est, cujus sacer sanguis nulla umquam fratris arte, nulla temporis longinquitate potuit aboleri : passim in pariete alicubi per calcem tralucet, et in ipsis portæ gradibus a piis et curiosis oculis facile notatur... In arcu portæ quædam sancti martyris Wenceslai gesta ingeniosa pictoris manus expressit coloribus, primoque a portæ gradu altare erectum, in quo imaginis vice D. Wenceslai cadentis statua et altera Boleslai mortem Fratri inferentis visitur. Altare hoc perpetuo sacro et cantu Carolus IV imperator, quæ deinde fundatio scelere hæreticorum aversa est, ornavit et locupletavit. Princeps hujus templi altare (quod SS. Cosmæ et Damiano sacrum esse diximus) imaginem habet eorum sanctorum martyrum, tum etiam alteram SS. Cyrilli et Methodii, B apostolorum nostræ gentis, qui S. Ludmillæ effigiem Dei Matris, quæ Boleslaviæ colitur,... in manum tradunt.

et in quo primum ejus sepulcrum visitur,

258 In medio hujusce templi inter medias columnas sepulchrum e porphyretico marmore nitidissimo assurgit ad tres amplius ulnas ab humo elatum : in eo S. Wenceslaum triennio compositum Divinitas pluribus honoravit miraculis. Nec sine causa medio in templo sepulchrum Wenceslao veteres statuerunt ; quod nimirum hanc SS. Cosmæ et Damiani sacram ædem, ut communis est opinio, D. Wenceslaus fundarit. Renovatum est sepulchrum nostra memoria, et incisum marmori : PRIMUM SEPULCHRUM GLORIOSISSIMI MARTYRIS ET DUCIS BOHEMIÆ RESTITUTUM A. MDCLVI. Christi crucifixi nobile ex orichalco simulacrum tumulo imponitur, magna arte perfectum, quod non ita pridem e via publica ac regia (quia furvas manus provocare poterat) ne raperetur aliquando, in hunc sacrum locum transferri jussit præpositus... Locus hic cædis sancti Principis multis ab antiquitate ad nos usque miraculis commendatur, quorum aliqua tum in Historia, tum etiam in hoc libro retulimus. *Hactenus ipse, qui memoratam ecclesiam ipsemet lustravit, quique deinde* C *subdit tria sua ætate ibidem patrata miracula, quæ nos cum aliquot aliis in Appendice referemus.*

ejusdemque effusus sanguis etiam post inductam calcem

259 *Quamquam autem de indelebilibus sacri sanguinis vestigiis, supra* § 10, *tum ex Christanno, tum ex Balbino jam meminerimus, locus tamen hic exigit, ut de eodem argumento aliquid etiam addamus. Balbinus libro citato cap.* 4. Quantum est illud, *inquit*, quod sancti Martyris cruor in templi scalis effusus et per parietes sparsus, quidquid missis artificibus Boleslaus conaretur, nunquam elui, numquam aboleri ulla arte potuerit, nec ad hanc ætatem possit ? Id certe Pulkava, Caroli IV tempore Bohemiæ historiam scribens, GRANDE MIRACULUM appellare non dubitat. Hunc cruorem nos ipsi vidimus, et osculo adoravimus. Postquam nostra memoria supervacaneo munditiæ studio quidam hujus ecclesiæ decanus, vir cætera D. Wenceslao deditus totus, calce inducta extinguere conatus est ; venit ipse in rem præsentem, laudavit artifices, quod tectorium, ut optarat, egregie induxissent, nulla amplius nota sanguinis apparente ; jamque antiquitatem ut superstitiosam et aniliter credulam damnabat, quasi vicisset, et alba omnia præstitisset. Non multum intercesserat temporis, cum ecce, quasi calce devorata, rosæ recentissimi ac vivacissimi sanguinis per calcem apparere denuo cœperunt, erubescente D ad spectaculum sanguinis et ipso decano ; quæ notæ etiamnum hinc inde rutilant, et inutilem artificum laborem, renovato vetere miraculo, condemnant.

AUCTORE C. S.

in pariete spectari dicitur.

260 *Hæc Balbinus de re suo tempore gesta, quam tamen an non nihil oratorie exornaverit, dubitare me facit alter ipsi synchronus Bohemiæ scriptor Georgius Crugerius, Societatis Jesus etiam presbyter, in Sacris pulveribus Bohemiæ ad diem* XXVIII *Septembris, ubi et nomen decani et facti tempus et occasionem memorans, parcius loquitur hoc modo.* In eo loco (*in quo* S. Wenceslaus *occisus fuit*) emota pridem porta atque alibi effracta, altare stat, in quo sacerdos faciens ad aram divino Sacrificio, sancti Martyris e propinquo memoriam, in oculis Dei utique pretiosam, honorat. David Drachovius, loci decanus, sub annum Domini MDCXXI cum id altare moliretur, non satis prudenter hominum devotioni et sancti Martyris venerationi consuluit, quando vicinum parietem calce innovavit ; quia ea dealbatione sanguinem, quo eum Martyr, dum occideretur, asperserat, quique a sexcentis circiter annis aspectabilis tyrannidem Boleslai affirmaverat (dolendum casum) abolevit. Fama tamen spargit, hodieque illam inalbationem passim E rumpi et decidere, adeoque rursus sanguinis illa veterrima indicia in oculos incurrere, et vetus testimonium miraculo præstare. *Vides, quantum hæc narratio differat a Balbiniana, licet ambo eodem tempore, post medium scilicet seculum* XVII, *quo res contigisse dicitur scripserint ; ac propterea omnino dicendum est, vel a Balbino factum istud exaggeratum, vel Crugerio non satis notum fuisse.*

Non probatur mihi, quod Balbinus de Sancti pistrina

261 *Exiguam verisimilitudinem habet, quod Balbinus mox citatus in descriptione ejusdem ecclesiæ Boleslaviensis addidit de altera cellula ipsi contigua sic scribens :* Pone portam hujusce inferioris templi, muro uno tantum divisa culinula ostenditur ; locus perangustus, divi Wenceslai laboribus quondam consecratus (PISTRINUM aliqui vocitant) ubi ille manibus sanctissimis oblatas seu hostias, id est, panem in sacrificium pinsebat ac præparabat, ut in ejus Vita traditur. *Eadem præmiserat ibidem cap.* 3, *ac præterea dixerat, sanctum Principem in eodem loco etiam uvas ad Missarum usus exprimere solitum fuisse. De utroque Sancti facto constat ex Christanno in Vita edenda num.* 16, *quod propterea nolo in dubium revocare : verum ipsum hoc loco ad ea usum fuisse, nec probat Balbinus, neminem laudans, nec Christanni dictis conforme est. Etenim hic biographus piam hanc religiosissimi Ducis erga divinum Sacrificium reverentiam, ex qua solebat, uno cubiculario suo Podevino* F *conscio ac comite, nocturnis temporibus spicas frumenti uvarumque racemos ex agro vineaque suis clam domum referre, panemque ac vinum suis ipse manibus in tam sacros usus conficere, hosce, inquam, pios ipsius labores inter ejusdem gesta recenset, postquam ille,* composito, confirmatoque suo regno, *ducatum Bohemiæ pacate tranquilleque regere occepit.*

eidem ecclesiæ adstructa narrat

262 *Tum vero in Wissehradensi, Bohemiæ apud Pragam palatio, habitasse dicendus est, non Boleslaviæ, ubi frater illius Boleslaus domicilium suum habebat, quamque cum tota regione transalbina (ut Balbinus aliique Bohemi scriptores passim asserunt) ex hereditate paterna sibi propriam acceperat. Quam ob rem, ut ego mentem meam candide eloquar, opinor cellulam illam, prædictæ ecclesiæ usibus, ac forte etiam pinsendo in Missæ sacrificium pani, antiquitus exstructam, tandem lapsu temporis* S. Wenceslai *culinam sive pistrinam credi cœptam, non alia forsitan de causa, quam quod huic pio operi, quo illum, dum viveret, delectatum fuisse, ex ejusdem Vita constabat, apta videretur. Forte etiam locus ille* culina *vel* pistrinum S. Wenceslai *olim dictus fuerit, non a*

sancti

AUCTORE. S

sancti Ducis opere, sed ab ejusdem ecclesia, sive non quod hic panem in eo pinsuisse crederetur, sed quod in talem usum ecclesiæ S. Wenceslai *adstructus esset; sic nempe, ut* culina S. Wenceslai *pro* culina ecclesiæ S. Wenceslai *appellaretur; cujusmodi loquendi modus maxime obvius est, sicuti millenis exemplis posset probari. Porro ex hac ambigua appellatione lapsu temporis facile nasci potuit supra dicta opinio apud posteros, dum hi de* S. Wenceslai *persona avide interpretati sunt, quod de ejusdem ecclesia erat exponendum.*

Ampulla sancti Ducis sanguine plena,

263 *De ejusdem Sancti reliquiis in eadem ecclesia asservatis apud Balbinum cap.* 9 *ista rursus legere est :* Nihil æque peregrinorum teneritudinem provocat, atque ampulla e crystallo, purissima atque conspicua gemma, constans, plena sanguinis, quem ex vulneribus D. Wenceslai morientis fluentem in pavimento et limine ecclesiæ ministri collegerant. Vivacissime hodieque sanctus ille cruor rubet, affirmabatque Rudolfus Roder præpositus, festo sancti Martyris die observasse non semel hunc sanguinem sub Sacrificio incalescere, liquescere, ac purpura quadam recentissima tingi. Ferdinandus III imperator, ut ante narravi *(nempe cap.* 2*)* ex eo concreto sanguine particulam magno precum ambitu petiit, impetravitque... Adsunt et alia sancti Martyris lipsana : cinnus est capillorum sancti Ducis, ex nigro lucidi et suavissimi coloris, qui una cum particula cranii ad primum vulnus a fratricida inflictum in terram deciderat... Ostenditur et calceus S. Wenceslai, veteri cothurno simillimus, et ipse vulnere Boleslai, dum scelerata manus aberrat, dissectus.... Arculam quandam singularis artis gratia perfectam ecclesiæ Boleslaviensi donavit illustrissimus et excellentissimus comes de Martinicz supremus regni Bohemiæ burggravius. Ejus arculæ medium obtinet locum os sancti Wenceslai, quod sanctarum virginum et martyrum ossicula, hinc S. Christinæ, illinc S. Cordulæ, cingunt.

aliæque ejusdem reliquiæ in eadem ecclesia asservatæ.

264 *Hæc ibi, circa quæ mihi pauca observare visum est. Nullum alium, quantum quidem memini, legi hactenus, qui sacrum* Wenceslai *sanguinem, in memorato crystallino aliove vasculo inclusum, incalescere, vel colore mutari viderit, vel ab alio visum scripserit ; non tamen idcirco inficiari possum, id a laudato Rudolfo Roder, præposito Boleslaviensi, ita visum esse; nam cur hujusmodi prodigium non æque fieri potuerit in* S. Wenceslai *sanguine quam in S. Januarii episcopi martyris, cujus frequentes ebullitiones mutationesque vere prodigiosas, tot tantisque testimoniis affirmatas habes in Opere nostro ad diem* XIX *hujus mensis Septembris, ut a nemine sanæ mentis possint negari ? Verumtamen quia in similibus imaginatio nonnumquam illudit, non potest unius Roderi testimonium memoratam* S. Wenceslai *sanguinis mutationem certam facere. Præter prædictas etiam alias ejusdem reliquias in Boleslaviensi ecclesia olim asservatas ac forte hodieque servari, colligo ex eodem Balbino qui lib.* 3 *Epitomes cap.* 19, Legi, *inquit,* in quibusdam MSS., cæsarem (*Carolum IV*) cum Ernesto suo (*sive Arnesto archiepiscopo Pragensi)* Boleslaviam venisse ad ossa S. Wenceslai martyris videnda *(*quorum in Boleslaviensi ecclesia non parvus est numerus, multaque ad sanctum Principem spectantia, ut caliculus, calceoli etc; deinde notabiles ac lectissimæ ossium capillorumque partes cum sanguinis ampulla) ea igitur, ut MS. illud loquitur, recollegisse et multo honore ac cultu veneratum esse.

§ XV. Aliquot ecclesiæ sub S. Wenceslai invocatione Deo exstructæ : examinatur, quid censendum sit de apparitione Daniæ regi facta pro ecclesia eidem Sancto ædificanda.

Inter varias ecclesias varius in provinciis

Non *est mihi in animo omnes ecclesias sacellaque, quæ sub* S. Wenceslai *invocatione plurimis in locis Deo dicata exstant, hic recensere, vel in ea operosius inquirere, quod nec quantumvis impigro labore me assequi posse confido. Solum itaque aliquot præcipuas ac præ ceteris memoratu dignas ad sancti Ducis martyris gloriam nominabo. Georgius in Sacris pulveribus Bohemiæ tom* 3. *ad diem* XXVIII *hujus mensis Septembris de hoc argumento habet sequentia :* Templa, præter innumera minora, habet in regno (*Bohemiæ*) et pertinentiis solemnissima : nempe metropolitanum Pragæ reparatum post incendii calamitatem a Ferdinando I Austriaco, Bohemorum rege, quod Rudolphus et Ferdinandus II hoc nomine excoluerunt. ... Olomucii cathedrales canonici sub hoc titulo ecclesiam frequentant, augustam veteri et novo ædificio. Hanc Fredericus Dietrichstenius choro exornavit, et legata in eum usum pecunia etiamnum per successorem suum... Carolum Lichtenstenium exornat.

S. Wenceslao erectas,

266 In Silesia Ssuidnicii patres Societatis Jesu utuntur vere basilica, quæ a ducibus veterrimis Ssuidnicensibus est magnifice exædificata... Sed et in Polonia, imprimis Cracoviensis, in qua reges coronantur, huic Sancto est devota. Warniensem quoque pro sua agnoscit Wenceslaus. *Hæc Crugerii dicta paululum illustremus. Inter minores* S. Wenceslai *ecclesias in Bohemia forte numeravit ecclesiam in monte Prosik, quæ, si vera narret Balbinus, prima omnium fuit ejus nomini consecrata. Audiamus ipsum lib.* 2 *Epitomes cap.* 10 *de ejusdem auctore ac fundationis causa loquentem.* S. Wenceslai sacrum corpus, ut pridem narraveram, Pragam allatum, Pragæ maximo populorum, etiam ab ultima Gallia, honorabatur affluxu : sed domestici et in Bohemia nati, non contenti tumulum sancti Principis inspicere, fontem ipsum consectabantur, et Boleslaviam, ubi sacer cruor morientis primum profluxerat, adibant frequentes. Placere pietatem hanc cœlo, visa cœlestia ac miracula quædam fecerunt indicium.

una condita dicitur in Prosik

267 Annus agebatur DCCCCLXXI, vel etiam DCCCCLXXII, Boleslaus princeps (*cognomento* Pius *ipsiusque* S. Wenceslai *ex Boleslao fratricida nepos*) æstate octavo Junii mensis die, paucissimis comitantibus, Boleslaviam accessit. Quis explicet hoc loco, quantam, viso Patrui innocentis sanguine, pius princeps vim lacrymarum profuderit ? Nullum faciebat finem pro se proque patris sui admisso scelere veniam petendi, atque illud precabatur maxime, ut Deum iratum non esse intelligeret. Peracta pietate, conscientia confessione purgata, et sacra Eucharistia refectus, Pragam equo redibat, cum repente sic somno tentari cœpit, ut excutere nullo pacto posset. Ergo de via paulisper decedens, somno ut morem gereret, humi procumbit ; videt per quietem, late operiri cœlum, in quo S. Wenceslaus principi placatum Numen ostendebat, et Boleslai acta probari divinæ Majestati affirmabat : quo spectaculo nihil principi gratius afferri potuisset. Plura alia divini favoris argumenta ostensa cœlitus sapienti silentio sepelivit : id unum ab experrecto et lætissimo principe aulici Krotislaus et Jaroboius audiere, Deum precibus S. Wenceslai propitium esse ac fore principi ac universæ genti Bohemorum.

268

A *a Boleslao ejusdem ex fratricida nepote*

268 Lapidem grandem jussu principis advolvere loco famuli, quartoque post die primum in fundamenta novi templi Boleslaus lapidem jecit; XVII Septembris opere absoluto, Ditmarus consecravit, et nomen S. Wenceslai imposuit. Id templum hodieque in edito monte (Pragenses Prosik appellant) stat adhuc, et Boleslaviam peregrinaturos admonet antiquæ pietatis. *Eadem narrat Hagecius in Chronico Bohemiæ, sed cum aliquot aliis adjunctis. Primo factum istud ad annum* 970 *refert, uti postea etiam fecit Balbinus in ejusdem Operis lib.* 6, *cap.* 7 ; *nescio, an ex oblivione, an correctionis gratia. Secundo, omissa peregrinationis die, ecclesiam illam, non die* XVII *Septembris, ut habet Balbinus, absolutam consecratamve, sed* XIII *Junii perfectam ac* X *Octobris ejusdem anni dedicatam fuisse, affirmat. Tertio denique Hagecius dictam consecrationem S. Adalberto, Balbinus hujus decessori, primo Pragensi episcopo attribuit. Postremi inter utrumque discriminis ratio clara est, ex eo scilicet, quod Balbinus S. Adalbertum anno primum* 980 *episcopum consecratum fuisse statuisset, Hagecius vero Ditmari obitum sanctique Adalberti successionem anno* 969 *illigasset, certe aliquot annos præmature.*

et a Ditmaro episcopo Pragensi dicata.

269 *Itaque dubium non est, quin memorata ecclesiæ in Prosik dedicatio, sive anno* 970, *sive uno e duobus sequentibus ab alterutro præsule vere facta fuerit, fieri debuerit a Ditmaro,, qui Pragensem episcopalem cathedram, quam omnium primus ascenderat, tunc temporis* B *certe etiam tenebat. Verum quod ad cetera adjuncta pertinet, divinare nolo, uter hæc rectius annotaverit, nam nec ipsi ullum, ex quo ista hauserint, auctorem vel monumentum laudant, nec ego de cœlesti ista visione conditaque propterea a Boleslao ecclesia in Prosik, apud antiquos quidquam reperio, ut vere nesciam, qua fide tota illa eorumdem narratio fulciatur. Imo vero in Vita MS. auctore anonymo, quem num.* 22 *non antiquiorem seculo* XIII *esse monui, quæque exigui ponderis est, ecclesia* in Prosech *erecta fuisse dicitur in monumentum miraculi, quo* S. Wenceslai *corpus, dum Boleslavia Pragam transferebatur, una cum plaustro ac vectoribus in alteram fluvii ripam transpositum fuit. Auctoris verba accipe :* Hujus causa miraculi ecclesia constructa in Prosech festum obtinet diei translationis ejus. *Utut hæc se habeant, oportet, sæpe dictam ecclesiam non magnæ molis artisque fuisse, si tam brevi temporis spatio, quam volunt Balbinus et Hagecius, perfecta fuerit. Redeo ad Crugerium.*

Alteram eidem exstruxit Olomucii

270 *Metropolitana Pragensis ecclesia proprie S. Vito, ut primario patrono, dicata est ab eoque nomen habet. Potest tamen etiam* S. Wenceslai *appellari,* C *quod etiam hic ejusdem patronus sit, sacrumque ejusdem corpus in magnifico sacello, ut supra dictum est, religiose asservatur. Quin et in Bulla, per quam a Romano Pontifice ad cathedralem dignitatem erecta fuit, apud Cosmam decanum Pragensem in Chronico relata.* ecclesia SS. Viti et Wenceslai martyrum *reipsa appellatur. Olomucensem in Moravia cathedralem ecclesiam* S. Wenceslao *sacram esse, dudum ante Crugerium docuit Joannes Dubravius, ejusdem sedis episcopus in Historia Bohemiæ lib.* XI *cujus hæc verba sunt* : Validissimus tamen omnium in gratia principis(*Sobieslai Bohemiæ Ducis*) Venceslaus, Otthonis (*Moraviæ marchionis*) filius, Olomucio dominans habebatur, propterea quod ingenio quietus, obsequio fidelis, ac tanta pietate insignis esset, ut majorem arcis suæ melioremque partem divo Venceslao consecrare in animum induxerit.

Wenceslaus, Moraviæ marchionis filius.

271 Cum festo quodam die aspexisset, ædem divi Petri, in suburbanis pro præsule et collegio sacerdotum exstructam, capacem tantæ multitudinis, quæ illo confluxerat, non fuisse ; sed nec humilis locus tantum dignitatis, quantum sublimis habere videbatur ; idcirco conductis, qui profana ædificia in arce demolirentur, novam aream futuro templo D dedicavit, spatioque pro fundamento dimenso, in illo una cum Henrico, præsule ac patruo suo, angularem lapidem posuit. Et quamquam absolvere tantum opus per immaturam mortem haud potuerit, reliquit tamen Henrico pecuniam ad perficiendum abunde respondentem. Dedicationi novi templi Sobieslaus et uxor ejus interfuere, pretiosaque ad altare dona obtulere. *Dubravio consonat Augustinus, Olomucensis et Brunensis ecclesiarum præpositus, in Catalogo episcoporum Olomucensium, inter Scriptores Bohemiæ edito, in Henrico sic scribens* : Hujus pontificatu, anno scilicet tricesimo supra millesimum ac centesimum, Venceslaus, Othonis marchionis Moraviæ filius, cultum divinum amplificare studens, et episcopium (quod parvis continebatur angustiis) gloriosis structuris evehere, templum sub honore et titulo divi martyris et penatis (*rectius dixisset* Sancti indigenæ) Venceslai in arce sua Olomucensi erexit, sedemque illuc episcopalem ex ecclesia S. Petri, permissione summi Pontificis Innocentii II, transferri curavit, duodecim ibi canonicis institutis.

AUCTORE C. S.

Aliæ ipsi dicatæ Schwidnicii, Cracoviæ, in Warmia, et in Lusatia.

272 *De Schwidniciensi ecclesia plura non habeo : de Cracoviensi in Minori Polonia Hartmannus Schedel in Commentariolo de Sarmatia, dum Clepardiam, Cracoviæ partem, describit, sic loquitur :* In colle... primum est ingens templum, in decus divi Wenzeslai ducis Bohemiæ conditum, ubi omnium illustrissimorum virorum monumenta ac sepulturæ E extant, multis opibus variisque artibus exstructæ marmoreo alabastroque lapide exsculptæ. *Quod ad Warmiensem ecclesiam attinet, nihil de hac quoque observandum habeo, præterquam quod Warmia, incolis* Ermeland, *aliis etiam* Warmerland *dicta, tractus Poloniæ sit in Prussia regia, et episcopatus, cujus cathedralis ecclesia Fraumbergæ est : an tamen hæc* S. Wenceslao *sacra sit, mihi aliunde non constat. In Lusatia quoque fuisse aliquam ecclesiam* S. Wenceslai, *didici ex schedula reverendissimi domini Christiani Augustini Pfaltz, archidiaconi ecclesiæ metropolitanæ Pragensis, incerto tempore ad Majores meos data, et ad hunc diem seposita, quæ sic habet :* Est in Lusatia ecclesia S. Wenceslai, a Boleslao I Bohemiæ duce exstructa in monte Javernik sita, in qua pars insignis de brachio hujus Sancti habetur. Invalescente Lutheranismo, omnes in circuitu ecclesiæ devenerunt ad manus hæreticorum prædicantium ; hæc sola in Javernik mansit in manibus Catholicorum sacerdotum, licet incorporati homines omnes ad unicum a fide Ca- F tholica defecerint : solus nunc parochus cum ludimagistro fidei orthodoxæ existit. *Hæc ipse, quæ aliunde non possum confirmare.*

Apparitio cuidam Daniæ regi facta

273 *In Dania etiam ecclesias eidem Sancto dicatas fuisse ferunt, et quidem omnium, quæ illius nomini sacræ fuere, primam, si vera sint, quæ hac super re in aliquot Vitis MSS. editisque Historicis memorantur. Porro quia diversi diversa rei adjuncta, aliis alia verisimiliora, referunt, oportet eorumdem narrationes breviter exponere antequam de facti veritate disseramus. Auctor anonymus Vitæ MS., cujus exordium est,* Oriente jam sole Christianæ religionis, *satis multa de hisce habet, quæ ego in compendium contracta exhibeo. Ericus rex Daciæ, id est, Daniæ, plurium peccatorum nexibus implicatus, dum venationis gratia in suis saltibus morabatur, nocte quadam vidit hominem affixum cruci, qui nomen suum causamque tam atrocis supplicii rogatus, respondit :* Ego sum Christus Jesus ; tu autem me crucifixisti. *Hoc responso vehementer conturbatus rex, criminaque sua agnoscens, suppliciter veniam flagitavit, ac rursum a Crucifixo audivit* : Ut remissionem peccatorum tuorum accipias, fac ecclesiam in honorem sancti militis mei Wenceslai.

AUCTORE C. S.

A *Spondet Ericus, pariturum se, ac mox evigilans, promissa implere festinat. Verum, quis S. Wenceslaus esset, nec ipse noverat, nec quisquam in Dania poterat indicare. Hinc contristatus rex, et omnis aula cum ipso, vehementer angebatur, donec tandem* evolutis diebus paucis, *quidam milites, Bohemiæ accolæ, illuc advenere, qui ad regem adducti, ipsum, quod desiderabat, de* S. Wenceslao *edocuerunt.*

pro ecclesia S. Wenceslao exstruenda

274 Quo audito (*verba anonymi sunt*) rex gavisus est vehementer, et sine dilatione exorsus est ædificare monasterium, sicut acceperat in mandatis. Quod, opitulante Deo, usque in finem perducens, et monachos Regulæ S. Benedicti in eo collocans, ornamentis, libris ac necessariis possessionibus sufficienter decoravit. Hujus tandem regis exitus de corpore ferme fuit, ut S. Wenceslai; per fratrem enim suum captivatus occiditur, compunctus pro peccatis ac contritus. Et hanc finalem gratiam, compunctionis videlicet et contritionis, qua sine dubio regnum cœlorum acquiritur, creditur, quod ei Dominus contulerit propter obsequium quod ad eam junctionem * præstiterat sancto martyri Wenceslao. *Ita anonymus, cui auctor alterius Vitæ MS.,* B *qui Joannes episcopus Litomisslensis fuisse perhibetur, tam accurate consentit, ut dubitari nequeat, quin alter alteri præluxerit, quemadmodum mox dicemus. Pro* Erico *tamen* Eritius *hic appellatur et pro* Daciæ *rectius* Daniæ *scribitur.*

* jussionem

a variis varie narrata

275 *Vita altera, quæ a Carolo IV imperatore composita notatur, eamdem apparitionem exstructionemque ecclesiæ, præmissis consentiens, omisso tamen regis nomine, sic breviter perstrinxit:* Tempore autem suæ (*S. Wenceslai*) gloriosæ passionis Christus regi Daciæ apparens in cruce, eum hortatus est, ut ecclesiam sub titulo martyris sui Wenceslai construeret, pro ut veniam ab eo appeteret obtinere; quod et fecit. *Breviter quoque eadem memoravit Olomucensis episcopus Joannes Dubravius lib.* 5 *Historiæ Bohemicæ, ubi ait:* Eadem quippe nocte (*qua sanctus Dux trucidatus est*) rex Daniæ (vide, quanto intervallo a Boiemia semotus) per quietem se admonitum oraculo, testatus est, ut martyris Venceslai in Boiemia a fratre obtruncati, memoriam sibi colendam susciperet. Id quomodo ab ipso factum, cerimoniæ, sacerdotes, templum in Dania divo Venceslao dedicatum, declarant. *Hactenus adducti scriptores prædictæ ecclesiæ ædificationem ad obtinendam peccatorum veniam regi Daciæ seu Daniæ imperatam, tradunt, præter Dubravium, qui causam siluit. At vero alii longe aliam assignant, quorum sententiam Balbinus in Epitome lib.* 1, *cap.* 9 *exposuit, et ego ex ipso ejusdem verbis subjicio.*

recensetur examinanda.

276 Eadem, qua sanctus Martyr ceciderat, nocte Errico Daniæ regi cruci affixi Domini simulacrum venerabile per quietem oblatum est, ex quo loquens Christus jussit, uti templum S. Wenceslai honori (qui eo die cœlum ingrederetur) rex voveret, si victoriam de Britannis hostibus consequi vellet. Quod miraculum omnes, qui de S. Wenceslao egerunt, commemorant (nos de eo agemus in Notis, quia rationi temporum videtur adversari) posteri Daniæ reges ad illud primum S. Wenceslai templum sacræ Cisterciensis familiæ cœnobium condidisse feruntur. *Hæc ibi: in Notis vero, laudans in margine Pulkavam, Hagecium, Dubravium, Pontanum, Cuthenum et Vitas* S. Wenceslai, *de eodem argumento agens,* Notissima *inquit,* omnibus narratio, quam vetusti novique scriptores pro indubitata recitant; sed non parvam ex chronologia et ratione temporum difficultatem patitur. *Verum antequam difficultatem illam cum ipso proponamus, præmittenda quædam sunt de auctoritate scriptorum, qui historiam illam quocumque modo tradiderunt. Balbinus, ut vidimus* Vitas S. Wenceslai *generaliter laudavit; sed inter hasce minime censeri* D *possunt omnium antiquissimæ, quas scilicet Christannus, anonymus ætatem Ottonis II imperatoris præferens, et Laurentius monachus Casinensis conscripserunt: in hisce enim nihil prorsus de ista visione, nihil de Daciæ vel Daniæ rege, conditaque ab eo* S. Wenceslai *titulo ecclesia legere est.*

Hujus assertores parum antiqui sunt,

277 *Ex iis autem, qui ejusdem ecclesiæ exstructionem in peccatorum pœnam a Christo imperatam fuisse aiunt, omnium primus fuisse videtur anonymus num.* 273 *et sequenti productus. Procul tamen abest, ut hic ab ætate certisve monumentis asserta sua hac in parte confirmare queat. Audi ipsum sub finem miraculorum exponentem, quibus instrumentis vel auctoribus ad lucubrationem suam compilandam usus sit.* Hæc autem in diversis voluminibus comperta in hoc Opusculo breviter compegimus... Et quædam certa revelatione Fratrem (*legendum est* per Fratrem, *vel* Fratrum) Ordinis Prædicatorum de apparitione Christi regi Daciæ, et de resuscitatione puellæ defunctæ didicimus, et huic Opusculo inseruimus compendiose. *Igitur seculo* XIII, *quo adolescente* (*id est, toto fere tertio post* S. Wenceslai *martyrium seculo, sacer Prædicatorum Ordo a S. Dominico* E *institutus fuit*) *antiquior non est, ac forte etiam multo junior, auctor ille anonymus, illiusque historiæ, de qua modo agimus, narratio, si non tota, certe partim auctoritate ignoti nobis Fratris vel forsan duorum aut plurium Fratrum laudati Ordinis nititur. Hoc etiam junior fuisse potuit Joannes episcopus Litomisslensis num.* 274 *relatus, qui seculo* XIV *fere decrepito obiit, quique prædicti anonymi Opusculum secutus videtur, quod ejusdem non modo sensa reique gestæ seriem, verum etiam nonnumquam ipsas phrases descripserit.*

et eorum alii anachronismo laborant,

278 *Nec magis antiquos assertores habet sententia altera, e quibus apud Balbinum laudatis vetustissimus est Pulkava, qui eodem teste sub Carolo IV imperatore, id est, circa vel post medium seculum* XIV *floruit. A scriptorum auctoritate, sane exigua, ad rem ipsam examinandam progredior. Morari nos non debet, quod ex allegatis aliqui cœlestem illam visionem regi* Daciæ, *alii regi* Daniæ *obtigisse scribant; omnes enim designant regem* Daniæ, *quam etiam ab aliquot aliis medii ævi scriptoribus aliquando* Daciam *appellari certum est. Sed, quod caput est, ex omnibus regum Daniæ Catalogis scriptoribusque, qui res Danicas tractarunt, constat nullum* Ericum *vel* Ericium *eo tempore quo* S. Wenceslaus *cæsus est, totoque post seculo, in Dania regnasse; atque adeo non potuisse, prædictam apparitionem eadem, qua Sanctus cæsus est, nocte Erico* F *Daniæ regi contigisse, quemadmodum aliqui e citatis auctoribus diserte affirmarunt. Tum fœdum anachronismum agnoscens Balbinus, laudato Dubravio, quod nomen regis Daniæ caute prætermiserit, factum ipsum ad historicam veritatem revocare et lectoribus persuadere varie conatus est. Illum itaque audiamus.*

quem Balbinus tollere conatus est,

279 *In Erici locum substituit Haraldum VI, vel hujus filium Suenonem, quorum regnum in supremam* S. Wenceslai *ætatem incidisse arbitratus est. De causa vero seu occasione prædicti erroris,* Quid si, *inquit,* ut olim Ægypti reges Pharaones in sacris Litteris sunt appellati, sic per negligentiam scriptoris alicujus Ericus pro quocumque rege Daniæ accipiatur; cum facile decem ejus nominis Dania reges habuerit? Ac fortasse errori causam dederit aliud visum Erico VII postea circa annum Domini MCCL oblatum... Potuit igitur quispiam chronologiæ negligens hæc duo visa cœlestia confundere et ex duobus unum conficere; cumque Erici regis nomen postea audiret aut legeret, putare, Erico faciem illam crucifixi Servatoris oblatam ea nocte, qua divus Wenceslaus in cœlum receptus est; sed ut dixi, hoc somnium divinum anno DCCCCXXXVIII aut

A aut ad Haraldum VI, aut filium ejus Suenonem I pertinebat. *Subdit denique :* Scio, etiam hoc tempore dum S. Wenceslaus occideretur, Ericum in Suecia regnasse ; at is Danus non fuit, sed potius hostis Danorum capitalis : nihil itaque huc facit, nisi fortasse, quod Sueno Daniæ rex ab eo profligatus et ab Anglis seu Britannis desertus, ope S. Wenceslai sit adjutus. *Quantum hæ Balbini conjecturæ valeant, paulisper expendamus.*

Haraldo in locum Erici substituto. Forte hæc apparitio

280 *Uti certum est, nullum Ericum in Dania regnasse, quo tempore* S. Wenceslaus *occubuit, ita ex ejusdem regni Daniæ scriptoribus apparet, celebrem illam visionem in Haraldi alicujus tempora incidisse, si alicui regi Daniæ tunc vere obtigerit. Hac ratione tollitur quidem anachronismus, sed facti veritas non parum vacillat, dum ad imperitum auctorem recurritur ; eoque magis vacillat, quo plures Erici Daniæ reges errandi occasionem eidem dedisse dicuntur, cum tanto magis ille a* S. Wenceslai *temporibus remotus vixisse dicendus sit. Non dubito quoque, quin anonymus num.* 273 *et seq. laudatus, quem Joannes Litomisslensis episcopus secutus est, posteriorem apparitionem cum priore confuderit, vel potius deformarit. Ut hoc liqueat,* B *accipe, quæ de hoc argumento habet Albertus Krantzius lib.* 7 *Daniæ, cap.* 21, *quæque partim ex eo etiam descripsit Balbinus.* Hic rex (*Ericus Krantzio hujus nominis septimus*) quum esset Deo devotus, honore præcipuo excoluit sanctum martyrem Wenzeslaum, Bohemiæ ducem, quem frater ejus occiderat. Quum autem rex esset soporatus, vidit per quietem eumdem sibi dicentem Martyrem sanctum : Confide, frater, adsum, quem colis. Nuncius tibi venio, eodem te genere martyrii absumendum, quo et ego.

confusa est cum alia,

281 Prius tamen monasterium volo construas in honorem Dei et nominis mei. Evigilans rex, certus, non fuisse vana somnia, in terra Revaliensi cœnobium cœpit erigere, quod ei visio præcepit. Sed priusquam consummaret, morte subtractus est hoc ordine. Visionem suam duxit in longinqua tempora consummandam, præsertim fisus, quod necdum explesset injunctum ædificandi monasterium. Simul fretus fraternis viribus (quod superiori anno reconciliati essent ex longinquo dissidio) fratrem suum Abel (*ducem Slesvicensem)* in ditione sua duxit visitandum. Venit, fratremque convenit amicissime. Ille venientem regem hospitaliter excepit, ut apparebat : sed vixit in corde ejus odium inexpugnabile... C Nihil timentem regem, quum ad scacos (calculos vocant latrunculos) cum quodam milite rex luderet, et omnem securitatem in fraterna domo præ se ferret, a fratris militibus captus et in navim perductus. Lago quidam ex Dania miles illi præfuit, capitalis regi inimicus, quem ubi rex vidit, male sibi ominatur. Ille ait : Moriendum tibi, scito, rex, sine ulla cunctatione.

quam quidam scriptores Daniæ

282 Sciebam, inquit rex, ubi in tuas manus perveni, esse de me actum ; verumtamen sacerdotem mihi jube adesse, ut animæ sempiternæ consulam. Quo adveniente, sinceram ex animo peccatorum confessionem peregit. . Et rex quidem in navi, ipso in lacu Slya, ad oppidum Sleswicense cæsus securi est... Cadaver saxo conjunctum mergitur in profundum : non tamen diu post inventum est supernatare, cervice adhuc per cutem adhærente corpori. Inde translatum tumulatur in Oppido Sleswig apud Fratres Prædicatores... Erat autem annus post natum Christum MCCLI. *Alii ejusdem regis Erici cædem anno* 1250 *affigunt, quod ad propositum nostrum non pertinet examinare. Porro qui hæc conferre voluerit cum iis, quæ ex anonymo* S. Wenceslai *biographo num.* 273 *et sequenti retulimus, clarissime perspiciet, utrobique sermonem esse de eodem Erico, quamvis diversa apparitio, una cruci affixi Domini scilicet, altera* D S. Wenceslai, *diversaque apparitionis ratio, utraque tamen pro ædificanda* S. Wenceslai *ecclesia perhibeatur. Secundum anonymum enim hujus regis (Erici)* exitus de corpore ferme fuit ut S. Wenceslai ; per fratrem enim suum captivatus occiditur, compunctus pro peccatis ac contritus ; *quod utrumque etiam Krantzius de Erico diserte affirmavit.*

AUCTORE C. S.

283 *Adde, quod idem anonymus, quique illum secutus est, Joannes episcopus Litomisslensis, non, ut ceteri, factum istud ad eamdem, qua sanctus Dux martyrium subiit, noctem, sed ad nullum certum tempus referant, atque propterea nequeant etiam ratione anachronismi, quo alii laborant, de priori aliqua apparitione locuti fuisse censeri. Adde insuper, ex eodem Krantzio aliquod suggeri argumentum, cur laudatus anonymus Fratrem vel Fratres sacri Ordinis Prædicatorum hic laudaverit ; nempe quia, cum Ericus ille, si vera narrat Krantzius, in eorumdem ecclesia primum sepultus fuerit, ea res ad ipsos propius spectabat. Sed, Cur igitur, inquies, anonymus ille et episcopus Litomisslensis apparitionem Christi Domini crucifixi, Krantzius autem* S. Wenceslai *commemorant ? Id ego candide fateor, me hactenus non dispicere, nec scire, utrum Krantzium* E *potius, qui anonymo laudatoque episcopo multo junior est, et nullum auctorem citavit, an illos, vel a quo vel quibus anonymus sua accepit, erroris arguam. Verumtamen narratio Krantzii, qui res Danicas ex professo tractavit, cuique etiam Joannes Isacius Pontanus lib.* 7 *Rerum Danicarum consonat, ut multo simplicior est, ita etiam verisimilior apparet.*

alii Erico regi factam tradunt ;

284 *Hactenus de iis, qui sæpe dictam apparitionem, nullo annotato tempore, recensuerunt ; restat igitur, ut etiam aliquid dicamus de aliis, qui eamdem cum* S. Wenceslai *emortuali nocte componunt, nec ad peccatorum veniam, sed ad victoriam de Britannis referendam regi Erico a Christo factam volunt. Hagecius in Chronico Bohemiæ et Georgius Bartholdus Pontanus a Braitenberg in Bohemia pia lib.* 4 *illum Britanniæ sive Angliæ regem, adversus quem Ericus tunc bellaverit,* Eduardum *appellant. Verum supra jam monui, tum temporis nullum Ericum in Dania regnasse. Æque infeliciter mox laudati scriptores Eduardum eodem tempore in Anglia regem fuisse dixerunt. Eduardus enim I, cognominatus* Senior, *ante* S. Wenceslaum *obiit, anno scilicet Christi* 924 *defunctus, neque alter hujus nominis ibidem regnavit ante S. Eduardum martyrem, qui nondum natus fuerat, moriente* Wenceslao. F *Commentitia igitur est hæc illorum narratio, ac etiam minus, quam præcedentium, admitti potest. Quapropter pluribus supersedeo, id unum illis omnibus facile credens, fuisse in Dania aliquam ecclesiam sub* S. Wenceslai *invocatione Deo dicatam, quæ, licet certo edicere nequeam, quando condita fuerit, verisimilius tamen videtur Ericum, qui circa medium seculum* XIII *regnavit, auctorem habuisse. Forte etiam plures (ut aliqui affirmant) ejusmodi ecclesias Dania olim habuerit ; sed de hisce nihil præterea comperi.*

sed res tota incerta est.

§ XVI. Vetus ac novum altare in basilica Vaticana nova et veteri Romæ ipsi erectum : item aliud Aquisgrani a Carolo IV imperatore.

Hoc loco etiam memoranda veniunt duo altaria, alterum Romæ tam in veteri, quam in nova basilica Vaticana, alterum Aquisgrani in ecclesia S. Mariæ eidem sancto Duci martyri antiquitus dicata. De Romano Veteri Joannes Ciampinus in Synopsi historica de sacris ædificiis Constantini Magni cap. 4, sect. 7 hæc habet: In

Jam a seculo XIV

A In angulo prædictæ navis (*mediæ in antiqua basilica Vaticana*) in iisdem parietibus pone januam Romanam... S. Vincislao, regi Bohemorum ac martyri, ab Hyricone episcopo Olomucense dicatum atque dotatum fuit altare, quod inde S. Erasmi episcopi et martyris vocitabatur ob ejus simulacrum ligneum inibi appositum, posteaque in ipsorum et S. Bartholomæi apostoli honorem denuo excitatum fuit.... A tergo iconis ligneæ S. Erasmi picta erat antiqua imago præfati S. Vincislai regis Bohemiæ, . . . ubi in medio visitur S. Vincislaus imperiali habitu indutus, dextera vexillum, in cujus medio nigra aquila in albi coloris area expressa erat, sinistra vero gladium et clypeum tenens : ad dexteram Carolus IV imperator rex Bohemiæ, ad sinistram idem Hyricon episcopus, indutus cappa rubra supra rocchetum cum cruce archiepiscopali, ambo genuflexi.

AUCTORE C. S.

S. Wenceslaus altare habuit

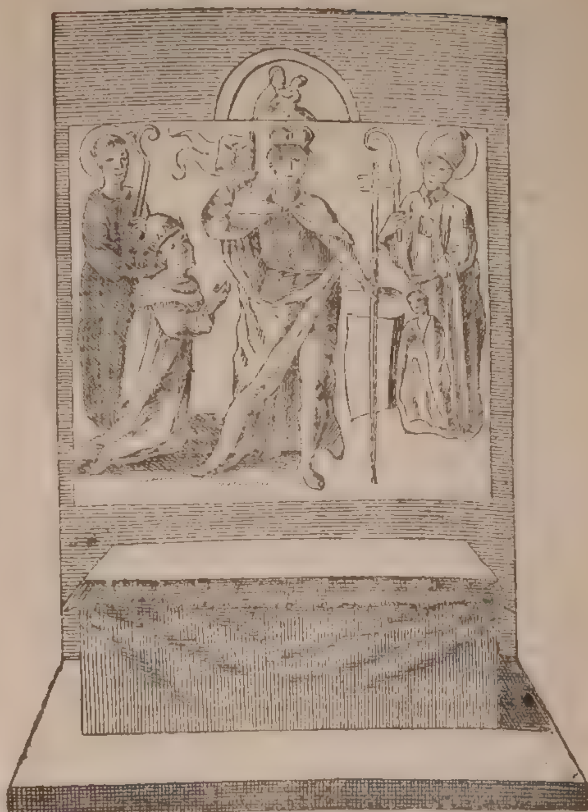
286 Post hos duo stant viri, quorum unus in habitu regulari, dexteram super humerum præfati Caroli imperatoris apponit, ac sinistra baculum pastoralem sustentat ; alter vero episcopali indumento conspicuus sinistram tenet super caput Hyriconis episcopi, in ejusque dextera baculus pariter B episcopalis apparet. Quinam sint isti duo episcopi, ignoro : reor tamen ejusdem Bohemiæ regni patronos esse. *Hactenus Ciampinus, qui vetus istud altare æri incisum ibidem exhibet in tabula* 21, *lit.* b, *ex qua ego illud chalcographo nostro imitandum dedi et hic apposui. Verum antequam Ciampini asserta examinemus, juverit alteram ejusdem altaris iconographiam, a Joanne Maria Turrigio factam retulisse. Turrigius in Sacris cryptis Vaticanis parte* 2, *cap.* 2, *sacellum S. Mariæ de Prægnantibus describens, ad propositum nostrum sic ait Italice·* Pictum visitur antiquum altare, quondam die XI Maji S. Wenceslao Bohemiæ duci consecratum. In hoc ipse spectatur in habitu ducali, manu dextera vexillum tenens, quod in area candida nigram aquilam habet ; qualiter olim cernebatur depictus in basilica jam destructa (et hodiedum visitur in porticu S. Mariæ Transtiberinæ, cum diademate Sanctis appingi solito, et pileo ducali, qui a simplici vulgo quidam præfectus Romanus fuisse creditur) dextera vero gladium, mucrone in terram verso, ex quo clypeus dependet.

in veteri basilica Vaticana

287 Hinc et inde sunt duo Sancti, videlicet S. Adalbertus, veste monachali indutus et pastorale pedum gestans; sanctusque Joannes III, Olomucensis C episcopus, cujus tempore dictus S. Wenceslaus martyrium passus est... Ad hujus pedes est Inco, sive (ut rectius loquar Joannes Ozco) vestitus cappa rubra super rocchetum cum mitra, quod episcopus fuerit ac Cardinalis, ab Urbano VI anno MCCCLXXVI (*imo serius*) creatus. Insuper visitur Carolus IV imperator in veste alba cum corona imperiali, procumbens in genua, cujus humeris S. Adalbertus manum imponit... subsecuto tempore idem altare dedicatum fuit S. Erasmo, in eoque posita tabula, in qua ejusdem Sancti imago, quam pinxit quidam secretarius Cardinalis Enkenvortii, quem Adrianus VI anno MDXXV die X Septembris infirmus lecto decumbens tredecim diebus ante mortem suam in congregatione in cubiculo suo habita ad illam purpuram assumpsit. *Ita Turrigius, qui ante Ciampinum scripsit, et æque ac ille, prædictum altare spectavit. Atque hic certe rectius quam Ciampinus,* S. Wenceslaum *Bohemiæ* ducem, *non* regem ; *et* ducali habitu, *non* imperiali, *in eodem exhiberi dixit, quemadmodum ipsa ejusdem altaris delineatio ex eodem Ciampino excusa manifestissimum facit.*

quod æri incisum ex Ciampino

288 *Contra vero, licet Janningo nostro in Historia basilicæ Vaticanæ tom.* VII *Junii, part.* 2, *pag.* 88*, *num.* 75 *aliter visum sit, non possum eidem consentire de*

duobus illis Sanctis utrimque adstantibus, quos Ciampinus sibi ignotos fassus, sed Bohemiæ patronos esse, recte suspicatus est. Ego enim nullus dubito, quin eorum alter, qui Turrigio S. Adalbertus, Pragensis episcopus ac martyr est, sit S. Procopius, abbas Sazaviensis Ordinis S. Benedicti, unusque e Bohemiæ patronis, cujus Acta in Opere nostro illustrata sunt ad diem IV *Julii, quo colitur. Hoc sane indicat tota ipsius effigies, quæ nihil episcopale præ se fert, præter pedum pastorale, episcopis ac abbatibus commune, quæque simul nigro suo habitu monastico et tonsura monachum abbatem, non episcopum repræsentat. Alterum autem, a sinistris* S. Wenceslai *stantem, qui episcopali habitu indutus, mitraque et pastorali baculo insignitus, S. Joannes III episcopus Olomucensis a Turrigio dictus est, ego supra laudatum Adalbertum esse, pro certo habeo. Ratio est, quod hic quoque sanctus episcopus ac martyr unus sit e primariis Bohemiæ patronis, ac propterea præ ceteris ille esse censendus sit, qui in prædicto* S. Wenceslai *Bohemiæ ducis altari, per Pragensem archiepiscopum erecto, velut sanctus episcopus exhibetur.* F

289 *Ad hæc nescio, unde illius Joannis III Olomucensis episcopi sanctitatem didicerit Turrigius. In Catalogo episcoporum Olomucensium, per Augustinum ejusdem ac Brunensis ecclesiarum præpositum conscripto, occurrit quidem aliquis Joannes, non nomine, sed ordine tertius, primus scilicet post SS. Cyrillum et Methodium, Moravorum episcopus, isque eo tempore, quo* S. Wenceslaus *fraterno scelere occisus est, sedisse dicitur ; sed de ejusdem sanctitate ac cultu nihil usquam reperi, ne inter Officia quidem propria, quorum altera pro Olomucensi ecclesia cathedrali totaque diœcesi anno* 1630, *altera pro Olomucensi Societatis nostræ collegio annis* 1679 *et* 1732 *typis excusa habeo ; in quibus omnibus tamen, æque ac in Pragensibus, SS. Adalberto et Procopio suus cuique dies sacer est. Media imago etiam certe* S. Wenceslai *est, eo modo picta, quo solet alibi pingi. Gladius instrumentum martyrii est; vexillum cum aquila cur gestet, collige ex disputatis* § 6. *At miror, nullum sanctitatis indicium, puta diadema, quali duo alii Sancti insigniti sunt, in proposita tabella ipsi additum esse.*

hic exhibetur.

290 *E duobus aliis, qui flexis genibus* S. Wenceslaum *ve-*

A *venerantur, illum, qui a sinistris est, episcopum et Cardinalem esse, probat habitus illius, qualem Ciampinus et Turrigius describunt, ac præsertim hic, qui etiam de ejusdem mitra, in tabella omissa, expresse meminit. Porro Joannis Oczko, ex clara procerum familia de Wlassim nati, elogium texuerunt supra laudatus Augustinus in Catalogo episcoporum Olomucensium, Balbinus in Miscellaneis lib. 4, parte 2, pag. 82, et Pontanus lib. 3 Bohemiæ Piæ, eumdemque Pessina in Phosphoro ecclesiæ Pragensis variis in locis, aliique magna cum laude commemorarunt. Ex quibus habemus, illum ex primo præposito capellæ regiæ Pragensis omnium Sanctorum ad episcopatum Olomucensem, atque hinc post Arnestum, anno 1364 vita functum, ad metropoliticam sedem Pragensem promotum, et a Romano Pontifice Apostolicæ Sedis legatum natum, necnon Cardinalem presbyterum titulo duodecim Apostolorum creatum fuisse, quod utrumque Augustinus Oldoinus in Ciacconio aucto tom. 2 Vitarum Romanorum Pontificum et Cardinalium, col. 650, Urbano VI anno 1379 attribuit. Turrigius autem supra num. 287 postremum eidem quidem Pontifici, sed anno 1376, quo laudatus Urbanus ad Pontificatum nondum ascenderat, adscripsit. Iidem supra dicti scriptores Bohemi tradunt, hunc* B *Joannem* S. Wenceslao *deditissimum fuisse, ejusdemque cultum, jam ante adeptum episcopatum, in ecclesia Vratislaviensi et collegio Budissinensi proprio ære suo promovisse.*

explicaturque tabula picta,

291 *Constat pariter, ipsum Carolo IV imperatori ac Bohemiæ regi, cui a secretis et intimis consiliis erat, et cujus opera atque favore prædictas dignitates obtinuit, multum charum exstitisse ; sic ut omnia faveant sententiæ, quæ duos illos in genua procumbentes Carolum IV et Joannem Oczkonem facit. Verumtamen si ista episcopi et Cardinalis effigies Joannem Oczkonem archiepiscopum Pragensem repræsentet, cur ab iisdem laudatis scriptoribus* Inconis *vel* Hyriconis *episcopi Olomucensis esse dicitur? De nomine ac episcopatu illis jam præiverat Tiberius Alpharanus, ex quo Raphael Sindone, Vaticanæ basilicæ clericus beneficiatus et ejusdem archivi capitularis custos, in Descriptione historica altarium dictæ basilicæ, anno 1744 Romanis typis edita, cap. 4 sequentia excerpsit.*

quæ in eodem

olim visebatur.

292 Inter portam Romanam et angulum hujus medianæ navis *(in veteri basilica)* in parietibus ad Orientem est altare antiquissimum, S. Wenceslao regi Bohemiæ martyri dicatum pro anima Hyriconis episcopi Holomucen. dotatum, nunc etiam sub vocabulo S. Erasmi episcopi et martyris, eo quod inibi ejus imago apposita fuerit, et ad honorem utrorumque et S. Bartholomæi apostoli de novo consecratum fuerit. *Quin etiam altari, quod ab Urbano VIII Pontifice in nova basilica postea restitutum est, oculato teste Turrigio, apposita fuit hæc inscriptio:* Altare S. Vincislai ducis Boemiæ ab Aincone ep. Olmucense. *Enimvero vel oportet, Joannem Ockonem, Pessinæ in Phosphoro pag. 542 etiam Ocellum dictum, aliud præterea nomen habuisse, aut non perspicio, quomodo ex istis* Inco, Hinco, *vel* Hyrico *formari potuerit. De titulo* episcopi Olomucensis *minor est difficultas ; potuit enim Joannes Oczko, dum episcopus esset Olomucensis, pro sua in* S. Wenceslaum, *cujus cultum etiam alibi promoverat, pietate altare istud Romæ exstruendum curasse ; deinde vero jam archiepiscopus Pragensis et S. R. E. Cardinalis creatus, picturam illam apponi jussisse, retinente altari priorem titulum conditoris sui,* episcopi Olomucensis.

Pro hoc veteri altari destructo

293 *Porro pro eodem altari cum veteri basilica destructo, alterum in nova restitutum, sæpe laudatus Turrigius, rei gestæ synchronus et oculatus testis docet his verbis :* Placuit Domino nostro Urbano VIII restituere *(in nova basilica)* hujus S. Wenceslai altare, in quo ejusdem reliquiæ impositæ fuere, quando die XVII Septembris anni MDCXXVIII a Domino vices D gerente, Antonio Ricciullo, Belicastrensi, deinde Umbriaticensi episcopo, consecratum fuit, cui consecrationi ego interfui ; die vero XXVI Septembris anni MDCXXX in pervigilio ejusdem Sancti in eodem collocata fuit illius imago, picta ab angelo Carosello. Ibidem legitur : ALTARE S. VINCESLAI DUCIS BOEMIÆ AB HINCONE EP. OLMUCENSE. *Similia habet etiam Raphael Sindone in laudato Opusculo de Altaribus et reliquiis basilicæ Vaticanæ, quem similiter juverit audisse.* Sinistro brachio *(inquit)* crucis basilicæ ad Boream tria inveniuntur altaria. In media abside visitur altare SS. Processi et Martiniani ; a dextera S. Erasmi episcopi et martyris ; a læva S. Wenceslai martyris et Bohemiæ ducis.

AUCTORE C. S.

294 Quorum primi tabulam coloribus expressit Valentinus Gallus ; secundi Nicolaus Pusinus MDCXXXIX, tertii Angelus Carosellus MDCXXX, quos omnes tabulas Petrus Paulus Christophorus Romanus vermiculato opere ad vivum exhibuit an. MDCCXXXVII, MDCCXXXIX, MDCCXLIII; Quarum trium tabularum pictæ effigies in secunda aula principum palatii Apostolici Quirinalis affixæ visuntur... Hæc tria altaria eodem die, hoc est, XV Kal. Octobris E MDCXXVIII fuerunt consecrata ab Antonio Ricciullo episcopo Bellicastrense, Cardinalis Urbis vicarii vicesgerente, et in eis repositæ fuerunt reliquiæ. Videlicet in altari S. Erasmi reliquiæ S. Valentini martyris... in altero S. Wenceslai, sanctorum XL Martyrum, S. Alexii confessoris, et S. Mariæ Ægyptiacæ ; ac de more Indulgentiæ concessæ fuerunt : *nempe ut in aliorum altarium consecrationibus præmiserat,* Indulgentiæ plenariæ eadem die consecrationis, et in anniversario quinquaginta anni et totidem quadragenæ orantibus ad ipsum altare. *Nihil hic quidem de ipsius* S. Wenceslai *reliquiis meminit Sindoneus, quas tamen eidem altari impositas credo expresse asserenti Turrigio, qui consecrationi adstiterat.*

substitutum novum est elegantius

295 *Utrumque altare, vetus nempe ac novum, Balbinus lib. 4 Miscellaneorum, parte* I, *pag.* 15 *confudit, dum ait :* Romæ in Vaticano apud S. Petrum stat elegans altare marmoreum S. Wenceslai (cum nullus prope alius regum sanctorum altare in ea basilica habeat) ab Joanne episcopo Olomucensi ædificatum et dotatum. Die festo S. Wenceslai in præsentia Cardinalium omnium celebatur, quibus duo scuta, ut vocant singulis; pauperibus vero panis et vinum distribuebatur. Lampades duas, argenteam alteram, alteram F viliorem, sed cum fundatione æterni ignis appendi curavit ætate nostra Jaroslaus primus e sua stirpe comes de Martinitz. *Hactenus de Romano* S. Wenceslai *altari, cultuque in veteri novaque S. Petri basilica Vaticana jam a seculo* XIV *eidem exhiberi solito. Eodem seculo Aquisgrani quoque in regali basilica S. Mariæ Virginis altare aliquod illius nomini dicatum dotatumque a Carolo IV imperatore in peregrinantium Bohemorum commodum fuit. Probat hoc epistola, quam Ladislaus, Hungariæ et Bohemiæ rex ad capitulum Pragense pro sacerdote, qui eidem altari deserviret, in demortui locum substituendo dedit; quamque Pessina in Phosphoro radio 2, pag. 85 et sequenti ex authographa, in archivo capituli Pragensis servata, edidit, et ego, quia brevis est, hic recudo.*

in eadem basilica nova. Aliud altare

296 Honorabilibus decano et capitulo sanctæ ecclesiæ Pragensis, devotis nobis dilectis. Honorabiles, devoti, dilecti. Vacat in præsentiarum altare B. Wenceslai in ecclesia regali S. Mariæ Aquensis, Leodiensis diœcesis, cujus jus patronatus ad nos, ut regem Bohemiæ, pertinet ; ad quod, ut debemus, vellemus præsentare aliquem idoneum presbyterum, scientem idioma Bohemicum, qui peregrinantium ibidem Bohemorum posset confessiones audire; nam ob eam rem serenissimus Carolus imp. (*hujus nomi-*

cum sacerdotio in basilica Aquisgranensi

AUCTORE C. S.

A *nis quartus*) noster proavus charissimus, prædictum altare fundavit. Injungimus devotionibus vestris, ut unum presbyterum, qui altari præfato idonee velit et valeat deservire, quam citius potestis, transmittere majestati nostræ curetis, ut valeamus tempore congruo præsentationem facere, cujus dilatio sine altaris et nostri juris præjudicio esse non posset. Mittimus vobis etiam litteras capituli prædictæ ecclesiæ S. Mariæ, quibus cognoscetis, quantum rogamur pro hac præsentatione ; velitis in hoc esse diligentes, quia serenitati nostræ complacentiam exhibebitis bene gratam. Datum Viennæ feria IV post festum S. Joannis Baptistæ, regnorum nostrorum anno Hungariæ etc. XVI, Bohemiæ secundo. *Hæ epochæ annum Christi 1455 designant.*

a Carolo IV imperatore eidem fundatum.

297 *Exstant et aliæ de eodem altari litteræ Wladislai, item Bohemiæ regis, apud Balbinum in Epitome lib. 5, cap* XI, *pag.* 570, *ubi dicitur :* Dedit hoc quoque anno (1502) Wladislaus rex ad venerabilem decanum et capitulum regalis ecclesiæ B. Mariæ Aquensis regias litteras, quarum exemplum in MSS. codicibus legimus : « Vacante (inquit) altari « beati martyris Wenceslai in ecclesia vestra Aquen- « si, Leodiensis diœcesis, per liberam resignationem B « honorabilis Sigismundi, decani Boleslaviensis, « ultimi et immediati rectoris ejusdem (cujus alta- « ris præsentatio, seu jus patronatus, ad nos, tam- « quam Bohemiæ regem, tam jure, quam ex anti- « qua consuetudine plenissime noscitur pertinere) « ideo honorabilem Mathiam, canonicum ecclesiæ « collegiatæ Boleslaviensis, devotum nostrum dilec- « tum, de legalitate ac aliis virtutum donis nobis « multipliciter commendatum, ad idem altare duxi- « mus præsentandum, etc. Datum in Mielniko VII « Aug. an. MDII anno regni nostri nono.,, *Sic Balbinus, apud quem aut annus æræ Christianæ aut regni Wladislai certe mendosus est, sive hos annos a regno Bohemiæ, cujus exordium ad annum* 1471, *sive ab Hungariæ, cujus initia ad annum* 1490 *referuntur, repetieris.*

§ XVII. Memoria ipsius in Martyrologiis : Officia ecclesiastica in variis locis et Romanorum Pontificum pro illius cultu favores ante canonizationem æquipollentem : ejusdem Officii primum ad libitum, deinde de præcepto ad universam Ecclesiam extensio.

C

Hoc die, qui ipsi emortualis fuit.

Ut *celebris est S.* Wenceslai *ducis ac martyris in variis locis cultus, ita etiam frequens est ejusdem in Martyrologiis memoria, ex quibus pro more nostro aliqua hic recensebo. Incipio a Martyrologio seu Kalendario MS. ecclesiæ metropolitanæ Pragensis, non quod hoc ceteris omnibus antiquius sit (nam Carolo IV imperatore vetustius non est, imo forte recentius) sed quod in eadem ecclesia, ubi sacrum ipsius corpus quiescit, præcipue colatur. In eo igitur ad diem* XXVIII *Septembris sic habetur :* Passio S. Wenceslai martyris et ducis Bohemiæ ; qui nocturno tempore de strato surgens regali, nudis pedibus ecclesiarum frequentat * limina, plantis pedum præ frigore nimiumque* irrigatis sanguine ; qui viduis et orphanis ligna proprio corpore nocturno tempore deferebat ; qui innocentibus et mundis manibus hostias coquens, et mustum pro Sacrificio distribuit per ecclesias : pueros gentilium, servituti genitos, emens, et fide Christi præditos dabat libertati. Hujus sancti Viri felicibus actibus invidens frater ejus Boleslaus, invitatumque sanctum Virum in Boleslau castellum D ad convivium, dum solito more matutinum pergit recitare Officium, ipsum cum gloria martyrii mittit ad Dominum.

* *l.* frequentabat *forte* nivium

annuntiatur in variis Martyrologiis,

299 Cujus sancti Viri ossa, ejus piissimus princeps, Carolus IV R. J. S. A. et B. R. recolligens, tumbam decoravit auro puro et gemmis pretiosissimis et caput ejus, coronam ei imponens regalem, auro et gemmis pretiosissimis, sanxit et statuit, ut sui successores reges Bohemiæ cum eadem debeant perpetuis temporibus coronari. Capellam etiam, in qua corpus præfati beati Martyris requiescit, decoravit ; in ecclesia vero Boleslaviensi in loco, ubi idem sanctus Martyr martyrio coronatus est, dotavit ; *forte hic* altare, *vel* Missam *prætermissum est. Inter Kalendaria. quæ Dominicus Georgius ad calcem Martyrologii Adonis Rosweydiani recusi exhibuit, duo ejusdem Sancti etiam meminerunt, Vaticanum, scilicet, quod initio seculi* XI, *et Palatino-Vaticanum, quod circa seculum* XII *scripta censuit. Quidquid autem sit de ea ætate, certe multo antiquiora sunt prælaudato Pragensi, et illorum primum eodem die ipsum breviter sic annuntiat :* Wencizlawoni mart. ; *in altero ad eumdem diem de illo solo legitur :* Venczhlai mar. *Ad seculum* XII *pariter spectat codex Usuardinus Rosweydi anno scilicet* 1138 E *scriptus, uti ex Henschenio ostendit Sollerius noster in Præfatione ad Martyrologium Usuardinum cap.* 3, *art.* 4, § 3. *Hic pariter habet :* In Boemia sancti Wenizlai martyris.

antiquis et recentioribus,

300 *Accedunt et alia Usuardi auctaria. Codex Danicus, quem laudatus Sollerius seculo* XIV *non recentiorem arbitratus est, et cum ipso codices Antuerpiensis Maximus, Lovaniensis et Albergensis hoc eodem die aiunt :* Apud Pragam civitatem Boemiæ, sancti Wenzelai, *(vel)* Wenceszlai, ducis et martyris. Qui valde in Christi religione devotus extitit, adeo ut oblitus dignitatis sui primatus tempore messis et vindemiæ ipse meteret, et vindemiaret quod in sacrificales hostias sacerdotum manibus offerretur. *Prætereo multas annuntiationes aliis alias prolixiores, quas ex variis auctariis Usuardinis, tum MSS. tum editis, Sollerius in Usuardo suo recensuit, quæque ibidem legi possunt. Hisce addo nostrum Florarium MS. Sanctorum hactenus ineditum, quod codici Danico ceterisque partim consentiens, sanctum Martyrem sequenti elogio celebrat:* Apud Pragam civitatem Bohemiæ, sancti Wenceslai ducis et martyris. Qui valde devotus in Christi religione extitit, adeo ut oblitus F sui primatus, tempore messis et vindemiæ ipse meteret et vindemiaret, et purgaret et defecaret, quod in sacrificales hostias sacerdotum manibus offerretur, ut ipse in hac parte in sacris mysteriis celebrandis participaretur.

uti et in Romano,

301 Cujus devotioni sanctæ frater suus Boizlaus invidens, et cupidus ejus principalis honoris, dum non caveret ille, ictu ferientis gladii improvidum prostravit et Christi martyrem fecit anno Salutis DCCCCXXXVIII. Qui urbem Pragam, ubi requiescit, multis miraculis illustrat. *Hactenus Florarii auctor, qui illud anno* 1486 *conscripsit. Denique, ut alia recentiora omittam, suum etiam in Martyrologio Romano Petri Galesinii elogium habet his verbis conceptum :* In Bohemia, S. Wenceslai martyris, qui illius provinciæ dux, virtutum omnium, et pietatis in primis, fama celebris, quanto gratior piis et bonis viris extitit, tanto pejus illum Boleslaus frater, idolorum cultor, oderat ; a quo ob Christianæ religionis studium occisus, in beatorum martyrum numerum relatus est. Cujus sanctitati, quo die necatus est, testimonium Christus dedit, qui regi Daciæ per visum apparens, suo martyri ecclesiam ædificari mandavit. *Baronius eumdem Sanctum in suo* quo-

A *quoque Martyrologio Romano ad præcitatum Septembris diem reposuit.*

In quo a Clemente X primo loco

302 *In eodem ille hodieque legitur, cum hoc tamen discrimine, quod, cum in prioribus editionibus, quæ auctoritate jussuque summorum Pontificum Gregorii XIII ac Urbani VIII vulgatæ fuerunt, sexto tantum loco in hujus diei Sanctorum serie relatus esset, deinde in altera editione, Clementis X auctoritate recognita, cujus exemplar typis Plantinianis anno* 1678 *excusum habemus, primo loco positus fuerit, in quo illum etiam novissima editio a sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV, felicis recordationis, denuo aucta castigataque annuntiat hoc modo :* In Boemia, sancti Wenceslai, ducis Boemorum et martyris, sanctitate et miraculis gloriosi, qui in domo fratris sui necatus, victor pervenit ad palmam.

repositus fuit. cur in Benedictinis memoretur.

303 *Haud dubie ea loci mutatio a laudato Pontifice Clemente X in Romanum Martyrologium inducta est, quia ejusdem sancti Ducis martyris Officium sub ritu semiduplici ab libitum ab universa Christi Ecclesia legendum indulsit, uti suo loco dicemus. Ceterum lectores ego hic monitos volo, non omnia mihi probari, quæ in supra allegatis elogiis narrantur : contrarium enim manifeste liquet ex disputatis per totum hujus Commentarii decursum, ad quem eosdem remitto, ne sæpe* B *eadem repetendo molestus sim. Paucis quoque hic observasse juverit, eumdem Sanctum etiam ab Arnoldo Wionio lib.* 3 *Ligni Vitæ, et a Gabriele Bucelino Menologio Benedictino insertum esse; non quod illum sui Ordinis fuisse crederent, sed quod is monachum sub S. Benedicti Regula agere jam decrevisset, quando ab impio fratre trucidatus est, atque ita etsi non reipsa, voto tamen seu desiderio Benedictinis accenseri posse illis visus sit.*

Aliæ ejusdem festivitates.

304 *Quæ hactenus produximus Martyrologia,* S. Wenceslai *in cœlo natalis memoriam ad diem* XXVIII *Septembris recte consignant. Aliud ejusdem festum, Translationis scilicet, MS. Kalendarium Pragense superius laudatum, ad diem* IV *Martii memorat,* Translatio, *inquiens,* S. Wenceslai, ducis Boemiæ et martyris, de Boleslaw oppido ad ecclesiam Pragensem. Cum enim ipse sanctus Dux in eodem oppido per triennium incorruptus quiescens multis clareret miraculis, et volens invidus frater Boleslaus, ut illa non eidem sancto Viro, sed magis S. Vito adscriberentur, jussit ipsum corpus una noctium clam ad ecclesiam S. Viti transferri; quo die et postea multis et maximis claruit miraculis. *Consonant codex MS. Hagenoyensis et editio Lubeco-Coloniensis, inter auctaria Usuardina apud Sollerium nostrum, in quorum priori legitur :* Eadem die translatio S. Wenzeselay, ducis Boemorum, martyris : *in altera:* Apud Pagram, civitatem Bohemiæ, translatio S. Wentzeslay, ducis et martyris. *Denique ejusdem Sancti memoria in laudato MS. Calendario Pragensi ad diem* XXVII *Junii recurrit his verbis :* Recollectio ossium sive reliquiarum S. Wenceslai, gloriosi nostri patroni, per reverendum in Christo patrem, dominum Arnestum, archiepiscopum primum Pragensem, facta de mandato serenissimi domini Caroli IV etc., ipso præsente. *Consule dicta superius num.* 207. *Pergo ad alia.*

Jam ante canonizationem plurimis in locis Officio

305 *Jam inde sacram* S. Wenceslai *memoriam varii episcopatus, præsertim in Germania, annuo Officio ecclesiastico prosequebantur, antequam illud ad universam Ecclesiam auctoritate Pontificia extensum fuit. In archidiœcesi Pragensi gemino Officio colebatur, Translationis scilicet die* IV *Martii cum ritu duplici majori, et Natalis seu martyrii die* XXVIII *Septembris cum ritu duplici primæ classis cum Octava. Utrumque festum cum ritu duplici jam tum etiam agebatur in episcopatu Olomucensi et Natale quidem etiam cum Octava, sed in ecclesia cathedrali tantum. Wratislaviensis quoque diœcesis in Silesia Translationem Offi-* D *cio ritus semiduplicis, Natalem duplicis recolebat. Utrumque insuper jam præscriptum fuerat in Proprio Patronorum Poloniæ, auctoritate illustrissimi Cardinalis Georgii Radzivili, episcopi Cracoviensis, anno* 1637 *typis vulgato; sed in hoc Translatio in diem* V *Martii dilata erat ; quia pridie ejus diei S. Casimirus colitur; festum vero natale ad hunc diem Septembris celebrabatur pariter cum Octava in ecclesia cathedrali Cracoviensi, in ceteris autem ecclesiis ac diœcesibus Poloniæ cum ritu quidem duplici, sed sine Octava.*

AUCTORE I. S.

cultus, et a summis Pontificibus

306 *Exstant in Museo nostro vetus Breviarium diœcesis Warmiensis in Prussia regia, et adhuc antiquius Missale Votivale regni Sueciæ, in quibus* S. Wenceslai *memoria ad hunc pariter diem recolebatur. Denique ne frustra longior sim, eumdem sanctum Martyrem annuo Officio vel commemoratione jam tum venerabantur plurimi Germaniæ episcopatus, quibus etiam addo archiepiscopatum Ultrajectinum in Belgio, uti fidem faciunt eorumdem Breviaria propria, quæ in Museo nostro habemus edita, antequam* S. Wenceslai *cultus auctoritate Sedis Apostolicæ per universam Christi Ecclesiam propagatus fuisset : qua de re nunc agendum est.* Wenceslai *sanctitatem jam dudum non uno indicio agnoverant Romani Pontifices, inter quos Joannes XIII in Bulla, per quam Pragen-* E *sem ecclesiam ad cathedralem dignitatem evexit, eamdem* ecclesiam SS. Viti et Wenceslai martyrum *eodem, quo ille passus fuerat, seculo appellavit, uti superius jam observatum est. Bonifacius IX ejusdem Pragense sacellum singularibus Indulgentiis ditavit in litteris, quas exhibet Pessina in Phosphoro pag.* 199, *et in quibus sic loquitur Pontifex.*

Sancti titulo, et Indulgentiis, in ejusdem sacello

307 Cupientes igitur, ut capella sancti Wenceslai, in qua corpus ejusdem Sancti venerabiliter quiescit, in ecclesia Pragensi sita, congruis honoribus frequentetur, et ut Christi fideles eo libentius causa devotionis confluant ad eandem.... omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui dictam capellam feria quinta proxima post Octavas Paschæ cum duobus diebus immediate sequentibus devote visitaverint, annuatim illam Indulgentiam et remissionem peccatorum concedimus, quam ecclesiam S. Mariæ in Portiuncula, alias dictam de Angelis, extra muros Assissinat., primo et secundo diebus mensis Augusti visitantes annuatim quomodolibet consequuntur, præsentibus perpetuis temporibus duraturis. Datum Romæ apud S. Petrum VIII Calend. April. Pontificatus nostri anno decimo *id est, Christi* 1400. *Sequuntur ibidem et aliæ Apostolicæ litteræ eodem* F *anno dieque ab illo ad archiepiscopum Pragensem datæ, per quas huic ejusdemque successoribus conceditur, ut possint duodecim presbyteros constituere, qui pœnitentes prædictis diebus Sancti sacellum visitaturos cum amplissima potestate absolvant.*

et festis, obtinendis honoratus fuit.

308 *Subdit vero Pessina :* Concessa hæc ac tanta de plenitudine Apostolicæ potestatis gratia manet hodieque suo in vigore, a pluribus deinceps Pontificibus, et novissime patrum nostrorum memoria a Clemente VIII confirmata. Hinc annis singulis per triduum illud, quod idcirco TRIDUUM GRATIARUM, alias etiam AUREUM jam olim (ut in vetustissimis MSS. invenio) dici meruit, prætacta D. Wenceslai capella maxima populi devotione ac totius triurbis accursu frequentatur. *Ita ipse seculo* XVII *dudum senescente. Exstant ibidem pag* 202. *et seq. denuo aliæ ejusdem Pontificis litteræ anno sequenti scriptæ, in quibus indulgentias tum variis aliis diebus, tum in festivitatibus* S. Wenceslai, *ejusdem Translationis ac dedicationis sacelli impertitus est. Innocentius quoque VIII Indulgentias instar Jubilæi in eadem ecclesia concessit* in festo S. Wenceslai a primis Vesperis usque ad Completorium sequentis diei inclusive.

Lit-

A *Litteras anno 1487 datas recitat Pessina pag. 304 et seqq., ubi legi possunt. Denique altare ejusdem nomini in veteri basilica Vaticana jam a seculo* XIV *Romæ dicatum, et ab Urbano VIII in eadem basilica nova restitutum; hæc, inquam, aliaque satis manifestant, quæ fuerit summorum Pontificum de* Wenceslai *sanctitate existimatio.*

AUCTORE C. S.

Archiepiscopus Pragensis Clementi IX supplicat

309 *Verum cum in hisce omnibus nulla seu formalis seu æquipollens canonizatio contineretur, exigebant sane sancti Ducis ac martyris merita, ut hanc quoque in terris gloriam Apostolica Sedes illi decerneret; quod et a Benedicto XIII tandem præstitum esse, mox videbimus. Id in primis cordi fuit Matthæo Ferdinando a Bilenberg, archiepiscopo Pragensi, qui eodem anno* 1669, *quo sedis suæ possessionem adierat, pro tam laudabili causa Clementi IX summo Pontifici supplicavit tum per litteras manu sua exaratas, tum per libellum supplicem, Pragensibus typis editum, quem præ manibus habeo et cui hunc titulum fecit* : Gloria sanctissimi ducis et martyris Wenceslai, inclyti regni Bohemiæ patroni, duodecim titulis brevissime adumbrata, et beatissimo patri Clementi IX Pontifici Maximo repræsentata ac dicata. *Hosce duodecim capitum sive argumentorum titulos, quibus laudatum summum Pontificem ad eam gratiam concedendam* B *permovere conatus est, visum est hic subjicere.*

pro Sancti Officio ad universam ecclesiam

310 Titulus I. Gloria S. Wenceslai ex pervetusta majorum, et augusta posterorum nobilitate. Titulus II. Gloria educationis ac felicium studiorum. Titulus III. Gloria ex principali et regia dignitate. Titulus IV. Gloria propagatæ Christianæ religionis. Titulus V. Gloria pietatis. Titulus VI. Gloria cæterarum virtutum, præsertim misericordiæ. Titulus VII. Gloria ex veneratione sanctæ urbis Romæ et summorum Pontificum. Titulus VIII. Gloria martyrii. Titulus IX. Gloria miraculorum. Titulus X. Gloria canonismi, seu publicæ inter Sanctos martyres adlectionis. Titulus XI. Gloria ex regum ac cæsarum in hunc sanctum Martyrem pietate. Titulus XII. Gloria ex amore populorum et studiis in S. Wenceslaum. *Postquam vero ista breviter exposuit, in Epilogo sic peroravit* : Hactenus tituli gloriæ sanctissimi martyris Wenceslai, quos innumeris exemplis augere potuimus, nisi brevitas placuisset. Una illa sanctissimo Martyri adjici potest in terris gloria, ut, qui nobilitate, religionis Christianæ propagatione, pietate, pauperum amore, summorum Pontificum veneratione, virginitate, C martyrio, miraculis, regum ac principum cognationibus et affectu, populorum amore et tot miraculis celebratur, in Ecclesia universa colatur.

extendendo: sed eodem interim mortuo.

311 Habet in Breviario sacerdotali Stephanum suum Ungaria, Casimirum Polonia, Hermenegildum Hispania, Ludovicum Gallia, Henricum Germania : Wenceslaus noster nihil illis ullo genere virtutis concedit, antiquitate vero omnes illos vincit. *Denique post multa libellum suum supplicem sic clausit* : Ab hoc igitur clementissimo et sanctissimo Pontifice (quem Ecclesiæ suæ diutissime servet Deus) optima spe plenæ ecclesiæ Bohemiæ omnes, clerus et populus, minimi et maximi, verbo universum, et sua beneficia, et S. Wenceslai (cujus nomen MAJOREM GLORIAM sonat) merita coronet, ac ejus memoriam per orbem Christianum ad majorem Dei in Martyre suo gloriam celebrari jubeat, ardentissimo desiderio, expansis affectibus et cordibus, de genibus expectant. *Hactenus laudatus archiepiscopus: sed hujus pios conatus mors Clementis IX, quæ in diem* IX *Decembris ejusdem anni* 1669 *incidit, paulisper interturbavit. Clementi IX in Romanam S. Petri Cathedram die* XIX *mensis Aprilis subsecuti anni* 1670 *suffectus est Æmilius Bonaventura de Alteriis, Clemens X in Pontificatu appellatus.*

312 *Apud hunc inchoatam sub decessore causam* D *Leopoldus Austriacus, Romanorum imperator prosecutus est per Fredericum Cardinalem de Hassia, Ludovici, cognomento* Fidelis, *Lantgravii Hassiæ Darmstadiensis filium, qui ejurata paterna hæresi, Catholicam fidem amplexus fuerat, ac tunc temporis S. R. E. Cardinalis apud Apostolicam Sedem agebat Romani imperii et Germanicæ gentis necnon Aragoniæ atque Sardiniæ protectorem, et Leopoldi imperatoris oratorem. Quid porro tunc effectum fuerit, docet nos Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV in præstantissimo suo Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione lib.* I, *cap.* 41, *ubi agens de quadam æquipollenti canonizatione*, per quam videlicet (*verba sunt sanctissimi Domini*) summus Pontifex aliquem Dei Servum, in antiqua cultus possessione existentem, et de cujus heroicis virtutibus aut martyrio et miraculis constans est historicorum fide dignorum assertio, et continuata prodigiorun fama non deficit, jubet in universa Ecclesia coli per Officii ac Missæ recitationem et celebrationem determinato aliquo die, nulla accedente formali sententia definitiva, nullis præmissis judicialibus processibus, nullisque consuetis cæremoniis adhibitis : *ubi, inquam, de hujusmodi æquipollente canonizatione agens prælaudatus Pontifex, aliqua ejusdem exempla subjungit, ac inter alia de* E S. Wenceslao *nostro* § 9 *habet sequentia.*

Clemens X ad preces imperatoris Leopoldi

313 Æquipollens vero ejusdem (*Wenceslai*) canonizatio initium sumit ab anno MDCLXX, tempore Clementis X, qui ad enixas preces Leopoldi Romanorum regis, in imperatorem electi, sibi porrectas per Cardinalem de Hassia, die XXVI Julii MDCLXX indulsit, ut ejus Officium in posterum recitaretur in Ecclesia universali sub ritu semiduplici ad libitum, atque Breviario Romano apponeretur, sub eodem ritu recitandum die XXVIII Septembris ab omnibus, qui ad Horas canonicas tenentur, sæcularibus ac regularibus utriusque sexus; tum autem die XXIX Novembris ejusdem anni, ad preces Matthæi Ferdinandi episcopi Pragæ, Orationem et Lectiones proprias in sacrorum rituum Congregatione revisas atque probatas, pro universa ipsamet Ecclesia ratas habuit, retento tamen semper ritu semiduplici ad libitum. *Laudatum decretum sic ait* : Sacra rituum Congregatio, ad preces Matthæi Ferdinandi archiepiscopi Pragæ, vice et nomine Majestatis cæsareæ porrectas, supradictas Lectiones et Orationem tantum S. Wenceslai martyris, ad F libitum recitandas sub ritu semiduplici die XXVIII Septembris, ejus festo, diligenter revisas, et relatas per Eminentissimum D. Cardinalem Bona, approbavit pro Ecclesia universali, easque permisit ut omnes, utriusque sexus Christi fideles, tum sæculares, tum regulares, qui ad Horas canonicas obstricti sunt, recitare valeant; ac imprimi posse concessit. Hac die XXIX Novembris. MDCLXX.

id concessit cum ritu semiduplici ad libitum tantum;

M. episc. Portuensis Card. Ginettus.
Loco † sigilli.
Bernardinus Casalius Sac. Rit. Congreg. Secret.

Benedictus vero XIII etiam sub præcepto.

314 *Nusquam legi, an et quid post hanc Officii in universa Ecclesia recitandi permissionem pro* S. Wenceslai *cultus promotione prærerea tentatum fuerit, usque ad Benedicti XIII Pontificatum et Caroli VI imperium, quando ejusdem æquipollens canonizatio ad finem tandem feliciter perducta est. Ita denuo docet sanctissimus Dominus Benedictus XIV, loco mox citato sic prosecutus* : Sed cum ritus, sive semiduplex sive duplex ad libitum, importare nequeat canonizationem æquipollentem, quia non infert præceptum juxta ea, quæ in superioribus dicta sunt; perfecta idcirco canonizatio æquipollens S. Wenceslai constituenda in decreto edito tempore Pontificatus Be-

A Benedicti XIII, die XIV Martii MDCCXXIX, quo nimirum statutum fuit, prædictum Sanctum esse colendum in universa Ecclesia cum Officio, utique semiduplici, at de præcepto.

VITA

Auctore Christanno de Scala monacho, ipsius Sancti nepote ex fratre.

Ex editione Bohuslai Balbini lib. 1, cap. 10 Epitomes Rerum Bohemicarum.

CAPUT I.

Sancti natales et in ducatum successio : educatio : S. Ludmillæ cædes ab eo prædicta : gesta pro religione : ejusdem S. Ludmillæ translatio.

B

Ex pio patre impioque matre natus, in ducatum succedens

a b c

Post transitum [Spitignei *a*] frater ejus Wratislaus regni *b* suscepisse dignoscitur gubernacula, ducens uxorem, nomine Dragomir, ex provincia Slavorum paganorum, quæ Ztodor dicitur, Jezabeli illi assimulandam *c*, quæ prophetas malitia sua trucidavit; seu Evæ protoplasti uxori, quæ Cain et Abelem enixa est. Siquidem Dragomir peperit ex ipso principe natos binos, unum vocitatum Wenceslaum, alterum vero Boleslaum *d*.... Igitur, ut prælibavimus, cum prætatus dux Wratislaus in regno fratris sui defuncti succederet, firmato regno, basilicam in honore B. Georgii martyris statuit, sed morte præventus ejus consecrationem diu desideratam minime perspexit *e*. Filium vero suum ætatis præeuntis *f* Wenceslaum æstuantis animi in lege divina, litteris imbuendum tradiderat in civitatem, quæ Budecz vocabatur, ubi ab antecedente fratre suo Spitihnæo in honore Principis Apostolorum B. Petri consecrata inerat et inest ecclesia *g*.

d

e

f

g

primo educatur a S. Ludmilla avia sua,

2 Cumque sagax ingenio cuncta, quæ a pædagogo sibi tradita forent, Spiritu se inspirante, alte memoriæ traderet, genitore interim ex hac vita migrante annorum fere triginta trium, revocatur metropolitanam in urbem Pragam, sedemque in

C

h

paternam ab omni plebe sublimatur *h*. Sed quoniam pueritiæ vel adolescentiæ necdum perfecte florem mundaverat, inito cuncti satrapæ prudenti consilio, beatæ memoriæ Ludmillæ, Christi famulæ, Ducem ipsum rudem cum fratre suo Boleslao educandos commiserunt, donec illis robur ætatis, favente Deo, accresceret. Quo viso, mater supradictorum puerorum, quæ viduata viro, solio ejusdem utebatur, diabolo instigante, totum venenosi pectoris animum in famulam Dei Ludmillam accendit, malisque suspicionibus arctatur, æstimans ob educationem Juvenum, quos socrui suæ cunctus commiserat populus educandos, se regno rebusque privari, illamque sibi dominatum nanciscituram universum ; initoque perversissimo cum viris Belial consilio, toto annisu eam extinguere molitur.

deinde ab ethnica Dragomira matre,

3 Venerabilis autem et devota Christi famula Ludmilla, hoc agnito, humilitatis atque patientiæ arripiens arma contra arrogantiæ stimulum, per internuntios mandare studuit nurui, inquiens : Non aliqua regni tui portio male blandientis cupiditatis animum invasit meum, neque tui dominationem cupio ullam habere. Recipe Filios tuos, et, ut animo

libet, regna cum illis, mihi vero libertatem concede D serviendi omnipotenti Christo, quocumque locorum placet. Verum... mitissimam atque benignissimam precem S. Ludmillæ ductrix, nurus videlicet sua, non solum suscipere, verum insuper audire contempsit. Quod cernens Christi famula,... a civitate metropolitana se cum suis auferens, castellum quoddam haud longe, cui vocabulum inest Tetin, adiit i....

A. CHRISTAN-NO.

i

a qua, ut sanctus Adolescens divinitus didicerat,

4 Beatus Wenceslaus vero, teneræ licet adhuc ætatis esset. cum matre degens etiam spiritu prophetiæ in illis tunc diebus claruit, cunctaque, quæ ventura erant, Christo Domino sibi revelante, cognovit aperta visione. Noctis conticinio, forte cujusdam presbyteri Pauli, qui sæpe memoratæ B. Ludmillæ lateri devote inhærens, devotissime obsecundabatur, atrium, quod amœnis et vastis ædium muniebatur ambitibus. sub sancti Deoque pleni Wenceslai carissimo * obtutu omnium mœnium cultu defectum et humanæ possessionis habitatione omnino comparuit alienum. Quod videlicet ipse, pulsa somnii carnalis gravitate, cordis speculatione pervigili excitatus, quibusdam, quæ visa sunt, prudenti sermone innotescens, subindeque, quod verius futurum, edita ante pronuntiasset ostensio, E prophetanti ore edisserens, convocatos hujusmodi dictis alloquitur. Sero me accubante, dulces amici, vosque o familiares clericuli, noctis silentio gravis et alta sustulit visio ; quomodo Pauli presbyteri porticum tota ædificiorum sublimitate ac hominum cultu videbam penitus desolatam.

* an. clarissimo ?

prædixerat atque, S. Ludmilla necatur,

5 Quo viso, mœstus dejicior, ac interna pro fidelibus sollicitudinis molestia consternor : sed tamen ut immensa omnium Cognitoris pietate in spe, qua credenti cuncta posse permissum est, transferor, hujus somnii veritatem, imminente jam casu pernoscendam, claræ solutionis interpretamenta ad certam rei extensionem explanare aggredior. Domorum namque visa destructio felicem aviæ meæ Ludmillæ, sanctæ ac venerabilis matronæ, portendit obitum, quæ videlicet matris meæ, tam genere quam operum etiam inquinatione gentilis, furiali cum aliquot ministris, ad scelus æque paratis, facta conspiratione, non multum hinc processuro tempore dandum, irruentibus perversorum armis, pro Christiani nominis ac fidei professione corporis crudelem subibit passionem. Porticus autem, ut visio testatur, Pauli deserta amplitudo cleri nostro inclusi tutamine miserabilem prætingit a regno expulsionem, totius- F que constantiæ non debitam amissionem.

et expelluntur clerici.

6 Enimvero execrabilis memoriæ genitrix mea sectæ vitali, quam pro toto posse confiteri, colere cordetenus, sequi et amare insto et posthac aliorsum irrevocabilis instabo, mordaciter invidens, eosdem diversorum clericos ordinum, quia mecum sentire non negant, ope terrena privatos, regno severius ejicere molietur. Hac denique sagacis conjectura prædivinationis mens veri conscia minime frustratur ; sed, ut interpretationis congrua sonuerunt indicia, erga jam scriptæ peremptionem matronæ clerique longo adjacentium ambitu religionum in ejus subjectionem, imo in ditissimam largitatem se prompte concedentis, ferocem expulsionem, ordine incorrupto, non longe post cuncta jam fuisse impleta, constat *k*... His ita gestis, annuente Christo, olim electus dux B. Wenceslaus annos pueritiæ transcendens, gratissimo flore juventutis nitescebat, cuncta, quæ a pædagogo apicum sibi tradita fuerant, alta memoria revolvens, animo æstuanti opere implere cupiebat, quod aure perceperat.

k

Ipse a pietatis officiis per eumdem

7 Quapropter genitrix ipsius perfida cum quibusdam sibi assentientibus filiis Belial, invidentes actibus illius studiisque sanctissimis, inito invicem con-

AN. CHRISTANNO.

A consilio, dixerunt: Heu! quid agimus, quove nosmet vertemus? Princeps siquidem noster, qui a nobis in regni fastigio sublimatus est, perversus a clericis, et seu monachus factus, per abruptam et assuetam vitiorum nostrorum semitam nos gradi non sinit. Et si hoc in pueritia vel adolescentia gerit, quid putas facturus est in juventute vel senecta? Ab illo ergo die nimis importuni esse ei cœperunt, nimis increpantes, aliaque perplura importuni illi ingerentes scelera. Quæ cuncta Vir Deo charus armis fidei repellens et clypeo se patientiæ muniens, animo illæso perferebat. Siquidem et clericos ejus et quosdam Religiosos, quorum doctrina ipse pascebatur, insidiis assiduis impii appetentes trucidare moliti sunt, minisque maximis terruerunt, quod nemo illorum ad eum accessum quiret habere.

diu frustra prohibitus, excusso ipsius dominatu,

8 Ipse vero cunctorum horum scius cum sibi fidelibus viris occulte posterulas agens *l*, ruente sole in occasum, clancule clerico quolibet accersito, cuncta, quæ sibi proficua erant, nocte addiscens, crepusculo illucescente, didascalum, seu sibi carum clericum, latenter abire sinebat, codicellulumque *m* suum occulens subque tegmine gestans, ubicunque B locum quietis reperiebat, eum cum diligentia lectitabat, et cum gemitu interno de duritia cordis populi sui et cæcitate vel incredulitate dolebat nimium. Tandem confortatus a Deo et virtute se præcingens, matre sua universisque primariis accitis, ut decuit, increpavit, quemadmodum liber Sapientiæ testatur: Verba sapientium quasi stimuli, et velut clavi in altum defixi. Sed B. Wenceslaus, Cur, inquit, filii sceleratorum et semen mendax, virique iniqui, prohibuistis me discere legem Domini nostri Jesu Christi, et obtemperare mandatis illius? Quod si vos tædet Christo servire, cur saltem cæteros impeditis? Ego vero, si hactenus vestra sub providentia vel potestate degi, amodo tamen illud respuo; Deo omnipotenti syncero animo servire cupio *n*.

eamdem cum suis asseclis seditiosis

9 Orta est postmodum pro ejusdem rei caussa variisque rebus aliis dissidio prægrandis viros inter ipsos primarios, qui lateri Ducis religiosi inhærebant, et inter reliquos, qui partes nequissimas dominæ impiæ juvabant; divisique sunt consiliarii invicem et primates terræ, discordiarumque inter eos spinæ pullulaverunt ad sanguinis usque effusionem. Verum pars justorum, licet minima foret, prævaluit tamen adversus partem multimodam, ut semC per, iniquorum. Nam semper memoratus dux Wenceslaus solicitus de nanciscenda pace, Spiritu sibi sancto inspirante, corde consilium captavit, quo genitricem suam, quæ causa totius nequitiæ inerat, proturbaret e patria, quatenus ea prepulsa, cunctisque consentaneis ejus viris impiis, invicem furor discordiarum, sopiretur, paxque Ecclesiæ Christi accresceret, unum eumdemque Dominum cuncti possidentes, veram Christi doctrinam perfectissime addiscerent, dispositisque cunctis, quæ ad pacem regni pertinere cernebantur, proturbatis et expulsis filiis discordiæ, composita quiete, matrem rursus cum honore ad propria revocaret.

relegat, ac postea revocat: corpus S. Ludmillæ

10 Quæ cuncta, juvante se opifice Deo, et opere complevit. Nam matrem regno cum dedecore maximo pepulit, dignam ei ultionem omnipotente Deo reddente ob effusionem sanguinis innocentis B. Ludmillæ, quem sine causa fuderat. Sed quoniam timore casto, qui permanet in sæculum sæculi, plenus erat, memor præceptorum divinorum, quibus patrem honorare debemus et matrem, eam rursus tempore elapso reduxit; verum honore dominationis pristinæ caruit usque ad obitus sui diem. Sed hæc cuncta qualiter gesta sunt, ob sui enormitatem prætereuntes, cœpta prosequamur. Post multa adversa et incommoda pertulit, etiam Filii sui necem ab generato D suo juniore *o*. Recordatus deinde aviæ suæ B. Wenceslaus, quantæ sanctitatis in præsenti fuisset, quantæque claritatis meritum apud Omnipotentem obtineret, lacrymarum imbre infusus totus, inito consilio sacratissimo cum sacerdotibus et Religiosis quibusdam, misit eos in præfatum castellum Tetin, mandans eis, quo vel ossa seu pulverem consumptæ carnis digna translatione ad se usque perducerent; ipse vero, Spiritu sancto sibi revelante, paucis familiaritate junctis sibimet innotescens, certus erat, divina cooperante clementia, aliquid inibi legatos memoratos signorum haurire *p*.

Tetina Pragam transferri curat,

11 Repertum est autem corpus fœlicis et Deo devotæ famulæ Ludmillæ quartodecimo Kalendas Novembris, hora XII, feria quarta. Intulerunt eam Pragam die tertio, feria VI, XII hora ejusdem mensis, lætitia cum ingenti, gratulantibus cunctisque Christum laudantibus. Vehitores siquidem ipsius, urbi prius quam eam inferrent, ad Principem bajulos boni nuncii præmiserunt; qui venientes, sopori eum membra collocasse cognoverunt, eumque suscitaverunt lætum, taleque ei gaudium intulerunt, quod omnipotente Deo favente, corpus tantæ talisque matronæ, aviæ videlicet suæ, incorruptum repe- E rissent. Qui continuo surgens, ecclesiamque cum summa alacritate properans, Christo Domino grates immensas persolvit. Sole terram irradiante et jubare tenebras propellente, accito clero turbaque fidelium, processione cum ingenti obvius ire parat.

quod cum tumulare in ecclesia nondum consecrata

12 Occurrunt autem illi et fideles geruli, vehentes sæpe memoratam glebam S. Ludmillæ, quam statim sacerdotes et levitæ alacriter suis imponentes humeris, benedicentes Deum cum psalmis et laudibus intulerunt urbi, ecclesiamque ingressi, coram pavimento statuere *q*... Consilio dehinc Princeps inito cum sacerdotibus, plebe coram cuncta corpus ejus detexerunt, ut omnes fidem adhiberent, incorruptam eam a Christo Domino fuisse servatam.... Humo dehinc effossam *, compositamque * fossa, in eadem basilica tumulare eamdem conati sunt. Sed ex eadem fossa repente aqua inundavit; quod plurimi intuentes, mente captavere, eumdem sepulchri locum minime Christi famulæ placere *r*... Spatio dehinc temporis elapso modico, supradictus Princeps, Ratisponam missis legatis, pontificem ejusdem civitatis, quia erant Bohemiæ viri ipsius temporis parochiani sui, consuluit nomine Tutonem *s*, quidnam sibi agendum foret de supra notato corF pore.

* an effossa?
* an compositaque?

frustra tentasset, eadem per episcopum dedicata, feliciter perficit.

13 Qui *t*... in responsis hæc dicta mandavit, scilicet ut corpus... sepulturæ traderent, donec gloriam Christi cerneret. Quare ingenti zelo divino accensus Princeps præfatum antistitem humili prece exoravit, quatenus usque ad se dignaretur venire, ac corpus ipse sepulturæ daret, basilicamque, adhuc quæ benedictione pontificali carebat, dedicaret. Adveniensque in primis templum Domino consecravit: post hinc sex elapsis dierum circulis, suprafatum corpusculum tumulavit eodem in loco, quo aqua inundaverat. Mira, adque Christi famulæ declarandum meritum sufficiens res! videlicet, quod sacerdotibus in consecrato eam cupientibus tumulare loco, aqua exorta est; adveniente vero coepiscopo, sacraque basilica funditus consecrata, haud congrue satis. ut quæ fœlici conversationis suæ vita fruebatur feliciter, ut cum benedictione majore sepeliretur, quæ cum Sanctis ad Christi erat locanda dextram *u*. Rite his itaque peractis, coepiscopus remuneratus, ut dignum erat, a Principe, propria petivit.

AN-

A

ANNOTATA.

a *Quia Christannus SS. Ludmillæ ac* Wenceslai *Vitam et Passionem, quæ magnam partem mutuo connexa sunt, uno eodem continuato Opusculo complexus est, et nos totius lucubrationis Præfationem, quæque partim ambobus Sanctis communia sunt, partim Ludmillæ propria, jam dedimus ad diem* 16 *mensis Septembris; quo hæc colitur, hodie in Commentario prævio num.* 4 *monui, me hic toto cap.* 1 *tantum recensurum ea, quæ ad* S. Wenceslaum *proprius spectant, lectore pro ceteris remisso ad tom.* v *Septembris a pag.* 354. *Ceterum nomen* Spitignei, *Borzivoii sanctæque Ludmillæ filii, qui mortuo patri in Bohemiæ ducatum primus successit, claritatis gratia hic inserui uncis inclusum.*

b *Id est,* ducatus *Bohemiæ; constat enim apud omnes, Bohemiam tunc temporis regni titulo nondum illustratam fuisse.*

c *De hisce omnibus consule Commentarium prævium* § 2.

d *Quæ hic prætermissa sunt, habes in laudata S. Ludmillæ Vita num.* xi *et seq.*

e *De hac S. Georgii martyris ecclesia, additoque postea nobili parthenone, cujus prima abbatissa fuit Mlada,*

B *seu Milada, ipsius* S. Wenceslai *ex fratricida neptis, vide dicta in Commentario prævio ad Vitam S. Ludmillæ* § 6, *et dicenda hic inferius num.* 12 *et duobus seqq.*

f *Id est* natu majorem.

g *Adi Commentarium prævium num.* 39 *et* 40, *ubi de Budecio, Sanctique in eo mora aliqua annotavi.*

h *De tempore obitus Wratislai, Sanctique successionis in ducatum paternum vide dicta in Commentario prævio* § 3.

i *Quæ hic et duobus locis superius omissa sunt, habentur in Vita S. Ludmillæ num.* 14 *et* 15. *Adi etiam, si lubet, pro hisce omnibus Commentarium prævium ibidem* § 5, *et hodiernum* § 4.

k *In Annotatis ad Vitam S. Ludmillæ cap.* 2, *lit.* s *jam monui, hac obscura periodo indicari omnia, quæ sanctus Adolescens de aviæ suæ dira nece, clericorumque vexatione prædixerat, non multo post contigisse. Porro de tyrannico Dragomiræ regimine consule Commentarium hodiernum* § 4. *Omissa vero hic legere est in laudata Vita S. Ludmillæ, num.* 17 *et quinque sequentibus.*

l Posticum *hic per* posterulam *signatur. Ait igitur biographus,* S. Wenceslaum, *perfidæ matris suæ consilia*

C *elusisse, fidelium ministrorum opera clericos nocturnis temporibus per posticum intromittendo et ante diluculum remittendo.*

m *Id est, libellum, in quo seu preces seu Christiana præcepta monitave continebantur, quem occulere oportebat, ne matri innotesceret.*

n *De hisce ac sequentibus consule Commentarium prævium num.* 65 *et sequentibus.*

o *Ex hoc Christanni loco dixi in Commentario prævio num.* 147, *utcumque dubitari posse, an Dragomira in* S. Wenceslai *cæde partem habuerit, cum ea cædes inter adversa, quæ Dragomira passa fuit, a biographo hic numeretur.*

p *Hic prætermissa habes in Vita S. Ludmillæ num.* 26 *et sequenti: quæ vero ad hanc translationem spectant, in Commentario prævio ibidem* § 5, *et in hodierno Commentario item* § 5.

q *Pro hic ac mox infra omissis adi Vitam S. Ludmillæ num* 28.

r *Adi laudatam Vitam num.* 29.

s *De tempore, quo Tuto in Ratisbonensi ecclesia sedit, egi in Commentario prævio num.* 112, *et in Commentario prævio ad Vitam S. Ludmillæ num.* 62 *et* 63. *Ceterum recte ait, Bohemos eo tempore Ratisbonensis diœcesis fuisse, cum proprium episcopum non habuerint ante annum* 971, *quo primum illis concessit* D *Joannes XIII Pontifex, ecclesia Pragensi SS. Viti et* Wenceslai *in cathedralem erecta.* A. CHRISTANNO.

t *Quæ hic ac paulo post resecui, vide in Vita S. Ludmillæ num.* 29.

u *Locum hunc vitiosum in Annotatis ad Vitam S. Ludmillæ cap.* 3, *lit.* s, *sic restituere conatus sum;* Mira, adque Christi famulæ declarandum meritum res sufficiens; videlicet quod, sacerdotibus in consecrato eam cupientibus tumulare loco (haud congrue satis, ut quæ fœlici conversationis suæ vita fruebatur feliciter) aqua exorta est; adveniente vero coepiscopo, sacraque basilica funditus consecrata, cum benedictione majore sepeliretur, quæ cum Sanctis ad Christi erat locanda dextram, *in eodem loco nulla aqua reperta est.*

CAPUT II.

Insignes sancti Ducis virtutes, et eximia in SS. Eucharistiam pietas: contemptus ducatus et vitæ monasticæ desiderium: ejusdem fraterno scelere cædes et sepultura. E

Igitur *a* composito confirmatoque suo regno *b*, opifice se juvante Christo, beatus dux Wenceslaus qualem se Christo exhibuerit, qualeque vas electionis semet præbuerit, mens, lingua, paginaque dicere deficit; simulque mole gravatus peccaminum pandere nequeo, Miles Christi quanta Domino militans, detrimenta zabulo intulerit, quantosve manipulos Christi in horreo ipsius fidelis servus aggregarit. Verum ut de multis pauca eloquar, a pueritia sua minime discedens a disciplina Domini, verax fuit in sermone, justus in judicio, fidelis in commisso, modum humanæ excedens pietatis. Cum enim quilibet reorum, in concilio judicum provinciaque ipsius adventus *c*, ab judicibus capitali addictus sententiæ fuisset, occasione suscepta qualibet, semet contrahens, occultabat, ubi valebat, memorans minarum Christi in Evangelio, qui minatur: Nolite judicare, ne judicemini; ne condemnate, ut non condemnemini *d*. Carceres, patibulaque antiquitus constructa, quæ usque ad hæc tempora inerant, destruens *e*, orphanorum, viduarum, pauperum, F gementium, sauciorumque indefessus existens consolator, esurientes satians, sitientes refocillans, nudos tegens, infirmos visitans, mortuos sepeliens, hospites et peregrinos, proximos ut proprios excipiens, presbyteros, clericos, aliosque monachos, ut Dominum, honorans, errantibus viam veritatis aperiens, humilitatem, patientiam, mansuetudinem, caritatem, quæ supereminet cunctis, observans, per vim fraudemque nulli aliquid subtrahens, exercitum non solum armis optimis, verum et indumento corpus ornabat.

a b Jam a juventute sua multis virtutibus præditus,

15 His et hujuscemodi virtutibus ab ipso tirocinii tempore insignitus florebat, crucemque Christi membris applicans suis, memorabatur divinorum præceptorum, per quæ dicitur: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. Siquidem in Quadragesimali vel hiemali tempore, per gelidum arduum callem, discalceatus gradiebatur de civitate in civitatem *f*, ecclesias Christi pedestris lustrans, ita ut vestigia ipsius cruore sanguinis madentia cernerentur, ciliciis et hinc ob ablutionem munditiæ servandam utens asperrimis nimis, quæ tempora usque ad hæc, ob reverentiam ipsius, velut nova servantur, assidueque laneis, ceu monachus, indutus tunicis ad car-

corpus suum inter aulæ delicias severe castigat;

A. CHRISTANNO.

A carnem, desuper vero optimis et regalibus amictus, splendebat coram Deo hominibusque; pabulo modico refocillans artus, pervigil assidue gratias soli immensas non cessabat agere Deo. At siquando illi, ut Principi, feras inter tantas *h* cubanti, contigisset sero hesterneque abundantem hausisse (morem extra solitum) potum, somno se excutiens diluculo, citissime properans * ecclesiam, quemcumque sacerdotum, seu clericorum inibi reperisset, optimo quocumque indumentorum sese exuens illique contradens, pedibus ipsius advolvebatur, obnixe postulans, quo pro semet attentius Christum Dominum exoraret, noxam quatenus illi hesterna nocte patratam clementer indulgeret.

h

* *adde* ad

panem et vinum ad Missas conficit, idololatriam evertit.

16 In officiis vero divinis tam assiduus inerat, ut quotidie oblationem suam, manibus suis confectam, Domino exhiberet. Nam in messis tempore, intempestæ noctis silentio, agrum petens proprium adibat cum sibi fidelissimo cliente (de quo postmodum præcipuum, et ad declarandum utriusque meritum, insigne exarabitur prodigium *i*) triticumque metens, humeris bajulans propriis, domum inferebat manualique terens mola, pistor ipse et dux farinam cribrabat, aquamque petens, itidem nocturnaliter hauriens, fatebatur in nomine Patris et Filii et

i

B Spiritus sancti. Quare etiam domum deferens prædicta, cum farinula miscens, oblatam conficiebat, vineamque properans, botros carpens, suisque illos manibus conterens, urceoque infundens, ad usum sancti conservabat Sacrificii *k*. Quia vero radicitus necdum avulsi fuerant paganorum superstitiosi ritus, dum plurimi ad immolandum dæmoniis nefanda properarent sacrificia, cibisque ex ipsis potibusque simul inquinarentur, numquam ipse horum consentiens contaminabatur; verum in cunctis se subtraxit occasione qualibet, carceres destruxit, patibula, supplicia, quæ usque huc inerant ad excruciandos homines funditus sua pietate evulsit *l*, fanaque profanorum terræ coæquavit.

k

l

Clericos advenus benigne fovet; malos corripit,

17 Qua opinione Christicolæ exhausta, ad invicem velut apes ad alvearia, haud secus sacerdotes, levitæ, plurimique famuli Dei confluunt, Bavariorum, Suevorum, aliarumque provinciarum locis, reliquiis cum Sanctorum, bibliothecis plurimis, quos cunctos honore cum ingenti suscipiens, animoque gratanti amplectens, obsecundabatur, uti decebat, tribuens abunde auri vel argenti copiam, trusina *m*, mantiperiaque *n*, vel vestimenta hilariter largiens, cunctisque, prout opus erat, serviens,

m n

C universis de didascalis his in doctrina mirantibus ipsius *o*, ut cum Psalmista proclamare cerneretur: Super omnes docentes me intellexi, quia mandata tua meditatio mea est; mente in cujus sola pretiosæ fulgebat claritas margaritæ. Cui etiam Dominus pietatis gratiam quam plurimam conferre dignatus est, ut in plurimis quoque victor prælüs existeret. Procerus vultu, castitatem amplectens, quamvis hæc rara vis * uxoratis matrimonio *p*; præsentem inhians finire vitam. Blandum semper cum mitibus habens colloquium, cum immitibus vero et vagantibus, crapulisque seu potibus deditis, vel a doctrina seu tramite recto deviare cupientibus, zelo accensus divino, si haud illos aliter apprehendere valuisset, saltem mensæ suæ occasionis accersitos gratia, flagris verberabat ingentibus *q*.

o

* *forte* viris

p

q

multos Deo lucratur, ecclesiam S. Viti ædificat:

18 Semper contra antiquum hostem scutum sumens fidei, cumque framea Spiritus sancti, quod verbum Dei est, incessanter aereas expugnans mundi hujus potestates. Erat enim sine querela cultor Christi verus, multos secundum Apostolica præcepta arguens, obsecrans, increpans indefesse: cunctos ad cœnam veri invitans Patrisfamilias, faucibusque exemptos a diaboli in gremio sanctæ

D collocans matris Ecclesiæ; divinis assidue refocillabat alimentis. Gratia deinde divina cordi ejus inspirante, templum Domino in honore B. Viti martyris condere meditans, legatos allegat Ratisbonensem ad pontificem *r*, in cujus, ut diximus, tunc temporis Diœcesi constabat Bohemia, secundum statuta Canonum, ut licentiam illi pontifex tribueret ædificandi basilicam; Pater, inquiens, meus templum in honore olim statuit B. Georgii; egomet vero licentia cum vestra eodem gestio condere more in honore beati Christi martyris Viti. Quibus auditis venerandus pontifex, gratiarum cum actione Christum ad Dominum extendendo manus profatur: Filio meo fœlicissimo Wenceslao hæc redeuntes mandata referte: Ecclesia tua jam venustissime ante Dominum constructa exstat *s*. Quibus auribus Princeps captatis, exhilaratur corde: fundamenta mox jecit ecclesiæ, partesque optime locavit.

r

s

fratri ducatum tradere et Romæ monachum induere statuit;

19 Nec his contentus, verum limina beatorum apostolorum Petri et Pauli Romæ adire voluit, quo Papam illius temporis expeteret, quatenus eum monachicis indutum vestibus tonderet in clericum, proque Dei amore principatum relinquens, fratri suo (heu nimium sæcularibus intento actibus) con-

E traderet; ipseque pacifice degens, oviculas aliquantulas Christo Domino congregaret. Quod et opere implesset, nisi illum prænotatum basilicæ impediret opus. Verum inimico humani generis, ipsis ab exordiis impugnante fidelium turmas, dum invincibilem Famulum Christi totus evincere nequit, arma ad antiqua vertitur, fidem Christianam evertere nitens. Nam fratrem ejus minorem, quem et in anterioribus eum coæquavimus *t*, et paulo post mentionem fecimus cui relictis cunctis sæcularibus pompis, universa disponebat tradere, consiliis malignorum præventum quam plurimis, qui se dolebant assueta relinquere, et illicita agere minime licere *u*, in Fratrem suum sanctissimum arma odii necisque exacuit. Quorum cunctorum ipse, Spiritu sibi inspirante almo, præscius, velut cervus aquarum fluenta sitiens, haud aliter martyrii exoptabat adipisci gloriæ palmam; verumtamen minime fratris sui de manu (interitum perennem metuens ejus *x*) in Christo semper fiduciam habebat.

t

u

x

fraterno convivio, ubi sibi struclas insidias norerat,

20 Agebantur vero hæc temporibus Henrici regis Saxaniorum, qui primus inter ipsos, Christo sibi propitio, diadema imposuit *y*, cui fœlix idem amicus jungebatur assidue. Ergo ut cœpta insequamur, Boleslaus domum propriam, seu tectum habens in urbe, cognomine vocitatam suo *z*, undique jam jaculis diaboli sauciatus, cupiditateque regnandi accen-

y z

F sus, dum solemnitas beatorum Cosmæ et Damiani martyrum, quæ biduo beati Michaelis archangeli colitur, instaret inibi, quo in honore eorumdem Sanctorum consecrata habetur ecclesia, capiendæ occasionis causam ratus, præfatum Fratrem suum fœlicem dolose ceu ad convivium accersit *aa*, sed, ut revera patuit, potius ad immolandum; quæ cum tam sibi notissima forent, quamvis cum animo intrepido manens, cunctos sibi familiaritate, amicitiaque junctos exosculatus, ultimumque vale faciens, profectus est, armis munitus fidei. Quo cum pervenisset, cuncta sibi dupliciter parata reperit: convivium scilicet ingenti cum apparatu, invictorumque validam armatorum occultorum manum. Ecclesiam deinde petens, Missarum solenniis rite peractis, Deo, sanctisque Cosmæ et Damiano, quorum festiva anniversariorum celebrabatur dies *bb*, semet commendans, domum convivii lætabundus ingreditur; cumque jam residentium corda malevolorum, olim infecta felle homicidii, cibis, potibusque incalescerent, abconditum paulisper vulnus aperire cœpere.

aa

bb

21

A

Intrepidus interest; inde domum abiens, insistit precibus

21 Mucrones siquidem gestantes sub amictibus, post tergumque eosdem occultantes, semper de ictibus meditantes, ter surrexere, terque identidem resedere, gubernatore Deo Patre illud eos vetante, uti forsan crastinum sanctificare optante diem, a solenniis vacantem *cc*. Sanctus igitur bacchantes cernens ipsos, intrepidus persistens, mensam quantocius sustollere acceleravit. Secedentemque paulisper a convivii loco amicorum ipsius unus aggreditur, inquiens : Equum præparo en tibi occulte, quo ascenso quantocius ab his discedere, mi Domine, tenta ; imminet enim mors tibi. Cui nec ad punctum acquiescens, rursum locum convivii petens, calice accepto, pocula coram omnibus portans, alta profatur voce : In nomine beati archangeli Michaelis bibamus hunc calicem, orantes et deprecantes, quo animas nostras introducere nunc dignetur in pacem exultationis perpetuæ. Cui cum quique fideles respondissent Amen, hausto potu, universos exosculans, hospitium repetit, et membra delicatissima quieti indulgens, ac Deo teste precibus et psalmodiis diu insistens, tandem fessus quievit. Advenit et tempus celebrandarum vigiliarum, quibus beatus Vir, ut semper, devotus interfuit.

Vir pietatis officiis assuetus.

B

22 Sane in tantum sancta anima Christianæ religionis et Ecclesiastici propositi vigori favebat, ut, quod per fectissimorum monachorum dicimus esse insigne, totam veteris Testamenti historiam in ipsis vigiliis coram se legere suo tempore suos compelleret. Sed et sacrosanctis diebus, (Paschæ dico et Pentecostes Sabbathis) quando baptisma generale celebrari solet in sancta Dei Ecclesia, ut nil ex iis, quæ Dei sunt, sibi deessent, si parvuli scrutiniorum tempore *dd* non inveniebantur, mittebat ad forum, et pueros, quotquot venales manus vendentis attulerat, pro solius Dei amore sibi emebat, et ita Deitatis operationi operam beatus spiritus dans, nunquam quidquam consuetudini divinæ deesse sufferebat. Legis hæc, pontifex alme *ee*, et quæ vix ipsos summi Dei gratia in Ecclesia viros implere potuisse noveras, laici ordinis Virum, et eundem Ducem et præpositum unius gentis, quæ et gentium ferox ipsa natura habetur, adimplesse, tenuisse, miraris. Oro pro ingenito tibi sapientiæ fonte, patrum fœlicissime, mecum et scripta et scribenda laude digna extollas, quia sicut jusseras, præter ea, quæ tuo ore audieram, aut mecum a fide et sanctitate plenus, vera compereras, aliqua stylo perstringere omnino refugio.

C

Postridie summo mane ecclesiam adiens,

23 Sed cœpta ut prosequamur ; beatus Martyr, mox gloria honoris et operis perseverantia coronandus, ut diximus, matutinam laudem Deo redditurus, ecclesiam matrem petit. Hac autem gratia Vir æternæ memoriæ florebat, ut nulli esset dubium, eum ante lucem, vota ut persolveret sanctitatis, januas aditurum, et hanc horam alter Cain postulans, neci peragendæ opportunam existimabat. Ecce video, quia quidquid unquam sanctarum Scripturarum pagina implendum nunciaverat, usque ad unum jota consummabuntur ; quæ et male agentibus alludit, cum dicit : Omnis, qui male agit, odit lucem. Ante noctem siquidem frater sancti Martyris, non jam frater sed perversus parricida, presbyteros ecclesiæ Cosmæ et Damiani invexerat *ff*, ut venienti quidem ecclesiam ingredi omnino negarent ; ne forte militibus ejus fidelibus, seu camerariis *gg* ejus, qui adhuc lecto detinebantur, vel populis supervenientibus, liberaretur, et ne sanguinis effusione, et sceleris opus ecclesiam infœdare, et infringere videretur. Dum ista scribo, ecce ad mentem venit Judæorum iniqua aggressio, qui quidem in ingressu prætorii Pilati contaminari, sed mortem Domini non pertimescebant ; sic et iste proprii Germani infœlix carnifex, parietes ecclesiæ sanguine polluere timet, qui manus a fraterna cæde non abstinet. Tuo, omnium hostium severissime, verbo condemnaris, et confoderis, qui eo, quem fundis, cruore loca sancta infici perhorrescis ; sed factum est, ut jusseras.

D

A. CHRISTANNO.

fratrem ex insidiis obvium habens, amice amplectitur,

24 Nam pretioso Martyre ante Matutinarum laudem * ecclesiam properante, cupientique ante popularem strepitum Deum Patrem in cubiculo sui sanctissimi cordis secretissime exorare, interim fraternæ insidiæ præparantur, et gladius ad victimam Christo præparandam exacuitur. Sed quid dolorem cordis, quid lacrymas oculis congemino, dum mortem Justi, transitum Innocentis multis sermonibus cogor enarrare? Habet certe plurima verba dolor ingens, sed passionem sancti Martyris avide scire cupientibus ne diu differam, surgit mox victima Christi futurus B. Wenceslaus, ecclesiam sancto suo illo more properare sitiens, * orationi sibi prolixiori secretissime procumbere * liceret, priusquam popularis adventasset conventus ; et ut pastor bonus cum grege communes Matutinarum laudes vel audire vel percantare cupiens, insidiarum mox laqueo præpeditur. Nam presbyter illius ecclesiæ unus ex his, a quibus egressa est iniquitas a Babylone, mox ut Virum Dei adventantem perspexit, secundum jussionem malignorum ecclesiæ januam clausit. Insurgunt et paratæ insidiæ, frater videlicet et omnis ejus armatura. At videns fratrem Dei electus Miles, cum gratiarum actione collum ipsius brachiis amplectens, ac deosculans, salutat dicens : Bene semper valeas, mi frater, et bonis vitæ hujus ac futuræ locupleteris, et te Christus in suo æterno convivio recipiat, qui me heri tanta plenitudine et meos refecisti !

* *adde* ad

* *adde* ut

* *i. e.* incumbere

E

sed ab eo et conjuratis multis vulneribus conficitur ;

25 Ad quæ ille superbo spiritu, et torvis oculis, erigens ensem manu, quem occulte gestabat sub chlamide, respondit : Heri quidem, prout tempus dedit, nunc autem sic frater Fratri ministrabit ; et vibrans in capite ejus ferit gladio, vixque sanguinem, virtute Domini favente, elicere potuit. Tanto horrore enim miser percussus fuerat rei magnitudine, ut etiam secunda vice feriens, nihil viri fortis se posse agere miraretur, cujus nudum sua manu ensem B. Wenceslaus, captans, quam pessime, inquit, agis, vulnerando me ! Cum vero eum cerneret a cœpto minime desistere opere, tandem ipsum, ut aiunt quidam, arripiens pedibus suis substernens, Eia, inquit, perdite tuo judicio, vides, * ut bestiarum minimam manu propria te conterere valeam ; sed absit dextræ Servi Dei, ut unquam fraterno cruore maculetur, gladiumque, quem abstulerat, fratri restituit, manum ex eo jam sanguinolentam ferens, ecclesiam velociter properans. Ille vero infelix voce grandi vociferans, eumque persequens : Mei, inquit, mei ubi estis ? Domino vestro quam pessime succurritis, et ei in angustia constituto misere subvenitis ! Tunc omnis malignorum chorus de lateribus profugi cum gladiis et lanceis multis prorumpentes, vulneribus gravibus laniantes, interemerunt ante januam ecclesiæ *hh*. Tunc etiam sancta anima in campo certaminis hujus vitæ liberata ergastulo, sanguine laureata, victrix migravit ad Dominum iv Kal. Octobris, cœlo gaudente, terra plorante, anno Dominicæ Incarnationis DCCCCXXXVIII *ii*.

F

* *adde* quod

et tumulatur ; sanguis a parietibus frustra abluitur.

26 Ejusdem exanime corpus, matris imperio, quam nuper, peccatis ipsius exigentibus, pepulerat, rursumque in pace pro Christi amore revocaverat, quibusdam cum fidelibus rapientes, in tumba tandem projicientes, humo cooperuerunt, non ut decebat Martyrem, sed ut assolet quisquam honoris aut beatitudinis mortalium ; sed ille beatus Miles ex pœ-

A pœna et contumelia munerosiorem * surget ad gloriam, et quanto vilius a filiis diaboli et membris ejus Martyr pretiosus tractatur, tanto carior Domino suo et concivibus cœlorum præsentatur, efficitur socius angelorum, consors Apostolorum, cohæres martyrum, jungitur quieti confessorum, virginum integritati kk, possidetque coronam æternæ viriditatis, et pulchritudinem perennis amœnitatis. Sicque ducatu terrenæ nobilitatis, quo quondam strenue pollebat, contempto, regnum cœleste Dux et Martyr verus intravit ; sed nos tantæ siccitatis, et rusticitatis hæc sapientioribus relinquentes, ad simplicem miraculorum ejus historiam scribendam stylum vertamus. Sanguis beati Martyris, qui ab impiis impie effusus, et in terram, et per parietes sparsus, lotus est aqua et abstersus ; sed die altera, qui parietem laverant, ingredientes, acsi nunquam aquam immisissent, reperiunt prædictos parietes et terram sanguine infectam, quod rursus abstergere festinant. Hoc etiam facto tertio, videntes se nihil proficere ll, discesserunt.

A. CHRISTANNO.

* an numerosiorem ?

ANNOTATA.

B a *Hic incipit Christannus solius* S. Wenceslai *patrui sui gesta referre, quæ nos continuato sermone sine ulla narrationis amputatione deinceps ex eodem recensebimus.*

b *Quod supra cap.* 1, *lit.* b *monui, paucis hic repeto: nempe vocem* regnum *tum hic, tum alibi pro* ducatu *usurpari, consentientibus omnibus, etiam iis, qui regiam dignitatem* S. Wenceslao *aliquando collatam crediderunt, eumdem nondum regem fuisse primis sui regiminis annis.*

c *Obscura hæc phrasis est* : *at credo* in... provincia adventus *illius hic idem esse, ac in provincia, in quam advenerat. vel in qua tunc præsens versabatur. Anonymus in Vita, quam sub Ottone II imperatore a se scriptam ait, eadem longiori sed vitiato sermone exposuit, cujus hoc compendium est. Si quando in publicis gentis conventibus, quibus Dux præsidebat, quidam accusarentur, quos ob atrocitatem criminum morte damnandos justæque legum judicumque severitati subduci non posse, noverat, ipse quampiam discedendi causam præfatus e consessu abibat, ne damnationi interesset, aut in ea partem aliquam haberet.*

d *Eadem habet anonymus mox laudatus. Porro indubitatum est, his Christi verbis apud Matthæum cap.* C 7 *minime prohiberi judicia publica, a legitima potestate de subditis ferenda ; licet* S. Wenceslaus *pro suæ conscientiæ teneritudine ac misericordia ista aliis committere, quam ipsemet exercere maluerit, quando de reis morte damnandis agebatur.*

e *Merito dubitari potest, an hæc non nihil exaggerata sint. Anonymus supra laudatus de carceribus destructis non meminit, sic tantum inquiens* : Ne tormentorum nefanda diutius monumenta excrevissent, omnia patibula, hominum suspendiis in ejus regni locis quam plurimis erecta, penitus dirui fecit.

f *Nempe per Pragam veterem et Parvam, opinor.*

h *Id est, inter proceres, tum temporis magna ex parte vel ethnicos, vel licentioris vitæ homines.*

i *Fuit hic* Podevinus *nomine, de quo multa diximus in Commentario prævio num.* 173 *et sequentibus. De eodem infra sermo recurret in hac Vita a num.* 32.

k *Vide, quæ de quadam traditione mihi non probata de loco, ubi ista fecerit religiosissimus Princeps, observavi in Commentario prævio num.* 261 *et sequenti ; de re tamen apud omnes constat.*

l *Eadem fere dixerat superius num.* 14 : *quæ nescio, cur hic repetantur.*

m *Cangius in Glossario ad vocem* Crusna, Crosna, Crusina *monet, hoc loco apud Balbinum perperam legi* Trusina *pro* Crusina, *ostenditque, vestem pelliceam designari. In Vita MS. ex codice Bodecensi cujus auctor multa ex Christanno mutuatus est, revera pro* trusina *legitur* Crusinas.

D

n *Idem Cangius, hunc ipsum locum solum laudans,* Mantiperium *per* Mantum (*id est* pallium) cum pera *interpretatus est. MS. Bodecense mox laudatum pro* mantiperia *habet* mancipia.

o *Suspicor, phrasim hanc sic restituendam esse* : Cunctisque, prout opus erat, serviens de universis ; didasculis his in doctrina mirantibus ipsius etc.

p *Noli hic suspicari,* S. Wenceslaum *uxoratum fuisse, quem in cœlibatu ad mortem usque vixisse, constat. Quapropter non dubito, quin biographus his verbis Sanctum laudare voluerit, quod ipse, dux juvenis virginitatem suam in cœlibatu studiosissime servaret, cum etiam inter uxoratos, qui concupiscentiæ remedium in matrimonio habent, multi illicitis carnis illecebris sese inquinent.*

q *Minus hæc in mitissimo Principe mirabimur, si ingentem ejusdem pro divinis legibus zelum et antiqua illa inculta tempora, quibus Bohemia e gentilitatis barbarie nondum tota emerserat, consideremus.*

r *In Commentario prævio num.* 122 *et* 123 *dixi, non satis constare, cujus nominis is episcopus fuerit. Ibidem etiam a num.* 120 *de tempore conditæ istius ecclesiæ pluribus actum est.* E

s *Balbinus credidit, hisce verbis insignem Pragensis ecclesiæ S. Viti prærogativam latere, nimirum ejusdem consecrationem ab ipso Christo Domino factam ; quod ego quidem ex iis nequeo eruere. Consule Commentarium prævium num.* 126 *et sequentibus.*

t *Haud dubie legendum est* : Quem in anterioribus cum eo æquavimus. *Verum, quid hisce sibi velit biographus, non capio. Egit autem de illo, nempe Boleslao, supra num.* 1, 2, *ac mox hoc ipso num.* 19.

u *Hinc patet, veram* S. Wenceslai *cædis causam fuisse odium, quo impii subditi ipsius religionem pietatemque persequebantur. Adi Commentarium prævium* § 8.

x *Hæc apud Balbinum sic interpuncta leguntur* : Quorum cunctorum ipse, Spiritu sibi inspirante almo, præscius, velut cervus aquarum fluenta sitiens, haud aliter martyrii exoptabat adipisci gloriæ palmam. Verumtamen minime fratris sui de manu interitum perennem metuens, ejus in Christo semper fiduciam habebat. *Ego interpungenda existimavi, sicut edidi; ut sensus sit,* S. Wenceslaum *ad martyrium, quod sibi instare, divinitus cognoverat, Christo fretum, toto corde anhelasse ; maluisse tamen, ne id a fratre suo fieret, ne hic æternum animæ interitum incurreret.* F

y *Designatur hic Saxonum dux Henricus, cognomento* Auceps, *qui e ducibus Saxoniæ primus Germaniæ rex creatus fuit. Ab hoc Germaniæ rege sanctum Ducem* Wenceslaum, *in Pragensi urbe obsidione cinctum, et se cum gente sua dedidisse vectigalem, ex Witichindo monacho Corbeiensi aliisque probavimus in Commentario prævio num.* 82 *et sequentibus. Verisimile est, hæc adversa a Christanno prætermissa fuisse, quia sancto Principi indecora haberi poterant apud eos, quibus mundana præplacent. Sunt etiam, qui dicunt,* S. Wenceslaum *ab eodem Henrico, vel ab ejusdem filio ac successore Ottone I dignitate regia, aliisque eximiis donis honoratum fuisse ; quod utinam certioribus testibus probatum legissem ! Adi Commentarium prævium* § 6.

z *Id est,* Boleslavia, *de qua plura diximus in Commentario prævio num.* 150 *et sequenti.*

aa *Alii in Commentario prævio num.* 152 *laudati aiunt,* S. Wenceslaum *ad convivium istud, a Boleslao ob natum sibi filium Strachyquam instructum, invitatum venisse. Ego Christanno malo adhærere.*

bb *Coluntur hi sancti martyris heri, sive die* 27 *Sep-*

A *Septembris, ad quem eorumdem gesta in hoc tomo illustrata sunt.*

cc *Id est, forte volente Deo diem posterum, qui nulli Sanctorum in ecclesia Latina sacer erat,* S. Wenceslai *martyrio cultuque consecrare.*

dd Scrutinia, *de quibus hic agitur, sunt* scrutinia, *id est,* examina catechumenorum, *qui diligenter instruuntur examinanturque, ante quam ad Baptisma admittantur.* Tempora *igitur* scrutiniorum *ea sunt, quæ huic instructioni et examini præstituta erant. Exempla multa dat Cangius in Glossario ad vocem* Scrutinia catechumenorum.

ee *Alloquitur S. Adalbertum, suum ex sorore nepotem, episcopum Pragensem ac postea martyrem in Prussia, cui hoc Opusculum inscripsit, ut videri potest in Commentario prævio num.* 2 *et* 3.

ff *Verbum* invexerat, *nisi error typothetæ sit, usurpatur hic pro* induxerat.

gg *Id est,* cubiculariis.

hh *Non igitur in domo Boleslai, non intra ipsam ecclesiam, sed ante hujus januam sive in ejusdem vestibulo Dux sanctus occisus est. Adi Commentarium prævium num.* 152 *et duobus sequentibus.*

ii *De die consentiunt omnes. Pessina in Phosphoro Pragensis ecclesiæ asserit, in MS. exemplari ejusdem* B *ecclesiæ metropolitanæ legi annum* DCCCCXXIX. *Alii etiam alium annum emortualem assignarunt. Mihi longe probabilius videtur, illum in annum Christi* 936 *incidisse. Vide disputata super hoc argumento Commentarii prævii* § 9.

kk *Observa,* integritatem virgineam S. Wenceslao *a biographo hic etiam adscribi.*

ll *De hujus sacri sanguinis vestigiis, post aliquot secula etiam conspicuis, legi potest Commentarius prævius num.* 179, 257, 259 *et sequenti : de ampulla vero eodem sanguine e terra collecto plena num.* 263.

CAPUT III.

Sancti Martyris amicorum cædes: parricidarum pœnæ: corporis translatio Pragam et mira integritas: Podevini mors et elogium: S. Wenceslai miracula: certamen cum Radislao, dum viveret.

C Sed iidem sancti Martyris necatores, ei, quem usque ad mortem persecuti sunt, nec mortuo parcere cupientes, cursu rapido civitatem Pragensem adeunt, et omnes amicos ejus, quos bonos bono adhæsisse credimus, diversa et crudeli morte perimunt, et infantes eorum vivos in profundo fluvii Wltaviæ *a* demerserunt; quos, quia participes fuerunt passionis, credimus et effectos esse gloriæ *b*, et eorum numerum et nomina, licet nos indigni præ multitudine eorum nesciamus, tamen Deum scire et elegisse vere credimus. Adunaverat autem Vir beatus, dum adhuc viveret, clericorum non minimam multitudinem et servorum Dei, quos persecutores sancti Martyris adeo persecuti sunt, ut vix in patria aliquis eorum remaneret, ut vere in hoc impletum cerneremus, quod de Domino specialius prædictum cognoscimus: « Percute Pastorem, « et dispergentur oves gregis. » Ecce autem, dum ad narrandum, quanta ira et vindicta Domini in hostes exarserit, stylus procedit, virtutem et mirabilia Divinitatis prædicare compellor, qui semper justissimus ultor adest, ut ea, quæ olim promiserat, fidelis sponsor adimpleat : « Mihi vindicta, « ait, et ego retribuam. »

Sancti interfectores, ejusdem amicos persecuti,

a

b

28 Pars enim illorum, qui in Sanctum Domini D crudeli animo consurrexerunt, vel qui solo assensu participes sceleris tanti extiterunt, a dæmoniis exagitatis per deserta fugientes, miserabili et digna morte multati, ulterius non comparuerunt; pars arida et sicca usque ad interitum permansit, alii autem ex eis latrantes rictibus ut canes, et stridentes dentibus, mortui sunt, omnisque eorum prosapies, eruta radicitus, ut ita fatear. Si qui vero supersunt, stipendiorum sibi victum manibus quæritant propriis. Requievit corpus beati Martyris in ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani humatum per tres annos. Postea autem revelatum est quibusdam servis Dei, ut eumdem Dei Servum a loco sepulturæ in basilicam transferrent S. Viti martyris, quam in metropoli Pragensi, Deo auctore, a fundamento construxerat, et ornamentis ecclesiasticis apprime decoraverat, in qua aliquando, dum fabricaretur, deambulando dixisse fertur versum Psalmographi : « Hæc requies mea in sæculum sæculi. » Et hoc ad laudem et gloriam nominis sui; et ad declarandum beati Viri meritum pius Dominus fieri dignatus est, quo sole clarius cunctis pateret gentibus, quod Deus omnipotens genti Bohemorum, jam dudum ad se conversæ, magnum sua pietate Patronum procurasset : confirmante Scriptura : « Quia in omni gente, qui « timet eum et operatur justitiam, acceptus est E « illi, » et quia « Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia. »

A CHRISTANNO.

misere pereunt. Dum Sancti corpus Pragam transfertur,

29 Nunciantur hæc fratricidæ illi, et quia Christianæ militiæ chlamyde erat obtectus, magnalibus Dei resistere non valens, quamvis sero cœpit mirari *c*. Tunc misit et noctu corpus sanctum transferri præcepit ea conditione, ut, si ante auroram in sedem sepulturæ sancta membra tradita non fuissent, quibus injunctum fuerat, omnes se gladio multandos non dubitarent. Venerunt igitur nocte, et sacratissimum corpus auferunt, quod plaustro impositum, usque ad rivulum quemdam, cui vocabulum Rokitzina est, perducunt. Et ecce aqua adeo excreverat, ut etiam ripas superans prata omnia occuparet, et nihil præter mortem spei dabat corpus sanctum advehentibus. Sed tali angustia constitutis, menti occurrit, ut ipsum sibi misereri deposcerent B. Wenceslai precibus, qui ut *d* idem Martyr transferretur, frequentissimis revelationibus dignatus est, et dicunt : O beate Martyr, quia tuæ jussioni devota mente studuimus, nunc omnes hostili gladio puniendi tradimur! Simul et laborant, ut pons qualiscunque fabricaretur. Dum hæc aguntur, respicientes, subito vident se plaustrumque cum corpore F pretiosi Martyris ea parte fluvii, qua ire disposuerant, constitutos *e*.

ad alterum trajiciendi rivuli ripam mirabiliter sistitur,

c

d

e

30 Quod videntes sancti Martyris ministri, Deum et Sanctum suum voce grandi et toto corde collaudant, qui famulos suos, in tali discrimine positos, tam potenti virtute liberaverat. Hinc pietas Domini, hinc meritum Sancti tali miraculo patuit, hinc gloria Dei, et hinc virtus Martyris declaratur, dum et corpus digna translatione veneratur, et exequiarum ejus bajuli tali virtute sunt liberati. Ad fluvium quoque properantes Woltavæ *f*, pontem fractum repericntes, ingemiscunt insuper et gravari ceperunt, ac omnino eum sustollere non valentes, rursus precibus insistunt, quo eis solita pietate succurreret, ne vitam præsentem amitterent, quoniam secundum edictum Principis gallicinium matutinum transibat. Mox se exauditos intuentes, sustollunt eum humeris, acsi nil oneris unquam habuisset, pontemque fractum sine obstaculo transisse se gratantur. Venerunt ergo sine aliquo obstaculo aut impedimento ad locum, quem sibi olim Sanctus præparaverat.

et per fractum Woltavæ fluvii pontem portatur;

f

31 Tunc quoque accenso lumine intuentes *g*, vi- g

A viderunt corpus ejus integrum, et omnia ejus vulnera sanata, præter vulnus illud unum, quod frater ejus crudelissimus capiti ejus inflixerat; et quidem quamvis sanus * foret, a reliquis tamen distabat, velut quodam limo albo contectus, quod etiam studuerunt abluere, similisque reliquis apparuit *h*. In eadem vero hora ferunt inter reliquos ejusdem sepulturæ procuratos, *, quendam venerabilis vitæ affuisse virum *i*, qui huic Sancto, dum hac lucis vita potiebatur, amicus fidissimus nectebatur, qui corpus sanctissimum dum per singulos palparet artus, manum Sancti, lachrymarum imbre perfusus oculis, manui suæ impositam *k*, leviter ungulas manus attrectabat, ex quibus unam vacillantem reperiens, lacrymosa ad socios voce profatur: Peccatoribus, inquit, væ nobis, quoniam corruptioni cernitur proximum fore sanctissimum corpus hoc: ecce enim et titubantes patent ungulæ. Quem reliqui increpantes, Quare, inquiunt, frater, talia profaris, ac intellectu capaci aut perspicis, aut obeditionis tuæ causa, qua fervebas, reliquias tibi sancti corporis impartiri cupis *l*. At ille pugno pectus tundens, Væ, inquit, væ, et existimo fore ita; apprehensaque rursus sanctissima manu, ungulam B repetendo egit, quam ita firmiter carni reliquæ hærentem reperit, acsi nulla vacillationis signa patuissent in ea *m*.

32 Auricula ejus, quæ funditus abscissa ictu gladii fuerat, atque a sorore ipsius, eodem revelante, inventa fuerat, sanissima, junctaque loco suo invenitur. Siquidem memorata venerabilis matrona, soror videlicet beati Martyris, Przibislawa vocabulo, ab ipsis cunabulis Christo Domino fuerat edocta servire Deo secundum documenta Evangelica sine querela. Postquam enim eam Dominus a jure maritali solverat, totam se mancipaverat Deo famulandam, æstuanti sitiens animo, velamine sacro contegi, die noctuque instanter orationibus, jejuniis, vigiliisque persistens *n*. Huic in visione B. Wenceslaus astitit et inquit: Auriculam etiam persequentes me absciderunt, quæ hactenus inter arborem, quæ ecclesiæ jungitur, parietesque ipsius ecclesiæ jacet, ex quo tempore abscissa fuerat. Hac comperta revelatione, matrona venerabilis, somno sese excutiens, ecclesiæque expetens locum, thesaurum auriculæ sanctissimæ, ubi et locata fuerat, reperit, eamque cum reverentia gaudioque magno C sumens, omnipotenti Deo gratias referens, monumentum Fratris domini sui ac martyris adiens, cum quibusdam fidelissimis maxima cum reverentia aperuit, auriculamque imposuit, et cum omni diligentia rursus clausit. Quæ post translationem glebæ ipsius venerabilis ita incorrupta, junctaque carni reliquæ, ut prædiximus, inventa est, acsi nec vestigium ferri unquam passa fuisset *o*.

33 Venientes ergo, quotquot adesse poterant, clerici et populi, cum hymnis et canticis condiderunt corpus sanctum in sarcophago, et sepelierunt in basilica S. Viti martyris, ubi Domino opitulante, meritis S. Wenceslai martyris multa et innumera operantur miracula ad laudem et gloriam nominis Christi Domini nostri. Celebratur autem Translatio ejus IV. Nonas Martii *p*, præstante Domino nostro Jesu Christo. Qui etc. Nunc Deo auctore, de novo Martyre sincere scire volentibus, nova miracula pandam. Post passionem et triumphum athletæ Dei gloriosi, propter excessum sideris in tota terra suo merito fulgentis, qui sibi olim, ut dixeram, devote adhæserant, vel quos ad serviendum Christo aggregaverat, partim ab impiis gladio necatis, partim fluviali sepultura iniquorum manibus traditis *q*, cæteris in omni orbe fuga dispersis, unus militum Podiven nomine, quem comparticipem et consocium universorum operum, quæ dudum a Martyre D gerebantur, fuisse diximus, et de quo promiseramus dicturos nos *r*, quod * manibus habemus, Domino suo ex hac migrante vita ad Christum, apud Theutonicos fuga labens, diu exulatus est *. Post vero ratus, pacem redditam patriæ, ad sua reversus, temporis aliquantum in propriis deguit, domi sese occultans. Qui quo amoris fervore, qua fidei integritate Dominum suum, dum vixerat, dilexit, dicerem, si res ipsa, quam scribere cupio, satis indiciis non fuisset. Hic quadam dierum secum dolorem, quem ex quo Seniorem *s* suum perdiderat, in ante habuerat, durius solito revolvens, assumens gladium, ad domum cujusdam festinus properat, quem caput persuasæ necis contra S. Wenceslaum conjurasse noverat, et cujus manibus eundem Beatum interfectum præcipue sciebat.

34 Et veniens, invenit eum in asso balneo, quod populari lingua Stuba *t* vocatur, recumbentem. Sed ille hunc venientem videns, more gentis salutare curavit, dicens: Salveris amice, salveris; hic vero, cujus præcordia dolor excoxerat, e contra respondit: Meæ salutis provisor Deus aderit, tu vero abhinc omni salute privatus, et in tuo peccato moriens, in æternum peribis. Et irruens interfecit E eum *u*, et fugæ præsidio sperans, se posse salvari, festinus exibat. Et silvam ingressus, dum jam securus procederet, mors militis et factum occisoris fratricidæ illi nunciatur. Et mox ipsis apparitoribus silvam circumdari fecit, et illico comprehensus, laqueo appensus est. Grande aliquid dicturus fateor, pro sui magnitudine me deliberasse, ut silerem, sed ora plurimorum scientium hæc, luce clarius, quam incessanter prædicant; me silere indignum putavi. Pependit ibi tribus annis; non avis, non bestia, non ipsa humanæ carnis assumptio et putredo in corpore ejus prævaluit, sed more viventis, ungues et barba excrevit, et capilli ejus usque ad summam caniciem albi effecti sunt. Tandem tædio victus ille fratricida, quia miraculum Deus ubivis gentium declarabat, in eodem loco eum humo cooperiri fecit. Sed nec ita opera Dei abscondi potuerunt quin ad manifestanda populis Sancti sui merita, lumen cœleste noctu a transeuntibus frequentissime super sepulchrum ejus accensum videretur.

35 Tam diu hoc actum est, donec undecumque advenientes, donaria offerre inciperent, et supra tumbam sepulti devotionis suæ munera darent, et vitæ suæ commoda Deo et occiso illi committerent. Post multum temporis viri illius ex loco illo sublatum F est corpus, et translatum cum devotione clericorum, virorum, mulierumque devotarum, et positum in cimiterio ecclesiæ S. Viti, ita ut S. Wenceslaus in ecclesia quidem et miles ille foris positus, sola maceria dividantur *x*. Et hanc illi gloriam fides recta acquisivit, in qua, dum advixit, Domino suo fideliter deservivit. Nam cum esset universorum dispensator inter tecta S. Wenceslai degentium, cunctos pene vernaculos extremos usque ad cocos, ita instruxerat, quod pene nullus curtensium *y* foret, qui psalmographorum hymnos canere, vel stylo exarare, ignoraret, vel aliquid ad ecclesiasticum ritum pertinens addisceret. Universos, ceu gnatos proprios amplectens, a cunctisque ut pater honorabatur. Si quando vero illi eleemosyna injuncta fuisset in dispendendis decem nummis, ipse pro fidelitate Domini sui addebat quinque. Quandoquidem videbantur *z* in triginta, vel eo amplius, alimenta pauperes distribui, quindecim ille addebat numerum. Quapropter et * Deo, secundum promissa ejus, Evangelicum audire meruit: « Euge serve bone, quia in paucis « fuisti fidelis, super multa te constituam; » et cum Domino carnali in gaudia omnipotentis Christi me-

A. CHRISTIANO. *atque a vulneribus, præter quam a fraterno, integrum deprehensum*
* *supple* locus
h
* *i. e.* curatores
i
k
B
m
adhærens etiam auricula, quæ abscissa fuerat.
n
C
o
in ecclesia S. Viti sepelitur Podivinus Sancti familiaris.
p
q
D
* *v.*
* *adde in exulavit*
s
occiso ipsius interfectore, suspensus
t
E
u
prodigiis dicitur claruisse.
F
x
y
z
* *t. v.*

A meruit intrare, manentia sine fine : lucernæque ardentes in basilica Sanctorum, uterque ubi quiescit, nocte visæ sunt, vocesque psallentium angelorum a pluribus inibi auditæ sunt frequenter *aa*.

Vincti in carcere invocato S. Wenceslao,

36 Igitur Sanctus ac sæpe memorandus patronus noster venerabilis Wenceslaus, licet cunctis se exorantibus, opem pietatis ac benignitatis impendat; præcipue tamen vinculatis seu carcere trusis suffragari non desistit. Nempe et hinc primum signorum ejus patuit misericordiæ prodigium post translationem corporis ejus venerabilem. Cum enim plurimi reorum, vinculorum nexibus ferreorum astricti, carceris publica [custodia *bb*] detinerentur patriæ secundum morem, ac multiplici pœna damnati, præter solam mortem nihil spei aliquis illorum haberet : quadam nocte inter ipsas angustias positi, Deo, ut id credimus, faciente, venit eis in mentem, ut B. Wenceslaum sibi misereri deposcerent. Domine Deus, inquiunt, per merita et orationes senioris *cc* nostri Wenceslai, tui sanctissimi testis, nos in tanta angustia positos tua illa antiqua virtute adjuvare digneris. Nocte sequenti, dum omnes in sæculo placida quiete pausarent, soli hi miseri, quid requies esset, nescirent, divina potentia, quæ tribulantibus pie adesse solita est, affuit. Et primum B quidem quasi sonus cujusdam tintinnabuli in auribus eorum sonuit, deinde lux cunctis miranda in carcere refulsit ; et subito lignum, quo pedes miserorum inclusi tenebantur, velut arcus se incurvabat, et mox omnes pedes suos a nervo extraxerunt.

divinitus liberantur, uti et gentilis, qui deinde baptizatus est ;

37 Videntes autem, Domini virtutem per merita S. Wenceslai adesse, confortabantur, jam spe salutis accepta, et continuata voce clamabant . Deus Domini Jesu Christi noster, adesto nobis servis tuis in te confidentibus, per merita et orationes S. Wenceslai, qui tui nominis amore ab impiis occisus est. Mox affuit Christi virtus, et uniuscujusque torques contracta cecidit de collo in terram. Et dimissi e carcere ambulantes per gyrum, narrabant ea, quæ suis oculis viderant, opera magna Dei, Hoc igitur miraculo pro sui magnitudine et gloria ubique diffuso, contigit, quendam paganorum in custodia detentum comperisse, quod S. Wenceslao maxima esset cura pro illis, qui in carcere religari solebant, liberandis. Quod audiens, quia ingenti erat necessitate constrictus, votum vovit, dicens : Si Deus S. Wenceslai, et Deus Christianorum me ab hac miseria sua bonitate eripuerit, et dignitati pristinæ res- C tituerit, credam in Christum Filium Dei, et baptismum salutis accipiam, ac religioni, pietatique Christianæ toto me animo permitto, et filium meum eidem Martyri æterno servitio mancipabo. Vix verba impleverat, et ecce omnia ferrea vincula ceciderunt, quem bis terque comprehensum repetitis.... *dd* vinculis injecerunt, sed ab hoc, sicut et antea, vincula et compedes ceciderunt. Cujus domini pro iterata miraculi reverentia, uti et gratiam Deo exhibentes, eundem liberum abire permittunt Qui dimissus, continuo sancta fide instructus et baptisatus est, et filium, quem voverat, Martyri tradens, postea multis annis supervixit.

item alii captivi ejusdem ope vinculis soluti.

38 Sed et alius quidam reus pari modo jussus fuerat in carcerem retrudi, qui S. Wenceslaum voce et frequentibus suspiriis, ut sui misereretur, invocans, sicut et a superiore, ita et ab isto cuncta manicarum et compedum argumenta ceciderunt. Quem increduli comprehendentes, peregrino pretio accepto, longinquis nationibus vendiderunt, nescientes Deum universæ terræ Dominatorem, et Domini esse terram et plenitudinem ejus, putantes etiam beatum Martyrem longe a se positorum preces exaudire non posse. Qui dum deduceretur, meritis B. Wenceslai subito ciderunt et catenæ

D de manibus ejus, et torques ferrea de collo ejus. Illi autem, qui eum emerant, quamvis gentiles forent, cernentes tanta mirabilia Dei, liberum eum abire permittunt. Post non multum temporis, princeps quendam alium in carcerem retrudi jussit; qui dum frequentibus suspiriis Dominum deprecaretur, dicens : Domine Deus, per merita B. Wenceslai adjuva me, quadam nocte contigit, ut inter ipsas angustias obdormiret. Qui, sicut moris est tribulatorum, statim expergescens, videt se stare extra civitatem in media platea, et neque compedes erant in pedibus ejus, neque torques in collo, neque catenæ in manibus ejus inventæ sunt. Et egressus ad vicarium *ee*, narravit, quomodo Dei virtute mirabiliter liberatus sit. Vicarius autem agnita Dei virtute et potentia beati Martyris in miraculis, reum libertate donavit.

A. CHRISTANNO.

Mulier cæca et debilis sanatur, solvitur captivus ;

39 Iterum de novo Martyre antiqua miracula vobis pro amore tanti Viri astantibus narrare aggrediar : In civitate Pragensi erat quædam mulier cæca et toto corpore debilis, quæ veniens ad ecclesiam S. Viti, prostravit se ante tumbam S. Wenceslai, et tam diu plena fide oravit, donec visum et totius corporis sanitatem recipere mereretur. Interea contigit, quendam a creditoribus comprehendi, et ferreis nexibus coarctari, quia fœneratoribus, quid red- E deret, non habebat, et fortuito hi, qui eum colligaverant, sub ecclesia, qua corpus B. Wenceslai servatur, ipsum sedere fecerunt. Qui in tali angustia constitutus, manus ferro oneratas ad cœlum elevans, et oculos versus ecclesiam dirigens, sic orabat : Deus, inquit, adjuva me per merita et intercessiones S. Wenceslai ! Dum hæc diceret, illico solutæ sunt manus ejus, et dimiserunt eum.

Suevus, prævia bina apparitione, ad ejus tumulum gressu donatur.

40 Fuit in provincia Suevorum vir quidam pedibus debilis, cui in somnis vir in vestibus albis apparuit, exhortans eum et dicens : Surge et vade in civitatem Pragensem in ecclesiam S. Viti, et ibi recipies sanitatem. Quo dissimulante, demum eisdem vestibus astans, qui et ante apparuerat, dixit ei : Cur non fecisti jussionem meam, et non venisti, ubi recepturus es gressum ? Ille vero, quasi in excessu mentis evigilans, grataner dixit : Eo, Domine. Et surgens baculo innixus, venit ad negotiatores, qui illuc disponebant : et data mercede, fecit, ut eorum auxilio usque ad locum prædictum perveniret. Et intrans in Sanctorum ecclesiam, coram omni populo in pavimento prostratus, longa oratione, meritis S. Wenceslai ut sui misereretur, Dominum flebiliter F exorabat ; et surgens ab oratione, per Dei misericordiam consolidata sunt genua ejus, agens gratias Deo et B. Wenceslao, ob cujus merita eum Dominus salvum facere dignatus est.

Reliquiarum ipsius fures subita morte puniti.

41 Harum et hujusmodi virtutum fama et gloria ubique Beati Martyris *ff* diffusa, cœperunt quidam animo instigari, ut reliquias beati corporis acciperent, et sibi retinerent, ac suis distribuerent. Quidam sane pro bona voluntate et bono animo, ut nomen Martyris passim diffunderetur, id agere nitebatur ; si qui autem malo animo aut cupiditate idem conabantur, vindicta eos sequens ulta est. Igitur soror ejus Przibyslawa, quantum humanus oculus potest præjudicare, sub sacro habitu sanctissime vivens, tali se facto commiscuit, habens adjutorium sui operis presbyterum ejusdem ecclesiæ Stephanum ; sed inclusus *gg* quidam juxta ecclesiam morabatur, cui quasi sanctissimo adhærentes, ejus consilio præcipuo id aggressi sunt. Quid plura ? condicta nocte veniunt, et extrahentes illum, participem sui facti faciunt, effodientes venerabile corpus, nequitiæ suæ initium sumunt. Nam presbyteri ejusdem filius *hh* satis irreverenter maxillam sancti Viri attrectans extraxit *ii*, et pallio illud

 in-

A involvit; reliquumque corpus iterum terra cooperiunt. Ipse vero ex reliquiis pro libitu suo partim sibi retinent, partim suis distribuunt. Sed ultio eos omnes protinus divina improvise assequitur. Quod quia nostris factum constat temporibus, plurimisque patet, surpervacaneum huic Opusculo credidi inserendum; hæc solum exaro, quod improvisa et insperata morte præventi, præsenti ex luce migrarunt.

A. CHRISTANNO.

Captivos ipsius ope liberatos, judicio ignis probatum.

42 Signum quoddam rudibus, quod nostris temporibus Christus omnipotens Deus Militem per suum dilucidare dignatus est, refero. Dum in carcere multimoda caterva hominum, quædam reatu suo, quædam vero accusantium obloquio, detentaretur et ibi diutissima servaretur custodia, fusis precibus ad Dominum, per merita S. Wenceslai liberari meruit, ipsius liberis gressibus statuere, quibusdam infidelibus suadentibus videlicet, quod aut virtute Dei, vel Sanctorum liberati forent, sed præventus pecunia custos carceris, eos, pluresque alios sæpe a vinculis solvisset, judicio divino examinari jussit *kk*. Igitur multimoda astante plebeica turba, ferrum igni positum candescit, custos carceris dijudicatur ferri nuda manu, imposito in rure termino *ll*. Ille B nil dubitans, verum in Sancti fidens merita, candente ferrum ab igni sumpsit, longeque e termino gessit, et ni ab aliis prohiberetur, tres fortassis vexisset metas. Hocque facto, omne scrupulum a cordibus cunctorum ablatum est dubietatis, laudantium et glorificantium Deum, quod non nisi misericordia sua et intercessione sancti sui martyris Wenceslai junctos* carceris solveret *mm*.

* *l.* vinctos

Miracula alia: Sanctus ipse, dum viveret,

43 Igitur si cuncta beati Martyris signa, quæ Dominus per eum demonstrare dignatus est, stylo comprehendere coner, lux mihi ante, quam pagina deficiet. Siquidem omnipotens Dominus ad laudem et gloriam nominis sui per intercessionem militis et martyris sui S. Wenceslai quosdam e carcere eximit, plures a vinculis, alios de cladibus vel diversis infirmitatibus exuit, de tribulationibus et necessitatibus variis, et ab inimicis visibilibus et invisibilibus liberat. In bello etiam concertantibus sæpe Deus hujus Sancti supplicationibus, miraculis, laudabilibusque factis sustinet, omnes Wenceslaum vocantes adjuvat. sicut ipsum non semel neque bis, dum pereat, vivis et claris signis adjuvarat *. Nam urbs quædam, Kurzim vocata, populosa dum erat, extollitur, atque principe, qui inerat, huic facto resistere moliebatur. C Sed dum utraque parte sat cædis factum fuisset, consultum mox omnibus placuit, ut, si quis Ducum, duobus tantummodo dimicantibus, victor existeret, ipse præesse deberet.

* adjuverat

in pugna divinitus protectus.

44 Dum procedunt duces, congredi volentes, Kurimensi cœlestis Deus cœlestes reserat visiones; Sanctum videlicet Wenceslaum, imaginemque Crucis sanctæ in fronte nitentem portare. Hæc ut vidit, longe abjectis armis, ad pedes ruit, protestabaturque nullum posse tum vincere, dum Deus vellet in tali signo juvamen ferre. Hunc talia narrantem in pacis oscula Dux sanctus sublevat, atque ipsum, civitatemque suæ ditioni pacifice firmat, donans illi civitatem regere, quamdiu viveret ipse *nn*. Vere crucem viderat, quia Christum imitabatur, feliciusque pervenit ad regnum, ubi Christus regnat cum Patre et Spiritu Sancto in sæcula.

ANNOTATA.

a Wultava *Bohemis, Germanis* Muldaw, *aliis etiam* Mulda *et* Multava *dictus, Bohemiæ fluvius est, qui in ejusdem limite Meridionali, qua Bavariæ adjacet, ortus et in Septemtrionem fluens, receptis aliquot* D *aliis minoris nominis fluviis, Pragam secat, cujus civitatem veterem impositus eidem celeberrimus pons lapideus cum minore conjungit. Denique Praga egressus, tribus circiter milliaribus Germanicis infra prope Melnikum oppidum Albi se miscet.*

b *Id quidem de multis horum verisimillimum est; at eorumdem nullus aliquo ecclesiastico cultu gaudet.*

c *Anonymus in Vita, quam sub Ottone II scriptam ait, tradit, translationem hanc a piis personis, quibus id per revelationem imperatum erat, factam esse inscio Boleslao. Alii eamdem solius Boleslai, fraternæ gloriæ invidentis, imperio adscribunt. Adi Commentarium prævium num.* 185 *et duobus seqq.*

d *Sic reposui, cum in editione Balbiniana* ut qui, *una vocula alteri perperam præposita, legeretur.*

e *Dissidet hic mox laudatus anonymus, qui ista sic exposuit:* Perveniunt ad rivum incedendo, supergredi animalibus, plaustrum ducentibus, nimia profunditate intransibilem naviculis et portu utrimque carentem. Stant quippe circumspicientes; pons undosa transgressione dissipatus; ligna ad ejus reparationem non inveniuntur. Dum in hac versantur angustia, subito erectis obtutibus, ecce mira Dei præsente virtute, plaustrum stat altera ripa, aquæ E humiditate intactum. Quo miraculo ipsi aliquantulum hæsitantes, transnatato super caballos rivulo, vehiculum sacro onustum prosecuti, ad locum prædestinatum citius applicant, ecclesiam cum sarcophago, Deum laudando, introeunt *etc. Duplici autem ex capite dissidet hic anonymus iste. Primo quod sacri corporis vectores in alteram ripam, non prodigiose translatos, ut habet Christannus, sed equis transnatasse dicat; secundo quod eosdem post hujus rivuli transitum mox usque ad ecclesiam S. Viti Pragæ perducat; cum Christannus illos, antequam ad eamdem ecclesiam pertigissent, simile periculum ad fluvium Multavam subiisse ac mirabiliter superasse, mox infra subjiciat.*

f *Idem hic fluvius est, qui supra* Wltava *scribitur, de quo vide annotata hic ad lit.* a.

g *Pervenerunt ergo ante solis ortum, ut a Boleslao sub pœna capitis acceperant in mandatis, teste biographo: at vide, quæ in Commentario prævio num.* 189 *et sequenti de ejusdem translationis adjunctis alii, nescio, quam vere, tradiderunt.*

h *Hic etiam dissonat anonymus supra dictus, cujus verba hæc sunt:* Foribusque diligentius obseratis, precibusque sinceriter effusis, sarcophagum aperiunt F et ecce corpus carnea adhuc mole integrum, et per cuncta vulnera sanum, apparentibus tantummodo plagarum signis in solum vulnus fraterno ense factum, quod se dehiscens sanguine visum est manare. *Ita ipse; at ego malo Christanno credere.*

i *Vocem* virum *reposui pro* dicunt, *uti manifesto errore habet editio Balbini.*

k *Ut vitiatam phrasim restituas, adde* tenens.

l *Hæc quoque periodus vitiosa sic post restitui:* Quare, . . . frater, talia profaris, ac intellectu capaci haud perspicis, quod obeditionis tuæ causa, qua fervebas, (*id est, ut desiderio tuo satisfaciat*) reliquias tibi sancti corporis impartiri cupiat.

m *Eadem iisdemque pene verbis legere est in alia Vita MS., cujus auctor fuisse dicitur Joannes Litomislensis ac deinde Olomucensis episcopus. Sed vide in Commentario prævio num.* 191 *et sequenti, quam ab his diversa recentiores enarrarint.*

n *De hac piissima matrona, quæ apud Bohemos nomen* Sanctæ *ac* Beatæ *etiam obtinuit, consule Commentarium prævium num.* 33, 34, 35. 177 *et sequenti.*

o *Hinc liquet, istam S.* Wenceslai *apparitionem, au-*

A *auriculæ inventionem, depositionemque in loculo contigisse, dum sacrum Martyris corpus in SS. Cosmæ ac Damiani ecclesia Vetero-Boleslaviæ etiam quiesceret. Neque probantur mihi, quæ alii in Commentario prævio num.* 196 *de his diversa scripserunt.*

p *Eodem die hujus Translationis memoriam in aliquot Martyrologiis ac Breviariis recoli, jam observavi in Commentario prævio* § 17. *In Proprio Sanctorum per Bohemiam, Moraviam et Silesiam, in usum Societatis Jesu anno* 1732 *Vetero-Pragæ edito eadem in archidiœcesi Pragensi et in collegio nostro Schwidnicensi in Silesia, annuo Officio ritus duplicis secundæ classis, Olomucii vero in Moravia ritus duplici minoris prædicto die, at in diœcesi Wratislaviensi die* 5 *ejusdem mensis ritu semiduplici tantum celebranda præscripta est. Porro translationis annum ad Christianæ æræ* 939, *vel* 940 *referendum esse, censui in Commentario prævio num.* 184.

q *Id est, in flumine Multava, quod Pragam interfluit, per impios Boleslai ministros submersis.*

r *Hic exsolvit, quod supra num.* 16 *promiserat, ad quod non advertens Balbinus, credidit, Vitam hanc parte aliqua mutilam esse. Vide dicta in Commentario prævio num.* 5 *et* 6.

B s *Id est,* Dominum, *voce in medio ævo satis usitata.*

t Assa in balneariis *locus erat, sudando, non lavando corpori destinatus. Hinc collige, quid per* assum balneum *biographus designaverit.* Stuba *pro aliis item balneis calidis accipi potest ; qua de re videri possunt plura exempla in Glossario Cangii, qui etiam hunc locum laudavit. Nos Belgice dicimus* stoove.

u *Non conveniunt ista famæ sanctitatis ac miraculorum Podevini, quæ in Bohemia viget, quamque ipse celebrat biographus ; idcirco mihi multo præplacere anonymi narrationem, monui in Commentario prævio, quem consule, si lubet, num.* 173 *et sequentibus.*

x *Lege Commentarium prævium num.* 176 *et duobus sequentibus.*

y Curtis *vel* cortis *a medii ævi scriptoribus usurpatur pro atrio, sive area ædificiis cincta :* curtenses *ergo hic sunt servuli, qui* S. Wenceslai *servilibus obsequiis addicti in ejusmodi aulæ parte habitabant.*

z *Lege* jubebantur, *et sensus erit aptior. Ceterum dicendus est Podevinus eleemosynas illas e proprio suo peculio auxisse, vel certe id, conscio minimeque invito domino suo* S. Wenceslao, *fecisse ; nec*
C *enim licitum est ex inscii meritoque inviti domini bonis eleemosynas elargiri.*

aa *Nimirum Pragæ in ecclesia S. Viti. De Podevini corpore ibidem honorifice sepulto consule Commentarium prævium num.* 176 *et duobus sequentibus.*

bb *Hanc vocem uncis inclusam, quæ in edito certe desideratur, adjeci.*

cc *Id est,* domini.

dd *Ubi hæc lacuna est, Balbinus notavit in margine haberi* uurus, *quam vocem se legere non potuisse fatetur. Si per* vicibus *interpreteris, sensus sanus erit. In aliis Vitis MSS., in quibus eadem aliis verbis referuntur, vox* gravius *et* arctius *habetur.*

ee *Nempe judicem qui Ducis vice et auctoritate Pragæ præerat.*

ff *Ita correxi cum in edito certe vitiose legeretur* beato Martyre.

gg Inclusi *proprie vocantur monachi ; qui in monasteriis diu exercitati probatique arctioris solitudinis gratia soli in cellulis includebantur, inde non exituri, nisi gravis causa aliter suaderet.*

hh *Noli matrimonium presbyterorum hinc arguere ; cum presbyter iste filium procreare potuerit, antequam eo Ordine initiatus fuit.*

ii *An igitur sancti Martyris corpus, quod in translatione integrum incorruptumque repertum fuisse, supra num.* 31 *dixit, jam tum resoluta in cinerem carne, defecerat ? An maxillam sua carne instructam a reliquo corpore integro incorruptoque avulsit ?* D A. CHRISTANNO.

kk *Merito monuit Balbinus, locum hunc corruptum esse ; sed restitui potest hoc modo :* Ipsius (*catervæ captivorum sic solutæ*) liberis gressibus (*aliqui obicem*) statuere : quibusdam infidelibus suadentibus videlicet, quod haud virtute Dei vel Sanctorum liberati forent, sed præventus pecunia custos carceris eos pluresque alios sæpe a vinculis solvisset ; (*judex*) judicio divino (*id*) examinari jussit.

ll *Id est, præstituto termino, ad quem custos carceris ferrum candens nuda manu portare pro sui purgatione jubebatur. Fuisse autem olim in usu hujusmodi purgationes, jam dudum recte abolitas, nemo in historia peritus ignorat.*

mm *Haud satis certo scio utrum hanc captivorum liberationem, an superius relatam, memoraverit Laurentius monachus Casinensis in calce Vitæ MS.* S. Wenceslai. *Ut hanc esse credam, suadet magnus captivorum numerus, a Laurentio quoque assertus ; contra est, quod idem hic de purgatione per ignem non meminerit. Utut sit, quia Laurentius testem laudat, qui, dum prodigium contigit, Pragæ versabatur, juverit ejusdem dicta, etsi longiora, hic recensuisse.* Quodam autem tempore, *inquit,* cum anni orbita solennia tanti reduceret Martyris, omnium fere concivium in eamdem ecclesiam multitudo studuit properare : ubi cum Deo laudes in ejusdem honorem Martyris festiva canoraque concinerent voce, vicinorum quorumdam corda, in vinculis positorum, mœror ingens cœpit afficere. Dolebant siquidem, se ab ejusdem provinciæ rege (*imo duce*) ita feralibus mancipatos esse ergastulis, ut præcipui memoriam Martyris nullatenus possent more solito celebrare. Affuit igitur cunctipotens fides, eorumque cœlitus attingens præcordia, eos fidentes quodammodo exclamare coegit; denique profluentibus lacrymis, ad sidera communiter palmas tendentes, hac omnipotentem Dominum cœperunt compellare prece : Qui vinctos erebi de faucibus eripis insons, Martyris ob tanti respice nos meritum. Hac autem finita oratione, cum fidei fervor intima suaviter ureret pectora, cœperunt præcelsa voce sæpe fati Martyris postulare suffragia, dicentes : Sancte Wenceslae, dignanter succurre misellis eximie Tonantis Martyr succurre famellis. Talia illis terque quaterque dicentibus, divinum more solito dignatum est adesse præsidium, meritisque præcipue invocati Martyris omnium in carcere degentium catenæ ac compedes, octoginta videlicet, et eo amplius, virorum, tanta celeritate solutæ sunt, ac ingenti divinitus facto tinnitu, confractæ, ut ipsi quoque, quibus hoc concessum est munus, nullatenus comprehendere valerent tam subitum inopinumque miraculum. Egressi sane foras, cum ingenti tripudio ecclesiam adierunt; in qua ejusdem recubat gloriosi Martyris corpus, clamantes ac dicentes : Gloria, Christe, tibi, precibus qui nosmet opimis Martyris absolvis nexibus a nimiis. Hoc ita factum esse, viva, ut, aiunt, voce testari solitus est domnus Benedictus, Saxonum gente progenitus, qui religiosissimam in Casinensi cœnobio ducens vitam, partem fragminis earumdem catenarum omni, quoad vixit, tempore secum devote gestare consueverat, referens, se præsente, tam ingens patratum fuisse miraculum. *Hæc ibi. Credibile est, laudatum Benedictum Laurentio in scribenda Vita* S. Wenceslai *etiam alias adjumento fuisse ; sed sæpe non feliciter.*

nn

A nn *Consule Commentarium prævium num.* 90 *et sequentibus.*

VITA ALTERA

Auctore Carolo IV imperatore et Bohemiæ rege.

Ex Breviario membranaceo MS. ecclesiæ S. Viti Pragensis, olim Joannis episcopi Litomisslensis.

Sanctus e Christiano patre et gentili matre natus,

Crescente religione Christiana, divina favente clementia, baptisato Swatopluko, Moravorum rege, a B. Cyrillo ibidem archiepiscopo, succedente sibi fratre in sede archiepiscopali B. Metudio *a*, baptisatus est illustris Borsiwoy dux Bohemiæ, una cum B. Ludmila martyre, sua conjuge *b*, ab ipso B. Metudio præsule in civitate metropolitana Moraviæ Wellegradensis *c* in ecclesia B. Viti. Deinde præfatus princeps Borsiwoy genuit Spitigneum et B Wratislaum; qui pius Spitigneus decedens ab hoc seculo ducatum reliquit Wratislao. Wratislaus vero genuit ex Drahomirzs duos filios, B. Wenceslaum, et Boleslaum impium. Wratislaus ex puro corde colebat fidem Christianam; Drahomirzs autem idolorum sectis se implicabat.

in ducatum succedens, claret

2 Dum ergo obiisset clarissimus princeps Wratislaus, matri suæ B. Ludmilæ reliquit gloriosum puerum Wenceslaum et gubernationem patriæ *d*; Drahomirzs autem, uxor sua, nutriebat secundum filium Boleslaum *e* impium, et ad ritus gentilium eum semper invitabat. Gloriosissima igitur matrona et patrona Bohemorum, prima margarita, nec non primus flos in Bohemia carptus, beata scilicet Ludmila, nepotem suum B. Wenceslaum in fide Christiana ac sacris litteris et eloquiis Evangelicis imbuebat. Tandem pius consolator Spiritus sanctus liquefecit cor Pueri, et interiora ejus inflammavit in tantum, ut ab extra scintillæ suæ eruditionis fulgerent, sicut lampades inter pios et justos; et fructus æternitatis florerent ex mellifluo ore ejus: nam ex prædicatione sua illuminata est patria Bohemorum. Virginitatem seu castitatem portavit mente C et corpore; martyrium sitiens pro Christo, non palliabat veritatem fidei Christianæ; sed palam prædicabat; orationibus, vigiliis, eleemosynis et aliis piis operibus semper intentus, et humilis supra omnes coætaneos suos.

virtutibus, angelis stipatus

3 Accidit autem, quod invida Drahomirzs, appetens extolli pro socru in ducatus regimine, tyrannos pessimos Tunnam et Ginnonem *f* misit in castrum Thetin *g* qui B. Ludmilam strangularunt et martyrio extinxerunt; quam Christus torquatam torque aurea assumpsit in cœlum. Deinde pessima tyranna fremens, infremuit in Christi fideles: filius autem ipsius primo genitus, B. Wenceslaus, doctrinam et legem Christianam, scilicet aviæ suæ B. Ludmilæ, firmiter tenebat; revocans Christianos dispersos, et eis omnibus pia opera impendebat. Panem et vinum ad sacrificia Missarum proprio labore et manibus excolebat, ligna et alia necessaria orphanis, viduis et pupillis, propriis humeris noctis tempore deportabat. Interea dux Gurunensis *h* humilitatem Sancti despiciens, terram et ducatum suum cœpit opprimere et devastare: itaque coactus B. Wenceslaus, congregato exercitu, obviam in campum sibi occurrit ad defensionem suæ gentis.

4 Quem dux Gurunensis sprevit cum exercitu suo, et occurrens ei, sibi bellum indixit. Cui B. D Wenceslaus legationes misit, dicens: Si cupis ducatum meum, cur interficerentur in bello, quibus appetis dominari? Ego enim sanguinem tuorum non desidero effundi; sed, si appetis bellum, me vince solum, et omnibus meis dominare in pace. Si autem te vincam, similiter tui sint meæ ditioni subjecti. Audiens hoc dux Gurunensis, lætanter sub tali pacto edixit secum duellum, cautione firmata de prædictis ex utraque parte exercituum. Cum autem processissent duces prædicti ad duellum, stantibus ad spectaculum exercitibus ex utraque parte, angeli cœlestes comitabantur B. Wenceslaum, et crux fulgurans præcedebat faciem ejus. Cum autem hoc vidisset Gurunensis dux, prostratus coram eo, petiit veniam. Cui B. Wenceslaus ait: Remeare in propria, et contentus esto tuis; tua autem non desidero: vade in pace.

hostem sine cæde vincit, eique ignoscit.

5 Deinde B. Wenceslaus vocatus ad imperialem curiam, ab imperatore et principibus est honorifice receptus; et ad colloquia et consilia imperatoris invitatus, tardabat quodam mane venire propter laborem et fatigas *i* nocturnas, quas faciebat in vigiliis et orationibus; ita ut imperator cum principibus putaret, eum arroganter pigritare. Et decrevit imperator cum principibus, ob hanc causam eum, cum E tarde veniret, in consilio non honorare. Postquam autem venit B. Wenceslaus ad consilium imperatoris et principum, imperator vidit angelos, eum ducentes, et crucem auream in fronte ipsius, maximo splendore nitentem. Tunc imperator procidens ad pedes ejus cum principibus, veniam petiit; postea rogans eum, ut juberet, seu peteret, quidquid vellet. Tunc petiit brachium B. Viti martyris, quod imperator sibi dedit *k*.

Simili modo visus ab imperatore reliquias S. Viti obtinet,

6 Quo allato Pragam, ædificavit ecclesiam sub titulo gloriosi Martyris, petens a venerabili Ratisponensi episcopo, tunc Bohemorum diocesano, ut non pigritaret venire ad consecrationem prædictæ basilicæ. Cui venerabilis antistes ait: Nunquid, Fili, indiges de me? Nam tuam ecclesiam, quam consecrari desideras, in metropoliticam vidi erectam et sublimatam coram Deo; sed nutu tuo ad consecrandam ipsam libenter mittam. Cum quadam vice iret B. Wenceslaus nocturno tempore nudipes ad ecclesiam hiemali tempore dum nives et glacies campos et viam occuparent, miles suus secretarius, nomine Podywoy *l*, eum sequebatur, in cujus pedibus frigus invaluit, quamvis esset calceatus, ut tolerare non posset. Cui B. Wenceslaus aiens, dixit: F Pone pedes tuos in vestigio pedum meorum: quod et fecit, et calefacti sunt pedes militis; ita ut nullum frigus deinceps sentiret *m*. Vestigia autem pedum gloriosi Martyris cruentata fortiter apparebant.

ecclesiam condit; sanctis operibus totus intentus

7 Dederat se itaque gloriosus princeps Wenceslaus caritativæ largitati, ut infantes serviles emeret libertati, et Christo faceret heriles: vincula et patibula destruens, timens, ne sanguis proximi injuste condemnaretur. Multa veridica futura prædicebat, seu innuebat: unde inter alia revelata ei exstitit translatio gloriosæ aviæ suæ B. Ludmilæ martyris, cujus corpus, prout revelatum sibi fuerat, reperit incorruptum, quod ipse cum magna devotione honorifice transtulit in ecclesiam B. Georgii castri Pragensis. Deinde B. Wenceslaus appetens cœlestia, despiciensque terrena, misit legationem Apostolico, ut monachalem habitum accipiendi licentiam sibi daret secundum Ordinem B. Benedicti; principatum resignare desiderans fratri suo Boleslao. Ipse vero frater suus Boleslaus, bonis ejus actibus invidens, terrena concupiscens, et cœlestia despiciens, ejus principatum desiderans, celeriter sce-

corpus S. Ludmillæ transfert; dum monasticam vitam cogitat,

A sceleri se immiscuit et ipsum gloriosum Principem ad convivium in castro Boleslaviensi, quod construxerat, invitavit.

a fratre subdole invitatus perimitur;

8 Ipse vero mortis suæ præscius, tamquam ovis, ac occisionem permisit se duci; seductus a fratre mundano, ducebatur ad cœlestem palmam martyrii, gaudens et gratias Deo agens. Nam cum in cœna recubuisset cum commilitibus suis, aiens dixit: Cras in vigilia paræpositi pradysi *n* calicem passionis amore Domini bibam, qui animam meam repræsentabit Deo meo: nunc autem mecum bibite et epulamini; nam de genimine hujus vitis amodo non bibam vobiscum. Tunc a cœna surgens, orationibus se dedit, gratias agens Deo, puram confessionem faciens contrito et compuncto corde, cum desiderio satisfaciendi a sacerdote veniam petiit, et cum amaro fletu pro peccatis, tam suis, quam proximorum, usque ad gallicinium exoravit: devotissime autem in matutinis horis perseverans, et in aurora verum Solem rutilantem animæ, scilicet corpus Domini sumpsit *o*, et sic illuminatus et purificatus, tamquam jubar matutinum, nocturnis insidiis obvians, de potestate tenebrarum fratrem suum procedentem, sævum et impium, dulci affatu salutans, velut alter Abel a Cain vulneratur.

B

ipsius sanguinis prodigiosa vestigia: apparitio regi Daciæ facta:

9 Et cum eum percussit, abiit retro et cecidit, non habens potestatem in Viro Dei. Sanctus autem Wenceslaus, optans voluntarie offerre sacrificium Deo, et ponere animam suam pro Christo, restituit sibi gladium, aiens: Voluntas tua sit in manibus tuis. Qui accumulans pejoribus pessima, sicut ursus insidians de spelunca, iterato in eum irruit cum suis complicibus, et sicut vipera carnem et sanguinem suum lacerare desiderans, in proprium Germanum gladium extendit cum suis complicibus, ita ut morte eum affligerent, animam Deo, corpus terræ relinquentes. Cujus sanguis, fratricidium ante Deum proclamans, abstergi nulla humana arte unquam potuit. Tempore autem suæ gloriosæ passionis Christus regi Daciæ apparens in cruce, eum hortatus est, ut ecclesiam sub titulo martyris sui Wenceslai construeret, prout veniam ab eo appeteret obtinere; quod et fecit *p*.

Dragomiræ et complicum pœnæ. Sancti corpus

10 Illo etiam tempore pessima et ignominiosa Drahomirzs, mater sua, velut altera Jesabel, sequens crudelitatem impiissimæ Athaliæ, quæ in proprium sanguinem suum regalem sæviit, procuratrix extitit effusionis innocentis sanguinis martyris, primogeniti sui B. Wenceslai, velut Dathan et Abyron, a terra absorbta est in publica strata ante castrum Pragense, versus Occidentalem plagam, prout * vestigia telluris usque in hodiernum diem cernitur *q*. Complices vero interfectionis fratricidæ B. Wenceslai tam rabidis, quam pessimis plagis, percussi sunt. Translatio *r* autem gloriosi Martyris de Boleslaviensi ad Pragensem ecclesiam, ex mandato impii et principis Boleslai fratricidæ ad occultationem famæ miraculorum, ex ipsius meritis a Deo prodeuntium *s*, obduratam mentem fratricidæ prostravit, dum Lux Lucis in sui allatione tenebras illuminavit nocturnas, et obscuros Pragenses carceres illustravit, et captivos liberavit, et aqua calcare se permisit *t*.

C

* *adde per*

non sine miraculis Pragam translatum,

11 Nam vehiculum cum sequacibus torrentes fluviorum Rokitniciæ et Woltaviæ pertransivit; terra etiam Christi Militi applaudens contremuit, aerque suavissimum odorem de corpore suo, triennio humato, emisit; et sic Deus in sua allatione per quatuor elementa eum honorare voluit. Et ita in optatam suæ sepulturæ felicis ecclesiam, quam ædificaverat, adductum corpus suum, omnibus vulneribus sanatum est, præterquam vulnera auriculæ, quam frater propria manu sibi absciderat, quam et soror sua Pribislava in Boleslaviensi ecclesia inter ostium et limen inventam post triennium suo capiti applicavit cum sanitatis integritate, sic quod in eo cicatrix vulneris nulla appareret.

D

a Carolo IV in ecclesiam S. Viti, quæ in cathedralem erecta est.

12 Apud autem gloriosissimum corpus ipsius, tam in allatione, quam etiam post sepulturam in Pragensi ecclesia, per ipsius merita Dominus multa miracula in omnibus infirmitatibus operatus est, et adhuc in Christi fidelibus operatur, sicut scriptum est: Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Nam per preces et merita ipsius Deus exaltavit et honoravit principatum suum, videlicet Bohemorum. Fratricida vero ipsius Boleslaus impius reliquit post se primogenitum, scilicet pium Boleslaum, qui ecclesiam Pragensem S. Viti, quam S. Wenceslaus ædificaverat, sublimavit in ecclesiam cathedralem, et filiam nomine Mladam, quæ instauravit abbatiam sanctimonialium monasterii S. Georgii in castro Pragensi *u*, in ecclesia, quam Wratislaus, pater S. Wenceslai, antea fundaverat, et prima abbatissa in eodem monasterio effecta est.

Strachiquatis pœna; Poderini mors et magna æstimatio.

13 Secundus autem filius, nomine Strachquas, ad cujus natale per fratrem invitatus *x* gloriosus martyr S. Wenceslaus martyrium subiit, monachalem habitum assumpsit Ordinis S. Benedicti in monasterio S. Emmerammi civitatis Ratisponensis *y*, et postremo assumens sibi præsulatum Pragensem, non tamquam Aaron vocatus a Deo, sed propria temeritate occupavit in præjudicium sanctissimi Adalberti, prædictæ Pragensis ecclesiæ pontificis *z*, in die suæ indignæ consecrationis arreptus est a dæmonio, et ab eo vexatus usque ad mortem *aa*. Memoriæ namque dignum putamus describi veritatem miraculorum prædicti sanctissimi Martyris, adeo misericorditer prodientium * in suis fidelibus et devotis. Nam ex antiquis scripturis et veridicis relationibus invenimus, quod cliens ipsius secretarius, Podywen nomine, qui eum in multis bonis operibus sibi comes affuit, scilicet in vigiliis, peregrinationibus et laboribus, ex jussu Boleslai impii fratricidæ prædicti suspensus est patibulo; quia zelator et relator bonæ et sanctissimæ vitæ ipsius S. Wenceslai etiam post mortem exstiterat, et biennium incorruptus, barba et unguibus crescentibus, in patibulo est inventus, et abinde receptus, et in ecclesia Pragensi honorifice sepultus *bb*.

E

* *prodeuntium*

Miracula aliquot ad Sancti invocationem

14 Invenimus etiam in ipsius miraculis descriptum, quod multi captivi, eum invocantes, per merita ejus ex dictis carceribus sunt liberati, inter quos gentilis quidam liberatus gratiam Dei et Martyris miracula expertus, baptismi Sacramentum est adeptus cum unico filio suo, quem obtulit ad clericatum ad laudem Martyris, qui deinde provectus est ad sacerdotalem dignitatem, Deo, suoque Martyri serviens usque ad vitæ consummationem. Mulier etiam quædam, visu orbata, manuum recurva inflexione ab ipsa nativitate contracta, quæ videlicet ad ecclesiam S. Viti ingressa, et ante sepulchrum B. Wenceslai adducta, orans intime cum lacrymis, lumen oculorum, et manuum recepit sanitatem.

ejusdemque tumbam facta.

15 Vir quidam de Franconia, ab adolescentia sua ex natali defectu contractus pedibus, ita ut solo reptando graderetur, in sopore nocturno vidit virum venerandum, albis indutum, dicentem sibi: Duci te facias ad civitatem Pragensem, ad ecclesiam S. Viti, ubi requiescit corpus S. Wenceslai martyris, cujus meritis perfectam recipies sanitatem. Qui somniasse se putans, jussa implere neglexit. Nocte autem secunda ab eodem sene, sibi cum maxima claritate apparente, iterato monitus, quod nequaquam dimitteret, quin monita prædicta perficeret

A. CAROLO IV.

A ficeret; qui jussis apparentis venerabilis senis obtemperans, tandem Pragam delatus, prostratus solo ante sepulchrum Martyris gloriosi in dicta basilica S. Viti, nervis extensis, basibus consolidatis et plantis, recepit perfectam sanitatem, ad propria remeavit, laudans et glorificans Deum et gloriosum martyrem Wenceslaum.

Insignis ejusdem cum S. Adalberto apparitio.

16 Anno Domini MXCII, in Nativitate S. Mariæ Virginis gloriosæ Dei genitricis, post Matutinas jam illucescente die, beatissimi martyres Wenceslaus et Adalbertus, visibiliter apparentes, carceris Pragensis vectes et ostia ferrea confregerunt, et intrantes carcerem, cippum permaximum, cuneis ferreis muro infixum, compeditis solutis, in angulo carceris posuerunt, præcipientes per eos liberatis: Quam citius ad ecclesiam currite, annuntiantes omnibus, vos a Deo missos pacem regno attulisse de guerra cc, quæ erat inter regem Wratislaum et filium suum Boleslaum, quam Deus huc usque permiserat propter peccata populi punienda. Ipsi vero liberati statim ad ecclesiam currentes, omni populo cum gaudio nuntiaverunt; moxque in crastinum, quod sancti Viri prædixerunt feliciter est impletum. Nam Conradus frater regis concordiam B inter regem et filium fecit, et sopivit bellum intestinum, quod erat summa desolatio Bohemorum. Nec dubium, quod precibus et meritis sanctorum Patronorum nostrorum Wenceslai et Adalbertis pax et concordia a Deo fuerit missa, qui est benedictus in secula seculorum dd. Amen.

ANNOTATA.

a *De SS. Cyrillo et Methodio actum in Opere nostro est ad diem 9 Martii, ubi etiam Moravorum aliarumque gentium per ipsos ad Christum conversionem reperies.*

b *S. Ludmillæ, eaque occasione etiam Borzivoii, gesta illustravimus ad diem 16 hujus mensis Septembris. Cetera, quæ de* S. Wenceslai *familia hic sequuntur, exposuimus in Commentario prævio hodierno. Præterea, quia in hac Vita breviore multa recurrunt, de quibus in eodem Commentario et Annotatis ad Vitam primam sat multa dixi, ne eadem denuo repetam, inobservata prætribo.*

c *Balbinus in Epitome rerum Bohemicarum lib. 1, cap. 2 scribit, controversum esse, quodnam fuerit* C *istud* Welehradum, *in quo Moravi suam regiam habuere,* an Hungaricum illud super Danubium, an Moravicum ad civitatem Hradistium, ubi nunc Welehradense cœnobium visitur. *Ipse stat pro Moravico ob rationes, quæ ibidem legi possunt.*

d *Hic Bohemiæ tutela seu regimen S. Ludmillæ, donec* S. Wenceslaus *adolevisset, clare attribuitur; obscurius loquente Christanno, uti in Commentario prævio num. 57 et 58 observavi.*

e *Nisi hic sermo sit de tempore, quo adhuc vivebat Wratislaus, dissonat a Christanno, qui in Vita num. 2 tradit, utriusque principis educationem post Wratislai obitum S. Ludmillæ aviæ commissam fuisse.*

f *In Vita S. Ludmillæ apud nos ad diem 16 Septembris edita, num. 17 et sequenti prior* Cumia *et* Tumia, *alter* Gomo *appellatur.*

g *De Tetina circiter quinque milliaribus Germanicis distante a Praga, consule, si lubet, Commentarium prævium ad Vitam S. Ludmillæ num. 3.*

h *Christannus in Vita num. ultimo illum* ducem Kurimensem *appellavit. Vide Annotata ibidem.*

i *Id est* defatigationem.

k *Quam variis cum adjunctis hæc apparitio, quæ ab antiquissimis biographis non memoratur, ab aliis relata sit, vide in Commentario prævio toto § 6. Hic quoque observa, ignota vel improbata hujus Vitæ scriptori fuise, quæ alii de collata* S. Wenceslao *regia dignitate, silente pariter Christanno, enarrarunt.* D

l *Hic idem a Christanno* Podeven, *alias* Podevinus *scribitur, de quo multa diximus in Commentario prævio.*

m *De hac pedum calefactione nihil legitur apud Christannum.*

n *Id est, sancti archangeli Michaelis, pridie cujus festi dedicationis, quæ 29 Septembris colitur,* S. Wenceslaus *trucidatus est.*

o *Magnam illius noctis partem a sancto Duce in precibus exactam fuisse, etiam Christannus tradit; sed de facta peccatorum apud sacerdotem confessione sumptoque sacratissimo Corpore Domini non meminit. Verisimile tamen est, utrumque ab eo factum esse, si copiam habuerit, ac instantem sibi necem præsciverit.*

p *Quam varie hæc apparitio a variis narretur, quidque de ea censendum sit, vide dicta in Commentario prævio num. 273 et sequentibus.*

q *Consule, si lubet Annotata ad cap. 3 Vitæ S. Ludmillæ, jam crebro laudatæ, lit.* c

r *In apographo nostro Pragensi præmittitur hic:* Sequitur Legenda de translatione sanctissimi et egregii martyris Wenceslai ducis Bohemorum.

s *De causa translationis egi in Commentario prævio num. 185 et sequentibus.* E

t *Pro hisce omnibus et sequentibus consule dicta in eodem Commentario num. 189 et sequentibus.*

u *Pessina in Phosphoro Pragensis ecclesiæ pag. 19 et 20 utrumque anno 971 concessum ait a Joanne XIII Papa, cujus Bullam ibidem recitat, in qua laudatus Pontifex inter cetera sic inquit:* Annuimus et collaudamus atque incanonizamus, ut ad ecclesiam SS. Viti et Wenceslai Martyrum fiat sedes episcopalis; ad ecclesiam vero S. Georgii martyris sub Regula S. Benedicti et obedientia filiæ nostræ abbatissæ Mariæ (*alias* Mladæ *dictæ)* constituatur congregatio monialium. *Qui de Mlada plura volet, adeat Commentarium prævium ad Vitam S. Ludmillæ num. 68.*

x *Longe aliam invitationis causam allegat Christannus in Vita num. 30. Vide etiam dicta in Commentario prævio num. 152.*

y *S. Emmerammi episcopi martyris gesta illustrata habes ad diem 22 Septembris, ubi de celeberrima abbatia, ejusdem nomini Ratisbonæ dicata, actum est § 5 Commentarii prævii.*

z *De S. Adalberto episcopo Pragensi et martyre adi Opus nostrum ad diem 23 Aprilis, quo colitur.* F

aa *Lege, si lubet, hac super re Balbinum in Epitome lib. 2, cap. 6, ubi isthæc in dubium revocat.*

bb *Consule Commentarium prævium num. 173 et sequentibus.*

cc *Id est* bello.

dd *Hanc* SS. Wenceslai *et Adalberti apparitionem ceteraque hic relata, recensebo infra in Appendice de Miraculis a num. 1 ex Cosma decano Pragensi, teste oculato; sed ibi Wratislai filius* Brecislaus, *non* Boleslaus, *nominatur.*

APPENDIX DE ALIQUOT
MIRACULIS

Ex variis.

Orto inter Wratislaum regem filiumque bello,

Quoniam nonnulla S. Wenceslai *miracula et beneficia alibi, quam in duabus Vitis, quas præ ceteris excudendas judicavi, leguntur, censui de illis in appendice hac saltem breviter agere, uti jam alias monui. In primis memorabile est, quod Cosmas decanus Pragensis*

A *sis lib. 2 Chronici Bohemiæ annotavit, suo tempore, mirum anno Christi* 1091 *contigisse pro pace concilianda inter Wratislaum regem Bohemiæ, ejusque filium Brecislaum, qui jam in procinctu erant, ut postridie armis confligerent. Verum Cosmam audiamus.* Videns autem rex, quod non posset, uti volebat, iram suam ulcisci in filio, nec in ejus sequacibus, advocat fratrem suum Conradum, et congregat terræ majores natu atque corroborat omnium sacramento comitum, quod post suum obitum frater ejus Conradus obtineat solium ac Boemiæ ducatum. Tunc rex roboratus fratris sui concilio simul et auxilio, cœpit aperte machinari, qualiter ulciscatur in filio. Nec hoc latuit Brecislaum filium ejus, et sine mora congregati sunt ad eum plusquam tria millia fortium virorum, et accelerantes metati sunt castra circa Rokitincam rivulum, in crastinum parati contra regem committere prælium. Præmiserat enim ad patrem suum nuncium, dicens : En ego, en adsum, longe quem quæsiturus eras ; quod facturus est posthac, hodie fac.

SS. Wenceslaus et Adalbertus captivos carcere liberant,

2 Nec prætereundum est sub silentio quod ejusdem noctis in conticinio divina operari dignata est revelatio. Nam si acta hominum nostræ scientiæ pro modulo pandimus, indignum est, ut ea, quæ B ipsi vidimus, magnalia Dei taceamus. Igitur nocte præfata dum inter principes ea, quæ prædiximus, geruntur, nostri patroni, videlicet S. Wenceslaus et S. Adalbertus, visitant in carcere positos, et eos nimia afflictione contritos sua sanctissima dignatione taliter liberant. Postibus inprimis anterioribus simul cum janua erutis, mox ipsius carceris velut ferream posterulam cum suis vectibus frangunt, necnon et cippum, in quo damnatorum pedes crudeliter constringuntur, fractum forinsecus projiciunt ; statimque damnatorum auribus vox pia insonuit, dicens : Hactenus vobis et huic patriæ nostra suffragia defuere, quia gratia Dei indigni extitistis, ex quo bellum hoc plusquam civile inter Bohemiam et Moraviam principes isti habuere. Sed quoniam gratia Dei et misericordia et respectus est in Sanctos et Electos illius, nosque eo dirigimur, quo ipsa respexerit, pro certo nusquam nostri præsentia suffragando adesse poterit, ubi illa prius miserando non affuerit.

pacemque jubent nuntiare, eventu mox secuto.

3 Quare jam certi de misericordia Dei exsurgite, ad ecclesiam properate, nosque nominatim S. Wenceslaum et S. Adalbertum vos absolvisse, et C pacem apportasse, omnibus nunciate. Qui mox, quasi de gravi somno excitati, etiam vinculis absoluti, adhuc auctoribus dormientibus, liberi exeunt jussaque perficiunt. Hac etiam ipsa die aliud item miraculum enituit, quia, ut supra sanctorum Martyrum revelatio retulit, Conradus frater regis pacem inter ipsum regem et filium ejus composuit. Nam antea in tantum discordabantur. ut uterque ab utroque suspecti, iste ne solio privaretur, ille * a patre caperetur, valde invicem timerent. Sed par ætas juvenum et major pars procerum, manu quidem promptiores et bello fortiores comitabantur ; istum vero episcopus Cosmas et præpositi ecclesiarum, omnesque terræ magnates, ætateque provectiores et consilio utiliores, cum omni militia plebis faciebant et nimio affectu venerabantur. Et profecto illa tempestate post conditam urbem Pragam pessimum facinus patratum fuisset, si non regis ad votum omnem principum et populi motum sancta dignatio beatissimi Wenceslai et magna miseratio omnipotentis Dei composuisset. *Ita laudatus Cosmas, qui, teste Pessina in Phosphoro, Cosmæ I anno* 1090 *ad episcopatum Pragensem promoto in decanatum ejusdem ecclesiæ successit.*

* adde ne

4 *Auctor Vitæ MS., qui Joannes de Novo foro, primum Litomisslensis, deinde Olomucensis episcopus, post medium seculum* XIV *fuisse creditur, post miracula ex Christanno deprompta sic progreditur :* D

AUCTORE C. S.

Fures divinitus impediti ;

In villa, quæ Bykos dicitur, una noctium prædones venientes, jumentum indomitum de curia capellani sancti Martyris furtim abduxerunt, et statim nimia oculorum caligine percussi sunt, ut tota nocte gyrantes in circuitu villæ viam nullo modo possent invenire. Dum autem aurora jam finem daret nocti præfati fures, reatum suum recognoscentes, jumentum ad locum, unde illud tulerant, reduxerunt, et continuo visu perfecte accepto, in via bene recognita absque molestia reversi sunt ad propria, amplius factum tale committere formidantes. Sic virtute gloriosi Patroni capellanus mansit indemnis, et fures prohibiti sunt hoc modo furti a vitiis.

surda auditu subito donata ;

5 Fuit etiam quædam matrona, nobili ducens ortum prosapia, Domino Deo fide et operibus devota, quæ auditu longo carens tempore tantam cum verecundia sustinebat molestiam. Hæc quodam tempore, S. Wenceslai gloriosa instante festivitate, ad Pragensem se recepit civitatem, tantæ causæ gratia suum devote tam præclaro Martyri cum cæteris fidelibus exhibitura famulatum. Ubi cum aliquando mansisset, fatigationem suam per pausationis relevans requiem, sacra advenit solemnitas : cumque E jam signa ad primas sonarent Vesperas, et turba populi catervatim montem conscenderet, ad basilicam properans, ubi tantus feliciter Athleta pausat Domini, ipsa suum etiam mærore non cum modico jussit parari vehiculum, verens, si quis ipsam salutaret, vel colloqui vellet, illi suum ob defectum ignoraret reddere responsum. Et dum pontis esset in medio, oculis contra ecclesiam requiei sancti Martyris directis, tacitam quidem in conspectu hominum , sed lacrimis et suspiriis, clamosam cordis sui in cubiculo precem fundebat ad Dominum, quatenus almi Victoris sui per merita eam liberare dignaretur tantæ molestiæ ab ignominia. Cumque sic Deum orans,atque juvamen gloriosi Ducis implorans,exitui appropinquaret civitatis,subito pruritum persensit aurium; cui volens satisfacere, digitum illis immisit, quo retracto, auditum mox recepit.

puella sine baptismo defuncta,

6 *Mox sequitur hic narratio de visione Eriticii sive Erici, Daciæ seu Daniæ regis, quam* § XV *satis prolixe examinavi. Post hanc subdit idem auctor:* Accidit etiam in provincia Usicensi (*in alia Vita MS. legitur :* in parochia Usicensi) Pragensis diœcesis, ut quædam infantula, nondum sacri Baptismatis aqua regenerata, sed tantum cathecumina effecta, ex hac vita F migraret. Hæc in catechismo Wenceslawa erat nuncupata. Quam cum parentes ejus nimium turbati, plangentes ad ecclesiam detulissent, presbyterum loci illius rogare volentes, quatenus hoc corpusculum sepelire dignaretur in cœmiterio fidelium ; mora longa facta est. Et ecce, pluribus circa funus astantibus, virgo quædam, quæ castitatem suam Christo voverat, et in signum religionis abscissis tricis (*id est,* capillis) velamine sacro tegebatur, eadem hora supervenit, quæ percipiens vehementis causam doloris, præcipue in parentibus, quorum filia, quam mortuam attulerant, absque lavacro regenerationis decesserat ; comperto etiam nomine infantis, coram adstantibus spirans *, ait : O sancte Wenceslae, tribulatorum consolator pie, cui semper fuit miserorum misereri, non sinas hanc animam, tuo nomine insignitam, inferni absorberi voragine, sed ut [ad] corpus redeat, obtine, dignaque sit sacri fontis utero ad æternam renasci vitam.

* suspirans

ad vitam revocata.

7 Vix virgo verba hæc orans compleverat, et ecce puella oscitans oculos aperuit, et vagitum dans, omnibus circumstantibus suæ vivificationis insignia manifestavit. Quid plura ? Stupentibus uni-

AUCTORE C. S.

A universis et laudantibus Dominum in Martyre suo glorioso, infantula sine mora baptizata est, et vixit post hæc diebus quatuordecim, migravitque feliciter ad Dominum meritis piissimi Ducis a tempore præsenti, et postmodum æternæ reddita vitæ. *Sequitur ibidem et alia narratio de* S. Wenceslao *cuidam matronæ Pragensi in somnis apparente, ab eaque zonam, qua sacelli sui clericus egebat, velut sibi postulante, quod brevitatis causa suffecerit hic indicasse. Certiora videntur, quæ ibidem mox subduntur his verbis :* Tempore principis Bohemorum Przemisl filii regis Wenceslai, pontificatum tenente Pragensis ecclesiæ venerabili episcopo Johanne tertio, patrata sunt miracula Domini in sæpe dicta civitate a B. Wenceslao. *Przemyslaus hic, alias Ottogarus II dictus, Bohemiæ regnum ab anno* 1253 *usque ad* 1278, *quo adversus Rodolfum Habsburgicum imperatorem pugnans cæsus est, tenuisse dicitur apud Balbinum in Epitome; Joannem vero III, baronem a Drazicz, Pessina in Phosphoro pag.* 600, *Nicolao, aliis Henrico, anno* 1258 *demortuo, Pragensem episcopatum successisse, annoque* 1278 *vita functum ait, quod pro temporis notione juverit annotasse, et cum dicendis infra apprime concordat.*

B 8 *Porro de miraculis istis hæc ibi legere est :* Vir quidam, nomine Petrus, in hac commorabatur civitate (*Pragensi*) filium habens pedibus et manibus contractum a nativitate. Huic ergo gravior accessit morbus : nam tumor grandis totum ejus occupavit corpus. Cumque talis molestia per singulos dies invalesceret, et parentes ipsius de vita pueri jam penitus desperarent, quadam die omne humanum postponentes consilium et auxilium, se ad divinum toto corde contulerunt præsidium. Et quia idem puer in Baptismo nomen adeptus erat Wenceslaus, eum glorioso Martyri omni, qua poterant, devotione commendabant, dicentes : O beate Wenceslae, pater et patrone noster inclyte, omniumque consolator piissime, adesse etiam dignare tribulationi nostræ maximæ, et puerum hunc clementer restituere sanitati ac vitæ. His dictis, puero non sine magno dolore dimisso in cubiculo, recedebant, res exequiis mortuorum necessarias omni studio providentes. Mane autem facto, filium revisentes, etiam mortuum se illum invenire autumantes, repererunt eum, omni tumore depulso, manibus et pedibus erectis sanitati perfectæ restitutum. Fleverant siquidem vespere præ tristitia, flebant crastino lætitiæ præ nimia abundantia, Sancti triumphatoris ovanter cunctis narrantes magnalia.

Contractus ac moribundus sanitati restitutus,

C 9 In ipsa itaque civitate, videlicet Praga quæ nuncupatur, quædam erat domina, Elisabeth vocitata, filiam habens novennem, quæ ex permissione Dei paralysi tam valde in dextro pede erat percussa, quod hunc non sursum erigere, nec deorsum poterat inclinare : quapropter suspenso penitus pede, manibus familiæ illam semper bajulari oportebat. Cujus molestiæ mater anxia, materno more semper compatiens, frequenter amicorum quæsivit consilia, et medicorum remedia; quæ omnia prædictæ puellæ minime profuerunt. Tandem saniori usa consilio, ipsam cum omni diligentia commendare cœpit glorioso patrono S. Wenceslao. Quod dum fecisset bis et tertio, pes valide contractus, mox erectus est, et sanitati integræ restitutus. Hoc factum est IV Kalendas Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCLX. *Post hæc laudatus auctor Opusculo suo finem imponens,* His igitur, *inquit,* et aliis innumeris, quæ, sicut præfati sumus, comprehendere per singula nequimus, miraculorum prodigiis dignatus est Cunctipotens Pugilem suum excellentissimum decorare, et usque nunc non desinit, opem ferens celerem illum devote invocantibus, glorificare; qui nos etiam ejusdem

paralytica usu pedis donata.

D inclyti Martyris cultores, licet exiguos, ipsius gloriosi precibus et meritis, criminum clementer expurgatos fæcibus, in arce siderum carnis post exilium non abnuat collocare, ubi ipse Deus deorum laudatur et benedicitur ab agmine Sanctorum omnium in secula seculorum. Amen.

10 *Memoratu etiam digna sunt, quæ Balbinus in Vita Arnesti, primi archiepiscopi de eodem argumento recensuit. Libro* 1, *cap.* 13 *hæc ait :* Anno MCCCXXXVIII tertio Kalend. Octobris illustre omnino miraculum ad sacrum divi Wenceslai martyris et Bohemiæ indigetis tumulum Divinitas operata est; quod quia ad Arnestum parte aliqua spectat, hic referam. Tres balistarii artifices Pragam advenerant; ex his unus, dum sermones conferunt, admonet, S. Wenceslai Bohemiæ principis natalem die crastina celebrari : vacationem igitur ab opere futuram, eoque maturius prima luce ante populi affluxum occupandum locum esse, ut, sancti Principis exuviis honoratis, gratia cœlitus impetretur. Assentitur sociorum alter, tertius alibi natus, per summam linguæ petulantiam et scurrilem vernilitatem negat sibi cum blenno illo et bardo (ita sanctum Martyrem appellabat) quidquam negotii esse; nescire se, albusne an ater fuerit; eum se proinde nullo honore dignari. E

In Sanctum blasphemus, obrigescente lingua,

11 Innumeris exemplis cognitum est, Deum suorum amicorum injurias ex tempore et iracundius fere prosequi, suas persæpe differre. E vestigio lingua improba hæret, redditurque immobilis : mutus manibus pœnam sociis indicat, fit clamor et populi accursus maximus, vident, quid accidisset, causam etiam et maledictum a sociis percontando resciscunt. Suadent omnes, ad tumulum sancti Martyris deprecandæ culpæ deducendum esse : deducitur, atque Arnesto decano ecclesiæ (*postea archiepiscopo*) cæterisque sacerdotibus ac prælatis ostenditur. Aderat peregrinorum (ut temporum illorum ferebat pietas) innumera multitudo, ad colendam divi Wenceslai memoriam collecta : nihilo religione et spe in Deum inferior, imo etiam firmior, ecclesiæ Pragensis clerus cum decano et prælatis humi prostratum miserum apud Divi tumulum cingunt; oratur ardenter. Nihil dubitavit Arnestus cum cæteris ecclesiæ prælatis caput S. Wenceslai, auro inclusum et gemmis, muti hominis capiti imponere.

obmutescit; sed ad ipsius tumulum adductus,

12 Vix admoverant, momento restitutam sibi loquendi facultatem clamoribus et lachrymis testatur, gaudente inter hæc populo et gloriæ S. Wenceslai clarissime applaudente. *Pro hisce laudat Balbinus in margine Trophæa* S. Wenceslai, *quæ mihi ad manum non sunt, et Hagecium in Chronico Bohemiæ, qui ad præcitatum annum de facto convenit, sed de Arnesto nominatim non meminit, ac diserte ait, convitiatorem illum gente Germanum fuisse, ac pridie* S. Wenceslai *ea pœna percussum, sed in ipso festo per impositum ejusdem sancti Martyris caput sanatum fuisse. Nullum etiam verbum facit de aureo illo gemmisque distincto dicti sacri capitis ornatu, quem Balbinus facile hic præmature commemorasse potuerit, uti mox probabo, postquam aliud insigne miraculum, per ejusdem capitis attactum alteri pariter muto collatum, ex prælaudata Vita Arnesti ipsiusmet Balbini verbis recitavero. Narrat illud lib.* 2, *cap.* 8, *signans in margine Hagecii Chronicon ad annum* 1347, *atque ita infit.* F

contactu capitis ejusdem sanatur.

13 Hoc ipso tempore, quo principis (*Caroli IV imperatoris*) gratia florere cœpit Arnestus, divinum quoddam miraculum ad tumulum S. Wenceslai, ducis et Martyris patratum æstimationem Arnesti apud principem non mediocriter auxit. Erhardus, Erhardi Cuttnensis (*Cuttna seu Cuttenberga civitas regni Bohemiæ est in circulo Czaslaviensi*) civis filius, adulta ætate juvenis, in gravem morbum inciderat. In eo morbo, nescio, quo terrore repente admisso, con-

Item alter mutus per sacri capitis attactum

A consternatus sic est, ut ne vel verbum in posterum proloqui sciret, mutusque summo parentum dolore quinto jam mense perstaret. Pragam ad S. Wenceslai sacrum corpus, a miraculis celebre, mœstissimi parentes cum filio veniunt, et Arnesto supplicant. Ille nihil moratus, et jam ante, ut narravi, S. Wenceslao præfidens, vocatis quam plurimis ecclesiæ clericis et ministris, ad tumulum accessit. Spectabat rex Romanorum Carolus, simul jubet populum Dei misericordiam adorare, et ardenter pro misero opem poscere : tum S. Wenceslai capite reverenter in manus accepto, in muti caput deponit.

loquelam recipit, aliaque

14 Vix admoverat, mutus clarissime loqui et beneficium sancti Martyris prædicare; populus præ admiratione plaudere, clamare, lacrymari et omnia, ut solet, simul agere. At Caroli animum ingressa admiratio liberalitatem excivit *etc; fabricam scilicet ecclesiæ suis impensis promovendo, sanctique Martyris sacellum ac tumulum magnifice exornando, prout ibidem subditur, et ego in Commentario jam narravi. De hac prodigiosa muti sanatione eadem habet Hagecius, a Balbino citatus, additque, illum ætatis annorum* 26 *fuisse. Porro hæc duo tantum miracula per illius capitis contactum obtenta speciatim refert Balbinus; nempe* B *quia ibi ea tantum referenda erant, quæ ad Arnestum utcumque spectabant. Verum in Epitome rerum Bohemicarum lib.* 3, *cap.* 21 *significat, plura ejusmodi contigisse, dum ait :* Hoc anno MCCCLVIII (*Carolus IV*) caput S. Wenceslai (cui devotissimus erat, quodque capitibus ægrorum impositum contactu suo plurimis attulerat sanitatem) sibi sumpsit ornandum, auroque purissimo et gemmis clarissimis ingenioso aurificum labore totum contexit. *De anno ornati capitis consentit Benessius in Chronico, quod ex Pessinæ Phosphoro in Commentario prævio num.* 206 *laudavi, ac propterea supra monui, videri Balbinum memoria lapsum esse, quando mox num.* XI *de eodem ornatu ad annum* 1338 *jam meminit.*

miracula vel beneficia obtinentur.

15 *Idem historicus citato libro et capite Epitomes ad annum* 1349 *rursum scribit :* Hisce annis ad sancti martyris Wenceslai gloriosum sepulchrum Pragæ plurima sunt patrata miracula, quæ in Benessio Weitmilio, atque in Vita S. Wenceslai, quam Joannes Olomucensis episcopus scripsit, leguntur. *Ad annum quoque* 1366 *denuo scribit :* Inchoatum jam pridem erat gemmeum divi Wenceslai sacrarium in ecclesia Pragensi ; id anno præsente perfe- C ctum non modo homines ad admirationem, sed etiam ipsum sanctum Martyrem ad beneficentiam provocavit. Miracula eo tempore patrata Benessius aliique recensent. *Benessius ille, teste Pessina in Phosphoro, fuit canonicus Pragensis, et tempore Caroli IV imperatoris ac Bohemiæ regis vixit, scripsitque Chronicon, quod Pessinæ tempore ineditum erat ac forte etiamnum est, quodque ad manus meas non pervenit. In Vita* S. Wenceslai, *quæ Joannem Olomucensem episcopum auctorem habere dicitur, non alia reperi miracula, quam quæ supra jam retuli.*

Presbyteri e Societate Jesu brachium aridum

16 *De miraculis in SS. Cosmæ et Damiani ecclesia Vetero-Boleslaviensi, ubi* S. Wenceslaum *passum trienniοque sepultum fuisse diximus, impetratis Balbinus in Epitome lib.* 6, *cap.* 13 *scripsit, quæ subdo.* Locus hic, *inquit*, cædis sancti Principis multis ab antiquitate ad nos usque miraculis commendatur, quorum aliqua tum in Historia, tum etiam hoc libro retulimus; (*nempe cap.* 4, *ex quo ego quædam, ad* S. Wenceslaum *spectantia in Commentario recensui.*) Observatum et a Majoribus annotatum est, D. Wenceslaum Boleslaviæ aridis hominum membris præcipue ac libentius opitulari. Tria recentia, nostraque ætate patrata adducam. Wenceslaus Raushar, e Societate Jesu sacerdos, qui invidenda viris apostolicis fælicitate multa animarum millia, per di- D versos Bohemiæ districtus indefesso circumcursandi prædicandique labore, ac multo magis sacris colloquiis et humanissima affabilitate (quo genere valebat plurimum) ab Hussitica hæresi traduxerat ad fidem, contracto ex tot incommodis morbo decumbebat. Hoc morbo utcunque depulso, brachium illi exsuccum, aridum, ac nullius jam rei pendebat, et sine vita sine sensu marcebat.

AUCTORE C. S.

in ecclesia Boleslaviensi pristino vigori restitutum ;

17 Pater ad memoriam S. Wenceslai, cujus nomen gerebat, excitata fiducia, de Majorum suorum licentia et bona gratia Praga Boleslaviam Dominico infra Assumptionem Dei Matris die se confert cum sociis. Nocte concubia clam omnes in S. Wenceslai templum penetrat, recta ad cædis locum properat, ibique in eo limine, quod a sanctissimi Martyris sanguine rubet, manum aridam deponit, Deum multis orans obsecransque, ut per sancti Regis merita brachium visisceret, quod velut pondus inutile regere non posset, neque ad ullas sacerdotum aliasque functiones adhibere. Nihil dicto apud homines et facto apud Deum facilius : momento brachium suis nervis mobile ad socios gratulantes reportat. Neque tamen, unde ea sanitas manui rediisset (patre humili silentio rem gestam premente) sciri potuit, donec anno MDCXXVII mortuo patre Wenceslao, Majores, quibus rem totam aperuerat, ad Dei E gloriam vulgarunt ; idque exemplum ab iis acceptum, legitimeque probatum typis edidit Gaspar Arsenius, metropolitanæ Pragensis ecclesiæ decanus. *Nimirum, ut notavit in margine, in Libro de Laudibus beatissimæ Virginis cap.* 15.

item alterius manus arida

18 Aliud exemplum (*prosequitur Balbinus ibidem*) æque illustre et contestatum adferemus. Tobias Regalius, vir ætate, doctrina, vitæ probitate conspicuus, honoratus, et dignitate decanus, hæc ad perpetuam rei memoriam sua manu consignata Boleslaviæ reliquit. « Ego Tobias Regalius anno « Domini MDCXXXI, cum Novo-Colini decanus essem, « præmissa confessione ac sacra Communione, ma- « nus dextera, quæ omnino arefacta fuerat, cum in « ipsius loco martyrii orarem, per intercessionem « S. Wenceslai, martyris ac patroni Bohemiæ, sa- « nata est. » Plura hinc vir optimus postea Boleslaviæ beneficia accepit divinitus, quæ in Dei Matris Miraculis brevi ex ejus chirographo recitabo. *Porro hæc, quia ad* S. Wenceslaum *non pertinent, hic non recensebo. Sequuntur deinde apud Balbinum duo alia, quæ ejusdem verbis transcripta accipe.* F

ac tertii pes diuturno malo invalidus.

19 Geminum est, quod perillustris et reverendissimus D. Joannes Dlauhowesky, protonotarius apostolicus, ecclesiæ metropolitanæ Pragensis et Boleslaviensis canonicus secum accidisse commemorat. Chirographum, quod ad me misit, exscribo. « Joannes Ignatius Dlauhowesky de Longa Villa « canonicus Vetero-Boleslaviensis, in loco sacro « martyrii S. Wenceslai hoc se beneficium acce- « pisse publice fatetur. Qui multa et gravia in pede « sinistro perpessus, opportunitatem humani reme- « dii pura et puta juvenili sua vecordia neglexit, « donec jam presbyter factus medicos accessit, qui « eumdem juvarent (nam pedem sinistrum regere « amplius non poterat.) Illi rem inveteratam, et ma- « lum tempore induratum, asserentes, pedem aridum « et jam medullam ejus exsiccatam restitui non « posse dixerunt. Quid ageret? Humanis jam despe- « ratis, ad divina se convertit, vovitque peregrina- « tionem ad S. Wenceslaum Boleslaviam : in cæ- « dis loco Sacrum se facturum promisit, et quæ- « dam alia præstaturum. Hoc voto edito, pes quo- « dammodo, juvenescere cœpit, donec persolutis, « quæ voverat, jam optime de integro pedem re- « stitutum agnovit, atque in signum hujusce rei in

A «in loco anathema suspendit anno MDCLXII.»

AUCTORE C. S.

Furtum ibidem divinitus impeditum.

20 *Alterum a laudato canonico ad Balbinum missum ibidem subditur his verbis :* Ad gloriam quoque hujus sacri templi *(Boleslaviensis)* pertinet, quod in Diariis, manu reverendissimi D. Rudolfi Roder decani conscriptis, ad XII Novembris anno MDCLX invenio. « Templum (inquit) S. Wenceslai hodie « spoliatum est a fure, quod mirere, fœmina fuit, « quæ nocte ingressa, altaria omnia mappis denudavit et spoliavit ; sed dum ad locum martyrii S. « Wenceslai venisset, et spoliare vellet, retracta fuit « quasi ab aliquo ; quod ipsa fassa est, deprehensa « per sonitum campanulæ, quæ, nemine impellente « et movente, sonum edidisse dicitur ». Hactenus Ephemerides *(inquit hic Balbinus)* et reverendissimi et perillustris domini Dlauhowesky canonici ad me missa narratio. Ego rebus tam contestatis, tantaque authoritate munitis quod addam, non invenio.

Dicitur in Bavaria esse fons beneficiis

21 *Hactenus de miraculis in Bohemia, ipsius Sancti patria, ejusdem vita, martyrio ac gloriosis exuviis illustrata. Alterum locum miraculis, et multis quidem, clarum assignavit, Matthæus Ferdinandus archiepiscopus Pragensis in libello suo supplice, quem typis editum anno* 1669 *Clementi IX summo Pontifici obtulit* B *pro impetranda Officii* S. Wenceslai *ad universam Ecclesiam extensione, quemadmodum in Commentario prævio* § 17 *pluribus dictum est. Porro in hoc libello, titulo* 12 *ad rem nostram sic ait :* In Bavaria, in diœcesi Augustana S. Wenceslai fons ab omni antiquitate frequentatur; de cujus miraculis justæ magnitudinis librum typis evulgavere Bavari. Intra biennium (anno MDCLVIII et sequenti) facile ducenta septuaginta beneficia cœlestia ex illo fonte hausta memorantur. *Ad hæc inter monumenta ad præsentem diem seposita annotatum reperio, Casparum Manzium, jurisconsultum Ingolstadii, quemdam jurisprudentiæ Tractatum anno* 1659 *typis editum* S. Wenceslao *cum sequenti inscriptione dicasse.*

22 Serenissimo Bohemiæ Regi, D
Glorioso Martyri
S. Wenceslao,
Impii fratris dextra jugulato,
In Dania miraculis,
In Bohemia victoriis,
In Bavaria beneficiis claro,
Lauterbacensi magno Patrono,
Ægrotantium refugio,
Ad fontem salutis accurrentium solatio,
Convalescentium gaudio,
Hoc pietatis et gratitudinis monumentum ponit.

S. Wenceslao adscriptus clarus.

Est igitur fons ille in Lauterbach, uti etiam in eadem notitia MS. præmittitur his verbis : S. Wenceslai Fons miraculosus Lauterbaci in Bavaria. *Hinc dubitare nequeo, quin aliquis hujusmodi fons* S. Wenceslai *nomine ac beneficiis celebris Lauterbaci in Bavaria et diœcesi Augustana habeatur ; sed doleo, illum* justæ magnitudinis librum, *quem de miraculis ibidem obtentis mox laudatus archiepiscopus Pragensis affirmat, ad manus nostras non venisse, meque magnam operam frustra dedisse, ut saltem de eodem fonte ejusve origine apud alios quidquam reperirem : neque enim scio, nec divinare possum, qua occasione fons iste* S. Wenceslai *dici cœperit, curve beneficia vel curationes ex ejusdem fontis potu accepta, sancto Martyri nostro adscribantur.* E

Alia ab aliis miracula referuntur, hic prætermissa.

23 *Denique, ut huic Appendici finem imponam, variæ* S. Wenceslai *apparitiones, prodigia, miracula et aliqua beneficia in Bohemia facta apud sæpe laudatum Joannem Dubravium in Historia Bohemiæ, Balbinum in Epitome, Crugerium in sacris Bohemiæ cineribus, Pontanum a Braitenberg in Bohemia Pia, aliosque Bohemos scriptores sparsim narrantur, quæ eo facilius prætereo, quod edita exstent, quodque ego eadem nequeam aliunde confirmare.*

DE S. EBERHARDO OPILIONE

J. P.

PROPE FRISINGAM

IN GERMANIA

C

SYLLOGE

F

De cultu.

Sanctus, die XI Martii.

Majores nostri *tom. 2 Martii inter Prætermissos diei* XI *duos Eberhardos memorarunt; alterum Einsidelensem abbatem in Helvetia, alterum in Bavaria opilionem. Abbatem remiserunt ad diem* XXII *Augusti ; quo tamen ut et* XIV *ejusdem mensis inter Prætermissos denuo relinquendus fuit defectu cultus publici sufficienter probati : de Opilione notarunt sequentia :* B. Eberhardus opilio in Bavaria occasione alterius Eberhardi jam memorati recolitur a Ferrario in Catalogo generali. Ejus gesta paucis narrat Matthæus Raderus tom. I Bavariæ sanctæ pag. 22 *(apud me fol. 86)* asseritque, annum et diem obitus ignorari, ac potissimum coli circa festum S. Michaelis : differimus ergo, si certius aliquid intelligamus, ad diem XXVIII vel sequentes Septembris. *Certius aliquid non intelleximus : cum tamen publicus ejus cultus plurium testimoniis firmetur, nec spem fecerit aliquis, fore ut certiora suggerat, ulterius differendum non censemus. Hæc itaque est Ferrarii annuntiatio ad diem XI Martii :* Frisingæ in Bavaria B. Eberhardi monachi : *ista vero illi subjecta annotatio.* Ex monum urbis Frisigen. De eo Otho ep. Frisingen. in Chron. et J. Aventin. in Annalib. Erat opilio ac post an. Sal. DCCC vixit.

minus clare memoratus a Ferrario,

2 *Utinam laudatus auctor paulo minus studuisset brevitati, et annotasset primo, unde didicerit, Eberhardum, quem ut monachum Frisingæ annuntiat, fuisse opilionem , secundo ubi vel in Ottonis Frisingensis Chronico vel in Aventini Annalibus legerit aliquid de Eberhardo, post annum* 800 *seu monacho seu opilione ! Nam testimonium præsertim Ottonis magnæ auctoritatis hic esset et utilitatis ; idcirco ejus Chronicum, non iis dumtaxat locis consului, quibus hujusmodi aliquid inventum iri conjectabam ; sed ab initio libri* 5, *id est, ab anno circiter* 600, *ad finem usque integrum oculis percurri : irrito tamen labore : nullum quippe verbum occurrit de Eberhardo Frisingæ monacho aut opilione. Idem contigit pervolventi ejusdem Ottonis libros de Gestis Frederici imperatoris, quorum loco arbitrabar fortasse allegatum fuisse Chronicum ; idemque adeunti Annales Aventini, quamvis hos minus studiose perlustraverim, tum quod auctor tantum sit seculi* 16, *tum quod nec ip-*

A *ipsum nec Ottonem ab alio hic citatum viderim, quam a Ferrario. Monumenta autem Frisingensia, quæ laudat idem Ferrarius, non alia sunt verisimillime ab iis, quæ exstant apud Raderum, ad quem ut primarium hic nobis auctorem, convertimur.*

secundum litteras a Radero prolatas

3 *Is ergo in Bavaria sancta citato loco referens Opilionem nostrum sub isto titulo:* S. Eberhardus sive Erhardus opilio ad Frisingam; *ait*: Quamvis neque sæculum, neque annum potuerim deprehendere, quo, S. Erhardus, quem fortuna pecoris custodem fecit, vixisse potuit, ex tabulis tamen Romanis, quæ de æde S. Michaelis, ubi conditus est Eberhardus, cognosci potest, virum sanctum fuisse; cum Sanctus in iisdem appelletur. Quæ porro de ejus rebus didici, malo ad verbum ex litteris ipsius cœnobiarchæ religiosissimi R. D. Petri ad serenissimum Maximilianum Bojorum principem perscriptis subjicere, quod id ad fidem faciat, quam præter auctoritatem hanc desideramus.

celebrem cultum habuit circa festum S. Michaelis

4 « In filiali quadam ecclesia, monasterio huic « unita, et D. Michaeli archangelo sacra, vulgo in « in Duntenhausen, cujusdam etiam Sancti, nomine « Eberhardi, habetur sepultura, qui, ut et ejus « fert effigies, pecudum pastor in eodem pago fuisse B « dicitur. Ejusdem sepulchrum fere indies adhuc « frequentatur cum a vicinis, tum etiam a remotius « distantibus. Terra quoque ex tumulo sancto studio eruitur, ac domibus et pecorum stabulis importatur, jumentisque contra venenatas ac contagiosas læsiones applicatur; ut hoc ipsum non « parvum miraculum censeri possit, quod tam continuæ effossioni tumuli angustia sufficiat. Quia « vero Sanctus ille multo ante, quam ab episcopo « quodam Frisingensi ecclesia illa monasterio donata « est (ut ex Apostolicis quibusdam bullis, ecclesiam « illam concernentibus, in quibus et ipse Sanctus « vocatur, conjici potest) ad cœlestia migravit; « idcirco nec dies obitus, nec annus nobis constat; « celebrior tamen circa festum D. Michaelis ejus « veneratio et memoria habetur. » *Hactenus Raderus citans in margine litteras et monumenta cœnobii Frisingensis S. Petri Novæ Cellæ et mox subdens:* Multa alia miranda celebrant accolæ agrestes, quæ hic non colloco; cum sine testibus ferantur.

prope Frisingam

5 *Est autem* Nova Cella, *aliis* Neocella, *vulgo* Newstifft, *monasterium Ordinis Præmonstratensis, a jam nominato Ottone I Frisingensium episcopo sub annum* 1140 *ædificatum ad muros civitatis Frisin-* C *gensis inter Isaræ et Mosæ confluentes, ac S. Petro apostolo consecratum. Præposituræ titulo insignitum fuit usque ad annum* 1717, *quo evectum est in abbatiam.* Duntenhausen, *teste Meichelbeckio tom.* I *Historiæ Frisingensis pag.* 323, *ubi tamen* Dunkenhusium *scribit, locus est,* non nisi tribus horæ quadrantibus Frisinga distans. *Sed quandonam ejus ecclesia unita fuerit Neocellensi monasterio exploratum non est. Nam licet tam laudatus Meichelbeckius, quam Carolus Ludovicus Hugo de primordiis et incrementis dicti monasterii agant ex instituto, et ille sparsim in Opere suo laudet vel recitet instrumenta eo spectantia; hic tom.* 2 *Annalium Præmonstratensium inter probationes col.* CCIII *et seqq. exhibeat chartas episcoporum Frisingensium ac bullas Romanorum Pontificum, neuter aliquid suppeditat, unde istius unionis epocham assequamur. Hujus autem epochæ notitia non parum conduceret ad confirmandum cultus antiquitatem; quandoquidem non obscure innuat Raderi instrumentum, jam tum viguisse cultum, quando facta est unio.*

a tempore immemorabili,

6 *Verumtamen cum in dicto instrumento de unione sermo fiat, tamquam de re, quæ ab immemorabili tempore contigerit, hinc sequitur etiam cultum ut immemorabilem fuisse habitum ante annum* 1606, D *ante quem confectum fuit instrumentum. Præterea verba ista:* Ejusdem sepulchrum fere INDIES adhuc frequentatur, *satis indicant et antiquam possessionem et constantem cultus continuationem: adde, quod recurratur ad testimonium bullarum Apostolicarum, utique antiquarum, in quibus* Sancti *titulus adscribitur* Eberhardo. *Eumdem titulum, excipe Ferrarium et Brunnerum, qui* Beatum *vocant, adscribunt ipsi auctores jam citati et citandi postmodum, quibus accedendum etiam nos arbitrati sumus. Quod asserui de tempore confecti instrumenti dubium esse nequit. Missum quippe dicitur ad Maximilianum Bavariæ principem a Petro cœnobiarcha seu Præposito Neocellensis monasterii, quo nomine nullus monasterio præfuit post mensem Aprilem anni* 1605, *quando Petro Schlaich suffectus est Joannes Dollinger, ut videre est in serie Præpositorum apud Christophorum Gewoldum in Additionibus ad Hundii Metropolim Salisburgensem tom.* 2 *pag.* 529 *et apud laudatum Hugonem tom.* 2 *Annalium Præmonstratensium col.* 335.

AUCTORE J. P.

eumdemque secundum aliorum asserta

7 *Raderus ex adverso eorum, quæ jam recitavimus, dat imaginem scalpro excusam, in qua Sanctus, medius inter pecudes, pastorali habitu in-* E *dutus, radiis in capite redimitus, et genibus flexis ac junctis manibus cœlestem Agnum adorans repræsentatur. At non edicit auctor, an imago ista æri incisa fuerit secundum effigiem, quam Petrus cœnobiarcha Neocellensis allegat in suis litteris, tamquam alterum antiquitatis monumentum: eapropter visum non est scalptori nostro committere imaginem, uno et medio seculo non vetustiorem, et forte tum pro mero arbitrio ordinatam ac delineatam. Plura de veteri cultu dicenda non veniunt: ejusdem vero usque ad hæc nostra tempora non intermissam continuationem deducimus ex assertionibus auctorum, qui post Raderi tom.* 1 *Bavariæ sanctæ, anno* 1615 *typis vulgatum, res Bavariæ, vel Frisingensis diœcesis, aut Præmonstratensis Ordinis editis Operibus illustrarunt. Hos inter primus occurrit Gewoldus in mox citato Opere, quod in lucem prodiit anno* 1620; *sed ex quo nihil describimus, quod plane eadem sint, quæ dedit Raderus ex litteris Petri cœnobiarchæ.*

habet etiam nunc.

8 *Sequitur Andreas Brunnerus, qui in Annalibus Boiorum, anno* 1637 *impressis, sic scribit part.* 3 *lib.* 12: In vicina quoque æde, quæ sub Novæ Cellæ tutela est, Eberhardus opilio votis frequentatur; ubi bonus hic olim pecoris custos, nunc F quoque antiquum obtinet, et glebæ, qua tegitur, salutarem adversus noxia animantibus venena vim inspirat, expetitam propterea ab agrestibus, ut certissimum amuletum. *Proximus succedit auctor Topographiæ Bavariæ, Germanica lingua excusæ anno* 1644, *ubi refert,* quiescere in Dintenhausen S. Eberhardum, fieri ad ejus sepulcrum frequentes peregrinationes, *et alia, quæ vidimus apud Raderum. Accedunt denique hujus seculi scriptores duo, superius nominati Meichelbeckius et Hugo, quorum prior dicit,* S. Eberhardum opilionem cultum habere, *cetera vero fere ad verbum describit Brunnerum, alter sic ait:* In Dientenhausen quiescit corpus S. Eberardi pecudum pastoris, ejusque sepulchrum frequentibus coruscat prodigiis. *Hæc ille anno* 1736, *quo vulgavit tom.* 2 *Annalium: tum addit:* Mirum quomodo ætas et gesta hujusce Sancti ne a conterraneis quidem recognoscantur. Quod enim Matthæus Raderus in sua Bavaria sancta et Canisius referunt, id totum hæsitando et nullis suffulti monumentis etiam supparibus evulgarunt. *Quid, quo modo et unde sua evulgaverit Raderus, visum est supra. At quis Canisius vel quo loco de Sancto nostro egerit, deprehendere non valui.*

DE

DE S. ISMIDONE VEL ISMIONE

EPISCOPO CONFESSORE

DIÆ IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis.

AN. MCXX AUT MCXX. Cultus S. Ismidonis,

Sanctum Ismibonem, *quem et* Ismeonem *et* Ismionem *nominatum reperio, episcopum Diensem in ea Galliarum provincia, quæ* Delphinatus *dicitur, hodie memorant Martyrologium Parisiense et Universale Castellani. Illum in vetustioribus non reperio, quod minus mirandum, quia vixit post præcipuos medii ævi martyrologos. Cultus tamen est certus, cum in Officiis propriis ecclesiæ Diensis, anno* 1669 *impressis, ad hunc diem præscribatur Officium duplex de* S. Ismidone *episcopo confessore.* Sanctus *item vocatur in Gallia Christiana fratrum Sammarthanorum in catalogo episcoporum Diensium, et a Columbo statim laudando. In Vita vero S. Petri Tarentasiensis. data apud nos ad* VIII *Maji, num.* 16 *recensetur inter* insignes *sui temporis* sacerdotes. *Hoc autem testimonium non exigui est ponderis, cum quod sit Gaufridi abbatis Altæcumbæ qui eodem quo* S. Ismido *obiit, seculo scripsit, tum quod cum paucis iisque selectissimis laudetur. Joannes Columbi in Opere de Gestis episcoporum Valentinorum et Diensium lib,* 2, *ubi de Diensibus agit, pag.* 287 *in Stephano,* S. Ismidonis *successore refert, anno* 1127 *litteras a Stephano datas ad confirmandum aliquot donationes, factas monasterio S. Rufi, partim a* S. Ismidone, *partim ab aliis, et hæc observat:* Tauliniacensem (*ecclesiam*) lego concessam ab Ismidone. Stephanus addit, se scribere anno episcopatus sexto, et Ismidonem paucis ante annis mortuum appellavit Sanctum. *Ex hac observatione verisimile fit, cultum* S. Ismidonis *esse vetustissimum.*

qui ineunte seculo 12 erat Diensis episcopus,

2 *De tempore episcopatus* S. Ismidonis *satis convenit inter Claudium Robertum, Sammarthanos fratres et laudatum supra Columbum, licet posteriores addiderint priori plura indicia. Primus solum observat,* S. Ismidonem, *quem et* Ismionem *vocat, sedisse anno* 1113. *Sammarthani tom.* 2 *pag.* 555 *scribunt sequentia :* S. Ismido, vel Ismio, quem Ismeonem alii vocant, ex canonico Lugdunensi præerat (*ecclesiæ Diensi*) annis MXCIX et MCIII. Genere clarus, omnium disciplinarum ac probitatis notitiam in contubernio patrui Valentiæ adeptus est. Bis autem Jerosolymam profectus, beatorum complures reliquias advexit, quas annua celebritate Dienses colunt. Per ipsum Deus multa patravit prodigia : idcirco et in Vita B. Petri Tarantasiensis c. 19 laudibus exornatur. De eo mentio MCXIII in regularisatione canonicorum S. Stephani Divionensis. In Obituario Lugdunensi fertur mortuus VII Octobris. Per annos circiter viginti eam sedem rexit, ac post obitum una voce populorum Sancti nomen promeritus est. *Alia ex his adoptavit Columbus, alia etiam confirmavit, alia omisit, nonnulla addidit. Pleraque in Officio leguntur, et adduntur alia, quæ recensebo ordine, etiamsi ea nequeam vetustis probare documentis. De Officio autem præmoneo, lectiones quidem ibi haberi tres proprias pro secundo nocturno ; sed in iis nihil esse de Sancti gestis aut miraculis : omnia vero esse moralia. Hinc colligo, pauciora de Sancto nota fuisse, quam ut legenda aliqua ex iis potuerit concinnari. Attamen in Antiphonis et responsoriis aliqua subinde breviter dicuntur. Ex his igitur dabo, quidquid est historicum.*

Sanctus nobili genere natus, recteque educatus,

3 *Primo de nobili genere* S. Ismidonis, *quod etiam asserit Columbus, ita habet Officium :* Ismidonis primordia clara fuerunt. *Et paulo post clarius dicitur* Vir ortu nobilis. *De loco natali, ab aliis omisso, Officium ita habet :* Castenatici digne castrum novum protulit nobis astrum, grandi munitum lumine. *In tabula, quæ in Historia Delphinatus, anno* 1722 *impressa, tom.* 1 *circa initium exhibetur, prope Gratianopolim ponitur vicus* Cassenaticum, *vulgo* Sassenage. *An hic locus dicatur* S. Ismidonis *patria, an alius, incolis illius provinciæ certius examinandum relinquo. De institutione in domo patrui Valentiæ Sammarthanis consentit Columbus, et Officium sic habet :* Ductus in primæva ætate defertur a parentibus in Valentina civitate, quam incolebat ejus patruus, qui instruxit eum alacriter. Donis almi Spiritus, divinis Litteris eruditus, et sacro rore imbibitus, præclaro nituit lumine. *Canonicatum ejus Lugdunensem cum Sammarthanis asserit Columbus : at hunc in Officio memoratum non invenio.*

ante finem seculi XI multum reluctans

4 *De tempore, quo Sanctus ad episcopatum promotus est, nihil certi nos habere, recte observat Columbus, nisi episcopum fuisse* ante millesimum centesimum. *Erat certe episcopus anno* 1099 *: nam ex litteris Urbani II Papæ ad Hugonem Lugdunensem, datis anno* 1099, VII *Kal. Maji, Columbus recitat hæc verba :* Præsentibus legatis tuis, Ismeone Diensi episcopo, Girino diacono *etc. Quanto tempore jam tum fuisset episcopus* S. Ismido, *non liquet. Columbus decessorem ejus invenit solum anno* 1088, *ut fortasse annis non paucis ante finem seculi* XI *sederit* Ismido. *Præterea Columbus ait, decessori suo infirmo adjutorem datum, etiamsi plurimum reniteretur. At Officium magis indicat, successorem fuisse viventis infirmi, quam adjutorem. Verba eo spectantia huc traduco :* Talem decreverat divina prædestinatio præferri pontificem Diensi populo, qui, quod verbo edoceret, facto perexpleret. Fuit corde humilis, verbo, facto similis, virtutibus laudabilis. Petierunt Dienses Ismidonem, ut eis præponeretur in pastorem, quem scientia Dei imbutum, et virtutibus noverant exornatum. Sed omnino renitens, onus suscipere recusabat, pastori, qui præerat, compatiens infirmitate, qua tentus erat. Nam sciebat, non privari debere jure canonum prælatione pastorali infirmitate tali detentum. Non in eo erat ambitio honoris, neque in eo regnabat questus amor temporalis : sed magis elegit utroque carere, quam alterutro animæ damnationem incurrere.

5 Quod infirmus præsul considerans, Ismidonem divinitus elegit. Rarum est, et præter morem, ut quis

A quis vivens ponat successorem in episcopatu suo. Sed quia norat Ismidonem virtutibus præditum, Diensi præfecit populo. *Hæc, ut dixi, magis insinuant, infirmum episcopum cessisse episcopatu, quam sibi adjutorem sumpsisse. Quid tamen verius sit, certo definire nequeo, cum vetustis caream documentis. De moribus et virtutibus Sancti in episcopatu hæc in Officio sequuntur :* Strenue militavit pro ovibus suis Deo custodiendis. Militavit egregie Vir magnæ sanctitatis, proponens quotidie odores suavitatis, implorans eximie auxilium Deitatis. Subditorum animas sic purificavit, ut fierent Deo gratæ. *In hymno de virtutibus ejus hæc leguntur :*

præficitur ecclesiæ Diensi, virtutibus

Hic veri Solis radius,
Fuit præsul egregius :
In convescendo sobrius,
Apud omnes fuit pius.
Fidelis in obsequiis,
Et justus in judicio,
Discretus in consiliis,
Pressis fuit præsidio.
Solersque toto studio
In sedandis discordiis,
Nulla est ei ultio
De susceptis injuriis *etc.*

B 6 *Eximiæ sanctitatis Antistitem fuisse* Ismidonem, *certius etiam mihi persuadet Gaufridus abbas in jam laudata Vita S. Petri Tarentasiensis, num. 16 ubi sic habet :* Præsidebat vero Maurianensi ecclesiæ magni meriti Bernardus episcopus, sicut in ea potissimum regione fœcunda virorum paupertas plures sibi pene contemporaneos insignes edidit sacerdotes, sanctum videlicet Hugonem Gratianopolitanum, Joannem Valentinum, Insindionem Diensem, Airaldum et Bernardum Maurianenses, nostrum hunc Tarentasiensem Petrum, Anthelmum Bellicensem, super cujus tumulum, dum sepeliretur, divinitus ignis lapsus accendit lampades, super eumdem locum coram signo crucis appensas. *Quantæ sanctitatis fuerit Hugo Gratianopolitanus, videri potest in ejus Vita ad* I *Aprilis apud nos impressa. Vir similiter maximæ virtutis fuit S. Anthelmus Bellicensis, cujus Vita ad* XXVI *Junii data, quemadmodum et S. Petrus Tarentasiensis. At hi duo ultimi multo juniores sunt S. Hugone, qui octogenarius erat defunctus, antequam illi episcopatum administrare cœperunt. Attamen* S. Ismido *annis undecim aut duodecim ante S. Hugonem defunctus est, sed verisimiliter in ætate minus* C *provecta. Reliqui tres ætate sunt intermedii. Illud observo ex omnium collatione,* S. Ismidonem *tam loco, quam mortis tempore, a Gaufrido, qui circa 1185 scribebat Altæcumbæ in diœcesi Genevensi, maxime omnium abfuisse, ut non cogitasset de eo summis viris aggregando, nisi maxima fuisset Sancti fama.*

et doctrina maximis viris annumeratus.

7 *Quod* S. Ismido *fuerit anno 1099 Romæ legatus Hugonis archiepiscopi Lugdunensis apud Urbanum II, jam vidimus, et ex ea legatione colligimus, Virum fuisse doctrina et prudentia ad res gerendas idoneum. Eumdem bis Hierosolymam profectum, indeque ad ecclesiam suam multas attulisse Sanctorum reliquias, cum Sammarthanis asserit Columbus. Consentit Officium, in quo hæc leguntur :* Hierusalem bis profectus, sic laborat Vir perfectus, et rediens sponsæ pectus decorat reliquiis. Ornamenta defert ei, quæ sunt signa sacræ rei, sponsam zelans zelo Dei, dotat sponsalitiis. *Si geminum iter satis est certum, dubitari potest, an utrumque contigerit in episcopatu, quo ordine in Officio refertur. Nam forte* S. Ismido *ante expeditionem Christianorum crucesignatorum circa annum 1080 aut 1090 profectus fuit Hierosolymam, sub potestate Saracenorum gementem, ad invisenda loca sancta, prout fecerunt eo seculo alii non pauci. Hoc revera facere potuit* S. Ismido, *et deinde in episcopatu,* D *postquam anno 1099 Hierosolima a principibus Christianis erat expugnata, eo iterum proficisci, ut liberius pietati suæ satis faceret. Potuit tamen etiam in episcopatu bis Hierosolymam proficisci : sed quid fecerit, ignoramus. Nulla saltem est ratio, cur negemus, Sanctum Antistitem Hierosolymam adivisse, quando erat sub Christianis, indeque reliquias ad ecclesiam suam attulisse.*

Bis Hierosolymam dicitur profectus,

AUCTORE J. S.

8 *Multa Sammarthani miracula* S. Ismidoni *attribuunt. Non tamen edicunt, an vivens aliqua patraverit. Columbus duo viventi tribuit, ita scribens :* Multa Deus per Virum fecit prodigia. Puerum vocabat * lupus, et Ismido bestiam imperio fugavit, illæso puero. Fur Episcopi rem clam omnibus rapiebat, et peremit hominem e cœlo Deus. *Hæc in Officio etiam commemorantur his verbis :* Verbo lupus effugatur, a quo puer devoratur : super fure vindicatur, sed plangit interitum. *Hæc omnino videntur de Vivente dici, quemadmodum credidit Columbus. Plura post mortem asseruntur, ut mox referam, ubi de anno beati obitus pauca dixero.*

et miraculis claruisse in vita.

* *l.* vorabat

9 *Sammarthani de* S. Ismidone *nihil referunt post annum 1113. Initium tamen successoris ejus Stephani solum figunt anno 1121, et recte, opinor. Columbus plura etiam non refert de Sancti gestis : sed ex eo,* E *quod asserit in successore Stephano verisimillimum fit, obiisse* S. Ismidonem *anno 1120 aut 1121. Ambo testantur, Stephanum anno 1127 dedisse litteras, quibus confirmavit aliquot donationes Hugonis et* S. Ismidonis *episcoporum. Addit Columbus, a Stephano notatas fuisse hasce litteras* anno episcopatus sexto. *Si autem anno 1127 adhuc currebat sextus episcopatus annus, non obtinuit Stephanus episcopatum ante annum 1121 vel 1122. Anno 1121 episcopum fuisse, aliunde constat. Nam Kalendis Octobris ejusdem anni adfuisse dicitur* consecrationi ædis sacræ Cartusiæ Durbonis, *ut habent Sammarthani, qui volunt, ut opinor, ibi præsentem fuisse ut episcopum, aut certe* eodem anno *episcopum factum asserunt. Itaque, si constaret,* S. Ismidonem *obiisse* VII Octobris, *ut aiunt Sammarthani* in Obituario Lugdunensi *assertum, aut etiam* XXVIII *Septembris, quo colitur; obitus ejus videretur referendus ad annum 1120. Cum vero hæc fortasse minus sint certa ; et obire potuerit eodem anno, quo successit Stephanus, malui annum relinquere dubium, et exprimere annum 1120 aut 1121.*

Obiit anno 1120 aut 1121.

10 *De Sancti post mortem miraculis hæc tantum scribit Columbus.* Corpus quoque Ismidonis mortuum animam ejus in cœlo vivere docuit, excitato a mortuis alieno, quo contingebatur, cadavere. *Plura asseruntur in Officio, unde huc transfero spectantia ad miracula.* Guilla filia fidei resurgit virtute Dei, Ismidonis pia prece, qui eam a dira nece revocavit ad sæculum : ob cujus miraculum parentes appenderunt sepulcro sudarium *Appensum. Sancti sepulcro sudarium, sive linteum sepulcrale, evincit agi de miraculo post mortem, quod alias dubium videretur ex prioribus verbis. Paulo post hæc sequuntur :* Duo resurgunt a morte, sudariis testibus. Surrexerunt mortui, sudariis testibus ; vident cæci, surdus audit reseratis auribus. Vincti rumpunt vinculum forte, quin angustæ patent portæ. *Deinde rursum :* Vinctos solvit a vinculis, rogantes Deum humiliter : et in cunctis periculis opem fert salubriter. Attestantur sudaria, quia mortuos resuscitat ad sepulcri insignia. *De miraculis generatim unum subjungo locum :* O bone Jesu, qui innumerabilibus miraculis beatum Ismidonem coruscare facis ; nos fac non fallat ars fallacis, sed trahe nos ad regna pacis precibus sancti Præsulis. *Miracula effecerunt, opinor, ut eum Gaufridus abbas annis sexaginta fere et quinque defunctum inter summos et sanctissimos viros recenseret.*

multisque post mortem prodigiis fulsit.

F

DE

DE B. SALOMONE CONF.

EX REGE HUNGARIÆ EREMITA

POLÆ IN ISTRIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

J. S.

§ I. Cultus, reliquiarum honorifica conservatio : elogia.

SÆC. XI AUT XII. B Salomon Polæ cultus, ubi corpus diu servatum,

Quamquam nomen B. Salomonis *non invenio in ullis Martyrologiis, de cultu tamen ejus Polæ in Istria, ubi corpus servatur, nequeo dubitare. Anno* 1692 *typis academicis Tyrnaviæ in Hungaria prodiit libellus de Sanctis et Beatis Hungariæ, hoc titulo insignitus* : Ungariæ Sanctitatis indicia. *Ibi autem pag.* 19 *datur elogium* B. Salomonis, *et in fine dicitur obiisse* Polæ in Istria, *additurque :* Ubi festum ejus Officio divino sub ritu duplici quotannis quarto Kalendas Octobris colitur, et sacræ corporis ejus exuviæ honorifice conditæ asservantur. *De servato Polæ* B. Salomonis *corpore traditio Polensium erat longe vetustior, cum asseratur in Italica Descriptione Istriæ, quam anno* 1611 *Venetiis impressam habemus, pag.* 43, *ubi loquitur de eadem arca, in qua corpus postea inventum videbimus cum aliis, sed suspicatur illa omnia fuisse ablata per Genuenses. Contrarium credebat Ughellus ante inventionem : nam tom.* 5 *Italiæ sacræ in Episcopis Polensibus col.* 455 *de ecclesia cathedrali hæc scribit :* Reliquiarum Sanctorum prædives est, quæ in peculiari altari honorifice asservantur : nempe sanctorum Floris, Demetrii, Ermagoræ, Fortunati, Theodori, Georgii, Basilii, et Salomonis regis Ungariæ. *Hæc Ughellus paucis annis ante inventionem scripsit : nam tomus legitur impressus anno* 1653, *quo exeunte Polensis episcopus factus Aloysius Marcellus, atque hoc sedente, reliquiæ inventæ sunt anno* 1657.

de quo cum dubitaretur, jubente episcopo.

2 *Instrumentum illius inventionis Italice conscriptum, impressumque Venetiis anno* 1658, *dictatum fuit a Francisco Bartiroma, archidiacono et episcopi Polensis vicario generali, qui jussu episcopi arcam curaverat aperiendam coram multis testibus, et in ea sex Sanctorum corpora invenerat, exaratum vero ab Hieronymo Querenço, cancellario episcopali et notario publico, et demum subscriptione episcopi roboratum die* VI *Decembris anni* 1657. *Exemplar scriptum illius instrumenti ad Majores nostros fuit transmissum, ex quo seligam ea, quæ huc spectant, Latinoque sermone donabo : nam multa immiscentur de civitate Polensi, quæ nec satis certa sunt, nec faciunt ad propositum nostrum. In præfatione dicitur, non permittere Deum, ut diu occulta maneant servorum suorum corpora, et ideo tunc revelata fuisse sex corpora sacra, trium videlicet martyrum, et trium confessorum. Tum exponitur ratio arcam aperiendi, nimirum quod incertum esset, quid in ea servaretur,* cum multi dicerent in ea esse corpus S. Floris, epicopi Polensis ; aliqui assererent, illud cum aliis transportatum esse circa annum MCCCLXXX a Genuensibus, quando armatis navibus maria illa infestabant, et quasi totam provinciam ac nominatim Polam destruxerunt ; alii demum affirmarent, in ea servari corpus domini Blasii de Molino, episcopi Polensis, conjecturam deducentes ex versibus arcæ insculptis. *Hæc dubitatio fecit, ut episcopus arcam aperiri jusserit coram vicario suo generali jam dicto.*

3 *Accessit igitur ad ecclesiam cathedralem laudatus vicarius Franciscus Bartiroma cum canonicis pluribus, nimirum* cum Jacobo Bonarelli scholastico, Benetto Bonuti, Mauro de Mori, Augustino Vio, Antonio Gabbo, Antonio de Marini, Damiano Vio, Jacobo Cipriotti, et Dominico Cipriotti, *quibus accessit unus Franciscanus sacerdos, pluresque clerici nominatim expressi, quemadmodum et medicus civitatis, et operarii necessarii. Deinde, jubente vicario, operarii arcam aperuerunt.* Qua subito aperta, exiit odor gratissimus et suavissimus, qui recreavit omnes adstantes. Inspectat interius arca, repertæ sunt quinque thecæ cupressinæ, in quibus apertis inventa sunt corpora sanctorum Theodori, Demetrii, et Georgii martyrum, ac sanctorum Floris et Basilii episcoporum et Salomonis Hungariæ regis confessorum. Corpora S. Floris et S. Salomonis in una erant theca. Itaque cum extemplo mandatum esset, ut campanarum ederetur sonitus, ac TE DEUM LAUDAMUS pro gratiarum actione cantaretur, accurrit omnis populus ad adorandum Deum, et Sanctos venerandum *etc.* Ordinavit postea prædictus reverendissimus dominus vicarius, ut arca rursum clauderetur, instrumentisque ferreis probe obseraretur, quod ibi deberet consistere, donec aliquid statueretur ad majorem Dei gloriam, et honorem Sanctorum prædictorum. *Hæc in dicto instrumento. Ac non invenio, utrum sacra illa corpora deinde manserint in eadem arca sub altari posita, an alio fuerint translata aut separata. Verisimile tamen est, in eodem postea mansisse loco.*

aperta est arca, inventumque corpus B. Salomonis cum aliis quinque.

quorum titulo altare anno 1187 consecratum

4 *Verum in dicto inventionis instrumento hæc sequuntur:* In theca S. Theodori inventum est instrumentum, *quod in fine adjungetur. In hoc dicitur illustrissimus ac reverendissimus dominus Michael Ursini anno* MCDLXXXVII *die* XVIII *Novembris consecrasse altare, sanctaque illa corpora arcæ imposuisse. Verum ex versibus eidem insculptis perspicitur, ea multo tempore diutius in arca fuisse. Unde credendum est, illustrissimum dominum Ursinum solum consecrasse altare, testarique voluisse de reliquiis, se propria manu eas arcæ imposuisse, ut iis conciliaret fidem magis authenticam. Instrumentum, de quo agitur, Latine scriptum hoc est :* In Christi nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis MCDLXXXVII, Indictione quinta, die XVII mensis Novembris, reverendissimus in Christo pater et dominus, D. Michael Ursinus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Polensis, consecravit hoc altare ad laudem et honorem summi et magni Dei, sub vocabulo infrascriptorum Sanctorum, quorum corpora manibus suis propriis in ipso altari posuit in capsulis ex cipresso ad laudem Dei. Corpus S. Theodori martyris. Corpus S. Gregorii martyris. Corpus S. Demetrii martyris. Corpus S. Flori episcopi et confessoris. Corpus S. Basilii episcopi et confessoris. Corpus S. Salomonis regis Hungariæ confessoris. Joannes de Tambacis de

A de Pola notarius scripsit. *Hoc instrumentum certo probat, altare anno* 1487 *fuisse consecratum titulo sex prædictorum Sanctorum, horumque corpora tunc in eo fuisse deposita. Ex eodem perfici utcumque poterit elogium Michaelis episcopi, cujus fere nudum nomen legitur inter episcopos Polenses apud Ughellum, et obitus vitiose in prima editione notatus, forte errore typographico.*

5 *Versiculi arcæ inscripti admodum obscuri sunt. Eos hic, prout nobis exscripti sunt, subjungo :*

Versiculi arcæ insculpti, qui admodum obscuri sunt.

Exprat Thomas dotatas * sedibus altis
Dulce canunt folles ad mystica sacra parati
Pola chori speculum templi nova forma vicina
Ara nitens flagrat Blasio sub stirpe Molina
Intus marmor habet ossa conspicis * ecce figuras.
Deme vias partu quæ fecit ad æthera puras
Bis tulit æstates Jani lux prima moventis.
Lustra ter et decies octo sociata ducentis.

* forte dotatus
* inspicis aut aspicis

Utrum dati versiculi recte sint exscripti, multum dubito. In quinto certe lex metri exigit, ut pro conspicis *legatur* inspicis *aut* aspicis. *Si pro* dotatas *legatur* dotatus, *refertur ad S. Thomam ecclesiæ patronum, qui cœlesti dotatus sede pro suis orat. An scriptum fuerit* altis *in primo, et* parati *in secundo versiculo, dubito,* B *quia illæ voces invicem non consonant, ut reliquiæ omnes in fine. Verum missa expositione carminis, cujus obscuritas augetur ex omissis interpunctionibus, et ex dubio, an voces sint recte exscriptæ, solum exponam huc spectantia.*

probant corpus B. Salomonis in ea fuisse a seculo XV.

6 *Blasius de Molino, sub quo templum Polense cum ara commendatur, secundum Ughellum episcopus Polensis fuit ab anno* 1410 *usque ad* 1420, *quo translatus dicitur ad Jaderensem archiepiscopatum. Cum hujus tempore congruit epocha in fine data a partu Virginis : numerat enim lustra ducenta,* decies octo, *id est,* octoginta, *et tria ; additque æstates sive annos duos, ut pro singulis lustris quinque annos computando exsurgat annus* 1417, *quo Blasius de Molino ecclesiam Polensem regebat. Quintus autem versiculus insinuat, in arca marmorea fuisse ossa eorum, quorum figuras sive imagines habet incisas. Itaque si sex prædictorum Sanctorum imagines in arca sint sculptæ, clarum fit, jam anno* 1417 *in ea fuisse dictorum Sanctorum corpora, ut superius observavit dominus vicarius. At id mihi dubium est de imagine* B. Salomonis *ex epistola anno* 1684 *huc missa, in qua dicitur, ejus imaginem non esse arcæ insculptam, sed pictam in theca cupressina.* C *Quidquid sit, ex dictis antiquum* B. Salomonis *cultum satis habemus probatum. De S. Floro aut Flore, ut diversimode vocatur, agendum erit ad* XXVII *Octobris. De aliis quoque, quorum corpora cum* B. Salomonis *corpore inventa sunt, nempe de SS. Theodoro, Georgio, Demetrio et Basilio, modo intelligamus, an ab aliis synonymis credantur distincti, et quibus diebus Polæ colantur, similiter suis locis agemus.*

Lectiones Officii,

7 *Lectiones, quas de gestis Sancti recitant Polenses, continent vitæ compendium. Utrum impressæ sint et approbatæ, non accepi. At eas, prout exscriptæ pro nobis, et huc anno* 1684 *missæ sunt, lectori communicabo.* Lect. IV. S. Salomon porphyro-genitus patre Andrea I Hungariæ rege IV, matre Agmunda, ducis Roxolanorum filia, post in Admontensi celeberrimo monasterio vita ascetica illustri. Ab infantia crevit cum eo pietas : Puer admodum tantæ indolis, ut quinto ætatis anno in regem ungeretur, et mox eidem Henrici III Romanorum imperatoris filia Sophia desponderetur. Sedit deinde ad clavum mira sui commendatione. Non multo post a patruele *(sic in scripto, sed legendum* patruo*)* Bela perfide throno exactus, cæsoque in conflictu parente *(Andrea)* orbatus. Secundas ejus virtutum clementia sibi vendicavit : qui cum reddere potest talionem parricidis, D eos vita donavit ; ipsis regnicolis notam infidelitatis iterato remisit, pariter in omnes beneficentia ac liberalitate clarus.

AUCTORE J. S.

breve Sancti elogium

8 Lect. V. Bella gessit acerrime in Barbaros, ne cum signis idololatriam induci pateretur : quorum tanto zelo exactor vindexque fuit, ut sub ejus sceptro suprema superstitionis radix Scyticæ ultimum pullularit. Templorum consecrationem et publicam devotionem sua præsentia celebriorem reddebat. Non prius in hostem arma strinxit, quam expiatus, suique cœli dape reficerentur. Affini regno Dalmatiæ gratuito opem tulit, sedemque stabilivit. Albam Græcam non coronæ modo, sed et Ecclesiæ, expulsæ a schismate, subegit. A Geysa et Ladislao fratruelibus sæpe profligatus, regno exutus, et incarceratus, utriusque violentiam insigni patientia [tulit *,] divinoque miraculo salvus evasit. Omnia denique adversa mira constantia pertulit. Nam, insolescente in eum fortuna, ter in thronum reponi sustinuit, nullius minus tunc memor, quam vindictæ.

* deest hæc vox scripto exhibentes.

9 Lect. VI. Cum vana vidisset esse omnia, demum et ipse evanuit ex oculis suorum, regnum sibi majori fiducia extra patriam et mundum quæsiturus. Postquam Sanctorum limina et Palestinæ sanctuarium pie veneratus, iterato eremum recoluit, donec E ejus austeritatem exhauriret ad usque cœlitum solatium, quo ei non semel perfrui licuit. Mos ei erat in eremo herbis ac pomis ultro nascentibus sedare famem, corpus macerare cilicio, et rudibus quandoque ferarum exuviis tueri, siccis frondibus lectum sternere, vincere sitim aqua putida, somnum necessarium vigilia et labore captare, conficere perpetuo jejunio carnem, ac die noctuque in sacris hymnis et divina oratione versari ; donec tandem multis miraculis clarus migraret ad Dominum. Cujus sacrum corpus Polæ in Istria ab anno Domini septuagesimo septimo supra millesimum in ara prostat usque nunc venerandum, et XXVI Septembris ritu duplici cultum ibidem. *Hactenus elogium ex lectionibus, in quibus pleraque videntur recte exposita, nonnulla tamen ob nimiam exaggerationem aut conjecturas incertas corrigi poterunt, et annus mortis a vero abest satis longe. Verum, antequam, ad singula accedam, aliud elogium ex ante laudato Opusculo de Sanctis Hungariæ subjicio.*

Aliud elogium,

10 Salamon Andreæ I regis Ungariæ ex Agmunda, Roxolanorum ducis filia, genitus, quadrienni minor F cum Henrici III Romanorum imperatoris filia Sophia desponstaus, et quinto ætatis anno in regem Ungariæ coronatus, variam suo in regimine adultior fortunam est expertus. Victoriis pluribus gloriosus, a Bessorum et Bulgarorum feritate Ungariam ita vindicavit, ut ne cladis quidem nuntius ad suos remeaverit. Dalmatiæ et Croatiæ regna Zolomiro affini suo, a Noricis erepta, restituit. Infaustior ei cum Geysa et S. Ladislao patruelibus dimicatio : ab hoc enim captus et in Vizegradensi arce custoditus, non sine miraculo est liberatus, dum e tumulo S. Stephani regis, cujus corpus levatum honorificentius condere Ladislaus volebat, lapis dimoveri prius non potuit, quam libertati Salamon redderetur.

in quo cultus item assertus.

11 Recrudescente cum iisdem bello, iterum victus, divino Spiritu afflante, rerum temporalium vanitatem edoctus, e prælio clam omnibus fugit, coronaque et galea positis, solitudinem petiit, ubi primum neminem feliciorem eo, quem mundus oderit, esse cognovit. In subterraneis cavernis delitescenti herbæ et poma sylvestria cibum, siccæ frondes lectum, palus potum, ferarum exuviæ tegmen præbebant. Continuo jejunio et mortificatione membra conficere, diem noctemque precibus dare suetus, sanctiora per orbem odæa peregrinus invisit. Tandem

A dem Polæ in Istria ignotus omnibus vitæ finem anno Domini MLXXVII invenit, ubi festum ejus Officio divino sub ritu duplici quotannis quarto Kalendas Octobris colitur, et sacræ corporis ejus exuviæ honorifice conditæ asservantur. *Additur effigies aliqua Sancti, sub qua item notatur anno* 1077, *die* XXVIII *Septembris, obiisse. De anno videbimus inferius, de die non aliunde constare suspicor, quam quod eo die colatur. Apud nos ad* XXVII *Junii in S. Ladislao rege num.* 23 *dicitur* Salomon *coli* XXVI Septembris, *idque invenio in scriptis lectionibus anno* 1684 *huc missis, quas secutus est Papebrochius. Malim tamen sequi libellum postea impressum, in quo dies* XXVIII *bis ponitur.*

AUCTORE J. S.

§ II. Gesta Sancti ordine chronologico examinata usque ab obtentum Hungariæ regnum.

B. Salomon, qui bis regno privatus est,

Quamquam B. Salomon *jure natalium ad regnum Hungariæ vocabatur, utpote patre rege natus, paterque nihil omisit, quod humana prudentia facere poterat, ad* B *regnum Filio stabiliendum, illo tamen ante naturam ætatem privatus est a patruo. Deinde regnum adeptus, post felix regimen, Deo ita disponente aut permittente, eo iterum privatus est, et, quod magis mirandum, pro* Salomone *tandem is regnare coactus est, qui legitima* Salomonis *jura et agnovisse dicitur, et nihil magis desiderasse, quam ut regnum eidem posset restituere. Miranda certe videbimus eventa, et* Salomonem *potius alienis criminibus, quam suis, regno excidisse terreno, omnino mihi persuadeo, etiamsi non ignorem, ex moribus ejus prætextum fuisse quæsitum. Verum, quanto magis omnia de* Salomone *scripta expendo, tanto magis mihi persuadeo, nihil obstitisse* Salomoni *ad regnum retinendum præter immaturam ætatem. Hæc enim statim ambitioni locum dedit et crimini ; ex prima autem usurpatione pullularunt reliquæ, aut timentibus indignationem et vindictam Regis injuria affecti, qui contrariæ parti faverant, aut ambitione filium excitante, ut nollet defuncto patre minor videri. Interim divino favore factum est, ut* B. Salomon *ex tot adversis didicerit regnum contemnere terrenum, cœlesteque ambitiose ac prudenter quærere, et sic ex apparente aliquot annorum infortunio veram æternamque hauserit felici-* C *tatem.*

patrem habuit Andream Hungariæ regem,

13 *De patre* B. Salomonis *nullus dubitat. Erat is* Andreas I *Hungariæ rex, ut scriptores omnes consentiunt. Hic autem Hungariæ regnum consecutus est aut anno* 1047, *ut Hungarici scriptores plerique asserunt, aut potius anno* 1046, *ut cum Pagio probavi ad* XXIV *Septembris in S. Gerardo episcopo martyre. Relata Andreæ elevatione ad regnum, Joannes de Thwrocz in Chronica Hungariæ cap.* 42 *de ejus nuptiis subjungit :* Duxit autem sibi uxorem filiam ducis Ruthenorum, de quo genuit Salomonem et David. *Consentit Ranzanus in Epitome rerum Hungaricarum cap.* 10 *his verbis :* Duxit uxorem filiam magni ducis Ruthenorum, qui et dicitur Moscoviæ : ex qua duos suscepit filios Salomonem et David. *Bonfinius etiam consentit pag.* 199, *et nomen addit,* Agmundam *vocatam asserens. Dlugossus vero in Historia Poloniæ ad annum* 1050 Anastasiam *nominat, consentiens alias, filiam fuisse ducis* Russiæ. *Uter nomen rectius expresserit, certo indicio non reperio.*

natus circa annum 1048.

14 *At omnes laudati scriptores insinuant, nuptias non statim post obtentum regnum fuisse contractas ab Andrea, sed solum post regnum pacatum et recte constitutum. Inchofer comitia regni hunc in finem habita refert ad annum* 1048, *in iisque ait actum fuisse de futuris Andreæ nuptiis. At cum sequentia omnia insinuent,* D Salomonem *citius natum, quam ex ea epocha sequeretur, malim credere comitia ipso anno* 1046 *aut ineunte* 1047 *habita, ut verisimile fiat,* Salomonem *non esse natum post annum* 1048. *Andreas autem fratrem habebat superstitem Belam, matrimonio cum filia regis Poloniæ junctum, cui tum duo erant filii, Geisa et Ladislaus, nati ante* Salomonem *aliquot certe annis, ejusque patrueles. Ut autem Andreas fratrem Belam arctiori amicitia sibi jungeret, tertiam regni partem cum titulo ducis eidem ex Polonia in Hungariam invitato concessit, retentis sibi aliis duabus partibus, et sic aliquot annis conjuncti vixerunt.*

15 *Profuit hæc fratrum conjunctio ad Hungariam prudenter ac fortiter contra Henricum imperatorem, qui ob expulsum ab Hungaris Petrum regem bella movebat, iteratis vicibus defendendum. Hac de causa Henricus tandem studuit pacem cum Andrea inire, eaque stabilita est anno* 1052, *quantum videtur. Nam ex Hermanno Contracto ad annum* 1051 *Posonium, quod* Brezisburg (*vulgo nunc* Presburg) *vocat, diu frustra obsessum est ab Henrico anno* 1051, *eoque anno frustra actum est de pace. At anno sequenti, ut Hungari passim scribunt, Henrici exercitus rursum Hungariam invadere conatus est, et post irritos conatus pax* E *coaluit. Pacem recte anno* 1052 *figit Pagius, sed non videtur ea composita, interveniente S. Hugone Cluniacensi, ut vult Pagius. Cum hoc autem pacis pacto conjunctum fuit alterum, ut omnes asserunt Hungarici scriptores, et cum iis Dlugossus in Historia Poloniæ ad annum* 1052, *ita scribens de Henrico imperatore :* Pacem regi Andreæ et regno Ungariæ addidit, quæ ut firmior diuturniorque consisteret. ... etiam cum Andrea rege affinitatem petitam jungit, filioque ejusdem Andreæ regis, quamvis impuberi, filiam suam Sophiam desponsat in uxorem. *Hæc sponsa Salomonis ab omnibus passim* Sophia *vocatur. Exstat tamen Gregorii VII Epistola* ad Judith *Hungarorum reginam, quæ filia erat Henrici III imperatoris et Agnetis imperatricis, data anno* 1075, *ut vel geminum habuerit nomen, vel Sophia solum desponsata fuerit, ac Judith pro sorore sua, forsan defuncta,* Salomoni *nupta.*

Puer sponsam accipit filiam imperatoris,

16 *Præter affinitatem hanc, quæ pro humana prudentia videbatur* Salomoni *profutura ad regnum obtinendum, alia item cautione id eidem asserere voluit rex Andreas. Nam ante mortem suam Puerum coronandum curavit Hungariæ regem. Cœremoniam hanc Turoczius et Bonfinius figunt* anno duodecimo *regnantis Andreæ, id est, anno* 1057 *aut* 1058. *Dlugossus factum narrat ad annum* 1060. *Inchofer citius, quam vellem, coronatum* Salomonem *refert anno* 1053; *cum tamen ex ejus chonotaxi vix natus esse possit ante* 1050. *Mihi reliquis præplacet, quod de anno duodecimo Andreæ dicitur : verisimilius enim id est ex bello deinde secuto, quod nec multis annis videtur posterius, neque statim etiam sequenti anno exortum.* Quinque annorum *erat* Salomon, *dum coronatus est, si credimus Turoczio et Ranzano, sed uterque parum consideravit, quam improbabile sit, duodecimo Andreæ anno quinquennem fuisse* Salomonem, *qui ab anno* 1052 *fuerat desponsatus. Hac etiam de causa admittere nequeo, quod ait Dlugossus ad annum* 1060, nondum septimum annum transgressum *fuisse. Cautius ætatem coronati* Salomonis *prætermittit Bonfinius, sed* infantem *vocat. Si duodecimo patris regnantis anno coronatus est* Salomon, *ut Bonfinius, Turoczius et Ranzanus asserunt, non longe etiam ab his abeunte Dlugosso, magis crediderim, fere decennem fuisse* Salomonem, *idque magis congruet cum secuto deinde matrimonio et gestis in regno. Ætas Pueri coronati verisimiliter extenuata fuerit ab iis, qui factum improbarunt, et laudati scriptores, qui fere quatuor seculis fuerunt poste-*

et postea, vivente patre, rex coronatur. F

A *teriores, bona fide narraverint, quæ alibi de Pueri ætate legerant.*

Offensus hac de causa Bela patruus, fugit in Poloniam,

17 *Quidquid autem sit de ætate coronati* Salomonis, *corona intempestive data, quæ et regnum allatura censebatur, regnum* Salomoni *potius abstulit. Nam ea cæremonia exarsit ambitio Belæ patrui, Puerum sibi præpositum dolentis, ut consentiunt scriptores. Plerique quidem scribunt, Belam consensisse, ut* Salomon *coronaretur, sed postea aut ambitione aut metu Andreæ regis mutatum fuisse, et cum suis in Poloniam fugisse. Mitto plura incerta, quæ apud Turoczium et Bonfinium de his narrantur, cum ad propositum nostrum sufficiant, quæ tradit Dlugossus, ita scribens :* Exequuturus autem propositum (*rex Andreas,*) diem constituit, et fratrem Belam, ac prælatos et barones regni ad coronationem et inunctionem filii sui Salomonis invitat, et venire jussit. Dum autem juxta ordinationem Andreæ regis filius suus Salomon in Alba Regali coronationis et inunctionis acciperet insignia, et ad passum illum per consecratorem ventum esset. « Esto Dominus fratrum tuorum » ; Bela dux, qui scrupulosius coronationem Nepotis, nunquam antea visam, in singulis pensabat cæremoniis, graviter ingemiscens, et coronationem Nepotis, tam immaturam in sui contumeliam atque probrum confectam B dolens, et vultu et lingua mœrorem dissimulare non valuit ; sed ad barones astantes, ingeminans coronationem Nepotis, non tam injuriosam, quam ignominiosam sibi adstruxit. Veritus autem, ne frater suus rex Andreas aliquid gravius consuleret in eum, compresso et dissimulato dolore, cum tribus filiis, uxore, familia, fortunis, et omni supellectili in Poloniam ad regem Poloniæ Boleslaum, affinem suum, quanta potuit celeritate discessit, et quantam qualemve injuriam et confusionem a fratre suo Andrea accepisset, coram Boleslao Poloniæ rege, prælatis et consiliariis suis deduxit. *Præter alia incerta, addunt Turoczius et Bonfinius, Andream et Belam pravorum hominum suggestionibus invicem habuisse suspectos, idque admodum est verisimile.*

et ad bellum Andreæ inferendum se parat,

18 *Relata Belæ in Poloniam fuga, scriptores Hungaricarum rerum, nimirum Turoczius, Ranzanus et Bonfinius, ita statim subjungunt bellum ab eo contra fratrem Andream gestum, acsi anno sequenti Hungariam invasisset. Contra Dlugossus Polonus ad annum 1065 expeditionem illam differt in annum sextum. Verum media inter illos tenenda videtur via, et duo tresve anni inter fugam et bellum sunt interponendi.* C *Etenim collatis inter se Chronicis Lamberti Schafnaburgensis et Bertoldi, qui Contracti Chronicon continuavit, omnino dicendum videtur, præcipuum belli apparatum anno 1060 factum esse, bellumque eodem forsan anno inchoatum, sed præcipue gestum et finitum fuisse anno 1061. Lambertus enim omnia narrans ad annum 1061, ita habet :* Andreas rex Ungariorum, videns Belem quemdam propinquum suum (*imo Belam fratrem*) regnum affectare, et Ungarios a se paulatim ad eum deficere, uxorem suam et filium Salomonem, cui imperator filiam suam parvulo parvulam desponderat, cum multis opibus ad regem Henricum (*imperatoris defuncti filium, et nominis quartum, tunc puerum*) transmisit, petens, ut et sibi misso exercitu subveniret, et suos, donec rebus tranquillitas redderetur, servaret. *Hæc a Bertoldo, qui exitum belli omisit, figuntur anno 1060, et forte hoc anno facta aut saltem inchoata fuerint. Sigismundus Calles in Annalibus Austriæ nuper vulgatis ad annum 1060 observat et probat,* Salomonem cum corona et thesauro regio *missum fuisse Mellicium in Austria, ubi mansit sub tutela Ernesti Austriæ marchionis.*

inceptoque subsidio ducis Poloniæ, Andream vincit.

19 *At pugna atrox, qua Bela Hungariam obtinuit, certo figenda est anno 1061. Fusius reliquis et verisimiliter rectius adjuncta singula pertinacissimi prælii* D *enarrat Dlugossus in Historia Poloniæ, dicens, a Boleslao Poloniæ rege tria Polonorum agmina in subsidium Belæ missa fuisse, iisque accessisse quartum ex Hungaris, Belæ partes sequentibus. Andreas vero habebat Germanos ab Henrico, et Bohemos a duce Bohemiæ missos, una cum numeroso agmine Hungarorum. Verum post acrem pugnam Germanorum Hungari multi, si credimus Dlugosso, ad Belam defecerunt, ac sic Polonorum virtute utcumque inchoatam, illorum defectione ab Andrea plenissimam consecutus est victoriam, ipso Andrea rege occiso aut mortuo in fuga, et captis præcipuis ducibus, qui cæsi non erant. His observatis, satis ad propositum nostrum erit Lamberti relationem huc transferre :* Rex *(Henricus, inquit)* Wilhelmum marchionem Thuringorum, et Epponem Citicensem episcopum cum duce Boemorum et exercitu Baioarico illuc misit. Sed marchio et episcopus priores Ungariam ingressi, non exspectato duce Boemorum, cum Bele signa contulerunt, atque infinitam multitudinem Ungarorum peremerunt. (*imo et Polonorum, contra quos præcipue erat dimicandum.*)

AUCTORE J. S.

eoque in fuga defuncto, Hungariæ regnum obtinet.

20 Deinde cum ex omni parte Ungari *(et Poloni)* ad ferendum suis auxilium frequentes confluxissent ; videntes missi regis (*Henrici*) tantæ multitudini se numero et viribus impares esse, finibus hostium excedere volebant. E Verum illi loca omnia, per quæ exitus esse poterat, occluserant. Tum ne quid cibi aut potus in via reperiretur, providerant. Cumque insuper abeuntes crebra incursione infestarent, et illi semper periculum virtute propulsantes, magnas hostium strages darent, tandem diuturna cæde exhaustis viribus, Andreas equo forte excussus, pugnantium pedibus est conculcatus, episcopus captus, marchio fame magis quam ferro expugnatus, se dedidit. Cujus virtus tantæ admirationi apud barbaros fuit, ut Joas *, filius Belis, pro illius tum gentis moribus haud desperatæ indolis adolescens, ultro patrem exoraret, non modo ut eum jure belli intactum sineret, sed etiam ut affinitate sibi jungeret, desponsata ei filia sua, sorore Joiada. *Hactenus Lambertus, qui de Polonis non meminit, et Bohemos serius venisse insinuat. Verisimiliter pluries pugnatum est, et Bohemi, si primo prælio non adfuerunt, certe adfuerunt aliis in reditu versus Germaniam. Trans* Tysciam *sive Tibiscum fluvium commissam esse pugnam scribit Turoczius, et Bonfinius consentit.* Ad fluvium Cyssæ *legitur apud Dlugossum, sed scriptum fuerit* Tyssæ, F *quantum conjicio, et sic aliis consentiet. Hinc factum, ut Germani et Bohemi, qui longissimo intervallo a finibus suis aberant, tandem omnes aut cæderentur aut caperentur, Hungaris ubique pro Bela victore stantibus.*

* *id est,* Geisa

Mortuo Bela, Salomon regnum Hungariæ

21 *Ea igitur victoria regnum Hungariæ prima vice ereptum est* Salomoni, *et Bela patruus ejus rex coronatus. Nihil tunc pro* Salomone *movit Henricus Germaniæ rex, sed pacem verisimiliter iniit cum Bela et Hungaris, ea forsan conditione, ut* Salomon *post mortem Belæ in regnum succederet. Certe dimissio marchionis Turingiæ, et filia Belæ eidem desponsata, etiamsi hanc morte præventus non duxerit, vix dubitare sinunt de pace. Constat similiter,* Salomonem *sine magna difficultate post mortem Belæ regnum obtinuisse. Mortem autem Belæ Lambertus fixit anno 1063, cui non omnino consentit Turoczius cap. 46, cum ait defunctum esse* completo regni sui anno tertio *: si enim tres annos complevisset, mortuus esset anno 1064. Ranzanus cap. 10 dicit :* Præfuit regno annos tres. *Bonfinius vero pag. 204* tertio regni sui anno *defunctum asserit, et sic exponendi sunt alii, ut mors figatur anno 1063, quemadmodum habet Lambertus, illis aliquot seculis antiquior, et ideo in reliquis etiam longe præferendus.*

AUCTORE J. S.

ope Henrici Germaniæ regis obtinet anno 1063,

A 22 *Audiamus igitur, quo ille modo promotionem* Salomonis *exponat ad annum* 1063 : Bel, *id est Bela*, qui regnum invaserat Ungarorum, obiit. Joas (*passim* Geisa *vocatus*) filius ejus, satius putans moderatis opibus in pace perfrui, quam immoderatas ambiendo calamitatem atque excidium parere genti suæ, mandavit regi Heinrico, si sibi apud Salomonem, filium Andreæ regis, natalibus et meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, et malle beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Ungarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Heinricus Ungariam cum exercitu ingressus, Salomonem in solium patris restituit, juncta ei in conjugium sorore sua, ablatisque omnibus, quæ Regi scrupulum movere, vel regni statum labefactare poterant, in pace remeavit ad Gallias. *Non longe ab his abit Ranzanus cap.* 10, *dicens*, Salomonem, *adnitente imperatore sive Henrico IV Germaniæ rege*, Hungarorum optimatum suffragio *denuo electum esse et coronatum. Verum erravit procul dubio Ranzanus, ubi de* Salomone *præmisit, cum a Bela pie servatum, enutritum et doctum fuisse, cum regnante Bela manserit in Germania, ut alii omnes agnoscunt.*

Geisa, Belæ filio, in Poloniam fugiente.

23 *Turoczius cap.* 47 *in eo dissentit a Lamberto, quod Geisam cum fratribus suis in Poloniam metu* Salomonis *et Germanorum fugisse dicat ; sed postea pa-* B *cem misse ea conditione, ut ducatum obtineret. Eadem prolixius exponunt Bonfinius et Dlugossus, satisque verisimile est, Geisam non ultro dimisisse regnum, quod pater ejus administraverat, quodque ipse postea* Salomoni *eripuit. Vera tamen esse possunt relata a Lamberto, ipseque Geisa metu Hungarorum primum simulare potuit, se* Salomoni *cessurum, ac postmodum in Poloniam se recipere. Quidquid autem Geisa primum fecerit, omnes consentiunt,* Salomonem *ab Henrico restitutum fuisse, addente pag.* 206 *Bonfinio :* Quod anno ab Incarnatione Domini sexagesimo tertio supra millesimum accidisse, Australium Annales prodidere. *Dlugossus sive Longinus in Historia Poloniæ, et ex eo Baronius usque ad annum* 1066 *Belam viventem facit, et Baronius insuper Hungariæ regnum cum* Salomone *dividentem. In hoc autem memoriæ lapsu Baronius Belæ attribuit, quod factum a* Salomone *quem Geisæ partem regni sive ducatum dedisse, mox videbimus.*

C

§ III. Gesta Salomonis regnantis, nimirum pax inita cum Geisa fratrueli, et bella cum eodem adversus hostes fortiter gesta.

Anno 1064 Boleslaus Poloniæ dux

Etiamsi B. Salomon *facile ab Henrico in regnum Hungariæ fuerit restitutus, et Hungari plerique non alium tunc desiderasse videantur regem, ut ipse æmulus Geisa aut consentire se finxerit, aut saltem opponere se non fuerit ausus, et ad affinem Poloniæ ducem cum suis se receperit ; non diu tamen metu amittendi regni caruit, quod Boleslaus Poloniæ dux meditaretur Geisæ regnum vindicare, sicut illud patri ejus Belæ acquisiverat ; multique ex Hungaris ipsis Geisæ studerent. Non existimo tamen illo ipso anno* 1063, *quo* Salomon *regnum obtinuit, aliquid pro Geisa tentatum fuisse a Boleslao. Ait quidem Turoczius cap.* 47: Statim autem ut imperator *(sive Henricus IV Germaniæ rex)* discessit, Geysa illinc, quo se caute contulerat, in Hungariam accessit. Rex autem Salomon, tanquam novus et non expertus, et nondum in regno roboratus, timens, ne forte Geysa cum exercitu Polonico super eum irrueret ; paulisper retrocessit cum suis, et in castro Moson munitissimo tuta statione resedit. *Verum fortasse exercitus Henrici non recessit ex Hungaria ante annum* 1064 : *nam Bonfinius pag.* 206 *eodem fere modo loquitur, multa tamen gesta in aliis provinciis* D *post regnum a* Salomone *obtentum narrat, priusquam ad conatum Geisæ enarrandum accedit. Ex Dlugosso etiam liquet, non eodem saltem anno, quo regnum obtinuit* Salomon, *illud ei eripere voluisse Polonos, qui bello Ruthenico erant occupati, et ceperant Premisliam Russiæ Rubræ urbem præcedente æstate, ibique dux Boleslaus in hibernis erat, quando Geisa ad ipsum accessit. Omnibus igitur consideratis, existimo, motum Polonorum pro Geisa contigisse anno* 1064.

cum exercitu Polonico pro Geisa Hungariam invadit,

25 *Dlugossus ad notatum in margine annum* 1071, *postquam narraverat fugam Geisæ in Poloniam, ubi benigne exceptus fuit cum suis, ulteriores ejus conatus sic exponit :* Dux autem Geisa aliquamdiu Cracoviæ moratus, dum persensisset, Boleslaum Poloniæ regem non facile in Poloniam reversurum, ad eum se contulit, et ipsum in Præmislia hibernantem offendens, ut sibi et fratribus suis, armis et potentia imperatoris ex Ungaria pulsis, opem ferre non differat, precatur et orat. Cui rex, bonum animum habere jusso, eum apud se aliquanto tempore favorabiliter honoratum et tractatum detinuit, deliberans, an Ruthenico bello insistendum esset, an, eo dilato, Ungariæ ducibus auxilium ferendum. *Post plura de illa deliberatione ad sequentem annum* 1072, *pro quo* 1064 *substituendum credimus, ita pergit :* Boleslaus E tamen turpe ratus fratres suos (*sive sobrinos*) duces Ungariæ in tam periculoso discrimine deserere, Ruthenica expeditione omissa, valido præsidio arci et civitati Præmisliensi imposito, ad inferendum bellum Salomoni Ungariæ regi cum ducibus Geisa, Wladislao et Lamperto, et cum propriis militibus pronuntiat se iturum. Delecta itaque expeditorum militum manu, novis quoque militibus in horum, quos in Præmisliensi præsidio reliquerat, supplementum ex Polonia accersitis, fratres suos Geisam, Wladislaum, et Lampertum in Ungariam reducit, quævis extrema pro illis, tam cum Salomone, quam cum alio quolibet eorum hoste experturus. Neque deerant Ungarorum proceres, quorum jam dominationis Salomonis pertæsum erat : qui, Salomone relicto, ad Geisam, Wladislaum et Lampertum transfugerant.

et Salomon in castrum munitum se recipit,

26 Salomon itaque, externis Almanorum subsidiis destitutus, cum Ungarorum fidem huc illucque labentem probe nosset, veritus, ne a Polonico agmine et fratribus interceptus necaretur, præsertim cum illos jam stativa prope Budam sentiret locasse, ex Buda fugiens, in castrum Muszur, arte et natura munitissimum, se recepit. Diu Boleslaus rex et F duces, quid agendum esset, ventilabant, cum conquisitio castri, in quod se Salomon rex condiderat, esset periculosa et difficilis et agrorum agrestiumque nihil reliquerat vastatio plusquam tristis. *His consentit Bonfinius, omissa tamen mentione de Boleslao Poloniæ rege aut duce, ut eo tempore dignitas ejus exprimebatur.* Postquam Geysæ et Ladislao, *inquit*, Henricum Ungaria abiisse significatum est, haudquaquam rem differendam rati, cum Polonicis copiis regnum repetunt. Salomon nondum satis expertus, audito adversariorum adventu, ut in tutiore se loco collocaret, Mosoviensem arcem petiit, pro loco ac tempore munitissimam.

circa Austriæ confinia.

27 *Non solum arcem illam petiisse videtur rex* Salomon, *quia munita erat, sed etiam quia vicina Germaniæ, unde subsidia sperare poterat. Nam locus, qui* Moson *a Turoczio,* Muszur *a Dlugosso, et* arx Mosoviensis *a Bonfinio dicitur, procul dubio illud castrum est, quod Mussoniensi aut Mossoviensi comitatui ad Austriæ confinia nomen dedit, et etiamnum inter paludes situm vulgo* Muzon, Musson *aut* Mosson *dicitur. Certe periculosum Boleslao erat castrum illud obsidere, non solum quia munitum erat, sed quia transeundus lo-*

A *Danubius et longe recedendum erat a confinio Poloniæ, ut, si clades aliqua fuisset accepta, difficulter in Poloniam suam recipere se potuisset. Prudenter igitur* Salomon *ad illud castrum se receperat, cum subita irruptione Boleslai, qui exercitum Premisliæ in Russia Rubra, et fere in confinio Hungariæ, paratum habuerat, facile opprimi potuisset : eaque prudentia et regnum sibi conservavit, et pacem cito obtinuit.*

Deinde intervenientibus episcopis, de pace

28 *De pace autem conciliata Dlugossus hæc subjungit :* Interim pontifices Ungariæ, quibus bellum civile formidolosum et detestabile videbatur, ad castra regis et ducum, pacem inter Salomonem regem et Geisam, Wladislaum et Lampertum duces, æquis conditionibus composituri superveniunt. Quibus in consilium admissis, multis instantiis Geisam et fratres suos deprecantur, ne communem patriam, in qua majores eorum regnaverant, in qua quoque et ipsi essent regnaturi, multis collisionibus subjicerent, vastitati et ruinæ, occupandamque barbaris præberent. Orant et Boleslaum regem Poloniæ, ut duces fratres suos ad capessendas æquas pacis conditiones pelliceat. Et cum a rege et ducibus responsum esset, pro pace communi nullas se conditiones honestas recusaturos, sed in pontificum potestate
B futuros : (rex enim Poloniæ redire ad bellum Ruthenorum magnopere satagens, Ungaricum bellum aut sufferentiis suspendi, aut pace componi æstuabat.) Itum extemplo in Muszur est, et sub his conditionibus pax ex utraque parte conventa, ut Salomon, quamvis natu junior, regio fungatur diademate, titulo et honore, et duas partes Pannonici regni in sua ditione habeat : Geisa, Wladislaus et Lampertus ducalem honorem, et tertiam regni partem possideant ; Boleslaus Polonorum rex et suus exercitus de communi utrorumque ærario muneratus abscedat.

Inter eos agitur, eaque conclusa, regnum Salomoni asseritur,

29 In hunc modum pace composita, in qua componenda æstas integra exacta est, Boleslaus cum magna gloria et utriusque partis favore, neque enim eo abnuente pax componi potuisset, in Præmisliam rediit, illicque hibernavit. Geisa, Ladislaus et Lampertus in Quinque Ecclesiis coram magna Ungarorum multitudine Salomoni imposuerunt diadema. *Hæc ultima spectant ad annum sequentem* 1065 , *ut colligitur ex Turoczio et Bonfinio. Fœdus ipsum inter patrueles eodem anno , die* XX *Januarii, solemniter fuit compositum Jaurini, quæ civitas etiamnum notissima est, et a castro Mossoniensi non longe admodum*
C *dissita. Lubet Bonfinii totam de pace relationem, cui Turoczius consonat, huc transferre :* Pontifices ac sacerdotes, *inquit*, ne fraterna bella ultra conspicerentur, se inter utrosque medios ingerunt : in primisque Desiderius episcopus, vir non minus probitate quam eloquentia potens, cum magno sacerdotum ordine Geysam adit : ad pacem et concordiam tanta dicendi copia ac orationis vehementia hortatur, ut ad reconciliationem inclinarit. Fœdus inter patrueles fratres hac conditione ineundum persuasit, ut Salomoni, quamvis juniori, regno cederet, et veluti legitimo Regi pareret, ipse vero paterno ducatu potiretur. Hujus monitis precibusque victus Geysa, una cum Ladislao fratre, in totius Ungariæ conspectu in Jauriensi urbe Salomoni se reconciliat. Fœdus inter eos solenne ictum, mutuoque juramento munitum, quod dum Fabiani Sebastianique anniversaria celebrantur (*id est,* XX *Januarii,*) percussum fuisse ferunt.

Concordiaque inter ipsum et fratrueles firmatur.

30 Reconciliatis animis, regi cum Geysa duce et Ladislao mutua charitas et assidua consuetudo intercessit. Subsecutum Pascha in Quinque-Ecclesiensi urbe ab his cum universa aulicorum ac primatum multitudine celebratum, ubi in divi Petri basilica inter solennia Salomon iterum, acclamante populo, a Geysa coronatus. *(Hæ tertiæ vices.)* Quod tanta D
Ungarorum omnium lætitia celebratum, ut diem publicæ hilaritatis inter fastos retulerint. Deo Jesu optimo maximo, humanæ pacis auctori, per omnes aras gratiæ actæ, et factæ supplicationes. Sed ingens futuræ discordiæ portentum proxima nocte intercessit : tota enim Petri basilica, contiguaque ædificia repentino quodam incendio absumpta sunt. Quare, exorto tumultu, maximus utrumque metus incessit : alter alterius id factum insidiis esse rebatur : uterque tamen culpa vacabat. Diversa quoque fuga fertur. Ad solis exortum, re per fideles internuntios explorata, omnibus plane constitit, nihil ex utraque parte doli fraudisve tentatum, repentino inopinatoque id igni accidisse comperiunt. Quod ubi satis ambo compertum habuere, amota omnium suspicione, pacem concordiamque redintegrant. *Ex omnibus hactenus relatis facile colligitur,* B. Salomonem *ad pacem cum patruelibus fovendam conservandamque minime difficilem fuisse. Cum enim sine ulla sua culpa regnum sibi a Bela patruo ereptum fuisse nosset, idemque facere tentasset Geisa patruelis, ille nec de vindicta cogitasse videtur, nec quidquam fecisse, quo minus in perpetua cum patruelibus suis concordia viveret.*

Rex subsidium tulisse dicitur Dalmatiæ regi :

31 *De gestis autem illorum post alia quædam Bonfinius pag.* 207 *hæc memorat :* Dum Salomon ac Geysa mutua se concordia fovent, ecce nova expeditio his offertur. Zolomirus Dalmatiæ rex, qui Geysæ et Ladislai sororem connubio sibi copularat ; E
per legatos ab utroque auxilia sibi dari postulat ; quum a Carinthiis, qui magnam Dalmatiæ partem dudum occuparant, gravissimo se bello infestari diceret. Subveniendum socio censuere fratres, inito consilio, expeditionem suscipiunt ; comparatis copiis, veniunt in Dalmatiam, quam, ejectis perbrevi Carinthiis ac Noricis, Zolomiro pacatam reddidere. Is tanto beneficio jam affectus, Salomonem ac Geysam cum universis equitum præfectis amplissime donatos remisit. Dum in Ungariam redeunt, Atha prætorii præfectus, quem Palatinum appellant, in Zelyzem agrum, ubi divo Jacobo cœnobium cum æde exædificarat, Regem cum duce precibus multis invitat, ut dedicationem templi fausta præsentia honestarent: quod a principibus facile impetravit. *Hæc omnia similiter narrat Turoczius cap.* 47. *Verum contra expeditionem illam opponit se Joannes Lucius in Historia Regni Dalmatiæ et Croatiæ lib.* 3 *cap.* 1, *affertque rationes non contemnendas, quibus contendit, eam temporibus non congruere, et pro fictitia habendam.* F

quod commentitium credit Joannes Lucius.

32 *Verba ejus, quæ post data Turoczii asserta subjungit, huc transfero :* Hæc de Zolomero, vel Svinimiro (*ut alias vocatur*) Dalmatiæ et Croatiæ rege a Thuuroczio relata, temporibus congruere non possunt : nam ex Privilegiis supracitatis Crescimirum regem usque ad MLXXIII vixisse constat. Usque ad eumdem quoque annum Salomonem regnasse Thuurocz et Bonfinius asserunt. Manuscriptus autem antiquus codex de Zalomiro in Salomone ne verbum quidem : ideo, si talia secuta sunt, evenire non potuerunt regis Salomonis tempore. Quæ autem de marchia Dalmatiæ a Carinthiis occupata tradit, de Croatia intelligenda essent, non de Dalmatia. Ob id relata potius posteriorum commentum, quam veritas historica censenda sunt. Nam Manuscriptus codex , Thuurocz et Bonfinius S. Ladislaum Dalmatiam et Croatiam Ungariæ regno junxisse, iisdem verbis referunt. *Ita ratiocinatur Lucius, cujus argumenta, etiamsi suspicionem ingerant, a scriptoribus Hungaricis erratum fuisse in rege Dalmatiæ, cui subsidium tulit* B. Salomon, *minime tamen mihi persuadent, expeditionem illam prorsus commentitiam esse : nam ipse Lucius ex aliis scriptoribus in alium finem nonnulla attulit, ex quibus expeditio* Salo-

A *lomonis in Dalmatiam utcumque confirmatur. Quare singula argumenta lubet expendere.*

AUCTORE J. S.

In nomine saltem regis Dalmatiæ erratum videtur ;

33 *Primum insinuat Lucius, Svinimirum non regnasse ante annum* 1073, *usque ad quem superfuisse Crescimirum existimat ex diplomatis : eodemque anno* Salomonem *regno privatum. Hæc omnia si vera essent, non potuisset rex* Salomon *Svinimiro aut Zolomiro regi succurrere; potuisset tamen Crescimiro ut solum, erratum esset in nomine regis Dalmatiæ, quemadmodum Bonfinius et Turoczius alias non raro errarunt in nominibus principum, qui in gestis Hungaricis partem habuerunt. Attento autem ordine, quo laudati scriptores expeditionem Dalmaticam referunt, illa non modo figenda esset ante annum* 1073, *sed etiam ante* 1070, *imo prioribus post initam cum patrueli Geisa concordiam annis. Quapropter, etiamsi observationes chronologicæ Lucii non sint prorsus accuratæ, cum* Salomon *anno* 1074, *non* 1073, *ut ipse ponit, maximam regni partem amiserit; malim credere, Crescimiro regi subsidium fuisse latum, quam successori ejus Zolomiro aut Svinimiro. Forte etiam magis contra Venetos quam contra Carinthios, subsidium attulit* Salomon, *ut ex dicendis colligetur. Carinthii tamen cum Venetis fœderati esse potuerunt. Reliquæ Lucii observationes vim nullam*

B *habent, quale est silentium codicis nescio cujus manuscripti ; qualis etiam expeditio posterior S. Ladislai, qui Croatiam subegit. Nam subactio Croatiæ per S. Ladislaum, et forsan partis Dalmatiæ, quam ulterius successor ejus Colomannus, nihil detrahit probabilitatis expeditioni* B. Salomonis. *Nescio etiam, cur Croatiam magis, quam Dalmatiam, a Carinthiis occupatam velit Lucius. At parum refert, cum utraque provincia eidem pareret regi, in Croatiane, an in Dalmatia bellum fuerit gestum, an in utraque. Certum quoque est, Dalmatiæ fines tunc longius fuisse extensos, quam sint hodie.*

at; cum etiam Veneti scriptores meminerint de bello Salomonis in Dalmatia,

34 *Andreas Dandulus, dux Venetiarum, in Chronico, edito tom.* 12 *Scriptorum rerum Italicarum, lib.* 9 *cap.* 3 *jam meminit de bello per Andream* Salomonis *patrem in Dalmatia gesto his verbis :* Andreas interea Hungariæ rex Dalmatinos continue inquietans, aliquos tandem ad deditionem coegit. *Deinde cap.* 7 *de ducatu Dominici Contareni agens, hæc part.* 9 *de* Salomone *memorat :* Hoc tempore Salomon rex Hungariæ terrestria loca Dalmatiæ inquietans, Jadratinos, qui promissam ducis (*Venetiarum*) fidelitatem hucusque servaverant ad rebellionem induxit.

C Postea itaque, orta discordia inter Salomonem regem et fratres Geyza * et Ladislaum, maximis regnum quassatur angustiis. Tunc iste dux sui ducatus anno II hostiliter egressus, quibusdam incolis confaventibus, Jadram recuperavit. Similiter ex Dalmatinis aliqui ducis præsentiam cognoscentes, ad exhibendam subjectionem solitam accesserunt. *Tum part.* 10 : Salomon tandem rex a fratribus expellitur. Geysa autem regnavit. *Hæc ipsa adduxit Lucius lib.* 2 *cap.* 9, *legitque* ducatus sui anno septimo *pro* anno secundo, *ut habet ultima editio. Legendum autem esse,* anno septimo, *verisimile fit ex Opusculo Italico de Vitis ducum Venetorum, quod conscripsit Marinus Sanutus junior, et primum edidit Muratorius in Scriptoribus Italiæ tom.* 22, *ubi col.* 476 *in Dominico Contareno leguntur Italice, quæ reddo Latine :* Anno 1050 Salomon rex Hungariæ venit cum exercitu ad invadendum Dalmatiam, expugnavitque civitatem nostram Jaderam, quamvis postea per discordiam, quæ eidem orta est cum Geisa et Ladislao fratribus suis, Veneti studuerint illam recipere. Et anno septimo sui ducatus cum exercitu dux contendit Jaderam, eamque recepit. *Idem auctor æque ac Dandulus varia præmittit de bellis in Dalmatia gestis inter duces Venetorum et principes Croatarum, ac nominatim meminit col.* 472 *de Crescimiro Croatarum principe, Jaderam aliasque Dalmatiæ maritimas civitates Venetis eripere studente, et col.* 475 *asserit, Jaderam prima vice regi Croatiæ subjectam fuisse.* D

* Geyzam

pro principibus Croatiæ sive Dalmatiæ regibus gesto,

35 *Itaque nullum potest esse dubium, quin inter principes Croatorum et Venetorum diuturnæ fuerint contentiones, crebraque bella in Dalmatia. Aliunde liquet, reges Hungariæ principibus Croatis, qui etiam Dalmatiæ reges se nominabant, subsidia subinde dedisse, ut expeditio* B. Salomonis *et de se fiat verisimilis, et a scriptoribus Hungaricis et Venetis asserta, sine justa ratione negetur a Lucio. Nam præter data ex Dandulo verba, ille ipse lib.* 2 *cap.* 9 *hæc rursum recitat ex Sabellico :* Jadrenses ad Croaciorum regulum defecerant, vel, ut alii scribunt, ad Salomonem Pannoniæ regem. Qua desertione audita (apparebat enim, nisi primo quoque tempore Veneta classis in Dalmatiam processisset, fore ut non multo post reliqui populi, qui jam ad defectionem spectare dicebantur, Veneto alienarentur imperio) confestim dux (*Dominicus Contarenus*) ingenti vi navium in Dalmatiam transmisit, Jaderam obsidione cingit, cinctam operibus expugnat. Jadrensis expugnationis fama peropportuna fuit ad cæteras urbes in fide continendas. *Hæc rursum ut fictitia explodere nititur Lucius, quia Dandulus et Sabellicus recta chronotaxi aberrarunt.* E

expeditio ipsa Salomonis negan da non videtur.

36 *Verum non sufficit hæc ratio : nam chronologi, qui antiquiora commemorant, non raro ad multos annos a recta chronotaxi aberrant ; nec tamen idcirco negamus facta, quæ illi ex antiquis documentis referunt, sed corruptam chronotaxim corrigimus. Certum quidem est, Dandulum in recensendis regibus Hungariæ, eisque conferendis cum ducum Venetorum temporibus, ad multos annos abesse a vera chronotaxi. At cum omnia, quæ de expeditione* B. Salomonis *ab Hungaris et Venetis referuntur, ex vetustis Hungarorum et Venetorum documentis videantur deprompta ; dubitandum quoque non videtur, quin* B. Salomon *subsidium tulerit, principi Croatarum, sive is Crescimirus fuerit, ut probabilius esse jam monui ; sive Svinimirus aut Zolomirus, quod non æque verisimile est, nisi is nominatus fuisse ut Dalmatiæ pro Crescimiro gubernator. Quod vero dicitur de Carinthiis et Noricis, quos ex Dalmatia ejectos ope* Salomonis, *aiunt Hungari, facile conciliari potest cum bello præcipue contra Venetos gesto. Nam Carinthiis potuerunt Venetiossejungere, aut singuli ex parte sua potuerunt ditiones Dalmatiæ et Croatiæ principis invadere. Certius tamen videtur, contra Venetos* Salomonem *subsidia tulisse, quam contra Carinthios aut Noricos ; licet justa quoque non occurrat ratio : qua hoc factum ab Hungaricis scriptoribus confictum dicamus.* F

Bohemos lacessentes bello persequitur.

37 *Post dictam expeditionem feliciter absolutam, alia* Salomonis *bella subjungit Bonfinius, hæc scribens pag* 208 *:* Pax et concordia inter Salomonem et Geysam tredecim circiter annos (*imo decem*) perduravit. Quare factum est, ut non modo regnum opulentum effecerint, verum etiam nulla bella sine magna laude peregerint. Per id temporis, Bratislao duce, Boemi, audacia et temeritate elati, in Trencheniensem agrum erupere, abegere pecora multosque cepere, ac agrum denique ferro incendioque vastarunt. His injuriis Ungarus accensus, Salomonis et Geysæ ductu auspiciisque, Boemiam tam validus invasit, ut, hostibus in aciem prodire non audentibus, universam fere spoliarit vastaritque. In quoquidem bello Bathor Opus, Martini filius, præclarum facinus præstitisse fertur. Nam cum Boemo insanæ magnitudinis, qui gigantis instar erat, singulari certamine dimicavit, eumque mox prostratum humi obtruncavit. Qua victoria potitus, apud Ungarcs ita claruit, ut sibi ac suis perpetuum nomen compararit. Post exactas a Boemis cumulatissime pœnas Salomon cum exercitu, magna præda onus-

A onustus, in Ungariam se recepit. *Eadem plane narrat Turoczius cap.* 38. *Ranzanus cap.* 10 *idem bellum breviter perstringit his verbis :* Gessit et bellum cum Boemis, quæ et ipsa efferata immanisque natio est, quæ irrumpens in Hungariam, perque multa loca habitatoribus frequentia excurrens, ingentem prædam domum reportavit. Contra quam gentem auxilio ei quoque fuit Geisa una et Ladislaus ejus frater, quorum armis salubrique consilio victoriam assecutus est.

Cumanos, sive Chunos, Hungariam vastantes,

38 *Aliud item bellum* Salomonis *laudatus Ranzanus præmittit, ita scribens :* Gessit bellum adversus Cumanos, gentem ferocem, et a religione Christiana abhorrentem, quos auxilio Geissæ patrui *(imo patruelis)* sui perdomuit. *Plura Bonfinius post relatum Bohemicum bellum de hoc subjungit :* Deinde, *inquit*, ne fortuna Pannoniam otio torpere pateretur, Chunorum bellum exarsit, qui prophana infidelitate laborantes, eam Getarum plagam incolebant, quam nunc Valachiam dicunt. Hi namque cum innumera paganorum multitudine, a superiore parte patefacto aditu, per portas et claustra, quæ Mezes appellant, Ungariam invadunt, totamque provinciam, quam Nyr vocant, usque ad Byhor oppidum discurrunt : pecora cum hominibus abigunt, B diripiuntque cuncta, et opinione citius trajecto Lapo Zamoque fluvio, cum ingenti præda redeunt. Quum iterum, successu rapinarum illecti, ea loca repeterent, Salomon cum Geysa duce tumultuariisque copiis portas occupat, ad Dobokam urbem septem diebus moratur eos. Interea speculator quidam, e Novo-castro natus, cui Fantisca nomen erat, advenit : admonuit, jam dudum Chunorum exercitum appropinquare, ingenti præda ditatum. Quare hosti continuo occurrendum Rex esse censet. Proxima nocte eorum castris adhæsit, atque illucescente die, qui Veneri dicatus erat, ex edicto omnes prælium subituri sanctissima animos Eucharistia muniunt.

post acre prælium,

39 Quod ubi Osul, Giulæ Chunorum regis præfectus, haud procul aspexit, nimia confisus audacia, quosdam levis armaturæ milites obviam præmisit, qui Ungarorum vires tentarent, ratus nullos esse populos, qui cum Chunis dimicarent. Ast ubi præmissa cohors quadrata Ungarorum agmina et cataphractos equitatus aspexit, nequaquam manum conserere ausa, ad Osulem præpropere rediit, instructas validasque hostium copias refert vix universis Chunorum viribus expugnari posse. Quare Osul C sibi consulens, proximum montem et eumdem editissimum repente occupat, munitissimum ibi præsidium imponit. Montem accolæ Cherhelem appellant, quia sylvarum quasi domus esse videretur. Postquam Ungarus montem ab hoste esse occupatum videt, eum continuo amplo legionum ordine circumducit, datoque pugnæ signo, radices pedetentim conscendit. Decurrunt obviam sagittarii funditoresque, ut subeuntem hostem clivo montis arcerent. Tanto impetu pugna conseritur, ut sagittarum imbribus aer obscuraretur. Obstant Ungari, gravique armatura ictus facile perferunt. Ex Ungaris hippobalistæ quidam audacissimi concitatis equis arduum montis clivum conscendunt, e sagittariis quosdam obtruncant, perturbant eorum aciem, suisque succedentibus animos addunt.

in quo Salomon ipse fortiter pugnat,

40 Salomon acerrimo succensus animo ; nullam clivi difficultatem evitat : recta cum equitatu suo quasi reptabundus hostem suppetit : sub maxima spiculorum nube dentibus infremit, neque laborem neque periculum reformidat, hostem tantum anhelat. Contra vero Geysa, longe consideratior, faciliorem clivum prudentissime captat : quem ubi equitatui suo facilem et benignum invenit, ea subit, repente cum sagittariorum acie congreditur : Ladislaus in primis se inter confertissimos hostes inserit· D primo impetu quatuor in fronte pugnantes interficit : dum quintum subinde petit, gravi ab eo vulnere læditur, sed ne impune quidem, quando hominem obtruncat. Divina mox ope virum Deo gratissimum curatum ferunt. Hoc impetu consternati sagittariorum animi, cedere occœpere. Instant eo magis hi, atque in rasa Chunorum capita valde desæviunt : ea cucurbitarum more districtis gladiis plane diffringunt. Sed hic præclarum quoddam Ladislai facinus præterire non possum : qui quum equitem quendam raptam virginem equo auferre perspiceret, hominem continuo insectatur, ut sanctæ virginitatis assertor esse videretur : fugit hostis : hic pro viribus a tergo instat : et quum vulnere impeditus raptorem capere non posset, ad virginem exclamat, mira venustate præditam, ut se præcipitem ex equo dedat, hostemque secum trahat. Dicto celerius imperata præstitit puella, quam Varadiensis episcopi filiam esse rebatur, opinione deceptus. *Mitto reliqua de particulari hoc facto, quia jam data sunt in S. Ladislao et ad finem prælii progredior cum Bonfinio.*

AUCTORE J. S.

internecina strage cædit

41 Superato jam medio clivo, *inquit*, quum hostes se ab Ungaris circumventos conspexere, defectis animis, quo fugerent, nesciebant. Dum feruntur E diversi, captivorum multitudo, facta seditione, et elato clamore, suos hortatur ; jugum ipsa montis occupet. Ne qua spes hosti supersit, subreptis armis, in hostium terga desævit, eos in infesta Ungarorum arma dejicit. Tanta Chunorum strages in monte patrata, ut nuncius non superfuisse dicatur. Salomon igitur et Geysa cum Ladislao victoria potiti, liberata ingenti captivorum multitudine, et gloriosa lætitia exhilarati, in Ungariam rediere. Is publicæ hilaritatis dies inter fastos relatus: gratiæ Diis immortalibus sacris hymnis actæ, et celebratæ supplicamortiones. *Hactenus Bonfinius, cujus expressiones de fastis diebus, diis immortalibus, aliasque id genus, quibus gentilium more utitur, sano sensu prudens lector intelligat. Is usum opinor, ne videretur parum Latinus : mallem tamen, ut Christianus cum fuerit, potius more Christianorum, quam gentilium, fuisset locutus. Eadem plane de hoc bello narrat Turoczius cap.* 49, *excepta tamen prima irruptione Chunorum, ex qua illos incolumes in suam provinciam reducit Bonfinius : nam memorabilem illam stragem ad ipsam primam Chunorum irruptionem Turoczius refert.* F

in Transilvania, dum redibant præda onusti

42 *Suspicor, unam dumtaxat fuisse irruptionem, clademque Chunis illatam in reditu. Etenim, quantum colligere possum ex locis a Bonfinio nominatis, Chuni, qui alias Cumani, ex Cumania sive hodierna Moldavia irruperunt in Transilvaniam, et ulterius in Hungarium penetrarunt usque ad comitatum Bihoriensem Transilvaniæ vicinum. Cum autem regredi vellent, via illis ab Hungaris præclusa fuisse videtur in Transilvania, nimirum in comitatu Dobocensi, cum* Salomon *eos exspectasse dicatur* ad Dobokam urbem. *Redisse Chunos, clare dicit Turoczius, quem non recte exposuit Bonfinius, et ingens præda qua erant onusti, reditum similiter insinuat. Itaque dicendum est, non fuisse geminam Chunorum expeditionem, sed unicam ; in qua, dum incaute nimis longe progrediebantur,* Salomon *velociter ex Transilvania et vicinis Hungariæ provinciis exercitum collegit, et redeuntes ad internecionem delevit. Victoriam hanc anno* 1070 *aut potius* 1071 *a* Salomone *relatam, colligitur ex bello sequenti cum Bessis et Bulgaris, quod anno* 1073 *gestum videbimus : nam hoc Turoczius ait inchoatum* anno tertio post adventum Cunorum. *Bonfinius vero ait :* Tres circiter annos in otio permansere (Salomon *et Geisa post victoriam relatam,*) magnaque inter principes concordia viguit.

§ IV.

AUCTORE J. S.

§ IV. Bellum cum Bessis et Bulgaris gestum, capta Alba Græca, ejusque occasione inter Salomonem et Geisa orta discordia.

Cum Bessi per Bulgarorum ditionem irrupissent in Hungariam

Turoczius cap. 50 *ita narrare incipit bellum* Salomoni *motum, cujus occasione exarserunt graves inter ipsum et fratrueles discordiæ :* Factum est autem anno tertio post adventum Cunorum, ut Bisseni per Albam Bulgaricam venientes, transnataverint flumen Zava in campum Bazios : et non modicam gentem captivorum et prædarum diripientes, in suam terram abduxerint. *Hanc belli causam Bonfinius pag.* 209 *ita exponit :* Vix tertium annum exegerant *(in pace principes)* ecce a Mysia bellum grave suboritur. Quippe Bessi et Bulgari, qui inferiorem Mysiam et Danubii ostia, velut supra diximus, accolunt, trajecto Savo ad Taurunium, quam Albam Græcam nunc vocant, *(vulgo* Belgradum *hoc tempore)* in Syrmium, inferioremque Pannoniam effusi, cuncta diripiunt, pecora cum hominibus abducunt : et, remenso amne, rapinis onusti in Bulgariam se recipiunt. *Facile advertet studiosus lector, non consentire laudatos scriptores : nam prior solos Bissenos aut Bessos facit prædatores, Bulgariamque, per quam eos venisse dicit, extendit usque ad Savum, eidemque Albam ipsam sive hodiernum Belgradum includit. Contra Bonfinius Bulgaros Bessosque vult simul irruisse, et per ditionem Græcorum, quibus Albam attribuit, transivisse. Verum præferenda est relatio prima, a qua discessit Bonfinius, quod crederet, Albam tunc fuisse Græcorum, cum videatur fuisse Bulgarorum, ut probavi ad* 2 *Septembris in S. Stephano* § 30, *ubi etiam ostendi, Bessos eo tempore habitasse in hodierna Bosnia, non vero ad ostia Danubii, ut hic dicit Bonfinius, imo ipsa dedi Bonfinii verba, asserentis, Bessos incoluisse* proximam Savo regionem,.... quam intercepta littera Bosnam a Bessis vocavere.

Salomon indicto Bulgaris bello, cum agmine ad Savum procedit,

44 *Hæc observare volui, ne quis ex verbis Bonfinii, qui non solum Græcos, sed etiam* Thraces *et* Macedones *perperam huic bello admiscet, sibi imaginetur, cum subditis imperatoris Græci bellum fuisse gestum. Græci quidem adesse potuerunt Bulgaris subjecti, Albæque et in Servia aut Bulgaria habitantes, non tamen cum Græcis fuit bellum, sed cum Bessis, et cum Bulgaris ob transitum Bessis prædatoribus per Albam olim* Græcam, *tunc vulgo* Bulgaricam *dictam, et fortasse ob subsidium iis datum. His observatis, audiamus Turoczium :* Rex autem *(Salomon)* et dux *(Geisa)* imposuerunt crimen traditionis Albæ Bulgaricæ, eo quod, pace defraudata, voluntarie permisisset latrunculos Bessorum deprædare Hungariam. Collectis itaque exercitibus, convenerunt in Zalankemen, ubi in consilio deliberantes decreverunt, Albam traditricem obsideri oportere et expugnari. *Hæc paulo latius explicat Bonfinius his verbis :* Ungariæ principes hujusce mali Albenses auctores esse dicunt, quibus invitis, Bulgari Bessique in Ungariam numquam trajicere potuissent : quare proditionis crimine accerrime sugillantur. Et illud gravius Ungaris esse videbatur, quod a vicinis iisdemque amicis, unde minime decuit, vastationes, prædas et incendia acciperent, fœdus ac pacem fregisse criminabantur. Proinde a Rege ac duce Geysa per feciales Albensibus bellum indictum. Habitus in utraque Pannonia delectus, ad Zalankemensem pagum, qui sub Buda prope Danubium ad septuagesimum lapidem situs est, primæ copiæ convenere. Ibi primum castra sunt habita, et auctus legionibus et auxiliis exercitus : et de ulciscenda Albensium proditione disceptatum, tandem de obsidione prius decretum est : ac motis subinde castris ad Savum usque perventum.

et Savum, repugnantibus frustra in navibus et in ripa hostibus,

45 *Turoczius expeditionem Regis ita narrare incipit :* Inde castra moventes, descenderunt circa flumen Zavam in directo Nandor Feywar. Exiit autem edictum a Rege et duce, ut universus exercitus Hungarorum quanto ocyus transiret fluvium Zavam in Bulgariam. Græci autem et Bulgari, navigantes in celocibus suis, per ingenia *(id est, machinas)* sufflabant ignes sulphureos in naves Hungarorum, et eas in ipsis aquis incendebant. Victi sunt autem ignivomi Græci ab Hungaris præ multitudine navium, quibus flumen operuerant. Fugientibus autem Græcis ac Bulgaris, transierunt Hungari et terminos Bulgarorum occupaverunt. Rex autem et dux secunda feria transierunt Zavam, et mane facto ordinaverunt acies suas; et plenis manipulis suis universaliter per turmas suas insertis umbonibus obsederunt civitatem. *De his ita Bonfinius :* Postquam in fluminis ripa constitere, prima hora diei promulgatum est edictum, ut omnes trajecto Savo, Albam obsiderent. Milites dicto citius imperata faciunt. Bulgari, Thraces, Macedones et Græci, qui tutandæ urbis gratia illuc convenere, his adversari occœpere ; et præsertim Græci, qui amnica classe Istrum subiverant, Pannonicam classem, quæ secundo amne defluxerat, injecto igni comburere nitebantur.

post superatos Bulgaros exercitus trajicit,

46 Contra Ungari, irrevocabili fluxu in hostes delati, navium multitudine viribusque freti, injectas flammas ciliciis mox extinguere, prosilire in celoces hostium, atque in aquas deturbare mutuas; hos pilis, gladiis illos impetere, nullum recusare discrimen ; sed secundo marte succensi, nil magis, quam hostilem sanguinem anhelare. Illi vero irruentibus supra navigiis quum obstare non possent, omnes una trahi ac misceri. Demum Græci, classe partim capta, qui superfuerant, coacti terga vertere. Dum hæc navali pugna gerunt, ne minus quidem prælium in Savi ripa committitur. Bulgari tandem cum auxiliariis copiis, ab Hungaris inde rejecti, mox fusi fugatique, quippe navali victoria consternati, ac sinistris his exanimati auspiciis, prospere se pugnaturos esse diffidebant. Rejecto igitur terra marique hoste, Bulgariam, quæ utramque sibi Mysiam usurparat, Pannones invasere : ac regione longe lateque populata, tertio die reversi, Albam circumveniunt. *Hactenus Bonfinius, qui priorem relationem non parum amplificavit, maxime pugnam illam in Savo flumine. Nam quasi duas inducit classes decertantes, videturque innuere, classem Græcorum ex Ponto Euxino per Danubium eo usque adverso flumine fuisse perductam.*

nonnulla in relatione Bonfinii correcta.

47 *Verum cum Græcus imperator huic bello admixtus non fuerit, improbabiliter Græcorum classem, uti et Thraces et Macedones induxit Bonfinius. Græci sub imperio Bulgarorum Albæ et in Servia, quam ipse Bonfinius modo* Bulgariam *vocat, quod Bulgaris eo tempore esset subjecta, congregaverant leviora aliquot navigia, quæ* celoces *recte vocantur a Turoczio, usque usi non sunt, ut pugnam navalem inirent, sed ut naves Hungarorum incenderent, et sic transitum Hungarorum partim ex navigiis, partim ex adversa ripa, impedirent. Spes autem Græcorum videtur maxime reposita fuisse in igne Græco, aliis nationibus vixdum cognito, qui aqua potius alebatur, quam extinguebatur, et ea de causa maxime idoneus erat ad naves incendendas. Eum ignem Græci, qui primi fuerunt inventores, cominus ejaculabantur per tubas æreas, et eminus per machinas. Usi igitur sunt celocibus, ut propius ad naves Hungarorum accederent, iisque incensis, cum necesse erat, velociter recederent. Nec dubitandum vide-*

A *videtur, quin in ripa eumdem ignem in naves appropinquantes conarentur injicere. Verum virtus et multitudo Hungarorum fecit, ut Græci illo conatu transitum non potuerint impedire, licet verisimiliter non paucas naves incenderint. Quæ de igne Græco hic breviter dixi, paulo latius probavi in S. Ludovico tom.* v *Augusti pag.* 701, *ubi ex Vitriaco dixi. vix extingui potuisse illum ignem* nisi aceto, et hominum urina, et sabulo.

Hungari prope Albam Græcam Bessos,

48 *Quid egerint obsessi Albenses, ita exponit Turoczius :* Græci igitur et Bulgari, timentes ex obsidione periculum sibi imminere, rogaverunt Bissenos per clandestinos nuntios, ut sine pavore venirent in adjutorium ipsorum, eo quod nec Rex nec dux civitatem eorum obsedisset; sed tantum comes Vid cum Bachiensibus militibus eos invasisset. Bessi ergo fraudulentis verbis eorum seducti, festinanter venerunt in adjutorium ipsorum, et cupiditate prædæ illecti. cujus de comite Vid devicto sperabant se esse participes, irruerunt super agmina Soproniensium, quorum rector erat comes, Ian nomine. Hic autem insultus Bessorum viriliter et fortiter cum Soproniensibus superavit, plurimis eorum in ore gladii prostratis, residuis autem eorum in captivitatem abactis. B Princeps Bissenorum, nomine Kazar, cum paucissimis fugiendo manus Hungarorum vix evasit. Rex igitur et dux eidem militi Ian multa regalia condignasque grates liberalitate regia contulerunt, eo quod ipse multa millia Bissenorum, tamquam lapis limpidissimus vasa fictilia, contrivisset, priusquam Rex et dux cum exercitu suo de jentaculis capita levassent. Regi autem et ducibus Geysæ et Ladislao supra rupem, quæ eidem civitati proxima est, residentibus, ceperunt Hungari præsentare captos Bissenos et capita interfectorum, ac equos et supellectilia, quæ in quarta feria a mane usque ad inclinationem meridiei plene perficere non potuerunt. Hoc autem ideo factum est, ut Græci et Bulgari, qui obsidebantur, videntes Bissenos, in quibus sperabant, tam crudeliter ab Hungaris obtruncatos, timerent, et semetipsos cum civitate Regi et ducibus contraderent.

Bulgaris subsidio venientes cædunt;

49 *Hæc fidelius, quam præcedentia, expressit Bonfinius in hunc modum :* Græci Bulgarique in urbe occlusi, imminens ex obsidione discrimen reformidantes, Bessos clam litteris admonent, sibi subveniant, quando parvi momenti foret obsidio, asseverantes, urbem neque a Rege, neque a duce Geysa, C sed a Vido tantum regali comite, legionisque præfecto, cum cohortibus Bachiensibus obsideri. Proinde hos exorant, tempestivam opem afferant, Albamque obsidione liberent. Bessi stolida fide ducti, tumultuario exercitu coacto, repente succurrunt. Qui postquam castris hostium appropinquarunt, quum exploratam se victoriam adepturos dudum crediderent, prædæ cupiditate perciti, in Semproniensium stationes irruere, quorum Janus præfectus erat, adoriuntur incautos. Contra hi Bessorum impetum forti animo sustinentes, perbrevi cæsis, qui in prima acie prostabant, cæteros inclinarunt. Quod ubi factum est, tam male ab illis pugnatum, ut pars magna desiderata, reliqua capta fuerit : vix Bessorum principi, cui Cæsari nomen erat, cum paucis evadere licuit. Janus ob rem bene gestam multis donis, item villis, et honoribus a Salomone Geysaque donatur : præda militibus concessa, et dena viritim sestertia distributa. Quum in edito loco ante urbem Rex cum principibus accumberet eo die, quo cum hoste consertum est, unde facile ab oppidanis prospectari poterant, ecce milites cæsorum capita, item equos et hostium spolia ante mensam Regis contulere, ibique allata capita percensebant, ut hoc immiti tetroque spectaculo oppidanorum animos a pertinacia dehortarentur, ad deditionemque converterent : quod a jentandi hora fere ad occasum usque perduravit. *In his displicet præcipue, quod capita occisorum* ante mensam Regis *allata dicat : neque enim id habet Turoczius; sed solum ait, allata in rupem sive collem, in quo Rex cum duce castra habebat.* D

AUCTORE J. S.

Alba Græca obsidione cincta, diuque oppugnata,

50 *De urbis oppugnatione sic Turoczius :* Porro Rex et duces ad expugnandum civitatem convenientiora loca perspicientes, præceperunt carpentariis, ut ibi turres ligneas octo, altitudinem murorum duplo superantes, fabricarent : unde milites in medium civitatis lapides et sagittas super homines jacularentur. Inter turres vero totidem tormenta ad destruendum muros erexerunt. Longos etiam pluteos ad defendendos introitus turrium, cæteraque instrumenta bellica composuerunt. In quibusdam itaque locis destruxerunt muros ejus usque ad fundamentum, sed civitatem ipsam capere non poterant, quia eam intrinsecus fortissimi bellatores defendebant. Obsederunt itaque civitatem duobus mensibus, infra quos sæpius congressi sunt cum Saracenis de civitate egredientibus; et ex eis alios occiderunt, alios autem fugaverunt. Post hæc tres Saraceni fortissimi et audacissimi de urbe prosiliunt, jaculis, lanceis et sagittis duram plagam Hungaris propinantes. Salomon autem, balistarius Regis, unum illorum ictu balistæ fulminavit, cujus cadaver Hungari nitebantur rapere : socii vero ejus de prædictis acriter dimicantes defenderunt. Rex E autem et dux, videntes eorum conflictum, circumstantibus aiunt militibus : « Utinam sanguis et cor « Machabæorum efferbesceret in militibus, qui de« fensarent Hungaros ab his Saracenis, pro muni« tione arcis audacter pugnantibus, ut Hungari « cadaver Saraceni raperent! » Hoc audito, Opus, Gregorius et Bors, milites bellicosi, concitato impetu in modum fulguris irruerunt super illos. Quos quidem Opus nimium audacter persequens, usque ad urbis portas fugavit. Pugnatores jactabant lapides et sagittas de propugnaculis civitatis : Opus tamen sine læsione rediit. Interea autem Georgius * et Bors exhortati sunt Hungaros, qui corpus Saraceni rapuerunt, et in turpitudinem projecerunt.

* *mox* Gregorius

fortiter defenditur duobus mensibus,

51 *Bonfinius eadem modo paululum diverso sic narrat :* Post hæc de oppugnatione urbis inter proceres disceptatum. Demum principibus visum est octenas circum turres erigere in castellorum speciem, quæ multo altius mœnibus imminerent : unde non modo oppidani a propugnaculis ac muro amoveri; verum etiam in mediam urbem tela saxaque torqueri possent, ac eas pluteis machinisque aliis juxta munire : item inter turres bellica tormenta disponere, ingerere vineas et arietes, admovere testudines, ac cætera instituere, quæ ad amolienda mœnia facerent. Dispositis ex ordine cunctis bellicis instrumentis, urbem primum quatere, plerisque locis muros aperire, instructa mox acie subire mœnia. Contra illi mœnibus arcere, in subjectam aliquos fossam deturbare incipiunt. At ubi non facile urbem, præsidio, loco arteque munitam, capi posse conspicantur, propugnaculis ac mœnibus ad solum usque demoliendis animos intendunt, septo ac fossa eam circumveniunt, ne quid efferri inferrive posset, deinde muros ariete, testudine, cæterisque machinis usque adeo quatere adorti, ut numquam sane cessarint, quoad solo æquata mœnia conspexere. Quumque eam invadere tentassent, tam forti præsidio sensere defendi, ut non modo intra muros continere, sed ne erumpentes quidem hostes quandoque incauti tolerare possent. Sexagesimus adhuc dies in obsidione teritur, nil tamen profecere. Sæpe egredientibus ex urbe oppidanis, utrinque cruenta nimis pugna dimicatum, F

A catum, at illi partim cæsi partim intro rejecti.

AUCTORE J. S.

erumpentibus subinde ex urbe obsessis;

52 Paulo post tres Bulgari, ne minore quidem robore, quam audacia præditi, ex urbe prosiliunt. Hic jaculis, ille lancea sagittis iste sævit. Ex improviso nonnullos aggressi, graviter agunt. Salomon quidam hippobalista regius ex his unum lethali vulnere confodit, humique prosternit. Hunc Ungari moribundum rapere, contra retrahere socii nitebantur. Dum is ita ultro citroque ditrahitur, et sat a suis retineri videtur, Rex statim exclamat : Utinam talis his, qualis majoribus nostris, virtus inesset, qua nunc freti res Ungaras tuerentur! Quod ubi milites audivere, tres contra ex Ungaris in eos irruere : quorum unum Opum, Georgium alterum, tertium Borsum fuisse memorant. Tanta vi ac ferocia adoriuntur, ut statim terga dare cogerentur. Opus ad portas usque insequitur, sed oppidanorum telis saxisque rejectus, in castra rediit illæsus. Cadaver hostibus ereptum, Georgii Borsique suasu ab Ungaris unco tractum, in excrementariaque loca projectum. *Hæc præcedentibus certe magis sunt Latina, sed illa forte veriora. Pro Saracenis Bulgaros substituit Bonfinius, quod crederet Albæ nullos fuisse Saracenos : video tamen,cur mercenarii aliquot Saraceni inter Bulgaros militare non* B *potuerint.*

tertio mense orto in urbe incendio, illa

53 *Occasionem urbis expugnatæ ipsamque expugnationem Turoczius his verbis refert* : In tertio vero mense obsidionis quædam puella Hungarica, olim illuc per captivitatem abducta, in quarta feria civitatem succendit. Flabat autem subsolanus vehementissime, cunctaque ædificia occupaverunt incendia. Exercitus itaque Hungarorum irruit in civitatem ea parte, qua muri ejus per tormenta jam corruerant, et Græcos, Saracenos atque Bulgaros crudeliter trucidarunt. Qui autem residui fuerant, cum Nicota duce eorum fugerunt in arcem. Hungari ergo capta civitate, sequenti die, postquam ignis resederat, videntes scrobes Græcorum, descendentes tulerunt inde aurum multum et argentum, lapides pretiosos gemmasque prælucidas ; et thesaurum fere inæstimabilem, in cujus partitione orta est discordia inter Regem et ducem ; nullusque fuit ex Hungaris, qui ibi locupletatus non fuisset.

vi expugnatur ab Hungaris, qui multum prædæ obtinent :

54 *Audiamus de his et Bonfinium* : Vix tertium fere mensem obsidionis iniverant quum, Pannonica virgo, in Syrmiensi agro capta, et Albæ in servitutem asserta, (quod an casu an ex industria C ulciscendæ captivitatis gratia factum sit, ne satis quidem compertum habeo) clam in urbe incendium suscitavit, quod subsolano flante usque adeo adauctum est, ut mox longe lateque grassari videretur. Ungari, qua facilior dirutis mœnibus aditus afferebatur, hac urbem subeunt. Bulgaros, Græcos ac Bessos obtruncant, qui primum occurrerant. Cæteri in fugam reversi, cum Nicota eorum duce in arcem se recipiunt. Capta urbe, ac desidente postero die incendio, reconditi sub terra thesauri quam plurimi patuere. Scrobes in plerisque locis inveniunt, in quibus aurum, gemmas, lapillos, argentum, ac pretiosa pallia infodere. Tanta divitiarum deprehensa copia, ut nemo miles inditatus abierit. Quare inter Salomonem et Geysam suborta discordia. *An Bessi in urbe fuerint, quos Græcis incolis et Bulgaris dominis adjungit Bonfinius dubitari potest, cum de illis non meminerit prior Turoczius.*

arx quoque, pactis conditionibus,

55 *Sequitur arcis deditio, de qua ita Turoczius :* Porro in arce reclusi rogaverunt Regem et duces, ut eis vitam et libertatem donarent, arcem et diversa sibi vendicarent. Manibus itaque Regis et ducum in fidei pignus extensis, quod eos amplius non læderent, omnes, qui in arce erant, descenderunt. At dux Nicota, portans argenteam iconem sanctissimæ Genitricis Dei semper Virginis Mariæ, D cum magna multitudine populi veniens, in potestatem ducis Geysæ se contulit. Sciebant enim Geysam ducem devotum Deo, et captivos seu afflictos misericordiæ visceribus refoventem. Ad manus autem regis Salomonis pauci venerunt, quia noverant ipsum esse austerum, et pessimis consiliis Vid comitis in omnibus auscultantem. Qui Vid Deo et hominibus detestabilis erat. Cumque vidisset Rex plures ad ducem ex illis confugisse, paucos autem ad se, plurimum indignatus est. Cum autem reversi essent cum thesauro inæstimabili, venerunt in villam Buzias in prædium Vid : volebantque dividere thesaurum et captivos, et illos etiam, qui ad fidem illorum venerant de castro. Duce autem Regi in hoc contradicente, dividere non potuerunt. Hæc ergo causa fuit malorum et seminarium discordiæ inter eos. Præterea, cum thesaurum dividerent, Rex cum consilio Vid, et Franck episcopi, et Rodoan filii Bugar, et Iliæ generi Vid, in quatuor partes divisit, deditque quartam partem duci, ut de reliquis tribus sibi unam haberet cum militibus, secundam autem Vid, tertiam autem Iliæ : unde dux valde molestatus est. *Initia hæc fuere discordiarum, quæ ex aliis causis deinde incrementum habuerunt.* E

Salomoni deditur :

56 *Bonfinius eadem sic enarrat :* Qui autem in arcem confugerant, deditionem ejus pollicentur, si, relictis impedimentis, redditaque arce, vita duntaxat et libertate donentur. Data fide, Rex et Geysa eos loco decedere ac libere abire jubent. Quod ubi factum est, Nicota primus, prælata divæ Genitricis icone, succedente præsidiaria turba, ex arce descendit : et per almæ Virginis numen exorans, ad pedes Geysæ, quem religiosissimum pientissimumque noverat, se provolvit. Ad Regis genua procidere pauci, quippe quem inclementem audiverant, et perniciosis Vidi comitis consiliis auscultantem, qui *(Vidum insinuat)* et deorum contemptor et hominum insidiator esse ferebatur. Quum Rex ex dedititiis hostibus plures ad Geysam, quam ad se, implorandæ solutis gratia venire conspicaretur, animo vehementissime commovetur, ira et livore juxta absumitur. Ac ne satis quidem probabilem indignitatis causam reperire licebat.

discordia inter Salomonem et Geisam nata.

57 Capta Alba, solutisque castris, dum iter in Ungariam remetiuntur, in Buziæ pagum et Vidi prædia divertere. Quumque ibi prædam, spolia, captivosque, qui ex arce se dediderant, Rex dividere vellet, nihil Geysæ intercessione fieri potuit, F quo magis Rex succensus est. Hinc dissensionis et discordiæ augetur initium. Thesaurum Albæ repertum ibidem, nemine refragante, dividere placitum est. Vidi, et Rhodani Busaris filii, item Iliæ Vidi generi, Francique episcopi consilio quadripartita divisio facta. Regi prima, secunda Vido, Iliæ tertia, quarta Geysæ cessit. Unde is indignatione summa corripitur. *Ita Bonfinius, qui non videtur divisionem illam recte exponere, acsi Geisa habuisset partem post Vidum et Iliam comites, quod Turoczius non dicit. Verum, quidquid sit de illa divisione, necdum in omnibus istis apparet discordiæ causa tanta, quanta postmodum exorta est. Ex omnibus tamen colligitur, Geisam vix ulla in re Salomoni cedere voluisse, idque Regem ægre tulisse, nec immerito fortasse. An vero Vidus comes fuerit talis, qualis audit apud laudatos scriptores, non ausim edicere.*

§ V.

A

§ V. Aucta inter Regem et Geisam discordia, bellum inter eos exoritur : Geisa tandem prævalet, et regnum sibi vindicat.

Causa Dissensionis inter Salomonem et Geisam non satis nota :

Discordiarum inter Salomonem *regem et ducem Geisam, fratruelem ejus, initia quædam audivimus; sed ex iis difficulter intelligere possumus, uter præcipuus fuerit dissensionis auctor. Successerunt perniciosa magis belli semina, sed æque mihi ambiguum manet, utrius magis culpa in aperta tandem bella adoleverint. Auctores quidem, quos præ manibus habemus, culpam ad* Salomonem *aut ad consiliarios* Salomonis *transferre videntur; sed ex serie rerum gestarum mihi non liquet,* Salomonem *in culpa fuisse, aut occasionem dedisse, qua Geisa juste ad arma prosiliret, aut Regem haberet de insidiis suspectum. Contra ex omnibus, quæ referuntur a scriptoribus, magis mihi apparet, moderate semper egisse* Salomonem. *Nam si nimis indulsisset suspicionibus, quas habere poterat ob regnum patri suo sibique ereptum a* B *Bela, et ob arma a Geisa auxilio Polonorum sumpta ad regnum sibi similiter vindicandum, si his, inquam, aliisque suspicionibus fræna laxasset, injuriarumque olim acceptarum recentem semper conservasset memoriam, non vixisset decem fere annis in summa pace et concordia cum fratruelibus suis. Quapropter omnino dubito, an culpa illius belli juste in* Salomonem *fuerit conjecta, aut in ejus etiam comites. Id tamen factum esse, mirari non debemus, cum pars adversa prævaluerit, nemoque tunc fuerit, qui* Salomonis *causam defenderet.*

nam improbabili modo eam enarrare incipiunt,

59 *Hac observatione præmissa, audiamus Turoczium, cap.* 51 *dissensionum occasiones prosequentem :* Interea, *inquit,* imperator Græcorum, audita liberalitate ducis Geysæ, misit ad eum nuntios ad firmandam pacem et amicitiam. Dux autem remisit ei omnes captivos et omnes, qui ab arce descenderant. Ad regem autem Salomonem nequaquam misit rex Græcorum. Unde et rex Salomon super Geysam ducem invidiæ facibus magis ac magis exarsit. *Bonfinius, qui forte de his aliud nihil legerat, ita habet* : Græcorum imperator, audita ducis Geysæ liberalitate et clementia, fœdus cum eo per internuncios init. Quare omnes, qui ex arce deditionem fecerant, a Geysa dimissi sunt. Contra a Salomone, quicumque ad eum supplices venerant, violato jure deditionis, in captivitatem asserti. *Hæ fabulæ videntur. Nam Turoczius æque ac Bonfinius asserunt, deditionem arcis Albensis factam eo pacto, ut præsidiariis libertas concederetur. Contra hoc pactum egisset Geisa, si eos detinuisset captivos, donec venisset legatio Constantinopolitana. At quam ineptum sit commentum, ex hoc studiosus lector facile intelliget, quod antea jam observavi, bellum illud non fuisse gestum contra imperatorem Græcorum, sed contra principem Bulgarorum. Non poterant igitur imperatori Græcorum remitti arcis præsidiarii, cum ille nullum ibi habuisset præsidium. Non dubito etiam, quin legatio illa* ad ducem *ex errore asseratur, quia forte imperator Græcus legatos misit ad Geisam postea regnantem. Si quis enim noverit fastum Græcorum imperatorum, non facile credet, ab iis legatos fuisse missos ad principem Regi subjectum, qualis erat Geisa.*

variaque incerta proferunt scriptores Hungarici

60 *Altera discordiæ causa minus improbabilis est, licet dubitari etiam possit, an comes Vid, qui perniciosa consilia Regi suggessisse dicitur, non habuerit justas male de Geisa suspicandi rationes.* Comes etiam Vid, *inquit Turoczius,* pertinaciter instigabat Regem, ut ducem Geysam expelleret, et ducatum ejus sibi vendicaret; et hoc facile fieri dicebat, eo D quod Rex multo plures milites, quam dux, haberet : nec differendum, sed magis accelerandum esse suggerebat : seducebatque Regem hoc proverbio : « Sicut duo gladii acuti in eadem vagina contineri « non possent : sic nec vos in eodem regno conre- « gnare potestis. » Rex ergo venenosis verbis comitis Vid infectus, odium et rancorem concepit. Exinde itaque quærebat opportunitatem aut capiendi ducem Geysam per insidias, aut debellandi. Dissimulabat tamen Rex, et simulata amicitia dimisit ducem abire in ducatum. *Eadem contra Vidum comitem aliis verbis profert Bonfinius, nec dubitare possumus, quin talia in* Salomonem *et Vidum fuerint jactata, postquam alter occubuerat, alter stabilius in cœlo regnum unice quærere cœperat, imo etiam, simul atque Geisa prævaluerat. At mihi non lubes de rebus tam incertis ferre judicium, præsertim cum facta magis stent contra Geisam, qui primus ad externa auxilia videtur respexisse, et ab initio post mortem Belæ regnum invadere cogitaverat.*

AUCTORE J. B.

At certe invicem suspectos habebant Salomon et Geisa,

61 *Pergit Turoczius cap.* 52 *hoc modo :* Post hæc itaque misit Rex ad utrumque ducem, ut ambo simul ad Regem venirent, et cum exercitu super Nyr, castrum Græcorum, proficiscerentur. Rex enim dolose intendebat eos perdere, ut, si ambos E improvisos capere posset, de cætero securus fuisset. Duces autem insidias Regis percipientes, *(aut fortasse suspicantes sine justa ratione)* sibi caute consuluerunt. Ladislaus. cum medietate exercitus in partibus Nyr remansit. *Mendum certo in voce* Nyr *aliquod cubat, aut hic aut ante et post, cum super* Nyr *dicantur profecti, et Ladislaus ibi mansisse. At pergamus cum Turoczio:* Geysa vero cum Rege profectus est, nec ausi sunt quidquam molestiæ ei inferre, quia Ladislaum in manu valida fratris ultorem fore non dubitabant.

pacificatique ad tempus,

62 Interea viri de Nyr multum in auro et argento et preciosis palliis Regi et duci Nyr abundanter obtulerunt. Deinde revertentes ab urbe Kene, Rex et dux ab invicem sunt divisi. Ladislaus autem consilio fratris sui de civitate Byhor ivit in Rusciam, quærere auxilium amicorum suorum, ut contra machinamenta Regis se præmuniret. Jam enim omnibus innotuerat injuria et discordia Regis et ducum. Post hæc, collectis exercitibus, nunciis frequenter missis, tandem Rex et dux venerunt Strigonium, ibique ex conducto * utrique eorum tantum cum octo hominibus inter episcopos et principes navigaverunt in insulam civitati proximam F ad colloquendum. Ubi dum piu semetipsos excusant et incusant, tandem roborato fœdere pacis, Geysa, rediit in ducatum; Rex autem venit in Albam.

* *forte* condicto

obsides utrimque miserunt:

63 Post hæc misit Rex ad Geysam ducem Vid Deo detestabilem, et Ernei mansuetum : quos Geysa fecit caute custodiri præ timore traditionis Vid. Misit etiam dux ad Regem episcopum Waradiensem, et nequam Vatham: quos et Rex fecit similiter custodiri. *Mittebantur illi procul dubio utrimque obsides. Si autem scriptores merito contra Vidum declamant, qui ambitioni Geisæ fortiter se opponebat, et cujus nulla certe alia crimina innotuerunt majori jure contra Vatham exclamarent, qui certe homo pessimus erat, et olim idololatriam. occisis sacerdotibus, in Hungariam reduxerat. Itaque longe forsan deteriores consiliarii erant Geisæ, quam* Salomoni. *Certe* Salomonem *injuste regno expulsum fuisse, ipse Geisa ante mortem agnovit; omniaque abunde insinuant, cautiorem fuisse Geisam, et in conciliandis sibi Hungarorum animis dexteriorem ;* Salomonem *vero, utpote juvenem, minore præditum fuisse prudentia. Mitto verba Bonfinii, eadem modo nonnihil diverso enarrantis, et redeo ad Turoczium, occasionem ruptæ pacis prosequentem.*

AUCTORE J. S.

Remissis deinde obsidibus, Salomon dicitur

A 64 Rex autem de villa Megyer ivit versus flumen Rapcha in occursum trium ducum Theutonicorum, quos in auxilium sibi contra ducem Geysam exspectabat. Quia vero dux nec fratrem suum præsentem habebat, nec amicorum auxilium, misit Vid et Ernei ad Regem, data treuga a festo S. Martini (*id est*, XI *Novembris*) usque ad festum S. Georgii (*id est*, XXIII *Aprilis*.) Quo audito, Rex remisit Vatham et episcopum Waradiensem. *Quo modo induciæ hic assertæ cohæreant cum pace mox relata, non satis perspicio. Verum scriptor ille, quem Bonfinius passim sequitur, multa alia relinquit obscura. Pergamus tamen cum eodem:* Porro eo tempore Rex Natalem celebravit in loco, qui dicitur Geminum-castellum: deinde venit Zalam, ubi Marcharth dux Theutonicorum et Vid instigaverunt Regem, ut ducem debellaret. Suggerebat enim Vid Regi hoc et hujuscemodi: « Ecce, nunc facile potes et indubitanter ducem devincere, quia destitutus est omni auxilio, et, si distuleris eum aggredi usque ad datas inducias, erit spes evandi ». Cumque rex Salomon venisset ad Zegzard, et castrametatus esset super locum Kestelci, venit audire Vesperas in monasterio S. Salvatoris.

instigatus a suis ad opprimendum

B 65 Post Vesperas vero in monasterio Vid et alii consuluerunt Regi, dicentes: « Domine, noveris, quod Ladislaus in Rusciam ivit, et Lampertus in Poloniam, conducere exercitum fratri eorum duci Geysæ. Sæpe consuluimus tibi: et nunc veniamus super ducem, qui venatur in Inguuam: noctis in silentio impetum faciamus super eum: capiamus eum, et oculos ejus eruamus, ut, cum Ladislaus et Lampertus venerint, vel exercitum secum duxerint, contra nos stare non possint. Et cum hæc audierint, etiam regnum intrare non audebunt. Et potestis facere, quia omnes consiliarii sui tibi fideles sunt, et ducatum mihi dabis, et ita confirmabis coronam tuam. » Rex hoc audito, promisit se cogitaturum usque ad Matutinas et placuit consilium ante oculos ejus. Abbas autem ejusdem loci, nomine Villerinus Latinus, qui erat in abscondito loco clausus, quasi Deum precans in monasterio, audivit consilium, quod factum est. Qui statim nuncium misit ad ducem, et litteras, ut sibi de Rege caveret. Cum autem nuncius ad ducem venisset, erant ibi iniqui consiliarii, et ipsius ducis traditores, Petrud scilicet, Zounuk, et Bykas, qui dixerunt: « Domine dux, ne timeas; quoniam C abbas ebriosus est ». Hoc autem dicebant, quia volebant tradere ducem in manus Salomonis.

incautum Geisam;

66 Dux autem in illis confidens, ibidem, scilicet in Inguuan, venabatur; sed fratrem suum Ladislaum misit in Bohemiam; quia jam tunc reversus erat de Ruscia sine subsidio, ut rogaret Othonem ducem Bohemorum, ut ipsis in necessitate positis auxiliaretur. In eodem mane, quando Rex se cogitaturum statuerat, cum venissent ad Matutinas, abbas idem abscondit se in monasterio, ut audiret consilium, eo quod fidelis erat duci, quia filius fundatoris ecclesiæ suæ fuerat. Cantatis igitur Matutinis, cum omnes exivissent, Rex et Vid ibidem remanserunt, et tale consilium statuerunt, sicut Vid Regi facere laudaverat. Hoc autem prædictus abbas audierat, monachalemque statim deponens habitum, et laicalem induens, gladiumque accingens, ascendit equum, et venit citissime ad ducem, quem mane dormientem invenit, et excitavit dicens: « Fuge dux, et, si non fugeris, statim milites Salomonis ad capiendum te appropinquant ». Dux vero, collecto exercitu suo, voluit citissime ire in partes Bohemiæ pro fratre suo Ladislao, sed Rex obviam ei veniebat. Regebat autem Vid sic Regem, sicut magister discipulum: eratque sibi de jure sine omni jure subditus: quod cavendum est omnibus hominibus, D sed maxime regibus, lactatusque pessimo Vid perfidi consilio, movit exercitum super ducem. *Hæc omnia adoptavit Bonfinius. Si quis autem meum de tota relatione judicium audire voluerit, candide edicam, meram videri fabulam ex calumniis contra* Salomonem *et Vidum sparsis inepte consarcinatam.*

sed tota relatio non videtur figmentis carere.

67 *Certe tam multa in tota relatione, et similiter in sequentibus, reperiuntur asserta improbabilia et incredibilia, ut oporteat omnem abjicere crisim, si quis pro veris singula velit admittere. Incredibile est primo, Regem de re tam gravi, qualis in consilium adducta fingitur, egisse ita cum consiliariis suis, ut abbas omnia potuerit intelligere, et maxime quando post Matutinas preces Rex mentem suam soli Vido declarasse asseritur. Incredibile rursum est, abbatem mutasse habitum, gladioque accinctum ac militari sago indutum ad Geisam fuisse profectum, aut monasterio suo egredi ausum; cum Rex ibi castra haberet. Incredibile est tertio, Geisam, virum prudentem, quando fratrem dudum in Russiam miserat ad impetranda subsidia, tam tranquillo in vicinia castrorum Regis animo fuisse, etiam ubi de periculo per litteras erat monitus, ut venationi operam daret. Incredebile est quarto, Vidum comitem tantæ fuisse impudentiæ, ut eodem tempore ruinam Geisæ Regi proponeret, et ducatum ipsius, id est, tertiam regni partem sibi postularet.* E *Si modo consideremus, Turoczium quatuor fere seculis posteriorem esse rebus gestis, multaque alia fabulosa Chronicæ suæ immiscuisse, ut frequenter deprehendi ex collatis cum ejus Chronica antiquioribus et melioribus documentis, tam ad 2 Septembris in S. Stephano rege, quam ad* XXIV *ejusdem in S. Gerardo episcopo martyre; ex omnibus istis vix aliud probare poterimus, quam bellum* a Salomone *illatum fuisse Geisæ, idque Vidi comitis consilio præcipue fuisse factum. Reliqua fere omnia tragœdiæ cuipiam magis congruent, quam historiæ.*

Prælio commisso victus Geisa,

68 *Quæ sequuntur de primo prælio, non videntur multo probabiliora, ut studiosus lector facile perspiciet: nam statim Geisa, qui quasi inermis ante exhibetur, bene armatus procedit, et sola fere proditione ducum repræsentatur victus.* Dux vero, *inquit*, cum exercitu suo obviavit Regi in Kemey. Principes autem ducis, immo traditores, miserunt clanculo nuncios ad Regem, dicentes: « Quod si Rex eos in dignitatibus teneret, et in gratiam susciperet, ipsi in bello, relicto duce, ad Regem confluerent ». Rex autem certificavit eos super hoc præstito juramento, et securus tunc transivit Tysciam glaciatam super ducem. F Cumque appropinquassent ad prælium, Rex apud ecclesiam filii Nog armavit se, et coadunavit agmina sua ad dimicandum, et impetum fecit super ducem, ac ducem, auxilio suorum fraudulenter destitutum superavit. Principes autem Geysæ Petrud et Bykas in ipso prælio cum tribus agminibus castrorum verterunt se ad Salomonem, sicut ei promiserant. Dux vero Geysa, quamvis maxima parte exercitus sui esset destitutus, non tamen abhorruit, uno tantum agmine stipatus, contra triginta Salomonis agmina sævissimum prælium committere. Traditores autem fugientes levabant clypeos suos in signum, quod Regi dederant, quemadmodum Judas traditor, qui dederat signum, ne milites eos persequerentur. Exercitus autem Regis ignarus proditionis signi, et videns agmina ducis fugere, persecutus est ea usque ad interemptionem, ita ut vix paucissimi ex illis traditoribus mortem evaserint: et utinam ex eis nullus evasisset, qui dominum suum benefactorem sceleratissime tradiderant!

fugit ad appropinquantem cum Bohemis Ladislaum.

69 Omnibus autem militibus suis pereuntibus, declinavit dux a bello; transivitque Tysciam in Chotoyd. Et Georgium Nigrum, capellanum suum, ad fratrem suum Ladislaum transmisit, ut quam citius posset

A posset ad eum festinaret. Ivancum vero, clericum suum litteratum, misit ad Lampertum. *Ita Turotzius, ex cujus verbis abunde liquet, aut ipsum Geisæ omnino fuisse addictum, aut potius usum fuisse documentis, quæ auctores habebant Geisæ partibus addictos, contrariosque* Salomoni, *ut nequeamus dubitare, quin gesta Geisæ in iis fuerint exaggerata ; adoptatæque calumniæ contra* Salomonem *ab inimicis sparsæ. Bonfinius omnia iterum adoptavit, ac suo stilo expressit. Porro difficile est loca omnia, quæ memorantur, assignare. Pugna certe ponitur ad Tibiscum, notissimum Hungariæ fluvium. Quod Turoczius ait, exercitus invicem obviasse* in Kemey, *Bonfinius exprimit,* in Chemeiensi agro. *Geisa vero fugiens, dicitur transiisse Tibiscum* in Chotoyd, *sive, ut habet Bonfinius,* in Chotoydum agrum *fugisse. Mox vero uterque Geisam perducit* Vaciam, *ibique ei occurrentem Ladislaum cum exercitu Bohemico. Fateor, me non posse illa cum recta geographia conciliare, et multo minus capere, quo demum modo Ladislaus uno alterove die ante pugnam in Bohemiam ex partibus Tibisco vicinis, ut volunt, profectus ad petenda subsidia, potuerit circa Vaciam Geisæ cum exercitu Bohemico tam cito occurrere, quam hic occurisse asseritur. Quare ex omnibus istis nihil iterum pro satis comperto admittere ausim, nisi Geisam fuisse vic-* B *tum a* Salomone *ante acceptum ex Bohemia subsidium. Si autem et conjecturam addere licet, non recedet a verisimilitudine, si quis conjecerit, notum* Salomoni *fuisse, agmen Bohemicum exspectari a Geisa, ideoque ad prælium properasse, ut Bohemorum adventum præveniret.*

Pugna illa, in qua magna fuit clades Geisæ,

70 *Redeo ad Turoczium, qui sic prosequitur:* Cumque Geysa equitasset usque Vaciam, obviavit fratri suo Ladislao, et Othoni duci, sororio eorum, cum auxilio valido venientibus. Cumque dux Geysa vidisset fratrem suum Ladislaum, præ nimio dolore flebat, quia bonos et fideles suos amisisset, et de traditoribus conquerebatur. Ladislaus autem animo fortis fratrem suum confortabat, ne fleret, sed potius omnipotentis Dei clementiam exoraret, ut Victorem victis subjugaret, quemadmodum forma bellorum est. Rex autem et dux ante Quadragesimam pugnaverunt in Kemey, quarta feria post Dominicam, qua cantatur EXURGE. In hoc autem bello Opus, filius Martini, de genere Vecellini, miles gloriosus, militem ducis, nomine Petrum, audacissimum super equum submirteum, cæterosque præcedentem, radiante lorica ei deaurata galea perspicuum, atque ad con- C flictum milites provocantem, singulari certamine superavit. Nam de agmine Salomonis ad prædictum militem solus Opus super gilvo equo in lorica cutullata evulsus, in modum fulminis, ictu lanceæ rupta lorica ; Petrum per medium cor transfixit. In eodem autem bello tantam stragem crebris ictibus gladii sui fecit Opus, quod præ nimia reciprocatione ictuum dextera ejus obriguerat, et capulo gladii sui adhæserat.

Igitur anno 1074, die XXVI Februarii.

71 Rex autem Salomon et maxime Theutonici mirabantur de potentia et audacia Opus in prælio. Rex igitur victoriam potitus, transivit Tysciam congelatam in Thoroyd, et descendit in curiam filii Petri, ibique audivit Geysam obviasse Ladislao et Othoni ducibus, cum valida multitudine pugnatorum ad se venientem. *Epocha pugnæ superius expressa designat* XXVI *Februarii anni* 1074, *ut colligitur ex Paschate, quod incidebat in* XX *Aprilis, et littera Dominicali E. Invenerit illam epocham auctor in documento aliquo vetusto. Ex ea autem ulterius liquet, bellum Bulgaricum, ex quo ortæ sunt hæ dissensiones, anno* 1073 *fuisse gestum. Bellum vero civile Hungarorum, et cladem* Salomonis *mox referendam, incidisse in annum* 1074, *ex dicendis infra ulterius confirmabitur. Nam nisi aliunde constaret de anno, ex sola feria quarta post Dominicam Sexagesimæ, in qua cantatur* D Exsurge, *dies haberi non posset. Bonfinius, in reliquis Turoczium secutus, solum ait, prælium contigisse* ineunte vere, paulo ante Quadragesimale jejunium. *Poterat præproperam veris mentionem omittere, cum agnoscat, Tibiscum fuisse glacie constrictum.*

Salomon, habita consultatione, ad Geisam iterum procedit.

72 *Turoczius, ad alteram pugnam processurus, præmittit consilia ducum, datisque verbis hæc subjungit :* Vid vero detestabilis urgebat Regem his verbis : « Noviter exercitum ejus (*Geisæ*) confecimus, nobiliores occidimus, timorem ei immisimus. « Et nunc servos congregavit, messores coadunavit, « et eorum agmine se stipavit. Nihil ergo debemus « dubitare, quin eos in momento devorabimus. Bo« hemicum vero agmen, omnibus consodalibus in « eis acquiescentibus, ego cum Bachiensibus præma« turæ mortis periculis afficiam ». Erney autem, semper pacis amator, cum hoc audivit, flebat. Quem cum Salomon vidisset flere, dixit : « Comes « Erney, videtur mihi, quod tu fidelis sis duci : « tantummodo apud me simulatus manes ». Erney respondit : « Nequaquam, Domine : sed nol« lem, quod cum fratribus tuis pugnares, et ut mili« tes interficerent se invicem : filius patrem, vel « pater filium ». Deinde Vid comiti dixit Erney ; « Tu laudas Domino pugnare cum fratribus, et dicis E « quia falcatores et furcantes coadunasset. Vide « quia mille falcantes quod incidunt, decem millia « furcatorum congregare non potuerant, et absque « Deo numerare non valebunt. Nobis aptum « est pro Rege mori : sed esset melius, ut po« tiori uteremur consilio ». Rex ergo in verbis Vid confidens, festinavit cum exercitu suo, et quarta feria descendit in Rakus. *Ceteris fere consonans Bonfinius, ultima verba sic exponit :* Rex igitur. Vidi consilio fretus, motis castris, in campos præter Danubium Pesthumque diffusos, ubi comitia regalia haberi solent, quos a cancrorum nomine Racos appellant, quarto die descendit.

Geisa vero circa Vaciam cum Hungaris et Bohemis exspectat.

73 *Mox de adversæ partis ducibus Turoczius subdit sequentia :* Sed et duces Geysa Ladislaus, et Ottho, ac totus exercitus Hungarorum, qui erat cum eis, descenderunt circa Vaciam (*ad eamdem Danubii partem cum Pestho sitam versus Austriam*). Fuit autem ibi magna silva, et nemo in ea manserat præter unum eremitam, nomine Vacz, sanctæ vitæ : et cujus nomine dux Geysa illi civitati, postea ibi constructæ nomen imposuit. Cum igitur exercitus prædictus Salomonem contra expectaret; Duces quodam mane in F equis causa consiliandi stabant in loco, ubi modo est capella lapidea B. Petri apostoli, tractantes, qualiter essent pugnaturi. Et dum ibi starent, clara die vidit B. Ladislaus visionem de cœlo, et ait ad Geysam ducem, fratrem suum : Vidisti aliquid ? Qui respondit : Nihil. Tunc B. Ladislaus subjunxit « Dum sta« remus hic in consilio, ecce angelus Domini des« cendit de cœlo, portans coronam auream in manu « sua, et impressit capiti tuo : unde certus sum, « quod nobis victoria donabitur, et Salomon exul « fugiet debellatus extra regnum. Regnum vero et « corona tibi tradetur a Domino ». Cui Geisa ait : « Si Dominus Deus fuerit nobiscum, et custodierit « nos ab inimicis nostris, et visio hæc fuerit adim« pleta, ædificabo hic in loco isto ecclesiam sacra« tissimæ Virgini Mariæ Genitrici ejus. » *Ita ille, et similia ex eo Bonfinius. At de veritate visionis relatæ testimonium dare nequeo, etiamsi abunde constet de sanctitate Ladislai : nam id genus visiones frequenter jactantur post rerum eventum, ideoque antiquiori egent testimonio.*

74 *Pergit Turoczius:* Hoc dicto, castra moverunt, et descenderunt in allodium, quod dicitur Zingota. Mons autem quidam nomine Moniorod, interjacebat exer-

AUCTORE J. S.

Uterque exercitus ad pugnam se parat,

A exercitum. Et lucescente quinta feria volebant præliari ; sed densissima obscuritas supervenientis nebulæ eos impedivit. Nocte vero insequenti dextrarios suos per habenas in manibus tenentes, ortum solis præstolabantur. In diluculo autem sextæferiæ Rex, ordinatis agminibus suis, equitavit trans verticem montis Moniorod : et præcepit salinariis, ut in latere ejusdem montis remanerent, quatenus hostes, videntes turmas illorum, non sarcinas, sed in præsidio constitutos esse putarent. Vid autem dicebat : « Statim, ut exercitum nostrum viderint, fugient ». Sed et duces summo mane suas acies ordinaverunt. Cumque Ladislaus se armaret, in terram se prostravit, et omnipotentis Dei clementiam postulavit, et B. Martino votum vovit, ut, si Dominus ei victoriam concederet, in eodem loco ecclesiam in honorem B. Martini construeret, quod et factum est.

et Salomon pugnam aggressus,

75 In medio siquidem Bihoriensi agmine Ladislao locato ex sinistra parte, Othonem ex dextera constituerunt ; Geysam vero in Nitriensi agmine in medio collocaverunt. Præterea ex utraque parte ter tria agmina quaternatim connectendo conservaverunt. Cumque Rex de monte descenderet, exercitus Geysæ, qui in inferiori loco erat, videbatur elegantior cunctis exercitibus Salomonis. Quo viso, dixit Erney ad comitem Vid : « Mirum est, si agmina ista B
« fugiant a facie nostra, quia Danubium post dorsum « eorum non dimisissent : sed puto, quod ipsi pro« posuerunt vincere, sive mori ». Dux autem Ladislaus ante exercitum suum super arduum equum residens, gratia exhortandi suos et animandi in gyrum flexit habenas : cumque tetigisset veprem lancea, quædam hermellina albissima mirum in modum lanceæ ejus insedit, et super ipsam discurrendo in sinum ejus usque devenit.

cum ingenti strage exercitus sui fugit ;

76 Cum autem commissum esset prælium, comes Vid et Bachienses in primo ictu a Bohemis miserabiliter sunt prostrati. Ladislaus autem dux commutaverat signa sua cum vexillo ducis Geysæ ea intentione, quod Salomon audacius invaderet illud agmen, in quo signa Geysæ gestabantur, putans esse agmen Geyssæ, quem nuper devicerat. Dux autem Ladislaus affectabat custodire fratrem suum Geysam ducem ab insultu Salomonis : et ideo primos impetus belli in se maluit experiri. Rex itaque cum venisset ad agmen Ladislai, ipso cognito, timore ejus perterritus, præcepit signiferis declinare agmina super agmina ducis Geysæ. Ladislaus autem videns Regem præ ti- C
more divertisse a se, ipse primus omnium irruit super agmina Regis, cunctique milites ejus impetum fecerant super eum a tergo. Sed ex adverso Geysa dux cum suis acriter invasit eosdem. Milites autem Ladislai agmina Salomonis, tanquam in cortinis retro respicientia, terribili tinnitu gladiorum sauciata, in morte concluserunt crudeli. Sed ex adverso milites Geysæ pocula diræ mortis eisdem propinarunt. Cæduntur Theutonici, fugiunt Latini, locumque fugæ non inveniunt, et cadunt ante Hungaros, ut boves in macello. Rex autem Salomon, fere omnibus suis interfectis, aufugit, et in Zigetfen Danubium transiens, cum Opus Martini filio venit tandem in Moson ad matrem et uxorem ; persecutusque est eum et suos exercitus ducum a mane usque ad vesperam. In præfato namque prælio non solum Theutonici aut Latini ceciderunt, sed et major pars militiæ regni Hungariæ dicitur corruisse.

relicta Geisæ victoria : S. Ladislaus dicitur

77 Duces autem Geysæ et Ladislaus triumpho victoriæ divinitus sublimati, super cadavera interfectorum Deo ter laudes proclamaverunt. Dux autem Ladislaus, sicut erat semper eximiæ pietatis, videns tot millia interfectorum, quamvis inimici ejus fuissent, qui occisi erant, tamen commota sunt omnia viscera ejus super illos, et flevit eos amare, scindens sibi genas et capillos planctu magno, tanquam mater in funere filiorum. Postea de spoliis D
eorum constructa est ecclesia de Moniorod. Marchart vero dux Theutonicorum, et Semtepoling dux Bohemorum capti sunt, militibus ipsorum interfectis, et ipsis graviter vulneratis. Cumque Ladislaus perambularet, gemens in cadaveribus mortuorum, videns cadaver Erney comitis, statim de equo prosiliit, et ipsum amplexatus est, cui flens dicebat : « Ernei comes, pacis amator, doleo super te, quasi « super fratre meo, quia cor tuum et consilium « tuum pace plenum erat ». Quem manu propria levans, osculatus est, præcepitque militibus suis, ut eum Baciæ honorifice sepelirent.

curam habuisse de sepultura ducum Salomonis.

78 Cumque idem Ladislaus ex alia parte ambularet, vidit cadaver Vid, et ait : « Doleo super « morte tua, quamvis nobis semper inimicus fuisses, « Utinam vixisses, et conversus fuisses, et pacem « inter nos firmasses ! Sed miror, quia de genere « ducum non fuisti, cur ducatum volebas ; nec de « propagine regum, quare coronam optabas. Video « nunc, quia cor, quod ad ducatum anhelabat, lan« cea perforatum jacet ; et caput, quod coronam op« tabat, gladio scissum est. » Sed et ipsum sepelire præcepit. *Hæc omnia Ladislao, ut moribus piissimi principis consentanea, per scriptores attributa existimo,* E
eademque a Bonfinio mire exaggerata video. An autem aliud habeant fundamentum præter solam pietatem Ladislai, quem laudati scriptores celebrandum sibi proposuerunt, vehementer dubito. Minus tamen improbarem laudes adversariis Salomonis *profusas, si earum occasione Bonfinius non perstrinxisset frequenter* Salomonem, *acsi in ipso omnis illius belli culpa fuisset. At mihi, facta unice consideranti, non verba, quibus Turoczium, longe moderatiorem, amplificavit Bonfinius, magis culpandus videtur Geisa, quam* Salomon, *qui jam per Belam ejus patrem de solio una cum patre suo dejectus fuerat, et quem Geisa similiter dejicere ab initio tentaverat; ut minus mirari possimus, si ambitionem ejus* Salomon *habuerit suspectam, et ad auxilia externorum principum recurrentem bello aggressus fuerit.*

Quod asseritur matrem percutere voluisse Salomon,

79 *Quod autem sequitur factum* Salomonis, *si confictum non est ab æmulis calumniatoribus, revera turpe est ; sed unicum, quod hactenus in ejus gestis certo reprehendendum inveni. Turoczius illud ita exprimit.* Cumque Salomon venisset ad Moson, videns mater ejus, flevit super eum, sicut debet super unicum Filium suum, qui tantis bonis a Deo privatus fuerat, et increpabat, dicens : « Fili carissime, nunquam F
« consilium meum audisti, nec consilium Erney, « nec consilium aliorum fidelium tuorum : sed sem« per acquiescebas consilio Vid. Et ecce destruxisti « te et tuos. Nonne semper laudavi, et dixi, quod « sufficit tibi corona Hungariæ, et ut dares ducatum « in pace fratribus tuis ? Nunc autem Vid dux esse « non potuit : nec tu amplius coronaberis. » Quo audito, Rex iratus voluit matrem suam in faciem « percutere : cujus manum uxor ejus retinuit. »

incertum est et parum probabile.

80 *Hæc etiam Bonfinius ; sed non ausim factum, de se parum probabile, pro vero admittere, cum et imprudentem faciat matrem, quæ importune afflictionem afflicto addidisset, et impium Filium : nam et scelus fuisset patratum, antequam de manu detinenda cogitasset uxor. Accedit improbabile istud assertum, quod Turoczius ubique repetit, nimirum* Salomonem *voluisse ducatum Geisæ tradere Vido comiti : nam, si voluisset* Salomon *Geisam æmulum in ordinem redigere, ut securius regnaret, debebat regnum totum sibi retinere, et non alium creare æmulum ducem. Demum non sic unica illa clade spes omnis recipiendi regnum abscissa erat* Salomoni, *ut allegata verba matri ejus recte attributa videantur. Certe habebat adhuc partem regni Austriæ vicinam, in eaque duo castra munita, ut liquet ex*

A *ex sequentibus Turoczii verbis*, Et in eadem nocte collegit se festinanter in Moson et Poson, quæ castra jam pridem muniverat. Matrem quoque et uxorem suam, quando in prælium ivit, illic reliquerat. *Forte et aliæ urbes in regno* Salomonis *præsidio erant detentæ.*

Pluribus præliis superatus est Salomon anno 1074:

81 *Jam vero si præter scriptores rerum Hungaricarum, qui nimis a tempore rerum gestarum amoti sunt ad certam fidem obtinendam, alios quoque consulere velimus ; reperiemus, non unico illo prælio, quod ex iis relatum est, totam fere Hungariam perdidisse* Salomonem, *sed pluribus. Lambertus Schafnaburgensis, qui eo tempore vivebat, ad annum* 1074, *ait*, Salomonem *ab Henrico IV Germaniæ rege subsidiu postulasse, quando* tribus jam præliis victus, amisso exercitu, vix de regno effugisset. *Illa autem subsidii petitio figitur anno* 1074 *inter Pascha et Pentecosten. Itaque clades* Salomonis *contigit aut in Quadragesimaaut certe non diu post Pascha anni* 1074, *videturque primo prælio non ita fractus fuisse* Salomon, *ut pugnam non iteraverit, verisimiliter cum insequentibus fusum exercitum ducibus ; nisi forte minora* Salomonis *agmina bis fuerint cæsa ante prælium decretorium. Annus* 1074, *quo hæc gesta dicit Lambertus, confir-* B *matur ex tribus Epistolis Gregorii VII Papæ, partim anno* 1074 *ad finem vergente, partim anno* 1075 *datis, ad* Salomonem *nempe, ad reginam ejus conjugem et ad Geisam. Nam hæ omnes datæ sunt post amissum a* Salomone *regnum. Quapropter de anno rei gestæ nullum superest dubium, eumdemque annum assignant Baronius in Annalibus et Pagius in Critica.*

at origo belli, licet variis Salomoni tributa,

82 *In enarrandis vero funesti illius belli causis non multum fidei mereri Turoczium, hujusque asserta amplificare solitum Bonfinium, variis vicibus jam insinuavi. Petrus Ranzanus cap.* 10 *breviter omnia perstringit his verbis :* Paucis dein interjectis annis, (*Salomon*) Geisæ paravit insidias, per quas incautus trucidaretur. Adductus enim pravis quorumdam consiliis, quos apud se domi tenebat, a quibus regi se patiebatur, flagitiose et inique vitam agebat. At vero Geissa de insidiis factus certior, omnino sibi proponit, ut eam injuriam non impune abire patiatur. Comparatis igitur copiis, cum Ladislao fratre ire adversus Regem contendit : nec mora, intra paucos dies absque multo suo ac suorum discrimine ipsum prælio superat : cum paucis tamen e suis victus Rex fugit, transmissoque Danubio, petit primum Mosonium, deinde Posonium, in quo oppido mater C uxorque ejus commorabantur. Eum ubi mater aspexit, animadvertit, ingenti affectum dolore, ipsum verbis accusavit asperioribus, quod nimium, et plus, quod decuit, hoc est, usque ad suum exitium, et ad extrema gentilium suorum pericula, improborum hominum veneniferis auscultasset consiliis. *Compendium hoc est eorum, quæ alii fusius enarrarunt. At vix dubitare possim, quin omnia profluxerint ex iis, quæ adversarii* Salomonis *sub victoribus Geisa, Ladislao, eorumque posteris jactaverunt, ideoque saltem incerta apparent, aut nimis contra* Salomonem *exaggerata.*

ex vetustioribus munet incerta.

83 *Quippe de insidiis illis* Salomonis *neque Lambertus meminit, neque Gregorius VII, neque ullus scriptor contemporaneus aut suppar, quem mihi quidem videre licuit. Dlugossus illam belli causam similiter non assignat, ejusque expositio ex factis, quæ præcesserunt, ac deinde secuta sunt, longe mihi apparet verisimilior, dum ad annum* 1076 *ita scribit :* Livor ingens inter Salomonem Hungariæ regem ab una, et Geisam ac Wladislaum duces partibus ab altera, primum ex levibus suspicionibus coortus, procedente vero tempore adeo alitus et grassatus, ut signis collatis inter se quasi crudelissimi decernerent. Et licet in prima pugna Salomon rex superior, Geisa vero dux et Wladislaus pro victis abscessissent, ex post tamen Wladislaus cum D Ottone Moraviæ duce ferente fratri Geisæ solatia, vicit, Salomon rex victus bello Posnaniam (*imo Posonium*) se recepit : et Geisa in victoriæ signum ecclesiam Wacinensem (*Vaciensem vult dicere*) cathedralem, ibi enim pugnatum fuit, ante pugnam voto promissam, fundat, et favore Ungarorum in regem Ungariæ coronatur. *Allegatæ belli rationes, ut incertum relinquunt, utra pars in majore fuerit culpa, ita mihi præplacent. Regem coronatum fuisse Geisam, etiam asserunt scriptores Hungarici, neque de eo dubitandum videtur. At magis dubia est fundatio Vaciensis cathedralis per Geisam, cui et urbis ipsius fundationem Bonfinius et Turoczius attribuunt. Verum Samuel Timon in Imagine antiquæ et novæ Hungariæ cap.* 8 *censet, Vaciam multo antiquiorem esse, ejusque episcopatum a S. Stephano erectum, rationesque allegat idoneas. Non negat tamen ecclesiam ibi a Geisa constructam, eamque cathedralem postea esse potuisse.*

AUCTORE J. S.

§ VI. Varii conatus Salomonis ad regnum recuperandum usque ad mortem Geisæ.

E

Salomon, ductis in Styriam matre et uxore,

Amisso toto fere regno, spem regnandi Salomon *non statim deposuit, sed varia ad regnum recipiendum tentavit. Prima tamen ejus cura fuisse videtur de matre et conjuge ad tutiorem locum transferendis. De reginarum in Styriam translatione Turoczius cap.* 54 *ita meminit :* Postea autem rex Salomon, metuens Geysam regem et ipsius fratres, cum rebus et familia Stiriam introivit, et in claustro Agmund matre et uxore derelictis, in Moson est reversus, volens collecto exercitu invadere fratres suos. *Bonfinius pag.* 221 *scribit, reginas a* Salomone *in Styriam ductas, in* monialiumque cœnobio *relictas. Ex Styria igitur legatos miserit ad Henricum IV Germaniæ regem, qui post Pascha anni* 1074 *cladem iteratam* Salomon *intellexit, eique quamprimum succurrere voluit, dum degebat Norimbergæ.*

subsidium petit ab Henrico rege Germaniæ,

85 *Nam Lambertus ait, Henricum,* celebrata in Babenberga paschali solemnitate, Nurenberg *perrexisse, ut ibi ageret cum legatis summi Pontificis Gregorii VII, relatisque gestis inter ipsum et legatos, subjungit :* Rex, dimissis legatis, non solemni more indictam expeditionem, sed repentino et tumultuario milite collectum exercitum ducere parabat in Ungariam, comperto, quod Salomon rex Ungariorum a Joiade (*id est Geisa*.) Beli filio, bello impeditus *, et tribus jam præliis victus, amisso exercitu, vix de regno effugisset. Ut ejus miseriæ subveniret, et affinitati præstabat, quam tradita illi in conjugium sorore sua contraxerat, et utilitatibus propriis, quia magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat, si ejus beneficio, expugnatis hostibus, in regnum restitueretur. F

* *forte* impetitus

qui mox succurrere voluit : sed falso nuntio deceptus recessit

86 *Hæc luculenter ostendunt, ampla promissa Henrico fuisse facta, eumque statim in Hungariam ducere voluisse : imo in via fuisse, et Norimberga Ratisbonam usque processisse cum collectitio exercitu, qui in transitu per Bavariam et Austriam augeri potuisset, colligitur ex sequentibus. Repentinum adeo subsidium poterat spem* Salomonis *erigere, et tempus erat ad expeditiones bellicas aptissimum, cum jam aliquot diebus ante Pentecosten, quam deinde Moguntiæ celebrasse dicitur, Ratisbonam pervenisset Henricus. Verum falsus nuntius ad Henricum perlatus, dum erat Ratisbonæ, ejus expeditionem abrupit. Dicebatur nempe* rex Anglorum, *inductus ab archiepiscopo Coloniensi, cum exercitu advenire*, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. Territus rex tam atroci nuncio, ac privatæ rei

AUCTORE J. S.

A rei curam externis negotiis antehabendam ratus, omissa in Ungariam expeditione, ad Rhenum concitus remeavit. *Sic levitate Henrici regis, qui saltem de veritate allati nuntii inquirere prius debuisset, dilata est ad aliquot menses ejus expeditio, inutilis postmodum futura, quæ tunc videbatur multum profutura.*

Ernesto Austriæ marchione subsidium ferente.

87 *Interim Ernestus Austriæ marchio, qui Henrico se procul dubio junxisset, videtur* Salomoni *suppetias venisse, ubi expeditionem suam distulerat Henricus. Turoczius enim cap.* 53 *victoriam aliquam* Salomonis *ita narrat :* Eo tempore Bisseni unanimiter rogaverunt regem Geysam, ut, si eos libertate donaret, ipsi insultus regis Salomonis omnino coercerent, ita quod nec auderet exire Moson et Poson ad tentandam Hungariam. Rex autem Geysa se petitioni eorum condescensurum promisit, si ipsi hoc, quod promiserant, adimplerent. Bisseni itaque cum principe eorum, Zultan nomine, equitaverunt super regem Salomonem. Rex autem Salomon marchionem Theutonicorum, promissa pecunia, in auxilium ascivit. Cumque obviam ageret Bissenis marchio, videns horribiles aspectu et terribiles, timuit ; præsertim quia subiit in mentem, quam miserabiliter perierant B per Hungaros Willermus, et Poth, et Marchard duces : dixitque Regi simulatorie, quod in Quadragesimali tempore bellum non committeret. Sed, si Rex vellet, confligeret : et, si Bisseni prævalerent, tunc ipse indubitanter Regi auxiliaretur. Et sic ascendit cum suo exercitu in montem Lachy, et inde prospiciebant conflictus præliantium.

Salomon leviori pugna cadit hostes : sed inter ipsum

88 Cum autem venisset ad conflictum, Bisseni fugerunt a facie Salomonis, sicut fluit cera a facie ignis, et multis ex eis interfectis, aliis in stagno Fercen submersis, pauci cum Zultan fugiendo evaserunt. Victis itaque Bissenis, marchio pecuniam petivit a Salomone. Cui ille nihil dedit. Ipse autem minabatur ei, quod eum ante imperatorem accusaret, quia per timorem se ostendere non esset ausus vilissimis Bissenis. Marchio itaque prædictus, nomine Hermich, iratus voluit venire super Salomonem : sed timens imperatorem, cessavit, et tristis reversus est ad propria. *Hæc omnia, quæ certe non carent adjunctis quibusdam commentitiis, etiam narravit Bonfinius : sed ad Leopoldum Austriæ marchionem, qui Ernesto successit anno* 1075, *omnia retulit. Addit tamen :* Plerique non Leopoldum, sed nescio quem Hermichum Teuthonum principem, ut Ungarici Annales C referunt, fuisse volunt. *At ratio temporis docet, Hermichum illum fuisse* Ernestum *Austriæ marchionem, cognomento* Strenuum, *de cujus cæde in prælio Saxonico ad annum* 1075 *ita scribit Lambertus :* Ibi Ernest marchio Baioariorum, vir in regno clarissimus, et multis sæpe adversum Ungarios victoriis insignis, graviter vulneratus est, et cum in castro semivivus relatus fuisset, postero die expiravit. *Necdum igitur anno* 1074 *Leopoldus erat Austriæ marchio ; sed etiam tum vivebat Ernestus.*

et Ernestum oritur discordia

89 *Si autem* Quadragesimali tempore *illa contigerint, ut innuit Turoczius, facta fuerint ante meditatam ab Henrico expeditionem, et exiguo tempore post præcipuam* Salomonis *cladem. Si quis hoc satis firmum crediderit, consequenter dicere poterit, Bessenos aut Bessos cum Geisa fœderatos fuisse jam ante* Salomonis *cladem, hancque iis cladem non diu post illatam, fortasse quod ipsum acrius insequerentur, et primum agmen haberent. Sic etiam intelligemus, cur Ernestus a pugna abstinuerit, nimirum ut reliquo exercitui Geisæ se opponeret, si interea superveniret, aut ne Austriam suam nimio exponeret periculo. Certe verisimile non est, Ernestum solo Bessorum timore a prælio abstinuisse, ut contendit Turoczius, quem Germanis ubique infestum reperio. Ceterum, sive pugna illa fuerit in* D *Quadragesima, sive post Pascha aut etiam Pentecosten, parum illa profuit* Salomoni *ob exortam inter ipsum et Ernestum marchionem discordiam, eaque de causa iteratam ad Henricum regem misit legationem, majora promittens, ut potentius obtineret subsidium.*

Alia legatione ad Henricum regem missa,

90 *De hac* Salomonis *legatione ad eumdem annum Lambertus ita habet :* Mediante Julio, regressum regem *(Henricum)* de Lotharingia Wormatiam iterum adierunt legati Regis Ungariorum, orantes obnixe, ut memor affinitatis, memor actæ simul a puero ætatis, maturius subveniret expulso. Et quia preces tardius movebant privatis occupationibus intentum, datis duodecim obsidibus, fidem ei firmabant, quod, si ejus beneficio in regnum restitueretur, deinceps ei tributarius, dictoque obtemperans foret, et sex ei munitissimas Ungariæ civitates in argumentum nunquam irrumpendæ fidei traderet. *Durissimas has conditiones a* Salomone *acceptas fuisse, negare non possumus, cum ea de causa* Salomonem *reprehenderit Gregorius VII, cujus Epistola inferius recitabitur. Hæc tamen rursum non recte exposuit Turoczius cap.* 54 *ita scribens :* Cumque de die in diem Salomon deficeret, sed illorum (*Geisæ et fratrum)* processus reciperet felicia incrementa, confusus ad cæsarem direxit gessus suos *(per legatos,)* ut ei auxi- E lium tribueret in Hungariam revertendi. Et licet pecuniam dedisset affluenter pro militibus solidandis, Theutonici tamen et Latini *(id est, Itali, opinor,)* cum ipso ob metum non venerunt Hungarorum.

Hungariam, ante ab eo onere liberam, eidem se

91 Rex autem Salomon conquerebatur cæsari de amissione regni, dicens : « Quod de regno suo violenter esset expulsus ; et non tantum sibi ; sed « magis imperio cæsaris, hæc injuria esset illata, » Et dicebat : « Tua quippe Hungaria, tuum regnum, « in quo regem me constituisti : me regnante, « optima quæque regni illius tuæ majestati gratanter « offerebantur annuo censu, et secundum manda- « tum tuum tibi serviebatur. « (*Hæc omnia commentitia sunt.*) » Nunc autem hæc omnia tibi denegantur ab his, qui imperio tuo detrimenta machinantur. Quapropter venias in Hungariam, et tuam « ulciscaris injuriam super hostes tuos, et regnum « tibi vendices. » *Hactenus Turoczius, cui de more inhæsit Bonfinius. At jam breviter monui, multa in datis verbis commentitia esse et falsa, nimirum omnia illa, quibus asseritur, regnum Hungariæ ante expulsionem* Salomonis *imperatori tributarium fuisse ac imperio subjectum. Contrarium plane liquet ex Lamberto Schafnaburgensi et Gregorio VII, utroque con-* F *temporaneo. Voluit quidem* Salomon, *extrema pressus necessitate, ut regnum amissum reciperet, illud imperio subjicere et ut cliens imperatoris ac tributarius regnare potius, quam regno carere.*

per tributum et clientelam subjectam promittit.

92 *Necdum tamen tam turpes regno Hungariæ conditiones obtulerat* Salomon, *quando primam circa Pascha ad Henricum misit legationem, ut colligitur ex verbis Lamberti num.* 85 *datis, sed* magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat. *At in secunda legatione præter civitates munitas obtulit, ut* ei tributarius dictoque obtemperans foret. *Non erat igitur ante tributarius aut imperio subjectus : alioquin nullius ponderis fuisset hæc oblatio, nec ea Henricum movere potuisset. Atqui adeo oblatæ conditiones excitarunt Henricum, ut, etiam detrectantibus militiam Germaniæ principibus, teste Lamberto, cujus verba inferius dabo, ipse Henricus expeditionem in Hungariam continuo susceperit,* ne tantum reipublicæ commodum, casu oblatum, sua ignavia corrumperetur. *Traxit igitur turpi conditione in partes suas Henricum regem, postea imperatorem, sed maxime offendit summum Pontificem Gregorium VII, quod corona Hungariæ S. Stephano a Sede Apostolica fuisset data : nec dubitandum est, quin Hungari ipsi summopere fuerint offensi, eaque de*

A *de causa postmodum semper obstiterint, ne regnum* Salomoni *restitueretur. Et sane nihil in gestis* Salomonis *reperio, quo æque excusari possint fratrueles ejus, ipsique Hungari de non restituta* Salomoni *corona, quam hoc pacto, quo tantum regno Hungariæ detractum esset dignitatis, ut ad longe deteriorem devolveretur conditionem.*

His promissis excitatus Henricus, in Hungariam ducit,

93 *Audiamus modo, quantum Henricus pro* Salomone *efficere potuerit.* Hac mercede redemptus, *inquit Lambertus,* illico missis circumquaque nunciis, principes in expeditionem solemni indictione evocavit. Sed alii temporis angustias, alii rei familiaris inopiam: plerique quod opes suæ bello Saxonico nimium attritæ fuissent, item alii aliud excusationis genus obtendentes, omnes pariter militiam detrectabant. Ipse tamen, ne tantum reipublicæ commodum, casu oblatum, sua ignavia corrumperetur, gregario tantum ac privato milite contentus, infesto exercitu ingressus est Ungariam, et nonnullas ejus regiones hostiliter peragravit. Porro Joas (*id est, Geisa,*) qui Ungariam occupaverat, comperto ejus adventu; summa industria id operam dedit, ut in locis, in quibus irruptio hostium timebatur, nihil homines alimentorum, nihil animalia pabulorum B reperirent: et sic ipse cum omnibus suis in quamdam insulam, propter locorum difficultatem omnibus hostibus inaccessibilem, se contulit. Exercitus regis, qui ad tanti belli administrationem nihil sumptuum præparaverat, gravissima statim laborabat inedia, adeo ut homines plerosque, animalia pene omnia, brevi pestilentia et fames consumerent. Qua necessitate compulsus rex, nullo insigni facinore perpetrato, Ungaria excessit, et post festum S. Michaelis (*id est,* XXIX *Septembris*) Wormatiam reversus *etc.*

sed victualium inopia cito recedere cogitur,

94 *Ex his liquet, plane tumultuariam fuisse hanc expeditionem, ut fortasse vix integro mense in Hungaria fuerit Henrici exercitus. Si enim medio Julio legati* Salomonis *Wormatiæ egerint cum Henrico, vehementer festinandum fuit, ut justum agmen, etiamsi maxime ex Bavaria et Austria fuisset collectum, ante finem Augusti penetraret in Hungariam, ex qua rursum discedere debuit mense Septembri, si Henricus non diu post festum S. Michaelis Wormatiam redierit. Sic nimirum Henricus juvenili levitate milites suos ducebat, eosque partim exaggeratis itineribus, partim fame interficiebat. Non alia igitur quærenda videtur irritæ expeditionis causa.*

consiliarios quoque ejus auro corruptos fuisse, alii volunt.

95 *Nec tamen prorsus improbabilis est illa, quam cum scriptoribus Hungaricis profert Polonus Dlugossus, col. 283 ita scribens:* Cui (*Salomoni*) et si Henricus imperator laturus, velut Genero (*imo sororio*) C auxilium venisset, nulla tamen re memorabili gesta, consiliariis suis a Geisa plerisque muneribus corruptis discessionem persuadentibus, in Alemanniam cœpto irrito rediit. Quapropter regni Ungariæ ad Geisam plena administratio regimenque pervenit. *Hæc corruptio per pecuniam, si vera est, locum etiam habere potuit in principibus, qui Henricum ad expeditionem comitari noluerunt: multos tamen ex iis aliæ etiam rationes cohibuerunt, et res Germanicæ ipsum quoque Henricum ad cito redeundum impellere potuerunt, cum meditaretur bellum Saxonicum, sequenti anno gestum.*

Turozii de his relatio,

96 *Hungarici scriptores alias omnino rationes afferunt, et expeditionem Henrici narrant modo parum probabili. Audiamus Turoczium, quem passim mutato stilo sequitur Bonfinius.* His igitur verbis (*sive promissis* Salomonis *ante datis*) imperator motus, cum magno exercitu intravit Hungariam, alimentum vero ad usum sui exercitus abunde navigio ferebatur in Danubio. Cumque venisset imperator ad flumen Vag, Salomon, acceptis tribus agminibus, equitavit de Sempte super Nitram. Exeuntes autem juvenes confligebant secum, nunc his, nunc illis fugientibus, et diu sine vulnere certantibus. Opus miles electus ex militibus, sedens super dextrarium suum, irruit super portam civitatis, et unum de pugnantibus fulminavit. Nitrienses vero, de morte socii sui turbati, acriter ingemebant, et in Opus jaculantes lanceas dextrarium ejus interfecerunt. Ipse autem, fortiter eis resistens, illæsus evasit. D

AUCTORE J. S.

quæ non videtur carere

97 Inde ergo revertentes Theutonici, narrabant imperatori audaciam Opus, et incredibilem ejus potentiam in prælio. Imperator autem accersitum eum magnis laudibus commendavit, et verbis dulcibus gratificavit: quæsivitque a Salomone, si apud Geysam et Ladislaum essent multi tam boni milites. Salomon autem intendens laudare Hungaros, impræmeditate respondit, Multi sunt, inquiens, etiam multo meliores. Cui imperator, Si ita est, inquit, talibus militibus repugnantibus, non recuperabis regnum. Rex autem Geysa, audiens imperatorum pervenisse Vaciam, prudenti usus consilio, jussit attentare et demulcere patriarcham Aquilegiensem, cujus consiliis imperator plurimum auscultabat, simul etiam omnes duces Theutonicorum, promittens eis multam pecuniam, si imperatorem reverti facerent. Patriarcha igitur et duces, muneribus illecti, et auri amore capti, satagebant variis figmentis inducere imperatorem, ut reverteretur. Patriarcha etiam finxit, se vidisse somnium, cujus conjectura manifestissime totum exercitum imperatoris divina ultione præsagiret periturum; nisi quam citius reverteretur. E

improbabilibus figmentis

98 Sed et duces finxerunt, similiter se divinitus attonitos, conquerebanturque, imperatori nescio quid mali imminere, si non cito reverterentur. Sequenti vero nocte duces Theutonicorum instruxerunt quosdam astutos milites suos, ut ipsi vociferando et clypeos suos alternatim percutiendo seditionem ortam in exercitu simularent. Quod cum fecissent milites, magnus horror irruit super imperatorem et universum exercitum, excogitatæ fraudis et simulationis inscium. Factus est itaque tota nocte illa tumultus magnus in castris. Mane autem facto, convocavit imperator patriarcham et duces in consilium, ut deliberarent, quidnam esset agendum. Patriarcha ergo et duces, pecunia corrupti, modis omnibus consuluerunt ei, ut reverteretur. Imperator autem ingeniis (*id est, dolis*) deceptus, simulans se Salomoni in posterum auxiliaturum, destructis navibus, in Theutoniam reversus est. *Hæc ille, atque eadem utcumque amplificata Bonfinius. At nequeo dubitare, quin habeant multum inventionis poeticæ, et præcipua ratio redeundi fuerit penuria, quæ multum crevisset, hieme appropinquante.* F

Salomon recurrit ad Gregorium Papam, a quo arguitur,

99 *Ubi spe, ex subsidio Henrici concepta, frustratus erat* Salomon *ad Gregorium VII Romanum Pontificem se convertit. Nam ex initio litterarum Gregorii, cum fine earum collato, conjicere possumus, mense Septembri aut saltem ineunte Octobri* Salomonem *litteras suas ad Gregorium misisse. Nam Gregorius respondit* V *Kalendas Novembris, sive die* XXVIII *Octobris, observatque initio, litteras* Salomonis *advenisse* tarde ob moram nuntii; *ut fortasse integro mense aut diutius fuerint in via. Inscriptio hæc est Epistolæ Gregorii:* Gregorius episcopus servus servorum Dei Salomoni regi Hungarorum salutem et Apostolicam benedictionem. *Epistola ipsa sic habet:* Litteræ tuæ ad nos tarde propter moram nuntii tui allatæ sunt: quas quidem multo benignius manus nostra suscepisset, si tua incauta conditio non adeo beatum Petrum offendisset. Nam, sicut a majoribus patriæ tuæ cognoscere potes, regnum Hungariæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ proprium est, a rege Stephano olim beato

Petro

AUCTORE J. S.

Petro cum omni jure et potestate sua oblatum et devote traditum. Præterea Henricus piæ memoriæ imperator, ad honorem S. Petri regnum illud expugnans, victo rege, et facta victoria, ad corpus B. Petri lanceam coronamque transmisit, et pro gloria triumphi sui illuc regni direxit insignia, quo principatum dignitatis ejus attinere cognovit.

quod voluerit regnum imperio subjicere,

100 Quæ cum ita sint, tu tamen, in cæteris quoque a regia virtute et moribus longe discedens, jus et honorem S. Petri, quantum ad te, imminuisti et alienasti, dum ejus regnum a rege Teutonicorum in beneficium, sicut audivimus, suscepisti. Quod si verum est, qualiter gratiam B. Petri, aut nostram benevolentiam sperare debeas, tu ipse, si justitiam vis attendere, non ignoras; videlicet te non aliter eam habiturum, nec sine Apostolica animadversione diu regnaturum, nisi sceptrum regni, quod tenes, correcto errore tuo, Apostolicæ, non regiæ, majestatis beneficium recognoscas. Neque enim nos timore, vel amore, aut aliqua personali acceptione, quantum, Deo adjuvante, poterimus, debitum honorem ejus, cujus servi sumus, irrequisitum relinquemus.

moneturque, ut illud corrigat, et mores emendet :

101 Verum, si hæc emendare, et vitam tuam, ut regem decet, instituere, et, Deo miserante, adornare volueris, procul dubio dilectionem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, sicut Matris dilectus filius, et nostram in Christo amicitiam plene habere poteris. Data Romæ v Kalendas Novembris, Indictione decimatertia. *Ex hac Epistola utcumque colligitur,* Salomonem *non solum promisisse clientelam Henrico, post regnum expugnatum præstandam, sed etiam verisimiliter præstitisse Henrico, antequam hic cum exercitu Hungariam ingrederetur, aut postquam fuerat ingressus. Voluit igitur Gregorius, ut hoc revocaretur atque irritum fieret, priusquam sua auctoritate allaboraret ad regnum* Salomoni, *certo edicere nequeo. Non invenio saltem, Henricum regem aliquid postea in gratiam ejus movisse: Gregorium vero laborasse, ut pacem inter* Salomonem *et Geisam conciliaret, ex ipsius litteris asserit Baronius ad annum* 1074, *ubi datas Gregorii litteras recitaverat, ac deinde subjungit ejusdem Gregorii litteras ad reginam* Salomonis *conjugem quam pie consolatur in adversis, et ad patientiam constantiamque hortatur* quarto Idus Januarii *sequentis anni.*

ad Geisæ etiam litteras respondit Gregorius, sed regem non vocat,

102 *Geisa similiter causam suam apud Gregorium agere voluit idque jam ante* Salomonem, *eique multo benignius respondit Gregorius : titulum tamen* regis *Geisæ non attribuit, sed* Hungariæ duci *Epistolas omnes inscripsit. Tres reperiuntur apud Labbeum tom.* 10 *Conciliorum Gregorii ad Geisam ducem Epistolæ. Prima data est* decimo sexto Kalendas Aprilis : Indictione duodecima, *id est, anno* 1074, *ante cognitam Geisæ victoriam de* Salomone. *Altera* decimo Kalendas Aprilis indictione decimatertia, *id est, anno* 1075, *data, in qua Geisam laudat, eique precatur,* cum justitia quæcumque sunt honoris et gloriæ, *hortaturque* ut interim circa ecclesias curam *habeat etc. Erat jam anno præcedente coronatus ab Hungaris Geisa, quando illa scribebat Gregorius, si vera scripserint Turoczius et Bonfinius. At Gregorius* ducem *vocat, non* regem, *vocibusque* cum justitia et interim *satis insinuat, se Geisam pro rege non habere. Dicit quidem Gregorius, cum in hac tum in sequenti Epistola, divino judicio factum videri, ut dominium sive potestas regni eriperetur* Salomoni, *quod regnum a Germaniæ rege per clientelam obtinere studuisset; sed minime dicit, jus regnandi ad Geisam delatum esse, aut eum legitime regem coronatum.*

eumque hortatur, ut pacem cum rege Salomone ineat

103 *Imo in tertia Epistola aperte innuit, restitutionem* Salomonis *in regnum se desiderare, dum eam sic orditur :* Si officii nostri est omnibus sua jura defendere, ac inter eos componere pacem, ac stabilire concordiam, multo magis ratio exigit, atque usus utilitatis exposcit, ut seminemus caritatem inter majores, quorum pax aut odium redundat in plurimos. Unde nobis cura est, et cordi pia sollicitudo inhæret, quatenus inter te et consanguineum tuum Salomonem regem faciamus pacem, si possumus, ut, justitia utrimque servata, sufficiat unicuique, quod suum est, terminum justitiæ non transeat, metam bonæ consuetudinis non excedat; sicque fiat in pace nobilissimum regnum Hungariæ, quod hactenus per se principaliter viguit, ut rex ibi, non regulus, fiat. *Hæc plane insinuant, sollicitum fuisse Gregorium de pace concilianda, et de restituendo per pacem* Salomone ; *sed pax inter eos, quamvis ante mortem Geisæ, ut inferius videbimus, fere fuerit composita, nunquam coaluit; nec invenio, Geisam pro rege agnitum fuisse a Gregorio.*

Dicitur S. Ladislaus obsedisse Posoniam,

104 *Interea, si credimus Turoczio, facta aliqua bellica inter* Salomonem *et Ladislaum, a fratre Geisa ducem constitutum, intercesserunt. Nam cap. 55 hæc scribit:* At rex Salomon spe fraudatus (*discedente Henrico*) gemebundus ac mœstus collegit se in Poson: confortatumque est regnum in manu Geysæ regis, et ex eo tempore vocatus est MAGNUS REX, ducatumque dedit fratri suo Ladislao. Dux autem Ladislaus obsedit castrum Poson multis diebus. Milites vero Salomonis de castro exibant, et cum militibus Ladislai decertabant. Salomon autem et Ladislaus aliquando exibant, insignia sua mutantes, et velut milites pugnabant. Contigit autem ut Ladislaus in meridionali silentio ad castrum veniret. Vidit autem Salomon venientem mutatis armis, et ignorabiliter exivit ad eum : sed nec eum Ladislaus cognoscebat. Milites vero Salomonis, super castra sedentes, illos aspiciebant. Putabatque Salomon, illum esse servientem, et propterea inierat decertare cum illo. Statimque, cum ad eum venisset, et faciem ejus respexisset; vidit duos angelos super capite ipsius Ladislai igneo gladio volantes, et inimicis ejus minantes : Quo viso, Salomon fugit in castrum.

sed relationi miscentur improbabilia.

105 Cui milites ejus dixerunt : Domine, quid « hoc est, quod vidimus? Numquam te a duobus « vel tribus fugere vidimus. Quid ergo nunc? » « Quibus ipse dixit : » Noveritis, quod homines « non fugissem : sed iste non est homo, quia pro« tegunt eum igneo gladio angeli. » Quo audito, mirabantur. Unde ipsum magis timere ceperunt. *Quam hæc parum probabili modo relata sint de singulari principum certamine, facile advertet studiosus lector : omnia tamen adoptavit Bonfinius, nihil omittere, sed multa, etsi improbabilia, potius augere solitus. Porro verisimile est, Posonium magis cinctum fuisse, quam oppugnatum : sive manum aliquam eidem fuisse oppositam, ne* Salomon *posset in Hungariam incurrere, si vera sint sequentia Turozii dicta:* Milites vero ejusdem Salomonis, necessitate compellente, ad Ladislaum veniebant. Ipse vero eos ducali libertate* et benignissima largitate refovebat, et ad Dominum suum reverti libere permittebat. *Hoc certe non fecisset, si Posonium capere, et modica parte, quam* Salomon *in Hungaria possidebat, eumdem expellere studuisset.*

* liberalitate

Consilio episcoporum pacem inire et regnum reddere

106 *De pace quoque actum fuisse, et de regno restituendo asserit Turoczius, hæc subjungens:* Rex autem magnus eo tempore Natale Domini in Zugzard celebravit. Quo petente, archiepiscopus Desiderius solennem Missam celebravit, et sermone lucidissimo animum regis delinivit, et ad bonum pacis inclinavit. Celebrataque Missa, et omnibus rite peractis, præcepit rex, ut omnes egrederentur præter episcopos et abbates. Tunc rex cum lacrymis prostratus, archiepiscopo et aliis ecclesiasticis personis

** forte prælatis*

A nis seu præclaris * dicebat, se peccasse, quia regnum legitime coronati Regis occupaverat : promisitque regnum redditurum Salomoni cum pace firma hoc modo, quod ipse coronam jure teneret cum tertia tamen parte regni, quæ ducatui appropriata erat. Salomon quoque duas partes regni coronatus teneret ; quas prius detinebat. Episcopi ergo lætas Deo gratias egerunt, quia regem Spiritus sancti gratiæ visitatione compunctum et illustratum esse videbant. *Volebat Geisa ducatum regio titulo tenere, et consequenter, ut certe videtur, deinde* Salomoni *non subesse, omnem tamen ejus ditionem restituere.*

voluit Geisa, pactis conditionibus : sed pax effectu caruit.

107 Tunc rex magnus, missis nunciis ad regem Salomonem, explicavit ei per litteras modum pacis prætaxatum. Intercurrentibus itaque nunciis, et super hac re diversis diversa sentientibus, consummatio reconciliationis effectum sortiri non potuit. Interea rex magnus in gravem ægritudinem incidit, et VII Kalendas Maji viam carnis universæ virtutibus adornatus est ingressus. *Tum dicitur regnasse* annis tribus, *ut defunctus sit anno* 1077 *: quod mox confirmabitur. Bonfinius de tentata nequidquam conciliatione consentit. Quorum autem culpa contigerit, ut pax non stabiliretur, probabilissime exponit Dlugossus ad annum* 1076, *ita scribens :* Pontifices Ungariæ, B quibus totum civile dissidium molestius visum est, etsi sæpe tractassent concordiam, et Geisam ad cedendum de regni fastigio induxissent, effectus tamen illius, eorum baronum, qui partes Geisæ sequebantur, impediente studio, numquam ad liquidum perduci poterat. *Timuerunt nimirum magnates plerique offensum* Salomonem, *voluerun tque perpetuo amotum, ne injuriarum memor vindictam caperet.*

§ VI. S. Ladislaus rex eligitur : varia sub ejus regno B. Salomonis fortuna: victus in prælio, se clam subducit.

S. Ladislaus, mortuo Geisa, rex electus ab Hungaris,

De *electione novi Hungarorum regis Turoczius cap.*56 *sic orditur :* Audita vero morte regis magni, convenit universa multitudo nobilium Hungariæ ad fratrem ejus Ladislaum : et eum communi consensu, pari voto, consona voluntate, ad suscipiendum regni gubernacula concorditer elegerunt : immo fere magis affectuosissimis precibus compulerunt. Omnes C enim noverant, ipsum esse vestitum consummatione virtutum..... Et quamvis ipsum Hungari in regem absque voluntate sua elegerunt ; numquam tamen in capite suo coronam posuit, propter quod potius cœlestem coronam optabat, quam terrenam ; et vivi Regis coronam, usque dum legitime coronaretur, habere noluit, proponens in animo, ut, si firma pax inter eos esse posset, regnum Salomoni redderet, et ipse ducatum haberet. *Egregias S. Ladislai virtutes latius prosequitur Turoczius, et ob has præcipue electum ab Hungaris fuisse Bonfinius similiter scribit, alioquin agnoscens,* Salomonem legitimum regem *fuisse*, quem tuto, *inquit*, revocare potuissent, et, ut id facerent, quotidie litteris ac precibus et quandoque largitionibus, *sollicitatos adjungit.*

secundum aliquos, noluit coronari :

109 *At vix credidero, proceres Hungariæ in ea fuisse opinione, ut sibi tutum existimarent revocare* Salomonem *ad regiam potestatem, aut opes eo tempore antas fuisse* Salomoni, *ut eos largitionibus magnis ad favendum sibi inducere posset. Magis verisimile est, Ladislaum, utpote virum sanctum, noluisse viventis* Salomonis *coronam usurpare, ut etiam asserit Bonfinius, ita scribens :* Victus tandem precibus, faustis regni habenas auspiciis accepit, regio diademate coronari non permisit, quia Salomonem adhuc vivere intel-

D lexerat. Iniquum enim reputabat legitimi Regis usurpare coronam, futuram sibi cum eo concordiam sperabat, quam ex hac modestia promanaturam esse confidebat. Nec unquam id insigne suscepit, quo usque se legitime id accipere non posse intellexit.

AUCTORE J. S.

110 *Utcumque tamen dubitari potest an S. Ladislaus semper a corona abstinuerit, quamdiu viventem credebat* Salomonem *: nam Dlugossus ad annum* 1078 *contrarium insinuat, hæc scribens post relatum Geisæ mortem :* In ejus locum Wladislaus germanus suus substitutus est, et in regem Ungariæ coronatus ; licet Geisæ essent liberi, et Salomon rex nondum e vita excessisset. Virtutum tamen mira excellentia, in duce Wladislao jam tum eradians *, omnium Ungarorum mentes adeo in se converterat, ut omnes illum, renuentem regnum, suscipere diadema, cæteris omnibus neglectis , certatim precarentur.

alius tamen coronatum scribit,

** l. irradians*

111 *Quare fortasse initio quidem diadema regium recusavit, sed postea, vivente etiam* Salomone, *gessit: quod ambiguum mihi videtur. Ranzanus Ind.* XI *videtur amplexus opinionem utrique intermediam, insinuans, coronatum fuisse Ladislaum, non ea tamen corona, qua* Salomon *aliique Hungariæ reges fuerant coronati. De Ladislao enim dicit :* Quem invitum, nimiumque renitentem, regem tandem sibi deligunt : et electioni E quam multis adactus precibus, Christique adjuratus nomine consensit. Non tamen est passus se coronari eo diademate, quod superiorum regum capitibus imponi consueverat ;... quod superesset adhuc Salomon, Andreæ filius, qui non modo semel, sed et iterum consensu senatus omnis Hungariæ fuisset coronæ illius honore donatus. Atque idcirco dicere persæpe solebat, non suo, sed Salomonis nomine, tenere se Hungariæ regnum. *Hæc reliquis præferrem, si ex vetustis monumentis deprompta satis constaret. Electio Ladislai contigerit mense Majo, cum jam nota esset Gregorio VII, quando anno* 1077, V Idus Junii, *scribebat ad Nehemiam archiepiscopum Strigoniensem. Est hæc Epistola* 25 *libri quarti, ex qua certo confirmatur, Geisam anno* 1077 *fuisse defunctum cum Gregorius de electione Ladislai, ut recenti, mentionem faciat.*

alius non consueto diademate, sed alio coronatum. Electus est anno 1077.

112 *Quo in* Salomonem *animo esset Ladislaus, his verbis exponit laudatus Dlugossus :* Unctione et coronatione apud Albam Regalem suscepta, modestissime se erga fratrem patruelem Salomonem regem gessit : idque sibi primum curæ fuit, ut Salomoni ipsi nihil præter appellationem regiam deesset. *Ne nomen quidem deerat Regi, opinor, sed sola potestas* F *et auctoritas. Verumtamen tam cito hæc facta non sunt, quam innuunt allegata verba. Nam Hungarici scriptores communi consensu asserunt,* quarto anno *Ladislai, id est, anno* 1080 *aut* 1081, *pacem inter* Salomonem *et Ladislaum conciliatam, et tunc* Salomonem *alere cœpit Ladislaus. Turoczius cap.* 56 *sic habet, post relatum Ladislai electionem.* Porro Salomon erat in Poson. Reverendissimi autem episcopi laborabant pacificare eos. Rex autem Ladislaus, quamvis sciret Salomonem nimis esse trucem et implacabilem, victus tamen pietate, et maxime justitia compellente (quia jus legitimum Ladislaus non habebat contra eum, sed omnia de facto fecit, non de jure) quarto anno regni sui pacificatus est cum Salomone, donans ei stipendia ad regales expensas sufficientia. *Consentiunt de his Bonfinius et Ranzanus.*

Anno 1080 *aut* 1081 *pax inter Salomonem et Ladislaum facta.*

113 *Quid vero obstiterit, quo minus et regiam auctoritatem* Salomoni *restituerit Ladislaus, laudati scriptores subjungunt. Rationem ita exprimit Turoczius :* Optimates autem regni, futura pericula bellicæ cladis caute præcaventes, non patiebantur regnum patiri cum Salomone, ne novissima fierent pejora prioribus. *Ranzanus habet :* Nam non multo post (*initam pacem*) rex sanctus instituit aut partem illi

regnum tamen non restitutum, obsistentibus proceribus.

102 regni

AUCTORE J. S.

A regni tradere, aut regno se omnino abdicare, ut illi, quod suum erat, restitueret ; ipse vero, solo ducis nomine contentus, viveret privatus. Sed huic ejus proposito reluctati sunt optimates ; propterea quod eos non latebat, quam malum quamque pravum esset Salomonis ingenium. Idcirco timuerunt reipublicæ, quod futurum esse posset exitium, si ille aut adscitus esset in partem dominatus, ac tertio ad regiæ dignitatis culmen fuisset evectus. *Easdem rationes memorat Bonfinius, sed proceribus, qui nolebant regiam* Salomoni *auctoritatem reddi, addit pontifices sive episcopos, an satis recte, multum dubito, cum episcopi Geisam voluerint inducere ad regnum* Salomoni *reddendum, ut parum fiat verisimile, id eos Ladislao dissuasisse.*

Deinde vero, de insidiis Ladislao paratis

114 *Interim* Salomon *dicitur insidias struxisse ad occidendum Ladislaum, eaque de causa in carcerem conjectus. Turoczius de his ita scribit.* Salomonis autem cauteriatam conscientiam præconceptæ iracundiæ amaritudo laniabat. Cepit itaque fremebundus æstuanti animo machinari dolos in perniciem innoxii sanguinis Ladislai *:* sed incidit in foveam, quam fecit... Rex autem Ladislaus, deprehenso flagitio, cepit Salomonem, et in Wyssegrad retrusit in carcerem. Erat autem apud Salomonem Bodus, filius
B Bokon, in carcere. *Addit plura auctor, quibus persuadere conatur,* Salomonem *non odio, sed magis amore in carcerem a Ladislao fuisse missum. Eadem aliis verbis de causa carceris, et de bono Ladislai in eum animo habet Ranzanus, consentitque Bonfinius de insidiis* Salomonis, *sed plura adjungit, pag.* 225 *scribens sequentia :* Reconciliatus namque fratri dirus Salomonis animus aliquantisper acquievit, sed mox vindictæ occasionem e concordia nactus, de parandis insidiis cogitare cœpit, quod an pro subjecta suspicione, malorumque consiliis, an pro resurgente iracundia fecerit, haud satis exploratum habeo. Illud tamen omnibus apertum esse debet, Virum imperandi cupidum, ac regno exactum, nihil impensius, quam de recuperanda dignitate cogitare, et non modo inconstantiæ notam aspernari ; verum etiam, ut voto potiatur, æquum et iniquum pro nihilo ducere, item fas et nefas sæpe confundere. *Hæc vera sunt, sed ex iis non probantur insidiæ* Salomonis.

suspectus carcere recluditur.

115 *De eo subdit auctor* : Proinde Ladislai litteris in Masoviensi agro colloquium exorat (Salomon,) quo perpetuam inter se concordiam vehementius confirment, sperans sub hoc prætextu eum per insi-
C dias facile circumventurum. Ad statum diem adfuturum se recipit Ladislaus. At is quum sub divina tutela foret, paucis post diebus clandestino admonetur internuncio, cum Salomone in colloquio sibi caveat, paratos a Fratre dolos esse sciat, quibus, ni prospexerit, mortis sibi periculum imminere sentiet. Commonefactus ad hæc rex, pari arte cum Salomone certandum esse intellexit. Quare, postquam ad colloquium perventum est, Ladislaus munitiore præsidio fretus, quod dissimularat, deprehensum in fraude Salomonem circumvenit cepitque. Qui, ubi se arte sua captum vidit, neminem profecto alium quam se ipse incusare poterat, et, nisi imposita custodia foret inhibitus, de consciscenda sæpe morte cogitasset. Ejus calamitatem cœli quoque prodigia significarunt. Nam eodem anno tactam de cœlo Salvatoris crucem aiunt, quæ in divi Stephani basilica apud Albam colebatur. Captus igitur Salomon Wissegradum ducitur, quæ vetus olim regia fuerat ; item conjectus est in carcerem, non ad dehonestandam dignitatem, sed atrocitatem molliendam. Quin et solatii gratia Bodus adjectus, Boconis olim filius, qui facinorum gravitate easdem pœnas luere cogebatur. *Hæc quam certa sint, non satis perspicio : at justo saltem acerbiora sunt contra* Salomonem. *Unde nosse poterat Bonfinius,* Salomonem *cogitaturum fuisse* de consciscenda sæpe D
morte, *nisi ex inani et temeraria suspicione, cum id nemo dixerit ? Quomodo Bodus* solatii gratia *captivo additus, si* facinorum gravitate easdem pœnas luere cogebatur ?

at merito dubitatur, an vere insidias

116 *Unde noverant Bonfinius, Turoczius, Ranzanus, aliique scriptores, quatuor fere seculis post rem peractam scribentes,* Salomonem *revera insidias parasse ad occidendum Ladislaum, quod auctor coævus, infra laudandus, non affirmat ? Ego sane non perspicio, insidias illas* Salomonis, *umquam fuisse probatas ; neque invenio, unde hauserit Bonfinius illud colloquium, ad quod Ladislaum a* Salomone *invitatum dicit ; neque enim de illo meminerunt Turoczius, Ranzanus aut Dlugossus, etiamsi insidias generatim adstruant. Si credimus ipsi Bonfinio, ex scriptore coævo ea promenti, Deus ipse improbavit carcerem* Salomonis, *ut non intelligam, quo judicio tam multa incerta accumulare potuerit, omniaque forsan falsa, ut ostenderet, justam fuisse illam severitatem, nisi forte crediderit, facta omnia S. Ladislai probanda,* Salomonis *omnia improbanda. Verum ne satis quidem novimus, utrum S. Ladislaus ipse curaverit carcere recludendum Regem, an potius proceres Hungari, qui omni modo cavere studebant, ne* Salomon *regnum recipere posset, eaque de* E
causa semper et Geisæ et Ladislao restiterant, ne regnum Salomoni *redderent.*

struxerit Salomon;

117 *Quapropter sequentia Bonfinii verba de Ladislao hujus fortasse animum in* Salomonem *recte declarant.* Quamquam, *inquit,* in Fratrem (*Salomonem patruelem*) Ladislaus plus æquo sævire videbatur, ut indomitam ejus iram sedaret) *et forte verius, quia suspicionibus Hungarorum cedebat, timebatque, ne nova moliretur*) nunquam tamen die noctuque a divina oratione cessabat, ut in fraternæ pietatis officium cœlesti ope restitutum Hominem (*aut in eo conservatum*) intueretur. Regno sæpe ultro cessisset, in ducatumque se libentissime redegisset, si resipiscentem quandoque Fratrem (*aut potius Hungaros sibi consentientes*) intellexisset : quem, ne regnum interturbaret assiduo (*ut timebant Hungari non sine fundamento*) publicæ salutis gratia, etiam invitus, carcere coercere cogebatur. *Hæc ultima ratio verisimiliter præcipua et unica fuit, nimirum quod timerent proceres Hungariæ, ne nova bella suscitaret* Salomon, *sive ille timor proveniret, quod* Salomon *vicinos principes sibi adjungere conaretur, sive quod ejus jura nossent, et ambitionem haberent suspectam. Certe ratio ipsa, qua carcere emissus dicitur* Salomon, *persuadere potest,* F
sine crimine fuisse Salomonem, *quo carcerem fuisset meritus.*

cum corpus S. Stephani elevari non potuerit, nisi liberato Salomone

118 *Carthuitius episcopus , qui* Salomonem *et Ladislaum nosse potuit, in Vita S. Stephani regis, apud nos data ad* 2 *Septembris, num.* 34 *narrans elevationem corporis S. Stephani, præsente S. Ladislao factam, ita habet :* Sed ut ostenderet Dominus, quantæ misericordiæ rex sanctus (*Stephanus)* fuerit,... cum triduo ejus corpus totis viribus elevare satagerent, nulla de loco suo potuit arte moveri. Quo namque tempore, exigentibus culpis, inter prædictum regem Ladislaum et fratrem ejus Salomonem gravis orta seditio fuerat, ob quam Salomon captus in carcere tenebatur. Cum ergo pro elevando corpore frustra conarentur, quædam inclusa juxta ecclesiam Salvatoris..., nomine Charitas, cujus vitæ celebris tunc temporis opinio ferebatur, revelatione sibi cœlitus facta regi mandavit, eos incassum niti, et non posse transferre sancti regis pignora, donec Salomoni, a carcerali absoluto custodia, libera indulgentia præberetur. Illo itaque e carcere producto, et triduano iterato jejunio, cum ad transferendas reliquias sacras tertia die ventum fuisset, lapis ingens, superpositus tum-

A turbæ, tanta facilitate sublatus est, acsi nihil ante ponderis habuisset. *Hoc ipsum factum enarrat Bonfinius, qui Carthuitium frequenter præ oculis habuit, et procul dubio locum allegatum legit. Turoczius vero, Ranzanus et Dlugossus miraculum illud aut ignorarunt aut dissimularunt, cum omnes tamen asserant, carcere liberatum fuisse* Salomonem *a Ladislao. Turoczius etiam liberatum esse* in elevatione corporis S. Stephani regis (*et*) beati Emerici confessoris, *scribit, sed nulla addita ratione, ut veram rationem verisimiliter non ignoraverit, sed suppresserit.*

et Carthuitius illam carceris causam non proferat.

119 *Si modo considerare velimus locum allegatum, in quo dicitur* gravis orta seditio *inter Ladislaum et* Salomonem *eaque de causa captus* Salomon, *statim percipiemus, non satis probabiles esse insidias, quas contra vitam Ladislai scriptores seculi* XV *asseruerunt,* ac Salomoni *imputarunt, præsertim cum Deus manifesto miraculo* Salomonem *e carcere educi curaverit, et sic innocentiam ejus declarasse videatur. Cum enim Carthuitius scripserit ad Colomannum, Ladislai successorem et Geisæ filium, optime nosse poterat, qua de causa, quave occasione, captus fuisset* Salomon, *et carcere reclusus; nec tamen aliam adducit, quam seditionem, id est, discordiam aliquam inter eos ortam, nec eam attribuit malitiæ, dolis aut insidiis* Salomonis, B *sed* culpis *hominum. Similiter non dicit, justa de causa captum fuisse* Salomonem, *aut carcere fuisse dignum. Atqui justissima fuisset captivitatis causa, si necem Ladislai fuisset machinatus. Quapropter vehementer suspicor,* Salomonem *aliorum potius insidiis impetitum fuisse, iisque et ante regnum, et tunc libertatem amisisse, pravorum scilicet hominum contra ipsum suggestionibus. Idem, inquam, suspicor contigisse inter* Salomonem *et patrueles ejus Geisam ac Ladislaum, quod Turoczius cap.* 60 *factum scribit inter Colomannum regem et fratrem ejus Almum ducem.* Dicebant enim duci, *inquit :* « Domine dux, rex insidiatur tibi, et capere « vult te ». Deinde regi dicebant : « Dux tibi po- « suit insidias, et si non custodieris te, scias procul « dubio te moriturum ». *Verum hæc sufficiant contra assertum a scriptoribus seculi* XV *crimen* Salomonis. *Quamdiu in carcere fuerit* B. Salomon, *nullus dicit. At liberatum fuisse anno* 1083, *aut certe circa illum annum probari ad* 2 *Septembris in S. Stephano* § 37.

Liberatus carcere Salomon Hungariam invadit,

120 *Etiamsi insidias Ladislao structas non facile admisero, ut satis compertas, non tamen negavero, ambitionem* Salomonis *necdum fuisse exstinctam, ipsumque non diu post libertatem receptam fecisse, quod* C *ne facere posset, custodiæ forsan fuerat mancipatus. Turoczius enim cap.* 56 *sic habet.* Sed postmodum Salomon rex, dimissus de carcere in elevatione corporis S. Stephani regis,.... astitit regi paucis diebus. Et tandem fugiens, adiit ducem Cunorum, qui vocabatur Kutesk : cui juravit, quod Transsilvanam provinciam proprietario jure ipsi traderet, et filiam ejus in uxorem acciperet, si ille in auxilium ejus super Ladislaum veniret. Dux autem Kutesk inani spe seductus, cum magna multitudine Cunorum invadens Hungariam, devenit usque ad provinciam castrorum Ung et Boræna. Quo audito, rex Ladislaus irruit super eos, et contriti sunt a facie ejus. ceciderunt que in ore gladii multa millia Cunorum. Rex autem Salomon cum Kutesk, sicut anates, avulsis pennis, ab unguibus asturis, fugientes evaserunt. Rex itaque Ladislaus tulit spolia eorum, et hymnis et confessionibus benedicebat Deum...

et deinde Bulgariam cum Chunis; sed utroque loco

121 At rex Salomon cum latrunculis Cunorum invahit Bulgariam, et confinia Græciæ; ubi ab exercitu Græciæ imperatoris miserabiliter sunt percussi : e quibus pauci valde evaserunt. Cum enim vidissent Cuni magnam multitudinem loricatorum, timuerunt valde ceperuntque festinare, ut transirent Danubium, priusquam ab hostibus concluderentur. Qui ergo loricas non habebant, celerius D præ levitate præcedebant. Salomon autem et sui atque alii loricati, armorum pondere præpediti, præcedentes socios tardius sequebantur. Et hyems erat, ningebatque densissime, repleverantque nives oculos eorum, et nivium densitate præpediente, non poterant videre socios suos, qui præcesserant : errantesque ferebantur per inania. Sed et hostes persequebantur eos cominus. Cumque devenissent ad quoddam castrum desertum et vacuum, intraverunt illuc, et tota die et nocte ibidem manserunt. Hostes autem circumdederunt castrum undique. Obsessi vero, videntes se periculo famis perire, elegerunt magis pugnando mori, quam fame perimi. Summo itaque diluculo exierunt in hostes, et simul cum interfectoribus suis interierunt; et quamplures ex iis occidebantur, qui eos interficiebant.

AUCTORE J. S.

superatur, et vix evadit.

122 Rex autem Salomon, fugiens, cum paucis vix evasit, et facili cursu transivit Danubium, quia glaciatus erat. Cumque venisset ad quoddam nemus magnum, dixit suis, ut pro recreandis equis paululum repausarent. Ipse vero, deposito scuto, finxit se confestim reversurum, et abiit in opacas partes silvarum, suisque nihil tale opinantibus, absentavit se ab illis, nec unquam ultra comparuit. *Hactenus Turoczius, cujus vestigiis inhæret Bonfinius, suas subinde addens conjecturas. Nonnulla tamen in illis* E *non satis verisimilia apparent, illudque præ ceteris, quod* Salomon *promisisse dicitur, filiam ducis Chunorum ducturum uxorem : neque enim ullus asserit, mortuam tunc fuisse Sophiam aut Juditham reginam* Salomonis *conjugem. Altera promissio de tradenda duci Chunorum Transilvania, magis est verisimilis, cum Moldavia, in qua Cumani aut Chuni erant, eidem sit contermina.*

prioris pugnæ locus et tempus :

123 *Bellum illud* Salomonis *et Chunorum contra Ladislaum videtur gestum circa limites Poloniæ sive Russiæ Rubræ, quam attingit Unghensis Hungariæ comitatus, ex quo ulterius processerit versus comitatum Borsodiensem aut Borchodiensem, ut colligitur ex locis per Turoczium nominatis. Quare per Russiam transierint Chuni ad invadendam ab iis partibus Hungariam: nam Russos ea de causa deinde aggressus est S. Ladislaus, ut refert Turoczius cap.* 58. *Cæsum esse a S. Ladislao* Salomonem *cum exercitu Chunorum et horum duce, affirmant etiam, sed brevius, Ranzanus et Duglossus, primus ducem Chunorum vocat* Oitescum, *alter* Kustek. *Facta hæc fuerint circa annum* 1084.

altera expeditio non magni moliminis erat,

124 *Altera expeditio* Salomonis *cum Chunis, quæ distincta est ab Hungarica, magis suscepta fuit ad prædam obtinendam, quam ad civitates aut provincias occupandas. Sequenti igitur post cladem Hungaricam hieme,* F *quando Danubius glacie constrictus facilem prædatoribus ingressum præbebat in Bulgariam,* Salomon *expeditum acceperit Chunorum agmen ad prædandum in Bulgaria, et in ditione etiam Græcorum, si credimus Turoczio. Longius etiam procedit Bonfinius, atque Chunos* in Thraciam *usque deducit, eorumque rapinis offensum dicit* Nicephorum Constantinopolitanum imperatorem, *et contra* Salomonem *educit* phalangem Macedoniam. *Verum non præerat Græcis Nicephorus, dum hæc facta sunt; sed Alexius Comnenus : nec tum longe trans Danubium cum agmine Chunorum processit* Salomon, *ut aut in Thraciam pervenerit aut Macedoniæ vicinus fuerit.*

et solum infelix ista expeditio in terra hostili,

125 *Nam ex fuga, per Turoczium ipsumque Bonfinium relata, abunde liquet, non longe a Danubio agmen aliquod Bulgaricum Chunis occurrisse, eosque fugasse, ut paucarum dierum videatur fuisse infelix illa expeditio. Duglossus ad annum* 1081 *ait,* Salomonem *post præcedentem cladem cum suis* ad Bulgaros *concessisse, ibique rapto vixisse donec agmen ejus cæderetur a* Bulgaris *et* Græcis. *Malim credere, ipsum cum duce*

AUCTORE J. S.

A *duce Chunorum rediisse; cumque Chuni vicinos suos deprædationibus vexare solerent; præfectum fuisse agmini suorum et Chunorum ad spolia in terra hostili, sive in Bulgaria consequendum. Ranzanus miseram hanc infelicissimi* Salomonis *expeditionem verisimili modo enarrat, ita scribens:* Salomon igitur, dum, quid ulterius agat, ignorat; nactus ingentem (*a duce Chunorum*) latronum manum, illorum fit socius (*imo dux*) Bulgarorumque ingressus fines, cepit per agros excurrere, multaque loca populari, et omnis generis prædam agere. At vero Bulgari ad arma ruunt, factoque impetu in latrones feruntur, ut insequantur illos fugientes. Et quamquam prædam omnem recuperant, insequi tamen haudquaquam desistunt, quousque illi ad desertum quoddam castellum pervenere.

postquam clam recedit Salomon, et mortuus creditur.

126 Eo cum se illi proripuissent, ibique se tuerentur, obsidentur quidem a Bulgaris, sed illi, cum essent periti locorum, per noctem castello egressi, obsidentes deceperunt, fugaque salutem sibi quæsiverunt. Salomon autem, cujus gratia pauca hæc hoc in loco memorantur, deveniens in planiciem quandam, cui proxima erat sylva ingens, rogat eos, quibuscum eo venerat, ut parumper illic demorarentur: sylvam enim ait velle se adire necesB sariæ rei gratia, quamprimum autem se rediturum. Ita expectantibus comitibus, ingreditur sylvam; sed neque est ingressus (*lege* egressus) neque usquam ulterius ab illis est visus. *Ingressum silvæ similiter affirmant Bonfinius et Dluglossus, omnesque consentiunt, modo jam relato a sociis avulsum fuisse, nec deinde ab iis visum. Multi procul dubio crediderunt, defunctum eo tempore fuisse* Salomonem, *idque ipsum verisimiliter credidit S. Ladislaus cum Hungaris. Annalista Saxo, qui scripsit seculo sequenti, ex ea persuasione mortem* Salomonis *memoravit ad annum* 1087 *his verbis*: Salomon Ungariæ quondam rex et Knut rex Danorum a suis occisi sunt.

§ VIII. Vitam solitariam amplexus B. Salomon, pœnitentiam agit, et pie moritur, nullis relictis liberis.

Salomon vanitatem rerum mundanarum doctus,

Hactenus vidimus *Salomonem fortunæ inconstantis lusibus expositum, aut, si modo Christianorum, ut fas est, loqui malimus, prosperis et adversis ita exercitatum a Deo, qui electos suos variis modis ad æternam* C *beatitudinem perducit, ut diuturna experientia discere potuerit, magis instabilia esse fluxaque humana omnia, quam ut vir prudens existimare valeat, iis se constanter sine metu amittendi gavisurum, aut veram solidamque in iis felicitatem reperturum. Poterat itaque* Salomon, *divina illuminatus gratia, oculos mentis inflectere ad finem a sapientissimo rerum Conditore omnibus hominibus propositum, quem et assequi, Deo adjuvante, quilibet potest, et quo veram constantemque assequitur felicitatem; ad cœlestem coronam dico, piis sanctisque operibus obtinendam, et nullis umquam hominum molitionibus eripiendam. Similia prorsus cogitasse* Salomonem *et fecisse, testantur auctores passim a nobis laudati.*

abjecta ambitione, pœnitentiam agit,

128 *Ranzanus, ubi dixerat, non amplius a sociis suis sive militibus visum esse* Salomonem, *subjungit sequentia*: Perhibent, ipsum inde clam excessisse, atque resipiscentem ad Deum fuisse conversum: deque a se in Deum et in homines commissis vehementer indoluisse, atque instituisse Deo soli in omni sua vita se famulaturum: ideoque se decrevisse habitu pauperis et abjecti hominis orbem terrarum peragraturum, agendo dignam suis muneribus * usque ad mortem, in jejuniis, fletuque et planctu pœnitentiam. Quod et effecit, pieque aliquot post annis Polæ, quod oppidum in Istria est, diem suum obiit. Sunt, qui credant, B. Ladislai precibus fuisse illi a Deo eum modum agendæ peccatorum pœnitentiæ præstitum. *Ita ille. Brevius Dlugossus hoc modo*: De cætero nusquam apparuit, sed omne residuum tempus vitæ in peregrinatione et vita religiosa traduxit. Ad Polam deinde Istriæ civitatem in habitu peregrino delatus, illic mortuus quiescit.

* factis

et piis operibus reliquam vitam

129 *Turoczius de ultimis* Salomonis *gestis ita ratiocinatur*: Fractus quippe tot adversis, visitatus a Spiritu salutari, ex ipsis adversis, non est effectus durior; nec contra justissimam Dei veritatem libero pugnans arbitrio; sed manum misericordissime corripientis Dei sentiens, in recordatione commissorum ingemuit: et, quantum justæ humanitatis arbitratu pensari potest, cum cordis contritione de peccatis suis pœnituit. Vere felix necessitas, quæ compellit ad meliora. Nam revera necesse est, ut, quem mundus odit, diligatur a Deo. En nobile corpus Salomonis regis, regalibus deliciis educatum, jacet in pulvere et cinere fatigatum: et, qui prius pugnabat pro temporalibus, nunc solum intendit cœlestibus. Totum enim tempus vitæ suæ in peregrinatione et oratione, in jejuniis et vigiliis, in laboribus et obsecrationibus consummavit. Visus est etiam semel in E Hungaria tempore regis Colomani: sed statim delituit, nec unquam amplius comparuit. Migravit autem ex hoc seculo ad Dominum, et sepultus est Polæ in civitate Istriæ. Uxor autem ejus et mater in Agmund (*in Styria*) requiescunt.

strenue impendit.

130 *Bonfinius, ut passim de aliis, plura etiam de mutato* Salomone *subjungit his verbis*: Ubi se sociorum oculis eripuit, nusquam ultra visus est. Hominem aiunt tot casibus agitatum, afflatum divino Spiritu, et salutari pœnitentia mox percitum, se in solitudines recepisse: quum castigantis Dei manum intellexisset, non reluctando, sed cedendo a se declinasse: cumulatissimas in eremo pœnas exsolvisse: et, quo ferociorem se hominibus exhibuerat, eo mitiorem deinde se præstitisse Deo: sævientem in se fortunam deinde laudasse, reputasse sibi fœlicissimam, quamcumque olim subiverat, adversitatem, ratum, quemcumque mundus oderit, Deo fore charissimum. In solitudine delitescenti mos erat herbis ac pomis ultro nascentibus sedare famem, corpus cilicio et subjectis quandoque ferarum pellibus tueri, siccis frondibus lectum sternere, vincere sitim aqua; somnum vigilia et labore captare; conficere perpetuo jejunio corpus, ac die noctu- F que in sacris hymnis, et divina oratione versari. O ineffabilem Salvatoris nostri benignitatem, cui quum placitum fuerit, durissima continuo corpora permollit, sapientiam inspirat, et ad salutem dirigit trahitque!

Miranda hæc Regis mutatio.

131 Nimirum Salomonis regis nemo satis resipiscentiam admirari potest: Hominem animo elatissimo, indomita iracundia (*ut sæpe dixit hic auctor, sed nullibi ex factis probavit, aut probare potuit, quantum novi*) regio genere natum, collocatum in regali fastigio, et versatum semper in deliciis, extemplo, postquam divinus eum Spiritus incessit, ingenitam ultro deposuisse superbiam; pro trabea cilicium, pro purpureo strato frondes aridas, pro epulis regalibus baccas ac glandes, pro Syrmico sæpe vino palustrem aquam, et pro frequenti stipatorum manu commutasse solitudinem, in eaque salubriorem quietem, quam in regno invenisse: nil studiosius, quam hominum occursum colloquiumque vitasse. Colomanni regis tempore semel tantum in Ungaria visum perhibent, et evestigio delituisse, nec usquam am-

A amplius apparuisse. Ad postremum in sylvis Istriæ degentem, in Deo obdormivisse memorant, ac Polæ sepultum. Matrem vero ac uxorem in Agmondensi cœnobio, quod in Stiria situm est, vita decessisse ac reconditas esse ferunt. Sic ratiocinatur Bonfinius de mirabili Salomonis mutatione : neque negari potest, summam fuisse Dei misericordiam in Regem, quod talem eidem indiderit mentem, ut demum mallet omnem regnandi spem abjicere, et sempiternum in altera vita regnum omni studio quærere, quam cum periculo excidendi æterna salute ad terrenum regnum recuperandum nova iterum incertaque moliri.

etiamsi forte Salomonis mores

132 Ut hoc verum esse intelligamus, necesse non est gratis confingere, Salomonem fuisse animo elatissimo, aut indomita iracundia, aut ferocem nimis aut superbum, aut mollibus addictum deliciis. Etenim hæc tanta Salomonis vitia nequaquam reperio apud contemporaneos aut vetustos scriptores : omniaque Salomonis gesta, quæ scriptores seculi XV aut antiquiores narraverunt, nec nimiam Regis ferociam, nec superbiam iracundiamve vehementem insinuant, nec intemperantem deliciarum amorem ; sed potius exhibent Principem moderatum, placabilem, fortemque et labores B bellicos minime recusantem. Consideremus tantisper facta præcipua. Bellum sine justa ratione moverat Andreæ patri Salomonis Bela, vitamque eo motu Andreæ regi, regnum Salomoni eripuerat. Nihil tamen tentasse legitur Salomon, quamdiu vixit Bela, ad mortem patris vindicandam, aut regnum sibi asserendum. Mortuo Bela, regnum sine ulla sanguinis effusione obtinuit Salomon. Mox nova apud Polonos molitur Geisa ad regnum illi eripiendum, et revera anno sequenti cum Polonis Hungariam invadit. Quid ferox ille Salomon ? Pugnam prudenter evitat, et mox facilem se præbet ad pacem ineundam, concessa Geisæ in hunc finem tertia regni parte.

longe meliores ante fuerint,

133 Post hanc pacem inter Salomonem et Geisam, si credimus Bonfinio, mutua charitas et assidua consuetudo intercessit. Hæc autem tanta fuit ad annos fere decem, ut non modo regnum opulentum fecerint, verum etiam nulla bella sine magna laude peregerint, ut rursum observat Bonfinius. Hæc omnia insignem potius mansuetudinem lenitatemque, quam ferociam aut superbiam insinuant, imo et animum plane regium, quo et mortem paternam sceptrumque condonare potuit fratrueli, qui hæc cum patre Bela fecerat, idemque postea contra Salomonem C fuerat molitus. Fortitudinem Salomonis laborumque tolerantiam abunde declarant expeditiones bellicæ, quibus semper præsens interfuit. Hæc rursum innuunt moderatum ipsius ingenium, cum nulli bellum legatur intulisse, nisi lacessitus esset, aut ut injuriam passis opem adferret. Si modo considerare velimus originem discordiæ, qua gravissimæ suspiciones inter Salomonem et Geisam seminatæ sunt, a Geisa potius ea videtur orta, quam a Salomone : nam Salomon prædam Albæ Græcæ diviserat, divisioni vero non acquievit Geisa, atque hæc prima mali origo, ex qua omnia alia pullularunt. D

AUCTORE J. S.

quam aliqui voluerunt ;

134 Religio quoque Catholica sub Salomone floruisse videtur, aut certe nullum legitur passa detrimentum ; et Vatha, pessimus apostata, qui religionem pene everterat ante stabilitum Andreæ regnum, non sequebatur partes Salomonis, sed Geisæ ; antistites vero Hungariæ semper pro Salomone laborasse leguntur. Ipsi Salomonis religionem commendant scriptores Hungarici, si vera vel ex parte dicunt, dum asserunt ante pugnam Hungarorum cum Chunis omnes ex edicto Hungaros sanctissima Eucharistia munitos fuisse, dum Salomonem apud monachos Vespertinis primum precibus, deinde et Matutinis sive Nocturnis præsentem faciunt. Omnia igitur insinuant, Salomonem fuisse probum regem fortemque, quamdiu regnum tenuit pacatum.

et solum deliquisse legatur post regnum amissum.

135 Quæ vero molitus est post amissam maximam regni partem, et post carcerem toleratum, nimirum quod Henrico Germaniæ regi clientelam juraverit aut certe jurare promiserit ; quod Chunorum, qui infideles erant, subsidium amplis promissionibus extorserit ; quod cum Chunis Bulgariam deprædari tentaverit ; non æque laudabilia sunt facta, aut potius nequaquam probanda. At, nec ex iis æstimandi sunt mores Regis, E cum ea pepererit nimia regni recipiendi cupido, et in postrema qualicumque desperatione melioris fortunæ videatur prolapsus. Habemus igitur Salomonem, quantum colligitur ex vetustioribus documentis, primo Principem bonum, deinde ad consilia desperata prolapsum, ac tandem humana ambitione majorem, ac pœnitentiæ piisque operibus unice addictum.

Obiit post diuturnam pœnitentiam.

136 Quot annis in pœnitentiæ operibus superfuerit B. Salomon, nullibi invenio. At saltem longe a vero aberrarunt, qui defunctum dixerunt anno 1077, ut habent lectiones Officii, aliudque elogium § 1 datum. Nam eo anno S. Ladislaus regnum Hungariæ adeptus est. Cum eo autem pluribus annis vixit, antequam omnem regni recipiendi spem abjiceret, quod non fecit ante annum 1084 aut 1085, ut liquet ex dictis. Præterea, si verum est, quod Turoczius et Bonfinius asserunt, in Hungaria semel visum esse Salomonem, quando Colomannus regnabat, decennio saltem in vita illa austera supervixit. Nam Colomannus regnum adeptus non est ante annum 1095 aut 1096, diciturque obiisse anno 1114. Quare adventus ille B. Salomonis in Hungariam contingere potuit posterioribus annis seculi XI, aut seculo XII ; ille vero deinde longo etiam tempore superesse potuit, cum ætas Salomonis, nati circa annum 1048, si forte ad senectutem producta sit, non obsistat, quo minus vixerit usque ad annum 1120 aut etiam 1130. Ex his igitur colliget studiosus lector, ne seculum quidem, quo Beatus obiit, certo assignari posse, multo minus annum. Hac de causa obitum B. Salomonis late fixi seculo XI aut XII. Nullos ei natos fuisse liberos, observant scriptores Hungari. F

DE

DE B. BERNARDINO FELTRIENSI

ORDINIS MINORUM OBSERVANTIUM

S. FRANCISCI, CONFESSORE

APUD TICINUM IN ITALIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Beati memoria in Martyrologiis : gesta a variis scripta, et quomodo tradenda : locus ejus natalis et familia.

MCDXCIV. *Illum hoc die annuntiant*

Beatum Bernardinum, *a familia sua* Tomitanum, *a natali loco* Feltro *seu* Feltria, *quæ marchiæ Tarvisinæ civitas est*, Feltrensem *sive* Feltriensem *cognominatum, Fratrum Mi-* B *norum S. Francisci, quos ab Observantia appellant, Religiosum presbyterum, sanctitate vitæ, animarum zelo, concionibus per universam pene Italiam habitis, miraculis ac integritate corporis sui etiam post obitum celebrem, hoc die, quo prope urbem Papiensem seu Ticinensem in conventu sui Ordinis, sub invocatione S. Jacobi erecto, obiit, merito annuntiant Seraphicæ Religionis Martyrologia. Trium Ordinum S. Francisci Martyrologium, post calcem Romani a Benedicto XIV summo Pontifice recusi impressum, sic habet :* Papiæ, B. Bernardini de Feltria, confessoris Ordinis Minorum, qui verbo prædicationis et zelo salutis animarum refulgens, bonis operibus plenus migravit in cœlum, dono spiritus prophetiæ et miraculorum illustris. *Sequitur ibidem Martyrologium Fratrum Minorum Conventualium, in quo ad eumdem diem legitur :* Papiæ, B. Bernardini Feltriensis, confessoris Ordinis Minorum regularis Observantiæ, sanctitate et miraculis clari.

Martyrologia Ordinum S. Francisci, aliquot etiam postridie ;

2 *Consonat Martyrologium Minorum Capucinorum, eodem die sic inquiens :* Papiæ, B. Bernardini de Feltria, confessoris Ordinis Minorum, qui verbo prædicationis et zelo salutis animarum refulgens, post plurimos pro Christo exantlatos labores, bonis C operibus plenus migravit in cœlum, dono spiritus prophetiæ et gloria miraculorum illustris. *Eadem habet Arturus a Monasterio in Martyrologio item Franciscano, ubi deinde in Annotatis suis plura pro more suo de eodem enarrat. Fortunatus Hueberus in Menologio ejusdem Ordinis multa quoque de illo memorat, sed ad diem* XXIX *Septembris, et a titulo* Beati *abstinet. Hisce Franciscanis accedunt duo alii martyrologi, Philippus Ferrarius et Castellanus, qui etiam ambo ipsum non ad diem* XXVIII, *sed ad* XXIX *præcitati mensis retulerunt.*

sed 28 obiit, coliturque Officio et Missa Acta ejus scripsere

3 *Prior in Catalogo Generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, sic annuntiat :* Papiæ B. Bernardini Feltrensis, Ordinis Minorum; *alter vero sic :* Papiæ, venerabilis Bernardinus Feltriensis, Ordinis S. Francisci. *Verum illum die* XXVIII *Septembris mortuum esse, et* Beati *titulum ex immemorabili cultu etiam a Sede Apostolica, antequam isti scriberent, approbato, eidem deberi, ac denique ejusdem Officium et Missam hoc die Septembris celebrari, infra ostendemus. Corrigendi etiam ambo ultimi sunt in Beati anno emortuali, quem Christi* **1464** *fuisse notant, cum fuerit* **1494**. *Hactenus de martyrologis ; nunc ad ejusdem biographos progrediamur. Lucas Waddingus tom.* 15 *Annalium Minorum S. Francisci, editionis Romanæ anni* 1736, *quam, quoties Waddingum nominabo, indicatam volo, nisi aliter monuero, ad annum Christi* 1494, *num.* 57 *illos enumerat his* E *verbis, quæ subdo.*

Franciscus ejusdem socius, Guislinius Simonius,

4 Ejus Vitam diffuse scripserunt, omnium primus Bernardinus Guislinius, doctor Feltrensis, paulo post Viri mortem, acceptis totius vitæ gestorumque relationibus a Fratre Francisco Feltrensi, fidelissimo et multorum annorum Bernardini socio, quas ille dietim et secundum eventus rerum scribebat. Secundus anno MDXXXI Bartholomæus Simonius de Marostico, castro Vincentino, vir doctus, rogatus a Fratre Francisco Paiarino Capucino, ejus sororio, qui ei tradidit omnia, quæ notaverat prædictus Frater Franciscus. Primus scripsit Italice ; Vitamque hanc, nihilo mutato, exscripsit Bartholomæus Cimarella. Secundus Legendam composuit Latine, non culto stylo, absque ullis partitionibus, quam alii diviserunt in Lectiones et puncta. Non est adhuc typis edita, quod ego sciam. Tertius aliqua congessit Marianus Florentinus in Opere de Viris illustribus Ordinis Minorum, ex quo Marcus Ulyssiponensis aliqua contraxit. Franciscus F Gonzaga multis in locis, et plerique alii scriptores de eo breviter vel obviam agunt. Petrus Rodulphus istud de eo habet compendiosum elogium, quod huc transferendum judicavi.

ac duo Fratres Minores, Bernardinus et Innocentius aliique

5 *Hactenus Waddingus, qui mox subdit memoratum elogium, quippe ibidem numero præcedenti etiam aliud præmiserat cum sequenti monito :* Conservatur etiam in ea urbe (*Ticino*) liber vetustus MS., cui titulus « Cathalogus sanctorum corporum et reliquiarum, « in Ticinensi civitate existentium, » in quo hoc habetur vitæ gestorumque Bernardini compendiolum. *De ejusdem Beati biographis etiam meminit Benedictus XIV piæ memoriæ Romanus Pontifex in suo erudito Opere De servorum Dei Beatificatione etc, editionis Romanæ anni* **1747**, *lib.* **2**, *cap.* **24**, *num.* **17** *sic scribens :* Denique beati ejusdem Bernardini Vita conscripta fuit a Bernardino Gurlino anno MDXXIII; a Simonio Moraccino anno MDXXXI, et novissime a Bernardino et Innocentio, Minoribus Observantibus, qui omnia fere collegerunt, quæ antea ab aliis historicis de eodem exarata sunt. Sed et confecti fuerunt auctoritate Apostolica processus super ejus virtutibus ac miraculis. *Qui hic* Bernardinus Gurlinus, *atque alter, qui* Simonius Moraccinus *appellantur, haud dubie iidem sunt, quos Waddingus* Bernardinum Guislinium *et* Simonium de Marostica *dixit.*

6

A

Tres priores non habemus,

6 *De Francisco Feltriensi,* B. Bernardini *nostri socio individuo, ejusdem cum illo Ordinis, sed laico tantum, quantum colligere potui, frequens per hujus Commentarii decursum fiet mentio, ejusque Diarii copium eo magis desideravi, quo arctiori cum beato Viro consuetudine conjunctus fuit, atque adeo de ejusdem gestis certius instructus fuisse potuit. Hujus Diarii defectum eo etiam molestius tuli, quod nulla nobis suppetant de insigni isto Viro monumenta MSS.. quodque nec Guislinii, vel Gurlini, nec Simonii Moraccini, seu de Marostica, lucubrationes ad manus meas pervenerint; ac denique quod etiam Bartholomæi Cimarellæ quartam partem Chronicorum Ordinis Minorum S. Francisci, quam ille tribus prioribus Marci Ulyssiponensis adjecit, et in quam* B. Bernardini *Vitam, per Guislinium ex Francisci Feltriensis pugillaribus conscriptam, retulisse dicitur, obtinere frustra conatus essem. Hanc tamen inopiam meam plurimum sublevavit Lucas Waddingus, Fratrum Minorum annalista, qui in ejusdem Ordinis Annalibus Viri plane admirabilis gesta sparsim ad annos, quibus contigerunt, fuseque enarravit, variis instrumentis cum MSS., tum editis usus, ac nominatim parte quarta Chronicorum Cimarellæ, quem sæpe laudavit in margine, et a quo sese* B *in scribendo multum adjutum fuisse, testatus est in Syllabo scriptorum sui Ordinis.*

sed habuit Waddingus, ex cujus potissimum Annalibus

7 *Illius verba accipe.* Bartholomæus Cimarellus, Italus, provinciæ Picenæ theologus et definitor, vir vere religiosus, magnique zeli erga sui instituti decorem; cui ego maximam meorum studiorum partem debeo. Quippe quam primum audivit, me Annalium Minorum Opus aggressum, in Urbem venit, mecum collaturus; opemque omnem et subsidium, quod posset præstare, promisit; et quidem lustratis per aliquot Italiæ regiones præcipuis Ordinis archiviis, vel ad me duxit vel misit pleraque monumenta. *Ita ille. Dubitari autem vix potest, quin inter hæc etiam fuerint, si non Diarium Fratris Francisci, saltem Guislinii ac Simonii Opuscula, nisi Waddingus eadem aliunde jam accepisset. Et Simonii quidem lucubrationem ad manum sibi fuisse, ipsemet testatur ad annum* 1492, *num.* 14, *ubi mentionem faciens de quadam* Augustina religiosa matrona... scriptoris Latinæ Legendæ tunc compositæ, qua *inquit,* pro his scribendis utimur, consanguinea.

Commentarium historicum scribam.

8 *Eumdem Bartholomæum Simonis, seu Simonium, nominatim etiam citat ad annum* 1494, *num.* 33, *ac denique ne longior sim, pro* B. Bernardini *gestis per* C *Annalium decursum præter Cimarellam in margine perpetuo laudat duas Legendas MSS., quas prædictorum scriptorum esse, omnino verisimillimum est. Ex hisce igitur Annalibus, in quibus singula* B. Bernardini *gesta ad annos suos et passim etiam ad dies suos relata sunt, statui Commentarium historicum conscribere, ipsisque Waddingi verbis uti, ut sua maneat narrationi auctoritas. Quia tamen ille pro ratione suscepti Operis aliquoties brevior est, quam nostra scribendi methodus exigat, aliis characteribus inseram, quæ ad dicta illustranda pertinere videbuntur, adjiciamque, quæ ex aliis scriptoribus præterea didicero. Quædam etiam hic dicenda sunt de duobus aliis, quos ejusdem Beati gesta ex ceteris omnibus collegisse, supra laudatus Pontifex Benedictus XIV observavit.*

Utilia mihi etiam erunt Bernardini et Innocentii Opuscula

9 *Bernardinus a Clastidio, sive, ut Itali loquuntur,* de Chiasteggio, *ducatus Mediolanensis oppido, in quo natus est, cognominatus, Ordinis Minorum Observantium S. Francisci, Vitam* B. Bernardini *ex multis auctoribus, quorum indicem eidem præfixit, conscripsit Italice, annoque* 1651 *Ticini prelo excudit, cujus exemplar habeo. Opusculum hoc in tres divisit partes, quarum prior continet Beati gesta; secunda tractat de miraculis, quæ inter mortales vivens patravit, tertia de miraculis beneficiisque, quæ Deus in Servi sui gratiam post ejusdem obitum concedere dignatus est.* D *Aliquot annis post, Christi scilicet* 1664, *idem Opusculum iteratis typis Ticini commisit Innocentius Ticinensis, ejusdem Ordinis sacræ Theologiæ lector, auxitque parvo Tractatu de cultu illius, qui anno* 1654 *ab Innocentio X Pontifice fuerat approbatus. Ad hæc emendavit nonnulla, mutavitque, quæ vel per errorem in primam editionem irrepserant, vel interim mutata erant, ac denique adjecit multa miracula, partim a Bernardino prætermissa, partim post ejusdem libellum editum impetrata.*

AUCTORE C. S.

maxime pro historia cultus et miraculis ac beneficiis.

10 *Utriusque Opusculum mihi perquam utile erit, præsertim Innocentii, cujus pro Beati cultu ac miraculis adjectis eo major debet esse auctoritas, quod eo tempore scripserit, quo immemorabilis cultus per processum ex auctoritate Apostolica Ticini confectum, in Romana curia fuit approbatus, aliique processus de ejusdem virtutibus ac miraculis ex eadem auctoritate ibidem instructi. Accedit etiam, quod miracula beneficiaque, pro quibus prædictos processus Ticinenses ac Feltrienses, vel aliquando instrumenta authentica laudat, contigerint ab anno* 1605 *usque in* 1662, *eorumdemque longe maxima pars admodum recens esset. Quapropter minime tutum illi fuisset pro certis discussisque venditare, quorum falsitatem tum delegati judices ex inquisitionibus habitis, tum Ticinenses passim ex communi recentissima fama, proprioque, quibus ille ista collata fabulatus fuisset, certo testimonio luce clarius prodere potuissent.* E

Exstant etiam alia Vita Italica et elogium Latinum MS.

11 *Ante hosce duos Vitam pariter Italicam Gratianus Renzi de Mevania, Ordinis Eremitarum S. Augustini, concinnavit ex tertia et quarta parte Chronicorum Ordinis Minorum, quam anno* 1628 *Venetiis typis vulgavit, dedicavitque cum variis viris illustribus, tum deputatis pro illius beatificatione ab Urbano VIII Pontifice postulanda, a quibus id operis eum in finem susceperat. Vitam hanc, cujus mihi quoque exemplar ad manum est, sæpe laudavit prædictus Innocentius a Clastidio. Catalogi Sanctorum corporum et reliquiarum Ticini quiescentium, num.* 5 *a Waddingo laudati, non magnam antiquitatem esse, colligo ex supra dicto Innocentio, qui in tabula auctorum, quibus usus est, recenset* Catalogum Sanctorum Ticinensium per Calcagno; *in ipso autem Opusculo pag.* 252 *citat* Codicem MS. elegantem Historiarum civitatis Ticinensis, jussu Eminentissimi Cardinalis Hippolyti Rossi, episcopi Ticinensis compilatum a multum reverendo domino Hieronymo Calcagno, præposito ecclesiæ collegiatæ sanctissimæ Trinitatis Ticinensis... scriptum circa annum MDLXXXIII *quo tempore laudatus Rossi, seu Rubeus in eadem cathedra sedisse reipsa dicitur apud Ferdinandum Ughellum tomo* I *Italiæ sacræ recusæ col.* 1107 *et sequentibus.* F

non multum antiquum. Exponitur, quænam ex his

12 *Non est ergo ista collectio seculo* XVI *jam decrepito antiquior; nam idem Opus esse, licet gemino titulo indicatum, satis liquet, tum ex auctorum tabula, tum ex eo quoque, quod, quæ ex Historiis recenset Innocentius, eadem prorsus ex Catalogo recitarit Waddingus. Mitto plura, et quibus ego hic potissimum usurus sim, breviter expono. Commentarium, ut dixi, historicum ex Lucæ Waddingi Annalibus Minorum conficiam, additis, quæ aliunde præterea accepero, vel alias opportuna judicavero. In eodem tractabo de ipsius corporis, insigni integritate conspicui, elevationibus, antiquo continuatoque cultu, a Sede Apostolica approbato, actis pro canonizatione, ac denique Officio et Missa ab eadem sancta Sede concessis.*

et quomodo adhibenda sint.

13 *Post Commentarium dabo ejusdem Beati elogium, quod idem annalista contexuit, ut illius virtutes ac vivendi normam, in quoddam compendium contracta, lectori exhibeam. Subjiciam ejusdem miracula ac beneficia verbis, quibus ea Waddingus* ex Legendis Actisque MSS. et duobus processibus, Ticini et

A et Feltri compilatis, *ut ipse loquitur, admodum compendiose recensuit. Demum addam Appendicem de miraculis et beneficiis, quæ Bernardinus a Clastidio ac deinde etiam Innocentius Ticinensis prædictis adjunxere. Elogiis vero, quæ in MS. Catalogo sanctorum corporum et reliquiarum Ticini quiescentium, atque in Seraphica Historia Petri Rodulphii Tossiniani exstant, tantum utar in Commentario, quoties id visum fuerit opportunum, quando etiam aliquot alios scriptores laudabo. Aggredior igitur Beati gesta illustrare.*

AUCTORE C. S.

Beatus natus est Feltriæ anno 1439

14 *Feltria, a recentioribus etiam Feltrum, Italis vernacule* Feltri *et* Feltre *dicta, urbs parva sed antiqua et episcopalis est, Feltrini agri caput, in Marchia Tarvisina, Carnorum montibus imposita ad Asonem fluvium, qui paulo infra in Anassum illabitur, dissitaque decem circiter milliaribus a confinio ditionis Tridentinæ in Ortum. Serenissimæ reipublicæ Venetæ paret jam ab anno* 1404, *quo sese illi sponte sua subjecit. Hanc* Bernardino *patriam atque hinc* Feltriensis *vel* Feltrensis *cognomen obtigisse, Waddingus tom.* 12 *Annalium Minorum S. Francisci, ad annum Christi* 1456, *num.* 148 *post alios scriptores affirmat, simulque annum natalem ac parentes ita indicat, laudans in margine Gratianum in Vita, Marcum Ulyssiponensem,* B *Cimarellum et duas Legendas MSS.* Natus ille (Bernardinus Tomitanus, *ut præmiserat*) anno MCDXXXIX, patre Donato, matre Corona Rombaldoni, in civitate Feltrensi, Marchiæ Tarvisinæ notissima. Fuerunt, qui assererent, non tam in urbe, quam in agro Feltrensi, genere obscuro, oppidulo Tomi natum, atque inde dictum TOMITANUM.

ex Donato de Tomitanis, et Corona Rombaldoni

15 Plures et potiores auctores, ita cognominatum a familia paterna, inter Feltrenses illustri, conspirant, et patrem in collegio notariorum nobilem, bis oratorem missum ad duces Venetos; primum pro retinenda urbis libertate; secundum pro repellendis Hebræis, qui ex senatus *(Veneti)* decreto sedem ibi in urbe statuere cogitabant. *Quinam illi sint, qui* Bernardinum *ex obscuro genere in oppidulo seu vico Tomo natum, et ab hoc, non a paterna prosapia,* Tomitanum *dictum esse voluere, non docuit Waddingus, neque ego in scriptores incidi, qui cum illis sentirent. Verum cum laudatus annalista in margine inter alios laudet Gratianum in Vita, hunc consulamus. Capite* I *sub titulo* Digressio pro illius nobilitate vindicanda *hæc habet sermone Italico :* Huic C veracissimæ assertioni (*de* Bernardini *natalibus ex nobili familia Tomitana)* opponit se quædam (haud scio, an maligna, an imperita dicenda) vox plebis, cui proprium est ineptis suis sermonibus captuque, ex veris fabulas cudere.

Alii volunt ipsum in vico Tomo viliter natum,

16 *Post pauca subdit :* Ea vox asserit, B. Bernardinum non ex nobilissima familia Tomitana progenitum, sed viliter ortum, natumque in pago Tomo : et quia familia Tomitana originem nomenque suum a Tomo antiquitus traxit, ideo illum ob eximias suas dotes ab istis (*nobilibus Tomitanis*) ad familiam suam insigniter illustrandam adscitum esse, donatumque civitate (*Feltriensi)* Sanctum, qui ex eodem vico recenter prodierat. *Non igitur inficiabantur adversæ partis assertores Tomitanæ familiæ nobilitatem, quæ, teste Gratiano, ibidem eo tempore, quo scribebat, eodem nobilitatis statu florebat, quo eam olim floruisse constabat ex MS. Anni* 1152. *Sed negabant, ex illa ipsa ortum* Bernardinum *esse, quem non Feltriæ, sed in vico Tomo ex humilis sortis parentibus natum atque ab eodem loco natali* Tomitanum *dictum asserebant; eamque appellationem occasionem dedisse nobilibus Tomitanis, ut tantum Virum, velut illustre decus, suæ familiæ accenserent. Duo itaque* B. Bernardino *afficta, volunt, nimirum Feltriam patriam, et familiam Tomitanam.*

17 *Porro hanc opinionem laudatus scriptor deinde refutare aggreditur, negans, eam stare posse cum legatione, qua* Bernardini *patrem pro arcendis a Feltriensi civitate Judæis functum esse dixerat; quippe nulla cum verisimilitudine asseri, vilem rudemque hominem a nobilibus viris ad principem suum legatum missum fuisse. Insignem quoque injuriam nobili familiæ Tomitanæ fieri conqueritur, quod ipsa dicatur Virum illum ad splendorem suum falso sibi adscripsisse, ac multo majorem ipsi Beato illatam, qui, cum humilitatem, dum vixit semper maximi fecerit, non potuisset ei mendax ille titulus placere. Addit præterea multos scriptores, qui eumdem ex nobili Tomitanorum familia natum asseruerint, ac denique tabulam genealogicam laudat, ex qua id ita constare asseverat. Utinam hanc ultimam, vel solam, authentice probatam produxisset ; sic enim omne lectoribus dubium exemisset; sed eam laudavit tantum, non produxit.* D

quos redarguit Gratianus,

18 *Hac ego cum caream, non possum nisi ex aliis scriptoribus ac monumentis, quæ ad manus meas pervenerunt, judicare. Istam Beati in familiam Tomitanam adoptionem, et a natali loco cognomenti mutationem, certe oportet vel ante vel post ejusdem obitum factas esse. Si primum velint oppositæ sententiæ assertores ; procul dubio verisimile non est, nobiles illos credi voluisse e sua familia natum fuisse Hominem,* E *cujus (utut sanctus haberetur) humiles vilesque in propinquo vico Tomo natales, ac parentes, fratres et sorores, et si qui alii ex illius familia erant, Feltriensibus omnibus vicinisque non poterant esse ignoti. Multo etiam minus verisimile, imo plane incredibile est,* B. Bernardinum, *in cujus vita vera Christiana religiosaque humilitas ubique eluxit, passurum fuisse, ut* Tomitani *cognomen, quod ab ignobili natali loco acceperat, in ementitæ nobilitatis titulum sibi cederet, et a Feltria, ubi natus non fuerat,* Feltriensis *honoratius appellaretur.*

nec immerito

19 *Nihilominus, quod ad cognomentum* Feltriensis *attinet, certum est, ipsum, dum viveret, eo compellatum fuisse. Etenim variæ summorum Pontificum Innocentii VIII et Alexandri VI litteræ ad ipsum datæ, quas per decursum Commentarii recitabo, eumdem* Feltriensem, Feltrensem, de Feltro, *vel* de Monte Feltro *semper appellant; numquam* Tomitanum *vel* Tomeusem. *Waddingus in Annalibus ad annum Christi* 1484, *num.* 50 *laudat Regestum Ordinis sui, in quo anno* 1481, *die* XIX *Julii Apostolici concionatoris potestatem accepisse dicitur* Frater Bernardinus F de Feltro. *Consonat Baglionius a Monte Ubiano in suffragio pro Montibus pietatis dato anno* 1491, *et decretum civitatis Ticinensis, die* XXVIII *Septembris anni* 1494, *id est, eodem die ac anno, quo Beatus ibidem obierat, factum ; quod utrumque suis locis referemus.*

Probatur ex variorum testimoniis

20 *Quin ipsemet Beatus infra num.* 185 *nomen suum sic expressit :* Ego Frater Bernardinus de Feltro Ordinis Minorum, parvulus et pauperculus. *dum Mitto plura ; quia indubitatum est* Bernardinum, *dum inter vivos degebat, a Feltria cognominatum fuisse. Quapropter si oppositæ opinionis assertores velint (ut eos velle apparet) cognomen hoc tunc ipsi inditum esse, quando ob sui nominis famam in nobilem Tomitanam familiam allectus fuit, rem ex dictis incredibilem narrant. Par est consensus aliorum, qui post* Bernardini *mortem scripserunt, ex quibus tantum aliquot, qui ejusdem temporibus propinquiores vivere, ac de utroque illius cognomento, Tomitano scilicet a familia, et Feltriensi a patria meminerunt. Bernardinus Guislinus vel Gurlinus, doctor Feltriensis, quem primum ex Fratris Francisci Diarii biographum Beati fuisse, num.* 4 *diximus; apud Innocentium. Ticinensem pag.* 251 *hæc ait Italice.*

et ex ipsiusmet syngrapho, ipsum Feltriensem fuisse.

21 Ibi *(Feltriæ)* inter honoratas familias fuit, ho-

Probatur item, eumdem natum esse

A hodieque est familia Tomitani, ex qua ista splendida stella, imo lucidus sol. B. Bernardinus Feltriensis ortus est, qui et patriæ et familiæ tantum splendoribus contulit, quantum potuit hujusmodi spiritus divinus. *Vetus inscriptio, sive epitaphium, marmori incisum, quod* § 22 *exhibebo, sic incipit :* Divus Bernardinus, genere Feltrensis, familia de Tomitanis. *Joannes Bonifacius, teste laudato Innocentio, in Historia Tarvisina, anno* 1560 *Patavii excusa, de eodem bis meminit. Ac primo quidem occasione alterius Italice inquit;* Franciscus Victorinus Feltriensis, vir fuit in omni litterarum genere insignis, atque eximium suæ patriæ ornamentum, ex qua præter B. Bernardinum etiam multi alii illustres viri prodierunt. *Secundo loco etiam familiam memorat his verbis Italicis:* Anno MCDLXXXIX in ecclesia cathedrali Tarvisina prædicavit B. Bernardinus Feltriensis, filius Donati, ex honorata familia de Tomitanis.

ex familia Tomitana ; sed non tam certo mihi constat,

22 *Bernardinus Scardeonius, canonicus Patavinus, qui cum annorum* 96 *obierit anno* 1574, *debuit annis circiter* 16 *ipsi Beato synchronus vixisse, in Historia Patavina lib.* 2. *classe* 5 *utrumque cognomen pariter expressit, scribens, Montem pietatis Patavii erectum esse,* suadente B. Bernardino Tomitano Feltriensi, B ex sacra familia Minoritarum. *Hisce denique addo testimonium Petri Rodulphii Tossinianensis in Historia Seraphica, quam anno* 1586 *typis excusam Sixto V Pontifici dicavit, in cujus lib.* 2 *hæc habet :* B. Bernardinus Tomitanus Feltrius(cognomento Parvulus) Bernardini Tomitani, academici Patavani, consanguineus, ut sæpius mihi Paduæ liberalibus disciplinis incumbenti retulit *etc. Ex hisce ego* B.Bernardini *familiam Tomitanam, patriamque Feltriam pro compertis habeo. Fatendum tamen est, ex iisdem nobilitatem istius familiæ Tomitanæ, ex qua ille natus est, non evinci.*

an ex illa nobili Feltriensi.

23 *Nullum enim e tot testimoniis de illius nobilitate expresse meminit ; istæ vero voces Italicæ* Tra l'honorate fameglie, *et* Dell'honorata famiglia, *quas ego Latine verti,* Inter honoratas familias, *et* Ex honorata familia, *istæ, inquam, voces probant quidem falsa esse, quæ de vilibus Beati natalibus adversarii dixerunt : sed honesti spectabilisque inter cives ordinis familias, etsi nobiles non essent, possunt designare. Non plus innuere videtur Donati patris, ipsiusque* Bernardini *in notariorum collegium allectio ; nec tamen etiam* C *oberit, si, quod Gratianus cap.* 2 *asserit, ea tunc temporis inter insignes honores reputata fuerit. Majoris ponderis sunt binæ legationes, ab eodem Donato pro Feltriensibus apud serenissimum Venetorum ducem obitæ ; sed hasce ego aliunde nequeo confirmare. Ad objectum scriptorum de nobilitate silentium forsitan reponi potest, non nisi unicam, eamque nobilem illam, fuisse Feltriæ familiam Tomitanorum, ac proinde hanc solam ab illis designari potuisse, qui cum illam abunde notam crederent, satis duxerint, eamdem nominasse. At, quidquid sit, vellem, ut ad omne dubium eximendum Gratianus genealogicam tabulam, quam laudavit, nobis exhibuisset.*

Beatus in baptismo Martinus appellatus, fratres quinque,

24 *Hactenus de Beati familia ac patre Donato Tomitano ; de ejusdem matre Corona, quam Waddingus* Rombaldoni, *Gratianus* de Rambaldoni *cognominant nihil præterea, quod huc spectet, inveni, nisi quod hic et Bernardinus de Clastidio eamdem paris cum viro suo nobilitatis fuisse asseverent. In MS. Catalogo sanctorum corporum et reliquiarum Ticini quiescentium de quo egi num.* 5, *ambo parentes hoc tantum modo indicantur :* Bernardinus Feltrensis, Donati et Coronæ filius. *Fuit autem* Bernardinus *horum primogenitus quidem, sed non unica proles, quam illi satis numerosam susceperunt. Waddingum ad præcitatum annum* 1456, *num.* 148 *prosequentem audiamus.* D Primum hunc genuit Donatus Filium, et Martinum nuncupavit. Secuti sunt alii quinque, et filiæ quatuor. Secundus natu Antonius Fratrem æmulatus, hoc ipsum institutum (*Ordinis Minorum Observantium S. Francisci*) subivit. Ex sororibus tres suam virginitatem Deo sacrarunt in tribus distinctis monasteriis Patavinis. Felices parentes ! Sobole fœcundi, pietate generosi, liberos decem a Deo acceperunt, quinque reddiderunt.

AUCTORE C. S.

sorores quatuor habuit, qui hic recensentur.

25 *Illos omnes Gratianus in Vita cap.* 1 *sermone Italico sic enumerat :* Non hujus solius pater fuit : sed ille fuit primogenitus e decem liberis, quos procreavit; nempe Martinum, qui in Religione dictus Bernardinus est ; Antonium, qui eidem Ordini nomen dedit ; Joannem, qui militiam secutus est ; Franciscum, Justinam, Mariam, Joannam, quæ omnes tres Religiosam vitam in diversis monasteriis Patavii professæ sunt ; Cæciliam, quæ in seculo mansit ; Ludovicum et Bernardinum. *Ex hisce Antonium a fratre suo* Bernardino *nostro ad dictum Ordinem adductum fuisse, infra videbimus, ac omnino verisimile est, etiam prælaudatas tres virgines ejusdem beati Fratris sui exemplo monitisque impulsas, ut voluptatibus mundanisque rebus Religiosam disciplinam et monastica claustra præferrent.*

E

§ II. Beati pueritia, adolescentia et profectus in litteris : accessus ad Ordinem Minorum, professio, sacerdotium, gestaque usque ad annum MCDLXIX.

A pueritia litterarum studio mire deditus

B*eati* Bernardini, *tunc* Martini, *a prima ætate indolem, studiaque ac in litteris profectum Waddingus ad annum* 1456, *quo in Ordinem Minorum admissus est (nam eumdem anno* 1439 *natum esse, ipse cum ceteris omnibus consentit) num.* 149 *Gratianum, Marcum Ulyssiponensem, Cimarellum et duas Legendas MSS. laudans in margine, sic exponit,* Martinum ab ipsa infantia piis moribus et litteris imbuendum studiose curarunt (*parentes Donatus et Corona*) eoque ille affectu his prosequendis incubuit, ut a rudimentorum libellis abreptum mater ad pueriles ludos, vel invitum, frequenter emitteret. Magistris Damiano de Pola, publico eloquentiæ professore, et Jacobo Mediolanensi, Guarini Veronensis, Latini idiomatis F peritissimi, non spernendo discipulo, ante completum annum duodecimum Latine optime loqui, omnium carminum modulis canere perfecte didicerat.

magnum in iis profectum facit,

27 *Eadem refert Gratianus in Vita cap.* 1, *sed addit,* Martinum, *cum Jacobus Mediolanensis Damiano de Pola in grammaticæ cathedram succederet, denuo ab infima classe orsum esse, ut hac ratione, eoque præceptore, Latinam linguam penitius perdisceret. Eodem teste, erat annorum undecim, quando laudatum Jacobum Boetii Opusculum de Consolatione philosophica interpretantem audivit, tantumque sub illo profecit, in arte poetica, ut hujus præcepta, versusque pangendi methodum ex ejusdem magistri mandato sodalibus suis prælegerit. Waddingo atque Gratiano antiquior Petrus Rodulphius de eodem argumento brevius ait :* Fuit ab ipsis incunabulis ingenio præstans ; qui cum in studio bonarum litterarum magnopere cum ætate proficeret, evasit illustris, atque adeo profecit, ut, quantum patiebatur illa ætas, non videretur habere æquales *Redeo ad Waddingum,*

et specimen publice dat, notariorum collegio

28 *Hic loco proxime citato,* Quartodecimo (*inquit*) anno adscriptus honorifico collegio notariorum, gravi præmisso examine, paulo post sub Italiæ nomine et cultu, in publico foro stabilitæ paci inter Alphonsum Aragonium, Siculum regem, et duces Ve-

AUCTORE C. S.

A Venetum, ac Mediolanensem *(Franciscum Sfortiam)* carminibus applaudit. *De rebus gestis, at non de ordine, quo contigerint, consentiens Gratianus, poeticum publicæ paci applausum adepto notariorum ordini præmittit. Pacem illam sancitam, applausumque ab illo habitum scribit anno* 1453, *dum ipse esset* annorum quatuordecim ; *notariorum autem collegio aggregatum, quando ætatis suæ* annos quatuordecim cum dimidio *numerabat. Quid horum verius sit, non dispicio : at certe Gratianus pacis epocham male assignavit ; cum constet, eam primum anno* 1454 *inter Venetos prælaudatumque ducem Sfortiam initam esse, nec in eamdem concessisse Alphonsum Aragoniæ et Neapolis regem ante initium anni subsequentis, ut videri potest apud Odoricum Raynaldum tom* 18 *Annalium Ecclesiasticorum, et Ludovicum Muratorium, in Annalibus Italiæ tom.* 9 *ad præcitatos annos. Alterutro igitur anno dicendus est beatus Juvenis istud ingenii sui specimen dedisse ; cum ætatis suæ decimum sextum ageret.*

adscribitur : logicæ, astronomiæ, juri cæsareo

29 *De notariorum collegio observat ibidem Gratianus, olim apud Feltrienses inter insignes civicos honores habitum fuisse in illud cooptari, magnique factum propter scientiam, quæ requirebatur. Insuper ait, Ludovicum Lusam, tunc Beati sodalem, postea civitatis can-*
B *cellarium, edito poemate celebrasse examen, quod ille ad id honoris adipiscendum strenue sustinuerat : sed utrumque Gratiani fidei relinquo. Cetera ejusdem litterarum studia ex Waddingo accipe.* Sub Zacharia Puteo (*vernacule* Pozzo *dicto)* Patavino professore, ut pestem (*Gratianus habet* suspicionem pestis) fugeret, Feltrium profecto, logicam et astrologiam apprehendit. Patavium translatus, a Daniele Pursilio, viro nobili, exceptus et Filiis associatus, id genus studii prosecutus, in rebus astronomicis cum optimis hujus scientiæ magistris disputavit, multorumque errores ætate grandiori confutavit. In philosophiæ præceptis Thomam de Vio Caetanum, et Michaelem de Carrara, doctissimos audivit ; deinde cœpit juri Cæsareo operam adhibere.

et Pontificio operam navat.

30 *Petrus Rodulphius præter ea, quæ num.* 27 *jam retuli, inter ejusdem in seculo litterarum studia jus Canonicum tantummodo memorat his verbis :* Primo quidem juri Pontificio operam dedit, et evasit canonista celebris. *Hæc, nec plura de* B. Bernardini, *tunc* Martini, *gestis, antequam is ad vitam monasticam animum adjecit, reperi, nisi pauca de capitis cultu, de quo mox laudatus annalista Minorum Waddingus ibidem subdidit :* Comatus aliquando incessit ; sed, dum
C pectendo tempus tereret, crines ad cutem usque præscidit ; dicens, virum comatum studiosum non esse, eosque plus temporis in lucro ponere, qui potius digitis, quam pectine, uterentur. *De ejusdem statura, vultuque ac cetero corporis habitu, aptius infra agemus ; de insigni vero eloquentia frequentissimus nobis sermo erit,*

Patavii a S. Jacobo Piceno

31 *Dum liberalibus artibus addiscendis beatus Juvenis tam feliciter incumberet, Deus, qui ex æterna sua providentia illum ad salutem multorum destinaverat, eumdem a mundanis studiis ad monastica evocavit. Florebat id temporis in S. Francisci Ordine Minorum de Observantia S. Jacobus Picenus, sive de Marchia, vir plane apostolicus, quem vitæ sanctimonia, exantlatisque pro Ecclesia Dei laboribus ac miraculis clarum, Benedictus XIII summus Pontifex Sanctorum albo postea inscripsit, uti in Opere nostro pluribus dicetur ad diem* XXVIII *Novembris, quo in Romano Martyrologio annuntiatur, coliturque. Hujus sacris concionibus simul et duorum doctorum, quos audire solverat, immatura morte perculsus* Martinus, *divinaque illustratus gratia, perituris rebus valedicere et ad sacrum Ordinem Minorum, quos Observantes vocant, transire statuit : quodque mente conceperat, insciis aut invitis parentibus sine mora exsecutioni mandavit. Pro anno suscepti habitus Gratianus in Vita cap.* 4 *et Waddingus in* D *Annalibus Christi annum* 1456, *diemque* XIV *Maji assignant.*

ad Ordinem Minorum adductus

32 *Bernardinus de Clastidio in Vita tam ab illo edita, quam in recusa ab Innocentio Ticinensi ; cetera consentiens, tempus annotare prætermisit ; sed cum deinde cap.* 24 *dicat,* B. Bernardinum *anno vitæ suæ in Religione* 28, *Christi autem* 1494 *diem suum obiisse, consequenter debuisset ejusdem ad S. Francisci Ordinem accessum anno* 1466, *id est, decennio serius, quam duo mox dicti, figere. Verum ego istum* 28 *annorum numerum ex lapsu memoriæ, imo potius ex typothetarum vitio ortum credo, pro eoque scribendos annos* 38 *completos, quot scilicet a mense Majo anni* 1456 *usque ad emortualem Beati diem, qui fuit* XXVIII *Septembris anni* 1494, *effluxerunt. Hisce prænotatis juverit Waddingum ad præcitatum annum* 1456 *num.* 147 *et* 150 *audisse.* Patavii hoc anno prædicans Jacobus (*a Marchia)* egregiæ indolis adolescentulum Bernardinum Tomitanum ad religionem attraxit, suisque manibus habitu donavit. *Mox subdit, quæ de Beati patria, parentibus studiisque litterarum ex illo jam recensuimus, et num.* 150 *sic progreditur.*

ibidem habitum induit anno 1456 : ejusdem Sancti

33 Anno ætatis XVII audiens, quem diximus, E
Jacobum Picenum de mundi contemptu, mundanorum ineptiis, de quatuor novissimis egregie disserentem, et vehementer perculsus duorum præceptorum, Zachariæ Putei et Romanelli, florenti ætate repentina morte raptorum, mundum decrevit relinquere et Minorum legibus adstringi. Quo id modo faceret, instructorem adhibuit Jacobum, qui prima semina indidit vitæ potioris ; eoque dirigente, die XIV Maji hujus anni (1456) in cœnobio S. Francisci, ædis præfecto Antonio Frizimelica, habitum suscepit ex manibus ipsius Jacobi, expoliatoque vetere homine, etiam ipsam Martini appellationem dereliquit. Solemne erat ubique, præsertim apud Fratres, Bernardini Senensis nomen : hujus itaque vocem assumpsit, cujus vitam sibi proposuit æmulandam. Ejus semitas perfecte sectaturum prævidit Jacobus, tunc ita vaticinatus : « Hodie Christi cas- « tris novus miles accessit, qui nostrum illustrabit « sodalitium, Deo honorem, animabus salutem ad- « vehet, et diaboli fraudes evertet. »

et S. Bernardini Senensis de illo vaticinia.

34 Etiam ipse divus Bernardinus *(nimirum Senensis)* de hoc suo prophetavit Sectatore, ante aliquot annos dicens, post se venturum, qui suum nomen præferret, magnoque animarum lucro universam Italiam instructurum. *Bernardinus de Clastidio in Vita Italica cap.* 1 *scribit, istud vaticinium quadraginta annis, antequam Beatus noster religiosum habitum indueret, a S. Bernardino Senensi in civitate Perusina his verbis, quæ ex Italicis Latina feci, in publica concione prolatum fuisse :* Post me veniet alter Bernardinus in hoc ipso mei Ordinis habitu : veniet tempore majoris necessitatis : auscultate ipsum, et facite, quæcumque vobis dixerit ; quia mittetur a Deo, et beatus, qui illi crediderit. *Eumdem Florentinis quoque dixisse, ibidem ait :* Bernardinus alter, o Florentia, post quadraginta annos ad te veniet et magna faciet : illius dictis crede, et fac, quæ docebit ; quia erit tuba cœli et organum Spiritus sancti. *Ita quidem ibi, sed nullum auctorem laudans, nisi Waddingum hoc loco, qui præter ea, quæ ex ipso retuli, nil habet. Nihil quoque ejusmodi legi in tribus S. Bernardini Senensis Vitis et Analectis, quæ Henschenius noster edidit ad diem* XX *Maji, quo Sanctus ille colitur. Sed undecumque ista hauserint Waddingus et Bernardinus de Clastidio, talem sane sese præstitit* B. Bernardinus *Feltriensis, ut eadem de ipso merito prædici potuerint.*

35 *Franciscano habitu in conventu Patavino, ut*

mo 2

A *mox diximus, indutus* Bernardinus, *ac mox* missus ad solitarium extra urbem (*verba rursus Waddingi sunt num.* 151) S. Ursulæ tirocinium, Antonio a Caravagio præceptore, exultavit in gaudio ad currendam viam; cum ecce pater accurrit, et quibus potest modis, rectum iter ingressum ad devios seculi anfractus studet revocare. At ille immobilis in sancto perseverans proposito, tales fecit in religiosæ vitæ limine profectus, ut majora indicaverit provectioris virtutis incrementa. *Marcus Ulyssiponensis parte* 3 *Chronicorum Ordinis S. Francisci, lib.* 7 *cap.* 21 *nulla facta de Antonio a Caravagio mentione, primum ac unicum, quem nominat,* B. Bernardini *magistrum facit Sixtum Mediolanensem, quem etiam* Sancti *titulo honorat. Verum cum Waddingus Antonium de Caravagio diserte hic assignet, deinde autem scribat,* Bernardinum *post emissam professionem, dum Mantuæ habitaret, Sixto Mediolanensi amico ac spiritualis vitæ magistro feliciter usum esse, verisimillimum est, Marcum Ulyssiponensem hic hallucinatum fuisse. Itaque de venerabili illo viro sermo infra redibit.*

Pater illum frustra studet revocare

e tirocinio, in quo

36 *Gratianus cap.* longum *patris ad Filium suum sermonem, ut illum ab incepto revocaret, Filiique* B *ad patrem responsum, ac tandem hujus consensum recitat; verum cum ista scriptoris potius, quam illorum sensa dictaque esse arbitrer, tacita prætereo. De Beati gestis tempore tirocinii nihil prælerea habent idem Gratianus et Waddingus, at Bernardinus de Clastidio cap.* 2 *de hoc argumento sequentia scripsit Italice.* Bernardinus religionem ingressus tanto cum spiritus fervore in orationem, veluti fundamentum ac basim omnium virtutum, incubuit, ut singulis noctibus ante officium Matutinum surgens, cellaque egressus ad ecclesiam pergeret, prolixas coram sanctissimo Sacramento preces fusurus. In vigiliis tantum sese exercebat, ut non nisi tribus horis quieti concessis, reliquas orationi, in qua Deus copiosum cœlestis sapientiæ lumen illi communicabat, consecraret. Conventus S. Ursulæ prope Patavium, tironibus exercendis destinatus, id temporis erat pauperrimus, extremæ indigentiæ ac rigidissimæ disciplinæ.

multis virtutibus emicat

37 Bernardinum non solum non deterruit austeræ vitæ asperitas, verum is corpus suum etiam magis affligere desiderans, ut spiritui subderet, cum magistri licentia addidit peculiares afflictiones, frequentia in pane et aqua jejunia, spontaneas cor- C poris flagellationes, laboriosa exercitia, opera tam gravia, quæ debile illius corpusculum non modo domarent, sed etiam fere opprimerent. Mirum visu erat, quam bene accommodaret se ad continuum silentium, ad rigorem nuditatis, ad obedientiam, suique contemptum; ut cum mantica panem, ut cum urceis vinum emendicaret, minime erubescens pendentibus ex humero peris urbem Patavinam perambulare, in qua paulo ante litteris operam dederat omnibusque notus erat, et ad eorem fores accedere, qui illum doctoratus laurea propediem decorandum crediderant; atque ita sese coram omnibus vilem exhibens cum gloriosa de seipso victoria et confusione dæmonis. Erat ipse reliquis novitiis speculum humilitatis, modestiæ, verecundiæ, simplicitatis columbinæ, innocentiæ vitæ et morum gravitatis.

et ceteris prælucet

38 Videbatur insatiabilis in officiis humilitatis, in serviendo coquo, in purgandis vasis coquinariis, in findendis lignis, in afferenda e puteo aqua, in vestibus aliisque communitatis pannis lavandis, in verrendo conventu, in excolendo horto, fodienda ligone terra, irrigandaque et stercoranda, tam assiduo labore, ut manus suas durissimo callo infecerit, et ad ultimos usque suæ vitæ annos infectas haberit. *Hæc laudatus scriptor de* B. Bernardini *gestis in* D *tirocinio, quæ licet ego ex probabili conjectura ab illo dicta potius, quam ex certis monumentis accepta suspicer, hic tamen referenda putavi, quia docent, quæ sint novitiorum in eo Ordine ministeria, in quibus procul omni dubio* B. Bernardinus *præ sodalibus suis excelluisse credendus est. Subdit ibidem terrores Beato a dæmone injectos; sed cum in margine Marcum Ulyssiponensem laudet, qui id ipsi sub magistro Sixto Mediolanensi contigisse scribit, dubitari potest, utrum in tirocinio, an post emissam professionem in conventu Mantuano factum fuerit.*

AUCTORE C. B.

39 *Ut ut sit, rem sic narrat Marcus in Chronico Ordinis S. Francisci parte* 3, *lib.* 7, *cap.* 21. *Solebat Frater Sixtus quotidie ante Matutinum e strato surgere orandi gratia, idque, ut cetera magistri sui exempla,* Bernardinus *imitabatur. Contigit autem, ut dæmon assumpta Sixti forma ipsum excitaret, juberetque se ad ecclesiam sequi. Paret ille; sed cum ad portam chori pervenisset, dæmon magno cum tumultu, velut terra tremuisset, subito evanuit, Beatus autem ad magistrum accurrens, quod sibi acciderat, exposuit, et ab illo prohibitus est imposterum ante Matutinum Officium ad ecclesiam accedere, ne ejusmodi dæmonum illusionibus exponeretur. Ita fere ipse, quæ si in tirocinio contigerint, pro Sixto Mediolanensi substituendum puto Antonium a Caravagio propter dicta superius; factum tamen ipsum aliunde nequeo solide confirmare, doleoque plura accertiora de ejusdem Beati gestis in religiosæ vitæ suæ primordiis ad me non pervenisse.* E

An ibi elusus a dæmone?

40 *Porro finito tirocinii anno, cum jam curreret annus æræ Christianæ* 1457, *ætatis autem ipsius* 18, omnium suffragiis (*teste Waddingo ad annum* 1456, *num.* 151) ad solemnia vota vocatus, amandatus est ad cœnobiolum sancti Spiritus Mantuanum. *Notior est Mantuana civitas, quam ut a me illustrari oporteat. Paucis dixisse sufficiat, Mantuam perantiquam Galliæ Transpadanæ in Cenomanis urbem, nunc Italiæ in Longobardia esse, ducatus Mantuani, cui nomen dedit, caput; episcopalem, suorumque olim ducum sedem, sed nunc sub dominio augustissimæ domus Austriacæ, incolis* Mantoua *etiam dictam. Quod ad propositum magis spectat, Mantua sita in paludibus, quas Mincius amnis efficit, quæque partim stagnantes aera, præsertim in æstivis caloribus, sæpe vehementer inficiunt, morbosque generant. Eapropter non diu ibidem subsistere potuit* Bernardinus, *qui cum mense Maio in Ordine professus esset et missus Mantuam, eodem, quo advenerat, anno* 1457 *vel sequenti inchoato, contracti morbi causa alio debuit commigrare, uti ex eodem Waddingo, et Gratiano habemus.* F

Professione emissa, mittitur Mantuam; hinc æger

41 *Prior sic paucis ait:* Illic aeris intemperie laborans, missus est Veronam; ubi annum agens decimum nonum, deprecante sanctimonialium confessore, S. Hieronymi Epistolas, et Basilii de virginitate Tractatum fecit Italica. *Eadem habet Gratianus, qui de sanctimonialium confessario silens, ait, id ipsum fecisse ex mandato superiorum, a quibus dum Mantua Veronam mitteretur, jussus fuerat, si convalesceret, hujusmodi Opuscula Italice interpretari, ne interim otiosus ageret. Bernardinus de Clastidio, licet in margine Waddingum citet, præter S. Basilii Tractatum de Virginitate duas tantum S. Hieronymi Epistolas, unam ad Demetriadem, alteram ad Eustochium, ab eo sic versas memorat; quod verisimilius est, si in monialium gratiam id operis aggressus sit. Non habeo exploratum, quanto tempore habitaverit Veronæ, unde illum Venetias, sacra theologia excolendum, a suæ provinciæ patribus dimissum, Waddingus cum duobus sæpe laudatis scriptoribus tradit, breviter sic inquiens:* In comitiis provincialibus designata domo S. Francisci a Vineis Venetiarum, biennio sub magistro Parisiensi

Veronam, inde Venetias theologiam auditurus.

AUCTORE C. S.

A si sacram audivit theologiam. *Paulo clarius hic loquitur Gratianus, dicens, hunc magistrum fuisse ejusdem Ordinis Religiosum, sed Conventualem, Parisiis illuc invitatum, ut sacram theologiam prælegeret.*

Mantuam reversus, sub Sixto Mediolanensi plurimum proficit;

42 Hinc (*prosequitur Waddingus*) Mantuam translatus, in conventu S. Francisci annos septem commoratus, amicum et vitæ spiritualis magistrum adscivit venerabilem virum, Fratrem Sixtum Mediolanensem, vitæ integritate et virtutum excellentia Mantuanis percelebrem. *Hujus venerabilis viri, quem Marcus Ulyssiponensis* Sanctum, *Gratianus et Bernardinus de Clastidio* Beatum *appellarunt, elogium habes apud Arturum in Martyrologio et Huebero in Menologio Franciscano, ad* XXII *Novembris, a quorum primo, non item a secundo,* Beati *titulo etiam honoratur. Cultum illius nondum legi probatum, ideoque ab hoc titulo abstineo, de quo ad prædictum diem Novembris poterit inquiri. Quantum vero sub illo magistro, a cujus ore nutuque pependisse dicitur, in virtutibus profecerit* B. Bernardinus, *reliqua ejusdem vitæ sanctimonia, zelus apostolicus ac miracula luculenter probarunt: nec immerito dixisse videtur Franciscus Gonzaga in Originibus Seraphicæ religionis, parte* 2, *Provinciæ Genuensis, Conventu* 47: Tantopere sub beato pa-
B tre Sixto Mediolanensi, ejus instructore atque morum magistro, profecit, ut brevi in maximum perfectissimumque virum evaserit.

ibidem fit sacerdos, juniores docet concionatur,

43 Illic etiam (*eodem Waddingo teste*) ad sacerdotium assumptus, summa humilitate et reverentia sacrum peregit ministerium, indignum se reputans, qui tanto fungeretur officio. *Annum suscepti presbyteratus non exprimit; verum is verisimiliter fuerit æræ Christianæ circiter* 1463, *dum Beatus, natus anno* 1439, *annum vitæ suæ* 25 *agebat. De exercitatione quibus ex superiorum suorum imperio ibidem detentus fuit, isthæc præmiserat:* Jussus adolescentes (*id est, juniores Fratres*) imbuere Grammaticæ rudimentis, ne illi ab humilitatis et pietatis exercitiis litterarum arido studio dissuescerent, commeatu sæpe dato, spiritualibus erudiebat disciplinis. Coactus a cœnobiarcha in diei Omnium Sanctorum cœna sermocinari, de paradisi gloria et Sanctorum perfecta lætitia tanta dixit facundia, et spiritus ardore peroravit, ut ciborum Fratres obliti, ex ejus ore penderent. Interrogatus, cur præter thema nihil Latine interlocutus sit, respondit: « Ostentatio fructu « caret, et oratio sæpius interrupta minus penetrat
C « movetque auditores. »

multasque orationes funebres publice dicit.

44 Funebres orationes habuit illic plurimas, heroum Latinas, dominarum vernaculas, eaque venustate dicebat, ut cives universos attraheret. *Gratianus ultra ducentas ejusmodi orationes funebres coram maxima populi frequentia illo septennio, quo Mantuæ moratus est, ab eo habitas scribit, ac insuper multos elegantes sermones dictos in Cœna Domini, dum ad Christi Domini exemplum ablutio pedum celebratur. Hæc si ita sint, oportet iis præmittere, quod de sublato ipsius linguæ impedimento Waddingus ad annum* 1485, *num.* 1 *in elogio Sixti Mediolanensis tradidit his verbis:* Hunc (*B. Bernardinum Feltriensem*) impeditioris linguæ Crucis signo curavit (*Sixtus Mediolanensis*) monuitque, ut fidenter et ardenter Dei verbum ubique prædicaret; *quodque ille quidem nulli certo tempori, sed Bernardinus a Clastidio anno* 1469 *illigavit. Præmittere, inquam, id oportet, si jam septennio ante toties tanta cum eloquentia Mantuæ peroraverit; nisi forte quis sine ullo teste dicere malit, istud linguæ impedimentum post habitos prædictos sermones ipsi primum obvenisse.*

Herniæ orta- [illegible]

45 *Interim dum Mantuæ ea ageret, alia corporis infirmitate, concionatori admodum incommoda afflictabatur, de qua hæc habet Waddingus:* Piis hujus (*Sixti Mediolanensis*) documentis æquiori ferebat
D animo gravem herniæ tumorem, Venetiis contractum. Mederi quidem voluit ignito aureo filo, quod dum minus caute ligat, retracta intestina introduxerunt, versaque in fistulam ægritudo annis octo Dei Servum vexavit. Illac transiens B. Jacobus Picenus, a quo diximus ad Ordinem receptum, ad virilem patientiam excitavit dicens: « Macte animo « perfer ægritudinem hanc: majora oportet te pro « Dei gloria et animarum salute perferre. » *Ceterum cum ex infra dicendis Beatus anno* 1471 *eadem fistula tandem liberatus fuerit, consequenter ejus mali initium ad annum circiter* 1463 *referendum est, hernia vero paulo citius, dum adhuc Venetiis sacræ theologiæ addiscendæ vacabat.*

§ III. Sacri concionatoris munus ipsi impositum: præfecturæ in suos ab illo gestæ, Mantuæ, Feltriæ et Tridenti: conciones habitæ, aliaque ejusdem facta anno MCDLXIX et quinque sequentibus.

E

Exponitur, quibus animi

Anno 1469 *comitia provinciæ S. Antonii, cujus alumnus erat* B. Bernardinus, *Veronæ celebrata fuere, in iisque ille e patrum decreto concionatoris munere in posterum fungi jussus est. Quia vero reliquum vitæ suæ ad mortem usque in hoc apostolico labore summo cum applausu, nec minori fructu traduxit, juverit ejusdem Viri speciem dotesque, quibus ad id munus instructus accessit, ex Petro Rodulphio Tossinianensi hic præmisisse, repetitis etiam pauculis, quæ ex eodem superius jam dedi. Hic in Historia Seraphica lib.* I *fol.* 85 *ad nostrum propositum sic scribit:* B. Bernardinus Tomitanus Feltrius (cognomento Parvulus) Bernardini Tomitani, academici Patavini, consanguineus, ut sæpius mihi Paduæ liberalibus disciplinis incumbenti retulit, fuit ab ipsis incunabulis ingenio præstans; qui cum in studio bonarum litterarum magnopere cum ætate proficeret, evasit illustris, atque adeo profecitut, quantum patiebatur illa ætas, non videretur habere æquales.

corporisque dotibus instructus fuerit.

47 Fuit corpore brevi, ob cujus brevitatem dicebatur etiam BERNARDINUS PARVULINUS; sed

Quo minor iste fuit mortali corpore terris;
Hoc major cœlis mente, animo, ingenio est.

Fuit quoque facie rotunda, aliquantulum macra, colore subnigro, oculo eminenti, perspicuo et F
vivaci; singularis eloquentiæ: cujus quidem rei testes sunt epistolæ quædam Latinæ ad præfectos civitatum Italiæ, qui eum summis precibus exorabant, ut sacris suis concionibus eos consolaretur. In sacris, quas frequenter habebat ad populum, prædicationibus utebatur lingua communi et erudita, quibusdam rhetoricis coloribus atque oratorio sale respersa. Erat ei lingua versatilis et soluta, pronunciatio clara, vox varia et sublimis, latera firma: cujus sermo non aridus, sed copiosus erat, exemplis, proverbiis et sententiis adeo refertus, ut videretur fulmen et tonitruum eloquentiæ, prout quidam testati sunt, qui eum concionantem pluries audiverunt et experti sunt. Primo quidem juri Pontificio operam dedit, et evasit canonista celebris; in Religione vero liberalibus disciplinis non mediocriter instructus, cunctis se reddebat admirabilem. Maxime tamen Lactantium Firmianum, Augustinum de Civitate Dei, Ciceronem et D. Hieronymum familiares habuit.

quando anno 1469 in comitiis suæ provinciæ,

48 *De exilitate corporis illius, acceptoque propterea Parvi vel Parvuli cognomento consentiunt etiam alii; quin et Gratianus asserit, suo etiam tempore, sive seculo*

culo XVII *adolescente, adhuc adservatas fuisse prælatorum litteras, ad ipsum directas cam hac inscriptione :* Fratri Bernardino parvulo Feltrensi ; *imoetiam exstare ipsiusmet Innocentii VIII summi Pontificis breve pro ædificando* ***Feltriæ*** *Clarissarum monasterio ad ipsum datum inscriptumque :* Dilecto filio Bernardino parvulo Feltrensi Ordinis Minorum professori ; *idque reipsa legi potest, a Waddingo ex autographo in Annales relatum ad annum Christi* 1492, *num.* 22. *Hæc sufficiant de statura illius, cujus viventis ac deinde mortui effigies ad nos transmissas ac æri incisas infra etiam exhibebimus. Quod vero ad ejusdem magnæ animæ dotes pertinet, has cetera illius gesta clarius eloquentur. Redeamus ergo, unde divertimus. In comitiis provinciæ suæ anno* 1469 (*Bernardinus de Clastidio addit,* Mense Majo) *Veronæ celebratis, ad sacri concionatoris munus elevatus fuit, quod ille ex humilitate paululum frustra deprecatus, ex obedientia suscepit. Waddingum denuo audiamus ad præcitatum annum num.* 14.

Veronæ celebratis, concionatoris munus

49 Bernardinus Tomitanus Feltrensis, de cujus vitæ et virtutis primordiis alias actum est, hoc anno institutus est divini verbi concionator in capitulo Veronensi suæ provinciæ divi Antonii. At ille de se humiliter sentiens, nobile hoc detrectabat ministerium, prætexens, nullum sibi subesse librorum subsidium, nullum a Deo accepisse huic muneri peragendo talentum. Sixtus Mediolanensis, qui tunc guardiani absentis vices agebat, summaque apud ipsum pollebat auctoritate, ac Bernardinum diu instruxit, ut obsequeretur, obtinuit. « Eia, inquit, « Fili, macte animo, non est, quod quidquam timeas, « aut contra obedientiam objicias. Qui inspiravit « patribus, ut hoc munus injungerent, libros, talen- « tum necessaria, quæque ministrabit. Annos jam « natum triginta te adhuc dicis immaturum ? Eze- « chiel iisdem annis cœpit prophetare, Joannes Bap- « tista, prædicare Christus Dominus evangelizare. In « proximo est festivitas S. Bernardini, cujus præ- « fers nomen ; ab illo tuos exordire sermones ; ille « tibi divinum impetrabit auxilium. »

suscipere jussus est quod egregie obivit.

50 Tandem obsequendum fuit; eoque applausu sermonem habuit, suscepto themate, « Ille erat « lucerna lucens et ardens ; « ut nihil facundius, nihil excellentius universi dixerint se audivisse. At dum primum cathedram conscendit, oculis menteque captus diu hæsit ; nec quid ageret aut diceret, occurrebat. Conversus ad Deum et S. Bernardinum, rogavit, ut, quas probe novit, dæmonis artes dissiparent, nec permitterent, sinistro hoc eventu omnem deinceps dicendi tolli fiduciam. Statimque reddita est lux et spiritus tantus, ut ultra spem et naturæ vires sit concionatus. Diebus porro festivis prosecutus in cœnobio Mantuano sermones, numerosos habuit consessus, et ingentis lucri dedit specimen futuri... In nocte sacratissimæ Nativitatis canebat in choro (egregie quippe musicam callebat) et deposito superpelliceo, sub Evangelii finem pulpitum conscendens, pulchro sermone tenelli Infantuli erga genus humanum immensum explicavit amorem : reversusque in odæum, primum ministerium, etsi fessus et sudans, humiliter prosecutus est. *Hactenus ille, in margine laudans Gratianum in Vita, Marcum Ulyssiponensem in Chronico parte* 3, *lib.* 7, *cap.* 22, *Cimarellum parte* 4, *lib.*6,*cap.*3 *et duas Legendas MSS.*

Quod de illius linguæ impedimento

51 *Bernardinus de Clastidio in Vita Italica cap.* 4 *cetera fere consentiens, scribit hac occasione solutum fuisse ipsius linguæ inpedimentum, de quo supra num.* 44 *ex Waddingo memini. Bernardini verba ex Italicis Latina accipe.* Cum B. Bernardinus causaretur, suos humeros non esse isti officio pares, quod impeditioris linguæ esset, nec aptus ad exedram, beatus senex (*sic Sixtum Mediolanensem appellat*) a Spiritu sancto illustratus, jussit illum in genua procumbere et linguam proferre. Obedivit ille ; sanctus autem senex apprehensam linguam Cruce signavit, ejusque impedimentum prodigiose sustulit, ut testatur Waddingus anno MCDLXXXVI, num. 1. *Verum Waddingus id quidem asserit loco citato, non tamen hoc tempore vel occasione factum ait uti num. 44 jam observavimus. Fatendum nihilominus est, ad nullum aliud tempus, quam ad hoc, verisimilius referendum fore, si de facto satis constaret, et nisi alia contrarium suaderunt*

AUCTORE C. S.

per Sixtum Mediolanensem tunc sublato

52 *Nam primo quidem Waddingus, cum de illa linguæ curatione ad annum* 1469 *non meminerit, dicendus est de eadem nihil tunc reperisse in Opusculis editis ac MSS., quæ ibidem laudavit. Eamdem pariter ignorarunt Marcus Ulyssiponensis parte* 3 *Chronicorum lib.* 7, *cap.* 21, *et Gratianus in Vita cap.* 17, *qui ambo quidem scribunt, Sixtum Mediolanensem Beati linguam signo Crucis tunc signasse, non tamen ut illius impedimentum tolleret (de hoc enim nulla apud eos mentio est) sed ut concionatoris onus ex humilitate aut nimia sui diffidentia subire detrectantem ad fiduciam in Deum excitaret, et ad suscipiendum impositum manus impelleret. Secundo istud linguæ inpedimentum parum verisimile est ex iis, quæ iidem scriptores de Beati ante annum* 1469 *eloquentia* tradiderunt. *Nimirum ex eorumdem sententia* Bernardinus, *dum adhuc in seculo litterarum studiis vacaret, versibus suis in publico foro Italiæ paci applausit ; in Religione vero Mantuæ habitans, plurimas orationes funebres, ac aliquot etiam pios sermones habuit, summa semper cum eloquentia maximoque populi concursu.*

narratur, fabulosum apparet.

53 *Erutne tunc an tantum postea ante annum* 1469 impeditioris linguæ *factus est ? Primum non facile cum prædictis compones ; alterum, quo teste, quave occasione factum dicemus ? imo vero multum ego dubito, an sæpe dictum impedimentum ejusdemque curatio nata non fuerint ex male intellecto Marci Ulyssiponensis, similive alterius loco, in quo, ut mox vidimus, Sixtus Mediolanensis* B. Bernardini *linguam non alia de causa Cruce signasse legitur, quam ut trepidantem ad fiduciam animaret. Verum, inquies, quæ igitur ratio Beatum ab aami tendo concionatoris officio deterruit ? Ea ipsa, quam allegat Gratianus ; officii sublimitas, suique diffidentia, atque hinc ortus minus æquus timor, ne quod prodesse debuerat, sibi et auditoribus suis noceret. Ejusmodi timore urgeri non poterat in orationibus funebribus et aliquot domesticis exhortationibus habendis ; cum in prioribus tantum de nobilium personarum laudibus agendum esset, in posterioribus ad suos dumtaxat Fratres, ac fere intra domesticos parietes loquendum. Pergamus ad alia.*

Mantuæ Guardiani vicarium agit ;

54 *Ad prædictum concionatoris munus eodem anno* 1469 *accessit e alia cura, Guardiani scilicet vicariatus in memorato conventu S. Francisci Mantuæ, ubi habitabat. Ita rursus docet Waddingus ibidem, dicens :* Sub anni finem creatus est illius ædis et prædicti Sixti vicarius, mox Fratris Antonii de Padua, intimi amici, qui ab ipsa initiatione, cui interfuit, Bernardinum dilexit. *Forsitan hic Antonius de Padua fuit ejusdem loci guardianus, cujus absentis vices Sixtus Mediolanensis gesserat : forte etiam alius, qui isti successerat. Eo munere Beatus functus videtur usque ad initium anni* 1471, *in cujus Quadragesimali jejunio illum alibi concionantem ac paulo post conventus Feltriensis in patria sua guardianum constitutum fuisse, mox videbimus : nam de gestis ipsius in conventu Mantuano plura non reperi. Erat id temporis vicarius generalis Minorum Observantium Cismontanorum (Romanorum more loquor, nam nobis Ultramontani sunt) Marcus Bononiensis, e nobili familia Fantuccia natus, nobilior virtutibus, multisque in Ordine suo præfecturis, divini verbi prædicatione ac miraculis etiam post mortem clarus.*

55

AUCTORE C. S.

inde missus Piscariam conciones Quadragesimales habet

A 55 *Gesta ejus habes apud Waddingum in Annalibus ad suos passim annos relata, ac breve eorumdem compendium cum miraculis ibidem ad annum* 1478. *De eodem actum apud nos est in Prætermissis ad* XXVII *Martii, quod etiam post scriptas litteras Placentium, ubi illius corpus quiescit, de ejusdem cultu non constaret. Porro hic vir beatum patrem* Bernardinum, *qui illustria sacræ suæ facundiæ zelique apostolici specimina Mantuæ jam dederat, ad prædicandum anno* 1471 *Piscariæ destinavit. Est hæc Italiæ urbecula in ditione Veneta, parva quidem, sed probe munita, incolis* Peschiera *dicta, sitaque ad lacum Benacum, vulgo* Lago di garda, *eo loco ubi Mincius effluit, ac in limite ducatus Mantuani, ad quam pertinebat, antequam serenissimæ reipublicæ Venetæ cessisset, a quo Veronensi territorio adjecta est. Ea prima fuisse videtur, saltem quam noverim,* Bernardini *sacra extra Mantuam expeditio, quamque sæpe laudatus annalista Minorum ad eumdem annum num.* 12 *ex Legendis MSS. honorifice quidem, sed ad propositum nostrum nimis breviter memorat verbis quæ ex ipso hic subjicio.*

magno cum fructu: Feltriensi conventui præest,

56 Hoc anno cumulatissimo fructu, ingentique animarum lucro Bernardinus Feltrensis, jubente Marco vicario generali, Quadragesimales habuit conciones Pischariæ ad lacum Gardæ *(in margine additur* melius Benacum*)* in Lombardia Transpadana, oppidi populosi et elegantis. Arcis præfectus,
B e domo Vitturina vir nobilis, magno in pretio habuit adolescentem, sed facundum Concionatorem, atque ut in fortalicio militibus præsidiariis concionaretur, frequenter invitabat. *Hoc labore perfunctus,* paulo post, *subdit Waddingus* electus Feltri guardianus, consanguineorum amorem ita temperavit, ut neminem inviserit, neque in cœnobio ita familiares habuerit, ut tempus suo muneri et monasticis functionibus necessarium inutiliter in eorum conversatione permiserit elabi. Fratrum sibi commissorum curam adeo exacte suscepit, ut propriis humeris panem, vinum, obsonium, ostiatim collecta perferret. Mortali fistulæ ulcere *(de cujus initio consule num.* 45*)* per octo annos vehementer divexatus, patris cura et insignis chyrurgi Salomonis de Vidore perito medicamine tandem liberatus, majores vires animumque suscepit Dei verbum disseminandi, populosque ad pœnitentiam convocandi, quod per universam Italiam incredibili præstitit incremento.

ubi fontem eli cuisse dicitur.

C 57 *Forsitan ad ejusdem præfecturæ tempus pertinet scaturigo fontis, ægris, præsertim febricitantibus, salubris, quem a* Bernardino *in conventus Feltriensis commodum elicitum fuisse, Bernardinus de Clastidio inter miracula ab eodem, dum viveret, patrata refert ex processibus Feltriensi et Ticinensi. Lubet verba ejus ex Italicis Latina subnectere.* Cum Feltriensis S. Spiritus conventus, qui nostri Ordinis est, magna aquæ penuria laboraret, bellissimum fontem ibi fecit scaturire, qui hodieque Fons B. Bernardini vocitatur, secus quem in sacellulo visitur Beati statua cum his versibus *Latinis.*

Hac quisquis transis, timeas ne attingere lympham,
Quam Bernardini dextra beata dedit.
Hæc nulli nocet; est ægris medicina salutis:
Gens pia testatur, sit modo firma fides

Tum subdit denuo Italice : Hac aqua poti sanantur plurimi ægri, præsertim febricitantes. *Ceterum idem ille conventus non intra, sed prope muros Feltriæ situs est, in eoque servatur* integer habitus præfati beati patris Bernardini de Feltro, *teste Francisco Gonzaga parte* 2 *Originum Seraphicæ Religionis, in Provincia S. Antonii, conventu* 12.

58 *Anno subsequenti, qui fuit Christi* 1472, *contigit Batie iter in Aprutium, in cujus aditu redituque non unum vitæ periculum incurrit. Proficiscendi causæ* D *fuerunt comitia generalia Observantium Cismontanorum, qui nobis Ultramontani sunt, in civitate Aquila in diem* XV *Maji indicta, simul et S. Bernardini Senensis incorrupti corporis ex ecclesia S. Francisci in novam, intra eamdem civitatem ipsius nomini magnifice exstructam, facienda translatio, quæ in festo Pentecostes die* XVII *ejusdem mensis Maji ibidem solemnissime peracta fuit : qua de re consuli possunt Acta hujus Sancti ad diem* XX *Maji apud nos edita, et Waddingi Annales ad eumdem annum. Hisce igitur de causis Aquilam profecturus reverendus pater Ludovicus Gonzaga, Minorum Observantium in provincia S. Antonii vicarius,* B. Bernardinum *sibi socium adscivit ; idque iter sæpe dictus annalista loco citato, num.* 28 *ex Legenda MS. compendiose exposuit hoc modo.*

Aquilam profectus, interest translationi S. Bernardini;

in aditu in mari periclitatus; in reditu

59 Translationi supradictæ interfuit B. Bernardinus Feltrensis, socius Ludovici Gonzagæ, principum Mantuanorum consanguinei, qui vicarium agebat Observantum provinciæ S. Antonii. Multas passi in mari Adriatico procellas, petierunt se ad littus Picenum emitti, dicente jocose Bernardino, se Jonam esse, et propterea a nautis dimittendum, si vellent. fluctus componi. In urbe Firmana *(quæ archiepiscopalis Marchiæ Anconitanæ sedes est in ditione Pontificia, tribus circiter milliaribus ab ora maris Adriatici distans)* invisit suum præceptorem, et in E Christo, ut diximus, genitorem Jacobum Picenum, lecto decumbentem,... a quo benigne et amice susceptus, multa audivit patientiæ in diversis documenta, et rerum futurarum arcana.

Romæ graviter decubuit: reliqua ejus gesta hoc anno 1472.

60 Aquilæ febre correptus, dum convalesceret, vicarium suum in Urbem secutus, in languorem recidit, eoque mali incremento, ut Venetias mortis rumor pervaserit, et consodales parentarint. In eam urbem incolumis tandem reversus, frequentes habebat conciones ; sed a vicario ad visitandos conventus tamquam scriba adscitus, parum abfuit, quin a Turcis, in Austriæ fines irrumpentibus, comprehenderentur, dum, ut animose fidei Christianæ hostibus obsisterent, populis prædicarent. Veronæ tironem, seu novitium fraterculum Placentinum, ad seculum omnino reverti volentem, solo sermone, ut in religione perseveraret, mire permovit, quod neque juvenum instructor, neque ipse vicarius, neque alius quispiam precibus, exhortationibus, blandimentis aut minis potuit obtinere. *Hæc ille, quæ utinam alicubi enucleatius, exposita reperissem ; sed* F *forte non plura ipsi Waddingo suppeditavit Legenda Ms., ex qua ista hausit.*

Præficitur conventui Tridentino, et concionatur

61 *Jejuna pariter sunt, quæ de ejusdem gestis anno* 1473 *et ex eadem et altera Legenda MS. ibidem ad priorem annum num.* 9 *memorantur, et ego iisdem verbis huc transfero. Nimirum hæc:* Bernardinus Feltrensis hoc anno (1473) ad Religionis consortium attraxit fratrem suum germanum Antonium, qui religiosissimam Bernardini æmulatus est vitam. Admissum in sodalitium a patribus capituli. hoc anno Venetiis celebrati, secum duxit, factus in iisdem comitiis guardianus conventus Tridentini. Ea in urbe in æde cathedrali Adventus conciones habuit, Quadragesimales Civitatulæ, ita præcipiente Ludovico Gonzaga, Fratrum vicario. Anno sequenti prædicavit Mantuæ per anni curriculum et Dominicis Adventus ; per Quadragesimam vero in oppido Arcignani, diœcesis Vincentinæ. *Ex hisce, utut breviter relatis, abunde patet, quam laboriosus fuerit* B. Bernardinus, *qui nec præfecturæ, quibus in suo Ordine fungebatur, a divino verbo, tam in sua, ubi habitabat, quam in aliis civitatibus seminando avocarunt.*

in variis locis

62 *Quod ad locorum notitiam attinet, Tridentum cognominis ditionis caput, Germaniæ civitas episcopalis est ad Athesim fluvium in comitatu Tiroli, œcumenico con-*

A *concilio celebris. In Catalogo provinciarum ac vicariatuum Fratrum Minorum Observantium, quem Waddingus ad annum* 1507 *exhibet, recensetur conventus* S. Bernardini (*Senensis opinor*) apud Tridentum, *collocaturque in* Provincia S. Antonii, *cujus Bernardinum nostrum alumnum fuisse, jam alias monui. In laudato catalogo in eademque provincia nominatur etiam conventus* S. Crucis Citadellæ, sive Civitatulæ, *quæ in iisdem Annalibus ad annum* 1460, *num.* 47, *dicitur esse oppidum diœcesis Vincentinæ seu Vicentinæ in agro Patavino; consentiuntque etiam alii, qui elegans oppidum esse affirmant. De Mantua supra jam egimus; Arcignani vero hæc exstat notitia in descriptione territorii Vicentini tom.* 16 *Geographiæ Blavianæ.* Occidentem versus . . ad Veronensia fere confinia Arxlani vicus frequentissimus est, vulgo Arcignano, et ut epitaphia et inscriptiones a Romanorum temporibus usque fidem faciunt, antiquissimus; ubi lanarum mercatura copiosa.

63 *Franciscus Gonzaga, de Originibus Seraphicæ religionis, in Provincia S. Antonii, Conventu* 29 *scribit, ejus loci incolas circa annum* 1494 *ex voto pro pestilentiæ depulsione feliciter facto conventum ibidem ædificasse pro Minoribus de Observantia, cujus etiam sic meminit laudatus Catalogus* S. Mariæ de Gratiis apud Azignanum. *Credibile est*, B. Bernardini, *olim apud illos concionatoris, memoriam ad idvotum in gratiam Minorum Obsrevantium nuncupandum saltem aliquid ponderis habuisse. Porro cum principatus Tridentinus Vicentino territorio adjaceat, Mantuanus autem ducatus territorio Veronensi, circa cujus confinia Arcignanum in agro Vicentino situm est, facile intelligitur,* B. Bernardinum *potuisse, etsi non sine ingenti labore, apud eorumdem locorum incolas prædictis temporibus prædicare.*

quorum notitia datur

B

§ IV. Conventui Tridentino præfectus, sancti pueri Simonis cædem præsagiisse narratur: prædicavit Novellariæ, Regii Lepidi et Patavii, ubi suis præfuit, et peste infectis succurrit.

Tridenti guardianum agens, inter conciones Quadragesimales

A *sacris excursionibus suis Tridentum, ubi Guardiani officio fungebatur, redux* B. Bernardinus, *sermones tempore Quadragesimæ ibidem ad populum habuit, in quibus auditores suos frequenter monuisse dicitur, ut a Judæorum familiaritate caverent, et respuentibus monita dirum facinus, quod non diu post in sanctum puerum Semonem a perfidis illis commissum est, præsagisse. Waddingus ex sua Legenda MS. et Mariano, ut notat in margine, de hisce sic loquitur, ad annum* 1475, *num.* 26. Bernardinus Feltrensis Quadragesimales conciones hoc anno habuit ad populum Tridentinum, cui sæpe interdixit familiare nimis cum Hebræis commercium. Domos penetrabant et Christianorum consiliis se ingerebant Tobias medicus Judæus et Brunetta, fœmina ejusdem gentis vaferrima. Ab his cavendum dum frequenter diceret Bernardinus, concitavit in se quorumdam invidiam, qui aliunde bonos, dempta fide, injuste ab eo traduci dicebant.

C

narratur præsagiisse martyrium sancti pueri Simonis,

65 « Hi vestri boni, (respondebat Ecclesiastes) « quantum vobis advehant mali, nescitis, sed non « præteribit Pascha Dominicum, antequam hi dig- « num suæ bonitatis præbeant argumentum. » Ad- « venit dies Martis hebdomadæ sanctæ, XII Kal. Aprilis, cum jam Christiani se praepararent ad celebranda mysteria Dominicæ passionis; et ecce consilium inierunt Hebræorum præcipui de immolando Christiano infante, et sanguine ejus inter azymorum vesanos ritus epotando. Præparandæ victimæ cura commissa prædicto Tobiæ, qui puerulum speciosum, annis duobus, mensibus quinque incompletis natum, Simonem nomine, præ genitoris foribus sedentem, furtim abduxit. Sub mediam noctem rabidi canes innocentissimam creaturam circumdantes, miris tormentis per horam integram cruciarunt, alterno ordine forfice unoquoque sibi frustulum carnis e viventis corpusculo exscindente, et sacrum sanguinem colligente; deinde in crucis modum exaltatum duris acubus densisque ictibus infoderunt.

D

AUCT. BE C. S.

66 Quærenti ubique filium genitrici, pueri inclamabant, ab Hebræis occisum, quorum voces Bernardinus dicebat cœlestes, nec alibi, quam inter caprones * agnellum esse quærendum. Male hoc habebat multos Hebræorum fautores; sed intrepide Bernardinus dicebat, Christi occisores Christi passionis schemata in puerili corpore repræsentasse. Id tandem compertum, missusque a Sixto Pontifice Joannes Salam Brixiensis, juris scientia insigniter peritus; grave hic sumpsit de infanticidis supplicium: mox Simonis reliquiis sacri honores digne sunt decreti. Circumfertur rei totius series eleganter descripta a Joanne Matthia Tiberino. *Hac usque laudatus annalista. Exstant autem in Opere nostro ad diem* XXIV *Martii, quo colitur, sancti hujus pueruli Simonis Acta, quorum prima pars auctorem habet prædictum Joannem Mathiam Tiberinum, qui unus e deputatis medicis fuit ad ejusdem Sancti corpusculum, inflictaque ei vulnera inspicienda, quique illam post conjectos in carcerem reos, sed ante finitam causam senatui populoque Brixiano inscripsit. Altera pars ab auctore anonymo Italice conscripta, ibidemque Latine reddita est.*

quem Judæi ibidem eodem anno 1475

* i. e. hircos

E

67 *Utraque ibi legi potest, et cum Waddingi dictis non ubique conformibus conferri. Hujusmodi est, quod de misso a Sixto (quarto scilicet) Pontifice absumendum de reis supplicium Joanne Salam Brixiensi affirmat; cum in laudatis Actis dicatur Joannes dalli Sala Brixiensis legum doctor tunc fuisse prætor Tridentinus, eidemque rerum examen et supplicium non a Sixto Pontifice, sed a Joanne Hinderbach, episcopo ac principe Tridentino commissa esse. Verum quod ad subjectam materiam pertinet, in neutra Actorum parte ullam de* B. Bernardino *nostro mentionem reperi. In prima parte ibidem num.* 6 *dicuntur quidem pueri quæritantibus per urbem filiolum suum primo, quo abductus fuerat, vespere parentibus, Judæos incusasse:* Pueri autem, (*inquit Tiberinus*) omnes, e quorum labris sæpe Spiritus sanctus loquitur, illum apud Judæos inquirendum asserebant: futurum enim, ut eum rapuissent Judæi, et in Christianæ fidei opprobrium in cruce suspenderent. *Hæc, inquam, quidem ibi; at de* Bernardino, *puerorum dicta approbante, pariter verbum nullum. Verumtamen argumento hoc, quod mere negativum est, infringi non possunt asserta Waddingi; cum de* Bernardino *hic silere auctor potuerit, seu quod ipsum ita velle sciret, seu aliis de causis, quas non vacat divinare.*

in hebdomada Majori crudeliter immolarunt.

F

68 *Anno* 1476, *jam expleto, ut arbitror, præfecturæ suæ in conventu Tridentino tempore, a moderatoribus suis missus est Regium Lepidi, quæ episcopalis Italiæ civitas est Parmam inter ac Mutinam, vulgo* Reggio *dicta; ibique magnam ejus anni partem exegit, cum publicis exhortationibus ad populum, tum privatæ fratrum suorum institutioni indefesse intentus. Nec ipsum iter injectaque per viam mora animarum fructu caruit: de quibus apud Waddingum ex tribus Legendis MSS., quas laudat, ad præcitatum annum num.* 49 *et* 50 *sequentia legere est*, Missus hoc anno Regium Lepidum concionaturus, multa nive substitit Novellariæ *Italis* la Novellara *oppidulum est cum parvo comitatu Man-*

Novellariæ prædicat adversus Bacchanalia,

AUCTORE C. S.

A *Mantuanum ac Mutinensem ducatus interjacens*) apud Georgium Gonzagam, oppidi possessorem. Contra Bacchanalium furias, larvatasque personas ardenter prædicavit, segnes aliquos piorum legatorum executores severe reprehendit, et plene profecit, utrique malo adhibita medela.

uti et Regii Lepidi, ubi a Judæis cavendum, non frustra monuit,

69 Appropinquante Quinquagesima; cœlo semper ningente, abire oportuit, præcedentibus Georgii servis, qui per difficiliores incertasque vias semitam aperiebant. In personatos etiam Regii vehementer invectus, cum ægre quidam audirent, hæc sibi abripi spectacula, doctumque allegarent concionatorem, qui probaverit; aliquantulum excanduit, dolens fieri patronos malorum, qui debuissent condemnare. « At (inquit) insanientis turbæ fruc- « tum exspectate: non præteribunt debacchantium « dies, antequam experiamini, quæ sanior et uti- « lior debet censeri doctrina. » Post paucos dies cuidam nobili adolescenti inter larvantium furias abscissum est brachium, altero misere interempto. Manifesta hac prædictione cœpit haberi in majori veneratione, et testimonia ejus facta sunt magis credibilia. Hebræos acriter insectatus, uti anno præcedenti Tridenti, jubebat sub passionis Dominicæ tempus pueros custodiri Christianorum; neque B tota hac cautione fieri potuit, quin perfidus Judæus puellum sub pallio abduxerit impie mactandum: sed in scelere deprehensus, dignas pœnas subivit.

aliaque præstitit: concionatur Patavii

70 Terminatis concionibus, a bonis noluit feriari; sed secundum Fratrum indigentiam et capacitatem, adolescentioribus logicæ fundamenta, provectioribus Commentarios Mediavillani (*alias Richardi de Mediavilla, Anglice* de Middeltoune, *de quo consulendus est Waddingus in Scriptoribus Ordinis Minorum*) in Sententias, et mediocris litteraturæ Fratribus theologiam legebat moralem. Epirotam quemdam, sed Venetiis enutritum, virum sagacissimum, annos quadraginta natum, sed male baptismo renatum, erroris admissi convicit; utque se permitteret a Fratre Ludovico Gonzaga rebaptizari, persuasit. *Dum hisce occupationibus, omnibus omnia factus, detineretur Regii Lepidi*, sub anni finem (*eodem annalista teste*) celebratis comitiis, Patavini conventus designatus est incola; ubi mire fructificavit, concionibus frequenter habitis per omnes tam secularium, quam regularium Fratrum et monialium Ecclesias. In Adventu, deprecantibus episcopo C Jacobo Zeno et canonicis, prædicavit in ecclesia cathedrali. *Laudati Jacobi Zeni, nobilis Veneti, breve elogium habes apud Ughellum tom. 5 Italiæ sacræ recusæ, col. 456 et sequenti, ubi dicitur ex episcopatu Bellunensi ad Patavinum translatus fuisse anno 1460, et hunc tenuisse usque in annum 1481, quo obiit. Sedebat ergo Patavii anno 1476, quo ibidem habitabat* Bernardinus.

Per Quadragesimam anni 1477 concionatus est in Portu Gruario,

71 *Anno subsequenti, qui fuit Christianæ æræ* 1477, *in eadem civitate exiguo tempore moratus est, verbi divini prædicatione aliis in locis ditionis Venetæ, atque in ipsa reipublicæ metropoli, semper uberiori cum fructu, majorique sui nominis existimatione, indefesse occupatus. Audiamus rursum Waddingum ista ad eumdem annum num. 15 et 16 e Legendis suis MSS. perstringentem.* Bernardinus Feltrensis ad Portum Gruarium hoc anno ingenti animarum lucro conciones habuit Quadragesimales quibus Concordiæ episcopus, assiduus auditor, maxime afficiebatur, frequenter aliis inculcans, S. Bernardinum (*Senensem scilicet*) in homine isto locutum. *Portus Gruarius, indigenis* Porto Gruaro *dictus, Italiæ oppidum est in Foro-Julii, ditionis Venetæ, ad Romatinum fluvium, vulgo* Lemene, *duobus tantum milliaribus Italicis in Septentrionem distans a civitate Concordia, a Longobardis pene excisa, cujus episcopi* D *ob aeris gravitatem ex indulto Sixti V summi Pontificis in Portu Gruario resident.*

72 *Porro anno* 1477, *quo* Bernardinus *ibidem concionatus est, Concordiensis episcopus erat Antonius Pheletus Venetus, ut habemus ex Italia Ughelli aucta tom. 5, col. 363 et sequenti, unde etiam colligimus, eumdem erga Fratres Minores Observantes bene affectum fuisse, cum ibidem de illo dicatur:* Fratribus D. Francisci regularis Observantiæ concessit templum et monasterium S. Agnetis. *Ad Annalistam redeamus.* Tarvisii, Feltri et Venetiis reliquo anni tempore in præcipuis ecclesiis et monasteriis, nec non in publicis plateis amplissimisque foris absque ulla intermissione concionatus est. *Tarvisium, de quo hic sermo est, Italis* Treviso *et* Trevisi *appellatum, Italiæ civitas est ad Silim fluvium, episcopalis, et Marchiæ Tarvisinæ caput, sub dominio serenissimæ reipublicæ Venetæ, a cujus urbe principe milliaribus 18 distare dicitur in Lexicis. De Feltro seu Feltria, ipsiusmet Beati patria, consule dicta superius num. 14.* In urbe Veneta (*subdit ibidem Waddingus*) auditorem sæpe habuit Donatum, suum genitorem, ad Filii famam et animarum profectum summopere exultantem. In summa semper illum habuit Bernardinus reverentia, neque ullo umquam tempore ab eo recessit, quin supplex et genuflexus peteret benedici. E

item Tarvisii, Feltriæ, Venetiis,

ubi multos auditores ei conciliavit Michael a Carcano,

73 Prædicabat tunc Venetiis in campo S. Pauli Michael a Carcano, ejusdem instituti celeberrimus ecclesiastes, qui sub orationis finem populo dicebat: « Bernardinus parvulus, magnus prædicator, in vo- « bis est: hunc audite, hunc sequimini: tempus « meum prope est; scio, quem vobis relinquo. » Ad tanti viri præconium magis augebatur quotidie numerus confluentium, et fama longe lateque diffundebatur. At Bernardinus tanta se indignum reputans laude, totum in Michaelem refundebat, dicens se, uti mole, ita virtute exiguum; illum vero veteranum magistrum, et tamquam Paulum alterum a Deo missum; et proinde ad illam Christi tubam accurrendum et ejus potenti tonantique fruendum eloquio. Quantum vero ille Bernardinum dilexerit, vel inde conjiciendum, quod conciones suas Quadragesimales, quas nulli volebat impertire, ultroneus ei Mediolano miserit, dignæ æstimationis et virtutis excrescentis argumento. Plurimum tunc profecit populus Venetus utriusque viri doctrina: non enim persuasiblibus humanæ sapientiæ verbis aut vanis rhetorum flosculis prurientes mulcebant aures, sed F in ostensione spiritus et fervore virtutis intima cordis penetrabant, ea sibi proposita orationis methodo, ut vitia, quo possent, conatu insectarentur, oppositasque virtutes dignis instillarent encomiis.

*concionator eximius; quo cum tamen non videtur * narrarant*

74 In Sanctorum feriis, postquam præcipuas eorum virtutes brevi narrabant * eloquio, in oppositorum malorum reprehensionem vehementer abibant, ea ratione bonorum amorem, et flagitiorum odium auditoribus ingenerantes. *Michaelis a Carcano elogium seu gestorum compendium habes in iisdem Annalibus ad annum* 1485, *num.* 7, *in quo de* B. Bernardino *quædam præterea leguntur, hac occasione breviter hic referenda. Sic ibi de laudato Michaele dicitur:* Mediolanensibus auctor fuit, cooperante Bernardino Feltrensi, ut amplissimum et commendatissimum xenodochium construerent, atque illud Comi, nuncupatum Hospitale majus S. Annæ, sub Branda Castillione Cardinale, urbis episcopo, curavit ædificari. *Non nihil ambiguum est, an etiam ad Comense zenodochium opem suam contulisse Beatus noster dicatur, uti diserte asserit Primus Aloysius de Tattis in Sanctuario sive Martyrologio Novocomensi, ad diem* xv *Octobris in elogio ejusdem Michaelis inquiens:* Xenodochiorum Mediolani et Novocomi extruendorum

una

A una cum B. Bernardino Feltrensi præcipuus auctor fuit.

erectionem xenodochiorum Mediolanensis et Novocomensis,

75 *Utrumque paululum examinemus. Josephus Ripamontius lib.* 6 *Historiæ urbis Mediolani celeberrimi hujus xenodochii Mediolanensis, a Francisco Sfortia duce erecti fundatique, epocham tradit his verbis :* Primus lapis positus est Id. Aprilis anno Salutis millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio; quem tamen et mensem et annum, ut pleraque alia, variare incuria sive licentia scribentium potuit, etiam ubi recens memoria nullum solitæ excusationi locum dabat. *Secundum hæc igitur ea nosocomii ædificatio forte aliquot annis citius seriusve potuit inchoata esse. At certe disseri nequit usque in annum* 1466, *cujus mense Martio prælaudatum ducem diem suum obiisse tradit Ludovicus Muratorius tom.* 9 *Annalium Italiæ, ad eumdem annum; imo ædificium istud aliquot annis ante ejusdem obitum cœptum esse, satis colligitur ex Ripamontio. Jam vero id temporis rebus publicis nondum sese immiscuerat* B. Bernardinus, *qui anno* 1453 *annos tantum quatuordecim circiter natus litterarum studiis operam dabat in seculo, ac primum anno* 1456 *ad religiosum S. Francisci habitum et tirocinium admissus fuit, annoque* 1469
B *concionator constitutus.*

ut quidam asserunt, procurasse

76 *Quapropter si hic pro eodem xenodochio operam aliquam contulerit, oportet hanc pro ejusdem incremento, non pro prima fundatione ob eo præstitam esse. Aliud esto de Michaele a Carcano judicium, quem cum Blancæ Mariæ, ejusdem ducis conjugi, a sacris confessionibus fuisse, Ripamontius aliique tradant, facile potuit ad id opus inchoandum auctor fautorque fuisse. Ejusdem consiliis magni xenodochii exstructionem etiam adscribit Benedictus Jovius in Historia Novocomensi lib.* 2, *ubi ait :* Universale xenodochium, quod Hospitale magnum appellatur, circa annum Domini octogesimum secundum supra millesimum et quadringentesimum construi cœptum est... Hujus memorandi operis author fuit Michael de Carcano, Ordinis Minorum regularis observantiæ, vir ingentis spiritus, et doctrinæ minime vulgaris, qui tempestate sua inter pulpitarios declamatores præstantissimus fuit. *Hactenus ille, nihil memorans de Bernardino nostro, qui eodem quidem tempore florebat, et pro erigendis in miserorum solamen ædificiis publicis alibi multum laboravit, sed an etiam in eo opere partem aliquam habuerit, non ausim affirmare. Ceterum idem ille Michael apud Arturum a Monasterio in Martyrologio Franciscano, et Primum Aloysium Tattum in Novocomensi inscriptus legitur cum titulo* Beati *ad diem* xv *Octobris, ad quem de ejusdem cultu inquiri ac consequentur de gestis agi poterit.*

Venetiis abusum quendam tolli curat,

77 *Post hanc digressionem, quam* Bernardini *cum laudatissimo viro Michaele a Carcano amicitia suggessit, ad annum* 1477 *redeamus. Turcæ, qui post captam anno* 1453 *Constantinopolim Christianas oras in dies magis infestabant, hoc anno etiam ditionibus Venetis imminebant, cujus etiam mense Octobri in Forum-Julii, Utinam usque irrumpentes, Venetorum exercitum internecina clade deleverunt, quemadmodum videri potest apud synchronum auctorem Diarii Parmensis inter Rerum Italicarum scriptores, a Muratorio editos, tom.* 22, *col.* 268. *Adversus tam formidabilem hostem ingenti pecunia, quæ belli nervus est, opus erat, ad eamque comparandam senatus Venetus inter alios modos unum excogitaverat, quem velati Christianis indignum* B. Bernardinus *acriter impugnare cœpit, et abolendum curavit. Ita denuo ex Legendis MSS. docet Waddingus loco supra citato sic prosecutus :* Multis tunc facientibus Turcis excursiones in Venetos, in belli subsidium modis omnibus coacervabantur pecuniæ : sed is Bernardino intolerabilis visus est, quo publica præconis voce indultum est, D soluto nummo, aleis chartisque ludere in destinata urbis regione.

et ut superioribus obsequatur clam discedit.

78 Tam vehementer contra hanc pecuniæ ex peccatorum impunitate collectionem intonuit, ut triumviri *(hi quidam magistratus sunt, alias* syndici *appellati)* nullius habita ratione, loca illa, etsi nobilium essent patritiorum familiæ Contarenæ, malorum hac sentina expurgarint, nec amplius loca publica hujusmodi ludis permiserint. *Rebus tam strenue in ditione Veneta gestis,* inde a suo vicario, Francisco Contareno *(subdit annalista ibidem)* jussus abire Patavium, ut pro episcopi et civium voto prædicaret sequenti Quadragesima, in ecclesia cathedrali, rogarunt Veneti Vendraminum ducem, ut detineret, nec se tanto virtutum Magistro pateretur destitui. Misso, ut manere rogaret, magno cancellario, respondit, se magnopere velle tanto principi obtemperare; non tamen id in sua esse potestate, neque licere superioris præcepto refragari. Nocte itaque intempesta, dum Veneti parant Sixti *(hujus nominis IV)* Pontificis præcepto superioris mandatum eludere, recessit; nihil inde imminuta, sed potius aucta Venetorum erga eum veneratione. E

Comitiis Ticini habitis interest :

79 *Anno* 1478 *capitulum generale Minorum Observantium Cismontanorum (Romano more loquendo) Ticini celebratum fuit, in quo B. Angelus de Clavasio secundum electus est vicarius generalis. Waddingus ad illum annum num.* 8 *scribit, hanc electionem factam* x die Aprilis, feria sexta post festum Resurrectionis, *sed certe in alterutro die erravit, cum Pascha hoc anno in* xxii *Martii inciderit. Utut sit, hisce comitiis interfuisse* B. Bernardinum. *magistratumque ac populum Ticinensem, occasione sermonis ab eo tunc habiti, apud prælaudatum vicarium generalem institisse, ut ille tempore sequentis Quadragesimalis jejunii ad concionem ibidem diceret, tradit frequenter laudatus annalista ad mox dictum annum num.* 12, *in margine citans Legendas suas MSS. et Marianum. Verba ejus accipe.* Comitiis illis Papiensibus interfuit Bernardinus Feltrensis, sermonemque habuit doctissimum; quo allecti magistratus et cives rogarunt vicarium generalem, ut pro sequentis anni Quadragesima populum, hujus concionibus juberet erudiri.

conventui Patavino præfectus, prædicat,

80 Exaudire non potuit, præordinato in alium locum Bernardino; misit tamen insignem concionatorem Antonium Vercellensem. *Post finita comitia Beatus Patavium, ubi Religiosis suis guardianus præerat, regressus amplum charitati suæ campum habuit,* F *peste hanc urbem, ut multas alias Italiæ, eo anno affligente, de qua meminerunt anonymus in Diario Parmensi supra laudato et Ludovicus Muratorius in Annalibus Italiæ, ambo ad eumdem annum. Waddingus vero ad rem, quam agimus, hæc scripsit.* Regrediens Patavium Bernardinus, ubi guardiani fungebatur officio, per urbes et oppida incessanter et utiliter prædicabat; neque ab hoc munere destitit Patavii, quantumvis vehementissime ibidem pestis sæviret, juberetque magistratus, ut conciones intermitteret, ne, coeunte multitudine, latius malum diffunderetur.

sæviente peste magno cum fructu auditorum :

81 At ille Dei verbum salutare potius, quam noxium esse objiciens, ex suggesto docebat, non a confessu ad audienda verba vitæ, sed a vanis et illicitis conversationibus, ab inhonestis congressibus, et peccatis generari, conservari et propagari contagium; eaque ex sacro repetens eloquio : « Misit verbum suum et sanavit eos : Non « herba, neque malagma, sed sermo Dei sanabat « eos, » excitabat magno fervore, ut accederent, et per ea, quæ audirent, instructi, dignis pœnitentiæ fructibus placato Numine, tantum flagellum averterent.

A rent. Eo itaque numero frequenter prædicantem audiebant, ut nullo pestis metu affici, nullo loco capi posse viderentur. Observatumque est, ex his paucissimos, ex iis, qui accedere timebant, et urbe fugientes abibant, plurimos periisse.

AUCTORE C. S.

eadem infectis cum suis ministrat, peregrinos suscipit,

82 Consodales ad opera misericordiæ, universaque caritatis subsidia pestilentibus exhibenda exhortatus, asserebat, docuisse S. Bernardinum Senensem his pietatis operibus assuetum, eos, qui pro Christi amore se tanto periculo exponebant, contagiosis servientes, si in hoc Christiano fratrum obsequio morerentur, pro martyribus habendos. Unde factum est, ut omnes Fratres sponte se huic devoverint ministerio, habuerintque miseri languentes, qui corporibus mederentur et animis, illique vicissim a populo suæ servitutis dignas receperint gratias et præmia. Jussus insuper Bernardinus a rectoribus urbis, ne hospites ab ignotis infectis terris adventantes in suam domum reciperet, respondit, illorum curæ esse, ne intra urbis januas admitterentur; sui autem officii, ad cœnobii fores pulsantes fraterne recipere; neque sibi licere caritatis viscera fratri suo indigenti præcludere.

stipem colligit, humillimis officiis fungitur.

83 His languidulis hospitibus et duobus Fratribus deficientibus ut commodius succurreret, ipse per urbem stipem colligebat : cumque moneretur, ut B opus hoc aliis commendaret : « An non et ego (dicebat) sicut illi, manduco ? Ut quid illis appropriabo laborem, et feriatus communicabo collectis eorum ? Ita me facere docuerunt optimi magistri, Sixtus Mediolanensis, et Ludovicus Gonzaga ; ille guardianus Mantuanus, principi a sacris confessionibus ; hic principum consanguineus et provinciæ vicarius, qui assumptis peris ostiatim mendicabant. » Præter hæc hospitum pedes, culinæ utensilia, sordidosque pannos, humiliter lavabat, universaque humilia cœnobii officia, ubicumque poterat, peragebat. *Porro dum supra dicitur* pro martyribus habendos, *qui peste infectis inservientes, eadem ab illis contracta moriuntur, commodo sensu interpretandum est ; neque enim illis mors infligitur in odium fidei, aut virtutis ad fidem pertinentis, nec eosdem Ecclesia pro stricte dictis martyribus agnoscit. Consule, si lubet Benedictum XIV summum Pontificem in suo erudito Opere de Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione lib.* 3, *cap.* XI,

C § V. Leges adversus scelera ferri curat : peste infectis servit, eadem corripitur et sanatur : alia ejusdem variis in locis gesta annis MCDLXXIX et duobus sequentibus.

Tarvisii leges in blasphemos et incestos ferri curat :

L*aboriosus quoque nec minus fructifer* B. Bernardino *fuit annus Christi* 1479, *quo vitia pro more suo variis in locis impugnanda suscepit, et peste laborantibus, qua et ipse infectus fuit, divina humanaque remedia magna cum caritate propriæque vitæ contemptu ministravit.* Bernardinus Feltrensis *(inquit Waddingus ad hunc annum num.*7,*Legendas MSS. laudans)* a suo vicario Francisco Contareno Tarvisium (*de quo consule dicta superius num.* 72) missus, ut sermones Quadragesimales haberet in ecclesia cathedrali, eo prædicavit fructu, ut fœda quæque vitia eliminarit, blasphemiam præsertim et incestus, quibus urbs illa maxime laborabat, ejus hortatu latis per magistratum severissimis legibus in publice peccantes. Mulieres, nudis pectoribus mammillisque lascive incedentes, potenti frequentique sermone induxit, ut ad mentum usque obducerent operimentum.

85 Post Pascha ad capitulum suæ provinciæ D Civitatulæ seu Citadellæ (*cujus notitiam dedi num.* 62) habitum, profectus, et in guardianatu Patavino confirmatus, in patriam (*Feltriam scilicet*) abiit, jumento per capistrum ducens pedester sanctum senem Sixtum Mediolanensem, de quo diximus alias. Inde Bellunum (*quod Marchiæ Tarvisinæ sub dominio reipublicæ Venetæ civitas episcopalis est Bellunensis agri caput, ad Anassum sive Plavim fluvium, ac* 15 *circiter milliaribus Italicis distans Feltria*) Vincentiam, Paduam abiit, ubique prædicans fructuose, suo ministerio, commissoque sibi gregi vigilanter attendens. Civibus peste infectis noluit deesse. Xenodochia, domos, tuguria discurrens, omnes vel ad pie moriendum, vel ad tolerandam æquanimiter immissam a Deo malorum vindictam excitabat. Sacramenta ministrabat, et egenis emendicata ministrabat subsidia, donec in inguine percussus per dies multos decubuit.

prædicat Feltriæ, Vicentiæ, Patavii, ubi peste infectis serviens, inficitur ;

86 Sanatus opera Clementis a Chian, Brixiensis consodalis, periti olim in seculo aromatarii, iterum ad pristina rediit pietatis opera, inductamque a quibusdam spe lucri devotionem erga beatæ Virginis imaginem, quam puellæ pastoritiæ dicebant apparuisse, effugavit ostensis prius indignis artibus, quibus hic cultus augebatur, Brixiam (*est hæc Longobardiæ civitas ditionis reipublicæ Venetæ, indigenis* Brescia *dicta, cognominis agri caput, et episcopatu insignita sub archiepiscopo Mediolanensi*) missus, ut per E Adventus ferias prædicaret, multo fervore quorumdam vitiorum et criminis pessimi turpitudinem objecit, nec a reprehensione destitit, quamvis mortem quidam temere sint comminati, donec fructus retulit copiosos. *Hæc ille, quæ utinam possem aliunde latius explanare. Multa item paucis complexus est ad annum sequentem, sive* 1480, *num.* XI, *unde illa hic transcribo.*

sanatus ad ministeria redit; Brixiæ vitia fortiter reprehendit ;

87 Bernardinus Feltrensis ineunte hoc anno multas multo fœnore habuit Bergomi conciones *(quæ tunc erat ducatus Mediolanensis, nunc vero est ditionis Venetæ civitas, episcopatu insignita sub metropoli Mediolano, alias* Pergamum, *indigenis vero* Bergomo *nuncupata*) Ticini vero Quadragesimales, quibus ludi magistri universi suos volebant interesse discipulos : juvenum enim instructioni multa dicebat apposite, et tenellis animis efficaciter imprimebat. Contra Hebræos, Christianis insidiantes, eo usque exarsit, ut dux Mediolanensis (*tum temporis Joannes Galeatius*) miserit, qui moneret, missos facere vellet in sua cæcitate pertinaces, ne gravis aliquis oriF retur in populo tumultus. At ille, nullius imperio verbum Domini alligatum esse, respondens, in eos prædicare non destitit, perspiciens mala, quæ ex nimia Christianorum cum infecta hominum fæce familiaritate oriebantur.

Bergomi prædicans insectatur Judæos ;

88 Illic rogatus cum nobili quadam fœmina loqui, recusabat, dicentique, Christum Dominum et sanctos viros non dedignatos mulierum colloquia, respondit : « Christus non sum ego, neque sanctus, sed misellus peccator ; neque mihi plus audeo promittere, quam mea vilis et misera fert conditio. » *Gratianus et Bernardinus a Clastidio, ambo in Vita, hic cap.* 9, *ille* XI, *addunt, nobilem istam mulierem, postquam hanc a beato Viro repulsam tulerat, ejusdem loci guardiano persuasisse, ut pro sua auctoritate desiderati alloquii copiam sibi faceret, et Bernardinum quidem, ne quid superiori recusaret, tandem ad fores prodiisse, sed aliis Religiosis comitatum, tantaque vultus modestia ac venerabili gravitate, ut mulier, ceteroquin animosa et loquax, velut muta consisteret, et ab eodem interrogata, quid vellet, nihil proferre potuerit præter hoc unicum :* Ora Deum pro me. *Ceterum videtur illa non consilii petendi causa, sed ex mera curiositate aut levitate id incepisse.*

cum nobili muliere colloqui refugit ;

89

A

forte tunc etiam contigit alterius impudentis feminæ reprehensio.

89 *Forsitan ad hanc* B. Bernardini *in urbe Ticinensi moram etiam pertinet, quod Bernardinus a Clastidio cap.* 5 *ex processibus Ticinensibus contigisse scribit, dum ille Ticini prædicaret.* Cum Ticini (*inquit sermone Italico*) quædam femina, nomine Octavia, illius concioni adesset non solum non velata capite, sed etiam pectore et mamillis nuda, atque ita auditoribus offendiculo esset, et divinum verbum impediret, Servus Christi sudarium suum in suggesto expandit, aitque : Vade velatum pectus illius, quæ verbum Dei tam impudenter impedit. Paruit sudarium, et sic explicatum expansumque avolavit, et Octaviæ pectus, stupentibus mirantibusque auditoribus, operuit. *Hæc ille ; quæ cum nulli anno adscripserit, hic referre visum mihi est, quamvis etiam aliis annis, quibus Beatus Ticini egit, facta esse potuerint.*

Mortem patris sui divinitus cognoscit Ticini :

90 *Hoc eodem anno patris sui Donati mortem Ticini inter concionandum divinitus intellexisse, totique consessui intimasse dicitur apud Waddingum, post verba mox relata ita prosecutum.* Prædicanti in domo (*id est, in ecclesia)* cathedrali revelata est mors sui genitoris, quam ille, postquam parumper in concione substitit, auditoribus enarravit , paucisque post diebus per litteras Feltro scriptas innotuit, ea ipsa hora decessisse. *Consentit Bernardinus a Clas-*

B

tidio cap. 22, *ubi præter Waddingum laudat processus Ticinenses, et rem paucis Italice sic exponit :* Inter prædicandum hæsit immobilis et velut in ecstasim raptus spatio unius horæ quadrantis ; deinde vero dixit populo, vidisse se tunc patrem suum sepeliendum deferri ; idque ita re vera fuit ; *id est, ut præmiserat, tunc temporis pater ejus obierat. His etiam præiverat Gratianus a Mevania, qui eamdem revelationem de morte patris pariter interpretatus est, quam eodem plane tempore contigisse, ex litteris paulo post Feltria allatis compertum esse affirmavit.*

an etiam matris suæ Patavii ?

91 *At vero Petrus Rodulphius in ejusdem Beati elogio nihil de hac revelatione memorans, scribit, mortem matris illius Patavii prædicanti divinitus revelatam fuisse. Verba ejus accipe.* Inter cætera spiritu prophetico præfulsit. Paduæ siquidem in foro præ nimia multitudine prædicans, capite ad brachium dormientis instar aliquantulum deflexo, dixit, se in spiritu exequiis matris suæ interfuisse apud Montemfeltrium, ubi illa eadem hora decesserat, qua ipse Paduæ prædicabat. *Alia hic sunt adjuncta, civitas Patavina pro Ticinensi, et Beati corporis habitus, eum hoc loco dormientis instar caput in brachium reclinasse dicatur, superius autem, ecstatici instar immo-*

C

bilis constitisse. Et potuit quidem amborum parentum obitus diverso loco ac tempore eidem revelatus fuisse, uti censuit Bernardinus a Clastidio ; sed cum hic pro priori revelatione processus Ticinenses laudet, pro hac major stat auctoritas, ac mihi dubium manet, an non Rodulphius nomen patris *in* matris *mutaverit, nomenque civitatis* Papiæ, *quæ Ticinum est, in* Paduæ *transformaverit. Si tamen gemina distinguenda sit revelatio, nescio, ad quem annum illa, quæ de matre facta est, debeat referri.*

In comitiis factus diffinitor suscipit curam

92 *Porro anno* 1481 *interim inchoato,* B. Bernardinus in comitiis provinciæ S. Antonii (*ita ex Legendis suis MSS. ad eumdem annum num.* XI *progreditur Waddingus)* habitis in domo Deserti prope Venetias, delectus definitor, amandatus est cum Petro Mantuano, etiam definitore, ut regimen et curam admitterent, ita jubente Sixto Pontifice, monasterii S. Crucis Veneti Clarissarum. Improbantibus aliquibus patribus hujusmodi periculum et tædiosum fœminarum gubernium, dixit, periculosum quidem esse, sed meritorium ; tædiosum, sed salutare ; et compatiendum esse, misellis sororibus, in carcere pereuntibus absque ductore ; nostroque aliquali incommodo proximorum salutem debere procurari. *De hujus monasterii, in Luperio, quæ una est ex insulis urbis Venetiarum, conditi origine ac progressu usque ad nostra tempora, quibus etiam exstat, plura scripsit excellentissimus dominus Flaminius Cornelius, senator Venetus, in præclaro suo Opere de Ecclesiis Venetis illustratis decade* 12. *Ego pauca tantum, quæ ad propositum argumentum nonnihil illustrandum pertinent, inde huc transferam.*

D

AUCTORE C. S.

monasterii S. Crucis Venetiis, quam Sixtus IV

93 *Erat in prædicto loco prope ecclesiam et prioratum, qui Cluniacensium fuerat, quoddam virginum asceterium tertii Ordinis S. Francisci, nuper erectum, cujus alumnæ aut omnes aut plures Regulam S. Claræ admittere desiderabant. His consentiens Sixtus IV summus Pontifex per Apostolicas litteras mandaverat vicario Fratrum Minorum regularis observantiæ, provinciæ S. Antonii, ut ejusdem monasterii curam susciperet, monialium confessiones per se suosve audiret, easque ceteris spiritualibus subsidiis juvaret. Cum vero is onus istud deprecaretur, idem Pontifex die* XXV *Novembris anni* 1477 *iteratas ad illum litteras dedit, injungens,* ut juxta alterius Brevis continentiam absque ulteriori mora onus curæ hujus *assumeret, et quidem* in virtute sancte * obedientiæ et sub excommunicationis late sententiæ pena, *uti habet Breve apud laudatum illustrem scriptorem pag.* 328, *ubi ex archivo S. Francisci a Vinea transumptum totum legi potest. Verisimile non est, prædictum vicarium ausum fuisse Pontificiis mandatis amplius refragari ; sed dubitari potest, an non aliunde mora aliqua exsecutioni injecta sit.*

* sanctæ etc.

E

Minoribus Observantibus imposuerat

94 *Nam et Franciscus Gonzaga in Originibus Religionis Seraphicæ parte* 2 *in provincia S. Antonii, monasterio* 5, *et post hunc Waddingus in Annalibus, transitum ejusdem monasterii ad Ordinem S. Claræ, et in Minorum Observantium curam, anno* 1481 *illigarunt, et ex postremi verbis num.* 82 *datis apparet, in hujus anni comitiis Venetis ab aliquibus patribus adhuc disceptatum fuisse, an ea monialium cura esset admittenda. Improbandi ratio esse potuit eorumdem sancti patriarchæ Francisci judicium, qui, ut Waddingus docet ad annum Christi* 1219, *num.* 44 *et sequenti, alumnos suos a monialium familiaritate ac regimine omnino arcendos censebat, sæpius dictitans :* Timeo, ne, dum Deus nobis abstulerit uxores, diabolus nobis procuraverit sorores. *Verum, urgente Sixti IV Pontificis mandato, parendum fuit, beatusque* Bernardinus *id oneris alacer admisit, periculum tædiumque, quæ inde timeri poterant, merito apud Deum, ac monialium salute et progressu pensens.*

F

ut Regula S. Claræ in eodem observaretur.

95 *Itaque eodem anno* 1481 *(si hunc recte annotaverit Gonzaga) soror Ludovica, religiosa Ordinis S. Claræ, e monasterio Patavino* S. Bernardini *ad Venetum S. Crucis transmissa fuit, et huic deinde additæ quatuor aliæ ex monasterio Murianensi ejusdem professionis, quæ Clarissarum regulas et instituta ceteras ibidem docerent ; quod et ab iisdem feliciter cœptum est, moderatoribus* B. Bernardino *et Petro Mantuano. Non tamen hæc cura apostolicum Virum a pristino verbum Dei prædicandi munere retardavit, nec obfuit, quo minus eodem illo anno aliis quoque in civitatibus concionatus fuerit, laudato Petro Mantuano, ut credere par est, officia sua iisdem monialibus interim exhibente. Quæ autem hoc anno Beatus tam Venetiis, quam alibi gessit, sæpe dictus annalista Minorum e Legendis suis MSS., sed perturbato ordine ita pergit enarrare.*

Variis in locis prædicat, præsertim Veronæ ac Venetiis,

96 Tarvisium deinde profectus, mox in patriam (*Feltriam scilicet*) deinde Vincentiam et Veronam, frequentes habuit ubique conciones. Veronenses decreverunt in die S. Joannis Baptistæ nobile exercere hastiludium; quod ille vehementer condemnavit, maxime in tanta solemnitate. Tam efficaciter dixit, ut, licet omnia fuerint parata, magnoque desiderio om-

AUCTORE G. S.

A omnes eo die pulchra hæc exspectarent spectacula, præceperit magistratus in alium diem transferre. Ex nimio studio et vehementi lucrandarum animarum conatu vehementes capitis aliosque passus dolores, ductus est Mantuam, ubi post aliquot menses convalescens, iterum Veronam ad pristinum prædicationis munus reversus est. Ut Venetiis per dies Quadragesimæ prædicaret, jussit Sixtus Pontifex, rogatus a duce et senatoribus. Sabbatorum diebus ad horam vigesimam secundam (*more Italico, id est, duabus horis ante solis occasum*) prædicavit de beata Virgine, ad singula verba salutationis Angelicæ distributis concionibus.

ubi multos ad suum Ordinem adduxit.

97 In ultima assumptis pro themate illis verbis, « Benedicta tu in mulieribus » adjunctisque illis, « Et benedictæ omnes mulieres, quæ vanitates de« ponunt ; » cumulatissimo fructu vanos mulierum ornatus condemnavit. A Dominica Palmarum usque ad Octavam resurrectionis prædicavit in aperto foro neque enim templum tantam capere potuit multitudinem. Feria quarta post Pascha, audita ad S. Marcum ejus concione, viginti duo adolescentes ad sodalitium (*id est ad Ordinem Minorum Observantium*) admitti rogaverunt, quos partim guardianus Venetus Bartholomæus Loredanus, alii partim guardiani ini-
B tiarunt. Semel efficaciter e rostris hortatus, ut locupletes viri rebus suis disponerent et tempestive sua conderent testamenta ; multi, atque inter hos Andreas Bragadinus, obsecuti, fructum reportarunt ; alii contemnentes salutare consilium, raptim obeuntes, cum facultatibus interminabiles lites consanguineis reliquerunt.

Mantuæ in duarum principum exequiis dixit,

98 Dum Mantuæ hæreret et singulis prædicaret diebus festivis, dolore cruciatus colico, in festivitate Ascensionis non potuit. Supplevit tamen Michael de Carcano Mediolanensis, insignis concionator, et in Bernardini, populo gratissimi, laudes prorupit. Pristina brevi recuperata salute, usque ad Dominicam nonam post Pentecosten sermocinatus est ingenti lucro animarum. In exequiis principis Barbaræ, Ludovici quondam marchionis Mantuani conjugis, et electoris Brandeburgensis filiæ, concionatus est in amplissima area templi cathedralis præ foribus principum, ubi seculi vanitates exemplo nobilissimæ et pulcherrimæ mulieris, quæ tamquam flos agri deciderat, efficacissime docuit contemnendas. Aliam habuit concionem funeralem in obitu sororis Angelicæ, prædicti principis Ludovici filiæ, Clarissæ, quæ in S. Paulæ monasterio obiit ma-
C gna sanctitatis opinione, assumpto themate : « Qua« si stella matutina in medio nebulæ, et quasi luna « plena in diebus suis etc. »

et de Sanguine Christi, biennio ante ibidem reperto

99 In Vigilia Ascensionis, antequam illum dolor invaderet iliacus, doctissime prædicavit de Sanguine Christi eo die ante biennium reperto in abscondito templi S. Pauli, et nunc in cathedrali S. Petri summa veneratione custodito; multisque argumentis probavit, verum hunc Sanguinem a Christo in passione sparsum fuisse. *Antequam progrediar, restituendus est ordo rerum, quem hic ita perturbavit Waddingus, ut ex nequeant sic contigisse. Nam primo sermones circa festum S. Joannis Baptistæ, ac deinceps Veronæ habitos, Quadragesimalibus, quos eodem anno Venetiis dixerat, annalista præmisit. Secundo ait, Beatum ob vehementes capitis dolores aliosque infirmitates Verona Mantuam missum, cumque* post aliquot menses *convaluisset, Veronam ad pristinum prædicationis munus reversum esse, ubi ex dictis circa festum S. Joannis Baptistæ concionatus fuit; et nihilominus eumdem in Vigilia Ascensionis Domini, quæ eo anno in diem* XXXI *Maji incidit, Mantuæ prædicantem facit, sermonesque suos post brevem morbum colicum* usque ad Dominicam nonam post Pentecosten, *sive usque ad diem* XII *Augusti prosequentem.*

D

Ordo in prædictis a Waddingo perturbatus

100 *Ego hæc omnia (nisi partim ad annum 1480 pertineant) sic disponenda censeo.* B. Bernardinus, *dum Clarissarum monasterio Venetiis formando allaborabat ibidem prædicaverit tempore Quadragesimæ usque ad Octavam Resurrectionis, id est, usque ad* XXIX *Aprilis, cum Pascha tunc celebrandum fuerit* XXII *ejusdem mensis. Post hæc contulerit se Tarvisium, Feltrium, Vicentiam et Veronam, et ob contractam ibidem ex dicendi contentione infirmitatem non diu post Mantuam deductus sit. Hic brevi utcumque convalescens, Vir omnis otii impatiens, conciones denuo habere cœperit, quas in festo Ascensionis Domini, sive die* XXXI *Maji, propter dolores colicos intermitere coactus, paulo post continuaverit. Duplex autem celebratur in Ecclesia festum S. Joannis Baptistæ, primum idque solemnius de illius nativitate die* XXIV *Junii ; alterum de ejusdem decollatione die* XXIX *Augusti. Si de posteriori apud Waddingum sermo sit, potuerunt tres circiter menses inter Beati in urbem Mantuanam adventum et regressum Veronam interfluxisse.*

restituitur, et pro iisdem illustrandis

101 *Si vero de priori festo, quod ob ejusdem celebritatem verisimilius est, ibidem agatur dicendus est* Bernadinus *post aliquot, non menses, sed hebdomadas, a suo Mantuam accessu jam confirmata valetudine, Veronam rediisse, ut circa diem* XXIV *Junii ibidem concionari potuerit, et paratum in ejusdem sancti Præcursoris*
E *festam lucem hastiludium impugnare. Verona Mantuam eodem anno denuo regressum esse, ex dictis dicendisque manifestum est ; ac in primis ex tempore emortuali Angelicæ Gonzagæ, cujus orationem funebrem a* Bernardino *dictam Waddingus supra ait, et de qua Hippolytus Donesmondus in Historia ecclesiastica Mantuana parte 2, lib. 6 verbis Italicis hæc annotavit.* Ex hac fragili vita, ad æternam sancte transiit venerabilis virgo, soror Angelica Gonzaga, monacha in S. Paulæ, et filia defuncti marchionis (*Mantuæ*) Ludovici, ob virtutes suas spectabilis et venerata ab omnibus, idque contigit die XIX Decembris anni MDCLXXXI.

pauca observantur.

102 *Hanc tamen (nescio cur) ad diem* III *Julii Martyrologio Franciscano ac Gynæceo sacro cum* Beatæ *titulo inseruit Arturus a Monasterio, ad quam diem, sed sine* Beatæ *appellatione, ejusdem etiam meminerunt Fortunatus Hueberus in Menologio item Franciscano, et Majores mei inter Prætermissos, quod de illius cultu non constaret; quem nec ego hactenus compertum habeo. Barbaræ Brandeburgicæ, prælaudati Ludovici marchionis viduæ, mortem ad eumdem annum, quantum apparet, etiam refert Donesmondus ibidem, et in hujus*
F *exequiis* Bernardinum *de quo idem scriptor in Angelicæ funere siluerat, perorasse affirmat. Erat hæc filia Joannis, qui cum primogenitus Friderici, marchionis ac electoris Brandeburgici filius esset, ex mira erga patrem observantia (teste Reinero Reineccio in Originibus domus Brandenburgicæ) jure suo ad electoratum in fratrum suorum gratiam cesserat ; eratque illa (ut ex Ænea Sylvio addit)* inter matronas ejus seculi forma et moribus præclara. *De sacratissimo Christi Domini nostri Sanguine, anno 1479 Mantuæ reperto, consule laudatum Donesmodum lib. 6, ubi de sermone quoque per* Bernardinum, *regnante Frederico, qui patri suo Ludovico in Marchionatum Mantuæ successerat, ibidem hoc anno 1481 in vigilia Ascensionis Domini habito consentit.*

Pro edita a Sixto IV Papa favorabilem constitutionem

103 *Hisce pro prædictorum illustratione observatis, reliqua ad hunc annum spectantia prosequamur. Sixtus IV Pontifex Maximus ediderat anno 1476 constitutionem, per quam insignes indulgentias concesserat fidelibus omnibus qui Missam et Officium Conceptionis B. Mariæ Virginis a se approbata in ejusdem festo recitassent, aut Horis canonicis interfuissent.* Bernardinus *igitur pro sua in Dei Matrem veneratione et amore hoc anno 1481, die* VIII *Decembris, qua festum illud cele-*

A *celebratur, Mantuæ degens, auditores suos ad pium istum cultum, quanta poterat facundia, accendit, et pro intemeratæ Virginis immaculata Conceptione peroravit. Eodem anno Vincentius Bandellus Ordinis Prædicatorum, cujus supremum magisterium gessit, Ferrariæ in ducali palatio coram ipso duce Hercule Estensi disputationem habuerat typisque vulgaverat, in qua immaculatam santissimæ Dei Genitricis conceptionem impugnavit, ac nefas esse asseruit, illam credere aut velut certam in concionibus publicis affirmare, aut etiam conciones audire eorum, qui beatissimam Virginem Mariam in peccato originali conceptam esse, inficiarentur. Attamen hæc omnia ipsius summi Pontificis et Apostolicæ Sedis judicio subjecit.*

Bernardinus pro immaculata B. V. conceptione concionatus,

104 *Idem Vincentius, sed suppresso nomine suo, alium de eodem argumento libellum jam antea, anno scilicet* 1475, *typis Mediolanensibus ediderat. Consule si libet, Benedictum XIV in præclaro Opere de Domini nostri Jesu Christi, ejusque Matris Mariæ festis, et Missæ Sacrificio, ex Italico Latine verso, editoque Patavii anno* 1745. *parte* 2, *in Festo Conceptionis num.* CXCI, *et Jacobum Echardum tom.* 2 *Scriptorum Ordinis Prædicatorum. Porro quidam cum Bandello sentientes,* Bernardinum *non modo apud populum, verum etiam apud Mantuani episcopi vicarium propterea* B *reum agere aggressi sunt. Sed vicit, ut debuit, pia causa quam beatus doctusque Concionator tam solidis rationibus per se suosque tutatus est, ut accusantium ora obturaverit, et immaculatæ Virginis Conceptionis cultum plurimum promoverit. Ita rursum docet Waddingus cujus verba sunt, quæ subdo.* In die Conceptionis Virgineæ luculenter prædicaverat de præservatione Dei Genitricis a peccato originali. Non defuerunt, qui apud Benedictum Mastinum episcopi vicarium, traducerent et hæreticum inclamarent, quod contra apertas et universales sacræ Scripturæ sanctorumque Patrum locutiones quempiam præter Christum ab illo reatu voluerit innoxium.

accusatur, et triumphat ecclesia Mantuæ

105 Insuper fuit, qui ex suggesto et libro Vincentii Bandelli plurimas hujusmodi recitaret sententias, censurasque ab eo præfixas fulminaret. At missis ad vicarium Alberto Terdonensi et Nicolao Patavino, doctis consodalibus, Bernardinus in frequentissimo cœtu probavit se recte docuisse, neque præscriptas nuper a Sixto IV regulas transiliisse ; in eumque excitavit immaculatæ Conceptionis cultum cives universos, ut statim prope S. Petri ædem templum sub appellatione Conceptionis Virginis Mariæ, quod a sequenti donariorum oblatione SANCTÆ C MARIÆ VOTORUM nuncupatur, constructum sit, et Fridericus princeps, solemniori cultu curaverit Conceptionis festum celebrari, et extra agrum Mantuanum futurum edixerit, qui piam sententiam de Virginis conceptione, a Sede Apostolica paulo antea commendatam, ultra justum et æquum condemnaret. *Ita ille.*

eo nomine erecta.

106 *Donesmondus loco supra citato ejusdem ecclesiæ conditorem etiam facit prælaudatum Fridericum marchionem ; annum vero, quo ea condita fuerit, non exprimit, tantum post annum* 1497 *ista scribens Italice :* Non multo post tempore ab eodem principe exstructa fuit in honorem immaculatæ Conceptionis gloriosissimæ Virginis, cujus festum a Sixto Pontifice tunc fuerat institutum, parva quidem, sed nobilis ecclesia prope ecclesiam S. Petri, quæ postmodum a donorum copia nomen S. MARIÆ VOTORUM obtinuit. *Quamvis nulla in hisce habeatur de* B. Bernardino *mentio, tamen favent assertis Waddingi, qui hæc e Legendis suis MSS., aliisve monumentis didicisse credendus est. Observat porro Benedictus XIV in Opere locoque superius assignatis, Sixtum IV Pontificem deinde anno* 1483 *alteram constitutionem edidisse* qua eos damnavit, qui ausi essent affirmare, eum lethaliter peccare, qui festum illud celebraret, aut hæreticum esse, qui D propugnaret, beatam Virginem a peccato originali fuisse immunem, ut videre est in Extravag. Commun. tit. de Reliquiis et veneratione Sanctorum. *Hac ratione* B. Bernardini *iniquissime accusata doctrina, etiam amplius vindicata fuit, et immaculatæ Dei Genitricis Conceptionis festivitas incrementum cepit.*

Fit prædicator Apostolicus.

107 *Hoc eodem anno* 1481 *mense Julio collatam* Bernardino *fuisse prædicatoris Apostolici potestatem, probat Waddingus ad annum* 1484 *num.* 50 *adversus alios, qui id ipsum ad mox citatum annum* 1484 *retulerunt. Juverit illius verba recensuisse.* Tunc (*scilicet anno* 1484) factum prædicatorem Apostolicum aliqui scribunt ; sed ex Regesto Ordinis manifeste habetur, hoc ei concessum privilegium anno MCDLXXXI die XIX Julii. Et quidem in eo Regesto diversi continentur gradus Apostolicorum prædicatorum, signatis diebus, quibus a vicariis generalibus, juxta facultatem Apostolicam eisdem concessam creabantur. Etenim secundum uniuscujusque talentum, merita et qualitatem conferebantur plura vel pauciora privilegia, majores vel minores facultates. Atqui his terminis hæc in Regesto explicantur : « Frater N. accepit a N. vicario generali litteras « Apostolicas cum gratiis communibus : » seu : E « secundum Ordinis instituta : » vel « In forma « majori : » vel : « Habuit Apostolicam supre- « mam. » De nostro autem Bernardino ita habetur : « Frater Bernardinus de Feltro habuit a Fratre « Petro de Neapoli (*tunc vicario generali Minorum « Observantium Cismontanorum, Italico more loquendo*) « Apostolicam in forma majori die XIX Julii, anno « MCDLXXXI. »

§ IV. Romam profectus, sermones Quadragesimales habet : in provinciam suam regreditur : prædicat in obsessa Ferraria : fit vicarius suæ provinciæ : exulat e statu Veneto : alia gesta ejus usque in annum MCDLXXXIV.

Romam pergens, ramice affligitur.

A*nno Christi* 1482 *varias denuo civitates, et inter has etiam Christiani orbis caput, Romanam Urbem, sacris sermonibus suis indefessus Concionator instruxit : ubique summa cum exstimatione et applausu, sed maximo pariter cum labore, quem præter concionum fre-* F *quentiam et in dicendo ardorem, ipsa itinerum incommoda corporisque infirmitas ei procreabant. Conjectare de hisce licet ex iis, quæ ex Legendis suis MSS., quas in margine laudat, ad eumdem annum num.* 53 *et sequenti compendiose tradit Waddingus hoc modo.* Bernardinus Feltrensis jussus hoc anno prædicare per Quadragesimam ad Aram-cœli in Urbe (*Romana*) dum per Ferrariam illuc proficisceretur, ea in civitate aliquos habuit sermones. Sed dum in uno in scandalosos peccatores vehementer inveheretur, vocemque urgeret, ramicem incurrit ; quo laborantem malo socius validus et lacertosus, Antonius a Ripario, in itinere plurimo levavit labore, per rivos et loca nivibus obsita humeris portando, et necessaria quæque male habenti procurando.

Ibidem prædicat per Quadragesimam :

109 A Dominica Septuagesimæ concionari incepit, crescente semper auditorio : nullus sine Cardinalibus dies, nullus sine multorum prælatorum interventu. Perpetuum habuit auditorem et beneficum amicum Joannem Franciscum Pavinum, nobilem jurisconsultum, cujus insignis est ille Tractatus contra Hebræos Tridentinos, beati pueruli Simonis, de quo supra dictum est, occisores (*adi num.* 64 *et sequentes*) et Opusculum de virtutibus

AUCT. DE C. S.

A et canonizatione S. Bonaventuræ... Cardinalis Agriensis, qui primo aspectu contemptibilem ob humilem staturam reputavit, postquam semel dicentem audivit, deinceps adfuit quotidie, et in summo habuit honore. *Laudatus Cardinalis fuit Gabriel Rangonus, ex ordine Minorum episcopus Agriensis in Hungaria, et S. R. E. presbyter Cardinalis titulo SS. Sergii et Bacchi a Sixto IV Papa creatus, de quo consuli potest Ciaconius sive Oldoinus tom. 3 Vitarum summorum Pontificum et Cardinalium col.* 65 *et sequentibus.*

oblata a Pontifice modeste recusat,

110 Absolutis concionibus *(ita progreditur annalista ibidem)* veneratus Pontificem Sixtum, ad quem singularis doctrinæ fama præcessit, jussus est quidquam petere; sed ille gratias agens, dixit se nihil egere. Oblata ei potestate ad absolvendum a quibuscumque casibus, etiam per episcopos reservatis, humiliter respondit, se nolle episcoporum æmulari aut usurpare potestatem : peccantium magis interesse, paucioribus tantam conferri facultatem; sic enim magis peccare cavebunt, quæ difficilius absolutionis beneficium consequentur. Dum adhuc urgeret Pontifex, ut aliquid vellet; « Rogo (inquit) beate Pater, ut pro te orantibus
B « mihi et sociis indulgentiam largiaris peccatorum, « et lucrum sacrum stationum Urbis ubique pere« grinantibus liceat acquirere. » Libente animo Pontifex utrumque concessit. *Hæc ipse de eximia beati Viri apud summum Pontificem modestia. Forsitan eadem occasione laudatus Pontifex Apostolici prædicatoris potestatem, eidem a vicario suo generali abhinc anno concessam, confirmavit auxitque, atque huc forte spectat, quod Petrus Rodulphius de illo ait :* Romam profectus est, rediitque Paduam triumphans cum facultate a summo Pontifice prædicandi ubique.

Roma rediens, lascivientibus pœnas prædicit : in Monte Acuto

111 *Porro* Roma in patriam regressurus (*subdit Waddingus*) in oppido Campaniani aliquot habuit conciones; sed cum in die festo in campo, in quo prædicabat, duæ sponsæ novellæ cum aliis tripudiarent impudice, nec ad sermonem vocantibus vellent accedere, brevi supplicium sensuras, prædixit; pauloque post illæ e vita discesserunt. *Campanianum, de quo hic in iisdem Annalibus tom.* 5 *ad annum* 1291, *num.* 56 *dicitur esse oppidum diœcesis Nepesinæ, vulgo* Campagnano *dictum, ac sedecim millia passuum ab urbe Roma dissitum. Mons Acutus, cujus mox fiet mentio, Waddingo rursum teste tom.* 15, *ad annum*
C 1504, *num.* 31, *fuit olim castrum propriis suis comitibus parens, apud quos jam ab anno* 1224 *S. Francisci Assisiatis habitus, in quo sacra stigmata accepit, asservatus fuit, donec seculo* XVI *inchoato ad Minores Observantes prope Florentiam translatus est, exciso castro a Florentinis, quod ejusdem comes Arretinis adversus illos pugnantibus favisset. Plura qui volet, adeat laudatum annalistam, ex quo mihi sufficit ista observasse pro iis, quæ post verba mox data apud eumdem sequuntur, et ego hic transcribo.*

S. Francisci habitum veneratur; vaticinatur,

112 Postquam ad Montem Acutum in Etruria honorifice habito licuit exuvias sui præceptoris *(nimirum sancti patris sui Francisci)* conspicere, habitum scilicet, sub quo quinas Christi suscepit cicatrices, Florentiæ aliquoties e suggesto dixit ad populum. Cum per Ferrariensem agrum transiret, objectum est, Venetos, quorum subditus erat, ad suas paludes cogendos, et pauperes fore piscatores. « At (inquit « ille) hoc pro certo habete, hos vestros regulos, « Ferrariensem et confœderatos, qui in rempublicam « Venetam conspiraverunt, præcipuas alarum pennas « amissuros, nec adeo in excelsum volaturos. » Vere dixisse, postea compertum est, redactis in Venetorum potestatem aliquot arcibus inimicorum. Bononiæ ad S. Petronium, Regii in publico foro et Novellaræ,

D demum Mantuæ multos habuit sermones. Hic tandem substitit, donec anno subsequenti, jubente Sixto Pontifice, per Franciscum Gonzagam, Cardinalem legatum a latere, missus est Ferrariam, conciones habiturus Quadragesimales.

vel conjectat de bello inter Venetos

113 *Hujus loci neutiquam est bellum, cujus mox mentio facta est, multis enarrare, cum B. Bernardinus noster nullam in eo partem habuerit præter solitos suos labores apostolicos, et exsilium, quod propter observationem interdicti, a Sixto IV Romano Pontifice Venetorum terris impositi, cum suis tulit. De eo videri possunt Odoricus Raynaldus in continuatione Annalium ecclesiasticorum Cardinalis Baronii tomo* 19, *et Ludovicus Muratorius in Annalibus Italiæ tom.* 9 *ad annos Christi* 1482 *et duos sequentes. Ego, ut dictis dicendisque lux aliqua affulgeat, pauca tantum ac obiter memorabo. Veneti Sixto IV Pontifici fœdere juncti anno* 1482 *bello aggressi sunt Herculem I Estensem, Ferrariæ ducem, cui inter alios Italiæ principes Ferdinandus I rex Neapolis auxiliabatur. Horum fœdere viribusque animati ac nimium freti Ferrarienses supra dicta jactitaverint, idque responsi a* B. Bernardino *acceperint, quod, sive ex spiritu prophetico, sive ex prudenti beati Viri conjectura processerit, verum fuisse docuit eventus et finis belli.*

aliosque Italiæ principes exorto.

E 114 *Etenim dum Alphonsus Calabriæ dux, ac prædicti regis Fedinandi filius, Campaniam Romanam infestabat atque ipsi urbi Romæ minabatur, alique alibi adversus Pontificias ditiones arma vertebant, interea Veneti civitatem Rhodigium cum toto suo territorio, vulgo* il Polesino di Rovigo *nuncupato, aliaque Ferrariensis ducatus loca armata manu occuparunt. Cæso post hæc Neapolitano Alphonsi ducis exercitu per Robertum Malatestam Pontificii exercitus ductorem, Sixtus, Italiæ tranquillitatis cupidus, pacem cum Ferdinando rege ac Ferrariæ duce iniit ejusdem anni mense Decembri, rogavitque Venetos, ut et ipsi accederent, et a Ferrariensi ducatu, cujus urbi principi imminebant, infestando abstinerent. Legatum quoque suum Franciscum Gonzagam Cardinalem Ferrariam misit, qui eam urbem tutaretur, animosque incolis adderet. Anno sequenti pacem recusantibus Venetis, Pontifex, præter sua ac pene totius Italiæ principum arma, etiam sacram potestatem adhibendam ratus, Venetorum ditionem sacris interdixit. Tandem anno* 1484 *die* VII *Augusti Italiæ pax signata est, et Rhodigina civitas cum suo territorio in Venetorum dominio mansit.*

In obsessa ab hostibus Ferraria vitia impugnat;

F 115 *Nunc ad* B. Bernardinum *nostrum redeamus, de quo annalista Minorum ad annum æræ Christianæ* 1483 *num.* 38 *ex MSS. Legendis hæc ait:* Hoc anno a Francisco Gonzaga Cardinale Mantuano, legato Apostolico, Pontificii et confœderatorum exercituum contra Venetos directore, Ferrariam tunc ab hostibus obsessam vocatus, ut prædicaret, timere cœpit, suamque incusare sortem, quod, si proficisci nollet, legati et Ferrariensium indignationem incurreret; si vellet, apud Venetos, suos dominos, in suspicionem vocaretur. Vicit tamen obsequendi studium, et Sixti Mediolanensis, viri sanctissimi, sui olim præceptoris consilium. Magno vitæ discrimine in urbem introductus, quotidianas habebat conciones in templo cathedrali, civium peccandi licentiam, militum rapinas, tribunorum infidam æris dispensationem, palam et vehementer objurgans. Multorum hæc conciliarunt invidiam et iram, parumque abfuit, quin male haberet insignique afficeretur injuria.

pœnitentibus solutionem obsidionis spondet.

116 Ducis uxor *(Eleonora Aragonia, Ferdinandi I regis Neapolis filia)* Virum sanctum digne venerata, prohibuit, animumque addidit, ut verbum Domini libere intonaret. Cum orationis fervore urbis vitia et superventura mala vehementer exaggeraret, uni-

A universus populus magnis clamoribus et lacrymis Dei misericordiam imploravit. Tunc ille collacrymans : « O Ferraria ! quia te peccasse pœnitet, « Deo placuit tui misereri. Obsidione hac liberabe« ris, et in pristinam redibis felicitatem ; sed cito « ad vomitum regressa, cave, ne tarditatem supplicii Deus gravitate compenset. *Veracem vatem fuisse, patuit ex eventu : nam Ferraria tunc capta non fuit : at nescio, an postremis ejusdem periodi verbis, Ferrarienses brevi ad vomitum redituros ac propterea gravius puniendos prædicere voluerit, an tantummodo graviores pœnas iisdem minari, si in pristina peccata cito relapsi essent. Postremum mihi verisimilius apparet, nisi forte de æternis suppliciis sermo ei fuerit; aut ea urbs gravius afflicta fuerit peste, quam in variis Italiæ locis anno* 1484 *sæviisse, docet Muratorius tom.* 9 *Annalium ex Annalibus Placentinis.*

Suæ provinciæ vicarius creatus tollere abusus studet ;

117 *Subinde novo cum honore novum* Bernardino *impositum onus est, quod Viri sanctitas ac prudentia non minus merebatur, quam ejusdem aversabatur humilitas; suæ scilicet provinciæ vicariatus, quem admittere jussus, calamitoso illo tempore inter reipublicæ perturbationes, propriique corporis infirmitates strenue gessit. Etenim, teste Waddingo ad hunc an-* B *num* 1483 *num.* 39, absens electus in vicarium suæ provinciæ, ad comitia profectus, rogavit absolvi. Id negantibus patribus, accinxit se virtute ad tollendos quosdam abusus, qui in sodalitium *(id est, in suæ provinciæ alumnos)* irrepserant ; et Venetias profectus, eas statuit in cœnobio Vinearum leges, quas erroribus eliminandis, et virtutibus inserendis judicaverat opportunas. Majores restaurandæ disciplinæ progressus impedivit acerbus morbus, qui fere mortem advexit. *Hoc periculo defunctum mox malum aliud, morbo ipso acerbius, afflixit. Persistiterant Veneti in suo adversus ducem Ferrariæ bello, nec ab hoc Sixti Pontificis exhortationibus minisque revocari potuerant, ut is tandem die* XXIII *(Muratorius habet* XXV*) Maji ejusdem anni excommunicationis ac interdicti sententiam in Venetos eorumdemque ditiones promulgaverit, nisi resipiscerent intra quindecim dies a promulgatione diplomatis, quod apud Odoricum Raynaldum totum legere est.*

ob Pontificium interdictum servatum e statu Veneto

118 *Denique cum neque hisce ecclesiasticis summi Pontificis censuris Veneti cederent, sed ad futurum concilium appellantes, ne interdictum observaretur, severe vetarent,* Bernardinus, *qui sedem suam in conventu Vinearum Venetiis fixerat, cum suis inde* C *abire compulsus est.* Paululum recuperata salute *(verba Waddingi sunt)* e finibus Venetis Apostolico subjectis interdicto, recedere oportuit, indeque vocare consodales, quos per vicinas provincias placide distribuit, collatis pluribus in cœnobiis Mantuano et Tridentino *Non explicat laudatus annalista, utrum Beatus, ne Pontificiis mandatis contraire cogeretur, vel interdicto ibidem servando senatum Venetum magis in se suosque concitaret, sponte sua abscesserit, an ob suam erga Apostolicam Sedem reverentiam ac in eodem interdicto observando constantiam, in exsilium pulsus fuerit, uti propterea pulsos fuisse ejusdem Ordinis Minores Observantes, qui item Venetiis in conventu S. Jobi tunc habitabant, scribit Marinus Sanutus, patricius Venetus et ejus temporis scriptor, in Vitis ducum Venetorum, apud Muratorium tom.* 22 *Rerum Italicarum col.* 1228.

cum suis exsulat; æger per commissarium provinciam regit.

119 *Utut sit, ex dicendis constabit, beatum Virum ex hoc capite in tanta apud Venetos fuisse offensa, ut, cum post initam ab his cum Romano Pontifice pacem sublatasque censuras, ejusdem sodalibus in dominium Venetum reverti ex senatusconsulto permissum esset, ipsi soli reditus primum fuerit denegatus. Dubitari etiam potest, an in omnibus aliis ejusdem reipublicæ civitatibus locisque æque severe animadversum sit in* D *eos, qui, ut par et æquum erat, Pontificiis mandatis obtemperabant : infra enim videbimus, ejusdem interdicti tempore fuisse in dominio Veneto aliquot Minorum Observantium monasteria, quæ* B. Bernardinus, *cum multis e suis exsulans, pro ratione officii sui, dum præsens non poterat, per litteras rexit. Porro, ut cetera hujus anni cum Waddingo prosequar, pius Exsul Mantuæ* iterum acuta febre et fluxu hepatico correptus, commissarium instituit provinciæ Bartholomeum Loredanum, virum doctum et regimini apprime idoneum, cujus auxilio universos Fratres in tanta rerum commotione consolatus, provinciam rexit sanctissime ; etsi princeps senatusque Venetus in eum vehementer commotus propter observatum interdictum, evocatosque consodales, nihil non intulerit molestiæ.

AUCTORE I. S.

Interest comitiis Montis Alverniæ,

120 *Evolutis inter tot calamitates anno* 1483 *ac quinque mensibus subsecutis, capitulum Minorum Observantium, quos Cismontanos appellant, celebratum fuit die* IV *Junii in sacro Monte Alverniæ in Tuscia et agro Florentino, in quo B. Angelus a Clavasio tertio electus est vicarius generalis. Illuc Mantua profectus* Bernardinus, *ut eidem interesset, jussusque in festo Pentecostes coram congregatis patribus sermonem habere, summum ab omnibus plausum, ac venerationem tulit, ut* E *testatur sæpe laudatus annalista Minorum num.* 49, *citans denuo Legendas MSS. ac Cimarellum lib* 6, *cap.* 13. *Illius verba accipe.* Comitiis Cismontanis *(de quibus ibidem egerat num.*44 *et seqq.)* ad Montem Alvernæ celebratis interfuit Bernardinus Feltrensis, primamque habuit concionem pro Cherubino Spoletano *(insigni prædicatore Apostolico, virtutibus ac etiam miraculis claro)* qui ut dicentem audiret, solemnissimæ diei Pentecostes sermonem sibi commendatum in Bernardinum transferri curavit ; tamquam si præsago spiritu vellet, cito ex hoc mundo discessurus (obiit enim, ut diximus, hoc anno) locum suum et famam illi renunciare.

in quibus vicariatu absolvi frustra petit.

121 Neque ille quidem Cherubini opinionem fefellit ; adeo enim docte et pie de spiritu sancto disseruit, ut, cunctis singularem admirantibus doctrinam, plerique sanctitatem venerati, e suggesto descendentis vestem reverenter attigerint, alii, signatis vestigiis, humum, quam calcaverat, venerabunde sint osculati. *At Bernardinus nihil minus quam honores sectatus*, sequenti die genuflexus coram Angelo vicario generali, multis precibus et lacrymis rogavit, a vicariatu suæ provinciæ absolvi, indicto præsertim propter causas supra relatas a terris Ve- F netorum exilio. Acquiescere noluit vicarius generalis ; sed jussit, ut Mantuam rediret, inde recturus provinciam sibi commissam, cœnobia dominii Veneti per litteras, reliqua per præsentiam. *Sequuntur hic, quæ de collato eidem Apostolici prædicatoris munere ac potestate nos supra num.* 107 *ad annum* 1481 *recensuimus, eumdem scriptorem secuti adversus aliquos, quod id hoc anno factum putaverunt. Ut eorum dissensio componatur, suspicari quis potest, privilegium istud hoc anno ipsi amplificatum fuisse ; quod quo minus credam, obstat Waddingus, qui hac super re ad præsentem annum in sui Ordinis Regesto nihil ejusmodi reperisse dicendus est. Redeo ad præcitatos Annales.*

Mantuæ libertate Evangelica usus,

122 Mantuam *(inquiunt)* reversus Bernardinus tanta virtute, tantoque animarum profectu singulis ferme diebus concionatus est, ut omnes admiratione repleverit, et non solum Mantuani, verum etiam omnes, qui in circuitu decem aut duodecim milliarium habitabant, diebus saltem festivis, accurrerint. Marchio ipse Fridericus libenter hominem audiebat, donec in se dicta cogitavit, quæ in die Palmarum *(vide mox dicenda)* Bernardinus protulit, dum principum culpas acriter reprehendit : quod scilicet

juribus

A juribus pro arbitrio utantur, abutantur; quod aures pupillis et viduis, viscera misericordiæ pauperibus occludant; quod militum rapinas, Ecclesiasticum jus violatum nihili pendant; quod manifestas Judæorum usuras, per quas Christianorum facultates exhauriuntur, palam permittant; quod de his aliisque hujus generis moniti, rogati, reprehensi, non resipiscant, neque quidquam cogitent de restitutione bonorum, quæ illorum culpa, conniventia aut malo regimine deperduntur, atque a justis possessoribus auferuntur.

AUCTORE C. S.

123 Demum ut amplius commoveret ad correctionem, majoremque incuteret terrorem, juxta consilium Evangelicum excusso in auditorium calepodiorum (*sic Fratrum Minorum calceamenta appellat*) pulvere, tamquam iratus et indignatus, nulla prorsus impertita benedictione, e suggesto descendit. Ardenti audentique eloquio auditores varie affecti; plebs lætari; primores irasci, princeps excandescere, et demum coacto ministrorum cœtu, Concionatorem advocare: trepidare Fratres, mœrere populum *, timere Bernardini periculo, cum ille non timeret suo. Imperterritus enim in principis se dedit conspectum, iratumque ac toto frementem B corpore, iis vicit rationibus, quas non potuit refellere. Licere, inquit, pro veritatis Evangelicæ libertate etiam principes sui officii monere; in errore persistentes arguere, peccantes increpare: se tamen nullum ex nomine compellasse: nunc autem insuper illum rogare, quod si cujuspiam horum se reum apprehendat, sibi dictum putet, et malis remedium adhibeat, pauperumque et miserorum querimoniis excipiendis se faciliorem exhibeat.

aulicorum ac marchionis animos vehementer offendit;

* populus

124 Cum ille se nihil horum conscium dixisset, neque aliquando miseris aditum negasse: « At tui « negant » inquit Bernardinus, « neque permittunt, « ut ad te ingrediantur causæ viduarum, neque af« flictiones pupillorum; neque pauperum oppres« siones. Hi, qui te circumdant, inter se conspi« rantes, te secreto vallant obsidione, ne quod ipsi « mala * faciunt, tu possis punire. Hæc est princi« pum infelicitas, ut miserorum querimonias ultimi « audiant, assentationes primi, veritatem numquam. « Hæc amor in te meus coram tuis consultoribus « secreto dicit in cubiculo, quæ palam in suggestu « non est ausus; generalia dixi, non ad te magis, « quam ad tuos; sed principibus, quotidianis suo« rum assentationibus ut plurimum assuefactis, C « gravia omnia, quæ non applaudunt, apparent. » Conturbatis, qui aderant, ministris, Benedicto præsertim Mastino, viro primario, qui se Bernardini verbis impeti videbant, princeps altercationi finem posuit, dicens, Concionatorem suo functum officio, neque vehementer cupere, ut suas quisque partes expleret, porrectaque manu, reconciliationis signo, Bernardino dixit, ne quidquam eum a veritate docenda retraheret.

ac propterea ad marchionem arcessitus,

* male, *vel* supra quæ

125 Demum ille discessurus subjunxit: « Scio, « illustrissime princeps, tempus adfuturum, quo « hæc mea verba tuæ memoriæ recurrent, dices« que gemebundus: O Bernardine, hæc mihi abs « te dicta! » Neque oraculum hoc temere prolatum fuisse, paulo post apparuit: dum enim anno sequenti Fridericus moritur et regiminis negligenter administrati graviter dolet; « Heu, inquit, mi « frater Bernardine, quam vere absque assenta« tione mihi ista dixisti! » *Hactenus ibi. Enim vero fortis fuit hæc dignaque* Bernardino *oratio ac eo etiam magis admiranda, quod illa usus sit ad principem virum bellicosum, imperare, non jussa accipere assuetum, eoque tempore usus, quo e Venetis ditionibus cum suis exsulans, ejusdem gratia maxime egebat ac fruebatur: nam teste Hippolyto Donesmondo lib.* 6 *Historiæ ecclesiasticæ Mantuanæ, idem ille Fridericus Gonzaga ultra* D *trecentos ex ejusdem sociis alebat, totoque fere anno aluit, donec in Venetorum terras iisdem redire permissum est. Sed digna quoque fuit tanto principe, qui non minus a religione pietateque, quam a militari arte laudatur, digna, inquam, illo fuit ista animi moderatio, qua Virum sanctum tam libere dicentem non modo audiit, verum etiam laudavit.*

eumdem, pari constantia allocutus, sibi conciliat:

126 *Credo equidem, Waddingum isthæc omnia ex suis Legendis MSS. vel Cimarello didicisse, cum totam Beati orationem alio charactere recenseat, quo solet ipsa instrumentorum verba exhibere: at certe in assignandis temporibus vel ipse, vel quos ille secutus est, erraverunt. Præmiserat enim,* B. Bernardinum *comitiis in Monte Alvernæ die* IV *Junii celebratis interfuisse, ac deinde subdit, eumdem Mantuam reversum, eodem anno* in die Palmarum, *qui tunc in* XI *Aprilis incidit, prælaudatum sermonem habuisse. Præmittendus igitur hic sermo est iisdem comitiis, aut erius, quam in die Palmarum, ab eo habitus fuisse dicendus est. Alter error in eo est, quod dicat, laudatum Fridericum marchionem* anno sequenti *post eumdem sermonem ac colloquium, atque adeo anno* 1485 *diem suum obiisse, quem ex Mariano Sanuto scriptore synchrono, aliisque constat mense Julio anno* 1484 *mortuum esse. Hinc* E *suspicari quis posset, sæpe dictum sermonem ad Dominicam Palmarum anni* 1483 *rejiciendum esse, eosque, qui Waddingo præluxerunt, annum non a Januario, sed a Paschate auspicatos fuisse.*

error temporis in prædictis corrigitur,

127 *Donesmundus de hisce silens, aliud quid simile ad annum* 1485 *sub Francisco, qui Friderico patri in marchionatum Mantuæ, successerat, hoc fere modo enarrat. Rogatus* B. Bernardinus, *ut anno* 1485 *tempore Quadragesimæ ad concionem Mantuæ diceret, in Dominica Palmarum de principum erga subditos officio disseruit, et adversus fœneratores Judæos vehementius intonans, illos etiam redarguit, qui hujusmodi usuras permittebant. Stomachati his sermonibus viri proceres Concionatorem apud principem Franciscum accusarunt, et hic arcessitum coram illis modeste reprehendit monuitque, ut a similibus assertis, quæ satis probare non posset, deinceps abstineret. At* Bernardinus *doctrinam suam tam solidatis rationibus comprobavit, ut convictus princeps, amplissimam dicendi licentiam ei ultro dederit, ut cœptos sermones suos prosequeretur. Nemo non videt, idem, quod superius, argumentum hic cum variis adjunctis referri; sed Donesmondo refragantur dicenda inferius, quippe ex quibus videbimus,* B. Bernardinum *totam Quadragesimam anni* 1485 F *Perusiæ exegisse. Statuamus igitur sermonem, de quo agimus, anno* 1484 *a* Bernardino, *antequam ad comitia Montis Alvernæ profectus est, vel alio die, quam in Dominica Palmarum, Mantuæ dictum esse, marchionem vero Fridericum eodem anno obiisse, et admitti poterit Waddingi narratio.*

et Donesmondi narratio expenditur.

128 *Ad eumdem pariter annum, etsi ad incertum ejusdem anni mensem pertinere potest Beati iter Bononiam ac Mirandulam, quæ ambæ Italiæ urbes sunt, ignota mihi de causa susceptum, sed de quo in citato Annalium loco hæc legere est.* Bononia Mirandulam profecturus, puerum macilentum luridumque conspexit, herbas silvestres præ fame manducantem; panemque porrexit, quem socius in sportula ferebat. Cum vero ille præ debilitate dentibus conterere non posset et diceret, a septem mensibus se panem non manducasse, atque in proxima casula patrem matremque præ inedia jacere moribundos; ingemiscens Bernardinus ad tot mala, quæ belli Veneti et Ferrariensis furor invexerat, ad morientes profectus, omnem, quem itineri socius præparaverat, cibum porrexit, volens potius totum iter jejunus conficere, quam, misere pereuntibus prætermissis, sibi panem reservare.

Mirandulam pergens, fame pereuntibus succurrit

VII. Pace Italiæ reddita, permittitur Minoribus Observantibus in dominium Venetorum reditus, præterquam Bernardino; qui vicariatum deponit; Montem pietatis Mantuæ erigit; multis in locis prædicat; et a variis civitatibus, etiam interposita summi Pontificis auctoritate expetitur.

Ceteris in dominium Venetum reditu permisso, ipse solus prohibitus,

Illuxerat tandem perniciosi belli finis, paxque Italiæ, die VII Augusti ejusdem anni 1484 signata Balneoli, vulgo Bagnolo, quod regni Neapolitani oppidum est in principatu Ulteriori, sublatumque fuerat interdictum Pontificium, cujus observandi gratia B. Bernardinus cum religiosis sibi subditis e serenissimæ reipublicæ Venetæ dominio hactenus exsulabat. Itaque cum vicarii suæ provinciæ etiam tum munere fungeretur, Bernardinus, vir sui securus, sed de commisso sibi grege Deique gloria sollicitus Robertum Severinum, Veneti exercitus imperatorem (ita pergit Waddingus) B adiit, rogaturus pro Fratribus, quos dixi ab illo statu propter Pontificium interdictum evocasse. « Si (inquit) ulla hic culpa, mea est: illi suis locis « restituantur; ego pro omnibus exilii pœnam sus- » tinebo. » Ille (*Robertus scilicet San-Severinus, ut passim vocatur*) porro Venetias regressus, senatus decreto obtinuit, ut omnes, uno excepto Bernardino ad suas sedes redirent. Ita nempe disponente divina providentia, ut liberius reliquas Italiæ regiones peragrando, vitia profligaret.

vicariatu absolvitur, et Montem pietatis

130 Etenim Mantuam adveniente Angelo (*de Clavasio*) vicario generali, a vicariatu, quem exercere non poterat, et alias deponere tentavit, impetravit absolvi; statimque se aliis gentibus erudiendis accinxit. Mantuanis vero gratias redditurus cumulatissimi beneficii tot Fratribus præstiti, quot per sævientis belli annos multos apud se aluerunt, vidensque exhaustas Christianorum facultates per intolerabiles Hebræorum usuras, statuit nimiam hanc fœnerandi facilitatem adimere, plebisque miseriam nova mutuandi ratione sublevare. Itaque in maximo urbis foro cum doctissime de Montium pietatis erectione, honestate, utilitate, ordine, Judæorum, omnium ad se rapientium, iniquitate, disseruisset, modumque comparandæ pecuniæ ex libera multorum, vel ad tempus mutua, collatione ostendisset, principum ministrorumque auctoritate brevissime rem totam absolvit.

Mantuæ erigendum curat, multis frustra renitentibus,

131 Nec obstare potuit, quin statim magna collecta pecunia Mons erigeretur, multorum adversantium conatus, ex eo scilicet cœtu, quos superius diximus hujusmodi Montium erectionem, tamquam usurariam voce et scriptis condemnasse. *Remittit autem hic in margine lectores suos ad annum 1474, num. 12, in quo et sequenti, occasione similis Montis Pietatis, auctore Barnaba Interamnensi, Ordinis item Minorum Religioso, Perusiæ erecti, egerat de iis, qui adversus hujusmodi pia inventa, velut usuraria, voce calamoque aliquando restituerunt, aliisque, qui eadem probarunt, tutatique sunt, ac inter hos varii summi Pontifices ibidem recensentur, qui editis Bullis id præstiterunt. Neque statim cessarunt adversæ sequentiæ patroni Mantuanum Montem impugnare, donec Innocentius VIII Romanus Pontifex eumdem anno 1486 confirmavit et obloquentibus silentium imposuit, ut suo loco dicturi sumus. Hic autem primus Mons Pietatis e multis est, quos* Bernardinus *variis in locis per Italiam in publicum bonum pauperumque solatium fundari curavit.*

132 *De Mantuano per* B. Bernardinum *nostrum* D *erectio consentit etiam Donesmondus, alias jam laudatus, sed ejusdem epocham uno anno serius figit, anno scilicet* 1485, *cujus ultima Dominica Adventus per solemnem supplicationem ab episcopo indictam Montem illum initiatum fuisse ait, ut egentibus poteret. Supplicationi intererant, eodem teste, omnis clerus ac Religiosi Ordines populusque Mantuanus, eademque inter musicos instrumentorum concentus ab ecclesia Fratrum Minorum ad ædificium dicto operi charitatis destinatum processit, præeunte* Bernardino, *ac vexillum Montis pietatis præferente. Urserat autem Opus marchio Franciscus Gonzaga, qui hunc in finem obtinuerat, ut* Bernardinus *per ejusdem anni Adventum Mantuæ prædicaret, quique majorem necessariæ pecuniæ summam ipsemet suppeditaverat, ac diploma institutionis propria sua manu scripserat, prout hoc dictaverat* Bernardinus. *Verum ut hæc omnia anno 1484, quem Beatus pene totum Mantuæ traduxit, facile fieri potuere, ita referri nequeunt ad 1485, per cujus Adventum Parmæ, reliquo autem tempore aliis in civitatibus concomitatus fuit, nec nisi paululum Mantuæ versatus est.*

AUCTORI: c. 8. anno 1484 ac forte partim

133 *Forte tamen anno 1485 supremam manum eidem Monti imposuit: nam infra videbimus, illum tunc Parma Mantuam aliquando accurrisse, ut Montem suum ab obtrectatoribus periclitantem defenderet; sed id ante ejusdem anni Adventum contigisse videtur. Hæc ita se habere manifestum fiet ex serie rerum, quas Waddingus anno 1485 ab illo gestas recenset. Sed antequam has ex illo referam, ratio temporis postulat, ut præmittantur, quæ Franciscus Gonzaga in Originibus Seraphicæ religionis scripsit de conventu S. Sebastiani prope Marosticam, agri ac diœcesis Vicentinæ oppidum, cura et opera ejusdem Beati hoc anno 1484 erectio. Laudatus Gonzaga parte 2, in provincia S. Antonii, conventu. 27, hæc ait:* Accidit anno Domini MCCCLXXX, ut beatus pater Bernardinus de Feltro ad Marosticanum populum sacram haberet concionem, eorumque animos adeo inflammaret, ut ab eo illi sibi aliquot Franciscanos fratres petierint, qui et locum pro votis deligerent, inibique conventum ex publicis facultatibus, summa liberalitate a se erogandis, construerent.

etiam sequenti: eodem anno dicitur E

134 Quo denique beato Patre illis annuente, atque quatuor optimi nominis Minoritas ad eos destinante, hæc sacra ædes, divo martyri Sebastiano dicata ex consensu tamen Innocentii VIII Pont. Max., quam frequentius decem Fratres inhabitant, anno a Partu virgineo MCCCCLXXXIV Marosticanorum sumptibus non longe ab oppido Marostica in lucem prodiit, atque inter reliqua hujus provinciæ *(S. Antonii)* loca relata extitit. Asservatur in hujus loci archivis præmemoratus Innocentii VIII consensus, sub Apostolici Brevis forma expressus, Romæ XXIV mensis Novembris, anno Domini MCCCCLXXXIV. *Hæc ille: at Waddingus, qui nihil de hisce ad præcitatos annos 1480 ac 1484 in Legendis MSS.* B. Bernardini, *alibive legerat, utroque loco de iisdem tacuit. Ante vero ad annum 1425, num. 23 præmiserat dubium suum de ejusdem conventus primordiis ad eumdem annum 1425, id est, ante natum* Bernardinum *Feltriensem referendis. Sic autem loquitur ibidem:* Ad Marosticæ oppidum, diœcesis Paduanæ, construi Minorum domicilium eo loco, ubi erat sacellum, S. Antonio abbati sacrum, Pontifex (*Martinus*) indulsit ad preces oppidanorum: PIA FIDELIUM VOTA V Idus Julii. *Dictum Breve in Regesto Pontificio num 129 recenset, notaturque datum* Romæ apud sanctos Apostolos V Idus Julii anno VIII, *quæ notæ præcitatum Christi annum 1425 exhibent.*

ejusdem auspiciis conventus Marosticæ erectus esse,

135 *Porro Waddingus in loco Annalium ante citato deinde sibi objicit asserta Gonzagæ, quæ ut cum Martini*

A *tini litteris conciliet.* Fortasse, *inquit*, prima concessio Martini fuit irrita, et opus in aliud tempus dilatum, vel humiliter hoc tempore inchoatum absolvit, vel in veram cœnobii formam reduxit Feltrensis. *Satis verisimiles sunt istæ rationes, præsertim prima; quia facile potuit Marosticanus parochus, ad quem ejusdem sacelli S. Antonii cura et proventus spectasse in laudatis Martini litteris dicuntur, et de cujus consensu nihil in iisdem legitur, facile, inquam, is potuit intercessisse, ne ea donatio fieret, quam Pontifex,* jure tamen dictæ parochialis etc. salvo, *tantum faciendam ibidem mandaverat. Quidquid tamen sit de illius prioris conventus initus ac fortuna, forte anno* 1483, *quo* B. Bernardinum *nostrum suæ provinciæ vicarium præfectum esse, supra vidimus, cœptum fuerit agitari seu de veteri instaurando, seu de novo condendo, idque opus, relegatis eodem anno ob servatum Pontificium interdictum e Venetorum dominio Minoribus Observantibus mox intermissum, iisdem post medium annum* 1484, *ex senatus indulto regressis, resumptum ac paulatim promotum.*

AUCTORE C. S.

dubitavit Waddingus.

136 *Certe infra* § 16 *ex Waddingo narrabimus, Marosticanos anno* 1492 novam S. Sebastiani ædem Observantibus *construxisse, sive hæc de novo conventu sive de ejusdem amplificatione tantum accipienda sint.* B *Forsan aliquid certius asseri posset, si Innocentii VIII litteræ ad manum essent. In Martini V Brevi, quod apud Waddingum* Dilecto filio archipresbytero ecclesiæ Vicentin. *sive Vicentinæ, inscriptum legitur, miror Marosticam* Paduanæ diœcesis *appellari, cum constet Vicentinæ esse. Si autem Paduanæ fuisset, cur, quæso, non ad hujus, sed ad Vicentinæ ecclesiæ archipresbyterum directum fuit? Imo cur non potius ad alterutrius episcopum, quarum neutra tunc vacabat, sedente secundum Ughellum tom.* 5 *Italiæ sacræ recusæ in Patavina Petro Marcello, nobili Veneto, in Vicentina vero Joanne Castillione? Verum utut sit de episcopo, ego in diœcesi adscribenda erratum credo, quem errorem adoptavit Waddingus, Marosticam in eadem diœcesi* Paduana *seu Patavina reponens.*

Perusinis non permittentibus, ut in sua ecclesia prædicaret,

137 *Pergamus nunc appostolicos beati Viri labores, quos ad annum usque* 1485 *perduximus, ordine chronologico memorare. Hosce Waddingus, Legendas MSS. ac Cimarellam secutus, ibidem num.* 8 *et sequentibus sic recenset.* Bernardinus Feltrensis hoc anno (1485) vocatus Perusiam (*quæ Italiæ civitas episcopalis est in dominio Ecclesiæ, incolis* Perugia *dicta, ac Perusini agri caput*) ut in ecclesia cathedrali prædicaret, C post emensum longum per Appenninum iter hyemali tempore, invenit studia in contraria abiisse cives, præcipuis obsistentibus, ne ille, aut quisquam Observantium, in suo prædicarent templo; inde irritati quod Fratres nullis poterant flecti præcibus, ut curam resumerent sororum tertii Ordinis, quam justis diximus de causis ablegasse, et propterea Perusinos advocasse Amadeitas, retundendæ Observantium sententiæ. *Erant Amadeitæ etiam Ordinis S. Francisci, sed peculiaris congregationis, quam B. Amadeus, a quo et nomen acceperunt, instituerat, quæque postea jussu summorum Pontificum Franciscanis Observantibus unita fuit, ut videre licet in Commentario prævio ad ejusdem beati confessoris Acta apud nos die* x *Augusti,* § 4.

patienter fert et in ecclesia Servitarum

138 *Porro* nihil inde commotus Bernardinus, suos consolabatur consolatores, dicens, se paratissimum per quoscumque vicos et oppidula prædicare, vel domi cum suis consodalibus hærere, panem ostiatim mendicare, munia quæque domus obire. Humilitatem et patientiam præ reliquis admirati Baldus Novellus et Petrus de Ubaldis, potissimi tunc academiæ Perusinæ magistri, cum primoribus agebant, ut hominem pene divinum, præconem doctissimum honorificentius haberent. Præfectus Servitarum, magna pollens auctoritate, contradictoribus in senatu D dixit. « Cavete, ne opus Dei evacuetis, et servum « ejus repellatis. Inde conjicio, magnum ex ejus con- « cionibus fructum oriturum, quod tam vehementer « diabolus obsistat. » Cum vero post dies octo nihil proficeret, suum ei templum commendavit. A Dominica Sexagesimæ inchoatus * Bernardinus sermones, civium attraxit omnem multitudinem, visumque est aperte, non fefellisse spem magistrum Servitarum.

* i. e. auspicatus

concionatur summo cum fructu et frequentia

139 Inveteratas enim inimicitias Odescorum et Ballionum, nobilium familiarum, extinxit; a confessionis Sacramento abhorrentes, et per triennium inconfessos ad sacrum hoc propitiatorium reduxit: indecoros et parum modestos fœminarum habitus mutavit, et quæ spatulas mammillasque in conspectu habebant, ad collum usque fecit operiri, vestisque genus istud senatus consulto stabiliri; præcepitque episcopus, nullam priori forma incedentem absolvi. Montem pietatis commendavit et auxit, aliaque id generis præstitit, quæ prius adversantes ad sui errati pœnitentiam et dignam Viri reverentiam compulerunt. Completa concionum functione, rogatus per nuncium et litteras Florentinorum, ut apud se proxime futura prædicaret Quadragesima, respondit, se sui juris non esse, eoque iturum quo superiorum dirigeret præceptum.

E

Perusinorum: prædicat item Urbini et Fori-Sempronii,

140 Ea recessit urbe ultimo Paschatis die festivo Eremita Augustinianus, qui in ecclesia cathedrali prædicaverat; statim rogatus Bernardinus, ut populum in illa æde doceret, non potuit, irruente plusquam capi poterat, in templum, alias capacissimum, populorum multitudine. Oportuit itaque in aperto atrio dicere, præparatis sub vesperam diei præcedentis subselliis, distributisque locis virorum et mulierum. Mantuam, invitis Perusinis, reversurus, per Urbinum ibat, ubi per dies decem prædicavit, vehementer invectus in astrologos, quorum illuc studium frequens et continuum. A duce Urbinato Guidone Ubaldo vocatum Forum Sempronii (*quod episcopalis civitas est ducatus Urbinatis, vulgo* Fossombrone, *novem decemve milliaribus Italicis dissita ab Urbino in Ortum*) etsi nocte intempesta per posticum dilapsus sit, ingens virorum ac mulierum turba secuta est; nec repelli potuit, donec ad ædiculam ab urbe remotam perventum est, ubi re sacra peracta, cunctis benedixit.

rogatus a duce, et astrologum confutat

141 Fori Sempronii diebus commoratus quinque, totidem habuit sermones, a duce honorificentissime habitus, qui, antequam Urbino discesse- F rat, egregie instructam bibliothecam, memorabile ducis Friderici Montisfeltrii opus, regiumque palatium ei curavit ostendi, ubi effigiem Victorini Ramboldi Feltrensis, sui conterranei, olim Friderici præceptoris, gaudens conspexit. Auditores semper habuit ducem, et episcopum Joannem Urbinatem, interfueruntque doctæ disputationi habitæ cum magistro Paulo Tneutonico, astrologo, qui temerarie nimis audebat futuros a libero arbitrio pendentes successus prædicere, et voluntatis humanæ libertatem attenuare. *Videtur hic in episcopi nomine erratum esse, cum apud Ughellum tom.* 2 *Italiæ sacræ auctæ col.* 795 *Lazarus de Recanellis in episcopali cathedra Urbini tunc temporis sedisse dicatur, columno vero* 834 *in Forosemproniensi Hieronymus Sanctuccius. Interea* Perusini (*ita subdit Waddingus*) quem apud se precibus retinere non poterant, ut rediret, coegerunt Pontificio præcepto.

Perusiam reversus, inhonestos ludos, aliaque peccata impugnans,

142 Misso enim viro primario, obtinuerunt ab Innocentio (*hujus nominis octavo, qui die* XXIX *Augusti anni* 1484 *in demortui Sixti IV locum suffectus fuerat*) litteras præceptorias ad Bernardinum. Hic obtemperans rediit, prædicavitque in publico foro

A foro singulis diebus a Dominica ante Ascensionem usque ad mensem Augusti. Condemnavit quosdam ludos inhonestos et publica spectacula, ad quæ nemo deinceps ausus est accedere. Tempore quodam festivo accesserunt duo adolescentes nobiles ex Ballionum illustri familia, impetraturi licentiam hos ludos exercendi. Respondit discretis his verbis Bernardinus: « Quis sum ego tantillus et « misellus fraterculus, a quo vos licentiam expeta« tis? Et quidem aliunde mecum cogito, quis ille tam « magnus esse possit, qui potestatem faciat in « Deum peccandi. Cavete, ne hoc vestrum tripudi« andi studium ante annum unum transeat in fabel« lam. » Illorum junior Balduinus, contempto Dei Ministro, dixit: « Quid nobis cum Fraterculo isto? » duxitque puellas ad choreas et ludos; paucis tamen inspectantibus propter Viri reverentiam.

pervicacibus pœnas prædicit: pergit Assisium,

143 Ubi cœperunt, intonuit de cœlo Dominus, fulgurque magnam dejecit partem turris campanariæ. Guido Ballionus, fratrum alter natu major, Deum veritus iracundiam, dissolvi jussit choreas, et ludos dimitti. Ante annum expletum adolescentior Neapoli misere trucidatus est: et tripudium hoc B juxta Viri Dei vaticinium, revocatum ad memoriam, transiit in miseram fabellam. In alia invectus peccata, quæ illa præsertim urbe grassabantur, nisi corrigerentur, comminatus est pestis supplicium. In vitiis hærentes Deus eo flagello graviter corripuit. Sic malo meliores effecti, Vatem majori habuerunt reverentia. Ultima concione sub finem Julii ad lucrandam magnam illam Portiunculæ apud Assisium (*undecim milliaribus Italicis Perusia dissitum*) indulgentiam omnes invitavit, eoque ipse præcessit, quo universa ferme civitas est secuta. Assisii diebus duodeviginti permansit, nullo die sine fructu ardentis eloquii.

ubi usurarium pelli curat; Parmam ire jussus, variis in locis

144 Senatum reprehendit, quod Hebræum publico aluerit stipendio, pecuniis sub gravi usura commodandis. Hinc posita cum eo ratione, inventum est, exigua data pecunia, multam corrasisse, et Christianorum substantiam devorasse. Ejecto itaque dispendioso usurario, stabilitus est novis et firmioribus legibus Mons pietatis, introductis in consilium Fratribus Observantibus, et impetrata ab Innocentio decretorum confirmatione. Agente apud Pontificem Joanne Jacobo Sclafenato, Cardinale tituli S. Stephani in Cælio monte, cive et episcopo Parmense (*imo* C *Parmensi quidem episcopo, sed patria Mediolanensi, ut videri potest apud Ughellum supra laudatum col. 186 et sequenti, ubi* Sclafinatus *appellatur*) jussus est Parmæ per Adventum prædicare; quo dum ille proficisceretur, ubique per villas et oppida divini verbi semen seminabat. Hispelli rogatus a Guidone Balliono, oppidi domino, et Ballionæ factionis ductore, qui suggestum propriis manibus præparavit, in foro prædicavit, aspereque increpavit inveterata odia, quotidianas cædes, perpetuas insidias utriusque factionis, atque inhospitæ gentis duritiam, quæ ante triduum duos peregrinos infirmos nullo tecto recepit, nullo cibo refocillavit.

per viam concionatur,

145 Ad Burgum sancti Sepulcri duos, Foro-Livii quinque, Bononiæ in ecclesia S. Petronii octo, Mutinæ quinque habuit sermones. *Quod ad loca mox memorata pertinet, Hispellum, indigenis* Spello, *oppidulum Umbriæ est in ditione Ecclesiæ, sex septemve milliaribus Italicis distans Assisio Fulginium versus in Ortum, ac propterea B.* Bernardino *tantumdem retrocedendum fuit e via, quæ Assisio Parmam ducit, si istud iter suum Assisii inchoaverit. Cetera loca in eodem itinere posita sunt. Burgum vel Burgus sancti Sepulcri, vulgo* Borgo di S. Sepolcro, *parva Umbriæ civitas est non procul a Tiberi prope limitem Etruriæ, cujus magno duci paret, estque episcopalis sub archiepiscopo Florentino. Forum Livii, incolis* Forli *dictum, civitas est in Romandiola, episcopatu pariter insignita sub metropoli Ravenna, a qua 14 vel 15 circiter milliaribus distat. Bononia Italis* Bologna, *Mutina, iisdem* Modena, *ac denique Parma, notiores civitates sunt, quam ut illustratione egeant. Ceterum ex hujus itineris longinquitate, et viarum incommodis collige, lector, infractum Viri vere apostolici animum, qui temporum intervalla, quæ defesso corpusculo merito dare potuerat, concionibus habendis impendit. Sed cœptam narrationem prosequamur.* D

AUCTORE C. S.

Mantuæ Montem pietatis tuetur; Parmæ magnos fructus colligit,

146 Ubi Parmam ineunte Octobre accessit, primamque dixit concionem, a Mantuanis monitus, valide concuti Montem pietatis ab illo, uti diximus, erectum, eosque, qui erigendo restiterunt, dejiciendo totos inniti, illuc propere perrexit contra adversantium opinionem, qui jam sparserant, venire non ausurum ad defendendum usurariam hanc adinventionem. Voce, scriptis et concionibus Montem tutatus est: et magistratus adversantibus rigide silentium indixit; uti sub eodem tempore dux Genuensium Fregosus impugnantibus Montem Genuensem et Savonensem, ab Angelo Clavasio, qui docte de hac re quosdam scripsit tractatus et consilia, erectos. Parmam reversus, ante Dominicam ultimam post Pentecosten in templo cathedrali cœpit prædicare, non expectato Adventu, neque frequenti accedente populo. Ubi vero divulgari cœpit Hominis virtus et dicendi energia, tam avide currebant, ut templo capi non possent: adeoque ejus salutaribus doctrinis et ignitis eloquiis commoti sunt, ut frequentius ad Sacramenta accesserint, liberalius eleemosynas in pauperes erogarint, facilius aliena restituerint, fuerintque plures, qui substantiam omnem vendiderint, ut damna illata resarcirent. E

monasteria virginum reformat, gratulante duce.

147 Monasteria S. Alexandri, S. Quintini, et S. Catarinæ, sanctimonialium laxius viventium, reformavit, omnemque populum ad meliorem frugem reduxit: qua de causa dux Mediolanensis, cui tunc Parma parebat, honorifico eum decoravit diplomate, suum suæque ditionis amicum appellans, liberumque per universum dominium transitum concedens. *In margine annotavit laudatus historicus, pro monasterio* Alexandri *apud alios legi* S. Alexii, *quemadmodum etiam habent Bernardinus a Clastidio et Gratianus a Mevania in Vitis Italicis, quorum ultimus pro* S. Quintini *quoque scripsit* S. Quirini, *ac de monasterio S. Catharinæ non meminit. Mediolanensis dux tunc temporis erat Joannes Galeaceus Maria, qui patri suo Galeaceo Mariæ Sfortiæ, anno 1476 occiso, successerat, annis tantum octo natus, et cujus ducatus administrationem Ludovicus Sfortia, cognomento* Maurus, *ejusdem patruus invaserat. Numerabat igitur Joannes Galeaceus hoc anno 1485 annos ætatis suæ circiter 17, quando prædictum diploma vel ipsemet, vel ejus nomine Ludovicus Sfortia,* B. Bernardino *dedit, in quo eumdem etiam exhortatus fuisse videtur, ne e sua ditione excederet, quantum ex aliis ejusdem principis litteris, mox recitandis licet colligere.* F

Expetentibus illum variis civitatibus in Quadragesimam,

148 *Ad hunc quoque annum pertinent, quæ Waddingus partim anno sequenti propter rerum gestarum connexionem recensuit, quæque luculenter probant, quanti Italiæ civitates* Bernardini *sanctimoniam ac doctrinam facerent. Itaque ad annum 1486 num. 5 et sequentibus hæc rursum scribit, citatis in margine Legendis MSS ac Cimarella part. 4, lib. 6, cap. 18.* Bernardini Feltrensis crescente in dies fama, sparsisque per multas civitates tot bonis operibus quæ ubique faciebat, omnes videre, omnes audire, vehementissime cupiebant. Perusini, qui mirabilem doc-

AUCTORE C. S.

A doctrinam et virtutem anno præterito *(id est 1485)* probarunt, etiam hoc anno præceptorem desiderabant. Bononienses, Parmenses, id ipsum optantes, impetrarunt a Pontifice litteras Apostolicas sub finem anni præcedentis *(sive 1485)* ut iste apud se prædicaret tempore Quadragesimæ. Pontifex, vel ut singulis placeret urbibus, vel quod priorum litterarum oblitus facile posteriores concesserit, eum tribus prædictis populis concessit.

Jubetur ab Innocentio VIII primis litteris Parmæ,

149 In favorem Parmensium datæ perierunt; reliquas duas subjungo; *et quidem ambas ex autographis, ut affirmat in margine.*

« Dilecto filio, fratri Bernardino de Feltro, Ordinis Minorum de Observantia. »

« Dilecte fili, salutem etc. Volentes annuere desiderio dilectorum filiorum, Priorum artium et Communis civitatis nostræ Perusinæ, qui in tuis sanis monitis et prædicationibus plurimum sperant, devotioni tuæ in vim sanctæ obedientiæ, et nihilominus sub excommunicationis pœna expresse præcipiendo, mandamus, quatenus in proxima Quadragesima ad civitatem ipsam Perusiam accedere et in ea prædicare debeas. Cedet id tibi ad meritum non vulgare apud omnipotentem B Deum, et nobis erit gratum. Non obstante quovis alio mandato, tibi forsan facto, ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XXIX Octobris MCCCCLXXXV. Pontificatus nostri anno I. »

L. Grifus.

secundis Bononiæ tunc concionari;

150 *Altera epistola, uno mense post in favorem Bononiensium data, ibidem ex autographo sic se habet.*

« Dilecto filio Fratri Bernardino de Feltro Ordinis Minorum de Observantia. »

« Dilecte fili, salutem etc. Moti fama doctrinæ et probitatis tuæ Bononienses nostri cupiunt plurimum tua sana monita audire, quæ ad salutem animarum profutura sibi sperant. Nos autem pio eorum desiderio annuentes devotionem tuam hortamur in Domino, et tibi nihilominus in virtute sanctæ obedientiæ expresse præcipientes mandamus, quatenus proxima Quadragesima Bononiam prædicatum accedas, ibique in majori ecclesia verbum Dei annuntiando, doctrinam Evangelicam juxta tibi ex alto concessam facultatem explicando fructum animarum facere studeas. Cedet id tibi ad meritum apud Deum, et C nobis erit gratum. Non obstante quoque alio mandato, tibi forsan facto ceterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XXVIII Novembris MCCCCLXXXV. Pontificatus nostri anno II. » *Hactenus epistolæ Pontificiæ, quarum posteriori* Bernardinus *parere voluit, sed neutri potuit ob tertiam alteram, quam, urgentibus Parmensibus, dux Mediolanensis ab eodem Pontifice Innocentio VIII impetravit; quod qua ratione factum fuerit ex iisdem Waddingi Annalibus pergo exponere.*

quod annuens dux Mediolanensis,

151 *Ad annum 1485, num. 13 hæc ait.* Acceperat autem Bernardinus sub anni finem Breve Pontificium (*nimirum die XXVIII Novembris, ut vidimus, signatum*) quo jubebatur per anni sequentis Quadragesimam Bononiæ prædicare; quod ubi Parmenses rescierunt, ad ducem scripserunt, ut curaret, apud se maneret eo tempore prædicaturus. Scripsit ille, se ita apud Pontificem acturum, et ne interim Bernardinum abire permitterent, admonuit, atque ad ipsum Bernardinum has litteras exaravit.

« Venerabili in Christo fratri Bernardino Feltrensi Ordinis Minorum de Observantia, nobis dilecto »

« Venerabilis in Christo, nobis dilecte. Facit paternitas vestra, quod sancti viri solent; quando D verbum Dei seminant, exemplo proficiunt et opere. Perspeximus id modo in populo nostro Parmensi, qui ad evangelizationes vestras confluens, omnia, quæ ad animarum quietem, mutuamque caritatem pertinent, summo studio recognoscit et libenter sectatur. Ea de re nos in primis plurimum debemus Deo et paternitati vestræ, cujus labore efficitur, ut populum istum nostrum bene se habentem perspiciamus. »

nititur eumdem detinere Parmæ,

152 « Quare magno accensi desiderio, ne tantum opus interrumpatur quod aliis litteris fecimus; rursus hortamur paternitatem vestram, ne cogitationem aliquam abeundi cogitet, etiam Apostolicis monitis compulsa sed omnino Parmæ in proximam Quadragesimam subsistat, et prædicationibus suis istos fidelissimos cives nostros in viis rectis retineat, aberrantesque revocet ad salutiferam disciplinam. Nos enim Romam litteras dedimus, ut impetremus a summo Pontifice revocationem jussionis suæ, neque dubitamus fore, ut id assequamur, nihil prætermissuri, quod ad hoc nostrum pium frugiferumque desiderium pertineat, E etiam si oporteret manum in libros vestros injicere, ne isthinc discedatis. Mediolani, die X Januarii, MCCCCLXXXVI » Ducis excitus præcepto (*pergit Waddingus*) urbis prætor publico statuit edicto, ne discederet, jussitque, ut discedentem omnes ministri retinerent. *Verum hæ omnes molitiones frustra erant adversus Virum, qui nihil antiquius habebat, quam superiorum suorum ac in primis Romanorum Pontificum mandatis obtemperare.*

at ipse inde elabitur, ut Pontifici obtemperet.

153 Ille *enim*, ineunte anno sequenti *(id est, Christi 1486)* videns, non revocari præceptum Apostolicum, impetrata licentia exeundi ad vicinum sui Ordinis cænobiolum, illinc noctu recessit, et per invia et alpestria, nocturno præsertim tempore, aberrans, tandem pium illorum delusit studium, Pontificio mandato pariturus. *Ex die signatæ ducis epistolæ collige, voces illas* ineunte anno *cum aliqua latitudine accipiendas esse, nisi quis suspicari malit, epistolam illam primam scriptam fuisse, postquam* Bernardinus *(ignorante id etiam tum duce) inde discesserat. At mihi verisimilius apparet, ducis ac præ-toris mandata paucis saltem diebus ante scriptam epistolam reponenda esse, Beati vero discessum paulo post; cum eumdem ante Dominicam Sexagesimæ, quæ illo anno in diem XXIX Januarii incidit, Parmæ jam fuisse, sequenti § dicturi simus.*

F

§ VIII. Post variata Pontificis mandata prædicat ac multa bona præstat Parmæ; Mutinæ, Eugubii, et Assisii, miraculis aliquot illustratus; a Pontifice Romam evocatur, ac deinde mittitur Perusiam et Tudertum ad civiles discordias componendas.

Jubetur a Pontifice non Bononiæ, sed Parmæ prædicare;

P*ervenimus ad annum 1486, magnis* B. Bernardini *apostolicis laboribus, uberrimoque fructu animarum ac variis eventibus memorabilem. Sequor de more Waddingum, qui ex sæpe laudatis Legendis MSS. et Cimorella Annales suos ad præcitatum annum a num 7, verbis, quæ subdo, pergit contexere.* Posterioribus litteris recentiorique Pontificis præcepto *(die XXVIII Novembris anni proxime elapsi datis)* pariturum, diximus anno præterito, pie elusis Parmensibus, ad Bononienses transiisse, vel inde maxime, quod repetitis litteris id ipsum suaserit et mandaverit Julianus

A nus Ruvereus, Cardinalis Ostiensis, communiter nuncupatus a primo titulo S. Petri in Vincula, Ordinis protector, Bononiensium episcopus (*postea summus Pontifex Julius II dictus.*) Huic etiam obsecuturus statuit apud Bononienses hærere et concionari. Sed Parmenses potentia et auctoritate ducis sui Mediolanensis adjuti, obtinuerunt, ut revocatis prioribus litteris Pontificiis, juberetur Parmæ concionari.

Bononienses mandatum istud

155 Male hoc habuit Bononienses, quos neque repetitis precibus, neque quotidianis sermonibus placare potuit, quin de suo episcopo Cardinale summopere quererentur, quod precibus acquieverit ducis; et cursorem Romam mitterent, qui litteras consilii et magistratus, Joannis Bentivolii, primarii in urbe viri, atque uxoris, Pontifici carissimorum, capituli canonicorum, aliorumque perferret, et Innocentii animum flecteret, ne, se neglectis, tantum Virum alio transferret. Rogatus et compulsus Bernardinus, ut Pontificis opperiretur responsum, exspectavit usque ad Dominicam Sexagesimæ (*sive usque ad diem* XXIX *Januarii*) vidensque tempus elabi et abeundi urgere præceptum, ante auroram clam recessit, Regiique (*quæ civitas vulgo* B Reggio *dicta, Bononia proficiscentibus Parmam, hanc inter ac Mutinam occurrit*) hærens per dies quinque, totidem habuit conciones.

ab eodem Pontifice, sed serius, revocari curant.

** auspicatus*

156 Parmam profectus, extra urbem honorifice receptus est ab archipresbytero, multisque viris nobilibus. Sermones inchoatus * die Cinerum (*qui fuit* VIII *Februarii*) Sabbato sequenti Breve recepit Apostolicum revocati præcepti de profectione Parmensi, litterasque Bononiensium, ut placeret reverti Excusatum se habuit apud nuncium Vir Dei monuitque, ne quidquam de sui adventus causa referret, ne Parmenses offenderet. *Breve hoc a nemine editum legi, sed cum ex Waddingi testimonio in eo tantum revocatum fuisse dicatur prius præceptum* de profectione Parmensi, *satis liquet, Innocentium Papam, ut importunis civitatum precibus utcumque satisfaceret, prædictum præceptum tantummodo revocasse, nullo novo substituto, sed relicta* Bernardino *libertate, ubicumque vellet, per eam Quadragesimam prædicandi. Certe Pontificiæ jussioni non restitisset Vir obedientissimus; sed concessa sibi facultate usus, elegit Parmæ, ubi tunc versabatur, cœptos sermones prosequi, atque ita novos Parmensium motus, qui merito timeri poterant, prudenter præcavit, et, si qua hinc oritura* C *esset a Bononiensibus invidia, eam omnem in se recepit.*

Parmæ prædicans, cultum SS Sacramenti

157 *Porro* is fuit populorum (*Parmæ*) ad ejus sermones concursus, ut noctu præcurrerent, locum habituri, pateretque ecclesia nocte excipiendæ multitudini Multiplex statim fructus consecutus, frequentioris confessionis peccatorum, integræ bonorum restitutionis, extinctæ magnatum inimicitiæ, institutæ confraternitatis sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti, aucti cultus erga divinum istud mysterium. Induxit populum, ut singulis mensibus semel Sacrum solemne de hoc cœlesti caneretur Sacramento, et coram sacro conditorio lampades perpetuo arderent; eoque crevit piorum devotio, ut perpetuo accensæ penderent quinque supra viginti. Affectum hunc erga divini hujus Sacramenti cultum præcessisse in Cherubino Spoletano, atque hæc ipsa præstitisse, diximus supra. Feria quinta hebdomadæ sanctæ, quo sacratissimum hoc institutum est Mysterium, numerosissimam et devotissimam ordinavit supplicationem, totisque horis divini Officii interfuit cum canonicis.

plurimum promovet, vitiaque feliciter impugnat,

158. Antequam conciones absolveret Quadragesimales, accepit a Florentinis epistolam, qua publico decreto senatus et magistratus eum pro sequenti anni Quadragesima electum concionatorem pro ecclesia S. Reparatæ intimabant. Quibus ille comiter D gratias habuit; se tamen sui juris non esse dixit, eoque sibi tendendum, quo superioris destinaret præceptum. Mittebant multi varia cibaria; alii ad convivia invitabant: hæc respuebat, illa ad pauperes et carceribus inclusos destinabat. Cum ejus persuasu nobile pretiosumque fieret in altari majori sanctissimi Sacramenti depositum, Albertus insignis architectus, aliunde ad hoc opus evocatus, inter adjiciendas ornamento statuas marmoreas ex Carrario lapide (*sic dicto a Carraria, Italiæ urbecula in Tuscia, juxta quod nobile istud marmor gignitur*) in una effigiem expressit Bernardini. Quod ubi ille rescivit, quiescere noluit, donec statuæ vultus deformaretur; *id est, opinor, sic ut* Bernardini *faciem amplius non exhiberet.*

AUCTORE C. S.

et malunt propterea sibi structum divinitus superat.

159 Feria sexta in Parasceve et in Paschate resurrectionis in aperta templi area prædicavit, aliosque habuit sermones de mundi contemptu, et de justitia adversus Hebræos et Christianos usurarios: alio die vehementer insectatus concubinarios. Infra illam hebdomadam quindecim viri locupletes uxores duxerunt, quas annis multis habuerunt concubinas. Quidam ægre ferentes tantam morum castigationem, seque ab amasiis derelinqui, vindi- E ctam excogitarunt præparatæ ex suggesto ruinæ. Quatuor pulpiti pedes seu fulcra clam noctu ad imam fere superficiem inciderunt, ut quocumque motu aut pondere insilientis Concionatoris subsideret, Virumque ex alto collideret. Ascensurus ille dolum cælitus percepit, dixitque socio et circumstantibus: « Equi mei incisi sunt pedes; nihil« ominus insiliam et curram; incisores vero Deus « flagellabit. » Intrepide prædicavit, nihilo soliti fervoris remisso, perstititque immobile solidumque suggestum.

Mutinam profectus, et sermones habens, occasione energumenæ

160 Finitis concionibus, Mutinam perrexit; unde remissurus adolescentem, qui suo caballo Viri Dei libros advexit, vidit ad pedes prostratum suum suique caballi obsequium ultro offerentem, dicentem: « Majora Vir Dei, his tibi debeo: tuis enim « dignitis eloquiis factum est, ut duo mei genitoris « debitores summas pecuniarum, mihi penitus ig« notas, in defuncti patris testamento minime ex« pressas, sponte domum attulerint, per quas e mi« serrimo ad mediocrem vitæ statum exurrexi. » Gavisum se dixit factæ restitutionis, per quam fœneratores suæ caverunt conscientiæ, et illius F providerunt paupertati, domumque remisit. Ea in urbe conciones habuit quatuor in templo cathedrali; descendentique e suggesto furibunda occurrit quædam dæmoniaca vociferans: « O Bernardine, quid « ego in te commisi, ut ita me perturbes et cru« cies! Sed non impune facies; e suggesto te præ« cipitem dabo, et caput contundam. »

adstantium feminarum lascivos vanosque ornatus increpuit

161 Ad inconditos frementis et spumantis clamores, quæ aderant, fugere cœperunt mulieres: ille, ut sisterent, exhortatus, jussit, ut ad arcam seu tumulum S. Geminiani possessa ferretur. Illic ingenti hominum et mulierum constituta multitudine, magna voce intonuit Bernardinus, miseræ energumenæ compatiendum, sed magis, quæ adstabant, mulieribus adscititio ornamento suam speciem mentitis. Hæc enim corpore, illæ mente laborant; hujus carnem dæmon affligit, harum animas commaculat. Et ad mulieres conversus, ait: « Hujus « dæmoniacæ misereminí, et statum vestrum non « consideratis? Qui hanc affligit in eaque apparet « spiritus, in vobis latenter, sed manifeste sua signa « producit. An non ejus opera in vobis probatis? « Unde falsus ille fucus? unde cerri * et crispantes « crines? Unde stibium et cerussa? unde tot ma« lorum irritamenta? Quis pectora, quis mamillas nu-

* cirri

AUCTORE C. S.

tam efficaciter, ut hos illæ statim abjecerint.

A « nudare, quis humeros incautis pravisque oculis « docuit objicere?

162 « Nonne, qui subtus latet, malus genius « hæc vobis persuadet, pravasque subinde cogi- « tationes vobis vestrisque spectatoribus immitit? « An non hæc creditis, vel dubitatis, quia in vobis « non loquitur, vel corpora non discruciat? Cer- « tiora habetis inhabitantis dæmonis signa. Quæ « sic incomposite loquuntur et misere vexantur, « multoties aliunde malum sentiunt ab ægritudine, « a læsa potentia, ab exuberante humore, objectis- « que menti spectris horrendis; hæc vestra cor- « poris specieique mendacia certissima sunt dæmo- « nis signa, ejque absque dubio famulantur. Scitote, « non nisi illius opera esse, qui vos istis tendiculis « in aliorum armat ruinam. » Dum hæc diceret, astantes fœminæ capita præ pudore demittere, in- terulas ad jugulum attrahere, ornamenta vana de- trahere, lacrymabundæ et compunctæ recedere, inaures, annulos, pretiosa monilia in pauperes distribuere. Ad hæc dæmon fremere, concuti, voci- ferari dæmoniaca, maledictis lacessere Bernardi- num, qui tot sibi animarum laqueos abstulit et arma diripuit. *S. Geminianus, ad cujus sacrum tumulum*
B *hæc facta dicuntur, fuit episcopus Mutinensis, coliturque die* XXXI *Januarii, ubi de eodem Opere nostro actum est. Sed Wuddingum rursum audiamus.*

Ibidem in foro concionatur; dæmones e corporibus pellit;

163 Deinceps, *inquit*, concionari oportuit in aperto foro, concurrente innumerabili hominum multitudine ex finitimis agris, Carpensi, Mirandulano, Regino, Mutinensi, Bononiensi Integra se in conspectum effundebant oppida, præeuntibus, qui præer a in populo, et sacerdotibus, summoque mane, antequam urbis portæ aperiebantur, præ foribus stabant, ut mature locum caperent, unde audirent concionantem. Per tres horas constanti voce et firmo latere disserebat diebus ferialibus, per quatuor festivis. Reliquo diei tempore excipiebat adventantes; tribulatis salutaria consilia, mœstis solamen, tentatis remedia, omnibus levamen exhibebat; nullus e conspectu tristis recedebat. Doctrinam porro et vitam Dominus signis multis confirmavit, nota præsertim supra dæmonia potestate. Orlandum, ferum et inexorabilem olim militem, cujusdam oppidi deprædatorem; fœminam propterea possessam, quod in die Paschatis adscititiis capillis, stibio et fuco adulterata, ad sanctissimæ mensæ communionem accesserit; alteram, quod die sequenti,
C postquam sacrum Epulum acceperat, ad fucos, quos tunc deposuerat, pectorisque nudi ostensionem redierat; tertiam, quia in diploide bullulas gestabat argenteas, quas iniquus sacerdos patruus ei ex sacra calicis patena conflarat, adolescentulum ob crimen pessimum, vexatos, oratione et Crucis signo a malo genio liberavit.

periculum toxici evadit, instrumenta vanitatis publice comburit.

164 Frequens erat in urbe ista pecuniam in orbem tondere, talis ludere, pompose vestire. Contra hæc et mulierum fastus, dolosasque artes, quibus homines irretire solent, quodam die prædicavit ingenti fervore, eoque item fructu, ut vitia hæc penitus extirpasse videretur, et fœminæ suos falsos ornatus procul fecerint, ac capillos non solum alienos abjecerint, sed et suos absciderint, nolentes alteri placere, quam Deo. In Hebræos acriter invectus, increpavit Christianos Judæorum fautores et amicos, atque hinc vindictam sumptura quædam Hebræa, efficto nobilis Christianæ nomine, misit ad eum quædam bellaria et fructus intoxicatos. Fraudem subodorati Fratres, cani frustella dederant, qui paulo post intumuit et obiit. Post ultimas duas conciones paratos habuit rogos, quibus ingentem copiam injecit ludi instrumentorum et fuci fœminei. *Erant scilicet ista instrumenta vanitatis voluptatisque ac peccatorum illecebræ, quæ per Beati conciones et pia monita ad* D
frugem reducti viri ac mulieres, illi tradiderant, quæque ipse in acervum congesta, velut erepta dæmonibus arma, publice cremabat. Ejusmodi rogos etiam alibi ab eo succensos, infra videbimus, et Bernardinus a Clastadio in Vita cap. 5 *scribit, soluisse ipsum id fere ubique factitare, eosque acervos* Castella diaboli *appellare.*

Inde recedens, surdæ auditum restituit, prædicat Ferrariæ,

165 *Rebus tam bene Mutinæ gestis*, *Vir omnis gloriæ humanæ fugitans*, Ferrariam inde profecturus, clam recessit, honorem insequentis populi declinaturus, sed frustra; ingens enim turba secuta est, nec dimittere voluit abeuntem, nisi solemniter benediceret et bene precaretur. Fœminæ per annos octo surdæ tunc auditum restituit, multisque distribuit nomen sanctissimum Jesu, a se chartulis inscriptum, quarum indita virtute malis multis præsto aderant remedia. Rogatus a Ferrariensibus, ut in die S. Georgii (*qui in Romano Martyrologio* XXIII *Aprilis annuntiatur*) prædicaret, habuit paucos auscultatores, distracto populo circa hastiludium et choreas Die altero contemptum reprehendit verbi Dei sacrorumque præconum; dixitque, nimis cito urbem illam oblitam fuisse tot calamitatum, quot ante paucos annos fuerat perpessa. *Consule supra dicta num.* 115 *et sequentibus.* Die S. Marci (*id est*, E
XXV *Aprilis*) abiit Ravennam, ubi nocte una hæsit, summoque mane navigavit Ariminum versus; inde abiit ad Montem Florum; hinc Urbinum, nullo commoratus neque concionatus loco.

Eugubi Montem pietatis augeri curat.

166 *Vulgo notæ sunt memoratæ civitates Ravenna ac Ariminum in Romandiola, cujus prior caput est, sitaque duobus circiter milliaribus a mari Adriatico, cui posterior adjacet. Mons Florus, vulgo* Monte Fiore *in novissima charta geographica Status Ecclesiastici, a Christophoro Maire Societatis Jesu delineata, fere medius collocatur inter prædictam civitatem Ariminensem et Urbinum. Verum hæc de locis, per quæ Beatus tantummodo transivit, dicta sufficiant.* Eugubii, (*quod ducatus Urbini episcopalis civitas est*, *incolis* Gubbio *dicta)* sermonem habuit coram domino Octaviano, ducis Urbinatis patruo (*nam proprios duces suos habuit usque ad Pontificatum Urbani VIII Pontificis, qui ducatum Urbini dato pretio Ecclesiasticæ ditioni comparavit*) aspere increpans usurarios et iniquos fœneratores, commendato deinde instituto Montis pietatis. Reprehendit Hebræorum amicos et fautores, qui præceptis principum e consortio Christianorum rejectos, propter munera aut sordidum lu- F
crum curant revocari. Eo ipso die indictum erat concilium, ut paciscerentur cives cum Hebræo quodam locuplete circa commodandas pecunias; non enim eo crevit Montis nuper erecti facultas, ut omnium sufficeret necessitati. At Bernardini doctrina ita mutati sunt animi, ut Judæi pacta cives repulerint, et communibus oblationibus Mons sit auctus sufficienter.

Perusinos, sæviente peste, ad pœnitentiam inducit.

167 Eugubio Perusium profectus, omnium exceptus est jubilo; sed crescente illic pestilentia, quam anno præterito dixerat propter peccata grassaturam, plurimi recesserunt in villas et prædia ruralia; desertaque urbe, oportuit conciones dimittere. Resumpsit tamen, objectisque Sapientiæ verbis: « Sermo tuus, Domine, qui sanat omnia; » cœpit convocare populum, animos addere, spem fugandæ pestis injicere, modo pœnitentiam agerent et opera exercerent misericordiæ. Indicta solemni supplicatione, Dei clementiam omnes imprecati, nudisque pedibus etiam heroinæ, sparsis capillis, atra et humili veste, binæ incedentes, Dei iram placaverunt. In solemnitate Corporis Christi alteram iis ordinavit legibus, ut nihil non sanctum et pacificum conspiceretur, ubi alias multæ rixæ et homicidia in populo semper armato perpetrabantur. Tot benefi-

A ficiis adstricti Perusini summo in honore Auctorem habuerunt; beatumque se reputabat, qui vel alloqui posset vel vestem attingere. Tanto impetu, ut accederent, ferebantur, tantoque comprimebant concursu, ut non nisi satellitio senatorio circumsepto liceret e cœnobio ad templum proficisci, e suggesto domum redire.

civilia arma compescit:

168 In festo S. Antonii Patavini (*id est, die* XIII *Junii*) post concionem, dum ad refocillandas languentes vires mensæ assideret, ecce ingens rumor et strepitus armorum duarum potentissimarum factionum, de Peneschis et Staffeschis, in foro digladiantium. Assumpta Cruce, irruit in acies medias Bernardinus, et tamquam potestatem habens, præcepit, ut quiescerent. Quamvis quadraginta utrimque fuerint vulnerati, omnesque in mutuas exarserint cædes, nihilominus Viro Dei obsecuti, liver in loca recesserunt. Advenerunt paulo post, tamquam suis partiariis (*id est suarum partium sectatoribus*) auxiliaturi Ballioni et Oddesci, de quibus superius (*num.* 139) locuti sumus: sed et hos compescuit Bernardinus, omniumque partium capita duxit in ædem S. Laurentii proximam, ubi episcopi et gubernatoris Pontificii interventu odia aspera temperavit, pacemque stabilivit. B *Verumtamen ea pax Ballionios inter et Oddos minime diuturna fuit, ut ex dicendis patebit.*

muliebres illecebras exurit; Assisii stella illustratur: a Pontifice

169 Hoc fructu (*pergit Waddingus*) frequentique incendio muliebrium vanitatum, aliorumque peccati instrumentorum, tota prædicavit æstate Perusii in publicis plateis, exceptis diebus quatuor, quibus Assisii sermones habuit de indulgentia Portiunculæ, ubi semel fulgentissima apparuit stella super caput Prædicantis. *Dum tam uberem messem Vir plane apostolicus colligebat, Romam ab Innocentio VIII summo Pontifice per litteras evocatus est, de cujus causa pauca hic præmittenda censui, ad Waddingi dicta partim illustranda, partim etiam emendanda. Ortum fuerat anno præcedenti bellum inter Ferdinandum I Neapolis regem, ejusdemque regni barones, illius sævitiam exosos; quorum partes cum laudatus Pontifex, et ipse quoque Ferdinando merito infensus tutaretur, Aquila, regni Neapolitani civitas in Aprutio Ulteriori, cujus caput est, regio jugo pariter excusso, sponte sua eidem Pontifici subjecit; atque hinc bellum latius exarsit. Secuta tamen anno sequenti, sive* 1486 *mense Augusto pax est, e cujus conditionibus una fuit, ut Aquilanæ civitati liberum esset, utri imposterum parere mallet, Pontifici, an regi.*

arcessitus Romam.

C 170 *Pactis male stetit Ferdinandus; nam ut alia mittam,* Mense Septembris tumultus magnus factus est in civitate Aquilana, ubi tandem archidiaconus, qui pro Papa et libertate Aquilana stabat, interfectus fuit, intravitque comes Montorii cum gentibus suis et regis; et ecclesiastici aut cæsi aut expulsi fuerunt; *inquit Stephanus Infessura, auctor synchronus, in Diario urbis Romæ apud Muratorium tom.* 3, *part.* 2 *Rerum Italicarum scriptorum col.* 1214. *Hisce consentit alter ejusdem temporis Diarii Romani scriptor anonymus, ibidem editus a col.* 1071, *prætérquam quod is Aquilam paulo serius a duce vel comite Montorii occupatam fuisse significet, cum dicat, ejus rei nuntium die* XII *Octobris Romam pervenisse, ad quem diem etiam Muratorius in Annalibus Italiæ illius civitatis occupationem rejecit. Conciliari tamen ambo scriptores possunt, dicendo, tumultum inter Pontificiarum regiarumque partium fautores Aquilæ cœpisse mense Septembri, ac demum die* XII *Octobris vel circiter eamdem a Montorii comite armata vi Ferdinando regi subjectam fuisse. His prænotatis, Waddingum audiamus.*

171 Icto, *ait,* sub hoc tempus pacis fœdere inter Innocentium Pontificem et Ferdinandum regem Neapolitanum, Aquilana urbs in potestatem D regis devenit. Timentibus autem civibus, ne defectionis pœnas apud regem luerent, turbæque indies orirentur inter Pontificiæ et regiæ partis studiosos, illisque instantissime petentibus, ut ad eos Bernardinus mitteretur, his cum litteris ad se vocavit Innocentius.

AUCTORE C. S.

ut Aquilanos tumultus sedaret;

« Dilecto filio Bernardino de Feltro, Ordinis « Minorum professori. »

« Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem.
« Volumus, ac tibi præsentium tenore in virtute
« sanctæ obedientiæ expresse præcipiendo man-
« damus, quatenus, his acceptis, ad nostram præ-
« sentiam venias. Datum Romæ sub annulo Pisca-
« toris apud S. Petrum, XIX Septembris MCCCCLXXXVI.
« Pontificatus nostri anno III. »

« Hieronymus Balbanus. »

Acceptis litteris, confestim in Urbem contendit Bernardinus; sed in itinere verbi Dei pabulo Narnienses et Tifernates refecit. *Narnia, vulgo* Narni, *urbs Umbriæ est ad Narem fluvium, quam in itinere suo Assisio Romam adire potuit Beatus; at nescio, quos hic* Tifernates *commemoret: nam neque* Tifernum Metaurum *in ducatu Urbinate, neque* Tifernum Tiberinum *in ejusdem ducatus ac Etruriæ limite, nec denique* Tifernum *Samnitum in regno Neapolitano, in eodem itinere potuit adire.* E

sed mutatis interim rebus, eidem multa bona suggerit.

172 Pontificis autem (*ita pergit annalista*) in Urbe audito mandato, visum est aliquantisper expectandum, donec animus Alphonsi Calabriæ ducis, Ferdinandi primogeniti (*qui regio exercitui præerat*) exploraretur. Sedatis tamen rebus, pacatisque animis, múltoties allocutus Bernardinum Pontifex, in delitiis habuit, voluitque apud se in Urbe retinere. *Ex die datæ epistolæ, quam editor ex originali acceptam ait, simul et ex iis, quæ præmisimus, collige, an jam tunc, cum illa scriberetur, Aquilana civitas in Ferdinandi regis potestatem pervenisset. Mihi verisimilius apparet, B. Bernardinum a Pontifice ante evocatum fuisse, ut initia Aquilanorum tumultuum sedaret; sed cum hi in dies crescerent ac regiæ partes ibidem nimium invaluissent, eidem Pontifici visum esse tam præsenti vitæ periculo tantum Virum temere non exponere, præsertim postquam acceperat, quæ de invasa urbe cæsisque vel expulsis suarum partium ecclesiasticis viris mox retulimus. Quid interim Romæ egerit, ex iisdem Annalibus videamus.*

et Mantuani Montis pietatis confirmationem obtinet,

173 Multa porro, arrepta hac occasione, suggessit Vir Dei, quæ regimen Ecclesiasticum et fructum concernebant animarum; neque hæc contempsit Innocentius, sed tamquam a viro ingenuo et Numini caro prolata, judicavit, et opere perfecit. F Etsi vero Pontifex se benignum facilemque ostenderit, et quæcumque petere vellet, obtulerit, nihil tamen postulavit præter remissionem peccatorum, quotiescumque pro sua Sanctitate oraret; et confirmationem Montis pietatis Mantuani, per quam tanta obversantium contradictio tandem cessaret. Utrumque facile concessum; etsi circa secundum se opposuerit M. Antonius de Grossis, episcopus Tyburtinus, Pontificis familiaris. Sed quæ objecit rationes, docte solverunt Mathæus Ubaldus Perusinus, Romanæ Rotæ auditor, Joannes Baptista Sanseverinus, juris Cæsarei in Romana Sapientia primarius professor, advocatus consistorialis, et hujus professionis vir alter inter Perusinos celebris, Ballionus de Monte Ubano, qui nomine collegii Perusini doctum edidit consilium, sive tractatum circa hujusmodi Montium erectionem, rogatus a B. Jacobo Piceno.

174 *Subditur ex autographo, tota Bulla, quæ incipit:* Ad sacram Petri Sedem *etc, signataque est anno* Incarnationis Dominicæ MCCCCLXXXVI, III Kal. Decembris

AUCTORE C. S.

bulla edita; ab eodem mittitur ad Tudertinas et Perusinas

bris, Pontificatus nostri anno III; *sed quam ego, quia longior est, nec ad Bernardinum, de quo in eadem nominatim non fit mentio, sed ad civitatem Mantuanam, quæ illum, verisimiliter suadente atque operam conferente* Bernardino, *proprie postulaverat, directa fuit, hic prætermitto; præsertim cum in laudatis Annalibus legi possit. Non sic tamen Romæ detentus fuit a Pontifice, quin etiam sacris suis sermonibus cives erudiret, donec alio missus fuit. Nam teste eodem historiographo Minorum,* habitis concionibus ad templum Aræcœli sui Ordinis, præsertim in natalitio S. Francisci, concurrente immensa populorum multitudine, jussus est Bernardinus redire Perusium, sedaturus novos illius gentis tumultus; ita tamen, ut declinaret ad Tudertinos, simile beneficium præstiturus. Prompte obsecutus dixit Pontifici, sævam et ad arma cædesque proclivem, gentem Perusinam dure coercendam, præsidemque immitti debere, qui rigore et timore coerceret, uti sub Paulo II factum erat, cujus tempore pacifice vixerunt.

civiles discordias componendas;

175 Discessuro præcepit Angelus vicarius generalis, ut propter attenuati corporis complexionem, viarum incommoditatem, brumæque rigorem equitaret, sociisque injunxit, ne permitterent peditare. * At ille insuetus equis, minimeque valens calcaria pigritantis equi lateribus admovere (erant enim parvuli Hominis crura brevissima, vix ephippia excedentia) rogavit, sibi permitti religioso consuetoque more ambulare. Ubi Perusium civium omnium exultatione appulerat, cœpit concionari Dominica tertia Adventus, omnesque hortari ad frequentiam Sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ, ad opera misericordiæ exercenda, et ferales inimicitias extinguendas. Infra paucos dies juxta Bernardini consilium Pontifex illuc gubernatorem, sive legatum, misit episcopum Castellanum, Mantuanum, hominem in rebus curialibus et regimine expertissimum, ampliusque reprimendo sævienti populo adjunxit suum nepotem archiepiscopum Cosentinum, latis insuper severis legibus contra pacis urbisque perturbatores.

* i. e. pedibus incedere

quod una cum legatis Pontificis

176 *Per priorem e duobus laudatis præsulibus non designari hic episcopum Civitatis Castellanæ, vulgo* Civita Castellana, *colligo ex Ughelli Italiæ sacræ recusæ tom. I, col.* 601, *ubi Angelus Pechinolus, Perchinolus vel Petrinolus, ejusdem loci civis, id temporis ibidem sedisse dicitur. Sed, nisi fallor, indicatur episcopus Tiphernas, seu Civitatis Castelli, Italis* Citta de Castello *dictæ, quæ Umbriæ civitas est in ditione Ecclesiæ prope Tiberim sita, a qua* Tiphernum Tiberinum *etiam appellatur. Ita suspicandi ratio est, quod in eodem tomo, col.* 1324 *inter episcopos Tiphernates* Bartholomæus, sive Bartolus Moranus, *vel, ut in margine annotatum est,* Maraschus, Mantuanus *ab anno* 1474 *usque ad* 1487, *quo Romæ obiit, eam sedem tenuisse legatur, qui etiam in epitaphio suo, quod ibidem refertur, antistes* Castellanus *sine alia voce addita appellatus est. Alter e prædictis, Cosentinus scilicet, seu Cusentinus, in Calabria Citeriori archiepiscopus, fuit Nicolaus Cibo, qui eidem ecclesiæ præfuit ab anno* 1486 *usque ad* 1489, *quo ad Arelatensem translatus fuit: Ughellus tom.* 8 *laudati Operis col.* 256 *in ejusdem elogio Innocentium VIII, qui ante Pontificatum Joannes Baptista Cibo fuit dictus, ipsius fratrem, Sammarthani, Scævola et Ludovicus, in Gallia Christiana, quos Dionysius item Sammarthanus in eodem Opere aucto secutus est,* consobrinum; *Petrus Saxius in Pontificio Arelatensi* patruum, *ac denique laudatus Waddingus* Nicolaum *ejusdem Pontificis* nepotem *dixerunt: quod nostra jam nil interest indagare.*

177 *Sed ad propositum facit, quod de eodem Nicolao ibidem habet Ughellus, sic inquiens:* Anno MCDLXXXVII Perusii gubernator fuit; *unde colligere licet, ipsum, si minus Tiphernati episcopo in pacificanda Perusia socius fuerit ab Innocentio datus, ut habet Waddingus, saltem eidem eo anno* 1487 *mortuo in illam curam civitatisque gubernationem successisse. Verum unde digressi sumus, ad Annalium, inquam, textum revertamur.* Ægre gens Balliona hoc sibi frænum et vincula injici ferebat, cui sedandæ conatus omnes adhibuit Bernardinus, dieque S. Silvestri (*id est ultima anni* 1486 *die*) doctissimam habuit concionem de obedientia debita legibus Pontificiis, de bono pacis, de seditionum incommodis, et de pœnis digne inferendis in pacis publicæ violatores. Hac præmissa dispositione, publice lecta sunt statuta Pontificia, deinde præcipuis civibus ad consilium vocatis, reconciliatis partium ducibus, admissæ sunt leges et urbs pacificata. Reliqua, quæ Tuderti, aliisque in locis Bernardinus egit, dicemus anno sequenti; *ad quem partim etiam spectare videntur, quæ nunc recensui.*

Perusiæ feliciter exequitur.

§ IX. Tuderti pacem inter cives conciliat: Perusiæ cultum B. Mariæ Virginis, sanctique Josephi, ac sanctissimi Sacramenti multum promovet: miracula patrat: alia ejusdem gesta variis in locis anno MCDLXXXVII.

Tudertes civilibus odiis dissidentes

Tudertum, *alias* Toder, *indigenis nunc* Todi *dictum, episcopalis civitas Umbriæ est in ditione Ecclesiæ, Perusiam inter ac Narniam, non procul a Tiberi, ubi Naiam recipit. Hic quoque, quod et in aliis civitatibus Italiæ tunc temporis satis commune erat, civilibus odiis dissidebant incolæ, ad eosque conciliandos initio anni* 1487 B. Bernardinus *profectus est, quod ut faceret, eum anno proxime elapso a Pontifice Innocentio VIII in mandatis accepisse superiori* § *narravimus. Waddingus laudans de more Legendas MSS. et Cimarellum lib.* 6, *cap.* 22, *de hoc argumento scribit sequentia.* In ipso hujus anni (1487) introitu Bernardinus Feltrensis ad Pontificis votum Tudertum abiit, civesque in duas divisos factiones publicis concionibus, piisque exhortationibus ad pacem reduxit. Deinde in unum corpus redactos in Pontificis sacramentum redegit, adeoque mansuefecit, ut, quas placuit Hieronymo Urbinati, episcopo Forosempronii, leges ferre, passi sint libenter. *Apud Ughellum tom.* 2 *Italiæ sacræ auctæ col.* 834 *Hieronymus Sanctuccius, patria Urbinas, hoc tempore Forosemproniensis episcopus fuisse legitur; sed quid hunc cum Tudertibus? Laudatus annalista ad eumdem annum, num.* 23 *asserit, eumdem Tuderti* gubernatorem *fuisse; quod forsitan de extraordinaria tantum potestate ad eas turbas sedandas a Pontifice commissa accipiendum est.*

invicem conciliat.

179 *Ut ut sit,* Bernardinus, *ut initæ concordiæ memoriam Tudertibus etiam absens refricaret, inde dis*cessurus ante Dominicam Septuagesimæ, vexillum, quod secreto fieri curavit, in suggesto, in amplissima area præparato, explicuit, in quo Christus flagellatus brachiis extensis urbi Tudertinæ promitebat, cives genuflexi eo usque in duas partes divisi, sublatis ad Christum oculis, dicebant: « Pars « mea Deus est.» Christus vicissim respondebat: « Et ego ero vester, si vos mei fueritis. » Et in fine concionis in fervore prolatis illis verbis; « Pacem « meam relinquo vobis; » omnes ad conservandam, quam inierant, pacem hortatus, duo similia vexilla rogavit fieri; unumque in ecclesia cathedrali, alterum ad templum S. Fortunati, tertium in domo civica in testimonium et exhortationem pacis jussit appendi.

A pendi. E rastris descendentem omnes lacrymis, magnis vocibus, Pacem conclamantes, exceperunt. *Verumtamen haud diu in hoc pio fervore perstiterunt, sopito potius, quam extincto discordiarum igne ; ita ut oportuerit, Beatum eodem anno illuc redire, quando solidioribus legibus pax tandem stabilita fuit, quemadmodum suo loco dicemus.*

Fulginii febricitat ; vadit Perusiam, ubi S. Josephi

180 Tuderto progressus Fulgineum (*seu Fulginium, quæ Umbriæ pariter civitas est, vulgo* Foligno, *ad Tiniam fluvium*) in ecclesia cathedrali diebus duodecim concionatus, ludos insaniasque Bacchanalium detestatus, cœpit infirmari, vectusque asello, sub initium Quadragesimæ Perusium pervenit. Languens et debilis concionari cœpit in ecclesia cathedrali, nulloque die prædicare omisit, etsi frequenti febris symptomate affligeretur. In die S. Josephi, Perusinis solemnissimo propter annulum sponsalitium B. Mariæ Virginis, quem possident, magnifica instituta supplicatione, doctaque habita oratione, persuasit magistratui, ut nobile construerent sacellum marmoreum pretioso thesauro custodiendo, quem arculæ ferreæ deauratæ, clavibus quatuor obseratæ, pretiosis monilibus mirisque modis exornatæ commiserunt, divisis clavibus inter Dominicanæ, Franciscanæ, Servitarum et Augustinianæ B familiarum superiores.

ac B. M. V. annuli pronubi,

181 Factum hoc et pios Bernardini conatus in suo docto Commentariolo, quem de annulo pronubo DeiparæVirginis inscripsit Joannes Baptista Laurus Perusinus, UrbanoVIII a cubiculi secreto et litteris amœnioribus, meus, dum viveret, optimus amicus, ita recensuit. « Ceterum quo perennaturi apud Pe« rusinos annuli cultus longe lateque in dies ampli« ficaretur, ad ædicula palatina digniorem celebra« tioremque in locum patres transferendum censuere; « idque non tam sponte, quam hortatu B. Bernar« dini a Montefeltrio *, Minoritæ Franciscani, qui « exquisita majorum artium cognitione ac sancti« monia pollens, mirus Hieronymi atque Augustini « discipulus audiebat, entheoque afflatus spiritu « complura vaticinabatur ; fuereque in his bella « (cometis enim duobus, sub initum Sixti IV Pon« tificatum conspectis, abunde fidem fecerant conse« cuta) quæ postea universam Italiam funestissime « devastarunt. Is Ecclesiastes ea tempestate laudatis« simus, Perusiæ inter concionandum, pronubi an« nuli dignitatem excellentiamque lectissimis orna« bat sententiis, orationeque vivida et liberalibus C « præconiis ad cœlum efferebat ; simul sublapsam « non nihil retro observantiam (ut prona in dete« rius humanitas mitibus decretis semper indulget « sibi) multo flagrantius revocandam prædica« bat. »

* *al.* Feltro urbe

quem Perusini apud se servari credunt,

182 « Cujus dicto sapientissimus magistratus « extemplo audiens fuit. Quare ornatissimum sacel« lum in basilica S. Laurentii, qua muro picturato « ac cælatis asseribus conclusum, qua ferreis pilis « et cratibus, magnificentissimo sumptu extruendum « curavit. In summo hujus hastati propugnaculi, « ducta circum fascia, hi descripti extant ver« sus. »

HIC SOCIATA SUO COLITUR REGINA MARITO,
ET FACILI JUSTAS ACCIPIT AURE PRECES.
M. D. XI.
HAC SACER INTACTÆ MATRIS JACET ANNULUS ÆDE,
QUI DEDIT, EST CUSTOS MUNERIS ILLE SUI.

Deinde prosequitur (*Waddingi verba sunt de Lauro*) egregias sacelli picturas, variumque ornatum tanto pignore dignissimum ; ibique jacere nobili sepulcro Minoritam Theutonem, tanti muneris auctorem, qui Clusinis sublatum, dum in Germaniam transferri cupit, Perusinis tradere divinis artibus compellitur. *Post hæc sequitur ejusdem Minoritæ, Wintherii dicti, epitaphium, quod quia huc non pertinet, omitto.* D

AUCTORE C. S.

religiosam venerationem multum auxit,

183 *Non enim hic locus postulat, ut historiam ejusdem annuli examinem, quæ spectat ad Acta cultumque beatissimæ Dei Genitricis post finem totius Operis nostri illustranda. Interim certum est, annulum illum tanquam ejusdem sanctissimæ Virginis pronubum, seu sponsalitium, apud Perusinos magno in pretio ac veneratione haberi. Lauri verba ex ejusdem Commentario anno* 1626 *Coloniæ Agrippinæ edito, non ex Waddingi Annalibus recensui, quia in hosce (editionis Romanæ anni* 1735, *qua utor) nonnulla typothetarum menda irrepserunt ; quodque etiam magis observandum est, prætermissus est annus Christi* M. D. XI, *apud Laurum post duos priores ex quatuor datis versibus appositus, ex quo liquet, istum saltem sacelli ornatum recentiorem esse* B. Bernardino, *qui anno* 1494 *feliciter obiit. Nihil tamen hinc ex Beati meritis decedit, quo, dum viveret, auctore ejusdem sacelli ornatus, majorqueDei Genitricis ac illibati hujus sponsi Josephi veneratio ibidem cœpta fuere. Hatenus de sacello ; decreta vero eadem occasione societate, sive sodalitio, in iisdem Annalibus sequentia legere est.*

sanctique Josephi sodalitium, cui ipsemet nomen dedit,

184 Porro Bernardinus ultra constructi sacelli opus, tamquam pretiosissimi thesauri custodes et stationarios milites, confratres adhibuit sodalitii S. Josephi, primusque huic confraternitati urbis episcopus (*is tunc fuit Dionysius Vannuccius*) secundus ipse Bernardinus institutor, qui et leges E præscripsit ; deinde heroes, clerus et populares, affatim sua nomina dederunt, dependeruntque ante nobile depositum lampades tredecim ; omnium maxima in medio collocata, qua Virginis hoc annulo oppignoratæ, duodecimque Apostolorum excubias et fidam custodiam denotarent. *Cæsar Crispoltus Perusinus in Perusia Augusta lib.* I, *parte* 2, *cap.* 13 *describens cathedralem S. Laurentii ecclesiam, in qua prædictum sacellum exstat, similiter asserit, confraternitatem S. Josephi anno* 1487 *in eodem a* B. Bernardino *nostro institutam fuisse, ac suo etiam tempore, id est, seculo* XVII, *perseverare, sed conjunctam cum confraternitate sanctissimi Sacramenti, ac propterea* Sanctissimi Sacramenti et S. Josephi *appellari.*

atque SS. Sacramenti solemnem supplicationem instituit :

185 *De nomine a* Bernardino *eidem sodalitio dato consentit, probatque ex ejusdem sodalitii libro, in quo hanc illius nuncupationem manu propria, sed verbis Italicis scriptam legi affirmat :* Ego frater Bernardinus de Feltro Ordinis Minorum, parvulus et pauperculus, offero me, ut sim e fraternitate et societate gloriosi patriarchæ S. Josephi sponsi virginei F immaculatæ Virginis Mariæ, nutritii et gubernatoris Domini nostri Jesu Christi. *Addit denique, ab eodem Beato ordinatum esse, ut festa S. Josephi luce solemnis supplicatio quotannis institueretur, idque suo etiam tempore magna cum populi frequentia et devotione observari. Cetera ejusdem Beati Perusiæ gesta annalista ibidem pergit his verbis narrare.* Præter hæc solemnem devotamque fieri curavit feria quinta majoris hebdomadæ supplicationem, ut dignius tanti Sacramenti institutio celebraretur, quod ipse urbis episcopus pretioso gestatorio circumferebat.

miracula patrata hic,

186 Dei sequenti ad pœnitentiam, dignamque peccatorum satisfactionem, Sabbato et Resurrectionis lucescente aurora, ad resurgendum cum Christo, et quæ sursum sunt, sapienda exhortatus, infirma semper valetudine, firmo tamen et constanti spiritu, conciones cum latissimo * fructu pacis et pietatis absolvit. Doctrinam ejus Dominus signis multis comprobavit : etenim chartulis quibus nomen JESUS inscribebat, frustulis panis ab ejus mensa diligenter sublatis, multi e multis infirmitatibus convaluerunt. Fratris Barnabæ Perusini germanus parvulus ad mortem properabat, et genitor ad Bernardinum cucurrit, ut opitularetur. Dedit chartulam Jesu no-

* *an* lætissimo

AUCTORE C. S.

A nomine signatam, jussitque ut benediceret, Crucisque signo muniret. Fecit pius pater, statimque exurrexit languidulus filius, et cum parentibus ad mensam cœnavit. *Hæc prodigiosa pueri curatio ac forte aliquot aliæ, quas generatim tantum memoravit, Perusiæ contigisse videntur ; at quæ mox sequitur, certe alibi facta est, Aquæ Spartæ scilicet, quæ Umbriæ castrum est, vulgo* Acquasparta *dictum, ac in novissima charta geographica ditionis Ecclesiæ per P. Christophorum Maire in medio fere itinere Spoletum inter et Ameriam notatur.*

quam Aquæ Spartæ : expenditur aliud Waddingi assertum.

187 Aquispartis (*teste Waddingo*) una dumtaxat concione, et sanata muliere epyleptica atque in capite vulnerata, omnes in sui amorem et admirationem excitavit. Franciscus Surianus Venetus, de quo alias obiter diximus, a confessarii munere, quod prudenter et solerter per annos multos exercuit, transire cupiens ad prædicatoris, Bernardinum convenit, rogavitque, ut Evangelicæ functionis rudimenta doceret, et linguæ Crucis signum imprimeret. Ut fecit ille, sensit hic, divinum instillari animarum zelum, docteque et cum fructu prædicavit primo in Etruria ; deinde institutus guardianus Hierosolymitanus, Alexandriam perrexit, ubi multis in locis Ægypti multos Christo lucrifecit. *Ita quidem ille,* B *at ex ipso loco eorumdem Annalium, quem pro facta Suriani mentione in margine allegat, mihi dubium oritur. Laudat enim annum* 1455, *num.* 87 ; *ibi vero refertur ipsius testimonium de prodigio, Beryti in Syria eo anno ac ejusdem Suriani* tempore, dum in iis partibus versaretur, *facto. Quo pacto autem mox dicta vera sunt, si ille jam inde ab anno* 1455, *quo* Bernardinus *annum ætatis suæ* 16 *vel* 17 *agebat, in Syria fuerit? An forte postea in Europam reversus est? An ista de S. Bernardino Senensi legerat Waddingus, et ad Feltriensem incautus transtulit? Fateor, me id non displicere : ut certe si ad Senensem, qui anno* 1444 *obiit, referantur, omnis cessabit difficultas objecta.*

Tollitur ejus relegatio : libros magicos comburitPerusiæ.

188 *Post hæc de miraculis alieno forsitan partim tempore ac loco insertis sæpe laudatus Minorita ad alias res ab eo gestas revertitur. Jam agebatur annus quartus, ex quo ob Pontificium interdictum religiose observatum a ditione Veneta, patria sua, de qua optime fuerat meritus, exsulabat, solus exceptus in senatusconsulto, per quod anno* 1484 *composita Pontificem inter Venetosque pace, concessum fuerat ceteris Fratribus Minoribus, eadem de causa exsulibus, illuc redire. Tandem* C *hoc anno* 1487, *dum adhuc Perusiæ degeret,* accepit litteras ab Antonio Foscaro, guardiano Veneto conventus a Vineis nuncupati, in supremo concilio decemviratus revocatum exilii edictum, in eum olim promulgatum, magnoque ferri senatum desiderio, ut repatriaret. *Quid ad hæc responderit, non habeo compertum ; sed non videtur in ipsam civitatem Venetam umquam regressus fuisse.* Perusia discessurus (*Tudertum*) ingentem struem combussit librorum magicorum, nigromanticorum, malarumque artium, quibus plurimi ex gente hac erant addicti.

Tuderti pacem restituit firmatque :

189 Tudertum reversus, comperit repullulasse studium partium, atque ex factiosis multos Romæ laborasse, ut eo munere abdicaretur dignissimus, quem ante diximus, gubernator ; *nimirum Hieronymus Sancluccius, episcopus Forosemproniensis, de quo consule dicta num.* 178. Dolebant, se tanti hominis reprimi auctoritate, cupiebantque ad simultates et odia fræna laxari. Restitit Bernardinus, multisque concionibus pacis commodum, inimicitiæ damna, reverentiæ erga Sedis Apostolicæ ministros meritum et laudem enarravit. Tandem solidæ pacis præscriptis sexdecim articulis, explicatum pacis, quod diximus, vexillum, ordinato omnium processu, per urbem circumduxit, portantibus, qui sequebantur, olivæ ramos, stabilitæ pacis indicium. Dies hic Tudertinis solemnis et salutaris, urbis Annalibus diligenter annotatus est, et in ædibus senatoriis Bernardini exsculpta effigies. D

prædicat Spoleti, et Assisii, ubi a variis nationibus intelligitur ;

190 Amplius prædicare progressus de vita Christiane transigenda, de moderandis filiarum dotibus, de minuendo luxu et temperanda pompa, de bona et religiosa filiorum educatione Pontificiis litteris avocatus est Spoletum. Hic dum magno animarum lucro quotidie prædicaret, frequentiam suaderet Sacramentorum, modumque doceret recipiendi charismata sancti Spiritus, cujus solemnissimæ apparitionis festum imminebat, ad comitia generalia sui Ordinis, quæ sub illud tempus (*Kalendis Junii*) hoc anno Assisii diximus celebrata, profectus est. Illic concionatus ipso die Pentecostes : optime intellexerunt Poloni, Austrii, Boemi, aliarumque exterarum nationum consodales, veluti si lingua uniuscujusque loqueretur. Illic litteras accepit a Florentinis, se jam tertium eum in suum prædicatorem delegisse, et Pontificium obtinuisse decretum, ne alio mitteretur aut proficisceretur, sequenti Quadragesima prædicaturus.

Spoleti histriones expelli curat ; peccatorum illecebras exurit

191 Parum hic moratus, Pontificis mandatum prosecuturus, Spoletum rediit, illinc Ceretanos, pessimum et fraudulentum hominum genus expulit, suburbia, in quibus copiose habitabant, multis superstitionibus et diabolicis expurgavit imposturis. E Ceretano *Italis est circulator sive circumforaneus pharmacopola, ex eo scilicet hominum genere, qui, ut nugas suas vendant, histrionicis artibus et præstigiis incauto vulgo solent imponere. Ambrosius Calepinus in Lexico hosce* Cæretanos *dictos ait a Cærelo Umbriæ oppido, forte quod plures ejusmodi circulatores ex eo ortum duxerint. Porro antequam* Bernardinus *Spoleto abiret,* ibidem etiam dæmonis (ita vocabant) rogum extruxit, in quo dæmonis arserunt instrumenta, mulierum specieique adulterina ornamenta, aleæ, tabulæ, chartæque lusoriæ, amatoria carmina, libri quique perniciosi. Recedentem universus ferme populus secutus est, adductique sunt coram plusquam quingenti parvuli, ut benedictionem impertiret. Conceptam de se virtutis ac sanctitatis opinionem declinaturus, benedicere recusavit ; id a parentibus, quorum imprecationes aut benedictiones, plurimi faciebat, dixit fieri debere.

Concionatur Trevii et Fulginii ; Assisii Montem pietatis auget ;

192 Trevium *(quod oppidum vel vicus est ad dexterum latus viæ, quæ Spoleto Fulginium ducit)* profectus, per hebdomadam prædicavit ; inde progressus Fulgineum, ad pacem et concordiam inter se feraliter dissidentes hortatus, prædixit urbis ruinam, F nisi factionibus finem darent. Vere pronunciasse, suo malo probarunt : scissis enim in contraria studia civibus, copiosa collecta manu, rustici urbem depopulati, plerosque nobiles occiderunt. *Vellem, ut hic addidisset Waddingus, quo anno, quove duce vel occasione contigerit ea urbis per rusticos deprædatio, de qua aliunde nihil possum asserere. Interea iter suum prosecutus, Assisium venit, ubi* Montem pietatis auxit, applicatis aureis quingentis, testamento legatis ad pios usus, pro illius arbitrio distribuendis, et sex sermonibus, quos in foro habuit, multos excitavit, ut alias adderent pecunias.

laborat pro firmanda inter cives pace, et pervicacibus

193 Pacis insuper a se inductæ (ubique enim hæc factionum pestis per id tempus invaluit) conservatores deputavit. In festo S. Claræ, splendidissimi illius urbis ornamenti *(id est die* XII *Augusti)* doctissimum habuit sermonem, illiusque progeniem et consanguineos, quos nusquam interrupta linea comperit extare, multis honoribus, quod alias diximus, affecit. *Per* S. Claræ progeniem *cognatos intellige ex eadem, qua ipsa, stirpe progenitos : Clara enim castissima virgo obiit. In margine autem Waddingus lec-*

A *lectorem ad annum* 1212 *remittit, ubi ad num.* 14 *et* 15 *ejusdem S. Claræ familiam recensens, negat præter Cimarellam ullum a se inventum esse, qui illius Sanctæ cognationem deduxerit ultra B. Silvestrum, S. Francisci sectatorem, qui ex Bosone, filio Monaldi, sanctæ Claræ patrui, natus fuit. Cimarellæ igitur auctoritate ista nituntur. Mox de alia rursum seditione, quam Assisii compescere Beatus tunc frustra studuit, pœnaque pervicacibus ab eodem propterea prædicta, Waddingus obscurius loquitur his verbis.*

pœnas præsagit: aliquot sermones habet Camerini

194 Vehementer invectus in duas seditiosas partes, de quodam territorio contendentes, et tandem Ballionibus Perusinis donantes, ne pars una vinceretur ab altera, instar impiæ illius fœminæ, dicentes : « Nec mihi, nec tibi ; sed dividatur ; » voce magna clamavit : « Cavete (inquit) ne Dei « satellites et ministros, qui vos severe puniant, « advocetis : serpentem in sinu absconditis et fove- « tis. » Vere prædixit, irruente postea in eos gente Ballionea, et misere flagellante. *Hoc eodem anno etiam Nursia, Beati nostri concionibus exculta, copiosos fructus tulit. Est ea Umbriæ civitas versus confinia Piceni, indigenis* Norcia *nuncupata, olim episcopalis, sed jam a multis seculis in spiritualibus subdita episco-* B *po Spoletano, a cujus sede viginti tantum milliaribus Romanis distare notatur in charta geographica patris Christophori Maire alias laudata. Missus illuc fuit a vicario suo generali Joanne de Sigestro, ac deinde jussu Pontificis Innocentii VIII ibidem aliquanto tempore moratus. Assisio tamen primum divertit Camerinum, Marchiæ Anconitanæ civitatem, quæ tunc temporis suos duces habebat, habuitque usque ad Pontificatum Pauli III; atque inde Visum, vulgo* Visso, *castellum vel vicum ad Narem fluvium, inter Camerinum et Nursiam situm.*

et in castro Viso: Nursinos egregie excolens;

195 Nursiam a vicario generali amandatus *(prosequitur annalista Minorum)* ut incultam illam gentem excoleret, Camerini ab urbis regulo (*sive duce*) rogatus, in die assumptionis B. Mariæ Virginis prædicavit. In castello Visi aliquot dies hærere compulsus, feram gentem mansuefecit, pacificavit, et peste illa Ceretana (*de qua vide num.* 191) instar urbis Spoletanæ, liberavit. Nursinis in publico foro singulis diebus prædicavit, qua potuit, arte et labore mores ab aliarum gentium consuetudine alienos mire reformavit : reipublicæ regimen aliud edocuit; qua educandi erant filii, multis documentis aperuit, pacemque turbatissimis rebus superinduxit. Fuerunt, C qui per annos septem, et plures, a consortio et colloquio mutuo propter odia et inimicitias et homicidia abstinebant ; quos Bernardinus ad oscula pacis reduxit. *Quam avidis auribus beati Viri monitæ exceperint incolæ, inde etiam colligi potest, quod missis ad Innocentium Pontificem seu litteris seu nuntiis, supplicaverint, ut is pro suprema sua auctoritate* Bernardinum *juberet saltem aliquo tempore cœptos sermones suos ibidem continuare : quod et obtinuerunt per litteras, quas ex autographo recitat Waddingus, sic inquiens.*

a Pontifice jubetur apud eos toto Septembri

196 Itineri se accingens Parmam versus, ubi per Adventum Pontifex prædicare jusserat, aliud hoc ejus mandatum accepit.

« Dilecto filio, fratri Bernardino de Feltro, Or- « dinis Minorum de Observantia. »

« Dilecte fili, salutem etc. Intelleximus, te ali- « quandiu prædicasse in terra nostra Nursiæ cum « magna satisfactione et spirituali consolatione il- « lius populi, qui in tuis sanis monitis multum spe- « rat, et si diutius illic permanseris, uberem fructum « proventurum inde videt. Proinde supplicant « omnes, dignemur eorum pio voto in hoc annuere. « Nos hujusmodi supplicationibus inclinati, tam- « quam ii, qui in primis animarum salutem et « Christi fidelium quietem et unitatem deside- D « ramus, hortamur tuam devotionem, tibi nihilomi- « nus in virtute sanctæ obedientiæ Apostolica au- « ctoritate mandantes, quatenus pro toto mense « Septembris ibidem prædices, et e Nursia non di- « scedas, ut opus bonum, quod inchoasti, absolvere « possis, et ex salutifero semine fructus perveniant « ad maturitatem. Deinde efficere studebis, quæ « tibi per alias litteras nostras mandata fuerunt. « Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo « Piscatoris, die prima Septembris MCCCCLXXXVII. « Pontificatus nostri anno III. » *Annus hic numeratur a coronatione ipsius facta die* XII *Septembris anni* 1484, *cujus mense Augusto, die* XXIX *ejusdem electio contigerat.*

AUCTORE C. S.

subsistere: hinc Parmam petens per viam

197 Mansit itaque Nursiæ usque ad principium Octobris, Deo per illum mirabiliter in terra sterili et horrida mire fructificante. *Tum vero Parmam iturus, ut ex Pontificis mandato ibidem per proximum Adventum ad populum diceret,* per asperos montes, nive consitos, pervenit Fulgineum ; inde abiit Eugubium *(civitatem episcopalem, vulgo* Gubbio, *in ducatu Urbini)* ubi a quodam durius acceptus propter expulsos inde Hebræos, erectumque Montem pietatis, intra sui cœnobii fines se continuit, et consodalibus, præsertim tironibus, prædicavit. *Hinc iter* E *suum prosequens,* Callii *(indigenis* Cagli, *quæ ejusdem ducatus civitas est, episcopatu insignita)* unum habuit sermonem, Pisauri *(Italis* Pesaro, *in eodem ducatu ad mare Adriaticum)* quinque ; Arimini *(vernacule* Rimini, *in Romandiola in prædicti maris ora siti)* duos ; ubi inter frequentissimas nundinas, quæ ea in urbe tunc instituebantur, in foro docuit, eam veram esse nundinationem, quo * parvo pretio æterna immensaque paradisi bona comparantur.

* qua

variis in locis semen divini verbi spargit.

198 Ravennæ omnium applausu exceptus, diebus tribus prædicavit in ecclesia cathedrali ; cymba dehinc Ferrariam evectus ; inde perrexit ad castrum Revereum territorii Mantuani, ubi novem dies concionatus, vanitatum malorumque instrumentorum instituit incendium. Mantuæ diebus hærens viginti, totidem habuit sermones, ingentique pyra dæmonis malas artes evertit. Hinc abiens, Luzzaræ rogatus a Rodulpho Gonzaga, Viadanæ, Bresselli prædicavit, ubique fœcunda spargens semina virtutum. Luzzara *in tabulis Blavianis velut castrum notatur in ducatu Mantuano, haud procul a Pado, ubi fluvium* Crostolo *vulgo dictum recipit. Leandro Alberto in descriptione Italiæ* Luzzaria *pagus appellatur.* Viadana, *ab aliquibus* Vitellianum *dictum, ejusdem ducatus oppidulum est ad sinistram Padi, et e regione* F *Bresselli, sive Brixelli, Italis* Brissello, *oppidi in dextera dicti fluminis ora, et in ducatu Regiensi.*

§ X. Gesta Parmæ anno MCDLXXXVII et sequenti pro immaculata B. M. V. Conceptione, reformandis cleri populique moribus, ac Monte pietatis erigendo : Montem pietatis etiam Florentiæ fundare conatus, pellitur, et a Senensibus honorifice excipitur, ac multa eis bona præstat.

Parmenses ad cultum immaculatæ Conceptionis B. M. V.

P*ost longum laboriosumque iter atque instructos per viam populos, de quibus præcedenti* § *egimus,* Bernardinus *tandem circa Adventum Domini, cujus Dominica prima anno* 1487 *in diem* 2 *Decembris incidit, Parmam advenit, ubi per id tempus prædicare ab Innocentio VIII Pontifice jussus fuerat. Magna erat illius apud Parmenses*

AUCTORE C. S.

A *menses existimatio ob perspectam Viri sanctimoniam, sermonesque ab eo tum alias, tum nuper anno præcedenti, felicissimo cum successu ibidem habitos, uti § 8 dictum est. Quam ob rem magno omnium bonorum gaudio exceptus fuit, et ex tam bene comparatis animis optatissimos tulit fructus, quos e suis Legendis MSS. et Cimarella Waddingus partim ad hunc annum 1487, partim ad sequentem recensuit, et ego hujus verbis subjicio.* Parmæ cœpit concionari incredibili civium lætitia Dominica prima Adventus; qui noctu præveniebant loca, ex quibus dicentem possent audire. Concionatus sæpe contra fœneratores et Hebræorum usuras, tandem obtinuit (*nimirum anno sequenti*)

inducit : vitia et discordias tollit ; irritamenta lasciviæ

200 De beatæ Virginis conceptione ita pie, ita Montem erigi pietatis.

docte disseruit, ut capitulariter decreverint, ne in ecclesia sua vocaretur in dubium puritas originalis sacratissimæ Virginis; et senatus consulto hujus mysterii dies dictus est festivus. Aleatores, lusores, usurarios, extra urbem fecit; factiones extinxit; per urbem a pueris cantari, in vicis publicisque locis affigi curavit: PARS MEA DEUS IN ÆTERNUM; insignia, signaque partium, ad factiosorum portas depicta, deleri, nomenque sacratissimum JESUS, sub-B scriptis verbis prædictis, fecit depingi. Demum castellum ingens ex peccatorum incentivis, librisque amatoriis, etiam bene compactis, argento et auro pretiosis, quos dux Mediolanensis Joannes Maria Galeatius amasiæ transmisit, magno civium jubilo tradidit Vulcano. *Erat revera tunc temporis Mediolanensis dux Joannes Galeatius Maria, sub tutore Ludovico Sfortia, qui ducatus regimen invaserat; at miror sane, Bernardinum ausum fuisse hujus amatorios libellos, ad amasiam missos, publice exurere, non sine aliqua principis infamia, in civitate Parmensi, quæ eidem duci parebat.*

publice comburit ; gubernatori Parmensi,

201 *An forte pro Joanne Galeatio Maria, substituendus est Galeatius Maria, istius pater, sub finem anni 1476 a conjuratis occisus, qui libidini deditus fuisse legitur apud Muratorium tom. 9 Annalium Italiæ ad annum mox citatum? Certe minus periculi fuisset, ejusmodi libellos ab illo, tunc defuncto, olim missos, quam a juvene principe regnante nuper ad amasiam suam destinatos, in publicum rogum injicere. Verum, ut ut hæc se habeant, narrationem prosequamur.* Regebat urbem Parmensem Joannes Petrus Bergomensis, ducis Mediolanensis commissarius, cujus culpa ferme revixerunt factiones, paulo antea a C Bernardino extinctæ, quique claustra monialium, laxiorem vitam agentium reformari et occludi prorsus impedivit. Acriter hominem reprehendit Vir Dei, e cœloque vindictam minatus, dixit, ante annum ferali morte pœnas luiturum.

inique obsistenti, mortem prædicit :

202 Vere prophetavit; etenim post paucos menses defuncto principe Faventino, eam in urbem amandatus a duce commissarius, frustatim cæsus est a Vallis Camonensis populo: quod ubi Parmenses audierunt, recordati prophetiæ Bernardini, Dei justo tribuerunt judicio. *Hæc ibi, circa quæ illustrandi gratia oportet aliqua annotare. De ferali illa cæde Galeotti Manfredi, Faventiæ in Romandiola domini, die XXXI Maji anno 1488 in ipso uxoris suæ cubiculo fœde trucidati, consule si lubet Julium Cæsarem Tonduzzi, presbyterum Faventinum, in ejusdem civitatis Historia, Italice conscripta, parte 3, pag. 532. Interea quod huc spectat, scribit ille, Faventinos ea re consternatos, ut principatum Astorgio, defuncti filio, servarent, evocasse in urbem milites territorii sui, præsertim e Valle, quæ ab interlabente fluvio* Anemone *nomen habet, quamque Waddingus* Vallem camonensem *dixit. Præterea ait, comitem Petrum Joannem* Bergomini *Foroliviensem pro Mediolanensi duce gubernatorem, illuc etiam cum aliqua militum manu accurrisse, rogante* *Joanne Bentivoglio, occisi principis socero, qui cum Bononiensibus suis eodem etiam advolaverat.* D

203 *Addit denique, prædictum comitem* Bergomini *a Faventinis, quibus suspectus erat, vel quos offenderat, cum quinquaginta e suis multis vulneribus occisum esse. Hæc omnia recte conveniunt cum Waddingi assertis, præterquam quod hic nomen* Joannis *Petro præponat, eumdemque non* Bergomini, *quod ejusdem vel familiæ ipsius cognomen esse apparet, sed* Bergomensem, *quasi a patria* Bergamo *appellat; quodque Tondutius ipsum Foroliviensem, non Parmensem gubernatorem nominet. Attamen quidquid sit, Tondutio toto fere seculo antiquior Bonaventura Angeli in Historia civitatis Parmensis anno 1591 typis edita, lib. 4 pariter habet, Joannem Petrum Bergamino anno 1487 Parmensi urbi gubernatorem præfuisse. Forte igitur ab unius civitatis regimine ad alterius transiit, vel in utramque simul aliquam obtinuit. potestatem Atque hæc sufficiant pro prædicto* B. Bernardini *vaticinio, post quod in sæpe laudatis Annalibus Minorum Waddingus geminum aliud simile commemorat.*

et verax vate fuit.

204 Alia duo (*inquit*) subjiciam prænunciatæ ab eo divinæ vindictæ argumenta. Larvarum mercator Parmensis, cum merces suas Bernardini concionibus contemni, sed et incendi conspexit, post probra E et contumelias in Dei Servum prolata, statuit, quæ supererant, larvas Mantuam evehere, cariusque divendere. Hæc ubi rescivit Vir Dei; « Abeat, « inquit, quo velit, Dei judicium prosequetur; Man« tuam incolumis non perveniet. » Veraciter dixit: vix novem millibus passuum ab urbe processerat, cum in foveam profundam, aquis plenam, cum sarcina et equo deciderat, nec quidquam mercium aut jumentum inde poterant reduci. Fibulas argenteas a mulierum cingulis inter ipsas conciones latrunculus abscidit: postera die, postquam hæc Bernardino narrata sunt, ex rostris acriter increpavit, quem præsentem ex spiritu cognovit. « O sceleste, « inquit, nebulo, itane tu audes in templo Dei hu« jusmodi committere sacrilegia; et dum alii verbo « Dei intendunt, tu illorum bona suffuraris? Dignum « te manet crucis supplicium; nec tardabit. » Nocte sequenti deprehensus in furto, vi tormentorum multa, quæ patravit, fassus, fibulis mulierum collo appensis, ex fenestra domus senatoriæ suspensus est. Ista hoc anno Parmæ peracta; reliqua dicentur anno sequenti.

Duo alia ejusmodi vaticinia.

Ibidem clerum seorsum instruit,

205 *Ibi vero, laudatis in margine Legendis, ac Cimarella lib. 6, cap. 27 et sequentibus, a num. 6 eadem enarrat hoc modo.* Potsquam populi mores re-F formavit, etiam clerum circa quædam judicavit admonendum; ita etiam ut faceret, rogante antistite Dominicano, Cardinalis (*Joannis Jacobi Sclafinati vel Sclafenati*) episcopi suffraganeo. Ineunte itaque hoc anno (1488) propter reverentiam sacratiori hominum ordini debitam, convocavit in templum urbis præcipuum, præter capitulares sacerdotes, centum quadraginta, foribusque clausis, præsente dicto antistite, postquam de dignitate et munere sacerdotali docte disseruerat, corrigenda reverenter proposuit; illas potissimum afferens rationes, eos a Deo electos in sortem ministerii sacri, populi institutos magistros, et in sublimi loco constitutos, religiosum debere omnibus exemplum.

Montem pietatis erigit,

206 Demum eliminandis Hebræorum intolerabilibus usuris Montem pietatis erexit, cujus regulas et statuta dux Mediolanensis, urbis princeps, confirmavit; etsi fuerint, qui erigendo restiterint, fœneris modum reputantes illicitum. Horum rationibus satisfecit Mediolani Theophylus Stanga Cremonensis, Congregationis S. Justinæ Patavinæ abbas generalis, olim præfectus monasterii Parmensis, et Bernardino addictissimus. Infra paucos sunt

A dies ingens collecta est summa pecuniæ; instituti sunt ministri, designatique præsides, vicarius episcopi, abbas monasterii S. Joannis, Prior canonicorum Regularium et guardianus Minorum Observantum. *Hisce consentit Bonaventura Angeli lib. 4 Historiæ Parmensis, Italice editæ, ubi dicti Montis erectionem refert partim ad annum* 1487 *partim ad* 1488, *quo præter jam laudatos quatuor Religiosos, quos generatim tantum memorat, alios item novem eidem præfectos fuisse scribit, nimirum tres doctores, tres mercatores, tresque alios cives, ordinatumque, ut is præsidum numerus et conditio deinceps semper servaretur.*

mores mirabiliter reformat,

207 Ita reformato clero *(subdit hic Waddingus)* instructo populo, excisis vitiis, profligata Hebræorum usura, urbem sceleribus, discordiis nutantem confirmavit. Tanti beneficii perpetua viget apud Parmenses memoria, suisque voluerunt Annalibus manifestum. Ita sub hunc annum Hominis virtutes, doctas conciones, varia in rempublicam munera, Historia refert Parmensis. « Circa hoc tempus « Parmæ prædicavit Bernardinus Feltrensis, cognominatus Parvulus, Observantiæ Franciscanæ, « cujus sermones erant efficacissimi propter morum suavitatem, sacrarum Litterarum scientiam, vitiorum reprehensionem et supplicium, B « appositamque exemplorum applicationem. Accedebat insuper vitæ sanctitas, instituti paupertas, « conversatio spiritualis, humanitas, morum candor, « puritas, exactissima totius Christianæ legis observantia; ut facile miroque laboris compendio « universum populum in suam traxerit sententiam. « Omnes venerabantur et timebant, tamquam verum « Christi Apostolum, et sanctum Domini evangelistam. »

et Parmenses ad vitam Christiane exigendam instituit.

208 « Ad ejus nutum (res mira!) mundi contempserunt oblectamenta, vitam vixerunt Christianam, observantes divina mandata, unamque « Christianæ professionis regulam. Utque fieri solet, « post beneficium aut commodum unum alia sequuntur; ita hic evenit: post enim castigatos « populi mores, absque magna difficultate ad sublevandas pauperum necessitates, et ad eliminandam « insatiabilem Hebræorum ingluviem, Montem pietatis instituit. Huic operi impense favit Joannes « Petrus Bergaminus, urbis gubernator, collatis a « clero, magistratu, doctoribus, nobilibus, mercatoribus, artificibus, viris et mulieribus, universoque C « populo multis pecuniis. » *Hactenus Bonaventura Angeli in Historia Parmensi, num.* 203 *laudata, ex qua hæc excerpsit et ex Italicis Latina fecit Waddingus. Ceterum si Joannes Petrus Bergaminus, Parmæ gubernator, idem sit cum eo, qui supra num.* 201 *Joannes Petrus Bergomensis ab eodem annalista appellatur, quique B.* Bernardino *in reformandis monialium cœnobiis restitisse dicitur, is saltem in Montis Pietatis erectione eidem ex Bonaventuræ testimonio faverit.*

Eadem ex Præfatione ad instituta Montis pietatis

209 *Pro prædictis magnam partem confirmandis habemus hic Innocentium Ticinensem in Historia de cultu cap.* 2, *in quo scribit, Parmensem Montem eodem anno* 1488 *ab Innocentio VIII confirmatum fuisse, approbataque ejusdem statuta, ex quorum Præfatione sequentia Latine recitat.* Deinde, ut ad nos venerabilis ac sanctimonia admirabili plenus, Evangelizatorum tempestate ista (absit invidia verbo) facile princeps beatus Bernardinus Feltriensis, Peccininus, alias Picolinus nuncupatus *(utraque vox Italis Parvulum sonat)* Ordinis beati Francisci Observantiæ, iterum evangelizatum iverit, cujus tam efficaces, morum suavitate, scientia ecclesiastica, reprehensione vitiorum, castigatione, exemplorum propositione, sanctitate, mendicitate, spiritualitate, humanitate, canditate, et omnis Christianæ religionis puritate, sermones fuere, ut universum populum D Parmensem nullo vel parvo negotio in sententiam suam apprime traxerit, effeceritque, ut, omissis (mirabile dictu) omnibus mundanis illecebris, ad bene beateque vivendum, ad præcepta Omnipotentis Dei observanda, et ad veram Christianæ professionis normam utriusque sexus homines sese converterint.

AUCTORE C. S.

confirmantur.

210 Et ut fit, ex uno bono plurima bona e vestigio facile sequuntur. Quippe mox hinc Mons pietatis præfatæ almæ civitatis, totius cleri, magistratuum ducalium, decurionum, doctorum, nobilium, civium, mercatorum, artificum, mulierum, puerorum, infantium et universi populi Parmensis, grandi pro facultate cujusque pecuniarum elargitione, ad sublevationem pauperum et ad extirpandam Hebræorum insatiabilem usurarum voraginem, præfato Fratre Bernardino tanti operis impulsore et duce; suffragatore accerrimo magnifico comite Jo. Petro Bergamini, cum pietatis vexilli gloriosa elevatione, per ante dictum consilium et decuriones Parmenses erectus et fundatus est. *Quod in hac Præfatione* Bernardinus *vocetur* Beatus *dubium movet, an ea tam antiqua sit, sive an eodem vivente scripta, ut præfert Innocentius. Ex phrasi etiam satis liquet, eamdem Præfationem Bonaventuræ Angeli, cujus verba ex* E *Waddingo retulimus, vel Bonaventuram auctori Præfationis præluxisse.*

Florentiæ per Quadragesimam prædicare

211 *Post tam pretiosam messem Parmæ collectam infatigabilis Domini Operarius, ad laborem suum alibi impendendum se accinxit. Dixi num.* 158 *hujus Commentarii, ipsum anno* 1486 *a Florentinis ex publico senatus magistratusque decreto invitatum, ut sequenti anno* 1487 *tempore Quadragesimæ Florentiæ prædicaret, excusasse sese, quod sui juris non esset, et a superiorum imperio unice penderet. Eumdem dicto anno* 1487 *Quadragesimales sermones Perusiæ, aliosque aliis in locis ex summi Pontificis nutu habuisse,* § 8 *docui. Florentini igitur, ne votis suis denuo frustrarentur, ipsum in Quadragesimam hujus anni* 1488 *ab Innocentio postularunt, obtinueruntque desideratum hac super re præceptum, quod* Bernardino, *dum anno superiori circa festum Pentecostes in sui Ordinis comitiis Assisii versabatur, per litteras significarunt, prout num.* 190 *pariter dictum est. Ipse quoque Pontifex ad* Bernardinum *hac super re suas litteras dedit, quas velut ex ipso illius autographo transumptas Waddingus exhibet, quales ego hic subnecto.* F

jubetur ab Innocentio Papa

212 « Dilecto filio Bernardino de Feltro, Ordinis « Minorum de Observantia. »

« Dilecte fili, salutem etc. Pio desiderio dilectorum filiorum dominii Florentini, qui in tua do- « ctrina et exemplaritate vitæ multum sperant, et « te in prædicationibus audire desiderant, annuentes tibi præsentium tenore in virtute sanctæ « obedientiæ expresse præcipiendo mandamus, ut « in Quadragesima proxima futura Florentiam « accedas, et in ecclesia domus sanctæ Crucis tui « Ordinis prædices, et verbum Dei annunties, lucrum animarum faciendo juxta traditam tibi « desuper facultatem; contrariis non obstantibus « quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum « Petrum sub annulo Piscatoris, die prima Martii « MCCCCLXXXVIII. Pontificatus nostri anno IV. » *Dubium non est, quin hæ notæ chronologicæ ad eumdem Christi annum spectent, nec ad alium possint pertinere: cum Innocentius VIII anno* 1484 *die* XXIX *Augusti electus fuerit, et* XII *Septembris ejusdem anni coronatus; ac propterea ab utralibet epocha ordiaris, annus Pontificatus ejus quartus cucurrerit prima Martii anni* 1488 *nec eadem dies alio Christi anno cum quarto Pontificatus illius potuerit concurrisse.*

213 *Verum aliunde quoque certum est, aut aliquem in*

AUCTORE C. S.

de cujus epistola

in iisdem notis errorem latere, aut epistolam illam primum datam fuisse, postquam B. Bernardinus *jam cœperat Florentiæ concionari. Etenim, teste Waddingo ibidem* conciones auspicatus est a feria sexta ante Dominicam Quinquagesimæ. *quæ Dominica anno* 1488 *bissextili incidit in diem* XVII *Februarii; cum Pascha tunc celebrandum fuerit die* VI *Aprilis; ut habemus ex numero aureo* VII *et litteris Dominicalibus* F *et* E. *At vero epistola signata dicitur* die prima Martii, *quæ fuit Sabbatum infra Dominicam primam Quadragesimæ. Quo igitur pacto dicemus,* Bernardinum *ex ejusdem epistolæ præscripto Parma Florentiam profectum esse, ut insinuat Waddingus, ista præmittens:* His apud Parmenses utiliter feliciterque peractis, summo mane, antequam lucesceret, ne abeuntem profusim associarent, abscessit Florentiæ, uti a Pontifice per hoc diploma præceptum erat, in Quadragesima concionaturus.

aliqua observantur: per viam prædicat Regii, Mutinæ

214 *Præterea, si prædicta epistola primum post cœptam ejus anni Quadragesimam scripta fuerit; cur laudatus Pontifex de eadem velut tantum inchoanda loquitur* mandamus, *inquiens,* ut in Quadragesima proxima futura Florentiam accedas? *Cessabit omnis difficultas, si pro* prima Martii *legatur* prima Januarii. *Si tamen eadem epistola revera signata sit die prima Martii, dici potest,* Bernardinum, *non ex hujus, sed ex præscripto illius, quam Florentini anno præcedenti ab eodem Pontifice, ut num.* 211 *dixi, acceperant; et posteriorem illam ab Innocentio, serius quidem, sed datam tamen esse, ut* Bernardinus *ipse de priori magis certus fieret, et si quod habere posset, dubium omne deponeret: ceterum verba ista* in Quadragesima proxima futura *pro Quadragesimæ inchoatæ decursu accipienda esse. Nunc abeuntem Florentiam cum eodem annalista sequamur. Summo mane ante lucem Parma egressus, ut applausus hominum comitatumque vitaret, brumali tempore iter, alias etiam incommodum, ingressus,* Regii et Mutinæ, dum transiret, prædicavit.

et Bononiæ: Florentiæ dicere orsus pro Monte pietatis erigendo,

215 Bononiæ propter continuas nives per dies septem immorari oportuit; neque tamen feriatus a bonis: etenim, dum populus per nivis incommoda ad conciones non potuit accedere, ille ad virginum monasteria quotidie prædicavit. *Hæc scilicet erat laboriosi Viri de more ab itinere quies, postquam cœptæ viæ insistens,* Alpibus *(id est Apennino)* superatis, summa cœli inclementia et itineris molestiis, per nives, pluvias, ventorum turbines, librorum sarcinulis ad humeros appensis, tandem Florentiam pedester accessit. Summa omnium gratulatione exceptus, conciones auspicatus est a feria sexta ante Dominicam Quinquagesimæ. Die Cathedræ S. Petri *(Antiochenæ videlicet, cujus memoria die* XXII *Februarii agitur)* postquam de immunitate Ecclesiastica, sacerdotali dignitate, gravique onere clericorum, nuper in exactione, contributionum et gabellorum imposito, disseruisset, et sublevandam prædicasset pauperum miseriam, quorum substantias Hebræi devoraverant, resumendam dixit Montis pietatis erectionem, quam ante annos octodecim magistratus decreverat, scriptis conditionibus et regulis, quas a notario, qui tunc inservierat, accepit.

Judæos, et quos hi nummis corruperant, adversarios habuit:

216 Propositionem optimam plerique dixerunt, et multi palam in ipsa concione pingues oblationes pio operi inchoando designarunt. *Verum tam felicibus cœptis alii, ne solitis usuris prohiberentur, alii muneribus aut iniquis suasionibus seducti, intercesserunt.* Erat tunc Florentiæ *(subdit Waddingus)* locuples potensque Hebræus, qui teloniis quatuor in urbe institutis, pauperum facultates absorbuerat, dolebatque tanto se fœnore spoliari. Secretum proinde inierat cum senatoribus et consilii primariis fœdus, ne Fraterculi adinventiones comprobarent, sed rem alias discussam et neglectam constanter repellerent. Advolavit etiam huic rei evertendæ Judæus Pisanus, omnium hujus gentis fœneratorum, qui per Tusciam erant dispersi, primarius et director; ac clam distributis plusquam viginti millibus auri florenorum, consules corrupit.

atque hinc populi murmuratio et in Judæos motus;

217 Bernardinus ab amicis monitus utque consules et Laurentium Medicæum, omnium ductorem, ad favendum hortaretur, singulos adivit, remque Deo gratissimam, et urbi summe proficuam ut promoverent, summopere rogavit. Etsi vero illi, se facturos, promiserint, summoque honore Dei Virum affecerint, Hebræi suis artibus et muneribus prævaluerunt. Grave mox in populo secutum murmur, liberaque ex suggesto Bernardini increpatio (qui etiam candidas et apud Deum efficaces puerorum preces imploravit) effecit ut numeroso agmine pueri in Hebræorum, primarii præsertim, ædes irruerent, parumque abesset, quin omnes occiderent. *Procul dubio longe aberat ea seditio a mente* B. Bernardini, *viri mitissimi et pacis amantissimi, qui* puerorum preces apud Deum, *non manus, imploraverat; sed nimirum parentum suorum obmurmuratione, et* Bernardini *sermone contra ejusdem mentem ac ultra modum exacerbata plebeia juventus, illo prorsus inscio, istud facinus aggressa est.*

in quo tamen Beatus ipse

218 *Quamquam vero illum a sinistris suspicionibus satis tueantur sua virtus et toties spectatus pacis amor ut tamen omnis hac super re scrupulus lectoribus eximatur, juverit hic docuisse, quid ipse de Judæis et adversus eosdem prædicare soluerit. Bernardinus a Clastidio in Vita cap.* 15 *opportune recitat partem concionis illius, quam post prædictum Florentinum eventum Cremæ publice habuit. Verba Italica sic sonant Latine.* Ego tamen, si de Hebræis loquendum est, dicam, quod in omnibus aliis civitatibus dico; neminem, quantum cuique anima sua cara est, posse nocere Hebræis, sive in persona, sive in facultatibus, sive in quacumque alia re: nam etiam Judæis justitia, Christiana pietas et dilectio exhibenda est, cum et illi quoque nostræ naturæ humanæ sint: « Quia « oportet eos pro sola humanitate foveri. cap. Judæi, de testibus. » Ita ego semper dixi in omnibus civitatibus, atque etiam nunc dico Cremæ, et exaudiri postulo; quia ita decet, ita jubent summi Pontifices, ita Christiana exigit caritas.

nullam partem habuit.

219 Sed verum quoque est, leges canonicas expresse prohibere, ne assidua cum Hebræis habeatur consuetudo et familiaritas; ne illis medicis utamur: ne eorumdem convivia adeamus. Et nihilominus Leo Hebræus propter sui filii nuptias publicum convivium hic Cremæ per octiduum celebravit, et tam multi ad ejusdem epulas, ad festivitates, ad choreas, ad jocos convenerunt; et hodiedum quilibet ad suas curandas infirmitates Hebræos libere adhibet medicos. Quo pacto possum ego tacere et isthæc prætcrire silentio? Quomodo possum esse prædicator veritatis, et hasce Dei legumque canonicarum dissimulare offensas? Hebræorum fœnera non solum non sunt moderata, sed tam immodica sunt, ut jugulent et medulla spolient pauperculos: et ego qui ex eleemosynis victito, et pauperum pane vescor, canis mutus ero in hoc loco veritatis? Latrant canes pro iis, a quibus pascuntur, ego a pauperibus pastus spectabo eorumdem rapi substantias, et obmutescam? Latrant canes pro suis dominis; et ego latrare non debeam pro Christo? *Hæc sunt, quæ Beatus in singulis civitatibus de Judæis prædicabat, quæque illos sic vitandos docent, ut tamen juste pieque ac Christiane tractandos moneant.*

Nihilominus inde expulsus, Senas pergit;

220 *Porro licet nihil nisi justum et æquum dixisset* Bernardinus, *nec certe ullam in isto puerorum tumultu partem habuisset, primum urbe, ac mox etiam toto dominio Florentino jussus est excedere. Nam, ut ad Waddin-*

A *dingum redeamus, hic ita progreditur :* nocte sequenti cancellarius Octum-virum ex senatus consulto indixit Bernardino silentium, jussitque, ut ad suum extra urbem cœnobium recederet, si quod aliud emanaret decretum, exspectaturus Paruit confestim Vir sanctus, et, ne tumultus fieret in populo, ante auroram recessit. Id ubi rescivit populus, qui frequentissimo cœtu ad templum et concionem accesserat, graviter conqueri, lacrymari, sortem iniquam suamque jacturam deplorare, pium innocuumque Ecclesiasten repetere. Magistratus, ne spe regressus controversias et tumultus populus in longum produceret, misso secreto nuncio, clausisque urbis januis, ne populus, si forte resciret, abeuntem impediret, præcepit, ut toto Florentinorum dominio excederet. Nihil ille moratus, statim Senas profectus est.

et per viam elusis, qui ejus vitæ imminebant,

221 Ultimis concionibus contra publica quædam vitia graviter invectus (*fuerat*), Senatus Florentinus quatuor nebulones, his vitiis magis implicatos, ne Prædicatoris, salutaria quæque suadentis, doctrinam penitus despicere videretur, ipso, quo recessit, die per urbem cædi præcepit. Illi vero sui supplicii causam ad Bernardinum reducentes, dum exulare audiunt, insequuntur, ut trucident. Præmonitus Vir Dei, sicariorum artes pie delusit, et in Castro S. B Cassiani (*forte* S. Castiano, *quod, ut duo sequentia loca* Castrum S. Donati *et* Castellina, *Florentiam inter et Senas interjacet*) reverenter exceptus, inde recessit nobili stipatus comitatu usque ad castrum S. Donati, in quo nocte præcedenti scelestissimi homines dormierant. Ne in via ex insidiis irruerent, stipatores cepit, qui Castellinam, inde Senas incolumem deduxerunt. *Quod ad Senas spectat, notior ea urbs Etruriæ est, quam ut illustratione egeat ; duo tamen hic paucis dixisse juverit, videlicet illam triginta circiter milliaribus a Florentia distare in Meridiem, ac tunc temporis fuisse sui juris rempublicam, quam libertatem paulo post medium seculum* XVI *amisit, et magnis Etruriæ ducibus deinde paruit, paretque hodiedum. Hisce breviter præmissis, Waddingi narrationem resumo.*

invitisque adversariis a Senensibus honorifice excipitur,

222 Jam pervenerant (*Senas*) quorumdam Florentinorum litteræ monentes, ne a se rejectum Concionatorem, qui tot turbas in urbe excitaverat, exciperent : sed dum Bernardinum fama ubique celebrem esse compererunt, litterasque attulisse Hebræum perceperunt, neglectis his malis artibus, rogarunt, ut reliquis Quadragesimæ diebus apud C se prædicaret. Incepit a die Jovis post festum S. Josephi (*id est die* XX *Martii*) in ecclesia S. Martini canonicorum Regularium, concurrente universo populo, tum propter sparsum rumorem Florentinum, tum propter celebrem Viri sanctitatem. Exinanitis aliis ecclesiis, queri cœperunt prædicatores, se propter unius Fratricelli, aliunde pulsi, incertam famam auditoribus destitui : neque tamen eos revocare potuerunt ; etsi Bernardinus publica exhortatione suaserit, tantos viros, insignes prædicatores, sacræ theologiæ magistros, sibi despecto homunculo, infimo præconi, vellent præferre.

et apud eos prædicat: adversarii puniuntur.

223 *Pisani* (*quorum civitas* Pisæ *dicta, in Etruria pariter sita, ad Arnum fluvium, in ora maris Tyrrheni, olim potens respublica, sed jam tunc subdita Florentinis)* Pisani, *inquam*, audientes, quid circa Bernardinum Florentiæ actum sit, communi omnium ordinum consensu miserunt Senas virum gravissimum, ecclesiæ cathedralis canonicum, qui rogaret, ut reliquo Quadragesimæ tempore apud ipsos prædicaret. Cui ille, se a Florentinis, quibus Pisani parebant, ejectum, et a Senensibus perhumaniter exceptum, non posse Pisas proficisci absque Florentinorum licentia et Senensium consensu. Hæc præsentientes Senenses, ægre tulerunt canonici Pisanorumque conatus, easque adhibuerunt retinendi Prædicatoris D artes, ut, quem casu acceperunt, industria conservarint Omnes porro, qui Florentiæ, ut exularet, conspirarunt, ultio apprehendit divina ; quibusdam morte sublatis, aliis morbo correptis, vel infortunio punitis ; adeoque manifestum fuit illatæ injuriæ supplicium, ut nemo non Dei vindictam appellaret.

AUCTORE C. S.

Senenses in mutuas cædes paratos

224 Senenses vero ingens ex ejus adventu reportarunt beneficium : etenim præter castigatos errantium mores, illud effecit, Dominica Palmarum potentissima habita concione, ut factionis sævissimæ, quæ tunc Senis sub nomine Montis Noveni libere grassabatur, principes et collegæ a fœda, quam meditabantur, strage abstinerent, dimissis sicariis et perditis hominibus, quos undique collegerant, et suis domibus constiparant. Civium nomine gratias illi egerunt Andreas et Jacobus Picolominei, Pii II nepotes, Deique peculiari beneficio Senas missum dixerunt, cujus virtute et potenti eloquio hæc mala Deus avertit. Nobiles hi viri frequenter ad eum divertebant, et in republica corrigenda monebant ; cum quibus ille jocatus, dixit, se ex illorum familia procreatum, et pusilla sua statura allusionem faciens ad nomen PICCOLOMINEUM, quod Italis PARVULUM HOMINEM significat : *nam* piccolo *illis* parvum, homo hominem *sonat*.

ad pacem inducit : prædicans, flammas eructare conspicitur ;

225 Die Lunæ post festum Resurrectionis in amplissimo foro prope palatium senatorium, in quo aliquando Bernardinus etiam Senensis prædicaverat, de unionis et concordiæ bono ita luculenter disseruit, ut multas extinxerit veteres inimicitias, et firmissimam pacem inter urbis primarios stabilierit. Die Veneris sequenti prædicavit in ecclesia cathedrali, nec docere destitit singulis diebus usque ad Dominicam Trinitatis populum, semper numerosius accedentem. In die Pentecostes mane et vesperi concionatus auditoribus ostendit brachium S. Joannis Baptistæ, a Pio II concive donatum, eoque fervore in sancti Præcursoris laudem prorupit, et populum erudivit, ut flammæ igneæ ab ejus ore prodeuntes viderentur populum obumbrare et ignire. *Acta S. Joannis Baptistæ apud nos illustrata habes die, quo ipsius nativitas recolitur,* XXIV *Junii, ejusdem mensis tom.* V, *ubi inter varias ejusdem Sancti reliquias etiam de brachio Senis in xenodochio a Scala asservato pag.* 658 *mentio facta est, quod hic sufficiat annotasse.*

peccatorum incentiva comburit: et clam inde discedit.

226 Castellum, quod appellabant Sathanæ, ex E chartis lusoriis, libris prohibitis, vanis ornamentis, fucisque mulierum constructum, igne subjecto, Dominica Trinitatis fecit ardere. Cumque faber ferrarius ludo assuetus, irreverenter hæc improperaret, et se in Fraterculi et Homuncionis despectum frequentius lusurum, enormi juramento jactaret, paulo post domum reversus misere occubuit, decidente in caput ejus ferreo malleo, quem loco excelso pridie reposuerat : ita ut verissime ei adaptari possent illa comminatoria sacræ Scripturæ : « Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum « corporibus. » Rebus tranquillis, urbeque in pace composita, cogitanti discessum Bernardino cives, quibus potuerunt, precibus et artibus restiterunt ; egeruntque apud Pontificem, ut moras præciperet longiores. Nihil ille hujusmodi suspicatus, diluculo secretoque discessit die insequenti festum Corporis Christi, aliis civitatibus prædicaturus.

A

AUCTORE C. S.

§ XI. Senas redire jubetur; ejusdem gesta hoc eodem anno MCDLXXXVIII, Perusiæ, Brusæ, Assisii, Tuderti, Corbaræ, Urbeveteri, Interamnæ, Teatæ, Aquilæ etc.

Per Pontificias litteras Senas revocatus,

Eodem *fere tempore, quo* B. Bernardinus *Senis clam excesserat, Senenses desideratas pro illo apud se retinendo litteras ab Innocentio Pontifice acceperunt, eique nondum longe inde profecto per nuntium intimarunt; qua de re ita prosequitur Waddingus:* Ad castrum Bonconventi, quod Senis duodecim millibus passuum distabat, ubi pervenerat, insequitur nobilis civis Senensis, Pontificium porrigit diploma, senatusque explicat preces, ut regrediatur, foveatque, quod contulit pacis beneficium, ne recens inductum ejus perturbetur absentia. Pontificis hic litteras exhibeo. Ex originali *additur in margine.*

« Dilecto filio, fratri Bernardino de Feltro, « Ordinis Minorum de Observantia. »

B « Dilecte fili, salutem etc. Desiderat plurimum « Communitas Senensis, experta sanos sermones « et salubres prædicationes tuas, te diutius apud « se retinere, ut semina quietis et pacis ac bonarum actionum, quæ illic sparsisti, perducere possis ad frugem et maturitatem quandam suam; « feceruntque Senenses ipsi nobis supplicari, di- « gnaremur pio ipsorum desiderio annuere.

mox redit, et ibidem

228 « Nos autem, qui illius reipublicæ nobis « carissimæ tranquillitati consultum imprimis cupimus, pio Senensium ipsorum voto annuentes, « devotioni tuæ in virtute sanctæ obedientiæ ex- « presse præcipiendo mandamus, ut isthic Senis « remaneas, et proxima futura Quadragesima ibidem « prædices, ac juxta concessam tibi a Domino facultatem animarum fructum uberem facere studeas; « quo nihil acceptius divinæ Majestati fieri potest, « apud quem etiam hoc tibi cedet ad meritum, nobis « vero erit pergratum: non obstante quovis alio « mandato, etiam per Breve nostrum tibi facto, « aut etiam faciendo, nisi de hoc ipso Brevi, quod « tibi dirigimus, specialis et expressa fieret mentio, « ceterisque in contrarium facientibus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, « die III mensis Junii MCCCCLXXXVIII. Pontificatus

C « nostri anno IV. » Pontificio mandato obsecuturus, statim regressus est, postquam illo die Sabbati de beatæ Virginis cultu eo in oppido piam habuit concionem.

pergit prædicare: mittitur Perusiam

229 Senensium summa exceptus lætitia, conciones denuo auspicatus a secunda Dominica post Pentecosten, in foro magni xenodochii diebus festivis plerasque habuit, diebus ferialibus instructa, piisque documentis confirmata societate seu confraternitate S. Bernardini (*Senensis,*) ad quam conveniebant puerili, quos patienter erudiebat et catechizabat; assistebatque confratrum pœnitentiis, flagris seu disciplinis. Inde tandem dilapsus sub finem mensis Julii, per vicos et castella continuo prædicavit, donec Perusium, jubente Pontifice, pervenit. *Mittendi causa fuerunt novi factiosorum tumultus, de quibus Stephanus Infessura, scriptor synchronus, in Diario Romano apud Muratorium tom. 3, parte 2 Rerum Italicarum col.* 1222 *edito, ad hunc annum sic habet:* Multæ civitates et loca subjecta Ecclesiæ denegaverunt obedientiam Papæ; imo fecerunt aliqua contra ejus voluntatem... Similiter fecerunt Perusini, qui nonnullos expulerunt, videlicet illos de domo Brachii, omnes de contraria parte, et aliquos interfecerunt; et cum Papa illuc misisset legatum de latere dominum Cardinalem Senensem D non prius admissus fuit, quam promisisset, se non remissurum Perusinos contrariæ factionis, et Papæ et Ecclesiæ paucam vel nullam præstiterunt obedientiam.

ad compescendas civiles discordias;

230 *Waddingus e Legendis suis nominatim agit de Ballionum Oddorumque simultatibus, in quibus componendis Beatum nostrum annis* 1485 *et* 1486 *satis feliciter laborasse vidimus* § 7 *et seq.; sed revixerant scilicet vix sopitæ inimicitiæ, multoque vehementius exarserant. Illuc ergo a Pontifice destinatus* Bernardinus *est; sed sine felici successu, ut ex subjectis Waddingi verbis habemus.* Illic conspicatus omnia susque deque revoluta, ad veteresque inimicitias et hostiles factiones cives reversos, vehementer indoluit, duasque habuit in foro conciones, quibus pacem et unitatem, quam ante sesquiannum induxisse narravimus, restituere curavit. Sed Ballionum factione, fusis fugatisque Odescis adversariis, reductaque in suam potestatem civitate, quotidie magis invalescente, et insolescente, inundantibus malis et cædibus Vir Dei non poterat mederi. Comminatus tamen gravem Dei vindictam et secuturas fœdas hominum strages, ad leniorem et pacatiorem mentem nisus est Balliones revocare; sed surdis canebat. E Observatum est malorum urbi impendentum tunc præcessisse prodigium. Nam cum ex more struem rerum maleficarum Bernardini jussu viri timorati paravissent, duorumque sicariorum simulacra cum ensibus ligneis, ferri colore tinctis, per ludum, vel ad detestandas cædes, machinæ præposuissent, accenso igne, visa sunt rotare enses, veluti manus consererent.

quod facere frustra nisus, pœnas prædicit,

231 Quod aliqui fumi vertigine factum, alii portentum rati, omnes admirati; varia circumstantium expressit judicia. « At ita (inquit Bernardinus) in « te, urbs insipiens et turbulenta, vibrabunt sicarii « et partiarii gladios suos, et sicut isti in rogum « hunc corruent, ita sanguinarii tuæ pacis perturbatores in flammam decident inferni. » *Quidquid de isthoc portento sit, pœna, quam Beatus urbi prædixisse dicitur, videtur fuisse illa intestina cædes, quam laudatus Infessura ad annum* 1491 *memorat hoc modo.* Die sexto Junii occisio magna facta fuit in Perusia, forte major, quam fuerit a quadringentis annis citra. Nam quum pars eorum, quæ exulabat cum complicibus, et vocabatur Degli Oddi, plures promissiones habuisset ab Ecclesia summoque Pontifice super reconciliatione et reversione ad dictam terram, et F numquam esset aliquid observatum, supradicta die dicti exules cum auxilio comitis Urbini, et, ut fertur, Pontificis (secreto tamen modo) quarta hora noctis Perusiam intraverunt, sperantes etiam habere auxilium a quibusdam civibus, cum eis intelligentiam habentibus.

de quibus aliqua observantur.

232 Qui tamdem ceperunt omnia loca fortiora dictæ civitatis: et postea audita re, insurrexerunt, qui intus erant, et vi et armis eos ejecerunt. De his, qui exulabant, mortui sunt dominus Fabricius protonotarius, dominus Rodulphus prælatus, qui erant duces hujus factionis, et ex aliis plusquam quinquaginta fuerunt interfecti et capti. Et incontinenti suspensi ultra centum de numero vulneratorum, de quibus certitudo non habetur... Et Papa non aliter providit, nisi quod incontinenti misit capitaneum Ecclesiæ, comitem Petiliani, ad obviandum majoribus, quæ fieri possent. *Hi scilicet fuere fructus pœnæque discordiarum, quas Perusinis prædixerat* Bernardinus, *cujus reliqua hoc anno* 1488 *gesta in eadem civitate Perusia ex Waddingo prosequamur.*

233 Aliud item ostentum protinus insecutum est. Nubes tribus diebus cum tonitruis et fulguribus ur-

A urbem totam et solem obumbravit, aere circumquaque sereno. Stupentibus cunctis, recordatus Bernardinus, sacerdotem lacrymantem sibi libellum, characteribus diabolicis, figuris, fœderibusque conspersum, et proprio sanguine conscriptum, nudiustertius attulisse, ut secreto combureret; clam tunc in thalamo (*id est, in cubiculo suo*) flammis ingessit; sed cum e foco prosiliret, pede compressum, præmisso exorcismo, tertio projectum ignis absumpsit, et densa nubes dissipata est. *Hoc quoque nubis prodigium causaque ejusdem, de quibus alibi nil reperi, ex laudati annalistæ, seu quos ille secutus est, Cimarellæ aut Legendarum MSS. fide relata sunto. Sequitur ibidem:* Ingenti illa pyra (*cujus num.* 230 *mentionem feci*) abunde combustis tabulis instrumentisque lusoriis, maledixit ei, qui aliunde aleas, alveolos, tesseras adveheret.

Librum magicum aliaque noxia cremat:

234 Porro avidus quidam abiit Tudertum; unde sarcinulas hujusmodi rerum dum lætus reportat, casu occidit, lancea transfixus. Aromatarius quidam in Prædicatoris contemptum et legum, quas senatus ejus suasu contra publice ludentes pie tulerat, seorsim in sua taberna usque ad quartam noctis horam ludo incubuit. Non fecit impune: accenso enim igne cubiculo, quod super concameratæ tabernæ fornicem erat, omnia aromata cum pistillis et vasis, etiam æreis, liquefactis interiere, et ille, cum nihil superesset, Perusia recessit. Conspiciens tandem Bernardinus, eo malorum et seditionis pervenisse Perusinos, ut nulla tunc proficiendi spes superesset, abiit Assisium, habita prius concione apud oppidum Bruffæ, *seu Brufæ, vicum vel castellum, quod Perusia Assisium eunti paulo e via ad dexteram jacet.* Assisii prædicavit in die magnæ Indulgentiæ, quæ quotannis IV Nonas Augusti illic solemnissime celebratur: pridie enim illius diei Michael Aquensis, huic destinatus muneri, vehementi dolore iliaco fuerat correptus. Dominica etiam sequenti aliam adhibuit concionem, satisfacturus devoto populo undique concurrenti.

duo pervicaces puniuntur: prædicat Bruffæ, Assisii,

B

235 Inde dilapsus Tudertum, quinque habuit conciones, quibus abusus aliquot extirpavit; Corbaræ unam (*castellum vel vicus nunc est ad fluvium Tiberim, sex circiter milliaribus Romanis distans ab Urbeveteri, quæ ditionis Ecclesiæ civitas est in provincia Patrimonii, indigenis* Orvieto *dicta, ad quam tunc pergebat Beatus, a populo et clero dudum expetitus.*) Inde (*Corbara scilicet*) profectus ad Urbemveterem, triduo ante Assumptionem beatæ Virginis Mariæ (*quæ die* XV *Augusti celebratur*) in area templi cathedralis exorsus est prædicare. A duobus annis senatus et episcopus, repetitis litteris et nunciis, ejus sollicitabant adventum, beatosque jam se reputabant, quibus concessum erat coram habere et frequenter audire. Pacem et concordiam summopere commendavit, laudavitque impense Pauli II constitutiones, quibus hujus urbis pacem stabilivit. Rogatus a civibus, ad Innocentium scripsit felicis urbis summam tranquillitatem.

Tuderti, Corbaræ, et Urbeveteri,

236 Auditores semper habuit, magistratum, et episcopum Urbevetanum, necnon Parmensem, olim Sixti IV domui præfectum, urbis gubernatorem. *Urbevetanus episcopus hoc tempore apud Ferdinandum Ughellum tom. I Italiæ sacræ auctæ, col.* 1476 *fuisse legitur Georgius Roboreus; Parmensis vero tom.* 2, *col.* 186 *Joannes Jacobus Sclafinatus, S. R. E. Cardinalis, Sixto IV Romano Pontifici olim a cubiculis; quod sufficiat breviter hic annotasse. De gestis in illa urbe annalista ibidem sic prosequitur:* Hic dæmoniacam, Corbariensis civis filiam ab immundo spiritu liberavit. Deinde sermones omnes contra blasphematores, lusores, usurarios, vanum lascivumque fœminarum cultum convertit. Montem pietatis, anno

ubi energumenam liberat, Montem pietatis

MCDLXV sub Pio II erectum, pecuniis auxit, novis legibus solidavit. *Obiter nota, vel in anno erecti Montis pietatis, vel in Pontificis nomine errorem hic esse; cum Pius II mense Augusto anni* 1464 *vivere desierit, eidemque in Pontificatum successerit Paulus II.* D

AUCTORE C. S.

237 Sodalitatem Corporis Christi (*ita rursus Waddingus*) augmentavit; eoque crevit numero, ut, dum ferretur infirmis, quadringenti aliquando cerei præferrentur... Nobile confratribus tradidit Bernardinus vexillum, sacra Hostia et vivifico calice distinctum, quod in supplicationibus publicisque congressibus explicabant. His beneficiis obstricta civitas nullum prætermisit erga Bernardinum amoris aut reverentiæ signum. Lucescente aurora, quando rem sacram agebat, turmatim confluebant, ut celebrantem viderent; et noctu sedes præparabant, ut dicentem audirent. Multi etiam adolescentes, sua * flexi doctrina, religiosum institutum susceperunt. In die Nativitatis Virgineæ (*sive* VIII *Septembris*) postquam satanicum pro more succendit castellum (*id est, ut alibi dixi, postquam struem rerum, quæ ad libidinem, vanum ornatum, ceterasque peccatorum illecebras pertinent, publice cremasset*) secreto recessit, comitatus honores declinaturus.

et sodalitatem SS Sacramenti auget, et secreto abit.

* ejus

238 Pantanellis (vicus est obscurus, S. Francisci miraculo memorandus) concurrentes ex vicinis oppidis ultra tria millia hominum prope nemus consodalium Minoritarum, expulpito, arborum ramis confecto, piis documentis erudivit. *Remittitur hic lector ad tomum* 1, *annum* 1216, *num.* 10, *ubi dicitur S. Franciscus* illustre Baselensium genus in Umbria, dissidiis domesticis et diuturnis discordiis turpiter et miserrime pene extinctum, *ad concordiam revocasse; additurque:* Illi autem in accepti beneficii memoriam suis * sodalitiis monasterium statim hoc anno ædificarunt in suo territorio, S. Angeli de Pantanellis dictum. *Hæc ibi: pergamus ad alia. Stephanus Infessura in Diario Romano, jam alias laudato, inter civitates, quæ hoc eodem anno* 1488 *adversus Innocentium VIII Papam seditiones moverunt, Tudertum numerat, sic scribens:* Similiter factum fuit in civitatibus Tuderti et Marchiæ Anconitanæ, in quibus noluerunt obedire ejus secretariis in faciendo brevia et taxas juxta determinationem factam.

Ad concurrentes sub dio prædicat;

E

* ejus

239 *Ad hosce motus sedandos illuc missum credo* Bernardinum, *a quo ejusdem civitatis incolas anno præcedenti ad pacem et concordiam debitamque summo Pontifici obedientiam feliciter reductos fuisse*, § 9 *narravi. Quam vero prospere id ei hoc quoque anno successerit, accipe ex Waddingo.* Tudertum regressus, præcepto pariturus vicarii generalis, pacem jam turbatam restituere conatus, Dominica quintadecima post Pentecosten in publico foro, ubi prædicare solebat, ad unionem et firmam exhortatus concordiam, cives induxit, ut præcedentibus pacis vexillis trinis, quæ ipse urbi donaverat, ad templum præcipuum omnes suppliciter procederent, claves civitatis, urbem, se ipsos beatæ Virgini consecrarent, patronam et tutelarem adsciscerent. Acceptas deinde ex altari Virginis claves gubernatori, tamquam beatæ Virginis vices gerenti, ejus nomine tradidit, utque pacificam vellet et conservaret, impense commendavit.

Tudertes ad pacem et obedientiam revocat, eorumque civitatem

F

240 Hujus deditionis ac consignationis publicum confecit instrumentum urbis cancellarius, genere Senensis. *Vellem, ut laudatum instrumentum, si quod exstet, ad manus meas pervenisset, tum ad majorem facti notitiam, tum ad emendandum aliquem in tempore errorem, qui hic obrepsit. Etenim cum anno* 1488 *Pascha inciderit in diem* VI *Aprilis, ac consequenter festum Pentecostes in* XV *Maji, debuit Dominica* XV *post Pentecosten, quando ista facta narrat Waddingus, concurrisse cum die* VII *Septembris. At nihilominus idem*

B. V. Mariæ consecrat:

AUCTORE C. S.

A *idem annalista ait,* B. Bernardinum in die Nativitatis Virgineæ, *sive die* VIII *Septembris, adhuc fuisse Urbeveteri, atque hinc Tudertum profectum esse. Aut igitur pro* Dominica quintadecima *reponenda est* sextadecima, *aliuve posterior dies, aut dicendus* Bernardinus *ante festum nativitatis beatissimæ Dei Genitricis Urbeveteri Tudertum accessisse.*

conventum Ordini suo

241 *Franciscus Gonzaga in Originibus Seraphicæ religionis, parte* 2, *in Provincia S. Francisci, conventu* 16, *scribit, Tudertinos hoc eodem anno monasterium S. Mariæ de Monte sancto Minoribus Observantibus donasse, ad alium locum migrantibus Clarissis, quarum hactenus fuerat.* Tudertini (*inquit*) cives, Clarissarum monialium securitati et rebus consulturi, atque Franciscanis Fratribus prospecturi, conventum, B. Mariæ de Monte sancto sacratum, atque aliquantulum a mœniis Tudertinæ civitatis constructum, necnon et præfatarum Sororum obsequio mancipatum, illis primo introductis atque ad tutiorem locum translatis, prædictis Fratribus ex Innocentii VIII Pont. Max. beneplacito et assensu anno a salutifera Christi nativitate MCCCCLXXXVIII, Pontificatus vero ipsius IV, in habitationem et usum contulerunt. A quo etiam tempore eorum octodecim divinis ibidem laudibus incumbunt.

acquirit : concionatur Interamnæ.

B 242 *Nulla quidem hic de* B. Bernardino *mentio est ; at Waddingus in Additionibus ad Annales suos merito censuit, hanc donationem in ejusdem Beati gratiam factam esse ;* Hoc (*inquiens*) anno propter multiplicia Bernardini Feltrensis in urbem Tudertinam collata beneficia decreverunt cives ex Observantum sodalitio apud se habere viros Religiosos. Translatis itaque sororibus Clarissis ad locum tutiorem, monasterium Montis acuti extra urbem Fratribus hoc anno, uti alias diximus, contulerunt. *Ex eodem annalista habemus, illum post tam prospere gesta Tuderto Interamnam profectum esse,* ubi in amplissima area tres habuit conciones, auditoribus episcopo et canonicis. *Est ea ditionis Ecclesiæ civitas, indigenis* Terni *dicta, ad Narem fluvium in Umbriæ limite, qua Sabinæ adjacet, viginti et uno milliaribus Romanis Tuderto distans, gaudetque episcopatu soli Romanæ Sedi Apostolicæ subjecto.*

Litteris a Pontifice jubetur Regii et Perusiæ

243 Hinc discessurus, litteras accepit Pontificias, quæ binas antea missas indicant ut sequenti Quadragesima Regii et Perusii prædicaret. His posterioribus lites utriusque populi, super hæc contendentis, diremit. *Tum litteras ipsas* ex originali, *ut*

C *notat in margine, has subnectit.*

« Dilecto filio fratri Bernardino de Feltro, Ordinis
« Minorum de Observantia. »
« Dilecte fili, salutem etc. Mandavimus alias tibi,
« ut hoc sequenti anno tempore Quadragesimæ Regii
« prædicares. Alio vero Brevi nostro injunximus
« tibi, ut eo ipso tempore Perusium prædicatum
« accederes : et quoniam uterque populus magnam
« spem in tuis sanis monitis ad salutem animarum
« reposuit, volentes providere, ut ambo fructu bono-
« rum tuorum gaudere possint, tibi denuo præci-
« pimus et mandamus, ut communitati Perusinæ
« optionem des, utrum te tempore Adventus, an
« Quadragesimæ audire velint; et pro altero ex his tem-
« poribus, quo te elegerint, illuc prædicatum accedas;
« pro altero vero Regii prædices, ut utrobique
« operam tuam impertiendo, majorem animarum
« fructum facere possis. Non obstante quovis alio
« mandato, tibi facto, ceterisque contrariis quibus-
« cumque. Datum Romæ sub annulo Piscatoris, die
« VI Augusti MCCCCLXXXVIII. Pontificatus nostri anno
« IV »

per Adventum et Quadragesimam

244 *Recte observavit laudatus historicus, in hac epistola duas alias indicari, quæ hanc præcesserunt. Verumtamen nec Regii nec Perusiæ præsenti anno, tempore Adventus aut sequenti in Quadragesima vel* D *Adventu concionatus fuit, aut ad alterutram urbem accessit ; prout ex dicendis patebit. Ejus rei ratio petenda ex altera epistola, superius num.* 227 *et sequenti relata, signataque* die III mensis Junii *hujus anni* MCCCCLXXXVIII, *in qua idem Pontifex ipsi mandaverat, ut* proxima futura Quadragesima *Senis prædicaret,* non obstante, *inquiens,* quovis alio mandato, etiam per aliud Breve nostrum tibi facto, aut etiam faciendo nisi de hoc ipso Brevi; quod tibi dirigimus, specialis et expressa fieret mentio. *Jam vero in epistola ultimo data Pontifex de illo Brevi revocando non meminit, ac verisimile est, eumdem nec in aliis duabus, si hæ post* III *Junii scriptæ fuerint, de eodem meminisse. Non licuit igitur* Bernardino *Regii aut Perusiæ per sequentem Quadragesimam conciones habere, aut Perusinis prædictam optionem dare, cujus altera pars ipsi erat prohibita.*

prædicare ; reficiendi spiritus gratia

245 *Quare videtur Pontifex, dum posteriores litteras scripsit, oblitus fuisse mandati sui, quod in prioribus in gratiam Senensium dederat, vel si tunc recordatus fuerit, posteriores tantum scripsisse, ut importunis Regiensium ac Perusinorum precibus finem faceret, certus interim,* Bernardinum *prioribus pariturum. Alias denuo litteras ab eodem Pontifice anno sequenti, die* XI *Februarii, aliasque* XX *ejusdem mensis ad ipsum* E *missas infra videbimus, quarum primis jubebatur ille in Quadragesima Perusiæ prædicare, postremis autem eodem tempore Romæ. Quæ interim Beatus egerit, annalista ita pergit exponere.* Spiritum aliquando refocillaturus, abiit ad devotum cœnobiolum Crætii*, quod nos alias suis partibus descripsimus ; ibique invenit adolescentes duos tirones, Novaria oriundos, quos ille, dum in Urbe prædicaret, e famulatu duorum Cardinalium ad divinum convertit. Hortatus ad perseverandum, et vestigia sui institutoris (quorum illic plurima) sectanda, perrexit ad devotum locum Fontis Columbi, in quo S. Franciscus a Christo vivendi formulam accepit,

* l. Græcii

pia loca invisit :

246 *De utroque loco egerat ad annum* 1217 *a num.* 12, *unde pauca referam.* Castrum Græcii, *vulgo* Greccio, *ut ibi appellat, seu* Greccia, *uti in novissima tabula geographica Status Ecclesiastici scribitur, distat septem milliaribus Romanis a Reate, Italis* Rieti, *quæ Umbriæ civitas est ad Velinum circa confinia regni Neapolitani, sive Aprutii Ulterioris. Circa illud castrum urbemque Reatinam S. Franciscus, teste Waddingo, aliquot cœnobiola vel eremitoria* F *sibi extrui permisit, et aliquantulum inhabitavit, inter quæ memorabile est Montis Rayneri sive Columbæ, quod annalista verbis datis* Fontis Columbi *appellavit. Plura non addo, quia hæc ad S. Franciscum proprie pertinent, cujus sanctissimi fundatoris gesta ad diem* IV *Octobris illustranda venient. Ad hæc ergo loca sancti patris sui sacrata domicilio* B. Bernardinus *venerationis simul et animi refocillandi gratia paululum secessit.*

concionatur Reate ; transit in Aprutium

247 *Deinde* Reate ter concionatus (*inquit Waddingus*) in templo cathedrali summo populi jubilo et concursu, a finibus Pontificis transivit ad regnum Neapolitanum, et in urbe Theatina in festo S. Hieronymi prædicavit. Inde Aquilam profectus. *Aquila, de qua hic, vulgo* l'Aquila *dicta, Aprutii Ulterioris episcopalis civitas est ad Aternum flumium, viginti octo milliaribus Italicis in Ortum distans Reate, si recte annotaverit Baudrandus in Lexico. Urbs Theatina, sive* Teate, *indigenis vero* Chieti *vel* Civita di Chieti *dicta, quam Clemens VII ex episcopali ad archiepiscopalem dignitatem evexit, sita est ad eumdem fluvium, sed in Aprutio Citeriori, paucis milliaribus a mari Adriatico. Verum cum hæc civitas plus duplo itinere longius, quam Aquila, in Ortum pariter distet a civitate Reatina mirum videri debet, cur* Bernardinus *ex hac primo ad*

A *ad Teatinam, deinde autem Aquilam abiisse dicatur.*

prædicat Aquilæ cum fructu, maxime inter mulieres,

248 *Dici quidem posset, id variis de causis fieri potuisse ; nisi idem annalista infra num.* 254 *et seq. Beati reditum describens, illum rursus e civitate Aquilana ad Teatinam, et ex hoc ad Reatinam reduceret, et quidem minori temporis spatio, quam duarum posteriorum distantia exigat. Hinc enim omnino dicendum videtur, memoria lapsum hic esse Waddingum, et* Bernardinum *primo Aquilam, deinde Teate accessisse, atque hinc denuo Aquilam, et Aquila ad Reatinos regressum esse. Hac observatione pro dictis dicendisque præmissa, annalistæ verba accipe.* Inde Aquilam profectus, sermonem habuit in die S. Francisci *(IV Octobris ;)* et sequentibus invehi cœpit contra crapulam, ludos, luxum, muliebrem vanitatem, præsertim contra longas, quas trahebant caudas, olim, uti narravimus (*tom.* 10 *Annalium, ad annum* 1434, *num.* 10) ab Alberto Sartianensi (*ejusdem Ordinis religioso, doctrina vitæque sanctimonia claro*) Ferrariæ condemnatas.

inter quas comitissa Montorii, et Bonaventura ab Antrodocco;

249 Fœminas nobili prævivit obsequii et virtutis exemplo comitissa Montorii, resecta cauda, rejecta pompa, abdicato omni mundo muliebri, etsi in aula apud reginam Neapolitanam adoleverit, et nobilissima sata fuerit progenie. Secutæ sunt aliæ, et in B omnibus magna apparuit morum reformatio. Tunc conversa est ad Dominum Bonaventura ab Antrodocco, nobilis virgo, de cujus virtute et pietate sub mortis annum opportune dicemus. *Ita hic ; sed ad annum* 1498, *quo lectorem in margine remittit, ejusdem conversio concionibus Honufrii Aquilani, Ordinis Minorum Aprutinæ provinciæ vicario, adscribitur, et post hanc aliqua de* B. Bernardino *oblata eidem visio narratur ; quæ juverit compendiose retulisse. Bonaventura ab Antrodocco, Vestinorum oppido, inter puellares vanitates enutrita, postquam laudatum Honufrium de contemptu mundi corporisque castigatione dicentem audisset, mundana ornamenta, oblatasque nuptias rejecit, soli Deo deinceps servitura. Quam ob rem multa a suis perpessa, cœlesti voce monita est Aquilam proficisci, quamque in templo cathedrali inventura esset, Birgittam tertii Ordinis S. Francisci sectatricem audire et imitari.*

quæ angelum concionanti adstantem vidit.

250 Obsecuta, uti prædictum erat, invenit, nobilemque et gravem æmulata matronam, austera pœnitentia corpus attrivit, multisque virtutibus animam exornavit. Eam venit in urbem Bernardinus Feltrensis prædicaturus, quod alias diximus ; velo C elevato oculos a concionante non potuit Bonaventura removere. Reprehensa a magistra, quod discooperto vultu, fixis oculis diu quemquam mirata sit ; respondit, non Prædicatorem, sed angelum Dei pulcherrimum adstantem, et libro expanso, quæ diceret edocentem, se toto illo tempore conspexisse. Paulo post in cœlum Birgitta translata, ne sola inter mundi pericula fluctuaret, monasterium Corporis Christi ingressa, primam Regulam S. Claræ professa, in assiduis vigiliis, jejuniis, orationibus perseverans, adolescentiori adhuc ætate tempora multa complevit. *Hæc ipse, laudans Marianum et Cimarellam, ex quibus satis liquet, Bonaventuram ab Honufrio Aquilano ad sanctiorem vitam primo inductam, a* Bernardino *autem in pio proposito confirmatam, ac forte etiam ad majora inflammatam fuisse.*

Cultum Conceptionis B. M. V., et Montem pietatis amplificat,

251 *Nunc unde divertimus, ad* B. Bernardinum, *anno* 1488 *Aquilæ commorantem, revertamur, gestaque ipsius ex iisdem Annalibus recenseamus.* In die Conceptionis beatæ Virginis Mariæ, a communi hominum labe ostendit fuisse præservatam, multoque ad piam hujus mysterii credulitatem excitavit, et confraternitatem Conceptionis ibidem erectam adauxit. Ad laudes B. Jacobi Piceni, magnifici illius templi structoris, sui præceptoris et institutoris, a quo religiosam vestem accepit, facile D descendit, et inde ad renovationem Montis pietatis, ab illo (*B. Jacobo Piceno, opinor)* olim instituti, sed propter rerum vicissitudinem, bellorum turbines, statum inconstantem urbis, modo regi Neapolitano, modo Pontifici Romano subjectæ, omnino neglecti et oblivione sepulti. Obtinuit, ut senatus veteri restituendo Monti aureos conferret mille, et ter mille ex liberis oblationibus collegit, antiquatisque pii operis legibus novas adjunxit, et a senatu fecit confirmari.

AUCTORE C. S.

et hunc, frustra obnitentibus Judæis,

252 Hebræi ægre ferentes, sua fœnera imminui, missis ad eum, qui rogarent, ne tam vehementer increparet, quos rex suis privilegiis munivit, nec illorum usuras tam illicitas reputaret, quas ubique gentium et per optimas quasque Italiæ civitates exercebat ; cum nihil obtinerent, provinciæ præsidem sibi multis muneribus devinctum contra Dei Famulum concitarunt. Sed ille ante multos annos commotæ in Bernardinum turbæ, divino judicio, pœnas luit exsecti capitis in urbe Neapolitana, duosque filios habuit supplicii comites, qui etiam fuerunt criminis læsæ majestatis. Provocarunt insuper contra eum ducem Calabriæ *(Alphonsum, Ferdinandi I regis Neapolitani filium)* a quo post- E quam litteras accepit, ut se Neapolim ad regis, sui genitoris, præsentiam conferret, et a guardiano Neapolitano moneretur, commmotum esse regem propter concitatos in Hebræos universos cives :

aliisque, quos illi sibi conciliaverant, tutatur.

253 Respondit, se Dei pauperumque causam egisse, et iniquas usuras condemnasse, vehementerque mirari, a Catholicis principibus tot favoribus et privilegiis muniri gentem scelestissimam, Christianis infensissimam, Deo et hominibus exosam ; se autem propere profecturum, rationemque sui muneris redditurum, quotiescumque per prælati sui licentiam Aquila potuerit discedere ; neque tunc amplius quidquam per regios fuerat præscriptum. Altera concione summis laudibus mirificavit B. Joannem Capistranensem, implacabilem Judæorum et hæreticorum hostem, prope eam urbem natum ; ejusque egregia facta, compendiose narravit. Deinde contra varia vitia, ludos, amatoria carmina, libros nigromanticos, sermones prosecutus, illic usque ad initium sequentis anni permansit. *Cum Waddingus nec nomen præsidis, quem muneribus a Judæis depravatum* B. Bernadino *obstitisse ait, nec annum, nec causam supplicii ejusdem edicat, nequeo de hisce aliquid certius affirmare,* F *eaque ipsius fidei relinquo. S. Joannes Capistranus, primi Ordinis Minorum S. Francisci confessor, colitur die* XXIII *Octobris, quo ejusdem gesta illustrabuntur.*

§ XII Acta eius anno MCDLXXXIX Aquilæ et Teate in Aprutio, aliisque in provinciis; civitates pacificatæ ; Montes pietatis erecti , mirum populorum erga illum studium : conciones plurimis in locis habitæ.

Aquila profectus Teate,

Annum *Christi* 1489 B. Bernardinus *solitis suis concionibus ac laboribus exegit, quos Waddingus in Annalibus ex Legendis MSS. et Cimarella recensuit, et ego ex ipso hic transcribo. Sic ergo habet ad hunc annum a num.* 6. Bernardinum Feltrensem diximus anno præcedenti Aquilæ usque ad finem anni perstitisse. Primo hujus anni die, postquam insignem habuit in aperta area templi S. Bernardini *(Senensis)* concionem de pace et concordia, deque remittendis injuriis et deponendis odiis, sub

noc-

A noctis medium discessit, sequente nihilominus magna hominum turba, quamvis studiose sequelam hanc declinare cogitaverit. Postridie Epiphaniæ (*sive* VII *Januarii)* pervenit Theatim (*vulgo* Chieti, *de qua præcedenti* § *egimus*) ibique hæsit dies quinque, toties concionatus, reprehendensque clericorum ibi maximam incontinentiam ; inde occasionem accipiens, quod in primitiis novi sacerdotis, primumSacrificium Deo offerentis, multa licentiosius fieri conspexerit.

AUCTORE C. S.

Energumenæ imperat ; Montes pietatis erigit ;

255 Puellæ obviæ dæmonium habenti, a parentibus equo per vim et strepitum ad se perductæ, nomen Jesu imposuit, præcepitque, ut absque contradictione aut resistentia permitteret, se pacifice Aquilam conduci, et ante S. Bernardini arcam collocari. Præceptis obtemperans, ad sancti viri sepulcrum a malo genio perfecte liberata est. Sermone ultimo contra Hebræorum usuras invectus, Montem pietatis instar Aquilani rogavit institui, eodemque die profectus est in * urbem Reatinam, *vulgo* Rieti *dictam, cujus situm dedi* § *præcedenti, ac simul observavi, videri hic in ordine, quo* Bernardinus *Teate et Aquilam adiisse dicitur, a Waddingo erratum esse : qua de re consule num.* 247 *et sequentem* Eo secutus cancellarius Theatinus. retulit, in senatu

** i. e. ad*

B decretam fuisse Montis erectionem, collectamque pecuniam, nihilque deesse præter solas regulas et normam, ab eo præscribendas. Eas protinus tradidit, et tanti operis auctoribus largam impertiit benedictionem.

Reatinos pacificat ; Montem erigit.

256 Reatinos aspere increpavit propter civiles discordias, quæ urbem penitus devastarunt, obtinuitque, ut communi magistratus et populi consilio pacis caduceatores designarentur. Hic etiam Montem pietatis instituit, qui infra biennium auctus est vehementer, hortatusque est omnes ad bene pieque vivendum ; et urbem Dei protectioni commendavit, quam a tot seculis Leo IV imperatoribus Lothario et Ludovico voluit commendatam. *Allegatur autem hic in margine ex Decreti parte* I, C. Rom. Ecclesia, *et* C. Nobis Dominus. dist. 93 *; pro quibus lege :* Dist. 63. C. 16 Reatina ecclesia. *et* C. 17 Nobis dominus ; *in quorum primo Leo IV Papa ab imperatoribus Lothario et Ludovico II petiit, ut Colonum ecclesiæ Reatinæ episcopum præfici permitterent ; in secundo autem id ab iisdem impetratum ait. Verum hisce, quæ ad argumentum nostrum nil faciunt, missis*

C *factis, cum Waddingo prosequamur.*

Concionatur Pedeluci Interamnæ, et in castro S. Geminiani ;

257 Post dies quindecim abiit Pedelucum (*quod Sabinorum castrum est, Italice* Pie di Luco, *ad Velinum lacum, vulgo* il lago di Pie di Luco *appellatum, situm inter Reate et Interamnam, quo Beatus tunc pergebat*) ubi singularis devotionis indiciis exceptus, longum habuit sermonem de vita Christiana, fuga peccatorum, et reverentia sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti. Interamnæ sex dies commoratus, honorifice habitus est ab episcopo, et sermones habuit in foro, auctoque pietatis Monte, ab aliquot annis erecto, pacificavit urbis primarios, propter cæsum nobilem adolescentem ad arma paratos. Abeuntem secuti sunt multi, qui sibi, arvis et campis per quos transibat, benedici flagitabant. Per oppidum S. Geminiani *vulgo* Santo Gemini *appellatum, octo circiter milliaribus Romanis Narnia dissitum, videtur indicari*) ubi biduo stetit, Narniam accurrit, audiens, ingentes timeri strages propter rixas pridie inchoatas.

Narnienses in cædes paratos reconciliat ; Montem erigit, prædicat alibi.

258 Prædicavit in ampla episcopi area, quo universus accurrit populus, audiente ex fenestra episcopo. Pro themate verba illa ABYSSUS ABYSSUM INVOCAT assumpsit, satanæque artes in perturbandis populis detexit, ex quibus malorum concatenatam seriem, urbiumque sequi ruinam, clarissime demonstravit. Ita efficaciter peroravit, ut depositis D armis, in alternos amplexus, qui prius in mutuas ruebant cædes, accurrerent. Collecta hic pio Monti instituendo pecunia, cunctisque lacrymantibus, transivit ad Amerinos *(quorum civitas Ameria indigenis* Amelia *nunc dicta, circiter sex milliaribus a Narnia distat*) ibique contra fœneratores tribus prædicavit diebus. Montecchii (*indigenis* Montecchio, *castellum vel vicus est in Umbria, decem circiter milliaribus ab Ameria Urbem-veterem, sive* Orvieto *versus*) ad Urbem-veterem ter concionatus, et Senas per urbem Pientinam (*vernacule* Pienza *in Hetruria et agro Senensi conditam* (illic statuit juxta Pontificis præceptum, a nobis superiori anno relatum , conciones habere Quadragesimales. *Consule dicta superius ad num.* 227 *et seqq.*

Litteris a Pontifice acceptis jubetur Perusii,

259 *Verum hoc beati Viri propositum rursus aliæ litteræ,quas Perusini ac deinde Romani Innocenti VIII extorserant, in ancipiti posuerunt. Cum enim initium Quadragesimæ Senis opperiretur,* illuc, *teste annalista,* licet sero, pervenerunt binæ Pontificis litteræ, quibus Perusii primum, tum Romæ jubebatur prædicare. Eas hic exscribo ; quibus alias de hac re ad vicarium generalem a Pontifice scriptas subjungo.

« Dilecto filio fratri Bernardino de Feltro Ordi-
« nis Minorum de Osbervantia. » E

« Dilecte fili, salutem etc. Intelligentes operam « et præsentiam tuam in civitate nostra Perusi- « na prædicando et admonendo plurimum hacte- « nus profuisse et profuturam esse ; ideo volumus, « ac tibi in virtute sanctæ obedientiæ expresse « præcipiendo mandamus, ut in hac Quadra- « gesima proxime futura ad ipsam civitatem præ- « dicatum accedas, et per salubria monita, et divini « verbi Evangelicæque doctrinæ annuntiationem, « lucrum animarum facere, et quieti ac paci et « unioni civitatis ejusdem consulere studeas ; non « obstante quovis alio alio mandato tibi facto, cete- « risque contrariis quibuscumque. Datum Romæ « apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XI Fe- « bruarib MCCCCLXXXIX Pontificatus nostri anno V. »

ac mox alius ab eodem datis, in urbe Romana

260 *Altera ejusdem Pontificis ad* Bernardinum *epistola, quam æque ac priorem ex autographo acceptam ait, ibidem sic habet.* « Assiduis dilectorum « Conservatorum populi almæ Urbis nostræ pre- « cibus inclinati, te in Domino paterne hortamur, « in virtute sanctæ obedientiæ nihilominus Apo- F « stolica auctoritate mandantes, ut, non obstante « quocumque alio madato, per nos aut vicarium « tui Ordinis tibi forsan facto in contrarium, Romam « venias, verbum Dei Quadragesima proxima futura « in ecclesia Aræ-cœli prædicaturus. Ut autem « liberius et commodius id facere possis, ipsi vica- « rio etiam super hoc scribimus, Datum Romæ « apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die XX « Februarii MCCCCLXXXIX Pontificatus nostri anno V. » *Tertia denique epistola ad Cismontanorum (qui nobis Ultramontani sunt) vicarium generalem, tunc Joannem de Sigestro, talis est, sed unde accepta sit, non additur.*

Quadragesimales sermones habere ;

261 « Dilecto filio vicario generali Cismontano « Ordinis Minorum, de Observantia nuncupato- « rum. »

« Non potuimus resistere precibus dilectorum filio- « rum, Conservatorum populi almæ Urbis nostræ, « assidue supplicantium, dari eis in prædicatorem « proxima Quadragesima dilectum filium, fratrem « Bernardinum de Feltro. Quocirca hortamur « devotionem tuam in Domino, ut efficias, quod « Romæ in ecclesia Aræ-cœli juxta desiderium « dilectorum Conservatorum, et mandatum nos- « trum prædicet. Et tu hoc ipsi fratri Bernardino in-

A « injunges. Non obstantibus quibuscumque aliis « ordinationibus et mandatis in contrarium forsan « factis, et intelligentia inter nos habita. Datum « Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die « xx Februarii MCCCCLXXXIX Pontificatus nostri anno « v. » *Hactenus litteræ Pontificiæ ; nam de vicarii generalis epistola hac super re ad* B. Bernardinum *data non meminit Waddingus, qui deinde subdit :* Tot perplexus præceptis Bernardinus, quid agendum, quove abeundum erat, prorsus nesciebat.

quibus aliisque contrariis obstrictus præceptis,

262 *Et erat sane, cur Vir obedientissimus anceps hæreret ; quod ut liqueat ac simul appareat, quam avide quantoque studio variæ civitates illius sermones expeterent, non abs re fuerit prædicta paucis in memoriam revocare. Anno præcedenti Innocentius Pontifex per epistolam die* III *Junii Roma datam præceperat ei* in virtute sanctæ obedientiæ,*ut per Quadragesimam anni* 1489 *Senis prædicaret, addideratque hanc clausulam :* Non obstante quovis alio mandato, etiam faciendo, nisi de hoc ipso Brevi, quod tibi dirigimus, specialis et expressa fieret mentio. *Idem Pontifex præcitato anno* 1488 *litteris incerto mense ac die scriptis illi mandaverat, ut eadem Quadragesima hujus anni* 1489 *Regii Lepidi, ac denuo aliis litteris, ut eodem tempore Perusiæ concionaretur. Adjecit deinde* B *quartam, signatam die* VI *Augusti, in qua jussit eumdem Perusinis optionem dare, utrum mallent ipsum tempore Adventus, an Quadragesimæ prædicantem audire ; et pro horum optione alterum tempus his, alterum Regiensibus impenderet.*

tandem tantum Romam proficisci ; sed Senenses pro eodem retinendo

263 *Attamen cum in prædictis litteris nulla de revocato præcepto Senis prædicandi mentio facta esset,* Bernardinus *anno* 1486 *inchoato Senas advenit. Tum vero binas illas mox relatas epistolas Pontificias accepit, quarum primis Perusiæ, alteris Romæ illa ipsa Quadragesima sermones ad populum habere jubebatur. Poterat his quoque acceptis, Senis remanere, cum nec in illis Innocentius prædictum mandatum expresse revocasset. Sed accessit præterea pro Romanis vicarii generalis mandatum, seu verbis, seu litteris ei indicatum, ex quo tanto magis dubius reddi potuit, quod Pontifex in epistola ad eumdem vicarium data id injunxisset cum hac clausula :* Non obstantibus quibuscumque aliis ordinationibus et mandatis in contrarium forsan factis, et intelligentia inter nos habita ; *quibus ultimis vocibus revocari merito videri potuit sæpe dictum præceptum, quod hactenus tantum substiterat* per intelligentiam *inter laudatum Pontificem et* Bernardinum *habitam, sive per notitiam voluntis ejusdem Pontificis, ut iste, non obstantibus mandatis contrariis factis vel faciendis, per proximam Quadragesimam Senenses salutaribus monitis erudiret.*

novas litteras obtinent : Senis Hebræam baptizat :

264 *Ita censuisse dicendus est Beatus ipse, itaque facturus fuisse, nisi Senenses obstitissent, novis impetratis a Pontifice litteris, secundum ea, quæ apud Waddingum loco citato legere est.* Recedere tentavit, pariturus postremo Pontificis et vicarii mandatis. Restiterunt Senenses, neque se prorsus dimissuros dixerunt, allegantes, se priores in jure, priores debere esse in possessione : miseruntque celeriter, qui recentiora curaret præcepta revocari. Obtinuerunt quidem, interveniente Cardinale Senense legato Perusino (*Francisco Todeschino Piccolomineo, Postea Papa Pio III dicto.*) Conciones exorsus a Sexagesima, per universam prosecutus est Quadragesimam in ecclesia cathedrali. Dominica prima percepit, adolescentulam Hebræam octennem, æstuantem Baptismi desiderio, non potuisse ad sacras aquas pervenire, episcopi vicario denegante. Vocatæ ad se juvenculæ constantiam lacrymasque admiratus, solemnissimo ritu frendentibus Judæis fecit intingi, habita super his insigni concione.

265 Plurimum hic laboravit, diebus festis pro consuetudine urbis bis concionatus ; sed et tertium D adjungebat sermonem in Clarissarum monasterio. Graviter reprehendit morbidos quosdam Christianos, nimis familiares Hebræorum amicos et potentes patronos, quorum opera nuper stipendiis publicis conductus erat civibus curandis medicus Hebræus. Suasit insuper, ne quispiam ab illo medicinam sumeret, quem manifeste et ex condicto noverant Jesu Christi hostem perpetuum. *Hujusmodi Christianorum cum Judæis Saracenisque commercia eodem seculo, anno scilicet* 1451, *prohibuerat Nicolaus V Papa per constitutionem, cujus partem recitat Odoricus Raynaldus in continuatione Annalium ecclesiasticorum Cardinalis Baronii, ad præcitatum annum num.* 5, *in qua Pontifex sic loquitur :* Ordinamus, quod deinceps perpetuis futuris temporibus Christiani ab eis infirmitatis aut debilitatis, seu alio quocumque tempore, medicinam, seu potiones, seu vulnerum aut cicatricum curationes, seu aliquid medelæ genus accipere non debeant. *Hisce breviter indicatis, annalistam de* Bernardino *sermonem continuantem denuo audiamus.*

Auctore C. S. patronos Hebræorum, et horum opera medica utentes

266 Retulit, S. Bernardinum, illorum concivem narrasse, medicum Hebræum Avenione morientem dixisse, non adeo illibenter se mori, postquam præscriptis dolosis pharmacis occidit multa millia Christianorum. Fuerunt equidem, qui omnem potius E respuere medicinam : quam ab isto vellent recipere ; et divina ope convalescebant. Nobilis matrona, N, Burghesii conjux, restitit marito, Hebræum hunc vocanti, ut filium continua febri laborantem curaret ; et mirabiliter sanum excepit. Lucretia Salimbeni, triduo puerperio cruciata, animam actura, ex symptomate in se reversa, videns Hebræum præ lecto stantem, indignabunda repulit, et fusis ad Virginem Mariam precibus, ultro peperit incolumis. Perseverantibus tamen quibusdam in Hebræi tutela, aliisque ad medelam vocantibus, dixit e suggesto Bernardinus, quod magistratus nolebat, Virginem Mariam urbis protectricem, et S. Bernardinum ea urbe natum, brevi remedium adhibituros. Paulo post Hebræus morte periit repentina.

arguit; Deo dicta ejus confirmante

267 Die Paschatis (*quod hoc anno die* XIX *Aprilis celebratum fuit*) ter prædicavit : primum postquam sub auroram ingentem multitudinem sacra Communione refecit ; secundo post prandium, tertio post Vesperas, multas pretiosasque Senensium ostendens reliquias, quarum præcipuas brevibus doctisque commendabat elogiis, concionemque hanc longo post tempore Senenses Coronam appellabant sui F sacri thesauri. *Post eam navatam Senensibus operam, etiam Lucenses, a quibus sæpe expetitus fuerat, hoc eodem anno sacris suis exhortationibus consiliisque excoluit. Luca, indigenis Lucca, vetusta colonia et urbs Tusciæ est ad Anserem fluvium condita, cujus situm Baudrandus in Lexico exponit his verbis :* Decem milliaribus distans a Pisis in Septentrionem, et tredecim a mari Tyrrheno in Ortum, Florentiam versus XLV, et LX a Senis, Lunam versus XXX. *Eadem jam a multis seculis sui juris respublica est cum tractu adjacente, qui ab illa* Lucensis, *Italis* il Luchese, *appellatur.*

Post Pascha Lucam profectus, inter alia

268 *Itaque, ut cum Waddingo ex Legendis MSS. ac Cimarella prosequamur,* Bernardinus sæpissime per litteras et nuncios rogatus a Lucensibus, ut ad eos declinaret, tandem hoc anno (*Senis*) abiit, et Kalendis Maji cœpit prædicare de recta vivendi norma Christianorum in bonitate et simplicitate, absque pompa, luxu et vanitate ; de subventione et patrocinio pauperum, quorum substantias alieni a fide devorabant. Divinum deinde comminatus judicium iis, qui propter munera et retributiones tutelam susceperant Hebræorum, idem prose-

Montem pietatis erigendum monet,

AUCTORE C. S.

A secutus est argumentum in domo senatoria, rogatus illic magistratum et rectores urbis docere, adjiciens, quæ ad perfectum reipublicæ regimen et justitiæ æquitatem conducebant. Adductis porro per Hebræorum fautores plerisque documentis in eorum defensionem, bulla videlicet Nicolai V, et Consiliis Alexandri de Imola, nobilis jurisperiti, doctissimorum theologorum, et utriusque juris doctorum, opposuit contrarias assertiones; et Nicolai diploma vitio nutare surreptionis, eoque inscio prodiisse, testimonio ministrorum curiæ Romanæ probavit.

obtinetque; nequicquam obluctantibus multis.

269 *Certe tam procul abfuit Nicolaus V a favore Judæis præstando, ut etiam privilegia illisa decessoribus suis concessa, irrita esse voluerit, et inter alia, quæ ad refrenandam eorumdem licentiam utiliter sanxit, etiam decreverit ut* a Christianis quoque usuras minime exigant, recipiant vel extorqueant, necnon exortas, illis, a quibus extorserint, protinus sine difficultate restituant, *uti in ejusdem constitutione, num.* 265 *ex Raynaldo laudata, legi potest. Et vero evicit pauperum causam* Bernardini *pia solertia* : discussis *enim (testante Waddingo)* exacte fundamentis, demum conclusum est, Hebræos dimittendos, et Montem in subventionem pauperum erigendum. Non destiterunt tamen Hebræorum patroni huic operi adversarii B auxiliaremque convocarunt eum theologum, tunc Florentiæ morantem, qui olim Mantuæ nullum non movit lapidem, ne Mons erigeretur: *de quo consule* § 7 *hujus Commentarii.* Frustra tamen has aliasque artes excogitarunt, Domino revelante Francisco Plebis S. Stephani, viro religiosissimo, de quo suo loco dicemus, hoc suum, non Bernardini opus esse, seque difficultates omnes superaturum. *Revelationem pluribus exponit ad annum* 1491, *ubi occasione mortis ejusdem Francisci breve illius elogium texit, quod huic loco, ad quem fere totum spectat, insero.*

Deo autem ipsum in proposito roborante,

270 Octavo Idus Februarii in conventu S. Luchesii prope Podium Bonitium vitam hanc miseram meliori commutavit Franciscus e Plebe seu vico S. Stephani, in juventute multis cruciatus doloribus et infirmitatibus, quas summa tolerabat patientia. Levimen habuit ægræ valetudinis a cœlestibus visionibus frequenter immissis; inter quas illa maxime commemoratur, quod, cum Bernardinus Feltrensis in urbe Lucensi Montis pietatis erectionem meditaretur, gravesque pateretur difficultates, per quas de assequendo negotio desperaret, Franciscus in cœnobiolo S. Cerbonis prope Lucam viderit Christum C Dominum urbem protegentem; magistri Mariani Eremitæ Augustiniani, aliorumque impugnationes, populum in diversa studia abeuntem, et tandem difficultatibus omnibus superatis, solemnem factam cleri et populi supplicationem, locum ædificio designatum, totius domus architecturam, cellas oppignoratitias, depositorum varia genera, eaque omnia, quæ postea facta sunt, re ad integrum perducta. Visionis seriem, ter jussus a Christo Domino, Bernardino circa hæc anhelanti aperuit, animumque indidit opus prosequendi et perficiendi.

et adversariis eidem conciliante.

271 *Hactenus ipse, laudans Gonzagam in Originibus Seraphici Ordinis et Cimarellam parte* 4, *lib.* 6, *cap.* 27; *ad annum vero* 1489 *a quo digressi sumus,* B. Bernardini *cœpta et constantiæ præmium ita pergit exponere.* Exitus veritatem probavit, ipsis adversariis mirabiliter conversis in fautores. Circa stipendium conferendum officialibus, ex denariolo propter erogatas pecunias retribuendo, de quo supra diximus alia suscitata fuit controversia, sed et hæc sopita fuit, et Montis opus magna solemnitate et totius urbis concursu, generali indicta supplicatione, inchoatum, primas pinguesque oblationes facientibus episcopo Joanne Galeanutio et Dominico Gallignano. Dives insuper mercator, qui propter lucrum et fœnus, quod ex societate cum Hebræis inita suscitabat, quanto potuit conatu se opposuit huic D instituto tamdemque * se illius obsequio dedicavit, et suæ facultatis quadraginta aureorum millia Monti legavit. Episcopus vero quorumdam scrupulos curaturus, hoc exhibuit rei bene recteque gestæ testimonium.

* l. tandem

Idem Mons ab episcopo Lucensi,

272 « Nicolaus Dei gratia episcopus Lucensis. « Universis et singulis in civitate et diœcesi nostra « Lucensi commorantibus salutem in Domino sempiternam. Ad confirmationem et approbationem « omnium, quæ statuta et ordinata sunt circa Montem pietatis, in hac civitate Lucensi constructum, « nos N. episcopus præfatus dicimus, confirmamus « et approbamus, quod Mons pietatis, divinitus humano generi revelatus, omni populo et præcipue « Lucensi est utilissimus; nec quisquam merito « dubitare aut suspicari potest, quod aliqua « species aut scrupulus usuræ cadat in eo. Sic « enim a sanctis viris ab Ecclesia approbatis, sic a « multis universitatibus studiorum Italiæ; sic ab « excellentissimis viris sacræ theologiæ omnium « ordinum professoribus, sic denique a quamplurimis utriusque juris doctoribus, publicis documentis confirmatum et declaratum est; et quod « omnium suprascriptorum majus et excellentius « est, summi Pontifices ordinationem et formam « dicti Montis laudare et confirmare non desinunt.

diplomate publice edito

273 « Quod si hujus rei incapax, ingenio, sexu, « ætate, aut suasu vel gratia, ulterius secus sentiret, ad Sedem Apostolicam se convertat, et pro « salute animæ suæ, deposita omni scrupulositate, « id credat, quod approbat Ecclesia. Sanctissimus « enim est Mons pietatis. Et in illo denario, qui « constituitur pro salario dicto Monti servientium, « nulla penitus cadit usura nec scrupulus, prout « multis documentis et omnibus publicis a venerando patre, fratre Bernardino de Feltro, Ordinis « Minorum de Observantia, non minus sancte, « quam docte, confirmatum exstitit et declaratum. « Ejus enim opera et exhortationibus in hac civitate constitutus est; et si denarius ille, officialibus « Montis designatus, pro expeditiori computo Montis, et aliquali utilitate pauperum ex publico « solveretur, id quietius esset, sed certe non sanctius. Itaque hortamur omnes in hac civitate et « diœcesi commorantes, ut, quæ supra scripta « sunt, teneant, et omni scrupulositate deposita, « sanctissimo Monti hilari animo subvenire stu- E « deant.

approbatur commendaturque;

274 « Nos enim ita sentimus, et sententiam nostram his patentibus litteris declarandam et publicandam duximus, et in fidem et testimonium « hujus rei nostra manu nos subscripsimus, et nostrum consuetum sigillum apponi mandavimus; « ac de omnipotentis gratia Dei ac beatorum Apostolorum ejus Petri et Pauli meritis confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui huic « sanctissimo Monti pietatis manus porrexerint « adjutrices, quadraginta dies de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus pariter « et indulgemus. Datum Lucæ in nostro episcopali « palatio apud sanctum Martinum MCCCCLXXXIX, « Indictione VII, die vero XXV Julii. »

« Nicolaus episcopus Lucensis manu propia. » *Ex Ughelli Italia sacra recusa tom.* I, *col.* 826 *fuit hic episcopus Nicolaus ex comitibus S. Donnini, Lucensis, cujus elogium ibidem recitat.*

circa quæ

275 *Quapropter nescio, quis ille fuerit* episcopus Joannes Galeanutius, *quem Waddingus inter munificos dicti Montis patronos primo loco recensuit. Forsitan aliter interpungendæ voces sunt, sic ut episcopus et Joannes Galeanutius duæ diversæ personæ sint, hoc scili-*

A *scilicet modo :* Oblationes facientibus episcopo, Joanne Galeanutia et Dominico Gallignano. *Ughellus mox laudatus de ejusdem Nicolai Lucensis episcopi in prædictum Montem munificentia etiam meminit, sed annum tacens, sic loquitur, quasi hanc non ad Montem erigendum, sed postquam is erectus jam fuerat, præstitisset. Verba ejus hæc sunt :* Montemque pietatis quem (*Lucenses*) nuper erexerant, liberalissime juvit. *Ex supra dicto quoque instrumento videri potest, eumdem Montem ante annum* 1489 *saltem inchoatum fuisse ; nam Nicolaus episcopus in eodem probat,* quæ statuta et ordinata sunt circa Montem pietatis in hac civitate Lucensi constructum.

pauca observantur.

276 *Signatur autem instrumentum istud anno* 1489, *die* XXV *Julii, quo tempore minime verisimile est jam constructum fuisse dicti Montis ædificium, si eodem anno tantum inceptum fuerit opera* B. Bernardini, *quem tribus abhinc mensibus, sive die* XIX *Aprilis adhuc Senis commoratum esse diximus, nec sine magna difficultate Lucensibus persuadere potuisse, ut ad pium illud opus consensum opemque præstarent. Verumtamen cum ex ejusdem episcopi testimonio,* Bernardini opera et exhortationibus Mons prædictus in hac civitate constitutus *fuerit, neque aliunde sciamus, ipsum ante hunc annum Lucæ prædicasse, malo Waddingo ista ex Le-* B *gendis suis MSS. ac Cimarella diserte asserenti credere, quæque ex memorato instrumento objeci, verba interpretari non de novo ædificio jam tum perfecto, sed de decreta Montis erectione ac forte jam cœpta in aliqua alia æde mutuæ pecuniæ in pauperes erogatione. Porro* Bernardinus *in urbe Lucensi mansit usque ad* XXVI *Julii, quo die inde discessit, aliis quoque profuturus.*

Genuam petens, læso pede, vehitur Regium Lepidi,

277 Nunciis litterisque (*inquit annalista*) a Faventinis et Genuensibus acceptis, ut eos sua præsentia consolaretur et doctrina instrueret, propter varias rationes delegit Genuam abire. In vico Borghetti XII. M. P. ab urbe Lucensi, ex qua recessit postridie diei S. Jacobi apostoli, prædicavit ; deinde Caferonianæ (*forte indicatur hic* Castrum Novum Grafinianum *ad Sercium fluvium, Grafinianæ seu Caferonianæ regiunculæ caput, aut* Cufigliano *seu* Gurfigliano, *exiguum castrum Hetruriæ in eadem parva provincia situm*) mox Mutinæ. Illic hærens diebus quindecim, ludos, carnis concupiscentias, seculi vanitates, et excessivas dotes, per quas familiæ integræ destruebantur, acriter reprehendit. Satanæ castellum hic ex peccatorum fomentis extruxit et flam- C mis destruxit. Ex Regio Lepido venerunt legati, ut eo se conferret ; et assentientem, sed claudicantem, pede læso, humili caruca seu plaustro conduxerunt.

ubi Eleonoræ ducissæ Ferrariæ et filiabus ejus

278 Venit tunc in illam urbem Eleonora, Ferdinandi regis Neapolitani filia, Herculis Ferrariensis ducis conjux ; statimque duabus associata filiabus, Elisabetha Francisci Gonzagæ marchionis Mantuani uxore, et Beatrice desponsata Ludovico Sfortiæ, cognomento Mauro, duci Barensi (*sive Bariensi in Apulia*) postea Mediolanensi, ad Virum Dei perrexit, rogavitque salutaria doceri. Genitrici et puellis optima quæque tribuit documenta, uniuscujusque statui et conditioni opportuna. Monuit Eleonoram, ad fratrem Calabriæ ducem scriberet, abstineret a pauperum oppressione, a tutela Hebræorum, a bellis injustis ; sin aliter sciret se regno pellendum juxta Jacobi Piceni vaticinium : uti quidem contigit, Carolo Francorum rege patrem Ferdinandum regem et filium Alphonsum, ducem prædictum, profligante. *Hæc ille, circa quæ pauca observabo. Minus accurate hic locutus est auctor, dum Elisabetham, Herculis Esthensis, Ferrariæ ducis, ac Eleonoræ Aragoniæ filiam, jam tum appellavit Francisci, sive Joannis Francisci, Mantuæ marchionis,* uxorem, *quorum nuptias non* D *ante mensem Februarium anni* 1490 *contigisse, docet Muratorius tom* 9 *Annalium Italiæ, ex Diario Ferrariensi a synchronis conscripto.*

AUCTORE C. S.

salutaria monita tradit

279 *Desponsata tamen tunc illi potuit fuisse, uti et Beatrix Ludovico Sfortiæ, ad quem hæc matrimonii ineundi causa die* XXIX *Decembris ejusdem anni* 1490 *Ferraria profecta in laudato Diario dicitur. De Caroli VIII Galliæ regis expeditione Neapolitana videri possunt historici. In hujus belli apparatu mortem obierat Ferdinandus I Neapolis rex die* XXV *Januarii anni* 1494, *exosus suis ob crudelitatem. Eodem vitio laboravit, qui eidem successit, Alphonsus filius, dux Calabriæ, qui prædicti belli pondere pressus, regnum in filium suum, Ferdinandum II dictum, transtulit, ac Ferdinandus hic ab omnibus desertus, in Ænariam insulam, vulgo* Ischia *fugit, Carolo VIII totum fere regnum Neapolitanum occupante. Quid hac super re vaticinatus fuerit S. Jacobus Picenus, alias* de Marchia *appellatus, in ejusdem gestis ad diem* XXVIII *Novembris ulterius discuti poterit.*

Parmæ aliisque in locis prædicat, et Genuæ moratur.

280 *De* B. Bernardino *nostro deinde sic pergit Waddingus.* Ea in urbe (*Regiensi*) accepit Pontificis litteras et mandatum, ut proxima Quadragesima Lucensibus prædicaret. Parmam dilapsus, viginti habuit conciones, Montemque pietatis (*de quo ab eodem erecto acti* § 10) multis auctariis nobiliorem amplius E adauxit. Febre correptus litteras accepit Apostolicas et vicarii generalis, quibus Genuæ jubebatur per Adventum prædicare. Morbo cito liberatus, longo se commisit itineri et Pontremuli (*quod Liguriæ oppidum est alias* Apua, *indigenis* Pontremoli *vocitatum, magnoque duci Hetruriæ a medio seculo* XXVII *paret*) concionatus die SS. Simonis et Judæ (*id est* XXVIII *Octobris*) in Spetiæ (*seu* Spediæ, *Liguriæ item in ditione reipublicæ Genuensis ac in ora maris Ligustici*) oppido sex conciones habuit, totidemque Levanti (*incolis* Levanto, *quod vicus vel castrum est in ejusdem maris ora aliquot milliaribus a Spedia Genuam versus*) illuc cymba transvectus. Genuæ prædicare cœpit in ecclesia cathedrali in die S. Cæciliæ, nec destitit ullo die usque ad festum Epiphaniæ. Etsi vero civibus prædicarit, religioso occlusas carcere non neglexit, sed per omnia monasteria discurrens, omnibus, quæ statum et sexum decebant, monita dabat salutis, et quasdam vitæ laxioris summa dexteritate, ingentique labore reformavit ; *de quibus omnibus § sequenti sermo redibit.*

F

§ XIII A multis expetitur concionator : Genuenses excolit ; moniales reformat : Mediolani herniam passus, sermones continuat : variis in civitatibus concionatur : pro Montibus pietatis laborat : alia ejusdem gesta annis MCDXC et sequenti.

Multis civitatibus illum in proximam Quadragesimam postulantibus,

P*ar aut etiam majus, quam annis præcedentibus, fuit populorum studium pro* Bernardino *per Quadragesimam anni* 1490 *in civitatibus suis audiendo ; totque pro eodem obtinendo ad Innocentium Pontificem perlatæ sunt preces, ut hic post aliquot datas litteras, quibus illum modo uni, modo alteri civitati addixerat, tandem maluerit ea mandata revocare, atque in ejusdem arbitrio relinquere, quo vellet proficisci, etiam sine ulla a superioribus petita licentia : qua tamen facultate Vir obedientiæ amantissimus noluit uti. Ita denuo discimus ex Waddingo, qui Legendas MSS. et Cimarellam secutus, ad annum* 1490 *a num.* 13 *ipsius gesta ita pergit enarrare.* Bernardinum Feltrensem diximus sub finem anni præcedentis Genuæ hærentem plurima pie prudenter-

AUCTORE C. S.

denterque illic fecisse. Sed cum ubique ejus fama diffusa, a plurimis civitatibus et populis expeteretur, et apud Pontificem suas preces exponerent pleræque, ut ad se mitteretur, nec ille tantæ importunitati posset resistere. vel omnibus vellet complacere ; tribus vel quatuor urbibus anno præcedenti destinavit pro futura Quadragesima hunc Prædicatorem, opinatus, vel populos inter se conventuros, vel temporis aut rerum circumstantias, aut ipsius Prædicatoris propensionem controversiam dirempturos.

Pontifex post aliquot ad eumdem datas litteras,

282 Considerans autem, timoratæ conscientiæ Viro tam varia præcepta graves scrupulos genitura , ne hujusmodi stimulis pungeretur. aut importunis variorum concuteretur postulationibus, has *(quas ex originali subjicit)* ei litteras sub finem præcedentis anni direxit

Dilecto filio fratri Bernardino de Feltro.,,

« Cum ad instantiam plurium scripserimus ad te, « ut diversis in locis prædicares ; ne ob hoc aliqua « ambiguitate detinearis, si te forsan varii pete« rent, tenore præsentium tibi permittimus et tuo « relinquimus arbitrio, ut in eo loco, absque alia « tuorum superiorum licentia, hoc sequenti anno « prædices, ubi majorem animarum fructum facere « te posse, confidis. ad hoc ut uberiores ex bono « sermone et opere tuo fructus in vinea Sabaoth « proveniant ; Brevibus ad te desuper scriptis, et « aliis in contrarium facientibus, non obstantibus « quibuscumque. Datum Romæ ad sanctum Petrum « sub annulo Piscatoris die ultima Novembris « MCCCCLXXXIX. Pontificatus nostri anno VI.,,

optionem ipsi dat : sed ille suo superiori obedit.

283 Alias insuper adjunxit litteras, ineunte hoc anno, multorum precibus pulsatus, quibus, dum non potuit singulis satisfacere, optionem ipsi Bernardino commisit, ita scribens : «Cum multi te pe« tant pro Quadragesima futura pro hoc anno, va« de. quo spiritus te ducit. et majorem fructum « animarum facere credis. et sine alia prælatorum « tuorum licentia.,, Verum ille noluit quidquam absque superioris sui venia decernere, aut concionandi locum præfigere. Scriptis itaque ad vicarium generalem litteris, responsum accepit, ut Genuensibus obnixe postulantibus. apud quos etiam tunc hærebat. obsequeretur. *Hujus voluntati pariturus, mansit Genuæ ; et cum Quadragesimalibus sermonibus habendis tempus nondum adesset, interim alteri civitati, Savonensi scilicet. aliquam etiam operam rogatus impertiit. Triginta circiter millibus in Occasum ab urbe Genuensi abest Savona, pariter ad mare Ligusticum sita, eidemque reipublicæ Genuensi subdita, et episcopalis sub metropoli Mediolanensi. Quid vero ibi tunc præstiterit, ex annalista accipe.*

Excurrit Savonam ; Genuam redux mores pios instituit,

284 Vocatus tamen a Savonensibus, donec conciones Quadragesimales erant auspicandæ, Montis pietatis illic erecti pondus et regulas examinavit ; comperitque, omnia recte habere, piique operis substantiam ad duodeviginti millia florenorum auri ascendisse. Apud Patres Conventuales commoratus, decem habuit conciones, audiente et summopere Hominis doctrinam, fervorem et Christianam eloquentiam commendante Ministro generali, Francisco Samsone. Genuam reversus, cœpit prædicare Dominica Septuagesimæ *(quæ hoc anno 1490 in diem Februarii inciderat)* etsi plerique Bacchanalium insanis oblectamentis ultra modum dediti repugnaverint dicentes, non concionibus, sed ludis et spectaculis tempus illud esse designatum. Mirum in modum hominum mores reformavit, multam monialium licentiam coarctavit, ludos ablegavit taxillos, chartas aliaque ludorum instrumenta combussit, nova fieri prohibuit.

abusus tollit, habitoque in senatu sermone.

285 Abusum apothecariorum, solemnissimæ Nativitatis Dominicæ die festo bellaria, vinumque conditum ementium et vendentium tolli, communi publicoque senatusconsulto impetravit ; Corporis Christi sodalitium instituit, aliaque hujus generis effecit animabus salutaria, reipublicæ proficua. Mediolanenses e propinquo audientes, quanta bona Genuensibus præstiterit, vicarium generalem rogaverunt, ut sibi post Pascha tanti Hominis liceret frui doctrina. Annuit : sed abire volentem Bernardinum detinuerunt Genuenses, feceruntque, vicarii revocari præceptum. Ille vero Dominica in Albis, dimisso suggesto ecclesiæ cathedralis, apud suos consodales ministerium verbi prosecutus, eo concursu et fructu prædicavit, plerumque in publica platea, quod* prius fecerat in Quadragesima. Rogatus, ut in ædibus senatoriis magistratui, prioribus, urbisque ministris separatim prædicaret ; justitiam colere, odia ponere. factiones extinguere, æmulationes mitigare, Christi cultum et reverentiam augere, miro persuasit fervore.

* quo

salutares leges abeo ferri curat.

286 « An non, inquit, graves in Deum offensæ « florentissimam olim rempublicam, ultra Europæ « terminos per Asiæ fines longe lateque dominan« tem, mari Ægeo et Pontico feliciter imperantem, « ad angusti dominii limites reduxerunt ? Nonne, « tot cædibus enervatæ vestræ vires, perpetuis « dissidiis res vestræ dilabuntur ? Et quasi pros« pere omnia succederent, magnoque civitas cres« ceret incremento, ita apud vos regnant libido, « luxus, superbia, alienæ felicitatis invidia, ut « timendum sit, post tantas clades gravius adhuc « imminere supplicium. Resipiscite, cives ; prospi« cite urbi, viri consulares ; procul facite tot divi« næ vindictæ irritamenta. Novi optime, tot inve« teratæ corruptelæ semina difficile expurgari : « agite vos imperio, ego rauca et debili voce, lan« guenti spiritu, his meis sudoribus, perpetuis auxi« liabor conatibus.,, Eo spiritus fervore et tenero « dixit affectu, ut omnem moverit consessum lacrymas expresserit, multisque malis per leges a senatu perutiliter latas advexerit remedium. Montem pietatis, ab Angelo Clavasio ex pecuniis a consiliariis S. Georgii collatis erectum, amplius stabilivit. *Ita laudatus historicus.*

Laborat pro reformandis monial Genuæ,

287 *Bernardinus a Clastidio in Vita Beati nostri Italica cap.* 19 *de prædictis partim consentit, partim longe aliter scribit. Ex hujus sententia* B. Bernardinus *a summo Pontifice mandatum acceperat de reducendis ad religiosam disciplinam monialibus urbis Genuæ, quæ tunc temporis magna morum corruptela nimiaque licentia laborabant,nec domesticis claustris continebantur. Ad hæc tanto difficilior videbatur earumdem reformatio, quod timendum esset, ne obstaret ordo nobilium,quorum non pauca filiæ vel consanguineæ inter illas numerabantur. Hunc lapidem ut amoveret unctus Concionator, ea usus est occasione, quam iidem viri nobiles illi obtulerant, precati, ut in æde senatoria coram illis verba faceret. Ibi ergo laudatus biographus ipsum eadem, si argumentum spectes, quæ supra Waddingus, sed aliis phrasibus de florentissimo olim, sed tunc multum diminuto reipublicæ statu e suggestu dicentem inducit, ac denique verbis, ut cetera,Italicis ad eamdem sic perorantem.*

quarum omnia monasteria

288 Ego intime doleo, sed opitulari nequeo, nisi hac mea debili voce, hac languescente vita, his meis sudoribus, quos pro te libens spargo, multoque copiosius ad reformandas moniales spargere cupio, ut in immaculatas Christi sponsas mutatæ, te puris piisque precibus apud Deum possint juvare et placare omnipotentis iram Dei, quæ te juste flagellat. *Hac porro oratione,effectum ait, ut lacrymantibus ex pio animi sensu omnibus, qui aderant, suamque opem pollicentibus,* Bernardinus *tandem ab his securus, difficile istud opus*

A *opus aggressus sit. Verum piis conatibus obstiterunt multæ abbatissæ, quæ coram ecclesiasticis judicibus, ad eam causam delegatis audacter declararunt, nolle se monasteriorum suorum claustris constringi, sed in ea velle libertate perstare, qua fuerant hactenus gavisæ. Ille contra nihil his moratus, ob assiduis monitis et efficacissimis ratiociniis, summa cum patientia prudentiaque suggerendis, non destitit, donec claustrum duodecim hujusmodi virginum monasteriis persuaserit, quorum exemplum etiam cetera omnia secuta fuere, et opportunas suo statui leges cum ingenti omnium bonorum civium gaudio admiserunt.*

ad religiosum claustrum et disciplinam

289 *Hæc ipse, nullum pro re tanta testem, nullum monumentum allegans. Præivit tamen ipsi Gratianus a Mevania cap.* 18 *Vitæ Italicæ, cujus verba Latine pariter subjicio.* Similis, *inquit*, fructus, imo multo mirabilior, fuit reformatio omnium monasteriorum monialium Genuensium, quæ sine ulla obedientia vivebant in monasteriis, pro solo arbitrio suo ex iis prodeuntes in publicum, debitique religiosi claustri plane expertes. Harum aliquot ipsius concionibus permotæ, disciplinas monasticas admiserunt ; aliæ vero pro licentiori illa vivendi ratione arroganter obnixæ sunt ; eoque vehementius, quo major inter eas erat copia nobilium, quæ, qua valebant apud magistratus, gratia eidem poterant resistere. Nihilominus tantum laboravit dixitque, ut omnia denique monasteria veræ religiosæ vitæ instituta acceptaverint, applaudente tota civitate, quod obstinatas illas in perversis suis opinionibus feminas ad tam perfectam sanctamque obedientiam adductas videret.

reduxisse narratur.

290 *Conformia hæc sunt dictis Bernardini a Clastidio, si orationem ad nobiles Genuenses hunc in finem habitam excipias, de qua Gratianus non meminit. Suspecta tamen mihi isthæc facit Waddingus, qui licet Gratiani Opusculum, quod aliquoties laudavit, vidisse dicendus sit, nihilominus de eadem monialium per* B. Bernardinum *reformatione honorifice quidem, sed multo jejunius, quam isti, scripsit, verbis supra num.* 280 *datis tantum inquiens :* Religioso occlusas carcere non neglexit : sed per omnia monasteria discurrens, omnibus, quæ statum et sexum decebant, monita dabat salutis, et quasdam vitæ laxioris summa dexteritate ingentique labore reformavit. *Rursus num.* 284 *dumtaxat ait :* Multam monialium licentiam coarctavit *Hinc suspicor ego, Gratianum ista non parum amplificasse, Waddingum vero certiora instrumenta, ab ipsius Beati socio conscripta, vel ex iisdem compositas* C *Legendas MSS., aut Cimarellæ Annales prudentius secutum fuisse.*

Secreto Genua egressus, ac per viam prædicans,

291 *Verumtamen saltem aliqua monasteria monialium Genuensium auctoritate Innocentii VIII a* Bernardino *clausa fuisse, idem Waddingus deinde agnoscit ad annum* 1492, *num.* 27, *ubi scribit, hoc Pontifice,* qui per Bernardinum monasteria monialium (*Genuæ*) clauserat, *vita functo, tentasse moniales illas ad pristinam libertatem redire : qua de re consule dicenda inferius. Post hanc observationem beatum Virum Genua abeuntem, variasque alias civitates salutribus suis monitis instruentem eum eodem Waddingo sequamur. Hic ad præcitatum annum* 1490 *num.* 18, Venerat, *inquit,* Genuam a Patavinis missus Antonius germanus frater, ejusdem instituti vir (*ad quod illum ab eodem beato Fratre suo anno* 1473 *adductum fuisse num.* 61 *dixi*) ut Patavium duceret, per quem populus a recto devians corrigi, et Monti pietatis adversantes possent compesci. Secreto Genua dilapsus, pervenit Seravallem (*seu Serravallem, oppidum ducatus Mediolanensis non procul ab Iria seu Scrivia fluvio*) pridie Visitationis beatæ Virginis Mariæ (*id est, Kalendis Julii*) sermonemque habuit postridie. Profectus Vogheram (*ducatus Mediolanensis oppidum*) ibique concionatus, abiit Ticinum ; nihilque hic moratus, transiit Mediolanum, hæsit tamen per dies D aliquot Binasci (*vulgo* Binasco, *qui pagus vel vicus est Ticinum inter ac Mediolanum situs*) donec vicarii generalis litteras, per quas constaret, ubi, quo tempore, quot diebus prædicandum erat, accepit ; omnia etenim ista per superioris voluntatem cupiebat regulari.

AUCTORE C. S.

Mediolani hernia affligitur ; postridie pergit concionari,

292 Mediolanum sub Julii medium appulit, cœpitque per monialium cœnobia sacræ doctrinæ pabulum ministrare ; absentibus scilicet primoribus urbis, cunctisque nobilibus, qui graves æstus per suas villas ruri declinabant. In natalitiis B. Mariæ Magdalenæ (*die* XXII *Julii*) apud suos commilitones concionatus, gravi cruciatus herniæ dolore, sermonem complere non potuit, neque suis gressibus ad cubiculum redire. Superato dolore, postridie de sufferendis pro Christo doloribus et morbis disertissime prædicavit, multisque lenimen attulit gravium dolorum. Quotidie magis crescebat auditorium, et quo frequentius prædicabat, eo magis populi frequentia ab ultimis angulis excita crescebat. In S. Ambrosii Operibus probe versatus, quidquid ponderosum dicebat, ejus auctoritate confirmabat ; quod illi genti, huic suo patrono addictissimæ, summopere placebat.

uti et Laude ac Placentiæ, ubi inveteratum odium

293 Mediolanensibus instructis, Laudam (*vulgo* Lodi *dictam*) *perrexit* ; bisque in foro concionatus, E abiit Placentiam (*indigenis* Piacenza, *et cognominis agri, nunc ducatus, caput*) ubi tamquam angelus e cœlo dilapsus a civibus obviam procedentibus exceptus, conciones a Kalendis Augusti exorsus, usurarios cœpit increpare (erant enim illic plerique, qui quadragenos nummos ex singulis centenis in fœnus capiebant) et pietatis Montem prædicare : quem feliciter, oblatrantibus quibusdam, instituit. In factiones et odia, tot malorum fomenta, graviter invectus, cum illinc corporum strages, animæ languorem, fortunæ decrementum, manifeste prodire, et ex data venia, civiumque concordia, córporis robur, cordis lætitiam, rerumque incrementum, doceret oriri ; quidam sutor, qui per totius concionis seriem suam vitam manifeste putabat describi, ferale odium, quod per decennium gerebat, firmiter deposuit, præmiumque statim accepit : manum toto illo tempore contractam, laxatis nervis omnino inutilem, sensit pristino vigori restitui ; domumque reversus, suere cœpit et operari.

e cujusdem corde tollit, mirabili cum eventu ;

294 Ad Bernardinum illico profectus, « Gratias, « inquit, ago Deo, tuæque prædicationi, quæ me « meamque fortunam descripsit Sanus eram, et « deerat nihil : odio mox in quemdam exardescens, « manum perdidi ; semper anxius livore contabui ; « inde res mea quotidie decrescens : demum factus « sum egenus. Nunc autem infortunii causa per te « cognita, ex toto corde odium abjeci ; et ecce co- « ram te lætus et sanus assisto. Tota me civitas « manu captum, neque acum tenere valentem annis « multis agnovit. Nihil occultum aut falsum vendito : « interroga cives universos ; ecce jam suere possum « et laborare, miro quidem Dei beneficio. » Obstupescentibus, qui aderant, Vir Dei hominem monuit, ne Dei gratiam in vanum se accepisse putaret, sed ad suam aliorumque instructionem, ut, depositis odiis, a peccatis abstinerent.

xenodochia frequentat, adit Cremonam, Torricellam, Parmam.

295 Per xenodochia discurrens, ægrotos, præsertim leprosos, invisebat, obsequiis fovebat, piis monitis instruebat, idque aliquando inculcabat, ut a carnis tentationibus et spurcitie caverent. Interrogatus a sociis, cur id hominibus languentibus, corpore prostratis tam anxie suaderet ; respondit, lepram importunum ingenerare carnis pruritum. Singulis postremum munuscula distribuebat, sive pia donariola, sive bellaria, aliaque edulii genera,

 quæ

AUCTORE C. S.

A quæ in hujusmodi visitationis dies præparabat, et suis cestulis disposita socii comportabant. Dilabente Septembri Cremonam (*alteram ducatus Mediolanensis civitatem ad Padum fluvium*) profectus, magno fructu per aliquot dies in maximo urbis foro prædicavit. Inde navigans Toresellas (*Torricella enim vicus est ad eumdem fluvium, sed in altera ripa et in ducatu Parmensi situs*) die uno hæsit et prædicavit. Postridie Parmam pervenit, omnibus adventum gratulantibus, Montemque pietatis, quem utilissimum cives probarunt, magisque in dies approbabant, novis auxit incrementis.

Patavii primo paucos, dein numerosos auditores habens,

296 Per Hostiliam et Lignacum (*quorum prima ducatus Mantuani oppidulum est ad Padum fluvium, vulgo* Ostiglia *appellatum, alterum oppidum agri Veronensis in limite Patavini ad flumen Athesim, et alias* Leonicum, *vernacule* Legnano *dictum*) tandem Patavinos invisit, primumque habuit sermonem Dominica XX post Pentecosten et integra hebdomada sequenti apud suos consodales domus sanctæ Ursulæ, ubi nomen dedit huic instituto. Pauci dicentem audiebant, nulli domi hærentem invisebant : quod dum ægre ferrent socii, bono animo esse jussit ; affuturum suo tempore populum, episcopum absentem rediturum, se simplicibus viris, clausisque sororibus B interim prædicaturum, certoque scirent, frigida hæc initia futuri fructus esse argumenta, quem diabolus præpedire conabatur. Vocato porro Viro Dei post secundam aut tertiam hebdomadam, ut in ecclesia cathedrali prædicaret, regressoque Petro Baroccio episcopo, caro Bernardini amico, turmatim omnes affluebant, præter quosdam delicatulos, qui propter intensum frigus domi latebant.

pro Monte pietatis erigendo perorat.

297 Atqui hos ille reprehendebat, quibusdam minitatus, eos vernum et placidum sequentis Paschatis tempus non visuros. Ita porro contigit, aliquot enim ex primoribus illo temporis intervallo fatis cesserunt. In die Conceptionis beatæ Virginis, audiente episcopo, cœpit opus pii Montis commendare, nec hortari destitit per singulos dies, donec tandem obtinuit ; incassum frementibus Judæis Patavinis et Venetis, qui nullum non moverunt lapidem, ne cogitatio hæc a senatu probaretur. Stabilitum est opus anno sequenti (*Christi* 1491) in quem reliqua, quæ hic gessit, differimus. *Ibi vero num. 44 et sequentibus, ex Legendis suis MSS. ac Cimarella fidem suam sic exsolvit.* Ad Bernardinum Feltrensem, quem Patavii anno præterito reliquimus, C libenter redimus, mirabiles ejus discursus et peregrinationes prosecuturi. Illic prædicavit assidue et fructuose usque ad Septuagesimam (*quæ eodem anno in diem* XXX *Januarii incidit*) quo tempore Bononiam oportebat proficisci.

Bononiam, invitis Patavinis, profectus,

298 Patavini nihil non fecerunt, ut apud se retinerent. Pontificem, vicarium generalem, Cardinalem protectorem, rogarunt, ut Quadragesimales conciones apud se habere liceret ; demum ad ipsos Bononienses, quibus a Pontifice destinatus erat pro illo tempore concionator, conversi id ipsum precati, impetrare non potuerunt. Cimba igitur Ferrariam vectus, inde abiit Francolinum ; hinc rigido cœlo, itinere molesto Bononiam pervenit. *Antequam ad cetera progrediar, breviter observo, verisimillime commissum esse errorem topographicum, nisi Beatus postquam Ferrariam advenerat, aliquot milliaribus retrocesserit in Septemtrionem ; cum in omnibus tabulis, quas consului,* Francolino *vicum vel castrum non procul a Pado sic notatum reperiam, ut hinc Bononiam recte via proficiscentibus Ferraria transeunda sit. Porro* Bononiæ in episcopio hospitatus, jussu Juliani (*Roborei*) Cardinalis Ostiensis, Bononiensis episcopi (*qui postea summus Pontifex fuit, Julius II appellatus*) reverenter habitus est, toto accurrente populo, ut concionantem audiret. D

invehitur in publica vitia,

299 Sæpe accedebat urbis primicerius Joannes Bentivolus, semper audiebat in pedibus erectus ; aliquando corde compunctus recogitabat, quot mala plerisque intulerit, quam tyrannice ipse et progenitores nobilem populum depresserint ; quam misere pater avusque perierint, sibique proinde merito timendum a divina vindicta. Hæc aliquando Ginevræ conjugi, Bernardini virtutis et doctrinæ admiratrici sæpe mœstus explicabat ; illa porro nullum prætenibat sermonem, cui non attentissime interesset. *Joannes ille Bentivolus, seu* Bentivoglio, *ejus nominis II, ea erat apud Bononienses auctoritate ac potentia, ut pene velut eorumdem dominus ceteris imperaret ; donec anno* 1506 *a Julio II Pontifice armorum vi coactus fuit ea urbe excedere ; quod ad præsens argumentum annotasse sufficit, cum Bentivolorum historia, quæ apud rerum Bononiensium scriptores legi potest, ad Beati nostri Acta nullatenus pertineat.*

usuram Hebræorum etc, et commendat cultum SS. Sacramenti.

300 Illud vero Bernardino maxime in Bentivolo displicebat, quod Hebræorum susceperit patrocinium, eorumque opera familiariter uteretur. Contra hos, uti solebat ubique, invectus, usuris modum poni, eorum conversationem vitari, fraudes et injurias Christianis illatas vindicari, rogabat ; sed frustra, superante quorumdam potentia, quos de mammona iniquitatis illi adsciverunt patronos. E Contra meretricium, blasphemiam, vitia capitalia, filiorum erga parentes ingratitudinem, potenter ratiocinatus, mirum in modum depravatos mores correxit, multamque induxit erga sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum reverentiam, cujus publicum cultum statutis legibus, institutis ministris, Cherubinus Spoletanus jam pridem stabilivit. Sub Quadragesimæ finem vulcano tradidit innumera et varia peccandi instrumenta et incentiva, atque inter hæc imagines et picturas pulcherrimas, sed lascivas, quæ pudicos oculos offendebant. Ultima concione, ad S. Petronii templum habita, justitiam, quibus potuit, laudibus extulit, ejusque corruptores acriter reprehendit, dicens, nullum aliud esse reipublicæ fulcimentum.

A Pontifice per litteras jussus

301 *Dum hic Bononiæ morabatur, dicendus est accepisse Innocentii VIII Papæ litteras, quibus post Pascha Placentinis prædicare jubebatur, quasque Waddingus ad annum* 1492 *primum recensuit, licet ad* 1491 *manifeste pertineant. Eas velut ex autographo acceptas ad præcitatum annum num.* XI *sic exhibet :* F

Dilecto filio Bernardino Feltrensi etc.

Ex relatu dilecti filii nostri Ardicini, tituli SS. Joanni et Pauli presbyteri Cardinalis Alerien., intelleximus, te in civitate Placentina anno proxime decurso verbum Dei prædicantem saluti animarum illius populi multum profuisse, ac propterea eumdem populum etiam summopere optare, ut elapsis proximæ Resurrectionis Dominicæ festivitatibus iterum eodem ad prædicandum te transferas.

se conferre Placentiam

302 Nos igitur pro pastorali officio de animarum salute solliciti, iis ipsius populi annuere votis volentes, tibi committimus, et in virtute sanctæ obedientiæ stricte præcipiendo mandamus, quatenus post dictas festivitates Placentiam, verbum Dei, saltem usque ad Adventum Domini nostri Jesu Christi, prædicaturus accedas, populumque illum in doctrina Evangelica confoveas et in viam mandatorum Dei dirigas : in quo facies rem omnipotenti Deo acceptam, et nobis admodum gratam. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris, die XXV Februarii anno MCCCCXCI, Pontificatus nostri anno VII. *Easdem notas chronologicas, quæ apprime consentiunt, etiam habet prior Waddingi editio Lugdunensis anni* 1648, *ac cetera etiam recte se habent, ut dubitari*

A *dubitari nequeat, quin hæc epistola ad hunc annum pertineat. Quin et Waddingus ipse agnoscit,* Bernardinum *hoc anno Placentiam profectum esse, verbis num.* 300 *datis subtexens sequentia.*

per viam in aliquot locis prædicans, sacrilegos

303 Jussus Placentiam proficisci, Mutinæ in transitu prædicavit in publica supplicatione totius populi et cleri, pluviam deprecantis; persuasitque si imbrem vellent, ut pœniterent. Ut absolvit concionem, omnes Dei misericordiam cum lacrymis invocarunt, et nocte illa abundantissime descendit a qua de cœlo; beneficium hoc attribuente populo meritis Bernardini. *Inde aliquot milliaribus deflectens ad dexteram in Aquilonem, Carpum, indigenis etiam* Carpi *dictum, quæ civitas nunc in ditione ducis Mutinensis est, tunc autem proprio suo principi e familia Pia parebat, rogatus adiit.* Carpiensibus (*verba Waddingi sunt*) rogante principe Alberto Pio, semel, et Reginis (*id est, Regii Lepidi incolis*) bis prædicavit. Parmæ moram traxit diebus novem, fraudesque retexit quorumdam impostorum, qui Bullas falsas ostentantes, criminum omnium remissionem pecunia venditabant.

impostores detegit Placentiæ; Montem auget.

304 Pecunias itaque in pios usus convertit, nebulonesque fecit in rem malam abire. Rogatus a comite Jacobo Sanvitale, abiit in oppidum Fontanellæ (*mihi hoc nomine ignotum*) ubi bis concionatus, inde etiam profligavit prædictorum simulatorum reliquias. Prope Placentiam xenodochium S. Lazari ingressus, infirmos singulos invisit, piisque hortationibus ad morbi tolerantiam excitavit. In eam urbem omnium jubilo exceptus Montem pietatis, quem superius diximus erexisse, amplius stabilivit, multisque auxit donariis, quæ illius suasu statutis diebus afferebant singuli ordines artificum, mercatorum, doctorum, nobilium et ecclesiasticorum. B

§ XIV. Montes pietatis Patavii, apud Plebem Sacci et Ravennæ ab eo instituti: Mantuanus instauratus et auctus : Faventiæ inveterata odia extincta : sermones ab eo habiti variis in locis, gestaque anno MCDXCI et initio sequentis.

Placentiam reversus

C Adhuc *multa supersunt de* B. Bernardini *gestis ad annum* 1491 *narranda. Supra diximus, mandatum ei per Pontificias litteras fuisse, ut post hujus anni Pascha Placentiam se conferret, ibidemque* saltem usque ad Adventum Domini nostri *sermonibus suis cives divini verbi avidos recrearet. Ille, qui nihil antiquius habebat, quam obedire, indicto tempore Placentiæ adfuit, sed, ut mox dicemus, citius inde secessit, quam per memoratam epistolam jussus fuerat; quod certissimo indicio est, prius istud mandatum ab eodem, qui dederat, Pontifice quoad temporis moram mutatum fuisse, tot populis petentibus, et apud eumdem summum Ecclesiæ pastorem instantibus, ut divinus ille Concionator sibi quoque concederetur, uti jam sæpe alias factum dixi: nam de prompta obedientia nulla cuiquam prudenti incidere potest suspicio in Viro quem etiam concessa, ubi vellet, prædicandi libertate uti noluisse, supra docui.*

Patavium, concionatur coram maxima incolarum

306 Bernardinus *itaque hoc anno* 1491 *post Pentecosten, Placentia,* per flumen Padum, *ut Waddingi verbis utar,* dilapsus Reverium, in festo solemnitatis Corporis Christi sermonem habuit doctissimum de admirabili divini amoris inventione, qua se in cœlum ascensurum hominibus personaliter fruendum reliquit. *Est autem Reverium, incolis* Rever, *ducatus Mantuani castrum ex adverso Hostiliæ, vulgo* Ostiglia, *ac in opposita Padi rip sa, cujus secundo flumine Beatus navigabat. Sacra vero Corporis Christi solemnitas isto anno die* 2 *Junii celebrata fuit; unde de tempore discessus* Bernardini *e civitate Placentina licet statuere. Inde mox continuato itinere, Patavium properavit, ubi sermones suos statim exorsus et prosecutus est, majori semper cum opinione sanctitatis majorique auditorum frequentia, quorum multi etiam e vicinis locis ac nominatim e civitate Vicentina, illuc confluebant, conductis quoque a nonnullis domiciliis, quamdiu ille ibidem esset concionaturus.* D

AUCTORE C. S.

accolarumque frequentia, a quibus pro Sancto honoratur.

307 *Porro ut hæc omnia gesta fuere, juverit ex sæpe dicto annalista Minorum, legendas MSS. et Cimarellam laudante, de more hic recitasse.* Dominica secunda post Pentecosten prædicavit in domo consulari et sequentibus diebus in ecclesia cathedrali. Die S. Antonii Patavini solemnissimo concionatus est in amplissima platea multis hominum millibus, qui ad sanctissimi urbis patroni cultum convenerant. Toto æstivo tempore ministerium hoc prosecutus, * undique confluebant auditores, multique ex Vicentina civitate domos illic conduxerant, quamdiu Bernardino illic placeret concionari. Illud sane mirum, quod, quo magis audiebatur, eo magis magisque placebat, et * divinus Spiritus ampliori charismate per os ejus quotidie loqui videretur.

* prosecuto

* ut

abscissis etiam ab ejus veste laciniis: Montem pietatis

308 Eo usque ejus crevit illic opinio sanctitatis, ut cum ad S. Francisci ædem magno comprimente populo, rediret, pars ampla vestis ejus abscissa sit, et ipse furtim dilapsus sit ad S. Ursulæ cœnobiolum, ut domus illa tandem tanto populo liberaretur. Illic demum Montem pietatis, prius a senatu Veneto approbatum et admissum, impensius favente Petro Barocio episcopo, erexit, magna ex oblationibus congregata pecunia. *Hæc ibi; Innocentius vero Ticinensis in Historia cultus pag.* 246 *ex Bernardini a Busto Defensorio Montium pietatis recitat aliquot versus Latinos, quod in ipso die erectionis dicti Montis, ad ejusdem portam appensos fuisse asserit, quosque non abs re fuerit hic transcripsisse.* E

Quas tibi, quas Patri, quas sancto solvere, Christe,
Spiritui grates urbs Patavina potest ?
Quæ Bernardini monitu Feltrensis apud se
Divinæ Montem jam pietatis habet.
Montem, quem ut numquam fieri debere putavit,
Sic factum agnoscit munere, Christe, tuo.
Montem, qui summo tangat cum vertice cœlum,
Empirei ascensum præstet ad astra poli.

erigendum curat;

309 *Addit aliquot alios versus ex fine prolixæ, ut ait, depromptos Elegiæ, in qua ejusdem pii Montis, per quem Hebræorum usuræ eliminabantur, magna utilitas celebrabatur. Sunt autem hujusmodi.* F

At tu, qui nobis caput horum et causa bonorum es,
Vive diu, o nostro Doctor amice Deo.
Vive diu, et Montes pietatis construe multos,
Bernardine, piæ religionis honos.
Hi tibi ad extremum fœlicia regna parabunt,
Et summum facient scandere ad astra poli!

Subdit denique eumdem Montem ab Alexandro VI summo Pontifice per Bullam, quæ incipit, Pastoris æterni, *notaturque data* v *Februarii anni* 1493, *anno autem Pontificatus ipsius tertio, confirmatum fuisse: sed certe in numeris error aliquis latet, cum Alexander VI, qui anno* 1492 *die* xi *Augusti Innocentio VIII suffectus fuerat, non nisi annum primum Pontificatus sui agere potuerit die* v *Februarii anni Christi* 1493.

magno sane pauperum subsidio.

310 *Utilitatem operis quotidiana probavit experientia, atque hinc, ut pergit Waddingus,* hujus in se collati beneficii perpetuam retinent Patavini memoriam; idque non immerito per suas celebrant Historias. Angelus Portinarius et Bernardinus Scardeonius,

AUCTORE C. S. A deonius, illius gentis historici, diffuse rem istam prosequuntur. Primus scripsit Italice; Scardeonius Latine, ex quo historiam transcribo. In illa perspicere licebit Montis originem, qualitatem, publicum commodum, et admirabile incrementum. *Tum recenset dicta Scardeonii, quæ cum ibi in initio, licet parumper et paucis tantummodo vocibus, discrepent ab edito Scardeonii Opere, quod in Museo nostro habemus, maluit eadem ex hoc recudere. Exstat laudatum Opus, de Antiquitate urbis Patavii, et claris civibus Patavinis inscriptum, in Thesauro antiquitatum et Historiarum Italiæ, per Joannem Georgium Grævium et Petrum Burmannum edito, tom. 6, parte 3, eidemque præfixa sunt ipsius Scardeonii elogia, et inscriptiones ejusdem memoriæ factæ.*

Hujus Montis erectio, 311 *Ex hisce ad majorem dicendis fidem faciendam, dumtaxat observo, Bernardinum Scardeonium, presbyterum, vitæ integritate ac doctrina clarum, patria Patavinum, ejusdemque urbis canonicum supremum diem suum ibidem obiisse anno Christi* 1574, *ætatis suæ* 96, *ut circa annum* 1478 *in lucem editus fuisse dicendus sit, atque annos circiter tredecim vitæ suæ numerasse, quando Mons iste erectus a* Bernardino *est, quem propterea novisse ac prædicantem audire potuit. Is ergo in prælaudata editione lib.* 2. *classe* 5 *postquam* B *varia urbis Patavinæ monasteria piasque ædes recensuit, de Monte pietatis, velut opere ceteris excellentiori, scripsit sequentia.* Quæ hactenus dicta sunt, etsi admodum laudabilia certe sunt, laudabilior tamen esse videtur pietatis Mons, quem anno MCCCCXCI, suadente B. Bernardino Tomitano Feltiensi *, ex sacra familia Minoritarum eximio concionatore, et viro nominis celebritate, doctrinæ præstantia, ac vitæ sanctitate cunctis probato, favore et ope Petri Barocii, episcopi Patavini, haud minoris sanctitatis ac pietatis viri (*erexerunt.*)

* Feltriensi

incrementum, utilitas, 312 Qui quidem Mons, ad hunc diem auspiciis populi Patavini adeo cumulate adauctus est, ut triginta octo aureorum millium nummum summam transcendat, præter magnam pecuniarum quantitatem, quæ ibi vel sponte a civibus, vel in sequestris a privatis hominibus quotidie reponuntur. Hujusmodi autem pecuniæ dantur mutuo indigentibus sub quocumque pignore. Verum pro fœnore, quod Judæi pro unoquoque centenario viginti annuatim exigebant, Mons Pietatis quinque tantummodo exigit, et id pro solvenda ministris et operariis mercede, et pro expensis aliis, quæ annuatim in ea re fiunt; C ne quando ex ea impensa peculii summa, quæ reperitur in sorte, paulatim ex mercede deficiat. Hæc autem merces non exigitur, nisi pro pignoribus ultra triginta solidos; nam citra triginta datum mutuum poscentibus gratis.

emolumentum in pauperes, et administrandi ratio 313 Id vero residui, quod præter operariorum impensam ultra sortem superest, totum in pauperes et in pias causas erogatur. Partim vero pro locandis in matrimonium virginibus civitatis, inter sodalitia artificum quotannis sorte ductis; partim orphanis et monasteriis mendicantium, quatenus ex eo lucro fœneratitio (si sic debet dici nihil) prorsus succrescit sorti. Crescit autem indies sors ex oblationibus piis, quæ singulis annis collatione facta per nobiles, cives, et per omnia sodalitia, tam spiritualia quam secularia, in Paschate publice fiunt. Quod sane augmentum fere quotannis ad quadringentorum aureorum summam conscendit. Summa autem expensarum in custodibus, notariis, assidentibus, censoribus, magistris, et aliis ejusdem negotiorum ministris, ter mille et quingentos aureos complet.

a Bernardino Scardeonio expositum. 314 Relegatæ ac penitus rejectæ ob id pie factum Patavii viginti duæ mensæ fœneratoriæ Judæorum, quæ eisdem ex usuris illicitis annuatim afferebant D plus quam viginti aureorum millia. Indicta est insuper gravis mulcta, si quis eorum amplius sub usuris cuipiam fœneretur: quod decretum usque in hodiernum diem feliciter stetit, et in posterum (ut spero) stabit. Ærarium autem universale habetur sub maxima custodia in loco tutissimo juxta prætorium. Ædes vero septem sparsæ sunt in media urbe; ubi erogantur ubique pecuniæ, et pignora servantur, quas singulas singuli nobiles annuatim cum sua familia inhabitant: in eo tamen cavetur diligenter, ne quis ad id muneris assumatur, nisi idoneos prius fidejussores præbuerit, in omnem eventum malum reddendæ per eos omnimodæ talionis. *Hactenus in laudata editione Bernardinus Scardeonius. At nunc redeamus ad Waddingum, cetera Beati gesta enarrantem. Ita pergit num.* 49.

315 Illic etiam ab eo institutam confraternitatem disciplinantium, alba veste incedentium, a nomine Jesu nuncupatam, asserit Portinarius; sed dum annum assignat MCCCCXXIII, vel fatendum est, errorem in numeros irrepsisse, vel Bernardini Senensis potius partum hunc esse; neque enim Tomitanus adhuc sub illum annum prodierat in lucem. *Recte sane: at Bernardinus a Clastidio in Vita cap.* 19 *ejusdem sodalitii erectionem anno* 1493 *affigit; quo posito, cessat omnis a Beati ætate objectio.* E *Pergo cum Waddingo:* Sive hujus, sive alterius fuerit opus, Feltrensem pro viro vere apostolico venerati, quocumque ibat, turmatim sequebantur Patavini, sed discessurum majori conatu et multitudine. Ille importunam et molestissimam turbam retinendi excogitatus est modus, ut egresso illo per portam Pontis-Corvi, pons sublicius elevaretur; atque ita delusa est pietas tam numerosæ sequelæ. Apud plebem Sacci (*vulgo* Pieve di Sacco, *agri Patavini oppidum)* diebus quindecim hærens et prædicans infinitos habuit ex villis et oppidis vicinis auditores, quorum etiam collatis eleemosynis ibidem Mons alter erectus est.

Hinc post alia ægred gressus, apud Plebem Sacci similem Montem procurat.

316 Illuc pervenit missus a senatoribus Venetis guardianus ædis S. Jobi, rogatum, ut sequenti Quadragesima apud eos prædicaret, eoque statim vellet proficisci, clarissimos viros salutaturus, a quorum conspectu tot annis abfuerat, *nempe ab anno Christi* 1483, *quo propter observatum Pontificium interdictum ipsum cum suis e statu Veneto relegatum fuisse, §* 6 *dictum est.* Non tantum sibi licere, neque audere, dixit, ad nobilissimam accedere civitatem absque superiorum licentia; maxime ubi timeri F posset, ne * permitteretur regressus. Paulo post diploma recepit Pontificium ab episcopo Tarvisino (*Nicolao Francho)* Sedis Apostolicæ legato, a Patavinis impetratum, ut sibi beneficium istud præstaret. Supervenit etiam vicarii generalis, necnon Juliani Cardinalis *Roborei seu* de Rovere, *Ordinis Minorum protectoris*) præceptum, ut Patavinorum votis satisfaceret. Tot præceptis repugnare non licebat; decrevit tamen iter, quod sibi proposuerat, in Romandiolam prosequi, atque ibi, quod plerisque Ravennatibus promiserat, Dei verbum disseminare.

Invitatus Venetias, modeste recusat: Patavium jussus pergens,

* imo ut

317 Ex urbe, quæ vulgo Italo Chiozza vocatur (*sive* Chioggia, *Latine vero* Fossa Clodia *vel* Clugia, *estque parva civitas episcopalis sub patriarchatu Veneto, in parva maris Adriatici insula quindecim milliaribus in Meridiem a Venetiis distans; in ea inquam, urbe)* diebus quatuor in publico foro frequenti prædicavit auditorio; sed frequentiori Ravennæ, ubi mirabili fructu aperto in campo plerumque prædicadat. Montem pietatis cœpit commendare, et Hebræorum condemnare usuras, tandemque, etsi frementibus Judæis, multasque spargentibus calumnias, obtentoque in suum favorem senatusconsulto Veneto, quasi

Fossa Clodiæ prædicat et Ravennæ Montem pietatis erigit,

A quasi Bernardinus universam commoveret et turbaret civitatem, archiepiscopo, qui primus pinguem dedit oblationem, gubernatore et consulibus assentientibus, Montem instituit. *Notius celebriusque in historia est Ravennæ nomen, quam ut ejusdem notitiam hic dari oporteat; itaque pauca tantum, quæ ad subjectam materiam illustrandam faciunt, ex Hieronymi Rubei libro 7 Historiæ Ravennatum annotabo.*

incassum renitentibus Judæis

318 *Ravennates tunc temporis parebant reipublicæ Venetæ, cui jam ab anno* 1441 *sponte sua se commiserant, exosi grave Hostasii Polentani jugum, qui apud eos dominabatur. Inter celeras vero conditiones quas cum Venetis tunc pacti fuere, Rubeus hanc recenset:* Judæos Ravennam mitti, qui danda fœneri pecunia aliqua ratione egentium sublevarent inopiam. *Hinc collige, cur Judæi Ravennates ad senatum Venetum recurrerint, suisque mendaciis ac calumniis supra dictum senatusconsultum ab eodem obtinere potuerint; nimirum, quia illi, postulantibus Ravennatibus, a Venetis illuc olim missi fuerant, ut fœnerationem in gratiam pauperum, ut tunc quidem putabatur, exercerent, adversus quam* B. Bernardinus *acerrime pugnabat. Sed vicit tandem, ut par erat, causæ æquitas, ipsoque senatu Veneto probante ac jubente, Judæi prohibiti sunt Ravennæ fœnerari. Exstat hujus rei cum* B *insigni* Bernardini *elogio memoria apud laudatum Rubeum lib. 7, ex quo eamdem in Annales suos retulit Waddingus, sed minus accurate distinctis temporibus, ideoque malo illam ex ipsius Rubei Historia hic subjicere.*

qui, Bernardino ibidem sermones ad populum habente,

319 *Ad annum* 1488 *hæc ait:* Hoc tempore (fuit autem anno a Partu Virginis MCCCCLXXXVIII) Franciscani fratres, quos Observantes vocant, Ravennæ excepti sunt, et sedes illis ad D. Mamæ extra urbem prope ejusdem nominis portam data. *Recte quidem Waddingus tom.* XI *ad annum* 1444 *num.* 66 *observavit, hic oblitum sui fuisse Rubeum, qui hanc donationem anno Christi* 1444, *quo revera contigit, fuisse factam scripserat; verumtamen cum ex supra dictis habeamus,* B. Bernardinum *etiam anno*1488 *ibi prædicasse, ad hunc quoque partim spectare possunt, quæ idem Rubeus mox subjungit, quæque Waddingus, velut omnia anno* 1491 *ac sequenti contigissent, simul recensuit. Sic itaque prosequitur Ravennatum historicus.* Per id enim tempus Bernardinus Fertinus * Franciscanus per omnem Italiam agendo et docendo, tum mysteria sapientiæ divinæ summa eloquentia C patefaciens, tum homines ad impuritatem animorum suorum vere cognoscendam, illamque ex animo detestandam, et cultum ac venerationem Dei amplectendam adducens, Ravennæ sæpius id prædicavit.

tandem ex senatus Veneti decreto

320 Cumque ob populi frequentiam templa minus sufficerent, in foro summa vocis, quæ ad aures omnium integra pertinebat *, felicitate concionabatur; e concione autem per occultos vicos, homines vitans, qui ex ejus, perinde ac viri sancti, vestimentis aliquid abstrahere semper consueverant, domum redibat. Ejus impulsu et concionibus Judæi fœneratores urbe Ravenna haud ita diu post ejiciuntur, et interea certæ pecuniæ et fundi, hominum piorum erogationibus, et Phyliasii præsertim Rovarellæ archiepiscopi, qui multam numeravit pecuniam, coacti sunt, ex quorum proventibus, oppigneratis egentium bonis, pecunia traderetur. Montem pietatis appellant, quem adhuc non absque pauperum civium utilitate, ægre licet, extare conspicimus. *Hinc ad annum* 1492 *progreditur.* In sequenti Innocentius VIII Pontifex Maximus, qui Xysti IV demortui fuerat successor, ex hac vita migravit. *Deinde post alia multa huc non spectantia, ad ejusdem anni* 1492 *initia regressus, de* Bernardino *hæc denuo habet.*

* *l.* pertingebat

321 Proximo anno ineunte Ravennates, concionibus incitati D. Bernardini Fertini, ita uti supra dictum est, cum e Monte pietatis jam excitato magna ad egentes manaret utilitas, per Joannem Baptistam Spretum jurisconsultum, et Ghelfum Tizonum medicum, omnes a patribus Venetis petiere, ut Ravenna ejicerentur Judæi, aut saltem ne fœnerari pecuniam amplius illis fas esset. Veneti, auditis etiam, qui occurrerant, Judæis, decrevere ne fœnerarentur, et [ut] eorum synagoga, quæ loco celebri et propre maximam ædem erat, destrueretur: quod per litteras, Marco Bragadino VI Kal. Aprilis scriptas, Augustinus Barbadicus dux conficiendum mandavit. *Hæc Hieronymus Rubeus, quæ etsi partim ad annum, ut dixi* 1488, *partim ad* 1492 *spectent, hic tamen ad* 1491, *quo potissimum contigerunt memoranda censui cum Waddingo, qui cetera beati Viri hoc ipso anno apud Ravennates pia gesta compendiose deinde sic pergit tradere.* D

AUCTORE C. S.

prohibiti sunt fœnerari, et eorumdem synagoga dejecta fuit.

322 Alia præstitit Ravennatibus beneficia. Majorem induxit venerabilis Eucharistiæ reverentiam; teneriorem erga pauperes commiserationem; frequentiorem ad ecclesias accessum; ampliorem per omnia pietatem. Meretrices a privatis ædibus, ab occultis diverticulis in publicum cogi lupanar; juvenibus comptam et promissam cæsariem, perniciosos profusosque ludos, libros lascivos et impios prohiberi, ingenti dicendi virtute impetravit. Id enim familiare erat, ut, cum in vitia diceret, non dicere, sed tonare, non concionari, sed fulminare videretur. Dabat quidem Deus voci ejus vocem virtutis; neque verbum ejus ad eum vacuum redibat. Discessurus, ingentem struem coacervavit tabularum, cartarum, alearum, mundorum muliebrium, aliorumque peccati fomentorum, magnoque populi tripudio, subjectis flammis incendit. *Ravenna profectus est Faventiam, alteram Romandiolæ civitatem episcopalem, indigenis* Faenza *dictam, de qua jam alias meminimus cui insignem pariter operam navavit, uti ex Annalistæ Minorum verbis, quæ rursum transcribo, discere licebit.* E

Mores ibidem restituit, et peccatorum fomenta publice exurit

323 Eosdem ipsos fructus pietatis restauratæ rei pecuniariæ perceperunt Faventini ex Bernardini adventu et doctrina; impiumque medicum Hebræum Lazarum, toti urbi auctoritate, pecunia et doctrina dominantem, ut expellerent, effecit. Compertum est, eum solum Hebræum plures facultates ex pauperum sanguine domi condidisse, quam omnes totius urbis reposuerunt mercatores. Pauperibus, quos majori captandæ benevolentiæ gratis curabat, Christi Domini, Genitricisque Mariæ nomina invocare prohibebat, et si cujusquam præter Dei solius opem implorabant, medicari nolebat. Urbe in armigeras divisa factiones, quotidie adversus inimicitias dicebat, et occulto numine durissima corda molliebat. Quamplures qui per annos multos ferales erant hostes, ut, depositis odiis, dimissisque injuriis, pacificarentur, induxit; adeo ut in aliorum exemplum in concionis medio exsurgerent, et mutuo complexu osculoque conjungerentur. F

Faventiæ impium Judæum expelli curat; dissidentes conciliat,

324 Atque hinc tantum sedandarum discordiarum studium optimates cepit, ut quærerent, qui in rixis et factionibus essent; quibus si persuadere non poterant ad patrem Bernardinum saltem ut altera pars accederet, inde alteram compellebant, ex quo et Prædicatoris verbis separatim utraque composita, ex intima inimicitia in veram amicitiam colligabantur. Erat autem senex, qui per annos multos induci non poterat, ut unici, bene instituti, sibi obsequentissimi, filii occisori parcere voluisset; tametsi multi primarii cives illum obsecraverint. Demum Papinianus quidam, juris utriusque doctor, eum aggressus, id tantum obtinuit, ut secum ad Prædicatorem accederet, qui licet semel et iterum res-

sublatisque inveteratis odiis,

AUCT. BE. C. S.

A restitisset, tandem sequenti die rationibus et precibus se illi in demortui filii locum offerentis, libere, et cum lacrymis publice pepercit, accepta etiam filiationis commutatione.

in mutuos amplexus, veramque amicitiam

325 Qui adstabant cives, hominemque odii tenacissimum cognoverant, flebant cum flente, et miræ gratulabantur mutationi. Ex fero inimico factus deinceps homo pacis, quoscumque videbat vel audiebat discordes, concordare satagebat, ad Bernardinum cum Papiniano, suæ pacis auctore ducebat. Inter alia, duo capita factionum de Valle Lamonis (*num.* 202 Camonensis *dicitur*) quorum dissidia, rixæ, cædes per multos annos omnibus erant manifesta. Unum altero severius, rigidæque naturæ, se in æternum non parciturum, rustice aspereque dicebat, et Bernardino pacem suadenti respondebat: « Non possum: annis centum odia « aspera exercemus; multum sanguinis mei hostes « effuderunt; consanguineos occiderunt; contendis, « ut parcam: Non faciam: tempus inutiliter con« sumis. » At Bernardino multa inimicitiæ et discordiæ damna, amicitiæ et pacis commoda enumerante, et pacis illo caduceatore dicente: « Ego, « etsi unicum, eumque obsequentissimum, prodito« rie perdidi filium, tamen hujus piissimi Viri et « pro Dei amore occisori peperci, omnemque iram « deposui; tu propter cæsos consanguineos id facere « detrectas? » tandem cooperante Spiritu sancto, sensit se intus commoveri et cor emolliri.

reducit: pervicaces castigantur:

326 Permisit se itaque sancti Viri judicio, deinde non solum ipse offensas dimisit, sed et omnes cognatos et suæ sectæ viros, ut id ipsum facerent, induxit. Irruentibus protinus utriusque factionis viris in mutuos amplexus, mirabantur, qui adstabant, et dicebant: « Dominus Angelum suum ad nos « misit, qui urbi pacem, toti regioni concordiam « restituit. » Verum ne absque Dei digito hæc peracta putarentur, placuit illi miraculi sui Servi doctrinam comprobare. Illis enim, qui Montis erectioni obstarent, Judæo faverent, ut cum illo commercium haberent, damna, paupertatem, mortem, iramque divinam comminatus, sensit nihilominus duram cujusdam militis contradictionem in Montis erectione: sed ille sensit divinam ultionem, paulo post crudeliter interemptus. Mercator, alias locuples, qui pecunias a Judæo in fœnus et usuram accipiebat, brevi ad summam inopiam redactus est. Agricola magnam copiam frumenti, ut sereret, C ab eodem extraxit, tempore frugum fœneraturus, dum vero pulchras metit spicas, granum rarum comperit et minutum. *Ita quidem Waddingus; verum ego, licet hæc divinæ ultioni merito possint adscribi, pro miraculis habere nequeo.*

hinc abire parans, pie detinetur

327 Tempus advenerat (*ejusdem annalistæ verba sunt*) Mediolanum juxta præceptum vicarii generalis abeundi; quod ubi cives intellexerunt, summis precibus rogarunt, ut diutius apud ipsos hæreret. Cum id impetrare non possent, pio usus consilio senex ille, quem diximus Bernardinum assumpsisse in patrem, ut filii occisori veniam daret, animose accessit, dicens: « Tu mihi te tradidisti in filium, ut « filii interempti vindictam deponerem: talem te « admisi, et tu me in patrem coram universo populo « suscepisti: patris ergo potestate tibi impero, ut « saltem per octo dies hic permaneas, et populo « tibi addictissimo benefacere non desistas. » Videns Bernardinus boni senis cor sincerum piamque fiduciam subridens, dixit, se patri suo obsecuturum. Triginta quatuor hic habuit conciones, plurimumque in populo gravi et turbulento virtutis et pacis fructum produxit.

328 Tandem itineri Mediolanensi accinctus, e via Mantuam flectere oportuit, ut Montem pietatis, ante annos quatuor a se erectum, aliquorum D incuria et inscitia nutantem restabiliret. Acceptis porro multis oblationibus, a matrona præsertim familiæ Fantinæ, marchione (*Mantuano Joanne Francisco II Gonzaga*) et senatu annuentibus, Montem in pristinum statum reductum in duplum adauxit. *Hippolytus Donesmondus lib.* 6 *Historiæ ecclesiasticæ Mantuanæ ad hunc annum* 1491 *scribit,* B. Bernardinum *Mantuam tunc accurrisse, ut calumniatores, qui dictum Montem novis machinis oppugnare cœperant, præsens reprimeret; idque eum cum concionibus tum disputationibus habitis tam efficaciter perfecisse, ut ad imponendum deinceps adversantibus silentium Mantuanus episcopus publicum instrumentum confecerit a Marchione, senatoribus, doctoribus, nobilibus, mercatoribus, artificibus, multisque e plebe subscriptum.*

Mantuanum Montem instaurat

329 *Eadem occasione ædificio Montis, quod suo tempore etiam exstabat, initium datum esse affirmat. Possunt quidem hæc aut horum aliqua ad hunc annum pertinere; attamen cum ista eidem anno ineunti affigat, quo tempore* Bernardinum *non Mantuæ, sed Patavii degisse supra vidimus; cumque alia addat, quæ Waddingus initio anni sequentis a Beato ibidem facta narrat, vix dubito, quin Mantuanus historicus, non ubique in* E *annis assignandis satis accuratus, duorum annorum gesta confuderit. Redeamus ad Waddingum.* Sub *Beati e civitate Mantuana* discessum, incidit in febrem individuus peregrinationis socius Franciscus, vir valde bonus, cui potissima pars hujus debetur narrationis; quem etsi ægre dimittebat, tamen iter a superiore injunctum noluit amplius suspendere. Fratri itaque germano Antonio aliisque impense commendatum reliquit, et Cremonam profectus, concionibus duabus populum audire cupientem recreavit.

augetque: socio illius ibidem ægrotante, pergit Cremonam.

330 Dominica vigesima quarta post Pentecosten cœpit Mediolani prædicare, salutato prius reverenter archiepiscopo, quem humili et religioso obsequio suis Fratribus reconciliavit, alias iratum propter motam litem canonicæ portionis. In die Conceptionis Virgineæ multa præclare et solide de hoc dixit mysterio, sedavitque turbas inde exortas, quod fidei quæsitor quemdam doctrinæ piæ promotorem, sed imprudentem, ad suos carceres reduxerit. Ducem etiam induxit, ut Virgini possibilem licitumque omnem honorem in suo tuendo conceptu immaculato tribueret, gravique mulcta afficeret tantæ Virginis, cœlitumque ac summi Dei nomen blasphe- F mantes. Habito deinde sermone de nominis Jesu excellentia et virtute, ostensoque vexillo, pulcherrima pictura hoc nomen exprimente; cum devotionem populi quidam religiosi viri impedire satagerent, amplius auxerunt: indignatus enim populus, privatim et publice sacratissimum nomen depinxit.

Mediolani cultum B. M. V. et SS. nominis Jesu promovet:

331 Passus est nihilominus aliquas calumnias, immerito traductus apud Ludovicum Sfortiam ducem (*qui Joannis Galeatii Mariæ, sui e fratre nepotis, ducatum Mediolanensem, relicto ipsi inani ducis nomine, usurpabat*) quod populos turbaverit; ad inauditas res, obducta pietatis larva, excitaverit, eamque doctrinam instillaverit, quæ celeri indigebat remedio. Ludovicus hoc commotus susurro, Viglevano (*quod ducatus Mediolanensis in tractu Lumellino civitas est, indigenis* Vigevano *dicta*) scripsit, ut protinus eo se conferret. Male habuit nobiles et populum malignantium iniqua suggestio, et principis importunum præceptum. Missis itaque litteris et nunciis impetrarunt, ne a concionibus impediretur usque ad Epiphaniam.

bis inique accusatus apud principem,

332 Severe contra astrologos judiciarios cum inveheretur, quidam hujus professionis vir, Ludovico duci summe carus et familiaris, eum expostulavit in-

A *suam causam evincit, et astrologos judiciarios confutat.* injuriæ. Satisfecit ille, productis ex Augustino, Gregorio Ambrosio, aliisque doctoribus, apertis manifestisque sententiis, artis hujus condemnatoriis. Ad hæc cum astrologus, sanctus fuisse, fatetur, sed sublimis hujus scientiæ ignaros; continere se non potuit Bernardinus, quin irasceretur, ostenderetque, profundius et certius scientiam hanc istos penetrasse, quam illos, qui insulse blatterantes, multa circa futurorum eventus temere prædicunt. Fallacem insuper artem ostendit ex ipsis, qui docuerunt, principibus, Albumasario, Ptolomæo, et Alfarabio. *Porro eo doctius potuit Beatus noster astrologos redarguere, quod et ipse ante indutum habitum Franciscanum astronomiæ studuisset, uti* § 2 *dictum est.*

Coram Ludovico Sfortia libere concionatus, 333 *Inter hæc jam inchoato anno Christi* 1492, *appropinquabat festum Epiphaniæ Domini, post quod adeundus illi erat Ludovicus Sfortia, cognomento* Maurus, *qui cum summam in ducatum Mediolanensem potestatem sibi arrogasset, illum in istud tempus evocaverat Viglevanum, ut ad objecta coram se responderet. Itaque*, transacto festo Epiphaniæ (*ita pergit Waddingus ad hunc annum* 1492, *num.* 10) abiit Viglevanum, morem gesturus Ludovico Mariæ Sfortiæ,
B Mediolanensium (*eo, ut dixi modo*) duci, apud quem narravimus fuisse indigne traductum. Ea modestia et prudentia satisfecit sibi objectis, ut hominem doctum et sanctum princeps reputaverit, et, præsentibus aulicis, rogaverit, vellet ad S. Francisci ædes concionari. Annuit Bernardinus, et præsentibus Ludovico, ac Beatrice Estensi consorte, cum universis ministris, diserte et discrete, quæ principis erant partes, expressit; ministris stipendia, creditoribus debita (magnas enim de his excepit querelas) solvi persuasit, et demum erga beatissimam Virginem Mariam summam exhibendam reverentiam, edocuit.

ejusdem gratiam et concionis fructum retulit: 334 Erant, qui indecore de ea loquerentur; erant etiam, qui sanctum nomen blasphemarent. Illi magis hoc munus incumbere dixit, quod Mediolanenses duces eo usque fuerint Mariæ amatores, ut et hoc nomen suo affixerint aliqui, a quibus Ludovicus sumpsit exemplum, agnomine sumpto Mariæ. Erga ejus intemeratam Conceptionem fuisse adeo propensos memoravit, ut voto se obstrinxerint, solemnissime mysterium hoc in æde S. Francisci Mediolanensi celebrare, et largissimas ibidem dis-
C tribuere pauperibus pecunias; idque fideliter observare. Per duas horas ita venuste, ita sapienter dixit, ut principi nimis cito absolvisse visus sit, et e suggesto descendenti gratias habuerit, infra biduum debita omnia ad ultimum quadrantem persolvi jusserit, et contra blasphematores severas leges præscripserit.

Placentiæ bacchanalia impugnat, et Montem pietatis auget. 335 Viglevano Placentiam abiit, ubi aliquot choreas, vana spectacula et insanos Bacchanalium imminentium ludos reprobavit. Montem pietatis a se institutum multipliciter auctum, amplius confirmavit, eamque indidit civibus sui reverentiam et affectum, ut Ardicino de Porta Cardinale mediatore, has litteras obtinuerint Pontificias. *Hic subdit laudatus annalista Innocentii VIII Papæ litteras, ad* B. Bernardinum *datas, ut post Pascha ejus anni, cujus die* XXV *Februarii scribebat, Placentinum populum suis concionibus denuo erudiret; quas, quia anno Christi* 1491, *ac Pontificatus Innocentii anno septimo signatæ sunt, ego huc minime pertinere ostendi* §13, *in quo easdem ex ipso Waddingo recensui.*

D

AUCTORE C. S.

§ XV. Beati gesta eodem anno MCDXCII Mantuæ, Vicentiæ, Patavii, in oppido Campi S. Petri, aliisque in locis, ac Feltriæ, ubi monasterium Clarissarum erigi curat, et miraculis claret.

Mantuæ Montem pietatis tuetur et cultum sanctissimi Nominis promovet. P*ergo indefessi summique oratoris*, B. Bernardini *gesta eodem anno* 1492 *ex Waddingo, Legendas MSS. et Cimarellæ Chronicon, ut profitetur, secuto narrare.* Placentia *ait*, Mantuam profectus, recepto socio Francisco Feltrensi, melius habente. quem diximus (*num.* 329) morbo gravatum illic dimissum, cœpit institutum Montis pietatis, a quibusdam adhuc impugnatum, rationibus, multarum urbium usu, doctorum virorum syngraphis, et, quod summum erat, summorum Pontificum auctoritate tueri. In die S. Blasii (*cui* 3 *Februarii sacra est*) de Jesu nomine devotissime concionatus *, cœpit urbs tota hoc nomine repleri, et Antonius Gonzaga in hujus sanctissimi nominis honorem pulchrum sacellum extruxit, adhibita S. Bernardini (*Senensis*) imagine,
E nomen hoc aperto corde litteris aureis exprimentis: ubi perpetuo celebrandam singulis annis sacri nominis festivitatem instituit. *Ut verum fatear, nescio, quem hic Antonium Gonzagam memoret Erat tunc temporis Mantuæ marchio Joannes Franciscus II Gonzaga. Mantuanus vero episcopus Ludovicus Gonzaga: an forte horum alterum Waddingus Antonium ex errore legi nominaverit? Ceterumde hoc sacello nihil apud Donesmondum.*

* *imo concionato*

Vicentiæ summa cum laude prædicat: 337 *Mantua Vicentiam se contulit* Bernardinus *quæ Longobardiæ civitas est, vernacule* Vicenza *appellata, et Vicentini agri caput sub dominio serenissimæ reipublicæ Venetæ. Hic* prædicavit, *eodem teste annalista*, in æde cathedrali, summa episcopi (*qui tunc erat Baptista Zeno, Pauli II Papæ e sorore nepos, et S. R. E. Cardinalis*) doctorumque virorum admiratione, qui vividum Hominis ingenium, inventionis facilitatem, verba casta et genuina, raram explicandi formam, universalem rerum notitiam, dicendi facundiam, penetrantemque sermonem, multis extulerunt encomiis. Et quidem Barnabas Vincentinus, sacræ theologiæ magister, orationem tanto viro dignam in ejus laudem composuit. Ea in
F urbe divulgabatur, Montes pios, Patavinum, Mantuanum, et si quos alios a Bernardino institutos, usurarios esse propter solutionem unius aut alterius oboli, sustentandis ministris indictam.

reformat Montem pietatis. 338 Erat Vincentiæ diverso modo alter institutus. Dabatur quidem libere pecunia; at qui accipiebant, monebantur, ne essent ingrati, sed aliquid sponte darent, alias ministraturi causam, ne amplius mutuo pecuniam acciperent. Dabant itaque sive propter verecundiam, sive propter timorem, ne convitiis onerarentur, quadruplo majorem mercedem, quam Bernardinus præscripserat. Unde duabus de hac re habitis doctissimis a Bernardino concionibus, episcopus et senatus a sententia recesserunt. et dimissa priori forma, secundum Bernardini normam Montem denuo erexerunt. *Tantisper interrumpenda narratio hic est, ut quæ adversus ista scripsit Franciscus Barbaranus de Mironis, examinemus. Is in Historia ecclesiastica Vicentina Italice vulgata, lib.* 2, *cap.* 77 *Cimarellam et Waddingum de gemino errore circa Montis Vicentini institutionem accusat; nimirum quod isti tradiderint, Montem illum anno* 1492 *fuisse Hebræorum, qui, ut pauperibus omnino gratis mutuarent, e publico civitatis ærario pactam mercedem recipiebant: sed eodem eo, quem ex Waddingo retuli, modo ab egenis plus præterea extorsisse, quam*

quam exigebatur in Montibus per B. Bernardinum *institutis.*

AUCTOR: C. S. *de cujus primo instituto*

339 *Primum assertum docet falsum esse ex eo, quod, ut inquit, constet, Judæos ab anno* 1486, *quo per edictum publicum e civitate totoque territorio Vicentino expulsi fuere, usque in annum* 1652, *quo scribebat, illuc numquam regressos esse. De instituto autem ejusdem Montis, correctioneque a* Bernardino *adhibita hæc ait. Omnino gratis fuisse in eo mutuatum, sine ulla, sive honestatis, sive eleemosynæ, sive cujuscumque demum rei titulo, exactione: impensas vero in ministros, ceteraque Monti necessaria, factas e publicis vectigalibus, hunc in finem, consentiente populo, aggravatis, quod nefas putaretur, vel minimum quid quacumque ratione ab egenis sic recipi. At postquam Vicentini a* Bernardino *aliter edocti fuerunt, tum, inquit, sublatum publicum istud onus, servatisque pristinis regulis, unam illam* Bernardini *de exili nummo pro ministris et ceteris expensis necessariis introductam fuisse, atque hinc* Reformatoris *Montis Vicentini titulum eidem Beato adhæsisse. Addit denique, multas alias regulas anno* 1494 *prioribus adjectas fuisse; qua de re etiam nos infra loquemur.*

aliqua scriptorum dissensio est,

340 *Ita fere laudatus Barbaranus, cujus prima objectio impetere nequit Waddingum hoc loco, in quo de Hebræis Montis Vicentini moderatoribus nullum verbum facit. Pro Cimarella, cujus Opus frustra desideravi, spondere nequeo. Quod ad alteram partem pertinet, haud difficulter credam asserenti, illius Montis ministris stipendia e publico civitatis ærario persoluta fuisse: at non propterea mihi constabit, eosdem tam religiosos fuisse, ut nihil sive eleemosynæ, sive grati animi titulo, a redimentibus pignora tacite exegerint: seu quia destinata vectigalium portio omnibus mutuum postulantibus non sufficeret, seu alia de causa etiam minus æqua. Non constat mihi, inquam, ad hanc similemve egentium vexationem tollendam ex* Bernardini *consilio inductam non fuisse exigui nummi exactionem, aliis in locis probatam, qua facta, omnis extorsionis titulus penitus cessaret.*

quæ exponitur: magnos fructus colligit

341 *Enimvero nisi ejusmodi similive vitio Mons ille laboraverit, quod in eodem correxit* Bernardinus, *id omne in onus pauperum recidit, quippe qui sine ullo novo emolumento nunc solvere tenebantur, quod e censu publico ante præstabatur.* Multa etiam cum dixisset de Christianis moribus, de vitiis et virtutibus, de seculi vanitatibus, eo tempore, quo insanire solent homines, paulo ante Quadragesimam, tanta fuit morum reformatio, ut luxuriantes vestes, adulterinos capillos, speciei figmenta, lusoria instrumenta, atque id generis alia, majore contulerint fervore ad comburendum, quam alii in diebus Quadragesima, aut tempore Passionis.

ex Vicentinis, qui pro eo retinendo multum pecuniæ Monti donant.

342 Augustina, religiosa matrona, Joannis Michaelis Paiarini conjux, duorum Minoritarum, triumque Clarissarum soror, scriptoris Latinæ Legendæ, tunc compositæ, qua his scribendis utimur consanguinea, (*consule supra num.* 4 *et* 7) cum a viro prohiberetur crines ascititios deponere, flammam in capite sensim depascentem sentiebat, donec abjecit. Unus ex primoribus urbis choreas, scenas, ludos paraverat parentibus et amicis, quibus multo apparatu subsellia deposuit; sed audito Bernardino, omnia disjecit et neglexit. Illic immoratus usque ad Dominicam Sexagesimæ, admirabilem induxit morum reformationem, templorum frequentationem, verbi Dei audiendi desiderium, eo maxime Bacchanalium tempore, quo ubique insana parantur spectacula. Ut diutius apud se retinerent Vincentini, promiserunt, singulis, dum maneret, diebus centum aureos se donaturos Monti pietatis. Ne pauperes hoc subsidio privaret, ante Septuagesimam, qua cogitaverat abire, hæsit usque ad diem insequentem Dominicam Sexagesimæ, Montique aggregavit ultra tria millia coronatorum.

Patavinos feliciter excolit; pervicaces

343 Patavium proficiscenti obviam venere pii Montis præsides, qui honores omnes respuentem honorifice in urbem duxerunt. A die Cinerum sermones exorsus in cathedrali templo, aliquos habuit in palatio senatorio, et omnes a Dominica secunda Quadragesimæ usque ad Pascha in area prætoria. De judicio ultimo vehementer locutus, universos terrefecit; de blasphemiis, detractionibus, furtis, restituendi difficultate, aliisque gravioribus disserens vitiis, horrorem odiumque malorum induxit. Ad confessionis et Eucharistiæ frequentiam hortatus *, non sufficiebant ecclesiarum ministri Sacramentis ministrandis. Duo hic probatæ cœlitus doctrinæ ostensa sunt argumenta. Saltanti puellæ sub Quadragesimæ vestibulum, aliasque ad choreas pertinaciter allicienti, Bernardinus maledixit. Execrationem illa contempsit; sed paulo post Pascha fulmine disperiit.

* hortato

divinitus puniuntur: multi ad religiosum statum adducti.

344 Adolescens villicus sponsam duxerat, ascititiis coloribus fucatam, tripudiis, ludisque indulgentem. Sub Quadragesimæ medium monuit Vir Dei, abstinerent, et sponsa adulterina deponeret ornamenta. Uterque verba despexit; sed pœnas luit. Ille in furorem actus omnia miscebat, omnia turbabat, et gladio percussæ sponsæ cranium, seu verticem capitis abscidit. Mox sibi a sponsæ consanguineis timens, Venetias aufugit. Ita sponsus vagus et profugus aberrabat, et sponsa alienis assueta capillis, neque suos jam poterat retinere. Quanta propter ejus doctrinam Patavii tunc orta sit morum mutatio, abunde probarunt in immensum auctus Religiosorum numerus, (currentibus adolescentibus ad tuta religionum latibula) et copiosissimus rerum inanium lascivarumque acervus, commissus incendio.

Regium ire renuit: apud senatum Venetum frustra accusatur:

345 Diebus adhuc quindecim post Pascha illic prædicavit; rogatusque ab episcopo Regino (*id est, Regii Lepidi, vulgo* Reggio) et sui instituti viris, ut illuc se conferret, in comitiis provincialibus concionaturus, renuit ire, dicens, se turbas Fratrum procul fugere, neque quidquam in iis comitiis posse appetere, sed nec in aliis velle; quippe qui secum firmiter statuerit placidam et liberam peregrini vitam absque officiorum vinculis traducere. *Ne quid in hoc Beati responso, tanquam suis obedire detrectantis male suspiceris, advertendum est, comitia, de quibus ibidem agitur, non fuisse provinciæ S. Antonii, cujus ispse erat alumnus; sed provinciæ Bononiensis, in qua erat conventus Regii Lepidi. Itaque honoris tantum gratia ipsumque audiendi desiderio* Bernardinum *ad comitia sua invitaverant laudati Patres, eumque honorem ipse eo responso modeste declinavit. Pergit Waddingus:* Venetiis per Hebræos Patavinos, Monti erecto semper adversarios, accusatus, quod plus urbi et pauperibus obfuerit, quam profuerit illa institutione Montium, parum abfuit, quin male apud senatum audiret, aut aliquam nominis et famæ jacturam pateretur. Sed Leonardus Loredanus, primarius senator, mox (*nimirum anno* 1501) reipublicæ princeps, ejus partes valide defendit, Hebræosque habuit contumeliose, asserens, ubique notam esse Bernardini virtutem et prudentiam.

Montem etiam erigendum curat Campi S. Petri: a variis expetitur.

346 Patavio noctu discedens, ad Campum S. Petri, urbem propinquam (*imo oppidum,* Campo S. Pietro *dictum, in agro Patavino ac undecim aut duodecim milliaribus circiter in Septentrionem Patavio dissitum*) aliquoties prædicavit, indeque ejecto Hebræo fœneratore, qui civium voraverat substantias, Montem instituit, auxiliante præ reliquis Antonio Bernardo, nobili Veneto, olim gubernatore Vincentino, qui Bernardinum tunc primo cognitum, cœpit habere in deliciis. *Ejusdem Montis cum senatus*

natus

A *senatus Veneti consensu institutionem infra numero* 381 *ad annum* 1493 *reponit : quæ ut concilientur, dicendum est, Montem illum hoc anno* 1492 *decretum, sequenti autem stabilitum erectumque fuisse.* Ex vicinis castris et oppidis confluxerunt omnes, tantum Virum audituri, et magistratus Bassani, Cittadellæ, Castri-novi, Novalis et Asoli, suos quique miserunt oratores, ut vel uno die apud ipsos prædicaret. Recta iturus in patriam *(Feltriam)* a qua multis aberat annis, rogavit, haberent excusatum ; abiitque versus Castellum Francum (*indigenis etiam* Castel Franco *vocitatum, oppidum in agro ac diœcesi Tarvisina*) multa procerum turba comitatus, etsi sæpissime rogaverit, ut solum discedere permitterent.

Castelli Franci honorifice excipitur, et ab ejusdem rectore

347 Rector istius urbis Franciscus Grittus cum aliis viris primariis obviam perrexerunt per quatuor milliaria, et honores istos valde fastidientem, summa populi lætitia in urbem duxerunt. Dum in publico foro prædicaret, Potestati (ita plerumque urbium Italicarum rectores vocantur) Bernardinum audienti allata est epistola Venetiarum ducis (*Augustini Barbarigo*) admonentis, in senatu relatum, Feltrensem Concionatorem turbis et tumultibus omnia miscere, gentemque omnem contra Hebræorum facultatem et vitas illius persuasu conspirare : adhibendum itaque opportunum remedium. Lectam epistolam prudenter adnotavit aliquot diebus datam, antequam in eam urbem advenerit Bernardinus, eoque tempore adhuc Patavii perstitisse. Rescribit proinde, fraudem hic subesse Judæorum, et Bernardinum pacifice ac prudenter Evangelicum suum munus obiisse.

adversus calumniatores defenditur : invitatus Assolum divertit ;

348 Hinc in senatu occasionem sumpsit acriter dicendi in Hebræos vir grandævus et pius, et Bernardinum a vitæ sanctimonia, a doctrinæ fructu, a reformatis ubique hominum moribus, magnifice commendandi. Ille porro, condemnatis hic Hebræorum usuris, suggestoque Montis remedio, postquam horis tribus doctissime disseruit, sumpta panis buccella, itineri se accinxit, eo die Feltrum perventurus. Impediit tamen turba, quæ ex illo congressa est loco, et quæ egressa est ex Asolo, virorum ac mulierum, Religiosorum ac secularium, rogantium, ut brevi illo viæ diverticulo ad se declinaret. Pietate populi motus, se duci permisit (*Assolum, quod ejusdem agri Tarvisini oppidulum est, colli impositum, inter Castellum Francum et Feltriam*) et sub Vesperas in publico prædicavit foro, statimque discessit. Sub noctem pervenit Querum ; neque enim Feneri manere voluit propter lautissimam cœnam, paratumque ab Asolanis nobile hospitium, *Duo ista loca* Quer *et* Fener *in eadem via in agro Tarvisino occurrunt.*

unde Feltriam; ubi summo cum honore exceptus,

349 Summo mane diei sequentis Feltrum ingressus, honorificentissime a suis concivibus excipitur, qui ut suam indicarent lætitiam, plateam omnem pannis et aulæis ornaverunt. Ille sequenti die Sabbati sermones exorsus, tot habuit auditores, quot amplissima potuit area capere, concurrentibus ex rure colonis, et opera negligentibus universa. Cum viris currebant et mulieres ; sed ne domus absque custodibus remanerent, vices alternabant. Hospitia replebantur urbana, cauponæ exteris recipiendis non sufficiebant ; multi in templis et porticibus pernoctabant. Adveniebant promiscue Bassanenses, Tarvisini, Foro-Julienses, Carnii, plusquam LX. P. M. distantes, atque in tanta frequentia, ut Carniæ rectoribus (*Carnea tractus Italiæ est, vulgo* la Carnia, *in provincia Fori-Julii, cui Feltrinus ager adjacet*) necesse fuerit, ne oppida remanerent deserta et hostibus obnoxia (vigebat enim tunc inter Teutones et Venetos bellum) ne supra tercentum simul abirent, imperare

AUCTORE C. S.

ad maximam civium et exterorum multitudinem

350 Quin etiam ipsi Teutones, etsi Italicæ et Latinæ linguæ ignari, magno numero confluebant ; sed hi per diem tantum recipiebantur, noctu preconis voce extra urbem fiebant. Uxores et pueri in foro, solariis et xystis, datis a prætore Dominico Contareno custodibus, ne nocturnos paterentur incursus, quiescebant. *Hæc sane magnam* Bernardini *apud cives suos circumjectosque accolus æstimationem ac mirabile ipsum audiendi studium manifestant ; quæ etsi ego quoque maxima fuisse credam, haud tamen ausim affirmare, hæc amplificata non esse, præsertim quæ ad Teutones spectant, inter quos ac Venetos nullum hoc tempore bellum viguisse reperi ; imo oppositum colligo ex Muratorii Annalibus Italiæ.* Perturbarunt (*subdit Waddingus*) auditorum lætitiam missæ a vicario generali litteræ, quibus jubebat Veronam, ubi provinciæ S. Antonii comitia habebantur, proficisceretur, atque in Bernardini (*Senensis*) festivitate prædicaret.

in publica area sermones habet

351 Convocato itaque senatu, designatus est ad Veronenses orator Daniel Castaldus, Cornelii insignis jurisconsulti et oratoris pater ; jussus inde Taurinum prolixo itinere ad vicarium generalem tendere, ut placeret præceptum revocare. Impetravit ille, quæ voluit, a prætore Antonio Moresino, senatuque Veronensi, ea tamen conditione, ut, absolutis Feltri concionibus, Veronam iret, ibique aliquantulum hæreret. Taurini id ipsum obtinuit a vicario generali, et insuper facultatem (*quæ verisimiliter præcipua istius itineris causa fuit*) construendi sub suorum Fratrum regimine monasterium Clarissarum apud Feltrenses. Quanto studio Dei Servum Feltrenses audiebant, vel exinde abunde probatur, quod in festivitate S. Bernardini, dum propter pluviam ventumque validum, pannos, quibus forum operiebatur, convolventem, terque quaterque populi miseratus, sermonem claudere vellet, tota concio toties conclamarit, ut in dicendo pergeret, et patientissime in summa nimborum et venti tempestate per duas horas dicentem audierit.

etiam pluviæ tempestate, ex qua

352 Demum novis precibus interpellatur a Belluni, Corneliani, Serravallis, Bassani, Cadoris, Vallis Suganæ incolis, ut apud ipsos prædicaret ; sed præventus vicarii generalis altero præcepto, ut Genuam pergeret, piis petentium votis satisfacere non licebat. *Ex nominatis locis Bellunum, vernacule* Cividal di Belluno, *episcopalis civitas est in Marchia Tarvisina. Ejusdem Marchiæ oppida sunt Coneglianum, Bassanum et Serravallis ; per* Cadorem *vero indicat vel tractum Cadorinum, alias Cadubrii, vel hujus caput Plebem, vulgo* la Pieve di Cadore, *qui Bellunensi agro ad Septentrionem adjacet ; ac denique Vallis Sugana in Tridentinis Alpibus in comitatus Tirolis et Vicentini agri confiniis jacet, inter Feltriam ad Ortum et Tridentum ad Occasum, indigenis* Val Sugana *dicta. Hæc pro locorum notitia satis sit addidisse ad litteras autem vicarii generalis quod attinet, non jubebatur his Feltria statim Genuam discedere, proindeque tempus, quod supererat, popularibus suis, dum per valetudinem licuit, utiliter perrexit impendere : qua de re in sæpe dictis Annalibus ista legere est.* F

raucedinem contrahit : mores ibidem mire reformat.

353 Molesta contracta raucedine ex longa pluviali illa concione, per aliquot dies sermonem continuit. Inde sparsum, ægrotasse ; atqui statim ex multis oppidis et villis, sed præsertim ex urbe Vincentina, destinati, qui magistratus senatusque nomine inviserent languentem. Tanto Concionatoris fervori, et Feltrensium pietati Dei gratia cooperata est ; nam pravi mores plene correcti, adolescentum familiaria nimis cum puellis alloquia, ex quibus passim clandestinæ nuptiæ et infidæ prodibant sponsiones, cessarunt ; munuscula amatoria,

AUCTORE C. S.

A toria, tripudia diebus festivis inter amantes fieri solita, omnino prohibita; lusoria, aleæque, capilli adulterini, combusta; Ceretani (*id est, sacrilegi impostores*) falsis privilegiis a quibuscumque reatibus absolventes, tota regione expulsi. Interdicta insuper commercia et usuræ Hebræorum; instituendi Montis pii præscriptæ regulæ; picturæ prophanæ, mereque gentiles deletæ. Præceptori humanæ eruditionis indictum, ne Martialis Epigrammata, Ovidii Amatoria, Catullum, Petronium, aut his similes discipulis explicaret auctores.

monasterii Clarissarum,

354 *Aliud item beneficium tum præstitit suæ patriæ virginibus, aliisque, quæ e sequiori sexu remisso mundanis rebus nuncio, intra religiosa claustra Christo sponso adhærere vellent. Jam a paucis ante annis cogitaverat de monasterio Clarissarum hunc in finem Feltriæ erigendo, utque id facere posset, Apostolicas litteras ab Innocentio VIII summo Pontifice abhinc triennium impetraverat, datas Romæ* XXV *Aprilis anni* 1489. *Hasce, in quarum inscriptione vox* Parvulo *præter Innocentii morem legitur, ex Waddingo, qui easdem ex autographo transcriptas profitetur, totidem verbis hic recensebo.*

Dilecto filio Bernardino parvulo Feltrensi etc.

Exponi nobis nuper fecisti, quod, si in civitate B Feltrensi erigeretur unum monasterium monialium Ordinis sanctæ Claræ sub regulari observantia, secundum illius prima instituta, sub cura professorum Ordinis Minorum de Observantia, exinde populi Feltren. cresceret devotio, et divinus inibi augeretur cultus, et puellis Feltrensibus, cupientibus virtutum Domino cum integritate mentis et corporis castum præbere famulatum, spirituali consolationi provideretur. Proinde nobis humiliter supplicare curasti de opportuna desuper licentia.

ad quod ædificandum jam abhinc triennio

355 Nos hujusmodi supplicationibus inclinati, tibi unum monasterium monialium dicti Ordinis, in dicta civitate, et loco ad id commodo et honesto, absque alieni juris præjudicio, cum ecclesia, campanili, campana, cœmeterio, dormitorio, refectorio, claustro, hortis, hortalitiis, et aliis necessariis officinis, jugeribus in illo necessariis, perpetuisque usibus monialium prædictarum, per eas juxta earum ritus et mores et laudabilia instituta dicti Ordinis sanctæ Claræ applicandis, ædificandi, ac ex aliis monasteriis ejusdem Ordinis dictæ curæ commissis aliquas moniales, quas voluntarias inveneris, ad dictum monasterium, perfecta convenienti clausura, C ibidem pro aliarum denuo illud intrare volentium directione et instructione circa ritum, mores et observantiam regulares, introducendi, ac unam earum ibi in abbatissam annalem præficiendi, ac ipsum monasterium curæ et directioni dictorum Fratrum subjiciendi et submittendi, et ipsos Fratres ad monasterium hujusmodi sub sua cura recipiendum compellendi, facultatem harum serie Apostolica auctoritate concedimus pariter ac largimur.

ab Innocentio Papa facultatem obtinuerat,

356 Necnon dicto monasterio, et illius abbatissæ, conventui, monialibus et personis, ut omnibus privilegiis, gratiis, favoribus, et indultis spiritualibus et temporalibus, aliis monasteriis monialium dicti Ordinis et Observantiæ concessis et concedendis in genere uti, potiri, et gaudere possint: indulgentiis, constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac dictorum monasteriorum Ordinum, juramento vel alias roboratis statutis et consuetudinibus ceterisque, in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XXV Aprilis, MCCCCLXXXIX, Pontificatus nostri anno V. *Facultate per hoc Pontificium Breve accepta, nihil tamen legitur pro opere complendo fecisse ante hunc annum* 1492, *verisimiliter quod distulerit, donec posset id ipsemet Feltriæ præsens urgere.*

erectionem persuadet Feltriensibus,

357 *Ea igitur opportunitate utendum ratus,* ædifi- D candi Clarissarum monasterii suum indicans ex suggesto desiderium, multas statim aggregavit oblationes, pluresque habuit coadjutores. Instituta solemni supplicatione ad locum sacro ædificio destinatum, primum posuit lapidem Andreas Trivisanus, electus episcopus Feltrensis, et ecclesia insignita est nomine Sanctæ Mariæ angelorum, celebraturque dedicatio die secunda Augusti. Facultatem autem monasterium ædificandi sub invocatione S. Bernardini (*Senensis*) concessit Nicolaus Francus, episcopus Tarvisinus, legatus Apostolicus cum potestate legati Cardinalis de latere per universum Venetorum dominium, eamdemque Innocentius Pontifex suis litteris præmiserat. *Waddingi hæc verba sunt, varia compendiose simul commemorantis, quæ nos suo ordine digeremus; nec enim ea omnia illo tempore, quo Beatus Feltriæ tunc moratus est, contigerunt, aut contigisse voluit annalista.*

qui expensas libenter suppeditant.

358 *Ex supra dictis* Bernardinus *circa medium mensem Majum, aut certe non multo ante Feltriam advenit, unde ex dicendis die* XXIV *Junii discessit. Cœperit itaque mense Majo mentem suam de condendo Clarissarum monasterio, quamque jam a triennio ab Innocentio Pontifice acceperat, facultatem in concionibus aperire, et hoc tam pium tamque utile opus cum in his, tum in privatis colloquiis Feltriensium munificentiæ, qua pollebat eloquentia, commendare. In tam propenso autem omnium erga ipsum studio non multo tempore* E *equisse credendus est, ut non modo assensum, sed et omnia operi inchoando perficiendoque necessaria ab iisdem impetraret. Hisce ita constitutis, Feltrienses licentiam erigendi monasterii a supra laudato Nicolao Franco, apud Venetos legato Apostolico, petierunt, isque eorumdem votis annuit per litteras eodem anno die* XIX *Junii ad archidiaconum Feltriensem datas, quas ex Waddingi recensione subjicio.*

et impetratis a Nicolao Francho

359 Nicolaus Francus episcopus Tarvisinus, legatus Apostolicus cum potestate legati Cardinalis de latere per universum Venetorum dominium dilecto nobis in Christo archidiacono ecclesiæ Feltren. salutem in Domino.

Ex injuncto nobis ab Apostolica Sede dudum legationis officio pia et salubria Christi fidelium vota ex quibus divini cultus speratur augmentum, salusque proveniat animarum, præsertim quando de erigendis locis sacris et monasteriis, ac virginum consortio ad laudem Creatoris nostri aggregando cogitatur, pii patris affectione prosequimur, ac plenis favoribus confovemus, et ut optatum sortiantur F effectum, opem libenter et operam attentius impertimur.

Apostolico per dominium Venetum legato

360 Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilecti nobis in Christo Andreæ Trivisani, patricii Veneti, petitio continebat, quod cives, sive communitas Feltren. diem suæ mortis præmeditantes, cupientes sibi de temporalium et caducorum bonorum fœnere in cœlestibus immortales et pretiosos comparare thesauros, de bonis sibi a Deo collatis, et per se acquisitis, extra muros civitatis Feltri monasterium cum ecclesia sub vocabulo S. Bernardini (*Senensis*) ac cum suo campanili, cœmeterio, claustro, sacristia et aliis officinis necessariis et opportunis, in quo aliquæ moniales Ordinis S. Claræ seu S. Francisci, sub regulari Observantia ac sub perpetua clausura degant, et perpetuum Altissimo præstent famulatum, ac Horas canonicas nocturnas et diurnas celebrare jugiter possint, fabricare et erigere: et postquam hujusmodi monasterium cum ecclesia et aliis officinis prædictis erectum et fabricatum ac clausum fuerit, aliquas moniales honestæ et laudabilis vitæ, ejusdem Ordinis, de quovis monasterio dicti Ordinis convocare et includere in eo-

A eodem, ut illic vitam sub hujusmodi regulari observantia perpetuo agant, et bonæ vitæ suæ odore et suavitate alias virgines ad Dei famulatum alliciant, et allectas instruant et erudiant, et talia jaciant semina, per quæ sicut novellæ olivarum, illæ et aliæ pro tempore florere possint, intendunt.

novis litteris,

361 Sed quia præfati cives seu communitas, hæc minime facere posse dubitant, opportuna desuper licentia non obtenta, ideoque pro parte ipsorum nobis fuit humiliter supplicatum, quatenus hujusmodi monasterium erigendi fabricandique et dotandi, et postquam, ut præfertur, erectum ac fabricatum et dotatum fuerit, moniales dicti Ordinis ad illud convocandi, et eas in illo includendi, eisdem civibus et communitati licentiam concedere, ac in præmissis alias opportune providere dignaremur. Nos igitur, qui cultum animarum nostris potissime temporibus vigere et augeri, studiis indefessis affectamus discretioni tuæ, de qua in his et aliis specialem in Domino fiduciam obtinemus, speciali ad hæc et alia præmissa per Apostolicæ Sedis litteras potestate muniti, et qua fungimur in hac parte, per hæc scripta committimus et mandamus, quatenus, vocatis vocandis, et his quorum intererit, de loco, in quo monasterium ædificaturum* erit, de B consilio Fratris Bernardini de Feltro, Ordinis S. Francisci de Observantia prædicatoris eximii, te diligenter informes.

* ædificandum

quæ hic recitantur,

362 Et si per hujusmodi informationem locum ædificio deputandum congruum et honestum ac conveniens infirmo et lubrico sexui muliebri esse, ac cetera præmissa veritate fulciri repereris, hujusmodi monasterium in ipso loco per te eligendo et nominando, cum ecclesia sub prædicto vocabulo sancti Bernardini, campanili, cœmeterio, claustro, sacristia et aliis officinis necessariis et opportunis erigendi et fabricandi, necnon moniales bonæ conversationis et famæ, et in quibus aliæ venturæ virgines pro æmulatione bonitatis et virtutum se speculari poterunt, ex aliis monasteriis Ordinis et Observantiæ S. Claræ, seu S. Francisci, ad illud monasterium, postquam erectum et fabricatum ac dotatum fuerit, de licentia tamen suorum superiorum aut abbatissarum, extrahendi, convocandi, transferendi et includendi in eodem sub perpetua clausura et observantia Ordinis et Observantiæ prædictorum, quot in ipso commode residere ac vitam suam ducere poterunt; cum facultate etiam, quod ipsæ C moniales, quæ convocatæ, translatæ et inclusæ, ut præfertur, fuerint, aliarum virginum et mulierum, in eodem monasterio, illius, qui speciosus est forma præ filiis hominum, beneplacitis inservire volentium, professiones per ipsas emittendas, admittendi et recipiendi, ut illæ per ipsas jam veteranas erudiri et instrui, ac illæ sic eruditæ, et instructæ aliis post se traditam eruditionem et institutionem impertiri possint, licentiam pariter et facultatem auctoritate legationis nostræ, nobis a sanctissimo Domino nostro, Domino Innocentio Papa VIII concessa, concedas et indulgeas.

desideratum ab illo monasterium erigunt,

363 Decernendo et declarando eadem auctoritate legationis nostræ, idem monasterium et moniales, pro tempore in eo residentes, iisdem privilegiis, exemptionibus, immunitatibus, gratiis, favoribus et præeminentiis ac prærogativis in posterum perpetuis futuris temporibus gavisurum et gavisuras, quibus cetera monasteria et moniales Ordinis et Observantiæ prædictorum gaudent, seu gaudere possint de jure vel de consuetudine: constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac statutis et consuetudinibus Ordinis prædicti ceterisque, contrariis non obstantibus quibuscumque. Datum Venetiis in monasterio sanctorum Joannis et Pauli, die XIX mensis Junii MCCCCXCII. Pontificatus præfati sanctissimi Domini nostri anno VIII. *Hoc diplomate accepto, haud dubie manus operi mox admota est, ac forte etiam statim facta solemnis ista supplicatio et primus jactus lapis, ut ædificium utcumque inchoatum esset, præsente auctore illius* B. Bernardino, *qui die* XXIV *ejusdem mensis Junii Feltria erat discessurus.* D

AUCTORE C. S.

de cujus fundatione et statu

364 *Andreas Trivisanus, qui hujus monasterii erectionem Feltriensium nomine a laudato Nicolao Francho legato Apostolico flagitasse, in dato diplomate legitur, et a quo primum ædificii lapidem positum fuisse scribit Waddingus, idem videtur esse cum eo quem Ferdinandus Ughellus tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col.* 376 *inter Feltrienses episcopos paucis his verbis recensuit.* Andreas Trivisanus, nobilis Venetus, juris utriusque consult. ad hanc ecclesiam fuit adlectus anno MCCCCLXXXVIII. Decessit autem MDIV. *At Waddingo anno* 1492 *tantummodo* electus episcopus Feltrensis *appellatur, Nicolao Francho autem* patricius Venetus, *sine ullo alio titulo. Hinc suspicari cogor, aut Ughellum Andreæ Trivisani episcopatum præmaturasse, aut hujus consecrationem diu dilatam fuisse, ignotis mihi de causis, sed ob quas etiam prælaudatus Franchus, qui in toto diplomate de Feltrensi episcopo non meminit, a titulo* electi episcopi *in Andrea studiose abstinuerit.*

quædam hic præterea annotantur.

365 *Sub* S. Mariæ de Angelis *nomine illud memorat Franciscus Gonzaga in Originibus Seraphicæ religionis parte* 2 *in Provincia S. Antonii, monasterio* 12, *ubi hæc ait.* Prospecturus beatus pater Bernardinus de Feltro iis virginibus quæ Forioppidi (vulgo Feltre) relicto sæculo, Altissimo fœlicius vacare cuperent, ab Innocentio VIII summo Pont. anno Domini MCCCCLXXXIX supplex petiit, ut monasterium, sanctæ Mariæ de Angelis sacrum, illis aliquantulum a muris præfati oppidi erigere posset. Quo denique summo Pastore ejus votis, edito Brevi Apostolico, Pontificatus vero ejusdem anno V quod his verbis orditur, « Dilecte fili, salutem et Apostolicam be- « nedictionem, exponi nobis fecisti etc » annuente, prædictus pater Bernardinus de Feltro hoc sacrum monasterium, quod triginta Clarissæ sorores frequentius inhabitant, ex diversis Christi fidelium eleemosynis erigendum, atque aliquot moniales, quæ adventantes novitias religiosis moribus apprime imbuerent, ex Mantuano Corporis Christi, sive S. Paulæ, conventu ad ipsum anno a Partu Virgineo MCCCCXCII transferendas curavit. Honestatur sacer hic locus quodam osse divi Lucæ Evangelistæ, alio quoque osse unius ex sanctis Innocentibus, F quibusdam crinibus et baculo beati patris Bernardini de Feltro, et pulcherrimo mirabilique quodam Crucifixo, prope ecclesiæ fores quodam mane, ex insperato invento, qui in maxima est apud omnes veneratione.

Bernardinus, etiam miraculis illustratus, Feltria discedit.

366 *Hactenus Franciscus Gonzaga, qui cum Nicolai Franchi diploma non vidisset, videtur existimasse, Feltriense monasterium uno alterove anno citius inchoatum, annoque* 1492 *a monialibus e Mantuano monasterio evocatis inhabitari cœpisse, quod ex dictis parum credibile est. Nam ex mox allegatis neque ante annum* 1492 *ejusdem monasterii primordia reponenda sunt, neque ædificium a fine fere Junii inceptum sic perfici facile potuit, ut eodem anno virginum coloniæ jam inde habitabile esset. Plura de hoc monasterio non addo, sed* B. Bernardini *moram Feltriæ Waddingi verbis concludo.* Quadraginta habuit Bernardinus in patria sermones, miro fructu et signis admirandis. Febri quartana diu laborantem sola benedictione sanavit multique variis morbis affecti, degustato solo pane vel cibo, qui ei superfuerat, convaluerunt. Genuam jussus proficisci, in festivitate S. Joannis Baptistæ, civitati bona cuncta precatus, discessit. Omnes civium ordines eum cum lacrymis comitati sunt usque ad op-

A

AUCTORE C. S.

oppidum S. Victoris, *seu potius vicum, Feltriæ proximum.*

§ XVI. Conciones multis in locis habitæ reliquo anni MCDXCII : gesta ejus Genuæ et Vicentiæ : Montes pietatis anno MCDXCIII erecti in oppido Campi S. Petri et Ticini; mores hic mirabiliter reformati, et miracula patrata.

Prædicat Queri, Cavasi et Asol e.

Præcedenti § *vidimus*, B. Bernardinum *die* XXIV *Junii e sua natali civitate Feltria Genuam proficiscentem a magno civium comitatu ad vicum S. Victoris honorifice deductum fuisse : nunc eumdem cœpto itinere pergentem, ac ubique per obvias civitates, oppidaque ac viros cum summo omnium audiendi studio et profectu concionantem cum annalista Minorum prosequamur. Territorium Tarvisinum, vulgo* il Trivigiano, *ingressus, et ad oppidulum vicumve* Querum profectus, duarum horarum concione incolas hortatus est ad bene beateque vivendum, utque missas facerent B choreas diebus festivis ; alias certo scirent, contra se concitaturos iram divinam. Post prandium in vico Cavasi prædicavit ; die sequenti in foro Asolano *(id est oppiduli Asoli, indigenis etiam* Asolo *dicti)* rogatus pridie a duodecim civibus, qui obviam præcesserunt Rogatus a Bassanensibus, ut suo conspectu et doctrina eos rursum solaretur, Montemque quem ejus hortatu erexerant, stabiliret, ire decrevit.

Bassani Montem pietatis tuetur : lascivientibus pœnas prædicit :

368 Sed ad quartum usque lapidem secuti sunt Asolani, et viæ insuper replebantur, concurrentibus ex omni latere rusticanis, qui domos operasque relinquebant, ut benedictionem acciperent ; Bassani diebus quinque remansit, tumultuantibus Hebræis, qui ducis Veneti litteras in suum favorem impetrarunt. Nihilominus Bernardinus conciones prosecutus, Montis necessitatem et commodum explicavit, et regulas præscripsit ; monens, ut quamprimum confirmationem a principe peterent, ne subverti aliquando posset ab Hebræis. Tripudia ut dimitterent, hortatus, nolentibus grandinis flagellum comminatus est : et populo post ejus discessum, dum in die S. Petri choreas reassumit, eadem die segetes procellosis nimbis sunt contritæ. *Bassanum, de quo hic agitur, vernacule etiam* Bassano *appellatum, ditionis Venetæ oppidum est in Marchia Tarvisina in dextera ripa Brentæ seu Meduaci fluvii,qui ibidem Bassanensem agrum a Vicentino separat.*

Marosticenses odiis dissidentes vehementer objurgat.

369 *Quatuor aut quinque milliaribus a Bassano in Occidentem trans Brentam jacet* Marostica, *territorii Vicentini oppidum, de quo* § 7, *num.* 133 *et sequentibus plura diximus. Hujus oppidi incolæ* Marosticenses *(ut habet Waddingus ibidem)* vicarii provincialis litteris, missoque Fratre Ruffino, qui novam S. Sebastiani ædem Observantibus construebat, Hominem ad se traxerunt. Illic cum de beatæ Virginis visitatione dixisset, deque caritate disserendo, in odia civilia, quæ ibi erant multa, procurrisset, eos valde conterruit ; quoniam, oratione interrupta, absque peroratione et benedictione discessit. Hac enim arte adversus infrænes et in malo pertinaces, etiam pulverem pedum in eos excutiens, eorum ferocitatem devicit. Vincentinum populum, videndi fervore ardentem, quatuor concionibus adeo inflammavit, ut modis omnibus a vicario generali procurarit, sibi remitti pro concionibus Adventus.

370 Hinc licet æger discesserit, noluit jumentum oblatum admittere : sed pedes abiit usque ad Montem-bellum *(Vicentini agri oppidulum)* ubi cum reficere vellet, non potuit, nimio correptus languore. Hospes publicus, Viri Dei commiseratus, equum dedit usque ad Villam novam ; deinde pedes processit Calderium, vicum agri Vicentini. *In Geographia Blaviana tam* Villa-nuova, *quam* Caldero, *vici in agro Veronensi reponuntur : et* Caldero *quidem paucis milliaribus ab urbe Verona, ad quam postridie Beatus pertigisse dicetur. Calderii autem* inhumane ab omnibus repulsus, a nullo potuit hospitium impetrare, neque a divite quodam equorum stabulum, ut sub tecto ea nocte jaceret. Irato socio (*nimirum Francisco, illius biographo, quo Waddingus in ejusdem gestis scribendis se potissimum usum profitetur*) et oppidanis summam exprobranti crudelitatem dixit : « Moderare, frater, « passionem tuam : nostram vult Deus exercere « patientiam, et experimento docere, quam fallax « falsusque sit mundus, quam inconstans in rebus « suis. Pridie universus populus Vincentinus, quid-« quid habet, in nos profunderet ; sanguinem etiam « si opus esset, pro nobis effunderet : hodie inco-« gniti, despecti, sub dio ægri jacemus; nec est, qui « misereatur. » Accepta demum a trituratoribus palea, ea nocte sub humilis casulæ portu * quievere runt.

D

Calderii inhumane habitus, patienter fert.

* an porticu

Concionatus Veronæ et Orzi novi, Cremam adit,

E

371 Veronam *(vulgo notam ditionis Venetæ ad Athesim fluvium in Longobardia urbem)* die sequenti fatigatus et debilis pervenit. Sabbato in ecclesia cathedrali, die Dominica in publico foro, infinitæ hominum multitudini prædicavit. Monte pietatis ad meliorem formam juxta Pontificium diploma redacto abiit Asolam (*agri Brixiani oppidum in ripa Clusii amnis , Italis* il Chiese *dicti , in ditione Veneta non procul a limite ducatus Mantuani,)* inde Orzum-novum *(vulgo* Orci nuovi, *alterum ejusdem agri ac ditionis oppidum prope Ollium fluvium et circa confinia territorii Cremonensis)* ubi propter civiles discordias exortas, die S. Mariæ Magdalenæ de bono pacis et dissensionum incommodis diu docteque disseruit. Hinc Cremam *(quæ olim ducatus Mediolanensis civitas fuit, sed jam tum Reipublicæ Venetæ parebat, cui cum suo territorio hodieque subjacet)* die XXIII Julii appellens, a primariis eum invisentibus in cœnobiolo S. Bernardini extra urbem honorifice habitus est.

ubi repulsus mox revocatur : pergit Laudem Pompeiam

F

372 Sed a vicario et cancellario secreto præmonitus, ne prædicaret propter edictum principis senatusque Veneti, ne scilicet Judæis noceret : etsi populus summo mane ad concionem convenerat, et dato bis signo æramenti, expectaretur in numerosissimo cœtu prædicaturus, Bernardinus secreto recessit. Prætoris id jussu factum, ubi populus rescivit, orta magna seditio non aliter sedari potuit, quam Bernardino revocato ex itinere, et per aliquot dies prædicante. *Novem circiter milliaribus Crema Ticinum versus distat nova Laus Pompeia, vulgo* Lodi, *civitas ducatus Mediolanensis ad fluvium Adduam, agrique ab eo Laudensis, vernacule* il Lodigiani, *dicti caput. Waddingus illam* Laudam *vocans, de Beati ad eamdem accessu sic prosequitur* : Laudam perrecturum præierunt ultra duo millia hominum mulierumque, tota nocte itinerantium, ut sequenti die Dominica prædicantem audirent. Præoccuparunt Cremenses summo mane sedes, magna Laudensium admiratione, qui superventuro Bernardino præparant consessus locum in foro.

Invitatur a Lucensibus : Genuenses [illegible] vivere volentes

373 Duo Fratres Lucenses *(ex urbe Luca, cognominis reipublicæ capite)* illuc appulere, a magistratu missi, ut impetrarent vellet Vir Dei apud eos per mensem unum prædicare. Quibus ille respondit, non in sua, sed vicarii generalis potestate situm, et proinde cum ipso agendum. Ad illum Genuam profecti obtinuerunt, ut piis civium votis satisfieret. Iter pro secu-

A secutus, Ticini solis Clarissis prædicavit; et Vigeræ *(quæ ducatus Mediolanensis in Ticinensi territorio oppidum est, alias* Viguerium *appellatum)* sermonem habuit in festo S. Mariæ ad Nives; *id est,* V *Augusti. Die* IX *ejusdem mensis* in Vigilia S. Laurentii Genuam pervenit opportune: nam Pontifice Innocentio, qui per Bernardinum monasteria monialium clauserat paulo antea defuncto, alioque subrogato, reformationis impatientes mulieres, per suos fautores jam tentare cœperunt ad pristinam libertatem reverti; sed præsentia et prudentia Bernardini stabilire non potuerunt, quæ cogitaverunt consilia.

auctoritate sua in officio continet.

374 *De reformatis et ad religiosam monastici claustri observationem* B. Bernardini *opera anno* 1489 *et sequenti feliciter reductis monialibus Genuensibus egi supra* § 13. *Innocentii VIII Pontificis, cujus auctoritate id fecerat, mors incidit in diem* XXV *Julii, seu in noctem, quæ illum inter ac* XXVI *intercessit hoc anno* 1492. *Eodem die* XI *Augusti ejusdem anni suffectus fuit Rodericus Borgia, in Pontificatu Alexander VI appellatus. Nondum igitur hic Innocentio subrogatus fuerat, dum* Bernardinus *die* IV *Augusti anni* 1492 *Genuam advenit; sed credibile est, moniales, quæ strictioris disciplinæ, quam abhinc biennio salubriter admiserant, cito pertæsæ, ad noxiam libertatem aspirabant,* B *ut Innocentii mortem intellexerunt, pro eadem recuperanda mox laborare cœpisse, quod, vacante Sede Apostolica, huic rei major opportunitas adesse videretur. Sed qui illas ad frugem bonam ante adduxerat, easdem a malesanis consiliis, ut mox dictum est, sua prudentia et auctoritate revocavit.*

laborat, ne Judæi ex Hispania pulsi, Genuæ admittantur;

375 *Eodem anno Ferdinandus et Isabella, Castellæ et Aragoniæ reges, Judæos omnes, qui Christianis sacris initiari nollent, ex Hispaniis ejecerunt; de quorum numero Joannes Mariana in Appendice, sive lib.* 26 *de Rebus Hispaniæ cap.* I *sic pronuntiat.* Judæorum multitudinem, qui ex Hispania discesserunt, ad certum numerum revocare promptum non est. Plerique scriptores, centum et septuaginta familiarum millia abiisse, confirmant: quidam ad octingenta millia capita pervenisse ait. Ingens numerus ac fidem vix facturus; sed unde tamen multis occasio extitit hoc decretum accusandi; gentem copiosam, et quæ omnes vias pecuniæ noverant, amovere, a prudentia Ferdinanda alienum existimantibus. *Ex hisce autem aliquam partem in Italiam appulisse, ibidem præmiserat.* Bernardino, *qui Hebrææ gentis perfidiam perspectam habebat, et quasi illa ubique terrarum exercebat* C *usuras, continuo oppugnabat, non potuere hujusmodi advenæ non displicere; eoque opportuna fuit illius Genuæ mora,* quod, *at addit Waddingus,* suis prædicationibus effecerit, ne illic reciperentur multa millia Hæbræorum, a Ferdinando rege Catholico ab Hispaniis expulsa.

et ob familiaritatem cum illis divina flagella prædicit:

376 Quorum tamen familiaritatem et commercium dum Genuenses vitare noluerunt, pestis flagellum prædixit et belli, quæ anno sequenti nobilem civitatem misere vexaverunt. *Afflictam dira peste Genuam anno* 1493 *fuisse, diserte etiam tradit Bartholomæus Senarega, Genuensis scriptor synchronus in suo Opere de rebus Genuensibus, inter Scriptores Italiæ edito per Muratorium tom.* 14. *Gravitatem mali, quod post asperrimam hiemem, appropinquante vere, detectum usque ad diem* XV *Augusti durasse ait, ibidem paucis sic exposuit:* Mortui sunt ex his, qui remanserunt *(in civitate; plurimi enim alio se receperant)* plures: nam facta eorum, qui in urbe remanserunt, descriptione, posteacensi vix duo ex denario numero inventi sunt supervixisse. *Quod ad bellum attinet, eodem quidem teste Senarega, rumores aliquot ac belli metus eo anno Genuenses anxios habuerunt; at bellum, quo non sola Genua, sed et tota Italia diu conflictata fuit, anno* 1494 *proprie inchoatum est, ingresso in Italiam cum numeroso exercitu Carolo VIII Galliæ rege, ut* D *Neopolitanum regnum sibi vindicaret.*

AUCTORE C. S.

unam ex illis puellam convertit, quæ etiam a S. Catharina Flisca instructa

377 *Porro* Bernardinus, *qui in Hebræis solam perfidiam sceleraque oderat, dum adhuc Genuæ morabatur,* ex his perfidis exulibus Catalanam, unam adolescentulam paulo ante desponsatam, ad finem convertit et Christianis rudimentis erudivit; *inquit ibidem annalista Minorum. Pluribus de eadem meminit Hyacinthus Parpera in Vita Italica S. Catharinæ Fliscæ Adurnæ Genuensis parte* I, *cap.* 63, *cujus prolixiorem narrationem paucis accipe. Erat hæc Hebræa e primariis suæ gentis familiis, pari sponso promissa; sed cum* B. Bernardini *concionibus aliquando interfuisset, adeo illustrata fuit, ut Christo nomen dare decreverit. Itaque desiderium suum nonnullis Genuensibus matronis indicavit, et ab his ad* Bernardinum *adducta est. Ille vero multis collaudatam confirmatamque Catharinæ Fliscæ Adurnæ, cujus sanctitatem optime cognoverat, ad sacrum Baptismum erudiendam commisit. Fecit hæc lubens, quod ille postulabat, et catechumena jam probe instructa post sermonem a* Bernardino *ad propositum publice habitum sacro fonte expiata et Christianis adscripta est.*

monialis facta est. Lucam ire jussus,

378 *Tantum vero ex utriusque institutione profecit, ut deinde mundanis rebus vale dicto, religiosum habitum vitamque amplexa in Genuensi monasterio S. Mariæ de Gratiis, postremum diem feliciter, ut credere fas est, in* E *eodem obierit. Ita fere Parpera, ex quo hujus rei facta mentio apud nos in ejusdem S. Catharinæ Actis tom.* V *Septembris, pag.* 128 *num.* 26, *sed ibi per errorem adscriptus est annus Christi* 1494 *pro* 1492, *quem Parpera æque ac Waddingus signavit. Horum posterior post hæc de* B. Bernardini *gestis ita denuo prosequitur:* Lucam ex sui primicerii *(id est, superioris, sive vicarii generalis)* præcepto iturus, Missæ Carariæ, ubi Parii lapides exciduntur, ter concionatus, tandem Lucenses prædicationibus triginta recreavit, et ad pia quæque opera excitavit. Sacerdotes urbis cum canonicis et episcopo in templi sacrario congregatos, clauso ostio, ne a secularibus audiretur, accommodato statui sermone ad vitam religiose et sancte transigendam vehementi conatu hortatus, in illis totius populi mores reformavit. In vigilia S. Francisci iliaco correptus dolore, tota nocte male habuit sed fomentis recreatus, a concionando sequenti sui institutoris die non abstinuit.

concionatur in locis magno cum fructu prædicat.

379 Postridie inchoato itinere, tandem asperrima juga superavit Alpium, et Parmæ quindecim habuit conciones in templo cathedrali, aliasque per diversa urbis monasteria, et censum auxit Montis pietatis. Legnani *(quod Veronensis agri oppidum est ad Athesim flumen)* semel, Arzignani *(in agro Vicentino siti)* decies incredibili undequaque adventantium concursu, magnoque fructu reconciliati inter discordes cives firmissimi fœderis; et Montecchii *(est et hoc ejusdem agri oppidum)* bis, explicatis sancti matrimonii fructibus propter duos, qui tunc se ad solemnes nuptias præparabant, summo omnium applausu prædicavit. Ita loca universa, per quæ transibat, dulci suo eloquio et gratiarum stillicidio inebrians, lucrum ingens reportavit.

Vicentiæ pauperibus prospicit multosque ad piam vitam adducit.

380 Vincentiæ præter manifestam morum reformationem duo collegia, sancti nominis Jesu unum, alterum S. Josephi, verecundis pauperibus juvandis et alendis curavit institui, magno bono et certo subsidio nobilium, qui ad eum statum pervenerunt, ut rerum omnium indigi mendicare verecundentur. Pium hoc institutum etiamnum perseverat, designatis piis viris, qui suis collegiorumque sumptibus egenos nobiles per domos, et pauperes mendicos per plateas refocillent. Aliis piorum hominum societatibus et congre-

AUCTORE C. S.

gregationibus multa adjunxit documenta, et tertium S. Francisci institutum commendans, plurimos attraxit, etiam ex primariis, qui se huic cœtui aggregarent. A die S. Andreæ sermones exorsus, usque ad sequentis anni exordium illic perseveravit.

Patavii concionatus, Montem in oppido Campi S. Petri erigit:

381 *Auspicamur igitur annum Christi* 1493, *ad quem Woddingus e suis Legendis MSS. et Cimarella multa de* B. Bernardino *commemoravit, ac in primis num.* 17 *sic orditur.* Ineunte hoc anno sub Januarii medium Bernardinus Feltrensis ab urbe Vincentina, ubi per Adventum et solemnitates Christi Natalitii prædicasse diximus, profectus est Patavium, ab episcopo Baroccio enixe rogatus. Per aliquot dies prædicavit in ecclesia cathedrali. Inde dilapsus, jubente vicario generali, ad Campi S. Petri oppidum (*in territorio Patavino situm*) duas habuit conciones in aperto prato, prope sacellum S. Antonii, ibique approbante senatu Veneto, Montem erexit pietatis. *Pro hujus erectione Beatum anno præterito laborasse, eamdemque tum a Campi S. Petri incolis decretam fuisse, diximus supra num.* 346; *sed cum id sine consensu senatus Veneti, cui hoc oppidum parebat, minime liceret, obtenta interim ea facultas est, Monsque hoc anno in publicum egenorum subsidium stabilitus.*

redit Patavium; abit Mantuam, Cremæ Montem instituit.

382 Regressus Patavium, diebus octo prædicavit, invectus contra profanos luxus nimiosque excessus, quibus in celebrandis nuptiis Sacramentum matrimonii temerabant; et contra timidos corruptosque judices, qui vel metu vel muneribus justitiam pro suo flectebant arbitrio. Aucto deinde pii Montis ærario, scapha a Patavinis instructa per Padum Mantuam perrexit. Hic ter concionatus, profectus est Cremam, ubi a civibus et duobus concionatoribus, circa conciones Quadragesimales habendas inter se litigantibus, rogatus, ut onus hoc susciperet, dixit, non licere Ticinenses, quibus erat destinatus, sua spe frustrare. Misssis oratoribus, obtinuerunt Cremenses, ut Hominem sibi suæque componendæ civitati perquam necessarium retinere liceret usque ad Sexagesimam. Erecto hic Monte, abiit Ticinum.

Ticini jubetur prædicare in ecclesia cathedrali, cujus fabricam promovet:

383 *Ticini tunc prædicare cœpit* in templo S. Francisci patrum Conventualium, dolentibus et querentibus canonicis, quod in æde cathedrali non id munus obierit. A vicario Generali jussus ad S. Francisci conciones habere, non est ausus alio se transferre; donec Ludovicus dux Mediolanensis (*usurpata potestate, non jure aut titulo, uti alias monui*) prætori injunxit, ut vocatis suo nomine guardiano Conventualium, et altero domus S. Jacobi Observantum, apud quem Bernardinus residebat, significaret, id se velle, ut sermocinaretur in ecclesia urbis præcipua, cui frater ejus Ascanius Cardinalis Sforza præsidebat. Advenit etiam Breve Pontificium, id ipsum præcipiens, ab Ascanio impetratum. A prima ergo hebdomada deinceps in cathedrali prædicavit, cujus fabricam imperfectam valde promovit suis exhortationibus, decorem domus Dei omnibus commendans. *Magnificam hujus sacræ ædis molem laudatus Cardinalis episcopus Ticinensis, posito primo lapide fundare cœperat anno* 1488, *teste Ughello tom.* 1 *Italiæ sacræ auctæ, col* 1104; *adeoque nil mirum est, eam anno* 1493 *nondum fuisse perfectam.*

quatuordecim nobiles suo Ordini adjungit, Montem pietatis

384 *Porro in eadem Ticinensi mora* apud Eremitas Augustinianos concionem habuit doctissimam de S. Monica, audiente universo populo et admirante insignem Hominis doctrinam, miramque facilitatem in explicandis abditissimis quibusque fidei mysteriis. Reformatis mirabiliter hominum moribus, quatuordecim adolescentes nobiles studiosos suæ aggregavit sodalitati ad S. Jacobi cœnobium. Ad erectionem Montis pietatis omnes ardenter hortatus, tandem obtinuit; licet quidam contradicerent, objecta illa specie fœneris et usuræ. Ut omnium satisfaceret dubiis, ingestosque removeret scrupulos, docuit ex Panormitano, quot, quibusve de causis præter sortem principalem mutuatæ pecuniæ possit aliquid admitti; rogavitque collegium juristarum, ut ea in re suam dicerent sententiam. In unum collecti, discussaque materia, pronuntiarunt, Montem non solum licitum censeri, sed et utilem valde ac meritorium pauperibus sublevandis.

D

post discussas difficultates erigendum curat,

385 Hinc pia æmulatione certatim omnes offerebant in pium opus, quod licebat, brevique in tantum crevit ærarium, ut Dominica IV post Pascha, habita in concione gratiarum actione, et instituta solemnissima supplicatione, Montem erexerit, et domui pio huic operi decretæ benedixerit. *Hæc ille, quæ ne propter breve temporis spatium minus credibilia videantur, proderit ex ejusdem Beati Vita Italica per Innocentium Ticinensem recusa et aucta observasse, ædificium Montis usibus tunc destinatum, tum non recens ædificatum fuisse, sed adhibitam cujusdam Ticinensis domum, seu gratis concessam, seu ex collato peculio emptam. Ut id probet, laudat quoddam* Registrum instrumentorum fol. 4, *ex quo profert Joannis Dominici Ferrarii causidici testimonium, in quo inter alia de Beato nostro legitur:* Jam annis duobus præteritis fecit sanctum Montem pietatis in domo D. Augustini Guargualiæ. *Ceterum quanti hoc pauperum ærarium fecerint Ticinenses, liquet etiam ex vetusto Catalogo MS. sanctorum corporum et reliquiarum in eadem urbe, vel prope eamdem quiescentium, ex quo ad propositum nostrum in sæpe laudatis Annalibus Minorum ad annum* 1494, *num.* 56 *ista legere est.*

E

magno pauperum solatio et emolumento:

386 Tandem (*Bernardinus*) Ticinum se contulit, ubi ob nimiam populi frequentiam, qui ad illius prædicationem accedebant, in platea Regis solis extra cathedralem ecclesiam concionari necesse fuerit. Ticinenses ad multa pia opera sua prædicatione induxit, et ad illud præcipue, quod in civitate pietatis Mons ad pauperum necessitatem subveniendam erectus fuit, qui ob Judæorum usuras, quorum semper fuit acerrimus impugnator, eo redigebantur, ut, consumptis nimia usurarum extorsione miserrimis sarcinulis, ostiatim victum sibi parare cogerentur. Hunc pietatis Montem, multis pecuniis auctum, Ticinenses quotidie locupletiorem reddunt; ita ut, omissis Judæorum usuris, omnium fere necessitati abunde succurritur *. Ob tam præclarum et necessarium opus, quo nullum utilius hæc civitas habere potuisset, quis summis laudibus hunc sanctum Dei Virum perpetuo non celebrabit? Quis hunc ad miserorum inopiam sublevandam progenitum esse, non credet? Quis hunc denique ad commune omnium subsidium cœlitus dimissum non dixerit? *Plura de Ticinensium grato erga Virum optime de se meritum animo suis locis dicturi sumus.*

F

* succurratur

peccatorum illecebras publice incendit;

387 Deinde (*ita ad hunc annum* 1493, *num.* 18 *et sequentibus pergit Waddingus*) mundanas execratus vanitates, mulierum fucos, ludorum instrumenta, peccatorum incentiva, ablegari jubens, die sequenti tesserarum acervos, chartularum, abacorum, calculorum plaustra, turriculas et orbiculos lusorios innumeros, capillos adulterinos, pixides opobalsami aliorumque unguentorum, argenteos aureosque libellos amatoreos et magicos, picturas lascivas, muliebria discriminalia, calamistra, flabella, specula, purpurissum, per-

personas, larvas, vestes peregrinas, in tanta copia et pretio accepit, ut duorum millium aureorum summam excesserit, quæ in omnium conspectu jussit comburi. Alia deinceps visa est civitas, obstupentibus singulis ad Hominis dicendi efficaciam et doctrinæ virtutem. Admirabantur omnes, et secum dicebant. Mutatio hæc dexteræ Excelsi!

Ticinensium mores mirabiliter reformat;

388 « Ecce fœnerator ille quam nunc erga pau-« peres liberalis! Juvenis ille intemperatissimus « uti frænum adhibuit concupiscentiæ! Vanam et « impudicam mulierem an non vides conspectum « hominum fugere; juvenes a malis artibus ab-« duci; omnium mentes ad meliora succendi, et « a mundi oblectamentis avocari? » Adeo omnium corda in manu Bernardini reposita, et ad ejus verba ignita flecti, prætor conspexit, ut gravem illorum, qui dicentem non audirent, reputarit jacturam. Publico proinde cavit edicto, ne quis tabernam aperiret, dum Bernardinus prædicaret. Verum, cum grave hoc esset quibusdam lucri avidis, ipse Prædicator, ut revocaretur, effecit. Sed hinc amplius est consecutus: nam qui inviti apothecas clausas tenebant, sponte cum reliquis, ut prædicationi piisque operibus interessent, ultra præfixum tempus ab exponendis mercibus abstinebant. Etsi vero mercatoribus et tabernariis quibusque indulgeri etiam concionis hora consueverit, non tamen potuit sufferre, mercatum, seu forum nundinarium, in feria sexta Parasceves exerceri. Obtinuit deinde, ut lata rigorosa lege deinceps omnino tolleretur.

inter alia pia sodalitia unum ad alendos expositios

389 Collegia aliquot virorum se sponte flagellantium et reatus pœnitentia diluentium, nec non alia, quæ infirmis deservirent, et infantes expositos alerent et Christiane enutrirent, instituit. *Confirmantur hæc ex antiquo Regesto MS. collegii S. Sebastiani, ex quo Innocentius Ticinensis pag.* 247 *descripsit Italice, quæ ego Latine hic refero.* Deinde vero anno MCDXCIII per prædicationem et salutaria consilia venerabilis D. Fratris Bernardini Feltriensis, Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci de Observantia, tantum in hac magnifica civitate prædictis illius tot concionibus crevit devotio, ut multa erecta fuerint flagellantium collegia, ac in primis hoc nostrum laudabile Disciplinantium Ordinis Seraphici S. Francisci, et etiam sub vocabulo S. Sebastiani, quod cum altissimi Dei gratia initium habuit prædicto anno, die x Augusti, quæ fuit Dominica. *Attamen vel in hebdomadæ vel in mensis die erratum hic est, cum dies* x *Augusti Sabbatum fuerit, non Dominica, ut patet ex ejusdem anni littera Dominicali* F.

instituit: mulier membris capta, subito sanatur;

390 *De tribus Flagellantium sodalitiis a* D. Bernardino *Ticini institutis consentit etiam Bernardinus a Clastidio in Vita Italica cap.* 19; *de domo vero expositiitiorum infantium scribit, hanc Beati tempore sine certa disciplina collapsam ac pene extinctam fuisse, usque adeo, ut quatuor vel quinque capræ in ea alerentur; quæ lacte suo nutricum vices explerent; sed ejusdem opera formatum tunc fuisse nobilium virorum collegium, ad quos illius domus cura spectaret, et ex horum munificentia conductas quadraginta aut quinquaginta nutrices, quæ misellos istos lacte proprio enutrirent. Porro ut tanta esset* Bernardini *apud Ticinenses auctoritas, Deus etiam omnipotentiæ suæ prodigiis effecit.* Neque hæc omnia *(subdit Waddingus)* sine divinæ virtutis ostensione peracta sunt. Mulier quædam, dum omnes concurrerent Monti erigendo collaturi, ad locum se ferri jussit (erat enim membrorum usu destituta;) oblato munusculo, suis pedibus domum reversa est.

AUCTORE C. S.

impius juvenis ab illo conversus; mutus et epilepticus sanatus

391 Juvenis Mantuanus, vitiis quibuscumque immersus, Superum contemptor, concionatorum irrisor, arti magicæ totus addictus, in condiscipulum, Bernardini auditorem, jocatus, quod assidue illius concionibus interesset, tandem illius hortationibus inductus est, ut semel audiret. Accidit illo die, ut sermonis thema fuerit: DISPONE DOMUI TUÆ, QUIA MORIERIS. Cujus demonstratio, exaggeratioque adeo juvenis pectus, licet durissimum, penetravit, ut jam non derisor, sed frequens factus auditor, impedimenta omnia et colligationes seculi procul fecerit, et post paucos dies, visibilemque cum dæmone a bono proposito retrahente colluctationem, ad religionem Minorum, habitum conferente Bernardino, convolarit. Juvenis alter, annos novem mutescens, epilecticus, bis in die comitiali hoc morbo in terram procidens, accepta buccella panis, quæ e mensa Servi Dei supererat, statim utroque malo liberatus est.

infantem, quem submersum divinitus noverat,

392 Orantem in templo cathedrali Bernardinum rogavit quidam piscator, ut reatus confessurum audiret. Fecit; absolutumque admonuit, ut a mendaciis abstineret. Discessurum rogavit, ut summo mane die sequenti piscaretur in Ticini flumine, et quod primum caperet, ad se in illum locum deferret. Laxatis in capturam retibus, piscator extraxit infantulum, vultu difformem, ante aliquot dies a genitrice, ut peccatum celaretur, illic projectum. Miseratus ille infelicis sortis infaustæ prolis, sub sabulo sepeliit, jactisque secundo retibus, optimum piscem apprehendit. Lætus in templum Bernardino tulit: sed ille, commoto vultu hominem aspiciens, « An non inquit, heri monui rogavi, « indixi, ne mentireris? Hoc ne illud fortasse, « quod primum hodie prendidisti? » Veritus et « reveritus piscator adeo scite reprehendentis virtutem, confessus est, non piscem, sed infantulum, a se illo loco sepultum, primum obtigisse. « Vade, « inquit Servus Dei, et exhumatum afferto in« fantem. »

ad vitam revocat et baptizat: piscem ægro mittit, i. e. mortuum

393 Ubi confestim tulit, super altare collocavit Bernardinus, easque Deo et beatæ Virgini preces effudit, ut vivum receperit. Nihil immoratus, sacro intinxit baptismate; et paulo post placide spirantem * sepultura donavit eo in templo coram S. Annæ sacello, circumstantes ad miraculi magnitudinem obstupefactos hortatus, ut gratias cogerent Deo, qui non sprevit neque despexit deprecationem pauperis, sed exaudivit clamantem ad se, animamque putrescenti restituit corpusculo, ut sacro renata baptismate gloria potiretur æterna. *Bernardinus a Clastidio in Vita pag.* 228 *scribit, miraculum hoc resuscitati ad Baptismi gratiam percipiendam pueri in ejusdem Beati sacello, de quo infra agemus, depictum esse. At nondum prodigiorum hic finis apud Waddingum, cujus verba resumo.* Piscatorem jussit, ut recta ad S. Jacobi cœnobium iret, et, ubi vento exsufflante, linteum piscis operimentum decideret, domui proximæ munusculum inferret.

quo gustato, ille subito convalescit: narratur

394 Observato signo, ad pauperis fœminæ fores prope S. Mariæ in Pertica pulsavit, comperitque lecto decumbentem filium, in diuturno gravique morbo nihil tam cupiissse, quam piscem. Quod matris pauperies tanto tempore non potuit, Dei providentia tunc per suum Servum ministravit; majusque insuper addidit beneficium restitutæ salutis, statim ubi miraculosum edulium degustavit. Quanta et qualia hic congesta miracula! *Hæc Waddingus loco citato, apud quem deinde ad annum* **1494** *num.* 56 *recitatur ejusdem* B. Bernardini *elogium e MS. codice Ticinensi, cui titulus,* Cathalogus sanctorum corporum et reliquiarum in Ticinensi **civitate existentium,** ***in quo elogio simile quid de munusculo ab eodem Ticini ad pauperculam misso, sed aliis cum ad-***

VICTORI [illegible]

adjunctis narratur, hoc scilicet modo : De beatissimo hoc Viro legitur, quod, cum quoddam munus sibi donatum fuisset, servum rogavit, qui illud portaverat, ut pauperculæ extrema inopia laboranti munus illud deferret ; qui quam libentissime se facturum pollicitus est, dummodo pauperculæ domum sibi ostendisset.

aliud simile de cibis a Beato ad puerperam missis :

395 Cui sanctus Vir respondit : « Fili, per eamdem viam, qua ad me venisti, revertaris, et in « domum, juxta quam pannus lineus, quo munus « tegitur, deciderit, ingredieris, ibique relicto munere domum redibis. » Servus cum prope domum pauperculæ venisset, statim pannus lineus decidit, et in domum ingressus, puerperam in lecto jacentem invenit, omni humano auxilio destitutam ; quo accepto munere, Deo, qui numquam deserit sperantes in se, et ei, qui illud miserat, gratias egit. *Laudatus annalista in margine hic adscribens,* vide anno 1493, num. 22, ubi aliqualis discrepantia ; *haud obscure insinuavit, hoc factum, quamvis aliter expositum, idem sibi visum esse cum præcedenti. Oppositum censuit Bernardinus a Clastidio in Vita Italica, postremum pag.* 169 *et* 170. *primum vero pag.* 223 *et sequenti enarrans, ac utrobique monens, diversa esse, ac domum illius puerperæ fuisse retro ecclesiam S. Thomæ conventus Fratrum Prædicatorum, eidemque ecclesiæ vicinam affirmans ; sed non nisi Waddingum ac supra dictum Catalogum citat, in quibus de ejusdem domus loco nulla mentio exstat.*

sed verisimilius ad illum non pertinet .

396 *Ego cum Waddingo, cui instrumenta optima præluxerunt, sentire malo, ac credere, factum istud ab auctore Catalogi cum alienis adjunctis relatum esse. Errori occasionem dedisse potuit aliud huic simillimum, quod de Cherubino Spoletano ejusdem Ordinis viro, virtutibus ac miraculis claro beatique* Bernardini *contemporaneo narratur, et apud Waddingum ad annum* 1484, *quo obiisse dicitur, num.* 18 *recensetur his verbis :* Ibidem (*Florentiæ*) missa sibi donaria altilium optimique panis et vini remisit per latorem, rogans, ut ad vicum Pentolinæ ferret, eique inferret domui, præ cujus foribus linteamen seu mantile decideret. Obsecutus servus, orto venti turbine excuti vidit linteum, pulsatoque ostio, reperit miseram egenamque mulierem, quæ paulo antea pepererat, nec habebat, quod manducaret. *Hæc, inquam, potuit suo tempore narrari audisse Catalogi auctor, incauteque adscripsisse* B. Bernardino, *cujus non absimile factum non satis accurate intellexerat.*

Beato monumentum Ticini erectum

397 *Porro, ut in viam redeamus, inter hæc instabat* B. Bernardini *discessus, jussi in comitiis generalibus Observantium die* XXIV *Maji ejusdem anni* 1493 *Florentiæ in cœnobio S. Salvatoris celebrandis concionari. Itaque* multis Ticini, *teste eodem annalista,* relictis sanctitatis et doctrinæ vestigiis, discedere opportuit, prædicaturus Florentiæ ex vicarii generalis præcepto in comitiis generalibus a nobis supra relatis. Jacobum socium male habentem conducturo clam non licuit abire ; unde sequentibus civium turmis, et benedictionem singulatim expostulantibus oportuit impertiri. Illi memoriam posteris relicturi salutiferæ Bernardini doctrinæ et concionum, apud se cum tanto fructu habitarum, suggestum novum erexerunt in area minori Regisolii * prope cathedralem ecclesiam, ubi concionari solebat, illiusque effigiem expresserunt, superpositis capiti illis verbis, quæ frequenter repetebat et fervide conculcabat * : NOLITE DILIGERE MUNDUM.

* an Regis soli ?

* l. inculcabat

§. XVII Florentiam petens epilepticum sanat : gesta ejus ibidem anno MCDXCIII : ingens civitatum pro illo audiendo studium: Aretium abeo pacificatum : reditus Florentiam et postrema illius in eadem urbe acta.

Florentiam evocatus, per viam prædicat,

E*gressum ex urbe Ticinensi* Bernardinum, *ut præcedenti § dictum, iterque suum e vicarii generalis mandato Florentiam versus ad Ordinis sui comitia accelerantem prosequor cum Waddingo, solitos suos duces, quorum præcipuus ipsemet Beati socius frater Franciscus fuit, secuto.* In itinere, cum Dosolum, Cremonensis agri castrum , accessisset, et insane tripudiantes conspexisset ; « Cessate, inquit, ab hac « vestra dementia et irritamento malorum ; « manumque in tibicinem extendens, graviter increpavit. Ille, licet juvenis, robustæque virtutis, extemplo quievit ; sed tremula voce subjunxit : « An cele- « brandis nuptiis saltare non liceat ?» Idque noviter nupta, aliæque mulieres subdiderunt, quas idem paver et tremor ad Homuncionis vocem occupavit. Dum tamen Bernardinum, ubique celeberrimum, esse cognoverunt, summis precibus rogarunt, ut die sequenti concionantem liceret audire. Congregatos ad auroram in multis instruxit ; sed in eo præsertim, quatenus nuptiæ secundum ritum Christianum essent celebrandæ.

et epilepticum sanat : Florentia prohibetur concionari ;

399 Per Bononiam et Pianorum (*sive* Planorum, *Italis* Pianoro, *quod castrum est agri Bononiensis, septem vel octo circiter milliaribus in Meridiem distans Bononia*) occulte transiens, magno labore, fractisque viribus, Alpes, (*id est, Appenninum*) superavit, et Florentiolam (*vulgo* Firenzuola, *Romandiolæ Florentinæ oppidum*) pervenit ; ubi in die Ascensionis (*quæ fuit tunc* XVI *Maji*) prædicavit. A prandio iter acceleravit, acceptis repetitis vicarii litteris, ut quam primum appelleret. Ad castrum S. Laurentii semel concionatus, ut cujusdam viri devotissimi, Minoritis addictissimi, votis satisfaceret, sanatoque ejus nepote epyleptico, in vigilia S. Bernardini (*die* XIX *Maji*) Florentiam ingreditur. Prædicaturo die sequenti summo mane ex Petri Medicæi et senatus consulto intimatur, ne concionetur. Roganti vicario (*tunc B. Angelo a Clavasio*) unde vel quare tam severum emanarit præceptum, responsum est. Propter timorem commovendæ plebis, ex ore illius, qui veteres injurias indicti exilii fortassis refricaret, universim pendentis. Subridens vicarius, inquit Bernardino : « Vir magnus es, o Fratercule, quem « tantopere veretur senatus Florentinus. »

deinde et permittitur,

400 *De memorato exsilio, quod anno* 1488 *a Florentino senatu ipsi indictum fuit, ejusdemque causa consule* § 10 *a num.* 215. *At certe tam longe aberat* Bernardini *animus ab injuria sua vindicanda, populove adversus republicæ moderatores commovendo, ut mirer, hanc in eum cadere potuisse suspicionem, quam vitæ integritas totque per ipsum pacificatæ civitates longissime ab illo removere debuerant. Forte tamen plus a populo timebatur, ne scilicet hic, ut olim* Bernardini *dictis ultra æquum et justum contraque ac ipse volebat, in Judæos exarserat, nunc ejusdem præsentia animatus ad ulciscendam beati Viri injuriam commoveretur. Paucis etiam observa, nullam hic de violato per* Bernardinum *exsilii edicto mentionem fieri, ex quo conjicere licet, istud saltem tacite abrogatum fuisse ; aut tunc exspirasse temporis spatium, quo is jussus fuerat exulare. Utut hæc se habeant, non nisi* d f-

A *difficulter ac paulatim impetrari potuit* Bernardino *facultas in ipsa civitate concionandi. Audi rursus Waddingum, qui ex Fratris Francisci, individui Beati socii, Diario de re tota optime potuit edoceri.*

ut id faciat extra civitatem

401 Cum vero (*vicarius*) nuncios Religiosos et urbanos ad Petrum (*Medicæum, reipublicæ Florentinæ principem*) misisset, significaturos, nihil a Bernardino metuendum, neque eum hominem esse, qui vindictam cupiat, aut ad dominium urbis aspiret, permissum est, ut die sequenti extra urbem in Fratrum cœnobio, ubi coactum capitulum, sermonem haberet. Licet vero præterierit, S. Bernardini festum, voluit vicarius, ut de illius virtutibus et gloria sermonem haberet. Cumque ille obsequeretur et inter dicendum adderet ; « Ecce jam rediit ad « vos vester parvulus Bernardinus, quem probe « nostis Christiana vos prosequi dilectione ; quique « denuo promittit, se nullatenus a vobis separan- « dum » ; admirabili tota concio gestierat exultatione, neque a lacrymis potuit contineri. In die Pentecostes injunctum ei dicendi munus ; sed cum imbre multo accedere non posset populus ad S. Salvatoris cœnobium, aliquanto remotum ; nec permitteretur in Conventualium ecclesia, ita curante Medicæo, intra urbem prædicare, ad S. Miniati, B Montis Oliveti monachorum, templum capacissimum, sed in arduo colle extra urbem situm, statuit sermonem habere.

ac tandem intra civitatem ; quod fa it cum ingenti concursu

402 Pulsata campana, nec continua pluvia, nec viæ difficultas, populum ab ascensu continuit ; sed omnium ordinum viri turmatim accurrerunt, ne locus præriperetur. Cum ergo ne minimum quidem verbum tribus peractis concionibus de sua fecisset expulsione, murmurque in populo non modicum fieret, quia non permissum fuit eo die in urbe concionari ; tandem Medicææ factionis sagaciores suggesserunt Petro, nihil ab Homine isto timendum, occasionemque nunc dari, gratiæ cum populo ineundæ, si in urbe prædicare concederet. Ægre licet et timide, demum ille consensit ; statimque per urbem insonuit magna omnium lætitia, die tertio Feltrensem in foro prædicatorum. Inchoata Fratrum versus cathedralem ecclesiam (uti moris est in comitiis generalibus) supplicatione, cum reliquis incedentem Bernardinum tanta circumstetit turba, ut nisi sex robusti viri baculis eum videndi et tangendi cupidos repulissent, comprimente populo, omnino per viam obrueretur.

in publico foro ; adversariis veniam petentibus libens ignoscit :

C 403 Tantus huic concioni populus affuit, ut numquam alias numerosior fuerit ; sed nec forum amplissimum capiundæ multitudini sufficiebat, per fenestras, tectorum culmina viri fœminæque ascendebant, ut, si verba promentem non audire, saltem gestu et motibus suadentem conspicere liceret. Peracta concione, cum viri principes contactu et osculo manuum gratias habuissent, majori cum discrimine propter comprimentem turbam, etsi adhibiti custodes diligenter repellerent, remeavit. Sequentibus diebus multi parentes et consanguinei illorum, qui consenserunt aut subscripserunt edicto expellendi e statu Florentino Bernardinum, ad eum accedebant, veniam errati deprecantes, et rogantes, ut sibi, filiis, universæque familiæ ignosceret et benediceret ; palam annunciantes, multa mala suis accidisse, postquam iniquum illud emanavit decretum. Quibus ille pie benigneque, quod in se peccatum erat, condonavit, bona quæque illis illorumque familiis imprecatus.

Hispanis legato modeste respondet.

404 Eo ipso tempore Florentiam venit vir princeps Hispanus, regum Catholicorum (*Ferdinandi et Isabellæ*) legatus, de rebus Aragoniorum et tumultibus, qui jam pullulabant in Italia, acturus ; qui Bernardinum reverenter invisit, serioque consuluit circa periculosa fœdera, quæ cum Gallo iciebantur * ; et demum rogavit instantissime, ut in Hispaniam transmigrare vellet, illic sacra doctrinæ semina certo cum fœnore sparsurus. Cui ille summa animi demissione respondit, priora extra suam sphæram esse ; posteriora ad vicarium generalem spectare, penes quem erat imperandi potestas. *Fœdera, de quibus hic meminit, fuerunt prævia bello, quod, instigante Ludovico Sfortia, ducatus Mediolanensis usurpatore, a Carolo VIII Galliæ rege pro regno Neapolitano sibi vindicando anno sequenti inchoatum, universæ Italiæ diu perniciosum fuit. Nil opus est de eo quidquam præterea annotare, cum ad* B. Bernardini *Acta, qui hujusmodi negotia extra suam sphæram esse, merito prudenterque reposuit, minime pertineant ; sed consuli possunt historici obvii, ac novissimus annalista Italiæ Ludovicus Muratorius ad hunc annum* 1493 *et sequentes.* D

AUCTORE C. S.

* l. icebantur

In comitiis Ordinis disputatur

405 *Ut gloriosum fuit beato Viro dignumque illius meritis tam singulare Florentinorum, etiam nobiliorum, erga illum studium et eximia veneratio, in illa civitate, ex qua abhinc quinquennio jussus fuerat excedere et in quam difficulter fuerat admissus ; ita prospere pariter eidem cessit altera disceptatio ab amicis suis, nimirum sui Ordinis Religiosis, neque ex averso animo, sed ex conscientiæ teneritudine in supra dictis comitiis instituta, quam Waddingus hic verbis exposuit.* In comitiis et secreto concilio Patrum proposita quæstione circa modum erigendi Montes pietatis, Michael Aquensis, absque ulla mercede, ut omnis odiosæ et injustæ usuræ species tolleretur, mutuandam dicebat pecuniam ; et Bernardinus, solvendum obolum, vel sextantum, aut bagatinum (nomina sunt in gente illa denarioli tenuissimi pretii) per singulas libras in mercedem officialium et stipendium gubernatorum, asserebat. E

de modo Montes pietatis erigendi,

406 Speciosius et religiosius fatebatur Bernardinus fore, si absque ullo penitus obolo et pretio mutuum daretur, libereque commodaretur pecunia ; sed pium opus et pauperum subsidium exiguo sic duraturum tempore : « Non enim, in- « quit, tantus est ardor hominum, ut guberna- « tores et officiales, Montium ministerio neces- « sarii, velint laborem hunc omnem gratis subire : « quod si remunerandi sint ex sorte principali « vel ipso deposito, seu exili Montium ærario, « brevi hoc exhaurietur, et commodum opportu- « numque istud pauperum refugium utique peribit. » Scrupulum porro omnem jam ubique remotum, F dicebat, tum exemplo doctissimorum piissimorumque virorum, Jacobi Piceni, Marci Bononiensis, Cherubini Spoletani, Marci de Monte S. Mariæ in Gallo, Michaelis Mediolanensis, Antonii Vercellensis, Fortunati Perusini, auctoris celeberrimi consulti ; Civitas Florentina etc, aliorumque, qui in plerisque Italiæ urbibus Montes sic erexerunt ; tum syngraphis sapientissimorum virorum et illustrium academiarum, Perusinæ, Senensis, Bononiensis, Papiensis et aliarum ; tum demum, eaque potissima, confirmatione quatuor summorum Pontificum, Pii Paulique II, Sixti IV et Innocentii VIII.

et pro Beato pronuntiatur: eo conatur Clarissis.

407 *Postquam hæc* Bernardinus *pro sua facundia exposuerat, pro sua similiteate humilitate atque obediendi amore,* « Si quid vero diversum, inquit « ad Patres conscriptos, vobis consultius videtur, « paratus sum audire et dicere. » Auditis discussisque utrinque rationibus, Evangelista Perusinus Vicarius generalis (*in iisdem comitiis electus.*) Franciscus Contarenus, Joannes e Sigestro, Hieronymus Torniellus, definitores . Angelus a Clavasio, Ludovicus a Turre, præcipui Ordinis Patres, decreverunt, Bernardini normam tenendam ; 110 at

A at vero circa eos, qui aliter instituti erant, Montes dissimulandum. *Post hæc ad caritatis officia aliis quoque ab illo Florentiæ tunc impensa progreditur annalista, sic scribens :* Solaturus sorores suas Clarissas monasterii Monticelli, a S. Clara fundati, unam aut alteram habuit illic concionem, præmiumque sibi carissimum retulit, tunicæ S. Francisci ibidem repositæ mediocre segmentum.

AUCTORE C. S.

et in nosocomio publico opportuna monita dat.

408 Neque xenodochii S. Mariæ Novæ infirmis et ministris prædicare dedignatus est; quibus dum concordiam alternumque suasit amorem, ut sua utrique servarent officia, facete dixit, uni cuique tradendum suum libellum, per quem paucis verbis apprehenderet, quidquid ad suum munus spectaret. Infirmorum libris hæc sola inscribenda : PATIENTIA, PATIENTIA, PATIENTIA ; ministrorum ista, CARITAS, CARITAS, CARITAS ; atque ita unicuique sub libri curam habendam, ut alterius non legat. « Si enim, aiebat, æger dicat querulus « ministro : Ubi est caritas tua ? et ipse patientiæ « obliviscatur ; aut si minister molesto impor« tunoque infirmo improperet : Ubi est patientia « tua ?, et non recordetur caritatis, quam erga « ægrum debet exercere ; erunt sicuti pueri, qui, « dum lectionem suam in proprio libro debent legere, B « alternos versant libellos, nec lectionis rationem « magistro exhibent, et scutica vapulant. Unicuique « proinde suum librum committimus legendum, ut « æger patienter ferat ministri, defectus et mi« nister omnem exerceat circa infirmos caritatem. » Ita grata hæc instructio fuit xenodochii rectoribus, ut in Bernardini memoriam unicuique cubili binas tabulas ita inscriptas, quarum unam æger, alteram minister legat, appendi curaverint.

Miro studio a variis civitatibus expetitur,

409 *Interea dum sanctus Vir Florentinos sic excoleret, multæ aliæ Italiæ, etiam Siculæ, civitates pro eodem audiendo laborarunt ; quanto numero quove studio, conjice ex iis, quæ ex iisdem Annalibus subjico.* Venerant hoc tempore ex primariis Italiæ urbibus tum litteræ tum nuncii ad vicarium generalem, ut sibi concederetur per dies aliquot Bernardinum audire. Quædam instabant pro Adventu, aliæ pro sequentis anni Quadragesima. Tot circumdatus nunciis, pulsatusque petitionibus vicarius, quo se verteret, nesciebat; dicebatque, Bernardinum solum tot populorum, provinciarum, principumque postulationibus plus ei cogitationum angustiarumque advehere, quam reliquos sibi subditos C prædicatores. In eam tandem itum est sententiam, ut Brixiensibus pro Adventu, Mediolanensibus pro quadragesima, Ravennatibus et Faventinis, per quindecim dies, per octo aut decem Aretinis, Perusinis, Assisiatibus, Spoletinis, Civitati Castelli, concederetur.

ut concionetur : interim prædicat Florentiæ,

410 Messanensibus, Panormitanis, aliisque Siculis urbibus responsum ; hoc anno non superesse tempus transfretandi. Repulsam passa pro Quadragesima urbs Vincentiæ, vinci nescia, vel repulsæ impatiens, recurrit ad summum Pontificem, qui vicarii generalis jussa revocavit. Interim Bernardinus singulis diebus Florentiæ prædicabat ; sed inde gravamen sensit conventus S. Salvatoris, remanentibus centenariis Fratribus, etiam post soluta comitia, quos insatiabilis incessit cupido Hominem quotidie audiendi. In dies solemnitatis Corporis Christi prædicavit in capacissimo templo sanctæ Crucis, incapaci tamen tantæ multitudinis, ad concionem concurrentis.

Aretium missus, per viam aliquot conciones

411 Jussus quamprimum Aretium (*quod Heturiæ civitas est in agro Florentino, vulgo* Arezzo *appellata*) proficisci, ut tumultuantem populum compesceret, clam pro more suo Florentia discessit ; insecuti sunt attamen multi nobiles, doctores et viri Religiosi, qui Figinum usque (*locum, quantum* D *e tabulis geographicis apparet, milliaribus circiter 15 Florentia dissitum*) reluctantem associaverunt. Atqui hujus oppidi viri obviam processerunt et cum jubilo exceperunt. Sermonem habuit in templo S. Francisci, et post prandium abiit ad castrum S. Joannis : remansit tamen apud suos consodales extra in monte positos, ubi per biduum populum turmatim accedentem edocuit. Illuc supervenerunt quidam Pisanæ academiæ professor cum duobus Minoritis, a Florentinis missi rogatum, ut rediret ; instabat enim S. Joannis Baptistæ Nativitas, quam illi solemnissimo apparatu singulis annis per dies octo solent celebrare. Quibus ille, imperatum sibi ad Aretinos pergere, non ad Florentinos redire. At illi : « Et hoc jubebit superior. Dum, inquit « Vir Dei, non jusserit, quod jam jussit, comple« bo ; » nulloque expectato responso, Aretium perrexit.

avide expetitus habet : Aretinos pacificat.

412 In itinere hærere oportuit ad Pontem-Levanum, unde dum noctu discedere statueret sub noctis medium, excubabant præ foribus viri plusquam quadringenti, rem sacram verbumque divinum audituri. Ita se præoccupatum conspiciens, ante auroræ crepusculum rem sacram peregit, versoque ad altare dorso, integræ horæ E concionem absolvit. Aretium illo ipso mane appulit, prodeuntibus obviam civibus, qui in palatium magistratus conducere volebant ; sed ille ad suos consodales humiliter divertit, apud quos dum paulum ab itineris molestia respiraret, ad concionem vocavit. Avide convenerunt omnes ordines, quibus ille, assumpto themate, VIGILATE, NESCITIS DIEM NEQUE HORAM, pacem commendavit, et discordiæ damna numeravit. Altera concione persuasit, ut veteres inimicitias sævaque odia, urbem ad interitum impellentia, deponerent. Interim latæ vicarii generalis litteræ, missique duo nobiles Florentini, ut rediret. Tertia tantum peracta concione, obsequendum erat, lacrymantibus in ejus recessu Aretinis.

Redit Florentiam, ubi pessimam hypocrisim

413 Ad vicum Laterinæ (*septem vel octo milliaria Aretio dissitum*) convolantibus ex agro rusticis et messoribus qui falces inter segetes reliquerant, sola interula contectis, humanissime prædicavit, accomodato ad eorum vitam et ministerium sermone. Similiter fecit in castellis Varci et Incisæ * ; demum multo labore et inedia calcato Apennini jugo (numquam enim voluit in F comitatu, qui pecunias expenderet, neque præcursores, qui mensam pararent, sat sua pauperie contentus) Florentiam regressus est, gestiente populo universo. In ipsa festivitate S. Joannis Baptistæ ad S. Reparatæ sermones exorsus, a viris prudentibus et piis admonitus, ea in urbe nova collegia vaticinantium, peregrinos mores superstitiosa visionum et revelationum figmenta sub religiosi cujusdam viri patrocinio pullulasse, judicavit, maturum adhibendum esse remedium. Compertum quidem est, quod mulieres multæ, eæque præcipuæ, omissa vita activa, ut contemplationibus intenderent, et visiones viderent, domestica negligebant negotia, conjugiorum officia fraudabant, Christi Corpori singulo quoquo die communicabant, et tamen plurimæ illarum domi erant molestæ, discolæ, superbæ, sibi in vicem invidentes, visionesque suas alienis præferentes.

* forte Ancisæ

publice impugnans,

414 Statuit Vir Dei dæmoniacam hanc fraudem et palliatum vitium ad vivum usque, sed caute, ne auctorem taxaret, resecare. Sub Octavam S. Joannis, dum verba illa, « Etenim manus Do« mini erat cum illo » exposuisset, et manum Domini

auxi-

A auxilium spiritumque dixisset divinum, et propterea Joannem dæmonis fucatas artes larvatamque virtutis speciem procul fecisse; descendit ad discretionem spirituum. « Quædam, inquit, spirituum « genera bona sunt, placida, humilia, nihil a sacra « Scriptura divinisque præceptis discrepantia: qui « hoc spiritu aguntur, sunt pacifici, mites, minime « suspicaces, minime turbulenti, non gloriabundi, « non molesti, interneque lætantur in Deo salutari « suo. Alia sunt spirituum genera mala, a dæmone « immissa, quæ mentem turbant, inflant, ab initis « bonis ad vitia manifesta declinant, a divinis documentis sensim abducunt. Quæ ab his oriuntur, visiones obscuræ sunt, ambagibus involutæ; non « docentes, sed confundentes; non consolantes, « sed mœstitia propter obscuritatem replentes.

discretionem spirituum docet,

415 « Si te hujusmodi revelationes humiliorem, « pacatiorem, mitiorem, et sanioris reddant judicii; « si magis pium, si divinorum præceptorum faciunt « observantiorem, a Spiritu sancto sunt; maxime « si non concupitæ, vanisque artibus acquisitæ « comperientur. Spiritus enim bonus et vere humilis « se hisce visionibus indignum reputat: mihi credite, superbissimus est, qui hujusmodi affectat « revelationes. Quapropter si qui vestrum has se B « habere gloriantur, caveant, ne, dum divino Spiritu « afflati sibi videntur, a pithonico in varios crassos« que errores abducantur. » Prudenti hac instructione multi visiones imaginationesque suas, scriptis exaratas, Viro Dei attulerunt, inter quas et illa apud eos celebris, futurum scilicet, ut ille suus præceptor novam sacræ Scripturæ expositionem, præteritis quibusque veriorem et puriorem exhibeat. *Hactenus ipse, Religiosi illius præceptoris nomen prudenter celans, in quod nec mihi lubet inquirere, aut ex verisimilibus conjecturis divinare. Proinde pergo ex eodem cetera transcribere.*

moniales instruxit: urbi mala vaticinatus, valedicit,

416 Rogatus, ut hora pomeridiana sacras virgines reclusas doceret, annuit; occlusis tamen templi foribus, præsentibusque dumtaxat iis, qui curam agebant monasterii, dicens, sacrorum hominum mulierumque peccata ac negligentias coram populo non esse redarguendas. Remotis igitur arbitris præter superiores et confessarios, de obedientia, paupertate, humilitate, mutua caritate, de clausuræ meritis et fructu, ratiocinatus, molles fractosque cantus et modulaminis lenocinia graviter reprehendit; aliena dicens a divinis laudibus, ad voluptatem C potius accedere, et libidini ancillari. In die S. Pauli, accepta ab ejus gladio de justitia disserendi occasione, multam celeremque Dei vindictam civitati dixit imminere propter male administratam justitiam, nimis familiare cum Hebræis commercium, tolerasque publicas usuras, manifesto pauperum exitio. Sibi porro alias eorum causa indictum exilium; in quas, tamquam in fidei Christianæ perpetuos juratosque hostes dixit, quæ necessaria judicavit urbis honori, pauperumque remedio. Et sub sermonis finem civibus tenere valedixit, prædicens, quod non essent amplius faciem ejus visuri.

numquam illuc reversurus; circa quæ

417 *Per mala, quæ Florentinæ civitati impendere prædixit, designasse potuit ea, quæ anno sequenti, Christi* 1494, *a Gallis passa est, in libertatis suæ discrimen adducta a Carolo VIII eorum rege, qui ad subjugandum sibi Neapolitanum regnum cum exercitu suo in Italiam advenerat; qua de re consuli possunt historici. Designasse item potuit supra dicti Petri Medicæi casum, qui, ut apud regem gratiam iniret, inscio senatu, traditis ei Pisis et tribus aliis reipublicæ Florentinæ munitis locis, ab eodem senatu proscriptus fuit. Vere item prædixit, se a Florentinis non amplius videndum; nam postquam ex hac urbe discessit, numquam eo regressus, sequenti anno prope Ticinum feliciter obiit. In die dicti ab eo sermonis assignando erratum* D *esse, et pro* S. Pauli *reponendum* S. Jacobi *suspicari me facit temporis ratio ex iisdem Annalibus deducta.*

AUCTORE C. S. aliqua observantur.

418 *Omnino dicendum videtur, sermonem illum postremum fuisse, quem Beatus tunc Florentiæ habuit. Hinc vero profectus, ad summum tertio vel quarto die Senas pervenit, rupta in itinere pectoris vena admodum afflictus. Ea de causa dies quindecim ibidem quievit, post quos firmato interim pectore, primum sermonem habuit in festo Assumptionis beatissimæ Virginis Matris, sive die* XV *Augusti; ut in sequenti § dicemus. Ab hoc igitur die ordine retrogrado numera dies* 19, *pervenies ad* XXVII *Julii, qui ejusdem discessui ex urbe Florentia consequenter erit adscribendus. Jam vero, si* in die S. Pauli, *seu die* XXX *Junii, quo S. Pauli apostoli commemoratio fit, Florentiæ ultimo prædicaverit, dicendus etiam erit, ibidem a concionibus feriatus fuisse dies viginti sex, quod sane a* Bernardini *instituto consuetudineque ac apostolico ardore longe erat alienum. Contra, si eumdem sermonem in festo S. Jacobi, quod* XXV *Julii celebratur, ab illo habitum dicamus, interfluxerint dumtaxat dies viginti, quorum quindecim restaurando Senis pectori, reliquos quinque partim Florentiæ partim itineri suo impenderit. Ceterum cum S. Jacobus etiam gladio martyrium passus sit, æque ab hoc, quam ab illo,* Bernardinus *occasionem arripere* E *potuit de justitia disserendi.*

§ XVIII. Perusiam missus, ruptaque inter concionandum pectoris vena, Senis convalescit: Perusinos et Assisiates civilibus discordiis dissidentes conciliare frustra nititur: alias civitates revisit: prædicat Brixiæ, ubi mores corrigit, cives pacificat, puerum sanat; expetitur a variis: Vicentiæ tandem utiliter concionatur anno MCDXCIV.

Perusiam missus, in itinere rupta pectoris vena,

R*estant adhuc non pauca* B. Bernardini *gesta narranda ad hunc annum* 1493, *cujus mense Julio vergente ad finem ipsum Florentia excessisse, probabilius dixi § præcedenti. Discedendi causam, et quæ deinde ab eodem facta fuere, ex Waddingo transcribo.* Dum hæc Florentiæ aguntur, ab urbibus sexdecim per F litteras et nuncios expetitur; jussit tamen vicarius generalis, ut Perusium, inde Assisium iret, gentem illam misere discissam pacificaturus. Eo die, quo Florentia discessit, oportuit hærere propter multorum civium preces prope urbem ad templum S. Mariæ Improvetæ, celeberrima Virginis imagine notissimum, ibique sequenti die prædicare frequentissimo populo, qui illuc ex urbe confluxerat. A prandio ad S. Cassiani oppidum perrexit, ubi inter concionandum rupta pectoris vena, sanguinem expuit abunde.

ducitur Senas, ubi utcumque convalescit et his prædicat.

420 Senas ductus, per dies quindecim ab omni opere cessavit medicorum consilio, cibo usus tenuissimo. Sparsa per multas partes opinione, illum a vivis abiisse, dixit: « Sæpe pereo, falso tamen « rumore; sed dico vobis, cito verum erit, quod « nunc dicunt, nec creditur. » Præmisitque Assisium Jacobum sodalem, melius habentem, ut moræ causam nunciaret. Adveniente autem die Assumptionis gloriosæ Virginis, cui urbs illa se profitetur devotissimam, sensit solidari vocem, pectusque firmari; unde se duci permisit civium precibus, ut illo die prædicaret, audiente Francisco Cardinale Piccolomineo, archiepiscopo Senensi, *(qui postea ad summum Pontificatum evectus, Pius III dictus est)* populoque

A puloque universo. Altero etiam die, rogante eodem Cardinale, cum prædicasset et abire tentasset, detentus est a Cardinale, qui visum ivit in conventum, multisque horis colloquium protraxit, conscientiæ suæ pandens arcana, et gratias agens pro beneficiis in eam urbem collatis; relatis insuper, quæ Perusii Vir Dei patrarat, dum ipse per illam regionem legati fungeretur officio.

AUCTORE C. S.

Perusiæ tyrannidem intrepide increpat;

421 Illinc valde diluculo digressus, Perusiam abiit, ubi divino protegente et movente Spiritu, afflictum humiliatumque (*per Ballionorum factionem*) populum consolatus, frequenter in vitam tyrannicam, odia, homicidia, invehebatur, introducta semper aliqua veterum tyrannorum persona, modo Domitiani, Neronis, Leonis et Zenonis Isauricorum, Juliani apostatæ; modo Dionysii Siculi, modo Phalaridis, increpata tyrannide, damnata vita semper anxia, semper meticulosa. Guido Ballionus, præcipuæ factionis caput, ut sua præsentia a dicendo terreret, semper e regione suggesti sedebat; sed tantum abfuit, ut turbaret, ut potius Bernardinus, fixis in eum oculis, impavide tyrannidis damna miserasque explicaret sequelas. Et quidem tyrannus anxius, cogitabundus, toto pallens ore, aliquando e
B concione regrediens, dum a suis consectariis moneretur, Prædicatorem nimium licentiose per ista excurrere, respondit, plane verum esse, quod dicebat. « Ab expulsis (inquit) Oddis, eorumque par« tiariis etsi habeam, quod minus timeam, habeo « tamen, quod animam magis infestet. »

sed nihil proficiens, divinam vindictam minatur.

422 *Ne dicta repetam, studiosum lectorem remitto ad* § 7, *et* 8 *et* 11, *in quibus de inveteratis Oddorum Ballionorumque, duorum illustrium apud Perusinos familiarum, cruentis simultatibus odiisque egi, quantum ad illustranda Beati nostri gesta satis esse videbatur. Ibidem etiam leges, quæ pro hisce adversis partibus reconciliandis, reddendaque civitati pace ac concordia idem ille conatus fuit. Sed, ut aliquando alias, ita etiam nunc surdis cecinit, Guidone Balliono, qui post expulsos ac deinde etiam repulsos Oddos, primas in civitate tenebat, ipsius dicta probante quidem, sed in odiis pertinaci.* Hinc videns demum Bernardinus (*ut Waddingi verbis rursus utar*) se omnem suam operam apud gentem in malis obstinatissimam prodigere, multa flagella, quæ postea contigere, in spiritu vehementi minatus, Assisium perrexit. *Vellem, ut hic addidisset annalista, quæ fuerint ista flagella, quæ comminantis vaticinium comprobarunt.*

Frustra item Assisiates inter se conciliare

C 423 *Deinde subdit, haud felicius illum pios labores suos Assisiatibus, simili discordiarum malo laborantibus impendisse, hæc inquiens :* Urbem hanc (*Assisium*) iisdem furiis agitatam, et in ferales partes misere discissam invenit. In tantam enim gens illa devenit insaniam, ut, cum civium corpora eorum crudelitati non sufficerent, etiam Sanctorum templis bella indixerint. S. Francisci basilicæ portas incenderunt, ut templi refugas in ipsis sacris laribus occiderint; aliisque in templis in alternas neces gladios distrinxerunt. Hic etiam cum parum proficeret, multis terrificis concionibus impendentia mala prædixit, et in postrema flevit amare, dicens, illorum se conspicere ruinam; neque S. Franciscum, quem gravissime offenderant, amplius pro illis intercessurum; neque Deum exauditurum in summis calamitatibus constituendos, qui nunc Dei vocem per ejus ministrum intonantem contemnunt.

his conatur: Spoletinos et Eugubinos recreans laudat;

424 Ceterum sæpe, sed frustra, tentatis illorum animis, Spoletum accessit, ubi cum ea, quæ alias instituerat, ad unguem observari, gentem pacifice vivere, leges tenere, perspexisset, collaudatam tribus concionibus amplius in bono confirmavit. Assisium reversus, alio in S. Francisci solemnitate habito sermone, in malis obduratum sentiens populum, Eugubium profectus est. *Non satis dispicio, an Waddingus, calamitates a Bernardino vaticinante, an tantummodo ex metu, ne ingruerent, comminante, Assisiatibus prædictas fuisse velit : nam nec, quæ istæ fuerint, nec quando inflictæ sint, edicit. Porro Eugubinis lætior fuit Beati adventus, et huic pariter illorum gratior conspectus, quod accepta ab eo annis* 1486 *et sequenti salutaria monita religiose servarent.* Laudavit hic (*eodem teste annalista*) populum, quod in iis, quæ sibi observare promiserat, firmiter perseveraret.

D

revisit etiam alias civitates,

425 Pietatis Monte aucto, per Candianum (*ducatus Urbinatis oppidum*) ubi semel, et Urbinum, ubi secundo coram duce prædicavit, ad Montem Florum (*castellum vel vicum*, Monte Fiore *Italis dictum*) progressus, egit, ut pellerentur Hæbræi duo, unus Patavio ejectus, alter Ravennas, qui paucis diebus præcipua regionis illius pignora ad se pertraxerunt. Arimini et Ravennæ, quæ illum magna exceperunt lætitia, nihil actum memorabile; nisi quod Ariminenses docuerit coercendam nimiam Judæorum et Maranorum, illic excrescentium, licentiam; et Ravennatibus, suorum mandatorum observatoribus, multa bona imprecatus sit, auctum videns Montem pietatis, et numerum confratrum sodalitatis sanctissimi Sacramenti, a se olim institutæ. *Consule hujus Commentarii* § 14, *ubi dictum est,* Bernardinum *Montis pietatis erectionem, majoremque erga divinum altaris Sacramentum reverentiam Ravennatibus persuasisse.* E

laudatasque ad constantiam in bene cœptis hortatur.

426 *De* Maranis, *quorum nimiam licentiam Beatus refrænandam monuit, hæc pauca accipe.* Marano *vel* Marrano, *Italis* perfidum, proditorem, *Hispanis* maledictum, execrandum *sonat. Per* Maranos *igitur quodlibet nequam hominum genus potest hic designari. Sunt, qui apud Cangium in Glossario, eam vocem a* Mauris, *quasi* Mauriani, *deductam volunt; et hæc interpretatio tempori, de quo scribo, satis congruit: cum enim Ferdinandus et Isabella, tunc recens expugnato Granatensi regno, Mauros in Hispaniis debellassent, facile potuerunt ex hisce, multi, vel seorsum, vel cum Judæis, quos iidem Catholici reges paulo post e suis ditionibus expulerant, in Italiam adventasse, ibidemque, æque ac Judæi, majorem, quam merebantur, fidem invenisse.* Bernardinus *hinc ad alias, in quibus aliquando prædicaverat, civitates iter suum prosecutus,* id ipsum, *quod Arimini et Ravennæ fecerat,* fecit Faventiæ, sibi addictissimæ, ab illo tempore, quo illic prædicavit, pacatissimæ; *qua de re adi num.* 323 *et sequentes.*

Prædicat alibi : Brixiæ varios abusus tollit,

F 427 Ferrariæ una peracta concione in ecclesia cathedrali, et ducissæ declinato colloquio, Mantuam venit; ubi ter concionatus, Brixiam juxta vicarii generalis præceptum abiit, in Adventu prædicaturus. In itinere prædicavit ad Castillionem Stivereum sub auroram (*oppidulum id est intra ducatum Mantuanum, principatus titulo tunc gentis Gonzagæ nobilitatum, vernacule* Castiglione delle Stivere *dictum*) ex vicino enim agro in templum convenit ingens noctu multitudo. Brixiæ multa bona operatus est; mores correxit, abusus sustulit. Pallidum pretiosum, indecorum mulierum habitum, quod sola læva, virili more, lascive gestabant, etiam perorante pro mulieribus comite Petro de Gambara, viro præcipuo, dimitti, carceres distinctos fœminis deputari (promiscue enim utriusque sexus rei sub una tenebantur custodia) uxorum dotes, quas mariti profundebant, integras fecit reservari.

cives in mutuas cædes paratos placat :

428 Depositis odiis, pacem indixit, urbemque ab imminenti ruina liberavit. Jactis enim in concilio magno periculosis discordiæ fundamentis hora noctis secunda portis urbis jam clausis, mane sequenti de seditione civili, ejusque initiis et damnis cum luculenter et copiose disseruisset, Avogrados et

A et Martinengos (*illustres civitatis viros*) ad arma paratos, totamque civitatem ad rixam trahentes, ad concordiam revocavit. *Ne vero frustra additum credas, ista discordiarum semina pridie hora* noctis secunda portis urbis jam clausis, *in concilio jacta fuisse, ex mox dicendis observa*, B. Bernardinum *in sui Ordinis conventu, extra ejusdem civitatis mœnia posito, hospitatum fuisse, ut nemo potuerit illum ea nocte de gestis in concilio admonere, ac proinde forte videri possit Beatus divinitus instructus impulsusve, ut postero mane de hoc argumento ad populum diceret, ac imminentem tempestatem averteret. Id ita esse colligo ex iis, quæ sequuntur, quæque simul docent, unde tanta ei fuerit apud Brixienses auctoritas.*

fistulosum pedem pueri sanat. 429 Auxit ejus æstimationem, ut hæc omnia posset facilius, vitæ sanctitas, etiam miraculo comprobata. Habitabat apud suos consodales ad S. Rochi novum extra urbem domicilium, unde quotidie per frigora et nives concionatum veniebat ad S. Joannis canonicorum Regularium templum, quod cives et episcopus (*Paulus Zane*) ut commodius audiretur, cathedrali prætulerunt. Ad prædictam S. Rochi ædem mulier quædam puerum pede veluti pumice fistuloso laborantem, ulceribus per septennium inveteratis, cura per chyrurgos desperata, portavit, B rogavitque, ut filii et genitricis Vir Dei misereretur. Pietate motus misello benedixit, monuitque, ut singulis diebus Coronam Mariæ Virginis recitaret: et matri injunxit, ut inter medendum Jesu nomen invocaret. « Quo fiet, inquit, ut brevi recuperet « sanitatem » Dum ita faciunt, fistulæ omnes recluduntur, et pes infra paucos dies consolidatur. His pietatis virtutumque operibus intentus Brixiæ permansit usque ad sequentis anni principium.

Ineunte anno 1494, ex mandato Pontificis 430 *Inter hæc igitur illuxit annus Christi* 1494, *qui fuit ipsius* Bernardini *quinquagesimus quintus, eidemque laborum finem attulit et beatæ immortalitatis initium. Quam vero gnaviter strenueque postremos illos novem vitæ suæ menses impenderit, quot civitates et oppida, etiam graviter afflicta valetudine et exhausto viribus corpusculo, viserit instruxeritque, ac quanto demum conatu præclarissimæ Italiæ civitates illum sibi doctorem dari postulaverint, ex sæpe laudatis Annalibus volupe erit audire. Dictum est supra num.* 409 *et sequenti,* Bernardinum *a suo vicario generali destinatum fuisse, ut per hujus anni* 1494 *Quadragesimam Mediolani sermones haberet, idque vicarii mandatum Vicentinos in suæ civitatis gratiam a summo Pontifice* C *irritandum impetrasse. Verum Asculani, non minus, quam ceteri, ejusdem audiendi cupidi, hanc gratiam per posteriores litteras Apostolicas Vicentinis præripuerunt; sed et hosce novis conatibus sua vota tandem consecutos esse, infra videbimus.*

Asculum iturus, Brixianorum vigilantiam eludens, 431 *Binæ sunt Italiæ civitates Asculanæ, ambæ episcopales; una regni Neapolitani in provincia Capitanata,* Asculum Apulum *dicta; altera ditionis Ecclesiæ in limite Marchiæ Anconitanæ, qua Aprutio Ulteriori adjacet,* Asculum Picenum *nominata. De posteriori hic sermo est, pro qua cum hactenus staret Alexandri VI Pontificis mandatum,* primo hujus anni die (*ut habet Waddingus*) Bernardinus Feltrensis, superioris præcepto obsecuturus, statuit, relicta Brixiensi, ad urbem Asculanam proficisci. *Ut tamen hoc Brixianis innotuit,* convenit universa civium multitudo, ut valediceret, cupiens ab illo benedici. *At* Bernardinus, *cui hujusmodi honorificæ salutationes pro sua humilitate graves erant, quique etiam merito vereri poterat, ne eadem turba si non discessui obsisteret, saltem discedentem aliquandiu comitaretur aut prosequeretur non longe profectum, ab utroque incommodo prudenter sibi præcavit.*

432 *Etenim*, ut insequentium turbas eluderet, nocte clam recessit, relictis sociis, quorum conspectu crederetur, adhuc Bernardinum Brixiæ remanere. Monitus per varias litteras Mediolano scriptas, ducem brevi Roma Pontificium diploma recepturum, quo Vicentinis primum, mox Asculanis concessæ litteræ, ut Bernardinus apud eos proxima prædicaret Quadragesima, revocarentur; nihilominus rigido anni tempore longum et tædiosum iter, ne morosius videretur obedire, voluit suscipere. Bidozzoli (*forte legendum* Guidizzolo, *qui vicus in tabulis geographis inter Castilionem Stiverorum et Mantuam notatur*) semel concionatus, ubi Mantuam pervenit, Mediolanensis ducis tabellarius litteras porrigit, rogans, ne longius progrediatur, quia Vincentinis et Asculanis concessas litteras Pontifex revocaverat, obnixe deprecantibus Cardinalibus Ascanio Maria Sfortia patruo, et Joanne Antonio a S. Georgio Placentino, episcopo Alexandrino. D *AUCTORI... noctu discedit, in itinere a Mediolanensibus*

433 Vix isto nuncio demisso, ecce alter, alia progressus via, id ipsum annuncians, ideoque missus, ut, si primus non invenisset, iste consequeretur. Sed et tertius adest Vincentinorum nuncius, itidem rogans, ne Mantua discederet; certam spem sibi subesse dicens, irrita fore, et inania Asculanorum et Mediolanensium vota, omnemque movere lapidem Concordiæ episcopum, civem Vincentinum, Romæ commorantem, Pontifici gratissimum, eique diligentissime cooperari Venetum oratorem, ut promissio omnium prima, Vincentinis facta, subsisteret. *Ferdinandus Ughellus tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col.* 365 *scribit, hoc anno* 1494 *in Concordiensi episcopatu sedisse Nicolaum Donatum Venetum, eidemque ad Aquileiensem sedem translato successisse Franciscum Argentinum, pariter Venetum. At Nicolaus Coleti in emendationibus ibidem et col. præcedenti docet, Nicolaum Donatum numquam fuisse Concordiensem episcopum, sed tunc temporis in hac cathedra adhuc sedisse Leonellum Cherigattum seu Clericatum, Vicentinum; neque huic Franciscum Argentinum suffectum esse ante initium anni* 1507. *Ceterum etiam Ughello teste, Leonellus Cherigattus* nobilis Vicentinus, *et* apud Romanos Pontifices præsul eximiæ existimationis fuit; *quæ pro Waddingi assertis juverit breviter hic observasse.* *et Vicentinis per nuncios invitatur,* E

434 *Merito quoque idem annalista propter tantum populorum in Beatum studium,* En, *inquit,* quantum viri boni religiosa vita, casti mores, Christiana possit eloquentia. Tot nobiles decertant urbes, tanta in curia Romana contentio, tam ardens adversumque principum studium, ut tantillum Homunculum in suum trahere possint conspectum, et morum habent correctorem. Bonum omnes appetunt, Dei amicos omnes diligunt, et gestiunt audire. « Fideles « in Ecclesia, ut amicus Sponsi loquatur, pio desi- « derio exspectant *. » Rursus, qui vita immaculata et verbo irreprehensibili ministerium suum, ab omnibus in pretio habentur, tamquam qui pro Christo legatione funguntur. Si Dei negotium agunt, et non suum, si fructus quærunt animarum, et mundi honores aspernantur, ab omnibus honorificantur. « Solet humanum genus esse quo- « dammodo contentiosum et pervicax * : » quod affectas, negat; quod respuis, ultro concedit. *Post hanc animadversionem, in cœpta narratione sic progreditur.* *magno studio, ut apud se concionetur, certantibus.* F ** ex Gregorio in Cantic.* ** ex S. Chrysost.*

435 Dum autem Mantuæ constitisset, piarum expectans finem contentionum, accidit, ut quidquam inquisitor in Montis pii fautores moliretur, semper huic operi adversarius. Post tot disputationes, irritasque jam pridem habitas altercationes, quibus semper abunde ostendi, in re summe proficua nihil subesse scrupuli, magno fervore dicendique ardore adversas profligavit rationes, omnemque in suam sententiam ita attraxit auditorum multitudinem, ut nullus deinceps *Mantuæ pietatis Mont. defenso, Asculum pergens,*

A ceps ausus sit quidquam objicere. Instante porro Septuagesima, et tardante Romano edicto, decrevit Asculum tendere juxta pristinum Pontificis præceptum. Hyemis medio per nives horridumque cœlum iter inchoatus *, dum conducta cymba Ravennam ire, congelato Mintio, minime posset, pedes Riperium usque, ut per Padum veheretur, perrexit. Sed illo itidem gelu operto, magno labore et tædio tandem appulit Ferrariam. Inde Ravennam profectus, cum mare vehementer elatum conspiceret, ne moram traheret, ad Cæsenæ portum, inde Asculum navigaturus, processit.

* exorsus

tandem apud Cæsenam jubetur Vicentiam ire

436 *Talis itaque fuit illius itineris ratio. Opportunum ei fuisset. per fluvium Mincium, Italis* il Menzo, *qui e Mantuano lacu egressus, paucis inde milliaribus prope* Sachetta *vicum in Padum influit, ac deinde per ipsum Padum ejusdemque brachium, vulgo* il Po di Primaro *dictum, Ravennam petere; reliquum itineris per mare Adriaticum confecturo. Verum cum id per congelatum Mincium non posset,* Riperium, *locum mihi ignotum, pedes adiit, Pado se commissurus ; eoque flumine ob intensum frigus aut omnino non, aut non tuto navigabili, terrestri itinere Ferrariam et hinc Ravennam profectus est, ut ex hujus portu solveret. Quo mari nimium turgente, ad Cæsenæ portum processit ea spe, ut,* B *dum interim deferbuisset, opportunam navim nactus, aut cymba littus legens, tandem ostium Truenti fluvii* (Tronto *Itali vocant) Asculum tempestive appelleret* At ecce (*ita pergit Waddingus*) hic supervenit nuncius Vincentinus, Pontificias afferens litteras, quæ pro Asculanis et Mediolanensibus datas irritabant.

ubi adversus Bacchanalium spectacula

437 Monitis itaque Asculanis, per mare retrogrado suscepto itinere, Clugiam (*parvam civitatem episcopalem ducatus Veneti, in æstuariis conditam, alias* Fossam Clodiam, *et vernacule* Chioggia *dictam*) appulit; ubi ter concionatus de mundi vanitate, et quarto de Virginis Mariæ Purificatione, audiente Theani episcopo (*Urso Ursino*) Cardinalis Joannis Baptistæ Ursini germano fratre, in Hungariam legato (*ab Alexandro VI Pontifice*) ut Cruciatam contra Turca institueret, die altero, mirantibus civibus, quod longissimum iter adeo breviter sit emensus (cuncta enim nuncius ex ordine resensui) Vincentiæ summo omnium gaudio exceptus est. Quanta ejus existimatio eo fuerit in populo, inde licet conjicere, quod eximio quodam prædicatore Dominicano, tantæ apud suos famæ, ut alter C pene Joannes Baptista reputaretur, adhuc concionante, non expectato sermonis fine, scamna transportata sint ad ædem principalem, ubi tunc Frater cultus hic erat prædicaturus, eoque advolarint cives universi.

feliciter prædicans, prætores offendit;

438 Potestas et capitaneus, præcipui urbis rectores, gravi impensa præpararant in prætoria theatrum et loca choreis et spectaculis Bacchanalium; at Bernardinus feria quinta ante Quinquagesimam multis rogavit, ab his peccatorum irritamentis abstinerent. Cum id obtinere non posset, Dominica sequenti vehementer excanduit in peccatorum auctores et patronos ; dixitque, rem indignam patrare viros nobiles, qui ad similes malorum illecebras suas mittunt uxores. Hinc factum, ut nulla ex nobilibus, quamvis omnes fuerint vocatæ, voluerit prodire. Prætores elusi, valde in Prædicatorem irati, quasi injuriam ulturi, legem, quam die Veneris præterito Servi Dei monitu tulerunt, ne quis personatus incederet, bonis omnibus indignantibus, abrogarunt, et Venetias scripserunt. Bernardinum solita spectacula populique lætitiam perturbasse ; iramque amplius testaturi, ab ejus concionibus abstinuerunt.

439 A civibus derelicti, dum soli ad alium declinarent prædicatorem, rubore suffusi ad Bernardinum redierunt, et reconciliati, ex bellariis conditisque saccaro fructibus, quæ nobilibus fœminis, ad spectacula venturis, præparata erant, munuscula miserunt. Ille vero, qui hujusmodi delicias nullibi admittebat, referri jussit; sed cum nuncius et portitores nollent, diuque persisterent, ut acceptaret, tandem admissa, per eumdem nuncium puerulis expositis ad ædem S. Marcelli distribuenda remisit ; ita, quod * lascivientium pompæ destinata, in pauperculorum usum sunt conversa. Ultimo bacchantium die in larvarum restitutionem, lascivaque tripudia adeo querulam et terrificam concionem habuit, ut ipse auditoresque in lacrymas ierint, et eo furentium die præcipuo a solitis insaniis penitus abstinuerint. Magna quidem et divina fuerit oportet Hominis in dicendo potentia : quæ enim humanæ eloquentiæ vis sufficeret, ut juventus, ad hilaria pronissima, ab inveterata grataque consuetudine ita retraheretur ?

D *quorum paulo post pœnitentium munuscula distribui jubet expositiis puerulis.*

* quæ

§ XIX. Sermones a Beato dicti, gestaque Vicentiæ anno MCDXCIV: oratorium S. Hieronymi, illo auctore, ibidem erectum : angeli, eodem concionante, conspecti.

E

Vicentiæ prædicat ex Tractatu S. Basilii,

440 **P**ergo *beati Concionatoris gesta Vicentiæ verbis annalistæ Minorum enarrare.* Dominica prima Quadragesimæ, *quæ eo anno* 1494 *in diem* XVI *Februarii incidit,* thema illud, quod nunc toto agro Vicentino abiit in proverbium, ATTENDE TIBI usurpavit, eoque singulis diebus repetito, novas rationes adhibebat animæ curandæ. Quidam Perusinus præceptor publicus, hac in urbe humaniorum litterarum professor, Græce doctus, cum quotidie rationem aliquam ex Tractatu S. Basilii, ab illis verbis ATTENDE TIBI incipiente, quem penes se habebat Græce manu scriptum, depromi audivisset, latine translatum et Bernardino dicatum attulit, dicens : « Ex materia « tuarum concionum, religiose Pater, a S. Basilio « jam olim tradita, et a me nunc tuis concionibus « excitato traducta accipe, munusculum a me exi- « guum, ab auctore pretiosum. »

quem numquam legerat.

441 Humanissime libellum accepit Bernardinus ; sed cum tunc primum a se visum diceret, admiratus est interpres, qui easdem, quas exscripsit, audiebat proferri virtutum laudes, vitiorumque increpationes. Sed mirandum non est, quod unus idemque Spiritus, quo inspirati locuti sunt Dei homines, eadem suggesserit, cœlestique instinctu eadem illi scripserint et docuerint, qui eidem Domino fideliter serviunt, et in domo magni Patris familias corde uno et anima una in idem tendunt ministerium, licet diversis temporibus, diversisque vixerint regionibus. *Tractatus hic sive* Homilia in illud, Attente tibi ipsi *Græce ac Latine exstat inter S. Basilii Magni Opera per Julianum Gernier presbyterum et monachum Benedictinum Congregationis S. Mauri, editionis Parisiensis anni* 1722, *tom.* 2, *pag.* 16 *et sequentibus ubi legi potest.*

Sanguinem excreat: energumena

442 Cum per aliquot dies (*subdit Waddingus*) prædicasset, laxata pectoris vena, copiose sanguinem expuebat ; unde medicorum consilio a concionis munere oportuit per triduum abstinere. Resumpto labore, cum de pœnitentiæ virtute et Sacramento docte dixisset, adjunxit, eam esse confessionis sacramentalis virtutem, ut etiam dæmones misericordiam consequerentur, si peccata sua possent confiteri. Hinc horribiles stridores et ingratissimi clamores cujusdam energumenæ, quæ ex Montis Lugamei (*ignoti mihi*) oppido illuc advenerat, et consessum totum turbaverat. Expleta utcumque concione

A cione, a suffraganeo episcopo, rectoribus, aliisque interrogata, serio et sagaciter ad omnia respondit; de Bernardino autem strophulam hanc rythmicam pronunciavit:

Credete al Santarello
Al buon padre Bernardello:
Guai a colui, che non gli crede,
Misero Christiano senza fede

In ejusdem laudes prorumpit:

443 *Italica hæc sunt, quæ latine reddita sic sonant.*

Credite Sanctulo
Bono patri Bernardulo:
Væ qui ipsi non credit;
Misero Christiano sine fide.

Inde in S. Marcelli ædem ad Bernardinum a patre violenter attractam, ut benediceret, noluit aspicere neque exorcizare, dicens, se peccatorem esse, et indignum, cui spiritus obsequerentur immundi. At illa in Deum Sanctosque blasphemans, acriter etiam objurgavit comptas adulterinis illitas coloribus, alienisque ornatas capillis, quæ illuc confluxerant mulieres. « Itane, inquit, docuit vos Ber « nardinus ? hæc vestra in eum observantia ? « Pergite, agite uti soletis; meum vobis non dee- B « rit obsequium. » Sequenti die hanc dæmonis objurgationem vanis mulieribus objecit Ecclesiastes, et surrecturum contra incorrigibiles in judicio protestatus, retulit ex S. Antonio, diabolum in Religiosi vici persona populo prædicasse, ut vehementius in judicio extremo crimen objiceret obstinationis.

postea ab illo prohibita silet.

444 Energumena in pleno consessu statim vociferans, ait, id omnino verum esse, atque ob hoc ipsum se Vincentiam venisse; « Sed heu, inquit, ni- « mium perdidi ! Vincentiæ dimidium possidebam: « terrefecit hic Fraterculus sicarios, vanasque et « lubricas mulieres, magnam mihi prædam eripuit. » In aliis concionibus amplius non est locuta, causam reddens, Bernardinum linguam cohibuisse, suoque imperio ligasse. Orto in populo murmure, quibusdam negantibus, aliis asserentibus, vere fuisse possessam, Joannes quidam, dignitate comes, scientia, præsertim Theologiæ, illustris, in se suscepit onus explorandi. Adhibitis viris doctis, in hoc genere peritis, de multis interrogavit, de mundi creatione, Adæ formatione, Christi passione, Crucis virtute, dæmonum tortura, S. Mariæ conceptione, aliisque similibus, dum ad singulos articulos rusticana pau- C perque puella disertissime respondisset, non immerito judicavit, in misellæ corpore spiritum latuisse. *Quidquid hac de re fuerit, non inquiro; at certe dæmones seu invitos, seu alia ex causa pro veritate testimonium dedisse, liquet ex ipso Evangelio, Lucæ 4, ℣. 41:* Exibant autem dæmonia a multis clamantia, et dicentia: Quia tu es Filius Dei: et increpans (*Christus*) non sinebat ea loqui; quia sciebant, ipsum esse Christum. *Redeo ad annalistam.*

Beatus hernia laborat, egenis subvenit; legem quamdam abrogari curat.

445 A Dominica Passionis singulis diebus in aperto foro prædicabat, nisi cœli intemperies sub tectum reduxisset; diebusque Palmarum et feriæ sextæ Parasceves summo mane docebat, exhortans cœtum ut a prandio reliquos urbis audirent concionatores. Feria secunda Paschatis, dum festivam Christi annunciat Resurrectionem, vehementi corripitur herniæ dolore, qui sermonis cursum abscidit. Mira quidem illic præstitit, magnosque sui laboris fructus reportavit. Societatem nominis Jesu magno auxit incremento, ut pudorosis egenis subveniret, a se alias institutam; *nempe anno* 1492, *uti num.* 380 *dictum est.* Inhumanam et feralem legem, qua viris et mulieribus, exulum consanguineorum capita ferentibus, venia cujuscumque criminis et exilii concedebatur, revocari impetravit ab utroque senatu, Vincentino et Veneto, præsertim quoad mu- D lieres: eo etenim feritatis processerant, ut una visa sit in designato fori loco quatuor consanguineorum capita congessisse.

AUCTORE C. S.

De lege id negat historicus Vicentinus,

446 *Hæc ibi; sed quod ab sublatam illam legem attinet, opponit se Franciscus Barbaranus de Mironis, Capucinus in Historia ecclesiastica Vicentina, Italice edita, lib. 2. cap. 77. Is Cimarellam et Waddingum arguit, quod eam legem* detestabilem, impiam *aut* inhumanam *appellaverint; cum tamen apud canonistas in confesso sit, posse rempublicam vel principem a se proscriptos morteque damnatos* (Bannitos *vocant*) *occidendi potestatem justis de causis cuilibet facere, exceptis paucis, quos ipsa naturæ lex prohibet. Præterea asserit, curasse se totum civitatis archivum diligenter perquiri, nec tamen ullum in eo repertum esse ducale decretum post annum* 1492, *quo abrogata fuerit concessa facultas exsilii pœnam per bannitorum cædem redimendi; inventa autem esse multa, ac nominatim unum anni* 1514, *alterumque anni* 1523, *per quæ eadem facultas datur. His de causis existimat*, B. Bernardinum *non adversus hanc legem declamasse; sed vel in eos, qui eadem abusi, ut impunitatem sibi facerent, exules non capite, sed alia tantum gravi pœna damnatos occidebant; vel in illos, qui, posthabita omni naturæ obser-* E *vantia, bannitos, capitali quidem sententia perculsos, sed sanguine sibi conjunctissimos, eadem de causa trucidabant.*

Franciscus Barbaramus,

447 *Contra priores, inquit, exstare decretum ducale, datum* IX *Octobris anni* 1489, *in quo sancitum fuit, ne prædicta impunitate gauderent, qui bannitum, non damnatum capite occidissent; utque omnes, qui hac ratione veniam criminum libertatemque impetrassent, eadem veluti injuste ac subreptitie obtenta privarentur, pristinisque pœnis subjacerent. Contra priores vero aliud editum fuisse decretum, ait, anno* 1524 *die* XXVII *Junii ab Andrea Gritti Venetorum duce, qui vetus privilegium confirmans, ab eodem certos consanguineos et affines exclusit; nimirum* patrem, qui occideret filium; filium, qui occideret patrem; frater qui occideret fratrem; qui suum socerum aut generum; item, qui patruum in primo gradu; nepotes tam ex fratribus, quam ex sororibus, et cognatos ex sanguine (*Italice est* Cugini di sangue) maritum et uxorem. *Hactenus fere Barbaranus.*

cujus dicta referuntur,

448 *Sit ita: non ipsam in bannitos latam legem, quæ certe justis de causis a republica ferri, et a subditis (servatis servandis) exsecutioni mandari potest, impugnaverit* Bernardinus; *sed damnaverit legis abusum, forte ex ejusdem obscurioribus verbis, accedente etiam* F *judicum conniventia ac potentiorum amicorumque patrocinio, contra ipsius legislatoris mentem sensim inductum; cujusmodi ille unus fuisse videtur, ad quem tollendum editum fuerit decretum anni* 1489, *a Barbarano allegatum. Quid Cimarella, cujus Opus non habeo, hac super re scripserit, nescio: at certe non est, quod hic tantopere culpandus Waddingus sit, qui non quamlibet pro occidendis bannitis legem* inhumanam et feralem *appellavit; nec quamlibet a* B. Bernardino *improbatam ait, sed eam, qua (sive ex perversa interpretatione et conniventia, sive aliter)* viris et mulieribus, exulum consanguineorum capita ferentibus venia cujuscumque criminis et exilii concedebatur; *quod sane si generaliter dictum accipiatur, ab humanitate plurimum abhorret.*

et expenduntur.

449 *Idipsum etiam satis agnovit laudatus a Barbarano Venetorum dux Andreas Gritti, dum in decreto suo anni* 1524 *minime prætermisit certos consanguinitati affinitatisque gradus recensere, intra quos privilegium istud impunitatis nullum locum habiturum esset; atque in hoc forsitan eidem præluxerit decretum aliud tunc ante annos circiter triginta, postulante* Bernardino, *ut Waddingus asserit, concessum, ac tum tempori*

forte

AUCTORE C. S.

A *forte minus religiose observatum, et deinde deperditum. Ut ut sit, pio, miti et apostolico Viro facile displicere potuit ejusmodi lex, quæ, licet juste lata, periculosa bannitis est, ne inopinato occisi in æternum damnentur; periculosa etiam malevolis, ne ex odio potius privato, quam ex amore justitiæ et salutis reipublicæ bannitos trucident. Ad hæc, quem non commovisset istud, mulieris dicam an Megæræ, spectaculum, quæ vel una visa fuisse dicitur in designato fori loco* quatuor consanguineorum capita congessisse? *Fortasse certiora dicere possem, si primævam Beati Vitam mihi licuisset consulere uti licuit Cimarellæ et Waddingo, quorum ista asserta sunt, quæ cum ego aliunde confirmare nequeam, eorumdem fidei relinquo.*

Rogatus ab episcopo Vicentino auditores suos

450 *Idem annalista Waddingus post verba superius data, de reliquis beneficiis, a* B. Bernardino *eodem anno* 1494 *civitati Vicentinæ præstitis sic prosequitur*: Ecclesiæ cathedralis fabricam, suadente Marco Barbo episcopo, Cardinale, collecta multa pecunia valde promovit. *Verum eo tempore Marcus Barbo Venetus, Cardinalis S. Marci, non amplius sedebat in episcopatu Vicentino, sed ille jam a multis annis ad patriarchatum Aquileiensem translatus, isti cesserat, obieratque Romæ anno* 1490 *vel sequenti, ut apud Ughellum tom.* 5 *Italiæ sacræ auctæ col.* 127 *et apud Ciacconium sive Oldoinum. tom* 2 *Vitarum Romanorum Pontificum col.* 1106 *videri potest.* B *Substituendus ergo ipsi est Baptista Zeno, pariter Venetus, primum S. Mariæ in porticu, postea Tusculanus Cardinalis, quem laudatus Ughellus col.* 1063 *et sequenti prædicto Marco Barbo anno* 1473 *in Vicentinam sedem suffectum, usque in annum* 1501, *quo diem suum obiit, sedisse scribit, et tum a sanctimonia aliisque præclaris dotibus, tum etiam ab ingenti in reparandis instaurandisque ecclesiis munificentia multum commendat.*

ad largam eleemosynam pro ecclesiæ fabrica impellit

451 *Franciscus Barbaranus loco mox citato Historiæ ecclesiasticæ Vicentinæ de eodem argumento scribens, prætermisso* viri *nomine, illum* dominum Cardinalem Vicentinum *tantummodo appellavit, quod de episcopatu accipiendum est, non de patria, quæ utrique Veneta fuit. Rem vero sic gestam ait. Laudatus Cardinalis (Baptistam Zenum intellige, qui gravissimis pro Sede Apostolica negotiis sæpe alibi detinebatur) tum temporis Vicentiam advenerat, asserens plenariarum indulgentiarum concessionem a Pontifice obtentam. Rogatus ab illo* Bernardinus, *ut de iis concionem ad populum haberet, eumdemque ad largas eleemosynas pro ecclesiæ cathedralis fabrica conferendas hortaretur, eo successu* C *peroravit, ut collecti fuerint sexcenti ducati præter alios mille ejusdem valoris nummos aureos, quos quidam alii* (dominos deputatos *appellat) promiserunt, si Cardinalis totidem daret, illoque annuente, reipsa donaverunt. Pergamus cum Waddingo.*

Multa alia bona ibidem præstans, accusatur;

452 Montem solidius fundavit pietatis, statuta solutione denarioli (partis scilicet denarii argentei centesimæ vigesimæ: denarii autem duo liram seu libram constituunt Vicentinam) sine qua judicavit facile ruiturum. Clausis januis, episcopo suffraganeo (*qui Cardinalis Zeni, Vicentini antistitis, vices gerebat*) canonicis et sacerdotibus, multa dixit de dignitate sacerdotali, et sacrorum hominum majori recte vivendi obligatione. Fratrum cœnobia adolescentibus, monialium claustra virginibus replevit: usurarios, avidos mercatores et fœnatores ad reddenda injuste ablata et male retenta potenter induxit. In tanta tamen erga urbem beneficentia non defuerunt, qui apud suos Patres in comitiis provincialibus, tunc habitis, per epistolas accusarent, quod contractus licitos condemnaret, quod fœnera probaret, eleemosynam seu stipendium pro Missis legendis dari prohiberet.

purgat se, utque cum majoribus suis parcatur, impetrat.

453 Remissis ad illum comminationum libellis, a nullo subscriptis, respondit, se contractus usurarios palliatos, nominetenus honestos, reipsa illicitos, D condemnasse; approbasse solutionem oboli in Monte Vicentino, qui prius non solvebatur, ne cito pium opus deficeret; superstitionem reprobasse eorum, qui triginta Missas Gregorianas ad certam liberationem animarumquarumcumque a purgatorio sufficere, et necessario triginta continuis diebus absque ulla interpellatione legendas esse, dicebant. Hæc (*id est, supra dictæ accusationes*) cum ad consules civitatis pervenissent, in auctores inquirendum rigorose voluerunt; donec Bernardinus, ut parceretur, obtinuit. Heu! quam frequenter hoc accidit, ut bene facientibus mali nocere studeant, et contra Dei ministros satanas suos exsuscitet! «Sæpe virtutum adversarii « consilia contra bonos ineunt, pravis inventionibus « innituntur, ad excogitandos dolos se conferunt, « et qui eosdem dolos bonis prodere deberent, ipsi « instituunt latenter, ipsi transmittunt *. »

** ex S. Greg. lib. moral.*

pergitque majori, quam ante fervore

454 Sed viri sancti et fideles Christi prædicatores a fervore suo per ista minime compescuntur: « Imo « quo majori persecutione premuntur, eo ad prædi- « candam virtutem acrius instigantur, et cum pa- « tienter persecutores tolerant, ardenter ad se au- « ditores trahere festinant *. » : Ita quidem Bernardinus exinde ferventius prædicare cœpit, quo diligentius vidit inimicum suas tetendisse insidias, ut denigrato dicentis honore, etiam doctrina despiceretur. In die Ascensionis instituta solemni festivitate, et numerosa supplicatione in honorem coronæ spineæ Salvatoris, quæ illa in urbe asservatur, relata diserte translati nobilissimi pignoris historia, omnes ad dignam ejus venerationem excitavit. *Quæ hic* Corona spinea Salvatoris *appellatur, non est ea, nisi spina unica ejusdem sacratissimæ coronæ, quam B. Bartholomæus Vicentinus episcopus a S. Ludovico Galliæ rege acceptam Vicentiam attulit, ibidemque in ecclesia eidem servandæ exstructa, et* Sanctæ Coronæ *appellata, deposuit, ut pluribus videre est apud nos tom.* 1 *Julii, pag.* 184, § 3 *Commentarii historici a Sollerio conscripti.*

** ex eod.*

prædicare Vicentiæ,

455 *Waddingum, vel quemcumque is secutus est, fefellisse potuit ea ecclesiæ appellatio, vel hierotheca, in qua sacrum istud cimelium inclusum fuit, quæque apud Barbaranum lib.* 2 *Hist. eccles. Vicent. pag.* 110 *in instrumento donationis ejusdem, a prælaudato B. Bartholomæo factæ Patribus Dominicanis, quibus eadem ecclesia tradita fuit, dicitur fuisse* corona una argentea deaurata, in qua SPINA UNA salutiferæ coronæ spineæ, qua Rex gloriæ illusus extitit, dicto domino F episcopo (*B. Bartholomæo*) per dictum regem (*S. Ludovicum*) donata, in anteriori parte consistit, sub christallo recondita. *Hæc annotanda censui, ne quis existimet, sacratissimam Domini nostri coronam, quæ in Sancto sacello Parisiis asservatur, a Vicentinis sibi vindicari. Pergit deinde annalista Minorum his verbis:* Alio festivo urbis die, quo memoriam recolunt Vincentini traditæ Venetis civitatis (*quod anno* 1404 *factum fuerat, ne in manus Francisci Carraræ, Patavii domini, eamdem obsidentis, incideret,*) multa dixit in serenissimæ reipublicæ laudem; utque diuturnius et felicius in ejus fide persisterent, Deo ante omnia fidem observandam edocuit: quod si a peccatis non resipiscerent, ingentia mala et calamitates bellorum cito venturas, quas suo malo veras probaverunt, prædixit.

ubi a cæsareo et Gallo legatis invisus fuit, et clam inde abiit.

456 Auditores ea in urbe habuit præter episcopum suffraganeum, proceresque urbis, legatos Maximiliani (*hujus nominis primi*) imperatoris, et Caroli (VIII) regis Francorum, Venetias destinatos, diversis tamen diebus; quorum uterque ad S. Marcelli ædem, ubi ejus erat domicilium, Dei Virum veneraturus accessit, neque discedere voluit, donec benedictionem acciperet. In S. Bernardini (*Senensis*) na-

A natalibus, quæ Vincentini, viro sanctissimo valde addicti, eo anno feria tertia Pentecostes solemniter celebrant, per tres horas absque audientium tædio prædicavit; et ex rostris vale dicto, secreto festinanterque discessit, dum solemni universa civitas incederet supplicatione. *Reipsa incidit eo anno feria tertia Pentecostes in diem* XX *Maji, S. Bernardini Senensis festo natali dicatam, ut patet ex numero aureo* XIII *et litt. Dominic. E. Hactenus Waddingus de suprema* Bernardini *mora gestisque Vicentiæ, ad quam deinde numquam rediit, eodem anno apud Ticinum morte beata defunctus. Verum antequam eumdem alio proficiscentem sequamur pauca alia aliunde accepta huic loco inseremus.*

Instituit ibidem oratorium S. Hieronymi, nunc Charitatis dictum,

457 *Barbaranus de Mironis lib. 2 Hist. eccles. Vicentinæ cap. 77 tractans de piis sodalitiis Vicentiæ ab illo erectis, quorum supra jam memini, aliud præterea assignat verbis Italicis, quæ Latine subjicio.* Auctor fuit, ut nonnulli e sodalitio S. Marcelli prodeuntes instituerint oratorium S. Hieronymi, nunc Charitatis appellatum a cura, quam postea suscepit habetque eleemosynas singulis hebdomadis per totam civitatem in ægrorum gratiam colligendi quemadmodum lib. 5 hujus Historiæ dicetur. *Rursum. lib. 3 cap. 49 occasione reformationis ejusdem sodalitii* B *opera venerabilis patris Antonii Pagani, Ordinis Minorum Observantium, seculo* XVI *vergente ad finem factæ, primam illius institutionem ad annum 1494 retulit, sic scribens:* Animum etiam adjecit(*Antonius Paganus*) ad reformandum perficiendumque Oratorium S. Hieronymi, quod anno MCCCCXCIV, prædicante B. Bernardino Feltriensi Minore Observante, erectum fuerat, sanctisque patris Antonii præceptis et consiliis multum in pietate provectum fuit, uti in fundationibus priorum locorum civitatis fuse dicam libro V. *At doleo, librum illum quintum, si umquam vulgatus fuerit, apud nos non exstare; nam volumen, quod habemus, tres tantum libros continet.*

cujus insignia sunt in pauperes officia.

458 *Hæc ipsa haud dubie est sodalitas, cujus illustre dedit elogium Ferdinandus Ughellus tom. 5 Italiæ sacræ auctæ, col. 1029 in notitia urbis ac episcopatus Vicentini, quod visum fuit hic referendum.* Magnum denique, *inquit*, pietatis opus, ac in tota Italia singulare, in hac religiosissima urbe reperitur. Etenim sub divo Hieronymo tutelari sunt laici plerique, mortificationi et aliis piis exercitiis assidui, in domibus propriis viventes et liberi, quorum duodecim qualibet anni hebdomada omnes infirmos, pau- C peres, egenos Vicentiæ vicatim viritimque semel invisunt, verbis solantur et cibis; et ut Christianæ religionis Sacramenta recipiant, incumbunt. Nullus est mercator, civis aut nobilis, quem ipsi non rogent, nullum aperitur ostium, ante cujus fores non sistant, eleemosynam flagitantes. Et hæc assidua cura septuaginta homines, ad summum, amore Dei afficit. Unde nemo Vicentinorum, cum infirmitate oneratur, debet necessariorum desperatione occupari. *Eximium profecto, meritoque celebrandum charitatis institutum! quod si patri Antonio Pagano fortasse potissimum adscribendum sit, partim tamen debetur* B. Bernardino *Feltriensi, a quo eadem sodalitas, teste laudato Barbarano, initium cepit.*

Multi angeli, illo concionante, in aere conspecti

459 *Ad Vicentinam quoque Beati commorationem, sive hanc, sive unam ex prioribus pertinet, quod Bernardinus de Busto, jam alias laudatus, de angelis, illo concionante, visis affirmat in Rosario sermonum per Quadragesimam, tom. 1 editionis Brixianæ anni 1588, serm. 3, pag. 44. Cum hic pro commendatione prædicationis verbi Dei inter alia laudasset, beati Viri assertum,* Dicebat,*inquiens,* beatus Frater Bernardinus Feltrinus, quod nunquam prædicatur, quin major ibi sit multitudo angelorum, quam hominum; *cum, inquam, istud laudasset, paucis interjectis, etiam exemplo comprobavit hoc modo:* Dum prædicaret ipse beatus D Frater Bernardinus Feltrinus Vincentiæ, visi sunt in aere plures angeli, quam essent homines in terra, qui attente audiebant verbum Dei. *Eo autem majori fide dignum est hoc testimonium, quod a viro sit pio et docto, ipsique Beato, qui ejusdem cum illo Ordinis erat, synchrono et familiari, quodque typis editum fuerit eo tempore, quod recentissima erat* B. Bernardini *memoria, atque adeo mendacii aut levitatis facile argui potuisset, si de tam illustri facto non constitisset apud Vicentinos, qui Beatum concionantem audierant: nam teste Waddingo in Scriptoribus Ordinis Minorum, prædictum sermonum Rosarium primo prelo vulgatum fuit Lugduni anno Christi 1507, qui fuit ab ipsius* B. Bernardini *obitu tantum decimus tertius.*

AUCTORE C. S.

§ XX. Conciones Patavii, aliisque in locis habitæ; duo Montes pietatis instituti: gesta illius Brixiæ: litteræ ab Alexandro VI Papa acceptæ: afflicta valetudo et iter versus Ticinum, atque sermones hic cœpti.

Prædicat Patavii

Bernardinus *e civitate Vicentia* Patavium (*teste Waddingo, cujus verba sunt*) nulla itineris interposita mora, profectus, in ecclesia cathedrali, as- E sumpto illo trito suo themate, ATTENDE TIBI, egregie populum de rebus saluti maxime necessariis instruxit, et beatæ Virginis cultum impense commendavit. Alias habuit diversis diebus et locis variorum argumentorum conciones, sed omnium potissimam in die S. Antonii (*Patavini scilicet, qui* XIII *Junii colitur*) ad Minores Conventuales, ubi vir sanctus requiescit; et solemni interfuit supplicationi, ita præcipiente vicario provinciali Ludovico a Turre, qui tunc aderat, et a processione se retraxit, potissimum locum Bernardino propter Viri reverentiam humaniter cessurus. Dum ex rostris diceret, et postea cum reliquis incederet, pictor quidam Utinensis, a proceribus jussus, effigiem ejus ad vivum delineavit.

et Brixiæ; Monte Silicis Montem pietatis erigi curat.

461 Illinc Brixiam abiturus, vicario valedixit, « præsagiensque suæ vitæ finem, inquit: » Deus scit, « an sim amplius huc reversurus: de hac nostra pro- « vincia non est, quod deinceps cogitem: eam Do- « mino commendo. » Ad Montis Silicis (*vernacule* Monselice *vel* Monte Silice, *in agro Patavino non procul a Medoaco Minore fluvio*) oppidum opulentum F et frequens, sæpius invitatus, nunc tandem ire decrevit. Appropinquanti potestas (*sive prætor*) cum toto populo in portu occurrit, eoque ipso adventus die prædicavit in foro per sesquihoram de tollendo fœnere Judæorum, de cavenda illorum conversatione, de fugiendis eorum muneribus, de pii Montis utilitate pauperibus sublevandis. Itur statim in concilium, et Montis decernitur institutio. Die sequenti, S. Joannis Baptistæ, e rostris exhortante Bernardino, tot factæ sunt oblationes, ut erigi statim potuerit Mons juxta leges Montis Patavini, etiam senatu Veneto approbante.

Concionatur Atheste, quod Montagnanæ facere prohibitus, abit,

462 Inde progressus ad oppidum Estense (*alias* Atheste et Ateste *dictum, item in agro Patavino et ad fluvium Medoacum Minorem quatuor circiter milliaribus a Monte Silicis dissitum,*) ipsa hora, qua pervenit, sermonem habuit, oratoresque excepit Montagnanæ (*oppidi in eodem agro siti*) aliorumque oppidorum, ut illis etiam sitientibus doctrinam propinaret cœlestem. Assensit; sed dum Montagnanæ ad concionandum in foro pergit, rector populi ostendit ducis Veneti litteras, statuentis, ne Bernardinus concionetur, ut populi tumultus contra Hebræos, certo se-

A secuturus, evitetur. Hoc audiens vir Dei, secreto se subducens ab illo populo recessit. Qui prædicaturum sperabant, et cœtum audituri coierunt, de recessu admoniti, contra rectorem fremere, Bernardinum turmatim insectari, et ultra duo milliaria progressum genuflexi rogare, ut rediret, saltem populo benedicturus.

AUCTORE C. S.

sed a populo reductus, Montem pietatis instituit: prædicat Leonici,

463 Tot supplicantium precibus victus, regreditur, et humiliter benedicit; sed dum iterum abire tentat, prædicare cogitur, rogante etiam rectore. Nihil contra Hebræos dixit; leges tantum canonicas et Christianas recitavit, quibus usuræ prohibentur, et inimicorum Christi familiare commercium condemnatur. Remedium deinde malorum proposuit, ut Mons erigeretur pietatis, instar plurimorum, per optimas quasque civitates erectorum. Placuit propositio, cunctisque offerentibus, etsi fremerent Judæi, coacervata est brevi tanta pecunia, quanta Monti instituendo suffecit. Hinc discedenti occurrunt oratores oppidi Coloniæ (*vulgo* Cologna *ad fluvium Novum*) rogantes, ut eos sua præsentia et doctrina solaretur, ne, uti accidit Lonigi incolis (*quod Italis* Lonigo, *Latine etiam* Leonicum *appellatur, et ad eumdem fluvium jacet*) ad quos Bernardinus Senensis noluit deflectere, reputarentur B Dei verbo indigni, et haberentur pro Samaritanis. Abiit, et serotina consolatus est concione horis duabus.

Veronæ, Piscariæ, Salodii,

464 Veronæ inventis litteris Veneti principis ante triennium ad Marcum Antonium Morosinum, urbis rectorem procuratis, ne contra Judæos prædicaret, tacere constituit. Prædicare coactus, nihil neque in Hebræos, neque in illorum fautores, qui falsis suggestionibus litteras in se impetrarunt, commotus, solummodo falsas ostendit, reliquam prosecutus concionem de perfecta vita Christiana. Secundo habito sermone in festivitate SS. Petri et Pauli, de libertate ecclesiastica, de auctoritate summorum Pontificum et de debita eis reverentia, Piscariam, *quæ ditionis Venetæ in agro Veronensi parva sed probe munita urbs est, vulgo* Peschiera *dicta, conditaque in lacu Benaco ad Mincii egressum,* ubi primos habuit sermones Quadragesimales (*nimirum anno* 1471, *ut supra dictum est*) perrexit, ibique semel in arce militibus et præfecto, et bis in aperta area universo populo concionatus, salutatisque Fratribus, qui in insula lacus religiose vivebant, populo Salensi prædicavit in die Visitationis Virginis Mariæ. *Est autem* Salo, *quod Baudrandus in Lexico Latine* Salodium C *appellat, Brixiensis agri oppidum ad Occidentalem oràm supra dicti lacus Benaci situm.*

et Brixiæ, ubi falsus de illo sparsus rumor, et spectrum

465 Isthinc Brixiam tetendit, ubi plures habuit sermones in area templi cathedralis, crescente semper audientium cœtu, concurrentibus etiam episcopo Paulo Zanio et universo magistratu. Duo hic accidere adversa. Primum, sparsa vox, quod severo edicto Veneto jussus sit toto exulare dominio: evanuit tamen post aliquot dies, ostendente magistratu ipsas litteras ducis, quibus id dumtaxat vetabat, ne prædicaret contra Hebræos. Secundo audientibus plusquam viginti millibus in die S. Jacobi apostoli, dum per duas horas de parentum in filios, et filiorum in parentes officio gratissime prædicasset horribili spectro, Æthyopis equo insidentis, magnaque clava in populum irruentis, concio tota perterrita in fugam inconditam, paucis occisis, aliquibus contritis, multis læsis, omnibus attonitis, se receperunt, nec a Concionatore, nomen Jesu fortiter inclamante, animosque addente, a fuga cohiberi potuerunt.

concionem perturbasse dicitur.

466 *Forsitan non deerunt, quibus hæc spectri apparitio suspecta sit, ac potius orta videatur ex phantasia alicujus ex auditoribus, qui metum suum panicum cum adstantibus et hi mox cum aliis communicaverint.* D *Nec inficiari possum, id ita fieri potuisse, cum non desint exempla, per quæ constet, inania visa ex unius cerebro nata, etiam aliis, quasi et hi ista vidissent, persuasa fuisse, subitosque in populo motus excitasse. Fatendum tamen etiam est, potuisse dæmonem, Deo ita permittente, aut perversos homines per dæmonum præstigias hujusmodi spectrum auditoribus objecisse, ut concionem dissiparent, et odiosum sibi Prædicatorem a dicendo prohiberent. Utcumque hæc se habeant, quod aliqui in hac subita trepidatione læsi contritique, pauci etiam occisi fuerint, id videtur, non ab illo spectro, sed a conferta populi multitudine, in præcipiti fuga salutem quærentis, et obvios præviosque quoslibet prosternentis, factum esse. Atque hoc quidem eo minus mirandum erit, si tantus adfuerit auditorum numerus, quantum, forte non sine aliqua exaggeratione, adfuisse scribit annalista.*

Profanos hominum equorumque in festo assumptionis B. M. V. cursus

467 *Certiora sunt, quæ ibidem sic subdit.* Fuerat antiquis temporibus in die illo, qui nunc vigilia est Assumptionis beatæ Virginis (*id est, die* XIV *Augusti*) certandi cursu in Dianæ sacris consuetudo, quam cum aliter amovere non potuissent Brixienses, in equorum hominumque, sed et mulierum cursum, festivo Assumptionis die agitandum, permutarunt. Cum veloces equos aliaque in promptu haberent, multique e longinquis partibus ad spectacula venissent, Bernardinus iis persuasit rationibus, diem E sacrum non in profanis ludis, sed in beatæ Virginis cultu transigendum, braviique pretium pauperibus distribuendum, ut publicis tabulis statutum sit, isthæc omitti, quod et illius urbis referunt Annales. *Quos hic laudat Annales, sunt Heliæ Capreoli, Brixiensis jurisconsulti, Chronica de rebus Brixianorum. Vixit ille Brixiæ ipsi* B. Bernardino *synchronus, quem concionantem audire potuit obiitque* jam decrepitus anno, MDXIX, *teste Gerardo Joanne Vossio in Scriptoribus Latinis, ac propterea magnæ auctoritatis esse debet breve illustre testimonium, quod de eodem Beato lib.* 12 *posteritati reliquit, quodque ego hic transcripsi.*

publico decreto abrogari facit: rupta pectoris vena laborans.

468 Biennio vero post (*haud satis liquet, an hic annum* 1494, *ut debuit, an sequentem voluerit indicare*) Bernardinus Feltrensis Minorum concionator, theologus admodum venerabilis, singulis bimestri diebus publicas propeque divinas conciones ad civitatem nostram ea spiritus infusione habuit, ut ejus hortatu vetustissimum currendi ab bravia morem abrogari, tabulasque lusorias et refertos impudicitia libros comburi obtinuerit; multaque futura, quæ postea successere, cum magno audientium terrore, F quasi propheta prædixerit. Huic autem Bartholomæus Mercantus, Michaelis Mercanti civis nostri filius, tredecim annos natus, supra omnium fidem disertam plane habuit orationem. *Hæc Capreolus; ex Waddingo vero habemus,* Bernardinum, *jam tertio rupta ipsi pectoris vena, ibidem graviter afflictum fuisse, nec tamen recusasse, quantum attritæ vires permittebant, in pauperum gratiam pro Monte pietatis publice perorare. Rem hoc modo factam refert Waddingus.*

pro augendo Montis ærario, ægre sed feliciter perorat

469 Montem pietatis, valde diminutum ob non statutum ministris stipendium, quod ex ipso ærario sacro solvere oportebat, ut populo commendaret, rogatus, licet ex rupta jam tertio vena pectoris plurimum sanguinis expueret, viribusque deficeret, asello in orum vectus, languida voce, gravi anhelitu, per horæ dimidium cum de pauperum subsidio, eleemosynæ laudibus dixisset, tacere coactus est; neque tamen inde, nisi oblatione facta aureorum bis mille trecentorum, discessit. Aucto confirmatoque Monte, judicatum est, Hebræos minime necessarium, sed grave perniciosumque esse reipublicæ pondus: quare tota illa urbe et districtu recedere sunt coacti. *Quamvis de hoc Beati facto ex-*

A *expresse non meminerit mox laudatus Capreolus, forte tamen huc spectat, quod de aucto Brixiensis Montis pietatis ærario post annos Christi* 1489 *et* 1492, *inter quos ejusdem erectionem reposuit, his verbis annotavit.* Enimvero quum civitas nostra intelligeret, nihil dignius, quam saluti consulere, tantum pecuniarum congessit hoc tempore, ut decem millibus aliquando misellis opportuna pecunia per semestrem gratis succurreret, ac etiamnum magis succurrat: quod quidem munus pietatis Montem appellavit. *De expulsione Judæorum etiam tacuit; quæ si ea occasione vere tunc contigerit, miror hanc ab illo præteritam fuisse.*

cultum divinæ Eucharistiæ promovet; multis medetur

470 *Pergo rursum cum Waddingo alia ipsius gesta narrare.* Die sequenti *(post habitum pro Monte pietatis sermonem)* ad concionandum rediens, Dei voluntate incidit in sacerdotem, qui sacrum Christi Corpus ægroto ferebat, vetula una lanternam * gestante sociatus. Quare mutato sermonis argumento, die illo diutissime et ferventissime de hac re ita peroravit, ut per omnes ecclesias, animarum curam habentes, facta sint collegia hominum, qui cum cereis accensis divinum Sacramentum, dum ferretur et referretur, religiose comitarentur. Multi benedictione ab eo impetrata, acceptoque nomine Jesu, chartulis inscripto, a variis languoribus corporis, et animæ tribulationibus sunt liberati. Urbem demum eodem modo, quo Vincentiam et Patavium, prænunciato Dei appropinquante flagello, terrefecit, ut finem facerent peccandi. *Confirmata hæc habes ex Capreolo num.* 468 *laudato, qui deinde in eodem lib.* 12 *varias civitatis agrique Brixiensis calamitates memorat, quas a* B. Bernardino *divini flagelli nomine prædictas fuisse, censeri potest.*

* laternam

Ab Alexandro VI jubetur prædicare Asculi

471 Accepit hic (*ita subdit Waddingus*) diploma istud Pontificium, per quod Asculani procurabant anno sequenti, quod isto non potuerunt, obtinere, *quemadmodum præcedenti § dictum est. Diploma autem seu litteræ Alexandri VI Papæ* ex originali *editæ sic habent.*

Dilecto filio fratri Bernardino de Feltro, Ordinis Minorum de Observantia.

Dilecte fili, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum sicut nuper ab eorum oratoribus accepimus, dilecti filii antiani et commune civitatis nostræ Asculi cupiant pro eorum in te caritate, proque tuæ vitæ exemplaritate, ac gratia, qua in annunciando verbo Dei polles, te in prædicationibus C audire, et apud te, Deo favente, multum proficere sperent: nos volentes pro ipsius populi, quem inter alios nostros paterna prosequimur caritate, desiderio in hac parte satisfacere, tibi per præsentes in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus, quatenus in futura proxima Quadragesima Asculum ad prædicandum accedas, ibi secundum traditam tibi a Domino facultatem et Evangelicam doctrinam lucrum facere studeas animarum. Quocumque mandato tibi etiam per nos facto, quod interim suspendimus, ceterisque in contrarium facientibus, non obstantibus quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die XX Junii MCCCCXCIV. Pontificatus nostri anno II.

sequenti Quadragesima: frustra invitatur a Bergomatibus,

472 *In horum Annalium editione Romana anni* 1736, *qua utor, manifestum mendum in annos æræ Christianæ irrepsit, posito anno* MCCCXCIV *pro* MCCCCXCIV, *quod correxi ex eorumdem antiquiori editione Lugdunensi anni* 1648, *in qua laudatæ litteræ recte ac clarius signatæ leguntur hoc modo:* Die 20 Junii 1494. Pontificatus nostri anno secundo. *Vox* antiani, *quæ in earumdem initio occurrit,* antiquos *seu* senes *significat, ab Italico* antiano, *Latine* antiquus. *Itaque* antiani et commune civitatis Asculi *idem fere sonat,* quod magistratus et populus Asculanus. *Porro paucis* D *supra triginta millibus a civitate Brixia in Occasum distat Bergomum, seu Pergamum, ditionis Venetæ civitas in Longobardia, cujus incolis ipsum vel in breve tempus expetentibus obsecundare non potuit. Etenim, eodem annalista teste,* rogatus ab episcopo et civibus Bergomensibus, ut illuc iret, saltem per dies octo prædicaturus, respondit, se a superioribus jussum Ticinum recta proficisci, viribusque fractum non posse illorum votis satisfacere.

AUCTORE C. S.

ingravescentibus morbis, Brixia discedit Ticinum,

473 Accreverunt itidem morbi, continuum sanguinis sputum, dolores iliaci, calculi, et mingendi difficultas. Statuit itaque recedere, expletis illic mensibus duobus, quibus ea in urbe hærere præceptum erat, combustisque pro more malorum incentivis, libris præsertim lascivis, atque inter hos Boccaccii Novellis, discessit. Ad Traiadi oppidum per diem unum requievit, peractaque concione die sequenti, dum ad lautissimum prandium, sibi sociisque paratum, duceretur, jussit in pauperes distribui, et extra oppidum sub arboribus in terra sedens panem tantum cum fructibus admisit. *Haud satis scio, quodnam hic per* Traiadi oppidum *designetur, nisi forte illud sit, quod in tabulis geographicis* Travaiato E *scribitur, septem circiter milliaribus a Brixia dissitum recta in Occidentem. Suspicionem auget, quod in iisdem pari fere distantia a* Travaiato *rursum recta in Occasum notetur oppidum* Chiari, *quod videtur esse* oppidum Clarinum, *quo deinde progressus fuisse dicetur. Hinc in Meridiem perrexit ad oppidum* Orci Nuovi *appellatum, quod Waddingus Latine* Ursos novos *dixit, duodecim circiter milliaria a prædicto* Chiari, *sed et in agro quoque Brixiano dissitum, haud procul ab Ollio fluvio, qui ad Meridiem agrum hunc a Cremonensi separat.*

in aliquot locis prædicans per viam,

474 *Nunc ad annalistam revertamur.* Clarino (*ait*) oppido appropinquanti obvius factus est quidam grammaticæ magister cum discipulis, qui multa carmina, ejus adventui gratulantes, recitarunt. Gratias habuit, migistrumque rogavit, ut pie et Christiane puerulos instrueret, resecatis * omnium vitiorum illecebris, libris præsertim lascivis. E rostris die sequenti, assumpto themate, ALIA CLARITAS SOLIS, ALIA CLARITAS LUNÆ, ALIA CLARITAS STELLARUM *, de recta juventutis educatione doctissimum habuit sermonem: erant enim ibi scholæ publicæ et academia linguæ Græcæ et Latinæ. Persuasitque præceptoribus, ut, ablegatis Martialis, Ovidii Amatoriis, Petronii Arbitri, aliisque libris obscœnis, F subintroducerent poetas pios, Sedulium, Juvencum, Prudentium, aliosque Christianos auctores, nomenque Jovis et Apollinis in Jesu Christi Sanctorumque commutarent. Placuit valde hæc doctrina adolescentulorum parentibus, qui sæpius querebantur, in scholis corrumpi filios, quos illi caste nutriebant.

* resectis

* *ex* 1 *Cor.* 15

ob graviter afflictam valetudinem,

475 Ad Ursos novos (*vulgo* Orci Nuovi, *oppidum, de quo vide num.* 473) appropinquans, dum præ languore pervenire non poterat, magistratus, missis viris primariis, qui honorifice exciperent, in domo per milliaria aliquot distante refocillari curavit. Die sequenti S. Augustini, *quæ est* XXVIII *Augusti,* accessit, fessusque prædicavit de sancti doctoris insignibus prærogativis, præmissis sermoni illis verbis: VAS SOLIDUM AC ORNATUM OMNI LAPIDE PRETIOSO (*apud ecclesiasticum cap.* 50, ℣ 10 *in Vulgata est:* QUASI VAS AURI SOLIDUM, ORNATUM etc) adjecta opportuna et accommoda instructione audientium. *Ex adverso hujus oppidi ac in altera Ollii ripa territorio Cremonensi Soncinum oppidum est, indigenis pariter* Soncino *dictum, ad quod transmisso fluvio progressus, ibidemque* apud Soncinates aliquantulum restauratis viribus, Cremam perrexit, *ditionis Venetæ urbem et Cre-*

A *Cremensis agri caput, novem circiter milliaribus a Soncino distantem in Ortum ad fluvium Serium.*

AUCTORE C. S.

non nisi summa cum difficultate

476 *Illic* benignissime excepto dixit prætor, a senatu Veneto interdictum, ne prædicaret, ut Hebræorum caveretur persecutioni. Valde se dolere, dixit Bernardinus, serenissimam rempublicam tam impense Hebræis cavere, ut ne quidem verbum Dei libere prædicaretur; protegendisque Christianis, quorum substantias devorabant, potius quam Hebræis, debuisse intendere. Porro se neque velle, neque posse infirma valetudine, ut aliis proficeret, attrita, prædicare. Inde Laudam progressus, *seu* Laudem Pompeiam *cujus nominis geminus locus est in ducatu Mediolanensi, alter* Laus nova, *incolis* Lodi, *episcopalis civitas ad Adduam flumen, alter* Laus vetus *seu* Lodi vecchio, *olim pariter episcopalis civitas, sed a Mediolanensibus destructa, et nunc tantum pagus ad Silarum fluvium, paucis milliaribus a Nova Ticinum versus; ad alterutrum, inquam, locum progressus,* postquam aliquantulum requievit, eodem die ad castrum sancti Angeli pervenit. Importuna victus hominum prece, die sequenti prædicavit ab illis verbis ANGELIS SUIS MANDAVIT DE TE sumpta materia, statimque impransus recessit.

conficit, et de impendentibus Italiæ malis vaticinatur.

477 Ad singula ferme milliaria respirare, languentemque spiritulum oportebat, refovere; reliquum vero iter pedes voluit perficere, quantumvis socii summopere instarent, ut caballo se vehi B permitteret. Occurrentibus passim equitum cohortibus, militumque turmis, quæ Caroli Francorum regis partes sequebantur, dicebat sociis: « Ita in supernis » statutum est, ut tam caput, quam membra pœnas » luant, et principes Italiæ sentiant virgam furoris » Dei. Me quidem tædet vitæ meæ, nollemque vi» dere mala gentis nostræ, quæ abunde supervenient. » *Loquitur hic de Caroli VIII Galliæ regis expeditione Neapolitana, ad quam is hoc anno numerosum exercitum in Italiam duxit, instigante juvanteque Ludovico Sfortia, ducatus Mediolanensis dominatore, ac mox etiam duce post Joannis Galeacii Mariæ, nepotis sui, mortem. Quot quantisque per universam Italiam calamitatibus hæc expeditio initium dederit, legi potest apud earum rerum scriptores vulgo obvios, ex quibus quilibet facile discet, minime inania fuisse beati Viri præsagia. Sed et votis illius favens Deus, eumdem paulo post ad cælos evocavit.*

Ticini inter concionandum aliqua obscure indicat

478 Ticino tandem appellens (*ita pergit annalista*) summa totius populi exultatione receptus est; cui gratificari cupiens, ad prædicandum vires utcumque C reassumpsit, propositoque themate. « Curam illius » habe, tibi animam commendo tuam, mihi meam » (jam mortem, ut dictum est, præsagiebat) dicere inchoavit: « Medice, cura teipsum, alios doces, » tuam in te reflecte doctrinam; magnum mare » tranatandum, cui aliorum cura mandata; quanto » autem mihi, qui parvulus sum, erit profundius? » Sed ego ad littus me colligam. » Digressionem hanc, quam tunc auditores non perceperunt, de se atque de vicario generali, tunc Ragusii, ut diximus, defuncto fecisse, paulo post intellexerunt; cum litteræ sub paucos dies ad eum allatæ sunt, quibus annunciabatur omnium consensu in defuncti locum illum fuisse substitutum: atqui ille provinciam hanc constanter recusavit. *In margine remittit hic lectorem suum ad num. 1 ejusdem anni, ubi ad propositum nostrum hæc habet.*

de sui vicarii præsenti, suaque instanti morte:

479 Evangelista de Perusio, vicarius generalis Observantium familiæ Cismontanæ, ... dum Ragusii res curabat provinciarum Dalmatinæ et Bosnensis, in febrim incidit, rebusque humanis valedixit hoc anno, die v Augusti ... Successit illi in officio commissariatus juxta dispositionem bullæ Eugenianæ frater Seraphinus de Ragusio. *Hinc* D *discimus, quo circiter tempore assertam a Waddingo revelationem* Bernardinus *habuerit; at miror, nullam hic de ejusdem in defuncti locum substitutione, et in recusando honorifico onere humilitate, mentionem haberi. Forte tamen hæc eo loco prætermisit annalista, quia deinceps erat narraturus; et quamvis memorata beati Concionatoris digressio recte exponi posset, velut ab ipso facta, ut, qui aliorum curam prædicando tot annis gesserat, sese ad mortem, quam præsagiebat, etiam solito studiosius compararet, verisimillimum tamen est, interpretationem, quam dedit Waddingus, ab illo non leviter excogitatam, sed vel ex ipsius Beati Vita MS., vel ex aliis sui Ordinis monumentis acceptam esse.*

AUCTORE C. S.

et peccatores salutari timore percellit.

480 *Porro* nona concione invectus est in errorem quorumdam, adeo extollentium Dei misericordiam, ut justitiam extenuarint, et dixerint, paucos valde esse, qui damnentur respectu ingentis numeri electorum; multumque ingessit peccatoribus timorem, ne profusa spe veniæ liberiori vitæ laxarent habenas, obliti consilii Apostolici; cum timore et tremore multo operandam esse salutem. *Cetera sequenti § dabimus.*

§ XXI. Postremi Beati in afflicta valetudine sermones Ticini: secessus in conventum S. Jacobi: pia ad mortem præparatio B et obitus: hujus tempus et locus: scripta ejus edita: Opus aliud synonymi in Romano Indice prohibitum.

Æger solito ferventius prædicans, calamitates Italiæ,

Supremam B. Bernardini *vitæ periodum, tali tantoque Viro dignissimam, Waddingus e Legendis MSS. ac Cimarella sequentibus verbis exposuit.* Ingravescente autem ægritudine, et resolutionis tempore appropinquante, ferventius quidem concionabatur, veluti olor morti propinquus; modo spe præmii ad virtutem alliciens, modo supplicii timore a malis revocans, quæ imminebant Italiæ flagella, palam annunciabat. « Heu » inquit sub orationis finem, » quantus vini in multorum capita fumus ascendit; « sed aqua paratur tanta, quod celerrime compri« metur! » Quo verborum tropo voluit fortasse significare Caroli Francorum regis adventum, ducis Mediolanensis et regis Neapolitani ruinam, magnorumque Italiæ potentatuum contritionem, quæ paulo post evenerunt. *De Caroli VIII Galliæ regis bello* C *Neapolitano jam supra plus semel incidit mentio, nec opus est plura hic de eodem dicere, præter pauca, quæ subdo.*

quæ paulo post acciderunt, prænuntiat.

482 *Apud Muratorium tom. 9 Annalium Italiæ dicitur laudatus Carolus rex cum exercitu suo hoc anno* 1494 *die* IX *vel* XI *Septembris Astam advenisse, atque hinc, postquam a variolis convaluerat, Ticinum profectus, ibidemque a Ludovico Sfortia magnifice exceptus esse. Idem Ludovicus postea adversus Gallos inito fœdere, ducatu Mediolanensi exutus fuit, ab iisque captus et in Galliam missus, ibidem vitam suam in carcere anno* 1508 *terminavit. Alphonsus II rex Neapolis, eo bello appetitus initio anni* 1495 *regnum cessit primogenito suo Ferdinando, et in Siciliam appulsus, inter monachos Olivetanos mense Novembri ejusdem anni mortuus est. Ferdinandus II, ejusdem successor, occupato a Gallis regno suo anno* 1495 *in Ænariam, vulgo* Ischia *insulam fugit, unde a Neapolitanis revocatus eodem anno Neapolim recepit, et post recuperatum fere totum regnum suum, nulla relicta e sua conjuge prole, anno* 1496 *moriens, patruum suum Federicum successorem habuit. Plura legi possunt apud laudatum Muratorium aliosque historicos.*

483

A

Mortem suam præsagit, multumque rogatus.

483 *Nunc unde digressi fuimus, redeamus.* In Nativitate beatæ Virginis Mariæ *(quæ die VIII Septembris recolitur)* sermonem ab ejus laudibus exorsus, repetitis singulis, quæ alias ibi constituit facienda, ad observantiam eorum, et perseverantiam in bono, auditores diffusissime hortatus prolixæ orationis veniam petiit, dicens, non semper futurum dicendi tempus, et proinde, quod breve supererat, non esse negligendum. Altero die, cum de regno Dei et angelis ejus verba faceret, dixit : « Quanta sit spirituum « horum cœlestium circa nostram custodiam sollici- « tudo, opportuno loco et tempore docebo ; die scili- « cet angelorum principis, archangeli Michaelis, « si vobiscum esse licuerit ; quod tamen reor ne- « gandum. » Ex his suspicati Papienses, vel viribus defecisse, vel propinquæ mortis tempus prævidisse, et nihilominus animosius ferventiusque conciones prosequentem, et effœta membra baculo ægre sustinentem conspicientes, instanter rogarunt, ut tribus saltem diebus ab orandi munere se contineret ; quod a Servo Dei, qui se diem illum, quo non prædicabat, perdere arbitrabatur, vix obtinuerunt.

tandem quietis gratia in S. Jacobi conventum secedit,

484 Itaque ad suum S. Jacobi cœnobiolum *(extra urbis mœnia situm)* profectus, etsi æger, non feriabatur, sed vel legendo, vel scribendo, aut orando tempus reddebat fructuosum. Etsi pharmaca

B

nihil proficerent, febris continuo cresceret, morbique signa viderentur mortifera, vix volebat lecto decumbere ; sed ad cubiculum ecclesiæ conjunctum, unde divinum officium et Sacrificium audiret, se conferebat, aut consodales ægrotos invisebat, vel advenientes urbis proceres amice excipiebat, piisque monitis ad bene beateque vivendum hortabatur. A quodam consodale infirmo interrogatus, Quid de Gallis ? (nam jam adventabant) « Italiæ, inquit, « stragem apportant; sed illa tandem illorum erit « sepultura. » Quod post aliquot annos visum est evenisse. Cum vero ab eo recederet, Vale, inquit, « neque enim ad te deinceps revertar. »

ubi ingravescente morbo, ipse spiritu fervens,

485 Ab illa hora, crescente semper morbo, non potuit e lecto resilire ; et licet morbus esset auctus, neque de medicis, uti solent infirmi, neque de sociis, neque de ciborum condimento, neque de corporis molestia ullo umquam tempore conquestus est, sed potius ministrantibus ad singula vel minima obsequia gratias exhibebat ; et ne quemquam illorum contristaret, quidquid afferebant, etsi nihil ei saperet, accipiebat, medicisque potiones por-

C

rigentibus dicebat : « Parebo, etsi superfluum « putem omnem vestrum laborem : de me jam con- « summatum est. » Fervebat tamen in languidulo corpore spiritus promptus ad pia quæque opera exercenda. Cum Fratres ad Matutinas preces surgerent, vocato comite, sedens in lecto easdem recitabat, et reliquas divini Officii partitiones horis statutis. Postquam vero medici, cognita nimia ejus imbecillitate, interdixerant Officio recitando, curavit saltem audire, sociis legentibus.

postremis Sacramentis munitus, sancte moritur

486 Visum venientes sedens excipiebat : pudebat enim videri segniter decumbentem. Extrema die, cum sacrosanctum Christi Corpus afferretur, animosius prosiliens e lecto, extra cubiculum efferri voluit, reputans indignum, intra penetralia expectare Regem cœlorum, et non prodire reverenter in occursum. Humi reveritus, ut commodius exciperet, in cubiculum suum Dominum comitatus, lacrymis multis, tunsoque pectore, veniam deprecatus errorum, sacro Pane discessuram animam refocillavit, corpusque statim curavit sacro unguento delibari. Accepta demum benedictione Pontificia, quam diu ante concesserat pro mortis agone Innocentius VIII, psallentibus et orantibus Fratribus, absque perturbationis signo, placido et sereno vultu, ab extenuato corpusculo sanctum emisit spiritum die Sabbati, XXVIII Septembris, post horam noctis decimam, in vigilia S. Michaelis, hoc anno (1494) Christianæ salutis, ætatis suæ quinquagesimo sexto.

D

AUCTORE C. S.

anno 1494, die 28 Septembris.

487 *De anno Christi consentiunt monumenta omnia, scriptoresque, quos legi, præter Hyppolitum Donesmundum, Minorem Observantem, in Historia ecclesiastica Mantuana lib. 6, ubi annum 1495 signavit : et Peregrinum Merulam in Sanctuario Cremonensi editionis anni 1627, pag. 30, ubi* B. Bernardinum *anno 1495 Cremonæ prædicasse annotavit. Verum hi ambo, et si qui alii sint, qui Beati vitam ultra annum 1494 protrahunt, certe corrigendi sunt. Circa mensis et hebdomadis diem aliqua dissensio est. Vetus epitaphium, marmori incisum, et juxta sacrum illius corpus olim appositum, quod num. 515 totum referam, apud Waddingum exhibet diem* XXVIII Septembris ; *apud Innocentium Ticinensem vero diem* XXVIIII *ejusdem mensis. Postremum diem pariter signat Marcus Ulyssiponensis in Tertia parte Chronicorum Ordinis Minorum lib. 7, cap. 25 scribens,* Bernardinum die S. Michaelis *obiisse. Contra in Catalogo MS. sanctorum corporum, quæ Ticini quiescunt, jam alias a me laudato, apud Waddingum et Innocentium Ticinensem habetur, eumdem* quinto Kalendas Octobris, *id est, die* XXVII Septembris *mortuum esse.*

E

qui erat dies Dominicus : scriptores, qui Sabbatum dixerunt,

488 *Petrus Rodulphius lib. 1 Historiæ Seraphicæ ejusdem obitum contigisse ait die* XXVIII *Septembris,* hora decima ante festum S. Michaelis. *Porro ex dictis dicendisque certum est,* B. Bernardini *mortem in diem* XXVIII *Septembris incidisse, ideoque vix dubito, quin in epitaphio apud Innocentium mendum typographicum sit, et cum Waddingo diem* XXVIII *in eodem legendum : Marci autem Ulyssiponensis auctoritas nos morari non debet. Ceterorum discrepantia simul et minus accurata Waddingi de Sabbato dictio potissimum ex Italorum loquendi more natæ videntur. Dies* XXVIII *Septembris concurrit quidem cum vigilia S. Michaelis archangeli, cujus ecclesiæ in monte Gargano dedicatio postridie colitur : verum eadem dies* XXVIII *anno 1494 Sabbatum non erat, sed Dominica ; ut habemus ex ejusdem anni littera Dominicali E. Notandum itaque est, solere Italos diem suum in horas viginti quatuor partiri, quarum prima (quam* primam *noctis appellant) incipit ab occasu solis ; vigesima quarta vero postridie cum solis occasu terminatur.*

ex Italico diem partiendi modo

489 *Hinc fit, ut, dum horas etiam per mediam noctem numerare pergunt, ex uno mensis ac hebdomadæ die, qui a media nocte inchoatur, in alterum procedant, donec completus fuerit horarum viginti quatuor numerus. Ut ergo Waddingum recte intelligamus, nox, de qua ille loquitur, cœperat ab occasu solis die* XXVII

F

Septembris, qui Sabbatum erat ; sed ejusdem noctis hora decima, post quam Beatus obiisse dicitur, pertinebat ad diem XXVIII *Septembris, qui Dominicus fuit et vigilia S. Michaelis, sive dies festum hujus sancti archangeli proxime præcedens. Ita clarissimis verbis docet Joannes Dominicus Ferrarius, jurisconsultus Ticinensis, ipsi Beato, quantum apparet, synchronus aut non longe ab eo remotus, cujus annotationem Latinam* ex Regesto instrumentorum *Ticinensium* fol. 4 *recitat Innocentius Ticinensis in Vita cap. 17, quam licet ego alia occasione jam retulerim, pro præsenti tamen controversia juverit repetiisse. Sic ergo habet laudatus jurisconsultus :* Nota, quod anno suprascripto MCDXCIV, hora decima noctis, superveniente die Dominico, XXVIII Septembris, ven. in Christo P. beatus Fr. Bernardinus de Feltro, Ordinis Observantiæ S. Francisci, in monasterio S. Jacobi extra muros Papiæ spiritum Altissimo reddidit, et diem suum clausit extremum *etc.*

490 *Eodem prorsus modo loquitur Bernardinus a Clas-*

AUCTORE C. S. *explicantur et respondetur*

A *Clastidio in Vita Italica, Ticini edita, cap. 24, cujus verba Latine reddita hæc sunt.* Animam suo reddidit Creatori in nocte Sabbati, veniente Dominica, circa horam decimam, die XXVIII Septembris. *Ad extrema itaque vitæ suæ redactus fuit* B. Bernardinus *in nocte, quæ diem* XXVII *Septembris ac Sabbatum terminabat, sed felicem animam exspiravit in crepusculo matutino vel circa auroram diei Dominicæ, quæ eo anno* 1494 *erat vigilia S. Michaelis. Adversus hæc tamen adduci potest auctoritas, alias gravissima, Bernardini de Busto, viri docti Ordinis Minorum Observantium, et* B. Bernardino *synchroni, quocum, ut ipsemet testatur,* paucis diebus ante mortem *fuerat collocutus. Hic in Defensorio Montis pietatis tract.* 2, *parte* 3 *apud Benedictum XIV summum Pontificem in erudito ejus Opere de Servorum Dei beatificatione etc, lib.* 2, *cap.* 24, *num.* 16, *de proposito argumento hæc ait* : Obiit in loco S. Jacobi apud Papiam hoc anno, scilicet MCDXCIV, XXVIII Septembris, nocte sequente, dum gallus inciperet cantare, ut ostenderet, quod ipse bene decantaverat laudem divinam et ibat ad cantandum æternaliter in gloria cœlesti.

ad auctoritatem Bernardini de Busto,

491 *Ut verum fatear, non possum voces illas* nocte sequente *facile aliter interpretari, quam de ea nocte, quæ diem* XXVIII *clausit, ac consequenter nec memoratum* B *gallicinium alio, quam ad eamdem vel ad posteri diei initium referre. Hoc autem posito, nullus erit Sabbato nominando etiam secundum Italicum loquendi modum hic locus ; et* Bernardinus *potius in ipsa S. Michaelis festivitate, die* XXIX *Septembris, feria secunda, e vivis excessisse dicendus erit. Locus iste eodem tamen modo legitur in tribus editionibus laudati Operis Benedicti XIV Pontificis, quas habemus, nimirum in Bononiensi anni* 1735, *Patavina anni* 1743 *et Romana* 1747 ; *eodem quoque modo refertur ab Innocentio Ticinensi in Historia cultus cap.* 2 ; *ut mihi verisimillimum sit, ita etiam legi in Bernardini a Busto Opere, quo caremus. At vehementer suspicor, in hoc vocem* Sabbatum *per errorem omissam esse, qua addita, omnia recte se habebunt ; sic nempe legendo :* Obiit... MCDXCIV, XXVIII Septembris, in nocte Sabbatum sequente, dum gallus inciperet decantare.

cujus, ut et alterius anonymi, locus expenditur.

492 *Nisi ita exponendus locus iste sit, malo credere, memoria hic lapsum esse laudatum Bernardinum a Busto ; idque præter prædicta manifeste etiam probat publicum civitatis Ticinensis instrumentum, a Waddingo et* C *Innocentio ex ejusdem civitatis archivo productum et sequenti § a me recudendum. Nam in hoc dicitur dictæ civitatis concilium, audita* Bernardini *morte, convenisse* anno MCDXCIV, die XXVIII Septembris in Vesperis, *ac decrevisse, ut* die crastina, hora vigesima fiant funeralia ipsius. *Jam obierat ergo* Bernardinus *die* XXVIII *ante Vesperas ; et tamdiu quidem, ut, ejusdem morte intellecta, Ticinensis magistratus convocari et* in Vesperis *convenire potuerit, de illius funeralibus postridie celebrandis consultaturus. Non adeo supervixit in noctem, quæ diem* XXVIII *terminavit, nedum in initium diei* XXIX. *Quod attinet ad auctorem Catalogi sanctorum corporum Ticini quiescentium, qui Beati obitum* V Kalendas Octobris, *sive die* XXVII *Septembris reposuit, nisi, hic quoque mendum scriptionis vel typothetæ sit, fortasse is noctis, in qua mortuus est, primam partem assignavit, simili fere modo, quo Waddingus dixit, eumdem die Sabbati obiisse.*

Obit, numerans annos vitæ 55, Religionis 38,

493 *Supremam beati Viri ætatem supra memoratum epitaphium ita indicat :* Vixit anno LV ; *cui consentiens Bernardinus a Clastidio cap.* 24 *scribit, illum, dum moreretur,* ætatis annorum quinquaginta quinque *fuisse : quos si completos accipiamus, cum utroque conveniet Waddingus, qui eumdem* ætatis suæ quinquagesimo sexto *mortuum tradit. Ex his corrigendus est sæpe dictus Ticinensis Catalogus sanctorum corporum, in quo legitur :* Multis laboribus defatigatus et senio confectus diem suum obiit anno MCDXCIV. D *Corrigendus, inquam, est : cum vir annorum quinquaginta quinque, multis quidem* laboribus, *at non* senio, confectus *fuisse dici queat. Erravit quoque Bernardinus a Clastidio, vel hujus typotheta, dum in utraque ejusdem Vitæ editione* Bernardino *morienti annos Religionis tantummodo* 28 *attribuit, pro quibus reponendos esse* 38, *jam monui §* 2, *in quo ex Gratiano a Mevania et Waddingo dixi, illum anno* 1456, *die* XIV *Maji sacro habitu in tirocinio Fratrum Minorum Observantium indutum fuisse ; ita ut ex hac mortali vita emigrans, annos religionis a suscepto habitu triginta octo, menses quatuor, dies tredecim, omnes completos, numerasse dicendus sit.*

in conventu S. Jacobi prope Ticinum civitatem :

494 *Locus, in quo obiit, citra ullam controversiam est conventus Fratrum Minorum Observantium, S. Jacobo sacer, extra mœnia civitatis Ticinensis, quem egomet anno* 1752 *invisi. Quapropter hallucinatus fuisse dicendus est Franciscus Gonzaga, qui in Originibus Seraphicæ Religionis eumdem conventum* non procul ab Augustiniana domo intra Papiensis inclytæ civitatis mœnia *collocavit. Erat autem iste S. Jacobi conventus provinciæ Minorum Observantium Genuensis ac ditionis ducis Mediolanensis,* B. Bernardinus *vero provinciæ S. Antonii, in qua etiam censebatur conventus civitatis Feltriæ, quæ serenissimæ* E *reipublicæ Venetæ parebat. Hæc causa fuit, cur Feltrienses Minores reculas aliquot librosque, quorum usum religiosa paupertas ex superiorum licentia beato Viro permiserat, repetierint, et ut secum asportarent, indiguerint venia Ludovici Sfortiæ, qui pro invito nepote suo ducatum Mediolanensem tunc adhuc administrabat, nec multo post adeptus est, atque a Waddingo dux Mediolanensis propterea appellatur. Illius dicta accipe.*

ejusdem reculæ ac libri Feltriam portantur.

495 Biduo post obitum advenit ejus frater germanus, de quo alias diximus, Antonius, qui, licet Fratrem se perdidisse dolebat, tamen in cœlum abiisse gaudebat ; obtentaque a Ludovico duce Mediolanensi licentia defuncti reculas librorumque sarcinulas in patriam revehendi, cum Francisco et Jacobo Feltrensibus, sancti Viri individuis sociis, remeavit. *De Antonio, Beati fratre germano, per illum ipsum ad Ordinem Minorum Observantium adducto, consule, si lubet, dicta num.* 61, *Franciscus, individuus ejusdem Beati socius, is ipse est auctor Actorum, quæ Cimarellæ ac verisimillime etiam Waddingo præluxisse diximus. De Jacobo, altero socio, nihil præterea annotandum legi. Porro priusquam ad sacri funeris curationem, quæque hinc cœpit, ac deinceps crevit,* F *gloriam in terris posthumam progrediar, aliqua de illius Opusculis, postea prelo vulgatis, oportet hic annotare.*

Exstant duo ejus opuscula, typis edita ;

496. *Petrus Rodulphius in ejusdem elogio in rem nostram unum sic memorat :* Edidit quasdam conciones vernaculo sermone, De perfectione vitæ Christianæ, satis eruditas. *Hujus Opusculi etiam meminit Antonius Possevinus in Apparatu sacro, ad vocem* Bernardinus Tomitanus Feltrensis, *simul monens, illius non esse Opus aliud, quod idem nomen præfert.* Edidit (*inquit*) Conciones nonnullas Italico idiomate De perfectione vitæ Christianæ eruditas. Obiit Ticini anno MCDXCIV. Cæterum non est hic Bernardinus Tomitanus, cujus Commentarius in Matthæum proscriptus est in Romano Indice. *Hisce consonans Lucas Waddingus in Scriptoribus Ordinis Minorum, præterea alterum illius Opusculum nominat, et utriusque editionis, post Beati obitum factæ, locum et annum adscribit, ut sequitur.* Edidit Italice Tractatulum de modo confitendi : Brixiæ apud Ludovicum Britannicum anno MDXLII, in duodecimo. Item Conciones nonnullas Italicas de perfectione vitæ Christia-

A *sed Commentarium vel Paraphrasim in Matthæum,* tianæ, et quidem eruditas. Prodierunt Venetiis anno MCXXXII, in octavo.

497 *Rursum post aliqua de morte illius cultuque similiter monet :* Cæterum non est hic Bernardinus ille Tomitanus, cujus Commentarius in Matthæum in Romano Indice proscriptus est. *Laudatus Index Romanus, jussu Innocentii XI Pontificis vulgatus, annoque* 1704 *recusus uti et recentior auctiorque editio, anno* 1711 *sub Clemente XI facta, tribus in locis quemdam Bernardinum Tomitanum recenset. Primo sub littera* B. *legitur :* Bernardini Tomitani expositio in Matthæum. Vide etiam : Desiderii Erasmi. *Secundo ad hujus nomen inter ejusdem proscripta Opera ponitur* Paraphrasis in Matthæum, quæ a Bernardino Tomitano in Italicam linguam conversa est. *Tertio sub littera* E. *rursum habetur :* Expositio in Evangelium S. Matthæi. Vide : Bernardini Tomitani. *Utcumque dubitari potest, utrum hic unum sub gemino nomine* Expositionis et Paraphrasis, *an duo ejusdem Bernardini Tomitani Opera proscripta dicantur ; nempe quorum unum, Latino idiomate vulgatum, ipsum auctorem habeat ; alterum a Desiderio Erasmo Roterodamensi Latine composi-* B *tum, et ab eodem Bernardino Tomitano Italice versum sit.*

in Romano Indice prohibitam, 498 *Verum hoc qualecumque dubium sustulit novus librorum prohibitorum Index, Benedicti XIV summi Pontificis jussu recognitus, in cujus editione Romana anni* 1758 *ad vocem* Tomitano Bernardino *tantum legitur : Vide* Erasmus ; *et inter hujus Opera reponuntur* Parafrasi sopra S. Matteo tradotte da Bernardino Tomitano : *id est,* Paraphrases in S. Matthæum versæ (*Italice*) a Bernardino Tomitano. *Neque plura de Bernardino Tomitano in eodem Indice alibi legere est ; ut clare pateat, in antiquioribus Indicibus unum idemque Opus varie indicatum fuisse. Hunc porro Bernardinum Tomitanum non esse Beatum nostrum, evincit etiam ratio temporis, quo Paraphrasim illam Erasmus dicitur composuisse. Elias Du Pin tom.* 14 *novæ Bibliothecæ auctorum ecclesiasticorum in Desiderio Erasmo scribit, hunc primo animum adjecisse ad solam paraphrasim Epistolæ S. Pauli apostoli ad Romanos, cumque duo priora capita absolvisset, difficultate Operis deterritum ultra progredi non ausum ; sed amicorum precibus deinde inductum, etiam reliqua capita, ceterasque canonicas Epistolas omnes ac quatuor Evangelica et Actus Apostolorum, simili paraphasi exposuisse, idque Opus anno* 1524 *ab illo perfectum* C *esse.*

illius non esse, sed alterius synonymi, 499 *Quod si ita est, quo verisimili argumento dicetur Erasmi Paraphasim in Matthæum ex Latina Italicam fecisse* B. Bernardinus *Feltriensis, qui anno Christi* 1494, *id est, annis triginta diem suum clausit, antequam Erasmus Opus suum complevisset, imo qui verisimillime jam obierat, antequam iste de eodem inchoando cogitasset? Præterea examinata Romæ fuisse anno* 1696 B. Bernardini *scripta, tradit Benedictus XIV summus Pontifex in sæpe laudato suo Opere de Servorum Dei beatificatione etc. lib.* 2, *cap.* 27, *num.* 10 ; *et quamvis non addat, quale fuerit de illis editum judicium, favorabile tamen fuisse, colligere licet quod postea Benedictus XIII anno* 1728 *toti Religioni Seraphicæ, nec non civitatibus Ticinensi ac Feltriensi Officium ac Missam de eodem quotannis die* XXVIII *Septembris celebranda concesserit, ut suo loco dicemus. At quis igitur, inquies, fuit Bernardinus ille Tomitanus in Romano Indice notatus? Fateor, me id hactenus nescire.*

nobis ignoti, probatur. 500 *Floruit post medium seculum* XVI *alter Bernardinus Tomitanus, quem Bernardinus Scardeonius in Historia Patavina, anno* 1559 *ab eo edita, tunc ætate vigentem inter claros medicos et philosophos Patavinos reposuit, et a linguæ Latinæ atque Etruscæ peritia, nec non ab Opusculis jam tum vulgatis, quæ ibidem* D *nominat, plurimum laudavit, quique is ipse fuisse potuit Bernardinus Tomitanus academicus Patavinus, quem Petrus Rodulphius, num.* 22 *relatus, ipsius Beati consanguineum, sibique, dum liberalibus disciplinis Patavii operam daret, notum fuisse, affirmat. Floruit quidem hic, inquam, eo tempore, quo Erasmi Paraphrasis jam prodierat ; sed etiam hinc temere quis suspicaretur, hujus viri esse prædictum Opus, quod in Romano Indice prohibetur ; cum, ut medicus ille, sic et plures synonymi potuerint vixisse Bernardini Tomitani. Ceterum haud scio, an Possevinus et Waddingus supra dictum monitum adjecerint, ut aliquando motam de* B. Bernardino *hac super re suspicionem amoverent, an unice, ne cui incauto hujusmodi suspicio obreperet.* AUCTORE C. S.

§ XXII. Beati mors divinis prodigiis illustrata : ingens populi ad sacrum corpus concursus et beneficia impetrata : solemnia justa funebria : sepultura : corporis integritas et bina elevatio : pretiosa arca dono data. E

Mors ejus pridie Clarissæ, ac ipso die duobus aliis Post *necessariam de Opusculis digressionem ad sacrum beati Viri funus redeamus. Waddingus mirabilia quædam narrat, quorum unum pridie, quam ille moretur, alia in ipso ejusdem beato obitu facta ait.* Ex illis Clarissis *(quæ in ipsa urbe Ticinensi habitabant)* una, dum pro Viri salute pridie oraret, vocem audivit, non esse pro eo amplius orandum, qui postridie in S. Francisci sinum erat transferendus. *Præmiserat quoque ibidem :* In illa ipsa hora, qua decessit, Angelus Minorita, Clarissarum in urbe confessarius, cum post Matutinum e choro in cellulam rediret, tubam clare resonantem audivit. Importuno tempore sonitum miratus, Gallos, quos fama erat adventasse adesse, ratus, fenestram aperuit, nihilque aliud sentiens ; dum, quid esset, secum pensitaret, nuncius accurrit, Fratrem Bernardinum decessisse recensens. « Cesset (inquit ille) hæc nostra admiratio : » decuit quidem, ut suavisonus totius Italiæ tubi» cen, cœlesti tuba præeunte, ad cœlestia regna » transiret. »

divinitus indicatur : alteri apparet in gloria, et sanat. F 502. *Tertium ibidem sic habet :* Lucas Papiensis, quem in valetudinario paulo antea diximus Bernardinum invisisse, in ejus obitu suavissimum audivit consentum, et vocem dicentem : « Lætitia et gau» dium est in morte Deo servientium. » *Hunc Lucam superius nominatum non legi. Bernardinus a Clastidio scribit, eumdem secularem hominem, sed optimæ vitæ, Beatoque familiarissimum fuisse ; et sic unus fuerit ex illis, qui ipsum ægrotantem invisisse num.* 484 *dicuntur. Quartum prodigium idem Waddingus recenset inter Miracula edenda num.* 1, *ubi dicitur Beatus eadem, qua obiit, nocte splendore fulgentem Catharinæ, Joannis a Navi uxori apparuisse, dixisseque, ut quasdam preces recitaret, ac mox illam membrorum usum, quo toto mense lecto affixa caruerat, recepisse, et cum excitato conjuge suo summo mane ad conventum S. Jacobi properasse, ubi Sospitatoris sui, quem vivere crediderant, corpus exanime conspexere.*

Corpus, ne ex imprudenti populi pietate violetur, 503 *Hæc de mirabilibus in felicissimo illius excessu laudatus annalista : de populi autem, simul atque de morte ejusdem inauditum fuit, ad S. Jacobi conventum accursu supra num.* 25 *et sequentibus sic progreditur.* Illucescente die, tantus advolavit populus, ut domum omnem repleret. Omnes sanctum corpus videre, venerari, osculari, vestis particulas exscindere, rosariis,

AUCTORE C. S.

A sariis, sudariolis tangere, se illius meritis commendare. Incisa usque ad genua veste et undique dilacerata, timentes Fratres, ne totum corpus denudaretur, et ad illius etiam injuriam, ut reliquias decerperent, procederetur, ad sacrarium exportarunt. Hinc tantus populi tumultus et clamor supervenientis et excrescentis multitudinis, suum Magistrum piumque Patrem videre exposcentis, ut secundo et tertio vestitum in medium oportuerit reproducere.

in sacello includitur: contractus sanatur:

504 Cum vero tangendi corporis et periculosæ compressionis non esset finis, in sacello, crate ferrea munito, loco alto, ut ab omnibus videri posset, Fratres exposuerunt. Viri primarii, quibus fuit permissum tangere et palpare, admirati sunt membrorum flexibilitatem, et totius corporis mollitiem. Societates seu confraternitates universæ, quas Bernardinus instituit, ordinatim processerunt in templum, et coram feretro prostratæ, Letanias decantantes, adjunxerunt unanimi altiorique voce: « Beate pater Bernardine, parvule noster, ora pro « nobis » Tunc colonus quidam nobilis gentis Beccariæ, totis membris contractus, cum se Bernardini meritis et precibus commendaret, statim convaluit, B suisque pedibus domum redivit. *Bernardinus a Clastidio pag.* 183 *laudans Cimarellam lib.* 7, *cap.* 82, *ait, hunc colonum seu villicum ita membris captum fuisse, ut incedere nequiret, sed equo ad ecclesiam advectum, post expiatam ibidem Sacramentali confessione animam, cum sacrum corpus attingere non permitteretur, sed tantum per prædictas crates ferreas conspicere, humili prece desideratam corporis incolumitatem subito impetrasse, suisque ut dictum est, pedibus domum suam reversum esse.*

podagra et malum genu curantur.

505 *Duas alias prodigiosas curationes hoc eodem, vel postero die, antequam Beati corpus sepulturæ traditum esset, contigisse scribit Waddingus inter miracula edenda, quæ quia paucis verbis expositæ sunt, eas etiam hic velut proprio suo loco subjungo. Prima, quam sub titulo Podagræ abactæ reposuit, sic habet:* Dum adhuc jaceret in feretro Bernardinus, Franciscus de Caballis Ticinensis cum aliis ad mortis et sanctitatis famam, licet æger, accurrit, tactoque corpore, domum rediit incolumis; *nimirum a podagra. Secundam inter claudos sanatos ita retulit:* Frater Joannes, laicus Minorita Observantinus, genu, quod nulla arte sanari potuerat, quatuor menses dolenter gestarat; facta oratione et tacto corpore C Servi Dei, dum in feretro jaceret, sanus exurgit. *Hactenus de numerosi populi ad sacrum corpus venerandum accursu, et sanationibus divinitus tunc impetratis.*

A clero populoque Ticinensi

506 *Interea vero magistratus clerusque civitatis eodem, quo mortuus fuerat die, id est, secundum supra dicta die Dominico consilium inierunt, ut amorem suum debitamque tam bene de se merito Patri observantiam solemni pompa funebri testarentur, ac forte simul ut, nihil suspicantibus Fratribus Minoribus, sacrum pignus in ipsa civitate detinerent. Ita discimus ex decreto publico, quod Waddingus ad citatum annum* 1494, *num.* 53 *recenset, hæc præfatus:* In Regesto cancellariæ civitatis (*Ticinensis*) habentur etiam tria honorifica decreta, quæ illius sanctitatem et venerationem, in qua apud Ticinenses habebatur, confirmant. Hoc anno MCDXCIV, die XXVIII Septembris in vesperis congregato consilio, et interveniente vicario episcopi, aliisque viris primariis, quorum nomina exprimuntur, ita decretum est.

honorifica justa funebria ei decernuntur,
* *al. sermonis*

507 « Intellecto noviter, quod R. P. Fr. Bernardinus de Feltro, Ordinis Minorum de Observantia, in monasterio S. Jacobi extra mœnia « Papiæ suum diem clausit extremum; et attendentes vitæ sanctitatem ac ejus sermonum * « fructus, et quantum insudaverit in prædicationibus ibi annis præteritis et præsenti, ita quod D « valde etiam post mortem venerandus est; igitur « volentes, quantum fieri potest, aliquantulum * « meritis ejus gratos sese ei * exhibere, pro nunc « autem provident, quod die crastina, hora vigesima « fiant funeralia ipsius; et citentur omnes doctores « de collegio, et omnia collegia notariorum et « mercatorum, et omnes paratici » (*id est, quicumque pertinent ad publica collegia*) « dictæ civitatis « cum universo clero; et præcipiatur, quod campana ecclesiæ majoris, et omnes aliæ campanæ « ecclesiarum, conventuum et præpositurarum « pulsentur, et cetera omnia fiant, prout discretioni prædictorum dominorum abbatum videbatur. »

* *al. aliqualiter*
* *al. abest ei*

et non permittentibus Fratribus Minoribus,

508 *Idem hoc decretum, sed nec ipse totum, ex ejusdem civitatis archivo etiam recitat Innocentius Ticinensis in Historia cultus cap.* 2, *ubi sic orditur:* MCDXCIV, die XXVIII Septembris in vesperis. Convocato consilio etc., ibique præfati DD. intellecto noviter *etc. Paucas vero voces, quæ apud hunc paulo aliter leguntur, in margine annotavi. Denique duo alia decreta, quorum mox meminit Waddingus, cum ad annos* 1598 *et* 1630 *spectent, ad suum quoque locum referemus. Porro etsi dubitari nequeat, quin tam honorifica justa funebria ex vera Ticinensium pietate E gratoque animo* Bernardino *decreta sint, a verisimilitudine minime alienum est, quod Waddingus præmiserat, eorumdem consilia simul spectasse ad sacrum corpus, postquam magna illa cum pompa in urbem illatum esset, in eadem retinendum. Ita saltem crediderunt Fratres Minores Observantes, qui proinde passi non sunt, venerabile istud pignus procul a conventu S. Jacobi efferri, et noctu adhibitis excubitoribus custodierunt.*

sacrum corpus longe a conventu S. Jacobi efferri,

509 *Rem hoc modo gestam scribit laudatus annalista ibidem num.* 26. Sub vesperam (*die* XXVIII *Septembris post habitum supra dictum consilium*) accesserunt urbis consules et ecclesiæ cathedralis canonici, rogaturi, ut die sequenti S. Michaelis per urbem solemniter sanctum corpus circumferretur; seque omnes, dispositis ordinibus, funus secuturos, et demum curaturos, promiserunt. At monitus Michael, provinciæ vicarius, propterea eos cupiisse urbi corpus inferri, ut apud se in æde cathedrali retinerent; etsi sub vesperarum horam universi civium ordines, magistratus cum nobilibus, Ascanii (*Sfortiæ*) Cardinalis episcopi vicarius cum canonicis et clero, omnes Religiosæ familiæ, cuncta hominum sodalitia seu F confraternitates, puerorum bina millia, angelorum more cum mœstitia incedentium, et vexillula Jesu nomine inscripto gestantium, simul processuri convenerint; noluit tamen sacrum pignus e cœnobio nimis elongari; sed ducto gyro in circuitu monasterii, in templum rediit, ubi elevato in altum corpore, ne violaretur, exequias solemnissime canonici celebrarunt.

in ejusdem ecclesia solemnissime sepelitur.

510 *De celebri funeris pompa eadem habet Petrus Rodulphius in ejusdem Beati elogio sic inquiens:* Celebratæ sunt ejus exequiæ die Dominico sequenti (*ego diem Lunæ fuisse probavi*) cuncto populo et universo clero, et conventibus Religiosorum ac gymnasii, cum maximo honore ac veneratione, sonituque campanarum, ac pueris circiter quatuor millibus, indutis cottis albis stolisque cum bandirolis (ut dicunt) in manibus, depictis nomine Jesu et Montis pietatis. *Consonat et auctor sæpe laudati Catalogi Ticinensis.* Corpus (*ait*) quodam incredibili fere honore, universo clero, tam seculari, quam Religioso, et puerorum numero circiter tria millia, comitante, qui angelicis vestibus, videlicet stola et albis vestibus ornati, manibus quoddam insigne portabant, in quo

A in quo Mons pietatis et nomen Jesus inscriptum erat, ad divi Jacobi templum extra mœnia delatum fuit. *De numero puerorum inter hos non convenit: nam hic Catalogus* circiter tria millia; *Rodulphius* circiter quatuor millia; *Waddingus* bina *dumtaxat* millia, *ceteris multo verisimilius, sed sat magno sane numero, memorat.*

et ab iisdem Religiosis custoditur, ne rapiatur,

511 *Postquam Ticinensis clerus populusque eo, quo dixi, modo optime de civitate merito Patri parentaverant,* illis abeuntibus (*ita sequitur apud Waddingum*) consodales sua etiam munia peregerunt. Integrum Defunctorum Officium decantarunt, funusque, clausis januis, quibusdam ex canonicis potiorique clero præsentibus, procurarunt. Corpus sepulcro lapideo depositum, et lateritio opere circumvallatum, etsi secure requiescere videretur, nihilominus excubitores adhibuit vicarius, secreto admonitus, in consessu canonicorum decretum fuisse, ut raperetur. Id enim juris sibi inesse causabantur, quod illi impetrarint ejus in urbem adventum, illorumque precibus apud Pontificem et vicarium generalem factum esse, ut potius ibi, quam alibi cursum vitæ consummaret. *Hæc qualiscumque ratio eo speciosior potuit videri, quod* Bernardinus *non in sua, quæ S. Antonii erat,* B *sed in aliena, Genuensi scilicet sui Ordinis provincia, in qua conventus S. Jacobi prope Ticinum censebatur, excessisset e vivis, atque ex hoc capite utcumque extraneus Minoribus Observantibus ejusdem conventus dici posset. Eadem de causa repetita a Feltriensibus Observantibus, eisdemque concessa* B. Bernardini *reculas ac libros, supra vidimus: forsitan hi etiam corpus, sed frustra repetierunt.*

Eidem ab aliis civitatibus parentatum.

512 *Nec soli Ticinenses dilecto suo morum Magistro gratas vices rependerunt. Nam teste rursum Waddingo,* ubi vero certa mortis fama Mantuam, Brixiam, Veronam, Vincentiam, Feltrum, ad aliasque civitates pervenit, solemnes ei decreverunt inferias, et præter morem omnes ecclesiæ, etiam parochiales, pulsatis campanis, justa persolverunt. Feltrenses solemnissime parentarunt interventu episcopi, rectoris Loredani, magistratus, cleri, omniumque sacrarum familiarum. *Magna hæc quidem sunt, sed quæ minus mirabitur, quicumque eximium ac plane singulare earumdem civitatum erga ipsum, dum viveret, studium, et ab hoc collata in illas beneficia, quæ per hujus Commentarii decursum commemoravi, pensare voluerit. Inchoata hoc modo* Bernardini *veneratio magnum brevi tempore incrementum cepit, præsertim* C *apud Ticinenses, impellentibus miraculis ac beneficiis, quæ ad illius tumulum et invocationem Deus pro sui Servi gloria concedere dignatus est, quæque elevationi corporis, nondum elapso a morte sesquianno occasionem dederunt. Waddingum audiamus.*

Corpus anno 1496 integrum repertum elevatur

513 Ad prima miracula, perpetuumque populi concursum, et multorum, qui sepulcro incubabant, ac aliorum, qui illic excubias agebant, excitati Fratres, post decimum sextum ab obitu mensem statuerunt ossa, exesam putantes carnem, in alium locum nobiliorem transferre. Aperto sepulcro, inventum est cadaver integrum, in nullo, neque in summitate nasi, quæ faciliter et frequenter in aliis computrescit, offensum. Expositum per aliquot dies in omnium conspectum, in honorifico sepulcro, ex frequentibus oblationibus constructo, repositum est; et in vicino altari cœperunt tot celebrari Missæ, ut ab aurora ultra meridiem multiplicarentur. *Hasce tamen non de* Bernardino *Feltriensi, sed S. Bernardino Senensi, celebratas fuisse, inferius dicemus. Atque hæc fuit prima sacri corporis translatio, seu elevatio e tumulo intra eamdem ecclesiam anno* 1496 *facta.*

et prope chorum collocatur

514 *Locum ecclesiæ, in quo tunc depositum fuit, auctor Catalogi sacrarum reliquiarum Ticinensium post verba num.* 510 *data apud Waddingum sic indicat:*

Septembris T. VII.

Ubi in arca marmorea, in pariete inclusa, in sacello D a dextris prope chorum dictæ ecclesiæ (*S. Jacobi*) repositum integra adhuc pelle contectum devotissime veneratur. *Eadem prorsus præter vocem* marmorea *recitat Innocentius Ticinensis ex MS. codice Historiarum civitatis Ticinensis, alias jam laudato. Subdit autem; ibidem prope arcam intra locum, in quo pulsantur æra campana, qui apud Fratres Minores in choro vel circa chorum esse solet, muro olim affixum fuisse magnæ molis saxum, seu laminam marmoream, in qua* B. Bernardini *effigies exilis staturæ, radiis ornata, ac Montis pietatis symbolum cum solito lemmate* Curam illius habe, *et ejusdem denique epitaphium majusculis litteris insculpta visebantur. Addit, istam marmoream laminam, ut fert traditio, quando Beati corpus in elegantiori theca compositum atque in altari collocatum fuit, extra ejusdem ecclesiæ fores ad sinistram parieti insertam fuisse, ubi hodieque visitur.*

AUCTORE C. S.

cum hac inscriptione

515 *De epitaphio consonat Waddingus, ad annum* 1494, *num.* 52 *hæc scribens:* Egredienti ecclesiam et ingredienti in cœnobium occurrit ad manum dexteram lapis ingens marmoreus, cui hæc leguntur incisa.

D. O. M.
DIVUS BERNARDINUS
GENERE FELTRENSIS
FAMILIA DE TOMITANIS
DOCTRINA LUMEN ITALIÆ
VITA VIRTUTUM DECUS
OBSERVANTIA DIVI FRANCISCI
TALIS STUDIO ET ELOQUENTIA
COMMUNIS SALUTIS BUCCINATOR
QUALEM DE CŒLO LAPSUM
TER MILLE ET SEXCENTÆ
LOQUUNTUR EJUS CONCIONES
HIC INTEGER ADHUC
QUASI DIVINITUS CERNITUR
VIXIT ANNOS LV
DECESSIT PAPIÆ
IN ÆDIBUS S. JACOBI ANNO MCCCCXCIV.
DIE XXVIII. SEPTEMBRIS.

E

et versibus marmori incisis.

516 *Eamdem inscriptionem etiam exhibet laudatus Innocentius Ticinensis, sed pro die emortuali habet* XXVIIII *Septembris, verisimillime ex oscitantia vel errore typographico; cum alia instrumenta authentica, quæ Innocentius ipsemet allegat et sequitur, diem* XXVIII *pro emortuali assignent, neque ipse ullum hac super re dubium moveat, ut movendum erat, si* B. Bernardinus *die* XXVIIII *obiisse in hoc suo epitaphio legeretur. Hac* F *de causa Waddingi editionem præferendam censui; sed ex eodem Innocentio addo quatuor sequentes versus, quos ab annalista præteritos iste veluti in eadem tabula epitaphio subjectos recitat.*

GAUDEAT ÆTERNO HIC TUMULATI NOMINE TANTI
URBS OLIM INSUBRUM REGIA CLARA VIRI.
QUI FUIT ITALIÆ SPLENDOR DIMISSUS OLYMPO
ORDINIS ET SACRI GLORIA MAGNA SUI.

Splendidiori thecæ inclusum

517 *Quo tempore prædicta secunda corporis elevatio, sive e muro in altare translatio facta fuerit, nusquam reperi: quantum tamen aliunde conjectare mihi licet, ea videtur non ante seculum* XVI *fere decrepitum, sed tamen ante medium seculum* XVII *contigisse. Prioris ratio est, quod Hieronymus Calcagno, collegiatæ ecclesiæ sanctissimæ Trinitatis Ticini præpositus, in Historiis MSS. ejusdem civitatis, quas Innocentius Ticinensis circa annum* 1583 *exaratas ait, de eodem sacro corpore, sine ulla altaris mentione, in tumba sua parieti inserta quiescente loquatur verbis supra datis, quæ hic repeto.* Ubi in arca, in pariete inclusa, in sacello a dextris prope chorum dictæ ecclesiæ repositum, integra adhuc pelle contectum devotissime veneratur. *Nondum ergo tunc Beati corpus alicui altari impositum erat, sed in muro, ad quem ex primo suo tumulo olim*

112 *fuerat*

AUCTORE C. S.

A *fuerat evectum, adhuc quiescebat. Alterum patet ex Waddingo, qui in tomo 7 Annalium anno Christi 1648 typis edito, post verba, quæ superius retuli, sic prosecutus est :* Postea *(id est post primam sacri pignoris elevationem)* ad peculiare et devotum sacellum, ejus nomine insignitum, et pictis ejus gestis undique spectabile translatum est, ubi super altare in arca deaurata requiescit, et videtur a parte anteriori per lucidissimum crystallum, habitu religioso serico contectum et chorda præcinctum.

In altari reponitur Marchio Castri Roderici.

518 *Ejusdem translationis* arcæque deauratæ, *quam impensis domini Hieronymi Beccaria de Monte, nobilis Ticinensis, factam esse ait, etiam meminit sæpe laudatus Innocentius, sed de anno pariter silet. Videtur illa e ligno tantum affabre composita, auroque picta, et crystallo vel vitrea lamina, per quam corporis integritas conspici posset, in fronte instructa fuisse. Lapsu temporis cum miraculorum beneficiorumque numero aucta etiam est ejusdem Beati apud mortales veneratio, adeo ut circa medium seculum* XVII *arca crystallina, argenteis laminis compacta, isti priori substituta fuerit. Scribebat tum Lucas Waddingus Bibliothecam scriptorum Ordinis Minorum, anno 1650 typis editam, in qua* B. Bernardinum Tomitanum *recensens, ad propositum* B *nostrum annotavit sequentia.* Corpori, semper integro, condendo magni pretii thecam argenteam præparat hoc anno MDCXLVI, quo hæc scribo, Emanuel de Moura Curiæ Regalis, ex oratore Romano et cæsareo nunc prudentissimus Belgarum gubernator.

pretiosam ex crystallo argentoque thecam

519 *Pretiosam hanc arcam, uti et tabulam ex solido argento pariter conflatam, a laudato marchione ex grato pro acceptis a* Bernardino *beneficiis animo donatas fuisse, Bernardinus a Clastidio, qui ibidem tunc vivebat, testatur inter miracula pag. 227. Ibi enim asserens, etiam suo tempore (id est circa annum 1651, quo libellus ejus primum editus fuit) miracula Beatum illum invocantibus frequenter concedi; Italice subdit :* Hujus rei fidem facit splendidissima arca argentea pretiosas crystalli laminas habens, quam excellentissimus dominus D. Emmanuel de Moura Corte Reale, marchio Castri Roderici, nuper dono misit, necnon magna tabula argentea, ab eodem nobili viro donata, in gratiarum actionem de beneficiis a divina Majestate per hujus Servi ejus merita et patrocinium prodigiose obtentis, in quem ut ille peculiari ferebatur devotionis affectu, ita et ab isto singularibus favoribus gratiisque cœlestibus beabatur. In C ea arca ex ejusdem marchionis jussu Beati corpus deponetur.

et tabulam argenteam dono misit.

520 *Franciscus Haroldus in Epitome Annalium Waddingi, ad annum Christi 1494, num. 6 de eadem ita loquitur :* Nunc in alio nobiliori sacello ad lævam ascendentis ad præcipuum altare jacet in theca crystallina, argenteis compagibus colligata, quam plusquam octo millibus aureis * curavit Emanuel de Moura et Curia Regali, marchio Gastri * Roderici et comes Lumiarum, tunc Philippi IV Hispaniarum regis apud Urbanum VIII Pontificem legatus, vir non minus politica prudentia, quam insigni pietate præditus. *Ita ille; sed cum Urbanus VIII vivere desierit anno Christi 1644, dubitari potest, utrum laudatus marchio, quando prædictam thecam fieri curavit, etiam tum legatione apud ipsum fungeretur, an jam Belgium gubernaret, ut Waddingus affirmavit. Inscriptiones infra recensendæ de neutro officio meminerunt. Ut ut sit, de donatore consentit etiam Innocentius Ticinensis; sed hic, licet Haroldum pro arcæ valore laudet, pro octo millibus* aureorum *totidem habet* scutata, *Italice* Scudi, *qui minoris pretii moneta sunt, quam aurei, nisi forte scutata aurea intellexerit. Tabulæ vero argenteæ quam ab eodem marchione oblatam esse, Bernardinus a Clastidio superius* D *memoravit, pretium quingentorum scutatorum esse affirmat.*

* aureorum

* Castri

quarum magnificentia

521 *Juverit hic apposuisse epigramma, quo Joannes Ferrarius Garettus Jurisconsultus tum temporis de eadem arca tabulaque et utriusque donatore conscripsit, et laudatus Bernardinus suo Opusculo præfixit. Sic ergo ibi habet :* Ad excellentissimum principem D. Emanuelem de Mora, marchionem Castri Roderici etc., supremum Ordinis Christi commendatarium, hæreditarium Insularum Tertiarum administratorem, P. R. N. cubicularium, computorum magistrum, status consiliarium, aulæ præfectum, nec non Hispaniæ magnatem etc, elogium.

Crystallum argentumque
In Bernardini arca ac tabula
Tam late profusum nemo miretur.
Munus fuit
Præfecti aulæ illius regis,
In cujus regnis
Cuncta oriuntur metalla.
Votum fuit
Moderatoris Indici tractus,
Nam tam argento, quam auro
Fœcundissimi.

hoc epigrammate commendatur.

522 Regia licet munera fere sint,
Non minora tamen esse debuerant ;
Cum marchioni, E
Præcipuis peractis muneribus,
Ad summam aulæ dignitatem evecto,
Nihil jam,
Nisi regius character desit ;
De quo tamen ne cogitasse quidem
Ei summa laus est.
Planetæ soli propinquiores
Ei magis assimilantur.
Subdito, tam propinquo regi suo,
Regium inesse animum,
Quis obstupescat ?
Sagacissimus aulicus
Ad sui principis genium compositus,
Cum rex egregiam
Divo Carolo arcam dicasset,
Aliam et ipse
Bernardino consecravit.
Procul hinc nimium avaræ arcæ,
Condendis thesauris factæ :
Splendida hæc sibi arca thesaurus est,
Et thesaurum condit. F
Adversæ fortunæ vices ne timeas,
Marchio,
Habes in arca thesaurum.

§ XXIII. Novum sacellum extructum, in quo Beati corpus positum, hodieque integrum honoratur : cultus mox ab obitu cœptus ac continuatus.

Exstruitur novum elegans sacellum,

P*ostquam eam arcam acceperant sæpe laudati Fratrer Minores, teste eodem Bernardino a Clastidio, actum quoque est de novo sacello, in quo Beati corpus honorificentius deponeretur, intra eamdem ecclesiam exstruendo. At hoc pium opus maxime propensum mox sese præbuit excellemissimus dominus Aloysius Carillo de Benavides Toledo, Fromistæ et Caracenæ marchio, ac tunc temporis status Mediolanensis pro rege Catholico gubernator, cujus insignem munificentiam cum multi alii fori bellique administri, ac præsertim ipsa Ticinensis civitas, imitati essent, splendidum sacellum brevi tempore perfectum fuit. Porro in* medio sacello *(inquit idem Bernardinus, sed sermone Italico)* erecta ara

A ara est congruæ molis, post quam surgit sejunctum ab illa mausoleum ex octo pulchris columnis, quæ licet ex marmore non sint, novo tamen artis invento marmoreæ esse videntur.

cujus aliqua notitia datur, 524 Hisce columnis splendidum epistylium, magna corona varioque opere exornatum innititur. In ejusdem mausolei vertice magna tabula argentea ab excellentissimo domino marchione Castri Roderici supra laudato, dono missa, cuidam ædiculæ inserta fulget. Columnarum situs is est, ut earum quatuor versus populum prostent, quatuor aliæ versus posticum parietem, et inter easdem arca argentea, quæ Beati corpus continet, in ejusdem translatione ex antiquo in novum tumulum brevi facienda, collocabitur. In sacello circum pendent varia votiva ex argento dona, et utrimque, e dextero scilicet ac sinistro latere, insertæ muro sunt duæ elegantissimæ picturæ, quarum una miraculum pueri, in Ticino flumine submersi et a Bernardino ad vitam revocati, altera ejusdem Beati, pallio suo pro cymba usi, prodigiosum per idem flumen transitum repræsentat. *De posteriori hoc miraculo consule infra Appendicem* B *1 de Miraculis num. 2 et 3, de priori autem Commentarium num. 392 et seq.*

et in ejusdem altari sacrum corpus, 525 *Hisce omnibus consentit Innocentius, præterquam quod ille, quia post factam translationem scripsit, pauca addiderit, quorum aliqua postquam Bernardini libellus jam prodierat, accessisse videntur. In primis ait, ex prædicta corona, quam epistylio impositam diximus, multa non mediocris pretii vota argentea, et in utroque sacelli latere duas ex eodem metallo lampades, a piis personis donatas, pendere. In summitate quoque mausolei videri trini montis pietatis emblema cum triplici in ejusdem labari hasta solito lemmate:* Curam illius habe: *ac denique ex adverso hujus Montis collocatam esse aliam magni valoris tabulam argenteam, quam illustrissimus dominus comes de Vailale Matthæus de Rosales pro accepto beneficio donavit; de quo vide dicenda in 2 Appendice de Miraculis et beneficiis num. 38, ubi istud ad annum 1662 relatum est.*

pretiosæ thecæ impositum, anno 1655 collocatur, 526 *Porro licet ex testimonio sæpe dicti Bernardini a Clustidio, anno 1651, quo ejusdem libellus editus est, istud sacellum jam perfectum fuisse videatur, nihilominus si tempus recte annotaverit Innocentius Ticinensis, Beati corporis in sua pretiosa theca ad memoratum mausoleum translatio primum anno 1655, die* XXIII *mensis Martii facta fuit; cujus dilationis causam ipse non tradit; sed suspicari licet, si minus unicam,* C *præcipuam tamen fuisse, quod, cum tunc temporis processus pro immemorabili illius cultu probando apud Apostolicam Sedem examinaretur, a tam solemni elevatione interim abstinendum esse religiose judicatum fuerit, donec illa pronuntiasset; quod et pro votis fecit (ut sequenti § docebimus) die* XIII *Aprilis anni 1654 Innocentius X Romanus Pontifex; atque ita illo obice ablato, cetera, quæ forte deerant, parari ipsaque translatio mense Martio anni subsecuti peragi potuerunt. Non multis annis post, nimirum Christi 1662 sacrum illud pignus ibidem a se visum esse, annotavit Papebrochius noster in libello, quem de suo ex Urbe Romana in Belgium reditu MS. reliquit, sic inquiens:* In proximo Observantum monasterio, S. * Bernardini de Feltrio corpus integrum vidimus per augustissimæ arcæ argentæ crystallina latera in sacello proprio, sed nihil antiquorum monumentorum.

* imo B.

et hodiedum colitur adhuc integrum 527 *Vidi et ego illud ac veneratus fui anno 1752, die* VI *Novembris, mira integritate conspicuum, qualiter ex ejusdem typo, seu icone excusa, quam chalcographo nostro imitandam dedi atque exhibeo, monens lectorem, ejusdem Beati effigiem, quæ ipsum viventem exhibens in eadem cernitur, nec ad altare pertinere, sed exemplar esse illius imaginis, quæ Ticini in ecclesia S. Crucis Patrum Reformatorum S. Francisci depicta visitur: neque alia de causa in eadem ærea lamina* D *incisam, nisi ut lectori vivum simul ac mortuum uno conspectu spectandum exhiberem. Subjicio hic etiam duas inscriptiones, quas sæpe nominatus Innocentius a supra dicto Joanne Ferrario Carretto jurisconsulto compositas, et laminis e marmore fictitio, ex quo mausoleum quoque esse diximus, confectis incisas in gemino ejusdem sacelli latere legi affirmat.*

AUCTORE C. S.

Recitatur inscriptio, 528 *Prima itaque inscriptio apud ipsum sic habet:*

Olim tam bene locutus
Hic modo tacet
Bernardinus Tomitanus.
Feltriæ natum
Adhuc diceres Ticinensem:
Non decennio quippe contentus,
Centum supra quinquaginta sex annos
Hic integer commoratur.
Et sane
Integrum adeo servantis animum,
Integrum etiam servari corpus,
Par erat.
Hujus fœnorum hostis funera
Flevit Ecclesia, risit synagoga;
Ubi enim pius
Hebraicas impietates destruxit, E
Ibi Christianæ pietatis montes extruxit.
Non minus damnatorum hominum,
Quam spirituum severus Persecutor,
Illos ex urbibus,
Hosce ex obsessis corporibus
Persæpe fugavit.
Procul hinc
Fallaces divinandi artes;
Docente divino Spiritu,
In Crucifixi libro
Dedicit Bernardinus futura
Prædicere.

quæ in uno ejusdem latere, 529 Animorum cæcitates
Qui pati non poterat,
Plures nec potuit oculorum.
Minorum Fratrum maximus
Minimus voluit appellari.
Oneris, quam honoris patientior;
Qua
Concionibus animos ad pœnitentiam,
Qua
Precibus ægros ad salutem,
Qua
Miraculis cadavera ad vitam F
Revocavit.
Assiduos post LV. annorum labores,
IV. Cal. Octobris MCCCCLXXXXIV
Quievit.
At fallor: non quievit,
Qui quotidie
Fidelium precibus motus
Deum movet.

alteraque in alio 530 *In altero ejusdem sacelli latere inscriptio talis est.*

Crystallo purior, argentoque
Qui vixerat,
Iisdem et condi mortuus
Debuerat.
Quæ claudit
Bernardinum arca,
Aperit beneficia,
Quæ Castri Roderici marchio
Accepta refert.
impetrare gratias
Vel in cœlis vel in terris
Qui vult,
Iberum hunc procerem adeat,
Qui potentissimi regis

Phi-

A

AUCTORE C. S.

In fictitio marmore exarata legitur.

Philippi IV
Aulæ præfectus est,
Et
Divinarum Administrum gratiarum
Servat in arca.
531 Quem accuratius
Ut servet, atque observet,
In argentea,
Quam vovit, tabula
Genuflexus,
Perpetuas illi agit excubias.
Paupertatem professos Fratres
Dives erexisse sacellum,
Ne obstupescas:
Opus esse Ticinensium ope
Inchoatum,
Et marchionis Caracenæ
Mediolanensis ditionis
Strenuissimi moderatoris
Eximiæ largitatis exemplo
Absolutum scito.
Nil, lector, non lectum
Hic cernes,
Præter, quod leges;
Non enim ingenii

B

Sed obsequii duraturi testimonium
Utroque duravit in lapide
J. C. Joannes Ferrarius Garettus.

Beati cultus mox ab obitu ipsius cœptus,

532 *Quamquam hæc quæ de* Bernardini *corpore hactenus adduximus, antiquum ejusdem Beati cultum, ad nostra usque tempora continuatum, satis superque probent, pro nostri tamen instituti ratione plura, quæ de eodem dicenda restant, in hoc § proferemus. Lucem hic nobis præcipuam præferet Innocentius Ticinensis jam toties laudatus; qui de argumento hoc Tractatulum scripsit sermone Italico et ad Vitam per Bernardinum a Clastidio editam, iteratis typis vulgatam adjecit. Magnam ejus partem constituunt miracula in peculiari Appendice recensenda. Nullum dubium esse potest, quin* Bernardini *veneratio, quam apud populum vivus habuerat, mox post obitum creverit, et in cultum, qui Beatis deferri solet, fuerit commutata. Id sane evincunt ille perpetuus populi ad recens tumulati sepulcrum concursus, fusæ preces, actæ excubiæ, oblata dona, obtenta beneficia, sacrique corporis septimodecimo post obitum mense ad honoratiorem locum translatio, de quibus supra plura diximus.*

ac deinde semper continuatus fuit,

533 *Nec his contenti Ticinenses voluere etiam Missas in ejusdem honorem celebrari; quod cum sine Romanæ Sedis indulto non liceret, inventus est modus, quo eorumdem votis utcumque satisfieret. Ita*

C

diserte docet Waddingus in Annalibus ad annum 1494, *num.* 51, *ubi de prima corporis elevatione agens, sic ait :* Expositum per aliquot dies in omnium conspectum, in honorifico sepulcro, ex frequentibus oblationibus constructo, repositum est; et in vicino altari cœperunt tot celebrari Missæ ut ab aurora ultra meridiem multiplicarentur. *Tum subdit, idem corpus postea arcæ deauratæ inclusum, ad sacellum proprium translatum et altari impositum fuisse, additque :* Ita vero ante et post translationem in celebratione Missarum obsecundatum est piorum devotioni, ut et cautum sit religioni: ne scilicet præscripti a sacrorum rituum præfectis limites negligerentur. Missa legitur in honorem B. Bernardini Senensis, donec per Sedem Apostolicam huic etiam Feltrensi proprii decernantur honores, quibus procurandis Romæ insistitur; factique sunt processus auctoritate Apostolica in urbe Feltrensi et Papiensi. *Quod hic optavit Waddingus, tandem hoc seculo* XVIII *concessum esse, suo loco dicemus.*

534 *Alterum antiqui cultus argumentum sunt ejusdem* Bernardini *imagines diademate sive radiis circa*

D

ejusque imagines radiis ornatas publice exponi

caput ornatæ, qualem unam marmoreæ tabulæ pone Beati corpus post primam elevationem olim positæ, una cum epitaphio incisam fuisse asserit Innocentius Ticinensis, uti num. 514 *dictum est. Præter hanc fuisse et alias, discimus ex bulla seu decreto Leonis X Papæ, pro concessione Officii ac Missæ Beati, nunc S. Francisci de Paula, in quo idem Pontifex earumdem usum memoravit, approbavitque. Hinc etiam Benedictus XIV Romanus Pontifex in erudito suo Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, lib.* 2, *cap.* 24, *num.* 15 *non dubitavit ejusdem Bernardini cultum mox ab illius obitu repetere. Proderit ipsius Benedicti verba adduxisse.* Beatus hic Bernardinus, inquit, decessit anno MCDXCIV; ejusque cultus statim ab ejusdem obitu initium habuit. Summus enim Pontifex Leo X in suis Apostolicis litteris de anno MDXIII, quibus Missam et Officium concessit tunc Beato, nunc Sancto Francisco de Paula, testatus est, imaginem beati ejusdem Bernardini in ecclesiis Fratrum Minorum jam tum retentam fuisse.

permisit Leo X Pontifex

535 *Tunc subjicit laudati Leonis verba, quæ sequuntur.* Nos igitur, qui fideles quoslibet ad Sanctorum Dei venerationem et jugem erga eos devotionem, ut ei, a quo omne datum optimum et omne

E

donum perfectum procedit, placere studeant, prout possumus, libenter excitamus, hujusmodi supplicationibus inclinati, eisdem Fratribus, ut de cetero perpetuis futuris temporibus in eorum domibus Officium in memoriam ejusdem Francisci de uno confessore, sub nomine S. Francisci de Paula, hujusmodi annis singulis, ut supra celebrare, et in eorum Missis ac Matutinis et Vesperis ejusdem Francisci commemorationem sub nomine B. Francisci de Paula hujusmodi recitare, ejusque imaginem depingi facere, et in ecclesiis domorum suarum, prout etiam Fratres Ordinis Minorum de familia in eorumdem ecclesiis imaginem Fratris Bernardini de Monte Feltro, qui etiam proximis annis decessit, tenent depictam, tenere libere et licite valeant, ordinariorum locorum, et cujusvis alterius licentia super hoc minime requisita, auctoritate Apostolica, tenore præsentium licentiam et facultatem concedimus: Non obstantibus *etc. Hactenus Leo X Papa, cujus decretum totum editum apud nos habes in S. Francisco de Paula tom.* 1 *Aprilis, pag.* 165, *ubi notatur datum anno* 1513 *Nonis Julii, id est anno decimo nono postquam* B. Bernardinus *excesserat e vivis.*

F

Beatum illum etiam appellarunt

536 *Mitto varios scriptores partim illi contemporaneos, partim ætate proximos recensere, qui eumdem* Beati *titulo constanter honorarunt, et ex quibus ego aliquos, ac nominatim Bernardinum a Busto, vel de Bustis, illi quondam familiarem, in hoc Commentario jam laudavi, aliique legi possunt apud Innocentium Ticinensem in Historia cultus. Unum tamen et alterum hic addendum visum mihi est. Bartholomæi Simonii de Marostica, qui Beati Vitam anno* 1531 *Latine scripsit, testimonium laudatus Innocentius ex ejusdem prefaeione ad eamdem Vitam sic recenset.* At nostra tempestate, qua morum perversitas immensior et fides imbecillior, eo potentiorem verbis Deus Medicum excitavit, odoram ex hac fœtenti valle rosam et vitiorum hamatis spinis, et præconizantem tubam producens, quæ Italiæ, totique Christiano generi paratum Dei flagellum enunciando, comminandoque, quam plurimas oves aberrantes ad suum pastorem Christum adduceret, vitæque puritate et sanctitate atque monstris prodigiisque confirmaret.

537 Nam beatum Bernardinum Feltrensem, cognomine Parvulum, ab æterno huic nostro seculo prædestinatum, a S. Bernardino Senensi prophetatum, a dæmonibus illustratum, a cunctis cele-

scriptores synchroni et ætate proximi.

A celebratum gentibus, appetitum, certatim efflagitatum; humilitatis, obedientiæ, puritatis, castitatis, continentiæ, vigilantiæ, charitatis in animarum salutem, fervorisque immensi, tum eloquii ex corporis imbecilitate incredibilis, scientiæ, sapientiæ, propheticæque virtutis chrismate unxit. *Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ, quod anno Christi* 1505, *id est anno undecimo post* Bernardini *mortem edidit, sed cujus secundam dumtaxat editionem, anno* 1587 *factam habemus, lib.* 6, *cap*, 10 *eumdem titulum ei adscripsit his verbis* : In ecclesia S. Jacobi extra civitatem Papiæ, quam colunt Fratres Ordinis Minorum de Observantia, jacet corpus beati Bernardini de Feltro, ejusdem Ordinis etc.

Ticinenses ex illius reverentia Judæos expellunt,

538 *Privatis scriptorum testimoniis addo aliqua a publica auctoritate profecta ex Innocentii Tractatu de cultu. Pag.* 249 *et sequenti exhibet partem decreti a civitate Ticinensi anno* 1527, *die* 3 *Octobris facti, in quo inter alia vota pro avertendis reipublicæ calamitatibus ad Sanctos tutelares suos, suadente archipresbytero S. Mariæ de Gualdrasco, nuncupata sequens de expellendis Judæis confecerunt.* Item ut hujusmodi gratia obtineatur, scientes, quod alias populus Papiensis promisit beato illi sacri verbi præconi, B D. Fratri Bernardino de Feltro, quod nullo pacto in hac civitate permitterentur Hebræi habitare, tanquam inimici Christi nominis, eo quia, ubi præfati Hebræi habitant, semper ibi ira Dei remanet, et flagello Dei sæpius percutitur; ideo denuo ordinat, quod omnino de hac civitate expellantur ipsi Hebræi, ne amplius de cætero ad habitandum admittantur; ordinantes, quod statuatur tempus illis, qui habent pignora, ut intra tale tempus exigant; quo tempore elapso, interdicantur omnino, nec amplius admittantur ipsi Hebræi in hac civitate ad habitandum.

annuam supplicationem

529 *Ibidem pag.* 255 *et sequenti ex* B. Bernardini *Vita, per Gratianum de Mevania Italice edita, recitatur sequens ejusdem civitatis decretum. Anno* MDXCVIII die XXIX Aprilis. Convocato Consilio gener. Igitur ut beatus Bernardinus de Feltro, qui, dum in humanis agebat, frequentibus ejus concionibus et adhortationibus, atque aliis charitatis pietatisque officiis multum profuit huic Ticinensi populo, opem suam apud Altissimum omnium opificem, Deum ac Dominum nostrum, Jesum Christum, incessanter interponere valeat pro incolumitate et conservatione hujus urbis, quatenus ejus memoria aliquo gratitu- C dinis officio recolatur inherendo requisitioni et precibus, quatenus opus sit, omnium fere Officialium paraticorum (*id est, collegiorum*) hujus civitatis, de qua in actis factum est partitum (*id est* deliberatio, consilium, *vel* suffragatio *ab Italica voce* partito) an expediat, vel ne?

et oblationem auctoritate publica illi decernunt.

540 Videlicet, quod a modo in antea perpetuis futuris temporibus fiat oblatio solemnis et generalis juxta consuetudinem publicam in ecclesia D. Jacobi apostoli extra, prope muros hujus civitatis, ubi asservatur conditum corpus prælibati B. Bernardini de Feltro adhuc integrum et incorruptum post centesimum depositionis annum; et hoc in Cal. mensis Maii: et ibidem juxta solitum aliarum oblationum offerantur faces consuetæ, tam per civitatem, quam per artes et paraticos; et pecuniæ, quæ nomine civitatis erogari solent in dictis aliis oblationibus. Et præsens partitum, quatenus opus sit, approbetur per consilium generale ad pleniorem illius observationem etc. Subscriptum: Bonetus abbas. Et datis balotis (*idem quod* suffragiis) sumptisque suffragiis, obtentum fuit partitum, quod fiat, prout supra. *Subdit ibidem Innocentius, collegium mercatorum eodem anno ac die in istam oblationem annuam consensisse, hoc addita ratione* : Et hoc pro gratia speciali obtenta ab omnipotenti Deo, me- D diante intercessione dicti B. Bernardini pro expulsione Hebræorum a præsenti civitate Papiæ. *Præmiserat denique idem ipse, seu cujus Opusculum ille recudit. Bernardinus a Clastidio. istud velut tributum annuum in sua usque tempora inter solemnem Missam a magistratu civico omnibusque artificum collegiis eodem die* 1 *Maji persolvi solere.*

AUCTORE C. S.

Ejusdem opem contra pestem invocant;

541 *Rursum pag.* 256 *et duabus sequentibus scribit, cum anno* 1629 *gravia pestilentiæ indicia Ticini haberentur, solemnem supplicationem ad* B. Bernardinum *publice indictam habitamque fuisse die* XXIII *Martii, comitantibus illustrissimo episcopo Fabritio Landriano cum universo clero tam seculari quam regulari, aliisque, omnibus accensas faces gestantibus, et circumlatis reliquiis, seu brachio S. Sebastiani. Probat autem id ex quodam regesto, in quo ejusdem memoriam anno subsequenti sive* 1630, *die* XX *Aprilis inscriptam exstare ait, et ex quo ista excerpsit* : Quæ processio principium habuit ab ecclesia majori usque ad ecclesiam S. Jacobi extra mœnia ejusdem civitatis præsentis, pro impetrando auxilium beati Bernardini de Feltro, cujus corpus in dicta ecclesia requiescit, et qui fuit semper partialis tempore ejusdem vitæ protector hujus civitatis et intercessor apud Deum; in dictaque ecclesia ad ejusdem altare E decantata fuit solemnis Missa ad impetrandum ejusdem auxilium.

una cum S. Syro patronum adsciscunt, edito voto

542 *Cum posthæc pestilentia nihilominus invaluisset (eodem teste Innocentio) Conservatores sanitatis, ut vocant, anno* 1630, *die* XVI *Julii consilium convocarunt, in eoque* B. Bernardinum *simul cum S. Syro, ejusdem civitatis episcopo, peculiarem patronum sibi adsciverunt, facto decreto, quod ex eodem hic describo.* Convocata congregatione DD. Conservatorum sanitatis etc. Primo ut per intercessionem beatissimi Syri, hujus civitatis patroni et protectoris ac B. Bernardini de Feltro, cujus corpus requiescit in ecclesia S. Jacobi extra mœnia Papiæ, a quibus civitas ipsa, quamplures cives et alii diversas receperunt gratias in tanta præsentanea calamitate pestis præ cæteris omnibus fortioris, et cui si Dei omnipotentis gratia brevi tempore non succurratur, civitas ipsa desolabitur; et ad impetrandam gratiam liberationis, nullam aliam expeditiorem et meliorem viam dignosci* quam altissimo Creatori preces porrigere, ejusdemque misericorditer auxilium implorare; utque facilius sit aditus, eum suppliciter exorare. F

* an dignoscitur?

de expensis in ejusdem beatificatione vel canonizatione.

543 Et prout nunc præfati DD. ut supra Conservatores congregati, nomine totius tribunalis ac populi hujus civitatis, cujus et quorum vices gerunt, humiliter ac devote supplicarunt, et flexis genibus ante imaginem altissimi Creatoris ejus auxilium implorarunt, ut dignetur per intercessionem beatissimi Syri, ac B. Bernardini de Feltro, quos Protectores particulares ex nunc invocarunt et invocant apud Altissimum, ut a tanto conflictu epidemiæ, in quo civitas et incolæ acerbissme cruciantur, liberentur, ac talem gratiam assequi mereantur; prout sperant et confidunt eorum auxiliis compotes fieri; proinde in memoriam tantæ calamitatis et ardentis spei liberationis præfati DD. Conservatores nomine dictæ civitatis omnipotenti Creatori Domino nostro voverunt et vota fecerunt et faciunt, prout sequitur. Primo, quod civitas in eventu cujuscunque sanctificationis faciendæ de dicto B. Bernardino de Feltro, cum effectu et absque aliqua mora, et quavis causa cessante, erogabit scuta quinque centum auri, convertenda in dicta causa.

544 Ulterius ad perpetuam memoriam beatissimi Syri etc. ad hoc ut præfatus S. Syrus ac B. Bernardinus perpetuo ex eorum pietate dignentur hanc civi-

AUCTORE C. S. aliisque faciendis : item aliæ supplicationes

civitatem, cives et habitatores in præsenti calamitate pestilentiæ, ac semper et omni tempore illam et illos protegere, ut ita humiliter ac devote præfati DD. Conservatores exorarunt et exorant, atque obtinere sperant. *Hactenus decretum valde vitiosum, ab Innocentio productum, qui deinde inter Miracula pag.* 267, *apud nos in Appendice* 2, *num.* 8 *scribit, hæc vota felicem successum habuisse, pestilentia eodem anno sublata. Præmiserat etiam pag.* 240, *vulgo notissimam Ticini esse antiquam consuetudinem aliquot piorum sodalitiorum seu confraternitatum quotannis uno e festis post Pascha cum supplici agmine procedendi ad* B. Bernardini *corpus in ecclesia S. Jacobi extra mœnia pro fructuum frugumque conservatione per ejus merita ab omnipotente Deo impetranda. Hujus antiquæ consuetudinis producta asserit authentica testimonia a sodalitiis S. Sebastiani Majoris, Crucifixi in S. Mariæ de Mille virtutibus, S. Mariæ de Laureto, Sanctissimæ Trinitatis, et S. Innocentii.*

a Ticinensibus ad ipsum institutæ.

545 *Subdit denique, cum anno* 1648 *Cremonensis civitas ab hostili exercitu obsideretur, pro ejusdem obsessionis solutione institutam fuisse a nonnullis Ticinensibus cum scholis doctrinæ Christianæ (vel litterariæ) ad Beati corpus peculiarem supplicationem, eaque occasione plusquam centum libras ceræ oblatum. Hæc obsidionis solutio in Memoriis historicis Europæis anno* 1725 *Parisiis Gallice editis contigisse dicitur præcitato anno* 1648 *die* VI *Octobris. Supersedeo pluribus, ut ad beatificationis causam Romæ agitatam ac tandem obtentam progrediar.*

§ XXIV. Causa beatificationis Bernardini sub Urbano VIII introducta et suspensa : resumpta sub Innocentio X, cultusque approbatus : alia pro ejusdem canonizatione gesta : Officium et Missa a Benedicto XIII concessa : pia oratio in illius sacello appensa.

Cum Bernardini cultus jam esset immemorialis,

Prælucentem hic habeo sæpe laudatum Innocentium Ticinensem, cujus verbis ex Italico idiomate Latine redditis utar frequenter. Tractatum de B. Bernardini *cultu sic exorsus est :* Memoria virtutum sanctorumque operum servi Dei, Bernardini Feltriensis, per longam annorum seriem, nulla oblivione interrupta, a Majoribus tradita posteris, et continuatio miraculorum, quæ pro illius meritis ac patrocinio piis ejus clientibus Deus concedere dignatus est, fecerunt, ut ejusdem cultus ad illius imagines et sepulcrum in dies augeretur, sic ut, cum ad nostra tempora perventum esset, immemorialis cultus titulo tandem polleret. Hæc publica fama late diffusa pro fundamento posita, non solum in Italia, verum etiam in aliis mundi partibus (*quas vellem, ut recensuisset Innocentius, si potuerit*) sæpe formati processus sunt de hujus Servi Dei virtutibus et cultu.

introducta ejus causa est sub Urbano VIII, et processus confecti ;

547 Ac primo quidem illustrissimus dominus Fabritius Landrianus, tunc temporis episcopus Ticinensis, auctoritate ordinaria anno MDCXXVI et duobus sequentibus examinavit articulos a procuratore causæ jussu reverendissimi Patris Fratris Benigni Januensis productos. Deinde ad totius familiæ Minorum preces causa beatificationis ab Urbano VIII Romano Pontifice felicis recordationis introducta sacrorumque Rituum Congregationi commissa fuit. Ab hac autem litteræ remissoriales et compulsoriales concessæ fuerunt directæ ad episcopum, archidiaconum, et decanum Feltrienses, necnon ad episcopum, præpositum et archidiaconum Ticinenses, ut processus in specie super illius vitæ sanctitate, virtutibus ac miraculis conficerent ; qui et ab iisdem auctoritate Apostolica confecti transmissique fuere, et a sacra Congregatione aperti, trium seniorum Romanæ rotæ auditorum examini commissi.

sed ob ejusdem Pontificis decreta deinde suspensa fuit,

548 Verum cum post hæc ab eodem Urbano VIII decretum prodiisset, quo cultus cujuscumque cum opinione sanctitatis mortui (*sed a Sede Apostolica nec Sanctis nec Beatis adscripti*) excepto tamen casu temporis immemorabilis, omnino vetabatur, causa suspensa fuit, processuumque approbatio dilata, donec novæ inquisitiones de obedientia decreto præstita factæ essent, vel de casu excepto constitisset. *De decretis, quæ hac super re Urbanus VIII edidit, jam crebro facta est apud nos mentio, ac fuse eruditeque tractavit Benedictus XIV Papa in præclaro suo Opere de Servorum Dei Beatificatione etc. Ego pro subjecta materia hic tantum observo, laudatum Urbanum prius decretum suum, quod anno* 1625 *ediderat, altero confirmasse die* X *Julii anni* 1634, *in quo vetuit, ne in processibus interim inceptis ulterius procederetur, antequam probatum esset, eidem non fuisse contraventum. Hæc igitur causa fuit, quod, uti Innocentius Ticinensis asserit, processus, quos Ticinensis et Feltriensis episcopi cum suis delegatis auctoritate Apostolica instruxerant, desideratum exitum tunc non potuerint sortiri. Pergamus modo cetera ex eodem Innocentio narrare.*

ac rursum, flagitantibus principibus, resumpta

549 *Sic ille ibidem prosequitur* : Cum interea prædictus cultus ob nova miracula in dies cresceret, illumque universus orbis canonizationis honoribus, quos summopere eidem vovebat, dignum judicaret, cœpit Hispania, Italia et Germania summo Pontifici Innocentio X, dicti Urbani VIII sucessori, supplicare, ut pendentem causam ad optatum finem perducere Servumque Dei Beatis ac Sanctis adscribere dignaretur, et simul ecclesiasticum Officium de eodem Religioni Minorum concedere. Hunc in finem suas ad illum litteras dederunt magnum consilium status regis Catholici, idem ipse rex, qui litteris etiam oratoris sui operam addidit, ducissa et dux Mantuani, civitates Feltriensis et Ticinensis, episcopus cum capitulo, ac denique invictissimus imperator Ferdinandus (*hujus nominis tertius*) serenissimæ memoriæ allaborante etiam excellentissimo serenissimæ reipublicæ Venetæ apud Romanam curiam legato, cui id illa vehementer commendaverat.

sub Innocentio X Papa,

550 Litteræ finem, ob quem datæ fuerant, consecutæ sunt, mandante Pontifice, ut causa resumeretur, litterisque remissorialibus a sacra Congregatione die XXI Augusti MDCLII datis ad episcopum Ticinensem, tunc Franciscum Biglia, ut auctoritate Apostolica processum instrueret de Servi Dei cultu immemorabili, ex quo constaret, illum comprehensum esse in casu in decreto congregationis sanctissimæ Inquisitionis excepto. *Post formatum processum,* qui ejusdem anni die X Septembris inchoatus, subsequenti anno MDCLIII die X Octobris terminatus fuerat, cum ex eo jam constaret de antiquitate imaginum illius cum radiis depictarum in variis locis et admodum frequentium in civitate Ticinensi ; cumque in eodem probata essent vetusta consuetudo offerendi ceram, votaque a civitate et collegiis facta, necnon supplicationes a sodalitiis, scholisque doctrinæ Christianæ * ad ejusdem altare in ecclesia S. Jacobi institutæ, hisque etiam adjuncta essent fide digna testimonia variorum scriptorum, qui de ipso sive ex professo sive casu loquentes, eumdem cum BEATI titulo omni tempore nominarunt ; decisum fuit pro immemorabili illius cultu, editumque a sacra Congregatione sequens decretum.

* vel litterariæ

551 Relato per Eminentissimum dominnm Cardinalem

qui illius cultum immemorialem approbans,

A nalem Aldobrandinum particulari processu in causa Servi Dei Fratris Bernardini de Feltro Ordinis Minorum Apostolica authoritate confecto per episcopum Papiensem super casu excepto a decretis sanctissimæ Inquisitionis editis super non cultu, et per fel. rec. Urbanum VIII approbatis et confirmatis, ob cultum immemorabilem dicto Servo Dei exhibitum, eadem Congregatio sac. rituum, præsente et audito R. P. D. Fidei promotore, censuit, non fuisse contraventum præfatis decretis in casu et ad effectum, de quo agitur: ideoque posse in causa ad ulteriora procedi, si Sanctissimo D. N. placuerit. Die XXVIII Martii MDCLIV. Et, facta relatione per Eminentissimum D. Cardinalem Sacchettum, Sanctitas sua (*Innocentius scilicet Papa X*) annuit die XIII Aprilis MDCLIV.

ipsum æquipollenter beatificavit.

552 *Hinc summus Pontifex Benedictus XIV lib. 1, cap. 31 observat,* Bernardinum *nostrum beatificatione æquipollenti in Beatorum album relatum esse, atque inter illos numerat, qui post Urbani VIII decreta per probationem casus excepti isto modo Beatis adscripti fuere.* Si sententia Ordinarii (*inquit ibidem num.* 4) vel judicis delegati faveat casui excepto a decretis Urbani VIII, eademque confirmationis robur obti- B neat a sacra Congregatione, et sacræ Congregationis responsum a Pontifice approbetur, Dei servus, in cujus causa hæc fuerunt obtenta, dicitur æquipollenter beatificatus. *Rationem hanc addit:* Cum enim beatificatio nihil aliud sit, quam permissio cultus pro aliquibus determinatis locis; de cultus autem permissione dubitandum non sit, quotiescumque casus exceptus a decretis Urbani approbetur de æquipollenti idcirco beatificatione minime dubitandum esse videtur. *Tum num. 8 ait:* Tempore Innocentii X per approbationem cultus immemorabilis æquipollens beatificatio concessa est Beatis Bernardino Ptolemæo, fundatori Congregationis Montis Oliveti, Nicolao Flue Eremitæ Helvetio, et Bernardino de Feltro Ordinis Minorum.

Facti sunt novi processus auctoritate Apostolica,

553 *Redeo ad Innocentii relationem, quam post sacræ Congregationis decretum mox datum sic prosequitur.* Ut ulterius procederetur in dicta causa beatificationis et canonizationis, novæ litteræ remissoriales destinatæ fuerunt ad tres illustrissimos ac reverendissimos episcopos, dominum Hieronymum Melzi episcopum Ticinensem, Carolum Setala episcopum Derthonensem, et Hieronymum Franciscum Miroglii Casalensem, qui secundum articulos et in- C terrogatoria in iisdem litteris præscripta processum de virtutibus et miraculis dicti Servi Dei confecerunt, convenientes in ecclesiam S. Mariæ de Laureto ad examinandos testes aliosque juridiciales actus exercendos; eaque occasione apparuit largissima pietas et devotio civium in tanti negotii expensis subministrandis.

præsertim Ticini,

554 *Hactenus laudatus Innocentius, deinde subdens multa miracula beneficiaque coram illis delegatis judicibus producta probataque fuisse, quæ sequenti capite recensuit, et ego ex illo in Appendice recitabo. Horum ultimum contigisse ait anno 1662 eo ipso die, quo iidem episcopi integrum Beati corpus visitaverant. Eodem anno Majores nostri Godefridus Henschenius et Daniel Papebrochius Ticini versabantur, quorum hic in Actis S. Francisci de Paula tom. 1 Aprilis pag. 165, num. 92 ad propositum nostrum hæc ait:* Cujus (*B. Bernardini*) corpus extra muros urbis Papiensis venerati sumus anno MDCLVII, quando Papiam convenerant commissarii Apostolici in ordine ad canonizationem audituri testes. *Ceterum Innocentii libellus anno 1664 typis editus, post prædictum annum 1662 gesta non memorat, clauditurque cum voto auctoris pro Bernardini canonizatione a Sede Apostolica aliquando impetranda.*

AUCTORE C. 8 causaque alterius acta Romæ est,

555 *De eadem causa postea coram sacra Congregatione* D *Romæ agitata variis in locis sæpe laudati Operis meminit Benedictus XIV summus Pontifex. Lib. 1, cap. 32, num. 12 scribit, quamvis jam præcessisset declaratio casus excepti a decretis Urbani VIII, institutum tamen examen esse per modum dubii formalis, an de ejusdem virtutibus Theologicis et Cardinalibus constaret. Lib. 2, cap. 49, num. 17 de approbatione valididitatis processus illius hæc ait:* Cum in causa Papien. seu Feltren. canonizationis B. Bernardini de Feltro Ordinis Minorum Observantiæ S. Francisci quæstio esset de validitate processus, sacra Congregatio, referente Cardinali Aldobrandino, die X Junii MDCLXIV approbavit quidem validitatem processus, sed dixit, nullam rationem habendam esse illorum testium, quos adnotatum est respondisse per verbum RECTE, seu dixisse, ARTICULUM ESSE VERUM. *De eadem illa Congregatione eodem die annoque habita iterum meminit lib. 3, cap. 6, num. 10, ubi addit, inter testes admissos non fuisse tres e quatuor causæ procuratoribus, quamvis illi examinati fuissent.*

sed nihil pro cultu obtentum, nisi Officium, et Missa,

556 *Rursum lib. 2, cap. ultimo, num. 8 tradit, die* XIV *Junii anni 1687 petitam concessamque fuisse dispensationem, ut in una eademque Congregatione dubium de virtutibus Theologalibus et Cardinalibus proponeretur. Ejusdem libri 2, cap. 27, num. 9 et 10 loquitur de examine Operum a* B. Bernardino *scrip-* E *torum anno 1696 die* XXI *Januarii,* I *Septembris et* XXIV *Novembris a Congregatione sanctissimæ Inquisitionis commisso. Verum quidquid in hisce omnibus actum fuerit,* B. Bernardini *canonizatio hactenus ad desideratum finem adducta non est; sed concessa tamen Officium et Missa, licet virtutes illius nondum approbatæ fuissent. Ita docet laudatus Pontifex lib. 4, parte 2, cap. 4, num. 3, ubi de ejusmodi concessionibus tractans,* Quod attinet ad observantiam, *inquit,* seu consuetudinem sanctæ Sedis, prætermissis exemplis, quæ sunt anteriora decretis Urbani VIII, multa adsunt exempla decretis ipsis posteriora, in quibus, probato casu excepto, ante discussionem et approbationem virtutum facta est concessio Officii et Missæ in honorem Beatorum beatificatione æquipollenti: in honorem videlicet B. Columbæ Reatinæ, B. Bernardini Ptolemæi, B. Nicolai de Flue, B. Bernardini de Feltro *etc.*

quæ Benedictus XIII Ordini seraphico et civitatibus Ticino et Feltriæ concessit:

557 *Decretum hoc a Benedicto XIII Papa anno 1728* F *concessum, nobiscum communicavit admodum R. P. F. Hermannus Janssens Ordinis Minorum Recollectorum exprovincialis et lector jubilatus provinciæ Germaniæ inferioris, quale ego hic subnecto.* Decretum totius Ordinis Minorum, necnon civitatum Papien. et Feltrien. Sanctissimus Dominus N. Benedictus XIII ad humillimas preces P. Fratris Bernardini de Nicea Ordinis Minorum Observantium Reformatorum S. Francisci, et causarum Beatificationum et Canonizationum totius sui Ordinis, Postulatoris, benigne indulsit atque concessit, ut die XXVIII Septembris festo B. Bernardini de Feltria Ordinis Minorum de Observantia in tota Religione Seraphica, cui nomen dedit, necnon in civitate Papiensi, in qua sacrum ejus corpus requiescit, et in civitate Feltriensi, ubi natus fuit, Officium ipsius de Communi Conf. non Pontif. sub ritu duplici et Missa respective celebrari possit ac debeat. Die III Augusti MDCCXXVIII.

N. Card. Coscia,

Loco † sigilli

N. M. Archiepiscopus Apamensis S. R. C. Secret.

Consequenter ad hæc celebrat festum ejus totus Ordo Minorum officio ac Missa ex prædicto Communi primo loco, cum lectionibus primi Nocturni de Scriptura occur-

A AUCTORE C. S.

occurrente, uti ex eorumdem Directorio anni 1757 *didici. Ceterum ego mea reliquorum votis libens adjungo, ut* B. Bernardinus *Sanctorum albo aliquando inscribatur.*

Antiphona et oratio in illius sacello appensa.

558 *Pro coronide hic appono antiphonam et orationem, quas in Beati sacello appensas, et ab ejusdem piis clientibus recitari solitas, Waddingus ad annum* 1494, *num.* 59 *scribit, sic inquiens.* In sacello, in quo jacet, aliisque cœnobii locis innumeræ conspiciuntur tabellæ votivæ, variique generis donaria appensa, quæ miraculorum denotant multitudinem. Inter multa, quæ illic scripta conspiciuntur, habetur et hæc antiphona pulchræ tabulæ inscripta. Eam obtulit ex voto, et prope tumulum affixit Seraphinus Feltrensis. Pii quoque Bernardini sectatores eum hac devota commemoratione salutant :

« O sydus Feltriæ, gemma caritatis, splendor » pudicitiæ, zelator paupertatis, lustrator sapientiæ, » protector veritatis, amator innocentiæ, cultor » virginitatis, ante thronum fulgidum æternæ Ma- » jestatis para nobis aditum divinæ pietatis. Alle- » luia.

» ℣. Implora nobis gratiam, beate Bernardine

» ℟. Per fontis abundantiam pietatis divinæ.

B » Oremus. Beati famuli tui Bernardini nobis, quæ- » sumus, Domine, præclara merita suffragentur, et » quæ nostra fragilitas non præsumit, ejus apud te » supplex oratio gratiam, quam postulamus, obti- » neat salutarem. Per Christum Dominum nostrum. » Amen.

BREVE ELOGIUM

Auctore Luca Waddingo tom. 15 Annal. Minor.

Corporis forma mores, abstinentia,

Vultu *a* venerabili, et gravi, sed placido et hilari, moribus etiam compositis et delectabilibus, omnium rapiebat oculos et affectus. Natura, quantumvis debili, nihil indulgebat singulare, communi victu et vestitu contentus. In cibo et potu parcissimus, in continuis discursibus et perpetuo labore vix necessaria suscipiens. Bellaria aut saccaro condita, etsi extenuatæ complexioni opportuna frequenter ab amicis transmissa, noluit admittere, vel C nuncium remittebat, vel oblata infirmis mittebat, dicens, delicias istas pauperculum dedecere mendicum. Vinum bene dilutum absque ullo delectu in minima bibebat quantitate : neque aliquando auditus est rubeum, a medicis propter herniam commendatum, aut aliud quodcumque genus nobile, generosum aut leve petiisse.

severa victus et vestitus ratio

2 Jejunia ab Ecclesia instituta, vel suæ Religioni peculiaria, rigorose observavit, nullo prætermisso die, quantumvis longo itinere vel arduo labore conficeretur. In vigiliis B. Mariæ panem solum admittebat et aquam ; reliquis jejunii diebus semel dumtaxat edebat, nihilo prorsus sub noctem delibato. Ter in hebdomada juxta sui sodalitii consuetudinem, sive inter suos residens, sive extra pererrans, asperis flagellis in se animadvertebat ; iis, qui *, ut indulgentius secum ageret, rationem reddens, dæmones valde timere Religiosorum flagella, atque ad ipsum flagri fugari conspectum. Vestis ei paupercula et segmentitia ; novamque ferre pudebat. Somnus ei brevissimus, duarum plerumque horarum, et triginta continuis annis nulla umquam nocte ad Matutinas preces surgere prætermisit.

* *adde* suadebant

3 Summo mane sub auroram, præmissa semper confessione, Sacrum celebrabat vel audiebat, dicens, rem turpem esse, Religioso præsertim viro, a sole D præveniri. In oratione assiduus et fervidus ruminabat secum, quidquid erat in concione dicturus, Deum rogans, ut prius in se, mox in auditoribus, eum produceret fructum, quem suæ gloriæ, et fidelium animabus magis noverat expedire. Hinc accensi sermones et fervida ex ardenti pectoris fornace prodibant eloquia : unde desumpta est occasio in urbe et agro Feltrensi ejus imagini hæc verba circumducendi : IGNITUM ELOQUIUM TUUM, BERNARDINE BEATE. Importuna et molesta adventantium visitatione cum tempus concionibus componendis deesset, ad orationem recurrebat, dicens, brevius et melius orando, quam studendo, componi. Spem omnem in Deo, bonorum omnium auctore, ejusque Genitrice reponebat : ubicumque ergo ad prædicandum hærebat, orationes omnium Religiosorum et monialium, et quos noscebat, piorum virorum per socios exposcebat, dicens, sparsum divini verbi semen non nisi rore cœli posse fructificare.

Studium puræ conscientiæ et orationis cum fiducia in Deum.

amor in Christum ejusque Matrem, humilitas,

4 Sacrosanctum Jesu nomen summa reverentia intimoque cordis affectu prosecutus, frequens habebat in ore, et erga sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum vehementer exardescens, nullam prætermittebat occasionem ubique ejus cultus augendi. Virginis Mariæ laudes perpetuo celebravit, neque un- E quam ad votum potuit ejus encomiis satiari. Paupertate dives solum sarcinulas ferebat librorum, reliqua omnia contemnens mundana. In humilitate radicatus nullam admisit libenter prælaturam ; et cum se suosque sermones tam ab eloquentia, quam a fructu commendari persentiret, Deo omnem laudem et gratiam referendam esse dicebat, cui placuit per infirma et contemptibilia mundi potentiæ suæ monstrare majestatem, eosque fructus in Christi fidelibus producere, in quibus ille minimam habebat participationem ; non aliter quam musca, cornui * bovis arantis inhærens. Illius totum esse asserebat, qui dixit : SINE ME NIHIL POTESTIS FACERE.

* *imo cornu*

paupertas, charitas, fortitudo.

5 In omnibus, quas exercuit, prælaturis vilissima quæque subibat officia ; panem ostiatim mendicabat, domum verrebat, utensilia lavabat, nullo umquam parcens labori. Pietate erga pauperes, infirmos, afflictos, flagrabat incredibili ; utque misellos egenosque Christianos ab Hebræorum liberaret voracitate, quos non subivit labores et tribulationes ? Læto et jucundo vultu omnes humanissime excipiebat, mœstosque socios, vel itinere vel labore F fatigatos, piis jocis, modestisque facetiis exhilarabat. Per universam Italiam peregrinatione suscepta, nullo ferme loco consistens, ut omnes Christo lucrifaceret, jumenti numquam voluit admittere subsidium *b* : sed semper pedes per nives, pluvias, scabrosa itinera, loca horrida et aspera lætanter incedens.

Miraculis illustratur.

6 Cum Florentia, uti retulimus, ejiceretur, visus est radius igneus ex ore illius prosilire. Lucæ concionantem viderunt auditores radiis circumdatum ; alia vice rosam pulcherrimam ore tenentem *c*. Aquilæ angelum ante conspectum prædicantis librum apertum tenentem *d*. Mirabilis quidem fuit in omnibus operibus suis, pleneque complevit prolatum de se a S. Bernardino Senensi vaticinium, a nobis alias relatum *e*. Ut vero ad portentosa ejus opera descendamus, miracula sequentia narranda duximus ex Legenda Actisque MSS. et duobus processibus, Ticini et Feltri compilatis, quæ majoris claritatis et tædii vitandi gratia, secundum varias morborum affectiones distribuemus.

AN-

A

ANNOTATA.

a *In Commentarii* § 1 *monui, cur Elogium hoc edendum censuerim : nempe ut cum nullam ex antiquis Beati Vitis habeam, lector eximias ejusdem virtutes, quæ per universum Commentarium sparsim narrantur, compendiose hic possit pervolvere.*

b *Quoties nempe per afflictam valetudinem utcumque potuit eo abstinere ; nam semel illum per aliquod breve itineris spatium usum fuisse, in Commentario diximus*

c *De hisce tribus prodigiis Waddingus alibi nihil dixerat : meminit tamen Bernardinus a Clastidio in Vita cap.* 6, *laudans Cimarellam cap.* 21 *et Marcum Ulyssiponensem parte* 3, *lib.* 7, *cap.* 24.

d *Adi Commentarium num.* 250.

e *Consule dicta ibidem num.* 34.

MIRACULA ET BENEFICIA

B

Ab eodem Luca Waddingo collecta.

CAPUT I.

Contracti erecti : epilepsia, morbus articularis, Hydrops, hernia lues venerea et apostemata abacta : cæci, surdi, muti, claudi, vulnerati, ulceratique curati.

Duæ contractæ Ticini, et alter Venetiis, *a* *b*

Joannis *a* a Navi uxor Catarina, integro mense membris penitus contracta, nullo modo in lecto se movere valens, ea ipsa nocte, qua Vir Dei decessit *b*, sibi apparentem radiorum splendorem fulgentem conspexit, et orationes quasdam ut recitaret, dicentem audivit ; statimque pulso morbo, conjugem exsuscitat, et, quæ facta erant, enarrat. Summo mane in templum conjuges ambo perrexerunt, mortuumque conspexerunt, quem adhuc vivum reputarunt. Simili morbo longo post tempore liberata est filia Philippi Rivoldi, quæ veluti mortua per menses immobilis jacuerat. Cum Venetias rumor pervenit, Bernardinum decessisse, aromatarius quidam, contractis a cingulo deorsum nervis, absque ferulis incedere non poterat, et plerumque lecto decumbebat. Vincentina uxor, auditis, quæ de Bernardini referebantur mirandis operibus, pro mariti oravit salute, vovitque, se devotum illi obsequium præstituram. Cum nihil horum intellexisset maritus, miratus est, se nullo superstite morbi vestigio, sanum effectum ; sed cum a conjuge votum resciret, ut confestim solveret, rogavit, gratesque suo egit Liberatori.

C

ac duo pueri Cremæ, pariter contracti sanantur. *c*

2 In urbe Cremensi *c* Annibalis filius bimulus, crure, brachio, et toto latere dextro, attractis nervis, vehementer dolens, multo fuit oneri et dolori parentibus ; nihil enim, quod prodesse posset, aut medici suaderint, prætermissum. Suaserunt aliquando amici, ut voto facto Bernardini opem implorarent. Fastiditi responderunt : « Nescimus, cui » amplius vota profundamus ; tot tantisque emissis, » caput hebescit. Vos illi vota porrigite ; quidquid » promiseritis, nos persolvemus. » Res mira ! emisso ab hortatoribus voto, puerulus ea nocte convaluit, et quod illi spoponderunt, mater exhibuit. Eadem in urbe puerulus alter, toto impotens corpore, pollicentibus parentibus, habitu Franciscano indutum se ad Viri sancti sepulcrum conducturos, membrorum usum recepit.

D

A WADDINGO. Alii simili malo, ac mulier insuper apostemate liberati. *d* *e*

3 Alexandri Mirandulæ, viri Ticinensis *d* filius, partes demissiores stupidas habuit et sideratas. Bernardini meritis cum sanarentur, pater, ad ejus sepulcrum crus argenteum appendit. Bonacursis civis Parmensis, illo etiam invocato, a trium mensium stupore sanatus est. Vincentiæ Cypriani filia, cui armus cum brachio stupebat, rogans Divum hunc auxiliarem, convaluit. Antonius Barensis *e* annis decem paralyticus, retorto collo, hianteque ore ad aurem usque, frustra adhibitis remediis, solum illud efficax probavit Bernardini invocati patrocinium. Nervis resolutis, membris capta in inguine durissimo laborans apostemate fœmina quædam Cremensis, cum longo tempore decumberet, induceretque medicum Hebræum, et postea reminisceretur Bernardinum vehementer invehi solitum in eos, qui a Judæis se curari permittebant, eum repulit, remediumque a Bernardino imploravit. At ille ferre diu non distulit : nam et illa statim melius cœpit habere, et post dies octo in integro convaluit.

Quatuor epileptici per illum *f*

4 Etsi nulli remedio cedat hic morbus Herculeus *f*, aut deifica lues, virtute tamen Bernardini non semel superata est. Agnesina Simonis Gracini conjux, Ticinensis cœnobii, ubi Vir Dei requiescit, Fratres advocavit, porrectaque argentea imagine, » En, inquit hanc offero, Patres, pro filia mea, quæ » sæpissime mente et sensibus alienata corruebat, » sed nunc Bernardini vestri meritis perfecte libe» rata est. » Antonius Neapolitanus, paralyticus simul et epilepticus translatus ad monumentum Servi Dei, se illi ax animo commendavit, atque illico, ab utraque sanatus est ægritudine. Quam ob rem cunctis admirantibus, qui aderant, coram episcopo vicario, ad publicam firmamque rei fidem notarii manu conscriptum est miraculum, et tabella ad sepulcrum appensa.

E

sanati ; morbus articularis a duobus *g* *h*

5 Alegrina Mazentina Ticinensis, frequenter hoc malo corruens, et misere affecta, post longum frustraneumque remediorum experimentum, intercedente Bernardino, gressibus confirmata est, malo penitus expulso. Bartholomeus Simonis, unus ex scriptoribus actorum Bernardini *g* testatur, sororiam suam Cherubinam, Clarissam monasterii S. Bernardini Vincentini, eodem sontico morbo laborantem, liberatam fuisse, chartula, cui manu Viri Dei Jesu nomen erat inscriptum, ad collum appensa. Parmæ, dum Montem pietatis institueret *h*, et ministros curandis rebus præscriberet præsidem totius negotii deputavit virum probum et pium, pauperum amatorem. Hic, cum se vehementer podagra et chiragra statis anni temporibus vexari causaretur, et proinde non posset onus istud subire, Bernardino Deum rogante, ab acuto isto dolore deinceps se sensit immunem Dum adhuc jaceret in feretro Bernardinus, Franciscus de Caballis Ticinensis cum aliis ad mortis et sanctitatis famam, licet æger accurrit ; tactoque corpore, domum rediit incolumis.

F

et a duobus aliis hydrops abactus. *i*

6 In Albano *i* oppido cum grandioris ætatis fœmina, in immensum crescente aqua intercute a medicis linqueretur ut incurabilis, votum vovit, se Bernardinum veneraturam, in honorem ejus ut simulacrum fieret, curaturam, pictamque tabellam ad sepulcrum missuram, desiccato humore quam celerrime, medicis admirantibus, divina virtute tumor omnis abscessit. In urbe Parmensi hoc ipso veterno, seu aquoso languore, puerulus laborabat, donec emisso a patre voto de honoranda sancti Bernardini memoria, a ventris inflatione liberatus est.

7 Passus ipse Bernardinus ex utroque latere molestum herniæ malum, iis compati novit, qui deci-

A decidentium viscerum onera portabant ; omnemque potestatem super herniosos Deum illi concessisse visum est, qui pro Christo quam diutissime gravem hanc affectionem patienter toleravit. Cremæ Christophorum hortulanum graviter ramice laborantem, postquam argenteam imaginem sepulcro appendendam promisit ; Fratrem Franciscum Varium prædicatorem, necnon Fratrem Peregrinum laicum, ubi ejus femoralia tetigerunt ; alios duos, Cremenses juvenes, quorum alter filius erat Bartholomæi de Vermicato, emissis votis, perfecte sanavit.

A. WADDINGO. *Varii herniosi, partim post factum votum,*

partim aliter implorata Beati ope,

8 Franciscus chirurgicus, qui alios quandoque hoc malo liberabat, cum se curare non valuisset, Servum Dei quam religiosissime colere cœpit, et templum, in quo picta ejus imago venerationem obtinuit, invisere, vel tum maxime, postquam audivit, eo malo ipsum Dei Servum diu laborasse. Cum vero semel ardentius oraret, sequenti nocte sensit se penitus liberatum, postquam annis triginta quinque tædiosæ huic passioni subjacuit. Patavii Antonius Turchetus herniosus cum in aurora vehementer doleret, visus est Bernardinus sibi apparuisse, et interrogasse : « Mene nosti ? Ne timeas, vove, « et salvus eris. » Vovit ; statimque viscera ad
B locum suum regressa sunt, et tumor evanuit. Beneficium receptum testaturus, et gratias Curatori actus, argentem imagineam Ticinum misit, sepulcro affigendam.

k incolumitati restituti.

9 Ad ripam Nanzani *k* Fratrem Joannem Chiensem. Ordinis Minorum Observantum, annis novem magna molestia defluentia ex parte dextera viscera gestantem, post orationem et vota Vir Dei suo compassus sodali, mirabiliter consolidata ruptura, hoc fœdo onere levavit. Similiter Fratrem Peregrinum e Nono, ejusdem Ordinis, hoc malo diu gravatum, et Jacomini de Arena filium, post patris preces et lacrymas extemplo sanavit. Peregrinus rem, uti gesta est, scripsit, et publici notarii singrapha confirmari curavit. Jacominus cum filio ad sepulcrum progressi, gratias et donaria suo obtulerunt Benefactori. Catarinæ Papiensis, Joannis Mariæ de Navi conjugis, de qua supra diximus, filius ruptura utriusque partis per annos octo fatigatus, dum tertio genitor ad sepulcrum Viri Dei pro illo oraret, turpi hoc onere se levari persensit.

Votis invocatus luem veneream pellit ;

10 Joanninus Piccapredius Papiensis. gravi febre et morbo Gallico fœdissimo, quasi lepræ spe-
C cie ex articulari et apostemate, et pruriente undequaque corporis commixto oppressus, inde etiam factus surdus, vovente uxore, se curaturam, ut aliquot Missæ legerentur, cingulum suum lapillis respersum oblaturam, et tabellam ad sepulcrum posituram, pulsis omnibus pravis affectionibus, incolumis evasit. Ab eadem horrenda et ferme incurabili ægritudine Paulinus de Rubeis ejusdem urbis, postquam magnæ pustulæ per totum corpus erumperent, et ille promitteret ceream imaginem, suæ staturæ æqualem, ad tumulum se delaturum, perfecte mundatus est ; aliique multi ab hac turpi contagione ejus meritis sunt liberati.

varii generis apostemata purgat ;

11 Multorum varia apostemata ab eo desiccata testantur pleraque signa cerea et pictæ ad monumentum tabellæ. A fistula, a tumore item gutturis, et levi apostemate, quod Bacium vocant ; atque a fluxu ventris Mariam Romariam Papiensem, a medicis desperatam Bernardinus sanavit. Alexandrum etiam adolescentem, Joannis Crizzi doctoris Papiensis filium simili malo quinquennali, et strumis Bartholomæum de Caponibus, fratrem germanum Hyppolitæ Clarissæ, de qua inferius, Florentiæ a periculoso capitis apostemate, emissa statim post conceptum votum sanie multa per D
aures, plene liberavit. In eadem urbe Catharinam, Antonii Quocieci conjugem, longo tempore sub ilia vexabat grave durumque apostema, seu abscessus malignus, nullo medicabilis remedio. Medici, desperata fœminæ salute, mederi restiterunt. Applicato operimento cervicalis seu pulvini parti affectæ, statim vomica erupit *l*, brevique tempore perfectæ sanitati mulier restituta est.

l

cæcis visum, surdæ auditum, mutis loquelam,

12 Unum vel alterum documentum pro collatis singulis beneficiis in medium proferemus. Ticini Bernardina, Bassani de Paganis filia, utroque lumine ex longa infirmitate orbata ; et in comitatu Ticinensi ruris Gaboli altera Bernardi filia, ex variorum multitudine infectique humoris abundantia excæcata, emissis votis, illuminatæ sunt. Idem beneficium alii receperunt. Habitabat prope ecclesiam S. Jacobi, in qua Vir Dei requiescit, mulier quædam longe tempore surdescens, nihil penitus per annos multos aure utraque percipiens : precibus ad recenter defunctum Bernardinum effusis, apertæ sunt aures, et perfecte cœpit audire. Joanninæ ex Molinatio Papiensi filia, cujus eadem mater a dolore capitis liberata fuerat, diuturni vi morbi quinquennio muta et immobilis, post emissum votum E
cum sanitate loquelam etiam recuperavit. Eadem in urbe Stephani Eustachii puer, diebus decem mutus, facta ad Servum Dei oratione, perfecte locutus est.

claudis vel aliter incedere nequientibus, gressum reddit.

13 Joannina Flocca, utroque capta crure, nusquam absque ferulis Papia incedens, ad Bernardini tumulum orans, voti compos effecta, scipiones monumento appendit, suis viribus gradiens hilariter recessit. Jacobum Sicchum Cremonæ, sola commendatione huic Christi Famulo concepta, incolumem extemplo redditum, publica documenta testibus corroborata confirmant. Franciscus Theutonicus altero crure claudus ; Joannes Antonius Curtius Papiensis, tribus annis inflato pede et crure, nullo pacto ambulare potens ; Francisci Choortis uxor ferulis semper innixa ; Margarita de Eustachiis inveterata coxendice longo tempore claudicans, virtute et meritis Servi Dei solidatis gressibus, recto deinceps corpore ambularunt. Frater Joannes laicus Minorita Observantinus genu, quod nulla arte sanari potuerat, quatuor menses dolenter gestarat ; facta oratione, et tacto corpore Servi Dei, dum in feretro jaceret, sanus exurgit *m*. Eodem ferme tempore Frater Lazarus F
a Monasteriolo Pedemontanus, utroque dolens crure, in templum descendens et orans, Servi Dei sepulcrum veneratus, morbo liberatur.

m

n Mulier e scala lapsa, puer graviter in capite læsus.

14 Prope Alexandriam Statiellorum *n* in Insubria cecidit e scala gestatoria in perticam fœmina, unde rupto ventre, viscera prominebant. In lectum gestata, cœpit invocare Bernardini nomen, et obdormiscens parumper, dum evigilat, sentit ventrem colligatum. In villa S. Leonardi m. P. a Ticino juvenculus, cultellum manu tenens, cadit in mucronem, , qui a fronte ad obversam capitis partem pertransiit. Mater accurrens, extracto difficulter cultro ossibus inhærenti, videt ex utroque parte sanguinem fistulatim profluere, obstruit foramina lineis fasciolis. Ita graviter et periculose utrimque saucium in lectum defert, votis et precibus Bernardino commendat, et mane sequenti absque ulla læsione aspicit incolumem. In tantæ rei testimonium et gratiarum actionem mater formam capitis, ipsumque vulnerum instrumentum sepulcro appendit *o*.

o aliique graviter vulnerati, sanantur

15 Continus Stradiotus Bergomas *p*, in bello adversus Gallos pro liberatione Italiæ sub hoc tempus suscepto, in capite lethaliter vulneratus ; Fran-

p

A Franchinus Brixiensis, cadente desuper ligno, pede saucius, ingenti affectus dolore; Sebastiani sartoris Patavini filiolus, ex incunabulis cadens, capite ad mortem alliso, tribus horis reputatus exanimis; Andreas, barbitonsor Ticinensis, ex casu in crure vulneratus; Gabriel eadem urbe natus, ex equo in terram projectus, capite vulneratus, totoque colliso corpore per septennium dolens, invocati Bernardini mirabile senserunt adjutorium. p

Fœda ulcera sublata q

16 Dominica, Monte Luganeo q oriunda, in agro degens Veronensi, quatuor annos ulcus in pectore tulerat; cui dum chyrurgi ignem statuunt adhibere, expavescit, beatique Viri opem secreto implorat. Redeunt ex composito chyrurgi ustulaturi, sed curatum ulcus persentiunt, quod dum ægre credunt, jubent ostendi. Ut viderunt Dei potentiam in Sanctis suis digne commendarunt. Jacobinam Græcam, non longe a S Justinæ æde Ticini domicilium habentem, herpes exedens, depascensque ulcus vehementer cruciabat, et Joannam uxorem Ambrosini Stradæ ulcus palmare in ventre, e quo vermes serpebant et intolerabilis fœtor prorumpebat, valde affligebat; sed utrique Ber- B nardini pietas medetur.

ANNOTATA.

a *Waddingus, qui varias morbi species a* B. Bernardino *curatas in suas classes divisit, singulis suos titulos, ac primæ quidem istum præfixit :* Contractos rectificat. *Ego eosdem prætermisi, quia in titulis capitum et additionibus marginalibus id ipsum solemus præstare.*

b *Beatum obiisse die* 28 *Septembris anni* 1494, *probavi in Commentario prævio* § 21, *ubi etiam hanc Catharinæ curationem ad proprium locum retuli num.* 502.

c Crema, *indigenis pariter* Crema *dicta, episcopalis civitas est ditionis Venetæ in Longobardia, et sui agri, vulgo* il Cremasco *appellati caput.*

d *De Ticino, Parma, Vicentia, aliisque civitatibus, quarum notitia in Commentario data est, nihil hic annotabo, ne dicta repetam.*

e Barium *Italis* Bari, *regni Neapolitani civitas archiepiscopalis est in ora Adriatici.*

f *Loquitur hic de morbo epileptico, de quo hunc ti-* C *tulum præmiserat :* Epilepsiam expugnat.

g *Consule Commentarium meum num.* 4 *et seq.*

h *Hujus Montis institutionem ad annos* 1487 *et sequentem referri, dictum in Commentario est* § 10. *Miraculum, quod sequitur, idem est cum illo, quod in Commentario num.* 505 *jam dedi.*

i Albanum *parva Campaniæ Romanæ civitas est, Cardinalitio episcopatu sublimata.*

k *Apud Bernardinum a Clastidio Italice dicitur* nella Riva di Nazzano, *qui locus mihi ignotus est.*

l *Ita correxi ex ejusdem Waddingi Annalium editione Lugdunensi anni* 1648, *cum in Romana anni* 1736, *qua utor, legeretur :* vomice rupit.

m *Hoc idem miraculum jam retuli in Commentario num.* 505.

n Alexandria Statiellorum, *incolis* Alessandria, *et* Alessandria della paglia *dicta, munita ac episcopalis civitas est ad Tanarum fluvium in ducatu Mediolanensi, sed nunc regi Sardiniæ parens.*

o *Utrumque hoc miraculum depromptum videtur ex Cimarella cap.* 81, *quod pro utroque laudat Bernardinus a Clastidio. Hic autem addit, afflictam matrem, postquam filiolum suum circumligato capite in lecto deposuisset, mox ad ecclesiam, in qua Beati corpus quiescit, accurrisse, et inter fusas ad ipsum preces,* D *vovisse, se caput cereum, ipsumque cultellum ad ejusdem sepulcrum appensuram.*

A. WADDINGO.

p Bergomum, *vernacule etiam* Bergamo *appellatum, olim ducatus Mediolanensis, nunc ditionis Venetæ civitas est, cognominis agri caput, et episcopalis sub archiepiscopo Mediolanensi.*

q *Apud Bernardinum a Clastidio Italice dicitur* da Monte Lugano, *qui locus ignotus mihi est, nisi forte indicetur* Luganum, *Italiæ oppidum sub dominio Helvetiorum ac Luganensis præfecturæ in limite ducatus Mediolanensis, ad quem olim pertinuit, caput.*

CAPUT II.

Multa alia corporum mala depulsa : proles obtentæ : conjugalis amor redintegratus : obtrectatores castigati : propinquæ morti subducti : mortui vitæ redditi.

E *Crura brachiaque fracta vel sauciata,* a

Dominicus Longus, pristes sive serrarius a, cui grave incidens lignum crus fregerat, quadraginta dies absque ulla quiete vociferans, tandem ad Viri Dei auxilium confugit, eoque invocato, statim liber exurrexit. Dalmata quidam sacerdos Minorita, cum trabis casu ita pes confractus esset, ut inter reliqua ossiculum quoddam nullo modo aptari potuerit, Papiam missus ut curaretur, dum neque isthic ullum esset remedium, egit, ut ad Viri Dei sepulcrum ferretur. Eo tacto, suspirans inquit, « O » Bernardine, qui alios sanas externos, ex tuis te » unus rogat, ut misere laboranti opem feras. » Ubi dixit, ossiculum in suum locum rediit, et ille domum, saliens et exultans.

et unum etiam, dum viveret, confirmavit.

18 Puerulus, cui tribus in locis brachiolum erat confractum, ad plorantem genitricem conversus, ait : « Siste lacrymas, mater, Bernardinus me sa- » nabit, si ad illius duxeris sepulcrum. » Brachiis portavit, oravit, integrum reportavit. Vir Cremensis, saucio brachio et manui cum nullum inveniret remedium, post annos quatuor ad Bernardinum conversus, aliunde desperatum accepit. Mulier paupercula annis quatuordecim, utroque confracto brachio, nihil operari potens, neque victum conqui- F rere, felici omine Bernardino occurrit, rogavitque, ut infelicissimæ compateretur. Injunxit ille, ut quasdam recitaret orationes, pietatisque opera exerceret; jussitque duos ei porrigi panes; quos ubi illa renueret accipere, dicens se non pane, « sed brachiis indigere; Ut quid, inquit Bernar- » dinus, mentiris? Novi ego, te penuriam pati et » esurire. » Confessa illa, neque unam superesse domi buccellam, accepit, oravit, fecit, quod Vir Dei præceperat, et paulo post consolidato utroque brachio, cœpit hilariter operari, domusque ministeria peragere. b.

b *Varios variis febribus;* c

19 Galeatius Vicecomes Mediolanensis c, qui postea Papiensem comitatum obtinuit, quartana febre plurimum extenuatus, hujus Viri sancti meritis pristinæ restitutus est saluti. Eodem malo Ubertinus Spisensis d, cui Bernardinus noctu apparuit salutem prænuncians; Franciscus Stratia, Magdalena a Candio, mirabiliter ejus ope liberati. Luchinus Rex (ita a familia cognominatus) tertianam febrem, cordisque tremorem diu passus; Franciscus Cohortis Papiensis supra nominatus; Elisabetha, Bassani superius item indicati conjux, cum etiam hac febrili specie diu vexarentur, emis-

A. WADDINGO *febrimque adjunctis liberavit.*

A emissis votis, imploratnque B. Bernardini ope, salvi facti sunt.

20 A febre continua Franciscum Sancium, Ludovicum Lumacium, cui morbi vis et malignitas judicium turbavit, linguamque compressit; Martini Guardi Brixiensis filium, mente alienatum et insane loquentem; Bernardinum Asiam, cujusdam oppidi rectorem, trina accessione quotidiana gravatum, quem prius a sputo sanguinis, ob casum ingenerato, liberaverat, et Gregorium, de Zacchonis Papiensem a repentina et acuta, papulisque per corpus sparsis, ad perfectam salutem revocavit. Febrem pestilentialem depulit a Joannis Borgini comitis cellæ vinariæ præfecto, virtute nominis Jesu chartulæ ejus manu inscripti, et ad collum ligati; febrem ethicam in ultima specie, ad arefactionem ossium procedentem, a Benedicta, Bernardi Caudii uxore: a repentina et ignea Alexandrum Ariostum, civem et mercatorem Ferrariensem, sanavit *e*.

e Plurimas membrorum malas affectiones,

21 Ut a capite incipiamus, Franciscina, comitis Georgii Papiensis uxor, graviter dolebat capite; Simona de Piscariis, Augustini Sari conjux, quadriennii vertigine; Bartholomæi sartoris consors micrania et stomachi torsionibus; B Joannes Maria Cameritus Papiensis, glandine seu tuberculo, palpebræ innascente ea magnitudine, ut visum auferret por sesquiannum; Gabriel Marescalcus, Blasini filius, nasi foramine dextro obstruso, ita ut inde mensibus septem respirare non liceret; Joannes Manfredi ex comitibus Gambaranæ, virulento quinque mensium gutturis apostemate; quædam mulier e sancti Angeli oppido, ore ad aurem dextram retorto; altera Brixiensis, rupta pectoris vena; mercator quidam Bergomensis, humero uno pessime affecto, frustra applicatis multis remediis, variisque usus balneis; mulier diuturno dolore digiti medii post adhibita frustra multa lenimina, et Catharina, quam diximus, Joannis Mariæ a Navi uxor, brachio combusto, nullumque tot malorum solatium invenire potuerunt, præter unam Bernardini in superis intercessionem, per quam hi omnes bene habuerunt.

morbos, incommoda

22 Antonia filia Joannis Canavii Papiensis, ultra annum magno periculo et dolore in mamilla cancrum serpentem, et ad cor tendentem, gerebat atque aliunde nullum remedium, etsi multa fuerat experta, sperabat, nisi a solo Bernardino. Ab eo C tandem exaudita est, cancro venisque pestiferis evulsis. Utraque affecta et exsiccata mamilla uxor Stephani de Vaglia Mediolanensis languebat; neque ad ubera pendentem filiolum poterat lactare. Missis ad Bernardinum precibus, ubere de cœlo pleno pereuntem refecit. A colicis doloribus Antonium Georgium doctorem, Gasparemque Caldarium, ad mortem prope redactos, liberavit. A calculo, diu et moleste inhærente, Franciscum Cortesium, doctorem jurisconsultum.

ac pericula ab hominibus et pecoribus depulit.

23 Ab ischiadico dolore, seu coxario morbo, quem Schiaticam vocant, tres; a totius corporis doloribus, nervorumque per duos menses contractione Helenam Patavinam, perfecte sanavit. A periodica rabie Fratrem Seraphinum Papiensem, qui adventantem languorem sentiebat, et Fratribus se commendabat (nisi enim furentem continuissent, caput et membra horribiliter pulsando lacerasset) miro modo sedavit. Lucinum Cohortis ad hæmorroidibus, et Franciscum consanguineum a calculo; a naufragio plures; e carcere alios; maxime quemdam Feltrensem, apparens ei, manuque ducens, nullaque fracta, nullaque aperta porta. liberavit; necnon Lucretiam Leonardi Olivelli a sincope horarum sexdecim, et paulo post a colica passione; sed et irrationabilia animabilia, equum, ovem et bovem, a variis morbis revocavit, precibus dominorum pulsatus. D

Sterilibus prolem impetravit

24 Fœminas conjugatas nihil magis affligit, quam sterilitas, neque magis consolatur, quam filiorum procreatio, qui parentum vinculum, seu conjugum fibulæ censentur, et utriusque amorem connectunt ac confirmant. Hoc solatio destitutæ multæ ad Bernardinum accedebant, quibus ille, quod optabant, beneficium a Domino impetravit. Tres ex his commemorant; Patavinam unam, Brixiensem alteram, tertiam Ticinensem, et quidem longuo tempore steriles, quæ tandem conceptis votis factæ sunt fœcundæ. Jacobi Mercatoris Parisiensis uxor duorum, quos conceperat fœtus, nullum ad vitam perduxerat. Tertio gravida, vovit se, si Bernardinus opem ferat, infantulum habitu Franciscano induturam. Natus est puer pulcher, suoque tempore vestem, quam promisit mater, obduxit.

Spoliatis succurrit, conjuges reconciliat. f

25 Eo tempore, quo Carolus Gallorum rex toti Italiæ terrorem incussit, ubique triumphator et victor *f*, muliones quidam Insubres, merces multas portantes, inciderunt in populatores Gallos, qui rebus omnibus et jumentis spoliarunt. At illi Bernardino se commendantes, quod a prædariis militibus minime sperandum erat, omnia recE eperunt. Vir quidam Cordonensis *g*, alienæ fœminæ concupiscentia illectus et abstractus, uxorem domo expulit, et concubinam induxit. Rejecta, cum aliud opis non haberet, ad vota recurrit. Libras quatuor suæ pecuniæ quotannis in perpetuum Servi Dei honori promovendo pollicetur, et incipit offerre. Paulo post mira hominis conversione, domum, expulsa adultera, revocatur, pacifice et amice marito convivit.

g

Beati obtrectator post pœnam emendatur: k

26 In oppido Candiæ prope Casalem Montisferrati *h* adolescens quidam sciolus in opinionem abiit eorum, qui Bernardino circa piorum Montium erectionem contradicebant, et pertinaciter nimis asserebat, Dei Servum aperte usuras approbasse et docuisse, propter denariolum, quem sæpe diximus ex mutuo dandum pro stipendio ministrorum. Monitus, ut ab hujusmodi detractione desisteret, noluit, donec ultionem in se sensit divinam. Tenebat manu cultrum, sed excidit; et ille, dum labentem retinere vult, aperta contrahit crura, et cultrum lacerto unius infigit. Graviter vexatus, admonetur, ut culpam in Bernardinum commissam fateatur et veniam exposcat. Ubi fecit, a vulnere sanatus est. F

idem contingit in muliere,

27 Cosma Rebuffia Papiensis Virum Dei, dum vehementer in mulierum vanitates inveheretur, non semel contempsit; sed a consanguinea admonita, ut, si quasdam tribulationes domesticas effugere vellet, Bernardino se commendaret, et ad sepulcrum ejus cereos appenderet, indignata respondit, se prius, quod habebat domi, pedibus conculcaturam. Paulo post advenit tempus pariendi, et transversus in utero infantulus manum unam et pedem emisit. Territa obstetrix, Bernardini veneratrix, inclamavit, ut ejus opem in tanto periculo parturiens invocaret. Fecit, culpam agnovit, veniam rogavit, puerulum divino devovit obsequio; statimque prodit incolumis, et mater a suo periculo liberatur.

et in altera votum non explente, et alio calumniatore.

28 Uxor Jacobi Villaverlensis Vincentini, graviter ægrotans promisit, se Ticinum profecturam, et Viri Dei sepulcrum veneraturam; modo salus concederetur, ut iter posset perficere. A malo liberatam tanti tædet itineris, et a religioso viro cœnobii sanctæ Coronæ, Ordinis Prædicatorum, potestatem habente, a voto impetrat absolvi. Infidelis promissionis statim pœnas luit, in graviorem morbum recidiva; sed reiterato voto, rursus inco-

A incolumis, quod bis promisit, fideliter persolvit. Nobilis quidam comes de Valisio, Bernardino valde infensus propter receptum ab eo filium ad Ordinem S. Francisci, quas poterat, inferebat molestias. Infirmatus, post varia remedia, invocatosque frustra multos Cœlites, tandem ad Bernardinum conversus, ab eo remedium accepit *i*.

Puer a lapsu, alii a peste, alii ab asthmate.

29 Agnosinæ Pelagallæ Papiensis puer a summo scalæ cecidit, animamque agentem mater in lecto reposuit, vovitque, trinam Missæ oblationem in Bernardini honorem se fieri curaturam. Statim puerulus, tamquam a somno expergefactus, absque ullo dolore surrexit. Parmæ Joannis Baptistæ Pratis Soti uxor peste decesserat, eorumque filius eadem lue matrem sequi videbatur; sed concepto a patre voto, præsens vitæ periculum evasit. In nobili et amplissimo prædio prope Papiam, quod vulgo Barco vocant, hæc eadem grassabatur contagio, et ex colonis quidam periclitabantur; sed vovente Thomæ Rauchæ conjuge, toto illo loco lues est profligata. Spiritus attrahendi ægritudine diuturna vehementer vexatus Peregrinus Mantuanus Parmensis, adeo ut propinquam mortem arbitraretur; cum nulla medicamina opem ferrent, ad Bernardinum conversus, visere ejus tumulum constituit et B vovit. Ubi fecit, protinus cessit omnis respirandi difficultas.

alii aliter de vita periclitantes, sospitantur.

30 Eodem asthmatis malo, per annos viginti quatuor inveterato et proximam minitante perniciem, liberata est Antonia Calva, Gregorii Papiensis uxor, postquam vovit, se facturam, ut Missæ sacrificium offerretur in Bernardini memoriam. Etenim ubi redditum est votum, statim facilem consecuta est spiritus reciprocationem. Nicolai Flandrensis physici uxor, dum ab eo mortua reputatur, invocato Bernardino, ab omni malo liberatur. Augustini Margrero cervix tota falce ea, qua dumi exciduntur, amputata est, præsentemque mortem depulit operimentum cervicalis, Bernardini usui olim deputati. Famulus Gasparis Ferrara jurisperiti, dum ludit cum aliis, in femore pungitur statimque spasmatur *k*, sed et mortuus reputatur. At ubi ad Bernardini sepulcrum ire promittit, e lecto surgit incolumis.

Miles graviter sauciatus, puer in aquam lapsus, aliique

31 In urbe Lucensi *l* miles quidam a Gallis vulneribus sex confectus, Bernardino commendatus, quamprimum totus præter amputatam manum, quam inter cadavera invenire non poterant, sanus C efficitur. Sebastiani sutoris Patavini filius, quem supra diximus e cunabulis lapsum caput mortaliter collisisse, grandior effectus in flumen propinquum cecidit; aquarum impetu in rotas molendinorum prope Pontem-Corvum delatus, perdiu suffocatus jacebat. Mater Bernardino veluti defunctum commendat, extractumque e flumine vivum recepit. Mediolani matrona nobilis, cui funebria jam parabantur, conjuge vovente, libera consurgit. Joannis Gursori filium pubescentem Ticini a desperata ægritudine exemptum commemorat statua argentea, inscripto miraculo, ad sepulcrum appensa.

ad extrema redacti, incolumes evadunt.

32 Francisci Gravanati Papiensis filius post longam continuamque febrem cibos omnes fastidiens, demum per dies tres non manducavit, neque bibit. Ad extremum redactus videbatur spiritum emittere, cum pater Bernardinum rogavit, ut misereretur. Exauditus est, restituta protinus filio pristina salute. Hyppolita de Caponibus, in monasterio S. Claræ Florentiæ gravissimo morbo ad extremum vitæ spiritum perducta, visa est die Sabbati animam egisse; cumque nullum vitæ superstitis signum appareret, adhibitis multis explorandi modis, permansit ita immobilis, usque ad diem Martis. Una ex Sororibus, audiens multa Bernardini referri miracula, languentem, seu pene mortuam hanc miseram Sororem ei commendavit, ejusque palliolum, D quod in illo servabatur monasterio, superimposuit; statimque languidula viventis edidit signa, et post tres dies incolumis et vegeta suis pedibus incessit, quæ per tres dies videbatur defuncta.

A. WADDINGO

Puer unus Romæ, et alter Ticini mortuus vitæ redditus

33 Romæ missum pueri simulacrum argenteum, solide compactum anno MD, quod in sacrario cœnobii S. Jacobi, ubi Vir Dei requiescit, asservatur, cujus basi hæc incisa sunt verba: PUER ISTE A MORTE AD VITAM BEATI BERNARDINI DE FELTRO MERITIS EST REVOCATUS. Quidam Grammaticæ professor Papiensis cum uxore et filiolo in lecto jacens, profunda nocte experrectus, cum reciprocantem ex more filii spiritum non audiret, conjugem excitans, Quid agit, inquit, puer? Illa, cum palpasset, frigidum sensit corpusculum, accensaque candela, videt exanime *m*. Clamanti accurrit familia, et postero mane vicini collacrymantur. At pater, ut quid, inquit, tot lacrymæ? filiumque rapit; ad Bernardini fert tumulum, multa in ejus honorem promittit, atque inter hæc, se facturum, ut puer annis tribus habitum gestet S. Francisci, modo Bernardini precibus reviviscat. Vix hæc promittuntur, cum puerulus ad vitam revocatur. Miraculum stricte hoc examinavit vicarius episcopi, et septem testibus E oculatis confirmatum approbavit.

item tertius, donec baptizetur

34 Examinata similiter et approbata, quæ sequuntur. Philippi Doglanæ, viri nobilis Papiensis uxor enixa est infantulum vivum; sed dum obstetrix et consanguineæ puerperam collocant in lecto puer expirat. Maximus omnium sequitur ejulatus, eoque magis dolent, quod adstantium incuria decesserit absque Baptismate. Agitur tandem de sepultura, et ubi humandus sit extra sacrum cœmeterium. Dum hæc tractantur, avia Bernardino valde addicta, frigidum nepotem ulnis excipit, summisque votis crebrisque lacrymis eum obtestatur et rogat, ut apud Deum intercedat, restitui brevi saltem tempore, donec sacris aquis expietur. Pater vanas has dicens preces, et tempus teri inaniter, videt admirabundus, oscitare primum, mox moveri et flere infantulum, et post Baptismi gratiam alia longioris vitæ donatum. Confectæ de hac re tabellæ publicæ, parentum, obstetricis, domesticorum et externorum, qui adfuerunt, testimoniis confirmatæ.

et quartus, jamjam efferendus, reviviscunt.

35 Tantæ virtutis fama dum regiones, non solum vicinas, sed et remotas implet, et ad Sardiniam usque prolabitur, mulier quædam Pedemontana illic in urbe Sastri *n* conjugata, amisso longa ægritudine filio, ad eumdem afflictorum Consola- F torem recurrit. Etenim, dum sacerdotes accedunt, ut defunctum efferant, dolens genitrix, et impatiens, filium sibi eripi in perpetuum, in turbam ruit, filium stricte amplexatur, genibusque flexis et oculis in cœlum elevatis, materno inquit affectu: « Omnipotens et clementissime Deus, humiliter « rogo, ut, si aliquando servi tui Bernardini Feltren- « sis opera tibi grata fuerunt, id nunc demonstres, « restituto propter ejus merita spiritu huic meo « filio defuncto. » Res mira! inter brachia et lacrymas matris filius incolumis exurgit. Dolor omnium et mœror in lætitiam commutatur, et Deo Servoque ejus gratiarum actiones ingeminant.

Sassari altare ipsi propterea erectum.

36 Tanto miraculo commota civitas aram Bernardino erexit, in qua quotannis in rei gestæ memoriam Deo Sacrificium offerri decrevit. Hæc habui, quæ de Bernardini miraculis exscriberem, quorum fama ubique populos excitabat, ut quam plurimi ad implorandam opem, innumeri ad venerationem exhibendam, accurrerent, omnesque summis laudibus Deum in suo Famulo commendarent.

AN-

A

A. WADDINGO.

ANNOTATA.

a *Ita correxi ex antiquiori editione, cum recentior habeat* serarius, *vitiose, ut patet ex præmissa voce* pristes : *nam* πρίστης *Græce, Latine* sector *est.* Serrarius *ergo hic hominem indicat, qui serra ligna secando victum sibi comparabat.*

b *De insigni hoc miraculo Waddingus in Beati Vita non meminerat, verisimiliter, quod ad certum locum reducere non posset.*

c *Quis est hic Galeatius vicecomes? Bernardinus a Clastidio, ipsum ducem Mediolani fuisse ait. Ultimus, quem ego quidem novi, e vicecomitibus dux Mediolanensis Joannes Galeaceus Maria eodem, quo* B. Bernardinus, *anno obiit, ac propterea si de illo agatur, dicendus est beneficium istud a Beato, dum hic etiam viveret impetrasse.*

d *Bernardinus a Clastidio Italice habet* da Spessa *et hunc locum in principatu Ticinensi reponit.*

e *Sequentibus usque ad num.* 24 *is titulus apud Waddingum præfixus legitur :* Variæ membrorum corporisque affectiones depulsæ; *hinc ibidem sic pergit idem annalista :* Ut a capite incipiamus *etc.*

f *Loquitur de Carolo VIII, ejusque expeditione*
B *Neapolitana anno* 1494 *suscepta, cujus sæpe mentio facta est in Commentario.*

g Cordona, *seu potius* Cortona, *parva Hetruriæ civitas episcopalis est in agro Florentino.*

h *Vulgo nota est civitas* Casale, *ad aliarum cognominum urbium distinctionem* Casale S. Evasii *etiam appellata, ad Padum fluvium condita, et ducatus Montisferrati caput. Prope hanc non aliam* Candiam *in tabulis geographicis reperi, quam* Candiam *oppidulum vel vicum, sex circiter milliaribus ab illa dissitum in ducatu Mediolanensi.*

i *Ex hoc scribendi modo dubitari posset, an comes iste a Beato, dum hic viveret, an post ejusdem obitum sanatus fuisse dicatur. At dubium tollit Bernardinus a Clastidio, qui Cimarellæ caput* 83 *laudans, scribit, dictum comitem propter allegatam causam* B. Bernardini *etiam post hujus mortem calumniatorem fuisse, donec infirmitate correptus, factorumque pœnitens, ejusdem Beati implorata ope, convaluit.*

k Spasmus, *Græce* σπασμός, *est contractio et convulsio nervorum. Indicat itaque auctor, prædictum famulum mox ab accepto vulnere membrorum contractione ad instar moribundi laborasse. Apud Cangium in Glossario* spasma *etiam per* deliquium *explicatur : quæ significatio præsenti casui satis conveniens est.*

l *Notior est hæc Hetruriæ civitas, cognominis reipublicæ caput, quam ut illustratione hic indigeat.*

m *Bernardinus a Clastidio præter Waddingum laudans Cimarellam cap.* 82 *addit, puerum, in lecto* imprudenter (*verisimiliter ab incumbente matre*) suffocatum *fuisse.*

n *In margine additur* al. Sassari ; *et recte.* Sassaris *enim Sardiniæ urbs est in Septentrionali parte insulæ sita, et incolis Hispanisque Sacer, Italis* Sassari *dicta, teste Baudrando in Lexico. In eadem sedem suam habet archiepiscopus Turritanus, sive Turris Libyssonis, ex cujus ruinis Sassaritana civitas crevisse dicitur.*

APPENDIX I DE MIRACULIS ET BENEFICIIS

Per Bernardinum a Clastidio collectis.

Cur hæc miracula hic dentur.

C*um Bernardinus a Clastidio et Innocentius Ticinensis in Vitis* B. Bernardini *Feltriensis, post tomum* 7 *Annalium Waddingi typis Lugdunensibus anno* 1648 *editum, scriptis vulgatisque miracula aliquot ac beneficia præter ea, quæ ipse retulerat, recensuerint,* § 1 *hujus Commentarii promisi, ea quoque me daturum, partim suis locis in Commentario, partim vero ac potissimum in hac Appendice. Incipio igitur a Bernardino a Clastidio, qui duplicis generis sive auctoritatis protulit ; aliqua ex processibus pro canonizatione illius Ticini confectis, alia aliunde accepta. Priora, quæ potiorem fidem merentur, hic præmittam eo ordine, quo in variis paginis apud ipsum occurrunt ; nam cum aliquibus annum, aliis nullam temporis notam adscripserit, certum singulis tempus ordinemque, quo contigerint, nequeo assignare.*

D

Repulsus a nauta, Padum fluvium cum socio trajicit

2 *Itaque pag.* 168 *et sequenti, laudans in margine processus Ticinenses, de prodigioso illius cum socio suo per Padum trajectu hæc habet, sermone, ut cetera, Italico.* Cum Bernardinus non procul a civitate Ticino Padum fluvium, qui tunc vehementer intumuerat, et vicinos circumquaque agros inundaverat, trajicere vellet, portitorem humillime precatus est, ut se cum reliquis charitatis ergo in navim admittere et in alteram ripam exponere dignaretur. Respondit ille, id se libenter facturum, modo debitum, ut ceteri omnes, naulum solvisset. Ad hæc Servus Dei, non esse sibi pecuniam, reposuit : nam Fratribus Minoribus non licere eam tractare; sed benedictum Deum multo uberiorem mercedem pro se ei repensurum. Verum inhumanus nauta hæc dicentem cum sarcasmo repulit, et quantascumque Christi Servus preces adderet, exaudire noluit, nec in navim admisit.

E

pro navi usus pallio suo, nec hoc madefacto.

3 Tum vero Bernardinus ad socium ait : Confide, Deum nobiscum fore ; ac mox sublatum ab humeris suis palliolum super aqua expandit, cœlestique plenus fiducia in illud una cum socio descendit, et sustentatus ab undis cœpit navigare, ceteris, qui aderant, cum stupore invicem contuentibus et velut extra se raptis, nautaque inclamante, ut rediret, sine ulla alia mercede transvehendus. Sed Servus Dei, qui jam nobiliori navigio, divinæ gratiæ vento spirante, vehebatur feliciter, cœptum iter prosecutus est, donec in oppositam ripam evasit. Illic miraculum miraculo additum apparuit : nam palliolum nec madidum nec leviter aqua tinctum fuit, ut potentia Altissimi et magnitudo meritorum servi ejus Bernardini manifestius elucerent. *Annum, quo hoc contigit, non adscripsit Bernardinus a Clastidio, ac propterea non potui suo loco Commentario inserere, in quo ordinem chronologicum cum Waddingo servavi.*

F

Videt Crucifixum caput suum inclinantem juveni:

4 *Eadem de causa subdo et aliud factum ex eodem Bernardino eosdem processus laudante pag.* 170 *et sequenti.* Cum Servus Dei in Ticinensi ecclesia cathedrali concionaretur, vidit Crucifixi Domini effigiem cuidam juveni eamdem ecclesiam intranti caput suum inclinantem et velut ipsum salutantem. Bernardinus, ea re observata, finitoque sermone, juvenem, qui in publicis scholis litterarum studio operam dabat, ad se arcessivit, rogavitque, ut diceret, quid peculiaris boni præstitisset. Admiranti adolescenti quærentique, quorsum hæc tam insolens petitio fieret, respondit, sese ad hanc faciendam impulsum esse, quod vidisset Crucifixi imaginem suum illi caput inclinantem eumque salutantem. Tum autem juvenis retulit : In procinctu eram, ut monialem violarem, cum ab interna voce increpari me sensi, dicente : Cave, ne facias : quia illa sponsa Christi est. Tum ego dixi : Si sponsa Christi sit, neutiquam volo, o Deus, ut hanc ipsi injuriam faciat ; et memetipsum violenter compescendo, monialem intactam et sine ulla ejusdem virginitati illata macula reliqui. Atqui hoc est, inquit Bernardinus, quod Crucifixus te salutaverit : emenda te viri-

A viriliter, et noli abuti gratia Dei. Hic juvenis deinde strenue correxit se, magnæque austeritatis Religiosus evasit. *Sequitur ibidem miraculum fontis in conventu Minorum Observantium Feltriæ ab eo, dum adhuc inter mortales viveret, excitati, quod in Commentario jam dedimus.*

prædicit, serpentem in lagena subrepta cubare.

5 *Ex iisdem processibus pag.* 136 *de Beati spiritu prophetico inter alia, quæ in eodem Commentario retulimus, istud præmiserat :* Ticini quidam vir nobilis duas lagenas vini ad Servum Dei destinaverat : at famulus unicam duntaxat ad illum detulit, altera sibi servata. Bernardinus rem divinitus cognoscens, et lagenam acceptans, Cave, inquit, fili, ne ex alterius vino bibas; in illa enim serpens est. At famulus, deprehensum se videns, pudore perfusus, ad aliam lagenam properavit; atque ecce, dictu mirabile; serpentem in ea, exserto penduloque capite, invenit, quemadmodum Beatus illi prædixerat. *Cetera, quæ subdo, ad ejusdem Beati invocationem post felicem illius obitum contigerunt.*

Hernia per Beati e veste reliquias sanata.

6 *Pagina* 186 *laudans rursus eosdem processus, hæc scribit :* Margarita de Chierici, famula dominæ Ludovicæ Garetti, herniæ malo graviter rupta, illudque a quoquam inspici præ verecundia non ferens, in magni animi angustiis versabatur. Sed cum B penes se haberet centonem ex habitu Beati, statuit hunc in medelam adhibere; pieque recitatis in Servi Dei honorem ac reverentiam oratione Dominica et Angelica salutatione, eodem centone partem sauciam signavit, et concessit cubitum. Infirma signaverat se vesperi; postridie autem mane surrexit incolumis e lecto, nec malum illud unquam amplius passa est, non sola hernia cessante, verum etiam doloribus capitis oculorumque ex eadem obortis.

Contractum monialis crus mirabiliter restituitur.

7 *Secundum ex iisdem processibus legitur. pag.* 189 *et sequenti.* Anno MDCXXVIII Paula Hortensia Grumelli, monacha Benedictina Ticini in monasterio S. Felicis, cum ex diuturna unius anni et novem mensium infirmitate sinistrum crus tam fœde contractum haberet, ut uno circiter palmo brevius, quam dexterum esset, nihil juvante medicorum opera, et meditantibus monialibus subalaria fulcra facere, vel calceum cum calce suberea, unum palmum alio altiorem, quo cruris brevitas expleretur, eidem procurare, ut posset e lecto, cui continue affixa jacebat, tandem aliquando surgere; ipsa Beato vovit, si sanitatem recuperasset, missuram C se ad illius tumulum imaginem argenteam et vas olei in alimentum lampadis, quæ coram Beati corpore ardebat. Nocte quadam dormiens, sensit sibi crus valide protrahi, sed tanto cum dolore, ut experrecta clamaret : O Jesu, Maria, quid est hoc? Mox vocem audivit dicentis : Ne metue filia; quia ego sum Bernardinus, quem tu in auxilium tibi vocasti, quam ob rem sanaberis, et hæc gratia jam nunc tibi concessa est. Monacha extemplo crus extendit, palpavitque sine ullo sensu doloris, et illucescente die, egressa e lecto est, monasterium perambulans, omnesque moniales in admirationem rapiens; neque deinceps quidquam ejus mali experta est.

Spina, quæ per septennium pedi infixa inhæserat,

8 *Tertium, pro quo iidem processus laudantur, legitur pag.* 197 *et* 198. Domina Ludovica Garetti (*quæ eadem forte fuit cum illa, cujus mox memini num.* 6) Beato addictissima, frustulum vestis illius habebat, et admodum reverenter, tamquam sacras reliquias, asservabat, variisque personis ex charitate commodabat, quarum multæ prodigiose sanabantur. Inter hasce una fuit Margarita de Profeti, quæ densam spinam septem annorum spatio pedi suo infixam gravi cum cruciatu tulerat, nec, quibuscumque unguentis, oleis fomentisque usa fuerit, potuit ea inde expelli, cum valde profunde intra pedem D abrupta fuisset. Contigit, ut domina Ludovica dictum centonem ad quamdam infirmam in vicum Inverno mitteret; mulier vero, quæ illum ferebat, Margaritæ domum adiit, et exhortata est, ut tam sanctis reliquiis ad sui incolumitatem uteretur.

EX ITALICO.

post applicationem reliquiarum et factum votum sponte erumpit.

9 Margarita eumdem magna cum fide et devotione arripiens, vovit Beato fore, ut Missam ad illius altare in ecclesia S. Jacobi faciendam curaret, si sanitate potiretur. Deinde cum centone pedem suum trino Crucis signo signavit, ac deinceps ab omni humani remedii usu cessans, curam omnem Servo Dei commisit. Intra paucissimos dies sponte sua ejecta est spina, transverso digito facile longa, et instar clavi dura, quam septennio portaverat, ingenti cum tumore pedis, cruciatibusque ac frequentibus lamentis, quibus ad commiserationem movebantur vicini, qui eadem in suis ædibus audiebant. *Ita ibi : et merito pieque Margarita spontaneam istam spinæ expulsionem post tot tantoque tempore frustra adhibita medicamina, ac brevi post invocationem* B. *Bernardini feliciter factum, ejusdem patrocinio adscripsit; fatendum tamen est, in tota hac relatione nullum miraculum saltem clare elucere.*

A monasterio Clarissarum Feltriæ ruinam arcet.

10 *Alterius generis est, quod habet pag.* 202, *laudatus processus Feltriensem et Ticinensem.* Feltriæ, E *inquit,* anno MDLXIV ex diuturnis gravibusque pluviis, quæ mense Junio deciderunt, eum in modum intumuit torrens Cormeda, ut totum civitatis burgum, quod delli Terzi appellatur, latissime inundans, habitatoribus metum mortis excidiique incuteret. Cumque inundatio etiam cingeret monasterium S. Mariæ ab Angelis, a Bernardino, dum viveret (*ut in Commentario num.* 354 *et sequentibus diximus*) erectum, conspectus est Beatus fortissimum munimentum impetuoso rapidissimarum aquarum furori opponere pro monasterio, quod ipsemet fundaverat. Nec inanem visionem fuisse, sed veram, prodigiosus eventus probavit. Nam tumefactus torrens duos robustissimos pontes saxeos eruit, validissima illius burgi ædificia prostravit, multasque alias strages visu horridas cievit; sed dictum monasterium illæsum omnisque damni expers permansit.

Digitus pedis sacro corpori furtim abscissus,

11 *Multo mirabilius est, quod ex Ticinensibus processibus ibidem legitur pag.* 203 *et sequenti.* Frater Josephus Carmaniolensis (*Carmaniola, vulgo* Carmagnola, *Pedemontii urbs est in marchionatu Salutiarum*) sacerdos Minorum Observantium et sacrista F conventus S. Jacobi, unum pedis digitum Beati corpori abscidit, Fratrique Francisco Serravallensi, ejusdem Ordinis laico, nosocomii conventus Viguerii (*oppidi Italis* Voghero *dicti, in agro Ticinensi*) curatori donavit. Has acceptas reliquias Frater Franciscus gossypio involvit, arculæque inclusas Viguerium detulit, et obseratas custodivit. Quodam die quamdam mulierem, Annam nomine, filiam Joannis Jacobi de Ricciis, invisens, eamque ardentissima febri laborantem comperiens, velociter ad conventum rediit, arculam aperuit, exemptumque digitum tenui panno holoserico obvolvit, atque ita suæ manicæ imposito, ad infirmam reversus est ea mente, ut eumdem illius collo appenderet.

sanatur ejusdem involucrum febricitante, sponte pedi redditus.

12 Cum illuc advenisset, explicato panno holoserico, solum gossypium reperit, sed digitus aberat; quem tamen ipsemet paulo ante in manus acceperat, dictoque panno involverat. Hoc casu attonitus, nulli dixit, sed pannum sericum cum gossypio ægrotæ collo alligavit; quæ post brevem somnum octavæ partis unius horæ scipione pulsavit, ad quod signum mater ejus cum Fratre Francisco accurrens, illam omni febri liberam deprehendit, et ipsa postridie lectum reliquit. Post hæc Frater Franciscu profec-

A fectus Ticinum, quid de digito contigisset, sacristæ narravit; at ille respondit, non mirandum id esse, cum digitus ad locum suum reversus rursumque Beati pedi conjectus esset, et ut prius adhæreret. De hoc miraculo diligentissimum examen institutum est, et compertum est verissimum.

EX ITALICO.

13 *Memorabile quoque est, quod ex laudatis processibus refert pag.* 210 *et sequenti.* Dominus Petrus Paulus Pecorara, nobilis Ticinensis, continua febri oppressus, eoque redactus fuit, ut nec vertere, nec movere sese in lecto posset, linguamque adeo tumentem haberet, ut loquens intelligi nequiret. Jam sacro Viatico refectus et a medicis pro desperatæ vitæ viro habitus, sub mediam noctem, dum accenso lumine in ejusdem cubiculo vigilaretur, vocem audiit sibi dicentis: Quid facis, Petre Paule? Bono animo esto, quia ab hac infirmitate convalesces. Ipse vocem percipiens, subito (quod ante non potuerat) e sinistro in dexterum latus se vertit, ac manifeste vidit B. Bernardinum stantem spondæ innixum, in habitu Fratrum Minorum cum chorda et capucio, et sine pallio; qui perrexit ei animos addere, bisque dicere, ne timeret; quia sanandus erat.

Vir ad extrema vitæ redactus, per Beati apparitionem

14 Demum, postquam aliquanto temporis spatio cum infirmo collocutus esset, sermocinando cum ipso, eumdemque magna cum benignitate familiaB ritateque consolando, subito ex oculis evanuit. Tum vero æger totus roboratus, quamvis antea loqui nequisset, uxorem, quæ inter vigilias ad imam lecti partem obdormierat, inclamavit, claraque voce dixit: Domina, fausta nuncio; ego non moriar, mox enim hic adfuit B. Bernardinus ac tertio jussit me læto animo esse, quod sanandus sim. Obstupuit uxor ad tam claras voces, cum prius ille non posset intelligi; rata tamen est, eum ex vi morbi delirare. Verum exitus docuit, non fuisse delirium: nam statim manifeste melius se habuit, ac brevi post perfecte sanatus multos annos supervixit, quorum singulis in accepti beneficii memoriam gratique animi testificationem Missam ad altare Beati cantandam curavit.

sanitati restituitur.

15 *Pagina* 213 *et* 214 *laudatus Bernardinus, processus denuo citans, de sublatis colicæ cruciatibus hæc ait:* Anno MDCVI dominus Petrus Paulus Orlandi, medicus civitatis Ticinensis, colicis doloribus tam frequenter conflictabatur, ut per quadriennii spatium singulis quintisdecimis vel vicesimis diebus in illos soleret recidere. Aliquando circa finem Aprilis tam C violenti illum occuparunt, ut quatuor continuis diebus tortum in vitæ periculum adduxerint; nihil prorsus opis ferentibus multis remediis, quibus uti consueverat, tuncque usus fuerat. Noctu ante festum sanctorum apostolorum Jacobi et Philippi infirmus dixit uxori, ut, si se salvum vellet, una cum filiis iret Beato commendatura, supplicaretque, ut tam acerbis cruciatibus liberaret: ea enim nocte sibi in mentem venisse de hac gratia a Beato petenda, certumque sibi esse fore, ut impetraret.

Frequentes ac violenti colici dolores

16 Matutino igitur tempore uxor cum quatuor filiis ad ecclesiam S. Jacobi adivit, ubi in Beati sacello provoluta in genua, cum intimo cordis affectu maritum suum illi commendavit, addito voto de procuranda in ejusdem altari unius Missæ celebratione, si illius cruciatus cessarent vel imminuti essent. Finitis precibus, domum rediit; atque ecce, sane inopinato, maritus sanus et incolumis e lecto excesserat, obviabatque fores illi reseraturus, atque eodem matutino tempore tres quatuorve ex ægris, quos curabat, invisit, nec umquam dehinc dolores colicos sensit quamvis ultra annos viginti inter vivos superfuerit. *Ex eorumdam processuum fide pag.* 216 *et sequenti geminum exemplum profert de* B. Bernardini *ope pro prospero partu feliciter implorata.*

post emissum votum perpetuo abacti.

17 *Primum sic habet:* Veronica, Ticini nata, D nequiens conceptos fœtus ad maturitatem perducere, jam quinquies gravida, toties passa fuerat abortum. Rursum prægnans, idemque de fœtu verita, cannabinum cingulum Bernardini a Patribus conventus S. Jacobi obtinuit. Ingruentibus circa principium Augusti anni MDCXXVI, partus doloribus, ipsa B. Bernardini auxilium invocans, ea chorda se cinxit, et statim cessarunt dolores; et, quotiescumque hi oriebantur, cingebat se, et illi desinebant. Hoc remedio fœtum suum ad maturi partus tempus adduxit, feliciterque peperit filiam, sanam et vividam, cui ex grata accepti beneficii memoria in sacro Baptismatis fonte nomen Franciscæ Bernardinæ fecit imponi. *Alterum mox subditur hoc modo.*

Post immaturos partus, Beati cingulo usa, feliciter parit:

18 Domina Martha, uxor Domini Joannis Antonii dei Re, octo mensibus gravida, Ticini anno MDCL, die XIII Augusti, circa horam tertiam noctis occupata fuit a doloribus partus, metuensque, quod postea accidit, obstetricem e vestigio advocari jussit; quæ mox advolans, deprehendit illam ante maturum tempus partui proximam. Fœtus transversus in utero materno, unum brachium exseruit, nec prodire poterat, quidquid omni arte sua usa ad expediendum illum obstetrix duarum horarum spatio tentasset. Cum post multum laborem eadem obste- E trix ab incepto desisteret, diceretque, non aliud super esse remedium, nisi ut ad medicos aliosve ejus artis peritos recurreretur; parturiens ad Beatum pie conversa, quamdam ejus imaginem lecto ad cervical affixam sibi dari jussit, ventrique suo imposuit, commendans se vovensque Beato; et subito sine dolore enixa est, admirante vehementer obstetrice, quæ de successu plane desperaverat. *Paucis hic observa, facta hæc esse Ticini, uno anno, antequam hæc eadem Vita ibidem anno* 1651 *typis excusa esset.*

alia item periclitans, facto voto, prospere enititur

19 *Hactenus ex processibus sæpe dictis, cetera, quæ idem scriptor aliunde didicit, etiam accipe. Pag.* 189 ex tabella ad sepulchrum appensa, *ut notavit in margine, aliud beneficium sic memorat:* Joannes Maioco habitans ad duas portas vivarii, lapsus e muro, usque adeo conquassatus fuit, ut toto pene corpore, maxime latere dextero captus manserit. Is magna cum fiducia et devotione Servum Dei invocavit, summoque labore, ut potuit, contulit se ad ecclesiam S. Jacobi, ut sacrum corpus inviseret, certissime sibi persuassum habens, non recessurum F se inde, nisi obtenta sanitate. Dum autem ad Beati altare oraret, velut in somnum incidit, visusque sibi est Bernardini vocem audire, dicentis: Surge; restituta tibi sanitas est. Neque vana ea vox fuit: expergefactus enim, sese incolumem integreque sanatum deprehendit. Quam ob rem in memoriam testimoniumque acceptæ gratiæ tabellam pingendam curavit, et ad Beati sacellum appendit.

E lapsu pessime affectus, ad illius altare sanatur.

21 *Ex simili tabella ad Beati sepulcrum appensa pag.* 212 *narrat pestem a quodam Fratre Minore depulsam.* Tempore contagionis, *inquit*, quæ anno MDCXXX grassata est, infecto peste Ticino, octo e Patribus Reformatis *(Ordinis Minorum)* ea laborantium servitio sese addixerunt, et hi omnes eadem correpti mortuique fuerunt, excepto solo Patre Joanne Maria Ticinensi, qui evasit hoc modo. Postquam aliquanto tempore peste infectis, Sacramenta administrando, aliaque charitatis obsequia, pro cujusque necessitate exhibendo, inservisset, placuit divinæ providentiæ, ut ipsum quoque eadem corriperet, nato in ejusdem pectore carbunculo tam nigro horridoque, ut brevi ad extrema deductus ultimum spiritum exhalaturus videretur.

Minorita peste infectus,

21 Hoc in periculo constitutus, paucis viribus, quæ supererant, utens, tacita mentis voce Beatum in-

A invocavit, vovitque se, si sanitati restitutus esset, et per superiores suos liceret, pro canonizatione ipsius adlaboraturum. Cum jam sero esset, obdormivit; versus auroram autem expergiscens, deprehendit, venenatum carbunculum tam penitus evanuisse, ut nullam prorsus notam, nullum vestigium in pectore reliquisset. Cibum sibi dari petiit, negantibusque (quia omnes illum delirare credebant) locum carbunculi ostendit ad summum omnium stuporem, quod nulla macula indiciumve mali in eo amplius appareret. Quapropter cuncti debitas Domino Deo de tam illustri miraculo, gratias simul retulerunt. *Pro hujus miraculis fide paucis observo, istud viginti tantum circiter annis factum dici, antequam auctor suum Opusculum Ticini ediderit, ut et is Patrem Joannem Mariam noscere potuerit, et de ipso facto optime instrui.*

Illo invocato, subito convalescit.

22 *Idem scriptor pag.* 200 *et sequenti energumenam quamdam suo tempore, nimirum anno* 1639 *ad* B. Bernardini *altare in sæpe dicto conventu S. Jacobi liberatam tradit, laudans testes oculatos, magnæque auctoritatis.* Ticini anno MDCXXXIX domina Octavia de Triviglio, uxor nobilis viri Roderici Penatois, longo tempore a multis reprobis spiritibus obsessa, B sæpius ab admodum reverendo domino Livio Ferrari, præposito S. Joannis in Burgo, viro hac in re multum perito versatoque, adjurata fuit, sacrorumque exorcismorum vi multi dæmones ex illa expulsi sunt, permanente eorumdem principe cum aliquot sociis, magis rebellibus et pertinacibus. Post continuatos diebus duodecim exorcismos, illorum caput per divinam virtutem, quæ hanc victoriam Servo suo destinaverat, coactum testatum est, numquam se ex eo corpore excessurum, nisi in S. Jacobi ecclesia ad altare B. Bernardini.

Energumena

23 Quapropter obsessa ad Beati altare adducta fuit, et a domino præposito coram patre Guardiano, aliisque conventus Patribus, duarum horarum spatio exorcismi adhibiti; ipsa interim horrendis convulsionibus ac clamoribus ex reluctantis dæmonis nisu agitata. Tandem post diutinum certamen ultra resistere nequiens reprobus, cum sociis suis excessit, mulierem summopere fatigatam viribusque defectam relinquens, ita ut per mediæ horæ spatium mortuæ similis et sensus expers jacuerit. Deinde sibi reddita, in has voces subito prorupit: Laus Deo, quod per B. Bernardini patrocinium a malignis spiritibus libera sim. Dominus præpositus, ut C de illius liberatione sibi certius constaret, eam ad aram principem adduxit, et venerabile Sacramentum ejus capiti impositum per quadrantem horæ tenuit, præcipiens adjuransque, ut, si qui in ea superessent, maligni spiritus, se manifestarent. Verum, quod in Dei Beatique gloriam cessit, nec tunc nec postea ullus se prodidit, neque ipsa reliquo vitæ suæ tempore a dæmone deinceps vexata fuit. Horum omnium fidem faciunt cum jurejurando prædictus dominus præpositus, plurimique alii testes, qui adfuere, præsertim Patres conventus S. Jacobi, qui etiam in ecclesia hymnum Te Deum laudamus pro agendis de tam insigni beneficio gratiis Deo cantarunt.

ad ejusdem altare liberata.

24 *Haud scio, an tam certa sint alia, quæ ex Cimarellæ Annalibus Minorum præterea recitat. Pag.* 194 *postquam ex eodem et Waddingo retulit gravissimum pueri, in villa S. Leonardi habitantis, capitis vulnus sanatum, quod vide superius inter Miracula, a Waddingo collecta, num.* 14, *sic prosequitur:* In eadem villa similis casus accidit. Filius Joannis Petri Sanguini, cauponis ibidem, per alterum puerum dire sauciatus fuit cultello, qui per frontem penetrans prodierat e vertice: sed dum parentes illius ad Beati opem recurrerent, voverentque, se eumdem ad ipsius sepulcrum adducturos, brevi pristinæ sanitati restitutus est, et a matre ad Beati tumulum D adductus. *Tanta est utriusque facti insolentis similitudo, ut dubitari possit, an non, paululum mutatis adjunctis, ex uno geminum factum sit.*

Grave pueri vulnus curatum.

EX ITALICO.

25 *Sequitur pag.* 198 *aliud ex Cimarellæ lib.* 7, *cap.*82. Dominus Joannes Petrus Bottigella, civis et doctor Ticinensis, qui B. Bernardino olim in Monte pietatis instituendo adversatus fuerat, continua febri laborans, in summo vitæ periculo versabatur, medicis de illius salute plane desperantibus. Inductus ab amicis, se Beato commendavit, confitens, Montem pietatis opus admodum sanctum esse; quo facto, statim sanatus est, alacerque ac plenus gaudio e lecto prosiliit. *Rursum ex eodem loco pag.* 213 *hæc ait:* Ticini Blanca de Manetti, uxor Bartholomæi Preda, correpta subito dolore, qui veneni instar per totum corpus spargebatur, quinque dies afflicta mansit, medicis nullum remedium huic malo reperientibus, et ejusdem vitæ multum verentibus. In tam periculoso statu versari se comperiens, ad cœlestes patronos recurrit, variosque Sanctos, quos præcipua pietate colebat, invocavit: sed cum nihil remedii sentiret, cœpit Beatum implorare, moxque a Deo exaudita incolumis evasit.

Vir e febri, et mulier e dolore periclitantes sanantur

26 *De angina subito sublata laudans Cimarellam cap.* 83, *pag.* 217 *tradit sequentia:* Dominus Marcianus ex comitibus de Sprevera tam violenta angina constrictus fuit, ut triduo omnis quietis expers, E nullaque deglutita vel aquæ guttula duravit.ac propterea domestici illius de eodem sepeliendo potius, quam de sanando, tractarent. Quarto die quidam illum hortatus est, ut in Sancto spem suam reponeret, ejusdemque merita imploraret, certissime promittens, Servum Dei illi propitium fore. Fecit ille, Sanctusque eam gratiam contulit, succurrendo periclitanti, pellendoque morbo, per quem ad extrema vitæ fuerat adductus.

alteri anginæ exempla.

27 *Superest unum, quod, si vere contigerit, ad Beati gesta inter vivos referendum est; sed quod huc reservavi, quia laudatus Bernardinus a Clastidio illud aliunde accepit, et majore auctoritate ad faciendam fidem indiget. Pag.* 135 *et sequenti sic scribit:* Dum Beatus in Sardinia Sassaritanis in ecclesia conventus sui Ordinis uno milliari extra Sassarim civitatem sita prædicaret, nec populum ecclesia caperet, cœpit juxta ejusdem portam concionari. Inter sermonem prolapsa ingens columna marmorea est in mulierem, quæ puerum in ulnis gestabat. Mox turbatum auditorium est, existimantibus omnibus, F mulierem occisam ac in frusta contritam fuisse. Sistite, inquit Bernardinus, nihil mali ei accidit: vivit femina, et sana est, nec quidquam detrimenti pasa: tollite molem, et experiemini, me vera dixisse. Nec mora, columnam amoverunt, feminamque sanam ac illæsam cum filio vivo et incolumi in brachiis suis invenerunt.

Dicitur Sassari in Sardinia prædicans prædixisse,

28 Tum vero Bernardinus ait: Præterea scitote sub ista columna esse alteram dominam, filium in brachiis bajulantem, Mariam, inquam, Virginem, dominam nostram. Finita concione, terram, quæ sub columna fuerat, egesserunt, ibidemque imaginem sanctissimæ Virginis repererunt, vultu ex argilla et gypso formato quatuor altam palmis, pulcherrimam, gratiosissimam, tam integre servatam, ut illo ipse die primum facta videretur. Brevi post in eodem prædicto conventu spatiosum sacellum exstructum est probeque exornatum, in quo ista sacratissima imago Filium in brachio gerens reposita fuit, quæ ob miracula in tanta veneratione est, ut non nisi bis per annum, nimirum mensibus Majo et Septembri, populo exponatur, estque ex sacris imaginibus, quas Sardinia habet, devotissima.

sub columna, quæ in mulierem corruerat, nec læserat,

29 *Hæc Bernardinus a Clastidio, pro quibus in* mar-

EX ITALICO. *margine laudat Dimæ Serpi Historiam de rebus Sar-* A *dis, et MSS. missa ex Sardinia.* Dimas Serpi, Sardus Calaritanus, Regularis Observantiæ (*Ordinis S. Francisci*) vir in ea insula magni nominis propter virtutem et doctrinam et suorum Fratrum minister, multis annis Romæ ad Aramcœli commoratus, scripsit Chronica Sanctorum Sardiniæ, Barcinone (*edita anno*) MDC in quarto; *teste Waddingo in Scriptoribus sui Ordinis, cujus verba sunt. Laudatum Opusculum, quod Hispanice conscriptum est, ad manum habeo, in eoque fol.* 213 *et sequenti eadem de sacræ imaginis inventione et miraculis narrat, ac præterea addit, in eodem loco, ubi defossa fuit, eamdem columnam cum simili B. Mariæ Virginis effigie in perpetuum miraculi monumentum erectum fuisse, atque ipsius* B. Bernardini *Feltriensis imaginem propterea in ejusdem ecclesiæ sacristia servari.*

imaginem B. M. V. defossam latere;

30 *Ejusdem imaginis inventionem, sed inventionis modum silens,* B. Bernardino *nostro etiam adscripsit Salvator Vitalis, pariter Ordinis Minorum Observantium, in Annalibus Sardiniæ, tomo seu parte* 2, *ubi de sacris imaginibus loquens, ait :* Extat insuper alia (*sanctissimæ Dei Genitricis*) Sassari in ecclesia Fratum Minorum de Observantia, prodigiis inclyta, cultus magni, sub titulo Sancta Maria de gratia, B quam sæculis amplis humatam B. Bernardinus a Feltro in concione detexit. *Verum cum hic post Serpium scripserit, et* vir *quidem* austeræ vitæ, *sed* facilioris calami quam maturioris judicii *fuisse a Waddingo in laudato de Scriptoribus Opere dicatur, non potest hic multum ponderis addere. Præcipua igitur auctoritas habetur ex Serpio; nam quam antiqua aut qualia fuerint MSS. ex Sardinia missa, non explicavit Bernardinus a Clastidio. Serpius autem patria Sardus, suorum Fratrum in eodem Sassaritano S. Petri conventu, in quo sæpe dicta sacra imago honoratur, guardianus fuit, uti ipsemet loco supra citato diserte affirmat; ita ut ipse ibidem in rei veritatem inquirere de eoque edoceri potuerit.*

idque ita deprehensum esse: quam narrationem

31 *Nec tam remotus a* B. Bernardini *ætate vixit, ut nulla ejus rei monumenta, nullam certam traditionem in eodem loco tunc superfuisse, credibile sit. Num librum illum edidit annis tantum centum ac sex post Beati obitum, sive anno Christi* 1600, *ante quem ejusdem conventus præfecturam, ac forte multis annis ante, jam gesserat. Parum autem verisimile est, unius, nec fortasse totius, seculi spatio tam obscuram fuisse rerum ante gestarum apud Sassaritanos memoriam, ut isthæc* D *Serpio fingere tutum fuisset, et Salvatori Vitali, quantum ad auctorem inventionis attinet, Serpii dicta adoptare. Contra vero est, quod dicendus sit Waddingus, cetera diligens gestorum* B. Bernardini *indagator, de hoc argumento nihil invenisse apud priores biographos, quos mirum esset factum tam insolitum ignorasse, aut, si scivissent, præteriisse. Difficile quoque est assignare annum, quo hæc* Bernardini *in Sardiniam excursio contigisse credatur, cum ejusdem conciones et munia post susceptum Apostolici prædicatoris onus suis temporibus sic assignarit Waddingus, ut ejusdem ad Sardos profectioni vix, aut ne vix quidem, otium reperias. Hæc utrimque allegata faciunt, ut aliis, quibus forte meliora, quam mihi, instrumenta consulere licet, de ejusdem sacræ imaginis, quam miraculis claram illic coli non dubito, inventione ac inventionis adjunctis pronunciandum relinquam. Ceterum aliquam Sassaris notitiam jam dedi in Miraculis ex Waddingo inter Annotata ad cap.* 2, *lit.* n.

vellem amplius confirmatam.

APPENDIX ALTERA D

De miraculis ac beneficiis, per Innocentium Ticinensem collectis.

CAPUT I.

Pueri variis malis per Beati patrocinium liberati : pestilentia depulsa : puerperis subventum : proles resuscitata ; febres, calculi, aliaque mala abacta.

Qui supra dicti Bernardini a Clastidio Opusculum de gestis ac miraculis B. Bernardini, *anno* 1651 *editum, anno* 1664 *auctum recudit, Innocentius Ticinensis non pauca miracula beneficiaque, ex authenticis processibus deprompta, ceteris addidit, quæ, ut promissis stem, ad Dei ejusdemque Beati gloriam ex Italicis Latine versa hic subjicio. Auctor ita præfatur.* Præcipuum meum consilium ratioque hujus supplementi scribendi fuit, ut multa nova beneficia miraculaque recenserem, quorum licet aliqua ante impressum Opus accuratissimum *(Bernardini a Clastidio)* de E vita Beati, facta fuerint, non tamen in eodem relata sunt, forte quod tunc non, ut hodiedum, innotuissent. Describuntur igitur hic primo loco secundum annorum, quibus contigerunt, seriem, ex industria in margine annotatam, ut secundum propositum mihi consilium devoti illius clientes non solum de prodigiosis ipsius operibus, verum etiam simul de novis argumentis pro ejusdem cultu, per immemorabile tempus continuato, semper subministratis instruerentur.

Præfatio auctoris.

2 *Ego, ne a nostræ editionis methodo cogar recedere, annotata marginalia in corpus referam. Itaque laudans in margine Processus Ticinenses, auctoritate Apostolica instructos, sic ordiur :* Labente anno MDCV, illustrissimus dominus comes Alexander Mezzabarba, eques primarius civitatis Ticinensis, habebat filium parvulum, nomine Carolum, cui domina comitissa, mater ejus, nummum argenteum dederat pro crepundiis, ut puerulis sæpe dari assolet. Incautus puerulus, non advertente matre, illum ori suo imposuit, et usque in fauces deglutivit; neque ultra intromittere potuit, quod nummus grandior esset, minus etiam rejicere, quod altius F immissus ; ex quo puer in præsens suffocationis discrimen devenerat.

Nummus faucibus pueri pertinaciter inhærens,

3 Usa mater est omni opera cum medicorum, tum chirurgorum ; neque ulla ratione potuit nummus eximi. Quapropter illa cum rem desperatam agnosceret, miserumque puerulum moribundum conspiceret, illum B. Bernardino commendavit, ut se ambos ex his angustiis liberaret. Atque ecce, voto vix facto, puer sponte sua ac facillime nummum subito rejecit, omnisque mali expers evasit. Quam ob rem comes, ut acceptum beneficium testaretur, vestem (*dubito, an recte verterim; nam Italice est* una vestina, *quam vocem in Lexicis non reperi)* filii sui ad Beati altare deferri jussit, quæ ad ejusdem sacellum appensa mansit, certum monumentum vitæ per illius intercessionem servatæ. *Pro sequentibus donec aliter notavero, citantur ibidem in margine* processus Ticinenses auctoritate ordinaria, et de virtutibus auctoritate Apostolica *facti.*

facto per illius matrem voto, facile ejicitur.

4 Anno MDCX, die III Julii Carolus Albertus filius domini Sacripante Salerno, doctoris et causidici Ticinensis, puer annroum circiter novem, cum a matre sua ductus esset ad ecclesiam S. Jacobi extra

Puer contritus et pro mortuo habitus,

A tra urbem, ubi Beati corpus quiescit, dum hæc piis precibus insistit, ille ad vas aquæ lustralis accessit, ut quosdam flosculos, quos a Patribus istius conventus acceperat, eidem injiceret. Quia vero vas istud multum elevatum erat pro statura pueri, is manus ambas ad ejusdem labrum applicuit, similique modo pedes ad columnam marmoream, cui prædictum vas, pariter marmoreum amplum magnique ponderis, impositum erat. Sed inopino casu vas, a basi sua disjunctum, in miserum puerulum decidit totumque illius corpus, præter mediam faciem, brachiumque sinistrum et partem crurum, contexit, compressitque : ut copioso sanguine profluente ex ore, sub pondere mortuus jaceret, cum non adessent, qui ei sat cito potuissent succurrere. Accurrerunt tamen multæ mulieres, in ecclesia præsentes, quæ molem admodum difficulter a defuncto puero amoverunt, illumque in gremio deportarunt ad ejusdem sororem, quæ ad Sacramentalem confessionem ibidem se comparabat.

per Beati invocationem vitæ vel sanitati redditus:

5 Tristi casu perculsa mater, amentis instar ad doloris sui spectaculum accurrens, mœstis clamoribus planctibusque adamatum filium inconsolabilis lamentabatur. Ad hunc planctum exciti Fratres, B eam consolari conati sunt, suaseruntque, ut filium B. Bernardino voveret. Assensit illa pie monentibus, atque cum filia filioque ante Beati altare consistens, sæpius exclamavit : Beate Bernardine, redde mihi filium meum, Beate Bernardine, dona mihi filium meum. Dum in hisce clamoribus spatio unius medii horæ quadrantis perseverasset, quidam e circumstantibus Fratribus os pueri, qui nec sensus nec motus indicium dabat, clavi aperuit; et ille cœpit respirare, non cessante tamen sanguine ex ore, naribus auribusque copiose profluere. Interea adveniens pater illum domum suam jussit referri, adhibitisque aliquot remediis ad sistendum sanguinem, qui per duodecim horas continuas abundanter manavit, puer intra biduum triduumve plane incolumis sanusque evasit. Qua de re parentes gratias reddiderunt Deo, Beatoque, cujus patrocinio vitam sanitatemque suo filio restitutam adscripserunt. *Consulenda hic essent testimonia in processu allata de morte, seu vere obita, seu existimata pueri, ceterisque adjunctis, ut de accepti beneficii magnitudine tuto posset censeri.*

C

Alter puer in Ticino fluvio submersus,

6 Anno MDCXI filius Bernardi Tirone Ticinensis habitantis in parœcia S. Theodori, Petrus nominatus, annorum circiter septem, aliquando cum ad flumen Ticinum esset, exutis tibialibus, in illud ingressus est, in eoque pueriliter ludendo tantum progressus, ut pedibus profunde limo infixis, submersus sit, itaque submersus multo tempore sub aqua manserit. Cumque id alii pueri provectioris ætatis, qui in eodem fluvio natabant, advertissent, illuc accurrerunt, eumque ex aquis extractum in ripa reposuerunt, in qua etiam paulo post multitudo virorum mulierumque, quos facti rumor exciverat, adstitit, ex quorum numero aliquot piæ personæ eumdem jam mortuum conspicatæ, sublatum ad paternam domum asportarunt.

per suæ matris ad Beatum preces revivisoit.

7 Interea mater ejus rumore pariter amoreque excita, ad infortunatum locum desperata accurrit iisque obvians, qui puerum ferebant, cum iisdem domum regressa est quo cum perventum esset, cadaver impositum mensæ est, in eaque multo tempore jacuit, fama rei interim per universam civitatem divulgata. Multi illuc confluxere, ex pietate reique novitate adducti ; sed matrem meliori consilio usam, B. Bernardinum pro defuncto suo filio cum lacrymis invocantem invenerunt. Neque diu post puer per illius patrocinium revixit, simulque a deglutita aqua, per quam totus intumuerat, illæsus permansit, ac multis annis in vivis superfuit. D

EX ITALICO. Pestilentia Ticini abacta

8 Quo tempore pestilentia civitatem Ticinensem postremo afflixit, Deus in multis ea lue liberandis manifestavit, quam potens apud se sit Beati patrocinium, uti in præcedenti Tractatu de Miraculis dictum, nec quidquam hic addendum est, præter generalem totius urbis liberationem (*apud nos in margine obtentam*) agnitamque velut ab ejusdem meritis et protectione acceptam post votum in præcedenti capite (*apud nos in Commentario num.* 542 *et seq.*) relatum, devotionemque, cum qua illustrissimus dominus Landrianus episcopus cum populo cleroque Regulari ac seculari ad illius prodigiosum sepulcrum in ecclesia S. Jacobi venerandum accessit. Speciatim quoque anno MDCXXX domina Clara Pecorara Ticinensis, uxor domini Francisci Simonettæ, dum sese illo contagioso malo correptam et desperatæ salutis agnosceret, inspirata a Deo, vovit Beato, se, si per hujus intercessionem incolumis evaderet, vestem coloris cinerei, quali Fratres Minores utuntur, toto vitæ suæ tempore gestaturam. Hoc voto nuncupato, subito se melius habuit, planeque liberata, quod vovit, explevit.

9 Cum domina Daria Oppizzona, nunc uxor illustrissimi domini comitis Andreæ Gambaranæ, E olim autem illustrissimi domini Josephi Pecoraræ, in primo suo puerperio vehementissimis doloribus cruciaretur, neque parere posset, quod fœtus in ventre transversus cubaret, ac propterea obstetrices certissimam tam parturientis quam prolis mortem exspectarent, illius socrus, domina Hieronyma Cantona, quæ præsens aderat, B. Bernardinum tamquam veterem suæ familiæ protectorem alta voce imploravit, chordamque dicti Beati, quæ in hunc finem ad manum erat, parturienti imposuit ; ac mox contra omnem cum ipsius tum obstetricis expectationem filia mortua, prætensis pedibus, in lucem prodiit, pariterque puerpera sensuum expers velut mortua mansit, ac deinde iisdem reddita, filiam exanimem summo cum dolore conspexit.

Periclitanti puerperæ succurrit, et ejusdem

10 Utriusque malo ad commiserationem mota socrus, cum ceteris mulieribus diligentissime exploravit, si quod vitæ indicium proles daret; sed nullo prorsus deprehenso, desperatum casum agnoscens, Beatum instantissime precata est, ut eam resuscitaret, eamdemque interim ipsius chorda signavit, atque aliquot vota Servo Dei piissime nuncupavit, cum ecce infantula reviviscens cœpit oscitare, stupentibus omnibus, qui aderant, elataque voce inclamantibus : Miraculum, miraculum ! F Beatus concessit beneficium ! Inexplicabilis fuit lætitia domini Francisci Bernardini, resuscitatæ puellæ patrui (*vel* avunculi ; *nam Italica vox* Zio *utrumque significat*) qui de eventu sollicitus cum aliquot familiaribus in proximo cubiculo præstolabatur, quique lætis vocibus, beneficioque obtento auditis, laudavit Deum, gratesque egit Beato, ad cujus altare opportuno tempore accesserunt prædictæ dominæ, ut aliquas Missas celebrandas facerent, promissaque pietatis opera persolverent. Porro filia baptizata fuit et Anna Francisca appellata ; quæ deinde maturæ ætatis facta monasticum statum amplexa est Ticini in venerabili monasterio S. Dalmatii, Ordinis S. Augustini, soror Hieronyma Lucia dicta.

prolem mortuam, quæ postea monialis facta est, resuscitat.

11 Anno MDCXLVII Augustinus Cani, filius domini Cesaris, habitantis Ticini in parœcia S. Epiphanii, ætatis annorum trium circiter, continua febri, ac lumbricis in præcordiis laborans, ita ut animam ageret, post invocatum Beatum extemplo sanatus est. Cum dominus Rogerius Biscossa, patricius, decurio et rationarius generalis civitatis Ticinensis, mense Julio anni annotati (*in margine nempe* 1649), infir-

Puerum febri et lumbricis, alterum aliter laborantem.

A infirmus decumberet et desperatus a medicis, qui ob magnam illius debilitatem ab adhibendis medicamentis abstinuerant, in singula momenta animam acturus videretur, admonitus a domesticis suis, ut Bernardini Feltriensis recordaretur, eique votum aliquod ac eleemosynam faceret; vovit, invocavit corde oreque, quod et semper in memoria retinuit. Eodem tempore domestici ceram oleumque pro celebranda novemdiali devotione ad dicti Beati transmiserunt.

præmissa mirabili visione, facit incolumes.

12 Sequenti post invocationem nocte visus est moribundus sibi Servum Dei videre, dicentem sibi: Erige te; et erexisse se ac descendisse e lecto per chordam holosericam, quæ ante ejusdem pectus utrimque tensa erat. Cum in pavimentum pervenisset jussus a Beato est in genua procumbere, ac in unam partem, quam ille indicabat, respicere, ita fecit, apparuitque illi, se per cujusdam parvæ fenestræ aperturam pulcherrimum theatrum, paradiso simile, spectare, in quo multæ erant statuæ pontificalibus ornamentis indutæ, inter quas etiam Beatus ipse videbatur flexis genibus Coronam recitare, qui paulo post admota illius pectori manu dicebat: Age, vade cubitum. Mox visus sibi est B per eamdem chordam ante pectus protensam paulatim ac admodum defessus in lectum regredi; tunc expergefactus, multo melius se habere sensit. Postero autem mane medicus illum omni febri liberum reperiens, stupefactus ait: Ehem, quid est hoc! At infirmus respondit, oblatam sibi fuisse B. Bernardini visionem, quam propter debilitatem corporis tunc non posset enarrare; sed indies vires resumens, antequam novemdialis devotio terminata esset, sanus salvusque e lecto surrexit. *Erunt haud dubie, quibus visio ista somnium potius, ac beneficium ipsum dubium videbitur; at hujusmodi forsitan fuerunt morbi adjuncta, quæ de posteriori saltem non permittebant prudenter dubitari.*

Graves infirmitates a muliere depulsæ; in partu periclitans,

13 Anno MDCL uxor domini Jacobi Cerrino causidici, Catharina Vicedomini appellata, jam per octo menses laboraverat quibusdam infirmitatibus tota vita duraturis, cum Servum Dei venerandi gratia ad ejusdem sacellum in ecclesia S. Jacobi accessit; eoque facto, melius se habens, domum reversa est ac brevi integram sanitatem recepit. Uxor domini Josephi Majo Solivettæ, notarii collegio adscripti et actuarii curiæ prætoriæ Ticinensis, C binum partum cum gravissima difficultate experta, invocata Beati ope, illiusque chorda sibi imposita, feliciter peperit, ita ut in tertio puerperio prolem masculam enixa sit, cui nomen Francisci Bernardini imposuit, ut gratum animum Sospitatori suo pro accepto beneficio testaretur.

et vir calculis laborans, per contactum chordæ Beati liberantur,

14 Dominus Laurentius di Mena secretarius excellentissimi senatus Mediolanensis, ex calculis in præsentissimum vitæ suæ discrimen adductus fuit: sed cum Beati chordam, a domino Deodato Meda, patricio Ticinensi, allatam sibi applicavit, e vestigio illis liber sanusque permansit *(eodem anno* 1650 *die* XXIX *Junii.)* Porro pro accepta gratia bonam pecuniæ summam in fabricam novi sacelli, quod eidem Beato exstruebatur, ac præterea aliam a multis Dominis Mediolanensibus ac nominatim ab excellentissimo domino marchione de Caracena ad eumdem finem procuravit. *In margine hic laudatur* Processus de Cultu; *at nescio, utrum id ad totam miraculi vel beneficii narrationem, an ad solam sacelli constructionem referendum sit. De posteriori consule Commentarium* §. 23.

CAPUT II.

D

Alii aliis morbis liberati: alii vitæ periculis subducti: lethalia vulnera sanata: mulier a Beato mirabiliter protecta.

Herniosa nata, multis remediis frustra tentatis,

Ad *annum* 1650 *etiam spectat sequens herniæ curatio, pro qua, uti et pro aliis, quæ deinde subduntur, in margine laudatur* processus de virtutibus, *quod miror, cum ad processum de miraculis potius pertineret. Sed quidquid de nomine sit, hæc ibi legere est.* Dum prædictum Beati sacellum (*in suburbana S. Jacobi ecclesia Ticinensi*) ædificabatur, quidam architectus multum peritus, qui ejusdem fabricæ curam susceperat, magister Franciscus de Vecchi dictus, habebat filiam nomine Annam Catharinam, quæ herniosa nata fuerat, et post varia per continuum decennium adhibita remedia nihilo a tam molesta infirmitate convaluerat. Tandem ex chirurgorum consilio sectionem adhibere decretum, ad quam Nursiensem quemdam hac in arte expertum advocarunt: sed cum non esset ei tempus ad eam curationem E idoneum nisi circa Pascha et festum S. Michaelis, semperque, dum magister ista tempestate advenisset, infirma insuper febre laboraret, numquam potuit ille opportuno ad extremum istud remedium tentandum tempore adesse.

dum ex patris voto Beati corpus invisit, sanatur:

16 Quam ob rem decrevit pater nihil amplius pro sananda filia experiri, dicens, forte eam esse divinam voluntatem, ut illa sic permaneret. Advertens tamen, sese in Bernardini obsequium occupari, neque ullum ex humanis remediis suæ filiæ profuisse, certam spem suam in ejusdem meritis reposuit, vovitque eam quinque diebus tempore matutino ad illius corpus invisendum ducere. Atque ecce dum votum exsequitur, postquam filia sacrum illius corpus in ecclesia S. Jacobi semel invisisset, nec quisquam explorasset, an ipsa sese melius nec ne, haberet, contigit, ut eidem tribus sequentibus vicibus, dum cum matre sua ex adverso cujusdam imaginis B. Mariæ Virginis, in pariete monasterii monialium Senatoris Ticini depictæ, pervenerat, ligamentum, quamvis diligenter adstrictum, decideret.

hæc monialis facta vivebat, scribente auctore.

17 Ad hunc mirabilem casum denique advertentes, intellexerunt, voluisse beatam Virginem indi- F care, desideratam ab illis gratiam per Servi sui patrocinium concessam fuisse; uti mater, inspecta olim læsa parte, deprehendit. Consequenter ad hæc, puella dum quinto mane ab ecclesia S. Jacobi rediret, ligamentum per viam in pratum abjecit, de obtenta sanitate certissime confisa. Neque deinceps quidquam ex eo malo sensit; cujus rei argumentum est, quod, cum eadem puella in venerabili monasterio Ticinensi S. Helenæ inter Religiosas sorores, quas Conversas vocant, admitti postulasset, illam sanctimoniales in tirocino annuo extraordinariis laboribus experiendi gratia exercuerint, planeque sanam compererint; qualis etiam nunc est in eodem monasterio, Soror Francisca Gertrudis nominata.

Lethargicus suis sensibus subito restitutus.

18 *Quod ex eodem processu sequitur, die* XV *Augusti anni* 1651 *dicitur contigisse.* Carolus Alexander Astolfi Ticinensis mense Augusto adscripti anni, gravissima febri acuta, aliisque malis accedentibus, ac nominatim profundo somno, qui in lethargum transierat, oppressus, sensum motumque amisit, continue dormiens cum augustia et difficultate respirandi. Cumque opportunis medicamentis, mordacibus emplastris (*vesicatoria vulgo appellantur*) aliisque hujusmodi adjumentis medicis ad usum sensuum revocari

A cari nequiret, desperarunt medici, et arcessiti sunt duo Religiosi e monasterio S. Crucis ut egressuram animam Deo commendarent. Verum ecce illius conjux, iisdem Religiosis suadentibus, B. Bernardinum cum voto invocavit, curavitque indusium ad ejusdem Beati corpus in ecclesia S. Jacobi admoveri; quod deinde nudo ægroti pectori vix fuerat applicatum, quin ille a lethargo emergens, sensus suos motumque receperit. Cui rei dum in festo assumptæ in cœlum Virginis Mariæ mane superveniret medicus, ad inopinatum eventum, quem illius ars minime promiserat, obstupuit; sed audita divina virtute, per merita Servi Dei manifesta, laudavit Deum, Beatique potentem intercessionem testatus est.

Periclitans puerpera, facto v to, commode parit.

19 *Pro sequentibus, usque dum aliter monuero, idem, qui supra, processus laudatur.* Anno MDCLII. Anna de Guarneri, uxor Francisci Antonietti Ticinensis, jam septem dies doloribus partus agitata, non poterat parere ob corporis angustias, ut obstetrices censebant, ex quarum simul et ex medici judicio oportebat, puerperam ob magnam debilitatem ex diuturnis cruciatibus ortam, mori seu in ipso partus nisu, seu mox postquam enixa esset. In B hisce angustiis constitutæ vehementer suaserunt obstetrices et aliquæ piæ mulieres Tertiariæ S. Francisci, ut B. Bernardino voveret fore, ut in primo egressu suo e domo ad ejusdem sepulcrum accederet, ibique Missam celebrari curaret, et facem cereain offerret. Hoc voto nuncupato, misit, qui Beati chordam, in ejusmodi casibus prodigiosam afferret. Dum hæc quæritur visa sibi parturiens est a Beato in altum sublevari, atque in unico momento cum perexiguo dolore peperit, conclamantibus, qui aderant: Beneficium, beneficium B. Bernardini! Contigit hoc mense Majo anni annotati, in ejusque rei memoriam natus puer Carolus Bernardinus appellatus fuit; puerpera vero triduo quatriduove post sana surrexit votumque implevit

Puer præsentissimo submersionis periculo eripitur.

20 Mense Augusto anni subsequentis prædictus Carolus Bernardinus, puer quatuordecim vel quindecim mensium, dum mater ejus Anna aliis curis intenta occupabatur, prodiit in pratum, molæ aquariæ vicinum, ubi aqua per angustum canalem præceps labitur, ut molarem rotam verset. Mater filiolum non conspicata, ubi esset, a marito petiit, animoque præsagiens, quod erat, illuc celeriter accurrens, vidit ipsum per rapidissimum canalem jam deC orsum delatum, nec ullo modo posse adjuvari. Tum vero in tantis angustiis posita, multa cum fiducia ad Beatum exclamavit, O B. Bernardine, inquiens, adjuva filium meum! Inter hæc conspexit filium sub agitata rota transmitti, sub qua ne lubrica quidem anguilla non conquassata transisset, et sub qua paulo ante puella submersa contritaque fuerat, et suo corpore rotam stiterat. Maternas preces Servus Dei exaudivit: nam submersi pueri pater eodem advolans, in aquam, ubi post transitum molæ canalem laxatur in vadum, prosiliit, filiumque apprehendit; qui capite deorsum inversus, nihil aquæ emisit atque omnino illæsus compertus est.

Duabus glandibus plumbeis lethaliter sauciatus,

21 Dominus Franciscus Bagnoli, notarius e collegio et actuarius curiæ regiæ Ticinensis (*quam Referendariam appellant*) dum in die S. Theodori, XX Maji MDCLIII, prima hora noctis (*id est post solis occasum*) semivestitus cum aliquot amicis suis se recreabat, percussus fuit ictu fistulæ ferreæ bellicæ, e collegio trium Mariarum, in quo aliqui litterarum studiosi habitabant, emisso; excepitque duas glandes plumbeas, quarum una, perrupta clavicula, uno digito a sinu gutturis pertransiens, sinistram scapulam fregit; altera uno palmo in juncturam anteriorem dexteri brachii penetrans, corpori inhæsit. Utriusque plagæ dolor (quæ et utraque maxime lethalis a chirurgis pronuntiata fuit) ipsum ad extrema animi deliquia reduxit præsertim cum plagæ indies incrudescerent, quæ, licet quibusdam sacris reliquiis a patre Samuele a S. Zenone, procuratore causæ canonizationis B. Bernardini lustrarentur, nihilo tamen minus acerbe sauciatum cruciabant. D EX ITALICO

per applicatas Beati vestium reliquias convalescit:

22 Postea hic suis doloribus pressus dictum patrem oravit, ut utrumque humerum signaret lacinia subligaculi ejusdem Beati, quam ille penes se habebat, dono acceptam biduo triduove ante ab illustrissimo domino Nicolao Fernandez de Castro tunc temporis regio ducali senatore Mediolanensi, et prætore Ticinensi, nunc autem magistratus præside. Mirum dictu! vix ambo humeri per istas sacras reliquias attacti signatique fuerant, quin omnis in iis dolor cessaverit: nec deinceps recruduit, sed dicto patre eamdem lustrationem per aliquot dies prosequente, saucius brevi sanatus est, contra spem judiciumque medicorum chirurgorumque et aliorum, qui qualitatem plagarum perspexerant.

pueri fluxus sanguinis ad Beati imaginis osculum sistitur.

23 Die XIV Augusti prædicti anni (1653) Syrus Benedictus Corradi, ætatis annorum decem, tantam sanguinis copiam per sex horas continuas e naribus emisit, ut deficientis cruoris vice quidam humor aquæ similis fluere cœperit. Nihil juvantibus remediis ad sistendum fluxum adhibitis, mater ejus ad E B. Bernardinum conversa, illum viva cum fide ipsi commendavit, atque ut ille etiam faceret, suasit, ac simul pictam Beati imaginem osculandam dedit. Inter hæc ipsa oscula subito cessavit fluxio, puerque obdormivit, ac postero mane sanus et incolumis surrexit e lecto.

Lethaliter vulneratus, admoto vulneri Beati pileolo

24 *Idem annus* 1653 *diesque* XXIV *Augusti in margine adscripti sunt ad sequentem curationem.* Dominus Jacobus Franciscus Parmesano Ticinensis, vulneratus in pectore, visceribus ac nominatim pulmone læsis, et accedentibus etiam aliis morbi adjunctis, delirio, inordinato rigore, inquiete, prolixissimis insomniis, animi angustiis atque continuis motibus, in summo demum vitæ discrimine expertorum judicio versabatur. Sic affectus volens testamentum condere, arcessivit dominum Carolum Bernardinum Trovati, notarium publicum, et nunc procuratorem, tunc cancellarium curiæ episcopalis Ticinensis. Habebat hic pileolum, quo B. Bernardini caput aliquanto tempore olim opertum fuerat quemque in infirmi salutem produxit, suadens ei, ut cum fide ac devotione loco vulneris imponeret; quod et ipse F fecit. Ad hunc contactum, qui ante quartum diem a principio mali contigit, prædicta adjuncta morbida subito cessaverunt, nulla præmissa purgatione naturali, cum non potuissent ullum ipsi dare hujusmodi medicamentum, nec secare venam propter nimiam ejus debilitatem, ex qua etiam pulsus arteriæ cessaverat.

sanatur, negantibus medicis, id naturaliter fieri potuisse.

25 Quam ob rem medici ac chirurgi videntes ipsum quiescere (quievit autem simul ac pileolum attigerat) cum ante minima quidem quiete usus esset, declararunt, ex regulis artis suæ rem prorsus insolitam novamque esse, quod ille in principio mali gravissimi, sine ulla prævia expulsione humorum, seu per sudorem sive aliter facta, eum in modum se melius haberet; quod ipsum negabant, etiam per naturalia medicamenta intra tam breve tempus fieri potuisse. Verum divina potentia, quæ in Sanctis suis operatur, naturæ legibus non adstricta, opus perfectæ sanitatis repente incepit, quam ille brevi recuperavit, sine ulla relicta in loco vulneris fistula, quam chirurgicæ artis periti debuisse superesse judicabant, etiamsi daretur, quod tamen inficiebantur, prædictum vulneratum potuisse naturaliter hic sanari. Porro pro accepto beneficio acturus gratias

A tias deinde accessit ad Beati altare, ubi sex cereos obtulit, et post expiatam Sacramentali confessione animam sanctissima Eucharistia refectus est.

Mulier in gemini partus periculo illius opem experta.

26 Eodem anno MDCLIII, die XXX Octobris, domina Margarita Valle, uxor domini Leonardi Bertolini, gravida correpta fuit partus doloribus, qui usque ad horam tertiam noctis perseverarunt, prole jam quinque horis in partu versata. In tam præsenti periculo vitæ parturientis æque ac prolis maritus ei suggessit, ut B. Bernardinum invocaret, eique quod placeret votum faceret; quidquid illa vovisset, se libenter persoluturum. Facto voto, Beatique ope invocata, post modium horæ quadrantem feliciter enixa filium est. Et vero non erat ipsa virtutis Servi Dei ignara; quippe quæ alias anno MDCXLVII in simili casu desperata a medicis, arteriæ pulsu destituta continuisque per horas quinque et triginta doloribus conflictata, eumdem, imposita sibi ejus chorda, imploraverat, ac similem felicem partum fuerat consecuta.

Monacho Casinensi morbus crurum sublatus.

27 Domnus Vincentius de Gravina, monachus et decanus Casinensis, cum ex quadam longa infirmitate prævia ex cruribus graviter laboraret, nec quidquam prodessent remedia, B. Bernardino votum nuncupavit, implendum, si saltem intra triduum B sanatus esset. Elapso triduo contra omnem medicorum opinionem prodigiose sanatum sese expertus est, ac biduo post pedes profectus est, ut promissa exsolveret in ecclesia S. Jacobi, ubi Missam bis celebravit ad altare Beati, ad quod in grati animi argumentum pictam tabulam, quæ acceptum beneficium referebat appendi jussit; quod etiam authentico testimonio propria manu scripto assertum reliquit. *Præter hoc instrumentum laudatur ibidem supra dictus processus, ac tempus in margine additur, annus* 1653 *dies* XVIII *Novembris.*

Mulier Beati voce jussa fugere,

28 *Alterius generis est, quod ex iisdem processibus Ticinensibus subditur, adscriptis in margine eodem anno* 1653 *et die* XXVI *Decembris.* Catharina Bertolotta, Antonii filia, uxor Caroli Maggi militis gregarii, habitans Ticini in parœcia S. Mariæ la Perona, quadam nocte, die XXVI Decembris prædicti anni, sola foco assidens coronam B. Mariæ Virginis recitabat, B. Bernardinum obsecrans, ut sibi concordiam cum viro suo, qui turbulentissimis moribus erat, a Deo obtineret. Dum hasce supplices preces in animo volveret, audivit, sese articulata voce repetitis vici- C bus suo nomine appellari: ad quam dum ipsa responderet, eadem vox reposuit: Fuge celeriter e domo, quia maritus tuus te vult occidere. Respondit mulier: Nam quid ego commisi, ut me velit occidere? At vox prosecuta, Pro veritatis indicio, inquit, accipe, quod ille hippoporas ad fugam jam impleverit.

ne occidatura marito, noctu domo sua egreditur:

29 Abiit Catharina, reperitque indicium, quod illi dederat vox, quam indubitanter credidit sui B. Bernardini fuisse, cui preces tunc obtulerat; neque aliunde potuit eadem profecta fuisse, domus ostio diligenter occluso. Obedivit igitur voci; et quia ex diuturna infirmitate debilis erat, scipioni innixa exivit ex ædibus, maximaque cum sollicitudine accelerato gressu, intravit in domum cujusdam nobilis dominæ haud longe dissitam. Obstupuit domina, quod illam in domo sua videret ea hora ac tempore, quo certo noverat, obseratas fores fuisse, nullusque reperiretur, qui aperuisset. Sed cognita adventus causa, suscepit eam, promisitque auxilium, quantum posset. Ibi igitur reliquum noctis exegit; postero vero mane postquam aliquanutlum orasset coram B. Bernardini imagine, quæ in illis ædibus servabatur, inde egressa ad ecclesiam sanctæ Crucis se contulit, ubi de peccatis suis confessa est apud pium aliquem patrem, D magnæ charitatis virum, eique, quid sibi ea nocte contigisset, exposuit.

ad illum regressa, ab eodem vexatur,

30 Solatus illam pater est, atque pollicitus, operam se daturum apud maritum, ut ipsi reconciliaretur, nec quidquam noceret; effecitque, ut maritus reconciliationem concordiæ sponderet, promiteretque fore, ut eam non læderet. Post hæc promissa domum redire jussa Catharina est, quamvis nullam iis fidem haberet, et discessura diceret: Pater, ego vado, ut tibi obediam; sed scio, me ab illo occisum iri. Recessit tamen, per viam sese beato suo Patrono continue commendans. At perjurus conjux, qui sua perfida consilia in animo celabat, et decreverat exsequi, injuriosis modis nisus est verbum aliquod asperum, utut æquum, ab illa extorquere, ut hoc nomine iniquum suum de eadem occidenda propositum prætexeret. Sed frustra illius patientiam tentavit. Etenim subsecuta nocte, ter ab illo jussa e lecto surgere, ut quædam ipsius femoralia repararet dum ipsa excitato igne, accensaque lucerna, acu laborare inciperet, ipse toties furentis instar ignem baculo quaquaversum dispersit, evertitque lucernam.

ac mox barbare vulnerata,

31 His non obstantibus, Catharina cum secundo surrexisset e lecto, carbones, paulo ante sparsos, pro ligiose in focum collectos, lampadem, nihil E diminuto in ea oleo, adaptatam inveniens, Beati opem agnovit, ac tertio jussa surgere, confidit fore, ut eodem auxiliante, non secus ac prima vice, secum ac lampadem reperiret, uti reipsa reperit eodem modo congestos carbones et lampadem, suo oleo ellychnioque instructam, quasi non contacta fuisset. Summas itaque gratias Patrono suo agebat; sed maritus interim refectionem femoralium nihil amplius moratus, se vestivit, ocreas et calcaria induit, equo ephippium frenumque imposuit, ac rebus omnibus ad fugam celerrime paratis, ad Catharinam rediit, ad quam cum torvo vultu accedens, fistulam ferream bellicam, tribus glandibus stanneis ferro mixtis gravidam, accenso pulvere pyreo, in sinistrum ejus latus exoneravit.

et pro mortua habita, ac in focum pertracta,

32 Ad lethalis ictus violentiam concidit mulier, simulque B. Bernardinum cum fiducia invocavit, et impio marito inquit: Ah! Carole, noli me trucidare; sed cum jam confessa de peccatis meis sim, et Corpus Domini sumpserim, fac me sacro Oleo inungi. Quo dicto, ille altera ejusmodi fistula bellica in ipsam accensa, eamdem retro auriculam sinistram percussit, ex quo vulnere cum sanguis pro- F flueret, Cape, inquit, hic est oleum sacrum. Tum vero Catharina sensit velut manum, quæ pectori imposita illam suaviter humi prosternebat, neque ullum dolorem amplius ex acceptis plagis sensit; nec pariter doluit, quantumvis furibundus maritus in ejus caput insiliret, ac pedibus, quos ocreis indutos habebat, calcaret. Tandem illam mortuam credens, arreptam pedibus, in focum pertraxit, in eoque comburendam relinquens, equo vectus aufugit. Dum ante ædes unius e consanguineis suis pertransiret, petiit ab eo, ut supellectilem e suis ædibus tolleret, ne, cum ministri magistratus has ob occisam uxorem perlustraturi essent, eamdem auferrent: verum iste prudenter respondit, nolle se plura audire.

Beati ope incolumis evadit.

33 Abeunte marito, sensit mulier, se retro trahi, et ab invisibili Auxiliatore suo extra focum repositam; audivitque eamdem, quam prius audierat, vocem dicentem: Catharina obsera ostium; maritus enim tuus exivit. Huic voci, quam a beato suo Bernardino profectam non dubitabat, obsecuta surrexit, et obseratis foribus mansit in domo sua, donec illucesceret. Mane facto, inde abiit ad quemdam avunculum suum (*vel* patruum, *nam Italice est* Zio) qui, dum maritus abscessit, illam occisam fuisse

A fuisse inaudierat. Obstupuit ergo ad conspectum ejus, quam mortuam reputabat; verum illa eumdem mox securum reddidit, asserens, se B. Bernardini beneficio minime mortuam esse, pessime tamen læsam credere in latere suo, cujus plagæ sanguinem parte vestium, ignito ictu ambusta, convoluta studiose comprimebat.

nec a chirurgo curari se patitur :

34 Quapropter illam ad nosocomium duxit, ubi cum chirurgo curanda traderetur, negavit, se ipsius opera egere, quod hanc gratiam a B. Bernardino jam obtinuisset. Et vero inspectis plagis, compertum fuit, globulos stanneos ad solam cutem penetrasse, quorum duo interulæ circa lumbos inhærebant, et tantum unicus inter costas. Ex altero ictu in gena sinistra sub auricula dumtaxat tuber apparebat cum vestigio globuli et sanguine; in fronte quoque non nisi contusio ocreis facta visebatur, et in pedibus læsio ab igne. Cum itaque ob allegatam rationem nollet mulier sibi mederi, chirurgus abstinuit, sed solum tumores circum vulnera rosaceo oleo inunxit; ipsaque intra triduum sana salvaque evasit, cicatricibus ictuum et ignis in perpetuum obtenti beneficii argumentum in ea relictis.

hæc omnia ipsamet, non sine alio prodigio, testata fuit.

35 Id etiam in hac muliere plane admirabile fuit, quod, cum coram tribus episcopis judicibus delegatis examinaretur, quamvis admodum surda esset, nihilominus distincte ad unum iota usque audierit B omnia, quæ de Beati causa, licet submissa voce, dicebantur; surda, ut alias, permanens, si alia, quam quæ ad eamdem causam pertinebant, interponerentur. *Hæc laudati Innocentii narratio, in qua plura miracula vel beneficia continentur, eo majori fide digna est, quod ejusdem libellus anno tantum undecimo, postquam ista contigerant, in ipsa civitate Ticinensi typis editus fuerit; ut et auctor memoratam mulierem facile noscere potuerit, nec minus facile de manifesto mendacio convinci, si conficta incertave pro indubitatis et in authentico processu contentis venditasset. Ceterum tres laudatos episcopos judices fuisse Hieronymum Melzi Ticinensem, Carolum Setala Derthonensem, et Hieronymum Franciscum Miroglii Casalensem, ex eodem Innocentio diximus supra in Commentario* § 24, *num.* 553.

CAPUT III

Alia beneficia ac miracula ab anno MDCLIV usque in MDCLXII impetrata.

C

Herniosus curatus : mulier ex pleuritide morti proxima,

Sequitur *apud laudatum Innocentium annus Christi* 1654, *ad quem ex processibus Ticinensibus ista denuo subdit.* Augustinus Cani, de quo ad annum MDCXLVII memini *(consule num.* XI *hujus Appendicis)* ob gravem herniam jam septem annis ligamento usus fuerat, cum post multa remedia nequicquam adhibita tandem B. Bernardino devotus, anno MDCLIV sanatus fuit. Domina Angelica Laghi, uxor domini Caroli Georgii Casale, anno MDCLIV in festo Conceptionis B. Mariæ Virginis *(sive die* VIII *Decembris)* acutissima pleuritide simul et ardentissima febri repente correpta fuit, et arcessitus peritissimus civitatis Ticinensis medicus, ut urgenti malo, cui nullum umquam par, aut gravius se passam affirmabat ægra, mederetur. Ille morbi gravitate intellecta, eam in supremo vitæ periculo versari judicavit; cumque inde rediret, ejusdem filiabus occurrit, dixitque, multum dolere se, quod matrem suam brevi essent amissuræ, cujus morbo nullum remedium profuturum asserebat, quæque diei posteri matutinum tempus non esset visura.

37 Sed infirma dum ex acerbitate doloris noctu animam ageret, recordata, quam potens sit B. Bernardini patrocinium, cujus Vitam a marito suo aliquando prælegi audierat, illum enixe invocavit, atque interim in tranquillum somnum incidit, ex quo omnis febris dolorisque expers evigilavit. Medicus diligentissimus, urgente morbi gravitate, cum duobus aliis ejus artis peritissimis, summo mane advenit, qui ut illam sedentem et capillos suos ad ornantem conspexit, pro rei novitate stupuit; sed admirari cessavit; ubi intellexit, eamdem per B. Bernardinum a præsentissima morte omnimodæ sanitati sic redditam fuisse. *Ex dictis videtur hæc mulier postridie Conceptionis beatissimæ Virginis Matris Dei, id est, die* IX *Decembris, sanata fuisse: quam ob rem nescio, an ex errore in margine annotatus sit dies* X Decembris.

EX ITALICO D

ad Beati invocationem subito redditur sanitati.

Puero hernia sublata :

38 *Pro sequenti adscriptus est annus* 1655, *diesque* XIII *Junii. Factum autem sic refertur.* Cum Jacobus Andreas, filius Joannis Ghidini et Ciaræ de Sassi, habitantium Ticini, trium circiter mensium infans, pluribus noctibus ob grave corpusculi incommodum lacrymatus esset, compertus est habere tuber in genitalibus. Hinc ne ruptus esset, verita mater, obstetricem consuluit, quæ ita esse affirmavit, suasitque, ut promptum remedium admoveret. Obsecuta mater infantem super culcitra balneo vini calidi fovit; sed sic nihil proficiens, eumdem B. Bernardino vovit, et enixe eum illi commendans E ad ejusdem altare cum dono cerei ferendum curavit. Post fusas ibidem preces domum reversa est, filiumque fasciis exutum omni tumore sic liberatum deprehendit, quasi eo numquam affectus fuisset; neque ille deinceps quid simile passus est.

solutio obsidionis Ticinensis ipsi adscripta.

39 Cum Ticinum anno MDCLV Christianissimi regis exercitu arcta obsidione cinctum esset, civitas in concilio congregata validæ militum præsidiariorum civium que pro patria fortiter dimicantium propugnationi adjunxit communia vota ad expertum suum patronum B. Bernardinum Feltriensem, promittens annuam Missam, in ecclesia S. Jacobi, ubi illius corpus quiescit, ad ejusdem altare solemniter cantandam, si obsidione levaretur. Post factum votum quædam dicti Beati icones in variis propugnaculis appensæ fuerunt, nec multo post hostes obsidionem solverunt: ac propterea in voti solutionem quotannis die XXX mensis Julii ea Missa in dicta ecclesia solemniter celebratur. *Civitatem Ticinensem pro Galliæ rege tunc obsederunt Franciscus Estensis Mutinæ dux, et Thomas Sabaudus princeps Cariniani. Obsidio vero ista in Monumentis Historiæ universalis Europæ, Parisiis anno* 1725 *Gallice editis, soluta fuisse dicitur die* XIV *Septembris præcitati anni* 1655, *sesqui mense postquam militares fossæ ante urbem cœptæ fuerant.* F

Fœdum tuber puellæ, cum quo nata erat,

40 *Clarius beneficium elucet in subsequenti curatione, cui annum* 1658, *diemque* V *Februarii Innocentius in margine adscripsit, eosdem processus Ticinenses semper laudans.* Claudina, *inquit,* domini Jacobi Francisci Galloæ, et dominæ Joannæ Baptistæ de Robiliati filia, tanto cum tubere, sub auricula dextera prominente in lucem edita est, ut id fauces collumque occuparet, atque obstetrix crederet, eam cum duplici capite monstrose procreatam esse; idemque tuber infantem a sugendis uberibus impediret. Advocatus ad opem quidam ex peritissimis chirurgis civitatis Ticinensis asseruit, ei malo, quod in materno utero contractum esset, nullum esse remedium; cum et sectio in ea parte, in qua aliquot e majoribus venæ nervique conveniunt, periculosissima esset, et non nisi ad mortis accelerationem valitura. Demum addidit, illius curationem oportere a solo Deo per unius e Sanctis ejus patrocinium impetrari.

EX ITALICO. *facto impletoque voto, evanescit.*

A 41 Talis omnino fuit etiam medicorum sententia inter quos erat dominus Petrus Franciscus Friggio, notissimæ virtutis ac experientiæ vir, cujus judicio acquiescentes, avus, socrus et puellæ genitrix, collatis consiliis consenserunt, ut eamdem B. Bernardino commendandam ad ejusdem altare deferrent, Missamque celebrari curarent. Propositum hoc in festo S. Agathæ eodem anno executioni mandarunt, ac simul voverunt imaginem argenteam illuc afferendam, si infans sanaretur. His factis, tuber detumescere et sanari cœpit, donec post dies quindecim pater domum peregre redux, intellecto, quod contigerat, argenteum votum ad dictum altare portavit, ac mox infans tota sana apparuit, omni tumore penitus sublato, nulloque in carne concavo vestigio, nulla prorsus cicatrice relicta. De tali igitur miraculo laudes gratiasque Beato reddiderunt non solum domestici, sed et alii, qui puellam, contra quam humanitus sperari potuerat, sanatam videbant.

Puella quinquennis cruribus capta,

42 Habebat domina Constantia, uxor domini doctoris Joannis Baptistæ Belcredi Ticinensis, filiam parvulam, ita membris captam, ut etiam duobus fulcris innixa vix posset incedere. Contigit, ut præcitato anno MDCLVIII, mense Augusto, die assumptæ B in cœlum Virgini Deiparæ sacro, dicta domina cum eadem puella, nomine Julia, tunc quinque circiter annorum, ad monasterium Mustiolæ, Ordinis Vallis Umbrosæ, se conferret, quasdam Religiosas, sui viri sorores, visendi gratia. Dum hæc cum illis confabulatur, puella altera secularis, quæ in eodem monasterio educabatur, Juliæ soror, inter colloquendum huic ait : Julia, visne mecum ire in ecclesiam nostri monasterii, ubi habemus B. Bernardinum, qui te sanabit? Consentientem soror, nulla e monialibus, quæ aderant, advertente, in ecclesiam introduxit ad altare, in quo Beati effigies depicta visebatur.

coram ejusdem imagine orans, libero gressu donatur.

43 Quo cum pervenissent, eadem soror, quæ major natu erat, ipsam suis ulnis complexa eidem altari imposuit, adjuvante moniali, quæ tunc forte adfuit. Bona puellula, junctis manibus Orationem Dominicam cum Salutatione Angelica recitavit, post quam, ut instructa tunc fuerat, hæc pauca subjecit : Beate Bernardine, hanc mihi gratiam præsta, ut saner, nec cum hisce fulcris deinceps incedam. Postquam hæc cum pio cordis affectu protulerat, reposita in pavimentum est ; atque ecce tibi, subito relictis fulcris ac sine ullius adjumento versus monialem quamdam ad aliud altare incolumis processit, cum magno multarum præsentium stupore. Jussa ergo est positis humi genibus Deo et post hunc Beato gratias agere, quas et omnes monachæ et domestici illius inter fluentes præ lætitia lacrymas persolverunt. In hujus miraculi monumentum prædicta fulcra; quibus illa usa fuerat, ad eamdem Beati iconem appensa permansere.

Unus ex acuta febri, alter e pleuritide, subito convalescunt.

44 Augustinus Cani supra nominatus (*primum num.* XI *ac deinde num.* 36 *hujus Appendicis*) anno MDCLVIII acuta febri laborans, dum medicis de illius salute desperantibus, jamque moribundus, B. Bernardino cum voto commendaretur, desperatæ sanitati denuo redditus est. Anno MDCLX Joannem Albertum, domini Bartholomæi Pietragrassa, patricii Ticinensis et doctoris Physici, filium pleuritis sive lateris dexteri cruciatus invaserat ; ex quo in gravissimum vitæ adductus periculum, suadente patre suo, vovit, se Beato duos cereos oblaturum, ad ejusdem altare Missam auditurum, confessurumque de peccatis ; atque ita annotati anni die XII Januarii integre sanus effectus est.

45 Anno MDCLX Paula Alvarez, uxor D. Antonii, militis in castro civitatis Ticinensis, hydropica ad nosocomium delata est ; sed a medicis chirurgisque insanabilis pronuntiata, post octiduum domum suam D remissa fuit. Hic, licet ad votum diligenter curata, longo tempore nihil proficiens, usque adeo in pejus abiit, ut tam in cruribus, quam in reliquo corpore monstrose intumesceret, non valens e lecto surgere, in quo vehementissime cruciabatur. Erat hydropisis illius orta ex aqua intercute ; qua liberandum se sperabat, incisa cute, unde aqua efflueret. Quapropter sæpe rogavit chirurgum, ut sectionem faceret. Verum ille id velut principiis artis suæ et experientiæ, in quibus erat versatissimus, contrarium, facere renuit, asserens, omnes, quibus talis sectio adhibita fuerat, ex ea mortuos esse. Ad hæc protestata infirma est, sibi omnino decretum esse, eam propria manu tentare, si ille suam commodare recusaret.

Hydropica, quæ brevi moritura credebatur,

46 Sed peritus piusque chirurgus id ei multis dissuasit, suggessitque, ut potius ad beatissimam Virginem Sanctosque recurreret : non enim aliud superesse ejus malo remedium ; et post hæc eidem valedixit. In tam miserabili statu constituta hydropica, et a circumstantibus intelligens, non victuram se usque ad ejus diei vesperam, B. Bernardinum enixe invocavit, virique sui consensum petiit ad votum eidem faciendum de habitu S. Francisci per unum annum induendo ; illoque annuente, ita vovit die IX Aprilis anni præcitati. Postridie multo melius E se habere sensit, et toto illo die extra lectum versata admirationi omnibus fuit, qui eam sepulcro destinaverant.

post factum votum

evadit incolumis; ejusdem filius hernia liberatur.

47 Deinde per reliquum mensis indies magis convalescens, tandem omni tumore perfecte liberata est, ac mox ad ecclesiam S. Jacobi progressa, debitas Beato grates persolvit, et duas Missas celebrari curavit. Deinceps, ut voverat, cinerei coloris vestem induit, omnibusque, qui ipsam in deplorabili illo statu viderant, rogabantque, quo pacto ex tam insanabili malo emersisset, acceptam a B. Bernardino gratiam enarravit. Cum ejusdem Paulæ filiolus hernia laboraret, post varia remedia nequicquam tentata, illum matris socrus B. Bernardino commendavit firmaque cum fide emplastra et fascias omnes ab eo tollens, votum fecit : puer vero sine ullo remedio statim omnino sanatus est. Idcirco pro sua devotione puerum ad Beati altare deferri Missamque in gratiarum actionem celebrari mandavit.

Puer submersus, mortuusque creditus,

48 Anno MDCLX, mense Aprili in Rouescalla, qui locus est in principatu Ticinensi, et feudum illustrissimæ familiæ Pecoraræ Ticinensis, quidam puer F duorum circiter annorum, Felix dictus, Matthæi et Annæ Bergonzi filius, in profundam fossam, aqua ad altitudinem dimidii staturæ humanæ repletam, lapsus et submersus est, cum interim, nesciretur, ubi esset. Sollicita de non comparente filio mater, illum per vicinas domos quæsivit, nec potuit invenire. Verum dum casu propter eam fossam transiret, videt eum velut aquæ innatantem, tumentemque atque oculos inversos habentem, conspexit. Ad hoc spectaculum cœpit exclamare, Væ miseræ mihi ; submersus est filius meus ! Ea lugubris vox pertigit ad vicinos, ac nominatim ad illustrissimum dominum Franciscum Bernardinum Pecoraram, ejusdemque uxorem dominam Angelam Franciscam Tortam, qui tunc temporis versabantur in horto, dictæ fossæ contiguo, quique sine mora ad eamdem progressi matrem in tollendo puero adjuverunt.

post invocatam ab aliis Beati opem, reviviscit.

49 Hic in proximam domum delatus, versatusque, ut aquam evomeret, nihil prorsus ejecit ; pannis calidis, quia totus obriguerat, fotus, nulla in parte concaluit, sed semper, ut ante gelidus permansit, nec ullum vitæ indicium dedit. Prædictus dominus, conspicatus omnia frustra tentari, abire ad

A ad sua voluit; quo viso, defuncti pueri mater, He miseræ mihi, flens exclamavit, cujus et filius submersus, et quam reversus domum maritus propterea trucidabit! His vocibus ad pietatem motus dictus dominus, qui B. Bernardinum in veneratione habebat, ipse quoque exclamavit: O B. Bernardine, adjuva hanc miseram mulierem, hanc deploratam genitricem, ne a suo conjuge male tractetur! Ecce autem repente cœpit puer vitalia signa edere et respirare, et aqua undique exonerata, postridie salvus et incolumis fuit. Vix dici potest, quantum devotionis tam insigne miraculum Servo Dei conciliaverit; omnes enim Deum Beatumque summis laudibus prosecuti fuere; et pater pro gratiarum actione Missam fecit celebrari.

Mulier ex partu in gravem morbum et amentiam prolapsa,

50 *Quod sequitur, anno* 1661, *die* XXIX *Augusti contigisse dicitur*. Anna Catharina, filia Jacobi Francisci Georgii, Barbante cognominati, civitatis Ticinensis, uxor domini Syri Magone, postquam præcitati anni mense Julio die XXVIII filiam pepererat, inhibita naturali purgatione, in amentiam incidit cum acri febri et perpetuis insomniis conjunctam, diesque quindecim omnis cibi potusque impatiens duravit, neque ulla remedia præter quædam clysB teria valuit admittere. Morbum maxime mortalem esse judicavit medicus, quod exili isti remedio, cujus solius usum infirmæ status permittebat, neutiquam cederet, nec alia eidem possent applicari, adeo ut illa in dies singulos moritura crederetur. Dum itaque in tam præsenti vitæ periculo versabatur, parentes ejus, quibus filia unica erat, ad B. Bernardinum, omnis generis beneficentia notissimum recurrentes, novemdialem devotionem ad ejusdem altare fieri curarunt, mandantes, ut lampas coram illo continue arderet, unaque Missa quotidie celebraretur.

post parentum preces et vota

51 Hac devotione inchoata, cœpit infirma cibum admittere; non tamen cessantibus acuta febri insomniisque, et quæ ex his nata fuerat, phrenesi. Cum eadem fiducia laudati parentes secundam novenam inchoarunt; et majus Intercessoris beneficium apparuit, cum jam intermissis insomniis, ipsa quietem caperet, per quam aliquantulum corroborato mentis organo, ante læso, ab injuria afficiendis et consputandis visentibus se abstinuit; adeo ut ipse medicus illam invisens, cum nec convicia nec sputa amplius exciperet, eamdemque dormivisse audiret, vehementer miraretur, quod secundum artem suam nihil
C dispiceret, cui tantam mutationem posset adscribere. Tertia novena inchoata, cœpit personas agnoscere, evacuare corpus, et ad perfectam sanitatem inclinare.

penitus convalescit.

52 Finita demum novena, ipsa patri suo, in cujus domo degebat, dixit: Pater, nonne dixisti mihi, voluisse te ad B. Bernardinum in S. Jacobi ecclesiam me ducere? Obsecro, ducito me. Quam ob rem cum suorum gaudio ad sacras Servi Dei reliquias honorandas adducta, apud eas pie precata est, atque inde reversa incolumis, sana mente et corpore, ac deinceps suaviter vixit cum marito suo, ex quo denuo gravida feliciter peperit. Porro vestem cinerei coloris, qui Ordinis S. Francisci est, per unum annum gestavit ex voto, quod parentes ad impetrandam ei sanitatem nuncupaverant; ac præterea tabulam ad Beati sacellum misit in monumentem acceptæ gratiæ, toti urbi notoriæ, quæ uti insolenti ipsius malo indoluerat, ita admirata est hoc grande miraculum, quod contra omnium (si sola spectentur humana remedia) expectationem evidenter contigerat.

Sanat herniosum, cujus matri in partu succurrerat.

53 Eodem anno mense Decembri Antonius Bernardinus, Domini Francisci Bagnolo filius, ex una parte herniam patiens, quamvis multa remedia tentata fuissent, numquam ab ea potuit convalescere, donec, humanis omnibus missis factis, ejusdem mater B. Bernardinum imploravit, per cujus opem sanus salvusque factus est. Eadem mater, Anna Brusasca nomine, prædicti domini Bagnolo conjux, in semetipsa olim experta fuerat ejusdem Beati potens auxilium, quando in periculosissimo partu laborans, visu, voce, viribus destituta, ad solam illius invocationem, tacita mente factam, confestim erepta periculo est. D

Ex italico

Mulier amens et altera e sanguinis profusione periclitans,

54 *Sequuntur hic tria beneficia tribus diversis collata, unum anno* 1661, *secundum* 1662; *tertio annus adscriptus non est*. Domina Angela Dordona Bruna, uxor domini Raymundi Dordone, notarii Placentini, et unius e ministris sacri Montis pietatis ejusdem urbis, habebat sororem, Agnetem Magranam dictam, viduam, ex morbo phreneticam, itaque amentem, ut nullum amplius rationis indicium daret. Hinc ipsa verita, ne soror sua perpetuo amens permaneret, B. Bernardini Feltriensis opem pro illa fervida prece imploravit, vovens, fore, ut eamdem Ticinum duceret, sacrum illius corpus in ecclesia S. Jacobi veneraturam. Facto voto, infirma quidem desideratam sanitatem obtinuit, sed prædicta domina Angela promissis non stetit.

post vota eadem nuncupata sospitantur;

55 Unde anno sequenti, qui fuit MDCLXII, mense Julio domina Angela ipsamet laborare cœpit gravissima sanguinis profusione, quæ per multos dies continuata illam lethaliter afflixit, totoque corpore E gelidam effecit, nihil juvantibus venæ sectione aliisque remediis, quæ medicus ac chirurgus dictæ civitatis opportuna judicaverant. Ad extrema itaque redactæ jam aderant Religiosi, qui illius animam Deo commendarent, cum de nuncupato pro sorore, nec hactenus soluto voto recordata, suam incuriam doluit, votumque repetiit, ac seipsam quoque Beato continue commendavit, ut sanitati redderetur. Post renovatum votum statim etiam melius habuit, ita ut intra paucos dies ad illud implendum expedita jam esset, quod et fecit die VI Augusti ejusdem anni, quo die ambæ sorores Ticinum simul profectæ sunt, ut prædicti Servi Dei sepulcrum inviserent, ad quod in monumentum beneficii, utrique collati, argenteam imaginem appenderunt, et de præmissis instrumentum publicum ibidem fieri curarunt.

tertia a maleficio libera evadit.

56 Porro dictæ dominæ secum tunc Ticinum adduxerant dominam Barbaram Brunam, prædicti domini ministri Montis pietatis filiam nubilem, quæ pariter authentico modo testata est, se quoque F singularem gratiam a Beato accepisse; nimirum quod, cum post diuturnum unius anni morbum, expertorumque medicorum operam interim diligenter, sed frustra, adhibitam, per ecclesiasticos exorcismos deprehensa dæmonico maleficio teneri, quod, inquam, cum tunc ad B. Bernardini, gloriosique S. Antonii Patavini patrocinium recurrisset, promittens, se ad dicti Beati corpus honorandum accessuram, extemplo perfecte sanata fuisset.

Illustris vir vi morbi ad extrema redactus,

57 Anno MDCLXII illustrissimus dominus D. Matthæus de Rosales, comes de Vailate, marchio de Castelleone, eques S. Jacobi, et supremus regis Catholici consiliarius, acuta febri gravissimisque morbi adjunctis, stomachi dolore cordisque palpitatione, ac subitis virium sensuumque defectionibus conflictatus fuit. Cumque die septima vehementius aggravatus esset, medicus illius vitæ magnopere timuit. Illum igitur e tot tantisque malis in præsentissimo periculo versari agnoscentes domina comitissa uxor ejus ac filiæ, votum pro ejusdem incolumitate B. Bernardino fecerunt magna cum fide, quæ et exaudita est. Extemplo enim infirmo contigit ventris exoneratio, post quam cœpit notabiliter melius habere, continuavitque usque ad perfectam sanitatem proficere.

A

Ex Italico. facto ab illius uxore et filiabus voto convalescit.

58 Quod autem hoc Beati beneficium etiam magis commendat, dum febris inter cetera mala in deterius vergeret, bis supervenerunt acerbissimi calculorum cruciatus, ex quibus et febrem magis ingravescere, et vires infirmi debilitari oportuerat, ipse nihilominus per invocatum Dei Servi patrocinium illos sustinere, ac eorumdum ferocem impetum superare potuit. Pro quibus beneficiis ut gratum animum rependeret comes, splendissimam ex solido argento tabulam dono misit ad sacellum Beati, cui vicissim sese addictissimum ac munificum semper exhibuit. *Hanc tabulam in ejusdem Beati sacello expositam fuisse, diximus in Commentario* § 23, *num.* 525. *Forte et hic nonnemo, nec immerito, certiora requirat pro hujus viri sanatione inter beneficia* B. Bernardini *certo reponenda. Verum rerum adjuncta sæpe melius loquuntur, quam nuda narratio, et ipse certe eam* Bernardino *velut sospitatori suo acceptam retulit, ut eadem illa tabula satis testatur.*

Professor eloquentiæ gravi cruris malo et febri liberatur;

59 *Ad eumdem annum* 1662 *pertinet, quod ibidem subditur.* Dominus doctor Perogalli, professor publicus eloquentiæ in universitate Ticinensi, crus dexterum gravi inflammatione afflictum habebat, cui nihil opis conferre potuerant medici ac chirurgi. Post- B quam illam spatio octo vel decem mensium magnis cum cruciatibus et nervorum convulsionibus sustinuerat, sic ut totis illis mensibus in lecto semper decumberet, veritus, ut ad fungendum suo lectoris munere in tempore e lecto surgere posset, B. Bernardino se commendavit, obtinuitque, ut in studiorum auspicio id facere posset, ac continuare usque ad finem tertiæ partis anni scholastici (*qua sola forte debebat scholam frequentare.*) Hac expleta, denuo decubuit, insuper febri continua laborans, ad quam curandam non audebant medici solita remedia adhibere propter provectam ætatem debilitatemque infirmi. Ad hæc iisdem diebus supra mensuram duorum scyphcrum (*Italice est,* piu di due boccali) humor e crure profluxit; quod quidem hujusmodi rerum periti non alia ratione, quam patientia medicabile judicabant. In hoc versabatur, quando illustrissimi judices remissoriales interim convenerunt, D ut processum de virtutibus ac miraculis dicti Servi Dei instruerent. Ab his citatus, velut unus e testibus productis, jussisque comparere, ut in eadem causa examinarentur, certam fiduciam in Beati patrocinio concepit, fore ut e lecto assurgere posset; surrexitque, prout confisus fuerat, crure in pristinam sanitatem repente reducto; produxitque ipsemet hanc gratiam sibi eo ipso tempore collatam.

phthisica, morti propinqua sanatur.

60 Eodem die, quo illustrissimi domini judices remissoriales corpus Beati visitarunt, domina Catharina Rogeria Strazzapatta febri continua phthisique usque adeo laborabat, ut medicus negaret, posse eam naturaliter convalescere. Igitur a corporali medico tradita spirituali est, qui Sacramenta ei contulit, ejusdemque animam Deo commendavit. At ipsa viva cum fide B. Bernardinum imploravit, ac postridie sana et incolumis e lecto egressa est. *In margine hic annotatur idem annus* 1662, *laudaturque instrumentum authenticum. Denique idem auctor Bernardinus, qui hoc suum Opusculum biennio tantum post, anno scilicet* 1664, *Ticini typis vulgavit, sic illud concludit.*

E

Epilogus auctoris.

61 Frequentissima denique sunt beneficia, quæ divina Majestas in hujus beati Servi sui devotos clientes conferre dignatur; neque huic appendici finem facile imponerem, si præter prædictas annotationes de miraculis ac beneficiis ex processibus virtutum illius depromptas, etiam recensere vellem cetera omnia beneficia et miracula, quæ deinde indies concessa fuere. Suffecerit nunc, quod addidi, ad præfixum mihi finem, majorem Dei gloriam, ac Beati nostri cultus propagationem, cujus venerationem ratione temporis immemorabilem, precor Deum, ut faciat etiam ratione loci universalem: quod indultum speratur a benigna Sede Apostolica, cujus censuræ auctor hujus additamenti sensa sua humillime submittit.

INDEX

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM VII SEPTEMBRIS.

A

Aaron *episcopus Autissiodorensis* 558 e
Aaron *episcopus, inter Prætermissos* 558 e
Abæo *discipulus S. Eremenfredi abbatis Cusantiensis* 112 b
Abara, *alias* Aloara, *Pandulfi, Beneventi et Capuæ principis vidua, sui sceleris pœnas luit* 307 a b, 308 a b c, 310 c f
Abel *dux Slesvicensis* 763 b
† Abraham *patriarcha, inter Prætermissos* 3 f
Absadius, *inter Prætermissos* 352 a
Abstigarribia (*Dominicus Josephus ab*) *vicarius et procurator generalis Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 165 b
Acca *episcopus Hagustaldensis* 123 d e 125 b, 677 b
Achab *impius rex Israel* 221 f
† Acharius *episcopus Noviomensis* 33 e, 34 d e f
Ada *Theodorici de Avennis conjux, restauravit monasterium Lætiense in Hannonia* 469 f, 470 a b c d f, 471 a b, 472 f
Ada *comitissa, mater S. Hiltrudis virginis, fundatrix monasterii Lætiensis* 462, 463 465 e f. *Condidit ecclesiam Molhanii* 463 b, 465 e. *Moritur et sepelitur in monasterio Lætiensi* 465 e f, 466 a b
† Adalbertus *episcopus Pragensis et martyr* 718 e f 719 e, 721 a, 749 b c, 761 a, 764 c e f 773 a b, 775 a, 781 e, 782 e f 783 a b. *Illius corpus Pragæ* 749 d, 755 e f 756 a b. *Ejusdem caput separatum* 755 b c
Adaldagus *episcopus Bremensis reliquias SS. Cosmæ et Damiani, aliorumque Sanctorum ex Italia transtulit in Germaniam,* 414 a, 418 f. 419 a b
Adalgarius *abbas adfuit dedicationi ecclesiæ S. Mariæ Virginis Hildeshemi seculo nono* 429 a
† Adamnanus *abbas Hiiensium, Scotos ad Pascha Catholicum adducere conatur* 116 e, 122 a b e *Scripsit Vitam S. Columbæ abbatis Hiiensis* 137 f, 138 a b c. *Inter Prætermissos* 2 d.
Adamus *abbas S. Dionysii prope Parisios* 40 f
Adbertus *discipulus S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis, et ejusdem loci postea præpositus* 105 e, 112 b
Adbertus, *forte* S. Wigbertus, *abbas Fristariensis, inter Prætermissos* 350 d
Adela *comitissa Blesensis injuriam monasterio Bonævallensi factam reparat* 390 c d
Adelais *illustris matrona amplicavit ecclesiam S. Germani Autissiodori* 90 c
Adelardus *vir potens novam ecclesiam Lætiensem extruit* 466 d e f, 467 a b
Adelhais *Sabauda, Ferdinandi Bavariæ ducis et electoris conjux* 424 f, 425 b
Adelmannus *episcopus Brixiensis* 15 c
Ademarus *princeps Capuæ* 311 a b
† Ado *episcopus Viennensis martyrologus* 475 a b, 632 b c
† Adrianus *abbas SS. Petri et Pauli Cantuariæ* 117 b 123 d e f
Adrianus I *Papa* 413 d
Adrianus IV *Papa* 391 d
Adrianus VI *Papa* 764 c
Adrianus *imperator* 440 a, 452 a b
Aduhisa *abbatissa SS. Cosmæ et Damiani Taliacotii seculo decimo tertio* 416 d
† Adulphus *martyr Cordubensis, inter Prætermissos* 557 e
Ædesius *pater S. Marinæ* 202 c
† Ægidius *abbas, inter Prætermissos* 173 a
Ægidius *discipulus S. Francisci Assisiatis, inter Prætermissos* 2 f
Ægidius *episcopus Remensis Dunensem episcopum perperam constituit* 65 b, 84 a b
Æmilius *pater SS. Remigii Remensis, et Principii Suessionensis, episcoporum* 56 b c d e
Æneas *episcopus Parisiensis* 666 a
† Ængussius Keledeus *abbas et episcopus in Hibernia* 131 e, 134 c d e
Æsic *Ottonis I imperatoris belli dux* 743 a
† Æternus *episcopus Ebroicensis* 418 a b c
† Ætherius *episcopus Autissiodorensis seculo sexto* 82 e f, 83 a b, 96 f, 97 e, 99 a
† Ætherius *episcopus Lugdunensis* 82 e, 87 e f
Ætherius *episcopus Uxamensis, inter Prætermissos* 350 a b
† Afrodisius *episcopus Biterrensis* 391 a
† Agabii *episcopi Veronensis corpus Veronæ* 416 a
Agamemnon *Mycenarum rex, unus e majoribus maternis S. Eustochii virginis* 591 b
Agamundus *senex, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c
Aganus *forte episcopus Matisconensis seculo septimo* 696 a, 697 c
† Agapitus *episcopus Ravennas* 372 b *Ejus corpus* 376 a 377 d e
† Agatha *virgo martyr* 409 a
† Agatha *discipula S. Liobæ virginis abbatissæ Bischofsheimensis* 700 c, 704 f, 705 a b c, 710 c, 714 d e f, 716 a.
Agatha *mater Arsimæ, inter Prætermissos* 174 b c
† Agatho: *Papa concessit privilegium monasterio Wiremuthensi* 118 a b c, 121 d
Agathopæus *commentitius pater SS. Aureliarum* 130 a b
† Agathopodes *diaconus Antiochenus martyr* 130 e d
Ageruchia *a S. Hieronymo litteras accepit* 589 b
† Agia *mater S. Lupi Senonensis. Vide* S. Austregildis
† Agilbertus *primum Occidentalium in Britannia, deinde Parisiensis episcopus, S. Wilfridum consecravit episcopum* 680 c d 681 c d
† Agilus *abbas Resbacensis* 34 e f
Aglaidus *procus S. Justinæ virginis martyris* 180 e f, 184 e, 186 c d, 188 b c f, 191 e, 192 e 193 a, 201 a b, 203 c d, 204 a, 211 d e f, 212 b c, 213 e f, 214 c, 225 d 226 a, *Christi fidem amplectitur* 223

223 e, 224 c
Agmunda *uxor Andreæ I Hungariæ regis* 791 ce, 792c 804 c f, 805 a c e f, 812 e f, 813 a
Agnellus *scriptor Vitarum episcoporum Ravennatium* 372 e f
Agnes *uxor Goswini Avennarum domini, pretiosam thecam pro S. Hiltrudis reliquiis servandis confici fecit* 471 a et seqq., 472 a
Agnes *comitissa Meldensis seculo duodecimo donavit aliqua ecclesiæ S. Genovefæ Parisiensi* 456 c e
Agolt *vel* Agoult *(Cæcilia de) avia paterna S. Elzearii de Sabrano* 499 a b c, 500 c, 505 c d, 508 c, 509 b, 539 e, 541 d, 542 c
Agoto *(Raimundus de) sive* de Agolto, *dinasta Saltus, testis in processu canonizationis S. Elzearii* 525 c
† Agricolæ *martyris corpus inventum a S. Eusebio episcopo Bononiensi* 252 d e f 253 a *Ecclesia ipsi dicata Bononiæ* 253 a b
Agrippinus *memoratus in Vita S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 49 b
† Aidani *episcopi Lindisfarnensis corpus Glastoniam translatum* 115 d e
Aimoinus *monachus S. Germani Pratensis scripsit Translationem SS. Georgii et Aurelii, martyrum Cordubensium* 475 a
Airaldus *episcopus Maurianensis* 789 b
Aistulphus *rex Longobardorum* 464 a
Aistulphus *archiepiscopus Moguntinus* 700 a, 706 c d e f 717 c, 718 a
Alagus *canonicus Autissiodorensis unus e scriptoribus Actorum præsulum Autissiodorensium* 80 b d e f, 81 a f
Alamanni *a Clodoveo I Francorum rege cæsi* 60 e f 61 a b c d, 66 d e. 55 c d e f.
Alamanni *aliquoties* Wandali *appellati* 382 c 392 d e f
Alani *Galliam et Hispaniam affligunt* 589 a b
Alaricus II *Visigothorum rex* 58 f, 60 e f, 62 e, 66 c d e, 65 b c, 67 d, 68 d, 69 c, 668 e f
Alasacia *monialis, soror B. Dalphinæ virginis* 502 a, 513 b, 546 d e, 548 c, 551 b f. *Testata est in processu canonizationis S. Elzearii* 542 a 548 d e 552 f.
Alava *(Franciscus de) Philippi II Hispaniæ regis legatus accepit reliquias S. Firmini, episcopi martyris Ambianensis* 44 b
Alba *(Jacoba) testis in processu canonizationis S. Elzearii* 549 c
Albe *(Lauduna) mater S. Elzearii de Sabrano* 498 e, 499 c, 500 a et seqq., 501 b, 505 d
Albericus *episcopus Cameracensis seculo octavo* 464 d, 465 d
Albericus *episcopus Comensis seculo undecimo* 330 a
Albericus *episcopus Marsorum seculo decimo* 311 a b
Albero II *episcopus Leodiensis* 464 d
Albertus *Austriacus Bohemiæ rex et imperator* 754 f, 755 a
Albertus *archiepiscopus Bremensis seculo decimoquarto* 428 d
Albertus *vir illustris donavit aliqua monasterio S. Petri Lugduni* 685 c f, 686 c d
Albertus Sartianensis, *Ordinis Minorum, vir sanctimonia clarus* 851 a
Albertus Terdonensis, *Ordinis Minorum immaculatam B. V. M. conceptionem tutatus est* 829 b
Albertus de Dello *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
† Albina *virgo martyr, inter Prætermissos* 173 a. *Reliquiæ forte ejusdem in monasterio Saxiacensi* 391 a
Albina *mater S. Marcellæ* 598 b
† Albini *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 391 a
Albon *(Antonia d') conjux Claudii marchionis de Calviere* 538 d
Albuerquerque *(Emmanuel) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, testatus est de miraculo B. Mariæ de Cervello* 155 f, 159 a b c, 166 d, 167 d
Alchas *episcopus Tullensis, inter Prætermissos* 558 c d
Alcuinus *Caroli Magni magister non est auctor Breviarii contra Arianos et Macedonianos* 656 d e f
De eodem 137 d e
† Alda *S. Genovefæ socia, Parisiis sepulta* 456 b
Aldagundis *monialis in monasterio S. Petri Lugduni* 685 f
Aldfridus *rex Northumbriæ* 121 d, 122 a b, 674 c, 675 d, 681 c d
† Aldhelmus *episcopus Schireburgensis, scripsit de SS. Cypriano et Justina* 190 c d e f 193 d
De eodem 402 f, 403 a b e, 404 a b c
Aldobrandinus *S. R. E. Cardinalis, relator causæ beatificationis B. Bernardini Feltriensis* 895 a
† Aldricus *archiepiscopus Senonensis* 385 e f, 388 c
Alegre *(Joannes) notarius in processu canonizationis S. Elzearii adhibitus* 524 d
† Alexander *martyr in Græcia, inter Prætermissos* 352 f
† Alexander *episcopus martyr* 20 c e f, 23 a et seqq. 22 d
† Alexander I *Papa martyr* 20 f, 21 a
Alexander II *Papa* 129 f, 143 e, 146 d, 147 d, 148 c d e
Alexander III *Papa dicitur S. Joannem de Meda canonizasse* 321 b c, 322 a et seqq., 323 a b c,
De eodem 418 a b c d
Alexander VI *Papa* 859 f, 869 a, 878 b. *Ejus litteræ ad B. Bernardinum Feltriensem* 883 b c
Alexander VII *Papa diremit litem Navarrorum de patronis regni sui* 45 b f et seqq., *De eodem* 237 d e f
Alexander *martyr cum sociis, inter Prætermissos* 558 e
Alexander *imperator* 559 f 560 b c, 561 a b d
Alexander *monachus Cyprius scripsit Acta S. Barnabæ apostoli* 354 f, 356 a c d f, 357 b
Alexander *monachus S. Hieronymum per litteras consuluit* 588 a e
† Alexius *Confessor* 522 b c. *Ejus reliquiæ Romæ in Vaticano* 766 d
Alexius Comnenus *imperator Græcorum* 811 f
Alfredus *Anglo-Saxonum rex* 675 e f
Alcia *avia paterna S. Elzearii de Sabrano* 498 e. *Vide* Agolt Cæcilia d'
Aligernus *abbas Casinensis seculo decimo* 302 c, 303 b 304 a b 310 b, 311 a
Aliprandis *(Titus Porphirius de) archipresbyter inscriptus tabulæ plumbeæ corpori S. Vigilii episcopi Brixiensis appositæ* 257 d
Almugdadirius *Maurorum Cæsaraugustæ regulus, Ramiro Aragoniæ regi vectigalis* 145 f, 146 a
Almus *dux, Colomanni Hungariæ regis frater* 811 b
Aloara *vel* Aloaria *vidua Pandulphi Capuæ ducis* 311 a *Vide* Abara.
† Alodius *episcopus Autissiodorensis*, 671 f. *Ejus corpus translatum* 90 e
Alogius *abbas Autissiodorensis, verisimilius diversus a S. Alodio episcopo* 608 e f, 609 a d
Aloysius Marcellus *episcopus Polensis in Istria, B. Salomonis Hungariæ regis aliorumque Sanctorum corpora jussit recognosci* 790 b c
† Alphæus *martyr in Græcia, inter Prætermissos* 352 f
Alphanti *(Garsendis) præceptrix S. Elzearii de Sabrano* 501 b. *Vide* Garsenda Alphanti
Alphanti *(Inardus) vir illustris, S. Elzeario familiaris* 501 c, 512 b c, 551 a
Alphanti *(Petrus) Ordinis Minorum, testis inscriptus tes-*

testamento S. Elzearii comitis 515 d
Alphonsus *Aragoniæ et Neapolis rex* 817 f, 819 a
Alphonsus *dux Calabriæ, postea rex Neapolis ejus nominis secundus* 830 e f, 839 e, 851 d, 955 d e. *Abdicato regno, inter monachos moritur* 884 f
Altfridus *episcopus Hildeshemensis, ecclesiam S. Mariæ Virginis cum monasterio canonicorum etc. fundavit* 429 d e
Alvarus Paullus *scriptor Cordubensis seculo nono* 476 c
† Alypius *episcopus Tagastensis* 602 d, 603 e
Amadeitæ *Ordinis S. Francisci peculiaris congregatio* 834 c
† Amadeus *institutor Amadeitarum* 834 c
Amalarius *episcopus Trevirensis* 137 d
† Amandi *reliquiæ Lugduni* 692 a
† Amandus *episcopus Burdigalensis* 583 f, 584 f
Amandus *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensis sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f
† Amantius *episcopus Ruthenensis* 256 d
Amantius *episcopus Burdigalensis* 584 f
Amanziaco *(Joannes de) vicarius generalis archiepiscopi Lugdunensis, jussit recognosci sacras reliquias in monasterio S. Petri Lugduni* 691 e
† Amati *episcopi reliquiæ Duaci in Belgio* 57 d. *Aliæ in monasterio Agaunensi* 391 f
† Amator *episcopus Antissiodorensis* 85 f 86 c d 97 a, 100 f. *Ejus reliquiæ Parisiis* 95 d
Ambianensium *fabulosum fœdus cum Hunnis sub Dagoberto I rege Francorum* 41 c d e f, 42 a b
Ambrosia *virgo, in cujus gratiam S. Ambrosius scripsit librum de Institutione virginis* 253 d
† Ambrosius *doctor Ecclesiæ* 13 d, 14 c d e, 251 c, 253 b c f, 305 f, 367 f, 375 c f. *Virginum cœtum congregat* 251 e f. *Arianos confutat in concilio Aquileiensi* 252 a b c d. *Adest inventioni corporum SS. Vitalis et Agricolæ, et scribit Exhortationem Virginitatis* 252 d e f. *Scribit librum de Institutione virginis* ibid. d e. *Celebrat concilium adversus hæresim Joviniani* ibid. d, 253 d. *Ejusdem fabulosa sanatio* 589 e f
Amedæus *ex Ordine Cisterciensi, inter Prætermissos* 352 c
Amedeus *dux Sabaudiæ, antipapa* Felix V *dictus* 688 a b
Amærius *(Petrus) generalis Magister Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, jussit gesta sui Ordinis conscribi* 154 a b, 157 f, 159 a b, 166 e, 167 b c f
Amicalis *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 a
† Ammon *vel* Amon, *episcopus Tullensis, inter Prætermissos* 3 f
† Amos *propheta* 582 a
† Amphibali *translatio, inter Prætermissos* 172 c
Amphridius *vel* Amphrigius *episcopus Brixiensis* 18 a
Ananias *presbyter subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Annario episcopo* 100 e 101 f
Anastasia, *inter Prætermissos* 559 a
Anastatia *uxor Andræ I Hungariæ regis, mater B. Salomonis* 792 c. *Vide* Agmunda.
Anastasius IV *Papa corpora SS. Rufinæ et Secundæ aliorumque invenit et transtulit* 229 d e f, 230 e f, 233 d, 235 f. *De eodem* 399 d
Anastasius I *imperator hæreticus* 411 b
† Anatalo *episcopus Mediolanensis* 365 a f, 366 f, 367 a d e, 368 d, 371 a b
Anatolius *episcopus, inter Prætermissos* 2 e f
† Andochius *presbyter martyr* 683 f
† Andreæ *reliquiæ Lugduni* 692 a
Andreas I *Hungariæ rex* 791 c e f 792 c d e f, 793 d, 796 b, 813 b. *Filium suum B. Salomonem curat regem coronari* 792 d e f. *Post acrem pugnam regno et vita exuitur a Bela fratre suo* 793 d e f
Andreas *episcopus Fulginatium seculo undecimo* 422 a b
Andreas *abbas S. Mariæ de Novigento* 35 b
Andreas *presbyter Alberici Marsorum episcopi* 311 a
† Andronicus *martyr in Cilicia sub Diocletiano* 403 c, 410 a
† Andronicus *martyr, inter Prætermissos* 353 b
† Angelus custos, *inter Prætermissos* 558 f
† Angelus a Clavasio *Ordinis Minorum Observantium* 825 e f, 831 d e, 833 b, 835 d, 840 b, 856 e, 872 e f a 837 f
Angelicus *S. R. E. Cardinalis corpus S. Elzearii elevavit et eidem altare exstruxit* 521 d e, 533 b et seqq., 534 a b c
† Anianus *episcopus Alexandrinus, S. Marci successor* 357 e 360 d
† Anianus *episcopus Aurelianensis* 396 c d. 397 f
Animonia *abbatissa monasterii S. Petri Lugdunensis* 685 e, 687 a
Anna de Villaroel *monialis Abulensis, inter Prætermissos* 173 c
† Annæ *reliquiæ Ultrajecti* 239 a. *Pragæ* 753 d
Annianus *consul Romanus seculo quarto* 571 a
Annanius *scriptor Pelagianus* 603 e
Annibalianus *cæsar* 585 a
Annolinus *præfectus Mediolani seculo primo* 365 f, 368 a b c, 369 c 371 c
† Angesisus *abbas Fontanellensis* 103 b
Anselmus *dominus de Ribodimonte* 471 a
† Anthelmus *episcopus Bellicensis* 789 c
† Anthimus *episcopus Nicomediensis martyr* 192 b, 193 d f, 194 a b, 195 d, 204 b
Anthimus *episcopus, qui S. Cyprianum baptizavit* 180 a b, 184 e, 192 c, 193 d e f, 195 d, 196 e f, 202 b c d e, 227 b. *Probabilius fuit episcopus Antiochiæ Pisidiæ* 197 e f, 198 a, 204 b
† Antidius *episcopus Lingonensis et martyr* 381 d
† Antigius *non fuit episcopus Brixiensis, sed corpus ejus Brixiam translatum est* 16 a b c et seqq., 17 b c
Antiolius *episcopus* 55 f 56 e. *Inter Prætermissos* 2 e f
† Antolianus *martyr in Gallia* 382 e f, 383 b
Antolius *episcopus, inter Prætermissos* 2 e f
† Antonini *vetus ecclesia et corpus Placentiæ* 232 b c d, 241 a, 242 f
Antoninus *imperator* 21 a b c d e
Antonius de Valentia *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 2 e
† Antoninus *Magnus, abbas* 198 d, 671 d f
Antoninus *(Marcus) triumvir Romanus* 364 b
Antonius *monachus præpositus ecclesiæ S. Anastasiæ in Calabria* 288 a c 292 a
Antonius *frater B. Bernardini Feltriensis* 817 d. *Vide* Tomitanus Antonius.
Antonius a Caravagio *magister B. Bernardini Feltriensis in tirocinio Ordinis Minorum* 819 a b e
Antonius de Padua *guardianus Ordinis Minorum Mantuæ* 821 f
Antonius a Ripario, *Ordinis Minorum, socius itineris B. Bernardini Feltriensis* 829 f
Antonius Vercellensis, *insignis concionator Ordinis Minorum* 825 e, 873 f
† Apollinaris *primus episcopus Ravennatium* 372 a d, 374 a b et seqq.
Apollinaris *episcopus Arvernensis, inter Prætermissos* 3 c, 172 f, 173 a
Apollinaris *junior episcopus Arvernensis* 172 f
† Apollinarius *martyr inter Prætermissos* 172 f. 173 a
Apollo *discipulus S. Pauli apostoli* 364 c
† Apollonius *episcopus Brixiensis* 16 a b c
† Aquilæ *reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 d e

Aquilinus *rector lauræ Sucæ in Palestina* 582 b c

Arabica *persecutio in Hispania* 429 f, 474 c f, 475 a b c, 476 d et seqq., 477 d et seqq., 478 d et seqq.

Arcadius *imperator Orientis* 149 c

Archadius *a S. Firmino episcopo martyre conversus* 37 e f, 49 a, 50 f

Archesilaus *judex Romæ seculo tertio* 230 c

Archintus (*Philippus*) *episcopus Novocomensis* 322 a

† Ardo *discipulus et biographus S. Benedicti abbatis Anianensis* 399 de

Arduinus *dux Longobardorum* 232 d

Argençola (*Clara de*) *uxor perillustris domini de Fiveller, prodigiose sanata per B. Mariam de Cervello* 162 e f

Argençola (*Maria Angela de*) *uxor Francisci de Zagarriga, equitis S. Jacobi, per B. Mariam de Cervello prodigiose sanata* 162 e f

Argentinus (*Franciscus*) *episcopus Concordiensis* 877 e

Ariana *hæresis in concilio Aquileiensi damnata* 252 a b c

Aristænetus *consul cum Honorio augusto* 595 a

† Aristarchus *S. Pauli apostoli discipulus* 350 c, 354 b c, 356 a, 364 e f

† Aristion *Christi discipulus* 362 e f, 363 a c d, 364 d

Aristobulus *consul Romanus* 410 b

Armingardis *monialis in monasterio S. Petri Lugduni* 686 a

Arnaldus I *episcopus Magalonensis ecclesiam cathedralem extruit* 142 d

Arnaldus *filius comitis Armaniacensis confirmavit pactum a patre suo cum S. Austindo initum* 143 d e

Arnestus *primus archiepiscopus Pragensis* 750 d, 753 a, 760 c, 765 a, 784 d e f. *Recognovit ossa S. Wenceslai Bohemiæ ducis et martyris* 750 e, 767 c

Arnoldus *dux Noricorum* 743 e f

Arnulfus *episcopus Rotensis interest synodo Jacetanæ in Aragonia* 144 d, 145 d

Arnulfus *abbas Latiniacensis curavit reliquias S. Florentini Latiniacum transferri* 384 e, 386 b c, 387 e, 388 e

Aron, *inter Prætermissos* 352 a

Arrimontis (*Antonius*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, interfuit capitulo Barcinonensi* 167 c, 168 d

Arsima *cum sociabus, inter Prætermissos* 174 b

Artemas *discipulus S. Pauli apostoli* 359 a 364 b

Artemia *mater SS. Adulphi, Joannis et Aureæ virginis, martyrum Cordubensium in persecutione Arabica* 475 c d f 476 a b c, 477 c, 478 f. *Inter Prætermissos* 558 c

† Artemii *martyris corpus Placentiæ* 236 f

Artemius *episcopus Senonensis interfuit conciliis Matisconensibus* 100 ab

Ascelinus *decanus S. Marcelli testis donationis seculo duodecimo factæ ecclesiæ S. Genovefæ* 456 c

Askerus *præpositus, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c

† Asterius *martyr in Cilicia sub Lysia proconsule* 403 c, 409 f

† Asterius *presbyter martyr corpus S. Callisti Papæ martyris sepelivit* 560 b, 561 a d

Asterius *diaconus in Actis SS. Cypriani et Justinæ memoratus* 202 d

Astorgius *Faventiæ dominus* 844 c

Atanulphi (*Paulus*) *abbas Vallis-sanctæ interfuit translationi reliquiarum S. Elzearii* 534 a c

Atenulfus, *Pandulfi Beneventi et Capuæ ducis filius* 310 c

Atha *præfectus prætorii in Hungaria* 795 e

Athael *discipulus S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis, postea ejusdem loci præpositus* 105 e, 112 b

† Athanasius *episcopus Alexandrinus, doctor Ecclesiæ* 771 f. *Inter Prætermissos* 350 b

Athanasius *idolorum sacerdos, in Actis SS. Cypriani et Justinæ* 181 c, 184 f, 191 e, 226 a b, 227 c,

Atriti (*Jacobus*) *notarius in Provincia Galliæ, conscripsit instrumenta de miraculis S. Elzearii* 528 f

Attalus *presbyter Arianus, in concilio Aquileiensi damnatus* 252 a

Attilia *a S. Firmino episcopo martyre Ambianis baptizata* 49 b

Audobertus *episcopus Parisiensis seculo septimo* 455 b

† Audoenus *episcopus Rothomagensis* 783 e f

Audoenus *episcopus Ambianensis* 29 d e

Audoveus *presbyter subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f

† Aventinus *episcopus Carnotensis* 60 d, 66 c d, 64 f 67 b c, 71 c

† Augustinus *doctor Ecclesiæ* 602 c d 603 e, 619 c f, 620 a, 628 b et seqq., 631 d e, 635 a d, 646 a b c, 648 b c, 649 a et seqq., 650 a b, 662 f

Augustinus de Urceis novis, *presbyter Ordinis Minorum Observantium, reliquias SS. Silvini et Rusticiani, Brixiensium episcoporum intra civitatem intulit* 606 d

Augustus *imperator* 364 b

Avila *abbas Agaliensis in Hispania seculo septimo* 429 f

† Avitus *episcopus Viennensis* 612 a, 621 b, 622 a et seqq., 632 b c d, 634 ▪

Aula (*Jacobus de*) *canonicus Autissiodorensis* 83 a

† Aunarius *episcopus Autissiodorensis* 608 f

Avograda *illustris familia Brixiæ* 876 f

† Aurea *virgo martyr Cordubæ in persecutione Arabica* 475 e, 477, 478 f

† Aurea *abbatissa* 694 c

† Aurelia *Virgo Argentorati* 130 b d e

† Aurelianus *archidiaconus Augustodunensis, postea abbas Athenacensis et episcopus Lugdunensis, transtulit corpora SS. Florentini et Hilarii martyrum* 385 a b c, 388 a b c d, 396 a, 397 f. *Dedit aliquas horum Sanctorum reliquias monasterio Bonævallis* 389 b c d e f 390 a b, 396 b. *Fundavit monasterium Saxiacense* 390 b c d e f, 398 b

Aurelianus *imperator* 26 a b c, 568 f 570 f, 571 c, 572 e, 573 e, 675 e

Aurelianus *judex Romæ sub Trajano imperatore* 21 c d

† Aurelii *episcopi, forte Armeni, corporis inventio, inter Prætermissos* 4 a

† Aurelius *martyr Cordubensis in persecutione Arabica* 474 f

Aurelius Cassiodorus *ex senatore monachus, inter Prætermissos* 2 f

† Auremundus *abbas, inter Prætermissos* 350 b

Ausentius Hylarius *Ambianis a S. Firmino episcopo martyre baptizatus* 49 b c

Ausonius *poeta, consul Romanus* 584 f, 585 a b c

Austerius *episcopus Lugdunensis seculo decimo* 690 d ▪

† Austregildis, *cognomento* Agia, *soror S. Aunarii episcopi Autissiodorensis, mater S. Lupi archiepiscopi Senonensis* 81 f, 82 b, 86 d, 99 f, 101 d

† Austregisilus *episcopus Bituricensis* 87 d e f, 97 b c. *Ejus reliquiæ ad dedicationem ecclesiæ Novarolium delatæ* 143 c

Austrenus *episcopus Aurelianensis, frater S. Aunarii Autissiodorensis episcopi* 81 f, 82 a b c, 99 f, 101 d

Auxanius *episcopus, Gallorum legatus in concilio Romano sub S. Hilaro Papa* 618 d. *Subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 b c

Auxentius *episcopus Arianus Mediolanensis* 13 ▪

Auxentius *alter episcopus Arianus Mediolanensis* 14 d

† Auxibius *episcopus Soliorum* 355 e f
Auxilius *probabilius episcopus Andegavensis seculo tertio adulto* 49 a, 51 a b c
Auxilius *curialis et idolorum sacerdos Ambianis* 49 d e
Ayala (*Joannes Interian de*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, Hispanice edidit compendium Actorum B. Mariæ de Cerrello* 154 e f
Aygleriu *sabbas Athanacensis seculo decimotertio* 392 a b
Aymo *vel* Haymo *monachus Ordinis Cisterciensis, inter Prætermissos* 173 b
Azo *episcopus Fulginatium Romano concilio anni* MLIX *subscripsit* 490 b
Azo *marchio Estensis et Ferraræ dominus* 500 f
Azpilqueta (*Martinus*) *doctor, vulgo* Navarrus, *accepit reliquias S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 44 c

B

Baccarus (*Julius Cæsar*) *cancellarius curiæ episcopalis Soranæ subscripsit instrumento translationis S. Deodati* 453 d e, 454 d
† Bacchus *martyr, inter Prætermissos* 3 e
Badilo *primus abbas Saxiacensis* 390 b
Bages (*Petrus de*) *notarius Barcinonensis confecit instrumentum de S. Petro Nolasco* 154 a
Balbinus (*Bohuslaus*) *Societatis Jesu presbyter historicus Bohemiæ* 719 b c, 721 d 769 a
Balduinus VIII *Flandriæ et Hannoniæ comes, et imperator Constantinopolitanus* 459 e f
Balduinus *Insulanus, comes Flandriæ, tutor Philippi I Galliæ regis* 148 e, *De eodem* 460 c
Balduinus de Avennis *scriptor seculi decimitertii* 469 f
Balduinus de Bocla, *primus abbas Baudeloensis, inter Prætermissos* 3 c
Ballionia *nobilis ac potens familia Perusiæ* 834 d, 839 a, 840 d, 843 a b, 848 d e f
Ballionus (*Balduinus*) *nobilis Perusinus* 835 a b
Ballionus (*Guido*) *Hispelli dominus* 835 c
Ballionus (*Guido*) *nobilis Perusinus* 835 a b
Ballionus de Monte Ubiano, *jurisperitus Perusiæ Montes pietatis tutatus est* 839 f
Bandellus (*Vincentius*) *Ordinis Prædicatorum, ac ejusdem postea supremus magister* 829 a b c
Banzo *abbas cœnobii S. Andreæ interest synodo Jaccetanæ in Aragonia* 145 d
Barbadicus (*Augustinus*) *Venetorum dux* 861 d
Barbara *Brandenburgica, Ludovici III Gonzagæ, Mantuæ marchionis vidua* 828 b c e f
Barbo (*Marcus episcopus Vicentinus, deinde patriarcha Aquileiensis, S. R. E. Cardinalis* 880 a
† Barnabas *apostolus* 9 c, e, 11 c d f, 12 a et seqq., 13, 14 d e, 15 b c, 18 c, 19 c, 20 a d, 354 b e f 355, 356, 358 a, 359 a d, 360 c d e, 361 d, 365 a, 366 d, 369 d, 371 d. *Ejus reliquiæ Mediolani translatæ* 366 b
Barnabas Interamnensis, *Ordinis Minorum, auctor Montis pietatis Perusiæ erecti* 833 c d
Barnabas Vicentinus *sacræ theologiæ magister, scripsit Orationem in laudem B. Bernardini Feltriensis* 863 e
Baroccius (*Petrus*) *episcopus Patavinus* 858 b, 860 b, 870 a
Barralis *vicecomes Massiliæ* 500 a
Barratio (*Dalphina de*) *mater B. Dalphinæ, virgineæ conjugis S. Elzearii de Sabrano* 501 e f
† Bartholomæus *episcopus Vicentinus spinam e corona Domini nostri Vicentiam attulit* 880 e
† Bartholomæus *S. Nili junioris discipulus, postea Cryptæ-Ferratæ abbas, et forte ejusdem Sancti biographus* 259 c d e f, 260 a b c e, 261 c, 262 a, 266 a b, 320 a
Bartholomæus *episcopus Laudanensis* 469 f, 470 c e f
Bartiroma (*Franciscus*) *archidiaconus vicarius episcopi Polensis, B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum corpora recognovit* 790 b c d
Baruch *propheta, inter Prætermissos* 559 d
Bas (*Gulielmus de*) *secundus magister generalis Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 157 e f
Baselensis *illustris familia in Umbria* 849 e
Basiliscus *imperator Orientis* 412 c
† Basilius *episcopus confessor: ejus corpus Polæ in Istria* 790 b c d f, 791 a b
Basilius II *imperator Græcorum* 291 c, 302 f, 303 a, 406 f
Basilius *episcopus Aquensis legatus ad Euricum Gothorum regem* 654 e f
Basilius *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Basilius *strategus Calabriæ erga S. Nilum juniorem benigne affectus* 301 c 302 d e
† Basillæ *virginis martyris corpus translatum Bajocis in Gallia, inter Prætermissos* 172 c
† Basillæ *virginis reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 d e f
† Bathildis *regina Franciæ* 674 a et seqq., 675 a, et seqq. 676 b f, 677 d, 678 a, 679 b c, 681 e f, 782 a d, 683 e f 684 e, 695 b, 697 a, 697 c. *Excusatur a cæde S. Annemundi seu Dalfini, episcopi Lugdunensis* 676 c 678 a et seqq. 679 a e f 687 c. *Secedit in monasterium Calense* 679 c, 680 d, 681 a, 682 a b
Bathor Opus *Hungarus strenuus miles* 796 f
Batis (*Vincentius de*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 166 e, 167 e f
Baucis (*Rostagnus II de*) *abbas S. Eusebii, interfuit translationi reliquiarum S. Elzearii* 534 a c
Baudoveus *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Annario episcopo* 100 e 101 f
Baugulfus *abbas Fuldensis* 707 e f
Baula *martyr inter Prætermissos* 352 a
Baumont (*Franciscus de*) *baro des Adrets, Calvinistarum ductor in Gallia* 534 d e
Baux (*Alicia de*) *neptis Caroli II regis Siciliæ* 500 f, 501 a
Baux (*Bertrandus*) *de comes Montiscariesse* 500 f, 501 a
Beatillus (*Antonius Societatis*) *Jesu misit Vitam B. Luciæ virginis monialis* 339 c d
† Beatricis *reliquiæ Fuldæ* 708 c
Beatrix *Provinciæ et Forcalquerii comitissa Caroli I Siciliæ regis uxor* 541 f
Beatrix *Estensi, Ludovici Sfortiæ conjux* 855 c d e, 863 b
Beatrix *filia Caroli II regis Siciliæ* 500 f, 501 a
Beccaria de Monte (*Hieronymus*) *nobilis Ticinensis curavit arcam deauratam fieri corpori B. Bernardini Feltriensis* 890 c
† Beda *presbyter Venerabilis* 113 b f, 114 a b f, 116 a b c d e, 120 b c d e, 122 d e, 125 a b, 677 a b
Bela *dux in Hungaria, deinde regni invasor* 791 c, 792 d e, 793 a et seqq., 813 a b
Belasco *abbas cœnobii S. Joannis Baptistæ interest synodo Jaccetanæ in Aragonia* 145 d
Bellarminus (*Robertus*) *e Societate Jesu S. R. E. Cardinalis, emendavit Officia ecclesiæ Placentinæ* 231 f *De eodem* 483 c d
Bellievre (*Bartholomæus*) *notarius Lugdunensis fecit instrumentum de sacris reliquiis in monasterio S. Petri Lugduni recognitis* 691 e
Bellomonte (*Joannes de*) *bellidux sub S. Ludovico Galliæ rege* 418 c
Bellomonte (*Joannes de*) *dicitur reliquias SS. Cosmæ et Damiani seculo duodecimo ex Oriente in Galliam attu*

attulisse 417 f, 418 a b c d
Beltramus *primus generalis Magister Ordinis Humiliatorum* 383 a b c
† Benedicta *virgo martyr* 683 b c
† Benedictus *sui Ordinis patriarcha exstruxit monasterium SS. Cosmæ et Damiani, nunc S. Scholasticæ dictum* 416 f. *De eodem* 713 d, 715 f
† Benedictus *abbas Anianensis* 399 d
† Benedictus Biscopus *Vide* S. Biscopus.
† Benedictus de Saxoferrato *discipulus B. Silvestri institutoris Congregationis Silvestrinorum* 482 f, 483 a b c, 487 d
Benedictus *martyr, inter Prætermissos* 351 a
Benedictus I *Papa* 82 f
Benedictus V *Papa* 419 a
Benedictus VII *Papa* 142 a
Benedictus VIII *Papa capita SS. Cosmæ et Damiani donavit S. Henrico imperatori* 420 c. *De eodem* 320 a
Benedictus IX *Papa* 141 f, 320 a, 567 f,
Benedictus XII *Papa* 530 c d
Benedictus XIII *Papa episcopalem sedem Cingulanis restituit* 481 f. *Bullas canonizationum a decessoribus suis non expeditas suo nomine edidit* 528 d. *Officium S. Wenceslai ad universam Ecclesiam sub præcepto extendit* 768 a f. 769 a, *Concessit Officium et Missam de B. Bernardino Feltriensi* 887 b
Benedictus XIV *Papa auxit cultum S. Firmini episcopi martyris Ambianensis per totam Hispaniam et Navarram* 44 d, 46 a. *Extendit Officium B. Mariæ de Cervello ad omnes ditiones augustissimæ domus Austriacæ* 165 a b *Jussit Indicem librorum prohibitorum recognosci et recudi* 887 b. *De eodem* 45 a b c. 153 d, 156 a b, 165 b, 250 e, 323 a b, 335 f, 496 a f, 526 d e f 610 c, 767 a, 768 d e f, 829 a
Benedictus Paulinus *a S. Fausto Regiensi per epistolam instructus* 621 b c, 623 a
Benessius *canonicus Pragensis et chronographus seculo decimoquarto* 785 c
† Benignus *presbyter martyr* 683 f
Benignus Januensis, *Ordinis Minorum Observantium, procurator causæ beatificationis B. Bernardini Feltriensis* 894 c
† Bennonis *episcopi Misnensis reliquiæ Monachii* 420 e f, 424 b
Bentivolius (*Joannes*) *vir illustris et primarius apud Bononienses* 837 a b, 844 d, 858 d e
Berathgit *monialis a s Bonifacio ex Anglia evocata in Germaniam* 702 b
Bergomini (*Joannes Petrus*) *comes, Foroliviensis ac Parmensis gubernator* 844 b c d, 845 c e
Berlenmonte (*Isaac de*) *seculo duodecimo* 470 d
Bermont (*Poncetus de*) *præpositus ecclesiæ cathedralis Aptensis seculo decimo septimo* 637 c
Bermundus *Ucetiæ et Armasanicarum dominus seculo decimo quarto* 498 e f
† Bernardi *nundinæ in* Dornock *Scotiæ oppido* 135 d
Bernardi *quatuor Ordinis Minorum occisi ab hæreticis, inter Prætermissos* 558 c
† Bernardinus *Senensis, Ordinis Minorum S. Francisci* 818 e, 826 a, 842 c, 847 d 851 f, 853 e, 860 d. *Illius vaticinium de B. Bernardino Feltriensi* 818 e f. *Ejusdem corpus translatum* 822 d
† Bernardinus Ptolomæus *fundator Congregationis montis Oliveti, ab Innocentio X Papa æquipollenter beatificatus* 895 b. *Missa et Officium de illo concessa* 895 e
Bernardinus a Clastidio *Ordinis Minorum, edidit Italice Vitam et Miracula B. Bernardini Feltriensis* 815 c, 816 a b
Bernardinus de Nicea *Ordinis Minorum Observantium obtinuit Officium et Missam de B. Bernardino Feltriensi* 895 e f
† Bernardus *abbas Claravallensis aliquam Regulam Humiliatis in Italia tradidisse dicitur* 326 e f, 327 a e f, 329 e f
Bernardus *episcopus Maurianensis* 789 b c
Bernardus *dux Wimariæ, Suecorum ductor* 104 e
Bernardus *comes Armaniacensis, postea monachus litem habuit et composuit cum S. Austindo archiepiscopo Ausciensi* 142 b c d e f, 143 a et seqq. 144
Bernardus (*Antonius*) *nobilis Venetus* 864 f
Bernardus Guidonis *ex Ordinis Prædicatorum episcopus Lodevensis, scripsit Vitam S. Exuperii episcopi Tolosani* 584 b
Bernardus Luteus *comes Fidentiacensis* 140 e f
Bernardus Othonis, *comitis Fidentiacensis filius* 140 f, 141 a
† Bernoldus *vel* Bernulphus *episcopus Ultrajectensis seculo undecimo* 238. d e f
† Berta *soror S. Hiltrudis virginis, Hugoni principi nupta* 462 d
Berta *Lanfranci comitis uxor benefecit ecclesiæ S. Justinæ Placentiæ* 232 d
Bertechrannus *episcopus Burdigalensis interfuit conciliis Matisconensibus* 100 a b
Bertefridus *episcopus Ambianensis seculo septimo* 33 d. *Concessit privilegium monasterio Corbeiensi* 680 b, 681 e, 682 a
Berti (*Isabella*) *nobilis matrona Barcinonensis, habitum Ordinis B M. V. de Mercede redemptionis captivorum induit* 158 b c, 160 b d,
† Bertila *abbatissa Calensis* 682 b
Bertranda Bartholomæa *ancilla cubicularia S. Elzearii et B. Dalphinæ, conjugum virginum, multa de illis testata est* 508 c d, 509 c d, 510 a d, 514 b, 517 d e, 518 c d, 525 e f, 542 a, 548 b d e f, 552 f
Bertranda Carmata *mulier sanctæ vitæ* 544 f, 545 e
Bertrandi (*Antonius*) *canonicus S. Pauli, deputatus ad recognoscendas sacras reliquias in monasterio S. Petri Lugduni* 691 e f 692 a b c
Bertrandi (*Nicolaus*) *causidicus scripsit Vitam S. Exuperii, episcopi Tolosani* 584 c d e f
Bertulfus *maritus S. Godelevæ* 172 a
Bessi *in Hungariam irrumpunt* 798 a b. *Cæduntur a B. Salomone Hungariæ rege* 799 a b c, 800 c
Beto *pater S. Lupi episcopi Senonensis* 81 f.
Bichius (*Antonius*) *episcopus Auximanus, postea S. R. E. Cardinalis misit aliqua MSS ad Bollandum nostrum* 482 b, 483 e
Biglia (*Franciscus*) *episcopus Ticinensis, auctoritate Apostolica instruxit processum pro beatificatione B. Bernardini Feltriensis* 894 e f
Bileck (*Georgius*) *decanus ecclesiæ collegiatæ Boleslaviensis, deinde archidiaconus Crumloviensis* 740 b, 741 a
Bilenberg (*Matthæus Ferdinandus a*) *archiepiscopus Pragensis Clementi IX et X Pontificibus supplicavit pro extensione Officii S. Wenceslai ad universam Ecclesiam* 768 abc f 786 a
Binet *Societatis Jesu presbyter scripsit Vitam S. Elzearii et B. Dalphinæ* 498 b
Birgitta *tertiaria Ordinis S. Francisci, magnæ virtutis mulier* 851 b c
† Biscopus (*Benedictus*) *monasteriorum Wiremuthensis et Girwensis in Anglia conditor et abbas* 113 b et seqq., 114 e f, 116 a c f et seqq., 118, 119 120, 124, a, 125, c d e f, 674 c, 677 c, 680 e, 684 e *Moritur* 120 f 121 a b c *Ejus corpus translatum Glastoniam* 115 d e
Blæsilla *soror S. Eustachii virginis* 591 c d, 592 c d 594 e, 597 a, 598 e

Blanca

Blanca *uxor Caroli IV imperatoris, Bohemiæ regis* 750 a
Blanca (*Maria*) *uxor Francisci Sfortiæ ducis Mediolanensis* 824 b
† Blanda *martyr Romana* 560 a c d, 561 d
Blatto *archiepiscopus* 303 a. *Vide* Vlatto
Blosius (*Ludovicus*) *venerabilis abbas Lætiensis* 472 e f
Blosset *ductor Calvinistarum in expugnatione Autissiodori* 92 a
Bodus *cum B. Salomone Hungariæ rege captivus* 810 a d
Bohuslaus *decanus Pragensis fecit elenchum thesauri ecclesiæ metropolitanæ* 751 a
† Boisili *reliquiæ Glastoniæ* 115 d
Boleslaus I *Bohemiæ dux* 718 e 723 d, 724 a c d, 725 b d e 726 a et seqq. , 727 a et seqq., 728 f, 729 a, 731 a c e f, 732 a, 734 f, 735 e f, 737 e f, 740 a b, 741 d e f, 745 a et seqq., 746 c, 747 a et seqq., 749 c, 758 a c, 754 a b e f, 760 c f, 761 e, 766 c e f, 767 b, 769 c, 771 b, 775 d e f, 776 d, 778 d, 780 b, 781 c e. *Fratrem suum S. Wenceslaum interfecit* 740 d e f. 741 b f, 742 a b c d, 744 a, 772 e f, 773 d e f, 774 e, 781 a b d e. *Post diuturnum cum Ottone Imperatore bellum eidem se subdit* 742 e f, 743 c d e, f 744 d e f,
Boleslaus II *Bohemiæ dux episcopatum Pragensem institui curat* 749 e, 781 d. *Ecclesiam S. Wenceslao ædificat* 760 f. Boleslaus II 758 d, 777 a
Boleslaus *dux Poloniæ* 793 e. *Adjuvit Belam in Hungariæ regno invadendo* 793 d. *Juvit item Geisam adversus B. Salomonem regem Hungariæ* 794 c d e f *Pacem cum eodem rege iniit* 795 a b c
Boleslaus *Borzivoii et S. Ludmillæ, Bohemiæ ducum filius* 722 f
Boleslaus *filius Wratislai regis Bohemiæ* 782 f. *Vide Brecislaus*
Bollandus (*Joannes*) *defensus* 674 e et seqq., 675 a et seqq., 679 d e, 680 ab
Bollanus (*Dominicus*) *episcopus Brixiensis transtulit corpus S. Anatalonis episcopi Mediolanensis* 19 a b
Bolzi (*Gregorius*) *vicepræpositus collegii Comensis Congregationis Somaschæ . adstitit inspectioni corporis S. Joannis de Meda* 332 f, 333 a b c
Bona *S. R. E. Cardinalis* 768 f
Bonarelli (*Jacobus*) *canonicus scholasticus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis, Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d
Bonaventura ab Antrodocco *virgo nobilis, Ordinis S. Claræ* 851 b c
Boncompagnis (*Petrus de*) *canonicus Aretinus scripsit quamdam Vitam S. Anthiliæ virginis* 150 f, 151 a
Bonfiliorum *nobilis familia, ex qua forte ortus B. Bonfilius episcopus Fulginas* 483 e f
† Bonifacius *archiepiscopus Moguntinus et martyr* 461 e, 463 f, 465 b, 698 c, 699 c d, 701 c d e f, 702 a b e f, 703 a b c d, 709 e f, 713 b, 715 a f, 716 b. *Monasteria erigit in Germania* 702 b c d, 703 c d, 713 b, *S. Liobam ex Anglia evocatum monasteriis virginum in Germania præficit* 699 a b c, 703 c d e f. *Eamdem maximi fecit* 704 a b c d e, 705 c, 706 c, 707 a c *Proficiscitur in Frisiam, ubi martyrio coronatur* 703 d e f, 717 f, *Ejusdem corpus Fuldæ* 706 d e f, 707 a, b, 708 a 716 d, 717 b d e f
† Bonifacius *martyr in Cilicia* 409 f
Bonifacius II *Papa* 632 f
Bonifacius IX *Papa Pragense sacellum S. Wenceslai insignibus indulgentiis dotavit* 767 e f
Bonuti (*Benettus*) *canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis aliorumque Sanctorum* 790 d
Borbonio (*Joannes de*) *episcopus Aniciensis et electus Lugdunensis* 691 e
Borde (*la*) *ductor Calvinistarum in expugnatione Autissiodori* 92 a
Borely (*Elzearius*) *Ordinis Minorum Conventualium Gallice scripsit Vitam S. Elzearii et B. Dalphinæ* 497 f, 498 a b
Borgia (*Joannes*) *multas Sanctorum reliquias donavit domui professæ Societatis Jesu Ulyssipone* 757 d
Borromæus (*Fredericus*) *archiepiscopus Mediolanensis et S. R. E. Cardinalis* 324 a, 328 e f, 329 b c, 331 e, 335 f, 365 f 366 a
Bors *strenuus miles sub B. Salomone rege Hungariæ* 799 e 800 a
Borzena *Boleslai I Bohemiæ ducis uxor* 746 e f
Borzivoius *Bohemiæ dux Christianus, S. Wenceslai avus* 718 b c f, 720 a, 722 e f, 723 a b, 735 f, 771 a, 780 a 782 b
Bosca (*Petrus Paulus*) *Ambrosianæ bibliothecæ Mediolani præfectus* 13 f
Boschius (*Alexander*) *doctor U. J., vicarius episcopi Placentini, fecit instrumentum de monumentis Placentinis pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ* 231
Boso *S. Claræ frater patruelis* 843 a
Bostus (*Marcus*) *auctor Chronici MS.* 325 e 326 f
Boti *vel* Botti (*Raymundus IV*) *episcopus Aptensis supplicavit pro canonizatione S. Elzearii impetranda* 495 e, 518 a, 521 f, 522 a et seqq., 523 a b *Ejusdem corpus Aptæ excepit et sepelivit* 521 d, 523 a
Boxados (*Didacus de*) *bajulavit corpus B. Mariæ de Cervello* 162 c
Boxados (*Ludovicus de*) *bajulavit corpus B. Mariæ de Cervello* 162 c
Boxados (*Philippus de*) *bajulavit corpus B. Mariæ de Cervello* 162 c
Bozena *Brzetislai Bohemiæ ducis mater* 758 d.
Brantes (*Josephus Antonius de*) *metropolitanæ ecclesiæ Avenionensis canonicus, thesaurarius ac pœnitentiarius, de Museo nostro optime meritus* 498 b c, 521 a, 526 a, 528 c, 532 d, 535 a b c e f, 536 a c, 538 c e
Bratislaus *dux Bohemiæ* 797 a
† Braulio *episcopus Cæsaraugustanus non est auctor Additamentorum ad Maximum* 29 c
Brecislaus *filius Wratislai regis Bohemiæ* 783 a b *Vide* Boleslaus
† Brictius *episcopus confessor in Umbria* 450 a b
Britanni *quo tempore in Galliam primum migraverint, incertum est* 612 a b c d e f
Brotier (*Gabriel*) *bibliothecæ Parisinæ Societatis Jesu præfectus, de Museo nostro bene meritus* 187 a b, 189 a b, 226 c
Browerus (*Christophorus*) *Societatis Jesu Presbyter inspexit sacras reliquias Fuldenses* 708 d
Brunetta *mulier Judæa, particeps cædis S. Simonis pueri Tridentini* 823 c
Bruni (*Angelus Laurentius*) *notarius Aretinus, subscripsit quibusdam instrumentis de Sanctis Aretinis* 150 a
Brunichildis *Sigeberti Austrasiæ regis uxor* 82 a, 89 e, 674 a b et seqq., 675 b c d e f, 676, 677 d
† Bruno *episcopus Signiensis* 127 f
Bruno *frater Ottonis I imperatoris, archiepiscopus Coloniensis* 744 c d
Brzetislaus *dux Bohemiæ ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani Vetero-Boleslaviæ novo ædificio et canonicorum collegio auxit* 758 a b e
Bucquoius *comes, Ferdinandi II imperatoris belli dux* 757 b
Bugattis (*Leo de*) *rector generalis Congregationis S. Georgii in Alga capita SS Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium, a reliquis membris* 116 *sepa-*

separari jussit 605 a b
Bulgari *a B. Salomone Hungariæ rege cæsi* 798 a et seqq., 799 a et seqq. 800 a b c d e
Burch (*Franciscus Vander*) *archiepiscopus Cameracensis ossa S. Hiltrudis Virginis novæ thecæ argenteæ imposuit etc.* 473 e
† Burchardus *episcopus Herbipolensis* 702 d
Burchardus *archiepiscopus Bremensis invenit reliquias SS. Cosmæ et Damiani, et solemniter elevavit* 419 b c d
Burges (*Jacobus*) *civitatis Barcinonensis consiliarius interfuit translationi corporis B. Mariæ de Cervello* 166 f
Burgundiones 107 f
Busto (*Bernardinus a*) *Ordinis Minorum, B. Bernardino Feltriensi amicus* 881 c d, 886 b c
Bykas *consiliarius Geisæ ducis, deinde regis Hungariæ* 802 b f

C

Caballi (*Hieronymus*) *curavit fieri translationem corporis S. Silvini episcopi Brixiensis* 604 d
Cadalous *episcopus Parmensis, antipapa* Honorius II *dictus* 233 f
† Cæcilia *virgo martyr* 529 b c
† Cœlestinus I *Papa* 628 c d
† Cæsarius *episcopus Arelatensis* 610 d e f, 614 b, 629 c, 632 e f, 634 c d, 661 e f, 662 a e, 664 c d f, 665 f, 666 b c e, 667 e. *Præsedit concilio Arausicano secundo* 632 e
Cæsarius *Heisterbacensis, inter Prætermissos* 3 a
Cæsarius *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f
Cæsarius *præses seculo tertio* 448 b
Caiatia (*Paulus*) *episcopus Ariani* 499 e
† Caius *episcopus Mediolanensis* 14 b c. 19 c, 20 b d
Calcagno (*Hieronymus*) *præpositus ecclesiæ SS. Trinitatis Ticinensis, scriptor catalogi reliquiarum Ticinensium* 815 e f, 890 b
† Calepodius *presbyter martyr* 559 e 560 d, 561 a d
† Callistratus *et socii martyres, inter Prætermissos* 350 e f
† Callistus I *Papa martyr* 559 b et seqq., 560 a et seqq., 561 a d
Callistus II *Papa* 230 a 338 d
Callistus III *Papa* 338 d e
Callistus *patricius Ambianis* 52 a
† Calocerus *episcopus Ravennas* 372 b e f, 373 d e f, 375 c d, 376 c
Calviere (*Claudius de*) *marchio* 538 d
Calvinistarum *impietas in res sacras* 57 d, 62 e, 76 f 77 b, 91 b et seqq., 92 a b c d f, 93 a b f, 95 b. 97 a et 392 d e, 534 d e f, 689 a d e, 755 e f, 756 b c seqq., 757 a b c
Campus (*Petrus Maria*) *presbyter, canonicus S. Antonii, testis in instrumento Placentino pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ* 231 d
Camus (*Joannes Petrus*) *episcopus Bellicensis, reliquias Sanctorum in monasterio Saxiacensi elevavit* 391 a b
† Candidæ *martyris corpus Placentiæ* 236 f
† Candidæ *virginis reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 d e f
Candidus, *inter Prætermissos* 558 e
Candidus *monachus, Eigilis abbatis Fuldensis discipulus et bigraphus* 706 e f
Caniscas *olim præceptor S. Nili junioris* 285 a. 286 b
† Caprasius *Lerinensis* 75 d, 611 a, 613 e f, 616 a, 617 a
† Caprasius *martyr Aginni sub Diocletiano* 30 f
Carafinus (*Lazarus*) *episcopus Novocomensis corpus S. Joannis de Meda recognovit et transtulit* 322 a, 332 d e f, 333 a et seqq.,
Caramunt (*Michael*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 162 c
Caranus *discipulus S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 112 b
Cardona (*Josephus de*) *comes de Montagut, interfuit inspectioni corporis B. Mariæ de Cervello* 162 c
Cardona (*Matthias*) *procurator generalis Ordinis S. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, communicavit aliqua de B. Maria de Cervello* 153 b c
Carillo de Benavides Toledo (*Aloysius*) *Fromistæ et Caracenæ marchio, gubernator status Mediolanensis, multum contulit pro novo sacello B. Bernardini Feltriensis exstruendo* 890 f, 892 b
Carinnena et Ypenza (*Bernardus*) *procurator generalis Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivornm obtinuit Officium et Missam de B. Maria de Cervello* 164 c d e f
Carinus *imperator* 406 c d e, 408 e
Carmangiarius *notarius Placentinus fecit instrumentum de miraculis S. Raimundi* 236 d
Carolomannus *rex Francorum* 464 a, 705 f, 716 d, 717 f
Carolomannus *dux et princeps Francorum* 465 b, 702 c, 716 d 717 f
Carolus Borromeus *archiepiscopus Mediolanensis, et S. R. E. Cardinalis promovit cultum S. Anatalonis ejusdem sedis episcopi* XI d. *Ejusdem Officium correxit* ibid. f, 18 d. *Recognovit et transtulit varias Sanctorum reliquias* 366 b c. *De eodem* 329 d, 336 d, 365 e
Carolus *Magnus rex Francorum et imperator* 76 e, 120 a, 137 e, 232 b c, 416 f, 464 a, 465 f, 688 f 699 f 705, f, 716 b e f, 717 f, 731 b, 733 e, 734 f
Carolus *Calvus imperator et Francorum rex* 85 d, 86 b, 90 c, 389 a
Carolus *Crassus imperator et Francorum rex* 232 c
Carolus IV *imperator et Bohemiæ rex reliquias SS. Cosmæ et Damiani Pragam attulit* 428 d. *Scripsit brevem Vitam S. Wenceslai Bohemiæ ducis* 722 a b c, 723 e, 735 b, 741 b, 764 a, 780 a *Magnificum sacellum S. Wenceslao exstruxit* 749 e, 766 c. *Regiam coronam auream eidem Sancto donavit* 750 a 750 d, 766 c b *Ejusdem caput auro inclusit, ac pretiosam tumbam auream fecit* 750 d et seqq., 751, 752, 766 c. *Dotavit ejusdem Sancti altare in regali basilica Aquisgranensi* 765 e f. *De eodem* 734 f, 739 a. 749 e, 753 c d e, 759 a, 769 c, 767 c, 785 d e f
Carolus VI *imperator* 768 f
Carolus II *Hispaniæ rex* 46 c. *Agnovit, B. Mariam de Cervello sibi cognatam esse* 156 b
Carolus *Simplex rex Galliæ* 140, f 736 f.
Carolus VIII *Galliæ rex : ejus expeditio Neapolitana* 855 d e, 869 d, 873 d, 875 c, 884 b c, 885 d,
Carolus *comes Andegavensis, et Siciliæ rex ejus nominis* 499, d, 541 f
Carolus II *rex Siciliæ et comes Provinciæ* 499 d, 500 e f, 501 d, 502 a c, 503 d c 504 f, 505 e f, 507 c, 511 f, 540 c, 542 d, 545 a, 552 b c, 555 b
Carolus *filius primogenitus Caroli II regis Siciliæ, rex Hungariæ* 552 c
Carolus, *Lotharii imperatoris filius rex Provinciæ* 390 d e f
Carolus *comes Valesiæ* 516 a
Carolus *dux Calabriæ, Roberti Siciliæ regis filius* 515 d e f, 516 a b, 517 f, 521 b, 527 d, 532 e, 551

551 c d e 552 d e 554 c, 555 b c
Carrara (*Franciscus*) *Patavii dominus* 880 f
Carriere (*Franciscus*) *Ordinis Minorum Conventualium, collegit aliqua de S. Elzeario de Sabrano* 498 b c
Carthuitius *episcopus Hungarus, biographus S. Stephani Hungariæ regis* 810 f, 811 a b
Caryophilus (*Joannes Matthæus*) *archiepiscopus Iconiensis, Vitam Græcam S. Nili abbatis Cryptæ ferratæ Latine vertit, et Græco-Latinam vulgavit* 259 f, 260 c, 262 a
Casalius (*Bernardinus*) *Sac. Rit. Congreg. Secretarius* 768 f
Casanate *S. R. E. Cardinalis* 166 b d f
† Casimirus *Poloniæ princeps* 768 c
† Casimirus *abbas Olivensis et socii monachi martyres, inter Pratermissos* 350 d
Casimirus, *Poloniæ regis frater, ab aliquibus Bohemis electus rex* 754 f
Cassiodorus *senator* 244 d e
† Cassius *martyr in Gallia* 382 d e
† Cassus *episcopus Narniensis* 2 d
Castellanus (*Claudius*) *canonicus Parisiensis* 380 a
Castellioneus (*Odo*) *abbas sæcularis monasterii Latiniacensis et Calvinistarum fautor* 392 b
Castillioneus (*Joannes*) *episcopus Vicentinus* 834 b
Castoris *templum Romæ* 413 c
† Castrensis *episcopi Vita scripta metrice* 720 d
† Castritianus *Mediolanensis* 371 e f
Castritianus *illustris vir Christianus Mediolani seculo primo* 367 f
Castus *diaconus S. Ambrosii Mediolanensis* 253 e f
† Catharina *Flisca Adurna* 869 d e
Catharina *Austriaca prima conjux Caroli ducis Calabriæ* 516 c d e
Catharina *monialis, soror notha B. Dalphinæ virginis, forte eadem cum Alasacia* 502 a, 542 a
† Celerina *martyr in Africa* 564 c
† Celsus *martyr* 369 e, 371 c
† Censurius *episcopus Autissiodorensis* 608 a b c d. *Ejus corpus Autissiodori* 99 c
† Ceolfridus *abbas Girwensis et Wiremuthensis in Anglia* 104 a
Cerbonii *episcopi Veronensis, corpus Veronæ* 416 a
Ceretius *episcopus incertæ sedis in Gallia seculo quinto* 670 e f, 671 a b c
Cervello (*de*) *illustris familia Barcinonensis, ex qua B. Maria de Socos nata est* 155 e, 156 b. 164 e, 165 e, 168 d
Cervello (*Guilielmus de*) *auctor fuit, ut B. Mariæ de Cervello gesta scriberentur* 153 a
Cervellon (*Gerardus vel Conradus Alamandus de*) *forte patruus B. Mariæ de Cervello* 156 f. 157 c d, 168 e f
Cervello (*Guilielmus de*) *forte pater B. Mariæ de Cervello* 156 c, 168 e f
Chagnoaldus *episcopus Lugdunensis* 673 f
Champs (*Renatus de*) *Prior commendatarius monasterii S. Florentini* 391 a
Charitas *reclusa Albæ Regalis in Hungaria seculo undecimo* 811 a
Chariton *sub Aureliano pro fide passus, probabilius est alter a S. Charitone abbate* 572 c d e
Charles (*Guilielmus*) *canonicus Autissiodorensis et notarius Apostolicus, fecit instrumentum de sacris reliquiis, Calvinistarum furori Autissiodori subductis* 92 a et seqq., 93 a. *Fecit et aliud instrumentum de iisdem reliquiis* 94 c
Chaveti *notarius Apostolicus Lugduni fecit instrumentum de miraculo per S. Annemundum impetrato* 690 a
Cherigattus (*Leonellus*) *episcopus Concordiensis* 77 e
Cherubinus Spoletanus, *Ordinis Minorum eximius concionator et virtutibus celebris* 831 e f, 837 c, 858 e, 872 b f
Chiffletius (*Petrus Franciscus*) *Societatis Jesu, de Museo nostro bene meritus* 80 a, 103 b, 104 d, 105 b, 673 e, 677 e f, 688 a, 694 a
Childebertus *Austrasiæ et Burgundiæ rex* 85 c, 89 a b
Childebertus *rex Parisiorum* 76 b
Childericus I *rex Francorum* 612 c
Childericus III *rex Francorum* 465 b
Christannus *monachus Breunoviensis, S. Wenceslai, Bohemiæ ducis, biographus* 718 b c e f, 719 a c d f, 721 b, 736 d, 769 a, 771 a
Christi *Domini nostri sanguis Mantuæ* 828 c f. *Corona spinea Parisiis* 880 e. *Una spina ex eadem accepta Vicentiæ* ibid. e. *Quinque spinæ in monasterio Saxiacensi* 390 f. *Particula e cunis in monasterio Agaunensi* 392 b. *Portio e sepulcro, Lugduni* 692 a
Christianus *episcopus Autissiodorensis* 80 d
† Christinæ *reliquiæ Vetero-Boleslaviæ* 760 b
Christodorus *poeta Thebanus scripsit Miracula SS. Cosmæ et Damiani* 430 e, 431 c
Chrodegarius *abbas Corbeiæ in Gallia* 34 c
Chrodieldis *filia regis Chariberti, monialis Pictaviensis seditiosa* 88 a b
Chrodobertus *episcopus Parisiensis* 680 b c
† Chromatius *episcopus Aquileiensis* 251 c d
† Chrotildis *regina Francorum* 59 a, 60 e, 61 f, 67 e f, 68 b, 87 b 99 b, 455 f, 456 b
Chrysanthus de Provaleo *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
† Chryson *martyr inter Prætermissos* 173 b
Chuni *ingenti strage cæsi a B. Salomone Hungariæ rege* 797 a et seqq.
Chunidrut *monialis a S. Bonifacio ex Anglia evocata in Germaniam* 702 d
Chunihilt *monialis a S. Bonifacio ex Anglia evocata in Germaniam* 702 d, 704 b c d
Cibo (*Nicolaus*) *archiepiscopus Cusentinus, deinde Arelatensis* 840 c
Cilinia *mater SS. Remigii Remensis, et Principii Suessionensis, episcoporum* 56 b c d e
Cimarella (*Bartholomæus*) *Ordinis Minorum chronographus* 814 f, 815 b c d
Cipriotti (*Dominicus*) *canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d
Cipriotti (*Jacobus*) *canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d
Cirera (*Joannes*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum commendator Xativæ* 167 a
Clairé (*Anselmus*) *prior S. Germani Autissiodorensis, testatus est de sacris reliquiis, Calvinistarum furori Autissiodori subductis* 92 a et seqq., 93 a b c, 94 a d. *Earumdam partem thecis inclusit* 95 b
† Clara *virgo, Clarissarum institutrix* 842 f, 873 f *Ejus canonizatio inter Prætermissos* 172 e
† Clari *reliquiæ ad dedicationem ecclesiæ Nogarolium delatæ* 143 c
† Clateus *vel* Clathæus *episcopus Brixiensis* 16 a b, 18 c, 365 f, 368 a b c
Claudianus Mamertus *presbyter Viennensis, scripsit adversus S. Faustum episcopum Regiensem* 615 f, 618 e f, 619 a b d, 620 a b c. *Ejusdem errores* ibid. d e, f 621 a,
† Claudius *martyr in Cilicia sub Lysia proconsule* 403 c, 409 f
Claudius I *imperator* 13 c, 19 d
Claudius II *imperator* 190 f, 193 d e, 194 c d

Claudius *episcopus subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 c e
Claudius *alter episcopus in Gallia seculo quinto* 532 d
Claudius *presbyter subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 101 f
Cledonia *mater alicubi dicta S. Justinæ virginis martyris* 202 f
† Clemens I *Papa, martyr* 365,f 368 e, 369 a b c, 371 a ; 373 b. *Epistola eidem supposita* 11 d e f 12 a
Clemens V *Papa* 498 e f, 512 b c
Clemens VI *Papa jussit confici processum pro canonizatione S. Elzearii comitis* 496 a, 523 b et seqq., 524 b e,526 a b c. *Ecclesiam Dragensem in metropolitanam erexit* 738 e. *De eodem* 535 e, 750 b
Clemens VII *Papa* 535 e, 850 f
Clemens VIII *Papa* 754 c,767 f
Clemens IX *Papa* 768 a b c
Clemens X *Papa* 767 a b 768 c *Extendit Officium S. Wenceslai ad universam Ecclesiam ad libitum tantum* 768 e
Clemens XI *Papa* 887 a
Clemens XII *Papa B. Vincentium a Paulo Sanctis adscripsit* 350 c d. *De eodem* 132 a, 527 d
Clemens a Chian, *Ordinis Minorum Observantium, B. Bernardinum Feltriensem peste laborantem curavit* 826 d
Clemens VII *pseudo-pontifex. Vide* Robertus Gebennensis
Cleopatra *regina Ægypti* 364 b
Cleophas *pater fratrum Domini, forte alius a S. Cleopha, ejusdem discipulo* 8
Clericis *(Augustinus de) archidiaconus Placentinus, memoratus in instrumento Placentino pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ* 231 b d
† Cletus *Papa martyr* 373 b
Clodomirus *rex Aurelianensis* 76 a
Clodoveus *Magnus Francorum rex* 56 e, 57 b c, 59 b c d f, 60 d et seqq., 61 d e f, 63 b d e f, 64 f, 65 e et seqq., 67 a b c d, 68 b c d, 69 b c, 455 a
Clodoveus II *Francorum rex* 455 b, 673 f, 674 d, 678 a, 680 f, 681 f, 683 d, 684 d, 694 f, 697 a
Clotarius I *Francorum monarcha* 82 d
Clotarius II *Francorum monarcha* 103 b, 104 b, 105 a b c, 107 e, 109 a, 111 c, 455 a, 456 f, 674 a
Clotarius III *Francorum monarcha* 673 f, 674 d, 678 a b c d e f, 680 b f, 681 e f, 682 b e f 786 e f 695 a b, 696 a b, 697 a
Coenredus *rex Merciorum* 674 c, 675 d e
Colmanus *episcopus Clonensis* 134 f
Colomannus *Hungariæ rex* 796 b, 811 a b,812 e, 813 e
Colonus *episcopus Reatinus* 852 b c
† Columba *abbas Hiensis* 135 f, 137 e f, 138 a et seqq.,139 a b d
† Columba *Reatina : Officium et Missa de eadem concessa* 895 e
† Columbanus *primum Luxoviensis, deinde Bobiensis abbas* 34 e f, 82 a, 86 a
Columbi (*Joannes*) *collegit gesta archiepiscoporum Lugdunensium* 689 e
Combefis (*Franciscus*) *Ordinis Prædicatorum, submisit Acta S. Solennis episcopi Carnotensis* 59 c, 69 d, 71 c
† Comgallus *abbas Benchorensis in Hibernia* 133 b c d, 138 d
Comites Orientis *quando cœperint, incertum* 195 b c d 198 a b
† Concordiæ *reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 c d e
Conradus I *imperator, seu Germaniæ rex* 326 a b, 457 f, 724 f, 737 c d
Conradus II, *seu Imperator* 346 a b c
Conradus III *rex Romanorum* 470 a
Conradus II *archiepiscopus Salisburgensis* 558 b
Conradus *vir illustris amplificavit ecclesiam S. Germani Autissiodori* 90 c
Conradus *frater Wratislai regis Bohemiæ* 782 a f, 783 b
Constantia *Ludovici VII Galliæ regis soror, Raimundi comitis S. Ægidii uxor* 684 a
Constantinus *Papa* 674 d, 702 a, 713 b, 715 f
Constantinus *Magnus imperator* 151 a, 175 d, 195 c d, 248 b c d, 376 c, 577 b, 612 e
Constantinus *Porphyrogenitus, imperator Orientis* 291 c, 303 b.
Constantinus *archiepiscopus Ravennas* 376 e
Constantinus *vir nobilis, beneficus in monasterium S. Petri Lugduni* 686 a
Constantius (*Chlorus*) *cæsar, postea imperator* 26 e f 612 a
Constantius *imperator Arianus* 582 c, 586 b
Constantius *episcopus Octodurensis subscripsit concilio Epaonensi* 382 c
Constantius *presbyter, biographus S. Germani episcopi Autissiodorensis* 86 c, 417 a, 608 b e
Contarena *illustris familia patritia Veneta* 825 d
Contarenus (*Dominicus*) *Venetorum dux* 796 b c d
Contarenus (*Dominicus*) *prætor Feltriensis* 865 d
Contarenus (*Franciscus*) *Ordinis Minorum Observantium* 825 d, 826 c, 873 f
Contumeliosus *episcopus Regiensis, de variis criminibus accusatus* 610 c, 647 c, 666 a
† Convallus *archidiaconus Glascuensis, inter Prætermissos* 557 a b
Corbaria (*venerabilis Bernardus de*) *Ordinis B. M. V. de Mercede confessarius B. Mariæ de Cervello* 155 d, 156 f, 157 b c d e 158 b d, 167 b, 168 f, 168 a c d e, 171 a. *Ejus corpus integrum repertum et translatum* 171 c d,165 f
Corbera (*Stephanus de*) *edidit Vitam Hispanicam S. Mariæ de Cervello* 152 f 153 a b c
† Cordulæ *reliquiæ Vetero Boleslaviæ* 760 b
Cormacus *rex Desmoniæ in Hibernia* 135 a b
† Cornelius *Papa martyr* 249 b c d
† Cornelius *centurio, postea episcopus Cæsareensis* 644 e f, 648 a
Cornelius *vel* Cornelianus *præses in Italia seculo secundo sub Antonino imperatore* 20 c, 21 d e
Cornelius (*Flaminius*) *illustris senator Venetus scripsit ediditque Opus de Ecclesiis Venetis* 414 e f, 415 a b c d, 827 d e
Cornesio (*Petrus de*) *sacrista monasterii Saxiacensis seculo decimo quinto* 391 a
Cornilla *notarius scripsit testamentum S. Elzearii* 515 d
Corsius (*Chrysostomus*) *canonicus Balzoranus subscripsit instrumento translationis S. Deodati* 453 d
Coscia (*Nicolaus*) *S. R. E. Cardinalis* 895 f
† Cosmæ *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f
† Cosmæ et Damiani *ecclesia Vetero-Boleslaviæ* 742 b c d e,757 e, 758 a et seqq., 759,760 a b c, 772 f
† Cosmæ *eremitæ corpus Venetias translatum* 114 e
Cosmas *medicus, martyr Romanus commentitius* 406 c d f, 407 408 409 d, 431 c
Cosmas *Asianus, medicus, confessor commentitius* 405 d e f, 405 a b, 407, 408, 409 d, 431 c, 432 e, 435 d, 448 d
Cosmas I *dux Florentiæ* 150 a
Cosmas I *episcopus Pragensis* 783 a
Cosmas *decanus Pragensis, Chronici Bohemiæ scriptor*

ptor 720 b c d, 783 c

† Cotti *martyris Autissiodorensis reliquiæ Parisiis* 95 d

Coynwalh *rex Occidentalium Saxonum in Anglia* 117 b

Crapilet (*Joannes*) *Ordinis Minorum Gallice interpretatus est Vitam S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 105 a

Crebsius (*Adolphus*) *Maximiliani I Bavariæ ducis et electoris legatus in comitiis Monasteriensibus* 419 f

Crequi (*Antonius de*) *episcopus Ambianensis, S. R. E. Cardinalis, donavit reliquias S. Firmini episcopi martyris Ambianensis legato regis Hispaniæ* 44 b

† Crescentianus *protector Tiferni* 254 c

Crescentius *Romanorum tyrannus, ab Ottone III imperatore punitus* 233 f, 242 c, 315 c

† Crescimirus *Dalmatiæ et Croatiæ rex* 795 f, 796 a b c e

† Crichini *episcopi Veronensis corpus Veronæ* 416 a

† Crispinianus *martyr* 51 c

† Crispinus *martyr* 51 c

Crocus *rex Alemannorum in Galliis* 378 e f, 379 f, 380 f, 381 d, 382 d e f, 383 a b c d e, 393 a b c, 394, 395

Crocus II *Bohemiæ princeps* 724 c

Crocus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e 651 d

Croupet (*Ludovica*) *vidua domini du Fraisne, calvam S. Lupi episcopi Lugdunensis pretiosæ thecæ procuravit includi* 77 a b

Crucesignatorum *expeditio sub Urbano II Papa* 484 f, 485 a c, 489 d e f

Cumani *vide* Chuni.

Cumia *interfector S Ludmillæ Bohemiæ ducissæ* 729 a b, 780 c, 782 c

Cuniberti *episcopi Coloniensis ordinatio, inter Prætermissos* 4 d, 174 e

Cuthburga *regina abbatissa Winburnensis in Anglia* 701 b c

Cuthredus *rex Occidentalium Saxonum in Britannia* 763 e

Cybo (*A.*) *S. R. E. Cardinalis episcopus Ostiensis* 164 a, c, 165 a.

† Cypriani *episcopi Brixiensis corpus Brixiæ* 604 f

† Cyprianus *episcopus Carthaginensis martyr, a S. Gregorio Nazianzeno cum synonymo Antiocheno confusus* 180 a, 182 c et seqq., 183 d e f, 185 b et seqq., 186 a, 189 d, 190 c, 191 c d e, 192 a. *De eodem alia* 189 e, 190 a b c, 191 a b e, 192, d, 193 a, 198 e f, 199 a, 228 f, 229 a c d, 249 b c d.

Cyprianus Maurus *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a

† Cyriacus *vel* Quiriacus *anachoreta in Palæstina* 582 b c

† Cyrillus *Slavorum apostolus* 724 c, 764 f, 780 a, 782 b

Cyrillus *abbas Cryptæ-ferratæ seculo undecimo* 320 a

Cyrillus *Scitopolitanus scripsit Vitas aliquot sanctorum abbatum* 570 e, 576 c

D

Dado *episcopus Ambianensis* 29 e f

Dagobertus I *Francorum monarcha* 39 c, 41, 42 a b, 104 c, 106 b c, 110 d, 111 c, 455 a, 457 a, 678 a, 683 c, 694 f, 697 a

Dagobertus II, *S. Sigeberti Austrasiæ regis filius* 455 b

Dagobertus III, *Francorum monarcha* 455 b c

Dalfinus *nomen familiæ S. Annemundi episcopi Lugdunensis* 682 c

Dalfinus *præfectus urbis Lugdunensis, frater S. Annemundi, ejusdem urbis episcopi* 682 c d e f, 685 f, 695 b, 697 b. *Ejus corpus sepultum ibidem in ecclesia deinde S. Nicetii dicta* 689 a b c d e

Dalmacius (*Bartholomæus*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, interfuit capitulo Barcinonensi* 167 c

Dalmatius *cæsar, Constantini Magni ex fratre nepos* 585 a

Dalmatius *frater Constantini Magni imperatoris* 585 a

† Dalphina *domina Podii-Michaelis, S. Elzearii de Sabrano conjux virgo* 494 b c f, 495 b, 496 b d e f, 498 a b c, 499 c, 500 c, 501 b c e f, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 512 d e f, 513 e f d, 515 a d, 516 a, 517 a b c, 518 a b e f, 519 b c d, 522 a b c, 528 a b, 532 f, 536 b c, 537 f, 538 e, 540 c d e 541 c, 542 a c, 543 a b c, 544 f, 546 e f, 547 b, 550 a b c, 551 f, 552 d, 553 b c d e, 554 a d e, 555 b c. *Votum virginitatis cum sancto conjuge suo nuncupavit* 512 c et seqq. 550 e f, 551 a b c. *Ejusdem mortem divinitus cognoscit* 518 b c d. *Ab eodem de sua gloria edocetur* ibid. c d e f. *Multa testata est in processu canonizationis ipsius* 496 b, 508 f, 518 b c, 548 b d e, 549 a b c, 552 e, 553 a, 555 c. Dalphinæ *processus canonizationis instruitur* 496 c d. *Corpus et reliquiæ ejus Aptæ Juliæ* 496 d, 498 f, 534 c d e f, 535 a b

† Damarii *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 391 a

† Damasus I *Papa* 230 a b, 248 d e 250 a

Damiana *abbatissa Hierosolymæ seculo sexto* 410 f.

† Damiani *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 e f

Damianus *Asianus, medicus confessor, commentitius* 405 c d f, 406 a b f, 407 408, 409, 431 c, 433 a, 435 d, 448 d

Damianus *medicus, martyr Romanus commentitius* 406 c d, 407, 408, 409, 431 c

Damianus de Pola *professor eloquentiæ, B. Bernardinum discipulum habuit* 817 e

Damianus Stephanus *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, commendator Podii, misit instrumenta de suo Ordine et B. Maria de Cervello* 153 c d, 154 a

Damy (*Ludovicus Natalis*) *canonicus Autissiodorensis, notarius Apostolicus, fecit instrumentum de sacris reliquiis, Calvinistarum furori Autissiodori subductis* 92 a et seqq. *Fecit et aliud instrumentum de iisdem reliquiis* 94 c

Dandulus (*Andreas*) *Venetorum dux* 796 b d e

Dani *Angliam affligunt* 3 c, 114 f, 115 b c e

Dathia (*Franciscus*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, edidit Vitam Gallicam B. Mariæ de Cervello* 154 e

† Dathus *episcopus Ravennas* 372 b e f. *Ejus corpus* 376 a 377 d e

† David *episcopus Menevensis* 133 f. *Ejusdem translatio, inter Prætermissos* 172 b

David *filius Andreæ I Hungariæ regis* 792 d

Decius *imperator* 24 c, 25, 26, 51 e, 195 a b, 249 b

Decius II *episcopus Matisconensis seculo septimo* 697 c

Dedonia *mater alicubi dicta S. Justinæ virginis martyris* 202 f

Dehnius (*Reinoldus*) *Societatis Jesu, perfecit edidit que Syntagma de tribus paribus SS. Cosmæ et Damiani* 407 c d

Demas *discipulus S. Pauli apostoli* 356 a

† Demetrii *martyris corpus Polæ in Istria* 790 b e f, 791 a b

Deodatus *episcopus Ambianensis* 29 e f

Dermitius

Dermitius *rex Desmoniæ in Hibernia* 135 a

Desideratus *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f

† Desiderius *episcopus Autissiodorensis* 89 e f, 99 c. *Ejusdem corporis translatio* 90 b. *In pretiosam thecam transpositio* ibid. e f, 91 a

† Desiderius *episcopus Lingonensis et martyr* 381 d e, 383 a b, 454 c, 456 f, 457 a b

† Desiderius *episcopus Viennensis martyr* 82 a, 89 e, 674 b, 675 a

Desiderius *episcopus pacem inter B. Salomonem Hungariæ regem ejusque patrueles conciliavit* 795 c d. *De eodem* 809 f

Desiderius *presbyter libros Vigilantii misit ad S. Hieronymum* 588 a b

Desiderius Erasmus *Roterodamensis* 887 a b c d

Despla (*Raimundus*) *civitatis Barcinonensis consiliarius, interfuit elevationi corporis B. Mariæ de Cervello* 166 f

Devota *in Auxitana provincia, inter Prætermissos* 173 d

† Deusdedit *episcopus Brixiensis* 18 a, 605 a b

Diaz (*Franciscus a S. Bonaventura*) *definitor generalis Ordinis Minorum de Observantia* 539 b

Dimo *pater S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 f, 701 c e f, 702 f

Dinus (*Sanctus*) *presbyter diœcesis Soranæ subscripsit instrumento translationis S. Deodati* 453 c

Diocletianus *imperator* 25 c d e, 26 c e f, 30 a c, 51 a, c, 174 c, 176 b d e, 180 f, 184 d e f, 189 b, 190 e f, 192 b, 193 d et seqq., 194 d et seqq., 195 c, 196 f, 197 e, 198 a, 202 e, 226 b c, 227 d, 228 a, 248 f, 249 c, 400 c e, 401 b, 402 c, 403 c, 404 c 405 a, 410 a b c, 439 d, 440 b, 441 a, 443 a, 444 e, 448 b, 449 a b d e f 450 d e f, 561 f, 562 a d, 563 a, 571 e, 581 b, 683 b

Diogenianus *episcopus Albigensis* 583 f

† Dionysius *episcopus Mediolanensis* 11 b, 13 e, 14 c

Dioscorus *Apostolicæ Sedis legatus Constantinopoli* 629 e

Dithmarus *primus episcopus Pragensis* 721 a, 761 a b

Dlauhoveskius (*Joannes Ignatius*) *præpositus et episcopus suffraganeus ecclesiæ Pragensis, testatus est de inventis corporibus Prizibislavæ et Podevini* 723 e f. *Beneficium obtinuit a S. Wenceslao* 785 f

† Doda *culta in provincia Auxitana* 173 d

Dodelina *comitissa Carnutensis dicitur reliquias SS. Florentini, Hilarii et Aphrodii ad Castrum S. Florentini attulisse* 385 c d, 386 a b, 388 a b c

Doglana (*Philippus*) *nobilis Ticinensis* 901 e

Dollinger (*Joannes*) *præpositus Neocellensis seculo decimoseptimo* 787 d e

Dolveldei (*Henricus*) *proconsul Bremensis tempore elevationis reliquiarum SS. Cosmæ et Damiani* 419 c

Dominicis (*Dominicus de*) *episcopus Brixiensis transtulit corpus S. Anatalonis Mediolanensis episcopi* 19 a

Dominicus *presbyter ecclesiæ Lætiensis in Hannonia* 466 d e

Domitianus *imperator* 366 f, 367 a b, 368 c, 370 e, 372 a b, 375 a

† Domnina *martyr in Cilicia sub Lysia proconsule* 403 c. 409 f

Domnulus *Judæus medicus, in Vita S. Nili junioris memoratus* 290 c, 293 e

† Donatus *episcopus Aretinus et martyr* 149 b e f, 150 a c et seqq., 151 d e f, *Ejusdem corporis gemina translatio facta Aretii* 150 c d e *Corpus ibidem honorifice asservatum* 150 c d e f, 151 b

† Donatus *episcopus Euræx, cum S. Donato Aretino confusus* 151 b c d, 152 a b

Donatus (*Nicolaus*) *patriarcha Aquileiensis* 877 e

† Dorotheæ *reliquiæ Lugduni* 692 a

† Dorotheus *episcopus Tyrensis et martyr, non est auctor Synopsis de Vitis Apostolorum* 12 c, 13 c d

Drachovius (*David*) *decanus Boleslaviensis* 759 d

Dragomira *ethnica et impia mater S. Wenceslai Bohemiæ ducis* 718 b, 723 b c d e, 724 a b c d, 725 e f, 726 a b c d f, 728 a b c, 729 b c d e f, 730 b, 740 b c 741 b c d e, 742 c, 745 e, 747 d e, 769 b d e f, 770 a b, 773 f 780 f b *Occupato Bohemiæ regimine, tyrannidem exercet* 726 b c. 727 a et seqq, 771 b. *Relegatur a S. Wenceslao* 728 d e f, 770 d. *Revocatur* 770 d e

Dragonianus *monachus S. Andreæ Avenionensis, testis inscriptus testamento S. Elzearii* 515 d

Drazicz (*Joannes baro a*) *episcopus Pragensis* 784 a

Driedo (*Joannes*) *doctor Lovaniensis* 633 b, 646 f

Dulcelina *amita S. Elzearii de Sabrano* 498 a

Durandi *archidiaconus Brixiensis operam contulit in inventione reliquiarum SS. Silvini et Rusticiani episcoporum Brixiensium* 606 a b c

Durandus (*Andreas*) *canonicus Aptensis, B. Dalphinæ conjugi virgini familiaris, multa de eadem testatus est* 506 a e f, 509 b, 513 f

Durannus *episcopus Tolosanus interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b. *Sub eodem synodus celebrata Tolosæ* 148 d e

Dusius *S. Justinæ virginis martyris, ut fertur, pater* 180 f

Dynamius *patricius, scriptor Vitæ S. Maximi episcopi Regiensis* 611 a b, 667 b

Dynamius *episcopus Ecolismensis* 684 a

E

Eadburga *magistra S. Liobæ, postea abbatissæ Bischoffsheimensis* 701 d

Eadmerus *biographus S. Wilfridi episcopi Eboracensis* 677 d

Eanfleda *regina Northumbriæ* 680 c, 684 e

† Easterwinus *coabbas S. Benedicti Biscopi in monasterio Wiremuthensi* 113 f. 115 e, 116 a b c, 120 b ce f 121 b *Ejus corpus in honestiorem locum translatum* 122 a, 125 b. *Translatum Glastoniam* 115 d e

Ebba *mater S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 f, 701 a c d f, 712 a b

Eberardus (*Petrus*) *Ordinis Prædicatorum scripsit Gallice Vitam B. Dalphinæ conjugis virginis* 497 e f

Eberhardus *abbas Einsidelensis* 786 c

Eberhardus *monachus Fuldensis, scriptor seculi duodecimi* 707 e f

Ebroinus *Major-domus Franciæ* 673 c, 678 e f, 679 c e

Ecfridus *rex Northanhymbrorum in Anglia fundavit monasteria Wiremuthense et Girwense* 113 b, 117 a c d, 118 a c d e et seqq., 121 e

Eddius (*Stephanus*) *bioggaphus S. Wilfridi episcopi Eboracensis* 676 d e f 677 a c d e f,

Edibius *episcopus Ambianensis seculo sexto, interest concilio I Aurelianensi* 29 a e

† Edmundus *rex Angliæ et martyr* 115 d e

† Eduardus *rex Angliæ et martyr* 763 e

Eduardus I *rex Angliæ* 763 e

Edusius *pater S. Justinæ V. M.* 187 a, 188 a, 200 e f, 201 b, 203 b d e, 224 a

Effrodisius *episcopus Marcianopolis in Scythia* 431 f

Egelredus *puer ceroferarius, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c

Egilbertus *præpositus monasterii Cusantiensis, scriptor Vitæ S. Ermenfredi, ejusdem loci abbatis* 104 c, 105 a et seqq., 106 a, 107 et seqq.

Eginhartus *Caroli Magni imperatoris cancellarius fundavit abbatiam Seligenstadiensem* 429 b

Elgil *abbas Fuldensis seculo nono* 699 f, 702 b, 718 a *Transtulit ossa S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 b, 706 c d, 707 b, 717 b

† Elearius, *seu* Elzearius, *inter Prætermissos* 557 e

Eleonora, *regis Lusitaniæ filia, secunda uxor Petri IV Aragoniæ regis* 161 c

Eleonora *Siciliæ regis filia, tertia uxor Petri IV Aragoniæ regis* 161 c

Eleonora *Aragoniæ, Herculis I Ferrariæ ducis uxor* 830 f, 855 c d

† Eleuchadius *Episcopus* 372 b c d, 373 a b c d, 374 a b c. *Ejus corpus* 376 a b c

Eleusina sacra 208 a b

† Eleusippus *martyr, cujus ecclesia apud Lingones* 114 c d, 126 a, 454 c e, 456 f, 457 a

† Eleutherius *episcopus Autissiodorensis* 83 a b, 86 d, 99 a

Elfgetus *diaconus, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c

† Eligius *episcopus Noviomensis* 34 a, 683 e f

† Elisabetha *regina Lusitaniæ. Ejus libellus precum* 46 b c. *Ejusdem canonizationis bulla a Benedicto XIV Papa expedita* 527 c d

Elisabetha *Sigismundi imperatoris filia, Alberti II imperatoris conjux* 754 f

Elisabetha *Estensis, Francisci Gonzagæ, marchionis Mantuæ uxor* 855 c d

Elisius *episcopus, inter Prætermissos* 559 d

† Elmeri *vel* Ermelius, *episcopus confessor, in diœcesi Leodiensi cultus* 465 d

† Elpidius *abbas* 578 c, 581 c

Elvanus *episcopus in Anglia, inter prætermissos* 172 b

Elzearius *avus S. Elzearii. Vide* Sabrano Elzearius de

Emelius *vel* Emilius, *pater S. Honesti, apostoli Pompelonensium* 46 f, 48 c

† Emerentianæ *virginis reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 d e f

† Emerici *regii principis Hungariæ corpus elevatum* 811 b

† Emila *martyr Cordubensis in persecutione Arabica* 474 f

† Emmerammus *episcopus martyr* 782 a

Emmo *episcopus Senonensis* 34, a 680 e

† Encratidis *vetusta ecclesia* 144 f. 145 f

† Englatius *episcopus vel abbas, inter Prætermissos* 174 d

Enkenvortius *S. R. E. Cardinalis* 764 c

Enkua-Marianus, *inter Prætermissos* 3 a

Eoliba *discipula S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 c, 704 f, 710 c

† Epachoris *in insula Chio forte culta* 448 c

† Epaphras *concaptivus S. Pauli apostoli* 356 a

† Epicharis *martyr, inter Prætermissos* 174 a

† Epiphanius *episcopus Cypri SS. Paulam et Eustochium hospitio excipit* 595 c

† Epiphanius *episcopus Ticinensis* 654 e f

Eppo *episcopus Citicensis, ab Henrico IV Germaniæ rege missus in auxilium Andreæ I Hungariæ regi* 793 d e

Erchinoaldus *major-domus Franciæ* 684 d

Ercombertus *rex Cantiæ* 674 c, 680 c d, 684 e

† Ericus *vel* Erricus *monachus S Germani Autissiodorensis, unus e scriptoribus Actorum Præsulum Autissiodorensium* 80 b c d e f, 81 a d e f, 84 d e f 87 a, 607 e, 608 e

Ericus *rex Daniæ* 762 a b c d, 763 a et seqq., 783 e

Ericus VII *rex Daniæ* 763 et seqq.

Ericus *rex Sueciæ* 763 a

Erlinus *vel* Erluinus, *episcopus Cameracensis, corpus S. Hiltrudis virginis elevavit e terra* 466 f, 468 f, 471 c, 473 f

† Ermagoræ *reliquiæ Polæ in Istria* 790 b

Ermenricus *pater S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 106 a b, 108 b c, 109 d

Ermentrudis *opulenta et pia matrona novam ecclesiam Lætiensem exstruxit* 466

Ermongaus *pater S. Elzearii de Sabrano. Vide* Sabrano Ermongaus de

Ernei *comes Hungarus sub B. Salomone rege Hungariæ* 801 f, 802 a, 803 d e, 804 a b d e

Ernestus *marchio Austriæ B. Salomonem Hungariæ regem sub tutela habuit* 793 c. *Eidem suppetias venit* 806 e f, 807 a b

Escha *commentitia uxor S. Josephi* 7 f, 8 a

Estrillus *seu* Eskillus *ex Ordine Cisterciensi archiepiscopus Lundensis in Dania, inter Prætermissos* 556 f,

Ettoni *episcopi corpus in villa Doni-Petri, dein Montes Hannoniæ, ac tandem ad abbatiam Lætiensem translatum* 467 d, 469 c. *Ejusdem abbatiæ patronus est* 471 f, 473 a b

Evangelista Perusinus, *vicarius generalis Minorum Observantium Cismontanorum* 873 f, 884 c Evangelista de Calvazesio *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdeditet Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a

Evantius *episcopus Viennensis interfuit conciliis Matisconensibus* 100 a b

Evarix *Visigothorum rex Arianus in Gallia Catholicos persecutus* 587 e. *De eodem* 668 e. *Vide* Euricus

† Evasius *non fuit episcopus Brixiensis, sed martyr* 16 a b c, 17 b et seqq., 18 a b. *Ejus corpus Brixiæ* 604 f

† Eucharius *martyr, inter Prætermissos* 353 e

† Eucherius *episcopus Lugdunensis* 613 f, 614 a b, 661 f, 665 a b d f, 669 b f, 670 d e f, 671 a b c d

Eucherius II *secundum aliquos episcopus Lugdunensis* 76 a

Eudocia *Augusta, Theodosii II conjux, scripsit metrice de SS. Cypriano et Justina* 180 b, 182 a, 183 f, 184 a b et seqq. 185 a b c e f, 181 a c d, 188 d e f, 189 b c d f, 190 cf. 137 a b c, 192 a. 193 b c d e, 194 f, 195 f, 196 e f, 197 c, 222 c. 224 b c, 227 a b, 228 a b c, 227 a c d, 230 a b d. *De eadem* 411 a

Eudoxius *episcopus Antiochiæ Pisidiæ seculo tertio* 197 f, 198 a

Everardus *episcopus Ambianensis* 36 d, 38 a

Eugenia *mater S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 46 e, 47 e

Eugenius III *Papa* 391 d

Eugenius *tyrannus seculo quarto* 252 d

† Evilasius *martyr* 2 c d

† Eulogius *presbyter martyr in Hispania sub Mauris* 476 a b c, 477 478 f

Eulogius *episcopus Ambianensis seculo quarto* 29 a b c d

Eumengardis *comitissa Armaniacensis confirmavit pactum a viro suo cum S. Austindo initum* 143 d a

† Euphemia *V. M. Vicentina, inter Prætermissos* 2 c

† Euphemiæ *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f

† Euphronius *episcopus Augustodunensis* 629 c e 651 a

† Euphrosyna *virgo, inter Prætermissos* 1 c

Eupraxius *judex imperialis in Calabria* 248 a c, 292 a b, 293 a. *Pœnitens habitu monastico induitur a S. Nilo,*

Nilo, et pie moritur ibid. 293 e f, 294 a b c, 264 a, 266 a d, 268 b, 275 e, 276 b c, 277 d e, 279 d, 281 a
† Euprepii *episcopi Veronensis corpus Veronæ* 416 a
Euricus *Visigothorum rex in Gallia* 651 d, 654 a b c, 657 a b c, 668 e f
Eusebia *soror S. Firmini, episcopi martyris Ambianensis* 47 e, 48 e
† Eusebius *Papa, inter Prætermissos* 3 d
† Eusebius *Cremonensis: ejus sepulcrum et cultus in Palæstina* 590 d e f
† Eusebius *episcopus Vercellensis, an a S. Eusebio Papa baptizatus?* 250 c d
† Eusebius *presbyter Romæ* 248 d e
Eusebius, *inter Prætermissos* 351 f
Eusebius, *episcopus Cæsareensis Arianis addictus* 454 c e
Eusebius *episcopus Mediolanensis* 257 d
Eusebius *episcopus Gallicanus incertus* 661 e f, 665 f
Eusebius *Bononiensis, Faustini pater, probabilius alius a S. Eusebio episcopo Bononiensi* 251 c, 253 c d
Eusebius *Emesenu saliquot Homiliarum auctor perperam creditus* 661 d e f, 662 e, 665 f. *Vide* Eusebius Emissenus.
Eusebius *Emissenus, inter Prætermissos* 172 e *Vide* Eusebius Emesenus.
Eusebius *frater S. Chromatii episcopi Aquileiensis, probabilius diversus a S. Eusebio episcopo Bononiensi* 251 d
Eusebius *presbyter, S. Cypriani Antiocheni ad Christum conversi instructor et consolator* 184 d e 192 e, 220 a b c, 221 d e f, 222 a b c, 223 e f, 224 b
† Eusicius *eremita* 72 c, 74 e, *Ejusdem celebris ecclesia a Normannis diruta* ibid
† Eustachii *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f
Eustagius *presbyter Agennensis, memoratus in Vita S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 49 a, 50 f
† Eustasius *abbas Luxoviensis* 34 e f, 103 a, 106 b. 107 f 108 a, 109 c, 111 b
† Eustathius *martyr, inter Prætermissos* 557 c d,
† Eustochius *presbyter martyr sub Galerio* 198 a b
† Eustorgius I *episcopus Mediolanensis* 13 e, 14 e
† Eutherius *episcopus Lugdunensis* 82 a *Vide* Ætherius
Eutholmius *præfectus in Oriente seculoquarto* 180 f 181 b c, 193 d 194, 195, 197 e f, 198 a b, 225 d e f, 226 a b, 227, a
† Euthymius *abbas* 570 e, 576 c, 582 b
† Euticus et alii, *inter Prætermissos* 352 f, 558 f
Eutropia *vidua, inter Prætermissos* 173 a
† Eutropiæ *virginis reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ* 707 d e f
† Eutropius *episcopus Arausionensis* 625 c e 651 b
Eutyches *hæresiarcha* 257 b
† Eutychiani *Papæ martyris corpus* 250 e
Exocionitæ *dicti Ariani* 435 d
† Exuperantius *episcopus Cingulanus, inter Prætermissos* 556 f
Exuperius *presbyter Burdigalensis, instructor Furiæ, verisimiliter idem cum cognomine sancto episcopo Tolosano* 584 f, 585 c d e f, 586 a b d
Exuperius *rhetor, diversus a S. Exuperio episcopo Tolosano* 584 f, 585 a b c. *Et a presbytero Burdigalensi* Ibid. c d

F

Fabius (*Bernardinus*) *episcopus Pharensis transtulit reliquias SS Optatiani et Vigilii episcoporum Brixiensium* 258 c
† Fantinus *abbas Ordinis S. Basilii in Calabria*
† Fantinus *alius, confessor in Calabria* 266 c
† Faro *episcopus Meldensis, inter Prætermissos* 4 a
Fattaez *rex in Hibernia* 133 e
† Fausta *martyr Cyzicena* 2 c d
† Fausta *virgo Lucæ, inter Prætermissos* 2 c d
Faustinianus *pater S. Firmini episcopi Ambianensis confessoris* 29 d e, 38 a, 49 b c. *Corpus S. Firmini, episcopi martyris Ambianensis sepelivit* 50 d, 51 d
† Faustinus *episcopus Brixiensis* 16 a b c
† Faustinus *cultus Cabellione* 611 b c
Faustinus *senator Pompelonensis, a S. Honesto presbytero et S. Saturnino episcopo Tolosano ad Christum conversus* 46 e, 47 d e, 48 d
† Faustus *martyr. Ejus translatio facta Baiocis in Gallia, inter Prætermissos* 172 c e
Faustus *abbas Lerinensis, deinde episcopus Regiensis* 671 c
† Faustus *episcopus Tarbensis* 610 a
Faustus *episcopus Buronitanus in Africa* 668 f
Faustus *episcopus Præsidiensis in Africa* 668 f
Faustus *episcopus, forte Tarbensis* 669 a d
Faustus *frater S. Firmini, episcopi martyris Ambianensis* 47 e, 48 d
Faustus *Manichæus* 622 a
Federicus. *Vide* Fredericus.
Felicianus *martyr, inter Prætermissos* 351 a
Felicianus *comes Orientis* 195 b
† Felicitas *mater septem martyrum. Ejus ossa ad ecclesiam montis S. Petri translata* 707 c d e
† Felix *episcopus martyr in Umbria* 450 d
† Felix *martyr Romanus* 560 c d
† Felix *martyr, cujus reliquiæ translatæ Mediolani* 367 b c f
† Felix III *Papa* 413 a b
† Felix IV *Papa exstruxit Romæ ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani* 412 f, 413 a b
† Felix *diaconus S. Ambrosii, deinde episcopus Bononiensis* 253 e f
Felix *abbas Ruyensis in Aremorica* 352 e
Felix *præfectus prætorii, amicus S. Fausti episcopi Regiensis* 657 e et seqq.
Felix *vir senatorius corpus S. Epicharidis martyris sepelisse traditur* 448 c
Felix de Brixia, *laicus Ordinis Minorum observantium, reliquias SS. Silvini et Rusticiani episcoporum Brixiensium intulit* 606 d
Fellus (*Joannes*) *heterodoxus episcopus Oxoniensis refutatus* 187 b, 189 d e f et seqq., 191, 192, 193, 194, 195,
Ferdinandus I *imperator* 758 d 760 d
Ferdinandus II *imperator* 755 e, 757 b, 758 d, 760 d
Ferdinandus III *imperator multas sanctorum reliquias Pragam transferri mandavit* 753 d e. *Instituit pro canonizatione B. Bernardini Feltriensis* 894 e f. *De eodem* 758 d, 760 a
Ferdinandus V *Aragoniæ rex Judæos ex Hispaniis expulit* 869 b c, 875 e
Ferdinandus I *rex Neapolis* 830 e f, 839 b c d 851, 855 d e
Ferdinandus II *rex Neapolis* 856 d. *Regnum amittit et recuperat* 885 b
Ferdinandus *dux Bavariæ* 423 f, 425 f
† Fermerius *vel* Fremerius *Vasatensis, an idem cum S. Formerio in Alava culto?* 54 e f
Ferrari *(Livius) præpositus S. Joannis in Burgo Ticini* 905 c d
Ferrarius (*Dominicus*) *causidicus Ticinensis* 870 e
Ferrarius Garettus *(Joannes) jurisconsultus Ticinensis* 890 d, 891 d e f, 892 a b
† Finbarrus *episcopus Magbilensis in Hibernia* 136 a, 138

a, 138 c d e f. *Confusus cum S. Fridiano episcopo Lucensi in Italia* ibid. b d
† Finnanus *episcopus Lindisfarnensis* 117 e
† Finnianus *episcopus Cluain-erairdensis* 138 d e f, 139 d
Finorchius *(Petrus Paulus) canonicus Soranus subscripsit instrumento Translationis S. Deodati* 453 d
Firmadus *presbyter monachus Fuldensis* 717 c
† Firmini *martyris corpus in abbatia S. Dionysii prope Parisios non est episcopi Ambianensis* 39 b et seqq., 40, 41, 42 a b
† Firmini *alicujus caput Matriti apud Patres Minimos Ordinis S. Francisci de Paula* 46 b c
† Firminus *episcopus martyr Ambianensis* 96 a d. *Non est hic S. Formerius in Alava cultus* 54 e. *Nec Firminus martyr, cujus corpus est in abbatia S. Dionysii prope Parisios* 39 b et seqq. 40, 41, 42 a b
† Firminus *episcopus Ambianensis confessor* 23 e f, 29 b c d e, 30 f, 33 d, 34 d, 39 e, 50 d e, 51 a b, 52 a b d e
† Firmus, *cujus reliquiæ Fuldæ* 708 c
Firmus *senator, pater S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 24 d e, 25 f, 26 c d, 46 d et seqq., 47, 48
Flandrorum *fabulosum fœdus cum Hunnis sub Dagoberto I rege Francorum* 41 d e f, 42 a b c
† Flavianus *episcopus Constantinopolitanus* 770 f
Flavianus *episcopus Antiochenus, inter Prætermissos* 353 b c
Flavius *episcopus Carnotensis, decessor S. Solennis* 59 d, 64 f, 67 a,
† Flavius Latinus *episcopus Brixiensis* 16 a b,
† Florebertus *episcopus Leodiensis* 464 d
† Florentii *presbyteri confessoris tumulus* 718 d
Florentius *presbyter epistolam S. Ruricii Lemovicensis episcopi ad S. Faustum Regiensem tulit* 660 e
† Flori *vel* Floris *episcopi confessoris corpus Polæ in Istria* 790 b c e f, 791 a b
† Floridus, *non Tudertinus, nec Tiburtinus, sed Tifernas episcopus* 254 e et seqq. 255 a b c. *Antiquus illius cultus et ecclesia Tiferni* 254 a b c
Folcmarus *archiepiscopus Coloniensis* 744 c
Folericus *episcopus Leodiensis seculo octavo* 464 f
Fontaine *(Joannes) canonicus et sacræ Theologiæ doctor, edidit Gallice gesta et miracula S. Lupi episcopi Lugdunensis* 75 b c
Fontana *(Nicolaus) civis Comensis adstitit inspectioni corporis S. Joannis de Meda* 332 e
Fonteius *episcopis Vasionensis seculo quinto* 625 e, 651 a
Formerius *monachus martyr, inter Prætermissos* 1 f
Forner *(Fredericus) episcopus suffraganeus episcopi Bambergensis, testatus est de capitibus SS. Cosmæ et Damiani Guilielmo V Bavariæ duci donatis* 421 e f, 422 a b
Fortunatianus *martyr, inter Prætermissos* 352 f
† Fortunatus *episcopus Tudertinus* 255 d
† Fortunatus, *cujus corpus Mediolani* 367 f
† Fortunatus, *cujus reliquiæ Polæ in Istria* 790 b
† Fortunatus *senator Pompelonensis, a S. Honesto presbytero et S. Saturnino episcopo Tolosano ad Christum conversus* 46 e, 47 d e f
Fortunio *subscripsit fundationi episcopatus Jaccetani* 145 d
Foscarus *(Antonius) guardianus Minorum Observantium Venetiis* 842 c
Franceschinus *(Carolus) abbas et definitor generalis Congregationis Silvestrinorum misit instrumenta de B. Bonfilio episcopo Fulginate* 480 b c, 481 d, 483 d
Franchus *(Nicolaus) episcopus Tarvisinus, et Sedis Apostolicæ apud Venetos legatus* 860 f, 866 d e f, 867 a b c d
† Franciscus Assisias *Ordinis Minorum patriarcha* 827 d, 849 d, 850 e f. *Ejus vestes in Etruria asservatæ* 830 c d, 873 f
† Franciscus de Paula *ante canonizationem Officio ac Missa coli potuit ex indulto Leonis X Papæ* 892 d e f
† Franciscus de Sales *episcopus Gebennensis* 527 b
† Franciscus Xaverius *Societatis Jesu, regni Navarræ patronus* 44 e f et seqq. *De eodem* 360 f
Franciscus Estensis, *dux Mutinæ* 911 f
Franciscus e Plebe S. Stephani, *Ordinis Minorum, divinis revelationibus honoratus* 854 b c
Franciscus Feltriensis, *Ordinis Minorum Observantium S. Francisci, socius B. Bernardini Feltriensis, de quo scripsit Diarium* 814, e 815 a b, 811 f 863 d, 868 d e, 886 f
Franciscus Serravallensis, *laicus Ordinis Minorum Observantium accepit reliquias B. Bernardini Feltriensis* 903 f, 904 a
Franck *episcopus Hungarus tempore B. Salomonis regis Hungariæ* 800 d e
Franco de Laken, *conversus Villariensis, inter Prætermissos* 2 c
Francq *(Nicolaus le) abbas Lætiensis* 473 b c
Frannulfus *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e 101 f
† Fraternus *Episcopus Autissiodorensis* 59 e f. *Ejus corpus translatum* 90 e. Asservatum Autissiodori 99 c. *inter Prætermissos* 558 f
Frauezzi *(Lælius) adstitit inspectioni corporis S. Joannis de Meda* 332 f
Fredegosus *dux Genuensium* 835 d
Fredelo *Guilielmi Garsiæ comitis Fidentiacensis filius* 141 b
Fredericus *Austriacus rex Romanorum* 516 c
Fredericus *Arago, rex Siciliæ* 365 a
Fredericus I *Brandenburgiæ marchio et elector* 828 f
Fredericus V *comes Palatinus* 755 e, 756 d e. *Memorabili clade ab exercitu Ferdinandi II imperatoris afficitur* 423 c, 757 c
Fredericus *dux Montisfeltrii* 834 f
Fredericus Borromæus, *archiepiscopus Mediolanensis, S. R. E. Cardinalis* 10 c d
Fredericus *Badensis, episcopus Ultrajectensis invenit elevavitque quasdam Sanctorum reliquias* 238 d e f
† Fremerius *Vasatensis. Vide* S. Fermerius
Fridegodus *scripsit Vitam metricam S. Wilfridi episcopi Eboracensis* 676 b c
Fridericus. *Vide* Fredericus
† Fridianus *episcopus Lucensis in Italia* 130 c, 136 a. *Confusus cum cognomine episcopo Magbilensi in Hibernia* 139
† Frigidianus. *Vide* Fridianus.
Frizimelica *(Antonius) guardianus conventus Minorum Observantium Patavii* 818 e
† Frominius *episcopus Vesontionensis* 109 c
Frontus *episcopus Mediolanensis* 13 a
Fulcardus *conversus Claravallensis, inter Prætermissos* 558 e
Fulco I *episcopus Ambianensis* 29 a
Fulco II *episcopus Ambianensis* 29 a
Fulco *episcopus Cadurcensis interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 a b
Fulcuinus *abbas Laubiensis seculo decimo* 458 e f
† Fulgentius *episcopus Ruspensis* 630 b et seqq., 631 a et seqq., 632 a c
Furia *nobilis vidua, a S. Hieronymo per litteras instructa* 585 e f, 586 a, 596 f, 597 a
† Fursei *confessoris translatio, inter Prætermissos* 556 c

G

Gabbo *(Antonius) Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d
† Gaiana *virgo martyr cum duabus sociabus, inter Prætermissos* 352 f
Galba *imperator* 371 e
† Galdinus *episcopus Mediolanensis* 13 b
Galeanutius *(Joannes) munificus in Montem pietatis Lucensem* 854 c f
Galeottus Manfredus *dominus Faventiæ crudeliter trucidatus* 844 c
Galeranus *comes Mellensis seculo duodecimo* 456 c
Galerius *(Maximianus) imperator* 194 a b c, 247 a b d, 571 c d, 576 c, 581 b
Galleti *(Aloysius) Ordinis Benedictini Congregationis Casinensis, bibliothecæ Florentinæ præfectus, benignam Museo nostro operam contulit* 568 c
Gallienus *imperator* 382 d f, 383 a b
Gallignano *(Dominicus) munificus in Montem pietatis Lucensem* 854 c
Gallius *(Franciscus) dux administrator collegii Comensis Congregationis Somaschæ* 333 b c d
Gallus *episcopus Trevirensis : ejus corporis elevatio, inter Prætermissos* 352 d
Gamans *(Joannes) Societatis Jesu presbyter, de Museo nostro optime meritus* 496 e, 700 d e, 721 e
Gambara *(Franciscus) notarius Brixiensis* 605 b
Gambara *(Petrus de) comes, vir primarius Brixiæ* 876 f
Garosa *(Lodovicus) canonicus Placentinus, memoratus in instrumento Placentino pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ,* 231 b d
Garsenda, *vel* Garsendis Alphanti, *matrona genere et virtutibus illustris, S. Elzearii in pueritia præceptrix* 501 b c, 506 e, 512 d e, 513 a b e f, 514 a, 539 e f, 541 e, 544 b c d e, 545 c d, 550 e f, 551 a b 553 b, *Sancte moritur, et apparet in gloria* 551 b c
Garsias I *archiepiscopus Ausciensis* 141 e et seqq.
Garsias II *inter Raimundum Copa et S. Austindum in Catalogo archiepiscoporum Ausciensium non inserendus* 141 e et seqq., 142 a
Garsias *(Guilielmus) comes Fidentiacensis* 140 f
Garusus *abbas Asmensis interest synodo Jaccetanæ in Aragonia* 143 d
Gaspar Arsenius *decanus ecclesiæ metropolitanæ Pragensis edidit miraculum S. Wenceslai* 785 e
† Gaudentius *episcopus Brixiensis* 15 f, 256 f
† Gaudiosus *episcopus Brixiensis* 257 a, 603 f
Gaudiosus *monachus in Scytia, postea episcopus* 432 a
Gaudisellus *rex, parthenonis S. Petri Lugduni conditor vel restaurator* 685 c, 686 d
Gaver *(Natalis) supremus Magister Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 154 c, 167 b c d
Gaufridi *(Hugo) testis in processu canonizationis S. Elzearii* 525 c
Gaufridus III *episcopus Carpentoractensis commissarius Apostolicus pro processu canonizationis S. Elzearii instruendo* 523 b et seqq., 524 a b c d
Gaufridus *abbas Altæcumbæ, biographus S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis* 788 b, 789 b c,
† Gaugerici *episcopi Cameracensis reliquiæ in abbatia Lætiensi in Hannonia* 467 b, 469 b
Gausmarus *primus abbas Bonæ vallis in diœcesi Carnotensi* 389 e f, 390 c
Gebehardi *episcopi Pragensis tumulus* 745 f
Geisa *dux Hungariæ* 791 d f, 792 d, 893 e f, 894 a et seqq. *Bello impetit B. Salomonem Hungariæ regem* 794 d e f. *Pacem cum illo init, et adversus communes hostes bellat* 795 b c et seqq., 796 e f. 797 a b c e, 798 a et seqq. 799 a et seqq. 800 a, et seqq. *Rursum a Salomone dissidens, illum bello tandem superat, et Hungariæ regnum sibi vindicat* 801 a et seqq. 802, 803, 804, 805 a b f, 806 a b, 807 a c f, 808 a b c. *Causam suam agit apud S. Gregorium VII Papam* 808 b c d. *Pasciscitur cum Salomone, et interim moritur* 809 a b c
† Gelasius I *Papa* 189 e f. *Probabilius non reposuit libros S. Fausti Regiensis inter apocryphos* 627 d e f 629 a b c d
† Geminianus *episcopus Mutinensis interfuit concilio Mediolanensi sub S. Ambrosio* 253 d. *De eodem* 837 f
† Genesius *martyr Arelatensis* 665 a
Genesius *episcopus Lugdunensis subscripsit privilegio monasterii Corbeiensis* 681 f
Gennadius *episcopus in Hispania* 430 a
† Genovefa *virgo* 455 e f, 456 c, 457 a d
† Georgii *martyris ecclesia a Wratislao I duce Pragæ ædificata* 769 b, 771 a b, 781 d
† Georgii *martyris corpus Polæ in Istria* 790 b c d e f, 791 a b
Georgio *(Joannes Antonius a Sancto) episcopus Alexandrinus* 877 d
† Georgius *martyr Cordubensis in persecutione Arabica* 474 f
Georgius *metropolita Nicomediensis scripsit Orationem de SS. Cosma et Damiano* 406 a
Georgius, *vir nobilis S. Nili junioris discipulus, virtutibus clarus* 281 e f, 282 a b c, 283 e f, 384 a b
Georgius, *alias* Gregorius, *strenuus miles sub B. Salomone rege Hungariæ* 799 e. *Vide* Gregorius.
Geraldus *episcopus Sistaricensis, ab Urbano V delegatus ad processum canonizationis B. Dalphinæ instruendum* 496 d
Geraldus *filius Bernardi, comitis Armaniacensis confirmavit pactum a patre cum S. Austindo initum* 143 d e
† Gerardus *episcopus martyr, inter Prætermissos* 2 e
Gerardus I *episcopus Cameracensis seculo undecimo* 457 f. *Novam ecclesiam Lætiensem consecravit* 467 a b 469 b
Gerardus I *ex illustri familia Cusantiensi* 106 f
Gerardus *Ordinis Minorum S. Francisci, inter Prætermissos* 3 b. *Item* 131 f
Gerardus Adrianus *seculo decimo tertio instrumentum aliquod fecit de sacris reliquiis Placentinis* 237 b
† Gereonis *reliquiæ Ultrajecti* 239 a
† Germanus *episcopus Autissiodorensis* 85 d, et seqq., 86 b, 97 a, 100 f, 607 c e f, 608 a b d e, 609 a d, 612 d. *Monasterium SS. Cosmæ et Damiani condidit* 417 a b. *Ejus corpus translatum* 90 c d e. *In supplicatione circumlatum* 91 a. *A Calvinistis violatum* ibid. d, 92 a. *Ubi corpus sit, disputatur* 91 c et seqq., 92 a c, 93 a b c. *Pars sudarii ejusdem donata ducissæ Guisiæ* 95 f
Germanus *abbas confessor, inter Prætermissos* 2 e
Geroldus *abbas Agaunensis seculo decimotertio* 392 a b
† Gervasius *martyr* 365 b f, 367 d e, 368 c, 369 e, 397 b c d. *Ejus corpus a S. Ambrosio translatum* 375 e
Gervasius *archiepiscopus Remensis* 147 c
Gervasius *abbas S. Germani Autissiodorensis seculo duodecimo* 391 c d e
Gervinus *episcopus Ambianensis* 29 a
† Gerulpni *martyris translatio, inter Prætermissos* 350 e
Giannerini *(Paulinus) canonicus Aretinus, sacræ Theologiæ doctor* 149 c
Gibellini *in Italia* 512 b, 515 f
† Gibriani *translatio, inter Prætermissos* 350 b c

Gilabertus (*Josephus) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, commendator Perpiniani* 167 a
Gilabertus (*Martinus Salvator) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, postulator causæ de immemorabili cultu B. Mariæ de Cervello* 164 a
Gil-Æda *abbas et episcopus Corcagiensis* 135 a
† Gilbertus *episcopus Cathenensis, conditor ecclesiæ cathedralis in Dornock* 135 d, 137 b d
Gilbertus *monachus Cisterciensis, inter Prætermissos* 352 b c
† Gildas *abbas Ruyensis* 352 e
Ginettus *S. R. E. Cardinalis episcopus Portuensis* 768 f
Gineura *uxor Joannis Bentivoli* 858 d
Gingurianus *monachus in Britannia Aremorica, inter Prætermissos* 352 e
Ginno *interfector S. Ludmillæ* 780 c. *Vide* Gomo
Girinus *diaconus, Hugonis archiepiscopi Lugdunensis legatus apud Urbanum II Papam* 788 f
Gisulfus I *princeps Salerni* 310 c
Gisulfus *Pandulfi, Beneventi et Capuæ principis, filius* 310 c
Giula *rex Chunorum* 797 b
† Godefridus *ex abbate S. Mariæ de Novigento episcopus Ambianensis* 35 a b c. *Corpus S. Firmini episcopi martyris Ambianensis in pretiosam thecam transtulit* ibid. d e et seqq. 36 d e f, 39 e et seqq., 40 b et seqq., 41 a b
Godefridus *rex Hierosolymæ* 558 b
† Godeleva, *uxor Bertulfi, inter Prætermissos* 172 e
Godelina *commitissa Carnutensis* 385 c. *Vide* Dodelina
Gofredus *episcopus Placentinus* 232 c. *Vide* Seufridus
Gomecius vel Gomesanus, *episcopus Calaguritanus, interfuit synodo Jaccetanæ in Aragonia* 144 d, 145 d
Gomo *interfector S. Ludmillæ ducissæ Bohemiæ* 729 a b, 780 d, 782 c
Gonzaga (*Angelica) Ludovici III Mantuæ Marchionis filia, Clarissa in opinione sanctitatis mortua* 828 b e f
Gonzaga (*Antonius*) 863 d
Gonzaga (*Franciscus*) *marchio Mantuæ* 832 e, 833 e, 855 c d
Gonzaga (*Franciscus*) *S. R. E. Cardinalis et Sixti IV Papæ legatus a latere* 830 d e f
Gonzaga (*Franciscus*) *Ordinis Minorum scriptor* 814 e
Gonzaga (*Fredericus I*) *marchio Mantuæ* 828 f, 831 f, 832 a b c d e. *Cultum immaculatæ conceptionis B. M. V. promovit* 829 b c
Gonzaga (*Georgius*) *Novellariæ dominus* 824 a
Gonzaga (*Joannes Franciscus II*) *marchio Mantuæ* 562 d e, 863 e
Gonzaga (*Ludovicus III*) *marchio Mantuæ* 828 b f.
Gonzaga (*Ludovicus*) *episcopus Mantuanus* 863 e
Gonzaga (*Ludovicus*) *Minorum Observantium in provincia S. Antonii vicarius* 822 d e f, 824 b, 826 c
Gonzaga (*Rudolphus*) 843 e
Gonzales de Mendosa (*Petrus*) *archiepiscopus Granatensis* 251 b
Gordianus *pater S. Gregorii Magni Papæ* 413 a
† Gorgonii *episcopi martyris, e societate S. Ursulæ, inventio et translatio, inter Prætermissos* 174 d
Goswinus *Avennarum dominus, deinde monachus Lætiensis in Hannonia* 471 a b
Gothi *in Galliis* 589 b, 608 c, 651 a, 651 d e f, 660 e f, 661 a, 668 e. *Romam capiunt* 602 b
Gothici *ritus an in synodo Jaccetana in Aragonia proscripti ?* 144 e, 145 f
Gracchorum *familia illustris, materna stirps S. Eustochii virginis* 591 a b
Gradonicus (*Bartholomæus*) *episcopus Brixiensis* 10 e, 16 d
Græcus *episcopus Massiliensis, legatus ad Euricum regem Gothorum* 650 e f
Græcus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 a
Græcus *diaconus Nestorianus. Vide* Gratus diaconus
Graimerius *episcopus Placentinus* 236 d
Gralena (*Bernardus*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, interfuit capitulo Barcinonensi* 167 c
Gratiadeus *Ordinis Minorum Observantium Brixiæ operam contulit pro translatione reliquiarum SS. Silvini et Rusticani episcoporum* 606 a
Gratianus *imperator* 29 d e f
Gratindus *abbas SS. Cosmæ et Damiani in Hispania seculo septimo* 429 e f
Gratus *consul Romanus* 25 b
Gratus *diaconus Nestorianus, a S. Fausto episcopo Regiensi refutatus et admonitus* 615 d e f, 619 a
Gravina (*Vincentius*) *decanus monasterii Casinensis testatus est de beneficio a B. Bernerdino Feltriensi accepto* 910 a b
† Gregorius I *Papa* 89 e, 133 a, 134 b d, 135 e, 139 b, 253 a b d e f, 413 a b d, 414 c d, 454 f
† Gregorius II *Papa* 115 e, 116 d e, 124 d e f, 702 d *S. Bonifacium Germanis ordinavit episcopum* 702 a, 713 b, 715 f
† Gregorius III *Papa* 702 e
Gregorius V *Papa, e sua Sede deturbatus* 233 e *Restitutus opera Ottonis III imperatoris* 233 e f, 234 f 260 e, 313 e f. *De eodem* 315 e f
† Gregorius VII, *Papa* 129 f, 144 f, 145 f, 490 b, 492 b, 792 e, 805 b c d, 806 d e f, 808 c, 809 e. *B. Salomoni Hungariæ regi auxilium flagitanti rescribit* 807 e f, 808 a. *Respondet Geisæ duci Hungariæ, regnum occupanti* 808 b c d
Gregorius IX *Papa confirmavit Ordinem Humiliatorum* 328 d, 329 b. *Monasterium Romanum SS. Cosmæ et Damiani dedit Clarissis* 413 f
Gregorius XI *Papa bullam edidit de canonizatione S. Elzearii ab Urbano V facta* 494 c f, 495 d, 496 f, 509 a b, 514 c d, 521 a, 526 e f, 527 c et seqq., 528 a et seqq., 538 e, 555 b. *De eodem* 534 c
Gregorius XIII *Papa* 475 e, 767 a
† Gregorius *episcopus Armeniæ* 353 a
† Gregorius *episcopus Autissiodorensis : ejus corpus translatum* 90 e. *Corpus Autissiodori* 99 c
† Gregorius *senior, episcopus Nazianzenus* 191 d e f
† Gregorius *Nazianzenus junior, episcopus, scripsit Orationem de SS. Cypriano et Justina* 180 e, 182 c et seqq., 185 b et seqq., 186 a b c d e, 188 d e, 191, 192, 195 f, 228 e, 229 a, 230 c
† Gregorius *episcopus Turonensis* 58 a b c, 68 f, 417 b c
Gregorius *abbas monasterii Romani SS. Cosmæ et Damiani seculo nono* 413 f
Gregorius *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f
Gregorius *unus e sociis S. Bonifacii in conversione Germaniæ* 702 d
Gregorius *comes Tusculanus erga S. Nilum benignissimus* 317 e, 318 b, 319 c, 320 a
Gregorius *monachus, dux S. Nilo juniori monasterium inquirenti* 263 c
Gregorius *strennus miles sub B. Salomone Hungariæ rege* 799 a
Gregorius *diaconus Nestorianus. Vide* Gratus diaconus
Gregorius Armenius, *inter Prætermissos* 353 a
Gregorius Maleinus *protospatharius, Rossanensis seditionis*

ditionis auctor 297 d e
Grimaldus, Grimandus, *vel* Rinaldus, *episcopus Anagninus, corpora SS. Aureliæ et Neomisiæ transtulisse fertur* 129 c d e
Grimketulus *senex, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c
Gritti (*Andreas*) *Venetorum dux tulit quamdam legem de occisione bannitorum* 879 e f
Gritti *(Franciscus) rector Castelli Franci, B. Bernardini Feltriensis amicus* 865 a b
Gros (*Mathias*) *senior capituli canonicorum Bambergensium, subscripsit testimonio de capitibus SS. Cosmæ et Damiani Guilielmo V Bavariæ duci donatis* 422 a b
Grossis (*M. Antonius de*) *episcopus Tiburtinus* 839 f
Guadalaxara (*Mathias de*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, commendator Toleti* 167 a
Guadallus *vel* Guadaldo *episcopus Barcinonensis* 141 c
Guargualia *(Augustinus) cujus domus Ticini in Montem pietatis conversa est* 870 e
Guarinus *episcopus Ambianensis* 37 b c
Guarinus *seu* Warinus *abbas Corbeiæ in Saxonia, inter Prætermissos* 173 f
Guelfi *in Italia* 512 b
Guibertus *abbas Novigenti frustra conatus est possessionem corporis S. Firmini, episcopi martyris Ambianensis, abbatiæ S. Dionysii prope Parisios vindicare* 39 d et seqq., 40 b et seqq., 41 a b c
† Guido *abbas Pomposiani : ejus corpus Spiram translatum* 152 d
† Guido Cortonensis, *tertii Ordinis S. Francisci : ejus corpus* 152 c d
Guido *abbas S. Germani Autissiodorensis et ejusdem loci abbatum historicus* 391 c d
Guido, *ut fertur, abbas Pultariensis*, 386 c d e f et seqq.
Guido Mediolanensis, *secundi Ordinis Humiliatorum fundator vel promotor* 327 e f
Guido Ubaldus *dux Urbini* 834 e f
Guidonis *(Guido) familiaris S. Elzearii, et in ejusdem processu canonizationis testis* 525 c, 545 d, 548 e, 549 c d, 552 e f, 555 d e
Guilielmus V *Bavariæ dux exstruxit ecclesiam S. Michaelis Monachii* 420 b. *Capita SS. Cosmæ et Damiani Bamberga accepit* ibid. b c, 421 e. *Item alias eorumdem Sanctorum reliquias Norimberga* 423 f. Guilielmus V *Bavariæ dux* 708 c
Guilielmus *archiepiscopus Ausciensis, S. Austindi successor* 148 a b e
Guilielmus *episcopus Aginnensis interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b
Guilielmus II *episcopus Convenensis interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b
Guilielmus *episcopus Urgellitanus interest synodo Jaccetanæ in Aragonia* 144 d, 145 c
Guilielmus *abbas S. Victoris Massiliensis, post Pontifex Urbanus V* 526 a b c
Guilielmus *comes Astaricensis fundavit monasterium in Auriovello* 141 e. *Monasterium Pessanum dedit Simorrensi* 142 a b, 567 e f
Guilielmus a S. Marcello *Ordinis Minorum S. Francisci, postea Niciensis episcopus in Provincia* 504 a
Guilielmus a S. Martiali *inquisitor fidei in Provincia Gallica* 503 f
Guilielmus Petri *Prior de Roquabruna, testis inscriptus testamento S. Elzearii* 515 d
Guisius (*Jacobus*) *Minorita scripsit Annales Hannoniæ* 459 e f, 461 a b
Guisluinius (*Bernardinus*) *doctor Feltriensis, scripsit Vitam B. Bernardini Feltriensis* 814 e f, 815 a b
Gundegisilus *episcopus Burdigalensis Chrodieldem seditiosam monialem anathemate percutit* 88 a b
Gundelandus *abbas Laureshamensis seculo octavo* 706 b
Gundobadus *Burgundionum rex consulit S. Avitum episcopum Viennensem*, 622 a b c, 632 c
Gunduinus *episcopus Noviomensis* 33 f
† Guntardus *frater S. Hiltrudis virginis, primus abbas Lætiensis in Hannonia* 458 d, 459 a b, 462 c d, 463 a, 465 e f, 468 b, 471 d, 473 c
Gunterus *ex Priore Crispiniensi abbas Lætiensis seculo undecimo* 470 b c d e, 473 c
† Gunthramnus *Aurelianorum et Burgundiæ rex* 82 c d, 84, a 85 a c d. 87 c d e f, 88 d, 97 b c, 99 a, 100 b, 686 a
† Gurdinelli *reliquiæ Duaci in Belgio* 57 d
Guswinus *diaconus S. Lulli archiepiscopi Moguntini* 705 e

H

Habdarrahman II *rex Cordubensis Christianos persequitur* 476 d, 477 d e f, 478 b c. *Ab angelo percussus moritur* 478 f
Hadrianus de Brixia *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Hadumout *virgo religiosa, cui Rudolfus Vitam S. Liobæ abbatissæ dicavit* 700 d e, 710 b
Haistulphus *archiepiscopus Moguntinus* 706 d. *Vide* Aistulphus
Haligernus *abbas Casinensis. Vide* Aligernus
Halitgarius *episcopus Cameracensis seculo nono* 465 c d
Haraldus VI *Daniæ rex* 762 f, 763 a b
Harlay (*Franciscus II de*) *archiepiscopus Parisiensis* 694 d
Hassia (*Fredericus de*) *S. R. E. Cardinalis, Leopoldi imperatoris apud Apostolicam Sedem orator* 768 d e f
Hatheburch *velata vidua, aliquo tempore Henrico Aucupi, Germaniæ regi, juncta* 731 d
Hathumoda *abbatissa Gandersheimensis* 710 b
Hatzfeld (*Georgius ab*) *capitularis Fuldensis* 708 d
Hansio *dominus castelli Blesmodi in Burgundia* 386 b c d
Hantcarius, *vel* Hautgarius, *Noviomensium episcoporum catalogo non inserendus* 33 e f, 34 a b c d f
† Haymo *cum fratre Medensis monasterii conditor* 330 e
Haymo *presbyter in Gallia, postea abbas monasterii SS Faustini et Jovitæ, ad quod corpus S. Antigii transtulit* 16 c d e
Hebba *vel* Hedda *abbas Medethamstedensis, cum monachis suis occisus a Danis, inter Prætermissos* 174 a
Hectarius *episcopus Gallus incertæ sedis, subscriptus instrumento anni* DC CV, 34 a b
Hegesippus *antiquissimus scriptor Christianus* 6 e f
Heldebertus *abbas Insulæ Barbaræ seculo decimo* 76 f
Helgotus *abbas Lætiensis seculo duodecimo* 471 c
Helias *episcopus Uceticensis, postea S. R. E. Cardinalis, commissarius Apostolicus pro processu canonizationis S. Elzearii instruendo* 523 b et seqq., 529 b c d e
Helvidius *hæreticus a S. Hieronymo refutatus* 7 a b
Henrici (*Guilielmus*) *testis in processu canonizationis S. Elzearii* 5 5 d
Henricus I *Auceps, rex Germaniæ* 326 e, 722 f, 725 a b c, 726 e f, 730 a, 731 d e f, 732 a b, 734 b c d e f, 735 e f, 736 a b c d f 737 d, 743 a b f, 745 a b c d f, 772 e, 774, f *S. Wenceslaum Bohemiæ ducem sibi vectigalem facit* 730 f, 731 a b c, 742 e
† Henricus II *imperator* 325 d, 330 a, 414 b c, 457 f, 459 e f, 463 c, 465 e, 468 f, 744 a, 768 c,

c, *SS. Cosmæ et Damiani, capita a Romano Pontifice accepit* 420 b, 422 a
Henricus III *imperator* 141 e, 325 b c d e f, 326 d e f, 459 f, 791 c e 792 d e, 808 b
Henricus IV *rex Germaniæ, deinde imperator* 793 d e f, 805 a *B. Salomonem in regnum Hungariæ restituit* 794 a et seqq. *Eidem suppetias ferre parat* 805 e f, 806 a et seqq. 807 a et seqq. 808 a b
Henricus V *imperator* 326 e f
Henricus VII *imperator* 512 b c, 555 a
Henricus I *Galliæ rex* 141 f, 142 a b, 148 e f
Henricus VIII *rex Angliæ* 115 c
Henricus *Henrici Aucupis, Germaniæ regis, filius* 744 a b
Henricus *episcopus Olomucensis seculo duodecimo* 761 d e
Henricus *episcopus Pragensis seculo decimotertio* 784 a
Henricus *ex doctore conversus Cisterciensis, inter Prætermissos* 173 b
Henricus *Ordinis Cisterciensis in Germania, inter Prætermissos* 173 c
Heraclius *episcopus Bigorrensis seu Tarbensis, interfuit synodo Jaccetanæ in Aragonia* 144 c d, 145 c. *Interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b, 148 f
Heraclius *seditiosus Romæ seculo quarto* 248 e f
† Herculanus *episcopus Perusinus martyr* 255 a b c
Hercules I *Estensis, dux Ferrariæ* 829 a, 830 b c d 855 c,
† Heribaldus *vel* Heriboldus *episcopus Autissiodorensis, transtulit corpus S. Germani ejusdem sedis episcopi* 906 d. *Ejus corpus inventum* 94 f
Heribertus *archiepiscopus Mediolanensis seculo undecimo* 326 c d
Hericus *monachus S. Germani Autissiodorensis. Vide* S. Ericus
Hermannius (*Octavius*) *præpositus ecclesiæ S. Laurentii Brixiæ novam aram erexit, ad quam reliquiæ SS. Optatiani et Vigilii episcoporum Brixiensium translatæ fuerunt* 258 d
Hermannus *episcopus Pragensis* 746 a
Hermannus *vel* Herimannus *monachus, deinde abbas S. Martini Tornacensis, et scriptor seculi undecimsi* 469 f
† Hermenegildus *Hispaniæ rex et martyr* 768 c
† Hermes *martyr, prius judex, a S. Alexandro Papa martyre ad fidem conversus* 20 f
Hermes *episcopus Narbonensis* 618 d
Hermich *marchio Austriæ* 898 b c *Vide* Ernestus.
Herveius *abbas S. Victoris, patrinus Philippi II Galliæ regis* 684 a
† Herveus *ecclesiæ Turonensis thesaurarius* 417 b c d
† Hieremias *martyr Cordubensis in persecutione Arabica* 475 a
† Hieronymus *doctor Ecclesiæ* 7 a b, 251 d, 585 f, 586 a b, 587 c d e f, 588 a c d e f, 589 a et seqq., 590 a, 592 a b, 595 e, 596 e f, 597 a, 602 e f, 603 a b d, 631 d e. *Explanationem Zachariæ prophetæ inscribit S. Exuperio episcopo Tolosano* 588 c d e *Ejus gesta et scripta pro institutione et eruditione SS. Paulæ et Eustochii* 590 a b c, 591 a b c d e, 592 b et seqq., 593, 594, 595 a b, 597 e f, 598 a et seqq. 599, 600 a b e et seqq., 601 c d e f. *Ejusdem sepulcrum in Palæstina* 590 d
Hiienses *monachi Romanam Paschatis observantiam et tonsuram admittunt* 123 e f
† Hilarion *abbas* 571 f, 572 a et seqq.
† Hilarius Hilarinus, *vel* Hilarianus *martyr Aretii* 149 b, 151. b
† Hilarius *episcopus Arelatensis* 611 a, 616 a, 661 f, 671 b
† Hilarius *episcopus Gabalitanus, inter Prætermissos* 4 a. *Ejus corpus in abbatia S. Dionysii prope Parisios* 39 c
† Hilarius *episcopus Vesontionensis* 109 c
† Hilarus *Papa* 607 f, 608 c, 617 b c, 618 c d, 624 c
† Hilarus *episcopus Pictaviensis : ejus corpus in abbatia S. Dionysii prope Parisios* 139 e
† Hilda *abbatissa, inter Prætermissos* 559 d. *Ejus reliquiæ Glastoniam translata* 115 c d
† Hildebrandus *S. R. E. Cardinalis* 129 f. *Vide* S. Gregorius VII Papa
† Hildegardis *virgo abbatissa, inter Prætermissos* 557 b
Hildegardis *Caroli Magni conjux maxima fecit S. Liobam abbatissam Bischoffsheimensem* 705 f, 706 a b, 710 a, 716 e, 717 a b f
Hildemarius *monachus in monasterio SS. Faustini et Jovitæ Brixiæ seculo nono* 16 e
Hilduinus *comes Rociensis* 469 f
Hilmeradus *episcopus Ambianensis* 39 a
Hinderbach (*Joannes*) *episcopus et princeps Tridentinus, jussit supplicium sumi de Judæis, S. Simonis pueri interfectoribus* 823 e
† Hippolytus *martyr, ejusque reliquiæ in diœcesi Viennensi in Gallia, inter Prætermissos* 1 f. *Alicujus* S. Hippolyti *brachium donatum comitissis Dodelinæ et Lemissæ* 385 d
Hogerius *abbas insulæ Barbaræ seculo undecimo* 76 f
Hollant *(Joannes Baptista van) Societatis Jesu misit aliqua de S. Wenceslao* 721 c
Homedes *magnus Magister Melitensis reliquias SS. Stephani et Cosmæ martyrum donavit præfecturæ. Enzinæ Corbæ* 416 c
Honesta *mater S. Honesti, apostoli Pompelonensium* 46 f
† Honestus *presbyter, apostolus Pompelonensium* 22 a, 24 a e f, 26 c, 27 c d, 28 a b c 37 e, 46 et seqq., 47 a e f, 48 e 36 b c d e
† Honestus *in parœcia Hederensi, diœcesis Parisiensis cultus* 96 a b
† Honobertus, *alias* Aunobertus, *episcopus Senonensis, inter Prætermissos* 556 c
† Honoratus *episcopus Ambianensis* 33 c f 34 f 52 a e
† Honoratus *primus abbas Lerinensis, deinde episcopus Arelatensis* 61 3e f, 614 e 617 b, 665 d e, 666 d
† Honoratus *episcopus Mediolanensis* 12 e f
† Honoratus *episcopus Tolosanus consecravit episcopum S. Firminum, postea martyrem Ambianensem* 25 f, 27 b d e f, 28 b, 37 e, 47 f, 48 a f
Honoratus a Champigneyo *Capucinus, inter Prætermissos* 173 c d
Honorius *archiepiscopus Cantuariensis* 680 d e f
Honorius III *Papa confirmavit Ordinem Humiliatorum* 329 c
Honorius *imperator* 383 b, 595 a b
Honufrius Aquilanus *Ordinis Minorum in provincia Aprutii vicarius* 851 b c
† Hormisdas *Papa* 608 c, 612 a, 632 a, 634 d, 635 b, *Non improbavit libros S. Fausti episcopi Regiensis* 627 d e f, 628 a et seqq., 629 a et seqq., 630 a
† Hospitius *reclusus seculo sexto* 88 f
Hostasius Polentanus *Ravennæ dominans* 861 a
† Hrosnata *Ordinis Præmonstratensis martyr* 2 b
† Hugo *episcopus Gratianopolitanus* 789 b c
† Hugo *abbas Cluniacensis* 141 a b; 142 f, 148 c, 455 e, 792 d
Hugo *cognomento* Candidus *vel* Albus, *S. R. E. Cardinalis legatus Apostolicus, Ausciæ synodum celebrat* 146 d e f, 147 a c e. *Celebrat aliam Tolosæ* 148 d e
Hugo *archiepiscopus Lugdunensis* 788 e
Hugo *abbas S. Germani Parisiensis patrinus Philippi II postea Galliæ regis* 684 b

Hugo *abbas testis donationis factæ seculo duodecimo ecclesiæ S. Genovefæ* 456 c
Hugo *princeps in Burgundia procus S. Hiltrudis virginis* 457 e, 458 f, 462 d e f, 465 a b c
Hugo *marchio cædem Landenulfi Capuæ principis vindicat* 311 a
Hugo *canonicus SS. Cosmæ et Damiani prope Turones seculo undecimo* 417 c
Humbertus *chorepiscopus Aistulphi archiepiscopi Moguntini* 688 b c d e f
Humiliatæ *moniales* 10 c d
Humiliatorum *Ordinis in viris exstincti, in feminis superstitis, initia et progressus* XI d, 320 b c, 321 a b c d, 325 a et seqq., 326, 327, 328, 329, 330, 331
Hunaldus II *abbas Jurensis monasterium Cusantiense accepit* 103 c
Hungari *Belgium vastant* 458 b c e f, 466 a b, 468 d. *Aliæ eorumdem incursiones* 743 d e, 744 c
Hunnericus *rex Wandalorum* 383 e
Hunnorum *fabulosa irruptio in Picardiam sub Dagoberto I rege* 41 c d e f, 42 a b
Hussitæ *hæretici in Bohemia* 742 a, 753 e f, 754 d, 755 b
† Hwetbertus *abbas Wiremuthensis et Girwensis, S. Ceolfridi successor* 115 e f, 116 a b c d, 124 e f, 125 a b c d. *Transtulit corpora sanctorum decessorum* 122 a. *Ejusdem corpus Glastoniam translatum* 115 c d, 125 b c
† Hymerius *episcopus* 174 a
Hymetius *patruus S. Eustochii virginis* 592 a b
Hypsistiarii *hæretici* 191 f
Hyrico *episcopus Olomucensis* 764 a b c d
Hyzo *episcopus Pragensis dicitur scripsisse Vitam S. Wenceslai Bohemiæ ducis* 721 b c d, 736 d e

I

Ibarus *abbas in Hibernia* 135 a
Iconoclastæ *in Oriente* 430 f
† Ida *vel* Ita *virgo in Hibernia* 133 d
Idas *procus S. Justinæ* 180 e. *Vide* Aglaidas
† Ignatius *episcopus Antiochenus martyr* 409 a
† Ignatius *martyr in Africa* 564 b c
Ignatius *abbas apud Græcos, inter Prætermissos* 351 c d
† Ildephonsus *episcopus Toletanus* 429 f
Ildephonsus *seu* Alphonsus *Hispalensis, Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 167 b, 168 c
Ilia *nobilis Hungarus in obsequiis B. Salomonis Hungariæ regis* 800 e f
Imberti (*Bertrandus*) *Ordinis Minorum Conventualium* 499 d, 518 f. *Curavit confici lipsanothecam argenteam S. Elzearii* 532 c d e f
Imerius *vel* Ymerius *martyr, inter Prætermissos* 174 a b
Importunus *episcopus Parisiensis* 680 b c
Ina *rex Occidentalium Saxonum in Anglia* 701 b
Ingelarius *secundus abbas Bonæ-vallis in diœcesi Carnotensi* 389 d e f, 390 c
Ingerannus *episcopus Ambianensis* 37 a
Inghirami (*B.*) *sacrorum Rituum Congregationis secretarius* 164 c, 165 f
Ingradus *monachus Luxoviensis seculo octavo* 105 d, 107 a
† Innocentii *martyris Thebæi reliquiæ Agauno Autissiodorum delatæ* 90 d
† Innocentium *martyrum reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 e f. *Sex corpora Monachii* 420 e. *Os Feltriæ* 867 e
† Innocentius I *Papa respondit ad quæsita S. Exuperii episcopi Tolosani* 586 c f, 587 a b c d *Monuit Joannem episcopum Hierosolymitanum, ut Pelagianos coerceret* 602 e f, 603 a
Innocentius II *Papa* 103 c, 392 a, 761 d
Innocentius III *Papa* 150 b. *Confirmavit possessiones ecclesiæ Corcagiensis in Hibernia* 131 e f, 134 c f. *Approbavit Ordinem Humiliatorum* 325 f, 328 a, 329 b d e f
Innocentius IV *Papa confirmavit Ordinem Humiliatorum* 328 b c, 329 c. *Concessit indulgentias in ecclesia S. Petri Lugduni ob præsentiam corporis S. Annemundi* 690 e f. *De eodem* 480 a b
Innocentius VI *Papa* 523 f, 525 e f
Innocentius VIII *Papa concessit insignes indulgentias in festo S. Wenceslai ducis Bohemiæ* 767 f, 768 a. *Approbavit Montes pietatis Mantuanum, Perusinum et Parmensem* 833 d, 835 c, 839 e f, 845 c. *Scripsit varias litteras ad B. Bernardinum Feltriensem* 836 a b c, 837 a b, 839 c, 843 c d e, 845 f, 846 a b c, 848 a b, 850 b c d, 852 d e f, 853 c d, 856 a b, 858 e f, 863 c, 866 a et seqq, 867 c d. *Concessit B. Bernardino Feltriensi benedictionem in hora mortis* 885 c. Innocentius VIII *Papa* 821 a, 833 f, 834 a b, 835 a, 839 b c d e f, 840 c e, 843 b f, 848 c d f, 849 e f, 855 d f, 857 c d, 860 a, 861 c, 867 c, 869 a b, 873 f
Innocentius X *Papa approbavit cultum Bernardini Feltriensis* 815 d, 891 c. *Eumdem ac alios Beatis adscripsit beatificatione æquipollenti* 894 e f, 895 a b
Innocentius XI *Papa* 887 a
Innocentius XII *Papa ecclesiam Blesensem in cathedralem erexit* 62 e. *Approbavit cultum B. Mariæ de Cervello, et Officium ac Missam de eadem toti Ordini B. M. V. de Mercede concessit* 164 a b, 163 f. Innocentius XII *Papa* 339 b, 495 d, 538 f.
Innocentius Calatagironensis, *generalis Minister Capucinorum obtinuit insignes reliquias B. Luciæ Virginis monialis* 337 e
Innocentius Ticinencis, *Ordinis Minorum S. Francisci scripsit de Miraculis et cultu B. Bernardini Feltriensis* 815 d e, 815 e f, 892 c, 894 et seqq., 906 et seqq.
† Irenæus *episcopus Lugdunensis et martyr* 358 d, 362 a, 363 d e f, 685 f 686 a *Ejus reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 391 a
† Irene *martyr culta Constantinopoli* 288 c
Isaac *patriarcha, inter Prætermissos* 3 f
Isabella *regina Castellæ Judæos ex Hispaniis expulit* 869 b, 876 e
Isengrinus *episcopus Ratisbonensis seculo decimo* 737 d
Iserius *vir nobilis, primus conditor monasterii Cusantiensis* 103 a, 108 a b
† Isidorus *episcopus Hispalensis* 630 e f, 651 f, 662 e, 663 c
Islia *abbatissa Cusantiensis* 103 b c, 106 a, 108 a b c d, 109 d, 112 e f
Ivancus *clericus Geisæ ducis, postea regis Hungariæ* 803 a

J

Jacob *patriarcha, inter Prætermissos* 3 f
† Jacobus Alphæi, *Apostolus* 8 b
† Jacobus Zebedæi, *Apostolus, inter Prætermissos* 354 c
† Jacobus *frater Domini, primus episcopus Hierosolymitanus* 6 f, 7 c e f, 8 a, et seqq, 9 a, 357 f
† Jacobus *Picenus Ordinis Minorum S. Francisci de Observantia, B. Bernardinum Feltriensem ad Ordinem suum adduxit* 818 c d e, 822 e *Vaticinatus est*

est de eodem B. Bernardino 818 e f. *De eodem* 820 d, 839 f, 851 d, 855 c d
Jacobus II *rex Aragoniæ* 555 ▪
Jacobus IV *Scotiæ et Hiberniæ rex* 135 c
Jacobus *rex insularum Balearium* 535 f
Jacobus *præpositus Rondenarii, impetravit approbationem Ordinis Humiliatorum* 328 a
Jacobus *magister cantus in Northumbria* 676 e
Jacobus Feltriensis, *Ordinis Minorum Observantium, socius B. Bernardini Feltriensis* 872 c, 887 a
Jacobus Mediolanensis *professor Grammatices B. Bernardinum Feltriensem discipulum habuit* 817 e f
Jamblychus *magus* 210 b
Jan *comes, strenuus præfectus militum sub B. Salomone rege Hungariæ* 799 a b c
Jannes *magus Ægyptius* 217 d, 219 b
Janningus *(Conradus) Societatis Jesu operam contulit in inspectione reliquiarum S, Restitutæ Soranæ* 452 c
† Januarius *episcopus martyr : ejus sanguis prodigiis clarus* 760 b
Jaroboius *Boleslai II Bohemiæ ducis aulicus* 760 f
Jesus *cognomento* Justus, *S. Pauli apostoli adjutor* 356 a
Jeune (*Ludovicus de) presbyter , nominatus testis in instrumento de reliquiis Autissiodorensibus ducissæ Guisiæ donatis* 95 f, 96 a
Jezabel *impia regina Israel* 221 f
Joanna *abbatissa Clari fontis Ordinis Cisterciensis, inter Prætermissos* 352 b c
Joanna *regina Neapolis* 499 d, 515 e, 516 e, 533 b. *Pretiosam lipsanothecam S. Elzeario suis sumptibus confici jussit* 532 d e f, 533 a b
Joannellius (*Hieronymus) episcopus Soranus invenit et transtulit corpus S. Deodati confessoris* 452 a c, 453, 454 a. *Elevavit item corpus S. Juliani* 452 a c. *Et S. Romiti* 453 a
† Joannis *Baptistæ reliquiæ Ultrajecti* 238 f. *Portio capitis Pragæ* 753 d. *Brachium Senis* 847 e
† Joannes *apostolus et evangelista* 361 f, 362 a et seqq., 363 a et seqq., 364 a d, 522 b c. *Inter Prætermissos* 353 f. *Ejusdem corporis translatio, inter Prætermissos* 174 ▪
† Joannes *Nepomucenus martyr: ejus sepulcrum Pragæ* 756 e, 757 a b
† Joannes *martyr Cordubensis, inter Prætermissos* 557 e
† Joannes *Beverlacensis , archiepiscopus Eboracensis* 120 d
† Joannes *episcopus Cabilonensis* 625 e, 651 b
† Joannes Capistranus *Ordinis Minorum* 851 e
† Joannes Cassianus *abbas* 582 a
† Joannes Silentiarius: *ejus Vita scripta a Cyrillo Scitopolitano* 570 e
† Joannes Theristes *monachus Basilianus in Calabria* 266 f, 271 e
† Joannes, *cujus reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f
Joannes *ex abbate Ordinis Benedictini S. R. E. Cardinalis, inter Prætermissos* 352 d
Joannes de Monte Mirabili, *monachus Cisterciensis, inter Prætermissos* 353 a
Joannes Baptista Vitellius *Fulginas, inter Prætermissos* 3 b
Joannes II *Papa* 610 e
Joannes III *Papa* 82 e
Joannes XIII *Papa Bohemis proprium episcopum concessit* 737 b c, 738 e, 749 e, 767 e, 782 e
Joannes XV *Papa* 233 e
Joannes XIX *Papa* 141 f
Joannes XXII *Papa* 495 e, 497 a, 514 c, 515 f, 518 a, 520 a, 521 a, 526 a, 530 d. *Ipsi supplicatum fuit pro canonizatione S. Elzearii impetranda,* 521 e f, 522 a et seqq., 523 a
Joannes *rex Angliæ* 459 c
Joannes *rex Bohemiæ, Caroli IV imperatoris pater* 749 e, 750 a b
Joannes *S.R. E. Cardinalis diaconus titulo S. Georgii ad Velum aureum , a Clemente VI delegatus in causa canonizationis S. Elzearii* 524 e f
Joannes *archiepiscopus Aquensis confecit processum pro canonizatione B. Dalphinæ* 496 e
Joannes *archiepiscopus Pragensis, occupata per comitem Palatinum Praga , Viennæ degens* 755 e f, 756 d e f
Joannes *episcopus Arelatensis subscripsit privilegio monasterii S. Petri apud Senonas* 680 f
Joannes *episcopus Bellicensis seculo decimotertio* 673 c, 688 d
Joannes *episcopus Hierosolymitanus seculo quinto* 602 f
Joannes *episcopus Lactorensis interfuit synodo Jaccetanæ in Aragonia* 154 c e, 145 b c, 146 c
Joannes *tertius episcopus Olomucensis* 764 b e
Joannes *episcopus Placentinus, postea antipapa, a quo corpora SS. Cypriani et Justinæ accepisse credunt Placentini* 231 c, 232 c f, 233 b et seqq., 234 a et seqq. , 235 a et seqq. , 236 b c, 237 d , 239 c, 240 a b c, 242 a b c d e f. *De eodem* 260 e, 313 e f
Joannes *episcopus Soranus seculo undecimo* 311 b
Joannes *episcopus Valentinus* 789 b
Joannes *episcopus Vasionensis confecit processum pro canonizatione B. Dalphinæ* 496 c d
Joannes Godefridus *episcopus Bambergensis* 420 b, 421 d e, 422 a b
Joannes Philippus *episcopus Bambergensis capita SS. Cosmæ et Damiani Guilielmo V Bavariæ duci donavit* 421 d ▪
Joannes *ordinator S. Firmini confessoris episcopi Ambianensis, inter Lugdunenses ignotus* 52 a d
Joannes Fredericus *abbas Fuldensis concessit sacras reliquias Guilielmo V Bavariæ duci* 708 d
Joannes Ernestus *Maximiliani I Bavariæ ducis et electoris legatus in comitiis Monasteriensibus* 419 f
Joannes *frater Roberti regis Neapolis* 512 b c, 554 a, 555 a
Joasnnes *filius natu maximus Friderici I marchionis et electoris Brandenburgici* 828 a e f
Joannes *archicantor S. Petri, abbas monasterii S. Martini, a S. Agathone Papa in Angliam missus* 118 a b c d
Joannes *monachus Basilianus in Calabria seculo decimo* 264 a, 266 c, 269 d e f, 270 a b
Joannes Baptista de Urceis *guardianus Fratrum Minorum Observantium Brixiæ, inventas reliquias SS. Silvini et Rusticiani episcoporum transferri curavit* 606 a c d e
Joannes Franciscus *Pavinus, jurisconsultus* 829 f
Joannes Juliani *vir insignis Ordinis Minorum* 508 a. *Vide* Juliani Joannes
Joannes Matthias Tiberinus *scripsit martyrium S. Simonis pueri, a Judæis immolati* 823 d e
Joannes Maxentius *monachus Scytha, SS. Hormisdæ et Fausti obtrectator* 627 d f, 628 a f, 629 b d e f, 630 b c, 631 e f, 632 a c d, 634 c d, 635 b c d, 638 e, 643 b c d f, 646 e f, 649 a
Joannes Petrus *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Joannes Senior *seu* Presbyter, *probabilius idem cum S. Joanne Evangelista* 361 e f, 362 a et seqq., 363 a et seqq., 364 a d
Joannes de Sigestro *vicarius Minorum S. Francisci Ultramontanorum* 843 b, 852 e f

Joannes presbyter Antiochenus 632 c d, 634 c, *Vide* Joannes Maxentius
Joas *filius Belæ, Hungariæ regni invasoris* 793 e f. *Vide* Geisa.
Jobertus *canonicus SS. Cosmæ et Damiani apud Turones seculo undecimo* 417 c
Joffre (*Franciscus*) *comes de Peralada, interfuit inspectioni corporis B. Mariæ de Cervello* 162 c
Joffridus Blaves *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 174 d e
Joiada *filia Belæ Hungariæ regni invasoris, Wilhelmo Thuringiæ marchioni desponsata* 793 e
† Josaphat *archiepiscopus Polocensis et martyr, inter Prætermissos* 174 e
Jose *frater Domini. Vide* Joseph
† Joseph *Sponsus Virginis Dei Genitricis* 6 c d e f 7 e, 8 a, 522 b
† Joseph, *sive* Jose *frater Domini* 7 a e f, 8 a et seqq., 9 a
Josephus Carmaniolensis, *Ordinis Minorum Observantium prope Ticinum* 903 e f
Jotaneus *monachus inter Prætermissos* 173 f
Jovinianus *hæresiarcha damnatus* 253 d e
Judæi *S. Simonem puerum Tridenti crudeliter immolarunt* 823 c et seqq., Judæus *Regii Lepidi puerum immolandum furatus, comprehensus* 824 a. Judæi *ex variis civitatibus Italiæ expulsi* 835 b c, 864 a, 876 e, 883 b, 893 b c d. *Pulsi ex Hispaniis* 869 a b c. *Eorum synagoga Ravennæ dejecta* 861 d. *Impius medicus Faventia ejectus* 861 e
† Juda *frater Domini* 7 e f, 8 a et seqq, 9 a
† Judas Quiriacus *episcopus, cui fabulosa gesta afficta fuere* 248 b c d
Judas Barsabas *discipulus Apostolorum* 359 d
Judice *S. R. E. Cardinalis* 539 b
Judith, *forte etiam dicta* Sophia, *B. Salomonis Hungariæ regis uxor* 792 e, 804 c, 805 a f et seqq. 808 c, 811 f, 812 a b
Juditha *virgo Ordinis Præmonstratensis, inter Prætermissos* 2 c
Julia *gens illustrissima, paterna stirps S. Eustochii virginis* 591 a b c
† Juliani *martyris Serani corpus translatum* 452 a b
† Juliani *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f
Juliani (*Joannes*) *Ordinis Minorum, confessarius S. Elzearii et matris ejus* 508 b, 513 c d, 539 f, 541 e, 543 b, 544 c, 545 c, 553 c
Julianus *apostata imperator* 149 d, 151 a b, 210 b, 215 b, 218 c, 569 a, 576 c, 582 c, 586 d
Julianus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Julianus *episcopus Placentinus seculo nono* 232 b
Julianus *biographus S. Ildephonsi episcopi Toletani* 429 f
Julianus *Coensis* 656 d
Julianus *Pelagianus non fuit a S. Fausto Regiensi exceptus hospitio* 616 c d
† Julius I *Papa* 230 a
Julius II *Papa* 236 d, 237 d, 858 d
† Justina *una e sodalitio S. Ursulæ virginis martyris* 239 b
† Justina *virgo martyr, forte e societate S. Ursulæ, inter Prætermissos* 174 b
† Justina *virgo, cujus corpus in ecclesia Ambrosiana Mediolani servatum dicitur, inter Prætermissos* 350 e f
Justinianus I *imperator ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani Constantinopoli extruxit, eosque singulari munificentia coluit* 409 c d, 410 c d e f, 411 a f
Justinianus (*Vincentius*) *episcopus Brixiensis jussit transferri ossa S. Vigilii, ejusdem sedis episcopi* 257 e f. *De eodem* 605 d e
† Justinus *confessor: ejus reliquiæ delatæ Heiligenstadium* 708 f
Justinus I *imperator* 608 c
Justinus II *imperator* 82 e, 412 c
Justinus *presbyter, inter Prætermissos* 557 c
Justinus *diaconus scripsit duo miracula SS. Cosmæ et Damiani* 431 f, 432 a b c, d
† Juvenalis *episcopus Narniensis* 2 d

K

Kapihorski (*Simeon*) *Ordinis Cisterciensis scripsit de violatione ecclesiæ metropolitanæ Pragensis, per Calvinistas facta* 756 e f, 757 a
Kazar *princeps Bessorum a B. Salomone Hungariæ rege bello victus* 799 a c
† Kentigernus *episcopus Glascuensis in Scotia* 136 b, 557 a
Kenwalchius *rex Occidentalium Saxonum in Anglia* 681 d
† Ketillus *confessor, inter Prætermissos* 350 b
Knut *rex Danorum occisus* 812 b
Kolwrat (*Hanussius de*) *præpositus ecclesiæ Pragensis et ejusdem archiepiscopatus administrator* 755 d
Kosaw (*Hector a*) *decanus Bambergensis subscripsit instrumento de capitibus SS. Cosmæ et Damiani, Gulielmo V Bavariæ duci donatis* 421 e
Krotislaus *Boleslai II Bohemiæ ducis aulicus* 760 f
Kunsso *burgravius Carlsteinæ* 754 a b
Kutesk *dux Chunorum pro B. Salomone Hungariæ rege militans a S. Ladislao profligatur* 811 c. *Cæditur item a Græcis* ibid. d e f, 812 a b

L

Lachteanus *vel* Lactinus *abbas Athadhurensis, deinde Cluain-fertensis in Hibernia* 133 b c
† Ladislaus *dux Hungariæ* 791 d f, 792 d, 796 b c d, 807 d. ***Ejusdem contra B. Salomonem Hungariæ regem et cum eodem gesta*** 794 a b, 795 a et seqq. 797 a c d e f, 799 b, 801 e f, 802 a c d e, 803 c d f, 804 a et seqq., 805 b d, 808 d e. *Invitus eligitur rex ab Hungaris* 809 b c d e. *Cetera gesta cum B. Salomone* ibid. e f, 810 a et seqq., 811 a et seqq.,
Ladislaus *Hungariæ et Bohemiæ rex* 755 a b, 765 f
Laes (*Joannes de*) *Ordinis S. Mariæ de Mercede redemptionis Captivorum, scripsit relationem de B. Maria de Cervello* 153 a d e f, 154 a b, 165 d e et seqq.
Læta *uxor Toxotii, fratris S. Eustochii virginis* 597 a b, 602 b c
Lago *Erici Daniæ regis interfector* 763 c
Laidulfus *Pandulfi Beneventi et Capuæ principis filius, et fraterni principatus occupator* 310 c, 311 a
Lama (*Dominicus Antonius*) *abbas Roccæ-Viventis, subscripsit instrumento Translationis S. Deodati* 453 d
† Lambertus *episcopus Trajectensis et martyr* 429 e. *Ejus reliquiæ monasterio Lætiensi concessæ, et in eodem asservatæ* 462 c, 464 d e f, 471 b, 472 a f
Lambertus *dux Hungariæ* 794 e f, 795 a b c d, 802 a b, 803 a
Lambertus *comes Castri-Dunensis, in monasterium Bonævallense beneficus* 669 f
Lampugnano (*Philippus de*) *archiepiscopus Mediolanensis* 13 c
Landenulfus *Pandulfi, Beneventi et Capuæ principis filius ac successor* 310 c, 311 a
† Landericus *episcopus Parisiensis seculo septimo* 455 b 683 d
Landrianus (*Fabritius*) *episcopus Ticinensis* 893 d. *Examinavit articulos pro canonizatione B. Bernardini Feltriensis oblatos* 894 c. *Publice supplicavit pro*

pro extinguenda peste 907 d e
Landuphus *filius Pandulfi, Beneventi et Capuæ principis* 310 c
Landulphus *senior, scriptor Mediolanensis seculo undecimo* 11 a
Landus *(Antonius) presbyter, pronotarius Apostolicus, testis in instrumento Placentino pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ* 231 d
Lanfrancus *comes benefacit ecclesiæ S. Justinæ Placentiæ* 232 d
Lanfrancus *præpositus Vici Boldoni impetravit approbationem Ordinis Humiliatorum* 328 a
† Lasreanus *abbas Lethglinensis in Hibernia* 133 d e
Lauduna *mater S. Elzearii de Sabrano. Vide* Albe Lauduna
† Laurentius *martyr in Africa* 564 b c
Laurentius *martyr Aretinus: ejus corpus Aretii* 150 d e, 151 d
† Laurentius *martyr in Africa* 564 b
Laurentius *episcopus Lychnidensis, Catholicæ fidei assertor* 411 b c
Laurentius *episcopus Mediolanensis* 13 a
Laurentius *monachus Casinensis et incertæ sedis episcopus scripsit Vitam S. Wenceslai ducis Bohemiæ* 720 d e f
Laurentius *monachus abbatiæ Dunensis in Flandria, inter Prætermissos* 558 a
Laurus *(Joannes Baptista) scripsit de annulo pronubo B. M. V. Perusiæ asservato* 841 b d e
Lazarus Blasii, *inter Prætermissos* 558 e
Lazari *(Petrus) Societatis Jesu presbyter de Museo nostro bene meritus* 153 e
Lebeuf *(Joannes) canonicus Autissiodorensis editor Historiæ ecclesiasticæ et civilis Autissiodorensis* 80 c d, 81 b c
Leidradus *episcopus Lugdunensis restauravit monasterium puellare S. Petri Lugduni* 685 b c, 688 e f, 690 c d
Lemissa *comitissa Perticensis reliquias SS. Florentini, Hilarii et Aphrodii ad castrum Florentinum attulisse dicitur* 385 d e f, 386 a, 388 a b c
† Leo I, *cognomento Magnus, Papa* 244 c, 257 a, 607 f, 608 c, 617 c, 628 d, 656 e, 670, f 671 a b d e
† Leo IV *Papa* 416 e, 852 b c
† Leo IX *Papa* 129, a c d e, 141 d, 147 d e f, 148 a c
Leo X *Papa* 338 d e, 606 e f. *Concessit Missam et Officium de Beato, nunc S. Francisco de Paula, permisitque, hujus ac B. Bernardini Feltriensis imagines publicæ venerationi exponi* 892 d e f
Leo II *imperator Orientis* 607 f, 608 d
Leo *domesticus Theophylacti metropolitæ Calabriæ* 288 a f, 289 f, 290 a b c, 291 d e, 292 a b
† Leobinus *episcopus Carnotensis* 75 e f
† Leocadius *discipulus S. Apollinaris episcopi Ravennatis et ejusdem sedis episcopus* 372 b. *Vide* S. Eleuchadius episcopus
Leodardus *episcopus Ambianensis* 29 d e
Leonardus *vicarius ecclesiæ Pragensis Sanctorum reliquias Hussitis subduxit* 754 d
† Leonilla *martyr, Tergeminorum martyrum mater* 114 c, 125 e
† Leontius *episcopus Foro-Juliensis* 616 d
Leontius *episcopus Arelatensis* 624 b, 657 f. *Congregavit concilium adversus hæresim prædestinatianam* 625 d e, 627 b, 651 a d. *Legatus fuit ad Euricum Gothorum regem* 657 e f
Leontius *episcopus Lugdunensis* 76 c
Leontius *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Leontius *philosophus, pater Eudociæ augustæ* 184 a
Leopoldus *imperator* 758 d. *Obtinuit extensionem Officii S. Wenceslai ad universam Ecclesiam ad libitum* 768 d e f
Leopoldus *marchio Austriæ* 806 b c
Lespée *(Jacobus) monachus Lætiensis in Hannonia seculo decimo sexto scripsit Chronicon sui monasterii* 458 c d a
Letardus *ex canonico S. Martini Turonensis canonicus SS. Cosmæ et Damiani seculo undecimo* 417 c
Lethwinus *subprior, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c
Leucadius *episcopus subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 c e
Leudebertus *episcopus Parisiensis seculo septimo* 454 f, 455 a b c, 457 a
Leutgarius *primus abbas monasterii SS. Faustini et Jovitæ Brixiæ* 16 e
Lexuntii *episcopi Trevirensis corporis elevatio, inter Prætermissos* 352 d
Libellatici *quinam dicti in persecutione Decii* 249 b
† Liberius I *episcopus Ravennas* 372 b e f, 373 f. *Ejus corpus* 376 a, 377 d e
Liberius III *episcopus Ravennas seculo quarto* 373 f
† Licerius *discipulus S. Fausti Tarbensis episcopi, deinde episcopus Consorannensis* 668 a b d e f, 669 a d
Licinius *imperator* 571 d e, 576 c, 581 b
Licinius *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
† Lietbertus *episcopus Cameracensis* 457 f
Liguer *(Arnaldus de) vir nobilis interfuit Officio sepulturæ B. Mariæ de Cervello* 156 a, 159 d e. *Testatus est de quodam ejusdem miraculo* ibid e. 166 e, 167 d e f
Liliosus *episcopus Pompelonensis subscripsit concilio Toletano tertio* 27 f
† Liminius *martyr in Gallia* 382 d e
Linas *(Josephus) generalis magister Ordinis B. M. V de Mercede redemptionis captivorum, postea archiepiscopus Tarraconensis, promovit cultum B. Mariæ de Cervello* 163 f, 165 a
Liniverius *(Arnaldus) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, testatus est de miraculo B. Mariæ de Cervello* 155 f, 159 a b c, 166 d, 167 d
† Linus *Papa martyr* 9 c. 371 b, 373 b
† Lioba *virgo, inter Prætermissos* 3 e, 352 f
L'Isle *(Josephus de) abbas S. Leopoldi Nanceiensis de Museo nostro bene meritus* 383 a b c, 392 a
Liso *(Martinus de) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum vicarius Montis Floriti* 167 a
Lita *virgo, Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 558
Loarenchi *(Nicolaus) procurator causæ canonizationis B. Dalphinæ conjugis virginis* 502 f, 503 a b c, 524 c d
Logronio *(Petrus de) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum definitor* 167 a
Longobardi *Italiam vexant* 88 c et seqq., *irrumpunt in Gallias* ibid. f *Submittunt se Childeberto Austrasiæ regi* ibid. e f
Longulus *vel* Longinus *præses Ambianis seculo tertio* 49 c, 52 a
Lope Garseanus *subscripsit fundationi episcopatus Jaccetani* 145 d
Lopez *(Gaspar) Societatis Jesu, a nobilitate Navarræ missus ad Sedem Apostolicam in causa sacri patronatus regni* 45 c
Loredanus *(Leonardus) senator, deinde dux Venetorum* 864 f
Loredanus *rector civitatis Feltriæ adfuit exequiis B. Bernardini Feltriensis* 889 b
Loredanus *(Bartholomæus) guardianus Minorum Observantium Venetiis* 828 a *B. Bernardini Feltriensis commissarius regit provinciam S. Antonii* 831 d

Lotharingia (*Ludovicus a) abbas commendatarius S. Germani Autissiodorensis* 95 d
Lotharius I *imperator* 852 b c. *Postea factus monachus Prumiæ, inter Prætermissos* 558 f
Lotharius II *imperator* 749 f
Lotharius, *Caroli Calvi imperatoris filius, abbas monasterii S. Germani Autissiodori* 85 d, 91 a
Lubian (*Firmiuus a) Prior ecclesiæ cathedralis Pompelonensis, submisit notitias de cultu S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 42 c et seqq., 43, 44, 45 a b, 46 a b c d e
† Lucas *Evangelista* 356 a, 358 f, 359 f, 361 a. *Unum ejus os Feltriæ* 867 e f
† Lucas *Thaumaturgus* 412 c
† Lucas *archiepiscopus Dublinensis* 132 b
Lucas *frater S. Fantini, abbas Basilianus in Calabria* 277 e f
Lucas *Papiensis, B. Bernardini Feltriensis amicus familiaris* 888 a b
Lucas de Goliono *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
† Lucia *virgo martyr* 409 a. *Ejus reliquiæ Romæ* 229 f
Lucia *virgo Deo dicata, soror S. Annemundi episcopi Lugdunensis* 682 d. 685 d, e, 686 e, 688 e f, 691 b, 697 e, 698 ■
† Lucianus *Bellovacorum apostolus, episcopus et martyr* 25 b c, 51 c d
Lucianus *confessor Carthaginensis* 564 b c
Lucidus *presbyter prædestinatianus ad errores suos jurandos inductus* 623 e f, 624 a et seqq., 625 a et seqq., 626 b et seqq. 633, b
† Lucifer *episcopus Calaritanus* 649 f
Lucino (*Alexander) canonicus Comensis adfuit recognitioni corporis 2. Joannis de Meda* 333 b c d
Lucius Verus *imperator* 150 e
† Luctichernus *abbas Inis-Tomensis in Hibernia* 133 b c
† Luczemburg (*Joannes comes de) episcopus Argentinensis* 753 a
† Ludmilla *martyr, S. Wenceslai Bohemiæ ducis et martyris avia* 718 b et seqq., 722 e f, 723 a c, 724 a c, 725 e f, 726 a c, 727 b c, 728 e f, 729 d e f, 731 a, 741 c, 746 d e 769 c d e, f, 770 a b c d, 771 a c, 780 a b c 782 b c. *Ad mortem se parat, et jubente nuru sua, strangulatur* 727 e f, 780 c. *Ejus corpus Pragam translatum, mandante S. Wenceslao* 730 c d e f, 770 e f 771 a b, 780 f. *Inter Prætermissos* 2 c
Ludovica *prima abbatissa Clarissarum monasterii Veneti S. Crucis in Luperio* 827 f
† Ludovicus *episcopus Tolosanus* 552 c
Ludovicus I *Pius, imperator* 465 f, 699 f, 716 a, 733 e, 736 d. *Ejus statua Corbeiæ Saxoniæ* 173 f
Ludovicus II *imperator* 852 b c
Ludovicus *Balbus rex Francorum* 389 e
Ludovicus VII *rex Galliæ* 459 f, 470 a, 684 a
† Ludovicus IX *Galliæ rex* 392 a, 418 c, 514 a, 768 c. *Spinam e corona Christi Domini donavit B. Bartholomæo, episcopo Vicentino* 880 e
Ludovicus XII *rex Galliæ* 497 d e
Ludovicus XIII *rex Galliæ* 104 e. *Causam canonizationis Honorati a Champigneyo commendavit Urbano VIII Papæ* 173 d
Ludovicus XIV *rex Galliæ instauravit eversam ecclesiam Blesensem* 62 d, 71 b
Ludovicus *Baioriæ rex* 90 c
Ludovicus II *Andegavensis, comes Provinciæ* 500 b
Ludovicus *Lantgravius Hassiæ Darmstadiensis* 768 d
Luidl (*Antonius) Societatis Jesu presbyter, de Museo nostro bene meritus* 421 e, 422 f, 423 c, 424 a b, 426 c d
Luitguarda *Ottonis Magni filia, mater Gregorii V Papæ* 315 d
Luithardus *episcopus adstitit dedicationi Ecclesiæ B. M. V. Hildeshemi seculo nono* 429 b
† Lullus *discipulus S. Bonifacii et in archiepiscopatum Moguntinum successor* 699 a, 702 d, 704 a, 705 c d e, 709 f, 716 a b c, 717 a e
† Lumague (*Maria de) vidua consiliarii regii instituit Parisiis Congregationem de Divina providentia ad puellas instruendas* 793 b c d e
Luna (*Petrus de) Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum subscripsit instrumentis de miraculis B. Mariæ de Cervello* 159 c, 160 e f
Lupercii *reliquiæ ad dedicationem ecclesiæ Nogarolium delatæ* 143 c
† Luperii *episcopi Veronensis corpus Veronæ* 416 a
Lupita *S. Patricii Hiberniæ apostoli soror, inter Prætermissos* 353 b c
† Lupus *episcopus Autissiodorensis : ejus corpus translatum* 90 e
† Lupus *episcopus Lugdunensis* 99 b. *Ejus reliquiæ Lugduni* 692 a
† Lupus *episcopus Senonensis* 81 f, 82 a b, 83 e f, 86 d, 99 b f, 101 a
† Lupus *episcopus Suessionensis* 56 a c d e f, 99 b
† Lupus *ex monacho Lerinensi episcopus Trecensis* 55 e, c76 d, 99 b, 612 d, 614 a, 617 a b
† Lupus *episcopus in ecclesia S. Germani Autissiodori sepultus* 99 b c
Lusa *(Ludovicus) sodalis B. Bernardini Feltriensis, postea cancellarius Feltriensis* 818 a b
† Luxorius, *vel* Luxurius *et socii martyres in Sardinia ; inter Prætermissos* 3 d e, 172 c. Luxorius *martyr Calaritanus* 244 a b
Luytens *(Thomas) abbas Lætiensis primus infulatus* 473 e, 474 d e
Lysias *præses Ægis in Cilicia sub Diocletiano* 400 c e f, 401 a, 402 d, 403 c d, 404 b c, 407 ■, 409 f, 439 d e 440 a b c, 441 a et seqq., 442 a et seqq., 443 b d e f, 445 c d e f, 446 a et seqq.

M

Mablina *vel* Mabilia Simiana. *Vide* Simana Mablina de
† Macarius I *patriarcha Hierosolymitanus* 568 f 571 b c f, 572 a b, 573 d, 577 e, 581 c
Mac-curbius *in gestis S. Barri Corcagiensis episcopi, memoratus* 134 b
Machario (*Joannes Maria) archipresbyter Iseensis transtulit ossa S. Vigilii Brixiensis episcopi* 257 e f
Madulphus, Maidulphus, *vel* Maydulphus, *inter Prætermissos* 559 a
Magnus *episcopus Anagninus : ejus corpus a S. Petro, ejusdem sedis episcopo, in novam cathedralem ecclesiam translatum* 129 e f, 130 a b
Magnus *præses Pisidiæ sub Diocletiano imperatore* 562 a b d e, 563 a b
Magnus de Brixia *sacerdos adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Magnus Odonellus *scriptor Hibernus* 138 f
Mago *monachus presbyter multa annotavit de gestis S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 c, 710 c d, 713 a
Mahomadus *Maurorum rex Cordubensis Christianos persequitur* 477 a d
† Maiani *episcopi translatio, inter Prætermissos* 2 b
Malatesta (*Robertus) Sixti IV Papæ exercitus ductor* 830 ■
Malcolmus III *Scotiæ rex duos episcopatus fundavit* 136 b et seqq., 137 a b c
Maldugis *discipulus S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis*

sis 112 b
Mambres *magus Ægyptius* 217 d, 219 b
† Mamertinus *abbas Autissiodorensis* 608 d e, 609 a d
† Mamertus *episcopus Viennensis* 618 d, 620 d, 625 e, 651 a. *Ejus reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f
Mamertus *(Claudianus) Vide* Claudianus Mamertus
† Mametis *reliquiæ ad dedicationem ecclesiæ Nogarolium delatæ* 143 c
Manasses *rex Israel* 229 d e
Manichæi *hæretici* 306 a
Manso *abbas Casinensis seculo decimo* 310 b, 311 a b
Marana *(Claudius) notarius Placentinus subscripsit instrumento Placentino pro possessione corporum SS. Cypriani et Justinæ* 231 e
† Marcella *illustris vidua Romana, S. Eustochii virginis magistra* 591 d e, 592 d, 598 b. *Invitatur in Palæstinam a SS. Paula et Eustochio* 595 d e f, 596 a b, 601 f
† Marcellina *virgo sacra, soror S. Ambrosii doctoris Ecclesiæ* 375, e, 591 f
† Marcellinus *Papa martyr* 248 a
† Marcellinus *episcopus Ravennas* 372 b d e f. *Ejus corpus* 376 a, 377 d e
Marcellus I *Papa martyr* 247 d e f, 248 a b e f, 269 a b e f, 250 *a*
† Marcellus *episcopus Tungrensis, inter Prætermissos* 2 c
Marcellus. *(Petrus) episcopus Patavinus* 834 b
Marcellus *episcopus in Gallia seculo quinto* 525 e
Marcellus *B. Notkeri Balbuli magister, inter Prætermissos* 353 e f
Marcharth *dux Germanorum suppetias B. Salomoni Hungariæ regi adduxit* 802 a, 804 d, 806 a b
† Marcianus *episcopus Ravennas* 372 b d e f, 373 c d
Marconville (*Nicolaus de*) *vicarius generalis Ludovici a Lotharingia, abbatis commendatarii S. Germani Autissiodorensis, varias reliquias concessit ducissæ Guisiæ* 95 d e f, 96 a
† Marcus *Evangelista, probabilius idem cum S. Joanne Marco* 354 b, 355 c e f, 356 f et seqq., 357, 358, 359, 360, 361
† Marcus *martyr in Græcia, inter Prætermissos* 352 f
Marcus, *inter Prætermissos* 3 e f. *Item* 53 a
Marcus Aurelius *imperator* 130 e
Marcus *Bononiensis Ordinis Minorum Observantium, virtutibus clarus* 821 f, 822 a b, 873 f
Marcus *de Monte S. Mariæ in Gallo, Ordinis Minorum in Italia* 873 f
Marcus *Ulyssiponensis, Ordinis Minorum chronographus* 814 e
Marefuscus (*M.*) *sacrorum Rituum Congregationis secretarius* 165 b
† Margareta *Malcolmi III Scotorum regis conjux* 136 b c d, 137 a. *Ejus nundinæ in Dornoch, Scotiæ oppido* 135 d
† Margaretæ *virginis martyris corpus translatum Montemfaliscum* 416 c d
† Maria *Virgo Mater Dei* 7 a, 522 b. *Ex illius lacte et pannis in Monasterio Saxiacensi* 390 f. *Ejusdem annulus pronubus Perusiæ* 841 a b c d e. *Ejusdem miraculosæ imaginis translatio in ditione Mediolanensi, inter Prætermissos* 173 e, S. Mariæ de Bono-loco *ecclesiæ dedicatio, inter Prætermissos* 558 b
† Maria *mater S. Joannis Marci* 354 d e, 356 f, 357 a, 361 b
† Maria Cleophæ *videtur fuisse Jacobi et Josetis mater, et uxor Cleophæ* 7 a et seqq., 8 a et seqq., 9 a
† Maria Ægyptiaca : *ejus reliquiæ in ecclesia Vaticana* 75 f
† Maria Magdalena 7 a b d
† Maria Salome 7 a
Maria *pœnitens, inter Prætermissos* 3 e
Maria Theresia *imperatrix, Bohemiæ et Hungariæ regina Apostolica, impetravit extensionem Officii B. Mariæ de Cervello pro omnibus regnis et ditionibus suis* 165 b c
Maria Anna *Austrica, Maximiliani I electoris Bavariæ conjux, interfuit translationi reliquiarum SS. Cosmæ et Damiani, Monachii factæ* 420 c d *Ejusdem erga eosdem Sanctos pietas* 425 a b c
Maria Ludovisia *Borbonica, Caroli II Hispaniæ regis conjux* 46 c
Maria, *regis Navarræ filia, prima uxor Petri IV Aragoniæ regis* 161 b
Maria *Stephani Hungariæ regis filia, Caroli II Siciliæ regis uxor* 545 a
Maria *Roberti regis Neapolis soror, uxor Sanctii Balearium regis* 555 e
Maria Valesia, *secunda uxor Caroli ducis Calabriæ* 515 f, 517 d e, 532 e
† Marianus *monachus Autissiodorensis* 417 a, 607 e f 609 a d. *Sepulcrum ejus ibidem* 417 b
Marianus *præses Arelate seculo quinto* 381 d
Marianus Florentinus *Ordinis Minorum scriptor* 501 e f
Marina Gautiere *forte nutrix S. Elzearii de Sabrano* 501 a b
Marini (*Antonius de*) *canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d
Marinus *martyr in Actis SS. Callistrati et Sociorum memoratus* 179 b f
Marlou (*Franciscus de*) *episcopus Pompelonensis* 44 f 45 a b
Marnulphus *episcopus, inter Prætermissos* 558 b
Marquemont (*Dionysius Simon de*) *archiepiscopus Lugdunensis et S. R. E. Cardinalis, dedicavit ecclesiam SS. Martini et Lupi in insula Barbara* 77 b. *Sanctorum reliquias in monasterio Saxiacensi servatas transposuit, et elevari mandavit* 391 a b
Martia Papyria *e majoribus maternis S. Eustochii virginis* 591 a b
† Martiales *varii martyres* 564 c
† Martialis *martyr in Africa* 564 c
† Martialis *martyr Cordubensis* 564 f
† Martialis *episcopus, inter Prætermissos* 172 e
Martinenga *illustris familia Brixiæ* 877 a
Martinicz (*comes de*) *supremus regni Bohemiæ burggravius* 760 b
Martinitz (*Jaroslaus comes de*) *duas lampades fundavit coram altari S. Wenceslai in ecclesia Vaticana* 765 f
† Martinus *episcopus confessor, cujus brachium Veronæ* 416 a
Martinus V *Papa* 834 a b c
Martoine (*Godefridus de la*) *episcopus Ambianensis, partem capitis S. Firmini episcopi martyris thecæ argenteæ inclusit* 38 e f
† Martyres Messanenses, *inter Prætermissos* 558 f
† Martyres *monachi Thecuitæ* 582 a
† Martyres Quadraginta : *eorum reliquiæ in Vaticana ecclesia* 765 e
Martyres quindecim, *inter Prætermissos* 351 e f
Mastinus (*Benedictus*) *vicarius episcopi Mantuani* 829 b
Mastinus (*Benedictus*) *aulicus Frederici I Mantuæ ducis* 832 c
† Maternus *episcopus Mediolanensis* 14 c. *Ejus reliquiæ translatæ* 366 b c. *Ejusdem corpus Mediolani* 367 f
Matthias *imperator* 758 d
Mathias *canonicus Boleslaviensis* 766 b
† Mathildis *Henrici Aucupis Germaniæ regis conjux* 731 d, 744 a b

Mathildis *Ottonis I imperatoris filia, abbatissa Quedlimburgensis* 731 a, 735 e f, 736 f, 743 b
Mathildis *comitissa Hetruriæ* 326 e
Mathildis Castellionea *Carolo Valesiæ comiti nupta* 516 d
Matthæus I *archiepiscopus Pragensis tumbam S. Wenceslai magnifice exornavit* 753 b c
† Maucharius *presbyter, inter Prætermissos* 557 b c
Mauguinus (*Gilbertus*) *S. Fausti Regiensis obtrectator* 624 b c, 650 d
Mauri *in Hispania tyrannidem exercent* 429 f
Mauricius *episcopus Parisiensis Philippum II postea Galliæ regem baptizavit* 684 a
† Mauritius *Thebæus martyr: ejus reliquiæ Agauno Autissiodorum delatæ* 90 d. *Hinc pars aliqua ducissæ Guisiæ donata* 95 d. *Aliquæ reliquiæ Lugduni* 692 a *Ejusdem ac Sociorum reliquiæ Pragæ ab hæreticis violatæ* 756 f, 757 a
Mauritius *imperator* 89 b c, 99 e, 101 b, 266 a
Mauritius II *abbas Lætiensis* 473 c
Maxentius *Romani imperii usurpator* 247 e, 248 c f, 249 a b e, 250 d
Maxentius (*Joannes*) *Vide* Joannes Maxentius
† Maximianus *episcopus Ravennas* 375 c d, 376 a b c d
Maximianus (*Herculius*) *imperator* 25 e f, 26 e f, 30 a, 176 b c, 184 e, 196 e f, 247 d e, 249 b, 402 d. 404 b c, 409 f, 439 e, 440 b, 441 b, 443 a, 444 e, 449 a d e f, 450 d e f
Maximianus de Brixia *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Maximilianus II *imperator* 758 d
Maximilianus *archidux Austriæ, Ordinis Teutonici magister, jussit Breviarium ejusdem Ordinis edi* 4 f
Maximilianus I *Bavariæ dux et elector reliquias SS. Cosmæ et Damiani Brema accepit, et cum eorumdem capitibus in ecclesia Societatis Jesu Monachii pro custodia deposuit* 419 d e f, 420 a et seqq., 421 a e f, 422 b c d e, 423 a. *Exercitum comitis Palatini profligavit* 787 c. Maxilianus I 787 a d
Maximinus *imperator* 571 c d 576 c, 581 e
† Maximus *martyr in Asia, inter Prætermissos* 557 a
† Maximus *abbas Lerinensis, deinde episcopus Regiensis*, 609 e f, 611 a, 613 e f, 614 e f, 616 a e f, 617 a b c d, 646 e, 661 f, 662 e, 663 c, 664 b, 667 b e
Maximus *patriarcha Hierosolymitanus seculo quarto* 571 e f
Maximus *invasor imperii Romani* 612 d
Mayronius (*Franciscus*) *Ordinis Minorum S. Francisci scripsit libellum supplicem pro canonizatione S. Elzearii comitis impetranda* 495 e f, 497 a, 503 a b, 514 c, 518 a, 521 f, 522 a et seqq., 523 a, 555 e. *Eidem Sancto morienti adstiterat* 513 f, 517 a b, 554 c. *De eodem* 520 d e f, 553 b, 555 e f
Mediceus (*Laurentius*) *vir primarius Florentiæ* 846 d
Mediceus (*Petrus*) *vir princeps reipublicæ Florentinæ* 872 e, 873 a b, 875 c
Medicis (*Georgius de*) *physicus Iseensis inspexit et recensuit ossa S. Vigilii episcopi Brixiensis* 257 f
Megethius *episcopus subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 c e
Meginhardus *vel* Meginherus, *abbas Hertsfeldensis, inter Prætermissos* 173 e f
Meinardus *episcopus Pragensis reperit corpus Podevini, S. Wenceslao olim familiaris* 745 f
Melcha *commentitia uxor S. Josephi* 7 f, 8 a
† Melchiadis *Papæ Pontificatus initium* 246 f, 247 a b c d
† Meletius *vel* Miletius *episcopus Trevirensis, inter Prætermissos* 2 c
† Meleusippus *martyr, cujus ecclesia apud Lingones* 114 c d, 125 e f, 454 c e, 456 f, 457 a
Melinus *vel* Mellinus *abbas Luxoviensis seculo octavo* 105 c d e, 106 f
Melli (*Hugo*) *Ordinis Minorum in Provincia, deputatus in causa canonizationis S. Elzearii* 528 f
Melzi (*Hieronymus*) *episcopus Ticinensis instruit processum pro canonizatione B. Bernardini Feltriensis* 895 b c, 911 b
Memorius *presbyter, frater S. Fausti episcopi Regiensis* 613 a
Mena (*Laurentius di*) *pro accepto beneficio munificus erga B. Bernardinum Feltriensem* 908 c
Mercatus (*Jacobus*) *edidit Vitam B. Bonfilii episcopi Fulginatis* 483 c d
Merletus (*Bertrandus*) *Prior S. Juliani deputatus ad recognoscendas sacras reliquias in monasterio S. Petri Lugduni* 691 e f, 692 a b c
† Methudius *Slavorum apostolus* 724 c, 764 f, 780 a, 782 b
Metius (*Fredericus*) *episcopus Thermularum, Vitam Græcam S. Nili abbatis Cryptæ Ferratæ Latine reddidit* 259 e f
† Meynulphi, Mainulphi *vel* Magenulphi, *diaconi translatio, inter Prætermissos* 174 b
Mezzabarba (*Alexander*) *comes et eques primarius civitatis Ticinensis* 906 e f
Michael Ducas *imperator Græcorum* 129 f
Michael *Paphlago imperator Græcorum exstruxit monasterium SS. Cosmæ et Damiani* 412 a b
Michael *episcopus Ratisbonensis seculo decimo* 737 f, 738 a b
Michael *Ordinis Minorum Observantium provinciæ Genuensis vicarius vetuit corpus B. Bernardini Feltriensis in civitatem Ticinum auferri* 888 a, 889 b
Michael Aquensis, *Ordinis Minorum Observantium in Italia* 873 e
Michael a Carcano *celebris concionator Ordinis Minorum, B. Bernardini Feltriensis amantissimus* 824 d e f, 825 a b c, 828 b
Michael Mediolanensis, *Ordinis Minorum in Italia* 873 f
Michael de Carrara *philosophiæ professor B. Bernardinum Feltriensem discipulum habuit* 818 b
Michorio (*Tiburtius*) *Tuders, adstitit inspectioni corporis S. Joannis de Meda* 332 e
Milada *Boleslai I Bohemiæ ducis filia, prima abbatissa monasterii Pragensis S. Georgii* 771, b 781 d, 782 e
† Miletus *episcopus Trevirensis, inter Prætermissos* 2 c
Milia (*Petrus de*) *episcopus Regiensis seculo decimotertio* 610 c d e
Millinus *S. R. E. Cardinalis* 165 f
Milo *Morinensis, auctor Sermonis, seu Vitæ S. Principii episcopi Suessionensis* 55 b c, 56 a d
Minervinus *monachus S. Hieronymum per litteras consuluit* 588 a e
Miroglii (*Hieronymus Franciscus*) *episcopus Casalensis instruxit processum pro canonizatione B. Bernardini Feltriensis* 895 b c, 911 b
Mistibogius *dux Gurimensis* 732 d
† Mochœmocus *abbas Liatmorensis in Hibernia* 133 c d e
† Moderati *pueri martyris reliquiæ Autissiodori translatæ* 90 d
Moia (*Petrus Franciscus*) *collegii Comensis Congregationis Somaschæ præpositus, postea episcopus Telasonus* 333 a
Molassius. *Vide* S. Lasreanus
† Molino (*Blasius de*) *primum episcopus Polensis, deinde*

deinde Jaderensis archiepiscopus 790 c, 791 a b
† Molua *abbas Cluain-fertensis in Hibernia* 133 b c
Monaldus *S. Claræ patruus* 843 a
† Monas *episcopus Mediolanensis* 14 e
Monimus *prædestinatianus in Africa seculo sexto* 623 e f
† Montanus *monachus reclusus in Gallia* 56 c
Montanus *episcopus Toletanus* 650 a b
Montbrunus *Calvinistarum ductor in Gallia* 534 e
Monte *(Joannes Antonius de) doctor Brixiensis* 605 a
Montes pietatis *a B. Bernardino Feltriensi erecti et aucti* 833 c d, 834 e, 835 c e, 838 f, 844 b, 845 a c d e, 849, c 851 d e f, 852 c d, 854 a et seqq., 855 e, 856 c f, 858 a b c, 859 c d, 860 a et seqq., 861 a b c, 862 d e, 863a et seqq. 864 c d e, 868 b c e, 870 a c d e f, 873 e f, 876 d, 877 e f, 880 c d, 881 f, 882 a b, 883 a
Montius *(Cæsar) archiepiscopus Mediolanensis et S. R. E. Cardinalis* 365 f
Montorii *comes* 839 c d
Montorii *comitissa* 851 a b
† Monulphus *episcopus Trajectensis exstruxit oratorium SS. Cosmæ et Damiani* 429 d e
Moranus *vel* Maraschus *(Bartholomeus) episcopus Tiphernas* 840 b c d
Moresinus *(Antonius) prætor Veronensis* 865 e, 882 b
Mori *(Maurus de) canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis aliorumque Sanctorum* 790 d
Moura *(Emmanuel de) marchio Castri Roderici etc fecit fieri pretiosam thecam corpori B. Bernardini Feltriensis, et tabulam argenteam ejusdem altari appendit* 889 b et seqq., 891 b, 892 a b
† Mummolinus *episcopus Noviomensis* 33 ef
† Myrocles *episcopus Mediolanensis* XI c, 12 a b c, 13 e, 14 c e, 18 f

N

Naboris *martyris reliquiæ translatæ Mediolani* 366 a b, 367 f
Nabuchodonosor *rex Babylonis* 221 d
Naitanus *vel* Naitonus *Pictorum rex ad Romanam Paschatis observationem et tonsuram, a S. Ceolfrido edoctus subditos suos adducit* 116 e, 122 b c et seqq., 123 c d e f, 125 f, 126 d e
Naldus *vel* Reginaldus, *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 174 d e
Namatius *episcopus Aurelianensis seculo sexto* 397 f
Nana *discipula S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 c, 705 c, 710 c
† Narnus *episcopus Bergomas* 16 a
Nassinus *(Ludovicus) doctor Brixiensis* 605 a
† Nathalia *martyr Cordubensis in persecutione Arabica* 474 f
† Nazarius *martyr* 369 e, 371 c
Nectarius *episcopus Constantinopolitanus, inter Prætermissos* 353 d
Nehemias *archiepiscopus Strigoniensis seculo undecimo* 809 e
† Neo *martyr in Cilicia sub Lysia proconsule* 409 f
Neocorus *unus e majoribus, ut fertur, S. Callistrati martyris* 176 c, 179 b c
Nepos *imperator Occidentis* 651 d, 654 d e, 657 c
† Nepotianus *episcopus Arvernensis, inter Prætermissos* 3 f
Nero *imperator* 13 f, 14 a, 15 a, 19 d e, 20 a d, 365 f, 367 e f, 368 e, 369 b c d e f, 370 c d, 371 a b c
Nerva *imperator* 371 f
† Nessanus *presbyter et patronus Corcagiæ in Hibernia* 134 d e f
Neufville *(Camillus de) abbas Insulæ Barbaræ, deinde archiepiscopus Lugdunensis, restauravit ecclesiam S. Lupi* 77 b c
Neustetter *(Joannes Christophorus) præpositus Bambergensis, subscripsit instrumento de capitibus. SS. Cosmæ et Damiani Guilielmo V Bavariæ duci donatis* 421 e
Nicasius *episcopus Engolismensis seditiosam monialem anathemate percutit* 88 a b
Nicephorus I Phocas *imperator Græcorum* 302 a b, 303 a
Nicephorus II Botoniates *imperator Græcorum* 811 f
Nicephorus *magister Italiæ et Calabriæ præfectus, a S. Nilo exoratus parcit Rossanensibus* 295 f, 296 a b c, 297 a, 299 b
Nicetas *philosophus scripsit Orationem fabulosam de SS. Cosma et Damiano* 406 c, 408 c
† Nicodemus *Christi discipulus, ejusdem imaginem sculpsisse fertur* 74 c
† Nicolaus *Peregrinus* 412 c
† Nicolaus Flue *eremita Helvetius ab Innocentio X Papa æquipollenter beatificatus* 895 b. *Missa et Officium de eodem concessa* 895 e
Nicolaus I *Papa* 90 d
Nicolaus II *Papa* 143 d e
Nicolaus IV *Papa* 327 b, 514 c. *Confirmavit Ordinem Humiliatorum* 329 c
Nicolaus V *Papa edidit constitutionem adversus Hebræos* 849. *De eodem* 340 f
Nicolaus *e comitibus S. Donnini, episcopus Lucensis, Montem pietatis B. Bernardini Feltriensis opera erectum approbavit* 854 d e f 855 a b
Nicolaus *episcopus Pompelonensis in synodo diœcesana auxit cultum S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 43 d
Nicolaus *episcopus Pragensis seculo decimotertio* 784 a
Nicolaus Hippolitus *episcopus Arianensis restauravit ecclesiam suam cathedralem* 538 a
Nicolaus *protospatharius in Calabria seculo decimo vel undecimo* 289 f, 291 c
Nicolaus *monachus Suessionensis, biographus coævus S. Godefridi episcopi Ambianensis* 35 a, 39 e f, 40 a b e f
Nicolaus Patavinus, *Ordinis Minorum, immaculatam B. M. V. conceptionem tutatus est* 829 b
† Nicomedis *martyris brachium Lucæ* 238 c
Nicota *dux Bulgarorum* 800 b c d e
Nicquet *(Ludovicus) bibliothecæ Cælestinorum Suessionensium præfectus, de Museo nostro bene meritus* 182 b
Niger *(Georgius) sacellanus Geisæ ducis, postea regis Hungariæ* 802 f
† Nilus *abbas Constantinopoli* 259 b
† Nilus *abbas Cryptæ ferratæ* 242 c
Ninguarda *(Felicianus) episcopus Comensis descripsit ecclesias civitatis Comensis et suburbiorum ejus* 322 c
† Ninianus *episcopus Candidæ Casæ in Scotia* 136 b
Noeriis *(Hugo de) episcopus Autissiodorensis* 90 f
Nonnus *episcopus Edessenus exstruxit ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani* 411 a b
Normannorum *vastationes in Gallia* 16 c e f, 74 e 80 f, 81 c. *Incursiones in Belgium* 57 d
Novellus *(Baldus) magister in academia Perusina, æquus B. Bernardini Feltriensis æstimator* 834 c d
Novoforo *(Joannes de) primo Litomisslensis, deinde Olomucensis episcopus* 721 c d, 722 a

O

Octavianus *dux Urbini* 838 e
Oczko *(Joannes) primo episcopus Olomucensis, deinde archie-*

archiepiscopus Pragensis et S. R. E. Cardinalis 764 c, 765 a b c d
Odanus *Ordinis Cisterciensis inter Prætermissos* 173 b c
Odesci *nobilis ac potens familia Perusii* 834 e, 839 a, 848 d e f, 876 a
Odilardus *monachus Pratensis Ordinis S. Benedicti seculo nono* 474 f
† Odo *ex abbate Martini Tornacensis episcopus Camerecensis* 470 d e f
† Odo *Cartusianus Taliacotii sepultus* 416 d
Odo *episcopus Bellovacensis scripsit Vitam S. Luciani, ejusdem urbis apostoli* 51 c
Odo *abbas S. Germani Autissiodorensis seculo undecimo* 391 c
Odo *quondam abbas S. Genovefæ, patrinus Philippi II Galliæ regis* 684 a
Odo *vicecomes S. Florentini seculo duodecimo* 391 d e
Odo *vel* Otho, *Guilielmi Garsiæ Fidentiacensis filius* 140 f
Odolgarius *monachus Cusantiensis* 112 d e
† Odranus *auriga S. Patricii et martyr* 353 d
Odulphus *custos ecclesiæ S. Richarii obtinuit reliquias S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 39 a
Offa *filius Sigheri regis Orientalium Saxonum* 674 d, 675 d
Ogerius *(secundum aliquos) episcopus Octodurensis* 382 c
Oitescus *dux Chunorum* 811 e. *Vide* Kutesk.
Olague, *capitaneus Navarrus obtinuit reliquias S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 44 c
Oldrada *familia in Italia nobilis, ex qua natus est S. Joannes de Meda* 320 c f, 324 a b c d, 335 f
Olgiati (*Alexander*) *decurio civitatis Comensis, adfuit recognitioni corporis S. Joannis de Meda* 333 b c d
† Olivæ *reliquiæ Anagniæ* 130 b
† Onesimi *reliquiæ Duaci in Belgio* 57 d
Opilio *episcopus in Gallia seculo quinto* 629 c
† Optatianus *episcopus Brixiensis* 256 a, 604 c
Ejus corpus translatum 258 c
Optatus *episcopus, qui S. Justinam virginem martyrem baptizasse dicitur* 180 c d, 196 d e, 200 f. *Probabilius fuit episcopus Antiochiæ Pisidiæ* 197 e f, 198 a, 203 b
Opus *strenuus miles sub B. Salomone rege Hungariæ* 799 c, 800 a, 803 c, 804 c e f
Oranus *vel* Orannus *episcopus Hibernus, inter Prætermissos* 353 f
† Orientius *episcopus Ausciensis* 140 e f. *Ejusdem reliquiarum translatio, inter Prætermissos* 172 c
Origenes 620 d e
Orphani *hæretici in Bohemia* 754 e
Osredus *rex Northanhymbrorum* 121 c d, 123 d, 675 d e
Osul *præfectus Giulæ Chunorum regis, a B. Salomone Hungariæ rege bello superatus* 797 b
Oswius *rex Northanhymbrorum* 116 b, 119 b, 674 c
Otgarius *archiepiscopus Moguntinus seculo nono* 707 c, 708 a b, 709 b
Othlonus *Vitæ S. Bonifacii archiepiscopi Moguntini amplificator* 702 d e f
† Otho *solitarius, patronus ecclesiæ Arianensis in Apulia* 538 a b c
Otto imperator Romanorum 371 e
Otto I *imperator Occidentis* 418 f, 419 a d, 468 d, 720 a b, 725 a c, 726 e f, 730 a, b, 731 b c d e f, 733 c d e, 734 b e f 735 e f, 736 a b c f, 743 d e, 744 a b c d. *Cædem S. Wenceslai, Bohemiæ ducis, diuturno bello vindicat* 742 e f, 743 a b c, 744 d e f
Otto II *imperator Occidentis* 233 e, 310 c, 719 e, 720 a
Otto III *imperator Occidentis Gregorium V Papam in Sedem suam restituit* 233 f, 260 c, 313 d e.
Otto III *imperator* 235 c d, 239 f, 242 c d, 260 e, 310 c, 311 a, 314 a b c, 315 b c d, 417 b, 459 e f, 463 c
Otto *vel* Odo *archiepiscopus Ausciensis* 141 b c d
Otto I *episcopus Frisingensis condidit monasterium Novæ Cellæ* 787 b
Otto *dux Saxoniæ, Henrici Aucupis pater* 730 a b
Otto *dux cum Bohemis suis Geisæ duci, postea regi Hungariæ, auxiliatus est* 802 c, 803 b de, 804 a d
Otto *marchio, Gregorii V Papæ genitor* 315 b
Otto *abbas Simorræ* 141 f
Ottogarus II *rex Bohemiæ. Vide* Przemyslaus

P

† Pachomii *Regula a S. Hieronymo versa Latine* 600 d e f
Pacificus *Prior monasterii S. Petri in Oliveto Brixiæ, adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini episcoporum Brixiensium* 605 a
Paganus (*Antonius*) *Ordinis Minorum Observantium, sanctimonia clarus* 881 b c
Pagius (*Antonius*) *edidit libellum supplicem, pro obtinenda S. Elzearii canonizatione Romano Pontifici ab Aptensibus oblatum* 495 e
Paiarinus (*Franciscus*) *Ordinis Capucinorum* 814 e
Palladia *persona commentititia in Actis SS. Cosmæ et Damiani* 444 e f, 445 a
† Palladius *abbas S. Germani, deinde episcopus Autissiodorensis* 87 c d, 89 e
Palladius *auctor Historiæ Lausiacæ* 582 a
Palladius *episcopus Arianus in concilio Aquileiensi damnatus* 252 a b c
† Palmatius *martyr* 559 e, 560 d f
Pamet (*Joannes Baptista*) *Societatis Jesu presbyter misit aliqua de SS. Cosma et Damiano* 426 b
† Pamachius *Paulinæ, S. Eustochii sororis, maritus* 592 c, 596 e f, 601 b e f
Pandulfus, *Pandulfi Beneventi et Capuæ principis filius et princeps Salerni* 310 c
Pandulfus *Beneventi et Capuæ princeps* 302 c, 303 b, 307 d, 310 c
† Paphnutius *martyr, inter Prætermissos* 2 d
Paphnutius *pater S. Euphrosynæ virginis, inter Prætermissos* 1 c
† Papias *episcopus Hierapolitanus seculo secundo* 365 e f, 362 c et seqq. 363 a et seqq.
Pappolus *episcopus Carnotensis* 84 a
Parceval de Montarbiis *Prior monasterii S. Florentini seculo decimosexto* 391 e
Paschalis II *Papa* 492 a b
Paschalis *abbas S. Georgii Majoris Venetiis seculo duodecimo* 415 a
Paschasius *S. R. E. diaconus* 655 a et seqq., 656 a b c
Paschasius *episcopus Genuensis subscripsit epistolæ concilii Mediolanensis ad S. Leonem I Papam* 672 a
Pasinella *presbyter, testis inscriptus testamento S. Elzearii* 515 d
Pastor *pater S. Aunarii episcopi Autissiodorensis* 81 e f, 96 f, 97 d, 99 a e
Paternus *episcopus Cæsaraugustanus interest synodo Jaccetanæ in Aragonia* 145 d, 146 a
† Patiens *episcopus Lugdunensis* 608 c, 625 c e, 651 e
Patrini, *alias* Patareni et Cathari, *hæretici* 331 b c
† Patrocli *reliquiæ in abbatia S. Dionysii prope Parisios* 39 c
Patroclus *episcopus Arelatensis* 613 f,
† Paula *illustris matrona Romana, mater S. Eustochii virginis* 590 a b e, 591 a b c d e, 592 a b c, 593

593 f, 594 a, 600 d e f, 601 d e f, 603 d e. *In Palæstinam cum S. Eustochio profecta, reliquum ætatis in Bethleem exigit* 595 a b et seqq., 596, 597 b et seqq., 598, 599. *Sancte moritur* 599 e et seqq. *Ejusdem sepulcrum et cultus in Palæstina* 590 d e f
Paula *S. Eustochii e fratre neptis* 597 b c. *Ab eadem sancta amita sua in Palæstina instituitur* 602 a et seqq.
Paulina *soror S. Eustochii* 591 c
† Paulinus *episcopus Antiochiæ* 595 c
† Paulinus *episcopus Brixiensis: ejus corpus Brixiæ* 604 e f
† Paulius *episcopus Nolanus* 585 d, 586 a
Paulinus *junior consul* 76 b
Paulinus *proconsul Mediolani seculo primo* 367 f
Paulinus *magister sub Theodosio juniore* 411 e f
Paulinus *S. Ambrosii doctoris Ecclesiæ biographus* 253 a e f, 375 f
† Paulinus (*Benedictus*) *vide* Benedictus Paulinus
Paulinus *apostolus* 14 b c, 19 f, 354 a. e f 355 f, 356 a b c d e et seqq., 358 a b c d e. 360 a b et seqq., 361 a et seqq., 364 e f, 365 f, 367 d e, 369 a b c, 371 b c
† Paulus *episcopus Briensis* 256 f. *Ejus corpus Brixiæ* 605 a
† Paulus *primus eremita* 572 b
Paulus II *Papa* 840 a, 849 c d, 863 f, 873 e
Paulus III *Papa approbavit Breviarium Ordinis Humiliatarum* 321 d, 322 b, 323 c. *De eodem* 514 a, 843 b
Paulus *V Papa* 453 a d, 454 d
Paulus *episcopus Placentinus seculo nono* 232 c
Paulus *episcopus subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 c
Paulus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Paulus *abbas sub S. Nilo juniori* 318 a, 319 e, 320 a
Paulus *presbyter, S. Ludmillæ Bohemiæ ducissæ et martyris sacellanus* 769 e f
Paulus a Bigulia *Ordinis S. Francisci, inter Prætermissos* 352 b c
Paulus Æmilius *e majoribus maternis S. Eustochii virginis* 591 a b
Paulus Theutonicus *astrologus a B. Bernardino Feltriensi redargutus* 834 f
Pechinolus (*Angelus*) *episcopus Civitatis Castellanæ* 840 b
Pecorara (*Petrus Paulus*) *nobilis Ticinensis, B. Bernardini Feltriensis ope sanatus* 904 a b c
Pecorara (*Franciscus Bernardinus*) *nobilis Ticinensis* 912 f
Pegasius *episcopus Petrocoriensis* 584 a
Pelagiani *sævierunt in monasteria, S Hieronymi curæ commissa* 602 d et seqq., 603 d. *Eorumdem errores ab Ecclesia damnati* 623 c, 624 e, 646 b c, 648 b
Pelagius I *Papa, inter Prætermissos* 1 c
Pelagius II *Papa, dedit mutuas litteras ad S. Aunarium episcopum Autissiodorensem* 88 b c et seqq., 89 a b, 97 a b, 100 a *Inter Prætermissos* 1 c
Peneschi *factio potens Perusiæ* 839 a
Pepulus (*Julius*) *archidiaconus et vicarius generalis Salernitanus, insignes reliquias a corpore B. Luciæ virginis monialis separavit* 337 f
Peretta (*Anna Maria Cesia*) *principissa Venafræ* 510 c
Perez de Legaria (*Michael*) *episcopus Pompelonensis, auxit cultum S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 42 f, 43 a
† Pergentini *martyris corpus Aretii* 150 d e, 151 d
Perneta *virgo velata in monasterio S. Petri Lugduni* 685 f
Pernsteinianæ *familiæ sacellum Pragæ* 756 f
Persæ *Hierosolymam expugnarunt* 570 e
Persentinus *dux militum in Actis S. Callistrati martyris nominatus* 176 c d e f 177 c d, 178 e f, 179 c
Pesseliere (*Petrus de*) *Prior S. Germani Autissiodorensis* 91 c
Pestilentia *per Europam late diffusa* 77 c. *In Gallia* 85 b c, 91 a. *In Italia* 825 f, 826 a b d e f, 831 a, 869 c. 871 e f, 907 d e *Ticini* 893 d e f 894 a b
Petiliani *comes ab Innocentio VIII Papa missus ad pacandos seditiosos* 848 f
Petronia *mater S. Annemundi episcopi Lugdunensis* 682 c, 685 d, 688 d e, 694 f
Petronilla *virgo Deo sacra soror S. Annemundi episcopi Lugdunensis* 682 d, 685 d e, 686 d, 688 e f, 691 d, 697 e, 698 e
Petrus *consiliarius Geisæ ducis, deinde regis Hungariæ* 802 b f
† Petrus *princeps Apostolorum* 14 b c, 19 f, 354 e f, 355 d e f, 356 b, 357 a b c, 358 a c e, 359 a c b, 306 a c e f, 361 a e f, 364 f, 365 f, 367 d e 368 d, 369 a, 371 b 373 b *Ejus tonsura* 122 d. 123. b *Ecclesia a Spitigneo Bohemiæ duce Budecii ipsi exstructa* 769 c
† Petrus *episcopus Alexandrinus martyr composuit canones de lapsis in persecutione Diocletianea* 249 e f, 250 a
Petrus *archiepiscopus Tarentasiensis* 788 b c, 789 b
Petrus *episcopus Anagninus ædificavit novam ecclesiam cathedralem et corpora Sanctorum in eam intulit* 127 c d e, 129 e f, 130 a b. *De eodem* 127 f, 128 a
† Petrus Nolascus *fundator Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 155 e. 156 c, 157 f, 165 d, 166 b, 167 b, 168 a d e, 171 e. *Ejus Vita per Joannem de Laes scripta* 154 a
† Petrus Damianus *S. R. E. Cardinalis episcopus Ostiensis* 373 a b c d, 374 a b c
† Petrus *Luxemburgicus brachium argenteum inauratum reliquiis S. Elzearii includendis fieri fecit* 533 c d, 535 b
† Petrus *martyr, Ordinis Prædicatorum* 331 c
† Petrus *Armengol, Ordinis B. M. V. de Mercede et martyr* 154 b, 167 b c
Petrus *Venerabilis, abbas Cluniacensis* 103 c
Petrus III *rex Aragoniæ* 515 e
Petrus IV *rex Aragoniæ pretiosam thecam confici et corpus B. Mariæ de Cervello transferri jussit* 160 f, 161 b, 164 f, 166 f
Petrus *rex ab Hungaris expulsus* 792 b
Petrus *S. R. E. Cardinalis titulo S. Cæciliæ, legatus Apostolicus indulgentias concedit in ecclesia S. Justinæ Lucæ* 238 b
Petrus *titulo S. Martini in Montibus S. R. E. Cardinalis presbyter, a Clemente VI delegatus in causa canonizationis S. Elzearii* 524 e f
Petrus senior *episcopus Ravennas: ejus corpus* 377 d
Petrus Bononiensis *archiepiscopus Ravennas, corpora octo Sanctorum e civitate Classensi transtulit* 376 e f, 377 a b c
Petrus *episcopus Adurensis interest dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b
Petrus *episcopus Argivorum dicitur scripsisse Vitam SS. Cosmæ et Damiani* 405 b c
Petrus *episcopus Brixiensis* 18 a
Petrus *episcopus Metensis, inter Prætermissos* 351 b c
Petrus II *episcopus Pompelonensis auxit cultum S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 28 e, 42 c d e
Petrus *comes Nivernensis muris cinxit partem civitatis Autissiodori* 86 f
Petrus *comes Gebennensis, pseudo-pontificis Clementis VII frater* 533 c
Petrus de Neapoli, *Ordinis Minorum Observantium Ultramontanorum vicarius generalis* 829 e
Petrus

Petrus Mantuanus, *Ordinis Minorum Observantium, ad instituendum Venetiis Clarissarum monasterium delegatus* 827 c f
Petrus de Vallecamonica *Ordinis Minorum Observantium scripsit instrumentum de inventis translatisque reliquiis SS. Silvini et Rusticiani, episcoporum Brixiensium* 605 f, 606 a b c
Petrus *diaconus, Schytarum monachorum turbulentorum patronus* 629 f, 630 a b, 631 e,632 a, b 635 a
Pfaltz *(Christianus Augustinus) archidiaconus ecclesiæ Pragensis, misit aliqua de S. Wenceslao* 761 e
† Pharao, *seu* Faro *aut* Pharo, *episcopus Meldensis, inter Prætermissos* 4 a
Phelettus *(Antonius) episcopus Concordiensis* 824 d
Philagathus *archiepiscopus* 313 a. *Vide* Joannes archiepiscopus Placentinus antipapa
† Philastrius *episcopus Brixiensis* 15 e, 256 f, 604 f, *Ejus corpus translatum* 16 a b, 18 b f
Philemon *episcopus, inter Prætermissos* 352 f
† Philippus *apostolus* 364 a d
Philippus I *rex Galliæ* 143 e f, 144 c d e
Philippus II *rex Galliæ* 450 f, 684 a
Philippus II *rex Hispaniæ* 161 d
Philippus I *princeps Tarentinus, Caroli II regis Siciliæ filius* 510 c 549 e, 552 b
Philippus *episcopus Ravennas* 373 e
Philippus *Sanctii regis Balearium frater* 555 e
Philippus *illustris vir Christianus, ut fertur, Mediolani seculo primo* 366 a f, 367 a d, 368 f, 370 e
Philippus de Riez *seu* de Regio, *Ordinis Minorum S. Francisci, vir magnæ sanctitatis* 497 a, 544 f, 545 b e
† Philo *martyr* 130 e
Photius *patriarcha Constantinopolitanus schismaticus* 184 a et seqq., 190 c
Phuleanus *assessor in Actis SS. Cyprianæ et Justinæ memoratus* 226 b, 228 a
Picolomineus *(Franciscus) S. R. E Cardinalis, legatus Perusinus, archiepiscopus Senensis, postea Papa, Pius III dictus* 853 c, 875 f
Piccolomineus *(Andreas)* 847 d
Piccolomineus *(Jacobus)* 847 d
Piccolpassus *(Franciscus) archiepiscopus Mediolanensis* 11 a
Picolpassus *(Michael) scriptor Bononiensis seculi decimiquinti* 10 f, 11 a
Picti *ad Romanam Paschatis observantiam adducti* 122 b et seqq., 123 c d e f
Pinellus *(Dominicus) S. R. E. Cardinalis episcopus Ostiensis* 231 f
Pinos *(Joannes Gaucerandus de) comes de Vallfogona interfuit inspectioni corporis B. Mariæ de Cervello* 162 c
Pins *(Eulalia) nobilis matrona Barcinonensis, habitum Ordinis B. M. V de Mercede redemptionis captivorum induit* 158 b c, 169 b d, 171 b
Pipinus *Brevis. rex Francorum* 461 e f, 463 f, 464 e f 465 e, 705 f, 716 d f
Pirot *(Guilielmus) jurisconsultus, juratum testimonium dixit de miraculo in sacris reliquiis, Autissiodori servatis* 94 a b d e
Pius II *Papa* 722 d, 738 b c, 847 e, 849 d, 873 f
Pius III *Papa* 853 c, 875 f
† Pius V *Papa* XI d, 44 d, 231 c, *Exstinxit Ordinem virorum Humiliatorum* 320 c f, 325 a 328 c, 331 c
Pius *(Albertus) princeps Carpi* 859 a
Pla (*Petrus) sacrista major ecclesiæ Barcinonensis, judex commissorialis et compulsorialis ab Urbano VIII Papa constitutus in causa canonizationis B. Mariæ de Cervello* 162 b
Planella *(Petrus de) sacrista major ecclesiæ Barcinonensis corpus B. Mariæ de Cervello solemniter elevavit* 160 f, 166 f
Plautilla *matrona corpora SS. Rufinæ et Secundæ invenit et honoravit sepulchro* 229 f e, 230 a
Plotinus *philosophus* 210 b
Plsna *(Paulus de) canonicus Pragensis et archidiaconus Zatecensis* 755 b c
Plsna *(Procopius de) canonicus et archidiaconus Pragensis* 755 b c
† Poderii *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 391 a
Podevinus *S. Wenceslai Bohemiæ ducis pius ac familiaris minister* 719 c d, 745 c d e, 759 f, 772 a, 774 c 777 c d e f. 779 b c, 780 f, 781 e f.
Podevini *corpus Pragæ magni habitum* 723 e f, 746 a b c d
Podiebradius *(Georgius) regni Bohemiæ gubernator, deinde ab Hussitis rex creatus* 755 a b c
Poggiali *(Christophorus) Præpositus S. Agathæ Placentiæ, multa submisit de SS. Cypriano, Justina et Theoctisto* 232 a b c d. 242 a b
Polemius *diaconus S. Ambrosii episcopi Mediolanensis* 253 e
Pollaillon *consiliarius regius Parisiis, maritus Mariæ de Lumague, fundatricis Congregationis puellarum de Divina providentia* 693 c
Pollucis *templum Romæ* 413 c
† Polycarpus *episcopus Smyrnensis, martyr* 361 f, 363 d e
Polycrates *episcopus Ephesinus seculo secundo* 363 f. 364 d
Polyeuctus *dux in Calabria a S. Nilo juniore curationem filii sui impetrat* 294 b c
Pompeius *Magnus creditus Pompelonis conditor vel instaurator* 48 a
Pompilius *(Prudentius) monachus Cisterciensis subscripsit instrumento translationis* S. *Deodati* 453 d
Ponce *(Nicolaus) monachus S. Germani Autissiodorensis, nominatus in instrumento de reliquiis, ducissæ Guisiæ concessis* 95 e
† Pontii, *vel* Ponosii, *episcopi martyris e consortio Ursulano, reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 391 a
Pontius *archiepiscopus Vesontionensis* 103 b c
Pontius *abbas Cluniacensis, inter Prætermissos* 174 a
Pontius *Prior canonicorum Regularium Pompelonensium, subscriptus instrumento seculi duodecimi* 42 d
Pontius Pilatus *præses Judæ* 176 c
Porcelleto *(Raimaldus de) S. Elzearii consobrinus, episcopus Diniensis* 499 b c, 546 e 548 c d
Porcelleto *(Joannes de) vir nobilis in Provincia Gallica* 499 b
Poretta (*Josephus) cancellarius episcopalis Soræ contulit Acta inventionis et translationis S. Deodati episcopi* 452 c
Porphirius *philosophus* 210 b
Porta *(Ardicinus de) episcopus Aleriensis et S. R. E, Cardinalis* 858 f, 863 c
Possessor *episcopus Afer S. Hormisdam Papam consulit de libris S. Fausti Regiensis* 627 d e f, 638 a et seqq., 629 a b e f, 630 a, 632 a
Poth *belli dux ab Hungaris profligatus* 798 e
† Pothini *et Sociorum reliquiæ Lugduni* 692 a
Pozzo (*Zacharias) professor Logicæ et astrologiæ, B. Bernardinum Feltriensem discipulum habuit* 818 b
Prædestinatiana *hæresis damnata* 623 d et seqq., 624 a et seqq., 625 a et seqq., 626 a et seqq., 646 c, 647 d e, 648 c, 649 b c
Prætextata *Hymetio, S. Eustochii patruo, nupta* 592 a b
† Prætextatus *episcopus Rotomagensis interfuit conciliis Matisconensibus* 100 a b
Prætextatus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Pragmatius *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Pragmatius *episcopus subscriptus epistolæ S. Fausti Regiensis in causa Lucidi prædestinatiani* 625 c
Prat *(Thomas du) episcopus Claromontanus jussit celebrari*

brari translationem S. Quinidii ep. conf. 1 c

Prelius diaconus, per quem S. Justina virgo martyr ad Christi fidem conversa dicitur 200 e f, 203 a

† Principius episcopus Cenomanensis 55 b, 57 a

† Priscillæ reliquiæ ad ecclesiam Montis S. Petri translatæ 707 d e

Priscillianistæ hæretici 650 a b

Priscillianus hæresiarcha 650 a b

† Priscus martyr Autissiodorensis ; ejus reliquiæ Parisiis 95 d

Priscus episcopus Lugdunensis interfuit conciliis Matisconensibus 87 f, 100 a b

† Privatus episcopus Gabalitanus et martyr 382 e f, 383 b

Prizibislava soror S. Wenceslai ducis Bohemiæ 723 e, 724 a, 748 e f,776 b c, 777 f,778 f,781 d. Ejusdem corpus in veneratione habitum 723 f, 724 a, 746 a b

† Probus martyr in Cilicia sub Diocletiano 403 c. 409 f

† Probus martyr, inter Prætermissos 353 b

† Probus episcopus Ravennas 372 b d e f,375 c d e f. Ejus corpus 375 c.376 a b c, 377 a et seqq.

† Probus episcopus Veronensis ; ejus corpus Veronæ 416 a

Probus imperator 576 b

† Proclus patriarcha Constantinopolitanus extruxit ecclesiam SS. Cosmæ et Damiano 411 c d e

Proclus abbas Ordinis S. Basilii in Calabria 285 e f 288 c

† Procopius abbas Sazaviensis, patronus Bohemiæ 774 e f

† Proculus martyr : ejus ecclesiæ Bononiæ 253 b

† Proculus episcopus Ravennas 372 b c e f,373 d e f Ejus corpus, ut creditur, Ravennæ 377 d e

† Proculus episcopus Veronensis : ejus corpus Veronæ 415 e f

Prohelius diaconus, S. Justinæ et patris ejus, ut fertur, instructor in fide 180 f

Promotus ordinatus episcopus Dunensis, et in concilio Parisiensi interdictus 65 b, 84 a b

Prosper Aquitanus 661 b

† Protasius martyr 365 b, 366 a, 367 e, 368 a b f, 369 f, 371 b c d. Ejus corpus a S. Ambrosio translatum 375 f

† Protasius episcopus Mediolanensis 14 d

Provensal, guardianus Minorum Conventualium Aptæ Juliæ 534 f, 535 a

Prudentii episcopi Parisiensis sepulcrum 455 f

Prudentius vetus poeta Christianus 190 b,191 a

† Prusiliæ insignes reliquiæ Lugduni 692 a

Przemyslaus rex Bohemiæ 784 a

† Pulcheria virgo imperatrix 184 a

† Pulcherius abbas Liatmorensis. Vide S. Mochœmocus

Pursilius (Daniel) nobilis Patavinus, B. Bernardini Feltriensis amicus 818 b

Q

† Quadratus episcopus Atheniensis, inter Prætermissos 2 b

Queralt (Dalmatius de) comes de S. Columba interfuit inspectioni corporis B. Mariæ de Cervello 162 c. Prorex Cataloniæ ejusdem patrocinium experitur 163 a b

Queralt (Martinus de) totius Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum secretarius 167 c

Querengus (Hieronymus) cancellarius episcopi Polensis, scripsit instrumentum inventionis corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum 790 c

Querpo de Llano (Joannes) episcopus Pompelonensis, S. Firminum, episcopum martyrem Ambianensem, totius regni Navarræ principaliorem patronum declarat 44 e f

Quinburga soror S. Cuthburgæ reginæ abbatissæ Winburnensis 701 b

† Quidinii ep. conf. translatio, inter Prætermissos 1 c

Quintianus primum Rutenensis, deinde Claromontanus episcopus 668 b d e f,669 a d

† Quirinus tribunus martyr, a S. Alexandro Papa martyre ad fidem conversus 20 f

† Quiteria virgo martyr 567 b c. Acta ejus fabulosa ibid. c d

R

† Rabanus Maurus abbas Fuldensis, deinde archiepiscopus Moguntinus 698 f, 699 a e f, 707 b e f, 798 d e f. Jussit scribi gesta S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis 699 a e f, 710 d e. Ejusdem Liobæ aliorumque Sanctorum ossa transtulit in Montem S. Petri 699 e, 707 b c. Varias Sanctorum reliquias Roma accepit 566 a b. Inter Prætermissos 172 b

Radagundis abbatissa monasterii S. Petri Lugduni seculo septimo 685 e, 686 d

Radagundis sanctimonialis in monasterio S. Petri Lugduni 685 f

Radislaus dux Gurimensis adversus S. Wenceslaum rebellans, ab eodem mirabiliter subactus 732 b c d e f, 733 a b d, 778 b c

Radulfus abbas monasterii S. Germani Autissiodori seculo decimotertio 91 a

Radulfus comitissæ Mellensis filius approbavit donationem a matre sua factam ecclesiæ S. Genovefæ 456 c

Radulfus vir nobilis, munificus in monasterium Lugdunense S. Petri 686 a

Radzivilus (Georgius) episcopus Cracoviensis et S. R. E. Cardinalis, vulgavit Officia propria Patronorum Poloniæ 767 d

Ragimbertus abbas biographus S. Walarici primi abbatis Leuconaensis 86 e

Ragnoara mater S. Aunarii episcopi Autissiodorensis 81 e, 96 f, 97 d, 99 e

Raimundia abbatissa monasterii S. Petri Lugduni 686 a

Rainardus ex canonico S. Martini Turonensis canonicus SS. Cosmæ et Damiani seculo undecimo 417 c

Rainerus abbas Crispiniensis administravit monasterium Lætiense, eique abbatem præfecit 470 b

Rainogala canonicus Autissiodorensis, unus e scriptoribus Actorum præsulum Autissiodorensium 80 b d e f, 81 e f

Raimdone. Vide Randevero

Ramirez (Didacus) episcopus Pompelonensis 44 b

Ramirus vel Ranimirus, primus Aragoniæ rex, interest synodo Jaccetanæ, et episcopatum Jaccetanum fundat 144 d et seqq.. 145 c et seqq., 146 a

Rampertus episcopus Brixiensis, corpus S. Philastrii transtulit, et sermonem de ea translatione scriptum reliquit 15 e f, 16 e, 17 f, 18 a c. De eodem 256 e f, 257 a b

Ranconius (Claudius) episcopus Placentinus 231 b e, 235 c

Randovero vel Ramdone, incesta uxor Iscrii, deinde monialibus præfecta 103 b c, 108 a b, 109 e

Rangonus (Gabriel) ex Ordine Minorum, episcopus Agriensis et S. R. E. Cardinalis 830 a

Ranimirus rex Aragoniæ. Vide Ramirus

Raphael (Joannes) Ordinis Prædicatorum scripsit Gallice Vitam S. Elzearii et Ludovico XII Galliæ 119 regi

sis 834 f, 840 f 842 d

Sandoval (*Bernardus de*) *episcopus Pompelonensis* 43 e

Sanemarius *libertus S. Paulini Nolani* 585 e

Sanglier (*Henricus*) *archiepiscopus Senonensis dedit duo cœnobia monasterio S. Germani* 391 c d e

Sanseverinus (*Joannes Baptista*) *juris Cæsarei professor Romæ* 839 f

San-Severinus (*Robertus*) *Veneti exercitus supremus ductor* 833 b

Santos de sancto Petro (*Michael*) *episcopus Salsonensis, prorex Cataloniæ, interfuit inspectioni corporis B. Mariæ de Cervello* 162 c

Sanvitalis (*Jacobus*) *comes in Italia* 859 a

Saraceni *in Hispania* 42 c. *In Gallia* 105 e, *In Italia* 126 f, 127 a, 128 a b c e f, 262 c, 263 d, 264 c, 265 d e f, 266 a b, 267 a b, 270 c, 277 d, 279 f, 280 a b, 281 a, 283 e, 301 d, 302 a b 303 b

Sarestudio (*Pastor*) *Ordinis Minorum, episcopus Assisiensis, deinde archiepiscopus Ebredunensis et S. R. E. Cardinalis, adfuit S. Elzeario morienti* 555 d

† Saturninus *episcopus Tolosanus et martyr* 23 b c, 24 a b c d e, 25 a b d f, 46 b, 47 a c e f, 48 d e f, 96 c d e, 584 a. *Ejus corpus in novam thecam translatum* 586 d e

† Satyrus *frater S. Ambrosii doctoris Ecclesiæ* 252 d

Savalt (*Raimundus*) *civitatis Barcinonensis consiliarius interfuit elevationi corporis B. Mariæ de Cervello* 166 f

Savinus *subdiaconus, in Croylandia occisus a Danis, inter Prætermissos* 3 c

Saxones *anno* CDXXIX *a Britannis cæsi* 612 c

Scaferi (*Bertrandus*) *notarius, testis inscriptus testamento S. Elzearii* 515 d

Scardeonius (*Bernardinus*) *canonicus Patavinus, scriptor rerum patriarum* 817 a 860, a b

Schlaich (*Petrus*) *præpositus Neocellensis scripsit ad Maximilianum I Bavariæ ducem de cultu S. Eberhardi opilionis* 787 a d e f

Schlik (*Joachimus comes*) *supremus regni Bohemiæ judex* 756 a

† Scholasticæ *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f

Scipio *Africanus Æmilianus, e majoribus maternis S. Eustochii virginis* 591 b

Sclafinatus (*Joannes Jacobus*) *episcopus Parmensis et S. R. E. Cardinalis* 835 b 844 f, 849 c

Scorralia (*Radulfus de*) *vir nobilis dicitur reliquias SS. Cosmæ et Damiani ad eorumdem monasterium in Arverniæ attulisse* 417 e

Scythiæ *monachi turbulenti* 629 d e f, 629 a b

† Sebastiani *martyris reliquiæ Autissiodori* 91 b. *Ejus cranium circumlatum Monachii* 420 d e f, 424 d. *Ejusdem brachium adversus pestem circumlatum Ticini* 893 e

† Sebastiani *alicujus corpus Placentiæ* 237 c

Sebastianus *præses Ambianis seculo tertio* 26 a b. 30 a, 38 a, 149 c et seqq., 50 b, 54 d e f, 52 e

† Secundæ *virginis martyris corpus et ecclesia Romæ* 229 d e et seqq., 230 d e, 235 e

Secundianus *episcopus Arianus, in concilio Aquileiensi damnatus* 252 a b

† Secundina *virgo martyr Anagniæ* 128 d, 130 b. *Ejus corpus in novam cathedralem ecclesiam ibidem illatum* 130 a b

Secundinus *episcopus Lugdunensis* 673 f

Seguier (*Dominicus*) *primum Autissiodorensis, deinde Meldensis episcopus, recognovit reliquias in ecclesia S. Germani Autissiodori servatas* 92 e, 93 c d e, 94 a b d e f, 95 a b c e, 608 f

Seleucus *multarum urbium conditor* 197 b

Semipelagiani *ab Ecclesia damnati* 610 e f, 627 b, 630 f, 631 a b e, 632 a, 633 a b, e 636 e, 647 c f, 648 a b

Semiramis *regina, alicujus Antiochiæ conditrix* 197 b

Semtepoling *dux Bohemorum in bello captus* 804 d

† Senanus *abbas et episcopus Inis-Cathensis in Hibernia* 133 f

† Senator *presbyter, deinde episcopus Mediolanensis* 244 d

† Senator *inter Prætermissos* 3 d

† Senator, *cujus ossa Parisiis* 245 e

Senator *presbyter Alesiensis, S. Germani episcopi Autissiodorensis amicus* 244 c

Senmenat (*Gaucerandus de*) *archidiaconus major ecclesiæ Barcinonensis, judex commissorialis et compulsorialis ab Urbano VIII constitutus in causa canonizationis B. Mariæ de Cervello* 162 b

Sentis (*Joannes*) *episcopus Barcinonensis judex commissorialis et compulsorialis ab Urbano VIII Papa constitutus in causa canonizazionis B. Mariæ de Cervello* 162 b

† Seraphinus *Ordinis Capucinorum, inter Prætermissos* 174 b

Seraphinus de Ragusio *Ordinis Minorum Observantium in Italia* 884 c

† Sergius *martyr, inter Prætermissos* 3 e

† Sergius I *Papa concessit privilegium pro immunitate monasterii Girwensis et Wiremuthensis* 121 d e. *Petiit, S. Bedam ad se Romam mitti* 121 e f

Sergius III *Papa* 690 b

Sergius *abbas Ruthenus, inter Prætermissos* 3 c

Sergius *præses Bellovacensis seculo tertio* 37 f, 49 b, 51 c

Serra (*Joannes*) *civitatis Barcinonensis consiliarius interfuit elevationi corporis B. Mariæ de Cervello* 166 f

† Servatii *reliquiæ Ultrajecti* 239 e

Setala (*Carolus*) *episcopus Derthonensis instruxit processum pro canonizatione B. Bernardini Feltriensis* 895 b c d

† Severus *episcopus Ravennas* 372 b c e f, 373 f

Severus *episcopus Pragensis corpus Podevini levavit e terra* 746 a. *Dedicavit ecclesiam Boleslaviæ* 758 a

Seufridus *alias* Gofredus, *episcopus Placentinus seculo nono* 232 c

Sfortia (*Franciscus*) *dux Mediolanensis* 818 a b, 825 a b

Sfortia (*Galeaceus Maria*) *dux Mediolanensis* 835 f, 844 b,

Sfortia (*Joannes Galeaceus Maria*) *dux Mediolanensis* 835 f, 844 b, 862 f, 884 d

Sfortia (*Ludovicus*) *ducatus Mediolanensis administrator postea dux* 835 f, 844 b, 855 c, 862 f, 863 a b c, 870 c, 884 d, 885 a, 886 e. *Mortuus est captivus in Gallia* 885 a

Sfortia (*Ascanius*) *episcopus Ticinensis et S. R. E. Cardinalis* 870 c, 877 d, 888 e

Sibilla *quarta uxor Petri IV Aragoniæ regis* 161 c

Sibylla *monialis in monasterio S. Petri Lugduni* 686 a

Sicjes (*Petrus*) *civitatis Barcinonensis consiliarius interfuit elevationi corporis B. Mariæ de Cervello* 166 f

† Sidonius Apollinaris *episcopus Arvernensis* 55 b c e f, 56 a f, 75 e f, 587 e, 608 c, 610 d, 612 a b, 613 a b c d e, 614 c d, 616 a b, 620 e f, 646 e, 651 b c e f. 652 a et seqq. 653 a et seqq., 654 a b c e, 661 c, 662 b, 667 b, 682 f

† Sigebertus *rex Austrasiæ* 455 e

Sigebertus, *Clotharii filius, Metensis seu Austrasiæ rex* 65 b, 82 f 84 a

Sigebertus

Sigebertus *rex Orientalium Anglorum, postea monachus, inter Prætermissos* 351 e
Sigebertus *rex Coloniæ* 61 b 65 d
Sigersreitter (*Joannes*) *rector collegii Monachiensis Societatis Jesu scripsit instrumentum de reliquiis SS. Cosmæ et Damiani ibidem asservatis* 422 e
† Sigfridus *coabbas S. Biscopi in monasterio Wiremuthensi* 113 f, 115 d, 116 a b c, 120 c d e f, 125 e f. *Moritur* 121 a b. *Ejus corpus in honestiorem locum Wiremuthi translatum* 121 f, 126 a. *Translatum Glastoniam* 115 d
Siggerus *rex Orientalium Saxonum* 674 d, 675 d
Sigiffredus *episcopus Placentinus, corpora SS. Cypriani et Justinæ Roma Placentiam attulisse dicitur* 231 c, 232 e f, 242 a b
† Sigismundus *rex Burgundionum* 75 c f, 78 a e. *Inter Prætermissos* 1 c 2 a, 350 b. *Ejusdem reliquiæ* 733 e f, 755 f, 756 a b, 757 b
Sigismundus *monachus martyr, inter Prætermissos* 1 c, 2 a
Sigismundus *Bohemiæ rex et imperator* 753 b, 754 f
Sigismundus *episcopus Halberstadiensis* 731 d
Sigismundus *decanus Boleslaviensis et rector altaris S. Wenceslai in basilica Aquigranensi* 766 b
Signe (*Guilielmus de*) *pater B. Dalphinæ, sponsæ S. Elzearii de Subrano* 501 e f
Signoret (*Joannes*) *quartum Provincialis Ordinis Minimorum, inter Prætermissos* 558 c
Sigo *vir illustris, pater S. Annemundi, episcopi Lugdunensis et martyris* 678 a, 679 f, 683 a, 684 a b f, 686 e f, 688 d e, 694 f
Sigoberrandus *episcopus, distinguendus a S. Annemundo episcopo Lugdunensi* 679 a et seqq., 680 a et seqq., 681 a et seqq., 682 a b c
Sigulphus *episcopus Placentinus seculo decimo* 233 e
† Silas *discipulus Apostolorum* 359 d
† Silvester I *Papa* 305 d, 306 a
† Silvester *abbas et institutor Silvestrinorum scriptor Vitæ B. Bonfilii episcopi Fulginatis* 479 c et seqq., 480 a b c, 481 f, 482 c d e f, 483 a et seqq., 484 b c, 486 d, 487 d. *Ejusdem Beati corpus elevavit et transtulit* 480 c d e, 482 c d, 494 f
† Silvester *Ordinis S. Francisci* 843 a
Silvestri (*Bertrandus*) *Ordinis Minorum in Provincia, deputatus in causa canonizationis S. Elzearii* 328 f
Silvinus *vir illustris in Gallia* 685 f
† Silvius *episcopus Tolosanus* 586 d. *Cœpit ædificare ecclesiam S. Saturnini episcopi Tolosani martyris* ibid. f
† Simeon *Stylita senior* 291 c
† Simeon *Stylita junior, cognomento Montis mirabilis* 289 e, 291 c
† Simeon *Stylita tertius* 291 c
Simiana, *vel* Simana (*Mablina de*) *illustris sanctæque vitæ vidua* 544 de, 545 d e f
Simiane (*Carolus, Emmanuel, Philibertus, Hyacinthus de*) *marchio Planitiarum, misit ad nos processum Aptensem canonizationis B. Dalphinæ* 496 d e
† Simon *vel* Simeon, *frater Domini, episcopus Hierosolymitanus* 6 b c f, 7 e f, 8 a et seqq., 9 a
Simon *puer a Judæis Tridenti crudeliter immolatus* 823 b c d e f, 829 f
Simonis *magi tonsura* 122 c d e f
Simonius (*Bartholomæus*) *scripsit Vitam B. Bernardini Feltriensis* 814 e f, 815 a b c,
† Simplicianus *episcopus Mediolanensis* 14 d, 253 e f
† Simplicius *senator Romanus, martyr* 560 d e
† Simplicius *episcopus Bituricensis* 651 d
† Simplicius *episcopus Parisiensis ineunte seculo septimo* 454 e f, 455 a b, 456 f
Simplicius *episcopus Viennensis* 583 f
Simplicius *judex in Cilicia sub Diocletiano* 409 f c
† Sinerius *episcopus Abrincensis* 245 d e
† Siricius *Papa damnavit Jovinianum hæresiarcham* 253 d e, *De eodem* 610 f
Sirletus *S. R. E. Cardinalis Vitam Græcam S. Nili abbatis Cryptæ-Ferratæ Latine vertit* 259 e f
Sirmondus (*Jacobus*) *Societatis Jesu, Apologiam edidit pro S. Fausto Regiensi* 646 d e f
Sisinnius *Papa* 674 d
Sisinnius *monachus litteras Gallorum et eleemosynas ad S. Hieronymum monachosque pertulit* 588 a et seqq.
Sixtus IV *Papa jussit Fratres Minores Observantes curam Clarissarum Venetiis admittere* 827 d e f. *Edidit Constitutiones favorabiles pro immaculata B. M. V. conceptione* 828 f, 829 a b c. *Dominium Venetum interdixit Sacris* 830 d e f. *Interdictum sustulit* 833 a. Sixtus IV *Papa* 413 f, 822 d e, 828 a, 830 a b c d e 834 f, 861 c.
Sixtus V *Papa* 44 d, 824 d
Sixtus Mediolanensis, *præclarus vir Ordinis Minorum, B. Bernardini Feltriensis instructor* 819 a b e 820 a c 821 b et seqq. 826 b c, 830 f
Slavibor *comes, pater S. Ludmillæ, ducissæ Bohemiæ et martyris* 722 e
Sobieslaus I *Bohemiæ dux coronam auream S. Wenceslai cranio imposuit* 749 f. Sobieslaus I *Bohemiæ dux* 761 c d
Soffredus *S. R. E. Cardinalis S. Mariæ in Via-lata, legatus Apostolicus, indulgentias concessit in ecclesia S. Justinæ Lucæ* 238 b
† Solæ *corpus Fuldæ* 708 b c
Sonnatius *archiepiscopus Remensis* 457 a
Sophia *augusta, Justini II uxor* 412 e
Sophia *Henrici III imperatoris filia, B. Salomoni Hungariæ regi nupta vel desponsata* 791 c e, 792 e, 881 e
Sozon *martyr in Cilicia* 403
Speraindeo *abbas in Hispania scripsit gesta SS, Adulphi et Joannis martyrum Cordubensium, et adversus Mahumetanos* 476 a b c d e f, 478 f
† Speusippus *martyr, cujus ecclesia apud Lingones* 114 c d, 125 c e, 454, c e, 456 f, 457 a
Spigneus II *Bohemiæ dux novam ecclesiam cathedralem Pragæ ædificare cœpit* 749 d
Spitigneus *dux Bohemiæ* 720 a, 722 f, 723 a, 724 d e, 725 a b c d, 735 f, 739 a b f, 769 b c, 771 a, 780 a
Spretus (*Joannes Baptista*) *Ravennatium apud Venetos legatus adversus Judæos* 861 d
Sprevera (*Marcianus comes de*) *a B. Bernardino Feltriensi sanatus* 905 f, 906 a
† Stacteus *martyr, filius S. Symphorosæ* 566 b
Staffeschi *factio potens Perusiæ* 839 a
Stanga (*Theophilus*) *abbas generalis Congregationis S. Justinæ* 844 f
† Stanislaus *episcopus Cracoviensis et martyr* 754 b. *Ejus translatio, inter Prætermissos* 350 b
Stephana *ancilla S. Elzearii de Sabrano* 547 e, 549 c
† Stephanus *protomartyr: unum ex ossibus ejus Enzinæ Corbæ* 416 d. *Ecclesia seculo tertio in Gallia ipsi erecta* 49 b, 51 c
† Stephanus *primus rex Hungariæ* 768 c, 805 d, 806 f, 807 f. *Ejus corpus elevatum* 810 f, 811 a b
Stephanus *filius Enkuæ-Marjami, inter Prætermissos* 3 a
Stephanus II, *alias III, Papa* 461 e, 464 a
Stephanus *presbyter, electus Papa* 464 a
Stephanus *metropolita S. Severinæ in Calabria seculo decimo vel undecimo* 293 e f, 295 b
Stephanus *episcopus Diensis, successor S. Ismidonis* 788 b, 789 d e

Ste-

Stephanus *episcopus Olorensis interfuit synodo Jaccetanæ in Aragonia* 144 c e, 145 c. *Interfuit dedicationi ecclesiæ Moissiacensis* 146 b
Stephanus *S. Nili junioris abbatis discipulus virtutibus clarus* 260 e, 277 f, 278 a b c, 279 d e f, 280 a b, 281 a b 282 b c. *Moritur* 316 a b c, 319 c
Stephanus *presbyter Africanus, a S. Aunario rogatus, ut SS. Germani et Amatoris Acta scriberet* 85 d et seqq., 86 c, 97 a, 100 e, 102 b
Stephanus *vir illustris, beneficus in monasterium Lugdunense S. Petri* 686 a
Sternberg (*Albertus de) episcopus Lithomislensis* 753 a
Stilico *illustris bellidux sub Theodosio Magno* 498 d
Storf (*Hieronymus*) *J. U. L. subscriptus litteris Maximiliani I Bavariæ electoris de reliquiis SS. Cosmæ et Damiani Monachii asservatis* 422 c
Strachyquas *Boleslai I Bohemiæ ducis filius, episcopus Pragensis* 742 b 774 f, 781 d
Strzezyslava *mater S. Adalberti, episcopi Pragensis et martyris* 749 c
† Sturmius *discipulus S. Bonifacii, primus abbas Fuldensis* 702 b c d f, 703 b d e f, 707 e f, 709 f. 713 d e, 715 f. *Ejus corpus Fuldæ* 707 a b. 708 b
Suarez (*Franciscus*) *Societatis Jesu, inter Prætermissos* 3 b
Svato-Vitus *idolum Bohemorum* 737 a
Suecicum *bellum* 742 a
Sueno I *rex Daniæ* 763 a b
Suevi *Galliam et Hispaniam affligunt* 589 a b
Sugerius *abbas S. Dionysii prope Parisios* 40 f
Suinimirus *Dalmatiæ et Croatiæ rex* 795. *Vide* Zolomirus.
† Sulpicius *episcopus Bituricensis interfuit conciliis Matisconensibus* 100 a b
Sulpicius Severus 587 e
Superchius (*Julius*) *episcopus Caprulanus, consecravit ecclesiam SS. Cosmæ et Damiani in Judaica Venetiis* 415 d e
Supersaxo (*Franciscus Josephus*) *episcopus Sedunensis* 382 b
Surianus (*Franciscus*) *Ordinis Minorum, guardianus Hierosolymæ* 842 a b
Susanna *virgo, inter Prætermissos* 557 c
Susanna Casta, *inter Prætermissos* 3 c
Swatoplukus *rex Moraviæ* 780 a
† Syagrius *episcopus Augustodunensis* 82 b c d, 88 a 96 f. 97 e, 108 a b
† Sylvia *mater S. Gregorii Magni Papæ* 413 a
Sylvinus *episcopus Brixiensis* 256 f
† Symphorianus *martyr* 683 f
† Syrus *episcopus Ticinensis et patronus, adversus pestem invocatus* 893 f, 894 a d

T

Taboritæ *hæretici in Bohemia* 784 e
Tacitus *imperator* 555 d c. 556 b
Tambacis (*Joannes de*) *notarius scripsit instrumentum de aliquot Sanctorum corporibus Polæ asservatis* 790 f
Tamburinus *S. R. E. Cardinalis præfectus sacrorum rituum Congregationis* 165 b
Tapperus (*Ruardus*) *doctor Lovaniensis* 633 b, 646 f
† Tarachus *martyr* 403, d 409 f
Tarasia *mater Guilielmi comitis Astaricensis* 142 b
Tattus (*Primus Aloysius*) *clericus Regularis Congregationis Somaschæ*) *Annalium Comensium et Vitæ Joannis de Meda etc. scriptor* 321 f, 322 a, 323 c e. *adstitit translationi corporis S. Joannis de Meda* 332 b, 333 f
† Taurinus *episcopus martyr in Vasconia* 139 f
Taxal (*Antonius*) *supremus magister Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum* 154 c, 167 a, 168 b
Tecla. *Vide* Thecla
Tegridus *abbas subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 100 e, 101 f,
Terentianus *episcopus martyr, forte Tudertinus, inter Prætermissos* 557 b
Terentius *in Actis SS. Cypriani et Justinæ memoratus* 225 f. 226 b
Tergeminorum *martyrum Acta scripta a Warnahario seculo septimo* 454 c e f, 456 f, 457 a
Terre motus *in Italia* 128 a b
Terré (*Franciscus*) *decanus ecclesiæ Barcinonensis, judex commissorialis et compulsorialis ab Urbano VIII constitutus in causa canonizationis B. Mariæ de Cervello* 162 b
Tesson (*Philibertus*) *Prior S. Germani Autissiodorensis* 92 d
Tetta *abbatissa Winburnensis, S. Liobæ, postea abbatissæ Bischoffsheimensis, magistra* 701 a b, 702 b, 703 a, 709 d e, 711 b et seqq. 712 a b f, 713 a. *Misit S. Liobam ad S. Bonifacium in Germaniam* 713 d e. *Inter Prætermissos* 353 f
Thadeus de Brixia *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Thadæus de Mantua *legum doctor Brixiæ* 606 d
Thalaru (*Amedeus de*) *archiepiscopus Lugdunensis seculo decimoquinto* 688 a b c
Thancmarus *filius Henrici Aucupis, Germaniæ regis* 731 c d
† Tharacus *martyr, inter Prætermissos* 353 b
† Thecla *virgo martyr Iconiensis* 10 c, 574 b, 576 b. *Sacellum in suburbanis urbis Suessionensis antiquitus ipsi dicatum* 57 a d. *Ejus reliquiæ Lugduni* 692 a
† Thecla *abbatissa, inter Prætermissos* 353 d, 559 a
Thecla *discipula S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 700 c, 710 c, 715 e
Thecla *monialis a S. Bonifacio ex Anglia in Germaniam evocata, forte eadem cum præcedenti* 702 d f, 703 c, 704 a b c
† Theobaldi *reliquiæ Autissiodori* 91 a *A Calvinistis violatæ* ibid. c *Pars reliquiarum data ducissæ Guisiæ* 95 f
† Theobaldi *eremitæ reliquiæ Latiniacum translatæ* 387 d e
Theobaldus *episcopus Ambianensis corpus S. Firmini episcopi martyris Ambianensis thecæ aureæ inclusit* 32 f, 37 d
Theobaldus *episcopus Rotomagensis instituit festum S. Firmini episcopi martyris Ambianensis* 38 f
Theobaldus *ex Ordine Eremitarum S. Augustini episcopus Veronensis* 353 e
Theobaldus *comes Campaniæ in Gallia dedit duo cœnobia monasterio S. Germani* 391 c
Theodefridus *episcopus Ambianensis seculo septimo* 29 b e, 34 c d
Theodora *monialium Ordinis S. Basilii in Calabria præfecta seculo decimo* 279 c. 281 b
Theodoretus *episcopus Cyri seculo quinto* 410 e f
Theodoricus *abbas, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c
Theodoricus *abbas Ordinis Præmonstratensis, inter Prætermissos* 3 c
Theodoricus *Burgundionum rex* 34 a
Theodoricus *episcopus Cameracensis* 457 e, 458 f, 462 f, 465 c d
Theodoricus *episcopus adstitit dedicationi ecclesiæ B. M. V. Hildeshemi seculo nono* 429 a
Theodoricus *de Avennis restaurator abbatiæ Lætiensis in Hannonia* 460 b c, 469 e f, 470 a b, 471 a b,
Theodoricus *monachus Dunelmensis, S. Margaretæ Scotiæ*

Scotiæ reginæ confessarius et biographus 136 c d
† Theodorus *martyr, cujus corpus Polæ in Istria* 790 b c d e f, 791 a b
† Theodorus *archiepiscopus Cantuariensis* 116 f, 118 d
† Theodorus *Siceota abbas, deinde episcopus in Galatia* 412 d e f
Theodorus *patriarcha Antiochenus, inter Prætermissos* 3 c
Theodorus *episcopus Consorannensis seculo sexto* 668 e f
Theodorus *episcopus Foro-Juliensis* 611 a, 616 a et seqq. 670 f, 671 c
Theodorus I *episcopus Octodurensis* 382 c
Theodorus II *episcopus Octodurensis* 381 f
† Theodosii *episcopi Autissiodorensis corpus translatum* 30 a
Theodosius I *imperator non fuit pater S. Antiliæ virginis* 149 e f, 150 f 151 e f
Theodosius II *imperator* 184 a, 411 d e f
Theodata *forte mater SS. Cosmæ et Damiani* 401 c, 402 b, 404 f, 405 b e, 407 a b, 408 c d, 443 a b, 444 a e
† Theodote *martyr, mater SS. Cosmæ et Damiani, inter Prætermissos* 350 a
Theodulfus *episcopus Aurelianensis* 137 d
Theonas *abbas* 275 b
† Theonilla *martyr in Cilicia sub Lysia proconsule* 403 e, 409 f
Teophania *Ottonis II imperatoris augusta conjux* 23 e f
† Theophilus *episcopus Brixiensis* 257 a, 604 b
Theophylactus *metropolita Calabriæ seculo decimo vel undecimo* 288 b, 289 a, 290 a b c, 291 e, 292 b, 293 f
Theoplastus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Thesona *(Dorothea) argenteam thecam fieri curavit capiti B. Luciæ monialis includendo* 337 d, 344
Theudelinda *regina, parthenonis S. Petri Lugduni fundatrix vel restauratrix* 785 c, 786 d
Thevuanus *vel* Theunanus *abbas, inter Prætermissos* 173 a
Thiemo, *alias* Tyemo, Diemo, Themo *vel* Theodmarus, *archiepiscopus Salisburgensis, inter Prætermissos* 557 e f, 558 a b
Thienot *(Petrus) nominatus testis in instrumento de reliquiis Autissiodorensibus, ducissæ Guisiæ donatis* 95 f
Thiers *(Joannes Baptista) refutatus* 39 d, 41 d e f, 42 a b
† Thomæ *apostoli reliquiæ Pragæ* 753 d
† Thomas *archiepiscopus Cantuariensis et martyr* 471 f
Thomas *Sabaudus, princeps Cariniani* 911 f
Tiberius Constantinus *imperator* 82 f, 88 c
† Tiburtii *martyris reliquiæ Roma Autissiodorum delatæ* 90 e f, 91 b, 99 c. *A Calvinistis violatæ* ibid. d
Tica *abbas in Northumbria seculo octavo multas Sanctorum reliquias Glastoniam advexit* 115 c d
Ticianus *episcopus Brixiensis* 256 f
Tillemontius *refutatus* 610 d e f, 616 b c, 617 c, 618 a, 620 d e f, 623 b c, 695 c et seqq., 650 c d e f, 660 b, 663 b, 664 d e
† Tillo *monachus in Gallia* 417 f
Tilly *(Philippus Carolus) parochus in Villereux, scripsit testimonium de capite S. Justinæ virginis martyris ibidem honorato* 237 e f, 238 a
† Timotheus *S. Pauli discipulus, episcopus, Ephesinus* 356 a, 359 a b, 359 f, 360 a. *Inter Prætermissos* 350 a, 353 b c
Timotheus *vir pius S. Cyprianum Antiochenum ad Christum conversum solatur* 184 d, 214 a, 215 a
Timotheus de Homis *presbyter adfuit translationi capitum SS. Pauli, Deusdedit et Silvini, episcoporum Brixiensium* 605 a
Tinne *pater S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 701 c. *Vide* Dimo
Tiridates *rex Armeniæ* 352 f
† Titus *S. Pauli apostoli discipulus, episcopus Cretensis* 359 a b f, 360 f.
Titus *imperator* 366 f
Tizonus *(Ghelfus) Ravennatium legatus apud Venetos adversus Judæos* 861 d
Tobias *Judæus medicus, unus ex immolatoribus sancti pueri Simonis Tridenti* 823 c d
Tomasinus *(Jacobus Philippus) episcopus Æmoniæ scripsit Annales canonicorum secularium S. Georgii in Alga* 604 a
Tomitana *familia nobilis Feltriæ* 816 c d e f, 817 a b.
Tomitana *(Cæcilia) soror B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitana *(Joanna) virgo monialis, soror B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitana *(Justina) virgo monialis, soror B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitana *(Maria) virgo monialis, soror B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitanus *(Antonius) frater B. Bernardini Feltriensis, religiosus Ordinis Minorum* 817 d e, 822 f, 857 d, 862 d, 886 e f
Tomitanus *(Bernardinus) frater B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitanus *(Bernardinus) academicus Patavinus, B. Bernardini Feltriensis consanguineus* 816 e, 887 b
Tomitanus *(Bernardinus) medicus Patavinus seculo decimo sexto* 887 b c
Tomitanus *(Bernardinus) in Romano Indice notatus, alius est a B. Bernardino Feltriensi* 886 f, 887 a b c
Tomitanus *(Donatus) pater B. Bernardini Feltriensis* 816 b et seqq., 817 a et seqq. 818 a b, 822 b 824 e, 827 a b c
Tomitanus *(Franciscus) frater B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitanus *(Joannes) frater B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Tomitanus *(Ludovicus) frater B. Bernardini Feltriensis* 817 d
Torabertus *presbyter, S. Liobæ abbatissæ a sacris* 717 b
Torecchius *(Hieronymus) conventus Mediolanensis Humiliatorum præpositus et sui Ordinis historicus* 325 e f, 326 a
Torgius *(Hieronymus) Ordinis Humiliatorum generalis magister seculo decimosexto* 321 d, 323 c
Thorhthat *presbyter adjutor S. Bonifacii in conversione Germaniæ* 704 c
Tornellas et Senmenat *(Michael de) eques S. Joannis bajulavit corpus B. Mariæ de Cervello* 162 c
Torniellus *(Hieronymus) Ordinis Minorum Observantium in Italia* 873 f
Torporeus *in gestis S. Barri episcopi Corcagiensis memoratus* 134 b
Totila *rex Gothorum* 255 a b
Toxotius Julius *nobilissimus Romanus, pater S. Eustochii virginis* 591 a b d, 596 e
Toxotius Julius *frater S. Eustochii virginis* 591 c, 597 b c, 602 b c
Traditores *quinam dicti in persecutione Diocletianea* 249 b c
Trajanus *imperator* 20 f, 21 f
Tridi *(Joannes Maria) civis Comensis adfuit inspectioni corporis S. Joannis de Meda* 332 e
Trivisano *(Joannes) patriarcha Venetiarum* 415 d
Trivisanus *(Andreas) electus episcopus Feltriensis allaboravit exstruendo Feltriæ monasterio Clarissarum* 866 d f, 867 d

† Trophimi *reliquiæ Lugduni* 692 a
Tunna *interfector S. Ludmillæ* 780 c *Vide* Cumia
Turcæ *ditiones Venetorum infestarunt* 825 d
Turgotus *episcopus S. Andreæ in Scotia, S. Margaretæ et Malcolmi Scotiæ regum biographus* 137 a b
Turre (*Ludovicus a*) *Ordinis Minorum Observantium in Italia* 873 f, 881 f
Tuto *episcopus Ratisbonensis seculo decimo* 737 c d, 770 c, 771 c
Tyard (*Hugo de*) *abbas S. Germani Autissiodorensis* 91 a b
† Tychicus *discipulus S. Pauli apostoli* 354 a b, 359 a

U

Ubaldis (*Petrus de*) *magister in academia Perusina, æquus B. Bernardini Feltriensis æstimator* 834 c d
Ubaldus (*Matthæus*) *Romanæ Rotæ auditor* 839 f
Ugonibus (*Stephanus de*) *doctor et eques Brixiensis* 604 d
Ugonius (*Mathias*) *episcopus Famagustanus operam contulit in recognitione et translatione reliquiarum SS. Silvini et Rusticiani episcoporum Brixiensium* 616 d e f
Umbertus *ex canonico S. Martini Turonensis canonicus SS. Cosmæ et Damiani seculo undecimo* 417 c
† Urbanus I *Papa martyr : ejus reliquiæ Roma Autissiodorum allatæ* 90 d e, 91 a. *A Calvinistis dejectæ* ibid. c
Urbanus II *Papa* 485 a, 490 c, 788 e, 789 c,
Urbanus V *Papa Elezearium de Sabrano Sanctis adscripsit* 494 e f, 495 c d f, 496 b, 523 f, 526 a b c et seqq. , 527 a et seqq. , 528 d e f. *Jussit processum confici pro canonizatione B. Dalphinæ, virginis conjugis ejusdem S. Elzearii* 496 d. Urbanus V *Papa* 595 f, 429 e, 532 c, 533 a b c e, 534 a b, 538 f
Urbanus VI *Papa* 533 c, 764 c
Urbanus VIII *Papa : jussit confici processum canonizationis B. Mariæ de Cervello* 162 b. *Sub illo introducta ac suspensa fuit causa beatificationis B. Bernardini Feltriensis* 894 d e f, 895 a
Urbanus VIII *Papa* 44 e, 45 a, 173 d, 322 f, 340 a, 413 d, 473 e 765 c d, 767 a, 768.
Urbicus *episcopus Regiensis* 611 a b, 667 d e
Urraca *regina Lusitaniæ, inter Prætermissos* 3 d e
† Ursacius *episcopus Brixiensis. Vide* S. Ursicinus
Urseolus (*Petrus*) *dux Venetorum* 128 b
† Ursicinus *episcopus Brixiensis* 16 a b c
Ursicinus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e
Ursimanus *episcopus Ambianensis. Vide* Ursinianus
Ursinianus *episcopus Ambianensis* 29 b c
Ursinus (*Joannes Baptista*) *S. R. E. Cardinalis* 878 b
Ursinus (*Michael*) *episcopus Polensis fecit instrumentum de B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum corporibus, Polæ servatis* 790 f, 791 a
Ursinus (*Ursus*) *episcopus Theani, legatus Pontificius in Hungaria* 878 b
† Ursulæ *sociarum reliquiæ Pragæ ab hæreticis violatæ* 756 e, 757 a
† Ursus *episcopus Autissiodorensis* 608 f
Usimbardius (*Petrus*) *episcopus Aretinus* 150 b ,
Usuardus *monachus Pratensis, martyrologus* 475 a b

V

Vachet (*Antonius le*) *presbyter instituit prope Parisios Seminarium puellare Unionis Christianæ* 693 c d
Vacz *eremita in Hungaria seculo undecimo* 803 e
Valdenses *hæretici in Gallia* 688 a
Valemanus (*J.*) *sacrorum Rituum Congregationis secretarius* 164 a
† Valens *episcopus Veronensis : ejus corpus Veronæ* 416 a
Valens *imperator Arianus* 582 b c
† Valentini *martyris reliquiæ in Vaticano altari S. Erasmi* 765 e
† Valentinus *martyr in Gallia* 382 d e
† Valeria *martyr, mater SS. Gervasii et Protasii* 367 e f, 368 f, 369 e, 371 a
† Valerianus *martyr, sponsus S. Cæciliæ* 522 b c
† Valerianus *episcopus Aquileiensis, in concilio Aquileiensi* 252 a
Valerianus *imperator* 25 e f, 26 a b c, 51 e, 191 e, 582 d f, 383 a b
Valerius (*Augustinus*) *episcopus Veronensis, postea S. R. E. Cardinalis* 415 e f
Valerius *vel* Valerianus *præses Bellovacensis seculo tertio* 49 a b, 51 b
Vandamodia *abbatissa monasterii S. Petri Lugduni* 686 a
Vannuccius (*Dionysius Perusinus*) 841 d
Varnerius *ex illustri Cusantiensi familia monachus Cisterciensis* 106 f
Vassello (*Alexandra de*) *abbatissa monasterii S. Petri Lugduni, adstitit recognitioni sacrarum reliquiarum suæ ecclesiæ* 691 e f
Vatha *Hungarus impius apostata* 801 f, 813 d
† Vedastus *episcopus Attrebatensis* 64 a 66 a b. *Reliquiæ Ludnni* 692 b
Vendittus (*Franciscus*) *abbas, et curatus Casalis S. Joannis, subscripsit instrumento translationis S. Deodati* 453 d
Vendraminus *dux Venetorum* 825 c
† Venerandus *episcopus Arvernensis* 584 a
† Venerius *diaconus S. Ambrosii, postea episcopus Mediolanensis* 253 e f
Venerius *diaconus, cui S. Fulgentius tres libros inscripsit* 630 c
† Veranus *episcopus Venciensis* 617 c, 651 b, 670 e f, 671 a b d
† Veremundus *cum fratre Medensis monasterii conditor* 330 e
Verianus *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e. *Vide* S. Veranus episcopus Venciensis
Vespasianus *imperator* 371 e
† Viator *episcopus Brixiensis ac forte etiam Bergomas* 16 a b
Vicecomes (*Joannes Galeaceus Maria*) *dux Mediolanensis* 902 f
Vicecomes (*Galeatius*) *Mediolanensis* 902 d
Vicecomes (*Heriprandus*) *patricius Mediolanensis seculo undecimo* 326 a
Vicecomitibus (*Maximus de*) *præpositus Ordinis Humiliatorum novum S. Joannis de Meda Officium composuit* 323 c
† Victor I *Papa, martyr* 363 f
Victor II *Papa* 142 c
† Victor *episcopus Placentinus : ejus corpus et vetus ecclesia Placentiæ* 232 b c, 240 f, 243 a
Victor *episcopus Metensis, inter Prætermissos* 551 e
† Victorinus *martyr in Gallia* 382 d e
Victorinus (*Franciscus*) *eruditus Feltriensis* 817 a
Vid *comes, præfectus militum sub B. Salomone rege Hungariæ*

Hungariæ 799 a b, 800 d e f, 801 a d e f, 802 a et seqq., 803 d e f, 804 a b d e f

Vidore *(Salomon de) chirurgus mortalem fistulam B. Bernardini Feltriensis curavit* 822 b

Vidrehadus *subscriptus privilegio, monasterio Corbeiensi a Clotario III et S. Bathilde concesso* 681 e

Vigilantius *hæresiarcha* 587 b et seqq. 588 a b c d

† Vigilius *episcopus Brixiensis* 604 a b

† Vigilius *episcopus Tridentinus non scripsit adversus Eutychetem* 257 b

Vigilius *episopus Lactorensis subscripsit concilio Agathensi* 257 a

Vigilius *episcopus Tapsensis scripsit quinque libros adversus Eutychetem* 257 b

Vigilius *presbyter subscripsit synodo diœcesanæ Autissiodorensi sub S. Aunario episcopo* 101 e

Villa-nova (*Elzearius de*) *episcopus Diniensis* 499 b c

Villanova *(Modestus de) episcopus Aptensis seculo decimoseptimo* 535 a, 537 d

Villa-nova *(Giraudus de) baro de Arcubus* 499 b

Villa-nova *(Arnoldus) famosus medicus Pontificius* 508 a

Villariis *(Ludovicus de) archiepiscopus Lugdunensis ecclesiam S. Nicetii in collegiatam restituit* 688 a, 691 c

Villerinus *abbas S. Salvatoris in Hungaria* 802 b c d

Villicus *episcopus Metensis* 351 c

† Vincentius a Paulo, *inter Prætermissos* 350 c

Vincentius *frater S. Lupi episcopi Trecensis* 614 a

Vintimille *(Carolus Gaspar Guilielmus de) archiepiscopus Parisiensis* 132 a b

Vio *(Augustinus) canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d

Vio *(Damianus) canonicus Polensis, adstitit recognitioni corporum B. Salomonis Hungariæ regis, aliorumque Sanctorum* 790 d

Vio *(Thomas de) philosophiæ professor B. Bernardinum Feltriensem discipulum habuit* 818 b

Viole (*Georgius*) *primum S. Germani Autissiodorensis, deinde S. Fiacrii in Bria Prior* 86 f, 87 b, 92 d, 93 d, 94 f

† Virgilii *reliquiæ in monasterio Saxiacensi* 390 f

† Virgilius *episcopus Salisburgensis, inter Prætermissos* 174 e

† Vitalianus *Papa* 116 f

† Vitalis *martyr, pater SS. Gervasii et Protasii* 367 e f, 368 c f, 369 e, 371 a

† Vitalis *martyris corpus inventum a S. Eusebio episcopo Bononiensi* 252 d e f. *Ecclesia ipsi dicata Bononiæ* 253 a b

Vitellius *imperator* 371 a

Vitriaco *(Jacobus de) S. R. E. Cardinalis* 325 d, 330 e, 331 c

† Vitus *martyr : ejus reliquiæ* 733 c e f, 734 a et seqq., 735 a b d, 736 c d e f 737 a, 755 a c f, 756 a b, 767 b, 780 e. *Ecclesia illius nomini condita Pragæ* 733 f, 736 c d e f 737 a et seqq., 738 a et seqq., 772 d, 775 d, 780 e. *Ejusdem dedicatio altaris inter Prætermissos* 350 b

Vitus Adamus *episcopus Frisingensis approbatas reliquias SS Cosmæ et Damiani publicæ venerationi Monachii exponi permisit* 420 a

† Viventiolus *episcopus Lugdunensis* 76 a

Viventius *vel* Viventiolus *episcopus Lugdunensis episcopatum suum cessit S. Annemundo* 683 c d, 685 d, 688 d, 695 a. 697 a b

Viventius *episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e

Viventius *alter episcopus in Gallia seculo quinto* 625 e

Vives (*Guilielmus*) *Ordinis B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum scriptor Vitarum B. Mariæ de Cervello et S. Petri Nolasci* 153 a f, 154 c, 155 e, 167 a, 168 a

† Vivianæ *virginis translatio, inter Prætermissos* 4 d

Vlatto *archiepiscopus incertæ sedis in Calabria* 300 c, 301 d e, 203 a

Vocelle (*Deicola*) *Religiosus S Germani Autissiodorensis, juratum testimonium dixit de miraculo in reliquiis ibidem asservatis facto* 94 a b c d e

Volusianus *consul Romanus seculo quarto* 247 a b, 571 b

W

Waddingus (*Lucas*) *Ordinis Minorum S. Francisci annalista* 815 a b c, 816 a

Waipharius *dux tyrannidem exercet in Aquitania* 464 b c f

Wala *episcopus Autissiodorensis seculo nono, eruditorum amans* 80 a d

† Walaricus *primus abbas Leuconaensis, a S. Aunario episcopo Autissiodorensi eruditus* 83 a, 93 e f, 83 a b, 97 b

Walcandus *episcopus Leodiensis* 464 d e f

Waldalena *mater S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 106 a b c, 108 b, 109 d, 110 a b

Waldalenus *frater S Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 103 b, 104 b c, 105 a, 106 a et seqq., 108 b f et seqq. 109 d e f, 110 a b. *Ejusdem pius obitus et sepultura* ibid. d e f, 111 a

† Waldebertus *abbas Luxoviensis* 103 b c, 104 b 105 106 b c, 109 d e, 111 b, 678 b, 695 b c, 696 a, 697 c

Waldigisus *monachus Luxoviensis seculo octavo* 105 c, 106 f, 107 b

Waller (*Joannes*) *consul heterodoxus Kaufburanus, deinde ad fidem Catholicam conversus* 426 f

Walterus *Ordinis Prædicatorum, inter Prætermissos* 352 b

Walterus Quercetanus *abbas Viconiensis, Ordinis Præmonstratensis, inter Prætermissos* 172 b

† Waltpurgis *abbatissa Heidenheimensis* 702 d, 703 a c d

Wamba *rex Hispaniæ* 28 a

Wandalbertus *discipulus S Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 112 a b

Wandalenus *frater S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis* 104 b. *Vide* Waldalenus

Wandali *in Galiis* 378 b e, 380 e f, 381 d, 382 c d, 383 a et seqq., 384, a 394 d e, 398 b

Wagnereckius (*Simon*) *Societatis Jesu, scripsit Syntagma de tribus paribus SS. Cosmæ et Damiani* 407 b

Warasci *vel* Warisci *ad Catholicam fidem per S. Eustasium adducti* 105 f, 107 d, 109 a b

Warathio *monachus Cusantiensis* 112 d e

Warinus *episcopus Ambianensis* 37 b *Vide* Guarinus

Warinus *abbas. Vide* Guarinus

Warnaharius *presbyter Lingonensis, gesta sanctorum Tergeminorum martyrum et S. Desiderii Lingonensis episcopi, rogante S. Ceraunio, scripsit* 383 a, 454 b c e, 455 c, 456 f 457 a

Warnerius *in Vita S. Ermenfredi abbatis Cusantiensis memoratus* 111 e, 112 f

Wartenbergius (*Franciscus Guilielmus*) *Osnabrugensis, Mindensis, Verdensis deinde etiam Ratisbonensis episcopus et S. R E. Cardinalis, multas Sanctorum reliquias subduxit hæreticis* 419 e 420 a, 424 a

Wedericus *abbas Lætiensis in Hannonia* 464 d

Wedericus *injustus invasor bonorum ecclesiæ Lætiensis in Hannonia* 460 a b c d, 470 a b

Wenceslaus *Bohemiæ rex et postea imperator* 750, 753 d e f, 754 a b

Wenceslaus *Olomucii dominus ecclesiam S. Wenceslao exstruxit* 761 c d
Wenceslaus *decanus ecclesiæ Pragensis sacras reliquias Carlsteinæ recognovit* 755 a. *Thecam argenteam inauratam pro includendo. S. Wenceslai brachio fieri curavit* 745 c
† Wiberti *confessoris ecclesia apud Hersfeldiam restaurata* 708 e
Wibertus *comes, pater S. Hiltrudis virginis, et monasterii Lætiensis fundator* 461 f, 462 d e f, 463 d e f, 464 d e f, 465 e, 471 f, 472 f. *Moritur, et in eodem monasterio sepelitur* 465 e f 466 a
Wicbertus *comes palatii Pippini regis Francorum, forte idem cum Wiberto, patre S. Hiltrudis virginis* 464 a b c
Wietbertus *presbyter* 712 f
Wifredus *comes Cæretaniæ* 144 d
† Wilfridus *episcopus Eboracensis* 673 e, 674 c d, 675 c d e, 676 b et seqq., 677 a b c d e, 678 f 680 c d e f, 681 a b c d e 683 a, 684 et seqq. 785 a 687 a et seqq. 694 c
† Wilgefortis *virgo martyr* 567 e
Wilhelmus *Thuringiæ marchio, ab Henrico IV Germaniæ rege missus in auxilium Andreæ I Hungariæ regi* 793 d e f
Willermus *bellidux ab Hungaris profligatus* 806 b
Willeswind *discipula S. Liobæ abbatissæ Bischoffsheimensis* 715 d
† Wilibaldus *episcopus Eustadiensis* 702 d f, 703 c
Wina *episcopus Occidentalium Saxonum in Anglia* 681 d
Winebaudus *abbas S. Germani Autissiodori, subscripsit synodo diœcesanæ a S. Aunario ejusdem sedis episcopo celebratæ* 84 d, 100 e, 101 f
Winghe (*Antonius de*) *abbas Lætiensis, accepit Cameraco reliquias S. Gaugerici episcopi* 469 b. *Ecclesiam suam sacra supellectile magnifice auxit* 473 a et seqq.
† Winebaldus *abbas* 702 d f, 703 c
Winidæ *populus ultra Rhenum* 41 e f
Witherius *Ordinis Minorum dicitur annulum pronubum B. M. V. Perusiam attulisse* 841 c
Witmer *factus monachus sub S. Ceolfrido abbate, pie moritur* 121 f, 125 b
Witta *unus e sociis S. Bonifacii in conversione Germaniæ* 702 d
† Wladislaus *dux, deinde rex Hungariæ* 794. *Vide* S. Ladislaus
Wladislaus *rex Bohemiæ* 766 a b
Wladislaus *rex Poloniæ* 754 f
Wlatislaus *princeps Lucensis in Bohemia* 723 c
Wlricus *puer ceroferarius, in Croylandia a Danis occisus, inter Prætermissos* 3 c
Wolfgangus *episcopus Ratisbonensis* 721 a b, 737 f, 738 a c
† Wulsinus *vel* Wlsius, *ex abbate Westmonasteriensi episcopus Schireburgensis, inter Prætermissos* 172 b
Wratislaus I *Bohemiæ dux pater S. Wenceslai* 718 c, 723 a b c d e, 724 a c d, 725 a b c d f, 726 a c, 728 c, 730 a b, 731 a, 735 f, 769 b c, 771 b, 772 d, 780 a b, 781 d, 782 c
Wratislaus II *dux, deinde rex Bohemiæ* 749 e, 782 f a, 783 a

X

Xerxes *rex Persarum* 208 b

Y

Ymerius *martyr Vide* Imerius
Yolanda *Aragonia, Roberti regis Neapolis uxor* 515 e
Ysnardus *Ordinis S. Joannis Jerosolymitani, Prior Capuæ, testis in processu canonizationis S. Elzearii* 548 c d e, 552 f

Z

† Zacharias *Papa* 461 e, 464 a, 465 b, 716 b e
Zacharias *episcopus, inter Prætermissos* 2 b
Zacharias *monachus in Calabria seculo decimo* 264, a, 266 c
Zagarriga (*Franciscus de*) *eques S. Jacobi bajulavit corpus B. Mariæ de Cervello* 162 c e
Zane (*Paulus*) *episcopus Brixiensis* 604 c, 606 a b c, 877 a, 882 d
Zbislaus *princeps Lucensis in Bohemia* 723 c
Zeno *discipulus S. Pauli apostoli* 354 a b
Zeno *imperator Orientis* 607, 608 c
Zenus (*Baptista* (*episcopus Vicentinus et S. R. E. Cardinalis* 863 e f, 880 b c
Zenus (*Jacobus* (*episcopus Patavinus* 824 c
† Zephyrinus *Papa martyr* 560 d e
Zizilanes *biographus S. Ildephonsi episcopi Toletani* 430 b
Zolomirus *Dalmatiæ et Croatiæ rex* 791 f, 795. d e f, 796 a b e
Zounuk *consiliarius Geisæ ducis, postea regis Hungariæ* 802 b
Zultan *Bessorum princeps adversus B. Salomonem Hungariæ regem infeliciter pugnat* 806 a b

INDEX
TOPOGRAPHICUS

A

ABallo, al. Avallo (*Avallon*) oppidum *Galliæ* 102 a
Abdera, urbs Thraciæ 374 e f
Aberdonensis diœcesis in Scotia. *Cultus S. Barri vel Fymberri* 135 e f
Aberdonia, Scotiæ civitas 135 f
Abladana, cœmeterium; *ubi primum sepultus fuit S. Firminus episc. mart.* 50 d
Accolacus (*Accoley*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Admontense monasterium in Styria 791 c, 813 a b
† Adriani monasterium in Calabria 285 a
Adura (*Aire*) olim Vicus-Julius dicta, civitas Galliæ 668 c
Ædua, Æduorum civitas. *Vide* Augustodunum.
Ædui, tractus Galliæ. *SS. Florentinus et Hilarius mart.* 377 c, 378 e 379 d, 380 d e
Ægæ, Ægæa, Ægææ, Ægea, Egea civitas Ciliciæ. *SS. Cosmas, Damianus, Anthimus, Leontius et Euprepius mart.* 400 a c e, 401 b, 402 c, 407 d, 408 c, 409 e f, 410 d f, 439 d, 440 a b, 441 a, 442 c, 443 a b, 444 a b, 445 b, 448 a,
Ægircius (*le Gers*) fluvius Galliæ 139 c
Ægyptus 184 c, 188 e, 197 e, 205 f, 202 b, 355 f, 357, 358, 589 b d e, 597 c d
Ænaria (*Ischia*) insula Italiæ 855 d, 885 b
Africa. *SS. Martialis, Laurentius et alii martyres* 564 et seq.
Agaliense monasterium in Hispania 429 f
† Agathæ monasterium Italiæ in agro Tusculano. *Hic obiit S. Nilus abbas* 259 a, 317 e, 320 a d
Agathense concilium 82 e, 257 b, 668 e
Agaunensis abbatia in Vallesia 120 a, 382 a b
Reliquiæ SS. Florentini et Hilarii mart. 392 a
Agennum, civitas Aquitaniæ 25 a, 37 f, 49 a, 50 f
Alava, provincia Hispaniæ 2 d e. *Cultus S. Formerii mart.* 54 a b c
Alba Bulgarica. *Vide* Alba Græca.
Alba Græca, olim Taurunium, nunc vulgo Belgradum, civitas Hungariæ 798 a b c e f, 799 a c, 800 b c f, 801 f. 809 e, 813 c
Alba Helviorum civitas olim Galliæ Narbonensis 244 f
Alba Regalis, urbs Hungariæ 793 a
Albanum, parva civitas Campaniæ Romanæ 245 a b d, 897 f, 899 c
Albiga, civitas Galliæ 584 a
Albis, fluvius Germaniæ 723 f, 728 f, 741 f, 778 e
Alexandria Statiellorum, civitas Italiæ 898 e f, 899 c
Alexandria urbs Ægypti 355 e f, 357 b c. 358
Algovia, al. Algea, tractus in Suevia 426 b
Alpes Rhetiæ 61 b
Amalphis civitas regni Neapolitani. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM* 416 c
Ambacia, Ambasiatum castrum (*Amboise*) oppidum Galliæ 73 b, 74 e
Ambiani (*Amiens*) civitas Galliæ. *S. Firminus episc. mart.* 22 a, 23 e, 24 f. Ambianum 25 b, 27 a, 28 f, 29 c d e, 30. *Invenitur corpus ejusdem S. Firmini* 31, *et* Ambianum *defertur* 32. Ambianum *comburitur* 36 b d *Corpus S. Firmini non fuit ablatum* Ambianis 39 et seqq. Ambianis *prædicavit et passus est idem Sanctus* 49 et seqq.
Ameria (*Amelia*) civitas Italiæ 852 d
Anagnia (*Anagni*) civitas ditionis Pontificiæ in Latio. *SS. Aurelia et Neomisia virgines* 126 b c f, 127 a c, 128 a b d e f, 129 b c d e f; *earum corpora et cultus in ecclesia cathedrali* 130 b d e
† Anastasiæ cœnobium olim Rossani in Calabria 288 a b, 294 a
Andegavensis provincia in Gallia 25 a
Andegavina urbs, al. Andegavum, civitas Galliæ 49 a, 51 a b
Andemantunum, al, Lingones (*Langres*) civitas in Campania Galliæ 114 c
† Andreæ monasterium Avenione in Gallia 515 d
Anemo. fluvius Italiæ 844 c
† Angeli de Pantanellis monasterium Ord. S. Francisci in Italia 849 d
Anglia. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 430 a. *Ex* Anglia *evocati plures utriusque sexus homines ad prædicandum in Germania Christi Evangelium* 702 et seq.
† Annemundi castrum seu oppidum in Gallia. *Patronus idem sanctus Episcopus et Martyr* 693 b
Anorre, al. Anor et Aulnore, locus Hannoniæ 472 a
Antiochia, urbs Asiæ, *Patria SS. Cypriani et Justinæ mart.* 180 c, 184 d e, 185 e, 187 f, 191 e, 195 b; *ubi et episcopus fuit S. Cyprianus* 195 d e, 196 e, *probabilius est* Antiochia Pisidiæ 197 e f, 211 d, 215 a, 227 b, 228 b
Antiochia, urbs Phœniciæ 197 b c d
Antiochia, urbs Pisidiæ. *Probabilius patria SS. Cypriani et Justinæ mart.* 182 f, 197 a e f, 198 a, 203 a b, 204 b, 561 c f, 562 a, 563 a
Antiochia, urbs Syriæ 180 c. 187 a b, *alias* Daphnitica, Magna, ad Orontem, Syriæ metropolis, *episcopum non habuit S. Cyprianum Antiochenum mart.* 196 e f, *nec patria fuit ejusdem Cypriani ac Justinæ mart.* 197 b, 203 a b c
Antoniana ecclesia diœcesis Viennensis in Gallia. *Reliquiæ cujusdam S. Hippolyti mart.* 1 c
Antverpia, civitas Belgii. *Hic initium duxit Ordo religiosus Bogardorum* 327 a b
Apenninus mons 243 d
Appia via. *S. Eusebius Papa conf.* 225 c f, 226 a b, 228 c, 231 a
Aprutium, pars regni Neapolitani in Italia 822 c
Apta, seu Apta Julia (*Apt*) civitas Galliæ in Provincia. *Corpus S. Elzearii de Sabrano conf.* 495 e

e f, 497 a 498 f, 501 a, 515 a, 519 a et seqq., 552 c d e *Corpus item B. Dalphinæ virg., ejusdem Elzearii conjugis* 534, *et aliæ utriusque reliquiæ* 535, *cultusque insignis* 536. Apta 551 c, 554 f

Apua, al. Pontremulum (*Pontremoli*) oppidum Italiæ in Liguria 855 e

Apulia, regio Italiæ 126 f, 129 c d

Aqua Sparta, Castrum Italiæ in Umbria 842 a

Aquæ Sextiæ, civitas Galliæ in Provincia 532 b, 535 d, 545 d, 545 a

Aquila, civitas Italiæ 822 c d, 839 c de 851 a b c d e, 852 a

Aquileia, civitas Italiæ 358 b c

Aquileiense concilium 251 c d, 252 a c, 382 c

Aquisgranum, urbs Germaniæ 174 b, 706 b, 718 a, 734 f, 744 b. Aquisgrani *altare S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 765 f, 766 a b

Aquitania, pars Galliæ 61 a b, 65 f 144 d b 464 b f

Arabia 197 d e

Aragonia 144 c d

Arar seu Araris *(la Saone)* fluvius Galliæ 75 d, 78 a d, 79 c, 697 d e, 698 d

Arausicanum concilium 58 a b d, 76 a, 611 f, 627 c, 678 e, 632 e f, 646, 647 b c d, 648 b, 650 e, 670 e, 672 a

Arausio (*Orange*) civitas Galliæ in Provincia 499 f, 541 a

Arcignanum, vicus Italiæ 823 a b

Arcutius, *al.* Arcumeius (*Arquien*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d

Arelate (*Arles*) civitas Galliæ in Provincia 548 a, 549 c, 651 e; 657 f, 665 a, 670 f

Arelate, vel Arulæ oppidulum Galliæ in comitatu Ruscinohensi 549 c

Arelatense concilium 82 e, 616 d e, 617 c, 624c, 625 d e f, 626 c d e f, 627 a, 632 e 633 d e 634 e, 647 d, 650 f 651, 652 a e, 671 c, 672 a

Arenarium, locus Calabriæ 279 e

Aretium (*Arezzo*) Italiæ civitas in Tuscia. *S. Antilia virg. et forte mart.* 149 a b c d e f, 150 a b; *ejus ibi ac SS. Donati episc., Laurentini ac Pergentini MM. corpora* ibid. e f, 151. Aretii *servari corpus vel corporis partem S. Donati episc. mart. modo constat nobis* 159 d e, d, Aretium 874 c d

Argentoratum, urbs Alsatiæ in Germania 65 d e, 130 d e, 352 b

Argos, urbs Græciæ 184 c, 188 e, 205 e, 209 a

Arianum, civitas Apuliæ in regno Neapolitano, comitatus titulo insignita. *Comitem habuit S. Elzearium conf.* 494 b c, 499 c d e f, 500 a d, 505 c, 507 d, 509 f, 510 b c e, 512 e, 515 b, 527 c. *Sancti ejusdem ibidem reliquiæ et cultus* 535 c d, 536 a b c. Arianum 549 e, 552 b

Ariminum, civitas Italiæ 838 e, 843 e, 876 d b

Armenia 174 b

Armeniacensis comitatus in Gallia 139 f, 143 e

Armentio, fluvius Galliæ 102 f, 379 f, 384 e

Arvernæ, Arvernica civitas, nunc Clarus Mons in Gallia 49 a, 51 a, 584 a, 651 e f, 652 c

Arvernia, Galliæ provincia 25 a b, 37 e f. *Ecclesia et reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 417 e f

Arzignanum, oppidum Italiæ in agro Vicentino 869 f

Asculum Apulum, civitas regni Neapolitani 877 c

Asculum Picenum, civitas ditionis Ecclesiæ in Italia 174 b, 877 c, 878 a b

Asia. *SS. Bardomianus, Eucarpus et Socii mart.* 52 c d, 58 a d, 127 b

Asola, oppidum agri Brixiani in Italia 868 c

Asolum, oppidulum Italiæ in agro Tarvisino 865 b, 868 b

Assisium, civitas Italiæ in Umbria 835 b d, 839 b, 842d e f, 849 b, 875 f, 876 a c e

Athanacum, al. Athanao, olim monasterium Ord. S. Benedicti, nunc collegium canonicorum secularium Lugduni in Gallia. *Eo delatæ reliquiæ SS. Florentini et Hilarii mart.* 385 a b c, 387 f, *et inde partim ad Bonævallense cœnobium* 388 f, 389, *partim ad Saxiacense* 390 e

Athanacum 396 a c, 397 d, 399 b

Athenæ, urbs Græciæ 184 c, 188 e 192 a, 205 d

Atheste, Ateste et Estense oppidum in Italia in agro Patavino 881 f

Athos, mons Macedoniæ 287 f. *Numero monasteriorum insignis* 288 c

Aturus, fluvius Galliæ 668 f

Avallensis pagus (*l'Avallonois*) tractus in Gallia 100 f, 102 e.

Avallo. *Vide* Aballo.

Avenio, civitas Galliæ in Provincia 516 b f, 518 b c, 519 c d e f, 520 b, 521 e, 526 a b, 527 a, 533 b c, 534 c. *Sacellum et cultus S. Elzearii de Sabrano conf.* 555 e f, 536 a, 538 d e f

Avennæ, oppidum in Hannonia 437 b

† Augendi Jurense monasterium. *Vide* Jurense.

Augusta Ausciorum, al. Auscia, Auscium, Auxium, olim Climberris (*Auch, Ausche, Aux*) civitas Galliæ, *S. Austindus archiepisc. conf.* 139. Ausciæ *concilium celebrat idem antistes* 146 d e f 147 a et seqq. Augusta Ausciorum 587 f

Augustodunense territorium in Gallia. *SS. Florentinus et Hilarius mart.* 378 a, 379 b c

Augustodunum, Ædua, Æduorum civitas, urbs præcipua Æduorum in Gallia. 378 a b

Aura, locus Galliæ *Cultus S. Exuperii episc. Tolosani* 583 f, 584 e

Aurelia via 230 e f

Aurelianense concilium 29 a e, 34 b, 56 f 60 b, 75 f, 76 c, 83 a, 668 e, 669 a.

Aurelianensis ager in Gallia 100 f, 102 b

Aureliani, Aurelia (*Orleans*) civitas Galliæ. *Creditur patria S. Aunarii episc. Autissiodorensis* 82 b, 96 f. Aureliani 396 d, 397 f, 695 a, 697 b

Auscia. *Vide* Augusta Ausciorum.

Ausciensis diœcesis in Novempopulania. *Corpus et cultus S. Dodæ virg. et forte mart.* 567; *ecclesia et monasterium ipsius nomini dicata* 567 e f

Ausciensis synodus 146 d e, 147 a et seqq., 148 d f

Auscii. *Vide* Augusta Ausciorum.

Auscium. *Vide* Augusta Ausciorum.

Auser, fluvius in Tuscia 139 a

Ausoysium, al. Ansoysium (*Ansouis, Ançois*) castrum Galliæ in Provincia. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano conf.* 494 b c, 498 f, 499 a, 500 b d f, 501 b, 503 e, 505 c d e, 507 b f, 508 a f, 509 e f, 510 a d, 512 d, 512 e f, 513 e, 523c, 524 b, 527 c, 536 d, 540 a c f, 541 d, 543 a b, 545 f, 549 e, 550 f, 551 a

† Autberti abbatia in Belgio. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 d,

Autissiodorensis synodus 84 a et seq. 97 a, 100 e

Autissiodorum (*Auxerre*) civitas Galliæ in ducatu Burgundiæ. *S. Aunarius episc. conf.* 79, 87 e 90 b, 91 a b c e, 92 a, 95 c, 97 a 100 b f, 102 e, Autissiodorum 417 a. *S. Alodius episc.* 607 et seqq.

Auximum (*Osimo*) civitas in Marchia Anconitana. *Patria B. Bonfilii episc.* 479 e, 482 b, 483 e f, 486 f, 488 f

Auxium. *Vide* Augusta Ausciorum.

B

Babylon, urbs Asiæ 209 c

Babylonia, regio Asiæ 209 c, 210 a

Bazerna *(Bazerne)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c

Bajocæ, civitas Galliæ 172 c

Bajocense

Bajocense concilium 684 b
Baldiliacum (*Boully*) locus Galliæ 100 f, 102 e
Balgiacus, *al.* Baugiacus (*Bouy le Tertre*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 f, 101 d
Balma, monasterium virorum (*Baume les Moines*) in comitatu Burgundiæ 112 f
Balma, oppidum et insigne monasterium virginum (*Baume, Baume les Nonnes*) in Burgundiæ comitatu 102 f, 103 a, 111 e, 112 f
Balneolum, oppidum Italiæ 833 a
Balniolus, villa in Gallia 389 d e, 398 a
Bamberga, civitas Germaniæ 414 b, 420 b c, 422 a
Barbara insula prope Lugdunum in Gallia cum insigni olim abbatia, nunc canonicorum collegio 75 c d e f, *Reliquiæ S. Lupi episc. Lugdunensis* 76 c d e f, 77 b c, 78 d. Barbara insula 696 c, 697 c
Barcino (*Barcelona*) civitas Cataloniæ in Hispania. *B. Maria de Cervello, vulgo de Socos virg.* 152. Barcinone *nata est eadem Beata* 155 c e. Barcino 159 b d e, 160 e. *Cultus insignis et corpus incorruptum ejusdem Beatæ* 161 et seqq. Barcino 167 d, 174 e
Bargiacus (*Bargis*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Barium, urbs Apuliæ 1:8 b, 899 b
Bassanum, oppidum Italiæ in Marchia Tarvisina 865 e, 868 b c
Bastenna, locus Italiæ 129 b
Bavaria. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 419 d, 425 f. *Fons S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart., beneficiis clarus* 786 *S. Eberhardus opilio* 786 c f
Belgium. *Cultus et reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 c
Belgradum, *Vide* Alba Græca
Bellomontium (*Beaumont*) oppidulum Belgii in Hannonia 469 c
Bellovacum, civitas Galliæ 25 b c, 26 f, 37 f. *Cultus S. Firmini episc.* 38 e. *Ibi Sanctus ille prædicavit Evangelium* 49 a
Bellunum, civitas Italiæ 826 d, 865 e
Belvacensis civitas in Galliis 49 a *Vide* Bellovacum
Benacus, lacus (*Lago di Garda*) in Italia 822 a b
Benchorense monasterium in Hibernia 133 b c d, 138 a
Benedicti monasterium (*S. Bencit sur Loire*) alias Floriacum (*Fleury*) in Gallia 102 d
† Benedicti monasterium monialium Ordinis Silvestrinorum Perusiæ in Italia 483 b
† Benedicti monasterium Ordinis Silvestrinorum Cinguli in Italia. *Corpus et insignis cultus B. Bonfilii episc. Fulginatis* 481 c d e f
†Benedicti monasterium Ordinis Silvestrinorum Fabriani in Italia 480 b, 483 a
† Benedicti monasterium Salerni in regno Neapolitano 129 a
† Benedicti de Monte Fano eremus seu monasterium Ordinis Silvestrinorum in diœcesi Camerinensi in Italia 480 a
† Benedicti Saxiacense monasterium. *Vide* Saxiacus.
Beneventum, civitas regni Neapolitani 129 d. *Corpus cujusdam S. Donati* 152 b d
Bergomum, civitas ditionis Venetæ in Longobardia 883 d
Bernicia, regio Angliæ 116 f
Berytus, urbs Syriæ 842 b
Bethel. oppidum Palestinæ 596 b
Bethleem, urbs Palestinæ *S. Eustochium virg.* 590 a b, 595 a c d e f, 596 b, 597 a, 600 d 602 c, 603 d
Biblus, al. Bibliopolis, civitas Phœniciæ 354 a b
Bihor, al. Byhor, oppidum in Hungaria 797 a, 801 e
Biboriensis comitatus in Hungaria 797 f
Binascum (*Binasco*) pagus vel vicus Italiæ 857 d
Bischoffshemium (*Bischoffsheim*) oppidum Germaniæ cum insigni olim monasterio 698 c, 699 c, 703 d f, 704 a, 705 a b c, 706 e, 713 e, 715 f, 717 e
Bisinianum, al Besidiæ (*Bisignano*) civitas Calabriæ 282 c, 285 a
Bithynia, regio Asiæ minoris. *SS. Cyprianus. Justina et Theoctistus seu Theognitus mart.* 180. *S. Marcus pastor M.* 563 d e
Bituricense territorium in Gallia 72 d, 74 d, 75 c
Blanhacum, vicus Galliæ. *Ecclesia et cultus S. Exuperii episc. Tolosani* 583 a
Blanoilus (*Blenau*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 c
Blesæ, Blesense castrum, Galliæ oppidum 57 b c, 60 b, 62 c d, 70 d e f. *Ecclesia S. Solennis episcopi* 71 f, 72 e, 74 b c
Blesensis ager in Gallia 100 f. 102 b
Bodecense Ordinis Regularium S. Augustini cœnobium in Germania 496 e
Bohemia. *Cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 428 e. *S. Wenceslaus, dux* Bohemiæ, *mart.* 718 et seqq. sparsim usque ad 785
Boleslavia, civitas Bohemiæ. *Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani MM.* 428 e. *Vide* Boleslavia vetus
Boleslavia nova (*Jung Brunzel*) civitas Bohemiæ 741 f
Boleslavia vetus (*Alt Buntzel*) civitas Bohemiæ, nunc fere penitus deleta. *Hic martyrium subiit S. Wenceslaus dux Bohemiæ* 718 b, 721 a, 722 b. 726 b c d, 727 a, 737 b, 741 e f, 742 b, 746 b, *Ejusdem corpus* Boleslavia *Pragam translatum* 747 b c d e, 748 a, 749 a b f, Boleslaviæ *cultus ejus insignis* 758, 759, *et reliquiæ* 760, 761. Boleslavia 766 d, 767 b, 785 e f
Bolivar, vicus Hispaniæ 2 a b
Bonavallis, Bonævallense monasterium, olim SS. Marcellini et Petri, dein S. Florentini mart. vocabulo insignitum in Gallia. *Reliquiæ SS. Florentini et Hilarii mart.* 385 b. 387 f 388 a f, 389, 390 c, 391. *miraculis illustres* 397
Bonitz. castrum in Gallia 530 c
Bononia, civitas Italiæ. *S. Eusebius episc. conf.* 251, 252. Bononiæ *inventa corpora SS. Vitalis et Agricolæ MM.* 252 e f. Bononiæ *reliquiæ S. Vigilii episc. Brixiensis* 258 d e ; *SS. Cosmæ et Damiani MM. in variis ecclesiis* 4!6 a b, Bononia 830 c, 832 f, 835 d, 836 b c, 846 b, 858 c d f
Borsodiensis comitatus in Hungaria 811 e
Bosnia, regio 798 a b
Bosphorus Thracicus 175 e
Boue (*Bonne*) villa in Gallia 100 f. 202 d
Braida, seu Braidense olim Ordinis Humiliatorum monasterium. nunc collegium Societatis Jesu Mediolani in Italia. *Hic obiit S. Joannes de Meda presb.* 321 c, 326 d, 329 a f, 335 c, 336 d
Brema, civitas Germaniæ. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani* 414 b, 418 f, 419 a. *et inde Monachium translatæ* ibid. d e f, 420 a b c, 421 e, 422 b, 424 a
Bremur, locus Galliæ in Æduis. *Reliquiæ S. Florentini mart.* 379 e f, 380 c e, 387 c f, 388 a b c d, 391 e
Brenta, fluvius Italiæ 868 c
Bressellum, al. Brixellum (*Brissello*) oppidulum Italiæ in ducatu Regiensi 843 e
Breunoviense monasterium Ord. S. Benedicti in Bohemia 718 c, 735 f
Brienno (*Brinon seu Brignon l'Archeveque*) oppidulum Galliæ 102 e

Brigium

Brigium (*les Bries aut les Bray*) locus in Gallia 100 f, 102 d
Brioderus (*Briare*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d. 102 d
Britannia Armorica 612 b. *An in ea natus S. Faustus Regiensis episc.* 612 ef
Britannia magna. *Hic natus S. Ceolfridus abbas* 125 f *Saxonum in* Britanniam *irruptiones* 612 b c d e. *An in hac natus S. Faustus Regiensis episc.* 613 a b. Britannia 676 d, 777 b c. *Nata est in Britannia S. Lioba virg. abbat.* 699 a. 700 f, 710 f
Brixia, civitas Italiæ in Insubria 9 b f, 10 a b e f, 11 c d e, 12 b d e, 15 b e, 16 b c. *Corpus S. Antidii episc.* ibid et seqq. *Corpus S. Evasii mart.* 17 b c. *S. Anatalonis episc.* 18 d e f. Brixia. *S. Vigilius episc.* 256 a b, *ejus ibidem reliquiæ* 256 a b e f. *Reliquiæ et cultus S. Silvini episc.* 603 et seqq. Brixia 826 d, 876 f, 877 a b c, 881 f, 882 c f, 883 a
Brixiensis diœcesis. *Variæ ecclesiæ S. Vigilii* 258 e f
Bruffa, seu Brufa, vicus vel castellum Italiæ 849 d
Brundisium, oppidum Bohemiæ 742 a
Buchonia al. Boconia, tractus Germaniæ 699 b, 716 b, 717 f
Buda, urbs Hungariæ 794 f, 798 d
Budecium, civitas Bohemiæ 724 c e f, 725 f, 726 a 729 b, 769 c
Bulgaria, regio 798 b c d f, 811 d, 812 a b, 813 d
Burdigala (*Bourdeaux*) civitas Galliæ 65 f. *Patria S. Austindi archiepisc. conf.* 140 c d e f, 142 f. Burdigala 584 a, 585 d e f, 586 a f
Burgum seu Burgus sancti Sepulcri (*Borgo di S. Sepolcro*) civitas Italiæ 835 c
Burgundia, *Seculo* IX *a Normannis depopulata* 16 e
Burgundiæ comitatus, *S. Ermenfredus abbas* 102 c 103 f
Burgundiæ ducatus. *S. Aunarius episc. Autissiodorensis* 79 a
Buxo, locus Italiæ in via Cornelia 230 c d
Byzantium, urbs Thraciæ, dein Constantinopolis et quandoque Roma seu Roma nova appellata. *Hic probabilius passi sunt SS. Callistratus et* XLIX *milites* 175, 176, *iisdemque postea exstructum est templum* 179 a f

C

Caballonense Castrum, Caballonus, Cavallonum, Cavallonum urbs 245 a, *Vide* Cabillonum.
Cabellio (*Cavaillon*) urbs Provinciæ in Gallia 245 a, 611 b c
Cabillonum, Cabilo (*Challon sur Saone*) civitas in ducatu Burgundiæ 245. *Prope* Cabillonum *occisus S. Annemundus alias Dalfinus episc. mart.* 673 c, 678 b, 687 a b. Cabilo 697 c
Cabrieres, locus Galliæ. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano conf.* 515 c d, 530 b
Cadenet, pagus in Gallia. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano conf.* 515 d
Cadorinus tractus. *Vide* Cadubrium.
Cadrellensis, al. Quadrigellensis tractus (*le Charollois*) in Gallia 379 f, 380 e
Cadubrium, al. Cadorinus tractus in Italia 865 e
Cadurcum, civitas Galliæ 585 b d
Cæretum, oppidum Italiæ in Umbria 842 d
Cæsaraugusta, civitas Hispaniæ. *Cultus S. Firmini episc mart.* 46 b. Cæsaraugusta 144 f, 145 f, 146 a
Cæsarea, pars olim Ravennæ civitatis 375 b
Cæsarea, urbs Cappadociæ *S. Eleutherus vel Eleutherius mart.* 451 b e
Cæsena, civitas Italiæ 878 a b
Caiciacum, villa in Gallia 16 c f
Cajeta, civitas regni Neapolitani 312 b, 313 a,
Calabria, provincia regni Neapolitani 126 f, 260 c d e, 262 c, 266 a c. *In* Calabriam *irruunt Sarraceni* ibid. a b, 279 f, 281 a, 287 f, 285 e f, 301 d f, 302 b. Calabria 340 b c
Calacta, oppidum Siciliæ, diversum a Calatagirone 340 b
Calaris; urbs Sardiniæ insulæ 173 a b
Calatagiro, Calataiero, Calatagironum, Calata-Hieronis Calata-Hieronum (*Calatagirone*) oppidum Siciliæ. *Patria B. Luciæ virg. ejusque ibi reliquiæ et cultus* 337 c f, 340 b c, 341 e f 344 a b,
Calderium, vicus Italiæ in agro Veronensi 868 d,
Calense monasterium in agro Parisiensi 679 a, 680 c, 681 a f
Callium (*Cagli*) civitas Italiæ 843 e
Calminiacum, locus Galliæ 100 f, 102 e,
Camariziacum, locus Bituricensis territorii in Gallia 72 b, 74 d
Camerinum civitas Italiæ in Marchia Anconitana 843 b
Campania, Galliæ provincia. *S. Ceolfridus abbas* 113 a f, 114 c, 126 a
Campania Romana 126 c f, 128 b, 259 c, 830 e
Campanianum, oppidum Italiæ 830 b
Campus Lametii *vel* Lametii (*Chamlemy*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 d
Campus S. Petri, oppidum Italiæ in agro Patavino 864 f, 870 a b
Camulium (*Camogli*) locus in agro Genuensi. *Reliquiæ S. Joannis M.* 566 c f
Candianum, oppidum Urbinatis ducatus in Italia 576 d
Candida Silva in Italia 230 c f 235
Cantabria, regio Hispaniæ 54 b
Cantia, Cantium (*Kent*) Angliæ provincia 676 e f, 680 c d e f
Cantuariense SS. Petri et Pauli monasterium in Anglia 116 f, 117 a b, 125 f
Cappadocia, regio Asiæ 192 a. *Ecclesia olim SS. Cosmæ et Damiani MM.* 411 a
Capua, urbs Italiæ 126 f, 128 a b, 302 f, 310 c
Capuanum concilium 253 e
Carlsteina, arx Bohemiæ 753 e f, 754, 755 a d
Carnia, tractus Italiæ in provincia Fori Julii 865 c
Carnotum, *al.* Carnutum, civitas Galliæ. *S. Solennis episc.* 57 b f, 58 e f, 60 d e 62 c e 66 b c, 67 d, 68 c
Carpentoracte (*Carpentras*) civitas Galliæ in Provincia 545 f
Carpentoractense concilium 56 a
Carpitania, provincia Hispaniæ 250 f
Carpum (*Carpi*) civitas Mutinensis ditionis in Italia 859 a
Carraria, oppidum Italiæ 837 d
Carus, fluvius Galliæ 75
Casale S. Joannis, locus Italiæ in Sorana diœcesi. *Reliquiæ S. Deodati conf.* 452 b c, 453 a b d e
Casinense monasterium celebre in Italia 302 c, 303 a f, 311 a b, 703 a
Casinus mons in Italia 702 b, 713 d, 715 f
Cassenaticum (*Sassenage*) vicus Galliæ in Delphinatu 788 a
† Cassiani oppidum in Italia 875 f
Cassiniacus (*Chassenay*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Castellettum, locus Italiæ in ditione Mediolanensi 173 e
Castellina, locus Italiæ 847 b
Castellum Francum (*Castel Franco*) oppidum Italiæ in agro Tarvisino 865 a
Castilio Stiverorum (*Castiglione del Stivere*) oppidulum Italiæ in ducatu Mantuano 876 e f

Castro-

Castro-dunum, oppidum Galliæ 65 a
Castrum Græcii (*Greccio*) in Italia 850 a
Castrum Nantonis (*Chateau-Landon*) oppidum Galliæ 102 d
Castrum Novum (*Chateau-Neuf*) oppidulum Galliæ 102 d
Castrum Novum Grafinanium, oppidum Italiæ 855 b
Castrum S. Cassiani in Italia 847 b
Castrum S. Donati in Italia 847 b
Catalonia, Hispaniæ provincia. *B. Maria de Cervello, vulgo de Socos virg.* 152, 162 a, 167 e
Catalytum, Calytum, Calytinum, vicus ignobilis in Asia 562 b e. *SS Alphius, Alexander et Zozimus MM.* 563 a b
† Catharinæ de Sourbs virginum monasterium in Provincia Gallica 502 a, 502 b
† Catharinæ in Brera monasterium Mediolani in Italia. *Reliquiæ S. Joannis de Meda presb.* 320 f, 333 c
† Catharinæ Lucanense monasterium in Italia. *Reliquiæ S. Joannis de Meda presb.* 333 c
† Catharinæ monasterium olim monialium Ordinis Prædicatorum Norimbergæ in Germania 423 f
† Catharinæ virginum monasterium Parmæ in Italia 835 e
Cella Mauri, al. Meleredum (*Moutiers*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d e
Cella Salvii (*S. Sauveur*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Cellensis abbatia in Gallia 74 e
Centusca, viculus in comitatu Burgundiæ 104 d, 108 f, 109 e
Cerevicus *Vide* Crevenum.
Cilicia, regio Asiæ 198 a. *SS. Cosmas, Damianus, Anthimus, Leontius et Euprepius MM.* 400 a, 402 c, 403 c d, 407 a e, 409 e f, 410 a b d f
Cingulum (*Cingoli*) civitas Italiæ in Piceno. *Patronus B. Bonfilius episc. Fulginas, cujus ibidem corpus et cultus insignis* 480 d e f, 483 a et seqq. Cingulum 556 f
Civitas Castellana. *Vide* Tifernum.
Civitas Castelli (*Citta de Castello*) civitas Italiæ in Umbria 840 b
Civitatula, oppidum Italiæ 822 f, 823 a, 826 d
Chalcedon, urbs Bithyniæ. *Patria S. Callistrati mart.* 175 c, 176 b
Chalcedonense concilium 616 c, 646 e
Chaldæa, Asiæ regio 206 b c, 209 c
Charone, vicus prope Parisios in Gallia 693 b
Chora, al. Cura (*la Cure*) fluvius Galliæ 102 e
Chotoyd, locus in Hungaria 803 a
Clameciacum, oppidum Galliæ 80 a
Claravallis, monasterium celeberrimum Ordinis Cisterciensis in Gallia 352 c
Clarinum, oppidum in Italia 883 e
Claromontium Arvernorum 652 b
Clarus fons monasterium in ducatu Luxemburgensi 352 c
Clarus-Mons, Arvernorum civitas in Gallia 50 f
Classis, oppidum Italiæ. *Hic obiit et sepultus fuit S. Aderitus episc. Ravennas* 372 f, 374 d 375 a b c *Corpus ejusdem dein Ravennam translatum* 376
Clastidium, oppidum ducatus Mediolanensis in Italia 815 c
Claudia via in Italia *Herculanus mart.* 20 b.
† Claudii Jurense monasterium. *Vide* Jurense.
Claudii portus in Italia 230 d e
Claudiopolis, urbs in Bithynia. *S. Marcus pastor M.* 562 b e, 563 b c d
Claudiopolis, urbs in Cappadocia 563 e
Claudiopolis. urbs in Galatia 563 b
Claudiopolis, urbs in Isauria 563 d
Climberris. *Vide* Augusta Ausciorum.
Clinga, monasterium in Germania. *Cultus S. Liobæ virg. abbat.* 708 e f
Cloanense monasterium in Hibernia 132 a f
Clona, locus Hiberniæ 134 c
Cluain-erairdensis civitas in Hibernia 138 d, 139 d
Cluniacum, Cluniacense Monasterium in Burgundiæ ducatu 141 d, 147 f, 148 c
Clusius, amnis in Italia 868 a
Coacense, al. Cotiacense ad Sanctos monasterium (*Saints en Puisaye*) in Gallia 100 d, 101 e, 102 a
Cœlesyria, regio Asiæ 197 d e f
Cœlius mons in Carpetania Hispaniæ provincia. *Eo delatum dicitur corpus S. Eusebii Papæ conf.* 250 f
Cœnofrurium, locus Thraciæ 26 b
Colonia Agrippina, urbs Germaniæ 174 d. *Eo translata magna pars reliquiarum Ultrajectensium* 239 b. Coloniæ *in variis ecclesiis reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 428 e
Coloniense concilium 29 b
Colonnia (*Cologna*) oppidum Italiæ 882 a
Colubris, vicus Hispaniæ prope Cordubam. *Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani MM.* 430 a
Columbariacus (*Colmery*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Compendiense concilium 36 c
Comum, al. Novocomum civitas Italiæ in Insubria. *Corpus S. Joannis de Meda* 320 c f, 321, 322 a, 324, 325 a, 328 c e f, 329 a, 330 a b, 331 d e f, 333 f, 334 a b, 335 b d, 336 b e. Comum 825 a
Concordia, civitas Italiæ 824 d
Condida (*Cosne*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Coneglianum, oppidum Italiæ in Marchia Tarvisina 865 e
Constantiense concilium 399 e
Constantinopolis 150 f, *dicta aliquando* Roma nova *et* Roma, *prius* Byzantium in Thracia *Hic probabilius passi sunt SS. Callistratus et* XLIX *milites* 175, 176, *iisdemque postea exstructum est templum* 179 a f. Constantinopolis 182 f, 185 c, 287 f, 289 e, 298 c, 299 d. *Cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 408 f; *ecclesia ipsis exstructa prope* Constantinopolim, 409 c d. Constantinopoli *variæ olim eorumdem ecclesiæ* 411 b c, 412, 413, 432 a, 433 a. 437 c d, 438 b. Constantinopolis 570 b c d, 627 e f, 629 a b, 630 d
Convenæ (*Comminges*) civitas Galliæ 587 e f, 588 a
Corbara, vicus vel castellum Italiæ 849 b c
Corbeia, urbs Saxoniæ 173 f, 733 e, 736 d
Corbeiense monasterium in Gallia 680 b
Corbilias (*Corbeilles*) locus Vastiniensis pagi in Gallia 100 f, 102 d
Corcagia (*Corke*) civitas Hiberniæ. *S. Barrus vel Finbarrus episc.* 131, 132 a b, 133, 134,
Corcagiense monasterium 134 c, 135 b
Corcagiensis comitatus (*the Countie of Cornck*) in Hibernia 131 d
Corduba, civitas Hispaniæ 429 e f. *SS. Adulfus et Joannes MM.* 474 et seqq.
Corevicus. *Vide* Crevenum.
Cormagnum, vicus in Gallia 109 d
Cornelia via 230 c d
Corozain, oppidum Palæstinæ 557 e f
Corporis Christi monasterium Ord. S. Claræ Aquilæ in Italia 851 c
Corsica, insula 352 a
† Cosmæ et Damiani Covarruviense monasterium in Hispania 430 a
† Cosmæ et Damiani Legionense monasterium in Hispania 430a
† Cosmæ et Damiani monasterium apud Sublacum in Italia 416 e

† Cosmæ et Damiani, nunc S. Mariani monasterium prope Autissiodorum in Gallia 86 e, 417 a b
† Cosmæ et Damiani monasterium prope Cabilonem in Burgundia 417 e
† Cosmæ et Damiani monasterium prope Turones in Gallia 417 c
† Cosmæ et Damiani monasterium olim in Hispania prope Toletum 430 e f
† Cosmæ et Damiani monasterium Romæ. *Reliquiæ eorumdem sanctorum martyrum* 413 e f
† Cosmæ et Damiani monasterium Taliacotii in regno Neapolitano 416 a
† Cosmæ et Damiani monasterium Venetiis. *Reliquiæ eorumdem sanctorum martyrum* 415 d e
† Cosmæ et Damiani monasterium virginum in Arvernia. *Reliquiæ eorumdem sanctorum martyrum* 417 e f
† Cosmæ insula prope Turones in Gallia 417 c
Covarruviense SS. Cosmæ et Damiani monasterium in Hispania 430 a
Coxia, torrens prope Comum in Insubria 321 a b, 329 a, 330 a, 332 b, 334 b f
Cracovia, urbs Poloniæ. *Ecclesia S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 760 e, 761 d. Cracovia 794 d
Crema, civitas Italiæ 846 e, 868 e, 870 d, 984 b, 897 c, 899 b
Cremona, civitas Italiæ in ducatu Mediolanensi 858 a, 862 e, 885 d
Creta, insula 302, a, 303 a, 359 a, 360 f, 364 a
Crevenum, olim Cerevicus (*Crevan*) locus diœcesis Autissiodorensis 100 b, 101 c
Crispiniense monasterium in Hannonia 470 b
Croatia, regio 791 f, 895 f, 796 b d
Croylandia, Angliæ insula 3 c
† Crucis Clarissarum monasterium Venetiis 827 c d e f
† Crucis ecclesia Patrum Reformatorum S. Francisci Ticini in Italia 89 c
Crypta Ferrata (*Grotta ferrata*) celebre monasterium Italiæ in agro Tusculano. *Reliquiæ S. Nili, ejus fundatoris ac primi abbatis* 259 a c e, 260 f, 261 c d, 319 d, 320 a
Cucuron, pagus in Gallia. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano* 515 d
Cumania, regio 797 f
Curcedomus, Curcedonus (*Courson*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Curzima, civitas Bohemiæ 732 c, 733 a, 778 b
Cusantia (*Cusantin*) fluviolus Galliæ 102 e, 103 a
Cusantia (*Cusance*) vicus cum abbatia olim, nunc cum Prioratu in comitatu Burgundiæ. *S. Ermenfredus abbas* 102 c, 103 a d, 104 b c e, 106 e, 108 a d
Cusantiense monasterium. *S. Ermenfredus abbas* 103 a b c d e, 105 d e f, 106 a c e f, 107 a, 109 f, 110 e f, 112 f
Cussinus, fluvius Galliæ 102 e
Cuteclariense monasterium in Hispania 477 a b e
Cuttna, Cuttenberga, civitas Bohemiæ 784 f
Cyprus, insula 354 f, 355 c d e f, 356, 357
Cyrrestica provincia in Syria 410 f, 437 d
Cyrus, al. Cyrrhus, urbs Syriæ. *Prope eam aliquando depositæ fuerunt reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM. in ecclesia ipsis dicata* 410 d e f, 418 c, 437 d

D

Dacia, regio 41 e
Daldum, villa in Anglia 122 a
Dalmatia, regio 791 d f, 795 f, 796 a et seqq.
Damascus, urbs Syriæ. *SS. Paulus, Tatta uxor, et filii eorum Sabinianus, Maximus, Rufus et Eugenius MM.* 53 b c e f. Damascus 180 e, 184 e, 195 d, 197 a c d, 198 a, 225 d, 227 a, 228 a
Danciacum, villa in Gallia 389 d, 390 d,
Dania. *Ecclesiæ olim S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 761 f, 762, 763,
Danubius 795 a, 798 b d f, 803 e f, 811 f
Decimacense monasterium ad sanctum Cyricum (*S. Cyr*) in Autissiodorensi diœcesi in Gallia 100 d, 101, d 102 a
Delphinatus, provincia Galliæ. *S. Ismido vel Ismion episc. conf.* 788 a
† Demetrii pagus in Calabria 285 a
Deus-adjuva, vicus in Gallia 102 c
Dia, civitas Galliæ in Delphinatu. *S. Ismido vel Ismion episc. conf.* 788
Dinia, civitas Galliæ in Provincia 501 f, 548 c
† Dionysii abbatia in Francia prope Lutetiam Parisiorum. *Non probatur hic servari corpus S. Firmini Ambianensis episc. mart.* 39, 40, 41
Diospolis, al. Lydda, urbs Palæstinæ 364 e f
Diospolitanum concilium 602 e f
Dobocensis comitatus in Hungaria 797 f
Doboka, civita Hungariæ 797 b f
† Dodæ vicus in Ausciensi diœcesi in Gallia. *Corpus, cultus, ecclesia et monasterium S. Dodæ vir. et forte mart.* 567
Dolomicuraticum, *vel* Dolomicuraticus, vicus in Gallia 685 f
Dolosum, castrum Cremonensis agri in Italia 872 d
Domiciacus (*Donzy*) Locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Domna-Maria (*Dammarie*) olim Venolium seu Vernolium, vicus in Gallia 102 b
Domni Cetri, al. Doni-Petri (*Don-Pierre*) villa in Hannonia 469 c
Dorcestriæ comitatus in Anglia 701 b
Dornochium, al. Dunrodunum (*Dornock*) oppidum in Scotia 135 c d, 137 c
Draptiacus (*Trassy*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Drogia (*Druies*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Druentia, fluvius Galliæ 498 f, 500 b
Duacum, civitas Belgii. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 c. *Reliquiæ S. Hiltrudis virg.* 474 d
Dubis (*le Doux*) flumen Galliæ 103 a f, 104 c, 111 c, 112 f
Du Doub, prædium Normanniæ. *Cultus S. Firmini episc. mart.* 39 b
Dunbritonium, oppidum Scotiæ 244 f
Dunensis abbatia in Flandria 558 e
Dunrodunum. *Vide* Dornochium.
Duntenhausen, locus prope Frisingam in Bavaria. *Sepulcrum et cultus S. Eberhardi opilionis* 787 a b f
Dunum, oppidum Galliæ 63 d, 65 a
Dusmensis pagus (*le Duesmois*) in Gallia 378 f, 379 e, 380 d e

E

Ebrys (*Yevre*) vicus ad Dubim fluvium 110 e, 111 c
Ecolisma, civitas Galliæ 584 a
Edessa, urbs Mesopotamiæ. *Prope eam olim ecclesia SS. Cosmæ et Damiani MM.* 411 a b
Eleusis, oppidum in Attica 208 b
Eliniacus (*Alligny*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Elis, al. Elea, regio Peloponnesi 202 a

Elusa

Elusa, urbs olim archiepiscopalis, nunc oppidum (*Euse*) in Gallia 139 c, 507 f

Emmaus, castellum in Judæa 4 b c d f, 5 b c, *oppidum deinde* Nicopolis *appellatum* 6 c

† Emmeramni Ord. S. Benedicti monasterium Ratisbonæ 781 e, 782 e

Engolismensis provincia in Gallia 54 f

Enzina Corba, præfectura Ordinis equitum Melitensium in Hispania. *Reliquiæ S. Cosmæ mart.* 416 d

Epaonensis synodus 70 a, 382 c

Ephesus, urbs Asiæ 355 d, 359 a, 360 f, 362 b d, 363 a f, 364 a d,

Epponiacus (*Epoigny vel Apoigny*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c

† Erasmi ecclesia Mediolani in Italia. *Reliquiæ S. Joannis de Meda presb.* 320 c

Essendia, oppidum Germaniæ 428 f

Essendiensis nobilium Canonicarum abbatia in Coloniensi diœcesi, SS. Cosmæ et Damiano sacra. *Reliquiæ eorumdem sanctorum martyrum* 428 f, 429 a b c

Estense oppidum. *Vide* Atheste.

Eugubium *(Gubbio)* civitas Italiæ 838 c, 843 d, 876 d

† Euphemiæ pagus prope Brixiam in Longobardia 604 c

Euphratensis provincia in Syria 410 c d

Euphrates, fluvius 209 f

Euræa, urbs Epiri 151 b d

F

Fabrianum, oppidum ditionis Ecclesiæ in Italia 480 b c, 483 a

Farfense monasterium 120 a

Faventia, civitas Italiæ 844 c, 861 e, 876 e

Feltria, al. Feltrum (*Feltri*) civitas Marchiæ Tarvisinæ in Italia. *Patria B. Bernardini Feltriensis* 814 a, 816 a b f, 817 a b c, 818 b, 821 a, 822 b d, 824 d e, 826 d, 827 a b, 828 c, 865 a, 865 b c d e f. Feltriæ *erigit monasterium Clarissarum B. Bernardinus* 866 et seq. Feltria 886 f. 889 b, 895

Fenerum (*Fener*) locus Italiæ in agro Tarvisino 865 c

Ferraria, civitas Italiæ 829 a f, 830 c e f, 838 d, 843 e, 857 a, 855 c. 858 c d, 876 f, 878 a b

Figinum, locus Italiæ 874 d

† Firmini episc. mart. ecclesia cathedralis Ambiani 35 c, 36 c d

† Firmini episc. mart. ecclesia parœcialis Ambiani 38 d

† Firmini ad portam vel ad lapidem, altera parœcialis ecclesia Ambiani 38 d

† Firmini in valle abbatia olim Ordinis Præmonstratensis apud Ambianos 38 d

Firmum, civitas Italiæ 822 d

Flandria, Belgii provincia, *seculo* VII *exigua* 41 e, *seculo* XV *potens* ibid f.

Flavia Papia, *Vide* Ticinum.

† Floræ monasterium, Aretii in Italia. *Reliquiæ S. Antiliæ virg. et forte mart.* 151 e, 152 a

Florentia, urbs Hetruriæ 252 d. Florentiam *delata corpora SS. Vitalis et Agricolæ MM.* 252 d e f. Florentia 830 c, 845 e f, 846 a b c d, 847 c, 854 b, 872 a b c d, 873 c f, 874 b e, 875 c d f, 896 f, 898 a

† Florentini Bonævallense monasterium. *Vide* Bonavallis.

† Florentini castrum seu oppidum in Gallia. *Reliquiæ et cultus SS. Florentini, Hilarii et Aphrodisii mart.* 384 e, 385 d e, 388 b d, 391 b c

† Florentini Prioratus in Gallia 379 f, 391 d e

Florentiola (*Firenzuola*) oppidum Romandiolæ Florentinæ in Italia 872 e

Fontanetense monasterium (*Fontenay*) in Gallia 100 d, 101 e, 102 a

Fontanetum, locus in Gallia 417 a

Fontis Columbi cœnobiolum Ord. S. Francisci in Italia 850 e

Forum-Licinii. *Vide* Licinii-forum.

Forum Livii *(Forli)* civitas Italiæ 335 d

Forum Sempronii (*Fossombrone*) civitas Italiæ 834 e f

Fossa Clodia vel Clugia (*Chioggia*) civitas Italiæ 878 b

Francolinum (*Francolino*) vicus vel castrum Italiæ 858 c d

Frascata (*Frascati*) civitas in Campania Romana 259 c

Fraumberga, civitas Poloniæ 761 e

Fresca, fluvius Angliæ 121 c

Frisia, provincia Belgii 716 b c

Frisinga, civitas Germaniæ 786 a f, 787 a b

Fulda, civitas Germaniæ. *Reliquiæ SS. Stactei M. et Turturini* 566 b d. Fulda 699 c. *Vide* Fuldense monasterium.

Fulda, fluvius Germaniæ 717 c

Fuldense monasterium. *Hic sepulta est et cultum solemnem habet S. Lioba virg. abbat.* 699 b c d, 702 c, 707 a, 708 a b, 715 f, 716 c d, 718 b d f

Fulginium, civitas Italiæ in Umbria. *Episcopum habuit B. Bonfilium* 482 a b, 484 e f, 485 a, 490 f, 492 b. Fulginium 841 a, 842 e

Fuxiensis comitatus in Gallia 530 d

G

Gaionnum *(Giem)* locus in Gallia 100 f, 102 b

Galatia, provincia Asiæ. *Cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 416 d

Gallæcia, provincia Hispaniæ 130 b

† Galli monasterium in Helvetia 353 e f

Gallia. *S. Firminus episc. mart.* 22 a, 26 et seqq. *S. Solennis episc.* 57 b. *S. Lupus episc.* 74. *S. Aunarius episc.* 79. Gallia *variis calamitatibus pressa seculo sexto* 85 b c. *In* Gallia *obiit S. Ceolfridus abbas* 114 b. Gallia. *S. Austindus archiepisc.* 139. *In* Gallia *cultus, reliquiæ, ecclesiæ et monasteria SS. Cosmæ et Damiani MM.* 416 et seqq. Gallia. *S. Ceraunius vel Ceraunus episc. Parisiensis* 454. *S. Exuperius episc. conf.* 583 et seqq, *S. Faustus episc. Regiensis* 609 et seqq. *Britannorum in* Gallias *transmigratio* 612 b et seq. Gallia. *S. Annemundus, al. Dalfinus episc. mart.* 673 et seqq. ; *S. Ismido vel Ismion, episcopus Diensis conf.* 783

Gallus, fluvius Bithyniæ 182 c, 184 f, 191 d, 192 a, 195 d, 226 b, 227 c

Garganus, mons Italiæ 242 d, 314 b, 315 c

Garumna, fluvius Aquitaniæ 25 a, 140 d

Gasconia, Gascunia, Guasconia. *Vide* Vasconia.

Gaugiacus (*Goix*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c

Gebenna, *Vide* Geneva

Gedanum, urbs Poloniæ, Prussiæ regiæ caput 350

† Geminiani oppidum in Italia 852 c

† Geminorum seu Tergeminorum martyrum monasterium prope Lingones in Campania Galliæ. *Hic sepultus fuit S. Ceolfridus abbas* 114 a b c, 115 a, 125 c e, 126 a

Geminum-Castellum, locus in Hungaria 802 a

Geneva, civitas Galliæ Narbonensis 669 b c, Genava, Gebenna *aliterque diversis temporibus appel-*

latu 670. Genevæ *episcopus non fuit S. Salomon, Salon seu Salonius conf.* 670 et seqq.
† Genovefæ celeberrima Canonicorum Regularium abbatia Parisiis. *Corpus et insignis cultus S. Ceraunii vel Cerauni episc. Parisiensis* 455 d e, 456, 457 a d
Genua, urbs Italiæ. *S. Salomon, Salon aut Salonius episc. conf.* 669, b c : Janua *et* Januæ *aliquando dicta* 670, 672 a b c d, Genua 855 b e, 856 a c f, 857 d, 865 e f, 869 a b c d e
Genuensis ager in Italia. *Reliquiæ S. Joannis M.* 566 c f
† Georgii abbatia virginum Ord. S. Benedicti in arce Pragensi in Bohemia 780 f, 782 e
† Georgii Majoris monasterium Ord. S. Benedicti Venetiis 415 f, 416 a b
† Germani monasterium Autissiodori in Gallia 80 f, 86 f. 87 c, 90 f, 91 a b c d e, 92 b d e, *Reliquiæ S. Aunarii episc.* 93 b c d e, 92 b, 94 e f, 102 a, 418 f. *Reliquiæ S. Alodii* 608 e f, 609 a d
† Germani, olim S. Petri, oppidum cum monasterio ad radicem montis Casini 311 a
Germania 325 d, 326 a b c d e f. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 419 a 420 et seqq. *In* Germania *S. Lioba seu Leobgytha virg. abbat.* 690 et seqq . *S. Eberhardus opilio* 786 c
Gerunda, civitas Hispaniæ. *Cultus B. Mariæ de Cervello, vulgo de Socos virg.* 161 e
Gerundense concilium 148 e
Giemus *(Gien)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
† Gildæ monasterium in Britannia Aremorica 352 e
Girnego castrum *(Castel Sinclair)* in Scotia 135 c
Girwense monasterium in Anglia. *Illi præfuit S. Ceolfridus abbas* 113 a b c, 116 a b d, 118 e f, 119 a b, 120 b c, 131 a c, 122 c, 125 e, 126 a
Givariensis villa in Gallia 389 d
Glasconia, Angliæ civitas 104 a
Glasconiense monasterium in Anglia 104 a
Glascovia, al. Glasquum. *Vide* Glasquum.
Glasquum, urbs Scotiæ archiepiscopalis 103 f, 104 a
Glastonia, Glasconia *(Glastembury, Glassenburi)* locus Sommersettensis comitatus in Anglia 114 d e f 115 a c d e, 126 b
Glastoniense monasterium in Anglia 114 d. *Eo aliquando delatum corpus S. Ceolfridi abbatis* 114 d, 115 a b d, 116 a
Glotiana, Provincia Scotiæ 104 a
Gratianopolis, civitas Galliæ in Delphinatu 788 e
Guaremboys, castrum in Provincia Gallica 531 f
Guienna, provincia Galliæ 140 d

H

Hagnanum, sic dicta olim Hannonia 461 f, 464 e
Hannonia, Belgii provincia. *S. Hiltrudis virg.* 457 b c
Hederense monasterium in Parisiensi diœcesi 96 b *Reliquiæ S. Honesti mart.* 96 c
Heligenstadium oppidum Germaniæ 671
† Helenæ monasterium virginum Ticini in Italia 908 f
Heliopolis, urbs Ægypti 210 a
Helpra, fluvius in Belgio 457 b 462 a
Herberti firmitas, locus Aurelianensis pagi in Gallia 72 d, 74 e
Hertfeldensis synodus in Anglia 128 b
Hibernia. *S. Barrus vel Finbarrus episc.* 130 et seqq. Hibernia *olim Scotiæ nomine venit* 131 a
Hierapolis, urbs Asiæ minoris 266 c, 364 a
Hierosolyma , urbs Palestinæ 354 e, 355, 356 b, 357 , 361 d. *Ecclesia olim SS. Cosmæ et Damiani MM.* 410 f. Hierosolyma *a Christianis principibus expugnata* 485 d. Hierosolyma 568 f, 570 d, 571 a b, 577 d. 590 a, 595 d, 789 c d
Hierosolymitanum concilium 361 d
Hii, insula Scotiæ 123 e f
Hiiense monasterium in Scotia 121 f, 123 f
Hildeshemense Canonicorum monasterium in Germania 429 a b
Hinniacensis abbatia in Artesia 429 c
Hispalis, civitas Hispaniæ 475 c. *Cultus SS. Adulphi et Joannis MM.* 475 f, 477 b
Hispania, regnum 23 d, 24 d. *Cultus S. Firmini episc. mart.* 44 e , 46 a. *In* Hispaniam *delatum dicitur corpus S. Eusebii Papæ conf.* 250 e f. Hispania .*Cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 e f. Hispania. *SS. Adulphus et Joannes MM.* 475. Hispania 589 b d e
Hispellum, oppidulum in Italia 835 c d
Hostilia *(Ostiglia)* oppidulum Italiæ in ducatu Mantuano 858 a, 859 c
Hradistium, civitas in Moravia 782 b
Hungaria, 792 et seqq. passim usque 814

I

Iberia al. Hispania 23 d, 48 a
Iberus, fluvius Hispaniæ 717 c
Icauna, fluvius Galliæ 79 a, 101 c d, 102 e
Iconium, civitas Asiæ Minoris in Lycaonia. *Patria S. Charitonis abbatis conf.* 568 f, 574 a, 576 b
Ila (*Wisle*) fluvius in Scotia 135 c
Ilerda, civitas Hispaniæ 153 a, 154 b, 159 a, b 160 e, 167 b e f
Imola, civitas Italiæ. *Reliquiæ, cultus et sacellum S. Cosmæ mart.* 416 b c, 430 b
Increrata, villa in Gallia 686 a
India 361 a
Ingirvum, locus Angliæ, ubi Girwense olim monasterium 122 c
Inguuan, locus in Hungaria 802 b
Innachus, fluvius Peloponnesi 209 a
Insubria , regio Italiæ. *S. Anatalon episc. conf.* 9 b c. *S. Joannes de Meda* 320, *qui multa per* Insubriam *fundavit monasteria Ordinis Humiliatorum* 330 d. Insubria 335 f. *S. Caius episc. Mediol.* 365
Insula *(l'Isle)* oppidum in Provincia Gallicana 519 d e. 520 d
Interamna (*Terni)* civitas Italiæ in Umbria 850 a, 852 c
Interrannis, al. Interamnis (*Entrains*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Isauria, regio Asiæ 198 a
Iseum, oppidum Italiæ in Longobardia. *Hic obiit S. Vigilius episc. Brixiensis, ejusque coluntur sacræ reliquiæ* 257 d et seqq.
Istria , provincia Italiæ 790 a b, 791 e f, 812 d e
Italia. *SS. Aurelia et Neomisia virgines* 126. *S. Antilia virg. et forte mart.* 149. *S. Eusebius Papa conf.* 245. *S. Eusebius episc. conf.* 251. *S. Nilus abbas* 259. *S. Joannes de Meda* 320, 328 a b. *In* Italia *multa Ordinis Humiliatorum monasteria fundavit idem S. Joannes* 230 d. *S. Aderitus episc.* 372. *S. Salomon, Salon aut Salonius episc. conf.* 669. *B. Bernardinus Feltriensis conf.* 814 et seqq.

J

Jablonna, pagus Bohemiæ 723 a
Jacca, civitas Aragoniæ 144 c d e, 145 c d e
Jaccetanum concilium in Aragonia. *Ei præsedit S.*

S. Austindus archiepisc. Ausciensis 144 et seqq. 144 c et seq. 145 a et seqq., 146 a
† Jacobi cœnobiolum Ordinis Minorum Observantium prope Ticinum in Italia. *Hic obiit B. Bernardinus Feltriensis* 885 a, 886 a b d, 888 d e f. *Corpus ejus illic integrum miraculis claret* 889 et seqq.
Jadera, civitas Dalmatiæ 796 b c d
Janua. *Vide* Genua
Janua, locus Hispaniæ fictitius 672 d f
Japonia, ampla Asiæ insula 361 a
Javernik, mons in Lusatia. *Ecclesia et reliquiæ S. Wenceslai ducis Bohemiæ et mart.* 757 d, 761 e
Jaurinum, civitas Hungariæ 795 c d
† Joannis abbatia Ordinis Præmonstratensis in Ambianensi territorio 38 d
† Joannis castrum in Italia 874 c
† Joannis de Blanquier castrum in Gallia 532 b
† Joannis de Robianzo *(saint Jean de Robians,)* castrum Galliæ in Provincia. *Verisimiliter locus natalis S. Elzearii de Sabrano conf.* 500 b c d, *qui et ejus dominus fuit* 515 c d
† Joannis de Sancto-monte monasterium in Vasconia superiori 142 e f, 143 a b d e f
Jona, insula Scotiæ 137 f
Jordains, castrum in Gallia 530 c
† Josephi conventus fratrum Minorum de Observantia Brixiæ in Longobardia. *Reliquiæ S. Silvini episc. Brixiensis* 605 e f, 606 c d e f
Juliacensis ducatus in Germania 61 b, 65 d
Jurense S. Augendi sive S. Claudii monasterium in comitatu Burgundiæ 102 c, 103 b
† Justinæ monasterium Lucæ in Italia. *Caput S. Justinæ* 238 a b. *Vide* Luca.

K

Kaufbura, civitas in Suevia. *Prope eam ecclesia et celebris cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 426 b c d, 427 et seq.
Kemey, locus in Hungaria 802 e, 803 a b
Kestelci, locus in Hungaria 802 a
Kinsalia, civitas Hiberniæ 131 d
Kitzingense monasterium in Germania 704 e
Krumlovia, oppidum Bohemiæ 754 c, 755 d
Kurzim. *Vide* Curzima

L

Labe, flumen in Bohemia 758 a
Lacedæmon, al. Sparta, urbs Peloponnesi 202 a 205 e,
Lætiæ, Lætia, Lescia *(Liessies)* celeberrima Ord. S. Benedicti abbatia in Hannonia. *S. Hiltrudis virg.* 457 et seqq. *Prima ejus fundatio et dedicatio S. Lamberto episc. mart.* 462 a b c, 464 e f: *ejusdem devastatio* 466 a b: *restauratio* 469 d e f. Lætiis *reliquiæ S. Lamberti* 471, *corpus et insignis cultus S. Hiltrudis* ibidem et seqq.
Lalium, locus Italiæ 335 b, 336 b
Laoderus *(Latré vel S. Martin des Champ.)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Laodicea Trimetaria, urbs in Phrygia Pacatiana 437 d
Larius, lacus Italiæ in Insubria 330 a, 336 b
Laterinæ vicus in Italia 874 e
Latiniacum, oppidum Galliæ cum celebri abbatia. *Reliquiæ olim S. Florentini mart.* 386 a, 387 c e f, 388 a c f; *nunc dissipatæ sunt, perseverante cultu* 392 d
Latium 126 c. *S. Deodatus conf.* 452 c
Laubiense monasterium in diœcesi Cameracensi 458 e f
Laudensis ager *(il Lodigiano)* in Italia 868 f
Laudunum *(Laon)* civitas Galliæ in provincia Insulæ Franciæ 698 e
† Laurentii castrum in Italia 872 e
† Laurentii ecclesia parœcialis Pompelone. *Reliquiæ S. Firmini episc. mart.* 44 a b c, *et magnificum sacellum* ibid. d. *Cultus peculiaris ejusdem S. Firmini* 46 a
Laus, Lauda *(Lodi)* civitas Italiæ 857 e; al. Laus Pompeia 868 f, 869 a. Laus nova et vetus 884 c
Lauterbacum, locus in Bavaria. *Hic fons beneficiis S. Wenceslai ducis Bohemiæ mart. clarus* 786 d
Legia. *Vide* Leodium.
Legionense SS. Cosmæ et Damiani monasterium in Hispania 430 a
Legnanum, oppidum Veronensis agri in Italia 869 f
Leodium, al. Legia, urbs in Belgio. *Cultus antiquus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 d e
Leonicum *(Lonigo)* locus Italiæ 882 a
† Leopoldi Nanceiense monasterium Ord. S. Benedicti in Lotharingia 382 a
Lerinense monasterium 116 f, 120 a
Lerinum, insula et celeberrimum monasterium in Gallia 55 e f, 75 d. *Cultus S. Fausti episc. Regiensis* 611 a, *qui* Lerinense monasterium *incoluit et abbas rexit* 611 f, 613 et seqq., 630 f, 647 c d, Lerinum 654 d f, 662 b, 664 d, 665 d e, 670 f
Levantum *(Levanto)* vicus vel castrum Italiæ 855 e
Levinia, provincia Scotiæ 245 a
Lexoviensis diœcesis in Gallia. *Cultus S. Firmini episc. mart.* 38 f
Libia, regio 355 e, 358 e f, 588 e f
Liccadiacus, al. Livadiacus *(Levis)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Licinii-forum, oppidum Italiæ in ducatu Mediolanensi 321 a
Ligeris, Liger *(la Loire)* flumen Galliæ 49 e, 51 a b, 70 d, 81 f, 101 d f, 102 b c
Lignacum, al. Leonicum *(Lignano)* oppidum Italiæ in agro Veronensi 858 a
Lihons, locus Galliæ 42 a
Lindisfarnense monasterium in Anglia 680 c
Lindisfarnensis insula in Britannia majore 117 e
Lingones *(Langres)* civitas in Campania Galliæ 16 c d e f. *S. Ceolfridus abbas* 113 a f, 114 a b c d f, 115 b, 125 c, 126 a b
Loimipagus, vicus in Gallia 685 a
Longobardia, pars ampla Italiæ. *S. Vigilius episc.* 256 a. Longobardia 325 b c d, 330 f. *S. Silvinus episc.* 603
Luca *(Lucca)* civitas Italiæ in Thuscia 22 d, 139 a. *Caput S. Justinæ; dubium an Virginis Antiochenæ prope Nicomediam passæ* 238 a b c. Luca 853 e f, 854 b c, 855 b, 868 f, 869 e
Lucania, regio Italiæ 126 f
Lucensis provincia in Bohemia 723 d, 746 f
† Luchesii conventus Ordinis S. Francisci in Italia 854 b
Luculli villa olim in agro Tusculano 259 c
Luganum, oppidum Italiæ 899 d
Lugdunense concilium 624 c, 625 e f, 626 e f, 627 c, 632 e, 633 e, 634 d, 648 d, 650 f 654 a b
Lugdunum Clavatum, al. Laudunum *(Laon)* civitas Galliæ 698 b e
Lugdunum Convenarum, civitas Galliæ 587 e
Lugdunum Segusianorum *(Lyon)* civitas Galliæ *S. Lupus episc. conf.* 74 c f, 75 a b, 76 c d, 77 c d e, 78 d. Lugdunum 87 d, 385 a b c, 388 c d e, 396 a, 397 f, 665 a. Lugduni *episcopus S. Annemundus, alias Dalfinus mart.* 673 f, 676 f, 677 c, 678 a f, 679 et seqq. Lugduni *ejusdem Sancti reliquiæ et cultus* 687 et seqq.
Lusarcha,

Lusarcha, oppidulum Galliæ in agro Parisiensi. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 417 f, 418
Lusatia. *Ecclesia et reliquiæ S. Wenceslai ducis Bohemiæ, et mart.* 757 d, 761 e
Lusitania, regnum. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 430 a
Lutetia Parisiorum. *Reliquiæ cujusdam S. Senatoris* 245 e
Luxoviense monasterium in Burgundiæ comitatu 34 d, 86 e, 97 b, 103 b c d e. *Cultus S. Ermenfredi abbatis* 104 b c. 105 c d e, 106 b c, 107 a d, 110 c d, 111 c, 120 a
Luxovium, oppidum in Burgundiæ comitatu 695 b, 697 b
Luzzara, locus Italiæ in ducatu Mantuano 843 c
Lycaonia, Asiæ Minoris provincia 574 a, 576 b
Lydda, al. Diospolis, urbs Palæstinæ 364 f
Lyons ensantez, *alias* en Sangtres, locus Galliæ 41 d, 42 a

M

Macedonia 209 a
Macerata, locus Italiæ haud procul Anagnia civitate. *Hic obiisse traduntur SS. Aurelia et Neomisia virgines* 126 f, 128 e f, 129 a
Magbile civitas Hiberniæ 138 d, 139 d
Magdunum, Maidunum, Mandunum *(Meun)* oppidum Galliæ 102 b
Magnomontense territorium in Gallia 16 c
Malliacense monasterium in Gallia 58 b, 59 b, 68 f, 69 c
Malliacum, locus Galliæ 58 c, 59 b, 60 b c, 62 b, 66 c, 70 a
Malliacum, locus Galliæ in Pictonibus *(Maillezai)* 71 a
Malliacum, locus Galliæ in Turonensi agro *(Maillé nunc Luines)* 71 a
Malliacum, locus item Galliæ in Turonensi agro *(Maillé Lallier)* 71 a
Malmesburiense monasterium in Anglia 559 a
Manduria *(Manduerre)* oppidulum Germaniæ 109 b
Manna, castrum in Gallia 530 c
Mannacense monasterium *(Mannay)* in Gallia 100 d, 101 e, 102 a
Mantua, civitas Italiæ 819 e f, 820 a b, 822 a b, 828 a b d e f, 830 d, 831 d e f, 832 c d e, 833 b e, 834 e, 843 e, 844 e, 862 c d, 863 d e, 870 b, 876 f, 877 d, 889 b
Manuasca *(Manosque)* oppidum Galliæ in Provincia 529 c d
Manuisus *(Mannay)* locus in Gallia 100 f, 102 d
Marchia Anconitana 849 e
Marchia Tarvisina in Italia 814 a, 816 a b, 824 d
Marchianensis abbatia in Belgio. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 d
† Marci oppidulum in Gallia 379 e
Marcianopolis, urbs Scythiæ 431 f
† Maria de Fara, locus prope Cingulum in Italia. *Obiit B. Bonfilius episc., cui ibidem ecclesia et monasterium consecratum deinde fuit* 480 d e; 481 d, 492 c
† Mariæ Dei Genitricis monasterium olim Ordinis Humiliatorum, nunc collegium Clericorum Regularium Congregationis Somaschæ in Rondenario, Comensis civitatis suburbio. *Corpus S. Joannis de Meda* 330 b, 332 b, 334 b. *Vide* Rondenarium.
† Mariæ Cuteclariense monasterium in Hispania 477 c
† Mariæ de la Canonica, monasterium olim Ordinis Humiliatorum prope Mediolanum in Italia 321 d
† Mariæ de Gratiis monasterium virginum Genuæ in Italia 869 d
† Mariæ de Misericordia sanctimonialium monasterium Patavii in Italia. *Reliquiæ et cultus SS. Cosmæ et Damiani MM.* 415 d
† Mariæ de Monte sancto monasterium Minorum Observantium Tuderti in Italia 850 a
† Mariæ de Storaco monasterium olim Auximanæ diœcesis in Italia. *Incoluit et abbas rexit B. Bonfilius episc.* 483 f, 484 c d, 487 c d, 488 a b c, 491 b
† Mariæ de Novigento monasterium 35 b
† Mariæ Hinniacensis abbatia in Artesia 429 c
† Mariæ in Pantano abbatia in Umbria 449 b
† Mariæ Magdalenæ monasterium Humiliatarum Mediolani in Italia 328 d
† Mariæ Magdalenæ virginum monasterium, Ordinis olim S. Francisci, nunc S. Benedicti. *In eo vixit, obiit, et modo corpore quiescit ac colitur B. Lucia virg. Ordinis S. Francisci* 337 d f, 338 a, 339, 340 et seqq., 344 f, 348 f
† Marianimonasterium apud Autissiodorum 86 e f, 91 f, 100 c, 102 a, 348 f, 609 a
Marines, locus in Gallia 685 f
Maroialum, al. Maioralum, Maralalum, Masolagum, Mansolacum, Massolacum, Mosallacum *(Marolle)* villa regia prope Aurelianos 695 a, 697 a b
Marostica, oppidum Italiæ 833 e f, 834 a, 868 c
† Martini abbatia Tornaci in Belgio 470 c
† Martini Athanacense monasterium. *Vide* Athanacum
† Martini castrum in Provincia Gallica 531 b
Masan, locus in Gallia 530 b, 532 a
Massa Cararia, civitas Italiæ 869 e
Massilia, civitas Galliæ 85 c 503 d, 504 f, 505 f, 540 c
Massiliense S. Victoris monasterium 499 b. *Hic institutus fuit S. Elzearius de Sabrano conf.* 500 f, 501 c
Massua, *al.* Mesva *(Mesve)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Matguenas, villa in Gallia 389 d
Matisco, civitas Galliæ 696 a
Matisconensia concilia 84 c e f, 87 f, 97 a, 100 a
Matriacus *(Merry sur Yonne)* locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
Matritum, urbs Hispaniæ. *Cultus et ecclesia S. Firmini episc. mart.* 46 a. *Caput cujusdam S. Firmini verisimiliter alterius* ibid. b c
Matrona, fluvius Galliæ 114 e
† Mauritii Agaunense monasterium in Vallesia. *Reliquiæ SS. Florentini et Hilarii mart.* 392 a
Mayrona, oppidulum Galliæ 495 f
Meda, vicus Italiæ in Insubria. *Patria S. Joannis de Meda* 321 a, 324, 327 f, 328 f, 334 a
Media, Hiberniæ provincia 138 d
Mediolanense virginum monasterium de Vedano 340 f
Mediolanensis synodus 253 d e. Mediolanense concilium 672 a
Mediolanum, urbs Insubriæ in Italia. *S. Anatalon episc. conf.* 9 c f, 10 a b c, 11 c d f 12 c d, 13 c. *S. Joannes de Meda presb.* 320, 321, 324 et seqq, 331 d e f. *Reliquiæ ejusdem Sancti* 333 d. Mediolanum 334 f, 340 f, *cultus alicujus S. Justinæ ; an virginis mart. cum S. Cypriano passæ ?* 350 e f, *S. Caius episc. conf.* 365, *cujus ibi cultus et reliquiæ* 366, 367 b c. Mediolanum 369 d. Mediolani *passa S. Valeria* 371 a. Mediolanum 824 f, 857 d e, 862 c f, 877 b
Meduacus, fluvius Italiæ 868 c
Mees, castrum in Gallia 531 e
Megyer, villa in Hungaria 802 a
Meldunum, locus in Gallia 100 f, 102 b

Meleredum.

Meleredum. *Vide* Cella Mauri.
Melita, Insula. *Reliquiæ S. Cosmæ mart.* 416 c
Mellicium, oppidum in Austria 793 c
Melnikum, oppidum Bohemiæ 778 d
Memphis, urbs Ægypti 205 f, 209 b
† Mercurii monasteria olim in Italia 260 f, 264 a, 266 c f. *Hic aliquamdiu habitavit S. Nilus abbas* 268 b, 271 a
Mersburgum, oppidum Germaniæ 734 c d
Metense concilium 684 a
† Michaelis monasterium in Calabria 271 a
† Michaelis spelunca in Italia. *Eam inhabitavit S. Nilus abbas* 260 f, 270 b
Mincius, amnis in Italia 819 e, 878 a
Mirandula, civitas Italiæ 832 f
Misiano, pagus in Calabria 295 c
Miza, fluvius in Bohemia 753 f
Mœnus, fluvius 429 b
Moguntia, urbs Germaniæ 716 f, 718 a, 805 f
Moissiacum, oppidum Galliæ. *Ejus ecclesiæ dedicationi interfuit. S. Austindus archiepisc. Ausciensis* 146 c d e
Moldavia, regio 797 f, 811 e
Molhanium (*Molhain*) locus diœcesis Leodiensis 465 d
Momonia, provincia Hiberniæ 131 d
Monachium, urbs Bavariæ. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 419 d e f, 420 a b, 421 e, 422 c, 423 *et insignis cultus in ecclesia Societatis Jesu* 424, 425, 426 a, 430 b
Monasterium, urbs Germaniæ in Westphalia 420 a
Moniorod, mons in Hungaria 803, 804 a
Mons Acutus, castrum olim in Italia 830 c d
Mons Alvernæ in Italia 831 e, 832 d
Mons-Argi (*Montargis*) oppidum Galliæ 102 d
Mons-bellus, oppidum agri Vicentini in Italia 868 c
Mons Florus (*Monte Fiore*) in Italia 828 e 876 d
Mons mirabilis prope Antiochiam Syriæ 291 c f
Mons-Pessulanus (*Montpellier*) civitas Galliæ in Occitania 553 c, 554 f
Mons Politianus, civitas Hetruriæ. *Caput S. Antiliæ virg. et forte mart.* 149 c, 150 c, *ejusdem cultus* 151 e
Mons Silicis (*Monte Selice*) oppidum Italiæ in agro Patavino 881 e
Mons Vici, civitas Italiæ 173 f
Montagnana, oppidum Italiæ in agro Patavino 883 a
Montecchium (*Montecchio*) castellum vel vicus Italiæ in Umbria 832 d
Montecchium, oppidum Italiæ in agro Vicentino 869 f
Montes Hannoniæ, civitas Belgii. *Reliquiæ S. Hiltrudis virg.* 474 de
Monticellus, villa in Gallia 417 a
Montis Raynerii sive Columbæ cœnobiolum Ord. S. Francisci in Italia 850 f
Moravia 735 a, 779 a
Mosella, fluvius 61 b
Moson, al. Muszur, arx in Hungaria 794 e, 795 a b, 804 a, 805 a b c, 806 a
Mossoviensis comitatus in Hungaria 794 f
Movionis, al. Momonis villa in Gallia 398 d
Muldava, *al.* Mulda, Multava, Wultava, Wltava, Woltava, Woltavia fluvius Bohemiæ 748 d, 775 c f, 778 c e, 779 a, 781 b
Murense monasterium in Helvetia. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 c
Mussoviensis comitatus. *Vide* Mossoviensis.
Mutalasca, vicus in Cappadocia 411 a
Mutina (*Modena*) civitas Italiæ 835 d, 837 e, 846 b, 855 b, 859 b
Mysia, regio 798 a e

N

Nantiniacus (*S. Amand*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Narbo, civitas Galliæ 585 b d
Narnia, civitas Italiæ 2 d, 839 d, 852 c
Navarra, regnum 42 c. *Cultus S. Firmini episc. mart.* 44 e f; *qui Sanctus et S. Franciscus Xaverius totius regni patroni sunt æque principales* 45, 54 e
Nautriacus, *al.* Nantriacus vel Nanturiacus (*Nintri aut Nitri*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 c
† Nazarii monasterium in Italia 260 f, 261 d: *nunc* S. Filareti appellatum 267 a
Nazianzum, urbs Cappadociæ 182 e f, 185 b
Neapolis urbs, olim Parthenope appellata 454 d
Neapolis 512 d, 513 b, 515 e f, 550 d, 551 c f
Nemausum (*Nismes*) civitas Galliæ Narbonensis 46 f, 48 c. Nemausus 651 e
Nemmicum seu Memmicum, pagus Veromandensis ditionis in Gallia. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 417 e
Neocella. *Vide* Nova Cella.
Netina vallis in Sicilia 340 b, 346 e
Netium, locus Italiæ 335 b, 336 b
Nicæa, urbs Bithyniæ 561 f, 562 a, 563 e
Nicæna synodus 191 e, 430 b f, 431 e, 432 c, 434 e, 437 e
Nicomedia, urbs Bithyniæ, *prope quam passi sunt SS. Cyprianus, Justina et Theoctitus seu Theognitus mart.* 180, 181 a f, 182 f, 184 f, 191 d e f, 192 a b c, 193 d f, 194 f, 195 d e, 226 b, 227 c, 228 d e
Nicopolis, civitas Palestinæ, antea Emmaus castellum seu oppidum 6 c
Nicopolis, urbs Epiri 364 b c, 598 c
Nicopolis, urbs Thraciæ 364 b
Nigeon, locus prope Parisios (*les bons-hommes.*) *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 418 e
Nilus, fluvius 210 a, 588 e
Nissa, civitas in Silesia 724 d
Nitra, al. Nitria, civitas Hungariæ 807 d
Nogarolium, Nogariolum, Nugarolium (*Nogarot, Nougarot*) oppidulum Galliæ 140 a, 142 e f, 143 c f
Nolvetum (*Neuvoy*) locus in Gallia 100 f, 102 b
Norimberga civitas Germaniæ 805 e f
Northumbria regnum olim in Anglia, nunc provincia 113 e, 125 f, 681 d, 684 d
Nova Cella, al. Neocella, abbatia Ord. Præmonstratensis in Bavaria 787 b d f
Novaliciensis abbatia in Pedemontio 416 e
Novellaria, oppidulum Italiæ 824 a, 830 c
Novempopulania, Galliæ provincia 54 e, 141 c, 142 f, 143 c. *S. Faustus episc. Tarbensis* 667 c, 668 e
Noviomum *seu* Noviomus, civitas Galliæ 33 e
Novocomum. *Vide* Comum.
Novus-Vicus (*Neuvie*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Nuceria, civitas Italiæ in Umbria 558 b
Nursia, oppidum Italiæ in Umbria. 843 b d e

O

Ochsenfurtense monasterium in Germania 704
Octavum, vicus Galliæ 85 c
Octodurum, locus Vallesiæ 381 e, 382
Odona (*Ouain*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 101 c, 102 d

Olivense

Olivense cœnobium prope Gedanum in Prussia 350 d
Oliveti mons prope Hierosolymam in Palæstina 596 a
Olomucium, civitas Moraviæ. *Ecclesia S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 760 e, 761 c d e, 778 f
Olympus, mons Syriæ 208 c
Olympus, mons Thessaliæ 208 c
Olympus Triphilius, mons Panchææ insulæ 208 c
Orgon, castrum in Gallia 530 b
† Orientii monasterium (*Saint Orient d'Auche*) prope Augustam Ausciorum 140 a e f, 141 a, 146 e f, 147 a b, 148 a b d e
Orontes, fluvius Syriæ 218 c
Orzum-novum, oppidum ditionis Venetæ in Italia 868 e
Osco, civitas Aragoniæ 144 d e. 145 e f
Oscellus, locus Galliæ 100 f, 102 b
Owinense monasterium in Germania 754 c, 755 d

P

Padua. *Vide* Patavium.
Padus, fluvius Italiæ 152 d, 241 e, 243 e, 859 c, 878 a b
Palæstina, regio Asiæ 126 c. *S. Chariton abbas conf.* 568 a b. 570 b c d e f. 571 a, 572. Palæstina 588 f. 590 c, 591 d. 595 a b c d, 596 b, 597
Palatiolum, pars olim Ravennæ civitatis 375 b
Palma *al.* Balma 142 f. *Vide*. Balma.
Palma, castrum Italiæ 266 c f
Pampelona, urbs Iberiæ seu Hispaniæ 23 b. *Vide* Pompelon
Pamphilia, regio Asiæ 198 a, 354 f, 359 d ; *ecclesia olim SS. Cosmæ et Damiani MM.* 410 f
Panchæa, insula Arabiæ felici vicina 208 c
Pannonia, regio 41 f
Pannonia inferior 798 a
Panormus, civitas Siciliæ 301 f
† Panthaleonis monasterium Coloniæ Agrippinæ, dicatum etiam SS. Cosmæ et Damiano MM. *Reliquiæ eorumdem SS. Cosmæ et Damiani* 428 b c
Paphos, urbs Cypri insulæ 354 f
Papia. *B. Bernardinus Feltriensis conf.* 814 b c e. *Vide* Ticinum.
Parisiense concilium 65 b, 83 b c, 84 a c 97 a, 455 a, 457 a, 669 b
Parisii, Lutetia Parisiorum. *Reliquiæ SS. Aunarii et Desiderii episcoporum Autissiod.* 95 c; *S. Honesti mart.* 96 b c. *Reliquiæ et ecclesia SS. Cosmæ et Damiani MM.* 418 a b c Parisii. *S. Ceraunius vel Ceraunus episc.* 454 et seqq. Parisiis *obiit S. Elzearius de Sabrano conf.* 495 a b, 513 f, 516 a, 517 a, 518 b, 519 a, 520 d, 521 b c d, 522 f, 564 c. *Cultus insignis S. Annemuddi episc. mart.* 693 b c d, 694.
Parma, civitas Italiæ 173 f, 833 e, 835 c e, 836 c f, 837 a b, 843 b d f, 844 b, 845 b e, 846 a b. 855 d, 869 e, 897 e, 901 a
Parthenope, sic vocata olim urbs Neapolitana 454 d
Patavium, al. Padua, civitas Italiæ 817 b d 818 b e, 819 b f, 820 e, 825 d e f, 826 b 857 d, 858 c, 859 e f, 924 b c d, 862 e, 864 d e f, 870 a b, 876 d 881 e
† Paulæ Clarissarum monasterium Mantuæ 827 a e
† Pauli Girwense monasterium in Anglia 113 b *Vide* Girwense
Pedelucum (*Pie de Luco*) castrum Sabinorum in Italia 852 c
Peloponnesus, Græciæ regio 209 a
Pentolina, vicus Italiæ 872 d
Pergamum (*Bergomo*) civitas Italiæ 826 e
Perge, urbs Pamphiliæ 354 f
Perpinianum, civitas Galliæ. *Cultus B. Mariæ de Cervello, vulgo de Socos virg.* 162 a
Perusia, civitas Italiæ 255 c d, 483 b, 833 c, 834 c, *dicta etiam* Perusium 838 f 840 b d, 841 a. Perusiæ *servari creditur annulus sponsalitius B. V. Mariæ, et cultum habet insignem eadem beatissima Virgo cum sponso S. Josepho* 841 b c d e. Perusia 842 c, 845 e, 848 c e f, 850 b c d, 852 e, 853 c, 875 e f
Pesthum, urbs Hungariæ 603 e
† Petri monasterium apud Senonas in Gallia 680 f
† Petri monialium abbatia Ludgduni in Gallia 673 e f, 682 c, 683 c ; *a S. Annemundo episc. mart. instaurata et bonis aucta* 685 b c d, 686 et seqq. ; *possidet ejusdem Sancti reliquias* 688 et seqq., 697 e f
† Petri mons prope Fuldam in Germania. *Cultus S. Liobæ virg. abbat.* 699 d, 708 a, b 709 b
† Petri in Oliveto ecclesia Brixiæ in Longobardia. *Reliquiæ S. Silvini episc. Brixien.* 603 f, 604. c d e f, 605 e
† Petri et Pauli Cantuariense monasterium in Anglia 116 f, 117 a b
† Petri Wiremuthense monasterium in Anglia 113 b. *Vide* Wiremuthense.
Petrocorii, civitas Galliæ 584 a, 587 f
Pharan, seu Pharus, locus Palæstinæ. *Hic lauram seu monasterium condidit S. Chariton abbas conf.* 576 a c f, 591 b c
Pharense monasterium in Anglia 680 f
Philomilium, oppidum Phrygiæ *MM. Nicon, Neon, Heliodorus, aliique martyres* 563 c d
Phocis, provincia Græciæ. *Ecclesia SS. Cosmæ et Damiani MM.* 412 c d
Phœnicia, pars Syriæ 197 b c d e, 198 a, 354 a b
Phrygia, regio Asiæ 184 c, 188 e
Picardia, provincia Galliæ 27 a, 41 f, 42 a
Picenum, regio Italiæ, *B. Bonfilius episc.* 479
Pientia (*Pienza*) civitas Italiæ in Hetruria 852 d
Pilsena, al. Plsna (*Pilsen*) civitas Bohemiæ 754 e, 755 b c d
Pisæ, civitas Italiæ in Etruria 847 c
Pisaurum (*Pesaro*) civitas Italiæ 843 e
Piscaria, urbs parva Italiæ [illegible] b
Pisidia, regio Asiæ 182 f, 197 b e f, 561 f, 562 d
Placentia, civitas Italiæ. *Cultus S. Justinæ virg. mart., cui dicata est cathedralis ecclesia* 231 a, 232 b c, 233: *an* Placentiam *translatum corpus S. Justinæ martyris Nicomediensis?* ibid. et 233, 234 : *forte pars ejus aliqua, certe non integrum* 235 ; *uti nec integra SS. Cypriani et Theoctisti corpora* 236, 237. Placentia 242 a, 243 a 822 a. 857 e, 859, 863 d e
Planorum (*Pianoro*) castrum agri Bononiensis in Italia 872 e
Plebs (*la Pieve di Cadore*) oppidum Italiæ, Cadubrii tractus caput 865 f
Plebs Sacci (*Pieve di Sacco*) oppidum Italiæ in agro Patavino 860 e
Plsna *Vide* Pilsena
Podium Bonitium, oppidum Italliæ in Thuscia 854 b
Podium-Michaelis (*Puy Michel*) castrum Galliæ in Provincia. *Dominam habuit B. Dalphinam virg.* 494 b, 501 e f, 503 e, 504 f, 505 d e, 507 a b d, 509 b d e, 510 d, 540 c, 542 a, 547 e, 553 c
Pola, urbs Istriæ. *Cultus et reliquiæ S. Salomonis, regis eremitæ* 790 a b c, 791 a c e f
Polæ *obiit idem Beatus* 812 d e
Polonia 793 a b, 794 a b e f, 795 a b
Pompelon, urbs Hispaniæ 23 d. *Patria S. Firmini episc. mart.* 24 a f, 27 a b. Pompelone *episc. non fuit idem Sanctus* 27, 28. Pompelon, 30 c, 37 e. *Insignis cultus et reliquiæ S. Firmini* 42. 43, 44; *qui Sanctus et S. Franciscus Xaverius civitatis patroni sunt æque*

æque principales 45. Pompelon 46 d, 47 c, 48 a, 48 d e
Pompelonensis diœcesana synodus 42 e, 43 d
Pontenes, locus Galliæ in Provincia 529 e
Pontremulum, al. Apua (*Pontremoli*) oppidum Italiæ in Liguria 110 a
Portus Gruarius, oppidum Italiæ 824 a b
Posonium (*Presburg*) urbs Hungariæ 792 d, 805 a c d, 808 c d e, 809 f
Praga, urbs Bohemiæ. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 428 d. Praga 721 a, 722 b, 725 et seqq. sparsim multis usque ad 785. Pragam *translatum corpus S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 747, *depositumque in ecclesia ab ipso constructa* 749, 750; Pragæ *et per totam diœcesim cultus ejusdem celeberrimus* 761. 767
Premislia, civitas in Russia Rubra 794 d e, 795 a c
Prosik, mons in Bohemia, *Ecclesia S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 760 e f, 761 a b c
Provincia Galliæ. *In ea natus S. Elzearius de Sabrano conf.* 500 b c. *S. Faustus episc. Regiensis* 609 Provincia *a Gothis occupata* 657 d
Pseudunum, *corrupte* Seudunum et Sedunum, locus Galliæ in Æduis. *SS. Florentinus et Hilarius mart.* 377, 378; *nonnullis Gallice* Semont *in Dusmensi pago* 379 d e f, *aliis verisimilius* Suin *in Cadrellensi* 380 a et seqq., 381 e. Pseudunum 383 e, 388 b c d, 392 394 e, 395 b
Puilobier, pagus in Gallia. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano conf.* 515 d
Pultariæ, Pulteriacum, Pultariense monasterium (*Poutieres*) in Gallia 386 c d, 387 a b
Pulverenus (*Porain*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Pyrenei montes 144 c

Q

Quadrigellensis, al. Cadrellensis tractus (*le Charollois*) in Gallia 379 f
Queminiacum, locus Dusmensis pagi in Gallia 379 e
Querum (*Quer*) locus Italiæ in agro Tarvisino 865 c, 868 b
Quinque-Ecclesiæ, civitas Hungariæ 795 b c

R

Rancia (*Ranse*) villa in Hannonia 467 d, 469 c
Ranustal, *al.* Rantiscal, villa 108 f 109 e
Rapcha, flumen in Hungaria 802 a
Ratisbona, civitas Germaniæ 726 e 734 b, 754 c, 770 e
Ravenna civitas, Italiæ *S. Vitalis mart.* 371 a. *S. Aderitus episc.* 372 a b e f, 374 d e f. *Corpus ejusdem Sancti et cultus in ecclesia metropolitana* 376, 377. Ravenna 838 e, 843 e, 861 a b c d e 876 d e 877 a b
Reato (*Rieti*) civitas Italiæ in Umbria 850 a d e f, 852 a
Regium (*Riez*) civitas Galliæ in Provincia 501 f. *Cultus S. Fausti episc. Regiensis* 610 a, et seq. Regium 630 f, Reii *etiam dictum* 652 a, 654 f.
Regium Lepidi (*Reggio*) civitas Italiæ 823 f, 824 a b 830 c, 837 a, 846 b, 850 b c d, 853 b, 855 c, 859 a, 864 f
Remense concilium 89 e, 454 f, 455 a
Remi, civitas Galliæ 65 d
Rendenaria, seu Rendenaro, castrum in Latio. *Corpus cujusdam S. Romiti* 452 f, 454 a
Reverium (*Rever*) castrum Mantuani ducatus in Italia 859 c
Rhenus, fluvius Germaniæ 41 f, 42 a, 61 a
Rhodanus, fluvius 519 e
Rhodigium, civitas Italiæ 830 c
Robians. *Vide* † Joannis de Robianzo.
Rocca (*la Roche*) locus in Gallia 100 f, 102 d
Rokitzina, rivulus in Bohemia 775 e. Al. Rokinticia 781 c, et Rokitinca 783 a
Roma 114 ab, 115 f, 117 a e f, 120 b c, 121 d e f, 124 b, 126 f, 129 a, 133, 134 d, 147 e. *Hic probabilius passi non sunt SS. Callistratus et socii* XLIV *milites* 175, 176. Romam *translata corpora SS. Cypriani, Justinæ et Theoctisti seu Theogniti mart.* 181 d f, 185 a, 186 a, 226 c, 228 b c. Romæ *reliquiæ eorumdem Sanctorum nunc in Lateranensi et aliis ecclesiis* 230 f. *Non probatur, corpus S. Justinæ Placentiam translatum esse, ita ut magna ejus pars Romæ relicta non sit* 232 et seqq. Roma. *S. Eusebius Papa conf.* 245 c f, 246 c, 249 d, 250 c d. *Cultus ejusdem Pontificis* 250 e, Roma 255 b, 273 f, 313 e, 315 e, 355 d, 356 a b f, 357 d e, 358, 365 f, 367 a b, 369, b c, 401 a d e, 402 a, 407 a. Romæ *passi non sunt SS. Cosmas et Damianus* 408 e f. Romæ *variæ ecclesiæ, reliquiæ et cultus insignis SS. Cosmæ et Damiani MM.* 413, 414 c d e f, 430 b, 432 b. Roma 485 e, 490 d, 512 b c 522 c d f, 554, 557 c. Romæ. *S. Privatus miles mart,* 559 et seqq., *SS. Starteus M. et Turturinus* 565. Roma 585 f, 586 a b, 590 f, 591 d e f, 595 a f, 602 d, 618 c d e, 629 c d f, 630 a b, 676 e f, 677 c d, 680 d e, 681 683 a b, 684 b, e f. 739 ab c, 740 a. Romæ *in basilica Vaticana altare S. Wenceslai ducis Bohemiæ mart.* 764; *ac reliquiæ* 765 c d e f. Roma 830 a b c d, 839 b c, 840 a b, 250 d, 852 a b d, 887 e, 895 a
Roma nova. *Vide* Constantinopolis, Byzantium.
Romandiola, Provincia Italiæ 860 f
Romanum concilium 189 e, 253 d, 490 d, 618 c d, 629 a, 646 e
Romatinum, flumen Italiæ 824 d
Rondenarium, al. Rondanarium, Rundanarium, Rundinetum, Arundinetum, suburbium civitatis Comensis in Insubria. *Hic primarium Ordinis Humiliatorum monasterium posuit S. Joannes de Meda, et hodieque corpore quiescit* 321 a, 322 a b c d, 324 c, 326 a f, 328 a b c d e, 329 a, 330 a b c d, 331 d e f, 332 a f, *in nova ecclesia ad imitationem sacræ domus Lauretanæ exstructa* 333 a, 334 a c e, 335 f
Rossanum, al. Roscianum, civitas Calabriæ 233 e; *patria est S. Nili abbatis* 260 c d; *patronam habet SS. Mariam Virginem* 262 c, 263 a. *et miraculosam ejusdem Dei Genitricis imaginem* 266 b c e f. Rossanum 279 c, 281 e, 283 e, 285 f, 288 a, 289 e, 298 a, 300 a c
Rotomagense concilium 34 b
Rouescalla, locus Italiæ in principatu Ticinensi, 913 a.
Rubea-Vallis, canonicorum Regularium Prioratus in Brabantia 497 d
† Rufi monasterium prope Valentiam in Gallia Narbonensi 3 b c, 524 a
† Rufinæ vicus in Italia 230 d
Ruscinonensis comitatus in Gallia 163 b

S

Sabranum, castrum Galliæ in Occitania 498 c
Sachetta, vicus Italiæ 878 a b
Saffiacense, al. Saxiacense monasterium (*Saissy*) in Gallia 100 d, 101 e, 102 a
Sagium, civitas in Normannia 2 f
Salamina, urbs Cypri insulæ 354 f, 359 d
Salernum, civitas regni Neapolitani. *B. Lucia virg. Ordinis S. Francisci.* 336, 337 f, 339, 340, 341, 344 f
Salisburgum, urbs Germaniæ 557 e
Salo, al. Salodium oppidum Italiæ in Brixiensi agro

agro 882 b
Salsulæ, arx Galliæ munita 163 a
Saltum, Saltus (*Sault*) castrum Galliæ in Provincia 540 e, 542 b, 547 d
† Salvatoris monasterium in Hungaria 802 a
Sambuco, villa in Anglia 121 c
Sanctus-mons, monasterium. *Vide* † Joannis de Sancto monte.
Santoche, viculus in comitatu Burgundiæ 103 e, 104 d e, 109 a
Sardicense concilium 16 b, 29 b c
Sardinia, insula. *S. Luxorius* 243 c, 244 f
Sarzana, al. Serezana, civitas Hetruriæ 250 e
Saverdunum, oppidum Galliæ 530 d
Savona, civitas Italiæ 856 c
Sauranus al. Saverenus, fluvius Hiberniæ 131 d
Savus, fluvius Pannoniæ 798 a b d e
Saxiacus, S. Benedicti Saxiacense monasterium (*Saint Benoit de Seyssieu*) in Lugdunensi diœcesi. *Reliquiæ SS. Florentini et Hilarii mart.* 389 b, 390 b d e 391 d e, 392 a, 398 d, 399 b d, *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 417 f
Saxonia 726 f, 731 e, 733 e, 736 e f
Saxum-Ferratum, oppidum Italiæ in Marchia Anconitana 483 a
Scarpa, fluvius 429 d
† Scholasticæ monasterium apud Sublacum in Italia 416 e
Schonersheimense monasterium in Germania. *Hic obiit S. Lioba virg. abbat.* 706 b c, 716 f, 718 a
Schwarzacense monasterium in Germania. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 b
Schwidnicium, civitas Silesiæ. *Ecclesia S. Wenceslai, ducis Bohemiæ mart.* 760 e, 761 d
Scolivæ (*Ecoulives*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 101 c
Scotia 131 b d. *Cultus S. Barri vel Fymberri* 135. Scotiæ *antiqui episcopatus et quorumdam fundatio* 136 b c
Scythia, regio Asiæ 431 f
Sedunum (*Sion*) urbs Vallesiæ primaria. *Hic passi non sunt SS. Florentinus et Hilarius* 378 c d e, 380 f. Seduni *episcopus non fuit S. Florentinus, nec diaconus S. Hilarius* 381
Selingenstadiensis abbatia in Germania. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 b c
Seminara, al. Seminaria, oppidum Italiæ 266 c f
Senæ, civitas Italiæ 847 a b d e f 848 a b, 850 d, 852 d e f, 853 b c, 855 b, 875 a f
Senonicus pagus in Gallia 100 f, 102 e
Sequana, fluvius Galliæ 379 e f
Serlæ, locus Brixiensis diœcesis in Longobardia 604 c d f; *cultus et reliquiæ S. Silvini episc. Brixien.* 605 b c d
† Serni *seu* Saturnini burgus Pompelone in regno Navarræ 48 e
Serperis, monasterium in Italia 317 d, 319 c f
Serravallis, oppidum Italiæ in Marchia Tarvisina 865 e
Serravallis, vicus Italiæ in ducatu Mediolanensi 857 d
Servia, regio 798 c f
Siberona, vulgo sancta Severina, civitas Calabriæ 293 b e, 295 e
Sicilia, insula dicta etiam Trinacria. *Hic fertur obiisse S. Eusebius Papa conf.* 250 b. Sicilia 295 f, 301 d. *Patria B. Luciæ virg.* 337 d e, 340 b c. 344 a, 348 e f
Silis, fluvius Italiæ 824 d
Silo, locus Palæstinæ 596 b
† Silvestri olim, nunc sancti Spiritus monasterium Fulginii in Italia 484 c
Simorense monasterium in Gallia 141 b, 142 f
Sina, regnum 361 a
Sirmium, civitas Pannoniæ inferioris 798 b
Sleswicum, urbs Daniæ 763 e
Slya, fluvius in Dania 763 c
Soliacus (*Sully*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 d
Sommersettensis comitatus in Anglia 115 c
Soncinum, oppidum Italiæ in agro Cremonensi 884 a
Sora, civitas Italiæ 451 c, 452 a b, 453 d e f, 454 a
Sora (*Sorle*) locus Hannoniæ 472 c e
Sparta. *Vide* Lacedæmon.
Spedia, oppidum Italiæ in Liguria 855 a
Spira, civitas Germaniæ 152 d
Spoletum, civitas Italiæ 842 d, 843 b, 876 c
Steinfeldia, abbatia Ord. Præmonstratensis in Germania. *Reliquiæ S. Wenceslai ducis Bohemiæ mart.* 757 d
† Stephani de Brosse locus in Gallia 516 c
Storacense monasterium. *Vide* † Mariæ de Storaco
Strathnavernia, provincia Scotiæ 135 c
Strigonium, civitas Hungariæ 801 e
Styria, provincia Germaniæ 805 c, 813 a b
Sublacum, oppidum Italiæ 416 e
Suca, laura seu monasterium in Palæstina. *Ejus conditor S. Chariton abbas conf.* 579 d, 582 b
Suessiones, civitas Galliæ. *S. Principius episc.* 55 a, 56 e f. Suessiones 65 d
Sulga, Sulgas, fluvius. *Vide* Vindelicus.
Sutherlandia, Scotiæ provincia 135 c d
Syria. *SS. Paulus, Tatta uxor, et filii eorum Sabinianus, Maximus, Rufus et Eugenius* 53 b c e f. Syria 126 c, 196 d e f, 197 b f, 198 a 208 c, 409 d, 410 d, 595 c

T

Taliacotium, oppidum in regno Neapolitano. *Ecclesia et monasterium SS. Cosmæ et Damiani MM.* 416
Tarba, civitas Galliæ in Novempopulania. *S. Faustus episc.* 668 et seq.
Tarraco, civitas Hispaniæ. *Cultus B. Mariæ de Cervello, vulgo de Socos virg.* 161 f
Tarvisium (*Treviso, Trevisi*) civitas Italiæ 824 d, 826 d, 828 d
Tarus (*il Taro*) fluvius Italiæ 241 d, 243 d
Tauresium, pars olim Ravennæ civitatis 375 b,
Tauriacus (*Tury*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 c, 101 d
Taurinum, urbs Italiæ in Pedemontio 865 d e
Taurunium. *Vide* Alba Græca.
Teate (*Chieti, Civita di Chieti*) civitas Italiæ in Aprutio citeriori 850 f, 851 a, 852 a b
Telo (*Toulon*) civitas Galliæ in Provincia. *Hic testamentum suum condidit S. Elzearius de Sabrano conf.* 512 d, 515 a b, 519 a
Teoracia, tractus Galliæ in Picardia 464 c,
Terluinus (*Terlon*) villa in Hannonia 467 f, 469 d
Tetina, castrum Bohemiæ 725 f, 729 e, 730 c, 747 e, 769 e 770 e, 780 c, 782 c
Thecue, oppidum seu vicus Palæstinæ 582 a
Thessalia, regio 208 c
Thessalonica, urbs Macedoniæ 281 a
Thuringia, provincia Germanæ 716 a
Tiberis, fluvius Italiæ 255 a
Tibiscus, fluvius Hungariæ 793 e, 803 a b d
Tibur (*Tivoli*) civitas Italiæ in Latio 254 e f, 566 f
Tiburiense concilium 399 e
Ticinum, al. Papia et Flavia Papia, civitas Italiæ 371 b. 376 b. *Apud* Ticinum *B. Bernardinus Fel-*

Feltriensis conf. 814 a. Ticinum 825 e, 826 e f, 857 d, 868 f, 869 f, 870 e f, 872 c d e, 875 f, 883 e, 884 d, 885 a, 886 a e f, 893 et seqq.
Ticinus (*il Tesino*) fluvius Italiæ 371 b
Tifernum Metaurum, civitas Italiæ in ducatu Urbinate 839 d
Tifernum Samnitum, castrum in regno Neapolitano 839 d
Tifernum Tiberinum, civitas Tiberina, nunc passim Civitas Castellana (*Citta di castello*) in Umbria. *S. Amantius presb. conf., cujus ac S. Floridi episc. corpora sunt in ecclesia cathedrali, eorum nominibus dicata* 254 a b c d, 255 a b c d
Tifernum 839 d
Tigris, fluvius 209 c
Tina, amnis Angliæ 113 b c e, f, 118 e 122 f, 125 f
Tinia, fluvius Italiæ 492 b
Tipperariensis comitatus in Hibernia 131 e
Tolbiacum (*Zulg et Zulpich*) oppidum Juliacensis ducatus in Germania 61 a, 65 d e f
Toletanum concilium 429 e f
Tolosa, civitas Galliæ 26 a, 27 ab, 28 c, 47 f, 65 e f. *Reliquiæ S. Honesti mart.* 96 b c. *Ecclesia SS. Cypriani et Justinæ MM.* 181 f. *S. Exuperius episc. conf., cujus ibi sacra lipsana honorantur* 489 et seqq.
Tolosana synodus 148 d
Tomum, vicus Feltrini agri in Italia 816 b c e
Tornacum, civitas Belgii. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 429 d
Torricella, vicus Italiæ in ducatu Parmensi 858 a
Traiadi oppidum in Italia 883 d
Transilvania, regio 797 f, 811 d f
Trecæ, civitas Galliæ 387 a
Treco, al. Traco, villa in Gallia 398 e
Trevinniensis comitatus in Hispania. *Cultus S. Formerii mart.* 54 a b c
Trevinnium, locus Hispaniæ 54 b
Trevium, oppidum vel vicus in Italia 839 e
Tridentinum concilium 684 a
Tridentum, civitas in comitatu Tirolis 822 f, 823 b
Trinacria, eo nomine vocatur etiam Sicilia 250 a b
† Trinitatis monialium monasterium Amalphi in regno Neapolitano. *Reliquiæ S. Cosmæ mart.* 416 c
Truentus, fluvius Italiæ 878 b
Tubera, al. Tuberis et Tuberus (*Tauber*) fluvius Germaniæ 703 f, 715 d, 717 a
Tudertum, al. Tuder (*Todi*) civitas Umbriæ. *Cultus S. Amantii presb. conf.* 254 e f. *SS. Fidentii et Terentii* 449 et seqq. Tudertum 840 e f, 842 d, 849 a b e f, 850 a b
Tullum, civitas Galliæ 61 e, 65 d. 353 e
Turones, civitas Galliæ 82 c, 97 e, 99 e 417 b c d
Turonicum concilium 612 c
Turris Pini, oppidum Galliæ in Delphinatu 685 e
Tuscia, regio Italiæ. *S. Antilia virg. et forte mart.* 149
Tusculanus ager in Italia 259 a c.
Tusculum, urbs olim Latii 259 c, 317 d e
Tyscia, al Tibiscus, fluvius Hungariæ 793 e, 802 f

U

Ultonia, Hiberniæ provincia 138 d
Ultrajectum, civitas Belgii. *Cultus et reliquiæ olim SS. Cypriani et Justinæ* 238 d e f, 239 ab
Ulyssipo, urbs Lusitaniæ. *Reliquiæ S. Wenceslai ducis Bohemiæ mart.* 757 d
Umbria, provincia Italiæ. *S. Amantius presb. conf.* 254 a, 255 a. *Cultus et reliquiæ SS. Fidentii et Terentii MM.* 448 c
Unghensis comitatus in Hungaria 811 f
Urbinum 834 e f, 838 e, 876 d,
Urbs-vetus (*Orvieto*) civitas Italiæ. *Cultus S. Antiliæ virg. et forte mart.* 149 a d. Urbs vetus 849 b f, 852 d
Uro, villa Autissiodorensis territorii 98 c
Ursi novi, oppidum in Italia 883 f, 884 a
Ursinium, monasterium Ord. S. Benedicti prope Kaufburam in Suevia 427 a
Ursinus mons, in diœcesi Brixiensi in Longobardia. *Reliquiæ S. Silvini episc. Brixien.* 604 c d e f, 605 b c
† Ursulæ monasterium Comi in Italia. *Reliquiæ S. Joannis de Meda presb.* 333 c

V

Vacia, civitas Hungariæ 803 b, 803 e, 805 e, 807 d
Valachia, regio 797 a
Valciodorum, abbatia Belgii in comitatu Namurceno 469 e
Valentia, civitas Galliæ in Delphinatu 788 e
Vallesia, pars Helvetiæ 378 d e f, 380 f, 381 e, 382 b c
Vallilucium, al. Vallis-Lucii monasterium in Italia 304 a, 306 b c 311 a
Vallis-sancta, monasterium Ordinis Cisterciensis in Provincia Galliæ 534 a
Vallis Sugana in Tridentinis Alpibus 865 f
Vallis Tari, principatus Italiæ 243 d
Vaquiers, castrum in Gallia 530 f
Varciacus (*Varz*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 a, 101 c
Varrena, monasterium (*Varennes*) in Gallia 100 e. 102 a
Varsia, locus Italiæ 233 c, 235 a, 240 d; Varsium *etiam dictus* 242 e f
Vasatensis diœcesis in Novempopulania 54 e
Vasconia, al. Gasconia, Gascunia, Guasconia, pars Galliæ 144 d, 146 d, 667 c
Vasconia Superior in Gallia 139 c
Vastinensis, Vastiniensis pagus, Vastinium (*le Gastinois*) tractus Galliæ 98 e, 99 d, 102 e
Vaugine, pagus in Gallia. *Dominum habuit S. Elzearium de Sabrano conf.* 515 d
Vedra, al. Wirus (*Were*) fluvius Angliæ 113 e f, 125 f
Velinus lacus (*il lago di Pie di Luco*) in Italia 852 c
Vendosa (*Venouse*) locus diœcesis Autissiodorensis in Gallia 100 b, 101 e
Venetiæ, urbs Italiæ. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM. in variis ecclesiis* 414 e f, 415 a b c d. Venetiæ 819 f, 820 d, 822 e f, 824 d e, 828 a d e, 831 b c, 833 b, 864 f, 880 f, 897 c
Venolium. *Vide* Vernolium
Vernolium, nunc Domna-Maria (*Dammarie*) vicus in Gallia 100 f, 102 b
Verona, civitas Italiæ. *Reliquiæ SS. Cosmæ et Damiani MM.* 415 e f. Verona 819 e f, 821 a b, 822 e, 833 a c d e 865 e f, 868 d e, 882 b, 889 b
Vesontio, civitas Galliæ 102 c, 103 f. *Caput S. Ermenfredi abbatis* 104 e, Vesontio 108 b c 109 c
Vesontionensis diœcesis in Gallia 102 f. *Cultus S. Ermenfredi abbatis* 104 c
Vetero-Boleslavia. *Vide* Boleslavia vetus
Vezeliacum al. Viceliacum (*Vezelay*) oppidum Galliæ 102 e
Viadana, al. Vitellianum, oppidulum Italiæ in ducatu Mantuano 843 e
Viceliacum. *Vide* Vezeliacum.
Vicentia civitas Italiæ 827 f, 859 d 863 e f, 865

865 f, 869 f. 874 c, 878 e, 879 b, 880 b f, 881 a c d e, 88 9 b
Victoria, civitas Hispaniæ 1 f, 54 b c
† Victoris Massiliense monasterium 499 b. *Hic insitutus fuit S. Elzearius de Sabrano conf.* 500 e, 501 c, *et nunc colitur Officio* 537 f
† Victoris oppidum seu vicus in Italia 868 a
Vicus, civitas Hispaniæ. *Cultus B. Mariæ de Cervello, vulgo de Socos virg.* 54 a b
Vicus-Julius, nunc Adura (*Aire*) civitas Galliæ 688 b
Vidiliacum, vicus olim in Gallia 100 f, 102 e
Vienna Austriæ 756 e
Vienna, civitas Galliæ 583 f, 665 a b
Viglevanum (*Vigevano*) civitas ducatus Mediolanensis in Italia 862 f, 863 c
Villa nova, vicus Italiæ in agro Veronensi 868 d
Villaris (*Villers*) locus in Gallia 100 f, 102 d
Villereux, locus Lotharingiæ. *Caput S. Justinæ, non videtur tamen esse virginis Antiochenæ prope Nicomediam passæ* 237 e f
Vincunt-milites, villa 105 f, 107 c
Vindalum, vel Vindalium, oppidum Galliæ 394 d
Vindelicus, Vindalicus, Vindilicus, al. Sulgas et Sulga (*la Sorgues*) fluvius Galliæ Narbonensis 392 d, 394 d e
Vindocinensis pagus in Gallia 72 a
Vindocinum, urbs Galliæ ad Lidericum amnem 74 d
Vissegradum, oppidum Hungariæ 810 b d
Visum (*Visso*) castellum vel vicus in Italia 843 b c
Viterbium, civitas Italiæ 351 c
Vitriacus, Vallis Vitriacus, in Gallia 100 c, 101 d
Vivariensis provincia 244 f
Vivarium, civitas Galliæ 244 f
Voghera, oppidum Italiæ in ducatu Mediolanensi 857 c; al. Viguerium 868 d
Vormacia, urbs Germaniæ 733 e
Vulfini monasterium, al. Longoretense (*S. Laurent*) in diœcesi Autissiodorensi in Gallia 100 c, 101 d, 102 f

W

Walarici monasterium in territorio Ambianensi 97 b
Warmia, tractus Poloniæ 761 e
Welehradense cœnobium in Moravia 782 b
Welehradum, urbs duplex, altera in Hungaria, altera in Bohemia 782 b
Wertachius amnis in Suevia 426 b
Winburna, Winburnense monasterium (*Winburminster*) in Britannia. *Hic monasticis legibus imbuta S. Lioba virg. abbat.* 701 a b, 702, a, 705 a, 711 a
Wiremuthense monasterium in Anglia. *Illi præfuit S. Ceolfridus abbas* 113 a b c, 114 d, 115 a b, 116 a b d f, 117 a c e 118 b c, 119 a, 120 b c e 121 a c f, 122 c, 125 f, 126 d
Wirimuda, locus Angliæ, ubi Wiremuthense olim monasterium 120 b
Wirus, al. Vedra (*Were*) Angliæ fluvius 113 b c e, 117 d, 118 b, 122 c. Wira *etiam dictus* 124 e
Wormatia, civitas Germaniæ 807

X

Xativa, civitas Hispaniæ 167 a, 168 b

Z

Zala, oppidum Hungariæ 802 a
Zelankemensis pagus, in Hungaria 798 c d
Zatecensis provincia in Bohemia 723 d
Zingota, locus Hungariæ 803 f
Zitavia, civitas Germaniæ 754 c
Ztodor, provincia Bohemiæ 723 d, 769 b

INDEX ONOMASTICUS

A

Abyssatus, *immersus* 542 e
Alodium, *fundus prædium proprii juris* 143 a f
Alteratus, *immutatus, turbatus* 540 f, *alter factus* 551 d, 552 d
Ambaxiator, *legatus* 516 b
Antiani, *antiqui, senes, magistratus* 883 c d
Arca, *carcer* 74 a f
Arrogantia, *magnanimitas* 354 f 347 a
Attitare, *actitare* 334 e
Avera, *avia* 718 f
Axamit, *pannus holosericus* 755 c

B

Bajulatorium, *feretrum* 70 e
Barillus, *vas* 71 f
Berretinus, *cinerii coloris* 325 b
Bladum, *frumentum* 334 f, 336 a, 547 e f, 549 a b
Bursa, *saccus* 551 f

C

Caballarium feretrum, *lectica equis imposita* 125 d
Camera, *cubiculum* 549 f
Camerarii, *cubicularii* 773 c, 775 a
Canapis, *cannabis* 524 c e
Canonica, *monasterium* 334 e, 336 a
Capa, *vestis solemnior clericorum* 691 f
Caprones, *hirci* 823 d
Capsetta, *capsula* 606 c
Caristia, *annonæ caritas* 547 f, 549 b
Casualiter, *fortuito* 551 e
Causape, *gausape* 335 b, 336 d
Cellerarius, *cellarius, promus condus* 335 a, 336 b
Ceretanus, *circumforaneus pharmacopola.* 842 d
Chelandium, Chelandrium, Chelindrum, *navigii genus* 296 a, 299 b e
Clam, *forte : vocatio in jus* 143 c, 144 b
Clama, *tributi genus, mulcta* 144 b
Clamare, *conqueri, vendicare, in jure repetere* 143 b 144 b
Cloca, *æs campanum* 713 b
Clocherium, *æris campani turris* 691 a
Codicellulus, *libellus precum, piorum monitorum etc.* 770 a, 771 e
Cœnobium, *canonicorum collegium* 757 f
Collisio, *martyrium* 477 a
Comitiva, *comitatus* 554 b
Com-

Compassio, *commiseratio* 551 f
Compatriota, *popularis, ex eadem patria* 554 c
Confusibilis, *ignominiosus* 550 d
Consules, *comites* 143 c. 144 b
Contridere *conterere* 605 c
Cortis. *Vide* Curtis
Cossa, *coxa* 432 b c
Crepatæ manus, *rimosæ manus ex assiduo opere* 111 a d
Crusina, crusna, crosna, *vestis pellicea* 774 c
Curtenses, *servuli* 776 f, 779 b
Curtis, cortis, *atrium sive area ædificiis cincta* 779 b
Cussini, *pulvinaria* 755 a

D

Disciplinam dare, *flagellis ferire* 554 b
Disciplinare, *cædere* 546 f

E

Ejicium, *abdicatio, dimissio* 143 b, 144 a
Encenia, encœnia, exenia, *xenia, aliave dona* 551 a, 552 e
Excessive, *immodice, supra modum* 553 f
Excessivus, *profusus, supra modum* 543 b
Exulatus, *exsul* 551 f

F

Familia, *certa terræ portio* 117 c
Fatigæ, *defatigatio* 780 d
Frugestrum, *campus frugibus ferendis idoneus* 78 e
Futrum *vagina* 754 d

G

Gentes, *homines* 542 d
Gleba, *corpus* 748 d
Glocca, *æs campanum* 713 b
Gradere, *gradi* 110 e
Grossus, *magnus* 691 a
Guerpitio, *rei vel juris cessio* 143 c, 144 d
Guerra, *bellum* 338 b, 782 a Guerræ 551 f, 552 f

I

Ingenia, *doli* 807 e
Ingenia, *machinæ* 798 d
Inlices, *illices* 109 c, 111 b
Invirtuosus, *improbus* 551 d

J

Jactura, *incommodum* 369 f, 371 d
Jocalia, *monilia, res pretiosæ* 551 d, 552 a

K

Klockum, *æs campanum* 712 a

L

Ladula, *arca* 755 a
Latus, *elatus, celebratus* 370 a
Laura, *locus multis cellulis invicem distantibus distinctus* 571 e
Lucernarium, *prima pars Officii vespertini* 433 f

M

Malendrinus, *grassator, pirata* 550 c d, 552 e
Mantiperium, *pallium cum pera* 772 b, 774 b
Maranus, *perfidus, proditor, maledictus, execrandus* 876 d
Martyrium, *ædes martyribus sacra* 435 b
Miles, *vir nobilis* 549 f
Monasterium, *canonicorum collegium* 758 a
Monstrantia, *lipsanotheca* 754 a

N

Nonnaicus, *monachicus* 717 d

P

Pageramentum, *linearis adumbratio* 143 b, *forte* pagmentum, *lignorum fabrilium compactio* 144 f
Parentes, *consanguinei* 165 f, 166 c, 505 d
Pausatorium, *sepulcrum* 70 a
Peccininus, *parvulus* 845 c
Pecies, *frusta, partes* 754 d
Perla, *margarita* 751 a, 752
Personagium, *effigies* 691 a
Petia, *portio* 499 e ; *portio incertæ mensuræ* 551 e, 552 e
Phylacteria, *incantationes* 233 d, 266 b
Picolinus, *parvulus* 845 c
Pitacium, *charta, scheda, scriptum testimonium* 39 e
Plagatus, *vulneratus* 551 f
Plenarium, *liber totum Evangelium continens* 752 d
Polyandron, *cœmeterium* 370 e, 371 a
Posterulæ, posterula, *posticum* 770 a, 771 b
Postponere, *desperare* 430 d
Potestas, *prætor* 881 f
Præsumptio fastuosa, *singularis fiducia* 345 f, 347 a
Proconsules, *vicecomites* 143 c, 144 b
Procumbere, *incumbere* 773 d
Procurati, *curatores* 776 a
Provisio, *necessaria ad victum* 551 f

Q

Quartæ ecclesiarum, *quarta pars decimarum ecclesiasticarum* 143 b, 144 b
Quietatum, *tranquillum, securum* 550 b

R

Rauba, *vestis* 543 a, 545 b, 549 f, 552 b
Riga, *ordo, series* 751 f, 753 a
Rubinus, *carbunculus* 751 b c d

S

Saied, *merum imperium, jus pœna sanguinis plectendi* 143 c, 144 a
Salandra, Salandria, *navigii genus* 299 b c
Satisfactus, *persolutus* 550 b
Scaci, *latrunculi* 763 c
Scandescere, *excandescere* 478 e
Scarletum, scarlatum, *coccus, color coccineus* 551 e f, 552 e
Scatula, *theca* 755 a
Scopulanosus, *nodosus* 540 e
Scrutinia, *examina* 773 b, 775 a
Senior, *dominus* 776 d, 779 b
Sentimentum, *ægritudinis sensus* 518 f
Servitores, *servi, famuli* 550 b
Smaltum, *opus encausticum* 753 b
Spirare, *mori* 871 e
Stare, *esse* 548 b, 555 e
Stigma, *prosapia* 478 c, 479 a
Sudarium, *linteum funebre* 529 c e
Suppeditare, *calcare* 342 d, *subdere* 345 a, 346 f

T

Tabuletta, *tabella* 606 b
Taffeta, *pannus sericus* 755 c
Tortio, *intestinorum tormina* 430 a
Transire, *ali* 547 e
Treuga, *induciæ* 802 a
Tricæ, *capilli* 783 f
Trusina, al. Crusina, *vestis pellicea* 772 b, 774 c

V

Verreriæ, *fenestræ vitreæ* 691 a
Vocare ad partem, *seorsum ab aliis ducere* 551 c
Voluntas, *consilium* 430 d

Z

Zuccura, *saccharum* 546 f

INDEX MORALIS

A

Abbatibus *vita communis summopere commendatur* 110 e f
Abstinentia *mirabilis S. Nili abbatis* 267 e, 271 e f, 272 a et seqq., 279 d e f. *S. Charitonis abbatis* 577 f
Abstinentia *et mortificatio sensuum magnum adversus libidinem antidotum* 268 c, 272 a et seqq., 273 d, 578 a b, 896 b c
Adulator, *inimicus maxime timendus* 592 a
Afflictationes *corporis a Sanctis usitatæ* 166 a, 819 b c; *insolitæ et mirabiles* 272 c; *ad coercendum libidinem* 183 b; *in viris principibus au luxque deliciis innutritis maxime mirandæ* 771 e f
Aleatorios *lusus, ut animæ periculosos et noxios, severe insecutus est B. Bernardinus Feltriensis* 848 e f, 849 a
Amentes *ad Sanctorum reliquias, eorumque patrocinio implorato, miraculose ad mentis integritatem reducti* 72 a, 531 b
Angeli *Sanctis in auxilium missi* 732 e f, 733 a b; *inter auditores visi, prædicante B. Bernardino Feltriensi* 851 c, 881 c, 896 f
Angina *periculosa, invocato B. Bernardino Feltriensi, liberatus* 905 f
Ariditas *membrorum Sanctorum intercessione sublata* 785 e f
Arthritis *pertinax, invocata SS. Cosmæ et Damiani ope, prodigiose sanata* 425 c d
Astmate *sanati Sanctorum patrocinio* 900 b
Astrologiæ *judiciariæ studium vanum et periculosum* 862 e f. Astrologorum *vanæ circa pendentes a libero arbitrio res futuras vaticinationes* 834 a

B

Bacchanalium *ludorum insectator strenuus B. Bernardinus Feltriensis* 863 c, 878 b c
Beneficia *Sanctorum patrocinio apud eorum reliquias impetrata. Vide varia morborum et infirmitatum nomina.*
Blasphemus *in Sanctos præsenti vindicta divinitus punitus* 784 d et seqq.

C

Caduco *malo apud Sanctorum corpora liberati* 37 a
Cæci *Sanctorum patrocinio sanati* 72 a d e, 98 e, 163 a b c, 335 d e, 396 d e, 397 a et seqq., 424 d, 425 c, 427 a et seqq., 428 a et seqq., 530 d e, 696 e f, 697 777 f. d e, 898 d
Calumniæ *longanimitate et repensa calumniatoribus laude optime repelluntur* 283 f, 284 a et seqq., 542 f
Calumniæ *solita arma contra probos a dæmone perversis subministratæ* 491 e, 549 f
Calumniis *et conviciis malignorum expositi virtutis et perfectionis sectatores* 283 a et seqq., 714 c et seqq.
Captivus *liberatur e carcere et a vulneribus sanatur, invocato patrocinio S. Solennis, cujus reliquiæ transibant* 64 c; *alius, eodem invocato, libertatem recuperat* 73 a f; *alius, S. Elzeario,* 532 b; *pluribus, invocato S. Wenceslao, vincula decidunt, libertas redditur* 777 a et seqq., 783 a b
Castitas, *vide* Virginitas.
Charitas *proximi, vide* Dilectio.
Claudi *Sanctorum patrocinio gressum nacti* 777 f, 898 f, 899 e et seqq.
Clericus, *vide* Sacerdos.
Cœmeteria *et loca sacra impiorum tumulata cadavera exhorrent* 466 c
Comitiali *morbo liberatur, sumpto pane, qui a mensa B. Bernardini Feltriensis supererat* 871 d
Concionatori *evangelico necessariæ virtutes et dotes* 820 f et seqq.; *tractanda materia* 824 e f: *circumspectio in carpendis vitiis fortitudine sanctaque libertate temperanda* 831 e f, 863 a b
Concubinarius *cæcus, dimissa concubina, visum recipit, quo recidivus iterum privatur* 112 b
Concientia *pura tutum in objecti injuriis et calumniis præsidium* 695 d e
Consortia *pravorum, quam caute vitanda* 823 d
Constantia, *vide* Fortitudo.
Contracti *Sanctorum patrocinio apud eorum reliquias mirabiliter erecti* 37 a, 72 f, 73 e, 98 a. 396 e, 397 a et seqq., 398 f, 411 c, 424 c d, 425 c f, 428 b c, 493 c et seqq, 784 b, 888 a, 897 b c d, 904 b c
Corpora Sanctorum *prodigiis revelata* 31 a b, 32 c, 33 a b, 93 f et seqq.; *decorata et celebrata* 35 d, 112 d, 162 d et seqq., 424 c et seqq., 466 c et seqq., 775 e f, 888 b c; *perstant miraculose immobilia* 37 a, 697 f; *cum prodigiis translata* 160 f et seqq; *suppliciter circumlata in variis angustiis et calamitatibus publicis cum solatio* 37 a, 424 d e, 466 c et seqq.; *post obitum incorrupta* 160 e et seqq., 746 d e. 776 a b. 889 c
Crucifixi *Domini prodigiosa effigies aquam latere effundit* 71 f; *caput inclinat juveni, spectante B. Bernardino Feltriensi* 902 f, 903 a et seqq.
Crucis *adversus dæmones et tentationes potentia* 184 b. 201 a et seqq., 202 a et seqq., 212 f, 213 e. 225 f, 226 a
Cultus *Sanctorum a Sanctis constanter laudatus et commendatus* 356 c et seqq.
Cultus *Sanctorum, vide* Reliquiæ.

D

Dæmon *mala inferre solitus, auferre non valet* 211 e f; *Religiosorum hostis infensissimus homines a religioso statu quavis via dimovere nititur* 265 f, 266 a

Dæmonum *adversus Christi servos impotentia* 180 e et seqq., 201 a et seqq., 202 a et seqq., 211 e f et seqq.: *horror Crucis* 201 a et seqq., 202 a et seqq. 225 e f, *ipsorummet confessione assertus* 201 e f, 202 a b; *vana infidaque promissa* 207 d; *insidiæ Sanctis structæ* 275 f, 276 a et seqq., 280 a et seqq., 299 f, 300 a

Dæmone *obsessi Sanctorum patrocinio liberati* 98 a d, 112 c d, 215 d e, 472 c, 838 b, 904 c d

Dignitates *et honores passim invidiæ odiisque subjecta* 694 f

Dilectio *inimicorum a Sanctis inculcata et proprio exemplo docta* 50 b c, 491 e, 695 e, 711 c d

Dona *a supplicantibus accipere periculosum in dignitatibus constituto* 551 e

E

Ecstases *Sanctorum mirabiles* 542 d et seqq., 543 a et seqq., 550 a

Energumeni, *vide* Dæmone obsessi.

Epilepsia *Sanctorum interventu liberati* 897 d

Eucharistiæ *sacrosanctæ pabulo frequenter refecti Sancti* 166 a, 170 a. *S. Wenceslaus panem in ejus usum conficere uvasque terere solebat* 772 a. *Ejus cultus a B. Bernardino Feltriensi auctus et propagatus* 837 c d, 841 e, 849 d, 856 d, 858 d

F

Febres *malignæ, implorato Sanctorum patrocinio, prodigiose extinctæ* 162 f, 900 a

Fides *firma Sanctorum* 553 c d

Fides *sola sine bonis operibus non sufficit adultis ad salutem* 621 e f

Fœcunditas *patrocinio B. Bernardini Feltriensis impetrata* 900 d

Fons, *S. Wenceslai appellatus, multis mirabilibus clarus* 786 a; *alius a B. Bernardino Feltriensi Feltriæ prodigiose elicitus febricitantibus salutaris* 822 b c

Fortitudo *Sanctorum in ærumnis tormentisque tolerandis* 40 d et seqq., 50 a et seqq.

Fures *præsenti Dei vindicta puniti* 301 d e 777 f, 786 a

Furta *sacrilega prodigiose deprehensa et punita* 73 d e, 783 c

H

Hernia *laborantes Sanctorum intercessione firmati* 345 f, 421 c, 531 e f, *præcipue B. Bernardini Feltriensis, cum viveret ea afflicti, singularisque* Herniosis *patroni* 898 b c, 903 b, 908 a et seqq., 911 d et seqq., 912 e, 924 c

Humilitas *Sanctorum de se submississime sentientium* 166 a, 294 c et seqq., 553 e; *risui et opprobrio sese exponentium* 285 f; *honores et dignitates declinantium* 63 a, 267 f, 268 a, 300 a et seqq., 488 e f, *abjectissima quæque munia cum ardore et voluptate obeuntium* 596 e f, 597 a b, 819 d; *in superioribus virisque dignitate ornatis illustrior* 111 a, 714 b; *remedium contra tentationes, maxime carnis* 274 a

Hydropici *Sanctorum patrocinio sanati* 343 d, 898 a b, 912 d

I

Ignis *et ferri candentis probatio olim in judiciis usitata* 778 b

Incendium *prodigiose extinctum* 714 f, 715 a

Inimicorum dilectio, *vide* Dilectio.

Injuriæ *illatæ quomodo Christiane ferendæ* 695 d, 711 d et seqq., 773 e f. *Parricidæ fratri parcit S. Wenceslaus* 773 d e

Injuriæ *sibi illatæ facile obliti diligentes inimicos Sancti* 873 c, 901 f, *pro calumniatoribus deprecantur* 880 d e f

J

Jejunium *a Sanctis corporis afflictationibus ad edomandum corpus conjunctum* 166 a, 169 e Jesu *venerandum nomen chartulis a B. Bernardino inscriptum ægris pluribus salutiferum* 942 a

Judæorum *Christiano nomini infensorum et insidiantium consortium commerciumque vitandum* 823 c et seqq., 846 c et seqq., 851 d e f, 853 d et seqq., 858 e, 861 d, 869 b c, 881 f: *eorumdem in Italia mos exsecrandus mactandi sub Passionis Dominicæ tempus puerulum Christianum* 823 c d, 824 a b

Juramenta *et imprecationes cœlitus punitæ.* 847 f

Juventus, *nulla re pulchrius, quam virtutibus ornatur* 771 e f

L

Lectionis spiritualis *utilitas* 200 e, 713 e f, *quam constanter a Sanctis usitata* 773 b c

Libido *etiam sapientes excæcat et in errores crassissimos abripit* 183 b

Libidini *coercendæ miranda a Sanctis adhibita mortificationis opera* 273 f, 546 f

Libri *amatorii animæ legentium summe perniciosi* 844 c, 847 c, 870 f

Litaniæ, *vide* Rogationes.

Longanimitas, *virtus in durissimis casibus illustrior* 769 d, 780 d; *ejusdem stupendum exemplum in S. Wenceslao parricidæ fratri vulnera mortemque inferre conanti parcente* 773 d e

M

Magiæ *illusiones variæ* 205 a et seqq., 206 a et seqq., 207 d et seqq., 211 e, 212 e ta, 213 d e f, 216 a et seqq., 217 d et seqq. Magici *libri pestilentes* 849 a, 870 f

Magiæ *adscribere solent gentiles patrata a Sanctis, vel circa illos miracula* 439 e, 441 d, 446 d

Maleficio *infectus fons, immisso sale benedicto, purgatur* 98 c d

Mansuetudo *heroica Sanctorum* 510 e f, 511 a, 549 e f, 550 a et seqq., 780 d

Maria, *Mater Dei, potentissima virginitatis protectrix* 502 d, 544 c

Mariæ *potentissimum in tentationibus auxilium* 183 c, 715 c. *Ejus invocandæ antiquissima consuetudo in Ecclesia* 183 c; *cultus a Sanctis commendatus* 849 f, 851 d et seqq., 863 a *Immaculata conceptio a B. Bernardino Feltriensi pie strenueque propugnata* 828 f, 844 b, 863 b

Mariæ *prodigiosæ apparitiones hostes ab urbe depellunt* 262 c

Medicinæ, *humana industria applicatæ, felix effectus non raro sine splendenti miraculo a præsenti Sanctorum invocatorum subsidio præstitus* 433 e f, 437 a et seqq.

Medicis

Medicis *suggestus prodigiose a SS. Cosma et Damiano ægros sanandi modus* 436 b, 437 b
Misericordia *Dei erga peccatores* 220 a et seqq., 221 d et seqq., 222 a et seqq.
Misericordia *erga pauperes a Deo prodigiis ornata* 334 f, 547 c
Misericordiæ *erga pauperes opera Sanctis familiaria* 165 f, 489 d et seqq., 540 a b, 547 c et seqq., 551 e f
Misericordia, *vide* Mansuetudo, Longanimitas.
Missæ *sacrificium die Dominica in templo audire non valens S. Ermenfredus, cum fratre ad orationem eo tempore fundendam secedens, musicum concentum, ad instar illius, qui tempore Missæ in ecclesia haberi solet, audit, gaudiique fratrem participem reddit* 108 d et seqq.
Modestia *in templo quanta esse debeat, exemplo et verbis docet B. Maria de Cervello* 156 d
Montes pietatis *ad egenorum solatium et cavendas usuras, suadente curanteque B. Bernardino Feltriensi, variis locis per Italiam erecti* 833 b c, 835 c e, 838 e f, 839 f, 842 f, 845 b et seqq., 846 c et seqq., 851 d et seqq., 852 c et seqq., 858 b, 859 e. et seqq., 864 d e, 868 b et seqq., 867 a b, 873 d et seqq., 878 a 881 e f. *Huic instituto intemperanter obloquentes puniti* 900 e f
Mors *probis non timenda* 553 e
Mors *Sanctorum prodigiis illustrata* 111 d e
Mortificatio; *vide* Afflictatio, Abstinentia.
Mortui *prodigiis ad vitam revocati* 472 c, 529 a et seqq., 901 d et seqq, 905 d e, 907 b f, 912 e f; *ad percipiendam baptismi gratiam* 783 e et seqq., 871 d e et seqq., 901 e
Mulieres *novarum rerum amantes facile miarabilibus capiuntur* 874 f
Mulieres *ad lasciviam ornatæ magno sunt scandalo* 826 c d, 837 d e f, 839 b c, 851 a, 864 e; *cælitus punitæ* 838 b, 864 e
Mulierum *vana ornamenta, ut peccatorum incentiva, publice cremantur, prædicante B. Bernardino Feltriensi* 870 e f
Mulierum *consortia, quam studiose Sancti evitaverint* 384 a, 285 d, 313 d; *vitanda docuerint* 313 d
Muti *apud Sanctorum reliquias prodigiose sanati* 37 d, 532 a b
Muti *et surdi Sanctorum patrocinio miraculose sanati* 433 e, 785 a b, 898 b

N

Nautis *et* navigantibus *invocata B. Maria de Cervello in naufragii periculis præsens præstat auxilium* 160 c et seqq., 163 e f, 166 d et seqq., 170 b d et seqq.
Nuptiæ *sobrie et Christiane celebrandæ* 872 e

O

Obedientia, *veri religiosi tessera, præstans abstinentiis et mortificationibus* 268 c, 269 d, 305 e f
Obedientiæ *cæcæ miranda exempla* 278 a, 279 d et seqq., 283 e, 287 d e, 316 a et seqq., 284 b, 830 e f
Obedientiæ religiosæ *effectus* 821 a b c 836 c
Odor *suavissimus ad Sanctorum reliquias perceptus* 31 b d e, 32 c, 64 b, 166 e
Oleum *lampadum, ante Sanctorum reliquias ardentium, prodigiose multiplicatum et salutiferum* 112 e, 697 e f
Opera *pia publice exercita utilitatem maximam habent, præsertim ab iis, qui in dignitate sunt* 780 b c
Orationis *studium assiduum Sanctis familiare* 166 a, 169 f, 554 d, 578 a b, 819 b c, 896 d et seqq.
miraculoso igne et lumine fervor designatus spectantibus 335 c

P

Pacis *inter inimicos conciliator potens B. Bernardinus Feltriensis* 842 c et seqq. , 844 b et seqq. , 847 c, 848 d, 849 e f, 852 d, 857 f, 861 e f, 874 e, 875 f et seqq.
Paralysis *Sanctorum interventu sublata* 72 b c, 98 e, 438 e, 530 a b, 698 a, 784 c
Parentes *quomodo deceat erga proles affectos esse* 540 a; *subditos sibi regere* 546 a et seqq.
Parentes *erga Sanctos veneratio prolibus salutaris* 344 f e, 427 a et seqq. , 906 c et seqq., 912 a b; *bona exempla quam utilia educandis prolibus* 344 c
Parentum *amor ordinatus a Deo omnibus præceptus, et a Sanctis religiose exercitus* 599 e et seqq. , 770 d et seqq.
Parentum *vota perfectioni contraria a Sanctis pie constanterque neglecta* 344 d e, 462 e f, 502 c d
Parturientibus *subvenit invocatus, B. Bernardinus Feltriensis* 904 e f, 908 b e, 909 a b, 910 a, 913 b
Patientiæ *religiosæ specimina* 278 b et seqq., 279 a et seqq., 280 a et seqq. , 283 f, 316 b et seqq.
Patientia, *vide* Longanimitas.
Pauperum *religiosa omnibus divitiis præferenda et optabilior* 580 a et seqq. ; *munificis donis e cælo remunerata* 334 a b, 335 a
Pauperum *curam Sancti sedulo habuerunt* 165 e, 166 a, 170 a et seqq. , 660 a et seqq., 617 f, 870 e f, *illorumque inopiæ prodigiose succurrerunt* 871 f, 872 a et seqq.
Pauperes, *vide* Misericordia.
Pestis *S. Firmini mart. patrocinio exstincta* 44 a; *circumlatis reliquiis SS. Cosmæ et Damiani* 424 c; *eorumdem Sanctorum invocata ope* 421 a; *B. Bernardini Feltriensis interventu* 901 a. 907 d e
Peste *infectis opitulari præclarum est charitatis officium* 825 e f
Phrenetici *apud Sanctorum reliquias sanati* 424 d e, 467 e f
Pœnitentes *ex sincero corde nullos Deus abjicit* 220 a et seqq., 221 d et seqq., 222 a et seqq.
Pœnitentiæ *seræ pericula* 268 c, 621 c d, 622 a et seqq.
Pœnitentiæ *opera divina flagella avertunt* 838 e f
Pœnitentia, *quam sincera esse debeat* 621 e f
Pœnitentiæ *olim impositæ rigor et observantia* 112 c d 717 ab
Præsumptio *de impetranda in fine vitæ venia peccatorum damnabilis* 621 c d
Principum *infelicitas est, procerum assentatio* 832 a et seqq.
Pudor, *servandæ virginitati quam utilis* 168 e

R

Religiosis *viris vitia potissimum vitanda* 110 f, 270 a b. 580 b c: *virtutes sectandæ* 304 b c, 305 d et seqq , 580 a et seqq. *In juventute amplectenda* religio, *ut majora merita colligantur ex consecratis Deo viribus, quæ tum maxime mundo impendi solent* 265 d
Religiosis *junioribus consulendi in omnibus senioribus* 270 a b: *ferenda humiliter immoderata etiam seniorum severitas* 711 d e
Religiosis *deponendus in consanguineos præposterus affectus* 308 c, 317 d et seqq.
a Religionis *proposito qui alios avocant, dæmonis emissarii haberi possunt* 592 b
Reliquiæ *Sanctorum a Sanctis cum summa veneratione*

ratione cultæ 35 b d, et seqq. *Vestium aliarumque rerum, quibus usi sunt Sancti, pio contactu et usu variæ infirmitates sublatæ* 98 a b c, 698 a b, 903 c d, 904 a et seqq., 908 c e, 909 d et seqq.; *aqua, cui* Reliquiæ *immersæ fuerunt, salutifera*, 343 b e. *Dei Matris et S. Josephi annulus pronubus Perusiæ religiose cultus* 841 a b c et seqq. *Digitus pedis sacro corpori B. Bernardini Feltriensis furtim abscissus sponte pedi redditus* 903 f, 904 a b
Reliquiæ, *vide* Corpora Sanctorum.
Revelationes *et visiones prodigiosæ* 36 a et seqq., 411 c. 430 d e, 431 a et seqq., 433 d, 434 b, 435 f, 437 b f, 438 a et seqq., 466 c et seqq, 544 c, 554 a b. 712 c d 732 c et seqq., 769 c, 780 b, 888 a b c
Rogationes, *seu Litaniæ, vicatim per diœcesim Autissiodorensem institutæ seculo* VI *a S. Aunario episcopo* 85 a b, 100 b c *et a S. Gunthramno rege pro deprecanda calamitate publica* ibid. b, 85 a

S

Sacerdotum *et Religiosorum hominum obligatio sic vivendi, ut secularibus bono exemplo sint* 845 a
Sanctorum *in periculis invocatum præsidium miseris præsens adest* 472 d, 531 d, 901 a et seqq., 909 d. 910 c et seqq.
Sanguis *sparsus in martyrio S. Wenceslai nullo modo elui vel deleri potuit* 746 c d, 759 c
Scandalum, *vide Mulier.*
Siccitas *aeris pertinax finita, circumlatis S. Firmini mart. reliquiis* 37 a b
Surdi *Sanctorum patrocinio auditum consecuti* 783 e 838 d e
Sterilitas sublata, *vide* Fœcunditas.

T

Tentationes *carnis superandæ* 109 e f; *oratione* 201 a b, 273 f, 274 a; *carnis castigatione* 528 b c; *signo Crucis* 201 a et seqq., 201 e et seqq., 225 f; *occupationibus susceptis pulsoque otio* 312 a b, 728 e: *gravissimas quandoque patiuntur Sancti* 294 b c, 728 e
Tentatio, *vide* Libido, Abstinentia.
Tremor *membrorum Sanctorum intercessione sublatus* 531 f, 532 a b
Tripudia *lasciva Christianis indigna divinitus punita* 830 c, 835 a b, 867 e f, 868 c

V

Vaticinia *B. Bernardini Feltriensis* 844 c et seqq.
Vigiliæ *a Sanctis orationis et mortificationis studio exerceri solitæ* 819 b c
Virginem *decet, numquam solam in publicum prodire* 156 a b; *pudibundam esse et humilem* 168 e f, 592 e; *oculos potissimum custodire* 593 b; *orationi lectionique piæ frequenter insistere* 593 a, 594 b c d; *solitudo* 593 c et seqq.
Virginitas *variis a dæmone insidiis impetita* 200 a et seqq., 201 b et seqq.
Virginitas *in conjugio mirando modo servata a S. Elzeario et B. Dalphina* 503 a et seqq., 505 e et seqq., 506 d et seqq., 509 a et seqq. 513 a et seqq., 522 a et seqq., 527 e f, 540 d e et seqq., 547 b, 551 a et seqq., *Virginitatis servandæ, quam studiosa fuerit B. Maria de Cervello* 156 e f, 168 e f; *S. Hiltrudis* 462 e f; *B. Dalphina* 502 a et seqq., 505 d et seqq., 517 b c, 570 d, et seqq., *S. Eustochium* 592 c et seqq.,
Vitas *sanctorum ad aliorum imitationem studiose scribi, curat S. Aunarius* 85 e f, 100 e f
Vota *Deo Sanctisque grata, beneficiis variis remunerata* 343 a c, 421 d, 424 d e f, 425 a et seqq., 426 et seqq., 427 a et seqq., 898 b c, 903 c d, 904 b et seqq., 913 b, 914 a b: *implere negligentes puniti* 425 d e, 900 f.

FINIS.

MONTE ALFANO EXCUDEBAT VICTOR BERTUOT, DD. EPISCOPI TYPOGRAPHUS, ANNO MDCCCLXVIII.